





Ulrich Middeldorf







M. T.
CICERONIS
OPERUM
PARS TERTIA
LUGD. BAT.
Apud PETRUM
VANDER AA,
1692.
Cum Privilegio.



PLATE
GENERAL
VIEW
OF THE
TEMPLE
OF
APOLLO
AT
SOME
OF THE
SACRIFICES
AND
THE
SACRIFICIAL
TABLES

THE TEMPLE OF APOLLO AT SOME OF THE SACRIFICES AND THE SACRIFICIAL TABLES

MARCI TULLII
CICERONIS

OPERA
QUAE EXTANT OMNIA,
ex MSS. codicibus emendata

Studio atque industria

JANI GULIELMII & JANI GRUTERI,
additis eorum notis integris:

NUNC DENUO RECOGNITA

ab

JACOBO GRONOVIO,

*Cujus ubique adjecta sunt emendationes, petita partim ex libris MSS. partim ex animadversionibus
Virorum Doctorum; etiam Orationibus illustratis accessione ASCONII PEDIANI &
doctissimi VETERIS SCHOLIASTAE, nunquam antea editi:*

Appositis in margine ad utentis commodum numeris,
non tantum Gruterianis, sed etiam Apparatus Latinæ
locutionis Nizoliano respondentibus;

CUM INDICIBUS ALIIS CORRECTIS, ALIIS NOVIS ET ACCURATISSIMIS.

PARS TERTIA.



LUGDUNI BATAVORUM,

Apud PETRUM VANDER Aa,

ANNO MDCXCII.

CUM PRIVILEGIIS.

SERIES OPERUM

PARTIS TERTIAE.

<i>Epistolarum libri XVI, quæ vulgo dicuntur ad Familiares.</i>	Pag. 717
<i>Epistolarum ad T. Pomponium Atticum libri XVI.</i>	855
<i>Epistolarum ad Q. Fratrem libri III.</i>	1018
<i>Epistolarum ad Brutum liber singularis.</i>	1038
<i>Epistole ad Brutum, non ita pridem a Germanis repertæ, & editæ.</i>	1047
<i>Ad Octavium Epistola una incerta.</i>	1049
<i>T. Pomponii Attici Vita, per Cornelium Nepotem.</i>	1050



M. TULLII CICERONIS
 EPISTOLARUM
 AD
 FAMILIARES,
 LIBRI XVI.
 LIBER I AD P. LENTULUM.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

EGO omni officio, ac potius pietate erga te, ceteris satisfacio omnibus: mihi ipse numquam satisfacio. Tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum, ¹ ut, qui tu, nisi perfecta re, de me non conquiesci: ego, quia non idem in tua causa efficio, vitam mihi esse acerbam putem. In causa hæc sunt. Ammonius, regis legatus, apertè pecunia nos oppugnat. Res agitur per eosdem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis causa, si qui sunt, qui velint, qui pauci sunt, omnes rem ad Pompejum deferri volunt. Senatus religionis calumniam non religione, sed malivolentia, & illius regie largitionis invidia comprobatur. Pompejum & hortari, & orare, & jam liberius accusare,

& monere, ut magnam infamiam fugiat, non desistimus. Sed planè nec precibus nostris, ² nec admonitionibus relinquit locum. Nam cum in sermone quotidiano, tum in senatu palam sic egit causam tuam, ut neque eloquentia majore quinquam, neque gravitate, nec studio, nec contentione agere potuerit, cum summa iustificatione tuorum in se officiorum, ³ & amoris erga te sui. Marcellinum tibi esse iratum scis. Is, hac regia causa excepta, ceteris in rebus se acerrimum tui defensionem fore ostendit. Quod das, accipimus: quod instituit referre de religione, & sæpe jam retulit, ab eo deduci non potest. Res ante idus acta sic est. nam hac idibus manè scripsi. Hortensii, & mea, & Luculli sententia cedit religioni de exercitu, (teneri enim res aliter non potest) sed ex illo senatusconsulto, quod te referente factum est, tibi decernit, ⁴ ut regem

In Pal. primo Titulus ita incipit: M. TULLII CICERONIS AD PUBLIUM LENTULUM LIBER PRIMUS INCIPIT. LEGE FELICITER: quasi reliqui libri itidem ad Lentulum essent scripti: idco in adversa pagina bis notatur. *M. T. Ciceronis ad P. Lentulum libri quindecim.* in Pal. tert. *Marci Tullii Ciceronis Epistolarum familiarium Liber primus incipit.* Sed de inscriptione non immeritò ambigitur: an *Epistole Familiæres*, an *Epistole ad Familiæres* rectè dicantur. Victorius, quod putaret hoc volumen idèd *Epistolarum Familiarium* appellatum, ut ab illo ad Atticum distingueretur, nec hanc inscriptionem in suo ultimæ ac sacrosanctæ senectutis libro inveniret; tum etiam quod à nullo veterum auctorum putà à Gellio, Nomo Marcello, Prisciano, nobilissimis Grammaticis, qui crebro testimonia ex his epistolis advocant, eo nomine laudaretur, hunc titulum omninò abiecit, contentus, ut à veteribus dictas contendit, edidisse eas nomine *Epistolarum lib. xvi.* Nos ut verum fateamur, hanc titulum in nullo nostrorum (secundum excipio Palatinum) vidimus, neque in editione omnium principum: bonique usum Victorium argumentis, cur illi hoc nuperum non iratis nomen à Ciceroni: Epistolarum volumine tollendum videtur. Ut verò vulgo, cui semper novitas & suspecta & invidiosa (quamquam hæc non itatis suspicio non merito in eum incidit, qui vetustati potiore honorem habet) aliquid darenus, retinimus hanc illarum appellationem, ut Epistolarum ad Familiæres titulo prodirent, quandoquidem hæc non hodie aut heri nata & imposita Epistolæ nomina. nam exibatam, teste Tranquillo in Julio cap. 56, C. Cæsaribus ad Ciceronem, item ad familiæres, domesticis de rebus Epistolæ. Sed ibi Familiæres alii sunt, quam hæc. Etiam ipse Cic. lib. xiii Ep. 6 ad Atticum: *Epistolæ mihi pronuntiabat versutis factis, ad familiæres missas à Corintho.* Ego quidem, quandoquidem nec existeret in vet. libris hæc inscriptio, nec illi, quibus desin-

nata ac missæ sunt, Ciceroni omnes fuerint familiæres; non potuimus huic nomen illi à Tyrone factum; sed ad discrimen alterius ab aliquo primum sciolo excogitatum & ad certum; deinde a credulis receptum ac propagatum huc usque manasse; cum Victorio ergo removendum. *Gebhardus.*

¹ *Ut qui tu, non nisi perfecta re.* Ita malebat Gruterus noster, quia in Pal. primo & editione Venetâ, quæ prodit Anno 1468 cum. dein quia in ipsius factum *jam qui*, quod & prius fuisse, ut, & Palatini sec. indicant litura. denique ita fuisse in Med. lib. annotat Egnatius & ex suo Victorius. al. ut, quia tu. vulgò, quoniam. *Gebhardus.* Unde negativam ante *ut nisi* petierint, videant. Sed major altera ambiguitas. Attamen quum varie paucis codicibus exspatiantibus, fere omnes reliqui habeant aut *qui* aut *quoniam*, quis non videat eos in quibus legitur *qui*, ab librariis corruptos esse, non adsequentibus veterem notam *qm*, ex quibus tribus lineolis litteram *m* denotantibus finxerunt ideo *ut*, quum sit solita innuere *ut quoniam?* hinc illis, ubi legitur *qui*, adjunctis numero eorum ubi legitur *quoniam*, sane hoc vocabulum & multitudine testium & antiquitate videtur vincere, & Ciceronis quoque con' utudine, qui *ut quia* sæpius non sic iterat, sed mutat, ut restitimus i Invent. ii. nisi in philosophicis versans. *Gronov.*

² *Nec admonitionibus relinquit locum.* Ita Victor. Pal. sec. quart. unus Gulielm. alii reliqui. ceterum Gruterianus codex, *amonitionibus*, quò inclinat item Pal prim. in quo *amonitionibus*, de qua re nos plurima in Crepundiis. *Gebhardus.*

³ *Et amoris ergate sui.* Sic Pall. omnes: attamen in tribus Gulielmii mss. & Gruteriano setui Idem.

⁴ *Ut regem delucet.* Malebat Gulielmii, ex Stewechii libro quod & Lamb sequutus est, *reducet*; quod in nullo nostrorum vidit: nisi in editione Victorii. *Hom.*

gem deducas : s quod commodo rem facere possis : ut exercitum religio tollat, te auctorem senatus retineat. ⁶ Crassus tris legatos decernit, nec excludit Pompejum. censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sunt. Huic assentiuntur reliqui consulares, præter Servillum, qui omnino reduct negat oportere : & Volcatium, qui, Lupo referente, Pompejo decernit : & Afranium, qui assentitur Volcatio : quæ res auget suspicionem Pompeji voluntatis. ⁷ nam advertentur Pompeji familiares assentire Volcatio. Laboratur vehementer, inclinata res est. Libonis & Hypsat non obscura concuratio, & contentio, omniumque Pompeji familiarium studium, in eam opinionem rem adducunt, ut Pompejus cupere videatur : eui qui nolunt, iidem tibi, quod eum ornasti, non sunt amici. Nos in causa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus. Gratiam autem nostram extinguunt hominum suspicio, quod Pompejo se gratificari putant. Ut in rebus multo antè, quam profectus es, ab ipso rege, & ab intimis, ac domesticis Pompeji clam exulceratis, deinde palàm à consularibus exagitatis, & in summam invidiam adductis, ita vertimur. ⁸ Nostram fidem, omnes ; amorem tui absentis præsentisque, tui cognoscunt. Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laborarem. Vale.

M. T. C. S. D. P. LENTULO PRO COS.

⁹ **DIBUS** Januariis in senatu nihil est confectum, propterea quod dies magna ex parte ¹⁰ consumptus est altercatione ¹¹ Lentuli consulis, & Caninii tribuni plebis. Eo die nos quoque multa verba fecimus : maximeque visi sumus senatum commemoratione tux voluntatis erga illum ordinem commovere. Itaque postridie placuit, ut brevier sententias diceremus. videbatur enim reconciliata nobis voluntas senatus esse : ¹² quod tum dicendo, tum singulis appellandis, rogandisque perpexeram. Itaque cum sententia prima Bibuli pronuntiata esset, ¹³ ut tres legari regem reducerent : secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres : tertia Volcatii, ut Pompejus reduceret : postulatam est, ¹⁴ ut Bibuli sententia divideretur. Quatenus de religione dicebat, ¹⁵ cuique rei jam obstiti non poterat, Bibulo assensum est : de tribus legatis, frequentes iterum in alia omnia. Proxima erat Hortensii sententia, cum Lupus, tribuns plebis, quod ipse de Pompejo retulisset, ¹⁶ intendere cepit, antè se oportere discessionem fa-

cere, quàm consules. Ejus orationi vehementer ab omnibus reclamatum est. era enim iniqua, & nova. Consules neque concedebant, neque valde repugnabant. diem consumi volebant : id quod est factum. Perspiciebant enim, in Hortensii sententiam multis partibus plures ituros : quamquam appetere Volcatio assentirentur. Multi rogabantur, atque ipsi consulibus invitati. ¹⁶ nam ii Bibuli sententiam valere cupierunt. Hæc controversia usque ad noctem ducta, senatus dimissus : & ego eo die casu apud Pompejum cenavi : nactusque tempus hoc magis idoneum, quam unquam antea, quod post tuum discessum, ¹⁷ is dies honestissimus nobis fuerat in senatu : ita sum cum illo locutus, ut mihi viderem animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tendendam traducere : quem ego ipsum cum audio, profusum eum libero omni suspitione cupiditatis, eum autem ejus familiares omnium ordinum video, perspicio, id quod jam omnibus est apertum, totam rem istam jampridem à certis hominibus, non invito rege ipso, consulariisque ejus, esse corruptam. Hæc scripsi a. d. xvi kal. Febr. ante lucem. Eo die senatus erat futurus. Nos in senatu, quemadmodum spero, dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia, & iniquitate, retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet, hoc videmus esse confectum, ut nequid agi cum populo aut salvis auspiciis, aut salvis legibus, aut denique sine vi possit. De his rebus pridie, quàm hæc scripsi, senatus auctoritas gravissima intercessit : cui cum Cato, & Caninius intercessissent, tamen est persecta. Eam ad te missam esse arbitror. De ceteris rebus, quidquid erit actum, scribam ad te : & ¹⁸ ut quam rectissime agantur omnia, mea cura, opera, diligentia, gratia providebo, Vale.

M. T. C. P. LENTULO, S. D.

¹⁹ **AULO** Trebonio, qui in tua provincia magna negotia, & ampla, & expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is cum antea semper & suo splendore, & nostra, ceterorumque amicorum commendatione gratissimus in provincia fuit : tum hoc tempore propter tuum in me amorem, nostramque necessitudinem vehementer confidit his meis litteris, ²⁰ se apud te gratiosum fore : quæ ne spes eum fallat, vehementer rogo te ; commendoque tibi ejus omnia negotia, liberos, procuratores, familiares : inprimisque, ut, quæ T. Ampius de ejus re decrevit, ea comprobes, omnibusque re-

5. *Quod commode facere possis.* Pal. pr. Grut. Peccii, Medici Cardinalis libr. *quod commode rem fac.* ut ex suis adnotavit Victorius, etique sic in Pal. sec. a manu secunda, cum à prima fuerit ex solo. tert. *quod quomodo.* quart. ut volebat Victor. *quod commode rem facere.* Vatic. *quod commode resp. facere p.* sicut alios legi admonet Viet. ediditque Lamb. mihi vet. illissima lectio genuina. idetur : ut æque probatum optimo Victorio. *Gebhardus.* Satisfacient ad veran lectiorem eligendam simul & recte percipiendam ea quæ notavit pater ad Livium xxvi, 32. *Gronovius.*

6. *Crassus tris legatos decernit.* Sic hanc antiquitatis elegantiam scripsit libris Tusculanis & ex edit. Victorii, & inss. reportavi : ut hinc quoque ex Pall. omnia ; Gruterique codice atque editione Veneta *Gebhardus.*

7. *Nam advertentur.* I Ambinus reclamantibus libris inveniit, *aus. advertebatur.* Pal. quart. Veneta editio, nostra, & alia Gulielmi, item Peccii liber *advertentur.* quod omnibus mihi modis legitimum videtur. *Idem.*

8. *Nostram fidem, omnes ; amorem, tui absentis presentisque, tui cognoscunt.* Ita Pall. fec. quart. editio princeps, Peccii, Stewechii, Ven. & recte in Gruteriano solum *que* similis erat : eratque quoque in Pal. sec. a manu pr. vulgò : *Nostram fidem, omnes amorem tui absentis, presentes tui cogn.* Gebhardus. Ut multa hic sunt jam dicta, mirifice me tenet codex primus Cl. Gracvii presentis sue cognoscunt, quod ego vereor, nefactum sit ab aliis, quum Cicero dederit *amorem tui absentis presentes recognoscunt.* Est enim vehementia in eo composito & intensio. Et sic notum Cassianum ex xi, 12. *Legitur litteris, in quibus misitum suum egera me amorem recognovit.* Gronov.

9. *Consumptus est altercatio.* Pal. quartus, Peccii liber altercatio : quasi alteratio sit duorum inter se collisio & mutua velitatio. *Gebhard.*

10. *Lentuli consulis & Caninii.* Liber Med. & al. Lucii consul. *Idem.*

11. *Quod tum dicendo, tum sing.* Mf. Gruteri & Stewech. *dicentur,* annotatque Gulielmi suspicari se elapsam, aut intercessisse vo-

cem, *sententis.* & vero item annotatum ab Egnatio, alibi legi, *cion sententis dicendis :* eum in Mediceo legerit, & cum *dicendo.* *Idem.*

12. *Ut tres legari regem reducerent.* Probo consensum Pall. tert. quart. Grut. *Regem reducerent.* *Idem.*

13. *Ut Bibuli sententia divideretur.* Gulielm. ex. et eod. auctoritate inducitur volentia *sententia :* tuum quia præcessisset etiam *ut per se* repetenda. *Idem.*

14. *Cuique rei jam obstiti non poterat.* Ita edidit accuratissimus Victorius, puto ex cod. Mediceo, in quo ta fuisse, excepit Egnatius : exilique sic in uno Pal. nam tert. quartus, Gruterianus ; *cuique rei clam obstiti non poterat.* *Idem.*

15. *Intendere cepit.* Hoc Lambinus præferat ex vet. lib. extatque in edit. principe, postea Victorii, Pall. tert. quart. Gruteriano, Peck. Mediceus tamen cod. cum *Lupus Trib. Pl.* quod ipse de Pompejo retulisset *contendere cepit.* *quod contendere* æque est in vulgatis. *Idem.*

16. *Nam ii Bibuli sententiam valere cupierunt.* Lambinus oggessit nobis ex Mff. tribus, *nam es,* quod est in Pall. ple. isque. Verum eam conspiciatur in membranaceo Grut. *nam enim Bibuli &c.* d. spiciant cordatiores num. fuerit initio : *enim Bibuli :* ut postea accesserit illud *nam,* non ferentibus hominibus vocabulum *enim* inchoare sermonem. *Idem.*

17. *Is dies honestissimus nobis fuerat in senatu.* Non est in Pall. tert. quart. Peck. Gruter. ed. Ven. prima illa vox *gratiosum* canque non agnoscit Lam. unus tamen e Pall. habet *is pius dies honestissimus.* *Idem.*

18. *Ut quam rectissime agantur omnia, mea cura, opera.* Ita Victorius, cui secundas iterum Pal. quart. Veneta ed. Peckii liber : ita ut non improbi optimorum librorum Pal. tert. Gruteriani script. *ne quam rectissime agantur omnia mea cura, opera &c.* vulgò *omni mea cura &c.* *Idem.*

19. *Se apud te gratiosum fore.* Unus liber Gulielmi *gratiorum :* quod non displicet. sic tamen nullus Palatinorum, in quibus etiam auspicium

Bus enim ita tractes, ut intelligat, ²⁰ meam commendationem non vulgarem fuisse. Vale.

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

⁴ **A**D. XVI kal. Febr. ²¹ cum in senatu pulcherrimè starem, quòd jam illam sententiam Bibuli de tribus legatis, pridè ejus diei fegeramus; unumque certamen esset relictum, sententia Volcatii: res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis. causam enim frequentè senatu, ²² in magna varietate, magnaque invidia eorum, qui à te causam regiam alio transferebant, obtinebamus. Eo die acerbum habuimus Curionem: Bibulum multo justiore: pane etiam amicum. ²³ Caninius, & Cato negarunt se legem ullam ante comitia esse lauros. Senatus haberi ante kalendas Feb. per legem Pupiani, id quod scis, non potest: neque mensè Feb. toto, nisi perfectis, aut rejectis legationibus. Hac tamen opinio est populi Romani, à tuis invidis, arque obtrectatoribus nomen inducendum sictæ religionis, non tam ut te impediunt, quam ut nequis propter exercitus cupiditatem Alexandriam vellet ire. Dignitatis autem tui nemo est, quin existimet habitam esse rationem ab senatu. Nemo est enim, qui nesciat, quòd minis discessio fieret, per adversarios tuos esse factum: ²⁴ qui nunc populi nomine, re autem vera, sceleratissimo latrocinio, si quæ conabantur agere, satis provisum est, ut ne quid salvis auspiciis, aut legibus, ²⁵ aut jam sine vi agere possint. Ego neque de meo studio, neque de nonnullorum injuria scribendum mihi esse arbitror. Quid enim aut me ostentem? qui si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar tuorum meritorum affectus: aut de aliorum injuriis querar? quod sine summo dolore facere non possum. ²⁶ Ego tibi à vi, hac præsertim imbecillitate magistratum, præstare nihil possum, vi excepta, possum confirmare, te & senatus, & populi Romani summo studio, amplitudinem tuam retenturum. Vale.

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

⁷ **T**AMETSI mihi nihil fuit optatius, quàm ut primum abs te ipso, deinde à ceteris omnibus, quàm gratissimus erga te esse cognosceret: tamen afficior summo dolore, ejusmodi tempora post tuam professionem consecuta esse, ut & meam, & ceterorum erga te fidem, & benivolentiam absens experiret. ²⁷ Te videre, & sentire, eandem fidem esse hominum in tua dignitate, ²⁹ quam ego in mea salute sum expertus; ex tuis litteris intellexi. Nos cum maximè consilio,

studio, labore, gratia, de causâ regâ niteremur, sibiò exorta est nefaria Catonis promulgatio, quæ nostra studia impediret, & animos à minore cura ad summum timorem traderet. Sed tamen in hujusmodi perturbatione rerum quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis, quàm perfidiam timeamus: & Catoni quidem, (quoquo modo se res habeat) profectò resistimus. De Alexandrina re, causaque regia, tantum habeo polliceri, me tibi absenti, cuiusque presentibus circumlatè satisfacturum. Sed ³⁰ vereor, ne aut eripiaturs causâ regia nobis, aut deferatur: quorum utrum nimis velim, non facile possum existimare. Sed, si res coget, est quiddam tertium, quod neque Selicio, nec mihi displicebat: ut neque jactare regem pateremur, nec, nobis repugnantibus, ad eum deferri, ad quem propè jam delatum existimatur. A nobis agentur omnia diligenter: ut nec, si quid obtineri poterit, non contendamus: nec, si quid non obtinuerimus, repelli esse videamur. Tuæ sapientiæ, magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem, & dignitatem tuam in virtute, atque in rebus gestis tuis, atque in tua gravitate positam existimare. Si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id majori illis fraudi, ³¹ quàm tibi futurum. A me nullum tempus prætermittitur de tuis rebus & agendi, & cogitandi: utorque ad omnia Q. Selicio: ³² neque enim prudentiorem quemquam ex tuis, neque fide majorem esse judico, neque amantiorum tui. Hic quæ agantur, quaque acta sint, ea te, & litteris multorum, & nuntius cognoscere arbitror: quæ autem posita sunt in conjectura, quaque mihi videntur fore, ea puto tibi à me scribi oportere.

³³ Posteaquam Pompejus apud populum a. d. 11X Idus Febr. cum pro Milone diceret, ³⁴ clamore, convicio jactatus est, in senatuque à Catone asperè, & ³⁵ acerbè nimium, magno silentio est accusatus: visus est mihi vehementer esse perturbatus. Itaque Alexandrina causâ, quæ nobis adhuc integra est, (nihil enim tibi detraxit senatus, nisi id, quod per eandem religionem dari alteri non potest) videntur ab illo plane esse deposita. Nunc id speramus, idque molimur, ut, cum rex intelligat, sese id, quod cogitabat, ut à Pompejo reductur, assequi non posse: & nisi per te sit restitutus, desertum se, atque abjectum fore, proficiatur ad te. quod sine ulla dubitatione, si Pompejus paulum modò ostenderit sibi placere, faciet. Sed nostri hominis tarditatem, & taciturnitatem. Nos tamen

nuspian comparet Fulvii ac Lambini, gratiosissimum supra. Gebhard.

20. *Meam commendationem.*] Sic plerique veteres libri, certè omnes Guelielmiani, numero septem, ne addam Lambinianos & Pall. nostros. itaque rejeci prius vulgatum *nostram com.* quod tamen in editione omnium prima, nostram quoque lectionem admisit Victorius. Idem.

21. *Cum in senatu pulcherrimè starem.*] Nescio quid velint Pal. tert. & Gruterian. illo *extarem.* Gebhard. Facile scies, si insperexis paterna vel ad Plauti Bacchides 3, 3, 42 vel ad Livium 45, 31. Gronov.

22. *In magna varietate.*] Duo scripti codd. Guliel. item & Grut. & tres Pall. & in eundem in editione Venetâ placuit magis Camerario. recentique in contextum Lamb. at ipse potius favorem vulgato, ob causam Manutio proditam in Comment. ad hunc locum Gebhard.

23. *Caninius & Cato negarunt.*] Facient hinc Beneitellæ quadam ex Annalibus ejus libri xxxi laudata Nonio Marcello in voce *Rimor.* Gulielmus. Idem.

24. *Qui nunc pop. nomine.*] Delevi Rom. vet. codd. auctoritate: edit. princ. Ven. Pal. tert. Vatic. tum ead. Victorii atque Lamb. Idem.

25. *Aut jam sine vi agere possint.*] Sic est in antiquioribus Edit. princeps Ven. postea mss. Peck. Grut. Pal. quart. in tertio erat, *aut sine vi jam agere.* Ceterum in Pal. quart. Medic. possint. tert. Pal. possim. Idem.

26. *Ego tibi à vi, hac præsertim imbecillitate.*] Pal. tert. quart. Venet. Peckii lib. *Ego tibi in hac præsertim imbecilli.* Sic paullo post Ven. Pall. tert. quart. ut excepta. Sed ex Medic. annotatum Egnatio, *excepta vi.* quod quæ est in Pal. quart. Idem.

27. *Tametsi mihi nihil fuit optatius.*] Ita ordinant verba editio princeps Victorii Pall. tert. quart. Vatic. mihi tamen melius placet, quod Grut. subducatur *ad mihi.* Idem.

28. *Te videre & sentire.*] Sic omnes mss. nostri cum Victorio & Lambin. prius auxerat oratio: *Te autem videre & sentire.* Idem.

29. *Quam ego in meam salutem sum expertus.*] Ita edere ausus sum suffultus patrocinio libri Medici, Pal. quart. Peck. edit. prince. vulgò: *quam ego in mea salute sum expertus.* Idem.

30. *Vereor ne aut eripiaturs causâ regia nobis.*] Sic Manutiana editio, stabilitque eam & Pal. pr. & Peckii liber. ceteri Pall. tert. quart. Venet. Grut. eripiaturs *causâ regia à nobis aut deferatur.* Vulgò: *ne aut eripiaturs à nobis regia causâ.* Idem.

31. *Quas tibi fortuna largita est.*] Sic Malui cum edit. princeps Ven. Vict. Lamb. Pal. tert. Grut. Peck. aliàs *largita.* Idem.

32. *Neque enim prudentiorem quemquam ex tuis, neque fide majorem esse.*] Sic editio princeps: Victorii: Pall. tert. quart. Grut. Peckianus: adeo ut mirari lubeat deficientium à vestigiis mss. vulgò: *quo neque prudentiorem quemquam ex tuis, neque fide majorem esse.* Gebhard. Etiam Livius dicit *majorem gloria Scipionem*, quem in aliis locis *magna & majore gloria vel fama esse.* Gronov.

33. *Posteaquam Pompejus.*] Mss. Pall. itemque Grut. novam hinc erdundur Epistolam: sed Egnatius annotat in Medic. partem hanc esse superioris, continuatque præcedenti Victorius Lamb. Manut. Gebhard.

34. *Clamore convicioque jactatus est.*] Sic quidem prima editio: sed adnotatum ad eam ab Egnatio, legi in Medic. *jactus est*, neque aliter aut Grut. aut Pall. quatuor. adeo ut *jacti convicio* esset peti: sicut Propertius forma agendi dicit: *In nostrum jacies verba superba caput.* atque ipse Tullius ad Atticum lib. 2 Ep. 29. *Qui cum se omnium sermonibus sentent vapulare.* Gebhard. Videtur igitur ista concordia innuere Ciceronem dixisse *jactus est*, metaphorâ ab gymnasio petita, ubi pares flavebant tactu arena, ut loquitur Ovidius alludens Græcum vocabulum *ἀγρῶν*. Vide librum 111 Observatorium patris cap. 18, ut *tactus* hoc loco sit undiquaque adpersus & vituperatus. Gronov.

35. *Acerbe nimium, magno silentio est accusatus.*] Revocavi scripturam quatuor Pall. nulloque Grut. & Peckii, nec non editionis primogeniæ: Victorii. tanto quidem magis quòd eam esse

tamen nihil, quod ad eam rem pertineat, prætermittimus. Ceteris injuriis, quæ propostæ sunt à Catone, facile, ut spero, resistemus. Amicum ex consularibus neminem tibi esse video, præter Hortensium, & Lucullum: ceteri sunt partim obsecruius iniqui, partim non dissimulanter irati. Tu fac animo forti, magnoque sis: speresque, fore, ut, fracto impetu levissimi hominis, tuam pristinam dignitatem, & gloriam consequare.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

6 QUAE gerantur, accipies ex Pollione: qui omnibus negotiis non interfuit solum, sed præfuit. Me in summo dolore, 36 quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod valde suspicor, fore, ut infringatur hominum improbitas, & consiliis tuorum amicorum, 37 & ipsa die: quæ debilitat cogitationes & inimicorum, & proditorum. Facile secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum: quorum imaginem video in rebus tuis. Nam etsi minore in re violatur tua dignitas, 38 quam me afflicta sit: tamen est tanta similitudo, ut sperem, te mihi ignoscere, si ea non inuenerim, quæ ne tu quidem umquam timenda duxisti. Sed præsta te eum, qui mihi à teneris (ex Græci dicunt) unguiculis es cognitus. Illustrabit (mihi crede) tuam amplitudinem hominum injuria. 39 A me omnia summa in te studia, officiaque expectata. non fallam opinionem tuam. Vale.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

7 LEGI tuas litteras: quibus ad me scribis, gratum tibi esse, quod crebro certior per me has de omnibus rebus, & meam erga te benevolentiam facile perspicias: quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti: alterum facio libenter; ut, quoniam 40 intervallo locorum, & temporum distincti sumus, per litteras tecum quam sæpissimè colloquar. Quod si rariùs fiet, quam tu expectabis, id erit causæ, quod non ejus generis meæ litteræ sunt, ut eas audeam temerè committere. 41 Quoties mihi certorum hominum potestas erit, quibus rectè dem, non prætermittam. Quòd scire vis, qua quisque in te fide sit, & voluntate: difficile dictum est de singulis. Unum illud audeo, quod antè tibi sæpe significavi, nunc quoque, re peripsecta, & cognita, scribere: vehementer quosdam homines, & eos maxime, 42 qui te & maxime debuerunt, & plurimum juvare poterunt, invidisse dignitati tuæ: simillimamque in te dissimili, tui temporis nunc, & nostri quondam fuisse rationem: ut, quos tu reipublicæ causâ læseras, palam te oppugnarent: quorum auctoritatem, dignitatem, voluntatemque defenderas, 43 non tam memores essent vir-

tutis tuæ, quàm laudis inimici. Quo quidem tempore, ut perscripti ad te antè, cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucullum: 44 ex magistratibus autem L. Racilius & fide, & animo singulari. Nam nostra propugnatio, ac defensio dignitatis tuæ, propter magnitudinem beneficii tui fortasse plerisque officii majorem auctoritatem habere videatur, quàm sententiæ. Præterea quidem de consularibus nemini possum aut studii erga te, aut officii, aut amici animi esse testis. Et enim Pompejum, qui mecum sapissimè, non solum à me provocatus, sed etiam sua sponte de te communicare solet, seis, temporibus illis non sæpe in senatu fuisse. Cui quidem litteræ tuæ, quas proximè miseram, quod facile intellexerim, perjuvanda fuerunt. mihi quidem humanitas tua, vel summa potius sapientia, non juvanda solum, sed etiam admirabilis visa est. Virum enim excellentem, & tibi tua præstanti in eum liberalitate devinctum, non nihil suspicantem, propter aliquorum opinionem suæ 45 cupiditatis, te ab se abalienatum, illa epistola retinuit. qui mihi cum semper tui laudi favere visus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caniniano: tum verò, lectis tuis litteris, perspectus est à me, toto animo de te, ac de tuis ornamentis, & commodis cogitare. Quare ea, quæ scribam, sic habeto, me, cum illo re sæpe communicata, de illius ad te sententiâ, atque auctoritate scribere: Quoniam senatusconsultum nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit: eaque, quæ de ea scripta est, auctoritas, cui seis interestum esse, ut nequis omnino regem reduceret, tantam vim habet, ut magis iratorum hominum studium, 46 quàm constantis senatus consilium esse videatur: te perspicere posse, qui Ciliciam, Cyprumque teneas, quid efficere, & quid consequi possis: & si res facultatem habitura videatur, ut Alexandriam, atque Ægyptum tenere possis; esse & tuæ, & nostri imperii dignitatis, Ptolemaei, aut aliquo propinquo loco rege collocato, te cum classe, atque exercitu proficisci Alexandriam: ut, cum cum pace, præsidiiisque firmaris, Ptolemaeus redeat in regnum: ita fore, ut per te restituaris, quemadmodum senatus initio censuit: & sine multitudine reduceretur, quemadmodum homines religiosi Sibyllæ placere dixerunt. Sed hæc sententiæ sic & illi, & nobis probatur, ut ex eventu homines de tuo consilio existimatos videremus: si cecidisset ut volumus, & optamus; omnes te & sapienter, & fortiter: sin aliquid esset offensum; eosdem illos & cupide & temerè fecisse dicturos. Quare quid assequi possis, non tam facile est nobis, quàm tibi, 47 ejus propè in conspectu Ægyptus est, judicare. 48 Nos quidem hoc sentimus: si exploratum tibi sit, posse te illius regni potiri, non esse cun-

ctandum:

lectionem ferre omnium niss. suorum indicaverit Lamb. postea inventum est libris, omnium magno silentio. Paull. Manut. præfert, & 42. 36. nimium magno silentio: quæ distinctio minus adposita videtur. Gebhard.

36. Quem in tuis rebus capio, maxime scilicet. Ita omnes Pall. non Grut. maximi salutem. H. Stephanus libro 11 Schediasm. prodidit legi: quem ex tuis &c. Idem.

37. Et ipsa die, quæ debilitat cogitationes & inimicorum & proditorum. Sic edidit Victorius, cumque secutus Lamb. existatque sic in Lamb. omnibus, atque Lambinianis, Gruteriano, Vatic. quod & ablativæ orationi libri sui Egnatius, neque id tantum, sed in Med. & libro inventi perditorem; non proditorum. Vulgò: quæ debilitant cogitationes Idem.

38. Quam mea salus afflicta sit. Victorii editio, quam mea afflicta est. neque tò salus novit n. l. Pall. neque Grut. neque editio princeps: in Vatic. tamen: quam mea salus afflicta est. Ego nihil ducebam expungi debere: quandoquidem etiam nihil turbet Manutius: quoniam ut duce, sed velut accessio utitur. Gebhard. Itaque redi ad simplicitatem Victorii, & quod semillo vel incerto auctore defendebat, relinquendum putavi, præcipue inductus prælæta & manifestæ interpretatione eximii nostri Grævini, & auctoritate Gronovii.

39. A me omnia. Sic edit. princeps: Victor Lamb. sic niss. nostri omnes: denique voce auctores; A me autem omnia. Gebhard.

40. Intervallo locorum & temporum distincti sumus. Vatic. distincti. Idem.

41. Quoties mihi certorum hominum potestas erit. Sic prima editio, sic Vict. Manut. Lamb. adeoque omnes niss. nostri. alii facultas:

tas: velle scire causam mutationis. Idem.

42. Qui te & maxime adhiberi & plurimum juvare poterunt. Editionum prima: qui & te amare maxime debuerunt, & plurimum juvare. neque aliter Pall. tert. reliqui adherent vulgatis: nisi quod sec. qui & te max. quartus verò: qui & maxime deb. omisso te. Idem.

43. Non tam memoris essent virtutis. Stewechii liber, immemores. quomodo & à manu correctrice Gruter. Pall. sec. Idem.

44. Ex magistratibus autem L. Racilius & fide & animo singulari. Sic niss. omne tam nostri quam Lambiniani, ut ne dicam de edit. principe, & Vatic. vulgò: L. Rutilius & fide & animo in te singulari. At tò in te, quod adeo necessarium videbatur Lamb. dudum, non expressum Manutio video: debetumque à nobis auctoritate omnium niss. Idem.

45. Cupiditatis, te ab se abalienatum. Editio princeps, Pall. tert. Grut. cupiditatis abs te alienatum quart. vel abs te alien. talia ex suis quoque monet Manutius. Idem.

46. Quam constantis senatus consilium esse videatur. Martini codex consilium quod allubecebat Gulielmo, tanquam magis proprie dictum. at cum sicut ab altero omnes Pall. editionesque, vel sola ratio me id cogit tueri. Idem.

47. Cujus propè in conspectu Ægyptus est judicare. Expediitissima hæc Memmii conjectura confirmata est ab omnibus tum Lambin. niss. accedunt jam nostri omnes & Gruteri. Vatic. verò: ejus propè in conspectu Ægyptus est. nos quidem judicare hoc sentimus. Idem.

48. Nos quidem hoc sentimus. Sic est in edit. Venetâ antiquissima; idem Victor. ac Pall. pr. Pall. sec. & tert. quidem nos hoc sent. at Grut. & id quidem nos hoc sent. sic omisso & quart. Idem.

etandum : 49 si dubium ; non esse conandum. Illud tibi affirmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore, ut absens à multis cùm redieris, ab omnibus collauder. offensionem esse periculosam propter interpositam auctoritatem, religionemque video. Sed ego te, ut ad certam laudem adhortor, sic à dimicatione deterreo: redeoque ad illud, quod initio scripsi, torius facti tui iudicium non tam ex consilio tuo, quam ex eventu homines esse facturos. Quòd si hæc ratio rei gerendæ, 50 periculosa tibi esse videbitur, placeat illud, ut, si rex amicis tuis, 51 qui per provinciam atque imperii tui provincias ei credidissent, fidem suam præstitisset; & auxiliis cum tuis, & copiis adjuvares. 52 eam esse naturam, & regionem provinciarum, ut illius reditum vel adjuvando confirmares, vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid causa, quid tempus ferat, tu facillimè, optimèque perspicies: quid vobis placuisset, ex me potissimum putavi te scire oportere. Quòd mihi de nostro statu, de Milonis familiaritate, de levitate, & imbecillitate Clodii gratularis: minime miramur, te tuis, ut egregium artificem, præclaris operibus letari: quamquam est incredibilis hominum perversitas (graviori enim verbo uti non libet) qui nos, quos favendo in communi causa retinere poterunt, invidendo abalienarunt: quorum malivolentissimos obrecreationibus nos scito de veteri illa nostra, diuturnaque sententia propè jam esse depulso, non nos quidem ut nostræ dignitatis finis oblitus, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis. Poterat utrumque præclare, si esset fides, si gravitas in hominibus consularibus: sed tanta est in plerisque levitas, ut eos non tam constantia in republica nostra delectet, quam splendor offendat. Quod eo libentius ad te scribo, 53 qui non solum temporibus iis, quæ per te sum adeptus, 54 sed etiam olim nascenti propè nostræ laudi, dignitati, virtutique præfuit: simul quòd video, non, ut antehac putabam, novitati esse invisum meæ: in te enim homine omnium nobilissimo similia invidorum vitia perpexi: 55 quem

tamen illi esse in principibus facile sunt passi, evolare altius certe noluerunt. Gaudeo tuam dissimilem fuisse fortunam. multum enim interest, utrum laus immineatur, an salus deseratur. Me meæ tamen ne nimis poeniteret, tua virtute perfectum est. Curasti enim, ut plus additum ad memoriam nominis nostri, 56 quam demptum de fortuna videretur. 57 Te verò moneo cùm beneficiis tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam à pueritia inflammatum fuisti, omni cura, atque industria conquire: magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus, semperque amavi, ne umquam inflectas cujusquam injuria. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui. Hæc profectò vides quanto expressiora, quantoque illustriora futura sint, cùm aliquantum ex provincia, atque ex imperio, laudis accesserit. 58 Quamquam te ita gerere volo, quæ per exercitum, atque imperium gerenda sunt, ut hæc multo ante meditare, huc te pares, hæc cogites, ad hæc te exerceas, sentiasque id, quod quia semper præfati, non dubito quin adeptus, intelligas, te facillimè posse obtinere summum, atque altissimum gradum civitatis. Quæ quidem mea cohortatio, ne tibi inanis, aut sine causa suscepta videatur, illa me ratio movet, ut te ex nostris eventis communibus admonendum putarem, ut considerares, 59 in omni reliqua vita, quibus crederes, quos caveres. Quòd scribis te velle scire, qui sit reipublicæ status: summa dissensio est, sed contentio dispar. Nam qui plus opibus, armis, potentia valent, 60 profecisse tantum mihi videntur stultitia, & inconstantia adversariorum, ut etiam auctoritate jam plus valeret. Itaque, per paucos adversarios, omnia, quæ ne per populum quidem sine seditione 61 se adsequi arbitrabantur, per senatum consecuti sunt. nam & stipendium Casari decretum est, & decem legati: & ne lege Semproniam succederet, facile perfectum est. 62 Quòd ad te brevius scribo, quia me status hic reipublicæ non delectat: scribo tamen, ut te admo-

neam,

49. Si dubium; non esse conandum.] Sic ex libris suis ac Medicæo P. Manutius. Sed primitus impressi, Pall. Vatie. Grut. Victorii ed. si dubium sit, non esse conandum. vulgò sn. Gebh.

50. Periculosa tibi esse videbitur.] Inseu verbum esse ex Victor. Lamb. Pall. Grut. Veneta editio, esse tibi. vulgò esse abest contra libros. Idem.

51. Qui per provinciam atque imperii tui provincias ei credidissent.] Secutus sum scriptos Gulielm. tum Pall. Gruter. imò & editionem primam. Posteriores enim: qui per provinciam imperii tui pecunias ei credidissent; à quæ etiam discessit P. Manutius ac Lamb. sed ultimus hic duas voces intertexuit an intrusit, neutram in ullis membris conspiciendam. Gebhard. Et video, quam open infelicissimo loco paraverit ingenium paternum. Sed & rationem sic corrupendi 78 Ciliciam, quum paulo ante servata sit ea vox, & loquutionem hæc, est dentur similes, parum agnosco. Itaque attendens omnia, suspicor vocem vulgatam provinciam existisse ex corruptela scribarum simul & editorum, qua erebro Phœnicem posuerunt pro Phœnicem, ut notavimus ad Melæ lib. 1 cap. 12, ubi ipsum Vossium ea iniqua vidimus. Nam lego, qui per Phœnicem atque imperii tui provincias. Reliqua enim bene expedita opinor. Gronov.

52. Eam esse naturam & regionem provinciarum.] Mss. omnes & Gr. præfæ edit. itemque Victor. ac Manuce. regionem: quod hic interpretatur situm. vulgò rationem: quod tamen etiam in vet. legi annotavit Fulvius Ursinus. Gebhard.

53. Qui non solum.] Sic editio prima: item Vict. quippe Pall. tert. Grut. quart. non solum qui temporibus his. Idem.

54. Sed etiam olim nascenti propè nostræ laudi, dignitati virtutique præfuit.] Bene monuit Victorius ac Manuceus locum esse suspectum vitii: in vetustis quippe codd. solum extare, dignitatisque virtuti: nullo relicto vestigio vocis sequentis. & verò eodem etiam modo scribitur in Pal. pr. sec. quart. nam tert. diserte præfert spaciū vaquum litterarum ferè duodecim inter sed & nostræ habereque dignitatisque virtutis simul quod &c. quemadmodum primitus fuisse in codice Medic. scribit Manutius. Editio prima exhibet dignitatisque virtutisque fuisse. neque aliter membranæ Gruteri, nisi quod illæ sine copula virtutis fuisse, quomodo etiam fuisse in Erlordensi codice, adnotatum Gulielmio. Vatie. Sed jam olim nascenti propè nostræ laudi dignitatisque virtutis, simulque, quod videtur. Latet monstrum verbi in illo virtuti. obliteratum eum fuisse laudi suæ virtuti, ne forsitan dicere voluit, sed quæ figurâ, nescio. Lamb. mirè solutus jactare disc. suos, totus hic est in Angeronæ facris. Gebhard. Id igitur quod in voce virtuti videtur latere, considera, an sit inseuvisi.

Certe id est Tullianæ loquutionis. Infra 111, 13. Sic quum de tuis rebus gestis agebatur, inseuvisam honori tuo, vel simplex inseuvisi, quod frequens ei fuit. Vulgata lectio petita est ex principio epistolæ sequentis. Gronov.

55. Quam tamen ille esse.] Sic Pall. tres. Grut. Ven. quart. esse illi, adeo ut non abhorream ab tamenesse, quod exemplaribus quibusdam se tueri, dudum adnotatum est alicui. Gebhard.

56. Quam demptum de fortuna videretur.] Sic Victorii editio, Lamb. Manut. neque secus Pall. omnes, nisi quod secundum adeptum. lectionem quoque hæc habet editio prima, eod. Gruterian. Vatie. posteriores, quam adeptum. Ceterum ut curiosis semel satisfaciam, testor in mss. nostris hæc extare demptum; alibi que etiam legi demptum, re demptum, comptum: item consumpsit, contempsit. aliæque: de quibus egregiè Josephus Castalio De curia 1 cap. 1 observ. in Criticos. Idem.

57. Te verò moneo.] Pall. omnes. Grut. emoneo. sic est Amoneo & Epit. 1 amonitionibus. Edit. prima ad moneo. Idem.

58. Quamquam te ita gerere volo.] Pal. tert. Grut. quam te ita gerere. Idem.

59. In omni reliqua vita.] Sic mss. Lamb. neque aliter Pall. nisi quod duo eorum, in omni re qua vita. vulg. in omni reliqua tuâ vitâ. prima editio in omni re tuam vitam. Gruteri codex: in omni re quam tuam vitam. Idem.

60. Profecisse tantum mihi videntur.] Mss. ferè omnes, Pall. Grut. Ven. edit. Stew. profecisse tamen: ex quo Gulielmii formavit profecisse tandem. Idem.

61. Se assequi posse arbitrabantur.] Vox posse nullum habet locum in Pall. aut Grut. aut adeo editione v. c. u. s. s. m. Gebhard. Id ego profusus non contemnendum puto, sed certe advertendum, quum etiam illa memorabilis Naugeriana apud Antonium Iuntam verbo posse careat, ut reor, utique ex auctoritate librorum vet. Adsequi nunc usurpat pro adsecuturos fuisse. ut 3, 6. Quæ ne ab his quidem fieri solerent, qui brevi tempore sibi succedi putarent. 9, 2. Profecisci ad te statim dixit. Itaque expulsi. Gronov.

62. Quod ad te brevius ad te scribo.] Mss. Grut. duo Pall. sec. tert. carent 78 eo. prima edit. Pall. binj ejus loco ego exhibent. quod placuit P. Manutio. mihi utrumque displicet. Videntur enim additamenta lectorum: ut & infra ubi est: si tu rebus tuis invidis. prima edit. id non agnosci, neque visitur in membr. Gruter. aut Pall. ullis aut Vatie. neque requiritur. Ejusmodi interpretationes singulis pane lineis irrepserunt: quod reipsa experietur, qui Tullium suum oculis non perfunctorie contendet cum an-

neam, quod ipse, litteris omnibus à pueritia deditus, experiendo tamen magis, quam discendo, cognovi; tu, rebus tuis integris, discas, & neque salutis nostræ rationem habendam nobis esse sine dignitate, neque dignitatis sine salute. Quod mihi de filia, & de Crispide gratularis, agnosco humanitatem tantam: speroque, & opto, nobis hanc conjunctionem voluptari fore. ⁶³ Lentulum nostrum eximia spe, summæ virtutis adolescentem, cum ceteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudis. nulla enim erit hac præstantior disciplina: quem nos, & quia tuus, & quia te dignus est filius, & quia nos diligit, semperque dilexit, in primis amamus, carumque habemus.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

⁶⁴ DE omnibus rebus, quæ ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid Pompejus susceperit, optime ex Emplatorio cognosces: qui non solum interstiti his rebus, sed etiam præfuit: ⁶⁵ neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi prætermisit. Ex eodem de toto statu remm communium cognosces: quæ quales sint, non facile est scribere. Sunt quidem certè in amicorum nostrorum potestate, atque ita, ut nullam mutationem umquam hac hominum ætate habitura res esse videatur. Ego quidem, ut debeo, & ut tute mihi præcepisti, & ⁶⁶ ut me pietas, utilitasque cogit, me ad ejus rationes adjungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adjungendum putasti. Sed te non præterit, quam sit difficile, sensum in republica, præsertim rectum & confirmatum deponere. ⁶⁷ Verumtamen ipse me conformio ad ejus voluntatem, à quo honestè dissentire non possum: neque id facio, ⁶⁸ ut forsitan quibusdam videar, simulatione. tantum enim animi inductio, & rehetule amor erga Pompejum apud me valet, ut, quæ illi utilis sunt, & quæ ille vult, ea mihi, ⁶⁹ omnia jam & recta, & vera videantur. Neque (ut ego arbitror) errarent, ne adversarii quidem ejus, si cum pares esse non possent, pugnantè dissentirent. Me quidem etiam illa res consolatur, quod ego is sum, cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam, quæ Pompejus velit, vel taceam, vel etiam, id quod mihi maxime lubet, ad nostra studia referam litterarum: quod non proleto faciam, si mihi per

ejusdem amicitiam licebit. Quæ enim propòsita fuerant nobis, cum & honoribus amplissimis, & laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententiis dicendis, libertas in republica capestenda; ea sublata rota: sed nec mihi magis, quam omnibus. Nam aut assentiendum est nulla eum gravitate paucis, aut frustra dissentiendum. Hæc ego ad te ob eam causam maximè scribo, ut jam de tua quoque ratione meditare. Commutata rota ratio est senatus, judiciorum, rei totius publicæ. otium nobis exoptandum est: quod si, qui potunt rerum, præstaturi videntur, ⁷⁰ si quidam homines patientius eorum potentiam ferre poterint. Dignitatem quidem illam consularem fortis, & constantis senatoris, nihil est quod cogitemus. amissa est culpa eorum, qui à senatu & ordinem conjunctissimum, & hominem clarissimum abalicerunt. Sed, ut ad ea, quæ conjunctiora rebus tuis sunt, revertar; Pompejum tibi valde amicum esse cognovi: ⁷¹ & eo tu consule, quantum ego perspicio, omnia, quæ voles, obtinebis: quibus in rebus me sibi ille affixum habebit: neque à me ulla res, quæ ad te pertinet, negligetur. Neque enim verebor, ne sim ei molestus: cui jucundum erit etiam propter idipsum, quod me esse gratum videbit. Tu velim tibi ita persuadeas, nullam rem esse minimam, quæ ad te pertinet, quæ mihi non carior sit, quam mea res omnes. ⁷² idque cum sentiam, sedulitate mihi ipse satisfacere possum: ⁷³ re quidem ipsa ideo mihi non satisfacio, quod nullam partem tuorum meritum non modò referenda, sed ne cogitanda quidem gratia consequi possum. Rem te valde bene gessisse rumor erat. Exspectabantur litteræ tuæ: de quibus eram jam cum Pompejo locuti: quæ si erunt allate, ⁷⁴ nostrum studium exstabit in conveniendis magistratibus, & senatoribus. Cetera, quæ ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus, quam possumus, minus tamen faciemus, quam debemus.

M. T. C. P. LENTULO IMPERATORI S. D. 9

⁷⁵ PERJUCUNDÆ mihi fuerunt litteræ tuæ; quibus intellexi te perspicere meam in te pietatem: quid enim dicam benevolentiam, cum illud ipsum gravissimum, & sanctissimum nomen pietatis, levius mihi meritis erga me tuis esse videatur?

tiquioris notæ libris. Verum qui id faciet, hoc studiosorum frigore hæc principum tenacitate? Gebh.

^{63.} *Lentulum nostrum eximia spe, summæ virtutis adolescentem.* Editio pr. Pal. quart. *summæ virtutis*: quod minus placet: illud magis: si distingueretur, *eximiam spe summæ virtutis*. Nam in adolescentia tantum spes virtutis, non in ipsa laus, numeris. Idem.

^{64.} *Ex Emplatorio.* Sic mihi, omnes Pall. ad Grut. *Exemplatorio*. Prima editio *Expletorio*, unde facile fiat *ex P. Latorio*. Manutius coniecit *ex N. Pletorio*. Gebhard. Manutium quoque sulcit consensu suo Ursinus, literarum transpositionem in veteribus libris factam causans, & rejicit alios emendantes *C. Pletorio*. Ex his omnibus nihil placet. Sed si Gruterianum coarctem attendimus, clare videtur in litteris ep esse ductus qui solent clare ac literam m constituisse, videtur ille intendere *ex M. Latorio* Si alios, qui *ex Emplatorio*, puto eos indicare *ex Cn. Pletorio*. Gronov.

^{65.} *Neque ullum officium.* Pall. tert. quart. *neque enim ullum officium*. Gebhard.

^{66.} *Ut me pietas utilitasque cogit.* Sic fuisse in veteri suo, prodidit Victorius, proba itque Gulielmus. Prius erat, *me dignitas utilitasque*, quod inventum in Medic. adnotavit Eguatinus. Editio prima præ se fert *me commolitas utilis*. quomodo & correctum in Pal. quarto a manu secunda, eratis litteris prioribus, diversum quid indicantibus. Tertius spacium habet vacuum recipienda voci ignotionis; quæ in primo item & sec. & Gruteriano edit, & ut *medietas utilisque cogit*, quod vocabulum eum & in Memmianis invenit Lamb idemque de suis testetur P. Manut. in quibus aut me *Dieta* aut me *dillas* & dispiciant acutores annon hic habere locum suum possent, idemque sic significare quod *medius*. certè libro de Unit. eritate vocem eam ubi par, sed ita tamen, ut addat, *vix enim au leo dicere me tenetates*. Sed quid aut ear sic *medietas*? probemus lectorem Victorii, a Lambio ac Manuto confirmari. Idem.

^{67.} *Verumtamen me ipsum conf. mo.* Gulielmus indicat hanc scripturam inveniri in quatuor n. sineque a iter in Gruteriano aut Pall. quatuor, quomodo a manu sequiori, reformati in *conformo*, exhibuit edit. prima, & receptumque Manucio, denique placitum Lamb. *conf. mo* a dicit Manut. *quasi rem novam: non tam ut solutus servam, quomodo a n. n. feci; quam ut optime de me merito gratiam referam.* Imò melius *confermo* ex Medic. & Vict. nostrisque, quia Cic. annos & robur sumbat contra adversarios atque amulos, sequitur *seu certo proposito se illi addebat*: non simulatione: quia sequitur *animi inductio*. Idem.

^{68.} *Ut quibusdam videor.* J. Lambini editio quidem, quomodo & Vatie & Pal. quart. inter polatio indicat: nam *videor* ubi à manu corruptrice substitutum: ut in Ven. quoque legitur. Idem.

^{69.} *Omnia jam & recta, & vera videantur.* Pal. quart. *omnia jam & directa*. Idem.

^{70.} *Si quidam homines.* J. Lambini editio quidem, quomodo & Vatie & Pal. quart. a manu secunda. ceteri omnes Victorio editioni-que primæ adherent. Idem.

^{71.} *Et eo tu consule.* Sic est in edit. Victorii Vatie. Pal. tert. *Et eo Cos.* quart. cum edit. prima: *ut eo tu consule*: additum postea ad oram & Grut. & eo in consule. Idem.

^{72.} *Idque cum sentiam, sedulitate mihi ipse satisfacere possum.* Locus fractus. nam prima editio interjecta negatione, *non possum*, quomodo & in Pal. quart. a manu altera, eum prius tulisset; id, *quæcumque sentiam*. quod & in aliis Pall. quorum præterea pr. habet, *sed utilitatem mihi me ipsum satisfacere non possum*. secund. *id quæcumque sentiam sed utilitatem*. mihi me ipsum satis, non possum. nec aliter Gruter. membræ: quibus exterius adnotatum *deficit tertio tert. id quæcumque sentiam sedulitatem meam me ipsum satis, non possum*. Gulielmus adnotavit ex velligis cod. Stewechiani elicit: *id, quæcumque sentiam: sedulitate mihi me ipsum satisfacere non posse*. Idem.

^{73.} *Re quidem ipsa ideo mihi non satisfacio.* Gulielm. voces, *mihi non satisfacio* planè glossam existimat, ideoque delet. haberi tamen in omnibus vss. testor: in solo quarto plura verba erant: Sed adeò improbe erasa, ut incautè deprecandi negaverint. Idem.

^{74.} *Nostrum studium exstabit.* J. Lamb. ex Memmianis excutunt: mihi tamen mutat, neque Pall. quatuor, Medic. eod. *exstabit studium*. Grut. *studium salis*, verum paulò post legant Pall. Vatie. prima edit. *Ceteraque quæ ad te pertinebunt*. Idem.

^{75.} M. TULLIUS CICERO P. LENTULO IMPERATORI S. D.] Sic edidit Manutius, qui adfixam hac in re sibi me habet tenentem amplexus auctoritatem editionis primæ: Pal. quart. Gruteriani. Erphord.

tur? 76 Quòd autem tibi grata mea erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantia quadam amoris, ut etiam grata sint ea, quæ præternitti sine nefario scelere non possunt. Tibi autem multo notior, atque illustrior in eis in te animus esset, si hoc 77 tempore omni, quod disjuncti fuimus, & unà, & Roma fuisset. Nam in eo ipso, quod te ostendis esse facturum, quodque & in primis potes, & ego à te vehementer expecto: in sententiis senatoriis, & in omni actione, atque administratione reipublicæ floruisse. De qua ostendam equidem paullo post, qui sit meus sensus, & status: & rescribam tibi ad ea, quæ quaris: sed certè & ego te auctore, amicissimo, & sapientissimo, & tu me consiliario, fortasse non imperitissimo, fideli quidem, & benivolo certè, ulus esses: quamquam tua quidem causa te esse imperatorem, provinciarumque bene gestis rebus 78 cum exercitu victore obtinere, ut debeo, lator. Sed certe qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiore, & 79 præsentiores præsens capere potuisses. In eis verò ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intelligis propter tuam propugnationem salutis meæ, partim invidere propter illius actionis amplitudinem & gloriam; mirificum me tibi comitem præbuissem: quamquam ille perennis inimicus amicorum tuorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus, in te potissimum fractam illam, & 80 debilitatam vim suam contulit, nostram vicem ultus est ipse sese. est enim ea conatus, quibus patefactis, nullam sibi in posterum, non modè dignitatis, sed ne libertatis quidem partem reliquit. Te autem etsi mallem in meis rebus expertum, quàm etiam in tuis, tamen in molestia gaudeo 81 eam fidem cognosse hominum, 82 non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram. De qua ratione tota jam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea, quæ quaris. Certiorem te per litteras scribis esse factum, me cum Cæsate, & cum Appio esse in gratia: teque id non reprehendere adscribis. Vatinius autem scire te velle ostendis, quibus rebus adductus defenderim & laudatim. Quod tibi ut planius exponam, altius paullo rationem consiliorum meorum repetam, necesse est. Ego enim, Lentule, initio rerum, atque actionum tuarum, non solum meis, sed etiam reipublicæ restitutum putabam: & quoniam tibi incredibilem quandam amorem, & omnia in te ipsum summà, ac singularia studia debere, reipublicæ quæ te in me restituendo multum adjuvisset, cum certè me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantummodò communi officio civium, non aliquo erga me singulari beneficio debitum præstitissem. Hac me mente fuisse, & senatus ex me, te consule, audivit, & tu in nostris sermonibus, colloquutionibusque ipse vidisti. Etsi jam primis temporibus illis, multis rebus meus offendebar animus:

cum, te agente de reliqua nostra dignitate, aut occulta nonnullorum odia, aut obscura in me studia cernebam. Nam neque de monumentis meis ab iis adjutus es, à quibus debuisti: neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus, neque hercule in iis ipsis rebus, quæ quamquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessaria, 83 tamen à me minimi putabantur in meis damnis, 84 ex auctoritate senatus sarcicndis, eam voluntatem, quam expectabant, præstiterunt. Quæ cum viderem (neque enim erant obscura) non tamen tam acerba mihi hæc accidebant, quàm erant illa grata, quæ fecerant. Itaque quamquam & Pompejo plurimum, te quidem ipso prædicatore, ac teste, debebam, & cum non solum beneficio, sed amore etiam, & perpetuo quodam iudicio in eo diligebam: tamen non repugans, quid ille vellet, in omnibus meis sententiis de republica pristinis permanebam. Ego sedente Cn. Pompejo, 85 cum, ut laudaret P. Sextium, introisset in urbem, disissetque testis Vatinius, me fortuna, & felicitate C. Cæsaris commotum, illi amicum esse cœpisse: dixi, me eam Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis, victoriisque antefere: dixique eodem teste, alio loco, eodem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent, & qui me coegissent. 86 tota verò interrogatio mea nihil habuit, nisi reprehensionem illius tribunatus: in quo omnia dicta sunt libertate, animoque maximo, de vi, de auspiciis, de donatione regnorum. Neque verò hæc in causa modò, sed constanter sæpe in senatu. quin etiam, Marcellino, & Philippo, consulibus, nonis April. mihi est senatus assensus, ut de agro Campano, frequenti senatu, idibus Maiis referretur. 87 Num potui magis in arce illius causæ invadere, aut magis oblivisci temporum meorum; meminisse actionum? Hac à me sententia dicta, magis animorum motus est factus, cum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum nunquam putaram. Nam hoc senatusconsulto in meam sententiam facto, Pompejus, cum mihi nihil ostendisset se esse offensus, in Sardiniam, & in Africam profectus est, eoque itinere Lucam ad Cæsarem venit. ibi multa de mea sententia questus est Cæsar, quippe qui etiam Ravennæ Crassum antè vidisset, ab eoque in me esset incensus. Sanè molestè Pompejum id ferre constabat: quod ego cum audissem ex aliis, maxime ex meo fratre cognovi: quem cum in Sardinia Pompejus pacis post diebus, quàm Luca discesserat, convenisset: Te, inquit, ipsum cupio: nihil opportunius potuit accidere; nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spondidisti. Quid multa? questus est graviter: sua merita commemoravit: quid egisset sæpissime de actis Cæsaris cum ipso meo fratre, quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit: seque, quæ de mea salute

egis-

phord. PRO COS. IMP. Gebhardus.

76. Quòd autem tibi grata mea erga.] Ut edidit Lamb. est in omnibus mss. editionibusque: miror itaque vulgatam grata mihi mea. Idem.

77. Tempore omni quo disjuncti fuimus.] Ita Lamb. ita Vatic. Medic. codex Polit. quem communicarat Episcopo Thomas Lupsetus; variantesque inde aliquot lectiones excerpserat, Gruteroque libens communicarat Joan. Hæcius Pontanus. sic supra Vatic. intervallo locorum & temporum disjuncti fuimus. Ep. 7 inclinat Grut. qui disjuncti. vulgò s. juncti. Idem.

78. Cum exercitu victore obtinere.] Haud aliter editio prima, Victorii: Lamb. Pal. tert. Grut. verò: victor obtinere. Pal. quart. victorie obtinere. ut liquidissime glossam agnoscas. Nihil autem vitiosum quam exercitus victor apud elasticos: sic Ovidius currum victorem dixit l. IV Trist. El. 2.

Hos supra in curru Cæsar victore veberis. Idem.

79. Præsentiores præsens capere potuisti.] Proxime hanc lectionem Victorii, quam & in uno suorum reperit Lam. inus: videoque eam adnotatam ab Egnatio ex Medicæo principi edit. onam: jam verò quoque accedente Vaticano, fecim me addidi Guilelmio, pugnanti pro præsentiores, contra Manutium adducto illo Virgiliano: Nec iam præsentis alibi cognoscere divos. Idem.

80. Debilitatam vim suam contulit.] Guilelmus annotavit, conjicere Gabrielem Rolandium contulit. add tque eo itandum. Idem.

81. Eam fidem cognoscere hominum.] Sic vet. cod. Pall. tert. quart. Grut. Stewech. Ven. edit. prima. ceterum alius vet. cod. ut & Po-

litiani liber, cognosce. Egnat. ad primam edit. allinit ex Med. cognosce. vulgò, eandem fidem cognoscere. Idem.

82. Non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram.] Suspiscatur Gruterus illa, quam maximo dolore cognoram, esse partium in purpurâ interpretis videlicet additamentum non necessarium, ignorantis vim vocis mercede. Idem.

83. Tamen à me minimi putabantur.] Pall. duo Stewech. minimè putab. Grut. minimi imputabantur. Lælio: quod ille minimè putabat, vulgò excusum est; cum codex Lujacii minimi exhibeat, cap. 3 medio. Idem.

84. Ex auctoritate senatus sarcicndis.] Expressimus quod habuit Lamb. probavitque ex Steweechiano Guilelmio, ipse ex Pall. Vat. Grut. editione primâ. post publicati: resarcicndis, nisi.]

85. Cum ut laudaret P. Sextium, introisset in urbem.] Non prætereunda hæc fuerat lectio, quam reperit in Medic. Egnatius, ediditque Victor. Man. Lamb. ex arteque item in Vatic. Gruteri verò, cum ut laudaret Pompejum Sextum. Vulgò ut & Pall. duo, cum tribus Guilelm. cum ut laudaret Pompejum, P. Sextius introisset. Idem.

86. Tota verò interrogatio mea nihil habuit, nisi.] Rectè sic Lamb. à quo non discedit ut editio, aut ceteri mss. omnes. vulgò: nihil habuit aliud, nisi. Idem.

87. Num potui magis in arce illius causæ invadere, aut magis oblivisci temporum meorum, meminisse actionum?] Prætulit hanc scripturam ut animosissimam, ex Lambini. Pal. tert. Medic. Vatic. Stewech. aliàs est in Pal. quart. Nec. Grut. Nam. in vulgatis & edit. prima non; illud verò & post meorum evanuit in tribus mss. Idem.

egisset, voluntate Cæsaris egisse, ipsum meum fratrem testatus est: cuius causam, dignitatemque mihi ut comendaret, rogavit, ut eam ne oppugnarem, si nollem, aut non possem rueri. Hæc cum ad me frater pertulisset, & cum antè tamen Pompejus ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum mihi de causa Campana ad suum reditum reservarem: collegi ipse me, & cum ipsa quasi republica collocutus sum: ut mihi tam multa pro se perperlo, atque perfuncto, concederet, ut officium meum, memoremque in benemeritos animus, fideique fratris mei præstarem: eumque, quem bonum civem semper habuisset, bonum virum esse pateretur. In illis autem meis actionibus, sententiisque omnibus, quos Pompejum videbantur offendere, certorum hominum, quo jam debes suspicari, sermones referabantur ad me: qui cum illa sentirent in republica, quæ ego agebam, semperque sensissent: me tamen non satisfacere Pompejo, Cæsaremque inimicissimum mihi futurum, gaudere se aiebant. Erat hoc mihi dolendum: sed multo illud magis, quod inimicum meum, (memini autem? inimò verò legum, iudiciorum, orii, patriæ, bonorum omnium) sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me præsentem osculabantur: non illi quidem, ut mihi stomachum facerent, quem ego funditus perdidit, sed certè ut facere se arbitrantur. Hic ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspicis rebus meis omnibus, rationibusque subductis, summam feci cogitationum mearum omnium: quam tibi, si potero, breviter exponam. Ego, si ab improbis, & perditis civibus republicam teneri viderem, sicut & meo temporibus scimus, & nonnullis aliis accidisse, non modò premis, quæ apud me minimùm valent, sed ne periculis quidem compulsus ullis, quibus tamen moventur etiam fortissimi viri, ad eorum causam, me adjungerem: ne si summa quidem eorum in me merita constarent. Cum autem in republica Cn. Pompejus princeps esset, vir is, qui hæc potentiam, & gloriam maximis in republicam meritis, præstantissimisque rebus gestis esset consecutus, cuiusque officio dignitatis, ab adolescentia fautor, in prætura autem, & in consulatu adiutor etiam existissem: eumque idem auctoritate, & sententia per se, consiliis, & studiis tecum me adjuvisset: meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum: non putavi famam inconstantie mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis paulum me immutasset, meamque voluntatem ad summi viri, de meque

optimè meriti dignitatem aggregassem. In hac sententia complectendus erat mihi Cæsar, ut vides, in conjuncta & causa & dignitate. Hic multum valuit cum veteri amicitia, quam tu non ignoras mihi, & Q. fratri cum Cæsare fuisse, tum humanitas ejus, ac liberalitas, brevi tempore & litteris, & officio inspecta nobis, & cognita. vehementer etiam res ipsa publica me movit, quæ mihi videbatur, contentionem, præsertim maximis rebus à Cæsare gestis, cum illis viris nolle fieri: & ne fieret, vehementer recusare. Gravissimè autem me in hac mente impulit & Pompeji fides, quam de me Cæsari dederat; & fratris mei, quam Pompejo. Erant præterea hæc animadvertenda in civitate, quæ sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus: Quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse cives. Tenebam memoria, nobis consulibus, ea fundamenta jacta ex kalendis Januariis confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret, nonis Decembris tantum vel animi fuisse in illo ordine, vel auctoritatis. Idemque memineram, nobis privatis usque ad Cæsarem, & Bibulum consules, cum sententia nostræ magnam in senatu pondus haberent, unum ferè sensum fuisse bonorum omnium. Postea cum tu Hispaniam citiorem cum imperio obtineres, neque republica consules haberet, sed mercatores provinciarum, & seditionum servos, ac ministros: jecit quidam castus caput meum, quasi certaminis causa in medium contentionem, dissensionemque civilem. Quo in discrimine cum mirificus senatus, incredibilis Italie totius, singularis omnium bonorum consensus in me tuendo existisset: non dicam, quid acciderit (multorum est enim, & varia culpa: tantum dicam brevi, non mihi excruciatum, sed ducis defuisse. In quo, ut jam sit in iis culpa, qui me non defenderunt: non minor est in iis, qui reliquerunt: & si accusandi sunt, si qui perituerunt; magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt. Illud quidem certè nostrum consilium jure laudandum est, qui meos cives & me conservatos, & me servare cupientes, spoliatos ducibus, servis armatis objici noluerim: declarari maluerim, quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset; cum assistentibus excitare potuissent. Quorum quidem animum tu non perspexisti solus, cum de me ageres, sed etiam confirmasti, atque tenuisti. Quia in causa non modò non negabo, sed etiam semper & meminero, & prædicabo libenter) utis es quibusdam nobilissimis hominibus, fortioribus in me

re-

88. *Circumspicis rebus meis omnibus, rationibusque subductis.* Ita in melioribus editionibus omnibus ac mss. Pal. tamen quart. *rebus meis, omnibusque rationibus subductis*, non absurde. Vulgò omisum est *meis*. habet nihilominus Victorius, Pall. Grut. Vatic. Lamb. Gebhard. Non impetoro a me, ut velut contemnendum silentio præteream, quod in MS. Græviano exstat *circumspicis*, sive decompositum esse velimus, quod genus magis amantillè adverte veteres, quam nos putamus, inprimis Ovidio eis gaudente, sive diversæ voces ut in *super imponere* apud Livium 21, 1 & sæpius. Gronov.

89. *Non modò premis.* Miror quisquam intrulerit illud, non modò non premis, quod in nullo reperi mss. Pal. neque Grut. neque editione principis. aberatque cod. Stewechii. exclusit denique Lambini Victorius verò non solum hoc admisit, sed etiam pro *minimum, minimum*: nescio quibus fiducis. Gebhard.

90. *In conjuncta & causa & dignitate.* Sic editionum optima: prima, Victorii, Lambini, adeoque mss. Pall. Grut. Stewechii. vulgò in abest contra liberos omnes, ut dixi. Idem.

91. *Gravi mihi autem me in hac mente impulit & Pompeji fides.* Elegantissimam hanc lectionem corrupti infestum quoddam genus correctorum, quibus omnis elegantiæ barbaricæ, omnis barbaries elegantiæ sapiebant: posthinc itaque eam restituo ex Pal. tertio: quarto quamquam hic mangonium passus veritatem acquirere, am nequit. Grut. Vatic. denique. Vulgò, ad salvam pullati circuli: in hanc mentem. Idem.

92. *Quales in Rep. Principes essent.* Gulielmus videtur inclinasse in scripturam cod. Stewechiani; *Qualis in Repub. princeps sit.* Sed contra eam tendunt Pall. præter tertium, in quo, *qualis in Rep. Princeps esset.* error i le provenit à ratione scribendi. *qualis enim amicus, qualis.* Idem.

93. *Non modo non &c.* Itaque non modo non negabo, sed etiam semper & meminero, & prædicabo libenter. Ita cod. vet. Pall. Grut. editio princeps. Victorius tamen non male, *singularis bonorum om-*

niarum consensus: sicut & Lambinus in quibusdam suis proficetur fuisse Gebhard. Sed mirificum ratum huius loci apparuit ex notis Cl. Grævii, qui post tot lectores, tot MSS. inspectos, unus perscrupavit hæc verba adeo & per tot annos Ciceronem sadantia, ut hinc conilet quanti sæpe abendum sit unum ali, quod exemplar. Gronov.

94. *Et si accusandi sunt, si qui perituerunt; magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt.* Egregie & hic locus emendatus in nostra editione exlabè dulus fuit: in aliis omnibus; accusandi sunt, qui perituerunt, magis etiam reprehendendi, qui se timere simularunt. at utriusque illam lectionem duxi hæc ex editione Victorii, adnotatur quoque ex Medic. ab Eg. atio Ven. Pall. Grut. Stewechiano: Vaticano. Lambino denique Gebhard.

95. *Quos meos cives.* Ita Gulielm. & Stewech. neque secus Pall. Grut. aut editionum prima, ne addam Victorii ac Lambini Medicæ quod meos. Idem.

96. *Declararique maluerim.* Videtur propendisse Gulielmus in *voluerim*, quod erat in Stewechiano, quem librum solum suis oculis excussisse apparet ex eis, quæ marginib. allevit. at non admittit eam lectionem ceteri mss. Pall. aut Grut. in Vatic. erat: *malueram*. Idem.

97. *Si is pro me stante pugnare licuisset.* Emendatio Victorii ex optimo codice Bibliothecæ Medicæ, quæ item cons. igitur in Vatic. Stewech. præterea ad oram editio is primæ manu Baj. t. Egnatii, addito, legere se literâ una adhuc mutata, *licuisset*: quam lectionem existare ajunt in libro Politiani. Vulgati: *si is pro me stante pugna non desistissent.* sed Pal. tert. editio prima: *si is pro me stante pugna non reliquissent.* quart. ac Grut. *pro me stante pugna restitissent.* idem.

98. *Non modo non &c.* Parenthesis hæc dudum erat ab aliquo ingenioso diffixa in Grut. quam postea suo libro commisit Gulielmus, non sine loci totius luce; ut argueret Lambinum ut is præ-

ca. 1407

restituendo, 99 quàm fuerant iidem in tenendo: qua in sententia si constare voluissent, suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent. 100 Recreati enim boni viri consilatu tuo, & constantissimis, atque optimis adionibus tuis excitati, Cn. Pompejo praesertim ad causam adiuncto. Cum etiam Caesar, rebus maximis gestis, singularibus ornatus, & novis honoribus, & iudiciis senatus, ad auctoritatem eius ordinis adjungeretur; 1 nulli improbo civi locus ad rempublicam violandam esse potuisset. Sed attende, quæso, quæ sunt consecrata. 2 Primum illa furia muliebrium religionum, qui non plaris fecerat Bonam deam, quàm tris forores; 3 impunitatem est illorum sententis affectus, qui 4 (cum tribunus plebis pœnas à seditioso civi per bonos viros iudicio persequi vellet) exemplum præclarissimum in posterum vindicandæ seditionis de republica sustulerit: iidemque postea non meum monumentum (non enim illa manubiæ meæ, sed operis locatio mea fuerat) monumentum esse senatus, hostili nomine, & cruentis iniustum litteris esse passus sunt. Qui me homines quod saluum esse voluerunt, est mihi gratissimum: sed vellem non solum salutis meæ, quemadmodum medici; 5 sed, ut aliptæ, etiam virum, & coloris rationem habere voluissent. Nunc, ut Apelles Veneris caput, & summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit: sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt; reliquum corpus, imperfectum, ac rude reliquerunt. In quo ego spem fefelli non modò invidorum, sed etiam inimicorum meorum: qui de uno acerrimo, & fortissimo viro, meoque iudicio, omnium magnitudine animi, & constantia præstantissimo, Q. Metello, Lucii filio, quondam falsam opinionem acceperunt: quem post reditum didicant fracto animo, & demisso fuisse. Est verò probandum, qui & summa voluntate cesserit, & egregia animi alacritate abfuerit, neque sanè redire curarit, eum ob id ipsum 6 fractum fuisse: in quo cum omnes homines, tum M. illum Scaurum, singularem virum, constantia, & gravitate superasset. Sed, quod de illo acceperant, aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abjectiore animo me

futurum: cum respublica majorem etiam mihi animum, quàm umquam habuissent, daret: 7 quæ declarasset, se non potuisse me uno civi carere: cumque Metellum unius tribuni plebis rogatio, me universa respublica, duce senatu, comitante Italia, promulgantibus omnibus, referente consule, comitiis centuriatis, cunctis ordinibus, hominibus, incumbentibus, omnibus denique suis viribus recuperasset. Neque verò ego mihi postea quidquam assumpsi: neque hodie assumo, quod quemquam malivolentissimum jure possit offendere. tantum enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus, opera, consilio, labore desim. Hic meæ vitæ cursus offendit eos fortasse, qui splendorem, & speciem hujus vitæ intuentur: sollicitudinem autem, & laborem perspicere non possunt. Illud verò non obscure queruntur in meis sententiis, quibus ornem Caesarem, 8 quali descissem à pristina causa. Ego autem cum illa sequor, quæ paulo antè proposui, tum hoc non in posteris, de quo cœperam exponere. Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti: qui confirmatus consilium nostrum, nonnumquam postea interruptus, afflictus ante te consulem, recreatus abs te totus est: nunc ab iis, à quibus tuendus fuerat, derelictus: idemque non solum fronte, atque vultu, quibus simulatio facillimè sustinetur, declarant ii, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur; sed etiam sensu sape jam, tabellaque docuerunt. Itaque tota jam sapientium civium, qualem me & esse, & numerari volo, & sententia, & voluntas, mutata esse debet. Id enim jubet idem ille Plato, 9 quem ego vehementer auctorem sequor, tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriæ asserere oportere. Atque hanc quidem ille causam sibi air non attingens rempublicam fuisse: quod cum offendisset populum Atheniensem propè jam desipientem sententia, cumque eum nec persuadendo, nec cogendo regi posse vidisset, cum persuaderi posse disideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod, neque desipiente populo, neque integra re mihi ad consulendum, capesserem rempublicam, implicatus tenebar. Sed latur.

tamen

scipite mutandi sequentia te usum esse quibusdam. animadversa quoque ingenio Henrici Stephani Schedias. lib. 11 cap. 26. Gebh.

99. Quàm fuerant iidem in tenendo.] Maluit sic Gulielmii: neque aliter editio prisca, Victorii, Lamb. Pall. Grut. Stewech. deinceps alioque. Idem.

100. Recreati enim &c.] Locus interpolatus. ut enim indicavit Victorius, exstat in vetustissimo Mediceo; Recreati enim boni viri consilatu tuo e. c. a. opt. act. i. excitati: quod idem testor de Pall. de quo Grut. & Stewech item impressione primâ. Medicina Lambini nimis est audax. Gebhard. Hæc ne nos morarentur, Cl. Graevii acuminis & iudicio debemus, quod hic certe exortulor, & omnino sequutus sum. Gronov.

1. Nulli improbo civi locus.] Pal. tert. Gruter. Stewech. nullo. Gebhard.

2. Primum illa furia muliebrium religionum.] Dicitur ut Terentio: Primum jam de amore hoc comperit. sic Gulielmii; aspernatus Lambini Victorique conjecturas, quibus nihil opus est, hæc nostra interpunctio, traducta ex membranâ Gruterianis; optimis vetustissimique. Gebhard. Nec tamen illa tanti sunt, ut periodum pulcherrime ab Victorio constitutam turbent; nec omisit pater cum in privatis scholis eam nobis commendare, tum publice prædicare & confirmare, quod vide ad Livium 29, 12. Gronovius.

3. Impunitatem est illorum sententis affectus.] Reducendam duxit ex Vatic. Gulielmii hanc lectionem, inventam Victorio in membranâ Medicis, nisi quod ibi littera unâ minus; impunitatem est illorum &c. & verò Pal. pr. etiam discrete habet impunitatem istorum sententis. ceteri impunitatem scelerum sententis affectus. ut & prima editio. alix, imp. scelerum eorum sententis. Gebhard.

4. Cum tribunus plebis pœnas à seditioso civi per bonos viros iudicio persequi vellet.] Ita scripsi potius ex Vatic. Pall. edit. primâ, alioque vet. cod. quàm vulgò: civis &c. in iudicio. sed mirum & portentum non sileam ad priora: Pal. tert. Grut. habent; cum tyranus P. Lentulo; pro, cum tribunus plebis pœnas. Gebhard. Miror illud portentum hic annotari. Nam non aliter accidit epist. 2. ubi: quum vulgo habeatur Canini tribuni pl. in Graeviano codice notavit pater Canini tyranni pulso Lentulo, & non: Inpus tyranus pulso Lentulo pro: Lupus trib. pl. quod non ambigo quin restet in pluribus MSS. Gronov.

5. Sed ut aliptæ, etiam virum.] Sic mss. Pall. Grut. Stewech. editio princeps: Pal. tert. & virum. & coloris. Vulgati ferè transpositis vocibus sed etiam ut aliptæ, virum. minimum quidem istud est: sed tamen dicendum fuit, nequis forte queratur alia à nobis mutata, quàm quæ etiam indicarentur. Et tamen haud pauca emendavimus in auctore isto, secuti auctoritate mss. & Victor. & Manut. & Gulielmii, & Palatina Bibliothecæ, quorum puduit meminisse, præsertim si exstant ad eandem etiam faciem in editioe aliquâ insigni priore. Ergo semel dixisse sufficiat: infinita esse mutata (à me in Tusculanis, & hinc lib. xvi. Epist. à Cl. Grutero in opere toto) quorum non sollicitè reddimus rationem; sed i. a tamen ut id fecerimus præsentibus apertè aut mss. pluribus. aut libris impressis nota selectioris: hoc est, quibus præfuit Robertus Stephanus, quibus Victorius, quibus Paull. Manutius. nam Lambini sanè fides nobis admodum suspecta; ideoque haud temerè ipsi auctus sumus credere: nisi quatenus exemplaria nostra convenient cum ejus codicibus calamo exaratis. Gebhard.

6. Fractum fuisse: in quo.] Posterius editi fractum fuisse animo, quomodo nulli vetustius cusi aut mss. nostri: neque Stewech. Idem.

7. Quæ declarasset se non potuisse me uno civi carere.] Sic rectè Lamb. nam Pall. Grut. Stewech. Vatic. princeps editio Victorique inducunt id jam, porro cum non esse. Pal. tert. Vatic. Stewech. editio Victor. In Vatic. alias est, quom declararet se non, inde Victorius: cum declarasset se non. Pal. tert. cum Grut. quæ declarasset se jam non. Idem.

8. Quali descissem à pristina causa.] Ita malui cum Victorio & Manutio; præsertim cum annotet Egnatius in aliis membranâ exstit. sic descissem à pristina causa; accedatque Vatic. quasi descissem pristina causa: denique Pal. pr. descissem rescribens. ceteri mss. etiam editio princeps: descissem vulgò descissem pristina causa. porro Pal. tert. pro, quibus oram Caesarem, refert coronam item pro pristina prima. Gebhard. Sed vere ex hæc & quæ ab aliis similiter collecta est varietate elicitur grata veteribus brevitas descissem, ut vidit pater & sequutus sum. Gronov.

9. Quem ego vehementer auctorem sequor.] In editione princeps; postea Victorio hunc ordinem video; deinde in Gruteriano ac Vatic. nam Palat. tert. quem ego vehementer sequor, omisso vocabulo auctorem. Gebhard.

tamen sum, quòd mihi liceret in eadem causa & mihi utilia, & civis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quòdam, & divina Cæsaris in me, fratremque meum liberalitas: qui mihi, quascunque res gereret, tuendus esset. Nunc in tanta felicitate, tantisque victoriis, etiam si in nos non is esset, qui est, ¹⁰ tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim; cum à vobis, meæ salutis auctoribus, discesserim, neminem esse, cujus officium me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam grædeam. Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quæ à me de Vatinio, & de Crasso requiris. Nam de Appio quòd scribis, sicuti de Cæsare, te non reprehendere: gaudeo consilium tibi probari meum. De Vatinio autem, primum reditus intercesserat in gratiam per Pompejum, statim ut ille prætor est factus, cum quidem ego ejus petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassẽm, neque tam illius laudandi causa, quam defendendi, atque ornandi Catonis. post autem, Cæsaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudari, peto à te, ut id à me ¹¹ neve in hoc reo, neve in aliis requiras: ne tibi ego idem reponam, cum veneris: tamen possim vel absenti. Recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miseris. nec hoc pertimueris. nam à me ipso laudantur, & laudabuntur idem. Sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille stimulus, de quo in judicio, cum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunucho parafitus suaderet militi:

*Ubi nominabit Phœdriam, tu Pamphilam
Continuo. si quando illa dicet, Phœdriam in—
Tromittamus concessatum: tu, Pamphilam
Cantatum proœcemus: si laudabit hæc
Illius formam; tu hujus contra. denique
¹² Par pari refero, quod eam mordet.*

Sic petivi à iudicibus, ut, quoniam quidam nobiles homines, & de me optimè meriti, nimis amarent inimicum meum; atque inspectante sæpe eum in senatu modò severè seducerent, modò familiariter, atque hilarè amplexarentur: quoniamque illi haberent suum Publum, darent mihi ipsi alium Publum, in quo possem illorum animos, mediocriter lacessitus, leviter repungere. Neque solum dixi: sed etiam sæpe facio, diis, hominibusque approbantibus. Habes de Vatinio: cognosce de Crasso. Ego cum mihi cum illo magna jam gratia esset, quòd ejus omnes gravissimas injurias, communis concordia causa, voluntaria quadam ¹³ oblivione contriveram, repentinam ejus defensionem Gabinii, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnassẽt, tamen, si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissẽm: sed, cum me disputantem, ¹⁴ non laessentem. laessit, exarsi, non solum præfenti, credo, iracundia, (nam ea tam vehemens fortassè non fuisset) sed, cum inclusum illud odium multarum ejus in me injuriarum, quod ego effudisse me omne arbitrabar, ¹⁵ residuum tamen, inscientem me fugisset; omne repente apparuit. Quo

quidem tempore ipso, quidam homines, & idem illi, quos sæpe nutu, significationeque appello, cum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea, meque tum denique sibi esse visum reipublica, qualis fuissẽm, restitutum, cumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset: gaudere se dicebant, mihi & illum inimicum, & eos, qui in eadem causa essent, nunquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones cum ad me per homines honestissimos perferrentur: cumque Pompejus ita contendisset, ut nihil unquam magis, ut eum Crasso redire in gratiam, Cæsareque per litteras maxima se molestia ex illa contentione affectum ostenderet: habui non tempus solum rationem meorum, sed etiam naturæ. ¹⁶ Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset nostra gratia, pæne à meis laribus in provinciam est profectus. Nam cum mihi condixisset, cenavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Quamobrem ejus causam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione suscepam, defendi in senatu, sicut mea fides postulabat. Accepisti, quibus rebus adductus, quamque rem, causamque defenderim: qui que meus in republica sit pro mea parte capessenda status. De quo sic velim statuas, me hæc eadem senturum fuisse, si mihi integra omnia, ac libera fuissent. Nam neque pugnantium arbitraretur contra tantas opes: neque delendum, etiam si id fieri posset, summorum civium principatum: neque permanendum in una sententia, converfis rebus, ac bonorum voluntatibus immutatis: sed temporibus assentiendum. Nunquam enim præstantibus in republica gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permanio: ¹⁷ sed ut navigando tempestati obsequi artis est, etiam si portum tenere non queas: cum verò id possis mutata velleficatione assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potius quam, eo commutato, quòd velis, tandem pervenire: sic, cum omnibus nobis in administranda republica profectum esse debeat id, quod à me sapissimè dictum est, cum dignitate otium: non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus. Quamobrem, ut paulo ante posui, si essent omnia mihi solutissima, tamen in republica non alius essem, atque nunc sum. ¹⁸ Cum verò in hunc sensum & alliciar beneficiis hominum, & compellar injuriis: facile patior, ea me de republica sentire, ac dicere, ¹⁹ quæ maximè cum mihi, tum etiam reipublicæ rationibus putem conducere. Apertius autem hæc ago, ac sapius, quòd & Quintus frater meus, legatus est Cæsaris, & nullum meum minimum dictum, non modò factum, pro Cæsare intercessit, quod ille non ita illustri gratia exceperit, ut ego cum mihi devinctum putarem. Itaque ejus omni & gratia, quæ summa est, & opibus, quas intelligis esse maximas, sic fruor, ut meis. Nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorem de me consilium frangere, nisi eum præfidiis iis, quæ semper habui, nam etiam potentium benivolentiam conjun-

xissimè.

10. Tamen ornandus videretur.] Pall. Grut. memorandum. editio princeps ornandus. Gebh.

11. Neve in hoc reo, neve in aliis requiras.] Quæras nuperè editi. Sed alterum est in Pall. (text. neve in hoc, neve in aliis req.) Grut. Vate. Stewech. editione primâ: dein Victorii, Manut. Lamb. edd. Idem.

12. Par pari refero.] Sic Pal. pr. & quart. nam sec. tert. item membranae Gruteri habent: par pro pari refero. Lamb. adject. Tu par pari &c. sed non à libris. Idem.

13. Oblivione contriveram.] Pal. pr. contererem. sec. Grut. contexam. Stewechii mss. contereram. Gruterus aliquando fuit suspicatus conterexam. Idem.

14. Non laessentem laessit.] Sic repono ex editione primâ, Pall. tertio, quarto, Gruteriano; unde illud vulgatum laessit irreperit nultum mecum acquisivi, nec reperi. Gebhard. Quasi vero ex his codicibus foret probandus Cicero; alii qui numero & vetustate priores, non audienti, a quibus id laessit firmatur, atque ideo id sui amplexus. Gronov.

15. Residuum tamen inscientem me fugisset.] Tertium hanc lectionem & adeo suamque auribus, re occavi ex Pal. pr. ac Medicæo primæque editione: cum in ceteris: fere omnibus, restaret inscientem me, ut &c. præter tertium; in quo hic complexus multis modis ab

aliis discedit, ut noto: exarsi non s. præfenti crede iracundia. Nam e. r. vehementer s. n. s. f. c. incl. i. o. m. e. i. m. i. quod ego effugisse me esse arbit. res. i. inscientem me judicasse omne rep. a. vulgò: inscientem me, fuisset. Gebhard.

16. Crassusque ut quasi &c.] Monuit Gulielmus fuisse in Martini cod. crassus quoque. non respuo, sed prius apparet in ceteris omnibus: Vatic. quoque & Gruteriano. Idem.

17. Sed ut navigando tempestati obsequi artis est, etiam si portum tenere non queas.] Ita scripsi fiducia auctoritatis Victorianæ: tum Lambini ac mss. Victorii eundem in, quod alias navigando præfuebat expunxit, nec videtur adeo necessarium, cum mss. quoque titubent, alii que ut aliusque in temoveat. dein vulgò tandem: pro quo Lamb. tamen, ut & Pal. tert. Grut. Vatic. editio prima. paulo superius tres mss. bonorum voluntatibus mutatis. non immutatis. Idem.

18. Cum verò in hunc sensum & alliciar.] Pal. tert. cum verò jam hunc sensum. Idem.

19. Quæ maximè cum mihi, tum etiam R. p. rationibus putem conducere.] Lamb. quæ cum mihi maximè. sed nihil ad Pal. tert. Stewech. editionem primam, quæ eundem: quæ maximè cum mihi, multum etiam. Grut. verò: quæ mihi maximè, cum multum etiam reip. neutra spectanda ad vulgatam. Idem.

xiffem. His ego consiliis, si te praesentem habuiffem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem. novi enim temperantiam, & moderationem naturae tuae: novi animum, tum mihi amiceffimum, tum nulla in ceteros malivolentia suffusum: contraque cum magnam, & excelsum, tum etiam apertum & simplicem. Vidi ego quosdam in te tales, quales tu eodem in me videre potuiffi. Quae me moverunt, moviffent eadem te profecto. Sed, quocumque tempore mihi potestas praesentis tui fuerit, ut eris omnium moderator consiliorum meorum. tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curae. ²⁰ Me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium scilicet, comitemque habebis: neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita, quam ut quotidie vehementius te de me optimè meritum esse lictere. Quod rogas, ut mea tibi scripta mittam, quae post discessum tuum scripserim: sunt orationes quaedam, quas Menocrito dabo: ²¹ neque ita multa; ne pertimescas. Scripti etiam (nam ab orationibus dijungo me ferè, referoque ad mantiones Musas: quae me maxime, sicut jam à prima adulescentia delectarunt) scripti igitur Aristoteleo more, quemadmodum quidem volui, tres libros in disputatione, ac dialogo de Oratore, quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim à communibus praecipis: ac omnem antiquorum, & Aristotelem, & Isocrateam rationem oratoriam complectuntur. Scripti etiam versus tres libros de temporibus meis: quos jam pridem ad te misissim, si esse edendos putasset. Sunt enim testes, & erunt, sempiterni, ²² meritum erga me tuorum, meaque pietatis. Sed quia verebar, non eos, qui se laesos arbitrarentur (etenim id feci parè, & molliter sed eos, quos erat infinitum ²³ bene de me meritis omnes nominare. Quos tamen ipsos libros, si quem, cui rectè committam, invenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitae, consuetudinisque nostrae totam ad te defero. Quantum litteris, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, ²⁴ id omne ad arbitrium tuum, qui haec semper amatiss, libentissime conferemus. Quae ad me de tuis rebus domesticis scribis, quaeque mihi commendas, ²⁵ ea tanta mihi curae sunt, ut me nolim admoneri: rogari verò sine magno dolore vix possum. Quòd de Quinti fra-

tris negotio scribis, te priore aetate, quòd morbo impeditus in Ciliciam non transferis, conficere non potuiffi; nunc autem omnia facturum, ut conficias: id scito esse ejusmodi, ut frater meus verè existimet, adjuncto isto fundo, patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus, & de Lentuli tui, nostrisque studiis, & exercitationibus, velim quam familiarissimè certiorum, & quam sapissimè facias: existimesque, neminem cuiquam neque cariorum, neque jucundiorum unquam fuisse, quam te mihi: idque me, non modò ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat, esse facturum. Appius in sermonibus antea dicebat: postea dixit etiam in senatu patiam, sese, si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum collega provinciam: si curiata lex non esset, ²⁶ se paraturum cum collega, tibi que successurum: legemque curiatam consuli ²⁷ ferre opus esse, necesse non esse: scilicet, quoniam ex senatusconsulto provinciam haberet, lege Cornelia impetium habiturum, quoad in urbem introisset. Ego, quid ad te tuorum quique necessariorum scribas, nescio: varias esse opiniones intelligo. sunt qui putent posse te non decedere, quòd sine lege curiata tibi succedatur: sunt etiam, qui, si decedas, à te relinquì posse, què provincia praestet. Mihi non tam de jure certum est (quamquam ne id quidem valde dubium est) quam illud ad tuam summam amplitudinem, ²⁸ dignitatem, libertatem, qua te scio libentissimè frui solere, pertinere, te sine ulla mora provinciam successori concedere, praesertim cum sine suspitione tuae cupiditatis non possis illius cupiditatem resutare. Ego utrumque meum puto esse, & quid sentiam, ostendere, & quod feceris, defendere. Scripta jam epistola superiore, ²⁹ accepi tuas litteras de publicanis: quibus aequitatem tuam non potui non probare. ³⁰ Felicitate quidem, vellem, consequi potuiffis, ne ejus ordinis, quem semper ornatis, rem, aut voluptatem offenderes. Equidem non desinam tua decreta defendere: sed nostri consuetudinem hominum. scis, ³¹ quam graviter inimici ipsi illi Q. Scavola fuerint. Tibi tamen sum auctor, ut si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies, aut mitiges. Id etiam difficile est, tamen mihi videtur esse prudentia tua. Vale.

M. T.

20. Me quidem certe tuarum actionum.] Stewech. liber, tuarum certe actionum. Pal. quart. Me quidem ceterarum tuarum: nescio quam bene. In rem ferè Propert. Te sciam vita, te corporis esse libentiss, & Te dominum admittit rebus, amice, meis &c. Et Apoll. l. i. Καλὸς ὄψαν πρὸς ἴδης ἰδὸν τὸ σὸς φιλάκας τὸ βίωτο. Paullò ante ex duob. mss. malim: Tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curae. Et paullò post ex Grut. neque in omni mihi vult res tam erit ulla proposita. Cebh.

21. Neque ita multa; ne pertimescas.] Sic habent meliores codices omnes Stewech. Vatic. Grut. Palat. tert. nam quart. totus à bliteo interpolatus conjunctim, ut ne pertimescas. Cui hæc lectio non liquet, neget meriti diuere: mihi elegantissima & germanissima videtur. vulgò, ut pertim. paullò post scripti dijungo ex Victorii edit. Pal. tert. Vatic. sicut, delectantur, ex omnibus mss. ac libris. Vulgò dijungo & delectant. Idem.

22. Meritum erga me tuorum, meaque pietatis.] Omnium codicum fide & meliorum editionum ductu sic quoque edendū jussi. vulgò: meritum tuorum erga me, meaque in te pietatis: nimis putide. Idem.

23. Bene de me meritis omnes nominare. Quos.] Exponxi intermedias voculas glossæ vicinjas ab istis cerebrosiss ac superciliosis Magistris, cum ea inficerent Pall. Grut. prima editio: elegantissimæ denique Victorii ac Raphaelengii. video etiam spretas esse Manutio. Idem.

24. Id omne ad arbitrium tuum.] Notavit ex Stewech. Gulielm. omne arbitrio tuo: quod reperit mihi in Pal. tert. Idem.

25. Ea tanta mihi curae sunt, ut me nolim admoneri.] Locus correctorum flagitio corruptus, liquet mihi ex libris mss in Stewech. (sicut in Pal. quart. fuisse rasuræ vestigia edent) ea, ut ante, mihi curae sunt, & me velim admoneri. Pall. prim. sec. (licet hic quoque subierit manus reparum librariorum) ea & ante mihi curae sunt, ut me velim admoneri rogari verò sine magno dolore vix possum. sicut & Gruteri tert. ea, ut ante mihi curae sunt, & me velim admoneri. Ego quid statuam in quo; lubeat prius alios inspectare, cernere hanc pugnam. Idem.

26. Se paraturum cum collega.] Primus affector hujus lectionis Victorius, qui invenerat in suis vetulis libris separaturum; ut est

in Grut. Pal. quart. editione primâ. sed in ceteris tribus se paraturum divisim. Partiturum vulgò, quod tamen existit quidam in Politiani libro notat; & Egnatius ora prima impetitionis impedit, ut aliquo veteri codice, Gebhard. Vide Paternas Observations lib. i. cap. 10. Gronov.

27. Ferre opus esse, necesse non esse.] Ita omnes editiones: & mss. vulgò tamen ex officinâ Magistellorum: sibi necesse non esse. Cebh.

28. Dignitatem, libertatem.] Et hic pratulimus lectionem accuratissimam Victorii inventam nobis in Pall. quatuor, Gruteriano, Stewech. Vatic. editione prima: nec laudamus vanitatem Lambini, vel ambitionem putantis hic egregiam se discedendū à Victorio occasione factam esse, libertatem contra propugnantis: sicut supra (ita ingenium ejus deditum erat novitatibus) edentis, quoad urbem introisset, ne videretur Victorio acceptum referre, si, ut ille edidit, utque habet codex Medic. notatus Egnatio, quoad in urbem introisset, veterem lectionem produxisset. Idem.

29. Accepi tuas litteras de publicanis.] Gulielmus adnotat ex libro vet. legi ostendat, unde conjectat offendit. sicut paullò ante ex Stewech. sine presumptione tua cupiditatis. Idem.

30. Felicitate quidem vellem consequi potuiffis.] Adhæsi potius Victorio, Lambino, Manutio, ut id edentibus, quam ut incertis jactaretur; accedente proxime Pal. tertio, o, timo codice: felicitate autem quid vellem: nec differat quart. ut ex rasurâ conjici potest. Grut. felicitatem autem quid vellem. Vatic. ut ex suis quoque notat Manut. felicitatem quidem vellem consequi potuiffis. ceteri, ut editio princeps: facilitate autem quid vellem. nostram omnino liquidissimam est. Gebhard. Si cum attentione adsipiantur notata ab Victorio & Corrado, patebit utrumque hæc esse in conjectura paterna felicitate quaedam, dum hic plane in exponendo his ipsius vocabis utitur, Victorius autem scribit, felicitate aliqua Lentulus coniequi potuiffet. Sed vulgata sunt vere Ciceronis. Pro Sulla 30. ut ea, que gessi, casu major & felicitate, quam virtute & consilio gesta esse videantur. Gron.

31. Quam graviter inimici ipsi illi Q. Scavola fuerint.] Elegantiis geminato provocabilio βαρβάρως seu iαξαράτος Pall. o. Victor. Medic. cod. Stewech. Gruterianus tamen: ipsi & illi Q. Scavola Paullò ante legebant duo Pall. praistantissimi, tert. quartus; Tandem non

10 M. T. C. S. D. L. VALERIO, JURISCONSULTO.
 12 CUR enim tibi hoc non gratificer, nescio; præsertim cum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas jam nostris litteris uti, & nos aliquando revisas: & ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istic, ubi solus sapere videre. 13 Quamquam qui istinc ve-

niunt, partim te superbum esse dicunt, quòd nihil respondeas: partim contumeliosum, quòd malè respondeas. Sed jam cupio tecum coram jocari. Quare fac, ut quàm primum venias, neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus saluum venisse gaudere. Nam illò si veneris, tamquam Ulysses, cognoscere tuorum neminem. Vale.

desinam tua decreta descendere. paulò post scripsi ex omnibus mss. numero octo; editionibus dem melioribus; ut si quibus rebus possis. vulgò si omittunt. Gebhard.

32. *Cur enim tibi hoc non gratificer.* Inficetæ editio est vulgatæ: tibi hoc uno. Sultuli illud uno supposito non auctoritate & editionum & mss. omnium. Idem.

33. *Quamquam qui istinc veniunt.* Vulgò: qui istinc nunc veniunt. unde conjecturà Gulielmum volebat huc ven. sed rò nunc aburant tres Pall. (nam in quarto ejus loco abstrusus fuisse conicio ex rasurâ) Grut. Stewech. sicut & illud te paulò post: ut possimus saluum venisse gaudere: sicut omnium mss. tum Vatic. quoque editionis primæ, ac Victoriæ. Idem.

M. TULLII CICERONIS
 EPISTOLARUM
 AD
 CURIONEM ET CETEROS,
 LIBER SECUNDUS.

M. T. C. S. D. C. CURIONI.



UAMQUAM me nomine negligentia suspectum tibi esse doleo, tamen non tam mihi molestum fuit accusari abs te officium meum, quàm jucundum requiri: præsertim cum in quo accusabar, culpa vacarem: in quo autem desiderare te significabas meas litteras, præ te ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem, & opatum amorem tuum. Equidem neminem prætermisi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui litteras non dederim. etenim quis est tam scribendo impiger, quàm ego? 2 A te verò bis, terve summum, & eas perbreves accepi. Quare, si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te criminare: sin me id facere noles, te mihi æquum præbere debebis. Sed de litteris hæcenus. non enim vereor, ne non scribendo te expleam: præsertim si in eo genere studium meum non aspernaberis. Ego te absuisse tandem à nobis 3 & dolui, quòd carui fructu jucundissimæ consuetudinis; & lator, quòd absens omnia cum maxima dignitate es consecutus: quòdque in omnibus tuis rebus, meis optatis fortuna respondit. Breve est, quod me tibi præcipere meus incredibilis in te amor cogit. tanta est expectatio vel animi, vel

ingenii tui, ut ego te obsecrare, obtestarique non dubitem, sic ad nos conformatus revertare, ut, quam expectationem tui concitasti, hanc sustinere, ac tueri possis. Et, quoniam meam tuorum erga me meritorum 5 memoriam ulla nunquam delebit oblivio, te rogo, ut memineris, quantæcumque tibi accessiones fient & fortunæ, & dignitatis, eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis, atque amantissimis consiliis paruisses. Quare hoc animo in nos esse debebis, ut atas nostra jam ingravescens, in amore, atque 6 in adolescentia consequat. Vale.

M. T. C. C. CURIONI, S. D.

GRAVI teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro: qui cum suis laudibus, tum verò te filio superasset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te antè videret, quàm à vita discederet. Sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium dii fortunent. Me certe habebis, 7 cui & carus æquè sis, & jucundus, ac fuisi patri.

M. T. C. C. CURIONI, S. D.

8 RUPAE studium non desuit declarandorum munerum tuo nomine: sed nec mihi placuit, nec cuiquam tuorum, quidquam, te absente, fieri, quod tibi, cum venisses, non esset in-

1. *Quis est tam scribendo impiger quàm ego?* Delevi particulam in auctoritate Victorii, Palat. prim. sec. quint. Grut. licet eam reperisse affirmet in tribus Manutius. Ceterum initium hujus periodi valde variat in mss. Pal. tert. Stewech. *Quis enim est.* Omnino verissima lectio Gruteriani liquet. Enim quis est tam scribendo: ut illud & præteritum fit ab indocto & naturo Magistello. Gebhard.

2. *A te verò bis terve summum & eas perbreves accepi.* Diligentissimus Victorius sic ex tuo libro edidit, cui tradunt assensus suos Pal. pr. sec. Grut. Stewech. Martin. vulgati: *al summum.* Idem.

3. *Et dolui, quòd carui fructu jucundissima consuetudinis; & lator.* Ita scribo ex editione Victorii; & fere omnib. Pall. nam dolui habet Vict. Pal. pr. Vatican. & rò tua ignorant quinque Pall. sex Manut. Grut. alique; vulgò: & doleo quòd c. fr. jud. conf. tua; & lator. Idem.

4. *Sic al nos conformatus revertare.* Hanc exhibet in sua editione lectionem Victorius, quam & nos recepimus. adducti consensu Pall. pr. sec. quint. Vatican. editionis principis In Grut. est vulgi lectio; confirmatus cum super scripta glossa: *institutus;* Manutius tractum a ponderibus putat, quæ non facile sustinent imbecillius. sed non opus est hoc esse glo; *conformatus se qui se præparat expectationi sustinendæ.* Idem.

5. *Memoriam ulla nunquam delebit oblivio.* Pusillum hoc; sed ita tamen edendum, ut præceat me iores libri: nempe Victorii. Vatic. Pall. quart. quintus. Vulgò nulla unquam Idem.

6. *In adolescentia consequat.* Expunxi ut supervacuum tuâ, auctoritate Pall. pr. sec. quint. Grut. in aliis transpositæ: *adolescentia consequat tua.* sicut in Peckii libro. Ven. edit. ac Manutii. Idem.

7. *Cui & carus æquè sis & jucundus.* Sic Victorius: Pal. pr. Grut. Stewech. nam Vatic. Pal. sec. cui & carus atque sis & per jucund. vulgò: cui carus æquè sis & per jucundus. Idem.

8. *Rupæ studium non desuit.* Solus Pall. primus hanc lectionem præterit: nam tert. *id super studium non d.* Grut. *super studium.* Mirè hanc (nam verissima est) indagatus est Victorius; cum secuti, Lambinus alique, dissimulant. Vulgò pessimè; *nempe judicium meum non desuit.* Gebhard. Proposio verba illustri Josephi Scaligeri, eredeus negligi qua vulgo ignorantur, ad Catullum car. 96. [Latini veteres raro adspirabant. Sic apud Ciceronem *Xenopontium;* apud eundem *Rupæ studium;* pro *Rupæ.* Rufus Græco *ἀνερωσις* detor-tio n. *ἀρῆσις.* I uetus *ἀρῆσις.*] Quæ certe plus illustrant, quam ullius post ejus vitæ in notæ. Gronov.

integrum. 9 Equidem quid sentiam, aut scribam ad te postea pluribus, aut, ne ad eam tendere, imparatum te offendam, 10 coramque contra istam rationem, meam dicam: ut aut te in meam sententiam adducam: aut certe testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim: ut, si quando (quod nolim) displicere tibi consilium tuum cœperit, possis meum recordari. Brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quæ tibi natura, studio, fortuna data sunt, facilis omnia, quæ sunt amplissima in republica, consequi possis, quàm muneribus: quorum neque facultatem quisquam admiratur (est enim copiarum, non virtutis) neque quisquam est, quin satietate jam defessus sit. Sed aliter, atque ostenderam, facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiæ meæ. Quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summa scito in expectatione te esse, eaque à te expectari, quæ à summa virtute, summoque ingenio expectanda sunt: ad quæ si es, ut debes, paratus: (quod ita esse confido) plurimis, maximisque muneribus, & nos amicos, & cives tuos universos, & rempublicam afficies. Illud cognosces profectò, mihi te neque cariorem, neque jucundiorrem esse quemquam.

4 M. T. C. C. CURIONI, S. D.

EPISTOLARUM genera multa esse non ignoras: sed unum illud certissimum, cuius causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire, aut nostra, aut ipsorum interesset. 11 Hujus generis litteras à me profectò non expetis. Tuarum enim rerum domesticarum habes & scriptores, & nuntios. In meis autem rebus nihil est sanè novi. Reliqua sunt epistoliarum genera duo, quæ me magno opere delectant: unum familiare, & jocosum; alterum severum, & grave. Utro me minus deceat uti, non intelligo. Jocerne tecum per litteras? civem mehercule non puto esse, qui temporibus his ridere possit. An gravior aliquid scribam? quid est, quod possit graviter à Cicerone scribi ad Curionem, nisi de republica? Atque in hoc genere hæc mea causa est, 12 ut neque ea, quæ non sentio, velim scribere. Quamobrem, quoniam mihi nullum scribendi argumentum relictum est, utar ea clausula, qua soleo, reque ad studium summæ laudis cohortabor. Est enim tibi gravis adversaria constituta, & parata, incredibilis quædam expectatio: quam tu una te facillimè vinctes, si hoc statueris, quarum laudum gloriam adamaris; quibus artibus ex laudes comparantur, in iis esse laborandum. In hac sententiam scriberem plura, nisi te tua sponte fatis incitatum esse considerem: & hoc, quidquid attigi, non feci infamandi tui causa, sed testificandi amoris mei. Vale.

5 M. T. C. C. CURIONI, S. P. D.

HAEC negotia quomodo se habeant, ne epistola quidem narrare audeo. tibi, etsi ubicumque es (ut scripsi ad te

antea) in eadem es navi: tamen quod abes, gratulor: vel quia non vides ea, quæ nos; vel quod excelso, & illustri loco sita sit laus tua, in pluri morum & sociorum, & civium conspectu: quæ ad nos nec obscuro, nec vario sermone, 13 sed & clarissima, & una omnium voce perfertur. Unum illud nescio, gratulor tibi, an timeam, quod mirabilis est expectatio reditus tui: non quod verear, ne tua virtus opinionio hominum non respondeat: sed mehercule, ne, cum veneris, non habeas jam, quod cures: 14 ita sunt omnia debilitata jam propè & extincta. Sed hæc ipsa nescio, rectene sint litteris commissa. quare cetera cognosces ex aliis. Tu tamen, sive habes aliquam spem de republica, sive desperas: ea para, meditare, cogita, quæ esse in eo civi, ac viro debent, qui sit rempublicam afflicta, & oppressam miseris temporibus, ac perditis moribus, in veterem dignitatem ac libertatem, vindicaturus.

M. T. C. C. CURIONI, S. P. D.

NONDUM erat auditum, te ad Italiam adventare, 15 cum Sextum Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad te litteris misi. Sed tamen cum appropinquare tuus adventus putaretur, & te jam ex Asia Romam versus profectum esse constaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur, ne nimis citò mitterem, cum has quàm primum ad te perferri litteras magno perè vellemus. Ego si mea in te essent officia solum, Curio, tanta, quanta magis à teipso predicari, quàm à me ponderari solent: verecundis à te, si qua magna res mihi petenda esset, contenderem. Grave est enim homini pudenti, petere aliquid magnum ab eo, de quo se benè meritum putet: ne id, quod petat, exigere magis, quàm rogare; & in mercedis potius, quàm beneficii loco numerare videatur. Sed quia tua in me, vel nota omnibus, vel ipsa novitate meorum temporum clarissima & maxima beneficia existerunt: estque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere, non dubitavi id à te per litteras petere, quod mihi omnium esset maximum, maximeque necessarium. Neque enim sum veritus, 16 ne sustinere tua in me vel innumereabilia non possem: cum præsertim considerem, nullam esse gratiam, 17 quam non vel capere animus meus in accipiendo, vel in remunerando, cumulandoque illustrare possit. Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriad, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi, & locavi: statuique in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere querere. Neque verò cuiquam salutem, ac fortunas suas tantæ curæ fuisse inquam puto, quantæ mihi sit honos ejus, in quo omnia mea posita esse decrevi. Huic te unum tanto adjumento esse, si volueris, posse intelligo, ut nihil sit præterea nobis requirendum. Habemus hæc omnia: bonorum studium, conciliatum ex tribuatu, propter nostram (ut spero te intelligere) causam; vulgi, ac

9. Equidem quid sentiam aut scribam.] Sic optimus cod. Med. Sic Vatic. sic Victorius edidit. Grut. Pal. tert. equidem sententiam. Stewech. equidem sentiam. notat præterea in aliis binis suis legi Gulielmii, equidem meam sententiam. Vulgò: meam quidem sententiam aut scribam. Gebhard.

10. Coramque contra istam rationem meam dicam.] Consensio codicem meliorem & hanc lectionem Victorio ac Lambino persuasit: & sic quoque est in Pall. pr. sec. tert. Gruter. nam quart. contra istam tuam rationem dicam ut aut te in meam sent. quint. coramque te contra istam rationem dicam. vulgò: contra istam tuam rat. Idem.

11. Hujus generis litteras à me profectò non expetis.] Sic habetur in Pall. tert. quint. eratque item in sec. ac quarto, præ ceteris manus corruptrice. expetitis: pro quo in hoc expectes. in illo expectis sed expetis quoque adnotat ex Stewech. Gulielmii, firmatque Pal. pr. exhibendo expetar. Vulgò expetras, alii expectabatis. Idem.

12. Ut neque ea, quæ non sentio, velim scribere.] Rectè hoc Manutius ex suis libris ac Medic. exstat quoque hæc lectio in quinque Pall. Grut. Stewech. vulgò: quæ nunc sentio. Idem.

13. Sed & clarissimâ & una omnium voce perfertur.] Sic cum I. amb. & plerisque mss. volui. Victorius tamen edidit: sed & clarissima & unâ, unâ omnium voce perfertur; cui serè in omnibus accedit Pal. prim. sed & clarissima & unâ & unâ omnium voce perf. quart. & clarissimâ & unâ omnium & unâ voce perf. Idem.

14. Ita sunt omnia debilitata jam propè & extincta.] Primæ impressionis lectionem exhibui inventam quoque in Pall. sec. tert. quart. Peck. Gruter. Stewech. tamen ut Lamb. ediderat, debilitata jam, & propè & extincta. Palat. prim. quint. sic quoque nisi quod copulam & Ij ernant. vulgò: debilitata, & jam propè extincta. Gebh. Unde illud de Lambino narratum exceperit, non assequor, quum in hujus majore editione exhibebatur omnia debilitata, & jam propè extincta; atque in margine posuerit se legere debilitata jam, & propè ext. Quum autem proculdubio debilitata vere tunc fuerit republica, id propè priori verbo adnecti non debet, sed distingui debilitata jam, propè & extincta. Sic enim maluit interdum, ut in illis. Una tantum Parte aucta, Sepe & neutra. Gronov.

15. Cum Sext. Villium Milonis mei familiarem.] Hoc nomen præferunt editionum optimæ Vict. ac Manut. extatque ea lectio in Pall. pr. Vatic. alii hic mihi Sextum alium, alii Severum citant, quæ nominatantum à manu radeante respondent in libris nostris. Gebh.

16. Ne sustinere tua in me vel innumereabilia non possem.] Ablegant id beneficia in charonium quinque Pall. Grut. editio Victorii: sicut paullo post id tantam. Idem.

17. Quam non vel capere animus meus in accipiendo, vel in remunerando cumulandoque illustrare possit.] Repperunt hæc suo vigori Vict. ac I. amb. sic mihi quoque conspecta in omnibus Pall. Grut. Vatic. Stewech. Vulgo totus complexus sic edebatur: Neque enim

ac multitudinis, ¹⁸ propter magnificentiam munerum, liberalitatemque naturæ: juvenutis, & ¹⁹ gratiosorum in suffragiis studia, propter ipsius excellentiam in eo genere, vel gratiam, vel diligentiam: nostram suffragationem; ²⁰ si minus potentem, at probatam tamen, & justam, & debitam, & propterea fortasse etiam gratiosam, Dux nobis, & auctor opus est, & eorum ventorum, quos proposui, inoderator quidam, & quasi gubernator: ²¹ qui si ex omnibus unus optandus esset; quem recum conferre possemus, non haberemus. Quamobrem, si me memorem, si gratum, si bonum virum, vel ex hoc ipso, quod tam vehementer de Milone laborem, existimare potes: si dignum denique tuis beneficiis iudicas: hoc à te peto, ut subvenias huic meæ sollicitudini, ut huic meæ laudi, ²² vel (ut verius dicam) propè salutem tuam studium dicas. De ipso T. Anno tantum tibi polliceor, te majoris animi, gravitatis, constantis, benivolentiaque erga te, si complecti hominem volueris, habiturum esse neminem. Mihi verò tantum decoris, tantum dignitatis adjunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuisse in laude mea, qui fueris in salute. Ego, n. te videre scirem, ²³ cum ad te hæc scriberem, quantum officii sustinerem, quanteperè mihi esset in hac petitione Milonis omni, non modò contentione, sed etiam divinatione elaborandum, plura scriberem. Nunc tibi omnem rem, atque causam, meque totum commendo, atque trado. Unum hoc sic habeto: si à te hanc rem impetraro, me panè plus tibi, quam ipsi Miloni debeturum. non enim mihi tam mea salus cara fuit, in qua præcipue sum ab illo adjutus: quam pictas erit in referenda gratia, jucunda. eam autem ²⁴ unius tui studio me assequi posse confido. Vale.

M. T. C. PROCONSUL, C. CURIONI,
TRIBUNO PL. S. D.

SERA gratulatio reprehendi non solet, præsertim si nulla negligentia prætermissa est. longè enim absum: audio serò. Sed tibi & gratulor; & ut sempiternæ laudi tibi sit iste tribunalus, exopto: teque hortor, ut omnia gubernes, & inoderere prudentia tua; ne te auferat aliorum consilia. Nemo est, qui tibi sapientius suadere possit teipso: nunquam labere, si te audies. Non scribo hoc temerè: cui scribam, video: novi animum, novi consilium tuum. non vereor, nequid timide, nequid stulte facias, si ea defendes, quæ ipse recta esse senties. Quod in id reipublicæ tempus non incidetis, sed veneris (iudicio enim tuo, non casu in ipsum discrimen recum contulisti tribunalum tuum) profectò vides, quanta vis in reipublica temporum sit: quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates: quid insidiarum, quid vanitatis in vita, non dubito, quin cogites. Sed amabo te, cura, & cogita nihil novi, sed illud idem, quod initio scripsi: recum loquere: & te adhibe in

consilium: te audi: tibi obtempera. ²⁵ alteri qui melius dare consilium possit, quam tu, non facile inveniri potest: tibi verò ipsi certe nemo melius dabit. Dii immortales! cur ego non adsum, vel spectator laudum tuarum, vel particeps, vel socius, vel minister consiliorum? ²⁶ jam etsi hoc minimè tibi deest, sed ramen efficeret magnitudo, vis amoris mei, consilio te ut possem juvare. Scribam ad te plura aliàs. paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios: ut, quoniam sanè feliciter, & ex mea sententia reipublicam gessimus, unis litteris totius ætatis res gestas ad senatum perscriberem. De sacerdotio tuo quantam curam adhiberim, ²⁷ quamquam difficili in re, atque causa, cognosces ex iis litteris, ²⁸ quas Tharasoni, liberto tuo, dedi. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benivolentia, meaque item in te singulari, rogo, atque oro, ne pariare quidquam mihi ad hanc provinciam molestiam temporis prorogari. Præsentem recum egi, cum te tribunalum plebis isto anno fore non putarem: itemque petivi sapius per litteras: sed rum quasi à senatore nobilissimo; tum adulescente gratiosissimo; nunc à tribuno plebis, & à Curione tribuno: non ut decernatur aliquid novi: quod solet esse difficilior: sed ut ne quid novi decernatur: & ²⁹ ut senaticonsultum, & leges defendas: caque mihi conditio maneat, qua profectus sum. Hoc te vehementer etiam, atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. PROCONSUL, M. COELIO S. D.

QUID? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimoniam dilata, & Chrestii compilationem mitteres, & ea, quæ nobis, cum Romæ sumus, narrare nemo audeat? Vide, quantum tibi meo iudicio tribuam: (nec mehercule injuria. *πολλὰ δὲ κἀπὸν* enim te adhuc neminem cognovi) ne illa quidem curo mihi scribas, quæ maxinis in rebus reipublicæ geruntur quotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit. scribent alii: multi nuntiabunt. perferet multa etiam ipse rumor. Quare ego nec præterita nec præsentia abs te, sed ut ab homine longè in posterum prospiciente, futura exspecto, ut ex tuis litteris, cum formam reipublicæ viderim, quale ædificium futurum sit, scire possim. Neque ramen adhuc habeo, quod te accusem. neque enim fuit, quod tu plus providere posses, quam quisvis nostrum, in primisque ego, qui cum Pompejo complures dies nullis in aliis, nisi de reipublica, sermonibus versatus sum: que nec possunt scribi, nec scribenda sunt. Tantum habeto, civem egregium esse Pompejum, & ad omnia, quæ providenda sunt in reipublica, & animo, & consilio paratum. Quare da te homini. complecterur, mihi crede. Jam iidem illi & boni, & mali cives videntur, qui nobis videri solent. Ego cum Athenis decem ipsos dies fuisset, multumque mecum Gallus noster Caninius, proficiscebam inde pridie nonas Quintilis, cum hoc

sum veritus, ne sustinere tua in me vel innumerable beneficia non possem: cum præsertim considerem, nullam esse gratiam tantam, quam vel non capere animus meus accipiendo: vel remanendo cumulandoque illustrare posset. Nihil, ne latum quidem unguem a miss. discessimus. Gebb.

18. Propter magnificentiam munerum, liberalitatemque naturæ.] Sic Grut. Pall. sec. tert. quart. ad marginem; quint. edit. prima, Stewech. Peckii libertatem. alias quart. in textu: liberalitatemque necessaria juvenutis. Idem.

19. Gratiosorum in suffragiis studia.] Non est hæc vulgarium edit. lectio, sed omnium miss. editionisque Viest. ipsiusque cod. Medic. cui parere debebat Mauit. neque stultitia sine consilio ac casu librorum temere eiecit ut glossæma. Idem.

20. Si minus potentem; at probatam tamen.] In Pall. sec. tert. ceterisque omnibus, sicut & editione vetustissima ac probat. placuit tamen Stewechianis cod. scriptura, quam præceperat Viest. Lamb. Mauit. vulgò: approbatam. Idem.

21. Qui si ex omnibus unus optandus esset.] Licet rejecerit hæc lectioem Gulielm. tamen probatam Viest. ex Med. cod. (ut eam annotat prima edit. Egnatius) mihi verò deprehensam in Pall. pr. quint. Vanc. religio fuit postponere, certè elegantiorum ac meliorem mihi usam vulgata exoptant. plura nihil attinet ingerere in hæc temporis caritate. Idem.

22. Vel (ut verius dicam) propè salutem tuam studium dicas.] At-

trixit hoc nobis ex antiquissima editione; dein Viest. Lamb. Mauit. denique miss. Pal. pr. Var. Peck. vulgò: propria salutem. Idem.

23. Cum hæc ad te scriberem.] Miror quid acciderit Pal. pr. sec. referentibus, cum in hoc scriberem: & tert. Gruter. quem in re hæc scriberem. Idem.

24. Unius tui studio.] Cur pater meus tuo crediderit scripsisse Cicéronem, rationes edidit ad Plautinum Pseudolum act. 1 scen. 1 in principio. Gronov.

25. Alteri qui melius dare consilium possit.] Sic habent plerique libri & editiones. Pall. tamen tert. quart. quint. totidemque Gulielmii alter qui melius, quod exhibet quoque editio prima. Gebbard.

26. Jam etsi hoc minimè tibi deest.] Sic præsertim Pall. pr. sec. quint. totidem Gulielmii: vulgò tamen, super agnosco Pall. pr. sec. tert. Grut. cur ego absum: sicut sec. non minister sed magistrus. Idem.

27. Quamquam difficili in re.] Rectè sic Viestor. Pall. pr. tert. quint. Medic. Stewech. alias quamque difficili. Idem.

28. Quas Tharasoni liberto tuo dedi.] Hoc nomen liberto Curionis indidit editio primitus cusa, Pall. tert. Grut. duo Gulielm. Pall. pr. Tharasoni. quint. Tassaroni. vulgò Tharasoni. Idem.

29. Ut Senati consultum & leges defendas.] Preteritibus Magistris prodixit hæc lectioem ex editione Viestorij ac Pal. pr. Vatic. ut sæpe Livius. vulgò Senatus consultum. Idem.

hoc ad te litterarum dedi. Tibi cum omnia mea commendatissima esse cupio, tum nihil magis, quam ne tempus nobis provincia prorogetur. in eo mihi sunt omnia. Quod, quando, & quomodo, & per quos agendum sit, tu optime constitues. Vale.

M. T. C. COELIO RUFO, AEDILI CURULI DESIGNATO, S. D.

PRIMUM tibi, ut debeo, gratulor, latorque cum praesenti, tum etiam sperata tua dignitate, serius, non negligentia mea, sed ignorantia rerum omnium. in his enim sum locis, quod & propter longinquitatem, & propter latrocinia, tardissime omnia perferuntur. Et cum gratulor, tum vero quibus verbis tibi gratias agam, non reperio, quod ita factus sis, ut dederis nobis, quemadmodum scripseras ad me, quem semper ridere possemus. Itaque cum primum audivi, ego ille ipse factus sum, scis quem dicam: egi que omnes illos adolescentes, quos ille jactitat. difficile est loqui. Te autem contemplan absentem, & quasi tecum coram loquerer, non adeo, quantum egeris rem, neque quantum facinus feceris. Quod quia praeter opinionem mihi acciderat, recrebam me ad illud: *Incredibile hoc factu obicitur*. repente vero inaccessi omnibus latus. In quo cum oburgarer, quod nimio gaudio praene desiperem: ita me defendebam: *Ego voluptatem animi nimiam*. Quid quaris? dum illum rideo, praene sum factus ille. Sed hac pluribus: multaque alia & de te, & ad te, cum primum ero aliquid otii nactus. Te vero, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis inae, ultorem non modo inimicorum, sed etiam invidiorum meorum: ut eos partim scelorum suorum, partim etiam ineptiarum poeniteret. Vale.

M. T. C. IMP. M. COELIO RUFO, AEDILI CURULI DESIGN. S. D.

TU vide, quomodo ad meliorem non perferantur. non enim possum adduci, ut abs te, postea quam aedilis es factus, nullas putem datas: praesertim cum esset tanta res, tantae gratulationis; de te, quia quod sperabam; & de Hillo. (balbus enim sum) quod non putaram. At qui sic habeto, nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista praecelara, quae me laetitia exulterunt: ex quo vereor, ne idem eveniat in meas litteras. Equidem numquam misi unam epistolam, quin esset ad te altera: nec mihi est te jucundius quidquam,

nec carius. Sed balbi non sumus: ad rem redeamus. Ut optasti, ita est. velles enim, ais, tantummodo ut haberem negotii, quod esset ad laureolam satis. Parthos times, quia diffidis copiis nostris. ergo ita accidit. Nam Parthico bello nuntiato, locorum quibusdam angustiis, & natura montium fretus, ad Amanum exercitum adduxi, satis probe ornatum auxillis, & quadam auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis nostri. Multum est enim in his locis: *Hicine est ille, qui urbem? quem senatus? nostri cetera*. Cum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est, divisus aquarum divortis, Cassius noster, quod mihi magna voluptati fuit, feliciter ab Antiochea hostem rejecerat. Bibulus provinciam acceperat. Interea cum meis copiis omnibus, vexavi Amanienfes, hostes fempiternos. multi occisi, capti: reliqui dissipati: castralla munita, improvviso adventu capta, & incensa. Ita victoria iusta imperator appellatus apud Isum (quo in loco saepe, ut ex te audivi, Clitarchus tibi narravit, Dareum ab Alexandro esse superatum) adduxi exercitum ad infestissimam Cilicia partem. Ibi quintum vicesimum jam diem aggeribus, vineis, turribus oppugnabam oppidum munitissimum, Pindenissum, tantis operibus, tantoque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi: quod si, ut spero, cepero; tum vero litteras publice mitam. Haec ad te in praesenti scripsi, ut speres, te assequi id, quod optastes. Sed, ut redeam ad Parthos, haec aetas habuit hunc exitum satis felicem. Ea, quae sequitur, magno est in timore. Quare, mi Rufe, vigila: primum ut mihi succedatur: sin id erit, ut scribis, & ut ego arbitror, spissius; illud, quod facile est, nequid mihi temporis prorogetur. De republica ex tuis, ut antea tibi scripsi, cum praesentia, tum etiam futura magis exspecto. Quare ut ad me omnia quam diligentissime perscribas, te vehementer rogo. Vale.

M. T. C. IMP. M. COELIO, AEDILI CURULI, S. D.

PUTARESNE unquam accidere posse, ut mihi verba desissent: neque solum ista vestra oratoria, sed haec etiam levia nostratia? Desunt autem propter hanc causam, quod mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum, atque in primis tui: satietas autem provinciarum: vel quia videmur eam famam consecuti, ut non tam accessio querenda, quam fortuna metuenda sit: vel, quia totum negotium non est dignum viribus

no-

30. Sed ignorantia rerum omnium. Invenit hoc vocabuli in novem mss. Manut. ipse in Pall. quatuor posterioribus ab Grut. notaque sic Egnatius ad primam editionem, ex Medic. item Gulielm. ex tribus. sed in oratione tuetur Victorius, & Pal. pr. quem codicem ut nimium hucusque subleat fidei ac manus expertus sum. Gebb.

31. Quod ita factus sis. Debetur hoc quoque editionum vetustissimae atque Victorio, restorque sic exitare in Pall. pr. tert. Vatic. Grut. Stewech. Peck. Vulgo; quod ita factum sit. Idem.

32. Quos ille jactitat. Hoc praesertim quatuor Pall. (nam sic jactat) Grut. Vict. edit. ac prima. alii alitit, quod in nullo nostrorum extat. vulgo; jactitabat. sed haec minutatim; indicanda tamen: ne aliquid sine libris tentasse videamur. sicut & illud: *sic quem dicam*, repofui ex Victorio: Pal. pr. Vatic. Stewech. nou dico. Idem.

33. Ego voluptatem animi nimiam. Addixi meam credulitatem hic Vict. Lamb. Manut. Vatic. abeuntibus ab omnib. nostris: nam pr. homini, sicut vulgo. sec. hominum. tert. hominib. quart. Grut. habui. quint. omnium: praesertim. sicut in illo; *incredibile hoc factu obicitur*: ubi nullus non discessionem facit. pr. *incredibile hoc factum obicitur*. sec. *incredibile hoc factum obicitur*; praesertim disputatione, quas annotare non operae est. Idem.

34. De nihilo. Balbus enim sum, quod non putaram. Haec est omnium mss. lectio: quam ut integrum affirmare non audeamus: ita aliorum conjecturae codicum scripturam praesertim tutius visum. emendavit alii: De Hillo (Balbus enim sum) quod. Gulielm. ariolabatur, dein, Hillo. Idem.

35. Ab Antiochea. Ante admonitionem Ursini jam Naugerius apud Lucam Antonium Juntam sic ediderat, quod in Victoriana Roberti Stephani mutatum sequente Lambino & Gorhofredo, donec reditum ad prius ab Gebhardo, & reliquis omnibus, qui deinceps Ciceroni praeserunt Horum omnium non intelligi iniquam convenientiam: ut quum huic loco ita fuerint dediti, infra epist. 17 omnes omnino edant *magnus Antiochea meus esset*. Ego nihil pro-

nuncio sine MSS. Gronov.

36. Quo in loco saepe, ut ex te audivi, Clitarchus tibi narravit. Utrum quia saepe Clitarchum legit, an quia Clitarchus id multis historiae suae in locis iteravit, credimus Clitarchum dici saepe narrasse? Mihi neutrum videtur, & distinguendum aliter, quo in loco, saepe ut ex te audivi, Clit. Idem.

37. Adduxi exercitum ad infestissimam Cilicia partem. Probabat hanc Lambini lectionem, Gulielm. ex Stewech. & Peck. quae quia exstabat in Pall. tertio, quart. quinto, non contemnenda (cum sit melior vulgata) in hac editione videbatur. Pal. sec. deduxi. Vulgo, abduxi. Gebhard.

38. Tantis operibus, tantoque negotio. Sic est in omnibus mss. Pall. duobus Gulielm. editione prima, atque Victorii: praesertim Manut. ex illo Virgilio, tanta pugnatur opum vi, vulgo operibus. Idem.

39. Et ut ego arbitror, spissius. Quid illos nominem, qui primitus a prima editione hanc lectionem ut in corruptam offereute deservent? scilicet quia vox infrequentior, ilico infatuanda erat magistrorum stupore. Eam vindicavit suae editioni Vict. habetque Vatic. Pal. sec. Grut. ferius spissius conjunxit. in Pal. tert. est sepius proximè conveniens. Vulgo ferus. Idem.

40. Ex tuis, ut antea tibi scripsi. Glossam litteris expunxi sive cod. Grut. Pal. tert. Stewech. Idem.

41. Atque in primis tuis: satietas autem provinciarum. Politiani liber habet pro autem illa. miram ego satietatem, imò nauseam cepi ex corruptelis ac varietatibus hujus loci, quas objecerunt mihi ipsos inventis mss. Pal. prim. & quint. *incredibile meorum, atque in primis satietas ante provinciarum* secun. tert. atque in primis satietas provinciarum. Pal. quart. Grut. atque in primis satietas autem provinciarum. Mihi, quam primam adduxi, liquidissima apparet: ut sub appellatione meorum, quoque Coelium claudat: & dudum se tædio subactum provinciarum queratur. Idem.

nostris, 42 qui maiora onera in republica sustinere & possim, & soleam: vel quia belli magni timor impendit, quod videmur effugere, si ad constitutum diem decedemus. De pantheris, per eos, qui venari solent, agitur mandato meo diligenter: sed mira paucitas est. & eas, quæ sunt, valde ajunt queri, quod nihil cuiquam infidiarum in mea provincia, nisi sibi, fiat. Itaque constituisse dicuntur in Cariam ex nostra provincia decedere. Sed tamen sedulo fit, & in primis à Parisco. Quidquid erit, tibi erit: 43 sed quid esset, planè nesciebamus. Mihi, mehercule, magnæ curæ est adilius tua. 44 ipse dies me admonet. scripsi enim hæc ipsis Megalensibus. Tu velin ad me de omni republicæ statu quam diligentissimè perferbas. ea enim certissimè putabo, quæ ex te cognoro. Vale.

12 M. T. C. IMP. M. COELIO, AEDILI CURULI, S. D.
SOLLICITUS equidem eram de rebus urbanis: ita tumultuosæ conciones, 45 iia moleste Quinquatrus afferebantur. nam ceteriora nondum audiebamus. Sed tamen nihil me magis sollicitabat, quam in his molestiis non me, si quæ ridenda essent, ridere iecum. sunt enim multa, sed ea non audeo scribere. Illud molestè fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum litterarum. Quare etsi, cum tu hæc leges, ego jam annuum munus confecerò: tamen obviam mihi velim sint litteræ tuæ, quæ me erudiant de omni republica, ne hospes planè veniam. hoc melius, quam tu, facere nemo potest. Diogenes tuus, homo modestus, 46 à me cum Philone Pessinunte discessit. 47 iter habebat ad Deiotarum regem: quamquam omnia nec benigna, nec copiosa cognorat. 48 Urbem, urbem, mihi Rufe, cole, & in ista luce vive. Omnis peregrinatio (quod ego ab adolescentia iudicavi) obscura, & sordida iis, quorum industria Romæ potest illustris esse. Quod cum probè scirem, utinam in sententia permansissem! Cum una mehercule ambulatiuncula, atque uno sermone nostro, omnes fructus provinciarum non confero. Spero me integritatis laudem consecutum. 49 non erat minor ex contemnenda, quam ex conservata provincia. 50 Spem triumphi? Inquis. satis gloriose triumpharem, si non essem quidem tamdiu in desiderio rerum mihi castissimum. Sed (ut spero) propediem te videbo, tu mihi obviam mitte epistolas te dignas. Vale.

13 M. T. C. IMP. M. COELIO, AEDILI CURULI, S. D.
RARAS tuas quidem (fortasse enim non perferuntur) sed suas accipio litteras: vel quas proxime acceperam, quam

prudētis? quam multi & officii, & consilii? Tūc omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admoneris: tamen confirmantur nostra consilia, cum sentimus, prudentibus, fideliterque suadentibus idem videri. Ego Appium (ut sæpe tecum locutus sum) valde diligo: meque ab eo diligi statim cepiam esse, ut simulatorem deposuissem, sensi. Nam & honorificus in me consul fuit, & suavis amicus, & studiosus studiorum etiam meorum. 51 Mea verò officia ei non desuisse, tu es testis: quoniam *καυκίς μαρτυρῶ* (ut opinor) occidit Phania: & mehercule etiam plures cum feci, quod te amari ab eo sensi. Jam me Pompeji torum esse scis. Brutum à me amari intelligis. Quid est causæ, cur mihi non in optatis est complecti hominem, florentem ætate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinis, amicis; collegam meum præsertim, & in ipsa collegii laude, & scientia, studiosum meum? Hæc eò pluribus scripsi, quod mihi significabant tuæ litteræ, subdubitare, qua essem erga illum voluntate. Credo, te audisse aliquid falsum est, mihi crede, si quid audisti. Genus institutorum, & rationum mearum, dissimilitudinem nonnullam habet cum illius administratione provinciarum. Ex eo quidam suspicati fortasse sunt, animorum contentione, non opinionum dissensione, me ab eo dissepere. Nihil autem feci unquam, neque dixi, quod contra illius existimationem esse vellem. Post hoc negotium autem, & temeritatem nostri Dolabellæ, deprecatorum me pro illius periculo præbeo. Erat in eadem epistola veteris civitatis. gaudebam sanè, & congelasse nostrum amicū latabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais? 52 Cæsarem non defendit Curio? quis hoc putaret prius me? 53 nam ita vivam putavi. Diu immortales! quam ego risum nostrum desidero! Mihi erit in animo, quoniam jurisdictionem confeceram: civitates locupletarem: publicanis, etiam superioris lustris relicta, sine sociorum ulla querela, conservarem: privatis, summis, infimis fueram iunctus: proficisci in Ciliciam nonis Maji: 54 & cum prima æstiva atrigissem, militaremque rem collocaissem, decedere ex senatusconsulto. Cupio te adilem videre, miroque desiderio me urbs afficit, & omnes mei, tuque in primis. Vale.

M. T. C. IMP. M. COELIO, AEDILI CURULI, S. D. 14

MARCO FABIO, viro optimo, & homine doctissimo, familiarissimè uor, mirificeque cum diligo, cum propter summum ingenium ejus, summamque doctrinam, tum propter

42. Qui maiora onera in Rep. sustinere & possim & soleam.] Ita passim omnes libri: tum editio princeps, itenque Victorii. Vulgò: *majora in rep. onera sustinere & possim & soleam.* Gebh.

43. Sed quid esset, planè nesciebamus.] Sic est in omnibus antiquioribus editionibus, ac melioribus eodictibus, vulgò: *sed, quid planè esset, nesciebamus.* Idem.

44. Ipse dies me admonet.] Qui non intellexerunt hunc locum, interpolaverunt. sed ita habetur in edit. princeps, Vict. Vatican. Peck. Pal. pr. ipse es me admonet. sec. ut vulgò: *ipsa dies me admonet.* Pall. tert. quart. quint. *ipsa res me admon.* Idem.

45. Ita moleste Quinquatrus afferebantur.] Ita Vict. & post eum Lamb. (qui tamen uno in suo reperiri testatur Quinquatrus) Pal. pr. Vaticanum. nam ceteræ: *Quinquatrus.* Gebhard. Adde librum in Observationum patris cap. xi. Gronov.

46. A me cum Philone Pessinunte discessit.] Si colligas rectè, Pessinus urbs non potuit fuisse pars provinciarum Tullianæ, atque ideo nec Tullius inde Diogenem a se dimittere; ut omnino crediderim dedisse *Pessinuntæ*, ad illam urbem scilicet, vel illic aliquid negotium pariter curaturus, vel quod esset in itinere isto sita. Idem.

47. Iter habebat ad Deiotarum regem.] Quia quasi Cynofura est nobis editio Victorii in persilique; & eam respicere hoc loco volumus: cum portento in seditione msi. diversitas concernet. alii *Lathium Reg.* alii *Lajum.* alii *Latorum.* Medic. vero, ut annotat Egnatius: *Diotorum.* Pal. pr. tert. *fato regem.* secund. *lato regem.* quart. *facum regem.* quint. verò sicut & Peck. & editio vetusta: *latum.* Iacob. Taurillus ex conjectura, referente P. Manurio *Asioto regem:* quod cum Comanorum regem tunc temporis fuisse scribit Strabo l. x. Vat. c. tamen, ut nos, *Deiotarum.* Gebhard.

48. Urbem urbem, mihi Rufe, cole & in ista luce. Omnis peregrinatio (quod ego ab adolescentia iudicavi) obscura & sordida iis, quorum.] *Καυκίσιμος* i. e. eius primum a Victorio: qui ex Mediceo primore, voces geminabat: deinde à me inserta eadem repetitio, & hæc traducta, quod extare didiceram in aliquo codice Vaticanæ Biblio-

thecæ. delecto quoque enim ex omnibus mss. & est, ex isidem. Idem.

49. Non eram minor ex contemnenda, quam ex conservata provincia.] Ita Pal. optimus primus & Peck. Vulgò erat, quò referatur, cum ignatissimus scio. Idem.

50. Spem triumphi? inquis, satis gloriose triumpharem, si non essem quidem in desiderio.] Est codicis Medicei lectio quam aliter it orac. i. codicis Egnatius: introduxitque diligentissimè Victorius: quam & in Vatic. habere gaudeo. Nec longè defessit Pal. pr. *Spem triumphi, inquit, satis gloriose triumpharem. non essem quidem &c.* Ite. *Spes triumphi, inquit, satis gloriose triumpharem. non n. tam diu quidem in desiderio.* tert. *Spes triumphi, in quo n. satis gl. tr. non essem quidem.* quart. *Spes triumphi in qua s. gl. tr. non essem tam diu in d. quint. spes triumphi. in qua (super scriptum hic nisi) satis gloriose triumph non essem tam diu quidem.* Verum testis mihi fastidio ac vomitu calum pulsari, ut pevi usus fit, ni desinam. Idem.

51. Mea verò officia ei non desuisse, tu es testis: quoniam *καυκίς μαρτυρῶ* (ut opinor) accidit Phania.] Hanc scripturam a se invenit in vet. libris aserit, eernoque eam in Pall. sec. quint. nec abt longè quartus, Guliel. pro quoniam putabat legendum quò jam, vulgò officia desit, & tute es excidit. Gebhard. Adde paternam in observationibus ad Ecclesiasticos scriptores cap. 2. Gronov.

52. Cæsarem non defendit Curio.] Quis enim testarentur viri docti esse in MSS. id mutare nolui. Licet enim viderem vulgo solere in editionibus legi *nunc*, auctores tamen ejus non possunt de ejus veritate aliquid libi polliceri, quoniam liquidius opinari alius quæd scripsisse Ciceronem & libros veteres indicare Cæsarem num descendit Curio? quod ego veteri reor. Idem.

53. Nam ita vivam putavi.] Hanc scripturam in solo quarto deprehendi, ceteris vixi pertinacissimè in via. sed cum exiit in editione prima: probarique Vict. ac Lamb. denique & Vatican. & Peck. & ipsa veritas asserat, quis ambigat? Gebhard.

54. Et cum prima æstiva atrigissem.] Alius primum: sed pro nostra

pter singularem modestiam. Ejus negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea. Novi ego vos magnos patronos. hominem occidat oportet, qui vestra opera uti velit. sed in hoc homine nullam accipio excusationem. Omnia relinques, si me amabis, cum tua opera Fabius uti volcet. Ego res Romanas vehementer expecto, & desidero: in primisque, quid agas, scire cupio. nam jamdiu, propter hiemis magnitudinem, nihil novi ad nos afferabatur. Valc.

15 M. T. C. IMP. M. COELIO, CURULI AEDILI, S. P. D.

NON potuit accuratius agi, nec prudentius, quam actum est à te cum Curione de supplicatione: & mehercule, confecta res ex sententia mea est, cum celeritate, tum quòd is, qui erat iratus, competitor tuus, & idem meus, assensus est ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus. Quare scito me sperare ea, quæ sequuntur: ad quæ tu te para. Dolabellam à te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari. Nam ea, quæ speras Tulliar meæ prudentia temperari posse, scio, cui tuæ epistola respondeant. Quid si meam legas, 55 quam ego tum ex tuis litteris misi ad Appium? Sed quid agas? sic vivitur. Quod actum est, dii approbent. Spero fore jucundum generum nobis; multumque in eo tua nos humanitas adjuvabit. Respublica me valde sollicitat: faveo Curioni: 56 Cæsarem honestum esse cupio: 57 pro Pompejo emori possum. sed tamen ipsa republica nihil mihi est carius: in qua tu non valde te jactas. districtus enim mihi videris esse, quod & bonus civis, & bonus amicus es. Ego de provincia decedens, quaestorem Coelium præposui provinciae. Puerum? inquires. At quaestorem: at nobilem adolescentem: at omnium ferè exemplo: 58 neque erat superiore honore usus, quem præfererem. Pomptinus multò antè discesserat. à Quinto fratre imperari non poterat: quem tamen si reliquisset, dicerent iniqui, non me planè post annum, ut senatus voluisset, de provincia decelisset: quoniam alterum me reliquisset. Foras se etiam illud adderent, senatum eos voluisse provinciam præesse, qui antè non præfuerunt: fratrem meum triennium Asia præfuisse. Denique nunc sollicitus non sum: si fratrem reliquisset, omnia timerem. Postremò non tam mea sponte, quam potentissimorum duorum exemplo, qui omnes Cassios, Antoniosque complexi sunt, hominem adolescentem non tam allicere volui, quam alienare nolui. Hoc tu meum consilium laudes necesse est. mutari enim non potest. De Ocella parum ad me planè scripseras: & in actis non erat. Tuae res gestæ ita notæ sunt, ut trans montem Taurum etiam 59 de Matrinio sit auditum. Ego, nisi quid me Ecclia morabuntur, celeriter (ut spero) vos videbo. Vale.

16 M. T. C. IMP. M. COELIO, AEDILI CURULI, S. P. D.

MAGNO dolore me affecissent tuæ litteræ, nisi jam & ratio ipsa depulisset omnes molestias, & diuturna despe-

ratione rerum obdurasset animus ad dolorem novum. Scèd tamen quare acciderit, ut ex meis superioribus litteris id inspicarere, quod scribis, nescio. quid enim fuit in illis, præter querelam temporum, quæ non animum meum magis sollicitum haberet, quam tuum? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id ut non putem videre. Illud miror, adduci potuisse te, qui me penitus nosse deberes, ut me existimares, aut tam improvidum, qui ab excitata fortuna ad inclinatam, 60 & propè jacentem desciscerem: aut tam inconstantem, ut collectam gratiam florentissimi hominis effunderem, à meque ipse deficerem, & quod initio, semperque fugi, civili bello interessem. Quod est igitur meum triste consilium? ut discederem fortasse in aliquas solitudines? non enim non modò stomachi mei, cujus tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum, in hominum insolentium indignitate, fastidium. Accedit etiam molesta hæc pompa listorum meorum, nomenque imperii, quo appellor. Eo si onere carerem, quamvis parvis Italia latebris contentus essem. Sed incurrit hæc nostra laurus non solum in oculis, sed jam etiam in vobis malivolorum. Quod cum ita esset, nil tamen unquam de profectioe, nisi vobis approbantibus, cogitavi. Sed mea prædila tibi nota sunt. in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. 61 Quod autem in maritimis facillimè sum; moveo nonnullis suspitionem, velle me navigare: quod tamen fortasse non nollem, si possem ad otium. nam ad bellum quidem qui convenit? præsertim contra eum, cui spero me satisfecisse; ab eo, cui tamen satisfieri nullo modo potest? Deinde sententiam meam tu facillimè perspicere potuisti jam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam venisti. 62 non enim te celavi sermonem T. Ampii: vidiisti, quam abhorrerem ab urbe relinquenda. Cum audissem, nonne tibi affirmavi, quidvis me potius perperurum, quam ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, 64 ex his miseris nihil aliud querere, nisi ut homines aliquando intelligant, me nihil maluisse, quam pacem: ea desperata, nihil tam fugisse, quam arma civilia. Hujus me constantia puto fore, ut nunquam peniteat. Etenim memini, in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum, Q. Hortensium, quod nunquam bello civili interfuisset. Hoc nostra laus crit illustrior, quòd illi tribuebatur ignavia: de nobis id existimari posse non arbitror. Nec me ista terrent, quæ mihi à te ad timorem fidissimè atque amantissimè proponuntur. Nulla est enim acerbitas, quæ non omnibus, hæc orbis terrarum perturbatione, impendere videatur: quam quidem ego à republica, meis privatis, & domesticis incommodis libentissimè, vel istis ipsis, quæ tu me mones, in-

ca-

pugnaut & editionum antiquissimæ & optime: & omnes ferè riss. solus quippe Pal. quint. privò. Gebhard.

55. *Quam ego tum ex tuis misi ad Appium.* Iterum delevi glossam litteris ex Pal. tert. & Stevechiano. Gebhard. Nimis pro imperio; nec deprehendi etiamnum eodice tertium ex Palatinis tanti esse. Itaque sequor consententia iudicia præcedentium & Cl. Graevii, nixa, ut opinor, pluribus & melioribus MSS. Alioqui Gebhardo faverè possent verba libri 111 epist. 1. *Ilique me puto non invita Minerva esse facturum; quam quidem ego si forte de tuis suspensero, non solum Pallada, sed etiam Appiada nominabo.* Gronov.

56. *Cæsarem honestum esse cupio.* Sic Med. codex, Victorij editio, Pal. pr. At reliqui quatuor, sicut & Grut. & Peck. cum prima impressione: *Cæsarem honestissimè cupio.* Alias (quod Lamb. non aspernandum videtur) *Cæsari honestissimè cupio.* Gebhard.

57. *Pro Pompejo emori possum.* E mori digni erant, qui huc inculcarunt simplex mori, contra omnes libros ac editiones. Idem.

58. *Neque erat superiore honore usus.* Sic omnes tum Pall. tum Lamb. Variè Gruter. Peck. vulgò: *neque erat superiore honore ullus.* unde Lamb. *superior honore ullus*, quod statim imitari in hac editione esset hominis non solum temerarii, sed etiam dementis. Idem.

59. *De Matrinio sit auditum.* Invenit hoc in Medicæo, adnotavitque Egnatius; sequenti post Victorius, Lamb. Mauut. Nam vulgè de matrimonio, lectio non est nauci. Idem.

60. *Et propè jacentem desciscerem.* Pall. sec. tert. quart. Peck.

desciscerem. Pal. quint. *descissem.* Paullo post: *quod initio semperque fugi.* Gulielm. attendere nos jubebat, an legend. *quod in ocio.* Idem.

61. *Quod autem in maritimis facillimè sum, moveo nonnullis suspitionem.* Facillimè esse quid sit norunt qui Plautum legerunt: & sic edidit Lamb. cum Mauut. extatque in Vatic. in Pall. alias omnib. ferè, *sum facillimè.* At in quart. tert. fec. Stevech. Mitall. *moveo.* alias: *quod autem in maritimis sum, facile moveo nonnullis susp.* Idem.

62. *Non enim te celavi sermonem T. Ampii vidiisti quam abhorrerem.* Sic rectè ex Med. edidit Victor. nec longè dissentit liber Pagina in Pal. sec. erat *sermonem tam pii vidiisti*; sicut ex Medic. notat Mauut. sed cum sic videtur in Stevech. & Vat. non amplius de veritate periclitandum est. T. Ampium ait idem Tull. lib. vi Ep. 12. *belli civilis tubam appellatum fuisse.* vulgò infubide nimis. *celavi.* sed nonne tam providisti quam abb. in quâ tamen conjecturâ quam sibi placet Mauutius! Idem.

63. *Cum audissem, nonne tibi affirmavi.* Expunxi quod suavit omnium Pall. Grut. quatuor Gulielmiorum. Idem.

64. *Ex his miseris nihil aliud querere.* Vulgò: *aliud me querere.* sed provocabulum prætereunt quinq. Pall. Grut. editio princeps, Victorius, sicut est in Vaticano, edidit, *existimare, me ex his miseris nihil aliud querere.* Idem.

caveam, redemissim. Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla respublica, ⁶⁵ satis amplum patrimonium relinquam in memoria nominis mei. sin autem nulla erit: nihil accidet ei separatim à reliquis civibus. Nam quod rogas, ut respiciam generum meum, adolescentem optimum, mihi que carissimum: an dubitas, cum scias, quanti cum illum, tum verò Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissimè sollicitet? & eò magis, quod in communibus miseris, hac tamen oblectabar specula; Dolabellam meum, ⁶⁶ vel potius nostrum, fore ab iis molestis, quas liberalitate sua contraxerat, liberum. Velim queras, quos ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit: quam acerbos sibi, quam mihi ipsi fore non honestos. itaque neque ego hunc Hispanicensem casum exspecto, de quo mihi exploratum est ita esse, ut tu scribis: nec quidquam asurè cogito. Si quando erit civitas, erit profectò nobis locus. sin autem non erit: in eadem solitudines tu ipse (ut arbitror) venies; in quibus nos confedisse audies. Sed ego fortasse vaticinor; & hac omnia meliores habebant exitus. Recordor enim desperationes eorum, qui senes erant, adolescentem me. Eos ego fortasse nunc imitor, & utor ataris vitio. Velim ita sit. Sed tamen togam prætextam texi Oppio, puto te audisse. nam Curtius noster dibaphum cogitat: sed eum infector moratur. Hoc adpersi, ut scires, me tamen in stomacho solere ridere. ⁶⁷ Dolabellæ, quod scripsi, suadeo videas, tamquam si tua res agatur. Extrinsecum illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temerè faciemus. Te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris, ut nos, liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra, & tua fides postulet. Vale.

17 M. T. C. IMP. ⁶⁸ CANINIO SALLUSTIO
PROQUAESTORI, S. D.

LITTERAS à te mihi stator tuus reddidit Tarsi a. d. xvr kalend. Sextiles. His ego ordine, ut videris velle, respondeo. De successore meo nihil audivi, nec quemquam fore arbitror. Quin ad diem decedam, nulla causa est, præsertim sublatu metu Parthico. Commemoratum me nusquam sanè arbitror. Rhodom, Ciceronum causa puerorum, accessurum puto: neque id tamen certum. Ad urbem volo quam primùm venire: sed tamen iter meum, respublicæ & rerum urbanarum ratio gubernabit. Successor tuus non potest ita maturare ullo modo, ut tu tue in Asia possis convenire. ⁶⁹ De rationibus referendis, non erat incommodum, te nullam referre: quam tibi scribis à Bibulo fieri potestatem. Sed id vix mihi videris per legem Julianam facere posse: quam Bibulus certa quadam ratione non servat; tibi magnopere servandam censio. Quod scribis, Apameæ præsidium deduci non oportuisse, videbam idem ceteros existimare: molestæque ferebam, de ea te minus commodos sermones malivolorum fuisse. Parthi transferint, necne, præter te, video dubitare neminem. itaque omnia præsidia, quæ magna, & firma paraveram, commotus hominum non dubio sermone, dimisi. Rationes meæ quæstoris, nec verum fuit me tibi mittere, nec tamen erant confectæ. cas nos Apameæ deponere cogitabamus. De præ-

da mea, ⁷⁰ præter quæstores urbanos, id est, populum Romanum, teruncium nec attingit, nec tacturus est quisquam. Laodiceæ me prædes accepturum arbitror omnium pecuniæ publicæ, ut & mihi, & populo cautum sit sine veſtura periculo. Quod scribis ad me de draclimis *cccc. lxxi*, nihil est, quod in isto genere cuiquam possim commodare. Omnis enim pecunia ita tractatur, ut præda, à præfectis; quæ autem mihi attributa est, à quæstore curetur. Quod quæris, quid existimem de legionibus, quæ decreta sunt in Syriam: antea dubitabam, venturane essent: nunc mihi non est dubium, quin, si antea audirum erit, orium esse in Syria, venturæ non sint. ⁷¹ Marium quidem successorem tandem video esse venturum, propterea quod senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret. Uni epistolæ respondi: venio ad alteram. Petis, ut Bibulo te quàm diligentissimè commendem: in quo mihi voluntas non deest: sed locus esse videtur tecum exoptulandi. Solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo sunt, certiore me numquam fecisti, quàm valde Bibuli voluntas à me sine causa abhorret. Permulti enim ad me detulerunt, cum magnus Antiochiæ metus esset, & magna spes in me, atque in exercitu meo, solitum dicere, quidvis se perpeti malle, quàm videri equis auxilio meo. quod ego officio quæstorio te adductum, reticere de pratore tuo, non molestè ferebam: quamquam, quemadmodum tractare, audiebam. Ille autem, cum ad Thermum de Parthico bello scriberet, ad me litteram numquam misit; ad quem intelligebat, ejus belli periculum pertinere. Tantum de auguratu filii sui scripsit ad me: in quo ego misericordia commotus, & quod semper amicissimus Bibulo fui, dedi operam, ut ei quàm humanissimè scriberem. Ille si omnibus est malivolus (quod numquam existimavi) minus offendor in me: sin autem à me est alienior; & nihil tibi mea littera proderunt. Nam, ad senatum quas Bibulus litteras misit, in iis, quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit. se ait curasse, ut cum quæstu populi pecunia permutaretur. quod autem meum erat proprium, ut alariis Transpadanis uti negarem, id etiam populo se remisisse scribit. quod verò illius erat solius, id mecum communicat: *Equibus auxiliariis*, inquit, *cùm amplius frumenti postulavimus*. Illud verò pusilli animi, & ipsa malivolentia jejuni, atque iuanis, quòd Ariobarzanem, quia fenatus per me regem appellavit, mihi que commendavit, iste in litteris non regem, sed regis Ariobarzani filium appellat. *Hoc animo qui sunt, deteriores sunt rogati*. Sed tibi morem gestis: litteras ad eum scripsi, quas cum acceperis, facies quod voles. Vale.

M. T. C. IMPERATOR Q. THERMO 18
PROPRÆTORI, S. D.

OFFICIUM meum erga Rhodonein, ceteraque mea studia, quæ tibi ac tuis præstiti, tibi homini gratissimo, grata esse vehementer gaudeo: mihi que scito in dies majori curæ esse dignitatem tuam: quæ quidem à te ipso integritate, & clementia tua sic amplificata est, ut nihil addi posse videatur. Sed mihi magis, magisque quotidie de rationibus tuis cogitanti, placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro,

65. Satis amplum patrimonium relinquam in memoria nominis mei.] Non debui attendere fastidium Lamb. hanc lectionem à Vict editam recitantis, cum eam præstari videam à Pall pr. tert. quint. Grut. nam reliqui duo, in memoriam, sicut & editionum prima, præferunt. vulgò: satis amplum patronum relinquam memoriam. Gebh.

66. Vel potius nostrum, fore ab iis molestis.] Vulgò, nostrum, videbam ab illis, quod verbi in nullo præterquam tert. deprehendi: & rectè relegatur, vereque areetur à sinib. Tullianis. Idem.

67. Dolabellæ, quod scripsi, suadeo videas.] Cur hæc scriptura exulet, non video approbata & cultodita tot optimis eodiceibus. sic enim Med. sic Pall. sec. tert. quart. Grut. Politiani cod. Stewech. Vulgò; De Dolabellæ. pr. quoque *De inficiatur*. duo Gulielm. libri De Dolabellæ. Idem.

68. CANINIO SALLUSTIO PROQUAESTORI.] Nonerat Manut. pro arbitratu suo inmutare Epistolaram inscriptiones: omnes quippe libri miss. Sallustio non Sallustiarum inscribunt. deinde quod *proconſulem* quoque salutatur, ejusdem ratio & frivola, & credulitas stulta est. sic quoque eum appellant quinq. Pall. Grut. tres Gulielmii:

valuit tamen pluris apud me unius eodiceis Medicæ sinceritas, in quo sic fuisse monet Egnatius; & Viſtorii auctoritas, à quo sic excedere jussus est Rob. Stephanus. sed ne dememerint: Pal. pr. C. Sallustio. sec. Canio. tert. Grut. Canio. quart. Camino Sallustio solus quint. Caninio. in Vatic. lætor quoque esse nostram lectionem. Gebhard. Cui bene literarum accessionem vel et per tempora accrescentem, & quolongus ab Ciceronis ævo quisque codex descriptus est, ita aliquid apponement speculanti non venit in mentem id contingit ex printeivo Cnaeo vel Cnaeo? Gronov.

69. De rationibus referendis.] Pal. pr. *ſectionibus*. Gebhard.

70. Præter quæstores urbanos, id est, populum Romanum, teruncium.] Pal. sec. Grut. Stewech. exigunt illa verba radicibus, id est, populum Romanum. Idem.

71. Marium quidem successorem tandem video esse venturum.] Elegantissimam lectionem unica ista vocula reddidit ex Pall. sec. tert. Grut. Stewech. vulgò interpretamento contenti sunt, *tarde video*. sicut & paulò post: *petis à me, ut Bibulo*. cum illud à me proſectitium sit Pall. sec. tert. Grut. Stewech. Idem.

stro, ut ad me venit, ostendi: graves te susceptorum inimicitias, si adolefens potens, & nobilis à te ignominia affectus esset. & hercle sine dubio erit ignominia. habes enim neminem honoris gradu superiorem. Ille autem, ut omitam nobilitatem, hoc ipso vincit viros optimos, hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod & quæstor est, & quæstor tuus. Nocere tibi iratum neminem posse perspicio: sed tamen tris fratres, summo loco natos, promptos, non indifertos, te nolo habere iratos, jure præscrim, quos video deinceps tribunos plebis per triennium fore. Tempora autem reipublicæ qualia futura sint, quis scit? mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunicios, præsertim cum sine cujusquam reprehensione quæstoris legatus quæstoris possis anteferre? Qui si dignum se majoribus suis præbuerit (ut spero, & opto) tua laus ex ali qua parte fuerit. sin quid offenderit: sibi totum, nihil tibi offenderit. Quæ mihi veniebat in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabar, quod in Ciliciam proficiscerbar, existimavi me ad te optere scribere. Tu, quod egeris, id velim dii approbent. Sed, si me audies, vitabis inimicitias, & posteritatis otio confules. Vale.

19 M. T. C. IMP. C. COELIO. L. F. CALDO
QUAESTORI DES. S. D.

CUM optatissimum nuntium accepissem, te mihi quæstoris obtigisse, eo jucundior mihi eam sortem sperabam fore, quo diutius in provincia tecum fuisses. Magni enim videbatur interesse, ad eam necessitudinem, quam

nobis fors tribuisset, consuetudinem quoque accedere. Postea quam mihi nihil neque à te ipso, neque ab ullo alio de adventu tuo scriberetur: verebar, ne id ita caderet, (quod etiam nunc vereor) ne antè, quàm tu in provinciam venisses, ego de provincia decederem. Accepi autem à te 74 missas litteras, in Cilicia, cum essem in castris, a. d. x kal. Quintiles, scriptas humanissimè: quibus faciliè & officium, & ingenium tuum perspicere posses. sed neque undè, neque quo die data essent, atque quo tempore te expectarem, significabat: nec is, qui attulerat, à te acceperat, ut ex eo scirem, quo ex loco, atque tempore, essent data. Quæ cum essent incerta, existimavi tamen esse faciendum, ut ad te statores meos, & lectores cum litteris mitterem: quas si satis oportuno tempore accepisti, gratissimum mihi feceris, si ad me in Ciliciam quàm primum veneris. Nam quod ad me Curius, confobrius tuus, mihi (ut seis) maximè necessarius; 75 quod item C. Virgilius, propinquus tuus, familiarissimus noster, de te accuratissimè scripsit: valet id quidem apud me multum, sicuti debet hominum amicissimorum diligens commendatio: sed tua litteræ, de tua præsertim dignitate, & de nostra conjunctione, maximi sunt apud me ponderis. Mihi quæstor optatior obtingere nemo potuit. 76 Quamobrem quæcumque à me ornamenta ad te proficiscuntur, ut omnes intelligant, à me habitam esse rationem tuæ, majorumque tuorum dignitatis. Sed id facilius consequar, si ad me in Ciliciam veneris: quod ego & mea, & reipublicæ, & maximè tua interesse arbitror. Vale.

72. Sine reprehensione quæstoris legatis quæstorem p. a.] Ita est in Med. Vatic. ita restituit optim. Victorius in Pall. om. est quæstoris: sicut in Gruteriano, Peck. & Polit. libro: ut facile alterum propter alterum exolverit. Gebh.

73. Quam nobis fors tribuisset.] Hanc lectionem longè optimam tradidit nobis Pal. pr. Vatic. Victorius editio. vulgò fors. sed Pall. pr. sec. tert. Grut. accidere non accedere quod mihi ob causam intimam placebat magis. paulò post legendum, postea quàm mihi ex Pall. o. Grut. editionum antiquissimis optimisque Ven. & Viët. vulgò, postea cum. Gebhard. Interior fuit puto patri meo, ut neutrum ex primis admitteret; eamque publicavit in notis ad Taciti librum 111 anal. cap. 32, quem secutus sum. Gronov.

74. Missas litteras in Cilicia.] Sic codex Med. editio Viët. Pall. pr. tert. quint. nam bini reliqui, sicut & editio princeps, & Peck. in Ciliciam. Vulgò, in provincia. Gebhard.

75. Quod item C. Virgilius.] Prævit mihi hanc lectionem Pall. sec. in quem illata est à manu secunda. recepi eò lubentius, quod vidi eandem attribuisse Lambino: atque exire in omnibus Pall. Grut. ipsique Gulielmianis, non Virgilius sed Virgilius. Vatic. quod idem C. Virgilius. Idem.

76. Quam ob rem, quæcumque à me ornamenta ad te proficiscuntur; ut omnes.] Sic castigavit Victorius ex suis, adtipulantibus nostris omnibus: & ut omnes intelligant illud elaborato esse suppositivum: Grut. ad marginem pro illo subjicit, faciam. Idem.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM LIBER TERTIUS,

A D

APPIUM CLAUDIUM PULCHRUM.

M. T. C. APPIO PULCHRO IMP. S. D.

SI ipsa respublica tibi narrare posset, quomodo sese haberet, non facilius ex ea cognoscere posses, quàm ex libero tuo Phania: ita est homo non modò prudens, verum etiam (quod juvet) curiosus. quapropter ille tibi omnia explanabit. 2 id & ad breviter est aptius, & ad reliquas res providentius. De mea autem benivolentia erga te, etsi potes ex eodem Phania

cognoscere: tamen videntur etiam aliquæ mex partes. 3 Sic enim tibi persuade, carissimum te mihi esse, cum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuæ; tum quod ex tuis litteris, & ex multorum sermonibus intelligo, omnia, quæ à me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima. Quod cum ita sit, perficiam profectò, ut longi temporis usuram, qua caruimus, 4 intermissa nostra consuetudine, & gratia; & crebritate, & magnitudine officiorum meorum sarciam: idque me (quoniam tu ita vis) puto non invita Minerva esse facturum:

1. Verum etiam (quod juvet) curiosus.] Debeat hujus loci restitutio accuratissimo Victorio, licet eam præcipue satagat Dionysius: exilat ea quoque in Stewech. ac Vatic. fuisseque in Pal. sec. & Grut. persuadent rasure: in pr. verum etiam quo diu & curiosus. ceteri indigni sunt qui hic nominentur. Gebhard.

2. Id & ad breviter est aptius.] Ubique scætat Tullius vomieis ac noxiis Magistellorum tumoribus: qui ne ipsis aliquid deesse videretur, inculcarunt id enim mihi & ad breviter est. abnuente Pal.

sec. tert. Gruteriano, Stewech. & cui quæso sensui istæ voces, non quisquiliæ? Idem.

3. Sic est tibi persuade, carissimum te mihi esse.] Animosissimam hanc lectionem produco ex Pal. tert. quint. cui si displicet, mentem certè betà languidiorem habet. vulgò sic n. tibi persuade. Idem.

4. Intermissa nostra consuetudine & gratia.] Optimi codices Pall. sec. tert. Grut. ne vestigium habeat duarum vocum & gratia: quas tamen necessarias esse res monet. verùm illud celebritate longius præ-

rum: quam quidem ego, si fortè de tuis sumpsero, non solùm Pallada, sed etiam Appiada nominabo. Cilius, libertus tuus, antea mihi minùs fuit uotus: sed ut mihi reddidit à te litteras, plenas & amoris, & officii, mirificè ipse suo sermone subsecutus est humanitatem litterarum tuarum. Jucunda mihi ejus oratio fuit, cùm de animo tuo, de sermonibus, quos de me haberes quotidie, mihi narraret. Quid queris? Biduo factus est mihi familiaris: ita tamen, ut Phanium valde sum desideratum: quem cùm Romam remittes, quod (ur putabamus) celeriter eras facturus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari à me voles, mandata des velim. L. Valerium, jureconsultum, valde tibi commendo: sed ita etiam, si non est jureconsultus. Melius enim ei cavere volo, quàm ipse aliis solet. Valde hominem diligo. est ex meis domesticis atque intimis familiaribus. omnino tibi agit gratias: sed idem scribit, meas litteras maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat, te etiam atque etiam rogo. Vale.

2. M. T. C. PROCONSUL, APPIO PULCHRO, IMP. S. D.

CUM & contra voluntatem meam, & præter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset, in multis, & variis molestiis, cogitationibusque meis, hæc una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quàm ego sum, quisquam posset succedere: neque ego ab ullo provinciam accipere, qui inallet eam mihi quàm maxime aptam, explicatamque tradere. Quod si tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes, ea te profectò numquam fallat. A te maximo opere pro nostra summa conjunctione, tuaque singulari humanitate, etiam atque etiam quaeso, & peto, ut, quibuscumque rebus porcis, (poteris autem plurimis) prospicias, consulas rationibus meis. Vides, ex senatusconsulto provinciam esse habendam. si eam (7 quoad ejus facere poteris) quàm expeditissimam mihi tradideris, facilius erit mihi quasi decursus mei temporis. Quid in eo genere efficere possis, tui consilii est. Ego te, quod tibi veniet in mentem mea interesse, valde rogo. Pluribus verbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem expectaret; ac id fieri nostra amicitia pateretur; aut res verba desideraret, aut non pro se ipsa loqueretur. Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis provisum esse intellexero, magnam te ex eo, & perpetuam voluptatem esse capturum. Vale.

3. M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

A. D. XI kalendas Junias Brundisium cùm venissem, Fabius, legatus tuus, mihi præstò fuit, eaque me ex tuis mandatis monuit, quæ non in modo mihi, ad quem pertinere

bant, sed universo senati venerant in mentem, præsidio firmiori opus esse ad istam provinciam. Censebant enim omnes ferè, ur in Italia supplementum meis, & Bibuli legionibus scriberetur. Id cùm Sulpicius, consul, passurum se negaret, multa nos quidem questi sumus: sed tantus consensus senatus fuit, ut maturè proficeremur, parendum ut fuerit: itaque fecimus. Nunc, quod à te petii litteris iis, quas Romæ tabellariis tuis dedi, velim tibi curæ sit, ut, quæ successori conjunctissimo, & amicissimo commodare potest is, qui provinciam tradit, ea pro nostra consociatissima voluntate, cura, ac diligentia tua complectare: ut omnes intelligant, nec me benivolentiori cuiquam succedere, nec te amiciori potuisse provinciam tradere. Ex iis litteris, quarum ad me exemplum misisti, quas in senatu recitari voluisti, sic intellexeram, permultos à te milites esse dimissos: sed mihi Fabius idem demonstravit, id te cogitasse facere: sed, cùm ipse à te discederet, integrum militum numerum fuisse. Id si ita est: prigratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quàm minime imminueris: quæ de re senatusconsulto, quæ facta sunt, ad te missa esse arbitror. Equidem pro eo, quanti te facio, quidquid feceris, approbo. Sed te quoque confido ea facturum, quæ mihi intelliges maxime esse accommodata. Ego C. Pomptinum, legatum meum, Brundisii expectabam: eumque ante kalendas Jun. Brundisium venturum arbitror. Qui cum venerit, quæ primum navigandi nobis facultas data erit, utemur. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

PRIDIE nonas Jun. cùm essem Brundisii, litteras tuas accepi: quibus erat scriptum, te L. Clodio mandasse, quæ illum mecum loqui velles. Eum sanè expectabam, ut ea, quæ à te afferret, quàm primum cognoscerem. Meum studium erga te, & officium, tamen si multis iam rebus spero tibi esse cognitum: tamen in iis maxime declarabo, quibus plurimum significare potero, tuam mihi existimationem, & dignitatem carissimam esse. Mihi & Q. Fabius Virgilianus, & C. Flaccus, Lucii filius, & diligentissimè M. Octavius, Cnæi filius, demonstravit, me à te plurimi fieri: quod egomet multis argumentis jam antè à te plurimam, maximeque illo libro augurali, quem ad me amantissimè scriptum, suavissimum misisti. Mea in te omnia summa necessitudinis officia constabant. Nam cùm te ipsum, ex quo tempore tu me diligere cœpisti, quotidie pluri feci: tum accesserunt etiam conjunctiones necessariorum tuorum. duo enim duarum ætatum plurimi facio, Cn. Pompejum, filia tuæ socerum, & M. Brutum, generum tuum. Collegique conjunctio, præsertim tam honorificè

terrem illicrebritate, si melioris commatis codex accederet: solis Peck. Pal. editio. Primitia, ejus lectio. Patronis. ceterum miror cur Victorius aut Robertus Stephanus ediderit non inventa Minerva: doceat me quispiam istorum satagorum. Sed Μαψλάνη, Δδδ: Κλένδ@. Gebh.

5. Valerium jureconsultum. non est jureconsultus.] Hæc varietate primum oblectatam esse opinor Gebhardum, dum nec Victorianas ediciones solas probare, quæ bis jure cons. habent, nec Manatianas & Lambini, quæ utroque loco jure cons. extulerunt, penitus vult, & eum sequuntur hudierna. Quod vere est nugari. Senatus sum vetustiores & ut reor sanctiores. Gron.

6. Quod neque tibi amicior.] Antiqua hæc lectio, sed an idè minus Ciceroniana? O vos verveces qui ad veltrum captum ac judicium rfrangitis istum virum. sic est in Pall. pr. sec. tert. Grut. eamque ipsam, nisi fallor prodiit ac stabilit Juretus lib. iv Miscell. ad Symmach Ep. 5. vulgò, Amicior. sic epist. sec. Pall. sec. tert. Grut. nec te amiciori potuisse provinciam tradere. sic epist. 5. iidem eod. neminem potuisse nec mihi amiciorum &c. Gebh.

7. Quoad ejus facere poteris.] Quid sequar hic, hæreo. Pal. pr. quoad vni facere poteris. sec. à manu secunda, quart. quint. quod equidem fac. p. à quibus paullulum mutant Peck. edit. prima quod quædam fac. tert. quod equè fac. Grut. quæ ejus fac. que mihi omnium videtur sincerissima: nam quoad ejus glossica est. Idem.

8. Si rationibus meis provisum esse intellexero.] Vulgò: rationibus meis à te provisum. Lamb. provisum à te esse intellex. sed quis (malum, tolerat superflua excrementib. miss. Pall. sec. tert. Grut. Stewechiano? Idem.

9. Q. Fabius Legatus tuus.] Nolui immutare hæc lectio nem:

licet pr. edit. Vict. Pall. pr. tert. Grut. Vatic. totidemque Gueliel. ingerant Q. Fabianus. illud Q. Fabius propugnant Pall. sec. quart. quint. ipse Cicero Epistola sequenti: ubi Q. Fabii Virgiliani meminerit. paulo post omnes miss. noltri, & Stewech. asseverant quæ non mihi, ad quem pertinebant; emoto illo modo; contra vulgi opinionones. Idem.

10. Ea pro nostra consociatissima voluntate, cura ac d. c.] Sic meliores codices nostri: Medic. Vict. Pall. pr. sec. quart. quint. Vatic. cur Lambinus ac Manutius antiquissima huic lectio vulgarem, constantissima voluntate erga te, cura &c. præterant, velim scire causam. Idem.

11. Quæ de re senatusconsulto qua facta sunt.] Ita quatuor Pall. Grut. Stewech. ita tamen ut auri. meis non ingrata accidat primè Palat. collocatio: quæ de re qua facta sunt senatusconsulto ad te missa esse arbitror. vulgò Senatus consulta, in qua lectio nem Pall. quart. interpolatus est. Idem.

12. Quæ primum navigandi nobis facultas data erit, utemur.] Liquidissima lectio hæc erat in Pall. prioribus quatuor. in Pec. Gruter. ac Stewech. item Vaticano: quam à Victorio quoque inventam atque editam video. vulgatum aliàs, Qui cum venerit, cùm primum navigandi nobis facultas data erit, eadememur. aliqui miss. quàm primum: æquè malè. Idem.

13. Duo enim ætatum plurimi facio.] Sic ex Florentino Victorius, quod probat I ambinus, quidni & ego, cum repererim in Pal. pr. libro omnium elegantissimo, castigatissimo, quo omnes omnium Itatorum in hoc volucem copias inconciliare possumus: ut ait Plautus. Vulgò Duo. Idem.

14. Et M. Brutum, generum tuum. Collegique conjunctio.] Quinquè

sicè à te approbata, non mediocre vinculum mihi quidem attulisse videatur, ad voluntates nostras copulandas. Sed & si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura: & ipse operam dabo, te ut quàm primum videam. Quòd scribis, tibi mandandi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, gratum est. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

TRALLES veni a. d. vi kalen. Sextiles. ibi mihi præstò fuit L. Lucilius cum litteris, mandatisque tuis, ¹⁵ quo quidem hominem neminem potuisti, nec mihi amioiorem, nec (ut arbitror) ad ea cognoscenda, quæ scite volebam, aptiorem, prudentioreni mittere. Ego autem & tuas litteras legi libenter, & audivi Lucilium diligenter. Nunc, quoniam & tu ita sentis, (scribis enim, quæ de nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi jucunda fuerint, tamen, ¹⁶ quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse) & te vera, confirmata amicitia, & perspecta fide, commemoratio officiorum supervacua est; eam partem orationis prætermittam: tamen agam, ut deo, gratias. Animadverti enim, & didici ex ruis litteris, te omnibus in rebus habuisse rationem, ¹⁷ ut mihi consuleres, restitueresque, & preparares quodammodo omnia, quò me ratio facilius, & solutior esse posset. Hoc tuum officium cum mihi gratissimum esse dicam, sequitur illud, ut te existimare velim, mihi magna cura fore, atque esse jam, primum, ut ipse tu, tuique omnes; deinde ut etiam reliqui scire possint, me tibi esse amicissimum. Quòd quibus adhuc non satis est perspectum, si mihi nolle magis, nos hoc animo esse, quàm non intelligere videntur. Sed profecto intelligunt. neque enim obscuris personis, nec parvis in causis res agetur. Sed hæc fieri melius, quàm dici, aut scribi volo. Quòd in itinere meorum ratio te nonnullam in dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provincia: ¹⁸ ea res sic se habet.

Brundisii cum loquerer cum Phania, liberto tuo, veni in eum sermonem, ut dicerem, me libenter ad eam partem provinciam primum esse venturum, quò te maxime vellem arbitrari. tunc mihi ille dixit, ¹⁹ quòd classe tu velles decedere, ²⁰ per fore accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provinciam, navibus accessissem. Dixi me esse facturum: itaque fecissem, nisi mihi L. Clodius noster Corcyra dixisset, minime id esse faciendum: te Laodiceæ fore ad meum adventum. Erat id mihi multo brevius, multoque commodius, cum præsertim te ita male arbitrari. Tua ratio postea est commutata. Nunc, quid fieri possit, tu facillime statues. ego tibi meum consilium exponam. ²¹ Prope kal. Sextil. puto me ad Laodiceæ fore: per paucos dies, dum pecunia accipitur, quæ mihi ex publica permutatione debetur, commorabor. Deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter idus Sextil. puto me ad Iconium fore. Sed si quid nunc me fallit in scribendo ²² (procul enim aberam ab re ipsa, & à locis) simul ac progredi cœpero, ²³ quam celerrimè poterò, & quàm creberrimis litteris faciam, ut tibi nota sit omnino ratio dierum, atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quidquam, nec deo. Sed, quòd tuo commodo fieri possit, ²⁴ utriusque nostrum magni inter * * quàm decedas. Quam facultatem si quis casus eriperit, ²⁵ mea tamen in te omnia officia constabunt, non secus ac si te vidissem. Tibi de nostris rebus nihil sum antè mandaturus per litteras, quàm desperato coram me tecum agere posse. Quòd te à Scavula petissem dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum, provinciam præfere; cum ego Ephesi vidi: fuitque mecum familiariter triduum illud, quòd ego Ephesi commoratus sum: nec ex eo quidquam audivi, quòd tibi à te mandatum diceret. ²⁶ Sane vellem potuisset obsequi voluntati tuæ. non enim arbitror noluisse. Vale.

M. T. C.

que Pall. Gruter. & meum Brutum: quòd ut non damnem, sic quoque temere non admittam. nam illud meum potest ex divinatione litteræ m ortum ac propagatum esse à scolis librariis. vulgò paullo post, Collegii quoque conjunctio: sed, ut catigavi, o. mss. Vict. paullo post. omnes mss. atulisse videntur sicut & prisca edit. non videtur. & iterum: sed & Clod. vulgò excusum est & Gebli.

15. Quo quidem hominem neminem potuisti.] Repræsento hanc lectionem ex Pall. quatuor prioribus, Grut. Stewech. vulgò: hominem neminem. sed sic quoque Plautus homo nemo. nemo natus. Idem.

16. Quoniam ex alto repetita sint.] O. mss. & edit. istud habent. vulgò sunt. paullo ante: Pall. quatuor. Grut. qua nostris officiis ego ad te scripsi. omisso de. sicut & paullo post: sec. tert. Grut. prætermittam: tamen agam, ut deo, gratias. abrupto illo tibi. quorum consensus mihi non spernendus videtur. scripsi quoque supervacua non supervacanea ex Pall. sec. tert. quart. Gruteriano. Idem.

17. Ut mihi consuleres, restitueresque & preparares.] Haud secus est in omnibus & mss. & editionibus. Lamb. ex conjectura reparares. ad Guiliel. consuleresque statueresque & præp. neutrum audio. Idem.

18. Ea res sic se habet.] Sic o. mss. Grut. Stewech. prima editio. Aliàs non male; eares sic habet. Idem.

19. Quòd classe tu velles decedere.] Cur hæc lectio ex fulet vulgatis nescio: ea certè conspicitur in editione prima, Victorii, Pall. quatuor, Gruter. nam in Pal. pr. hæc omiſsa sunt. vulgò, ex arbitratu alicujus pædagogii, excusum est: dixit classe te velles decedere. sed illud cum sua audacia cuminum bibere & cepe edere jubeo. Gebb. De hoc loco sic pueris nobis dictabat Pater. [Sic MSS. Ultima editio addidit decedere & persere, quòd tolerari non potest: nam sic induceretur Ciceronem loquutum dicere, quòd tu velles & quòd Latium non est. Sed construendum, dixit per fore accommodatum tibi &c. delendo & &c. id est, dixit me servituro commodotuo, si accessissem ad maritimam provinciam partem, de qua tu bene scis &c.] Quæ vulganda judicavi ob varias causas. Gronov.

20. Et perfore accommodatum, si ad illam maritimam partem provinciam navibus accessissem.] Sic hunc locum te erio in Pall. quatuor. Grut. edit. prima & Victor. tribus Guilielmianis. pro illam, conjectura, ex sequenti epitola ductus, quispiam emendavit fidam Pal. pr. eam. ceterum Guiliel. maritimam partem provinciam pro glossâ decebat; volebatque trigam illam vocabulorum ab hoc eloquentiæ curra abjugatam: sed & rò navibus ignorarunt Pall: tert. quart. at Grut. in navibus. Gebbard.

21. Prope kal. Sextil. puto me Laodiceæ fore.] Miror quibus fiduciam alii fecerint puidie, cum hoc existet in editionum primariâ, Vi-

ctorii, Pall. tribus, Grut. Peck. propono tamen pensitandam optimi codicis primi lectionem cordatioribus; propter Kal. Sextil. nam mihi salivam movet. Idem.

22. Procul enim aberam ab re ipsa & à locis.] Sic ex Mediceo Victorius: sic quoque o. Pall. præter tert. Gruter. Stewech. vulgò, Procul enim absum ab re ipsa, & locis. Idem.

23. Quàm celerrimè poterò, & quàm creberrimis litteris faciam.] Præstati hanc lectionem quam obtulit Pall. quint. benignitas, eò magis quòd eam cernam ex Medic. cod. prima editioni oræ ab Egnatio adjectam: Nam ceteri miras turbellas mihi hic dant. Pall. sec. tert. Stewech. & quam creberrimis non habent. quart. verò, quàm celerrimè pot. sicut & prima edit. Vict. & Pal. pr. suffragantur vulgatis: quam celerrimis poterò & quàm creberrimis litteris f. Idem.

24. Utriusque nostrum magni inter * quàm decedas.] Præstat multatum Ciceronis aurum tenere, quàm aliorum malè aceratum ac cohærens lutum: sic Victorius in suo invenit: sic ego in Pal. pr. numquam satis laudatæ fidei codic. gemina litera auctior est quint. intereff. neque mutat multum tert. in quo: utriusque nostrum magni intereff. quàm decedas: eujus tamen levæ oræ impigit ut me videam; cum sit in sec. intereff. ut te videam antequam decedas. in quarto: magni intereff. quando decedas. Vulgò ex mangonio ingeniosissimorum capitum: intereff. prius ut te conveniam, quàm decedas. Mihi fixum determinatunque est quicquid poterò ductu codicem mss. alicui deprehendere, exconrare: non enim Cicero is est, in quem omnes putidi homunciones suicerebriforicas deducere debeant Gebbard. Mirum est ab nullo contemplante veterum scripturam prout ab Victorio & Gebhardo producta est, lenius ita supplevisse sed quòd commodo fieri possit utriusque nostrum, ante videam te, quàm decedas. Ita non addo, sed demo, quòd supplendi causa prave torsan alii addiderunt. Ultima litera rò videam in omnibus MSS. apparet degenrens ob tres lineas in præpositionem. Hoc autem ordine Tullius lib. 11 ep. 2 dixit si ei contigisset, ut te ante videret, quam a vista discederet. Gronov.

25. Mea tamen in te omnia officia constabunt.] Certant invicem mss. meliorum consensus prætuli: pro hac enim lectione sunt, Pall. pr. quint. Grut. Stewech. edit. prima ac Victoriana. pro illa: mea tamen in te officia constabunt: Pall. secund. tert. Lamb. vulgò officia defit. Gebbard.

26. Sane vellem potuisset obsequi.] Nihil ego muto, cum hæc scriptura sit cod. Medic. nec longè abeat Pall. pr. potuisset, facilis n. mixtura nebus mutatio s pro p. licet omnes reliqui, sicut & Victor. potuisse, nam & Vaticano nostro nititur. Idem.

M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

CUM meum factum cum tuo comparo, etsi non magis mihi faveo in nostra amicitia tuenda, quam tibi: tamen multo magis meo facto delector, quam tuo. Ego enim Brundisii quaesivi ex Phania, cuius mihi videbar & fidelitatem erga te perspexisse, & nosse locum, quem apud te is teneret; quam in partem provinciae maxime putaret te velle, ut in succedendo primam venirem. Cum ille mihi respondisset, nihil me tibi gratius facere posse, quam si ad Sidam navigassem: etsi minus dignitatis habebat ille adventus, & ad multas res mihi minus erat aptus, tamen ita me dixi facturum. Idem ego cum L. Clodium Corcyra convenissem, hominem ita tibi conjunctum, ut mihi, cum illo cum loquerer, tecum loqui videret: dixi ei, me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogasset, primam venirem. Tunc ille mihi cum gratias egisset, magnopere à me peivit, ut Laodiceam protinus irem: te in prima provincia velle esse, ut quam primum decederes: quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea, quam tibi successum esset, decessurum fuisse: quod quidem erat consentaneum cum iis litteris, quas ego Romae acceperam: ex quibus perspexisse mihi videbar, quam festinates decedere. Respondi Clodio me ita esse facturum, ac multo quidem libentius, quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phaniae. Ita & consilium mutavi, & ad te statim mea manu scriptas litteras misi; quas quidem ex tuis litteris intellexi satis inaturè ad te esse perlatas. Hoc ego meo facto valde delector. nihil enim potuit fieri amantius. Considera nunc vicissim tuum. Non modò ibi non fuisti, ubi me quam primum videre posses, sed eò discessisti, quò ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege (ut opinor) Cornelia constituti essent, ut tuum factum, qui, quo animo inter nos sumus, ignorat, alieni hominis, (ut levissimè dicam) & fugientis congestum; meum verò, conjunctissimi, & amicissimi esse videatur. Ac mihi tamen antea, quam in provinciam venirem, reddita sunt à te litterae: quibus etsi te Tarsum profectis demonstrabas, tamen mihi non dubiam spem mei conveniendi afferebas: cum interea, credo equidem, malivoli homines. (latè enim patet hoc vitium, 27 & cit enim in multis) sed tamen probabilem materiam nacti sermonis, ignari meae constantiae, conabantur alienare à te voluntate meam: qui te forum Tarsi agere, statimere multa, decernere, judicare, dicerent, cum posses jam suspicari, tibi esse successum: quae ne ab iis quidem fieri solerent, qui brevi tempore 28 sibi succedi putarent. Horum ego sermone non movebar. quin etiam (credas mihi velim) si quid tu ageres, levari me putabam inolestia: & ex annua provincia, quae mihi longa videtur, 29 propè jam undecim mensium provinciam factam esse gaudebam, si absenti mihi unius mensis labor detractus esset. Illud (vere dicam) me moveret, in tanta militum paucitate abesse tris cohortes, quae sint plenissima: nec me scire ubi sint. Molestissimè autem fero, quod, te ubi visurus sim, nescio: eoque ad te tardius scripsi, quod quotidie te ipsum expectabam: cum interea ne litteras quidem ulla accepi, quae me docerent, quid ageres, aut ubi te visurus essem. Itaque virum fortem, mihi que in primis probatum, Antonium, praefectum evocatorum, misi ad te, cui, si tibi videretur, cohortes traderes: ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere possem. In quo, tuo consilio ut me sperare esse usitum, & amicitia nostra, & litterarum tua-

fecerant: 30 quod ne nunc quidem despero. Sed planè, quando, aut ubi te visurus sim, nisi ad me scripseris, ne suspicari quidem possum. Ego, ut me tibi amicissimum esse, & aequi, & iniqui intelligant, curabo. De tuo in me animo iniquis seculus existimandi videris non nihil loci dedisse. id si corexeris, mihi valde gratum erit. Et, ut tu habere rationem possis, quo loco me, salva lege Cornelia, convenias, ego in provinciam veni pridie kal. Sext. iter in Ciliciam facio per Cappadociam. castra movi ab Iconio pridie kalendas Sept. Nunc tu & ex diebus, & ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues, quo loco id commodissimè fieri possit, & quo die. Vale.

M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO.

PLURIBUS verbis ad te scribam, cum plus otii nactus ero. Hac scripsi subito, cum Bruti pueri Laodiceae me convenissent, & se Romam properare dixissent. Itaque nullas iis, praeterquam ad te, & ad Brutum, dedi litteras. Legati Appiani mihi volumè à te, plenum querelae iniquissimae, reddiderunt, quòd eorum adificationem litteris meis impedissem. Eadem autem epistola petebas, ut eos quam primum, ne in hiemem incidere, ad facultatem adificandi, liberarem: 31 & simul peracutè querebare, quòd eos tributa exigere vererem, prius, quam ego, te cognita, permissem. genus enim quoddam fuisse impediendi, cum ego cognoscere non possem, nisi cum ad hiemem me ex Cilicia recepissem. Ad omnia accipe: & cognosce aequitatem expostulationis tuae. Primum, cum ad me aditum esset ab iis, qui dicerent, à se intolerabilia tributa exigi: quid habuit iniquitatis, me scribere, ne facerent, antequàm ego rem, causamque cognossem? Non poterant, credo, ante hiemem, sic enim scribis. Quasi verò ad cognoscendum ego ad illos, non illi ad me venire deberint. Tam longe? inquis. Quid? cum dabas iis litteras, per quas mecum agebas, ne eos impedirem, quo minus ante hiemem adificarent, non eos ad me venturos arbitrare? Tameñ id quidem fecerunt ridiculè, quas enim litteras afferbant, ut opus astate facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. Sed scito, & multo plures esse, qui de tributis recitent, quam qui exigi velint: & me tamen, quod te velle existimem, esse facturum. De Appianis haecenus. A Pausania, Lentuli liberti, accenso meo, audivi, cum diceret, te secum esse questum, quòd tibi obviam non prodissem. Scilicet contempsi te: nec potest fieri me quidquam superbius. Cùm puer tuus ad me secunda ferè vigilia venisset, isque te ante lucem Iconium mihi venturum nuntiasset, incertumque, utra via, cum essent duae: altera Varronem, tuum familiarissimum, altera Q. Leptam, praefectum fabricum meum, tibi obviam misi. mandavi utrique eorum, ut antè ad me excurrerent, ut tibi obviam prodire possent. Currens Lepta venit, mihi que nuntiavit, te jam castra praetergressum esse. confestim Iconium veni. cetera jam tibi nota sunt. An ego tibi obviam non prodirem? primum, Appio Claudio? deinde, imperatori? deinde, more majorum? deinde, quod caput est, amico? praefertim cum in isto genere multo etiam ambitiosus facere soleam, quam honos meus, & dignitas postular. Sed haec haecenus. Illud idem Pausania dicebat, te dixisse: Quidni? Appius Lentulus, Lentulus Appio processit obviam: Cicero Appio noluit? Quae, etiamne tu has ineptias, homo (mea sententia) summa praedantia, multa etiam doctrina, plurimo re-

27. *Et est enim in multis.* Non ausus sum discedere à Victorio, Pall. sec. quart. quint. *Primum vitium est enim in multis:* non tamen improbandam iudico lectionem cod. Peck. *latè enim patet hoc vitium, & in multis.* Gebh.

28. *Sibi succedi putarent.* Sic omnes Pall. Grut. Victorius. aliis successum sibi putarent. Idem.

29. *Propè jam undecim mensium provinciam.* Bene Lamb. *undecim mensium:* quod tan en in nullo omnino nostrorum reperi: at *videtur non videretur ostendatur à Victorio & primè edit. Pall. pr. sec. quart. quint. Vatic. Idem.*

30. *Quod ne nunc quidem despero.* Ita quinque Pall. cod. Gruteri,

Victorii editio. Gulielmus tamen in Codicis Peckiani scripturam, quam & ego in editione prima inadvorto, propendebat, *quod ne, (pro ne) ego nunc quidem despero,* ut confirmet despectare se de consilio Appii. quod primà fronte aliquid apparet, sed si perpendas & componas cum sequentibus. trivolum magis navico ac levius tippula invenies. nam & nimium intelligendo nostrum stuporem prodimus. Idem.

31. *Et simul peracutè querebare.* Non temerarius consensus Pall. sec. tert. quart. Gruter. Stevvech. Peck. cum editionum primà: & *simul peracutè querebare:* Sed mihi ante hoc tamen placet *peracutè.* Idem.

rerum usu, ³² addo urbanitate, quæ est virtus, ut Stoici rectissime putant; ullam Appietatem, aut Lentulitatem, valere apud me plus, quam ornamenta virtutis, existimas? Cum ea consecutus nondum eram, quæ sunt hominum opinionibus amplissima: tamen ista vestra nomina nunquam sum admittatus: viros esse, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar. Postea verò, quam ita & cepi, & gesti maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem, ³³ neque ad gloriam acquirendum putarem: superiorem quidem numquam, sed parem vobis me speravi esse factum. Nec, mehercule, aliter vidi existimare, vel Cn. Pompejum, quem omnibus, qui umquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipsi antepono. Tu si aliter existimas, nihil errabis, si paullo diligentius (ut quid sit *ἀξίωμα*, quid sit nobilitas intelligas) Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderes. Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum inodo, verum etiam amicissimum existimes velim. profecto omnibus meis officiis efficiam, ut ita esse verè possis iudicare. Tu autem si id agis, ut minus mea causa, dum ego absum, debere videaris, quam ego tua laborarim: libero te ista cura. *πᾶς ἐμοί γὰρ ἔστιν ἀλλοι, οἱ κ' ἔμε πηλοῦσαι, μάστιγι δ' ἄντιστα Ζῆος.* Si autem natura es *φιλάνθρωπος*, illud non perficies, quo minus tua causa velim. hoc assequere, ut, quam in partem tu accipias, minus laborem. Hæc ad te scripsi liberius, fretus conscientia officii mei, benivolentiaque: quam à me certo iudicio susceptam, quoad tu volēs, conservabo. Vale.

M. T. C. PROCOS. S. D. 34 APPIO PULCHRO.

ETSI, quantum ex tuis litteris intelligere potui, videbam, te hanc epistolam, cum ad urbem esseres, esse lecturam, refrigerato jam levissimo sermone hominum provincialium: tamen, cum tu tam multis verbis ad me ³⁵ de improborum oratione scripsisses, faciendum mihi putavi, ut tuis litteris brevi responderem. Sed prima duo capita epistolæ tuæ, tacita mihi quodammodo relinquenda sunt. Nihil enim habent, quod aut definitum sit, aut certum: nisi me vultu, taciturnitate significasse, tibi non esse amicum, idque pro tribunali, cum aliquid ageretur, & nonnullis in conviviis intelligi potuisse. Hoc totum nihil esse, possum intelligere: sed cum sit nihil; ne quid dicatur quidem, intelligo. Illud quidem scio, meos multos, & illustres, & ex superiore, & ex æquo loco sermones habitos cum tua summa laude, & ³⁶ cum magna sollicitudine, significatione nostræ familiaritatis, ad te verè potuisse deferri. Nam, quod ad legatos atinet, quid à me fieri potuit aut elegantius, aut iustius, quam ut sumptus egentissimarum civitatum minuerem, sine ulla imminutione dignitatis tuæ, præsertim ipsis civitatibus postulantiibus? Nam mihi totum genus legationum tuo nomine proficiscentium, notum non erat. Apamæ cum essem, multarum civitatum principes ad me detulerunt, sumptus decerni legatis minus magnos, cum solvendo civitates non essent. Hic ego multa simul cogitavi. primum te hominem, non solum sapientem, verum etiam (ut nunc loquimur) urbanum, non arbitrabar genere isto legationum delectari: idque me arbitror Synnadis pro tribunali, multis verbis disputavisse: primum, Appium Claudium, senatui, populoque Romano, non Myndensium testimonio, (in ea enim civitate mentio facta est) sed sua sponte, esse laudatum: deinde me ista vidisse multis accidere, ut eorum causa legationes Romanæ venirent; sed his lega-

tionibus non meminisse ullum tempus laudandi, aut locum dari: studia mihi eorum placere, quod in te benè merito grati essent: consilium totum videri minime necessarium. Si autem vellent declarare in eo officium suum, laudatum me, si qui suo sumptu functus esset officio: concessurum, si legitimum: non permisurum, si infinito. Quid enim reprehendi potest, nisi quod addis, visum esse quibusdam edictum meum, quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum? Jam non tam mihi videntur injuriam facere ei, qui hæc disputant, quam si cuius aures ad hanc disputationem patent. Romæ composui edictum: nihil addidi, nisi quod publicani me rogarunt, cum Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in eam. Diligentissimè scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumptus civitatum: quo in capite sunt quædam nova, salutaria civitatibus: quibus ego magnopere delector. Hoc verò, ex quo suspicio nata est, me exquisisse aliquid, in quo te offenderem, translaticium est. Neque enim eram tam despiens, ut privata rei causa legari putarem, qui & tibi non privato, & pro te non privata sua, sed publica; non in privato, sed in publico orbis terræ consilio, id est, in senatu ut gratias agerent, mittebantur: neque cum edixi, ne quis injusto meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra, & qui trans Taurum persequi non possent. Nam id est maxime in tuis litteris irridendum. Quid enim erat, quod me persequerentur in castra, Taurum transirent, cum ego Laodiceam usque ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum diocesium, quæ cis Taurum sunt, omniumque earum civitatum magistratus, legationesque convenirent? Nisi forte postea coepertur legare, quam ego Taurum transgressus sum, quod certe non ita est. Cum enim Laodiceæ, cum Apamæ, cum Synnadis, cum Philomeli, cum Iconii essem; quibus in oppidis omnibus commoratus sum: omnes jam istius generis legationes erant constitutæ. Atque hoc tamen te scire volo, me de isto sumptu legationum aut minuendo, aut remittendo decrevisse nihil, nisi quod principes civitatum à me postulassent: ne in venditionem tributorum, & illam acerbissimam exactionem (quam tu non ignoras) capitum, atque officiorum inducerentur sumptus minime necessarii. Ego autem cum hoc suscepissem, non solum iustitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarent miseris perditas civitates, & perditas maxime per magistratus suos, non poni in illo sumptu non necessario negligens esse. Tu, cum istiusmodi sermones ad te delati de me sunt, non debuisti credere. Si autem hoc genere delectaris, ut quæ tibi in mentem veniant, aliis attribuas: genus sermonis inducis in amicitiam minime liberale. Ego si in provincia detrahere de tua fama umquam cogitarem, non ad generum tuum Lentulum, neque ad liberum tuum Brundisii, neque ad præfectum fabrum Coreyræ, quem in locum me venire velles, retulissem. Quare potes, doctissimis hominibus auctoribus, quorum sunt de amicitia gerenda præclarissimè scripti libri, genus hoc totum orationis tollere, *disputabant, ego contra diserebam, dicebam: ego negabam.* An mihi de te nihil esse dictum umquam putas? ne hoc quidem, quod, cum me Laodiceam venire voluisses, Taurum ipse transisti? Quod iisdem diebus meus conventus erat Apamæ, Synnadis, Philomeli: tuus Tarsi? Non dicam plura, ne, in quo te objurgem, id ipsum videar imitari. Illud dicam, ut sentio. si ista, quæ alios loqui

di-

32. *Addo urbanitate.*] Urbanitatem omnes Pall. prætuli tamen lectionem Victorianæ impressionis & Vatic. cod. ut maxime concinnam, atque elegantem. Gebb.

33. *Neque ad gloriam acquirendum putarem.*] Prætuli & hanc lectionem ex Vatic. atque editione Victorii, cum in quatuor Pall. & Stewech. existeret acquirendum put. vulgò: acquirendam deesse put. Idem.

34. APPIO PULCHRO.] Vulgò addunt IMPERATORI: quod ego in solo tertio inveni: ceteri omnes ignorant hunc titulum. Idem.

35. *De improborum oratione scripsisses.*] In optimo codice Pal. pr. & Græc. quemadmodum Lambinus coniecerat, *oratione.* sed ideo

ego non referrem ad triumphales moratores, quos somniat Lamb. Idem.
36. *Græm magna sollicitudine, significatione nostræ fam.*] Ea est lectio primarum editionum, Pall. quatuor, totidemque Gulielmianorum ac Gruteriani. Pal. tert. *sollicitudine significationis*, quam scripturam nescio unde, aliquis oræ Venetæ editionis adposuit. Vulgò: *cum magnâ significatione nostræ f.* Gebhard. Locum hunc quem liquide firmant MSS. fere omnes, suspectum fecerunt ablativi duo, quos in his verbis concoqui non potuisse non minus mirum est, quam in Juliano 2, 13, *erat res spectaculo digna & estimatione sortis humana rerum varietate miranda.* Significationem illam intelligit factam per summam sollicitudinem. Quod sequitur *Myndensium* testimonium, miror ita potuisse ad hanc usque ætatem

fine

dicis, ipse sentis: tua summa culpa est. sin autem alii tecum hæc loquuntur: tua tamen, quod audis, culpa nonnulla est. Mearatio in tota amicitia nostra constans, & gravis reperitur. 37 Quod si qui me astutiorum fingit: quid potest esse callidus, quam, cum te absentem semper defenderim, cum præsertim mihi usum venturum non arbitraret, ut ego quoque absens a te defendendus essem; nunc committerem, ut tu iure optimo me absentem deserere posses? Unum genus excipio sermonis, in quo per se aliquid dicitur, quod te putari nolle dici: 38 si aut legatorum tuorum cupiam, aut præfectorum, aut tribunorum militum malè dicitur: quod tamen ipsum non mehercule adhuc accidit me audiente, ut aut gravior diceretur, aut in pluris, quam mecum Corcyæ Clodius est locutus: cum in eo genere maxime quereretur te aliorum improbitate minus felicem fuisse. Hos ego sermones, quod & multi sunt, & tuam exificationem, ut ego sentio, non offendunt, læcessivi nunquam, sed non valde repressi. Si quis est, qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse: non nostram in perfidiam coarctat, sed indicat suam; simulque non de me is pejus, quam de te existimat. Sin autem quem mea instituta in provincia non delectant; & quadam dissimilitudine institutorum meorum, ac tuorum lædi te putat, cum uterque nostrum rectè fecerit, sed non idem uterque secutus sit: hunc ego animum habere non curo. Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provincia patuit. 39 Nostra si angustior (etsi de tua prolixa, beneficeque natura limavit aliquid posterior annus, propter quandam tristitiam temporum) non debent mirari homines, cum & natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior, & temporibus, quibus alii moventur, isdem ego movear: *me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi*. De rebus urbanis quod me certior fecisti, cum per se mihi gratum fuit, tum quod significasti, tibi omnia mea mandata curæ fore. In quibus unum illud te præcipuè rogo, ut cures, ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat, aut temporis: Hortensiumque, nostrum collegam, & familiarium, roges, ut, si unquam mea causa quidquam aut sensit, aut fecit, de hac quoque sententia bima decedat: qua mihi 40 nihil potest esse inimicus. De nostris rebus quod scire vis: Tarso, nonis Octobr. Amanum versus profecti sumus. Hæc scripsi postridie ejus diei, cum castra haberem 41 in agro Moshestia. Si quid egero, scribam ad te: 42 neque domum unquam ad me litteras mittam, quin adjungam eas, quas tibi reddi velim. De Par-

thibis quod quæris, fuisse nullos puto. Arabes qui fuerunt, admisso Partico ornatu, dicuntur omnes revertisse. Hostem esse in Syria negant illum. Tu velim ad me quam sapissime, & de tuis rebus scribas, & de meis, & de omni reipublicæ statu. de quo sum sollicitus eo magis, quod ex tuis litteris cognovi, Pompejum nostrum in Hispaniam iturum. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

VIX tandem legi litteras dignas Appio Clodio, plenas humanitatis, officii, diligentia. Adspæctus videlicet urbis tibi tuam præstantiam urbanitatem reddidit. Nam, quas ex itinere ante, quam ex Asia egressus es, ad me litteras misisti, unas de legatis à me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum ædificatione impedita, legi perinvius. Itaque conscientia meæ constantis erga te voluntaris, rescripsi tibi subiratus. Iis verò litteris lectis, quas Philorimo, liberto meo, dedisti, cognovi, intellexi, in provincia multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nollent: ad urbem verò ut accesseris, vel potius ut primum tuos videris, cognosse te ex iis, qua in te absentem fide, qua in omnibus officiis tuendis erga te observantia, & constantia fuisset. Itaque quanti illud me æstimare putas, quod est in tuis litteris scriptum: si quid incidit, quod ad meam dignitatem pertinet, etsi vix fieri possit, 43 tamen te parem mihi gratiam relatum? Tu verò facile facies. nihil est enim, quod studio, & benivolentia vel amore potius, effici non possit. Ego, etsi & ipse ita judicabam, & se habam crebro à meis per litteras certior: tamen maximam lætitiã cepi ex tuis litteris de spe minime dubia, & planè explorata triumphi tui: neque vero ob eam causam, quò ipse facilius consequeretur: (nam id quidem ἐπιχρηστικόν est) sed, mehercule, quò tua dignitas, atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. Quare quoniam plures tu habes, quam ceteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quod te ædunt ferè omnes, si quid velis: gratissimum mihi feceris, si ad me, simulatque adeptus eris, quod & tu confidis, & ego opto, litteras miseris. Longi subfellii (ut nos ter Pompeji appellat) judicatio, & mora, si quem tibi item unum, alterumve diem abstulerit, (quid enim potest amplius?) tua tamen dignitas suum locum obtinebit. Sed, si me diligis, si à me diligis vis, ad me litteras, ut quam primum lætitiã afficiar, mirtuo. Et velim, reliquum quod est promissi, ac muneris tui, mihi perfolvas. 44 Cum ipsam cognitionem juris augurii consecui cupio, tum mehercule tuis incredibiliter studiis erga me, nunci-

hæc dubio exhibere omnes Ciceronis editores, præsertim quem qui nunc inspicuntur libri MSS. nullus plane in *Myndensum* præterat, ut hinc de illis etiam suspicari liceat. Miror igitur nunc denique eximium e Succia Rubenium paulo ante fata & me primos fuisse, qui in eo offenderent. Et mihi quidem vulgatam consideranti *Myndensum* inter notata ad Stephanum placere prodidi: illi autem *Myndensum* occurrit, quod apprimè accidit ad Grævianum primum codicem. Sed videbimus: idque nihil in Cicerone mutavi. *Gronovius*.

37. Quod si qui me astutiorum fingit: quid potest esse callidus.] Sic ante Lambin. prima editio ac Victorii: qui pro quis ut paullo supra; si qui suo sumu sumtus esset officio, ex Pall. sec. Grut. Vatican. jam *callidus* est in primo, quart. quint. in Peck. Grut. in secert. *callidus*. puto antiqua scripturâ non geminante liquidas has sepius, vulgò in *callidus* nimis trivolum. Ceterum paullo post est in Pall. sec. cum præsertim mihi usum venturum non arbitraret. quod valde probò: Sic Plaut. Cistell. *si quis usus venerit*. Item Bacch. *Aufugero heretè, si magis usus fuerit*. Terent. Heaut. *Non usus venit spero*, aut si nolis sic accipere, accipe ut idem Afer Phorm. *Nec eum hujusmodi unquam usus venit, ut consiliares malo*. Pal. tert. *usum venturum*. Gebb.

38. Si aut legatorum tuorum cupiam, a. præf. a. tr. mil. maledicitur.] Hæc potius alius credidi quam: mihi; puta Victorio, Manutio, Lambino hæc lectionem exhibentibus, a cetero Vaticano cod. in quo ralis scriptura restat. ceterum nullus nostrorum huic lectioni favet: quorum tert. & Gruter. *cupiam aut præf. aut trib. milium malè dicit*: quod ego non spernere rationibus mihi domi conductis possum. primus vero accedit ad Victorianam lect. quippe *cupiam & cupiam*, jam verò ut, sæpe ex brevitate ignorantia præteritur; ut modò supra. Illud: erò rectè est ex Palat. pr. sec. Grut. Medic. Variè. emendatum, aut in pluris. vulgò ineptè, aut impurè, quod tamen velut legitimum nonnullos codices in asit & inscit. Idem.

39. Nostra si angustior, & si.] Vulgò *angustior erit*. sed istud verbi neque in meliorib. editionibus, neque in ullis MSS. conspicitur. amandam tergò in *ærexxx*. ceterum in omnib. nostris, ut & tribus Guliel. est *limitabit non limavit*. Egnatus quia invenit in Mediceo *limitabit legit climavit*, quod verbum est Latinum & proprium hujus sensus, ductum à lima que atterit quod superhinc. Mihi in illo *Limitabit* subesse aliquod suspicio est: aliusque tot codicum fides apud me fundata est, quam vel momenta sagacissimè conjecturæ seu acuminis. Idem.

40. Nihil potest esse inimicitium.] Et hoc quatuor Pall priorum scriptura est: ac Gruteriani. vulgò *inimicitium*. vide supra hoc eodem libro. Idem.

41. In agro Moshestia.] Ita Victorius, Med. Pal. pr. secundus verò & Peck. *Moshestia*. tert. *mosesia*. quart. quint. *Moshestia*. alii ut Victor. & Lamb. *Mosfhestia*; sicut dudum ante illos notos emendat Egnatus Gebbard. Huic varietati quoniam accedit Grævianus in *agro bestia*, non adderem ut hoc loco sit ab viris doctis, & passim in depravationibus locorum contigit, sed dederim; & quoniam Stephanus ac nunc mihi probent deductum gentile *Moshestia*; opinarer & ipsam urbem quoque Mopsian vel Mopsean dictam fu. se nonnullis, & nunc etiam Tullio. Certe non alienum est, quod in passione Tarachi & Andronicii legibus esse *satium in Sistra civitate*, ubi Cl. Biotius etiam legi jubebat *Mosfhestia*. Gronov.

42. Neque domum unquam ad me litteras mittam.] Elegantissimè & omnimodò Tilliand: ex Victorio ac Vaticano, in quibus Pall. erit *ad meas lit.* qui hujus venustatis vim non ceperunt, legunt *ad meas litteras mittam*. Gebbard.

43. Tamen te parem mihi gratiam relatum.] Non illepidam est prima codicis Gruteriani scriptura: *Perbenni mihi gratia relatum*. Idem.

44. Cum ipsam cognitionem juris augurii.] Ex Græviano annotasse patrem video *cum ipsam præcognitionem i. a.* quod miror ex nullis aliis

neribusque delector. Quod autem à me tale quiddam desideras, sane mihi considerandum est, quoniam te remunerer potissimum genere: nam profectò non est meum, qui in scribendo (ut folis admiran) tantum in industria ponam, committere, ut negligens scribendo fuisse videat: præsertim cum id non modo negligens, sed etiam ingrati animi crimen summum sit. Verum hæc videbimus. Illud, quod polliceris, velim pro tua fide, diligentiaque, & pro nostra non infirmitate, sed jam inveterata amicitia, cures, enitare, ut supplicatio nobis quam honorificentissimè, quam primumque decernatur. Omnino seriùs mihi litteras, quam vellem: in quo cum difficultas navigandi fuit odiosa, ⁴⁵ tum ipsam discessum senatus incidisse credo litteras meas. Sed id feci adductus auctoritate, & consilio tuo: idque à me rectè factum puto, quod non statim, ut appellatus imperator sum, sed alius rebus additis, æstivisque confectis, litteras miserim. Hæc igitur tibi erunt curæ, quemadmodum ostendis: meque totum, & mea, & meos commendatos habebis. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

CUM est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facerent, etsi graviter primo nuntio commotus sum, quòd nihil tam præter optationem meam accidere potuit: tamen, ut me collegeri, cetera mihi facillima videbantur, quòd & in te ipso maximam spem, & in tuis magnam habebam: multaque mihi veniebant in mentem, quamobrem istum laborem tibi etiam honori putarem fore. Illud planè moleste tuli, quòd certissimum, & iustissimum triumphum, hoc invidiorum consilio esse tibi ereptum videbam. Quod tu si tanti facies, quanti ego semper iudicavi faciendum esse: facies sapienter, & ages victor ex inimicorum dolore triumphum iustissimum. Ego enim planè video fore, nervis, opibus, sapientia tua, vehementer ut inimicos tuos pœniteat intemperantiæ suæ. ⁴⁶ De me tibi sic, contestans omnes deos, promitto, atque confirmo, me pro tua dignitate (malo enim dicere, quam pro salute) in hac provincia, cui tu præfuisi, rogando, deprecatoris; laborando, propinqui; ⁴⁷ auctoritate, cari hominis (ut spero) apud civitates; gravitate, imperatoris suscepturum officia, atque partes. Omnia volo à me & postules, & expectes: vincam meis officiis cogitationes tuas. Q. Servilius perbreves mihi à te litteras reddidit, quæ mihi tamen nimis longæ visæ sunt. Injuriam enim mihi fieri putabam, cum rogabar. Nollem accidisset tempus, in quo perspicere posses, quanti te, quanti Pompejani, quem unum ex omnibus facio, ut debeo, plurimi, quanti Brutum facerem: quamquam in consuetudine quotidiana perpexisses, sicut perspicies: sed, quoniam accidit, si quid à me præternissum erit, commissum facinus, & admissum dedecus confitebor. Pom-

tinus, qui à te tractatus est præstanti, ac singulari fide, cujus tui beneficii sum ego testis, præstat tibi inemoriam, benivolentiamque, quam debet: qui, cum maximis rebus suis coactus à me invitissimo decessisset; tamen ut vidit inrecessè tua, conscendens jam navem, Ephesto Laodiceam revertit. Talia te cum studia videam habiturum esse innumerabilia, planè dubitare non possum, ⁴⁸ quin tibi amplitudo ista sollicitudo futura sit. ⁴⁹ Si verò efficis, ut censores creentur; & si ita gesseris censuram, ut & debes, & potes: non tibi solum, sed tuis omnibus video in perpetuum summo te præsidio futurum. Illud pugna, & enitere, ne quid nobis temporis proregetur: ut, cum hic tibi satisfecerimus, istic quoque nostram in te benivolentiam navare possimus. Quæ de hominum, atque ordinum omnium erga te studiis scribis ad me, minime mihi miranda, & maxime jucunda acciderunt: eademque ad me perscripta sunt à familiaribus meis. Itaque capio magnam voluptatem, cum tibi, cujus mihi amicitia non solum ampla, sed etiam jucunda est, ⁵⁰ ea tribui, quæ debeantur: tum verò temerare etiam nunc in civitate nostra studia, prope omnium consensu, erga fortes, & industrios viros: quæ mihi ipsi una semper tributa merces est laborum, & vigiliarum mearum. Illud verò mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo adolescente, cujus ego salutem duobus capitibus iudiciis summa contentione defendi: ut, tuis inimicitias suscipiendis, oblivisceretur patroni omnium fortunarum, ac rationum suarum: præsertim cum tu omnibus, vel ornamentis, vel præsidiiis redundares; illi (ut levissimè dicam) multa deessent. cuius sermo stultus, & puerilis, erat jam antea ad me à M. Cœlio, familiari nostro, perscriptus: de quo item sermone multa scripta sunt abs te. ⁵¹ Ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias susceperat, veterem conjunctionem diremissem, quam novam conciliaissem. Neque enim de meo erga te studio dubitare debes: neque id est obscuro cuiquam in provincia, nec Romæ fuit. Sed tamen significatur in tuis litteris suspicio quædam, & dubitatio tua: de qua alienum tempus est mihi tecum exposulandi; purgandi autem mei, necessarium. Ubi enim ego cuiquam legationi tui impedimento, quò minus Romam ad laudem tuam mitteretur; aut in quo potui, si te palàm odissem, minus, quod tibi obesset, facere? si clam, magis aperte inimicus esse? Quòd si essem ea perfidia, qua sunt illi, qui in nos hæc conferant: tamen ea stultitia certè non fuisset, qui aut in obscuro odio apertas inimicitias; aut, in quo tibi nihil nocerem, summan ostendere voluntatem nocendi. ⁵² Ad me adire quosdam meminim, qui dicerent, nimis magnos sumptus legis decerni: quibus ego non tam imperavi, quam censui, sumptus legis quam maxime ad legem Corneliam decernendos. Atque in eo ipso me non perver-

rasse,

aliis observari. Nam sic & in aliis fuit, non dubitem ab Cicerone relictum cum ipsum populi Rom cognitionem juris augurii. Gronov.

45. Tum ipsum discessum senatus incidisse credo litteras meas. Sic est elegantius ex tribus posterioribus Pall. & Stewech. vulgus adjectum in, ne harendum esset circa questionem, quo procederet oratione regimine. Gebhard.

46. De me tibi sic contestans omnes deos promitto. Sic est in editionum principe, invenitque Victorius in suis. ceterum sic expressè Grut. Pall. Icc. tert. quint. ob compendium scriptiois constans. alii obtestans, alii testans utriusque male. sic Cicero alibi in Verrem: Deos hominesque contestans clamare capit. Idem pro Flacco: Quam ego te Flacce calum terantemque contestans stens sentem obtestabar. Rectè autem hunc locum ex Feilo interpretatus est Victorius. Idem.

47. Auctoritate cari hominis. Sic est in omnib. nostris mss. & editionib. solum in Pal. secundo est à manu secunda clari hominis, quod improbandum non dicerem, modò numerosiore & firmiore se teste tueretur. Clarum apud suos provinciales se fuisse, jactat Cœlio lib. 11 ep. 10. quadam auctoritate apud eos, qui me non norant nominis nostri. Nulturn est n. in his locis: hincine est ille, qui urbem? quem sematus? nisi cetera. Idem.

48. Quin tibi amplitudo ista sollicitudo futura sit. Qui mutarunt quin tibi amplitudo ista sollicitudo, auctoritas suæ ac temeritatis speiem dederunt; quasi hæc omnium librorum ac mss. lectio minus liqueret, aut parum integra foret. Eam certè conspicio in Pall. omnibus, Grut. Stewech. Vatic. denique editione prima ac Victorii. Idem.

49. Si verò efficis, ut censores creentur. Nondum apud me pervicit auctoritas Lambini ut hanc scripturam Victorii (quæ est in o. Pall. Grut. tribus Gulielmianis, editionum primâ) cum ipso receirem. quid causæ? certè vulgatæ neque velam neque vestigium invenio. sicut & illud invitissimè in foio quarto Pall. exstat, quod anteponis longe posteriori; in quo spero doctiorum neminem rivalem habiturum est. Prior lectio vulgò sic concepta est: Si verò effeceris ut censor creeris. Idem.

50. Ea tribui, quæ debeantur: tum verò temerare etiam nunc. Vulgò tribui video sed postioris rectè abigit quatuor Pall. Grut. Peck. editio prima & Victorii: deinde iterum vulgarunt tum verò etiam nunc remanere: sed illud etiam nunc exturbant quoque Pal. tert. Grut. Stewech. pro nostra verò lectioe pugnant quatuor Pall. Victorii editio, sicque transposuit in primâ in pressione Egnatius. paullo post Pal. tert. Grut. Stewech. erga fortes & industrios viros: qui codices tamen non postremo apud me sint numero: tamen non ausus sum hanc novitatem ac licentiam admittendi quodvis in Cicerone assumere atque usurpare. Porro item Pal. tert. ac Stewech. tantam temeritatem fuisse adolescentem. Idem.

51. Ego autem citius cum eo, qui. Vulgò ab eo: sic est in omnibus mss. & editionibus vetustioribus. Porro omnes mss. ut & prisca editio; sic essem ex perfidia. Idem, ut Plautus ex paupertate, sed crebro permutantur a & x. Idem.

52. Ad me adire quosdam meminim. Verba illa quæ ex suis vetustis libris assuit Victorius, nimirum ex Episteto, cum neque in Pall. Grut. Gulielm. ed. pr. neque Lambini libris compareant, nefas duxi indu-

rasse, testes sunt rationes civitatum, in quibus, quantum quæque voluit, legatis tuis datum induxit. Te autem quibus mendacis homines levissimi onerarent? non modo sublato sumptus, sed etiam à procuratoribus eorum, qui jam profecti essent, repetitos, & ablatos: eamque causam multis omnino non eundi fuisse. Quereret recum, atque exostularem, ni (ut supra scripsi) purgare me tibi hoc tuo tempore, quam accurare te mallem: idque putarem esse rectius. Itaque nihil de te, quod credideris de me; quamobrem non deberis credere, pauca dicam. Nam si me virum bonum, si dignum his studiis, eaque doctrina, cui me à pueritia dedi; si satis magni animi, non minimi consilii in maximis rebus perspectum habes: nihil in me, non modo perfidiosum, & insidiosum, & fallax in amicitia, sed ne humile quidem, aut jejunum debes agnoscere. 53 Sin autem me astutum, & occultum lubet fingere: quid est, quod minus cadere in ejusmodi naturam possit, quam aut florentissimi hominis aspernari benivolentiam, aut ejus existimationem oppugnare in provincia, cujus laudem domi defenderis? aut in ea te animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis? aut id eligere ad perfidiam, 54 quod ad indicandum odium apertissimum sit: ad nocendum, levissimum? Quid erat autem, cur ego in te tam implacabilis essem, cum te ex fratre meo, ne tunc quidem, cum tibi propè necesse esset eas agere partes, inimicum mihi fuisse cognossem? Cùm verò reditum nostrum in gratiam uterque expetisset: quid in consulari tuo frustrà mecum egissi, quod me aut facere, aut sentire voluisses? Quid mihi mandasti, cum te Puteolis prosequeretur, in quo non expectationem tuam diligentia mea vicium? Quod si id est maximè astuti, omnia ad suam utilitatem referre: quid mihi tandem erat utilis, quid commodis meis apius, quam hominis nobilissimi, atque honoratissimi conjunctio: cujus opes, ingenium, liberi, affines, propinqui, mihi magno, vel ornamento, vel præsidio esse possent? Quæ tamen ego omnia in expectanda amicitia tua, non astutia quadam, sed aliqua potius sapientia, securus sum. Quid? illa vincula, quibus quidem libentissimè adstringor, quanta sunt? studiorum similitudo, suavitas consuetudinis, delectatio vitæ, atque victus, sermonis societas, litterarum interiores. Atque hæc domestica. Quid illa tandem popularia? reditus illustri in gratiam? in quo ne per imprudentiam quidem errari potest, sine suspitione perfidiæ: amplissimi sacerdotii collegium? in quo non modo amicitiam violari apud majores nostros fas non erat, sed ne optari quidem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset inimicus. Quæ ut omittam tam multa, atque tanta: quis unquam tanti quemquam fecit, aut facere potuit, aut debuit, quanti ego Cn. Pompejum, focerum tuæ filia? Etenim si merita valent: patriam, liberos, salutem, dignitatem, memetipsum mihi per illum restitutum puto. si consuetudinis jucunditas: quæ fuit unquam amicitia consularium in nostra civitate conjunctior? si illa amoris, atque officii signa: quid mihi ille non commisit? quid non mecum communicavit? quid de se in senatu, cum ipse abesset, per quemquam agi maluit? 55 quibus ille me rebus non ornatissimum voluit amplissimè? qua denique ille facilitate, qua hu-

manitate tulit contentionem meam pro Milone, 56 adversante interdum actionibus suis? quo studio providit, ne quæ me illius temporis invidia attingeret, cum me consilio, tum auctoritate, cum armis denique texis fuisset? quibus quidem temporibus hæc in eo gravitas, hæc animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui, aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti; sed ne summorum quidem hominum malivolis de me sermonibus crederet. Hujus igitur filius cum sit gener tuus, cumque, præter hanc conjunctionem affinitatis, quam sis Cn. Pompejo carus, quamque jucundus, intelligam: quo tandem animo in te esse debeo? cum præsertim eas ad me is litteras miserit, quibus, etiam si tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placaret tamen: totumque me ad ejus viri, ita de me meriti voluntatem nutumque converterem. Sed hæc hæc tenemus. pluribus enim etiam fortasse verbis, quam necesse fuit, scripta sunt. Nunc ea, quæ à me profecta, quæque instituta sunt, cognosce.

* Non pauca desiderantur. quæ fortassis ab ipsa Cic. detracta sunt. *

Atque hæc agimus, & agemus magis pro dignitate, quam pro periculo tuo. Te enim (ut spero) propediem censorem audiemus: cujus inagistratus officia, quæ sunt maximi animi, summique consilii, tibi diligentius, & accuratius, quam hæc, quæ nos de te agimus, cogitanda esse censeo. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO, (UT SPERO) 11
CENSORI, S. D.

CUM essem in castris ad fluvium Pyranum, reddite mihi sunt uno tempore à te epistolæ dæx, quas ad me Q. Servilius Tardo miserat. Earum in altera dies erat adscripta nonarum Aprilium: in altera, quæ mihi recentior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori prius, in qua scribis ad me de absolutione majestatis. de qua, ceteri pernultum antè certior factus eram litteris, nuntiis, fama denique ipsa (nihil enim fuit clarius: non quò quisquam aliter putasset; sed nihil de insignibus ad laudem viris 57 obscure nuntari solet) tamen eadem illa latorum fecerunt mihi tuæ litteræ: non solum quia planius loquebantur, & uberius, quam vulgi sermo; sed etiam quia magis videbar tibi gratulari, cum de te ex teipso audiebam. Complexus igitur sum cogitatione te absentem: epistolam verò oscularus, etiam ipse mihi gratulatus sum. Quæ enim à cuncto populo, à senatu, à iudicibus, ingenio, industria, virtuti tribuntur: quia mihi ipse assentior fortasse, cum ea esse in me fingo: mihi quoque ipsi tribui puto. Nec tam gloriosum exitum tui iudicii existitisse, sed tam pravam inimicorum tuorum mentem fuisse mirabar. De ambitu verò quid interest, inquis, an de majestate? Ad rem nihil. alterum enim non attigisti: alterum auxisti. Verumtamen ætæ majestatis (ut Sulla voluit) ne in quemvis impunè declamare liceret. Ambitus verò, ita apertam vim habet, ut aut acculat in improbè, aut defendatur. qui enim facta, aut non facta largitio ignorari potest? Tuorum autem honorum cursus, cui suspectus unquam fuit? Me miserum, qui non asserim! quos ego risus excitallem? Sed de majestatis iudicio duo mihi illa ex tuis litteris jucundissima fuerunt: unum, quòd te ab ipsa republica defen-

sum

ere hinc; eum re verà videantur panem in purpurâ. At illam subsequenter tuerent Pall. tres quatuor, Grut. Stev. vech. Victorii editio: quantum quæque voluit, legatis tuis datum induxit: quantum magis probent Pal. pr. & Peck. scripturam: quantum quæque voluit legatis tuis datum, induxit. Pal. quint. non absurdè, quantum quæque voluit legatis tuis, mandatum induxit. Gebh.

53. Sin a. me astutum & occultum lubet fingere. Sic Medicæ codex: & ex eo Victorina. vulgò libet: sicut plerique mss. Pal. pr. junvat, quint. junvat, quart. verò, occultum ut junvat libet fingere. Mihi illud junvat displicere non potest. Idem.

54. Quod ad indicandum odium apertissimum sit. Pall. tert. quart. Grutor. quod ad indurandum odium; quod non frustra adnoto. Inferius quinquè Pall. Grut. prima edit sed ne optari quidem sacerdotem. qui non intellexerunt vii verbi optari fecerunt pro fronte suâ duriter cooptari. Idem.

55. Quibus ille me rebus non ornatissimum voluit amplissimè? Sic edit. onum veterissima. ac Victor. Pall. quinquè Grut. vulgò: quibus

ille me in rebus non ornatum voluit. Idem.

56. Adversante interdum actionibus suis. Sic ver. cod. sic quint. Pal. ac Viët. editio. Grut. tamen adversante. quasi esset adversari, adversari & occurrere cupere atque affectare, sicut apud Plautum Dormitare aliaque multa, ut Milonis intentio potius in conatu fuerit quam effectus. Multa elegantia & antiqua exciderunt, imò præcipitarunt ex Ciceronis sublimata facundia, pro quibus nunc humilia, jejuna, fordida sustulimus. ut paullo post, est in Pal. tertio armis denique detexit suis: cum sit in antiquioribus, hoc est Latine puritatis genuinis auctoribus. detegere æquè intensè & accuratè tegere, ac deamare impensè amare, & cetera: in sec. conspicitur atexit. vulgò texit, sicut supra adversantem. Idem.

57. Obscure nuntari solet. Peck. nunciare, quod probabat Guiliel. referebatque ad famam. quod in nullo omnium nostrorum mss. reperit; prima editio illud agnolcit. Idem.

sum scribis : quæ quidem, etiam in summabonorum, & fortium civium copia, tueri tales viros deberet: nunc verò ed magis, quòd tanta penuria est in omni, vel honoris, vel atatis gradu, ut tam orba civitas tales tutores complecti debeat: alterum, quòd Pompeji, & Bruti fidem, benevolentiamque mirificè laudas. Lætor virtute, & officio, cum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum: sicut tunc alterius, omnium factorum & gentium principis; alterius, jam pridem juvenutis, celeriter (ut spero) civitatis. De mercenariis testibus à suis civitatibus notandis, nisi jam factum aliquid est per Flaccum, fiet à me, cum per Asiam decedam. Nunc ad alteram epistolam venio. Quòd ad me quasi formam communium temporum, & totius republicæ misisti expressam: prudentia litterarum tuarum valde mihi est grata. Video enim & periculum leviora, quam timebam, & majora præsidia, si quidem (ut scribis) omnes vires civitatis se ad Pompeji ductum applicaverunt. tuumque simul promptum animum, & alacrem perspexi ad defendendam republicam, mirificamque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quòd in summis tuis occupationibus, mihi tamen republicæ futurum per te notum esse voluisti. Nam auguralis libros ad commune utriusque nostrum otium serva. Ego enim, à te cum tua promissa per litteras flagitabam, ad urbem te otiosissimum esse arbitrabar. nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris, orationes tuas consecetas omnes expectabo. Tullius, cui mandata ad me dedisti, non convenerat me: nec erat jam quisquam mecum tuorum, præter omnes meos, qui sunt omnes tui. Stomachosiores meas litteras quas dicas esse, non intelligo. bis ad te scripti, me purgans diligenter; te leviter accusans in eo, quòd de me citò credidisses: quod genus querelæ mihi quidem videbatur esse amici. Sin tibi displicet, non utar eo posthac. Sed si, ut scribis, hæ litteræ non fuerunt disertæ, scito meas non fuisse. Ut enim Aristarchus Homeri versum negat, quem non probat: sic tu (libet enim mihi jocari) quod disertum non erit, ne putaris meum. Vale, & in censura, si jam es censor, (ut spero) de proavo multum cogitato tuo.

M. T. C. APPIO PULCHRO. S. D.

GRATULABOR tibi prius: (ita enim rerum ordo postulat) deinde ad me convertar. Ego verò vehementer gratulor de judicio ambitus: neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum esse te; sed illud, quod, quo melior civis, quo vir clarior, quo fortior amicus es, quoque plura virtutis, & industriae ornamenta in te sunt, eo mirandum est magis, nullam ne in tabella quidem latebra fuisse absconditam malvolentiam, quæ te impugnare auderet. Non horum temporum, non horum hominum, atque morum negotium! nihil jam sum pridem admiratus magis. De me autem, suscipe paullisper meas partes, & cum te esse finge, qui sum ego: si facile inveneris quod dicas, noli ignoscere hæsitacioni mex. Ego verò velim mihi, Tulliaque mex (sicut tu amicissimè, & suavissimè optas) prospere evenire ea, quæ, me insciente, facta sunt à meis: sed ita cecidisse, ut agerentur eo tempore, spero omnino cum aliqua felicitate, & opto. verum tamen plus me in hac spe, tua sapientia & humanitas consolatur, quam oppor-

tunitas temporis. Itaque, quemadmodum expediam exitum hujus institutæ orationis, non reperio. neque enim tristius dicere quidquam debeo ea de re, quam tu ipse omnibus optimis prosequeris. neque non me tamen mordet aliquid: in quoniam vereor, ne in parum perspicias ea, quæ gesta sunt, ab aliis esse gesta, quibus ego ita mandaram, ut, cum tam longè abfuturus essem, ad me ne referret: agerent, quod probassent. In hoc autem mihi illud occurrit. Quid tu igitur, si affuisses? Rem probassem. de tempore, nihil te invito, nihil sine consilio egisse n tu. Vides sudare me, jam dudum laborantem, quomodo ea tuear, quæ mihi tuenda sunt, & te non offendam. Leva me igitur hoc onere. numquam enim mihi videor tractasse causam difficiliorem. Sic habeto tamen: nisi jam tunc omnia negotia cum summa tua dignitate diligentissimè consecissem, tamen si nihil videbatur ad ineam erga te pristinum studium addi posse: tamen, hæc mihi affinitate renuntiata, non majore equidem studio, sed acris, aptius, significantius dignitatem tuam defendissem. Decedenti mihi, & jam imperio annuo terminato, ante diem III nonas Sextiles, cum ad Sidam navi accederem, & mecum Q. Servilius esset, litteræ à meis sunt reddite. dixi statim Servilio (etenim videbatur esse commotus) ut omnia à me majora expectarer. quid multa? benevolentior tibi, quam sui, nihil sum factus: diligentior ad declarandam benevolentiam, multò. Nam, ut vetus nostra simulas antea stimulabat me, ut caverem, ne cui suspicionem fidei reconciliatæ gratiæ darem: sic affinitas novam curam mihi affert cavendi, ne quid de summo meo erga te amore detractum esse videatur. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO, S. P. D.

QUASI divinarem, tali in officio fore mihi aliquando expectandum studium tuum: sic, cum de tuis rebus gestis agebatur, interviebam honori tuo. Dicam tamen verè, plus, quam accepas, reddidisti. Quis enim ad me non perscripsit, te non solum auctoritate orationis, sententia tua, quibus ego à tali viro contentus eram; sed etiam opera, consilio, donum veniendo, conveniendis meis, nullum onus officii cuiquam reliquum fecisse? Hæc mihi ampliora multo sunt, quam illa ipsa, propter quæ hæc laborantur. Insignia enim virtutis multæ etiam sine virtute affecti sunt: talium virorum tanta studia assequi sola virtus potest. Itaque mihi propono fructum amicitie nostræ, ipsam amicitiam: qua nihil est uberius, præsertim in iis studiis, quibus uterque nostrum devinctus est. Nam tibi me profiteor, & in republica socium, de qua idem sentimus; & in quotidiana vita conjunctum, cum iis artibus, studiisque, quæ colimus. Velim ita fortuna tulisset, quanti ego omnes tuos facio, uti tu meos facere posses: quod tamen ipsum, nescio qua permotus animi divinatione, non despero. Sed hoc nihil ad te: nostrum est onus. Illud velim sic habeas, quòd intelliges, hæc re novata, additum potiùs aliquid ad meum erga te studium, cui nihil videbatur addi posse, quam quidquam esse detractum. Cum hæc scriberem, cenforem jam te esse sperabam. eo brevior est hæc epistola, & ut adversus magistrum morum, modestior. Vale.

58. *Tam alterius omnium seculorum.*] Dudum adnotatum est, suspensivè vocem *maximè*, quo carere video omnes libros. *Gebb.*

59. *Quo vir clarior.*] Peckii liber (quo cum consensisse Pal. pr. videre video ex rasura) *industrialior*. unde Gullelmus volebat *industrialior*. Idem.

60. *Ab aliis esse gesta.*] Ita Pall. sec. quart. quint. Vatic. Victor. vulgò, *ab illis esse*. Idem.

61. *Sic habeto tamen.*] Sic est in melioribus editionibus, & Victorii, item in Pall. Grut. vulgò: *sed tamen sic habeto*. Idem.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
 LIBER QUARTUS,
 AD
 SER. SULPICIUM.

M. T. C. SER. SULPICIO, S. D.

CAJUS Trebatius, familiaris meus, ad me scripsit, te ex se quaxisse, quibus in locis essem: molesteque te ferre, quod me propter valitudinem tuam, cum ad urbem accessissem, non vidisses: & hoc tempore velle te mecum, si propius accessissem, de officio utriusque nostrum communicare. Utinam, Servi, salvis rebus, (sic enim est dicendum) colloqui potuissemus inter nos! profecto aliquid opis occidenti reipublice tulissemus. Cognoram enim jam absens, te hæc mala multo ante providentem, defensionem pacis, & in consulatu tuo, & post consulatum fuisse. Ego autem cum consilium tuum probarem, & idem ipse sentirem, nihil proficiebam. ¹ Sed enim veneram: solus eram: rudis, etsi videbar, in causa, incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. Nunc, quoniam nihil jam videbimur optulari posse reipublice, si quid est, in quo nobismetipsis consulere possimus, non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus, sed ut quam honestissimè lugeamus: nemo est omnium, quicum potius mihi, quam tecum, communicandum putem. Nec enim clarissimorum virorum, quorum similes esse debemus, exempla; neque doctissimorum, quos semper coluisti, ² præcepta te fugiunt. Atque ipse antea ad te scripsissem, te frustra in senatum, sive potius in conventum senatorum esse venturum, ni verius essem, ne ejus animum offenderem, qui à me, ut te imitarer, petebat. Cui quidem ego, me cum rogaret, ut adessem in senatu, eadem omnia, quæ à te de pace, & de Hispanis dicta sunt, ostendi me esse dicturum. ³ Res videas quo modo se habeat: orbem terrarum, imperiis distributis, ardere bello: urbem sine legibus, sine judiciis, sine jure, sine fide, relictam direptioni, & incendiis. Itaque mihi venire in mentem nihil potest, non modò quid sperem; sed vix jam quid audeam optare. Sin autem tibi, homini prudentissimo, videtur utile esse, nos colloqui; quamquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere, cujus jam etiam nomen invitus audio: tamen propius accedam. Trebarioque mandavi, ut, si quid tu eum velles ad me mittere, ne recularer: idque ut facias, velim: aut, ⁴ si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas: ne aut tibi exire ex urbe necesse

fit, aut mihi accedere. Ego tantum tibi tribuo, quantum mihi fortasse arrogo: ut exploratum habeam, quidquid nos communi sententia statuerimus, id omnes homines probaturos. Vale.

M. T. C. SER. SULPICIO, S. D.

A. D. III kal. Majas cum essem in Cuma, accepi tuas litteras: quibus lectis, cognovi, non satis prudenter fecis Philotimum; qui, cum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, litteras tuas misisset: quas intellexi breviores fuisse, quod eum perlaturum putasses. Sed tamen, postquam litteras tuas legi, Postumia tua me convenit, & Servius noster. His placuit, ut tu in Cumanum venires: ⁵ quod etiam mecum ut ad te scriberem egerunt. Quod meum consilium exquiris: id est tale, ut capere facilius ipse possim, quam alteri dare. Quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate, summaque prudentia? Si, quid rectissimum sit, quarimus; perpicuum est. Si, quid maxime expediat; obsecrum. Si in sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum, honestumque sit; non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit. Quod existimas, meam causam conjunctam esse cum tua: certe similis in utroque nostrum, cum optimè sentiremus, error fuit. Nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt: ⁶ qua cum ipsi Cæsari nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo, defendenda pace, arbitrabamur. Quantum nos fefellerit, & quem in locum res deducta sit, vides. Neque solum ea perpicis, quæ geruntur, quæque jam gesta sunt: sed etiam, qui cursus rerum, qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea, quæ sunt: aut interesse, etiam si non probes: quorum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio videtur. Restat, ut discedendum putem. In quo reliqua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quæ loca sequamur. Omnino cum miserior res numquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior. Nihil enim constitui potest, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si videbitur, ita censeo facias: ut, ⁷ si habes jam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit conjunctum consilium tuum cum meo, supercedeas hoc labore itineris. Sin autem est, quod mecum communicare velis, ego

1. Sed enim veneram: solus eram: rudis (etsi videbar) in causa:] Sic scripsi quia in quinto Pall. etsi non esse: distinctionem vero prævit Pall. tert. haud secus prima editio. vulgatur, rudis esse videbar. Paullo post ex quatuor Pall. Grut. Stevvechi. Peck. emendavi: videtur optulari posse, cum editum sit, videtur posse optulari. Denique nemo est hominum legunt Pall. sec. ac quint. Gebhard.

2. Præcepta te fugiunt.] Quinque Pall. ac Grut. præcepta fugiunt enitio te, quod non temerarium est. ut hic Eugere esset evanuisse atque inutile esse à vino fugiente atque mortuo: quod omnem suam virtutem & acrimoniam expiravit. Sed nihil propter nasutiores autem. Idem.

3. Res videas, quomodo se habeat.] Ita Victorius; Pall. prim. sec. quart. quint. licet non damnum vulgatum: Res vides quomodo se habeat. unde tert. Res vides quomodo se habeant. Idem.

4. Si quem tuorum fidelium voles.] Delendum videtur Gulielmò id fidelium, quod nullus nostrorum constituit: soli duo postremi Pall. tra: sinuita: fidelium tuorum. mihi secus videtur, non enim omnes, quos putamus nostros, fideles sunt. Paullo post, idem in nist. annotat

legi; tantum mihi fortasse arrogo, quod rectissimum pronuntiat: mihi sollicitè de illo inquirendum non occurrat vel ejus rei veltigium aut causa. Idem.

5. Quod etiam mecum, ut ad te scriberem, egerunt.] Rectè sic Victorii editio & Pall. pr. fueratque sic quoque in quarto, ut ex iura constat; nec aliter Grut. Peck. Vatic. nempe quod mecum egerunt, notat, quod me orarunt, ut Terent. Adelph. quid, quod tecum egi, Syre. Idem.

6. Quia cum ipsi Cæsari nihil esset utilius.] Pall. quinque: quantum ipsi Cæsari. Grut. à manu secundà tanquam. unde vulgata lectio nata sit, ignoro. Idem.

7. Si habes jam statutum.] Non absònde duo Pall. postremi: si habes jam factum. de quo cogitant, qui vivè sapiunt. Mart. Rem factam Pompilius habet. paullo post ex omnib. nist. & editionib. edidi: consilium tuum cum meo; cum vulgo in certant. Denique notatum est particulam hoc deesse in aliquo vet. libro in illo supercedeas hoc labore: legitima tamen in libris nostris omnibus: nisi quod tert. Pall. supercedeas tu labore it. Idem.

te expectabo. Tu, quod tuo commodo fiat, quam primum velim venias, sicut intellexi & Servio, & Postumia placere. Vale.

M. T. C. SER. SULLPICIO, S. D.

VEHEMENTER te esse sollicitum, & in communibus miseris precipuo quodam dolore angimur, multi ad nos quotidie deferunt. Quod quamquam minimè miror, & meum quoddammodo agnosco: doleo tamen, te sapientia prædium prope singulari, non tuis bonis delectari potius, quam alienis malis laborare. Me quidem, etsi nemini concedo, qui majorem ex pernicie, & peste reipublicæ molestiam traxerit: tamen multa jam consolantur, maximeque conscientia consiliorum meorum. Multò enim antè, tamquam ex aliqua specula, prospexi tempestatem futuram: neque id solum mea sponte, sed multò etiam magis, monente, & denuntiante te. Etsi enim absui magnam partem consulatus tui: tamen & absens cognoscebam, quæ esset tua in hoc pestifero bello cavendo, & prædicando sententia, & ipse assui primis temporibus tui consulatus, cum accuratissime monuisset senatum, collectis omnibus bellis civilibus, ut & illa timerent, quæ meminissent: & scirent, cum superiores, nullo tali exemplo antè in reipublica cognitò, tam crudeliter fuissent; quicumque postea reipublicam oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum. Nam, quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant: sed aliquid, atque adeò multa addunt, & afferunt de suo. Quare meminisse debes, eos, qui auctoritatem, & consilium tuum non sunt secuti, sua stultitia occidisse; cum tua prudentia salvi esse potuissent. Dices: Quid me ista res consolatur in tantis tenebris, & quasi parietinis reipublicæ? Est omnino vix consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio, & desperatio recuperandi. Sed tamen & Cæsar ipse ita de te judicat; & omnes cives sic existimant: quasi lumen aliquod, extinctis ceteris, elucere sanctitatem, & prudentiam, & dignitatem tuam. Hæc tibi ad levandas molestias magna esse debent. Quòd autem à tuis abes; id eo levius ferendum est, quòd eodem tempore à multis, & magnis molestias abes: quas ad te omnes perscriberem, nisi vereretur, ne ea cognosceres absens, quæ quia non vides, mihi videris meliore esse conditione, quam nos, qui videmus. Hactenus existimo nostram consolationem rectè adhibuit esse, quoad certior ab homine amicissimum fieres iis de rebus, quibus levari possent molestiæ tuæ. Reliqua sunt in te ipso, neque mihi ignota, nec minima solatia, ut quidem ego sentio, multo maxima: quæ ego experientis quotidie, sic probò, ut ea mihi salutem afferre videantur. Te autem ab initio ætatis memoria teneo summè omnium doctrinarum studiosum fuisse, omniaque, quæ à sapientissimis ad bene vivendum tradita essent, summo studio, curaque didicisse: quæ quidem vel optimis rebus & usui, & delectationi esse possent. his verò temporibus habemus aliud nihil, in quo acquiescamus. Nihil faciam insolenter: neque te, tali vel scientia, vel natura prædium, hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus à primis temporibus ætatis studium tuum dedisti. Tantum dicam, quod te spero approbatum, me, postea quam illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curia, neque in foro viderem, omnem meam curam; at-

que operam ad philosophiam contulisse. Tuæ scientiæ excellenti, ac singulari non multo plus, quàm nostræ, relictum est loci. Quare non equidem te moneo: sed mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus, quæ, etiam si minis prodesse, animum tamen à sollicitudine abducerent. Servius quidem ius in omnibus ingenuis artibus, in primisque hæc, in qua ego me scripsi acquiescere, ita versatur, ut excellat. A me verò sic diligitur, ut tibi uni concedam, præterea nemini. mihi que ab eo gratia refertur: in quo ille existimat, quòd facile appareat, cum me colat, & observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum. Vale.

M. T. C. S. D. SER. SULLPICIO.

ACCIPIO excusationem tuam, qua usus es, cur sapius ad me litteras aut exemplo dedidisset: sed accipio ex ea parte, quatenus aut negligentia, aut improbitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur. illam partem excusationis, qua te scribis orationis paupertate (sic enim appellas) iisdem verbis epistolas sapius mittere, non nosco, nec probò. Et ego ipse, quem tu per jocum (sic enim accipio) divitias orationis habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco: *εἶπα ὑβὲς ἄδῃ* enim non necesse est: sed tamen idem (nec hoc *εἶπα ὑβὲς ἄδῃ*) facile edo tuorum scriptorum subtilitati, & elegantia. Consilium tuum, quo te usum scribis, hoc Achaicum negotium non reculavisse, cum semper probavisset, tum multo magis probavi, lectis tuis proximis litteris. Omnes enim causæ, quas commemoras, iustissimæ sunt, tuæque & auctoritate, & prudentia dignissimæ. Quòd aliter cecidisse rem existimas, atque opinatus sis: id tibi nullo modo assentior. Sed quia tanta perturbatio, & confusio est rerum: ita percussa, & prostrata foedissimum bello jacent omnia, ut is cuique locus, ubi ipse sit, ut sibi quisque miserrimus esse videatur: propterea & tui te consilii pœnitent; & nos, qui domi sumus, tibi beati videmur: at contra nobis, non tu quidem vacuum molestias, sed præ nobis beatus. Atque hoc ipso melior est tua, quam nostræ, conditio, quòd tu, quid doleat, scribere audes: nos, ne id quidem tutò possumus: nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriæ, quæ civilibus bellis semper est insolens. Uno te vicimus; quòd de Marcelli, collegæ tui, salute paulo antè, quam tu, cognovimus: etiam mehercule, quòd, quemadmodum ea res ageretur, vidimus. Nam sic fac existimes: post hæc miserias, id est, postquam armis disceptari cœptum est de jure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate. Nam & ipse Cæsar accusata acerbitate Marcelli, (sic enim appellabat) laudataque honorificentissimè & aequitate tua, & prudentia, repente, præter spem dixit, te senatum roganti de Marcello, ne hominis quidem causa negaturum. Fecerat autem hoc senatus, ut, cum à L. Pisonè mentio esset facta de Marcello; & cum C. Marcellus se ad Cæsaris pedes abjecisset, eunctis confurgeret, & ad Cæsarem supplex accederet. Noli querere, ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis reipublicæ. Itaque cum omnes ante me rogati gratias Cæsari egissent, præter Volcatium (is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fuisse) ego rogatus, mutavi meum consilium. Nam statueram, non mehercule inertia, sed

8. Ad multa addunt & afferunt de suo. Pal. sec. offerunt. Vatic. tamen multa addunt, ut afferant de suo. in quâ lectione occultam odor elegantiam. Gebb.

9. In tantis tenebris & quasi parietinis Reip. Elus seu destituti sumus jam hic à manuscriptis nostris libris, omnibus aut sua indole aut correctorum incuratâ curâ depravatis, quorum primus: parte tuis: alii duo, quod & Manut. notat, perditis vix; alii peius. Quia verò primus proxime ambulat Mediceo; probavitque ne recepit Victorii emendationem cum Manut. Lamb. quid fastidiamus tantorum virorum concordiam nosmet adjungere? vulgò pessimè: & quasi perperam Reip. Idem.

10. Nec nosco, nec probò. Cur hæc lectio eedere debuerit vulgata; nec agnosco nec probò, ignoro. Sic certè præter o. Pall. editio princeps & Victorii. Idem.

11. Ubi ipse sit, ut sibi quisque miserrimus esse videatur. Ita editio princeps ac Victorii: sic Pall. pr. sec. tert. paululam abijt quint. nam

pro ut, ac habet. Stewech. Vatic. vulgò: ubi ipse sit, miserrimus esse videatur. Idem.

12. Quod tu, quid doleat, scribere audes. Melius sic Victorius. Pal. pr. Vat. sicque ex Mediceo, ad primam impressionem emendavit Egnatius. ceteri o. dolcat. Idem.

13. Ne hominis quidem causa negaturum. Hanc lectionem tenentur quatuor Pall. Grat. tres Guelmelio consulti: neque aliter præfixa editio: particulam immisit quintus, ex quâ tamen potius nostræ lectioni pondus accedit; hoc modo: ne de hominis quidem causa. Victorii emendatio plus acuminis primo intuitu ostendit, quam veritas excussa præstat: quippe volebat: ne omnis quidem causa. sed in illo verustissimo eod. fonte aspiratio neglecta erat, ut in innumeris. Lambinus ne esset *ἀναβόη*, multos fuites logos attulit. Videatur quoque Manutius: nam quæ volebamus, contra Lambinam, ille præcepit. Idem.

sed desiderio pristinae dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium & Caesaris magnitudo animi, & senatus effugium. Itaque pluribus verbis egi Caesari gratias: meque inेतuo, ne etiam in ceteris rebus honesto otio privarim; quod erat unum solatium in malis. Sed tamen, quoniam effugi ejus offensivum, qui fortasse arbitraretur, me hanc rem publicam non putare, si perpetuo tacerem: modicè hoc faciam; aut etiam inita modum: ut & illius voluntati, & meis studiis serviam. Nam cisi à prima aetate me omnis ars, & doctrina liberalis, & maxime philosophia delectavit: tamen hoc studium quotidie ingravescit, credo & aetatis maturitate ad prudentiam, & his temporum vitis, ut nulla res alia levare animum molestiis possit. A quo studio te abduci negotiis intelligo ex tuis litteris: sed tamen aliquid jam noctes te adjuvabunt. Servius tuus, vel potius noster, summa me observantia colit: cuius ego cum omni probitate, summaque virtute; tum studiis, doctrinaque delector. Is mecum saepe de tua mansione, aut decessione communicat. Adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus, nisi quod maxime Caesar velle videatur. Res sunt ejusmodi, ut, si Romae sis, nihil, praeter tuos, delectare possit. De reliquis, nihil melius ipso est. Ceteri, & cetera, ejusmodi, ut, si alterutrum necesse sit, audire ea malis, quam videre. Hoc nostrum consilium nobis minime jucundum est, qui te videre cupimus: sed consulumus tibi. Vale.

5 SER. SULPICIUS M. T. CICERONI, S. D.

POSTEA quam mihi renuntiatum est de obitu Tulliae, filiae tuae, sanè quam pro eo, ac debui, graviter, molestaque tuli, communemque eam calamitatem exultinavi. qui si illic assuissem: neque tibi defuissem, coramque meum dolorem tibi declarassem. Etsi ¹⁴ genus hoc consolationis miserum, atque acerbum est: propter eam quia, per quos ea conficere debet, propinquos, ac familiares, ipsi pari molestia afficiuntur, neque sine lacrynis multis id conari possunt: uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere, quam aliis posse suum officium praestare: tamcn quae in praesentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscribere: non quod ea te fugere existimem; sed quod forsitan dolore impeditus minus ea perscipias. Quid est, quòd tanto opere te commoveat tuus dolor intestinus? cogita, quemadmodum adhuc fortuna nobiscum egerit: ea nobis erepta esse, quae hominibus non minus, quam liberi, cara esse debent; patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. Hoc uno incommodo addito, quid ad dolorem adjungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus aninus callere jam debet, atque omnia minoris

astimare? An illius vicem (credo) doles? Quoties in eam cogitationem necesse est & tu veneris, & nos saepe incidimus, hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare? Quid autem fuit, quod illum hoc tempore ad vivendum magno opere invitare posset? quae res? quae spes? quod animi solatium? Ut cum aliquo adolescente primario conjuncta aetatem gereret? Licetum est tibi (credo) pro tua dignitate ¹⁶ ex hac juventute generum diligere, cujus liberi liberos tuos te tutò committere putares. An ut ¹⁷ ea liberos ex sese parat: quos cum florentes videret, laetaretur? qui rem à parente traditam per se tenere possent? honores ordinatim petiti essent in republica? in amicorum negotiis ¹⁸ libertate sua uti? Quid horum fuit, quod non prius, quam datum est, ademptum sit? ¹⁹ At verò malum est liberos amittere. Malum, nisi hoc pejus sit, huc sufferre, & perpeti. Quae res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi minuere dolorem possit. Ex Asia rediens, cum ab Aegina Megaram versus navigarem, coepi regiones circuncirca prospicere post me erat Aegina: ante Megara: ²⁰ dextra Piraeus: sinistra Corinthus: quae oppida quodam tempore florantissima fuerunt, nunc prostrata, & ²¹ diruta ante oculos jacent. coepi egomet mecum sic cogitare: Hem! nos hominuli indignamur, si quis nostrum interit, aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, ²² cum uno loco tot oppidum cadavera projecta jaceant? Vise tu te, Servi, colibere, & meminisse; hominem te esse natum? Crede mihi: cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modò uno tempore tot viri clarissimi interierunt: de imperio praeterea tanta ²³ deminutio facta est: omnes provinciae conquestae sunt. in unius mulierculae animula si jactura facta est, tanto opere commoveris? quae si hoc tempore non diem suum obisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit: quoniam homo nata fuerat. Etiam tu ab hisce rebus animum ²⁴ ad cogitationem tuam avoca: atque ea potius reminiscere, quae digna tua persona sunt: illam, quamdiu ei opus fuerit, vixisse; unà cum republica fuisse: te patrem suum, praetorem, consulem, augurem vixisse: adolescentibus primariis nuptam fuisse: omnibus bonis propè perfunctam esse: cum republica occideret, vita excessisse. Quid est, quòd tu, aut illa, cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse, & eum, qui aliis consueris praecipere, & dare consilium: neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinae scientiam, ipsi se curare non possunt: sed

po-

14. Genus hoc consolationis miserum atque acerbum est.] Sic editio Victorii, Vatic. Pal. quintus ad marginem: quartus verò *miserum*. ceteri omnes *minimum*. Mihi tamen placet inventum aliis *minimum*. ceterum post *scdm* legit Pal. pr. per quos ea conficere debet sicut in Mediceo reperit Victorius. ceteri, sicut & tres Guilielmiani, ea *sevi deb.* Stewech. Pall. quart. quint. *debent.* Gebh.

15. Cum aliquo adolescente primario conjuncta aetatem gereret.] Sic prima editio. sic Victorius, o. Pall. Grut. Vatic. itaque miror qui illud *ageres* adlegerunt per tot obstantes manuscriptorum quasi cu-neos. Idem.

16. Ex hac juventute generum diligere.] Praetuli hanc lectionem ex quatuor Pall. vulgò nimis vulgariter *deligere*. in Grut. a crasum est, ut esset *eligere*. Ven. *delegere*: quod annoto (ut plurima) ob curiosos. Aliud est *diligere* videlicet ex copia ac multitudine: aliud *deligere* sicut apud Propertium *deligere Astra manu*. Videantur nostra Juvenilia, si cui tanti sunt. Idem.

17. Ea liberos ex se pararet.] Haec est codicum Pall. pr. quart. Medic. Vatic. Politiani, atque adeo editionis primae, ac Victorii scriptura, quam cum quidam, opinionib. vanissimis infecti, concoquerent non possent, mutarunt in *pareret*. Idem.

18. Libertate sua uti?] Sic pr. editio ac Victorii, o. Pall. Grut. Stewech. Peck. Vatic. Unde Guiliel. usuri ex conjectura reponi volebat. vulgò *uterentur*. Idem.

19. At verò malum est liberos amittere. Malum, nisi.] Pluris est apud me Pal. prima auctoritas, quam ceterorum omnium: qui hic solus *ad malum* retinet, ceteris omnib. illud (quod & de Gruteciano & Stewech. editione primà intelligi volo) *aspernantibus*. Idem.

20. Dextra Piraeus.] Pall. quart. quint. Stewech. *Pyrus*, undò Guilielmus *Pylus*, ex conjectura. Ceteram paulò ante Pall. pr. tert. quint. Grut. Stewech. *Megarem*, & *Megere*. reliqui duo *Megaron*. Idem.

21. Diruta jacent.] Aliis adnotatum est in vet. cod. reperiri *dirupta*: quod ego in Pal. quarto ac Grut. atque reperi. non tamen placet: sicut & quod in Pall. quatuor. Gruter. Stewech. *visitae*. *En, nos homunculi indignamur*, cum Victorii editio, ac Pal. prim. contra defendat: *Hem, nos homunculi*. Idem.

22. Cum tot oppidum cadavera projecta jaceant.] Omnes Pal. codices manuscripti, sicut & Gruteri & Stewechii *jacent*, quod sequuta quoque est prima impressio. Mihi ut tot codicum conspiratio mihi putanda non esse videtur, ita non praecipitanda correctio. ceterum *oppidum*, ex quo vulgò *oppidorum*, praeter Medicæum codicem & Victorianam editionem, tateatur quoque Pal. pr. quint. superlinearem. Vatic. Idem.

23. Deminutio facta est.] Sic rectius alii, ex vetusto codice annotarunt: extatque hoc in Pal. pr. codice omnium emendatissimo, qui & pro *clarissimi* representat *cavissimis* quod non abique ratione: quamquam vulgatum malim. Paulò post *quoniam homo nata erat* exstat in omnib. mss. & impressis. Lindebruchius tamen corrigebat, hoc modo *nata erat*. Idem.

24. Ad cogitationem tuam avoca.] Sic Pal. pr. Victorii editio. Pall. tres *ad cogitationem tuam avoca*. Pal. quart. *ad cogitationem tuam avoca*. vulgati, quod & ex alio vetustiore libro ad primam impressionem notavit Egnatius, habeturque in Vatic. *ac cogitationem tuam avoca*. Idem.

potius, ²⁵ quæ aliis tute præcipere soles, tute tibi subijce, atque apud animum propono. Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat, ac molliat. Hoc te expectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapientia tua te occurrere. Quod si qui etiam inferis sensus est: qui illius in te amor fuit, pietasque in omnes suos, hoc certè illa te facere non vult. Da hoc illi mortuæ: da ceteris amicis, ac familiaribus, qui tuo dolore mærent: da patriæ; ut, si qua in re opus sit, opera, & consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis servendum sit: noli committere, ut quisquam te putet non tam filium, quam reipublicæ tempora, & aliorum victoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videat prudentia tuæ diffidere. Quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquoties secundam pulcherrimè re ferre fortunam, magnamque ex ea re te laudem apertius: fac aliquando intelligamus, adversam quoque te atque ferre posse, neque id majus, quam debeat, tibi onus videri; ne ex omnibus virtutibus hæc una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet, cum te tranquillior animo esse cognoro, de iis rebus, quæ hic geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certioram faciam. Vale.

6 M. T. C. S. D. SER. SUIPICIO.

EGO verò, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissimo casu affuisses. Quantum enim præsens me adjuvare poteris & consolando, & propè atque dolendo, facilè ex eo intelligo, quòd, litteris lectis, aliquantum acquievi. Nam & ea scripsisti, quæ levare luctum possent, & in me consolando, non in medio animi dolore adhibuisti. Servius tamen tuus omnibus officiis, quæ illi temporis tibi poterunt, declaravit, & quanti ipse me faceret, & quam suum talenti erga me animum tibi graum putaret fore: ²⁶ cuius officia, jucundiora scilicet sæpe mihi fuerint; numquam tamen gratiora. Me autem non oratio tua solum, & societas pænè aegritudinis, sed etiam auctoritas consolatur. Turpe enim esse existimo, me non ita ferre casum meum, ut tu, tali sapientia præditus, ferendum putas. Sed opprimor interdum, & vix resisto dolori, quòd ea me solatia deficiunt, quæ ceteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nam & Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum, & magnis rebus gestis, amisit; & L. Paullus, ²⁷ qui duo septem diebus; & vester Gallus, & M. Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ²⁸ ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, & quam ex reipublica consequerentur. Mihi autem, amissis ornamentis iis, quæ ipse commemoras, quæque eram maximis laboribus adeptus: unum manebat illud solatium, quod creperum est. Non amicorum negotiis, non reipublicæ procuracione impediabantur cogitationes meæ: nihil in foro agere libebat: adspicere curiam non poteram: existimabam, id quod erat, omnes me & industriæ meæ fructus, & fortuna perdidisse. Sed, cum cogitarem, hæc mihi tecum, & cum quibusdam esse communia:

& cum frangerem jam ipse me, cogereque illa ferre toleranter, habebam quòd confugerem, ubi conquiescerem, cuius in sermone, & suavitate omnes curas, doloresque deponerem. Nunc autem, hoc tam gravi vulnere, etiam illa, ²⁹ quæ consanguineis videbantur, recrudescunt. Non enim, ut tum me à republica mastrum domus excipiebat, quæ levaret: sic nunc domo mærens ad reipublicam confugere possum, ut in ejus bonis acquiescam. Itaque & domo absum, & foro, quod nec eum dolorem, quem à republica capio, domus jam consolari potest, nec domesticum reipublica. Quo magis te expecto, teque videre quam primum cupio. ³⁰ Major mihi levatio afferri nulla potest, quam conjunctio consuetudinis, sermonumque nostrorum: quamquam sperabam, tuum adventum (sic enim audiebam) appropinquare. Ego autem cum multis de causis te exopto quam primum videre: tum etiam, ut antè commentemur inter nos, quæ ratione nobis traducendum sit hoc tempus: quod est totum ad unius voluntatem accommodandum, & prudentis, & liberalis, & (ut perspexisse videor) nec à me alieni, & tibi amicissimi. Quod cum ita sit, magnæ est tamen deliberationis, quæ ratio sit incunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu & beneficio quiescendi. Vale.

M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

7

ETSI eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quòd ea te sapientia esse judicem, ut meum consilium non anteponam tuo: tamen & amicitia nostræ vetustas, & tua summa erga me benivolentia, quæ mihi jam à pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quæ & salutis tue conducere arbitrarer, & non aliena esse ducerem à dignitate. Ego eum te esse, qui horum malorum initia multò antè videris, consulatum magnificentissimè, atque optimè gesseris, præclare memini: sed idem etiam illa vidi, neque te consilium civilis belli ita gerendi, neque copias Cn. Pompeji, nec genus exercitus, probare, ³¹ semperque summè diffidere. Quæ in sententia, me quoque fuisse, memoria tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interstisti rebus gerendis: & ego id semper egi, me interesset. Non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, auctoritate, causa, quæ erant in nobis superiora: sed læcitis, & viribus, quibus pares non eramus. Visti sumus igitur: aut, si vinci dignitas non potest, fracti certè, & abjecti. In quo tuum consilium nemo potest non maximè laudare, quòd cum spe vincendi simul abjecisti certandi etiam cupiditatem: ostendisti que, sapientem, & bonum civem initia belli civilis invitum suscipere, extrema libenter non persequi. Qui non idem consiliarius, quod tu, fecisti sunt, eos video in duo genera esse distractos. Aut enim renovare bellum conati sunt, hique se in Africam contulerunt: aut, quemadmodum nos, ³² victori sese crediderunt. Medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres: illud, pertinacis. Fateor, à plerisque, vel dicam ab omnibus, sapiens tuam con-

con-

25. *Quæ aliis tute præcipere soles, tute tibi subijce.* Sic Pall. qua-
tuor. Stewech. vulgò ea tute tibi subijce. Gebh.

26. *Cujus officia jucundiora scilicet sæpe mihi fuerint.* Ita editio
Victoriana, ac plerique Pall. nisi quod tertius & Gruterianus: *Jucun-
diora si sæpe mihi fuerint.* duo item Gulhelmi consulti *jucundiora
licet sæpe fuerint.* Idem.

27. *Qui duo septem diebus.* Ita Pall. pr. sec. Stewech. Vatic.
Victoriana editio. vulgò *duos.* Itaque vester scripti auctoritate editionis
Victorianæ, Pall. pr. quart. quint. Grut. Stewech. Vatic. aliis
vester. Idem.

28. *Ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur.* Hæc est editio-
nis Victorianæ lectio, recepta postea Lamb. Pall. hic omnes cor-
rupti sunt: quorum pr. quint. & editio prima ut eorum tum ipsorum.
sec. ut eorum ipsorum tert. ut eorum tamen ipsorum dicitur. quart ac
Grut. ut eorum cum ipsorum dignitas. vulgò ut eos ipsorum digni. sed
ut edidi, reperit in quoque in codice Vaticanæ Bibliothecæ. Idem.

29. *Quæ consanguineis videbantur, recrudescunt.* Ita ex Mediceo
Victorius: neque aliter quoque Politiani liber, & Vat. omnes tam-
en Pall. sicut & Grut. *consanguineis*, quòd quantus est descendit Ma-

nutius. Mihi tamen, pace ejus, vetustissimis libris adhærescere, &
bonis rationibus præferre hanc libuit. Venustior enim vulnera pe-
joris conditionis sunt, atque adeò desperatè saluti. videntur CL.
Gruteri nostri suspiciones; dispersa banusque hifce de rebus ali-
quid, paucis post diebus. Gifanius in Observationibus suis Lingue Latine
caicit *canfanavisse*, positumque vult pro simplici. Idem.

30. *Major mihi levatio afferri nulla potest.* Princeps hujus lectio-
nis auctor est Egnatius, qui eam oræ primæ editionis adiecit; po-
tuit tamen eadem optimo Victorio in mentem fuisse: imo eam quo-
que esse codicis Vaticanæ, video ex excerptis And. Schotti. sed Pall.
o. sicut & Grut. & Stewech. *ratio.* nisi quod præterea Pall. pr. *ratio
effere nulla potest.* quod nou discipendium videbitur, si quis saza-
cius indagetur. Idem.

31. *Semperque summè diffidere.* Parum abiit, quin reciperem
conjecturam Jani Gulhelmi & Gruteri nostri *summe*, quandoquid-
dem & eam ex vetusto cod. notari ad oram primæ editio-
nem Bartheleæ Egnatius. videntur de hoc vocabulo nostra crepundia.
Idem.

32. *Victori sese crediderunt.* Ita ex suis Victorius: quod recuz-
perunt

consilium; à multis, etiam magni, ac fortis animi iudicatum. Sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quandam modum: præsertim cum tibi nihil deesse arbitretur ad tuas fortunas omnes obtinendas, præter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem afferret ei, penes quem est potestas, nisi quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo vel sentiam, nihil attinet dicere: cum appareat, ipse quid fecerim. Sed tamen si iam ita consueveris, ut abesse perpetuo malles, quam ea, quæ nolles, videre: tamen id cogitare deberes, ubicumque esses, te fore in ejus ipsius, quem fugeres, potestate: qui si facile passurus esset, te carentem patria, & fortunis tuis, quiete & liberè vivere; cogitandum tibi tamen esset, Romæne & domi tuæ, cuiusmodi res esset; an Mytilenis, aut Rhodi malles vivere. Sed cum ita late pateat ejus potestas, quem venerim, ut terrarum orbem complexa sit: nonne navis sine periculo domi tuæ esse, quam cum periculo aliena? Equidem, etiam si operenda mors esset, domi, atque in patria mallem, quam in externis, atque alienis locis. Hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt: quorum est magna, pro tuis maximis, clarissimisque virtutibus, multitudo. Habemus etiam rationem rei familiaris tuæ, quam dissipari nolumus. Nam etsi nullam potest accipere injuriam, quæ futura perpetua sit: propter eam quod neque is, qui tenet rempublicam, patietur, neque ipsa respublica; tamen impetum prædonum in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui essent, audeam scribere, nisi te intelligere considerem. Hic te unius sollicitudines, unius etiam mæta, & æstidæ lacrymæ C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos cura, & dolore proximi sumus: precibus tardiores, quod jus ædendi, cum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus. Gratia tantum possumus, quantum victi. Sed tamen consilio, studio, Marcello non desumus. A tuis reliquis non adhibemur: ad omnia parati sumus. Vale.

8 M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

NEQVE monere te audeo, præstanti prudentia virum; nec confirmare, maximi animi hominem, unumque fortissimum: consolari verò nullo modo. Nam si ea, quæ acciderunt, ita fers, ut audio, et gratulari magis virtuti deo, quam consolari dolorem tuum. In te tanta mala reipublicæ frangunt: non ita abundo ingenio, ut te consolari, cum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum præbeam, præstemque, ut ad omnia, quæ tui velint, ita ad sim præsto, ut me non solum omnia debere tua causa, sed ea quoque, etiam quæ non possim, putent. Illud tamen vel tu me monuisti, vel censuisti pura, vel propter benivolentiam tacere non potuisti: ut, quod ego facio, tu quoque animum inducas: si sit aliqua respublica, in ea te esse oportere, iudicio hominum, reque principum, necessitate cedentem temporis: sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. Si enim libertatem sequimur: qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum, quæ est domestica fæde jucundior? Sed mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, favet ingenio: nobilitatem verò, & dignitates hominum, quantum ei res, & ipsius causa concedit, amplectitur.

Sed plura, quam statueram. Redeo ergo ad unum illud, in me tuum esse, fore cum tuis, si modò erunt tui: si minus, me certè in omnibus rebus satis nostræ conjunctioni, amorique facturum. Vale.

M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

ETSI perpaucis antè diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo censerem esse oportere, & quid tibi faciendum arbitrarer: tamen, cum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cuius ego fidem erga te, benivolentiamque perspexeram, sine meis litteris eum ad te venire nolui. Iisdem igitur te rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum: ut in ea republica, quæcumque est, quam primum velis esse. Multa videbis fortasse, quæ nolis; non plura tamen, quam audis quotidie. Non est porro tuum, uno sensu solum oculorum moveri: cum idem illud auribus percipias, quod etiam majus videri solet, minus laborare. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias; aut faciendum, quod non probes. Primum temporis cedere, id est, necessitati parere, semper sapientis est habitum. Deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse, quæ sentias, non licet: tacere planè licet. Omnia enim delata ad unum sunt. Is utitur consilio, ne suorum quidem, sed suo. Quod non multo secus fieret, si is rempublicam teneret, quem securi sumus. An, qui in bello, cum omnium nostrum conjunctionem esse periculum suo cerneret, certorum hominum minimè prudentium consilio uteretur, eum magis communem censemus in victoria futurum fuisse, quam incertis rebus fuisse? & qui nec, te consule, tuum sapientissimum consilium secutus esset, nec, fratre tuo consulatum ex auctoritate tua gerente, vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem, nostras sententias desideraturum censet fuisse? Omnia sunt misera in bellis civilibus. quæ majores nostri ne semel quidem; nostræ ætas sæpe jam sensit. sed miserius nihil, quam ipsa victoria: quæ etiam si ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores, impotentioresque reddit: ut, etiam si natura tales non sint, necessitate esse cogantur. multa enim victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam invito, facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, quam illa crudelis esset futura victoria? igitur tunc quoque patria careres, ne, quæ nolles, videres? Non, inquit, ego enim ipse tenerem opes, & dignitatem meam. At erat tuæ virtutis, in minimis tuas res ponere: de republica vehementius laborare. Deinde, qui finis istius consilii est? nam adhuc & factum tuum probatur: & ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod & initium belli necessariorum fecutus sis, & extrema sapienter persequi volueris: fortuna, quod honesto orio teneris & statum, & famam dignitatis tuæ. Nunc verò nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria: nec eam diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius, nec eam multis claris viris orbatam, privare etiam aspectu tuo. Denique, si fuit magni animi, non iste supplicem victori; vide ne superbi sit, aspernari ejusdem liberalitatem: & si sapientis est, carere patria, duri non desiderare: & si republica non possis frui, stultum esse nolle

perunt Lambinus ac Manutius: restatque item in Vaticano. nec longe abeunt Pal. quint. & Grut. qui *visiores esse crediderunt*. ceteri omnes cum vulgatis, *se visus esse crediderunt*. Gebb.

33. *Cum ipsi deprecatione eguerimus.*] Sic est in omnibus Pall. Grut. Peck. editione omnium vetustissima: neque aliter edidit Victorius, vulgò deprecatore. Idem.

34. *Unumque fortissimum.*] Ita Victorii editio, ita Pal. pr. idque item ex aliquo vet. cod. adnotat Gulielm. certè unico Palat. plus tribuo quam omnibus Lambinianis. vulgò *virumque fortissimum*. Idem.

35. *Ut ad sim præsto, ut me non solum omnia debere tuâ; sed ea quoque etiam, quæ non possim putem.*] Eniaculavi huic locum, in vulgatis male acceptum ope quinq; Pall. Grut. editionum primæ ac Victorianæ. nam *ad sim* non *sim* Pall. quatuor. prima editio, *estm*. deinde *que possim* nullibi comparet; cum vulgò sequi ament post *tua causa*. denique suavis eorundem omnium etiam immissa, accedente quoque Stewechiano; eam vulgò omisum sit. Idem.

36. *Me tuum esse, fore cum tuis.*] Eleganter sic edidit Victorius, extatque ea lectio in Pall. omni. Grut. Vatic. Stewech. vulgò *me tuum fore cum tuis*. in Pal. tamen quarto. *me tuum esse & fore*. sed illud & est à sequiore manu. Idem.

37. *Quam incertis rebus fuisse.*] Hanc scripturam prætulit ex Vaticano; cum Victorius ediderit, *quam incertis in rebus fuisse*. Pall. verò pr. quart. *quid certis in rebus* f. reliqui, *ceteris in rebus*. Porro paullo ante ex eisdem iustis afferentis ex v. e. *eum magis commensum in victoria* f. f.] probat Ursinus; quæ eadem Gulielmi conjectura erat; sed homines non poterant scire quid esset *communem esse*. Ego marginatum non inuito glareâ. Idem.

38. *Non iste supplicem victori.*] Sic rectè ex Mediceo Victoriana (nam in eo ita esse, adnotat ad primam impressionem Egnatius) eumque secutus Lamb. sicque reperitur in Vaticano. Propertius, *equando re tibi liber sum visus?* Pall. o. esse, præter sec. in quo fuisse. Idem.

nolle privata. Caput est illud, ut, si ista vita tibi commodior esse videatur, cogitandum tamen sit, ne tutior non sit. ³⁹ magna gladiatorum est licentia: sed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi salus tua, tanta cura est, ut Marcello fratri tuo aut par, aut certe proximus sim. Tuum est considerare temporibus, & incolunitati, & vitæ, & fortunis tuis. Vale.

M. T. C. M. MARCELLO, S. D.

60 **ETSI** nihil erit novi, quod ad te scriberem, magisque litteras tuas jam expectare incipiebam, vel te potius ipsum: tamen, cum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Cura igitur, ut quam primum venias, venies enim, mihi crede, expectatus, neque solum nobis, id est, tuis, sed proflus omnibus. Venit enim mihi in mentem, subvereri interdum, ne te deleat tarda decessio. Quod si nullum haberes sensum, nisi oculorum, proflus tibi ignoscere, si quosdam nolles videre. sed, cum leviora non nullo essent, quæ audirentur, quam quæ viderentur: suspicari autem, multum interesse rei familiaris tuæ, ut quam primum venire, idque in omnes partes valeret; putavi, ea de re te esse admonendum. Sed, quoniam quod mihi placeret, ostendi: reliqua tu pro tua prudentia considera. Me tamen velim, quod ad tempus te expectemus, certiores facias. Vale.

M. MARCELLUS M. CICERONI, S. D.

61 **PLURIMUM** valuisse apud me tuam semper auctoritatem, cum in omni re, tum in hoc maxime negotio, potes existimare. Cum mihi C. Marcellus, frater amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret: non prius mihi persuadere potuit, quam tuis est effectum litteris, ut uterer vestro potissimum consilio. Res quemadmodum sit acta, vestra littera mihi declarant. Gratulatio tua, etsi est mihi probatissima, quod ab optimo sit animo: tamen hoc mihi multo jucundius est, & gratius, quod in summa paucitate amicorum, propinquorum, ac necessariorum, qui verè meæ saluti faverent, te cupidissimum mei, singularique mihi benivolentiam præstitisse cognovi. Reliqua sunt ejusmodi, quibus ego, quoniam hac erant tempora, facile, & æquo animo carebam. hoc verò ejusmodi esse statuo, ut sine talium virorum, & amicorum benivolentia, neque in adversa, neque in secunda fortuna quisquam vivere possit. Itaque in hoc ego mihi gratulor. Tu verò ut intelligas, homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi præstabo. Vale.

SER. SULPICIUS M. CICERONI, S. D.

62 **ETSI** scio, non jucundissimum nuntium me vobis allaturum: tamen, quoniam casus & natura in bonis dominatur, visum est faciendum, quoquo modo res se haberet, vos certiores facere. A. d. x kal. Jun. cum ab Epidauri Piræum navi advectus essem, ibi Marcellum, collegam nostrum, conveni, eumque diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. Postero die cum ab eo digressus essem eo consilio, ut ab Athenis in Bœotiam irem, reliquamque jurisdictionem absolverem: ille, uti ajebat, ⁴⁰ supra Majas in Italiam versus navigaturus erat. Postridie ejus diei, cum ab Athenis proficisci in animo haberem, ⁴¹ circiter hora decima noctis P. Postumius, familiaris ejus, ad me venit, & mihi nuntiavit, M. Marcellum, collegam nostrum, post cenam tempus, ⁴² à P. Magio Cilone, familiari ejus, pugione percussum esse, & duo vulnera accepisse; unum in stomacho; alterum in capite, secundum autem: sperare tamen eum vivere posse. Magium seipsum in-

terfecisse: postea se à Marcello ad me missum esse, qui hac nuntiaret, & ⁴³ rogaret, uti medicos. Coegi, & e vestigio eò sum profectus prima luce. Cum non longe à Piræo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis: in quibus erat scriptum, paullo ante lucem Marcellum diem suum obiisse. Ita vir clarissimus ab homine deterriore acerbissima morte est affectus: & cui inimici propter dignitatem pepercerant; inventus est amicus, qui ei mortem asserret. Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi. Inveni duos liberos, & pauculos servos. reliquos ajebant profugisse, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre: ibique pro ea copia, quæ Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. Ab Atheniensibus, locum sepulturae intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent: neque tamen id antea cuiquam concesserant. Quod proximum fuit, uti, in quo vellemus gymnasio, eum sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiarum, locum delegimus, ibique eum combusimus: posteaque curavimus, ut iidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmororum faciendum locarent. Ita, quæ nostra officia fuerunt, pro collegio, & propinquitate, & vivo & mortuo omnia ei præstitimus. Vale. D. pr. kal. Jun. Athenis.

M. T. C. S. D. P. NIGIDIO FIGULO.

63 **QUAERENTI** mihi jamdiu, quid ad te potissimum scriberem: non modò certa res nulla, sed ne genus quidem litterarum usitatum veniebat in mentem. Unam enim partem, & consuetudinem earum epistolarum, quibus, secundis rebus, uti solebamus, tempus eriperat: perfeceeratque fortuna, ne quid tale scribere possem, aut omnino cogitare. Relinquebatur triste quoddam, & miserum, & his temporibus consentaneum genus litterarum. id quoque deficiebat me: in quo debebat esse aut promissio auxilii alicujus, aut consolatio doloris tui. Quod pollicerer, non erat. ipse enim ⁴⁴ pari fortuna abjectus, aliorum opibus casus meos sustentabat, sæpiusque mihi veniebat in mentem queri, quod ita viverem, quam gaudere, quod viverem. Quamquam enim nulla me ipsum privatim pepulit insignis injuria: nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ulro mihi Cæsar detulerit: tamen nihilominus eis conficior curis, ut ipsum, quod maneam in vita, peccare me existimem. careo enim cum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis, aut distraxit fuga: tum omnibus amicis, quorum benivolentiam nobis conciliaret per me quondam, te socio, defensa respública, versorque in eorum naufragiis, & bonorum direptionibus; nec audio solum, quod ipsum esset miserum, ⁴⁵ sed etiam video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adjutoribus illud incendium extinximus: & in qua urbe modo gratia, auctoritate, gloria florimus, in ea nunc iis quidem omnibus caremus. Obtinemus ipsius Cæsaris summam erga nos humanitatem. sed ea plus non potest, quam vis, & mutatio omnium rerum, atque temporum. Itaque orbis iis rebus omnibus, quibus & natura me, & voluntas, & consuetudo affuecerat; cum ceteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modò agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem: &

qui

^{39.} Magna gladiatorum est licentia.] Ita o. mss. Vulgati tamen gladiatorum nescio quibus fiduciis. Gebb.

^{40.} Supra Majas in Italiam versus.] Sic omnes mss. tam nostri, quam aliorum. conjectura emendabat Victorinus supra Malent. Lamb. nihil novi ipse invenisse videretur, Maleam Pantagathus ex vestigiis veteris, ut refert Ursinus, scripturæ sub Kalend. Junias, quod mihi non placet. vulgò, nimis licenter, Supremo Majo. Idem.

^{41.} Circiter horâ decimâ noctis.] Ita ed. dit Victorius; sicque exstat in Vatic. aliâs circiter horam decimam. Idem.

^{42.} A P. Magio Cilone familiari ejus.] Sic o. Pall. Gruter. Stewech. vulgò: Chilone familiari. Idem.

^{43.} Rogaret uti medicos. Coegi & e vestigio.] Obsecutus fideæ ac doctæ monitioni optimi P. Victorii, delevique vocem cogere cum Pall. pr. quint. Grut. videantur crudelitissima in huic locum ejusdem Florentini castigationes. Idem.

^{44.} Pari fortunâ abjectus.] Alii efficitus. Gruterianus codex abjectus quasi esset quodam ita depreffus ac prostratus Pal. quint. abjectus. Quid si additus? nam illi plane suis exuti, ab alienis pendunt opibus Idem.

^{45.} Sed etiam video.] Sic est in Stewech. ac Pal. tert. Gruteriano. vulgò sed etiam id ipsum video. Vatic. Sed etiam id video. reliqui id tantum modo amittunt. Idem.

qui antea aut obscuris hominibus, aut etiam fontibus opitulari poteram: nunc P. Nigido, uni omnium doctissimo, & sanctissimo, & maxima quondam gratia, & mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum. Ego hoc ereptum est litterarum genus. Reliquum est, ut coram, & afferam rationes, quibus te à molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui, & vel alterius consolandi, in te summa est, si unquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quæ ab exquisita quadam ratione, & doctrina proficitur, non attingam, tibi totam relinquam. Quid sit fortis, & sapienter homine dignum: quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus à pueritia floruisti, à te flagitent, tu videbis. Ego, quod intelligere, & sentire, quia sum Romæ, & quia curo, attendoque, possum; id tibi affirmo, te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum: in his autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore. Videor mihi perspicere primum ipsius animum, qui plurimum potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temere. Quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quo facilius, quibus est irarior, respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum. Familiare verò ejus, & tui quidem, qui illi jucundissimi sunt, mirabiliter de te & loquuntur, & sentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas, vel potius consensus omnium. etiam illa, quæ minimum nunc quidem potest, sed possit necesse est, respública, 46 quasumque vires habebit, ab iis ipsis, quibus tenetur, de te propediem (mihi crede) impetrabit. Redeo igitur ad id, ut jam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiseram. Nam & complectar ejus familiarissimos, qui me admodum diligunt, multumque mecum sunt: & in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi claudit, insinuo: & certè omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire posse. In hoc toto genere plura faciam, quam scribere audeo. Cetera, quæ tibi à multis prompta esse certè scio, à me sunt paratissima. nihil in re familiari mea est, quod ego meum malim esse, quam tuum. Hac de re, & de hoc genere toto, hoc scribo parcius, quod te, id quod ipse confido, sperare malo esse usurum tuis. Extremum illud est, 47 ut te orem, & obsecrem, animum à maximo sis: nec ea solum memineris, quæ ab aliis magnis viris accepisti; sed illa etiam, quæ ipse ingenio, studioque peperisti. quæ si colliges: & sperabis omnia optimè, & quæ accident, qualicumque erunt, sapienter feres. Sed hæc tu melius, vel optimè omnium. Ego, quæ pertinere ad te intelligam, studiosissime omnia, diligentissimeque curabo: tuorumque tristissimo meo tempore meritorem erga me memoriam conservabo. Vale.

M. T. C. S. D. CN. PLANCIO.

14

BINAS à te accepi litteras, Corcyræ datas: quantum alteris mihi gratulabare, quod audivisses, me meam præstinam dignitatem obtinere; alteris dicbas te velle, quæ egissem, bene, & feliciter evenire. Ego autem, si dignitas est, bene de

46. *Quasumque vires habebit.*] Sic melius præfca editio, ac Victorii, Vatic. Pall. o. Grut. aliàs, *quosumque viros.* Gebh.

47. *Ut te orem & obsecrem.*] Ita Vaticanus, ut quoque Victorius ex suis antiquis. in Pall. o. est *horter*, ut vulgò. nisi quod Grut. & tert. omittant. te paulo post, pro *peperisti* alii legunt *reperisti*. Pall. duo postremi *percepisti* non insuaverit. Denique ultimo verbo hujus epistolæ Pal. primus, castigatissimæ membranæ, legunt *reservabo*. Idem.

48. *Rei, famæ, salutis.*] Guliel. ex vestigiis codicis Stevvech. conjecit *rei familiari et salutis*: ut supra ep. 7. *Habemus etiam*

republica sentire, & bonis viris probare quod sentias: obtineo dignitatem meam. sin autem in eo dignitas est, quod sentias, aut te efficere si possis, aut denique libera oratione defendere: ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis; agiturque præclare, si nosmetipsos regere possimus, ut ea, quæ partim jam adsunt, partim impendent, moderatè feramus: quod est difficile in ejusmodi bello, cujus exitus ex altera parte cædem ostentat, ex altera servitutem. Quo in periculo nonnihil me consolatur, cum recordor, hæc me tum vidisse, cum secundas animi res nostras, non modo adversas pertinescebam: videbam, quanto periculo de jure publico disceptaretur armis. Quibus, si vicisset ii, ad quos ego pacis spe, non belli cupiditate adductus accesseram; tamen intelligebam, & iratorum hominum, & cupidorum, & insolentium, quam crudelis esset futura victoria: sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium, partim amplissimorum, partim etiam optimorum. qui me hæc prædicentem, atque optimè consententem saluti suæ, malebant nimium timidum, quam satis prudentem existimari. Quod autem mihi de eo, quod egerim, gratularis; te ita velle certè scio: sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quam rempublicam offendissem. Quibus enim, pro meis immortalibus beneficiis, carissima mea salus, & meæ fortunæ esse debebant: cum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam, munendum putavi. Sed de nostris rebus satis, etiam nimium multa. De tuis velim, ut eo sis animum, quo debes esse. id est, ut ne quid tibi præcipue timendum putes. Si enim status erit aliquis civitatis: quicumque erit, de omnium periculorum video expertem fore. Nam alteros tibi jam placatos esse intelligo: alteros numquam iratos fuisse. De mea autem in te voluntate sic velim judices, me, quibuscumque rebus opus esse intelligam: quamquam videam, qui sin hoc tempore, & quid possim; opera tamen & consilio, studio quidem certè, 49 rei, famæ, salutis tuæ præstò futurum. Tu velim & quid agas, & quid acturum te putes, facias me quam diligentissimè certiorum. Vale.

M. T. C. S. D. CN. PLANCIO.

15

ACCEPI perbreves tuas litteras, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui: cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit. nam quam fortiter ferres communes miseras, non intellexi: quam me amares, facile perspexi: 49 sed hoc scieram. illud si scissem, ad id meas litteras accommodavissem. Sed tamen etsi antea scripsi, 50 quæ existimavi scribi oportere: tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio existimares esse: in magno omnes, sed tamen in communi sumus. Quare non debes aut propriam fortunam, & præcipuam postulare, aut communem recusare. Quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus. Quod de te sperare, de me præstare possunt. Vale.

rationem rei familiaris tuæ. sed non video causam, cur vulgata omnib. mss. patrocinantib. ejici debeat. Idem.

49. *Sed hoc scieram.*] Vulgò *sciebam*. sed illud o. Pall. Grut. Stevvech. præfca editio ac Victorii. Orsum epistolæ mire alternant nostrilibri. Pal. sec. *Accepi perbreves tuas epistolæ*. Pal. tert. Grut. *Accep perb. epistolæ*. Idem.

50. *Quæ existimavi scribi oportere.*] Ita edidit Victorius, neque aliter est in editione principis, Pall. o. Grut. I. ambius homo omnium vanissimum ne videatur à Victorio accepisse, invenit tibi scribi. vulgò *scire*. Idem.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
LIBER QUINTUS,

A D

Q. METELLUM, ET CETEROS.

Q. METELLUS, Q. F. CELER, PROCOS. S. D.
M. T. CICERONI.



I vales, bene est. Existimaram pro mutuo inter nos animo, & pro reconciliata gratia, nec absentem ludibrio laesum iri, nec Metellum fratrem ob dictum, capite, ac fortunis per te oppugnatum iri. quem si parum pudor ipsius defendebat: debebat vel familiae nostrae dignitas, vel meum studium erga vos, remque publicam, satis sublevare. Nunc video illum circumventum; me desertum, à quibus minimè conveniebat. Iraque in luctu, & squalore sum, qui provinciam, qui exercitui praesum, qui bellum geror quæ quoniam nec ratione, nec majorum nostrum clementia administrastis, non erit mirandum, si vos poenitebit. Te tamen mobili in me, meosque esse animo non sperabam. Me interea nec domesticus dolor, nec cuiusquam injuria à republica abducat. Vale.

M. T. M. F. C. Q. METELLO Q. F. CELERI,
PROCOS. S. D.

SI tu, exercitusque valetis, bene est. Scribis ad me, te existimasse, pro mutuo inter nos animo, & pro reconciliata gratia, numquam te à me ludibrio laesum iri. Quod cuiusmodi sit, satis intelligere non possum: sed tamen suspicor, ad te esse allatum, me, in senatu, cum disputarem permultos esse, qui rempublicam à me conservatam dolerent, dixisse; à te propinquos tuos, quibus negare non potuisses, impetrasse, ut ea, quæ statuisses tibi in senatu de mea laude esse dicenda, reticeres. Quod cum dicerem, illud adjunxi: mihi tecum ita dispersitum officium fuisse in reipublicæ salute retinenda, ut ego urbem à domesticis insidiis, & ab intestino scelere; tu Italiani & ab armatis hostibus, & ab occulta conjuratione defenderes: atque hanc nostram tanti, & tam præclari muneris societatem, à tuis propinquis labefactatam: qui, cum tu à me rebus amplissimis, atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent, nequa mihi pars abs te voluntatis mutuae tribueretur. Hoc in sermone, cum à me exponeretur, quæ mea expectatio fuisset orationis tuæ, quantumque maxore versatus essem: visa est oratio non injucunda; & medicis quidam est risus consecutus, non in te, sed magis in maxorem meum, & quod me abs te cupisse laudari, aperte atque ingenue confitebar. Jam hoc non potest in te non honorificè esse

dictum, me in clarissimis meis, atque amplissimis rebus, tamen aliquod testimonium tuæ vocis habere voluisse. Quòd autem ita scribis, *pro mutuo inter nos animo*: quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio. equidem hoc arbitror, cum par voluntas accipitur, & redditur. Ego, si hoc dicam, me tua causa prætermisisse provinciam: tibi ipse levior videar esse. meæ enim rationes ita tulerunt: atque ejus mei consilii majorem in dies singulos fructum, voluptatemque capio. Illud dico, me, ut primum in concione provinciam deposuerim, statim, quemadmodum eam tibi traderem, cogitare cœpisse. Nihil dico de sortitione vestra: tantum te suspicari volo, nihil in ea re per collegam meum, me insciente, esse factum. Recordare cetera: quam citò senatum illo die, facta sortitione, coegerim: quam multa de te verba fecerim, cum tu ipse mihi dixisti, orationem meam non solum in te honorificam, sed etiam in collegas tuos contumeliosam fuisse. Jam illud senatus consultum, quod eo die factum est, ea præscriptione est, ut, dum id exstabit, officium meum in te obsecrum esse non possit. Postea verò, quam profectus es, velim recordere, quæ ego de te in senatu egerim; quæ in concionibus dixerim; quas ad te litteras inserim. Quæ cum omnia collegeris: tu ipse velim judices, satis videatur his omnibus rebus tuus adventus, cum proximè Roman venisti, mutue respondisse. Quod scribis de reconciliata nostra gratia: non intelligo, cur reconciliatam esse dicas, quæ numquam imminuta est. Quòd scribis, non oportuisse Metellum fratrem tuum ob dictum à me oppugnari: primum, hoc velim existimes, animum mihi istum tuum vehementer probari; & fraternam plenam humanitatis ac pietatis voluntatem: deinde, si qua ego in re fratri tuo, reipublicæ causa, resisterim, ut mihi ignoscas. tam enim sum amicus reipublicæ, quam qui maxime. Si verò meam salutem contra illius impetum in me crudelissimum defenderim: satis habeas, nihil me etiam tecum de tui fratris injuria conqueri. Quem ego cum comperissem omnem sui tribunatus conatum in meam perniciem parere, atque meditari: egi cum Claudia, uxore tua, & cum vestra sorore Mucia, cujus erga me studium pro Cn. Pompeji necessitudine, multis in rebus perspexeram; ut cum 7 ab illa injuria deterrerent. Atque ille, quod te audisse credo, pridie kal. Januar. qua injuria nemo unquam in aliquo magistratu improbitissimus civis affectus est, ea me consulem affectit, cum rempublicam confervassent:

1. *Nec absentem ludibrio laesum iri.* Ita prisca editio ac Victorii: neque aliter quinquè Pall. Gruterianus. vulgò, *neque me absentem lud. Gebhard.*

2. *Nec majorum nostrum clementia administ.* Sic tres Guliel. libri: sic Pall. pr. tert. Grut. Vatican. quorum consensum non sequi irreligiosum esset. Vulgò *nostrorum.* Idem.

3. *Quantoque maxore versatus essem.* Ita habent o. Pall. Grut. Stev. eod. Victorius tamen, *quantoque in errore versatus*: & paulo post: *sed magis in errore meum.* Idem.

4. *Cum proximè Romam venisti, mutue respondisse.* Hanc lectionem jure prætuli ex Pall. sec. quart. quint. Vatic. editione Victorii. Vulgò interpolatitè *mutuo*: sic quoque ex Stev. vech. Vatic. ac Pall. emendandum infra Ep. 7. si quando non mutue responderetur. ubi etiam *mutuo* vulgatur. Idem.

5. *Quæ numquam imminuta est.* Medicus (ut adnotat Egnatius) *imminuta* β & hic & multis passim locis simili exemplo collibus vocabulis, prout in metro. quod admittit Lanbinus, utinam non novi-

tatis studio! sed ut edendum curavimus, est in o. Pall. (nisi quod quartus primorem syllabam truncet, *minuta est*) Grut. Stev. vech. Vatic. editionibus melioribus, ac omnium principe Veneta. sicque ipse Cicero Ep. 5 ad C. Antonium: *aliquid de nostra conjunctione imminutum esse ostenderem.* vulgò male: *quæ numquam immutata est.* Idem.

6. *Reip. causa resisterim, ut mihi ignoscas.* Iterum intraserunt correctores seu pedagogi illi fuerunt, *resisterim, peto, ut mihi ign.* quod abest ab editione primariâ, Victorii, Pall. o. Grut. Pæck. Vaticano. Idem.

7. *Ab illâ injuriâ deterrerent.* Sic plerique Pall. Grut. Stev. vech. Vatic. nisi quod in Pal. sec. & editione principe, *deterrerent*, qualiter & in quint. fuisse apparet, aut *deterrerent*, ad marginem provocarent. vulgò *detraberent.* Idem.

8. *Unquam in aliquo magistratu.* Sic omnes nisi tam Pall. quam Gulielmo consulti. nec video cur accedam aliis emendantibus *in minimo magistratu*; aut Victorio in *annuo magistratu*; quatinus Me-

vassèlem : atque abeuntem magistratu concionis habendæ potestatem privavit ; ejus injuria mihi tamen honori summo fuit. Nam cum ille mihi nihil, nisi ut jurarem, permitteret : magna voce juravi verissimum, pulcherrimumque jusjurandum ; quod populus idem magna voce me verè jurasse juravit. Hæc accepta tam insigni injuria, tamen illo ipso die mihi ad Metellum communes amicos, qui agerent cum eo, ut de illa mente desisteret, quibus ille respondit, sibi non esse integrum. etenim paulo ante in concione dixerat, ei, qui in alios animadvertisset indicta causa, 9 dicendi ipsi potestatem fieri non oportere. Hominem gravem, & civem egregium ! qui, qua pœna senatus, consensu bonorum omnium, eos affecerat, qui urbem incendere, & magistratus, ac senatum trucidare, bellum maximum conflare voluissent, eadem dignum judicaret eum, qui curiam cade, urbem incendiis, Italiam bello liberasset. Itaque ego Metello, fratri tuo, præsentem restitui. Nam in senatu kal. Jan. sic cum eo de republica disputavi, ut sentiret, sibi cum viro forti, & constanti esse pugnandum. A. d. tertium non. Januar. cum agere cœpisset, tertio quoque verbo orationis sive me appellabat, mihi minabatur : neque illi quidquam delibatus fuit, quam me, quacumque ratione posset, non judicio, neque disceptatione ; sed vi, atque impressione evertet. Hujus ego temeritatis si virtute, atque animo non restituissem : quis esset, qui me in consulatu non casu potius existinaret, quam in consilio fortem fuisse ? Hæc si tu Metellum cogitare de me neficisti, debes existimare, te maximis de rebus à fratre esse eclatum : sin autem aliquid impertivit tibi sui consilii lenis à te, & facili existinari debeo, qui nihil tecum de his ipsis rebus exposuist. Et, si intelligis, non me dicto Metelli, ut scribis, sed consilio ejus, animoque in me inimicissimo esse commotum : cognosce nunc humanitatem meam ; si humanitas appellanda est in acerbissima injuria remissio animi, ac dissolutio. Nulla est à me unquam sententia dicta in fratrem tuum, quociescumque aliquid est actum, sedens iis assensu, qui mihi lenissimè sentire visi sunt. Addam & illud etiam, quod jam ego curare non debui, sed tamen fieri non molestè tuli : atque etiam, ut ita fieret, pro mea parte adjuvi, ut senati consulo meus inimicus, quia tuus frater erat, sublevaretur. Quare non ego oppugnavi fratrem tuum, sed fratri tuo repugnavi : nec in te, ut scribis, animo sui mobili ; sed ita stabili, ut in mea erga te voluntate, etiam desertus ab officiis tuis, permaneret. Atque, hoc ipso tempore tibi præne minitanti nobis per litteras, hoc referibo, atque respondeo : Ego dolori tuo non solum ignosco, sed summam etiam laudem tribuo. meus enim me sensus, quanta vis fraterni sit amoris, admonet. A te peto, ut tu quoque æquum te judicem dolori meo præbeas : si acerbè, si crudeliter, si sine causa sum à te oppugnatus, ut statuas, mihi non modò non cedendum, sed etiam tuo, atque exercitus tui auxilio, 10 in ejusmodi causa, utendum fuisse. Ego te mihi semper amicum esse volui : 11 me ut tibi amicissimum esse intelligeres, laboravi. manco in voluntate, &, quoad voles tu, permaneo ; citiusque amore tui fratrem tuum odisse desinam, quam illius odio quidquam de nostra benevolentia detraham. Vale.

dicere erat, in animo mag. Gebh.

9. Dicendi ipsi potestatem fieri non oportere.] Pal. tert. ad dicendum ipsi, quò vergunt pr. & Grut. ad dicendi. Pal. sec. abiciendi. quart. quint. adiciendi & abiciendi. Nihil hic innovo Idem.

10. In ejusmodi causa utendum fuisse.] Et hic nihil muto, licet Pall. quatuor. Grut. Stevvech. Peckian. sicut xxi libri Manutii habeant tuendum. Pal. quint. tenendum. Idem.

11. Me ut tibi amicissimum esse intelligeres.] Non placet, quod est in Stevvech. Grut. Pal. tert. me autem tibi amicissimum esse laboravi. Idem.

12. Ut sunt leves ab ejusmodi homine.] Sic ex Medicò codice addit Victorius, sicque est in Vaticano : alias, ut sunt leves ejusmodi homines. porro paulò itatim & bis iustificatur Pall. tert. quart. quint. Grut. Stevvech. Idem.

13. De meis rebus.] Restat in omnibus nostris mss. item editione Victorii. An de me meisque rebus. paulò pòst ad Lolium prescripsi,

Q. METELLUS NEP. S. D. M. T. C.

HOMINIS importunissimi contumeliæ, quibus crebris concionibus inoneat, tuis erga me officiis leniuntur : & 12 ut sunt leves ab ejusmodi homine, à me desiciuntur ; libenterque commutata persona, te mihi fratris loco esse daco. De illo ne meminisse quidem volo : tamen si bis cum invidium servavi. 13 De meis rebus, ne vobis multo tudine litterarum molestior essem, ad Lolium prescripsi ; de rationibus provinciæ quid vellem fieri, ut is vos doceret, & commonefaceret. Si poteris, velim pristinam tuam erga me voluntatem conserves. Vale.

M. C. S. D. Q. METELLO NEPOTI COS.

LITTERAE Quinti fratris, & T. Pomponii, necessarii mei, tantum spei dederant, ut in te non in nus auxilium, quam in tuo collega mihi constitutum fuerit. Itaque litteras ad te statim misi : per quas, ut fortuna postulabat, & gratias tibi egi, & de reliquo tempore auxilium petii. Postea mihi non tam meorum litterarum, quam sermones eorum, qui hæc iter faciebant, animum tuum immutatum significabant. quæ res fecit, ut tibi litteris obstrepere non auderem. Nunc mihi Quintus frater meus mirissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, prescripsit : qua inductus, 14 ad te scribere sum conatus, & abs te, quantum tua fert voluntas, peto, quoque, 15 ut tuos mecum serves potius, quam propter arrogantem crudelitatem tuorum me oppugnes. Tu tuas inimicitias ut republicæ donares, te viciisti : alienas ut contra republicam confirmes, adduceres ? Quòd si mihi tua clementia open tuleris, omnibus in rebus me fore in tua potestate, tibi confirmito. sin mihi neque magistratum, neque senatum, neque populum auxiliari, propter eam vim, quæ me cum republica vicit, licuerit : vide, ne, cum velis revocare tempus omnium reservandorum, cum, qui servetur, non erit, non possis. Vale.

M. C. S. D. C. ANTONIO, M. F. IMPERATORI.

ETSI statueram nullas ad te litteras mittere, nisi commendaticias, 16 non quò eas intelligerem satis apud te valere ; sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostra conjunctione imminutum esse ostenderem : tamen, cum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum, & officiorum maxime conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficisceretur, aliquid mihi scribendum putavi ; præsertim cum aliter ipsi Pomponio satisfacere non possem. Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini videri debeat. omnia enim à me in te profecta sunt, quæ ad tuum commodum, quæ ad honorem, quæ ad dignitatem pertinent. Pro iis rebus 17 nullam mihi abs te relatum esse gratiam, tu es optimus testis. Contra etiam esse aliquid abs te profectum, ex multis audivi. nam comperisse me, non audeo dicere, ne forte id ipsum verbum ponam, quod abs te ajunto falso in me sole re conferri. Sed ea, quæ ad me delata sunt, malo te ex Pomponio, cui non minus molesta fuerunt, quam ex meis litteris, cognoscere. Meus in te animus, quam singulari officio fuerit, & senatus, & populus Romanus testis est. Tu quam gratus erga me fueris, ipse existimare potes. quantum mihi debeas, ceteri existimant. Ego quæ tua causa antea feci, voluntate

legunt Pall. pr. tert. Stevvech. unde suspicatur verum esse posse Gulielmii, ad Lolium prætorum scripsi. & expresse secundus scripsi. Idem.

14. Ad te scribere sum conatus] Ita reperit in Pall. pr. quint. Vatic. editione Victorii. Stevvech. tamen, qua ad te scribere sum conatus : paulò ante Pall. pr. tert. quint. Grut. Stevvech. in senatu habuisses familiare jam, ex notatione Doctorum, Ciceroni : quod tamen hæc non introduxit : contentus animad. et. esse. Idem.

15. Ut tuos mecum serves potius.] Ita reperit præter Victorianam ac Manutianam editionem in quinque Pall. Grut. Stevvech. vulgò : ut tu me conserves potius. Idem.

16. Non quò eas intelligerem.] Sic Pall. pr. sec. quart. quint. sic duo Gulielmiani. alias quod non sperno, sed hoc potius duxi ob tantum contentum. Idem.

17. Nullam mihi abs te relatum esse gratiam.] Pal. pr. Grut. reliquam : sed causa, quod scriptum erat. (sicut in Pal. sec. relatum.) hujus

luntate sum adductus; posteaque constantia. Sed reliqua, mihi crede, multo majus in eum studium, majoremque gravitatem, & laborem desiderant. Quae ego si non profundere, ac perdere videbor: omnibus meis viribus sustinebo. sin autem ingrata esse sentiam: non committam, ut tibi ipse insanire videar. Ea quae sunt, & ejusmodi, poteris ex Pomponio cognoscere. atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut, quamquam ipsius causa confido te facturum esse omnia; tamen abs te hoc petam, ut, si quid in te residet amoris erga me, id omne in Pomponii negotio ostendas. Hoc mihi nihil gratius facere potes. Vale.

6 M. C. S. D. P. SEXTIO, L. F. PROQUAESTORI.

CUM ad me Decius, librarius, venisset, egissetque mecum, ut operam darem, ne tibi hoc tempore succederetur: quamquam illum hominem, frugi, & tibi amicum existimabam, tamen, quod memoria tenebam, ejusmodi ad me literas antea missiles, non satis credidi homini prudenti, tam valde esse mutatam voluntatem tuam. Sed postea quam & Cornelia tua Terentiam convenit, & ego cum Q. Cornelio locutus sum: adhibui diligentiam, quotiescumque senatus fuit, ut adesset, plurimumque in eo negotii habui, ut Q. Fufium, tribunum plebis, & ceteros, ad quos tu scriperas, cogere potius mihi credere, quam tuis litteris. Omnino res tota in mensem Januarii rejecta erat, sed facile obtinebatur. Ego tua gratulatione cominatus, quod ad me pridem scriperas, velle te bene evenire, quod de Crasso domum emissem: ¹⁸ emi eam ipsam domum xxxv, aliquantò post tuam gratulationem. Itaque nunc me scito tantum habere aris alieni, ut cupiam conjurare, ¹⁹ si quisquam recipiat. sed partim odio inducti, me excludunt, & aperte vindicem conjurationis oderunt: partim non credunt, & à me infidias metuunt. nec putant ei nummos deesse posse, qui ex obsidione faneratores exemerit. ²⁰ Omnino semissibus magna copia est. ego autem meis rebus gestis hoc sum affectus, ²² ut bonum nomen existimer. Domum tuam, atque ædificationem omnem perspexi, & vehementer probavi. Antonium, etsi ejus in me officia omnes desiderant: tamen in senatu gravissime, ac diligentissime defendi, senatumque vehementer oratione mea, atque auctoritate commovi. Tu ad me velim litteras crebrius mittas. Vale.

7 M. T. M. F. CICERO, S. D. CN. POMPEIO CN. F. MAGNO, IMPERATORI.

²² S. T. E. Q. V. B. E. E. V. Ex litteris tuis, quas publicè misisti, cepi unà cum omnibus incredibilem voluptatem. tantam enim spem otii ostendisti, quantum ego semper omnibus, te uno fretus, pollicebam. Sed hoc scito, tuos veteres hostes, novos amicos, vehementer litteris percussos, atque ex magna spe deturbatos, jacere. Ad me autem litteras, quas misisti, quamquam exiguam significationem tuæ erga me voluntatis habebant, tamen mihi scito jucundas fuisse. nulla enim re tam lætari soleo, quam meorum officiorum conscientia: quibus si quando non mutue responderetur, apud me plus officii residere facillimè patior. Illud non dubito, quin, si te mea summa erga te studia parum mihi adjunserint,

respublica nos inter nos conciliatura, conjuncturaque sit. Ac, ne ignores, quid ego in tuis litteris desiderarim: scribam aperte, sicut & mea natura, & nostra amicitia postulat. Res eas gesti, quarum aliquam in tuis litteris, & nostræ necessitudinis, & reipublicæ causâ, gratulationem expectavi: quam ego abs te prætermisam esse arbitror, ²³ quod vererere, ne ejus animum offenderes. sed scito, ea, quæ nos pro salute patriæ gessimus, orbis terræ judicio, ac testimonio comprobari. Quæ, cum veneris, tanto consilio, tantaque animi magnitudine à me gesta esse cognosces, ut tibi multò majori, quam Africanus ²⁴ fuit, tamen non multò minorem, quam Lælium facile & in republica, & in amicitia, adjunctum esse patiare. Vale.

M. T. C. M. LICINIO P. F. CRASSO S. D.

QUANTUM meum studium existerit dignitatis tuæ, vel tuæ, vel etiam augendæ, non dubito, quin ad te omnem tui scripserint. Non enim fuit, ut mediocre, aut obsecrum, aut ejusmodi, quod silentio posset præteriri. Nam & cum consulis, & cum multis consularibus tanta contentione decertavi, quanta numquam antea ulla in causâ, susceperim mihi perpetuam propagationem pro omnibus ornamentis tuis: veterique nostræ necessitudini jamdiu debitum, sed multa varietate temporum interruptum, officium cumulatè reddidi. Neque mehercule unquam mihi tui, aut colendi, aut orandi voluntas defuit: sed quadam pestes hominum, laude aliena dolentium, & te nonnumquam à me alienarunt, & me aliquando immutarunt tibi. Sed exstitit tempus opatum mihi magis, quam speratum, ut, florentissimis tuis rebus, mea perspici posset, & memoria nostræ voluntatis, & amicitia fides. Sum enim consecutus, non modò ut domus tua tota, sed ut cuncta civitas me tibi amicissimum esse cognosceret. Itaque & præstantissima omnium faminarum, uxor tua, & eximia pietate, virtute, gratia, tui Crassi, meis consiliis, monitis, studiis, actionibusque nituntur: & senatus populisque Romanum intelligit, tibi absentem nihil esse tam promptum, aut tam paratum, quam in omnibus rebus, quæ ad te pertineant, operam, curam, diligentiam, auctoritatem meam. Quæ sint acta, quæque agantur, domesticorum tibi litteris declarari puto. De me sic existimes, ac tibi persuades vehementer velim, non me repentina aliqua voluntate, aut fortuito, ad tuam amplitudinem meis officiis amplectendam incidisse: sed, ut primum forum attigerim, spectasse semper, ut tibi possem quam maximè esse conjunctus. Quo quidem ex tempore memoria teneo, neque meam tibi observantiam, neque mihi tuam summam benevolentiam, ac liberalitatem defuisse. ²⁵ Si quæ intercederunt, non tam re, quam suspitione violata: ea cum fuerint & falsa & inania, sint evulsa ex omni memoria, vitæque nostræ. Is enim tu vir es, & cum me esse cupio, ut, quoniam in eadem reipublicæ tempora incidimus, conjunctionem, amicitiamque nostram utrique nostrum laudi sperem fore. Quamobrem tu, quantum tuo judicio tribuendum esse nobis putes, statues ipse: & ut spero, statues ex nostra dignitate. Ego verò tibi profiteor atque polliceor eximium, & singulare meum studium in omni genere officii, quod

hujus mutationis: illud me mirum habet, præferre quartum redditam. Gebh.

18. *Emi eam ipsam domum xxxv.*] Sic voluit prudentissimus Victorius, sic nos, quia sic scri. Tum reperimus in quinq. Pall. in primo æ tert. ante numerum nonnihil spaciæ erat relictum, significando aliquid deesse. I amb. ex voluntate Budæi edidit emi eam ipsam domum tricenis quinque L. S. porro, ipsam, expungitur in Pal. tert. Grut. Stevv. Idem.

19. *Si quisquam recipiat.*] Hoc est in quatuor Pall. Grut. Stevvech. nam Pal. quint. si quis recipiat, non absone: Vatican. si quisquam me recipiat. omnes melius quam vulgò, si quis me recip. Idem.

20. *Omnino semissibus magna copia est.*] Sic Victorius, quia erat in suis (quemadmodum et in Pall. quatuor, Grut. omni semissibus. quod probavit Hermolaus Barbarus & sceutus est. J. m. quia eam sic reperit Manutius in Thomæ Leonici libro, & statuerat in Vaticano, omnis dubitationis alca tollenda est. vulgò: *Homini semissis m. c. e. Idem.*

21. *Ut bonum nomen existimer.*] Qui hoc non ceperunt, inculcarunt nomen adeptus, contra o. mss. ac libros. Idem.

22. *S. T. E. Q. V. B. E. E. V.*] Istud malui cum Victorio ac Lam. quam expressis verbis. Sed quod mireris, Pall. pr. quart. quint. repræsentant, *Si tibi est, quomodo vis, bene est:* ex ignorance ac falsa interpretatione litterarum Capitalium; quippe vult: *Si tu exerceatque valeat, bene est: ego valeo.* Idem.

23. *Quod vererere, ne ejus animum off.*] Ita Victorii editio, Pall. pr. sec. Grut. Vatie. nam Pal. tert. Stevvech. *verere.* vulgò *verebare.* Idem.

24. *Fuit, tamen non multo minorem, quam Lælium facile & in Rep.]* Scripsi sic auctoritate Victorii ac Vatie. codicis, nam in omnibus Pall. & Grut. me, non tamen; sed *Lælium non Lælius* idem omnes: ceterum tibi ex eorundem omnium consensu eieci. Idem.

25. *Si quæ intercederunt non tam re, quam suspitione violata.]* Sic Pall. pr. quart. quint. Vatie. Victorii editio. vulgò: *Si qua intercedit. n. r. re q. susp. violenta.* Idem.

quod ad honestatem, & gloriam tuam spectet. in quo, etiam si multi mecum contendant, tamen cum reliquis omnibus, cum Crassis tuis iudicibus, omnes facile superabo: quos quidem ego ambo unice diligo; sed in Marco benivolentia impari. hoc magis sum Publio deditus, quod me, quamquam à pueritia sua semper, tamen hoc tempore maxime, sicut alterum patreum, & observat, & diligit. Has litteras velim existimes frateris habituras esse vim, non epistolæ, meque ea, quæ tibi promitto ac recipio, ²⁶ sanctissime esse observaturum, diligentissimeque esse facturum. Quæ à me suscepta defensio est, te absente, dignitatis iux: in ea jam ego, non solum amicitia nostræ, sed etiam constantiæ meæ causa, permanebo. Quamobrem tuis esse hoc tempore arbitratus sum, hoc ad te scribere; ne, si quid ipse intelligerem, aut ad voluntatem, aut ad commodum, aut ad amplitudinem tuam pertinere, mea sponte id esse facturum: sin autem quippiam aut à te esse admonitus, aut à tuis; effecturum, ut intelligeres, nihil neque te scripsisse, neque quemquam tuorum scribentem ad me detulisse. Quamobrem velim ita & ipse ad me scribas de omnibus minimis, maximis, mediocribusque rebus, ut ad hominem amicitissimum: & tuis præcipias, ut opera, consilio, auctoritate, gratia mea sic utantur in omnibus, publicis, privatis, forensibus, domesticis, tuis, amicorum, hospitum, clientium tuorum negotiis; ut, quoad ejus fieri possit, præsentia tua desiderium meo labore minuatur. Vale.

²⁷ V. V. V. IMP. CICERONI SUO, S. D.

⁹ S. V. B. E. E. V. Si tuam consuetudinem in patrocinis tuendis servas, ²⁸ P. Vatinius clemens advenit, qui pro se causam dicitur vellet. Non, puto, repudiabis in honore, quem in periculo recepisti. Ego autem, quem potius adoptem, aut invocem, quam illum, quo defendente, vincere didici? An verear, ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro mea salute, is pro honore meo, pusillorum ac malivolorum obreccationes & invidias non prosterнат, atque obterat? Quare, si me, sicut soles, amas, suscipe me totum: atque hoc, quidquid esse oneris ac muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta. Scis, meam fortunam, nescio quomodo, facile obreccatores invenire, non meo quidem, mehercules, merito: sed quanti id refert, si tamen fato nescio quo accidit: Si quis forte fuerit, qui nostræ dignitati obesse velit, peio à te, ut tuam consuetudinem, & liberalitatem in me absente defendendo mihi præstes. Litteras ad senarum de rebus nostris gessis, quo exemplo miseram, infra tibi perscripsi. Dicitur mihi tuus servus anagnostes fugitivus cum Vardis esse: de quo tu mihi nihil mandasti: ego tamen terra marique ut conquireretur, præmandavi: & profecto tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam aufergerit: & inde tamen aliquando eruiam. Tu nos fac amicos. Vale. A. d. vidus Quintiles, ex castris, Narona.

¹⁰ P. V. V. IMP. CICERONI SUO, S. D.

S. V. B. E. E. Q. V. De Dionysio tuo adhuc nihil extrico: & eo minus, quod me frigus Dalmaticum, quod illinc eiecit, etiam hic refrigeravit. Sed tamen non desitam, quin illum aliquando eruiam. Sed tamen omnia mihi dura imperas. De Carilio nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissima. Apagete cum nostro Sexto Servilio. nam mehercules

le ego illum quoque amo. sed hujusmodi vos clientes, hujusmodi causas recipitis? hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenios, matresfamilias, civis Romanos occidit, arripuit, disperdidit, regiones vastavit? ²⁹ Simius non semivis homo contra me arma tulit, & eum bello cepi. Sed tamen, mi Cicero, quid facere possum? Omnia, mehercules, cupio, quæ tu mi imperas. Meam animadversionem, & supplicium, quo usus eram in eum, quem cepissem, remitto tibi, & condono. Quid illis respondere possum, qui sua bona direpta, naves expugnatas, fratres, liberos, parentes occisos, actione expostulant? Si mehercules Appii os haberem, in cuius locum suscectus sum, tamen hoc sustinere non possem. Quid ergo est? Faciam omnia sedulo, quæ te sciam velle. Defenditur à Q. Volusio, tuo discipulo: si forte ea res poterit adversarios fugare. in eo maxima spes est. Nos, si quid erit istic opus, defendes. Cæsar adhuc mihi injuriam facit: de meis supplicationibus, & rebus quibus Dalmaticis adhuc non refert: quasi verò non iustissimi triumphi in Dalmatia res gesserim. Nam si hoc expectandum est, dum totum bellum conficiam: viginti oppida sunt Dalmatiæ antiqua: quæ ipsi sibi auferunt, amplius sexaginta. hæc nisi omnia expugno, si mihi supplicationes non decernantur, longe alia conditione ego sum, ac ceteri imperatores. Ego post supplicationes mihi decretas, in Dalmatiam profectus sum: fex oppida vi oppugnando cepi: unum hoc, quod erat maximum, quater à me jam captum. quattuor enim turres, & quattuor muros cepi, & arcem eorum totam: ex qua me nives, frigora, imbres destruxerunt: indigneque, mi Cicero, oppidum captum, & bellum jam confectum relinquere sum coactus. Quare te rogo, si opus erit, ad Cæsarem meam causam agas, meque tibi in omnis partes defendendum putes; hoc existimans, neminem te tui amantiores habere. Vale. Dat. non. Decembribus, Narona.

M. T. C. P. V. IMPERATORI, S. D.

¹¹ GRATIA tibi mea esse officia non miror. cognovi enim te gratissimum omnium: idque nunquam destiti prædicare. nec enim in mihi habuisti modò gratiam, verum etiam cumulativè retulisti. Quamobrem reliquis tuis rebus omnibus, pari me studio erga te, & eadem voluntate cognosces. Quod mihi famam primariam, Pompejam, uxorem tuam, commendas: cum Sura nostro statim tuis litteris lectis locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut, quidquid opus esset, mihi denuntiaret: me omnia, quæ ea vellent, summo studio curaque facturum: itaque faciam, eamque. si opus esse videbitur, ipse conveniam. Tu tamen ei velim scribas, ut nullam rem, neque tam magnam, neque tam parvam puter, quæ mihi aut difficilis, aut parum me digna videatur. Omnia, quæ in tuis rebus agam, & non laboriosa mihi, & honesta videbitur. De Dionysio, si me amas, confice. quamcumque ei fidem dederis, præstabo. Si verò improbus fuerit, ut est: ³⁰ duces cum captivum in triumpho. Dalmatis illi malè faciant, qui tibi molesti sunt. Sed, ut scribis, brevi capientur, & illustrabunt res tuas gestas. semper enim habiti sunt bellicosii. Vale.

M. C. S. D. L. LUCCEIO, Q. F.

¹² CORAM me tecum eadem hæc agere sæpe conantem deterruit pudor quidam, penè subrusticus; ³¹ quæ nunc expromam

²⁶ Sanctissime esse observaturum, diligentissimeque esse facturum.] Sic Pall. pr. sec. quint. Vatic. Grut. editio Victorii: nec tamen duplicet Pal. quart. & Sic. vech. scriptura: sanctissime esse facturum diligentissimeque esse fact. Gebh.

²⁷ V. V. V. IMP. CICERONI SUO.] Ità concipitur inscriptio in Pall. sec. tert. quart. Gruteriano, Stewech. nam Pal. pr. quint. etiam illud IMP. exhibent. vulgò prænominihus augent P. V. V. IMP. M. CICERONI. Idem.

²⁸ P. Vatinius clemens advenit.] Sic est in editione Victorii, Pall. quattuor, Grut. Stewech. at quint. simpliciter clemens venit. vulgò ad te venit. paulo post Iambinus legit qui pro se causam dicere cœlit, quæ lectio non in Pal. quart. reperit. vulgata est omnium ceterorum auctoritate tuerit: & ipsa ratione; quid quid dicat Dionysius aut al. pro illo. Idem.

²⁹ Simius non semivis homo.] Sic Victorius & eum secutus Lamb. reperiturque in Vaticano; nec divortit longius Pal. pr. Simius non semivis homo. reliqui vel si minus non semivis. Idem vel si minus non semivis sit homo; vel etiam aliter; quod non opere præcisi est adnotare. vulgò, simul verò semivis homo. paulò ante Pall. omnes, Grut. Stewech. qui tot ingenios &c. Idem.

³⁰ Duces cum captivum in triumpho.] Quis non animadversione digram deprect scripturam Pall. pr. quint. duces cum in triumpho captivi: interim quoque Pall. sec. tert. Grut. Stewech. captam, non ut vulgatur captivum. Idem.

³¹ Quæ nunc expromam absens ac laetius.] Sic o. Pall. Grut. Stewech. Pecic. editio princeps ac Victorii, substituerunt expromam, causam addidisse debebant. Idem.

promam absens audaciùs. Epistola enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili, neque, ut ego arbitror, reprehendenda, nomen ut nostrum scriptis illustretur & celebretur tuis. quod etsi mihi sapè offensis te esse facturum: tamen ignoscas velim huic festinationi meæ. Genus enim scriptorum tuorum, etsi erat semper à me vehementer expectatum, tamen vicit opinionem meam, meque ita vel cepit, vel incendit, ut cuperem quam celeritè res nostras monumentis commendari tuis. Neque enim me solam commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit: sed etiam illa cupiditas, ut vel auctoritate testimonii tui, vel iudicio benevolentiae, vel suavitate ingenii, vivi perfruarum. Neque tamen, hæc cum scribebam, eram nescius, quantis oneribus premerere susceptarum rerum, & jam insitutarum: sed quia videbam, Italici belli & civilis historiam jam à te panè esse perceptam: dixeras autem mihi, te reliquas res ordiri: deesse mihi nolui, quin te admonerem, ut cogitares, coniuictione malles cum reliquis rebus nostris contexere, an, ut multi Graeci fecerunt, Callisthenes Troicum bellum, Timæus Pyrrhi, Polybius Numantinum; qui omnes à perpetuis suis historiis ea, quæ dixi, bella separaverunt: tu quoque item civilem conjugationem ab hostilibus externisque bellis sejungeres. Equidem ad nostram laudem non nullum video interesse: sed ad properationem meam quiddam interest, non te expectare, dum ad locum venias; ac statim causam illam totam, & tempus arripere. Et simul, si uno in argumento, unaque in periona mens tua tota versabitur: cerno jam animo, quanto omnia uberiora, atque ornatoria futura sint. Neque tamen ignoro, quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam, (potest enim mihi denegare occupatio tua) deinde etiam, ut ornés me, postulem. Quid si illa tibi non tantopere videntur ornanda? Sed tamen, qui semel verecundia fines transierit, cum bene & naviter oportet esse impudentem. Itaque te planè etiam atque etiam rogo, ut & ornés ea vehementius etiam, quam fortasse sentis, & in eo leges historiæ negligas: gratiamque illam, de qua suavissimè quodam in proœmio scripsisti,³² à qua te affici non magis potuisse demonstras, quam Herculeum Xenophontium illum à voluptate: ea si me tibi vehementius commendabit, ne aspernere; amorique nostro plusculum etiam, quam conceder veritas, largiare. Quòd si te adducemus, ut hoc suscipias: erit (mihi persuadeo) materies digna facultate, & copia tua. A principio enim conjugationis usque ad reditum nostrum videtur mihi modicum quoddam corpus confici posse: in quo & illa poteris uti civilium commutationum scientia, vel in explicandis causis rerum novarum, vel in remediis incommodorum, cum & reprehendes ea, quæ vituperanda duces; & quæ placebunt, exponendis rationibus comprobabis, & si liberius, ut consuevi, agendum putabis, multorum in nos perfidiam, insidias, proditorem notabis. Multam etiam causam nostri tibi varietatem in scribendo suppeditabunt, plenam cuiusdam voluptatis, quæ vehementer animos hominum in le-

gendo scripto retinere possit. Nihil est enim aptius ad delectationem lectoris, quam temporum varietates, fortunaque vicissitudines: quæ etsi nobis operabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen etiam iucunda. Habet enim præteriti doloris secura recordatio delectationem. Ceteris vero nulla perfunctis propria molestia; casus autem alienos sine illo dolore intuentibus, etiam ipsa misericordia est iucunda. Quem enim nostrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat: qui tum denique sibi avelli iuber speculum, postea quàm ei percontanti dictum est, clypeum esse salvum: ut etiam in vulneris dolore æquo animo cum laude moreretur. Cujus studium in legendo non ³³ erectum Themistocli fuga, redituque retinetur? Etenim ordo ipse annalium mediocriter nos retinet, quasi enumeratione factorum. At viri sapè excellentes ancipites, varietate casus habent admirationem, expectationem, lætitiā, molestiam, spem, timorem. si vero exitu notabili concluduntur: expietur animus iucundissima lætionis voluptate. Quo mihi acciderit optatius, si in hac sententia fueris, ut à continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuum rerum gestarum historiam complecteris, fecerans hanc quasi fabulam rerum, eventorumque nostrorum. Habet enim varios actus, multasque actiones & consiliorum, & temporum. Ac non vereor, ne assentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam videar, cum hoc demonstræm, me à te porissimum ornari celebrarique velle. Neque enim tu is es, ³⁴ qui, quid sis, nescias: & qui non eos magis, qui te non admittuntur, invidos, quam eos, qui laudent, assentatores arbitrer. Neque autem ego sum ita demens, ut me sempiterna gloria per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenii gloriam consequatur. Neque enim Alexander ille, gratia causa ab Apelle possimum pingi, & à Lysippo fingi volebat: sed quòd illorum artem cum ipsi, tum etiam sibi gloriæ fore putabat. Atque illi artifices, corporum simulacra ignotis nota faciebant: quæ vel si nulla sint, ³⁵ nihilo sint tamen obscuriores clari viri. Nec minus est Spartiæ Agesilaus ille perhibendus, qui neque pictam, neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborarunt. unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium, statuasque superavit. Atque hoc præstantis mihi fuerit & ad lætitiā animi, & ad memoriam dignitatem, si in tua scripta pervenero, quam si in ceterorum, quod non ingenium mihi solum suppeditatum fuerit tuum, sicut Timoleonti à Timæo, aut ab Herodoto Themistocli, sed etiam auctoritas clarissimi & spectatissimi viri, & in reipublicæ maximis gravissimisque causis cogniti, atque in primis probati: ut mihi non solum præconium, quod, cum in Sigæum venisset Alexander, ab Hoincro Achilli tributum esse dixit: sed etiam grave testimonium impertitum clari hominis, magnique videatur. Plectet enim Hector ille mihi Navianus, qui non tantum laudari se lætatur: sed addit etiam, à laudato viro. Quòd si à te non impetro, hoc est, si quæ te res impedi-

rit

32. *A qua te affici non magis potuisse demonstras.* Est ita in omnibus fere libris tam exaratis, quam impressis, nisi quod in Pall. tert. quint. & quæ re affici. Victoriis ex conjectura stetit, unde alii despecti. ante omnes, Egnatius, alii. no: tot librorum consensum conjectura prætulimus: quamquam eandem confirmet Vaticanus. Gubb.

33. *Erectum Themistocli fugæ redituque retinetur.* Non habent Themistocli Pall. sec. tert. quart. Medicæus, Vatic. editio Victorii. pro erectum verò Pall. sec. quart. erectam: quint. rectum. Stewech. erectas: unde Gullelm. Erechtes: quod non probat: deinde tenetur non retinetur agnosceat idem Stewech. ac Pal. quint. Grut. Idem.

34. *Qui quid se nescias.* Commendat hanc lætionem ipsa veritas, quam secutus quoque sunt Victorius ac Manutius. Lambinus tamen ait in omnibus edictis haberi quicquid seis nescias, adstruendumque eam ibat Gulelmus ex Militie Plautinæ. sequi tamen male testatur Lamb. quod in nonnullis miss. reperisset quicquid se nescias. Pall. prim. sec. quart. quint. item prima editio præferunt, tu is es, qui se nescias: Pal. tert. Grut. qui se nescias. in Mediceo fuisse notat Egnatius, Neque enim tu es is quid se nescias: ar-

chitectetur quod cuilibet optimum videtur, mihi edita est omnium iucerrima Idem.

35. *Nihilo sint tamen obscuriores clari viri.* Puffia (sateor) emendatio, sed tamen magnam & vim & clarorem tali sententiæ refundens. Alii libri o. sunt præter Pall. prim. quint. Vatic. editionem Victorii. Paulo ante legebat Henricus Stephanus simulacra ex ignotis nota faciebant, male, si non pessimè; nam omnes illius emendationes absque libris tales sunt: ita mihi nulla unquam palatum commovit. Paulò post, Nec minus est Spartiæ, legunt omnes miss. & Victorii editio. Prima tamen & Pal. tert. Nec minus enim est Spartiæ. at Pal. quart. probidentius vitiosè pro perhibendus. Iterum paucis interjacentibus verbis recepti probatissimum lætionem ex Palatino primo, numquam satis deprecandæ bonitatis, omnes imagines omnium statuasque superavit: cum eam quoque ex suis affererit Victorius, reperiatque in Vaticano, nec alieni sint Pall. tert. quint. omnes imagines hominum omnesque statuas superavit. Vulgò pro omnium agnoscent hominum, nimis languidè ad nostra. Idem.

rit (neque enim fas esse arbitror, quidquam me rogantem, abs te non impetrare) cogat fortasse facere, quod nonnulli sepe reprehendunt. scribam ipse de me: multorum tamen exemplo, & clarorum virorum. Sed, quod te non fugit, hæc sunt in hoc genere vitia. & verecundijs ipsi de se scribant, necesse est, si quid est laudandum: & prætereant, si quid reprehendendum est. Accedit etiam, ut minor sit fides, minor auctoritas; multi denique reprehendant: & dicant, verecundiores esse præcones ludorum gymniorum, qui cum ceteris coronas imposuerint victoribus, eorumque nomina magna voce pronuntiant, cum ipsi ante ludorum missionem corona donentur, alium præconem adhibeant, ne sua voce ipsi se victores esse prædicent. Hæc nos vitare cupimus: & si recipis causam nostram, vitabimus: idque ut facias, rogamus. Ac, ne forte mitere, cur, cum mihi sepe ostenderit, te accuratissimè nostrorum temporum consilia, atque eventus litteris mandaturum, à te id nunc tanto opere, & tam multis verbis petamus: illa nos cupiditas incendit, de qua initio scripsi, festinationis, quòd alacres animo sumus: ut & ceteri, viventibus nobis, ex litteris tuis nos cognoscant, & nosmetipsi vivi gloria nostra perfruamur. His de rebus, quid acturus sis, si tibi non est molestum, referas mihi velim. Si enim suscipis causam, conficiam commentarios rerum omnium. Sin autem differs me in tempus aliud: coram tecum loquar. tu interea non cessabis, & ea quæ habes instituta, perpolices, nosque diliges. Vale.

13 M. C. S. D. L. LUCCEIO Q. F.

QUAMQUAM ipsa consolatō litterarum tuatum mihi gratissima est: declarat enim summam benivolentiam conjunctam pari prudentia: tamen illum fructum ex iis litteris vel maximum cepi, quòd te præclare res humanas continentem, & optimè contra fortunam paratum armatumque cognovi. Quam quidem laudem sapientiæ statuo esse maximam, non aliunde pendere, nec extrinsecus aut bene aut male vivendi suspensas habere rationes. Quæ cogitatio, cum mihi non omnino excidisset (etenim penitus infederat) vi tamen tempestatum, & concursu calamitatum erat aliquantum labefactata, atque convulsa: cui te opitulari & video, & id fecisse etiam proximis litteris, multumque profecisse sentio. Itaque hoc sæpius dicendum, tibi que non significandum solum, sed etiam declarandum arbitror; nihil mihi esse potuisse tuis litteris gratius. Ad consolandum autem cum illa valent, quæ eleganter copioseque collegisti, tum nihil plus, quam quòd similitudinem gravitatemque animi tui perpexi: quam non imitari turpissimum existimo. ³⁶ Itaque hoc etiam fortiozem me puto, quam te ipsum, præceptorem fortitudinis, quòd tu mihi videre spem nonnullam habere, hæc aliquando futura meliora. Casus enim gladiatorii, similitudinesque ex tum rationes in ea disputatione à te collectæ, vetabant me recipere penitus diffidere. Itaque alterum minus mirum, fortiozem te esse, cum aliquid speres: alterum mirum, spe ultra teneri. Quid est enim non ita affectum, ut id non delectum, extinctumque esse fateare? Circumspice omnia membra republicæ, quæ notissima sunt tibi. nullum reperies profectò quod non fractum debilitatumve sit. quæ reperies profectò

melius ea viderem, quam tu vides; aut commemorare possem sine dolore: quamquam tuis monitis, præceptisque omnis est abjiciendus dolor. Ergo & domestica foremus, ut censes: & publica paullo etiam fortius fortasse, quam tu ipse, qui præcipis. Te enim spes aliqua consolatur, ut scribis: nos autem ³⁷ erimus etiam in omnibus desperatione fortes, ut tu tamen idem & hortaris, & præcipis. Das enim mihi jucundas recordationes conscientia nostræ, retumque eam, quas, te in primis auctore, gestimus. Præstitimus enim patriæ non minus certè, quam debuimus: plus profectò, quam est ab animo cuiusquam, aut consilio hominis postulatum. Ignosces mihi de meipso aliquid prædicanti. quarum enim tu rerum cogitatione nos levare agitudine voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero, me ab omnibus molestiis & angoribus abducam; transferamque animum ad ea, quibus secunda res ornantur, adversæ adjuvantur: tecumque & ero tantum, quantum patietur utriusque ætas, & valitudo: & si esse una minus poterimus, quam volumus; animorum tamen conjunctione, iisdem studiis ita fruamur, ut nunquam non unà esse videamur.

L. LUCCEIUS, Q. F. S. D. M. T. C. M. F.

14 SI vales, bene est: valeo, sicut soleo: paulullo tamen etiam deterius, quam soleo. Te requisivi sæpius, ut viderem. Roma quia postea ³⁸ non fuisti, quam discesserat: miratus sum, quòd item nunc miror. Non habeo certum, quæ te res hinc maxime retrahat. Si solitudine delectare, cum scribas, & aliquid agas eorum, quotum consuevi, gaudeo: neque reprehendo tuum consilium. nam nihil isto potest esse jucundius, non modò miseris his temporibus, & luctuosis, sed etiam tranquillis, & optatis: præsertim vel animo defatigato tuo, ³⁹ qui nunc quietem quarit ex magnis occupationibus: vel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quòd alios delectet; ipsum laudibus illustret. Sin autem, sicut hic dum eras, lacrymis ac tristitia te tradidisti: doleo, quia doles, & angere: non possum te non, si concedis, quòd sentimus, ut liberius dicamus, accusare. Quid enim? tu solus aperta non videbis, qui propter acumen occultissima perspicias? tu non intelliges, te querelis quotidianis nihil proficere? non intelliges duplicari sollicitudines, quas elevare tua te prudentia postulat? Quòd si non possumus aliquid proficere suadendo: gratia contentidimus, & rogando, si quid nostra causa vis, ut istis te molestiis laxes, & ad convictum nostrum redeas, & ad consuetudinem, vel nostram communem, vel tuam solius, ac propriam. Cupio non obtundere te, si non delectare nostro studio: cupio deterrere, ne permanes in incepto, cum duæ res istæ contrariæ me conturbent: ex quibus, aut in altera mihi velim, si potes, obtempere; aut in altera non offendas. Vale.

M. CICERO, L. LUCCEIO, Q. F. S.

15 OMNIS amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in his litteris, quas à te proximè accepi: non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus, & optatus. dicerem, jucundus, nisi id verbum in omne tempus perdidissem. neque ob eam unam causam, quam tu suspicaris, & in qua me lenissimis & amantissimis verbis utens, re: graviter accusas: sed quòd, illius tanti vulneris quæ remedia esse debebant, ea nulla sunt.

Quid

36. Itaque hoc etiam fortiozem me puto.] Ursinus ex aliquo vetere ma. cebat. Atque hoc fortiozem: quod in nullo nostrorum comparet, & habet ille mirabiles libros, ut omnino cum Grutero nostro existimem cum plurima domi confuixisse, quæ deinde alii, ipso ignaro, nobis obtruserunt tanquam veterum exemplarium varias lectio- nes. hoc semel dictum sit, ne quis ignoret tati ejus à me emendationes & animad. orationes haberi, cum præteriero. Gebb.

37. Erimus etiam in omnibus desperatione fortes.] Vulgò, in omni desperatione s. cum alius codex præ se ferat, in omnium rerum desperatione s. sed nostra omnino melior, quem accepimus ex Pall. pr. tert. quint. Gruter. Vatic. videturque idcirco a lectio immutata, quia non cuius pueri plana & obvia: sed non sic rursus in alia. Idem.

38. Non fuisti quam discesserat.] Adtipulantur quidem omnes Pall. vulgata lectioem quam à me discesserat; sed tamen veterum omnino est nostra, quam acceptam referimus Victorio ac Vaticano; sub-

intelligitur (ut etiam rectè notavit Lambinus) Cæsar, cuius nomen subterfice solebat, consulatur epistole ad T. Pomponium; sic lib. ix ep. 6 & 17. Idem.

39. Qui nunc quietem quarit.] Sic edidit ex Mediceo Victorius: neque dissentit Vaticanus, in nostris omnibus refidet vulgaris lectio requiem. sic paullo post ex Pall. prim. quint. Vaticano lego: non possum te non, si concedis, ut liberius dicamus, accusare. ceteri corrupti serè sunt, stabiluntque nonnihil hæc nostram, si erroris causam altius persequaris: vulgò nec possum te, si conc. ut l. d. non accusare. paullo post pro eleavare Gulielmus in duobus suis libris invenit alleviare. sequentibus non longo intervallo, ex Pal. sec. anti. quibusdam codice libenter legitur: & consuetudinem vel n. unica eam litera minus (quod est familiare cum duplicantur eadem) redas: non inconcinnè, & puto verius quam est in vulgatis. Idem.

Quid enim? ad amicisne confugiam? quam multi sunt? habuimus enim ferè communes: quorum alii occiderunt; alii nescio quo pacto obdurerunt. ⁴⁰ Tecum vivere possem, equidem & maximè vellem: vestulas, amor, consuetudo, studia paria, ⁴¹ quod vinculum quasi deest nostræ conjunctionis. Possumusne igitur esse una? nec mehercule intelligo, quid impedit. sed certè adhuc non fuimus, cum effemus vicini in Tusculano. in Puteolano. Nam quid dicam in urbe? in qua, cum forum commune sit, vicinitas non requiritur. Sed casu nescio quo in ea tempora nostra aias incidit, ut, cum maximè florere nos oporteret, tum vivere etiam puderet. Quod enim mihi poterat esse perfrugium, spoliato & domesticis, & forensibus ornamentis, atque solatiis? litteræ, credo, quibus utor assidue. Quid enim aliud facere possum? sed nescio quomodo ipsa illa excludere me à portu, & perfrugium videntur, & quasi exprobrare, quod in ea vita maneam, in qua nihil inest, ⁴² nisi propagatio miseriam temporis. Hic tu ea me abesse urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit? summum sit odium temporum, hominum, fori, curiæ? Itaque sic litteris utor, in quibus consumo omne tempus, non ut ab his medicinam perpetuam, sed ut exiguum doloris oblivionem petam. Quod si id egissemus, ego, atque tu, quod ne in mentem quidem nobis veniebat, propter quotidianos meos, omne tempus unà fuisset: neque me valitudo tua offenderet, neque re mæror meus: quod, quantum fieri poterit, consequamur. Quid enim est utrique nostrum aptius? Prope diem te igitur videbo.

M. T. CICERO S. D. TITIO.

¹⁶ **E**TSI unus ex omnibus minimè sum ad te consolandum accommodatus, quòd tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem: tamen, cum longius à summis ludis acerbitate meus abesset dolor, quàm tuus, statui nostræ necessitudinis esse, meæque in te benivolentiæ, non tacere ⁴³ tanto in tuo mærore tamdiu: sed adhibere aliquam modicam consolationem, quæ levare dolorem tuum posset, si minùs sanare potuisset. Est autem consolatio pervulgata quidem illa maxime, quam semper in ore atque in animo habere debemus, homines nos non esse meminimus, ea lege natos, ut omnibus telis fortunæ proposita sit vita nostra: neque esse recusandum, quominùs ea, qua nati sumus, conditione vivamus: neve tam graviter eos calus feramus, quos nullo consilio vitare possumus; eventisque aliorum memoria repetendis, nihil accidisse nobis novi cogitemus. Neque hæc, neque ceteræ consolationes, quæ sunt à sapienissimis viris usurpatæ, ⁴⁴ memoratioraque litteris proditæ, tantum videntur proficere

debere, quantum status ipse nostræ civitatis, ⁴⁵ & hæc prolatio temporum perditorum: cum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt, minùs autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quàm si eosdem bona, aut denique aliqua republica perdidissent. Quòd si tuum te desiderium movet, aut si tuarum rerum cogitatione marces: non facile exhauriri tibi istum dolorem posse universum puto. sin illa te res cruciat, quæ magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, miserias lugeas: ut ea non dicam, quæ sapissimè & legi, & auctivi, nihil iuali esse in morte, in qua si resideret sensus, immortalitas illa potius, quàm mors dicenda sit; sin sit amissus, nulla videri miseria debeat, quæ non sentiat: hoc tamen non dabitans confirmare possum, ea miseri, parari, impendere reipublicæ, quæ qui reliquerit, nullo modo mihi quidem ⁴⁶ deceptus esse videatur. Quid est enim jam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati, ac salutis loci? non, mehercule, quemquam auctivi hoc gravissimo, pestilentissimo anno, adolescentulum, aut puerum mortuum, qui mihi non ⁴⁷ à diis immortalibus exceptus ex his miseris, atque ex iniquissima conditione vita, videretur. Quare, si tibi unum hoc detrahi potest, nequid iis, quos amasti, mali putes contigisse: permultum erit ex mærore tuo diminutum. Relinquetur enim simplex illa jam cura doloris tui, quæ non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum propriè referetur: in qua non est jam gravitatis ac sapientiæ tur, quam tu à puero præstitisti, ferè immoventius casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseria maloque sejunctus. Etenim eum semper te, & privatis in rebus, & publicis præstitisti, tuenda tibi ut sit gravitas, & constantiæ servendum. Nam, quod allatura est ipsa diurnitas, quæ maximos ludus vetustate tollit, ⁴⁸ id nos præcipere consilio prudentiaque debemus. Etenim si nulla unquam fuit, liberis amissis, tam imbecillo mulier animo, quæ non aliquando lugendi modum fecerit: certè nos, quod est dies allatura, id consilio antefere debemus: neque expectare temporis medicinam, quam representare ratione possumus. His ego litteris si quid profecisset, existimabam optandum quidam me esse affectum: sin minis forte valuissent, ⁴⁹ officio tamen esse functurum benivolentissimi atque amicissimi; quem me tibi & fuisse semper existimes velim, & futurum esse confidas.

M. C. S. D. P. SEXTIO, P. F.

¹⁷ **N**ON oblivione amicitia nostræ, neque intermissione consuetudinis meæ, superioribus temporibus ad te nullas litteras misi; sed quòd priora tempora in ruinis reipublicæ, nostrisque

40. *Tecum vivere possem, equidem & maxime vellem.*] Hunc locum præcelsus intellexit Victorius, ut ex ipsius distinctione appareat, quam & nos expressimus. Deest enim particula *si vel utrumque* & sic est in Pall. prim. & tertio. nam Pal. sec. *tecum equidem vivere possem, & max. v.* Lambini: as scripturas, quia in ipsius capite non oriebantur, vitiosas proclamat, & mavult ex suo ingenio, *Tecum vivere posse equidem maxime vellem*; in quem tamen propondet Pal. quart. liber dubia fidei; *Tecum vivere possem, equidem velle.* Canterus tamen correctum ibat, *Tecum vivere possem, equidem maxime vellem.* Pal. quint. *Tecum vivere possem, & maxime quidem vellem.* Catullus: *Tecum ludere sic ut ipsa possem.* nam & ibi deest, *utrumque* Gebb.

41. *Quod vinculum quasi deest nostræ conjunctionis.*] Sic est in P. lat. pr. ac Vatic. denique editione Victorii: nisi quod ille *conjunctioni*. Vulgati libri, *quod vinculum, quæ res deest.* sed Pal. sec. Grut. *id est.* ex utraque parte mendosi. paulò post Pall. pr. sec. tert. *ne mehercule.* quart. *nunc mehercule,* non *ne mehercule.* & Pall. sec. tert. Stewech. *impedit at.* legerent ergo: *Na mehercule intelligo, quid impedit at.* Insuper enim in re tonfirmanda se. eriore, geminare asseverationem. Omnino antecedentia ac sequentia hæc lectionem desiderant. *Idem.*

42. *Nisi propagatio miseriam temporis.*] Non intelligo scripturam Palat. sec. *propagatio*: qu. uti item *propugnatio*. Alii habent curiosiores, semper novare parati: quibus adnotari. *Idem.*

43. *Tanto in tuo mærore tamdiu.*] Hæc omnia habent pro glossa Gruterus noster, sicut & illud paullo post *potuisset* item *mollicam consolationem*, & malloque solum legi, *me tacere, sed adhibere aliqua, quæ levare dolorem tuum posset, si minis sanare.* quæ tamen præferunt m. omnes. *Idem.*

44. *Memoriaque litteris prodita.*] Male vulgo & inserunt ante *litteris*: nam litteris res memorie produntur, beneficio litterarum & scientiæ aut ope. sic autem legunt o. Pall. Grut. Stewech. Victorii editio. *Idem.*

45. *Et hæc perturbatio temporum perditorum.*] Pall. pr. sec. tert. quint. *superne probatio*: quod & in Gruteriano erat, sed correctum postea *exprobatio*. *Idem.*

46. *Deceptus esse videatur.*] Nihil mutandum: nam in permutatione dicitur decipi, cum deterius acciperit, meliore amisso. videatur Plauti Trinumus. Sic habent omnes Pall. Grut. nisi quod in sec. *decepto*, frivolum ergo aliorum *directus ut ereptus*. *Idem.*

47. *A diis immortalibus exceptus ex his miseris.*] Elegantiissima est hæc Victorii lectio, quod & hic *ut in omnibus* sequuti sumus. Nostri ferè omnes *ereptus*, quod glossam respicit. tert. *eruptus*. & videtur Pal. quint. habuisse quid simile, nam raturam ex cepit. Paullo post pro *sejunctus*, Pal. quint. *miseria maloque dejunctus*. puto reponendum *disjunctus* ut supra a'iquoties. *Idem.*

48. *Id nos præcipere consilio.*] Sic est in editione primâ, admonuitque Victorius: invenique hoc verbi in Pall. pr. quint. quorum hic glossam habet ad interiore oram *anticipare*. Hoc verbum & aliis scriptoribus, restitutum in reperiendorum nostrorum vellebulo. ceterum itam autem Pal. sec. legit, *quæ maximos ludus tollit*, omisso *ut* *vetustate*, quod ut glossam recte etiam advertit Henricus Stephanus lib. 11 Schediasmatum. *Idem.*

49. *Officio tamen esse functurum.*] Sic est in Pall. prope omnibus, Grut. Stewech. Peck. aliis *functum*, quod Pal. sec. suo loco ignorat plane. ceterum *τὸ, optatum*, sicut & *τὸ, sorte valuissent* pro glossematibus oboluerunt Gruteri nostro. *Idem.*

iterisque jacerunt: posteriora autem me à scribendo, tuis injuriosissimis atque acerbissimis incommodis, retardant. Cum vero & intervallum jam satis longum fuisset, & tuam virtutem amnicæ magnitudinem diligentius essem mecum recoratus: non putavi esse alienum institutis meis, hæc ad te scribere. Ego te, P. Sexti, & primis temporibus illis, quibus in invidiam absens, & in erimen vocabare, defendi: & cum in tui familiarissimi judicio ac periculo 50 tuum erimen conjungeretur, ut potui accuratissime te tuamque causam tutatus sum: & proxime, recenti adventu meo, cum rem aliter institutum offendissem, ac mihi placuisset, si assuissem; tamen nulla se salutis tux defui: cumque eo tempore invidia annonæ, inimici non solum tui, verum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius judicii, multaque alia reipublicæ vitia, plus quam causa ipsa veritasque valuissent: Publio tuo neque opera, neque consilio, neque labore, neque gratia, neque testimonio defui. Quamobrem, omnibus officiis amicitia, diligenter à me sanctorumque servatis, ne hoc quidem præmittendum esse duxi, te ut hortarer, rogaremque, ut & hominem te, & vitam esse meminisses, id est, ut & communem, incertumque casum, quem neque vitare quisquam nostrum, nec prælare ullo pacto potest, sapienter ferres; & dolori fortiter ac fortunæ resisteres: cogitareque, & in nostra civitate, & in ceteris, quarum rerum potita sunt, multis fortissimis atque optimis viris, injustis judiciis, tales casus incidisse. Illud utinam ne verè scriberem, ea te republica carere, in qua neminem 51 prudentem hominem res ulla delectet. De tuo autem filio, vereor, ne, si nihil ad te scripserim, 52 debitum ejus virtuti videar testimonium non cepisse: sin autem omnia, quæ sentio, perscripserim; non refricem meis litteris desiderium, ac dolorem tuum. Sed tamen prudentissimè facies, si illius pietatem, virtutem, industriam, ubiqueque eris, tuam esse, tecum esse duces. nec enim minus nostra sunt, quæ animo complectimur, quam quæ oculis intuemur. Quamobrem & illius eximia virtus, summusque in te amor, magnæ tibi consolationi debet esse; & nos, ceterique, qui te non ex fortuna, sed ex virtute tua pendimus, semperque pendemus; 53 & maxime animi tui conscientia, cum tibi nihil merito accidisse reputabis, & illud adjunges, homines sapientes turpitudine, non casu; & delicto suo, non aliorum injuria commoveri. Ego, & memoria nostræ veteris amicitia, & virtute atque observantia filii tui monius, nullo loco deero, neque ad consolandum, neque ad levandum fortunam tuam. Tu si quid ad me forte scripseris, persciam, ne te frustra scripseris arbitrere.

18

M. CICERO S. D. 54 F. FADIO.

ETSI egomet, qui te consolari cupio, consolandum ipse sum; propterea quòd nullam rem gravius jamdudum tuli, quam incommodum tuum: tamen te magnopere non hortor solum, sed etiam, pro amore nostro, rogo atque oro, te colligas, virumque præbeas, & qua conditione omnes huncines, & quibus temporibus nati sumus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit, quam fortuna abstulit: propterea quòd adeptus es, quod non multi homines novi; amivisti, quæ plurimum homines nobilissimi. Ea denique videtur conditio impendere legum, judiciorum, temporum, ut optimè actum cum eo videatur esse, qui quam levissima pœna ab hac republica discesserit. Tu vero, qui & fortunas, & liberos habeas, & nos ce-

50. Tuum erimen conjungeretur, ut potui.] Sic omnes mss. ac Victorius: alii tamen tuum nomen conj. quam potui. verum id erimen irreprobitum putat esse Gulielmum: neque ego dissentio. Gebb.

51. Prudentem hominem res ulla delectet.] Hoc modo emendavit docti, cum esset in Med. desisset, talisque error & nostris contigit mss. desereret ingentes. Idem.

52. Debitum ejus virtuti videar testimonium non cepisse.] Non erat Lambini, jus ac majestatem omnibus antiquis codicibus eripere, illisque proculcatis suum dedisse reponere: Tenemus firmetur hoc, ex quinque Pall. Gruteriano, duobus Gulielmii, editionibus omnibus Idem.

53. Et maxime animi tui conscientia.] Sic emendavit primus hunc locum Bap. Equatius, cum in Mediceo reperisset, & maxime ami-

terosque necessitudine, & benivolentia tecum conjunctissimos: quumque magnam facultatem sis habiturus, nobiscum, & cum omnibus tuis vivendi: & cum unum sit judicium, ex tui multis, quod reprehendatur, ut quod una sententia, caque dubia, potentia alicujus condonatum existimetur: omnibus his de causis debes istam molestiam quam lenissimè ferre. Meus animus erit in te, liberisque tuos semper, quem tu esse vis, & qui esse debet.

CICERO RUFO.

19

ETSI mihi numquam dubium fuit, quin tibi essem carissimus; tamen quotidie magis id percipio: exstatque id, quod mihi ostenderas quibusdam litteris, hoc te studiosiorem in me colendo fore, quam in provincia fuisses, (etsi, inco judicio, nihil ad tuam provinciale officium addi potest) quo liberius judicium esse posset tuum. Itaque me & superiores litteræ tuæ admodum delectaverunt, quibus & expectatum meum adventum abs te amanter videbam, & cum aliter res cecidisset ac putasses, te meo consilio magnopere esse latatum: & his proximis litteris magnum cepi fructum & judicii, & officii tui; judicii, quòd intelligo, te, id quod omnes fortes ac boni viri facere debent, nihil putare utile esse, nisi quod rectum honestumque sit; officii, quòd te mecum, quodcumque cepissem consilii, polliceris fore: quo neque mihi gratius, neque, ut ego arbitror, tibi honestius esse quidquam potest. Mihi consilium capium jamdudum est: de quo ad te, non quòd celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilii, tali tempore, quasi quædam admonitio videatur esse officii, vel potius efflagitatio ad coeundam societatem vel periculum, vel laboris. Cum vero ea tua fit voluntas, humanitas, benivolentia erga me, libenter amplector talem animum: sed ita (non enim dimittam pudorem in rogando meum) si feceris id, quod ostendis, magnam habebis gratiam: si non feceris, ignoscam: & alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitror. Est enim res profectò maxima. quid rectum sit, apparet: quid expediat, obscurum est: ita tamen, ut, si nos ii sumus, qui esse debemus, id est, studio digni, & litteris nostris, dubitare non possumus, quin ea maxime conducant, quæ sunt rectissima. Quare tu, si simul placebit, statim ad me venies. sin idem placebit, atque eodem, nec continuo poteris: omnia tibi ut nota sint, faciam. Quidquid statueris, te mihi amicum; sin id quod opto, etiam amicissimum judicabo.

CICERO RUFO.

20

QUO modo potuissimè, te convenissem, si eò, quòd constitueras, venire voluisses. Quare etsi mei commodi causa commovere me noluisti, tamen ita existimes velim, me antelatum fuisse, 55 si ad me mississes, voluntatem tuam commodo meo. Ad ea, quæ scripsisti, commodius equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si M. Tullius, scriba meus, adesset: à quo mihi exploratum est, in rationibus dumtaxat referendis, (de ceteris rebus affirmare non possum) nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem, aut estimationem tuam. dein, si rationum referendarum jus vetus, & mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro conjunctione nostræ necessitudinis contulissimè, con fecissemque, non fuisset. Quod igitur fecissem ad urbem, si consecructo pristina maneret: id, quum lege Julia relinquere rationes in pro-

54. T. FADIO.] Sic est in Pal. quint. Vaticano. sicque edidit Victorius & Lambinus. vulgò T. Fabio. male. Fabium enim nobilissimum. hic autem fuit homo novus, ut innuit ipse Cicero. Idem.

55. Si ad me mississes.] Ita est in Pal. quinto, Vaticano, Victorii editione: fuissetque credo in reliquis, nisi tota hæc epistola desisset Pal. secundo, tertio, Gruteriano, Stewechiano. vulgò venisses. Principio epistolæ scripsi quomodo non quoquo modo: auctoritate Pall. prim. quart. quat. Vatic. editionum primæ ac Victorianæ. Idem.

provincia necesse erat, eisdemque totidem verbis referre ad ararium, fedi in provincia. Neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem: ⁵⁶ sed tibi tibi tantum, quantum me tribuisse numquam me poenitebit. totum enim scribam meum, quem tibi video nec esse suspectum, tibi tradidi. tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adiunxisti. Rationes confectæ me absente sunt tecum, ad quas ego nihil adhibui præter lectionem. Ita accepi tecum à meo servo scriba, ut eundem acceperim à fratre tuo. Si honos is fuit, majorem tibi habere non potui: si fides, majorem tibi habui, quam pæne ipsi mihi. si providendum fuit, ne quid aliter, ac tibi & honestum & utile esset, referretur: non habui, ⁵⁷ cui potius id negotii darem quam darem. Illud quidem certè factum est, quod lex jubebat, ut apud duas civitates, Laodicensem, & Apameensem, quæ nobis maximè videbantur, quoniam ita necesse erat, ⁵⁸ rationes confectas, & consolidatas deponeremus. Itaque huic loco primùm respondeo, me, quamquam iustus de causis rationes deferre properarim, tamen te expectaturum fuisse, nisi in provincia relictas rationes pro latis haberem. Quamobrem de Volusio quod scribis, non est id rationum. docuerunt enim me periti homines; in his cùm omnium peritissimus, tum mihi amicissimus, C. Camillus, ad Volusium transferri nomen à Valerio non potuisse: sed prædes Valeriano teneri: neque id erat HS xxx, ut scribis, sed HS xlix. Erat enim nobis curata pecunia Valerii mancipis nomine: ex qua reliquum quod erat in rationibus, retuli. Sed sic me & liberalitatis fructu privas, & diligentia, & (quod in minimè tamen laboro) mediocritas etiam prudentia. Liberalitatis, quod mavis scribæ mei beneficio, quam meo, legatum meum, præfectumque Q. Leptram, maxima calamitate levatos; cùm præsertim non deberent esse obligati: diligentia, quod existimas de tanto officio meo, tanto etiam periculo nec scisse me quidquam, nec cogitavisse; scribam, quidquid voluisset, cùm id mihi ne recitavisset quidem, retulisse: prudentia, ⁵⁹ cùm rem à me non inspicienter excogitatum, ne cogitatum quidem putes. Nam & Volusii liberandi meum fuit consilium: & , ut multa tam gravis Valerianis prædibus, ipsique T. Matio depelleretur, à me iniuria ratio est: quam quidem omnes non solum probant, sed etiam laudant: & , si verum scire vis, hoc uni scribæ meo intellexi non nimium placere. Sed ego putavi esse viri boni, cùm populus suum servare, consulere fortunis tot vel amicorum, vel civium. ⁶⁰ Nam de Lucio est ita actum, ut auctore Cn. Pompejo, ista pecunia in fano ponere-

tur. id ego agnovi meo iussu esse factum. qua pecunia Pompejus est usus, ⁶¹ et tua, quam tum deposuerat Sextius. Sed hæc ad te nihil intelligi perinere. Illud me non animadvertisse, molestè ferrem, ut ad scriberem, te in fano pecuniam iussu meo deposuisse, nisi ista pecunia gravissimè esset, certissimèque monumentis testata, cui data, quod senatus consulto, quibus tuis, quibus meis litteris P. Sestio tradita esset. Quæ cum viderem tot vestigiis impressa, ut in his errari non posset: non adscripsi id, quod tua nihil referebat. ego tamen adscripsisse mallem, quam id te video desiderare. Sicut scribis tibi id esse referendum, idem ipse sentio: neque in eo quidquam à meis rationibus discrepante tuæ. Adde enim tu, meo iussu; ⁶² quod ego quidem non addidi: nec causa est, cur negem: nec, si esset, & tu nolles, negarem. Nam de H-S nongentis millibus, certè ita negotium est, ut tu, si frater tuus referri voluit. Sed, si quid est ⁶³ cùm de logio parum gratiosum est) quod ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere possum: de eo mihi, cùm senatus consulto non sum usus, quid per leges liceat, considerandum est. ⁶⁴ te certè in pecunia exacta ita afferre ex meis rationibus relatis non oportuit, nisi quid me fallit: sunt enim alii peritiores. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quæ interesse tua, aut etiam velle te existimem, si ullo modo facere possum. Quod scribis de beneficiis: scito à me & tribunos militares, & præfectos, & contubernales duntaxat meos delatos esse. In quo quidem ratio me fecerit. liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam dari. postea certior sum factus, triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationes retulisset. Sane molestè tui, non illa beneficia tuæ potius ambitioni reservata esse, quam mea, qui ambitione nihil uter. De centurionibus tamen, & de tribunorum militarium contubernalibus, res est in integro. genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat. Reliquum est de H-S centum millibus: de quibus memini mihi à te Myrina litteras esse allatas, non mei errati, sed tui: in quo peccatum videbatur esse, si modò erat, fratris tui, & Tullii. Sed cùm id corrigi non posset, quod, jam depositis rationibus, ex provincia decessimus: credo me quidem tibi pro animi mei voluntate, proque ea spe facultatum, quam tum habebamus, quam humanissime potuerim, rescriptis. Sed neque tum me humanitate litterarum mearum obligatum puto, neque tuam hodie epistolam de H-S centum sic accepisse, ut ii accipiunt, quibus epistolæ per hæc tempora molestæ sunt. Simul illud cogitare debes, me omnem

PC-

56. Sed tibi tibi tantum, quantum me tribuisse numquam me poenitebit.] Auctores, sunt provocabo tibi Pall. prim. quart. quintus, editioque Victorii: & posteriore me, Vatie. Medieus atque editio Victoriana. Gebb.

57. Cui potius id negotii darem quam darem.] Per nos vœva potius sit hæc Ciceroni lacuna, quam ut impleatur aliorum pluvia ac sordida aqua: sic autem est in Pal. pr. ac Vaticano. nam Pal. quartus ac prima editio; cui potius id negotii darem quam tibi, sic & Pal. quint. nisi quod id negotium. Lambinus tamen eundem non habui cui potius id negotii darem. illud q. vulgò, cui potius id negotii darem, quam scribit meo. Unde faciebat H. Stephanus commendarem quod non dicam quale sit. Pantagathus verò referente Urfino; non habui cui potius id negotii darem quam darem illud &c. Idem.

58. Rationes confectas & consolidatas deponeremus.] Sic Pal. quint. unus Maffei, omnes denique Lambini. Quid sit autem consolidare rationes, suggeresse Alconius in 111 Verrinam; ad verbum quadrarint. Quadrarint (inveniens) solida fassa fuerint, ut neque plus quidquam, neque minus inveniatur in summa. Ubi enim ratio sine fraude est, difficile est sexcenta detractis quadrangentis quadrari vel solida fieri, quin minus aut plus aliquid reperitur. Victorius consulas, ex Med. Pal. pr. solutas. quart. consulas alii conlatas vel consignatas habent. Idem.

59. Cùm rem à me non inspicienter excogitatum, ne cogitatum quidem putes.] Libuit amplecti emendationem Victorii tanto opere laudatam ac probatam Lambino, eò magis, quod cum Mediceo eodeme congruant Pall. tres. Veneta editio princeps; cùm rem à me non inspicienter excogitatum quidem putes. Veneti deinde ediderunt; cùm rem à me non inspicienter quidem cogitatum putes. Vulgata tamen lectio etiam Lambino tolerabilis videbatur, cùm rem à me non inspicienter actam, ne cogitatum quidem putes. Idem.

60. Nam de Lucio est ita actum.] Scaliger ad Catullum Lucello,

quod nullibi reperio, & puto verum non esse. alii Lucretio, alii Logeo. Idem.

61. Ut tua, quam tum deposuerat Sextius.] Sic habet ead. gattissimus Pal. primus. quart. quam tua tamen quam depos. Sext. quint. tua tamen quam deposuerat Sextius. Alii, quam tum deposuerat sextus. Idem.

62. Quod ego quidem non addidi.] Est à Palat. quinto, Vatieano, editione Victorii; nec longè abeunt reliqui duo, representantes, quod ego qui non addidi. Anton. Augustinus; quod ego tum: non addidi: nostra omninò melior ac Cicerone dignior, licet eam vel decem Urfini carpant. Vulgò quod ego nunquam addidi. Idem.

63. Cùm de logio parum gratiosum est.] Mirum agitur locus, quem compositum ivit Scaliger, & in eo mire aliis satis fecit, Lucello pro logio repouendo. Nos ut in his Cimneriis nihil post alios earnere possimus, ita nihil eupide, nihil temerariè fecisse videri volumus. habebat Medieus: quom de Logeo parum gravissimum est. Ex quo emendat Egnatius, quando de Lucio parum gravissimum est. Pal. primus, quem non inferiori bonitate Medic. experimur, quomodo de logeo parum gravissimum est: alii: quando de logio parum gratum est. Alii: quando de logio parum ratum visum est: Eligat inde quod quisque velit: Ego cum Claudiano, navabo operam, ne eximium stimulando cunctis habent. Idem.

64. Te certè in pecunia exacta ita afferre.] Nullum mihi fore periculum judicavi si sequer Victorii editionem; & à vulgata una littera discederem; illa enim esset. Ceterum Politiani liber; te pecunia exacta ista. cum in Pall. quarto ac quinto refert; te certè in pecunia exacta ista referre; nec multum differant L. ambiniavi ac Medic. ut notat Egnat. te certe in pecunia exacta ista referre. unde Dionysius ille nimis liber fecit, te certè pecunie abs te exacta rationem referre. Idem.

pecuniam, quæ ad me salvis legibus pervenisset, Ephesi apud publicanos deposuisse: id fuisse H-S XXII: eam omnem pecuniam Pompejum abtulisse: quod ego sine æquo animo, sive iniquo fero: ut de H-S centum æquo animo ferre debes, & existimare eo minus ad te vel de tuis cibariis, vel de mea liberalitate pervenisse. Quod si mihi expensa ita H-S centum rursus, tamen, quæ tua est suavitas, quique in me amor, nolle à me hoc tempore affirmationem accipere. nam numeratum si cuperem, non erat. Sed hæc iocium me putato, ut ego te existimo. Ego tamen, cum Tullius tute redierit, mitam cum ad te, si quid ad rem putabis pertinere. Hanc epistolam cur non sciendi velim, causa nulla est. Vale.

21 M. T. C. S. D. 65 L. MESCINIO.

GRATÆ mihi tuæ litteræ fuerunt; ex quibus intellexi, quod etiam sine litteris arbitrabar, te summa cupiditate affectum esse videndi mei: quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam. nam tecum esse, ⁶⁶ ita mihi omnia, quæ opto, contingant, ut vehementer velim. ⁶⁷ Ut enim cum esse major & virorum, & civium bonorum, & iucundorum hominum, & amantium mei copia: tamen erat nemo, quicum essem libentius, quam tecum; & pauci, quibus cum essem æque libenter, hoc verò tempore, cum alii inrerierint, alii absint, alii mutati voluntate sint: unum, mediis fidis, tecum diem libentius posuerim, quam hoc omne tempus cum pleisque eorum, quibus cum vivo necessario. Noli enim existimare, mihi solitudinem non iucundiorē esse, quæ tamen ipsa uti non licet, quam sermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto uno, aut summum altero. Itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum censeo, litteris nostris: præterea conscientia etiam consiliorum meorum. Ego enim is sum, quemadmodum tu facillimè potes existimare, qui nihil unquam mea potius, quam meorum civium causa fecerim: cui nisi invidisset is, quem tu numquam amasti; (me enim amabas) & ipse beatus esset, & omnes boni. Ego sum, ⁶⁸ qui nullius vim plus valere volui, quam

honestum otium: idemque, cum illa ipsa arma, quæ semper timueram, plus posse senti, quam illum consensum bonorum, quem ego idem effeceram: quavis tuta conditione pacem accipere malui, quam viribus cum valentiore pugnare. Sed hæc, & multa alia coram brevi tempore licebit. Neque me tamen ulla res alia Romæ tenet, nisi expectatio rerum Africanarum. videtur enim mihi res in propinquum adducta discrimen. Puto autem mea nonnihil interesset: (quamquam id ipsum, quid interfit, non sanè intelligo;) verumtamen, quicquid illinc nuntiatum sit, ⁶⁹ non longe abesse à consiliis amicorum. Est enim res iam in eum locum adducta, ut, quamquam multum interfit inter eorum causas, qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuimur putem. Sed planè animus, qui dubiis rebus forsitan fuerit infirmior, desperatis confirmatus est multum: quem etiam tuæ superiores litteræ confirmarunt: quibus intellexi, quam fortiter injuriam ferres: juvitque me, tibi cum summam humanitatem, tum etiam tuas litteras profuisse. Verum enim scribam: teneoriæ mihi animo videbare: sicut omnes ferè, qui vita ingenua, in beata civitate & in libera viximus. Sed, ut illa secunda moderatè tulimus: sic hanc non solum adversam, sed funditus everfam fortunam fortiter ferre debemus; ut hoc saltem in maximis malis boni consequamur, ut mortem, quam etiam beati contemnere debeamus, propter quod nullum sensum esset habitura, nunc sic affecti, non modò contemnere debeamus, sed etiam optare. Tu, si me diligis, fruere isto otio, tibique persuade, ⁷⁰ præter culpam ac peccatum, quæ semper caruisti, & carebis, homini accidere nihil posse, quod sit horribile, aut pertimescendum. Ego, si videbitur recte fieri posse, ad te veniam brevi: si quid acciderit, ut mutandum consilium sit, te certiorē faciam statim. Tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut istinc te ne movesas tam infirma valitudine, nisi ex me prius quæseris per litteras, quid te velim facere. Me velim, ut facis, diligas, valitudinique tuæ & tranquillitati animi servias.

65. L. MESCINIO.] Ita Pall. pr. quint. & alius vetus codex: nec longè abit Victorius cum suo Mescino. vulgò Mescinio. Gebh.

66. Ita mihi omnia, quæ opto, contingant.] Secutus sum & hic editionem Victorii, præeunte tamen Lambino & eandem in suam admittente. vulgò: Ita mihi commoda omnia, quæ opto, contingant: cum Pall. pr. fec. quart. quint. habet Stewech. & Gruterianus; Ita mihi communia (quart. quint. communia mihi) omnia quæ opto. His omnibus putò melius Pal. tert. Ita mihi coram omnia, quæ opto, contingant. Nam inde scaturit illud communia. Nam & commoda & communia additament. est, ut etiam post Ep. 3. fin. & omnia additum est in 5. Item.

67. Ut enim cum esse major.] Licet hic Tulliani isti Simii reclamant, tamen hæc lectio non addicentibus eam omnibus nisi vindicavi Ciceroni nostro, cui post Victorium in his Epistolis (facinuram

abominor & lividam mentem) plurimum omnium bene fecimus: Sic autem habent Pall. o. Grut. editio prima ac Victorii. Alii etenim. Id.

68. Qui nullius vim plus valere volui.] Si penes me stare abjicerem cum Pal. secut. illud plus ut minime necessarium, suaque absentia plus elegantia relicto. Quod autem legit Lambinus Ego sum is, qui &c. in nullo Palatinorum codicum reperi, nisi quod eandem lectionem ex Stewech. notet Gulielmius. Item.

69. Non longè abesse à consiliis amicorum.] Pyrrhonica Lambinum occupavit hæsitatio de verbo velim: at ego idem Stoica constantia tollo, ex Pall. omnibus, Gruteriano, Vaticano; editione Victorii; sicut & paulò statim pro vocabulo ipsa. Idem.

70. Præter culpam ac peccatum, quæ semper caruisti.] Sic est in Pall. quatuor, Grut. Vaticano, editione primâ ac Victorii. Pal. Tert. culpam ac penam quæ, male. vulgò, quo. Idem.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM LIBER SEXTUS,

A D

A. TORQUATUM ET CETEROS.

1 M. CICERO. S. D. A. TORQUATO.



EST ca perturbatio est omnium rerum, ut sit quemque fortunæ maximè pœniteat: nemoque sit, quin ubi vis, quam ubi, ubi est, esse malit: tamen mihi dubium non est, quin hoc tempore, bono viro Romæ esse miserimum sit. Nam, etsi, quocumque in loco quisquis

est, idem est ei sensus, & eadem acerbitas ex interitu rerum & publicarum, & suarum: tamen oculi augment dolorem; qui ea, quæ ceteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere à miseris cogitationem sinunt. Quare eisi multarum rerum desiderio te angere necesse est: tamen illo dolore, quo maximè te conficit audio, quod Romæ non sis, antinam tum libera. Et si enim cum magna molestia tuos, tuaque desideras: tamen illa

1. Quis ubi vis, quam ubi ubi est, esse malit.] Concepior foret hæc orationis complexus si obtemperes Pall. quart. quint. illud ubi longum

illa quidem, quæ requiris, suum statum tenent: nec melius, si tu adefles, tenerent: nec sunt ullo in proprio periculo. Nec debes tu, cum de tuis cogitas, aut præcipuam aliquam fortunam postulare, aut communem recusare. De te autem ipso, Torquate, est tuum, sic agitare animo, ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum desperationem, aut timorem. Nec enim is, qui in re adhuc iniustus, quam tua dignitas postulabat, fuit, non magna signa dedit animi erga te mitigari. Nec tamen is ipse, à quo salus petitur, habet explicatam aut exploratam rationem salutis sue. Cunque omnium bellorum exitus incerti sunt; ab altera victoria tibi periculum nullum esse perspicio, quod quidem se junctum sit ab omnium interitu: ab altera te ipsum nunquam timuisse certo scio. Reliquum est, ut te id ipsum, quod ego quasi consolationis loco pono, maxime exerceris, commune periculum reipublicæ; cuius tanti mali, quamvis docti viri multa dicant, tamen vereor, ne consolatio nulla possit vera reperiri, præter illam, quæ tanta est, quantum in ejusque animo roboris est, atque nervorum. Si enim bene sentire, recteque facere, satis est ad bene beateque vivendum: non vereor, ne eum, qui se optimorum consiliorum conscientia sustentare possit, miserum esse nefas sit dicere. Nec enim nos arbitror victoriæ præmiis ductos, patriam olim, & liberos, & fortunam reliquisse: sed quoddam nobis officium justum, & pium, & debitum reipublicæ, nostræque dignitati videbatur sequi: nec cum id faciebamus, tam eramus amentes, ut explorata nobis esset victoria. Quare si id evenit, quod ingredientibus nobis in causam propositum fuit accidere posse: non debemus ita cadere animis, quasi aliquid evenerit, quod fieri posse nunquam putarimus. Simus igitur ea mente, quæ ratio, & virtus præscribit, ut nihil in vita nobis præstandum, præter culpam, putemus: eaque cum careamus, omnia humana placatè & moderatè feramus. Atque hæc eò pertinet oratio, ut, perditis rebus omnibus, tamen ipsa virtus te sustentare posse videatur. Sed, si est spes aliqua rebus communibus, ea tu, quicumque status est futurus, earere non debes. Atque hæc mihi scribenti veniebat in mentem, me eum esse, cuius tu desperationem accusare solitus esses; quemque auctoritate tua cunctantem & diffidentem excitare. Quo quidem tempore non ego causam nostram, sed consilium improbavam. Serò enim nos iis armis adversari videbam, quæ multo ante confirmata per nosmetipsos erant: dolebamque, pilis & gladiis, non consiliis, neque auctoritatibus nostris de jure publico disceptari. Neque ego ea, quæ facta sunt, fore cum dicebam, divinabam futura: sed, quod & fieri posse, & exitiosum fore, si evenisset, videbam: id ne accideret, timebam: præsertim cum, si mihi alterutrum de eventu atque exitu rerum promittendum esset, id futurum, quod evenit, exploratus possem promittere. Iis enim rebus præstabamus, quæ non prodeunt in aciem: usu autem armorum, & militum robore inferiores eramus. Sed tu illum animum nunc adhibe, quæso, quo me esse oportere censebas. Hæc eò scripsi, quod mihi Philargyus tuus omnia de te requirenti, fidelissimo animo (ut mihi quidem visus est) narravit, te interdum sollicitum solere esse vehementius: quod facere non debes, nec dubitare,

M. T. C. A. TORQUATO, S. D.

2

PETO à te, ne me putes oblivione tui rariùs ad te scribere, quam solebam: sed aut gravitate vilitudinis, qua tamen jam paulum video levati; aut quòd absim ab urbe, ut, qui ad te proficiscantur, scire non possim. Quare velim ita statutum habeas, me tui memoriam cum summa benivolentia tenere, tuasque omnes res non minori mihi cura, quam meas esse. Quod majore in varietate versata est adhuc tua causa, quam homines aut volebant, aut opinabantur: mihi crede, non est pro malis temporum, quòd moleste feras. Necessè est enim aut armis urgeri rempublicam sempiternis, aut, his positis, recreari aliquando, aut fundis interire. Si arma valeant: nec eos, à quibus recipis, vereri debes; nec eos quos adjuvisti. Si armis aut conditione positus, aut defatigatione abjectus, aut victoria detractis, civitas respiraverit: & dignitate frui tibi, & fortunis licebit. Sin omnino interierint omnia, fueritque is exitus, quem vir prudentissimus M. Antonius, jam tum timebat, cum tantum in stare malorum suspicabatur: misera est illa quidem consolatio, tali præsertim civi, & viro, sed tamen necessaria, nihil esse præcipue cuiquam dolendum in eo, quod accidat universis. Quæ vis inquit in his paucis verbis (plura enim committenda epistolæ non erant) si attendes, quod facis: profectò etiam sine meis litteris intelliges, te aliquid habere quod speres; nihil quod aut hoc, aut aliquo reipublicæ statu timeas: omnia si interierint, cum superstitem te esse reipublicæ, ne si liceat quidem, velis, ferendum esse fortunam, præsertim quæ absit à culpa. Sed hæc hæcenus. Tu velim scribas ad me, quid agas, & ubi futurus sis: ut aut quòd scribam, aut quòd veniam, scire possim.

M. T. C. S. D. A. TORQUATO.

3

SUPERIORIBUS litteris benivolentia magis adductus, quam quòd res ita postulare, sui longior. Neque enim confirmatione nostra egebat virtus tua: neque erat ea mea causa, atque fortuna, ut, cui ipsi omnia deessent, alterum confirmarem. Hoc item tempore brevior esse debeo. si enim nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihilò magis nunc opus est: si tum opus fuit, illud satis est, præsertim cum accesserit

gum relegantibus: paullo post refert Pal. tert. Grut. *quin hoc tempore bona Roma esse miserissimum sit*: excessu illo viro. Gebhard.

2. *Non vereor, ne eum, qui se optimorum consiliorum conf.*] Solus Pal. quint. ignorat *id non*; reliqui quatuor, ut & Gruterianus, tres Guelmiani; prima editio ac Victorii præ se ferunt: nos majori consensu socios met præbuimus. *Idem.*

3. *Debitumque recip. nostræque dignitati videbatur sequi: nec cum id fac.*] Ita edidit Victorius eumque sequutus Lambin. neque aliter in Vaticano. Mss. hic corrupti sunt, quorum Pall. pr. tert. quint. Grut. videbatur; sed quinec. prima editio, Pal. sec. Peck. sed quia nec. quart. sed quid nec. vulgò; videbatur: qui neque cum id fac. *Idem.*

4. *Simus igitur ea mente, quæ ratio & virtus prescribit.*] Sic Pal. sec. Gruterianus quoque ad amorem virtus, tertius verò Pal. qua non quam. vulgò; quam ratio & veritas presc. quid agat hic veritas non excogito: est ex compendio nata vox. *Idem.*

5. *Quin, si nihil a. s. nisi, id quod agit, posse navare.*] Sic edidit ex Med. Victorius, spernuntque omnes Pall. non, ante possit, neque secus est in Vatic. Pall. tamen sec. pro agit eget. Tertius, Gruter. Stewech. agit. Miram tamen offendunt scripturam, quod agit, posse novare aliquid & rescire. *Idem.*

6. *Nec eos, à quibus recipis, vereri debes.*] Hæc est codicis Vaticani lectio: cum esset in Medicæo, Pall. tribus, Grut. Stewech. receperis. in quart. receperis: in quint. acceptas: si que emendavit ad oram primæ editionis Baptista Egnatius Venetus, post eumque P. Victorius, quos secuti Manutius ac Lambinus. vulgò: à quibus receperis. *Idem.*

7. *Quam quòd res ita postularet.*] Sic ex Pall. prim. quarto, quinto, Vaticano, rescriptior, non quod, ut vulgò: quomodo & lib. 11 emendasse me recordor. si que legitur Epist. seq. & Lib. x ep. 3. Lib. xi Lib. xii. *Idem.*

Eccce 3

8. Ni-

Fit nihil novi. Nam etsi quotidie aliquid audimus earum rerum, quas ad te perferri existimo: summa tamen eadem est, & idem exitus, quem ego tam video animo, quam ea, qua oculis cernimus. nec verò quidquam video, quod non idem te videre certò scio. Nam etsi, quem exitum acies habitura sit, divinare nemo potest: tamen & belli exitum video; & si id minus, hoc quidem certè, cum sit necesse alterutrum vincere, qualis futura sit vel hæc, vel illa victoria. Idque cum opprimè peripexi, tale video, ⁸ nihil ut mali videatur futurum, si id vel ante acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur. Ita enim vivere, ut non sit vivendum, miserimum est. mori autem nemo sapiens miserum dixit, ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua hæc, vel plura, & ornatiores patietis ipsi loqui posse videantur. Ego tibi hoc confirmo, etsi levis est consolatio ex miseris aliorum, nihil te nunc majore in discrimine esse, quam quemvis aut eorum, qui discesserint, aut eorum, qui remanserint. alteri dimicant: alteri victorem timent. Sed hæc consolatio levis est: illa gravior, qua te uti spero: ego certè utor. nec enim, ⁹ dam ero, angar ulla re, hoc omni vacem culpa: & si non ero, sensu omnino carebo. Sed rursus *λαῶν εἰς Ἀθῆνας*, qui ad te hæc. Mihi tu, tui, tua omnia maximæ curæ sunt, & dum vivam, erunt.

4 M. T. C. A. TORQUATO, S. D.

NOVI, quod ad te scriberem, nihil erit: & tamen, si quid esset, scribam à te tuis certiore fieri solere. De futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum conjectura possis propius accedere, cum est res ejusmodi, cuius exitus provideri possit. Nunc tantum videmur intelligere, non diuturnum bellum: etsi idipsum nonnullis videatur secus. Equidem cum hæc scribebam, aliquid jam actum putabam: ¹⁰ non quòd ego certò sciam, sed quòd hæc difficilis erat conjectura. Nam cum omnis belli Mars communis, & cum semper incerti exitus præliorum sunt: tum hoc tempore ita magnæ utrinque copiæ, ita paratæ ad depugnandum esse dicuntur, ut, uterumque vicerit, non sit mirum futurum. Illa in dies singulos magis magisque opinio hominum confirmatur, etiam si inter causas annorum aliquantum interfit, tamen inter victorias non multum interfuturum. Alteros propemodum jam sumus experti: de altero, nemo est, quin cogitet, ¹¹ cum sit metuendus iratus victor armatus. Hoc loco si videor augere dolorem tuum, quem consolando levare debeam, fateor me communium malorum consolationem nullam invenire, præter illam: quæ tamen, si possis eam suscipere, maxima est, quæque ego quotidie magis utor; conscientiam rector voluntatis, maximam consolationem esse rerum incommodarum: nec esse ullum magnum malum, præter culpam. A qua quum tantum absumus, ut etiam optime senserimus; eventulque magis nostri consilii, quam consilium reprehendatur: & quum præstitimus, quod debuimus, moderate, quod evenit, feramus. Sed hoc mihi tamen non sumo, ut te consolator de communibus miseris, quæ ad consolandum, majoris ingenii, & ad ferendum, singularis virtutis indigent. Illud cuius facile est docere, cur precipuè tu dolere nihil debeas. Ejus enim, qui tardior in te levando fuit, quam fore

putaremus, non est mihi dubia de tua salute sententia. de aliis autem non arbitror te expectare quid sentiam. Reliquum est, ut te angat, quòd absis à tuis tandiu. Res molesta, præsertim ab iis pueris, quibus nihil potest esse festivius. Sed, ut ad te scripsi antea, tempus est hujusmodi, ut suam quisque conditionem miserimam putet: & ubi quisque sit, ibi esse minime velit. Equidem, nos quòd Romæ sumus, miserimum esse duco, non solum quòd in malis omnibus acerbius est videre, quam audire: sed etiam, quòd ad omnes casus subitorum periculorum magis objecti sumus, quam si abessemus. etsi meipsum, consolatore tuum, non tantum litteræ, quibus semper studui, quantum longinquitas temporis mitigavit. Quanto fuerim dolore, meministi. In quo prima illa consolatio est, ¹² vidisse me prius, quam ceteros, cum cupiebam, quamvis iniqua conditione, pacem. Quod etsi casu, non divinatione mea factum est: ¹³ tamen in hac inani prudentiæ laude delector. Deinde, quòd mihi ad consolationem commune tecum est, si jam vocer ad exitum vitæ, non ab ea republica aveller, qua carendum esse doleam, præsertim cum id sine ullo sensu futurum sit. Adjuvat etiam ætas; & acta jam vita, quæ cum cursu suo benè confecto delectatur, tum verat in eo vim timere, quòd nos jam natura ipsa præne perduxerit. Postremò, is vir, vel etiam ii viri, hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur, eandem fortunam, si res cogat, recusare. Equidem mihi omnia propono: nec ullum est tantum malum, quod non putem impendere. Sed cum plus in metuendo mali sit, quam in ipso illo, quod timeatur, desino: præsertim cum impendeat, in quo non modò dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus sit. Sed hæc satis multa, vel plura potius, quam necesse fuit. facit autem non loquacitas mea, sed benevolentia longiores epistolas. Servium discessisse Athenis, molestè tuli. non enim dubito, quin inagere tibi levationi solitus sit esse quotidianus congressus, & sermo cum familiarissimi hominis, tum optimi & prudentissimi viri. ¹⁴ Tu velim tere, ut debes, & soles, tua virtute sustentet. Ego, qua te velle, quæque ad te, & ad tuos pertinere arbitror, omnia studiosè diligenterque curabo: quæ cum faciam, benevolentiam tuam erga me imitabor, merita non assequar. Vale.

M. T. C. A. CAECINAE, S. D.

QUOTIESCUMQUE filium tuum video (video autem ferè quotidie) polliceor ei studium quidem meum, & operam, sine ulla exceptione aut laboris, aut occupationis, aut temporis: gratiam autem, atque auctoritatem, cum hac exceptione, quantum valeam, quantumque possim. Liber tuus & lectus est, & legitur à me diligenter, & custoditur diligentissimè. Res, & fortunæ tuæ mihi maximæ curæ sunt, quæ quidem quotidie faciliores mihi, & meliores videntur: multique video magnæ esse curæ; quorum de studio, & de sita spe filium ad te perscripisse, certò scio. His autem de rebus, quas conjectura consequi postsumus, non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam, quam te videre: atque intelligere mihi persuaserim: sed tamen, quia fieri potest, ut te ea perturbatore animo cogites, puto esse meum, quid sentiam, exponere. Ea natura rerum est, & is temporum curus, ut non possit ista

8. Nihil ut mali videatur futurum, si id vel ante acciderit.] Ita est in omnibus Pall. Grut. Stewech. (nisi quod in his eisdem binis acciderit solenni mutatione o. pro a.) Item editio Victorii, vulgò, *est futurum si id vel ante accidit.* Gebh.

9. Dum ero, angar ulla re.] Pall. pr. tert. Grut. tangar ulla re: de qua quid sentiam, differam dicere. paulo post, duo postremi d'ali. legunt, *quia hæc te: quæ lectio ut non absurda, ita inde nata est vulgata; quæ ad te hæc.* Idem.

10. Non quòd ego certò sciam.] Sic Victorii editio: at Pall. pr. tert. Grut. prima editio aliquid jam actum putabam non quòd sed quòd difficilis erat conjectura. Verum ad primam editionem notat Egnatius alias legi, non quòd scirem, sed quòd non difficilis erat conjectura. Alii tamen putant legendum: sed quòd facilis erat conjectura. Mihi præstant Victoriana. Idem.

11. Cum sit metuendus iratus victor armatus.] Vulgò, quum sit metuendum. annotat quoque Egnatius legi ut sit met. sed nostrum

traximus longè accommodatius ex Victorii editione, Pall. pr. tert. Gruteriano. Idem.

12. Vidisse me prius quam ceteros.] Sic prima editio Pall. pr. tert. Grut. Vatic. (nam ceteros consulere hic desino, temporis consulere meo) alias omnes, *vidisse me plus.* paulo post: ex iisdem codicibus, item editio Victorii, ejusque compilator Lambino reposui, *cum cupiebam quamvis iniqua conditione pacem.* Aliter quàm supra lib. v ep. 21. *quæ vis tuâ conditione pacem accipere:* sed ibi alia quoque res erat. Idem.

13. Tamen in hac inani prudentiæ laude delector.] Sic Pal. pr. tert. Grut. Vatic. editio prima ac Victorii, vulgò *in abest*, non bono exemplo. Idem.

14. Tu velim tere, ut debes, & soles, tuâ virtute sustentet.] Ita Palat. tert. Grut. Stewechianus, vulgò, *se velim te, ut debes.* illud efficacious. Idem.

aut tibi, aut ceteris, fortuna esse diuturna; neque harere in tam bona causa, & in tam bonis civibus tam acerba injuria. ¹⁵ Quare ad eam spem, quam extra ordinem de te ipso habemus, non solum propter dignitatem; & virtutem tuam (hæc enim ornamenta sunt tibi etiam cum alius communia) accedunt tua præcipua propter eximium ingenium, summamque virtutem. cui, mercuriales, hic, cujus in potestate sumus, multum tribuit. Itaque ne punctum quidem temporis in ista fortuna fuisses, nisi eo ipso bono tuo, quo delectatur, se violatum putasset. quod ipsum lenitur quotidie: significaturque nobis ab iis, qui simul cum eo vivunt, tibi hanc ipsam opinionem ingenii apud ipsum plurimum profuturam. Quapropter primum fac animo forti atque magno sis. ita enim natus, ¹⁶ ita eductus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum sit: deinde spem quoque habes firmissimam propter eas causas, quas scripsi. A me verò tibi omnia, liberisque tuis paratissima esse, confidas velim. Id enim & vetustas nostri amoris, & mea consuetudo in meos, & tua multa erga me officia postulant.

M. T. C. A. CAECINAE, S. D.

VERBOR, ne desideres officium meum; quod tibi pro nostra & meritorum multorum, & studiorum, & partium conjunctione, deesse non debet: sed tamen vereor, ne litterarum à me officium requiras; ¹⁷ quas tibi & jam pridem, & sæpe misissem, nisi quodidie melius expectans, gratulationem, quam confirmationem animi tui complecti litteris maluisssem. Nunc, ut spero, brevi gratulabimur. Itaque in aliud tempus ¹⁸ id argumentum epistola differo. His autem litteris animam tuam, ¹⁹ quem minime imbecillum esse & audio, & spero, etsi non sapientissimi, at à amicissimii hominis auctoritate, confirmandum etiam atque etiam puto: nec iis quidem verbis, quibus te consolet ut afflictum, & jam omni spe salutis orbatum; sed ut eras, de cujus incoluntate non plus dubitem, quam te memini dubitare de mea. Nam cum me ex republica expulissent ii, qui illam cadere posse, stante me, non putarunt: memini, me ex multis hospitibus, qui ad me ex Asia, in qua tu eras, venerant, audire, te de glorioso & celeri reditu meo confirmare. Si te ratio quædam Etruscæ disciplinæ, quam à patre, nobilissimo, atque optimo viro, acceperas, non fecisset: ne nos quidem nostra divinationi falleret; quam cum sapientissimorum virorum monumentis, atque præceptis, plurimoque, ut tu scis, doctrina studio, tum magno etiam usu tractandæ reipublicæ, & magnaque nostrorum temporum varietate consecuti sumus. Cui quidem divinationi hoc plus confidimus, quòd ea nos nihil in his tam obscuris rebus, tamque perturbatis umquam omnino fecisset. Dicerem, quæ ante futura dixissem, ni vereretur, ne ex eventis fingere viderer. Sed

tamen plurimi sunt testes, me & initio, ne conjungeret se cum Casare, monuisse Pompejum: & postea, ne conjungeret conjunctione frangi senatus opes; disjunctione civile bellum excitari videbam. Atque utebar familiarissimè Casare: Pompejum faciebam plurimi: sed erat meum consilium cum fidele Pompejo, tum salutare urique. Quæ præterea providerim, prætereo. Nolo enim, hunc de me optimè meritum, existimare, ea me suavissem Pompejo, quibus ille si paruisset, esset hic quidem clarus in toga, & princeps: sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. Eundem in Hispaniam censui: quod si fecisset, civile bellum nullum omnino fuisset. Rationem haberi absentis non tam pugnari ut liceat, quam ut, quum, ipso consule pugnante, populus jussisset, haberetur. Causa orta belli est. quid ego prætermissem aut monitorem, aut querelaram, cum vel iniquissimam pacem justissimobello anteferrem? Vidæ est auctoritas mea non tam à Pompejo (nam is movebatur) quam ab iis, qui duce Pompejo fructi, peropportuna & rebus domesticis, & cupiditatibus suis illius belli victoriam fore putabant. Susceptum bellum est, quiescente me: depulsus ex Italia, manente me, quoad potui: sed valuit apud me plus pudor meus, quam timor. veritus sum deesse Pompeji salutem, ²⁰ cum ille aliquando non desuisset meæ. Itaque vel officio, vel fama bonorum, vel pudore victus, ut in fabulis Amphiaras, sic ego, prudens, & sciens, ad pestem ante oculos positam sum profectus. Quo in bello nihil adversi accidit, non prædicente me. Quare, quum, ut augures & astrologi solent, ego quoque augur publicus ex meis superioribus prædictis constitui apud te auctoritatem augurii, & divinationis meæ: ²¹ debet habere fidem nostra prædictio. Non igitur ex alitis involat, nec è cantu sinistro oscinis, ut in nostra disciplina est, nec ²² ex tripudiis solissimis, aut sonivis tibi auguror: sed habeo alia signa, quæ observem; quæ etsi non sunt certiora illis, minus tamen habent vel obscuritatis, vel erroris. Notantur autem mihi ad divinandum signa duplici quadam via: quarum alteram duco à Casare ipso; alteram è temporum civilium natura, atque ratione. In Casare hæc sunt: mitis, clementique natura, qualis exprimitur præclaro illo libro Querelarum marum. Accedit, quòd mirificè ingenii excellentibus, quale est tum, delectatur. præterea cedit multorum justis & officio incensis, non inanimibus, aut ambitiosis, voluntatibus. In quo vehementer eum consentiens Etruria movebit. Cur hæc igitur adhuc parum profecerunt? Quia non putat se sustinere causas posse multorum, si tibi, cui justius videtur irasci posse, concesserit. Quæ est igitur, inquit, spes ab irato? Eodem fonte se hausturam intelligit laudes suas, è quo fit leviter adpersus. Postremò homo valde est acutus, & multum providens. intelligit te, hominem

15. Quare ad eam spem, quam extra ordinem.] Hic locus, ut edidimus, est in editione Victorii & Palatino primo. Tertius verò, quàm ex ordine: & post sicut quoque Grut. per non propter. Lambinus pro fronte sua totum locum conseribillavit (melius tactum si in eandem frontem suam ferrum explorasset) de te ipso habemus, propter dignitatem & virtutem tuam (h. en. orn. s. t. e. c. al. c.) aced. tua præc. exim. ing. summamque doctrinam, cui meher. H. Stephan. leg. contendeat quare ali eam spem, & ipsi, non ipso. Gebh.

16. Ita eductus, ita doctus.] Sic rectè ex Memmianis Lambinus: vulgò educatus. in editione antiqua est auctus. Idem.

17. Quas tibi & jam pridem & sæpe misissem.] Mutilatus locus, cui tamen nihil eunt libri veteres. Pal. pr. quas tibi etiam pridem esse dimissem. Pal. tert. Stewech. etiam pridem Etsi misissem: sic quoque Grut. unica littera auctus esedis. videndum ne loci nomen desit. vulgata autem lectio debita est Egnatio, ejus emendationem ad oram primæ editionis positam exseribo fidei causa: Quas tibi jam pridem esedi misissem: Ita repositum est in libris recentioribus omnibus. Et non video quo sensu, quo ad esedam. Is vetus (Medicæum intelligit) corruptus quidem est; habet enim, quas tibi & jam pridem & se demissem. Ego (ait porrò Egnatio) una tantum littera A. in p. mutata, fuit enim inversa, sic lego colligans ut puto ad scopum: quas tibi & jam pridem & sæpe misissem. Veneta editio antiquissima: pridem è sedi misissem. in ea statim altera ab initio. & studiorum & partium conjunctione, legunt eum Victorio vulgatæ. sed Pal. pr. tert. Grut. Stewech. posteriorum copulam omittunt &

Pal. quoque tertius partum. Mihi libuit hic mirari vel temeritatem vel credulitatem Mantuanam studiorum partum admittent. s. Idem.

18. Id argumentum epistola differo.] Sic Victorius, & Vaticanus eodex. & Grut. à secunda manu. Pal. vero pr. & Gruterianus à prima manu: in argumentum epistola differret. cum aliâ Pal. tert. in argumentum epistola differretur. Stewech. differret. vulgò differretur. Idem.

19. Quem minime imbecillum esse.] Vulgò imbecillum: sed nostram accipi ex editionum antiquissimâ ac primâ, Pal. tert. Grut. Stewech. Idem.

20. Cum ille aliquando non desuisset meæ.] Sic omnes libri, quod monco, ne quis facile accedat Ursino, negationem temerè ejeciant. Idem.

21. Debet habere fidem nostra prædictio.] Hoc melius ex Pal. pr. Vaticano atque editione Victorii: vulgò debet. Idem.

22. Ex tripudiis solissimis aut sonivis tibi auguror.] Rectè sic Medicæus eodex; modò committas soni vis: neque aliter Vaticanus: quod optimus P. Victorius observavit primus; cupideque, sed tamen dissimulato auctore, sustulit Lambinus. vulgò somnis: sed quid somnia cum Auguribus. videatur Festus ejusque Castigator Sealiger. Ego puto profectò mutum fuisse Mantuum, aut qui ad tam bona nullum habere sensum potuerit; aut adeò livore cæcum, ut noluerit. Idem.

23. Præclaro illo libro.] Sic Pall. primus, tertius, Grut. editione prima, vulgò præclare. Idem.

nem in parte Italiae minimè contemnenda, facillè omnium nobilissimum, & in communi republica, civis summorumque atatis, vel ingenio, vel gratia, vel summa populi Romani partem, ²⁴ non posse prohibere republica diutius. Nolle, hoc temporis potius esse aliquando beneficium, quàm jam sumum. Dixi de Cæsare. nunc dicam de temporum, rerumque natura. Nemo est tam inimicus ei causæ, quam Pompejus animatus melius, quàm paratus, susceperat, qui nos malos cives dicit, aut homines improbos audeat. In quo admirari soleo gravitatem, & justitiam, & sapientiam Cæsaris. numquam, nisi honorificentissimè, Pompejum appellat. At in ejus personam multa fecit asperius. Armorum ista, & victoria sunt facta, non Cæsaris. At nos quemadmodum est complexus? Cassium sibi legavit: Brutum Galliarum præfecit: Sulpicium Græciæ: Marcellum, cui maximè succensebat, cum summa illius dignitate restituit. Quò igitur hæc spectant? Rerum hoc natura, & civilium temporum non patietur: nec manens, nec mutata ratio feret: primum, ut non in causa pari eadem sit & conditio & fortuna omnium: deinde, ut in eam civitatem boni viri, & boni cives nulla ignominia notati non revertantur, in quam tot nefarium scelorum condemnati revertentur. Habes augurium meum, quo, si quid addubitarem, non potius uterer, quàm illa consolatione, qua facile fortem virum sustentarem: te, si explorata victoria arma sumpsisset pro republica (ita enim tum putabas) non nimis esse laudandum: sin, propter incertos exitus eventusque bellorum, posse accidere ut vinceremur, putasses: non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse, adversam ferre nullo modo te posse. Disputarem etiam, quanto solatio tibi conscientia tui facti, quantæve delectationi in rebus adversis litteræ esse deberent. Commemorarem non solum veterum, sed horum etiam recensium vel ducum, vel comitum tuorum gravissimos casus. Etiam externos multos claros viros nominarem. Levat enim dolorem communis quasi legis, & humanæ conditionis recordario. Exponerem etiam, quemadmodum hæc, & quanta in turba, quantaque in confusione rerum omnium viveremus necesse est enim minore desiderio perdita republica carere, quàm bona. Sed hoc genere nihil opus est. incolorem te citò, ut spero, vel potius, ut perspicio, videbimus. interea tibi absentis, & huic, qui adest, imagini animi & corporis tui, constantissimo, atque optimo filio tuo, studium, officium, operam, laborem meum jam pridem, & sollicitus sum, & ducti: nunc hoc amplius, quòd me amicissimè quotidie magis Cæsar amplectitur; familiares quidem ejus, sicuti neminem. Apud quem quidquid valebo vel auctoritate, vel gratia, valebo tibi. Tu cura, ut ²⁵ cum firmitudine te animi, tum etiam spe optima sustententes.

A. CAECINA M. CICERONI, S. D.

QUOD tibi non tam celeriter liber est redditus, ignoscere timori nostro, & miserere temporis. Filius, ut audio, pertimuit, (neque injuria) si liber existit, quam non tam intercessit, quo animo scribatur, quàm quo accipitur, ne ea res inepte mihi noceret: cum præsertim adhuc filii pœnas dem. Quæ quidem in re, singulari sum fato: nam cum mendam scripturæ litura tollatur; stultitia fama mulctetur; meus error & filio corrigitur: ejus summa criminis est, quòd armatus adversario maledixi. Nemo nostrum est, ut opinor, quin vota victoriæ suæ fecerit: nemo, quin, etiam cum de alia re in-

molaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quàm primùm Cæsar superaretur, optaret. Hoc si non cogitat, omnibus rebus felix est. si scit & persuasus est, quid irascitur ei, qui aliquid scripsit contra suam voluntatem, cum ignorat omnibus, qui multa deos venerati sunt contra ejus salutem? Sed, ut eodem revertar, causa hæc fuit timoris. scripsi de te parè, mediis fidius, & timidè, non revocans me ipse, sed parè refugiens. Genus autem hoc scripturæ, non modo liberum, sed ²⁶ incitatum esse latum esse debere, quis ignorat? Solutum existimatur esse, alteri maledicere: tamen cavendum est, ne in petulantiam incidas. impeditum, se ipsum laudare, ne vitium arrogantæ subsequatur. Solum verò liberum, alterum laudare, de quo quidquid detrahas, necesse est, aut infirmitati, aut invidia assignetur. Ac nescio, an tibi gratius opportunisque acciderit. Nam quod præclare facere non poteram, primum erat non attingere: secundum beneficium, quàm parcissimè facere. sed tamen ego quidem me sustinui. multa minui: multa sustuli: complura ne posui quidem. Quemadmodum igitur scalarum gradus si alios tollas, alios incidas, nonnullos malè hærentes relinquis, ruinæ periculum struas, non ascensum pares: ²⁷ sic tui malis cum vincitum, tum fractum studium scribendis, quid dignum antibus, aut probabile potest asserere? Cum verò ad ipsius Cæsaris nomen veni, toto corpore contremisco, non pœnæ metu, sed illius judicii. totum enim Cæsarem non novi. Quem putas animum esse, ubi secum loquitur? hoc probabit: hoc verbum suspiciosum est. quid si hoc muto? at vereor, ne pejus sit. Age verò, laudo aliquem. ²⁸ num offendo? cum porò offendam, quid si non vult? armati stilium persequitur: victi, & nondum restituti quid faciet? Auges etiam tu mihi timorem, qui in Oratore tuo caves tibi per Brutum, & ad excusationem socium quaris. Ubi hoc omnium patronus facit, quid me, veterem tuum, nunc omnium clientem, sentire oportet? In hac igitur calumnia timoris, & cæcæ suspitionis tormento, cum plurima ad alieni sensus conjecturam, non ad suum judicium scribantur, quàm difficile sit evadere, si minus expertus es, quòd te ad omnia, summum atque excellens ingenium armavit, nos festinus. Sed tamen ego filio dixeram, liberum tibi legeret, & auferret; aut ea conditione daret, si reciperes te correcturum, hoc est, si totum alium faceres. De Asiatico itinere, quamquam summa necessitas premebat: ut imperasti, feci. Te pro me quid horret? vides tempus venisse, quo necesse sit de nobis constitui. Nihil est, mi Cicero, quòd filium meum expectes. adolescens est: omnia excogitare, vel studio, vel atate, vel metu non potest. Totum negotium tu sustineas, oportet: in te mihi omnis spes est. Tu, pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capiat Cæsar, tenes: à te omnia proficiantur, & per te ad exitum perducantur, necesse est. apud ipsum multum, apud ejus omnes plurimum potes. unum tibi si persuaseris, non hoc esse tui munus, si quid rogatus fueris, ut facias, (quamquam id magnum, & amplum est) sed totum tuum esse onus, perficies. nisi fortè aut in miseria nimis stultè, aut in amicitia nimis impudenter tibi onus impono. Sed utriusque rei excusationem, tuæ vitæ consuetudo dat. nam quòd ita consuecis pro amicis laborare, non jam sic sperant abs te, sed etiam sic imperant tibi familiares. Quod ad librum attinet, quem tibi filius dabit, peto à te, ne excat: aut ita corrigas, ne mihi noceat.

M. C. A.

24. Non posse prohibere repub. diutius.] Sic est in Pal. prim. Grut. V. t. editione Victorii. Lambinus ut non nihil rovarat prohiberi edidit: Szwedch. prohiberi rep. vulgò prohibere a rep. Gebb.

25. Cum firmitudine te animi, tum etiam spe optima sustententes.] S. continus codex Pal. primus; sicque edidit accuratissimus P. Victorius. Pal. tert. Grut. editio prima paucis immutatis: tum firmitudine animi te, tum etiam spe optimum sustententes. Idem.

26. Incitatum atque latum esse debere quis ignorat?] Sic editiones primæ & Victorii, exilargite hæc lectio in Pal. primo, tertio, Grut. quibus non ceperunt, clatum intrulerunt. Idem.

27. Sic tot malis cum vincitum, tum fractum studium scribendis.]

Elegantissimè sic edidit P. Victorius, habetque Vaticanus codex; cum in Pall. primo, tertio, Grut. editione prima, unica tantum abhorreat littera, tum vincitum: in vulgata verò deformatum sit, tum vincitum, tum fractum. Idem.

28. Num offendo? cum porò offendam.] Lambinus, cum porò non offendam. contra omnes mss. nisi quod in Gruter. a manu interpolatrice. Non offendo? cum. Deinde edidi, ubi hoc omnium patronus facit, auctoritate Pal. pr. quem eodem pluris decem Lambini ducunt, neque aliter Vaticanus. demque legendum existimat Guelielmus pro clientem sentire oportet; sensus ostendere. Causam non comminiscar. Idem.

M. C. A. CAECINAE, S. D.

CUM esset mecum Largus, homo tui studiosus, locutus, kalendas Jan. tibi praefatus esse: quod omnibus rebus perspexeram, quae Balbus, & Oppius, absente Caesare, egissent, ea solere illi rata esse; egi vehementer cum his, ut hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad vellemus, esse uti liceret. Qui mihi confuessent, aut libenter polliceri, si quid esset ejusmodi, quod eorum animos non offenderet; aut etiam negare, & afferre rationem, cur negarent: ²⁹ huic meae rogationi potius non continuo responderunt: eodem die tamen ad me reverterunt: mihi hoc dederunt, ut esses in Sicilia, quoad velles: se praestituros, nihil ex eo te offensionis habiturum. Quando, quid tibi pernitatur, cognosti: quid mihi placeat, puro te scire oportere. Actis his rebus, litterae a te mihi reddita sunt, quibus a me consilium petis, quod sim tibi auctor: in Siciliam subsidias, an ad reliquias Asiaticae negotiationis proficiscere. Hac tua deliberatio non mihi convenire visa est cum oratione Largi. Ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius comorari, ita locutus erat: tu autem, quasi concessum sit, ita deliberas. Sed ego, si hoc, si ve illud est, in Sicilia censo commorandum. Proximitas locorum vel ad impetrandum adjuvat crebris litteris, & nuntiis, vel ad reditu celeritatem, re aut impetrata, quod spero, aut aliqua ratione confecta. Quamobrem censo magno opere commorandum. ³⁰ T. Furfano Postumo, familiari meo, legatitque ejus, item meis familiaribus, diligentissimè te commendabo, cum venerint. erant enim omnes Mutinae viri sunt optimi, & tui similibus studiosi, & mei necessarii. Quae mihi venient in mentem, quae ad te pertinere arbitrabor, ea mea sponte faciam. Si quid ignorabo, de eo admonitus, omnium studia vincam. Ego etsi coram de te cum Furfano ita loquar, ut tibi litteris meis ad eum nihil opus sit: tamen, quum tuis placuit, te habere meas litteras, quas ei redderes, morem his gessi. earum litterarum exemplum infra scriptum est.

M. T. C. T. FURFANO PROCOS. S. D.

CUM A. Caecina tanta mihi familiaritas, consuetudoque semper fuit, ut nulla major esse possit. Nam & patre ejus, claro homine, & forti viro, plurimum usi sumus: & hunc a puero, quod & spem magnam mihi afferbat summæ probitatis, summæque eloquentiæ, & vivebat mecum conjunctissimè, non solum officiis amicitiae, sed etiam studiis communibus, sic semper dilexi, ut non ullo cum homine conjunctius viverem. Nihil atinet me plura scribere, quam mihi necesse est ejus salutem, & fortunas, quibuscumque rebus possim, tueri, vides. reliquum est, ut, cum cognorim pluribus rebus, quid tu & de bonorum fortuna, & de republicae calamitatibus sentires, nihil à te petam, nisi ut ad eam voluntatem, quam tua sponte erga Caecium habiturus esses, tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti me à te fieri intelligo. hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

³¹ M. T. C. TREBIANO, S. D.

EGO quanti te faciam, semperque fecerim, quanti me à te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis. Nam & consilium tuum, vel casus potius, diutius in armis civilibus commorandi, semper mihi magno dolori fuit: & hic eventus, quod tardius, quam est aequum, & quam ego vellem, ³² reciperas fortunam, & dignitatem tuam, mihi non minori curae est, quam

tibi semper fuerunt casus mei. Itaque & Postumuleno, & Sestio, & sapissimè Artico nostro, ³³ proximèque Theudæ, liberto tuo, totum me patefeci, & hac iis singulis saepe dixi, quacumque re possim, me tibi, & liberis tuis satisfacere cupere: idque tu ad tuos velim scribas: hac quidem certe, quae in potestate mea sunt, ut operam, consilium, rem, fidem meam, sibi ad omnes res parata pntent. Si auctoritate, & gratia tantum possem, quantum in ea republica, de qua ita meritus sum, posse deberem: tu quoque is esses, qui fuisti, cum omni gradu amplissimò dignissimus, tum certe ordinis tui facile princeps. Sed, quum eodem tempore, eademque de causa nostrum uterque cecidit: tibi & illa pollicor, quae supra scripsi, quae sunt adhuc mea; & ea, quae praeerea videor mihi ex aliqua parte retinere, tamquam ex reliquiis pristinae dignitatis. Neque enim ipse Caesar, ut multis rebus intelligere potui, est alienus à nobis: & omnes ferè familiarissimi ejus ³⁴ casu devincti magnis meis veteribus officiis, me diligentè observant, & colunt. Itaque si qui mihi erit aditus de tuis fortunis, id est, de tua incolumitate, in qua sunt omnia, agendi, quod quidem quotidie magis ex eorum sermonibus adducor ut sperem: agam per me ipse, & moliar. singula persequi non est necesse. universum studium meum, & benivolentiam ad te defero. Sed magni mea interest, hoc tuos omnes scire, quod tuis litteris fieri potest: ut intelligant, omnia Ciceronis patere Trebiano. Hoc eò pertinet, ut nihil existimè esse tam difficile, quod non pro te mihi susceptum, jucundum sit futurum. Antea mississem ad te litteras, si genus scribendi invenirem. tali enim tempore aut consolari, amicorum est, aut polliceri. Consolatione non utebar, quod ex multis audiebam, quam fortiter, sapienterque ferres injuriam temporum, quamque te vehementer consolaretur conscientia factorum, & consiliorum tuorum: quod quidem si facis, magnum fructum studiorum optimorum capis, in quibus te semper scio esse versatum: idque ut facias, etiam atque etiam te hortor. Simul & illud tibi, homini peritissimo rerum, & exemplorum, & omnis vetustatis, ne ipse quidem rudis, sed in studio minus fortasse, quam vellem; at in rebus, atque usu plus etiam, quam vellem, versatus: spondeo, tibi ³⁵ istam acerbiter, & injuriam, non diuturnè fore. Nam & ipse, qui plurimum potest, quotidie mihi delabi ad aequitatem, & ad rerum naturam videtur: & ipsa causa ea est, ut jam simul cum republica, quae in perpetuum jacere non potest, necessariò reviviscat, atque recreetur: quotidieque aliquid sit lenius, & liberalius, quam timebatur. Quae quoniam in temporum inclinationibus saepe parvis posita sunt: omnia momenta observabimus; neque ullum praetermitteremus tui juvandi, & levandi locum. Itaque illud alterum, quod dixi, litterarum genus, quotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut etiam polliceri possim. id re, quam verbis, faciam libentius. Tu velim existimes, & plures te amicos habere, quam qui in isto casu sint, ac fuerint, quantum quidem ego intelligere poterim; & me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habes, & magnum: quod est in uno te. quae sunt in fortuna, temporibus regentur, & consiliis nostris providebuntur.

M. C. TREBIANO S. D.

DOLABELLAM antea tantummodo dissijssebam: obligatus ei nihil eram. nec enim acciderat mihi opus esse: & ille

^{29.} Huic meae rogationi potius non continuo responderunt. Quid mirum etiam hic obtendi cornua Victorio à Dionysio illo, nisi majoris Dionysiacum dicere? sed ab illo stat. Pall. pr. tert. Gruter. editio princeps. vulgata quam defendit Lambinus: Huic meae atheni vel rogationi potius. Cebhard.

^{30.} Tito Furfano Postumo. Sic Pal. pr. editio Victorii, ac codex Vaticanus. per me licet praerari Ursino, pro suo Furfano. Furfano compellant nostri mss. & editio Victorii: quibus potius credo. Idem.

^{31.} M. T. C. TREBIANO Sic edidit Victorius, & sic est in Pall. pr. tert. Vaticano, editione princeps. vulgò Trebatio. Idem.

^{32.} Reciperas fortunam & dignitatem. Sic scripti, quum esset in

mss. tribus nostris, & Stewech. reciperas sicut in Mediceo, vel reciperes. Victorius ac Vatic. recuperas. vulgò male, receperis. Idem.

^{33.} Proximèque Theudæ lib. s. totum me pat. & haec bis sing. Vulgò Teudo contra omnes libros, quae calamo exaratis, qua impressos: provocabilium quoque haec iperunt seu ignorant vulgati. immisi id ex Pal. pr. ac Victorii edit. Idem.

^{34.} Casu devincti magnis meis. Vulgò: quasi devincti: sed illud recepi ex Pal. pr. Grut. Vatic. editione Victorii. Idem.

^{35.} Istam acerbiter & injuriam non diuturnam fore. Sic Pall. pr. tert. Grut. Stewech. Vatic. prima editio ac Victorii. vulgò acerbiter istam & injuriam non diuturnam fore. Idem.

ille mihi debebat, quod non defueram ejus periculis. Nunc tanto sum devinctus ejus beneficio, quod & antea in te, & hoc tempore in salute tua cumulatissime mihi satisfecit, ut nemini plus debeam. Qua in re tibi gratulari ita vehementer, ut te quoque mihi gratulari, quam gratias agere malim. alterum omnino non delidero, alterum vere facere poteris. Quod reliquum est, quando tibi virtus & dignitas tua reditum ad tuos aperuit: est tui sapientiae, magnitudinisque animi, qui famulatus, oblivisci; quid recuperaris, cogitare. Vives cum tuis, vives nobiscum. plus acquiescisti dignitatis, quam amissisti rei familiaris: quae ipsa tui esset jucundior, si ulla res esset publica. Nestorius, noster familiaris, ad me scripsit, te mihi maximas gratias agere. Haec praedictio tua mihi valde grata est, eaque te uti facile patior, cum apud alios, tum inchercule apud Syronem, nostrum amicum. Quae enim facimus, ea prudentissimo cuique maxime probata esse volumus. Te cupio videre quam primum.

12

16 M. T. C. AMPIO, S. D.

GRATULOR tibi, mi Baibe, vereque gratulor. nec sum tam stultus, ut te usura falsi gaudii frui velim; deinde frangi repente, atque ita cadere, ut nulla res ad aequitatem reanimum possit postea extollere. Egi tuam causam apertius, quam quam mea tempora ferebant. Vincetur enim fortuna ipsa debilitata gratia nostrae tui caritate, & meo perpetuo erga te amore, curio à te diligentissime. Omnia promissa, confirmata, certa, & rata sunt, quae ad reditum, & ad salutem tuam pertinent. vidi, cognovi, interfui. Etenim omnes Caesaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine, & benivolentia, sic, ut, cum ab illo discesserint, me habeant proximum. Hoc Panfa, Hirtius, Balbus, Oppius, 18 Matius, Postumius, plane ita faciunt, ut me unice diligant. Quod si mihi pro me efficiendum fuisset, non me poeniteret pro ratione temporis ita esse molitum. Sed nihil est à me infervium temporis causa. veteres mihi necessitudines cum his omnibus intercedunt: quibuscum ego agere de te non destiti. Principem tamen habuimus Panfam, tui studiosissimum, mei cupidum: qui valeret apud illum non minus auctoritate, quam gratia. Cimber autem Tullius mihi plane satisfecit. Valent tamen apud Caesarem non tam ambitiosae rogationes, quam necessariae: quam quia Cimber habebat, plus valuit, quam pro ullo alio valere potuisset. Diploma statim non est datum, quod mirifica est improbitas in quibusdam, qui tulissent acerbius, veniam tibi dari, 39 quam illi appellatur tubam belli civilis: multaque ita dicunt, quasi non gaudeant id bellum incidisse. Quare visum est oculis agendum, neque ullo modo divulgandum, de te jam esse perfectum. sed id erit per brevi: nec dubito, quin, legente te has litteras, confecta jam res futura sit. Panfa quidem mihi, gravis homo & certus, non solum confirmavit, verum etiam recepit, per-

celeriter se ablaturum diploma. Mihi tamen placuit, haec ad te perferri. minus enim te firmum 40 sermo Eppulciae tuae, lacrymaeque Ampiae declarabant, quam significant tuae litterae: atque illae arbitrabantur, cum à te abessent ipsae, multo in graviore te cura futurum. 41 Quare magno opere putavi, angoris, & doloris tui levandi causa, pro certis ad te ea, quae essent certa, perferri. Scis, me antea sic solum esse scribere ad te, magis ut consolaretur fortem virum atque sapientem, quam 42 ut exploratae spei salutis ostenderem, nisi quam ab ipsa republica, cum hic ardor restitutus esset, sperari oportere conferem. Recordare tuas litteras, quibus & magnum animum mihi semper ostendisti, & ad omnes casus ferendis constantem, ac paratum: quod ego non mirabar, cum recorderer, te & à primis temporibus aetatis in republica esse versatum, & tuos magistratus in ipsa discrimina incidisse salutis, fortunarumque communium: & in hoc ipsum bellum esse ingressum, non solum uti victor, beatus; sed etiam ut si ita accidisset, victus, ut sapiens esses. Deinde, cum studium tuum consumas in virorum fortium factis memoria prodendis, considerare debes, nihil tibi esse committendum, quam obrem eorum, quos laudas, 43 te non simillimum praebeas. Sed haec oratio magis est apta ad illa tempora, quae jam effugisti. Nunc vero tantum te para ad haec nobiscum ferenda: quibus ego si quam medicinam invenirem, tibi quoque eandem traderem. Sed est innum persequitur, doctrina, ac litterae, quibus semper uti sumus: quae secundis rebus delectationem modo habere videbantur; nunc vero etiam salutem. Sed, ut ad initium revertar, cave dubites, quin omnia de salute, ac reditu tuo perfecta sint.

CICERO LIGARIO.

13

ETSI tali tuo tempore me aut consolandi, aut juvandi tua causa scribere ad te aliquid pro nostra amicitia oportebat: tamen 44 adhuc id non feceram; quia neque lenire videbar oratione, neque levare posse dolorem tuum. Postea vero, quam magnam spem habere coepi, fore, ut te brevi tempore incolumem haberem: facere non potui, quin tibi & sententiam, & voluntatem declararem meam. Primum igitur scribam, quod intelligo, & perspicio, non fore in te Caesarem duriores. nam & res cum quotidie, & dies, & opinio hominum, & ut mihi videtur, etiam sua natura mihiorem facit: idque cum de reliquis sentio, tum de te etiam audio ex familiarissimis ejus: quibus ego ex eo tempore, quo primum ex Africa nuntius venit, supplicare una cum fratribus tuis non destiti. quorum quidem & virtus, & pietas, & amor in te singularis, & assidua, & perpetua cura salutis tuae tantum proficit, ut nihil sit, quod non ipsum Caesarem tributum existimem. Sed si tardius sit, quam volumus; magnis occupationibus ejus, à quo omnia petuntur, aditus ad eum difficiliores fuerunt: & simul Africanae causae iratior, diutius velle videtur

36. M. T. C. AMPIO, S. D.] Vulgo T. AMPIO BALBO, contra libros. Victorii editio recte solum medium nomen agnoscit, ut & Vatie. & Grut. codices. Pal. pr. hic in vitio leviter haeret: praenotat enim Cicero Appio salutem plurimam. Gebh.

37. Quam mea tempora ferebant.] Paullum à Pall. pr. tert. Grut. Steveca. Vat. editione Victorii discedit prima editio: quam tempora mea f. unde credo prorepsit vulgata lectio, quam tempora nostra ferebant. pa. lo. post eum Lambino ac Manutio scripti d. bilitate gratiae, cum sit in omnibus libris nostris debilitate errore soleumque usitato purum e pro d. phthongo scribendi. Idem.

38. Marius, Postumius.] Ita Pal. pr. Vat. Victor. vulgo Marius, nam. Codex Melitensis Alacius, inde peccatum, sed Marius Caesarianus, cujus meminit Tranquillus paulo post Pall. pr. tert. Grut. Stewech. Peck. quod si mihi per me efficiendum: non pro me: quod & habet prima editionum: quamvis non displicet, tamen nihil audeo mutare. Idem.

39. Quam illi appellant tubam belli civilis.] Unica syllaba auctiores sunt codices Pall. pr. tert. Grut. Stewech. Peck. editio prima: & quam illi appellant tubam, unde fortasse legendum: dari ei, quam illi app. vel potius, dari ei, quam &c. ut in Vatinii ad Ciceronem epistola vulgo, quem illi appellabant. paulo ante scripti ex omnibus nostris, quam quia Cimber hab. eum vulgo seratur, quar quia minus pedagogica. Idem.

40. Sermo Eppuleia tuae.] Ita Victorius edidit: exstatque in Pal. pr. ad Grut. Eppuleia. vulgo Appuleia. editio princeps Apulia. Idem.

41. Quare magno opere putavi.] Sic pall. Victorii editio ac Vaticanus codex, & hoc loco Pal. pr. Gulelmus tamen legendum iudicat, Magnopere è re, non absurdè, ita tamen, ut ei haec non videam usquequaque. Verbum oportere expungunt o. mss. post perferri: quod & mihi non tole. andum videretur, licet Monstrosiensis illud necessarium esse restit. Idem.

42. Ut exploratae spei salutis ostenderem.] Prætulit hoc ex Pal. pr. tert. Stewechiano: nec longe abente Gruteriano, explora te, representante. Peck. explorans, unde forte legendum suspicabatur Gulelm. explorato. paulo post statim scripti ex editio. te princeps, Grut. Pal. tert. Stewech. Peck. nisi quam ab ipsa rep. cum vulgatur, nisi eam, quam &c. Lambinus pertendat, nisi eum, quam &c. Denique ex omnibus mss. restitutus: pro quo exstat exstintus. Idem.

43. Te non simillimum praebeas.] Unanimo consensu haec lectionem praestant Pall. pr. tert. Grut. Vatie. editio princeps ac Victorii. Lambinus tamen, ne nihil post Victorium novi addidisse putetur, legit, te non quam simillimum praebeas, quam tamen video exstat juve. ut hic ei ignoscam. vulgo, non te similem praebeas. Idem.

44. Adhuc id non feceram.] Sic Medic. codex, & ex eo Victorius, neque variat Vatie. at Pall. pr. tert. Grut. fecerim. vulgo feci. Idem.

tur eos habere sollicitos à quibus se putat diuturnioribus esse molestiis confictatum. sed hoc ipsum intelligimus cum quotidie remissius, & placidius ferre. Quare mihi crede, & memorior manda, me tibi id affirmasse, te in istis molestiis diutius non futurum. Quam quid sentirem, exposui: quid vellem tua causa, re potius declarabo, quam oratione: & si tantum possem, quantum in ea republica, de qua ita sum meritus, ut tu existimas, posse debebam; ne tu quidem in istis incommodis esses. eadem enim causa opes meas fregit, quæ tuam salutem in discrimen adduxit. Sed tamen, quidquid imago veteris mex dignitatis, quidquid reliquit gratiæ valebunt; studium, consilium, opera, gratia, fides mea, nullo loco deerit tuis optimis fratribus. Tu fac habeas fortem animum, quem semper habuisti: primum ob eas causas, quas scripsi: deinde, quod ea de republica semper voluisti, atque sensisti, ut non modò cum secunda sperare debeas, sed etiam, si omnia adversa essent, tamen conscientia & factorum, & consiliorum tuorum, quæcumque acciderent, fortissimo, & maximo animo ferre deberes.

CICERO LIGARIO.

14

ME scito omnem meam laborem, omnem operam, curam, studium in tua salute consumere. nam cum te semper maximè dilexi, tum fratrum tuorum, quos æquè, atque te, summa benevolentia sum complexus, singularis pietas, amorque fraternus, nullum me pariter officii erga te, studii- que manus aut tempus præmittere. Sed quæ faciam, fecerimque pro te, ex illorum te litteris, quam ex meis, malo cognoscere. Quæ autem sperem, aut confidam, & exploratum habeam de salute tua, id tibi ea de declarari volo. 45 Nam si quis est timidus in magnis, periculosisque rebus, semperque magis adversos rerum exitus metuens, quam sperans secundos, is ego sum: & si hoc vitium est, eo me non carere confiteor. Ego idem tamen cum a. d. v. kal. intercalares priores, rogatu fratrum tuorum venissem mandè ad Casarem; atque omnem audeudi, & conveniendi illius indignitatem & molestiam pertulissem: cum fratres, & propinqui tui jacerent ad pedes, & ego essem locutus, quæ causa, 46 quæ tuum tempus postulabat: non solum ex oratione Casaris, quæ sanè mollis, & liberalis fuit; sed etiam ex oculis, & vultu, ex multis præterea signis, quæ facilius perspiciere potui, quam scribere; hanc in opinionem discessi, ut mihi tua salus dubia non esset. Quamobrem fac animo magno, fortique sis: & si turbidissima sapienter ferebas, tranquilliora late feras. Ego tamen tuis rebus sic ahero, ut difficillimis, neque Casari solum, sed etiam amicis ejus omnibus, quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te, sicut adhuc feci, libentissimè supplicabo. Vale.

CICERO BASILIO, S.

15

TIBI gratulor: mihi gaudeo: te amo: tua tuor. à te amari, & quid agas, quidque agatur, certior fieri volo.

BITHYNICUS CICERONI, S.

16

SI mihi tecum non & multæ, & justæ causæ amicitia privationem essent, repeterem in itia amicitia ex parentibus nostris: quod faciendum iis existimo, qui paternam amicitiam nullis ipsi officiis prosecuti sunt. Itaque contentus esto nostra ipsorum amicitia: cujus fiducia peto à te, ut absentem me, qui-

bneumque in rebus optis fuerit, tuare, si nullum officium tuum apud me intermoriturum existimas. Vale.

M. CICERO BITHYNICO, S.

17

CUM ceterarum rerum causa cupio esse aliquando republicam constitutam: tum velim irihi credas, accedere id etiam, quo magis expetam promissum tuum, quo in litteris uteris. Scribis enim, si ita sit, te mecum esse victurum. Gratissima mihi tua voluntas est: facisque nihil alienum necessitudine nostra, judicis que patris tui de me, summi viri. Nam sic habeto, beneficiorum magnitudine eos, qui temporibus valuerint, aut valeant, conjunctiores tecum esse, quam me; necessitudine, neminem. Quamobrem gratia mihi est, & memoria tua nostræ conjunctionis, & ejus gratiam augende voluntas.

CICERO LEPTAE.

18

47 SIMUL accepi à Seleuco tuo litteras, statim quaesivi à Balbo per codicillos, quid esset in lege. Rescripsit, eos, qui facerent præconium, veteri animo in decurionibus: qui fecissent, non veteri. Quare bono animo sint & tui, & mei familiares. neque enim erat ferendum, cum, qui hodie haruspicinam facerent, in senatu Romæ legerentur: eos, qui aliquando præconium fecissent, in municipiis decuriones esse non licere. De Hispaniis novi nihil. magnum tamen exercitum Pompejum habere constat. Nam Casar ipse 48 ad vos misit exemplum Paciaci litterarum, in quo erat, illi undecim esse legiones. scripserat etiam Messala Q. Salasus, P. Curium fratrem ejus, jussu Pompeji, inspectante exercitu, interfectum, quod consensisset cum Hispanis quibusdam, si in oppidum neficio quod Pompejus rei frumentaria causa venisset, eum comprehendere, ad Casaremque deducere. De negotio tuo, quod sponsor es pro Pompejo; si Galba consponsor tuus redierit, homo in re familiari non parum diligens, non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit: quod videbatur mihi ille confidere. Oratorem meum tantopere à te probari vehementer gaudeo. Mihi quidem sic persuado, me, quidquid habuerim iudicii de dicendo, in illum librum contulisse. Qui si est talis, qualem tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum: sin aliter, non recuso, quin, quantum de illo libro, tantumdem de mei iudicii fama detrahatur. Leptam nostrum cupio delectari jam talibus scriptis. etsi abest mauritas atatis, tamen personare aures ejus hujusmodi vocibus, non est inutile. Me Romæ tenuit omnino Tullia mex partus. Sed cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit: teneor tamen, dum à Dolabella procuratoribus exigam primam pensionem, & me, hercule, non tam sum peregrinator jam, quam solebam. adificia mea me delectabant, & otium. domus est, quæ nulli villarum mearum cedat: otium omni desertissima regione majus. Itaque ne litteræ quidem mee impediuntur; 49 in quibus sine ulla interpellatione versor. Quare, ut arbitror, prius hinc te nos, quam istic tu nos videbis. Lepta suavissimus ediscat Hesiodum: & habeat in ore,

Τὸς δὲ ἀπαρτὸς ἰδὸντα.

CICERO LEPTAE, S. D.

19

MACULAM officio sanctum esse gaudeo. ejus Falernum mihi semper idoneum visum est diversorio: si modò tecti satis est ad comitatum nostrum recipiendum. 50 Cetero-

qui

45. Nam si quis est timidus.] Ita fidenter scribo ex Pal. tert. Gruter. Stewech. quod ita meminim loqui Plautum Mostellaria de hac re: qui homo timidus erit in rebus dubiis, nauci non erit. Vulgò quisquam. Gebb.

46. Quæ tuum tempus postulabat.] O. mss. melius, quam vulgò, quæ tempus tuum postulabat. paulò post, & vultu & ex multis præterea signis habent cum o. mss. editiones Victorii ac prima. Lambinus tamen homo furacissimus & vanissimus omnium, & vultu & ex multis. vulgò & vultu & multis præ. Idem.

47. Simul accepi à Seleuco.] Rectissime & elegantissime sic Pall. pr. tert. Grut. Peck. & Medic. vulgò: simul ut accepi. Alii simulac acc. alii simul atque acc. Memini sic loqui sapientissimè optimos auctores & in illis Curium meum. Videntur tamen ad hunc locum Manutiana, nam cum vix lingue Latinae elegantia aperuerim dixerim, qui difficitur aut ignoret talia. Idem.

48. Ad vos misit exemplum Paciaci.] Sic Pal. pr. Victorius ac Vatie. nec longe divertit Grut. in quo visitur paciati. ceterum vos non nos ingerunt Pal. pr. Grut. Vatie. editio Victorii. statim modò: in quo erat, illi undecim esse legiones. Pall. prim. tert. Grut. illas undecim esse leg. non malè, non præhabenda videbitur scriptura Stewech. ipse undecim esse leg. h. e. expletas, integras Peck. in quo erit illas xi. unde Gulicium. conjectabat, erat illis, nescio quo sensu. Idem.

49. In quibus sine ulla interpellatione versor.] Vulgatur: sine ulla interpellatione versor: sed nostram reposui ex Pall. prim. tert. Grut. Vatie. editione Victorii. Idem.

50. Ceteroqui mihi locus non displicet.] Sic est in Pall. pr. tert. Grut. Vatie. Peck. editione Victorii: vulgò: ceterum is mihi quidem locus. Idem.

qui mihi locus non displicet: nec ea re Petrinum tuum deseram. Nam & villa, & amenitas illa, commorationis, non divitiarum. ⁵¹ De curatione aliqua munerum regionum, cum Opp'o locus sit. nam Balbum, postea quam tu es profectus, non vidi. tantis pedum doloribus afficitur, ut se conveniri nolit. Omnino de tota re, ut mihi videtur, sapientius faceres, si non curares. quod enim eo labore assequi vis, nullo modo assequere. tanta est enim inimorum multitudo, ut ex his aliquis potius optaret, quam novo sit aditus: praesertim qui nihil auferat, praeter optam, in qua ille se dedisse beneficium putabit, (si modo ipsam sciet) non accepisse. Sed tamen aliquid videbitur, ⁵² in quo sit species, aliter quidem non modo non appetendum, sed etiam fugiendum puto. Ego me Asturae diutius arbitror commoraturum, quoad ille quandoque veniat. Vale.

20 CICERO TORANIO, S.

DEDERAM triduo ante pueris Cn. Plancii litteras ad te. Deo nunc ero brevior, teque, ut antea consolabar, hoc tempore monebo. Nihil puto tibi esse utilius, quam ibidem operari, quoad scire possis, quid tibi agendum sit. Nam praeter navigationis longam, & hiemalis, & minime portuosae periculum, quod vitaveris, ⁵³ ne illud quidem non quantivis, subito cum certi aliquid audieris, te istinc posse proficisci. Nihil est praetera, ⁵⁴ cur adventibus te offerre gestias. multa praeterea metuo, quae cum Cilone nostro communicavi. Quid multa? Loco opportuniore in his malis nullo esse potuisti: ex quo te, quocumque opus erit, facillime, & expeditissime conferas. Quod si recipiet ille se: ad tempus aderis. sin (⁵⁵ quum multa accidere possint) aliqua res eum vel impedit, vel morabitur: tu ibi eris, ubi omnia scire possis. hoc mihi prorsus valde placet. De reliquo, ut te saepe per litteras hortatus sum, ita velim tibi persuadeas, te in hac causa nihil habere, quod tibi timendum sit, praeter communem casum civitatis: qui etsi est gravissimus, tamen ita vicimus, & id atatis jam sumus, ut omnia, quae non nostra culpa nobis accidunt, fortiter ferre debeamus. Hic tui omnes valent, summaque pietate te desiderant, & diligunt, & colunt. Tu & cura ut valcas, & te istinc ne temere commoveas.

11 CICERO TORANIO, S.

ETSI, cum haec ad te scribebam, aut appropinquare exitus hujus calamitosis belli, aut jam aliquid actum, & confectum videbatur: tamen quotidie commemorabam, te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorem, & me tibi; soloque nos vidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo, spe pacis exclusa, ipsa victoria futura esset acerbissima: quae aut interitum allatura esset, si victus esses; aut, si vicisses, servitutem. Itaque ego, quem tum fortes illi viti, & sapientes, Domitii, & Lentuli, timidum fortis dicebant: (eram plane: timebam enim, ne evenirent ea, quae acciderunt) idem nunc nihil timeo, & ad omnem eventum paratus sum. Cum aliquid vide-

batur caveri posse, tum id negligi dolebam. nunc vero, eventis omnibus rebus, cum consilio profici nihil possit, una ratio videtur, quicquid evenerit, ferre moderatè; praesertim cum omnium rerum mors sit extremum; & mihi sum conscius, me, quoad liceat, dignitati reipublicae consuluisse; & haec amissa, salutem retinere voluisse. Haec scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui conjunctissima fuisti in eum & sententia, & voluntate, eadem cogitares. Magna enim consolatio est, cum recordare, etiam si secus acciderit, te tamen rectè, vereque sensitisse. Atque utinam liceat aliquando reipublicae statum nos frui, inter nosque conferte sollicitudines nostras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quae facta sunt. De tuis rebus nihil esse, quod timeas, praeter universae reipublicae interitum, tibi confirmo. De me autem sic velim iudices, quantum ego possim, me tibi, saluti tuae, liberisque tuis summo cum studio praestò semper futurum. Vale.

CICERO DOMITIO.

NON ea res me deterruit, quo minus, postea quam in Italiam venisti, litteras ad te mitterem, quod tu ad me nullas miseris: sed quia nec quid tibi pollicerer, ipse egens rebus omnibus; nec, quia studebam, cum mihi in ipsis consilium desset; nec quid consolationis afferrem in tantis malis, reperiebam. Haec quamquam nihilo meliora sunt, nunc etiam atque etiam multò desperatiora, tamen inanes esse meas litteras, quam nullas, malui. Ego, si te intelligerem plus contum esse suscipere reipublicae causa muneris, quam quantum praestare potuisses: tamen, quibuscumque rebus possem, ad eam conditionem te vivendi, quae daretur, quaque esset, hortarer. Sed cum consilii tui bene, fortiterque suscepti, eum tibi finem staturis, quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse voluisset: oro, obtestorque te pro veteri nostra conjunctione, ac necessitudine, proque summa mea in te benivolentia, & tua in me pari, te ut nobis, parenti, conjugii, tuisque omnibus, quibus es, fuisti semper carissimus, salvum conserves. incolunitati tuae, tuorumque, qui ex te pendunt, consulas: quae didicisti, quaque ab adolescentia pulcherrimè à sapientissimis viris tradita, memoria & scientia comprehendisti, iis hoc tempore utare: quos conjunctos summa benivolentia, plurimisque officiis amivisti, eorum desiderium, si non aequo animo, at forti feras. Ego, quid possim, nescio: vel potius me parum posse sentio: illud tamen tibi polliceor, me, quaecumque salutis dignitatisque tuae conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu & studio & officio in meis rebus fuisti. Hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam feminam, tuique amantissimam, detuli. Si quid ad me scripseris, ita faciam, ut te velle intellexero. Sin autem tu minus scripseris: ego tamen omnia, quae tibi utilia esse arbitrabor, summo studio diligenterque curabo. Vale.

51. De curatione aliqua munerum regionum.] Ita optimus codex Palat. primus: sed ante ita legendum coniecerat Paullus Manurius, non in probante Lambino. quandoquidem in aliquo suorum repererat regionis. vulgò, regionum. Gebh.

52. In quo sit species.] Quandoquidem in omnibus non sequi tantum, sed etiam exprime Victorianam editionem statuimus: lectionem quoque ejusdem ex Medice libro ascitam, & eruditissimè explicatam; frustra tamen ab ejusdem æmulis impugnata; praetulimus vulgatam: quum illam quoque codex Vaticanus agnoscat. Vulgo spes: ex compendio nata. Idem.

53. Ne illud quidem non quantivis subito.] Pall. primus, tertius, Gruterianus, ne illud quidem non quamvis subito: ut liqueat vel eoque illud quantivis degenerasse in quamvis, quod quia aequè in suis sic invenit Lambinus, ut adderet aliquid post accuratissimum Victorium, sincerum vas inculcavit legendum non quantivis, quamvis

subito. Vulgo: ne illud quidem negligendum quamvis; sed nostram lectionem architectatus est ex Medice Victorius, dilaudat Lambinus, adstruit Vaticanus. Ego bonum exagitate Manutium hic tempero. Idem.

54. Cur adventibus te offerre gestias.] Ita Pal. pr. Vaticanus, Victorii editio. vulgò: advenientibus. Scio Magistellos, qui pueris suis has epistolas interpretantur, non asscuturos emendationes nostras; sed per me illis in linguae Latine arcana penitus se penetrare licet: non vacat singula nec libet eviscerare, & commentarios multos hujusmodi, exaggerare & undequaque coacervare: qui sapit, sapiat. Paulo statim scripsi quae cum Cilone nostro communicavi ex auctoritate Pal. pr. Victorius Cibilone. vulgò Milone. Idem.

55. Quum multa accidera possunt.] Ita Victorius: malim tamen adminiculante Pal. primo, quum vel multa acc. vulgò, quoniam multa acc. Idem.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
LIBER SEPTIMUS,

A D

M. MARIUM, ET CETEROS.

M. CICERO S. D. M. MARIO.



SI te dolor aliqui corporis, aut infirmitas va-
litudinis tua tenuit, quo minus ad ludos ve-
nires: fortunæ magis tribuo, quàm sapien-
tiæ tuæ. Sin hæc, quæ ceteri mirantur, con-
temnenda esse duxisti, & cum per valitudi-
nem posses, venire tamen noluisse: utrum-
que lætor, & sine dolore corporis te fuisse, & animo valuisse,
cum ea, quæ sine causâ mirantur alii, neglexeris: modo, ut
tibi constiterit fructus otii tui; quo quidem tibi perfrui miri-
ficè licuit, cum esses in ista amoenitate præne solus relictus.
Neque tamen dubito, quin tu ex illo cubiculo tuo, ex quo tibi
Stabianum perforasti, & patefiscisti Sejanum, per eos dies
matutina tempora lectuiculis consumperis: cum illi interea,
qui te istic reliquerunt, spectarent communes mimos semi-
somnia. Reliquas verò partes diei tu consumebas his delecta-
tionibus, quas tibi ipse ad arbitrium tuum comparatas: nobis
autem erant ea perpetienda, quæ scilicet Sp. Mæcius proba-
visset. Omnino, si quæris, ludi apparatusissimi: sed non tui sto-
machi. conjecturam enim facio de meo. Nam primum hono-
ris causâ in scenam redierant ii, quos ego honoris causâ de
scena decessit arbitrabar. Deliciæ verò tuæ, noster Æsopus, ejus-
modi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret. is jurat
cum cœpisset, vox enim defecit in illo loco, si sciens fallo.
Quid tibi ego alia narrem? nostri enim reliquos ludos. Quid?
ne id quidem leporis habuerunt, quod solent medicos ludi.
Apparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem: quo
quidem apparatu non dubito, quin animo æquissimo carueris.
Quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytaime-
stra? aut in equo Trojano craterarum tria millia? aut arma-
tura varia peditatus, & equitatus in aliqua pugna? quæ popu-
larem admirationem habuerunt; delectationem tibi nullam
attulissent. Quod si tu per eos dies operam dedisti Protogeni
tuo, dummodo is tibi quidvis potius, quàm orationes meas
legerit: næ tu haud paulo plus, quàm quiscquam nostrum,
delectationis habuisti. Non enim te peto Græcos, aut Oscos

ludos desiderasse: præsertim cum Oscos ludos vel in senatu
vestro spectare possis; Græcos ita non ames, ut ne ad villam
quidem tuam via Græca ire soleas. Nam quid ego te athletas
putem desiderare, qui gladiatores contempseris? in quibus
ipse Pompejus constitetur, se & operam & oleum perdidisse.
Reliquæ sunt venationes binæ per dies quinque, magnificæ,
nemò negat. sed quæ potest homini esse polito delectatio,
cum aut homo imbecillus à valentissima bestia laniatur, aut
præclara bestia venabulo transverberatur? quæ tamen, si vi-
denda sunt, sæpe vidisti: neque nos, qui hæc spectavimus,
quidquam novi vidimus. Extremus elephantorum dies fuit:
in quo admiratio magna vulgi atque turbæ; delectatio nulla
exstitit. quin etiam misericordia quædam consecuta est, atque
opinio ejusmodi, esse quendam illi bestiarum cum genere huma-
no societatem. His ego tamen diebus, ludis scenicis, ne forte
videar tibi non modò beatus, sed liber omnino fuisse,
dirupi me præne in judicio Galli Caninii, familiaris tui. Quod
si tam facilem populum haberem, quàm Æsopus habuit: liben-
ter mehercule artem desinerem, tecumque, & cum similibus
nostris viverem. Nam me cum antea tadebat, cum & artas, &
& ambitio me hortabantur, & licebat denique, quem nole-
bam, non defendere: tum verò hoc tempore vita nulla est.
Neque enim fructum ullum laboris ex his exspecto: & cogor
nonnumquam homines non optimè de me meritis, rogatu
eorum, qui bene meriti sunt, defendere. Itaque quæro cau-
sas omnes aliquando vivendi arbitratæ meo; teque, & istam
rationem otii tui & laudo vehementer, & probò: quodque
nos minus intervitis, hoc sero animo æquiore, quòd, si Romæ
esses, tamen neque nos lepore tuo, neque te (si qui est in me)
meo frui liceret, propter molestissimas occupationes meas;
quibus si me relaxaro, (nam ut planè exsolvam, non pos-
tulo: te ipsum qui id multos annos nihil aliud commentaris)
docebo profectò, quid sit humaniter vivere. Tu mihi istam
imbecillitatem valitudinis tuæ sustenta, & tuere, ut facis, ut
nostras villas obire, & mecum simul lecticula concursare pos-
sis. Hæc ad te pluribus verbis scripsi, quàm soleo, non otii
abun-

1. *Si te dolor aliqui corporis.*] Sic Victorius, & Vatie. & alibi sæpissimè restitutum qui, pro quo vulgabat *quis*. paulò post ex Pall. duobus ac Gruteriano edendum duxi, *contemnenda esse duxisti*: nam vulgo verbum esse desideratur. Gebhard.

2. *Patefiscisti Sejanum.*] Prima editio, *senium*: Gruterianus, Medic. Pal. *senium*: & hic præterea ad oram, *senium*. Pal. alter, *seni nuper eos dies*. Lambinus, *Misenum*, quod si a libris est, validè probò. Idem.

3. *De scenâ decessit arbitrabar.*] Sic Pal. pr. Vatie. Victorii editio. vulgò, *decessisse*. Idem.

4. *Quid? ne id quidem leporis habuerunt.*] Lambinus obsecutus judicio Rivii introduxit, *quid, quòd ne id quidem leporis hab.* quam quidem scripturam in nullo nostrorum offendi. Gulielmus ex conjecturâ sanandum fovebat hoc modo: *qui ne id quidem*. Sagacior omnino mihi Rivius. Idem.

5. *Cum Oscos ludos vel in senatu vestro spectare possis: Græcos ita non ames.*] Ita est in Pal. pr. Vaticano, editione Victorii & vestro quidem, pro quo vulgo nostro Grut. & alter Pal. postrema verò ita concipiunt: *Græcos verò ita ames*. vulgò: *Græcos verò ita non ames*. Idem.

6. *Quæ potest homini esse polito delectatio.*] Ita Victorii editio, ac Vaticano codex. Pal. alter *politio*. reliqui, ut & primus & Grut. *politio*: quod hic à Cicerone scriptum esse, docem Manutii Juratis

non accedam. Idem.

7. *Delectatio nulla exspecto.*] Grut. *adstitit*: Pal. alter *exit*: ut apud Nafonem in Fabula Aleyones, *quæ pars admonet absit*. Idem.

8. *Sed liber omnino fuisse, dirupi me pane.*] Rectè sic Pall. duo, Grut. Stewech. editio Victorii. Ego quidem hujus lectionis longè aliam sententiam video, quam non potuisse venire in mentem Lambino, demitor. vulgatum est: *Sed ne liber omnino fuisse, dirupi pane me*. Idem.

9. *Neque enim fructum ullum laboris ex his exspecto.*] Ita Victorius, & Vaticano codex: Pall. tamen bini, Grut. p. ima editio, quinque Gulielmio super hoc loco consulti, *fructum ullum laboris ex his peto*. vulgò; *laboris exspecto*. Idem.

10. *Non postulo: te ipsum qui id multos annos nihil aliud commentaris docebo.*] Acepi hæc lectionem ex editione Victorii & eod. Vaticano, utpote rectèssimam & elegantissimam. Pall. duo, Gruter. tres Gulicm. & te ipsum quidem, quod multos annos &c. ceterum primus, ac Grut. *commentares*. Pal. alter *commentere*, à manu secunda. vulgatum est: *non postulo* te ipsum quidem qui multos &c. Idem.

11. *Tu mihi istam imbecillitatem valitudinis tuæ sustenta.*] Sic melius ex Gruteriano & Stewech. nam Pal. tert. ac vulgò: *Tu modò istam &c.* Paulò statim post edidi: & mecum simul lecticula concursare: cum vulgo existeret *circuncursare* ex Pall. duob. Gruter. editio-

abundantia, sed amoris erga te, quod me quadam epistola subinvitaras, si memoria tenes, ut ad te aliquid hujusmodi scriberem, quo minus te pratermisisset ludos poeniteret. Quod si affectus sum, gaudeo: sin minus, hoc me tamen consolatur, quod posthac ad ludos venies, nosque vides; neque in epistolis relinquas meis spem aliquam delectationis tuae. Vale.

2 M. T. C. M. MARIO, S. D.

MANDATUM tuum curabo diligenter. Sed homo acutus, ei mandasti potissimum, cui expediret, illud vanire quam plurimo. Sed eo vidisti multum, quod praesinit, quo ne pluris emerem. Quod si mihi permisisses: qui meus amor in te est; confectissem cum coheredibus, nunc, quum tuum pretium novi, in licitatore potius ponam, quam illud minoris valeat. sed de joco satis est. Tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter. De Burrâ, te gaudere certo scio, sed nimis verecunde mihi gratularis. Putas enim, ut scribis, propter hominis sordes, minus me magnum illum latitium putare. Credas mihi velim, magis me iudicio malo, quam morte inimici laturum. Primum enim iudicio meo, quam gladio; deinde gloria potius amici, quam calamitate. Inprimisque me delectavit, tantum studium bonorum in me extitisse contra incredibilem contentionem clarissimi, & potentissimi viri. Postremo, vix verisimile fortasse videatur, oderam multo pejus hunc, quam illum ipsum Clodium. Illum enim oppugnatam: hunc defenderam. Et ille, cum omnis respublica in meo capite discrimen esset habitura, magnum quiddam spectavit; nec sua sponte, sed eorum auxilio, qui me stante stare non poterant: hic simiolus, animi caula, me, in quem invheretur, delegerat; persuaseratque nonnullis invidis meis, se in me emissarium semper fore. Quamobrem valde jubeo gaudere te, magna res gesta est. numquam ulli fortiores cives fuerunt, quam qui auli sunt eum contra tantas opes ejus, à quo ipsi lecti iudices erant, condemnare. Quod fecissent numquam, nisi iis dolori meus fuisset dolor. 13 Nos hic in multitudine, & celebritate judiciorum, & novis legibus ita distinemur, ut quotidie vota faciamus, ne intercaletur, ut quam primum te videre possimus.

3 M. CICERO M. MARIO, S. D.

PERSAEPÉ mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur, & (ut video) versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proximè fuimus unâ. quin etiam ipsum diem memoria tenco. Nam a. d. III idus Majas, Lentulo, & Marcello consulibus, cum in Pompejanum vesperi venissem, tu mihi sollicito animo praesidio fuisti. Sollicitum autem te habebat cogitatio tum officii, tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia, verebare, ne officio deessem: si proficiscerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidisti profecto me quoque ita conturbatum, ut non explicarem, quid esset optimum factu. pudori tamen malui, saneque cedere, quam salutis mea rationem ducere. Cujus me mei facti poenituit, non tam propter periculum meum, quam propter vitia multa, quae ibi offendi, quod veneram. Primum neque magnas copias, neque bellicosas: deinde, extra lucem, paucosque praeterea, (de principibus loquor) reliqui primum in ipso bello rapaces: deinde in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem: maximum autem res alienum amplissimorum vitium. Quid quaeris? nihil boni, praeter causam. Quae cum vidissem; desperans victoriam, primum coepi suadere pacem, cuius fueram semper auctor: deinde, cum ab ea sententia Pompejus valde abhor-

ret, suadere institui, ut bellum duceret. Hoc interdum probabat, & in ea sententia videbatur fore, & fuisset fortasse, nisi quadam ex pugna coepisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus, nullus imperator fuit. Signa tirone & collecticio exercitu cum legionibus robustissimis contulit. victus turpissimè amissis etiam castris, solus fugit. Hunc ego belli mihi finem feci: nec potavi, cum integri pares non fuisset, fractos superiores fore. Discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit, aut in aliquas insidias incidendum, aut deveniendum in victoris manus, aut ad Jubam confugiendum, aut capiendus tamquam exsilio locus, aut consciscenda mors voluntaria. Certè nihil fuit praeterea, si te victori nolles, aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quae dixi, incommodis, nihil tolerabilius exsilio, praesertim innocenti: ubi nulla adjuncta est turpitudine: addo etiam, cum ea urbe careas, in qua nihil sit, quod videre possis sine dolore. Ego cum meis (si quidquam nunc cuiusquam est) etiam in meis esse malui. Quae acciderunt, omnia dixi futura. Veni domum, non quò optima vivendi conditio esset: sed tamen, 14 si esset aliqua forma republicae, tamquam in patria ut essem: si nulla, tamquam in exsilio. Mortem mihi cur consciscerem, causa nulla visa est, ut propterea, multae causae. Vetus est enim, ubi non sis qui fueris, non esse cur velis vivere. Sed tamen vacare culpa, magnum est solatium: praesertim cum habeam duas res, quibus me sustentem; optimarum artium scientiam, & maximam rerum gloriam: quarum altera mihi vivo numquam eripietur; altera ne mortuo quidem. Haec ad te scripsi verbosius, & tibi molestius fui, quòd te, cum me, tum republicae cognovi amatissimum. Notum tibi omne meum consilium esse volui, ut primum scires, in me numquam voluisse plus quemquam posse, quam universam rempublicam. Postea autem, quam alicujus culpa tantum valeret unus, ut obstiti non posset, me voluisse pacem, amisso exercitu, & eo duce, in quo spes fuerat uno, 15 me voluisse etiam, reliquis omnibus; postquam non potuerim, mihi ipse finem fecisse belli: nunc autem, si haec civitas est, civem esse me; si non, exilem esse non incommodiore loco, quam si Rhodum, aut Mytilenam contulissem. Haec tecum coram malueram: sed quia longius fiebat, volui per litteras eadem; ut haberes quid diceres, si quando in vituperatos incos incidisses. Sunt enim, qui, cum meus interitus nihil fuerit republicae profuturus, criminis loco putent esse, quòd vivam. Quibus ego certò scio non videri satis multos perisse: qui si me audissent, quamvis iniqua pace, honestè tamen viverent. Armis enim inferiores, non causa fuissent. Habes epistolam verbosiorum fortasse, quam v. lles: quod tibi ita videri puabo, nisi mihi longiorem remisisses. Ego, si, quae volo, expediero, brevi tempore te, ut spero, videbo.

M. T. C. M. MARIO, S. D.

A. D. IX kal. in Cumanum veni cum Libone tuo, vel nostro potius, in Pompejanum statim cogito. Sed faciam antè te certiore. Te cum semper valere cupio, tum certè, dum hic sumus. Vides enim, quanto post a futuri sumus. Quare si quod constitutum cum podagra habes, fac ut in alium diem differas. Cura igitur, ut valeas: & me hoc biduo, aut triduo expecta.

CICERO CAESARI IMPER. S. D.

VIDE, quam mihi persunserim, te me esse alterum, non modo in his rebus, quae ad me ipsum, sed etiam in iis, quae ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram, quocumque exirem,

ne Victori: ac omnium antiquissima Venetâ. Pal. tamen alter stabilis talem lectiorem: & mecum nostrâ simul lectula concussare. Gebâ.

12. In licitatore potius ponam. Sic Pal. pr. atque editio Victori. alter verò: In licitatore potius ponam. Gruterianu, in licitatore potius ponam: sicut & editio praesca. Editum est: licitatore potius ponam. Idem.

13. Nos hic in multitudine & celebritate judiciorum. Ita emendavit & edidit Victorius, assentitur Vaticanum. Vulgo in omittitur. ceterum frivolus est Lambini emendatio crebritate, in quam vel cor-

datiores despunt, vel pueri ipsi meient. Idem.

14. Si esset aliqua forma rep. Sic Victorii editio, cui accedit item anti-jussima, Pall. duo, Grut. vulgò: fortuna. paullo post eadem oranes libri: cur optarem, multe cause. vulgò abest cause; & meo animo abest rectus. sed an ideo libros & ipsum Ciceronem in ordinem redigamus, quod non scripsit interdum, ut volumus. Idem.

15. Me voluisse etiam, reliquis omnibus postquam non potuerim, mihi ipse finem fecisse belli. Hac vera ac recta est distinctio lectio-

exitrem, in eum ducere, ¹⁶ ut eum meis omnibus studiis, beneficiis quàm ornatisimum, domum reducerem. Sed postea quàm & Pompeji commoratio diuturnior erat, quàm putaram; & mea quædam tibi non ignota dubitatio, aut impedire profectorem in eam videbatur, aut certe tardare: ¹⁷ vide, quid mihi sumpserim. Cœpi velle, ea Trebatium expectare à te, quæ sperasset à me. Neque mehercule minis ei prolixè de tua voluntate promisi, quàm eram solitus de mea polliceri. Casus verò mirificus quidam intervenit, quasi vel testis opinionis meæ, vel sponsor humanitatis tuæ. Nam cum de hoc ipso Trebatio cum Balbo nostro loqueretur accuratius domi meæ, litteræ mihi dantur à te: quibus in extremis scriptum erat, ¹⁸ *M. Orsuum, quem mihi commendas, vel regem Gallis facias, ¹⁹ vel hunc Lepidæ delega. Si videris, ad me alium mitte quem ornem.* Satisfultimus manus est ego, & Balbus. tanta fuit oportunitas, ut illud nescio quod non fortuitum, sed divinum videretur. Mitto igitur ad te Trebatium, atque ita mitto, ut initio mea sponte, post autem invitatu tuo mittendum duxerim. Hunc, nisi Cæsar, si velim omni tua comitate complere, ut omnia, quæ per me possis adduci ut in meos conferre velis, in unum hunc conferas; de quo tibi homine hæc spondeo non illo veteri verbo in eo, quod, cum ad te de Milone scripsissem, iure lusi: sed more Romano, quo modo homines non inepti loquuntur; probiorem hominem, meliorem virum, ²⁰ prudentiorem esse neminem. Accedit etiam, quod ²¹ familiam ducit in iure civili: singularis memoria, summa scientia. Huic ego neque tribunatum, neque præfecturam, neque ullius beneficii certum nomen peto: benevolentiam tuam & liberalitatem peto: neque impedio, quo minus, si tibi ita placuerit, etiam hiis cum ornibus gloriose insignibus, totum denique hominem tibi ita trado de manu (ut ajunt) in manum tuam istam, & victoria & fide præstantem. ²² Sinus enim putidiusculi, quàm per te vix licet: verum, ut video, licebit. Cura, ut valeas, & me, ut amas, ama.

CICERO TREBATIO, S. D.

⁶ IN omnibus meis epistolis, quas ad Cæsarem, aut ad Balbum mitto, legitima quædam esse accessio commendationis tuæ, nec ea vulgaris, sed cum aliquo insigni iudicio meæ erga te benevolentia. Tu modò ineptias istas, & desideria urbis, & urbanitatis depone: & quo consilio profectus es, id assiduaite & virtute consequere. Hoc tibi iam ignoscemus nos amici, quàm ignoverunt Medæ, ²³ quæ Corinthum arcem altam habebant matronæ opulentæ, optimates: quibus illa manibus gypsatissimis persuasit, ne sibi vitio illæ verterent, quod abef-

ser à patria. „*Nam multi suam rem bene gessere, & publicam, patria procul. Multi, qui domi atatem agerent, propterea sunt improbi.* Quo in numero tu certe fuisses, nisi te extraxissemus, sed plura scribemus aliàs. Tu, qui ceteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris, caveto: & quum Medeam agere cœpi, illud semper memento, „*Qui ipse sibi sapiens predesse non quit, nequidquam sapit.* Cura ut valeas.

CICERO TREBATIO.

⁷ EGO te commendare non desisto: sed, quid proficiam, ex te scire cupio. Spem maximam habeo in Balbo: ad quem de te diligentissimè & sapientissimè scribo. Illud soleo mirari, non me toties accipere tuas litteras, quocirca ²⁴ à Quinto mihi fratre afferantur. In Britannia nihil esse audio neque auri, neque argenti. Id si ita est, ²⁵ essedum aliquod suadeo capias, & ad nos quàm primùm recurras. Sin autem sine Britannia tamen assequi, quod volumus, possumus; perice ut sis in familiaribus Cæsaris. multum te in eo frater adjuvabit meus, multum Balbus: sed mihi crede, tuus pudor, & labor plurimum. Imperatorem liberalissimum, atatem opportunissimam, commendationem certè singularem habes: ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi desuisse videatur.

CICERO TREBATIO.

⁸ SCRIPSIT ad me Cæsar perhumaniter, nondum te sibi factis esse familiarem propter occupationes suas, sed certè fore: cui quidem ego rescripsi, ²⁶ quàm mihi gratum esset futurum, si quàm plurimum in te studii, officii, liberalitatis sæ contulisset. Sed ex tuis litteris cognovi præproperam festinationem tuam: & simul sum admiratus, cur tribunatus commoda, dempto præsertim labore militiae, contempsisset. Querat cum Vacerra, & Manilio: nam Cornelio nihil audeo dicere, cujus tu periculo stultus es, quàm te ab eo sapere didicisse profiteris. Quin tu urges istam occasionem, & facultatem, qua melior nunquam reperietur? Quod scribis de illo Preciano iureconsulto, ego te ei non desino commendare. scribit enim ipse mihi, te sibi gratias agere debere. De eo quid sit, cura, ut sciam. Ego vestras litteras Britannicas expecto. Vale.

M. CICERO TREBATIO.

⁹ I AMDIU ignoro, quid agas. nihil enim scribis: neque ego ad te his duobus mensibus scripseram: quia cum Quinto fratre meo non eras. quò mitterem, aut cui darem, nesciebam. Cupio scire quid agas, & ubi sis hiematurus. Equidem velim cum Cæsare: ²⁷ sed ad eum propter ejus * nihil sum ausus

que hujus loci. Lamb. cum Manutio edixere distinguendum atque interpungendum, *ne voluisse etiam rictus omnibus: postquam non poterim tibi &c.* quâ totam sententiam elegantiam perire vel puer viderit. ceterum ipse non ipse ingerunt o. mil. editiones, præca, ac Victorii. Gehb.

16. *Ut eum meis omnibus studiis, beneficiis quàm orn.*] Sic Gruterianus & Victorii editio ex Mediceo codice: ita ut non displiceat lectio Vaticani: *ut eum meis studiis, beneficiis omnibus quàm orn.* vulgò: *meis communibus studiis & beneficiis &c.* Idem.

17. *Vide quid mihi sumpserim.*] Gruterianus, *quid mihi viderim sumpsi* quid illegam, *quid mihi interim sumpsi.* Paullò post retinui vulgatam lectionem stabilitam à Medic. Pal. pr. editione Victorii; quæ sperasset à me. cum præferant prima editio, Pal. alter, Grut. Gulielmiani quatuor, quæ expectasset. Idem.

18. *M. Orsuum.*] S. c. editio Victoriana, sic quoque est in Vaticano. Pal. pr. *M. Irsuum, sec. Musium, Gruter. Irsuum, M. Furium* alii, ut præca editio, *M. Rurium.* Idem.

19. *Vel hunc Lepidæ delega.*] Sic quoque editio præca, Victorii, Pal. pr. Grut. Vatican. Stewech. Peck. vulgò. *vel Lepidæ Legatum Lamb. Delegabo.* Liber Politiani, *delegatum;* quibus omnibus nihil opus est ad nostram. Idem.

20. *Prudentiorem esse neminem.*] Hanc lectionem ex v. c. oræ primæ editionis commisit Egnatius, conspiciaturque in Pal. pr. libro aurum contra non caro ac probato; Vatic. recepit denique Lambinus. vulgò; *prudentiorem.* Idem.

21. *Familiam ducit in iure civili.*] Sic Victorii editio, Pal. alter ac Vatic. nam unica littera difpessa peccant Pal. pr. Grut. prima editio: *familia inducit.* vulgatur ineptissime: *quod familiaritatem inducit, in iure civili singularis memoria, summa scientiâ.* Idem.

22. *Sinus enim putidiusculi.*] Mihi hæc placuit codicis Vaticanæ scriptura, quam gaudeo quoque probatam Victoriò & receptam. vulgò, *sinus.* ceterum alii *Blindiusculi,* alii *Impudensculi* utriusque gloriâ decepti. Idem.

23. *Quæ Corinthum, arcem altam habebant.*] Sic meliores editiones omnes ac miss. alii tamen *Corinthum.* editum tamen est, *Corinthi.* paullo post, ad manus *gypsatissimis* notavit vir doctus ad editionem principem talem glossam: id est, *sugestivis, improbiissimis.* Gypsatum enim de catasta venelicis. Talis & Medea fugitiva erat patris & patriæ proditrix. quod & ex Politiani codice iidem verbis exscripsit Joannes Isaacius Pontanus. Victorii editio ac Pal. primus scribit *gypsatissimis.* Pal. alter ad marginem *citatisissimis.* Idem.

24. *À Quinto mihi fratre afferantur.*] Sic transiit Pal. pr. Grut. editio prima. ceterum afferantur Palat. sec. Vatic. Victorii editio. Pal. verò pr. efferantur. vulgò: *à Quinto fratre mihi afferuntur.* Pal. alter *fratre meo ass.* ledeat, quod primo proposui. Idem.

25. *Essedum aliquod suadeo capias.*] Ita habet editio Victorii, Pall. duo. vulgò nimis importunè, *vapias* paullo post ex Pall. duobus, Gruteriano, editione Victorii ac Vaticano editi; *assequi quod volumus* deleto *quod id,* quod vulgò male hic uberat: sic *etiam* paullo post. ideo & ibidem auctoribus omnibus libris nostris scripsi *Multum te in eo frater adjuvabit.* cum Pal. alter tamen sufficit novam plane lectionem: *Multa te adjuvabit in eo frater meus.* Idem.

26. *Quam mihi gratum esset futurum.*] Pal. alter Stewech. solenni errore esse: unde tamen veli Gulicli *per quàm m. gratum esse futurum.* Ego nolim quicquam mutari. Idem.

27. *Sed ad eum propter ejus * nihil sum ausus scribere.*] Iudicio Victorii & hanc locum asterisco notavi, quia sic quoque cum reper-

ausus scribere. ad Balbum tamen scripsi. Tu deesse tibi noli ferius potius ad nos, dum plenior. Quod huc properes, nihil est, praesertim Batiara mortuo. sed tibi consilium non deest. Quid constitueris, cupio scire. Cn. Octavius an Cn. Cornelius quidem tuus familiaris, summo genere natus, terrae filius, is me, quia scit tuum familiarium esse, erebro ad cenam invitat. adhuc non potuit perducere: sed mihi tamen gratum est. Valc.

M. CICERO S. D. TREBATIO.

LEGI tuas litteras: ex quibus intellexi, te Caesari nostro valde iureconsultum videri. Est quod gaudas, te in ista loca venisse, ubi aliquod sapere viderere. Quod si in Britanniam quoque profectus esses: profectus nemo in illa tanta insula peritior te fuisset. Verum tamen rideamus, licet: sum enim a te invitatus) subinvideo tibi, ultrò te etiam accessum ab eo, ad quem ceteri, non propter superbiam ejus, sed propter occupationem adspirare non possunt. Sed tu in ista epistola nihil mihi scripsisti de tuis rebus: quae mehercule mihi non minor curae sunt, quam meis. Valde metuo, ne frigeas in hibernis. quamobrem camino luculento utendum censeo. Idem: Mucio, & Manilio placebat, praesertim qui sagis non abundares: quamquam vos nunc istis satis cales audio. quo quidem nuntio valde mehercule de te timueram. Sed tu in re militari multo es cautior, quam in advocacionibus: qui neque in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi, neque spectare effidarios: quem antea ne Andabatum quidem defraudare poteramus. Sed jam satis jocati sumus. Ego de te ad Caesarem quam diligenter scripserim, tute scis: quam saepe, ego. Sed mehercule jam intermissam, ne viderer liberalissimi hominis, meique amantissimi voluntati erga me disfidere. Sed tamen his litteris, quas proximè dedi, putavi esse hominem commendandum. id feci, quod profecerim, facias me velim ceteriore: & simul de toto statu tuo, consiliique omnibus. Scire enim cupio quid agas, quid expectes, quam longum istum tuum discessum a nobis futurum putes. Sic enim tibi persuadeas velim, unum mihi esse solacium, quare facilius possim pati te esse sine nobis, si tibi esse id emolumentum sciam. sin autem id non est: nihil duobus nobis est stultius; me, qui te non Romam atraham; te, qui non huc advoles. Una mehercule nostra vel severa, vel jocosa congressio, pluris erit, quam non modò hostes, sed etiam fratres nostri Hædui. Quare omnibus de rebus, fac ut quam primum sciam. aut consolando, aut consilio, aut re juvero.

CICERO TREBATIO.

11 NISI autè Roma profectus esses, nunc eam certè relinqueres. quis enim tot interregnis iureconsultum desiderat? Ego omnibus, unde petitur, hoc consilii dederim, ut à singulis interregibus binas advocaciones postulent. Satisne tibi videor abs te jus civile didicisse? Sed heus tu, quid agis? cequid fit? video enim, te jam joculari per litteras. Hæc signa meliora sunt, quam in meo Tusculano. Sed quid sit, scire cupio. Consuli quidem te ad Caesarem scribis: sed ego tibi ab illo consuli mallet. quod si aut fit, aut futurum putas; per-

fer istam militiam, & permanc. Ego enim desiderium tui, spe tuorum commodorum consolabor. sin autem ista sunt inaniora: recipite ad nos. Nam aut erit hic aliquid aliquando: aut, si minùs, una mehercule collocutio nostra, plurius erit, quam omnes Samarobrivæ. Denique, si citò te retuleris: sermo nullus erit. si diutius frustra abfueris: non modò Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium pertimesco. Mira enim persona induci potest Britannici iureconsulti. Hæc ego non rideo, quamvis tu ideas; sed de te severissima tecum, ut soleo, joco. Remoto joco; tibi hoc amicissimo animo præcipio, ut, si istis meæ commendatione tuam dignitate obtinebis, perferas nostri desiderium: honestatem, & facultates tuas augeas. sin autem ista frigeant, recipias te ad nos. Omnia tamen, quæ vis, & tua virtute profectò, & nostro summo erga te studio consequere.

CICERO TREBATIO.

12 MIRABAR, quid esset, quod tu mihi litteras mittere intermississes. Indicavit mihi Panfa meus, Epicureum te esse factum. O castra præclara! quid tu fecisses, si te Tarentum, & non Samarobrivam misisses? Jam tum mihi non placebas, cum idem intuebare, quod & Titius familiaris meus. Sed quoniam modo jus civile defendes, cum omnia tua causa facias, non civium? Ubi porro illa erit formula fiducia, ut inter bonos bene agere oportet? Quis enim est, qui facit nihil, nisi sua causa? Quod jus statues COMMUNI DIVIDENDO, cum commune nihil possit esse apud eos, qui omnia veluunt sua metiuntur? Quomodo autem tibi placebit, JOVEM LAPIDEM jurare, cum scias, Jovem iratum esse nemini posse? Quid porro fiet populo Ulubrano, si tu statueris, MEREDÈDÛ non oportere? Quare si planè a nobis defecis, molestè fero: sin Panfa assentari commodum est, ignosco: modò scribe aliquando ad nos, quid agas; & a nobis quid fieri, aut curari velis.

M. CICERO S. D. TREBATIO.

13 ADEONE me injustum esse existimasti, ut tibi irascerer, quòd parum mihi constans, & nimium cupidus decedendi viderere, ob eamque causam me arbitrare litteras ad te jamdiu non misisse? Mihi perturbatio animi tui, quam primis litteris perspiciebam, molestiam attulit. Neque alia ulla fuit causa intermissionis epistolarum, nisi quòd, ubi esses, planè nesciebam. Hic tu me etiam insinulas, nec satisfactio- nem meam accipis. Audi, Testa mi. Utrum superbiorem te pecunia facit, an quòd te imperator consulit? Moriar, ni, quæ tua gloria est, puro te malle à Caesare consuli, quam inaurari. Si verò utrumque est: quis te feret, præter me, qui omnia ferre possum? Sed, ut ad rem redeam, te istis invitum non esse, vehementer gaudeo: & ut illud erat molestum, sic hoc est jucundum. Tamen metuo, ne artificium tuum tibi parum profuit. Nam ita audio istic

Non ex jure manu conferitur, sed magis ferro Rem repetunt,

Et tu soles ad vim faciendam adhiberi? neque est, quòd illam exceptionem in interdicto pertimescas: Quod tu prior VI HOMINIBUS ARMATIS NON VENERIS. Scio enim, te non esse

in laudatissimo Pal. pr. & Gruteriano. Pal. alter sic concepit: sed ad eum properata nihil ausus sum scribere. Gulielm. talem adiecit medicum ai: sed ad eum properans nihil sum aus. f. Victorii tamen non absurda conjectura incipientis, propter ejus lustam. Gebh.

28. Praesertim Batiara mortuo.] Sic Pal. pr. edit. o Victorii, Pall. alter, Grut. Stewech. & alius Gulielmo abusus codex, Batiara, m. f. Politiani Batiara. vulgò Væerra. paullo post. ex Pal. duobus, Gruteriano, edit. one prima editi, Cn. Octavius an Cn. Cornelius quidem tuus familiaris. Victoriana unico verbulo est post Octavius autem est in notis ceteris, vulgò abfunt an Cn. Cornelius quidem. Idem.

29. Ubi aliquid sapere viderere.] Grut. viderer, unde legendum fortasse quemadmodum est in Pal. altero viderere. paullo post legunt duo Pall. Grut. ultra etiam acc. misso pro: ecabulo te. Idem.

30. Quem antea ne Andabatum quidem defraudare poteramus.] Sic est in Pall. omnibus, editioneque Victorii. Grut. tamen Andabatum, unde forsitan legendum, Andabata: quasi dicat; noluisse adesse spectandis effidariis, quem novimus adeò cupidum fuisse spectan-

di Andabatas, ut nulla te ratione intervertere atque avertere ab eorundem spectaculo potuerimus. verum hoc quoque modo citat Lipsius lib. 11 Saturnal. sermonum cap. 12. Idem.

31. Quis enim est, qui facit nihil nisi sua causa.] Hæc verba ita concepta sunt in Pal. in Grut. ad marginem, nam Icriem ipsa desit. tum in editionibus, primæ ac Victoriana. Ante edebatur, Quis enim est bonus, qui facit nihil. Idem.

32. Modò scribe aliquando.] Ita Pal. pr. Grut. Victorii editio, & omnium antiquissima scribunt vulgò scribar. Sicut & illud succinellius, a nobis quid fieri, aut curari velis: cum eadatur, a nobis quid agi, quid fieri aut curari v. Stewech. quoque illa duo non necessaria vocabula spernit. Idem.

33. Causa intermissionis epistolarum.] Litterarum alias. sed hoc est ex Pall. Gruter. Victorio. statim post, transposita verba, ex Palatino (nam primum tantum, & Gruterianum persequi decevi, ex temporis angustis, cum quis ceteri in rebus bonis serè concurrunt) & Victorii editione; Testa mi: licet passim feratur, mi Testa. Idem.

34. Quod tu prior VI, HOMINIBUS ARMATIS NON VENE-

esse procacem in laceffendo. Sed, ut ego quoque te aliquid admoneam de vestris cautionibus; Trevis vites cenfeo. audio capitales esse. malleum auro, ære, argento, essent. Sed aliàs jocabimur. Tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim quàm diligentissimè. A. d. 1111 non. Mart.

CICERO TREBATIO.

CHRYSIPPUS Vetrinus, Cyri architecti libertus, fecit, ut te non immemorem putarem mei. salutare enim verbis tuis mihi nuntiaret. Valde jam lautus es, qui grave litteras ad me dare, homini præsertim propè domestico. Quòd si scribere oblitus es: minus multi jam, te advocato, causa cadent. sin nostri oblitus es: dabo operam, ut istuc veniam ante, quàm planè ex animo tuo effluis. sin æstivorum timor te debilitat: aliquid excogita, ut fecisti de Britannia. Illud quidem perlibenter audivi ex eodem Chrysippo, te esse Cæsari familiarium. Sed mehercule malleum, id quod erat æquus, de tuis rebus ex tuis litteris quàm sæpissimè cognoscere. Quod certè ita fieret, si tu maluisses benivolentiã, quam litium jura perdiscere. Sed hæc joci sumus, & tuo more, & nonnihil etiam nostro. Te valde amamus, nosque à te amari cum volumus, tum etiam confidimus.

CICERO TREBATIO.

QUAM sint morosi qui amant, vel ex hoc intelligi potest. moleste forebam antea, te invitum istuc esse: pungit me rursus, quòd scribis esse te istuc libenter. neque enim mea commendatione te non delectari facilè patiebar: & nunc angor, quidquam tibi sine me esse jucundum. Sed hoc tamen malo ferre nos desiderium, quàm te non ea, quæ spero, consequi. Quum verò in C. Matii, suavisissimi, doctissimique hominis familiaritatem venisti, non dici potest quàm valde gaudeam: qui fac ut te quàm maximè diligat. mihi crede, nihil ex ista provincia potes, quòd jucundum sit, deportare. Cura, ut valeas.

M. CICERO S. D. TREBATIO.

IN equo Trojano scis esse in extremo, *sero sapiunt*. Tu tamen, si mi venire, non serò: primas, illas rabiosulas sat fatuas dedisti: deinde, quòd in Britannia non nimis *φιλοφιλῶς* præbuisi, planè non reprehendo. 36 nunc verò in hibernis injectus mihi videris. itaque te commovere non curas. *Uspicueque sapere oportet, id erit telum acerrimum*. Ego si foris cenitarem, Cn. Octavio, familiari tuo, non desuissem. cui tamen dixi, cum me aliquoties invitaret: Oro te, quis tu es? Sed mehercules, extra jocum, homo bellus est. vellem eum tecum aduhsisses. Quid agatis, & equid in Italiam venturi sitis hac hieme, fac planè sciam. Balbus mihi confirmavit, te divitem futurum. id utrum Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum, an, quomodo Stoici dicunt, *omnes esse divites, qui cælo, & terra sibi possint*, postea videro. Qui istinc veniunt, superbiam tuam acculant, quòd negent te percunctantibus respondere. sed tamen est quòd gaudeas. constat enim inter omnes, non inem te uno Sannabrivæ juris peritorem esse.

CICERO TREBATIO S. D.

EX ruis litteris, & Quinto fratri gratias ego, & te aliquando collaudare possum, quòd jam videris certa aliqua in sententia constitisse. Nam primorum mensum litteris tuis vehementer commovebar, quòd mihi interdum (pace tua dixerim) levis in urbis, urbanitatique desiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari, sæpe autem etiam, quòd à te alienissimus, & subimpudens videbare. tamquam enim syngrapham ad imperatorem, non epistolam arulisses: sic, pecunia ablata, domum redire properabas: nec tibi in mentem veniebat, eos ipsos, qui cum syngraphis venissent Alexandream, nummum adhuc nullum auferre potuisse. Ego, si mei commodi rationem ducerem, te mecum esse maxime vellem. non enim mediocri afficiebar vel voluptate ex consuetudine nostra, vel utilitate ex consilio, atque opera tua. Sed cum te ex adolescentia tua in amicitiam, & fidem meam contulisses: semper te non modò tuendum mihi, sed etiam augendum, atque ornandum putavi. Itaque quoad opinatus sum, me in provinciã exiturum, quæ ad te ultrò attulerim, meminisse te credo. post eà quàm mea mutata ratio est, cum viderem, me à Cæsare honorificentissimè tractari, & unicè diligi, hominisque liberalitatem incredibilem, & singularem fidem nossem: sic ei te commendavi, & tradidi, ut gravissimè, diligentissimeque potui. Quòd ille ita & accepit, & mihi sæpe litteris significavit: 38 & tibi & verbis, & re ostendit, mea commendatione sese valde esse commotum. Hunc tu virum naclis, si me aut sapere aliquid, aut velle tua causa putas, ne dimiseris: & si qua te forte res aliquando offenderit, cum ille aut occupatione, aut difficultate tardior tibi erit visus, perferto, & ultima expectato; quæ ego tibi & jucunda, & honesta præstabo. Pluribus te hortari non debeo. tantum inoneo, neque amicitiam confirmanda clarissimi, ac liberalissimi viri, neque uberioris provinciæ, neque ætatis magis idoneum tempus, si hoc amiseris, te esse ullum umquam reperiturum. Hoc, quemadmodum vos scribere soletis in vestris libris, idem Q. Cornelio videbatur. 39 In Britanniam te profectum non esse gaudeo, quòd & labore caruisti, & ego te de rebus illis non audiam. Ubi sis hibernaturus, & qua spe, aut conditione, perferibas ad me velim.

CICERO TREBATIO, S. D.

ACCEPI à te aliquot epistolas uno tempore, quas tu diversis temporibus dederas: in quibus me cetera delectant. Significabant enim, te istam militiam jam firmo animo ferre, & esse fortem virum & constantem. Quæ ego paullisper in te ita desideravi, non imbecillitate animi tui, sed magis ut desiderio nostri te astatuere putarem. Quare perge, ut cœpisti: forti animo istam tolera militiam. Multa, mihi crede, assequere. ego enim renovabo commendationem: sed tempore. Sic habeto, non tibi majori esse cure, ut iste tuus à me 40 discussus quàm fructuosissimus tibi sit, quàm mihi. Itaque, quando vestræ cautiones infirmæ sunt, Græculam tibi misi cautionem chirographi mei. Tu me velini de ratione Gallici belli cer-

ris.] Ut Medicus, ita quoque Pal. concepit, neque magnopere citabat Gruterianus, tantum omnibus pro hominibus referens. Vaticanus hæc omnia ita transformat rem repetens, & tu soles ad vim faciendam adhiberi: neque est, quæ tu prior vi hominibus armatis. Mihi quoque interjacentia vulgò verba pro commento ac glossemate obolecunt: quod augeat suspensionem, quodque neque in Grut. neque editione prima in conspectu sit. Alias cetera sic circumferuntur, quòd tu prior cum hominibus armatis occeris. prima editio sinceram lectionem ferè exhibet, si modo pro in enenles 40. Gebh. 35. *Mi vetule, non serò: primas, illas rabiosulas.*] Sic habetur in Pal. Grut. editione principie, ac Victorii: Alii *βάρβαροι* intrudunt. Vulgò *primam illas rab.* Idem.

36. *Nunc verò in hibernis injectus mihi videris.*] Ita est in Pal. primo, Grut. editione primâ, & Victorii. Lambinus quòd in unico mss. repererat *innetus*, fecerat *innoxus* vel potius *vinctus*; quasi difficile fuisset, quòd alii ante me viderunt, extricare *intelus* Guleim. tamen conjecit, *in lectis*. Idem.

37. *Quòd à te alienissimus & subimpudens videbare.*] Revocavi hæc lectionem ex Pall. o. Gruteriano, editione primâ: cujus acri-

moniam facilè tetigerit, cui sagaciore nares: neque enim possum me in explicatione undantes effundere, quòd forsitan plerique quaerent acquerent. Vulgò interpolatitè est editum, quòd à te alienissimus est, subimpudens vid. Paullò post scripsi, *Alexandream auctoritate Vaticanæ & editionis Victorianæ, vulgò Alexandriam*. Ad rem quod attinet, signat decessionem Prolomæi Regis cum R. birio Postumo & aliis creditoribus. Ineptè ergo Lambinus *Alexiam* introduxit. Idem.

38. *Et tibi & verbis, & re ostendit.*] Ita elegantius Vaticanus, & Victorii editio. vulgò secundum ordine & negligitur. paullò statim ex Vaticano ac Victorio scripsi, & si qua te forte res aliquando. vulgò *si qua*: cum tamen omnes mss. & editio prima contra erat: & qua te forte res. Idem.

39. *In Britanniam te profectum non esse gaudeo.*] Ita Pal. pr. Grut. editio prima ac Victorii. Vulgatum ante hæc est: *In Britanniam te non esse profectum, vehementer gaudeo*. Idem.

40. *Discussus quàm fructuosissimus tibi sit quàm mihi.*] Ita edidit Viç. Pal. tamen, Grut. prima editio, Vatican. tam fructuosissimus. Vulgò *discussus fructuosissimus tibi sit, quàm mihi*. qui paullò post

certiorem facias. ego enim ignavissimo cuique maximam fidem habeo. Sed, ut ad epistolas tuas redeam, cetera bellè: illud miror. quis solet eodem exemplo plures dare, qui sua manu scribit? Nam quòd in palimpsesto, laudo equidem partitioniam. sed miror, ⁴¹ quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, quàm hæc scribere; nisi fortè tuas formulas. Non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas. An hoc significas, nihil fieri? frigere te? ne chartam quidem tibi suppeditare? Jam ista tua culpa est, qui verecundiam tecum exiuleris, & non hic nobilitatem reliqueris. Ego te Balbo, cum ad vos proficisceretur, more Romano commendabo. Tu, si intervallum longius crit mearum litterarum, ne sis admiratus. eram enim absentium mense Aprilis. Has litteras scripsi in Pomptino, cum ⁴² ad villam Metrilii Philemonis devertissem: ex qua jam audieram fremitum clientium meorum, quos quidem tu mihi conciliasti. Nam Ulubris honoris mei causa vim innoxiam ranunculorum se commosse constabat. Cura ut valeas. VI idus April. de Pomptino.

Epistolam tuam, quam accepi ab L. Arruntio, confidi innocentem. nihil enim habebat, quod non vel in concione rectè legi posset. Sed & Arruntius ita te mandasse agebat, & tu adscriperas. Verùm illud esto. nihil te ad me postea scripsisse demitor, præsertim tam novis rebus.

19 CICERO TREBATIO, S.

VIDE, quanti apud me sis; etsi iure id quidem. non enim te amore vinco. Veruntamen quod præsentem tibi propè subnegarem, non tribuere certè, id absenti debere non potui. Itaque, ut primum Velia navigare ceppi, in itinere ⁴³ Topica Aristotelea conscribere, ab ipsa urbe commotus, amanatissima tui. Eum librum tibi misi Rhegio, scriptum, quàm plenissimè res illa scribi potuit. Sin tibi quædam videbantur obscuriora: cogitare debes, nullam artem litteris sine interpretate, & sine aliqua exercitatione percipi posse. Non longè abieris. num jus civile vestrum ex libris cognosci potest? qui quamquam plurimi sunt, ⁴⁴ doctorem tamen, unumque desiderant. Quamquam tu si attendes leges, si sapius, per te omnia consequere, ut certè intelligas. ut verò etiam ipsi tibi loci propòsita quæstione occurrant, exercitatione consequere. In qua quidem nos te continebimus, si & salvi redierimus, & salva ista offenderimus. v. kal. Sext. Rhegio.

20 CICERO TREBATIO, S. D.

AMABILIOR mihi Velia fuit, quod te ab ea sensi amari. Sed quid ego dicam te, quem quis non amat? Rufio, mediis fidius, tuus ita desiderabatur, ut si esset inus è nobis. Sed ego te non reprehendo, qui illum ad edificationem tuam traderis. Quamquam enim Velia non est villior, quàm Lupercal, tamen isthuc malo, quàm hæc omnia. Tu, si me audies, quem soles, has paternas possessiones tenebis (nescio quid

enim Velientes verebantur) neque Halethem, nobilem amnem relinques, nec Papiatianam domum deseres. quamquam illa quidem ⁴⁵ habet lotum, à quo etiam advenæ teneri solent: quem tamen si excideris, multum prospereris. Sed in primis opportunum videtur, his præsertim temporibus, habere per-fugium, primum eorum urbem, quibus carus sis: deinde tuam domum, tuosque agros, eaque remoto, salubri, ameno loco: idque etiam mea interesse, mi Trebati, arbitror. Sed valebis, ⁴⁶ meaque negotia videbis, meque diis juvantibus ante brumam expectabis. Ego à Sex. Fadio, Niconis discipulo, librum abstuli, Νικωνος δει παραλαβας. O medicum suavem, meque docilem ad hanc disciplinam! Sed Bassus noster me de hoc libro celavit: te quidem non videtur. Ventus increbescit. Cura, ut valeas. XIII kal. Sext. Velia.

CICERO TREBATIO, S. D.

21

SILII causam te docui. is postea fuit apud me, cum ei discerem, tibi videri sponsonem illam nos sine periculo facere posse, Si bonarum Turpilia possessionem, Q. Cæpio prætor ex edicto suo mihi dedit, negare agebat Servium, tabulas testamenti esse eas, quas instituisset is, qui factionem testamenti non habuerit: hoc idem Offilius dicere: tecum se locutum negabat: meque rogavit, ut se & causam suam tibi commendarem. Nec vir melior, mi Testa, nec mihi amigior P. Silio quisquam est, te tamen excepto. Gratissimum igitur mihi feceris, si ad eum ultro veneris, eique pollicitus eris. sed, si me amas, quàm primum. hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

CICERO TREBATIO, S. D.

22

ILLUSERAS heri inter scyphos: quòd dixeram, contro-versiam esse, posteme heres, quod furtum antè factum esset, furti rectè agere. Itaque, etsi domum bene potius, seroque redieram, tamen id caput, ubi hæc controversia est, notavi, & descriptum tibi misi: ut scires, id, quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Ælium, M. Manilium, M. Brutum sensisse. Ego tamen Scævola, & Testa assentior. Vale.

CICERO S. D. FABIO GALLO.

23

TANTUM quòd ex Arpinati veneram, cum mihi à te litteræ reddita: sunt: ab eodemque accepi Avianii litteras; in quibus hoc inerat liberalissimum, nomina se facturum, cum venisset, quæ ego vellem die. Fac, quæso, qui ego sum, esse re. estne aut tui pudoris, aut nostri, primum rogare de die: deinde plus annua postulare? Sed essent, mi Gal-le, omnia facilia, si & ea mereatus esses, quæ ego desiderabam, & ad eam sinuam, quam volueram. ⁴⁷ Attamen ista ipsa, quæ te emisit scribis, non solam rata mihi erunt, sed etiam grata. planè enim intelligo, te non modò studio, sed etiam amore usum, quæ te delectarint, hominem (ut ego semper iudicavi,) in omni iudicio elegantissimum, quæ me digna

Græculam, expunctum, pro eoque *græviculam* substitutum iverunt; viderint an Græcæ fide egerint. nam mihi constat eos hoc exco dic vidisse. Gebb.

41. Quid in illa chartula fuerit.] Unus Gulielmii codex: quid in ima chartula fuerit. Quod verò illa posteriora verba quàm hæc scribere inducit atquejecit Lambinus; solens more suo ingenii facit, non ex veritate sed ex libidine. restant illa in libris omnibus, atque adeo editione princeps, nisi quod ad eandem notet Egnatius, legial. as (ut Manut. volebat postea adnotatumque ad Politiani librum) quàm exscribere. Canterus tamen amplius malebat, quàm hæc exscribere. Idem.

42. Ad villam Metrilii Philemonis devertissem.] Sic Pal. primus, Vaticanus, editio Victorii. Vulgò diversissem: sicut & Philomena, pro Philemona subingerunt editiones Idem.

43. Topica Aristotelea.] Hoc edidit Victorius, ex Mediceo, & sic quoque Vatican. Vulgò: Aristotelea. post statim, edidi plenissime ex Pal. pr. Grut. Stew ech. editioe primâ atque Victorii. vulgò: planissime. Idem.

44. Doctorem unumque desiderant.] Ita est in Pal. Stewech. Peck. Vaticano, editioe primâ & Victorii: Nec erat, quod Manutius istam emendationem usumque pro suo nimis vendicaret, eum eam adnotari ad editionem primam, nec nisi inde, Egnatius. Grut. habebat nunquam fronti deinde di. erso calamo additum ne: quod tamen glacie fragilius (lectâ à Lambino omni iudicio præsertur, du-

rare non potest. Vulgò, Doctorem tamen unumque desiderant. Idem.

45. Habet lotum, à quo etiam advena teneri solent.] Nos quidem, qua licet, ne pilum à Victoriò discedimus; quod & hic cavimus, quandoquidem illi secundas fert Vatic. licet hic oppedit Manutius, quod ferè animadvertimus, eum facere animi morbo in Victorium; quem quidem post Politianum omnium maximi, ut debeo, facio, vulgò, locum: aliàs lacum: quidam lacum. Canteri terri locum non habet. Idem.

46. Meaque negotia, meque diis juvantibus.] Ejeci et videbis post negotia sua Pall. Grut. Stewech. & editionis primæ hæc verbi redinviam præceditimum. Præterea Jurina in hæc epistola emendavi auctoritate librorum; ad quorum singulorum rationes considerare & immorari ejuus tandem oculi esset? Idem.

47. Tantum quod ex Arpinati veneram.] Ita Pall. Vatic. Peck. nam Gruter, ano & Stewechiano tora deest: ita prima editio ac Victorii, vulgò edicto pædagogorum et quod exulat. Paullo statim ex Pall. Vaticano, editioe Victorii, scripsi, accepi Avianii litterar: in quibus hoc inerat. cum vulgetur: Aviani, in quibus hoc erat. Idem.

48. Attamen ista ipsa.] Sic edidit Victorius, sic quoque prima, & Vaticanus. Pal. tamen optimus: hæc tamen ista ipsa. vulgò: istæ ipsa. pusilla hæc sunt, sed tamen exoneranda, quia non Ciceronis: sicut & illud: genus omne signorum omnium: cum esset in Pall. editioe primaria ac Victorii, ut edidit. Idem.

digna putaris, eoenisse. Sed velim maneat Damafippus in sententia, prorsus enim ex istis emptionibus nullam descedere. Tu autem ignarus instituti mei, quanti ego genus omnino signorum omnium non existimo, tanti ista quatuor, aut quinque sumpsisti. Bacchas istas cum Musis Metelli comparas. Quid simile? primum, ipsas ego Musas nunquam tanti putastim: atque id fecissem Musis omnibus approbantibus. sed tamen erat aptum bibliotheca, studiique nostris congruens. Bacchis vero ubi est apud me locus? At pulchella sunt. Novi optime, & saepe vidi. nominatim tibi signa mihi nota mandastem, si probastem. Ea enim signa ego emere soleo, quae ad similitudinem gymnasiolorum exornent mihi in palatra locum. Martis vero signum quo mihi pacis auctori? Gaudeo nullum Saturni signum fuisse. haec enim duo signa putare mihi xas alienum attulisse. Mercurii mallem aliquid tuisset. felicitus, puro, cum Aviano tranire possessem. Quod tibi destinatas trapezophoron: si te delectat, habebis: sin autem sententiam mutasti, ego habeo felicit. Ista quidem summa nã ego multo libentius emerim diversorum Tarracinae, ne semper hospiti molestus sim. Omnino liberti mei video esse culpam, cui planè res certas mandaui; itemque Junii, quem puto tibi non ita multum fore. Avianii familiarum. Exhedria quaedam mihi nova sunt instituta in porticula Tusculani. ea volebam tabellis ornare. etenim, si quid generis istiusmodi me delectat, pictura delectat. Sed tamen, si ista mihi sunt habenda, certiore velim me facias, ubi sint, quando arefiantur, quo genere vesturae. Si enim Damafippus in sententia non manebit, alioquem pseudodamafippum vel cum iactura reperiemus. Quod ad me de domo scribis iterum, iam id ego proficiens mandabam meae Tulliae. Ea enim ipsa hora acceperam tuas litteras: egeram etiam cum tuo Nicia, quod is utitur, ut scis, familiariter Cassio. Ut redii autem, prius, quam tuas legi has proximas litteras, quatuor de mea Tullia, quid egisset. per Liciniam se egisse dicebat. sed opinor Cassium ut non ita multum fore. eam porro negare se audere, cum vir abesset (est enim profectus in Hispaniam Dexius) illo & absente, & insciente, migrare. Est mihi gratissimum, tanti te estimatam consuetudinem vitæ, victusque nostri: primum ut eam domum sumeres, ut non modo prope me, sed planè mecum habitare posses: deinde ut migrare tanto opere festines. Sed ne vivam, si tibi concedo, ut ejus rei tu cupidior sis, quam ego sum. Itaque omnia experiar. Video enim quid mea interit, quid utriusque nostrum. si quid egero, faciam ut scias. Tu & ad omnia rescribes, & quando te expectem, facies me, si tibi videtur, certiore.

CICERO S. D. M. FABIO GALLO.

24. **A**MORIS quidem tui, quoquò me verti, vestigia: vel proxime de Tigellio. Sensi enim ex litteris tuis, valde te laborasse. Amo igitur voluntatem. Sed pauca de re. Capius, (opinor) olim, non omnibus dormio: sic ego non omnibus, mi Galle, servio. est quæ est hæc servitus? Olim, cum regnare existimabamur, non tam ab ullis, quam hoc tempore observor à familiarissimis Caesaris omnibus, præter istum. Id ego in lucris pono non ferre hominem pestilentiorum patria sua: eumque additum jam tum puto esse Calvi Licinii Hipponaetæ præonio. Ad vide, quid succensent. Phameæ causam receperam, ipsius quidem causa. erat enim mihi sanè familiaris. Is ad me venit: dixitque, iudicem sibi operam dare

constituisse eo ipso die, quo de P. Sestio in consilium iri necesse erat. respondi nullo modo me facere posse. 49. quum vellem alium diem si sumpsisset, me ei non desuturum. Ille autem, qui sciret, se nepotem, bellum tibicinem habere, 50. & sat bonum unctorem, discessit à me, ut mi videbatur, irator. Habes Sardos venales; alium alio nequiores. Cognosti meam causam, & istius Salacæonis iniquitatem. Catonem tuum mihi mitte. cupio enim legere. me adhuc non legisse, turpe utriusque nostrum est.

CICERO S. D. M. FABIO GALLO.

25. **Q**UOD epistolam conseissam doles, noli laborare. salva est domi. petes cum libebit. Quod autem me mones, valde gratum est: idque ut semper facias, rogo. Videris enim mihi vereri, ne, si istum habuerimus, rideamus *ῥιζαλα σαρδων*. Sed heus tu, manum de tabula. magister adest citius, quam putaramus. 51. Vereor ne in Catonium, Catoninus. Mi Galle, cave putes quidquam melius, quam epistolæ tuæ partem ab eo loco: *cetera labuntur*. Secretò hoc audi: tecum habeto: ne Apella quidem, liberto tuo, dixeris. præter duo nos, loquitur isto modo nemo: bene, malene, videro: sed, quidquid est, nostrum est. Urge igitur: nec transferum unguem (quod ajunt) à filio. is enim est dicendi opifex, atque equidem aliquantum jam etiam noctis assumo. Vale.

CICERO S. D. GALLO.

26. **C**UM decimum jam diem graviter ex intestinis laborarem; neque iis, qui mea opera ali vident, me probarem non valere, quia febriam non haberem: fugi in Tusculanum; cum quidem biduum ita jejunus fuisset, ut ne aquam quidem guttarem. Itaque confectus languore, & fame, magis tuum officium desideravi, quam abs te requiri putavi meum. Ego autem cum omnes morbos reformido, tum in quod Epicurum tuum Stoici male accipiunt, quia dicit, *δυσχερεὺς, ἢ δυσπραγία πάλιν*, sibi molesta esse: quorum alterum, morbum edacitatis esse putant; alterum etiam turpioris intemperantia. Sanè *δυσπνεστίας* pertimueram. Sed visa est mihi vel loci mutatio, vel animi etiam relaxatio, vel ipsa fortasse jam senescens morbi remissio profuisset. Attamen, ne mirere, unde hoc acciderit, quomodo commiserim: lex sumptuaria, quæ videtur *λεπτοῖα* attulisse, ea mihi fraudi fuit. Nam dum volunt isti lauti terra nata, quæ lege excepta sunt, in honorem adducere: fungos, heluellas, herbas omnes ita condiunt, ut nihil possit esse suavius. in eas cum incidissem in cena augurali apud Lentulum, tanta me *Ἀγρίππια* arripuit, 52. ut hodie primum videar coepisse consistere. Ita ego, qui me ostreis, & murænis facilè abstinebam; à beta etiam & à malua deceptus sum. Posthac igitur erimus cautiores. Tu tamen cum audisses ab Anicio (vidit enim me naucaentem) non modò mittendi causam justam habuisti, sed etiam visendi. Ego hinc cogito commorari, quoad me resciam. nam & vires, & corpus amisi. Sed, si morbum depulero, facilè, ut spero, illa revocabo.

CICERO S. D. M. FABIO GALLO.

27. **M**IROR, cur me accuses, cum tibi id facere non liceat. quòd si liceret, tamen non debebas. Ego enim te in consulatione observaram. Et ais fore, ut te Caesar restituat. Multa tu quidem dicis: sed tibi nemo credit. 53. Tribunatum plebei dicis te mea causa petisse. Utinam semper esses tribunus! intercessorem non quaereris. Negas, me audere, quod sentiam, di-

49. Quum vellem alium diem si sumpsisset.] Hæc est Vaticani codicis lectio, in Victoriana quoque editione conspicua. vulgò: quem vellet. Gebb.

50. Et sat bonum unctorem.] Alii ex conjectura: sat bonum unctorem: ego miror, cur hoc velit quoriam Manutius. Sic autem est in Pal. editione primaria, ac Victoriana. duo Gulielmii Victoriam: unde ille facit unctorem. Idem.

51. Vereor ne in Catonium Catoninus.] Ita Pal. editioque Victoriana; nec longè abit impressio prima: In Catonem Catoninus. Malebat tamen Victorius, sicut & apud A. Gellium Catonum. Alii tamen: ne in Catonium Cato nos. Muretus verò pro Catonium malebat Charonianum ex Polluce. Notat quoque Gulielmii ex suorum uno: Cato-

num. Cato nos. Vulgatum est: ne in Catonem, Cato in nos: quod licet multis logis explicet Manutius, cordatiorum tamen nemini probaverit. Idem.

52. Ut hodie primum videar coepisse consistere.] Ita Pall. Grut. prifex editio, Stewechianus; alii videatur. Idem.

53. Tribunatum plebei dicis te mea causa petisse.] Sic est in Pall. Grut. Peck. editione principe, sicque ex Mediceo & Gruteriano haberi Tribunatum. Vulgatur autem: Tribunatum plebei dicis te mea causa petisse. ceterum Pighius lib. xvi. Annal. evincit hæc scribi ad T. Fadum Gallum, non ad Fabium. consulatur. Idem.

dicere. Quasi tibi, et cum impudenter me rogares, parum fortiter responderim. Hæc tibi scripsi, ut isto ipso in genere, in quo aliquid posse vis, te nihil esse cognosceres. Quod si humaniter mecum questus esses, libenter tibi me, & facile purgarem. Non enim ingrata mihi sunt, quæ fecisti: sed quæ scripsisti, molesta. Me autem, propter quem ceteri liberi sunt, tibi liberum non visum, demior. Nam si falsa fuerint, quæ tu ad me, ut ais, detulisti: quid tibi ego debeo? si vera: tu es optimus testis, quid mihi populus Romanus debeat.

28 M. CICERO S. D. CURIO.

MEMINI; cum mihi desipere videbare, et quod cum istis potius viveres, quam nobiscum. Erat enim multo domicilium hujus urbis, (cum quidem hæc urbs,) aptius humanitati, & suavitati tuæ, quam tota Peloponnesus, nedum Patra. Nunc contra & vidisse mihi multum videtis, cum, prope desperatis his rebus, te in Græciam contulisti, & hoc tempore non solum sapiens, qui hinc abis, sed etiam beatus. quamquam, quis, qui aliquid sapiat, nunc esse beatus potest? Sed, quod tu, cui licebat, pedibus esse confectus, ut ibi esses, ubi nec Pelopidarum, nostri cetera: nos idem propemodum consequimur alia ratione. Cum enim salutationi nos dedimus amicorum; quæ sit hoc etiam frequentius, quam solebat, videt, quasi avem albam, videntur bene sentientem civem videre: abdo me in bibliothecam. Itaque opera officio tanta, quantafortasse tu senties. Intellexi enim ex tuo sermone quodam, cum meam mæstitiam, & desperationem accusares domi tuæ, dicere te, et meis libris animum meum desiderare. Sed mehercule & tum rempublicam lugebam, quæ non solum suis erga me, sed etiam meis erga se beneficiis erat mihi carior: & hoc tempore, quamquam me non ratio solum consolatur, quæ plurimum debet valere, sed etiam dies, quæ stultis quoque mederi solet: tamen dolco, ita rem comminuem esse dilapsam, ut ne spes quidem, melius aliquando fore, relinquantur. Nec verò nunc quidem culpa in eo est, in cuius potestate omnia sunt, (nisi forte id ipsum esse non debuit) sed alia causa, alia etiam nostra culpa se acciderunt, ut de præteritis non sit querendum. Relinquam spem nullam video. quare ad prima redeo. Sapienter hæc reliquisti, si consilio: feliciter, si casu.

29 CURIUS M. CICERONI SUO S.

SI vales, bene est. Sum enim *χρησθὲς* tuus, *κρησθὲς* Attici nostri. ergo fructus est tuus, mancipium illius: quod quidem si inter senes coemptionales venalet proscripterit, egerit non multum. At illa nostra prædicatio quanti est, nos, id quod simus, quod habeamus, quod homines existimemus, et omne abs te habere? Quare, Cicero mi, persevera constanter nos conservare, & Sulpicii successori nos de meliore nota commenda, quo facilius tuis præceptis obtemperare possi-

mus, teque ad ver libentes videre & nostra desigere, deportareque tuto possimus. Sed, amice magne, noli hanc epistolam Attico ostendere: sine eum errare, & putare, me virum bonum esse, nec solere duo parietes de eadem fideliter dealbare. Ergo, patrone mi, bene vale, Tironemque meum saluta nostris verbis. Dat. a. d. IIII kal Novemb.

CICERO CURIO S. D.

EGO verò jam te nec hortor, nec rogo, ut domum redeas, quin hinc ipse evolare cupio, & aliquid pervenire, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam. Incredibile est, quam turpiter mihi facere videar, qui his rebus intersum. Nam tu videris multo antè providisse, quid impenderet tui, cum hinc profugisti. quamquam hæc etiam auditu acerba sunt, tamen audire tolerabilius est, quam videre. In campo certè non fuisti, cum H. II comitiis quaestoris institutis, sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant, postea esset: quo mortuo nuntiato, sella sublata est. Ille autem, qui comitiis tributis esset auspiciatus, centuriata habuit: cos. H. VII renuntiavit, qui usque ad kalendas Jan. esset: quæ erant futura manè postridie. Ita Caninio consule scito neminem prandisse. nihil tamen eo consule mali factum est. fuit enim mirifica vigilantiâ, qui suo toto consulatu somnum non viderit. Hæc tibi ridicula videntur. non enim ades. quæ si videres, lacrymas non teneres. Quid si cetera scribam? sunt enim innumera bilia generis ejusdem: quæ quidem ego non ferrem, nisi me in philosophiæ portum contulisset, & nisi haberem socium studiorum meorum, Atticum nostrum: cuius quum proprium te esse scitis mancipio, & nexu; meum autem usu, & fructu, contentus isto sum. Id enim est cuiusque proprium, quo quisque fruatur, aique utitur. Sed hæc aliàs pluribus. Acilius, qui in Græciam cum legionibus missus est, maximo meo beneficio est. bis enim est à me judicio capitis, rebus salvis, defensus: & est homo non ingratus, in eoque vehementer observat. Ad eum de te diligentissimè scripsi, eamque epistolam cum hac conjunxi: quam ille quomodo acceperit, & quid tibi pollicitus sit, velim ad me scribas.

CICERO CURIO, S. D.

FACILE perspexi ex tuis litteris, quod semper studui, & me à te plurimi fieri, & te intelligere, quam mihi carus esses. Quod quam uterque nostrum consecutus est: reliquum est, ut officiis certemus inter nos; quibus æquo animo vel vincam te, vel vincam abs te. Acilio non fuisse necesse meas dari litteras, facile patior. Sulpicii tibi operam intelligo ex tuis litteris, non multum opus fuisse, et propter tuas res ita contractas, ut, quemadmodum scribis, nec caput, nec pedes. Equidem vellem, uti pedes haberent, ut aliquando redires. Vides enim exaruisse jam veterem urbanitatem: ut Pomponius noster suo jure possit dicere, nisi nos pauci retineamus glo-

54. Cum impudenter me rogares.] Ita Pall. Vaticanus, Victorii editio. pr. ut tamen & Grut. cum parum impudenter mendose. Editum est, cum parum pudenter me rogares. Illud per se inior Victorium edidisse; Quod si inhumaniter mecum questus esses: Sphalma accuratissimi typographi non puto esse. Finem verò epistolæ ita incipit Pall. Gruter. editionum prima, Tu es optimus testis mihi populus R. debeat. distinguet, si vera: tu es optimus testis. mihi populus Rom. debeat. sensum acutiores facile penetrarint. Grub.

55. Quod cum istis potius viveres.] Ita melius Pall. Grut. prima editio ac Victorii. vulgatum est; quod iste potius v. In fine ferè epistolæ volebat ex conjectura Gulielmus: alia etiam nostra culpa se acciderunt. Malt. primò quia contra libros omnes; deinde quidem & invertit sensum tonum: quem si attendisset, non tam temere ad emendandum profluxisset. Idem.

56. Si inter senes coemptionales venalet proscripterit.] Pal. prima editio, Stewech. Peckio excerpta: si inter senes coemptionales. Grut. si inter nos senes coemptionales vena. Hotomanus voro ad LL. XII. Tabularum dicit legi in vet. libro, inter nos coemptionales. At Egnatius, ad oram præfæ editionis, annotat perscriptum aliàs esse in cod. vet. inter nos senes, sicut non multum diversè ex Grut. indicavi. Idem.

57. Quod simus, quod habeamus, quod homines existimemus.] Ita Pal. Stewech. & editio præfæ: ac Victorii, Gruterianus autem

codex, quod simus, habeamus, quod homines existimemus. Neque erat Lambini ædilitio fasu tan bonani mercem effundere: nam illa verba quod habeamus, abiecit: rectè ergo revocantur præposita importunitate pulsa innoxie; sicut & paulo post, et prius possimus, cum residet in Pall. editione prima, ac Victorii, Manutiique: videturque adeo in illo libro fuisse, ex quo Gruterianus transcriptus est: nam priore deceptus, cum putaret se posterius quoque scripsisse tota illa verba præterit: teque ad ver libentes videre, & nostra desigere, deportareque tuto possimus. Quod verò pro desigere idem Dionysius deserre seu reficere mavult, suo ingenio audax est, & impudens omnes libros in ordinem cogendi paulo denique post scripsi ex Victorii editione ac Vaticano; Duo parietes de eadem fideliter dealbare: sicut supra Ep. xxv. ex Pall. atque iisdem præter duo nos loquitur isto modo nemo. cum edatur ad guttum quidem pullatorum ac veterum pedagogorum duos: sed qui contra dicunt, in linguâ Latinâ barbari sunt. Idem.

58. Propter tuas res ita contractas.] Non damno lectionem Stewech. & Grut. per tuas res ita contractas: imò elegantior mihi videtur ac verior, illa verò verba nisi nos pauci retineamus gloriam antiquam Atticam, videntur ex aliquo vetere poetâ huc traducta à Cicerone eleganter: ideoquo justè diverso characterè imprimenda, tamquam integrum complexa Trochaicum. Idem.

tiam antiquam Atticam. Ergo is tibi, nos ei succedimus. Veni igitur, quatio, ⁵⁹ ne tamen semen urbanitatis tua cum republica intereat.

M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

³² QUOD sine pronomine familiariter, ut debebas, ad me epistolam misisti, primum addubitavi, num à Volumnio fenatore esset, quo-cum mihi est magnus usus: deinde *ἄπειρα* litterarum fecit, ut intelligerem tuas esse. Quibus in litteris omnia mihi perjudicanda fuerunt, præter illud, quod parum diligenter possessio salinatum meorum à te procuratore defenditur. Ais enim, ut ego discessem, omnia omnium dicta, in his etiam Sestiana, in me conferri. Quid? tu id pateris? nonne defendis? non resistis? eequidem sperabam, ita notata me reliquisse genera dictionum meorum, ut cognosci sua sponte possent. Sed quando tanta fæx est in urbe, ut nihil tam sit ⁶⁰ ἀκρίβηρον, quod non alicui venustum esse videatur: pugna, si me amas, nisi acuta ἀμφοβολία, nisi elegans ἀερόβολος, nisi ἀγρογυμνα bellum, nisi ridiculum ἀγροδοξία, nisi cetera, quæ sunt à me in secundo libro de Oratore per Antonii personam disputata de ridiculis, ἐντεχνία, & arguta apparebunt, ut sacramento contendas mea non esse. Nam de iudicis quoddam quereris, multo laboro mihi, trahantur per me pedibus omnes rei; sit vel Silius tam eloquens, ut possit probare, se liberum: non laboro. Urbanitatis possessio enim, amabo, quibusvis interdicitis defendamus: in qua te innum metuo, contemno ceteros. Derideri te putas. Nunc demum intelligo te sapere. Sed mehercules, extra jocum: valde mihi tua litteræ facietæ, elegantisque visæ sunt. illa quamvis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen rîsum non moverunt. Cupio enim nostrum illum amicum in tribunatu quàm plurimum habere gravitatis: ⁶¹ id cum ipsius causa, (est mihi, ut scis, in amoribus) tum mehercule etiam reipublicæ. quam quidem, quamvis in me ingrata sit, amare non desinam. Tu, mi Volumni, & quum insituisse, & mihi vides esse gratum, scribe

ad me quàm sæpius de rebus urbanis, de republica. Jucundus est mihi sermo litterarum tuarum. Præterea Dolabellam, quem ego perspicio, & iudico quatuordecimum esse, atque amantissimum mei, cohortare, & confirmare, & redde plane meum. Non mehercule, quò quidquam desit: sed quia valde cupio, non videor nimium laborare.

M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

33

QUOD declamationibus nostris cares, damni nihil facis. Quòd Hirtio invideres, nisi eum amares, non erat causa invidendi: nisi fortè ipsius eloquentiæ magis, quàm, quòd me audiret, invideres. Nos enim planè, mi suavissime Volumni, aut nihil sumus, aut nobis quidem ipsis displicemus, gregalibus illis, quibus, te plaudente, vigebantus, amissis: ut etiam, si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus, ingemiscamus, quòd hæc *πιννίγερ*, non *αμνίγερ* in corpore tela exerceantur, ut ait Philocætes apud Accium, abjecta gloria. Sed tamen omnia mihi erunt, si tu veneris, hilariora: quamquam venis, ut ipse intelligis, in maximarum quasi concursuum occupationum: quas si, ut volumus, exceperimus, ego verò multam salutem & foro dicam, & curiæ; vivamque tecum multum, & ⁶² cum communibus nostris amatoribus. Nam & Cassius tuus, & Doiabella noster, vel potiùs uterque noster, studiis istis tenentur, & meis æquissimis utuntur auribus. ⁶³ Opus est huc limatulo, & polito tuo iudicio, ⁶⁴ & illis interioribus litteris meis, quibus sæpe verecundior me in loquendo facis. Mihi enim iudicatum est, si modò hoc Cæsar aut patietur, aut volet, deponere illam jam personam, in qua me sæpe illi ipsi probavi, ac me totum in litteras abdere, tecumque, & cum ceteris carum studiosis honestissimo otio perfrui. Tu vellem, ne vcritus esses, ne perinvitus legerem tuas litteras, si mihi (quemadmodum scribis) longiores fortè misisses: ac velim posthac sic statuas, tuas mihi litteras longissimas quasque, gratissimas fore.

^{59.} Ne tamen semen urbanitatis cum Rep. intereat.] Sic eleganter Pall. Vatican. Victorii editio: licet displiceat Manutio, quoniam hujus particula elegantiam capere non potuit. sic Terent. Eunuch. *Perfice ut hæc am aliquà in parte tamen apud Thaidem.* Plura notantur ex Sallustio, atque eodem Terentio super hæc particulâ docti. Vulgò interpolatitiè nimis intrusum est, propugnante tamen Manutio, tantum, cum vel fessor sentire possit merum rus ac pusillum esse ad hanc nostram lectionis elegantiam. Quidam Gulielmii codex quoque refert: *non cum rep. in totum intereat: ex glossa verissimè. Gebb.*

^{60.} Ακρίβηρον.] Sic Rectè Lamb. quemadmodum quoque ipse video expressissimè in Pal. pr. & edit. prima manu Egnatii ex v. c. adnotatum. vulgò *ἀκρίβηρον* ineptè. Idem.

^{61.} Id cum ipsius causa est mihi, ut scis, in amoribus.] Ita Pall. Vat. editio Victorii. vulgò: *Id cum ipsius causa (est enim mihi, ut scis, in amoribus)*. Gruterian. & Stevech. *id cum ipsius.* Prima editio: *id tamen in ipsius causa.* statim post scripsi ex Pall. Grut. editione Victorii ac Vatic. in me ingrata sit, amare non desinam: deleto particulâ superflua tamen ante amare. Idem.

^{62.} Cum communibus nostris amatoribus.] Pall. prima editio: *eum omnibus nostris amatoribus.* Gruterianus verò ac Stevech. *succinctius: cum omnibus nostris. Nam & Cassius.* Nihil hic audeo mu-

tare: quandoquidem pro vulgatâ stent Victorius, Lambinus, Manutius. Idem.

^{63.} Opus est huc limatulo & polito tuo iudicio.] Ita Vaticanus codex, atque editio Victorii, nec secus liber Politiani, nisi quod pro hac huic exhibeat. in Pal. primo erat *politulo*, sed nota additæ expunctionis duarum litterarum *ul.* Veneta, seu editio primaria: *opus est huc delimatulo & polito:* unde conjicio coaluisse lectionis monstrum in Grut. *delimatulo & polito tuo iudicio.* vulgabatur antihac *politulo.* Idem.

^{64.} Et illis interioribus litteris meis.] Ita Pall. Victorii editio, atque omnium prima Veneta: Stevech. tantum & Gruter. minima mutatio, *meis litteris*, quod dico ob accusandam audaciam Lambini, invitò omnibus libris ingerentis, *litteris, eis, quibus &c.* & aperendam vanitatem Ursini, nescio ex quo *ἀποβλεπίτω* codice afferentis: *illis interioribus litteris, quibus.* sed ne obliviscar, quemadmodum Lambinus emendat, præcepit Ferrarius, ut videas, quàm tagaces iste homo ungulas habuerit, qui omnia sine discrimine cum pulvisculo sic legerit. in fine verò epistolæ retinui vulgatam scripturam, ne perinvitus legerem, quum ea exisset in Vaticano, neque exceperit Victorius. in nostris omnibus, sicut & Stevech. atque editione principe est, ne pluribus legerem. Idem.

M. COELII EPISTOLARUM

LIBER OCTAVUS,

A D

M. TULLIUM CICERONEM.

M. COELIUS M. CICERONI, S. D.

QUOD tibi decedens pollicitus sum, me omnes res urbanas diligentissimè tibi perscripturum: data opera paravi, qui sic omnia persequeretur, ut verear, ne tibi nimium arguta hæc sedulitas vi-

deatur. Tametsi tu, scio, quàm sis curiosus, & quàm omnibus peregrinantibus gratum sit, minimarum quoque rerum, quæ domi getantur, fieri certiores; tamen in hoc te deprecor, ne meum hoc officium arrogantia condernes, quòd hunc laborem alteri delegavi: non quin mihi suavissimum sit,

G g g g g 3

& c.



& occupato, & ad litteras scribendas, ut tu nosti, pigerrimo, tua memoria dare operam. Sed ipsum volumen, quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me excusat. ² Nescio quojus otii esset, non modo perferbere licet, sed omnino animadvertere. Omnia enim sunt ibi senatusconsulta, edicta, fabularum, rumores: quod exemplum si forte minus te delectarit; ne molestiam tibi cum impensa mea exhibeam, fac me certiotem. Si quid in republica majus actum erit, quod istius operarii minus commode persequi possint: & quemadmodum actum sit, & quae existimatio secuta, & quae de eo spes est, diligenter tibi perferibimus. Ut nunc est, nulla magnopere expectatio est. Nam & illi rumores de comitiis Transpadanorum, Cumarum tenus calaverunt. Romam, cum venissem, ne tenuissimum quidem auditionem de ea recepi. Præterea Marcello quod adhuc nihil retulit de successione provinciarum Galliarum; & in kalendas Jun. ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem; ⁴ sanèquam eos sermones expressit, qui de eorum fuerant, cum Romæ nos essent. Tu si Pompejum, ut volebas, offendisti: qui tibi visus sit, & quam orationem habuerit tecum, quamque ostenderit voluntatem, (solet enim aliud sentire, & loqui: neque tantum valere ingenio, ut non appareat, quid cupiat) fac mihi perferbas. ⁵ Quod ad Cæsarem, crebri, & non belli de eo rumores: sed susurratores duntaxat veniant: alius equitem perdidisse, ⁶ quod opinor certe factum est: alius septimum legionem vapulasse; ipsum apud Bellovacos: circumfederi, interclusum ab reliquo exercitu: neque adhuc certi quidquam est, ⁸ neque hæc incerta tamen, vulgò jaçantur: sed inter paucos, ⁹ quos tu nosti, palam secretò narratur: ad Domitium, cum manus ad os apposuit. Te a. d. ix kal. Jun. subrostrari, (quod illorum capiti sit!) dissimulare peris: ita ut in urbe, ac foro toto maximus rumor fuit, te à Q. Pompejo in itinere occisum. Ego, qui scirem Q. Pompejum ¹⁰ Baulis embeneticam facere, & usque eò, ¹¹ ut ego miserer ejus efurici, non sum commotus: & hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur, optavi. Mancus quidem tuus Ravenarum est: & magno congiatio do-

natus à Cæsare, nec beatus, nec bene instructus est. Tui politici libri omnibus vigent.

COELIUS CICERONI, S.

CERTE, inquam, absolutus est: ¹² me representante pronuntiatum est, & quidem omnibus ordinibus, & singulis in unoquoque ordine sententiis. Vide modo; inquis. Non, mehercules. nihil enim unquam tam præter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum, accidit. quin ego, cum pro amicitia validissimè faverem ei, & me jam ad dolendum præparassem: postquam factum est, obstupui, & mihi visum sum captus esse. Quid alios putas? clamoribus scilicet maximis judices corripuerunt: & ostendunt, planè esse quod ferri non possit. Itaque telicus lege Licinia, majore esse periculo videtur. Accessit huc, quod ¹³ postridie ejus absolutio nem in theatrum Curionis Hortensium introiit, puto ut suum gaudium gauderemus. Hic tibi *strepitus*, *frēnitus*, *clamor sōnitrūm*, & *rudētum sibilus*. Hoc magis animaversum est, quòd intactus à sibilo pervenerat Hortensius ad senectutem. ¹⁵ Sed tum ita bene, ut in totam vitam cuius satis esset, & peniteret cum jam visis. De republica quid tibi scribam, nihil habeo. Marcelli impetus refederunt, non inertia, sed, (ut mihi videbatur) consilio. De comitiis consularibus incertissima est existimatio. Ego incidi in ¹⁶ competitorem nobilem, & nobilem agentem. Nam M. Octavius, Cn. filius, & C. Hirrus mecum petit. Hoc ideo scripsi, quòd scio te acriter propter Hirrum, nuntium nostrorum comitorum expectaturum. Tu tamen simul ac me designatum audieris, ut tibi curæ sit, ¹⁷ quod ad pantheras attinet, rogo. Syngrapham Sittianam tibi commendo. Commentarium retum urbanatum primum dedi L. Castrinio Pato: secundum ei, qui has litteras tibi dedit.

COELIUS CICERONI, S.

ESTNE? vici? & tibi spe, quod negaras discedens curaturum tibi, litteras mitto? est, si quidem perferuntur quas do. Atque hoc eo diligentius factum, quòd cum otiosus sum, planè, ubi delectem otiolum meum, non habeo. Tu cum Romæ

1. *Quo tibi accedens pollicitus sum.*] Ita Pall. prim. quint. (nam in Pall. sec. tertio, x1 Epistola desideranti) editio prima & Victorii: nec longius dissentit quart. *Accederes affini lapsu scribens.* vulgò *accedenti.* Gebhard.

2. *Nescio quojus otii esset.*] Cum in Pal. quart. editione prima, esset *quodvis*, in Pal. quint. *quovis*, scribendum duxi *quojus*, quemadmodum erui ex Pal. prim. & Peckiano. paulo post scriperunt tres Pall. prim. editio: *senatusconsulta, diste fabule, rumores*: qua bene non discerno. *Idem.*

3. *Quæ existimatio secuta, & quæ de eo spes est, dil.]* Sic in Pall. tribus, editione prima & Victorii. vulgatum erat; *consecuta, quæque de eo spes dilig.* *Idem.*

4. *Sanè quàm eos sermones expressit.*] Ita Victorii editio, & Vatic. Pall. omnes hic leviter corrupti sunt. Primus *sanèque eos.* quart. *sanè quia meos* sicut prima editio: *sanèque meos serm.* quint. proxime ad verum; *sanè qui meos f.* Expressit autem habent unanimo consensu: non, ut vulgò, *repressit.* *Idem.*

5. *Quod ad Cæsarem: crebri & non belli de eo rumores.]* Vulgò; quod ad Cæsarem attinet; crebri, sed illud verbi suppositum removi à Cælio auctoritate Pall. trium, editionum primæ ac Victorianæ. sicut & stat in illud *susurratores*, eum iidem libri singuli, quemadmodum & excerpta Peckii & Vaticani eodictis, *susurratores.* *Idem.*

6. *Quod opinor certè factum est.]* Ita scripsi ex Pall. quart. quint. Vatic. editione Victorii: Pal. tamen primus & editionum vetustissima, *factum esse*: vulgò aliàs verbum subsistendi, ut *vecant, desceit.* *Idem.*

7. *Circumfederi.]* Vulgò *Circumfideri*: illud malui, quia in his popularibus tales antiquitatis affectiones; deinde quia hic reperiri in Pall. primo, quinto, editione primaria, & Vaticano. *Idem.*

8. *Neque hæc incerta tamen, vulgò jaçantur.]* Politiani eodex expungit *id tamen*, neque mihi necessarium magnopere videtur: cum de eo quoque ambigere videam Pal. quart. *neque hæc incerta quidem cum vulgò jaçantur.* quintum: *neque hæc incerta quidem, tamen vulgò jaçantur.* *Idem.*

9. *Quos tu nosti, palam secretò narratur.]* Ita est in tribus Pall. editio, quibus, prima ac Florentina: sunt tamen qui distinguant, *quos tu nosti palam. secretò narratur.* Vulgatum est: *quos tu nosti planè; sic.* post statim in Pall. tribus, atque editione primogæ ita: *aut clarioribus:* cum ad eam notet Fguatus ex v. c. legi, sicut & Politia-

ni liber agnoscit, apud Domitium: melius meo animo quam vulgò. *Idem.*

10. *Baulis embeneticam facere.]* Ita castigatissimus Pal. pr. Vaticani excerpta, editio prima ac Victoriana. nec dissentunt multæ Pall. quart. quint. *baulis embaniticum.* Miror Lambini aviditatem, pro Turnebi *empeneticam*; cum statim de Esurie illius insequatur. Alii *Epibaticam.* notumque *Epibaticam facere* idem esse quod Varro *velaturam facere.* Gloss. *imbatum, Vellor.* Alii *Embatiam.* Alii nupere *imbatum* substitutum. Vulgata lectio est *Schenobaticam facere.* Duo Gulelmio consulti, *emeticam facere.* *Idem.*

11. *Ut ego miserer ejus efurici.]* Præfero Palat. primi & editionis præfæ scripturam: *miserer ejus efurire*: quæ valde titillat meos aures. Quartus *miserer excicare*: quint. *melius, excicare.* Vulgatum lectionem non famam esse liquido, puto, jam existat. *Idem.*

12. *Me representante pronuntiatum est.]* Ita in Pall. pr. quart. editione prima ac Victoriana. Vulgò *presente.* statim post emendavi, ex Pal. pr. Vaticano, editione Victorii, & quidem omnibus ordinibus, & singulis in unoquoque ordine sent. Canterus totum hoc initium sic reformavit; *certè, inquam, absolutus est (me presen & pronuntiatum est) nec quidem omnibus ordinibus sed singulis in unoquoque genere sententiis.* *Idem.*

13. *Postridie ejus absolutio nem.]* Sic Vaticani & Peckii excerpta editioque adeo Victorii, nam ceteri tres Pall. hic mihi turbas ac tricas inconciliant, transposita factum in modum. Sic, ut notant docti, Cæsar *postridie ludos, dixit, vulgò, absolutio nem.* *Idem.*

14. *Rudētum sibilus.]* Ita Victorius & Vaticanus. Lambinus nica: *oee rudētis sibilus*, quod non satis poterat confidere atque expungere Gulelmium. Rivius olim, *Rudētum sibilis sibilus* coniecerat, quod explodit Lambinus. vulgò *sibilus.* *Idem.*

15. *Sed tum ita, ut in totam vitam cuius satis esset, & peniteret cum jam visis.]* Vulgò post ita, addunt *benè*: sed illud expungit Vatic. *vixisse* quoque editum, cum alii libri melius *vixisse.* *Idem.*

16. *Competitorem nobilem & nobilem agentem.]* Ita Vaticanus, Peck. Victor. ac Lamb. Vulgò: *competitorem nobilem, & ignobilem agentem.* *Idem.*

17. *Quod ad pantheras attinet, rogo. Syngrapham Sittianam tibi e.]* Peck. excerpta sic conceipiunt: *quod pantheras attinet, Syngrapham. Vatic. verò, ut & Victorii editio: attinet rogo Syngrapham Sittianam: nili quod etiam hæc, syngrapham.* in sine epistole ex excerptis Peck,

inæ eras, hoc mihi certum, ac jueundissimum vacanti negotium erat, tecum id orti tempus consumere: idque non mediocriter desidero: ut non modò mihi solus esse, sed Romæ, te profecto, solitudo videatur facta: & qui (quæ mea negligentia est,) multos sæpe dies ad te, cum hic eras, non accedebam, nunc quotidie non esse te, ad quem curissem, diffucior. Maximè vero, ut te dies, noctesque curam, comperitor Hirrus curat. Quomodo illum putas auguratum tuum competitorum dolere, & dissimulare, me certiore, quàm se, candidatum? de quo, ut, quem optas, quàm primum nuntium accipias, tua mediis fidius magis, quàm mea causa cupio. ¹⁸ Nam mea, si fio, forsitan eum locupletiore referam. sed hoc usque eò suave est, quod, si acciderit, tota vita risus nobis deesse non poterit. Sed tanti mehercule, non multum M. Octavius eorum odia, quæ Hirrum premunt, quæ permulta sunt, subleuat. Quod ad Philotimi liberti officium, & bona Milonis attinet: dedimus operam, ut & Philotimus quàm honestissimè Miloni absentis, ejusque necessarii satisfaceret, & secundum ejus fidem, & sedulitatem existimatio tua conservaretur. Illud nunc à te peto, si eris, (ut spero) otiosus, aliquid ad nos, ut intelligamus nos tibi curæ esse, *ούτως μὲν* conscribas. Qui tibi istuc, inquis, in mentem venit, homini non inepto? Aliquid ex tam multis tuis monumentis exsare, quod nostræ amicitie memoriam posteris quoque prodat. Cujusmodi velim, puto, quaeris. ¹⁹ Tu citius, qui omnem nostri disciplinam, quod maximè conveniat, excogitabis. Genere tamen, quod & ad nos pertineat, & *διδαμασίαν* quandam, ut versetur inter manus, habeat. Vale.

M. COELIUS M. CICERONI, S. D.

INVIDEO tibi: tam multa quotidie, quæ mirere, istòc perferuntur. Primum illud, absolutum Messallam: deinde eundem condemnatum. C. Marcellum, consensum factum: ²⁰ M. Claudium, ²¹ à repulsâ postulatam à Gallis duobus: P. Dolabellam quinquemvirum factum. Hoc tibi non invideo, caruissit te pulcherrimo spectaculo, & ²² Lentuli Cruris repulsi vultum non vidisse. At qua spe, quàm certa opinione descenderat? quàm ipso dissidente Dolabella? & Hercules, nisi nostri equites acutiùs vidissent, præne concedente adversario superasset. Illud te non arbitror miratum, Servium, designatum tribunum plebis condemnatum: cujus locum C. Curio petiit. sanè quàm incurit multis, qui eum, facilitatemque ejus non norant, magnum metum. Sed, ut spero, & volo, &, ut se fert ipse, bonos, & senatum malit. ²³ totus, ut nunc est, hoc securitur. ²⁴ Hujus voluntatis initium, & causa inest, quòd eum non mediocriter Casar, qui solet infimorum hominum amicitias sibi qualibet impensa adjungere, valde contempsit. Qua in re mihi videtur illud perquam venuste cecidisse: quòd à reliquis quoque usque eò est animadversum, ut Curio, qui

nihil consilio facit, ratione, & infidiis usus videretur in evitandis iis consiliis, qui se intenderant adversarios in ejus tribunatum: Lælios, & Antonios, & id genus valentes dico. Has ego tibi litteras eo majore mihi intervallo, quòd comitionum dilationes occupatorem me habebant, & expectare in dies exitum cogeant, ut, confectis omnibus, te facerem certiore. Ad kalendas Sextiles usque expectavi. Pratoris moræ quaedam inciderunt. Mea porrò comitia, quem eventum sint habitura, nescio. opinionem quidem, quòd ad Hirrum attinet, incredibilem, ad illum plebis comitiis, facta sunt. Nam ²⁵ M. Coelium Vicinianum mentio illa fatua, quam desideramus olim, & promulgatio de dictatore, subito deiecit, & dejectum magno clamore infecta est. ²⁶ Inde Hirrum cuncti an non faciendum flagitare. Spero, te celeriter, & de nobis quod sperasti, & de illo ²⁷ quod vix sperare ausus es, auditurum. De republica jam novi quidquam expectare desideramus. Sed cum senatus habitus esset ad Apollinis, a. d. xi kalend. Sext. & referretur de stipendio Cn. Pompeji: mentio facta est de legione ea, quam expensis tulit C. Casari Pompejus, quo numero esset, quo appeteretur: cum ex Gallia coactus esset dicere Pompejus se legionem abducturum, sed non statim sub mentione, & concivium obstructurum. Inde interrogatus de successione C. Casaris: de qua, hoc est, de provinciis, placitum est, ut quàm primum ad urbem revertetur Cn. Pompejus; ut coram eo de successione provinciarum ageretur. Nam Ariminum ad exercitum Pompejus erat iturus: & statim iit, puto idib. Sextil. de ea re factum iri, profectò aut transigeretur aliquid, aut turpiter intercederetur. Nam in disputando coniecit illam vocem Cn. Pompejus, Omnes oportere senatum dicto audientes esse. Ego tamen sic nihil expecto, quomodo Paululum consulem designatum primum sententiam dicentem. Scripsit te admonere de syngrapha Sittiana. cupio enim te intelligere, eam rem ad me valde pertinere. Item de pantheris, ut Cibyatas accessas, curefque ut mi veniantur. Præterea nuntiatum nobis, & pro certo jam habetur, regem Alexandrinum mortuum. quid mihi suadeas, quomodo regnum illud re habeat, quis procuret, diligenter mihi perferbas. kalendis Sextil.

COELIUS CICERONI, S.

QUA tu cura sis, quod ad pacem provinciarum, finitimarumque regionum attinet, nescio: ego quidem vehementer animi pendeo. Nam si hoc moderari possim, ut pro viribus copiarum tuarum, belli quoque existeret magnitudo, &, quantum gloriae, triumphoque opus esset, assequeremur, periculosamque, & gravem illam dimicationem evitarem: nihil tam esset optandum. Nunc si Parthus movet aliquid: scio non mediocrem fore contentionem. tuus porrò exercitus vix unum saltum tueri potest. Hanc autem nemo ducit rationem: sed

Peck. ac Vatican, editione Victorii, edidi, qui has litteras tibi dedit. vulgò, reddet. Gebb.

18. Non mea, si fio, forsitan eum locupletiore referam. Hæc est Victorii lectio, quam magis ac libentius amplexus sum, quàm Lambinianam illam: Nam mea, si fio, forsitan non locupletiora referam: quando & Peckio excerpta eum non tamen agnoscant. Vulgatum est: Nam me, si fio, forsitan non locupletiore referam. paulò superius emendatum ierat ex conjecturâ Gulielmum, dolere & dissimulari, quòd iis suis causa, probare non possum. Idem.

19. Tu citius, qui omnem nostri disciplinam. Vulgò: Tu aptius. sed nostrum accepimus ex Peck. Vatic. editione Victorii, statim post ex editione Vict. & Peck. edidi excogitabis. Genere tamen. cum vultetur alius: excogitabis: ex eo tamen genere. sicut & superius ex eisdem reposui: posteris quoque prodat. cuiusmodi velim: melius quàm vulgò: prodat velim. cuiusmodi, puto, quaeris. Idem.

20. M. Claudium &c. Imò verò M. Calidum; ut pluribus firmat Pighius ad annum V. C. DCCIII. qui consulatur. Idem.

21. A repulsâ postulatam à Gallis duobus. Ita Victorius edidit, quem in hac editione (quandoquidem tempus præcisum, accurate miss. consulendi) totum sequi imbibimus. Lambinus tamen: à Gallis duobus. sed Gallis habent quoque duo Gulielmii libri. Edebatur aliis: à repulsâ condemnatum à Gallis duobus. Idem.

22. Lentuli Cruris repulsi vultum non vidisse. Ita Vatican & Peckio excerpta: nec fecus Victorii editio. Vulgò, Lentuli. Surra. duo

Gulielmii libri à curis. unde ille facit à curiis: quia curiata erant comitia. Idem.

23. Totus, ut nunc est, hoc securitur. Ita Victorius. Lambinus tamen, hic senaturus nescio quâ fiducia. videatur tamen Turnebus lib. xi i i cap. 20 Advers. vulgò hic pro hoc. Idem.

24. Hujus voluntatis initium & causam inest. Ita scripsi: nam Peckio excerpta ignorant eò autem post provocabulum hujus. deinde Vict. quoque editio inest, præsert vulgato est. Idem.

25. M. Coelium Vicinianum. Ita edidit Victorius, cui placet accedere Peckio excerpta, & alter Gulielmii liber; in quo Vicinianum. Lambinus propugnat Vicinianum, ut & Urfinus noster in Licinia; ubi invenitur in Manutium reponentem Licinianum. consulatur. nos & libri isti unâ litterâ vulgata lectione alieni sumus. Vicinianum enim prius legebatur. Idem.

26. In le Hirrum cuncti an non faciendum flagitare. Lambinus in duobus se Memmianis reperisse testatur: cuncti jam ad non faciendum flag. Nos Victorianam lectionem retinimus à Vaticano quoque exhibitam; eò magis, quod exiguissima mutatio à vulgata distet: nam pro jam regressimus ea. Idem.

27. Quod vix sperare ausus es. Duo libri Gulielmo consulti, visus es. post: quo numero esset, quo appeteretur, ed. dit Victorius, quod ipse quoque retinimus. Lambinus verò, quòd appellaretur: quia legiones à numero appellabantur; legio prima, secunda, tertia. Alii volunt legi, quando repereretur. Gulielmus duplicem suam

fed omnia desiderantur ab eo (tamquam nihil denegatum sit ei, quo minus quam paratissimus esset) qui publico negotio praepositus est. Accedit huc, quod successiorem futuram propter Galliarum controversiam non video. Tamen haec de re puto te constitutum, quid facturus esses, habere: tamen, quo maturius constitueres, cum hunc eventum providebam, visum est, ut te facerem certiore. Nosti enim haec tralaticia: de Gallis constituetur: erit, qui intercedat: deinde alius existet, qui, nisi liberè liceat de omnibus provinciis decernere senatui, reliquas impediatur. sic multum, ac diu ludetur, atque ita diu, ut plus biennium in his tricus moretur. Si quid novi de republica, quod tibi scriberem, haberem, usus esset mea consuetudine, ut diligenter, & quid actum esset, & quid ex eo futurum sperarem, perferberem. ²⁸ Sanè tamquam in quodam incili ea omnia adhaeserunt. Marcellus idem illud de provinciis urget, neque adhuc frequentem senatum efficere potuit. Quòd si anno praetorico Curio tribunus, & eadem actio de provinciis introivit: quam facilè nunc sit omnia impedire, & quam hoc ²⁹ Caesari, qui sua causà rempublicam non curet, superet, non te fallit.

6 COELIUS CICERONI, S.

NON dubito, quin perlatum ad te sit, Appium à Dolabella recum factum: sanequam non ea, quam existimaveram, invidia. Neque enim stultè Appius: qui simulatque Dolabella accessit ad tribunal, introjerat in urbem, triumphique postulationem abjecerat. ³⁰ Quo facto retudit sermones, paratioque visus est, quam speraveram accusator. Is nunc in te maximam spem habet. Scio tibi eum non esse odio. quam velis eum obligare, in tua manu est: cum quo similitas tibi non fuisse, liberius tibi de tota re esset. ³¹ Nunc si ad illam summam veritatem legitimum jus exegeris: cavendum tibi erit, ne parum simpliciter, & candidè posuisse inimicitias videaris. In hanc partem porrò tutum tibi erit, si quid volueris, gratificari. nemo enim necessitudine, & amicitia te deterritum ab officio dicit. Illud mihi occurrit, quòd inter postulationem, & nominis delationem, uxor à Dolabella discessit. Quid mihi discedens mendaris, memini; quid ego tibi scriperim, te non arbitror oblitum. Non est jam tempus plura narrandi. Unum illed monere te possum: si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas, & expectes, quemadmodum exeat ex hac causa. ³² Denique invidiosum tibi sit, si emanarit. Porrò, significatio ulla si inter-

conjecturam adnotavit, vel, quo adpeteret, vel, quò abduceretur. sed non ideo, cur vulgata pra illis omnib. locum habere non possit. Gebb.

^{28.} Sanè tamquam in quodam incili jam omnia adhaeserunt. Retinimus vulgatam lectionem, cum Victorio & Vaticano excerptis: Antiquiores codices, adnotante Victorio habent; sanè tamquam in quodam incili omnia adhaeserunt. Libri autem Gulielmi duo in Cilicia: unus quidem in Cilicia. malebat ipse, in quodam incili. Turnebus tamen lib. xii cap. 17 ex vestigiis v. c. hesitans expediebat, in quodam incilio: quod per inciliam & consilia aliquando liquores transmittuntur, ut in his ramenta auti adhaereant aqua transfusa. Paulus Manutius, quod probabat Lambinus, in quodam incili jam omnia ad. utramque tamen conjecturam ingeniosam quidem, sed fortasse eoactiorem, & alieniorem affirmat Andreas Schottus, maxulque ex antiqua scripturae vestigiis codic. Mass. in quodam incilio omnia ad. in quodam incili ea omnia adhaeserunt: quòd sic illa vasa odorem semel imbuta retinent; Amicus porrò ejusmodi, quidam volebat: tanquam in quodam incilio vel incilio. At iterum hoc ei placebat: tanquam in quodam incilio, cuius conjecturae rationes apud ipsum videantur lib. xi cap. 21 Nodor. Denique divinabat, sic illi laeva omnia adhaeserunt: qua tormà ac fisione proximè epistola dixisse videtur: hic nos omnes absolvimus, & Hercules, confecta omnia sua & inhonesta sunt. Quæ, ut ipse pace dicam, omnia coactiora & alieniora hoc loco videntur: quamquam illius conatus litteras juvandi laude sua non fraudandi sint. Pantharathi conjectura non pratercunda est: sanè tamquam in quodam incilio laeva omnia adhaeserunt. est tamen talis, qualia omnia ipsius: hoc est, parum verifianilis, licet talis argute. Idem.

^{29.} Caesari qui sua causà temp. non curet, superet. Libri mss. Lambinus hanc lectionem habent, repræsentatam quoque in editioe Victorii. Peck quoque superet. Vulgata lectio tota abhorret: Caesari qui sua causà non repub. curant, superet, non te

cesserit, clarius, quam deceat, aut expediat, fiat. Neque ille tacere eam rem poterit, quæ sua spei tam opportuna acciderit: quæque in negotio conficiendo tanto illustrior erit: cum praesertim is sit, qui si perniciosum sciret esse, loqui de hac re, vis tamen se contineret. Pompejus dicitur valde pro Appio laborare, ut etiam putent alterum utrum de filiis ad te missurum. Hic nos omnes absolvimus: & hercule confecta omnia, foeda, & inhonesta sunt. Consules autem habemus summa diligentia: adhuc senatusconsultum nisi de feriis Latinis, nullum facere poterunt. Curioni nostro tribunatus congelciat. Sed dici non potest, quomodo hic omnia jaceant. Nisi ego cum tabernariis, & aquariis pugnam, veteris civitatem occupasset. Si Parthi vos nihil calfaciant, ³³ nos hic frigore frigeamus. Tamen, quoquo modo hic omnia jaceant, potuit sine Parthis. Bibulus in Amano nescio quid cohorticularum amisisse. Hoc sic nuntiatum est. Quod tibi supra scripsi, ³⁴ Curionem valde frigere; jam calet. nam ferventissimè conceperit. Levissimè enim, quia de intercalando non obrinuerat, transfigit ad populum, & pro Caesare loqui coepit: legemque Viam, non dissimilem Agrariae Rulli, & Alimentariae, quas jubet aediles metiri, jactavit. hoc nondum fecerat, cum priorem partem epistolæ scripsit. Amabo te, si quid, quod opus fuerit, Appio facies, ³⁵ posito me in gratia. De Dolabella integrum tibi reserves, suadeo. & huic rei, de qua loquor, & dignitati tuae, æquitatisque opinioni hoc ita facere expediat. Turpe tibi erit ³⁶ pantheras Graecas me non habere.

COELIUS CICERONI, S.

QUAM citò tu istine decedere cupias, nescio: ego quidem eo magis, quo adhuc feliciter rem gessisti. Dum istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc risum in eum ³⁷ metus aliqui perturbet. Breviares has litteras properanti publicanorum tabellario subitò dedi: tuo liberto pluribus verbis scriptas pridic dederam. Res autem novæ nullæ sanè acciderunt, nisi hæc vis tibi scribi, quæ certè vis. Cornificius adolescens Orestilla filiam sibi despondit. Paulla Valeria, soror Triarii, divortium sine causa, & quo die vir provincia venturus erat, fecit. Nuptura est D. Bruto. nondum retulerat. Multa in hoc genere incredibilia, te absente, acciderunt. Servius Ocella nemini perfidissimè se moechum esse, nisi tri-duo bis deprehensus esset. Quæres, ubi? ubi hercule ego minime vellem. relinquo tibi quod ab aliis quaras. neque enim displi-

fallit. Idem.

^{30.} Quo facto retudit sermones. Sic Victorii. nescio quo malo. in vulgatis retulit. paullo post scripsit Victorio: cum quo similitas tibi non fuisse. licet editio sit: cum quo similitas tibi non fuisse. Idem.

^{31.} Nunc si ad illam summam veritatem. Ita mss. teste Lambino quidam, ita quoque Peckii excerpta, editioque Victorii. Vulgò severitatem. Idem.

^{32.} Denique invidiosum tibi sit. Ita mss. alii. & Peck. Victorii editio. Vulgò, ne qua invidiosum tibi sit: quod sequi se potius agebat Dionysius Lambinus. Idem.

^{33.} Nos hic frigore frigeamus. Peck. nos nihil frigore frigeamus. quemadmodum superius pro confecta, conscripta. Gulielmius pro frigeamus conjectit frigeamus non male, nisi & sic a. doctores loquerentur. Idem.

^{34.} Curionem valde frigere. Interferui valde, ex Victorii editione, Peckiano. Vaticano. Sicut ex istidem Levissimè non bellissime, ut vulgo. paullo post Gulielmus malebat, qua juvet aediles, ex conjectura. Idem.

^{35.} Posito me in gratia. Sic rectius Vaticanus ac Victorii editio. Vulgò nequius editum est gratiam. Paullo post editi ex Peck. Vatican. Victorii editione, æquitatisque opinioni hoc ita facere expediat. omisso illo te quod non bene ante hoc constituerat. Idem.

^{36.} Pantheras Graecas me non habere. Ita Victorius & Peck. ut quoque Lambinus in hanc discessit sententiam. Vulgò, Pantherarum greces. Idem.

^{37.} Metus aliqui perturbet. Secuti sumus cum Lambino accuratissimum P. Victorium; eo magis, quod sic habent Vaticanæ excerpta. Qui non intellexerunt sic aliqui qui pro aliquis quis in v. c. perferri, perturbet ex perturbet scilicet emendarunt. Pejores illi, qui aliquis luppositum ierunt. Sicut in fine: Cum quis sit aliqui deprehensus ex Victorio & Vaticano, non aliquis. Idem.

despicit mihi, imperatorem singulos percontari, cum qua sit aliqui deprehensus.

M. COELIUS M. CICERONI, S. D.

ETSI de republica qua tibi scribam, habeo: tamen nihil, quo magis gavifurum te putem, habeo, quam hoc. 3^o Scito, C. Sempronium Rufum, Rufum mel, ac delicias tuas, 39 calumniam maximo plausu tulisse: quaris quâ in causa? M. Tuccium, accusatorem suum post ludos Romanos, reum lege Plotia de vi fecit, hoc consilio, quod videbat, si extraordinarius reus nemò accessisset, sibi hoc anno causam esse dicendam. Dubium porro illi non erat, quid futurum esset. Nemini hoc deferre munusculum maluit, quam suo accusatori. Itaque sine ullo subscriptore descendit, & Tuccium reum fecit. At ego, simulatque audivi, invocatus ad subfelia rei occurro: surgo, neque verbum de re facio. Totum Sempronium usque eò perago, ut Vestorium quoque interponam, & illam fabulam narrem, quemadmodum tibi pro beneficio dederit, si quid injuriis suis esset, ut Vestorius teneretur. Hac quoque magna nunc contentio forum tenet. M. Servilius postquam, ut cœperat, omnibus in rebus turbat, 4^o nec, quod non venderet, quoquam reliquerat; maximeque nobis traditus erat invidia: 4¹ neque Laterensis prætor, exposulante Pausania, nobis patronis, QUO EA PECUNIA PERVENISSET, recipere voluit: quod Pilius, necessarius Attici nostri, de repetundis eum postulavit: magna illico fama surrexit; & de damnatione ferventer loqui est cœptum. Quo venit projiçitur Appius minor, 4² ut implicet pecuniam ex bonis patris pervenisse ad Servilium, pravaricationisque causa diceret depositum HS. xxxxi. Admiraris amentiam. 4³ immò si actiones stultissimas, quid si nefarias patris confessiones audisses? Mittit in consilium eosdem illos, qui lites æstimant, iudices. Cum a quo numero sententia fuisset, Laterensis leges ignorans, pronuntiavit, quod singuli ordines iudicassent: & 4⁴ ad extremum, ut solent, non redigam. Postquam discessit, & pro absoluto Servilius haberi cœptus, legisque unum & centesimum caput legit, in quo ita erat: 45 QUOD EORUM IUDICVM MAIOR PARS IUDICARIT, ID EVS RATVMQVE ESTO: in tabulas absolutum non revertit, ordinum iudicia perscriptit. postulate rursus Appio, cum L. Lollio transegit, & se relaxatum dixit. Sic nunc neque absolutus, neque damnatus Servilius, de repetundis faucibus Pilio tradetur. Nam de divinatione Appius, cum calumniam jurasset, contendere ausus non est, Pilioque cessit: & ipse de pecuniis repetundis à Servilio est postulatus, & prætere de vi reus à quodam emissario suo, Titio, factus est. Rectè hoc par habet. Quod ad rempublicam pertinet, omnino multis diebus expectatione Galliarum actum nihil est. Aliquando tamen sæpe re dilata, & graviter acta, & planè perspecta Cn. Pompeji voluntate in eam partem, ut eum decedere post kalendas Martias placeret: senatus consultum, quod tibi misi, factum est, auctoritateque perscripta. S. C. auctoritas. Pridie kal. Octob. in ade Apollinis scrib. assuerunt, L. Domitius, Q. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius, Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius, L. F. Pont. Annalis, C. Septimius, T.

F. Quirina, C. Luceius C. F. Pup. Hirrus, C. Scribonius, C. F. Pop. Curio, L. Attejus, L. F. An. Capito, M. Oppius, M. F. Terentina. Quod M. Marcellus consul V. F. de provinciis consularibus D. E. R. I. C. uti L. Paulus, C. Marcellus consules, cum magistratum inissent, a. d. x kal. Mart. quæ in suo magistratu futurae essent, de consularibus provinciis ad senatum referent, neque quid prius ex kalendis Mart. neve quid conjunctionem de eave referretur à consulibus, utique ejus rei causa per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent: & cum de eave ad senatum referretur à COSS. eorum, qui in CCC judicibus essent, sex adducere liceret. Si quid ea re ad populum, ad plebemve lato opus esset, ut Ser. Sulpicius, M. Marcellus COSS. prætores, tribunice plebis, quibus eorum videretur, ad populum, plebemve referrent: quod ii non tulissent, uti, quicumque deinceps essent ad populum plebemve ferrent. L. V. Prid. kalend. Octob. in ade Apollinis, scrib. assuerunt, L. Domitius, Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius, Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius, L. F. Pont. Annalis, C. Septimius, T. F. Quirina, C. Scribonius, C. F. Pop. Curio, L. Attejus L. F. An. Capito, M. Oppius, M. F. Terentina. Quod M. Marcellus COS. V. F. de provinciis, D. E. R. I. C. senatum existimare, neminem eorum, qui potestatem habent intercedendi, impediendi, moram asserere oportere, 46 quo minus de repub. ad senatum referri, senatique consultum fieri possit. qui impediit, prohibuerit, eum senatum existimare contra rempublicam fecisse. Si quis huic senatus consulto intercesserit, senatum placere, auctoritatem perscribi, & de ea re ad senatum, populumque referri. Huic senatus consulto intercessit C. Coelius, L. Vicinius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa. Item senatus placere, de militibus, qui in exercitu C. Cæsaris sunt: qui eorum stipendia emerita aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur, causaque cognoscantur. Si quis huic S. C. intercesserit, senatum placere auctoritatem perscribi, & de ea re ad senatum, populumque referri. Huic S. C. intercessit C. Coelius, C. Pansa, tribuni plebis. Itemque senatum placere, in Ciliciam provinciam, in octo reliquis provinciis, quas prætoris pro prætoribus obtinebant, eos, qui prætores fuerint, neque in provinciis cum imperio fuerint, quos eorum ex S. C. cum imperio in provinciis pro prætoribus mitti oporteret, eos sortitè in provincias mitti placere. Si ex eo numero, quos ex S. C. in provinciis ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias proficiscerentur: tum uti quodque collegium primum prætorum fuisset, neque in provinciis profecti essent, ita sorte in provinciis proficiscerentur. Si ii ad numerum non essent, tunc deinceps proximi cuiusque collegii, qui prætores fuissent, neque in provinciis profecti essent, in sortem conjicerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in provinciis mitti oporteret. Si quis huic S. C. intercessisset, auctoritas perscriberetur. Huic senatus consulto intercessit C. Coelius, C. Pansa, tribuni plebis. Illa prætere Cn. Pompeji sunt animadversa, quæ maxime confidentiam atulerunt hominibus, ut diceret, se ante kalend. Mart. non posse sine injuria de provinciis Cæsaris statuere, post kal. Mart. se non dubitaturum. Cum interrogaretur, si qui tum intercederent: dixit, hoc nihil interesse, utrum C. Cæsar senatus dicto audiens fu-

torus

38. Scito C. Sempronium Rufum, Rufum mel ac delicias tuas.] Elegantissimè ex v. c. repetit ad Rufum Victorius, cum quo Vaticanus facit, secutusque est in sua editione Lambin. ut Catullus

Calli Lesbia nostra, Lesbia illa,

illa Lesbia, quem Catullus usam &c. Gebh.

39 Calumniam maximo plausu tulisse. quaris quâ in causa.] Ut edidit Victorius, ita sequor ut Lambinus, à quibus neque nos discedimus. Vaticanus tamen excerpta: tulisse quaris quæ in causa. Vulgò: tulisse, quod is in causa. Idem.

40. Ne, quod non venderet, quoquam reliquerat, maximeque nobis traditus erat invidia.] Ita hunc locum emendavi ex Peckio excerptis. & editione Victorii. V. legatur, nec, quod non venderet, quoquam reliquerat: maxima nobis traditus erat invidia. Vaticanus, & Victorianus, cuiquam: sed quia in Peckio excerptis erat quo inquam cuius proclive erat: facere quoquam. Idem.

41. Neque Laterensis prætor postulante Pausania.] Sic Victorius. amplius Peck. Laterense prætor. Vulgò. Laterensis prætor, postulante Pausania. Idem.

42. Ut implicet pecuniam.] Sic Vaticanus, & Victorius. Peck. tamen implicet de pecunia. hinc fortè replicare. Vulgò malè, indicet. Idem.

43. Immò si actiones stultissimas.] Secuti sumus Victorium & Vaticanum excerpta: vulgò, quid si actiones. Peck. uno, ut liquido videas accedere nostræ. itacim idem, qui de se nefarias patris confessiones audisses. Idem.

44. Ad extremum, ut solent, non redigam.] Quemadmodum edidit Victorius, & probavit Lambinus, habent Peckio excerpta. Vulgatum est: ut solet, aut, referam. Idem.

45. QUOD EORUM IUDICVM MAIOR PARS IUDICARIT.] Vulgò Judicium, sed illud antiquius, quemadmodum apud Plautum metreticium pro mevericium. Et ego apud Fabium Quintilianum juvenis Artificium in Pal. ms. pro Artificum, sic quoque editio Antverpiensis. scripsi prætere Rotumque: pro quo Peckio excerpta erat utique. paulsè item post transgressit ex Vaticano, & Victorii editione. Vulgatur transegit. Idem.

46. Quo minus de repub. ad senatum referri, senatique consultum fieri.]

H h h h

turus non esset, an pararet, qui senatum decernere non patretur. Quid si, inquit alius, & consul esse, & exercitum habere volat? At ille, quam elcmenter! Quid si filius meus fustem mihi impingere volat? His vocibus, ut existimarent homines, Pompejo cum Cæsare esse negotium, effecit. Itaque jam, ut video, alteramuram ad conditionem descendere vult Cæsar, ut aut maneat, neque hoc anno sui ratio habeatur: aut, si designari poterit, deccdat. Curio se contra eum totum parat. quid assequi possit, nescio. Illud video, bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse. Me tractat liberaliter Curio, & mihi suo munere negotium imposuit. Nam si mihi non dedisset eas, quæ ad ludos ei advectæ erant Africanæ, potuit superscedri. Nunc, quam dare necesse est, velim tibi curæ sit, quod à te semper petii, ut aliquid istinc bestiarum habeamus. Sittianamque syngrapham tibi commendo. Libertum Philonem istuc misi, & Diogenem Gracum, quibus mandata, & litteras ad te dedi. eos tibi & rem, de qua misi, velim curæ habeas. nam, quam vehementer ad me pertinet; in iis, quas tibi illi reddent, litteris descripsi.

COELIUS CICERONI, S.

SIC tu, inquis, Hirtum tractasti? Immo, si scias, quam facile, quam non contentionis quidem minimæ fuerit, pudeat re, ausum illum unquam esse incedere tamquam tuum competitorum. Post repulsam verò rursus facit: civem bonum ludit, & contra Cæsarem sententias dicit: expectationem corripit: Curionem profus non mediocriter objurgatus, hac repulsa se mutavit. Præterea qui nunquam in foro apparerit, non multum in judiciis versatus sit, agit causas liberales. sed raro post meridiam. De provinciis quod tibi scripseram idibus Sextil. adum iri, interpellat iudicium Marcelli, consulis designati. 47 In kalend. rejectum ne frequentiam quidem efficere poterunt. Has litteras a. d. iv non. Septembr. dedi, cum ad eam diem 48 ne profugiatum quidem quidquam erat. Ut video, causa hæc integra in proximum annum transfereatur: &, quantum divino, relinquentis tibi erit, qui provinciam obtineat. Nam non expeditur successio, quum Gallia, quæ habent intercessorem, in eandem conditionem, quam ceteræ provinciarum, vocantur. Hoc mihi non est dubium. quo tibi magis scripsi, ut ad hunc eventum te parares. Ferè litteris omnibus tibi de pantheris scripsi. turpe tibi erit, Patiscum Curioni decem pantheras misisse, re non multis partibus plures: quas ipsas Curio mihi, & alias Africanas decem donavit: ne putes illum tantum prædia rustica dare scire. Tu, si modo memoria teneres, & Cibyatas accesseris, itemque in Pamphiliam litteras miseris, (nam ibi plures capi ajunt) quod voles efficias. Hoc vehementius laboro nunc, quod seorsum à collega puto mihi omnia paranda. Amabo re, impera tibi hoc curæ. Soles libenter, ut ego, majorem partem nihil curare. In hoc negotio nulla tua, nisi loquendi, cura est, hoc est, imperandi, & mandandi. Nam simulatque erunt captæ: qui alant eas, & deportent, habes eos, quos ad Sittianam syngrapham misi. Puto etiam, si ullam spem mihi litteris ostenderis, me istò missurum alios. 49 M. Feridium, equitem Romanum, amici mei filium, bonum, & strenuum adolescentem, qui ad

suam negotium istuc venit, tibi commendo: & te rogo, ut cum in tuorum numero habeas. Agros, quos fructuarios habent civitates, vult tuo beneficio, quod tibi facile, & honestum factu est, immunes esse. gratos, & bonos viros tibi obligaris. 50 Nolo te putare Favonium à columnariis præteritum esse: 51 optimus quisque eum non fecit. 52 Pompejus tuus aperte Cæsarem & provinciam tenere cum exercitu, & consulem esse. tamen hanc sententiam dixit, nullum hoc tempore senatusconsultum faciendum. Scipio hanc, ut kalend. Martiis de provinciis Galliis, neu quid conjunctim referretur. Contristavit hæc sententia Balbum Cornelium: & scio, eum questum esse cum Scipione. Canidius in defensione sua fuit disertissimus, in accusatione satis frigidus.

COELIUS CICERONI, S.

SANEQUAM litteris C. Cassii, & Deiotari, sumus commotus. Nam Cassius cis Euphratem copias Parthorum esse scripsit: Deiotarus, profectus per Cominagenem in provinciam nostram. Ego quidem præcipuum metum, quod ad te attinebat, habui, qui scirem, quam paratus ab exercitu esses, nequod hic tumultus dignitati tuæ periculum afferret. Nam de vita, si paratior ab exercitu esses, timuissim. nunc hæc exiguitas copiarum, recessum, non dimicationem mihi tuam præfagebat. Hoc quomodo acciperent homines, quam probabilis necessitas futura esset, vercor etiam nunc: neque prius destinam formidare, quam tetigisse te Italiam audiero. Sed de Parthorum transitu nuntii varios sermones excitant. Alius enim, Pompejum mittendum: alius, ab urbe Pompejum non removendum: alius, Cæsarem cum suo exercitu: alius, consules: nemo tamen ex senatus consulto privatos. Consules autem, quia venturæ, ne illud senatus consultum fiat, ut paludari exeant, aut contumeliosè, præter eos, ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt: usque eò, ut parum diligentes in republica videantur: sed honestè, sine negligentia, sine inertia est, sive ille, quem proposui, metus latet sub hæc temperantiæ existimatione, nolle provinciam. A te litteræ non venerunt: &, nisi Deiotari subsecuta essent, in eam opinionem Cassius venerat, quæ diripuisset ipse, ut viderentur ab hoste vastata, finxisse bellum, & Arabas in provinciam immisisse, eosque Parthos esse, senatus renuntiassent. Quare tibi suadeo, quicumque istæ istæ status rerum, diligenter, & cautè perscribas, 53 ne aut velificatus alicui dicaris: aut aliquid, quod referret scire, reticuisse. Nunc exitus est anni. nam ego has litteras a. d. XIII kal. Decemb. scripsi. Planè nihil video ante kalend. Januar. agi posse. Nosti Marcellum, quam tardus, & parum efficax sit: itemque Servius, quam cunctator. Cujusmodi putas hoc esse? aut qui id, quod nolint, conficere posse, qui que cupiunt, tamen ita frigidè agunt, ut nolle existimantur? Novis magistratibus autem, si Parthicum bellum erit, hæc causa primos menses occupabit. Sin autem non erit istuc bellum, aut tantum erit, ut vos, aut successores parvis additis copiis sustinere possint: Curionem video se dupliciter jacturatum: primum, ut aliquid Cæsari adimat: inde ut aliquid Pompejo tribuat, quidvis, quamlibet tenuè munusculum. Paullus potro non humanè de provincia loquitur.

feri.] Ita Victorius, Vaticani, ac Peckio excerpta. Vulgò interjunctum post de republ. quàm primum, & senatusque consulens. Potius paulo post prohiberetur desiderabatur, quod immisi suo loco ex Vaticano, ac Peck. & Victorii editione. Gebb.

47. In kalend. rejectum ne frequentiam quidem efficere poterant.] Ita Victorii editio & Vaticani excerpta. Peck. quoque expungunt id causa. nam edebatur rejecta causa est. ne freq. Idem

48. Ne profugiatum quidem quicquam erat.] Hanc lectionem Victorii ut alii exceperunt, in suisque editiones contulerunt; ita eandem quoque præstant Peckio & Vaticano excerpta. editiones aliorum: ne promittatur quidem quicquam esset. Idem.

49. M. Feridium.] Ita Pall. (nam hic redeunt meliores à turbis suis, Vaticani. Peck. prima editio Feridium: Victorius Federium. Vulgò, Feridium. Idem.

50. Nolo te putare Favonium à Columnariis præteritum.] Huic lectioni patrocinantur Victorius & Vaticanus, quanquam præ Pall.

præteritum, non perteritum. Pall. prim. quint. Favulum: quartus Fivolum. Idem.

51. Optimus quisque eum non fecit.] Quis damnet hanc lectionem amplius à tribus Pall. inventam, & editioni Victorianæ usurpatam? tamen vulgò fecerunt, quia veterum codicum lectio non conveniebat palato eorum, eum nihil fecit. Idem.

52. Pompejus tuus aperte Cæsarem & provinciam tenere cum exercitu & consulem esse.] Tutissimà viâ iustinus, & hanc lectionem ex Victorii editione & Vaticano excerptimus. Pall. tamen primus, quiustus, Peckio excerpta: & consulisse tamen: quartus verò: & consul ipse tanquam hanc sententiam. vulgatum tamen est: Pompejus tuus aperte Cæsarem retat provinciam tenere cum exercitu & consulem esse. Idem.

53. Ne aut velificatus alicui dicaris.] Ita prima editio, Pall. prim. quart. Peckianus. at quint. belificatus. Belificari, ut gratificari dicitur. alijs velificatus: quod quomodo hæc pertineat, non exogito. Idem.

tur. hujus cupiditati occursum est Furnius noster. plures suspicari non possunt. Hæc novi. alia, quæ possunt accidere, non cerno. multa tempus afferre, & præparata multa scio. sed intra fines hos, quæcumque acciderint, venturum. Illud addo ad actiones C. Curionis, de agro Campano: de quo negant Cæsarem laborare, sed Pompejum valde nolle, ne vacans advenient Cæsari pateat. Quod ad tuum decessum attinet, illud tibi non possum polliceri, me curaturum, ut tibi succedatur. illud certe præsto, ne amplius proregetur. Tui consilii est, si tempus, si senatus coeget, si honestè à nobis recusari non poterit, velisne perseverare: mei officii est, meminisse, quæ obstinatione decedens mihi, ne paterer fieri, mandar.

COELIUS CICERONI, S.

NON diu, sed acriter nos tuæ supplicationes torserunt. incideramus enim in difficilem nodum. Nam Curio tui cupidissimus, cui omnibus rationibus comitiales eripiebantur, negabat se ullo modo pari posse, decerni supplicationes, 54 ne quod furore Paulli adeptus esset boni, sua culpa videretur amississe; & pravariator cause publicæ existimaretur. Itaque ad passionem descendimus: & confirmarunt consules, se his supplicationibus in hunc annum non usuros. Planè, quòd utrisque consulibus gratias agas, est: Paulo magis certè. Nam Marcellus sic respondit ei, spem in istis supplicationibus non habere: Paullus, se omnino in hunc annum non edicturum. Renuntiatum nobis erat, Hirrum diutius disturum: prendimus eum. non modò non fecit, sed, cum de hostiis ageretur, & posset rem impedire, si, ut numerarentur, postulari, tacuit. Tantum Catoni assensus est, qui & locutus honorificè, non decrevit supplicationes. Tertius ad hos Favonius accessit. Quare pro cuiusque natura, & instituto, gratia sunt agenda: his, quòd tantum voluntatem ostenderunt; pro sententia, cum impedire possent, non pugnarunt: Curionem verò, quòd de suarum actionum cursu tua causa deflexit. Nam Furnius, & Lentulus, ut debuerunt, quasi eorum res esset, unà nobiscum circumierunt, & laborarunt. Balbi quoque Cornelii operam, & fedulitatem laudare possum. Nam cum Curione vehementer locutus est; & eum, si aliter fecisset, injuriam Cæsari facturum dixit: tum ejus fidem in suspitionem adduxit. Non deerant quidem, qui neque transigi volebant, Domitii, Scipiones, qui bus hac re ad intercessionem avocandum interpellantibus, venustissimè Curio respondit, se eo libentius non intercedere, quòd quosdam, qui decernerent, videret consilii nolle. Quod ad rempublicam attinet, in unam causam omnis contentio conjuncta est, de provinciis: in quam adhuc incubuisse cum senatu Pompejus videtur, 55 ut Cæsar id. Novemb. decedat. Curio omnia potius subire constituit, quam id patri. ceteras suas abiecit actiones. Nostri porro, quos tu bene nosti, ad extremum certamen rem deducere non audent. Scena rei totius hæc; Pompejus tamquam Cæsarem non impugnet, sed, quod illi æquum puter, constituat, ait Curionem querere discordias. Valde autem non vult, & planè timet Cæsarem consulem designari prius, quam exercitum & provinciam tradiderit. Accipitur fati malè à Curione: & totus ejus secundus consulatus exagitur. Hoc tibi dico: si omnibus rebus prement Curionem, Cæsar defendetur. si intercessorem

(quod videntur) reformidarint, Cæsar, quoad volet, manebit. Quam quisque sententiam dixerit, in commentario est rerum urbanarum: ex quo tu, quæ digna sunt, selige. multa transi, in primis ludorum explosiones, & funerum, & ineptiarum ceterarum. 56 plura habet utilia. Denique malo in hanc partem errare, ut, quæ non desideras, audias, quàm quidquam, quod opus est, prætermittatur. Tibi curæ fuisse de Sittiano negotio gaudeo. Sed, quom suspicaris, minus certa fide eos tibi visos; tamquam procurator, sic agas, rogo.

COELIUS CICERONI, S.

PUDET me tibi confiteri, & queri de Appii, hominis ingratiissimi, injuriis, qui me odisse, quia magna mihi debebat beneficia, cepit: & cum homo avarus, ut ea solveret, sibi imperare non posset, occultum bellum mihi indixit: ita occultum tamen, ut multi mihi renuntiarent, & ipse facile animadverterem, male eum de me cogitare. Posteaquam verò comperi eum collegium tentasse: deinde apertè cum quibusdam locutus: cum L. Domitio, ut nunc est, mihi inimicissimo homine, deliberare: velle hoc munusculum deferre Cn. Pompejo: ipsum reprehenderem, & ab eo deprecari injuriam, quem vitam mihi debere putaram, impetrare à me non potui. Quid ergo est? 57 Tum quidem aliquot amicis, qui testes erant meorum in illum meritorum, locutus sum. posteaquam illum, ne, cui satisfacere quidem, me dignum habere sensi, malui collegæ ejus, homini alienissimo mihi, & propter amicitiam tuam non aequissimo, me obligare, quàm illius simiæ vultum subire. Id postquam rescii, incanduit, & me causam inimicitiarum querere clamavit, ut si mihi in pecunia minus satisfecisset, per hanc speciem simulatatis eum confectarer. Postea non destitit accessere palàm Servium accusatorem, inire cum Domitio consilia: quibus cum parum procederet, ut illa lege mihi ponent accusatorem, compellari ea lege me voluerunt, qua dicere non poterant. Insolentissimi homines summis Circensibus ludis meis postulandum me lege Scantinia curant. Vix hoc erat prælocutus, cum ego Appium censorem eadem lege postulavi. Quod inelus caderet, nihil vidi. Nam sic est à populo, & non infimo quoque approbatum, ut majorem Appio dolorem fama, quàm postulatione, attulerit. Præterea cepi facellum, in domo quod est, ab eo petere. Conturbat me mora ferri hujus, qui tibi litteras attulit. Nam acceptis prioribus litteris, 58 amplius quadraginta mansit. Quid tibi scribam, nescio. scis Domitio diem timori esse. Exspecta te valde, & quàm primum videre cupio. A te peto, ut meas injurias proinde doleas, ut me existimas & dolere, & ulcisci tuas solere. Vale.

COELIUS CICERONI, S.

GRATULOR tibi affinitate viri mediis fidius optimi. Nam hoc ego de illo existimo. Cetera porro, quibus adhuc ille sibi parum utilis fuit, & 59 ætate jam sunt decursa, & consuetudine, atque auctoritate tua, & pudore Tullie, si qua restabunt, confido celeriter sublatum iri. Non est enim pugna in vitis, neque hebes ad id, quod melius sit, intelligendam. Deinde (quod maximum est) ego illum valde amo. 60 Velles C. Curionem nostrum lautum intercessionis de provinciis exitum habuisse. Nam cum de intercessione referretur, quæ relatio sicbat ex senatus consulto, primaque M. Marcelli sententia

54. Ne quod furore Paulli adeptus esset boni.] Ita Pall. quartus, quint. Vaticani & Peckio excerpta. nec displicet Lambini & Pal. primi lectio ne quod furore Paulli adeptum esset boni: quia paullulum secedebant à vulgata: ne, si quid furore Paulli adeptum esse boni. Gebh.

55. Ut Cæsar id. Novemb. decedat.] Vulgatur: ante Idus Novembres decedat. sed ut edidit, erat in Victorii editione ac Pal. primo. Idem.

56. Plura habet utilia.] Peck. Italia: unde Gulielmus legendum probat talia. paulò post Pal. pr. legit, Denique malo in hac parte me errare. quod mihi minimè aspernandum videtur. Idem.

57. Tum quidem aliquot amicis.] Ita Victorii editio. nam Pal. primus: tamen quasi aliquot (Peckio excerpta, aliquid) amicis, Vulgata editiones: tum quidem eum aliquot amicis &c. Idem.

58. Amplius quadraginta mansit.] Secuti sumus hanc lectionem Pal. pr. Vaticani, editionisque Victoriane, & omnium primæ. Qui deesse aliquid putant, dies intruferunt. Idem.

59. Ætate jam sunt decursa.] In Palatinum primum irrepit hujus loci gemina ac diversa lectio: scribitur quippe: ætate jam sunt decursa vel detonsa & consuetudine atque &c. quorum utrunque à vestibus desumptum mihi esse videtur: de sinu enim sordes decutuntur; itemque floccatæ ac villosæ detondentur. Potest aliunde quoque consistere ratio. Idem.

60. Velles C. Curionem nostrum lautum &c.] Sic edidit Victorius, quod sequuti sumus: Palatinus nihilominus primus, Peck. excerpta, Veneta seu prisca editio, Voles, Cicero, Curionem &c. Vulgò: Vides, Cicero, Ciceronem nostrum. Idem.

rentia pronuntiata esset, qui agendum cum tribunis plebis censebat: frequens fenatus in alia omnia iit. Stomacho est scilicet Pompejus Magnus nunc ita languenti, ut vix id, quod sibi placeat, reperiat. Transierant illuc, ut ratio esset ejus habenda, qui neque exercitum, neque provincias tradere vellet. Quemadmodum hoc Pompejus laturus sit, cum cognoscat, quidnam reipublica futurum sit, si aut non p[er]sit, aut non curet, vos senes divites videtis. Q. Hortensius, cum has litteras scripsit, animam agebat.

14. COELIUS CICERONI, S.

TANTI non fuit Arfacem capere, Seleuciam expugnare, nec earum rerum, quæ hic gesta sunt, spectaculo careres. Numquam tibi oculi doluissent, si in republica Domitii vultum vidisses. magna illa comitia fuerunt, & planè studia ex partium sensu apparuerunt: perpauci necessitudinem secuti officium præstituerunt. Itaque mihi est Domitius inimicissimus, ⁶¹ ut ne familiarem quidem suum quemquam tam oderit, quam me: atque eo magis, quod per injuriam sibi putat ereptum, quoque ego auctor fuerim. Nunc furit, tam gavisos homines suam dolorem, unumque me studiosiorem Antonii. Nam Cn. Saturninum adolescentem, ipse Cn. Domitius reum fecit, sanè quam superiore à vita invidiosum. quod iudicium nunc in expectatione, ⁶² inest etiam in bona spe, post Sex. Peducaii abolitionem. De summa republica s[er]pe tibi scripsi, me annum pacem non videre: & quoque propius ea contentio, quam fieri necesse est, accedit, eo clarius id periculum apparet. Proposium hoc est, de quo, qui rerum potiuntur, sunt dimicaturi: quod Cn. Pompejus constituit non pati C. Cæsarem consulem aliter fieri, nisi exercitum, & provincias tradiderit: Cæsari autem persuasum est, se salvum esse non posse, si ab exercitu recesserit. Fert illam tamen conditionem, ut ambo exercitus tradant. ⁶³ Sic illi amores, & invidiosa conjunctio, non ad occultam recedit obrestitutionem, sed ad bellum se eripit: neque meorum rerum quod consilii capiam, reperio; quod non dubito, quin te quoque hæc deliberaio sit perturbatura. Nam mihi cum hominibus his ⁶⁴ & gratia & necessitudo est; tum causam illam, non homines odi. Illud te non arbitror fugere, quin homines in dissensione domestica debeant, ⁶⁵ quamdiu civiliter sine armis cerneretur, honestiorem sequi partem: ubi ad bellum, & castra ventum sit, firmiorem; & id melius statuere, quod tutius sit. In hac discordia video, Cn. Pompejum, fenatum, quique res judicant, secum habitum: ad Cæsarem omnes, qui cum timore, aut mala spe vivant, accessuros: exercitum conferendum non esse. omnino satis spatii sit ad considerandas utriusque copias & ad eli-

gendam partem. Propè oblitus sum, quod maximè fuit scribendum. Scis Appium censorem hic ostenta facere? de signis, & tabulis, ⁶⁶ de agri modo, de are alieno acerrimè agere? Persuasum est ei, censuram, ⁶⁷ lomentum, aut nitrum esse. errare mihi videtur. Nam sordes eluere vult; venas sibi omnes, & viscera aperit. Curre per deos, atque homines, & quam primum hæc risum veni: legis Scantinia iudicium apud Drusum fieri: Appium de tabulis, & signis agere. Crede mihi, est propterandum. Curio noster sapienter id quod remisit de stipendio Pompeji, fecisse existimatur. Ad summam, quaris, quid putem futurum. Si alteruter eorum ad Particum bellum non eat, video magnas impendere discordias: quas ferum, & vis iudicabit. uterque animo & copiis est paratus. Si sine tuo periculo fieri posset, magnum, & jucundum tibi fortuna spectaculum parabat.

COELIUS CICERONI, S.

15. ECQUANDO tu hominem ineptiorem, quam tuum Cn. Pompejum vidisti, qui tantas turbas, qui tam nugax esset, commorit? Equem autem Cæsare nostro acriorem in rebus gerendis; eodem in victoria temperatiorem, aut legisti, aut audisti? Quid est? nunc tibi nostri milites, qui durissimis, & frigidissimis locis, terrerim hieme, bellum ambulando confererunt, malis orbiculatis esse pasti videntur? ⁶⁸ Quid jam, inquis? gloriosè omnia, si scias quam sollicitus sum, tum hanc meam gloriam, quæ ad me nihil pertinet, derideas. quæ tibi exponere, nisi coram, non possum: idque celeriter fore spero. Nam me, cum expulisset ex Italia Pompejum, constituit ad urbem vocare. id quod jam existimo confectum, ⁶⁹ nisi si maluit Pompejus Brundisii circumfederali. Perream, si minima causa est propterandi isto mihi, quod te videre, & omnia intima conferre discipulo: habeo autem quam multa? Hui vireor (quod solet fieri) ne, cum te videro, omnia obliviscar. Sed tamen quodnam ob seclis iter mihi necessarium retro ad Alps versus incidit? Ad eod quod Intimellii in armis sunt, neque de magna causa. Bellienus, verna Demetrii, qui ibi cum praesidio erat, Domitium quandam, nobilem illi Cæsaris hospitem, à contraria factione nummis accepit, comprehendit, & strangulavit. civitas ad arma iit. eo enim quattuor cohortibus mihi per nives eundem esse. ⁷⁰ Usquequaque, inquis, Domitii mali dant. Vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuisset in vestro Domitio, quantum Pisceade natus in hoc habuit. Ciceroni F. S. D.

M. COELIUS M. CICERONI, S. D.

16. EXANIMATUS sum tuis litteris; quibus te nihil, nisi triste cogitare ostendisti: neque id quid esset, perscriptisti:

61. Ut ne familiarem quidem suum quemquam tam oderit.] Noli discedere à Palatino primo, Peckio excerptis, Victorii editione & omnium primarum Veneta. Vulgatum est, familiarem quidem suum, quem nosti, tam oderit. paullo post scripsi ex Palatino primo & Peckio excerptis: Superiori à vita, cum Victorius tamen ediderit: quàm superioris vitæ invidiosum. Gebh.

62. Inest etiam in bona spe.] Et sic distinxit, & emendavi ex Palatino primo; Victorii editione & Veneta. Vulgò, nunc in expectatione est, etiam in bona spe post Sex. Peducaii; paullo statim, ex Pal. prim. Peck. editionibus illis quas semper laudo, itidem scripsi: me annum pacem non videre: eum cadit, me etiam annum pacem non videt. Idem.

63. Sic illi amores & invidiosa conjunctio, non ad occultam recedit obrestitutionem, sed ad bellum se eripit.] Induxi hanc lectionem ex Pal. pr. sequus tamen ora alia alia est, & in dies contitio non ad occultam recedit obrestitutionem, sed ad bellum se eripit. editionum primarum, ac Peckio Vaticanæque excerptis: nec longè distat Victorius, nisi quod elegantiam corripuit, omittendo se. editiones alias habent: Sic isti jam amores & invidiosa conjunctio, non ad occultam recedit obrestitutionem, sed ad bellum erumpit. Idem.

64. Si gratia & necessitudo est; tum causam illam non homines odi.] Exemplar ubi, ut nobis est Victorii editio, quam ubique exprimere videmus, præsertim antecedentibus posttris libris, qui leviculis vocellis tantum ab hac abhorrent: quippe primus; necessitudine cum causam illam unde homines odi. Sic Veneta quoque impressio, nisi quod in tui solum alienior est. circumferebatur antea; gratia est & necessitudo, tamen tantum causam illam, non homines odi. Idem.

65. Quamdiu civiliter sine armis cerneretur.] Elegantissimam le-

ctionem & Cælianâ eruditione dignissimam eruit accuratissimus Victorius, quam eò libentius admisi, quod eam præpugnet excerpta Vaticanæ. ad gustum fatuæ plebis excusum erat, corrigetur. Idem.

66. De agris modo.] Residet hæc lectio per editiones nostras, & Palatinum primum; quam ut introducerem, eiecienda erat vulgatio, de agri modo. Idem.

67. Lomentum aut nitrum esse: errare mihi videtur.] Sic Pal. primus, Vaticanæ & Peckio excerpta, atque adeo editiones, prima ac Victorii. nam vulgò vitrum publicarunt, ut à Victorio animadvertum est. paullo autem statim post, ex Vaticanæ & Victorii impressione de novo vulgavi; nam sordes eluere vult: licet alii aliter. Lambinus suo ingenio, ne videretur aliunde accepisse, addidit, nam dim sordes eluere vult. Libri nostri mera ostenta hæc faciunt: quorum Palatinus: nam sordes ei verè vultu cernas. publicatum est: nam sordes eluere volens. Idem.

68. Quid jam, inquis? gloriosè omnia.] Ex Victorii & Venetâ editione, tum Peekiano & Palat. traduxi, nisi quod Pal. primus paullo diversius distinguit: quid jam inquis gloriosè? omnia si scias. Publicati libri: quid jam, inquis, gloriosum? Imò, si scias. Idem.

69. Nisi si maluit Pompejum Brundisii circumfederali.] Vatic. nisi si maluit. sed illud tuetur Pal. primus, editio Victorii, ac Veneta. Non tamen damnem lectionem, ad quam inclinant Pall. spectaque prima editio, plenamque ex v. cod. ad oram reposuit Legnatius, maluit Pompejum Brundisii circumfederali. Idem.

70. Usquequaque, inquis, Domitii mali dant.] Ita Vaticanæ & Victorii editio, neque multum discrepant Palatinus primus & Venetæ;

si: 71 non enim, quale esset, quod cogitares, aperuisti. Has illico ad te litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos, oro, obsecro, ne quid gravius de salute, & incolumitate tua consultas. Nam deos, hominesque, amicitiamque nostram testificor, me neque temerè tibi prædixisse, neque temerè monuisse, sed postquam Cæsarem convenierim, sententiamque ejus, qualis futura esset, parva victoria, cognoverim, te certiore fecisse. Si existimas eandem rationem fore Cæsari in dimitendis adversariis, & conditionibus ferendis, erras. Nihil nisi atrox, & sævum cogitat, atque etiam loquitur. Iratus senatus exiit: his intercessionibus planè incitatus est: non, mehercule, erit deprecationi locus. Quare si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuæ reliquæ tibi caræ sunt: si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus vale: quorum fortunas non debes velle conturbare, ut eam causam, in cuius victoria salus nostra est, odisse, aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita: 72 quod offensa fuerit in ista cunctatione, te subsisse. nunc te contra victorem facere, quem dubiis rebus lacerare noluisti: & ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summæ stultitiæ est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatam esse, parum diligenter, quid optimum sit, eligas. Quod si totum tibi persuadere non possum: saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, expecta; quas tibi nuntio adventu Cæsaris fore nostras. Quam isti spem habeant, amissis Hispaniis, nescio. Quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere, non mediis fidius reperio. Hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, Cæsar audierat: ac, simulatque, have, mihi dixit, istam quid de te audisset, exposuit. negavi me scire: sed tamen ab eo petii, ut ad te litteras mitteret, quibus maximè ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad urbem accederem, ubicumque esses, ad te percurris-

sem, & hoc à te præfens contendissem, atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te, tuosque omnes funditus evertas: ne te sciens, prudensque eò demittas, unde exitum vides nullum esse. Quod si te aut voces optimatum commovent, aut nonnullorum hominum insolentiam, & jactationem ferre non potes: eligas censeo aliquod oppidum, vacuum à bello, dum hæc decernuntur. que cum confeceris: & ego te sapienter fecisse judicabo, & Cæsarem non offendes.

COELIUS CICERONI, S.

17

ERGO me potius in Hispania fuisse tum, quam Formiis, & cum tu profectus es ad Pompejum? 73 quod utinam ut Appius Claudius in ista parte: C. Curio quosus amicitia me paulatim in hanc perditam causam imposuit. nam mihi sentio bonam mentem iracundia & amore ablatam. Tum tu porro, cum ad te proficiscens noctu Ariminum venissem, dum mihi pacis mandata das ad Cæsarem, & mirificum civem agis, amici officium neglexisti, neque mihi consuluisti. Neque hæc dico, quod diffidam huic causæ: sed, crede mihi, perire satius est, quam hos videre. Quod si timor vestra crudelitatis non esset, ejeti jam pridem hinc essemus. Nam hic nunc, præter faceratores paucos, nec homo, nec ordo quisquam est, nisi Pompejanus. Equidem jam feci, ut maxime plebs, &, qui antea noster fuit, populus, vestre esset. Cur hoc, inquis? immò reliquias expectant. Vos invitos vincere coegero. irritavi in me Catonem. Vos dormitis: nec hæc adhuc mihi videmini intelligere, quam nos pateamus, & quam firmus imbecilli. Atque hoc nullius præmii spe faciam: sed, quod apud me plurimum solet valere, doloris, atque indignitatis causa. Quid istic facitis? prælium expectatis, quod firmissimum est? Vestras copias non novi. nostri valde depugnare, & facile algere, & esurire consuerunt.

setus: usqueque inquis sed Domitii mali dant: cum publicitus excusum sit, usque inquis se D. malè habent. statim scripsi ex Victorii editione ac Venetâ partim: vellem quidem venire prognatus tantum animi habuisset in vestro Domitio, quantum ipse catenatus in hoc habuit: quandoquidem non longè hinc discedant suis vestigiis libri calamo exarati. Vellem quidem venire prognatus tantum animi habuisset in v. D. quantum ipse Senatus in hoc habuit. Gebh.

71. Non enim quale esset quod cogitares aperuisti. Et hanc clausulam terecem debemus accuratissimo Victorio. Pal. & præfca editio hallucinantur hic: non enim qualis esset quod cogitares aperuisti: & vulgares editiones: neque non tamen, quale esset, quod cogitares, aperuisti. Lambin. an ingenii temeritatem, quæ ludibrium & nos & ipsum Tullium ante tot secula compositum habet, apud ipsum spectare licet. Idem.

72. Quod offensa fuerit in ista cunctatione, te subsisse. Rescripti sic ex Vaticano, Palatino, Peckio, atque adeo editionib. Excusi vulgò libri, te prius subsisse. in fine epistolæ turbas dant libri: qua-

re edidi cum Victorio; que cum confeceris: & ego te &c. cum alii fecerint: que jam erunt conserta. Id si feceris. Pall. verò, Peckio excerpta & vetulissima editio: que tam erunt confeceris. Politiani verò codex: que tamen tu feceris. paullo superius ibidem ex Vatic. atque Victorio emendavi, simulatque hæc mihi dixit, non ut aliàs ave. hoc est, primo statim congressu atque hæc dicto statim de te subiecit, quid audisset. Idem.

73. Quod utinam ut Appius Claudius in ista parte C. Curio, cujus amicitia me paulatim in hanc perditam causam imposuit. Ut Victorius edidit, ita nos representamus. Doctus tamen vir leg. putat, quod utinam, ut Appius Claudius, in ista parte C. Curio, cujus amicitia me paulatim in hanc imposuit; itaque scriptum in V. C. ait præter quod is habet: in hanc partem causæ imposuit. sed illa verba, partem causæ, ut glossæ, delenda censet. Duas porro, ait, reddi causas à Cælio, cur partes Cæsaris secutus fuerit. unam amorem Curionis, quem optat ad Pompeji partem, sicut Appius fecerit, transisse; alteram quod sibi Cicero nihil consilii impertitus fuerit. Libri quoque nostri in hanc partem causam. Vulgò quod utinam aut non in ista parte Appius Claudius, aut non in hac C. Curio fuisset. Idem.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
LIBER NONUS,

A D

M. TERENTIIUM VARRONEM, ET CETEROS.

1 M. T. CICERO M. TERENTIO VARRONI, S. D.



X HIS litteris, quas Atticus à te missas mihi legit, quid ageres, & ubi esses, cognovi: quando autem te visuri essemus, nihil sanè ex istis litteris potui suspicari. In spem tamen venio, appropinquat-

rum adventum: qui mihi inquam solatio sit! etsi tot, tantisque rebus urgemur, ut nullam allevationem quisquam non stultissimus sperare debeat: sed tamen aut tu pores me, aut ego te fortasse aliqua re juvare. Scito enim me, posteaquam in urbem venerim, redisse cum veteribus amicis, id est, cum

H h h h ;

lirbis

libris nostris, in gratiam. etsi non idcirco eorum usum dimiseram, quod iis succenserem: sed quod eorum me suppedebat.
 2 Videbar enim mihi, cum me in res turbulentissimas infidelissimis sociis demississem, preceptis illorum non satis paruisse. Ignoscunt mihi, revocant in consuetudinem pristinam: reque, quod in eo permanserim, sapientiorum, quam me, dicunt fuisse. Quamobrem, quum placatis his utor, videor sperare debere, si te viderim, & ea, quae premant, & ea, quae impendant, me facile transierum. Quamobrem siue in Tusculano, & siue in Cumano ad te placebit, siue (quod minime velim) Romae: dummodo simul sumus, siue (quod inanimè velim) id utriusque nostrum commodissimum esse dijudicetur.

CICERO VARRONI.

2 6 CANINIUS tuus idem, & idem noster, cum ad me pervesperii venisset, & se postridie manè ad te iturum esse dixisset: 7 dixi ei, nunc daturum aliquid manè; ut peteret, rogavi. Conscripti epistolam noctu: nec ille ad me rediit. oblitum credidi. Attamen eam ipsam tibi epistolam misissem per meos, nisi audissem ex eodem, postridie te manè à Tusculano exiturum. At tibi repontè, paucis post diebus, cum minime expectarem, venit ad me Caninius manè: proficisci ad te statim dixit. etsi erat *επιτολὴ* illa epistola, praesertim tantis postea novis rebus allatis, tamen perire lucubrationem meam noluit, & eam ipsam Caninio dedi: sed cum eo, ut cum homine docto, & tui amantissimo, locutus ea sum, quae pertulisse illum ad te existimo. Tibi autem idem consilii do, quod mihi me ipsi: ut vitemus oculos hominum, si linguas minus facile possimus. Qui enim victoria se effecerunt, quasi victos nos inveniunt. Qui autem victos nostros moleste ferunt, nos dolent vivere. Quare fortasse, cur, cum hæc in urbe sint, non absim, quemadmodum tu. Tu enim ipse, qui & me, & alios prudentia vincis, omnia, credo, vidisti, nihil te omnino offendat? Quis est tam Lynceus, qui tantis tenebris nihil offendant? nunquam incurrat? Ac mihi quidem jam pridem venit in mentem, bellum esse aliquid exire, ut ea, quae agebantur hæc, quaque dicebantur, nec viderem, nec audirem. Sed calumniabar ipse. putabam, qui obviam mihi venisset, ut cuique commodum esset; suspicaturum, aut dicturum, etiam si non suspicaretur: Hæc autem venit, & ea te fugit; aut aliquid cogitat, & habet navem paratam. Denique, levissimè qui suspicaretur, & qui fortasse me optimè novisset: putaret me idcirco discedere, quod quosdam homines oculi mei ferre non possent. Hæc ego suspicans, adhuc Romæ maneo: & tamen *ἡ συνήθεια*; consuetudo diurna callum jam obduxit stomacho

meo. Habes rationem mei consilii. Tibi igitur hoc censeo: latendum tantisper ibidem, & dum efferverit hæc gratulatio, & simul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum sit. confectum enim esse existimo. Magni autem interirei, qui fuerit victoris animus, qui exitus rerum. quamquam quod me conjectura ducat, habeo: sed expecto tamen. Te verò nolo, nisi ipse rumor jam rancus erit factus, ad Bajas venire. Erit enim nobis honestius, etiam cum hinc discesserimus, videri venisse in illa loca ploratium potius quam natatum. Sed hæc tu melius: modo nobis stet illud, unà vivere in studiis nostris; à quibus antea delectationem modo petebamus, nunc verò etiam salutem: non deesse, si quis adhibere velit, non modo ut architectos, verum etiam ut fabros, ad ædificandam rempublicam, & potius libenter accurrere: si nemo utetur opera, tamen & scribere, & legere *πολιτικάς*; & si minus in curia, atque in foro, at in litteris, & libris, ut doctissimi veteres fecerunt, 10 navare rempublicam, & de moribus, ac legibus quaerere. Mihi hæc videntur. Tu, quid sis acturus, & quid tibi placeat, pergratum erit, si ad me scripseris.

CICERO VARRONI.

3 ET SI, quid scriberem, non habebam: tamen Caninio ad te cuncti, non potui nihil dare. Quid ergo potissimum scribam? quod velle te puo, citò me ad te esse venturum. Etsi vide, quæso, satisne rectum sit, nos, hoc tanto incendio civitatis, in istis locis esse. Dabimus sermonem iis, qui nesciunt, nobis, quocumque in loco sumus, eundem cultum, eundem vitam esse. Quid refert? tamen in sermonem incidemus. Valde id, credo, laborandum est, ne, cum omnes in omni genere & scelorum, & flagitiorum volutentur, nostra nobiscum, aut inter nos cessatio vituperetur. Ego verò neglecta barbarorum inscitia, te persequar. Quamvis enim hæc sint misera, quæ sunt miserrima, tamen artes nostræ nescio quo modo nunc uberioris fructus ferre videntur, quàm olim ferebant: siue quia nulla nunc in re alia acquiescimus, siue quod gravitas morbi facit, ut medicinæ egeamus, eaque nunc apparatus, cuius vim non sentiebamus, cum valebamus. Sed quid ego nunc hæc ad te, cuius domi nascuntur? *γὰρ αὐτὸ εἰς Αἰθῤῃας*. nihil scilicet, nisi ut rescriberes aliquid, me expectares. sic igitur facies.

CICERO VARRONI, S.

4 *Περὶ δὲ σωτηρίας* me scito *καὶ διὰ δέσποινος καὶ ἐμῆς*. Quapropter, si venurus es, scio necesse esse te venire. Sin autem non es, *ἢ ἀδὲ ὑμῶν* est te venire. Nunc vide, utra te *καρίσιος* magis delectet, *χρηστῆρια* ne, an hæc, quam noster Diodotus non concoquebat.

1. *Ut nullam alleviationem quisquam non stultissimus sperare debeat.* Pal. sextus, quem librum sicut & Tusculanum Quartum, in Germaniâ scriptum esse, di. crista: a libris Italicis indicat, praesertim nullam alleviationem. sicut & alibi verbum *Allevio* ex aliis libris notavimus. Glosse: *Allevio* *καταρῆσι*. Principio quoque epistolæ legit; *Quæ Atticus ad se misit mihi legit*: unde Lambinus torte ex simili scripturâ alicujus libri, *quas Atticus à te ad se misit*. quod ego non sequor. *Cebbard*.
 2. *Videbar enim mihi, cum me in res turbulentissimas infidelissimis sociis demississem.*] Proporo lectionem Pal. primi: *videbam enim me in res turbulentissimas infidelissimis sociis demississem, preceptis illorum non satis paruisse*. quam confirmant duo libri Gulielmio consulti, quantum ostendebant variant. *Idem*.
 3. *Et ea, quae impendant, me facile transierum.*] *Locus non genuinus; unus ex Gulielmianis, me facile sciturum*: unde ille eo jecit, *subiturum*. Palatinus placitur: *qua impendant, me facile laturum* *Idem*.
 4. *Siue in Cumano ad te placebit.*] Ita Pal. primus, Vaticanus, Peckio excerpta, Stewech. editio Victorii ac priua. Pal. tamen sextus: *Adire placebit*. vulgò excudebatur: *siue in Cumano adesse tibi placebit*. *Idem*.
 5. *Ut id utriusque nostrum commodissimum esse dijudicetur.*] *Vulgatum erat: videatur*, sed quam lectionem introduximus, habemus ac debemus Palatino sexto, Vaticano, unico ex Gulielmianis, Victorii denique editioni. Pal. primus *dividetur*. quatuor Gulielmio consulta, & editio princeps *videtur*. *Idem*.
 6. *Caninius idem & idem noster cum ad me pervesperii venisset.*] Ex Pal. primo ac Victorii editione recepitur hanc lectionem. nam Pal. sextus; *Caninius idem & frater eius ad me pervesperii venisset*: cetero-

roquin Pall. duo, tres Gulielmio consulti, Vaticanus, prima & Victorii editiones, *pervesperii*. cum vulgatum nequiter sit: *Caninius idem tuus & idem noster, cum ad me nuper pervesperii venisset*. *Idem*.
 7. *Dixi ei, me daturum aliquid manè; ut peteret rogavi.*] *Pulera lectio seposita in Palatino primo, editione Victorii, ac duobus Gulielmianis. Pal. sext. editio princeps: dixi ei me daturum litterarum aliquid: manè ut peteret, rogavi*. vulgata lectio elumbis est: *aturum aliquid manè, & ut peteret, rogavi*. *Idem*.
 8. *Quis est tam Lynceus, qui tantis tenebris nihil offendant.*] *Recidimus hic noxia ac superflua ex Pall. Stewech. Peck. editionibus prima, ac Victorii. Alias editum fuerat: quamvis quis est tam Lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendant*. *Idem*.
 9. *Dum efferverit hæc gratulatio.*] *Stabilitur hæc Victorianæ editionis lectio Pal. sexto, Hittorpiano, editione princeps. Inclinat Palatinus primus; dum hæc fervescit gratulatio*. erit autem *effervescere* sicut *effervire* Livio, aliis *eludere, expartare*, ubi semper præpositio sinem ferre intelligitur. alias: *dum deservescit hæc gratulatio*. paullo post: *Pal. primus scriptum habet; in illa loca ploratium potius natatum*. Sextus vero: *ploratium potius natatu: in ora verò, nataturus*: mihi elegantia recondata non per nebulam, ut dicitur, sed merito errore pronotare videtur. *Idem*.
 10. *Navare remp.*] *Ita legi duobus in libris suis testatur Manusius: quamvis ille mendosum putet. Ego in pluribus libris sic scriptum fuisse reor ut gnavae*. unde in Pall. duobus atque etiam Victorii libris *gnavae* descriptum fuerat. certe, *quum navare remp.* probum sit, non dubito. nam (ut docti dudum notarunt) & apud Tacitum *bellum alicui navare*, & apud A. Gellium *navare Philosophiam* in v. c. legitur. *Idem*.

eoquebat. Sed de his etiam rebus, otiosi cum erimus, loquemur. hoc etiam $\chi\psi$ $\chi\psi$ $\sigma\alpha\pi\tau\omega\upsilon\delta\omega\lambda\acute{o}\nu$ est. De Gœtio mihi gratum est. Nam id etiam Attico inandaram. Tu, si minus ad nos; accurremus ad te, si hortum in bibliotheca habes, deerit nihil.

CICERO VARRONI.

MIHI verò ad non. bene maiuum videtur fore, neque solium propter reipublicæ, sed etiam propter anni tempus. Quare diem istum probō. itaque eundem ipse sequar. Consilii nostri, nisi eos quidem, qui id sequuti non sunt, non pœnitoret, nobis pœnitendum putarem. Sequuti enim sumus non spem, sed officium. Reliquimus autem non officium, sed desperationem. Ita verecundiores fuimus, quàm qui se domo non commoverunt: saniores, quàm qui, amissis opibus, domum non reverterunt. Sed nihil minus fero, quàm severitatem otiosorum: & quoquo modo fe res haberet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quàm hos curo, quibus non satisfacimus, quia vivimus. Mihi si spatium fuerit in Tusculanum ante nonas veniendi, istic te videbo. sin minus, persequar in Cumanum: & antè te certiozem faciam, ¹¹ ut lavatio parata sit.

CICERO VARRONI.

CANINIUS noster me tuis verbis admonuit, ut scriberem ad te, si quid esset, quod putarem te scire oportere. ¹² Est igitur adventus Cæsaris scilicet in expectatione: neque tu id ignoras. Sed tamen, cum ille scripississet, ut opinor, se in Asiense venturum; scripserunt ad eum sui, ne id faceret: multos ei molestos fore, ¹³ ipsamque multis. Ostia videri commodius eum exire posse. Id ego non intelligebam, quid iniret. Sed tamen Hirtius mihi dixit, & fe ad eum, & Balbum, & Oppium scripississe, ut ita faceret, homines, ut cognovi, amantes tui. Hoc ego idcirco nosse te volui, ut scires, hospitium tibi ubi parares, vel potius utrobique. quid enim ille facturus sit, incertum est: & simul ostentavi tibi, me istis esse familiarem, & consilii eorum interesse. Quod ego cur nolim, nihil video. Non enim est idem, ferre, si quid ferendum est: & probare, si quid probandum non est. ¹⁴ Et si quid non probem? quid enim jam scio præter initia rerum. Nam hæc in voluntate fuerunt. Vidi enim (nam tu aberas) nostros amicos cupere bellum: hunc autem non tam cupere, quàm non timere. Ergo hæc, consilii fuerunt: reliqua necessaria. Vincere autem aut hos, aut illos necesse esse. Scio te semper mecum in luctu fuisse, cum videremus, quàm illud ingens malum alterius utrius exercitus & ducum interitu: tum vero extremum malorum omnium esse civilis belli victoriam: quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos veneramus.

Crudeliter enim otiosos minabantur: eratque iis & tua invisa voluntas, & mea oratio. Nunc verò, si essent nostri potius, valde intemperantes fuissent. Erant enim nobis perirati, quasi quidquam de nostra salute decrevissemus, quod non idem illis censuissemus: aut quasi utilius reipublica fucrit, eos etiam ad bestiarum auxilium confugere, ¹⁵ quàm vel emori, vel cum spe, si non optima, at aliqua tamen vivere. At in perturbata republica vivimus. Quis negat? Sed hoc viderint ii, qui nulla sibi subsidia ad omnes vitæ status paraverunt. huc enim ut venirein, superior longius, quam volui, fluxit oratio. Cum enim te semper magnum hominem duxi: tum quod his tempestatibus es propè solus in portu; fructusque doctrina percipis eos, qui maximi sunt, ut ea consideres, eaque tractes, quorum & ulus, & delectatio est omnibus istorum & actis, & voluptatibus anteponenda. Equidem hos tuos Tusculanenses dies instat esse vitæ puto; libenterque omnibus omnes opes concesserim, ut mihi liceat, vi nulla interpellante, isto modo vivere. Quod nos quoque imitamur, ut possumus, & in nostris studiis libentissime conquiscesimus. Quis enim hoc non dederit nobis, ut cum opera nostra patria sive non possit uri, sive nolit, ad eam vitam reveriarum, quam multi docti homines, fortasse non rectè, sed tamen multo etiam reipublicæ præponendam putaverint? Quæ igitur studia magorum hominum sententia, vacationem habent ¹⁶ quandam publici muneris, iis concedente republica cur non abutamur? Sed plus facio, quàm Caninius mandavit. Is enim si quid ego scirem, rogarat, quod tu nescires. ego tibi ea narro, quæ tu melius scis, quam ipse, qui narro. Faciam ergo illud, quod rogatus sum, ut eorum, quæ temporis luxus sint, ¹⁷ quæ tua audiero, ne quid ignores.

CICERO VARRONI.

CENABAM apud Sejum, cum urique nostrum reddite sunt à re littera. Mihi verò jam maiuum videtur. Nam quod antea te calumniatus sum, indicabo malitiam meam. Volebam propè alicubi esset, si quid bonæ salutis, $\sigma\upsilon\upsilon\tau\epsilon\tau\epsilon\delta\iota\epsilon\rho\chi\omega\upsilon\iota\upsilon\sigma\iota\omega$. nunc, quum confecta sunt omnia, dubitandum non est, ¹⁸ quin equis viris. Nam ut audivi de L. Cæsare F. mecum ipse, quid hic mihi faciet patri? Itaque non desino apud istos, qui nunc dominantur, cenitare. Quid faciam? temporis servandam est. ¹⁹ Sed ridicula missa; præsertim cum sit nihil, quod rideamus.

Africa terribili tremis horrida terra tinnit.

Itaque nullum est $\sigma\pi\omega\sigma\epsilon\gamma\eta\mu\epsilon\upsilon\sigma$, quod non verear. Sed quod quaris, quando, quâ, quò, ²⁰ nihil adhuc scimus. Istuc ipsum de Bais, nonnulli dubitant, an per Sardiniam veniat. Illud enim

11. *Ut lavatio parata sit.* Ita in editione primâ ac Victorii, ita in Pall. & omnibus Gulielmianis. Quia tamen in quibusdam aliis codicibus existabat, *lavatio parata*, faciendum putabat Schoppius l. 11 Supp. ep. 22. ut *lavatio parata sit*, id est, *ut idonissio*, sive *suppellex*; ut exponit Sospiter. quod etiam Jacobus Lectius probabat. Gebb.

12. *Est igitur adventus in expectatione.* Omittunt rectè nomen Cæsaris Victorius ac Lambinus; & sic in melioribus codicibus in Pall. tamen comparet & fuerat ex margine transumptum: ut ex Pal. sexto vel cæcus viderit: nam ille; *est igitur adventus Cæsaris scilicet in expectatione*. Idem.

13. *Ipsamque multis. Ostia videri commodius eum exire posse.* Hæc est Palatinus sexti scriptura, quam ex aliquo suo in Victorius quoque secutus est: ea quoque est in Hittoriano. pro eo Palatinus primus, Stewechianus, Peckio excerpta, *optimè videri*. Vulgatum est; *multos ei molestos fore, ipsamque multis: in Tomptinum videri commodius eum exire posse*. Idem.

14. *Et si quid non probem? quid enim jam scio præter initia rerum.* Ita hic locus concipitur in Palatinis duobus, Gruteriano, editione primâ ac Victorii. Gulielmianis ex conjecturâ volebat; *est ne quid non probem quidem jam scio*, quod non opus est exhibitâ nostrâ. vulgò; *est, quid non probem quidem. nescite, præter initia rerum*. paulo post itidem edidi ex duobus Palatinis, Vaticano, Hittoriano, editione Victorii: quam illud ingens malum alterius utrius exercitus & ducum interitu. cum vulgetur aliâ, *ingens malum alterius exercitus ex ducum interitu*. paulo iterum post Palat. sextus & Hittor. scribunt: *crudeliter enim otiosissimi minabantur*. Palatinus verò primus, Grut. Stewech. otiosos si minabantur. Idem.

15. *Quàm vel emori.* Ita edidit Victorius, ita Vaticanani excerpta: libri nostri ferè omnes, sicut & præca editio, *vellem mori*. vulgò; *quàm vel mori*. Idem.

16. *Eadem publici muneris, iis concedente rep. cur non abutamur.* Ita Victorii editio. Manuscripti tamen quinq; eandem, quod non improbo, imò præferendum duco, & libentius, quod idem nobis addicat prima editio: vulgò etiam. Idem.

17. *Quæ tua audiero.* Excusum erat, *quæ tuâ interesse audiero*: sed ut nos fecimus; habet Palat. primus, sextus, Grut. Stewech. Hittor. Vatican. editio princeps: quod puto reperisse quoque Victorium; sed offensum reposuisse: *quæve audiero*. Superius, *subsidia ad omnes vitæ status paraverunt*, ubi legitur; malebat Gulielmianus, *causis*: & paulo post, *actis*, interpretatur *historia secessu*: quod Cæsar erat futurus in littore. Idem.

18. *Quin equis viris.* Hanc lectionem præ se ferunt septem mss. prima editio, quam notat quoque ex suis Lambinus. Victorius tamen & Palatinus primus *quin equis viris*, nescio quo sensu. vulgò; *equis velis*. Idem.

19. *Sed ridicula missa; præsertim.* Intrusit Lambinus, *missa faciamus*, quod quidem verbum in nullo nostrorum invenimus: elegantiorque est tota oratio, si ablegetur; certe non est in Pall. duobus, Grut. Stewech. Hittor. Vatic. editione prima, aut Victorii. Idem.

20. *Nihil adhuc scimus.* Palat. sextus & Hittor. *Scimus*, unde Guliel. *scimus*; vel *scimus*. Nolo excutere ulterius; nam video nihil esse. Paullo item post quoque ex conjecturâ legit: *per Siciliam, Viliam*. Idem.

enim adhuc pradium suum non insepexit: nec ullum habet de-
terius, sed tamen non contemnit. Ego omnino magis arbi-
tror per Siciliam: vel jam sciemus. advenat enim Dolabel-
la. eum puto magistrum fore. Πολλὰ μαθητὰ κρείττους δι-
δασκαλῶν. Sed tamen, si sciam, quid tu constitueris, meum
consilium accommodabo potissimum ad tuum. Quate exspe-
cto tuas litteras.

8 CICERO VARRONI.

ETSI munus flagitare, quamvis quis offenderit, ne populus
quidem solet, nisi concitatus: tamen ego expectatione
promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem. Misi
autem ad te quattuor admonitores non nimis verecundos.
Nos enim profecto os ejus adolescentioris Academia. Ex ea
igitur media excitatos misi: qui metuo, ne te forte flagitent:
ego autem mandavi, ut rogarent. Expectabam omnino jam
diu, meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem,
quam aliquid accepissem, ut possem te remunerari quam si-
millimo munere. Sed, cum tu tardius faceres, id est, ut ego
interpreter, diligentius: teneri non potui, quin conjunctio-
nem studiorum, amorisque nostri, quo possem litterarum ge-
nere, declararem. Feci igitur sermonem inter nos habitum
in Cumano, eum esset una Pomponius. Tibi dedi partes
Antiochinas, quas a te probari intellexisse mihi videbar: mi-
hi sumpsi Philonis. Puto fore, ut, cum legeris, mirere, nos
id locutos esse inter nos, quod nunquam locuri sumus. sed
nosli morem dialogorum. Posthac autem, mi Varro, quam
plurima, si videtur, & de nobis inter nos: sero fortasse; sed
superiorum temporum fortuna reipublicæ causam sustineat.
Hæc ipsi præstare debemus. Atque utinam quieris temporis-
bus, atque aliquo, si non bono, ad saltem certo statu civitatis,
hæc inter nos studia exercere possemus! Quamquam tum quid-
em vel alia quæpiam rationes, honestas nobis & curas, &
actiones darent: nunc autem quid est, sine his cur vivere ve-
limus? Mihi verò eum his ipsis vix: his autem detractis, ne
vix quidem. Sed hæc coram, & sapius. Migrationem, & em-
ptionem feliciter evenite volo, tumque in ea re consilium
probo. Cura ut valeas.

9 DOLABELLA CICERONI, S. D.

SV. G. V. & Tullia nostra rectè V. Terentia minus bellè ha-
bit: sed certum scio jam convulisse eam. Præterea re-
missimè sunt apud te omnia. Etsi nullo tempore in suspicio-
nem tibi debui venire, partium causa potius, quam tua, tibi
suadere, ut te aut cum Cæsare, nobiscumque conjungeres, aut
certè in otium referres: præcipuè nunc jam, inclinata victo-
ria, ne possum quidem in ullam aliam incidere opinionem,
nisi in eam, in qua scilicet tibi suadere videar, quod pie ta-
cere non possum. Tu autem, mi Cicero, sic hæc accipies, ut,
sive probabuntur tibi, sive non probabuntur, ab optimo certè
animo, ac dedatissimo tibi, & cogitata, & scripta esse judices.
Animadvertis, Cn. Pompejum nec nominis sui, nec rerum
gestarum gloria, neque etiam regum, ac nationum clientelis,
quas ostentare crebro solebat, esse rutum: & hoc etiam, quod
infimo cuique contigit, illi non posse contingere, ut honestè
effugere possit, pulso Italia, amissis Hispaniis, capto exercitu
veterano, circumvallato nunc denique: quod nescio, an ulli
umquam nostro acciderit imperatori. Quamobrem, quis aut
ille sperare possit, aut tu, animum adverte pro tua prudentia.

Sic enim facillimè, quod tibi utilissimum erit, consilii capies.
Illud autem te peto, ut, si jam ille evitaverit hoc pericul-
um, & se abdidderit in classem, tu tuis rebus consulas: & ali-
quando tibi potius, quam cuivis, sis amicus. Satisfactum est
jam a te vel officio, vel familiaritati; satisfactum etiam par-
tibus, & ei reipublicæ, quam tu probabas. reliquum est, ubi
nunc est reipublica, ibi sumus potius, quam, dum illam vete-
rem sequamur, sumus in nulla. Quare velim, mi jucundissime
Cicero, si forte Pompejus pulsus his quoque locis, rursus alias
regiones petere cogatur, ut tu te vel Athenas, vel in quamvis
quietam recipias civitatem. Quod si eris facturus, velim mihi
scribas, ut ego, si ullo modo poterò, ad te advolem. Quæ-
cumque de tua dignitate ad imperatorem erunt inpetranda, qua
est humanitate Cæsar, facillimum erit ab eo tibi ipsi im-
petrare: & meas tamen preces apud eum non minimum aucto-
ritatis habituras puto. Exit tuæ quoque fidei, & humanitatis,
curare, ut is tabellarius, quem ad te misi, reverti possit ad me:
& a te mihi litteras referat.

M. CICERO P. DOLABELLAE, S. D.

NON sum ausus Salvio nostro nihil ad te litterarum dare.
nec merchelicè habebam, quid scriberem, nisi te a me mi-
rabiler amari: de quo etiam nihil scribente me, te non dubi-
tare, certo scio. Omnino mihi magis litteræ sunt exspe-
ctandæ a te, quam a me tibi. Nihil enim Romæ geritur, quod
te putem scire curare: nisi forte scire vis, me inier Niciam
nostrum, & Vidium, judicem esse. Profert alter (ut opinor)
duobus versiculis expensum Niciæ: alter Aristarchus hos de-
liges. Ego, tamquam criticus antiquus, judicaturus sum,
utrum sint ἢ τριῖς, αὐ ποιοῦμεθ' ἀνείων. Puto nunc deere:
Oblitusne es igitur fungorum illorum, quos apud Niciam? &
ingentium squillarum cum Sophia Septimia? Quid ergo?
tu adeo mihi excusam severitatem veterem putas, ut ne in
foro quidem reliquæ pristinae frontis appareant? sed tamen
suavissimum ἀμείωτον nostrum, præstabo integellum: nec
committam, ut, si ego eum condemnarò, tu restitutas, ne ha-
ber Burfa Plancius, apud quem litteras dicitur. Sed quid ago?
cum mihi sit incertum, tranquillone sis animo, an, ut in bel-
lo, in aliqua majuscula cura, negotiove verberare, labor longius.
Cum igitur mihi erit exploratum, te libenter esse risurum,
scribam ad te pluribus. Te tamen hoc scire volo, vehemen-
ter populam sollicitum fuisse de P. Sullæ morte, antè quam
certum scierit. Nunc quærete deserunt, quomodo perierit.
satis putant, se scire, quod sciunt. Ego ceteroqui animo a quo
fero; unum vereor, ne hausta Cæsaris reflexerit.

CICERO DOLABELLAE.

VEL meo ipsius interitu mallem litteras meas desiderares,
quam eo casu, quo sum gravissimè afflictus: quem ferrem
eertè moderatius, si te haberem. Nam & oratio tua prudens,
& amor erga me singularis, multum levaret. Sed quum bre-
vi tempore, ut opinio nostra est, te sim visurus, ita me asse-
ctum offendes, ut multam a te possum juvari: non quò ita
sui fractus, ut aut hominem me esse oblitus sim, aut fortunæ
succumbendum putem; sed tamen hilaritas illa nostra, & sua-
vitas, quæ te præter ceteros delectabat, erepta mihi omnis
est. Firmitatem tamen & constantiam, si modò fuit aliquan-
do in nobis, eandem cognosces, quam reliquisti. Quòd scri-
bis, prælia te mea causâ sustinere: non tam id laboro, ut, si
qui

21. Tibi dedi partes Antiochinas.] Ita Pal. primus; ut ex suis
quoque edidit Victorius: habentque Vaticani excerpta, & editio
prima. Palat sextus Antiochinas. Vulgò Antiochianas. paulò post
ac Pall. duobus, Vatican. Stewech. Hitpor. editionum primariâ
ac Victorianâ, scripsi: Posthac autem, mi Varro, quam plurima si
videtur, & de nobis inter nos: sero fortasse. Gebh.
22. Nisi in eam, in qua scilicet tibi suadere videar.] Ita Pal. sextus
ac Victorii editio: prima verò & Palatinus primus, Peckio: ex-
cerpta: in qua scilicet te tibi suadere. vulgò: scilicet tua de re tibi
suadere videar. statim linea altera inferiore legit ex conjectura Gu-
telmii: nec nominis tui, ut in Pisonem. Idem.
23. Illud autem te peto.] Pusilla quidem emendatio, sed ne quis
insolentiam miretur locutionis, monendum duxi, ita exstare in

Pall. duobus Vaticano, Stewech. Peck. editione primâ atque Vi-
ctorii. excusum est: Illud autem a te peto. Idem.
24. Ingentium Culinarum cum Sophia Septimia.] Nihil à vulgata
denotare volumus præsertim nihil adjuvantibus libris. Pal. pr. in-
gentium culinarum cum Sophia septime. Sextus verò: & ingenti sinu-
larum cum Sophia septime. Variè autem excarnificatus locus: alii
integriscularum. alii ingentium culinarum: vel ingentium cochlearum:
partim ingentium ferularum: Lamb. probavit: ingentium gallina-
rum. Idem.
25. Erepta mihi omnis est.] Eleganter sic Pall. duo. Vatic. Peck.
Victorii editio atque omnium prima. blitea est vulgata lectio; erepta
nihil omnino est. paucis lincis post Pal. primus, si qui me obrelectus
scribit. Idem.

libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propo-
nem, ut spero. Tu quum rempublicam, nosque conservas,
fac ut diligentissimè te ipsum, mi Dolabella, custodias.

15

CICERO PAETO, S.

DUABUS tuis epistolis respondebo: uni, quam triduo ante
acceperam à Zetio, alteri, quam attulerat Phileros tab-
bellarius. Ex prioribus tuis literis intellexi ³⁰ pergratum tibi
perfectum esse gaudeo. Sed, mihi crede, non petinde, ³¹ ut
est reapse, ex litteris perspicere potuisti. Nam cum à satis
multis (non enim possum aliter dicere) & colli me videam, &
diligè: nemo est illorum omnium mihi te jucundior. Nam
quod me amas: quod id & jam pridem, & constanter facis:
est id quidem magnum, atque haud scio an maximum; sed
tibi commune cum multis. quod tu ipse tam amandus es,
tamque dulcis, tamque in omni genere jucundus, id est pro-
prie tuum. Accedunt non Attici, sed salsores, quam illi At-
ticorum, Romani veteres, atque urbani sales. Ego autem
(existimes licet, quod lubet) mirifice capior facietis, maxime
nostratibus, praesertim cum eas videam primum oblitis La-
tio, tum, cum in urbem nostram est infusa peregrinitas,
³² nunc verò etiam in Bracatis, & Transalpinis nationibus, ut
nullum veteris leporis vestigium appareat. Itaque, te cum vi-
deo, ³³ omnes mihi Granius, omnes Lucilius, (verè ut di-
cam) Crassus quoque, & Lalius videre vidcor. Moriar, si
prater te, quemquam reliquum habeo, in quo possum imagi-
nem antiquæ & vernaculæ festivitatis agnoscere. Ad hos le-
pores cum amor erga me tantus accedat, miraris, me tanta
perturbatione validitudinis tue, tam graviter exanimatum fuisse?
Quod autem altera epistola purgas te, non disfluorem
mihi emptionis Neapolitanæ fuisse. ³⁴ auctorem moderationis
urbanæ: neque ego aliter accepi. intellexi tamen idem,
quod his intelligo litteris, non existimasse te, mihi licere,
id quod ego arbitrar, res has non omnino quidem, sed
raznagm partem relinquere. Catulum mihi naras, & illa
tempora. Quid simile? ne mi quidem ipsi tunc placebat diu-
tius abesse ab reipublicæ custodia. sedebamus enim in puppi
& elavum tenebamus. nunc autem vix est in festina locus.
An minus multa senatus consulta futura putas, si ego sim Nea-
poli? Romæ cum sum, & urgeo forum, senatus consulta scri-
buntur apud amatorem tuum, familiarem meum. Et quidem
cum in mentem venit, ponor ad scribendum: & ante audio
senatus consultum in Armeniam, & Syriam esse perlatum,
quod in meam sententiam factum esse dicatur, quam omni-
no mentionem ullam de ea re esse factam. Atque hoc nolim
me joculari putes. Nam mihi scito jam à regibus ultimis allas-
ras esse litteras, quibus mihi gratias agant, quod se mea sen-
tentia reges appellaverit: quos ego non modò reges appel-
latos, sed omnino natos nesciebam. Quid ergo est? tamen

quandiu hic erit noster hic praefectus moribus, parebo au-
ctoritati tuæ. cum verò aberit, ad fungos me tuos conferam.
Domum si habebo, ³⁵ in denos dies, singulos sumptuaria legis
dies conferam. Sin autem minus invenero, quod placeat:
decevi habitare apud te. Scio enim me nihil tibi gratius fa-
cere posse. Domum Sullanam desperabam jam, ut tibi proxi-
mè scripsi: sed tamen non abjeci. Tu velim, ut scribis, cum
fabris eam perficias. Si enim nihil est in parietibus, aut in
tecto vitii, cetera mihi probabuntur.

CICERO PAVIRIO PAETO, S.

16

DELECTARUNT me tua litteræ, in quibus primum a-
mavi amorem tuum, qui te ad scribendum incitavit, ve-
rentem, ne Silius suo nuntio aliquid mihi sollicitudinis attu-
lisset; de quo & tu mihi antè scripseras, his quidem eodem
exemplo, facilè ut intelligerem, te esse commotum: & ego
tibi accuratè rescripseram, ut quoquo modo in tali re, atque
tempore aut liberarem te ista cura, aut certè levarem. Sed
quum proximis quoque litteris offensus, quanta tibi curæ sit
ea res; sic, mi Pate, habeto: quidquid arte fieri poterit (non
enim jam satis est consilio pugnare: artificium quoddam ex-
cogitandum est) sed tamen quidquid elaborari, aut effici po-
tuerit, ad istorum benevolentiani conciliandum, & colligendum,
summo studio me consecutum esse: nec frustra, ut ar-
bitror. sic enim color, sic observor ab omnibus his, qui à Cæ-
sare diliguntur, ut ab his me amari putem. Nam etsi non fa-
cile dijudicatur amor verus, & fides, nisi aliquod incidat ejus-
modi tempus, ut, quæ aurum igni, sic benevolentia fidelis
periculo aliquo perspicui possit; cetera sunt signa communia:
sed ego uno utor argumento, quomobrem me ex animo, ve-
reque arbitrer diligis, quia & nostra fortuna ea est, & illo-
rum, ut simulandi causa non sit. De illo autem, quem penes
est omnis potestas, nihil video, quod timeam: nisi quod
omnia sunt incerta, cum à jure discessum est: nec praestari
quidquam potest, quale futurum sit, quod postum est in alte-
rius voluntate, ne dicam libidine. Sed tamen ejus ipsius nulla
re à me offensus esse animus. Est enim adhuc in ea re
ipsa summa à nobis moderatio. Ut enim olim arbitrabar esse
meum liberè loqui, cujus opera esset in civitate libertas: sic,
ea nunc amissa, nihil loqui, quod offendant aut illius, aut eo-
rum, qui ab illo diliguntur, voluntatem. Effugere autem si
velim nonnullorum acutè, ³⁶ aut faceret dictorum offensionem,
fama ingenii mihi est abjicienda: quod si id possem, non recu-
sarem. Sed tamen ipse Cæsar habet peracere iudicium: & ut
Servius, frater tuus, quem litteratissimum fuisse iudico, faci-
lè diceret, hic versus Plauti non est, licet est, quod tritas aures
haberet notandis generibus poetarum, & consuetudine legen-
di: sic audio Cæsarem, cum ³⁷ volumina jam consecerit $\delta\pi\alpha\phi\epsilon\sigma\mu\epsilon\lambda\tau\omega\nu$,
si quod afferatur ad eum pro meo, quod meum
non

verò sextus; & unus ex Gulielmi consulis; in amore fuerit ard.
nude ille: in amore me fuerit ardentius. Gebh.

30. Pergratum tibi perfectum esse gaudeo.] Locum hiantem ac-
lacrum ex Pal. primo ac Victorio malui retinere, quam aliorum
ingenio suppletum. I ambinius strenuam se hic dedit legendo: per-
gratum tibi esse sententiam meam & curam validitudinis tuæ, animum-
que erga te meum; quæ tibi persp. Pal. tamen sextus & prisca editio:
pergratum tibi curam meam validitudinis. Idem.

31. Ut est reapse, ex litteris perspicere potuisti.] Hæc lectio corrupte
in Palatino primo & editionum primariarum ansam dedit; ut est re-
apse litteris. Pal. sextus; ut est reapse ex litteris. Vulgatum verò
est; ut est reapse, absens ex litteris perspicere potuisti. sed ut edidimus,
correxit ex Mediceo Victorius. Idem.

32. Nunc verò etiam Bracatis & Transalpinis nationibus.] Hæc
scriptura invenitur in Pall. Gulielmianis, editione prima ac Victo-
rii: alii Bracathis. Peckio verò excerpta volunt, nunc verò placet
etiam Bracatis: unde Gulielmius non ineptè, si necessum foret ali-
quid interneclere, nunc verò jacet et. am Br. Idem.

33. Omnes mihi Granius, omnes Lucilius (verè ut dicam) Crassus
quoque &c.] Coccinè sic magis ex Palatino primo, Victorio ac
tribus Gulielmianis legitur. prima editio & Peckio excerpta; omnes
mihi gratias. Vulgatum est in excusis; omnes mihi Gracchos, omnes
Lucilius, & ut verè dicam, Crassus quoque & Lalius vid. v. Idem.

34. Auctorem moderationis urbanæ.] Secutus hic quidem sum le-

ctionem, quam ipse non, ut volo, intelligo præbitam mihi & vali-
de quasi ingentem à Palat. quatuor Gulielmianis; receptam quoque
editioni primariæ, Victorio, Manutio. quid si tamen, pro demo-
strationis, in omnibus libris ex compendio scripturæ propagatum est
moderationis? Editum est, commorationis. Idem.

35. In denos dies, singulos sumptuaria legis dies conferam. Sin au-
tem.] Miror cur correctores offenderit iteratum $\tau\delta$ dies. sed hic
mos est impotentis imperitix incidere statim, quod illorum captus
ferre non potest. Sic est in Palat. sexto (nam primus totum hunc
complexum omittit) duobus Gulielmianis, Vaticano, editione pri-
sca & Victoriana: Vulgo: singulos sumptuaria legis conferam. Sin minus.
Idem.

36. Aut faceret dictorum famam, fama ingenii mihi est abjicienda.]
Ita edidit Victorius, cui licet repugnet Manutius; monco tamen
lectorem, ne attendat: nam ille bonus vir non satis ingenii ad emen-
dationem Tullii attulit, neque, liberè loquor, satis iudicii. soleo-
que P. Victorii operam multis parasangs præferre. eruit hanc quo-
que lectionem ex v. c. vir doctus, qui addit: sic v. c. restè, invito
quamvis Manutio. ait so, ut maxime velit, famam illam acutè di-
ctorum effugere non posse, cum subito animadertat Cæsar, quid
verè a Cicrone profectum sit. Palat. sextus. faceret dictorum opinio-
nem. vulgò faceret dictorum offensionem. Idem.

37. Volumina jam consecerit $\delta\pi\alpha\phi\epsilon\sigma\mu\epsilon\lambda\tau\omega\nu$, si quod afferatur ad eum.]
Intradunt, vel per se, si quid est. nequiter & ex putridâ glossa, quam
ejicie

non sit, rejicere solere: quod eò nunc magis facit, quia vivunt mecum ferè quotidie illius familiares. Incidunt autem in sermone vario inulta, quæ fortasse illis cum dixi, nec illiterata, nec insulsa esse videantur. Hæc ad illum cum reliquis actis perferuntur. Ita enim ipse mandavit. Sic fit, ut, si quid præterea de me audiat, non audiendum putet. Quamobrem Oenomaio tuo nihil utor: etsi posuisti loco versus Accianos. Sed quæ est invidia? aut quid mihi nunc invideri potest? Verùm soli esse omnia. Sic video philosophis placuisse iis, qui mihi soli videntur vim virtutis tenere, nihil esse sapientis præstare, nisi culpam; qua mihi videor dupliciter carere: & quòd ea senserim, quæ rectissima fuerunt; & quia: cum viderem prædium non satis esse ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non putarim. Ergo in officio boni civis, certè non sum reprehendendus. Reliquum est, ne quid stultè, ne quid temerè dicam aut faciam contra potentes. Id quoque puto esse sapientis. cetera verò, quid quisque me dixisse dicat; aut quomodo ille accipiat; aut qua fide mecum vivant ii, qui me assidue colunt, & observant, præstare non possum. Ita fit, ut & consiliorum superiorum conscientia, & præsentis temporis moderazione me consolentur: & illam Accii similitudinem non modò jam ad invidiam, sed ad fortunam transferam: quam existimo levem, & imbecillam, animo firmo, & gravi, tanquam fluctum à saxo, frangi oportere. Etenim cum plena sint monumenta Græcorum, quemadmodum sapientissimi viri regna rulerint vel Athenis, vel Syraculis: cum, ferventibus suis civitatibus, fuerint ipsi quodammodo liberi: ego me non putem tueri meum statum sic posse, ut neque offendam animum cujusquam, nec frangam dignitatem meam? Nunc venio ad iocaciones tuas, quum tu secundum Oenomaum Accii, non, ut olim solebat, Atellanum; sed, ut nunc fit, mimum introduxisti. Quem tu mihi Popilium, quem Denarium narras? quam Tyrotarichi patinam? facilitate mea ista ferebantur antè: nunc mutata res est. Hirtium ego, & Dolabellam dicendi discipulum habeo, cenandi magistros. Puto enim te audisse, (si fortè ad vos omnia perferuntur,) illos apud me declamitare, me apud eos cenitare. Tu autem, quòd mihi bonam copiam ejures, nihil est. tum enim, 32 cum rem habebas, quæsticulis te faciebam attentiorum. nunc, cum tam æquo animo bona perdas, non eo sis consilio, ut, cum me hospitio recipias, æstimationem re aliquam putes accipere. etiam hæc levior est plaga ab amico, quam à debitore. Nec tamen eas cenæ quæro, ut magnæ reliquæ fiant: quod erit, magnificum sit, & lautum. Memini te mihi Phæmæ cenam narrare. temperius fiat: cetera eodem modo. Quòd si perseveras me ad matris tuæ cenam revocare, feram id quoque. Volo enim videre animum, qui mihi audeat ista, quæ scribis, apponere, aut etiam polypum Miniani Jovis similem. Mihi crede: non audebis. Ante meum adventum fama ad te de mea nova lautitia venit: eam timefices. Neque est, quòd in promulsdie spei ponas aliquid; quam totam sustuli. 39 Solebam enim antèa delibitari oleis, & lucanicis tuis. Sed quid hæc loquimur? liceat modo isto venire. Tu verò (volo enim abstergere animi tui metum) ad Tyrotarichum antiquum redi. Ego tibi unum sumptum afferam, quòd balneum calfacias oportebit: cetera more nostro; superiora illa Iulianis. De villa Seliciana & curatis diligenter, & scripsisti factissimè. Itaque puto me prætermisurum. falsis enim satis est, sanionum parum. Vale.

CICERO L. PAPIRIO PAETO, S.

NON tu homo ridiculus es, qui, cum Balbus noster apud te fuerit, ex me quæras, quid de istis municipiis, & agris futurum putem? quasi aut ego quidquam sciam, quod iste nesciat: aut, si quid aliquando scio, non ex isto soleam scire. Immodè verò, si me amas, tu fac, ut sciam, quid de nobis futurum sit. Habuisti enim in tua potestate, ex quo vel ex sobrio, vel certè ex ebrio scire posses. Sed ego ista, mi Pæte, non quæro: primùm quia de lucro propè jam quadrænnium vivimus; si aut hoc luctum est, aut hæc vita, superfluum reipublicæ vivere: deinde, quòd scire quoque mihi videor, quid futurum sit. fiet enim quodcumque volent, qui valebant: valebunt autem semper arma. Satis igitur nobis esse debet, quidquid conceditur. hoc si qui pati non potuit, mori debuit. Videntem quidem agrum, & Capenatem metiuntur. hoc non longè abest à Tusculano. Nihil tamen timeo: fruor, dum licet: opto, ut semper liceat. Si id minùs contigerit: tamen, quum ego vir fortis, idem quod philosophus, vivere pulcherrimum duxi, non possum eum non diligere, cuius beneficio id consecutus sum. qui si cupiat esse rempublicam, qualem fortasse & ille vult, & omnes optare debemus: quid faciat tamen, non habet: ita se cum inultis colligavit. Sed longius progredior. scribo enim ad te. Hoc tamen scito, non modò me, qui consiliis non intersum, sed ne ipsam quidem principem scire, quid futurum sit. Nos enim illi servimus: ipse temporibus. ita nec ille, quid tempora postulatura sint; nec nos, quid ille cogitet, scire possumus. Hæc tibi antè non rescripti, non quòd cessator esse solerem, præsertim in litteris: sed cum explorati nihil haberem, nec tibi sollicitudinem ex dubitatione mea, nec spem ex affirmatione afferre volui. Illud tamen adscribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audisse. Tu tamen pro tua sapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quæcumque erunt.

CICERO S. D. L. PAPIRIO PAETO.

CUM essem otiosus in Tusculano, propterea 40 quòd discipulos obviam miseram, ut iidem me quam maximè conciliarent familiari suo; accepi tuas litteras, plenissimas suavitatis: ex quibus intellexi probari tibi meum consilium, quòd, ut Dionysius tyrannus, cum Syraculis expulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse: sic ego, sublatiis iudiciis, anistis regno forensi, ludum quasi habere cœperim. Quid quæris? me quoque delectat consilium. multa enim consequor: primùm id, quod maximè nunc opus est, munio me ad hæc tempora. Id cuiusmodi sis, nescio: tantum video, nullius adhuc consilia me huic antepone: nisi fortè mori melius fuit. in lectulo fateor: sed non accidit, in acie non fui. Ceteri quidem, Pompejus, Lentulus tuus, Scipio, Afranius, fœdè perierunt. Ar Cato præclarè. Jam istuc quidem, cum volemus, licebit. deus modò operam, ne tam necesse nobis sit, quam illi fuit: id quod agimus. Ergo hoc primùm. Sequitur illud, ipse melior fio: primùm valitudine, quam, intermissis exercitationibus, amiseram: deinde ipsa illa, si qua fuit in me, facultas orationis, nisi me ad has exercitationes retulisset, exaruisset. Extremum illud est, quod tu nescio an primùm putes. plures jam pavones confeci, quàm tu pullos columbinos. Tu istic te Atheriano jure delectato: ego me hic Hirtiano Veni igitur, si vis es, & discite jam *αεθροποιένας*, quas quæris: etsi Ius Minervam. Sed quando, ut video, æstimationes tuas vendere

non

ejicio *αεθροποιένας* in Pall. Vaticano, duobus Gulielmianis, editione primâ (quæ tamen sicut Peckio excerpta *deseratur*) ac Victoriis. *Gebb.*

38. *Cum rem habebas, quæsticulis te faciebam attentiorum.* Lamb. ut videretur inventor huius rei esse, mutatâ nonnihil facie produxit *cum rem agebas*: sed ille homo totus, quantus quantus est, vanitas, nullo auctore fecit. Vulgatum est antè *quæstionculis*, sed, ut verum erat, emendavit accuratissimus Victorius, exstatque hæc lectio in excerptis Vaticanis. *Idem.*

39. *Solebam enim antea delibitari oleis & Lucanicis tuis.* Ita in omnibus nostris libris, nisi quod in Pal. sexto *delibitari* in textu; ad marginem tamen apposita nostra: quod cur cum Lambino non

recipiamus non video, præsertim Victorio præeunte. alii *delimitari*. Vulgo, *delectari*. Vide Turneb. libro vi cap. 1. *Idem.*

40. *Quod discipulos obviam miseram.* Et hic exclusivus ex Pall. duobus, Peck. editione primâ ac Victoriis, vocem *Cæsaris*. solet enim illud nomen subterfieri Tullio nostro, ut superius notavimus binis in locis. Paulo post ex Palat. sexto, Vaticano, editione Victorii scripti, cum *Syraculis pulsus esset* melius, quam vulgò, *expulsus esset*. Paulo item post, Gulielmus distinguebat: nisi fortè mori melius fuit. in lectulo? fateor; sed non accidit. in acie? non fui. Aliquot lineis post Peckio excerpta habent; & si vis *Minervam*, putat Gulielmus *fuis*, ut vetustè ipse Cicero etiam de Oratore 11. *Idem.*

non potes, neque ollam denariorum implere, Romam tibi remigrandum est. Sarius est hic cruditate, quam istic fame. Video te bona perdidisse: spero idem istuc familiares tuos. Actum igitur de te est, nisi provides. Potes nullo isto, quem tibi reliquum dicis esse, quam cantherium comediti. Romam pervehi. Sella tibi erit in ludo, tamquam hypodidascalo proxima. camp pilvinus sequetur.

19 CICERO S. D. L. PAPIRIO PAETO.

41 T AMEN à malitia non difcedis. reniculo apparatu significas Balbum fuisse contentum. hoc videris dicere, cum reges tam sint continentes, multò magis consulares esse oportere. nescis me ab illo omnia expiscatum. rectà enim à porta domum meam venisse. neque hoc admiror, quòd non ad tuam potius; sed illud, quòd non ad suam. Ego autem primis tribus verbis, Quid noster Pætus? at ille adjurans, Nesciam te verumquam libentius. Hoc si verbis assensus es, aures ad te afferam non minus elegantes. sin autem obsonio: peto à te, ne plaris esse balbos, quam difertos putes. Me quotidie aliud ex alio impedit. Sed, si me expediero, ut in ista loca venire possim, non committam, ut te serò à me certiore factum putes.

20 CICERO PAETO.

D UPLICITER delectatus sum tuis litteris, & quòd ipse risi, & quòd te intellexi jam posse ridere. Me autem à te, ut securam velitem, malis oneratum esse, non inoleste tui. Illud doleo, in ista loca venire me, ut constitueram, non potuisse. habuisses enim non hospitem, sed contubernalem. At quem virum? non eum, quem tu es solitus promulsi deificere. Integram famem ad ovum affero. Itaque usque ad asinum vitulinum opera perducitur. Illa mea, quæ solebas antea laudare, ò hominem facilem! ò hospitem non gravem! abierunt. Nam omnem nostram de republica curam, cogitationem de dicenda in senatu sententia, commentationem causarum, abjecimus. In Epicuri nos adversarii nostri castra coniecimus: nec tamen ad hanc insolentiam: sed ad illam tuam lautitiam, veterem dico, cum in sumptum habebas. estis nunquam plura prædia habuisti. Proinde te para, cum homine & edaci tibi res est, & qui jam aliquid intelligat. *ὀφθαλμοί* autem homines, scis quam insolentes sint. descendende tibi sunt sportellæ, & artolagani tui. 42 Nos jam ex artis tantum habemus, ut Verrium tuum, & Camillum, qua munditia homines? qua elegantia? vocare sæpius audeamus. Sed vide audaciam. etiam Hirtio cenam dedi sine pavone, tamen in ea cena cocus meus præter jus fervens nihil potuit imitari. Hæc igitur est nunc vita nostra. Manè salutamus domi & bonos viros multos, sed tristes; & hos lutos victores: qui me quidem perofficiosè, & peramanter observant. Ubi salutatio defluxit, litteris me involvo, aut scribo, aut lego. Veniunt etiam qui me audiunt, quasi doctum hominem, quia paullo sum, quam ipsi, doctior. Inde corpori omne tempus datur. Patriam eluxi jam & gravius & diutius, quam ulla mater unicum filium. Sed cura, si me aures, ut valeas: ne ego, te jacente, 43 bona tua comedim. Statui enim tibi ne ægroto quidem parcerem.

CICERO PAETO, S.

21 AIN' tandem? insanire tibi videris, quòd imitere verborum meorum, ut scribis, fulmina? tum insanires, si consequi non posses. cum verò etiam vincas, me prius iridas, quam te, oportet. Quare nihil tibi opus est illud à Trabea,

sed potius *δοκίμοισμα* meum. Verumtamen quid tibi ego in epistolis videor? nonne plebejo sermone agere recum? nec enim semper eodem modo. Quid enim simile habet epistola aut iudicio, aut concioni? quin ipsa iudicia non solemus omnia tractare uno modo. Privatas causas, & eas tenues, agimus subtilius: capitis, aut famæ, scilicet ornatiis. epistolas verò, quotidianis verbis texere solemus. Sed tamen, mi Pæte, qui tibi venit in mentem negare, Papirium quemquam unquam, nisi plebeium fuisse? fuerunt enim patricii minorum gentium, quorum principes L. Papius Mugillanus, qui consul cum L. Sempronio Atratino fuit, cum antea censor cum eodem fuisset, annis post Romam conditam cccxvii. Sed tum Papii dicebantur. Post hunc, xlii fuerunt sella curuli ante L. Papirium Crassum, qui primum Papius est vocari desitus. Is dictator cum L. Papiro Cursore, magistro equitum, factus est, annis post Romam conditam cccxv, & quadriennio post consul cum C. Duilio. Hunc secutus est Curior, homo valde honoratus: deinde L. Masso, ædilicium: inde multi Massones: quorum quidem tu omnium patriciorum imagines habebas, volo. Deinde Carbones, & Turdi insequuntur. Hi plebei fuerunt: quos contemnias, censeo. Nam præter hunc C. Carbonem, quem Damaspissus occidit, civis è republica, Carbonium nemo fuit. Cognovimus Cn. Carbonem, & ejus fratrem securam. quid his improbius? de hoc amico meo, Rubriæ filio, nihil dico. Tres illi fratres fuere, C. Cn. M. Carbones. 44 Marcus P. Flacco accusante, condemnatus, fur magnus ex Sicilia: Cajus, accusante L. Crasso, cantharidas sumpsisse dicitur. is & tribunus plebis seditionis, & P. Africano vim attulisse existimatus est. Hoc verò, qui Lilybæi à Pompejo nostro est interfectus, improbius nemo, meo iudicio, fuit. Jam pater ejus accusatus à M. Antonio, futuro atramento absolutus putatur. Quare ad patres censeo revertare. plebeji quam fuerint importuni, vides.

CICERO PAETO.

22 A MO verecundiam, vel potius libertatem loquendi. Atqui hoc Zenoni placuit, homini mehercule acuto: est Academiæ nostræ cum eo magna rixa est. Sed, ut dico, placet Stoicis, suo quamque rem nomine appellare. Sic enim differunt, Nihil esse obscenum, nihil turpe dictu. Nam, si quod sit in obscenitate flagitium, id aut in re esse, aut in verbo: nihil esse tertium. In re non est. Itaque non modò in comædiis res ipsa narratur: ut ille in Deniurgo modò (forte nostri cantum: meministi Roscium) ita me destituit nudum. totus est sermo verbis tectus, re impudentior. sed etiam in tragædiis. quid est enim illud? Quæ mulier una? quid, inquam, est? Ufurpata duplex cubile? Quid? hujus Pherai hic cubile inire est ausus. Quid est, Virginem me quondam invitam per vim violat? Jupiter bone, violat? atqui idem significat: sed alterum nemo tulisset. Vides igitur, cum eadem res sit, quæ verba non sint, nihil videri turpe. Ergo in re non est: multo minus in verbis. Si enim quod verbo significatur, id turpe non est, verbum, quod significat, turpe esse non potest. Anum appellas alieno nomine: cur non suo potius? Si turpe est, ne alieno quidem: si non est, suo potius. Caudam antiqui penem vocabant: ex quo est propter similitudinem penicillus. At hodie penis est in obscenis. At verò Piso ille Frugi in Annalibus suis queritur, adolescentes peni deditos esse. Quod tu in epistola appellas suo nomine, ille tectius penem. Sed quia multi, factum est tam obscenum, quam id verbum, quo

41. Tamen à malitia non difcedis.] Duo Pall. totidemque Guliemiani omittunt à, sicut & prima editio. Guliemianus legendum iudicet, tamen malitia non dis cedis; illudque Vergilii huc trahit,

Cede Deo, dixitque & prælia voce diremis.

quæ coniecturâ nihil esse potest inanius. Gebb.

42. Nos jam ex artis tantum habemus.] Ne erret quis, antiquam scripturam & in omnibus mss. notabilem prætulimus aliorum conjectationibus. neque ignoramus Victorium legere & emendasse, nos jam & artis tantum habemus. ac Turnebum lib. vi cap. i Advers. ex arcis, quod sequutus est Scaliger ad Catullum. Quidam tamen ausi sunt celsitueri ex arcis loci, contra veterum librorum au-

gloriatem. nonnulli, ex te artis. vulgò, ex arcis, quod tuctur Doufa Prædiancis ad Catullum, adducto loco Epistolæ ad Gallum libro vii. Idem.

43. Bona tua comedim.] Ita Victorius ex Nonio & Mediceo, quem amulatus est Lambinus cum Manutio. Vulgò, Comedam. Idem.

44. Marcus P. Flacco accusante condemnatus, fur magnus ex Sicilia.] Ita Pall duo, Vaticanus, editio princeps, Victorius quoque. alii vulgò: Publius, Flacco accusante condemnatus: fugit Marcus ex Sicilia. Guliemianus tamen legendum putat: Spuria Gneus ex Sicil. gerræ germanæ. Idem.

titulus es. Quid, quod vulgò dicitur, Cum nos te volumus convenire, num obscenum est? Memini, in senatu disertum consularem ita eloqui. Hanc culpam majorem, an illam dicam? potuit obsceniùs? non, inquis, non enim ita sensit. Non ergo in verbo est. docui autem in re non esse. nusquam igitur est. Liberis dare operam, quàm honestè dicitur? etiam patres rogant filios. ejus opere nomen non audent dicere. Socratem fidibus docuit nobilissimus fidicen. Is Connus vocatus est. num id obscenum putas? Cum loquimur terni, nihil flagitii dicimus. at eùm bini, obscenum est. Gracis quidem, inquis. nihil est ergo in verbo, quum & ego Græcè scio: & tamen tibi dico, bini: idque tu facis, quasi ego Græcè, non Latinè dixerim. Rura, & menta, rectè utrumque. Volo mentam pusillam ita appellare, ut rutulam: non licet. Bellatæstoriola: dic ergo etiam pavimenta isto modo. non potes. Viden? igitur nihil esse, nisi ineptias: turpitudinem nec in verbo esse, nec in re: itaque nusquam esse. Igitur in verbis honestis obscena ponimus. 45 Quid enim, non honestum verbum est divisor? At inest obscenum, cui respondet intercaepido. num hæc ergo obscena sunt? Nos autem ridiculè. Si dicimus, ille patrem strangulavit, honorem non præfatur. sin de Aurelia aliquid, aut Lollia: honos præfandus est. Et quidem jam non etiam obscena verba, pro obscenis sunt. Batuit, inquit, impudenter: deplit multo impudentius. Atqui neutrum est obscenum. stultorum plena sunt omnia. Testes, verbum honestissimum in judicio: alio loco, non nimis. at honesti, colci Lanuvini: Cliternini, non honesti. Quid? ipsa res modò honesta, modò turpis? 46 suppedit, flagitium est. jam erit nudus in balneo, non reprehendes. Habes scholam Stoicam, *ὁ σοφὸς ἐξ ἐπιθυμίας ἐστὶν*, quàm multa ex uno verbo tuo? Te adversus me omnia audeo gratum est. Ego servo, & servabo (sic enim affluvi) Platonis verecundiam. Itaque rectis verbis ea ad te scripsi, quæ apertissimis agunt Stoici. Sed illi etiam crepitus ajunt æquè liberos, ac ructus esse oportere. Honorem igitur. Kalendis Mart. Tu me diliges, & valebis.

CICERO PAPIRIO PAETO.

23 **H**ERI veni in Cumanum: cras ad te fortasse. Sed cum incertum sciam, faciam te paullo ante certiorum. Etsi M. Ceparius, cum mihi in silva Gallinaria obvium visisset, quæsissemque, quid ageres, dixit te in lecto esse, quòd ex pedibus laborares. Tuli scilicet molestè, ut debu: sed tamen constitui ad te venire, ut & viderem te, & viserem, & cenarem etiam. Non enim arbitror coctum etiam te arthriticum habere. Expecta igitur hospitium cum minimè edacem, tum inimicum cenis sumptuosus.

CICERO PAETO.

24 **R**UFUM istum, amicum tuum, de quo iterum jam ad me scribis, adjuvarem, quantum possem, etiam si ab eo læsus essem, cum te tantopere viderem ejus causa laborare. cum verò & ex tuis litteris, & ex illius ad me missis intelligam, & judicem, magnæ curæ ei salutem meam fuisse: non possum ei non amicus esse, neque solum tua commendatione, quæ apud me, ut debet, valet plurimum: sed etiam voluntate, ac judicio meo. volo enim te scire, mi Pate, initium mihi suspitionis, & cautionis, & diligentia fuisse, litteras tuas; quibus litteris congruentes fuerunt alix postea multorum. Nam & Aquini, & Fabratia filia sunt inuita de me, quæ te vi-

deo inaudisse: & quasi divinatent, quàm his molestus essem futurus, nihil aliud egerunt, nisi me ut opprimerent. Quod ego non suspicans, incautior fuissim, nisi a te admonitus essem. Quamobrem iste tuus amicus apud me non eget commendatione. Utinam ea fortuna reipublica sit, ut ille me quàm gratissimum possit cognoscere! Sed hæc hæctenus. Te ad cenas itare desisse, molestè fero. Magna enim te delectatione, & voluptate privati. Deinde etiam vereor, (licet enim verum dicere) ne nescio quid illud, quod solebas, dedisses, & obliviscere cenas facere. Nam si tum, cum habebas, quos imitarere, non multum proficiebas: quid nunc te facturum putem? Sputinna quidem, cum ei rem demonstrassem, & vitam tuam superiorem exposuissem: magnum periculum summa reipublica demonstrabat, nisi ad superiorem consuetudinem tum, cum Favonius flaret, revertisses. hoc tempore ferri posse, si fortè tu frigus ferre non posses. Sed, mehercule, mi Pate, extra jocum, moneo te, quod pertinere ad beatè vivendum arbitror; ut cum viris bonis, jucundis, amantibus tui vivas. Nihil aptius vitæ: nihil ad beatè vivendum accommodarius. Nec id ad voluptatem refero: sed ad communitatem vitæ, atque victus, remissionemque animorum: quæ maximè sermone efficitur familiari, qui est in conviviis dulcissimus: ut sapientias nostri, quàm Græci; illi *συμπόσις*, aut *συνείκη*, id est, comotationes, aut concenationes: nos convivia; quòd tum maximè simul vivitur. Vides, ut te philosophando revocare coner ad cenas? Cura, ut valeas. id foris cenitando facillimè consequere. Sed cave, si me amas, existimes, me, quòd jocosis scribam, abjecisse curam reipublicæ. Sic tibi, mi Pate, persuade, me dies, & noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi ut mei cives salvi, liberique sint. Nullum locum pratermitto monendi, agendi, providendi. Hoc denique animo sum, ut, si in hac cura, atque administratione vita mihi ponenda sit, præclare actum mecum putem. Etiam, atque etiam vale.

CICERO IMP. PAETO.

25 **S**UMMUM me ducem litteræ tuæ reddidere. planè nesciebam, te tam peritum esse rei militaris. Pyrrhi te libros, & Cineæ video lectitasse. Itaque obtemperare cogito præceptis tuis: hoc amplius, navicularum habere aliquid in ora maritima. contra equitem Parthum negant ullam armaturam meliorem inveniri posse. Sed quid ludimus? nescis, quocum imperatore tibi negotium sit. *παιδείας κύβης*, 47 quam contrariam legendo, totam in hoc imperio explicavi. Sed jocabimur aliàs coram, ut spero, brevi tempore. Nam ades ad imperandum, vel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur. Cum M. Fabio (quod scire te arbitror) mihi summus usus est: valdeque cum diligo, cum propter summam probitatem ejus, ac singularium modestiam, tum quòd in his controversiis, quas habeo cum tuis combibonibus Epicureis, optima opera ejus uti soleo. Is cum ad me Laodicæam venisset, necumque ego eum esse vellem, repente percussus est atrocissimis litteris, in quibus scriptum erat, fundum Herculanensem à Q. Fabio, fratre, proscriptum esse: qui fundus cum eo communis esset. Id M. Fabius pergravius tulit: existimavitque, fratrem suum, hominem non sapientem, impulsu inimicorum suorum eò progressum esse. Nunc si me amas, mi Pate, negotium totum suscipe; & molestia Fabiani libera. Auctoritate tua nobis opus est, & consilio, & etiam gra-

45. Quid enim, non honestum verbum est divisor? Vaticani excerpta: quid enim hoc honestum verbum est divisor. sed nostram lectionem accepimus ex Palatino sexto, Gruteriano, Stewech. editione primâ & Victorii: & sic ferme Palatinus primus, nisi quòd ille, sicut unus ex Gulielmianis, divisor. Vulgò: quid enim? num honestum verbum est divisor? quod interpretatur Joseph. Scaliger emendationibus ad Catullum; Epigrammate: *Othonis caput &c. Gebh.*

46. Suppedit, flagitium est. Nolui nec potui à Victorio discedere accedentibus proximè libris nostris, illi enim suspendet, ut & duo Gulielmii: ejus & unus suspendet. vulgò, suspendere flagitium est. quod per me licet defendere Carrioni lib. 1. cap. 12. antiquarum

lection. Paullo post pro scholam Palatinus sextus ad oram notat legi quoque solam. Idem.

47. Quam contrariam legendo. Vulgò contrariam: sed illud habent Pall. duo, totidem Gulielmiani, Victorii editio. Paullo post scripti, sed jocabimur aliàs coram, ut spero, brevi tempore, ex Pall. duobus, Peekio excerptis, ac Vaticani, editione primâ ac Victorii. cum editum sit: coram, & ut spero, brevi. Nunc. Porro potè sequentium verborum mentione, Gulielmii emendabat Cæsarum lib. vi Bell. Gall. Senones ad imperandum non venire. Vulgò imperatum. Horat. invitans ad cenam:

Sin melius quid habes accesse vel imperium ser. Idem.

gratia. Noli pati litigare fratres, & iudiciis turpibus confitari. Maronem, & Pollionem inimicos habet Fabius. Quid multa? non mehetecule iam perscribere possum, quam mihi gratum feceris, si otiosum Fabium reddideris. Id ille in te positum esse putat, mihi que persuadet.

26

CICERO PAETO, S. D.

ACCUBUERAM hora nona, cum ad te hatum exemplum in codicillis exaravi. Dices, ubi est apud Voluminium Eutrappelum, & quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiaris tui. 48 Miraris tam exhilaratam esse servitutem nostram? Quid ergo faciam? te consulto, qui philosophum audis. Angar? excruciemne me? quid assequar? Deinde quem ad finem? Vivas, inquis, in litteris. An quidquam me aliud agere censes? aut possem vivere, nisi in litteris viverem? Sed est earum etiam non satietas, sed quidam modus. A quibus cum discessi, etsi minimum mihi est in cena: quod tu unum *ἔσθω* Dionii philosopho posuisti: tamen quid potius faciam, prius quam me dormitum conferam, non reperio. audi reli-

qua. Infra Eutrappelum Cytheris accubuit. In eo igitur, inquis, convivio Cicero ille? quem adspictebam? cuius ob os Graji ora obvertebant sua? Non, mehetecule, suspicatus sum illam affore: sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, cum esset objectum, habere eum Laida. 49 Habeo, inquit, non habeor à Laide. Græcè hoc melius. tu, si voles, interpretaberis. Me verò nihil istorum, ne juvenem quidem, movit unquam: ne nunc senem. convivio delector. ibi loquor, quod in solum, ut dicitur, & gemitum & in risu maximos transfero. An tu id melius, 50 qui etiam in philosophum irriseris? Cum ille, 51 si quis quicquam quaereret, dixisset, cenam te quaerere à mane dixeris. 52 Ille baro te putabat quaesitum, unum cælum esset, an innumerabilia. Quid ad te? At hercule cena numquid ad te? ibi praestrem. Sic igitur vivitur: quotidie aliquid legitur, aut scribitur: dein, ne amicis nihil tribuamus, epulamur unà non modò non contra legem, si ulla nunc lex est, sed etiam intra legem, & quidem aliquantò. quare nihil est, quòd adventum nostrum extimecas. Non multi cibi hospitem accipies, multi joci. Vale.

48. *Miraris tam exhilaratam esse servitutem nostram.*] Nullo modo hanc lectionem sollicitandam esse ante Lambinum admonuit P. Victor. quam quoque tuerent Pall. duo, prisca editio. Ex Clericano proferit Lambin. *senectutem nostram*, sed eque glossa est. ut vulgata *severitatem*. post statim scripsi ex Pall. itidem duobus, totidem Gulielmii, Vaticano, editione que adeò Victoriana; aut *possem vivere, nisi in litteris viverem?* cum languidissimè ex eufuni feratur: *haud possem vivere, nisi in litteris viverem*. Gebh.

49. *Habeo, inquit: non habeor à Laide.*] Recidi illud *Laida* ex duobus Pall. Gulielmianis quatuor, editione primaria & Victorii. Vaticanis excerpta plura decurrant: *habeo, inquit: non habeor. Græcè*: quod mihi majorem in modum placet; eò magis, quum præcesserit, *habere eum Laida*: que verba aliàs haberii jubebat pro glossà Gruterus habet: sicut & illa *ndum senem*: sed ne nunc senem ut edidi, nonst Pall. Gruterianus, tres Gulielmiani, editio prima & Victorii. Item.

50. *Qui etiam in philosophum irriseris.*] Eleganter quam non usitatè. ita Pall. Vaticanus, Victorii editio. quod, ut dixi, erat ra-

rius, statim homines perfrictæ & imperitæ frontis, præpositionem sustulerunt, in. Idem.

51. *Si quis quicquam quaereret, dixisset, cenam te quaerere à mane dixeris.*] Sic singulari apicibus optimus codex Palatinus sextus, quemadmodum ex suis eruit P. Victorius: cujus adductis exemplis addas Hirtium de bello Alexandrino: *praestrem cum milites à mane diei jejuni sub armis stetissent*. Palat. verò primus: *à me ne dixeris*. Doctus vir, cum eandem scripturam in v.c. reperisset, conjecit, *amare*, id est, falsè. Editum est: *eum ille, si quis quid quaereret, dixisset, cenam te quaerere à me dixeris*. Idem.

52. *Ille baro te putabat quaesitum.*] Et hic hunc locum incorruptum custodivit laudatissimus codex Palatinus sextus: eruit primus P. Victorius. Ad hunc verò locum notat vir doctus. Rectè Epicureos vocat Barones Cicero, & hic & ad Atticum. nam in veteri Glossario, *Baro* expouitur *βάρωνος*, id est, interpretibus Suida & Helychio, fatuus simul & examinatus. quare frustra sunt, qui hic Varro malunt. hæc ille. pessimè editum est; *ille verò*. Idem.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM

LIBER DECIMUS,

A D

CN. PLANCUM, ET CETEROS.

CICERO PLANCO.

ET ABFUI proficiscens in Græciam: & postquam de meo cursu reipublica sum voce revocatus, numquam per M. Antonium quietus fui: cujus tanta est, non insolentia (nam id quidem vulgare vitium est) sed immanitas, non modò ut vocem, sed ne vultum quidem liberum possit ferre cujusquam. Itaque mihi maximæ curæ est, non de mea quidem vita, cui satisfeci, vel ætate, vel factis, vel (si quid etiam hoc ad rem pertinet) gloria: sed me patria sollicitat, inprimisque, mi Plance, expectatio consulatus tui: quæ ita longa est, ut optandum sit, ut possimus, ad id tempus reipublicæ spiritum ducere. Quæ potest enim spes esse in ea reipublica, in qua hominis impotentissimi, atque intempera-

tissimi armis oppressa sunt omnia? & in qua nec senatus, nec populus vim habet ullam? nec leges ullæ sunt, nec judicia, nec omnino simulacrum aliquod, ac vestigium civitatis? Sed quum acta omnia mitti ad te arbitrabar; nihil erat, quòd singulari de rebus scriberem. Illud autem erat amoris mei, quem à tua puetitia susceptum non servavi solum, sed etiam auxi; monere te, atque hortari, ut in reipublicam omni cogitatione curaque incumberes. Quæ si ad tuum tempus perducitur, facilis gubernatio est. ut perducatur autem, inagnæ eum diligentia est, tum etiam fortunæ. Sed & te aliquantò antè (ut spero) habebimus, & præterquam quòd reipublicæ consulere debemus, tamen tuæ dignitati ita favemus, ut omne nostrum consilium, studium, officium, operam, laborem, diligentiam, ad amplitudinem tuam conferamus. Ita facillimè & re-

1. *Ut possimus ad id, Reip. spiritum ducere.*] Vulgò: *ad id tempus*, sed eò tempus ut glossam eieci: sollicitatus auctoritate optimi codicis Palatini sexti, quicum facit unus ex Gulielmianis. nemo mihi peto inde irascitur. Paulò post quoque scripsi: *sed quum alia omnia*

mitti ad te arbitrabar: quandoquidem esset in Pal. sexto *quæ*, in codicibus aliis *quoniam* solum mutatione. Illud miror, Victorium edidisse: *sed quum quoniam alia omnia mitti*. vulgò *quando*. Gebhard.

& republica, quæ mihi castissima est, & amicitia nostra, quam sanctissimè nobis colendam puto, me intelligo satisfacturum. Furnium nostrum tanti à te fieri, quantum ipsius humanitas, & dignitas postulat, nec miror, & gaudeo: teque hoc existimare volo, quidquid in eum iudicii, officique contuleris, id ita me accipere, ut in me ipsum te putem contulisse.

CICERO PLANCO S.

M EUM studium honori tuo pro necessitudine nostra non defuisset, si aut tunc in senatum, aut honestè venire potuissem. Sed nec sine periculo quisquam liberè de republica sentiens versari potest in summa impunitate gladiatorum: nec nostræ dignitatis videtur esse, ibi sententiam de republica dicere, ubi me & melius, & propius audiant armati, quam senatores. Quapropter in privatis rebus nullum neque officium, neque studium meum desiderabis. ne in publicis quidem, si quid erit, in quo me interessè necesse sit, umquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuæ. In iis autem rebus, quæ nihilominus, ut ego absum, confici possunt: peto à te, ut me rationem habere velis & salutis, & dignitatis meæ.

CICERO PLANCO S. D.

C UM ipsum Furnium per se vidi libentissimè, tum hoc libentius, quòd illum audiens, te videbare audire. Nam & in te militari virtutem, & in administranda provincia iustitiam, & in omni genere prudentiam mihi tuam exposuit, & præterea mihi non ignotam in consuetudine, & familiaritate suavitatem tuam adiunxit: præterea summam erga se liberalitatem. Quæ omnia mihi iucunda, hoc extremum etiam gratum fuit. Ego, Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo vestra, antè aliquantò, quam tu natus es; amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua; confirmata jam ætate, familiaritatem cum studio meo, tum iudicio tuo constitutam. His de causis mirabiliter faveo dignitati tuæ, quam mihi tecum statuo habere communem. Omnia summa consecutus es, virtute duce, comite fortuna: eaque es adeptus adulescens, multis invidentibus, quos ingenio, industriaque fregisti. Nunc me amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse, si audies, omnem tibi reliquæ vitæ dignitatem ex optimo reipublicæ statu acquires. Scis profectò, (nihil enim te fugere potuit) fuisse quoddam tempus, cum homines existimarent, te nimis fervire temporibus: quod ego quoque existimarem te, si ea, quæ patiebaris, probare etiam arbitrarer. Sed cum intelligerem, quid sentiret, te arbitrari videre quid posses. Nunc alia ratio est. omnium rerum tuum iudicium est, idque liberum. Consul es designatus, optima ætate, summa eloquentia, maxima orbitate reipublicæ virorum talium. Incumbe, per deos immortales, in eam curam, & cogitationem, quæ tibi summam dignitatem, & gloriam afferat. Unus autem est, hoc præsertim tempore, per tot annos republica devexata, reipublicæ bene gerendæ cursus ad gloriam. Hæc amore magis impulsus scribenda ad te putavi, quam quòd arbitrarer te monitis, & præceptis egere. Sciebam enim, ex iisdem te hæc haurire fontibus, ex quibus ipsi haurerant. Quare modum faciam. Nunc tantum significandum putavi: ut potius amorem tibi ostenderem meum, quam ostentarem prudentiam. Interea, quæ ad dignitatem tuam pertinere arbitrabor, studiosè, diligenterque curabo.

PLANCIUS CICERONI.

G RATISSIMAE mihi tuæ litteræ fuerunt, quas ex Furnii sermone te scripsisse animadverto. Ego autem præteriti

temporis excusationem assero, quòd te profectum audieram: nec multò antè redisse scivi, quam ex epistola tua cognovi. Nullum enim in te officium, ne minimum quidem, sine maxima culpa videor posse præterire. in quo tuendo habeo causas plurimas, vel paternæ necessitudinis, vel inæ à pueritia observantiæ, vel tui erga me mutui amoris. Quare, mi Cicero, quod mea, tuaque patitur ætas, persuadeat tibi, te unum esse, in quo ego colendo patriam mihi constituerim sanctitatem. Omnia igitur tua consilia mihi non magis prudentia plena, quæ summa est, videntur, quam fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior. Quare si aut aliter sentirem, certè admonitio tua me reprimere; aut, si dubitarem, hortatio impellere posset, ut id sequerer, quod tu optimum putares. Nunc verò quid est, quod me in aliam partem trahere possit? Quæcumque in me bona sunt, aut fortunæ beneficio tributa, aut meo labore parta, etsi à te propter amorem carius sunt æstimata: tamen vel inimicissimi iudicio tanta sunt, ut præter bonam famam, nihil desiderare videantur. Quare hoc unum tibi persuade; quantum viribus eniti, consilio providere, auctoritate movere potuero, hoc omne reipublicæ semper futurum. Non est ignotus mihi sensus tuus: neque, si facultas, optabilis mihi quidem, tui præsentis esset, umquam à tuis consiliis discreparem; nec nunc committam, ut ullum meum factum reprehendere iure possis. Sum in expectatione omnium rerum, quid in Gallia citeriore, quid in urbe mense Januario geratur, ut sciam. Interim maximam hæc sollicitudinem, curamque sustineo, ne inter aliena vitia hæc gentes nostra mala suam putent occasionem. Quod si proinde, ut ipse mereor, mihi successerit: certè & tibi, cui maximè cupio, & omnibus viris bonis satisfaciam. Fac valeas, meque mutuò diligas.

CICERO PLANCO S.

BINAS à te accepi litteras eodem exemplo: quod ipsum Argumento mihi fuit diligentia tua. Intellexi enim te laborare, & ut ad me mihi expectatissima litteræ perferrentur. Ex quibus cepi fructum duplicem, mihi que in comparatione difficilem ad iudicandam, amoremne erga me tuum, an animum in reipublicam pluri æstimandum putarem. Est omnino patriæ caritas, meo quidem iudicio, maxima: sed amor, voluntatisque conjunctio plus certè habet suavitatis. Itaque commemoratio tua paternæ necessitudinis, benivolentiaque ejus, quam erga me à pueritia contulisses, ceterarumque rerum, quæ ad eam sententiam pertinebant, à incredibilium mihi lætitiarum attulerunt. Rursus declaratio animi tui, quem haberes de republica, quemque habiturus esses, mihi erat incunctissima. eoque major erat hæc lætitia, quòd ad illa superiora accedebat. Itaque te non hortor solum, mi Plance, sed planè etiam oro, quod feci his litteris, quibus tu humanissimè respondisti, ut tota mente, omnique animi impetu in reipublicam incumbas. Nihil est, quod tibi majori fructui, gloriæque esse possit: nec quidquam ex omnibus rebus humanis est præclarior, aut præstantior, quam de republica bene mereri. Adhuc enim patitur tua summa humanitas, & sapientia, me, quod sentiam, liberè dicere. Fortuna suffragante videris res maximas consecutus: quod quamquam sine virtute non potuisses; tamen ex maxima parte, ea, quæ es adeptus, fortunæ, temporibusque tribuuntur. His temporibus difficillimis reipublicæ, quidquid subveneris, id erit totum, & proprium tuum. Incredibile est omnium civium, latronibus exceptis, odium in Antonium. Magna spes in te, & in tuo exercitu magna expectatio. Cujus, per deos, gratiæ, gloriæque cave tem-

2. Te si ea, quæ patiebaris, probare etiam arbitrarer. Rectè sic Pall. Hittorpianus, editio prisca ac Victorii. Intricatus editiones, si te ea, quæ patiebaris, probasse etiam arbitrarer. Mox scripsi: per tot annos rep. devexata: quæ scriptura est in Palat. sexto, editione Victorii. Palat. verò, primus, editio vetusta; sextus ad exteriorem oram, duo Gulesmiani deserta. Editiones devexata. Iterum post, ex duobus Palatinis, Hittorpiano, editione Victorii factæ antiquæ excudendum iussu; quam quòd te arbitrarer monitis & præceptis meis egere. Gebli.

3. Ut ad me mihi expectatissima litteræ perferrentur. Ita Palatinus primus, Hittorpianus, editio primaria ac Victorii: quibus tamen omnibus præpono scripturam Palatini texti: ut ad me expectatissima litteræ ferrentur. vulgò: ad me tue expectatissima. Idem.

4. Incredibilem mihi lætitiarum attulerunt. Ita Palat. primus, Stewech. Hittorpianus, editio prima, Victorii. Palatinus sextus, protulerunt, quod non negligendum esse iudico. Lamb. suo more, sortè ex obsequentissimis libris suis, qui nulli sunt, legit attuleras. vulgò attulit. Lincis aliquot interjacetibus, Palatinus primus. Ste-

tempus amittas. Sic moneo, ut filium: sic faveo, ut mili: sic hortor, ut & pro patria, & amicissimum.

6

CICERO PLANCO.

QUAE locutus est Furnius noster de animo tuo in republicam, ea gratissima fuerunt senatui, populoque Romano probatissima. quae autem recitatae litterae sunt in senatu, nequaquam consensuere cum Furnii oratione visae sunt. Pacis enim auctor eras, cum collega tuus, vir clarissimus, à foedissimis latronibus obsideretur: qui aut postitis armis pacem petere debent; aut, si pugnantes eam postulanti, victoria pacem non pacatione parandi est. Sed de pace littera vel Lepidi, vel tuae, quam in pattem acceptae sunt, ex viro optimo, fratre tuo, & ex C. Furnio poteris cognoscere. Me autem impulit tui caritas, ut, quamquam nec tibi ipsi consilium deesset, & fratris, Furnique benevolentia, fidelisque prudentia tibi praesto esset futura, vellem tamen meae quoque auctoritatis, pro plurimis nostris necessitudinibus, praecipuum ad te aliquod pervenire. Crede igitur mihi, Plance, omnes, quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis, (es autem adeptus amplissimos) eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi Romani, & cum senatus auctoritate conjunxeris. Sejunge te, quaso, aliquando ab iis, cum quibus te non tuum iudicium, sed temporum vincula conjunxerunt. Complures in perturbatione reipublicae consules dicti: quorum nemo consularis habitus, nisi qui animo exstitit in reipublicam consularis. Talem igitur te esse oportet, qui primum te ab impiorum civium, tui dissimiliorum, societate sejungas: deinde & senatui, bonique omnibus auctorem, principem, ducem praebes: postremo, ut pacem esse iudices non in armis postis, sed in abjecto armorum, & servitutis metu. Haec si & ages, & senties, tum eris non modo consul, & consularis, sed magnus etiam & consul, & consularis. sin aliter: tua in istis amplissimis nominibus honorum, non modo dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas. Haec, impulsus benevolentia, scripsi paulo severius: quae tu in expediendo in ea ratione, quae te digna est, vera esse cognosces. D. XII kal. Aprilis.

7

PLANCO CICERONI.

PLURA tibi de meis consiliis scribere in, rationemque omnium rerum reddere verbosius, quod magis iudicares, omnia me reipublicae praestitisse, quae & tua exhortatione excepisti, & mea affirmatione tibi recepi, (non minus enim à te probari, quam diligere semper volui: nec te magis in culpa defensorum mihi paravi, quam praedicatorum meritorum meorum esse volui) sed brevior me dux res faciunt: una, quod publicis litteris omnia sum persecutus: altera, quod M. Varifidium, equitem Romanum familiarum meum, ipsum ad te transire iussi, ex quo omnia cognoscere posses. Non, mediis fidis, mediocri dolore afficiebar, cum alii occupare possessionem laudis viderentur: sed usque mihi temperavi, dum perducere eum, ut dignum aliquid & consulatu meo, & vestra expectatione efficerem. Quod spero, si me fortuna non feclerit, me consecuturum: ut in maximo praesidio reipublicae non fuisset, & nunc sentiant homines, & in posterum memoria teneant. A te peto, ut dignitatis meae suffrageris: & quarum rerum spe ad laudem me vocasti, harum fructu in reliquum facias alacriorem. Non minus posse te, quam velle, exploratum mihi est. Fac valeas, meque mutuo diligas.

PLANCO IMP. CONS. DES. S. D. COSS. PR. TRIB. PLEB. SEN. POP. PL. Q. R.

SI cui forte videor diutius & hominum expectationem, & spem reipublicae de mea voluntate tenuisse suspensam: huic prius excusandum me esse arbor, quam de infeliquenti officio quidquam ulli pollicendum. Non enim praeteritam culpam videri volo redemisse: sed optima mentis cogitata jam pridem, maturo tempore enuntiare. Non me praeteribat, in tanta sollicitudine hominum, & tam perturbato statu civitatis, fructuosissimam esse professionem bonae voluntatis: magnosque honores ex ea re complures consecutos videbam. Sed, cum in eum casum me fortuna demississet, ut aut celeriter pollicendo magna in spe ad proficiendum impedimenta opponerem; aut, si in eo mihi temperavissim, majores occasiones ad opitulandum haberem: expeditus iter communis salutis; quam mea laudis, esse volui. Nam quis in ea fortuna, quae mea est, & ab ea vita, quam in me cognitam hominibus arbitror, & cum ea spe, quam in inanibus habeo, aut sordidum quidquam pati, aut perniciosum concupiscere potest? Sed aliquantum nobis temporis, & magni laboris, & multae impense opus fuerunt, ut quae reipublicae bonis omnibus polliceremur, exitu praestaremus: neque ad auxilium patriae nudi cum bona voluntate, sed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis, magnis saepe praemiis sollicitatus, ut ab republica potius moderata, quam ab uno infinita speraret. Confirmandae complures civitates, quae superiore anno largitionibus, concessionibusque praemiorum erant obligatae: ut & illa vana parent, & eadem à melioribus auctoribus petenda existimarent. Elicienda etiam voluntates reliquorum, qui finitimis provinciis, exercitibusque praefuerunt: ut potius cum pluribus societatem defendendae libertatis inirent, quam cum paucioribus funestam orbi terrarum victoriam partiremur. Muniendi verò nosmetipsi sumus, aucto exercitu, auxiliisque multiplicatis: ut, cum praeremus sensus aperte, tum etiam, invitatis quibusdam, sciri, quid defensori essent, non esset periculosum. Ita nunquam dissidebor, multa me, ut ad effectum horum consiliorum pervenirem, & simulasse invitum, & dissimulasse cum dolore: quod praematura denuntiatio boni civis imparati, quam periculosa esset, ex casu collega videbam. Quo nomine etiam C. Furnio legato, viro forti atque strenuo, plura etiam verbo, quam scriptura, mandata dedimus: ut & tediis ad vos perferrentur, & nos essemus tutiores: quibusque rebus & communem salutem muniri, & nos armari conveniret, praecipimus. Ex quo intelligi potest, curam reipublicae summam defendendam jam pridem apud nos excubare. Nunc, cum deum benignitate ab omni te sumus paratior, non solum bene sperare de nobis homines, sed exploratè iudicare volumus. Legiones habeo v sub signis, & sua fide, virtuteque reipublicae conjunctissimas, & nostra liberalitate nobis obsequentes. Provinciam, omnium civitatum consensu, paratissimam, & summa contentione ad officia certantem: equitatus, auxiliorumque tantas copias, quantas haec gentes ad defendendam suam salutem, libertatemque conficere possunt. Ipse ita sum animo paratus, vel provinciam tuere, vel ire quo reipublica vocet, vel tradere exercitum, auxilia, provinciamque: ut vel omnem impetum belli in me convertere non recitem, si modo me casu aut confirmare patriae salutem, aut periculum possum morari. Haec si jam expeditis omnibus rebus, tranquilloque statu civitatis

pol-

Stewech. atque impressio prima scribunt: quod tibi majoris fructus gloriae esse possit. In sine Epistolae, Palatinus primus, tres Guliellino consulti mis. sic hortor, ut & proprium & amicissimum. quemadmodum quoque est in editionum primaria: ad cujus oram hanc lectionem adpinxit Egnatius: Sic hortor & pro patriis propinquum & amicissimum. Gebh.

5. Sed aliquantum nobis temporis & magni laboris, & multae impense opus fuerunt. Vulgo correxerunt, opus fuit: puto quia eos non obvia statim offendunt & ad temere mutandum praecipios aequat. Ita habet Palat. primus, sextus, Varieanus, tres Guliell-

miani: & Hittorpius. Lambinus quoque hic tacere potuisset: Immane quantum homo temerarius est! post statim ex Pall. quatuor Guliellmiani, editione principe, scripsi, Elicienda, non, ut vulgatur, allicienda. Idem.

6. Funestam orbi terrarum victoriam partiremur.] Ita Palatinus sextus, Hittorpius, Victorii editio. Palatinus verò primus, Stewechianus, editio princeps, patere, unde Guliellmianus, fortè, potiremur: sed nihil opus ad hanc nostram. vulgo, pararemus ex glossa: alii pareremus, quod probat Lambinus, habet sibi. Idem.

polliceor : in damno meæ laudis , reipublicæ commodo lætabor. sin ad societatem integerrimorum & maximorum periculorum accedam ; consilia mea æquis iudicibus ab obtræctione invidorum defendenda commendo. Mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in reipublicæ incolumitate satis magnus est paratus. Eos verò , qui meam auctoritatem , & multò magis vestram fidem secuti , nec ulla spe decipi , nec ullo metu terri potuerunt , ut commendatos vobis habeatis , petendum videtur.

PLANCIUS CICERONI , S.

NIHIL me tibi temerè , aut te ceteris de me frustra recepisse lætor. Certè hoc majus habes testimonium amoris mei , quo maturius tibi , quàm ceteris , consilia mea volui esse nota. In dies verò meritorum meorum fieri accessiones , prævidere te spero : cogniturum magis recipio. Quod ad me attinet , mi Cicero (ita ab imminenti malis reipublica me adjuvante liberetur) sic honores , præmiaque vestra suspicio , conferenda certè cum immortalitate , ut sine his nihil de meo studio , perseverantiaque sin remissurus. Nisi in multitudine optimorum civium impetus animi mei fuerit singularis , & opeta præcipua : nihil ad meam dignitatem accedere volo suffragatione vestra. Concupiscio autem nihil mihi : contra quod ipse pugno , & temporis , & rei te moderatorem facile patior esse. Nihil aut ferò , aut exiguè à patria civi tributum potest videri. Exeritum a. d. sextum kal. Majas Rhodanum trajeci , magnis itineribus. Vienna equites mille via breviori præmisi. Ipse , si ab Lepido non impediatur , celeritate satisfaciam. ⁷ si autem itineri meo se opposuerit , ad tempus consilium capiam. Copias adduco & numero , & genere , & fidelitate firmissimas. Te , ut diligas me , si mutuo te facturum scis , rogo. Vale.

CICERO PLANCO.

ETSI satis ex Furnio nostro cognoram , quæ tua voluntas , quod consilium de republica esset : tamen , tuis litteris lectis , liquidius de toto sensu tuo judicavi. Quamobrem , quamquam in uno prælio omnis fortuna reipublicæ disceptat ; quod quidem , cum hæc legeres , jam decretum arbitrabar fore : tamen ipsa fama , quæ de tua voluntate percrebruit , magnam es laudem consecutus. Itaque si consulem Romæ habuissimus , declaratum esset ab senatu cum tuis magnis honoribus , quàm gratus esset conatus , & apparatus tuus. Cujus rei non modo non præterit tempus : sed ne maturum quidem etiam nunc , meo quidem iudicio , fuit. Is enim denique honos mihi videri solet , qui non propter spem futuri beneficii , sed propter magna merita claris viris defertur , & datur. Quare , sit modo aliqua reipublica , in qua honos elucere possit ; omnibus , mihi crede , amplissimis honoribus abundabis. Is autem , qui verè appellari potest honos , non invitamentum ad tempus , sed perpetua virtutis est præmium. Quamobrem , mi Planco , incumbere toto pectore ad laudem ; subveni patriæ ; optulare collegæ ; omnium gentium consensum , & incredibilem conspitationem adjuva. Me tuorum consiliorum adiutorem , dignitatis fautorem , omnibus in rebus tibi amicissimum , fidelissimumque cognosces. Ad eas enim causas , quibus inter nos amore sumus , officis , vetustate conjuncti , patriæ caritas accessit : eaque effecit , ut tuam vitam anteferrem meæ. III kalendas Aprilis.

PLANCIUS CICERONI.

IMMORTALES ago tibi gratias , agamque dum vivam. nam relaturum me , affirmare non possum. Tantis enim tuis of-

ficiis non videor mi respondere posse : nisi fortè (ut tu gravissimè , disertissimèque scripisti) ita sensurus es , ut me referre gratiam putes , cum memoria tenebo. Si de filii tui dignitate esset actum , amabilis certè nihil facere potuissis. Primæ tuæ sententiæ infinitis cum muneribus ; posteriores , ad tempus , arbitriumque amicorum meorum compositæ ; oratio assidua , & perpetua de me jurgia cum obtræctoribus propter me , notissima mihi sunt. non mediocriter adhibenda mihi est cura , ut reipublicæ me civem dignum tuis laudibus præstem ; in amicitia tua memorem , atque gratum. Quod reliquum est , tuum munus tuere : & me , si , quem esse voluisti , eum exitu , rebulque cognoscis , defende , ac suscipe. Cum Rhodanum copias trajecissem , fratremque cum tribus millibus equitum præmisissem , ipse iter ad Mutinam dirigerem : in itinere , de prælio factò , Brutoque , & Mutina obfisione liberatis , audi vi. Animadverti , nullum alium receptum Antonium , reliquiasque , quæ cum eo essent , habere , nisi in his partibus : dualque ei spes esse propositas ; unam Lepidi ipsius , alteram exercitus. Quod quædam pars exercitus non minùs furiosa est , quàm qui cum Antonio fuerunt , equitatum revocavi. Ipse in Allobrogibus consisti , ut proinde ad omnia paratus essem , ac res moneret. Si nudus huc se Antonius conferret : facile mi videor per me sustinere posse , remque publicam ex vestra sententia administrare , quamvis ab exercitu Lepidi recipiatur. si verò copiarum aliquid secum adducet ; & , si decima legio veterana , quæ nostra opera revocata cum reliquis est , ad eundem furorem redierit : tamen , ne quid detrimenti fiat , dabitur opera à me ; idque me præstaturum spero , dum istinc copias trajiciantur , conjunctæque nobiscum facilius perditos opprimant. Hoc tibi spondeo , mi Cicero , neque animum , nec diligentiam mihi desaturam. Cupio mehercules nullam residuum sollicitudinem esse. Sed si fuerit , nec animo , nec benivolentiæ , nec patientiæ cuiusquam , pro vobis cedam. Do quidem ego operam , ut etiam Lepidam ad hujus rei societatem incitem : omniaque ei obsequia polliceor , si modo rempublicam respicere voler. Utor in hac re adiutoribus , interpretibusque , fratre meo , & Laterense , & Furnio nostro. Non me impediunt privarum offensiones , quo minùs pro reipublicæ salute , etiam cum inimicissimo consentiam. Quod si nihil proficere , nihilominùs maximo sum animo : & majore fortasse cum mea gloria vobis satisfaciam. Fac valeas , meque mutuo diligas.

CICERO PLANCO.

ETSI reipublicæ causa maxime gaudere debeo , tantum ei te præsidii , tantum opis attulisse extremis pænè temporibus : tamen ita te victorem complectar , republica recuperata , ut magnam partem mihi lætitiæ tua dignitas afferat , quam & esse jam , & futuram amplissimam intelligo. Cave enim putes ulla unquam litteras graviores , quàm tuas , in senatu esse recitatas. Idque contigit cum meritorum tuorum in rempublicam eximia quadam magnitudine , tum verborum , sententiarumque gravitate. Quod mihi quidem minime novum , qui & te nossem , & tuarum ⁹ litterarum ad me missarum promissa meminissim , & haberem à Furnio nostro tua penitus consilia cognita. sed senatui majora visa sunt , quàm erant expectata : non quò unquam de tua voluntate dubitasset , sed nec , quantum facere posses , nec quoad progredi velles , exploratum satis habebat. Itaque cum a. d. vii idus Aprilis , manè mihi tuas litteras M. Vatissidius reddidisset , easque legissem , incredibili gaudio sum elatus : cumque magna multitudo opti-

motum

7. *Prævidere spero.*] Non video , quid hæc agat vulgatum *pervidere* : nostram & res & quatuor mss. Palatinis primus , sextus , Hittorpianus , Stewechianus , prisca editio. Initio epistolæ delevi verbum *scripsisse* instantibus illud Palatinis , Stewechiano , Hittorpiano , Vaticano , & Victoriana editione. *Cebb.*

8. *Si autem itineri meo se opposuerit.*] Elegantissima lectio usurpata Victorio , & ex Vaticano codice eruta. Vulgò : *sin autem in itinere meo se opposuerit*. in fine epistolæ edidi : *Si mutuo te facturum scis* ex Palatinis , Vaticanis excerptis , editione principis ac Victoriana. Aliàs visitur : *si mutuo te facturum id scis*. Idem.

9. *Litterarum ad me missarum promissa meminissim.*] Tuentur hanc

contra Rhodiginum & Victorius , & duo Palatini , optimi codices. Et mihi nullo modo videtur aliquid mutandum. Primonemita tamen editio , *promissa* , & Stewechianus codex : *promissa meminissim* : quæ addidimus , non ut Rhodiginum , quem novimus mirificum emendationum & explicationum cocum omnia jura confundentem , adjuvemus : sed ut diversitatem hanc à libris esse constaret , quam in suis non invenerat post Politianum doctissimus Hetruricus suæ. Paulò post duo Palatini , prima editio , Peckio excerpta , Stewech. *senatui majora visa sunt , quàm erant spectata*. ut Epistola 14. Pall. duo Gulielmii : *equidem spectabam jam tuas litteras*. Idem.

morum virorum, & civium in domo deduceret, feci continuo omnes participes meæ voluptatis. Interim ad me venit Munatius plater, ¹⁰ ut confuerrat: at ego ei litteras duas: nihil dum enim sciebat. nam ad me primum Varius: idque sibi à te mandatum esse dicebat. Paulo post idem mihi Munatius eas litteras legendas dedit, quas ipsi miserat, & eas, quas publicè. Placuit nobis, ut statim ad Cornutum pratorum urbanum litteras deferretis: qui, quod consules aberant, consulare manus sustinebat more urorum. Senatus est continuo convocatus, frequensque convenit propter famam, atque expectationem tuarum litterarum. Recitatis litteris, oblata religio Cornuto est, pullariorum admonitu, non satis diligenter cum suspiciis operam dedisse. Idque à nostro collegio comprobatum est. Itaque res dilata est in posterum. Eo autem die magna mihi pro tua dignitate contentio cum Servilio: qui cum gratia effecisset, ut iua sententia prima pronuntiaretur, frequens cum senatus reliquit, & in alia omnia discessit: meæque sententiæ, quæ secunda pronuntiata erat, cum frequenter assentiretur senatus, rogatu Servilii P. Titius intercessit. Res in posterum dilata. Venit paratus Servilius, Jovi ipsi iniquus; & cuius in templo res agebatur. Hunc quemadmodum frugerim, quantaque contentione Titium intercessorem abiecerim; & aliorum te litteris malo cognoscere. Unum hoc ex meis: senatus gravior, constantior, amicior tuis laudibus esse non potuit, quam tum fuit. Nec verò tibi senatus amicior, quam cuncta civitas. Mirabiliter enim populus Romanus universus, & omnium generum, ordinumque consensus ad liberandam rempublicam conspiravit. Perge igitur, ut agis, nomenque tuum commenda immortalitati: atque hæc omnia, quæ habent speciem gloriæ, collecta inimicissimis splendoris insignibus, contemne, ¹¹ brevia, fucata, caduca existima. Verum decus in virtute positum est, quæ maximè illustratur magnis in rempublicam meritis. Eam facultatem habes maximam, quam quam complexus es, & tenes, perice, ut ne minus republica tibi, quam tu republicæ debeas. Me tuæ dignitatis non modò fautorem, sed etiam amplificatorem cognosces. Id cum republicæ quæ mihi vita est mea carior, tum nostræ necessitudini debere me iudico. Atque in his curis, quas contuli ad dignitatem tuam, cepi magnam voluptatem, quòd bene cognita mihi T. Munatii prudentiam, & fidem, magis etiam perpexi in eius incredibili erga te benivolentia, & diligentia. III idus Apriles.

CICERO PLANCO.

¹³ UT primum potestas data est augendæ dignitatis tuæ, nihil prætermisi in te ornando, quod positum est aut in præmio virtutis, aut in honore verborum. Id ex ipso senatus consulto poteris cognoscere. ita enim est perscriptum, ut à me de scripto dicta sententia est: quam senatus frequens sequutus est summo studio, magnæque consensu. Ego quamquam ex tuis litteris, quas mihi misisti, perpexeram te magis iudicio bonorum, quam insignibus gloriæ delectari: tamen considerandum existimavi, etiam si tu nihil postulares, quantum tibi à republica deberetur. Tu contemes extrema cum primis. Qui enim M. Antonium oppresserit, is bellum confecerit. Itaque Homerus non Ajacem, nec Achillem, sed Ulyssæm appellavit *πολιτιφιλον*.

CICERO PLANCO, S.

¹⁴ GRATAM famam biduo ante victoriam, de subsidio tuo, de studio, de celeritate, de copiis! Atque etiam

hostibus suis, spes omnis in te est. Fugisse enim ex prælio Mutinensi dicuntur notissimi latronum duces. Est autem non minus gratum extrema delere, quam prima depellere. Equidem spectabam jam tuas litteras, idque cum multis. Sperabamque etiam, Lepidum reipublicæ temporibus admonitum, tecum, & reipublicæ satis esse facturum. In illam igitur curam incumbere, mi Plance, ut ne quæ scintilla terrerimi belli relinquatur. Quod si erit factum: & rempublicam divino beneficio affeceris, & ipse æternam gloriam consequere. D. III non. Maj.

PLANCO CICERONI.

15

HIIS litteris scriptis, quæ postea accidissent, scire te, ad rempublicam putavi pertinere. Sedulitas mea, (ut spero) & mihi, & reipublicæ tulit fructum. Namque assiduus interuentis cum Lepido egi, ut, ommissa omni contentione, reconciliataque voluntate nostra, communi consilio reipublicæ succurreret: se, liberos, urbemque pluris, quam nunc perditum, abjectumque latronem putaret: obsequioque meo, si ita faceret, ad omnes res abuteretur. Profeci itaque per Latentem interueniunt. fidem mihi dedit, se Antonium, si prohibere provincia sua non potuisset, bello persecuturum: me, ut venirem, copiasque conjungerem, rogavit: eoque magis, quòd & Antonius ab equitatu firmus esse dicebatur, & Lepidus ne mediocrem quidem equitatum habebat. Nam etiam ex paucitate ejus, non multis antè diebus, decem, qui optimi fuerant, ad me transferunt. Quibus rebus ego cognitis, cunctatus non sum; in cursu bonorum consiliorum Lepidum adjuvandum putavi. Adventus meus quid profecturus esset, vidi: vel quòd equitatu meo persequi, atque optime reequitatum ejus possem: vel quòd exercitus Lepidi eam partem, quæ corrupta est, & ab republica alienata, & corrigere, & coecere præsentia mei exercitus possem. Itaque in Isara, flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte uno die factò, exercitum a. d. quartum idus Maji traduxi. Cum verò mihi nuntiatum esset, L. Antonium præmissum cum equitibus, & cohortibus ad Forum Julii venisse: fratrem cum equitum quattuor millibus, ut occurreret ei, misi a. d. v idus Maji. Ipse maximis itineribus cum quattuor legionibus expeditis, & reliquo equitatu subsequar. Si nos mediocri modo fortuna reipublicæ adjuverit: & audacia perditurum, & nostræ sollicitudinis hic finem reperiemus. Quòd si latro, præcognito nostro adventu, rursus in Italiam se recipere cœperit, Bruti erit officium, occurrere ei: cui scio nec consilium, nec animum defuturum. Ego tamen, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam, qui sequatur, Italiam à vastatione defendat. Fac valeas, meque mutuo diligas.

CICERO PLANCO.

16

NIHIL post hominum memoriam gloriosius, nihil gratius, ne tempore quidem ipso opportunius accidere vidi, quam tuas, Plance, litteras. Redditæ sunt enim frequenter senatu Cornuto, cum is frigidus sanè, & inconstans recitasset litteras Lepidi. sub eas statim recitatæ sunt tuæ, non sine magnis quidem clamoribus. Cum rebus enim ipsis essent & studiis, beneficiisque in rempublicam gratissimæ: ¹² tum erant gravissimis verbis, & sententiis. Flagitare senatus institit Cornutum, ut referret statim de tuis litteris. Ille se considerare velle. Cùm ei magnum convicium fieret cuncto à senatu, quinque tribuni plebei reulerunt. Servilius rogatus, rem distulit. ego eam sententiam dixi, cui sunt assensu adunum.

ca

10. Ut confuerrat: at ego ei litteras tuas: nihil dum etc.] Ita Pall. Stewech. Historian. in rifea editio. Vulgò: ut confuerrat, & ego ei litteras tuas dedi. paullo item post ex Palatino sexto & Historiano edidi: quas ipsi miserat, quas publicè, licet publicetur; & eas quas publicè. Delevi itidem ex eisdem libris *quòd nobis*. Iterum nox libentius legentem ex duobus Guelmianis, *senatus continuo convocatus*, sequens convenit recitis voculis nihil. Gebb.

11. Brevia, fucata, caduca existima.] Elegantiores mihi gratia acent ob restitutum hunc ex Palatino sexto locum: sic enim extertis litteris, syllabis, conceptum habet. Historpii quoque liber

fucata agnoscit. Palatinus verò primus, *ingatoria*. vulgò, *brevia*, *fugacia* & *caduca existima*. superius statim edidi ex Pall. duobus Guelmianis, editione Victorii, *quæ habent speciem gloriæ collecta inanissimis splendoris insignibus*. ut argum lectionem Lambini assententis, ex binis, ut ait, Memmianis coll. Nam ex inanissimis. inferius verò mihi placet Palatini & Stewechiani scriptura, *quam complexus es, tene, persee*. Idem.

12. Tum erant gravissimis verbis & sententiis. Flagitare.] Alii *sententiis plena*. Lambinus *perscripta*, pro *plena*, sed illud vocabuli subditivum & Ciceronis non esse fatetur; rejiciendum tamen aut negli-

ea quæ fuerit, ex senatus consulto cognoscere. Tu, quamquam consilio non eges, vel abundas potius, tamen hoc animo esse debes, ut nihil hoc reicias: neve in rebus tam subitris, tamque angustis à senatu consilium petendum putes. Ipse tibi sis senatus. quocumque te ratio reipublicæ ducet, sequare. Cures, ut antè factum aliquid à te egregium audiamus, quam futurum putarimus. Illud tibi promitto, quidquid à te erit factum, id senatum non modò ut fideliter, sed etiam ut sapienter factum, comprobaturum.

PLANCUS CICERONI.

17 ANTONIUS id. Maji ad Forum Julii cum primis copiis venit. Ventidii bidui spatio abest ab eo. Lepidus ad Forum Voconii castra habet: qui locus à Foro Julii quattuor, & viginti millia pass. abest: ibique me expectare constituit, quemadmodum ipse mihi scripsit. Quod si omnia mihi integra & ipse, & fortuna servaverit: recipio vobis, celeriter me negotium ex sententia confecturum. Fratrem meum, assiduis laboribus, concursationibusque confectum, graviter se habuisse, antea tibi scripsi: sed tamen cum primum posse ingredi cœpit, non magis sibi, quam reipublicæ se convalescere existimans, ad omnia pericula princeps esse non recubabat. Sed ego cum non solum hortatus sum, verum etiam coegi istò proficisci: quod & illa valetudine magis conficere se, quam me juvare posset in castris: & quòd acerbissimo interitu consilium rempublicam nudatum, tali cive prætorè in urbanis officiis indigere existimabam. Quod si qui vestrum non probabit, mihi prudentiam in consilio defuisse sciat, non illi erga patriam fidelitatem. Lepidus tamen, quod ego desiderabam, fecit, ut Apellam ad me mitteret, quo obfide, fide illius, & societatis in republica administranda uterer. Studium mihi sum L. Gellius, de tribus fratribus Segavianis probavit: quo ego interprete novissimè ad Lepidum sum usus. Amicum cum reipublicæ cognoscere videor: libenterque ei sum testimonio, & omnibus ero, qui bene merentur. Fac valeas, meque mutò diligas, dignitatemque meam, si mereor, tuearis, sicut adhuc singulari cum benevolentia fecisti.

PLANCUS CICERONI.

18 QUID in animo habuerim, cum Lavus, Nervaque discesserunt à me, & ex litteris, quas ei dedi, & ex ipsis cognoscere potuisti, qui omnibus rebus, consiliiisque meis interfuerunt. Accidit mihi, quod homini pudenti, & cupido satisfaciendi reipublicæ bonisque omnibus accidere solet: ut consilium sequeretur periculosum magis, dum me probarem, quam tutum, quòd habere posset obrestitutionem. Itaque post discessum legatorum, cum binis continuis litteris & Lepidus me, ut venirem, rogaret, & Laterensis multò etiam magis propè implorans obtestaretur: non ullam rem aliam extimulens, quam eandem, que mihi quoque facit timorem, varietatem, atque infidelitatem exercitus ejus: non dubitandum putavi, quin succurrerem, meque communi periculo offerrem. Sciebam enim, & cautius illud erat consilium, expectare me ad Isaram, dum Brutus trajiceret exercitum; & cum collega consentiente, sicut milites faciunt, hostibus obviam ire. Tamen si quid Lepidus bene sentiens, detrimenti cepisset, hoc omne assignatum iri aut pertinaciz meæ, aut timori videbam, si aut hominem offensum mihi, conjunctum cum

republica non sublevassent: aut ipse à certamine belli tam necessarii me removissent. Itaque potius periclitari volui, si possem mea presentia & Lepidum tueri, & exercitum facere meliorem, quam nimis cautus videri. Sollicitiorem certè hominem non suis contractis, neminem puto fuisse. Nam, quæ res nullam habebat dubitationem, si exercitus Lepidi abiret: ea nunc magnam affert sollicitudinem, magnumque habet casum. Mihi enim si contigisset, ut prior occurrerem Antonio, non mehercules horam constitisset: tantum ego & mihi confido, & sic periculosas illius copias, Ventidique Mulionis castra despicio. Sed non possum non exhorrescere, si quid intra cutem subest vulneris, quod prius nocere potest, quam sciri, curatique possit. Sed certè nisi uno loco me tenerem, magnum periculum ipse Lepidas, magnum ea pars exercitus adiret, quæ bene de republica sentit. Magnam etiam perdit hosces accessionem sibi fecissent, si quæ copias à Lepido abstraxissent. Quæ si adventus meus represerit, agam gratias fortunæ, constantique meæ, quæ ad hanc experientiam excitavit. Itaque a. d. xii kalend. Jun. ab Isara castra movi: contem tamen, quem in Isara feceram, castris duobus ad capita positis, reliqui: prasidiique ibi firma posui, ut venienti Bruto, exercituique ejus sine mora transitus esset paratus. Ipse, ut spero, diebus octo, quibus has litteras dabam, cum Lepidi copiis me conjungam.

CICERO PLANCO.

QUAMQUAM gratiarum actionem à te non desiderabam, cum te re ipsa, atque animo scirem esse gratissimum: tamen (fatendum est enim) fuit ea mihi perjudicanda. sic enim vidi, quasi ea, quæ oculis cernuntur, me à te amari. Dices, quid antea? Semper equidem, sed numquam illustrius. Litteræ tuæ mirabiliter gratæ sunt senatui, cum rebus ipsis, quæ erant gravissimæ, & maximæ, fortissimi animi, summiq; consilii: tum etiam gravitate sententiarum, atque verborum. Sed, mi Plance, incumbe, ut belli extrema pericipias. in hoc erit summa & gratia, & gloria. Cupio omnia reipublicæ causa: sed, mehercules, in ea conservanda jam defatigatus, non multò plus patriæ faveo, quam tuæ gloriæ: cujus maximam facultatem tibi dii immortales, ut spero, dedere: quam complectere, obsecro. Qui enim Antonium oppresserit, is hoc bellum teterrimum, periculosissimumque confecerit.

CICERO PLANCO.

ITA erant omnia, quæ istinc afferbantur, incerta, ut, quid ad te scriberem, non occurreret. Modò enim quæ vellemus de Lepido, modò contra nuntiabantur. De te tamen fama constans, nec decipi posse, nec vinci: quorum alterius fortuna partem habet quandam; alterum, proprium est prudentiæ ut. Sed accepi litteras à collega tuo, datas idibus Majis: in quibus erat, te ad se scripsisse, à Lepido non recipi Antonium. Quod erit certius, si tu ad nos idem scripseris. sed minus aude fortasse propter incertam latitiam litterarum superiorum. Verum, ut errarem, id Plance voluisti (quis enim id effugerit?) sic decipi te non potuisse, quis non videt? Nunc verò etiam jam erroris causa sublata est. Culpæ enim illa, bis ad eundem, vulgari reprehensa proverbio est. Sin, ut scripsisti ad collegam, ita se res habet, omni cura liberati sumus: nec tamen erimus prius, quam ita esse tu nos feceris certiores. Mea qui-

negligendum non arbitrat. Quid non Tulliana in Tullio? stuporem hominis! Abdicant id certe Pall. Stewech. Hirtorp. Vatie. atque dudum Victorius. sicut & illud ait vel dicit statim post. Gebb.

13. Quo obfide fide illius & societatis. Ita Palatinus primus. Sextus tantum, fidei, sed cum nota expunctionis elementis. Miror improbitatem Lambini, qui hoc loco Victorii emendationem verissimam & eruditissimam, quam omnia alia ejusdem viscatis suis unguis abstulerit, ignoravit. O litteræ, o humanitas, sic vos soletis homines immutare! Quid multis? Ita quoque Vaticanæ excerpta. vulgus, imperitiaz suæ vesicantis obliquavit: fide illius & societate &c. Mox statim lego ex Victorii editione & Palatino primo. studium mihi suum L. Gellius, de tribus fratribus Segavianis probavit: cum sextus habeat: In eâ re studium mihi suum L. Gellius a. t. fr. eganiano. Vaticanus: studium mihi L. Gellius. editiones verò: su-

dium in ea re suum mihi L. Gellius de tribus fratribus Segavianis. Idem.

14. Si quid intra cutem subest vulneris. Delicium quondam suæ Galliæ: Cl. Puteanus, malebat ulceris; jureque præterea carpit Lambinum, paulò ante reponentem; & hominem rationibus suis male contractis, plaed contra Plancei sententiam. Idem.

15. Verum, ut errarem, id Plance voluisti. Defendat vulgatam & amplectatur Lambinus: verum ut errare, mi Plance, posuisti, mihi illa potior est, quam reperi in Palatino primo (nam in sexto aliquot harum epistolarum defunt, & Vaticanæ excerptis: quam cum sic in Mediceo incidisset Eguatius, legebat: Verum ut errans id Plance voluisti, qui enim id te fugeret, aut sic decipi te non potuisse quis non videt. Additque sensum esse ironicum & à contrario. Idem.

quidem, ut a te sapius scripsi, hæc sententia est: Qui reliquias hujus belli opprimerit, eum totius belli confectorem fore; quem te & opto esse, & confido futurum. Studia mea erga te, quibus certe nulla esse majora poterunt, tibi tam grata esse, quam ego putavi fore, minimè miror, vehementerque lator. Quæ quidem tu si recte istic erit, majora, & graviora cognosces. Quarto kalendas Junias.

PLANCUS CICERONI.

PUDERET me instantiâ mearum litterarum, si non hæc ex aliena levitate penderent. Omnia feci, quare Lepido conjuncto ad rempublicam defendendam, minore sollicitudine vestra, perditis resistere. Omnia ei & petenti recepi, & ultid pollicitus sum, scripsique tibi biduo antè, confidite me, bono Lepido esse usurum, communique consilio bellum administraturum. Credidi chirographis ejus: affirmationi præsentis Laterensis; qui tum apud me erat, reconciliari eumque me Lepido, fidemque habere, orabat. Non licuit diutius bene de eo sperare. Illud certè cavi, & cavebo, ne mea credulitate respublica summa fallatur. Cum Isaram flumen, uno die ponte effecto, exercitum traduxissem, pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quod petierat per litteras ipse, ut maturare venire: præstò mihi fuit stator ejus cum litteris, quibus, ne venire, denuntiabat, se posse per se conficere negotium, interea ad Isaram expectarem. Indicabo temerarium meum consilium tibi: nihilominus ire decreram, existians eum socium gloriæ vitare. Putabam posse me ¹⁶ nec de laude jejuni hominis delibare quidquam: & subesse tamen propinquis locis, ut, si durius aliquid esset, succurrere celeriter possem. Ego non malus homo hoc suspicabar. At Laterensis, vir sanctissimus, suo chirographo mittit mihi litteras, meisque, desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide, querensque se deliturum: in quibus aperte denuntiat, videam, ne fallar: suam fidem solutam esse: recipicula ne desim. Exemplar ejus chirographi Titio misi. Ipsa chirographa omnia, & quibus credidi, & ea, quibus fidem non habendam putavi, Lævo Cispido dabo perferenda; qui omnibus his interfuit rebus. Accessit eò, ut milites ejus, cum Lepidus concionaretur, improbi per se, corrupti etiam per eos, qui præstant, Canidios, Ruffrenosque, & ceteros, quos, cum opus erit, seietis, conclamant viri boni, pacem se velle, neque esse cum ullis pugnuros, duobus jam consulibus singularibus occisis, tot civibus pro patria amissis, hostibus denique omnibus judicatis, bonisque publicatis. neque hoc aut vindicarat Lepidus, aut sanarat. Huc me venire, & duobus exercitibus conjunctis objicere exercitum fidelissimum, auxilia maxima, principes Galliarum, provinciam cunctam, summæ dementiæ, & temeritatis esse vidi: mihi que, si ita oppressus essem, remque publicam mecum prodidissem, mortuo non modò honorem, sed ¹⁷ misericordiam quoque desiturum. Itaque rediturus sum: nec tanta munera perditis hominibus dari posse sinam. Ut exercitum locis habeam opportunis, provinciam tuear, etiam si ille exercitus desierit, omnique integra servem, dabo operam, quoad exercitus huc summittatis, parique felicitate rempublicam hic vindicetis. nec depugnare, si occasio tulerit; nec obsideri, si necesse fuerit; nec mori, si casus inciderit, per vobis, paratior fuit quisquam. Quare hortor te, mi Cicero, exercitum huc trajiciendum in quàm primùm cures, & matures prius, quàm hostes magis cotroborentur, & nostri perturbentur. In quo si celeritas erit adhibita, respublica in possessione victoriæ, deletis sceleratis, permanebit. Fac valeas, meque diligas. Fratrem meum

tibi, fortissimum civem, & ad omnia paratissimum, excusam litteris, qui ex labore in febriculam incidit alidum, & satis molestam. Cum primùm poterit istuc recurrere, non dubitabit, ne quo loco reipublicæ desit. Meam dignitatem commendatam habeo, rogo. Concupiscere me nihil oportet. habeo te & anantissimum mei, & quod optavi, summæ auctoritatis. Tu videris, quantum, & quando tuum munus apud me velis esse. Tantum te rogo, in Hirtii locum me subdas, & ad tuum amorem, & ad meam observantiam.

CICERO PLANCO.

IN TE, & in collega omnis spes est, diis approbantibus. Concordia vestra, qua senatus declarata litteris vestris est, mirificè & senatus, & cuncta civitas delectata est. Quod ad me scripseras de re agraria: si consultus senatus esset, ut quisque honorificentissimam de te sententiam dixisset, eam secutus essem: qui certè ego fuisset. Sed propter tarditatem sententiarum, moramque rerum, cum ea, quæ consulebantur, ad exitum non perveniret: commodissimum mihi, Plancoque fratri visum est, uti eo, quod ne nostro arbitrato componeretur, quis fuerit impedimento, arbitror te ex Planci litteris cognovisse. Sed sive in senatusconsulto, sive in ceteris rebus desideras aliquid; sic tibi persuade, tantam esse apud omnes bonos tui caritatem, ut nullum genus amplissimæ dignitatis excogitari possit, quod tibi non paratum sit. Litteras tuas vehementer expecto, & quidem tales, quales maximè opto. Vale.

PLANCUS CICERONI.

NUMQUAM mehercules, mi Cicero, me poenitebit maxima pericula pro patria subire, dum, si quid acciderit mihi, à reprehensione temeritatis absim. Confiterer imprudentiam me lapsam, si unquam Lepido ex animo credidissem. Credulitas enim, error est magis, quàm culpa: & quidem in optimi cujusque mentem facillimè irrepit. Sed ego non hoc vitio pænsum deceptus. Lepidum enim pulchrè noram. Quid ergo est? Pudor me, qui in bello maxime est periculosus, hunc casum coegit subire. Nam, si uno loco essem, vcrebar, ne cui obrectatorum viderer & nimium pertinaciter Lepido offensus, & mea patientia etiam alere bellum. Itaque copias propè in conspectum Lepidi, Antonique adduxi, quadragintaque millium pass. spatio relicto confedi, eo consilio, ut vel celeriter accedere, vel salutariter recipere me possem. Adjunxi hæc, in loco eligendo, flumen oppositum ut haberem; in quo mora transitus esset: Vocontii sub manu ut essent, ¹⁸ per quorum loca fideliter mihi pateret iter. Lepidus, desperato adventu meo, quem non mediocriter captabat, se cum Antonio conjunxit a. d. iiii kal. Junias: eodemque die ad me castra moverunt: viginti millia pass. cum abessent, res mihi nuntiata est. Dedi operam deum benignitate, ut & celeriter me reciperem, & hic discessit nihil fugæ simile haberet: non miles ullus, non eques, non quidquam impedimentorum amitteretur, aut ab illis ferventibus latronibus interciperetur. Itaque pridie nonas Junias omnes copias Isaram trajeci, pontesque, quos feceram, interrupti, ut spatium ad colligendum se homines haberent, & ego me interea cum collega jungerem; quem triduo, cum has dabam litteras, expectabam. Laterensis nostri & fidem, & animum singularem in rempublicam semper fitebor. Sed certè nimia ejus indulgentia in Lepidum, ad hæc pericula pernicienda fecit cum minis sagacem. Qui quidem cum in fraudem se deductum videret, manus, quas justius in Lepidi perniciem arnasset, sibi afferre conatus est.

16. *Nec de laude jejuni hominis delibare.*] Sic edidit Victorius, extat, ne hæc Læcio in Palatino primo. vulgò *deliberare*, unde I. ambrosius *deliberare* magno applausu fecit, exponitque *deliberare* pro detractare & deminueret. *Gell.*

17. *Misericordiam quoque desiturum.*] Hoc loquendi genus dudum A. Gellius: eleganter & erudite hic quoque Victorii sagacitas asseruit, in enoique sic in excerptis. Quod moveo, ne quis in talia nostræ editionis videns, *sed* *ut* *typothetarum* existimet. vulgò: *de, uturum*, sicut Epistola sequenti; *Tantum esse apud omnes bo-*

nos tui caritatem ex Vaticanis excerptis & editione Victorii restituit vulgò tantam. Idem.

18. *Per quorum loca mihi fideliter pateret iter.*] Nihil hic mutandum: licet Palatinus sextus initio tenuerit *mibi pater & frater*, quemadmodum fuisse in Hittoripiano adnotavit Gulielmius; & inde legit; *Per quorum loca mihi fideliter iter pateret; & frater.* Utinam adjunxisset rationes. nam parati erant: casu cerneret. In Medio semè epistola quoque conjectat: *In quo casu tamen interpellatus.* Idem.

est. In quo casu tamen interpellatus & adhuc vivit, & dicitur victurus. Sed tamen de hoc mihi parum certum est. Magno cum dolore patricidarum elapsus sum his. veniebat enim eodem furore in me, quo in patriam, incitati. Iracundias autem harum rerum recentes habebat: quod Lepidum castigare non destiterat, ut exstingueret bellum: quod colloquia facta improbabam: quod ¹⁹ legatos, fide Lepidum missos ad me, in conspectum venire vetereram: quod C. Catiium Vestinum, tribunum militum, missum ab Antonio ad me cum litteris, exceperam. In quo hanc capio voluptatem, quod certe, quo magis me petiverunt, tanto majorem his frustratione dolorem attulit. Tu, mi Cicero, quod adhuc fecisti, idem praesta; ut vigilantanter, nervoseque nos, qui stamus in acie, subornes. Veniat Caesar cum copiis, quas habet firmissimas: aut, si ipsum aliqua res impedit, exercitus mittatur; et ejus ipsius magnum agitur periculum. Quidquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam, hoc omne jam convenit. Pro urbis vero salute cur non omnibus facultatibus, quas habemus, utamur? Quod si vos istuc non desueritis, profectò, quod ad me attinet, omnibus rebus abundè reipublicæ satisfaciám. Te quidem, mi Cicero, in dies, mehercules, habeo cariorem: sollicitudinesque meas quotidie magis tua merita exacuunt, ne quid aut ex amore, aut ex judicio tuo perdam. Opto ut mihi liceat jam, praesenti pietate meorum officiorum tua beneficia tibi facere jucundiora. Octavo idus Jun. ²⁰ Civarone: ex finibus Allobrogum.

24. PLANCUS IMP. CONS. DESIGN. S. D. CICERONI.

FACERE non possum, quin in singulas res, meritaque tua, tibi gratias agam. Sed mehercule facio cum pudore. Neque enim tanta necessitudo, quantam tu mihi recum esse voluisti, desiderare videtur gratiarum actionem. Neque ego lubenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungar orationis: & malo praesens observantia, indulgentia, assiduitate, memorem me tibi probare. Quod si mihi vita contigerit, omnes gratas amicitias, atque etiam pias propinquitates, in tua observantia, indulgentia, assiduitate vincam. Amor enim tuus, ac judicium de me, utrum mihi plus dignitatis in perpetuum, an voluptatis quotidie sit allaturus, non facile dixerim. De militum commodis, fuit tibi cura; quos ego non potentia mea causa (nihil enim me non salutariter cogitare scio) ornari volui a senatu: sed primum, quod ita meritis judicabam: deinde, quod ad omnes casus conjunctiores reipublicae esse volebam: novissimè, ut ab omni omnium sollicitatione averfos eos, tales vobis praestare possem, quales adhuc fuerunt. Nos adhuc hic omnia integra sustinimus. Quod consilium nostrum, etsi, quanta sit aviditas hominum, non sine causa, talis victoriae, scio; tamen vobis probari spero. Non enim, si quid in his exercitiis sit offensum, magna subsidia reipublica habet expedita, ²¹ quibus subito impetu, ac latrocinio patricidarum resistat. Copias vero nostras notas tibi esse arbitror. In castris meis legiones sunt veteranae tres: tironum vel luculentissima ex omnibus una: in castris Bruti una veterana legio: altera bima: octo tironum. Ita universus exercitus, numero amplissimus est, firmitate exiguus. Quantum autem in acie tironi sit committendum, nimium saepe expertum habemus. Ad hoc robur nostrorum exercituum, sive Africanus exercitus, qui est veteranus, sive Caesaris accessisset, aequo animo summam reipublicam in discrimen deducemus. Aliquantò autem propius esse, quod ad Caesarem attinet, videbamus. Nihil destitit cum litteris hortari: neque ille intermisit affirmare, se sine mora venire: cum interim aversum illum ab hac cogitatione ad alia consilia video se contulisse. Ego tamen ad eum Furnium nostrum cum mandatis, litterisque misi, si quid fortè proficere posset. Scis tu, mi Cicero, quod ad Caesaris amorem attinet, societatem mihi esse tecum: vel quod in familiaritate Caesaris, vivo illo, jam tueri eum, & diligere fuit mihi necesse: vel quod ipse, quoad ego nosse potui, moderatissimi, atque humanissimi fuit sensus: vel quod ex tam insigni amicitia mea, atque Caesaris, hunc filii loco, & illius, & vestro judicio substitutum, non proinde habere, turpe mihi videtur. Sed, quidquid tibi scribo, dolenter mehercule magis, quam inimicè facio. Quod vivit Antonius hodie, quod Lepidus una est, quod exercitus habent non contemnendos, quod sperant, quod audent, omne Caesari acceptum referre possunt. Neque ego superiora repetam. Sed ex eo tempore, quo ipse mihi professus est se venire, si venire voluisset, aut oppressum jam bellum esset, aut in adversissimam illi Hispaniam cum detrimento eorum maximo detrusum. Quae mens enim, aut quorum consilia a tanta gloria, sibi verò etiam necessaria, ac salutari, avocarit, & ad cogitationem consulatus bimestris, summo cum terrore hominum, & infusa cum efflagitatione transfulerit, exputare non possum. Multum in hac re mihi videtur necessarii ejus, & reipublicae, & ipsius causa proficere posse: plurimum, ut puto, tu quoque: cujus ille tanta merita habet, quanta nemo, praeter me. nunquam enim obliviscar, maxima, ac plurima me tibi debere. De his rebus, ut exigeret cum eo, Furnio mandavi. Quod si, quantum debeo, habuero apud cum auctoritatem, plurimum ipsum juvero. Nos interea duriore conditione bellum sustinemus, quod neque expeditissimam dimicationem putamus: neque tamen refugium commissuri sumus, ut majus detrimentum reipublica accipere possit. Quod si aut Caesar se respexerit, aut Africanæ legiones celeriter venerint, securos vos ab hac parte reddemus. Tu, ut instituisti, me diligas rogo, proprieque tuum esse, tibi persuadeas. V kal. Sext. ex castris.

CICERO S. D. FURNIO.

25

SI interest, id quod homines arbitrantur, reipublicae te, ut instituisti, atque fecisti, navare operam, rebusque maximis, quae ad exstinguendas reliquias belli pertinent, interesse, nihil videris melius, neque laudabilius, neque honestius facere posse. Itaque operam tuam, navitarem, animum in reipublicam celeritati praerurae anteponendam censeo. Nolo enim te ignorare, quantam laudem consecutus sis: mihi crede, proximam Planco, idque ipsius Planci testimonio, praeterea fama, scientiaque omnium. Quamobrem si quid operis tibi etiam nunc restat, id maximo opere censeo persequendum. Quid enim honestius, aut quid honesto anteponendum? Sin autem satisfactum reipublicae putas, celeriter ad comitia, quoniam maturè futura sunt, veniendum censeo: dummodò ne quid hac ambitiosa festinatio aliquod imminuat ejus glorie, quam consecuti sumus. Multi clarissimi viri, cum reipublicae darent operam, annum petitionis suae non objerunt. Quod eo facilius nobis est, quod non est annus hic tibi destinatus: ut, si adils fuisses, post biennium tuus annus esset. Nunc nihil praetermittere videbere usitati, & quasi legitimi temporis ad pe-

19. Legatos fide Lepidi missos ad me, in conspectum venire vetereram.] Ita edidit Victorius, neque aliter in Palatino primo. nam quod vulgò Lepidi dimissos vitiosum est, praecedentisque vocabuli extrema syllaba adhaesit posteriori. Vulgò excusum est, dimissos, ad me in conspectum venire vetereram. Paulò post, ex Palatino primo ex editione Victoriana (nam ex Mediceo hanc lectionem attulit, quam ad primam quoque impressionem notat Egnatius) ex Hittorpiano lego: missum ab Antonio ad me tum litteris exceperam. quantum in Palatino sexto, primò erat, exceperam. sed exceperam veteris. Videatur Caesar libro 1 Belli civilis. Idem lib. 111. Virgilius Buc. 11.

Nonne ego te vidi Damonis pessime captum

Excipere insidiis.

Vulgatum est: missum ab Antonio ad eum cum litteris interceperam. Gebh.

20. Civarone.] Scaliger conjicit Curalone; idemque monuit Gruterum per epistolam Lindebrogii, alluduntque miss. in quibus Civarone. Idem.

21. Quibus subito impetu ac latrocinio patricidarum resistat.] Ita elegantissimè ac proflissimè Palatinus sextus, Hittorpianus, Steuchianus, ut ex Mediceo adnotat quoque P. Victorius. Proferitur libro 11 *Tantalae, potuit trahere poma manu*: & plura apud Paterferium, Pierium, aliosque. sic Virgilius *curru pro curru*. Vulgò, impetu. Idem.

petendum. Video autem, Planco consule, etsi etiam sine eorations expeditas haberes: tamen splendidiorum petitionem tuam, si modò ista ex sententia confecta essent. Omnino pluram in scribere, cum tuum tantum consilium, iudiciumque sit, arbitrabar non ita necesse: sed tamen sententiam meam tibi ignotam esse volebam. Cujus est hac summa, ut omnia te metiri dignitate malim, quam ambitione: majoremque fructum ponere in perpetuitate laudis, quam in celeritate præturae. Hæc eadem locutus sum domi meæ, adhibito Q. fratre meo, & Cæcina, & Calvisio, studiosissimis tui, cum Dardanus, libertus tuus, interesset. omnibus probari videbatur oratio mea. sed tu optimè judicabis.

26 M. CICERO S. D. C. FURNIO.

LECTIS tuis litteris, quibus declarabas, aut omittebas Narbonenses, aut cum periculo dimicandum, illud magis timui: quod vitium non molestè fero. Quod de Planci & Bruti concordia scribis, in eo vel maximam spem pono victoriæ. De Gallorum studio, nos aliquando cognoscemus, ut scribis, cujus id opera maximè excitatum sit. Sed jam (mihi crede) cognovimus. Itaque jucundissimis tuis litteris stomachatus sum in extremo. Scribis enim, si in Sextilem comitia, citò te: sin jam confecta, citius, ne diutius cum periculo factus sis. O mi Furni, quam tu causam tuam non nosti, qui alienas tam facilè discas! Tu nunc candidatum te putas, & id cogitas, ut aut ad comitia curas: aut, si jam confecta, domi tuae sit, ne cum maximo periculo, ut scribis, stultissimus sis. Non arbitror te ita sentire. omnes enim tuos ad laudem imperus novi. Quòd si, ut scribis, ita sentis, non magis te, quam de te judicium reprehendo meum. Te adipiscendi magnifratu levissimi, & divulgatissimi, si ita adipiscare, ut plerique, præpropria festinatio abducat à tantis laudibus, quibus te omnes in cælum jure, & verè ferunt? Scilicet id agitur, utrum hac petitione, an proxima prætor fias, non ut ita de republica mereare, omni honore ut dignissimus judicere? Utrum nescis, quam altè ascenderis? an pro nihilo id putas? Si nescis, tibi ignosco: nos in culpa sumus. Sin intelligis: ulla tibi est prætura, vel officio, quod pauci, vel gloria, quam omnes sequuntur, dulcior? Hac de re & ego, & Calvisius, homo magni iudicii, tuique amantissimus, te accusamus quotidie. Comitia tamen, quam ex his pendes, quantum facere possumus, quod multis de causis reipublicæ arbitratur conducere, in Januarium mensem protrudimus. Vince igitur, & vale.

27 C. CICERO LEPIDO, SAL.

QUOD mihi, pro summa erga te benivolentia, magna cura est, ut quam amplissima dignitate sis, molestè tui, te senatui gratias non egisse, cum esses ab eo ordine ornatus summis honoribus. Pacis inter cives conciliandæ te cupidum esse lator. eam si à servitute sejungis, consules & reipublicæ & dignitati tuæ. Sin ista pax perditum hominem in possessionem impotentissimi dominatus restitutura est, hoc animo sciro omnes sanos, ut mortem servituti anteponant. Itaque sapientius, meo quidem iudicio, facies, si te in istam pacificacionem non interpones, quæ neque senatui, neque populo, nec cuiquam bono probatur. Sed hæc audies ex aliis, aut certior fies litteris. Tu pro tua prudentia, quid optimum factu sit, videbis.

28 C. CICERO TREBONIO, SAL.

QUAM vellem ad illas pulcherrimas epulas me idibus Martiis invitasses! reliquarum nihil haberemus. Aut nunc cum his tantum negotii est, ut vestrum illud divinum in rem-

publicam beneficium nonnullam habeat querelam. Quòd vero à te, viro optimo, seductus est, tuoque beneficio adhuc vivit hæc pestis: interdum, quod mihi vix fas est, tibi subira-scor. Mihi enim negotii plus reliquisti uni, quam, præter me, omnibus. Ut enim primum post Antonii foedissimum disces-sum senatus haberi liberè potuit, ad illum animum meum reverti pristinum, quem tu cum civi acerrimo, patre tuo, in ore, & amore semper habuisti. Nam cum senatum a. d. XIII kalendas Januarias tribuni plebis vocavissent, deque alia re referrent: totam rempublicam sum complexus, egique acerrimè, senatumque jam languentem, & defessum, ad pristinam virtutem, consuetudinemque revocavi, magis animi, quam ingenii viribus. Hic dies, meaque contentio, atque actio, spem primum populo Romano attulit libertatis recuperandæ. Nec verò ipse postea tempus ullum intermisi de republica non cogitandi solum, sed etiam agendi. Quòd nisi res urbanas, actæ omnia ad te perferri arbitrarer, ipse perferberem: quamquam eram maximis occupationibus impeditus. Sed illa cognosces ex aliis: à me pauca: & ea summam. Habemus forem senatum: consulares partim timidus, partim male sentientes. Magnum damnum factum est in Servio. L. Cæsar optimè sentit: sed, quòd avunculus est, non acerrimas dicit sententias. Consules egregii: præclarus D. Bruus: puer egregius Cæsar, de quo spero equidem reliqua. Hoc verò certum habeto, nisi ille veteranos ecleriter conscripserit, legionisque dux de exercitu Antonii ad ejus se auctoritatem contulissent, atque is oppositus esset terror Antonio; nihil Antonium sceleris, nihil crudelitatis præteritarum fuisse. Hæc tibi, etsi audita esse arbitraber, volui tamen notiora esse. Plura scribam, si plus otii habuero.

CICERO APPIO.

DE meo studio erga salutem, & incolumitatem tuam, credo te cognosse ex litteris tuorum; quibus me cumulatifsimè satisfecisse credo scio: nec his concedo, quamquam sunt singulari in te benivolentia, ut te salvum malint, quam ego. Illi mihi necesse est concedant, ut tibi plus, quam ipsi, hoc tempore prodesse possim: quod quidem nec desisti facere, nec desitam: & jam in maxima re feci, & fundamenta jeci salutis tuæ. Tu fac bono animo, magnoque sis, meque tibi nulla re defuturum esse confidas. Pridie nonas Quindiles.

24 GALBA CICERONI SAL.

XVII kalend. Maji, quo die Panfa in castris Hirtii erat futurus, cum quo ego eram (nam ei obviam processeram millia pass. centum, quo maturius veniret) Antonius legiones eduxit duas, secundam, & quintamtrigesimam, & cohortes prætorias duas, unam suam, alteram Silani, evocatarum partem. Ita obviam venit nobis, quòd nos quattuor legiones tironum habere solum arbitrabatur. Sed noctu, quo ratiùs venire in castra possemus, legionem Martiam, cui ego præesse solebam, & duas cohortes prætorias miserat Hirtius nobis. Cum equites Antonii apparuissent, contineri neque legio Martia, neque cohortes prætorie potuerunt: quas sequi copimus coacti, quum eas retinere non poteramus. Antonius ad Forum Gallorum suas copias continebat: neque sciri volebat, se legiones habere: tantum equitatum, & levem armaturam ostendebat. Posteaquam vidit, se invito, legionem ire Panfa, sequi se duas legiones iussit tironum. postea quam angustias paludis, & silvarum transivimus, acies est instructa à nobis duodecim cohortium. Nondum venerant legiones dux; repente Antonius in aciem suas copias de vico produxit: & sine

110-

22. Domi tuae sis, ne cum maximo periculo. Ita hunc locum Victorius edidit, exturbato vocabulo scilicet quod post sis & ante ne injectum hæserat. At Stewech. & Palatinus primus & sis jugulant. Mihi, ut facit Palatinus textus, hæc verba omnia unco trahenda videntur: scilicet ne cum maximo periculo, ut scribis, stultissimus sis, nam ex superioribus ab aliquo scitolo connecta, & hinc invecata sunt. Gebb.

23. In Januarium mensem protrudimus. Coactus sum cedere majori consensui in hac lectione admittenda, videlicet Palatino pri-

no, Stewechiano, Vaticanis excerptis, editioni Victorianæ: & revera aptius est quam vulgatarum editionum protrudimus, retinente tamen illud Palatino sexto, & Hirtoripano proficiente, producimus. In præcedente epistola Palatinus sextus & Hirtoripanus ita scribunt illum locum: sin autem efficio recip. satis factum putas. Idem.

24. GALBA CICERONI SAL. Hanc inscriptionem sic invenimus in optimis codicibus nostris, neque aliter edidit Petrus Victorius. Alii Sergius Galba scribunt. Lambinus, SER. GALBA. Nos nihil neque à libris neque à Victorio dedecere volumus. Idem.

mora concurrat. Primò ita pugnatum est, ut acrius non posset ex utraque parte pugnari: etsi dexterius cornu, in quo eram cum Martia legionis cohortibus octo, inpetu primo fugaverat legionem xxxv Antonii, ut amplius passus * ultra aciem, quo loco steterat, processerit. Itaque eum equites nostrum cornu circuite vellent, recipere me cepti, & levem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne averfos nostros aggredenderentur. Interim video me esse inter Antonianos, Antoniumque post me esse aliquantò. repente eorum inmisit ad eam legionem tironum, quæ veniebat ex castris, scuto rejecto. Antoniani me insequi: nostri pila conjicere velle. Ita nescio quo fato sum servatus, quod sum citò à nostris cognitus. In ipsa Æmilia, ubi cohors Cæsaris prætoria erat, diu pugnatum est. Cornu sinisterius, quod erat infirmius, ubi Martia legionis duæ cohortes erant, & cohors prætoria, pedem referre ceperunt, quòd ab equitate circuibantur, quo vel plurimum valet Antonius. Cum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me novissimus cepti ad castra. Antonius, tamquam victor, castra putavit se posse capere. Quòd cum venit, complures ibi amisit, nec egit quidquam. Audita re, Hirtius eum cohortibus viginti veteranis redeunti Antonio in sua castra occurrit, copiasque ejus omnes delevit, fugavit, eodemque loco, ubi erat pugnatum: ad Forum Gallorum. Antonius cum equitibus hora noctis quarta, se in castra sua ad Mutinam recepit. Hirtius in ea castra rediit, unde Panfa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quæ ab Antonio erant oppugnatae. Sic partem majorem suarum copiarum Antonius amisit veteranarum. Nec id tamen sine aliqua jactura cohortium prætorianarum nostrarum, & legionis Martia fieri potuit. Aquilæ duæ, signa sexaginta sunt relata Antonii. Res bene gesta est. A. d. xii kalendas Maji, ex castris.

C. ASINIUS POLLIO CICERONI S. D.

31 **M**IRIME mirum tibi debet videri, nihil me scripsisse de republica, postea quam itum est ad arma. Nam saltus Castellonenfis, qui semper tenuit nostros tabellarios, etsi nunc frequentioribus latrociniiis infestior factus est: tamen nequam tanta in mora est, quanta, qui locis omnibus dispositi ab utraque parte scrutantur tabellarios, & retinent. Itaque nisi nave perlatæ litteræ essent, omnino nescirem, quid istic fieret. Nunc verò nactus occasionem, posteaquam navigari ceptum est, cupidissimè, & quam ereberrimè potero, scribam ad te. Ne movere ejus sermonibus, quem tamen nemo est, qui videre velit, tamen nequaquam proinde, ac dignus est, oderunt homines, periculum non est. Adeò est enim invidius mihi, ut nihil non acerbum putem, quod commune cum illo sit. Natura autem mea, & studia trahunt me ad pacis, & libertatis cupiditatem. Itaque illud initium civilis belli saepe desievi. Cum verò non liceret mihi nullius partis esse: quia utrobique magnos inimicos habebam; ea castra fugi, in quibus planè tutum me ab insidiis inimici sciebam non futurum. Compulsus eò, quòd minimè volebam, ne in extremis essem, planè pericula non dubitanter adii. Cæsarem verò, quòd me in tanta fortuna, modò cognitum, vetustissimorum familiarium loco habuit, dilexi summa cum pietate, & fide. Quæ mea sententia gerere mihi licuit, ita feci, ut optimus quisque maximè probari. Quod iustus sum, eo tempore, atque ita feci, ut appareret invito imperatum esse. Cujus facti injustissima invidia erudire me potuit, quam jucunda libertas, & quam misera sub dominatione vita esset. Ita, si id agitur, ut rursus in potestate omnia unius sint, quicumque is est, ei me profiteor inimicum. Nec periculum est ullum, quod pro libertate aut refugiam aut deprecer. Sed consules neque senatus consulto, neque litteris præceperant mihi, quid facerem. Unas enim post idus Martias demum à Panfa litteras accepi, in quibus hortatur me, ut senatui scribam, me, & exercitum in po-

testate ejus futurum. Quod, eum Lepidus concionaretur, atque omnibus scriberet, se consentire cum Antonio, maximè contrarium fuit. Nam quibus commeatibus, invito illo, per illius provinciam legiones ducere? aut, si cetera transivissim, num etiam Alpes poteram transvolare, quæ præsidio illius tenentur? Adde huc, quòd perferri litteræ nulla conditione poterunt. Sexcentis enim locis excutiantur: deinde etiam retinentur à Lepido tabellarii. Illud me Cordubæ pro concione dixisse, nemo vocabit in dubium, provinciam me nulli, nisi qui ab senatu missus venisset, traditurum. Nam de legione trigesima tradenda quantas habuerim conciones, quid ego scribam? Qua tradita, quanto pro republica infirmior futurus fuerim, quis ignorat? Hac enim legione, noli acrius, aut pugnacius quidquam putare esse. Quare cum me existima esse, qui primum pacis cupidissimus sum: (omnes enim cives planè studeo esse salvos) deinde, qui & me, & rempublicam vindicare in libertate paratus sum. Quòd familiarem mecum in tuorum numero habes, opinione tua mihi gratius est. Invideo illi tamen, quòd ambulat, & jocatur tecum. Quæres, quanti æstimem; si umquam licuerit vivere in otio, experieris. Nullum enim vestigium abs te recessurus sum. Illud vehementer admiror, non scripsisse te mihi, manendo in provincia, an ducendo exercitum in Italiam, reipublicæ magis suis facere possim. Ego quidem, etsi mihi tutius, ac minus laboriosum est, manere; tamen quia video tali tempore multò magis legionibus opus esse, quàm provinciis, quæ præsertim recuperari nullo negotio possunt, constitui, ut nunc est, cum exercitu proficisci. Deinde ex litteris, quas Panfa mihi, cognosces omnia. nam tibi earum exemplar misi. xvii kal. April. Cordubæ. Vale.

C. ASINIUS POLLIO CICERONI.

32

BALBUS quæstor, magna numerata pecunia, magno pondere auri, majore argenti coacto de publicis exactioribus, ne stipendio quidem militibus reddito, duxit se à Gadibus, & triduum tempestate retentus ad Calpen, kal. Junii trajecit sese in regnum Bogudis, planè bene peculiatum. His rumoribus utrùm Gades referatur, an Romam, (ad singulos enim nuntios turpissimè consilia mutat) nondum scio. sed præter furta, & rapinas, & virgis cæcos socios, hæc quoque fecit, ut ipse gloriari solet, eadem, quæ C. Cæsar. Ludis, quos Gadibus fecit, Hærennium Gallum, histriionem, summo ludorum die anulo aureo donatum, in xiiii sessorum deduxit. tot enim fecerat ordines equestri loci. Quatuorviri tunc sibi rogavit: eomitia biennii biduo habuit, hoc est, renuntiavit, quos ei visum est: exsules reduxit, non horum temporum, sed illorum, quibus à seditionis senatus trucidatus, aut expulsus est, Sex. Varo proconsule. Illa verò jam ne Cæsaris quidem exemplo: quod ludis prætextam de suo itinere ad L. Lentulum proconsulem sollicitandum posuit. Et quidem cum ageretur, flevit, memoria rerum gestarum commotus. Gladiatores autem Fadium quendam, militem Pompejanum, quia, cum depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctore sese nolebat, & ad populum confugerat: primum Gallos equites immisit in populum: (collecti enim lapides sunt in eum, cum abriperetur Fadius) deinde abstractum desedit in ludo, & vivum combussit: cum quidem prænus, nudis pedibus, tunica soluta, manibus ad tergum rejectis, inambularet, & illi miserò quirintanti, C. R. NATUS SUM: responderet, Abi nunc, populi fidem implora. Bestiis verò civis Romanos, etiam in his 25 circulo:orem quendam auctiorum, notissimum hominem Hispali, quia deformis erat, objecit. Cum hujuscemodii portento res mihi fuit. Sed de illo plura coram. Nunc, quod præstat, quid me velitis facere, constituite. Tres legiones firmas habeo: quarum unam xvvi i cum ad se initio belli accessisset Antonius hac pollicitatione, quo die in castra venisset, denarios quingenos singulis militibus daturum; in victoria

25. Circulatorum quendam auctiorum. Ita Pall. & vulgatae editiones. Victorius edidit auctiorum, nec video ab eo reddi rationem. At Ursinus nobis ex aliquo libro protrudit Auctiorum, videtur

que ei nomen proprium fuisse ejus, de quo loquitur. utinam libri nostri adscirentur. Gebb.

ria verò eadem prœmia, quæ suis legionibus (quorum quis ullam finem, aut modum futurum putavit?) incitabilissimam retinui, agrè meliorem: nec retinuissem, si uno loco habuissem, utpote cum singula quædam cohortes seditionem fecerint. Reliquas quoque legiones non destitui litteris, atque infinitis sollicitationibus incitare. Nec vero minus Lepidas urfit me & suis, & Antonii litteris, ut legionem trigessimam mitterem sibi. Itaque quem exercitum neque vendere illis prœmiis volui, nec eorum periculorum metu, quæ victoribus illis portendeabantur, diminimere, debetis existimare retentum, & conservatum reipublicæ esse: atque ita credere, quodcumque imperassetis, facturum fuisse, si, quod iussistis, feci. Nam & provinciam in otio, & exercitum in mea potestate tenui: sinibus meæ provinciæ nusquam excessi. Militem non modo legionarium, sed ne auxilium quidem ullum quocumque militi: & si quos equites decedentes nactus sum, supplicio affeci. Quorum rerum fructum suis magnum reipublicæ salutis tulisse me putabo. Sed reipublica si me satis novisset, & major pars senatus; majores ex me fructus tulisset. Epistolam, quam Balbo, cum etiam nunc in provincia esset, scripsit, legendam tibi misi: etiam prætextam, si voles legere, Gallum Cornelium, familiarem meum, poscito. VI idus Junias, Corduba.

POLLIO CICERONI, S. P.

33 S. V. B. E. E. Q. V. Quo tardius certior fierem de præliis apud Mutinam factis, Lepidus effecit, qui meos tabellarios, novem dies retinuit: rancenssi tantam calamitatem reipublicæ quam tardissime audire optandum est; sed illis, qui prodesse nihil possunt, neque mederi. Atque utinam eodem senatusconsulto, quo Plancum, & Lepidum in Italiam accessistis, me quoque iussisset venire! profectò non accepisset reipublica hoc vulnus. quo si qui lætantur in præsentia, quia videntur & duces, & veterani Cæsaris partium interjisse: tamen postmodum necesse est dolent, cum vastitatem Italiæ respexerint. Nam & robur, & suboles militum interit: si quidem, quæ nuntiantur, ulla ex parte vera sunt. Neque ego non videbam, quanto usui reipublicæ essem futurus, si ad Lepidum venissem. omnem enim cunctationem ejus discussissem, præsertim adjutore Planco. Sed scribenti ad me ejusmodi litteras, quas leges, & concionibus videlicet, quas Narbone habuisse dicitur, 26 similis, palmarem planè necesse erat, si vellem commeatu, per provinciam ejus iter faciens, habere. Præterea verbera, ne, si antè, quam ego incepta perficerem, prælium confectum esset, pium meum consilium rapeant in contrariam partem obtractatores mei, propter amicitiam, quæ mihi cum Antonio, non major tamen, quam Planco fuit. Itaque à Gadibus mensè Aprilis binis tabellariis in duas naves impostis, & tibi, & consulis, & Octaviano scripsi, ut me faceretis certiores, quoniam modo plurimum possent prodesse reipublicæ. Sed, ut rationem in eo, quo die prælium Panæ commisit, eodem à Gadibus naves profectæ sunt. Nulla enim post hiemem fuit ante eam diem navigatio. Et hercules longè remotus ab omni suspitione futuri civilis tumultus, penitus in Lusitania legiones in hibernis collocaram. Ita porò festinavit uterque configere, tamquam nihil pejus timerent, quam ne sine maximo reipublicæ detrimento bellum componeretur. sed, si properandum fuit, nihil non summi ducis consilio gessisse Hirtium video. Nunc hæc mihi scribuntur ex Gallia Lepidi, & nuntiantur, Panæ exercitum concisum esse: Panfam ex vulneribus mortuum: eodem prælio Martiam legionem interiisse, & L. Fabatium, & C. Pedu-

acum, & D. Carfulenum. Hirtino autem prælio & quartam legionem, & omnes peræque Antonii cafas: item Hirtii. Quartam vero, cum castra quoque Antonii cepisset, à quinta legione concisam esse. Ibi Hirtium quoque periisse, & Pontium Aquilam: dici etiam Octavianum cecidisse. Quæ si (quod dii prohibeant!) vera sunt: non mediocriter doleo: Antonium tergites Mutinæ obsessionem reliquisse, sed habere equitum * legiones sub signis armatas tres, & P. Bagienni unam, incrimis bene multos. Ventidium quoque se cum legione septima, octava, nona conjunxisse: si nihil in Lepido spei sit, descensurum ad extrema: & non modò nationes, sed etiam servitia concitaturum: Parmam directam: L. Antonium Alpes occupasse. Quæ si vera sunt, nemini nostrum cessandum est, nec expectandum, quid decernat senatus. Res enim cogit huic tanto incendio succurrere omnes, qui aut imperium, aut nomen denique populi Romani salvum volunt esse. Brutum enim cohortes XVII, & duas non sequentes tironum legiones, quas conscripserat Antonius, habere audio. Neque tamen dubito, quin omnes, qui supersint de Hirtii exercitu, conflant ad eum. Nam in defectu non multum spei puto esse: præsertim cum nihil sit periculosius, quam spatium confirmandi sese, Antonio dari. Anni autem tempus libertatem majorem mihi dat, præterea quia frumenta aut in agris, aut in villis sunt. Itaque proximis litteris consilium meum expeditur. Nam neque deesse, neque superesse reipublicæ volo. Maxime tamen doleo, adeò & longo, & infesto itinere ad me venire, ut die quadragesimo post, aut ultra etiam, quam facta sunt, omnia nuntientur.

M. LEPIDUS IMP. ITERUM, PONT. MAX.

M. T. C. S. P. D.

34 S. V. B. E. E. V. Cum audissem, Antonium cum suis copiis, præmissis L. Antonio eum parte equitatus, in provinciam meam venire: cum exercitu meo ab conflente Rhodano castra movi, ac contra eos venire institui. Itaque cunctis itineribus ad Forum Vocontium veni, & ultra, castra ad flumen Argentum 27 contra Antonios feci. P. Ventidius suas legiones tres conjunxit cum eo, & ultra me castra posuit. habebat antè legionem secundam, & ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed inermorum. Equitatum habet magnum. Nam omnis ex prælio integer decessit, ita ut sint amplius equitum. * Itaque ad me complures milites, & equites ab eo transierunt: & in dies singulos ejus copia minuitur. Silanus, & Culleo ab eo discesserunt. Nos est graviter ab his læsi eramus, quòd contra nostram voluntatem ad Antonium jerant: tamen nostræ humanitatis & necessitudinis causa, eorum salutis rationem habuimus. Nec tamen eorum opera utimur: neque in castris habemus, neque ulli negotio proficimus. Quod ad bellum hoc attinet, nec senatui, nec reipublicæ decrimus. quæ postea egerimus, faciam te certiores. Esti omni tempore summa studia officii, mutuo inter nos certatim constituerint, pio nostra inter nos familiaritate, & proinde diligenter ab utroque conservata sunt: tamen non dubito, in tanto, & tam repentino reipublicæ motu quin nonnulla de me falsis rumoribus à meis obtractatoribus, me indigna, ad te delata sint, quæ tuum animum magno opere moverunt, pro tuo amore in reipublicam. Ea te moderatè accepisse, neque temerè credendum judicasse, à meis procuratoribus certior sum factus: quæ mihi, ut debent, gratissima sunt. Memini enim & illa superiora, quæ abs tua voluntate profecta sunt, ad meam dignitatem augendam, & ornandam: quæ perpetuò animo meo fixa manebunt. Abs te, mi Cicero, magno-

26. *Similis, palmarem plane necesse erat.*] Existat hæc scriptura in Palatino primo ac Gruteriano, quam ex suis quoque indicavit Victorius: quem miror, alias tam librorum & antiquitatis religiosum, hic libi tantum licentia suspensisse, ut illegitimum, quia raram est, putaret; iretque obtrusum nobis *palmarem*, quod illico Lambinus, de quo quicquid pessime dixerò, minus erit; in textum recipit. Ad hæc ergo hic Manutius. I utillissimum verò Stephaniscum in suis juvenis scholasticis audire parce, præsertim adversus

Manutium pro Lambio mentientem. Vulgatum est: *similiter palmarem plane necesse erat.* Stew echianus quoque & Palat. Sext. *palmarem*. prisca editio, *palmarem*. Gebb.

27. *Contra Antonios feci.*] Lestionem hanc utpote verissimam debemus excerptis Vaticanis: cum Victorius ediderit *Antonios*, ex- hirtique vulgò, *Antonianos*. Sic Epistolâ præcedente *Hirtino prælio*, præ quo vulgatum *Hirtiano*. Sic libro xii Ep. 14, ut videbimus. *Idem.*

magnopere peto, si meam vitam, & studium diligentissime superioribus temporibus in republica administranda, quæ Lepido digna sunt, perspecta habes, ut paria, aut eo ampliora reliquo tempore expectes: & proinde tua auctoritate me tuendum existimes, quo tibi plura tuo merito debeo. Vale.
D. XI kalendas Junias, ex castris, ex Ponte Argenteo.

35 LEPIDUS IMP. ITER. PONT. MAX. S. D. SENAT.
POP. PL. Q. R.

S. V. libertique vestri V. B. E. E. Q. V. Deos, hominesque testor, patres conscripti, qua mente, & quo animo semper in rempublicam fuerim, & quam nihil antiquius commu-

ni salute, ac libertate judicarem: quod vobis brevi probassem, nisi mihi fortuna proprium consilium extorsisset. Nam exercitus cunctus consuetudinem suam in civibus observandis, communique pace, seditione facta, retinuit: meque tantæ multitudinis civium Romanorum salutis, atque incolumitatis causam suscipere, ut verè dicam, coegit. In qua re ego vos, patres conscripti, oro, atque obsecro, ut privati officionibus omissis, summæ reipublicæ consulatis, neve misericordiam nostram, exercitusque nostri, in civili dissensione, sceleris loco ponatis. Quod si salutis omnium, ac dignitatis rationem habueritis: melius & vobis, & reipublicæ consulatis. *D. XI kal. à Ponte Argenteo. Valet.*

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM LIBER UNDECIMUS,

A D

BRUTUM, ET CETEROS.

I D. BRUTUS BRUTO SUO ET C. CASSIO, S.



UO in statu simus, cognoscite. Hæc vespere apud me Hirtius fuit: qua mente esset Antonius, demonstravit: pessima scilicet, & infidelissima. Nam se neque mihi provinciam dare posse aiebat, neque arbitrari, tutò in urbe esse quemquam nostrum: adeò esse militum concitatos animos, & plebis. Quod utrumque esse falsum, puto vos animadvertere: atque illud esse verum, quod Hirtius demonstrabat; timere eum, ne, si mediocri auxilium dignitatis nostræ habuissimus, nullæ partes iis in republica relinquerentur. Cum in his angustiis versarer, placitum est mihi, ut postularem legationem liberam mihi, reliquisque nostris, ut aliqua causa proficiscendi honesta quæteretur. Hæc se impetratum pollicitus est: nec tamen impetratum confido: tanta est hominum insolentia, & nostri insectatio. Ac si dederint, quod petimus, tamen paullo post futurum puto, ut hostes judicemur; aut aqua, & igni interdicamur. Quid ergo est, inquis, tui consilii? dandus est locus fortunæ: cedendum ex Italia: inigrandum Rhodum, aut aliquò terrarum arbitror. Si melior casus fuerit, revertemur Romam: si mediocris, in exilio vivemus: si pessimus, ad novissima auxilia descendemus. Succurret fortasse hoc loco alicui vestrum, cur novissimum tempus expectemus potius, quam nunc aliquid moliamur? Quia ubi consistamus, non habemus, præter Sex. Pompejum, & Bassum Cæcilium: qui mihi videntur, hoc nuntio de Cæsare allato, firmiores futuri. Satis tempore ad eos accedemus, ubi, quid valeant, scierimus. Pro Cassio, & te, si quid me velitis recipere, recipiam. Postulat enim hoc Hirtius, ut faciam. Rogo vos, quam primùm mihi rescribatis. nam non dubito, quin his de rebus ante horam quartam Hirtius certior me sit facturus: quem in locum convenire possimus. Quò me velitis venire, rescribite. Post novissimum Hirtii sermonem, placitum est mihi postulare, ut liceret no-

bis esse Romæ publico præsidio: quod illos nobis concessuros non puto. magnam enim invidiam iis faciemus. Nihil tamen non postulandum putavi, quod æquum esse statuetem.

BRUTUS, ET CASSIUS PRAET. M. ANTONIO COS.

DE TUA fide, & benivolentia in nos, nisi persuasum esset nobis, non conscripsissemus hæc tibi: quæ profectò, quam istum animum habes, in optimam partem accipies. Scribitur nobis, magnam veteranorum multitudinem Romam convenisse jam, & ad kalendas Junias futuram multo majorem. De te si dubitemus, aut vercamur, sumus nostri dissimiles. Sed certè, cum ipsi in tua potestate fuerimus, tuoque adducti consilio dimiserimus ex municipiis nostros necessarios, neque solum edicto, sed etiam litteris id fecerimus: digni sumus, quos habeas tui consilii participes, in ea præsertim re, quæ ad nos pertinet. Quare petimus à te, facias nos certiores tuæ voluntatis in nos: putesc, nos tutos fore in tanta frequentia militum veteranorum, quos etiam de reponenda ara cogitare audimus: quod velle te probare vix quisquam posse videtur, qui nos salvos, & honestos velit. Nos ab initio spectasse otium, nec quidquam aliud libertate communi quæsisse, exitus declarat. Fallere nemo nos potest, nisi tu: quod certè abest à tua virtute, & fide: sed alius nemo facultatem habet decipiendi nos. tibi enim uni credidimus, & credituri sumus. Maximo de nobis timore afficiuntur amici nostri: quibus etiam tua fides explorata est, tamen illud in mentem venit, multitudinem veteranorum facilius impelli ab aliis quo libet, quam à te retineri posse. Rescribas nobis ad omnia, rogamus. Nam illud valde leve est, ac nugatorium, ea re denuntiatio esse veteranis, quod de commodis eorum mente Junio laturus esses. Quem enim impedimento futurum putas, cum de nobis certum sit, nos quieturos? Non debemus cuiquam videri nimium cupidi vitæ, cum accidere nobis nihil possit sine pernicie, & confusione omnium rerum.

BRU-

1. *Ut hostes judicemur: aut aqua & igni interdicamur.*] Non potui non hanc lectionem probare inveniuntibus eam nobis tribus mss. Palatino tertio, Gruteriano, Stuevichiano. Editum est: *aut aqua & igni nobis interdicatur.* Gebhard.

2. *Quod velle te probare vix quisquam posse videtur.*] Representavi scripturam editionis Victorianæ. Palatinus verò tertius ac Stuevichianus, *quod velle probare vix quis posse credere videtur.* Lambinus, cum quo facit codex Hittorpianus: *quod velle & probare vix*

quisquam posse videtur. In Mediceo codice erat, ut notat Egnatius; *quod velle & probare vix quisquam posse videtur.* Vulgò *quod velle te probare vix quisquam credere posse v.* Idem.

3. *Impelli ab aliis quolibet.*] Quantivis precii hæc lectio est, præ vulgata: *Impelli ab alio quolibet*, licet exigua mutatione conversa. Habemus eam ex Hittorpiano codice, Vaticanis excerptis, atque editione Victorianâ. Idem.

3 BRUTUS, ET CASSIUS PRAETT. S. D.
ANTONIO, COS.

S. V. B. E. Litteras tuas legimus, simillimas edicti tui, contumeliosas, minaces, minimè dignas, quæ à te nobis mitterentur. Nos, Antoni, te nulla læcessimus injuria: neque miraturum credidimus, si prætores, & ea dignitate homines, aliquid edicto postulassemus à consule. Quod si indignaris, ausos esse id facere: concede nobis, ut doleamus, ne hoc quidem abs te Bruto, & Cassio tribui. Nam de dilectibus habitis, & pecuniis imperatis, exercitiibus sollicitatis, & nuntiis trans mare missis, quod te questum esse negas; nos quidem tibi credimus optiuno animo te fecisse: sed tamen neque agnoscimus quidquam eorum; & te miramur, cum hæc reticueris, non potuisse continere iracundiam tuam, quin nobis de morte Cæsaris objiceret. Illud verò quemadmodum ferendum sit, tute cogita: non licere prætoribus, concordia, ac libertatis causa, per edictum, de suo jure decedere, quin consul arma mineur. Quorum fiducia nihil est, quod nos terreas. Neque enim decet, aut convenit nobis, periculo ulli submittere animum nostrum. Neque est Antonio postulandum, ut iis imperet, quorum opera liber est. Nos si alia hortarentur, ut bellum civile suscitare vellemus, litteræ tuæ nihil proficerent. Nulla enim minantis auctoritas apud liberos est. Sed pulchre intelligis non posse nos quoquam impelli: & fortassis ea te minaciter agis, ut iudicium nostrum, metus videatur. Nos in hac sententia sumus, ut te cupiamus in libera republica magnum, atque honestum esse: vocemus te ad nullas iniunctias: sed tamen plures nostram libertatem, quam tuam amicitiæ æstimemus. Tu etiam, atque etiam vide, quid suscipias, quid sustinere possis: neque, quam diu vixerit Cæsar, sed quam non diu regnarit, fac cogites. Deos quasumus, consilia tua reipublicæ salutaria sint, ac tibi. si minus: ut, salva atque honesta republica, tibi quam minimè noceant, optamus. Pridie nonas Sex.

4 D. BRUTUS IMP. COS. DESIGN. S. D. CICERONI.

SI de tua in me voluntate dubitarem, multis à te verbis peterem, ut dignitatem meam tuerer. sed profectò est ita, ut mihi persuasi, me tibi esse curæ. 4 Progressus sum ad Inalpinos cum exercitu, non tam nomen imperatorium captans, quam cupiens militibus satisfacere, firmiterque eos ad tuendas nostras res efficere: quod mihi videor consecutus. Nam & liberalitatem nostram, & animum sunt experti. cum omnium bellicosissimis bellum: gessi: multa castella cepi: multa vastavi. Non sine causa ad senatum litteras misi. Adjuva nos tua sententia: quod cum facies, ex magna parte communi commodo infervieris.

5 M. CICERO S. D. BRUTO IMP. COS. DES.

LUPUS familiaris noster, cum à te venisset, cumque Romæ quosdam dies commoraretur, ego eram in iis locis, in quibus maxime me tutò esse arbitrabar. Eò factum est, ut ad te Lupus sine meis litteris rediret, cum tamen curasset tuas ad me perferendas. Romam autem veni a. d. quintum idus Decembris, nec habui quidquam antiquius, quam ut Paulam statim convenirem: ex quo ea te cognovi, quæ maxime optabam. Quare hortatione tu quidem non eges, si ne illa quidem in re, quæ à te gesta est post hominum memoriam maxima, hortatorem desiderasti. Illud tamen breviter significandum videtur, populum Romanum omnia à te expectare, atque in te aliquando recuperandæ libertatis omnem spem ponere. Tu, si dies, noctesque meminueris (quod te facere certò scio) quantam rem gesseris: non obliviscere profectò,

quantam tibi etiam nunc gerendam sint. Si enim iste provinciam nactus erit, cui quidem ego semper amicus fui ante, quam illum intellexi non modò aperte, sed etiam libenter cum republica bellum gerere, & spem reliquam nullam video salutis. Quamobrem te obsecro iisdem precibus, quibus S. P. Q. R. ut in perpetuum rempublicam dominatu regio liberet: ut principis consentiant exitus. Tuum est hoc munus, tuæ partes: à te hoc civitas, vel omnes potius gentes non expectant solum, sed etiam postulant. quamquam, cum hortatione non egeas, ut supra scripsi, non utar ea pluribus verbis: faciam illud, quod meum est, ut tibi omnia mea officia, studia, curas, cogitationes pollicear, quæ ad tuam laudem, & gloriam pertinebunt. Quamobrem velim tibi ita persuadere, me tum reipublicæ causa, quæ mihi vitæ meæ est curior; tum quòd tibi ipse faveam, tuamque dignitatem amplificari velim, tuis optimis consiliis, amplitudini, gloriæ, nullo loco defuturum. Vale.

M. CICERO S. D. BRUTO IMP. COS. DES.

LUPUS noster cum Romam sexto die Mutina venisset, postridie me manè convenit; tua mihi mandata diligentissimè exposuit, & litteras reddidit. Quod mihi tuam dignitatem commendas, eodem tempore exitimo te mihi meam dignitatem commendare: quam meherculè non habeo tuæ cariorum. Quare mihi gratissimum facies, si exploratum habebis, tuis laudibus nullo loco nec consilium, nec studium meum defuturum. Cum tribuni plebis edixissent, senatus adestet a. d. xrr kal. Jan. habentemque in animo de præsidio consulum designatorum referre: quamquam statueram in senatum ante kal. Jan. non venire: tamen, cum eo die ipso edictum tuum propositum esset, nefas esse duxi, ut ita haberi seaturum, ut de tuis divinis in rempublicam meritis sileretur, (quod factum esset, nisi ego venissem) aut, etiam si quid de te honorificè diceretur, me non adesse. Itaque in senatum veni manè: quod cum esset animadversum, irquentissimè senatores convenerunt. Quæ de te in senatu egerim, quæ in concione maxima dixerim, alio tum te litteris inalo cognoscere. Illud tibi persuadere velim, me omnia, quæ ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quæ est per se amplissima, summo semper studio susceperum, & defensurum: quod quamquam intelligo me cum multis esse facturum, tamen appetam hujus rei principatum.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. CONS. DES.

CUM adhibuisset domi meæ Lupus me, & Libonem, & Servium, consobrinum tuum: quæ mea fuerit sententia, cognosse te ex M. Sejo arbitror; qui nostro sermone interfuit. Reliqua, quamquam statim Sejum Græceus est subsecutus, tamen ex Græcejo poteris cognoscere. Caput autem est hoc, quod te diligentissimè percipere, & meminisse volam, ut ne in libertate, & salute populi Romani conservanda auctoritate senatus expectes, nondum liberi, ne & tuum factum condecnes (nullo enim publico consilio rempublicam liberasti: quo etiam est res illa major, & clarior, & adolescentem, vel puerum potius, Cæsarem, iudices temere fecisse, qui tantam causam publicam privato consilio susceperit: denique homines rusticos, sed fortissimos viros, civisque optimos, dementes fuisse iudices, priuam milites veteranos, commilitones tuos, deinde legionem Martiam, legionem quartam; quæ suum consulem hostem iudicaverunt, seque ad salutem reipublicæ defendendam contulerunt. Voluntas senatus, pro auctoritate haberi debet, cum auctoritas impeditur metu.

Post-

4. Progressus sum ad Inalpinos.] Quod haberi in suis Victorius, id quoque ego de Palatinis primo ac tertio, Stewechiano ac Hittorpiano, Vaticano. Inalpinus sunt qui Alpibus inhabitant. Vulgò, transalpinos, malè, & ut Victorius rectè adnotavit, contra historiam fidem. Mox in Palatino primo ac Vaticano excerptis reperi, non omnium bellicosissimum bellum. Cæbhi.

5. Spem reliquam nullam video salutis.] Hittorpianus codex optimus ut in duobus hisce libris expertus sum; bellum gerere: reliquam nullam video salutis, crudite ac prisè, si plures codices accederent.

Palatinus verò tertius: spem nullam video salutis: ut patet, locum, ut vulgò legitur, non sic à Cicero esse profectum. Epistola sequenti codex Hittorpianus legit: quæ in conventionione maxima dixerim, aliàs concione. Idem.

6. Precipere & meminisse volam.] Ita Palatinus primus, Hittorpianus, Vaticano excerpta: Mediceus ut notat Egnatius, atque ex eo Victorius in editione sua: vulgò: meminisse velim: plebeie ut sollet, ubi antiquitati honor non tribuitur. Idem.

Postremò suscepta tibi causa jam bis est, ut non sit integrum: primum idibus Martiis; deinde proximè exercitu novo, & copiis comparatis. Quamobrem ad omnia ita paratus, seu animatus debes esse, non ut nihil facias, nisi justus; sed ut ea geras, quæ ab omnibus summa cum admiratione laudentur.

8 M. CICERO S. D. BRUTO IMP. COS. DES.

EO tempore Polla tua misit, ut ad te, si quid vellem, darem litterarum, cum quid scriberem, non habebam. Omnia enim erant suspensa propter expectationem legatorum: qui quid egissent, nihil dum nuntiabatur. Hæc tamen scribenda existimavi: primum, S. P. Q. R. de te laborare, non solum salutis suæ causa, sed etiam dignitatis tuæ. admirabilis enim est quædam tui nominis caritas, amorque in te singularis omnium civium. Ita enim sperant, atque confidunt, ut antea rege, sic hoc tempore regno te rempublicam liberatum. Romæ dilectus habetur, totaque Italia; si hic dilectus appellandus est, cum ultro se offerunt omnes: tantus ardor occupavit animos hominum desiderio libertatis, odioque diutina servitutis. De reliquis rebus à te jam expectare litteras debemus, quid ipse agas, quid noster Hirtius, quid Cæsar meus: quos spero brevi tempore societate victoriæ tecum copulatos fore. Reliquum est, ut de me id scribam, quod te ex tuorum litteris & spero, & malo cognoscere; me neque deesse ulla in te, neque unquam desuturam dignitati tur.

9 D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

PANSA amissio, quantum detrimenti respublica acceperit, non te præterit. nunc auctoritate, & prudentia tua prospicienda oportet, ne inimici nostri, consilibus subtilis, sperent se convalescere posse. Ego, ne consistere possit in Italia Antonius, dabo operam. sequar eum confestim. utrumque me præstaurum spero, ne aut Ventidius elabatur, aut Antonius in Italia moretur. In primis rogo te, ad hominem ventosissimum, Lepidum, mittas, ne bellum nobis redintegrare possit, Antonio tibi conjuncto. Nam de Pollione Asinio puto te perspicere, quid facturus sit. multa, & bona, & firmæ sunt legiones Lepidi, & Asinii. Neque hæc idcirco tibi scribo, quod te non eadem advertere sciam, sed quod mihi persuasissimum est, Lepidum rectè facturum nunquam, si forte vobis id de hoc dubium est. Plancum quoque confirmetis oro: quem spero, pulso Antonio, reipublicæ non desuturum. Si se Alpes Antonius trajecterit, constitui præsidium in Alpibus collocare, & te de omni re facere certiore. III kal. Maii, ex castris Regii.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI

NON mihi rempublicam plus debere arbitror, quam me tibi; gratioreme esse in te posse, quam isti perverfi sint in me. Exploratum habes, (7 sint, an hoc temporis videatur dici causa) malle me tuum judicium, quam ex altera parte omnium istorum. Tu enim à certo sensu, & vero iudicis de nobis: quod isti ne faciant, summa malivolentia, & livore impediuntur. Interpellent me, quo minus honoratus sim, dum ne interpellent, quo minus respublica à me commode administrari possit. Quæ quanto sit in periculo, quam potero brevissimè exponam. Primum omnium, quantum perturbationem rerum urbanarum afferat obitus consulum, quantumque cupiditatem hominibus injiciat vacinitas, non te fugit. Satis me multa scripsisse, quæ litteris commendari possint,

arbitror. Scio enim, cui scribam. Revertor nunc ad Antonium: qui ex fuga cum parvulam manum peditum haberet inermium, ergastula solvendo, omneque genus hominum arripiendo, satis magnum numerum videtur effecisse. Huc accessit manus Ventidii, quæ trans Apenninum itinere factò difficillimo ad Vada pervenit, atque ibi se cum Antonio conjunxit. Est numerus veteranorum, & amatorum satis frequens cum Ventidio. Consilia Antonii hæc sint, necesse est: aut ad Lepidum ut se conferat, si recipitur; aut Apennino, Alpibusque se teneat, & descensionibus per equites, quos habet multos, vastet ea loca, in quæ incurrerit: aut rursus se in Etruriam referat, quod ea pars Italiae sine exercitu est. Quòd si me Cæsar audisset, atque Apenninum transisset: in tantas angustias Antonium compulisset, ut inopia potius, quam ferro conficeretur. Sed neque Cæsari imperari potest, nec Cæsar exercitui suo. quod utrumque pessimum est. Cum hæc talia sint: quo minus, quod ad me pertinebit, homines interpellent, ut supra scripsi, non impedio. Hæc quemadmodum explicari possint, aut, à te cum explicabuntur, ne impediuntur, timeo. Alere jam milites non possum. Cum ad rempublicam liberandam accessi, H. S. mihi fuit pecunie cece amplius. Tantum abest, ut meæ rei familiaris liberum sit quidquam, ut omnes jam meos amicos ære alieno obstrinxerim. Septenium numerum nunc legionum alo: qua difficultate, tu arbitrar. Non, si Varronis thesauros haberem, sustinere sumptui possem. Cum primum de Antonio exploratum habuero, faciam te certiore. Tu me amabis ita, si hoc idem me in te facere senseris. III non. Maji, ex castris, D. M. CICERONI.

D. BRUTUS IMP. COS. DES. S. D. M. CICERONI.

EODEM exemplo à te mi litteræ reddita sunt, quo pueri mei attulerunt. Tantum me tibi debere existimo, quantum persolvere difficile est. Scripsi tibi, quæ hic gereretur. in itinere est Antonius: ad Lepidum proficiscitur: ne de Planco quidem spem adhuc abiecit, ut ex libellis ejus animadverti, qui in me inciderunt. In quibus quos ad Asinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum mitteret, scribebat. Ego tamen non habui ambiguum, & statim ad Plancum misi: & biduo ab Allobrogibus, & totius Galliaë legatos exspecto, quos confirmatos domum remittam. Tu, quæ istic opus erunt administrari, prospicias, ut ex tua voluntate, reique publicæ commode fiant. Malivolentiæ hominum in me, si poteris, occures. si non poteris, hoc consolabere, quòd me de statu meo nullis contumeliis deterreere possunt. pridie nonas Maji ex castris, sinibus Statiellensium.

M. CICERO S. D. BRUTO IMP. COS. DES.

TRES uno die à te accipi epistolæ: unam brevem, quam Flacco Volumnio dederas; duas pleniores: quarum alteram tabellarius T. Vibii attulit; alteram ad me misit Lupus. Ex tuis litteris, & ex Græceji oratione, non modò non restitutum bellum, sed etiam inflammatum videtur. Non dubito autem, pro tua singulari prudentia, quin perspicias, si aliquid firmitatis nactus sit Antonius, omnia tua illa præclara in rempublicam merita, ad nihilum esse ventura. Ita enim Romam erat nuntiatum, ita persuasum omnibus, cum paucis inermis, perterritis metu, fracto animo, fugisse Antonium. Qui si ita te habet, ut, quemadmodum audiebam de Græcejo, configi cum eo sine periculo non possit: non ille mihi fugisse à Mu-

7. Si autem hoc tempore ab his videatur dici causa simulationis, mallem mehercule tuum judicium. Nihil discessi à vulgata lectione, quam & in sua editione exhibuit P. Victorius. Palatinus primus ita hunc locum concepit: Sit an hoc tempore is videatur dici causa malle me tuum judicium quam ex altera. Tertius verò: Si tamen hoc tempore ab his videatur dici ea mallem me hercule. Lambinus ex consensu Manutii imò ductu (nam hic præiit) legit Si tamen hoc temporis videatur dici causa, mallem me. Guellicianus, puto, Stewechianum respiciens, qui sermè Palatino tertio respondet, legendum dicit; Sit, an hoc temporis videatur, dici causa. Antonius Augustinus, testante Urfino, malebat: Si tamen hoc tempore videatur dici causa mallem tuum judicium. Hæc collegi, ut studiosus lector ad suum gu-

stum eligeret quod lubet: nos temerarii in mutando non potuimus esse. Gebb.

8. Cupiditatem hominibus injiciat vacinitas. Sic est in Vaticani excerptis, item Mediceo, ut ex eo edidit Victorius. Palatinus tamen primus, Stewechianus, Hittorpianus; iniciat (vel iniciat) vacinitas: ut Plautus dixit vacinas ades aurium pro vacuas. Palatinus tertius hic totus mendis adoperatus est: hominibus incitat novitas, sicut prima editio: iniciat tua rerum novitas. Vulgò: injiciat vacinitas. Idem.

9. Sustinere sumptui possem. Elegantisimè se Palatini duo, præter. Vaticani excerpta, Stewechianus, Hittorpianus; idque ex Medic. in sua impressione secutus est Victorius. Ex glossa in editionibus sequius legitur, sustinere sumptuum possum. Idem.

à Mutina videtur, sed locum belli gerendi mutasse. Itaque homines alii facti sunt: nonnulli etiam queruntur, quod perfecti non sitis. opprimi potuisse, si celeritas adhibita esset, existimant. Omnino est hoc populi, maximeque nostri, in eo potissimum abuti libertate, per quem eam consecutus sit. Sed tamen providendum sit, ne quæ justa querela esse possit. Res sic habet. Is bellum confecerit, qui Antonium oppreserit. Hoc quam viam habeat, te existimare malo, quam me apertius scribere.

- 13 D. BRUTUS, M. T. C. S. D.
IAM non ago tibi gratias. Cui enim re vix referre possum, Inuit verbis non patitur res satisfieri. Attendere te volo, que in manibus sunt. Qua enim prudentia es, nihil te fugiet, si meas litteras diligenter legeris. Sequi confestim Antonium his de causis, Cicero, non potui. eram sine equitibus, sine iumentis: Hirtium perisille nesciebam: Cæsari non credebam prius, quam convenissem, & collocutus essem. Hic dies hoc modo abiit. Postero die manè à Pansa sum accessit Bononiam. Cum in itinere essem, nuntiatus mihi est, eum mortuum esse. Recurri ad meas copias. sic enim verè eas appellare possum. Sunt extenuatissimæ, & inopia omnium rerum pessimè acceptæ. Biduo me Antonius antecessit, itinera multo majora fugiens, quam ego sequens. Ille enim iit passim, ego ordinatim. Quacumque iit, ergastula solvit, homines arripuit. constitit nusquam prius, quam ad Vada venit. Quem locum volo tibi esse notum. Jacet inter Apenninum, & Alpes, impeditissimus ad iter faciendum. Cum abessem ab eo millia passuum triginta, & se jam Ventidius conjunxisset; concio ejus ad me est allata: in qua petere cœpit à militibus, ut se trans Alpes sequerentur; sibi cum M. Lepido convenire. Suclamatus est, & frequenter à militibus Ventidians, (nam suos valde quam paucos habet) sibi aut in Italia pereundum esse, aut vincendum. Et orare cœperunt, ut Pollentiam iter facerent. Cum sustinere eos non posset, in postem diem iter suum contulit. Hac re mihi nuntiata, statim quinque cohortes Pollentiam pramissi, meumque iter eò contuli. hora autè præsidium meum Pollentiam venit, quam Trebellius cum equitibus. sanè quam sum gavifus. in hoc enim victoriam puto consistere. In spem venerant, quòd neque Planeci quatuor legiones omnibus suis copiis pares arbitrabantur; neque ex Italia tam celeriter exercitum trajici posse credebant. quos ipsi adhuc satis arroganter Allobroges, equitatuque omnis, qui eò pramissus erat à nobis, sustinebant: nostroque adventu sustineri facilius posse confidimus. Tamen si quo etiam casu Isaram se trajecerint, ne quod detrimentum reipublicæ injungant, summa à nobis dabitur opera. vos magnum animum, optimamque spem de summa republica habere volumus, cum & nos, & exercitus nostros singulari concordia conjunctos, ad omnia pro vobis videatis paratos. Sed tamen nihil de diligentia remittere debetis, dareque operam, ut quam paratissimi & ab exercitu, reliquisque rebus pro vestra salute contra sceleratissimam conspirationem hostium configamus. qui quidem eas copias, quas diu simulatione reipublica comparabant, subito ad patriæ periculum converterunt.

- 14 M. T. C. D. BRUTO, IMP. CONS. DES. S. P. D.
MIRABILITER, mi Brute, lætor, mea consilia, measque sententias à te probari de decemviris, de ornando adolescentente. Sed quid refer? mihi crede, homini non glorioso: planè jam, Brute, frigeo. ἐργαρον enim erat meum senatus. id est jam dissolutum. Tantam spem attulerat exploratæ victoriae tua præclara Mutinæ eruptio, fuga Antonii, concilio exercitu, ut omnium animi relaxati sint, meaque illæ vehementes contentiones, tanquam σπινθηρες esse videantur. Sed, ut ad rem redeam, legionem Martiam, & quartam ne-

gant, qui illas norunt, ulla conditione ad te posse perducì. Pecuniæ, quam desideras, ratio potest haberi, eaque habebitur. De Bruto accedendo, Cæsareque ad Italia præsidium tenendo, valde tibi assentior. Sed, ut scribis, habes obstrictores; quos equidem facillimè sustineo: sed impediunt tamen. Ex Africa legiones exspectantur. Sed bellum istuc renatum mirantur homines. Nihil tam præter spem unquam. Nam die tuo natali victoria nuntiata, in multa secula videbamus rempublicam liberatam. Novi timores retexunt superiora. Scripsisti autem ad me iis, quas idibus Majis dedisti, modò te accepisse à Planco litteras, non recipi à Lepido Antonium. Id si ita est, omnia faciliora: sin aliter, magnum negotium: cuius exitum non extinefco; tuæ partes sunt. Ego plus, quam feci, facere non possum. Te tamen, id quod spero, omnium maximum & clarissimum videre cupio.

- M. T. C. D. BRUTO, IMP. COS. DES. S. P. D. 19
LITTE MIHI tuæ litteræ jucundissimæ sunt: tamen jucundius fuit, quòd in summa occupatione tua Planco collegæ mandasti, ut te mihi per litteras excusaret: quod fecit ille diligenter. mihi autem nihil amabilius officio tuo, & diligentia. Conjunctio tua, cum collega, concordiaque vestra, quæ litteris communibus declarata est, S. P. Q. R. gratissima accidit. Quod superest, perge, mi Brute: & jam non cum aliis, sed tecum ipse certa. Plura scribere non debeo, præsertim ad te: quo magistro brevitatis uti cogito. Litteras tuas vehementer exspecto, & quidem tales, quales maxime opto.

- M. T. C. D. BRUTO, IMP. COS. DES. S. P. D. 16
PERMAGNI interest, quo tibi hæc tempore epistola red-dita sit: utrum cum sollicitudinis aliquid haberes, an cum ab omni molestia vacuus esses. Itaque ei præcepi, quem ad te misi, ut tempus observaret epistolæ tibi reddendæ. Nam quemadmodum coram qui ad nos intemptivè adeunt, molesti sæpe sunt: sic epistolæ offendunt, non loco reddunt. Si autem, ut spero, nihil te perturbat, nihil impedit; & ille, cui mandavi, satis scit, & commodè tempus ad te cepit adeundi: confido, me, quod velim, faciliè à te impetraturum. L. Lamia præturam petit. hoc ego utor uno omnium plurimum. Magna vetustas, magna consuetudo intercedit: quodque plurimum valet, nihil mihi ejus est familiaritate jucundius. Magno præterea beneficio ejus, magnoque merito suum obligatus. Nam Clodianis temporibus, cum equestris ordinis princeps esset, proque mea salute acerrimè propugnaret, à Gabinio consule relegatus est: quod ante id tempus civi Romano contigit nemini. Hoc cum populus Romanus meminit, meipsum non meminisse turpissimum est. Quapropter persuade tibi, mi Brute, me petere præturam. Quamquam enim Lamia summo splendore, summa gratia est, magnificentissimum munere aditicio: tamen, quasi ea ita non essent: ego suscepi totum negotium. Nunc, si me tanti facis, quanti certè facis, quum equitum centurias tentis, in quæ regnas, mitte ad Lupum nostrum, ut is nobis eas centurias conficiat. Non tenebo te pluribus. Ponam in extremo quod sentio. Nihil est, Brute, cum omnia à te expectem, quod mihi gratius facere possis.

M. T. C. D. BRUTO, IMP. S. D.

- 17
LAMIA uno omnium familiarissimè utor. Magna ejus in me, non dico officia, sed merita, eaque sunt populo Romano notissima. Is magnificentissimo munere adilitatis perfunctus, petit præturam: omnesque intelligunt, nec dignitatem ei deesse, nec gratiam. Sed is ambitus excitare videtur, ut ego omnia pertinefcam, totamque petitionem Lamia mihi sustinendam putem. In ea re quantum me possis adjuvare, faciliè perspicio: nec verò, quantum mea causa velis, dubito. Velim igitur, mi Brute, tibi persuadere, nihil me majore studio à te petere, nihil te mihi gratius facere posse, quam si omni-

10. Sed locum belli gerendi mutasse. Guliel. Verisimil. lib. 111 cap. 2 ex Stewechii libro legit, sed solum belli gerendi mutasse. ut & paulò post: homines alii satisfiunt: pro quo in libris noll. alii facti

sunt. in editionib. alii fracti sunt. Nos nostram fidem unius codicis auctoritate fundare noluimus. Epistola XIV ex vestigiis Stewech. Hittorpianique legit Gulielm. Novi tumores retexunt superiora. Gebb.

omnibus tuis opibus, omni studio, Lamiam in petitione iu-
veris, quod ut facias, vehementer te rogo.

18 M. T. C. D. BRUTO, IMP. COS. DES. S. D.

ETSI ex mandatis, quæ Galbæ, Volumnioque ad senatum
dedisti, quid timendum, suspicandumque putares, suspica-
bamur: tamen timidiora mandata videbantur, quàm erant dig-
num tua, populique Romani victoria. Senatus autem, mi
Brute, fortis est, & habet fortes duces. Itaque molestè fere-
bat, se à te, quem omnium, quicumque fuissent, fortissimum
iudicaret, rimidum, atque ignavum iudicari. Etenim cum,
te incluso, spem maximam omnes habuissent in tua virtute,
florete Antonio: quis erat, qui quiddam timeret, profliga-
te illo, te liberato? Nec verò Lepidum timebamus. Quis enim
esset, qui illum tam furiosum arbitraretur, ut qui in maximo
bello pacem velle se dixisset, is in optatissima pace bellum
reipublice indiceret? Nec dubito, quin tu plus provideas. Sed
tamen tam recenti gratulatione, quam tuo nomine ad omnia
deorum templa fecimus, renovatio timoris magnam mole-
stiam afferebat. Quare velim equidem, id quod spero, ut plane
abjectus, & fractus sit Antonius. Sin aliquid virium fortè
collegerit: sentiet, nec senatui consilium, nec populo Romano
virtutem desse, nec reipublicæ te vivo, imperatorem.
XIII kal. Jun.

D. BRUTUS. M. T. C. S. P. D.

19 AD senatum quas litteras misi, velim prius perlegas: & si
qua tibi videbuntur, commutes. Necessariè me scripsisse,
ipse animadvertes. nam cum putarem, quartam, & Martiam
legiones tecum futuras, ut Druso, Paulloque placuerat, vobis
assentientibus: minùs de reliquis rebus laborandum existi-
mavi. Nunc verò cum sim cum tironibus egentissimis, valde
& meam & vestram vicem timeam, necesse est. Vicerini me,
& M. Brutum præcipuè observant. His ne quam patiari inju-
riam fieri in senatu verneram causa, à te peto. Causam habent
optimam, officium in rempublicam summum, genus homi-
num adversatiorum seditiosum, & inertissimum. XII ka-
lend. Jun. Vercellis.

D. BRUTUS IMP. COS. DES. M. T. C. S. P. D.

20 QUOD pro me non facio, id pro te facere nescis in te
amor, utaque officia cogunt, ut timeam. Sæpe enim mi-
hi cum esset dictum, neque à me contemptum, novissimè
Labeo Segulius, homo sibi simillimus, narrat mihi, apud Cæ-
sarem se fuisse, multumque sermonem de te habitum esse:
ipsum Cæsarem nihil sanè de te questum, nisi dictum, quòd
diceret re dixisse, laudandum adolescentem, ornandum, tol-
endum: se non esse communiurum, ut tolli possit. Hoc ego
Labeonem credo illi retulisse, aut finxisse dictum, non ab
adolescente prolatum. Veteranos verò pessimè loqui, volebat
Labeo me credere, & tibi ab iis instare periculum: maxime-
que indignari, quòd in decemviris neque Cæsar, neque ego
habiti essemus: atque omnia ad vestrum arbitrium essent col-
lata. Hæc cum audissem, & jam in itinere essem, committend-
um non putavi, prius ut Alpes transgrederer, quàm,
quid istic ageretur, scirem. Nam de tuo periculo, crede mihi,
iactatione verborum, & denuntiatione periculi, sperare eos,
te pertimescèto, adolescente impulso, posse magna consequi
præmia: & rotam istam castellanam ex hoc pendere, ut quàm
plurimum lucrifaciam. Neque tamen non te cautum esse vo-
lo, & insidias vitantem. Nihil enim tua mihi vita potest esse
iucundius, neque carius. Illud vide, ne timendo, magis tme-
re cogare. Et, quibus rebus potest occurrì veteranis, occu-
rras. Primum, quod desiderant de decemviris, facias: dein-
de de præmiis. Si tibi videtur, agros eorum militum, qui cum
Antonio veterani fuerunt, his dandos censeas ab utriusque no-

bis. De nummis, lentè, ac ratione habita pecuniæ, senatum
de ea re constitutum: quattuor legionibus iis, quibus agros
dandos censuistis, video facultatem fore ex agris Silani, &
agro Campano. Æqualiter, aut forte agros legionibus assigna-
ri puto oportere. Hæc me tibi scribere non prudentia mea
horroratur, sed amor in te, & cupiditas otii: quod sine te con-
sistere non potest. Ego, nisi valde necesse fuerit, ex Italia non
excedam. legiones armo, paro: spero me pessimum ex-
ercitum habiturum ad omnes casus, & imperus hominum. De
exercitu, quem Panlā habuit, legionem mihi Cæsar non re-
mitrit. Ad has litteras statim mihi rescribe, tuorumque ali-
quem mitte, si quid reconditum magis erit, meque scire opus
putaris. Vale. IX kal. Jun. Eporidia.

M. T. C. D. BRUTO, IMP. S. P. D.

21

DII isti Segulio malefaciant, homini nequissimo omnium,
qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt! Quid? tu illum tecum
solum, aut cum Cæsare, qui neminem pratermiserit, quicum loqui
potuerit, cui non eadem ista dixerit? Te tamen, mi Brute, sic amo, ut debeo, quòd istud quidquid esset
nugarum, me scire voluisti. Signum enim magnum amoris
dedisti. Nam quod idem Segulius, veteranos queri, quòd tu,
& Cæsar in decemviris non essetis, utinam ne ego quidem
essem! Quid enim inolestius? Sed tamen, cum ego sensissem,
de iis, qui exercitus haberent, sententiam ferri oportere:
iisdem illi, qui solent, reclamationum. Itaque excerpti etiam
estis, me vehementer repugnante. Quocirca Segulium negli-
gamus, qui res novas quarit: non quòd veterem comederit:
nullam enim habuit: sed hanc ipsam recentem novam devoravit.
Quòd autem scribis, te, quòd pro te ipso non facias,
id pro me, ut de me timeas aliquid: omni re, vir optime,
mihique carissime Brute, de me metu libero. Ego enim, quæ
provideri poterunt, non fallar in iis: quæ cautionem non ha-
bent, de his non ita valde laboro. Sim enim impudens, si
plus postulem, quàm homini à rerum natura tribui potest.
Quòd mihi præcipis, ut caveam, ne timendo magis timere
cogar; & sapienter, & amicissimè præcipis. Sed velim tibi
persuadeas, cum re consistit excellere hoc genere virtutis, ut
numquam extimescas, nunquam perturbare; me huc tua
virtuti proximè accedere. Quamobrem neque metuum quid-
quam, & cavebo omnia. Sed vide, ne tua jam, mi Brute,
culpa futura sit, si ego quiddam timeam. Tuis enim opibus,
& consilii tuo, etiam si timidi essemus, tamen omnem ri-
morem abiceremus: præsertim cum persuasum omnibus es-
set, mihique maxime, à te nos unice diligere. Consiliis tuis,
quæ scribis de quattuor legionibus, deque agris assignandis ab
utroque vestrum, vehementer assentior. Itaque cum quidam
de collegis nostris agrariam curationem ligntrent: disturbavi
rem, totamque vobis integram reservavi. Si quid erit occultius,
& (ut scribis) reconditum, meorum aliquem mittam,
quòd fidelius ad te litteræ perferantur. Prædè nonas Ianii.

M. T. C. D. BRUTO IMP. S. P. D.

22

CUM Appio Claudio, C. F. summa mihi necessitudo est,
multis ejus officiis, & meis mutis constituta. Peto à te
majorem in modum, vel humanitatis tuæ, vel mea causa, ut
cum auctoritate tua, quæ plurimum valet, conservatum velis.
Volo, te, cum fortissimus vir cognitus sis, etiam clientis-
simum existimari. Magno tibi erit ornamèto, nobilissimum
adolescentem beneficio tuo esse salvum. Caius quidem causa
hoc melior debet esse, quòd pietate adductus, propter patris
restitutionem, me cum Antonio conjunxit. Quare crisi
minùs veram causam habebis, tamen vel probabilem aliquam
poteris inducere. Nutus tuus potest hominem, summo loco
natum, summo ingenio, summa virtute, officiosissimum

præ-

11. Genus hominum adversariorum seditiosum & inertissimum.] Libentius deleverim, de sententiâ Palatini tertii, et hominum; quod iniectionem mihi ab aliquo luxurioso videtur. Idem codex habet seditiosum & ineptissimum: eum Palatinus primus, itaque Hittorpianus scribant incertissimum, sed male omnes. Gebb.

12. Id pro me, ut de me timeas aliquid.] Editum est: id pro me facere

re ut de me, et. sed verbum facere, neque existat in Palatino primo, tertio, neque adeo editione primaria aut Victoriana. Idem.

13. Me cum Antonio conjunxit.] Non habebant illud vulgare se Palatini, editio Victorii omniumque principes: quod dico, ne quis, ut vulgò, interpretetur, & prætereignarus mean fidem flagitet. Idem.

præterea, & gratissimum, incolumem in civitate retinere. Quod ut facias, ita te peto, ut majore studio, magisve ex animo petere non possim.

D. BRUTUS M. T. C. S. P. D.

23 **N**OS hic valeamus recte: & quod melius valeamus, operam dabimus. Lepidus commode de nobis sentire videtur. Onium timore deposito, debemus libere republicæ consulere. Quod si omnia essent aliena, tamen tribus tantis exercitiis propriis republicæ valentibus, magnum animum habere debebas, quem & semper habuisti, & nunc fortuna adjuvante augere potes. Quæ tibi superioribus litteris mea manu scripti, terrendi tui causa homines loquuntur. Si frenum momorderis, peream, si te omnes, quot sunt, conantem loqui ferre poterint. Ego, tibi ut antea scripti, dum mihi à te litteræ veniant, in Italia morabor. XIX kal. Jun. Eporedia.

CICERO D. BRUTO, S. P. D.

24 **N**ARRO tibi: antea subitafcebar brevitati tuarum litterarum. nunc mihi loquax esse videor. te igitur imitabor. Quam multa, quam paucis? Te recte valere, operamque dare, ut quotidie melius: Lepidum commode sentire: tribus exercitiis quidvis nos oportere considerare. Si timidus essem: tamen ista epistola mihi omnem metum absterfisses. Sed, ut mones, frenum momordi. etenim qui, te incluso, omnem spem habuerim in te, quid nunc putas? Cupio jam vigiliam meam, Brute, tibi tradere: sed ita, ut ne desim constantiam meam. Quod scribis, in Italia te moraturum, dum tibi litteræ meæ veniant: si per hostem licet, non erraris. multa enim Romæ. sin adventu tuo bellum confici potest, nihil sit antiquius. Pecunia expeditissima quæ erat, tibi decreta est. Habes amantissimum Servium. nos non desumus. XIX idus Junias.

M. T. C. D. BRUTO, S. P. D.

25 **E**XSPECTANTI mihi tuas quotidie litteras, Lupus noster subitò denuntiavit, ut ad te scriberem, si quid vellem. Ego autem, etsi, quid scriberem, non habebam (acta enim ad te mitti sciebam: inanem autem sermonem litterarum tibi injueundum esse audiebam) brevitate secutus sum, te magistro. Scito igitur, in te, & in collega spem omnem esse. De Bruto autem nihil adhuc certi: quem ego, quemadmodum præcipis, privatis litteris ad bellum commune vocare non desino: qui utinam jam adesset! intestinum urbis malum, quod est non mediocre, minus timeremus. Sed quid ago? non imitor *ἡλικανισμὸν* tuum? altera jam pagella procedit. Vince, & vale. XIV kal. Quintiles.

D. B. IMP. M. T. C. S. P. D.

26 **M**AXIMO meo dolore hoc solatio utor, quod intelligunt homines, non sine causa me timuisse ista, quæ acciderunt. Deliberant, utrum trajiciant legiones ex Africa, necne, & ex Sardinia, & Bruto arcescant, necne: & mihi stipendium dent, an decernant. Ad senatum litteras misi. Crede mihi, nisi ista omnia ita fiant, quemadmodum scribo, magnam nos omnes adituros periculum. Rogo te, videte quibus hominibus negotium detis, qui ad me legiones adducant. & fide opus est, & celeritate. III non. Jun. ex castris.

M. CICERO MATIO, S.

27 **N**ONDUM satis constitui, molestiane plus, an voluptatis attulerit mihi Trebatius noster, homo cum plenus officii, tum utriusque nostrum amantissimus. Nam cum in Tusculanum vesperi venissem, postridie ille ad me, non dum satis firmo corpore cum esset, mane venit. Quem cum objurgarem, quod parum valetudini parceret: tum ille, nihil sibi longius fuisse, quam ut me videret. Num quidnam, inquam, novi? Detulit ad me querelam tuam: de qua prius, quam respon-

deo, pauca proponam. Quantum memoria repetere præterita possum, nemo est mihi te amicus antiquior. Sed veritas habet aliquid commune cum multis: amor non habet. Dilixite te, quo die cognovi: meque à te diligere judicavi. Tuus deinde discessus, ilique diuturnus, ambitio nostra, & vitæ dissimilitudo non est passa voluntates nostras consuetudine conglutinari. Tuam tamen erga me animum agnovi multis annis ante bellum civile, cum Cæsar esset in Gallia. Quod enim vehementer mihi utile esse putabas, nec inutile ipsi Cæsari, perfecisti, ut ille me diligeret, eoleret, haberet in suis. Multa prætereo, quæ temporibus illis inter nos familiarissime dicta, scripta, communicata sunt. graviora enim consecuta sunt. Et initio belli civilis cum Brundisium versus iret ad Cæsarem, venisti ad me in Formianum. Primum hoc ipsum quanti, præsertim temporibus illis? Deinde oblitum me putas consilii, sermonis, humanitatis tuæ? quibus rebus interesse memini Trebatium. Nec verò sum oblitus litterarum tuarum, quas ad me misisti, cum Cæsari obviam venisses in agro, ut arbor, Trebulano. Secutum illud tempus est, cum me ad Pompejum proficisci, sive pudor meus cogit, sive officium, sive fortuna. Quod officium tuum, quod studium vel in absentem me, vel in præsentem meos desuit? quem porò omnes mei & mihi, & tibi te amiciores judicaverunt? Veni Brundisium. oblitumne me putas, qua celeritate, ut primum audieris, ad me Tarento advolaris? quæ tua fuerit affectio, oratio, confirmatio animi mei, fracti communium miseriarum metu? Tandem aliquando Romæ esse cœpimus. quid desuit nostræ familiaritati in maximis rebus? Quoniam modo me gereret adversus Cæsarem, usus tuo consilio sum. In reliquis officiis, cui tu tribuisti, excepto Cæsare, præter me, ut domum ventitares, horasque multas sæpe suavissimo sermone consumeres? tum, cum etiam, si meministi, ut hæc *φιλοσοφείην* scriberem, tu me impulisti. Post Cæsaris reditum, quid tibi majori curæ fuit, quam ut essem ego illi quam familiarissimus? quod effecerat. Quorsum igitur hæc oratio longior, quam putaram? quia sum admiratus, te, qui hæc nosse deberes, quidquam à me commissum, quod esset alienum nostra amicitia, credidisse. Nam præter hæc, quæ commemoravi, quæ testata sunt, & illustrata, habeo multò occultiora, quæ vix verbis exsequi possum. Omnia me tua delectant: sed maxime, maxima cum fides in amicitia, consilium, gravitas, constantia; tum lepos, humanitas, littera. Quapropter redeo nunc ad querelam. Ego te suffragium tulisse in illa lege, primum non credidi: deinde, si credidissem, nunquam id sine aliqua justa causa existimarem te fecisse. Dignitas tua facit, ut animadvertatur, quidquid facias: malivolentia autem hominum, ut nonnulla durius, quam à te facta sint, proferantur. Ea tu si non audis; quid dicam, nescio. equidem, si quando audio, tam defendam, quam me scio à te contra iniquos meos solere defendi. Defensio autem est duplex. Alia sunt, quæ liquido negare soleam: ut de isto ipso suffragio. alia, quæ defendam à te piè fieri, & humanè: ut de curatione ludorum. Sed te, hominem doctissimum, non fugit, si Cæsar rex fuerit, quod mihi quidem videtur, in utramque partem de tuo officio disputari posse: vel in eam, qua ego uti soleo, laudandam esse fidem, & humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas: vel in eam, qua nonnulli utuntur, libertatem patriæ, vitæ amici anteponendam. Ex his sermonibus utinam essent delata ad te disputationes meæ! Illa verò duo, quæ maxima sunt laudum tuarum, quis aut libentius, quam ego, commemorat, aut sæpius: te, & non suscipiendi belli civilis gravissimum auctorem fuisse, & moderandæ victoriæ in

14. *Vel in absentem me, vel in præsentem meos desuit?* Sic editio omnium vetustissima ac Victoriana, Palatini duo primus ac tertius, Nihil est vulgata; *vel in absentem me vel in præsentem desuit.* Gebii.

15. *Alia sunt, quæ liquido negare soleam.* Cum in Medicæ fuisset aliquando, rectè Egnatius emenda. it. *liquido*: idque

Victorius in sua editione est secutus; tum Manutius ac denique Lambinus. Ego non accedam tot ac tantis? præsertim tanta inconstantia nostrorum codicum, & præcipientibus Excerpta Vaticanæ, in quibus quoddam *liquido*. pro eo editur, *aliquando*. Idem.

in quo, qui mihi non assentiretur, inveni neminem. Quare habeo gratiam Trebatio, familiari nostro, qui mihi dedit causam harum litterarum: quibus nisi crederis, me omnis officii, & humanitatis expertem iudicatis; quo nec mihi gravius quidquam potest esse, nec te alienius.

MATICUS CICERONI S.

MAGNAM voluptatem ex tuis litteris cepi, quod, quam speraram, atque optaram, habere te de me opinionem, cognovi. De qua etsi non dubitabam, tamen, quia maximi aestimabam, ut incorrupta maneret, laborabam. Conficius autem mihi eram, nihil à me commissum esse, quod boni cuiusquam offenderet animum. Eo minus credebam, plurimum, atque optimis artibus ornatu tibi temere quidquam persuaderi potuisse, praesertim in quem mea prope, & perpetua fuisset atque esset benivolentia. Quod quum, id volui, scio esse: respondebo criminibus, quibus tu pro me, ut par erat, tua singulari bonitate & amicitia nostra, saepe restitisti. Nota enim mihi sunt, quae in me post Caesaris mortem contulerint. Vicio mihi dant, quod mortem hominis necessarii graviter ferro: atque eum, quem dilexi, periisse indignor.¹⁶ Ajunt enim, patriam amicitiam praeponebam esse: proinde ac si jam vicerint, obitum ejus republicae fuisse utilem. Sed non agam astute. Fateor me ad istum gradum sapientiae non pervenisse. Neque enim Caesarem in dissensione civili sum secutus; sed amicum, quamquam re offendebar, tamen non deserui: neque bellum unquam civile, aut etiam causam dissensionis probavi; quam etiam nascentem extinguere, summè studui. Itaque in victoria hominis necessarij, neque honoris, neque pecuniae dulcedine sum captus: quibus praemiis reliqui, minus apud eum, quam ego, cum possent, immoderate sunt abusi. Atque etiam res familiaris mea, lege Caesaris diminuta est: ejus beneficio plerique, qui Caesaris morte latantur, remanserunt in civitate. Civibus victis ut parceretur, aequè, ac pro mea salute, laboravi. Possum igitur, qui omnes volucrum incolumes, cum, à quo id imperatium est, periisse non indignari; cum praesertim iidem homines illi, & invidia, & exitio fuerint? Plecteris ergo, iniquum, quum factum nostrum improbare aures. O superbiam inauditam! alios in facinore gloriari,¹⁷ aliis ne dolere quidem impunitè licete! At haec etiam servis semper libera fuerunt, timetent, gaudent, dolent suo potius, quam alterius arbitrio: qua nunc, ut quidem isti dicunt, libertatis auctores, metu nobis extorquere conantur. Sed nihil agunt. Nullius unquam periculi terroribus ab officio, aut ab humanitate desciscam. Numquam enim honestam mortem fugiendam, saepe etiam oppetendam putavi. Sed quid mihi succensent, si id opto, ut poeniteat eos sui facti? Cupio enim, Caesaris mortem omnibus esse acerbam: At debeo pro civili parte rempublicam vellem salvam. Id quidem me cupere, nisi & ante acta vita, & reliqua mea spes, tacent me, probat, dicendo vincere non postulo. Quare majorem in modum te rogo, ut rem potiore oratione dicas: mihi quae si sentis expedire, rectè fieri, credas nullam commotionem cum improbis esse posse. An, quod adolescens praestiti, cum etiam errare cum excusatione possent: id nunc, aetate praecipitata, commutem, ac me ipse retexam? Non faciam: neque, quod displiceat, committam, praeterquam quod

hominis mihi conjunctissimi, ac viri amplissimi dolco gravem casum. Quod si aliter essem animatus, nunquam quod facerem, negarem: ne & in peccando improbus, & in dissimulando timidus, ac vanus existimarer. At ludos, quos Caesaris victoriae Caesar adolescens fecit, curavi. At id ad privatum officium, non ad statum republicae pertinet. Quod tamen munus & hominis amicissimi memoriae, ac honoribus praestare, etiam mortui, debui: & optima spei adolescenti, ac dignissimo Caesari petenti negare non potui. Veni etiam consulis Antonii domum saepe, salutandi causa: ad quem, qui me parum patriam amantem esse existimant, rogandi quidem aliquid, aut auferendi causa, frequentes ventitare reperies. Sed quae haec est arrogantia, quod Caesar nunquam interpellavit, quin, quibus vellem, atque etiam quos ipse non diligebat, tamen iis uterer: eos, qui mihi amicum eriperent, capendo me, efficere conati, ne, quos velim, diligam? Sed non vereor, ne aut mea vita modestia parum valitura sit in posterum contra falsos rumores: aut ne etiam ii, qui me non amant, propter meam in Caesarem constantiam, non malint mei, quam sui similes amicos habere. Mihi quidem si optata contingent, quod reliquum est vitae, in otio Rhodi degam: sin casus aliquis interpellarit, ita ero Romae, ut rectè fieri semper cupiam. Trebatio nostro magnas ago gratias, quod tuum erga me animum simplicem atque amicum aperuit: & quod eum, quem semper libenter dilexi, quo magis jure colere, atque observare deberem, fecit. Bene vale, & me diligere.

CICERO APPIO, S.

DUBITANTI mihi (quod scit Atticus noster) de hoc toto consilio profectionis, quod in utramque partem in mentem multa veniebant, magnum pondus accessit ad tollendam dubitationem, judicium, & consilium tuum. Nam & scripti apertè, quid tibi videretur. Atticus ad me sermonem tuum pettulit. Semper judicavi, in te, & in capiendo consilio prudentiam summam esse, & in dando fidem: maximeque sum expertus, cum initio civilis belli per litteras te consuluissem, quid mihi faciendum esse censeret; eundemne ad Pompejum, an manendum in Italia. Suscisti, ut consulere dignitatis meae ex quo, quid sentiret, intellexi: & sum admiratus fidem tuam, & in consilio dando religionem; quod, cum aliud malle amicissimum tuum putares, antiquis tibi officium meum, quam illius voluntas fuit. Equidem & ante hoc tempus te dilexi, & semper me à te diligere sensi. Et cum abessem, atque in magnis periculis essem: & me absentem, & meos praesentes à te cultos, & defensos esse, memini. Et post meum reditum, quam familiariter mecum vixeris, quaeque ego de te & senserim, & praedicarim, omnes, qui solent haec animadvertere, testes habemus. Gravissimum verò judicium de mea fide, & de constantia fecisti, cum, post mortem Caesaris & totum te ad amicitiam meam contulisti. Quod tuum judicium, nisi mea summa benivolentia erga te, omnibusque meritis comprobato, ipse me hominem non putabo. Tu, mi Appi, conservabis a morem tuum (etsi more magis hoc quidem scribo, quam quod te admonendum putem) meaque omnia tuebere: quae tibi ne ignota essent, Attico mandavi: à me autem, cum paulum otii nacti erimus, uberiores litteras expectato. Da operam ut valeas. hoc mihi gratius facere nihil potes.

DAM. sed nos scimus, sapissime nescire Manutium, quid dicat. Gebb.

17. *Aliis ne dolere quidem impunitè licere.* Sic Palatinus pro Historicis, Vaticani excerpta, & Victorii editio elegantius quam vulgò: *dolere impunitè licere.* Idem.

18. CICERO APPIO S.] Vulgò CICERO. sed nos illam inscriptionem accepimus ex Palatino tertio, Stewechiano, ac editione Victorii. Idem.

16. *Ajunt enim patriam amicitiam praeponebam esse.*] Profectò mulus Lambinus fuit, qui quòd alii eunquè volucrum, ducebatur. Lectio haec erat asserta Victorio; improbat Manutio; cece ferrox repente tanquam suis animis est, negat tolerare se posse. sed nos eum & bonum Manutium valere, ac Lambinum plorare jubemus: adhuc resicimusque inf. quippe è quibus duo Palatini, Vaticani excerpta, editio omnium prima, hanc lectionem tuentur. Vulgò, quia plebeum est, sapit Manutio, PATRIAM AMICITIAE PRAEPO-

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
LIBER DUODECIMUS,

A D

C. CASSIUM, ET CETEROS.

M. T. C. C. CASSIO, S. P. D.

HENEM nullam facio, mihi crede, Cassi, de te, & de Bruto nostro, id est, de tota republica cogitandi, cuius omnis spes in vobis est, & in D. Bruto. Quam quidem jam habeo ipse meliorem, republica à Dolabella meo præclarissime gesta. Manabat enim illud malum urbanum, & ita corroborabatur quotidie, ut ego quidem & Urbi, & otio disfederem urbano. Sed ita compressa est, ut mihi videamur omne jam ad tempus ab illuduntaxat fordidissimo periculo tuti futuri. Reliqua, magna sunt, ac multa: sed posita omnia in vobis. quamquam primum quidque explicemus. Nam, ut adhuc quidem actum est, non regno, sed rege liberati videmur. Interfecto enim rege, & regios omnes nutus tuemur. Neque verò id solum, sed etiam, quæ ipse ille, si viveret, non faceret, ea nos, quasi cogitata ab illo, probamus. Nec ejus quidem rei finem video. Tabule figurantur: immunitates dantur: pecuniæ maxima describuntur: exsules reducuntur: senatus consulta falsa referuntur: ut tantummodo odium illud hominis impuri, & servitutis dolor depulsus esse videatur: respublica jaceat in his perturbationibus, in quas cum ille coniecit. Hæc omnia vobis sunt expedienda. nec hoc cogitandum, satis jam habere rempublicam à vobis. Habet illa quidem tantum, quantum nunquam mihi in mentem venit optare; sed contenta non est, & pro magnitudine & animi, & beneficii vestri, à vobis magna desiderat. Adhuc ultra suas injurias est per vos, ineritum tyranni: nihil amplius. Ornamenta verò sua quæ recuperavit: an quòd ei mortuo pareat, quem vivum scire non poterat: & cuius æra refugere debebamus, ejus etiam chirographa defendimus: et enim ita decrevimus. Fecimus id quidem, temporibus cedentes: quæ valent in republica plurimum. Sed immoderate quidam, & ingræte nostra familiaria abutuntur. Veium hæc propediem, & multa alia coram. Interim sic tibi persuadeas, mihi cum respublicæ, quam semper habui carissimam, tum minoris nostri causâ, maxima curæ esse tuam dignitatem. Da operam, ut valeas.

M. T. C. C. CASSIO, S. P. D.

VEHEMENTER lator, tibi probari sententiam, & orationem meam: qua si sapius uti liceret, nihil esset negotii, libertatem, & rempublicam recipere. Sed homo amens, & perditus, multoque nequior, quam ille ipse, quem tu nequissimum occisum esse dixisti, cædis initium quaerit: nullamque aliam ob causam me auctorem fuisse Cæsaris interficiendi criminatur, nisi, ut in me veterani incitentur. Quod ego periculum non extimesco, modo vestri facti gloriam cum mea laude communicet. Ita nec Pisoni, qui in eum primus inventus est, nullo assentiente; nec mihi, qui idem tricesimo post die feci; nec P. Servilio, qui me est consecutus, tutò in senatum venire licet. Cædem enim gladiator quaerit, ejusque initium a. d. XIII kalend. Octobr. à me se facturum putavit. At quàm paratus venerat, cum in villa Metelli complures dies commentatus esset. Quæ autem, in lustris, & in vino commentatio potuit esse? Itaque omnibus esse visus, ut ad te antea scripsi, vomere suo more, non dicere. Quare quòd scribis confidere, auctoritate, & eloquentia nostra aliquid profici posse: nonnihil, ut in tantis malis, est profectum. Intellegit enim populus Romanus tres esse consulares, qui, quia, quæ de republica bene senserint, liberè locuti sunt, tutò in senatum venire non possint. Nec est præterea quòd quidquam expectes. Tuus enim necessarius affinitate nova delectatur. Itaque jam non est studiosus ludorum, infinitoque fratri tui plausu dirumpitur. Alter item affinis novis commentariis Cæsaris delinitus est. Sed hæc tolerabilia: illud non ferendum, quod est, qui vestro anno filium suum consulem futurum putet, ob eamque causam se huc latroni quædam præ se ferat. Nam L. Cotta familiaris meus, fatali quadam desperatione, ut ait, minus in senatum venit. L. Cæsar, optimus, & fortissimus civis, valetudine impeditur. Ser. Sulpicius, & summa auctoritate, & optime sententiis, non adest. Reliquos, exceptis designatis, ignosce mihi, si non numero consulares, habes auctores consilii publici: qui numerus etiam bonis rebus, exiguus esset, quid censetis perditis? Quare spes est omnis in vobis: qui si idcirco abestis, ut sitis in tuto; ne in vobis quidem.

1. Finem nullam facio.] Non habet illud vulgo receptum nullum, Palatinus pr. Grut. Stewech. Medic. ut notat Baptista Egnatius. sic supra lib. x. ep. 32. emendavi, ex Hittorp. Stewech. editione Victorii: quorum quis ullam finem aut modum futurum putavit. Gebh.

2. Sed ita compressa est.] Ita Victorius edidit, & sic Palatinus pr. atque adeo editio princeps, Grut. verò comprehensa est solenni mutatione. ceterum in sequentibus sic Vaticanus: ut mihi videatur omne, nescio quare: & Pal. pr. Grut. Hittorp. Stewech. tutè non tuti quod non temerarium, immò verum mihi videtur. Vulgatum est, compressum. Idem.

3. Regios omnes nutus tuemur.] Qui non ceperunt elegantiam hujus dicti, legerunt intuemur. sed hoc magis vitæ fractis frivolum est. Gruterianus Regios omnes nutu tuemur: nescio quo sensu. mihi sanctissima vulgata est. Idem.

4. Pecuniæ maxima describuntur.] Hæc lesionem ex Mediceo notat Egnatius, licet Victorius se describuntur reperisse affirmet. secutus quoque est Manut. ac Lamb. Pal. prim. Hittorp. describuntur. vulgati: distribuntur. Idem.

5. Cujus æra refugere debebamus.] Hæc scriptura solum est in Palatino tertio integro & Hittorpiano: nam primus, quartus, ejus pro cuius in ceteris cum tertio facientes. secundus, cuius æra refugere: quint. ejus æra refugere. Grut. ea æra refrigere. Guilielmus ex

duobus sibi inspectis: eram refringere, unde coniecit: aram refringere. quod tamen eidem non placet. Nos utatani scripturam non temere sollicitandam existimamus: propofimus autem librorum nostrorum varietatem, ut causam adnotandi & dissentienti haberet, posuit ad quam. Libri aliàs ad quem sicut Palatinus primus, Hittorpianus, Stewech. editio præca. Idem.

6. At quàm paratus venerat.] Qui de scripturâ dubitet, eum ego sensu communi carere pntem. Nihil illa liquidius, nihil elegantius. Habetur illa in editione Victorii, Vatic. excerptis, probaturque Manutio, at Lambinus, ut causam adnotandi & dissentienti haberet, posuit ad quam. Libri aliàs ad quem sicut Palatinus primus, Hittorpianus, Stewech. editio præca. Idem.

7. Vomere suo more, non dicere.] Pal. sec. ac quint. Vomere non dicere expuncta illa bigâ vocularum suo more. Gruter. itaque omnibus est visus, ut ad te antea scripsi, vomere vomere, non dicere. quæ mihi scriptura non vana omnino videtur, quandoquidem Palatini reliqui, pr. tert. quart. scripsi, vomeres vomere, non dicere representant. Illud quoque monendus est lector, ubicunque verbum est recuperare, Medicæum, ut annotat Egnatius, scribere recipere, quod mihi rectius omnino videtur. si non semper immutari, verocundiam meæ tribuendum est. supra rectè libertatem & temp. recipere. Idem.

dem. sin aliquid dignum vestra gloria cogitatis; velim salvis nobis. sin id minus, res tamen publica per vos brevi tempore jus suum reciperebit. Ego tuis, neque desum, neque deero. qui siue ad me referent, siue non, mea tibi tamen benivolentia, fidelisque prestatibatur.

M. T. C. C. CASSIO, S. P. D.

AUGET tuus amicus furorem in dies: primum in statua, quam posuit in Rostris, inscriptis ⁸ PARENTIS OPTIME MERITO; ut non modo sicarii, sed jam etiam patricidarum iudicemini. quid dico, iudicemini? iudicemur potius. Vestri enim pulcherrimi facti ille furiosus me principem dicit fuisse. Utinam quidem fuisset! molestus nobis non esset. Sed hoc vestrum est: quod quum praterit, utinam habere, quid vobis darem consilii! Sed ne mihi quidem ipsi reperio, quid faciendum sit. Quid enim est, quod contra vim sine vi fieri possit? Consilium omne autem hoc est illorum, ut mortem Cæsaris persequantur. Itaque ⁹ a. d. sext. non. Octob. proditus in concionem à Canutio, turpissimè ille quidem discessit: sed tamen ea dixit de conservatoribus patriæ, quæ dici deberent de proditoribus. ¹⁰ De me quidem non dubitanter, quin omnia de meo consilio & vos fecissetis, & Canutius faceret. Cetera cuiusmodi sint, ex hoc iudica, quod legato tuo viaticum eriperunt. Quid eos interpretari putas, cum hoc faciunt? Ad hostem scilicet portari. O rem miseram! dominum ferre non potuimus: conservo servinus. Et tamen me quidem favente magis, quam sperante, etiam nunc residet spes in virtute tua. Sed ubi sunt copiæ? De reliquo, malo te ipsum loqui tecum, quam nostra dicta cognoscere. Vale.

M. T. C. C. CASSIO, S. P. D.

VELLEM idibus Martiis me ad cenam invitasset. reliquiarum nihil fuisset. Nunc me reliquiarum vestra excreant, & quidem præter ceteros me; quamquam egregios consules habemus: sed turpissimos consulares: senatum fortem, sed infimo quemque honore fortissimum. Populo verò nihil fortius, nihil melius, Italiaque universa. Nihil autem foedius Philippo, & Pisone, legatis, nihil flagitiosius: qui cum essent missi, ut Antonio ex senatus sententia certas res nuntiarent; cum ille earum rerum nulli parvisset, ultrò ab illo ad nos intolerabilia postulata retulerunt. Itaque ad nos concurrunt: factique jam in re salutari populares sumus. Sed tu quid ageres, quid acturus, ubi denique esses, nesciebam. Fama nuntiabat, te isse in Syriam: auctor erat nemo. De Bruto, quo propius est, eo firmiora videntur esse, quæ nuntiantur. Dolebilla valde vituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi ram citò succederet, cum tu vixidum triginta dies in Syria fuisset. Itaque constabat, cum reciperi in Syriam non oportere. Summa laus & tua, & Bruti est, quod exercitum præter spem existimantini comparasse. Scriberem plura, si rem, causamque nossem. Nunc quæ scribo, scribo ex opinione hominum, atque fama. Tuas litteras avidè expecto. Vale.

M. T. C. C. CASSIO, S. P. D.

HIEMEM credo adhuc prohibuisse, quo minus de te certum haberemus, quid ageres, maximeque ubi esses. Loquebantur omnes tamen, credo, quod volebant, in Syria te esse, habere copias. Id autem eo facilius credebatur, quia simile vero videbatur. Brutus quidem noster egregiam laudem est consecutus. Res enim tantas gessit, tamque inopinatas, ut ex eum per se gratæ essent, ¹¹ tum ornatiores propter celeritatem. Quod si tu ea tenes, quæ puramus: magnis sub-

diis fulta respública est. A primæ enim ora Græciæ, usque ad Ægyptum, optimorum civium imperiis muniti erimus, & copiis. Quamquam, nisi me fallebat, res se sic habebat, ut totius belli omne discrimen in D. Bruto positum videretur: qui si, ut sperabamus, erupisset Mutina, nihil belli reliqui fore videbatur. Parvis omnino iam copiis obsidebatur, quod magno præsidio Bononiam tenebat Antonius. Erat autem Claternæ noster Hirtius: ad Forum Cornelium Cæsar: uterque cum firmo exercitu: magnasque Romæ Pansa copias ex dilectu Italiæ comparat. Hiems adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil nisi confideratè, ut mihi crebris litteris significat, acturus videbatur. Præter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam, totam Galliam tenebamus, studiosissimam respúblicæ. Tuos etiam clientes Transpadanos misicæ conjunctos cum causa habebamus. Erat firmissimus senatus, exceptis consularibus: ex quibus unus L. Cæsar firmus est, & rectus. Ser. Sulpicii morte, magnum præsidium amissimus. Reliqui partim inertes, partim improbi: nonnulli invident eorum laudi, quos in respública probari vident. Populi verò Romani, totiusque Italiæ mira consensio est. Hæc erant ferè, quæ tibi nota esse vellem. Nunc autem opto, ut ab istis Orientis partibus virtutis tuæ lumen eluceat. Vale.

M. T. C. C. CASSIO, S. P. D.

QUI status rerum fuerit tum, cum has litteras dedi, scire poteris ex C. Tidio Strabone, viro bono, & optimè de respública sentiente. nam quid dicam, cupidissimo tui, qui, domo, & foribus relictis, ad te potissimum profectus sit? Itaque cum tibi ne commendo quidem. adventus ipsius ad te satis eum commendabit. Tu velim sic existens, tibique persuadeas, omne per fugium bonorum, in te, & Bruto esse positum, si, quod nolim, adversi quid evenerit. Res, cum hæc scribebam, erat in extremum adducta discrimen. Brutus enim Mutinæ vix jam sustinebat. Qui si conservatus erit, vicinus: sin (quod dii omen avertant!) omnis omnium cursus est ad vos. Proinde fac animum tantum habeas, tantumque apparatus, quanto opus est ad universam respúblicam recipendam. Vale.

M. T. C. C. CASSIO, S. P. D.

QUANTO studio dignitatem tuam, & in senatu, & ad populum defenderim, ex tuis te malo, quam ex me, cognoscere. Quæ mea sententia in senatu facile valuisset, nisi Pansa vehementer obstitisset. Ea sententia dicta, productus sum in concionem à tribuno plebis, M. Servilio. Dixi de te, quæ potui, tanta contentione, quantum forum est; tanto clamore, consensuque populi, ut nihil unquam simile viderim. Id velim mihi ignoscas, quod invita focu tua fecerim. Mulier timida verebatur, ne Pansæ animus offenderetur. In concione quidem Pansa dixit, matrem quoque tuam, & fratrem, illam à me sententiam noluisse dici. Sed hæc non movebant: alia malebam. Favebam & respúblicæ, cui semper savi, & dignitati, ac gloriæ tuæ. Quod autem, & in senatu pluribus verbis disserui, & dixi in concione, in eo velim fidem meam liberes. Promisi enim, & propè confirmavi, te non expectasse, nec expectaturum decreta nostra: sed te ipsum tuo more respúblicam defensorum. &, quamquam nihil dum audieramus, nec tibi esse, nec quas copias haberes: tamen sic statuebam, omnes, quæ in istis partibus essent opes copiarque, tuas esse: per teque Asiæ provinciam confidebam jam respúblicæ recipendam. Tu fac in augenda gloria te ipsum vincas. Vale.

M. T. C.

8. Parenti optime merito.] Placet Gulielmio quod invenit in codice Hittorpiano: optimo merito. si quidem est apud Plinium 7. 26. votum meritò Minervæ. Nos nihil à nostris codicibus degenerare volumus. Paullò statim prima editio, codex Hittorpianus; *Patricida*, quod assumpsit Lambinus, neque mihi non probatur. Gruterianus tamen & Vaticanus excerpta *Patricida*: vulgò *Parricida*. Gebb.

9. Ante a. vi. Nonas Octobr.] Pighius in Fastis ad annum V. C. dccxix. conjicit, Nonas Octobr. Idem.

10. De me quidem non dubitanter.] Rectè sic Palatinus pr. Gruterianus, Vaticanus excerpta, atque Victorii editio ex Mediceo,

quam scripturam quoque notat ad oram primæ impressionis Egnatius. Vulgò; non dubitant. Idem.

11. Tum ornatiores propter celeritatem.] Nugæ hominum, qui quod præcederet *grata*, *gratiores* hic quoque reformantur. sed *ornatiores* in Pall. Grut. Vaticanis excerptis, editionum primariarum; habetque Victorius. Paullò post scripti: *copias ex dilectu Italia comparat*. quod comparat habet editio Victorii, Palatinus primus, ac Vaticanus excerpta. *Dilectus* verò semper scribendum est, quod ita præcunt mss. & vetusti libri, tum quod Lambinus ex suis quoque ita contendit. Idem.

M. T. C. C. CASSIO, S. P. D.

8 **S**CELUS affinis tui, Lepidi, summaque levitatem, & inconstantiam, ex actis, quæ ad te mitti certo scio, cognosse re arbitror. Itaque nos, confecto bello, ut arbitrabamur, renovatum bellum gerimus: spemque omnem in D. Bruo, & Plano habemus: si verum queris, in te, & in meo Bruo, non solum ad præsentem periculum, si (quod nolim) adversi quid acciderit, sed etiam ad confirmationem perpetuæ libertatis. Nos hic de Dolabella audiebamus, quæ vellemus: sed certos auctores non habebamus. Te quidem magnum hominem, & præsentis iudicio, & reliqui temporis expectatione scio esse. Hoc tibi proposito, fac ut ad summa contendas. Nihil est tantum, quod non populus Romanus à te perfici, atque obtineri posse iudicet. Vale.

M. T. C. C. CASSIO, S. P. D.

9 **B**REVITAS tuarum litterarum me quoque breviorum in scribendo facit: & verè ut dicam, non satis occurrit, quid scribam. Nostras enim res in actis perferri ad te certo scio; tuas autem ignoramus. Tamquam enim clausa sit Asia, sic nihil perferretur ad nos, præter rumores de oppresso Dolabella, satis illos quidem constantes, sed adhuc sine auctore. Nos, confectum bellum cum purarem, repente à Lepido tuo in summam sollicitudinem adducti sumus. Itaque persuade tibi maximam reipublicæ spem in te, & in tuis copiis esse. Firmos omnino exercitus habemus: sed tamen, ut omnia, (ut spero) prosperè procedant, multum interest te venire. Exigua enim spes est reipublicæ: nam nullam non libet dicere: sed, quæcumque est, ea despondetur anno consulatus tui. Vale.

M. T. C. C. CASSIO, S. P. D.

10 **L**EPIDUS, tuus affinis, meus familiaris, pridie kal. Quintiles sententiis omnibus hostis à senatu iudicatus est, ceterique, qui unà cum illo à republica defecerunt: quibus tamen ad sanitatem redeundi ante kal. Septemb. potestas facta est. Fortis sanè senatus, sed maxime spe subsidii tui. Bellum quidem, cum hæc scribebam, sanè magnum erat, scelere, & levitate Lepidi. Nos de Dolabella quotidie, quæ volumus, audimus: sed adhuc sine capite, sine auctore, rumore nuntio. Quod cum ita esset, tamen litteris tuis, quas nonis Maji ex castris datas acceperamus, ita persuasum erat civitati, ut illum jam oppressum omnes arbitrentur, te autem in Italiam venire cum exercitu: ut, si hæc ex sententia confecta essent, consilio, atque auctoritate tua; sin quid forte titubatum, ut fit in bello, exercitu tuo niteremur. Quem quidem ego exercitum quibuscunque potero rebus ornabo, cuius rei tui tempus erit, cum, quid opis reipublicæ laturus is exercitus sit, aut quid jam tulerit, notum esse cœperit. Nam adhuc tantum conatus audimur, optimi illi quidem, & præclarissimi, sed gesta res expectatur: quam quidem aut jam esse aliquam, aut appropinquare confido. Tua virtute, & magnitudine animi nihil est nobilius. Itaque optamus, ut quam primum te in Italia videamus. rempublicam nos habere arbitrabimur, si vos habebimus. Præclarè vicieramus, nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepisset Antonium. Itaque nunquam tanto odio civitati Antonius fuit, quanto est Lepidus. Ille enim ex turbulenta republica, hic ex pace, & victoria bellum excitavit. Huic oppositos consules designatos habemus: in quibus est magna illa quidem spes, sed anceps cura propter incertos exitus præliorum. Persuade tibi igitur, in te, & in Bruo tuo esse omnia: vos expectari: Bruum quidem jam, jamque. Quod si, ut spero, victis hostibus nostris veneritis: tamen auctoritate vestra respublica exsurgit, & in aliquo statu tolerabili consistet. Sunt enim permissa, quibus erit medendum; etiam si respublica satis esse videbitur sceleribus hostium liberata. Vale.

C. CASSIUS PROCOS. M. T. C. S. P. D.

11 **S**I vales, bene est: ego quidem valeo. In Syriam me profectum esse scito ad L. Mureum, & Q. Crispum, imperatores. Viri fortes, optimique civis, postea quam audierint, quæ Romæ gererentur, exercitus mihi tradiderunt: ipsique mecum unà fortissimo animo rempublicam administrant. Item legionem, quam Q. Cæcilius Bassus habuit, ad me venisse scito. Quattuorque legiones, quas A. Alienus ex Ægypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito. Nunc te cohortatione non puto indigere, ut nos absentes, remque publicam, quantum est in te, defendas. Scire te volo, firma præsidia vobis, senatuique non deesse, ut optima spe, & maximo animo rempublicam defendas. Reliqua tecum aget L. Cartejus, familiaris meus. Vale. Data nonis Martiis, ex castris Taricheis.

CASSIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI SUO.

12 **S**I vales, bene est: ego quidem valeo. Legi tuas litteras, in quibus mirificum tuum erga me amorem recognovi. Videbaris enim non solum favere nobis, id quod & nostri & reipublicæ causa semper fecisti; sed etiam gravem curam suscepisse, vehementerque esse de nobis sollicitus. Itaque, quod te primum existimare putabam, vos, oppressa republica, quiescere non posse: deinde, cum suspicari nos moliri, quod te sollicitum esse & de salute nostrâ, & de rerum eventu putabam: simul ac legiones accepi, quas A. Alienus eduxerat ex Ægypto, scripsi ad te, rabellarioque complures Romam misi. Scripsi etiam ad senatum litteras, quas reddi vetui prius, quam tibi recitaret: si forte mei obtemperare mihi voluerint. Quod si litteræ perlatæ non sunt, non dubito, quin Dolabella, qui, nefariè Trebonio occiso, Asiam occupavit, rabellarios meos deprehenderit, litterasque interceperit. Exercitus omnes, qui in Syria fuere, teneo. ¹² Habeo paullulum moræ, dum promissa militibus perfolvo. Nunc jam sum expeditus. A te peto, ut dignitatem meam commendatam tibi habeas, si me intelligis, nullum neque periculum, neque laborem patriæ denegasse: si contra importunissimos latrones arma cepi te hortante, & auctore: si non solum exercitus ad rempublicam libertatemque defendendam comparavi, sed etiam crudelissimis tyrannis eripui. Quos si occupasset Dolabella, non solum adventu, sed etiam opinione, & expectatione exercitus sui Antonium confirmasset. Quas ob res milites tuere, si eos mirificè de republica meritos esse animadvertis: & effice, ne quem poenitet, rempublicam, quam spem prædæ, & rapinarum, sequi maluisset. Item Murci, & Crispi, imperatorum, dignitatem, quantum est in te, tuere. Nam Bassus miserè noluit mihi legionem tradere. Quod nisi milites invito eo legatos ad me misissent, clausam Apameam tenuisset, quoad vi esset expugnata. Hæc à te peto, non solum reipublicæ, quæ tibi semper fuit carissima, sed etiam amicitia nostræ nomine, quam confido apud te plurimum posse. Crede mihi, hunc exercitum, quem habeo, senatus, atque optimi cuiusque esse, maximeque tuum. De cuius voluntate assidue audiendo, mirificè te diligit, carumque habet. Qui si intellexerit, comoda sua curæ tibi esse: debere etiam se tibi omnia putabit. Litteris setipris, audii, Dolabellam in Ciliciam venisse cum suis copiis. proficiscar in Ciliciam. quid egerim, celeriter ut scias, dabo operam. Ac velim, ut meream de republica, sic felices simus. Fac vales, meque ames. Nonis Maji, ex castris.

C. CASSIUS, S. D. M. CICERONI.

13 **S**I vales, bene est: valeo. Cum reipublica vel salute, vel victoria gaudemus: tui instauracione tuarum laudum, quod maximum consularis maxinum consulens te ipse vicisti, & lætamur, & mirari satis non possumus. Fatale nescio quid tuæ virtuti datum: id quod sæpe jam experti sumus. Est enim tua toga omnium armis felicior: quæ nunc quoque nobis pænè victam rempublicam ex manibus hostium eripuit, ac reddidit.

12. Habeo paullulum moræ.] Ita Victorius & Palatinus primus. reliqui habent. Ceterum è suis mss. postulum legit Guljelm. sicque corrigi Tibullum l. 1. 1. 5.

At quæ velabri regio; prius ire solebat
Exiguus pulvis per vada linter aqua.

Legit inquam, postea. Gebb.

dit. Nunc ergo vivemus liberi: nunc te, omnium maxime civis, & mi carissime, id quod maxime reipublicæ tenebris compemisti; nunc te habebimus testem nostri, & in te, & in conjunctissimam tibi reipublicam amoris: & quæ sæpe pollicitus es, te & taciturnum, dum serviremus; & dicturum de me tum, cum mihi profutura essent: nunc illa non ego quidem dici tantopere desiderabo, quam sentiri à te ipso. Neque enim omnium iudicio malim me à te commendari, quam ipse tuo iudicio dignè, ac mereor, commendatus esse: ut hæc novissima nostra facta, non subita, nec inconvenientia, sed similia illis cogitationibus, quarum tu testis es, fuisse iudices, neque ad optimam spem patriæ non inimum tibi ipsi producendum putes. Sunt tibi, M. Tulli, liberi, propinqueque, digni quidem te, & merito tibi carissimi. esse etiam debent in republica proximè hos cari, qui studiorum tuorum sunt æmuli, quorum esse cupio tibi copiam. Sed tamen non in maxima me turba puto excludi, quo minus tibi vacet in excipere, & ad omnia, quæ velis, & probes, producere. Animum tibi nostrum fortasse probabimus. ingenium diutina servitus, certè, qualecumque est, minus tamen, quam erat, passa est videri. Nos ex ora maritima Asiæ provinciæ, & ex insulis, quas potuimus naves deduximus. Dilectum remigum, magna contumacia civitatum, tamen facis celeriter habuimus. Secuti sumus classis Dolabellæ, cui Lucilius præerat: qui spem sæpe transitionis præbendo, neque umquam non decedendo, novissime Corycum se contulit, & clauso portu se tenere cepit. Nos illa relicta, quòd & in castra pervenire satius esse putabamus, & sequebatur classis altera, quam anno priorè in Bithynia Tillius Cimber comparat, cui Turulius quæstor præerat; Cyprum petivimus. Ibi, quæ cognovimus, scribere ad vos quàm celerimè voluimus. Dolabellam, ut Tarfenfens, pessimi focii; ita Laodicensi, multò amentiores, ultrò arcescuerunt: ex quibus utrisque civitatibus, 13 Græcorum militum numero, speciem exercitus effecit. Castra habet ante oppidum Laodiceam posita, & partem muri demolitus est, & castra oppido conjunxit. Cassius noster cum decem legionibus, & cohortibus viginti auxiliaris, & quattuor millium equitatu à millibus passuum viginti, castra habet posita *Ἰαλτιæ*: & existimat, se sine prælio posse vincere. Nam jam ternis tetradrachmis triticum apud Dolabellam est, nisi quid navibus Laodiceorum supportari, citò fame pereat, necesse est. Ne supportare possit, & Cassii classis bene magna, cui præest Sextilius Rufus, & tres, quas nos adduximus, ego, Turulius, Patiscus, facile præstabant. Et volo vos bene sperare, & reipublicam ut & vos istic expediretis, ita pro nostra parte celeriter nobis expediri posse, confidere. Vale. Data idibus Jun. Cypro, à Crommylu acride.

LENTULUS CICERONI SUO, S. P. D.

CUM Brutum nostrum convenissem, eumque tardius in Asiam venturum animadverterem: in Asiam redi, ut reliquias mei laboris colligerem, & pecuniam quam primum Roman mitterem. Interim cognovi, in Lycia esse classem Dolabellæ, ampliusque centum naves onerarias, in quas exercitus ejus imponi posset: idque Dolabellam ea mente comparasse, ut, si Syriæ spes eum frustrata esset, conscenderet in naves, & Italiam peteret, seque cum Antoniis, & reliquis latronibus conjungeret. Cujus rei tanto in timore fui, ut, omnibus rebus relictis, cum paucioribus, & minoribus navibus ad illas ire conatus sim. Quæ res, si à Rhodiis non essem interpellatus, fortasse tota sublata esset: tamen magna ex par-

te profigata est. Quum quidem classis dispersa est: adventus nostri timore milites, ducesque effugerunt: onerariæ omnes ad unam à nobis sunt exceptæ. Certè (quod maxime timui) videor etiam consecutus, 14 ut non possit Dolabellam Italian pervenire, nec sociis suis firmatis durius vobis efficere negotium. Rhodii nos, & reipublicam quam valde desperaverint, ex litteris, quas publicè misi, cognoscens. Et quidem multò parcius scripsi, mirari noli. mira est eorum amentia: nec me meæ ullæ privatim injuriæ umquam. malus animus eorum in nostram salutem, cupiditas partium aliarum, perseverantia in contemptione optimi cuiusque, ferenda mihi non fuit. nec tamen omnes perditos esse puto. Sed iidem illi, qui tum fugientem patrem meum, qui L. Lentulum, qui Pompejum, qui ceteros viros clarissimos non receperunt, iidem, tamquam aliquo fato, & nunc ut magistratum gerunt, aut eos, qui sunt in magistratu, in sua habent potestate. Itaque eadem superbia in pravitate uruntur. Quorum improbitatem aliquando retundi, & non pati impunitate augeri, non solum utile est reipublicæ nostræ, sed etiam necessarium. De nostra dignitate, velim tibi ut semper curæ sit: & quocumque tempore occasionem habueris, & in senatu, & in ceteris rebus laudi nostræ suffragere. Quum consulibus decreta est Asia, & permillum est iis, ut, dum ipsi venirent, darent negotium, qui Asiam obtineant: rogo te, petas ab iis, ut hanc dignitatem potissimum nobis tribuant, & mihi dent negotium, ut Asiam obtineam, dum ipsum alteruter venit. Nam, quòd huc properent in magistratu venire, aut exercitum mittere, causam non habent. Dolabella enim in Syria est: & ut tu divina tua mente prospexisti, & prædicasti, dum isti veniunt, Cassius enim opprimet. Exclusus enim ab Antiochea Dolabella, & in oppugnando malè acceptus, nulla alia confusus urbe, Laodiceam, quæ est in Syria ad mare, se contulit. ibi spero celeriter eum pœnas darurum. Nam neque quòd refugiat, habet: neque diutius ibi poterit tantum exercitum Cassii sustinere. spero etiam consecutum esse jam, & oppressum Dolabellam. Quare non puto, Panfam, & Hirtium in consulatu properatos in provincias exire, sed Romæ aëuros consulatum. Itaque si ab his petieris, ut interea nobis procuratoriam Asiæ dent, spero te posse impetrare. præterea mihi promiserunt Panfa, & Hirtius coram, & absenti mihi scripserunt; Verriusque nostro Panfa affirmavit, se daturum operam, ne in suo consulatu mihi succederet. Ego porro non, medius fidius, cupiditate provinciæ produci longius spatium mihi volo. nam mihi fuit ista provincia plena laboris, periculi, detrimenti. Quæ ego ne frustra subierim, neve prius, quam reliquias meæ diligentæ consequar, decedere cogar, valde laboro. Nam si potuisssem, quam exegeram pecuniam, universam mittere: postularer, ut mihi succederetur. Nunc, quod Cassio dedi, quod Trebonii morte amisimus, quod etiam crudelitate Dolabellæ, aut perfidia eorum, qui mihi fidem, reique publicæ non præstiterunt: id consequi, & rescire volo. Quod aliter non potest fieri, nisi spatium habuero. id, ut per te consequar, velim, ut solet, tibi curæ sit. Ego me de republica puto esse meritum, ut non provinciæ istius beneficium expectare debeam, sed tantum, quantum Cassius, & Bruti, non solum illius facti, periculique societate, sed etiam hujus temporis studio, & virtute. Primus enim ego leges Antonias fregi: primus equitatum Dolabellæ ad reipublicam traxi, Cassioque tradidi: primus dilectus habui pro salute omnium contra conjurationem sceleratissimam: solus Cassio, & reipubli-

ca

13. Græcorum militum numero.] Gulielmus legi volebat, *numeros*. nos contra libros nihil molimus. In fine Epistolæ ex Palatino primo & Gruteriano, excerptis Vaticanis, editione Victorii atque adeo omnium principe scriptis; Et volo bene sperare: eum edatur: volo igitur vos bene sperare. Gebh.

14. Ut non possit Dolabella in Italiam pervenire.] Delcvi vocem interjectionem *classe*, post *posse*, ex Palatino primo, Gruteriano, Hittoripiano ac Stewech. Vatic. ex iisdem & editione principe edidi. Et quidem multo parcius scripsi, mirari noli. mira est eorum amentia:

etiam illis, quæ nullibi comparent, *quàm revera furere eos inveniri, quod verò aliquid de his scripsi*. Sicut statim ex iisdem omnibus quoque: *nec me meæ ullæ privatim injuriæ umquam*. nam nullus eorum agnoscit verbum *moverunt*; quod, alienâ manu additum, post *ad injuriæ*, margini Medicei, notat Egnatius. Relegemus & nos, nam cur aliena toleremus, ac spuris inter legitima locum demus: eum frugi agricolæ malas herbas fruticari in hortis, & solum ab illis fatigari nolint, felicioribus plantis pingue factum? Idem.

ex Syriam, exercitusque, qui ibi erant, conjunxi. Nam nisi ego tantam pecuniam, tantaque praesidia, & tam celeriter Caesio dedissem; ne ausus quidem esset ire in Syriam: & nunc non minora pericula reipublicae à Dolabella instarent, quam ab Antonio. Atque haec omnia is feci, qui sodalis, & familiarissimus Dolabellae eram: conjunctissimus sanguine Antro-nius: provinciam quoque illorum beneficio habebam: sed *πρὸς δὲ ἐμὴν μάχην φίλων*, omnibus meis bellum primus indixi. Haec etsi adhuc non magnopere mihi tulisse fructum animadverto, tamen non despero: nec defatigabor permanere, non solum in studio libertatis, sed etiam in labore, & periculis. Attamen si etiam aliqua gloria iusta, & merita provocabimur, senatus, & optimi cujusque officii: majore cum auctoritate apud ceteros erimus, & eo plus prodesse reipublicae poterimus. Filium tuum, ad Brutum cum veni, videre non potui, ideo quod jam in hiberna cum equitibus erat profectus. Sed, medius fidius, ea esse cum opinione, & tua, & ipsius, & in primis mea causa, gaudeo. Fratris enim loco mihi est, qui ex te natus, teque dignus est. Vale. D. IIII kalend. Jun. Perga.

15 P. LENTULUS, P. F. PROQUAEST. PROPR. COSS. PRAETT. TRIBB. PL. SEN. P. Q. R. S. P. D.

Si valetis, liberique V. V. B. E. V. Scelere Dolabellae oppressa Asia, in proximam provinciam Macedoniam, praesidia reipublicae, quae M. Brutus, V. C. tenebat, me contuli: & id egi, ut, per quos celeritè possent, Asia provincia, vestigaliaque in vestram potestatem redigerentur. Quod cum pertinuisset Dolabella, vastata provincia, correptis vestigaliis, praecipue civibus Romanis omnibus crudelissimè denudatis, ac dividitis, celeriusque Asia excessisset, quam eò praesidium adduci potuisset: diutius morari, aut expectare praesidium non necesse habui: & quam primum ad meum officium revertendum mihi esse existimavi, ut & reliqua vestigalia exigere, & quam depositi pecuniam, colligerem: quidquid ex ea correptum esset, aut quorum id culpa accidisset, cognoscerem quam primum, & vos de omni re facerem certiores. Interim cum per insulas in Asiam naviganti mihi nuntiatum esset, classem Dolabellae in Lycia esse, Rhodiosque naves complures instructas, & paratas in aqua habere: cum his navibus, quas aut mecum adduxeram, aut comparaverat Tatiacus proquaestor, homo mihi cum familiaritate, tum etiam sensibus in republica conjunctissimus, Rhodum reverti, consensu auctoritate vestra, senatusque consulto, quo hostem Dolabellam judicaretis: foedere quoque, quod cum his, M. Marcello, Ser. Sulpicio renovatum erat: quo juraverant Rhodii, eosdem hostes se habituros, quos S. P. Q. R. Quae res nos vehementer fecellit. Tantum enim absuit, ut illorum praesidio nostram firmaremus classem, ut etiam à Rhodiis urbe, portu, statione, quae extra urbem est, comineatu, aqua denique prohiberentur nostri milites: nos vix ipsi singulis cum navigiis recipemur. Quam indignitatem, diminutionemque majestatis, non solum juris nostri, sed etiam imperii, populi-que Romani idcirco tulimus, quod interceptis litteris cognovimus, Dolabellam, si desperasset de Syria, Aegyptoque, quod necesse erat fieri, in naves cum omnibus suis latronibus, atque omni pecunia conscendere esse paratum, Italiamque petere: idcirco etiam naves onerarias, quarum minor nulla erat duum millium amphorum, contractas, in Lycia à classe ejus obfidi. Hujus rei timore, patres conscripti, percutus,

injurias perpeti, & cum contumelia etiam nostra omnia prius experiri malui. Itaque ad illorum voluntatem introductus in urbem, & in senatum eorum, quam diligentissimè potui, causam reipublicae egi: periculumque omne, quod instaret, si ille latro cum omnibus suis naves conscendisset, exposui. Rhodios autem tanta in pravitate animadverti, ut omnes firmiores putarent, quam bonos: ut haec concordiam, & conspirationem omnium ordinum ad defendendam libertatem, propense non crederent esse factam: ut parentiam senatus, & optimi cujusque manere etiam nunc confiderent, nec potuisse audere quemquam Dolabellam hostem judicare: ut denique omnia, quae improbi fingebant, magis vera existimarent, quam quae verè facta erant, & à nobis docebantur. Qua mente etiam ante nostrum adventum post Trebonii indignissimam eadem, ceteraque tot, tamque nefaria facinora, binæ profectae erant ad Dolabellam legationes eorum, & quidem novo exemplo, contra leges ipsorum, prohibentibus iis, qui tum magistratus gerebant. Haec, sine timore, (ut dicunt) de agris, quos in continentibus habent, sive furore, sive patientia paucorum, (qui & antea pari contumelia viros clarissimos affecerant, & nunc maximos magistratus gerentes) nullo exemplo, neque vestra ex parte, neque nostro praesentium, neque imminenti Italiae, urbi-que nostrae periculo, si ille paricida cum suis latronibus, navibus ex Asia, Syriaque expulsus, Italiam petisset, meredi cum facile possent, noluerunt. Nonnullis etiam ipsi magistratus veniebant in suspicionem, detinuisse nos, & demorati esse, dum classis Dolabellae certior fieret de adventu nostro. Quam suspicionem consecutæ res aliquot auerunt: maximè quod subito ex Lycia Sex. Marius, & C. Titius, legati Dolabellae à classe discesserunt, navique longa profugerunt, onerariis relictis: in quibus colligendis non minimum temporis, laborisque consumperunt. Itaque cum ab Rhodo cum iis, quas habueramus, navibus, in Lyciam venissemus, naves onerarias recepimus, dominisque restitimus: idemque, quod maximè verebatur, ne possent Dolabella cum suis latronibus in Italiam venire, timere desimus. classem fugientem persecuti sumus usque Sidam, quae extrema regio est provinciae mææ. Ibi cognovi, partem navium Dolabellae diffugisse, reliquas Syriam, Cyprumque petiisse. Quibus disjectis, cum scirem, C. Cassii, singularis civis, & ducis, classem maximam fore praesto in Syria, ad meum officium reverti: daboque operam, ut in eum studium, diligentiam vobis, patres conscripti, reique publicae praestem: pecuniamque, quam maximam potero, & quam celeritè cogam, omnibusque cum rationibus ad vos mittam. Si percurrero provinciam, & cognovero, qui nobis, & reipublicae fidem praestiterunt: in conservanda pecunia à me deposita, quique scelere ultrò deferentes pecuniam publicam, hoc munere societatem facinorum cum Dolabella incurrunt, faciam vos certiores. De quibus, si vobis videbitur, si, ut meriti sunt, graviter constitueritis, nosque vestra auctoritate firmaveritis: facilius & reliqua exigere vestigalia, & exacta servare poterimus. Interea quod commodius vestigalia tueri, provinciamque ab injuria defendere possim, praesidium necessarium, voluntariumque comparavi. His litteris scriptis, milites circiter xxx, quos Dolabella ex Asia conscripserat, de Syria fugientes in Pamphyliam venerunt. hi nuntiaverunt, Dolabellam Antiocheam, quae in Syria est, venisse: non receptum, conatum esse aliquoties vi introire: repulsum semper esse cum magno

suo

15. Rhodios autem tanta in pravitate animadverti. Non dubito de veritate hujus lectionis: quum superiore Epistola dixerit: *Eadem superbis in pravitate utuntur*. Certè agnoscent illam Vaticanam excerptam, prima editio, neque secus Gruterianus & Stewechianus, nisi quod praepositionem in omiserint. Palatinus primus, sicut vulgatae, *tantà inopportunitate*. Gulielmus, quod Historianus codex nostram lectionem haberet, putabat, *in pravitate*. Paulò verò post maiebat, *Pop. Rom. pensè non crederent*. Gebh.

16. *Sive furore sive patientia paucorum.* Ita codex Medicæus, et notat signatus, nihil tamen minus ille emendarat *potentia*, ut *potestas* in omnes editiones irrepit. Sed *patientia* agnoscent Pall.

Gruterianus, & rectè ex illo laudatissimo codice illam lectionem in sua editione Victorius, habetque eandem editionem veterima. Idem.

17. *Classem maximam fore praesto in Syria.* Hanc lectionem restituo ex Gruteriano, editione principe; quam eum in Mediceo reperisset neque Victorius, distinctione peccavit; edidit enim; *sive praesto, in Syria ad meum officium reverti*. Sed quid ad illud diceret, cum Gruterianus codex supra habet Epistolam precedentem: *ant eus qui sunt in magistratu, suam in habent potestatem?* Sic supra sapius tacitus ex libris ac missi insinuavi hanc praesentem lectionem. Vulgatum est: *fore praesto in Syria*. Idem.

suo detrimto. itaque 18 centum circiter amissis, agris relictis, noctu Antiochea profugisse Laodiceam versus: ea nocte omnes ferè Asiaticos milites ab eo discessisse: ex his ad ostingentos Antiocheam rediisse, & se iis tradidisse, qui à Cassio relictis, urbi illi præerant, ceteros per Amanum in Ciliciam descendisse: quo ex numero, se quoque esse dicebant: Cassium autem cum suis omnibus copiis nuntiarum esse quadridui iter Laodicea abfuisse, tum cum Dolabella eò tenderet. Quamobrem opinione celerius nonas sceleratissimum latronem pœnas daturum. Quarto nonis Junias, Pergæ.

16

TREBONIUS CICERONI, S.

S. V. B. E. Athenas veni a. d. XI kal. Jun. atque ibi, quod maxime optabam, vidi filium tuum, deditum optimis studiis, summaque modestia fama. Quæ ex te quantam voluptatem ceperim, scire potes, etiam me tacente. Non enim necesse, quanti te faciam, & quam, pro nostro veterino, verissimoque amore, omnibus tuis etiam minimis commodis, non modò tanto bono, gaudeam. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare: nihil adolecente tuo, atque ad eò nostro, (nihil enim inhi à te potest esse sejunctum) aut amabilius omnibus iis, qui Athenis sunt, est: aut studiosius earum artium, quas tu maxime amas, hoc est, optimarum. Itaque tibi, quod verè facere possum, libenter quoque gratulor, nec minus etiam nobis: quòd cum, quem necesse erat diligere, qualisumque esset, talem habemus, ut libenter quoque diligamus. Qui cum mihi in sermone iniecisset, se velle Asiam visere: non modò invitatus, sed etiam rogatus est à me, ut id potissimum nobis obtinentibus provinciam faceret. Cui nos & caritate, & amore tuum officium præstaturus non debes dubitare. Illud quoque etiam nobis curæ, ut Cratippus unà cum eo sit, ne putes, in Asia feriatum illum ab iis studiis, in quæ tua cohortatione incitatus, futurum. Nam illum paratum, ut video, & ingressum pleno gradu, cohortari non intermitterem, quò in dies longius, dicendo, exercendoque se, procedat. Vos quid agerets in republica, cum has litteras dabam, non sciebam. Audiebam quædam turbulenta, quæ scilicet cupio esse falsa, ut aliquando otiosa libertate fruatur: quod vel minimè adhuc mihi contigit. Ego tamen natus in navigatione nostra pusillum laxamenti, concinnavi tibi munusculum ex instituto meo: & dictum, cum magno nostro honore à te dictum, conclusi, & tibi infra subscripsi. In quibus versuculis si tibi quibusdam verbis *Ὁ βούβηνοβίος* videbor: turpitudine personæ ejus, in quam liberis invehimur, nos vindicabit. Ignoscet etiam iracundia nostræ: quæ iusta est in ejusmodi & homines, & cives. Deinde, qui magis hoc Lucilio liceat assumere libertatis, quam nobis? cum etiam si odio par fuerit in eos, quos læsit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret. Tu, sicut mihi pollicitus es, adjunges me quam primum ad tuos sermones. Namque illud non dubito, quin, si quid de interitu Cæsaris scribas, non pariaris me minimam partem & rei, & amoris tui ferre. Vale, & matrem, meoque tibi commendatos habe. D. VII kalendas Junias, Athenis.

CICERO S. D. CORNIFICIO, COLLEGAE.

17

GRATA mihi vehementer est memoria nostri tua, quam significasti litteris: quam tu conferves, non quò de tua constantia dubitem, sed quia mos est ita rogandi, rogo. Ex Syria nobis tumultuosiora quædam nuntiata sunt. quæ, quia tibi sunt propiora, quam nobis, tua me causa magis movent, quam mea. Romæ summum otium est: sed ita, ut malis salubre aliquod, & honestum negotium: quòd spero fore; video id curæ esse Cæsari. Me scito, dum tu abis, quasi occasionem quandam, & licentiam nactum, scribere audaciùs: & cetera quidem fortasse, quæ etiam tu concederes: sed proximè scripsi de optimo genere dicendi: in quo sæpe suspicatus sum, te à judicio nostro, sic scilicet, ut doctum hominem à non indocto, paululum distidere. Huic tu libro, maxime velim ex animo; si minus, gratiæ causâ suffragere. Dicam tuis, ut eum, si velint, describant, ad teque mittant. Puto enim, etiam si rem minus probabis, tamen in ista solitudine, quidquid à me profectum sit, jucundum tibi fore. Quòd mihi existimationem tuam, dignitatemque commendas, facis tu quidem omnium inore: sed velim sic existimes, me, cum amori, quem inter nos mutuum esse intelligam, plurimum tribuam, tum de summo ingenio, & de studiis tuis optimis, & de spe amplissimæ dignitatis ita judicare, ut neminem tibi anteponom, comparem paucos.

CICERO CORNIFICIO, COLLEGE, S. D.

18

QUOD extremum fuit in ea epistola, quam à te proximè accepi, ad id primum respondebo. Animum advorti enim, hoc vos magnos oratores facere nonnumquam. Epistolas requiris meas. ego autem numquam, cum mihi denuntiatum esset à tuis, ire aliquem, non dedi. Quòd mihi video ex tuis litteris intelligere, te nihil commissurum esse temere, nec antè, quam scisses, quòd iste nescio qui Cæcilius Bassus erumperet, quidquam cerri constiturum. id ego & speraram, prudentia tua fretus: & ut considerem, fecerunt tuæ gratissimæ mihi litteræ. Idque ut facias quam sapissimè, ut & quid tu agas, & quid agatur, scire possum, & etiam quid acturus sis, valde te rogo. etsi periniquo patiebar animo, te à me digredi: tamen eo tempore me consolabar, quòd & in summum otium te ire arbitrabar, & ab impendebus magnis negotiis discedere. Utrumque contrà accidit. Iste enim bellum est exortum: hic pax consecuta: sed tamen ejusmodi pax, in qua, si adesces, multa te non delectarent: ea tamen, quæ ne ipsum Cæsarem quidem delectent. Bellorum enim civilium hi semper exitus sunt, ut non ea solum fiant, quæ veli victor, sed etiam, ut iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus sit parta victoria. Equidem sic jam obdurai, ut ludis Cæsaris nostri æquissimo animo viderem T. Plancum, audirem Laberii, & Publii pœmata. Nihil mihi tam deesse scito, quam qui cum hæc familiariter, doctèque rideam. Is tu eris, si quam primum veneris. Quod ut facias, non mea solum, sed etiam tua interest arbitror.

M. T. C. CORNIFICIO, S. D.

19

LIBENTISSIME legi tuas litteras: in quibus jucundissimum mihi fuit, quòd cognovi meas tibi redditas esse. Non enim

18. Centum circiter amissis, agris relictis, noctu Antiochea pr.] Quid vulgatarum editionum cymbala tibi respondeant, prius adverte: C. circiter amissis, agrisque compluribus relictis noctu Antiochiæ. quid ergò relictuerimus, quid amiserimus, quid emendaverimus vides. Idque præstitimus ex Pall. Gruteriano, Stewechiano, Hittorpiano, Vaticanis excerptis, atque editione prima, simulque Victoriannâ. Mox habet Stewechianus codex; omnes ferè Asiaticos milites ab eo discesse. quod restum puto; etiam si Grammaticas tribus mihi ob id iratas habeam, & nescio quos, quibus nihil placet, nisi sui simile, hoc est, obvium, vile, fordium Capitis? Gebb.

19. Quod spero fore; video id curæ esse Cæsari.] Omnes hic hiare orationem eredeant, ideo sufficiebant hoc rōbinc: quia video id curæ. sed ejeci tantum impedimentum, non pedamentum Palatini primi, sexti, Vaticani, editionisque Victoriannæ auctoritate. statim principio ex Palatino sexto, Hittorpiano, Vaticano; Non quò de tuâ constantia dubitem, idque infinitis modis feci, ubi semper

cedebatur quòd. Paullo ante finem, legendum est solitudine non sollicitudine ex Palatino sexto, Vaticano, Medic. editione Victoriæ. Illud quoque admonendum est, in Palatino sexto, Hittorpiano, Stewechiano, in umbilico Epistolæ ita concipi totum sermone orationis complexum: Te judicio nostro, sic scilicet, ut doctum hominem ab indocto paululum distidere. Tantum erat supra hæc Epistolâ. Idem.

20. Animum advorti enim hoc vos magn.] Sic elegantissimus & accuratissimus Victorius edidit, qui cum facit Palatinus sextus, Vaticanus. Vulgatum erat animadverti: sed illud melius & antiquius. Paullo post ex festo Gulielmum malebat: cum mihi repum statum esset. Paullo iterum post, ex editione primariâ, Victoriannâ, Palatino sexto (nam primum hæc epistola delituit, Hittorpiano, Stewechiano; Vaticani excerptis edidi: fecerunt tua gravissima littera. Idque. Idem.

enim dubitabam, quin eas lubenter lecturus esses. ²¹ verebar, ut redderentur. Bellum, quod est in Syria, Syriamque provinciam tibi tributam esse à Cæsare, ex tuis litteris cognovi. Eandem rem tibi volo bene, & feliciter evenire. Quod ita fore confido, fretus & industria, & prudentia tua. Sed de Parthici belli suspicione quod scribis, sanè me commovet. Quantum copiarum haberes, cum ipse conjectura consequi poteram, tum ex tuis litteris cognovi. Itaque opto, ne se illa gens moveat hoc tempore, dum ad te legiones ex perducantur, quas audio duci. Quod si pares copias adconsigendum non habebis, non te fugiet uti consilio M. Bibuli. qui se oppido munitissimo, & copiosissimo tandem tenuit, quamdiu in provincia Parthi fuerunt. Sed hæc melius ex te, & ex tempore constitues. Mihi quidem usque curæ erit, quid agas, dum, quid egeris, sciero. Litteras ad te nunquam habui cui darem, quin dederim. A te, ut idem facias, peto: in primisque, ut ita ad tuos scribas, ut me tuum sciant esse.

CICERO CORNIFICIO.

²⁰ GRATIÆ mihi tua litteræ, nisi quod Sinuessanum diversoriolum contempnisti. Quam quidem contumeliam villa pusilla iniquo animo feret, nisi in Cumano, & Pompejano reddideris *πάσις ἀπὸ πάντων*. Sic igitur facies, meque amabis, & scripto aliquo lacestes. Ego enim respondere facilis possum, quam provocate. ²² Quod si, ut es, cessabis, lacestam. nec tua ignavia etiam inertiam afferat. Plura otiosus. Hæc, cum essim in Syria, exaravi.

M. T. C. CORNIFICIO, S. D.

²¹ CAIUS Anicius, familiaris meus, vir omnibus rebus ornatus, negotiorum suorum causa legatus est in Africam legatione libera. Eum velim rebus omnibus adjuves, operamque des, ut quam commodissimè sua negotia conficiat. in primisque, quod ei carissimum est, dignitatem ejus tibi commendo: idque à te peto, quod ipse in provincia facere sum solitus, non rogatus, ut omnibus senatoribus lictores darem: quod idem acceperam, & cognoveram à summis viris factitatum. Hoc igitur, mi Cornifici, facies: ceterisque rebus omnibus ejus dignitati, reique, si me amas, consulens. id erit mihi gratissimum. Da operam, ut valeas.

M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

²² NOS hic cum homine gladiatore, ²³ omnium nequissimo, collega vestro, Antonio, bellum gerimus: sed non pari conditione, contra arma verbis. Et etiam de te concionatur: nec impunè. nam sentiet, quos lacestierit. Ego autem acta ad te omnia arbitror perferri ab aliis: à me suavia debes cognoscere: quorum quidem non est difficillis conjectura. Oppressa omnia sunt: nec habent duces boni: nostrique *τοὺς ἐξ ἐξυπέρβου* longè gentium absint. Panfa & sentit bene, & loquitur fortiter: Hirrius noster tardius convalescit. Quid futurum sit, planè nescio. Spes tamen una est, aliquando populum Romanum majorem similem fore. Ego certè reipublicæ non deero: & quidquid acciderit, à quo mea culpa absit, animo forti feram. Illud profectò, quoad poterò, tuam famam, & dignitatem tuebor. A. d. xlii kalendas Januar. senatus frequens mihi est assensus, cum de ceteris rebus magnis, & necessariis, tum de provinciis, ab iis, qui obtinerent, retinendis, neque iniquam tradendis, nisi qui ex senatus consulto successisset. Hoc ego cum reipublicæ causa censei, tum, merhercule, in primis retinendæ dignitatis tuæ. Quamobrem te amoris nostri causa rogo, reipublicæ causa hortor, ut ne cui quidquam juris in tua provincia esse pretiare: atque ut omnia referas ad dignitatem; qua nihil potest esse præstantius. Verè

tecum agam, ut necessitudo nostra postulat. in Sempronio, si meis litteris obtemperasses, maximam ab omnibus laudem adeptus esses. Sed illud & præterit, & levius est. Hæc magna res est. Fac ut provinciam retineas in potestate reipublicæ. Plura scripsissem, nisi tui festinant. Itaque Cherippo nostro me velim excuses.

M. T. C. P. CORNIFICIO, S. D.

²³ OMNEM conditionem imperit tui, statumque provinciæ mihi demonstravit Stratorius. O multa intolerabilia locis omnibus! Sed quo tua major dignitas, eo, quæ tibi acciderunt, minus ferenda. Neque enim, quæ tu propter magnitudinem & animi, & ingenii moderatè fers, à te non ulciscenda sunt, etiam si non sunt dolenda. Sed hæc posterius. Rerum urbanarum acta tibi mitti certò scio. quod ni ita putarem, ipse perscriberem, in primisque Cæsaris Octaviani conatum: de quo multitudini fictum ab Antonio crimen videtur, ut in pecuniam adolescentis impetum faceret. Prudentes autem, & boni viri, & credunt factum, & probant. Quid queris? magna spes est in eo. Nihil est, quod non existimetur laudis, & gloriæ causa facturus. Antonius autem, noster familiaris, tanto se odio esse intelligit, ut, cum interfectores suos domi comprehenderit, rem proferre non audeat. A. d. vi idus Octobr. Brundisium erat profectus obviam legionibus Macedonicis *ΙΙΙΙ*, quas sibi conciliare pecunia cogitabat, easque ad urbem adducere, & in cervicibus nostris collocare. Habes formam reipublicæ, si in castris potest esse reipublica, in qua tuam vicem sæpe doleo, quod nullam partem, per atatem, sanæ, & salvæ reipublicæ gustare potuisti. Atque antehac quidem sperare saltem licebat: nunc etiam id ereptum est. Quæ enim est spes, cum in concione dicere ausus sit Antonius, Cannatium apud eos sibi locum querere, quibus, se salvo, locus in civitate esse non posset? Equidem & hæc, & omnia, quæ homini accidere possunt, si fero, ut philosophia magnam habeam gratiam, quæ me non modò ab sollicitudine abducit, sed etiam contra omnes fortunæ impetus armat: tibi que idem censeo faciendum, nec, à quo culpa absit, quidquam in malis numerandum. Sed hæc tu melius. Stratorium nostrum cum semper probassem: tum maximè in tuis rebus summam ejus fidem, diligentiam, prudentiamque cognovi. Da operam, ut valeas, hoc mihi gratius facere nihil potes.

M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

²⁴ EGO nullum locum prætermitto (nec enim debeo) non modò laudandi tui, sed ne ornandi quidem. Sed mea studia erga te, & officia malo tibi ex tuorum litteris, quam ex incis, esse nota. Te tamen hortor, ut omni cura in reipublicam incumbas. hoc est animi, hoc est ingenii tui, hoc ejus spei, quam habere debes, amplificandæ dignitatis tuæ. Sed hæc de re aliàs ad te pluribus. cum enim hæc scriberem, in expectatione erant omnia. nondum legati redierant, quos senatus non ad pacem deprecandam, sed ad denuntiandum bellum miserat, nisi legatorum nuntio paruisset. Ego tamen, ut primum occasio data est, meo pristino more reipublicam defendi: me principem senatus, populoque Romano profectus sum: nec postea, quam suscepi causam libertatis, in iustum tempus amisi tuendæ salutis, libertatisque communis. Sed hæc quoque te ex aliis malo. T. Pinarium, familiarissimum meum, tanto tibi studio commendo, ut majore non possim. Cui cum propter omnes virtutes, tum etiam propter studia communia, sum amicissimus. Is procurat rationes, negotiaque Dionysii nostri, quem & tu multum amas, & ego omnium plurimum. ²⁴ Ea tibi ego non debeo commendare: sed

21. Verebar ut redderentur.] Hanc lectionem profertur omnes Libri Palatinus, Vaticanus excerpta, Stewech. Hittoptianus. Et sic ante Lambinum, editum erat in impressione prima, atque Florentina. Vulgò male, ne redderentur. Gebh.

22. Quod si, ut es, cessabis, lacestam.] Palatinus sextus lectionem nobis offerit, quæ mihi non indigna visa adnotatu; Quod si, ut es delicatus, cessabis, lacestam. De qua alii statuunt; ego nihil decerno, neque vacat. post, quia Lambinus legit: *ita ignavia*

etiam mihi inertiam aff. Putat Gulielmiusuisse, etiam mi inertiam, à quo non dissentio. Idem.

23. Omnium nequissimo collegæ vestro.] Sic Palatinus, primus, sextus, Vaticanus excerpta, Hittoptianus, Stewechianus, Victoriana editio. probat tamen Lambinus nostro, ut & ante illum Egnatius Manutiusque, quod erat collega Ciceronis in Augurato. Nos posteriori consensui aurem & obsequiam dedimus. Idem.

24. Ea tibi ego non debeo commendare: sed commendo tamen.] Hittoptianus.

sed commendo tamen. Facies igitur, ut ex Pinarii, gratissimi hominis litteris, tuum & erga illum, & erga Dionysium studium perspicuas.

M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

LIBERALIBUS litteras accepi tuas, quas mihi Cornificius altero vicefimo die, ut dicebat, reddidit. Eo die non fuit senatus, neque postero. Quinquebus frequenter senatu causam tuam egi non invita Minerva. Etenim eo ipso die senatus decrevit, ut Minerva nostra, custos urbis, quam turbo deiecerat, restitueretur. Pansa tuas litteras recitavit. Magna senatus approbatio consecuta est cum summo gaudio, & offensione Minotauri, id est, Calvisii, & Tauri. Factum de te senatus consultum honorificum. Postulabatur autem, etiam illi notarentur: sed Pansa clementior. Ego, mi Cornifici, quo die primum in spem libertatis ingressus sum, & cunctantibus ceteris a. d. XIII kal. Jan. fundamenta jeci dignitatis, eo ipso die providi multum, atque habui rationem dignitatis tuae. Mihi enim est assensus senatus de obtinendis provinciis. Nec vero postea desisti labefactare eum, qui summa cum tua injuria, contumeliaque reipublicae provinciam absens obtinebat. Itaque crebras, vel potius quotidianas compellationes meas non tulit, seque in urbem recepti invitus: neque solum spe, sed eerta re jam, & possessione deturbatus est. Meo justissimo, honestissimoque convicio te tuam dignitatem summa tua virtute tenuisse, provinciaeque honoribus amplissimis affectum, vehementer gaudeo. Quod te mihi de Sempronio purgas, accipio excusationem. ²⁵ fuit enim illud quoddam eorum tempus servitutis. Ego tuorum consiliorum auctor, dignitatisque fautor, iratus temporibus, in Graeciam, desperata libertate, rapiabar: cum me Etesia, quasi boni cives, relinquente rempublicam prosequi noluerunt; Ausserque adversus maximo statu me ²⁶ ad tribules tuos Regium retulit: atque inde ventis, remis in patriam omni festinatione properavi, postredieque in summa reliquorum servitute liber unus fui. Sic fuit in Antonium inductus, ut ille non ferret, omnemque suam vinolentum furorem in me unum effunderet: meque cum elicere vellet ad caedis causam, tum tentaret insidiis: quem ego ructantem, & nauseantem conjeci in Caesaris Octavianii plagas. Puer enim egregius praesidium sibi primum, & nobis; deinde summam reipublicam comparavit: qui nisi fuisset, Antonii reditus ad Brundisio, pestis patriae fuisset. Quae deinceps acta sint, scire te arbitror. Sed redeamus ad illud, unde divertimus. Accipio excusationem tuam de Sempronio. neque enim statui quid in tanta perturbatione habere potuisti. ²⁷ Nunc hic dies aliam vitam desert, alios mores postulat, ut ait Terentius. Quamobrem, mi Quinte, conscende nobiscum, & quidem ad puppim. Una navis est jam bonorum omnium: quam quidem nos damus operam, ut rectam teneamus. utinam prospero cursu! Sed quicumque venti erunt, ars nostra certe non aberit. Quid enim praestare alius virtus potest? Tu fac magno animo sis, & excelsio: cogitesque, omnem dignitatem tuam cum republica junctam esse debere. P. Lucium mihi meum commendas: quem, quibuscumque rebus poteris, diligenter tuebor. Hirtium quidem, & Pansam, collegas nostros, homines in consulatu reipublicae salutare, alieno sane tempore amisimus, republica Antoniano quidem latrocinio liberata, sed nondum omnino explicata: quam nos, si licebit, more nostro tuebimur, quamquam admodum su-

mus jam defatigati. Sed nulla lassitudo impedire officium, & fidem debet. Verum haec haec tenus. Ab aliis te de me, quam ad me ipso, malo cognoscere. De te audiebamus ca, quae maxime vellemus. De Cn. Minucio, quem tu quibusdam litteris ad caelum landibus extulisti, rumores duriores erant. Id quale sit, omninoque, quid istic agatur, facias me velim certiore.

CICERO CORNIFICIO, S. D.

QUURIUS, qui in Africa negotiatus est, vir bonus, & honestus, heredes fecit similes sui, Cn. Saturninum, Sex. Aufidium, C. Annejum, Q. Confidium Gallum, L. Servilium Postumum, C. Rubellinum. ex eorum oratione intellexi, gratiarum actione eos magis egere, quam commendatione. Tanta enim liberalitate se tuos praedicabant, ut iis plus ad te tributum intelligerem, quam ego te audeam rogare. audeo tamen. scio enim, quantum ponderis mea commendatio sit habitura. Quare ad te peto, ut ad eam liberalitatem, qua sine meis litteris usus es, quam maximus his litteris cumulus accedat. Caput autem est meae commendationis, ne patiari Erotem Turium, Q. Turii libertum, ut adhuc fecit, hereditatem Turianam avertere, ceterisque omnibus rebus habeas eos commendatissimos. Magnam ex eorum splendore, & observantia capies voluptatem. Quod ut velis, te vehementer etiam, atque etiam rogo.

M. T. C. S. P. D. Q. CORNIFICIO.

SEX. Aufidius & observantia, qua me colit, accedit ad proximis: & splendore, equiti Romano nemini cedit. Est autem ita temperatis, moderatissime moribus, ut summa severitas, summa cum humanitate jungatur. Cujus tibi negotia, quae sunt in Africa, ita commendo, ut majore studio, magisve ex animo commendare non possim. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat, meas apud te litteras maximum pondus habuisse. Hoc te vehementer, mi Cornifici, rogo.

M. T. C. S. P. D. Q. CORNIFICIO.

ASSENTIOR tibi, eos, quos scribis Lilybaeo minari, istic poenas dare debuisse: sed metuisti, ut ais, ne nimis liber in ulciscendo viderere. Metuisti igitur, ne gravis civis, ne nimis fortis, ne nimis te dignus viderere. Quod societatem reipublicam conservandam tibi mecum à patre acceptam renovas, gratum est: quae societas inter nos semper, mi Cornifici, manebit. Gratum etiam illud, quod mihi tuo nomine gratias agendas non putas. nec enim id inter nos facere debemus. Senatus sapius pro dignitate tua appellaret, si absentibus consulis, unquam, nisi ad rem novam cogeret. Itaque nec de H-S xx, nec de H-S lxxx, quidquam agi nunc per senatum potest. Tibi autem ex senatus consulto imperandum, mutuumque sumendum censo. In republica quid agatur, credo te ex eorum litteris cognoscere, qui ad te acta debent perferri. Ego sum spe bona: consilio, cura, labore non desum: omnibus inimicis reipublicae esse me acerrimum hostem praeme fero. Res neque nunc difficili loco mihi videretur esse: & fuisset facillimo, si culpa à quibusdam ab fuisset.

M. T. C. S. P. D. Q. CORNIFICIO.

NON modo tibi, cui omnia nostra notissima sunt, sed neminem in populo Romano arbitror esse, cui sit ignota ea familiaritas, quae mihi cum L. Lamia est. Etenim magno theatro spectata est tum, cum est ab A. Gabinio consule relegatus,

torpianus codex; ea tibi commendo tamen sed non debeo commendare: unde Gulielmius conjectabat: commendo, tamen est non debeo commendare. Gebb.

²⁵ Fuit enim illud quoddam eorum tempus servitutis. Non aliter est in Palatino sexto, & Hirtorp. nisi quod, eorum tempus quoddam. in primo graecum, unde alii Graevae. Victorius egregium fecerat. Lambinus tamen ait se sequi Ubalдини Bandinelli conjecturam; laudatam ac probatam Manutio: fuit enim quoddam necessarium tempus, quod tamen in illius commentariis non invenio. Ego quod visum erat veterib. codicibus, exturbare temperavi. Idem.

²⁶ Ad tribules tuos Regium retulit. Stewechianus, tribullos suos; quod quid sit ignoro. ceterum pro retulit insert Palatinus sextus.

Hirtorpianus, attulit, unde volebat Gulielmius appulit. idem & omni festinatione glossa ducit. Post Palatinus primus, sextus, Hirtorpianus, Stewechianus, editionum primaria, scribunt, quem ego ructantem & nauseantem conjeci in Caes. oct. plagas. Mihi videtur ex ignorantia scribarum ortum. Idem.

²⁷ Nunc hic dies aliam vitam desert. In codicibus Terentianis legitur, asserti, quod sequuntur hic alii, tum Manutius. sed quia hanc lectionem reperi in Palatino primo, sexto, Vaticani excerptis, Stewechiano, editionum primaria, retinetque Victorius, non dubitandum amplius fuit, quin Cicero ita scripsisset, & suo arbitratu ex memoria laudasset. Hirtorpianus non longe quoque abit, legit enim; differt. Idem.

gatus, quod liberè, & fortiter salutein meam defendisset. Nec ex eo amor inter nos natus est: sed quod etat vetus, & magnus, propterea nullum periculum pro me adire dubitavit. Ad hæc officia, vel merita potius, jucundissima consuetudo accedit, ut nullo prolius plus homine delectet. Non puto te jam expectate, quibus eum tibi verbis commendem. causas enim tanti amoris intelligis: quæ verba desideret, iis me omnibus tantum putato. Tantum velim existimes, si negotia Lamiæ, procutalotes, libertos, familiam, quibuscumque rebus opus erit, defenderis, gratius mihi futurum, quam si ea tua liberalitas perinuisisset ad tem familiarem meam. Nec dubito, quin sine mea commendatione, quod tuum est iudicium de hominibus, ipsius Lamiæ causa studiosè omnia facturus sis: quamquam erat nobis dictum, te existimate, alicui senatus consulto, quod contra dignitatem tuam fieret, scribendo Lamiam affuisse; qui omnino consulibus illis nunquam fuit ad scribendum: deinde omnia tum facta senatus consulta deferebantur. Nisi forte etiam illi semproniano senatus consulto me censens affuisse: qui ne Romæ quidem tum fui, deque eo ad te scripsi, te recenti. Sed hæc hæstennus. Te mi Cornifici, etiam atque etiam rogo, ut omnia Lamiæ negotia, mea putes esse: curesque, ut intelligat, hanc commendationem maximo sibi usui fuisse. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Cura, ut valeas.

30 M. T. C. S. P. D. CORNICIFICIO.

ITANE præter litigatores, nemo ad te meas litteras? multæ istæ quidem. tu enim perfecisti, ut nemo sine litteris meis tibi se commendatum putaret. sed quis unquam tuorum mihi dixit esse, cui datem, quin dederim? aut quid mihi jucundius, quam, cum coram tecum loqui non possum, aut scribere ad te, aut tuas legere litteras? Illud magis mihi solet esse molestum, tantis me impediri occupationibus, ut ad te scribendi meo arbitrato facultas nulla detur. Non enim te epistolis, sed voluminibus lacefferem; quibus quidem me à te provocari oportebat. Quamvis enim occupatus sis, otii tamen plus habes. Aut, si ne tu quidem vacas, noli impudens esse, nec mihi molestiam exhibere, & à me litteras crebriores, cum tu mihi ratò mittas, flagitare. Nam cum antea distinebar maxime occupationibus, propterea quod omnibus curis republicam mihi tuendam putabam: tum hoc tempore multò disti-

neor vehementius. Ut enim gravius ægrotant ii, qui, cum levati morbo videntur, in eum de integro inciderunt: sic vehementius nos laboramus, qui, profligato bello, ac panè sublato, renovatum bellum gerere conamur. Sed hæc hæstennus. Tu tibi, mi Cornifici, fac ut persuadeas, non esse me tam imbecillo animo, ne dicam inhumano, ut à te vinci possim aut officiis, aut amore. Non dubitabam equidem: verumtamen multò mihi notiozem amorem tuum effecit Cherippus. O hominem, semper illum quidem mihi aptum, nunc vero etiam suavem! Vultus mehercule tuos mihi exprestit omnes: non solum animum, ac verba pertulit. Itaque noli vereri, ne tibi succensuerim, quod eodem exemplo ad me, quo ad ceteros. Requisi vi equidem proprias ad me unum litteras: sed neque vehementer, & amanter. De sumptu, quem te in rem militarem facere, & fecisse dicis, nihil sanè possum tibi opulari, propterea quod & orbus senatus, consulibus amissis, & incredibiles angustia pecunie publicæ: quæ conquiritur undique, ut optimè meritis militibus promissa solvantur; quod quidem fieri sine tributo posse non arbitror. De Actio Dionysio nihil puto esse: quoniam mihi nihil dixit Stratorius. De P. Luccio nihil tibi concedo, quò studiosior ejus sis, quam ego sum: est enim nobis necessarius. Sed à magistris cum contenderem de proferendo die: probaverunt mihi, sese, quo minùs id facerent, & compromisso, & jurejurando impediri. Quare veniendum arbitror Luccio. quamquam, si meis litteris obtemperavit, cum tu hæc leges, illum Romæ esse oportebit. Ceteris de rebus, maximeque de pecunia, cum Panfæ mortem ignorares, scripsisti, quæ per nos ab eo consequi te posse arbitrare. quæ te non fecerissent, si viveret. nam te diligebat. Post mortem autem ejus quid fieri posset, non videbamus. De Venulejo, Latino, Horatio, valde laudo. Illud non nimium probo, quod scribis, quo illi animo aquire ferrent, te tuis etiam legatis lictores ademisse. Honore enim digni cum ignominia dignis non erant comparandi: eoque ex senatus consulto, si non decedunt, cogendos, ut decedant, existimo. Hæc ferè ad eas litteras, quas eodem exemplo binas accepi. De reliquo, velim tibi persuadeas, non esse mihi meam dignitatem tua cariorem.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
LIBER TERTIUSDECIMUS,

A D

C. MEMMIUM, ET CETEROS.

1 M. T. C. S. P. D. C. MEMMIO.



TSI non satis mihi constiterat, cum aliquane animi mei molestia, an potius libenter te Athenis visurus essem, quod injuria, quam accepisti, dolore me afficeret; sapientia tua, qua fers injuriam, lætitia: tamen vidisse te malle. Nam quod est molestia, non sanè multo levius est, cum te non video. quod esse potuit voluptatis, certè, si vidissem te, plus fuisset. Itaque non dubitabo date operam, ut te videam, cum id satis commodè facere poterò. Interea quod per litteras & agi tecum, & ut arbitror, confici potest, agam nunc. Ac te illud primum rogabo, ne quid invitæ meæ causa facias: sed id, quod meæ intelliges, tua nullam in partem multum interest, ita mihi des, si tibi, ut id libenter facias, antè persuaseris. Cum Patrone Epicuro mihi omnia sunt: nisi quod in philosophia vehementer ab eo dissentio. Sed & initio Romæ, cum te quoque, & tuos

omnes observabat, me coluit in primis: & ruper, cum ea, quæ voluit, de suis commodis, & præmiis consecutus est, me habuit suorum defensorum, & amicorum fere principem: & jam à Phædro, qui nobis, cum pueri essemus, antè quam Philonem cognovimus, valde, ut philosophus, postea tamen, ut vir bonus, & suavis, & officiosus, probabatur, traditus, mihi-que commendatus est. Is igitur Patro, cum ad me Romam litteras misisset, uti te sibi placarem, peteremque, ut nescio quid illud Epicuri parietinarum sibi concederes: nihil scripsi ad te ob eam rem, quod adificationem tuæ consilium meæ commendatione nolebam impediri. Idem, ut veni Athenas, cum idem, ut ad te scriberem, rogasset: ob eam causam impetravit, quod te abjecisse illam adificationem constabat inter omnes amicos tuos. Quod si ita est, & si jam plane tua nihil interest, velim, si qua offensioncula facta est animi tui, perversitate aliquorum (novi enim gentem illam) des te ad lenitatem, vel propter tuam summam humanitatem, vel etiam hono-

honoris mei causa. Equidem si, quid ipse sentiam, quaeris: nec cur ille tantopere contendat, video, nec cur tu repugnes: nisi tamen multò minùs tibi concedi potest, quàm illi, laborare sine causa. Quamquam Patronis & orationem, & causam tibi cognitam esse certò scio. honorem, officium, testamentorum jus, Epicuri auctoritatem, Phædri obtestationem, sedem, domicilium, vestigia sum morum hominum, sibi tuenda esse dicit. Totam hominis vitam, rationemque, quam sequitur in philosophia, derideamus licet, si hanc ejus contentionem volumus reprehendere. Sed, mehercules, quum illi, ceterisque, quos illa delectant, non valde inimici sumus: nescio an ignoscendum sit huic, si tantopere laborat: in quo etiam si peccat, magis ineptius, quàm improbitate peccat. Sed, ne plura (dicendum enim aliquando est) Pomponium Atticum sic amo, ut alterum fratrem. nihil est illo mihi nec carius, nec jucundius. Is (non quòd sit ex istis: est enim omni liberali doctrina politissimus: sed valde diligit Patronem, valde Phædrum amavit) sic à me hoc contendit homo minime ambitiosus, minime in rogando molestus, ut nihil unquam magis: nec dubitat, quin ego à te nuta hoc consequi possem, etiam si ædificaturus esses. Nunc verò, si audierit, te ædificationem deposuisse, neque tamen me à te impetrasse; non te in me liberalem, sed me in se negligentem putabit. Quamobrem peto à te, ut scribas ad tuos, posse tua voluntate decretum illud Areopagitarum, quem *ἄριστον ἀριστῶν* illi vocant, tolli. Sed redeo ad prima. Priùs velim tibi persuadeas, ut hoc mea causa libenter facias, quàm ut facias. sic tamen habeto; si feceris, quod rogo, fore mihi gratissimum. Vale.

CICERO MEMMIO SAL.

2. **C**AVIANO Evandro, qui habitat in tuo sacrario, & ipso multum utor, & patrono ejus, M. Æmilio familiarissimè. Peto igitur à te in majorem modum, quod sine tua molestia fiat, ut ei de habitatione accommodes. Nam propter opera instituta multa mulorum, subitum est ei remigrare kal. Quint. Impedior verecundia, ne te pluribus verbis rogem. Neque tamen dubito, quin, si tua nihil, aut non multum interit, eo sis animo, quo ego essem, si quid tu me rogares. mihi certè gratissimum feceris.

3. M. T. C. S. P. C. MEMMIO.

AFUFIUM, unum ex meis intimis, observantissimum, studiosissimumque nostri, eruditum hominem, & summa humanitate, tuaque amicitia dignissimum, velim ita tractes, ut mihi coram recepisti. Tam gratum mihi id erit, quàm quod gratissimum. Ipsum præterea summo officio, & summa observantia tibi in perpetuum devinxeris. Vale.

4. M. T. C. Q. VALERIO, Q. F. ORCAE, LEG. PROPRAET. S. D.

CUM municipibus Volaterranis mihi summa necessitudo est. magno enim meo beneficio affecti, cumulatissimè mihi gratiam retulerunt. nam nec in honoribus meis laboribus unquam defuerunt. Cum quibus si mihi nulla causa intercederet, tamen, quòd te vehementissimè diligo, quodque me à te plurimi fieri sentio, & monerem te, & hortarer, ut eorum fortunis consuleres, præsertim cum propè præcipuam causam haberent ad jus obtinendum. Primum quòd Sullani temporis acerbitem, & eorum immortalium benignitate subterfugerunt: deinde, quòd summo studio populi Romani à me in consulatu meo defensi sunt. cum tribuni plebis legem iniquissimam de eorum agris promulgavissent: facile senatus populoque Romano persuasi, ut eos cives, quibus fortuna pepercisset, salvos esse vellent. Hanc actionem meam C. Cæsar primo suo consulatu in lege Agraria comprobavit, agrumque Volaterranum, & oppidum omni periculo in perpetuum liberavit: ut mihi dubium non sit, quin is, qui novas necessitudi-

nes adjungat, vetera sua beneficia conservari velit. Quamobrem est tua prudentiæ, aut sequi ejus auctoritatem, cujus fectam, atque imperium summa cum tua dignitate secutus es; aut certè illi integram omnem causam reservare. Illud verò dubitare non debes, quin tam grave, tam firmum, tam honestum municipium tibi tuo summo beneficio in perpetuum obligare velis. Sed hæc, que supra scripta sunt, eo spectant, ut te hortor, & suadeam. Reliqua sunt, quæ pertinent ad rogandum: ut non solum tua causa tibi consilium me dare putes, sed etiam quòd mihi opus sit, me à te petere, & rogere. Gratissimum igitur mihi feceris, si Volaterranos omnibus rebus integros, incolumesque esse volueris. Eorum ego domicilia, sedes, rem, fortunas, que à diis immortalibus, & à præstantissimis in nostra republica civibus, summo senatus populi Romani studio, conservate sunt, tuae fidei, justitiæ, bonitatisque commendo. Si pro meis pristinis opibus facultatem mihi res hoc tempore daret, ut ita defendere possem Volaterranos, quemadmodum consuevi tueri meos; nullum officium, nullum denique certamen, in quo illis prodesse possem, prætermitterem. Sed, quum apud te nihilominus hoc tempore valere me confido, quàm valuerim semper apud omnes: pro nostra summa necessitudine, parique inter nos, & mutua benivolentia abs te peto, ut ita de Volaterranis mereare, ut existiment, eum quasi divino consilio isti negotio præpositum esse, apud quem unum nos, eorum perpetui defensores, plurimum valere possumus.

M. T. C. Q. VALERIO, Q. F. ORCAE, LEG.

PROPRAET. S. P. D.

NON inolestè fero, eam necessitudinem, que mihi tecum est, notam esse quàm plurimis: neque tamen ob eam causam (quod tu optime existimare potes) te impedio, quo minus susceptum negotium, pro tua fide, & diligentia, & voluntate Cæsar, qui tibi rem magnam, difficilemque commisit, gerere possis. Nam cum multi à me petant multa, quòd de tua erga me voluntate non dubitent, non committo, ut ambitione mea conturbem officium tuum. C. Curtio ab ineunte ætate familiarissimè sum usus. Ejus & Sullani temporis injustissima calamitate dolui: & cum iis, qui similem injuriam acceperant, amissis omnibus fortunis, reditus tamen in patriam voluntate omnium concedi videretur, adjutor incolumitatis fui. Is habet in Volaterrano possessionem, cum in eam, tamquam è naufragio, reliquias contulisset. Hoc autem tempore eum Cæsar in senatum legi: quem ordinem ille, ista possessione amissa, tueri vix potest. Gravissimum autem est, cum superior factus sit ordine, inferiorem esse fortuna: minimeque convenit, ex eo agro, qui Cæsar, iussum dividatur, eum moveri, qui Cæsar, beneficio senator sit. Sed mihi minus libet multa de aequitate rei scribere, ne causa potius apud te valuisse videar, quàm gratia. Quamobrem te in majorem modum rogo, ut C. Curtii rem, meam putes esse: quidquid mea causa faceres, ut id C. Curtii causa cum feceris, existimes, quod ille per me habuerit, id me habere abs te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

M. T. C. Q. VALERIO, Q. F. ORCAE,

PROCOS. S. P. D.

6. **S**I vales, bene est: valeo. Credo te memoria tenere, me & coram P. Cuspio tecum locutum esse, cum te prosequerem paludatum: & item postea pluribus verbis tecum egisse, ut, quoscumque tibi ejus necessarios commendarem, haberes eos in numero meorum necessariorum. Id tu pro tua summa erga me benivolentia, perpetuaque observantia mihi liberalissimè, atque humanissimè recepisti. Cuspius, homo in omnes suos officiosissimus, mirificè quosdam homines ex ista provincia tuetur, & diligit, propterea quòd fuit in Africa bis, cum

1. Nec in honoribus meis laboribus unquam defuerunt. Præter hanc lectionem ex editione Victorii: idè quòd verissima & maxime genuina viderur, tum quod non longe abeunt alii nisi. Palatinus primus, Stewechianus, Peckio excerpta, editio princeps: nec in honoribus meis laboribusque unquam defuerunt: ut illud que, co-

pulatio ab sciolo & ad sensum non penetrante adjectum videatur. Facessant ergo aliorum conjectationes, nec in laboribus unquam mihi defuerunt. Editum antehac est: Nam nec in honoribus meis, nec in laboribus unquam defuerunt. Gebh.

cum maximis societatis negotiis præfesset. Itaque hoc ejus officium, quod adhibet erga illos, ego mea facultate, & gratia soleo, quantum possum, adjuvare. Quate Cuspianorum omnium commendationis causam hæc tibi epistola exponendam putavi. reliquis epistolis tantum faciam, ut notam apponam eam, quæ mihi tecum convenit, & simul significem, de numero esse Cuspium amicorum. Sed hanc commendationem, quam his litteris consignare volui, scito esse omnium gravissimam. Nam P. Cuspium singulari studio contendit ad me, ut tibi quam diligentissimè L. Julium commendarem. Ejus ego studio vix videor mihi satisfacere posse, si utar verbis iis, quibus, cum diligentissimè quid agimus, uti solemus. Nova quædam postulat: & putar me ejus generis artificium quoddam tenere. Ei ego pollicitus sum, me ex intima nostra arte depromptum mirificum genus commendationis. Id quum assequi non possum, tu re velim efficias, ut ille genere mearum litterarum incredibili quiddam perfectum arbitretur. Id facies, si omne genus liberalitatis, quod & ab humanitate, & potestate tua proficisci poterit, non modò re, sed etiam verbis, vultu denique exprompseris: quæ quantum in provincia valeant, vellem expertus esses. Sed tamen suspicor, ipsum hominem, quem tibi commendo, per dignum esse tua amicitia: non solum, quia mihi Culpus dicit, credo, (tameñ id satis esse debebat) sed quia novi ejus judicium in hominibus, & amicis deligendis. Harum litterarum vis quanta fuerit, propediem judicabo; tibi que, in confido, gratias agam. Ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitror, omnia studiose, diligenterque curabo. Cura, ut valeas. P. Cornelius, qui tibi litteras dedit, est mihi à P. Cuspio commendatus: cujus causa quanto opere cuperem, deberemque, profectò ex me facile cognosci. Vehementer te rogo, ut cures, ut ex hac commendatione mihi Culpus quam maximas, quam primùm, quam sepius gratias agat. Vale.

M. T. C. CLUVIO, S. P. D.

CUM in Galliam proficiscens, pro nostra necessitudine (quæ tua summa in me observantia) ad me domum venisses, locus sum tecum de agro vestigali municipii Atellani, qui esset in Gallia: quantoque opere ejus municipii causa laborarem, tibi ostendi. Post tuam autem perfectionem, cum & maxima res municipii honestissimi, mihi que conjunctissimi, & summum meum officium ageretur, pro tuo animo in me singulari, existimavi, me oportere ad te accuratius scribere: etsi non sum nescius, & quæ temporum ratio, & quæ tua potestas sit; tibi que negotium datum esse à C. Cæsare, non iudicium, præclatè intelligo. Quare à te tantum peto, quantum & te facere posse, & libenter mea causa facturum esse arbitror. Et primùm velim existimes, quod res est, municipii fortunas omnes in isto vestigali consistere: his autem temporibus hoc municipium maximis oneribus pressum, summis affectum esse difficultatibus. Hoc etsi commune videtur esse cum multis: tamen mihi crede singulares huic municipio calamitates accidisse. quas idcirco non commemoro, ne de miseris meorum necessariorum conquerens, homines, quos nolo, videar offendere. Itaque, nisi magnam spem haberem, C. Cæsari nos causam municipii probaturos: non erat causa, cur à te hoc tempore aliquid contenderem. sed quia confido, mihi que persuasi, illum & dignitatis municipii, & æquitatis, etiam voluntatis erga se habitum esse rationem: idèò à te non dubitavi contendere, ut hanc causam illi integram conservares. Quod etsi nihilominus à te peterem, si nihil audivisset me tale fecisse: tamen majorem spem impetrandi nactus sum, postea quàm mihi dictum est, hoc idem à te Regines impetravisse. qui etsi te aliqua necessitudine attingunt: tamen tuus amor in me, sperare me cogit te, quod tuis necessariis tribueris, idem esse tributurum meis: præsertim cum

ego pro his unis petam: habeam autem, qui simili causa laborent, complures necessarios. Hoc me non sine causa facere, & neque aliqua levi ambitione cominotum à te contendere, etsi te existimare arbitror: tamen mihi affirmanti credas velim, me huic municipio debere plurimum; nullum umquam fuisse tempus neque honorum, neque laborum meorum, in quo non hujus municipii studium in me existiterit singulare. Quapropter à te etiam atque etiam, pro nostra summa conjunctione, proque tua in me perpetua, & maxima benivolentia, majorem in modum peto, atque contendo, ut, cum fortunas agi ejus municipii intelligas, quod sit mihi necessitudine, officii, benivolentia conjunctissimum, id mihi des. Quod erit hujusmodi, ut, si à Cæsare, quod speramus, impetrarimus, tuo beneficio nos id consecutos esse judicemus. Sin minùs: pro eo tamen id habeamus, quum à te data sit opera, ut impetremus. Hoc cum mihi gratissimum feceris: tum viros optimos, homines honestissimos, eisdemque gratissimos, & tua necessitudine dignissimos, summo beneficio in perpetuum tibi, tuisque devinxeris.

M. T. C. M. RUTILIO, S. P. D.

CUM & mihi conscius essem, quanti te facerem, & tuam erga me benivolentiam expertus essem, non dubitavi à te petere, quod mihi petendum esset. P. Sestium quid faciam, ipse optimè scio: quanti autem facere debeam, & tu, & omnes homines sciunt. Is cum ex aliis te meo studiosissimum esse cognosceret, petivit à me, ut ad te quam accuratissimè scriberem de re C. Albinii senatoris: cujus ex filia natus est L. Sestius, optimus adolescens, filius P. Sestii. Hoc idcirco scripsi, ut intelligeres, non solum me pro P. Sestio laborare debere, sed Sestium etiam pro Albinio. Res autem est hæc: A. M. Laberio C. Albinii prædia in estimationem accepit: quæ prædia Laberius emerat à Cæsare de bonis Plotianis. ea si dicam non esse à republica dividi, docere te videar, non rogare. Sed tamen cum Cæsar Sullanæ venditiones, & assignationes raras esse velit, quo firmiores existimantur suæ: si ea prædia dividantur, quo ipse Cæsar vendidit, quæ tandem in ejus venditionibus esse poterit auctoritas? Sed hoc quale sit, tu pro tua prudentia considerabis. Ego te placè rogo, atque ita, ut in majore studio, justiore de causa, magis ex animo rogare nihil possum, ut Albinio parcas, prædia Laberiana hæc attingas. Magna me affecteris non modò lætitia, sed etiam quodammodo gloria, si P. Sestius homini maximè necessario satisfecerit per me, ut ego illi uni plurimum debeam. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Majus mihi dare beneficium nullum potes. Id mihi intelliges esse gratissimum.

M. T. C. CRASSIPEDI, S. P. D.

QUAMQUAM tibi præsentem commendavi, ut potui, diligentissimè, socios Bithyniæ: teque cum in ea commutatione, tum etiam tua sponte intellexi cupere ei societati, quibuscumque rebus posses, commodare: tamen, cum ii, quorum res agitur, magni sua interesse arbitrantur, me etiam per litteras declarare tibi, quæ essent erga ipsos voluntate, non dubitavi hæc ad te scribere. Volo enim te existimare, me, cum universo ordini publicanorum semper libentissimè tribuerim, idque magnis ejus ordinis erga me meritis facere debuim, tum in primis amicum esse huic Bithynicæ societati: quæ societas ordine ipso, hominum genere, pars est maxima civitatis. constat enim ex ceteris societatibus: & casu permulti sunt in ea societate valde mihi familiares: in primisque is, cujus præcipuum officium agitur hoc tempore, P. Rupilius, P. F. Men. qui est magister in ea societate. Quæ cum ita sint, in majorem modum à te peto, Cn. Pupium, qui est in operis ejus societatis, omnibus tuis officiis, atque omni liberalitate tueare: curesque, ut ejus operæ, quod tibi facile factum est, quam gratissimè sint sociis: remque, & utilitatem so-

2. Vultu denique exprompseris.] In Mediceo erat, ut notat Egnatius ad oram primæ editionis, *ex prosperis*; unde credo Victorius *hæc exprompseris* recte: idque ordine totis apicibus reperi in Pala-

tino sexto, Vaticanæ excerptis, eratque sic in Stewechiano & Hirtorpiano. Vulgò, *expresseris*. Alii addunt, *fronte*, vultu denique *exp.* nescio quibus auctoritatibus. Gebb.

fociorum, (cujus rei quantam potestatem quaestor habeat, non sum ignarus) per te quam maximè defensam, & auctam velis. Id cum mihi gratissimum feceris, tum illud tibi expertus promitto, & spondeo, te socios Bithynia, si iis commodaris, memores esse, & gratos cogniturum.

CICERO BRUTO, S.

CUM ad te tuus quaestor, M. Varro, proficisceretur, commendatione egere eum non putabam. Satis enim commendatum tibi eum arbitrabar ab ipso more majorum: qui, ut te non fugit, hanc quaesturæ conjunctionem, liberorum necessitudini proximam voluit esse. Sed cum sibi ita persuasisset ipse, meas de se accuratè scriptas litteras, maximum apud te pondus habituras; & meque contenderet, ut quam diligentissimè scriberem: malui facere, quod meus familiaris tanti sui interesse arbitrareretur. Ut igitur debere me facere hoc intelligas, cum primùm M. Terentius in forum venit, ad amicitiam se meam contulit. Deinde, ut se corroboraui, duæ causæ accesserunt, quæ meam in illum benevolentiam auferent: una, quòd verfabatur in hoc studio nostro, quo etiam nunc maximè delectamur, & cum ingenio, ut nosti, nec sine industria; deinde, quòd maturè se contulit in societates publicanorum: quod quidem nollem. Maximis enim damnis affectus est. sed tamen causâ communis ordinis, mihi commendatissimi, fecit amicitiam nostram firmiorem. Deinde verus in utrisque subfelliis optima & fide, & fama; jam ante hanc commutationem reipublicæ, petitioni sese dedit, honoremque honestissimum existimavit fructum laboris sui. His autem temporibus à me Brundisio cum litteris, & mandatis profectus ad Casarem est: qua in re & amorem ejus in suscipiendo negotio perspexi, & in conficiendo ac renutiando fidem. Videor mihi, cum separatim de probitate ejus, & moribus dicturus fuisset, si prius causam, cur eum tantopere diligerem, tibi exposuissem, in ipsa causâ exponenda satis etiam de probitate dixisse. Sed tamen separatim promitto, in meque recipio, fore eum tibi & voluptati, & utili. Nam & modestum hominem cognosces, & prudentem; & à cupiditate omni remotissimum; præterea magni laboris, summæque industriae. Neque ego hæc polliceri debeo, quæ tibi ipsi, cum bene cognoris, judicanda sunt: sed tamen in omnibus novis conjunctionibus interest, qualis primus aditus sit, & qua commendatione quasi amicitia fores aperiantur. quod ego his litteris efficere volui. et si id ipsa per se necessitudo quaesturæ efficere debet. sed tamen nihilo infirmius illud, hoc addito. Cura igitur, si me tanti facis, quanti & Varro existimat, & ipse sentio, ut quam primum principem intelligam, hanc meam commendationem tantum illi utilitatis attulisse, quantum & ipse sperarit, nec ego dubitiam.

M. T. C. BRUTO, S. P. D.

QUIA semper animadverti, studiosè te operam dare, ut ne quid meorum tibi esset ignotum: propterea non dubito, quin scias, non solum cujus municipii sum, sed etiam, quam diligenter solem meos municipales Arpinates tucri. Quorum quidem omnia commoda, omnesque facultates, quibus & sacra conficere, & facta tecta ædium sacrarum, locorumque communium tucri possint, consistunt in his vestigalibus, quæ habent in provincia Gallia. Ad ea visenda, pecuniasque, quæ à colonis debentur, exigendas, totanque rem & cognoscendam, & administrandam, legatos equites Romanos misimus, Q. Fufidium, Q. F. M. Faucium, M. F. Q. Mamercum, Q. F. Peto à te in majorem modum, pro nostra necessitudine, ut tibi ea res curæ sit, operamque des, ut per te quam commodissimè negotium municipii administraretur, quam primumque conficiatur: ipsosque, quorum nomina scri-

psi, ut quam honorificentissimè pro tua natura, & quam liberalissimè tractes. Bonos viros ad tuam necessitudinem adjunxeris; municipiumque gratissimum beneficio tuo devinxeris: mihi vero etiam gratius feceris, quòd cum semper tucri municipales meos conluevi, tum hic annus præcipuè ad meam curam, officiumque pertinet. Nam constituiti municipii causa, hoc anno adilem filium meum fieri volui, & fratris filium, & M. Cæsium, hominem mihi maximè necessariū (is enim magistratus in nostro municipio, nec alius ullus creari solet) quos cohonestaris, in primisque me, si res publica municipii, tuo studio, diligentia bene administrata erit. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

M. T. C. BRUTO, S. P. D.

ALIA epistola communiter commendavi tibi legatos Arpinatum, ut potui diligentissimè: hac separatim Q. Fufidium, quo-cum mihi omnes necessitudines sunt, diligentius commendo: non ut aliquid de illa commendatione comminam, sed ut hanc addam. Nam & privigenus est M. Cælii, mei maximè & familiaris, & necessarii, & fuit in Cilicia necum tribunus militum: quo in munere ita se tractavit, ut accepisse ab eo beneficium viderer, non dedisse. Est præterea (quod apud te valer plurimum) à nostris studiis non abhorrens. Quare velim eum quam liberalissimè complectare: operamque des, ut in ea legatione, quam suscepit contra suum commodum, secutus auctoritatem meam, quam maximè ejus excellat industria. Vult enim, id quod optimo cuique natura tributum est, quam maximam laudem, cum à nobis, qui eum impulimus, tum à municipio consequi: quod ei continget, si hac mea commendatione tuum erga se studium erit consecutus.

M. T. C. BRUTO, S. P. D.

LCASTRONIUS Prætor, longè princeps municipii Lucensis, est honestus, gravis, plenus officii, bonus plane vir, & cum virtutibus, tum etiam fortuna, si quid hoc ad rem pertinet, ornatus: meus autem est familiarissimus, sic prorsus, ut nostri ordinis observet neminem diligentius. Quare ut & meum amicum, & tua dignum amicitia, tibi commendo. Cui, quibuscumque rebus commodaveris, tibi profectò jucundum, mihi certè erit gratum. Vale.

M. T. C. BRUTO, S. P. D.

LTITIO Strabone, equite Romano, in primis honesto, & ornato, familiarissimè uror. Omnia mihi cum eo intercedunt jura summæ necessitudinis. Huic in tua provincia pecuniam debet P. Cornelius. Ea res à Volcatio, qui Romæ jus dicit, rejecta in Galliam est. Peto à te hoc diligentius, quam si mea res esset, quo est honestius de amicorum pecunia laborare, quam de sua, ut negotium conficiendum cures. ipse suscipias, transigas, operamque des, quoad tibi æquum, & rectum videbitur, ut quam commodissima conditione libertus Strabonis, qui ejus rei causa missus est, negotium conficiat, ad nummosque perveniat. Id & mihi gratissimum erit: & tu ipse L. Titium cognosces amicitia tua dignissimum. quod ut tibi curæ sit, ut omnia solent esse, quæ me velle scis, te vehementer etiam atque etiam rogo.

M. T. C. C. CAESARI IMP. S. P. D.

PRÆCILIIUM tibi commendo unicè, tui necessarii, mei familiarissimi, viri optimi filium: quem cum adolescentem ipsum propter ejus modestiam, humanitatem, animum, & amorem erga me singularem, mirificè diligo; tum patrem ejus, re doctus, intellexi, & didici mihi fuisse semper amicissimum. 4 En, hic ille est, de illis maximè, qui irridere, atque oburgare me solitus est, quòd me non tecum, præsertim cum abs te honorificentissimè invitaret, conjungerem.

A>>

3. Non ut aliquid de illâ commendatione comminam.] Potius sic, quam vulgè *comminam*, aut cum Lambino, *cominam*. Et anno elegantè? sic editio princeps, Palatini, atque ipse Victorius sentit. Gebb.

4. En hic ille est, de illis maximè.] Medicæus codex, & alii vete-

res, ut notat accuratissimus Victorius. *En*, ut Politiani Terentius in Adelphis, *En tibi respicit omnem rem: id nunc clamat*. Quod probò. sed quid hoc quod optimus codex Palatinus tenet, sicut & Hirtorianus scribant? *Hic ille est maximè qui irridere omisso illo En. Idem.*

ἄλλ' ἰμὲν ὅποτε θυμὸν ἰνὶ χθίνας ἵππευον,
 ἔστι νεοῖσιν ἐκάλυψε μέλαινα.

Audiebam enim nostros proceres clamitantes,

Ἀλλοικεῖσ' ἴνα τις σε καὶ ὀξυρόταν εἶ εἶπῃ.

Sed tamen idem me consolatur: & jam hominem perustum etiam gloria, volunt incendere; atque ita loquuntur:

Μὴ μὲν ἀσπυδὲί γα καὶ ἀκλειῆς δ' ὀπλοῖ μιν
 Ἄλλὰ μέγα βίβλας τί καὶ ἱσομένοις πύθιδι.

Sed minus jam movent, ut vides. Itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera præcepta Εὐεπίδου· μιῶ σφοδρῶ, ἔστις ἔχ' ἀπὸ σοφῆς. quem verum senex Præcilius laudat egregie: & ait, posse eundem δεῖμα ποθεῖω, καὶ ὀπίω viderē, & tamen nihilominus,

Ἄνεν ἀείσ' ἄψυ, καὶ ὑπερόχον ἔμιθραγ' ἀλλω.

Sed, ut redeam ad id, unde ceppi: vehementer mihi gratum feceris, si hunc adolescentem humanitate tua, quæ est singularis, comprehenderit; & ad id, quod ipsorum Præcilio causa te velle arbitror, addideris cumulum commendationi meæ. Genere novo sum litterarum ad te usus, ut intelligeres, non vulgarem esse commendationem.

16 M. T. C. C. CAESARI IMP. S. P. D.

PCRASSUM ex omni nobilitate adolescentem dilexi plurimum: & ex eo, cum ab ineunte ejus ætate bene speravisset, tum per me existimare ceppi ex iis judiciis, quæ de eo feceram, cognitis. Ejus libertum Apollonium jam tum equidem, cum ille viveret, & magni faciebam, & probabam. Erat enim & studiosus Crassi, & ad ejus optima studia vehementer aptus. itaque ab eo admodum diligebatur. Post mortem autem Crassi, eo mihi etiam dignior visus est, quem in fidem, atque amicitiam meam precerem, quod eos à se observandos, & colendos putabat, quos ille dilexisset, & quibus carus fuisset. Itaque & ad me in Siciliam venit, multique in rebus mihi magno usus fuit & fides ejus, & prudentia: & , ut opinor, tibi in Alexandrino bello, quantum studio, & fidelitate consequi potuit, non defuit. Quod cum speraret, te quoque ita existimare, in Hispaniam ad te, maxime ille quidem suo consilio, sed etiam in auctore est profectus. Cui ego commendationem non sum pollicitus, non quia eam valitum apud te arbitrarer: sed neque mihi egere commendatione videbatur, qui & in bello tecum fuisset, & propter memoriam Crassi de tuis unus esset: & si uti commendationibus vellet, etiam per alios eum videbam id consequi posse. Testimonium meum de eo judicium, quod & ipse magis æstimabat, & ego apud te valere eram expertus, ei libenter dedi. Doctum igitur hominem cognovi, & studiis optimis deditum, idque à puero. Nam domi meæ cum Diodoto Stoeico, homine, meo judicio, eruditissimo, multum à puero fuit. Nunc autem incensus studio rerum tuarum, eas litteris Græcis mandare cupiebat. posse arbitror: valet ingenio: habet usum: jam pridem in eo genere studii, litterarumque versatur: satisfacere immortalitati laudam tuarum mirabiliter eupit. Habes opinionis meæ testimonium: sed tu hoc facilius multo, pro tua singulari prudentia, judicabis. Et tamen, quod negaveram, commendo tibi eum. Quidquid ei commodaveris, erit id inajorem in modum gratum.

37 M. T. C. SER. SULPICIO, S. P. D.

MCURIUS, qui Patris negotiatur, multis, & magnis de causis à me diligitur. Nam & amicitia per vetus mihi eum est, ut primum in forum veni, instituta: & Patris cum aliquoties antea, tum proximè hoc miserrimo bello, domus ejus tota mihi parvis; qua si opus fuisset, tam essem usus, quam inca. Maximum autem mihi vinculum cum eo est quasi sanctioris ejusmodi necessitudinis, quod est Attici nostri familiarissimus, eumque unum præter ceteros observat, ac diligit. Quem si tu jam forte cognovisti, puto me hoc, quod facio, tacere scieris. Ea est enim humanitate, & observantia, ut eum tibi jam per se ipsum commendatum putem. Quod tamen si ita est, magnopere à te queso, ut ad eam voluntatem, si quam in illum ante has meas litteras contulisti, quam maximus

postea commendatione cumulus accedat. Sin autem propter vrecundiam suam minus se tibi obtulit, aut nondum eum satis habes cognitum, aut quæ causa est, cur majoris commendationis indigeat: sic tibi eum commendo, ut neque majore studio quenquam, neque justioribus de causis commendare possim. Faciamque id, quod debent facere ii, qui religiosè, & sine ambitione commendant. Spondebo enim tibi, vel potius spondeo, in meque recipio, eos esse M. Curii mores, eamque tum probitatem, tum etiam humanitatem, ut eum & amicitia tua, & tam accurata commendatione, si tibi sit cognitus, dignum sis existimaturus. Mihi certe gratissimum feceris, si intellexero, has litteras tantum, quantum scribens confidebam, apud te pondus habuisse.

CICERO SERVIO, S.

18

NON concedam, ut Attico nostro, quem elatum lætitia vidi, jucundiores tux suavissime ad eum, & humanissime scriptæ litteræ, fuerint, quam mihi. Nam est utrique nostrum propè æquè gratæ erant: tamen ego admirabar magis, te, quasi rogatus, aut certe admonitus, liberaliter Attico respondisses, (quod tamen dubium nobis, quin ita futurum fuerit, non erat) ultro ad eum scripsisse, eique nec opinanti voluntatem tuam tantam per litteras detulisse. De quo non modò rogare te, ut eo studiosius mea quoque causa facias, non debeo (nihil enim cumularis fieri potest, quam polliceris) sed ne gratias quidem agere, quod tu & ipsius causa, & tua sponte feceris. Illud tamen dicam, mihi id, quod fecisti, esse gratissimum. Tale enim tuum judicium de homine eo, quem unice diligo, non potest mihi non summè esse jucundum. Quod cum ita sit, esse gratum necesse est. Sed tamen, quum mihi, pro conjunctione nostra, vel peccare apud te in scribendo licet: utrumque eorum, quæ negavi mihi faciendæ esse, faciam. Nam & ad id, quod Attici causa te ostendisti esse facturum, tantum velim addas, quantum ex nostro amore accessionis fieri potest: & , quod modò verebar tibi gratias agere, nunc planè ago, teque ita existimare volo, quibuscumque officiis in Epiroticis, reliquisque rebus Atticum obstrinxeris, iidem me tibi obligatum fore.

M. T. C. SER. SULPICIO, S. P. D.

19

CUM Lysonæ Patrensis est mihi quidem hospitium vetus; quam ego necessitudinem sanctè colendam puto: sed ea causa etiam cum aliis compluribus: familiaritas tanta nullo cum hospite: & ea cum officiis ejus multis, tum etiam consuetudine quotidiana sic est aucta, ut nihil sit familiaritate nostra conjunctius. Is cum Romæ annum propè ita fuisset, ut mecum viveret, et si eramus in magna spe, te meis litteris, commendationeque diligentissime facturum, id quod fecisti, ut ejus rem, & fortunam absentis truerer: tamen quod in unius potestate erant omnia, & quod Lyso fuerat in nostra causa, nostrisque prædiis, quotidie aliquid timebamus. Effectum tamen est: ut ejus ipsius splendore, & nostro, reliquomque hospitium studio, ut oninia, quæ vellemus, à Cæsare impetrarentur: quod intelliges ex iis litteris, quas Cæsar ad te dedit. Nunc non modò non remittimus tibi aliquid ex nostra commendatione, quasi adepti jam omnia: sed eo vehementius à te contendimus, ut Lysonem in fidem, necessitudinemque tuam recipias. ejus dubia fortuna timidius tecum agebamus, verentes, nequid accideret ejusmodi, ut ne tu quidem mederi posses: explorata verò ejus incoluntate, omnia à te studia summa cura peto. Quæ ne singulari enumerem, totam tibi domum commendo. In his adolescentem filium ejus, quem C. Manius Gemellus, cliens meus, cum in calamitate exsiliij sui Patrensis civis factus esset, Patrensi legibus adoptavit: ut ejus ipsius hereditatis jus causamque tueare. Caput illud est, ut Lysonem, quem ego virum optimum, gratissimumque cognovi, recipias in necessitudinem tuam. Quod si feceris, non dubito, quin in eo diligendo, ceterisque postea commendando, idem, quod ego, sis judicii & voluntatis habiturus. Quod cum fieri vehementer studeo, tum etiam illud vercor, ne si minus cumulare videbere fecisse aliquid ejus causa,

fa, me ille negligenter scripsisse putet, non te oblitum mei. Quanti tamen me faceres, cum ex sermonibus quotidianis meis, tum ex epistolis etiam tuis potui cognoscere.

CICERO SERVIO, S.

20 **A**SCLAPONE Patrensi, medico, utror valde familiariter, & ejusque cum consuetudo mihi jucunda fuit, tum ars etiam, quam sum expertus in valitudine meorum. In qua mihi cum ipsa scientia, tum etiam fidelitate, benivolentiaque satisfecit. Hunc igitur tibi commendo: & à te peto, ut des operam, ut intelligat, diligenter me scripsisse de se, meamque commendationem usui magno sibi fuisse. Erit id mihi vehementer gratum.

21 M. T. C. SER. Sulpicio, S. P. D.

MAEMILIUS Avianus ab incunte adolescentia me observavit, semperque dilexit, vir cum bonus, tum perhumanus, & omni genere officii diligendus. Quem si arbitrarer esse Sicyone, & nisi audirem tibi eum etiam nunc, ubi ego reliqui, Cibra commorari, nihil esset necesse plura me ad te de eo scribere. Perficeret enim ipse profecto suis moribus, suaeque humanitate, ut sine cujusquam commendatione diligeretur abs te non minus, quam & à me, & à ceteris suis familiaribus. Sed cum illum abesse putem, commendo tibi in majorem modum domum ejus, quae est Sicyone, remque familiaritatem, maxime Cajum Avianum Hammonium, libertum ejus: quem quidem tibi etiam suo nomine commendo. Nam cum propterea mihi est probatus, quod est in patronum suum officio, & fide singulari, tum etiam in me ipsam magna officia contulit, mihique molestissimis temporibus ita fideliter, benivoleque praesto fuit, ut si à me manumissus esset. Itaque peto à te, ut eum Hammonium, & in patroni ejus negotio sic tueare, ut ejus procuratorem, quem tibi commendo, & ipsum suo nomine diligas, habeasque in numero tuorum. hominem pudentem, & officiosum cognosces, & dignum, qui à te diligitur.

22 CICERO SERVIO, S.

TMANLIUM, qui negotiatur Thepsiis, vehementer diligo. Nam & semper me coluit, diligentissimeque observavit, & à studiis nostris non abhorret. Accedit eò, quod Varro Murena magnopere ejus causa vult omnino: qui tamen existimavit, etsi suis litteris, quibus tibi Manlium commendabat, valde consideret, tamen mea commendatione aliquid accessionis fore. Me quidem cum Manlii familiaritas, tum Varronis studium commovet, ut ad te quam accuratissime scriberem. Gratissimum igitur mihi feceris, si huic commendationi mea tantum tribueris, quantum cui tribuisti plurimum: id est, si T. Manlium, quam maxime, quibuscumque rebus honeste, ac pro tua dignitate poteris, juveris, atque ornaveris. Ex ipsiusque praeterea gratissimis, & humanissimis moribus confirmo tibi, te eum, quem soles fructum à bonorum virorum officiiis expectare, esse capturum.

23 CICERO SERVIO, S.

LCOSSINIO, amico, & tribuli tuo, valde familiariter utor. Nam & inter nosmetipsos vetus usus intercedit: & Atticus noster majorem etiam inhi cum Cossinio consuetudinem fecit. Itaque tota Cossinii domus me diligit, in primisque libertus ejus, L. Cossinius Anchialis, homo & patrono, & patroni necessarius, quo in numero ego sum, probatissimus. Hunc tibi ita commendo, ut, si meus libertus esset, eodemque apud me loco esset, quo & est apud patronum suum, majore studio commendare non possem. Quare pergratum mihi feceris, si eum in amicitiam tuam receptoris: atque eum, quod sine molestia tua fiat, si qua in re opus ei fuerit, juveris. Id & mihi vehementer gratum erit, & tibi postea jucundum. Hominem enim summa probitate, humanitate, observantiaque cognosces.

CICERO SERVIO, S.

24

CUM antea capiebam ex officio meo voluptatem, quod meminerim, quam tibi diligenter Lysonem, hospitem, & familiarem meum, commendassim; tum vero postea quam ex litteris ejus cognovi, tibi eum falso suspectum fuisse, vehementissimè lætatus sum, me tam diligentem in eo commendando fuisse. Ita enim scripsit ad me, sibi meam commendationem maximo adjumento fuisse, quod ad te delatum diceret, sese contra dignitatem tuam Romae de te loqui solitum esse. De quo, etsi pro tua facilitate, & humanitate purgatum se tibi scribit esse; tamen primum, ut debeo, tibi gratias ago, cum tantum litterarum mearum potuerunt, ut, his lectis, omnem offensionem suspitionis, quam habueras de Lyson, deponeres: deinde credas mihi affirmanti velim, me hoc non pro Lyson magis, quam pro omnibus scribere, hominem esse neminem, qui umquam mentionem tui sine tua summa laude fecerit. Lyso vero cum mecum propè quotidie esset, unaque viveret: non solum quia me libenter audire arbitrabatur, sed quia libentius ipse loquebatur, omnia mihi tua & facta, & dicta laudabat. Quapropter etsi à te ira tractatur, ut jam non desideret commendationem meam, unisque se litteris meis omnia consecutum putet: tamen à te peto in majorem modum, ut cum etiam atque etiam tuis officiis, liberalitate complectare. Scriberem ad te, qualis vir esset, ut superioribus litteris feceram, nisi eum jam per seipsum tibi satis esse notum arbitrarer.

CICERO SERVIO, S.

25

HAGESARETUS Larissæus, magnis meis beneficiis ornatus in consulari meo, memor, & gratus fuit: meque postea diligentissimè coluit. Eum tibi magnopere commendo, ut & hospitem meum & familiarem; & gratum hominem, & virum bonum, & principem civitatis suae; & tua necessitudine dignissimum. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat, hanc meam commendationem magnum apud te pondus habuisse.

CICERO SERVIO, S.

26

LMESCINIUS ea mecum necessitudine conjunctus est, quod mihi quæstor fuit. Sed hanc causam, quam ego, ut à majoribus accepi, semper gravem duxi, fecit virtute, & humanitate sua justiore. Itaque eo sic utor, ut nec familiaris ullo, nec libentius. Is quamquam considerate videbatur, & sua causa, quae honestè posset, libenter esse facturum, & magnum esse tamen speravit apud te meas quoque litteras. Id cum ipse ita judicabat, tum pro familiari consuetudine saepe ex me audierat, quam suavis esset inter nos, & quanta conjunctio. Peto igitur à te, tanto scilicet studio, quanto intelligis debere me petere pro homine tam mihi necessario, & tam familiari: ut ejus negotia, quae sunt in Achaja, ex eo, quod heres est M. Mindio, fratri suo, qui Eli negotiatus est, expleres, & expedias cum jure, & potestate, quam habes, tum etiam auctoritate, & consilio tuo. Sic enim praescriptimus iis, quibus ea negotia mandavimus, ut omnibus in rebus, quae in aliquam controversiam vocarentur, te arbitro, & quod commodo tuo fieri posset, te disceptatore uterentur. Id ut honoris mei causa suscipias, vehementer te etiam atque etiam rogo. Illud praeterea, si non alienum tua dignitate putabis esse, feceris mihi pergratum: si qui difficiliores erunt, ut rem sine controversia confici nolint, si eos, quum eum senatore res est, Romanam rejeceris. Quod quo minore dubitatione facere possis, litteras ad te à M. Lepido consule, non quae te aliquid juberent, (neque enim id tuae dignitatis esse arbitramur) sed quodam modo quasi commendaticias sumpsimus. Scriberem, quam id beneficium bene apud Mescinium positurus esses, nisi & te scire considerem, & mihi peterem. Sic enim velim

exi-

5. *Magnum esse tamen speravit apud te meas quoque litteras.* Summo cum judicio hunc locum primus P. Victorius restituit, cujus tamen genus dicendi Manutio non satisfacit; non novum, quem & certissimis argumentis nimis strabum fuisse industriae & gloriae Victorianae possum convincere; & praeterea non semper teretes aures

attendisse vel habuisse. Nam, ne quis de ea dubitet, sectionem reperit in Pall. duobus optimis, Vaticani excerptis, deletaque erat dudum ex Mediceo, in prima editione, ab Egnatio, illa cauda duarum vocum, *pondus habituras*. Gebh.

existimes, non minus me de illius re laborare, quam ipsam de sua. Sed cum illum studeo quam facillime ad suum pervenire: tum illud laboro, ut non minimum hac mea commendatione se consecutum arbitretur.

17 CICERO SERVIO, S.

LICET eodem exemplo sapius tibi hujus generis litteras mittam, cum gratias agam, quod meas commendationes tam diligenter oberves; quod feci in aliis, & faciam, ut video, sapius: sed tamen non paream operæ, & ut vos soleis in formulis, sic ego in epistolis de eadem re alio modo. C. Avianus igitur Hammonius incredibiles mihi gratias per litteras egit, & suo, & Æmilii Aviani, patroni sui, nomine, nec liberalis, nec honorificentius potuisset tractari, nec se presentem, nec rem familiarem absentis patroni sui. Id mihi cum jucundum est eorum causâ, quos tibi ego summa necessitudine, & summa conjunctione adductus commendaveram, quod M. Æmilii unus est ex meis familiarissimis, atque inrimis, maxime necessarius homo, & magnis meis beneficiis devinctus, & prope omnium, qui mihi debere aliquid videntur, gratissimus: tum multo jucundius, te esse in me tali voluntate, ut plus prosis amicis, quam ego prasens fortasse prodessem: credo, quod magis ego dubitarem, quid illorum causâ facerem, quam in, quid mea. Sed hoc non dabo, quin existimes mihi esse gratum. Illud te rogo, ut illos quoque gratos homines esse putes: quod ita esse tibi promitto, atque confirmo. Quare velim, quidquid habent negotii, des operam, quod commodum tuo fiat, ut te obtinente Achajam, conficiant. Ego cum tuo Servio jucundissime, conjunctissime vivo: magnanque cum ex ingerie ejus, singularique studio, tum ex virtute, & probitate voluptatem capio.

22 CICERO SERVIO, S.

ETSI libenter petere à te solco, si quid opus est meorum cupiam: tamen multo libentius gratias tibi ago, cum fecisti aliquid commendatione mea; quod semper facis. Incredibile est enim, quas mihi gratias omnes agant, etiam mediocriter à me tibi commendari: quæ mihi omnia grata: sed de L. Mescinio gratissimum. Sic enim est mecum locutus, te, ut meas litteras legeris, statim procuratoribus suis pollicitum esse omnia: multo vero plura, & majora fecisse. Id igitur (puto enim etiam atque etiam mihi dicendum esse) velim existimes, mihi te fecisse gratissimum. Quod quidem hoc vehementius letor, quod ex ipso Mescinio te video magnam capturum voluptatem. Est enim in eo cum virtus, & probitas, & summum officium, summaque observantia: tum studia illa nostra, quibus antea delectabamur, nunc etiam vivimus. Quod reliquum est, velim augeas tua in eum beneficia omnibus rebus, quæ te erunt dignæ. Sed duo, quæ te nominatim rogo: Primum, ut, si quid satisfidandum erit, AMPLIUS FO NOMINE NON PETI, cures, ut satisfidetur fide mea. Deinde, cum serè consistat hereditas in iis rebus, quas avertit Oppia, quæ uxor Mindii fuit: adjuves, in easque rationem, quemadmodum ea mulier Romam perducatur. quod si putarit illa fore, ut opinio nostra est, negotium conficiemus. Hoc ut assequamur, te vehementer etiam atque etiam rogo. Illud, ⁶ quod supra scripsi, id * in meque recipio, te ea, quæ fecisti Mescinii causâ, quæque feceris, ita bene collocaturam, ut ipse judices, homini te gratissimo, jucundissimo benignè fecisse. Volo enim, ad id, quod mea causâ fecisti, hoc etiam accedere. Nec Lacedæmonios dubitare arbitror, quin ipsi sua, majorumque suorum auctoritate satis commendati sint fidei, & justitiæ tuæ: & ego,

qui te optime novissem, non dubitavi, quin tibi notissima & jura, & merita populorum essent. Itaque cum à me peteres Philippus Lacedæmonius, ut tibi civitatem commendarem: etiam memineram, me ei civitati omnia debere: tamen respondi, commendatione Lacedæmonios apud te non egere. Itaque sic velim existimes, me omnes Achajæ civitates arbitrari pro horum temporum perturbatione felices, quod his tu pras: eundemque me ita judicare, te, quod unus optime nosset, non nostra solum, sed etiam Græciæ monumenta omnia, tua sponte amicum Lacedæmonis & esse, & fore. Quare tantum à te peto, ut, cum ea facies Lacedæmoniorum causâ, quæ tua fides, amplitudo, justitia postulat: ut his, si tibi videbitur, significes, te non moleste ferre, quod intelligas, ea quæ facias, mihi quoque grata esse. Pertinet enim ad officium meum, eos existimare, curæ mihi suas res esse. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

M. T. C. L. PLANCO, S. D.

NON dubito, quin scias, in iis necessariis, qui tibi à patre relictis sunt, me tibi esse vel conjunctissimum, non his modò causis, quæ speciem habeant magnæ conjunctionis, sed iis etiam, quæ familiaritate, & consuetudine tenentur: quam scis mihi jucundissimam cum patre tuo, & summam fuisse. Ab his initiis nosster in te amor profectus, auxit paternam necessitudinem, & eo magis, quod intellexi, ut primum per aetatem judicium facere poteris, quanti quisque tibi faciendus esset, me à te in primis ceptum esse observari, coli, diligi. Accedebat non mediocre vinculum cum studiosum, quod ipsum est per se grave; tum eorum studiorum, earumque artium, quæ per se ipsæ eos, qui voluntate eadem sunt, etiam familiaritate devinctum. Expectare te arbitror, hæc tam longè repetita principia quò spectent. Id primum ergo habeto, non sine magna, iustaque causâ hanc à me commemorationem esse factam. C. Atcio Capitone uxor familiarissimè. Note tibi sunt varietates meorum temporum. in omni genere & honorum & laborum meorum, & animus, & opera, & auctoritas, & gratia, ⁷ etiam res familiaris C. Capitonis præstò fuit, & parvi & temporibus, & fortuna mea. Hujus propinquus fuit T. Antistius: qui cum sorte quæstor Macedoniam obtineret, necque ei successum esset, Pompejus in eam provinciam cum exere venisset. Facere Antistius nihil potuit. Nam, si potuisset, nihil ei fuisset antiquius, quam ad Capitonem, quem ut parentem diligebat, reverti: præsertim cum sciret, quanti is Cæsarem faceret, semperque fecisset. Sed oppressus, tantum attingit negotii, quantum reculare non potuit. Cum signaretur argentum Apolloniæ, non possum dicere, cum præfuisse, neque possum negare affuisse, sed non plus duobus, an tribus mensibus. Deinde abfuit à castris: fugit omne negotium. hoc mihi, ut testi velim credas. meam enim ille necessitatem in illo bello videbat, mecum omnia communicabat. Itaque abdidit se in intimam Macedoniam, quò potuit longissime à castris, non modò ut non præficeret ulli negotio, sed etiam ut ne interesset quidem. Is post prælium se ad hominem necessarium, A. Plantinum in Bithyniam contulit. Ibi cum Cæsar cum vidisset, nihil asperè, nihil accerbè dixit. Romam jussit venire. Ille in morbum continuo incidit: ex quo non convalluit. Eger Corcyram venit: ibi est mortuus. testamento, quod Romæ Paulo & Marcello consulibus fecerat, heres ex parte dimidia, & tertia est Capito. in sextante sunt ii, quorum pars sine ulla cuiusquam querela publica potest esse: ea est ad H-S xxx. Sed de hoc Cæsar videtur.

6. Quod supra scripsi, id * in meque recipio.] Secuti sumus Victorium ita iunc locum ut mancum notavimus. In Palatino sexto, ut vulgò editus est, scribitur, id tibi confirmo, in meque recipio. sed ut ex optimo libro descriptus est, ita non admodum vetus est, ut monachus qui lacunam viderit, eam aliunde exemplaribus inspectis implevit. prima editio: illud quod supra scripsi, id in me recipio. Palatinus primus: id illud in me recipio. Gebh.

7. Etiam res familiaris C. Capitonis præstò fuit & parvi.] Sic in libris suis reperit Ursinus: in nostris tamen omnibus, Palatinis sex,

Gruteriano, editione primâ, parvi. sed quoniam parvi admisit Victorius, & ex eo Lambinus, existereque in Vaticani excerptis, non admodum incommodum visum fuit esse sententiam, præsertim cum illi respondeat in officii: Nec ita claudenda est res familiaris, & eam benignitas agere non posse. Ego interim non damno tò parvi, imò jam melius placet: at quoniam in hæc editio præcipue amulamur Victorium; non licuit hic ab ipso devterere. Dicam cum Deo alibi plura super hac re. Idem.

derit. Te, mi Plance, pro paterna necessitudine, pro nostro amore, pro studiis, & omni cursu nostro totius vitæ simillimo, rogo, & te ita peto, ut majore cura, majore studio nullo possim, ut hanc rem suscipias: meam putes esse: evitare, contendas, officias, ut mea commendatione, tuo studio, Cæsaris beneficio, hereditatem propinqui sui C. Capito obtineat. Omnia, quæ potui in hac summa tua gratiâ, ac potentia à te impetrare, si petissem, ultro te ad me detulisse putabo, si hanc rem impetravero. Illud fore tibi adjumento spero, cujus ipse Cæsar esse optimus iudex potest: semper Cæsarem Capito coluit & dilexit. Sed ipse hujus rei testis est: novi hominis memoriam. Itaque nihil te doceo. tantum tibi famito pro Capitone apud Cæsarem, quantum ipsum meminisse senties. Ego, quod in meipso experiri potui, ad te deferam. In eo quantum sit ponderis, tu videbis. Quam partem in republica causamque defenderim, per quos homines, ordinemque steterim, quibusque munus fuerim, non ignoras. Hoc mihi velim credas: si quid fecerim hoc ipso in bello minus ex Cæsaris voluntate, quod intellexerim scire ipsum Cæsarem, me invitissimum fecisse; id feci aliorum consilio, hortatu, auctoritate: quod fuerim moderator, temperiorque, quam in ea parte quisquam, id me fecisse maxime auctoritate Capitonis; cujus similes si reliquos necessarios habuissem, rei publicæ fortasse nonnihili, mihi certe plurimum profuissem. Hanc rem, mi Plance, si effeceris, meam de tua erga me benivolentiam spem confirmaveris; ipsum Capitonem, gratissimum, officiosissimum, optimum virum, ad tuam necessitudinem, tuo summo beneficio adjunxeris.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

LMANLIUS est Sosis. is fuit Catinensis: sed est unâ cum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus, decurioque Neapoli. erat enim adscriptus in id municipium ante civitatem focis, & Latinis datam. Ejus frater Catinæ nuper mortuus est. Nullam omnino arbitramur de ea hereditate controversiam eum habiturum; & est hodie in bonis. Sed, quum habet præterea negotia vetera in Sicilia sua; & hanc hereditatem fraternam, & omnia ejus tibi commendo, in primisque ipsum virum optimum, mihique familiarissimum, his studiis litterarum, doctrinæque præditum, quibus ego maxime delector. Peto igitur abs te, ut eam, sive aberit, sive non venerit in Siciliam, in meis intimis, maximeque necessariis scias esse; itaque tractes, ut intelligat, meam commendationem sibi magno adjumento fuisse.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

CFLAVIO, honesto, & ornato equite Romano, viror valde familiariter. Fuit enim generi mei, C. Plonius; per necessarius: meque diligentissime observat & ipse, & L. Flavius, frater ejus. Quapropter velim honoris mei causa, quibus rebus honeste, & pro tua dignitate poteris, quam honorificentissime, & quam liberalissime C. Flavium tractes. Id mihi sic erit gratum, ut gratius esse nihil possit. Sed præterea tibi affirmo, neque id ambitione adductus facis, sed cum familiaritate, & necessitudine, cum etiam veritate; te ex C. Flavii officio, & observantia, & præterea splendore, atque inter suos gratia, magnam voluptatem esse capiturum.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

IN Halefina civitate, tam laura, tamque nobili, conjunctissimos habeo & hospitio, & familiaritatem M. & C. Clodios, Archagatham, & Philonem. sed vereor, ne; quia complures tibi præcipue commendo, exaquare videar ambitione quadam commendationes meas. quamquam à te quidem cumulatè satisfit & mihi, & meis omnibus. Sed velim sic existimes, hanc familiam, & hos, mihi maxime esse conjunctos

vetustate, officiis, benivolentia. Quæ nobrem peto à te in majorem modum, ut his, omnibus in rebus, quantum tua fides dignitasque patietur, commodes. Id si feceris, erit mihi vehementissimè gratum.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

CN. Otacilio Nasone utor familiarissimè, ita prosum, ut illius ordinis nullo familiarius. Nam & humanitate ejus, & probitate in consuetudine quotidiana magno opere delector. Nihil jam opus est expectare te, quibus eum verbis tibi commendem, quo sic utar, ut scripsi. Habet is in provincia tua negotia, quæ procurant liberti, Hilarus, Antigonus, Demonstratus: quos tibi, negotiaque omnia Nasonis, non secus commendo, ac si mea essent. Gratissimum mihi feceris, si intellexero, hanc commendationem magnum apud te pondus habuisse.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

AVITUM mihi hospitium est cum Lyfone, Lyfonis filio, & Lilybærano, valdeque ab eo observor: cognovique dignum & patre, & avo. est enim nobilissima familia. Quapropter commendo tibi majorem in modum rem, domumque ejus: magnoque opere abs te peto, cures, ut is intelligat, meam commendationem maximo sibi apud te, & adjumento, & ornamento fuisse. Vale.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

CAVIANUS Philoxenus, antiquus est hospes meus, & præter hospitium, valde etiam familiaris: quem Cæsar meo beneficio in Novocomenes reulit. Nomen autem Avianii secutus est, quod homine nullo plus est usus, quam Flacco Aviano, meo, quemadmodum te scire arbitror, familiarissimo. Quæ ego omnia collegi, ut intelligeres, non vulgare esse commendationem hanc meam. Peto igitur abs te, ut omnibus rebus, quod sine molestia tua facere possis, ei commodes, habeasque in numero tuorum: persiciasque, ut intelligat, has litteras meas magno sibi usui fuisse. Erit id mihi majorem in modum gratum.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

CUM Demetrio Mega mihi vetustum hospitium est: familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo civitatem à Cæsare impetravit: qua in re ego interfui. Itaque nunc P. Cornelius vocatur. Cumque propter quosdam sordidos homines, qui Cæsaris beneficia vendebant, tabulam, in qua nomina civitatum donatorum incisa essent, revelli jussisset eidem Dolabellæ, me audiente, Cæsar dixit, nihil esse, quod de Mega vereretur; beneficium suum in eo manere. Hoc te scire volui, ut eum in civium Romanorum numero haberes. Ceterisque in rebus tibi eum ita recomendo, ut majore studio neminem commendarim. Gratissimam mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intelligat, meam commendationem magno ornamento fuisse.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

HIPPIAM, Philoxeni filium, Calactinum hospitem & necessarium meum, tibi commendo in majorem modum. Ejus bona, quemadmodum ad me delata res est, publicè possidentur alieno nomine, contra leges Calactinorum. Id si ita est, etiam sine mea commendatione ab æquitate tua res ipsa impetrare debet, ut ei subvenias. Quoquo modo autem se res habet, peto à te, ut honoris mei causa, eum expedas, tantumque ei commodes & in hac re, & in ceteris, quantum tua fides, dignitasque patietur. Id mihi vehementer gratum erit.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

LBRUTTIUS, eques Romanus, adolescens omnibus rebus ornatus, in meis familiarissimus est, meque observat

.8. L. Manlius est Sosis.] Alii Sosis. parum quidem interesse, & exigua inesse videtur mutatio: sed ut nos vidimus in Palatino primo, editionibus, vetustissimâ, ac Florentinâ P. Victorii, ita bonum factum esse judicavimus edere. Gebb.

.9. Hippiani Philoxeni filium Calactinum.] Sic invenit in suis libris Victorius, expressitque Lamb. nos in Palatino sexto, sicut in Hit-

torpiano Calactinum offendimus. Si quid præterea in his epistolis, quæ ferè nominibus essentium argue auctoritatem tota contexta sunt, immutatum tenet, id scias nos auctoritate nra & præcunte P. Victorio, viro ad unguem factis & accurato, fecisse. nam singulorum rationes promere, immensæ molis cartarum esset. Vulgò: Calactinum. Idem.

diligentissimè : cuius cum patre magna mihi fuit amicitia jam inde à quaestura mea Siciliensi. Omnino nunc ipse Brutius Romæ mecum est : sed tamen domum ejus, & rem familiarem, & procuratores tibi sic commendo, ut majore studio commendare non possim. Gratissimum mihi feceris, si curaris, ut intelligat Brutius, id quod ei recepi, hanc meam commendationem sibi magno adjumento fuisse.

39 M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

CUM familia Titurnia necessitudo mihi intercedit vetus : ex qua reliquis est M. Titurnius Rufus, qui mihi ovari diligentia, atque officio est tuendus. Est igitur in tua potestate, ut ille in me satis sibi praesidii putet esse. Quapropter eum tibi commendo in majorem modum : & abs te peto, efficias, ut is commendationem hanc intelligat sibi magno adjumento fuisse. Erit mihi vehementer gratum.

40 M. T. C. Q. ANCHARIO, Q. F. PROC. S. P. D.

LET C. Aurelius, L. filius, quibus & ipsis, & patre eorum, viro optimo, familiarissime utor, commendo tibi majorem in modum, adolescentes omnibus optimis artibus oriatos, meos pernecessarios, tua amicitia dignissimos. Si ulla mea apud te commendatio valuit, quod scio multas plurimum valuisse ; hæc ut valeat, rogo. Quod si eos honorificè, liberaliterque tractaris : & tibi gratissimos, optimosque adolescentes adjunxeris, & mihi gratissimum feceris. Vale.

41 M. T. C. L. CULLEOLO, S. P. D.

QUAE fecisti L. Lucejæ causâ, scire te planè volo, te homini gratissimo commodasse : & cum ipsi, quæ fecisti, pergrata sunt ; tum Pompejus, quotiescumque me videt, (videt autem sæpe) gratias tibi agit singulares. Addo etiam illud, quod tibi jucundissimum esse certo scio ; me ipsum ex tua erga Lucejum benignitate, maxima voluptate allici. Quod superest, quamquam mihi non est dubium, quin cum antea nostra causâ, nunc jam etiam tua constanti gratiâ, mansurus sis in eadem ista liberalitate : tamen abs te vehementer etiam atque etiam peto, ut ea, quæ initio ostendisti, deinceps fecisti, ad exitum auferi, & cumulari per te velis. Id & Lucejo, & Pompejo valde gratum fore, teque apud eos præclare posterum confirmo, & spondeo. De republica, deque his negotiis, cogitationibusque nostris perscripseram ad te diligenter paucis ante diebus : easque litteras dederam pueris tuis.

42 M. T. C. L. CULLEOLO PROC. S. P. D.

LUCCEIUS meus, homo omnium gratissimus, mirificas tibi apud me gratias egit, cum diceret, omnia te cumulatissimè, & liberalissimè procuratoribus suis pollicitum esse. Cum oratio tua tam ei grata fuerit, quam gratam rem ipsam existimas fore, cum, ut spero, quæ pollicitus es, feceris ? Omnino ostenderunt Bulliones, sese Lucejo Pompeji arbitratu satisfacturos. Sed vehementer opus est nobis, & voluntatem, & auctoritatem, & in periculum tuum accedere. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo. Illudque mihi gratissimum est, quod ita sciunt Lucejæ procuratores, & ita Lucejus ipse ex litteris tuis, quas ad eum misisti, intellexit, hominis nullius apud te auctoritatem, aut gratiam valere plus, quam meam. Id ut te experiar, iterum, & sæpius te rogo.

43 M. T. C. QUINTIO GALLIO, S. P. D.

ETSI plurimis rebus spero fore, ut perspiciam, quod tamen jam pridem perspicio, me à te amari : tamen junce ea causâ tibi datur, in qua facillè declarare possis tuam erga me benivolentiam. L. Oppius, M. F. Philomeli negotiatur, homo mihi familiaris. eum tibi unicè commendo : eoque magis, quod cum ipsum diligo, tum quod negotia procurat L. Egnatii Rufi : quo ego uno equite Romano familiarissimè utor, & qui consuetudine quotidiana, tum officiis plurimis, maximifque mihi conjunctus est. Oppium igitur praesentem ut diligas, Egnatii absentis rem ut tueare, atque à te peto, ac si mea

negotia essent. Velim memoriae tuae causâ des litterarum aliquid, quæ tibi in provincia reddantur : sed ita conferbas, ut tum, cum eas leges, facillè recordari possis hujus meæ commendationis diligentiam. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

CICERO GALLIO, S.

44

ETSI ex tuis, & ex L. Oppii, familiarissimi, litteris cognovi, te memorem commendationis meæ fuisse, idque pro tua summa erga me benivolentiâ, proque nostra necessitudine minime sum admiratus : tamen etiam atque etiam tibi L. Oppium praesentem, & L. Egnatii, mei familiarissimi, absentis negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est, familiaritâque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat, me à te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Idque ut facias, vehementer te rogo.

M. T. C. APPULEIO PROQUAESTORI, S. P. D.

45

LEGNATIO uno equite Romano vel familiarissimè utor. Ejus Anchialum servum, negotiaque, quæ habet in Asia, tibi commendo, non minore studio, quam si rem meam commendarem. Sic enim existimes velim, mihi cum eo non modò quotidianam consuetudinem summam intercedere, sed etiam officia magna, & mutua nostra inter nos esse. Quamobrem etiam, atque etiam à te peto, ut cures, ut intelligat, me ad te satis diligenter scripsisse. nam de tua erga me voluntate non dubitabat. Id ut facias, te etiam atque etiam rogo.

M. T. C. APPULEIO PROQUAESTORI, S. P. D.

46

NOSTIUS Zoilus, est coheres meus : heres autem patroni sui. ea re utrumque scripsi, ut & mihi cum illo causam amicitia scires esse, & hominem probum existimares, qui patroni judicio ornatus esset. Eum tibi igitur sic commendo, ut nunc ex nostra domo. Valde mihi gratum erit, si curaris, ut intelligat, hanc commendationem sibi apud te magno adjumento fuisse.

M. T. C. SILIO, S. P. D.

47

QUID ego tibi commendem eum, quem tu ipse diligis ? Sed tamen, ut scires, eum à me non diligi solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi hæc scribo. Omnium tuorum officiorum, quæ multa, & magna sunt, mihi gratissimum fuerit, si ita tractaris Egnatium, ut sentiat, & se à me, & me à te amari. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Illa nostra scilicet ceciderunt. Utamur igitur vulgari consolatione. Quid si melius hoc ? Sed hæc coram. Tu fac, quod facis, ut me ames, teque amari à me scias.

M. T. C. C. SEXTILIO RUFIO, QUÆST. S. P. D.

48

OMNES tibi commendo Cypros, sed magis Paphios : quibus tu quæcumque commodaris, erunt mihi gratissima. Eoque facio libentius, ut eos tibi commendem, quod & tuae laudi, ejus ego fautor sum, conducere arbitror, cum primus in eam insulam quaestor veneris, ea te instituire, quæ sequantur alii : quæ, ut spero, facilius consequere, si & P. Lenuli, necessarii tui, legem, & ea, quæ à me constituta sunt, sequi volueris. Quam rem tibi confido magnæ laudi fore.

CICERO CURIO, PROC. S. P. D.

49

POMPEIUS, Sext. F. multis, & veteribus causis necessitudinis mihi conjunctus est. Is, cum antea meæ commendationibus & rebus, & gratiam, & auctoritatem suam tueri consuevit : nunc profecto, te provinciam obtinente, meis litteris assequi debet, ut nemini se intelligat commendatorem unquam fuisse. Quamobrem à te majorem in modum peto, ut, cum omnes meos atque, ac tuos observare pro nostra necessitudine debeas, hunc in primis ita in tuam fidem recipias, ut ipse intelligat, nullam rem sibi majori usui, aut ornameto, quam meam commendationem esse potuisse.

M. T.

10. Lucius Lucejus meus, homo omnium. Rectissime expunxit Victorius, post meum, id familiarissimus, quod æquè non comparat in Palatino primo, Stewercliano, Vaticanis excerptis. Palatinus

tamen sextus, & Hittorpianus, qui codices in multis conjungunt, meus familiaris, quo errore, quoto judicio præditi vident. Gebb.

M. T. C. AUCTO, PROC. S. D.

50 **S**UMPSI hoc mihi pro tua in me obsequantia, quam penitus perspexi, quamdiu Brundisii fuimus, ut ad te familiariter, & quasi pro meo iure scriberem, si quæ res esset, de qua valde laborarem. M. Curius, qui Patris negotiatur, ita mihi familiaris est, ut nihil possit esse conjunctius. Multa illius in me officia: multa in illum mea quoque: maximum est, summus inter nos amor, & mutuus. Quæ cum ita sint, si ulam in amicitia mea spem habes: si ea, quæ in me officia, & studia Brundisii contulisti, vis mihi etiam gratiora efficere, quamquam sunt gratissima: si me à tuis omnibus amari vides: hoc mihi da, atque largire, ut M. Curius, factum & rectum, ut ajunt, ab omnique incommodo, detrimento, molestia sincerum, integrumque conserves. Et ipse spondeo, & omnes hoc tibi tui pro me recipient, ex mea amicitia, & ex tuo in me officio maximum te fructum, summamque voluptatem esse capturum.

M. T. C. P. CAESIO, S. D.

51 **P**MESSIENUM, equitem Romanum, omnibus rebus ornatum, meumque per familiarem, tibi commendo ea commendatione, quæ potest esse diligentissima. Peto à te & pro nostra, & pro paterna amicitia, ut eum in tuam fidem recipias, ejusque rem famamque tueare. Virum bonum, tuæque amicitia dignum tibi adjunxeris, mihi que gratissimum feceris.

CICERO REGI, S. D.

52 **A**LICINIUS Aristoteles Melitenis, antiquissimus est hospes meus, & præterea conjunctus magno usu familiaritatis. Hæc cum ita sint, non dubito, quin tibi satis commendatus sit. Et enim ex multis cognosco, meam commendationem plurimum apud te valere. Hunc ego à Cæsare liberavi. Frequens enim fuerat nobiscum: atque etiam diutius in causa est, quam nos, commoratus: quò melius te de eo existimaturum arbitror. Fac igitur, mi Rex, ut intelligat, has sibi litteras plurimum profuisse.

CICERO THERMO, PROPR. S.

53 **L**GENUCILIO Curvo jam pridem utor familiarissimè, optimo viro, & homine gratissimo. Eum tibi penitus commendo, atque trado. Primum, ut omnibus in rebus ei te commodes, quoad fides tua, dignitasque patietur: patietur autem in omnibus, nihil enim abs te umquam, quod sit alienum tuis, aut etiam suis moribus, postulat. Præcipue autem tibi commendo negotia ejus, quæ sunt in Hellesponto, primum, ut obtineat id juris in agris, quod ei Pariana civitas decrevit, & dedit, & quod semper obtinuit sine ulla controversia: deinde, si quid habebit cum aliquo Hellespontio controversæ, ut in illam *ἑσθίων* rejicias. Sed non mihi videor, cum tibi totum hominem diligentissimè commendarim, singulas ad te ejus causas perscribere debere. Summa illa sit: quidquid officii, beneficii, honoris, in Genucilium contuleris, id te existimabo in me ipsum, atque in rem meam contulisse.

M. T. C. THERMO, PROPR. S. D.

54 **C**UM multa mihi grata sunt, quæ tu adductus mea commendatione fecisti: tum in primis, quòd M. Marcilium, amici, atque interpretis mei filium, liberalissimè tractavisti. Venit enim Laodiceam, & tibi apud me, mihi que propter te gratias maximas egit. Quare, quod reliquum est, à te peto, quum apud gratos homines beneficium ponis, ut eo libentius his commodes: operamque des, quoad fides tua patietur, ut focus adolescentis rea ne fiat. Ego cum antea studiosè com-

mendabam Marcilium, tum multò nunc studiosius, quòd in longa apparitione, singularem, & propè incredibilem patris Marcilii fidem, abstinentiam, modestiamque cognovi.

M. T. C. THERMO, PROPR. S. D.

55 **E**TSI mihi videor intellexisse, cum tecum Ephesi de re M. Anneii, legati mei, locutus sum, te ipsius causa vehementer omnia velle: tamen & M. Annejum tanti facio, ut mihi nihil putem prætermittendum, quòd illius interfit: & me à te tanti fieri puto, ut non dubitem, quin ad tuam voluntatem magnus cumulus accedat commendationis meæ. Nam cum jam diu diligerem M. Annejum, deque eo sic existimarem, ut res declarat, quòd ultro ei detulerim legationem, cum multis petentibus dencasssem: tum verò postea quàm mecum in bello, atque in re militari fuit, tantam in eo virtutem, prudentiam, fidem, tantamque erga me benevolentiam cognovi, ut hominem neminem pluris faciam. Eum cum Sardiæ habere controversiam scis: causam tibi exposuimus Ephesi: quam tu tamen coram facilius, meliusque cognosces. De reliquo mihi, mehercule, diu dubium fuit, quid ad te potissimum scriberem. Jus enim quemadmodum dicas, clarum, & magna cum tua laude notum est. Nobis autem in hac causa nihil aliud opus est, nisi te jus instituto tuo dicere. Sed tamen cum me non fugiat, quanta sit in prætoris auctoritas, præsertim ista integritate, gravitate, clementia, qua te esse inter omnes constat: peto abs te pro nostra conjunctissima necessitudine, plurimisque officiis paribus, ac mutuis, ut voluntate, auctoritate, studio tuo perficias, ut M. Annejus intelligat, te, & sibi amicum esse, quòd non dubitat: (sape enim mecum locutus est) & multò amiorum his meis litteris esse factum. In tuo toto imperio, atque provincia nihil est, quòd mihi gratius facere possis. Jam, apud ipsum gratissimum hominem, atque optimum virum, quam bene positurus sis studium tuum, atque officium, dubitare te non existimo.

M. T. C. THERMO, PROPR. S. D.

56 **C**LUVIUS Puteolanus valde me observat, valdeque est mihi familiaris. Is ita sibi persuadet, quòd in tua provincia negotii habeat, nisi te provinciam obtinente, meis commendationibus confecerit, id se in perditis, & desperatis habiturum. Nunc, quum mihi ab amico officiosissimo tantum oneris imponitur, ego quoque tibi imponam pro tuis in me summis officiis: ita tamen, ut tibi nolim molestus esse. Mylæsis & Alabandæ pecuniam Cluvio debent. Dixerat mihi Euthydemus, cum Ephesi essem, te curaturum, ut eedici Mylæsi Romam mitterentur. Id factum non est. Legatos audio missos esse. sed malo eedicos, ut aliquid confici possit. Quare peto à te, ut & eos, & Alabandæ jubeas eedicos Romam mittere. Præterea Philotes Alabandensis *ἑσθίων* Cluvio dedit. hæc commissæ sunt. Velim cures, ut aut de hypothecis decedat, easque procuratoribus Cluvii tradat; aut pecuniam solvat. Præterea Heracleotæ, & Barylectæ, qui item debent, aut pecuniam solvant, aut fructibus suis satisfaciant. Cauti præterea debent: sed ajunt se depositam pecuniam habuisse. Id velim cognoscas: & si intellexeris, eos neque ex edicto, neque ex decreto depositam habuisse, des operam, ut usura Cluvio, instituto tuo conserventur. His de rebus eo magis laboro, quòd agitur res Cn. Pompeji, etiam nostri necessarii: & quòd is magis etiam mihi laborare videtur, quam ipse Cluvius: cui satisfactum esse à nobis valde volo. His de rebus te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

CI-

11. *Multa in illum mea quoque: maximum est, summus &c.*] Ita Palatinus primus, quòd omnibus lineis velut persecutus Victorius: & sic emendavit primam impressionem Egnatius: cum exhiberet: *multa in illum mea quoque: & quòd maximum est.* exegit enim inverso calamo bigam illam alienam, & quòd. Editum aliàs est: *multa in illum mea, quòdque maximum est.* Interpolatitè, ut vel *magis* appareat. Gebh.

12. *P. Messienum.*] Alii D. pro T. substituant. sed D. natum ex Epigraphe. nam in Palatino sexto, & Hittorpiano: *Cicero P. Cæsio*

S. D. *Messienum.* Rectius *Messienus* non *Mescienus*, ut à *Messis Messenus*, sic ab *Alliis Alienus*. Stewechianus legit, *Messienum* & alii duo Gulielmo inspecti. P. *Moscennium*. Nos quòd in Palatinis & editione Victorii reperimus, representavimus. *Idem.*

13. *Pro nostra conjunctissima necessitudine.*] Sæpius in mss. pro hoc, *necessitate* reperi, sicut hic quoque in Palatino sexto & Hittorpiano, & credibile est ita Ciceronem *necessitatem* extulisse, quum ita Cæsar locutus esse deprehendatur in fragmentis. *Idem.*

57

CICERO THERMO, PROPR. S.

QUO magis quotidie ex litteris, nuntiisque bellum nostrum esse in Syria cognosco, eò vehementius à te pro nostra necessitudine contendo, ut mihi M. Annejum legatum primo quoque tempore remittas. Nam ejus opera, consilio, scientia rei militaris, vel maximè intelligo, me, & rempublicam adjuvari posse. Quòd nisi tanta res ejus ageretur, nec ipse adduci potuisset, ut à me discederet; neque ego, ut eum à me dimitterem. Ego in Ciliciam proficisci cogito circiter kal. Maj. Ante eam diem Annjus ad me redeat oportet. Illud, quod tecum & coram, & per litteras diligentissimè egid, id & nunc etiam atque etiam rogo, curà tibi sit, ut suum negotium, quod habet cum populo Sardiniano, pro causa veritate, & pro sua dignitate conficiat. Intellexi ex tua oratione, cum tecum Ephesi locutus sum, te ipsum M. Anneii causa omnia velle. Sed tamen sic velim existimes, te mihi nihil gratius facere posse, quàm si intellexero, per te, illum ipsum negotium ex sententia conficisse. Idque quàm primum ut efficias, te etiam atque etiam rogo.

58

M. CICERO C. TITIO L. F. RUFO, PR. URBANO, S.

LCUSTIDIUS est tribulis, & municeps, & familiaris meus. Is causam habet, quam causam ad te deferet. Commendo tibi hominem, sicuti tua fides, & meus pudor postulat: tantùm, ut faciles ad te aditus habeat: quæ æqua postulabit, ut libente te impetret: sentiatque meam sibi amicitiam, etiam cum longissimè absim, prodesse in primis apud te.

59

M. T. C. C. CURTIO PEDUCAEANO, PRAETORI, S. D.

M. FABIUM unicè diligo, summaque mihi cum eo consuetudo, & familiaritas est pervetus. In ejus controversiis quid decernas, à te non peto (servabis, ut tua fides, & dignitas postulat, edictum, & institutum tuum) sed ut quàm facillimos ad te aditus habeat: quæ erunt æqua, libente te impetret: ut meam amicitiam sibi, etiam cum procul absim, prodesse sentiat, præsertim apud te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

60

M. T. C. MUNATIO, C. F. S. D.

LIVINEIUS Trypho est omnino L. Reguli, familiarissimi mei, libertus: cujus calamitas etiam officiosorem me facit in illum. nam benevolentior, quàm semper fui, esse non possum. Sed ego libertum ejus per se ipsum diligo. Summa enim ejus erga me officia extiterunt his nostris temporibus, quibus facillimè bonam benevolentiam hominum, & fidem perspicere potui. Eum tibi ita commendo, ut homines grati, & memores bene meritis de se commendare debent. Pergratum mihi feceris, si ille intellexerit, se, quòd pro salute mea multa pericula adierit, sæpe hieme summa navigarit, pro tua erga me benevolentia gratum etiam tibi fecisse.

61

M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

T. PINNIO familiarissimè me usum esse, scire te arbitror: quod quidem ille testamentum declaravit; qui me cum tutorem, tum etiam secundum heredem instituerit. Ejus filio mirè studioso, & erudito, & modesto, pecuniam Nicaenses grandem debent, ad H. S. octogies: & ut audio, in primis volunt ei solvere. Pergratum igitur mihi feceris, quando non modò reliqui tutores, qui sciunt, quanti me facias, sed etiam puer ipse sibi persuasit, te omnia mea causa facturum esse, si dederis operam, quoad tua fides, dignitasque patitur, ut quàm plurimum pecunie Pinnio solvatur Nicaensium nomine.

62

M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

ET in Atilii negotio te amavi: cum enim serò venissem, tamen honestum equitem Romanum beneficio tuo conservavi: & mehercule semper sic in animo habui, te in meo

are esse propter Lamæ nostri conjunctionem, & singularem necessitudinem. Itaque primum tibi ago gratias, quòd me omni molestia liberas: deinde impudentia prosequor: sed idem faciam. Te enim semper sic colam, & tuebor, ut quem diligentissimè. Quintum fratrem meum, si me diligis, eo numero cura ut habeas, quo me. Ita magnum beneficium tuum magno cumulo auxeris.

M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. P. D.

63

NON putavi fieri posse, ut mihi verba deessent: sed tamen in C. Lænio commendando defuit. Itaque rem tibi exponam paucis verbis: sed tamen, ut planè perspicere possis voluntatem meam. Incredibile est, quanti faciamus & ego, & frater meus, qui mihi carissimus est, M. Lænius. id fit cum plurimum ejus officii, tum summa probitate, & singulari modestia. Eum ego à me invitissimus dimisi, cum propter familiaritatem, & consuetudinis suavitatem; tum quòd consilio ejus fideli, ac bono libenter utebar. Sed vereor, ne jam mihi superesse verba putes, quæ dixeram de futura. Commendo tibi hominem, sicut intelligis, me, de quo ea supra scripserim, debere commendare. A teque vehementer etiam atque etiam peto, ut, quod habet in tua provincia negotii, expeditas: quod tibi videbitur rectum esse, ipsi dicas. Hominem facillimum, liberalissimumque cognosces. Itaque te rogo, ut eum solum, liberum, consecris ejus negotiis per te, quàm primum ad me remittas. Id mihi, fratrique meo gratissimum feceris.

M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

64

NERO meus mirificas apud me tibi gratias egit, prorsus incredibiles, ut nullum honorem sibi haberi potuisse diceret, qui à te prætermisus esset. Magnum fructum ex ipso capies, nihil est enim illo adolescente gratius. Sed mehercule mihi quoque gratissimum fecisti. Pluris enim ex omni nobilitate neminem facio. Itaque, si ea feceris, quæ ille per me tecum agi voluit, gratissimum mihi feceris. Primum de Pausania Alabandensi, sustentes rem, dum Nero veniat. Vehementer ejus causa cupere cum intellexi. Itaque hoc valde te rogo. Deinde Nyctæos, quos Nero in primis habet necessarios, diligentissimeque tueatur, ac defendit, habeas tibi commendatissimos: ut intelligat illa civitas, sibi in Neronis patrocinio summum esse præsidium. Strabonem Servilium tibi sæpe commendavi: nunc eò facio id impensus, quòd ejus causam Nero suscepit. Tantum à te petimus, ut agas eam rem, ne relinquas hominem innocentem ad alicujus tui dissimilis questum. Id cum gratum mihi erit; tum etiam existimabo, te humanitate tua esse usum. Summa hujus epistolæ hæc est, ut ornes omnibus rebus Neronem, sicut instituisi, atque fecisti. Magnum theatrum habet ista provincia, non ut hæc nostra, adolescentis nobilis, ingeniosi, abstinentis commendationem atque gloriam. Quare, si te fautore usus erit, sicuti professò & utetur, & usus est, amplissimas clientelas acceptas à majoribus confirmare poteris, & beneficiis suis obligare. Hoc in genere si eum adjuveris eo studio, quo ostendisti: apud ipsum præclarissimè posueris; sed mihi etiam gratissimum feceris.

M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

65

CUM P. Terentio Hispone, qui operas in scriptura pro magistro dat, mihi summa familiaritas, consuetudoque est: multaque, & magna inter nos officia paria, & mutua intercedunt. Ejus summa existimatio agit in eo, ut pactiones cum civitatibus reliquis conficiat. Non me præterit, nos eam rem Ephesi expertos esse, neque ab Ephesiis ullo modo impetrare potuisse. Sed quum, quemadmodum omnes existimant, & ego intelligo, tua cum summa integritate, tum singulari humanitate, & mansuetudine consecutus es, ut libentissimis Græcis, nuda, quod velis, consequare: peto à te in ma-

14. Quæ æqua postulabit, ut libente te impetret.] Placet jam hæc lectio, Lambino in primâ editione posthabita vulgatæ, ut jubente se impetret. Eam certè in editionum primariâ, Palatinis, Vaticanis

excerptis, Stewechiano, Hittorpiano. eandem quoque rectè admisit Victorius. Gebb.

maiores modum, ut honoris mei causa, hac laude Hispanem affici velis. Præterea cum sociis scripturæ mihi summa necessitudo est, non solum ob eam causam, quod ea societas universa in mea fide est, sed etiam quod plerique sociis utor familiarissimè. Ita & Hispanem eum per me ornatis, & societatem mihi conjunctiorem feceris: tuque ipse & ex hujus observantia, gratissimi hominis, & ex sociorum gratia, hominum amplissimorum, maximum fructum capies, & me summo beneficio affeceris. Sic enim velim existimes, ex tota tua provincia, omnique isto imperio, nihil esse, quod mihi gratius facere possis.

66 M. T. C. P. SERVILIO, PROPR. S. D.

A CAECINAM, maximè proprium clientem familiariter, non commendare tibi, cum scirem, qua fide in tuos, qua clementia in calamitosos soleres esse: nisi me & patris ejus, quo sum familiarissimè usus, memoria, & hujus fortuna ita moveret, ut hominis, omnibus mecum studis, officiisque conjunctissimi, movere debebat. A te hoc omni contentione peto, sic, ut majore cura, majore animi labore petere non possim: ut ad ea, quæ tua sponte sine cujusquam commendatione faceres in hominem tantum, & talem, calamitosum, aliquem afferant cumulum meæ litteræ, quo studiosum eum, quibuscumque rebus possis juves. Quod si Romæ fuisses, etiam salutem A. Cæcinæ essemus (ut opinio mea fert) per te consecuti. De qua tamen magnam spem habemus, freti clementia collegæ tui. Nunc, quam tuam justitiam secutus, tutissimum tibi portum provinciam istam esse duxi: etiam atque etiam te rogo, atque oro, ut eum & in reliquis veteris negotiationis colligendis juves, & ceteris rebus tegas, atque tucare. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

67 M. T. C. P. SERVILIO, PROPR. S. D.

EX provincia mea Ciliciensi, cui scis *ἄγεις δεινόβορξ* Asiaticas attributas fuisse, nullo sum familiarissimè usus, quam Androne, Artemonis filio, Laodiceensi: eumque habui in ea civitate cum hospitem, tum vehementer ad meæ vitæ rationem, & consuetudinem accommodatum. Quem quidem multo etiam pluris postea, quam deceffi, facere cœpi, quod multis rebus expertus sum gratum hominem, meique memorem. Itaque eum Romæ libentissimè vidi. Non te enim fugit, qui plurimis in ista provincia benignè fecisti, quam multi grati reperiantur. Hæc propterea scripsi, ut & me non sine causa laborare intelligeres, & tu ipse eum dignum hospitio tuo judicares. Feceris igitur mihi gratissimum, si ei declararis, quanti me facias: id est, si reeeperis eum in fidem tuam, & quibuscumque rebus honestè, ac sine molestia tua poteris, adjuveris. Hoc mihi erit vehementer gratum: idque ut facias, te etiam atque etiam rogo.

68 M. T. C. P. SERVILIO ISAUURICO, PROC. COLLEGAE, S. D.

GRATAE mihi vehementer tuæ litteræ fuerunt; ex quibus cognovi cursus navigationum tuarum. Significabas enim memoriam tuam nostræ necessitudinis, qua mihi nihil poterat esse jucundius. Quod reliquum est, multo etiam erit gratius, si ad me de republica, id est, de statu provinciæ, de institutis tuis familiariter scribes. Quæ quamquam ex multis pro tua claritate audiam, tamen libentissimè ex tuis litteris cognoscam. Ego ad te, de reipublicæ summa quid sentiam, non sæpe scribam, propter periculum ejusmodi litterarum. Quid agatur autem, scribam sæpius. Sperare tamen videor, Cæsari, collegæ nostro, fore curæ, & esse, ut habeamus aliquam reipublicam, cujus consiliis magni referere te interesse. Sed, si tibi utilis est, id est, gloriosius, Asiæ præcæ, & istam partem reipublicæ male affectam tueri: mihi quoque idem, quod tibi, & laudi tuæ profuturum est, operatus debet esse. Ego, quæ ad tuam dignitatem pertinere arbitror,

summo studio, diligentiaque curabo: in primisque te ob omni observantia clarissimum virum, patrem tuum: quod & pro venustate necessitudinis, & pro beneficiis vestris, & pro dignitate ipsius facere debeo.

M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGAE, S. D.

CURTIIUS Mithres, est ille quidem, ut scis, libertus Postumi, familiarissimè mei: sed me colit, & observat æquè, atque illum ipsum patronum suum. Apud eum ego sic Ephesi fui, quotiescumque fui, tamquam domi meæ. Multaque acciderunt, in quibus & benivolentiam ejus erga me experirer, & fidem. Itaque si quid aut mihi, aut meorum cuiquam in Asia opus est, ad hunc scribere consuevi; hujus cum opera, & fide, tum domo, & re uti, tamquam mea. Hæc ad te eò pluribus scripsi, ut intelligeres, ¹⁵ me non vulgarè, nec ambitiosè, sed ut pro homine intimo, ac mihi pernecessario, scribere. Peto igitur a te, ut in ea controversia, quam habet de fundo cum quodam Colophonio, & in ceteris rebus, quantum fides tua patietur, quantumque tuo commodo poteris, tantum & honoris mei causa commodes: etsi, ut ejus modestiam cognovi, gravis tibi nulla in re erit. Si & mea commendatione, & sua prohibita affectus erit, uti de se bene existimes; omnia se adeptum arbitrabitur. Ut igitur eum recipias in fidem, habeasque in numero tuorum, te vehementer etiam atque etiam rogo. Ego, quæ te velles, quæque ad te pertinere arbitror, omnia studiosè, diligenterque curabo.

M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGAE, S. P. D.

QUIA non est obscura tua in me benivolentia, sic fit, ut multi per me tibi velint commendari. Ego autem tribuo nonnumquam in vulgus: sed plerumque necessariis in hoc tempore. Nam cum T. Ampio Balbo mihi summa familiaritas, necessitudoque est. Ejus libertum, T. Ampium Menandrum, hominem frugi, & modestum, & patrono, & nobis vehementer probatum, tibi commendo majorem in modum. Vehementer mihi gratum feceris, si, quibuscumque rebus sine tua molestia poteris, ei commodaris. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGAE, S. D.

MULTOS tibi commendare necesse est, quam omnibus nota nostra necessitudo est, tuaque erga me benivolentia. Sed tamen etsi omnium causa, quos commendo, velle debeo: tamen cum omnibus non eadem mihi causa est. T. Agustus, & comes meus fuit illo miserissimo tempore, & omnium itinerum, navigationum, laborum, periculorum meorum focus: neque hoc tempore discessisset à me, nisi ego ei permisisset. Quare sic tibi eum commendo, ut unum de meis domesticis, & maxime necessariis. Pergratum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intelligat, hanc commendationem sibi magno usui, atque adjumento fuisse.

M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGAE, S. D.

CAERELLIAE, necessariæ inæ, rem, nomina, possessiones Asiaticas commendavi tibi præsens in hortis tuis, quam potui diligentissimè: tuque mihi, pro tua consuetudine, proque tuis in me perpetuis, maximisque officiis omnia te facturum liberalissimè recepisti. Meminisse te id spero. scio enim solere. Sed tamen Cærelliæ procuratores scripserunt, te propter magnitudinem provinciæ, multitudineque negotiorum, etiam atque etiam esse commonefaciendum. Peto igitur, ut memineris, te omnia, quæ tua fides pateretur, mihi cumulatè recepisse. Equidem existimo, habere te magnam facultatem (sed hoc est tui consilii, & judicii) ex eo senatus consulto, quod in heredes C. Vennonii factum est, Cærelliæ commodandi. id senatus consultum tu interpretare pro tua sapientia. scio enim, ejus ordinis auctoritatem semper apud te magni fuisse. Quod reliquum est, sic velim existimes, quibuscum-

15. *Me non vulgarè nec ambitiosè.*] Sic edidi ex Palatinis, Hitortiano, Stewechiano; notatque eam lectionem ad primam impressionem ex Mediceo Egmatius; quemadmodum Victorius quo-

que in omnibus suis legi testatur. Vulgò vulgariter, quod contra omnes libros recipi non debet, neque illud quod ignotius, idè exturbari. *Gebb.*

buscumque rebus Carellia benignè feceris, mihi te gratissimum esse facturum.

73 M. T. C. Q. PHILIPPO, PROCOS. S. D.

GRATULOR tibi, quod ex provincia saluum te ad tuos receperisti incolam fana, & republica. Quod si Romæ: te vidissem, coramque gratias egissem, quod tibi L. Egnatius, familiarissimus meus, absens, L. Oppius, præsens, cutæ fuisset. Cum Antipatro Derbete mihi non solum hospitium, verum etiam summa familiaritas intercedit. Ei te vehementer succensisse audivi, & molestè tuli. De re nihil possum iudicare, nisi illud mihi certè persuadeo, te, talem virum, nihil temerè fecisse. A te autem, pro veteri nostra necessitudine, etiam atque etiam peto, ut ejus filios, qui in tua potestate sunt, mihi potissimum condones: nisi quid existinas in ea re violari existimationem tuam. Quod ego si arbitrarer, nunquam te rogarem: mihi que tua fama multò antiquior esset, quam illa necessitudo est. Sed mihi ita persuadeo (potest fieri, ut fallar) eam rem laudi tibi potius, quam vituperationi fore. Quid fieri posset, & quid mea causa facere possis (nam, quid velis, non dubito) velim, si tibi grave non erit, certiorum me facias.

74 M. T. C. Q. PHILIPPO, PROCOS. S. D.

ETSI non dubito, quin tua in me observantia, proque nostra necessitudine, pro tua commendationem meam memoria teneas: tamen etiam atque etiam eundem tibi L. Oppium, familiarem meum præsentem, & L. Egnatium, familiarissimi mei, absentis, negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est, familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat, me à te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Idque ut facias, te vehementer rogo.

75 M. T. C. T. TITIO, T. F. LEGATO, S. D.

ETSI non dubito, quin apud te mea commendatio primæ fati valeat, tamen obsequor homini familiarissimo, C. Aviano Flacco: cuius causa omnia tum cupio, tum meherculè etiam deo. De quo & præsens tecum egi diligenter, cum tu mihi humanissime respondisti; & scripsi ad te accuratè antea: sed putat inire esse sua, me ad te quam sapissime scribere. Quare velim mihi ignoscas, si illius voluntati obtemperans, minus videbor meminisse constantiæ tuæ. A te idem illud peto, ut de loco, quò deportet frumentum, & de tempore, Aviano commodos: quorum utrumque per eundem me obtinuit triennium, dum Pompejus isti negotio præfuit. Summa est, in quo mihi gratissimum facere possis, si curaris, Aviano commodos: quom se à me amari putat, me à te amari sciat. Erit id mihi pergratum. Vale.

76 M. T. C. QUATTUOR VIRIS, ET DECURIONIBUS, S. D.

TANTAE mihi cum Q. Hippio causæ necessitudinis sunt, ut nihil possit esse conjunctius, quam nos inter nos sumus. Quod nisi ita esset, uterer mea consuetudine, ut vobis nulla in re molestus essem. Etenim vos mihi optimi testes estis, cum mihi persuasum esset, nihil esse, quod à vobis impetrare non possem, nunquam me tamen gravem vobis esse voluisset. Vehementer igitur vos etiam atque etiam rogo, ut honoris mei causa liberalissime C. Valgium Hippianum tractetis, rem-

que eum eo conficiatis, ut, quam possessionem habet in agro Fregellano, à vobis emptam, eam liberari, & immunem habere possit. Id si à vobis impetraro, summo me beneficio vestro affectum arbitrabor.

M. T. C. P. SULPICIO, IMP. S. D.

77

CUM his temporibus non sanè in senatum ventitarem; tamen, ut tuas litteras legi, non existimavi, me salvo jure nostræ veteris amicitia, multorumque inter nos officiorum, facere posse, ut honori tuo deessem. Itaque affui, supplicationemque tibi libenter decrevi: nec reliquo tempore ullo, aut rei, aut existimationi, aut dignitati tuæ deero. Atque, hoc ut tui necessarii sciant, hoc me animo erga te esse, velim facias eos per litteras certiores, ut, si quid tibi opus sit, ne dubitent mihi jure suo denuntiare. M. Bolanum, virum bonum, & fortem, & omnibus rebus ornatum, in eumque veterem amicum, tibi magnopere commendo. Pergratum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat, hanc commendationem sibi magno adjumento fuisse. Ipsumque virum optimum, gratissimumque cognosces. Promitto tibi, te ex ejus amicitia magnam voluntatem esse capturum. Praterèa à te peto in majorem modum, pro nostra amicitia, & pro tuo perpetuo in me studio, ut in hac re etiam elabores. Dionysius, servus meus, qui meam bibliothecam multorum numerorum tractavit, eum multos libros furripuisset, nec se impunè laturum putaret, aufugit. Is est in provincia tua. Eum & M. Bolanum, familiaris meus, & multi alii Narona viderunt. Sed cum se à me manumissum esse diceret, crediderunt. Hunc tu si mihi restituendum curaris, non possum dicere, quam mihi gratum futurum sit. Res ipsa parva, sed animi mei dolor magnus est. Ubi sit, & quid fieri possit, Bolanum te docebit. Ego si hominem per te reciperaro, summo me à te beneficio affectum arbitrabor.

M. T. C. ALLIENO, PROCOS. S. D.

78

DEMOCRITUS Sicyonius, non solum hospes meus est, sed etiam, quod non multis contingit, Græcis præsertim, valde familiaris. Est enim in eo summa probitas, summa virtus, summa in hospites liberalitas, & observantia: meque præter ceteros & colit, & observat, & diligit. Eum tu non modo suorum civium, verum penè Achajæ principem cognosces. Huic ego tantummodò aditum ad tuam cognitionem patefacio, & munio. Cognitum, per te ipsum, quæ tua natura est, dignum tua amicitia, atque hospitio iudicabis. Peto igitur à te, ut, his litteris lectis, recipias eum in tuam fidem; polliceare, omnia te facturum mea causa. De reliquo, si, id quod confido, fore dignum eum tua amicitia, hospitioque cognoveris: peto, ut eum complectare, diligas, in tuis habeas. Erit id mihi majorem in modum gratum. Vale.

M. T. C. ALLIENO, PROCOS. S. P. D.

79

ET te scire arbitror, quanti fecerim C. Avianum Flacum: & ego ex ipso audieram, optimo, & gratissimo homine, quam à te liberaliter esset tractatus. Ejus filios dignissimos illo patre, meosque necessarios, quos ego unice diligo, commendo tibi sic, ut majore studio nullos commendare possim. C. Avianus in Sicilia est. Marcus est nobiscum. Ut illius dignitatem præsentis ornas, rem utriusque defendas, te rogo. Hoc mihi gratius in ista provincia facere nihil potes. Idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

16. Aditum ad tuam cognitionem patefacio, & munio.] Hanc lectionem elegantissimam relictuo ex Palatinis, Vaticani excerptis, editione prima atque Victorij. Palatinus tamen sextus majore varietate, ad quam quoque alludit Hittorpianus patefacto suo: aditum ad tuam cognitionem patefacto. Sed malo vulgatum, nisi putes Hit-

torpiani codicis scripturam veram & verbum frequentativum, ut vocant, patefacto: quod non memini. Elegantissimum autem est, aditum munire, sic ipse Tullius pro Cluentio: Tamen ut ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi aliis scelerebus ante munivit. Et sic variè ipse Tullius. Vulgatum est, patefacio & innuo. Gebh.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
LIBER QUARTUSDECIMUS,

A D

TERENTIAM UXOREM.

TULLIUS TERENTIAE SUAE, TULLIOLAE SUAE, CICERONI SUO S. D.



ET litteris multorum, & sermone omnium perfertur ad me, incredibilem tuam virtutem, & fortitudinem esse: teque nec animi, nec corporis laboribus defatigari. Me miserum! in tanta virtute, fide, probitate, & humanitate, in tantas ærumnas propter me incidisse! Tulliolamque nostram, ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo tantos percipere luctus! Nam quid ego de Cicerone dicam? qui cum primum sapere cepit, acerbissimos dolores, miseriamque percepit. Quæ si, ut tu scribis, fato facta putarem, ferrem paulo facilius: sed omnia sunt mea culpa commissa, qui ab his me amari putabam, qui invadebant: eos non sequerbar, qui petebant. Quod si nostris consiliis usi essemus, neque apud nos tantum valuisset sermo, aut stultior amicorum, aut improborum; beatissimi viveremus. nunc, quam sperare nos amici jubent, dabo operam, ne mea validudo tuo labori desit. Res quanta sit, intelligo; quantoque fuerit facilis manere domi, quam redire. Sed tamen, si omnes tribunos plebis habemus, si Lentulum tam studiosum quam videtur, si verò etiam Pompejum, & Cæsarem: non est desperandum. De familia, quomodo placuisse amicis scribis, faciemus. De loco nunc quidem jam abiit pestilentia: sed quamdiu fuit, me non attingit. Plancius, homo officiosissimus, me cupit esse secum: & adhuc retinet. Ego volebam loco magis deserto esse in Epiro, quò neque Hispo veniret, nec milites: sed adhuc Plancius me retinet. sperat posse fieri, ut mecum in Italiam decedat. Quem ego diem si videro, & si in vestrum complexum venero, ac si & vos, & me ipsum recuperaro: satis magnum mihi fructum videbor percipisse, & vestra pietatis, & meæ. Pisonem humanitas, virtus, amor in omnes tuos, tantus est, ut nihil supra possit. Utinam ea res ei voluptati sit! gloriæ quidem video fore. De Q. fratre nihil ego te accusavi: sed vos, cum præsertim tam pauci sitis, volui esse quam conjunctissimos. Quibus me voluisti agere gratias, egi, & me à te certiore factum esse scripsi. Quod ad me, mea Terentia, scribis, te vicum venditurum: quid, obsecro te, (me miserum!) quid futurum est? Et, si nos premet eadem fortuna, quid puero misero fiet? Non quo reliqua scribere (tanta vis lacrymarum est) neque te in eumdem stetum adducam. Tantum scribo: si erunt in officio amici, pecunia non deerit. si non erunt, tu efficere tua pecunia non poteris. Per fortunas

miseras nostras, vide, ne puerum perditum petdamus. casus si aliquid erit: ne egeat, mediocri virtute opus est, & mediocri fortuna, ut cetera consequatur. Fac valeas, & ad me tabellarios mittas, ut sciam, quid agatur, & vos quid agatis. Mihi omnino jam brevis expectatio est. Tulliolæ, & Ciceroni salutem dic. Valete. D. a. d. vi kalendas Decembres, Dyrrachii. Dyrrachium veni, quòd & libera civitas est; & in me officiosa, & proxima Italia. Sed si me offendet loci celebritas, aliò me conferam, ad te scribam.

TULLIUS TERENTIAE SUAE, TULLIOLAE, ET CICERONI SUIS, S. D.

NOLI putare, me ad quemquam longiores epistolas scribere, nisi, si qui ad me plura scripsit, cui puo rescribi oportere. Nec enim habeo, quid scribam: sed nec hoc tempore quidquam difficilius facio. Ad te verò, & ad nostram Tulliolam non quo sine plurimis lacrymis scribere. Vos enim video esse miserissimas, quas ego beatissimas semper esse volui, idque præstare debui: & nisi tam timidi fuissetus, præstitissem. Pisonem nostrum merito ejus amo plurimum. Eum, ut potui, per litteras cohortatus sum, gratiasque egi, ut debui. In novis tribunis plebis intelligo spem te habere. id erit firmum, si Pompeji voluntas erit. sed Crassum tamen metuo. A te quidem omnia fieri fortissimè, & amantissimè video: nec miror: sed mareo casum ejusmodi, ut tantiis tuis miseris meæ miseris subleventur. Nam ad me P. Valerius, homo officiosus, scripsit, id quod ego maximo cum stetu legi, quemadmodum à Vestæ ad tabulam Valeriam ducta esses. Hem, mea lux, meum desiderium, unde omnes open petere solebant! te nunc, mea Terentia, sic vexari, sic jacere in lacrymis, & sordibus! idque fieri mea culpa, qui ceteros servavi, ut nos periremus! Quod de domo scribis, hoc est, de area: ego verò tum denique mihi videbor restitutus, si illa nobis erit restituta. Verùm hæc non sunt in nostra manu. Illud doleo, quæ impensa facienda est, in ejus partem, te miseram, & despoliatam venire. Quod si conficitur negotium, omnia consequemur. sin eadem nos fortuna premet, etiamne reliquias tuas miseris proiecies? Obsecro te, mea vita, quod ad sumptum attinet, sine aliis, qui possint, si modò volunt, sustinere: & validitudinem istam infirmam, si me amas, noli vexare. Nam mihi ante oculos dies, noscetur versaris. Omnes labores te excipere video. timco, ut sustineas. sed video in te esse omnia. Quare, ut id, quod speras, & quod agis, consequamur, servi validitudini. Ego, ad quos scribam, nescio nisi

1. Quod ad me, mea Terentia, scribis, te vicum venditurum. Hanc elegantiam & in superioribus ex manuscriptis reddidit Tullio, & hic eandem vindicant Palatinus primus, Vaticanæ excerpta, Victorii editio. Plebejè Magistrelli securum, vendituram. Panllo post scripti: neque te in eumdem stetum adducam. ex Pall. prima editione, Hittorp. Stewech. Victorio. neque resolveris, & ne te &c. Gebh. 2. Vide ne puerum perditum petdamus. Hæc est omnium codicum scriptura: adnotatque hæc Egnatius illud Virgilio, submersasque obrue puppes. Andreas verò Schottus Nod. lib. 111 cap. 1. pertendit legendum, ne puerum perditum eamus: quæ quidem conjectura auctori blanditur, & alii fortasse primâ facie: mihi excussa, non potest; inò vel decem vincam rationibus, hæc non pertinere. Paullo post Peckio excerpta per notas scribant, Tulliola & Ciceroni S.

D. quas ille interpretatur, salutem dico. in his salus Græciæ, ut puo, non revertitur. Idem.

3. Nec hoc tempore quicquam difficilius facio. Hittorpianus, difficilius salo. Palatinus sext. salu. paullo post ex Palatino primo, Vaticanæ excerptis, lego: ut tantiis tuis miseris meæ miseris subleventur. Idem.

4. Quemadmodum à Vestæ ad tabulam Valeriam ducta esses. Nihil à vulgarè discedere volui, quam custodiunt ceteri quoque missi. præter Palatinum prinum, Stewechianum, editionem principem. Victorius quoque edidit à Vestæ. quod sequatur qui volat. Idem.

5. Etiamne reliquias tuas miseris proiecies. Sic legendum ex Palatinis, & editione primariâ. Victorius tamen & vulgo, misera proiecies. quod non improbo, veterem tamen lectionem hic regnum tenere malo. Idem.

nisi ad eos, qui ad me scribunt, aut ad eos, de quibus ad me vos aliquid scribitis. Longius, quam ita vobis placet, non discedam: sed velim, quam simpliciter litteras mittatis, praesertim si quid est firmius, quod speremus. Valere, mea desideria, valete. a. d. 111 nonas Octobr. Thessalonica.

3 TULLIUS TERENT. ET TULL. ET CICE-
RONI SUIS, S. D.

ACCEPI ab Aristocrito tuis epistolis, quas ego lacrymis prope delevi. Conficior enim marore, mea Terentia: nec meae me miseriae magis excruciam, quam tuae, vestraeque. Ego autem hoc inferior sum, quam tu, quae es infirma, quod ipsa calamitas, communis est utriusque nostrum: sed culpa mea propria est. Meum fuit officium, vel legatione vitare periculum; vel diligentia, & copis resistere; vel cadere fortiter. hoc miserius, turpius, indignius nobis nihil fuit. Quare cum dolore conficiar, tum etiam pudore. Pudet enim me uxori meae optima, suavisimam liberis, virtutem, & diligentiam non praestitisse. Nam mi ante oculos dies noctesque versatur squalor vester, & maror, & infirmitas valitudinis tuae: spes autem salutis perentius ostenditur. Inimici sunt multi: initia penae omnes. Ejicere nos magnum fuit, excludere facile est. Sed tamen quamdiu vos eritis in spe, non deficiam, ne omnia mea culpa accidisse videantur. Ut tuto sim, quod laboras, id mihi nunc facillimum est: quem etiam inimici volunt vivere in his tantis miseriis. Ego tamen faciam, quae praecipis. Amicis, quibus voluisti, egi gratias: & eas litteras Desippo dedi: neque de eorum officio scripsi à te certiorum esse factum. Pisonem nostrum mirifico esse studio in nos, & officio, & ego peripicio, & omnes praedicant. Dii faxint, ut tali genero mihi praesenti tecum simul, & cum liberis nostris frui liceat! Nunc spes reliqua est in novis tribus plebis & in primis quidem diebus. Nam si inveterarit, actum est. Ea re ad te statim Aristocritum misi, ut ad me continuo initia rerum, & rationem totius negotii posses scribere: etsi Desippo quoque ita imperavi, statim ut recurreret: & ad fratrem misi, ut crebro tabellarios mitteret. nam ego eo nomine sum Dyracchii hoc tempore, ut quam celerrimè, quid agatur, audiam, & sum tuto. Civitas enim haec semper à me defensa est. Cum inimici nostri venire diceant, tum in Epium ibo. Quod scribis, te, si velim, ad me venturam: ego verò, cum sciam inagnam partem istius oneris abs te sustineri, te istic esse volo. Si perficisti quod agitis: me ad vos venire oportet. sin autem, sed nihil opus est reliqua scribere. Ex primis, aut summum secundis litteris tuis constituere poterimus, quid nobis faciendum sit. Tu modo ad me velim omnia diligentissimè perferbas: etsi magis jam rem, quam litteras, debeo spectare. Cura, ut valeas, & ita tibi persuadeas, mihi te carius nihil esse, nec unquam fuisse. Vale mea Terentia, quam ego videre videor. itaque debilitor lacrymis. Vale. Pridie kalendas Decembr.

4 TULLIUS TERENTIAE, ET TULLIOLAE, ET
CICERONI SUIS, S. P. D.

EGO minus spe ad vos litteras, quam possim, propter eam quod cum omnia mihi tempora sunt misera, tum verò cum aut scribo ad vos, aut vestras lego, conficior lacrymis, sic, ut ferre non possim. Quod utinam minus vite cupidi fuissimus! certe nihil, aut non multum in vita mali vidissemus.

Quod si nos ad aliquam alicujus commodi aliquando recuperandi spem fortuna reservavit; minus est erratum à nobis. si haec mala fixa sunt; ego verò te quam primum, mea vita, cupio videre, & in tuo complexu emori: quum neque dii, quos tu castissimè coluisti; neque homines, quibus ego servivi, nobis gratiam retulerunt. Nos Brundisii apud M. Lenium Flaccum dies XI I fuimus, virum optimum: qui periculum fortunarum, & capitis sui pra me salute neglexit: neque legis improbilissimae poena deductus est, quo minus hospitii, & amicitiae jus, officiumque praestaret. Huic utinam aliquando gratiam referre possimus! Habebimus quidem semper. Brundisio profecti sumus a. d. v kalendas Maji. per Macedoniam Cyzicum petebamus. O me perditum! O afflictum! quid nunc rogem te, ut venias, mulierem agram, & corpore, & animo confectam? non rogem? sine te igitur sim? Opinor, sic agam, si est spes nostri reditus, eam confirmes, & rem adjuves. sin, ut ego meas, transactum est, quoquo modo potes, ad me fac venias. Unum hoc feci: si te habebō, non mihi videbor planè perisse. Sed quid Tulliola mea fiet? jam id vos videte: mihi deest consilium. Sed certè, quoquo modo se res habebit, illius miscellae & matrimonio, & famae servandum est. Quid? Cicero meus quid ager? Iste verò sit in sinu semper, & complexu meo. Non quo plura jam scribere: impedit maror. Tu quid egeris, nescio: utrum aliquid teneas, an, quod metuo, plane sis spoliata. Pisonem, ut scribis, spero fore semper nostrum. De familia liberata, nihil est, quod te movcat. Primum, tuis ita promissum est, te facturum esse, ut quisque esset meritis. Est autem in officio adhuc Orpheus: praeterea magnopere nemo ceterorum servorum. Ea causa est, ut, si res à nobis abesse, liberti nostri essent, si obtinere potuissent: sin ad nos pertinerent, servirent, praeterquam oppido pauci. Sed haec minora sunt. Tu quod me hortatis, ut animo sim magno, & spem habeam recuperanda salutis: id velim sit ejusmodi, ut rectè sperare possimus. Nunc, miser, quando tuas jam litteras accipiam? quis ad me perferret? quas ego expectassem Brundisii, si esset licitum per natus, qui tempestatem praetermittere noluerunt. Quod reliquum est, sustenta te, mea Terentia, ut potes. honestissimè viximus: floruimus. non vitium nostrum, sed virtus nostra nos afflixit. peccatum est nullum, nisi quod non unà animam cum ornamentis amisimus. Sed si hoc fuit liberis nostris gratius, nos vivere: cetera, quamquam ferenda non sunt, feramus. Atque ego, qui te confitio, ipse me non possum. Clodium Philaerum, quod valitudine oculorum impediatur, hominem fidelem, remissi. Sallustius officio vincet omnes. Pescennius est perbenivolis nobis: quem semper spero tui fore observantem. Sicca dixerat se mecum fore: sed Brundisio discessit. Cura, quoad potes, ut valeas: & sic existimes, me vehementius tua miseria, quam mea com moveri. Mea Terentia, fidissima, atque optima uxor, & mea carissima Tulliola, & spes reliqua nostra, Cicero, valete. Pridie kalendas Maji Brundisio.

M. T. C. TERENTIAE ET TULL. SUIS, S. P. D. 5

SI tu, & Tullia, lux nostra valeatis, ego & suavisimus Cicero, valeamus. Pridie idus Octobres Athenas venimus, cum sanè adversis ventis usi essemus, & incommode navigassemus. De nave excurrentibus nobis Acastus cum litteris

pra-

6. Virtutem & diligentiam praestitisse.] Hitortianus codex, ut ex superior, optimum, virtutem & indulgentiam: quod quale sit, non licet librare, in hoc icu temporis. Gebb.

7. Neque homines, quibus ego servavi, nobis gratiam retulerunt.] Haec est codicum antiquiorum ac meliorum scriptura, Palatini sexti, & trinitatis Gulielmi inspectorum, Vaticani. Palatinus primus vocali aucti r: quibus ego semper servavi: & Venetus: quibus ego servavi semper. Id nostram quoque lectionem repraesentavit Victorius: blenni sunt, etiam valide acutè fecisse videri volunt, qui rescripserunt, quos ego servavi semper. Idem.

8. O me perditum! o afflictum!] Ejecto illo provocabulo me postiorum, Gulielmius ex Hitortiano legit: o me afflictum, trahitque à se illud mihi tribor plane: perisse. Nos unum libro adducti, muta-

tionis rei aut temeritatis esse nolumus. Sic paulò post Palatinus sextus legit, & corpore & animo affectam. ut apud Plautum affecta amica. & Nasonem, ibi ut affectam, quae non languebit, amicam &c. & Propert. Jupiter affectae tandem miserare Puella. ex quibus apparet non inconvenientem esse hanc scripturam. Paulò iterum post: nihil mutandum: omnes enim libri: sin ut ego meo, transactum est. Sic Terentius, astra, transacta omnia. Idem.

9. Quod reliquum est, sustenta te, mea Terentia.] Elegantius meo animo abesse provocabulum te, quod video certè excludi ab optimis libris, Palatino sexto & Hitortiano. Plautus: sustenta ut sedulo est. In sine quoque Epistole scribendum ex Palat. Hitort. Stewech. Peck. cura quoad potes ut valeas. Nam quod significat quoad. in sexto est glossa, quatenus. Idem.

præfò fuit uno & vicefimo die, fanè strenuè. Accepi tuas litteras, quibus intellexi, te vereri, ne superiores mihi reddita non essent. Omnes sunt reddita: diligentissimeque à te perscripta sunt omnia: idque mihi gratissimum fuit. Neque sum admiratus, hanc epistolam, quam Acastus attulit, brevem fuisse. Jam enim me ipsum expectas, sive nos ipsos, qui quidem quàm primum ad vos venire cupimus: etsi in quam rem publicam venimus, intelligo. cognovi enim ex multorum amicorum litteris, quas attulit Acastus, ad arma rem spectare: ut mihi, cum venero, dissimulare non liceat, quid sentiam. Sed, quum subeunda fortuna est, eo citius dabimus operam, ut veniamus, quò facilius de tota re deliberemus. Tu velim, quod commodo validitudo tua fiat, ¹⁰ quàm longissimè poteris, obviam nobis properes. De hereditate Preciana, quæ quidem mihi magno dolori est, (valde enim illum anavi) sed hoc velim cures: si auctio ante meum adventum fiet, ut Pomponius, aut, si is minùs poterit, Camillus nostrum negotium curet. Nos cum salvi venerimus, reliqua per nos agemus. Sin tu jam Romæ profecta eris, tamen curabis, ut hoc ita fiat. Nos, si dii adjuvabunt, circiter idus Novembres in Italia speramus fore. Vos, mea suavissima, & optatissima Terentia, & Tulliola, si nos amatis, curate ut valeatis. Athenis, a. d. xv kalendas Novemb.

6 M. T. C. TERENTIAE, ET TULLIAE, S. P. D.

NEC scire est, cui litteras demus: nec rem habemus ullam, quam scribere velimus. Ex tuis litteris, quas proxime accepi, cognovi, prædium nullum vanire potuisse. Quare videatis velim, quomodo satisfiat ei, cui scitis me fatisheri velle. Quòd nostra tibi gratias agit, id ego non miror te mereri, ut ea tibi merito tuo gratias agere possit. Pollicem, si adhuc non est profectus, quàm primum fac extrudas. Cura, ut valeas. idibus Quintil.

7 M. T. C. TERENTIAE SUAE, ET TULL. S. P. D.

OMNES molestias, & sollicitudines, quibus & te miseriam habui, id quod mihi molestissimum est, Tulliolamque, quæ nobis nostra vita dulcor est, deposui, & ejeci. Quid causæ autem fuerit, postridie intellexi, quàm à vobis discessi. *χαλκὸν ἀνεβλον* noctu ejeci. statim ita sum levatus, ut mihi deus aliquis medicinam fecisse videatur. Cui quidem tu deo, quemadmodum soles, ¹¹ piè & castè satisfacias, id est, Apollini & Æsculapio. Navem spero nos valde bonam habere; in eam simulatque confendi, hæc scripsi. Deinde conscribam ad nostros familiares multas epistolas, quibus te, & Tulliolam nostram diligentissimè commendabo. Cohortarè vos, quò animo fortioze essetis, nisi vos fortiores cognossem, quàm quenquam virum. Et tamen ejusmodi spero negotia esse, ut & vos istic commodissimè sperem esse, & me aliquando cum similibus nostri republicam defensores. Tu primum validitudinem tuam velim cures: deinde, tibi si videbitur, villis utere, quæ longissimè aberunt à militibus. Fundo Arpinati bene poteris uti cum familia urbana, si annona carior fuerit. Cicero bellissimus tibi salutem plurimam dicit. etiam atque etiam vale. D. III idus Jun.

M. T. C. TERENTIAE, S. P. D.

8 SI vales, bene est: ego valeo. Validitudinem tuam velim cures diligentissime. Nam mihi & scriptum, & nuntiatum est, te in febrim subito incidisse. Quòd celeriter me fecisti de Casaris litteris certiozem, fecisti mihi gratum. Item posthac, si quid opus erit, si quid acciderit novi, facies ut sciam. Cura, ut valeas. Vale. D. III nonas Jun.

9 M. T. C. TERENTIAE, S. P. D.

AD ceteras meas miseras accessit dolor è Dolabellæ validitudine, & Tullia. omnino de omnibus rebus, nec quid

consilii capiam, nec quid faciam, scio. Tu velim tuam, & Tullia validitudinem cures. Vale.

M. T. C. TERENTIAE SUAE, S. P. D.

10 QUOD fieri placeret, scripsi ad Pomponium scribis, quàm oportuit. Cum eo si locuta eris, intelliges, quid fieri velim. Apertius scribi, quum ad illum scripseram, necesse non fuit. De ea re, & de ceteris rebus, quàm primum velim nobis litteras mittas. Validitudinem tuam cura diligenter. Vale. septimo idus Quintil.

M. T. C. TERENTIAE SUAE, S. P. D.

11 SI vales, bene est: valeo. Tullia nostra venit ad me pridie Idus Junii: cujus summa virtute, & singulari humanitate, graviore etiam sum dolore affectus, nostra factum esse negligentia, ut longè alia in fortuna esset, atque ejus pietas, ac dignitas postulabat. Nobis erat in animo, Ciceronem ad Casarem mittere, & cum eo Gn. Sallustium. Si profectus erit, faciam te certiozem. Validitudinem tuam cura diligenter. Vale. xvii kalendas Quintil.

M. T. C. TERENTIAE, S. P. D.

12 QUOD nos in Italiam salvos venisse gaudeo; perpetuò gaudeas velim. Sed perturbati dolore animi, magnisque injuriis, metuo ne id consilii ceperimus, quod non facile explicare possumus. Quare, quantum potes, adjuva. Quid autem possis, mihi in mentem non venit. in viam quòd te des hoc tempore, nihil est: & longum est iter: & non tutum: & non video, quid prodesse possis, si veneris. Vale. D. prid. nonas Novemb. Brundisio.

M. T. C. TERENTIAE, S. P. D.

13 QUOD scripsi ad te proximis litteris de nuntio remittendo, quæ sit istius vis hoc tempore, & quæ concitatio multitudinis, ignoro. Si metuendus iratus est, quies tamen ab illo fortasse nascetur. Totum judicabis, quale sit: & quod in miseris rebus minimè miserum putabis, id facies. Vale. vi idus Quintil.

14 TULLIUS TERENTIAE, ET PATER TULLIOLAE, DUABUS ANIMIS SUIS: ET CICERO MATRI OPTIMAE, SUAVISS. SORORI, S. P. D.

SI vos valeatis, nos valeamus. Vestrum jam consilium est, non solum meum, quid sit vobis faciendum. Si ille Romam modeste venturus est: rectè in præsentia domi esse potestis. sin homo amens diripiendam urbem daturus est, vercor, ut Dolabella ipse satis nobis prodesse possit. Etiam illud metuo, ne jam intercludamur, ut, cum velius exire, non liceat. Reliquum est, quod ipse optime considerabit, vestri similes faminae sintne Romæ. Si enim non sunt, videndum est, ut honestè vos esse possitis. Quomodo quidem nunc se res habet, modò ut hæc vobis loca tenere liceat, bellissimè vel mecum, vel in nostris prædiis esse poteritis. Etiam illud verendum est, ne brevi tempore fames in urbe sit. His de rebus velim cum Pomponio, cum Camillo, cum quibus vobis videbitur, consideretis. ad summam, animo forti sitis. Labienus rem meliorem fecit. Adjuvat etiam Piso, quòd ab urbe discedit, & seeleris condemnat generum suum. Vos meæ carissimæ animæ, quàm sapissimè ad me scribite, & vos quid agatis, & quid istic agatur. Quintus pater, & filius, & Rufas vobis salutem dicunt. Valete. viii kalend. Quintil. Menturnis.

M. T. C. TERENTIAE SUAE, S. P. D.

15 SI vales, bene est. Consitteramus, ut ad te antea scripseram, obviam Ciceronem Casari mittere: sed mutavimus consilium, quia de illius adventu nihil audiebamus. De ceteris rebus, etsi nihil erat novi, tamen quid velimus, & quid hoc tempore putemus opus esse, ex Sicca poteris cognoscere. Tul-

10. Quàm longissimè poteris, obviam nobis properes.] Non ausus sum cum Victorio hanc movere lectionem, resistentem in Palatino primo, & editionum antiquissima. Lambinus illicò Victoriano lectionem recepit, *prodeas*, quam tamen conspicio in Palatino sexto, & Hittorpiano. *Gebb.*

11. Piè & castè satisfacias, id est, Apollini & Æsculapio.] Eje-

cerunt ut glossam illa verba, *id est, Apollini &c.* emendatores: non debuissent. extant illa tum in editionibus antiquissimis, tum in nostris omnibus mss. præterea Gulielmianis quinque. paulo post, Pall. Varicanus, Hittorpianus, Medic. leg. *et me aliquando cum similibus nostri temp. defensores.* vulgò, *defensorum.* Idem.

Tulliam adhuc mecum teneo. Valitudinem tuam cura diligenter. Vale. XII kalendas Quintil.

16 M. T. C. TERENTIAE SUAE, S. P. D.

SI vales, bene est: valeo. Etsi ejusmodi tempora nostra sunt, ut nihil habeam, quod aut à te litterarum expectem, aut ipse ad te scribam: tamen nescio quomodo & ipse vestras litteras expecto, & scribo ad vos, cum habeo, qui ferat. Volumnia debuit in te officiosior esse, quam fuit, & idipsum, quod fecit, potuit diligentius facere, & cauius: quamquam alia sunt, quae magis curemus, magisque doleamus. Quae me in a conficiunt, ut ille voluerunt, qui me de mea sententia detulerunt. Cuta, ut valeas. Pridie kalend. Januar.

17 M. T. C. TERENTIAE SUAE, S. P. D.

S. V. B. E. V. Si quid habere, quod ad te scriberem, facerem id & pluribus verbis, & sapius. Nunc quae sunt negotia, vides. Ego autem quomodo sum affectus, ex Lepta & Trebatio poteris cognoscere. Tu fac, ut tuam, & Tulliae valitudinem cures. Vale.

18 TULLIUS TERENTIAE SUAE, ET PATER SUAVIS. FILIAE TULLIOLAE, CICERO MATRI, ET SORORI, S. P. D.

CONSIDERANDUM vobis etiam, atque etiam, animam, diligenter puto, quid faciatis: Romane sitis, an mecum in aliquo tuto loco. Id non solum meum consilium est, sed etiam vestrum. Mihi veniunt in mentem haec: Romae vos esse tuto posse per Dolabellam, eamque rem posse vobis adjumento esse, si quae vis, aut si quae rapina fieri coeperint. Sed rursus illud me movet, quod video, omnes bonos abesse Roma, & eos mulieres suas fecum habere. Haec autem regio, in qua ego sum, nostrorum est cum oppidorum, tum etiam praediorum: ut & multum esse mecum, & cum abieritis, commodè & in nostris esse possitis. Mihi planè non satis constat adhuc, utrum sit melius. Vos videte, quid alia faciant isto loco faminae: & ne, cum velitis, exire non liceat. id velim diligenter etiam atque etiam vobiscum, & cum amicis consideretis. Domus ut propugnacula, & praesidium habeat, Philotimo diectis. Et velim tabellarios instituat certos, ut quotidie aliquas à vobis litteras accipiam. Maxime autem date operam, ut valeatis, si nos vultis valere. VIII kal. Formiis.

12. Nos quotidie tabellarios nostros expectamus. Non vestros ut vulgo, ex Pall. Vaticano, Hittoripiano. addit Gulielmus: id est familiares quos tu instituisi nobis. praeterea idem ille codex,

M. T. C. TERENTIAE, S. D.

19

IN maximis meis doloribus ex cruciat me valitudo Tulliae nostrae. De qua nihil est, quod ad te plura scribam. tibi enim aequè magnæ cura esse certò scio. Quod me propius vultis accedere, video ita esse faciendum. etiam antè fecissem: sed me multa impediunt, quae ne nunc quidem expe dita sunt. Sed à Pomponio expecto litteras, quas ad me quam primum perferendas cures velim. Da operam ut valeas.

M. T. C. TERENTIAE SUAE, S. P. D.

20

IN Tusculanum nos venturos putamus aut nonis, aut posttridie. ibi ut sint omnia parata. Plures enim fortasse nobiscum erunt, & ut arbitror, diutius ibi commorabimur. Labrum si in balineo non est, ut sit. irem cetera, quae sunt ad victum, & ad valitudinem necessaria. Vale. kal. Octobr. de Venusino.

M. T. C. TERENTIAE SUAE, S. P. D.

21

SI vales, bene est: valeo. Da operam, ut convalescas. quod opus erit, ut res, tempusque postulat, provideas, atque administres: & ad me de omnibus rebus, quam sapissimè litteras mittas. Vale.

M. T. C. TERENTIAE SUAE, S. P. D.

22

SI vales, bene est: valeo. Nos quotidie tabellarios nostros expectamus: qui si venerint, fortasse erimus certiores, quid nobis faciendum sit: facimusque te statim certorem. Valitudinem tuam cura diligenter. Vale. kalendis Septembrib.

M. T. C. TERENTIAE SUAE, S. P. D.

23

SI vales, bene est: valeo. Reddita mihi tandem sunt à Caesare litterae satis liberales: & ipse opinione celerius venturus esse dicitur. Cui utrum obviam procedam, an hic cum expectem, cum constituero, faciam te certorem. Tabellarios mihi velim quam primum remittas. Valitudinem tuam cura diligenter. Vale. D. pridie idus Sext.

M. T. C. TERENTIAE, S. P. D.

24

SI vales, bene est: valeo. Nos neque de Caesaris adventu, neque de litteris, quas Philotimus habere dicitur, quidquam adhuc certi habemus. Si quid erit certi, faciam te statim certorem. Valitudinem tuam fac ut cures. Vale. III idus Sextiles.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM LIBER QUINTUSDECIMUS,

A D

CONSULES, ET CETEROS.

1 M. TULLIUS M. F. CICERO PROCONSUL, S. P. D. COSS. PRAETT. TRIBB. PL. SENATUI.

SI vos V. E. E. Q. V. Etsi non dubiè mihi nuntiabatur, Parthos transisse Euphraten cum omnibus ferè suis copiis: tamen, quòd arbitrabar, à M. Bibulo proconsule certiora de his rebus ad vos scribi posse, stutuebam mihi non necesse esse publicè scribere ea, quae de alterius provincia nuntiarentur. Postea verò quam certissimis auctoribus, legatis, nuntiis, litteris sum certior factus: vel quòd tanta res erat, vel quòd nondum audieramus, Bibulum in Syriam venisse: vel quia administratio hujus belli mihi cum Bi-

bulo paritè est communis: quae ad me delata essent, scribenda ad vos putavi. Regis Antiochi Commageni legati primi mihi nuntiarunt, Parthorum magnas copias Euphraten transire coepisse. Quo nuntio allato, cum essent nonnulli, qui ei regi minorem fidem habendam putarent, statim expectandum esse, si quid certius afferretur. A. d. XIII kalendas Octobr. cum exercitum in Ciliciam ducerem, in sinibus Lyaoniae, & Cappadociae mihi litterae redditae sunt à Tareondimoto, qui fidelissimus socius trans Taurum, amicissimusque populi Romani existimatur: Pacorem Orodi, regis Parthorum, filium, cum pernagno equitatu Parthico transisse Euphraten, & castra posuisse Tybe: magnumque tumultum esse in provincia

Sy-

Syria excitatum. Eodem die ab Iamblichō Phylarcho Arabum, quem homines opinantur bene sentire, amicūque esse reipublicæ nostræ, literæ de eisdem rebus mihi reddita sunt. His rebus allatis, etsi intelligebam, socios infirmè animatos esse, & novarum rerum expectatione suspensos sperabam tamen, eos, ad quos iam accesserant, quos nostram consuetudinem, integritatemque perpexerant, amiciores populo Romano esse factos; Ciliciam autem firmiore fore, si aequitas nostræ particeps facta esset. Et ob eam causam, & ut opprimerentur ii, qui ex Cilicum gente in armis essent, & ut hostis is, qui esset in Syria, sciret, exercitum populi Romani non modo non cedere his nuntiis allatis, sed etiam propius accedere, exercitum ad Taurum institui ducere. Sed, si quid apud vos auctoritas mea ponderis habet, in iis praesertim rebus, quas vos audistis, ego panè cerno: magno opere vos & hortor, & moneo, ut his provinciis seriùs vos quidem, quàm decuit, sed aliquando tamen consulatis. Nos quemadmodum instructos, & quibus praesidiis munitos ad tanti belli opinionem miseritis, non estis ignari. quod ego negotium non stultitia obsecratus, sed verecundia deterritus, non recuavi. Neque enim unquam ullum periculum tantum putavi, quod subterfugere mallem, quàm vestrae auctoritati obtemperare. Hoc autem tempore res sese sic habet, ut, nisi exercitum tantum, quantum ad maximum bellum mittere soletis, maturè in has provincias miseritis, summum periculum sit, ne amittendæ sint omnes hæ provinciae, quibus vestigalia populi Romani continentur. Quamobrem autem in hoc provinciali dilectu spem habeatis aliquam, causa nulla est: neque multi sunt; & diffugiunt qui sunt, metu oblato. Et, quod genus hoc militum sit, iudicavit vir fortissimus M. Bibulus in Asia; qui, cum vos ei permisistis, dilectum habere noluerit. Nam sociorum auxilia propter acerbitatem, atque injurias imperii nostri, aut ita imbecilla sunt, ut non multum nos juvare possint; aut ita alienata à nobis, ut neque expectandum ab iis, neque committendum iis quidquam esse videatur. Regis Dejotari, & voluntatem, & copias, quantumcumque sunt, nostras esse duco. Cappadocia est inanis. Reliqui reges, tyrannique, neque opibus satis firmi, nec voluntate sunt. Mihi in hac paucitate militum animus certè non deerit: spero ne consilium quidem. Quid casurum sit, incertum est. Utinam saluti nostræ consulere possimus! dignitati certè consulimus.

2 M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS. S. P. D. COSS.
PRAEÆT. TRIBB. PL. SENAT.

S. V. V. B. E. E. Q. V. Cum pridie kalend. Sext. in provinciam venissem, utque maturis propter itinerum, & navigationum difficultatem venire potuissem: maximè convenire officio meo, reique publicæ conducere putavi, parare ea, quæ ad exercitum, & quæ ad rem militarem pertinerent. Quæ cum essent à me cura magis, & diligentia, quàm facultate, & copia, constituta: nuntiique & literæ de bello à Parthis in provinciam Syriam illato, quotidie ferè afferrentur: iter mihi faciendum per Lycæoniam, & per Isauros, & per Cappadociam arbitratum sum. erat enim magna suspicio, Parthos, si ex Syria egressi, atque irrupere in meam provinciam conarentur, iter eos per Cappadociam, quod ea maximè pateret, esse facturos. Itaque cum exercitu per Cappadociam partem eam, quæ cum Cilicia continens est, iter feci: castraque ad Cybistra, quod oppidum est ad montem Taurum, locavi:

ut Artuafdes, rex Armenius, quocumque animo esset, sciret, non procul à suis finibus exercitum populi Romani esse: & Dejotarum, fidelissimum regem, atque amicissimum reipublicæ nostræ, maximè conjunctum habere, cuius & consilio, & opibus adjuvari posset reipublica. Quo cum in loco castra haberem, equitatumque in Ciliciam misissem, ut & meus adventus iis civitatibus, quæ in ea parte essent, nuntiatum, firmiores animos omnium faceret; & ego matre, quid ageretur in Syria, scire possem: tempus ejus tridui, quod in his castris morabar, in magno officio, & necessario mihi ponendum putavi. Cum enim vestra auctoritas intercessisset, ut ego regem Ariobarzanem, Euseben, & Philoromaum tuerer, ejusque regis salutem, incolumitatem, regnumque defenderem: regi regnoque praesidio essem; adjunxisseique, salutem ejus regis, populo, senatuique magnæ cura esse, quod nullo unquam de rege decretum esset à nostro ordine: existimavi me iudicium vestrum ad regem deferre debere, eique praesidium meum, & fidem, & diligentiam polliceri: ut, quam salus ipsius, incolumitas regni mihi commendata esset à vobis, diceret, si quid vellet. Quæ cum esset in consilio meo cum rege locutus: initio ille orationis suæ vobis maximas, ut debuit, deinde etiam mihi gratias egit: quod ei permagnum, & perhonorificum videbatur, S. P. Q. R. tantæ cura esse salutem suam: neque tantam diligentiam adhibere, ut & mea fides, & commendationis vestrae auctoritas perspicere posset. Atque ille primò, quod mihi maximæ lætitiæ fuit, ita mecum locutus est, ut nullas insidias neque vitæ suæ, neque regno diceret, se aut intelligere fieri, aut etiam suspicari. Cum ego ei gratularetur essem, idque me gaudere dixissem; cohortatus, ut recordaretur casum illum interitus paterni, & vigilantè se tueretur, & atque admonitè senatus consuleret salutem suam: tum à me discessit in oppidum Cybistra. Postero autem die cum Ariarathæ, fratre suo, & cum paternis amicis, majoribus natu, ad me in castra venit: perturbatusque, & fens, cum idem & frater faceret, & amici, meam fidem, vestram commendationem implorare cepit. Cum admirarer, quid accidisset novi: dixit, ad se indicia manifestarum insidiarum esse delata, quæ essent ante adventum meum occultata, quod ii, qui ea patefacere possent, propter metum reticuisissent: eo autem tempore spe mei praesidii complures ea, quæ scirent, audacter ad se detulisse: in his amantissimum suum, summam pietate præditum, fratrem, dicere ea, quæ is me quoque audiente dicebat, se sollicitum esse, ut regnare veller: id vivo fratre suo accidere non potuisse: se tamen ante illud tempus eam rem nunquam in medium, propter periculi metum, protulisse. Quæ cum esset locutus: monui regem, ut omnem diligentiam ad se conservandum adhiberet; & amicosque in patris ejus atque avi iudicio probatos, hortatus sum, regis sui vitam, docti casu acerbissimo patris ejus, omni cura, custodiaque defenderent. Cum rex à me equitatum, cohortesque de exercitu meo postularer; etsi intelligebam, vestro senatus consulto non modò posse me id facere, sed etiam debere: tamen, cum reipublica postularer, propter quotidianos ex Syria nuntios, ut quàm primum exercitum ad Ciliciam fines adducerem: cumque mihi rex, patefactis jam insidiis, non egere exercitu populi Romani, sed posse se suis opibus defendere videretur: illum cohortatus sum, ut in sua vita conservanda primùm regnare disceret: à quibus perpexisset sibi in-

fidias

1. Et Philoromaum &c.] Id est, amicum populi Ro. pro lege Manilia circa initium. unde in vet. nummis: BACIAEVS APIO-BARZANOY ΦΙΛΟΡΟΜΑΙΟΥ. quidam eodd. Philonicum. hæc adnotarat CL. Puteanus. Gebhard.

2. Atque admonitè senatus consuleret salutem suam.] Quia Hittorpius codex habebat, admonitè, rescribi volebat Gulicinius, ad monitum vel, quod Stewechianus, admisit, volebat admonitè. Sed his omnibus nihil opus. Paullo ante scribunt locupletius Palatinus sextus & Hittorpius. itaque me gaudere dixissem: & tamen adolefcentem essem cohortatus. Idem.

3. Propter metum reticuisissent.] Locum non genuinum esse scripturæ varietate deprendo. Palatinus sextus, tacuisissent. alii obti-

cuisissent. primus verò & Stewechianus renuntiasissent, unde faciendum forte, rem misissent, ut volebat Gulicinius. Idem.

4. Amicosque in patris ejus atque avi iudicio probatos.] Repraesentationem, quam reperio in Palatino sexto, optimo codice: nam primus, secundus, tertius, Gruterianus, prisca editio, amicosque in patris ejus atque iudicio probatos: mutile. Quartus verò & quintus vulgatam & quam Victorius secutus est, prorogant, amicosque in patris ejus fide atque iudicio probatos. notat Egnatius in Mediceo ab aliena manu rē sive additum: quod Victorius quoque non distiterit. mavult tamen deleri rē in Andreas Schædtus lib. 111 nodor. cap. 4. vestigiis, ut ait, codicis Medicei insistent, amicosque patris ejus avi iudicio probatos, emendabat. mihi non displicet

fidias paratas, in eos uteretur jure regio: pœna afficeret eos, quos necesse esset: reliquos metu liberaret: praesidio exercitus mei ad eorum, qui in culpa essent, timorem potius, quam ad contentionem uteretur. fore autem, ut omnes, quum senatus consultum nossent, intelligerent, me regi, si opus esset, ex auctoritate vestra praesidio futurum. Ita confirmato illo, ex eo loco castra movi, iter in Ciliciam facere institui: cum hac opinione è Cappadocia discederem, ut consilio vestro, easu incredibili, ac panè divino, regem, quem vos honorificentissime appellastis, nullo postulante, quemque meæ fidei commendastis, & ejus salutem magnæ vobis curæ esse decrevissetis, meus adventus praesentibus insidiis liberaret. Quod ad vos a me scribi, non alienum putavi, ut intelligeretis ex iis, quæ panè acciderunt, vos multo antè, ne ea acciderent, providis: eoque vos studiosius fieri certiores, quòd in rege Ariobarzane ea mihi signa videor virutis, ingenii, fidei, benivolentiaque erga vos perspexisse, ut non sine causa tantam eunt diligentiamque, in ejus vos salutem videamini contulisse.

M. T. C. M. CATONI, S. D.

3 CUM ad me legati, missi ab Antiocho Commageno, venissent in castra ad Iconium a. d. III non. Septembr. lique mihi nuntiassent, regis Parthorum filium, quo cum esset iuxta regis Armeniorum foras, ad Euphraten cum maximis Parthorum copiis, multarumque præterea gentium magna manu venisse, Euphratenque jam transire cœpisse: dicitur Armenium regem in Cappadociam impetum esse facturum: putavi, pro nostra necessitudine, me hoc ad te scribere oportere. Publicè propter duas causas nihil scripsi; quod & ipsum Commagenum Legati dicebant ad senatum missos, litterasque misisse: & existimabam, M. Bibulum proconsulem, qui circiter idus Sextiles ab Epheso in Syriam navibus profectus erat, quòd secundos ventos habuisset, jam in provinciam suam pervenisse: ejus litteris omnia certiora perlatum iri ad senatum putabam. Mihi, ut in hujusmodi re, tantoque bello, maxime cura est, ut, quæ copiis, & opibus tenere vix possemus, ea mansuetudine, & continentia nostra, sociorum fidelitate teneamus. Tu velim, ut consuecti, nos ablentis diligas, & defendas.

M. T. C. IMP. M. CATONI, S. D.

4 SUMMA tua auctoritas fecit, meumque perpetuum de tua singulari virtute iudicium, ut magni mea interesse putarem, & res eas, quas gessissem, tibi notas esse, & non ignorari à te, qua æquitate, & continentia tuerc socios, provinciamque administrarem. His enim à te cognitis, arbitrabar, facilius me tibi, quæ vellem, probaturum. Cum in provinciam pridie kal. Sext. venissem, & propter anni tempus ad exercitum mihi confectum esse eundem viderem, biduum Laodiceæ sui, deinde Apamæ quadriduum; triduum Synnada; totidem dies Philomeli. Quibus in oppidis cum magni conventus fuissent, multas civitates acerbissimis tributis, & gravissimis usuris, & falso ære alieno liberavi. Cuique ante adventum meum seditione quadam exercitus esset dissipatus: quinque cohortes sine legato, sine tribuno militum, denique etiam sine centurione ullo apud Philomelum confedisent: reliquus exercitus esset in Lycaonia: M. Annejo legato imperavi, ut eas quinque cohortes ad reliquum exercitum duceret, coactoque in unum locum exercitum, castra in Lycaonia apud Iconium faceret. Quod cum ab illo diligenter esset actum: ego in castra a. d. VI kal. Septemb. veni: cum interea supe-

rioribus diebus ex senatusconsulto, & evocatorum firmam inanum, & equitatum sanè idoneum, & populorum liberorum, regumque sociorum auxilia voluntaria comparavissim. Interim cum, exercitu lustrato, iter in Ciliciam facere cœpissim: kal. Septemb. legati à rege Commageno ad me missi, pertumultuosè, neque tamen non verè, Parthos in Syriam transisse nuntiaverunt. Quo audito, vehementer sum commotus cum de Syria, tum de mea provincia, de reliqua denique Asia. Itaque exercitum mihi ducendum per Cappadocia regionem eam, quæ Ciliciam attingeret, putavi. Nam si me in Ciliciam demisissim, Ciliciam quidem ipsam propter montis Amani naturam facillè tenuissem: (Duo sunt enim aditus in Ciliciam ex Syria; quorum uterque parvis praesidiis propter angustias intercludi potest, nec est quidquam Cilicia contra Syriam munitus) sed me Cappadocia movebat: quæ patet à Syria, tegelesque habet finitimos, qui etiam si amici nobis, tamen apertè Parthis inimici esse non audent. Itaque in Cappadocia extrema non longè à Tauro apud oppidum Cybistra castra feci, ut & Ciliciam tuerc, & Cappadociam tenens, nova finitimorum consilia impedirem. Interea in hoc tanto motu, tantaque expectatione maximi belli, rex Dejotarus, cui non sine causa plurimum semper & meo, & tuo, & senatus iudicio tributum est, vir cum benivolentia, & fide erga populum Romanum singulari, s tum praesenti magnitudine & animi, & consilii, legatos ad me misit, se cum omnibus suis copiis in mea castra esse venturum. Cujus ego studio, officioque commotus, egi ei per litteras gratias: idque ut maturaret, hortatus sum. Cum autem ad Cybistra propter rationem belli quinque dies essim innotus: regem Ariobarzancem, ejus salutem à senatu, te auctore, commendatam habebam, praesentibus insidiis nec opinantem liberavi: neque solum ei saluti fui; sed etiam curavi, ut cum auctoritate regnaret. Metram, & eum, quem tu diligenter mihi commendaras, Athenæum, importunitate Athenaidis exsilio multatos, maxima apud regem auctoritate, gratiaque constituisti. Cumque magnum bellum in Cappadocia concitaretur, si sacerdos armis se, quod facturus putabatur, defenderet, adolecens & equitatu, & peditatu, & pecunia paratus, & toto, & iis qui novari aliquid volebant, perferci, ut è regno ille discederet: rexque sine tumultu, ac sine armis, omni auctoritate aulæ communita, regnum cum dignitate obtineret. Interea cognovi multorum litteris, atque nuntiis, magnas Parthorum copias & Arabum, ad oppidum Antiocheam accessisse, magnamque eorum equitatum, qui in Ciliciam transisset, ab equitum meorum turmis, & à cohorte pratoria, qua erat Epiphaneæ praesidii causa, occisione occisum. Quare cum viderem à Cappadocia Parthorum copias averfas, non longè à finibus esse Ciliciæ: quàm potui maximis itineribus ad Amanum exercitum duxi. Quòd ut veni, hostem ab Antiochea recessisse, Bibulum Antiocheæ esse cognovi: Dejotarumque confectum jam ad me venientem cum magno, & firmo equitatu, & peditatu, & cum omnibus suis copiis, certiores feci, non videri esse causam, cur abesset à regno: meque ad eum, si quid novi fortè accidisset, statim litteras, nuntiosque missurum esse. Cumque eo animo venissem, ut utrique provinciam, si ita tempus ferret, subvenirem: tum id, quod jam antè statueram, vehementer interesset utriusque provinciam, pacare Amanum, & perpetuum hostem ex eo monte tollere, agere perrexi. Cumque me discedere ab eo monte simulassim, & alias partes Ci-

licia

vet tibi Popmæ conjectura quam proxima nostro libro; amicosque patris ejus atque avi iudicio probatos. Gebh.

5. Tum praesenti magnitudine.] Palatinus, Hittorpianus, tum praesentia magni. sicut & Medicæus. Unde rectè hanc lectionem extricavit Victorius, quæ videtur quoque in Vaticanis excerptis. Manilius tamen: tum praesentis, magnitudine & animi & consilii. Idem.

6. Pecunia paratus & toto, iis qui novari aliquid volebant.] Retinui lectionem Manutianam, quam & Victorius in suis invent, etorque eam exflare in Pal. primo, quarto, quinto, & editionum primaria. Victorius tamen ex conjectura, & omnino iis, qui novari aliquid vol. quam præ se ferat excerpta Vaticanis sex-

tus & Hittorpianus, & tuto his. Peckio excerpta, & alius Gulielmio inspectus, & toto is. legit inde, ultroneis, vel, & verò his. Puteanus conabatur, pecunia paratus, extorta iis &c. Idem.

7. Tum id, quòd jam antè statueram.] Hec lectio ex Medicæo est, ab Egnatio, ad primam impressionem enotata, & ab Victorio quoque usurpata in editione: conspicio jam eam quoque in Palatinis, Vaticanis excerptis. Hittorp. vulgò: tamen id, quòd jam antè constitueram, Paulo post Hittorpianus codex legit: absistmq; Amano iter unius diei. putatque Gulielmius legendum abissimq; Amano. Idem.

licia petere, abessemque ab Amano iter inius dici, & castra apud Epiphaneam fecissem: a. d. quartum idus Octobres, cum adveperasset, expedito exercitu ita noctu iter feci, ut a. d. tertium idus Octobres, cum lucisceret, in Amanum ascenderem; distributisque cohortibus, & auxiliis, cum aliis Q. frater, legatus, mecum simul; aliis C. Pomtinus, legatus; reliquis M. Annejus, & L. Tullejus, legati præessent: plerisque nec-opinantes oppressimus, & qui occisi, captique sunt, interclusi fugâ. Eranam autem, quæ fuit non vici instar, sed urbis, quod erat Amanæ caput; itemque Scyram, & Commorin acriter, & diu repugnantibus, Poinio illam partem Amanæ tenente, ex antelucano tempore, usque ad horam diei decimam, magna multitudine hostium occisâ, cepimus: castellaque sex capta: complura incendimus. His rebus ita gestis, castra in radicibus Amanæ habuimus apud Aras Alexandri quadratum: & in reliquis Amanæ delendis, agrisque vastandis, quæ pars ejus montis meæ provinciæ est, id tempus omne consumpsimus. Confectis his rebus, ad oppidum Eleuthericum Pindenissum exercitum adduxi: quod cum esset altissimum, & munitissimo loco, ab iisque incoletur, qui ne regibus quidem umquam paruisset: cum & fugitivos reciperent, & Parthorum adventum acerrimè expectarent: ad existimationem imperii pertinere arbitratus sum, comprimere eorum audaciam; quò facilius etiam ceterorum animi, qui alieni essent ab imperio nostro, frangerentur. Vallo, & fossâ circumdedit: sex castellis, castrisque maximis sepi: aggere, vineis, turribus oppugnari: usque tormentis multis, multis sagittariis, magno labore meo, sine ulla molestia sumptive fortiorum, septimo quinqueagesimo die rem conseci: ut, omnibus partibus urbis disturbatis, aut incensis, compulsi in potestatem meam pervenirent. His erant finitimi pari scelere, & audacia Tibarani: ab his, Pindenisso capto, obsides accepi: exercitum in hiberna dimisi. Q. fratrem negotio præposui, ut in vicis aut captis, aut malè pacatis exercitus collocaretur. Nunc velim tibi se persuadeas, si de his rebus ad senatum relatum sit, me existimatum, summam mihi laudem tributam, si tu honorem meum sententia tua comprobabis. Idque, etsi talibus de rebus gravissimos homines & rogare solere, & rogari scio, tamen admonendum potius te à me, quam rogandum puto. Tu es enim is, qui me tuis sententiis sepius ornasti: qui oratione, qui prædicatione, qui summis laudibus in senatu, in concionibus ad caelum extalisti: cujus ego semper tanta esse verborum pondera putavi, ut uno verbo tuo cum mea laude juncto, omnia adsequi me arbitrarer. Te denique memini, cum cuidam clarissimo, atque optimo viro supplicationem non decerneres, dicere, te decreturum, si referretur ob eas res, quas is consul in urbe gessisset. Tu idem mihi supplicationem decrevisi rogato, non ut multis, republica bene gesta, sed ut memini republica conservata. Mitto, quòd invidiam, quòd pericula, quòd omnes meas tempestates, & subieris, & multò etiam magis, si per me licuisset, subire paratissimus fueris: quòd denique inimicum meum, tuum inimicum putaris: cujus etiam interitum, ut facile intelligerem, mihi quantum tribueres, Milonis causa in senatu defendenda, approbaris. A me autem hæc sunt profecta, quæ ego in beneficii loco non pono, sed in veri testimonii, atque iudicii; ut præstantissimas tuas virtutes non tacitus admirarer: (quis enim idem non facit?) sed in omnibus orationibus, sententiis dicendis, causis agendis, omnibus scriptis, Græcis, Latinis, omni denique varietate litterarum mearum, te non modò iis, quos vidissemus, sed iis, de quibus audissemus, omnibus aneferrem. Quares fortasse, quid sit, quòd ego hoc nescio quid gratulationis, & honoris à senatu, tanti æstimem. Agam jam tecum familiariter, ut est & studii, & officii nostris inutis, & summa amicitia dignum, & necessitudine etiam

paterna. Si quisquam fuit umquam remotus & natura, & magis etiam, ut mihi quidem sentire videor, ratione, atque doctrina, ab inani laude, & sermonibus vulgi, ego profectò is sum. Testis est consultatus mens: in quo, sicut in reliqua vita, fateor, ea me studiosè secutum, ex quibus vera gloria nasci posset. ipsam quidem gloriam per se numquam putavi expetendam. Itaque & provinciam ornatam, & spem non dubiam triumphi, neglexi. Sacerdotium denique, cum (quemadmodum te existimare arbitror) non difficillimè consequi possem, non appetivi. Idem post injuriam acceptam, quam tu republicæ calamitatem semper appellas, meam non modò non calamitatem, sed etiam gloriam, studium quàm ornatisima senatus, populique Romani de me judicia intercedere. Itaque & augur postea fieri volui, quod antè neglexeram: & cum honorem, qui à senatu tribui rebus bellicis solet, neglectum à me olim, nunc mihi expetendum puto. Huic meæ voluntati, in qua inest aliqua vis desiderii, ad sanandum vulnus injuriæ, ut faveas, adiutorque sis, quod paullo antè me negaram rogaturum, vehementer te rogo: sed ita, si non jejunum hoc nescio quid, quod ego gessi, & contemnendum videbitur, sed tale, atque tantum, ut multi nequaquam paribus rebus honores summos à senatu consecuti sint. Equidem etiam mihi illud animum advertisse videor: (sicis enim, quam attentè te audire soleam) te non tam res gestas, quàm mores, instituta, atque vitam imperatorum spectare solere, in habendis, aut non habendis honoribus. Quod si in mea causa considerabis, reperies, me exercitu imbecillo contra metum inaximi belli, firmissimum præsidium habuisse, aequitatem, & continentiam. His ego subsidiis ea sum consecutus, quæ nullis legionibus consequi potuissem: ut ex alienissimis sociis amicissimos, ex infidelissimis firmissimos redderem, animosque novarum rerum expectatione suspensos, ad veteris imperii benevolentiam traducerem. Sed nimis hæc multa de me, præsertim ad te, à quo uno omnium sociorum querelæ audiuntur: cognosces ex iis, qui meis institutis se recreatos putant. Cumque omnes uno propè consensu de me apud te ea, quæ mihi optatissima sunt, prædicabunt: tum dux maximæ clientelæ tuæ, Cyprus insula, & Cappadociæ regnum, tecum de me loquentur. Puto etiam regem Dejotarum, qui uni tibi est maximè necessarius. Quæ si etiam majora sunt: & in omnibus sæculis pauciores viri reperti sunt, qui suas cupiditates, quàm qui hostium copias vincerent: est profectò tuum, cum ad res bellicas hæc, quæ rariora, & difficiliora sunt, genera virtutis adjunxeris, ipsas etiam illas res gestas, justiores esse, & majores putare. Extremum illud est, ut, quasi diffidens rogationi meæ, philosophiam ad te allegem: qua nec mihi carior ulla umquam res in vita fuit, nec hominum generi majus à diis munus ullum est datum. Hæc igitur, quæ mihi tecum communis est, societas studiorum atque artium nostrarum, quibus à pueritia dediti, ac devincti, soli propemodum nos philosophiam illam veram, & antiquam, quæ quibudam otii esse, ac desidii videtur, in forum atque in rempublicam, atque in ipsam aciem panè deduximus: tecum agit de mea laude, cui negari à Catone fas esse non puto. Quamobrem tibi se persuadeas, velim: si mihi tua sententia tributus honos ex meis litteris fuerit, me sic existimaturum, cum auctoritate tua, tum benevolentia erga me, mihi, quod maximè cupierim, contigisse. Vale.

M. GATO, M. T. C. IMP. S. P. D.

QUOD & respublica me, & nostra amicitia hortatur, libenter facio, ut tuam virtutem, innocentiam, diligentiam, cognitiam in maximis rebus, domi togati, armati feris, pari industria administrari gaudeam. Itaque, quod pro meo judicio facere potui, ut innocentia, consilioque tuo defensam provinciam, servatum Ariobarzani cum ipso rege regnum, so-

8. Qui occisi captique sunt, interclusi fuga. Eranam &c.] In Mediceo erat, interclusi fuga ranam, ex qua rectè hanc lectionem extractavit accuratissimus Victorius. Nam vox reliqui ab omnibus no-

stris æquè abest. Primus Palatinus & prisca editio: Interclusi fugerant amani autem. Gebh.

foetorum revocatam ad studium imperii nostri voluntatem, sententia mea, & decreto laudarem, feci. Supplicationem decretam, si tu, qua in te nihil fortuito, sed summa tua ratione, & continentia, reipublica provifum est, diis immortalibus gratulari nos, quam tibi referre acceptum mavis, gaudeo. Quod si triumphii prerogativam putas, supplicationem, & idcirco casum potius, quam te laudari mavis: neque supplicationem sequitur semper triumphus, & triumpho multo clarior est, senatum judicare, potius mansuetudine, & innocentia imperatoris, provinciam, quam vi militum, aut benignitate dcorum retentam, atque conservatam esse: quod ego mea sententia censebam. Atque hæc ego idcirco ad te contra consuetudinem meam pluribus scripsi, ut, quod maxime volo, existimes me laborare, ut tibi persuadeam, me & voluisse de tua majestate, quod amplissimum sum arbitratus; & quod ru maluisti, factum esse gaudere. Vale, & nos dilige, & 9 instituto itinere severitatem, diligentiamque sociis, & reipublicæ præsta.

6 M. T. C. M. CATONI, S. P. D.

LAETUS sum laudari me, inquit Hector, opinor apud Nævium, abs te, parer, à laudato viro. Ea est enim professio jucunda laus, quæ ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt. Ego verò vel gratulatione literarum tuarum, vel testimoniis sententiæ dictæ, nihil est, quod me non assecutum putem. Idque mihi cum amplissimum, tum gratissimum est, te libenter amicitia dedisse, quod liquido veritati dares. 10 Et, si non modò omnes, verum etiam multi Catones essent in civitate nostra, in qua unum existisse mirabile est: quem ego curram, ut quam lauream cum tua laudatione conferrem? Nam ad meum sensum, & ad illum sincerum, ac subtile iudicium, nihil potest esse laudabilius, quam ea tua oratio, quæ est ad me perscripta à meis necessariis. Sed causam meæ voluntatis, non enim dicam cupiditatis, exposui tibi superioribus litteris: quæ etiam si parum justa tibi visa est, hanc tamen habet rationem, non ut nimis concupiscendus honos: sed tamen, si deseratur à senatu, minimè aspernandus esse videatur. Spero autem, illum ordinem, pro meis ob reipublicam susceptis laboribus, me non indignum honore, usitatorum præferri, existimaturum. Quod si ita erit, tantum ex te peto, quod amicissimè scribis, ut, cum tuo iudicio, quod amplissimum esse arbitraris, mihi tribueris; si id, quod malucro, accidit, gaudeas. 11 Sic enim fecisse te, & sensisse, & verius scripsisse video: resque ipsa declarat, tibi illum honorem nostrum supplicationis jucundum fuisse, quod scribendo assuisti. Hæc enim senatus consulta non ignoro ab amicissimis ejus, cuius de honore agitur, scribi solere. Ego, ut spero, te propediem videbo, atque utinam republica meliore, quam timeo!

7 M. T. C. PROCOS. C. MARCELLO, COS. DESIGN.

S. P. D.

MAXIMA sum lætitia affectus, cum audivi, te consulem factum esse: eumque honorem tibi deos fortunare volo, atque à te pro tua, parentisque tui dignitate administrari. Nam cum te semper amavi, dilexique, tum mei amantissimum cognovi in omni varietate rerum mearum: tum patris tui pluribus beneficiis, vel defensus tristibus temporibus, vel

ornatus 12 secundis: & sum totus vester, & esse debeo: cum præsertim matris tuæ, gravissimæ, atque optimæ famina, majora erga salutem, dignitatemque meam studia, quam erant à muliere postulanda, perspexerim. Quapropter à te peto in majorem inodum, ut me absentem diligas, atque defendas.

M. T. C. PROC. MARCELLO, COLLEGAE, S. P. D. 8

MARCELLUM tuum, consulem factum, teque ea lætitia affectum esse, quam maxime optasti, 13 mirandum in modum gaudeo: idque cum ipsius causâ, tum quod te omnibus secundissimis rebus dignissimum iudico: cuius erga me singularem benivolentiam vel in labore meo, vel in honore perpexi: totam denique domum vestram vel salutis, vel dignitatis in ea studiosissimam, cupidissimamque cognovi. Quare gratum mihi feceris, si uxori tuæ Junia, gravissimæ, atque optimæ famina, meis verbis eris gratulatus. A te id, quod fuerit, peto, me absentem diligas, atque defendas.

M. T. C. PROCOS. M. MARCELLO, COS. S. P. D. 9

TE & pietatis in tuos, & animi in reipublicam, & clarissimi, atque optimi consulatus, C. Marcello consule facti, fructum cepisse, vehementer gaudeo. Non dubito, quid præsentem sentiant. nos quidem longinqui, & à te ipso missi in ultimas gentes, ad cælum mehercule rollimus verissimis, ac justissimis laudibus. Nam cum te à pueritia tua unice dilexerim, tuque me in omni genere semper amplissimum esse & volueris, & judicaris: tum hoc vel tuo facti, vel populi Romani de te iudicio, multo acrius, vehementiusque diligo: maximeque lætitia afficior, cum ab hominibus prudentissimis, virisque optimis, omnibus dictis, factis, studiis, institutis, vel me tui similem esse audio, vel te mei. Unum verò si addis ad præclarissimas res consulatus tui, ut aut mihi succedat quam primùm aliquis, aut ne quid accedat temporis ad id, quod tu mihi & senatus consulto, & lege finisti; omnia me per te consecutum putabo. Cura ut valeas, & me absentem diligas, atque defendas. Quæ mihi de Parthis nuntiata sunt, quia non putabam à me etiam nunc scribenda esse publicè, propterea ne pro familiaritate quidem nostra volui ad te scribere: ne, cum ad consulem scripisssem, publicè viderer scripisse.

M. T. C. IMP. C. MARCELLO, C. F. COS. DESIGN. 10
S. P. D.

QUUM id accidit, quod mihi maxime fuit optatum, ut omnium Marcellorum, Marcellinorum etiam, (mirificus enim generis, ac nominis vestri fuit erga me semper animus) quum ergo ita accidit, ut omnium vestrum studio senatus consultus satisfacere posset, in quem meæ res gestæ, lausque, & honos earum potissimum incideret: peto à te id, quod facillimum factu est, non aspernante, ut confido, senatu, ut quam honorificentissimum senatus consultum, litteris meis recitatis, faciendum cures. Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus, allegetem ad te illos, à quibus intelligis me præcipue diligi. Paris tui beneficia in me sunt amplissima. neque enim saluti meæ, neque honori amicor quicquam dici potest. Frater tuus quanti me faciat, semperque fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem. Domus tua denique tota me semper omnibus summis officiis prosecuta

9. *Instituto itinere severitatem diligentiamque sociis & reip. p.*] Guelmianus putabat: *instituto in munere.* sed quam posui, est primogenia lectio, in editione primâ & in Pall Vaticano, Peck. Stewech. Hitorp. propagata, adeo ut mirari luberit illam nuperam novitiam: *securitatem indulgentiamque.* cum Cato nihil minus nominavit quam *indulgentiam.* ò capita! *Obb.*

10. *Et si non modò omnes, verum etiam multi Catones essent*] Sic legendum ex recensione Victorii, editione primariâ, Palatino sexto, Vaticano excerptis, Hitorpiano. Lambinus ne non sincerum vas inderustaret, faciebat quod si non modò omnes, verum &c. Guelmianus legebat: *& si modò omnes, vel etiam multi.* Vulgò: *& si non vovit unus, verum.* Idem.

11. *Sic enim fecisse te, & sensisse, & verius scripsisse video.*] Sic Victorius, & Palatini, sicque ex codice vetulo primari impressionem serendat Egnatius. nequaquam Vaticano excerpta & Hitorpianus. Cuius minus nihilominus ariolabatur, *et si se & fecisse te.* Paullo post

Peckio excerpta, Hitorpianus, Pall. scribunt: *cuius honore agitur scribi solere.* unde ille, *cuius honor agitur.* Ego pro recepta lectione stabo potius: quam ruinosas alterius conjecturis sive mactari labem. *Idem.*

12. *Secundis: & sum totus vester & esse debeo.*] Succinctus ac melius sic editio prima & Victoriana, Palati. Hitorp. Peckio, Vaticano excerpta, & emissio illo superfluo humore ac pituita scholæ: *neesse est, ut & sim totus vester & esse debeam.* Idem.

13. *Mirandum in modum gaudeo.*] Pall. Stewech. Vaticano & Peckio excerpta: editiones, prima atque Victorii, non mirum, sicut infra introduxi ex editione primâ, Victorio, Palatino primo: *A te id, quod fuerit, peto:* licet negare non possim, restare in Palatino sexto, Stewechiano, Hitorpiano, quemadmodum & Lambinus edidit, *confucsi:* sed illud germanicus esse putavi. Vulgò excusum est: *quod confucsi.* Idem.

secura est. Neque verò tu in me diligendo cuiquam concessisti tuorum. Quare à te peto in majorem modum, ut me per te quàm ornatissimum velis esse: meamque & in supplicatione decernenda, & in ceteris rebus existimationem satis tibi esse commendatam putes.

M. T. C. IMP. C. MARCELLO, COS. DESIGN.
S. P. D.

QUANTAE curæ tibi meus honos fuerit, & quàm idem existiteris consul in me ornando, & amplificando, qui fueras semper cum parentibus tuis, & cum tota domo, et si res ipsa loquebatur, cognovi tamen ex meorum omnium litteris. Itaque nihil est tantum, quod ego non tua causa debeam, facturisque sum cum studiose ac libenter. Nam magni interest, cui debeas. debere autem nemini malui, quàm tibi: cui me cum studia communia, beneficia paterna, tuaque jam antè conjunxerant: tum accedit, mea quidem sententia, maximum vinculum, quòd ita rempublicam geris, atque gessisti, qua mihi carius nihil est, ut, quantum tibi omnes boni debeant, quo minus tantumdem ego unum debeam, non recusem. Quamobrem tibi velim hi sint exitus, quos mereris, & quos fore confido. Ego, si me navigatio non morabitur, que incurreat in ipsos Etefias, propediem te, ut spero, videbo.

M. T. C. IMP. L. PAULO, COS. DESIGN. S. P. D.

ETSI mihi numquam fuit dubium, quin te populus Romanus pro tuis summis in rempublicam meritis, & pro amplissima familiarum dignitate, summo studio, cunctis susfragiis consulem facturus esset: tamen incredibili lætitia tum affectus, cum id mihi nuntiatum est; eumque honorem tibi deos fortunare volo, à teque ex tua, majorumque tuorum dignitate administrari. Atque utinam præsens illum diem mihi optatissimum videre potuissem, proque tuis amplissimis erga me studiis, atque beneficiis tibi operam meam, studiumque navare! Quam mihi facultatem quum hic nec opinatus, & improvisus provincie casus eripuit: tamen, ut te consulem rempublicam pro tua dignitate gerentem videre possem, magnopere à te peto, ut operam des, efficias, ne quid mihi fiat injuriæ, neve quid temporis ad meum annuum munus accedat. Quod si feceris, magnus ad tua pristina erga me studia cumulus accedet.

M. T. C. IMP. L. PAULO, COS. S. P. D.

MAXIME mihi fuit opiatum Romæ esse tecum, multas ob causas, sed præcipuè, ut & in petendo, & in gerendo consulatu meum tibi debitum studium perspicere posses. Ac petitionis quidem tuæ ratio mihi semper fuit explorata: sed tamen navare operam volebam. In consulatu verò cupio equidem te minus habere negotii: sed molestè fero, me consulem studium tuum adolescentis perspexisse; te meum, cum id atatis sum, perspicere non posse. Sed ita fato nescio quo contigisse arbitror, ut tibi ad me ornandum semper detur facultas; mihi ad remunerandum nihil suppetat, præter voluntatem. Ornasti consulatum, ornasti reditum meum. Incidit meum tempus rerum gerendarum in ipsum consulatum tuum. Itaque cum & tua summa amplitudo, & dignitas, & meus magnus honos, magnaque existimatio postulare videatur, ut à te plurimis verbis contendam, ac petam, ut quàm honorificentissimum senatus consultum de meis rebus gessis faciendum cures: non audeo vehementer à te contendere, ne aut ipse tuæ perpetuæ consuetudinis erga me oblitus esse videar, aut te oblitum putem. Quare, ut te velle arbitror, ita faciam: atque ab eo, quem omnes gentes sciunt de me optimè me-

ritum, breviter petam. Si alii consules essent, ad te potissimum, Paulle, mitterem, ut eos mihi quàm amicissimos redderes. nunc, cum tua summa potestas, summaque auctoritas, notaque omnibus nostra necessitudo sit, vehementer te rogo, ut & quàm honorificentissimè cures decernendum de meis rebus gessis, & quàm celerrimè. Dignas res esse honore, & gratulatione, cognosces ex iis litteris, quas ad te, & collegam, & senatum publicè misi: omniumque mearum reliquarum rerum, maximeque existimationis meæ procuracionem susceptam velim habeas. In primisque tibi curæ sit, quod abs te superioribus quoque litteris petivi, ne mihi tempus prorogetur. Cupio te consulem videre, omniaque spero, cum abiens, tum etiam præsens te consule assequi. Vale.

M. T. C. IMP. C. CASSIO, PROQUAEST. S. P. D.

M. FABIIUM quòd mihi amicum tua commendacione das, nullum in eo facio quæstum. Multi enim anni sunt, cum ille in ære meo est, & à me diligitur propter summam suam humanitatem, & observantiam. Sed tamen quòd ab eo egregiè diligi sensi, multo amior ei sum factus. Itaque quamquam profecerunt litteræ tuæ: tamen aliquantò plus commendacionis apud me habuit animus ipsius erga te, mihi perspectus, & cognitus. Sed de Fabio faciemus studiosè, quæ rogas: tu multis de causis vellem me convenite potuissem: primùm, ut re, quem jamdiu plurimi facio, tanto intervallo viderem: deinde, ut tibi, quod feci per litteras, possem præsens gratulari: tum, ut quibus de rebus vellemus, tu tuis, ego meis, inter nos communicarem: postremò, ut amicitia nostra, quæ summis officiis ab utroque culta est, sed longis intervallis temporum interruptam consuetudinem habuit, confirmaretur vehementius. Id quum non accidit, uterumque bono litterarum, & eadem ferè absentes, quæ, si coram essemus, consequemur. Unus scilicet fructus, qui in te videndo est, percipi litteris non potest. alter, gratulacionis est, is quidem exilior, quàm si tibi te ipsum intuens gratularet. Sed tamen & feci antè, & facio nunc, tibi que cum pro rerum magnitudine, quas gessisti, tum pro opportunitate temporis gratulor, quòd te de provincia decedentem summa laus, & summa gratia provincie profecta est. Tertium est, ut id, quod de nostris rebus coram communicassemus inter nos, consiciamus idem litteris. Ego ceterarum rerum causa tibi Romam properandum magnopere censeo. Nam & ea, quæ reliqui, tanquæ de te erant: & hæc tua recentis victoria tanta, clarum adventum tuum fore intelligo. Sed si qua sunt onera tuorum, si tanta sunt, ut ea sustinere possis, propra: nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius. sin majora: considera, ne in alienissimum tempus cadat adventus tuus. Hujus rei totum consilium tuum est. tu enim scis, quid sustinere possis. Si potes: laudabile, atque populare est. sin planè non potes: absens hominum sermones facilius sustinebis. De me autem idem tecum his ago litteris, quod superioribus egi, ut omnes tuos nervos in eo contendas, ne quid mihi ad hanc provinciam, quam & senatus, & populus annuam esse voluit, temporis prorogetur. Hoc à te ita contendo: ut in eo fortunatas meas postas putem. Habes Paullum nostrum nostri cupidissimum. est Curio: est Furnius. Sic velim enitare, quasi in eo sint mihi omnia. Extremum illud est de iis, quæ proposueram, confirmatio nostræ amicitie: de qua pluribus verbis nihil opus est. Tu puer me appetisti: ego autem semper ornamento te mihi fore duxi. Fuisi etiam præsidium tristissimis meis temporibus. accessit post tuum discessum familiaritas mihi cum Bruto tuo maxima. Itaque in vestro ingenio, & indu-

stria

14. Unus scilicet fructus, qui in te videndo est.] Sic scripsi, quod alii libri ignorant rō ille (sicut Paull. Hittorpianus, Peckio excerpta, editio præica & Manutiana), alii rō scilicet quæ revera duæ voculæ ab glöbographo interjectæ sunt. Palatinus certe sextus, unus scilicet fructus. quod nunquam alias facere solet, ut inter scribendum voluerit consuleri captivi suo. Nihil verius est hæc nostrâ emendatione. G. b. b.

15. Propè nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius.] Recepti quidem

hanc lectionem ob consensum tot librorum: habetur enim illa in Palatino primo, Vaticani, Peckio excerptis, editionibus, prima-nâ; Victorianâ, sed tamen ut magis probem Palatini sexti scripturam: propra; nihil tibi erit lautius: ut emendavit rectè Manutius, quod in uno Massæorum invenisse testatur, & in altero uno propra. Vulgatum est: ut ea sustinere possis: nihil tibi erit lautius. Idem.

stia mihi plurimum & suavitatis, & dignitatis constitutum puto. Id tu, ut tuo studio confirmes, te vehementer rogo: itaque ad me, & continuo mitas, & cum Romam venieris, quam lapsissimè.

M. T. C. C. CASSIO, S. P. D.

15 **E**TSI uterque nostrum spe pacis, & odio civilis sanguinis absesse à belli pertinaciâ voluit: tamen, quum ejus consilii princeps ego fuisse videor, plus tamen tibi praestare ipse debeo, quam à te expectare. Etsi, ut spero soleo mecum recordari, sermo familiaris meus tecum, & item mecum tuus, addixit utrumque nostrum ad id consilium, ut uno proelio putarem, si non totam causam, ac certè nostram judicium definitur convenire. Neque quisquam hanc nostram sententiam verè unquam reprehendit, præter eos, qui arbitrantur melius esse, deleri omnino rempublicam, quam imminutam, & debilitatam manere. Ego autem ex interitu ejus nullam spem scilicet mihi proponebam: ex reliquis magnam. Sed ea sunt consecuta, ut magis mirum sit, accidere illa potuisse, quam nos non vidisse ea futura; nec, homines cum essemus, divinare potuisse. Equidem fateor meam conjecturam hanc fuisse, ut illo quasi quodam fatali proelio facto, 17 & victores communi saluti consuli vellent, & victi sit: utrumque autem propositum esse arbitrari in celeritate victoris. Quæ si fuisset, eandem elementiam experta esset Africa, quam cognovit Asia: quam etiam Achaja, & ut opinor, ipso legato, ac deprecor. Amisit autem temporibus, quæ plurimum valent, præsertim in bellis civilibus, interpositus annus alios induxit, ut victoriam sperarent; alios, ut ipsum vinci contemnerent. Atque horum malorum omnium culpam fortuna sustinet. Quis enim aut Alexandrini belli tantam moram huic bello adjunctum iri, aut nescio quem istum Pharnacem Asia terrorem illaturum putaret? Nos tamen in consilio pari, casu dissimili usi sumus. tu enim eam partem petisti, ut & consiliis interesses, & quod maxime curam levat, futura animo prospicere posses. ego, qui festiviavi, ut Casarem in Italia viderem, (sic enim arbitrabamur) eumque multis honestissimis viris conservatis redeuntem, ad pacem currentem, ut ajunt, incitarem: ab illo longissimè & absum, & asui. Veror autem in gemitu Italia, & in urbis miserissimis quærelis: quibus aliquid opis fortasse ego pro mea, tu pro tua, pro sua quisque parte ferre potuisset, si auctor assuisset. Quare velim pro tua perpetua erga me benivolentia, scribas ad me, quid videas, quid sentias, quid expectandum, quid agendum nobis existimes. Magni erunt mihi tuæ litteræ: aique utinam primis illis, quas Luceria miserâ, parvissem! sine ulla enim molestia dignitatem meam retinuissem. Vale.

M. T. C. C. CASSIO, S. P. D.

16 **P**UTO te jam suppudere, 12 cum hac tertia jam epistola ante operis sit, quam tu schedulam aut litteram. sed non urgeo. longiores enim expectabo, vel potius exigam. Ego, si semper haberem, cui darem, vel tertius in hora darem. Fit enim nescio quid, ut quasi coram adesse videare, cum seribo aliquid ad te: neque id nisi *εἰδωλον φωνῆς* Cias, ut dicunt tui amici novi: qui putant etiam *ἄφωνοις φωνῆς* spectris Casianis excitari. Nam, ne te fugiat, Carius Insulber, Epicureus, qui nuper est mortuus, quæ ille Gargettius, etiam ante

Democritus, *εἰδωλα*, hic spectra nominat. His autem spectris etiam si oculi possent ferri, quod vel iis ipsa occurrunt a animus qui possit, ego non video. Doceas tu me oportebit, cum salvis veneris, in meane potestate ut sit spectrum tuum, ut, simulac mihi collibium sit de te cogitare, illud occurrat: neque solum de te, qui mihi hæres in medullis; sed, si insulam Britanniam cæpere cogitare, ejus *εἰδωλον* mihi advolabit ad pectus. Sed hæc posterius. tanto enim te, quo animo accipias. si enim stomachabere, & molestè feres, plura dicemus: postulabimurque, ex qua hæresi, vi, hominibus armatis, dejectus sis, in eam restituare. In hoc interdicto non solet addi, in hoc anno. Quare si jam biennium, aut triennium est, cum virtuti nuntium remisisti, delinitus illecebris voluptatis: in integro res nobis erit, quamquam quicum loquor? cum uno fortissimo viro: qui postea, quam forum attingisti, nihil fecisti, nisi plenissimum amplissimam dignitatis. In ista ipsa *ἀριστ* meo ne plus nervorum sit, quam ego putam, si modo eam tu probas. Quid tibi in mentem venit? inquires: quia nihil habebam aliud, quod scriberem. De republica enim nihil scribere possum, neque enim quod sentio, libet scribere.

M. T. C. C. CASSIO, S. P. D.

17 **P**RÆPOSTEROS habes tabellarios; etsi me quidem non offendent: sed tamen cum à me discedunt, flagrant litteras. cum ad me veniunt, nullas afferunt. atque idipsum facerent commodius, si mihi aliquid spatii ad scribendum darent: sed petasati veniunt: comites ad portam expectare dicunt. Ergo ignoscas: alteras habebis, hæc breves. Sed expecta *πάντα ἀπὲ πάντων*. Etsi quid ego me tibi purgo, cum tu ad me inanes veniant; ad te cum epistolis revertantur? 19 Nos hic (tamen ad te scribam aliquid) D. Sullam patrem mortuum habebamus. alii à latronibus, alii cruditate dicebant. populus non curabat. combustum enim esse constabat. hoc tu pro sapientia tua feres æquo animo. quomquam *πρόσωπον πόλιως* amissimus. Casarem putabant molestè laturum, verentem, ne hasta refraxisset. Mindius Marcellus, & Artius pigmentarius valde gaudebat, se adversarium perdidisset. De Hispania novi nihil: sed expectatio valde magna: tumores tristiciores, sed *ἀδέσποτοι*. Pansa noster paludatus a. d. III kalend. Jan. profectus est, ut quisvis intelligere possit id, quod tu nuper dubitare cecepisti, *τὸ καλὸν δὲ αὐτὸ ἀριστὸν* esse. Nam quod multos miseris levavit, & quod se in his malis hominem præbuit, mirabilis enim viroium bonorum benivolentia profecta est. Tu quod adhuc Brundisii moratus es, valde probo, & gaudeo: & meherculè puto te sapienter facturum, si *ἀκύνιστος* fueris. Nobis quidem, qui te amamus, erit gratum. & amabo te, cum dabis posthac aliquid domum litterarum, mei iuvenicris. Ego nunquam quenquam ad te, cum sciam, sine meis litteris ire patiar.

M. T. C. C. CASSIO, S. P. D.

18 **L**ONGIOR epistola fuisset, nisi eo ipso tempore petita esset à me, cum jam iretur ad te. longior etiam, si *φλυαρόν* aliquem habuisset. nam *συνδίζην*, sine peticulo vix possum. Ridere igitur, inquires, possumus. Non meherculè facillimè. verumtamen aliam aberrationem à molestiis nullam habemus. 20 Ubi igitur, inquires, philosophia? tua quidem in culina, mea molesta est. pudet enim servire. Itaque facio me

16. Absesse à belli pertinaciâ voluit.] Vulgò necessaria pertinaciâ. sed nos tum voculam non necessariam & hic ineptam, tum à Palatino lexto, Hittorpiario, Mediceo, Victoriana editione exclusam protelare ipsi quoque volumus. Gebb.

17. Et victores communi saluti consuli vellent & victi sua: utrumque autem propositum esse arbitrari in celeritate victoris.] Ita huic orationis tractum reformavi ex Palatino primo, duobus Guilielmianis, ac Mediceo; nisi quod ille, consule, pro consuli, antiquâ scriptura. Paullò etiam ante quæse (sicut & Hittorpiarius) ponit pro *quæse* ut sibi pro sibi. Vulgò editum est; communi saluti consulere vellent, & victi sua: utrumque autem propositum esse arbitrari. Idem.

18. Cum hæc tertia jam epistola ante operis sit.] Quinque Palatini, Græterianus, ante operis sit, quam tu sedam aut litteram. ut mirer profectò tum hæc maxime Manutium obfærantem tam candidis Vi-

ctorii auspiciis. Palatinus sextus solus, cum hæc te tertiâ jam epistola ante oppresserit quam tu cedulam. Retinui ergo lectionem à Victorio, homine antiquitatis & Ciceronis studiosissimo, primò ex Mediceo productam, & à tot Palatinis libris stabilitam. sed in eo ab illo dissentis, quod schedulam prætulerm, licet non damnum illius sedam & in Vaticanis excerptis propositam: audaciam verò Lambini & idem hic merito suspectam habeo, reponentis Æacidinis sursertum fiducias, syllabam aut litteram. Vulgò: cum hæc tertia jam epistola ante oppresserit quam tu schedulam &c. Idem.

19. Nos hic D. Sullam patrem mortuum habebamus.] Stephanus Pighius monuit in saltis suis ad annum urbis conditæ necè 11. legendum hæc & infra D. Silanum. Idem.

20. Ubi igitur, inquires, Philosophia tua? Quidem in culina mea molesta est.] Sic habet Palatinus sextus, sic quoque Mediceus, nisi quod

me alias res agere, ²¹ ne convicium Platonis audiam. De Hispania nihil adhuc certi, nihil omnino novi. Te abesse, mea causa molestè fero, tua gaudeo. Sed flagitii tabellarius. Valebis igitur, meque, ut à puero fecisti, amabis.

C. CASSIUS M. T. C. S. P. D.

19 S. V. E. Non incherentè in hac mea peregrinatione quidquam libentius facio, quam scribo ad te. videor enim cum præfente loqui, & joculari. Nec tamen hoc usi venit propter spectra Catiana: pro quo tibi proxima epistola tot rusticos Stoicos regeram, ut Catium Athenis natum esse dicas. Panfani nostrum ²² secunda voluntate hominum pludatum ex urbe exisse, cum ipsius causa gaudeo, tum meherculè etiam omnium nostrum. Spero enim, homines intellecturos, quanto sit omnibus odio crudelitas, & quanto amori probitas, & clementia: atque ea, quæ maximè mali petant, & concupiscant, ad bonos pervenire. Difficile est enim persuadere hominibus, τὸ καλὸν εἶ αὐτὸ αἰρετὸν esse: ἠδὲν ἄλλο, & ἀταεγέξιας virtute, justitia, τὰ καλὰ parari, & verum, & probabile est. Ipse enim Epicurus, à quo omnes Cati, & Anafanii, mali verborum interpretes, profisciscuntur, dicit: ἐκ ἔστιν ἠδὲως, ἀνὸς ἢ καλῶς ἢ δικαίως ζῆν. Itaque & Panfani, qui ἠδὲν λέγει, virtutem retinet: & ii, qui à nobis φιλοδιδασκῶν vocantur, sunt φιλόκλιτοι, ἢ φιλοδιδασκῶν, omnesque virtutes & colunt, & retinent. Itaque Sulla, cujus judicium probare debemus, cum dissentire philosophos videret, non quæsit, quid bonum esset, omnia bona comisit: cujus ego mortem fortis mehercules animo tuli. Nec tamen Cæsar diutius nos eum desiderare patietur. nam habet damnatos, quos pro illo nobis restituit: nec ipse sectorem desiderabit, cum filium viderit. Nunc, ut ad rempublicam redeam, quid in Hispaniis geratur, rescribe. Peream, nisi sollicitus sum, ac malo veterem, & clementem dominum habere, quam novum & crudelem experiri. Scis, Cnæus quam sit fatuus: scis, quomodo crudelitatem, virtutem putet: scis, quam se semper à nobis derisum putet. Vereor, ne nos rusticè gladio velit ἀναυκῶς κτεῖναι. Quid fiat, si me diligis, rescribe. Hui, quam velim scire, utrùm ista sollicito animo, an soluto legas! sciam enim eodem tempore, quid me facere oporteat. Ne longior sim, vale: & me, ut facis, ama. Si Cæsar vicit, celeriter me expectat.

M. T. C. TREBONIO, P. S. D.

20 ORATOREM meum, (sic enim inscripsi) Sabino tuo commendavi. Natio me hominis impulit, ut ei rectè putarem: nisi fortè candidatorum licentia hic quoque usus, hoc subito cognomen arripuit. est modestus ejus vultus, sermoque constans, habere quiddam à Curibus videbatur. Sed de Sabino satis. Tu, mi Treboni, quam ad amorem meum aliquantum olim discedens addidisti, quo tolerabilius feramus igniculum desiderii tui, crebris nos literis appellato: atque ita, si idem fiat à nobis, quamquam dux causæ sunt, cur tu frequentior in isto officio esse debeas, quam nos: primum, quod olim solebatur, qui Romæ erant, ad provinciales amicos de republica scribere: nunc tu nobis scribas oportet. Res enim publica istic est: deinde, quod nos alijs officiis tibi absentis satisfacere possumus: tu nobis, nisi literis, non video, qua re alia satisfacere possis. Sed cetera scribes ad nos postea. Nunc hæc primò cupio cognoscere: iter tuum cujasmodi sit: ubi Brutum nostrum videris: quamdiu simul fueris: deinde,

cum proceles longius, de bellicis rebus, de toto negotio, ut existimare possumus, quo statu simus. Ego tantum me scire putabo, quantum ex tuis litteris habebis cognitum. Cura ut valeas, meque ames amore illi tuo singulari.

M. T. C. TREBONIO, S. P. D.

ET epistolam tuam legi libenter, & librum libentissimè: sed tamen in ea voluptate hunc accepi dolorem, quod, cum incendisses cupiditatem meam consuetudinis agenda nostræ, (nam ad amorem quidem nihil poterat accedere) tum discedis à nobis, meque tanto desiderio afficis, ut unam mihi consolationem relinquant, fore, ut utriusque nostrum absentis desiderium crebris, & longis epistolis leniatur. Quod ego non modò de me tibi spondere possum, sed de te etiam mihi. Nullam enim apud me reliquisti dubitationem, quantum me amares. Nam, ut illa omitam, quæ civitate teste fecisti, cum in eum inimicitias communicasti, cum me concionibus tuis defendidisti, cum quæstor in mea, atque in publica causa consilium partes susceperisti, cum tribuno plebis quæstor non parvisti, cui tuus præsertim collega parceret: ut hæc recentia, quæ meminerò semper, obliviscar: quæ tua sollicitudo de me in armis, quæ lætitia in reditu, quæ cura, qui dolor, cum ad te curæ, & dolores mei perferrentur? Brundisium denique te ad me venturum fuisse, nisi subito in Hispaniam missus esses? Ut hæc igitur omitam, quæ mihi tanti æstimanda sunt, quanti vitam æstimo, & salutem meam: liber iste, quem mihi misisti, quantam habet declarationem amoris tui? primum, quod tibi factum videtur, quidquid ego dixi: quod alijs fortasse non item: deinde, quod illa sive facera sunt, sive ficta sunt, narrante te, venustissima. quin etiam ante quam ad me veniatur, risus omnis panè consumitur. Quod si in his scribendis nihil aliud, nisi, quod necesse fuit, de uno me tamdiu cogitavisses: ferreus essem, si te non amarem. Cum verò ea, quæ scriptura persecutus es, sine summo amore cogitare non poteris: non possum existimare, plus quemquam à seipso, quam me à te amari. Cui quidem ego amari, utinam ceteris rebus possem! amore certè respondebo: quo tamen ipso tibi consilio futurum satis. Nunc ad epistolam venio, cui copiosè, & suaviter scriptæ, nihil est quod multa respondeam. Primum enim ego illas Calvo litteras misi, non plus, quam has, quas nunc legis, existimans exituras. aliter enim scribimus, quod eos solos, quibus mittimus; aliter, quod multos lecturos putamus. Deinde ingenium ejus melioribus exuli laudibus, quam tu id verè potuisses fieri putas. Primum, quod ita judicabam, acutè movebatur, genus quoddam sequebatur: in quo judicio lapsus, quo valebat, tamen assequebatur, quod probaret. Multa erant, & recondita litteræ: vis non erat. Ad eam igitur adhortabar. In excitando autem, & in aciendo plurimum valet, si laudes eum, quem cohorteris. Habes de Calvo judicium, & consilium meum: consilium, quod hortandi causa laudavi: judicium, quod de ingenio ejus valde existimavi bene. Reliquum est, tuam professionem amare prosequar: reditum spe expectem: absentem memoria colam: omne desiderium literis mittendis, accipiendisque leniam. Tu velim tua in me studia, & officia multum tecum recordere: quæ cum tibi liceat, mihi nefas sit oblivisci, non modò vitium bonum me existimabis, verum etiam te à me amari plurimum judicabis. Vale.

quod suo more molestæ. Notatque Egnatius illam lectionem emendatorem ingenio exivisse: in culina quidem mea, sed molestæ est. Manutius putabat legendum olim, teste Lambino, ubi igitur Philosophia tua quidem, in culina: mea in palæstra est, quam tamen jacturam ample probare non potuit, sed hanc eujusdam amici sui: ubi igitur Philosophia tua quidem, in culina: mea in molestia est. Guelmijus pro in molestia est, putabat, in molestia est. Videndus Festus. Palatinus primus: ubi igitur, inquit Philosophia tua? quidem in culina mea molestæ esset: quæ scriptura vitiosè nata est ab Medicæo.

Editio prima exhibebat: ubi igitur, inquit, Philosophia tua, & quidem in culina mea molestia est. Nos stetit ab optimo Palatino, & Victorio. Gebb.

21. Ne convicium Platonis audiam. Monuit Claudius Paternus, V. CL. Comicum intelligi, cujus hi sunt versus in Phæone: ὅταν δὲ εἶν καὶ παρὰ τὴν ἡμετέραν, ἐν τῷ κατὰ μέρος ἐπισημασμένῳ. Idem.

22. Secundæ voluntate hominum paludatum ex urbe exisse. Palatinus primus Stewechianus, Peckio excerpta, editio princeps, exsurxerit. Idem.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
LIBER SEXTUS DECIMUS,

A D

TIRO NEM.

1 M. T. C. ET CICERO MEUS, ET FR. ET FRATRIS FIL. TIRONI S. P. D.

R

AULLO facilis putavi posse me ferre desiderium tui: sed planè non fero: & quamquam magni ad honorem nostrum interest, quam primùm ad urbem me venire, tamen peccasse mihi videor, qui à te discesserim. Sed quia tua voluntas ea videbatur esse, ut profusus, nisi confirmato corpore, nolles navigare, approbavi tuum consilium, neque nunc muto, si tu in eadem es sententia. Sin autem possea, quam cibum cepisti, videris tibi posse me consequi, tuum consilium est. Marionem ad te eò misi, ut aut tecum ad me quam primùm veniret: aut, si tu morarere, statim ad me rediret. Tu autem hoc tibi persuade, si commodo validitudinis tuæ fieri possit, nihil me malle, quam te esse mecum. si autem intelliges opus esse, te Patris, convalescendi causa, paullum commotari, nihil me malle, quam te valere. Si statim navigas, nos Leucade consequere. sin te confirmare vis; & comites, & tempestates, & navem idoneam ut habeas, diligenter videbis. Unum illud, mi Tiro, video, si me amas, ne te Marionis adventus, & hæ litteræ moveant. Quod validitudini tuæ maximè conducet, si feceris; maximè obtemperaris voluntati meæ. Hæc pro tuo ingenio considera. Nos ita te desideramus, ut amemus. amor, ut valentem videamus, hortatur: desiderium, ut quam primùm. Illud igitur potius. Cura ergo potissimum, ut valeas: De tuis innumerabilibus in me officiis erit hoc gratissimum. III nonas Novembres.

2 TULLIUS TIRONI SUO S. P. D.

NON queo ad te, nec lubet scribere, quo animo sim affectus: tantum scribo, & tibi, & mihi maximæ voluptati fore, si te firmum quam primùm video. Tertio die abs te ad Alyziam accesseram. Is locus est citra Leucadem stadia cxx. Leucade aut te ipsum, aut tuas litteras à Marione putabam me accepturum. Quantum me diligis, tantum fac ut valeas, vel quantum te à me scis diligi. Nonis Novembr. Alyzia.

3 TULLIUS ET CICERO, TIRONI SUO, S. D.
ET Q. PATER, ET Q. FILIUS.

NOS apud Alyziam, ex quo loco tibi litteras antè dederamus, unum diem commorati sumus, quòd Quintus nos consecutus non erat. Is dies fuit nonæ Novembr. Inde ante lucem proficiscentes, ante diem VIII idus Novembr. has litteras dedimus. Tu, si nos omnes amas, & præcipue me, magistrum tuum, confirma te. Ego valde suspensò animo expecto, primùm te scilicet, deinde Marionem cum tuis litteris. Omnes cupimus, ego in primis, quam primùm te videre: sed, mi Tiro, valentem. Quare nihil properaris: satis

quotidie video, si valebis. Utilitatibus tuis possum catere: te valere, tua causa primùm volo, tum mea, mi Tiro. Vale.

M. T. C. ET Q. FR. ET Q. FIL. TIRONI, S.

VARIE sum affectus tuis litteris: valde priore pagina perturbatus, paullum altera recreatus. Quare nunc quidem non dubito, quin, quoad planè valeas, te neque navigationi, neque via committas. satis te maturè video, si planè confirmatum video. De medico & tu bene existimari scribis, & ego sic audio. Sed planè curationes ejus non probo. Jus enim dandum tibi non fuit, cum *κακοστόμαχος* esses: sed tamen & ad illum scripsi accuratè, & ad Lysonem. Ad Curium verò, suavissimum hominem, & summi officii, summaque humanitatis, multa scripsi; in his etiam, ut, si tibi videretur, te ad se transferret. Lyso enim noster vereor, ne negligentior sit: primùm, quia omnes Græci; deinde, quòd, cum à me litteras accepisset, mihi nullas remisit. sed eum tu laudas. Tu igitur, quid faciendum sit, judicabis. Illud, mi Tiro, te rogo, sumpto ne parcas ulla in re, quod ad validitudinem opus sit. Scripsi ad Curium, quod dixisses, daret incedo. ipsi puto aliquid dandum esse, quòd sit studiosior. Innumerabilia tua sunt in me officia, domestica, forensia, urbana, provincialia: in re privata, in publica, in studiis, in litteris nostris. Omnia viceris, si, ut spero, te validum video. Ego puto te bellissimè, si rectè erit, cum questore Mescinio decursurum. non inhumanus est: teque, ut mihi visus est, diligit, & cum validitudini tuæ diligentissimè consulueris, tum, mi Tiro, consilio navigationi. Nulla in re jam te festinare volo. nihil laboro, nisi ut salvus sis. Sic habeto, mi Tiro, neminem esse, qui me amet, quin idem te amet: & cum tua, & mea maximè interest te valere, tum multis est curæ. Adhuc, dum mihi nullo loco deesse vis, numquam te confirmare potuisti. nunc te nihil impedit: omnia deponè, corpori servi. quantum diligentiam in validitudinem tuam contuleris, tanti me fieri iudicabo. Vale, mi Tiro, vale, vale, & salve. Lepta tibi salutem dicit, & omnes. Vale. VII idus Novembr. Leucade.

TULLIUS, ET CICERO, ET Q. Q. TIRONI
HUMANISS. ET OPT. S. P. D.

VIDE, quanta sit in te suavitas: duas horas Thyrei sumimus. Xenomenes hospes tam te diligit, quam si vixit tecum. Is omnia pollicitus est, que tibi essent opus: facturum puto. Mihi placebat, si firmior esses, ut te Leucadem deportaret, ut ibi te planè confirmares. Videbis, quid Curio, quid Lysoni, quid medico placeat. Volebam ad te Marionem remittere: quem, cum inelusculè tibi esset, ad me mitteres: sed cogitavi, unas litteras Marionem afferre posse, me autem crebras expectare. Poteris igitur, & facies, si me diligis, ut

quo-

Ordo Epistolarum in hoc extremo Libro valde perturbatus est: nos cum, quem I ambivus construxit, secuti sumus, non multum interesse existimantes, quo loco hæc vel illa legatur. Vitiis bellum indiximus, ut suum nitorem Tullio reciperemus: velitari verò, quid priore, quid posterore acie, collocandum sit, cum tot editionibus animum nunquam induximus. Gebhard.

1. *Approbavi tuum consilium; neque nunc muto.* Nihil mutandum: censo: Peckio excerpta, neque nunc muto, sicut & prima editio. Palatinus tertius legit *misto*. Idem.

2. *Duas horas Thyrei sumimus.* Mouet vir eruditus, indicantur

alii, quorum verba ferè pono] videamus an rectius *Thyrei*, legatur: cuius, ut Epiri insula, mentionem facit Strabo. Paullò post legunt Palatinus sextus, Hystorpianus, quasi *vixerit tecum*: sed vulgatum defendit Catullus, *ut tam bene, quam mihi paravit*: imò potius illam, quam ex v. c. or. vulgatarum editionum impresserunt, *quàm vixerit tecum*. mihi illa genuinam ac veterem elegantiam redolere videtur. Idem.

3. *Ut te Leucadem deportaret.* Sic rectius ex Pall. Vaticani excerptis, editione prima, ac Victoriana. Hystorpianus tamen, *adportaret*. vulgò: *deportaret*. Idem.

4. *Nunc*

quotidie sit Acastus in portu. Multi erunt, quibus rectè litteras dare possis, quoad me liberent perferant. Equidem Patras euntem neminem prætermittam. Ego omnem spem tui diligenter curandi in Curio habeo. Nihil potest illo fieri humanius, nihil nosfri amantius. Eit te totum trade. malo te paulo post valentem, quàm statim imbecillum videre. Cura igitur nihil aliud, nisi ut tu valeas: cetera ego curabo. Etiam atque etiam vale. Leucade proficiscens, VI I idus Novembr.

6 M. TULLIUS CIC. PATER ET FIL. ET Q. Q. TIRONI, S. D.

TERTIAM ad te hanc epistolam scripsi eodem die, magis instituti mei tenendi causa, quia nactus eram cui darem, quàm, quò habeream, quid scriberem. Igitur illa: quantum me diligis, tantum adhibe in te diligentia. Ad tua innumerabilia in me officia adde hoc, quod mihi erit gratissimum omnium. cum validitudinis rationem, ut spero, habueris, habeto etiam navigationis. In Italiam euntibus omnibus ad me litteras dabis, ut ego euntem Patras neminem prætermitto. Cura, cura te, mi Tiro, quum non contingit, ut simul navigares. nihil est, quod festines: nec quidquam cures, nisi ut valeas. Etiam atque etiam vale. VII idus Novembr. Actio, vesperi.

M. T. C. TIRONI, S. P. D.

7 SEPTIMUM jam diem Corcyra tenebamur; Quintus autem pater, & filius Burdori. Solliciti eramus de tua validitudo mirum in modum: nec mirabamur nihil à te litterarum. Iis enim ventis istinc navigatur, qui si essent, nos Corcyra non federemus. Cura igitur te, & confirma: & cum commodè, & per validitatem, & per anni tempus navigare poteris, ad nos, amantissimos tui, veni. Nemo nos amat, qui te non diligit. carus omnibus, expectatque venies. Cura, ut valeas etiam atque etiam, Tiro noster. Vale. xv kalend. Novembr. Corcyra.

Q. C. TIRONI, S.

8 MAGNAE nobis est sollicitudini validitudo tua. nam, tameris qui veniunt, ἀκρίβεια δὲ, χρονοπάθεια δὲ nuntiant, tamen in magna consolatione ingens inest sollicitudo, si diutius à nobis afuturus est is, cuius usum & suavitatem desiderando sentimus. Attamen quamquam videre te tota cogitatione cupio, tamen te penitus rogo, ne te tam longè navigationi, & via per hiemem, nisi bene firmum committas: neve naviges, nisi exploratè. Vix in ipsis tectis, & oppidis frigus infirma validitudo vitatur: nedum in mari, & via sit facile abesse ab injuria temporis. ψυχὴ δὲ λεπτοὶ χρωτὶ παλαιότητων inquit Euripidis. Cui in quantum credas, nescio. ego certè singulos ejus versus, singula ejus te testimonia puto. Effice, si me diligis, ut valeas, & ut ad nos firmus, ac valens quàm primum venias. Ama nos, & vale. Q. F. tibi salutem dicit.

M. T. ET C. ET Q. TIRONI, S. P. D.

9 NOS à te, ut scis, discessimus a. d. iv non. Novembr. Leucadem venimus a. d. VII idus Novembr. a. d. VI I Aetium. ibi propter tempestatem a. d. VI idus morati sumus. Inde a. d. quintum idus Corcyram bellissimè navigavimus Corcyra finimus usque a. d. XVI kalend. Decembr. tempestatibus retenti. a. d. xv kalend. Decembr. à portu Corcyraeorum, ad Cassiopen stadia cxx processimus. Ibi retenti ventis sumus usque a. d. ix kalendas. Interè, qui cupidè profecti sunt, multi naufragia fecerunt. Nos eo die cenati solvimus. Inde Austro lenissimum, caelo sereno, nocte illa, & die postero in Italiam ad Hydruntem ludibundi pervenimus: eodemque vento postridie (id erat a. d. VI I kalend. Decembr.) hora quarta Brundisium venimus: eodemque tempore simul nobiscum in oppi-

dum introjit Terentia: quæ te facit plurimi. a. d. v. kal. Decembr. servus Cn. Plancii Brundisii tandem aliquando mihi à te expectatissimas litteras reddidit, datas idibus Novembr. quæ me molestia valde levarunt: utinam omnino liberassent! Sed tamen Aesculap medicus planè confirmat, propediem te valentem fore. 4 Nunc quid ego te hortor? ut omnem diligentiam adhibeas ad convalescendum. Tuam prudentiam, temperantiam, amorem erga me novi. scio te omnia futurum, ut nobiscum quàm primum sis. Sed tamen ita velim, ut ne quid properes. Symphoniam Lysonis velim vitasses: ne in quartam hebdomada incideres. Sed, quum pudori tuo multisti obsequi, quàm validitudo, reliqua cura. Curio mihi, ut medico honos haberetur: & tibi daret, quod opus esset: me, cui jusset, curaturum. Equum & mulum Brundisii tibi reliqui. Romæ vereor, ne ex kal. Jan. magni tumultus sint. Nos agemus omnia modicè. Reliquum est, ut te hoc rogem, & à te petam, ne temerè naviges. Solent nauæ festinare quæstus sui causa. Cautus sis, mi Tiro. Mare magnum & difficile tibi restat. Si poteris, cum Melchimo, caute is solet navigare. si minus, cum honesto aliquo homine, cujus auctoritate navicularius moveatur. In hoc omnem diligentiam si adhibueris, teque nobis incolumem præsteris, omnia à te habebō. Etiam atque etiam, noster Tiro, vale. Medico Curio Lysoni de te scripsi diligentissimè. Vale, salve.

M. T. C. TIRONI, S. P. D.

10 EGO verò cupio te ad me venire: sed viam timeo. gravissimè agrotasti: iuedia, & purgationibus, & vi ipsius morbi consumptus es. Graves solent offensiones esse ex gravibus morbis, si quæ culpa commissa est. Jam ad id diuturnum, quod fueris in via, dum in Cumanum venis, accedent continuo ad reditum dies quinque. Ego in Formiano a. d. III kalend. esse volo. Ibi te ut firmum offendam, mi Tiro, effice. Litteralæ meæ, sive nostræ, tui desiderio oblanguerunt. Hac tamen epistola, quam Acastus attulit, oculos paulum sustulerunt. Pompejus erat apud me, cum hac scriberem, hilarè, & libenter. ei cupientes audire nostræ, dixi, sine te omnia mea muta esse. Tu Musis nostris para ut operas reddas. nostræ ad diem dictam sient. Docui enim te, si fides ἐπιτρον quod haberet. Fac planè ut valeas. nos adsumus. Vale. XIII kal.

M. T. ET C. TERENTIA, ET TULLIA, Q. FRATER, ET Q. F. TIRONI, S. P. D.

11 ET SI opportunitatem operæ tuæ omnibus locis desidero: tamen non tam mea, quàm tua causa doleo, te non valete. Sed quum in quartanam conversa via est morbi (sic enim scribit Curius) spero, te, diligentia adhibita, etiam firmorem fore. Modò fac, id quod humanitatis tuæ est, ne quid aliud cures hoc tempore, nisi ut quàm commodissimè convalescas. Non ignoro, quantum ex desiderio labores, sed erunt omnia facilia, si valebis. festinare te nolo, ne naufer molestiam suscipias ager, & periculosè lieue naviges. Ego ad urbem accessi pridie nonas Januar. obviam mihi sic est proditum, & ut nihil possit fieri ornatius. Sed incidi in ipsam flammam civilis discordiæ, vel potius belli: cui cum cuperem mæderi, & ut arbitror, possem; cupiditates certorum hominum (nam ex utraque parte sunt, qui pugnare cupiant) impedimento mihi fuerunt omnino. & ipse Casar, amicus noster, minaces ad senatum, & acerbas litteras miserat. & erat adhuc impudens, qui exercitum, & provinciam, invito senatu, teneret: & Curio meus illum incitabat. Antonium quidem noster, & Q. Cassius, nulla vi expulsi, ad Casarem cum Curione profecti erant. Postcà quàm senatus consulibus, prætoribus, tribunus plebis, & nobis, qui proconsules sumus, negotium de-

4. Nunc quid ego te hortor? Elegantissimè & rectissimè sic restitit ex Vaticanis excerptis ac Victorij editione, simulque interpungo. Nec multum me desuntunt Palacini, duabus litteris peccantes; Nunc quidem ego te hortor. Vulgò, nunc equidem ego te hortor. Gebh.

5. Ut nihil possit fieri ornatius. Hæc est Pall. Vaticani, editionis Victorianæ ipsissima atque optima lectio. nec longè abit impressio

prima; ut nihil fieri potuerit ornatius. at Hittorpianus, ut nihil fieri possit ornatius. vulgatum est: ut nihil f. potuerit honoratius. Paulò post ex Pall. Hittorpiano, Peckio excerptis, editione prima ac Victoriana scripti, omnino ex hac quoque parte diligentissimè comparatur: cum aliis editum fuerit, ducem emittit. Ex hac quoque parte diligentissimè bellum comparatur. Idem.

dederat, ut curaremus, ne quid respublica detrimenti caperet, numquam maiore in periculo civitas fuit: numquam improbi cives habuerunt paratiorem ducem: omnino ex hac quoque parte diligentissime comparatur. Id sit auctoritate, & studio Pompei nostri, qui Cæsarem sero cepit timere. Nobis inter has turbas senatus tamen frequens flagitavit triumphum: sed Lentulus consul, quo majus luum beneficium faceret, simul atque expedisset, quæ essent necessaria, de republica dixit se relaturum. Nos agimus nihil cupidè, eoque est nostra pluris auctoritas. Italiæ regiones descriptæ sunt, quam quisque partem tueretur. Nos Capuam sumpsimus. Hæc te scire volui. Tu etiam atque etiam cura, ut valeas, litterasque ad me mittas, quotiescumque habebis, cui des. Etiam atque etiam vale. D. pridie idus Jan.

12 M. T. C. TIRONI SUO S. P. D.

QUO in discrimine versetur salus mea, & bonorum omnium, atque universæ reipublicæ, ex eo scire potes, quòd domos nostras, & patriam ipsam, vel diripiendam, vel inflammandam reliquimus. In eum locum res deducta est, ut, nisi qui deus, vel casus aliquis subvenerit, salvi nequeamus. Equidem ut veni ad urbem, non destitii omnia & sentire, & dicere, & facere, quæ ad concordiam pertinerent: sed mirus invaserat furor non solum improbis, sed etiam his, qui boni habentur, ut pugnare cuperent, me clamante, nihil esse bello civili miserius. Itaque cum Cæsarentia quadam raperetur, & oblitus nominis, atque honorum suorum, Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium occupavisset, Urbem reliquimus: quàm sapienter, aut quàm fortiter, nihil attinet disputare. Quo quidem in casu sumus, vides. Feruntur omnino conditiones ab illo, ut Pompejus eat in Hispaniam: dilectus, qui sunt habitus, & præsidia nostra dimittantur: se ulteriore Galliam Domitio, citiore Nonio Noniano (his enim obtigerunt) traditurum: ad consulatus petitionem se venturum: neque se jam velle, absente se, rationem haberi sui. se præsentem trium nundinum petiturum. Accepimus conditiones: sed ita, ut removeat præsidia ex his locis, quæ occupavit, ut sine metu de iis ipsis conditionibus Romæ senatus haberi possit. Id ille si fecerit, spes est pacis non honestæ. leges enim imponuntur. sed quidvis est melius, quàm sic esse, ut sumus. Sin autem ille suis conditionibus stare noluerit: bellum paratum est; ejusmodi tamen, quod sustinere ille non possit, præsertim cum à suis conditionibus ipse fugerit: tantummodò ut eum intercludamus, ne ad urbem possit accedere; quod sperabamus fieri posse. Dilectus enim magnos habebamus: putabamusque illum metuere, si ad urbem ire cœpisset, ne Gallias amitteret: quas ambas habet inimicissimas, præter Transpadanos: ex Hispaniaque sex legiones, & magna auxilia, Afranio, & Petrejo ducibus, habet à tergo. Videtur, si insaniet, posse opprimi, modo ut urbe salva. Maximam autem plagam accepit, quòd is, qui summam auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus, socius sceleris esse noluit: reliquit illum, & nobilissimum est: multique idem facturi esse dicuntur. Ego adhuc oræ maritimæ præsum à Formiis. Nullum majus negotium suscipere volui, quo plus apud illum meæ litteræ, cohortationesque ad pacem valerent. Sin autem erit bellum, video me castris, & certis legionibus præfuturum. Habeo etiam illam molestiam, quòd Dolabella noster apud Cæsarem est. Hæc tibi nota esse volui: quæ cave ne te perturbent, & impediunt validitatem tuam. Ego A. Varroni, quem cum amantissimum in ei cognovi, tum etiam valde tui studiosum, diligentissimè te commendavi, ut & validitatis tuæ rationem haberet, & navigationis, & rotam

te susciperet, ac tueretur: quem omnia facturum confido. recepit enim & mecum locutus est suavissimè. Tu, quum eo tempore mecum esse non potuisti, quo ego maximè operam, & fidelitatem desideravi tuam, cave festines, aut committas, ut aut æget, aut hieme naviges. Numquam serò te venisse putabo, si salvus veneris. Adhuc neminem videram, qui te postea vidisset, quàm M. Volusius, à quo tuas litteras accēpi: quod non mirabar. neque enim meas puto ad te litteras tanta hieme perferri. Sed da operam, ut valeas: & si valebis, cum rectè navigari poterit, tum naviges. Cicero meus in Formiano erat: Tarentia, & Tullia Romæ. Cura, ut valeas. IV kalendas Febr. Capua.

M. T. C. TIRONI, S. P. D.

13 OMNIA à te data mihi putabo, si te valentem videro. summa cura expectabam adventum Menandri, quem ad te miseram. Cura, si me diligis, ut valeas: & cum te bene confirmaris, ad nos venias. Vale. IV idus April.

M. T. C. TIRONI, S. P. D.

14 ANDRICUS postredie ad me venit, quàm expectatam. Itaque 7 habui noctem plenam timoris, ac miseræ. Tuis litteris nihilo sum factus certior, quomodò te haberes: sed tamen sum recreatus. Ego omni delectatione, litterisque omnibus careo; quas antè, quàm te videro, attingere non possum. Medico mercedis, quantum poscet, promitti jubeto. id scripsi ad Umium. Audio te animo angere, & medicum dicere, ex eo te laborare. Si me diligis, excita ex somno tuas litteras, humanitatemque, propter quam mihi es carissimus. nunc opus est te animo valere, ut corpore possis. Id cum tua, tum mea causa facias, à te peto. Acutum retine, quòd commodius tibi ministrare. Confero te mihi, dies promissionum adest, quem etiam representabo, si adveneris. Etiam atque etiam vale. IV idus hora vi.

M. T. C. TIRONI, S. P. D.

15 AEGYPTA ad me venit pridie idus Apriles. Is etsi mihi nuntiavit, te plane febris carere, & bellè habere: tamen, quòd negavit te potuisse ad me scribere, curam mihi attulit, & eo magis, quòd Hermia, quem eodem die venire oportuerat, non venerat. Incredibili sum sollicitudine de tua validitudo: qua si meli liberaris, ego te omni cura liberabo. Plura scriberem, si jam putarem, libenter te legere posse. Ingenium tuum, quòd ego maximi facio, confer ad te mihi, tibi que conservandum. Cura te etiam atque etiam diligenter. Vale. Scripta jam epistola, Hermia venit. Accepi tuam epistolam; vacillantibus litterulis: nec mirum, tam gravi morbo. Ego ad te Ægyptam misi, quòd nec inhumanus est, & te visus est mihi diligere, ut is tecum emittere: & cum eo coeum, quo utere. Vale.

Q. C. M. CICERONI FRATRI, S. P. D.

16 DE Tirone, mi Marce, ita te, meumque Ciceronem, & meam Tulliolam, tuumque filium videam, ut mihi gratissimum fecisti, cum eum indignum illa fortuna, ac nobis amicum, quàm servum esse multuisti. Mihi crede, tuis, & illius litteris perlectis, exsultui gaudio, & tibi & ago gratias, & gratulor. Si enim mihi Statii fidelitas est tantæ voluptati: quanti esso in isto hæc eadem bona debent, additis litteris, & sermonibus, humanitate, quæ sunt his ipsis commodis potiora? Amo te omnibus equidem maximis de causis, verum etiam propter hanc, vel quòd mihi sic, ut debuisti, nuntiasti. Te totum in litteris vidi. Sabini pueris, & promissi omnia, & faciam.

M. T. C. TIRONI, S. P. D.

17 VIDEO, quid agas. tuas quoque epistolas vis referri in volumina. Sed heus tu, qui xavov esse meorum scriptorum so-

6. Sed mirus invaserat furor non solum improbis, sed etiam his.] Hæc quoque est Palat. codicum lectio, quam Victorius indicavit; tum etiam editiones primæ: ut flagellanda merito veniat aliorum temeritas, intrudentium casum accusandi pro tertio. nam exudebatur, sed mirus invaserat furor non solum, sed etiam hos. Timiditas tamen hic Victorii mihi non placet, rectius Lambinus, qui sidenter eam

admisit, sicut & Manutius. Gebb.

7. Habui noctem plenam timoris ac miseræ.] Secutus hic sum Codicem Hittorphanum, qui serè obnoxium habet Palatinum sextum: in illo enim, sicut & ex Memmianis libris adnotat Lambinus, Tisnam timoris ac miseris. Victorii lectio mihi valdè coacta videtur: itaque habui noctem plenam timoris: ac miseris, tuis litteris: & re-

soles, unde illud tam *ἀκρον*, VALITUDINI FIDELITER INSERVIENDO? Unde in istum locum, FIDELITER, venit? cui verbo domicilium est proprium in officio: migrationes in alienum, multæ. Nam & doctrina, & domus, & ars, & ager etiam, fidelis dici potest: ut sit, quomodo Theophrasto placeat, verecunda tratatio. Sed hæc coram. Demetrius venit ad me: quo quidem comitatu *ἀφρολίπτα*: satis scis. Tu eum videlicet non potuisti videre. cras aderit, videbis igitur. Nam ego hinc perendie manè cogito. Validudo tua me valde follicitat: sed in servî: & fac omnia. tum te mecum esse, tum mihi cumulari simè satisfacere putato. Cusprio quòd operam dediisti, mihi gratum est. Valde enim ejus causa volo. Vale.

TULLIUS TIRONI, S. P. D.

QUID igitur? non sic oportet? Equidem cenleo sic, adendum etiam, suo. sed, si placet, invidia vitæ: quam quidem ego sæpe contempni. Tibi *διαφύρασι* gaudeo profuisse. si verò etiam Tusculanum, dii boni! quanto mihi illud erit amabilius? Sed, si me amas, quod quidem aut facis, aut perbellè simulas, quod tamen in modum procedit: sed ut ut est, indulge validudini tue: cui quidem tu adhuc, dum mihi defervis, servisti non satis. ea quod postulet, non ignoras: *πέψιν, ἀκοίαν, περίπαλον σύμμετρον, τέρψιν, βίληυσαν κοιλίας*. Fac bellus revertare. non modò te, sed etiam Tusculanum nostrum plus amem. Parhedrum excita, ut hortum ipse conducat. Sic olitore ipsum commovebis. Helico nequissimus H. S. CRO dabat nullo aprico horto, nullo emissario, nulla maceria, nulla casa. Ille nos tanta impena deridat? calface hominem, ut ego Mothonem. Itaque abutor coronis. De Crabra quid agatur, etsi nunc quidem etiam nimium est aquæ, tamen velim scire. Horologium libtam, & libros, si erit sudum. Sed tu nullofne tecum libellos? an pangis aliquid Sophocleum? fac opus appareat. A. Ligurius, Cæsarîs familiaris, mortuus est, bonus homo, & nobis amicus. Te quando expectemus, fac ut sciam. Cura te diligenter. Vale.

M. T. C. TIRONI, S. P. D.

EXPECTO tuas litteras de multis rebus: te ipsum multò magis. Demetrium redde nostrum, & aliud, si quid potest boni. De Aufidiano nomine nihil te horror. scio tibi cura esse. sed confice. Et, si ob eam rem moraris, accipio causam. si id te non tenet, advola. Litteras tuas valde expecto. Vale.

M. T. C. TIRONI, S. P. D.

SOLLICITAT, ita vivam, me tua, mi Tiro, validudo: sed confido, si diligentiam, quam instituisti, adhibueris, citò te firmum fore. Libros compone, indicem cum Metrodoro lubebit, quem ejus arbitrari vivendum est. cum olitore, ut videatur. Tu potes kalendis spectare gladiatores, postridie redire: & ita cenleo. Verùm, ut videbitur. Cura te, si me amas, diligenter. Vale.

C. FIL. TIRONI SUO DULCISS. S. P. D.

CUM vehementer tabellarios expectarem quotidie, aliquando venerat post diem XI & VI, quam à vobis discesserant: quorum mihi fuit adventus adoptatissimus. Nam cum maximam cepissem lætitiã ex humanissimi, & carissimi patris epistola: tum verò jucundissimæ tuæ litteræ cumulum mihi gaudii attulerunt. Itaque me jam non pœnitebat, inter-

epedinem scribendi fecisse: fed potius lætabar. fructum enim magnum humanitatis tuæ capiebam ex silentio mearum litterarum. Vehementer igitur gaudeo, te meam sine dubitatione accepisse excusationem. Gratos tibi, optatoque esse, qui de me rumores afferrunt, non dubito, mi dulcissime Tiro: præstaboque, & enitar, ut in dies magis, magisque hæc nascens de me duplicetur opinio. Quare quòd polliceris te buccinatorum fore existimationis meæ, firmo id, constantique animo facias licet. Tantum enim mihi dolorem, cruciatumque attulerunt errata ætatis meæ, ut non solum animus à factis, sed aures quoque à commemoratione abhorreant. Cujus te sollicitudinis, & doloris participem fuisse, notum exploratumque est mihi: nec id mirum. Nam cum omnia mea causa velles mihi successa; tum etiam tua. socium enim te meorum commodorum semper esse volui. Quod igitur tum ex me doliisti, nunc, ut duplicetur tuum ex me gaudium, præstabo. Cratippo me scito non ut discipulum, sed ut filium, esse conjunctissimum. nam cum & audio illum libenter, tum etiam propriam ejus suavitatem vehementer amplector. Sum toros dies cum eo, noctisque sæpenuerò partem. exoro enim, ut mecum quam sæpissimè cenet. Hac introducta consuetudine, sæpe incontinentibus nobis, & cenantibus obrepit, sublataque severitate philosophiæ, humanissimè nobiscum jocatur. Quare da operam, ut hunc talein, tam jucundum, tam excellentem virum videas quam primùm. Nam quid ego de Bruttio dicam? quem nullo tempore à me patior discedere: ejus cum frugi, severaque est vita, & tum etiam jucundissima convictio. non est enim sejunctus locus à philologia, & quotidiana *συσήθεσι*. Huic ego locum in proximo conduxî, & ut possim, ex meis angustis illius sustento tenuitatem. Præterea declamitare Græce apud Cassium institui: Latine autem apud Bruttium exerceri volo. Utor familiaribus, & quotidianis convictoribus, quos secum Mytilenis Cratippus adduxit, hominibus & doctis, & illi probatissimis. Multum etiam mecum est Epicrates, princeps Atheniensium, & Leonides, & horum ceteri similes. *παρὲ δὲ καθ' ἑμῆς, παρὲ*. De Gorgia autem quòd mihi scribis, erat quidem ille in quotidiana declamatione utilis: sed omnia postpositi, dummodò præceptis patris parerem. *διαφύρασι* enim scriperat, ut eum dimitterem statim, tergiversari nolui, ne mea nimia *σπουδῆ* suspicionem ei aliquam importaret. Deinde illud etiam mihi succurrebat, grave esse, me de judicio patris judicare. Tuum tamen studium, & consilium, gratum acceptumque est mihi. Excusationem angustiarum tui temporis accipio. scio enim, quàm soles esse occupatus. Emisse te prædium vehementer gaudeo: feliciterque tibi rem istam evenire cupio. Hoc loco me tibi gratulari, noli mirari. eodem enim serè loco, tu quoque emisse te, fecisti me certiozem. ¹⁰ Habes. deponendæ tibi sunt urbanitates. rusticus Romanus factus es. Quomodo ego mihi nunc ante oculos tuum jucundissimum conspectum propono? video enim videre eminentem te rusticas res, cum villico loquentem, in lacinia servantem ex mensa secunda semina. Sed quod ad rem pertinet, me tum tibi defuisse, æquè, ac tu, doleo. Sed noli dubitare, mi Tiro, quin te sublevatus sim, si modò fortuna me: præsertim cum sciam, communem nobis emptum esse istum fundum. De mandatis quòd tibi curæ fuit, est mihi

gra-

vera est interpolatio ex illâ, quam attuli de Palatino sexto. Editum est: *Plenam timoribus ac miseris*. Porro pro *nihilò* Hittorpianus codex, *nullo modo*. Gebh.

8. *Quorum mihi fuit adventus adoptatissimus.*] Sic habet Palatinum pr. sec. sextus, Vaticanæ excerpta; editio Victorii: quod licet pusillum, tamen indicandum fuit, eò quòd Hittorpianus, *exceptatissimus*. editiones aliæ: *adventus optatissimus*. statim idem & Pal. sextus: nam cum maximam cepissem lætitiã; & humanissimi & carissimi patris epistolam. Et iterum paulo post: *Itaque etiam non pœnitebat*. Idem.

9. *Tum etiam jucundissima convictio.*] Elegans hæc lectio debetur Mediceo, ut adnotat Egnatius, usurpavitque ut genuinam Victorius in editione tuâ; posteaque in suam transmovit Lambinus. confirmatur jam mihi de excerptis Vaticanæ. Aliàs plebejè est: *jucund-*

disima conjunctio. & cur non à *convivere, convictio*? Idem.

10. *Ne mea nimia σπουδῆ suspicionem ei aliquam importaret.*] Guilielmus ex veteri libro notat *suspicionem*, sed reverà leg. *suspentionem*, quæ vox & superius occurrit. Gorgias autem hic erat Rhetor, ut notat ad primam impressionem Egnatius, quem Cicero summovit à contubernio convictuque filii; causatus, quod adolescentem pelliceret ad voluptates & vinum, teste Plutarcho in Ciceroe. Idem.

11. *Habes: deponendæ tibi sunt urbanitates.*] Sincerissima lectio hæc à Lambini libris est: quam quoque depreddi in Pall. Vaticanæ excerptis, & editionum primæna. Victorius edidit: *habes ubi sunt deponendæ urbanitates*. vulgò verò: *Habes ubi deponendæ tibi sunt urbanitates*. Idem.

gratum. Sed peto à te, ut quàm celerrimè mihi libtarius mit-
tatur, maximè quidem Græcus: multum mihi enim eripitur
operæ in exhibendis hypomnematis. Tu velim in primis cu-
ras, ut valeas, ut una *συμφιλογίαν* possimus. Antherum tibi
commendo. Vale.

22 TULLIUS TIRONI, S. P. D.

SPERO ex tuis litteris tibi melius esse: cupio certè. Cui
quidem rei omni ratione cura ut infervias: & cave suspicis-
is, contra meam voluntatem te facere, quòd non sis mecum.
mecum es, si te curas. Quare malo te valitudini tuæ servire,
quàm meis oculis, & auribus. Etsi enim & audio te, & video
libenter: tamen hoc multo erit, si valebis, jucundius. Ego
hic cesso, quia ipse nihil scribo: lego autem libentissimè. Tu
istic, si quid libtarii mea manu non intelligent, monstrabis.
Una omnino interpositio difficilior est, quam ne ipse quidem
facilè legere soleo, ¹² de quadrimo Carone. De triclinio
cura, ut facis. Tertia aderit, modò ne Publius rogatus sit. De-
metrius iste numquam omnino Phalereus fuit: sed nunc planè
Bilienus est. Itaque te do vicarium. tu eum observabis. Etsi:
veruntamen de illis: nosti cetera. Sed tamen, si quem cum
eo sermonem habueris, scribes ad me, ut mihi nascatur epis-
tolæ argumentum, & ut tuas quàm longissimas litteras legam.
Cura, mi Tito, ut valeas. hoc mihi gratius facere nihil po-
tes. Vale.

23 TULLIUS TIRONI SUO, S. P. D.

TU verò confice professionem, si potes. etsi hæc pecunia
ex eo genere est, ut professione non egeat. Veruntamen
Balbus ad me scripsit, tanta se epiphora oppressum, ut loqui
non possit, Antonius de lege quid egerit. liceat modò rusti-
cari. Ad Bithynicum scripsi. De Servilio tu videris, qui se-
nectutem non contemnis. Etsi Atticus noster, quia quondam
me commoveri *πενυκίς* intellexit, idem semper putat, nec
videt, quibus præfidiis philosophiæ sepius sim: & herclè, quòd
timidus ipse est, *δερυδοποιεί*. Ego tamen Antonii inveteratam
sine ulla offensione amicitiam retinetè sanè volo; scri-
bamque ad eum: sed non antè, quàm te video: nec tamen
te avoco à *συνγρᾶφῃ γόνυ κνήμης*. Cras exspecto Leptam.
etenim ad cujus rutam pulegio mihi tui sermonis utendum est.
Vale.

24 TULLIUS TIRONI, S. P. D.

ETSI manè Harpalum miseram; tamen, cum haberem,
cui rectè datam litteras, etsi novi nihil erat, iisdem de re-
bus volui ad te sepius scribere: non quin considerem diligen-
tiam tuam; sed rei me magnitudinem movebat. Mihi prora, & pup-
pis, ut Græcorum proverbium est, fuit à me tui dimittendi,
ut rationes nostras explicatas. Ofsilio, & Aurelio utique satis
fiat. A Flamma, si non potes omne; partem aliquam velim

extorqueas: in primisque, ut expedita sit pensio kalendis Jan.
De attributione, conficies. De representatione, videbis. De
domesticis hætenus. De publicis omnia mihi certia, quid
Octavius, quid Antonius: quæ hominum opinio: quid futu-
rum putes. Ego vix teneor, quin accurram, ¹³ Sed st! litteras
tuas exspecto: & seito Balbum tum fuisse Aquini, cum tibi
est dictum, & postridie Hirtium. ¹⁴ Puto utrumque ad aquas.
Sed quod egerint Dolabellæ procuratores, fac admoncantur.
appellabis etiam Papiam. Vale.

CICERO FIL. TIRONI, S. P. D.

ETSI iusta, & idonea usus es excusatione de internissione
litterarum tuarum, tamen id ne sepius facias, rogo. nam
etsi de republica tumoribus, & nuntiis certior fio, & de sua in
me voluntate semper ad me perscribit pater: tamen de quavis
minima re scripta à te ad me epistola semper fuit gratissima.
Quate cùm in primis tuas desiderem litteras, noli committe-
re, ut excusatione potius expleas officium scribendi, quàm
assiduitate epistolarum. Vale.

Q. CICERO TIRONI SUO, S. P. D.

VERBERAVI te cogitationis tacito duntaxat convicio,
quòd fasciculus alter ad me jam sine tuis litteris perlatus
est. Non potes effigere huius culpe poenam. De patrone
Marcus est adhibendus: isque diu, & multis lucubrationibus
commentata oratione vide ut probare possit, te non peccasse.
Planè te rogo, sicut olim matrem nostram facere memini, quæ
lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliqua
fuisse, quæ furtim essent exlicatæ: sic tu, etiam si, quod scri-
bas, non habebis, scribitis tamen, ne furtum cessationis quæ-
sivisse videaris. Valde enim mi semper & vera, & dulcia tuis
epistolis nuntiantur. Ama nos, & vale.

Q. C. TIRONI SUO, S. P. D.

MIRIFICAM mihi verberationem cessationis epistola de-
disti. Nam, quæ parcius fratres perscripserat, verecundia
videlicet, & propeatione, ea tu sine assentatione, ut erant,
ad me scripsisti, & maxime de contulibus designatis: quos ego
penitus novi libidinum & languoris effaminatissimi animi
plenos: qui nisi à gubernaculis recesserint, maximum ab uni-
verso naufragio periculum est. Incredibile est, quæ ego illos
scio, oppositis Gallorum castris, in ætavis fecisse, quos ille
latro, nisi aliquid firmus fuerit, societate vitorum deliniet.
Res est aut tribunicis, aut privatis consiliis munienda. Nam
isti duo vix sunt digni, quibus alteri Cæsenam, alteri Cossu-
tinarum tabernarum fundamenta credas. Te, ut dixi, fero
oculis. Ego vos a. d. III kalend. videbo, tuosque oculos,
etiam si te veniens in medio foro video, dissaviabor. Me
ama. Vale.

12. De quadrimo Carone.] Extat in Palatino primo, tertio, &
editione antiquissima; De qua primo Carone. unde alii cum Manutio
legunt, de quo primò caveto. Alii; de primo Carone. nos in hoc ob-
scurissimo loco nihil adferre adjumenti possumus. Palatinus sextus
videtur præferre de quadrimo Carone. Gebh.

13. Sed litteras tuas exspecto.] Non aliter est hic locus in Medi-
czo. sed Pall. aliquot & editio prima, quemadmodum & Victorius
edidit, sed si litteras tuas exspecto. Lambinus non male, quòd quidam
libri haberent, sed scriberet litteras, finxit, sed si litteras &c.
Idem.

14. Puto utrumque ad aquas. Sed quod egerint.] Victorianæ edi-

tionis lesionem tenuimus, approbatam & confirmatam à Palatino
sexto & Hittorpiano. Nam primus sicut & antiquissima editio;
puto utrumque ad aquas seu quod egerint Dol. proc. Turnebus ex con-
jecturâ emendabat, vel: puto utrumque ad aquas. Emas quid egerint:
vel puto utrumque ad aquas Xenias, quid egerint, scribam ad te sci-
licet: quod Lambino magis placet, quàm Manutianum commen-
tum: puto utrumque ad aquas. sciemus quod egerint: quod tamen
aliquanto remotius esse à scriptura vulgatâ eademque antiquâ ait
idem. Editiones quippe ferunt, puto utrumque ad aquas senias: un-
de faciendum Gulielmii esse putat aquas senias. Idem.

JACOBI GRONOVII
N O T A E
 ad hos sedecim libros
E P I S T O L A R U M
 M. TULLII CICERONIS.

3, 5. **E** in nuntiis cognoscere arbitror.] Non intelligo arbitrium illorum, qui sic vel primi ediderunt, vel alios sequuti sunt, in quibus Lambinus & Manutium refero, quum Iuntina & Stephanica cognosse, & sic quoque video citare patrem ad Livium xx. 1, 3. Cæterum MS. primus Cl. Gravii mox posteaquam Pompejus & Apud.

1, 9. **E**x kalendis Januariis nonis Decembris.] Quis ita suppleverit voces in Iuntina sic defectas ex kal. Jan. non Dec quod & securus est Rob. Stephanus, nisi quod Cal. quum Manucius ex kalen. Jan. nonis Dec. nescio nisi quod joculari credo voluit. Certe Lambinus ridiculus qui quum edat nonis Decembris, in margine legit Decembris.

1, 9. **P**ar pro pari referto.] Quomodo ex Mediceo notet Victorius, ex tribus MSS. Gebhardus, miror cur Gebhardus ita in contrarium sibi modum ratiocinans illud quod ex duobus notat prætulit, quum lib. x. 11, epist. 25, ubi etiam locus ex Terentio citatur, nempe iste & ita, Nunc hic dies aliam vitam deserit, qui in concessa ipsa non ad eum modum format postremum verbum, aliter exigit, quia Cicero potuit locum istum ex memoria per arbitrari laudavisse. Quod verum est, & hic quoque cogitari oportuit ac credi, licet intelligam esse codices & eos non spernendos, ubi illud pro non exiit, quorum librarii videntur mihi suas manus formavisse ad lectionem ipsius Terentii, non ad exemplum epistolæ Ciceronis, quod ante oculos habebant.

1, 9. **U**t me nolim admoneri.] Velut duas acies fieri video librorum veterum, quorum pars una apud Gebhardum ex quatuor constant tueri velim, altera ex duobus (nam Grævianum & tertium Palatinum intelligo) quibus Cl. Gravii addit tres, nolim, & tamen omisso primo, quem constat esse optimum. Itaque ut utrisque satisfiat, quod hic fieri posse puto, & tam v. litera quam n. conferverit, opiner dedisse Ciceroem, ea tanta mihi cura sunt, ut ne velim admoneri. Sane & illa ut ne sapius juncta & in his epistolis occurrunt, & passim in omni parte operum Tullianorum. Etiam rō me fatisc hic laqueat.

2, 6. **S**extum Villium.] Quod certius esse potest, quam si Servilium scripsisset Cicero, nullam causam fore, cur notissimum illud nomen conrumperetur? Quum vero ille Sex. Villius, etsi prænomen & nomen clarissimum in comitiis Romanis, vix ex paucis MSS. nec pluribus quam duobus apud Gebhardum reliquitur, corrigantur vero plurimi in Servilium, multis in dubio hærentibus; ego non ambigo quin scripserit Ser. Villium, hoc est, Servium Villium.

3, 3. **Q**ua de re senatus consulto qua f. f.] Non vix ausus hanc scripturam ita communi doctorum iussu & plurimorum MSS. consensu probatam mutare. Uti que quum & in Iuntina & in Stephanica edatur qua de re sc qua, non opinor Victorium intellexisse senatus consultum, sed una senatus consultum. Non autem quaritur, an plura senatus consulta de una re soliti fuerint facere Romani; sed au non senatus consultum, in quo agebatur de copiis Ciceronis in provincia, missum fuerit Appio, ut quæ ad hanc rem facta sunt, ex eo senatus consulto intellexerit. Uti que senatus consulto Consules magistratibus provincialibus præcipere solitos, quid facerent, discimus ex libro x. epist. 31, ubi A. Silius Pollio profusus ad hunc modum scribit. Sed consules neque senatus consultum, neque literis præceperant mihi quid facerem, nimirum mittendo ad eos illo quod factum erat, & in quo occurrebat, quid in senatu contigisset; ad quam rationem & Cælius lib. vi. 11. epist. 8, ut cognosceret Cicero, quæ ad rempublicam pertinentia contigisset in senatu de Gallia, non ipsa particulatim scribit, sed ait, senatus consultum quod tibi misi factum est. Ita in senatus consulto mittebantur ea quæ de aliqua re in senatu facta erant. Facere enim hic usurpat, ubi proprie dicebant agere, ut notat Manutius ad e. rba illa libri vi. 11. epist. 4. Nam Arminum ad exercitum Pompejus erat iutus: & fatim ut; puto idibus Sextilibus de eate factum vi.

3, 7. **A**naulianis, Lentuli liberti, accessio meo, audivi, cum dice- ret, te secum esse questum.] Certe verba ista cum diceret non sunt ad stilum Ciceronis aut cuiusquam ex elegantioribus, quibus maluit breves esse, quam supervacue copiosas; ut ipse nosse hoc libro, ep. ix. Te adeunt fere omnes, si quid velis, per intellectum tacite verbum, rogantes, aut simile. De qua loquendi consuetudine notavi ad Livium lib. ix. cap. 20. Certe in primis gemina sunt, verba

Petronii cap. 33. Deinde ut audivi veterem conviviam, hic nescio quid boni debet esse, scilicet dicentem.

3, 8. **M**e de isto sumptu legationum aut minuendo aut remittendo decrevisse nihil.] Miror sane sic in omnibus editionibus me invenire, quum in solis Iuntina & Stephanica sit decrevisse nil; quod quid aliud quam innuit decrevisse nihil?

Ibid. **Q**uod si qui me astutiores fingit.] Non opinor hanc tertiam personam huic loco congruam esse, ubi Cicero tantum ratiocinatur de se & de Appio, præsertim quum que de alio dicere habuit, præmiserit in plurali numero. Legit, Quod si qui me astutiores fingit: Qui est aliquomodo vel causa, ut sapit Tullius.

3, 10. **A** me adire quosdam meminij.] Quid mihi mentis fuerit in sequendo Gebhardo & omittendis verbis quæ ab Victorio his subnectuntur nimirum ex Episteto, placet edere post Manutium & Lambinum. Primo erat aliquid certe momentum tanta concordia tot Germanicorum codicum præter Lambinianos & ipsos octo Manutianos. Secundo ipsa vocula præmissa nimirum, faciens nihil ad sententiam quid nisi clamet hæc inerte esse, quum nupsum sic collocetur in Cicero. cur enim non Cicero simpliciter scripsisset ad me adire quosdam meminij ex Episteto? non potest tolerari vocula, quæ immittitur. Tertio quum unicus Strabo hanc Επιστολήν Φρυγίαν inter Græcos nominet, nullus vero alius, unde probabitur Romanis ita fuisse quoque appellatam? cur enim non vocat Olympenem? cur non Phrygiam minorem vel ad Hellepontum? Quarto, quod palmarium videtur omnino decidere rem totam, an Ciceronis iurisdictionis pertinet ad montem Olympum? aut ad Hellepontum?

Uti que Hellepontus pertinet ad Asiam administrationem, ut ex Pario verissime colligit Manutius ad x. 11, 53, & si quid Phrygiæ pertinet ad diocesem Ciceronis, fuit Phrygiæ ultra Meandrum & majoris, ut multis paribus dilectur ex eundem Manutii citationibus ad librum 5 ad Attic. ep. 1. Quinto, quia ex Strabone patet Epictetum annexam fuisse Bithyniam & Galatias Tolistobois: an & hæc usque ampliabitur imperium Tullij? Quid igitur est, quod in optima fidei codicibus ea verba existant? Videlicet non potuit id adscribi ab homine τὰς ἡμετέρας ἀπορίας, inprito, sed qui & Strabonem legerat: & de rariore ista partis Phrygiæ appellatione audiverat, sed inconsulte tamen adscripsit, neque illa Strabonis Εὐρώπης Phrygia ad Ciceroem vel Appianum pertinere potuit. Itaque potius Midæenses Ciceroni in epist. 8 attribuerem, utpote qui in Phrygia majore. Sed & ibi difficultas. Nam licet de illorum testimonio ibi scribat Cicero se Synnadis pro tribunali disputavisse; tamen admonito Manutii audienda est, non ideo sequi eos fuisse sub Synnadico conventu, etsi & eum magnum fuisse constat, & Plinius in loco quem citat etiam Victorius ad hunc librum, ita refert, Ciceronis quoque ætate, inter quod tempus magnopere omnia sunt mutata. Quin etiam quum deserrent ad eum principes multarum civitatum, legatos tales & sumptus his nimirum magnos decerni, non erat Synnadis, sed Apameæ; ut sub hoc conventu civitatum principes ad eum detulisse intelligi oporteat, & in his singulatis eius parvæ & singlorum urbis, quam postea nominavit tantum in Synnadico conventu. Sed utatur quisque suo arbitrio.

4, 5. **E**t si genus hoc consolatoris miserum atque acerbum.] Quum speciem habeat hæc emendatio Victorii, non miror in editionibus eam ut probabilem circumferri. Quum vero constat in optimo Mediceo esse mirum, eique nunc accedere Grævianum primum, & reliquos omnes alicuius pretii huc vergere, patet intolerabile esse quod vulgatur, præsertim quum commodius possit esse ad manum leviter attendenti. Nempe existit illud mirum ex lineis aut junctis male aut separatim, ex quibus quatuor primum syllabam faciunt, quum debuissent eas redigere in unum, pro inquam. Similis est conjectura patris lib. 8. epist. 11.

Ibid. **A**nus ea ex sese liberus parare.] Hanc verissimam Medicæi codicis lectionem sequutus scripsit sum post Victorium & Gebhardum, quum Latine dici posse non opinaretur mulier ex sese pariet aut peperit liberat, nec unquam ex alia pariat, ut in illa loquutione abjici necessario debeat ex sese. Sed recte dicitur mulier parare ex sese liberat, ut opponatur adoptatis, pro quo verbo solebant alias Romani usurpare querere. Uti que Manutius palam se ipse condemnat, dum ex sese pro optatum videtur, ut filios pareret, quos

abquando eum florentes cerneret, lateturus? cur in suis his vobibus unmittit ex sese, quae volunt Ciceroni impingere? Mox distinguendum videtur, honores ordinatim petiuri essent in republica, in auri: orum nego is liberi ate sua ut?

4. 6. Ut orum luctum ipsorum dignitas consolaretur. Videtur sibi placuisse Victorius in relinquenda voce luctum, unde quem putaret hoc loco rem bene provenisse, etiam vii, 9 supplere cogita et ad eum referri eum luctum nihil iam ausus scribere. Etiam post tot suffragia luminorum virorum probare videtur ejus cogitationem primus codex Cl. Graevii, in quo usitum. Quod quidquid sit, ego istam duorum pronominum elegit utiam non intelligo, quasi non tam laetus fuisset neque ipsorum ac dignitas, nec dignitas eque vita populis laetus. Cur ea sic variari debeant, non video. Hinc animadvertens Medicum eorum lum ipsum, colligebam Ciceronem dedisse et merorem eum ipsum di, n. r. t. s. Certè non ita tacit Tullius xii, 11, 63 Te rogo, ut eum solutum, liberum, consensu ejus negotiis remittas.

4. 7. Impetum prodromi in fortunam tuam feriolo. An de le nu satisfere dixit in precedentiibus, habemus etiam retentionem reifamiliaris tunc, quae dissipari nolumus? Id quod nunc interpretatur transferre videtur ad ipsum Marcellum, & scripsisse not.

4. 9. Quae nostrum audiam multos MSS. legere Q. Nuncio, alios Nuncio, & appareat confusioem cum ortam ex prava linearum consideratione in priore syllaba, fors suat, ut Cicero dederit Q. Nuncio.

4. 9. Cum omnium nostrum conjunctum esse periculum suo cerneret. Egre video viros in alius accuratissimos sustinuisse aut tam illepidò mudo augendis vocibus tractare Ciceronem, aut ita infamare Pompeum, quasi omnia dederit hominum minime prudentium consilio, nihil sibi, quasi non in hac ipsa historia eum nexuisse moras, & tergiversatum videtur, idque ubi duas iustissimas causas notet Florus, donec illi homines minime prudentes non passi fuerint diutius ei prodesse salutare consilium. Sed ab illis vulgarum lectioem acceribus ut hominum omnium iustissimus videretur Pompejus, & futilior certe eo, quem extremi ingenii esse fatetur apud Livium xxi, 29 Minucius, ut nec ipse consulere, nec alteri bene moneri obedire didicerit. Oratio autem ex bonis MSS. integerrima procedit, sicut eam distinguendo adjuves. An quis in bello, cum omnium nostrum conjunctum esset periculum, suo & certorum hominum minime prudentium consilio uteretur &c. Vides, quam vere illud & exister in Mediceo & primo Cl. Graevii, had dubie optimis codicibus. Partim idem, partim contrarium in sese ipso deplorat Cicero ad Terentianam suam xiv, 1. Quod se nostris scribit usi essemus, neque apud nos tantum voluisset sermo aut sultorum amicorum, aut improborum, beatissimi evocemus.

4. 12. Servius Ciceroni salutem pluribus verbis. Hanc scripturam quem ex optimo libro notat Victorius, (nam temere in varias lectiones ab Cl. Graevio collectas irrepsit Sulpitius) non potest considerari nisi ut supplemento ejusdem generis, qualis ab aliis nobis quae notata est lib. 1 epist. 9 cum tyrannum pulso lentulo, quam & ex illo ipso Mediceo notavit Victorius ad x, 33. Sic & nunc Sulpicius scripserat salutem pl. v. intelligens, plurimum vocet, neque enim semper eadem quae formula usi sunt. Sic & plurimam omittunt & 6, 12 ubi MSS. multi & buni habent.

4. 12. Casus & natura in nobis dominatur. Obnoxius profecto locus, quem quum in lunc modum presserint plerique, pultrenum exitium Priccus, qui in longa congrege confessionum de casibus in vita humana dominantibus ad Apuleii Milefia lib. xi pag. 252 hunc locum expendendum proponens, quia impetum casus non boni tantum, sed & mali experiantur, imò singuli & universi sentiunt, respondet reponendum in omnibus. Quae etsi vera sint, & plane antea ipsim dixit Manutius; & vera quoque sint, quae atulerunt alii; ego tamen minimum mihi licere volui, & cum Manutio scriptam lectionem exhibui. Nec in his agnosco quandam indignationem Sulpicii quae si esset, minime eum philosophum posset inducere, quem passim ostendit, sed simplicem praefationem ad Tullium praeparandum, qui internum optimi viri & amici rubite exciperet. Scilicet quia casus & natura in bonis dominatur, atque adeo videtur minus tibi & reliquis ejus Romae amicis videri injucundum nuntium de nece Marcelli nec conturbari in eo, quod virorum praesantillimo accidit.

4. 12. Supra Majas in Italiam versus navigaturus eras. Ut ingenio & doctrinam Victorii hic suspicio, ita iudicium & religionis erga primum codicem negligentiam non laudo. Nam etsi quae notat de Malesa, doctè sunt conquisita; tamen ut Athenis in Italiam navigatio sit dicta bene Malesia, unde traiecit? Ea vero usitata fuit inter Graecos, non sane tantum inter Romanos, quem Peloponnesum circumcivit, ut Arctas ab Methona hactenus in Adriaticum. I. Pliis vice versa, etsi unde confendit tacens: qui quod Graeci tibi eam navigationem expresserit, clare alludit ad iactatam Graeco proverbio suspitionem periculi in eo promontorio circumcivato, & si ex Italia descendit, significat totum iter suum fuisse navale, non et ex Italia Epirum petierit, & sic terra perrexit ad Aegaeum, & Hellepontum, ut alias solebant. In qua tamen navigatione aut loquutione nihil est, quod sapit per Malesam vel ad Malesam appellere na es, sed quod debuerit id promontorium fectendo circumire, unde alias id vocabant superare Malesam. Li-

vius xxxi, 44. Classis a Corcyra profella Malesa superata, circa Seg-leum agri Hermoniaci Astalo conjuncta est. Eque ut idem xxxii, 1, 41. Cyprum nihilominus tendens ab Pataris, quum Chelidonium promontorium superasset. Ut sapius ille ipse auctor. Jam quae eorum illam navigationem potius diceret se elegisse periculosam & ancipitem, quae ex fumo in flammam, & talio vita ageretur, & quam circa quod tempus constituisset uti beneficio Caesaris & se trajiceret in Italiam versus, ut omnis consuetudo fert? Hinc quum in omnibus omnino libris antiquis legatur supra Majas, ego hanc scripturam inspiciens collegi scripsisse, sub Fabaribus. Macrobius lib. 1 Sat. 12. Nam & Calende Junia Sabaria vulgo vocantur, quia hoc mense adultis Sabae divinis rebus adhibentur. Quod alludit Varro de vita populi Romani. Quoi Calenlis Junis & publice & privatim sabatam pulmentis dicit mactat, apud Nonium in v. Mactare. Utique loquutio est ipsa libri 11 ad Quintum fr. ep. 1. Senatus fuit frequentior, quam putabamus esse posse mense Decembri sub dies festos. Et videtur ad talia exprinenda placuisse quaedam ex sacris sumpta, et apud Theophrastum in charact. dicitur τὴν ἐθλοσων ἐκ Διονυσίου παλιώνων, & quod ad illum locum citat Casaubonus ex Aristotele, ἐκ τῶν Πλατωνικῶν ἡν ὁ κελος. Itaque & ab Diogene Laertio, etsi non in navigatione, dicitur Aristoteles ἀπορεῖν μὴν ἀλλήλων τὸ ἀνακρίνοντο τοῖς μαθηταῖς: συμμοῖς τῶν ἐπιπέδων etiam ad definiendum tempus, ut ostendunt viri docti. Unde & Leas ad ostendendum tempus navigationis Paulinae & causam, cur periculosa esset, ἅρτος ἢ ἡν ἰσσοσῆς τῆ κελος, διὰ τὸ ἕ τὴν ὑπερὸν ἢ ἡν παρακλυθῆναι. Sic talia maluerunt desinire solemnitate aliqua, quam loquutionibus ex communi calendario petitis, quod & Sulpicius ex ore Marcelli fecisse credo.

4. 12. P. Postumius. Ab Manucio vice omitti praenomen, quod tamen in Mediceo existat persuadere ad accurata Victorii recensione, etsi in multis aliis non reperiri plana fati fides nobis fiat ab illis, quos penes illi reperuntur. Hinc dubitatur, quae manus fuerit Sulpicii. Ego non dubito, quin viros omni excellentia nobiles, ut erant ipse hic Marcellus & Aecidius, (forte 13, 12 T. Manlius) solis cognominibus appellaverit, & ideo in precedentibus mihi nuntiavit M. Marcellum collegam nostrum, opinor non magis praenomen ab Sulpicio adhibuit fuisse, quam in principio hujus epistolae libi Marcellum collegam nostrum. Verum eos, qui honoribus gratissimum eminebant, ut P. Maqum Cilonem, ut hunc non nisi familiaritate Marcelli clarum Pollumium, addito praenome civitatis opinor; & quum ita eveniat, ut verba hoc modo sequantur noltes P. Postumius, vel ut alii noltes Postumius, opinare verum praenomen interdisse noltes sp. Postumius. Spurius enim usitatissimum praenomen Pollumium fuit.

4. 14. Quod sentias, aut recesseere si possis. In hoc loco sequitur sui Manutium, delenda nota ut commatis, quae vult in terici post verbum effecere, aut parentheos, ut in Iuntæ Antonii exemplari editur effecere (si possis) aut. Non enim potui in ordine verborum non sequi tot codices, qui hic inspecti sunt, & Cicerois genio obsequi, qui saepe voces in extremo collocaet, quum in principio debeant intelligi, ut notabiliter & ad exemplum hujus loci lib. v epist. 14. Non possum te non si concedis quod sentimus ut liberius dicamus, accusare, quum intelligi velit, ut liberius dicamus quod sentimus. Et utique ficigant nonnulli lib. cod. ep. 17. Et maxime animi sui conscientia, cum tibi nihil merito accidisse reputabis, si & illud adjuves &c.

5. 2. Nemo unquam in aliquo magistratu. Quum videtur quò tenderent conjectura doctorum hominum ex lectione scripta, quae vel haec est vel in animo mag. cogitabam an non in eo ambiguitas duplice scriptura restaret, & sic librari in dubio scripissent unquam in an imo magistr. ut haberint utrum dixerit Tullius nemo in magistratu fecisset quocunque, an nemo imo magistratu; quippe memoiriterant & ini subselli magistrum alibi occurrere; & libro xii epist. 4 non dissimiliter scribit usum quemque honore. Sed quum animadvertentur saepe contigisse in his aliquod literae prima, ut mutaretur cum alius, unde libro 11 haerent inter habui & homini. libro 11 ac Caefonio & accessio libro 14 in perpetuis & parietinis, consensuisse & consensuisse. hoc hoc immutata & imminuta, ingenius & ingenius, vetustus & vetustus; praeterea Ciceronem non ita loqui, ut volunt nemo in magistratu, sed solere omittere praepositionem, ut praeter locum ex libro 11 jam citatum etiam patet ex epistola x ad Brutum, nemo tribunus plebis, nemo aliquo magistratu, nemo privatus, ea duo iudecans nunc etiam advertenda conclusi dedisse Tullium nemo unquam minimo magistratu, ut contra scribit libro xii epist. 10 maxime magistrum gerentes, & Suetonius in Domitiano maxima dixit officia. Libro 11 epist. 15 dicit superiore honore usus.

4. 13. Tamen nihilominus eis conficior curis. Non fatigat me haec concinnata ab aliis, ab aliis sic relicta lectio, quia meliorem ipse ex verbis MSSis excogitare se non potuisse fatentur, in quibus ipse sic ingenue loquitur Victorius. Saepe meminì ab ipso Tullio duas illas primas voces ita junxi, etiam in hisipsis epistolis, etiam ab aliis scriptoribus. Sed indignum mihi videtur ita deferri hunc locum incondite & procul ab MSSorum lectione projectum, quum illa sit tamen nihil est, ut est in praesentissimo Mediceo & Graeviano primo, ad quos reliqui sunt umbrarum loco. Quam lectionem quis paulo ingeniosior considerans non apprehendat eam

existisse pro tamen nullis conficior curis? Ut Asinius Pullio tabel- larios sexcentis locis excuti scribit x, 31.

5, 9. *Sufcipe me totum.*] Sic quoque repetit editio Naugeriana Luntæ, quod sine scriptis non contigisse puto, scripsisseque memet totum.

5, 12. *Nec minus est Spartiatus Agesilaus ille peribendus.*] Priæus ad Apuleii apologiam non leve mendium polt interpretis sub- esse existimat, ac monente Bourdelotio jubet legere *ille perennis*, quoniam tota epistola agit de perennitate. Quasi vero hoc ipsum perhibere non esset intelligendum de perennitate, & omni polle- ritati memorabilem designare, ut recte hanc constructionem pater contulerit cum loco lib. 1 epist. 8 commemoranda benevolentia. Et similes in modum concepta sunt testimonia apud Gellium x, 17 *Democritus vir præter alios venerandus auctoritateque antiqua præ- ditus*, & apud Symmachum 1, 76. *Priscianus cum primis philoso- phorum literaturæ & bonæ fidei censendus.*

5, 13. *Præstitimus enim patriæ non minus certe, quam debemus.*] Of- ficii illius numerus & Tullius & optimus quique immodicos & in- finitos solet deecere ac nunquam integre solutos, quamdiu adest spiritus. Et quid mirum, sic de patria censuisse Tullium, qui & amicitias privatorum ac beneficia non minoris æstimavit, ut patet, si fine ad Lentulum? itaque ut hæsit in hac iactatione Lambinus, pietati Ciceroni confulens, sed sævior in loco tractando, ita & Priæus, sed lenior, in notis ad S. Lucæ evangelium xv 11, 10, ubi similia multa ex more congeneris, delectat nunguam voculam, quam facile ex sequente voce, similibus lineis constante, potuit inculcari. Sed debuerant animadvertere, hanc significationem mentis Tullianæ cer- tam esse, & quomodo forsitan nullus id ipsum gloriari merito queat, Tullium unum debito illi factis esse, & intelligendum ex libro 1 epist. 9. *Collegi ipse me, & cum ipsa quasi republica collocatus sum, ut mihi tam multa perpesso atque periculo concederet, ut officium meum memoremque in bene meritis animam præstarem: eumque quem bonam civem semper habuisset, bonum virum esse patere.*

5, 14. *Sin autem, sciet hic dum eras, lacrymis ac tristitia te tradi- disti.*] Palam incepta scriptura: nam tunc lubet lætior, & ideo illum ad se retr. here conatur. Ex sequentibus omnino patet scribere Luc- cejum ex sua conjectura, & vereri, ne ideo siluerit, quod pergat in mæstia, qua oborta fuit Ciceroni discessu; & inde patet ma- nifeste ex Ansepelodamensis & Palatino primo legendum *sicut hinc discesserat*, nampe lacrymis ac tristitia traditus.

5, 15. *Quod vinculum quasi deest nostræ conjunctionis.*] Non pos- sum habere hunc locum pro fano, vel maxime quia, quum toties illa vineuli translatione utatur Tullius, nunquam tamen apponit *quod quasi*, sed vere & proprie vineula agnoscit ac Latino sermone appellanda censere videtur. Clamant exempla ab Nizollo collecta; in nullo adnotando videbis *quod quasi*. Ut adeo tres illos codices, in quibus diserte intelligi exstare, huc in loco suspentes habeant manu correctrice interpolatos. Lectio altera quod vinculum *que res id est nostræ*, vel deest, non dubito quum similiter alienam manum paf- sa sit, quæ vel explicatioem loco pofuerit super duas primas vo- ces, vel amplificatioem ineptæ gratia subiecerit ac interpolaverit *que res est*, quod vides in prioris scriptura forma tantum non integ- rum exstare, atque adeo ut extrarium rejiciendum, ut adeo, re- lect quod vinculum *est nostræ conjunctionis*. Sic enim statuerunt omnes eadem studia vere esse vinculum, non quasi, inquit, eos, qui tenerentur. An Cicero scribet Lucejo vestitatem, anorem, consuetudi- nem, studia pariter esse quasi vineculum suæ conjunctionis? qui cla- rissime libro 111 epist. 10 fatetur, *Quid illa vinecula, quibus liben- ter adstringor? studiorum similitudo, suavitatis consuetudinis, delecta- tio vite atque vitæ, sermonis societas, literæ interiores*. Utique plenissime Quintilianus lib. 1 Institut. cap. 2. *Mitto amicitias, quæ ad senectutem usque firmissime durant, & ligosi quædam necessitudine imbutæ. Neque enim sanctius est sacris istum quam literis initiari.*

5, 15. *Quid enim est utriusque nostrum aptius.*] Sic & ipse curavi, ut meliorem typum sequeretur hæc editio, deo Naugerium, Victo- rium, Manutium, Lambinum, non Gebhardum, qui exhibuit *utrin- que*. Ab Manutio etiam omitti video *quod est*.

5, 16. *In qua si resideret sensus.*] Quum tot codices & minimum sex habeant et quæ, aut dubitare licet auctorem scripsisse *ex qua?* scilicet morte, vel actione qua moritur.

Ibid. *A diis immortalibus exceptus ex bis miseriis.*] Sane id feci, ut Gebhardus in hæ parte posset suam editionem agnoscere, et quum loquutio esset bene Latina, & eleganter satis conveniens, ut apud Senecam contr. 32. *Cum illam ipsa natura publicis exceptisset ma- nis.* Sic quum alii in miseriis hærecet impediti, solis mortuis facta supponitur missio, & exceptio illis data ex malis, quæ alios retinerent. Quum tamen in sola Victuriana Stephani cam lætionem observem non in Naugeriana Luntæ, facile crediderim *quæ præcipua*. illius esse, undecunque acciderit, etsi fateri oporteat in libro primo Cl. Grævii esse *exceptus*, ut pater colligebat *exceptus*, ut epist. 6. *qui ex oblatione sacerdotis exemerit*. De quo etiam collegit aliqua ad Livium verba xxxiii, 23. *Plerosque etiam, quum apud ho- stes essent seruitute exceptos.*

5, 20. *Non habui cui potius id negotii darem, quam dedi.*] Cur hæc non sit plena loquutio, quæ in egregiis exemplaribus occurrat, sed interponi debeat ante verbum postremum *quod est*, quod nupsum re-

peritur; ita ut locus debeat æstifero insigniri, nullus id eo.

5, 20. *Neque id erat sequestrium trices, ut scribis, sed novus decies.*] Sic allegavit hunc locum & notas exprimentas esse jamdum monuit Pater in libro 11 Pecuniæ Veteris cap. 111. In quatuor miratur aut taciturnitatem aut convenientiam omnium, his totidem nec plu- ribus verbis eam periodum abolventium, quum tam Naugeriana Luntæ, quam Victuriana Stephani habeant, ut Lambinus in margi- ne, HS. xxx, ut scribis, sed HS. xix, quod credo ex bonis MSS. ita illic factum, ac propterea revocavi, idque lectoris est more Ro- mano eloqui.

6, 8. *Quando quid tibi permittatur cognosci.*] Sic rejectis, quæ mediæ intercesserunt, quorumque editionibus, instauravi quod & Naugeriana Luntæ & Victuriana Rob. Stephani exhibuerunt haud dubie ad fidem MSS. quum toto inde tempore legatur *cognovisti*.

6, 9. *Quam mihi necesse est ejus salutem & fortunam quibuscumque rebus possim tueri, vides.*] Optime fecit Gebhardus, quum qualem- cunque scripturam librorum veterum tenere maluit, quam construc- tionem inferendo ultra fas, ut faciunt alii, mutare. Nam dum duo tres codices habent vel *quam quod mihi vel quam quid mihi*, id nil nisi certissimum hæsitatis signum est, & eodem loco habendum quo Rivianum & Lambino ita placens 7, 1 *quid quod ne id quidem lepore*, de quo vide. Non autem dubito, quum dederit Tullius. *Nihil attinet me plura scribere: nam mihi necesse est ejus salutem & fortunam, quibus, rebus, possim tueri, vides.* Sic scribit 1x, 6. *Vincere autem aut hos aut illos necesse esse.* Et nescio qui ista litera q sepius invasit has epistolas tractu temporis, ubi ab initio non videtur fuisse. Ipse Victorius sic queritur de *q liquisset pro licuisset*. Sic etiam per- suaduo mihi contigisse librorum epist. 4, ubi quum Cicero scripserit per apostrophen, *aliquid ælum in putabam; non quo scilicet vere id ita esset vel esse scirem, sed non difficultis erat conjectura*, mali extimatores non modo supplerunt non quo ego *certi sciam*, sed & deici fecerunt *sed quod haud difficultis e e quum quod haud nupsum* exiit in scriptis, ex literis item no quæ videntur non bene agnovisset & pu- tasse fuisse uos, repetiturum d ex sequente voce *difficultis*, & ante in-olevit q, ut etiam hoc loco.

6, 13. *Ut non modo cum secunda sperare debeas.*] Non peccavit or- nator Gebhardus, quum ad priores Naugerii & Victorii editiones revocavit Ciceronem, rejecta mutatione, quam posteriores attulerunt qualescumque ob causas. Certe firma consequentia non est, quia bene senserit de republica, ideo nunc secunda sperare licere, ad debere. Cum secunda autem dixit Cicero, si republica negotia prosperè quodammodo successura sint, si sit aliqua futura respu- blica, ut solet alias loqui. Est enim præpositio cum ablativo.

7, 1. *Nosti enim reliquos ludas, qui ne quidem lepore habuerunt, quod solent mediocres ludi.*] Vix credibile est voces sic in MSSis po- sitas tot conjecturis & ab multo tempore obnoxias fuisse, & quidem talibus, quæ viderentur certare in defendenda fide vetustæ lætionis. Nam quid aliud hic latet, nisi quod toties docuit Victorius in anti- quissimo exemplari factas fuisse elisiones vocalium, ut libro quinto *imminutast*, pro *imminuta est*: ut ipse Gebhardus xv, 18 in eo sic cognovisset positum *moles est pro molestia est*. Itaque lege, *qui neque idem lepore habuerunt*. Adde ad librum 1x, epist. 20.

7, 2. *In licitatore potius ponam.*] Hanc primam voculam sic præpositam quom habeant quoque scripti libri omnes, non est in- ostrum falsidire. Puto autem esse tres lineas numerandi 111, quum significet *tertium licitatore*.

7, 3. *Optimarum artium scientiam & maximarum rerum gloriam.*] Sic edidi relegens vestigia Naugerii, Victorii, Lambini, Manucii, & illius aurei temporis, quum nesciam unde prodierit in nuperis editionibus *maximam*. Sic lib. 1 Nat. Deor. 1. *In summo errore & ma- ximarum rerum ignoracione versari*, etsi illie in MS. vidi *maxima*. Mox non mutavi illa, quæ etiam firmant ab omnium codicum consensu mihi ipse fecisse *finem belli*, etsi collustrationis vitium im- pingi audiam, quod crimen facile elido, si dixerim me opirari Ci- ceronem una voce se loquentum esse *mibi se*, quod ego non dubito ipse placuisse, ut *mihipte* placuit Catoni. Festus: *Mihipte, pro mibi ipse. Cato posuit cum dixit &c.*

7, 5. *Vide quid mihi sumpsim.*] Eleganter quidem mihi videtur in cretre ordinem vocum codex Gruterianus, dum præterit *quid mihi interim sumpsim*. Quo non aliod inani iudico, quæ *quid mihi vide tamen sumpsim*. Nam *quid tamen* conpendio scribi solet.

7, 14. *Mallet id quod erat æquius, de tuis rebus ex tuis literis quam sepius cognoscere.*] Nescio cur ita eviderit posterioribus nulla rationis præstatione addita, quum & Naugeriana & Victorianæ & Lambinus & Manutius habeant *cognoscere*, & id ipse malui se- qui, quum ita fere singulis paginis Cicero.

7, 19. *Doctorem tamen unumque desiderant.*] An non *virumque?*

7, 23. *Cicero S. D. Fabio Galo.*] Cur hic omititur Fabii præno- men M. quod apud Naugerium, Victorium, Lambinum, Manutium æque in hæ inscriptione legitur, quum in sequentibus?

Ibid. *Ut migrate tanto opere sequeantur.*] Sic edidi amplexus fidem Naugerii & Victorii, quum vel L. ambinus vel Manutius incepterint edere epistolæ succedunt inter has duas lætionis, & modo hanc, etsi hæ epistolæ succedunt inter has duas lætionis, & modo hanc, modo illam occurrere videamus, ego tamen sine dubitatione cen- sico eam varietatem esse eadentium culpa, qui vetustissimum codi-

ecem non sunt adsequuti, in quo ubi occurrit *tantopere*, factum est ab ferribus, forte, vel de industria, dum caute imitatur exemplum antiqui, quod passim videmus nonnisi committere duas voces. Etiam propter eadem & Manutium deserui Gebhardum in praecedenti periodo *eam potro negare se aut.* quum Lambinus sit, qui edidit ea *p. negat*. Ex quibus duobus etiam epist. 32 exhibuit *cobortare & confirmare* & *redde plane meam*, ut etiam habet Lambinus, quum nunc omittant secundam opinionem.

8, t. Ita ut in urbe ac foro toto maximusumor fuit. Dubita: iam non hanc constructionem donari oporteat Caesii euidam in scribendo negligentia & celeritate, quam & paulo ante ostendit in hac periodo, quemadmodum alium sit, & que existimatio secuta, quoque de eo sp. est, diligenter tibi perscrubens, ut quidem in optimis editionibus legi videtur. Quum tamen in libris scriptis aliqua hic occurrat varietas, in Caligratiā opinor fuisse ita & in urbe ac foro totos maximusumor fuit.

8, i. *Baulis embaneticam facere.*] Vix videtur residua esse nulla ratio verbi huius in alienam formam conferendi; adeo saepe, am natura est. Sed tamen auget corrigentium varietatem in notis ad Catullum pag. 84 Vossii, reponendo *embaneticam*, auctaeissime quidem & indolentissime, ut solet, quum & fingat hanc vocem Graecae originem tam, & addat verbum *embaneticum*, quod nullo in monumento exstat. Reliqua quum considero, nihil videtur securius, quam optimis libris adhaerere, qui autem habent aut proxime accedendo confirmant id quod allegavi recte ab Gebhardo contra insidam Lambini inficionem servatum. Neque alium inveni puto, quam aquis & balneis eum induluisse, ut illic solebant. Quam loquutionem sumptam Tullio esse ab medicis cur dubitamus, quum utique *ipso* in illa significatione etiam nunc refert, ut notet solum in balneis, quod notatum viris doctis? Itaque quum illud derivatum illa significatione sit superfluum, ad quod sane illa significatio transferri non potest, nisi etiam tale quid fuerit iam in primitivo, tota res elamatisiva de la tantibus in balneo utatum fuisse, ratione transitionis manifesta & elegante ab navigatoris, & navem conscendensibus, ut balneo utriuslibrum.

8, 4. *Curefigne ut mi venantur.*] Sic Naugeriana & Victoriana, quam recte fecit Gebhardus, quum fuit sequurus, relicto & Iambino, qui edidit *mibi ut venantur*, & alius, qui ut *mibi venantur*. Opinor autem primum illud ortum esse ex vera & vetere scriptura *curifigne ut venantur*, hoc est, indagantur & vestigantur ad capiendum. Ad quod verbum videtur respexisse in respondendo Tullius lib. 11 ep. 11, dum scribit *sed mira paucitas est*.

8, 5. *Quis si anno praetorio Curio tribunus, & eadem actio de provinciis introvit &c.*] Admodum dura mihi accidit, qua ad commentandum hunc locum adierunt. *Introvit* autem in venio jam in Naugeriana & Victoriana Stephani, ut id pro factiore habeam quam *introbit*. Tum eadem editiones *Hoc se praetorio anno.* Denique eadem ut *quam facile*. Quae possunt exulare clariora ad lenitissimam venustissimamque sententiam? Scripsit enim Caesius. *Hoc se praetorio anno Curio tribunus & eadem actio de provinciis introvit, ut quam facile nunc sit omnia impedire.*

8, 6. *Ut etiam pulent alterum utrum de filiis ad te missurum.*] Sic denique post plurimos annos reoavi, quod Naugeriana & Victoriana Stephani mi exhibet, ut opinor, ex religiosa observatione scripturae veteris, quam tanto medii temporis spatio utrum neglectam relictamque, an in nullis aliis MSS. animadvertebam: etiam reicio, ut ex Caesio abire jussert, quum ipse se defendat secundae post hanc epistolae hoc loco: *Itaque iam, ut video, alteram utram ad conditionem descendere vult Caeser.* Et sic aliquoties in se ipse Cicero.

8, 7. *Calpurnium maximo placuisse.*] Jandui defendit & satis commode interpretatur fuit pater in notis ad Senecam libro 11 Controverf. 1x.

8, 8. *Si quid injuriis suis esset.*] Non magis hanc loquutionem in optimis codicibus servatam mutandam resert: non admittendam, quam aliam huc oppositam, qua utebatur Tullius 11, 30. *Acilius, qui in Graeciam cum legionibus missus est, maximo modo beneficio est, quod verissime restituit Victorius.* Ut enim aliquis aliquid dicitur esse beneficium meo, tuo; sic & injuriis, in quo vocabulo aut saepe malum singularis loci plurae, aut multiplica injuriae illatae significationem declarat.

8, 8. *M. Servilius, postquam ut taceat &c.*] Quae hic multa tentantur ab viris doctis ae mutatur, paulo inferioriores sumus, quam ut nobis queant placere. Omnia facillime cedunt ex MSS. si legas. *M. Servilius postquam ut taceat, omnibus in rebus turbat, (ab hoc enim verbo pendet nominativus, ab omnibus scriptis firmatus, & ideo mutatione non vniandus; suntque haec conjugenda, nec quod non querent, quoquam reliquerat, maximeque nobis invidiosae erat evadenda; neque Latrexijs pretor, expostulante Pausania, nec javens jure, QUO EA PECUNIA Pervenisset, recipere vellet.* Plancillum expostulante apparet in illis quae sunt in MSS. *etiam totiusmodi* quod verbum ut nunc Caesius, ita superius adhibuerat Vatinius v. 10. *Quid illis responderet plancum, qui sua bona dirapta, nautes expugnatas, fratres, liberos, parentes occisos actione expostulant?* Verba vero quae *pecunia pervenisset* accipienda per intellectum *etiam* quae *sumpeulam*, aut etiam pro his ipsiis vocibus, quum quae verbo *recipere* dant plenam iuxta in, ut ad illas respiciat, non ad

ipsum Servilium. Nam ut dixerunt *recipere rem vel aliquem inter reos*, similiter etiam *recipere nomen, recipere formulam.* Postea edidit *depostum* MS LXXI, ut vidi jam fuisse ex eum ab Naugerio & Victorio, & ubique in his epistolis, quod mutatum video nonnisi ab Lambino in L.L.

8, 8. *Cum L. Lollio transfugisset.*] Sic video etiam esse in editionibus Naugerii & Victorii, ut eredam in MSS. id exstare, sed perendum est, nam habent *transfugisset, relatum dixit*, ut dubitare vultus possim illud & se quod solet intercedere, ab illa plusquamperfecti terminatione similibus literarum exstitisse, nec aliquid hic latere in MSS. quam quod vulgo edidit, atque etiam sequutus fui. Quid vero negarum est, quod mox edatur passim quodam emissario suo, invero ordine, quem tenuit Cicero, ut indicare MSS. optimos audimus: *quodam suo emissario* quod sane mutassem, si id juris exercere nunc constituissem. Eadem licentia lib. 11 ep. 21 edatur *omni genere officii diligenter*, quum perspice MSS. habere seiant *omni officii genere.* Nam Titium qui Tullio hic obtulerunt vercor ut probent. Potior Manutianus *Tectius vel Hejus, ut Sejus* aliquis.

Ad ex kal. Mart.] Quum ita sit in MSS. cur dubitem oportere legi *a. d. 1x kal. M.* non quod tunc magistratum haberent, sed ea temporis designatio pertinet ad sequentia. Mox edidi *neve quid prius ex kalendis Marti. ad senatum referret*, auctoritatem sequutus Naugeriana & Rob. Stephani, quod non opinor illis admisisse sine MSS. Postea quum Victorius ediderit *a. Colli. qui corum in ecc. iudicibus essent*, non intelligo eum alii mutavit ordinem, & reddiderit *eorum qui.* Nam certe illa est loquutio Romanae curiae.

8, 8. *L. P.*] Non Gebhardus in Gruteriana est, quae se prima edidit, sed ipse Victorius, ut offendit editiones ejus tam Iuntina, quam Stephanica, unde nec ipse ab ista ratione discedere potuit. Si e autem *L. V. sic E. P.* habent veteres libri, sane tantum non de eo perinde esse, & alterutri certe eorum adhaerendum est, non illi licentia, qua Lambinus & alii utuntur. Opinor autem eas literas notare *legit vel iure veteri*, quas voces duabus illis literis compendioseri solitas manifeste doceat ex notis Valerii Probi, ut necetiar emnitate facta esse, nihil extraordinarium, & ideo SCtis vel Auctoritatibus per scriptis praefigi placuit.

8, 8. *Q. Caecilius Q. F. Metellus Pius Scipio.*] Ne hoc quidem ex concordia fide probatorum eodem. Nam eadem quae nominavi optimae praefecto editiones habent *Q. Metellus P. F. Pius Scipio.* Quod ab illis opinor mutatum esse, qui ad exemplum antecedentis praescriptionis haec quoque citationem formari oportere censuerunt; aut quum ordo solius praenominis, nominis, patris, cognominis in Domitio recte procederet, eum quoque in hoc retineri debere voluerunt, non animadvertentes quam multa casu ad miro iporum Romanorum iudicio interesserent. Hic autem videtur sibi placuisse quatuor his appellacionibus designari, ut valide colligi potest ex duobus nummis vel ab ipso vel per gentilem quandam ejus cuius apud Fulv. Ursinum.

8, 8. *Quo minus de republica ad senatum ref.*] Ab Gebhardo non discessi, etiam palam negligente in citando Victorio ad patrocium hujus lectionis. Nec minus miror Victorium, qui quum testetur in Medico esse de Rep. *Q. P.* ediderit in Iuntina de *republica Q. P.* in Stephanica de *rep. Q. P.* Ego vercor ne quid pravum acciderit istis notis, & quod facillime tamen fateor fieri potuisse, accisum quid sit pro R. P. P. Q. P. quibus significari crediderit *de republica populique provinciae.*

8, 8. *P. Cornelius.*] Praeclara verò hoc loco est nota Manueii ad momentis huc plebejorum Cornelium debere intelligi. Atqui probare debebat Cornelium aliquem hic vere nominari ab Cicrone. Nam ubi vulgo sic edatur, castigatissime tamen istae duae editiones, quum reliquorum trium tribuorum nomina integre explanata habeant, in hoc solum product *P. Corn.* Atqui sic potest intelligi *P. Cornificius.*

8, 9. *Exspectationem triqui: Curionem profus non mediocriter objurgat.*] Mihi videtur non otiose adiciendam, quod tam fideliter & benigne ex manu Ciceronis suppeditat Medicus codex repetendo *Curionem profus Curionem non*, praesertim quum id ipsum roborat accessione auctoritatis suae primus Cl. Gravii codex, duo sane incomparabiles. Hinc lego, *expectationem corrupta; Curionem, profus Curionem! non mediocriter objurgat.* Qua repetitione eleganter subindicat Caesius, qualem se tunc gesserit Curio, & quam perseveraverit in suscepta actione defendenda. Et haec repetitiones sic Caesio placuisse vel intendendis epistolae initium demonstrat, ubi scripsit, *Sexto C. Sempronium Rufum, Rufum mel ac delicias tuas! calumniam m. p. talisse.*

8, 9. *In kalend. rejectum ne frequentiam quidem efficere potuerant.*] Mirum haec & minute convulsus locus, etiam in plurimis MSS. in quibus quum intelligam exstare vel *rejecta est ne freq. vel rejecta res est ne*, quum quod edidit Gebhardus, ex Vaticanis excerptis & Victorio adsciverit, ut ipse praedicat; sed non sane deberat ita distinguere, quum & constructio in illis sana non sit, & Victoriana editiones habeant *interpellat iudicium Marcelli Cos. de seq. in kal. vel Cal. rejectum ne frequentiam.* Ego tamen ab Gebardi non discessi, nec in eo aliquid mutavi, quia nihil omnium mihi probatur. Opinor enim ex iudicio meliorum codicum ab Cicrone scriptum fuisse. *In kalendas rejectum ne freq. g. eff. potuerant.*

8, 11. *Non deanti quidem.*] In tanta sententiarum & explicacionum varietate adhaerere malui Victorio, in eius editionibus sic exhiberi

liberi animadverto, tanto certius, quanto ab omnibus video confiderent eum sperni, ut in memoriam quidem apud editores vel interpretet. Non solet autem illi parti imposta vocabula, quæ aliunde orta fuisse potuit suspicari.

8, 12. *Ipsum reprehenderem, & ab eo deprecarer injuriam &c.* Quomodo quid astringent eruditus viri, pateat ex omnibus, religiose illud compositum *reprehendere* quacunque terminatione in nullis non manuscriptis exsistere, violentum puto rationem ejus callani non haberi, præsertim quum id tam commode & facile quaerit fieri. Nec enim potest esse dubium, quin scripserit Cælius illæ adhuc juvenior; *ipsumne reprehenderem, & ab eo deprecarer injuriam, quem autam mihi debere putarem? Imperare a me non potui.* Est deliberatio pro se geminam illi, quam in comœdia habemus. Vosæam verbo *scanduit*, quum plus simpliciter in eo verbo residere arbitraretur, & ipse sequutus quidem sui priores, quin deinde etiam ex adductis aliis libris *incanduit* ediderunt; sed ambigere nequeo, quin a quibus illud compositum inditum est, illi ignoraverint, quid vere pro antiquissimam scripturam demonstraret. Illud autem non esse istud, sed alterum *excanduit*, omnino liquide colligere est ex simili confessione, quæ occurrit in manuscriptis libris, *spectare* exhibentibus, quum innuat *expectare*, de quo vide ad epistolam lv libri primi.

8, 13. *Si aut non possit aut non curet.* Quum animadverterem halitacionem, quæ his adest, tenni morem jam antea observatum, ut quas voces in MSS. non esse intelligebam, alio characteris exprimi curarem. Tales autem sunt ille tres aut non possit, si fides Manutii, cui nunc me dedi: nam voculam si in antiquis legi testatur, & idcirco expelli nequam debuit.

Ibid. *Velles C. Curionem nostrum l. i. d. p. e. habuisse.* Quum sic in respondendo scribat Cælius, inde scripsisse videtur Tullius, utinam C. Curio . . . exitum habuisset. Huic ut conveniat responso Cællii, quæ in MSS. ut intelligo, plurimè & forsitan omnibus sentitur ita *Voles C. Curionem, non velles*, unde ab viris doctis vulgata est effecta, scribendum erat, ut codices indicunt: *Voles C. Curionem &c.*

8, 14. *Venas sibi omnes & viscera aperit.* Dum ex Palat. primo notatur *venas sibi omnes*, dum in Amstelodamensi codice haberi vulgatur Cl. Grævius *ulens sibi sibi*, quid aliud quam clamant in vulgata emendatione omitti vocem post *venas*, quam Cælius addiderit. Eam opinor esse sic vel scilicet.

8, 17. *Quod utinam ut Appius Claudius in ista parte C. Curio.* Mirum est curavisse Victorium, ut ab Manutio denumdisere debent, quæ scriptura exsisteret in optimo codice Mediceo, nempe *utinam aut Appius*. Porro quum illud aut in aliis etiam suis legi testetur idem Manutius, cur ab eo abicit Victorius & ejus exemplum tot alii editores? Sic utique divinat Victorius, quod tamen consilium suum esse continue negabat. Omnino libri veteres ita satis conspice veram Cællii manum enunciant, quæ fuit; *Quod utinam haud Appius Claudius in ista parte*; nimirum fuisse. C. Curio est, quousq; amicitia me pavillam in hanc perditam causam imposuit. Sic nihil temere tuto, & sententia eque lanquam perfecta.

Ibid. *Invitari in me Catonem.* Quum sic desperaret Victorius, certe hæc alienissima tolerare non debuit in contextu Cællii; cuius tamen jocum satis aperire mihi videtur antiqua lectio, quam ex Mediceo indicavit Manutius *Armatus eum me Catonem*. Nam hinc colligo *At Invitari me Catonem!* quod declaratione non eget. In fine non dubitavi edere *conferunt*, quum sic habeat Victorius tam in Iuntina quam Stephanica, etiam Manutius, quorum fidem nisi fuisse antiquis libris imaginor.

9, 2. *Caninius idem & idem nos.* Quum sic ex Victorio imperfecte ederet Gebhardus, eum sequi non potui, neque tamen etiam, quum Victorius ex optimis illis Medicis *et tuis*, quod cum deteriorum codicum prætexto inserti post prius *idem*, non probari adferret, admittere usitatum lectionem. Itaque circumspiciens adjumenta, deseri vulgata, ut quod jungebatur ab codicibus *idem & idem*, non disceperem, ut placuit veteribus. Ovidius 12 met. 614. *Armatus Deus idem idem cremarum.* Quia tamen *et tuis* abesse non poterat, opinari cepi duas posteriores syllabas primi nominis nisi absorpsisse *tuis*, & sic resposui ante *et idem*.

9, 6. *Quæ igitur studia magnæ bonæ sententia vacacionem habent etiam publici muneris.* Violentissime quidem mihi in Tullio se videtur gessisse illi, qui non modo hanc lectionem concinnare ausi fuerunt, sed in ipsum contextum ingerere, contra omnes MSS. libris, qui pro illo etiam habent *eandem aut eadem*, ut ediderunt Victorius & Gebhardus, certe multo reverentius Ciceroem hac in parte versantes, est quod verum latebat, assequi non poterant. Ego quum ussem ubique ferme literam *e* & *gu* inter se commiserim, non dubitavi eandem existisse pro primigenio *candem*, quod erat positum pro *quamdam*; quam voculam addidit leniende ad feveracionis causa.

9, 16. *Solebam enim antea debilitari oleis.* Rntgersus lib. 11 Var. lect. cap. 3 etiam conjecit *debellari*. Sed id nimum est. *Tò delectari* etiam non satis videtur lepimum in hoc jocoso scribendi loco, quum præsertim tot Palatini codices & illi bonæ notæ discedant ab eo, etsi probeant aut Manutianis & Sigoniani; & hi ita nunc voluisset Cicero, non est causa cur nunc magis in eo turbarent libri veteres quam ubi idem verbum occurrit in proxime sequentibus epistolis, & maxime ep. 24. Opinor innuere Tullium solitam

sibi minui hilaritatem edendi, hebetari saporem & inertem fieri inde, quod oleis & lucanicis in principio mense indulgeret. Id videtur extulisse verbo nobis ignoto (unde & hæsitatio ita apud librariorum) *debitari*, sed quod satis forsitan se ostendit ex primitivo *bitum*, quod herbe genus Plinio dicitur iners ac sine sapore aut acrimonia ulla.

9, 17. *Non tu homo ridiculus es.* Dum sic fluctuant libri inter hanc lectionem aut alteram *num tu*; inde Lambecius in notis ad Gellium suspicatus fuit *nimum tu homo rid.*

9, 18. *Et discere jam peris quis, quas queris.* Nihil potuit elegantius fieri ab Ms. Mediceo, quam exacta cura servari unice veterem lectionem, *discam peris*, quem nescio cur ausi fuerint ita interpolare alii. Hand dubie enim quum falso Papius lussisset in declamatoria Tullii schola, se quoque illuc venire velleserit, ac nominatim aliquid jecit quod tangeret *peris quis, quas queris*, forsitan exercitatorias declamations materiam continentes temporis præsertim aptam, ut quomodo victor talis ab hoste reverentis salutari deberet, ad cum placandum. Nam placentia Dianæ admodum sunt gulosa. Sed ex præclaro Mediceo scribe, & *discere, an peris quis, quas queris*, nempe vel hic conficiamus, vel paratas habeamus. Porro quam eximie idem lectissimum codex, *estis sus Minervam*, sed *quomodo videro, si estis*. Unde qua fronte viri doctissimi delabi eo potuerunt, utingerent *quando tu video, estis sus Minervam*. Sed *quomodo videtis*. *Si estis sus*, *estis sus Minervam* &c. Mouerat ante, ut veniret, ac disceret, si discipuli ejus meditarent talia programma; quæ tamen sciebat ab ipso Papiro sapientissime exarari posse, ut adeo sus illius videtur Minervam doctrina. Nunc jubet eavere, ut primo rebus suis prospiciat, & ita veniat, ut interim bonæ recte habeat constituta, aliaque ad ipsum pertinentia. Id millies dicit *commodo facere*, & nunc *commodo venire*.

9, 19. *Tamen malitia non discedit.* Si ut quinque apud Gruterum & Amstelodamensis ita legunt, etiam Mediceo codex sine præpositione *a*, quam habet Victorius, quoque præsert, arbitraret Ciceroem esse *tam ex malitia non discedit*, ut alibi *discedere a Gallia, discedere ex animo meo*.

9, 20. *Nos jam ex artis tantum habebamus.* Sic quum habeat liber Medicæus, etsi vitiosus quodammodo, tamen non debuerant ab eo deviare oculi ad quas oro non incertissimas sanæ lectionum varietates? sed acute considerandum ut unicuique remedium ad erudendam Ciceroem manum. Si quis enim recenset notas P. Victorii, observabit proprium esse codicis illius præstantissimi, ut vix patiat vocalem præcedentis vocis postremam cum prima sequentis coire, sed per elisionem amputat priorem. Id opinor nunc quoque contigisse *ce'* *artis*, quod debet corrigi *Nos jam ecce artis tantum habebamus*. Dum enim amplificat jocum, attentionem Papii vigilantiore facit. De hoc codicis istius more jam supra 7, 1.

10, 7. *Rationemque omnium verum redderem.* Sic edidi restititibus loco suo vocem tertiam, quam agnoscut editores Victorii simul & Mautili. Lambinus & ejus sequaces cur neglexerint, causam non video aliam, nisi quod quum temere excidisset ex editione Iambini, frustra sequuti sint alii; qui quidem Lambinus si didicisset, inter varias lectiones ad marginem notasset proculdubio.

10, 9. *Si muso te facturum sis.* Id quum habeatur in omnibus scriptis, non aulus sui mutare, & edere me *facturum*, ut fecit Lambinus; tanto justius, quoniam sententia & aperta & melior ex MSS. lectione oritur. Dicit enim Plancius si scis & potes certe tibi persuadere, te non ita dilecturum me, ut non ego etiam vicissim diligam te; imo te nihil aliud quam compensaturum ac vires redditurum amoris, quo te prosequor & prosequens sui, te non solum dilecturum, sed tantum pares mihi partes servaturum; id quod longe mihi ad elegantiam & sublimitatem Plancii videtur magis accedere.

10, 12. *Ita te victorem complectar res. nec. ut magnam partem mihi letitie tua dignitas adferet.* Non potui alium sequi quam Gebhardum, quum ille subsequutus fuerit auctoritatem Victorii, in cuius utraque editione sic legitur, Lambino quod sciam primo inter marginales sarcinas ponente *affert*. Sed & ratio ac sententia tuetur Gebhardum. Ex more enim sanctiorum Quiritium Tullius per sua gratissima vota jurans & quidem republicæ respectu, optat, ut complectatur Plancum victorem non quoque modo, sed republicæ recuperata; quam victorie rationem addere se ostendit, ut eo eventu dignitas ipsius ut recuperatoris republicæ aucta Ciceroem exhilararet.

10, 14. *De celeritate, de copiis.* Atque etiam *hostibus suis*, *spes omnis in te est.* Quare sic posteriores distinguant, nullus causam video, quum Nangeriana, *de copiis atque etiam hostibus suis*, *spes omnis in te est*, quod longe veteri censio.

10, 17. *Quatuor & viginti milia pass.* Sic edidi, quia sic editum esse ab Ciceroe collegi ex hæsitacione posteriorum, quorum quidem male supplerunt *passus*, quidam recte *passuum*. Quam observationem hæc noto, ut infra nobis sit subsidio in remæmota momenti.

10, 21. *Mittit mihi literas, miisque, desponsæ de se, de exercitu &c.* Retinuit lectionem, quam auctoritatis sui mihi commemorabant non modo tot veteres MSS. sed etiam editones Victorii & Gebhardi, nisi quod post *miisque* adjecti notam distinctionis, quum

ea vox pertineret ad praecedentia. Quae enim veritas manifestior, quam quomodo dicit illum scripsisse sibi & suis; ita ut desperaret de se & de exercitu; tunc speciatim dicere scripsisse tales literas, in quibus &c. Certe in eis ut sic praecedat, in quibus item sequatur, vix illud credo occurreret.

10, 22. *Quis certe ego fuisset.* Similis loquutio Tullii XI, 1, 2. *Haec tolerabilia: illud non ferendum, quod est, qui vestro anno solum sum consulem futurum putat.*

10, 23. *Per quorum loca fideliter mihi pater iter.* Hunc ordinem hic verbi dedi, quia sic praebet Naugeriana, quod in illa factum ex MSS. ex Gebhardi etiam nota potest colligi. Vulgo *mibi fideliter*, quomodo tunc erit credendum in editione Lambini. Video id alii plurimis locis contigisse. Sed quum me desituant vetera auxilia, non ausus fui attingere.

10, 25. *Ne quod haec ambigua festinatio aliquid imminuat ejus gloriae.* Quum sic fere habeant omnes MSS. inde profecto vocem aliquam ejicere, est plenum violentiae non tolerandae factum. Historicum autem & sexto Platino non video tantum, auctoritatis concedendum, ut auferatur illis omittentibus alteram vocem quod, haud dubie affutur librariorum putantibus se consulere debere constructioni, quam non intelligebant. At facile negotium est. *Legit, ut qui haec ambigua festinatio aliquid imminuat*, hoc est, aliqua ratio e vel parte vel genere.

10, 26. *Nos aliquando cognoscimus.* Retinui hanc lectionem, quia ab nullo contrarium ei moveri scio, esseque in omnibus editis, praeter utramque Cl. Graevii, in quam nescio unde venerit simpliciter, non emut.

10, 30. *Quo die Panfa in castris Hirtii erat futurus.* Quum in MSS. reperiat *r castris & Hirtii*, opinor illud & quocunque modo esse notari & compendium vocis colligere, ut forsitan reponendum.

Ibid. *Unus amplius passus ultra aciem processerit.* Aliena est disputatio Victorii in locis Plutarci componendis cum hac constructione, ut ostendat numerus abesse posse. Nam id huc aliquo modo conveniret, si *et amplius etiam abisset*, ut tunc quoque passus intelligeremus aliquos, quorumque illi fuerint. Id quod propter additam vocem illam hirtii nequit, quae designatum fixumque numerum superponit. Quum itaque in codicibus scriptis videatur omnibus legi *passus*, (ita enim viri docti ubique allegant) dubitare non possum, quin numerus fuerit additus ab Sulpicio, qui coeulit eum voce antecedenti, quae tantum scripta fuit *passus*. Restant tres lineae, in quibus opinor numerum resedisse, sive ille fuerit *ecce*, sive *et*. Praeterea hic praeteriri non debet in editione Naugeriana luntae legi *in quo ego eram*, quod & exhibet quoque Lambiniana, sed jam Rob. Stephanus ex sua Victoriana delevit aut potius omisit, quam vocalem ego opinor exstare in MSS. sed sine eis nihil ausus fui dicere ad Gebhardo. Similiter videntur clarissima vestigia numeri, qui intercidisse creditur, residere in loco epistolae 33 hujus libri, *Antonium turpiter Mutinae observationem reliquisse, sed habere equitum legiones sub signis armatas tres, & P. Vagiennum unam, inermes bene multos*. Nam scriptum fuit per compendium *equit. 11 m*, hoc est, *equitum duo milia*. ut & epistolae 34. Nam quod in eo ex Victorii emendatione referant *P. Vagiennum*, quum in Mediceo sit *suppili Bag.* sane vix probro. & exempla, quibus id firmat, ut facere posse huc infervere ut aliquam speciem per istam similitudinem huc conjecturae addant, ita plane non faciunt nos certos. Et enim in voce, quae exstat in optimo libro, clare haeret nomen *Pupilli Vagiennum*. Andre. Schottus *P. Vagiennum* praefectum Antonii ad Mutinam vocat, quum Manutius & Lambinus *P. Vagiennum*.

10, 32. *Unam vicepsam ostendit.* Naugeriana luntae, ut & Rob. Stephani editio habet per notam unam xxv 111, quam sequutus fui, quum conslet illo tempore non sic loquutos. In sequentibus verbis in *Victoria vero eadem premia, qua suis legionibus*, ostendit me prononem illud, quod appositum suspicor ab nonnullis Latine lingue imperitis, qui multis defectibus videri hunc sermonem voluerunt, quam perlegerant dimisit Afsinius eadem premia suis militibus, ut *et suis militibus* pendant ab voce eadem, ut ipse Cicero IX, 6. *Quod non illi illis censuissimus*.

10, 34. *Omnis ex praelio integer decessit.* Rifu certe dignum est, quod sic omnes habeant editiones praeter Victorianas & Manutianas, in quibus est verissime *discessit*. Non aliam reor hujus pravitatis causam, quam quod negligenter se exhibuerint typi apud Lambinum, quos sine examine sequenti ferre posteriores.

Ibid. *Cum tamen animam magno opere moverunt.* Certe non moverunt, sed moderate a cepit, neque temere credendum judicavit Tullius, ut plane fatetur ipse statim Lepidus. Unde recte opinor editiones Victorii moverent.

Ibid. *Ad Brutum & Brutum ad Ciceronem.* Non placuit mihi hoc commentum quod scio nimis aeterni Lambini esse, tanquam in aliis libris etiam non occurreret *ad Brutum* amicum ad Ciceronem, ubi tamen in titulis id non manifestatur, etiam apud ipsum Lambinum. Itaque ad exemplum priorum hanc quoque inscriptionem formandam esse sui.

11, 1. *Quod utrumque esse falsum.* Ut infra Brutus epistolae 10. *Quod utrumque potissimum est.*

11, 9. *Ex castris Regii.* Memorandus hic est error Cluverii, res se & merito notatus ab patre, qui hanc ut M. Bruti epistolam ad-

33, vocat in Italia antiqua, subjicitque: Hinc Libri brevior lib. x. M. Brutus, qui Caisalpinum Galliam tenebat, a Cn. Pompejo occisus est. Et Orosius, unde Diaconus etiam & Freulphus: Brutus in Caisalpinum Galliam fugiens, persequente Pompejo apud Regium interfectus est. At Brutus, qui ad Ciceronem scribit, Decimus Brutus est Murina paulo ante ab Antonio obfectus. De quo Livius Orosiusque, Marcus est Marci, qui Caesarem occidit, pater, Mariano & Sullano bello interfectus.

11, 10. *Gratiorem esse in te posse.* Ita sustinui ipsum contextum emendare certissima ut opinor ratione. Quum enim omnes libri praefarent *gratiorem me esse*, & vocula *vero me* pro fusus sit frustra & fatueretur; praeterea conexio iusta nulla sit, unde pater meus cogitabat de interponenda vocula; lenissima medicina videor hunc novum sustulisse litera *m* transferenda in *n*. In reliquis non cunctatus fui recipere conjecturam paternam, ut quum nihil abeat ab scriptis libris, & sententiam efficiat plenissimam, nisi quod nunc ad verito typorum vitio editum esse fini pro fit.

11, 13. *Brutus me antecessit, itinera multa majora fugiens, quam ego sequens.* Plane non offendit me haec loquutio, etiam jam Lambinum eo perductum vidi, ut contra MSS. ediderit *itinera multa majora fug.* multo minus ut crederem aliquid deesse, quod tot praclariorum codicum integritatem venditaret. Est enim sermo ut *lype* apud Latinos, sensu efficacior, quam verbis, & ideo jungens, quae vix Jungi videntur posse, ut apud Ovidium eodem profus modo, i Meram. 664. *Talia mareni stultus submovet Argus*, quum intelligat eis verbis dolorem fuo fatenti & egerenti.

11, 14. *Magnum negotium, cuius exitum non existimesco; tuae partes sunt. Ego plus quam scis, facere non possum.* Est omnino intricata oratio, quae tamen ideo istam violentiam pati non debuit, ut quod aduisti Lambinum alique, pro eo quod exflare in MSS. omnibus audio, legatur *ne existimesco*. Leuine modo evolvi satis potest. *Magnum negotium, cuius exitum nae existimesco*. (Hae misera in cogitatione aliquamdiu versans & velut lassatus abiecit a se illam omnem rem, & subiecit) *Tuae partes sunt. Ego plus quam scis facere non possum*. Cicero diceret *videris*, ut XI ad Attic. 5. *In tantis suis praefertim angustis, non tam ad praesens, sed ipse videris*.

11, 16. *Equitum centurias tenes, in quibus regnas.* Haec posteriora tria verba sunt omnino insipide addita ab scio, qui ostentare doctrinam & interpretari clarius voluit vix praecedentis loquutionis, ut verbum *tenere* etiam interdum in Tullio sumitur. Ita quidem censo, siquidem antiquitus scriptum fuit ad eum modum, quod legi solent haec verba. *Quod ego non existimo, & contra opinor esse rursus exemplum, in quo viri docti non recte riteque observaverunt rationem vetustae scripturae, quae fugit duas voces definitas & inchoantes ab vocali, ut alteram eliderent. Nam manus Tulliana sic procecit, quum equitum centurias tenes, inque eis regnas, mitte ad Lupum &c.* Vide ad 9.

11, 20. *Committendum non putavi.* Haec loquutio quum illo Romanae urbis & eloquentiae tempore omnes buccae & paginae impleverit, ac toties occurrat quoque in ipso Tullio, non dubitavi, quin & Brutus eadem fasset usus, praefertim quum & a Lambino & Manutio eadem adscitani cererem. atque ideo eam recepi, quod si in omnibus scriptis exflare *non dum*, etiam sic opinans illam eadem dum temere esse iteratam. Ceterum valde miror in fine diei hanc epistolam datam i XI, alii tamen v. 11 *Kal. Jan.* in Lambini, Gothofredi, Gebhardi editionibus & omnibus aliis quae medio tempore satis dense proderunt, quum in Victorii, etiam Martini editionibus clare exhibeat *Kal. Jan.* quae notatio mensis est verissima, ut pater non solum ex praecedente & sequente epistola; sed constat ex ipsa historia & ratione temporis, unde id revocavi.

11, 28. *Etate praecipitata.* N. Haec est ratio Hieronymi Columnae, quoniam inter Ennii fragmenta occurrit *etate pessima alta*, ideo in hac Matiana epistola reponendum similiter arbitrantur, cui omnis ceteris vetus intercedit. Vide eum pag. 494.

12, 1. *Sed ita compressa est.* Suetonius in re non numquam dissimili in Vespasiani vita cap. 6. *Et tunc quae den compressa res est*

12, 2. *Tres esse consulares, qui quia de rep. bene senserint, libere locuti sunt, ut in senatum venire non possent.* Hae utique arena est sine calce, & nullo profus modo possunt coalescere, nisi scribas vel locuti sint, vel, reieto in illa parte antiquo, *senserint*. Quum igitur viderem jam diu habitat in hic esse, & alios nescio unde supplevisse qui, quia, quae de rep. etiam id adopta i, non quia verius esse judicarem, sed quod ea vocula poterit facile excidero ob similitudinem; quod etiam contigisse apud Graecos memini, ut ecce apud ipsum Polybium libro 1 cap. 24. *δὴ τὸ τὸ; Ἰσπερ οὐδὲν ἔσθαι τὸ τὸ; Ἰσπερ οὐδὲν*. Sic exhibuit in editione sua *etiam* se *etiam* bouibus; sed in MS. Regio Parisiensis, quo & ille us. s. est, & altero codice Abbatiae Florentinae, qui omnium praesentissimus, imo & Haganoensis editio, qui etiam Vassileusis, praefertunt verissime *ditā τὸ τὸ; τὸ; K. ego*. Id saepe faciunt Graeci.

12, 13. *Ita pro nostra parte celeriter iter nobis expediri posse.* Cur inutiliter abundare credemus *iter*, & tamen nullum fuisse librarium, qui id ausus fuerit omittere? ut debuere constanter de exemplari in novum exemplar propagari, atque adeo in omnia profusum. Quid autem firmius & mollius est, quam colligere ex illo consensu scripsisse Ciceronem *ita pro nostra parte celeriter iter nobis* &c.

12, 15. *TRIBB. PL. SEN. T. Q. R. S. P. D.*] Sic nunc vulgo editur, satis imperfeete si ad formulam Victorii & Manutii editionum exigatur, quæ si est ab exemplo MSSorum codicum petita, etiam sordida hæc vulgata haberi debet. Sic autem illi P. LENTVLVS. P. F. PROQ. PROP. S. D. COSS. PRAETT. TRIBB. PL. SEN. NATVI. P. PLEBIQ; (ut Iuntina, Stephanica PLEBIQVE) ROM. In qua non modo notabile est illud supplementum, quod certe reor ab Lentulo fuisse additum, fed etiam ordo ipse verborum, ut *salutem dicit non rejiciatur ad finem, sed in medio interponatur*, quod etiam deo credere faspius in his epistolis contigisse, quam in hodiernis editionibus apparet. Nam ut deo dubitare nequeamus, aperit locus libri 11 epist. 3, ubi Victorius fatetur in præstantissimo Medicæ se adpessisse illum indicem *M. Cicero S. P. Curiõni*. Et simile ex Amilodamensi proficitur Cl. Gravivus ad librum 11 epist. 19. Qui ordo & totidem verba cur hodie non observantur? Quum certe initio libri xv edatur M. TVL. LIVS M. F. CICERO PROCONSUL, S. P. D. COSS. PRAETT. TRIBB. PL. SENATVI. Ita omnino perperam consuli opinor in titulo epistolæ tertie libri 1, ubi nunc editur tantum *M. T. C. P. Lentulo S. D.* ita solo cognomine posito, at dignitatis titulo omisso, quod ab nefario quo p. mo commissum dixerim, quum in Iuntina æque nunc exprimat, quam in præcedentibus ac sequentibus. In Stephanica Victorii tum in hæc tertia tum in quarta negligitur, quod plañe non probandum.

12, 30. *Aut quid mi jucundum.*] Certe ad fidem potius est, ut credamus Palatino sexto voculam tertiam non agnoscenti, quam omitunt quoque editiones Victorii, quum quod fit in nostris editionibus, ut nunc ita scribatur, in verbis autem proxime antecedentibus, *quis unquam enorum mihi dixit esse, & sequentibus statim illud magis mihi solus esse molestum, & Tullius putetur is esse, qui in tam inani varietate aliquod captaverit. Ego quidem delere non sufficiens ex Manutio & Lambino recepi quid mihi jucundum.*

Ibid. *Probaverunt mihi.*] Victorianum probantur.
13, 9. *P. Rupilius P. F. Men.*] Non religiofa Victorii fides in retinendis, quæ fatetur se non intelligere, non aliorum apud Corradum infulla satis interpretatio, non Manutii cogitatio de tribu (& enimvero hic commodus ad illam citandam locus!) medeterent, quo minus maneam in præfca mea sententia, in vocabulo postremo latere *Me. N. vel M? N.* quod est, Mani nepos. inde venit in medium litera e.

13, 29. *Res familiaris C. Capitonis præsto fuit, & patuit & temporibus & f.*] Videndus etiam de hoc loco Cujacius lib. xxv observ. cap. 15, ubi ostendit, quam elegantem apud ICros verbum *parere* fumatur fore pro solvere ac satisfacere, & hinc delectatione hujus editi loci judicat, quum tamen ista exempla vix congruant huic sententia, quam cõtere vult Tullius.

13, 43. *Quinto Gallio.*] Reliqui hæc scripturam, non quo eam probandum arbitror, sed quia nesciebam, ubi certe acquiesceret manus Tulliana. Ego quidem nullus dubito, quin innuat vetus lectio *Quinto Gallio* ut in quibusdam Manutii editum est (& is in notis quoque hæc respicit ac hoc defendit) cuius plures causas habeo: Prima est, quia credibilis est semel corruptum esse *in Quintio*, quam bis *in Gallio*, quod in inscriptione sequentis epistolæ rursus occurrit. Secunda, quia plures codices scripti habere dicuntur *Gallio*, quam *Gallo*. Tertia quod *Quinto* videri potest existitisse ex notiffima scribendi ratione *Quinto*. Nam quod ad inscriptiones attinet, certe ibi gens Gallia est percelebris cum prænominebus

Leneii, Marci, Quinti, & videri possunt apud Manutiam.

13, 49. *Auctoritatem suam tueri consuevit.*] Sic denovo instaurata sequutus editiones Victorii; & ejus quæso id fuit pontificum, ut ederet *consuevit*, quod video tenere mordicus omnes post eum editiones?

13, 56. *Ecdici Mylasii.*] Summopere gaudentem varietate supponunt Tullium, ut qui modo Mylasius & Alabandeis Græca ratione dixerat, sciretque utramque Latine offerri Mylasenses & Alabandenses, hoc quidem ita mox usurparit, illud vero nunc finxit *ἐκ τῶν Μολαίων*, ut ante Victorium quoque præter libros MSSos legebatur. Ego vero quum intelligam in codicibus Hittoriæ & Palat. vi legi *ecdici a Mylasius*, non dubito, quin ibi undecunque auctas cognoscamus literas, & legi debeat *ecdici a Mylasis*.

13, 69. *Me non vulgare nec ambitiose.*] Equidem quum Victorius palam omnia vetera exemplaria sic habere exclamet, & nullus alium codicem allegare queat, in quo legatur aliter, durum est credere id esse nonnullorum codicum, id quod tam miror, quam damno Nizolium, qui hunc unum locum affert ad probandum Cicero fuisse vocem *vulgariter*, quod nullo veteratibus argumento firmatur. Religiose magis Victorius, & cuius observatio non potest opponi. Quin immo similis dejectione est *in bilare* in auctore ad Herennium 3, 14. *Deinde modo acriter, tum clementer, meste, bilare, in omnes partes commutabimus*, ut legitur in codice Medicæ, longè illum populum veterum membranarum, in quibus duabus invenit *bilariter*, bonitate & auctoritate superante, ut & in codice collegii Buslidiani Lovaniensis sane bono. Itaque & 16, 10 noster Tullius plane sic jungit *bilare & libenter*, ac alibi.

13, 73. *Quod si Roma, te vidissem, coramque gratias egissem.*] Est eadem excusationis formula, qua utitur Sulpicius libro iv epist. 5. *Qui si istæ assuissem, neque tibi desuissem, coramque meum dolorem tibi declarassem.* Ex quo patet posse quod ad loquutionem attinet, tolerari quorundam codicum lectionem, *quod si Roma fuissim*. Si modo tam probari possit eos quo *tuos* vocat, scilicet Philippum cognatione attingentes, Romæ habitavisse aut illic tunc moratos fuisse & non alibi extra eam; & ideo illud *fuissem* non elegantius mereatur haberi, quam ut supplementum hominis inconditione rationem habeatis eorum, quæ debuit attendere. Video ut constituitur argumentum hujus epistolæ ab viris doctis, hæc dubie ex imitatione Manutii. Sed quomodo probabitur in urbe tunc non fuisse Ciceroem? In hac hæsitatioe putavi standum ab Victorio & præstantissimo omnium Medicæ codice, vel si omnes alii haberent aliter.

14, 2. *Ne puerum perditum perdamus.*] Recte Gebhardus, cui in hac parte adest etiam pater libro iv observationum cap. 14.

14, 3. *Eos literas Desippo dedi.*] Utrum pro eo, quod vulgatum fuit, *Dexippo?* an pro *Ctesippo?*

Ibid. *Et in primis quidem diebus.*] An non *et id primis quidem diebus?* Sic idque, atque id, neque id, nec id, tum alii sepe cum vi quadam inspergunt, tum ipse Tullius, ut collegerunt alii.

15, 1. *His rebus allatis.*] Mediàm vocem vix opinor ab Cicerois calamo venisse, vane iteratam ex modo præcedentibus, & his *allatis* videtur intellexisse partim nuntius, partim literis.

15, 4. *Tum presentia magnitudine & animi & consilii.*] Quum sic habeat libri MSS. quorum fides est spectata, etfi variis modis ea scriptura judicent eruditi viri, ego tamen nihil aliud quam legendum puro *tum presentis magnitudine & animi & consilii*. Lib. 1 ad Attic. epist. 18. *In republ. vero, quanquam animus est presens.* Et sæpius sic presentem animum junxit Tullius.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

A D

ATTICUM,

LIBER PRIMUS.

CICERO ATTICO SAL.

PRESENTIONIS nostræ, quam tibi summa cura esse scio, hujusmodi ratio est, quod adhuc conjectura provideri possit. ¹ Prensat unus P. Galba. sine furo ac fallacis, more majorum, negatur. ut opinio est hominum, non aliena rationi nostræ fuit illius hæc præpropærensatio. nam illi ita negant vulgo, ut mihi se debere dicant. ita quiddam spero nobis pro-

fici, cum hoc percerebreicit, plurimos nostros amicos inveniri. Nos autem initium prensandi facere cogitaramus eo ipso tempore, quo tuum puerum cum his litteris proficisci Cincius dicebat, ² in campo, comitiis tribuniciis, ³ a. d. xvi kalend. Sext. Competitores, qui certi esse ⁴ videntur, Galba, & Antonius, & Q. Cornificius. puto te in hoc aru risisse, aut ingemuisse, ⁵ ut frontem ferias. sunt, qui etiam Cæsonium putent. Aquilliam non arbitramur, ⁶ qui denegat, & juravit morbum, & illud suum regnum judiciale opposuit. Catilina,

R I R R 2

ina, si iudicatum erit 7 meridie non lucere, certus erit competitor. De Aufidio, & de 8 Palicano, non puto te expectatam scribam. De iis, qui nunc petunt, Cæsar certus putatur. Thermus cum Silano contendere existimatur, qui sic inopes & ab amicis, & exultatione sunt, ut mihi videatur non esse *ἀδύνατοι* 9 Curium obducere. sed hoc præter me nemini videtur. Nostri rationibus maxime conducere videtur, Thermum fieri cum Cæsare. nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui, si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur; propterea quod curator est via Flaminia, 10 qua tum erit absoluta sanè facile. 11 eum liberi *ἑγέρουσι* ciceri consili acciderunt. Petitorum hæc est adhuc informata cogitatio. Nos in omni munere candidato fungendo summam adhibebimus diligentiam: & fortasse, quoniam videtur in suffragiis 12 multum posse Gallia, cum Romæ à iudiciis forum reflexerit, excurrerem mense Septembris legati ad Pisonem, ut in Januarium revertamur. Cum perspexero voluntates nobilitum, scribam ad te. cetera spero proluxa esse, his duntaxat urbanis competitoribus. Illam manum, tu, mihi, cura, ut præstes, quoniam propius abes, Pompeji, nostri amici. 13 nega me ei iratum fore, si ad mea comitia non venerit. Atque hæc huiusmodi sunt. Sed est, quod abs te mihi ignosci pervelim. Cæcilius, avunculus tuus à P. Vario cum magna pecunia fraudaretur, agere cepit cum ejus stare Caniuius 14 Satrio de iis rebus, quas eum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret. uno agebant ceteri creditores, in quibus erat Lucullus, & P. Scipio, & is, quem putabant magistrum fore, si bona venirent. L. Pontius. verum hoc ridiculum est, de magistro nunc cognoscere. rogavit me Cæcilius, ut adesset contra Satrium. dies fere nullus est, quin hic Satrius domum meam ventitet. observat L. Domitium maxime: me habet proximum. fuit & mihi, & Quinto fratri magno usui in nostris petitionibus. sanè sum perturbatus, cum ipsius Satrii familiaritate, tum Domitii, in quo uno maxime ambitio

nostra nititur. demonstravi hæc Cæcilio: simul & illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satisfacturum fuisse: nunc in causa universorum creditorum, hominum præsertim amplissimorum, qui sine eo, quem Cæcilius suo nomine perhiberet, facile causam communem sustinerent, æquum esse, eum & officio meo consulere, & temporari. durius accipere hoc mihi visus est, quam vellem, & quam homines bellè solent: & postea prostratus ab instituta nostra paucorum dierum consuetudine longè refugit. Abs te peto, ut mihi hoc ignoscas, & me existimes humanitate esse prohibuit, ne contra amici summam existimationem miserimo ejus tempore venirem: cum is omnia sua studia, & officia in me contulisset. quod si voles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obstitisse. ego autem arbitror, etiam si id sit, mihi ignoscendum esse: 15 *ἐπεὶ ἕξ' ἑσθίων, ἃ δὲ βέλων.* vides enim, in quo cursu sumus, & quam omnes gratias non modo retinendas, verum etiam acquirendas putemus. Spero tibi me causam probasse; cupio quidem certè. Hermathena tua valde me delectat, & posita ita bellè est, ut totum gymnasium 16 *ἅλῃς ἀνάθημα* esse videatur. multum te amamus.

CICERO ATTICO, S.

18 L. Julio Cæsare, C. Marcio Flegulo consulis, filio meo auctum scito, salva Terentia. 18 Abs te tam diu nihil litterarum? Ego 19 de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. Hoc tempore Catilinam, competitorem nostrum, defendere cogitamus. iudices habemus, quos volumus, summa accusatoris voluntate. spero, si absolutus erit, conjunctionem illum nobis fore in ratione petitionis: sin aliter acciderit, humaniter feremus. Tuo adventu nobis opus est maturo, nam prostris summa hominum est opinio; tuos familiares, nobiles homines, adversarios honoris nostro fore. ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video. quare Januarium mense, ut constituisi, cura ut Romæ sis.

CI-

1. *Presat unus P. Galba. sine suco ac fallaciis, more majorum, negatur.*] Ita interpunctum hunc locum Malaspina: & Muretus firmat lib. ix variar. lect. cap. 10. Prius erat; P. Galba sine suco ac fallaciis, more majorum. Negatur; quod præfert P. Manutius. Clericus. 2. *In campo.*] Hæc quoque distinctio est Malaspina: Vulgata editio hic periodum incipit; *In campo comitiis tribunitiis.* Ceterum pro, *tribunitiis*, non obscura extare vestigia in m. suo scribit Ursinus lusus scripturae, *comitiis tribunitiis.* Idem. 3. *A. d. xvi kalend.*] Ita distinctio Bosius quoniam antea esset. *Ad xvi kalendas.* sequiturque istud toto libro. itaque semel indicasse sufficit. ut etiam; exhibitum heic nobis Bosii textum, uti ipse adnotarat in patria sua. nam, consulere iterum Palatinas membranas post Fr. Junium, supervacuum videbatur; in tanta præsertim temporis angustia. Gulielmus heic nihil adnotat ad margines libri sui; sed Woverius unum alterumque librum, scriptum atque editum conferri iusserat eam vulgatae. Idem. 4. *Videantur.*] Vulgarii, videbantur. Idem. 5. *Ut frontem serias. Sunt.*] Conjecturam Manutii, quâ distinguit, Tuto te in hoc aut rissit aut ingemisse. *Ut frontem serias, sunt, qui etiam Casonium putent &c.* libris Palatinis adjuvari ait Junius. pro, *Casonium*, verò, *Casonium* in quibusdam libris legi ait Muretus, qui præterea adque fecit interpunctioni Manutianæ. Idem. 6. *Qui denegat.*] Hæc est & scidarum Bosii, & vulgò recepta lectio. Petri Pitheci m. exemplar habebat, *qui & negant & i. m.* ex quo ipse legit, *qui & negavit, & i. m.* quæ correctio fulcitur auctoritate codicis Tornaxiani & Crusellii. consulatur ipsemet Pithecius lib. 11 Subsecivar. lectio. cap. 8. Idem. 7. *Meridie non lucere.*] Beroaldus & Victorius legunt, *siquere*: Muretus, Jacobi Taurelli fidem sequutus, ex veteri libro in quo ita legitur, *si iudicatum erit merid. lucere*; emendat, *si iudicatum erit lucere*, videtur is cap. illo decimo variarum. Idem. 8. *Palicano.*] *Palicano* ex veterib. numis rescribit Ursinus. Clericus. Duplicavi autem præpositionem *de*, quia non modo ex MS. id adnotabar, sed etiam Victorianæ editiones eam ostentabant; quod lait perpetuum Ciceronis. Gronov. 9. *Curium obducere.*] Codex Tornax. Torium. illud obducere Victorius, tuctur Muretus d. cap. 10 contra nescio quos. quippe Malaspina emendationes nobis nondum videre contigit. Clericus. 10. *Qua tua erit.*] Hæc lectionem habet Bos. à Tornax. Decurt & Crusell. *quæ tua erit* quæ post *facile*, additur, est & ab ipso Bos. Prius tamen ex sola conjecturâ ita & legerat & distinxerat Manutius. Idem.

11. *Eum liberis Siquov.*] Ita Bos. ex scidis & Crusell. habentibus, *eum liberem man ciceri Consul acciderint*, & Tornax. in quo legitur, *eum liberem man ceteri consili acciderunt.* Distinctiones optimè à Manutio & Bosio positas laudat Junius: sed lectionem Bosii rejicit, legitque *eum liberem nunc Cæsari Consuli acciderim*, ex mss. Pal. in quibus est, *eum liberem nunc ceteri consili acciderim*: & in quibusdam, *acciderim*. castigations hujus loci octo novem, reperire est apud Lambinum, qui addeat. Clericus. Quom Manucius in Bestarionis codice *numitieri*, Bosius item in suis *numitieri vel munitieri*, Junius ex Palat. *nunc ceteri*, & omnes hi interea *liberem*, tum vel *acciderint vel acciderunt*, miror cur ea non serventur, & somnari quosdam de Cæsare audere. Est dignissima prostris iucantis Tullii ingenio restituo Bosiana, sed quam sic formem; *eum liberem thermum ciceri consuli acciderim*. Nam *is sane facile* addi possunt vel præcedentibus vel huic parti, quam tractamus. Sensum opinor, Liberi cives in comitiis sequentibus si non opprimatur factiosa manu & a magnatibus, sane tunc delentios cura jacta vix adhibita ereditur istum Thermum mihi Ciceronis, quem non dubitat supponere primum consulem renunciatum iri, (inde *consuli sustinet adseribere*) adjecturos. De se enim agit Tullius, ac sicut, id est, sequenti anno. Quia nihil hic muto, id recepi in contextum. Gronov. 12. *Multum posse Gallia.*] Hæc emendatio est Victorii, ex vetustis codd. quom antea legeretur *Galba*. Clericus. 13. *Nega me ei.*] Et hæc correctio est a Victorio, quom prius esset, *negant*. Idem. 14. *Satrio.*] Prius erat, *Satryo*, ut & infra, *satyrum, satyrus, satyri*, pro *Satrium, Satrius, Satrii*. Idem. 15. *Ἐπὶ ἕξ' ἑσθίων.*] Antea depravatè legebat, teste Victorio, *ἔπὶ ἕξ' ἑσθίων ἢ τμηδ*; quom per imperitiam legere non possent litteras Græcæ, quæ in mss. aliquantùm confusæ & deformatæ erant. Idem. 16. *ἅλῃς ἀνάθημα.*] Ita ex veteribus libris emendatum, quom antea ut ait Victorius *ἑμαδὴμα* scriberetur. Ceterum vox *ἅλῃς* abest à Fulviano m. Idem. 17. *L. Julio Cæsare.*] Ab his verbis & Malaf. & Bosius initium epistolæ ducunt, si non suffragantibus, certè non refragantibus veterib. codd. in quibus hæc epistola agglutinata est superiuri, nullo principii discrimine. Idem. 18. *Abs te tam diu.*] Hinc vulgus epistolam orditur. Idem. 19. *De meis ad te rationibus.*] Melior Victorii codex, *de meis de-rationibus*, habet. Idem.

CICERO ATTICO, S.

3 ²⁰ AVIAM tuam scito desiderio tui mortuam esse, & simul, quod verita sit, ne Latina in officio non manerent, & in montem Albanum hostias non adduceret. ejus rei consolationem ad te L. Saufejum misurum esse arbitror. Nos hic te ad mensum Januarium expectamus, ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios missis? nam ad me de eo nihil scripsisti. Signa, quae nobis curasti, ea sunt ad Cajetam exposita. nos ea non vidimus. neque enim exeundi Roma potestas nobis fuit. misimus qui pro vectura solveret. te multum amamus, quod ea abs te diligenter, parvoque curata sunt. Quod ad me saepe scripsisti de nostro amico placando, feci, & expertus sum orania: sed mirandum in modum est animo abalienato: quibus de suspicionibus, etsi admisset arbitror, tamen ex me, cum veneris, cognoscet. Sallustium praesentem restituere in ejus veterem gratiam non potui. ²¹ hoc ad te scripsisti, ²² quod is me accusare de te solebat. ²³ at in te expertus est illum esse minus exorabilem, meum studium nec tibi defuisse. Tulliolam C. Pisoni L. F. Frugi despondimus.

CICERO ATTICO, S.

4 CREBRAS expectationes nobis tui commoves. nuper quidem, cum jam te adventare arbitratorem, repente abs te in mensum Quintilem rejeisti sumus. nunc vero censeo, quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus, quod scribis. oberis Quinti fratris comitia; nos longo intervallo videris; Acutilianam controversiam translegeris. hoc me etiam Peduceus, ut ad te scriberem, admonuit. putamus enim utile esse, te aliquando jam rem transigere. mea intercessio parata est, & fuit. Nos hic incredibili ac singulari populi voluntate de C. Macro transigimus. cui cum aequi fuisset, tamen multo majorem fructum ex populi existimatione, illo damnato, cepimus, quam ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. Quod ad me de Hermathena scribis, ²⁴ per mihi gratum est; & ornamentum Academiae proprium meae, quod & Hermes commune omnium, & Minerva ²⁵ singulare est insigne ejus gymnasii. quare velim, ut scribis, ceteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. Quae mihi antea signa misisti, ea nondum vidi. in Formiano sunt; quod ego nunc proficisci cogitabam. illa omnia in Tusculano deportabo. Cajetam, si quando abundare coepero, ornabo. Libros tuos conserva; & noli desperare, ²⁶ eos me meos facere posse. quod si assequor, supero Crassium divitiis, atque omnium ²⁷ vicos, & prata contemno.

CICERO ATTICO, S.

5 QUANTUM dolorem acceperim, & quanto fructu sim privatus & forensi, & domestico, Lucii fratris nostri morte, in primis pro nostra consuetudine tu existinare potes. nam mihi omnia, quae jucunda ex humanitate alterius, & moribus homini accidere possunt, ex illo accidebant. quare non dubito, quin tibi quoque id molestum sit, cum & meo dolo-

re moveare, & ipse omni virtute, officioque ornatissimus, tuique & sua sponte, & meo sermone amantem, affinem, amicumque amiseris. Quod ad me scribis de sorore tua; testis erit tibi ipsa, quantae mihi cura fuerit, ut Quinti fratris animus in eam esset is, qui esse deberet. quem cum esse offensorem arbitrarer, eas litteras ad eum misi, quibus & placatum ut fratrem, & monerem ut minorem, & objurgarem te errantem. itaque ex iis, quae postea saepe ab eo ad me scripta sunt, confido ita esse omnia, ut & oporteat, & velimus. ²⁸ De litterarum missione, sine causa abs te accusor. numquam enim à Pomponia nostra certior sum factus, esse cui litteras date possem. porro autem neque mihi accidit, ut haberem, ²⁹ qui in Epirum proficiscerentur: neque dum te Athenis esse audiebamus. De Acutiliano autem negotio quod mihi mandaras, ut primum à tuo digressu Romam veni, confeceram: sed accidit, ut & contentione nihil opus esset, ³⁰ & ut ego, qui in te satis consilii staturerim, mallem Peduceum tibi consilium per litteras, quam me dare. etenim cum multos dies aures meas Acutilio dedissem; cujus sermone sensu tibi notum esse arbitror; non mihi grave ³¹ duxissem generare ad te de illius querimoniis, cum eas audire, quod erat subdiosum, leve putassem. sed abs te ipso, qui me accusas, unas mihi scito litteras redditas esse, cum & oti ad scribendum plus, & facultatem dandi majorem habueris. Quod scribis, etiam si cujus animus in te esset offensior, à me recolligi oportere; quid dicas: neque id neglexi: sed est miro quodam modo affectus. ego autem, quae dicenda fuerunt de te, non praeterii. quid autem contendendum esset, ex tua putabam voluntate ³² statuere oportere: quam si ad me perscripseris, intelliges me neque diligentorem esse voluisse, quam tu esses, neque negligentorem fore, quam tu velis. De Tadiana re, mecum Tadius locutus est, te ita scripsisse, nihil esse jam, quod ³³ laboraretur, quoniam hereditas usucapta esset. id mirabamur te ignorare, de tutela legitima, in qua dicitur esse puella, nihil usucapi posse. Epiroticam impionem gaudeo tibi placere. Quae tibi mandavi, & quae tu intelliges convenire nostro Tusculano, velim, ut scribis, cures, quod sine molestia tua facere poteris. nam nos ex omnibus molestiis, & laboribus uno illo in loco conquiescimus, quo fructum quotidie expectamus. Terentia magnos articulorum dolores habet, & te, & forem tuam, & matrem maxime diligit, salutemque tibi plurimam adscribit, & Tulliola, deliciae nostrae. Cura, ut valeas, & nos ames; & tibi persuadeas, te à me fraternè amari.

CICERO ATTICO, S.

6 NON committam posthac, ut me accusare de epistolarum negligentia possis. tu modo videto, in tanto otio ut par mihi sis. Domum Rabirianam Neapoli, quam tu jam dimensam, & exadificatam animo habebas, ³⁴ M. Fontinus emit H-S ccccxxx. id te scire volui, si quid forte ea res ad cogita-

20. Aviam.] Hinc epistolam inchoandam docuere Bosius, Junius, & alii ante eos. Cleric.

21. Hoc ad te scripsisti.] Vulg. hoc eo ad te scripsisti. Idem.

22. Quod is me accusare de te.] Sic habent mss. teste Lambino; quidam interponunt pronomen, qui, hoc modo, quod is qui me &c. Urfino videtur legendum, apud te, pro, de te; quavis de te, te, etiam ferri possit. Idem.

23. At in te expertus.] Particulam At, restituit ex Decurt. Bosius. Idem.

24. Per mihi gratum est; &c.] Vulgò, per gratum mihi est ornamentum. Faernus referente Urfino, delcto, Et, mutataque interpositione, sic legit; Quod ad me de Hermathena scribis, per mihi gratum. est ornamentum academiae proprium meae. Idem.

25. Singulare est insigne.] Vocem insigne ex scid. Tornæs. & Crusell. restituit Bosius. Idem.

26. Eos me meos.] Ex fide Decurt. scribit Bosius, me, quod antea ex conjectura re scripserat Faernus. Idem.

27. Vicos & prata.] Lucas emendat Ant. Augustinus, quod summe placeat Urfino: Gulielmius acquiescebat vulgato. inde vicini, qui vicos eos habitabant, Tullius pro Cæcina cap. 20. aut tuus colonus, aut vicinus, aut cliens. Idem.

28. De litterarum missione.] Petro Bembo placitum esse refert Urfinus, ut pro missione, legatur intermissione. Idem.

29. Qui in Epirum proficiscerentur.] Quam viderem non solum sic esse in Balliolensi codice, sed etiam eisdem Nagerium, etiam Rob. Stephanum, malui id sequi, quam quod per incuriam opinor venisse in alias editiones proficisceretur. Utique epist. etiam nona. Cum & multo tu facilius reperias, qui Romam proficisceretur. Codex vero ille, cum eisdem editionibus quoque consentit epist. xi in r, si modo tanti putaris. Gronov.

30. Et ut ego, qui.] Partic. ut, abest à vulg. Cleric.

31. Duxissem.] Priuserat duxi ita verò ex Decurt. corrigit Bosius, quomodo & legendum duxerat Malaspina. Idem.

32. Statuere oportere.] Lambinus codicis Tornæs. scripturæ vestigium sequutus, in quo est, ex tua putabam voluntatem statuere oportere; legit e. t. p. voluntate me statuere o. Idem.

33. Laboraretur.] Ita codex Tornæs. vulgò laboraret. Idem.

34. M. Fontinus.] Victorius M. Fontejus legit ut hic sit pro quo Cicero habuit orationem. Lambinus, Urfinus & Junius M. Fontejus legendum suspicantur. 1. Manius Fontejus; Fontium verò pro Fontejum mss. habere ajunt Fulvius, & Janius, quorum hic, rejicit vocem illam, Fontius, quæ in vulgari editione post Fontejus additur; Fontinus verò pro Fontejus inauditum esse contendit. Sed & Decurt.

gitationes tuas pertineret. Q. frater, ut mihi videtur, quo volumus animo est in Pomponiam, & cum ea nunc in ³⁵ Arpinatibus praediis erat, & tecum habebat hominem *Χρησομαχῆν*, D. Turranius. Pater nobis decessit a. d. VII kal. Decembr. Hæc habebam ferè, quæ te scire vellem. Tu, velim, ³⁶ si qua ornamenta *γυμνασίου* reperire poteris, quæ loci sint ejus, quem tu non ignoras, ne pratermittas. Nos Tusculano ita delectamur, ut nobilitati ipsis tum denique, cum illò venimus, placeamus. Quid agas omnibus de rebus, & quid acturus sis, fac nos quàm diligentissimè certiores.

CICERO ATTICO, S.

³⁷ APUD matrem rectè est, eaque nobis curæ est. L. Cincio H-S XXCD constitui me curaturum idibus Febr. Tu, velim, ea, quæ nobis emisisti, & parasse scribis, des operam, ut quàm primum habeamus: & velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quemadmodum bibliothecam nobis conficere possis. omnem spem delectationis nostræ, quam, cum in otium venerimus, habere volumus, in tua humanitate positam habeamus.

CICERO ATTICO, S.

³⁸ APUD te est, ut volumus, mater tua, & foror à me, Quintoque fratre diliguntur. Cum Acutilio sum locutus. is sibi negat à suo procuratore quiddam scriptum esse, & miratur istam controversiam fuisse, ³⁸ quòd ille recusavit satisfdari, amplius abs te non peti. Quòd te ³⁹ de Tadiano negotio decidisse scribis, id ego Tadio & gratum esse intellexi, & magnopere jucundum. ⁴⁰ Ille noster amicus, vir mehercule optimus, & mihi amicissimus, sanè tibi iratus est. hoc, si, quanti tu æstimes, sciam, tum, quid mihi elaborandum sit, scire possim. L. Cincio H-S CXCIX ceterò ceterò pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curavi. Herma tui Pentelici cum capitibus ancis, de quibus ad me scripsisti, jam nunc me admodum delectant. quare velim, & eos, & signa, & cetera, quæ tibi ejus loci, & nostri studii, & tuæ elegantie esse videbuntur, quàm plurima, quàm primumque mittas, & maxime quæ tibi gymnasii, xystique videbuntur esse. nam in eo genere sic studio effestimur, ut abs te adjuvandi, ab aliis prope reprehendendi sumus. si Lentuli navis non erit, quòd tibi placebit, imponito. Tulliola, deliciola nostræ, tuum munusculum flagitat, & me, ut sponsorem, appellat. mi autem abjurare certius est, quàm dependere.

CICERO ATTICO, S.

³⁹ NIMIUM ratò nobis abs te litteræ afferuntur: eùm & multo tu faciliùs reperias, qui Romam proficiscantur, quàm ego, qui Athenas: & certius tibi sit, me esse Romæ, quàm mihi, te Athenis. itaque propter hanc dubitationem

meam brevior hæc ipsa epistola est: quòd eùm incertus essem, ubi esses, nolebam illum nostrum familiarem sermonem in alienas manus devenire. Signa Megarica, & Hermas, de quibus ad me scripsisti, vehementer exspecto. quidquid ejusdem generis habebis, dignum Academia tibi quid videbitur, ne dubitaris mittere, & aræ nostræ confidito. genus hoc est voluptatis inæ: quæ *γυμνασίου* maxime sunt, ea quæro. ⁴¹ Lentulus naves suas pollicetur. peto abs te, ut hæc cures diligenter. Chilius te rogat, & ego ejus rogatu, ⁴² *Ευμοπαδῶν πίπρια*.

CICERO ATTICO, S.

⁴³ CUM essem in Tusculano, (erit hoc tibi pro illo tuo, Cùm essem in Ceramico) verumtamen eùm ibi essem, Roma, puer à forore tua missus, epistolam mihi abs te allatam dedit, nuntiavitque, eo ipso die post meridiem ⁴⁴ iturum eum, qui ad te proficisceretur. eo factum est, ut epistolæ tuæ referberem aliquid; brevitate temporis tam pauca cogere scribere. Primum tibi de nostro amico placando, aut etiam planè restituendo polliceor. quod ego, eùm mea sponte ante faciebam, eo nunc tamen & agam studiosius, & contendam ab illo vehementiùs, quòd tantam ægè epistola voluntatem ejus rei tuam perspicere videor. hoc te intelligere volo, pergraveriter illum esse offensum: sed quia nullam video gravem subesse causam, magnopere confido illum fore in officio, & in nostra potestate. Signa nostra, & ⁴⁴ Hermeracras, ut scribis, eùm commodissimè poteris, velim imponas, & si quod aliud ⁴⁵ *είκων* ejus loci, quem non ignoras, reperies, & maxime, quæ tibi palastra, gymnasique videbuntur esse. etenim ibi sedens hæc ad te scribebam; ut me locus ipse admoneret. Præterea ⁴⁶ typos tibi mando, quos in thesorio atrioli possim includere, & ⁴⁷ putealia sigillata duo. Bibliothecam tuam cave cuiquam despondeas, quamvis acrem ⁴⁸ amatorem invenietis: nam ego omnes meas vindemiolas eò reservo, ut illud subsidium senectuti parem. De fratre, confido ita esse, ut semper volui, & elaboravi. multa signa sunt ejus rei, non minimum, quòd foror ⁴⁹ prægnas est. De comitiis meis, & ⁵⁰ tibi me permisisse memini, & ego jampridem hoc communibus amicis, qui te expectant, prædico: te non modò ⁵¹ non accessam, sed prohibebo; quòd intelligam multò magis interesse tua, te agere, ⁵² quòd agendum est hoc tempore, quàm mea, te adesse comitiis. proinde eo animo te velim esse, quasi mei negotii causa in ista loca missus esses. ⁵³ me autem cum & offensus erga te, & audies, quasi mihi, ⁵⁴ si qua parta erunt, non modò te præsentem, sed per te parta sint. Tulliola tibi diem dat; ⁵⁵ sponsorem appellat.

Decurt. & Tornæs. aliorumque vetustiorum codicum fide probum esse asserit Bofius Cler. In Iuntina & Stephanica est *M. Fontius Gron.*

^{35.} *Arpinatibus praediis.* Vulg. *Arpinati praedio.* Cleric.

^{36.} *Si qua ornamenta γυμνασίου.* Hæc emendatio est Victorii ex antiquo libro, in quo sic legebatur, *gymnasio deperire poteris.* Antea habebatur, *si qua ornamenta gymnasio reperire poteris.* Idem.

^{37.} *Apud matrem.* Hoc principium epistolæ, ut monuere Bofius & Junius. Idem.

^{38.} *Quòd illerecusavit satisfdari.* Vulg. *quòd ille recusavit; satisfdari &c.* Idem.

^{39.} *De Tadiano negotio decidisse.* Junius ex mss. Palat. emendat, de *T. n. decessisse*, quem vide. Cleric. Sed ut carcas, vide & Patrem lib. II Observat. cap. 6. Gronov.

^{40.} *Ille noster amicus vir mehercule optimus.* Vulg. *ille n. a. & mehercule v. o. Cleric.*

^{41.} *Lentulus naves suas pollicetur.* Ursinus mallet ex mss. *navi sua pollicetur.* Idem.

^{42.} *Ευμοπαδῶν πίπρια.* *Παπρία* quosdam codices habuisse ex Victorio videre est, qui tamen illud præfert. Idem.

^{43.} *Iturum cum.* Iste Bofius ex Decurt. Torn. & Crusellino: etiam si vulgatam editionem, quam Victorianam appellat, non damnat; ea autem sic se habet, *missuram cum.* Idem.

^{44.} *Hermeracras.* Veteres editiones, telle Ursino, habent *ηγυιας*, quòd ille tamen improbat. Idem.

^{45.} *Οίκων.* Ita reponit Victorius, tum ex libro tum ex conjectura, & eum sequuntur Bofius. Junius verò contendit retinendum esse *είκων*, in unum consentientibus mss. Palatinis. Idem.

^{46.} *Typos.* Hermolaus in sui Corollarii libro i cap. 34. *Rhypos* legit quem vide; Victorii antiquior codex *Typos* habet: vir quidam doctus, ut ait Manut, legit *Tubos.* Idem.

^{47.} *Putealia sigillata.* *Putealia sigilla* olim emendaverat Be-roaldus. Bessarionis liber, *putecalia signata.* Idem.

^{48.} *Amatorem.* Iacernus legebat emptorem. Idem.

^{49.} *Pægnas.* Ita veteres codices habere testatur Lambinus; vulgo *prægnans.* Idem.

^{50.} *Tibi me permisisse memini.* *Promississe* ex Palat. mss. legit Junius, neque locus Aldina. Idem.

^{51.} *Non accessi à me sed prohiberi.* Est à Decurtato, præfertque Bofius vulgate, non accessam sed prohibebo. Idem.

^{52.} *Quòd agendum est.* *Quòd a. esset.* codex Tornæs. referent Lambino. Idem.

^{53.} *Me autem cum.* Victorius legit, *si autem cum & offensus &c.* atque locum hunc mendo non carere: sed cum mss. delitutus sit, se vulgariam lectionem magis contaminare noluisse. Idem.

^{54.} *Si qua parta erunt.* Et hic & infra tum Bofius tum Lambinus *parata*, legi testantur. Idem.

^{55.} *Sponsorem appellat.* Bofius ait, ab omnibus codd. quos vidit, abesse particulam negantem, non, ante verbum, *appellat*, quam tamen Victorius in postrema sua editione addidit, fretus nec ne auctoritate veterum librorum, id non satis scit Bofius: at ego fat scio Manutium hanc partem e Bessar. mss. suæ editioni adjecisse, eamque mirificè comprobare, reperiturque in Pall. malim tamen alterum; mecumque sentit Mufa illa Attica Claudius Dausqueius, cui videbatur heic *sponsor* dici, qui spondere duntaxat nosset, præ-
stare

CICERO ATTICO, S.

ET mea sponte faciebam antea, & post, duabus epistolis tuis perdidiger in eandem rationem scriptis, magnopere sum commotus. eò accedebat hortator affidius Sallustius, ut agerem quàm diligentissimè cum Lucejo de vestra veterè gratia reconcilianda. sed, cum omnia fecissem, non modò eam voluntatem ejus, quæ fuerat erga te, recuperare non potui, verùm ne causam quidem elicere immutata voluntatis. tamen si jactat ille quidem illud suum arbitrium, ⁵⁶ & ea, quæ jam tum, cum aderas, offendere ejus animum intelligebam, tamen habet quiddam profectò, quod magis in animo ejus infederit: quod neque ⁵⁷ epistola tua, & ⁵⁸ neque nostra allegatio tam potest facile delere, quàm tu præfens non modò oratione, sed tuo vultu illo familiariter tolles, ⁵⁹ si modò tanti putabis id, quod, si me audies, & si humanitati tuæ constare volis, certe putabis. ac, ne illud mirere, cur, cum ego antea significarem tibi per litteras, me sperare illum in nostra potestate fore, ⁶⁰ nunc idem videar diffidere; incredibile est, quanto mihi videatur illius voluntas obstinatior, & in hac iracundia ⁶¹ affirmator: sed hæc aut sanabuntur, cum veneris; aut ei molestia erunt, in utro culpa erit. Quod in epistola tua scriptum erat, me jam arbitrari designatum esse; scito, nihil tam exercitum esse nunc Romæ, quam candidatos, omnibus iniquitatibus; nec, quando futura sint comitia, sciri, verùm hæc audies de Philadelpho. Tu, velim, quæ Academia nostræ parasti, quàmprimùm mittas. ⁶² mirè quàm illius loci non modò usus, sed etiam cogitatio delectat. Libros verò tuos cave cuiquam tradas. nobis eos, quemadmodum scribis, conserva. summum me eorum studium tenet, sicut odium jam ceterarum rerum: quas tu, incredibile est, quàm brevi tempore quanto deteriores offensurus sis, quàm reliquisti.

CICERO ATTICO, S.

TEUCRIS illa lentum sanè negotium: neque Cornelius ad Terentium postea rediit. opinor, ad Confidium, Axium, Sclitum confugiendum est. nam à Cæcilio propinqui minore centesimis nummum movere non possunt. sed, ut ad prima illa redeam, nihil ego illa impudentius, astutius, lentius vidi. libertum mitto; ⁶⁴ Tito mandavi; *σήμερον*, atque *ἀναχώρας*. sed ⁶⁵ nescio, an *ταυτομαλον ἦσαν*. ⁶⁶ nam mihi Pompejani prodromi nuntiant, apertè Pompejum acturum, Antonio succedi oportere: eodemque tempore ager prator ad populum. res ejusmodi est, ut ego nec per bonorum, nec per popularem existimationem honeste possim hominem defendere; nec mihi libeat, quod vel maximum est. etenim accidit hoc, quod totum ejusmodi sit, ⁶⁷ mando tibi, ut perspicias. Libertum ego habeo, sanè nequam hominem, Hilarem dico, ratiocinatorem, & clientem tuum. de eo mihi Valerius Interpres nuntiat, Chiliusque se audisse scri-

bit hæc; esse hominem cum Antonio; Antonium porro in cogendis pecuniis dicitare, partem mihi querri, & à me custodem communis questus libertum esse missum. non sum mediocriter commotus: neque tamen credidi: sed certè aliquid sermonis fuit. totum investiga, cognosce, perspice, & nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis locis amove. hujus sermonis Valerius auctorem Cn. Plancium nominabat. mando tibi planè, totum, ut videas, cujusmodi sit. Pompejum nobis amicissimum constat esse. Divortium Muciae vehementer probatur. P. Clodium, Appii F. credo te molestè ferre certò scio. Quid præterea ad te scribam, non habeo. & ⁷⁰ mercule eram conturbator. nam puer festivus, agnoscens noster, Sostheus decesserat, meque plus, quàm servi mors debere videbatur, commoverat. Tu velim sæpe ad nos scribas. si rem nullam habebis, quod in buccam venerit scribito. Kal. Januar. M. Messala, M. Pisonem coss.

CICERO ATTICO, S.

ACCEPI tuas tres jam epistolas, unam à M. Cornelio, ⁷¹ quam Tribus Tabernis, ut opinor, ei dediisti; alteram, quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit; tertiam, quam, ut scribis, ⁷² anchora soluta de phælo dediisti. quæ fuerunt omnes rhetorum. purè loquuntur, cum humanitatis sparsæ sale, tum insignes amoris notis. quibus epistolis sum equidem abs te lacesitus ad scribendum; sed idcirco sum tardior, quòd non invenio fidelem tabellarium. quotus enim quisque est, qui epistolam paulo graviorem ferre possit, nisi eam ⁷³ collectione relevarit? accedit eò, quòd mihi non est notum, ut quisque in Epirum proficiscatur. ego enim te arbitror, cæsis apud Amaltheam tuam victimis, statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum. neque tamen id ipsum certum habeo, quando ad Antonium proficiscare, aut quid in Epiro temporis ponas. ita neque Achaicis hominibus, neque Epiroticis paulo liberiores litteras committere audeo. sunt autem post discessum à me tuum res dignæ litteris nostris, sed non committendæ ejusmodi periculo, ut aut interire, aut aperiri, aut intercepti possint. Primum igitur scito, primum me non esse rogatum sententiam, præpositumque esse nobis pacificatorem Allobrogum, idque admummurante fenatu, neque me invito esse factum. sum enim & ab observando homine perverso liber, & ad dignitatem in republica retinendam contra illius voluntatem solutus: & ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem patris principis, & voluntatem non nimis devinctam beneficio consulti. Tertius est Catulus, quartus (si etiam hoc queris) Hortensius. Consul autem ipse parvo animo & pravo, tantum cavillator genere illo moroso, quod etiam sine dicacitate rideatur, facie magis, quàm face-

stare minus; ut promissor Horatio Cleric.

56. Et ea quæ jam tum. Et in ea, habet vulg. Idem.

57. Epistola tua. Ita ex mss. Palat. Junius. vulgò, epistola tua.

Idem.

58. Neque nostra legatio. Laudat Bos. eos qui reponunt, nostra allegatio; quamquam est in veteribus libris legatio. Idem.

59. Si modo tanti putabis id, quod. Aliter distinguit vulgata, si modo tanti putaris; id quod &c. Idem.

60. Nunc idem videar. Urinus legendum censet, nunc eidem videar diffidere. Idem.

61. Affirmator. Ita reponit Bos. ex scidis, quum antea legeretur obstinator, vel ut in vet. cod. affirmator. Idem.

62. Mirè quàm. Sic ex mss. Palat. Junius. vulg. miram quam. Idem.

63. Teucris illa. Hoc principium esse epistolæ Manutius, Bosius, Junius, & alii docuerunt: interferunt vero Victor. multa desunt, & epistolam decurtatam existinat. Quæ Teucris hæc sit, videatur apud Turnebum lib. ix. Ad erlariorum cap. 5. Muretum lib. 111 Variarum lect. cap. 18. Idem.

64. Tito mandavi; σήμερον; atque ἀναχώρας. Ita Bosius ex veteribus suis, & Manutius ex Bessarionis & Cavalcanis mss. Victorius legit, Tito mandavi σήμερον atque ἀναχώρας. Idem.

65. Nescio, an ταυτομαλον ἦσαν. Victorius ait antiquiorem suum

habuisse ταυτομαλον, alia autem manu postea adjectum fuisse ἦσαν; ex quo fecerunt vulgò ἦσαν, quòd ab observato quondam excusis abest. Idem.

66. Nam mihi Pompejani. Junius reponit, jam. Idem.

67. Mando tibi ut persp. Lambinus ait codicem Tornax. habere, mandat tibi &c. Idem.

68. Cum pro populo fieret. Pro populi habere codicem Tornax. testantur Bosius & Lambinus. Idem.

69. Sep. Pullæ. Ita restituit Bosius ex vetustiss. codd. vulg. servule. Victorius ait Germanus ex antiquo cod. Sepulle, in margine sui cod. pro servule scribere: dicit idem, se in suo antiquiore & meliore, Sepulle, scriptum invenisse. alii legunt servule. Lamb. haust ex mss. Sepulle, ut Sepulli sit ancillæ nomen. Junius, Sep. Pole, vel etiam, Sepule. Idem.

70. Mercurus eram conturbator. Vulg. eram in scribendo conturbator. Idem.

71. Quam tribus Tabernis. Vulg. quam à tribus ei tabernis. in manuscriptoris abesse part. a, dicit Junius. Idem.

72. Anchora soluta de phælo. Junius. anchoris solutis de phælo. Idem.

73. Collectione relevarit. Ita Malasp. ex conjectura, Bosius ex scidis, Lamb. ex codd. Memmianis & Tornax. legunt. Vulgò per collectionem relevarit. Idem.

facietis ridiculus, 74 nihil agens cum republica, se junctus ab optimatibus: à quo nihil speres boni reipublice, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet. ejus autem collega & in me perhonorificus, & partium studiosus, ac defensor bonarum. quinimo leviter inter se dissident. Sed vereor, ne hoc, quod insectum est, serpat longius. credo enim te audisse, cum apud Casarem pro populo sciret, venisse eò muliebri vestitu vitum; idque sacrificium cum virgines instaurassent, mentionem à Q. Cornificio in senatu factam: (is fuit princeps; ne tu foris aliquem nostrum putes) postea rem ex senatus consulto 75 ad pontifices relatum, idque ab iis nefas esse decernum: deinde ex senatus consulto consules rogationem promulgasse; uxori Casarem nuntium remisisse. In hac causa Piso, amicitia P. Clodii ductus, operam dat, ut ea rogatio, quam ipse fert, & fert ex senatus consulto & de religione, antiquetur. Messala vehementer adhuc agit severè. boni viri precibus Clodii remouentur à causa: operæ comparantur, nosinet ipsi qui Lycergei à principio fuissent, quotidie deuitigantur. instat & urget Cato. Quid multa? vereor, ne hæc, neglecta à bonis, defensa ab improbis, magnorum 76 reipublicæ meliorum causa sit. Teus autem ille amicus, (scin quem dicam?) de quo tu ad me scripsisti, 77 postea quam non auderet reprehendere, laudare cepisse, nos, ut ostendit, admodum diligit, amplectitur, amat, aperte laudat; occultè, sed ita, ut perspicuum sit, invidet. nihil come, nihil simplex, 78 nihil *ἐν τοῖς πολιτικοῖς* honestum, nihil illustre, nihil forte, nihil libetum. Sed hac ad te scribam aliàs subtilius. nam neque adhuc mihi satis nota sunt: & huic, terræ filio, nescio qui, committere epistolam tantis de rebus non audeo. Provincias prætores nondum sortiti sunt. res eodem est loci, quo reliquisti. *ποδοσίαν*, quam postulas, Miseni, & Puteolorum, includam orationi meæ. A. d. 111 non. Decemb. mendosè fuisse animadverteram. Quæ laudas ex orationibus, 79 mihi crede, valde mihi placebant: sed non audebam antea dicere. nunc verò, quòd à te probata sunt, multo mihi *ἀγαπώτερον* videntur. in illam orationem Metellinam addidi quendam. liber tibi mittetur; quoniam te amor nostri *φιλοφιλῶτερον* reddidit. Novi tibi quidnam scribam? 80 quid? etiam. Messala consul Autronianam domum enit H-S cccxxxvii. quid id ad me, inquires? tantum, quòd ea emptione & nos bene emisse iudicati sumus: & homines intelligere ceperunt, licere amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. Teucris illa lentum negotium est, sed tamen est in spe. tu ista confice. à nobis liberiores epistolam expecta. vi kalend. Febr. M. Messala, & M. Pisone. coss.

VEREOR, ne putidum sit scribere ad te, quam sim occupatus: sed tamen distinebar, ut huic vix tantule epistolæ tempus habuerim, 81 atque id ereptum è summis occupationibus. Prima concio Pompeji qualis fuisset, scripti ad te antea, non jucunda miseris, inanis improbis, beatiss non grata, bonis non gravis. itaque frigebar. tum Pisonis consulis impulsu levisimus 82 tribunus plebis Fufius in concionem 83 produxit Pompejum. res agebatur in circo Flaminio: & erat in eo ipso loco illo die nundinarum *πανηγυρις*. quaesivit ex eo, placetne ei, iudices à prætorè legi, 84 quo consilio idein prætor uteretur. id autem erat de Clodiana religione ab senatu constitutum. tum Pompejus *ματ' ἀρετῆς ἐβλήκας* locutus est; senatusque auctoritatem sibi omnibus in rebus maximam videri, semperque visum esse, respondit, & id multis verbis. Postea Messala consilium in senatu de Pompejo quaesivit, quid de religione, & de promulgata rogatione sentiret. locutus iste est in senatu, ut omnia illius ordinis consilia, *ἡλικῶς* laudaret: mihi que, ut assedit, dixit, se putare, satis ab se etiam 85 de istius rebus esse responsum. Crassus postea quam vidit illum excepisse laudem ex eo, quòd illi suspicarentur homines ei consulum meum placere, furcxit, ornatissimeque de meo consulatu locutus est; ut ita diceret, se, quòd esset senator, quòd civis, quòd liber, quòd viveret, mihi acceptum referre; quoties conjugem, quoties domum, quoties patriam videret, toties te beneficium meum videre. Quid multa? totum hunc locum, 86 quem ego variè meis orationibus, quatum tu Aristarchus es, soleo pingere, de flamma, de ferro, (nostri illas *λαυκίβυς*) valde graviter pertexuit. 87 Proximè Pompejum sedebam. intellexi hominem moveri; utrum Crassum inire eam gratiam, quam ipse prætermisisset; an esse tantas res nostras, 88 quo tam libenti senatu laudarentur, ab eo præsertim, qui mihi laudem illam eo minus deberet, quòd meis omnibus litteris in Pompejana laude perstrictus esset. Hic dies me valde Crasso adjunxit: & tamen, 89 ab illo aperte, tectè quidquid est datum, libenter accepi. ego autem ipse, dii boni! quo modo 90 *ἐνεπερπτε; δὲ στίμω* novo auditori Pompejo? si unquam mihi, 90 *περίοδοι, ἢ καμπῶν, ἢ ἐνδὸν ἡμαλία, ἢ κατασιδῶν* suppediaverunt, illo tempore. Quid multa? clamores. etenim hæc erat *ὑπερθεσις*, de gravitate ordinis, de equestri concordia, de consensione Italiae, de immortalis reliquius conjurationis, 91 de utilitate, de otio. nosti jam in hac materia sonitus nostros: tanti fuerunt, ut ego eo brevior sim, quòd eos usque 92 istum exatidius putem. Romanæ autem res sic habent. Senatus *ἀρετῶν πᾶν*, nihil constantius, nihil severius, nihil fortius. nam cum dies venisset

ro-

74. Nihil agens cum rep] Vulgo, nihil agens in rep. Cleric.
 75. Ad virgines atque Pontifices relatum.] Illud, virgines atque olim dele: erat Lamb. codd. Memm. sequitur, sed postea reposuit, quam in Tornæs. reperisset. intercedit Junius, & reponendum verrat, nixus auctoritate longè optimi mss. Palatini, & aliorum. Idem.
 76. Reip. malorum causa sit.] Ita codex Tornæs. & vulgata. Lambini editio, causa sint. Idem.
 77. Postea quam non auderet reprehendere.] Faernus, p. q. n. audeat nos reprehendere. Idem.
 78. Nihil in re; ποδοσίαν; honestum.] Cod. Tornæs. sic habet. N. i. τ. π. illustre, nihil honestum. vulgaria lectio etiam existat in Decurt. Bos. Cleric. Tam Bosius quam Lambius dicunt in Gronov.
 79. Mihi crede, valde mihi placebant.] Meretur notari pro his in Balliolensi codice tantum legi mihi crede placebant, tanto magis, quod in illo solo, & non etiam aliis. Itaque videndum, an non illa ipsa brevitas & simul ambiguitas constructionis *ἄσ mihi seuel postea magis placuerit* Ciceroni, quam repetit illa & vocum multitudo, exemplo Ovidii 4 Met. 228. *Omnia que video, per quem videt omnia tellus, Munda oculus; mihi crede place.* Idem.
 80. Quid? etiam. Mess.] Vulgò ita distinguitur, quid? etiam Messala &c. Cleric.
 81. Atque id ereptum.] Lamb. *derceptum*. Idem.
 82. Trib. plebis Fufius.] Vulgò, L. Fufius, quod prænomen teste Mavutio abest à Boslar. antiquo libro, & solam legitur Fufius. Idem.
 83. Proxime Pompejum.] Tornæs. *produxit*. Idem.

84. Quo consilio idem.] Quorum consilio &c. habebat mss. I ongolii referent Ursino. Idem.
 85. De istius rebus.] Est à Decurt. vulg. *istis*. Idem.
 86. Quem ego variè meis orationibus.] Vulg. quem in Aristocratia ego variè meis &c. in Bessarionis, Cavalcantis, Tornæsii, Urbinate bibliotheca uno, Palatina duobus mss. non comparent duo hæc vocabula, in Aristocratia. Idem.
 87. Proximè Pompejum.] Ita Bos. ex scid. Tornæs. & Crusell. neque aliter et an ex loco Diomedis, corrupto tamen, se restituisse ait I anbinus. vulgata proximus Pompejo. Idem.
 88. Ab illo aperte, tectè.] Junius ex mss. Palat. ab illo aperte tectè. Guilielmus maiebat, ab illo tectè aperte quidquid est datum &c. Idem.
 89. Ενεπερπερπτε.] Ita ex meliore suo libro emenda it Victorius, quem antea haberetur *ἡνεπερπερπτε*, cui accedit Turnebus d. cap. 3. editio Lamb. *ἡνεπερπερπτε* habet; quomodo legendum consuebat Manutius. Idem.
 90. Περίοδοι ἢ καμπῶν.] Olim legebatur *ἡνεπερπερπτε*, quod ex vetere libro emendavit Victorius in *περίοδοι ἢ καμπῶν* &c. quem autem post Victorium vocem illam *καμπῶν* non intellexisset Bosius, ausus est illam in *καμπῶν* mutare; quam mutationem et si acutata agnoscat Junius, tamen ex consensu mss. mavult vocem *καμπῶν*, quam ibidem explicat: ita vide. Idem.
 91. De utilitate.] Vulg. *utilitate*. Idem.
 92. Istum.] Vulgò *hinc*. Idem.

rogationi ex senatus consulto ferendæ, concurrabant barbati juvenes, totus ille grex Carilinz, duce filiola Carionis; & populum, ut antiquaret, rogabant. Pifo autem consul, lator rogationis, idem erat diffusor. operæ Clodianæ pontes occuparunt. tabellæ ministrabantur, ita ut nulla daretur vtr rogas. hic tibi Rostra Cato advolat, 93 convicium Pisoni consuli misificum facit; si id est convicium, vix plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis. accedit eodem etiam noster Hortensius, multi præterea boni. insignis verò opera Favonii fuit. hoc concursu optimatum comitia dimituntur: Senatus vocatur. cum decerneretur frequenti senatu, contra pugnantem Pifone, ad pedes omnium singillatim accedente Clodio, ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam; homines ad xv Curioni nullum senatusconsultum facienti assenserunt: ex altera parte facile cece fuerunt. acta res est. 94 Fufius tribunus tum concessit. Clodius conationes miserâs habebat, in quibus Lucullum, Hortensium, C. Pisonem, Messalam consulem contumeliosè lædebat; me tantum comperisse omnia criminabatur. Senatus & de provinciis pratorum, & de legationibus, & de ceteris rebus decernebat, ut ante, quam rogatio lata esset, ne quid ageretur. Habes res Romanas. sed tamen etiam illud, quod non speraram, audi. Messala consul est egregius, fortis, constans, diligens, nostri laudator, amator, imitator. ille aler uno vitio minus vitiosus; quod iners, quod somni plenus, quod imperitus, quod ἀπειροπαιτος, sed voluntate ita καρχήλιος, ut Pompejum post illam 95 concionem, quâ ab eo senatus laudatus est, odissè cœperit. itaque mirum in modum omnes à se bonos alienavit. neque id magis amicitia Clodii adductus facit, quam studio perditurarum rerum, atque partium. sed habet sui similem in magistratibus, præter Fesium, neminem. bonis utimur tribunis plebis, Cornuto vobis pseudocatonem. Quid queris? 96 nunc ut ad privata redeam, Τόκεις promissa paravit. tu mandata effice, quæ receperisti. Quintus frater, qui Argiletani adificii reliquum dodrantem emit H-S cccxxv, Tusculanum vendit, ut si possit, emat Pacilianam domum. Cum Lucejo in gratiam redi. 97 video hominem valde petiturire. navabo operam. Tu, quid agas, ubi sis, cujusmodi istæ res sint, fac me quam diligentissimè certiore. Idibus Febr.

CICERO ATTICO, S.

15 ASIAM Quinto, suavissimo fratri, obtigisse audisti: non enim dubito, quin celerius tibi hoc rumor, quam ullius nostrum litteræ nuntiarint. nunc quoniam & laudis avidissimi semper fuimus, & præter ceteros φιλότιμος & sumus, & habemur, & multorum odia, atque inimicitias, reipublicæ causâ suscepiimus; πειλοίς ἀπειρὸς μισοῦμενος, 98 cura que effice, ut ab omnibus & laudemur & amemur. His de rebus plura ad te in ea epistola scribam, quam ipsi Quinto dabo. Tu me, velim, certiore facias, quid de meis mandatis egeris, atque etiam, quid de tuo negotio. nam ut Brundisio profectus es, nullæ mihi abs te sunt redditæ litteræ. 99 valde haveo scire quid agas. Idibus Mar.

CICERO ATTICO, S.

16 QUÆRIS ex me, quid acciderit de iudicio, quod tam præter opinionem omnium factum sit: & simul vis scire, quo modo ego minus, quam solem, proliatus sum: respon-

debo tibi ὑπερῶν πρῶτων, Ομηρικῶς. Ego enim, quam diu senatus auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter, & vehementer proliatus sum, ut clamor, concursusque maxima cum mea laude fierent. quod si tibi unquam sum visus in republica fortis, certè me in illa causâ admiratum esse. cum enim ille ad conciones confugisset; in iisque meo nomine ad invdiam uteretur, dii immortales! quas ego pugnas, & quantas strages edidi? quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci? quo modo sum insectatus levitatem senum, libidinum juventutis? sæpe, ita me dii juvent! te non solum auctorem consiliorum meorum, verum etiam spectatorem pugnarum misificarum desideravi. postea etiam quam Hortensius excogitavit, ut legem de religione Fufius tribunus plebis ferrer; in qua nihil aliud à consulari rogatione differerebat, nisi iudicium genus; (in eo autem erant omnia) pugnavitque, ut ita fieret; quod & sibi, & aliis persuaserat, nullis illum iudicibus effugere posse: contraxi vela, perspicuis inopiam iudicium; neque dixi quicquam pro testimonio, nisi quod erat ita notum, atque testatum, ut non possem præterire. itaque, si causam quaris absolutiois, (ut jam πρῶτον πρῶτων revertar) egestas iudicium fuit, & turpitud. Id autem ut accideret, commissum est Hortensii consilio: qui dum veritus est, ne Fufius ei legi intercederet, quæ ex senatus consulto ferebatur, non vidit illud, fatius esse, illum in infamia relinqui ac sordibus, quam infirmo iudicio committi. sed ductus odio properavit rem deducere in iudicium; cum illud plumbeo gladio iugulatum iri tamen diceret. Sed iudicium, si quaris, quale fuerit; incredibili exitu; sic, uti nunc ex eventu ab aliis, à me tamen ex ipso initio consilium Hortensii 100 reprehendatur. nam ut repositio facta est clamoribus maximis; cum accusator, tamquam censor bonus, homines nequissimos rejiceret: reus, tamquam clemens lanista, frugalissimum quemque feceretur; ut primùm iudices confederunt, valde diffidere boni cœperunt. non enim unquam turpior in ludo talario confessus fuit. maculosi senatores, nudi equites, 1 tribuni non tam arati, quàm, ut appellantur, ararii. pauci tamen boni inerant, quos refectione fugare ille non potuerat; qui mæsti inter sui dissimiles, & marentes sedebant, & contagione turpitudinis vehementer permovebantur. hic, ut quæque res ad consilium primis postulationibus referebatur, incredibilis erat severitas, nulla varietate sententiarum: nihil 2 impetraret reus: plus accusatori dabatur, quam postulabat: triumphabat (quid quaris?) Hortensius se vidisse tantum: nemo erat, qui illum reum, ac non millies condemnatum arbitraretur. me verò teste producto, credo te ex acclamatione Clodii advocatorum audisse, quæ confurrectio iudicium facta sit, ut me circumsteterint, ut apertè iugula sua pro meo capite P. Clodio ostentarent. quæ mihi res multo honorificentior visa est, quam aut illa, cum jurare tui civis Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt; aut cum tabulas Metelli Numidici, cum hæc, ut mos est, circumferrentur, nostri iudices aspiceret noluerunt; multo hæc, inquam, nostra res major. Itaque iudicium vocibus, cum ego sic ab iis, ut salus patriæ, defenderet, fractus reus, & unâ patroni omnes considerunt. ad me autem eadem frequentia postredie convenit, qua cum abiens consulatu sum donum deductus. clamare præclari Ariopagitæ, se non esse venturos, nisi

93. Convicium Pisoni.] Codex Tornæsi, habet commulcium, quam lectionem probam esse, & genuinum asserit Junius. Clor.
 94. Fufi. tribun. tum concessit.] Sic Bosius ex Tornæsi. Huraltino, & Crusell, quod probant Manutius & Junius. vulgo, tertium concessit, quod Bessar. & Cavale. libros habere testatur Manut. ut & legitur in antiquiore Victoriano. Octavius Pantagathus & Anton. August. emendarunt, Fufius tribun. plebis intercessit; quæ emendatio non usque adeo Junio placet. Gulielmius annotat, fortè legendum; Fufius tr. tum Coss. cessit. Idem.
 95. Concionem, qua.] Vulg. Concione in qua. Idem.
 96. Nunc ut ad privata redeam, τὸκεις.] Vulg. nunc ad privata redeam. τὸκεις. Idem.
 97. Video hominem valde petiturire. Navabo.] Est Turnebi emen-

datio libro 1x Adv. cap. 3. quam sequuntur Bosius & Lambinus nec longè ab hac recedit Tornæsius. vulgò Video hominem, valde petitur. navabo &c. Idem.
 98. Curaque effice.] Vulg. Curaque & effice. Idem.
 99. Valde haveo scire.] Cod. Tornæsi. valde habeo scire. vulg. Aveo. Idem.
 100. Reprehendatur.] Vulg. reprehendebatur. Idem.
 1. Tribuni non tam arati, quàm ut appellantur ararii.] Ita codd. Memm. Tornæsi. Huralt. ita & antiquior codex Victorii. prius erat, tribuni non tam ararii quàm ut appellantur arati. Lambinus notat quosdam legere, tribuni non tam ararii ut appellantur quàm arati. Idem.
 2. Impetraret.] Vulg. impetrabat. Idem.
 S S S S S 3. Eoz-

nisi praesidio constituto. refertur ad consilium; una sola sententia praesidium non desideravit. desertur res ad senatum; gravissimè, ornatissimèque decernitur: laudantur iudices: datur negotium magistratibus: responsum hominem nemo arbitrabatur. Ἡ ἑσπέρη ὑμῶν μοι μέγιστος, ἵππεως δὲ πρώτου πύρροντος. nosti Calvum, ex Nannejanis illum, illum laudatorem meum, de cujus oratione erga me honorifica ad te scriptam. biduo per unum servum, & eum ex gladiatorio ludo, confecit totum negotium: accessit ad se, promisit, intercessit, dedit. jam verò (ò dii boni! rem perditam!) etiam noctes certarum mulierum, atque adolescentulorum nobilium introductiones nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. ita, summo discessit bonorum, pleno foro fervorum, 4 xxv iudices ita fortes tamen fuerunt, ut, summo proposito periculo, vel perire maluerint, quàm perdere omnia. xxxi fuerunt, quos fames magis, quàm fama commoverit. quorum Catulus cum vidisset quandam, Quid vos, inquit, 5 praesidium à nobis postulabatis? an, ne nummi vobis eriperentur, timebatis? Habes, ut brevissimè potul, genus iudicii, & causam abolitionis. Quaris deinceps, 6 qui nunc sit status rerum, & qui meus. Reipublica statum illum, quem tu meo consilio, ego divino confirmatum putabam, qui bonorum omnium conjunctione, & auctoritate consularis mei fixus, & fundatus videbatur, nisi quis nos deus respexerit, elapsum scito esse de manibus uno hoc iudicio: si iudicium est, triginta homines populi Romani levissimos, ac nequissimos, nunnullis acceptis, jus, ac fas omne delere, & quod omnes non modò homines, verùm etiam pecudes 7 factum esse sciant, id, Talmam, & Plautum, & Spongiam, & ceteras huiusmodi quilibet staturere, nunquam esse factum. sed tamen, ut te de republica consolet, non ita, ut sperant mali, tanto proposito reipublicæ vulnere, alacris exultat improbitas in victoria. nam planè ita putaverunt, cum religio, cum pudicitia, cum iudiciorum fides, cum senatus auctoritas concidisset, fore, ut apertè victrix nequitia, ac libido poenas ab optimo quoque peteret sui doloris, quem improbissimo cuique inuferat severitas consularis mei. Idem ego ille, (non enim mihi videor insolenter gloriari, cum de me apud te loquor, in ea praesertim epistola, quam nolo alii legi) idem, inquam, ego recreavi afflictos animos bonorum, unumquemque 8 confirmans, excitans. insecandis verò, exagitantisque nummariis iudicibus, omnem omnibus studiosis, ac fauribus illius victoriae πύρροντος eripui: Pisonem consulem nulla in re consistere unquam sum passus: desponsam homini jam Syriam ademi: senatum ad pristinam suam severitatem revocavi, atque abiectionem excitavi: Clodium praesentem fregi in senatu, cum oratione perpetua, plenissima gravitatis, tum altercatione eiusmodi, ex qua licet pauca degustes. nam cetera 9 non

possunt habere neque vim, neque venustatem, 10 remoto illo studio contentionis, quem ἀγῶνα vos appellatis. Nam, ut idib. Maji in senatum convenimus, rogatus ego sententiam, multa dixi 11 de summa republica, atque ille locus inducitur à me est divinitus; ne, una plaga accepta, patres conscripti conciderent, ne deficerent: vulnus esse eiusmodi, quod mihi nec dissimulandum, nec pertimescendum videretur: 12 ne aut metuendo ignavissimi, aut ignorando stultissimi iudicaremur. bis absolutum esse Lentulum, bis Catiinam: hunc tertium jam esse à iudicibus in republicam immisissum. Erras, Clodi, non te iudices urbi, sed carceri reserantur; 13 neque te retinere in civitate, sed exilio privare voluerunt. Quamobrem, patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem. manet illi in republica bonorum consensio: dolor accessit bonis viris; virtus non est imminuta: nihil est damni factum novi: sed, quod erat, inventum est. in unius hominis perditio iudicio plures similes reperit sunt. Sed quid ago? pane orationem in epistolam inclusi. Redeo ad altercationem. Surgit pulehellus puer: objicit mihi, 14 me ad Bajas fuisse. falsum: sed tamen 15 quid hoc? simile est, inquam, quasi dicas in operto fuisse. quid, inquit, homini Arpinati cum aquis caldis? narra, inquam, patrono tuo, qui Arpinates aquas concupivit: 16 nosti enim marinas. Quotisque, inquit, hunc regem feremus? regem appellas, inquam, cum Rex tui mentionem nullam fecerit? ille autem Regis hereditatem spe devorarat. Domum, inquit, emisti. 17 putes, inquam, dicere, iudices emisti: iuranti, inquit, tibi non crederentur. mihi verò, inquam, xxv iudices crederentur: xxxi, quoniam nummos ante acceperunt, tibi nihil crederentur. magnis clamoribus afflictus conticuit, & concidit. Noster autem status est hic. apud bonos iidem sumus, quos reliquisti; apud sordem urbis, & facem 18 multò melius nunc, quàm reliquisti. nam & illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse. missus est sanguis invidiæ sine dolore, atque etiam hoc magis, quòd omnes illi fautores illius flagitii, rem manifestam illam redemptam esse à iudicibus consentunt. Accedit illud, quòd illa conionalis hindo atarri, misera ac jejuna plebecula, una ab hoc Magno unice diligere putat: & hercule multa & jucunda consuetudine conjuncti inter nos sumus, usque eò, ut nostri isti 19 commissatores conjunctionis, barbaruli juvenes, illum in sermonibus Cnaum Ciceronem appellent. itaque 20 & ludis, & gladiatoribus mirandas ἰππονασίας sine ulla pastorica fistula auferebamus. 21 nunc est expectatio comitorum, in qua omnibus invitit tradit noster Magnus Auli filium: atque in eo neque auctoritas, neque gratia pugnat, sed quibus Philippus omnia castella expugnari posse dicebat, in qua modò asellus onustus auro posset ascendere. Consul autem ille, 22 Doterionis histronis similis, susce-

3. Ἡ ἑσπέρη ὑμῶν.] Ita restituit Victòr. tum vestigia veræ lecttionis, quam Germani in suo codice invenerunt, tum etiam probatorem suum sequutus; quum antea legeretur, Ἡ ἑσπέρη ὑμῶν μοι μέγιστος ἀγαθὴ δὲ πρώτη πύρροντος, verba autem illa abessent, Ὀπίσθω δὲ πρώτων &c. Cleric.
 4. XXV.] Sic bis restituit Bos. ex Decurt. quum antea esset xx. ut & infra etiam bis xxxi pro xxx. Idem.
 5. Praesidium à nobis.] Est Bossi ex seicdis & Tornæs. non tamen improbat vulg. editio cuius quæ habet, praesidium vobis. Idem.
 6. Qui nunc sit status rerum &c.] Vulg. qui nunc sit status Reip. & qui. Idem.
 7. Factum esse sciant.] Vulg. sciebant. Idem.
 8. Confirmans, excitans.] Confirmans & excitans est in vulgato. Idem.
 9. Non possunt habere neque.] Vulg. non possunt habere eandem, neque &c. Idem.
 10. Remoto illo studio contentionis.] Gulielmius conjiciebat spadio, quod ipse servè requirit sequens vox ἀγῶνα. Idem.
 11. De summa Reip.] Vulg. de summa reip. quod melius habebatur Gulielmio. Idem.
 12. Ne aut metuendo.] Hoc membrum quod teste Victòrio decrat, se reposuisse gloriaturo Lamb. ex codd. Memn. Ceterum in editione Lamb. ordine iuverso hæc ita leguntur, n. a. ig. ff. aut. m. ignavissimi. Idem.

13. Neque te retinere.] Te, abest à vulg. Idem.
 14. Me ad Bajas fuisse. Falsum.] Factum, legendum esse conjicit Lambinus: falsum, Manutius. Idem.
 15. Quid hoc? simile.] Bos. ex mss. ut & Lambinus. formis prius impressi habent, quid hinc simile &c. Idem.
 16. Nosti enim marinas.] Marianus legit Ant. Augustinus & ita esse in manuscripto codice testatur Ursinus. Idem.
 17. Putes.] Vulg. putas. Idem.
 18. Multò melius nunc, quàm.] A vulg. abest nunc. Idem.
 19. Commissatores.] Ita Victòrius ex mss. quod reprehendit Lambinus, & legit commissatores unico m. vulgò commissatores. Unum mss. Palat. commentatores, habet; quod non ineptum videtur Iulio; prioribus tamen lecttionibus non praefert. Idem.
 20. Et ludis & gladiatoribus.] Ita se ex mss. reposuisse ait Victòrius quum prius legeretur, Itaque & indentes gladiatoribus. Idem.
 21. Nunc est expectatio comitorum: in qua omnibus invitit tradit noster Magnus Auli filium.] Vulg. in qua omnibus invitit tradit noster Magnus Auli F. Ceterum pro A. F. & hic & in ultima epistola huius libri legit Lipsius A. F. id est Africanum. videatur libro 111 variarum lecttionum cap. ultimo. Idem.
 22. Doterionis histronis.] Est Bossi ita conjicientis ex vitiosa mss. suorum scriptura. at Junius, est acutissimam conjecturam laudet, vulgatam, deterioris, tamen retinendum censet. retinebat item Gulielmius, tanquam apertè respiceret Tullius ad Prologum Plauti.

suscepisse negotiorum dicitur, & domi diviores habere: quod ego non credo. sed senatus consulta duo jam facta sunt, odiosa, quod in consulem facta putantur, Catone & Domitio postulante; unum, ut apud magistratus inquiri liceret; alterum, ²³ cuius domi diviores haberent, adversus rempublicam. Luroo autem tribunus plebis, qui magistratum simul cum lege Aelia iniit, solutus est & Aelia, & Fufia, ut legem de ambitu ferret; quam ille bono auspicio claudus homo promulgavit. ita comitia ²⁴ in ante diem vi kal. Sext. dilata sunt. novi est in lege hoc, ut, qui nummos in tribu pronuntiarit, si non dederit, impune sit; sin dederit, ut quoad vivat, ²⁵ singulis tribubus H S CIO CIO CIO debeat. dixi, hanc legem P. Clodium jam ante servasse: pronuntiare enim solitum esse, & non dare. Sed heus tu, videlicet consultatum illum nostrum, quem Curio antea *ὑποθέσων* vocabat, si hic factus erit, ²⁶ fabam inini futurum? quare, ut opinor *φιλοσοφητέον*, id quod tu facis, & istos consulatus ²⁷ non flos *ἐλάειν*. Quod ad me scribis, te in Asiam statuisse non ire; equidem malle, ut iras: ac vereor, ne quid in ista re minus commodè fiat. sed tamen non possum reprehendere consilium tuum, praesertim cum egomet in provinciam non sim profectus. Epigrammatis tuis, quae in Amaltheo posuisti, contenti erimus, praesertim cum & Chilius nos reliquerit, & Archias nihil de me scripserit: ac vereor, ne, ²⁸ Lucullis quoniam Graecum poema condidit, nunc ad Cæcilianam fabulam spectet. Antonio tuo nomine gratias egi; eamque epistolam Manlio dedi. Ad te ideo antea rariùs scripsi, quod non habebam idoneum, cui darem; ²⁹ nec satis sciebam, quid darem. ³⁰ vile te venditari. Cincius si quid ad me tui negotii detulerit, suscipiam. sed nunc magis in suo est occupatus; in quo ego ei non desum. Tu, si uno in loco es futurus, crebras à nobis litteras expecta; aut plures etiam ipse mittito. Velim, ad me scribas, cuiusmodi sit *Ἀμαλθειῶν* tuum, quo ornatu, qua *ποποθεσία*; & quae poemata, quasque historias de *Ἀμαλθειῶν* habes, ad me mirtas. lubet mihi facere in Arpinati. Ego tibi aliquid de meis scriptis mitam. nihil erat absoluti.

CICERO ATTICO, S.

MAGNA mihi varietas voluntatis, & dissimilitudo opinionis, ac iudicii Quinti fratris mei, demonstrata est ex

litteris tuis, in quibus ad me epistoliarum illius exempla misisti. qua ex re & molestia sum tanta affectus, quam tam mihi in eius amor summus erga utrumque vestrum afferre debuit; & admiratione, quidnam accidisset, quod afferret Quinto fratri meo, aut offensionem tam gravem, aut commutationem tantam voluntatis. atque illud à me jam ante intelligebatur, quod te quoque ipsum discedentem à nobis suspicari videbam, subesse nescio quid opinionis incommodae, fauciumque ejus animum; & infedisse quasdam odiosas suspiciones; quibus ego mederi cum cuperem antea saepe, & vehementius etiam post fortitionem provincia, nec tantum intelligebam esse offensionis, quantum litterarum declarant; nec tantum proficiebam, quantum volebam. sed tamèn hoc nte ipse consolabar, quod non dubitabam, quin te ille aut Dyrachii, aut in istis locis usquam visurus esset. quod cum accidisset; confidebam, ac mihi persuaseram fore, ut omnia placarentur inter vos non modò sermone, ac disputatione, sed ³¹ conspectu ipso, congressuque vestro. nam, quanta sit in Quinto fratre meo comitas, quanta jucunditas, quam mollis animus & ad accipiendam, & ad deponendam offensionem, nihil artrinet me ad te, qui ca nosti, scribere. sed accidit perincommodè, quod enim nusquam vidisti. valuit enim plus, quod erat illi nonnullorum artificis inculcatum, quam aut officium, aut necessitudo, aut amor vester ille pristinus, qui plurimum valere debuit. Atque hujus incommodi culpa ubi residet, faciliùs possum existimare, quam scribere. vereor enim, ne, dum defendam meos, non parcam tuis. nam sic intelligo; ut nihil à domesticis vulneris factum sit, illud quidem, quod erat, eocerte sanare potuisset. Sed hujus rei torius vitium, quod aliquanto etiam latius patet, quam videtur, praesenti tibi commodius exponam. De iis litteris, quas ad te Thesaloniana misisti, & de sermionibus, quos ab illo & Romæ apud amicos tuos, & in itinere habitos putas; ecquid tantum cause sit, ignoro: sed omnis in tua posita est humanitate mihi spes hujus levandae molestiae. nam, si ita statueris, & irritabiles animos esse ³² optimorum saepe hominum, & eosdem placabiles; & esse hanc agilitatem, ut ita dicam, ³³ mollitiamque naturæ plerumque bonitatis, & id quod caput est, nobis inter nos nostra sive incommoda, sive vitia, sive injurias esse tollerant.

Plautini Amphitruonis. versu 67. & floccit. Cleric.

23. Cujus domi diviores haberent.] Vulgò, *cujusmodi diviores haberent*. Bestiarionis & Cavalentis libri, *habiterent*; quibus vulgata lectioem praesert Junius. Idem.

24. In ante diem vi kal.] In ante i kal. vulgata. Idem.

25. Singulis tribubus H-S CIO CIO CIO.] Ita credo Victorius, quum ante est H-S CXXXV. Germani tribubus pro tribubus legunt. Id.

26. Fabam inini futurum.] Ita Bosius ex vitiosa scriptura Decurtati, in quo, *fabam inimum*, & alii veteribus, in quibus, *fabam inimum*, in illo retrahenda littera à capite, frequentes ad calem prioris; in hoc verò detrahenda littera à littera capitalis. Victorius quid hic statuere debeat nescit, atque manuscriptos meliores habere *fabam inimum*. Junius ex duobus mss. Palatinis legit, *fabam inimum* etc. quem vide. Lambinus mavult ex eod. Memm. & Tornæf. *fabam inimum*: Passeratius ex conjectura, *Asian. inimum*. Manutius, *fabulam inimum*; reponit; P. Magnulus & Muretus, *fabulam inimum* conjiciebant. Clericus. Inter ludicras doctorem hominum conjecturas, ut via restitucndæ veritati certa patefiat, omnino videtur Cicero aliquid usurpavisse contrarium *τῆ ἀπορίῳσῳς*, nec tantum ipsi rei, sed & vocabulo Graeco Graecum opposuisse.

27. *Ἀμαλθειῶν* summa gloria; huic diversum id quod in nulla est. Sic agit libro I Orat. 42, ubi quum Catulus dixisset Antonium in ordine tenendo sibi semper Deum videli solere, responsum accepit. *Vide quam sim ex isto genere Deus, non mehercule mihi nisi admonito venisset in mentem; ut possis existimare, me in ea usu solere in dicendo vel casu potius incurere.* Hæc scilicet contraria imprimis naturæ Dei, qui providens est. Sic in his epistolis 11, 19. *Bibulus in calo est: Pompejus se adfexit*: quæ maxime opposita. Itaque quum hoc loco MSS. habeant aut *fabam inimum*, aut *fabam inimum* aut *fabam inimum*, aut *fabam inimum*, collegi id ortum esse ex hac scriptura *fabam inimum* quum Tullius scripserit *fabam inimum* futurum. *Novum* enim est ineptissima cantilena ad cunas infantium, de quo Hesyechius & alii, oppositissimum hymno ac laudi maxime ægnia; quod tamen quum sic non sufficeret, addidit aliquid *ἀπορίῳσῳς* contrarium, ut scilicet esset *fabam inimum* que non: endialia quæ adhibebatur, ut notatum doctis. Certe & nihil se nuto & mire illa sibi respondent. Gronov.

27. Non focci iaviv.] Sic Turnebus ex conjectura, ad quam

proximè accedere ait scripturam *scidarum Bosius*. Victorius, Manutius, Lambinus ex mss. & ratione, *focci iaviv* retinendum esse contendunt. Junius ait mss. optimam Palat. habere *focci iaviv* quod laudat, idque Turneb. l. 9. Advers. cap. 1. agnovisse videtur. vulgo legitur *ἰαυυῖον*. Clericus. Quum Victorius discrete scribat in antiquiore suo esse *focci iaviv*, etiam in Helmsladiano *focci iaviv*, Balliolensis *loti iaviv*, videant viri docti, qui ex suis garruunt de *focci iaviv*. Nam ego animadverto litteras in illis quos citavi MSS. omnes recte & ordine exstare, ut scripserit Tullius *non focci iaviv*. Flores equidem satis nota est vel ex Gellio. *Αγῶν* autem inter alia ponitur & pro ducere vel estimare. Gronov.

28. Lucullis.] Est Bosii ex Decurt. vulg. *Lucullus*, quod laudat Junius. Cleric.

29. Nec satis sciebam quid darem.] Urf. m. quod darem. Idem.

30. Vile te venditari.] Ita reponit Bosius partim ex conjectura, partim sequutus mss. lectioem, quam Tornæf. & Huralt. habebant, *vale te venditari*. Decurt. *vile te venditari*. Crusell. *vale te venditari*. Junius ex mss. Palat. *vale te vindicavi*, & addit eosdem mss. paullo post habere, *iterum vale*. vulgò, *te vade vindicavi*. Clericus. Quum ipse Bosius fateatur in Tornæfiano, Huraltino & Crusellino occurrere *vale*, & ante ipsum, quod seio, solum ex MSS. erat notum, ut plene de suis omnibus testatur Junius; post etiam in Helmslad. & Balliol. sic in ventum fuerit; profecto ratio non est ad Decurtati scripturam attendere & *vile* praeserre. Urit scilicet historia ignota, est lectio mihi videatur certa esse. Scribent enim *vale te venditari*, quod verbum ex Pct. Victorio & uno alteroque suorum agnovit Corradus, Bosius in suis item quatuor, existatque in Helmslad. & Balliol. Nomen vero illud hic ignotum latuisse nemo mirabitur, qui insperxit Fulvium Ursinum in familia Numonia, quod rogo ut fiat. Est historia privata; ut 11, 2 de *Lollia sanus non es. de Vinio laulo*. Quæ etiam quod ut privata fuit ignota, tot malis suspitionibus gravatur. Gronov.

31. Conspectu ipso.] Vulg. *adfectu* Cleric.

32. Optimorum hominum.] *Viroum pro hominum* quosdam repone auctor est Lambinus. Idem.

33. Mollitiamque.] Vulgò *Mollitiamque*. Idem.

lerandas; facile hæc, quemadmodum spero, mitigabuntur. quod, ego, ut facias, 34 te oro. nam ad me, qui te unice diligo, maxime pertinet, neminem esse meorum, qui aut te non amet, aut abs te non ametur. Illa pars epistolæ tuæ minime fuit necessaria, in qua exponis, quas facultates aut provincialium, aut urbanorum commodorum, & aliis temporibus, & me ipso consule, prætermiseris. mihi enim perfecta est 35 ingenuitas, & magnitudo animi tui: neque ego inter me, atque te quicquam interesse umquam duxi, præter voluntatem instituta vitæ: quod me ambitio quadam ad honorum studium, te autem alia minime reprehendenda ratio ad honestum otium duxit. vera quidem laude probitatis, diligentia, religionis, neque me tibi, neque quemquam antepono. amoris verò erga me, cum à fraterno amore, domesticoque discessi, tibi primas deferero. vidi enim, vidi, penitusque perspexi in meis variis temporibus & sollicitudinibus, & lætitiis tuas. fuit mihi sæpe & laudis nostræ gratulatio tua jucunda, & timoris consolatio grata. quin mihi nunc, te absente, non solum consilium, quo tu excellis, sed etiam sermonis communicatio, quæ mihi suavissima tecum solet esse, maxime deest. quid dicam? 36 in publicane re? quo in genere mihi negligentem esse non licet; an in forensi labore? quem antea propter ambitionem sustinebam; nunc, ut dignitatem tueri gratia possim; an in ipsis domesticis negotiis? in quibus ego cum antea, tum verò post discessum fratris te, sermoneque nostros desidero. postremò non labor meus, non requies; non negotium, non otium; non forenses res, non domesticæ, non publicæ, non privatæ carere diutius tuo suavissimo, atque amantissimo consilio, ac sermone possunt. Atque harum rerum commemorationem verecundia sæpe impedivit utriusque nostrum. nunc autem ea fuit necessaria propter eam partem epistolæ tuæ, per quam te, ac mores tuos mihi purgatos, ac probatos esse voluisti. Atque in ista incommoditate alienati illius animi, & offensæ, illud inest tamen commodi, quòd & mihi, & ceteris amicis tuis nota fuit, & abs te aliquando testificata tua voluntas omittendæ provinciæ; ut, quòd unà non estis, non dissensione, ac dissidio vestro, sed voluntate, ac iudicio tuo factum esse videatur. quare & illa, quæ violata, expiabantur; & hæc nostra, quæ sunt sanctissimè conservata, suam religionem obtinebunt. Nos hic in republica infirma, misera, commutabilique versamur. credo enim te audisse, nostros equites pene à senatu esse disjunctos; qui primum illud valde graviter tulerunt, promulgatum ex senatus consulto fuisse, ut de iis, 37 qui ob iudicandam pecuniam accepissent, quæretur. qua in re decernenda cum ego casu non affuissem, sensissemque id equestrem ordinem ferre molestè, neque aperte dicere; obijngavi senatum, ut mihi visus sum, summa cum auctoritate; & in causa non verecunda, admodum gravis, & copiosus fui. Ecce aliæ deliciae equitum, vix ferendæ, quas ego non solum tuli, sed etiam ornavi. Asiani, qui de censoribus 38 conduxerant, quæsti sunt in senatu, se, cupiditate prolapsos, nimium magno conduxisse: ut induceretur locatio, postulaverunt. ego princeps in adiutoribus, atque adeo secundus. nam, ut illi auderent hoc postulare, Craf-

sus eos impulit. invidiosa res, turpis postulatio, & confessio temeritatis. summum erat periculum, ne, si nihil impetrasset, planè alienarentur à senatu. huic quoque rei subventum est maxime à nobis; perfectumque, ut frequentissimo senatu, & libentissimo uterentur, multaque à me de ordinum dignitate, & concordia dicta sunt kal. Decemb. & postidic. neque adhuc res confecta est, sed voluntas senatus perfecta. unus enim contradixerat Metellus consul designatus. 39 quin erat dicturus (ad quem propter dici breviter perwentum non est) herosille noster Cato. sic ego conservans rationem, in institutionemque nostram, tueor, ut possim, illam à me conglutinatam concordiam. sed tamen, quoniam ista sunt infirma, munitur quædam nobis ad retinendas opes nostras tuta, ut spero, via, quam tibi literis satis explicare non possum; significatione parva ostendam tamen. utor Pompejo familiarissimè, video, quid dicas. cavebo, quæ sunt caveada: ac scribam aliàs ad te de meis consiliis capellendæ reipublicæ plura. Lucejum scito consulatum habere in animo statim petere. duo enim soli dicuntur petitori. Cæsar cum eo coire per Atrium cogitat: & Bibulus cum hoc se putat per C. Pisonem posse conjungi. Rides? non sunt hæc ridicula, mihi crede. Quid aliud scribam ad te? quid? multa sunt: sed in aliud tempus. 40 Te si expectari velis, cures, ut sciam. jam illud modestè rogo, quod maxime cupio, ut quamprimum venias. Nonis Decemb.

CICERO ATTICO, S.

NIL mihi nunc scito tam deesse, quam hominem eum, 41 quocum omnia, quæ me cura aliqua afficiunt, unà communicem: qui me amet, qui sapiat, quicum ego colloquar, nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obtegam. abest enim frater ἀφιέστατος, 42 & amantissimus: Metellus non homo, sed litus, atque aer, & solitudo mera: tu autem, qui sapissimè curam, & angorem animi mihi sermone, & consilio levasti tuo; qui mihi & in publica re socius, & in privatis omnibus conficius, & omnium meorum sermonum, & consiliorum particeps esse soles, ubinam es? 43 ita tu ab omnibus destitutus, ut tantum requieris habeam, quantum cum uxore, & filio, & mellito Cicerone confumitur. nam illæ ambitiosæ nostræ fucosæque amicitia sunt in quodam splendore forensi; fructum domesticum non habent. itaque, cum bene completa donus est, tempore matutino, 44 cum ad forum stipati gregibus amicorum descendunt, reperire ex magna turba neminem possumus, quocum aut jocari libere, aut suspirare familiariter possumus. quare te expectamus, te desideramus, te jam etiam arcessimus. 45 multa enim sunt, quæ me sollicitant, anguntque, quæ mihi video, aures tractus tuas, unius ambulationis sermone exhaurire posse. Ac domesticarum quidem sollicitudinum aculeos omnes, & scrupulos occultabo: 46 neque ego huic epistolæ, atque ignoto tabellario committam. atque hi (nolo enim te pernoctari) non sunt permolesti, sed tamen insident, & urgent, & nullius amantis consilio, aut sermone requiescunt. In republica verò, quamquam animus est præsens, tamen voluntas etiam atque etiam 47 ipsa medicinam effugit. nam, ut ea breviter, quæ post tuum discessum acta sunt, colligam, jam exclames necesse est,

res

34. Te oro.] Vulgò te rogo. Cleric.

35. Ingenuitas.] Ita est in Tornæs. teste Lambino. vulgò integritas. Idem.

36. In publicane re.] Hoc modo Bosius ex Decurt. & Tornæs. vulgata, in publica re. Idem.

37. Qui ob iudicandam pecuniam accepissent.] Tò pecuniam Malasp. ab omnibus mss. suis & Lambinus a Memm. Huralt. & Tornæs. abesse titantur. quidni ergo deleatur? Idem.

38. Conduxerant.] Vulg. conduxerunt. Idem.

39. Quin erat dicturus.] Bosius ex Decurt. & Crusell. nam vulg. quis erat dicturus. Idem.

40. Te si expectari velis.] Te quoad expectari velis, publicati alii. Idem.

41. Quocum.] Et hic, & infra in vulg. legitur quicum. Idem.

42. Et amantissimus: Metellus.] Ita etiam distinguit Manutius. vulgò & amantissimus Metellus &c. sed neque hanc, neque illam distinctionem admittit Junius: Lambini tamen interpretationem pro-

bat. ipse verò ex depravatione mss. hanc lectionem elicere conatur, amantissimus mei, bellus non homo; Malaspina: qui ita emendabat, amantissimus mei, non homo, sed litus atque aer, assentitur Lambinus. Idem.

43. Ita sum ab omnibus destitutus.] Ab omnibus, abesse à vulg. Idem.

44. Cum ad forum sup.] Cod. Tornæs. cum ad eorum sup. e prof. errore librarii communi. Idem.

45. Multa enim sunt, quæ me sollicitant, anguntque quæ mihi video.] Ita codex Tornæs. Victorius edidit; multa enim quæ me sollicitant anguntque, mihi video. Idem.

46. Neque ego huic epistolæ.] Ursino legendum videtur, neque eos. Idem.

47. Ipsa medicinam effugit.] Ita conjicit Bos. ex lectione Tornæs. Crusell. & Decurt. quæ sic se habet, ipsa medicinam efficit. Bosianis respondere sermè mss. Palatinos ait Junius, nisi quod in omnibus uo. confecta medicina legitur, quod probat. Idem.

res Romanas diutius stare non posse. Etenim post profectio-
nem tuam primus, ut opinor, introitus fuit in causam fabulæ
Clodiana: in qua ego nactus, ut mihi videbar, locum rescandæ
libidinis, & coercendæ juventutis, vehementis fui, & omnes
profundi vires animi, atque ingenii mei, non odio adductus ali-
cujus, 48 sed 49 spe reipublicæ corrigendæ, & sanandæ civitatis.
afflicta respublica est empto, 50 stupratorumque judicio. vide, quæ
sint postea consecuta. Consul est impositus in nobis; quem
nego præter nos philosophos aspicere 51 sine suspiratu possent.
quantum hoc vitiosum? factum senatus consulto de ambitu, de
judiciis, nulla lex perlata, exagitatus senatus, alienati equites
Romani. sic ille annus duo firmamenta reipublicæ per me
unum constituta, evertit: nam & senatus auctoritatem abje-
cit; & ordinum concordiam disjuncti. Instat hic nunc ille
annus egregius. ejus initium ejusmodi fuit, ut 52 anniversaria
sacra Juventutis non committerentur. nam M. Luculli uxorem
53 Memmii suis facris initiavit. Menelaus, ægre id passus,
divortium fecit. quomquam ille pastor Idæus Menelaum
solum 54 contempserat: hic noster Paris tam Menelaum,
quàm Agamemnonem liberum non putavit. Est autem C.
Herennius quidam tribunus plebis, quem tu fortasse ne nosti
quidem: tamen si potes nosse: tribulis enim tuus est; & Sex-
tus, pater ejus nummos vobis dividere solebat. is ad plebem
P. Clodium tradidit; idemque fert, ut univerfus populus in
campo Martio suffragium de re Clodii ferret. hunc ego acce-
pi in senatu, ut soleo: sed nihil est illo homine lentius. Me-
tellus est consul egregius. & nos amat; sed inminuit aucto-
ritatem suam, 55 quod habet dieis causa promulgatum illud
idem de Clodio. 56 Auli autem filius, ô dii immortales!
quàm ignavus, ac sine animo miles? quàm dignus, qui Palica-
no, sicut facit, os ad malè audiendum quotidie præbeat?
Agraria autem promulgata est à Flavio, sanè levis, eadem fe-
rè, quæ fuit Plotia. sed interea πολιτικός ἀνὴρ ἔσθ' ὄναρ quis-
quam inveniri potest. qui poterat, familiaris noster (sic est
enim; volo te hoc ferre) Pompejus togulam illam pictam si-
lentio tueri suam. Crassus verbum nullum contra gratiam;
ceteros jam nosti: qui ita sunt stulti, ut amissa republica pisci-
nas suas fore salvas sperare videantur. unus est, qui curet, con-
stantia magis, & integritate, quàm, ut mihi videret, consilio,
aut ingenio, Cato; qui miseris publicanos, quos habuit aman-
tissimos sui, tertium jam mensem vexat, neque is à senatu
responsum dari patitur. ita nos cogimur reliquis de rebus ni-

hil decernere antè, quàm publicanis responsum sit. quare
etiam legationes rejeçtum iri puto. Nunc vides, quibus flu-
ctibus jactemur: & si ex iis, quæ scriptimus, 57 tanta etiam à
me non scripta perpicis; revise nos aliquando, & quamquam
sunt hæc fugienda, quò te voco, tamen fac, ut amore in-
strum tanti æstimes, ut 58 eo vel cum his molestiis perfrui vel-
lis. nam, ne absens cenſeare, curabo edicendum, & propo-
nendum locis omnibus. sub iustrum autem censerì, germani
negotiatoris est. quare cura, ut te quæprimùm videamus.
59 Kal. Febr. Q. Metello, & L. Afranio coss.

CICERO ATTICO, S.

19

NON modò, si mihi tantum esset otii, quantum est tibi,
vetum etiam, si tam brevis epistolas velim mittere, (quod
tu soles facere) te superarem, & in 60 scripto multo esse m
crebrior, quàm tu: sed ad summas, atque incredibiles occupa-
tiones meas accedit, quòd nullam à me epistolam ad te sino
absque argumento, ac sententia 61 pervenire. Est primum tibi,
ut æquum est, civi amanti patriam, quæ fuit in republica,
exponam: deinde, quoniam tibi amore nos proximi sumus,
scribemus etiam de nobis ea, quæ scire te non nolle arbitra-
mur. Atque in republica nunc quidem maxime Gallici belli
versatur metus. nam Edui, fratres nostri, pugnant: Sequani
62 per malè pugnant: & Helvetii sine dubio sunt in armis,
excursionisque in provinciam faciunt. Senatus decrevit, ut
consules duas Gallias forti rentur, delectus haberetur, vacatio-
nes ne valerent, legati cum auctoritate mitterentur, qui adirent
Gallia civitates, darentque operam, ne ex cum Helvetiis se
jungent. Legati sunt Q. Metellus Creticus, & L. Flaccus,
& τὸ ἐπὶ τῆς φακῆς μὲν ἐστὶν, Lentulus 63 Clodiani filius. Atque
hoc loco illud non queo præterire, quòd, cum de consulari-
bus mea prima fors exisset, una voce senatus frequens reti-
nendum me in urbe censuit. hoc idem post me Pompejo ac-
cidit: ut nos duo, quasi pignora reipublicæ retineri videremur.
quid enim ego aliorum in me ἐπιφανήματα expectem,
cum hæc domi nascantur? Urbana autem res sic se habent.
Agraria lex à Flavio tribuno plebis vehementer agitabatur
auctore Pompejo: quæ nihil populare habebat, præter aucto-
rem. ex hac ego lege, secunda concionis voluntate, 64 omnia
tollebam quæ ad privatorum incommodum pertinebant: li-
berabam agrum eum, qui P. Mucio, L. Calpurnio consulibus
publicus fuisset: Sullanorum hominum possessiones confir-
mabam: 65 Volaterranos, & 66 Arremitanos, quorum agrum

Sul-

48. Sed spe reip. corrigenda.] Ita Bos. ex Decurt. qui habet, spe
recorrigenda. Lamb. legit sed spe & animo corrigenda & sananda civi-
tatis, ex Memm. codd. & Torn. qui, ut ait, habent, sed spero non
corrigenda sed sananda; sed id fallum esse asserit Bofius, quod dicit
Lambinus de Tornæs. neque ita legi; sed spe reip. corrigenda, ibi exa-
ratum esse contendit. Victor. ediderat, sed animo corrigenda & ser-
vanda civitatis. Cleric.

49. Spe reip. corrigenda & sananda civitatis.] Sic concinnavit Bos-
sius cum applausu multorum. Et certe ita occurrit 11, 5. sine ulla cor-
rectione reipublicæ. Etiam rempublicam & civitatem sic interdum jun-
ctas venire, cum sua tamen differentia, ostendimus ad suam præfa-
tionis Livianæ. Sed cur id hoc loco credam de Cicerone, causa nulla
est, & cur non recte se habent illa, quæ in MSS. esse fatetur Bofius
sed spe corrigenda & sananda civitatis? ut pro Sulla 27, ut consule-
scere aliquando & sanari civitas possent. Utique quom itam rursus se-
quatur de republica, mihi nunc ejus mentio ingrata occurrit. Gron.
50. Stupratorum.] Vulg. consupratorum. Cleric.

51. Sine suspiratu possent.] Sic Bofius ex Decurt. Tornæsianus si
spiratu, unde forte suspiratu, verbum Apuleio familiare. vulg. su-
spirio. Pro possent, possit legit Faeraus præbante Ursino. Idem.

52. Anniversaria sacra juvenutis.] Sic habent meliores codd.
teste Victorio, in aliis erat sacra juvenutis. Lambinus legit ju-
ventatis, quam emendationem confirmat argenteus nummus Ursini.
Idem.

53. Memmii suis facris initiavit.] Prædem ita ex mss. & ex le-
ctione marginali Germanorum restituit Victorius, quom prius lege-
retur, vitiauit. Idem.

54. Contempserat.] Vulg. contempserit. Idem.
55. Quod habet dieis causa promulgatum illud.] Multos viros
doctos ex Tornæs. & aliis mss. emendasse ita hunc locum testantur
Bofius & Junius. Antea legebatur, quod habet, ut dicit, causam
promulgatum illud idem &c. Manutius putabat aliquando sic posse

corrigi; ab re dieit censum promulgatum, vel, auct, ut dicit causam
promulgatam. Idem.

56. Auli autem filius.] Sic in mss. legit Victorius: priores edi-
tiones habebant, auct filius. Lipsius, ut supra monuimus, legit,
Africanus autem. Idem.

57. Tanta etiam à me.] Tamen etiam &c. vulgati. Idem.

58. Eo perfrui] Auctoribus libris antiquis ita scribit Bofius. prius
habebatur, eò pervenire. Idem.

59. Kal. Febr.] Vulg. xi. Kal. Idem.

60. Scripto.] Scribendo quòdam reponere testis Manutius. Idem.

61. Pervenire.] Vulgò venire. Idem.

62. Per malè.] Bofianum est, ex seidis. quo accedit eodem teste
codex Tornæs. qui habet, fuer malè, sed Lamb. ait Torn. habere
fuer malam. vulgò, sequani malè pugn. Idem.

63. Clodiani filius.] Perspicue ita scriptum erat in seidis Bofii,
sed & olim ita emendabant C. Sigonius & Manutius: neque aliter ex
Gellii libris emendatum putabat Turnebus lib. xxiii A divers. cap.
8. vulgò Clodie filius. Idem.

64. Omnia tollebam quæ.] Vulgò, omnia illa tollebam quæ. Idem.

65. Volaterranos & Arremitos.] Inspida agendi ratio, quom pri-
mæ editiones, etiam Victorianæ habeant Arremitanos, pro eo nec
quid nec quare edere Arremitos, quorum historia hic profus ignota
& cæca, maxime quom in quibusdam MSS. legi dicatur Arremitos
aut Arremitos, & his non optimis. Quam vana interim observatio
Malaspina ex Stephano loquentis de Arremita Babylonia, & in Ro-
mano imperio Arremitanos nullos fuisse concludentis, quom is pa-
lam testetur Αρρεμίτια νῆσος Τυρρηνική, παρὰ τὴν Οὐλκάνην νῆσον, ubi
non omittunt Cluverius & Heftenius rapere palmam diu ab Ortelio
occupatam scribendo Αἰθάλιαν. Itaque quom pateat hoc vocabulo
insulam esse vicinam Etruriæ, & Sulla eque hanc insulam aggredi
potuerit, ac partem aliquam in continente; & illos qui primas
editiones curaverunt, ita in MSS. libris invenisse cogar supponere;

Sulla publicarat, neque diviserat, in sua possessione retinebam: nam rationem non rejiciebam, ut ager hac adventicia pecunia emeretur, quæ ex novis vestigalibus per quinquennium reciperetur. Huic toti rationi agraria senatus adversabatur, suspicans Pompejo novam quandam potentiam queri. Pompejus verò ad voluntatem referendæ legis incubuerat. ego autem magna cum agrariorum gratia confirmabam omnium privatorum possessiones: (is enim est noster exercitus, hominum, ut tunc scis, locupletium) populo autem, & Pompejo (nam id quoque volebam) satisfaciendam emptione: qua constituta diligenter, & sentinam urbis exhaustiri, & Italia solitudinem frequentari posse arbitrabar. hæc sæc tota res in expellata bello refrixerat. Metellus est consul sanè bonus, & nos admodum diligit. ille alter nihil ita est, ut planè, ⁶⁷ quid emerit, nesciat. Hæc sunt in republica, nisi etiam illud ad rempublicam putes pertinere, Herennium quandam, tribunum plebis, tribulem tuum, sanè hominem nequam, atque egentem, sæpe jam de P. Clodio ad plebem traducendo agere cospicis. huic frequenter interceditur. Hæc sunt, ut opinor, in republica. Ego autem, ut semel nonarum illarum Decembrium, ⁶⁸ junctam invidia, ac multorum inimicitias, exiniam quandam, atque immortalem gloriam consecutus sum; non desisti eadem animi magnitudine in republica versari, & illam institutam, ac susceptam dignitatem tueri. sed postea quam primum Clodii absolute levitatem, infirmitatemque judiciorum perspexi; deinde vidi nostros publicanos facile à senatu disjungi, quamquam à me ipso non divellerentur; tum autem beatos homines (hos piscinarios dico, amicos tuos) non obscure nobis invidere: putavi, mihi majores quasdam opes, & firmiora præsidia esse querenda. itaque primum eum, qui nimidum diu de rebus nostris tacuerat, Pompejum adduxi in eam voluntatem, ut in senatu non semel, sed sæpe, multisque ⁶⁹ verbis hujus mihi salutem imperii, atque orbis terrarum adjudicaret. quod non tam intercessit in ea, (neque enim illæ res aut ita sunt obscure, ut testimonium, aut ita dubiæ, ut laudationem desiderent) quam reipublicæ: quod erant quidam improbi, qui contentio nem fore aliquam mihi cum Pompejo, ex rerum illarum disensione arbitrarentur. cum hoc ego me tanta familiaritate conjunxi, ut uterque nostrum in sua ratione munitor, & in republica firmiter hac conjunctione esse possit. odia autem illa libidinosa, & delicata juventutis, quæ erant in me incitata, sic mitigata sunt comitate quadam mea, me unum ut omnes illi colant. nihil jam denique à me asperum in quemquam fit, nec tamen quicquam populare, ac dissolutum; sed ita temperata tota ratio est, ut reipublicæ constantiam præstem, privatis rebus meis, propter infirmitatem bonorum, iniquitatem

malivolorum, odium in me improborum, adhibeam quandam cautionem, & diligentiam; ⁷⁰ atque ita amem, ⁷¹ si iis novis amicitias implicati sumus, ut crebro mihi vafer ille Siculus insulurret Epicharmus cantilenam illam suam:

72 Νῆες, ἃς μέγιστος ἀπέειπεν. ἀρβύρα τῶντα ἴφρητον.

Ac nostræ quidem rationis, ac vitæ quasi quandam formam, ut opinor, vides. De tuo autem negotio sæpe ad me scribis; cui mederi nunc non possumus. est enim illud senatus consultum summa pedariorum voluntate, nullius nostrum auctoritate factum. ⁷³ nam, quod me esse ad scribendum vides, ex ipso senatus consulto intelligere potes, aliam rem tum relatum; hoc autem de populis liberis, sine causa additum, & ita factum est à P. Servilio filio, qui in postremis sententiam dixit; sed immutari hoc tempore non potest. itaque conventus, qui initio celebrabantur, jam diu fieri desierunt. tu si tuis blanditiis tamen à Sicyoniis nummolorum aliquid expresseris; velim, me facias certiozem. Commentarium consulatus mei Græcè compositum misit ad te; in quo si quid erit, quod homini Attico minus Græcum, eruditumque videatur; non dicam quod tibi, ut opinor, Panormi ⁷⁴ Lucullus de suis historiis dixerat; se, quò facilius illas probaret Romani hominis esse, idcirco barbara quædam ⁷⁵ & σκληρὰ dispersisse. apud me si quid erit ejusmodi, me imprudente erit, & invito. Latium si perfectero, ad te mittam. tertium poema expectato, ne quod genus à me ipso laudis meæ pratermittatur. hic tu, cave, dicas, ⁷⁶ τίς παρῶν αἰνῶν; si est enim apud homines quidquam, laud potius sit, laudetur; nos vituperemur, qui non potius alia laudemus. quamquam non ἐκ κομισατικῆς sunt hæc, sed ἰσορροπία, quæ scribimus. Quintus frater ⁷⁷ purgat se multum per litteras, & affirmat, nihil à se cuiquam de te secus esse dictum. verum hæc nobis eorum summa cura, & diligentia scribi agenda; tu modo nos revise aliquando. Cossinius hic, cui dedi litteras, valde mihi bonus homo, & non levis, & amans tui visus est, & talis, qualem esse eum tuæ mihi litteræ ⁷⁸ nuntiantur. Idibus Mart.

CICERO ATTICO, S.

CUM è Pompejano me Romanis recessissem a. d. IIII idus Maji, Cincius noster eam mihi abs te epistolam reddidit, quam tu idib. Feb. dederas. ei nunc epistolæ litteris his respondebo. Ac primum, tibi perspectum esse judicium de te meum, letor; deinde, te in iis rebus, quæ mihi asperius à nobis, atque nostris, & injucundius actæ videbantur, moderatissimum fuisse, vehementissimè gaudeo; idque neque amoris mediocris, & ingenii summi, ac sapientis judico. qua de re cum ad me ita suaviter, diligenter, officiosè, & humaniter scripseris, ut non modo te hortari amplius non debeam, sed ne expectare quidem abs te, aut ab ullo homine tantum facilitatis,

putavi securius esse recipere quod ob eas quas dixi rationes erat probabilius, ut feci. Gronov.

66. *Arretinos.*] Ita castigavit olim Ant. August. quum haberetur *Artemianos*; quam emendationem confirmat Ursinus antiqui libri auctoritate qui *Arteminos* habet, propiore ad emendam lectionem scriptura. Junius huic correctioni acquiescit, ejusque auctorem laudat Lambinum. Cleric.

67. *Quid emerit.*] In antiquo libro Fulvii Ursini legitur *erit pro emerit*, ex quo ipse, *velit*, legendum esse suspicabatur. Editio vulgata illud ipsum erit retinet. Gruterus maluisse, *ita nihil est, ut planè quid emerit nesciat*. Idem.

68. *Junctam invidia.*] Vulgò, *invidia*. Idem.

69. *Verbis hujus mihi salutem.*] Vulgò, *verbis suis mihi salutem*. Idem.

70. *Atque ita amem.*] Sic Decurt. Bossi. vulg. *atque ita tamen*. Cleric. Adstrictus nimium est Bossius in significanda scriptura optimorum codicum: qui si habent vel *atque ita amem si eis novis*, vel *atque ita tamen si eis novis*, ut indicat sane Lambinus, & colligitur ex editione Bossi, certe causam nullam video, cur ab Bossio ut edidit, discédamus, quum *si* aliquoties in Tullio occurrat ita ut notet idem quod est, ut pro Quintio ⁷⁸. *Et mchereule si nihil diceret, tanto ipso officio me moneret*. Sed quum attendam audiamque in MS. exstare *atque ita tamen est si novis*, id longe puto verissimum, ut sensus sit, *atque ita nempe et erga Pompejum, & erga juventutem, & denique erga quemcumque, cui nihil asperum ab se dixerit*; nos gerere consilium, *tamen est si iis novis amicitias impli-*

cati sumus, ut crebro &c. Nihil video, cur verbo *amare* in hoc consilio usus credatur. Gronov.

71. *Si iis novis amicitias implicati sumus.*] Est à cod. Tornæs. à vulgatis absunt duo illa vocabula, *si iis*. Victorius edidit, *atque ita amem si his novis amicitias*. Cleric.

72. *Nῆες.*] Hunc verum primum integritati suæ restituit Victorius & à mendis purgavit. Idem.

73. *Nam quod me esse ad scribendum.*] Est ex conjectura Bossi. alii codd. habent, *nam quod me non esse adscriptum vides*. alii, *quod me esse ad scribendum vides*; quam lectionem retinet Junius ex MSS. Palatinis; quamvis eidem nec Fulviana lectio, *ad esse scribendo*, nec Lambini, *ad fuisse*, displiceat. Idem.

74. *Lucullus de suis historiis.*] Videre jubet Ursinus num melius sit, *de collega sui historiis*, ut intelligat A. Albinum de quo apud Agellium l. xi cap. 8. Idem.

75. *Et σκληρὰ dispersisse.*] Ita restituerunt Faernus & Victorius ex veteribus codd. prius erat *obscure*. Cæterum pro *dispersisse*, quidam legunt *ad dispersisse*, sed prius illud nititur Tornæs. & Memmiano. Idem.

76. *Tίς παρῶν αἰνῶν.*] Hujus lectionis rationem eruditè explicat Malasp. sed si altera illa *τίς ποριεῖ αἰνῶν*, quam docti quidam substituerunt MSS. alicujus auctoritate nitetur longè eam huic antefereat Lambinus. Idem.

77. *Purgat se multum.*] Vulgò *purgat se mihi*. Idem.

78. *Nuntiantur.*] Vulgò *nuntiantur*. Idem.

litatis, ac mansuetudinis potuerim; nihil duco esse commo-
dus, quàm de his rebus nihil jam ampliùs scribere. cum eri-
mus congressi; tum, si quid res feret, coram inter nos confere-
remus. Quod ad me de republica scribis, disputa tu quidem
& amanter, & prudenter; & à meis consiliis ratio tua non
abhorret: (nam neque de statu nobis nostræ dignitatis est re-
cedendum, neque sine nostris copiis intra alterius ⁷⁹ præsidia
veniendum: & is, de quo scribis, nihil habet amplum, nihil
excelsum, nihil non summissum, atque popolare) verumtam-
en fuit ratio mihi fortasse ad tranquillitatem meorum tem-
porum non inutilis; sed merchule reipublicæ multo etiam
utilior, quàm mihi, civium improborum impetus in me re-
primi, cum hominis amplissima fortuna, auctoritate, gratia
fluctuantem sententiam confirmassem, & à spe malorum ad
meorum rerum laudem convertissem. quod si cum aliqua le-
vitate mihi faciendum fuisset, nullam rem tanti aestimassem;
⁸⁰ sed tamen à me ita facta sunt omnia, non ut ego illi assen-
tens levior, sed ut ille me probans gravior videretur. Reli-
qua sic à me aguntur, & agentur, ut non committamus, ut ea,
quæ gessimus, fortuitò gessisse videamur. ⁸¹ Meos bonos vi-
ros, illos quos significas, & eam, quam mihi dicis obtigisse,
σὺ δὲ πῶς, non modò nunquam deseram; sed etiam, si ego ab
illa deseram, tamen in mea pristina sententia permanebo. il-
lud tamen, velim, existimes, me hanc viam ⁸² optimatum
post Catuli mortem nec præsidio ullo, nec comitatu tenere.
nam, ut ait Rlinton, ut opinor,

⁸³ Οἱ μὲν παρ' ἑδὲν εἰσιν, οἷς δ' ἑδὲν μέλλει.

mihi verò ut invident piscinarii nostri, aut scribam ad te
aliàs, aut in congressum nostrum reservabo. A curia autem
nulla me res divellet: vel quòd ita rectum est: vel quòd re-
bus meis maximè consentaneum: vel quòd, à senatu quanti

siam, minimè me poenitet. De Sicyoniis, ut ad te scripsi
antea, non multum spei est in senatu. nemo est enim jam,
qui queratur. quare, si id expectas, longum est. alia via, si qua
potes, pugna. cum est actum, neque animadversum est, ad
quos pertineret; & rapim in eam sententiam pedarii ⁸⁴ cu-
currerunt. inducendi senatus consulti maturitas nondum est:
quòd neque sunt, qui querantur; & multi partim malivolentia,
partim opinione aqunitatis delectantur. Metellus tuus est
egregius consul. unum reprehendo, quòd otium è Gallia nun-
tianti non magnopere gaudet. cupit, credo, triumphare. hoc
vellem mediocrius: cetera egregia. Anli filius verò ita se ge-
rit, ut ejus consulatus non consulatus sit, sed Magni nostri
ἡρώτων. De meis scriptis, misi ad te Græcè perfectum con-
sulatum meum. eum librum L. Cossinio dedi. puto te Latinis
meis delectari; huic autem Græco Græcum invidere. alii
si scriperint, mittemus ad te; sed, mihi crede, simul atque
hoc nostrum legerunt, nescio quo pacto retardantur. Nunc
(ut ad rem meam redam) L. Papius Patus, vir bonus,
⁸⁵ amatorque noster, mihi libros eos, quos Ser. Claudius reli-
quit, donavit. cum mihi, per legem Cinciam licere capere,
Cincius amicus tuus diceret: libenter, dixi, me accepturum,
si attulisset. nunc, si me amas, si te à me amari scis, enitere
per amicos, clientes, hospites, libertos denique, ac servos
tuos, ⁸⁶ ut scida ne qua depereat. nam & Græcis his libris,
quos suspicor, & Latinis, quos scio illum reliquisse, mihi ve-
hementer opus est. ego autem quotidie magis, quod mihi de
forensi labore temporis datur, in iis studiis conquiesco. per
mihi, per, inquam, gratum feceris, si in hoc tam diligens fue-
ris, quàm soles in his rebus, quas me valde velle arbitraris:
ipsumque Parti tibi negotia commendo, de quibus tibi ille agit
maximas gratias: & ut jam invisas nos, non solum rogo, sed
etiam suadeo.

^{79.} Præsidia.] Hæc est vulgaria librorum lectio. Tornæs. *præsi-
dium*. Cleric.

^{80.} Sed tamen ita sunt acta omnia.] Tò tamen delet Faernus.

^{81.} Meos bonos viros illos.] Bos. ait se ita reposuisse ex mss. vulg.
eos bonos viros, mss. Urfini liber habet, in bonos viros. ut eivideat-
ur legendum, *dein eos bonos viros*. Idem.

^{82.} Optimatum.] Vulgò *optimatum*. Idem.

^{83.} Οἱ μὲν.] Librarii, teste Victorio, secundam vocem hujus
versus depravarunt; pro μὲν enim μετὶ scriperunt, turpi sed ma-
nifesto errore. Idem.

^{84.} Cucurrerunt.] Vulgò *concurrerunt*. Idem.

^{85.} Amatorque noster.] Vulgò *amatorque nostri*. Idem.

^{86.} Ut scida.] Ita Faernus restituit referente Urfino & Jaudante
Junio, ex mss. Palat. ceterum in uno è mss. Palat. hæc epistola pri-
ma est libri secundi. Idem.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM

A D

ATTICUM,

LIBER SECUNDUS.

CICERO ATTICO, S.

KAL. Jun. ennti mihi Antium, & gladiatores
M. Metelli cupidè relinquenti, venit obviam
tuus puer. is mihi litteras te, & com-
mentarium consulatus mei Græcè scriptum
reddidit: in quo ¹ lætatus sum, aliquanto
ante de iisdem rebus Græcè item scriptum
librum L. Cossinio ad te perferendum de-
disse. nam, si ego tuum ante legissem, furatum me abs te esse
diceres. quanquam tua illa (legi enim libenter) horridula
mihi, atque incompta visa sunt: sed tamen erant ornata hoc

ipso, quòd ornamenta neglexerant; & ut mulieres, ideo be-
ne olere, quia nihil olebant, videbantur. meus autem liber
totum ² Isocrati *μυροθήμιον*, atque omnes ejus discipulorum
arculas, ac nonnihil etiam ³ Aristotelia signimenta consumpsit:
quem tu *Coreyæ*, ut mihi aliis litteris significas, stricim at-
tigit; ⁴ post autem, ut arbitror, à Cossinio accepisti; quem
tibi ego non essem ausus mittere, nisi eum lentè, ac fastidiosè
probavissem. quamquam ad me rescriptis jam Rhodo ⁵ Posi-
donius, se, nostrum illud *ὑπόμνημα* cum legeret, quod ego
ad eum, ut ornatib; de iisdem rebus scriberet, miseram,
⁶ non modò excitatum esse ad scribendum, sed etiam planè
per-

1. Lætatus sum aliquanto.] Vulg. *lætatum sum me aliquanto*. Cleric.

2. Isocrati.] Vulg. *Isocratis*. Idem.

3. Aristotelia.] Vulg. *Aristotelica*. Idem.

4. Post autem, ut.] In manuscripto Urfini est, *postquam ut*. Idem.

5. Posidonius.] Ita legit Faernus unicus. Idem.

6. Non modo excitatum.] Vulgò, *non modo non excitatum*. Idem.

Perterritum. quid quæris ? conturbavi Græcam nationem. ita, vulgo qui instabant, ut darem sibi quod ornarent, jam exhibere mihi molestiam destiterunt. tu, si tibi placuerit liber, curabis, ut & Athenis sit, & in ceteris oppidis Græciæ. videtur enim posse aliquid nostris rebus lucis asserre. Oratiunculas autem, & quas postulas, & plures etiam mittam: quoniam quidem ea, quæ nos scribimus adulescentulorum studiis excitati, te etiam delectant. fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus, quæ Philippicæ nominantur, enituerat civis ille tuus Demosthenes, & quod se ab hoc refractariolo judiciali dicendi genere abjuxerat, ut meæ quoque essent orationes, quæ consulares nominarentur. quatum una est in fenatu kal. Jan. altera ad populum de lege agraria; tertia de Othone; quarta pro Rabbrio; quinta de proscripctorum filiis; sexta, cum provinciâ in concione deposui; septima, qua Catilinam emisi; octava, quam habui ad populum postridie quam Catilina profugit; nona in eadem concione, quo die Allobroges involgarunt; decima in senatu, nonis Decemb. Sunt præterea duæ breves, quasi ἀποσπασμάτια legis agrariae. hoc totum σάμα, curabo ut habeas. & quoniam te cum scripta, tuum res meæ delectant; 14 iisdem ex libris perspicies, & quæ gesserim, & quæ dixerim: 13 aut ne poposcisses. ego enim tibi me non offerrebam. Quod quæris, quid sit, 14 quod te arcessam; ac simul, impeditum te negotiis esse, significas; neque reculas, quin, non modo si opus sit, sed etiam si velim, accurras: nihil sane est necesse; verumtamen videbare mihi tempora peregrinationis 15 commodius posse describere. nimis abes diu, præsertim cum sis in propinquis locis: neque nos te fruimur; & tu nobis cares. ac nunc quidem otium est: sed, 16 si paulo plus furor Pulchelli progredi posset, valde ego te istine excitarem. verum prælarè Metellum impedit, & impedit. quid quæris? est consul φιλίππου, & ut semper judicavi, natura bonus. ille autem non simulat, sed planè tribunus plebis fieri cupit. 17 qua de re cum in senatu ageretur, fregi hominem; & 18 inconstantiam ejus reprehendi, qui Ronæ tribunatum plebis peteret, cum 19 in Sicilia hereditatem sepe hereditasset. sed neque magnopere dixi esse nobis laborandum: quod nihil magis ei licitum esset plebeo rempublicam perdere, quam similibus ejus me consule

patriciis esset licitum. Jam, cum se ille septimo die venisse à freto, neque sibi obviam quinquam prodire potuisse, & noctu se introisse dixisset, in eoque se in concione jactasset: nihil ei novi dixi accidisse: ex Sicilia septimo die Romam; tribus horis Roma Interamnam: 20 noctu introisse item ante: non esse itum obviam; ne tum quidem, cum iri maximè debuit. quid quæris? hominem petulantem modestum reddo, non solum perpetua gravitate orationis, sed etiam hoc genere dictorum. itaque jam familiariter cum ipso etiam cavillor, ac jocos. quin etiam cum candidatum 21 deduceremus, quærit ex me, num consuesset Sicilia locum gladiatoribus dare? negavi. at ego, inquit, 22 novus patronus institutum. sed soror, quæ tantum habeat consularis loci, unum mihi solum pedem dat. noli, inquam, de uno pede fororis quæri: licet etiam alterum tollas. non consulare, inquit, dictum; fateor: sed ego illam odi malè consularem. ea est enim seditiosa: ea cum viro bellum gerit, neque solum cum Metello, sed etiam cum Fabio, 23 quod eos in hoc esse inoleste fert. Quod de agraria lege quæris, sanè jam videtur refraxisse. Quod me quodam modo molli brachio de Pompei familiaritate objurgas: nolim ita existimes, me mei prædium causa cum illo conjunctum esse: sed ita res erat instituta, ut, si inter nos esset aliqua forte dissensio, maximas in republica discordias versari esset necesse. quod à me ita præcautum, atque ita provium est, non ut ego de optima illa mea ratione decederem; sed ut ille esset melior, & aliquod de populari levitate deponeret: quem de meis rebus, in quas cum multi incitarant, multo scito gloriosius, quam de suis prædicare. sibi enim bene gesta, mihi conservata republica dat testimonium. hoc facere illum, mihi quam profuit, nescio; reipublicæ certè prodest. Quid, si etiam Cæsarem, cujus nunc venti valde sunt secundi, reddo meliorem? num tantum obscurum reipublicæ? quin etiam, si mihi nemo invideret; si omnes, ut erat æquum, faverent; tamen non minus esset probanda medicina, quæ sanaret vitiosas partes reipublicæ, quam quæ exsecraret. nunc verò, cum equitatus ille, quem ego in clivo Capitolino, te signifero, ac principe, collocaram, senatum deseruerit; nostri autem principes digito se cœlum putent attingere, si nulli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant; 24 alia autem negligant: nonne tibi fatis prodesse videat, si perficio, ut nolint obesse, qui pos-

7. Ut Athenis sit.] Vulg. ut & Athenis. Cleric.
 8. Enituerat, abjuxerat.] Hæc est cod. Tornæs. lectio, vulg. enituerat, abjuxerat. Idem.
 9. Ab hoc refractariolo.] Ita vulgata & Tornæs. codex. Meomianicodd. habent refractariolo. Idem.
 10. Ut equitatus sit.] Est à codd. Tornæs. & vulgatis: Victorius ait in vetust. cod. legi ne equitatus sit. sed Lambinus improbat. Idem.
 11. Allobroges involgarunt.] Est Decuit. vulg. invocant: Manutius conjicit indicant. Idem.
 12. Iisdem libris persp.] Vulg. iisdem ex libris. Idem.
 13. Aut ne poposcisses.] Sic legendum censet Lambinus. quin sic habet planè codex Tornæs. aut ne poposcisses autem. vulg. at ne pop. &c. Cleric. Audacior & ineptior Marcellus, qui in notis ad Juris Institutiones tentat at tu ne poposcisses. Gronov.
 14. Quod te arcessam.] Scidæ, & Crusell. ut codices Malasp. quæd, non, ut est in vulg. quo. Cleric.
 15. Commodius posse describere.] Ita Faernus ex antiquo cod. restituit, quam antea legerat distribuere. Describere probat Lamb. ex cod. Tornæs. cui assentitur Junius. Idem.
 16. Si paulo plus.] Quiddam, referente Lamb. volunt legi, si paulo longius. Idem.
 17. Quæ de re cum.] Quæ, vulgati. Idem.
 18. Inconstantiam ejus reprehendi.] Ejus abest à publicatis. Idem.
 19. In Sicilia hereditatem sepe peteret distitasset.] Est Bosii, ex Decuit à qua lectione non valde discrepat depravata hæc Tornæs. hereditatem sepe hereditasset. Junius verò dicit, hereditatem sepe peteret distitasset; germaniam esse lectionem, quam proximè Bosius allequitur sit. Victorius ait scriptum in antiquiori suo, hereditatem sepe hereditasset, neque &c. antea erat, adilitatem sepe distitasset. quam lectio cum Manutius esse in Bessar. & Cavale. inf. faretur, cui abundare tamen videtur diffio, sepe, etiam si ferri posse consteatur. Cleric. Fatigant hic locus quoque Gerard. Joan. Vossium, ut

patet ex libro de Vitiis sermonis pag. 98, ubi proponit sibi, quæ Bosius, Aleiatus, Manutius, Lambinus adduxerunt, ex se ipso nihil, ut solet. Me quod attinet, si Clodius tale quid dixisset, non opinor tanti esset, quod Cicero vel inconstantiam criminaret, vel in senatu argueret. Inconstantia hæc sine dubio constitit in facto; inde risum captavit Cicero. Unice enim placet & pro vero habeo, quod Victorius in antiquioribus legi notat. Cum in Sicilia hereditatem sepe hereditasset, quo alludit & Tornæsianus. Apparet enim ridicule scilicet stare (loquor cum Popona, sed sententiam hanc equis ad verbum hereditate transfero) Ciceronem, & Cledio, qui quaestoris nomine ac jure in Sicilia fuerat, objicere cum iniuste invaluisse alienas hereditates; & ideo cum inconstantem esse, quod qui solitus esset in Sicilia petere hereditates, in ea ratione non obduraret, sed jam Romæ tribunatum peteret. Qui certe lusus est elegantissimus, & hinc novo commento Bosii ejecto, quod temere mihi videntur omnes nuper editiones invadere, quum sit ineptissima sententia, vetus repulsa. Hereditare autem dixit, non hereditare, ut quam sæpe id fecerit, ostendat. Gronov.
 20. Noctu introisse item ante.] Vulg. ita distinguitur, noctu introisse. Item ante. Non esse &c. Lamb. ait libros veteres non habere, ante: itaque putabat se esse hunc locum legendum, at tribus horis Roma Interamnam noctu introisse. Item non esse. Cleric.
 21. Deducerem.] Est à Crusell. & quibusdam Malasp. eodd. Vulg. deducerem. Idem.
 22. Novus patronus.] Ita legit Guido Lollius referente Malasp. & Iambinus. Esse quosdam veteres libros in quibus legas, novos patronos, antiquè pro, novus patronus, ait Bos. Idem.
 23. Quod eos in hoc esse inoleste fert.] Sic optime Bosius, ut ait Junius; vulgò. quod eos mihi esse amicos inoleste fert. Idem.
 24. Alia autem negligant.] Optimus conjector hic fuit Malaspina, ut Bosius ex scidis perspexit, in quibus inausculto scriptum est, alia; non alii. Idem.

CICERO ATTICO, S.

possunt? nam Catonem nostrum non tu ainas plus, quam ego. sed tamen ille, optimo animo utens, & summa fide, nocet interdum reipublica. dicit enim tamquam in Platonis πολιτεία, non tamquam in Romuli fauce, sententiam. quid verius, quam in iudicium venire, qui ob rem iudicandam pecuniam acceperit? censuit hoc Cato. assensit senatus. Equites curia bellum, non mihi. nam ego dissensi. quid impudens publicanis renuntiatis? fuit tamen, retinendi ordinis causa, facienda iactura. restitit, & pervicit Cato. itaque nunc, consule in carcere incluso, saepe item seditione commota, aspiravit nemo eorum, quorum ego concursu, itemque consules, qui post me fuerunt, reipublicam defendere solebant. Quid ergo? istos, iniquos, mercede conductos habebimus? Quid faciemus, si aliter non possumus? an libertinibus, atque etiam servis serviamus? sed, ut tu ais, *Ζῆλος αὐτοῦ*. Favonius meam tribum tulit honestius, quam suam; Lucejii perdidit. accusavit Nasicam inhoneste, ac (26 modeste tamen dicit) ita ut Rhodi videretur molis potius, quam Moloni, operam dedisse. mihi, quod defendissem, leviter succensuit. nunc tamen petit iterum reipublica causa. Lucejii quid agat, scribam ad te, cum Caesarem video, qui aderit biduo. Quod Sicyonii re laedunt; Caroni, & ejus amulorū attribus Servilio. quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? sed, si ita placuit, laudemus; 27 deinde in discessionibus soli relinquamur. Amalthea mea te exspectat, & indiget tui. Tusculanum & Pompejanum valde me delectant; nisi quod me, illum ipsum vindicem aris alieni, aere non Corinthio, sed hoc circumforaneo obruerunt. In Gallia speramus esse otium. Prognostica mea cum oratiunculis propediem exspecta. & tamen, quid cogites de adventu tuo, scribe ad nos. nam mihi Pomponia nuntiari jussit, te mense Quintili Romae fore. id à tuis litteris, quas ad me 28 de accessu tuo miserat, discrepabat. Pætus, ut antea ad te scripsi, omnes libros, quos frater suus reliquisset, mihi donavit. hoc illius munus in tua diligentia positum est. si me amas, cura, ut conserventur, & ad me perferantur. 29 hoc mihi nihil potest esse gratius; & cum Gracos, tum verò diligenter Latinos ut conserves velim. tuum esse hoc munusculum putabo. Ad Octavianum dedi litteras: cum ipso nihil eram locutus. neque enim ista tua negotia provincialia esse putabam: neque te in 30 tocullionibus habebam. sed scripsi, ut debui, diligenter.

CURA, amabo te, Ciceronem nostrum. 31 ei nos *θεῖος* videmur. 32 *Περὶ βιβλίων* in manibus tenebam. & hercule magnum acervum Dicarchi mihi ante pedes extruxeram. O magnus hominem! & à quo multo plura didiceris, quam de 33 Procilio. *Κορηθίων*, & *Ἀβελωάτων* puto me Romæ habere. 34 mihi credes, leges; hæc doceo; mirabilis vir est. *Ἡρόδωτος*, si homo esset, eum potius legeret, quam unam litteram scriberet: qui me epistola petivit: ad te, ut video, comminus accessit. conjurasse mallem, quam restitisse conjurationi, si illum mihi audiendum putassim. De Lollio sanus non es. de Vinio laudo. Sed heus tu, ecquid vides kal. venire, Antonium non venire? judices cogi? nam ita ad me mittunt, Nigidium minari in concione, se judicem, qui non affuerit, compellaturum. velim tamen, si quid est de Antonii adventu, quod audieris, scribas ad me: & quoniam huc non venis, cænes apud nos utrique pridie kal. cave aliter facias. Cura, ut valeas.

CICERO ATTICO, S.

PRIMUM, ut opinor, *διαγνώστα*. Valerius absolutus est Hortensio defendente. id iudicium 36 K. Atilio condonatum putabatur; & Epicratem suspicor, ut scribis, lascivum fuisse. etenim mihi caligat ejus, ut faciat creatæ, non placebant. quid sit, sciemus, cum veneris. Fenestrarum angustias quod reprehendis, scito te *Κύριον παυδελίαν* reprehendere. nam, cum ego idem istuc dicerem, Cyrus ajebat, 37 viridiorium *Ἀγροῦ* Cæsis latis luminibus, non tam esse suaves. etenim *ἔστω ὄψις αὐτῶν, ἢ αὐτῶν ὁρμήμων, β, γ, ἀκλίνας δ, δ, ς, ε.* vides enim cetera. nam, si *κατ' εἰδὼλον ἐμπροσθέν* videremus, valde laborarent *εἰδῶλα* in angustias: nunc sit lepidè illa *ἔκχρησις* radiatorum. cetera si reprehenderis, non feres tacitum, nisi quid erit ejusmodi, quod sine sumptu corrigi possit. Venio nunc ad mensem Januarium, & ad 38 *ἑσπερίων* nostram, ac *πολλίειαν*: in qua *Σωκράτους* 39 *εἰς ἐκείτηρον* sed tamen ad extremum, ut illi solebat, *τῶν ἀρέσκων*. est res sanè magni consilii. nam aut fortiter resistendum est legi agitari; in quo est quadam dimicatio, sed plena laudis: aut quiescendum; quod est non dissimile, atque ire in Solonium, aut Antium: aut etiam adjuvandum; quod à me ajunt Caesarem esse expectare, ut non dubitet. nam fuit apud me Cornelius; hunc dico Balbum, Caesaris familiare. is affirmabat, illum omnibus in rebus meo & Pompeji consilio usurum, daturumque operam,

25. Equites Curia.] Bos. ait Victoriolum legere, Equiti Curia. an ex veteribus libris nescit. in Decurt. exaratum est compendio, Equit. quod equites mavult explicare quam, equiti. Cleric.

26. Modeste tamen dicit.] Commodè Bosium legere agnosceit Junius; vulg. dixit. quam scripturam dextrè explicat Turnebus lib. xxx cap. 13. Malasp. legendum censebat, ac tam modeste dixit, cuius conjecturam ut non dammare, ita nec probare audeat Lambinus. Idem.

27. Deinde in discessionibus.] Bosius in discessionibus legit, cum Manutio; sed in, deinde, nihil mutat. Lambinus verò retinet totam lectionem Manutii, sive legat, ne in discessionibus, sive, ne in discessionibus; ait tamen veteres libros habere discessionibus. Idem.

28. De cessu.] Scriptura hæc est Decurtati; ad quam proximè accedit illa Tornæi. de cessu tuo. Sed Bosius Ciceronem scripsisse putat de cessu tuo. Junius probat de cessu, vel ut Lambinus voluit, cessu, utrunque enim ait idem esse. antea legebatur de accessu. Idem.

29. Hoc mihi nihil.] Antecedentia verba, & ad me perferantur, ex optimi ms. Palat. fide expungit Junius. Idem.

30. Tocullionibus.] Sic restituit Adrianus Turnebus, lib. xvii cap. 3 & 13 Adversar. ut sit diminutivum à TOKOS. tocullionibus ex ms. rescripserat antea Victoriis, quam vulgari habent, decurionibus. Idem.

31. Et nos θεῖος videmur.] Hic aliquid mendi latet, siquidem scripti libri ab impressis dissentunt. In eo qui Bessarionis fuit perspicue legitur, cura amabo te Ciceronem nostrum, ἀποδύσσεια videmur; in alio, cinos θεῖος videmur. Ex depravata hujus veteris scripturæ vestigijs, cura amabo te, Ciceronem nostrum cinos cuncto in videmur, conjicit legendum Muretus; C. a. te C. n. cui nos εὐνοῦσιν videmur. consulatur lib. i Variar. lectionum cap. 20. Idem.

32. Περὶ βιβλίων.] Vulg. περὶ βιβλίων. Idem.

33. Procilio.] Vulg. procilio. Idem.

34. Mihi credes, leges; hæc doceo.] Bosii sunt ex Decurt. Antea legebatur, mihi Herodes, lege, vel, mihi heredes etc. Pantagathus legebat: mihi Herodes: lege hos duos. Justus Lipsius lib. iv Epist. quaest. cap. 11 propius ab scriptura discedens, emendat: mihi credes. lege hoc otio. mirabilis etc. Lamb. Malasp. fidem sequutus, qui partim mihi credas, partim mihi credes, scriptum esse in suis libris testatur (quomodo & nonnulli Mæm. & Tornæi. ipse legunt) edendum curavit, mihi credas legendus est. Manutius etiam confutur, Ducis Urbinatis librum habere, mihi credas. quidam doctus sic legendum arbitratur: mihi Herodes cum hoc legendus est. Mavult quidam alius sic: mihi hic, non Herodes legendus est. Licet etiam legere, mihi crede, legendus est, ut olim ediderat Lambinus. Idem.

35. De Lollio sanus non es: de Vinio laudo.] Hæc emendatio placet Manutio: cum antea legeretur vino. Alii legunt de oleo sanus non es; de vino laudo, quæ restituito secundum Fulvianus debetur libris Palatinis. Cleric. Quum & Helmæstadianus & Balliolensis accedant earum membranarum cohorti, quæ præfert vino, ut habent fere omnes, inde corrigendum videtur Vinio. Hoc etiam erat hic notandum, præter id, quod protulit ad 1, 17. Gronov.

36. K. Atilio.] Sinceram lectionem retinere Decurt. & Tornæi. in quorum utroque exaratum est K. Atilio, id est Cæsioni Atilio. olim Lamb. ediderat, Calatino F. Cleric.

37. Viridiorium διαγνώσει.] Ita scribit Bosius fidem sequutus omnium suorum mss. Libros veteres partim habere viridiorium, partim viridiorum, testatur Lambin. ipse legit α. διαγνώσει. Vulgata lectio, Cyrus ajebat radiatorum διαγνώσει, est à Victorio, qui ita emendavit, quum prius corruptissimè legeretur, Cyrus agebatur viridiorum α. διαγνώσει, consulatur & Petrus Piræzus lib. 11 Adversar. subsec. cap. 18. Idem.

38. Ἡρόδωτος.] Ita omnes mss. quidam tamen sine libris conjiciunt, κατ' ἔρατον. Idem.

39. Εἰς ἐκείτηρον.] Has duas voces legit restituit Victoriis. Idem.

operam, ut cum Pompejo Crassum conjungeret. Hic sunt hæc, conjunctio mihi summa cum Pompejo; si placet, etiam cum Cæsare; 4º reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium. sed me 4ⁱ καλέπεισι; mea illa commovet, quæ est in libro 111.

*Interea cursus, quos prima à parte juventæ,
Quosque ideo consul virtute, animoque petisti,
Hos retine, atque auge famam, laudesque honorum.*

Hæc mihi cum in eo libro, in quo multa sunt scripta ἀειση-
καλιμας, Calliope ipsa præscripserit, non opinor esse dubi-
tandum, quin semper nobis videatur

Εἰς εὐνοῖς ἀεισεῖ ἀμυλῶδες πᾶσι πάρεσ.

sed hæc ambulationibus Compitalicis reservemus. Tu pridie Compitalia memento. balineum calseri jubebo: & Pomponiam Terentia rogat; matrem adjungemus. Θεοφειδης 4² πᾶσι φιλότητας affer mihi de libris Quinti fratris.

CICERO ATTICO, S.

4 **P**RECISTI mihi pergratum, quod Serapionis librum ad me misisti: ex quo quidem ego (quod inter nos liceat dicere) millefimam partem vix intelligo. pro eo tibi præsentem pecuniam solvi imperavi, ne tu expensum muneribus ferres. At quoniam nummorum mentio facta est; amabo te, cura, ut cum Titinio, quoquo modo poteris, transigas. si in eo, quod offenderat, non stat; mihi maxime placet, ea, quæ male empta sunt, reddi, si voluntate Pomponiæ fieri poterit: si ne id quidem, 43 nummi potius reddantur, quàm ullus sit scrupulus. valde hoc velim ante, quàm proficiscare, amanter, ut soles, diligentertque conficias. Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem? velim, 44 Syssira conditione: sed faciliè patior. ammonodiarius enim nobis est ad liberam legationem tempus illud, cùm & Quintus noster jam, ut speramus, in otio 45 confederit, & iste sacerdos Bonæ deæ 46 cujus modi futurus, ejus sit. interea quidem cum Musis nos delectabimus animo æquo, immo verò etiam gaudenti, ac libenti. neque mihi unquam veniet in mentem Crasso invidere, neque pœnitere, quòd à me ipse non desiciverim. De geographia, dabo operam, ut tibi satisficiam: sed nihil certi polliceor. magnum opus est; sed tamen, ut jubes, curabo, ut hujus peregrinationis aliquod tibi opus exstet. Tu quidquid indagaris de republica, & maxime quos consules futuros putes, facito, ut

sciam: tamen mihi minus sum curiosus. statui enim nihil jam de republica cogitare. Terentia saltum perspexitus. quid queris? præter quercum Dodonæam nihil desideramus, quo minus Epirum ipsam possidere videamur. Nos circiter kal. aut in Formiano erimus, aut in Pompejano. tu, si in Formiano non erimus; si nos amas, in Pompejanum venito. id & nobis erit perjudicium, & tibi non sane devium. De muro, imperavi Philotimo, ne impediret, quo minus id fieret, quod tibi videretur. censeo tamen, adhibeas Vettium. his temporibus, tam dubia vita optimi cuiusque, magni æstimo unius ætatis fructum palæstræ Palatinæ, sed ita tamen, ut nihil minus velim, quàm Pomponiam, & puerum vetfari in timore ruina.

CICERO ATTICO, S.

CUPIO equidem, & jam pridem cupio Alexandriam, reliquamque Ægyptum visere, & simul ab hæc hominum fatietate nostri discere, & cum aliquo desiderio reverti: sed hoc tempore, & his mittentibus,

Αἰδομαι Τρώας, ἢ Τρωάδας ἔλκεσπέπλους.

quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an me aliquo præmio de sententia esse deductum?

Παυδόμενος μοι πρῶτον ἐλπίχελω ἀναβήσθ

47 Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum millibus. quid verò historiæ de nobis ad annos 10 c prædicarint? quas quidem ego multo magis vereor, quàm eorum hominum, qui hodie vivunt, rumusculos. sed opinor, excipiamus, & expectemus. si enim deferretur, erit quadam nostra potestas, & tum deliberabimus. 48 etiam est in non accipiendo nonnulla gloria. quare si quid Θεοφάνης tecum forte contulerit, ne omnino repudiaris. de istis rebus expecto tuas litteras; quod Arrius narret; quo animo se desitutum ferat; 49 equi consules parentur; utrum, ut populi sermo, Pompejus & Crassus; an, ut mihi scribitur, cum Gabinio Servius Sulpicius: & num quæ novæ leges: & num quid novi omnino: & quoniam Nepos proficiscitur, cuiusnam auguratus deferatur: quo quidem uno ego ab istis capi possum. 50 vide cæcitate meam. sed quid ego hæc, quæ cupio deponere, & toto animo, atque omni cura φιλοσοφῆν? sic, inquam, 51 in animo est: vellem ab initio. nunc verò, quoniam, quæ putavi esse præclara, expertus sum, quàm essent inania; cum omnibus

Mu-

40. Reditus in gratiam: cum inimicis pax, cum multitudine.] Aliter distinguitur vulgò, reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine. Cleric.

41. Καλέπεισι. Legebatur in omnibus Βοσικάρτασι, unde repositi καλέπεισι. Lambinus assentitur Turnebo legeudum existimanti καλέπεισι. Mureti liber pecis habet, unde facit πέσι lib. xiv Var. lect. cap. 8. Vulg. καλέπεισι. Idem.

42. Πᾶσι φιλομάτας.] Ita Victorius, Manutius, Junius, ex Laetio emendant, prius legebatur πᾶσι φιλομάτας & in ms. Victor. πᾶσι φιλομάτας. Cleric. Unde quis non videt φιλομάτας librum ab doctis illis viris, quibus junxit se quoque Meursius, excitatum, posse haberi probabilem, sed non nisi diu propior libri index appareat. Ego quidem perspicue alium librum significari censeo, nempe πᾶσι φιλομάτας; scriptura orta ex mixtione 0 & au. Gronov.

43. Nummi potius reddantur.] Malit Manutius addantur. Bofius nihil mutandum censet. Cleric.

44. Syssira conditione.] Conjectura est Bofii, ex corrupta lectione Syssira. Antiquus verò liber Bessarionis, Syssa conditiones, habet. Urfinus ait in uno ms. esse, velim Syssiam facile patior; in altero, velim scire conditiones. facile patior: sed postremam hanc lectionem, calligationem esse quorundam testatur Victorius, qui Syssira conditiones, quod & in cunctis ms. invenit & Germani adnotarunt, excudi iussere. quidam etiam legunt Syssira: Syssa proxime veterem scripturam legit Junius. Turnebus 111. cap. 21 vel Syssa vel Syssa legi posse putat. prius probat Lambinus, qui ipse putavit aliquando legi posse, Cyppia conditione. Corradus volebat, Cyrræa conditione. Cleric. Quam longe deviant viri insignes ab ipsa Roma, ubi scribebat Cicero, & ubi si modo Syssira habet quædam exemplaria, quod solus assermat Bofius) erat notissima Syssira Juno, in cuius apud Lanuvium sacris erant conditio, quæ aptissime ad Clodium videri potest ab Cicero circumludi, notata Propertio 1v, 8

*Tulla demissa pallenti ad sacra puella,
Cum temere animum credidit ore manus.
Iste sibi Amotas a virgine corripit escas.
Virginitis in palmis ipsa sinistra tremant.*

Si fuerint castæ, redeunt in colla parentum,
Clamantique agricolæ, fertilis annus erit.

Ubi reticet conditionis alteram partem, quæ scilicet continebat omnia contraria, ut non redire salva. Id quod primò etiam antequam volens Clodio: mox attentius rem inspicens, negat sua interesse, quin vel salvis obiret legationem, dummodo proficisceretur, ut aunderet Cicero petere liberam legationem, nec haberet ab Clodio metuendum aliquid mali, quod is præfens in absentem. Tullium videbatur moliturus. Gronov.

45. Considerit.] Vulg. confederit. Cleric.

46. Cuiusmodi futurus, ejus sit.] Bof. ex Seidis & Tornæsi. sic habet c. f. seius sit, ut & antiquus Victorii codex. sed Cavalcantis exemplar, sacerdos bene de te cuiusmodi futurus seius sit. vulg. futurus seit, seiri posse, quæ due ultimæ voces absunt à Bessar. ms. Idem.

47. Cato ille noster.] Victorius ante hæc verba versum Homeri restituit 11. 2. quem in antiquis codicibus reperit. Idem.

48. Etiam est in non accipiendo.] Vulg. etiam bene est &c. Idem.

49. Equi Consules parentur.] Junius ex ms. Palat. & qui Cons. parentur, rescribendum duxit. Idem.

50. Vide securitatem.] Bof. ex Decurt. Muretus, vide levitatem meam; quod probat Lambinus, qui in codice Tornæsi. videte vīs am meam, legi ait: vulg. videte civitatem meam. Cleric. Non tam levitatem hic agnosco, utpote eum nihil etiam certi statuerit, quàm incertam & miserabilem Tullii hesitationem, & hæc aperit Attico. Itaque quum eodices dubitent inter videte civitatem meam, & videte vītiam meam, quorum in uno syllaba abundat, in altero truncata est; media vox deperdita & optime conveniens videtur restituenda, vide cecitatem meam. Quæ quidem emendatio tam vera mihi videtur, ut eam huic editioni imposuerim. Etenim & ipse non diu post epist. 19 agnosceit rursum se fortasse τυφλότητις & nimum τῶ καλῶ προσπιπῶσθαι, & sepe alibi cæcitate mentis vocat. Gronov.

51. In animo est, vellem.] In vulg. autem vellem ponitur particula sic. Cleric.

Mis rationem habere cogito. Tu tamen ⁵² de Curtio ad me rescribere certius; & num quis in ejus locum paretur; & quid de P. Clodio fiat: & omnia, quemadmodum polliceris, ⁵³ *ἐπιπέμεις*; scribe: & quod die Roma te exiturum putes, velim ad me scribas: ut certiorum te faciam, quibus in locis futurus sum; epistolamque statim des de iis rebus, de quibus ad te scripsi. valde enim expecto tuas litteras.

CICERO ATTICO, S.

⁵⁴ QUOD tibi superioribus litteris promiseram, fore, ut Opus extaret hujus peregrinationis; nihil jam magnopere confirmo. sic enim sum complexus otium, ut ab eo divelli non queam. itaque aut libris me delecto, quorum habeo Antii festivam copiam: aut fluctus numero. nam ad læcertas captandas tempestates non sunt idoneæ. à scribendo profusus abhorret animus. etenim *καταχρηστικῶς*, quæ constitueram, magnum opus est: ita valde Eratosthenes, quem mihi proposueram, à Serapione, & ab Hipparcho reprehenditur. quid censes, si Tyrannio accesserit? & hercule sunt res difficiles ad explicandum, & *ἀπορίαι*: nec tam possunt *ἀνεπιτοκῶς* εἰδῆναι, quàm ⁵⁵ videbatur: & quod caput est, mihi quavis lætis iusta causa cessandi est. ⁵⁶ quin etiam dubitem, ⁵⁷ an hic, an Antii confidam, & hoc tempus omne consumam: ubi quidem ⁵⁸ ego mallem Duumvirum, quàm Romæ me fuisse. tu verò sapientior Buthroti domum parasti. sed, mihi crede, proxima est illi municipio hæc Antiatium civitas. esse locum tam prope Romam, ubi multi sint, qui Vatiniū nunquam viderint? ubi nemo sit, præter me, ⁵⁹ qui quemquam ex vigintiviris vivum, est factum, velit? ubi me interpellet nemo, diligant omnes? hic nimirum *παρρησιαστικῶς*. nam istuc non solum non licet, sed etiam tædet. itaque ⁶⁰ ἀνέκδοτα, quæ tibi uni legamus, ⁶¹ Theopompino genere, aut etiam asperiore multo, pangentur. neque aliud jam quicquam *παρρησιαστικῶς*, nisi odisse improbos, & id ipsum nullo cum stomacho, sed potius cum aliqua scribendi voluptate. Sed ut ad rem, scripsi ad quæstores urbanos de Quinti fratris negotio. vide, quid narrent, ⁶² equa spes sit denari, an cistophoro Pompejano jaceamus. Præterea de muro, ⁶³ statue, quid faciendum sit. Aliud quid? etiam. quando te proficisci istinc putes, fac, ut sciam.

CICERO ATTICO, S.

DE geographia etiam atque etiam deliberabimus. ⁶⁴ Orationes autem me duas postulas: quarum alteram ⁶⁵ non libebat mihi scribere, ⁶⁶ quia abscederam; alteram, ne laudarem eum, quem non amabam. sed id quoque videbimus. denique aliquid extabit; ne tibi planè cessasse videamur. De Publio quæ ad me scribis, sanè mihi jucunda sunt: eaque etiam velim, omnibus vestigiis indagata, ad me afferas, cum venies; & interea scribas, si quid intelliges, aut suspicabere: & maxime de legatione quid sit acturus. equidem ante, quàm tuas legi litteras, ⁶⁷ in hominem ire cupiebam, non mehercule, ut differrem cum eo vadimonium; (nam mira sum alacritate ad litigandum) sed videbatur mihi, si quid esset in eo popolare, quòd plebejus factus esset, id amissurus. ⁶⁸ quid enim ad plebem transisti? ut Tigranem ires salutatum? narra mihi, reges Armenii patricios salutare non solent? quid quæris? acueram me ad exagitantam hanc ejus legationem. quam si ille contemnit, & si, ut scribis, bilem id commovet & latoribus, & auspibus ⁶⁹ legis curiata, spectaculum egregium. Hercule, verum ut loquamur, subcontumaciòse tractatur noster Publius: primum, qui cum in domo Cæsaris quondam unus vir fuerit, nunc ne in viginti quidem esse poterit: deinde, alia legatio dicta erat, alia data est; ⁷⁰ illa optima ad exigendas pecunias Druso, ut opinor, Pisaurensi, an epuloni Vatiniò reservatur: hæc jejuna, ac ⁷¹ bella relegatio datur ei, cuius tribunatus ad istorum tempora reservatur. incende hominem, amabo te, ⁷² quoad pot' est. una spes est salutis, istorum inter istos dissensio; cuius ego quædam initia sensi ex Cnrione. jam vero Arrius consulatum sibi ereptum fremit. ⁷³ Megabocchus, & hæc sanguinaria juvenus inimicissima est. accedat vero, accedat etiam ista rixa auguratus. spero me prædaras de istis rebus epistolas ad te sæpe missurum. Sed, illud quid sit, scire cupio, quod jacies obscure, jam etiam ex ipsis ⁷⁴ quinque viris loqui quosdam. quidnam id est? si est enim aliquid, plus est boni, quàm putaram. atque hæc, sic velim existimes, non me abs te *κατὰ τὸ παρακινῶν* querere; quod gestiat animus aliquid agere in republica. jam pridem gubernare me tædebat, etiam cum licebat. nunc vero cum cogar

exi-

^{52.} De Curtio.] Codex Tornæf. & Crusell. de Tutio. sed vulgatam Decurtat. retinet. Cleric.

^{53.} Videbatur.] Vulg. videbantur. Idem.

^{54.} Quin etiam dubitem.] Liber Longolii qui etiam dubitem, ut & Manutius placuisse videtur. Idem.

^{55.} An hic, an Antii.] Bos. ex Decurt. & Malasp. ex suis codd. Idem.

^{56.} Ego mallem Duumvirum, quàm Romæ me fuisse.] Totus hic locus ita legitur in seicdis; & ita etiam legit Pithæus, sed detracto me, lib. 11 Advers. cap. 18. vulgò, ego mallem diu nimirum quàm Romæ fuisse. Cleric. An alii perceperint veram constructionis rationem, ignoro; ipse non aliter *τὸ Duumvirum* intelligit, quam ut ab Gellio 1, 12 dictum est, aut qui septemvirum Epulorum aut Salus est, ubi illustravit Pater. Gronov.

^{57.} Qui quemquam ex xx viris vivum, est factum, velit?] Hunc locum ita ex Decurt. restituit Bosius, quem laudat Junius: sed ex duobus mss. Pal. pro vivum, reponit vivere. Cavale. Victor. & Tornæf. habent *segium*, pro *secum*. Bessar. verò *sagium*: vulgata editio, ex xx viris unum esse saluum velit? Lamb. ex xx viris vivum esse audiverit? Turnebus lib. xxx cap. 13 tentat, vivum esse jam velit. Cleric. Quum causa nulla sit, cur credamus *τὸ saluum*, quæ est vox bene nota, corrumpi nunc potuisse ab librariis, qui lib. 1 epist. 2 potuerunt retinere *Salva Terentia*: sub hac tanta veterum codicum tenacitate vivum est *sagium* vide an non comode se occultaverit vivum & integrum. Gronov.

^{58.} Avixōra, quæ.] Vulg. ἀνέκδοτα à nobis quæ &c. Cleric.

^{59.} Theopompino genere.] Ut habent codices Helmstad. & Balliol. sic exhibuit quondam Juntina & Stephanica Victorii Theopompino, ut videant auctores lectionis vulgate, unde eam hauserint. Nam profusus mihi videtur hæc ipsa offendere contigisse repetitionem *συλλαβῶν*, quæ omnia habebis penitus Ciceronianum Theopompino. Sed & in iisdem editionibus video esse in præcedentibus, ubi me interpellet nemo, diligant omnes. Hic, hic nimirum *παρρησιαστικῶς*. Quæ repetitio non potest non credi genuina Tullii, cui eam quoque restitui lib. 8 famil. epist. 9. Gronov.

^{60.} Equa spes sit.] Vulg. & quæ. Cleric.

^{61.} Statue.] Vulg. statue. Idem.

^{62.} Orationes me duas postulas.] Vulg. à me duas postulas. Idem.

^{63.} Non libebat mihi scribere.] Vulg. non libebat mihi scribere. Idem.

^{64.} Quia abscederam, alteram me laudarem cum &c.] Totum hunc locum ita legendum putat Ursinus, quorum alteram non libebat mihi scribere, quia abscederam: alteram non libebat me. Idem.

^{65.} In hominem ire.] In abest à vulgatis & abesse debere tendit Manutius. Idem.

^{66.} Quid enim ad plebem transisti? ut Tigranem &c.] Ita multò elegantius distinctum quàm vulgò, quid enim? ad plebem transisti, ut &c. Idem.

^{67.} Legis curiata, spectaculum egregium.] Quum in Balliolensi legatur *curiata*, in Helmstad. *curiata*, s. elicitur satis manifeste Tullium dedisse *auspibus legis curiata*, & *spectaculum egregium*. Credo eandem scripturam in pluribus MSS. existere, sed prætermissam, quia videbatur monstrosa. Sic epist. 21. *O spectaculum uni Crasso jucundum*. Sic etiam epist. 12. Gronov.

^{68.} Illa optima ad exigendas pecunias Druso, ut opinor, Pisaurensi, an epuloni Vatiniò.] Hæc est scriptura Decurtati, Tornæf. & Crusell. & ita olim corrigendum esse putavit Manutius. Fæcnerus verò ita legebat & interpungebat, illa optima ad exigendas pecunias Druso, ut opinor: *Isauriensis nebuloni Vatiniò reservatur. Isauriensis etiam legebat Malasp. Nonnullos & Memm. codd. habere restat Lamb. Pisaurensi an epuloni. Bessarionis, Cavalcantis, & Victorii libri, Pisauriensis neptiloni. alii pro, an epuloni, reponunt, an nebuloni. vulg. Pisauriensis nebuloni. Turnebus lib. xxx cap. 13 emendat, Druso ut opinor, Pisaurensi à Nebulone Vatiniò reservatur. Cleric.*

^{69.} Bella relegatio.] In libro Bessarionis antiquo tribus verbis distinctè scriptum est, *jejuna tabella relegatio*. Idem.

^{70.} Quoad pot' est.] Scidarum hæc est & veterum librorum lectio, probant Velius, Bosius & Junius. Tornæf. & Crusell. habent, *quoad potest*. Idem.

^{71.} Megabocchus.] Megabocchus Mss. Pal. consentientibus legit Junius: unus tamen habet *Megabrotus*. Idem.

^{72.} Quinque viris.] Putat Manutius pro, quinque, reponendum xx. Idem.

exire de navi, non abjectis, 73 sed receptis gubernaculis; cupio istorum naufragia ex terra intueri; cupio, ut ait tuus amicus Sophocles, 74 κ' ἀπὸ τῆς γῆς

Πικρὰ; ἀπὸ τῆς φρεσὸς ὁδὸς ἴσ' ὀρεῖ.

De muro, quid opus sit, videbis. Castricianum mendum nos corrigemus: & tamen ad me Quintus 75 c10 c100 1000 scripserat, 76 nunc ad fororem tuam H-S xxx. Terentia tibi salutem dicit. Cicero tibi mandat, ut Aristodemo idem de se respondeas, quod de fratre suo, sororis tuae filio, respondisti. De Amalthea quod me admoues, non negligemus. Cura, ut valeas.

8 CICERO ATTICO, S.

77 **E**PISTOLAM cum à te avidè expectarem ad vesperum, ut solco; ecce tibi nuntius, pueros venisse Roma. voco, quæro, ecquid litterarum? negant. quid ais, inquam, uihilic à Pomponio? perterriti voce & vultu, confessi sunt se accepisse, sed excidisse in via. Quid quaris? permolestè tuli. nulla enim abs te per hos dies epistola inanis aliqua re utili & suavi venerat. nunc, si quid in ea epistola, quam ante diem XVI kal. Maj. dedisti, fuit historia dignum, scribe quàmprimùm, ne ignoremus: sin nihil præter jocacionem, redde id ipsum. & siro Curionem adolescentem venisse ad me salutatam. valde ejus sermo de Publico cum tuis litteris congruebat. ipse vero mirandum in modum reges odisse Superbos. peræquè narrabat incensam esse juventutem, neque ferre hæc posse. bene habemus; nos, si in his spes est, opinor, aliud agamus. Ego me do historici. quamquam, licet me Saufejum putes esse, nihil me est inertius. Sed cognosce itinera nostræ; ut statuas, ubi nos visurus sis. In Formiano volumus venire Parilibus: inde, (quoniam putas præremittendum nobis esse hoc tempore 78 Cratera illum delicatum) kal. Maj. de Formiano proficiscemur, ut Antii simus a. d. v non. Maj. Iudi enim Antii futuri sunt 79 à IV ad prid. non. Maj. eos Tullia spectare vult. inde cogito in Tusculanum, deinde Arpinum, Romam ad kal. Jun. Te aut in Formiano, aut Antii, aut in Tusculano, cura, ut videamus. Epistolam superiorem restitit nobis, & appingè aliquid novi.

9 CICERO ATTICO, S.

20 **S**V. B. E. Cum mihi dixisset Cæcilius quæstor puerum se Romam mittere, hæc scripsi raptim, ut tuos elicerem mirificos cum Publico dialogos, cum eos de quibus scribis; tum illum, 21 quem abdis, & ais, longum esse, quæ ad ea responderis, perscribere; illum verò, qui nondum habitus est, quem illa βοδῶπις, cum è Solonio redierit, ad te est relatura, sic velim putes, nihil hoc posse mihi esse jucundum. si verò, quæ de me pacta sunt, ea non servantur; in calo sum: ut sciat hic noster Hierosolymarius traductor ad plebem, quàm bonam meis 82 purissimis orationibus gratiam retule-

rit: quarum expectata divinam περιουσίαν. etenim, quantum conjectura auguramur, si erit nebuloso iste cum his dynastis in gratia, non modo de cynico consulari, sed ne de istis quidem piscinarum Tritonibus poterit se jactare. non enim poterimus ulla esse 63 in invidia, spoliati opibus, & illa senatoria potentia. sin autem ab his differret; erit absurdum in nos invchi. veruntamen invehiatur. festivè, mihi crede, & minore sonitu, quàm putaram, orbis hic in republica est conversus: 84 citius omnino, quàm potuit, id culpa Catonis, sed rursus improbitate istorum, qui auspacia, qui Æliam legein, qui Juniam, & Liciniam, 85 qui Cæciliam, & Didianam neglexerunt; qui omnia remedia reipublicæ effuderunt; qui regna, qui prædia tetrarchis, qui immanes pecunias paucis dederunt. video jam, quòd invidia transeat, & ubi sit habitura. nihil me existimaris, neque usu, neque à Theophrasto didicisse, nisi brevi tempore desiderari nostra illa tempora videris. etenim si fuit invidiosa senatus potentia; cum ea non ad populum, sed ad tris homines immoderatos redacta sit, quidnam censes fore? proinde isti licet faciant, quos volent, consules, tribunos plebis, denique etiam Vatinius strumam sacerdotii δὲ ἀφ' ὧν vestiant; videbis brevi tempore magnos non modo eos, qui nihil titubarunt, sed etiam illum ipsum, qui peccavit, Catonem. nam nos quidem, si per istum tuum sodalem Publium licebit, σφραγίσθαι cogitamus: 86 si ille cogit ἀντα, tum duntaxat nos defendere; & quod est proprium artis hujus, ἐπαγγέλλομαι

Ἄνδρ' ἀπαμύναδ' ἵσ' ὅτε τις πέρτερος χαλεπήν.

Patria propicia sit: haber à nobis, etiam si non plus, quàm debitum est, plus certè, quàm postulatam est. malè vehi malo alio gubernante, quàm tam ingratis vectoribus benè gubernare. Sed hæc coram commodiis. nunc audi, quod quaris. Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. v non. Maj. Antio volo non. Maj. proficisci 88 in Tusculanum. sed cum è Formiano rediero, (ibi esse usque ad prid. kalend. Maj. volo) faciam statim te certiorem. Terentia tibi salutem. Κίριον ὁ μικρὸς ἀσπάζε' Τίτον Ἀθλιών.

CICERO ATTICO, S.

VOLO ames meam constantiam. ludos Antii spectare non placet. est enim ὑποσλήκον, cum velim vitare omnium deliciarum suspicionem, repentè ἀναγκάινειδ' non solum delicate, sed etiam ineptè peregrinatum. quare usque ad non. Maj. te in Formiano expectabo. nunc fac, ut sciam, quo die te visuri simus. Ab Appii Foro, hora quarta. dederam aliam paulo 89 ante Tribus Tabernis.

CICERO ATTICO, S.

NARRO tibi, planè relegatus mihi videor, postea quàm in Formiano sum. dies enim nullus erat, Aurii cum essem, quo die non meliùs scirem, Romæ quid ageretur, quàm ii qui erant Romæ. etenim litteræ tuæ, non solum quid Romæ,

73. Sed receptis.] Ita auctoribus melioribus libris rescriptis Victorius. vulgò, ereptis, quod retinet Junius. priorem tamen scripturam damnare nequit. Cleric.

74. Κλῆρὸς ἐστίν.] Locum hunc cum ante depravatissimè legeretur restituit Victorius. Cæterum & ille, & vulgus, legit κλῆρῶν, non κλῆρῶ. Idem. Sed nihil ille de πῶλον, quod nulla ratio etiam admittit, est retinere hodiernæ editiones, quum Victorius, Lanibinus, Gothofredus simpliciter & rectè habeant ἴ. Gronov.

75. c10 c100 1000.] Corruptus est locus, ut opinatur Manutius, qui mallet, si per antiquos libros liceret c10 c10 c10. ultimi autem membri prior numerus abest à vulg. Prioris numeros ex mss. suis restituisse ait Victorius, ut & infra H-S xxx pro lss. xxx. c10, ut habetur in vulg. Cleric.

76. Nunc ad fororem.] Conjectura hæc est Malaſp. quam confirmat Decurt. Ursinus etiam ait quosdam in mss. suis ita reperisse. vulg. non ad fororem. Idem.

77. Epistolam.] Epistola hæc in I. Amb. editione nona est; Octava verò illa cujus principium, Negent illi &c. Idem.

78. Cratera illum delicatum.] Ita omnes mss. quibus invitis olim reposuerat I. Amb. siliacum; sed postea hoc improbatò, delicatum retinuit. Idem.

79. A. IV ad prid.] Ita Manutius ex conjectura, Bosius ex Decurt. vulg. à III kal. ad prid. &c. Idem.

80. S. V. B. E.] Hæc & Mureti & Bosii emendatio est, cum vulg.

legeretur subitò. Idem.

81. Quem abdis.] Vulg. addis. Idem.

82. Purissimis orationibus.] Vulg. purissimè. Idem.

83. In invidia.] Abest à vulg. præpositio, in, quam ex seicis restituit Bosius. Cleric. Si modo seicæ illæ solæ sunt, quæ merentur audiri præ tot aliis præpositionem ignorantibus, in quibus Heilmastad. neque etiam illæ ipsæ seicæ impediunt, quo minus epist. 23 legatur; ut nunc se res habet, admirabili gloria est. Et plura collegit Malaſpina ad 111, 5. Gronov.

84. Citius omnino quam potuit.] Oportuit, pro potuit, placebat Ursino & ita postea feci vidisse scriptum in libro Longolii, testatur. Cleric.

85. Qui Cæciliam.] Ita emendavit Manutius. vul. Cæliam. Idem. 86. Si ille cogit ἐντα, tum duntaxat.] Conjectura hæc est Bosii ex corrupta Decurt. lectione, in qua legitur, cogit tanta tum. vulg. si ille cogitat, tantum. Manutius etiam vulgatam probet, posse tamen ita corrigi existimari, si ille cogit, at tantum duntaxat. Idem.

87. Οτε τις πέρτερος χαλεπήν.] Leve mendum, mendum tamen: sic levat Daufqueus πέρτερον. Idem.

88. In Tusculanum. sed enim.] Ursinus legendum putabat, sed cum è Tusculano in Formiano rediero (ubi esse volo usque ad prid. kalend. Jun.) faciam &c. Idem.

89. Ante Tribus Tabernis.] Vulg. ante à Tribus Tabernis. Junius verò ex mss. Palat. antea Tribus Tabernis. Idem.

ma, sed etiam quid in republica, neque solum quid fieret, verum etiam quid futurum esset, indicabant. nunc, nisi si quid ex praterente viatore excerptum est, scire nihil possumus. quare quamquam jam te ipsum expecto, tamen isti puero, quem ad me statim jussi recurrere, da ponderosam aliquam epistolam, plenam omnium non modò actorum, sed etiam opinionum tuarum: ac diem, quo Roma sis exiturus, cura ut sciam. Nos in Formiano esse volumus usque ad prid. nonas Maj. eò si ante eam diem non veneris, Romæ te fortasse videbo. nam Arpinum quid ego te invitent?

Τρηχέει, ἀλλ' ἀγάρθῃ καὶ ἐπιπέσει. ἔπειθ' ἔρωγε
Ἡς γαίης θυνάμαϊ γλυκερώτερον ἄλλο ἰσθίει.

Hæc igitur. Cura ut valeas.

CICERO ATTICO, S.

NEGENT illi Publium plebejum factum esse. hoc verò regnum est, & ferri nullo pacto potest. emittat ad me Publius, qui obsignet; jurabo, Cnæum nostrum, collegam Balbi, Antii mihi narrasse, se in auspicio fuisse. ò suaves epistolas tuas, uno tempore mihi datas, duas! quibus inuargelia quæ reddam, nescio: deberi quidem plane fatcor. sed vide συγγραμματα. Emerferam commodè ex Antiatii in Appiam ad Tris Tabernas, ipsi Cerialibus, cum in me incurrit Roma veniens Curtio meus. ibidem ilicò puer abs te cum epistolis. ille ex me, nihilne audissem novi: ego negare. Publius, inquit, tribunatum plebis petit. quid ais? & inimicissimus quidem Cæsar, & ut omnia, inquit, ista rescindat. quid Cæsar? inquam. negat, se quicquam de illius adoptione tulisse. deinde suum, Memmii, Metelli Nepotisi expromsit odium. Complexus juvenem dimisi, properans ad epistolas. 96 Ubi sunt, qui ajunt ζωσις φωνῆς? quanto magis vidi ex tuis litteris, quam ex illius sermone, quid ageretur? de ruminatione quotidiana, de cogitatione Publii, de lituis βρωσπῶ, de signifero Athenione, de litteris missis ad Cnæum, de Theophanis, Memmiique sermone. quantum porro mihi expectationem dedisti convivii istius ἀσελγῆς? sum in curiositate δῆρ' ἔπειθ' : sed tamen factus patior te id ad me συμποσίων non scribere; præsentem audire malo. Quod me, ut scribam aliquid, hortaris: crescit mihi quidem materies, ut dicis: sed tua res etiam nunc fluctuat; 98 κατ' ἐπιπέσει τῆς: quæ si decesserit; magis erunt judicata, quæ scribam. quæ si statim à me ferre non poteris, primus habebis tamen, & aliquand in solus. Dicæarchum rectè amas. luculentus homo est, & civis haud paullo melior, quam isti nostri ἀδικαίφαροι. Litteras scripsi hora decima Cerialibus, statim ut tuas legeram: sed eas eram daturus, ut putaram, postridie ei, 100 qui mihi primus obviam venisset. Terentia delectata est tuis litteris. impertit tibi multam

salutem: καὶ Κικέρων ὁ φιλόσοφος ἔπειθ' πολὺ πικρὸν τίτον ἀσπίζεσται.

CICERO ATTICO, S.

FACINUS indignum! epistolam, mihi Tabernis rescriptam ad tuas suavissimas epistolas, neminem reddidisse? at scito, cum fasciculum, quò illam conjeceram, domum eo ipso die latum esse, quo ego dederam, & ad me in Formianum relatum esse. itaque tibi tuam epistolam jussi referri; ex qua intelligeres, quàm mihi tum illæ gratæ fuissent. Romæ quòd scribis fileri, ita putabam. at hercule in agris non siletur: nec jam ipsi agri regnum vestrum ferre possunt. si verò in hanc πηλεπυλον veneris Δαισυρονίω, (Formias dico) qui fremitus hominum? quàm irati animi? quanto in odio nosser amicus Magnus? cujus cognomen una cum Crassi Divitis cognomine consensescit. credas mihi velim; neminem adhuc offendi, qui hæc tam lentè, quàm ego fero, ferret. quare, mihi crede, φιλοσοφώμεθα. juratus tibi possum dicere, nihil esse tanti. Tu si litteras ad Sicyonios habes, advola in Formianum: unde nos pr. non. Maj. cogitamus.

CICERO ATTICO, S.

QUANTAM tu mihi moves expectationem de sermone Bibuli? quantam de colloquio βρωσπῶ? quantam etiam de illo delicato convivio? proinde ita fac, venias ad sitientis aures. quamquam nihil est jam, quod magis timendum nobis putem, quàm ne ille nosser Sampsiceramus, cum se omnium sermonibus sentiet vapulare, & cum has actiones διαναπέπτως videbit, ruere incipiat. ego autem usque eo sum enervatus, ut hoc orio, quo nunc tabescimus, malim ἐπιτυχευεῖν, quàm cum optima spe dimicare. De pangendo quod me crebro adhortaris, fieri nihil potest. basilicam habeo, non villam, frequentia Formianorum. quàm parvam basilicæ tribum Æmilianam? sed, omitto vulgus, post horam xv molesti ceteri non sunt. C. Arrius proximus est vicinus. immo ille quidem jam contubernalis; qui etiam se idcirco Romam ire negat, ut hic mecum totos dies philosophetur. ecce ex altera parte 6 Sebofus, ille Catuli familiaris. quò me veritam? statim mehercule Arpinum irem, ni te in Formiano commodissimè expectari viderem, duntaxat ad prid. non. Mai. vide enim quibus hominibus aures sint deditæ meæ. occasionem mirificam, si qui nunc, dum hi apud me sunt, emere de me fundum Formianum velit. 7 & tamen illud probem? magnum quid aggregemur, & multæ cogitationis, atque diu. sed tamen satisfiet à nobis, neque parceret labori.

CICERO ATTICO, S.

UT scribis, ita video, non minus incerta in republica, quàm in epistola tua: sed tamen ista ipsa me varietas sermorum,

90. Ex praterente viatore.] Sic habent codd. Memm. & item Tornæs. & Huralt. plerique vulg. ex precedente. Cleric.
91. Negent illi.] Epistola hæc est octava in Lamb. editione. Idem.
92. Publium plebejum.] Ita codd. Tornæs. & Crusell. aperta scriptura; qui etiam paulò post habent, hoc verò regnum est, & ferri nullo modo potest, non ut Victor. negent illi Publium tribun. plebis factum esse. Hoc verò regnum esse, ferre nullo pacto potes: vel ut vulg. hoc verò regnum esse, ferri nullo pacto potest. Idem.
93. Mihi narrasse se.] Junius ex mss. Pal. fide ait tollendum τῶ ἴδ. Idem.
94. Ex Antiatii.] Bos. ex mss. vulg. ex Antio. Idem.
95. Cerialibus.] Vulg. semper Cerialibus. Idem.
96. Ubi sunt qui ajunt ζωσις φωνῆς.] Sic mss. Pall. ut & Lambini. placuit. vulg. verum ita supplet μῆζο ἐπέσει ἄνα. Idem.
97. Convivii istius ἀσελγῆς.] Ita Victorius ex suo codice, ut & Germani in margine adnotarant, antea ἐπιπέσει legebatur. Idem.
98. Κατ' ἐπιπέσει τῆς.] Bossi est, cui vulg. ita lectio κατ' ἐπέσει κατ' ἴδ. semper suspecta fuit. ita coniecit legendum ex hac Crusell. scriptura κατ' ἀσελγῆς. Idem.
99. Decesserit.] Sebast. Corradus monet in quibusdam libris legi decesserit. Idem.
100. Qui primus obviam venisset.] Codd. Memmiani habent teste Lambino, qui mihi primus obviam venisset. quod cum in suis quatuor invenit item Malaspina, revocandum putabat Gulielmus. æquè enim dici posse obvenire atque occidere. Idem.

1. Terentia delectata est.] Ita rescripsit Victorius ex suo codice. prius erat, affectata est, qua voce offensi Germani, affecta est, emendarant. Idem.
2. Multam salutem.] Vulg. multum salutis. Idem.
3. Si verò in hanc πηλεπυλον veneris Δαισυρονίω, Formias dico.] Hæc duo postrema verba abesse ab uno mss. testatur Urfinus; & fortasse addita sunt γρηγοριῶς, ad declaranda Græca verba, quæ præcedunt. Junius hic Urfino assentitur & duo illa verba delenda censet. Idem.
4. Ad sitientes aures.] Reduxit Bossius in pristina sedem particulam, ac, quæ diu hinc exularat. Ubaldinus & Manutius legebant, ut ad sitientes aures. Idem.
5. At quàm parvam basilicæ tribum Æmilianam? sed &c.] Ita ex veteribus libris Bos. quod probat ex mss. Pall. Junius, deleta tamen particula, sed: vulg. at comparem basilicæ? Tribum Æmilianam. Lamb. etiam ait plesofque mss. habere, at quàm parvam basilicæ? Idem.
6. Sebofus, ille Catuli.] Aliter vulgò distinguitur, nempe, Sebofus ille, Catuli &c. Idem.
7. Et tamen illud probem?] Est è cod. Tornæs. & ita etiam Corradus & Lambinus totum hunc locum & legunt & distinguunt. Petrus Faber conjiciebat, & tamen illud probem. Manutius existimabat planius fore si legeretur, probè & proximè aggregemur. Faernus mutabat τῶ probem, in properè, quod etiam mss. doctissimi viri emendatum esse testatur Urfinus. Idem.
8. Aggregemur.] Aggregemur legebat Faernus. Idem.

num, opinionumque delectat. Romæ enim videor esse, cum tuas litteras lego, & ut sit in tantis rebus, modò hoc, modò illud audire. illud tamen explicare non possum, quidnam invenire possit, nullo recusante, ad facultatem agrariam. Bibuli autem ista magnitudo animi in comitiorum dilatione, quid habet, nisi ipsius iudicium sine ulla correctione reipublicæ? nimirum in Publico spes est: fiat tribunus plebis: si nihil aliud, ut eo citius tu ex Epiro revertere. nam, ut illo tu careas, non video posse fieri; præsertim si in eum aliquid vellet disputare. sed id quidem non dubium est, quin, si quid erit ejusmodi, sis advolaturus. verum ut hoc non sit; tamen seu ruet, seu eriget rempublicam, præclarum spectaculum mihi propterea, modò te confessorè spectare liceat. Cum hæc maxime scriberem, ecce tibi Sebostus. nondum planè ingemueram; salve, inquit Attius. hoc est Roma decedere? quos ego homines effugi, cum in hos incidi? ego verò in montes patrios, & ad incunabula nostra pergam. denique, si solus non potuero, cum rusticis potius, quam cum his perurbanis: ita tamen, ut, quoniam tu certi nihil scribis, in Formiano tibi præstoler usque ad III non. Maj. Terentia pergrata est assiduitas tua, & diligentia in controversia Mulviana; nescit omnino, te communem causam defendere eorum, qui agros publicos possideant. sed tamen tu aliquandò publicanus pendis; hæc etiam id recusat. ea tibi igitur, & Κικέρων, ἀεισευχαριστίαται παῖς, salutem dicunt.

CICERO ATTICO, S.

16 CENATO mihi, & jam dormitanti, prid. kal. Mai. epistola est illa reddita, in qua de agro Campano scribis. quid queris? primùm ita me pupugit, ut somnum mihi ademert, sed id cogitatione magis, quam molestia. cogitanti autem hæc ferè succurrebant. primùm ex eo, quod superioribus literis scripseras, ex familiari te illius audisse, prolatum iri aliquid, quod nemo improbaret; majus aliquid timuetam; hoc mihi ejusmodi non videbatur. deinde, ut me ego consolere, omnis expectatio largitionis agraria in agrum Campanum videtur esse derivata: qui ager, ut dca jugera sint, non simplicius hominum quinque millia potest sustinere. reliqua omnis multitudo ab illis abalienetur, necesse est. præterea, si ulla res est, qua bonorum animos, quos jam video esse commotos, vehementius possit incendere, hæc certè est, & eo magis, quòd portorii Italia sublati, agro Campano diviso, quod vectigal superest domesticum, præter vedicimam? quæ mihi videtur una concinnula, clamore pedissequorum nostrorum, esse peritura. Cnaus quidem noster jam planè quid cogitet, nescio.

Ποῦτ' ἂν εἰ συμφορῶν ἀνίστασθαι ἔτι, Ἄλλ' ἀγρίαι φύσαισι φορβέαις ἄτερ;

qui quidem etiam istuc adduci poterit. nam adhuc hoc inspicere, se leges Cæsaris probare; actiones ipsum præstare debere: agrariam legem sibi placuisse: potuerit inter-

cedi, nec ne, nihil ad se pertinere: de rege Alexandrino placuisse sibi aliquando confici; Bibulus de exlo tum servasset, nec ne, sibi querendum non fuisse: de publicanis, voluisse illi ordini commodare; quid futurum fuerit, si Bibulus tum in forum descendisset, se divinitus non potuisse. nunc verò Sampscerame, quid dices? vectigal te nobis in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? quid, hoc quemadmodum obtinebis? oppressos vos, inquit, tencò exercitu Cæsaris. non inehetule me tu quidem tam isto exercitu, quàm ingratis animis eorum hominum, qui appellantur boni: qui mihi non modò præmiorum, sed ne sermonum quidem nunquam fructum ullum, aut gratiam tetulerunt. quod si in eam me partem incitarem, profectò jam aliquam reperirè resistendi viam. nunc prorsus hoc statui, ut quoniam tanta controversa est Dicæarcho, familiari tuo, cum Theophrasto, amico meo, ut ille tuus ἡ πρακτικὸν βίον longè omnibus anteponat, hic autem ἡ θεωρητικὸν, utrique à me mos gestus esse videatur. puto enim me Dicæarcho affatim satisficisse: respicio nunc ad hanc familiam, quæ mihi non modò, ut requisitam, permittit; sed reprehendit, quia non semper quierim. quare incumbamus, ò noster Tite, ad illa præclata studia: & eò, unde discedere non oportuit, aliquando revertamur. Quod de Quinti fratris epistola scribis, ad me quoque fuit πρόσθε λέων, ὅπου εἶμι: quid dicam nescio. nam ista deplorat primis verbis mansionem suam, ut quemvis movere possit: ita rursus remittit, ut me roget, ut annales suos emendem, & edam. Illud tamen, quod scribit, animadvertas velim, de portorio circumventionis; ait, se de consilii sententia rem ad senatum rejecisse. nondum videlicet meas litteras legerat; quibus ad eum, re consulta, & explorata, perscripseram, non deberi. velim, si qui Græci jam Romam ex Asia de ea causa venerunt, videas, & si tibi videbitur, his demonstras, quid ego de ea te sentiam. si possum discedere, ne causa optima in senatu pereat, ego satisfaciam publicanis; εἰ δὲ μὴ, (verè tecum loquar) in hac re malo universæ Asiæ, & negotiatoribus. nam eorum quoque vehementer interest. hoc ego sentio valde nobis opus esse. sed tu id videbis. Quæstiones autem, quæso, num etiam de cistophoro dubitant? nam si aliud nihil erit; cum erimus omnia experti, ego illud ne quidem contemnam, quod extremum est. Te in Arpinati videbimus, & hospitio agresti accipiemus; quoniam maritimum hoc contempnisti.

CICERO ATTICO, S.

17 PRORSUS, ut scribis, ita sentio. turbatur Sampsceramus. nihil est, quod non timendum sit. ἡμοτέρων βίονας παρενδὲ σπουδάζειν. quid enim ista repentina affinitatis conjunctio, quid ager Campanus, quid effusio pecuniæ significant? quæ si essent extrema, tamen esset nimium mali: sed ea natura rei est, ut hæc extrema esse non possint. quid enim eos hæc ipsa per se delectare possunt? numquam huc venissent, nisi

9. Quidnam invenire possit. Vulg. inveniri. Clerie.
 10. Sine ulla correctione recip. Junius ex miss. Pall. sine ulla correctione recip. Idem.
 11. Tamen seu ruet, seu eriget remp. Hæc est Bosii conjectura. miss. omnes corrupti. Tornæs. habet, servet, get. remp. Crusell. servet, serget remp. Decurt. seu ruet, se urget remp. Bellarionis liber, tamen servet remp. quæ & vulgata est lectio; qua nihil sincerius, judicio Lambini. Junius conjicit, tamen si vult em surget remp. Faernus ex miss. servet respública. Victorius edidit, sine ruet remp. Clerie. Ab ipse locus hic spectatus ita fuit, ut ex illa veteris scripturæ differentia eliceret legendum tamen si servet rempublicam, spectaculum. ἡμοτέρων. Etiam si me non inestet, & hic tibi stimulus advolandi desit, veni tamen: opera pretium erit: iustitiam spectaculum egregium certantis Publici cum tribus regibus, quod omnino ut plenam ejus fructum capiamus, junctos & simul nos spectare oportet. ἡμοτέρων.
 12. In montes patrios & ad incunabula nostra. Quilibet hæc agnoscat versum longum, & Ennianum putabat Gulielmus. Clerie.
 13. Tibi præstoler. Victorius auctoritatem sui codicis secutus ita respicit. antea legebatur, teprestoler. Idem.
 14. Aliquid publicanos pendis. Sic omnes quos vidit manuscriptoros habere testante Victorio, Bosius de suis voluit obscurare, dum

fatetur in eis esse partim eodem modo, partim publicanus, quod & ipse tenet, alii inde publicanis, quod nunc etiam obtinet. At qui illi & quot Bosiani publicanus legentes? quom etiam in Balliolensi invenierim publicanos; unde probabilis videtur publicano. Gronov.
 15. Publicanus. Restituit Bos. ex suis quorum pars publicanus, pars publicanos habet: vulg. publicanis; Victorius etiam ait, se in omnibus miss. quos viderit, legitisse publicanos, quod & Germani adnotarunt. Clerie.
 16. Primùm ita me pupugit. Vulg. primò. Idem.
 17. Istuc adduci poterit. Unus è miss. Pal. adici poterit, habet. Idem.
 18. Se leges Cæsaris probare. Ita De curt. & Torn. nisi quod videtur in Torn. scriptum esse, si leges, quod fortassis induxit Victorius, ut edendum curaret, si leges Cæsaris probaret. Idem.
 19. Quidquid futurum fuerit. Manutius mavult, quid futurum &c. Idem.
 20. Ego illud ne quidem. P. Magnuli liber, ne illud quidem teste Manutio. Idem.
 21. Turbat, vi. Hæc est Bosii emendatio, veteres libri turbatur, unde Junius, u, in o mutans, mavult, turbator, legere, quàm vel Lambino, qui turbat legit, vel Bosio assentiri. Idem.
 22. Sic

nisi ad alias res pestiferas aditus ²² sibi compararent. verum, ut scribis, hæc in Arpinati a. d. vi circiter id. Mai. ²³ non desebimus, ne & opera, & oleum philologiae nostrae perierit: sed ²⁴ conferemus tranquillo ²⁵ animo. dii immortales! neque tam me *βελτίστια* consolator, ut antea, quam *ἀδραργεία*; qua nulla in re tam utor, quam in hac civili, & publica. quin etiam, quod est subitane in nobis, & non *ἀρρώδιδόν*, (bellum est enim sua vitia nosse) ²⁶ afficitur quadam delectatione: solebat enim me pungere, ne Samplicerami merita in patriam ad annos de majora viderentur, quam nostra: hac quidem cura certe ²⁷ jam vacuum est. jacet enim ille sic, ut ²⁸ Præcis Curiana stare videatur. Sed hæc coram. Tu tamen videris mihi Romæ fore ad nostrum adventum. quod sanè facile patiar, si tuo commodo fieri possit. sin, ut scribis, ita venies; velim ²⁹ de Theoplane expiscere, quoniam in me animo sit ³⁰ Alabarches. quares ³¹ scilicet, ut soles *ἢ τὸ κινδυνεύων*, & ad me ab eo quasi *ὑποθήκας* adferes, quemadmodum me geram. aliquid ex ejus sermone poterimus *ὅτι ἢ δὲ λαν* suspicari.

CICERO ATTICO, S.

ACCÉPI aliquot epistolas tuas: quibus intellexi, quam *A* suspenso animo, & sollicito scire haveres, quid esset novi. tenemur undique: neque jam, quo minus ferivimus, recusamus; sed mortem, & ejectionem, quasi majora, timemus: quæ multo sunt minoræ atque hic status, qui una voce omnium gemitur, neque verbo cuiusquam sublevatur. *σπουδῆς* est, ut suspicor, illis qui tenent, nullam cuiquam largitionem relinquere. unus loquitur, & palàm adversus adolescentem Curio. huic plausus maximi, consulatulo forensis perhonorifica, signa præterea benivolentiæ permulta à bonis impertiuntur: ³² Fufum clamoribus, & convitiis, & sibilis confectantur. his ex rebus non spes, sed dolor est major; cum videas civitatis voluntatem solutam, virtutem alligatam. ac ne fortè quaras *ἢ τὸ ἀσπλὸν* ³³ de singulis rebus, universa res eò est deducta, spes ut nulla sit, aliquando non modò privatos, vetum etiam magistratus liberos fore. ³⁴ hac tamen in oppressione sermo in circulis duntaxat, & convivis est liberior, quam fuit. vincere incipit timorem dolor, sed ita, ut omnia sint plenissima desperationis. habet etiam Campana lex execrationem ³⁵ in

coitione candidatorum, si mentionem fecerint, quo aliter ager possideatur, atque ut ex legibus Juliis. non dubitant jurare ceteri. Laterensis existimatur ³⁶ cautè fecisse, quòd tribunatum plebis petere destitit, ne juraret. Sed de republica non libet plura scribere. displiceo mihi, nec sine summo scribo dolore. me tueor; ut oppressis omnibus, non demisè; ut tantis rebus gestis, parum fortiter, à Casare valde liberaliter invidor in legationem illam, sibi ut sim legatus: tu quoque etiam libera legatio voti causa datur. sed hæc & præsidii ³⁷ apud pudorem Pulchelli non habet satis, & à fratris adventu me ablegat: illa & munitior est, & non impedit, quo minus adsim, cum velim. hanc ego teneo, sed usurum me non puto. neque tamen scit quisquam. non lubet fingere: haveo pugnare. magna sunt hominum studia. sed nihil affirmo: tu hoc silebis. De Statio manumisso, & nonnullis aliis rebus, ³⁸ angor quidem, sed jam prorsus occallui. tu, ³⁹ vellem, egove cuperem, adfices: nec mihi consilium, nec consolatio deesset. sed ita te para, ut, si in clamato, advoles.

CICERO ATTICO, S.

MULTA me sollicitant, & ex reipublica tanto motu, & ex iis periculis, quæ mihi ipsi intenduntur: & sexcenta sunt. sed mihi nihil est molestius, quam Statium manumissum. ⁴⁰ *nec meum imperium? ac mitto imperium, non simulatam meam revereri saltem?* nec, quid faciam, scio: neque tantum est in re, quantus est sermo. ego autem ⁴¹ ne irasci possum quidem iis, quos valde amo: tantum doleo, ac mirifice quidem. cetera in magnis rebus; minæ Clodii, contentionesque, quæ mihi proponuntur, modicè me tangunt. etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate, vel declinare nulla cum molestia posse. Dices fortasse, dignitatis *ἀλλοίς*, tamquam *σπουδῆς*: saluti, si me amas, consule. Me miserum! cur non rades? nihil te profectò præteriret: ego fortasse *πυλωδῆς*, & nimium *τὸ καλὸν πορρωσπονοῦσα*. scito nihil umquam fuisse ⁴² tam infame, tam turpe, ⁴³ tam peræque omnibus generibus, ordinibus, ætatibus offensum, quam hunc statum, qui nunc est: magis mehercule, quam vellem, non modò quam putarem. populares isti jam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in cælo est: nec, quare, scio; sed ita laudatur, quasi *Unus homo nobis cunctando resistit rem.* ⁴⁴ Pompejus,

22. Sibi compararent. verum] Vulg. sibi compararent. Dii immortales! verum. Cleric.
 23. Non desebimus.] Vulg. non desecamus. Idem.
 24. Conferemus.] Ita Bos. ex mss. vulg. conferamus. Idem.
 25. Animo. dii immortales.] Hæc duo postrema verba transposita sunt in vulg. Idem.
 26. Afficitur quadam delectatione.] Vulg. id afficitur. Lamb. reposuit, id afficitur me quadam delectatione. recitatur etiam quosdam legere, his afficitur delectat. quod illi non displicet. Idem.
 27. Jam vacuum est.] Bos. ex mss. suis. non jam vacuum sum, ut vulg. Idem.
 28. Πρὸς Curiana.] Ita emendat Bosius ex Decurt. in quo legitur, *placit Curiana*, sed hanc lectionem non vitiosam esse sed bonam ait Junius. vulgò *phocis*. Malasp. & Lamb. totum hunc locum sic edunt, *ut certum enim illa, hæc sic, ut focus Curianus, stare videntur*. Cleric. Ut vitemus ludos, quos hic dederunt viri docti, & sine hariculationis alea Tullium restitutum, facile illud obtinebimus, si lectionem optimi codicis adspiciamus, quem ut nunc est, non alium novimus, nisi eum, quo usus est Bosius, & quem vocat Decurtatum vel Scidas. Ibi legitur *Phocis*. Hinc alii lecerunt *Phocis* vel *Phocis*. Ac illud vetustissimum I subit in locum alterius liquidi elementari, ut scæpe in his & alio Marci epistolarum libro. Nam tacite volens significare Curium, hominem patrimonii per libidines exhausto insignem & effeminatum, scripsit *Præcis Curiana*, mittens ingenium, ut solet, ad fabulam Prætidium, quas *δὲ λαν* *ἢ τὸ κινδυνεύων* *ἢ τὸ ἀσπλὸν* in Peloponneso scribit Apollodoros libro 11, æque ac fecit iste Curius. Id dignum putavi, quod appareret ut Tullianum in contextu. Gronov.
 29. E Theoplane expiscere.] Ita corrigi Viciorius ex suo cod. qui habet *expiscere*. vulg. *respicere*. Cleric.
 30. Alabarches.] Ita legendum esse pridem docuit J. Cujacius, & ita habent Decurt. Tornæf. Crusell. & Huraltinus, non ut vulgò *Arabarches*. Idem.
 31. Scilicet, ut soles.] Duo hæc verba, ut soles, ex Scidis, Tornæf. & Crusell. addidit Bos. idem monuerat Lambinus. Idem.

32. Fufum.] Vulg. Fufum. Idem.
 33. De singulis rebus.] Hoc videtur Manutius esse glossema Græcorum verborum antecedentium. Idem.
 34. Hæc tamen in.] Bosius ex suis codd. & ante eum Ursinus, vulg. *attamen*. Idem.
 35. In coitione candidatorum.] In hoc loco sic quondam cum adolescentibus nobis egit pater. Hic non conveniunt ista verba, quorum propria sedes est in passionibus candidatorum ad deiciendos honore alios; ut quum tres essent candidati, tum duo convenirent invicem sua & clientium suorum suffragia daturos, & sic tertium excluderent. Hæc omnia nunc alienissima. Nam non poterant in lege aliqua poni, imò tales coitiones legibus erant prohibite, ut omnia quæ in coitione fiebant, essent irrita. Unde scribo in *petitione candid.* quum profiterentur se candidatos. Sed minor mutatione leges, in *concione candid.* hoc est, ut jurent publice præsentem populo apud eos magistratus, qui habent comitia. Illæ voces sæpius confusæ, unde *conitiones* pro *concionibus* restituit Sigonius Livio 111, 35, & alibi. Itaque quum sic etiam legerim in Balliol. codice, non cunctatus fui id restituere. Gronov.
 36. Cautè se fesse.] Tornæf. & Decurt. *lautè*: Crusell. *cautè*, quæ scripturam expressit Bosius, quamquam alteram, *lautè*, non damnet. vul. *restè*. Cleric.
 37. Apud pudorem.] Ita Memmi. Huralt. & Tornæf. vulgò *furorem*. Idem.
 38. Angor quidem.] Vulg. *equidem*. Idem.
 39. Vellem, egove.] Vulg. *vellem ego &c.* Idem.
 40. Nec meum imperium &c.] Junius ita didinguit, *nec imperium meum? age, mitto imperium? non simulatam meam. Revereri saltem? nec, quid faciam scio.* Idem.
 41. Ne irasci possum quidem.] Vulg. *ne irasci quidem possum*. Idem.
 42. Tam infame.] Hæc duæ voces absunt a cud. Tornæf. Idem.
 43. Tam peræque.] Codex Tornæf. habet, *peræqui*. Malasp. restatur in omnibus mss. quos consuluit, scriptum esse, *tam denique*. Idem.
 44. Pompejus, nostri amores, qui mihi summo dolori est, ipse se adfixit.] Unde esse dicam, ut hodie ita edatur, quum & Iunctina & Ste-

pejus, nostri amores, quod mihi summo dolori est, ipse se afflixit; neminem tenet: voluntate, an metu necesse sit iis uti, vereor. Ego autem neque pugno cum illa causa propter illam amicitiam: neque approbo, ut omnia improbem, qua antea gessi: 45 utor via. populi sensus maximè theatro, & spectaculis perspectus est. nam gladiatoribus, quà dominus, quà advocari libilis consilii, ludis Apollinaribus Diphilus tragedus in nostram Pompejum pculantur invehit est: *Nostra miseria tu es* 46 *Magnus*, milites coactus est 47 dicere. *Eandem virtutem istam, venit tempus, cum graviter gemes*, totius theatri clamore dixit, itemque cetera. nam & ejusmodi sunt ii versus, ut in tempus ab inimico Pompeji scripti esse videantur. *Si neque leges, neque mores cogunt*, & cetera magno cum fremitu & clamore sunt dicta. Cæsar cum venisset mortuo plausu, Curio filius est insecutus. huic ita plausum est, ut salva republica Pompejo plaudì solebat. tulit Cæsar graviter. litteræ Capuam ad Pompejum volare dicebantur. inimici erant equitibus, qui Curioni stantes plauserant; hostes omnibus. Roscia legi, etiam frumentaria munitabantur. sanè res erat perturbata. equidem maluerat, quod erat susceptum ab illis, silentio transire: sed vereor, ne non liceat. non ferunt homines, quod videtur esse tamen ferendum. sed est jam una vox omnium, magis odio firmata, quam præsidio. Noster autem Publius mihi minuitur, inimicus est: impendet negotium, ad quod tu scilicet advolabis. videor mihi nostrum illum consularem exercitum bonorum omnium, etiam satis bonorum, habere firmissimum. Pompejus significat studium erga me non medioere. idem affirmat, verbum de me illum non esse facturum. in quo non me ille fallit, sed ipse fallitur. Cofonio mortuo, sum in ejus locum invitatus. id erat vocari in locum mortui. nihil me turpius apud homines fuisse: neque verò, ad istam ipsam ἀσφάλεια quicquam alienius. sunt enim illi apud bonos invidiosi: ego apud improbos meam retinuissem invidiam, alienam assumpsissem. 48 Cæsar me sibi vult esse legatum. honestior hæc declinatio periculi. sed ego 49 hoc nunc repudio. quid ergo est? pugnare malo: nihil tamen certi. iterum dico, utinam adesses! sed tamen, si erit necesse, accesserem. Quid aliud? quid? hoc opinor. certi sumus perisse omnia. quid enim ἀκλιζόμεθα tamdiu? sed hæc scripsi properans, & mercurule timide. 50 posthac ad te, aut, si perfidelem habeo, cui dem, scribam planè omnia: aut, si obicere scribam, tu tamen intelliges. in iis epistolis me Lælium, te Furium faciam: cetera erunt ἐν ἀνεργμοῖς. Hic Cæcilium colimus, & observamus diligenter. Edicta Bibuli audio ad te missa. iis ardet dolore, & ira noster Pompejus.

CICERO ATTICO, S.

20 ANICATO, ut te velle intellexeram, nullo loco desui. Numestium ex litteris tuis, studiosè scriptis, libenter in amicitiam recepi. Cæcilium, quibus rebus possum, tuor diligenter. Varro satisfacit nobis. Pompejus amat nos, carolique habet. credis? inquires: credo: prorsus mihi persuadet. sed quia, ut video, pragmatici homines omnibus historicis præceptis, verbis denique cavere jubent, & vetari credere: alterum facio, ut caveam; alterum, ut non credam, facere non possum. Clodius adhuc mihi denuntiat periculum: Pompejus affirmat, non esse periculum; adjurat; addit etiam, 51 se prius occisum iri ab eo, quam me violatum iri. tracta-

tur res. 52 simul & quid erit certi, scribam ad te. si erit pugnandum, accessam ad societatem laboris: si quies dabitur, ab Amalthea te non commovebo. De republica breviter ad te scribam. jam enim charta ipsa ne nos prodatur, pertimesco. itaque posthac, si erit mihi plura ad te scribenda, ἀλλήροειας; obscurabo. Nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur; ut, cum omnes ea, qua sunt acta, improbant, querantur, doleant, varietas in re nulla sit, apertè loquantur, & jam clarè gemant; tamen medicina nulla afferatur. neque enim resisti sine internectione posse arbitramur: nec videmus, qui finis cedendi, præter exitum, futurus sit. Bibulus, hominum admiratione & benivolentia, in calo est. edicta ejus & conciones describunt & legunt. novo quodam genere in summam gloriam venit. populare nunc nihil tam est, quam odium popularium. hæc quò sunt eruptiona, timeo. sed, si dispicere quid cæpero, scribam ad te apertè. tu, si me amas tantum, quantum profectò amas; expeditus facito, ut sis; si inclamaro, ut accurras. sed do operam & dabo, ne sit necesse. Quod scripseram, te Furium scripturum; nihil necesse est tuum nomen mutare. me faciam Lælium, & te Atticum; neque utar meo chirographo, neque signo; si modò erunt ejusmodi litteræ, quas in alienum incidere nolim. Diodotus mortuus est: reliquit nobis H-S fortasse 53 centies. Comitia Bibulus cum Archilobio edictò inante diem xv kal. Novemb. distulit. A Vibio libros accepi. poëta ineptus: 54 nec tamen scit nihil: sed est non inutilis. describo & remitto.

CICERO ATTICO, S.

DE republica quid ego tibi subtiliter? rota perit: atque hoc est miserius, quam reliquiti, quod tum videbatur ejusmodi dominatio civitatem oppressis, qua jucunda esset multitudini, bonis autem ita molesta, ut tamen sine pernicie; nunc repente tanto in odio esse omnibus, ut quorsum eruptura sit, horreamus. nam iracundiam, atque intemperantiam illorum sumus experti, qui Catoni irati, omnia perdididerunt. sed ita levis uti videbantur venenis, ut posse videremur sine dolore interire. nunc verò sibilis vulgi, sermonibus honestorum, fremitu Italia, vereor ne exarserint. equidem sperabam, ut sæpe etiam loqui tunc solebam, sic orbem republicæ esse versurum, ut vix sonitum audire, vix impressam orbitam videre possemus: & fuisset ita, si homines transitum tempestatis expectare possent: sed cum diu occultè suspirassent, postea jam gemere, ad extremum verò loqui omnes, & clamare cœperunt. itaque ille amicus noster, insolens infamia, semper in laude versatus, circumfusens gloria, deformatus corpore, fractus animo, quò se conferat nescit: progressum præcipitem, inconstantem reditum videt: bonos inimicos habet, improbos ipsos non amicos. ac vide mollitiem animi: non tenui lacrimas, cum illum ante v r r kal. Sext. vidi de edictis Bibuli concionantem, qui antea solitus esset jactare se magnificentissimè illo in loco, summo cum amore populi, cunctis faventibus, ut ille tum humilis, ut demissus erat: ut ipse etiam sibi, non iis solum, qui aderant, displicebat? ô spectaculum uni Crasso jucundum, ceteris non item! nam, quia decidet ex astris, 55 lapsus, quam progressus, potius videbatur: & ut Apelles, si Venerem, aut si Protogenes Jalysum illum suum cæno oblitum videret, ma-

Stephanica & Lambinus, etiam Gothofredus præferant quod mihi? nec ad id quicquam attendit. Id ipse revocandum censui. Gronov.

45. Utor via. populi sensus.] Junius ita distinguit, utor via populi sensus. Cleric.

46. Magnus & miles.] Junius ex uno ms. Palat. legit, nostra miseria tu magnus es, miles etc. Idem.

47. Dicere, eandem.] Manutius legit & distinguit, dicere eandem, virtutem Idem.

48. Cæsar me sibi vult.] Vulg. me sibi vellet. Idem.

49. Hoc nunc repudio.] Ita Petrus Faber, Lambinus, & Bosius legunt. Vulg. hoc non repudio. Ursini liber hoc repudio. Idem.

50. Posthac ad te, aut si.] Junius ex ms. Pall. posthac ad te autem si. Idem.

51. Se prius occisum iri ab eo.] Junius vocem, iri, delet, dicitque ms. habere occisum iri, sed iri, ex solutiore littera m, esse confectum. Idem.

52. Simul & quid.] Ita etiam legit Junius ex ms. Pall. Manutius conjicit, simul ut quid. Vulg. simul quid. Idem.

53. Centies.] Hic mendum latitare credit Manutius, & centum, conjicit. Idem.

54. Sed tamen scit? nihil: sed est.] Bossi conjectura; Vulg. nec tamen scit nihil & est. in quibusdam libris pro, sed tamen, vel nec tamen, legitur, & tamen. Idem.

55. Lapsus, quam progressus, potius.] Paulò aliter verba collocata in vulg. l. p. q. progressus. Idem.

magnum, credo, acciperet dolorem: sic ego huic, omnibus à me p̄ictum & positum coloribus, subito deformatum, non sine magno dolore vidi. quamquam nemo putabat, propter Clodianum negotium, me illi amicum esse debere: tamen tantus fuit amor, ut exhairi nulla posset injuria. itaque Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt jucunda, ut eum locum, ubi proponuntur, præ multitudine eorum, qui legunt, 56 transire nequeant; ipsi ita acerba, ut tabescat dolore; mihi merchule molesta, quòd & eum, quem semper dilexi, nimis excruciant; & timeo, tam vehemens vir, tamque acer in ferro, & tam insuetus contumelia, non omni animi impetu dolori, & iracundia pareat. Bibuli qui sit exitus futurus, nescio. ut nunc res se habet, admirabili gloria est. 57 quin cum comitia in mensem Octobr. ditulisset, quòd soler ea res populi voluntatem offendere, putat Caesar oratione sua posse impelli concionem, 58 ut iret ad Bibulum; multa cum seditiosissime diceret, vocem exprime non potuit. Quid quæris? sentiunt, se nullam ullius partis voluntatem tenere: eo magis vis nobis est timenda. Clodius inimicus est nobis. Pompejus confirmat, eum nihil esse facturum contra me. mihi periculosum est credere: ad resistendum me paro. studia spero me summa habiturum omnium ordinum. te cum ego desidero, tum verò res ad tempus illud vocat. plurimum consilii, animi, præsidii denique mihi, si te ad tempus videro, accesserit. Varro mihi satisfacit. Pompejus loquitur divinitus. 59 spero nos aut certè cum summa gloria, aut 60 sine molestia etiam discessuros. Tu, quid agas, quemadmodum te oblectes, quid cum Sicyoniis egeris, ut sciam, cura.

CICERO ATTICO, S.

22 **Q**UAM vellem Romæ manifestes profecto, si hæc fore putassemus. nam Pulchellum nostrum facillimè teneremus: aut certè, quid esset facturum, scire possemus. nunc se res sic habet; volitat, furit, nihil habet certi; multis denuntiat; quod fors obtulerit, id acturus videtur. cum videt, quo sit in odio status hic rerum, in eos, qui hæc egerunt, impetum facturum videtur. cum autem rursus opes & vim exercitus recordatur, convertit se in nos. nobis autem ipsis cum vim, tum iudicium minatur. cum hoc Pompejus egit, & ut ad me ipse referebat, (alium enim habeo neminem testem) vehementer egit, cum diceret, in summa se perfidia, & sceleris infamia fore, si mihi periculum crearetur ab eo, quem ipse armasset, 62 cum plebejum fieri passus esset: sed 63 fidem recepisse sibi & ipsum, & Appium de me: hanc si ille non servaret, ita laturum, ut omnes intelligerent, nihil sibi antiquius amicitia nostra fuisse. hæc, & in cam sententiam cum multa dixisset, aiebat illum primò sanè diu multa contra: ad extremum autem manus dedisse, & affirmasse nihil se contra ejus voluntatem esse facturum. sed postea tamen ille non de-

stitit de nobis asperimè loqui. quod si non faceret, tamen ei nihil crederemus: atque omnia sicut facimus, pararemus. nunc ita nos gerimus, ut in dies singulos & studia in nos hominum, & opes nostræ augeantur. rempublicam nulla ex parte atingimus. in causis, atque in illa opera nostra forensi summa industria versamur. quod egregie non modo iis, qui utuntur opera, sed etiam in vulgus gratum esse sentimus. domus celebratur: occurritur: renovatur memoria consularis: studia significantur: in eam spem adducimur, ut nobis ea contentio, quæ impendet, interdum non fugienda videatur. nuic mihi & consilii opus est tuis, & amore, & fide. quare advola. expedita mihi erunt omnia, si te habebo. multa per Varronem nostrum agi possunt, quæ te urgente erunt firmiora; multa ab ipso Publio elici, multa cognosci, quæ tibi occulta esse non poterunt: multa etiam; sed absurdum esse singula explicare: 64 tum ego requiram te ad omnia. unum illud tibi persuadere velim, omnia mihi fore explicata, si te videro: sed totum est in eo, si antè, quam ille incepta magistratum. Puto Pompejum Crasso urgente, si tu aderis, qui per 65 βούμην ex ipso intelligere possis, qua fide ab illis agatur, nos aut sine molestia, aut certè sine errore futuros. precibus nostris & cohortatione non indiges. quid mea voluntas, quid tempus, quid rei magnitudo postulet, intelligis. De republica nihil habeo ad te scribere, nisi summum odium omnium hominum in eos, qui tenent omnia, mutationis tamen spes nulla. sed, quod facile sentias, tædet ipsum Pompejum, vehementerque pœnitent. non provideo satis, quem exitum futurum putem. 66 sed certè videntur hæc aliquòd eruptura. Libros Alexandri, negligentis hominis, & non boni poetae, sed tamen non inutilis, tibi remisit. Numerium Numestium libenter accepi in amicitiam; & hominem 67 gravem, & prudentem, & dignum tua commendatione cognovi.

CICERO ATTICO, S.

23 **N**UMQUAM ante arbitror te epistolam meam legisse, nisi mea manu scriptam. ex eo colligere poteris, quanta occupatione distinear. nam, cum vacui temporis nihil haberem, & cum, recreanda vocula causa, necesse esset mihi ambulare, hæc distavi ambulans. Primum igitur illud te scire volo, Sampsciranum, nostrum amicum, vehementer sui status pœnitere; restituique in eum locum cupere, ex quo decidit: doloremque suum impertire nobis, & medicinam interdum apertè quærere; quam ego 68 posse inveniri nullam: 69 post deinde omnes illius partis auctores ac socios, nullo adversario, consensere; consensionem universorum 70 nec voluntatis, nec sermonis majorem unquam fuisse. Nos autem (nam id te scire cupere certè scio) publicis consiliis nullis intersumus, totoque nos ad forenses operam, laboremque contulimus. ex quo, quod facile intelligi possit, in multa comemo-

56. Transire nequeant.] Vulg. nequeamus. Cleric.

57. Quin.] Hæc & Malasp. conjectura & Cruseli. Decurtatique lectio est: vulg. qui. Idem.

58. Ut iret ad Bibulum.] Placeret magis Fulvio nisi repugnarent mss. ut iret in Bibulum. Idem.

59. Spero nos aut certè cum summa gloria, aut sine.] Veteres libri, cum sua gloria aut etiam sine. Idem.

60. Sine molestia etiam.] Etiam abest à vulg. Idem.

61. Quam vellem Romæ manifestes; manifestes profecto.] Lambinus q. v. R. m. ut manifestes profecto; quod laudat Bosius, nisi quod partic. ut, rejicit: vulg. q. v. R. m. quod egisse; quæ duo postrema abesse ab antiquis libris & subaudiari posse, restatut Manutius. Cleric. Quom illi sic suppleant, quos minime quidem oportebat, non putavi illam auctoritatem tanti esse, ut ideo cogereat Tullius aliquid alienum in suo opere videre, præsertim quum is in ista loquutione soleat aliquid tacere, ut clare patuit lib. 13 ad Philippum epist. 73, ubi & notari & in editione observari. Itaque & hic sancte vetulstatem retinui. Gronov.

62. Cum plebejum fieri.] Vulg. quem plebejum &c. Cleric.

63. Fidem recepisse.] Lambinus fidem dedisse. Cleric. Illustravit hæc loquutionem, Lambino & Porpha sic vituperatam, Pater in notis ad Senecæ epistolam 54. Gronov.

64. Tum ego requiram.] Vulg. cum ego &c. Cleric.

65. Βούμην.] Vulg. βούμην. Idem.

66. Sed certè.] Vulg. sed certè. Idem.

67. Gravem & prudentem.] Faernus teste Ursino, prudentem legebatur. Idem.

68. Posse inveniri nullam.] Hæc est lectio Decurt. & Tornæs. ex qua Lambinus cudebat, quam ego posse inveniri nullam puto. vulg. quam ego possum invenire nullam. Cleric. An igitur Victorius, qui vetustatem libri sui solet venditare, & alii in nullis ante invenerunt hæc lectionem? & primi sunt hi codices, qui molestiam istam loci hujus aperuerunt? satis mirum. Sed tamen nihil facilius est, quam sequi Victorii ac Manutii editiones, quæ nihil habent scrupuli. Quid si tamen Tornæs. & Decurt. fuere religiosiores in servando Cicero? Non consuevit producantur retinendos censeo (is sane error est) sed quam leniter, quam egregie inde exiit quam nego posse inveniri nullam? Hæc certe exclamatio Ciceronis longe & amplior & efficacior ad temporis istius & Pompeji confusionem. Quam licenter trajecerit interdum literam illam n., videre potes apud Gebhardum ad librum 11 famil. 1. Gronov.

69. Post deinde.] Voculam, post, quæ à libris impressis aberat, restituit e mss. suis Bosius. Cleric.

70. Nec voluntatis nec sermonis.] Vulg. nec voluntate, nec sermone. Idem.

memoratione earum rerum, quas gestimus, desiderioque versamur. sed ⁷¹ βράσιδ@ nostra consanguineus non mediocri terrores jacit atque denunciat, & Sampliceramo negat; ceteris prae se fert, & ostentat. quamobrem, si me amas tantum, quantum profecto amas; si dormis, exspargere; si stas, ingredi; si ingrederis, curae; si curris, advola. credibile non est, quantum ego in consiliis, & prudentia tua, ⁷² quod maximum est, quantum in amore & fide ponam. magnitudo rei longam orationem fortasse desiderat: conjunctio vero nostrorum animorum brevitas contenta est. per magni nostrae interest, te, si comitis non potueris, at declarato illo, esse Romae. Cura, ut valeas.

CICERO ATTICO, S.

24

QUAS Numestio litteras dedi, sic te iis evocabam, ut nihil acrius, neque incitatus fieri posset. ⁷³ ad illam βράσιδ@ adde etiam si quid potes. ac ne sis perturbatus; novi enim te; & non ignoro, quam sit amor omnis sollicitus atque anxius: sed res est, ut spero, non tam exitu molesta, ⁷⁴ quam audita. Vettius ille, ⁷⁵ ille noster index, Caesari, ut perspicimus, pollicitus est, sese curaturum, ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur. itaque insinuarus in familiaritatem adolescentis, & cum eo, ut res indicat, saepe congressus, rem in eum locum deduxit, ut diceret sibi actum esse cum suis servis in Pompejum impetum facere, eumque occidere. hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompejum. res delata ad senatum est. introductus Vettius primo negabat se unquam cum Curione restitisse; neque id sane diu. nam statim fidem publicam postulavit. ⁷⁶ haud reclamatum est. tum exposuit, manum fuisse juvenutis duce Curione, in qua Paullus initio fuisset, & ⁷⁷ Cn. Cyprio hic Brutus, & Lentulus, flaminis filius, conficio patre. postea C. Septimium, scribam Bibuli, pugionem sibi à Bibulo attulisse. quod totum irrisum est; Vettio pugionem defuisse, nisi ei consul dedisset; eoque magis id ejectum est, quòd a. d. III id. Mai. Bibulus Pompejum fecerat certiorum ut caveat insidias. in quo ei Pompejus grarias egerat. introductus Curio filius, dixit ad ea, quae Vettius dixerat: maximeque in eo tum quidem Vettius est reprehensus, quòd dixerat ⁷⁸ adolescentium consilium, ut in foro ⁷⁹ cum gladiatoribus Gabinii Pompejum adorirentur: in eo principem Paullum fuisse; quem constabat eo tempore in Macedonia fuisse. sit senatus consultum, ut Vettius, quod confessus esset se eum telo fuisse, in vincula conjiceretur: qui eum emisisset, contra rempublicam esse facturum. res erat in ea opinione, ut putarent id esse actum, ut Vettius in foro cum pugione, & item servi ejus comprehenderentur cum telis: deinde ille se diceret indicaturum; idque ita actum esset, nisi Curiones rem ante ad Pompejum detulissent. tum senatus consultum in concione recitatum est. postero autem

die Caesar, is, qui olim, praetor cum esset, ^{Q. Catulum} ex inferiore loco jusserat dicere, Vettium in Rostra produxit; eumque in eo loco constituit, quom Bibulo consuli aspirare non liceret. hic ille omnia, quae voluit, de republica dixit; ⁸⁰ & qui illuc factus, institutusque venisset, primum Cypionem de oratione sua sustulit, quem in senatu acerrimè nominavit; ut appareret noctem, & nocturnam deprecationem intercessisse; deinde, quos in senatu ne tenuissima quidem suspicione attingeret, eos nominavit, Lucullum, à quo solitum esse ad se mitti C. Fannium, illum, qui in P. Clodium subscriperat; L. Domitium, cujus domum constitutam fuisse, ut eruptio fieret: me non nominavit: sed dixit, consularem disertum, vicinum consulis, sibi dixisse, Ahalam Servilium aliquem, ⁸¹ aut Brutum opus esse reperiri. addidit ad extremum, cum, jam dimissa concione, revocatus à Vatino fuisset, se audisse à Curione, hinc de rebus consilium esse Pisonem generum meum & M. Laterensem. nunc reus erat ⁸² apud Crassum Divitem Vettius de vi: & cum esset damnatus, erat indicium postulatorum: quod si impetrasset, judicia fore videbantur. ea nos, utpote qui nihil contemnere solemus, non pertimescebamus. hominum quidem summa erga nos studia significabantur: sed prolixius vita tædet; ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima. modò eadem timeremus, quam oratio fortissimi senis Q. Considii discusserat: ea, quam quotidie timere poteramus, subito exorta est. Quid quæris? ⁸³ nihil me infortunatius, nil fortunatius est Catulo, ⁸⁴ cum splendore vitæ, tum hoc tempore. nos tamen ⁸⁵ in his miseriis erecto animo, & minime perturbato sumus: honestissimeque, ⁸⁶ & dignitatem nostram magna cura tuemur. Pompeius de Clodio jubet nos esse sine cura, & summam in nos benevolentiam ⁸⁷ omni oratione significat. Te habere consiliorum auctorem, ⁸⁸ sollicitudinum socium, omni in cogitatione conjunctum, cupio. quare, ut Numestio mandavi, tecum ut ageret, item, atque eo, si potest, acrius, te rogo, ut planè ad nos advoles. respiraro, si te videro.

CICERO ATTICO, S.

25

CUM aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam illum scire ex te, me id fecisse; ut nuper me scis scripseris ad te de Varronis erga me officio, te ad me rescriptis, eam rem summæ ⁸⁹ tibi voluptati esse. sed ego mallem, ad illum scripseris, mihi illum satisfacere, ⁹⁰ non quòd faceret, sed ut faceret. mirabiliter enim ⁹¹ moratus est, sicut nosti, ἰλιχὺς, καὶ δέν. sed ⁹² nos tenemus præceptum illud, τὰς τὴν κερταύρωται. at hercule alter, tuus familiaris, ⁹³ Hortalus quam plena manu, quam ingenue, quam ornate nostras laudes in astra sustulit, cum de Flacci prætura, & de illo tempore Allobrogum diceret? sic habeto, nec amantiùs, nec honorificentius, nec copiosius potuisse dici. ei te hoc scribere à me tibi

71. Βράσιδ@ nostra consanguineus.] Manutius, noster consanguineus. Cleric.

72. Quod maximum.] Vulg. quodque maximum est. Idem.

73. Ad illam βράσιδ@.] Hæc est & Decurt. & Tornæs. scriptura. Turnebus cum animad. certisset in nonnullis mss. legi βράσιδ@, & nihil præterea; ad illa βράσιδ@ legendum censuerat lib. xxx cap. 13. Victorius edidit, celeritatem. Idem.

74. Quam audita.] Ita Bos. & Lamb. ex mss. non aditu, ut ex conjectura reposuit Victorius. Idem.

75. Ille noster index.] Fulvius ex antiquis denariis judex, quod probat Junius. Idem.

76. Haud reclamatum est.] Particulam haud ex Decurt. in quo erat, au., restituit Bosius. Lambinus nihil addit, ut & Junius; auctoritate mss. Palatin. & ratione fretus. Malasp. conjiciebat, relatum est. Idem.

77. Cn. Cyprio hic Brutus.] Alii Cn. Cyprio & Brutus. Manutius ex antiquo nummo, & alijs M. T. locis, Q. Cyprio Brutus. Idem.

78. Adolescentium.] Vulg. adolescentium. Idem.

79. Cum gladiatoribus.] Non dubitat Manutius quin abundet particula, eum. Idem.

80. Et qui illis: factus.] Ita Scidæ & Malasp. codd. vulg. ut qui. Idem.

81. Aut Brutum.] Aut etiam Brutum, vulg. Idem.

82. Apud Crassum divitem Vettium de vi.] Ita Faernus ex antiquo

libro restituit, cum antea deesset nomen Vettius. Idem.

83. Nihil me infortunatius.] Rectè ita restituisse Lambinum ex conjectura, ait Bosius, nisi quod omiserit verbum est, ante nomen, Catulo; ita enim planè legitur in Decurt. Ceterum pro Catulo Manutius legere vellet vel Lucullo, vel Catone. Totus hic locus ita antea legebatur, nihil me infortunatus & Catulo. Idem.

84. Cum splendore vitæ, tum hoc tempore.] Lambinus cum splendore vitæ, tum mortis tempore. Idem.

85. In his miserijs.] Vulg. in his etiam miserijs. Idem.

86. Et dignitatem nostram.] Vulg. dignitatem nostram & magna & c. Idem.

87. Omni oratione.] Ita Malasp. Memm. & Tornæs. codd. nou ut plerique vulg. ratione. Idem.

88. Sollicitudinum.] Vulg. sollicitudinum. Idem.

89. Sibi voluptati.] Conjectura Bosii. vulgò, tibi. Idem.

90. Non quòd faceret.] Ita restituerunt Bos. & Lambin. ex Tornæs. Vulgò illa verba, sed ut faceret, absunt. Idem.

91. Moratus est.] Placeret Manutio inodoratus est. Bos. legit Moratus, tanquam esset nomen auctoris alienijus. Cleric. Merentur inspicere, quos ad illustrandum hunc locum edidit If. Casaubonus ad Athenæum lib. 1 cap. 4. Gronov.

92. Nos tenemus.] Vulg. sed nos tenemus. Cleric.

93. Hortalus.] Ita repoliere Lamb. & Bosius ex mss. alijs, Hortensius. Idem.

ribi esse missum, sanè volo. sed quid tu scribas? quem iam ego venire, atque adesse arbitror. ita enim egi tecum superioribus litteris. valde te exspecto, valde desidero; neque ego magis, quàm ipsa res & tempus poscit. His de negotiis quid scribam ad te, nisi idem, quod sæpe? Republica nihil desperatius: iis quorum opera, nihil majore odio. Nos, ut opi-

nio, & spes, & conjectura nostra fert, firmissima benivolentia hominum muniti sumus. quare advola. aut expedies nos omni molestia, aut eris particeps. Ideo sum brevior, quòd, ut spero, coram brevi tempore conferre, quæ volumus, licebit. Cura, ut valeas.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
AD
ATTICUM,
LIBER TERTIUS.

CICERO ATTICO, SAL.

QUAM antea maximè nostra interesse arbitrabar, te esse nobiscum; tum verò, ut legi rogationem, intellexi, ad iter id, quod constitui, nihil mihi optatius cadere posse, quàm ut tu me quàm primum consequare; ut, cum ex Italia profecti essemus, sive per Epirum iter esset faciendum, tuo tuorumque præsidio uteremur; sive aliud quid agendum esset, certum consilium de tua sententia capere possemus. quamobrem, te oro, des operam, ut me statim consequare. ² facilius potes; quoniam de provincia Macedonia perlata lex est. Pluribus verbis tecum agerem, nisi pro me apud te res ipsa loqueretur.

CICERO ATTICO, S.

ITINERIS nostri causa fuit, quòd non habebam locum, ubi pro meo jure diutius esse possem, quàm ³ in fundum Sicæ; præsertim nondum rogatione correctæ: & simul intelligebam, ex eo loco, ⁴ si te haberem, posse me ⁵ Brundisium referre; sine te autem non esse nobis illas partes tenendas propter ⁶ Autronium. nunc, ut ad te antea scripsi, si ad nos veneris, consilium totius rei capiemus. iter esse molestum scio; sed tota calamitas omnes molestias habet. Plura scribere non possum, ita sum animo percussus & abjecto. Cura ut valeas. Dat. VI id. 7 Apr. in oris Luc.

CICERO ATTICO, S.

UTINAM illum diem videam, cum tibi agam gratias, quòd me vivere coegisti! adhuc quidem valde me pœnitent. sed te oro, ut ad me Vibonem statim venias, quò ego multis de causis converti iter meum. sed eò si veneris, de toto itinere, ac fuga mea consilium capere poterò. si id non feceris, mirabor, sed confido te esse facturum.

CICERO ATTICO, S.

MISERIAE nostræ potius velim, quàm inconstantivæ, tribuas, quòd à Vibone, quòd te arcessibamus, subito discessimus. ² allata est enim nobis rogatio de pernicie mea; in qua, quod ³ correctum esse audieramus, erat ejusmodi, ut

mihî ultra quadringenta millia liceret esse. illò cum pervenire non liceret, statim iter Brundisium versus contuli ante diem rogationis; ne & Sica, apud quem eram, periret; & quòd Melita esse non licebat. nunc tu propera, ut nos consequare, si modò recipiemur. adhuc invitamur benignè. sed, quod superest, timemus. me, mi Pomponi, valde pœnitent vivere. qua in re apud me tu plurimum valuisti. Sed hæc coram. fac modò, ut venias.

CICERO ATTICO, S.

TERENTIA tibi & sæpe, & maximas agit gratias. id est mihi gratissimum. ego vivo miserrimus, & maximo dolore conficior. ad te quid scribam nescio. si enim es Romæ, jam me assequi non potes: sin es in via, cum eris me assequutus, coram agemus, quæ erunt agenda. tantum te oro, ut, quoniam me ipsum semper amasti, ¹⁰ ut eodem amore sis. ego enim idem sum. inimici mei mea mihi, non me ipsum, ademerunt. Cura, ut valeas. Dat. IIX id. Apr. ¹¹ Thurii.

CICERO ATTICO, S.

NON fuerat mihi dubium, quin te Tarenti, aut Brundisii visurus essem: idque ad multa pertinuit; in eis, & ut in Epiro consisteremus, & de reliquis rebus tuo consilio uteremur. quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. nobis iter est in Asiam ¹² maximè Cyzicum. meos tibi commendo. me vix miserèque sustento. Dat. XIV kal. Mai. ¹³ De Tarentino.

CICERO ATTICO, S.

BRUNDISIUM veni ¹⁴ a. d. XIV kal. Mai. eo die pueri tui mihi à te litteras reddiderunt: & alii pueri post diem tertium ejus diei alias litteras attulerunt. Quod me rogas & hortaris, ut apud te in Epiro sim, voluntas tua mihi valde grata est, & minimè nova: ¹⁵ sed & consilium mihi quidem optatum, si liceret ibi omne tempus consumere. odi enim celebritatem; fugio homines; lucem aspicerè vix possum. esset mihi ista solitudo, præsertim tam familiari in loco, non amara. ¹⁶ sic, itineris causa, ut devorterem, primum est devium; deinde

1. Cum antea.] Hic est omnium mss. ordo. Manutius illum immutavit; & hunc sequutus Lambinus in editione sua. Clericus.

2. Facilius potes.] Junius ex duobus mss. Palat. quanto citius potes. Idem.

3. In fundum.] Ita Bessarionis liber. vulgò, in fundo. Idem.

4. Si te haberem.] Bessarionis liber, se iter habere. Idem.

5. Brundisium referre.] Propemodum Malaip. assentitur Lambinus, qui hic non Brundisium, sed Butrotum legit. Idem.

6. Autronium.] Vulg. Autronium & ep. 7. Autronio. Idem.

7. Apr. in oris Luc.] Hæc lectio partim conjectura, partim mss. auctoritate nititur. Decurt. habebat. Apr. noris Luc. Crusell. & Huralt. Apr. Naris. Luc. vulg. Naryca, vel Naryci, vel Narycii Loricidis; quod Corradus improbens reponerat, Thurii Lucania; cui ferè assentitur Lambinus. Cleric. Phil. Cluverius tentaverat Nary-

cis Loricis, quem vide in Italia Antiq. pag. 1301. Gronov.

8. Allata est enim nobis.] Postrema vox abest à vulg. Cleric.

9. Correctum.] Hæc est & lectio Decurt. & conjectura Manutii. Idem.

10. Ut eodem amore.] Ut abest à vulg. Idem.

11. Thurii.] Bessarionis liber Thauri. Idem.

12. Maximè Cyzicum.] Ex mss. Palat. sive vocem, maximè, delet Junius. Idem.

13. De Tarentino.] Vulg. Tarenti. Idem.

14. A. d. XIV Kalend. Maj.] Ita mss. Bosii, ut & Bessar. liber. Idem.

15. Sed & consilium.] Et non habetur in vulg. Idem.

16. Sic, itineris causa, ut devorterem.] Vulg. sed itin. c. ut devortar. Idem.

deinde ab Autronio, & ceteris quatuordecim; deinde sine te. nam castellum munitum habitanti mihi prodesse; transeunti, non est necessarium. quod si auderem, ¹⁷ Athenas peterem: sane ita cadebat, ut vellem. nunc & nostri hostes ibi sunt; & te non habemus; & vererem, ne interpretentur, illud quoque oppidum ab Italia non satis abesse: nec scribis, quam ad diem te expectemus. Quod inc ad vitam vocas, unum efficias, ut à me manus abstinere; alterum non potes, ut me non nostri ¹⁸ consilii vitæque pœniteat. quid enim est, quod me retineat, præsertim si spes ea non est, quæ nos proficiscentes prosequatur? non faciam, ut enumerem miseras omnes, in quas incidi per summam injuriam, & scelus non tam inimicorum meorum, quam invidorum, ne & meum maiorem exagitem, & te in eundem luctum vocem. ¹⁹ hoc affirmo, neminem unquam tanta calamitate esse affectum; nemini mortem magis optandam fuisse: cujus oppetendæ tempus honestissimum prætermisum est. reliqua tempora ²⁰ non sunt jam ad medicinam, sed ad finem doloris. De republica video te colligere omnia, quæ putes aliquam spem mihi posse adferre mutandarum rerum: quæ quamquam exigua sunt; tamen, quoniam placet, expectemus. Tu nihilo minus, si properaris, nos consequere. nam aut accedemus in Epirum; aut tardè per Candaviam ibimus. Dubitationem autem de Epiro non inconstantia nostra afferebat, sed quod de fratre, ubi eum visuri essemus, nesciebamus. quem quidem ego nec quo modo visurus, nec ubi dimissurus sim, nescio. id est maximum & miserium mearum omnium miseriarum. Ego & sæpius ad te, & plura scriberem, nisi mihi dolor meus cum omnes partes mentis, tum maxime hujus generis facultatem ademisset. Videre te cupio. Cura ut valeas. Dat. prid. kal. Mai. ²¹ Brundisii.

CICERO ATTICO, S.

BRUNDISII proficiscentes scripseram ad te, quas ob causas in Epirum non essemus profecti; quod & Achaja prope esset plena audacissimorum inimicorum, & exitus difficiles haberet, cum inde proficisceremur. accessit, cum Dyrrachii essemus, ut duo nuntii afferrentur; unus, classe fratrem Epheso Athenas; alter, pedibus per Macedoniam venire. Itaque illi obviam misimus Athenas, ut inde Thessalonicam veniret. ipsi processimus, & Thessalonicam a. d. x. kal. Jun. venimus; neque de illius itinere quicquam certi habebamus, nisi eum ab Epheso ante aliquanto profectum. nunc, istic quid agatur, ²² magno opere timeo. quamquam tu altera epistola scribis id. Mai. ²³ auditum, fore, ut acris postularetur; altera, jam esse mitiora. ²⁴ sed hæc est pridie data, quam illa: quo conturbor magis. itaque, cum mecum me maror quotidianus lacerat; & conficit, tum verò hæc addita cura vix mihi vitam reliquam facit. sed & navigatio perdifficilis fuit: & ille incertus, ubi ego essem, fortasse alium cursum petivit. nam ²⁵ Phaeto libertus eum non vidit; vento rejectus ab illo in Macedoniam, Pellæ mihi præfuit. reliqua quam mihi timenda sint video, nec, quid scribam, habeo, & omnia timeo: nec tam miserum est quicquam, quod non in nostram fortunam cade-

re videatur. equidem adhuc miser in maximis meis ærumnis & luctibus, hoc metu adjecto, maneo Thessalonicæ suspensus. nec audeo quicquam. Nunc ad ea, quæ scripsisti. ²⁶ Tryphonem Cæcilium non vidi. Sermonem tuum, & Pompeji cognovi ex tuis litteris. Motum in republica ²⁷ non tantum ego impendere video, quantum tu aur vides, aut ad me consolandum affers. Tigrane enim neglecto, sublata sunt omnia. Varroni me jubes agere gratias: faciam: item Hypsæo. Quod suades, ne longius discedamus, dum acta mensis Maji ad nos perferantur: puto me ita esse facturum; sed ubi, nondum statui. aque ita perturbato sum animo de Quinto, ut nihil queam statuere, sed tamen statim te faciam certiore. Ex epistolarum mearum inconstantia puto te mentis meæ motum videre; qui, etsi incredibili & singulari calamitate adfectus sum, tamen non tam est ex miseria, quam ex culpæ nostræ recordatione, commotus. cujus enim scelere impulsus, ac prodi sinus, jam profectus vides: atque utinam jam ante vidisses! neque rotum animum tuum maiori mecum sinul dedisses. quare, cum me adfectum, & confectum luctu audies, existimato me stultitiam meam ponam ferre gravius, quam eventum; quod ei crediderim, quem esse nefarium non ²⁸ putarim. Me & meorum malorum memoria, & merus de fratre in scribendo impedit. tu ista omnia vide & gubernata. Terentia tibi maximas gratias agit. Litterarum exemplum, quæ ad Pompejum scripsi, misi tibi. Dat. IIII kal. Jun. Thessalonicæ.

CICERO ATTICO, S.

QUINTUS frater cum ex Asia discessisset ante kal. Maj. & Athenas venisset idibus. valde fuit ei properandum, ne quid absens acciperet calamitatis, si quis forte fuisset, qui contentus nostris malis non esset. itaque cum malui properare Romanam, quam ad me venire: & simul (dicam enim, quod verum est; ex quo magnitudinem miseriarum mearum perspicere possis) animum inducere non potui, ut aut illum, amantissimum mei, mollissimo animo, tanto in maiore aspicerem; aut meas miseras, luctu adfectas, & perditam fortunam, illi offerrem; aut ab illo aspici paterer. atque etiam illud timebam, quod profectus accidisset, ne à me digredi non posset. versabatur mihi tempus illud ante oculos, cum ille aut lictores dimitteret, aut vi ²⁹ avelleretur ex complexu meo. hujus acerbis eventum altera acerbitate non videndi fratris vitavi. in hunc me casum vos, vivendi auctores, impulistis. itaque mei peccati luo pœnas. quamquam me tuæ litteræ sustentant: ex quibus, quantum tu ipse speres, facile perspicio. quæ quidem tamen aliquid habebant solatii ante, quam cõ venissem, ³¹ a Pompejo nunc Hortensium allice, & ejusmodi viros. obsecro, mi Pomponi, nondum perspicias, quorum opera, quorum insidiis, quorum scelere perierimus? ³² sed tecum hæc coram agemus. tantum dico, quod seire te puto, nos non inimici, sed invidi perdidit. nunc, si ita sunt, quæ speras, suslinebimus nos, & spe, qua jubes, nitemur. sin, ut mihi videntur, ³³ firma sunt; quod ³⁴ optimo genere facere non licuit, minus idoneo fiet. Terentia tibi sæpe agit gra-

17. *Athenas peterem.*] *Petere* habet Fulvii ms. *Clitic*.
18. *Consilii vitæque.*] Sic habet cod. Tornæs. vulg. *consilii utique*. Idem.
19. *Hoc affirmo.*] Vulg. *confirma*. Idem.
20. *Non sunt jam ad medicinam, sed ad.*] Hæc est Tornæsiani, Crusell. & Decurt. scriptura: vulg. *non sunt tam ad m. quam ad etc.* Idem.
21. *Brundisii.*] Hæc epistola in Decurtato sinebatur eadem voce, qua & sequens inchoabatur, hoc modo, *Dat. prid. kal. Maj. Brundisii. Cicero Attico. Brundisii proficiscentes, scripseram ad te:* quam scripturam laudat Junius, sed sequentem epistolam paulo aliter inchoat; nempe *Brundisio proficiscentes festinanter scripseram.* Idem.
22. *Magno opere.*] *Alii magno opere.* Idem.
23. *Audiri.*] Scripsit Bofius ita ex Tornæs. Decurt. & Crusell. & ex eodem Decurtato, *postularetur*, quod & conjecit Manutius. Lambinus, *audire fore ut cum Apjius postularet*: Vulg. & *audire*, & *postularetur*. Idem.

24. *Sed hæc est pridie.*] *Est*, non legitur in Vulg. Idem.
25. *Phæto libertus eum.*] Hæc tria verba, eum antea conjunctim legerentur, primus divisit Victorius. Idem.
26. *Tryphonem Cæcilium non vidi.*] Germani, teste Victorio, scribunt, *Tryphonem Cæcilium non visendum vidi.* Idem.
27. *Non tantum ego impendere video.*] Hæc est ms. lectio: à vulg. *impendere abest.* Idem.
28. *Putarim.*] Vulg. *putaram.* Idem.
29. *Kalend. Jun.*] Ita Bellarionis liber. vulg. *Kal. Majas*, quod improbat Manutius. Idem.
30. *Avelleretur.*] Vulg. *evelleretur.* Idem.
31. *A Pompejo nunc.*] Junio placet emendatio viri doctissimi, quam Fulvius refert, *ad Pompejum mitte, Hortensium allice.* Idem.
32. *Sed tecum hæc coram agemus.*] Victorius edidit, *sed tecum hæc omnia coram agemus.* Idem.
33. *Firma sunt.*] Hæc est veterum librorum lectio. Vulg. *infirma sunt*, quod magis probat Lambinus. Idem.
34. *Optimo genere.*] Ita habet antiquus Victorii codex, ita etiam Ger-

gratias. 35 Mihi etiam unum de malis in metu est, fratris miser negotium: quod, si sciam, cujusmodi sit; sciam, quid agendum mihi sit. Me etiam nunc illorum beneficiorum, & litterarum expectatio, ut tibi placet, Thessalonica tenet. si quid erit novi allatum, sciam de reliquo quid agendum sit. Tu si, ut scribis, kal. Jun. Roma profectus es, propediem nos videbis. Litteras, quas ad Pompejum scripsi, tibi misi. Dat. id. Jun. Thessalonica.

CICERO ATTICO, S.

ACTA quæ essent usque ad VIII kal. Jun. cognovi ex tuis litteris. 36 reliqua expectabam, ut tibi placebat, Thessalonica: quibus allatis, facilius statuere potero ubi sim. nam, si erit causa, si quid agatur, si spem video, aut ibidem opperiar, aut me ad te conferam: sin, ut tu scribis, ista evanuerint, aliquid aliud videbimus. omnino adhuc nihil mihi significatis, nisi discordiam istorum; quæ tamen inter eos de omnibus potius rebus est, quam de me. itaque, quid ea mihi profit, nescio. sed tamen, quoad me vos sperare vultis, vobis obtemperabo. Nam quod me tam saepe, & tam vehementer objurgas, & animo infirmo esse dicis: quæso, ecquod tantum malum est, quod in mea calamitate non fit? 37 equis unquam tam ex amplo statu, tam in bona causa, tantis facultatibus ingenii, consilii, gratiæ, tantis prædiis bonorum omnium concidit? possum oblivisci, qui fuerim? non sentire, qui sim? quo caream honore? qua gloria? quibus liberis? quibus fortunis? quo fratre? quem ego (ut novum calamitatis genus attendas) cum pluris facerem, quam me ipsum; semperque fecissim, vitavi, ne viderem, ne aut illius luctum, squaloremque aspicerem, aut me, quem ille florentissimum reliquerat, perditum illi, adstrictumque offerrem. Mitto cetera intolerabilia. etenim metu impediō. Hic utrum tandem sum accusandus, quod doleo; an, quod commisi, ut hæc aut non retinerem, (quod facile fuisset, nisi intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur) aut certe 38 vivus nunc amitterem? Hæc eo scripsi, ut potius relevares me, quod facis, quam aut castigatione, aut objurgatione dignum putares: eoque ad te minus multa scribo, quod & maxore impediō; & quid expectem istinc, magis habeo, quam quid ipse scribam. quæ si erunt allata, faciam te consilii nostri certiorum. Tu, ut adhuc fecisti, quam plurimis de rebus ad me velim scribas; ut prorsus ne quid ignorem. Dat. XIII kal. Quint. Thessalonica.

CICERO ATTICO, S.

ME & tuæ litteræ, & quidam boni nuntii, non optimis tamen auctoribus, & expectatio vestrarum litterarum, & quod tibi tibi placuerat, adhuc Thessalonica tenebant. si accepero litteras, quas expecto; si spes erit ea, quæ rumoribus afferebatur; ad te me conferam; si non erit, faciam te certiorum, quid egerim. Tu me, ut facis, opera, consilio, gratia

juva: consolari jam desine: objurgare verò noli: quod cum facis, ut ego tuum amorem, 39 & dolorem desidero! quem ita adfectum mea ærumna esse arbitror, 40 ut te ipsum consolari nemo possit. Quintum fratrem optimum humanissimumque sustenta. Ad me, obsecro te, ut omnia certa perscribas. Dat. IIII kal. Quint.

CICERO ATTICO, S.

TU quidem sedulo argumentaris, quid sit sperandum, & maxime per senatum: idemque caput rogationis proponi scribis, quare in senatu dici nihil liceat, itaque sileatur. Hic tu me accusas, quod me adstrictum; cum ita sim adstrictus, ut nemo unquam: quod tute intelligis. Spem ostendis secundum comitia. quæ ista est, eodem tribuno plebis, & inimico consule designato? Percussisti autem me etiam de oratione prolata. cui vulneri, ut scribis, medere, si quid potes. scripsi equidem 41 olim iratus, quod ille prior scripserat; sed ita compresseram, ut nunquam 42 manaturam putarem. quo modo exciderit, nescio. sed quia nunquam accidit, ut cum eo verbo uno concertarem; & quia scripta mihi videtur negligentius, quam ceteræ; puto posse probari, non esse meam. id, 43 si putas me posse sanari, cures velim: sin planè perii, minus laboro. Ego etiam nunc eodem in loco jaceo, sine sermone ullo, sine cogitatione ulla. Licet tibi, ut scribis, significarim, ut ad me venires 44 Dodona; tamen intelligo 45 te re istic prodesse, hic ne verbo quidem levare me posse. Non quo plura scribere: nec est, quod scribam: vestra magis expecto. Dat. XVI kal. Sext. Thessalonica.

CICERO ATTICO, S.

QUOD ad te scripseram, me in Epiro futurum: postea quam extenuari spem nostram, & evanescere vidi, mutavi consilium; nec me Thessalonica commovi, ubi esse 47 statueram, quoad aliquid ad me de eo scriberes, quod proximis litteris scripseras, fore, uti secundum comitia aliquid de nobis in senatu ageretur; id tibi Pompejum dixisse. qua de re, quoniam comitia habita sunt, tuque nihil ad me scribis; 48 proinde habeo, ac si scripsisses nihil esse; 49 neque temporis non longinqui spe ductum esse, molestè feram. Quem autem motum te videre scripseras, qui nobis utilis fore videretur, eum nuntiant, qui veniunt, nullum fore. In tribunis plebis designatis reliqua spes est: quam si expectaro, non erit, quod putes me 50 causæ meæ, voluntati meorum defuisse. Quod me saepe accusas, cur hunc meum casum tam graviter feram, debes ignoscere; cum ita me adstrictum videas, ut neminem unquam nec videris, nec audieris. nam quod scribis te audire, me etiam mentis errore ex dolore affici: mihi verò mens integra est; atque utinam tam in periculo fuisset! cum ego iis, quibus meam salutem carissimam esse arbitrabar, inimicissimis crudelissimisque usus sum: qui, ut me 51 paululum inclinari timore viderent, sic impulerunt, ut omni suo

Germani adnotarunt: vulg. optimo tempore. Cleric.

35. Mihi etiam unum. Junius est mss. Palat. mihi & uxum. Idem.

36. Reliqua expectabam. Vulg. reliquas. Idem.

37. Equis unquam. Mss. duo Palat. equis unquam tam extemplo a statu, in tam &c. Idem.

38. Vivus nunc amitterem. Lambinus ex Toraxiano vivus non amitterem, sed Bofius monet non pro nunc culpa librorum vitiosè scriptum esse: vulg. vivus amitterem. Idem.

39. Et dolorem desidero? Fulvio videtur interrogationis nota adscribenda verbo desidero? Idem.

40. Ut te ipsum consolari nemo possit. Videtur eadem Fulvio melius, ut est notatum ad oram libri a viro doctissimo, ut prater te, ipsum consolari nemo possit. Idem.

41. Olim iratus. Vulg. olim ei iratus. Idem.

42. Manaturam. Vulg. emanaturam. Idem.

43. Si putas me posse sanari. Lambinus dicit legendum esse libris omnibus: invitit, si putas me sanari posse. Idem.

44. Dodona. Conjecturam Malasp. legentis Dodona, juvat Decurt. qui habet dona: huic conjectura etiam adhæret Lamb. vulg. Sidona. Besslar. liber venire si domitiam, ut intelligo; unde Manutius conjicit, ut ad me venires, idem tamen intelligo: vel, pro Sidona, reponendum confer. Scydra. Cleric. An celebris hæc fuerit tunc civitas, viderit, qui dicit; item an fas sit ita temere hanc conse-

cturam sine dubio & quidem in contextum recipere, quod prater Popmam, & Corradum quia scribebat ante conjecturam Malaspinae, faciunt omnes, viderint & illi. Certe quum nullus ita MS. habeat, in libro autem secundo quercum Dodonæam sanctè habeant omnes, unde tanta judicandi pravitas? Quam autem sit in MSS. vel venires Sidona vel venires Dona, quæsto probabilius inde Ciceronem scripsisse venires Iona. Stephanus; Ἰων πάλιν ἐστραβίλις, ἰσικαὶ πόλις Ἰωνῶν ἢ Ἠρώπων. Censetur enim utraque terminatio, & hic locus Tullii præclare firmat testimonium Stephani. Gronov.

45. Te re istic prodesse. Desiderabatur hic vocula, re, ante adverbium istic, quam Bofius ex Scidis & Crusell. in suum locum restituit. Cleric.

46. Quod ad te. Hæc epistola in editione Lambini est decima & quarta. Idem.

47. Statueram. Vulg. constitueram. Idem.

48. Proinde habeo. Vulg. proinde. Idem.

49. Neque temporis. Ita suspicatur legendum Malasp. pro, meque, cuius suspicionem confirmant Decurt. & Crusell. Idem.

50. Causa meæ; voluntati. Ita correxit Bofius partim ex conjectura, partim ex mss. qui habebant, me causa meæ, voluntati &c. vulg. me causæ meæ ac voluntati. Idem.

51. Paululum. Vulg. paulum. Idem.

scelere & perfidia abuterentur ad exitum meum. nunc, quoniam est Cyzicum nobis eundem, quò rarius ad me littere perferentur, hoc velim diligentius omnia, quæ putaris me scire opus esse, perferibis. Quintum fratrem meum fac diligas: quem ego miser si incolumem relinquo, non me totum perisisse arbitror. Dat. non. Sext.

14 CICERO ATTICO, S.

52 **E**X tuis litteris plenus sum expectatione de Pompejo, quidnam de nobis velit, aut ostendat. comitia enim credo esse habita: quibus absolutis, scribis illi placuisse agi de nobis. si tibi stultus esse videor, qui sperem; facio tuo iussu, 53 uti scio te meis epistolis potius & meas spes solum esse remorari. nunc velim, mihi planè perferibas, quid videas. scio nos nostris multis peccatis in hanc ærumnam incidisse. ea si qui casus aliqua ex parte correxerint; minus molestè feremus nos vixisse, & adhuc vivere. Ego, propter viae celebritatem, & quotidianam expectationem rerum novarum, non commovi me adhuc Thessalonica. sed jam extrudimur, non à Plancio, (nam is quidem retinet) verum ab ipso loco, minus appositò ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. In Epirum ideo, ut scripseram, 54 non veni, quòd 55 subito mihi universi nuntii venerant & litteræ, quare nihil esset necesse quamproximè Italiam esse. hinc, si aliquid à comitiis audierimus, nos in Asiam converteremus: neque adhuc statat, quòd potissimum: sed scies. Dat. xii kal. Sext. Thessalonice.

15 CICERO ATTICO, S.

ACCEPI id. Sext. quatuor epistolas à te missas; unam, qua 56 me objurgas, ut sim firmitior; alteram, qua Crassi libertum ais tibi de mea sollicitudine macieque natrasse; tertiam, qua deinonstribas acta in senatu; quartam de eo, quod à Varone scribis tibi esse confirmatum de voluntate Pompeji. Ad primam tibi hoc scribo; me ita dolere, ut non modò à mente non deferar, sed id ipsum dolcam, me, tam firma mente tibi utar, & quibuscum, non habere. nam si tu me uno non sine mæore cates, quid me censas, qui & te, & omnibus? & si tu incolumem me requiris; 57 equo modo à me ipsam incolumitatem desiderari putas? nolo commemorare, quibus rebus sim spoliatus, non solum quia non ignoras, sed etiam ne seindam ipse dolorem meum. hoc confirmo, neque tantis bonis esse privatam quemquam, neque in tantas miseria incidisse. dies autem non modò non levat luctum hunc, sed etiam auget. nam ceteri dolores mitigantur verustate; hic non potest non & sensu presentis miseria, & recordatione præteritæ vitæ quotidie augeri. desidero enim non mea solum, neque meos, sed me ipsum. quid enim sum? sed non faciam, ut aut tuum animum angam querelis, aut meis vulneribus sapius manus adferam. Nam quòd purgas cos quos ego mihi scripsi invidisse, & in eis Catonem: ego verò tantum illum puto ab isto scelere abfuisse, ut maximè dolcam, plus apud me simulationem aliorum, quàm istius fidem, valuisse. 58 ceteros quos purgas, debent mihi purgati esse, tibi si sunt. Sed hæc ferò agimus. Crassi libertum nihil puto sincerè locu-

tum. In senatu rem probè scribis actam. sed quid Curio? an illam orationem non legit? quæ inde sit prolata, nescio. sed 59 Axius, ejusdem diei scribens ad me acta, non ita laudat Curionem. at potest ille aliquid præmittere: tu, nisi quod erat, profectò non scripsisti. Varronis sermo facit expectationem Cæsaris: atque utinam ipse Varro incumbat in causam! quod profectò eum sua sponte, tum te instante faceret, ego, si me aliquando vestri & patriæ compotem fortuna fecerit, certè efficiam, ut maxime latere unus ex omnibus amicis; meaque officia, & studia, quæ parum antea luxerunt, (fatendum est enim) sic exequar, ut me æque tibi, ac fratri, & liberis nostris, restitutum putes. si quid in te peccavi, ac potius quoniam peccavi, ignosce. in me enim ipsum peccavi vehementius. neque hæc eò scribo, 60 quòd te non meo casu maximo dolore esse affectum sciam: sed profectò, si, quantum me amas & amasti, tantum amare deberes, ac debuisses, nunquam esses passus me, quò tu 61 abundabas, egere consilio; nec esses passus mihi persuaderi, utile nobis esse legem de collegiis perferri. sed tu tantum lacrimas præbuiti dolori meo, quod erat amoris, tamquam ipse ego: quod meritis meis perfectum esse potuit, ut dies & noctes, quid mihi faciendum esset, cogitares, id abs te, meo, non tuo scelere prætermisissum est. quòd si non modò tu, sed quisquam fuisset, qui me Pompeji minis liberali responso perterritum à turpissimo consilio revocaret, quod unus tu facere maximè potuisti: 62 aut occubissem honestè, aut victores hodie viveremus. Hic mihi 63 ignosces. Me enim ipsum multo magis accuso; deinde te, quasi me alterum: & simul meæ culpæ socium quero: 64 ac si restitutor, etiam minus videbimur deliquisse; abs teque certè, quoniam nullo nostro, tuo ipsius beneficio diligemur. Quod te cum Culeone scribis de privilegio locutum, est aliquid; sed multò est melius abrogari. si enim nemo impedit, 65 quid est firmius? sin erit, qui ferri non sinat; idem senatus consulto intercedet. nec quicquam aliud opus est, quàm abrogari. nam prior lex nos nihil lædebat. quam si, ut est promulgata, laudare voluissimus, aut, ut erat negligenda, negligere; nocere omnino nobis non potuisset. hic mihi 66 primum meum consilium defuit, sed etiam obfuit. cæci, cæci, inquam, fuimus, in vestitu mutando, in populo rogando. quod, nisi nominatim mecum agere ceptum esset, fieri perniciosum fuit. sed pergo præterita. verumtamen ob hanc causam, ut, si quid ageretur, legem illam, in qua popularia multa sunt, ne tangaris. verum est stultum, me præcipere, quid agatis, aut quo modo. utinam modò agatur aliquid! 67 in quo ipso multa occultant tuæ litteræ, credo, ne vehementius desperatione perturber. quid enim vides agi posse, aut quo modo? per senatumne? aut tunc scripsisti ad me, quoddam caput legis Clodii in curiæ poste fixisse, ne referri, neve dici liceret. quo modo igitur Domitius se dixit relaturum? quo modo autem iis, quos tu scribis, & de re dicentibus, & ut referretur, postulantis, Clodius tamen? 68 ac, si per populum, poterint, nisi de omnium tribunorum plebis sententia? quid de bonis? quid de domo? poterint restitu-

52. Ex tuis.] Ethæ epistola in Lamb. editione est 13. Cleric.

53. Uti scio.] Ita ex Scidis reposuit Bofius ut corrigendum putant Malasp. & Lambinus. Malaspina tamen in eo sententiam non probat Bofius, quod, potiusquam, pro potius &, legendum existimat. Idem.

54. Non veni.] Sic legunt Seidæ, Tornæs. & Crusellii. euitio-nes habent, uti, quod non improbat Bofius. Idem.

55. Subito mihi universi.] Subitò habebant mss. Bofii, reliqua ex mss. an ex conjectura habeat nescio. Vulg. subitè mihi adversi. Idem.

56. Me objurgas, ut sim.] Me objurgas & rogas ut sim, habent vulgatae editiones. Idem.

57. Equo modo.] Ita ex mss. suis Bofius: Vulg. quomodo. Idem.

58. Ceteros quod purgas, debent mihi probati esse tibi si sunt.] Sic mss. Bofii; quod de Tornæs. etiam testatur Lamb. qui tamen mavult, debent mihi purgati esse. Vulgò. ceteri quos purgas debent mihi purgati esse. Idem.

59. Axius.] Fulvius, & Junius, legunt Axius, ex nummis & lapidibus antiquis. Idem.

60. Quæ te.] Vulg. quo te. Idem.

61. Abundabas.] Vulg. abundas. Idem.

62. Aut occubissem honestè.] Hoc membrum cum in margine codicis sui reperisset Victorius, dubitauerit reposuit, desideratur autem in plurimis eodd. & præsertim in Tornæs. Idem.

63. Ignosces.] Vulg. ignosce. Idem.

64. Ac si restitutor etiam.] Ac abest à Vulg. Junius ex mss. Pal. legit, ac si restitutor & minus &c. Idem.

65. Quid est firmius?] Sic Seidæ, Tornæs. & Crusell. quam lectionem etiam probat Lambinus. Vulgati libri, sic est firmius. Idem.

66. Primum meum consilium.] Restitutor hæc est Victorii ex mss. antiqui fide. prius erat primum non modo consilium. Idem.

67. In quo ipso.] Tres has voces, in quo ipso, reposuit Bofius ex Decurt. Crufel. & Tornæs. quondam excusi habebant in quod ipsa jubeat; quod neglexit Victorius. in suo enim antiquo ejus loco tantum erat, quo ipsa, atque id quidem delictum & ejectionem. Idem.

68. Ac si per.] Vulg. ac si per populum. Idem.

qui aut, si non poterit, egomet quo modo potero? hæc nisi vides expediri, quam in spem me vocas? ⁶⁹ sin autem spei nihil est, quæ est mihi vita? itaque expecto Theſſalonica acta kal. Sext. ex quibus statuum, in tuosne agros confugiam, ut neque videam homines, quos nolim; & te, ut scribis, videam; & propius sim, si quid agatur; idque intellexi cum tibi, tum Quinto fratri placere; in abeam Cyzicum. Nunc Pomponi, quoniam nihil impertisti tux prudentiæ ad salutem meam, quod aut in me ipso satis esse consilii deceras, aut te nihil plus mihi debere, quam ut præsto esses; ⁷⁰ quoniamque ego proditus, inductus, coniectus in fraudem, omnia mea præſidia neglexi; totam Italiam, in me erectam ad me defendendum, deſtitui & reliqui; ⁷¹ me, meos, meis tradidi inimicis, inſpectante & tacente te; qui si non plus ingenio valebas, quam ego, certe timebas minus: si potes, erige adſiſtos, & in co nos juva: sin omnia sunt obſtructa, id ipsum fac ut ſciamus: & nos aliquando aut objurgare, aut comiter conſolari deſine. Ego si tuam fidem accufarem, non me potissimum tuis teſtis crederem: meam amantiam accuſo, ⁷² quod à te tantum amari, quantum ego vellem, putavi: quod si fuisset, fidem eandem, curam majorem adhibuiſſes; me certe ad exitum præcipitantem retinuiſſes; istos labores, quos nunc in naufragiis noſtris ſuſcipis, non ſubiſſes. quare fac, ut omnia ad me perſpecta & explorata perſcribas; meque, ut facis, velis esse aliquem; quoniam, qui fui, & qui esse potui, jam esse non poſſum; ⁷³ & ut his litteris non te, sed me ipsum à me esse accuſatum putes. Si qui erunt, in quibus putes opus esse meo nomine litteras dari, velim conſcribas, cureſque dandas. Dat. xiv kal. Sept.

CICERO ATTICO, S.

TOTUM iter mihi incertum facit expectatio ⁷⁴ litterarum vestrarum kal. Sext. datarum, ⁷⁵ non aliud aliud. ⁷⁶ si spes erit, Epirum; ⁷⁷ sin minus, Cyzicum; aut aliud quid sequemur. tua quidem litteræ, quod sapius à me leguntur, ⁷⁸ hoc spem faciunt mihi minorem; quod cum læta sunt, tum id, quod attulerunt ad spem, inſiſmant; ut facile appareat, te & conſolationi fervire & veritati; ⁷⁹ idque te rogo plane, ut ad me, quæ ⁸⁰ ſcis, ut erunt; quæ putabis, ⁸¹ ita ſcribas, ut putabis. Dat. xii kal. Sept.

CICERO ATTICO, S.

DE Quinto fratre nuntii nobis tristes, nec varii venerant ex ante diem non. Jun. usque ad prid. kal. Sep. eo autem die ⁸² Livinejus, M. Reguli libertus ad me à Regulo missus venit. is omnino mentionem nullam factam esse nuntiavit: sed fuisse tamen sermonem de C. Clodii filio, isque mihi tum à fratre litteras attulit. sed postmodum ⁸³ Sestii pueri venerunt,

qui à te litteras attulerunt, non tam exploratas à timore, quam sermo Livineji fuerat. sanè sum in meo infinito marore sollicitus, & eò magis, quod ⁸⁴ Appii quaestio est. Cetera, quæ ad me eisdem litteris scribis de nostra spe, intelligo esse languidiora, quam alii ostendunt. ego autem, quoniam non longè ab eo tempore absumus, in quo res dijudicabitur, aut ad te conferam me, aut etiam nunc circum hæc loca commorabor. Scribit ad me frater, omnia sua per te unum sustineri. quid te aut hortet, quod facis? aut agam gratias, quod non expectas? tantum velim, fortuna det nobis poteſtatem, ut in columnas amore nostro perſruamur. Tuas litteras semper maxime expecto: ⁸⁵ in quibus cave vereri, ne aut diligentia tua mihi moleſta, aut veritas acerba sit. Dat. prid. non. Septemb.

CICERO ATTICO, S.

EXPECTATIONEM nobis non parvam attuleras, cum scripſerſas, Varronem tibi pro amicitia confirmasse, causam noſtram Pompejum certè suscepturum: & simul à Cæsare ei litteræ, quas expectaret, remissa essent, ⁸⁶ auctorem etiam daturum. utrum id nihil fuit, an adſerata sunt Cæsaris litteræ? an est aliquid in spe? etiam illud scripſerſas, eundem, secundum comitia, dixisse. fac (si vides, quantis in malis jaccam, & si putas esse humanitatis tuæ) me fac de tota causa nostra certiore. nam Quintus frater, homo mirus, qui me tam valde amat, omnia mittit ſpei plena, metuens, credo, defectionem animi mei. tua autem litteræ sunt variæ. neque enim me desperare vis, nec temerè sperare. fac obsecro te, ut omnia, quæ ⁸⁷ perſpici à te poſſunt, ſciamus.

CICERO ATTICO, S.

QUOAD ejusmodi mihi litteræ à vobis adſerebantur, ut aliquid ex iis eſſet expectandum; spe & cupiditate Theſſalonica ⁸⁹ retentus sum: postea quam omnis actio hujus anni confecta nobis videbatur, in Aſiam ire nolui: quod & celebritas mihi odio est; & si fieret aliquid à novis magistratibus, abesse longè nolebam. itaque in Epirum ad te ſtatui me conferre; ⁹⁰ non quò mea intereſſet loci natura, qui lucem omnino ſingerem: ⁹¹ sed & ad salutem libentiſſimè ex tuo portu proficiſcar: & si ea præſcia erit, nuſquam facilius hanc miſerrimam vitam vel ſuſtentabo, vel, quod multo eſt melius, abjecero. ero cum paucis; multitudinem dimittam. Me tuæ litteræ numquam in tantam ſpem adduxerunt, quantam aliorum. atamen mea ſpes etiam tenuior ſemper fuit, quam tuæ litteræ. sed tamen, quoniam coeptum eſt, ⁹² ego, quoquo modo coeptum eſt, & quacumque de causa, non deſeram neque optimi, atque unici fratris miſetas ac lucuoſas preces; nec Sestii, ceterorumque promiſſa; nec ſpem arummoſiſſima mu-

69. Sin autem.] Si autem habent alii. Cleric.

70. Quoniamque ego proditus.] Ita Bos. mſ. Victorianna editio, quumque ego proditus. vulg. quandoquidem ego &c. Idem.

71. Me, meos, meis.] Ex plerisque suis ita Bos. à vulgatis abest, meos. Idem.

72. Quod à te tantum amari.] Vulg. quod me à te. Idem.

73. Et ut his litteris.] Ante copulativam &, τῶνδ' ἐπιπέθ' ponitur à Junio. Idem.

74. Litterarum noſtrarum.] Vulg. tuarum. Idem. Sic sane & Boſſeditio, sed ut reor tyrorum vitio, ut patet ex epist. 11. Gronov.

75. Non aliud aliud.] Totum hoc abest à libro mſ. Urſini, & rectè ut opinatur. Cleric.

76. Si spes erit.] Urſinus & Junius ex veteri libro legunt, nam si spes erit. Idem.

77. Sin minus.] Vulg. si minus. Idem.

78. Hoc spem faciunt minorem; quod cum læta sunt.] Ita mſ. Boſſi, nisi quod in Tornæs. læta, culpa librarii exaratum est, quæ lætio tamen non diſplicet Lambino; etiamſi cum Corrado sic se legere dicit, ut Boſſus. Vulg. spem faciunt mihi minorem, quam cum læta sunt; quæ & eſt cod. i. ulviani ſcriptura, unde ille conſicit, nam cum læta. Cleric. Sic Boſſiana quidem & omnes inſecuta, ſtudio incertum au caſu. Clericus quidem tenere hæc omnes voces ita haberi in MSS. Boſſi pronunciat, quum Boſſus tantum id prædicet de poſteriori parte. At in priore retinuit Lambiniana & aliæ vetuſtiores ſacius mihi minorem. Sane quum nullus cauſam dicat, cur expulerit, credo in MSS. exſtare, ut ſunt in Helmſtæd. & Balliol. & ignaris editoribus excidiſſe, atque ideo reſpoſui. Gronov.

79. Idque te rogo.] Lætio ni fallor eſſormata ex veteri illa mſ. Fulviani, id quod. antea erat, itaque. Cleric.

80. Scis.] Urſini liber ſciat. Idem.

81. Ita ſcribas, ut putabis.] Duo hæc poſtrema vocabula ex mſ. addidit Boſſus. Idem.

82. Livinejus.] Ita Bos. mſ. Livinejus, placuit Manutio & Victorio, & paulò poſt Manutius legit, L. Reguli, non M. Victorius dubius eſt, & notat M abeſſe ab editione Germanorum, ſed retineri in ſuo antiquiore. Vulg. Livinus, ut & infra, Livini, ubi noſter Livineii. Idem.

83. Sestii.] Vulg. ſemper, Sextii. Idem.

84. Appii quaestio.] Ita Manutius, Boſſus, I ambinus, ex mſ. Victorius ex ſuo meliore, quem Cavalcantis librum eſſe arbitror, ſpeſſio legit. Idem.

85. In quibus cave vereri ne aut.] Ita omnes Boſſi mſ. uno excepto. codd. Memmiani habent, cave ne aut dilig. mihi moleſta aut varietas acerba ſit. Manutius conſicit, cave ſeſpiceris, aut, cave timas; Urſino autem ex veteri libro in quo eſt, cave, cave, ne aut, videtur legendum, cave, caveas, ne aut &c. vulgati plane ſimiles Memmiani, niſi quod pro varietas, habent veritas. Idem.

86. Atorem etiam daturum.] Ita ſeida & Cruſell. ut ex Tornæsiano Lambinus emendavit: vulg. auctorem. Idem.

87. Perſpici.] Vulg. proſpici. Idem.

88. Quoad.] Vulg. quod. Idem.

89. Retentus sum.] Vulg. detentus sum. Idem.

90. Non quo mea intereſſet loci natura.] Vocem, natura, delendam cenſebat Faernus. Idem.

91. Sed & ad ſalutem.] Vulgò, ſed aut, ut & paulò poſt, aut, ſi ea, pro eo quod in noſtro eſt; & ſi ea. Idem.

92. Ego quoquo modo.] Vulg. ego quoquomodo. Idem.

mulieris Terentiae; nec miserimae mulieris Tulliolae obsecrationem, & fideles litteras tuas. mihi Epirus aut iter ad salutem dabit; aut, quod scripsi supra. te oro & obsecro, ⁹³ T. Pomponi, si me omnibus amplissimis, carissimis, jucundissimisque rebus perfidia hominum spoliatarum; si me à meis consiliariis proditum & projectum vides; si intelligis me coactum, ut ipse nie, & meos perderem; ut me tua misericordia juves: & Quintum fratrem, qui potest esse saluus, sustentens: Terentiam, liberosque meos tuare; me, si putas te istuc visurum, expectes; si minus, invilas, si potes, ⁹⁴ mihi que ex agro tuo tantum assignes, quantum meo corpore occupari potest; & pueros ad me cum litteris quamprimum, & quam scriptissimè mittas. Dat. xvi kal. Octob.

20 CICERO S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO.

QUOD quidem ita esse, & avunculum tuum sanctum esse officio, vehementissimè probo: gaudere me tum dicam, si mihi hoc verbo licebit uti. Me miserum! quàm omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consilium, si fides eorum, quibus credidimus, non defuisset: quæ colligere nolo, ne augeam marorem. sed tibi venire in mentem certè scio, quæ vita esset nostra, quæ suavitas, quæ dignitas. ad quæ recuperanda, per fortunas! incumbere, ut facis, diemque natalem reditus mei, cura, ut in tuis adibus amoenissimis agam tecum & cum meis. Ego huic spei & expectationi, quæ nobis proponitur, ⁹⁵ maximè tamen volui praestolari apud te in Epiro: sed ita ad me scribitur, ut putem esse commodius, nos eisdem in locis esse. De domo & Curionis oratione, ut scribis, ita est in univèrsâ salute, si ea modo nobis restituerit, inerunt omnia; ex quibus nihil malo, quàm domum. sed tibi nihil mando nominatim: totum me tuo amori fideique commendo. Quòd te, in tanta hereditate, ab omni occupatione expediti, valde mihi gratum est. Quòd facultates tuas ad meam salutem polliceris, ut omnibus rebus à te praeter ceteros juver: id quantum sit praesidium, video; intelligoque, te multas partes meæ salutis & suscipere, & posse sustinere: neque, ⁹⁶ ut ita facias, rogandum esse. Quòd me veras quicquam suspicari accidisse ad animum tuum, quod secus à me erga te commissum, aut pratermissum videretur, geram tibi morem, & liberabor ista cura: tibi tamen eò plus debeo, quòd tua in me humanitas fuerit excelsior, quàm in te mea. Velim, quid videas, quid intelligas, quid agatur, ad me scribas: ⁹⁷ tuosque omnes ad nostram salutem adhortere. Rogatio Sestii neque dignitatis satis habet, nec cautionis. nam & nominatim ferre oportet, & de bonis diligentius scribi: & id animadvertas velim. Dat. IIII non. Octob. Thessalonica.

CICERO ATTICO, S.

21 TRIGINTA dies erant ipsi, cum has dabam litteras, per quos nullas à vobis acceptam. mihi autem erat in animo, jam, ut antea ad te scripsi, ire in Epirum: & ibi omnem casum potissimè expectare. Te oro, ut, si quid erit, quod perspicias, quamcumque in patrem, quàm planissimè ad me scribas: & meo nomine, ut scribis, litteras, quibus putabis opus esse, ut des. Dat. v kal. Novemb.

CICERO ATTICO, S.

22

ETSI diligenter ad me Quintus frater & Piso, quæ essent acta, scriperant: tamen vellem, tua te occupatio non impedisset, quò minus, ut consuevi, ad me, quid ageretur & quid intelligeres, perscriberes. Me adhuc Plancius liberalitate sua retinet, jam aliquoties conatum ire in Epirum. spes homini est injecta, non eadem, quæ mihi, posse nos unà decedere: quam tibi sibi magno honori sperat fore. sed jam, cum adventare milites dicerentur, faciendum nobis erit, ut ab eo discedamus. quod cum faciemus, ad te statim mittemus; ut scias, ubi sumus. Lentulus suo in nos officio, quod & re, & promissis, & litteris declarat, spem nobis nonnullam affert Pompeji voluntatis. saepe enim tu ad me scripsisti, cum totum esse in illius potestate. De Metello scripsit ad me fratrem. quantum speraret, ⁹⁸ profectum esse per te. Mi Pomponi, pigna, ut tecum & cum meis mihi liceat vivere; & scribe ad me omnia. premo cum luctu, tum ⁹⁹ desiderio meorum omnium, tuorum eorum, qui mihi me cariores semper fuerunt. Cura, ut valeas. Ego, quòd, per Thessaliam si irem in Epirum, perditum nihil eram auditurus, & quòd mei studiosos habeo Dyrachinos, ad eos pertexi, cum illa superiora Thessalonica scripsissem. inde cum ad te me convertam, faciam ut scias. tuque ad me velim omnia quàm diligentissimè, ¹⁰⁰ cuiusmodi sunt, scribas. ego jam aut rem, aut ne spem quidem expecto. Dat. vi kal. Decemb. Dyrachii.

CICERO ATTICO, S.

23

A. d. v. kal. Decemb. tres epistolas à te accipi; unam datam a. d. vii kal. Novem. in qua me hortaris, ut forti animo mensem Januarium expectem: eaque, quæ ad spem putas pertinere, de Lentuli studio, de Metelli voluntate, de tota Pompeji ratione, perscribis. in altera epistola, praeter consuetudinem tuam, diem non adscribis: sed satis significas tempus. lege enim ab octo tribunis plebis promulgata, scribis te eas litteras eo ipso die dedisse, id est, a. d. IIII kal. Novemb. & quid putes utilitatis eam promulgationem attulisse, scribis. in quo ¹ si jam hac nostra salus, cum hac lege desperata erit, velim pro tuo in me amore hanc inanem meam diligentiam, miserabilem potius, quàm ineptam, putes: si est aliquid spei, des operam, ut majore diligentia posthac à nostris magistratibus defendamur. nam ea veterum tribunorum plebis rogatio tria capita habuit; unum de reditu meo, scriptum incaute. nihil enim restituitur, praeter civitatem & ordinem: quod mihi pro meo casu satis est. sed, quæ cavenda fuerint, & quo modo, te non fugit. alterum caput est tralaticium de impunitate, si quid contra alias leges ejus legis ergo factum sit. tertium caput, mi Pomponi, quo consilio, & à quo sit inculcatum, vide. scis enim Clodium sanxisse, ut vix, aut omnino non posset nec per senatum, nec per populum infirmari sua lex. sed vides, numquam esse observatas sanctiones earum legum, quæ abrogarentur. nam si id esset, nulla ferè abrogari posset: (neque enim ulla est, quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis) sed, cum lex abrogatur, ² illud ipsum abrogatur, quo non eam abrogari oportet. hoc cum re vera ita sit; cum semper ita habitum observatumque sit, octo nostri tribuni plebis caput posterunt hoc:

93. T. Pomponi.] Addidit Bosius prænomen T. ex suis mss. cum abest à vulg. Cleric.

94. Mihi que ex agro tuo.] Hic operæ omiserant olim vocem, tuo. Idem.

95. Maximè tamen.] Petrus Faber legebat, maximè antea &c. Idem.

96. Ut tu facias.] Vulg. ut ita facias. Idem.

97. Tuosque omnia.] Vulg. omnisque: & vox, tuos, abest. Idem.

98. Profectum esse per te.] Profectum est in antiquo Urfini propositum. Idem.

99. Desiderio meorum.] Ad hanc lectionem, quæ est à mss. Bosii proximè accessit Faerius legens, tum desiderio omnium eorum, qui mihi vulg. tum desiderio omnium rerum quæ mihi cariores semper fuerant. Cleric. Ex varietate veterum codicum confirmantur fere isto ordine hæc verba desiderio rerum omnium, ad quæ alii alludunt lenius,

alii miriñce interpolant, vix ut nauci omnia sint habenda. Tum in plurimis retinetur qui, quum in Helmstad. & Balliol. sit qua, ut etiam in editionibus prioribus. Simplicitissimum mihi videtur, ut has turbas oras arbitremur ex asyndeto, quod saepe solet placere Tullio, & prave nunc spectatum fuit, legendo desiderio rerum, hominum, qui mihi me cariores, ut epist. 15. Numquam tu sine causa justissima tam longe à tot tuis & hominibus & rebus carissimis abesse voluisses. Gronov.

100. Cuiusmodi.] Hæc est à mss. exemplaribus, Victorii emendatio. prius legebatur, cuiusmodi. Cleric.

1. Si jam hæc nostra.] Vulg. si etiam. Idem.

2. Illud ipsum abrogatur.] Quod ex conjectura emendat Malasp. id Bosius auctoribus mss. in quibus manifestè scriptum erat abrogatur, & quo non, pro abrogaretur & quomodo, quæ lectio est exculorum. Tacernus pro abrogatur, legebat, rogatur. Idem.

3. Quodve

HOC: SI QUID IN HAC ROGATIONE SCRIPTUM EST, QUOD PER LEGES, PLEBIS VE SCITA. HOC EST, QUOD PER LEGEM CLODIAM PROMVLGARE, ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE S. F. SVA NON LICEAT, NON LICERIT; QUOD VE EI QUI PROMVLGAUIT, ABROGAUIT, DEROGAUIT, OBROGAUIT, OE EAM REM PORNÆ, MVLTÆ VE SIT 4E. H. L. N. R. Atque hoc in illis tribunus plebis non lædabat. Iege enim collegii sui non tenebantur: quo major est suspicio malitiæ alicujus; cum id, quod ad ipsos nihil pertinebat, erat autem contra ine, scripserunt: ut novi tribuni plebis, si essent timidiore, multo magis sibi eo capite utendum putarent. neque id à Clodio prætermissum est. dixit enim in concione a. d. III non. Nov. hoc capite designaris tribunus plebis præscriptum esse, quid liceret: tamen, in lege nulla esse ejusmodi caput, te non fallit. quod si opus esset, omnes in abrogando uterentur. 5 Ut Ninnium, aut ceteros fugerit, investiges, velim: & quis attulerit; & quare est suspicio plebis ad senatum de me referre non dubitarint; (6 sitne quod observandum illud caput non putabant) iidem in abrogando tam 7 cauti fuerint, ut id metuerent, soluti cum essent; quod ne iis quidem, qui lege tenebant, est curandum. id caput sanè nolum novos tribunos plebis ferre: sed perferant modò quidlibet. uno capite, quo revocatur, (modò res conficiatur) ero contentus. Jam dudum pudet tam multa scribere. vereor enim, ne re jam desperata legas; ut hæc mea diligentia miserabilis tibi, aliis irridenda videatur. sed si est aliquid in spe, vide legem, quam T. Fadio 8 scripsit Vifellius: ea mihi per placet. nam Sextii nostri, quam tu tibi probari scribis, mihi non placet. Tertia est epistola prid. id. Novemb. data: in qua exponis prudenter & diligenter, quæ sint, quæ rem distinguere videantur, de Crasso, de Pompejo, de ceteris. quare oro te, ut, si qua spes erit, posse studiis bonorum, auctoritate, multitudine comparata rem confici, des operam, ut uno impetu perfringatur; in eam rem incumbas, ceterosque excites. sin, ut ego perspicio cum tua conjectura, tum etiam mea, spei nihil est; oro obtestorque te, ut Quintum fratrem ames, quem ego miserum miserè perdidisti; neve quid cum patiari gravius consulere de se, quam expediat fororis tuæ filio; meum Ciceronem, cui nihil miscello relinquo præter invidiam & ignominiam nominis mei, tuere, quoad poteris; Terentiam, unam omnium ærumnosissimam, sustentens tuis officiis. Ego in Epirum proficiscar, cum primorum dierum nuntios excepero. Tu ad me, velim, proximis litteris, ut se initia dedeant, perscribas. Dat. prid. kal. Decembr.

CICERO ATTICO, S.

ANTEA, cum ad me scripsissetis, vestro consensu 9 consulum provincias ornatas esse; etsi verebar, quorsum id casurum esset, tamen sperabam vos aliquid aliquando vidisset prudentius: posteaquam mihi & dictum est, & scriptum, vehementer consilium vestrum reprehendi, sum graviter com-

motus; quòd illa ipsa spes exigua, quæ erat, videtur esse sublata. nam si tribuni plebis nobis succensent, quæ potest spes esse? ac videntur jure succensere: cum & expertes consilii fuerint, qui causam nostram susceperant; & nostra concessione omnem vim sui juris amiserint: præsertim cum ita dicant, se nostra causa voluisse suam potestatem esse de consulis ornandis, non ut eos impedirent, sed ut ad nostram causam adjungerent. nunc si consules à nobis alieniores esse velint, posse id liberè facere; sin vellent nostra causa, nihil posse se invitis. Nam quod scribis; ni ita nobis placuisset, illos hoc idem per populum assecuturos fuisse; invitis tribunis plebis fieri nullo modo potuit. ita vereor, ne & studia tribunorum amiserimus: & si studia maneant, vinculum illud adjungendorum consulum amissum sit. Accedit aliud non parvum incommodum, quòd gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, senatum nihil decernere ante, quàm de nobis actum esset, amissa est; 10 præsertim in ea causa, quæ non modo necessaria non fuit, sed etiam inusitata ac nova. neque enim unquam arbitror ornatas esse provincias designatorum: ut, cum in hoc illa constantia, quæ erat mea causa suscepta, 11 imminuta sit, nihil jam possit non decerni. 12 iis, ad quos relatum est, amicis placuisse, non 13 mirum est. erat enim difficile reperire, qui contra tanta commoda duorum consulum palam sententiam diceret. fuit omnino difficile non obsequi, vel amicissimo homini, Lentulo, vel Metello, qui similitatem humanissimè deponeret. sed vereor, 14 ne hos tamen tenere poterimus; tribunos plebis amiserimus. hæc res quemadmodum ceciderit, & tota res quo loco sit, velim ad me scribas: & ita, ut instituisi. nam ista veritas, etiam si jucunda non est, mihi tamen grata est. Dat. III id. Decembr.

CICERO ATTICO, S.

POST 15 tuum à me discessum litteræ mihi Roma allatæ sunt: ex quibus 16 perspicio nobis in hac calamitate tabescendum esse: neque enim, (sed bonam in partem accipies) si ulla spes 17 salutis nostræ subesset, tu, pro tuo amore in me, hoc tempore discessisses. sed ne ingrati, aut ne omnia velle nobiscum unà interire videamur, hoc omitto: illud abs te peto, des operam, id quod mihi affirmasti, ut te ante kal. Janu. ubicumque erimus, sis.

CICERO ATTICO, S.

LITTERÆ mihi à Quinto fratre cum senatus consulto, 26 quod de me est factum, allatæ sunt. mihi in animo est, legum lationem expectare; & si obtinebitur, utar auctoritate senatus, & potius vita, quàm patria, carebo. Tu, quæso, festina ad nos venire.

CICERO ATTICO, S.

EX tuis litteris, & ex re ipsa non funditus perisse video. Te 27 oro, ut, quibus in rebus mei tui indigebunt, nostris miseris ne desis. ego te, ut scribis, 18 citò videbo.

3. *Quodve ei.]* Hæc est Manutii conjectura, (pro eo quod erat antea, *quod*, vel *qui*) & Decurtati lectio, qua restituuntur duæ illæ voces, *obrogare*, & *obrogavit*. Cleric.

4. *E. H. L. N. R.]* Ita primus emendavit Anton. August. quem secuti sunt postea Faernus, Manutius, Ursinus, & Lambinus. Idem.

5. *Ut Ninnium.]* Victorius & alii eum sequuti, ita restituerunt. Vulg. *Nunium*, vel *Munium*. Idem.

6. *Sitne quod observandum.]* Hujus ulceris curatio, debetur Decurt. Junius laudat & mss. suos fermè ei respondere ait; tantum adhibere voculam *an*, post verbum *putabant*. vulg. *sive quod*. unde Manutius corregebat, *si enim quoad*, quam correctionem sequitur Lambinus: sed pronomini *iidem* præponit adverbium *cur*. Idem.

7. *Cauti fuerint.]* Vulg. *fuerunt*. Idem.

8. *Scripsit Vifellius.]* Abest à Decurt. nota T. & Manutius antea conjecterat legendum C. *Vifellius*, non T. *Vifellius*. Idem.

9. *Cess. provincias.]* Sic omnes mss. Palatini: vulg. *Consulares*. Idem.

10. *Præsertim in ea causa.]* Vocem, *in*, expungi vellet Junius. Idem.

11. *Imminuta sit.]* *Immutata sit*, habent veteres libri Ursini & italegebat Faernus. Idem.

12. *It ad quos.]* Vulg. *jam his ad quos*. Idem.

13. *Mirum est.]* Vulg. *mirum sit*. Idem.

14. *Ne hos tamen tenere.]* Vulg. *ne hos cum tenere*. Idem.

15. *Tuum à me discessum.]* Suspiciatur Manutius abundare, à me.

16. *Perspicio.]* Vulg. *prospicio*. Idem.

17. *Saluti nostræ.]* *Salutis nostris*, est in vulg. Cleric. Vacillavit boni Clerici manus, quum vellet *nostræ*. Gronov.

18. *Citò videbo.]* Junius eum vulgo hic fervari malit verba quæ in Tornæi, aliisque desunt; *plura non scribo, cura ut valeas*. Cleric.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
AD
ATTICUM,
LIBER QUARTUS.

CICERO ATTICO, S.



UM primum Roman veni, fuitque, cui re-
cte ad te literas darem, nihil prius facien-
dum mihi putavi, quam ut tibi absenti de
reditu nostro gratularer. Cognoram enim,
(ut vere scribam) te in consiliis mihi dandis
nec fortiozem, nec prudentiozem, quam me
ipsum: nec etiam pro preterita mea in te observantia, ni-
mium in custodia salutis meae diligentem, eundemque te,
qui primis temporibus erroris nostri, aut potius furoris par-
ticeps, & falsi timoris socius fuisses, acerbissime discidium
nostrum tulisse, plurimumque operae, studii, diligentiae, laboris
ad conficiendum reditum in eum contulisse. itaque hoc tibi ve-
re affirmo, in maxima laetitia, & exoptatissima gratulatione
unum ad cumulandum gaudium conspectum, aut potius com-
plexum mihi tuum defuisse; quem semel haustus numquam
dimisero: ac, nisi etiam praetermissos fructus tuae suavitatis
praeteriti temporis omnes exegero, profecto hac restitutione
fortunae me ipse non satis dignum iudicabo. Nos adhuc in
nostro statu, quod difficillime recuperari posse arbitrati su-
mus, splendorem nostrum illum forensium, & in senatu au-
doritatem, & apud viros bonos gratiam magis, quam opta-
ramus, consecuti sumus. in re autem familiari, qua quemad-
modum fracta, dissipata, direpta sit, non ignoras, valde la-
boramus: tuarumque non tam facultatum, quas ego nostras
esse iudico, quam consiliorum ad colligendas & constituen-
das reliquias nostras indigemus. Nunc, etsi omnia aut scripta
esse a tuis arbitror, aut etiam nuntiis, ac rumore perlata: ta-
men ea inscribam brevi, quae te puto potissimum ex meis liter-
is velle cognoscere. Pridie nonas Sext. Dyrachio sum
profectus, ipso illo die, quo lex est lata de nobis. Brundisium
veni nonis Sext. ibi mihi Tulliola mea fuit praesto natali suo
ipso die, qui casu idem natalis erat & Brundisinae coloniae, &
tuae vicinae Salutis. quae res animadverta a multitudine, sum-

ma Brundisiorum gratulatione celebrata est. ante diem VI
id. Sext. cognovi, cum Brundisii essem, litteris Quinti fra-
tris, mitifico studio omnium atatum atque ordinum, incre-
dibili concursu Italiae, legem comitiis centuriatis esse per-
latam. inde a Brundisinis honestissimis ornatus, iter ita fe-
ci, ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint.
ad urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo non eno-
lato notus fuerit, qui mihi obviam non venerit, praeter eos
inimicos, quibus id ipsum non liceret aut dissimulare, aut
negare. Cum venissem ad portam Capenam, gradus templo-
rum ab infima plebe completi erant: a qua plausu maximo
cum esset mihi gratulatio significata; similis & frequentia,
& plausus me usque ad Capitolium celebravit: in foroque,
& in ipso Capitolio miranda multitudo fuit: postridie in se-
nato, qui fuit dies non. Septemb. senatus gratias egimus. eo
biduo cum esset annonae summa caritas, & homines ad thea-
trum primum, deinde ad senatum concurrissent, impulsu Clodii;
mea opera frumenti inopiam esse clamarent; cum per
eos dies senatus de annonae haberetur, & ad ejus procuratio-
nem vercome non solum plebis, verum etiam bonorum Pom-
pejus vocaretur, idque ipse cuperet; multitudoque a me no-
minatim, ut id decernerem, postularet; feci, & accurate
sententiam dixi; cum absentem consulares, quod tunc se ne-
garent posse sententiam dicere, praeter Messalam & Afrani-
um. factum est senatus consultum in meam sententiam, ut
cum Pompejo ageretur, ut eam rem susciperet, lexque ferretur:
quo senatus consulto recitato cum continuo, more
hoc insulso & novo, plausum, meo nomine recitando, dedi-
disset; habui concionem: omnes magistratus praesentes,
praeter unum praetorem, & duos tribunos plebis, dederunt.
postridie senatus frequens, & omnes consulares nihil Pom-
pejo postulanti negarunt. ille legatos quindecim cum postu-
laret, me principem nominavit; & omnia me alterum
se fore dixit. legem consules conscripserunt, qua Pompejo
per

1. Cognoram enim (ut vere scribam) te in consiliis mihi dandis &c. Totum hunc orationis ambitum, aliter legit & distinguit Junius; ex variarum lectionum de mss. Palat. comparatione; Cognoram enim (ut vere scribam) te in consiliis mihi dandis nec fortiozem, nec prudentiozem quemquam; me ipsum nec etiam pro preterita mea in te observantia, nimium in custodia salutis meae diligentem: eundemque te, qui primis temporibus erroris nostri ac potius furoris particeps, & falsi timoris socius fuisses, acerbissime discidium nostrum tulisse. Cleric.

2. Nec etiam pro preterita mea in te observantia, nimium, in custodia &c. Bofius expressit scripturam Decurt. pro preterita mea; cuius lectionis vestigia licet perturbata, in hunc modum existant in Tornaf. propter ita meam in te observantiam. Alia autem est librorum omnium lectio. Lambinus, vulgata lectione offensus, tum ab uno codice Meiniano admonitus atque adductus, in quo scriptum est, propterea tua: sic legit; nec etiam pro veteri tua. Canterus pro nimium, reponit minus, quod primum in nimis, deinde fuerit in nimium depravatum. vulgata lectio sic se habet, nec etiam propter suam in me observantiam, nimium in custodia salutis meae diligentem. Idem.

3. Potius furoris. Sic emendavit Erricus Stephanus, & recte, nec dubitat Manutius quin ita legendum sit. vulg. totius. Idem.

4. Falsi timoris. Ex antiquo libro & ex historia sic legit Ursinus, quod etiam Lambinus ex longe optimo nif. suspicatus est, in quo erat falsi moris: vulg. falsi timoris. Idem.

5. Cognovi, cum Brundisii essem. Tria postrema vocabula, quae prius ex Tornafiano restituerat Lambinus, a Bofio in Decurtato &

Crusellino, quamvis absentia a vulgatis, noluit in sua editione desiderari. Idem.

6. Inde a Brundisinis honestissimis ornatus. Honestissime, legit ex veteribus libris Faernus. Gulielmus coniecit, honestissimis S. C. ornatus, id esset, senatusconsultus. Idem.

7. Quibus id ipsum non liceret. Junius ex mss. Palat. legit, quibus id ipsum se inimicos esse n. l. Idem.

8. Et plausus me usque ad Capitolium celebravit: in foroque & in ipso Capitolio. Alia est vulgi distinctio, & plausus m. u. a. C. celebravit. In foro & in ipso Capitolio. Idem.

9. Praeter Messalam & Afranium. Haec est Victorii restitutio, cuius in antiquiori erat Aranium; unde, ut etiam ex historia coniecit legendum Afranium, antea legebatur Geranium. Idem.

10. Cum continuo. Bofius lectionem Decurtati vulgatae praetulit, hoc est pro contio ex eundem curavit continuo. Idem.

11. Nominem recitando. Vulg. nomine in recitando. Idem.

12. Habui concionem: omnes magistratus. Quam, ex mss. addit Ursinus: habui concionem, quam omnes magistratus. Idem.

13. Et omnia me alterum se fore. Quom sic viderim esse in Balianensi membrana, ex aliis MSS. idem notet Malaspina; etiam particula ad incommode supplet, quod in pulcherrimo illo Graecismo laet; non dubitavi, quin ea non venisset ab Cicero, & ideo deleri deberet, ut delevissem. plane ut Macrobius lib. VI Saturn. 8 dicit Aeneas omnia primum. Etiam epistola 4 videtur scripsisse, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus ac cetera administris. Gronov.

per quinquennium omnis potestas rei frumentaria toto orbem tetram daretur: 14 alteram Messius, qui omnis pecunia dat potestatem, & adjungit classem & exercituum, & majus imperium in provinciis, quam fit eorum, qui eas obtineant. illa nostra lex consularis nunc modesta videtur, hæc Messii non ferenda. Pompejus illam velle se dicit, familiares hanc. Consulares, duce Favonio, fremunt; nos tacemus, & eo magis, quoddam de domo nostra nihil adhuc pontifices responderant. qui si sustulerint religionem, aream præclaram habebimus; superficiem consules ex senatus consulto æstimabunt: sin aliter, demolientur; suo nomine locabunt; rem totam æstimabunt. Ita sunt res nostræ; ut in secundis, fluxæ; ut in adversis, bonæ. In re familiari valde sumus, ut scis, perturbati. præterea sunt quedam domestica, quæ litteris non committo. Quintum fratrem, insigni pietate, virtute, fide præditum, sic amo, ut debo. Te expecto; & oro, ut matures venire; etoque animo venias, ut me tuo consilio egere non sinas. alterius vitæ quoddam initium ordimur. jam quidam, qui nos 15 absentes defenderunt, incipiunt præsentibus oculis irasci; apertè invidere. vehementer te requirimus.

CICERO ATTICO, S.

SI fortè rariùs tibi à me, quàm à ceteris, litteræ redduntur, spero à te, 16 ut id non modò negligentia meæ; sed ne occupationi quidem tribuas: quæ eth summa est, tamen nulla esse potest tanta, ut interrumpat iter amoris nostri & officii mei. nam ut veni Romam, iterum nunc plus certior factus, esse, cui darem litteras. itaque has alteras dedi. prioribus tibi declaravi, adventus noster qualis fuisset, & quis esset status, atque omnes res nostræ quemadmodum essent, ut in secundis, fluxæ, ut in adversis, bonæ. 17 Post illas datas litteras, secuta est summa contentio de domo. diximus apud pontifices pridie kal. Octobres. acta res est accuratè à nobis: & 18 si umquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam si umquam aliàs fuimus, tum profectò 19 dolor & magnitudo vim quandam nobis dicendi dedit. 20 itaque oratio juventuti nostræ deberi non potest: quam tibi, etiam si non desideras, tamen mitram cito. Cùm pontifices decreissent, ita, si neque populi iussu, 21 neque plebis scitu, is qui se dedicasse diceret, nominatum ei rei præfectus esset, neque populi iussu, aut plebis scitu id facere iussus esset; videri, posse sine religione 22 eam partem areæ mi restitui; mihi facta statim est gratulatio. 23 nemo enim dubitat, quin domus nobis esset adjudicata. tum subito ille in concionem ascendit, quam Appius ei dedit. nuntiat 24 jam populo, pontifices secundum se decrevisse; me autem vi conari in possessionem venire, hortatur, ut se, & Appium sequantur, & suam Libertatem ut defendant. hic cùm etiam illi infimi partim admirarentur, partim irriderent hominis amentiam; ego statueram il-

luc non accedere, nisi cùm consules ex senatus consulto porticum Catuli restituendam locassent. Kal. Octob. habetur senatus frequens. adhibentur omnes pontifices, qui erant senatores: à quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus, quævisit, quid essent in decernendo secuti. tum 25 M. Lucullus de omnium collegarum sententia respondit, religionis iudices pontifices fuisse, legis senatum: se, & collegas suos de religione statuisse, in senatu de lege statuturos. quisque horum, loco sententiam rogatus, multa secundum causam nostram disputavit. cùm ad Clodium ventum est, cupiit diem consumere; neque ei finis est factus: sed tamen, cùm horas tris ferè dixisset, odio & strepitu senatus coactus est aliquando perorare. cùm fieret senatus consultum in sententiam Marcellini; omnibus præter unum assentientibus, Serranus intercessit. de intercessione statim ambo consules referte cœperunt. cùm sententiæ gravissimæ dicerentur; senatui placere, mihi domum restitui, porticum Catuli locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magistratibus defendi; 26 si quæ vis esset facta, senatum existimaturum, ejus opera factum esse, qui senatus consulto illeressisset: 27 Serranus pertinuit; & Cornicinus ad suam veterem fabulam rediit: abjecta toga, se ad generi pedes abjecit. ille non secum sibi postulavit: non concedebatur. reminiscantur enim kal. Januar. 28 vix tamen sibi de mea voluntate concessum est. postredie senatus consultum factum est id, quod ad te misi. deinde consules porticum Catuli restituendam locarunt: illam porticum redemptores statim sunt demoliti libentissimis omnibus. nobis superficiem ædium consules de consilii sententia æstimarunt H-S vicies; cetera valde illiberaliter; Tusculanam villam quingentis millibus; Formianum H-S ducentis quinquaginta millibus. quæ æstimatio non modò vehementer ab optimo quoque, sed etiam à plebe reprehenditur. dices, quid igitur causa fuit? dicunt illi quidem, pudorem meum; quod neque negarim, neque vehementius postularim. sed non est id. nam hoc etiam quam profuisset. vetum iidem, mi T. Pomponii, iidem inquam illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pinnas inciderant, nolunt easdem renasci: sed, ut spero, jam renascuntur. tu in odè ad nos veni: quod vceor ne tardius interventu Varronis tui nostrique facias. Quoniam acta quæ sint, habes: de reliqua nostra cogitatione cognosce. Ego me à Pompejo legari ita sum passus, ut nulla re impediret, 29 quod ne, si vellem, mihi esset integrum, aut, si comitia censorum proximi consules haberent, petere posse, aut votivam legationem sumpsisse 30 prope omnium sanorum, lucorum. sic enim 31 nostræ rationes postulabant. sed volui meam potestatem esse vel petendi, vel incunte ætate excundi: & interea me esse in oculis civium, de me optimè meritorem, non alienum putavi. Ac forensium quidem rerum hæc nostra consilia sunt: domesticarum

14. Alteram Messius.] Vulgò Messinius. scribit oratio ex numis Urfinus, Messinius, notatque in quibusdam mss. libris pro Messimus, legibic, Messalla, & paulò post, hæc non ferenda, sine nomine Messinii. Urfini lectionem confirmant Manutius & Lambinus, quorum hic testatur codices Memmianos habere, Messalla isque. Cleric.

15. Absentes.] Vulg. absentes. Idem.

16. Ut id non modò negligentia.] Victorius alteram negationem addidit hoc exemplo, ut id non modò non negligentia meæ, quo pacto legitur in plerisque libris excusis: sed Boffius asserit ab omnibus suis antiquis abesse alteram, non. Idem.

17. Post illas datas litteras.] In vulgatis deest vox hæc litteras. Idem.

18. Si umquam.] Vulgata nunquam. Idem.

19. Dolor & magnitudo.] Vulgò doloris magnitudo. Gullielmii divinabat, dolor & rei magnitudo. Idem.

20. Itaque oratio juventuti nostræ deberi non potest.] Restitutio hæc Victorio debetur, in cuius mss. scriptum erat, Itaque oratio jubent uti nostræ debere non potest. Idem etiam legi in Tornæs. asserit Lambinus, cui hæc enendatio probatur. prius legebatur, Itaque oratio jubet, ut in nostræ fortune casu. &c. Idem.

21. Neque plebis scitu.] Boffius ex Decurto & Tornæsiano reposuit, neque plebis scitu is qui se dedicasse diceret; & mox, aut plebis scitu id facere iussus esset. vulg. plebis scitu. Idem.

22. Eam partem areæ mi restitui.] Sic in mss. legi adnotat Urfinus, ut fortasse ei videatur legendum M. T. restitui. Idem.

23. Nemo enim dubitabat.] Sic legit Manut. vulg. dubitat. Idem.

24. Inani populo.] Perspicuè sic legebatur in Decurto, vulgata autem lectionem, jam populo, quæ etiam existit in Tornæsiano, vitiosam asserit Boffius. Idem.

25. M. Lucullus.] M. deest in Vulg. Idem.

26. Si quæ vi esset facta.] Junius ex duobus mss. Palatin. si quæ ei vis. Vulg. si quæ vis. Idem. Nescio unde ita citet. Alii enim tantum si quæ vis. Gronov.

27. Serranus.] Serranus unico, r, scribendum censet Urfinus, licet inquit, in veteribus numis Atilia gentis inveniat, Serranus. Cleric.

28. Vix tamen sibi.] Sibi, delet Faernus. Idem.

29. Quod ne, si vellem.] Liber Tornæs. quod nisi vellem: Seidæ, quod ne, si vellem; quam lectionem sequitur Boffius. Vulg. quia, si vellem. Idem.

30. Prope omnium sanorum, lucorum.] Sic legi debet ut est in Decurto, & Crusellino, & vox, sanorum, iidem auctoribus delenda. Victorius testatur legi in mss. prope omnium sanorum locorum, in impressis autem codicibus prope omnium sanorum, ac sanorum locorum. Idem.

31. Nostræ rationes.] Ex glossæmate additum fuerat in vulgato, utilitates meæ; quod rectè aberat à Decurto. Idem.

carum autem valde impedita. Domus aedificatur. scis, quo sumptu, qua molestia 32 reficiatur Formianum; quod ego nec relinquere possum, nec videre. Tusulanum proscripti: suburbano non facile careo. amicorum benignitas exhausta est in ea re, quæ nihil habuit præter dedecus: 33 quod sensit tu absens; præsentem, quorum studiis ego, & copiis, si esset per meos defensores licitum, facile esse confectum consecutus. quo in genere nunc vehementer laboratur. Cetera, quæ me sollicitant, *μυστικώτερον* sunt. amatur à fratre, & à 34 filio. re expectamus.

CICERO ATTICO, S.

35 **H**AVERE te certò scio, 36 cum scire, quid hic agatur, 37 tum mea à me scire; non quòd certiora sint ea, quæ in oculis omnium geruntur, si me scribantur, quam cum ab aliis aut scribuntur tibi, aut nuntiantur; verum ut perspicias ex meis litteris, 38 quo animo ea feram, quæ geruntur: & qui sit hoc tempore aut mentis meæ sensus, aut omnino vitæ status. Armatis hominibus ante diem tertium non. Novemb. expulsi sunt fabri de area nostra, disturbata porticus Caulli, quæ ex senatus consulto consulum locatione reficiebatur, & ad rectum panem pervenerat. Quinti fratris domus primò fracta conjectu lapidum ex area nostra, deinde inflammata iussu Clodii, insperante urbe, conjectis ignibus, magna querela & gemitu, 39 non dicam bonorum, qui, nescio, an ulli sunt, sed planè hominum omnium. ille 40 vehementer ruere: 41 post hunc furorem nihil nisi eadem inimicorum cogitare; vicatim ambire; servis apertè spem libertatis ostendere. etenim antea, cum 42 iudicium volebar, habebat ille quidem difficilem, 43 manifestamque causam, sed tamen causam: id poterat insitari; poterat in alios derivare; poterat etiam aliquid iure factum defendere. post has ruinas, incendia, rapinas, desertus à suis, vix jam Decimum delignatorem, vix

Gellium retinet: fervorum consiliis utitur: videt, si omnes, quos vult, palam occiderit, nihilo suam causam difficiliorem, quam adhuc sit, in iudicio futuram. itaque ante diem tertium idus Novemb. 44 cum Sacra via descenderem, infectus est me cum suis. clamor. lapides, fustes, gladii, hæc improvisa omnia. discessimus in vestibulum 45 Tettii Damionis. qui erant mecum, facile operas arditu prohibuerunt. ipse occidi potuit. sed ego diata curam incipio: chirurgiæ tradet. ille omnium vocibus cum se non ad iudicium, sed ad supplicium præfens 46 trudi videret, omnes Catilinas, Acidinos postea reddidit. nam 47 Milonis domum, eam quæ Germalo, pridie idus Novemb. expugnare & incendere ita conatus est, ut palam hora v. cum secutus homines, eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit. ipse domum P. Sullæ pro castris sibi ad eam impugnationem sumptus. nunc ex Anniana Milonis domo 48 Q. Flaccus eduxit viros acres; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos: ipsum cupivit; 49 sed illicet interiorem adium; Sulla se in senatu postridie idus. domi Clodius. egregius Marcellinus, omnes acres. Metellus calumniam dicendi tempus exemir, adjuvante 50 Oppio, etiam hercule familiari tuo; 51 de cuius constantia, virtute verissimam litterarum. Sestius furere. ille postea, si comitia sua non fierent, urbi minari. proposita Marcellini sententia, quam ille de scribo ita dixerat, ut totam nostram causam areæ, incendiorum, periculi mei, iudicio complecteretur, eaque omnia comitis anteferet: proscriptis, se per omnes dies comitiales de cælo servaturum. conciones turbulentæ Metelli, temerariæ Appii, furiosissimæ Publii. hæc tamen summa; nisi 52 Milo in campum obnuntiasset, comitia futura. ante diem xxi kal. Decemb. 53 Milo media nocte cum magna manu in campum venit. Clodius, cum haberet fugitivorum 54 delectas copias, in campum ire non est

32. Reficiatur.] Vulg. reficitur. Cleric.

33. Quod sensit tu absens; presentes;] Deesse videtur Ursino verbum, *scire*, ut integral lectio sit, *presentes scire vi.* Bosius autem nihil addendum putat, sed sumendum *ἐπὶ τῶν*, *scierunt.* Idem.

34. Filio.] Vulg. filia. Idem.

35. Havere te certò scio.] Deest hic provocabulum *et*, quod ex Decurt. & Crusellino restituit Bosius. Vulg. *avere.* Idem.

36. Cum scire.] Vulg. tum scire. Idem.

37. Tum mea a me.] *Mea*, quod auctoribus Decurt. & Crusell. reposuit Bosius ut etiam ex Tornæs. Lambinus, deest in Vulg. Idem.

38. Quo animo.] Vulg. quo modo. Idem.

39. Non dicam bonorum omnium, qui nescio an ulli sint, sed plane hominum omnium.] Non debet hoc sic abire. Nam quam priores editiones illud prius *omnium* ignorent, in Bosianam primum invasit, & hæc sequuta sunt omnes reliquæ; perinde sine ulla ratione, ut etiam ipse Bosius nullam edidit; unde mihi certum est eam vocem ipso infuso immisam, & temere ab sequentibus repetitam. Certe etiam in Balliolensi MS. eam nullus animadvertit. Et Lucas Langermannus, cognatus meus, in collatione, quam instituerat inter editionem ipsam Bossii & codicem Helmstedtensem, notavit *quod omnium* in eo MS. non reperiri. Quæ mihi satis multa & firma fuerunt ad spurium illud rursus eiciendum, ut ejesi. Et id probare videtur vii, 7. Gron.

40. Vehemens ruere.] Memnianos codd. sic habere ut & eos quibus usus est Malasp. & Tornæs. testatur Lambin. non ut vulgati, *furere.* Cleric.

41. Post hunc furorem.] Vulg. post hunc vero furorem. Idem.

42. Iudicium volebat.] Sic habere suos veteres omnes testatur Lambinus, cui Manutii lectio *volebat* non improbat, sed tamen conjicit legendum, *violabat.* Idem.

43. Manifestamque causam.] Pantagathus corrigit, *immanifestamque.* Idem.

44. Cum sacra vicia descenderem.] Hanc esse omnium antiquorum, excursorumque codicum lectionem, addidit excepto, qui *descenderem* habet, testatur Victorius: priorem lectionem conjecturâ sic emendaverat Lambinus, quam postea Memnianorum codd. & Tornæsiani auctoritate reperit confirmatam. Idem.

45. Tettii Damionis.] Vulg. M. Tettii Damionis. Idem.

46. Trudi videret.] Victorius testatur omnes mss. codices habuisse, *videtur videret*, unde Pantagathus conjicit legendum, *voveri videret.* Idem.

47. Milonis domum, eam quæ Germalo.] Hæc est conjectura Turnebi, quam verissimam putat Bosius, addiditque etiam antiqua

lectione Decurt. quamquam depravata, quæ ita se habet, *Geranilo.* Vulgò legebatur *meam Ceramio*, vel in *Geramio*, sed præpositionem *in*, neque Cavalcantis liber habet, neque Bessarionis: *Ceramio* autem uterque, sed quid sibi velit hec vox, ignorat Manutius, conjicitque legendum in *Germalo.* quidam legunt *domum utramque* in *Germalo*: Malasp. legebat in *Garinis.* Lambinus, *domum eam quæ est in Germalo.* Idem.

48. Q. Flaccus eduxit viros acres: occidit homines.] Fulviani mss. habent. *Q. F. e. v. ac Treis occidit homines.* Idem.

49. Sed illicet interiora in adium Sulle se. In Senatu postridie idus (domi Clodii) egregius Marcellinus, omnes acres.] Reposuit Bosius ex fide Decurtati, *illicet pro ille se*; & *interiora in adium*, pro *interiorem adium*; & *Sulle se*, pro *Sylla se*. Cavalcantis liber, *ille ex interiorem adium syllæ se*. Bessarionis, *ille interiorem adium syllæ se*, testanturque viri docti, verbum, *abdedit*, in nullo veterum librorum reperiri, unde conjecit Manutius, *ille se in interiora adium Syllæ*: ut subaudiatur, *propripuit*, vel *abdedit*, quod probatur Lambino. Pantagathus legebat, *sed ille exiit tenente medium Sullæ se.* In Senatu postridie iduum idem Clodius. Junius mss. Palatinorum omnium quos videre contigit optimum, sic habere testatur, *Sed ille ex interiorem adium profluit.* Sulla in Senatu postridie etc. indeque conjicit legendum, *sed ille se interiorem abdedit.* Idibus profluit. Sulla in Senatu postridie idus: domi Clodius. egregius Marcellinus etc. vulgò sic legitur, *sed ille se in interiorem partem adium abdedit.* Sulla se in Senatu, postridie id. domi Clodius. egregius Marcellinus, omnes acres. Cleric. Iunge librum Cavalcantis, optimum ex Palatinis apud Junium, & Balliolensem, quibus accedunt editiones Victorii, cuius phalangis concordia omnes alii facile repelluntur. In his quum legatur *sed ille ex interiorem*, an dubitare fas est, qui Tullius dederit *sed illicet interiorem*? Vides ipsas literas, & de particulæ oportunitate satis notum, unde sic edidi. Gronov.

50. Oppio.] Potius crediderit Manutius legendum *Appio.* Cleric.

51. De cuius constantia invite tua verissima litteræ.] Sic excudendum cura: it Bosius ex Decurtato. Faeruns emendat, *de cuius constantia viri, tua verissima litteræ etc.* Pantagathus totum locum ad hunc modum legit, *cuius constantia nutante, verissima litteræ fratris, furere ille postea etc.* Vulg. *de cuius constantia, virtute, tua verissima litteræ.* Idem.

52. Milo in campum obnuntiasset.] Fulvianus legit in campo. vulgati alii, *Miloni C. Appius obnuntiasset.* Idem.

53. Milo media nocte.] Vulg. Milo ante mediam noctem. Idem.

54. Delectas copias.] Placet Ursino ut legatur *delectas pro delectas.* Vidit id quoque Lambinus, sed, *delectas* retinet. Idem.

est ausus. Milo permansit ad meridiem mirifica hominum læticia, summa cum gloria. contentio fratrum trium turpis, fracta vis, contemptus furor. Metellus tamen postulat, ut sibi postero die in foro obnuentur: nihil esse, quod in campum nocte veniretur: se hora prima in Comitorio fore. itaque 55 ante diem XI kal. in Comitium Milo de nocte venit. Metellus cum prima luce furtim in campum itineribus prope devis curreat: asequitur inter lucos hominem Milo; obnuentiat. ille se recepit, magno & turpi Q. Flacci convicio. ante diem X kal. nundina. concio biduo nulla. ante diem VI kal. hæc ego scribebam, hora noctis nona. Milo campum jam tenebat. Marcellus candidatus ita stertebat, ut ego viciniis audirem. Clodii vestibulum vacuum fanè mihi nuntiabatur. 56 paucis pannosis linea laterna. meo consilio omnia illi fieri querebantur, ignari quantum in illo heroe esset animi, quantum etiam consilii. miranda virtus est. nova quædam divina mitto. sed hæc summa est. comitia fore non arbitror. 57 reum Publium, nisi ante occisus erit, fore à Milone puto. 58 si se inter viam obulerit; occisum iri ab ipso Milone video. non dubitat facere; præ se ferit; casum illum nostrum non extimescit. numquam enim cuiusquam invidi, & perfidi consilio est usus: nec inerti nobili crediturus. Nos animo duntaxat vigemus, etiam magis, quàm cum florebamur: re familiarit comminuti sumus. 59 Quinti fratris tamen liberalitati pro facultatibus nostris, ne omnino exhaustus esset, illo recusante, subsidium amicorùm respondemus. quid consilii de omni nostro statu capiamus, et absente nescimus. quare appropera.

CICERO ATTICO, S.

4 PERIUCUNDUS mihi Cincius fuit ante diem tertium kalend. Febr. ante lucem. dixit enim mihi, te esse in Italia, seseque ad te pueros mittere: quos sine meis litteris ire nolui: non 60 quò haberem, quod tibi, præsertim jam prope præsentem, scriberem; sed ut hoc ipsum significarem mihi tuam adventam suavissimum expectatissimumque esse. quare advola ad nos, eo animo, ut nos ames, te amari scias. cetera coram agemus. hæc properantes scripsimus. Quo die venies, utique cum tuis apud me sis. perbellè feceris, si ad nos vene-

ris. 61 Offendes designationem Tyrannonis mirificam librorum meorum bibliothecam; quorum reliquæ multo meliores sunt, 62 quàm putaras. etiam 63 vellem mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyranno utatur glutinatoribus, ad cetera administris: inque imperes, ut fumant membranulam; ex qua indices fiant, quos vos Græci, ut opinor, *συνάβες* appellatis. Sed hæc, si tibi erit commodum. ipse verò utique fac venias, si potes in his locis adhaerescere, & Piliam adducere. ita enim & æquum est, & cupit Tullia. 64 Mediusfidius nã tu emisti locum præclatum. gladiatores audio pugnare mirificè. si locare voluisses, duobus his muneribus liberaasses. Sed hæc posterius. tu fac venias: & de librariis, si me amas, diligenter.

CICERO ATTICO, S.

65 AIN tu? an me existimas ab ullo malle mea legi probaque, quàm à te? cur igitur cuiquam mihi prius? urgebar ab eo, ad quem misi, & non habebam exemplar. quid? etiam (dudum enim circumrodo, quod devorandum est) subturpicula mihi videbatur esse *παλινοδία*. sed valeant recta, vera, honesta consilia. non est credibile, quæ sit perfidia in istis principibus, ut volunt esse, & ut essent, si quicquam haberent fidei. fenseram, noram, inductus, relictus, projectus ab iis; tamen hoc erat in animo, ut cum iis in republica consentirem. iidem erant, qui fuerant. vix aliquando te auctore respici. dices, ea te monuisse, suasisse, quæ facerem; non etiam ut scriberem. ego mehercule mihi necessitatem volui imponere hujus novæ conjunctionis; ne qua mihi liceret labi ad illos, qui etiam tum, cum misereri mei debent, non desinant invidere. sed tamen modici fuisse *καρδίας*, ut scripsi. erimus ubiores, si & ille libenter accipiet, 66 & hi subringentur, qui villam me moleste ferunt habere, quæ Catuli fuerat, 67 à Vertio me emisse non cogitant; qui domum negant oportuisse me ædificare, vendere ajunt oportuisse. sed quid ad hoc? si, quibus sententiis dixi, quod & ipsi probarent, lætati sunt. tamen me contra 68 Pompeji voluntatem dixisse? finis; sed quoniam, qui nihil possunt, si me nolunt amare; demus operam, ut ab iis, qui possunt, diligamur. dices: vellem jampridem. 69 scio te voluisse; & me asinum ger-

55. Ante diem XI. Cal.] Post Kalend. additur in vulg. Januar. quam vocem in Decurtato non reperit Bofius, & adulterinam esse jamdudum docuit Marutius. Cleric.

56. Paucis pannosis linea laterna.] Sic enendavit Bofius, ut dixerim scriptum erat in Decurtato. Victorius testatur, in vetere suo codice legi, *paucis pannosis, sine alaterna*. I ambino teste quidam legi olunt, *sine lacerna*, dicitque ceteros: libros ferè omnes, *sine lanterna*, aut *alaterna*. sed mendosè & vulgata lectio quam retinet Junius, *paucis pannosis sine laterna*. Cleric. Illustrat hunc locum pariter citatione ad Bacchides Plauti 111, 3, 42. Gronov.

57. Reum Publium, nisi ante &c.] Meliorum codicum auctoritate hunc locum restituit Victorius. Lambinus dicit eod. Tornæi, ut vulgatos habere, *reum Publium nisi ante occisus erit &c.* sed tamen in vitis libris omnibus reponit, *Præter Publium, & paulò post, has duas voces, à Milone*, tanquam alieno loco inculcatas delet. Victorii emendationem ex mss. Palat. retinet Junius. Cleric. Locum hunc sic explicat Pater. *Reum fore a Milone est reum Milonis, ut Anyti reum dicit Horatius 11 sat. 4. Socratem ab Anyto accusatum. Sic Terentius injuria ab illo Andr. 1, 1, 129. Credo te esse ab illo Plautus Curcul. 111, 82. Quemque a milite, id est, quem militis hominem domesticum vel servum, in Milite 11, 2, 5. Gronov.*

58. Si se ut iis urbe.] Variat hic veterum codicum scriptura. Victorius tradit in antiquo suo ita esse, *si sentitur veiam obulerit*: Tornæianus sic habet, *si se ut iis urbe jam obulerit*: sicque etiam Decurt. & Crusell. Alii legunt, *si se inter viam obulerit*: alii, *si se intro Lanuvium obulerit*, quomodo Aldus Maentius edidit alii si se ultro in via. Victorius, *si se interim obviam obulerit*, quæ est vulgata lectio. Junius proxime veterem mss. lectioem; & Cicero nis nientem secutus (ut ait) edendum curavit, *si se ipsi turbe jam obulerit*. Cleric.

59. Q. fratris tamen liberalitati pro facultatibus nostris, ne omnino exhaustus esset &c.] Videtur legendum Ursino, *exhaustus sine*. quod & alii placuisse ait. In alio autem libro fe ita hunc locum emendatum vidisse refert: *Quinti fratris tamen liberalitate, pro facultatibus nostris, nam omnino exhaustus esset &c.* quæ lectio placet Junio, si pro, nam, legatur, ne. Idem.

60. Quò haberem.] Vulg. quò haberem. Idem.

61. Offendes designationem Tyrannonis mirificam, in librorum meorum bibliothecam.] Vocem, *bibliothecam*, ex ora libri in contextum librorum Cicerois translatam, secutus veterum librorum auctoritatem, deleri jussit Lambinus. Sed aliter distinguit vulgus, *offendes designationem Tyrannonis, mirificam librorum meorum bibliothecam*. Cleric. Edidit, ut indicat: vater Ciceroem scripsisse, quod & verissimum puto: *Μοκ επισημειωσας* volebat Vossius ad Catullum pag. 53. Helmslæd. clare *Syllabus*. Gronov.

62. Quàm putaras.] *Quàm putaram*, vulg. Cleric.

63. Vellem.] *Vulg. velim*. Idem.

64. Medius fidius, ne tu emisti locum præclatum.] Rectè hunc locum emendavit Bofius, cum prius pro *ἀξίον*, locum, haberent editiones: Lambinus conjecturam Manuti: sequens, hanc lectionem, ut quæ ferri non potest, rejicit; id est pro, *ne tu*, legit, *Nonenti*. Cleric. Sed nos relicta aliorum acutis inventis, veterem lectionem & simplicitatem explicationis paternæ amavimus, quam aperuit libro 11 de Pecun. Vet. cap. 7, ubi quem adscriperat locum Plutarchi ex Græcho, addidimus; unde patet locupletis solitus feditia extruere, ut dloarent. Quod ut ipsis liceret, omnino id eundem eam veniam a republica argento redemisse, quod emisse nunc vocat Tullius. Quam videam tamen in Balliolensi & Helmslæd. legi *tu emisti*, cogitandum an non inuanti fuisse Tullii *ne tu emisti* locum. Gronov.

65. Ain tu? an me existimas, & me asinum gerentem? Victorius sic legit; ceterum vocem, *me*, primus restituit Bofius ex suis mss. Cleric.

66. Et hi subringentur.] Ex cunctis melioribus libri* Victorius subringentur. scripsit. prius legebatur, & *hi subringentur*. Idem.

67. A Vertio me emisse non cogitant.] Vulg. aut etiam emisse. Idem.

68. Pompeji voluntatem dixisse? finis, & quoniam.] Vocabulum hoc finis in omnibus Bofianis legebatur; quare in exemplar retulit: secutus autem est conjecturam Malasp. in mutando *τῶν* *sed*, in &. Idem.

69. Scio te voluisse; & me asinum germanum fuisse. Sed jam tempus &c.] Reposuit Bofius auctore Decurtato. & me asinum germanum fuisse. Conveniret legi posse putabat Ursinus, *Asi nunc geram morem?* Addit *sed* quodam libro emendatum vidisse, & me *Asyagn*. germanum fuisse Malaspina legit, & me *Asyagn* germanum fuisse; quam

germanum fuisse. sed jam tempus est me ipsum à me amari, quando ab illis nullo modo possum. Domum meam quod crebro 70 invisis, est mihi valde gratum. Viaticum Crassipes præripit. Tu de via retâ in hortos. 71 videtur commodius ad te. postredie scilicet: quid enim tua? sed vidërimus. Bibliothecam mihi tui pinxerunt 72 constructione & stitybis. eos vclim laudes.

CICERO ATTICO, S.

DE Lentulo scilicet sic fero, ut debeo. virum bonum, & magnum hominem, & in summa magnitudine animi multa humanitate temperatum perdidimus; 73 nosque malo solatio, sed nonnullo tamen, consolamur, quod ipsius vicem minimè dolemus, 74 non ut Sausseus & vestri; immò hercule quia sic amabat patriam, ut mihi aliquo dcorum beneficio videatur ex ejus incendio esse ereptus. nam quid fœdus nostra vita? præcipue mea? nam tu quidem; est es nata πολιτικῆς, tamen nullam habes propriam servitutem: 75 communi fueris nomine. ego vero, qui, si loquor de republica, quod oportet, infans; si, quod opus est, servus existimor; si taceo, oppressus & captus; quo dolore esse debeo? quo sum scilicet, hoc etiam acriore, quod non dolere quidem possum, ut non ingratius videar. quid, si cessare libeat, & in otii portum confugere? nequicquam. 76 immo etiam in bellum & in castra. 77 ergo erimus ἑταῖροι, qui παρῶν esse nolimus? sic faciendum est. tibi enim ipsi, cui utinam semper paritissimè sic video placere. 78 reliqua est, Σπαρίαν ἐλαχῆς, τῶν τετακόμεναι: non merchule possum; & Philoxeno ignosco, qui reduci in carcerem maluit. verumtamen id ipsum mecum in his locis commentor, ut ista in problem; idque tu, cum unâ erimus, confirmabis. A te litteras crebro ad me scribi video; sed omnes uno tempore accepi. quæ res etiam auxit dolorem

meum. casu enim trinas ante legeram, quibus, 79 meliusculè Lentulo esse, scriptum erat. ecce quartæ fulmen. sed ille, ut scripsi, non miser; 80 nos vero feroci. Quod me admones, ut scribam illa Hortensiana: in alia incidi, non immemor istius mandati tui. sed merchule incipiendo refugii; 81 me, quod videtur stultè illius amici intemperiem non tulisse, rursus stultè injuriam illius faciam illustrem, si quid scripsero; & simul, ne βαδύτης mea, quæ in agendo apparuit, in scribendo sit 82 oculatior; & aliquid 83 satisfactio levitatis habere videatur. Sed viderimus. tu modò quam sapissime ad me aliquid. Epistolam, 84 Lucejo nunc quam misi, quæ, meas res ut scribat, rogo, fac ut ab eo sumas: valde bella est: eumque, ut appropere, adhorteris: &, quod mihi se ita facturum rescripsit, agas gratas. Domum nostram, quoad poteris, invisas. Victorio aliquid significes. valde enim est in me liberalis.

CICERO ATTICO, S.

NILIL ἑκαχέτερον epistola tua, 85 quæ me sollicitum de Quinto nostro, puero optimo, valde levavit. venerat horis duabus ante Charippus; 87 mera monstra nuntiavit. De Apollonio quòd scribis, qui illi dii irati, homini Græco, qui conturbare quidem putat sibi licere; quod equitibus Romanis, nam Terentius suo iure. De Metello, 88 ἕχ ὅτιν φθίμψι: Civ. sed tamen multis annis 89 civis nemo erat mortuus, qui quidem. tibi nummi meo periculo sint. quid enim vereris, quemcumque heredem fecit? nisi Publum fecit? verum 90 fecit non improbè; quamquam fuit ipse. quare in hoc thetæcam nummariam non retexeris: in aliis eris cautior. Mea mandata de domo curabis: 91 præsidia locabis: Milonem ad monesb. Arpinatum 92 fremitus est incredibilis de Laterio. quid quæris? equidem dolui. 93 ὁ δὲ ἕκ ἐμπόζω μύθων.

94 Quod

quam ejus conjecturam amplectitur Lambinus, nihil huic loco aptius aut in corrigendo verecundius excogitari posse statuens. Manutius locum hunc in illis numerat, quos sine libris antiquis corrigi non posse sperat: hanc tamen ne nihil dixisse videatur profert ex Alberti Ferri & Bessarionis libris lectionem, noluisse, nisi numeratam manum fuisset? Muretiliber, nisi num germanum fuisse: ex qua ipse Muretus unius literæ mutatione, Decurtati lectionem expressit. Junius verò ex mss. Pal. legit, scio te voluisse: & me: Aft non germanum fuisset. Jam tempus est me ipsum, &c. Boffi quidem lectionem non damnat, sed hæc ei auteponenda videtur: vulg. scio te voluisse, & me. Aft num germanum fuisse. Cleric. 70. Invisis.] Manutius conjicit invisis. Idem. 71. Videtur commodius.] Aliter distinguit Manutius, tu de via retâ in hortos, videtur commodius ad te. postredie scilicet. quid enim tua? Idem. 72. Constructione & stitybis.] Hæc restitutio debetur Victorio, in cuius antiquiore erat, & sit stitybis, ab inepto librario conjunctum. unde sine ulla mutatione, & stitybis. eos vclim &c. antea legebatur, constructione & si scribis, eos vclim laudes. Cleric. Sed & Sealiger ad Catullum legebat constructione. Gronov. 73. Nosque malo solatio, sed nonnullo tamen.] Sic Malasp. & Conradus legendum censuerunt, ut etiam dilucide scriptum reperit in codicibus Memmianis Lambinus; & in eisdem vestris pro vestri. Vulg. non multo, pro nonnullo. Cleric. 74. Non ut Sausseus & vestri: immò hercule.] Planè sic est exaratum in Decurto. Vulg. non ut Sausseus & vestri merchule. Idem. 75. Communi fueris nomine.] Hæc verba num vacant mendo, haud satis scit Manutius. suspicionem augent, Bessarionis & Alberti Ferri libri, in quibus scriptum, communi fueris nonne, & proximo superiori membro, virtutem, pro, servitutem. quod etiam nire probatur Junio ex suis omnibus mss. sic enim legit, nullam propriam habes virtutem, communi fueris, nonne? Idem. 76. Immo etiam in bellum & in castra?] Legendum cum tali interrogatione asserit Boffius. Idem. 77. Ergo erimus ἑταῖροι qui παρῶν esse nolimus.] Victorii antiquior codex habebat, ergo erimus ἑταῖροι qui παρῶν esse nolimus; unde scripsit, ergo erimus ἑταῖροι, defectum unius literæ in antiqua scriptura esse arbitratus; antea legebatur, ergo erimus ἑταῖροι, qui παρῶν esse voluntur. prius illud membrum, ergo erimus ἑταῖροι, in Memmianis legit testatur Lambinus, nec improbat. Idem. 78. Reliqua, ast.] Boffi omnes melioris notæ mss. legebant, reliqua est, unde emendavit reliquis; ast &c. Junius ex mss. Palatinis, reliqua est. Idem. 79. Meliusculè Lentulo esse.] Victorius ex antiquiore suo meliusculè. prius legebatur melius. Idem. 80. Nos verò feroci.] Emendasse se, servi, ratione ductum dicit

Victorius. Idem. 81. Ne, quod videtur stultè illius amici intemperiem non tulisse.] Boffius ex Decurto legit ut censuerat Malasp. Manutius teste Bessarionis liber habet, videtur stultè illius amici non intemperiem tulisse: sicque edendum curavit, hancque veram atque incorruptam lectionem exilimat, planeque ab ipso Cicero veterat scriptam. Junius, ut quod v. st. illum non amici intemp. r. Idem. 82. Oculatior.] Calligavit, oculatior, Boffius, auctore Decurto, cum antea legeretur, occulior, repugnante sententia. Idem. 83. Satisfactio levitatis.] In antiquo Alberti Ferri libro scriptum est, satis tacite levitatis: in Bessarionis autem satis facta levitatis; quod est non inconcinna habeat sententiam, auctore Manutio, veteres alios libros tamen libentius sequitur, in quibus Boffi expressa est lectio. Cleric. Sic fane & ipse edidit. Sed non videtur contentendum, quod in Helmsfied. legitur satisfactere, quò plane aludit Balliolensis satisfactere, ut ipsum infinitivum posuerit Cicero pro nomine, quod in Latina lingua est & frequens & elegans. Gronov. 84. Lucejo nunc quam misi.] Ex veteri scriptura numquam, fecit Faernus, nunc quam; alius correctionem sequitur Lambinus. Cleric. 85. Nihil ἑκαχέτερον.] Ducendum ab his verbis Nihil ἑκαχέτερον, initium hujus epistolæ, ex Decurto didicit Boffius; ut etiam Lambinus ex Tornasiano, & multi alii docuerant. Vulg. rejiciuntur in superiore epistolam. Idem. 86. Quæ me sollicitum.] M. deest in vulg. Idem. 87. Mera monstra nuntiavit.] Junius ex mss. omnibus Palatinis legit, & moram nostram nuntiavit; atque hanc esse germanam lectionem, aliam verum monstrum. Idem. 88. Oχ ἕχ ὅτιν φθίμψι: Civ.] Vera est & genuina sententia hujus loci, sic à Victorio restituta. prius legebatur, ἕχ ὅτιν φθίμψι: Civ. Idem. 89. Civis nemo erat mortuus, qui quidem. tibi nummi meo periculo sint.] Hæc est distinctio Malaspina; aliter autem distinguit vulgus, civis nemo erat mortuus. quid quidem tibi? nummi meo periculo sint. Idem. 90. Fecit non improbè; quamquam fuit ipse.] Bessarion. liber habet, improbi quamquam; alii improbo quamquam, sed mendum in utraque lectione subesse putat Manutius. Junius legit ex mss. Palatin. fecit non improbum, quamquam fuit ipse. Idem. 91. Præsidia locabis.] Sic legebat Victorius. Vulg. præsidia. Idem. 92. Fremitus incredibilis de Laterio.] Sic distinguit Manutius, qui testatur in omnibus libris typis impressis antea scriptum fuisse, arpinatum fremitus est incredibilis. De Laterio quid quæris? Idem. 93. Οὗ δὲ ἕκ ἐμπόζω μύθων.] Huic Homeri versum restituit Victorius. antea legebatur, ὁ δὲ ἕκ ἐμπόζω μύθων. Idem.

94 Quod superest, etiam puerum Ciceronem curabis, & amabis, ut facis.

CICERO ATTICO, S.

MULTA me in epistola tua delectarunt, sed nihil magis, quam patina tyrotarichi, nam de raudusculo quod scribis, multa magis in agris reperio. in oppido est quiddam, de quo est dubium, sitne venale, ac proximum quidem nostris adibus. hoc scito, Antium Buthrotum esse Romæ, ut Corcyra illud tuum. nihil quietius, 97 nihil alsius, nihil amoenius. in misirica opera Dionysii, & Menophili tui fuit. nihil venustius, quam illa tua pegmata, 98 postquam mi sitybis libros illustrarunt. valde est. Scribas ad me velim de gladiatoribus, sed ita, bene si rem gerant: non quæro, 99 male si se gessere. 100 Apenas vix discesserit, cum epistola: quid ais? putasne fore, ut legem non ferat? dic, oro te, clarius: vix enim mihi exaudisse videor. verum statim fac ut sciam, 1 si modo tibi est commodum. Luidis quidem, quoniam dies est additus, eò etiam melius hic eum diem cum Dionysio conteremus. De Trebonio profus tibi assentior. De Domitio;

Σύνω μὰ τῶν Διμήλεζ σόνω εἰ ἔν ὀπῶ ἡμοίον γέρονε,

quàm est ista opinio nostræ: vel quòd ab iisdem, vel quòd præter opinionem, vel quòd viti boni nuscquam. unum dissimile, quòd huic merito. nam de ipso casu nescio, an illud melius. quid enim hoc miserius, quam eum, qui tot annos, quot habet, designatus consul fuerit, fieri consulem non posse? præsertim cum aut solus, aut certe non plus, quàm cum altero petat. si verd id est, quòd nescio an sit, ut non minus longas jam in codicillorum factis futurorum consulum paginulas habeat, quàm factorum; quid illo miserius? nisi respublica in qua ne speratur quidem melius quidquam. De Natta ex tuis primùm scivi lilteris; odecram hominem. De poemate quòd quæris; quid si cupiat effugere? quid? sinas? De

Fabio Lusco quod eram exorsus; homo peramans semper nostri fuit, nec mi umquam odio. satis enim acutus & permodestus, ac bonæ frugi. eum, quia non videbam, abesse putabam. audivi ex Gavio hoc Firmano, Romæ esse hominem, & fuisse assiduum. percussit animum. dices, tantulane causa? permulta ad me deculerat non dubia de Firmanis fratribus. quid sit, quòd se à me removet, si modò removet, ignoro. De eo, quod me mones, 5 ut & πολιτικῶς me geram, 6 & τῶν ἑσῶν γεραιμῶν teneam; ita faciam. sed opus est majore prudentia; quam à te, ut soleo, petam. 7 Tu velim è Fabio, si quem habes aditum, odorere; & istum convivam tuum degustes; & ad me de his rebus, & de omnibus quotidie scribas. ubi nihil erit, quod scribas; id ipsum scribito. Cura ut valeas.

CICERO ATTICO, S.

SANE velim scire; num 9 censum impendant tribuni diebus 10 vitandis, (est enim hic rumor) toraque de censura, quid agant, quid cogitent. Nos hic cum Pompejo fuimus. multa mecum de republica, sanè sibi displicens, et loquebatur: (sic est enim in hoc homine dicendum) Syriam sperneus, Hispaniam jactans: hic quoque, ut loquebatur; & opinor, usquequaque de hoc cum dicimus, sic hoc quasi, 11 τὴν πόλιν Φαουλίδω: tibi etiam gratias agebat, quòd signa componenda suscepisses: in nos verd 12 suavissimè hercule effusus, venit etiam ad me 13 in Cumanum à se, nihil minus velle, mihi visus est, quàm Messalam consulatum petere: de quo ipso si quid scis, velim scire. Quòd Lucejo scribis te nostram gloriam commendaturum, & adificium nostrum quòd crebro invisus; gratum. Quintus frater ad me scripsit, se, quoniam Ciceronem suavissimum secum 14 haberet, ad te nonis Maj. venturum. Ego me de Cumanum movi ante diem v kal. Maj. eo die Neapoli apud 15 Latum ante diem iv kal. Maj. jens in Pompejanum, bene mane hæc scripsi.

CICERO ATTICO, S.

15 PUTEOLIS magnus est rumor, Ptolemaum esse in regno. Si quid habes certius, velim scire. Ego hic pascor bibliotheca

94. Quod superest: etiam puerum Ciceronem curabis, & amabis ut facis. Legit Muretus, quid superest? etiam. Puerum Ciceronem curabis, & nos amabis ut facis. Cleric.

95. Quam patina tyrotarichi. Hunc locum flagitiosissimè corruptum restituit Victorius. antea legebatur patina Cyrotari. Idem.

96. Μησὸν μίγαν ἕπης &c.] Huius quoque Sophoclis fenarii restituitio Victorio debetur ex Stobæo. Junius ex mss. Palat. legit, μήπω μὲν ἕπης; πῶν τελευτῆς ἀντιπῶς. Idem.

97. Nihil alsius, nihil amoenius: ἀν μισιρῆς φίλ. & εἰ. Bofius hujus loci tenebras disensit ex Decurtao, in quo hæc verba ita concepta erant, ΕΙΗ ΜΗΧΗΤΟC ΦΙΛΟC ΟΚΟC, unde conjectit legendum, ἀν μισιρῆς φίλ. & εἰ. Manutius ex depravata codicum vetustorum lectione sic restituerit conatus est: ἀν μισιρῆ φίλ. & εἰ. & c. vulgò legebatur, ΕΙΜΗΙCΗΤΑ ΦΙΛΟC ΚΟC. Idem.

98. Postquam mi sitybis libros illustrarunt. valde est. Scribat ad me velim. Liguada hæc est scriptura Decurtao quam Bofius edidit: vulgus autem aliter profus legit & distinguit: postquam missi libri, illustrarunt valde. Et scribas ad me velim &c. Cavalentis, Bessarionis & Ferri libri, misit, pro missi. Manutius autem si ab antiquis libris discendum est, in quibus missi non est, malit sic legi; eos, quia mihi libros illustrarunt, laudes. Lambin. Panthagathi conjectura, quæ & Malaspinae probatur, magnopere placeat: ea autem talis est: post qua sitybe libros illustrarunt valde; Præsertim eum auctoritate Tornæziani cod. confirmetur; in quo ita scriptum est: postquam sitybis libros illustrarunt valde. Malunt quidam sic legi, ut ad scripturam codicis Antoniani & Memmianorum propius accedant, postquam sitybat missi, libros valde illustrarunt. Bofii lectionem optimam assentit Junius, sed alia est ipsius distinctio, postquam mihi sitybis libros illustrarunt. Valde, ut scribas ad me velim de gladiatoribus &c. Idem.

99. Male si se gessere. Scidæ habebant, male si se gessere; quæ scriptura confirmatur emendatione Malasp. sic corrigentis, male si se gessere. quare eam retinuit Bofius. Manutio videtur legendum, male se gessisse. Vulg. male sic gessisse. Idem.

100. Apenas.] Hic videtur Manutio principium alterius epistolæ, cui assentitur Junius. Idem.

1. Si modò tibi est commodum. Tibi deest in Vulg. Idem.

2. Ηεἰς αὐτὸς nostræ.] Nostra, pro nostra, quod antea legebatur,

repugnantibus antiquis libris, substituit Manutius, quod probatur Bofio. Idem.

3. Quid? sinas? Et hæc etiam Manutiana lectio, quæ in Crucellino exstat, Bofio placeat. Idem.

4. Eram exorsus.] Legit Bofius ut est in Scidis, quod eram exorsus; quam restitutionem probat Junius; sed quod exorsus, acti è interpretatur, improbat. Idem.

5. Ut & πολιτικῶς me geram.] Vulgus & me geram πολιτικῶς. Idem. 6. Et τῶν ἑσῶν γεραιμῶν teneam.] Locum hunc illustravit Bofius. In Scidis erat τὴν σωγεραιμῶν: in aliis τὴν σω γεραιμῶν. ex his coniecit τὴν ἑσῶν γεραιμῶν. Victorius veterem codicem habere testatur, τὴν σωγεραιμῶν teneam; sed hic quadrare illam lectionem negat, & hæc proponit, τὴν ἑσῶν γεραιμῶν. Manutius ex veteri codice ubi τὴν σω γεραιμῶν legebatur, euendandum coniecit, τὴν ἑσῶ γεραιμῶν. Idem.

7. Tu velim è Fabio.] Libro: veteres partim habere tu velim è Fabio &c. partim tu velim è Fabio; testatur Lambinus; qui sic legit, Tu velim è è Fabio, vulg. Tu velim è Fabio. Idem.

8. De his rebus.] Vulg. de istis. Idem.

9. Censum impendant.] Manutius dicit rectius legi impendant, cui rejecta Bofii lectione, ex mss. Pal. assentitur Junius. Idem.

10. Vitandis.] Eidem Manutio placeret iniciendis, quæ magis quod in Bessarionis antiquo libro scriptum est, iniciendis, quæ conjectura Lambino non displicet, qui & in codd. Memmianis, iniciendis, legi testatur. Idem.

11. Suavissimè hercule effusus.] Bofius ex mss. suis sic edidit. Victorius legebat, suavissimè hercule & effusus, quæ est vulgata lectio. antea legebatur, suavissimè hercule & effusus Bofii lectionem ex Tornæz. confirmat Lambinus, (Victorianam tamen non improbat) ut etiam mss. duo Palatini, teste Junio. Idem.

12. In Cumanum à se nihil minus velle.] Perspicuè erat in Decurtao, à se, ut coniecerat Manutius ex Bessarionis & Ferri mss. in quorum priori legebatur, à se, in posteriori ac si. Idem.

13. Haberet.] Bofius ex Scidis, vulg. haberet. Manutius legit, tecum haberes. Idem.

14. Latum.] Manutio placeret Patum: ut sit Papirius Pætus, de quo ep. ad fam. l. 9. Idem.

15. Putcolis est rumor.] Hoc est principium epistolæ in Decurtao, quod tamen cum superiori epistola conjungit vulgata editio. Bofio

quam enim mihi tua epistola aut intemptiva, aut loquax visa est. maximè autem rogo, rebus tuis, totoque itinere ex sententia confecto, nos quamprimum revisas. Dionysium jube salvere. Cura, ut valeas.

CICERO ATTICO, S.

DE Eurychide gratum; qui vetere prænominè, novo nòmine T. erit Cæcilius; ut est ex me, & ex te junctus Dionysius, M. Pomponius. valde mehercule mihi gratum, si Eurychides tuam erga me benivolentiam cognosceret, & sciam illam in meo dolore *συμπάθειαν*, neque tum mihi obsecram, neque post ingratan fuisse. Iter Asiaticum tuum puto tibi suscipiendum fuisse. Numquam enim tu sine justissima causa tam longè à tot tuis & hominibus, & rebus carissimis abesse voluisses. ³⁸ sed humanitatem tuam, & moremque in tuos reditus celeritatem declarabit. ³⁹ sed vereor, ne lepore tuo detineat diutius rhetor Clodius, & homo pereruditus, ut ajunt, & nunc quidem deditus Græcis litteris ⁴⁰ Pituanios. sed si vis homo esse, recipere te ad nos ad quod tempus confirmasti. cum illis tamen, cum salvi venerint, Romæ vivere licebit. ⁴¹ Havere te scribis, accipere aliquid à me litterarum; dedi, ac multis quidem de rebus, ⁴² *ἡμετέρας* per scripta omnia: sed, ut conjicio, quoniam mihi non videris in Epipro diu fuisse, redditas tibi non arbitror. genus autem mearum, ⁴³ ad te quidem, litterarum ejusmodi ferè est, ut non libeat cuiquam dare, nisi de quo exploratum sit, tibi cum redditurum. Nunc Romanas res accipe. A. d. r. r. non. Quint. Sufenas & Cato absoluti: ⁴⁴ Proclius condemnatus. ex quo intellectum est, ⁴⁵ *πρωτοβουλιαν* ambitum, comitia, interregnum, majestatem, totam denique rempublicam floci non facere. ⁴⁷ debemus patrem familias domi suæ occidere nolle; neque tamen id ipsum abundè. nam absolverunt XXI, condemnarunt XXIIX. Publius sanè diserto epigolo criminans, mentes judicum moverat. Hortalus in ea causa fuit, cujusmodi solet. nos verbum nullum. ⁴⁸ verita est enim pusilla, quæ nunc laborat, ne animi in Publico offenderet. His

rebus actis, ⁴⁹ Reatini me ad sua *τίμητιν* duxerunt, ut agerem causam contra Interamnates apud consulem, & decem legatos; quòd lacus Velinus, ⁵⁰ à M? Curio emissus, intercisso monte, in Narem defluit: ex quo est illa siccata, & humida tamen modicè ⁵¹ Rosia. Vixi cum Axio. ⁵² quin etiam me ad Septem aquas duxit. Redii Romam Fontejî causa ⁵³ a. d. vi r idus Quint. veni in spectaculum; primum, magno & æquabili plausu: (sed hoc ne curaris; ego ineptus, qui scripsim) deinde, Antiphonti operam. is erat ante manumissus, quàm productus. ne diutius pendear, palmam tulit. sed nihil tam pusillum, nihil tam sine voce, ⁵⁴ nihil tam verum. hæc tu tecum habeto. in Andromacha tamen major fuit, ⁵⁵ quàm Aftyanax. in ceteris parem habuit neminem. quæris nunc de Arbuscula: valde placuit. Ludi magnifici & grati. Venatio in aliud tempus dilata. Sequere nunc me in campum. ardet ambitus: *σῆμα δὲ τοῦ ἵππου*. fœnus ex triente idib. Quint. factum erat bestibus. dices, istuc quidem non molestè fero. ô virum! ô civem! Memmiam Cæsaris omnes opes confinant. cum eo Domitium consules junxerunt; qua patione, epistolæ committere non audeo. Pompejus fremit, queritur, Scauro studet: sed utrum fronte, an mente, dubitatur. ⁵⁶ *ἔργον* in nullo est. pecunia omnium dignitatem exæquat. Messala languet: ⁵⁷ non quò aut animus destit, aut amici: sed coitio consulum, & Pompejus obsunt. ⁵⁸ ea comitia, puto fore, ut ducantur. Tribunicii candidati jurarunt se arbitrio Catonis petituros. apud cum H. S. quingena deposuerunt; ut, qui à Catone damnatus esset, id perderet, & competitoribus tribueretur. hæc ego pridie scribebam, quàm comitia fore putabantur. sed ad te v. kal. Sext. si facta erunt, & tabellarius non erit profectus, tota comitia perscribam: quæ si, ut putantur, gratuita fuerint; plus unus Cato poterit, quàm omnes quidem judices. Messius defendebatur à nobis, è legatione revocatus. nam eum ⁵⁹ Cæsari legarat Appius. Servilius edixit, ut adesset. tribus habet ⁶⁰ Pomtinam, Velinam, ⁶¹ Maciam. pugnatur acriter: agitur tamen satis. deinde

38. Et suam illam.] Expressit Bofius scripturam Decurtati, & suam illam. Malaspina legit, etiam suam illam, sed ex conjectura. vox illa, & deest in vulg.

39. Sed humanitatem tuam.] Junius, vocem illam, sed, quam ab obsecrate librario scriptam esse dicit, delendam censet. Idem.

40. Sed vereor, ne lepore tuo detineat diutius, rhetor Clodius, & homo pereruditus, ut ajunt.] Addidit Bofius ex fide Decurtati pronomen, te, post vocem lepore, & pro Prator Clodius, reposuit, rhetor Clodius. vulg. sic legitur. sed vereor ne lepore tuo detineat diutius Pr. Clodius & homo pereruditus (ut ajunt.) Idem.

41. Pituanios.] Bofius hoc vocabulum corruptum fatetur; sed ex mss. sic edidit: divinat interim, D. Turanios. Manutius depravatam dictionem, unius literæ mutatione se correxisse dicit, legitque Pituanios, cui assentitur Junius. Idem.

42. Havere.] Vulg. avere. Idem.

43. Hæc quidem litterarum.] Quidem deest in Vulg. Idem.

44. Proclius condemnatus.] Vindicare sibi hujus loci emendationem Ursinus; eum enim Porcius antea legerat, Manutium aut à se admonitum, Proclius, reposuisse; eum tamen antea sic edendum curasset Victorius, qui testatur in mss. legi Proclius commendatur. Idem.

45. Te quoque tuas.] Vulg. tres ἀπογραφάς. Idem.

47. Debemus.] Malaspina abusive scribit à quibusdam suis verbum hoc, iebemus; Bofius contra in omnibus suis id exaratum reperit, nec abesse posse asserit sine magno sententiæ incommodo. Idem.

48. Verita est enim pusilla, que nunc laborat.] Locum hunc à mendis quibus scatebat, vindicavit Bofius. Tornæs. Huralt. & Crusell. sic habebunt, veritas est enim pusilla, ne animum Publico offenderet: eademque ferè erat lectio Decurtati, extra quam, quod pro, animum Publico, edebat, animi in Publico, atque ita excudendum curavit: id præterea mutavit, quod pro, veritas, reposuit, verita est enim pusilla, que nunc laborat, ne animi in Publico offenderet. Manutius in hoc verborum ambitu, niendum latecè videns, sic restituere conatus est, verita est enim filia, que nunc laborat, ne animum Publici offenderem: vel, ne animum Publici offenderetur. Junius ex mss. Palat. vulgatam lectionem quæ sic se habet, veritas est enim pusilla; que nunc laborat, ne animum Publico offenderet, prorsus sequitur, una

litera mutata legendo, offenderit pro offenderet. Idem.

49. Reatini me ad sua iura.] Victorius emendaverat Reatini me ad sua iura, eum prius legeretur, Reatini me ad sua tempora. Idem.

50. A M? Curio.] Sic legendum auctore Manutio, non verò à M. Curio. Idem.

51. Rosia.] Sic in duobus antiquis libris Cavaleantis & Bessar. Est tamen cur aliquid desideret Manutius, cui placeret tale quippiam, ex quo est illa quidem siccata, sed humida tamen modicè Rosia; vulgò etiam legitur, Rosia. Idem.

52. Quingena.] Vulg. quicquam. Idem.

53. A. D. VII. Id. Quint. veni in spectaculum.] Alia est lectio & distinctio vulgi, ad v. 11. Id. Quint. veni. Spectaculum primum &c. Idem.

54. Nihil tam. Verum hæc tu tecum habeto.] Sic habent omnes libri mss. Lambino teste, neque etiam Manutius improbat. sed Malasp. non placet; qui suspiciat legendum, nihil tam verum. Bofii lectionem sequitur Junius. sed aliter distinguit vitium, nihil tam verum. Hæc tu tecum habeto. Cleric. Quam postremam lectionem præclare spectavit & explicavit Pater in libro vi. Observ. cap. 7. & ideo ab aliorum frustraneis mutationibus involvatur hæc servavi. Gronov.

55. Quam Aftyanam, nam in ceteris.] Omnes ad unum Bofii mss. quam Aftyanam, unde distincti illa duo vocabula quæ in unum coaluerant. Victorius etiam testatur in suo veteri codice legi Aftyanam; unde legendum conjecit Aftyanax; quidam libri legunt, quàm Aftyanastæ. nam in ceteris Faernus delet nam. Cleric.

56. Ergon in nullo est.] Vulg. ἔργον nulla est. Idem.

57. Non quo aut animus destit, aut amici.] Victorius hujus loci emendatio debetur, cujus in veterè mss. exaratum erat, non quo animus destit, aut omicis. antea legebatur, non quo animus destit, aut amici careat: quod ultimum vocabulum in mss. extare negat. Idem.

58. Ea comitia, puto fore, ut ducantur. Tribunicii candidati.] Hæc est lectio & distinctio Victorii, præterquam quòd pro, ea, legit, sed, antea legebatur, ex comitiis puto fore ut ducantur Tribunicii. Bessarionis liber, Pompejus absens est è comitiis. Idem.

59. Cæsari legarat Appius.] Victorii antiquus, legerat, non legarat: quod etiam Germani adnotarant in margine sui libri. Idem.

60. Pomtinam.] Vulg. Pontinam. Idem.

61. Maciam.] Vulg. Meciam. Idem.

de me expedit ad Drusum, inde ad Scaurum. parantur orationibus ⁶² indices gloriosi. fortasse accedent etiam consules designati: in quibus si Scaurus non fuerit, in hoc iudicio valde laborabit. Ex Quinti fratris litteris suspicor jam eum esse in Britannia. suspensus animo expecto, quid agat. illud quidem sumus adepti, quod multis & magnis iudiciis possimus iudicare, nos Cæsari & carissimos, & jucundissimos esse. Dionysium velim salvere jubeas, & eum roges & hortere, ut quamprimum veniat, ut possit Ciceronem meum, atque etiam me ipsum, erudire.

16

CICERO ATTICO, S.

OCCUPATIONUM mearum vel hoc signum erit, quod epistola librarii manu est. De epistolarum frequentia te ⁶³ nihil accuso. sed ⁶⁴ pleræque tantummodo mihi nuntiabant, tibi esse, quod erant abs te: vel etiam significabant reddere esse: quo in genere maxime delectantur duæ ferè eodem tempore abs te Bruto datæ. scire enim volebam, te commodè navigasse. sed hæc epistolarum frequentia non tam ubertate sua, quam celeritate delectavit. illa fuit gravis, & plena rerum, quam mihi M. Paccius, hospes tuus, reddidit. ad eam rescribam igitur, & hoc quidem primum? ⁶⁵ Paccio re & verbis ostendi, quid tua commendatio ponderis haberet. itaque in intimis est meis, cum antea notus non fuisset. nunc pergam ad cetera. Varro, de quo ad me scribis, includetur in aliquem locum, si modo crit locus. sed nostri genus dialogorum meorum: ut in oratoriis, quos tu in calum fers, ⁶⁶ non mentio potuit fieri cuiusquam ab iis, qui disputant, nisi ejus, qui illis notus, aut auditus esset. hanc ego de republica, quam institui, disputationem in Africani personam, & Phili, & Lælii, & Manilii contuli. adjunxi ⁶⁷ adolescentes, Q. Tuberonem, P. Rutilium, duo Lælii generos, Scævola, & Fanonium. itaque cogitabam, quoniam in singulis libris utro procerem, ut *Ἀριστέλης* in iis, quos *ἔχοντες* vocat, aliquid efficere, ut non sine causa istum appellarem: id quod intelligo tibi placere. utinam modo conata efficere possim! rem enim, quod te non fugit, magnam complexus sum & gravem, & plurimi orii, quo ego maxime egeo. Quod in iis libris, quos laudas, personam desiderat Scævola? non eam temere dimovi: sed feci idem, quod in *Πλάτωνα* deus ille noster Plato. cum in Piræum Socrates venisset ad Cephalum, locupletem & festivum senem; quoad primus ille sermo haberetur, adest in disputando senex: deinde cum ipse quoque commodissime locutus esset, ad rem divinam dicit se velle discedere; neque postea revertitur. credo Platonem vix putasse satis con-

sonum fore, si hominem id ætatis in tam longo sermone diutius retinisset. multo ego satis hoc mihi cavendum putavi in Scævola; qui & ætate, & validudine erit ea, qua esse meministi; & iis honoribus, ut vix satis decorum videretur, eum plures dies esse in Crassi Tusculano. & erat primi libri sermo non alienus ad Scævola stuidii. reliqui libri *περὶ πολιτείας* habent, ut scis. ⁶⁸ huic jocularorem senem illum, ut notas, interesse sanè nolui. De re filia, quod scribis, erit mihi cura. ⁶⁹ etenim est luculenta res, Aureliani, ut scribis, iudicis: & in eo me etiam Tullia mea venditabo. Vestorio non desum. gratum enim tibi id esse intelligo: & ut ille intelligat, curo. sed scis, qui? cum habeat ⁷⁰ duo faciles, nihil difficilius. Nunc ad ea, quæ quæris de C. Catone. Lege Junia, & Licinia scis absolurum: ⁷¹ Fufia ego tibi nuntio absolutum iri; neque patronis suis tam libentibus, quam accusatoribus. is tamen & mecum, & cum Milone in gratiam rediit. Drusus reus est factus à Lucerio: iudicibus rejiciendis ⁷² a. d. v non. Quint. ⁷³ De Proclio rumores non boni: sed judicia nostri. Hirrus cum Domitio in gratia est. Senatus consultum quod hic consules de provinciis fecerunt, *αὐτὴν ἑαυτοῦ ποσὶν* ⁷⁴ non mihi, ut qui jam intelligebamus enuntiationem illam Memmii valde Cæsari displicere. Messala noster, & ejus Domitius competitor liberalis in populo valde fuit. ⁷⁵ nihil gratius. certi erant consules. ac senatus decrevit, ut tacitum iudicium ante comitia fieret. ab iis consiliis, quæ erant omnibus sortita in singulos candidatos, magnus timor candidato- rum. sed quidam iudices, in his ⁷⁶ Opimius *Ἰουλιανὸς*. Antius, tribunos plebis appellatur. ⁷⁷ ne injussu populi judicarent. res eedit. comitia dilata ac senatus consulto, dum lex de tacito iudicio ferretur. venit legi dies: Terentius intercessit. Consules, qui illud levi brachio egissent, rem ad senatum detulerunt. hic Aberda, non tacente me. diceas, tamen tu non quiescis? ignosce, vix possum. verumtamen quid tam ridiculum? Senatus decreverat, ne prius comitia haberentur, quam lex lata esset: si qui intercessisset, res integra referretur. cæpta ferri leviter: intercessum non invitis: res ad senatum: de ea re ita censuerunt, comitia primo quoque tempore ⁷⁸ haberi esse de re. Scaurus, qui erat paucis diebus illis absolutus, cum ego partem ejus ornatissime defendissem, obnuntiationibus per Scævola interpositis, singulis diebus usque ad pridie kal. Octob. quo ego hæc die scripsi, sublati, populo tribuim domi suæ satisfecerat. sed tamen, ⁷⁹ etsi uberior liberalitas hujus, gratior esse videbatur eorum, qui occupant. Cuperem vultum videre tuum, cum hæc legeres. nam pro-

fecto

62. Indices gloriosi.] Vulg. iudices gloriosi. Cleric.

63. Nihil accuso.] Vulg. accuso. Idem.

64. Pleræque tantummodo mihi nuntiabant, tibi esse.] Bessarionis liber, plerique tantummodo, mihi nuntiabant tibi esse. Idem.

65. Paccio re & verbis ostendi.] Vulg. Paccio & verbis & re ostendi. Idem.

66. Non mentio potuit fieri.] Vulg. non potuit mentio fieri. Idem.

67. Adolescentis.] Vulg. adolescentis. Idem.

68. Huic jocularorem senem illum, ut notas, interesse sanè nolui.] Victorius legit, huic jocularorem disputationi senem illum, ut notas, interesse &c. quæ etiam est vulgata lectio. Dicitio autem hæc disputationi, à tribus antiquis libris, Bessarionis, Cavalcantis, Ferri abest, ut etiam à codicibus Memmianis & Tornælianis, abque iis quos habuit Malaspina, Lambino teste; qui tamen vocem hanc, disputationi, retinendam, joculariora verò tollendam censet. Victorius lectionem probat Junius, quam uno consensu mss. Palatinos retinere dicit. Idem.

69. Etenim est luculenta res, Aureliani ut scribis iudicis.] Sic habent Bessarionis & Ferri libri, quod etiam non improbat Lambino, qui tamen legit iudicis. Vulg. etenim est luculenta res Aureliani ut scribis iudicis. Idem.

70. Duo faciles.] Junius legendum putat. *hos faciles*; vulg. *duos faciles*. Idem.

71. Fufia.] Vulg. Fufia. Idem.

72. A. D. Nonas. Vulg. ad V. Nonas. Idem.

73. De Proclio.] Veteres suos codd. sequutus Bofius, de Proclio excudendum curavit, quod etiam placuit Manutio. vulgatæ editiones, & in iis Victoriana, de Proclio. Idem.

74. Non nisi bili.] Codices Tornæsanus & Crusellianus, non mihi, ut gnti, unde conjecit Bofius, non mi bili, ut qui &c. Bessar. & Ca-

valc. libris, non mihi, ut quod, habere testatur Manutius, qui mendum latere agnoscent, sic conatur restituere, SC. quod hic Consules de provinciis fecerunt, Quicumque post hæc, non nihil Pompejo jam intelligebamus &c. vulg. pro, non mi bili, notum tibi. Idem.

75. Nihil gratius. certi erant Consules. Senatus decrevit.] Aliter legit & distinguit Junius ex mss. Pal. nihil gratius certe erat Coss. ac Senatui. Senatus decrevit. Idem.

76. Opimius VEIE. TRO. Antius Tribunos pleb. appellatur.] Locum hunc depravatam emendavit Bofius. Exemplar Tornæsanum, Vejetorantius. Scidæ, Veientraotius, rectè, modò ita distinguitur, Opimius VEIE. TRO. Antius. I. ambinus, Octavii Pantagathi conjectura approbata, legit, in his Opimius Veient. Terentium tribunum pl. In Cavalcantis libro Vejetorantius. Junius Bofium rectè præeunte sequitur. vulgò sic: Opimius Vejetor. Antius tribunum plebis appellatur. Idem. Cur igitur Bofius edidit VEIE. TRO? & cur sequuntur alii omisso N? ne dicam de explicationibus affatim absurdis. Gronov.

77. Ne injussu populi judicarent. res eedit. comitia dilata.] Bofius improbat lectionem Manut. res ad Senatum, quod nimis discreparet à veteri scriptura, rescidit, potiorè hanc duxit, res eedit, quæ reperitur integra, & sine ulla varietate in codice Antoniano, I. ambino teste & qui Manutii conjectura nihil putat fingi probabilius. Junius ex conjectura, res fuit, vel scdit. vulg. ne injussu populi judicarent; rescidit comitia dilata &c. Cleric.

78. Haberi esse de re.] Libri formis impressi, haberi censere: prorsus inceptè: hæc enim non coherent, censuerunt comitia haberi censere. in Decurto erat, haberi esse, unde correxit Bofius, haberi esse de re. Idem.

79. Etsi uberior liberalitas hujus, gratior esse videbatur eorum qui occupant.] Auxilio antiquorum librorum hunc locum rectè inquit-

natum

fecit rem habes nullam, hæc negotia multarum nundinarum fore. sed senatus hodie fuerat futurus, id est, kal. Octobribus. jam enim luciferi. ibi loquetur, præter Antium & Favonium, liberè nemo. nam Cato ægrotat. de me nihil timueris: sed tamen promitto nihil. Quid quæris? aliud: iudicia, credo. Drusus, Scavrus non fecisse videntur. tres candidati fore rei putabantur, Domitius à Memmio, Messala à Q. Pompejo Rufo, Scavrus à Triario, aut à L. Cæfare. quid poteris, inquires, pro his dicere? ne vivam, si scio. in illis quidem tribus libris, quos tu dilaudas, nihil reperitur. Nunc ut opinionem habeas rerum, ferendam esse. quæris, ego me ut gesserim? constanter & liberè. quid ille, inquires, ut ferebat? humaniter, et maxè dignitatis, quoad mihi satisfactum esset, habendam sibi rationem putabat. quo modo ergo absoliuit? omnino *ῥηρηία γυμνά*: accusatorum incredibilis infantia, id est, L. Lentuli, L. F. quem frenunt omnes prævaricatum; deinde Pompeji mira contentio; iudicum sordes. attamen xxxi condemnantur, xxxix absolventur. iudicia reliqua impendent: nondum est planè expeditus. dices, tu ergo hæc quo modo fers? bellè merchule, & in eo me valde amo. amissimus, mi Pomponi, omnem non modò succum, ac sanguinem, sed etiam colorem, & speciem pristinam civitatis. nulla est respublica, quæ delectet, in qua acquiescam. idne igitur, inquires, facile fers? id ipsum. recorder enim, quàm bella paulisper, nobis gubernantibus, civitas fuerit: quæ mihi gratia relata sit. nullus dolor me angit; unum omnia posse, dirumpuntur ii, qui me aliquid posse doluerunt: multa mihi dant solatia: nec tamen ego de meo statu demigro: quæque vita maximè est ad naturam, ad eam me refero, & litteras, & studia nostra: dicendi laborem delectatione oratoria consolor. domus me, & rura nostra delectant. Non recorder, unde ceciderim, sed unde furrexerim. fratrem mecum & te si habebō, per me ista pedibus trahantur. vobis *ἐπιδοσόντων* possum. locus ille animi nostri, stomachus ubi habitabat olim, concalluit. privata modò, &

domestica nos delectant. miram securitatem videbis: cuius plurimæ merchule partes sunt in tuo reditu. nemo enim in terris est mihi tam consentientibus sensibus. Sed accipe alia. Res fluit ad interregnum; & est nonnullus odor dictaturæ: sermo quidem multus; qui etiam Gabinium apud timidos iudices adjuvit. Candidati consulares omnes rei ambitus. accedit etiam Gabinius: quem P. Sulla, non dubitans quoniam foris esset, postularat, contradicente & nihil obtinente Torquato. sed omnes absolventur; nec posthac quisquam damnabitur, nisi qui hominem occiderit. hoc tamen agitur feverius. itaque indicia calent. M. Fulvius Nobilior condemnatus est. multi alii urbani ne respondent quidem. Quid aliud novi? & tamen, absoluto Gabinio, stomachantes alii iudices, hora post, Antiochum Gabinium, nescio quem è Sopolidis pictoribus, libertum, ac accessum Gabini, lege Papia condemnantur. itaque dixit statim reus P. lege majestatis. *ἡ δ' οὐδ' ἄρ' ἔμα Παζίη*? Pomptinius vult a. d. iv non. Novemb. triumphare. huic obvian Cato, & Servilius prætores apertè, & Q. Mucius tribunus. negant enim latum de imperio: & est latum hercule insulsè. sed erit cum Pomptinio Appius consul. Cato tamen affirmat, se vivo illum non triumphare. id ego puto, ut multa ejusdem, ad nihil recasurum. Appius sine lege, suo sumptu, in Ciliciam cogitat. Paccianæ epistolæ respondi: cognosce cetera. Ex frater litteris incredibilia quædam de Cæsaris in me amore cognovi: eaque sunt ipsius Cæsaris uberrimis litteris confirmata. Britannici belli exitus expectatur. constat enim aditus insulsè esse munitos mirificis molibus. etiam illud jam cognitum est, neque argenti scriptulum esse ullum in illa insula, neque ullam spem prædæ, nisi ex mancipiis: ex quibus nullos puto te litteris, aut musicis eruditos expectare. Paullus in medio foro basilicam jam penè tenuit iisdem antiquis columnis: illam autem, quam locavit, facit magnificentissimam. quid quæris? nihil gratius illo monumento, nihil gloriosius. itaque Cæsaris amici (me dico & Oppium: dirumparis licet) in

natum purgavit Victorius. antea legebatur, liberalitatis hujusce ratio. Cleric.

- 80. Rem habes vinulam.] Bossi omnes mss. habebant, nullam, præter Decuratum in quo erat, ut nullam, unde Bossius conjecit vinulam. Junius mss. Palat. fidem sequutus legit, rem habes nullam: vulg. rem non habes nullam. Idem.
- 81. Luciferi.] Hunc etiam locum antiquiori suo adjutus restituit Victorius. in illo legebatur, jam enim luciferi tibi loquetur, addendo autem litteram, verbo ulcisci, detractam à sequenti dictione, & interpungendo peripicus fit sensus. antea legebatur, jam enim tibi luciferi loquetur: vulgò luciferi. Idem.
- 82. Quos tu dilaudas.] Sic emendavit Victorius. Libri mss. Lambino teste, eui hæc emendatio probatur, habent, quos tu dilaudas. unde Pichæus vult scribi, quos tu adeo laudas. Junius ex mss. Palat. quos studio laudas. Idem.
- 83. Nunc ut opinionem habeas rerum, ferendam est.] Totum hunc locum, ab his verbis, nunc ut opinionem erit. usque ad illa verba Paccianæ epistolæ respondi; quoniam in vulgata editione in sequente epistolam rejectus est, hic adtextit Bossius: quod Manutius, Malaspina, Lambinus ante viderant, Junius etiam ex mss. Palat. confirmat. Ceterum hæc est Bossi conjectura, eujus omnes mss. habent, nunc ut opinionem habeas rerum, quam lectionem Junius ex mss. Pal. amplectitur. vulg. Nunc de Gabinio habet absolutum. Verum ferendum est. Idem.
- 84. Omnino *ῥηρηία γυμνά*.] Erat in mss. Tornæsiano ΠΟΡΠΑ ΠΥΜΝΑ: in Decurt. ΠΟΡΠΑ ΠΥΜΝΑ, inde conjecit ΠΟΡΠΕΙΑ ΠΥΜΝΑ Bossius. ex perturbatis litteris emendaverat Manut. *ῥηρηία γυμνά*, quod valet totum. Erius Steph. quasi propius accedens ad scripturam antiquam, legendum *ῥηρηία γυμνά*, id est, proprus seu omnino, & vocem omnino, ut ex interpretatione natam delendam putabat. Olim Lambino, lectione Stephani non improbata, placebat Manutii emendatio; sed postea Bossi conjecturam tanquam genuinam amplexus est, omnibusque antependendam duxit. vulg. omnino ΠΟΡΠΙΑ ΠΥΜΝΑ. Claud. Dauqueius, ad præfatum peniculatoris verbo Græco, & illo prævaricatorum, ac totius corpore sententiam perspicuè, restituebat ΠΕΡΠΕΡΕΥΜΑ, ac si dicat, peccatum largiter. Lentulum frenunt omnes prævaricatum. usurpat id vocis Tullius libro i Epistola 2. *ἐπιδοσόντων*, & alibi. Idem.
- 85. Omnem non modò succum.] Ex Scidis & Tornæsiano Bossius edidit omnem non modò, non ut in vulg. non omnem modò. Idem.

- 86. Dirumpuntur.] Vulg. dirumpuntur. Idem.
- 87. Ad eam me refero & litteras.] Lambinus legendum censet, ad eam me refero, ad litteras, &c. Idem.
- 88. Pedibus trahantur.] Faernus legit, trahuntur. vulg. trahuntur. Gulielmus legebat *issi*, pro *issa*. Idem.
- 89. Quin fortis esset.] Fortis, habet Ursini liber. Idem.
- 90. Indicia calent.] Vulg. iudicia calent. Idem.
- 91. Et tamen absoluto.] Muretus legit, est tamen. Idem.
- 92. Nescio quem è Sopolidis pictoribus.] Litteræ R. & S. adeo ambigua forma expressæ sunt in codice Tornæsiano, ut vix alteram ab altera internoscas, incertumque sit Sopolidis, an ropolidis exaratum sit. quæ re olim inductus Bossius putavit legendum esse, è ropopolidis pictoribus, auctorque fuit Lambino nota corrigere: verum postea nactus codicem Decuratum, ubi diderit scriptum esse Sopolidis, errorem suum agnovit, itaque nunc edidit, è Sopolidis pictoribus, ut planè est in Decurt. & Tornæsiano, nisi quod ab hoc abest præpositio, è vulgò legitur, nescio quem solidis pictoribus. Idem.
- 93. Reus P. lege majestatis.] Scripturam Decurtari Bossius expressit; illud P. abest a vulgatis. Junius ex mss. legit *Papia lege*. Idem.
- 94. *ἡ δ' οὐδ' ἄρ' ἔμα Παζίη*.] Ita Bossius, cum reperisset in optimo Decurtato ΟΥ ΚΟΙΛΑΡΗΚΑΜΑ ΑΦΗΙ. veteris scripturæ, quibus ductus aliam lectionem afferret Lambinus, quam à Bossio acceptam dicit, è σοι ἀδελφὸς μακαροῦ: Muretus sic emendare conatus est, è σοι ἀδελφὸς ἀδελφῶν. ex mss. Palat. tentat Junius, dixit statim reus *Papia lege majestatis*, è σοι πέρις ἐν Παζίη, sive ut alii volunt, *ἔμα Παζίη*, nihil tibi cum *Papia Venere*. Vulgò, ΟΥΚ ΟΜΠΙΚΑ ΜΑΦΗ. Dauqueius, lectis aliorum conjecturis conabatur, ΟΥΚ ΕΝΕ ΠΕΙΚΑΜΗΝ ΕΦΗ, non persuasit, inquit mihi me à iudicibus, apud quos ratio juris prostrata est, condemnatum iri. fundatur ex antegressis: sed unnes absolventur, nec &c. putabatur item legi posse, ΟΥΚ ΕΜΕΡΙΚΑΜΗΝ ΕΦΗ. non tribuii donis muneribusque gratiam iudicum non prolextavi. Idem.
- 95. Pomptinius vult a. d. iv.] Vulg. Pomptinius vult ad iv. Idem.
- 96. Illum non triumphare.] Beslarius liber, non triumphaturum. Idem.
- 97. Manius mirificis molibus.] Lambinus testatur veterem codicem habere, miratos, sed quid valeat, exputare non potest. Junius legit, miratos mirificis molibus. Idem.
- 98. Scriptulum.] Vulg. scriptulum. Idem.

Y y y y 2

99. Fe-

in monumentum illud, quod tu tollere laudibus solebas, ut
 99 forun laxaremus, & usque ad atrium Libertatis explicare-
 mus, contemptissimus sexcentes H-S. cum privatis non poterat
 transigi minore pecunia. efficiemus rem gloriosissimam.
 nam in campo Martio Septa 100 tributis comitiis marmorea
 sumus, & tecta facturi, & eaque cingemus excelsa porticu; ut
 mille passuum conficiatur. simul adijungetur huic operi Villa
 etiam publica. Dices, quid mihi hoc monumentum proderit?
 quid? celabo te res Romanas? non enim te puto de
 lustro, quod jam desperatum est, aut de judiciis, quae lege
 Coelia fiant, quaerere. Nunc te obijurgari patere, si jure scri-
 bis enim in epistola, quam C. Decimius mihi reddidit, Euthro-
 tae datam, in Asiam tibi eundem esse te arbitrari. mihi
 mehercule nihil videbatur esse, in quo tantulum interesset,
 utrum per procuratores ageres, an per te ipsum; quod ut abis
 totiens, & tam longè abes. sed hæc mallem, integra re, tecum
 egisse. profecto enim aliquid egissem. nunc reprimam susce-
 ptam obijurgationem. 5 utinam valeat ad celeritatem reditus
 tui! Ego ad te propterea minùs saepe scribo, quod certum
 non habeo, ubi sis, aut ubi futurus sis. Huic tamen nescio cui,
 quod videbatur is te visurus esse, putavi dandas esse litteras.
 tu, quoniam iturum te in Asiam esse putas, ad qua tempora
 te expectemus, facias me certiorum velim, & de Eutychide
 quid egeris.

CICERO ATTICO, S.

17

EXPECTATAS mihi tuas litteras! o gratum adven-
 tum! o constantiam promissis, & fidem mitam! o navi-
 gationem amandan! quam mehercule ego valde timebam,
 recordans superioris tuae transmissionis dispendia. sed nisi fal-
 sor, citius te, quam scribis, videbo. credo enim te putasse,
 tuas mulieres in Apulia esse: quod cum secus erit, quid te
 Apulia moretur? nam Vestorio dandi sunt dies, & ille Latinus
 ἀπαιτητός ex intervallo regustandus. Quin tu huc advo-
 las, & in visis illius nostrae republicae germina? ne puta, vi-
 de, nummis ante comitia tributum uno loco divisus, palam in-
 de absolutum Gabinium. detur esse valiturum. De Messala
 quod quaeris; quid scribam nescio: numquam ego vidi tam
 pares candidatos. Messala copias nosti. Scaturum Triarius re-
 rum fecit. si quaeris, nulla est magnopere commota συμπαθεια.
 sed tamen habet adilitas ejus memoriam non ingratan; & est
 pondus apud rusticos in patris memoria. reliqui duo

plebeji sic exaquantur, ut Domitius valeat amicis, adjuvetur
 tamen non gratissimum munere; Memmius Caesaris commen-
 detur militibus, Pompeji Gallia nitatur. quibus si non vale-
 rit, putant fore aliquem, qui comitia in adventum Caesaris de-
 tradat, Carone praesertim absoluto. Ab Quinto fratre, & ad
 Caesarem accepti a. d. ix kalend. Novemb. litteras, confecta Bri-
 tannia, obsidibus acceptis, nulla praeda, imperata tamen pec-
 unia, 11 datas à littoribus Britanniae. proximo a. d. vi kalend.
 Octobr. exercitum Britanniae reportabat. Q. Pilius erat
 jam ad Caesarem profectus. Tu, si aut amor in te est nostri,
 ac tuorum, aut ulla veritas, aut si etiam sapias, ac frui tuis com-
 modis cogitas, adventare & prope adesse jam debes. non me-
 hercule a quo animo te careo. Te autem quid mirum, qui Dio-
 nysium tantopere desiderem? quem quidem abs te, cum dies
 venerit, & ego, & Cicero meus flagitabit. Abs te proximas
 litteras habebam Ephefo a. d. v id. Sext. datas.

CICERO ATTICO, S.

18

PUTO te existimare, me, nunc oblitum consuetudinis &
 instituti mei, rarius ad te scribere, quam solebam: sed,
 cum loca & itinera tua nihil habere certi video, neque in Epi-
 rum, neque Athenas, neque in Asiam, neque cuiquam, nisi
 ad te ipsum proficiscenti, dedi litteras. 12 neque enim sunt
 ex epistola nostrae, quae si perlatæ non sint, nihil ea res nos
 offensura sit; quæ tantum habent mysteriorum, ut eas ne li-
 brariis quidem ferè committamus. 13 Lepidum quo exedar;
 consules flagrant infamia, quod C. Memmius candidatus pa-
 ctionem in senatu receitavit, quam ipse & suus competitor Do-
 mitius cum consulibus fecissent, uti ambo H-S quadragena
 consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tris augures
 dedissent, qui se adfuisse dicerent, cum lex curiata ferretur,
 quæ lata non esset; 14 & duo consules, qui se dicerent in
 ornandis provinciis consularibus scribendo adfuisse, cum om-
 nino ne senatus quidem 15 fuisset. hæc pactio non verbis,
 sed nominibus & percriptionibus, multorum tabulis cum esse
 facta diceretur, prolata à Memmio esse nominibus inductis,
 auctore Pompejo. hic Appius erat idem. nihil sanè iactura.
 corruerat alter, & planè, inquam, placebat. Memmius autem,
 dirempta coitione invito Calvino, jacebat refrixerat; 16 & eo
 magis nunc cogi ἀνδρεία, tum fluere justitio, & omnium re-
 rum licentia. Perspice aequitatem animi mei & ludum, & con-
 temptionem 17 Selicianæ provinciae, & mehercule cum Cæ-
 sare

99. Forum laxaremus.] Vocem hanc forum, delet Lamb. Cleric. Tetigit hunc locum occasione Atrii Libertatis quoque Alex. Donatus in libro 111 de urbe Roma pag. 251. Gronov.

100. Tributis comitiis.] Sic habent Bellarionis & Cavale. antiqui libri, teste Manutio, cui probatur hæc lectio. Vulg. tributis comitiis. Cleric.

1. Quid? celabo te res Romanas.] Decurtati lectionem Bosius edidit. Junius ex conjectura, quid labor? habes res Romanas. Vulg. ad quid laboramus res Romanas? Idem.

2. Quæ lege Coelia fiant.] Quum libri aut sic habeant, aut eo alludant; lex autem Coelia nulla sit, Coelia ut quidam suspicati sunt, dici nequeat ex more sermonis Latini, quæ ab Aurelio Cotta fuit lata; an indeo Ciceroni dandum, quod ab eo non venit? & locus facillimo remedio relinquendus fuit tanta ineptiæ? Ego quidem vix locum vidi, quin & ex literarum charactere, ut vides, & rei veritate deprehenderim legendum Coelia. & intelligi, quæ tabulariam in perduellionis etiam crimine, de qua videtur Pignus ad annum urbis DCXLVI. Itaque sic & contextum mutare sustulit. Gronov.

3. C. Decimius.] Reposuit Manutius C. Decimius, ut Cavalcantis, Ferri, & Bellarionis libri habent. Cleric.

4. Ut abis totiens, & tam longè abes.] Victorianam hanc lectionem Bosii veteres mss. confirmant: Vulg. ne toties & tam longè abesses. Idem.

5. Utinam valeat.] Tornæsius ante vocem, utinam, hoc amplius habebat, hoc quod dixi tantum; quæ verba à glossivitate quodam manarunt. Idem.

6. Expectemus.] Vulg. expectem. Idem.

7. Tuæ transmissionis dispendia.] Græcum hoc vocabulum deest in vulg. Idem.

8. Et in visis illius nostræ republicæ germinat.] Bosii hæc est restitutio. Tornæsius germa; Decurtatus gerina, inde conjecit germina. Lambinus verò edendum curavit, & in visis illius nostræ Rep. γερμίνων.

devo. Peti vides nummis &c. partim Pauli Manutii, partim Johannis Aurati conjecturam sequutus; prius quidem membrum illius nostræ republicæ γερμίνων, Aurati, posterius verò Peti vides nummis, Manutii. Bosii restitutionem reipublicæ germina, probat Junius, sequens verò membrum sic emendat, Peti inde nummis ante comitia &c. alii libri habent putari de nummis &c. Ursinus hujus loci correctionem allunde assertit, putari de nummis ante comitia uno loco divisus palam iri absolutum Gabinium. Vulg. illius nostræ republicæ germana &c. Idem.

9. Numquam ego vidi.] Ego, deest in Vulg. Idem.

10. In patris memoria.] Vulg. in patris memoria. Idem.

11. Datas à littoribus Britanniae proximo A. D. VI. Kalend.] Vulg. datas à littoribus Britanniae proximo a. d. vi. Kalend. Idem.

12. Neque enim sunt ea.] Post verbum, sunt, Decurt. addit vocem, ea, quæ in vulg. desideratur, quod etiam Lambinus vidit. Idem.

13. Lepidum quo exedar.] Ita Bosius unius litteræ mutatione, ex Decurtato conjecit, in quo legebatur exedar. Codices Tornæsius, Crustellinus, & Huraltinus nihil hic differunt à vulgatis. Lambinus legit, lepidum quo res cadat. Bellarionis liber excidant. Emendantes, ne verbum quo excidat, propius à recepta scriptura abire vellet Ursinus; vulgatum lectionem ex mss. Pal. sequitur Junius, lepidum quo excidat. Idem.

14. Et duo Consulares.] Vulg. & duos Consulares. Idem.

15. Fuisse.] Vulg. fuisse. Idem.

16. Et eo nunc magis cogi ἀνδρεία, tum fluere justitio & omnium rerum licentia.] Locum hunc densa caligine obscuratum illustravit Bosius. Tornæsius habebat, & eo magis nunc cogi ac distatam fluere; Decurtatus, & eo magis nunc cogi abedictam fluere. Alii legunt cogitare distaturam. Junius legit, & eo magis nunc cogi abdictam, favere justitio &c. Idem.

17. Selicianæ provinciae, & mehercule.] Suorum mss. scripturam Bosius edidit, quod etiam adnotarunt Germani in margine sui codicis;

facere suavissimam conjunctionem (hæc enim me una ex hoc naufragio tabula delectat) qui quidem Quintum meum, tuumque, dii boni! quemadmodum tractat honore, dignitate, gratia? non secus, ac si ego essem imperator. hibernam legionem eligendi optio delata commodum, ut ad me scribit. hunc tu non ames? quem igitur istorum? Sed heus tu, scripseram tibi me esse legatum Pompejo? & extra urbem quidem fore

ex idib. Jan. & visum est hoc mihi ad multa quadrare. sed quid plura? coram, opinor, reliqua; ut tu tamen aliquid expectes. Dionysio plurimam salutem: cui quidem ego non modo servavi, sed etiam ædificavi locum. quid queris? ad summam læticiam meam, quam ex tuo reditu capio, ¹⁸ magnus illius adventu cumulus accedit. quo die ad me venies, ¹⁹ tu, si me amas, apud me cum tuis maneat.

is: vulg. *Seleuciana provincia, & meam hercule. Cleric.*

18. *Magnus illius adventu.* Vulg. *magnus ex illius adventu.* Idem.

19. *Tu, si me amas.* Antiquus liber, *ut si me amas: ex quo Faernus, tu si me amas, aptius putat.* Urfinus, *utique si me amas.* Idem.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM

A D

A T T I C U M,

LIBER QUINTUS.

CICERO ATTICO, S.



GO vero & tuum in discessu vidi animum, & meo sum ipse relictis: quo magis erit tibi videndum, ne quid novi decernatur; ut hoc nostrum desiderium ne plus sit annum. De Annio Saturnino curasti probe. De satisfaciendo verò te rogo, quoad eris Romæ, tu ut fatiſdes. & sunt aliquot satisfadationes secundum mancipium, in his & Memmianorum prædiorum, vel Atilianorum. De Oppio factum est ut volui, & maxime ¹ quoddam aperuisti: quæ quidem ego utique vel versura facta solvi volo; ne extrema exactio nostrorum nominum expectetur. Nunc venio ad transversum illum extremæ epistolæ tuæ versiculum, in quo me admones de sorore. quæ res se sic habet. Ut veni ² in Arpinas, cum ad me frater venisset, in primis nobis fermo, ilque multus, de te fuit: ³ ex quo veni ad ea, quæ fueram ego, & tu inter nos de sorore in Tusculano locuti. nihil tam vidi mite, nihil tam placatum, quam tum meus frater erit in forem tuam; ut etiam, si qua fuerat ⁴ ex ratione sumpta offensio, non appareret. illo sic die. postridie ex Arpinati profecti sumus. ut in Arcano Quintus maneret, dies fecit: ego Aquini, sed prandimus in Arcano. nosti hunc fundum, quod ut venimus, humanissime Quintus, Pomponia, inquit, tu invita mulieres, ⁶ ego accivero pueros. nihil potuit, mihi quidem ut visum est, dulcius, idque cum verbis, tum etiam animo, ac vultu. ut illa, audientibus nobis, ego sum, inquit, hic hospita. id autem ex eo, ut opinor, quod antecesserat Staius, ⁷ ut prandium nobis videret. tum Quintus, en, inquit mihi, hæc ego patior quotidie. dices, ⁸ quid, quæso, istuc erat? magnum; itaque me ipsum commoverat: sic absurdè & asperè

verbis vultuque responderat. dissimulavi dolens. discubimus omnes præter illam: cui tamen Quintus de mensa misit; illa rejecit. quid multa? nihil meo fratre lenius, nihil asperius tua sorore mihi visum est: & multa prætereo, quæ tum mihi majori stomacho, quam ipsi Quinto, fuerunt. ego inde Aquinum; Quintus in Arcano remansit, & Aquinum ad me postridie mane venit: mihi que narravit, nec secum illam dormire voluisse; & cum discessura esset, fuisse ejusmodi, qualem ego vidissem. quid queris? vel ipsi hoc dicas licet, humanitatem ei, meo iudicio, illo die defuisse. Hæc ad te scripsi fortasse pluribus, quam necesse fuit, ut videres tuas quoque esse partes instituendi & monendi. Reliquum est, ut ante, quam proficiscare, mandata nostra exhortas; scribas ad me omnia; Pomtinium extrudas; cum profectus eris, cures, ut sciam. sic habeas, nihil mehercule te mihi nec carius esse, nec suavius. A. Torquatium amantissimè dimisi Marturnis, optimum virum: cui me ad te scripsisse aliquid, in sermone significes velim.

CICERO ATTICO, S.

⁹ A. D. vr id. Maj. cum has dabam litteras, ex Pompejano proficiscabar, ut eo die manerem in Trebulano apud Pontium. deinde cogitabam sine ulla mora iusta itinera facere. In Cumanò cum essem, venit ad me, quod mihi pergratum fuit, noster Hortensius: cui, deposcenti mea mandata, cetera universè mandavi; illud propriè, ne pateretur, quantum esset in ipso, ¹⁰ prorogari nobis provincias. in quo cum tu velim confirmes, gratumque mihi fecisse dicas, quod & venerit ad me, & hoc mihi, prætereaque si quid opus esset, promiserit. confirmavi ad eam causam etiam Furnium nostrum; quem ad annum tribunum plebis videbam fore. Habuimus

1. *Quod DCCC. aperuisti.* Hunc numerum auxit Victorius ex antiquo suo codice, quam prius legeretur ccc. Germani verò pro, *aperuisti, adpromissisti*, legunt, sed nihil mutare voluit Victorius, quod nullam varietatem in mss. invenisset. Cleric.

2. *In Arpinas.* Ita codicem Tornæsanum habere dicit Lambinus. vulgò *Arpinum.* Idem.

3. *Ex quo veni.* Vulg. *ex quo ego veni.* Idem.

4. *Ex ratione sumpta offensio.* Eandem lectionem in cunctis mss. libris invenit Victorius, ideo nihil mutat. Germani tamen in margine sui libri, *ex ratione sumptus*, adnotarunt. Fulvius ex mss. libro qui habet, *ex ratione conjicit fortasse legendum ex re.* Idem.

5. *Non appareret. illo sic die. postridie.* Junius ex duobus mss. Palat. aliter & legit & distinguit, nempe, *non appareret illo. sic postridie &c.* Idem.

6. *Ego accivero.* Ita libros veteres sequutus emendat Lambinus pro *accivero.* Idem.

7. *Ut prandium nobis videret.* Victorius cum antiquis exemplaribus ita scripsit. Idem.

8. *Quid quæso istuc erat?* Quæso pro quæso, reposuit Manutius. Id. 9. *A. d. vi idib. Maj.* Ineptissime sic vitiatam Tullii manui præferunt nuperæ editiones, proorsus non laudatissima cura, ut hinc patet, administrata, quum priores recte habeant, aut *a. d. v id. Majas*, ut Michaelis Bruti & Lambini, aut *a. d. v id. Maj.* ut Victorii. Immo & ipsa Bosiana *a. d. vi id. Maj.* quem numerum quem habet quoque Helmsæd. & Balliol. & illius & reliqua similiter edidi. Gronov.

10. *Prorogari nobis provinciar.* Rectius Urfino videtur quod est in antiquo, *provinciam.* Cleric.

buius in Cumano quasi pusillam Romam: tanta erat in his locis multitudo; cum interim Rufio noster, quod se a Vestorio observari videbat, strategemate hominem percussit. nam ad me non accessit. itane? cum Hortensius veniret, & infirmus, ¹¹ & tam longè, & Hortensius, cum maxima præterea multitudo, ille non venit? non, inquam. non vidisti igitur hominem, inquires? qui potui non videre, cum per emporium Puteolanorum iter facerem? in quo illum, agentem aliquid, credo, salutavi; ¹² postea jam julli valere, ¹³ cum me expensè è sua villa, numquid vellem, rogasset. hunc hominem parum gratum quicumque videret? aut non in eo ipso laudandum, quod audiri non laboravit? Sed redeo ad illud. Noli putare mihi aliam consolationem esse hujus ingentis molestiæ, nisi quod spero non longiorem annua fore. hoc me ita velle multi non credunt, ex consuetudine aliorum. tu, qui seis, omnem diligentiam adhibebis, tum scilicet, cum id agi debet. Cum ex Epiro redieris, de republica scribas ad me velim, si quid erit, ¹⁴ quod operari. nondum enim satis huc erat allatum, quomodo Cæsar ferret de auctoritate per scripta: eratque rumor de Transpadanis, ¹⁵ eos jussos IIII viros creare. quod si ita est, magnos motus timeo. sed aliquid ex Pompejo sciam.

CICERO ATTICO, S.

A. D. VI id. Maj. veni in Trebalanum ad Pontium. ibi mihi tuarum litterarum binæ redditæ sunt tertio abs te die: eodem autem, ¹⁶ ex Panse Pompejano Philotimo dederam ad te litteras. nec verò nunc erit sanè, ¹⁷ quod scriberem. Qui de republica rumores, scribe quæso. in oppidis enim summum video timorem; sed multa inania. quid de iis cogites, & quando, scire velim. Ad quas litteras tibi referri velis, nescio. nullas enim adhuc acceperam, præter quas ¹⁸ mihi binæ semel in Trebalano redditæ sunt: quarum altera edictum P.

Licinii habebant, (erant autem non. Maj. data) altera referret ad meas Minturnenses. quàm vereor, ne quid fuerit *αυτοδωρεον* in iis, quas non accipi, quibus describi vis. ¹⁹ Apud Lentulum ponam te in gratiam. Dionysius nobis cordi est. Nicanor tuus operam mihi dar egegiam. Jam deest, quod scribam; & lucet. ²⁰ Beneventum cogitabam hodie. nostra contentia, & diligentia ²¹ esse satisfaciemus. satis. ²² A Pontio, ex Trebalano a. d. v. id. Maj.

CICERO ATTICO, S.

BENEVENTUM veni a. d. v. id. Maj. ibi accipi eas litteras, quas tu superioribus litteris significaveras te dedisse: ad quas ego ipse eo die dederam ex Trebalano ²³ L. Pontio. ac binas quidem tuas Beneventi accipi. quarum alteras ²⁴ Funisulanus multo mane mihi dedit, alteras scriba Tullius. Gratissima est mihi tua cura de illo meo primo, & maximo ²⁵ mandato. sed tua profecto spes meam debilitat. ²⁶ ac me ille: illic quidem labor, non quò; sed inopia cogimur eo contenti esse. De illo altero, quò scribis tibi visum esse non alienum, ²⁷ vereor adduci ut nostra possit; & ut vis, *δυσδίαγγοσιν*. esset quidem summè facilis: sed tu aberis, ²⁸ & me absente res. ²⁹ habebis mei rationem. nam posset aliquid, si utervis nostrum addeset, ³⁰ agente Servilio, Servio fieri probabile. nunc, ³¹ si jam res placeat, agendi tamen viam non video. Nunc venio ad illam epistolam, quam accipi à Tullio. De Marcello, fecisti diligenter. igitur senatus consultum si erit factum, scribes ad me: in minus, rem tamen facies. mihi enim attribui oportebit, item Bibulo. sed non dubito, quin senatus consultum expeditum sit, in quo præsertim sit compendium populi. De Torquato, probè. De Mafone, & Ligure, cum venierit. De illo, quod Charrippus: (quoniam hic quoque *αυτοδωρον* sustulisti) ò provincia! etiamne hic mihi curandus est? curandus autem? hæcenus,

32 ne

11. Et tam longè & Hortensius.] Ita & Lamb. & Bosius legunt; quibus adscripturatur Decurratus: vulgò, & tam longè Hortensius; quod Faernus non capiens, hoc alterum, Hortensius, delebat. Clericus.

12. Postea jam jussi.] Vulg. post etiam jussi. Idem.

13. Cum me expensè è sua villa.] Ita Decurt. addita tamen, è, præpositione alterius manu; quam lectionem veram germanamque asserit Junius: Bosius non videns, quid significet, expensè, dubius conjicit, ex Panse sui villa. Ceterum quod vulgò legitur, è Panse villa, ita fe correxisset ait Manut. ex Cavale. libro, in quo erat *Expanse villa*. Idem Manutius, ut & Murcetus etiam conjecerunt, exiens è sua villa, quod Lambinus innum librum integris litteris habere scribit. ò nimis obsequentem librum! Victorius quoque, improbante Lambino, ex conjectura reposuit, cum me spectans è sua villa. Turnebus libro xxiii cap. 27 conjicit, ex spes è sua villa. Cleric.

14. Quod operiare.] Odorere est in uno ms. Fulvii pro operiare. Idem.

15. Eos jussos IIII viros.] Ex veteribus libris ita scriptis: Victorius, antea legebatur, eos jussos illius viros creare. Idem.

16. Ex Panse Pompejano.] Ita quidam fecerunt, ex Panse Pompejano, ex scriptura mss. quorundam qui habent, expense Pompejano, quam scripturam tamen ut probam ex uno ms. Palat. arripit Junius; vulgò abest vocabulum illud, Panse. Lambinus ait quosdam libros planè habere, exiens è Pomp. quos sequitur. Idem.

17. Quod scriberem.] Et hic & infra in vulgatis editionibus, legitur, quia. Idem.

18. Mihi binæ semel.] Verbum, semel, teste Ursino delectum est in libro emendato à doctissimo viro; ipse verò liberent reponeret, simul, pro semel. Idem.

19. Apud Lentulum ponam.] Hæc est Victorii emendatio, ex antiquiori suo codice. prius erat, Lentulum ponam tecum &c. Idem.

20. Beneventum cogitabam.] Ita Bosius ex compendiosa scriptura Decurt. Benev. non Beneventi, ut vulgus. Idem.

21. Iste satis faciemus. satis.] Bosius ex suis codd. ita legit, nisi quòd post faciemus *αυτοδωρον* addit. Junius ut lectionem hanc probat, ita & distinctionem improbat: vulg. & diligentia faciemus satis. Idem. Bosii editionem retinui, ut probandum magis, quod exhiberet omnia, que in MSS. leguntur præsertim omnibus: unde aliquid emittere non est nostri arbitrii, etsi parum intelligamus. Pater autem ex eis tentabat esse, *republici faciemus satis*. Sed proprius erit: nostra e. & diligentia se. (id est senatus) & sociis faciemus satis. Gronov.

22. A. Pontio.] Ursini ms. ex L. Pontii. Cleric.

23. L. Pontio.] Vulg. à Pontio. Idem.

24. Funisulanus.] *Fulanus* vulg. Idem. Idem nomen, quod sic totidem litteris inveniebam in Taciti MS. Medicæ lib. xv. annal. 7, a quo non multum distcedit *Fiduculanus Falcula*, cuius mentio in oratione pro Cæcina & Ateonius, tum Scholiaste a nobis nunc primum editus in Aetionem primam in Verrem. Quod quum ita perspicue habeant libri veteres, postsums tolerare & hic & lib. x, ep. 15, alioquin vide an non ita factum fuerit pro *Funisularius*. Gronov.

25. Mandatum.] Vulg. mandato. Cleric.

26. Ac me ille: illic quidem labor, non.] Ita Bosius ex suis conjicit; qui labent, ac me ille illud quidem laborat, quod postea genivum legitur in a. d. Palat. unde Junius pro, me, reponens ne, legit, ac ne ille illud quidem laborat. Pantagathus legebat, Marcelli illud quidem laborat. Nianutius verò ex Belliarionis libro in quo scriptum vidit, ac me illud quidem laborat, corrigendum putat, ac ne illud quidem laborat, que correctio pro vulgata lectione recepta est. Turnebus d. cap. 27 fugit; ac me ille: illud non quo &c. qui adatur. Idem.

27. Vereor adduci ut nostro possit; & ut vis, *δυσδίαγγοσιν*. esset quidem summè facilis.] Hæc est Decurtatili lectio, cui, us postreua pars corruptè legitur in Cruell. Huralt. & Tornæi. *esset quidem sum facilis*. Belliarionis liber *Equidem sua facilis*, quod interpretari conatur Manutius. Vulg. *vereor, adduci ut nostra possit & tuis δυσδίαγγοσιν περιεσσωσιν*. Lambinus totum hoc ita legit, *vereor adduci ut nostra possit ad περιεσσωσιν: & tuis δυσδίαγγοσιν* 154. Turnebus d. loco, pro & tuis, reponit, & tu ais *δυσδ.* esse. Idem. Retinui nostra, scilicet dote, ut intelligebat pater, & commodissime post. Reliqua sunt valde censita, que forsitan ita proxime ad MSS. rediguntur, *vereor adduci ut nostra possit & tuis. δυσδίαγγοσιν* est. *Equidem sum facilis*, nempe in majore summa doti destinanda. Gronov.

28. Et me absente res.] Omnes Bosii codd. ita habebant. vulg. & me absente res. Cleric.

29. Habebis mei rationem.] Partim ita legunt quidam codd. Bosii, partim *myrationem*. hoc in suis libris notarunt etiam alii Manutius, & Faernus teste Ursino, qui inde conjiciebat legendum, & me absente mei habebis rationem. Idem.

30. Agente Servilio Servio.] Ita veteres libros habere testatur Manutius; sed distinctionem interierit ut duo sint *Servilius*, & *Servius*; Lanbinius reponit, *Servio Servilii filio*: à vulg. abest illud, *Servio*. Idem.

31. Si jam res placeat.] Vulg. si tam. Idem.

32 ne quid ad senatum, consule, aut numera. nam de ceteris. Sed tamen commodè, quòd cum Scrofa. De Pomptinio, re-
 tē scribis. est enim ita, ut si ante kalend. Jun. Brundisii fu-
 turus sit, minùs urgendi fuerint M. Annii, & Tullii. Quæ
 de Sicinio audisti, ea mihi probantur: modò ne illa exceptio
 in aliquem incurrat bene de nobis meritu. sed considera-
 bimus. rem enim probò. De nostro itinere, quod statucro;
 de quinque præfectis, quid Pompejus facturus sit, cum ex ipso
 cognoro, faciam, ut scias. De Oppio bene curasti, quòd ei
 nec exposuisti: idque, quoniam Philotimum habes, perface,
 33 & cognosce rationem: &, ut agam amplius, si me amas,
 priùs quam proficiscaris, effice. magna me cura levaris. Habes
 quàm omnia. etsi panè præteriti charam tibi deesse: 34 mea
 captio est; siquidem ejus inopia minis multa ad me scribis.
 tu verò aufer 35 ducentos. etsi ineam in eo parsimoniam hu-
 jus paginæ contractio significat, dum acta & rumores vellet.
 jam, si qua certa habes de Cæsare, expecto litteras: & alias
 Pomptinio de omnibus rebus diligentes dabis.

CICERO ATTICO, S.

5) PLANE deest quod scribam. nam nec, quid mandem, ha-
 beo: nihil enim prætermisissus est: nec quid narrem: 36
 novi enim nihil: nec jocandi locus est; ita me multa sol-
 licitant. tantum tamen scito, idibus Mai. nos Venusia mane
 proficiscens has dedisse. eo autem die credo aliquid adum
 in senatu. sequantur igitur nos tuæ litteræ, quibus non modò
 res omnes, sed etiam rumores cognoscamus. eas accipiemus
 Brundisii. ibi enim Pomptinium ad eam diem, quam tu
 scripsisti, expectare consilium est. Nos Tarenti, quos cum
 Pompejo *δραχμῶν* de republica habuerimus, ad te perferri-
 bimus, etsi id ipsum scite cupio, quod ad tempus rectè ad
 te scribere possim, id est, quàm diu Romæ futurus sis; ut,
 aut quòd dem posthac litteras, sciam, aut ne dem frustra. Sed
 ante quàm proficiscere, utique explicatum sit illud H-S xx &
 pecc. hoc velim in maximis rebus & maximè necessariis ha-
 beas; ut, quod auctore te velle cœpi, adiutore assequar.

CICERO ATTICO, S.

6) TARENTUM veni a. d. xv kalend. Jun. Quod Pomptinium
 statueram expectare, commodissimum duxi, dies eos,
 quoad ille veniret, cum Pompejo consumere: eoque magis,
 quòd ei gratum esse id videbam; qui etiam à me perierit, ut
 secum, & apud se esse quotidianè: quod concessi libenter.
 multos enim ejus præclaros de republica sermones accipiam:
 instruar etiam consiliis idoneis ad hoc nostrum negotium. Sed
 ad te breviter jam in scribendo incipio fieri, dubitans Romæ ne
 sis, an jam profectus. quod tamen quoad ignorabo, scribam
 aliquid potius, quàm committam, ut, tibi cum possint reddi:
 à me litteræ, non reddantur. nec tamen jam habeo, quid
 aut mandem tibi, aut narrem. mandavi omnia, quæ quidem
 tu, ut polliceris, exhaustis: narrabo, cum aliquid habeo
 novi. illud tamen non desinam, 37 dum a desse te putabo, de
 Cæsaris nomine rogare, ut confectum relinquas. avidè ex-

pecto tuas litteras, & maximè, ut norim tempus profectio-
 nis tuæ.

CICERO ATTICO, S.

7) QUOTIDIE, vel potius in dies singulos breviores litteras
 Quod te mitto. quotidie enim 38 magis suspicor te in Epi-
 rum jam profectum. sed tamen, ut mandatum scias me cu-
 rasse; quot ante, ait se Pompejus 39 quinos præfectos delatu-
 rum, novos; vacationes, judicariam causam. Ego cum tri-
 duum cum Pompejo, & apud Pompejum fuissim, proficisce-
 bar Brundisium a. d. 40 XIII kal. Junias. civem illum egre-
 gium relinquebam, & ad hæc, quæ timentur, propulsanda pa-
 ratissimum. Tuas litteras expectabo, cum ut, quid agas, tum,
 ubi sis, sciam.

CICERO ATTICO, S.

8) ME & incommoda valitudo, qua jam emergeram, utpote
 cum sine febris laborassem, & Pomptinii expectatio, de
 quo adhuc ne rumor quidem venerat, tenebat duodecimum
 jam diem Brundisii. sed cursum expectabamus. tu si inodè es
 Romæ, (vix enim puto) sin es, hoc vehementer animad-
 vertas velim. 41 Roma acceperam litteras, Milonem meum
 queri per litteras injuriam meam, quòd Philotimus focus esset
 in bonis suis. id ego ita fieri volui de C. Duronii sententia;
 quem & amicissimum Miloni perpexeram, & talem virum,
 qualem tu judicas, cognoram. ejus autem consilium, meum-
 que hoc fuerat; primùm, ut in prestate nostra esset res, ne
 illum malus 42 emptor alienus inancipis, qua permulta secum
 habet, spoliaret: deinde, ut Faustæ, cui cautum ille esse vo-
 luisset, ratum esset. erat etiam illud, ut ipsi nos, si quid 43 ser-
 vari possit, quàm facillimè servaremus. nunc rem totam per-
 spicias velim. nobis enim scribuntur sæpe majora. sed si ille
 queritur, si scribit ad amicos, si idem Faustæ velut, Philotimus,
 ut ego ei coram dixeram, mihi que ille reciperat, ne sit invito
 Milone in bonis. nihil nobis fuerat tanti. sin hæc leviora sunt,
 tu judicabis. loquere cum Duronio. scripsi etiam ad Camil-
 lum, ad Lamiam: eoque magis, quòd non confidebam Romæ
 te esse. summa erit hæc; statues, ut ex fide, fama, reque
 mea videbitur.

CICERO ATTICO, S.

9) ACTIUM venimus a. d. XVI kal. Quint. cum quidem &
 Corcyræ, & Sybotis muneribus tuis, quæ & A reus, &
 meus amicus Eurychides opipare, & φιλοεργονέστερα nobis
 44 congefserant, epulari essemus 45 Saliarem in modum. Actio
 malivus iter facere pedibus, qui in commodissimè navigasse-
 mus: & 46 Leucatam flectere molestum videbatur. actuatis
 autem minutis Patras accedere 47 sine his impedimentis, non
 satis visum est decorum. Ego, ut sæpe tu me currentem hor-
 tatus es, quotidie meditor, præcipio meis, faciam denique,
 ut summa modestia, & summa abstinentia munus hoc extra-
 ordinatum traducamus. Parthus, velim, quiescat, & fortuna
 nos juvet: nostra præstabitur. Tu, quæso, quid agas,
 48 ubi quoque tempore futurus sis, quales res nostras Romæ
 reli-

32. Ne quid ad Senatum, consule, aut numera.] Disertè duos mss. Palat. habere dicit Junius, nequid ad Senatum, Consulem aut Pr. alterum egregie interpretatur d. loco Turnebus. Cleric.

33. Et cognosce.] Sic distinguere mss. Palat. duos, & rectè ait Junius, & cognosce rationem, & ut agam amplius. sed &c. Idem.

34. Mera captio est.] Hæc est Decurt. Tornæs. Memmian. Huralt. & Malasp. codicum lectio. vulgò, mea cautio est. Idem.

35. Ducentos.] Non mutavit receptam lectionem Bofius quamquam in Decurtati hoc nomen erat in litura; ut fortasse Cicero scripserit, ducentos, quo pacto legit Lambinus. Idem.

36. Novi enim nihil.] Sic emendavit Manutius ex veteribus libris legentibus, novi enim mihi. Ferri liber, nec, quid narrem, novi. Etenim mihi. Idem.

37. Dum a desse te.] Te abest à recepta lectione. Idem.

38. Magis suspicor.] Magis ac magis suspicor, visitur in vulgariis libris. Idem.

39. Quinos præfectos.] Est hæc correctio à Victorio. antea legebatur, dirempta dictione, qui nos. Idem.

40. XIII. kal.] Vulg. XIV. Idem.

41. Roma acceperam.] Vulg. Romæ. Idem.

42. Emptor alienus.] Sic Bofius ex veteribus libris; quod & antea notarat Fulvius nisi quod conjunctionem, & vocabulo alienus præposuit: vulg. alienis. Idem.

43. Servari possit.] Vulg. passit. Idem.

44. Congefserant.] Emendationem Manutii comprobat scriptura hæc Decurtati cujus loco legitur in vulgatis congefserant. Idem.

45. Saliarem in modum.] Et hic gratiam magnam inivit ab omni- bus reip. literariæ civibus Victorio, ex antiquo suo qui habebat alta. rem in modum; ita ut nunc legimus emendans: in prioribus editionibus excusum erat, hilarem in modum. Idem.

46. Leucatam.] Est ab antiquis Bofii. impressi Leucaten. Idem.

47. Sine his impedimentis.] Est Bessarionis mss. scriptura melior Manutii judicio, quàm illa quam habent quidam, & inter eos mss. Palat. iis impedimentis. Ceterum vox sine hæc sine iis, abest & à mss. Ursini & à vulg. editione. Idem.

48. Ubi quoque tempore.] Vulg. ubi quoque hoc tempore. Idem.

reliqueris, maximè 49 de xx & de ecce cura ut sciamus. id unis diligenter litteris datis, quæ ad me utique perferantur, consequere. Illud tamen (quoniam nunc abes, cum id non agitur: aderis autem ad tempus, 50 ut mihi scripsisti) memento curare per te, & per omnes nostros, in primis per Hortensium, ut annus noster maneatur suo statu, ne quid novi decernatur. hoc tibi ita mando, ut dubitem, an etiam te rogem, ut pugnes, ne interealetur. sed non audeo tibi omnia onera imponere. annum quidem utique teneto. Cicero meus, modestissimus & suavissimus puer, tibi salutem dicit. Dionysium semper equidem, ut scis, dilexi, sed quotidie pluris facio, & inmercede in prius, quod te amat, nec tui mentionem inmermitti finit.

CICERO ATTICO, S.

UT Athenas 54 a. d. VII kal. Quint. veneram, expectabam ibi jam quartum diem Pomptinium: neque de ejus adventu certi quicquam habebam: eram autem totus, crede mihi, tecum: & quamquam sine his per me ipse, tamen acrius, vestigiis tuis monitus, de te cogitabam. quid queris? non mehercule alius ullus sermo, nisi de te. sed tu aliquid de me ipso scire fortasse mavis; hæc sunt. Adhuc sumptus nec in me ut publicè, aut privatim, nec in quemquam comitum. nihil accipitur lege Julia, nihil ab hospite. persuasum est omnibus meis, serviendum esse famæ meæ. bellè adhuc. hoc animadvertsum, Græcorum laude, & multo sermone celebratur. quod superest, elaboratur in hoc à me, sicut tibi sensu placere. sed hæc tum laudemus, cum erunt perorata. Reliqua sunt ejusmodi, ut meum consilium sæpe reprehendam, quod non aliqua ratione ex hoc negotio emergerim, o rem minime aptam meis moribus! 52 o illum verum, & pueri! dices, quid adhuc? 53 nondum in negotio versaris. nescio; & puto molestiora restare: etsi hæc ipsa fore equidem fronte, 54 ut puto, & volo, bellissimè; sed angor intimis sensibus: ita multa vel iracundè, vel insolenter, vel in omni genere stultitiam insulse, arroganter & dicuntur & tacentur quotidie. quæ, non quod te celem, non perscribo, sed quia 55 δυσξίμαντα sunt. itaque admirabere meam βελούτητα, cum salvi redierimus: tanta mihi μελίστη hujus virtutis datur. ergo hæc quoque hæcenus. etsi mihi nihil erat propositum ad scribendum; quia, quid ageres, ubi terrarum esses, ne suspicabar quidem: nec hercule unquam tam diu ignarus rerum mearum fui; quid de Cæsaris, quid de Milonis nominibus actum sit: ac non mo-

dò nemo, ne rumor quidem quisquam, ut sciremus, in republica quid ageretur. quare si quid erit, quod scias de his rebus, quas putabis scire me velle, per mihi gratum erit, si id curaris ad me perferendum. Quid est præterea? nihil sane, nisi illud: valde me Athenæ deleterunt: 56 urbs duntaxat, & urbis ornamentum, & hominum amores in te, & in nos quædam benivolentia; sed multum & philosophia. 57 ἀνακρίσις si quid est, est in Aristo, apud quem eram. nam Xenonem tuum, vel nostrum potius, Quinto concesseram: & tamen propter vicinitatem totos dies 58 simul eramus invicem. Cim primum poteris, tua consilia ad me scribas; ut sciam, quid agas, ubi quoque, & inasimè quando Romæ futurus sis.

CICERO ATTICO, S.

HUI! rotiesne me litteras dedisse Romam, cum ad te nullas darem? atverd posthac frustra potius dabo, quam si rectè dari potuerint, committam, ut non dem. Ne provincia nobis prorogetur, per fortunas! dum ades, quidquid provideri potest, provide. non dici potest, quam flagram desiderio urbis, quam vix harum rerum insulstatem feram. 59 Marcellus scædæ de Comensi: etsi ille magistratum non gesserit, erat tamen Transpadanus. ita mihi videtur non minus stomachi 60 nostro, ac Cæsari fecisse. sed hoc ipse viderit. Pompejus mihi quoque videbatur, quod scribis Varronem dicere, in Hispaniam certè iturus. id ego minimè probabam; qui quidem Theophani facile persuasi, nihil esse melius, 61 quam nusquam illum discedere. ergo Græcus incumbet. valet autem auctoritas ejus apud illum plurimum. Ego has pridie novas Quint. proficiscens Athenis dedi; cum ibi decem ipsos fuisset dies. venerat 62 Pomptinius: 63 unà Cn. Volusius: aderat quæstor: tuus unus Tullius aberat. 64 ῥηθροὶ Rhodiorum, & dicrota Mytlenæorum habebam, & aliquid 64 ἐπιπέχον ἀσί. De Parthis erat silentium. quod superest, dii juvent. Nos adhuc iter per Græciam summa cum admiratione fecimus. nec mehercule habeo, quod adhuc quem accusem meorum. videntur mihi nosse nos, nostram causam, & conditionem profectiois suæ. planè serviunt existimationi meæ. quod superest, si verum illud est: 65 εἶα γ' ἢ δέσπονα, certè permanebunt. nihil enim à me fieri ita videbunt, ut sibi sit delinquendi locus. sin id parum profuerit, 66 fiet aliquid à nobis severius. nam adhuc lenitate dulces sumus; & ut spero, proficimus aliquantum. sed ego hanc, ut singuli dicunt, ἀνεξίαν in unum annum meditatus sum. proinde pugna, ne, si quid

49. De xx.] Vulgati libri. de cxx. Bofius notam C expunxit admonitus tum à vetustiore suo, tum ab ipso Cicerone ep. 5. hujus libri. Cleric.
 50. Ut mihi scripsisti.] Vulgati codices, ut mihi scripsisti. Idem.
 51. A. d. VII.] Perspicue erat in Decurt. ut legendum Manutius censet a. d. VII. non ut vulgo, ad xv. Idem.
 52. O illum verum.] Vulg. o illum verum &c. Ceterum quæ sequuntur verba Græca restituit Victor. Idem.
 53. Nondum in negotio.] Vulg. nondum enim in negotio. Idem.
 54. Ut puto & volo bellissimè.] Lectio hæc est Decurtati, Bessar. & aliorum plurimorum mss. vulg. ut puto, & vultu & fronte bellissimis: Lambinus tamen malit, bellissima. Idem.
 55. Δυσξίμαντα.] Ita reposuit ex scidarum corrupta hæc lectio ΔΥΣΕΠΙΛΗΤΑ, cui sermè respondet, corrupta & hæc Victorii ΔΥΣΚΕΙΛΗΤΑ qui hinc conjecit δυσκλήθη, quod & antiquum librum habere testatur Ursinus. antea legebatur δυσκλήθη. Lambinus pro more, conjecturarum myriadem affert, δυσκλήθη, seu, δυσκλήθη, seu δυσκλήθη, seu δυσκλήθη, seu δυσκλήθη. Turnebus d. cap. 27. conjicit, δυσκλήθη. Idem.
 56. Urbs duntaxat.] Totum hunc locum ita descripsit & distinxit ex Scidis Bofius. Manutius etiam testatur Bessarionis librum habere urbs, non verba. Faernus hic etiam, quædam legit, pro, quædam. Idem.
 57. ἀνακρίσις si quid.] Bofii ex Scidis lectionem hæc sequitur Junius, interpretationem minime: vulgò ἀνακρίσις si quidem est in Aristo; quam lectionem esse omnium librorum ait Lambinus, nisi quod quidam pro Græcis habent Latina, sursum & deorsum: Malasp. pro ἀνακρίσις vult legi Anachina, pro, siquidem est in Aristo &c. Ursinus ait in libro viri doctissimi emendatum esse, sic quidem existimat tuus opud quem eram; ipse verò legendum censet, sic quidem existimat Aristo, opud &c. Idem.

58. Simul eramus invicem.] Ita se emendasse profertur Manutius, tum ex Cosmi Gherii admonitio, tum ex inspectione Bessar. cod. Tornæs. junctim. Ceteri vulgatam lectionem retinent. Idem.
 59. Marcellus scædæ de Comensi: etsi.] Ex vestigiis veteris scripturæ sic edidit Bofius: Malaspina, Sigonius & Pantagathus, sic, Marcellus scædæ in Comensi, etsi ille magistratum non gesserat. Lambinus, pro scædæ, scædus reponit: vulgata lectio, Marcellus sedendæ comes; cui se mederi non posse ingenue fateatur Victorius. Turnebus explicat vulgatam d. cap. 27. paratius tamen assentiri ei qui legendum censuit, Marcellus cecidit Comensem. Idem.
 60. Nostro ac Cæsari.] Alii, nostro quam Cæsari: vulg. nostro Cæsari. Idem.
 61. Quam illum nusquam discedere.] Vulg. quam illud, nusquam illum discedere. Idem.
 62. Pomptinus.] Notandum ubicunque occurrat, in vulgatis editionibus semper legi, Pomptinus, per, n. Idem.
 63. Una Cn. Volusius: aderat quæstor: tuus unus.] Ita & restituit & distinguit Bofius ex Decurtat. vulg. nam Cn. Volusius aderat quæstor. tuus unus, &c. Lambino legendum videtur, Jam Quintus Volusius aderat & quæstor Rufus unus, &c. verumtamen tutius censet retinere lectionem receptam. Idem.
 64. ῥηθροὶ ἀσί.] Legebatur in Victorii codice & Tornæs. ΕΠΙΚΟΝ ΔΕΙ: in Decurt. & Crusellino ἰσχυρον δὲ, unde Bofius ita restituit, consentiente Junio, fredo scriptura unius Palat. Victorius conjiciebat ἰσχυρον, quod Lambinus rejiciens, de Tornæsiani scriptura nihil mutat, & legit ἰσχυρον. Pius reponerat, ἀλλῷ ἰσχυρον ἢ sic κατὰ σκοπον. Idem.
 65. Οἷα γ' ἢ.] Vulg. οἷα γ' ἢ, &c. quæ etiam est antiqui Victoriani lectio. Idem.
 66. Fiet aliquid à nobis severius.] serius habent veteres omnes Ursini. Idem.

quid prorogatum sit, turpis inveniar. 67 Nunc redeo ad quæ mihi mandas; 68 ni præfæctis excusationi sis, quos voles, deserto. non ero tam *μειώτης*, quam in Apuleio fui. Xenonem tam diligo, quam tu: 69 quod ipsum sentire certò scio. Apud Patronem, 70 & reliquos barones te in maxima gratia posui: & hercule merito tuo feci. nam mihi is, rex, dixit, te scripsisse ad se, mihi esse illius litteris rem illam curæ fuisse, quod ei pergratum erat. sed cum Patron mecum egisset, ut pererem à vestro 71 Ariopago, *καρμηναλισμὸν* tollerent, quem Polycharmo pratorē fecerant, commodius visum est & Xenoni, & post ipsi Patroni, me ad Memmium scribere, qui pridie, quàm ego Athenas veni, Mytilenas profectus erat, ut is ad suos scriberet, posse id sua voluntate fieri. non enim dubitabat Xeno, quin ab Ariopagitis inviro Memmio impetrari non posset. 72 Memmii autem adificandi consilium abjecerat: sed erat Patroni iratus. itaque scripsi ad eum accuratè: cuius epistola misi ad te exemplum. Tu, velim, Piliam meis verbis consolere: indicabo enim tibi: tu illi nihil dixeris. accepi fasciculum, in quo erat epistola Piliæ: abstuli, aperui, legi: valde scripta est *συμπαιδῶς*. Brundisio qua tibi epistola reddita: sunt sine mea, 73 tum videlicet datas, cum ego me non bellè haberem. nam illam *ρομαναὶδρίαν* excusationem ne acceperis. Cura, ut omnia sciam, sed maxime, ut valeas.

CICERO ATTICO, S.

NEGOTIUM magnum est navigare, 75 atque id mense Quintili. sexto die Delum Athenis venimus. pridie nonas Quintil. à Piræo ad Zosterā, vento molesto, qui nos ibidem nonis tenuit. A. d. VIII idus 76 ad Ceo jucundè. inde Giarum sævo vento, non adverso: hinc Scyrum, inde Delum, utroque citius, quam vellemus, cursum confestim. jam nosti *ἀρχαία* Rhodiorum. nihil, quod minùs fluctum ferre possit. itaque erat in animo nihil festinare, 77 Delo nec me movere, nisi 78 omnia *ἀπορρηθῆναι* viderem. De Messala ad te statim, ut audivi, de Gyro dedi litteras: & id ipsum consilium nostrum etiam ad Hortensium: cui quidem

valde 79 *συνθησάων*. sed tuas de ejus 80 judiciis, sermonibus, & mercurio omni de reipublica statui litteras exspecto, *πυλτικώτερον* quidem scriptas, (quoniam meos cum Thallumeto nostro pervolutas libros) ejusmodi inquam litteras, ex quibus ego, non quid fiat, (nam id 81 vel Helenius, vir gravissimus, potest efficere, cliens tuus) sed quid 82 futurum sit. etiam cum hæc leges, habebimus consules. omnia perficere poteris, de Cæsare, de Pompejo, de ipsis judiciis. Nostra autem negotia, quoniam Roma commoraris, amabo te, explica. Cui rei fugerat me rescribere, 83 de strue laterum planè rogo. De aqua, si quid poterit fieri, eo sis animo, quo soles esse: quam ego cum mea sponde, tum tuis sermonibus æstimo plurimi. 84 ergo quid conficies. Præterea, 85 si quid Philippus rogavit, quod in sua re faceres, id velim facias. Plura scribam ad te, cum constitero: nunc eram planè in medio mari.

CICERO ATTICO, S.

PHESUM venimus a. d. XI kal. Sext. 86 sexagesimo, & quingentesimo 87 post pugnam Bovillam. navigavimus sine timore & sine nausea; sed tardius propter aphractorum Rhodiorum imbecillitatem. De concursu legationum, privatorum, & de incredibili multitudine, quæ mi jam Sami, sed mirabilem in modum Ephesi præsto fuit, aut audisse te puto, aut quid ad me attinet? 88 Verumtamen decumavi, si venissem cum imperio, Græci quasi Epheso pratori se alacres obtulerunt, ex quo te intelligere certò scio, multorum agnorum ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas. sed, ut spero, uterum ea palestra, quam à te didicimus; omnibusque satisfaciemus; & eo facilius, quòd in nostra provincia confecta sunt pactioes. Sed hætenus, præsertim cum cenanti mihi nuntiare Cæstius, se de nocte proficisci. Tua negotia Ephesi curæ mihi fuerunt: Thermoque, tamen ante adventum meum liberalissimè erat pollicior tuis omnibus, tamen 89 Philogenem, & Sejum tradidi; Apolloniensem Xenonem commendavi. omnino omnia se facturum recepit. Ego præterea rationem Philogeni

67. Nunc redeo ad ea.] Fulvii ms. nunc ad ea que mihi; vulgò, nunc redeo ad que mihi mandas. Cleric.
 68. Ni præfæctis excusationi sis.] Hæc est Decurtati scriptura: Lambinus à veteribus libris longius recedens scribit, in præfæctis excusato: tribunos quos voles, deserto &c. vulgaris; in præfæctis excusatio: iis, quos voles &c. quam Faernus probabat, nisi quod excusato, pro, excusatio substituebat. Idem. Ex vulgatorum manuscriptorum lectione, quæ est in præfæctis excusatio iis quos voles, simpliciter & facile sequitur in præfæctis excusa; & iis, quos voles, deserto. Bofius quoque volet, eat. Excusa, scilicet quod tibi non indicavi, si quos velles necum proficere, ut mihi commendares: nunc loca adhuc tribus dare possum. Gronov.
 69. Quod ipsum.] Vulg. quod id ipsum. Cleric.
 70. Et reliquos barones.] Ita Lambinus, Turnebus, Bofius: vulg. Barones quod mavult Junius. Patrones, legebat Pius, referente Urfino. Idem.
 71. Ariopago.] Vulg. Areopago. Idem.
 72. Memmii autem.] Hæc emendatio debetur Victorio, antea legebatur, Ananias autem. Idem.
 73. Tum videlicet data.] Agnovit etiam pater subintelligi posse 70 sunt; sed opinabatur Ciceronem hic antiquarium egisse & scripsisse datas, quod ipse post notavi ex Balliolensi; & genus id loquendi etiam tetigerat lib. 111 Observat. eap. 9 Gronov.
 74. Νουανυθῆδων.] Pro hæc Decurtati scriptura, hæc lenus deminute editam fuit *μυθῶδων*. Cleric.
 75. Atque mense.] Vulg. atque id mense. Idem. De quo quum Bofius nihil indicaret, utrum sponte ipsius, an errore typographorum fuerit omisum (quod nemini credidisse & patrem) in Balliolensi autem & Helmslæd. eod. eibus eam voculam exilare comperiam, censui non omitterdam ulterius; & restitui, quum sit Ciceronis, de qua vide ad xiv famil. cap. 13. Gronov.
 76. Ad Ceo jucundè.] Ita est in Decurtato & Crusell. ut conjectaret Manutius. Victorius ex ms. reposuerat, ab Ceo jucundè, quum prius haberetur ad Cecum jucum, deinde. Cleric.
 77. Delo nec me.] Vulg. nec me de Delo. Faern. dicit illud Delo. Idem.
 78. Omnia ἀπορρηθῆναι.] Decurtati lectio hæc est quam sequitur Junius, nisi quod pro omnia, vulgatum, omnia, servat. E depravatis veteris scripturæ vestigiis, quæ hæc sunt AKPA TH KH-YPA, legendum putat Muretus ἀρεται τῆ βύβλου lib. xiv Var. lect.

eap. 11. Lambinus sequitur emendationem, ut ait, Bofii, quæ hæc est ἄκαυ τῆβου βύβλου. Vulg. ἀκαυτῆβου βύβλου. mss. ἀκαυτῆβου βύβλου, alii βύβλου, unde placebat Manutio ἀκαυτῆβου. Idem.
 79. Συνησάων.] Euge Victorii, qui illud *συνθησάων* hinc fucillis eieceris. Idem.
 80. Judiciis.] Vulgò *judicii*. Idem.
 81. Vel Helenius, vir gravissimus.] Vulg. sciam. Cum hæc. Idem.
 82. De strue laterum.] Victorius & Bofius indicaverunt veteres libros habere DESTRUERE ALTERUM, ille se Machaonis artes defecere ingendū proficetur, alter verò ita sanat ut videre est. vulg. de strue salinarum. Vetis Uriniliber, de servis salinarum. Idem.
 84. Ergo quid.] Vulg. ego aliquid. Idem.
 85. Si quid Philippus rogavit, quod in sua re faceres.] Faernus ex mss. sig. P. rogat, quod i. f. re faceres. vulg. in tuare. Idem.
 86. Sexagesimo & quingentesimo.] Hæc est Decurtati scriptura: Manutius legeret libenter, septuagesimo & quinto. Lambinus, quingentesimo quadragesimo quinto: vulg. sexagesimo quinto. Idem.
 87. Post pugnam Bovillam.] Haud dubitare viros doctos hoc loco legendum Bovillanā scribit Phil. Cluverius lib. 111 Ital. antiq. pag. 920. Nec scio quos intelligat, quum vel acqumfiant vulgato, vel ex scriptura duorum exemplarium post pugnam ambovillam, ut est & iā Balliol. Malaspina tenet ad Bovillam, unde potius per transpositionem litterarum duarum existeret pugnam Bovillanā. Gronov.
 88. Verumtamen cum cum Decumanis.] Scidæ, cum Decumanis. alterum cum, negligentia librorum omisum restituit Bofius. Manutio placeret, verumtamen cum Romanis, quam conjecturam amplexi sunt Corradus & Lambinus, qui vocem, ejus, addit. Muretus rectum putat, verumtamen Decumani, ut si venissem cum imperio: vulgata lectio similis est Scidarum. Cleric. Sic edidi, ut vides, quòd id maxime propinquum scriptæ lectiōni judicarem, ut omnes confirmaturos opinor. Gronov.
 89. Philogenem, & Sejum tradidi; Apolloniensem Xenonem.] Lectio hæc est Victorii, nisi quod Apolloniensem scripsit Bofius ex Decurtato & Crusell. pro Apolloniensem: Lambinus ait in mss. esse Apollonidiensem: vulg. Sejum Rbodum & Apolloniensem. Clericus.

geni permutationis ejus, quam tecum feci, edidi, ergo hac quoque hactenus. Reedo ad urbana. Per fortunas! quoniam Romæ manes, primum illud præfui, atque præmuni, quæso, ut simus annui; ne intercaletur quidem. deinde exhauri mea mandata; 90 maximeque si quid potest, de illo domestico, scrupulum quem non ignoras; deinde de Cæsare: cujus in cupiditatem te auctore incubui; nec me piget. 91 & si intelligis, quam meum sit scire & curare, quid in republica fiat: fiat autem? immo verò etiam quid futurum sit, perscribe ad me omnia; sed diligentissimè: 92 in primisque eequid judiciorum status aut factorum, aut futurorum etiam laboret. De aqua, si curæ est, si quid Philippus ager, 93 animadvertas.

14 CICERO ATTICO, S.

ANTE quam aliquo loco confedero, necque longas à me, neque semper mea in manu litteras expectabis. cum autem erit spatium, 94 utrumque præstabo. nunc iter conficiebamus æstuosa & pulverulenta via. dederam Epheso pridie: has dedi Tralibus. In provincia in ea fore me putabam kal. Sextilibus. ex ea die, 95 si me amas, *παρρησια ἐναισιον* commoveo. tamen interea 96 hæc, quæ vellem, mihi afferbantur: primum otium Parthicum, dein confectæ pactiones publicanorum, postremò feditio militum sedata ab Appio, stipendiumque eis usque ad idus Quint. persolutum. Nos Asia accipit admirabiliter. adventus noster nemini ne minimo quidem fuit sumptui. spero meos omnes servire laudæ meæ. tamen magno timore sum; sed 97 bene speramus. omnes jam nostri, præter Tullium tuum, venerunt. erat mihi in animo rectè proficisci ad exercitum. ætiosos reliquos rei militari dare, hi bernos jurisdictioni. Tu, velim, si me nihilo minus nostri curiosum in republica, quam te, scribas ad me omnia quæ sunt, quæ futura sint: nihil inhi gratius facere potes: nisi tamen id erit mihi gratissimum, si, quæ tibi mandavi, conferis; 98 in primisque illud *ἐνδύμωρον*; quo mihi scis nihil esse carius. Habes epistolam plenam festinationis & pulveris. reliquæ subtiliores erunt.

15 CICERO ATTICO, S.

LAODICEAM veni pridie kal. Sext. 100 ex hoc die clavum anni movebis. nihil exoptavi adventu meo, nihil carius.

sed est incredibile, quam me negotii tædeat. 1 non habeat satis magnum campum ille tibi non ignotus cursus animi, 2 & industriæ meæ? præclara opera cesser? quippe, jus Laodiceæ me dicere, cum Romæ A. Plotius dicat? & cum exercitum noster amicus habeat, tantum me nomen habere duarum legionum exilium? denique hæc non desidero: lucem, forum, urbem, domum, vos desidero. sed feram, ut potero: sit modò annuum. si prorogatur, actum est. verum perfacile resisti potest. tu modò Romæ sis. Quæris, quid hic agam? ita vivam, ut maximos sumptus facio. inirrisse delector hoc instituto. admirabilis abstinentia ex præceptis tuis: ut verear, ne illud, quod tecum permutavi, versura mihi solvendum sit. Appii vulnera non refrico: sed apparent, nec oculi possunt. iter Laodicea faciebam 3 a. d. 111 non. Sext. cum has litteras dabam, in castra in Lycœonio, inde ad Taurum cogitabam, ut cum 4 Moeragene signis collatis, si possem, de servo tuo deciderem. clitelæ bovi sunt impositæ, 5 plane non est nostrum onus: sed feremus: modo, si me amas, 6 sit annuum. adsis tu ad tempus, ut 7 senatum totum exites, mirificè sollicitus sum, quòd jam diu ignota sunt mihi ista omnia. quare, ut ad te ante scripsi, cum cetera, tamen respública, cura, ut mihi nota sit. 8 Plura scribam tarde tibi reddito? sed dabam familiari homini, ac domestico, C. Andronico Puteolano. tu autem sæpe dare tabellaris publicanorum poteris, per magistratos scripturæ, 9 & portus nostrarum dioecesium.

CICERO ATTICO, S.

ETSI in ipso itinere & via discedebant publicanorum tabellarij, & eram in cursu: tamen surripiendum aliquid putavi spatij, ne me immemorem mandati tui putares, itaque subfedi in ipsa via, dum hæc, quæ longiorem desiderant orationem, summatis tibi perscriberem. Maxima expectatione in perditam, & plane everfam in perpetuum provinciam nos venisse scito pridie kal. Sextiles. 10 moratus triduum Laodicea, triduum a Apameæ, totidem dies Synnade. audivimus nihil aliud, nisi imperata *ἐμπροδία* solvere non posse: 11 *ὄψως* omnium venditas: civitatum gemitus, ploratus, monstrata quædam non hominis, sed feræ nescio cuius immanis. Quid quæ-

90. Maximeque si quid potest &c.] Faernus, maximeque si quid potest de illo scrupulo quem &c. Cleric.
 91. Et, si intelligis quam meum.] Faernus, etsi intelligis quam mea interst. scire. Idem.
 92. In primisque eequid judiciorum.] Ita Decurt. & Crusell. Malasp. Lamb. & Junius ex duobus Palat. in primisque numquid judiciorum &c. vulg. quid judiciorum. Idem.
 93. Animadvertas.] Vulg. animadvertes. Idem.
 94. Utrumque præstabo.] Codex Tornæstanus habet utrumque stabo. Malasp. mss. dabo; à quo non videbatur abhorreere Gulielmus. Idem.
 95. Si me amas παρρησια.] Hæc est Germanorum lectio quam sequutus est Victorius, quia similes valde characteres in suo mss. invenerat, scilicet HATEAMA ENAIYCION. Vir doctissimus ut ait Ursinus, ita emendabat, & si me παρρησια ἐναισιον commovebat tamen. Quæ hic dicta sunt, parum placent; vel ob id, quod ex solito more id egerint viri docti, ut adderent litteras scriptæ lectioni, quam passim pateat demandum verius esse aliquid, ut scriptis videatur HATAMA ENIAYCION. Hæc enim vox παρρησια nota est, quod indicat gradum & processum, ut innuat se ab eo die velle ut incipiat & progrediatur suus annus. Gronov.
 96. Hæc, quæ vellem, mihi afferbantur.] Junius ex mss. Palat. hæc vellem, mihi quæ afferbantur; ceterum pro afferbantur nonnulli eodd. inter quos Tornæf. legunt adgerantur. Cleric.
 97. Bene speramus.] Vulg. bene paramus. Idem.
 98. In primisque illud.] Ita emendavit Manutius: vulgò, in primis quid illud. Idem.
 99. Εἰδύμωρον.] Sic reposuit Victorius. prius in ἔδύμω. Idem.
 100. Ex hoc die clavum anni movebis.] Hæc est Decurtati scriptura. reposuerat Victorius antea, ex hoc die clavum commovebis, cum prius legeretur, ex hoc die clavum animo verbis, quæ etiam est & Tornæf. & Crusellini lectio. Hoc totum abesse à Bessarionis & Ferris libris, & duobus antiquis qui Romæ sunt, & sine jactura posse abesse ait Manutius, nisi forte legatur, ex hoc die commovebis. Turæbus d. cap. 29 putat commodam recipere interpretationem vul-

gatum aliàs, clavum amovebis. Idem.
 1. Non habeat.] Vulg. ne non habeat satis. Idem.
 2. Et industriæ meæ præclara opera cesser?] Sic distinguit Junius ex mss. Palat. & mea industriæ præclara opera &c. Ceterum vulgò pro, cesser, quæ est Memm. Torn. & nonnullorum Italicorum scriptura, legitur censeus; Lambinus malit, à præclara opera cessum. Idem.
 3. A. d. 111 Nonis Sext.] Cur sic placuerit Bosio (hunc enim primum video) integrare vocem quartam; quum in prioribus quantum scio omnibus vel a. d. vel ad 111 Non. Sext. exhibeatur, etiam in ipso Helmstæd. & Balliol. non intelligo, & dicant ipsi. Ego exhibeo antiquum, nec id pronunciam nonis Sextilibus, sed nonas Sextiles. Gronov.
 4. Moeragene.] Sic Decurt. vulg. Meopragine, vel Morphagene. Cleric.
 5. Cillane non est.] Junius ait Bosium hæc optimè ex Decurt. sui fide. Victorius edidit, illane, ut est in Tornæf. & Crusellino. Idem. Et id satis vicinum τῶ plane, quam veram manum Tullij puto cum Lindenbergio ad Ammianum Marcellin. xv. 1. Gronov.
 6. Sit annuum.] Junius ex mss. Palat. sit annus, etiam si non improbet vulgata lectionem, ut sit annuus. Cleric.
 7. Senatum totum.] In mss. Bosii exaratum erat, senatum totum: vulg. abest, totum. Idem.
 8. Plura scribam tarde reddito?] Junius ait Bosium sic rectè legere, sed mss. Palat. tamen servare vocem, tibi, quod probat. Victorius locum hunc corruptum exilimat: Lambinus conjecturam hanc Malasp. sequitur, plura scribebam: tardè reddito. sed quum vidisset cod. Tornæf. habere reddito ire, maluit, plura scribebam, sciens tibi tardè reddito iri: sed dabam &c. Bosius etiam hinc legi posse censet, plura scribam tarde tibi reddito iri. Germani & vulg. plura scribam alias. Idem.
 9. Et portus & nostrarum.] Manutius forte legendum putat, & portus nostrarum. Idem.
 10. Moratus triduum Laodicea.] Videtur legendum Ursino, moratos. Idem.
 11. ὄψως omnium.] Victorium ita resistentem sequuntur Bosius & Ju-

quæris? ¹² tædet omnium nos vitæ. Levantur tamen miseræ civitates, quod nullus sit sumptus in nos, neque in legatos, neque in quæstorem, neque in quemquam. scito, non modò nos foenum, aut quod lege Julia dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem hæc, præter quatuor lectos & lectum, quemquam accipere quidquam: multis locis ne lectum quidem, & in tabernaculo manere plerumque. itaque incredibilem in modum concursus fiunt ex agris, ex vicis, ¹³ ex domibus omnibus. meherculo etiam, adventu nostro, reviviscunt; iustitia, abstinentia, elementia tui Ciceronis. itaque opinio- nes omnium superavit. Appius, ut audivit nos venire, in ul- timam provinciam se coniecit Tarsum usque: ibi forum agit. De Partho silentium est: sed tamen concisos equites nostros à barbaris nuntiabant ita, qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in provinciam suam accedere: id autem facere ob eam causam dicebat, quòd tardius vellet decedere. Nos in castra properabamus, quæ aberant bidui.

CICERO ATTICO, S.

ACCEPI Roma sine epistola tua fasciculum litterarum: in quo, si modò valuisti, & Roma fuisti, Philotimi duco esse culpam, non tuam. hanc epistolam distavi sedens in reda, cum in castra proficiscerer, à quibus aberant bidui. paucis diebus habebam certos homines, quibus darem litteras. itaque eò me servavi. Nos, tamenetsi hoc te ex aliis audire malo, sic in provincia nos gerimus, quod ad abstinentiam attinet, ut nullus terentius infamatur in quemquam. id sit etiam & legatorum, & tribunorum, & præfectorum diligentia. nam omnes mirificè *συμπεριεσθῆσαν* gloria mæx. Lecta nos ter mi- rificus est. Sed nunc propro. per scribam ad te paucis diebus omnia. Cicerones nostros Dejotarus filius, qui rex ab senatu appellatus est, seenu in regnum. dum in æstivis nos essemus, illum pueris locum esse bellissimum diximus. ¹⁴ Sextius ad me scripsit, quæ tecum esset de mea domestica, & maxima cura locutus, & quid tibi esset visum. amabo te, incumbere in eam rem, & ad me scribere, quid & possit, & tu censeas. Idem scripsit, Hortentium de proroganda nostra provincia dixisse nescio quid. mihi in Cumano, diligentissime, se, ut annui essemus, defensurum, receperat. si quicquam me amas, ¹⁵ hunc locum muni. dici non potest, quam invitus à vobis absum. & simul hanc gloriam iustitiæ, & abstinentiæ fore illustriorem spero, si citò decesserimus. id quod Scævola contigit, qui solos novem menses Asia præfuit. Appius nos ter, cum me adventare videret, profectus est Tarsum usque Laodicea. ibi forum agit, cum ego sim in provincia; quam ejus injuriam non insector. satis enim habeo negotii in sanandis vulneribus, quæ sunt imposta provinciæ. quod, do operam, ut faciam quam minima illius contumelia. sed hoc Bruto nostro velim dicas, illum scissis non belle, qui adventu meo, quam longissime poterit, discesserit.

CICERO ATTICO, S.

QUAM vellem Romæ esses, si fortè non es. nihil enim certi habebamus, nisi accepisse nos tuas litteras a. d. xiiii kal. Sext. datas: in quibus scriptum esset, te in Epirum iturum

cirçiter kal. Sextiles. sed, sive Romæ es, sive in Epiro, Parthi Euphraten transferunt duce Pacoro, ¹⁶ Orodis, regis Parthorum, filio, ¹⁷ cunctis ferè copiis. ¹⁸ Bibulus nondum audiebatur esse in Syria. Cassius in oppido Antiochæ cum omni exercitu. nos in Cappadocia ad Taurum cum exercitu ad Cybistra. hostis in Cyrrhestica; quæ Syria pars proxima est provinciæ mæx. his de rebus scripsi ad senatum: quas litteras, si Romæ es, videbis, putefine reddendas: & multa, immo omnia: quorum *κεφάλαιον*, ne quid inter cæsa, & porrecta, ut ajunt, oneris mihi addatur, aut temporis. nobis enim, hac infirmitate exercitus, inopia sociorum, præsertim fidelium, certissimum subsidium est hiems. ea si venerit, nec illi ante in meam provinciam transferint, unum vereor, ne senatus propter urbanarum rerum meum Pompejum nolit dimittere. quòd si alium ad ver mittit, non laboro. nobis modò temporis ne quid prorogetur. Hæc igitur, si Romæ es: sin abes, aut etiam si ades; hæc negotia sic te habent. ¹⁹ Stamus animis; & quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam manu. tuto confedimus, ²⁰ copioso à frumento, Cilicium prope conspiciente, expedito ²¹ ad mutandum, loco; parvo exercitu; sed, ut spero, ad benivolentiam erga nos consentiente: quem nos, Dejotari adventu cum suis omnibus copiis, duplicaturi eramus. sociis multo fidelioribus utimur, quam quisquam ²² usus esset: quibus incredibilem videtur & nostra mansuetudo & abstinentia. delectus habetur civium Romanorum. frumentum ex agris in loca tua comportatur. si fuerit occasio, manu; sin minus, locis nos defendemus. quare bono animo es. video enim te, & quasi coram adsis, ita cerno *συμπεριεσθῆσαν* amoris tui. sed te rogo, (si ullo pacto fieri poterit) si integra in senatu nostra causa ad kal. Janu. manserit, ut Romæ sis mense Januario. profectò nihil accipiam injuriæ, si tu aderis. Cicerones consules habemus, ²³ nostrum tribunum plebis Furnium. verum tua est opus assiduitate, prudentia, gratia. tempus est necessarium. sed turpe est, me pluribus verbis agere tecum. Cicerones nostri sunt apud Dejotarum, sed, si opus erit, deducentur Rhodum. Tu, si es Romæ; ut soles, diligentiissime: si in Epiro; mitte tamen ad nos de tuis aliquem tabellarium; ut & tu, quid nos agamus, & nos, quid tu agas, quidque acturus sis, scire possimus. Ego tui Bruti rem sic ago, ut suam ipse non ageret. sed jam exhibeo pupillum, neque defendo. sunt enim negotia & lenta, & inania. faciam tamen satis. tibi quidem, cui difficilior est, quam ipsi. sed certe satisfaciãm utrique.

CICERO ATTICO, S.

OBSIGNARAM jam ²⁴ epistolam eam, quam puto te modo perlegisse, scriptam mea manu, in qua omnia continentur, ²⁵ cum subito Appii tabellarius a. d. xi kal. Octob. septimo quadragesimo die Roma celeriter (hui tam longè!) mihi tuas litteras reddidit. ex quibus non dubito, ²⁶ quin tu Pompejum expectaris, dum Arimino rediret, ²⁷ & jam in Epirum profectus sis: magisque vereor, ut scribis, ne in Epiro sollicitus sis non minus, quam nos hic sumus. De ²⁸ Attelliano nomine scripsi ad Philotimum, ne appellaret Messalam. Iti-

& Junius: Lambinus non audet rejicere vulgata lectionem, *post sessiones omnium*. Cleric.

12. *Tædet omnium nos vitæ.*] Ex corrupta Decurtati lectione, *omnium nos*, istud reponit Bofius. Junius mavult, *omnium nos*: Manutius emendat, *omnino vitæ*; Malasp. *omnino eos vitæ*. Idem.

13. *Ex domibus omnibus.*] Sic interperungit Manutius; *ex domibus mehercule etiam, adventu nostro, reviviscunt iustitia*. Faernus, *ex domibus mehercule & jam adventu nostro reviviscunt iustitia*. Idem.

14. *Sextius.*] Vulg. *Sextius*. Idem.

15. *Hunc locum muni.*] Sic Seides, Tornæs, & Crusell. vulg. *hunc locum ama*. Idem.

16. *Orodis.*] Oroda & hic & infra liber ms. Manutii. Idem.

17. *Cunctis ferè copiis.*] Ita Decurt. & Tornæs. Victorius *cunctis refero copiis*, quod vulgò receptum est. Idem.

18. *Bibulus nondum audiebatur.*] Victorius faciebat *Bibulus ne cogitabat quidem*, ex vi antiqui corrupta hac scriptura, *Bibulus negotiabat quidem*. antea erat, *nuntiabat quidem*. Idem.

19. *Stamus animis &c.*] Muretus d. cap. undecimo legit, *spera-*

mus & jam arao tuto confedimus. vulgata: *speramus etiam manu. tuto confedimus*. Idem.

20. *Copioso à frumento.*] Bessarionis ms. *quo Pifo à frumento*. Idem.

21. *Ad mutandum, loco.*] Hanc Manutii conjecturam confirmant Decurt. & Tornæs. Victorius, quem sequuti reliqui omnes, *ad mutandum locum*. Idem.

22. *Usus esset.*] Melius, ut videtur Ursino, Faernus legit ex antiquo libro, *usus est*. Idem.

23. *Nostrum trib.*] Vulg. *nostros trib.* Idem.

24. *Epistolam eam.*] Vulg. *epistolam meam*. Idem.

25. *Cum subito Appii tabellarius.*] Auxilio antiqui sui ita referi- pfit Victorius. prius erat, *cum subito applicuit tabellarius*. restituit etiam inde Victorius, *hui tam longè*, pro, *ivit tam mihi longè*. Idem.

26. *Quin tu Pompejum.*] Vulg. *quin ut Pompejum*. Idem.

27. *Et jam in Epirum.*] Vulg. *etiam*. Idem.

28. *Attelliano.*] Sic Bofius non professus unde, quum Victori- nae *Attelliano*, Lambinus & alii *Attiliano*, quod est et in Balliol. utrumque certe verius hæcenus, quam Bosianum. Gronov.

neris nostri famam ad te pervenisse lator, magisque lator, si reliqua cognoris. Filiolum tuum tibi ²⁹ jam Romæ jucundam esse gaudeo; eamque, quam nunquam vidi, tamen & amo, & amabilem esse certo scio. etiam atque etiam ³⁰ valete Patron, & tui condiscipuli. Quæ de ³¹ Tarentinis in militia laboravi, ea tibi grata esse gaudeo. Quod scribis ³² libenter repulgam tulisse cum, qui cum sororis tuæ filii patruo ceteraret; magni amoris signum. itaque me etiam admonuisti ut gauderem. nam mihi in mentem non venerat. non credo, inquis. ut libet: sed plane gaudeo: quoniam τὸ νεμεσιπὲν interet τῷ φθονῶν.

20

CICERO ATTICO, S.

SATURNALIBUS manē se mihi ³³ Pindenisse dederunt, ³⁴ septimo & quadragesimo die, postquam oppugnare eos cepimus. qui (malum) isti Pindenisse? qui sunt? inquires: nomen audivi nunquam. quid ego faciam? ³⁵ potui Ciliciam, Ætoliā, aut Macedoniam reddere? hoc jam sic habeto, nec hoc exerciti hie tanta negotia geri potuisse: quæ cognosce ³⁶ ἐπιπαιζέ. sic enim concedis mihi proximis litteris. Ephesum ut venerim, nosti; qui etiam mihi gratulatus es illius diei ³⁷ celebritatem: qua nihil me unquam delectavit magis. inde ³⁸ oppidis, iis, quæ jeram, mirabiliter accepti, Laodiceam pridie kal. Sept. venimus. ibi morati biduum, ³⁹ perillustres fuimus, honorificæque verbis omnis injurias revellimus superiores. ⁴⁰ quod idem dein Apameæ quinque dies morati, & Synnada triduum, Philomeli quinque dies, Iconii decem ⁴¹ fecimus. nihil ea juratione æquabilis, nihil lenius, nihil gravius. inde ⁴² in castra veni a. d. vii kal. Septemb. a. d. iiii exercitum Iustravi apud Iconium. exhis castris, cum graves de Parthis nuntii venissent, petrexi in Ciliciam per Cappadociæ partem eam, quæ Ciliciam attingit; eo consilio, ut Armenius ⁴³ Artavasdes, & ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent. cum dies quinque ad Cybistra Cappadociæ castra habuissē, certior sum factus, Parthos ab illo aditu Cappadociæ longè abesse; Ciliciæ magis imminere. itaque confectum iter in Ciliciam feci per Tauri pylas. Tarsum veni a. d. iiii non. Octob. inde ad Amanum contendi, qui Syriam à ⁴⁴ Cilicia ima aequatum divortio dividit; qui mons erat hostium plenus sempiternorum. hic ⁴⁵ a. d. iiii idus Octob. magnum numerum hostium ⁴⁶ occidimus. castella munitissima, nocturno Pomptinii adventu, nostro matutino, cepimus, incendimus. imperatores appellati sumus. ⁴⁷ castra paucos dies ha-

buimus, ea ipsa, quæ contra Darium habuerat apud Isthm Alexander, imperator haud paulo melior, quam aut tu, aut ego. ibi dies quinque morati, directo & vastato Amano, inde discessimus. ⁴⁸ scis enim dici quædam πυνικῶ: dici item τὰ κενὰ τῷ πολέμῳ. tumore adventus nostri, & Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit, & Parthis timor injectus est. itaque eos, cedentes ab oppido, Cassius insecutus, rem bene gessit. qua in fuga, magna auctoritate, ⁴⁹ Ofaces, dux Parthorum, vulnus accepit, eoque interit paucis post diebus. erat in Syria nostrum nomen in gratia. venit interim Bibulus. credo voluit appellacione hac inani nobis esse par. in eodem Amano cepit laureolam in mustaceo quætere. at ille cohortem primam totam perdidit, centurionemque primipili, nobilem sui generis, Afinium Dentonem, & reliquos coloris ejusdem, & Sex. Lucillum, T. Gavii Crispionis, locupletis & splendoris hominis, filium, tribunum militum. sanè plagam odiosam accepterat cum re, tum tempore. Nos Pindenistum, quod oppidum munitissimum Eleuthero-cilicium omnium memoria in armis fuit, (feri homines & acres, & omnibus rebus ad defendendum parati) cinximus vallo & fossa: agger maximo, vineis, turre altissima, magna tormentorum copia, multis sagittariis, magno labore, apparatu, multis faucibus nostris, incolum exercitu, negotium confecimus. Hilara sanè Saturnalia. militibus quoque, equis exceptis, reliquam prædam concessimus. mancipia vanibant ⁵⁰ Saturnalibus tertius. cum hæc scriberem in tribunali, res erat ad H-S cxxx. hinc exercitum in hiberna agri malè pacati deducendum Quinto fratri dabam. ipse me Laodiceam recipiebam. Hæc adhuc. sed ad præterita revertamur. Quod me maxime hortaris; & quod pluris est, quam omnia, in quo laboras, ut etiam Ligurino μῶμω satisfaciam: moriar, si quicquam fieri potest elegantius. ⁵¹ nec iam ego hanc continentianam appello, quæ virtus voluptati resistere videtur. ego in vita mea nulla umquam voluptate tanta sum adfectus, quanta adscior hac integritate. nec me tam fama, quæ summa est, quam res ipsa, delectat. quid quæris? fuit tanti: me ipse non noram: nec satis sciebam, quid in hoc genere facere possem: ⁵² ῥεῖδὲ περιστάμα, nihil est præclarior. interim hæc θαυμαστέ. Ariobarzanes opera meæ vivit, regnat. ἐπιπαύσθω, consilio, & auctoritate, & quod infidiatoribus ex ἀμεσότητι me, non modo ⁵³ ἀδωροδιδυμῶν præbui, regem regnumque servavi. interea è Cappadocia ne pilum quidem. Brutum abjectum, quan-

29. Jam Romæ.] Mallet Manutius si libri paterentur, jam mire jucundam. Cleric.
 30. Valete Patron.] Sic Bosius ex Decurt. Claudius Puteanus V. CL. emendabat, etiam atque etiam valede Patroni & tuis condiscipulis. volebat autem illustrari illis lib. vii. Epist. 2. Filiola tua &c. cum enim utroque in loco de Attici in filiam amore agat, hortatur eum Tullius, quoniam ab illo Epicuri decreto desceverat, qua negabat εὐεργὸν εὐρυδὴ ἀνα τὴν πᾶσὲ τὰ τῶνα; ut jam universam ejus philosophiam relinqueret. hanc quidem emendationem Lamb. probat, mavult tamen legere, valere jube Patronem & condiscipulos tuos. Vulg. vale. de Patrono & tuis condiscipulis. Cleric. Etiam Pet. Gassendus hæc attigit tentans vale. de Patrono & tuis condiscipulis quæ de parietinis in Melsete laboravi, lib. i. c. 6. de vita Epic. Sed vix digna quæ hæc referantur. Gronov.
 31. Tarentinis.] Parietinis reponit Manutius; invidis Victorio lib. ix cap. 3. Lambino, Bosio, & illorum mss. Cleric.
 32. Libente te.] Lipsii hæc emendationem, proditam libro iv Epist. quæst. cap. 11. adjuvant Scidæ Bosii. antea impressi habent, libenter. Idem.
 33. Pindenisse.] Decurt. Tornæs. & Crusellinus ita habent, vulgò Pindenisse. Lamb. Pindenisse. Idem. Id quod vulgo legi solere restat, indicare videtur t litteram abundantem transponit, & mutari in debere, Pindenisse. Et habent eam litteram Helmaët. & Balliol. codices. Gronov.
 34. Septimo & quadragesimo.] Hæc est Scidarum, Crusell. & Tornæs. lectio: torus excusorum, septimo & quinquagesimo. Cleric.
 35. Toini Ciliciam.] Vulg. non potui Idem.
 36. Celebritate.] Sic omnes Bosii & Malasp. codices. alii, celebritate. Idem.
 37. Oppidis iis quæ jeram.] A Decurtato est. vulgati libri oppidis hie qua erant. Idem.
 38. Perillustres fuimus.] Fuimus, antiquus Bessarianis liber. Idem.
 39. Quod idem dein Apameæ.] Concordant Bosii libri cum iis qui-

bus usus est Malasp. & cum conjectura Manutii, quæ quidem confirmata est libro Urbinatis duois. Faernus ita legebat, quod idem Apameæ, cum in vulgatis esset, quod dein Apameæ; quod vitiosum esse cognovit quidem Victorius, sed medicinam adhibere non potuit. Corradus, & hunc sequutus Lambinus, duo illa vocabula, quod dein, mutat in quadriennii, & proximæ periodo ita annectunt, omnes injurias revellimus superioris quadriennii. Cleric. Adde paterna ad Senecæ epistolam lxxvi. Gronov.
 40. Fecimus.] Lamb. ex Corrado, forum egimus. Cleric.
 41. In castra veni.] Vulg. ad castra. Idem.
 42. Artavasdes.] Junius, Artaxasles. Idem.
 43. Cilicia ima.] Vox ima deest in omnibus vulg. cujus loco, Victoriani omnes, duo Manutiani & Tornæs. habent im: sed ea planè omnibus litteris perscripta est in Decurtato. Cleric. Helmaët. & Ball. etiam Cilicia in aquarum divortio. Porro id quum exprimat Tullius lib. ii ad Cælium epist. 10. divisus aquarum divortio, inde hic idem factum suspicior, quod sæpius, ut τῷ in existerit pro nota numerali tribus lineolis exarari solita, & scripserit triplici aquarum divortio dividit. Gronov.
 44. A. d. iiii. id. Octob.] Vulgò ad iiii. Octob. Cleric.
 45. Occidimus.] Vulg. occidimus. Idem.
 46. Castra paucos dies.] Vulg. paucos post dies. Idem.
 47. Scis enim dici.] Vulg. interim scis enim quædam πυνικῶ dici, item τὰ κενὰ &c. Idem.
 48. Ofaces.] Ita reposuit Victorius ex suo antiquiori, antea, Ofates. Idem.
 49. Saturnalibus tertius.] Et hoc est à Victorio; prius Saturnalibus certis. Idem.
 50. Nec jam ego.] Hæc est Decurtati lectio. quidam veteres, nec tam. Vulg. nec tamen ego. Idem.
 51. Reïdὲ περιστάμα.] Hæc quoque emendatio debetur Victorio. Germani περιστάμα. Idem.
 52. Αδωροδιδυμῶν.] Vocem hanc reperit in mss. suis Lambinus, quam

quantum potui, excitavi: quem non minus amo, quam tu; pænè dixi, quam te. 53 atque etiam spero toto anno imperii nostri renuncium sumptus in provincia nullum fore. Habes omnia. nunc publicè litteras Romam mittere parabam. uberioris erunt, quam si ex Amano misissem. at te Romæ non fore? sed est totum, quod 54 kal. Mart. futurum est. vereor enim, ne, cum de provincia agetur, si Cæsar resistet, nos retineamur. his tu si adesces, nihil timerem. Redeo ad urbana: quæ ego diu ignorans, ex tuis jucundissimis litteris a. d. v kal. Jan. denique cognovi. eas diligentissimè Philogenis libertus tuus, curavit, perlonga, & non satis tua via, perferendas. nam quas 55 Lenii pueris scribis datas, non acceperam. Jucundè de Cæsare, & quæ senatus decrevit, & quæ tu speras: quibus ille si cedit, salvi sumus. Incendio Platoriano quod Lejus adustus est, minis molestè fero. Lucejus de Q. Cassio cur tam vehemens fuerit, & quid actum sit, haveo scire. Ego, cum Laodicæ venero, Quinto, sororis tuæ filio, 56 togam puram jubeor dare; cui moderabor diligentius. 57 Dejotarus, cujus auxiliis magnis usus sum, ad me, ut scripsit, cum Ciceronibus Laodicæ venturus erat. Tuas etiam Epitoticas expecto litteras; ut habeam rationem non modo negotii, verum etiam otii tui. Nicanor in officio est, & à me liberaliter tractatur: quem, ut puto, Romam cum litteris publicis mittam; 58 ut & diligentius perferantur, & idem ad me certa de te, & à te referat. Alexis quod mihi toties salutem adscribit, est gratum. sed cur non suis litteris idem facit, quod meus ad te Alexis facit? 59 Phemio quaeritur *κίεξ*. Sed hac hæstus. Cura, ut valeas, & ut sciam, quando cogites Romam. etiam atque etiam vale. Tua, tuoque Thermo & præfens Ephesi diligentissimè commendaram, & nunc per litteras: ipsumque intellexi esse perstudiosum tui. Tu velim, quod antea ad te scripsit, de domo 60 Pammeni, des operam, ut, quod tuo, meoque beneficio puer habet, cures, ne qua ratione convellatur. 61 utrique nostrum honestum existimo; tum mihi erit pergratum.

CICERO ATTICO, S.

TE in Epirum salvam venisse, & ut scribis, ex sententia navigasse, vehementer gaudeo: non esse Romæ meo tempore pernecessario, submolestè fero; hoc me tamen consolor; 62 non spero te istic jucundè hiemare, 63 & libenter requiescere. Cassius, frater Q. Cassii, familiaris tui, pudenter illas litteras miserat (de quibus tu ex me requiris, quid sibi voluerint) quam eas, quas postea misit, quibus 64 per se scribit confectum esse Particum bellum. recesserant illi quidem ab Antiochia ante Bibuli adventum, sed nullo nostro *ἀπερήμευ*. hodie verò hiemant in Cyrhestica, maximumque bel-

lum impendet. nam & 65 Orodes, regis Parthorum filius, in provincia nostra est: nec dubitat Dejotarus, cujus filio pacta est Artavædis filia, ex quo sciri potest, quin cum omnibus copiis ipse prima ætate Euphratem transfretus sit. quo autem die Cassii litteræ victrices in senatu recitatae sunt, id est, nonis Octobribus, eodem meæ tumultum nuntiantes. Axius noster ait, nostras auctoritatis plenas fuisse; illis negat creditum. Bibuli nondum erant allatae: quas certò scio plenas timoris fore. Ex iis rebus hoc vereor, ne, cum Pompejus propter metum rerum novarum nusquam dimittatur, Cæsari nullus honos à senatu habeatur; dum hic nodus expediatur, non putet senatus, nos antè quàm successum sit, oportere decedere: nec in tanto motu rerum tantis provinciis singulos legatos præfere. hic, ne quid mihi prorogetur, quod ne intercessor quidem sustinere possit, horreo: atque eò magis, quod tu abes, qui consilio, gratia, studio multis rebus occurreres. sed dices me ipsum mihi sollicitudinem struere. cogor: & velim ita sit. sed omnia metuo. est bellum 66 *ἀκροτελέσιον* habet illa tua epistola, quam dedisti naucaens Buthro: tibi, ne video & spero, nulla ad decedendum 67 erit mora. mallem, ut video: nihil opus fuit, ut spero. acceperam autem satis celeriter Iconii per publicanorum tabellariorum à Lentuli triumpho datas. in his *γλυκύπικρον* illud confirmas, moram mihi nullam fore: deinde addis, si quid secus, te ad me fore venturum. 68 pungunt me dubitationes tue: simul & vides, quas acceperim litteras. nam quas Hermonii 69 centurionis Camulæ ipse scribis te dedisse, non accepi. Lenii pueris te dedisse, sæpe ad me scripseras. eas Laodicæ denique, dum eò venissem, 111 id. Febr. Lenius mihi reddidit, datas a. d. x kal. Octobres. Lenio tuas commendationes & statim verbis, 70 & reliquo tempore re probabo. hæc litteræ cetera vetera habebant, unum hoc novum, de Cibyrtis pantheris. multum te amo, quod respondi M. Octavio, te non purare. sed posthac omnia, 71 quæ certa non erunt, pro certo nemo. nos enim & nostra sponte bene firmi, & merchule auctoritate tua inflammati vicimus omnes (hoc tu ita reperies) cum abstinentia, tum iustitia, facilitate, clementia. cave putes quicumque homines magis unquam esse miratos, quam nullum renuncium, me obtinente provinciam, sumptus factum esse, nec in rempublicam, nec in quemquam meorum, praterquam in L. Tullium legatum. is, 72 ceteroqui abstiniens, (sed Julia lege 73 transiens, 74 semel tamen in diem, non, ut alii solebant, omnibus vicis; prater eum semel, nemo accepit) facit ut mihi excipiendus sit, cum renuncium nego sumptus factum. prater eum accepit nemo. has à nostro Q. Titinio sordes accepimus. Ego, æstivis confectis, Quintum fratrem hi-

quam Victorius in suis existere negat. Cleric.

53. *Atque etiam spero.* Ante hanc periodum in vulg. legitur illa, *Britum abjectum* &c. Cleric. Id video ex observatione Malaspinae retinere omnes editiones, negantis hæc cum his quæ de Bruto, satis coherere. Quod satis infirmum est. Nam certe quæ de Bruto refert, ea pertinent ad solam Cappadociam, & commodissime illic subiecit, ut gloriatur & regem ejus a se servatum; & id a se factum prorsus *διπρως*, unde tacite innuit & creditorem regis servatum; quod forsitan non contigisset, si & ipse, ut reliqui decessores, regem despoliarum reliquisset. Itaque & quod de Bruto tangit, etiam ostendit ejus continentiam in Cappadocia, sed tacite. Atque ita redit ad totam provinciam. Unde sequi hanc editionem iusti libros omnes MSS. & editiones ante Malaspinam. Gronov.

54. *Kal. Mart. futurum est.* Vulgò *futurum sit*. Cleric.

55. *Lenii pueris.* Vulg. *Lenius*. Idem.

56. *Togam puram jubeor dare.* Ita reposuit Victorius. prius legabatur, *togam puram jubeo dare*. Idem.

57. *Dejotarus.* Nomen *Dejotarus* planè & integrè exaratum est in eodd. Boffi, quod Victorius & Malasp. in suis referiri negant. Idem.

58. *Ut & diligentius perferantur.* Quam copula ista ex editione Boffi exciderit, ignaro ut reor ip'o Boffo, quem & Victorianæ & Lambinianæ editiones retineant, & MSS. Helmsstadi æque ac Balthol. cavere debuerant editiones nuperæ, ne temeritas ista propagaretur, ut fit in omnibus post Gruterianam: sed nunc eavi. Gronov.

59. *Phemio.* Ita etiam emendat Victorius. antea, *Phæmo*. Clericus.

60. *Pammeni.* Vulg. *Pammenis*. Idem.

61. *Utrique nostrum honestum.* Boffius & Lambinus ex Decurrato & Tornæs. *honestum*, rescripserunt; quod deest in vulgatis. Idem.

62. *Non spero.* Vulg. *quod non spero*. Idem.

63. *Et libenter requiescere.* Totum hoc abest à veterè libro, ut Fulvio & Junio videtur, rectè. Idem.

64. *Per se scribit confectum.* Per se, non est in mf. Urfini. Idem.

65. *Orodes, regis.* Manutius ex Bessarionis mf. *Orode regis*. Idem.

66. *ἀκροτελέσιον*. Vulg. *ἀκροτελέσιον*. Idem.

67. *Erit mora*. Verbum, *erit*, in omnibus Boffi existabat, præterquam in Huraltino, ideo id excudendum iussit. Idem.

68. *Pungunt me dubitationes.* Ita restituit Victorius. Urfinus tamen multo vulgatum, *angunt*, fretus auctoritate sui mf. Idem.

69. *Centurionis Camulæ.* Ita etiam conjecit Manutius, prius legabatur *Camula*. Junius emendat, *centurionis caucula*, quomodo & coniecerat ante ipsum Gulielm.; nisi quod is præterea volebat *Hermonii*. Idem.

70. *Et reliquo tempore, re probabo.* Vulg. & re aliquo tempore probabo. Idem.

71. *Quæ certa non erunt.* Tornæs. codex, *quæ recta non erunt*. Idem.

72. *Ceteroqui abstiniens.* Sic emendavit Victorius; antea scriptum erat, *in ceteros qui abstiniens*. Idem.

73. *Transiens.* Manutius, Malaspina, Boffius ita correxerunt partim ex conjectura, partim ex libris: vulg. *transita*. Idem.

74. *Semel tamen in diem.* Tantum, pro, tamen, habet, liber vetus Urfini. Idem.

hibernis, & Cilicix præfici. Q. Volusium, tui Tiberii generum, certum hominem, sed mitificè etiam abstinentem, nisi in Cyprum, ut ibi pauculos dies esset; ne cives Romani pauci, qui illic negotiantur, jus sibi dictum negarent. nam vocari ex insula Cyprius non licet. ipse in Asiam profectus sum Tarso nonis Januariis; non mehercule dici potest, qua admiratione Cilicix civitatum, maximeque Tarsensium. postea verò quàm Taurum transgressus sum, mirifica exspectatio Asiæ nostrarum diocesum, quæ sex mensibus impetii mei nullas meas acceperat litteras, numquam hospitem viderat. illud autem tempus quotannis ante me fuerat in hoc quæstu. civitates locupletes, ne in hiberna militibus reciperent, magnas pecunias dabant: Cyprii talenta Attica cc. qua ex insula (non τὰς ἐβοιωτὰς, sed verissimè loquor) nummus nullus 76 me obtinente erogabatur. ob hæc beneficia, quibus illi obstupescunt, nullos honores mihi, nisi verborum, decerni sino: 77 statuas, fana, τὸ δῖοντα prohibeo: nec sum in ulla re alia molestus civitatibus; sed fortasse tibi, qui hæc prædicem de me. perfer, si me amas. tu enim me hæc facere voluisti. Iter igitur ita per Asiam feci, ut etiam fames, qua nihil miserius est, quæ tum erat in hac me Asia, (messis enim nulla fuerat) mihi optanda fuerit. quacumque iter feci, nulla vi, nullo iudicio, nulla contumelia, auctoritate, & cohortatione perferi, ut & Græci, & cives Romani, qui strumentum compresserant, magnum numerum populis pollicerentur. Idibus Februariis, quo die has litteras dedi, forum insitueram agere Laodicæ Cibyricum, & Apamense ex Idibus Mart. ibidem Synnadense, Pamphiliū (78 tum Phemio dispiciam κίρας Aonium) Isauricum: ex Idibus Maj. in Ciliciam, ut ibi Junius consumatur. velim tranquillè à Parthis. Quintilis, si erit, ut volumus, in itinere est, per provincias redeuntibus, commendandus. venimus enim in provinciam, Laodiceam, 79 Sulpicio, & Marcello consulibus, pridie kal. Sextiles. inde nos oportet decedere. a. d. III kal. Sext. primum contendam à Quinto fraire, ut se præfici patiat: quod & illo, & me invidiosissimo fiet. sed aliter honestè fieri non potest, præsertim cum, virum optimum, Pompeinum ne nunc quidem retinere possim. rapit enim hominem Postumius Romanus, fortasse etiam Postumia. Habes consilia nostra. nunc cognosce de Bruto. Familiæres habet Brutus tuos quosdam creditores Salaminiorum ex Cypro, M. Scaptium, & P. Matinium; quos mihi majorem in modum commendavit. Matinium non novi. Scaptius ad me in castra venit. pollicitus sum curaturum me, Bruti causa, ut ei Salaminii pecuniam solverent. egit gratias. præfecturam petivit. negavi me cuiquam negotianti dare: quod idem tibi ostenderam. Cn. Pompejo petenti probaram institutum meum: quid dicam? Torquato, de M. Lenio tuo; multis aliis. si præfectus vellet esse syngraphæ causa, me curaturum, ut exigeret. gratias egit: discessit. Appius noster turmas aliquot equitum dederat huic Scaptio, per quas Salaminios coerceret; & eundem habuerat præfectum. vexabat Salaminios. ego equites ex Cypro decedere iussi. molestè tñlit

Scaptius. quid multa? ut ei fidem meam præstarem; cum ad me Salaminii Tarsum venissent, 80 & in his Scaptius, imperavi, ut pecuniam solverent. multa de syngrapha, de Scaptii injuriis. negavi me audire. 81 hortatus sum; petivi etiam pro me in civitatem beneficis, ut negotium conficeret: denique dixi me coacturum. homines non modo non recusant, sed etiam hoc dicere, se à me solve. quod enim prætori dare consueverant, quoniam ego non acceperam, se à me quodam modo dare; atque etiam minus esse aliquanto in Scaptii nomine, quàm in vectigali prætorio. collaudavi homines. rectè, inquit Scaptius: sed subducamus summam. interim cum ego in edicto 82 tralaticio centesimas me observatum haberem, 83 cum anatoctismi anniversario; ille ex syngrapha postulabat 84 quaternas. quid ais? inquam. possumne contra meum edictum? at ille profert senatus consultum Lentulo Philippoque consulibus, vt, QUI CILICIAM OBTINERET, IVS EX ILLA SYNGRAPHA DICERET. cohortui primo: 85 & erat enim interitus civitatis. reperio duo senatus consulta iidem consulibus de eadem syngrapha. Salaminii cum Romæ versuram facere vellent, non poterant; quòd lex Gabinia vetabat. tum ii Bruti familiares, freti gratia Bruti, 86 dare volebant IIII, si sibi senatus consulto caveretur. fit gratia Bruti senatus consultum, vt NE VBI SALAMINIIS, NEVE QUIEIS DEDISSET, FRAVDI ESSET. pecuniam numeratur: & postea venit in mentem sceneratoribus, nihil se juvare illud senatus consultum, quòd ex syngrapha jus dici lex Gabinia vetaret. tum fit senatus consultum, 87 vt et ea syngrapha esset qua vi ceteræ. Sed ut eodem; cum hæc differuissent, seducit me Scaptius; ait se nihil contradicere; sed illos putare talenta cc se debere; ea se velle accipere: debere autem illos paulo minus: 88 rogat, ut eos ad se perducam. optimè, inquam. voco illos ad me, remoto Scaptio. quid vos? quantum, inquam, debetis? respondet, cvi. refero ad Scaptium, homo clamate. 89 quid opus est? inquam. rationes conferatis. assidunt; subducunt ad nummum convenit. illi se numerare velle, urgere ut acciperet. Scaptius me rursus seducit: rogat, ut rem sic relinquam. dedi veniam homini impudenti petenti. Græcis querentibus; ut in sano deponerent, postulantibus, non concessi. clamare omnes qui aderant, nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatoctismo contentus non esset: alii, nihil stultius. mihi autem impudens magis, quàm stultus, videbatur. nam aut bono nomine, centesimis contentus erat; aut, non bono, quaternas centesimas sperabat. Habes meam causam: quæ si Bruto non probatur; nescio, cur illum amemus: sed avunculo ejus certè probabitur, præsertim cum senatus consultum modo factum sit, puto, postquam tu es profectus, in creditorum causa, ut centesime perpetuo scenero ducerentur. hoc quid interfit, si tuos digitos novi, certè habes subductum. in quo quidem ἰδὲ πέρρερον, Lucejus M. F. querit apud me per litteras, summum esse peticulum, ne culpa senatus, his decretis, res ad tabulas novas perveniat. commemorat, quid olim mali C. Julius fecerit, cum diceulam 90 duxerit: num-

74. Sed misceat etiam.] Hic quoque convenit Decurt. cum libris Malasp. vulgò deest vox, etiam; Fulvius ait in quodam mss. esse, & misceat abstinentem, quæ etiam est conjectura Manutii. Cleric.

75. Me obtinente erogabatur.] Bosius ex mss. suis; impressi, erogabatur. Idem.

77. Statuas, fana, τὸ δῖοντα.] Hæc emendatio debetur Manut. Videt. reponbat enca τὸ δῖοντα, quod vulgò receptum est: Liber, qui fuit N. Leonicensi habet, statuas enas τὸ δῖοντα. Ante Victor. formis excusi habebant, statuas prohibeo. Idem.

78. Tum Phemio dispiciam κίρας Aonium.] Ita restituit Victorius, nisi quod pro, tum, scripsit, cum: sic autem emendavit Lambinus ut hic edidimus; corrupta lectio hæc erat, cum semio dispiciam κίρας omn. um. Idem.

79. Sulpicio & Marcello Coss.] Hoc glossema esse autumat Manutius. Idem.

80. Et in his Scaptius.] Vulg. & unò Scaptius. Idem.

81. Hortatus sum petivi etiam.] Sic correxit Victorius ex hæc corrupta mss. scriptura, hortatus sum detivi &c. prius legebatur, hortatus sum demam etiam. Idem.

82. Tralaticio.] Vulg. transfaticio. Idem.

83. Cum anatoctis anniversario.] Una littera addita ad manu scriptam lectionem ita emendat Bosius. Lamb. & Corradus cum anatoctismo anniversario: vulg. cum anatoctismi anniversario. Idem.

84. Quaternas.] Vulg. edunt IIII Idem.

85. Et erat enim.] Vulg. etenim erat. Idem.

86. Dare volebant iv.] Sic omnes Junii mss. vulgò, dare volebant; si sibi &c. Idem.

87. Ut & ea syngrapha esset qua vi.] Bussi hæc est correctio. Lamb. legit, ut ea syngrapha esset eodem jure quo cetera, non meliore: vulgatam lectionem retinet Junius, & nihil mutat. ea autem est, ut & ea syngrapha esset, quam cetera, Urini mss. non ut alio ea syngrapha jure esset quam cetera, sed ut eodem. Idem.

88. Rogat ut eos.] A vulgatis, ut, abest. Idem.

89. Quid opus est? inquam.] Lambinus ita legit, quid potius est; inquam, quàm ut rationes conficiatis. mss. duo Pal. habent, quid opus est, inquam, potius, quam rationes &c. Idem.

90. Duxerit.] Manutii conjecturam hanc Seidæ adjuvant; vulgò dixerit. Idem.

numquam respublica plus. Sed ad rem redeo. meditare adversus Brutum causam meam: si hæc causa est, contra quam nihil honestè dici potest; præsertim cum integram rem & causam reliquerim. Reliqua sunt domestica. ⁹¹ De ἐπιτομήν, probo idem, quod tu, ⁹² Postumia F. ille quoniam Pontidia nugatur. sed vellem adesses. à Quinto fratre his mensibus nihil expectaris. nam Taurus propter nives ante mensẽm Ju-

nium transiri non potest. Thermum, ut rógas, creberrimis litteris fulcio. P. Valerium negat habere quicquam Dejotarus rex, eumque ait à se sustentari. Cum scies, Romæ intercalatum sit, necne; ⁹³ velim ad me scribas certum, quo die mysteria futura sint. Litteras tuas minus paullo expecto, quam si Romæ esses; sed tamen expecto.

91. De ἐπιτομήν.] Restitutio hæc est Victorij; antea legebatur ἐπιτομήν. Cleric.

92. Postumia F. ille quoniam Pontidia.] Est à Decurt. hæc lectio. viderat etiam antea Manutius, de filio, non filia Postumia; hic agi; pronomen, ille, deest in vulg. & Pontidia, pro, Pontidia legitur;

quod tamen restituit Victorius, quum prius esset, *Pomelia*. Idem.

93. Velim ad me scribas certum.] Ceterum, pro, certum est in antiquo libro, & ita videtur Ursino legendum, interpunctionis notâ ad verbum, scribas, posita; quod probat Junius, sed tamen retinet certum, non ceterum. Idem.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM

A D

A T T I C U M,

LIBER SEXTUS.

CICERO ATTICO, S.

ACCÉPI tuas litteras ¹ a. d. quintum Terminalia Laodiceæ, quas legi libentissimè, plenissimas amoris, humanitatis, officii, diligentia. ² his igitur respondebo: ³ sic enim postulas: nec εἰκονομίαν meam insituum; sed ordinem conservabo tuum. Recentissimas à Cybistris te meas litteras habere ais, a. d. x kal. Octob. datas: & scire vis, tuas ego quas acceperim: omnes fere, quas commemoras, præter eas, quas scribis Lentuli pueris & Equotutico, & Brundisio datas. quare non οὐδὲν tua industria, quod vereris, sed prælarè ponitur; si quidem id egisti, ut ego delectarer. nam nulla re sum delectatus magis. Quod meam βαβύρῃσιν in Appio tibi, ⁴ libertatem etiam in Bruto probo; vehementer gaudeo: ac putaram fecus. Appius enim ad me ex itinere bis, terve εὐνομεύει μάλιστα litteras miserat, quod quædam à se constituta rescinderem. ut si medicus, cum ægrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei medico, qui sibi successerit, si, quæ ipse in curando constituerit, muret ille: sic Appius, cum ἐξ ἀνομιῆς Cæsar provinciam curarit, sanguinem miserit, quod quid potuit detraxerit, mihi tradiderit ⁵ eneclam, εὐνομεύει μάλιστα eam à me non libenter videt; sed modò succenset, modò gratias agit. nihil enim à me fit cum illa illius contumelia. tantummodo dissimilitudinem rationis offendit hominem. quid enim potest esse tam dissimile, quam illo imperante, exhaustam esse sumpti-

bus, & jacturis provinciam; nobis eam obtinentibus, namnum nullum esse erogatum nec privatum, nec publicè? Quid dicam de illius præfectis? comitibus? legatis? etiam de rapinis? de libidinibus? de contumeliis? nunc autem domus mehercule nulla tanto consilio, aut tanta disciplina gubernatur, aut tam modesta est, quam nostra tota provincia. hanc nonnulli amici Appii ridiculè interpretantur: qui me idcirco putent bene audire velle, ut ille malè audiat, & rectè facere non meæ laudis, sed illius contumeliæ causa. sin Appius, ut ⁶ Bruti litteræ, quas ad te misit, significabant, gratias nobis agit, non molestè fero: sed tamen eo ipse die, quo hæc ante lucem scribebam, cogitabam ejus multa, iniquè constituta & acta, tollere. Nunc venio ad Brutum, quem ego omni studio, te auctore, sum complexus: quem etiam amare cœperam: ⁷ sed, dico, revocavi me, ne te offenderem. noli enim putare, me quicquam maluisse, ⁸ quàm ut mandat is, facere: nec ulla de re plus laborasse. mandatorum autem mihi libellum dedit: iisdemque de rebus tu mecum egeras. omnia sum diligentissimè persecutus. primum ab Ariobarzane sic contendi, ut talenta, quæ mihi pollicebatur, illi daret. quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat: post à Pompeji procuratoribus sexcentis premi cœptus est. Pompejus autem cum ob ceteras causas plus potest unus, quam ceteri omnes, tum quòd putatur ad bellum Parthicum esse venturus. ei tamen sic nunc solvitur, tricesimo quoque die talenta Attica xxxi i, & hoc ex tributis: nec id satis effici-

tur

1. A. d. quintum Terminalia.] Sic habent Bosii mss. Victorius vulgatum lectionem retinuit, quæ est, ad quintum miliaria. ipsius antiquior, Terminalia, pro miliaria habent: Germani vero eodem teste, in sui cod. margine, Terminalia emendantur quod & placuit Manutio, sed legebat ad V. Terminalia, pro A. D. &c. sic autem etiam habere, sine ulla varietate, codicem Tornassianum testatur Lambinus. Cleric.

2. His igitur.] His igitur, vulgò. Idem.

3. Sic enim postulas.] Hoc si quis transjiciat, & post verbum infinitivam collocet, Manutio auctore non ineptè faciat. Idem.

4. Libertatem etiam in Bruto probo.] Junius ex mss omnibus Pal. legit liberalitatem: Victorius etiam mss. sic habere testatur. Idem.

5. Eneclam autem V. eneclam.] Hanc lectionem restituit Victorius duo magna menda sustulit. legebatur enim prius, eneclam & εὐνομεύει μάλιστα. Idem.

6. Bruti litteræ, quas ad te misit.] Nullam causam habui, cur non potius sequer Victorium, Lambinum, aliosque ex prioribus, qui

sic exhibent, (& iis accedunt Helmæstad. & Balliol. codd.) præ Bosio & omnibus qui post accesserunt, edentibus mss. Qui quidem inirifice volunt litteras Bruti tradendas Attico, primo missas esse ad Ciceronem in provinciam, rursus ad Cicerone in Italia vel Epirum remissas ad Atticum, nulla fide. Idem quos priores dixi, etiam mox eo ipsa die, non ipse, quod tamen non mutavi ob certas causas. Gronov.

7. Sed; dico? revocavi me.] Sic distinguendum asserit Junius: Faernus, sed illico revocavi me. Antonius Augustinus, sed sedulo revocavi. Cleric.

8. Quam ut mandat is facerem.] Victorij hæc est lectio, ex antiquiore suo. antea legebatur quam ut mandatis tuis satisfacerem, quod etiam deletò, tuis, retinet Junius ex mss. Palat. Cleric. Ex hæc Palatinorum scriptura exhibetur etiam ab Helmæstad & Balliol. quæ profecto si audiri meretur, & ab pluribus confirmatur, ipsa ducit ad τὰ με quicquam maluisse, quam ut mandavisset is, facere. Gronov.

tur in usuram mensuram. sed Cnæus noster clementer id fert: forte caret: usura, nec ea solida, contentus est. 9 alii neque solvit cuiquam, nec potest solvere. nullum enim ararium, nullum vestigal habet. Appii instituto tributa imperat. ea vis, in cænis Pompeii quod satis sit, efficiunt. amici regis duo, tresve perditores sunt: sed ii suum tam diligenter tenent, quam ego, aut tu. equidem non desino tamen per litteras rogare, iudicare, accusare regem. Dejotarus etiam mihi narravit, se ad eum legatos misisse de Bruti: eos sibi responsum retulisse, illum non habere: & mehercule ego ita iudico, nihil illo regno spoliatis, nihil rege egentius. itaque aut tutela cogito me abdicare, aut, ut pro Glabione Scævola, strenus & impendium recensare. ego tamen quas per te Bruto promiseram præfecturas M. Scaptio, L. Gavio, qui in regno rem Bruti procurabant, detuli. nec enim in provincia mea negotiabantur. Tu autem meministi, nos sic agere, ut quot vellet, præfecturas sumeret, 10 dum ne negotiatori. 11 itaque duas ei 12 præterea dederam. sed ii, quibus petierat, de provincia decesserant. Nunc cognosce de Salaminiis: quod vidico tibi etiam novum accidisse, ramquam mihi. numquam enim ex illo audivi, illam pecuniam esse suam. quin etiam libellum ipsius habeo, in quo est, *Salaminiæ pecuniam debent M. Scaptio, & P. Matinio, familiaribus meis.* eos mihi commendat: adscribit etiam, & quasi calcar admovet, 13 intercessisse se pro iis magnam pecuniam. concesseram, ut solverent centesimis sexennii ductis cum renovatione singulorum annorum. at Scaptius quaternas postulat. metui, si impetrasset, ne tu ipse me amare desineres. nam ab edicto meo recessissem; & civitatem, in Catonis, & in ipsius Bruti fide locatam, meisque beneficiis ornatam, funditus perdidissem. Atque hoc tempore ipso impingit mihi epistolam Scaptius Bruti, rem illam suo periculo esse: quod nec mihi umquam Brutus dixerat, nec tibi: etiam, ut præfecturam Scaptio deferrem. id verò per te 14 exceperamus, ne negotiatori: quòd si cuiquam, huic tamen non. fuerat enim præfectus Appio; & quidem habuerat turmas equitum, quibus inclusum in curia senatum Salamine obsederat, ut fame senatores quinque morerentur. itaque ego, quo die terigi provinciam, cum mihi Cyprii legati Ephesum obviam venissent, litteras misi, ut equites ex insula statim decederent. His de causis credo Scaptium iniquius me aliquid ad Brutum scripsisse. sed tamen hoc sum animo: si Brutus putabit me quaternas centesimas oportuisse decernere, qui in tota provincia singulas observarem, itaque edixissem, idque etiam acerbissimis fœneratoribus probaretur; si præfecturam negotiatori denegatam queretur, quod ego Torquato nostro 15 in tuo Lenio, Pompeio ipsi in Sex. Statio negavi, & iis probavi; si equites deductos molestè seret, accipiam equidem dolorem, mihi illum irasci, sed multo majorem, non esse eum

talem, qualem putassem. Illud quidem fatebitur Scaptius, me ius dicente, sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi potestatem fuisse. Addo etiam illud, quod verè est, tibi ipsi ut probem: consistere usura debuit, quæ erat in edicto meo. deponere volebant: impetravi ab Salaminiis, ut silerent. veniam illi quidem mihi dederunt; sed quid iis fiet, si huc Paululus venerit? sed totum hoc Bruto dedi, qui de me ad te humanissimas litteras scripsit: ad me autem, etiam cum rogat aliquid, contumaciter, arroganter, ἀκωνήτως solet scribere. tu autem velim ad eum scribas de his rebus; ut sciam, quo modo hæc accipiat. facies enim me certiore. atque hoc superioribus litteris ad te diligenter perscripseram, sed planè te intelligere volui, mihi non excidisse illud, quod tu ad me quibusdam litteris scripsisses; si nihil aliud de hac provincia, nisi illius benivolentiam, deportastem, mihi id satis esse. 16 sit sanè; quoniam ita tu vis: sed tamen cum eo credo, quod sine peccato meo fiat. Igitur 17 meo decreto soluta res Scaptio statim. Quàm decretum sit, tu iudicabis; ne ad Catonem quidem provocabo. sed noli me putare ἐγκλίνοματα illa tua abjecisse, quæ mihi in visceribus hærent. flens mihi meam famam commendasti. quæ epistola tua est, in qua mentionem non facias? itaque irascatur, qui volet: patiar. τὸ γὰρ ὄ μιστ' ἐμῶν. præsertim cum sex libris tamquam prædibus 18 me ipsum obstrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo: è quibus unum ἰσχυρὸν requiris de 19 Cn. Flavio Cn. F. ille verò ante decem viros non fuit: quippe qui ædilis curulis fuerit: qui magistratus multis annis post decemviris institutus est. quid ergo profecit, quòd protulit fastos? occultantur putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur à paucis. nec verò pauci sunt auctores, Cn. Flavius scribam fastos protulisse, actionesque composuisse: ne me hoc, vel potius Africanum, (is enim loquitur) commentum putares. 20 Οὐκ ἔλαθε σὲ illud de gestu histrionis; ut selesse suspicaris, ego ἀρετὰς scripsi. De me imperatore scribis te ex Philotimi litteris cognosce. sed credo te, jam in Epiro cum esses, binas meas de omnibus rebus accepisse, unas à Pindenisso capto, 21 alteras à Laodicea, utraque tuis pueris datas. quibus de rebus, propter casum navigandi, per binos tabellarios misi Romam litteras publicè. De Tullia mea tibi assentior; scripsique ad eam, & ad Terentiam, mihi placere. tu enim ad me jam ante scripseras, *ac vellem te in tuum veterem grecum retulisses.* correctæ verò epistola Memmiana, nihil negotii fuit. multo enim malo hunc à Pontidia, quam illum à Servilia. quare adjunges 22 Ausum nostrum, hominem semper amantem; et nunc credo, eo magis, quòd debet etiam fratris Appii amorem erga me cum reliqua hereditate crevisse; qui declaravit, quanti me faceret, cum sæpe, tum in 23 Bursa. 24 ne tu me sollicitudine magna liberaris. Furni exceptio mihi non placet.

25 nec

9. Alii neque solvit cuiquam.] Italegere libros veteres, testatur Lambinus. vulgò, solvit quidquam. Cleric.

10. Dum ne negotiatori.] Veteres eodd. sequutus ita reposuit Victorius. antea legebatur dum ne negotiarentur. Idem.

11. Itaque duas ei.] Itaque deest in vulg. Idem.

12. Præterea dederam.] Victorius emendavit, præterea, cum legeretur præfecturas. Idem.

13. Intercessisse se.] Vulg. intercessisse de se. Idem.

14. Exceperamus, ne negotiatori.] Ne deest in vulg. Idem.

15. In tuo Lenio.] Victorius hæc est castigatio. prius legebatur, in T. Lemnio. Idem.

16. Sic sanè.] Vulg. sit sanè. Idem.

17. Meo decreto soluta res Scaptio.] Hic locus ita legitur in Decurtato: igitur meo decreto soluta res Scaptio, statim quam decretum sic tu iudicabis: si que ex eundem curavit Bosius. Habent antiqui libri quorum Manutio copia fuit: soluta res Scaptio statim quam decretum sit, tu iudicabis: unus habet, soluta res Scaptio, statim quam decretum sit tu iudicabis. unde, ut tueatur antiquam scripturam sic legendum censuit: igitur meo decreto solvatur Scaptio, statim quam decretum sit tu iudicabis: vel etiam, meo decreto solvatur Scaptio statim: quam directum sit tu iudicabis. Lambinus partim ultimam hanc scripturam, partim veteris scripturæ vestigia, partim Parisiensem & Lugdunensem quorundam exemplorum editionem secutus olim ediderat: igitur meo decreto solvatur res Scaptio statim, id quam reatum sit tu iudicabis. sed postea cod. Tornæf. nactus, sic locum re-

stituendum censuit: igitur meo decreto soluta res Scaptio, statim, quam id decretum reatum sit tu iudicabis: Ursinus, igitur meo decreto solvatur res Scaptio statim: quam id reatum sit tu iudicabis. Idem.

18. Me ipsum obstrinxerim.] Vulg. ne ipse obstrinxerim. Idem.

19. Cn. Flavio Cn. F.] Sic emendavit Manutius, cum legeretur Cn. Flavio Anni F. Idem. Unde igitur in editionem Bosii & omnes sequutas venit M. F.? Id putavi mutandum, ut feci, donec probetur Anci filius Bosianus, quod certe in Gellio 6, 9 probare videtur eodd. Sehefferi ab patre laudatus. Gronov.

20. Οὐκ ἔλαθε σὲ.] Perspicuè, ut emendavit Malaspina, de ἑλαθὶ σὲ, atque est in Decurtato, legendum asserit Bosius. Lambinus verò quamquam olim Malaspinam secutus ediderit, de ἑλαθὶ σὲ, tamen ex mss. libris nunc legendum statuit de ἑλαθὶς, quæ est vulgata lectio. Cleric. Miror Malaspinam, Popnam & reliquos ita male hærentes in evolvenda lectioe veteri ἑλαθὶς illud. Nam quod ad Bosium, & eorum illi fidem habere producenti ex Decurtato ἑλαθὶ σὲ. Sed quid aliud sibi vult scriptura vetus? Nonne perspicuus apothrophus & vicinitas vocalis in prime pio sequentis vocis interceptit postrema in Græcis: ut scripserit de ἑλαθὶ σὲ illud. Gronov.

21. Alteras Laodicea.] Alteras à Laodicea: Vulg. Cleric. Ut reor, præpositione inficso Bosio elapsa. Gronov.

22. Ausum nostrum.] Vulg. Ausum nostrum. Cleric.

23. Bursa.] Majore prima littera, Bursa, scripsit Victorius, antea bursa parvo b legebatur. Idem.

24. Ne tu me.] Vulg. ne tu me. Idem.

25 nec enim ego ullum aliud tempus timeo, nisi quod ille solum excipit. sed scriberem ad te de hoc plura, si Romæ esses. 26 in Pompejum te spem omnem otii ponere non miror: ita res est; removendumque censeo illud *dissimulantem*. Sed enim, *οικονομία* si perturbator est, tibi assignato: te enim sequor *αεθελζοντα*. Cicerones pueri amant inter se, discunt; exercentur: sed alter, 27 uti dixit Isocrates in Ephoro & Theopompo, frenis eget, alter calcariis. Quinto togam puram Liberalibus cogitavim dare. mandavit enim pater. ea sic observabo, quasi intercalatum non sit. Dionysius mihi quidem 28 in amoribus est. pueri autem ajunt, 29 eum furenter irasci. sed homo nec doctior, nec sanctior fieri potest, nec tui meliore amantior. 30 Thermum, Silvium verè audis laudari. valde se honestè gerunt. adde M. Nonium, 31 Bibulum, me, si voles. jam Scrofa, vellem, haberet ubi posset. est enim lautum negotium. ceteri infirmant *πολίτευμα* Catonis. Hortensio quod causam meam commendas, valde gratum. De Amiano, spei nihil putat esse Dionysius. Terentii nullum vestigium agnovi. Mæragenes certè periit. feci iter per ejus possessionem, in qua animal reliquum nullum est. hac non noram tum, cum cum Democrito tuo locutus sum. 32 Rhosifaca vasa mandavi. Sed heus tu, 33 quid cogitas? in felicitatis lancibus & splendidissimis canistris, olivisculis nos soles pascere: quid te in vasis sitilibus appositurum putem? *Κίερος* Plemio mandatam esse: reperitur; modò aliquid illo dignum canat. Parthicum bellum impendet. Cassius ineptas litteras misit. necdum Bibuli erant allata: quibus recitatis, puto fore, ut aliquando commoveatur senatus. eaqum 34 sum magna animi perturbatione. si, ut opto, non prorogatur nostrum negotium, habeo Junium, & Quintilem in metu. esto; duo quidem menses sustinebit Bibulus. quid illo fiet, quem reliquero, præsertim si fratrem? quid me autem, si non tam citò decedo? magna turba est. mihi tamen cum Dejotaro convenit, ut ille in meis castris cum suis copiis omnibus, habet autem cohortes quadringenarias nostra armatura, xxx; equitum cxx. erit ad sustentandum, quoad Pompejus veniat; qui litteris, quas ad me mittit, significat, suum negotium illud fore. hiemant in nostra provincia Parthi. expectatur ipse Orodes. quid queris? aliquantum est negotii. 35 De Bibuli edicto nihil movi, præter illam exceptionem, de qua tu ad me scripseras, *nimis graeci præjudicio in ordinem nostrum*. ego tamen habeo *ισοδυναμύσαν*, sed tectiorum, ex Q. Mucii P. F. edicto Asiatico, *extra quam se ita negotium gestum est, ut eo stari non oporteat; ex fide bona*: multaque sum secutus Scævola; in iis illud, in quo sibi libertatem censent Graeci datam, ut Graeci inter se disceptent suis legibus. breve autem edictum

est propter hanc meam *δίαιτην*, quòd duobus generibus edicendum putavi: quorum unum est provinciale, in quo est de rationibus civitatum, de ære alieno, de usura, de syngraphis; in eodem omnia de publicanis: alterum, quod sine edicto satis commodè transigi non potest, de hereditatum possessionibus, de bonis possidendis; magistris faciendis, vendendis: quæ ex edicto & postulari, & fieri solent. tertium, de reliquo jure dicundo, *ἀγραρον* reliqui. dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum: itaque cura, & satisfacio adhuc omnibus. Graeci verò exultant, quòd peregrinis iudicibus utuntur. nugatoribus quidem, inquires. quid refert? tamen se *αὐτονομίαν* adeptos putant. vestri enim, credo, 36 graves habent, Turpionem futuriū, & Vettium mancipem. De publicanis quid agam, videris querere. habeo in deliciis, obsequor, verbis laudo, orno; officio, ne cui molesti sint. *τὸ παρεδξέσθαι*, usuras eorum, quas pactioibus adscripserant, servavit etiam Servilius. ego sic, diem statuo satis laxam; quam ante si solverint, dico me centesimas ducturum: si non solverint, ex pactioe. itaque & Graeci solvunt tolerabili foenore; & publicanis res est gratissima. 37 hic illa jam habent, pleno modio, verborum honorem, invitationem crebram. quid plura? sunt omnes ita mihi familiares, ut se quisque maxime putet. sed tamen *μηδὲν αὐτοῖς*. scis reliqua. 38 De statua Africani, (*ὃ περιμύχων ἀστυκλήρων*) sed me ipsum delectavit in tuis litteris) ain? tu? 39 Scipio hic Metellus proavum suum nescit censorem non fuisse? atqui nihil habuit aliud inscriptum, 40 nisi Cos. ea statua, quæ 41 ad Opis per te posita in excelso est. 42 in illa item, 43 quæ est ad *Πολυδίδου*, 44 hercule inscriptum est, Cos. quam esse ejusdem, statui, amictus, anulus, imago ipsa declarat. 45 at mehercule ego cum in turba inauratarum equestrum, quas hic Metellus in Capitolio posuit, animadvertissem in Serapionis subscriptione Africani imaginem, erratum fabrilè putavi, nunc video Metelli. *ὃ ἀνεστρησαν* turpem! Nam illud de Flavio & fastis, si secus est, commune erratum est, & tu bellè *ἠπύρησαι*; & nos publicam propè opinionem secuti sumus, ut multa apud Græcos. quis enim non dixit, *Εὐπρωιν*, ἢ ἢ ἀρχαίως, ab Alcibiade, navigante in Siciliam, dejectum esse in mare? redarguit Eratosthenes. adfert enim, quas ille post id tempus fabulas docuerit. num ideoque Duris Samius, homo in historia diligens, quòd cum multis erravit, irridetur? Quis Zalencum leges Locris scripissè non dixit? num igitur jacet Theophrastus, si id à Timæo, tuo familiari, reprehensum est? Sed nescire proavum suum censorem non fuisse, turpe est: præsertim cum post eum consulem, nemo Cornelius, illo vivo, censor fuerit. Quod de Philotimo, & de solutione H-S xxxc scribis, Philo-

25. Nec enim ego.] Enim deest in vulg. Cleric.
 26. In Pompejum te spem etc.] Edidit Bosius, Tornæfiani & Decurt. scripturam, ut & codicum Malasp. paulò post ex eodem Decurt. illud, *dissimulantem*; vulg. illum *dissimulantem*. Idem.
 27. Ut dixit.] Vulg. uti dixit. Idem. Somniat Clericus. Gronov.
 28. In amoribus est.] Victorius, in amoribus est, castigavit, prius legebatur in moribus. Cleric.
 29. Eum furenter irasci.] Victorius ex melioribus suis, emendaverat *se furenter*, quòd etiam Ursinus notat legi in vetere libro, sed illud, *se*, planè ineptum afferunt Manutius & Lambinus. Idem.
 30. Thermum, Silvium etc.] Pighius libro xviii. Annalium Rom. corrigat *Silium*, iterumque reponendum putat in Epistolis ad Atticum. & verò exstant Tullii ad Silium litteræ libro xiiii. Epistoliarum, quibus amicos in ejus provincia negotiantes commendat. nec *Silvia* gens legitur in historia Romana post urbem conditam. Idem.
 31. Bibulum.] Vulg. *Vibulum*. Idem.
 32. Rhosifaca vasa.] Victorius legit *Rhosif causam mandavi*, quæ etiam est vulgata lectio, sed Bosius & Scidius & Tornæfiano, *Rhosifaca vasa mandavi*, quòd etiam ante viderant Manutius & Lambinus. Idem.
 33. Quid cogitas infelicitatis? lancibus & splendidissimis canistris etc.] Aliter legit & distinguit Junius ex mss. Palat. vestigiis, quid cogitas? in felicitatis lancibus. Idem.
 34. Sum magna animi.] Sum in magna animi; vulgò. Idem.
 35. De Bibuli edicto nihil movi.] Germanacæ veram lectionem

repositit Manutius, legens, nihil movi, pro nihil novi. atque ita scriptum reperit Bosius in Decurt. Idem.
 36. Graves.] Vulg. *graves*. Idem.
 37. Sic illa jam habent.] Si illam jam habent. Idem.
 38. De statua Africani (ὃ περιμύχων ἀστυκλήρων) sed me ipsum delectavit in tuis litteris) ain? tu?] Alia est paululum vulgi inter-punctio, de statua Africani, ὃ περιμύχων ἀστυκλήρων, sed me ipsum delectavit in tuis litteris. Ain tu? Idem.
 39. Scipio hic Metellus proavum suum nescit censorem non fuisse?] Vulgatam lectionem hic & sequentibus locis retinet Junius, quicquid Lambinus, Bosius, & alii adferant, cum mss. Palat. fide, tui veritate historiarum fretus; ea autem talis est, *Scipionem hic Metellus proavum suum nescit censorem fuisse*. Idem.
 40. Nisi Cos.] Omnibus litteris exaratum etat in Crusellino *nisi consul*: nec aliter in Decurtato, nisi quòd compendio legebatur Cos. ut edidit Bosius. vulg. *nisi censor*. Idem.
 41. Ad Opis per te posita.] Bessarionis liber *ab Opis parte*; rectè fortasse ut inquit Manutius; mavult tamen, *ad Opis apertè*, quæ est vulgata lectio. Idem.
 42. In illa item.] Sic habent Crusellinus & Decurtatus; vulg. in illa autem. Idem.
 43. Quæ est ad πολυδίδου.] Auxilio antiquioris sui, ad πολυδίδου scripsit Victorius; antea legebatur, ad πολυδίδου ἠπύρησαι. Idem.
 44. Hercule inscriptum est.] Hercule deest in vulg. Idem.
 45. At mehercule.] Vulg. at hercule. Idem.

Philotimum circiter calend. Januat. in Cheronefium audio venisse: ac mihi ab eo nihil adhuc. reliqua mea Camillus scribit se accepisse; ea quæ sunt, nescio, ⁴⁶ & hæc scire. verum hæc posterius & coram fortasse commodiis. Illud me, mi Attice, in extrema ferè parte epistola commovet: scribis enim sic, *πὶ λοιπὸν*? deinde me obsecras amantissimè, ne obliviscar vigilare, & ut animadvertam, quæ fiant. num quid de quo inaudisti? etsi nihil ejusmodi est. *πολλὲ γὰρ ἔγ' ὄει*. nec enim me fefellerit, nec faller. sed ista admonitio tua tam accurata, nescio quid mihi significare visa est. De M. Octavio, iterum jam tibi referibo, te illi probè respondisse. paulo vellem fidentius. Nam Cælius libertum ad me misit, & litteras accuratè scriptas: sed ⁴⁷ de pantheris foedè, ac civitatibus. referipsi, alterum me molestè ferre, si ego in tenebris lætrem, nec audiretur Romæ, nullum in mea provincia nummum, nisi in æs alienum, erogari; docuere; nec mihi conciliare pecuniam licere, nec illi capere: monique eum, quem planè diligo, ut, cum alios accusasset, cautius viveret. Illud autem alterum, alienum esse existimatione mea, Cibyratas imperio meo publicè venari. ⁴⁸ Lepta tua epistola gaudio exultat. etenim scripta bellè est, meque apud eum magna in gratia posuit. Filiola tua gratum mihi fecit, quod tibi diligenter mandavit, ut mihi salutem adscriberes; gratum etiam Pilia: sed illa officiosus, quod mihi, ⁴⁹ quem jam pridem numquam videt. igitur tu quoque salutem utrique adscribito. Litterarum datarum pridie kal. Januar. ⁵⁰ suavem habuit recordationem clarissimi jurisurandi: quod ego non ex am oblitus. magnus enim prætextatus illo die fui. Habes ad omnia, non, ut postulasti, *χρῆστα χαλεκίων*; sed paria paribus ⁵¹ respondimus. Ecce autem alia pusilla epistola; quam non relinquam *ἀναγιγνωσκόντων*. Bene miscerile potuit Lucejus Tusculanum; nisi fortè, solet enim, cum suo tibi: & velim scire, quis sit status ejus. Lentulum quidem nostrum, ⁵² præ ære, Tusculanum proferipisse audio. ⁵³ cupio hos expeditos videre: cupio etiam Sestium: adde, si vis Cælium: quibus omnibus est, *ἀδελφὸν ἡμῶν ἀνὴρα*, *δὲ ἐπίστασι δ' ὑποδύχθαι*. De Menenio resitendo ut Curio cogitet, te audisse puto. De Egnatii Sidicini nomine, nec nulla, nec magna spe sumus. Pinarium, quem mihi commendas, diligentissimè Dejetoras curat, graviter ægrum. Respondi etiam minori. Tu, velim, dum ero Laodicea, id est, ⁵⁴ ad idus Mai. quàm serpissimè mecum per litteras colloquare: & cum Athenas veneris, (jam enim sciemus de rebus urbanis, de provinciis, quæ omnia in mensum Martium sunt collata) utique ad me tabellarios mit-

tas. ⁵⁵ Sed heus tu, jamne vos à Cæsare, per Herodem, talenta Attica extorsistis? in quo, ut audio, magnum ⁵⁶ odium Pompeji suscepistis. putat enim, suos nullos vos comedistis; Cæsarem ⁵⁷ in Nemorensi adificando diligentiore fore. hoc ego ex P. Vedio, magno nebulone, sed Pompeji tamen familiari, audiivi. hic Vedius venit mihi obviam cum duobus esse-dis, & rheda equis juncta, & lectica, & familia magna: pro qua, si Curio legem pertulerit, H-S centena pendar neceffe est. erat præterea cynocephalus in esledo: nec deerant onagri. nunquam vidi hominem nequirem. sed extremum audi. diversatus est Laodiceæ apud ⁵⁸ Pompejum Vindullum: ibi sua deposuit, cum ad me profectus est. moritur intetum Vindullus: quæ res ad Magnum Pompejum pertinere putabatur. C. Vennonius domum Vindulli venit: cum omnia obfignaret, in Vedianas res incidit. in his inventa sunt ⁵⁹ quinque plan-guncula matronarum, ⁶⁰ in quibus una fororis amici tui, hominis Bruti, qui hoc utatur; & illius Lepidi, qui hæc tam negligenter ferat. hac te volui *περὶ εὐρησῶν*, fumus enim ambo bellè curiosi. Unum etiam velim cogites. audio Appium *περὶ πύλων* Eleusine facere. num inepti fuerimus, si nos quoque Academicæ fecerimus? puto, inquires. ergo id ipsum scribes ad me. equidem valde ipsas Athenas amo. volo esse ali-quod monumentum. odi falsas inscriptiones statuarum aliena-rum. sed ut tibi placebit: faciesque me, in quem diem Roma-na incidant mysteria, certiore, & quo modo hiemaris. Cura ut valeas. Post Lucetricam pugnam die septingentesimo sexagesimo quinto.

CICERO ATTICO, S.

² CUM Philogenes, libertus tuus, Laodicæam ad me, salu-tandi causa, venisset, & se statim ad te navigaturum esse diceret, has ei litteras dedi; quibus ad eas rescripti, quas acceperam à Bruti tabellario. & respondebo primùm postremæ tuæ paginæ; quæ mihi magnæ molestiæ fuit; quod ad te scri-ptum est à Cincio de Statiū sermone: in quo hoc molestis-simum est, Statiū dicere, à me quoque id consilium probari. probari autem? de isto hætenus. dixerim me vel plurima vin-cula tecum summæ conjunctionis optare: ⁶¹ etsi sunt amoris arctissima: tantum absçt, ut ego ex eo, quo astricti sumus, laxari aliquid velim. illum autem multa de istis rebus asper-tibus solere loqui, sæpe sum expetius, sæpe etiam leniviterum, id scire te arbitror. in hac autem peregrinatione, militiæ nostræ sæpe incensum ira vidi, sæpe placatum. quid ad Statiū scripserit, nescio. quiddam acturus de tali re fuit, scribendum tamen ad libertum non fuit. mihi autem erit maximè curæ, nequid

46. Et hæc scire. Verum hæc.] Vulg. & aucto scire. Sed hæc &c. Cleric.
 47. De pantheris foedè, ac civitatibus.] Bosius Decurtati fidem sequutus sic edidit. Manutius testatur in mss. legi, sed à civitatibus: sed putat rectius, & de civitatibus, litterarum mutatione parva. vulgò, de pantheris, sed à Cilyratisibus, quam Pii emendationem notat Ursinus. Muretus lib. xv Var. lect. cap. 8. & de Cilyratis legen-dam putat. Bosii lectionem probat Junius. Idem.
 48. Lepta tua epistola.] Hic epistola: secundè initium facit Vi-torius. Liber unus mss. Lambino teste, habet, Lecta tua epistola Dionysius gaudio exultat. Idem.
 49. Quem jam pridem nunquam videt.] Videtur Manutio fortasse legendam, quem nunquam vidit. Idem.
 50. Suavem habuit.] Ita Decurtatus, ejus lectionem sequutus est Bosius: vulg. suavem habuit. Idem. Obscurus niniuni est Cle-ricus. Gronov.
 51. Respondimus.] Vulgò respondemus. Cleric.
 52. Præ ære Tusculanum.] Bosii hæc est conjectura ex Decurtati depravatione, qui habebat præ ære; unde præ ære legendum censuit. Junius ex mss. Palat. retineri vult, præ ære: vulg. præ Tusculanum. Idem.
 53. Cupio hos expeditos videre: cupio etiam Sestium: adde, si vis, Cælium.] Vulg. cupio hos expeditos: videre cupio etiam Sestium, ad-des etiam Sestium. Idem.
 54. Ad idus Maji.] Probat hæc lectionem Gifanius, reprehenditque qui suppofuere, a. d. idus. in observationibus suis Linguae Latine, tanquam peraburdum. ad enim signare, usque ad. Idem.
 55. Sed heus tu, jamne vos à Cæsare per Herodem talenta Attica extorsistis?] Adjutus ope Torwæiani, Crusellini &

Huraltini Bosius ita legendum censet cum interrogatione. Ursinus amici eujusdam sui hæc refert tentant hujus loci correctionem, sed heus tu, ita ne vos à Cæsare &c. Exempla Aldina Lambino teste habent, Januarius, pro, jamne vos: sed ille, Turnebi conjecturam sequutus lib. xxiv cap. 20. legendum opinatur, Genus vos à Cæsare: vulg. sed heus tu Genuarios à Cæsare per Orodem talenta Attica L. extorsistis. Idem.
 56. Odium Pompeji.] Manutius malit legi Pofidonii. Idem.
 57. In Nemorensi adificanda.] Turnebi hæc est conjectura d. cap. 20. quæ mirè probatur Bosio partim ex historia, partim etiam ex veteris scripturæ vestigiis. habent enim ipsi mss. in memore. In Marathone adificanda, esset apertius nec ἄλογον, ut opinatur Manutius. Turnebi conjecturæ assentitur Lambinus. Idem.
 58. Pompejum Vindullum.] Castigavit Victorius, Vindullum pro, vidit illum, quod antea legebatur. Idem.
 59. Quinque plan-guncula.] Vocabuli hujus, plan-guncula, restituito Bosio debetur quia ita legendum conjecit, ex veteribus libris, in quibus erat languncula: hæc autem castigationem ita probant Lambinus & Junius ut ita edendum curaverint. imagnuncula opina-batur legendum Victorius & Manutius: quorum hic testatur in Bessarionis libro legi languncula. Vulgò, quinque laguncula. Idem.
 60. In quibus una fororis amici tui, hominis Bruti, qui hoc utatur, & illius Lepidi.] Bosius legit, utatur, non utatur, ut est in vulg. codd. Ceterum vetus Muretiliber, pro, amici tui, habet amici suos; Bruti autem & Lepidi nomina non habet. quare totum locum ita ipse legit lib. xv Var. cap. 8. in quibus una fororis amici tui. Os hominis qui hoc utatur, & illius qui hæc tam negligenter ferat. Idem.
 61. Et sunt amoris.] Vulg. etsi sunt amoris. Idem.

nequid fiat fecus, quam volumus, quamque oportet. nec fatis est in ejusmodi re, se quemque præstare. ac maximè partes istius officii sunt pueri Cicronis, sive jam adolescentis: quod quidem illum soleo hortari. ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare, reque mirificè. sed est magnam illud quidem, verumtamen multiplex pueri ingenium: quo ego regendo habeo negotii satis. Quoniam respondi ⁶² postremæ tuæ pagina prima mea; nunc ad primam revertar tuam. Peloponnesias civitates omnes maritimas esse, hominis non nequam, sed etiam tuo iudicio probati, Dicarchi tabulis credidi. is multis nominibus in Trophoniana ⁶³ Charonis narratione Græcos in eo reprehendit, quod mare ram secuti sunt: nec ullum in Peloponneso locum excipit. cum mihi auctor placeret, (etenim erat *ἰσοκράτης*, & vixerat in Peloponneso) admirabar tamen: ⁶⁴ & vix accedens, communicavi cum Dionysio. atque is primò est commotus: deinde, quòd tum ⁶⁵ de isto Dicarcho non minùs bene existimabat, quam tu de C. Vestorio, ego de ⁶⁶ M. Cluvio, non dubitabat, quin ei crederemus. Arcadiæ censebar esse Lepreon quoddam maritimum: Tenc autem, & Aliphra, & Tritia *νέκλιστα* ei videbantur; idque *τῆς ἑνὸς ἑκατὰ λόγῳ* confirmabat, ubi mentio non fit istorum. atque istum ego locum totidem verbis à Dicarcho transuli. ⁶⁷ Phliasios autem dici sciebam: & ita fac ut habeas: nos quidem sic habemus. sed primò me ἀναλόγησθα deceperat, *Φλίας, Οπὴς, Σιπὴς*. quòd *Οπὴντιος, Σιπωῶπιος*. sed hoc continuo correximus. Lætare te nostra moderatione & continentia video. tam id magis faceres, si adesses, atque hoc foro, quod egi ex idibus Febr. Laodicæ ad kalend. Mai. omnium diecesium, præter Cilicix. mirabilia quædam effectimus: ita multæ civitates omni are alieno liberatæ, multa valde levatæ sunt: omnes suis legibus, & iudiciis usæ, ἀπονομίας adeptæ, revixerunt. his ego duobus generibus facultatem ad se are alieno libertandas, aut levandas dedi; uno, quòd omnino nullus in imperio meo sumptus factus est, (nullum cum dico, non loquitur *ὑπερβολικῶς*) nullus, inquam, ne tuncius quidem. hac autem re, incredibile est, quantum civitates emerferint. ⁶⁸ accessit altera. Mira erant in civitatibus ipsorum furta Græcorum, quæ magistratus sui fecerant. quæsi ipsæ de iis, qui annis decem proximis magistratum gesserant, aperte ferebantur. itaque sine ulla ignominia suis humeris pecunias populis retulerunt. populi autem, nullo gemitu, publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustri reddiderunt. itaque publicanis in oculis sumus. gratis, inquis, vritis. sensimus. Jam cetera iurisdictione ⁶⁹ nec imperita, & clemens cum admirabili facilitate. aditus autem ad me minime provinciales. nihil per cubicularium. ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus. grata hæc, & magna, mihi que nondum laboriosa ex illa vetere militia. Nons Mai in Ciliciam cogitabam: ibi cum Junium mensem consumpisssem, atque urinam in pace! (magnum enim bellum impendat à Parthis) Quintilem in reditu ponere. annuæ enim mihi operæ a. d. III kalend. Sext. emercentur. magna autem in spe sum, mihi nihil temporis prorogatum iri. habebam acta urbana usque ad nonas Martias; è quibus intelligebam, Curionis nostri constantia omnia potius actum iri, quam de provinciis. ergo, ut spero, propediem te videbo.

Venio ad Brutum tuum, immò nostrum: sic enim MAVS. Equidem omnia feci, quæ potui aut in mea provincia perficere, aut in regno experiri. omni igitur modo egi cum rege, & ago quotidie, per litteras scilicet. ipsum enim triduum, quadriduumve mecum habui turbulentis in rebus, quibus cum liberavi. sed & tum præsens, & postea ⁷⁰ creberrimis non destiti rogare & petere, mea causa; suadere, & hortari sua. multum profeci, sed quantum, non planè, quia longè absum, scio. Salaminios autem (hos enim poteram coercere) adduxi, ut totum nomen Scaptio vellent solvere; sed centesimis ductis à proxima quidem syngrapha, nec perpetuis, sed renovatis quotannis. numerabantur nummi: noluit Scaptius. ⁷¹ tu n' qui ais Brutum cupere aliquid perdere? quaternas habebat in syngrapha. fieri non poterat: nec, si posset, ego pati possem. audio omnino Scaptium pœnitere. nam quod senatus consultum esse dicebat, ut jus ex syngrapha diceretur; eo consilio factum est, quòd pecuniam Salaminii contra legem Gabiniam sumpserant. vetabat autem Auli lex, jus dici de ita sumpta pecunia. decrevit igitur senatus, ut jus diceretur ista syngrapha. nunc ista habet juris idem, quod cetera, nihil præcipui. hæc à me ordine facta, puto me Bruto probaturum; tibi, nescio; Catoni certè probabo. sed jam ad te ipsum revertor. Ain' tandem Attice, laudator integritatis & elegantia nostræ, *ausus es hoc ex ore tuo?* inquit Ennius: ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? an tu, si mecum esses, qui scribis morderi re interdum, quòd non simul sis, paterere me id facere, si vellem? non amplius, inquis, quinquaginta. Cum Spartaco minùs multo primò fuerunt. quid tandem isti mali in tam tenera infula non fecissent? non fecissent autem? immo quid ante adventum meum non fecerunt? inclusum in curia senatum habuerunt Salaminium ita multos dies, ut interierit nonnulli fame. erat enim præfectus Appii Scaptius, & habebat turmas ab Appio. id me igitur tu, cujus mehercule os mihi ante oculos solet versari, cum de aliquo officio, ac laude cogito, tu me, inquam, rogas, præfectus ut Scaptius sit? aliàs hoc statueramus, ut negotiatorem neminem: idque Bruto probaveramus. habeat is turmas? cur potius, quam cohortes? sumptu jam nepos evadit Scaptius. volunt, inquis, principes. scio. nam ad me Ephesum usque venerunt; stentelque equitum scelera, & miserias suas detulerunt. itaque statim dedi litteras, ut ex Cypro equites ante certam diem decederent: ob eamque causam, tum ob ceteras, Salaminii nos in cœlum decretis suis sustulerunt. sed jam quid opus equitatu? solvunt enim Salaminii. nisi fortè id volumus armis efficere, ut fœnus quaternis centesimis ducant. & ego audebo legere unquam, aut attingere eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero? ⁷² nimis, nimis, inquam, in isto Brutum amasti, dulcissime Attice: nos, vereor, ne parum. atque hæc scripsi ego ad Brutum scripissse te ad me. cognosce nunc cetera. ⁷³ Pro Appio nos hic omnia faciemus; honestè tamen, sed planè libenter: nec enim ipsum odimus: & Brutum amamus: & Pompejus mirificè à me contendit; quem mehercule plus plusque in dies diligo. C. Cœlium quæstorem huc venire audisti. nescio, quid sit: sed Pammenia illa mihi non placet. Ego me spero Athenis fore mense Septembri. tuorum itinerum tempora scire

62. *Postrema tuæ.*] Vulg. *tuæ postrema*. Cleric.
63. *Charonis.*] Ant. August. liber *Charontis*: vulg. *Charonis*. Idem.
64. *Et vix accedens.*] Restituit Bofius ex Crusellino *accedens*. Lambinus ex veteri libro legit, *et vix ei credens*. Vulg. *aggredeus*. Idem.
65. *De isto Dicarcho*] Glossæ; *Dicarcho* suspicatur Manutius. Idem.
66. *M. Cluvio.*] Idem Manutius ex Cavaleantis & Bessarionis mss. primus sic correxit. Idem.
67. *Phliasios autem dici.*] Autem deest in Vulg. Idem.
68. *Accessit altera.*] Malaspina Victorianam editionem sequutus probat, *alterum*, sed I. ambinus *altera* retinet. vulg. *alterum*. Idem.
69. *Nec imperita.*] Depravate in omnibus vere edicibus ante

Bofii editionem legebatur, *imperita*, pro, *imperia*, ut ex Crusellino correxit Bofius, quod tamen rejicit Junius legitque ex duobus m. Pal. *nec imperita nec demens*. Guelielmus malaspiset, *nec imperita*. Idem.
70. *Creberrimis.*] Vulg. *creberrimè*. Idem.
71. *Tu n' qui ais.*] Sic ex fide Crusellini legit Bofius. vulg. *tu qui*. Idem.
72. *Nimis, nimis inquam.*] Iteravit vocem, *nimis*, ex Tornasiano & Crusellino Bofius; alterum, *nimis*, deest in vulgatis. Idem.
73. *Pro Appio nos hic omnia faciemus.*] Quam viderem in Victorianis Iuntæ & Stephani editum *faciamus*, non potui dubitare, quin accederem iudicio Cl. Gravii ex eodd. Helmst. & Ball. ita exhibentis pro vulgato *facimus*, etsi id exponat Manutius. Gronov.

scire sanè velim. *Βιβλίαν* Sempronii Rufi cognovi ex epistola tua *Corcyraea*. quid queris? invideo potentia Vestrori. Cupiebam etiam nunc plura garrire: sed lucet; urget turba; festinat Philogenes. valebis igitur, & valere Piliam, & Caci-liam nostram jubebis litteris; salvebis à meo Cicerone.

3 CICERO ATTICO, S.
FTSI nil sanè habebam novi, quod post accidisset, quam deditsem ad te Philogeni, liberto tuo, litteras: tamen cum Philotimum Romam remitterem; scribendum aliquid ad te fuit. ac primum illud, quod me maximè angebat, (non quò me aliquid juvare posses; ⁷⁵ quippe res enim est in manibus: tu autem abes longe gentium:

Πολυὰ δ' ἐν μεταστάσει
Νότος κολιθεὶ κίματ' ὀρεῖν ἀλλος) obrepit dies, ut vides (mihi enim a. d. i. r. kal. Sext. de provincia decedendum est) nec succeditur, quem relinquam, qui provincia præsit? ratio quidem, & opinio hominum postulat fratrem: primum, quòd videtur esse honos: nemo igitur potior. deinde, quòd solum habeo pratorium. Pomptinus enim ⁷⁶ ex pacto & conventu (nam ea lege exierat) jam à me discesserat. Quæstorem nemo dignum putat. etenim est levis, libidinofus, ⁷⁷ tagax. De fratre autem primum illud est: persuaderi ei non posse arbitror. odit enim provinciam. & hercule nihil odiosius, nihil molestius. deinde, ut mihi nolit negare; quidnam mei sit officii? cum bellum esse in Syria magnum putetur, id videatur in hac provinciam erupturum; hic præsidii nihil sit; sumptus annuus decretus sit; videaturne aut pietatis esse mea, ⁷⁸ fratrem relinquere; aut diligentia, nugarum aliquid relinquere? magna igitur, ut vides, sollicitudine afficior, magna inopia consilii. quid queris? toto negotio nobis opus non fuit. quanto tua provincia melior? decedes, cum voles; nisi forè jam decessisti; quem videbitur, præficies Thesprotia, & Chaonia. nee dum tamen ego Quintum conveneram; ut jam, si id placeret, scirem, postetne ab eo imperari: nec tamen, ⁷⁹ nisi possent, quid vellem, habebam. Hoc est igitur ejusmodi. reliqua plena adhuc & laudis & gratia, digna iis libris, quos dilaudas. conservata civitates; cumulate publicanis satisfactum: offensus contumelia nemo; decreto iusto, & severo perpauci; nec tamen quisquam, ut queri audeat. res gesta dignæ triumpho: de quo ipso nihil cupide agemus; sine tuo quidem consilio certè nihil. Clausula est difficilis in tradenda provincia. sed hæc Deus aliquis gubernabit. De urbanis rebus scilicet plura tu scis; sapius, & certiora audis. equidem doleo, non me tuis litteris certiore fieri. huc enim odiosa afferebantur de Curione, de Paulo: non quòd ullum periculum videam stante Pompejo, vel etiam sedente; valeat modò: sed mehercule Curionis & Paulli, meorum familiarium, vicem doleo. formam igitur mihi totius reipublicæ, si jam es Romæ, aut cum eris, velim mitas; quæ mihi obviam veniat, ex qua me fingere possim, & præmeditari, quo animo accedam ad urbem. est enim quiddam, advenientem non esse

pergrinum atque hospitem. Et; quod pane præterii, Bruti tui causa, ut sæpe ad te scripsi, feci omnia. Cyprii numerabant. sed Scaptius centesimis, renovato in singulos annos fœnore, contentus non fuit. Ariobarzanes non in Pompejum ⁸⁰ proluxior per ipsum, quam per me in Brutum: quem tamen ego præterare non poteram. ⁸¹ erat enim rex perpauper; ab-erantque ab eo ita longè, ut nihil possem, nisi litteris; quibus pugnare non destitit. summa hæc est. pro ratione pecuniæ ⁸² liberiùs est Brutus tractatus, quam Pompejus. Bruto curata hoc anno talenta circiter c. Pompejum in sex mensibus promissa cc. jam in Appii negotio quantum tribuerim Bruto, dici vix potest. quid est igitur, quod laborem? Amicos habet meras nugas, ⁸³ Matinium, Scaptium; qui, quia non habuit à me turmas equitum, quibus Cyprum vexaret, ut ante me fecerat, fortasse succenset; aut quia præfictus non est, quod ego nemini tribui negotiatori; non C. Vennonio, meo familiari; non tuo M. Lenio; & quod tibi Romæ ostenderam me servaturum, in quo perseveravi. sed quid poterit queri is, qui, auferre pecuniam cum possent, noluit? Scaptio, qui in Cappadocia fuit, puto esse satisfactum. is à me tribunalatum cum accepisset, quem ego ex Bruti litteris ei detulisset, postea scripsit ad me, se uti nolle eo tribunalatu. ⁸⁴ Gavius est quidam; cui cum præfecturam detulisset Bruti rogatu, multa & dixit, & fecit cum quadam mea contumelia, ⁸⁵ P. Clodii canis. is me nec proficiscentem Apameam profecutus est; nec, cum postea in castra venisset, atque inde discederet numquid vellem, rogavi; & fuit appetè mihi, nescio quare, non amicus. hunc ego si in præfictis habuisset, quem tu me hominem putares? qui, ut scis, potentissimorum hominum contumaciam numquam tulerim, ferrem hujus adfectæ? etsi hoc plus est, quam ferre, tribuere etiam beneficii aliquid & honoris. is igitur Gavius, cum Apameæ me nuper vidisset Romam proficiscentem, me ita appellavit: (⁸⁶ Culleolum vix auderem) unde, inquit, me jubes ⁸⁷ petere cibaria præficti? respondi lenius, quam putabam oportuisse, qui audeat; me non instituisse iis dare cibaria, quorum opera non essem usus. abiit iratus. hujus ⁸⁸ nebulonis obratione si Brutus moveri potest, licebit eum solus ames; me æmulum non habebis. sed illum cum futuro esse puto, qui esse debet. tibi tamen causam notam esse volui: & ad ipsum hæc perferipi diligentissimè. omnino (soli enim sumus) nullas umquam ad me litteras misit Brutus, ne proximè quidem de Appio, in quibus non inest artrogans, ἀκρίβητων aliquid. tibi autem valde solet in ore esse,

89 Granus autem
Non continentere se, & reges odisse superlos:
in quo tamen ille mihi risum magis, quam stomachum, movere solet: sed plane parum cogitat, quid scribat, aut ad quem. Q Cicerone puer legit, ut opinor, & certè, epistolam inscriptam patri suo. solet enim aperire, idque de meo consilio; si quid forè sit, quod opus sit sciri. in ea autem epistola erat illud idem de sorore, quod ad me. mirificè conurbatum

74. *Tua Corcyraea.*] Bosii omnes *tua Corcyraea*, ut edidit: & ita etiam fuisse in suis, refert Malaspina: *tua* deest in vulg. Cleric.

75. *Quippe res enim est in manibus*] *Enim* non comparat in vulg. Idem.

76. *Ex pacto & conventu.*] Prætulit Dausquejus Lambini *convento*; etsi apud Plinium quid conventus sit, non igitur, legiturque apud Solinum, *conventum dentium*. heic enim eum intelligatur *res pacta conventa*, sic malit, ut dixit. nam quid cuique loco appoficiis, pervidendum. Idem.

77. *Tagax.*] Malè legi *sagax*, ut est in vulgata editione, aut *rapax*, jam pridem docuit nos Jacobus Cujacius. Idem.

78. *Fratrem relinquere; aut dili. enia.*] *Relinquere* deest in vulg. Idem.

79. *Nisi possent.*] Vulg. *si possent*. Idem.

80. *Prolixior per ipsum.*] Ursini Longolianus liber, *per se ipsum*. Idem.

81. *Erat enim rex pauper.*] Junius ex optimo ms. Palat. legit, *erat enim rex, sed pauper*. Idem.

82. *Liberalius.*] Sic conjuncti Viçtorius, Manutius, Faernus, & alii, licet omnes ms. uno consensu habeant *liberius*. Idem. Quod quam ita sit, neutri locum esse opinor, & scripsisse *uberius*, ut epistola loquentes planius & uberius lib. 111 famil. 11. Gronov.

83. *Matinium, Scaptium.*] Vulg. *M. Scaptium*: in Bessarionis libro, *Matinum Scaptium*. *Matinium* autem legendum Manutio non videtur. Idem.

84. *Gavius est quidam.*] Manutii ex Bessarionis libro conjecturam confirmant Tornæi & Crusellinus, in quibus plane exaratum erat, *Gavius*, vulgò *Gajus*. Idem.

85. *P. Clodii canis.*] Magis placet Ursino, *causa*, quam *canis*, ut in viri doctissimi libro emendatum ait. Idem.

86. *Culleolum vix auderem.*] Junius, *Culleolum* vix. Idem.

87. *Petere cibaria præficti? Respondi lenius.*] Sic legendum, ut è Turnasiano emendavit Lambinus; quam lectionem præ se ferunt ceteri Bosiani: vulgò *petere cibaria? Profecti respondi &c.* Idem.

88. *Nebulonis obratione.*] Bosius ex Decurato resposuit *obratione*. Lambinus legit *oratione* (quod Manutio tamen languidius videtur) & paulò post, *si Brutus permoveri*, pro *simpliciter moveri*. Junius ex conjectura legit, *nebulonis ratione, vulg. operatione*. Idem.

89. *Granus autem &c.*] Manutius ita hunc locum restituit. Ceterum libri alii, vulgati illi quoque habent, *Granus*. Ursinus ex doctissimi viri libro hæc profert correctionem: *Ennianum illud, gravitatem non continere, sed reges odisse &c.* scribit idem, *granus* pro *granus* placuisse Faerno. Idem.

tum vidi puerum. lacrymam mecum est questus. quid quæris? miram in eo pietatem, suavitatem, humanitatemque perspexi: quo majorem spem habeo, nihil fore aliter, ac deceat. id te igitur scire volui. Ne illud quidem prætermittam: Hortensius filius fuit Laodiceæ 90 gladiatoribus, flagitiosè & turpiter. hunc ego patris causa vocavi ad cenam, quo die venit; & ejusdem patris causa nihil amplius. is mihi dixit, se à Athenis me expectaturam, ut mecum decederet. rectè, inquam: quid enim dicere? omnino puto nihil esse, quod dixit. nolo quidem; ne offendam patrèm, quem mehercule 91 multum diligo. sin fuerit meus comes, moderaber ita, nequid eum offendam, quem minimè volo. Hæc sunt; etiam illud. Orationem Q. Celeris mihi velim mittas contra M. Servilium. litteras mitte quamprimùm: 92 si nihil; nihil fieri, vel per tuum tabellarium. Piliæ & filia salutem. Cura, ut valeas.

CICERO ATTICO, S.

4 TARSUM venimus nonis Junii. ibi me multa moverunt: magnum in Syria bellam; magna in Cilicia latrocinia; mihi difficilis ratio administrandi, quòd paucos dies habebam reliquos anni muneris: illud autem difficultissimum; relinquendus erat ex senatus consulto qui præfset. nihil minùs probari poterat, quàm quæstor 93 Messinius. nam de Cælio nihil audiebamus. rectissimum videbatur, fratrem cum imperio relinquere: in quo multa molesta, discessus noster, belli periculum, militum improbitas, sextenta præterea. ò rem totam odiosam! sed hæc fortuna viderit: quoniam consilio non multum uti licet. Tu, quando Romam salvus, ut spero, venisti, videbis, ut soles, omnia, quæ intelliges nostra interesse, in primis de Tullia mea: cuius de conditione quid mihi placeret, scripsi ad Terentiam, cum tu in Græcia es: deinde de honore nostro. quòd enim tu abfuisi, verèor ut satis diligenter actum in senatu sit de litteris meis. Illud præterea *μισώτερον* ad te scribam; tu sagaciùs odorabere: 4 *δύμαρτος με ὁ ἀπελευθέρω* (είδα ὃν λέγω) ἐδύξαι με πρόσω, ἐξ ὧν ἀλογόβηρον παρεθέτηστο, περυσίαν παρ ἡμέρας ἐν τῷ ἄλλῳ τῷ ὑπαρχοῦσαν τῷ Κεβλονίαντα τυραννοκλονε. δέδωκε δὴ, 94 μήτι νούσης. 95 εἰς δὴπε τοῦτο δὴ ἀεικατεψύβητον, τὰ λοιπὰ 96 ἐξασφάλισαι. non quo tantum, quantum verèor, scribere. Tu autem fac, ut mihi tu litteræ volent obvix. Hæc festinans scripsi in itinere atque agmine. Piliæ & puella Cæcilix bellissima salutem dices.

CICERO ATTICO, S.

5 NUNC quidem profecto Romæ es: quòd te, si ita est, saluum venissequi gaudeo: unde quidem quamdiu abfuisi, magis à me abesse videbare, quàm si domi esses. minùs enim mihi meæ notæ res erant, minùs etiam publicæ. quare velim, etsi, ut spero, te hæc legente aliquantum 97 tamen viæ processero, tamen obvias mihi litteras quàm argutissimas de omnibus rebus crebrò mittas, in primis de quo scripsi ad te antea: 5

ἔξωαύρου 98 τῆ ἐμῆς ἐξελύθητον, ἐδύξαι μοι θαυμάσια εὐρέζων, καὶ ἄλλων τοῖς ἔυλλόγοις, καὶ τοῖς λέγοις ὑπὸ τὴν περυσίαν παρ ἡμέρας ἐν τοῖς ὑπαρχοῦσι τοῖς Κροβωνίαντα. hoc tu indaga, ut soles; ist hoc magis. ἐξ ἄσπεως ἐπὶ λόφου τευχῶν 99 παρὲσθικην μῆναν κ δ, μ η, ὀφειλνμάτων Καμίλλου. ἐωπόν τε ὀφειλονῖα μνάκ δ. ἐν τῷ Κροτωνιακῶν καὶ ἐν τῷ 100 Χερῶννοστακῶν μ η· καὶ μνάς κληρονομίας χ μ. τῶτων ὅ μινδὲ ὀφολὸν ἀφελύσασθαι, παύλων ὀφειληθῆσαν τῷ δδύτερῳ μινδὲ τῷ νεμλίω. τῷ ὅ ἀπελευθέρω ἠμέερα. ὕσας αὐτὸν ἠνέκαμῳ σφόδρα δέδωκε. καὶ 99 παρὸν σφῶς ἡμᾶς κατασπεψύβητον, καὶ π γοεδὴν ἐλπίσας. ὑπογῶς ὅ, ἀλόγως ἀπέστη, ἐπὶ πῶν, εἰκα 1 αὐρέον τῷ δροῦν τε μῆνεν· meque objurgavit veterè proverbio, τὰ ἔ δδύβητα. 2 Reliqua vide, & quantum fieri potest, perspiciamus. etsi annum tempus prope jam emeritum habebamus: dies enim xxxiii erant reliqui: sollicitudine provincie tamen vel maximè urgebatur. cum enim arderet Syria bello; & Bibulus, in tanto marore suo, maximam curam belii fulsineret; ad meque legati ejus, 3 & quæstor, & amici litteras mitterent, ut subsidio venirem: etsi exercitum infirmum habebam; auxilia fanè bona, sed ea Galatarum, Pifidarum, Lyciorum; (hæc enim sunt nostra robora) tamen esse officium meum putavi, exercitum habere quamproximè hostem, quoad mihi præesse provincie per senatus consultum liceret. sed, quo ego maxime delectabar, Bibulus molestus mihi non erat; de omnibus rebus scribebat ad me potius: & mihi decessionis dies *λεληθῶτος* obreptat: qui cum advenerit, ἄλλο πρὸς βλημα, quem præficiam; nisi 4 Cælius quæstor venerit; de quo adhuc nihil certi habebamus. Cupiebam mehercule longiorem epistolam facere: sed nec cetera res, de qua scriberem; nec joculari præ cura potestatem. valebis igitur, & puellæ salutem 5 Atticulæ dices, nostræque Piliæ.

CICERO ATTICO, S.

6 EGO, dum in provincia omnibus rebus Appium orno, subito sum factus accusatoris ejus focer. id quidem, inquis, dii approbent. ita velim: reque ita cupere certò scio. sed crede mihi, nihil minùs putaram ego, qui de Ti. Nerone, qui inecum egerat, certos homines ad mulieres miseram; qui Romam venerat, factis sponfalibus. sed hoc spero melius. mulieres quidem valdè intelligo delectari obsequio & comitate adolescentis. cetera noli *ἐξακαυθίζεν*. Sed heus tu, *πυρὸς εἰς δῆμον* Athenis? placet hoc tibi? etsi non impediebant mei certe libri (non enim ista largitio fuit in civis, sed in hospites liberalitas) me tamen de Academia *σπερπῶς* jubes cogitare; 6 cum jam Appius de Eleusine 7 non cogitet. De Hortensio te certò scio dolere. equidem excuror. deceram enim cum eo valdè familiariter vivere. Nos provincie præfecimus Cælium; puerum, inquit, & fortasse fatuum, & non

90. E gladiatoribus.] Fretus auctoritate Decurt. Bosius præpositionem, è, addidit, quæ magno sententiæ incommodò decerat: Vulg. cum gladiatoribus. hanc autem præpositionem ab omnibus suis abesse testantur Malaspina & Lambinus. Cleric.
91. Multum diligo.] Vulg. valde diligo. Idem.
92. Si nihil, nihil fieri.] Hunc quoque locum repetita voce, nihil, ex eodem Decurtao correxit Bosius. Lambinus autem testatur Bessarionis, Maffei, Ferri, & Meum. mss. legere, fieri, quod retinet. Vulg. si nihil fuerit. Idem.
93. Messinius.] Ita legendum vult Urfinus, non Messinus. Idem.
94. Μητι νούσης.] Emendat Manut. μή τε νούσης: vulg. μή τε ἐν νούσης. Idem.
95. Εἰς δῆπον.] Manutio placeret εἰ δῆπον, nisi mss. repugnarent. Idem.
96. Εξακφάλισαι.] Vulg. ἐξ ἀσφάλειας. Idem.
97. Tamen via.] Duo hæc vocabula expungenda auctore Junio. Idem.
98. Τῆς ἐμῆς ἐξελύθητον.] Vulg. τῆς ἐμῆς ὁ ἀπελευθέρω. Idem.
99. Παρὲσθικην μῆναν καὶ μη δδύβητων Καμίλλου. ἐωπόν τε ὀφειλονῖα.] Bosius hunc locum ex Decurt. sic castigavit. Lambinus autem ex optino codice mss. aliter vult legi, παρὲσθικην ἡμῶν γαμῆλ καὶ μινδὲ

ὀφειλημα τῷ Καμίλλου. vulgò παρὸσθικην ἡμῶν γαμῆ, ὀφειλημα δὲ Καμίλλου αὐτὸν τε ὀφειλονῖα. Idem.
100. Χερῶννοστακῶν.] Vulg. χερῶννοστακῶν. Idem.
1. Αὐρέον τοι, δροῦνός μινδῆν.] Parum hoc ad rem, adnotavit Dausqueus, nisi ex Homero supplementum mittatur: κενὸν τε νεύσασ. Idem.
2. Reliqua videt.] Hunc locum sædis maculis iniquitatum ex prisco Decurtao purgavit Bosius. Idem.
3. Et quæstor & amici.] Posterius, &, deest in vulg. Idem.
4. Cælius quæstor.] Sic habent omnes Bosii mss. vulg. Cælius quæstor. Idem.
5. Atticulæ dices.] Acutissimè Malaspina conjecit Ciceronem scripsisse. Atticulæ, pro, ardentatè, ut vulgò referunt exemplaria; ejusque conjecturam confirmat auctoritas Decurtati, in quo disertum exaratum est, Atticulæ, ardentatè, autem legendum censet Manutius, ut etiam Lambinus, qui tamen olim edidit, Atticulæ, ex Malaspinae conjectura. Idem.
6. Cum jam Appius.] Non dubium est quin legendum sit, cum jam, ut emendavit Malasp. quod Bosio etiam probaverunt Decurtatus & Cruxellinus: vulg. quoniam. Idem.
7. Non cogitet.] Fulvianus nunc cogitet. Idem.

& non gravem, & non continentem, assentior: fieri non potuit aliter. nam quas multo ante tuas acceperam litteras, in quibus *ἔπιχρη* te scriperas, quid esset mihi faciendum? de relinquendo; ex me pungebant. videbam enim, quæ tibi essent *ἔπιχρη* causa, (& erant eadem mihi) puero tradere me: fratri autem, illud non utile nobis. Nam prater fratrem nemo erat, quem sine contumelia quaestori, nobili præsertim, anteferein. tamen, dum impendere Parthi videbantur, statueram fratrem relinquere, aut etiam reipublicæ causa contra senatus consultum ipse remanere: qui posteaquam, incredibili felicitate, discesserunt; sublata dubitatio est. videbam sermones: huius frater? num est hoc non plus annum obtinere provinciam? quid, quod senatus eos voluit præesse provinciam, qui non præfuisset? at hic triennium. ergo hæc ad populum. quid, quæ tecum? numquam essem sine cura, si quid iracundius, aut contumeliosius, aut negligenterius? quæ fert vita hominum. quid, si quid filius puer, & puer bene sibi fidens? qui esset dolor? quem pater non dimittebat; teque id censere, molestè ferebat. at nunc Coelius, non dico equidem, quid egerit; sed tamen multo minus laboro. Adde illud, Pompejus, eo robore vir, iis radicibus, Q. Cassium sine sorte delegit, Cæsar Antonium: ego forte datum ostenderem? ut etiam inquireret in eum, quem reliquistem? hoc melius: & hujus rei plura exempla: senectuti quidem nostræ profecto aptius. at te apud eum, dii boni! quanta in gratia posui? eique legi litteras non tuas, sed librarii tui. Amicorum litteræ me ad triumphum vocant, rein à nobis, ut ego arbitror, propter hanc *παρὰ τὴν ἑστίαν* nostram, non negligendam. quare tu quoque, mi Attice, incipe id cupere; quo nos minus inepti videamur.

CICERO ATTICO, S.

7 QUINTUS filius, piè sanè, me quidem certè multum hortante, sed currentem, animum patris sui sorori tuæ reconciliavit. enim valde etiam tuæ litteræ excitantur. quid quæris? confido rem, ut volumus, esse. Bis ad te antea scripti de re mea familiari, si modo tibi reddita litteræ sunt, Græcè, & *ἑστίαν*. scilicet nihil est movendum. sed tamen, ἀρξάτωσ; percontando de nominibus Milonis, & ut expediat, ut mihi receipt, hortando, aliquid ita tu proficiat. Ego Laodicæ quaestorem Mescinium, exspectare iusti, ut confectas rationes lege Julia apud duas civitates possim relinquere. Rhodom volo pueroi causa: inde quamprimum Athenas: etsi etiam valde resant: sed planè volo his magistratibus, quorum voluntatem in supplicatione sum ex-

sertus. Tu tamen mitte mihi, quæso, obviam litteras, numquid putes reipublicæ nomine tardandum esse nobis. Tiro ad te dedisset litteras, nisi cum graviter ægrum. Isi reliquistem. sed nuntiant, inelus esse. ego tamen angor. nihil enim illo adolescente castius, nihil diligentius.

CICERO ATTICO, S.

8 CUM instituissem ad te scribere, calamumque sumpsissem, & Battonius è navi recta ad me venit domum Ephesi, & epistolam tuam reddidit. 11 kal. Octobres. Latet sum felicitate navigationis tuæ, opportunitate Piliæ, etiam mehercule sermone ejusdem de conjugio Tullia meæ. Battonius autem 22 miros terrores ad me atulit Cæsarianos: cum Lepa etiam plura locutus est: spero, falsa, sed certè horribilia: exercitum nullo modo dimissurum: cum illo prætores designatos, Cassium tribunalis plebis, Lentulum consulem facere: Pompejo in animo esse urbem relinquere. Sed heus tri, numquid molestè fers de illo, qui se solet anteferre patruo sororis tuæ filii? ut à quibus victus? sed ad rem. Nos etiam vehementissimè tardarunt. 24 detrahit xx ipsos dies etiam aphractus Rhodiorum. Kal. Octob. Epheso conscendentes hanc epistolam dedimus. L. Tarquiti, simul è portu egredienti, sed expeditius naviganti. nos Rhodiorum aphractis, ceterisque longis navibus tranquillitates aucupaturi eramus. ita tamen properabamus, ut non posset magis. De raudesculo Puteolano, gratum. Nunc velim dispicias res Romanas: videas quid nobis de triumpho cogitandum putes; ad quem amici me vocant. ego, nisi Bibulus, qui, dum 26 unus hospes in Syria fuit, pedem porta non plus exulit, quam domo sua, admitteretur de triumpho, æquo animo essem. nunc verò ἀγγεῖον σαπῶν. sed explora rem totam: ut, quo die congressi erimus, consilium capere possimus. At multa; qui & properarem, & ei litteras darem, qui aut mecum, aut paulo ante venturus esset. Cicero tibi plurimam salutem dicit. tu diceas utriusque nostrum verbis & Piliæ tuæ, & filia.

CICERO ATTICO, S.

9 IN Piræa cum exissem prid. idus Octob. 27 accepi ab Acasto, servo meo, statim tuas litteras: quas quidem cum expectissem jam diu, admiratus sum, ut videi obignatam epistolam, brevitate ejus; ut aperui, rursus ὑγροσιν litterularum, 28 quæ solent tuæ compositissimæ & clarissimæ esse: ac, ne multa, cognovi ex eo, quod ita scriperas, te Romam venisse a. d. xi kalend. Octob. cum febr. percussus vehementer, nec magis, quam debui, statim quæro ex Acasto. ille & tibi, & sibi visum, & ita se domi ex tuis audisse, ut nihil esset

8. *Derelinquendo, & me pungebant.* In antiquo suo scriptum esse dicit Ursinus, *derelinquendo fratrem &c.* Cleric.

9. *Puero tradere me.* Bosius ex Decuratio sic emendavit; vulg. puero ne traderem. Idem.

10. *Reliquit.* Vulg. reliquit. Idem.

11. *Quæ fert vita hominum.* Manutij hæc est emendatio: vulg. qua fortuita hominum. Idem.

12. *Non dico equidem quid egerit.* Legit Muretus lib. xv cap. 3. non dico equidem quicquid egerit. Ursinus melius putat quod est in mss. non dico equidem quod egerit, sed tamen quod egerit, multo minus laboro. Idem.

13. *Ut etiam inquireret in eum.* Malaspina hæc ex antiquis libris restitutionem rectam & veram esse scripturam asserit: Lambinus atque in hoc Memmianum Huraltinum & Tornæs. codd. consentire refert. Manutius, aut etiam inquireret in eum? cum interrogatione; quæ est vulgata lectio. Idem.

14. *Id cupere.* Vulg. hoc cupere. Idem.

15. *Eum velle etiam.* Ut in codd. Malasp. sic in Bosianis legebatur etiam, deest in vulg. Idem.

16. *Aliquid ita tu.* Hoc ex ingenio, suspicatur Manutius, nam Cavalcantis, Ferri, Bessar. aliquid aut; probaret, aliquantulum. Idem.

17. *Exspectare iusti.* Sic legendum; nam quod Victorius ait se castigasse, nisi, auctore Lambino ferri non potest. Junius ex duobus mss. Pal. expectaram modo ipso venerit, pro expectare iusti. Idem.

18. *Sed planè volo.* Tò planè, quod deest in vulg. ex mss. suis restituit Bosius. Idem.

19. *Isi reliquistem.* Decuratus & Crusellianus partim, esse, par-

tim esse, unde Bosio injecta suspicio est Cicero nem scripsisse Isi, ut Manutius etiam legendum existimat. Lambinus legit *Sida* ex conjectura. Junius verò neque Isi, neque *Sida*, neque *Esea*, quæ est vulgata lectio, probat, sed *Nisa* substituit. Cavale. ms. *Esea*. Bessar. *Esse*. Idem.

20. *Battonius.* Hic & infra in vulgatis legitur *Batonius*. Idem.

21. *11 kalend. Octob.* Hæc est scriptura Decurati, Tornæsiani & Cruselliani: vulg. pridie kalend. Octob. quod perinde est: Bosius veterem notam expressit. Idem.

22. *Miros terrores.* Miros pro miros castigat Muretus. d. e. 8. Idem.

23. *At à quibus victus?* At à quibus evectus legebat Pius. Idem.

24. *Detrahit xx ipsos dies.* In mss. Ursini est, *detrahere*. Idem.

25. *L. Tarquiti.* Bosianus omnes *L. Tarquiti*, quomodo in suis fuisse tradit Malaspina, atque ita omnino legendum videtur Ursino: vulg. *L. Tarquini*. Idem.

26. *Unus hospes.* Sic omnes habere mss. testatur Victorius. Lambinus autem codicem Tornæsianum, *hospis*, habere dicit, unde conjicit legendum *hospis* quam conjecturam auctoritate mss. Palat. retinet Junius, quomodo legendum diu est quod censuerat Lipsius libro 1 variar. lect. cap. 15. Idem.

27. *Accepi ab Acasto, servo meo.* Emendabat Muretus, d. cap. 8. accepi ab Acasto, statore meo, tuas litteras. Idem.

28. *Quæ solent tuæ compositissimæ, & clarissimæ esse.* Tuae deest in vulg. ut etiam in editione Junii; qui pro *compositissimæ*, ex duobus mss. Palat. legit *copiosissimæ*. Gul. cladius maluisse, quod solent tuæ compos. Idem.

esset incommodè. id videbatur approbare, quod erat in extremo, febriculam tum te habentem scripsisse. 29 sed amavitamen; admiratusque sum, quòd nihilo minùs ad me tua manu scripsisses. quare de hoc satis. spero enim, quæ tua prudentia & temperantia est, & hercule, ut me jubet Acastus, confido te jam, ut volumus, valere. A Turannio te accepisse meas litteras gaudeo. *ωδύραζον*, si me amas, *πῶ τῆ φυρατῆ φιλοπμίαν αὐτότατα*. hanc, quæ mehercule mihi magno dolori est, (dilexi enim hominem) procura, quantulacumque est, Pracianam hereditatem 30 prorsus ille ne attingat. 31 dices, nummos mihi opus esse ad apparatus triumphi: in quo, ut præcipis, nec me *κένεν* in expetendo cognosces, nec *ἀντρον* in abjiciendo. Intellexi ex tuis litteris, te ex Turannio audisse, à me provinciam fratri traditam. adeon? ego non perspexeram prudentiam litterarum tuarum? 32 *ἐπίγειν* te scribebas. quid erat dubitatione dignum, si esset quidquam, cur

placeret fratrem, & talem fratrem, relinqui? *ἀθέτησι* ista mihi tua, non *ἐποχῆ*, videbatur. monebas de Q. Cicerone puero, ut eum quidem neutiquam relinquerem. 33 *τῶ μὲν ὀνερον ἐμοί*. eadem omnia, quasi collocuti essemus, vidimus. non fuit faciendum aliter, meque *ἐπιχειρία ἐποχῆ* tua dubitatione liberavit. sed puto te accepisse de hac re epistolam, scriptam accuratiùs. Ego tabellarios postero die ad vos eram missurus, quos puro ante venturos, quam nostrum Saufeium. sed eum sine meis litteris ad te venire, vix rectum erat. Tu mihi, ut polliceris, de Tulliola mea, id est de Dolabella, perscribas; de republica, quam prævidio in summis periculis; de censoribus, maximeque de signis, tabulis quid fiat; referaturne. Idibus Octob. has dedi litteras: quo die, ut scribis, Cæsar Placentiam legiones quatuor. quæso, quid nobis futurum est? 34 In arce Athenis statio mea nunc placet.

29. Sed amavi tamen.] Vulg. Sed clamavi tamen. Cleric.
30. Prorsus ille ne attingat.] Et sententia flagitat, ut legatur, ille ne attingat; & ita manifestissimè scriptum est in Scidis, ut etiam in Fulviano nif. Idem.
31. Dices, nummos mihi opus esse.] Junius ex duobus mss. Palat. legit, *num mos mihi esse*. Idem.
32. *ἐπίγειν* te scribebas.] Victorius castigaverat ex antiquo suo *ἐπίγειν* ter scribebas, antea legebatur *ἐπίγειν* scribebas; Viri doctissimi hanc emendationem referunt Ursinus; *ἐπίγειν* interscripserat. Idem.
33. *τῶ μὲν ὀνερον ἐμοί*.] Antiquioris sui auxilio hunc locum restituit Victorius. antea legebatur *τῶ μὲν ὀνερον ἐμοί*; vulg. *τῶ μὲν ὀνερον ἐμοί*. Idem.

34. In arce Athenis statio mea nunc placet.] Et hunc quoque locum depravatam meliorum ope codicum, restituit Victorius; cum prius legeretur, *Malte scribas Athenis*. Bessarionis liber Manutii referent, *Marce Athenis*: Cavaleantis; In arce Athenis. verbum quidem scribas, in neutro reperitur, ne in duobus quidem quos habet ipsius amicissimus, unde legendum conjicit, ut Victorius, ejusque emendationem sibi videat: sic etiam plane scriptum in suis mss. asserit Lambinus. Sed Junius contra, uno consensu omnes mss. Palat. habere ait, *Malte scribas*. *Athenis statio nunc placet*: quod & ipsi probatur. Achilles Statius conjicit, in *alce*, sed non satisfacit Gulielmio, qui *ἀκρόπολιν* intelligi annotat, ejus & mentio apud Platonem libro 1 de Legibus. Idem.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM

AD
ATTICUM,
LIBER SEPTIMUS.

CICERO ATTICO, S.

DEDERAM equidem L. Saufeio litteras, & dederam ad te unum, quòd, cum non esset temporis mihi ad scribendum satis, tamen hominem tibi tam familiarem sine meis litteris ad te venire volebam. sed, ut philosophi ambulat, has tibi redditum iri putabam prædis. In jam illas accepisti, scis me Athenas venisse prid. idus Octobres; è navi egressum in Piræum tuas ab Acasto nostro litteras accepisse; conturbatum, quòd cum febre Romam venisses; bono tamen animo esse cœpisse, quòd Acastus ea, quæ vellem, de allevato corpore tuo nuntiari; cohorruiſſe autem me, quòd tuæ litteræ de legionibus Cæsaris afferrent; & egisse tecum, ut videres, ne quid *φιλοπμία* ejus, quem nosti, nobis inoceret; de quo jam pridem ad te scripseram. Turannius autem secus tibi Brundisii dixerat; quod ex iis litteris cognovi, quas à Xenone, optimo viro, accepi. Cur

fratrem provinciæ non præcessim, exposui breviter. hæc ferè sunt in illa epistola. Nunc audi reliqua; per fortunam! omnem tuum amorem, quo me es amplexus, omnemque tuam prudentiam, quam mehercule in omni genere judicio singularem, & converte jam ad eam curam, ut de omni statu meo cogites. videre enim mihi videor tantam dimicationem, nisi ideam Deus, qui nos melius, quàm optare auderemus, Parthico bello liberavit, respexerit reimpublicam; sed tantam, quanta numquam fuit. age, hoc malum mihi commune est cum omnibus. nihil tibi mando, ut de eo cogites. illud meum proprium *ωδύραζον*, quæso, suscipe. videfene, ut te auctore sim utrumque complexus? ac vellem à principio te audisse amicissimè monentem,

Ἄλλ' ἐμὸν ἔποτε θυμὸν εἰς σῆδεσιν ἔπειδες.
3 Πατρίδ@.

sed aliquando tamen persuasisti, ut alterum complecterer, quia de me erat optimè meritis; alterum, quia tantum valebat.

1. Cohorruiſſe autem me.] Particula hæc, me, abest à vulg. Clericus.
2. Confer jam.] Sic emendavit Lambinus, approbante Bosio, cujus omnes mss. habent, *conferam*. Junius verò ex mss. Pal. in quo est, *conferre*, reposuit *conferro*, prioremque lectionem rejicit. Vox illa, jam, deest in vulg. Idem. *Conferro* habet jam editio Gryphiana Michaelis Bruti a. 1571. *Confer* te non video qui tolerari queat, quum quartus casus huic verbo adhærens jam præcesserit, nempe

amorem & prudentiam. Hinc verissimam putavi Victorianam, quam videt. Gronov.
3. Πατρίδ@.] Hæc est lectio Bosii in cujus omnibus mss. post hunc. versum.
4. Ἄλλ' ἐμὸν ἔποτε θυμὸν εἰς σῆδεσιν ἔπειδες.] Nullum aliud Græcum verbum subjicitur præter vocem *πατρίδ@*. Victorius in postrema editione sua supplevit ex Homero quæ deesse videbantur, ut etiam Lambinus. Cleric.

bat. feci igitur, & itaque feci, & omni obsequio, ut neutri illorum quicumque esset me carior. hæc enim cogitabamus; nec mihi, & conjuncto cum Pompejo, fore necesse peccare in republica aliquando; nec cum Casare sententiâ, pugnandum esse cum Pompejo; tanta erat illorum conjunctio. nunc impender, ut & tu ostendis, & ego video, summa inter eos contentio. me autem uterque numerat suum, nisi forte simulat alter. nam Pompejus non dubitat (verè enim judicat) ea, quæ de republica nunc sentiat, mihi valde probari. utriusque autem accipi equifinido litteras eodem tempore, quo tuas; ut neuter quemquam omnium pluris facere, quam me, videretur. verum quid agam? non quæro illa ultima, (si enim castis res gretur, video cum altero vinci satius esse, quam cum altero vincere) sed illa, quæ tu agitur, cum venero; ne ratio absentis habeatur, ut exercitum dimittat. DE M. TULLII. quid dicam? expecta, amabo te, dum Atticum conveniam. non est locus ad tergiversandum. contra Casarem? ubi illa sunt densæ dexterae? nam ut illi hoc liceret, adjavi, rogatus ab ipso Ravennæ de Cælio tribuno plebis. ab ipso autem? etiam à Cnæo nostro, in illo divino tertio consulatu. 9. Aliter scribero? αὐτὸν δὲ μὴ non Pompejum modò, sed Τρώας, καὶ Τρωάδας. Πυλὸν δὲ μὴ μοι πρῶτον ἐλεγχέτω καταδήσει. quis? tu ipse scilicet, laudator & factorum & scriptorum meorum. hanc ego plagam effugi per duos superiores Marcellorum consulatus, cum est actum de provincia Cæsaris. nunc incido in discrimen ipsum. itaque, 10. ut stultus primus suam sententiam dicat, mihi valde placet de triumpho nos moliri aliquid: extra urbem esse cum iustissima causa. tamen dabunt operam, ut eliciant sententiam meam. ridebis hoc loco fortasse. quam vellem etiam nunc in provincia morari! planè opus fuit, si hoc impendebat. etsi nil miserius. nam ἐδὲ πάλιν πέρηρον, volo te hoc scire: omnia illa prima, quæ etiam 11. tuis litteris in cælum ferebas, ἐπίπνευται fuerunt. Quam non est facilis virtus! quam verò difficilis ejus diuturna simulatio! cum enim hoc rectum & gloriosum putarem, ex annuo sumptu, qui mihi decretus esset, me C. Cælio quaestori relinquere annum, referre in ararium ad 12. H-S C10; ingemuit nostra cohors, omne illud putans distribui sibi oportere; ut ego amicio inveniret Phrygum & Cilicium arariis, quam nostro. sed me non moverunt. nam & mea laus apud me plurimum valuit. nec tamen quicumque honorificè in quemquam fieri potuit, quod prætermiserim. Sed hæc fuerit, ut ait Thucydides, ἐκβολὴ λόγων non inutilis. Tu autem de nostro statu cogita-

bis: primum quo artificio tueamur benevolentiam Cæsaris: deinde de ipso triumpho, quem video, nisi republicæ temporata impediunt, δυσόριστον judico autem cum ex litteris amicorum, tum ex supplicatione; quam 13. qui non decrevit, plus decrevit, quam si omnes decreverit triumphos. ei porro assensus est unus, familiaris meus, Favonius: 14. alter iratus, Hirrus. Cato autem & scribendo assuit, & ad me de sententia sua jucundissimas litteras misit. sed tamen gratulans mihi Cæsar de supplicatione, triumphat de sententia Catonis; nec scribit, quid ille sententia dixerit, 15. sed tantum, supplicationem cum mihi non decrevisset. 16. Redeo ad Hirrum: cæperas cum mihi placere: perfice. habes Scrofam, habes Silium. ad eos ego etiam amato scripsi, & ad ipsum Hirrum. locutus enim erat cum iis commode, se potuisse impedire, sed noluisse assensum tamen esse Catoni, amicissimo meo; cum is honorificentissimam in me sententiam dixisset; nec me ad se ullas litteras misisse, cum ad omnes mitterem. verum dicebat. ad eum enim solum, & ad Crassipem non scriperam. Atque hæc de rebus forensibus. redeamus domum. Dijungere me ab illo velo. mirus est φωβέτης, germanus Lartidius.

Αλλὰ τὰ μὴ προσετύχθαι ἐὰν ἴσῃ, ἀρχὴ μὲν περ.

Reliqua expediamus, hoc primum, 17. quo accessit cura dolori meo, sed hoc tamen, quidquid est, Præcianum cum iis rationibus, quas ille meas tractat, admisceri nolo. scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum, me, quidquid 18. possem nummorum, ad apparatus sperati triumphi ad te redacturum. 19. ista puto ἀμεμπτία fore. verum ut lubebit. Hanc quoque suscipe curam, quemadmodum experiamur. id & ostendisti quibusdam litteris, 20. ex Epiro, an Athenis datis? & in eo ego te adjuvabo.

CICERO ATTICO, S.

BRUNDISIUM venimus VII kalend. Decemb. usi tua felicitate navigandi. ita bellè nobis flavit ab Epiro lenissimus 21. Onchesmites. hunc σπονδειαζοσία, si cui voles ἢ νεωπέρων, pro tuo vendito. Invalitudo tua me valde conturbat. significant enim tuæ litteræ, te profus laborare. ego autem, cum sciam, quam sis fortis, vehementius esse quiddam suspicor, quod te cogat cedere, & propemodum infringat: etsi alteram quantanam Pamphilus tuus mihi dixit decessisse, & alteram levioem accedere. Terentia verò, quæ quidem eodem tempore ad portam Brundisiam venit, quo ego in portum, mihi quæ obvia in foro fuit, L. Pontium sibi in Trebulan

4. Itaque effeci.] Vulg. atque effeci. Idem. Miror cur ut citat, etiam sic non ediderit Clericus vel Gruterus itaque effeci, quod placuit Manutio, sed retinuerit Bosianum itaque feci, quod est etiam Victorii & MSS. terum, sed etiam ut habeant & omni obsequio. Quam verissimam lectionem & facillimam censens adoptavi. Qui enim potuit Cicero simplicius & clarius loqui, quam feci igitur, & ita feci, & quidem omni obsequio id feci? Illud medium notat quo successu fecerit; postertus quo vehementia. Gronov.

5. Conjuncto.] Vulg. juncto. Cleric.

6. Nec cum Casare.] Ita Bosius, ex antiquiore suo; quod tamen sic prius ex conjectura emendaverat Malasp. assentiente Lambino. Idem.

7. Tergiversandum. contra Casarem?] Sic interpunxit Bosius. vulgò tergiversandum contra Casarem. Idem.

8. De Cælio trib. plebis.] Lambinus, partim ex mss. partim ex conjectura, de decem tribuniis plebis. Idem.

9. Aliter scribero?] Nota interrog. abest à vulg. Idem.

10. Ut stultus primus suam sententiam dicat.] Lamb. hoc torum, ut stultus p. f. f. d. non putat esse Ciceronis quod tamen asserit Junius. Idem.

11. Tuis litteris.] Vulg. tu litteris. Idem.

12. Ad H-S C10.] Ad festertium decies. cito nota est quasi esset festertia mille, sed ita non pronuntiabant, sed festertium decies, id est, vicies quinquies centena millia Philippum. Sic pueris nobis jam dicebatur pater. Gronov.

13. Qui non decrevit, plus decrevit, quam si omnes decreverit triumphos.] Junius ex duobus mss. Pal. legit, qui non decrevit, quasi tamen triumphos decrevisset. Alteram quidem non improbar, sed tamen secundum hanc lectionem judicat. Cleric.

14. Alter iratus Hirrus.] Sic emendavit Victorius. prius legebatur Hircius. Idem.

15. Sed tantum, supplicationem.] Vulgata lectio, sed tamen, potior videtur Lambino. Idem.

16. Redeo ad Arrium.] Vulg. Hirrum. Idem. Dixissent igitur utinam Bosius vel Clericus, quem illum Arrium facerent! Certe Hirrum habet codex Ballioli. byrum Helmaß. Gronov.

17. Quo accessit.] Ad hanc Malasp. conjecturam, Lambinus addit, in, ut legatur in quo a. Priorum Junius, auctoritate omnium mss. Palat. confirmat. Cleric.

18. Possem nummorum.] Vulg. posset nummorum. Idem.

19. Ista puto ἀμεμπτία.] Germani, teste Victorio, qui sic primus restituit, legebant ἀμεμπτία. vulgò, ita puto ἀμεμπτία. Idem.

20. Ex Epiro an Athenis datis?] Sic restituit Bosius ex Decurto & Crusell. vulg. Ex Epiro & Athenis datis. Idem.

21. Onchesmites.] Latino Latino hæc restituit debetur, qui locum unius litteræ mutatione illustravit, cum prius npp modò formis impressi, sed etiam omnes mss. Anches mitis, duobus vocabulis haberent, teste Victorio qui eundem curaverat, Anster mitis, licet mendo non carere fateretur. Priori autem lectioni, non modò ipse Victorius, sed etiam Manutius, Bosius, Lambinus & Junius suffragantur. Turnebus lib. xx cap. 16. fecerat olim ex vulgata Anchesmitis; qui adeatur. Idem. De hac lectione confirmanda etiam denique sollicitus fuit Palmerius Grentemefilius in Græcia pag. 245, sed ita inepte, ut insultet illis prioribus, quibus veritas nondum erat patefacta; his, qui eam producerunt, nullas agat grates, & se solum scilicet primumque subleat, nihil ignotum proferens, nisi quod contra omnes MSS. Stos inhærens origini vocis ἐγκησμίτης legebat onchesmites. Gronov.

lano dixisse narrabat, etiam eam decessisse. ²³ quod si ita, est quod maximè mehercule opto; ²⁴ idque spero tua prudentia & temperantia te consecutum. Venio ad epistolas tuas, quas ego sexcentas uno tempore accepi, aliam alia iudiciorum, quæ quidem erant tua manu. nam ²⁴ Alexidis animum amabam, quòd tam prope accedebat ad similitudinem tuæ literæ: manum non amabam, quòd indicabat te non valere. cuius quoniam mentio facta est; Tironem Patris ægrum reliqui, adolefcentem ut, non nosti, (& adde, siquid vis) probum: nihil vidi melius. itaque careo ægrè. quamquam videbatur se non graviter habere; tamen sum sollicitus, maximamque spem habeo in ²⁵ M? Curii diligentia, de qua ad me scripsit Tiro, & multi nuntiarunt. Curius autem ipse sensit, quàm tu ²⁶ velles se à me diligam; & eo sum admodum delectatus; & mehercule est, ²⁷ quam facile diligas, *ἡπιχθων* in homine urbanitas. ²⁸ ejus testamentum depoto duorum Ciceronum signis obsegnatum, cohortisque prætoris: fecit palam te ex liberis 111, me ex 1x unciis. In Actio Corcyræ Alexio me opi- parè muneratus est. Q. Ciceroni obfisti non potuit, quò minus Thyaniim videret. Filiola tua te delectat lator, & ²⁹ probari tibi, *φουκὸν* esse *τὸν πρὸς τὰ τέκνα*. etenim, si hæc non est, nulla potest homini esse ad hominem naturæ adjunctio; qua sublata, vitæ societas tollitur. bene veniat, inquit Carneades, spurcè: sed ³⁰ tamen prudentius, quàm Lucius noster, & ³¹ Patron: qui cum omnia ad te referant, ³² quidquam alterius causa fieri putent? ³³ & cum ea re bonum virum oportere esse dicant, ne malum habeat, ³⁴ non quòd id verum rectum sit, ³⁵ non intelligant se de calido homine loqui, non de bono viro? sed hæc opinor sunt in iis libris, quos tu laudando, animos mihi addidisti. Redeo ad rem. ³⁶ commodo expectabam epistolam, quam Philoxeno ³⁷ dedisses (scripseras enim,

in ea esse de sermone Pompeji Neapolitano) eam mihi Patron Brundisii reddidit: Corcyræ, ut opinor, acceperat. nihil potuit esse jucundius. erat enim de republica, de opinione, quam is vir haberet integritatis meæ; de benivolentia, quam ostendit eo sermone, quem habuit de triumpho. sed tamen hoc jucundissimum, quòd intellexi, te ad eum venisse, ut ejus animum erga me perspiceres: hoc mihi inquam accidit jucundissimum. De triumpho autem, nulla me cupiditas unquam tenuit ante Bibuli impudentissimas literas, quas amplissimè supplicatio consecuta est: à quo si ea gesta sunt, quæ scripsit; gauderem, & honori faverem. nunc illum, qui pedem porta, quoad hostis cis Euphratem fuit, non extulerit, honore augeri; me, in cuius exercitu spem illius exercitus habuit, idem non assequi, dedecus est nostrum, non nostrum inquam, te conjungens. itaque omnia experiar; & ut spero, assequar. quòd si tu valeres, jam mihi quædam explorata essent. sed, ut spero, valebis. De ³⁸ rauduculo Nameriano multum te amo. Hortensius quid egerit, haveo scire; Cato quid agat: qui quidem in me ³⁹ turpiter fuit malivolus. dedit integritatis, justitiæ, clementiæ, fidei mihi testimonium, quòd non quærebam; quòd postulabam, ⁴⁰ negavit id. itaque Cæsar iis literis, quibus mihi gratulatur, & omnia pollicetur, quo modo exultat Catonis, in me ingratiissimi, injuria? at hic idem Bibulo ⁴¹ dierum xx. ignosce mihi. non possum hæc ferre, nec feram. cupio ad omnes tuas epistolas; ⁴² sed nihil necesse est. jam enim te video. illud tamen de Chryssippo, nam de altero illo minis sum admiratus, operario homine. sed tamen ne illo quidem quidquam improbius. Chryssippum verò, quem ego, propter litterularum nescio quæ, libenter vidi, in honore habui, discedere à puero, insciente me? mitto alia, quæ audio, multa: mitto facta: fugam

22. *Quod si ita est, est.*] In vulg. ultima dictio, est, non legitur. Cleric. Et certe gratiam ejus faciens Ingenio Bosiano, intercessi ne hic legeretur, quæ in nullo exstat MS. tantum distinctione mutata. Gronov.

23. *Idque spero.*] Vulg. id spero. Cleric.

24. *Alexidis animum amabam.*] Sic interpungit Malasp. ex vet. codd. eumque sequutus Lambinus, auctoritate Torn. & Mem. codd. Vocabulum manum quod subsequitur abundare putat Manutius. Vulgò sic legebatur, *Alexidis animum amabam, quod tam prope accedebat ad similitudinem tue: literæ manum non amabam.* consulatur Victorius lib. xviii. var. lect. cap. 10. Idem. Debit addere Clericus in sententia Manutii, eum pro voce animum reponere quoque manum, ut habuerunt quædam editiones. Sed quid ille contra omnes MSSos? Nec quidquam eum defendit nisi mera captio & frustratio. Victorius, Malaspina, Lambinus, Bosius probe noverunt animum ejus non accessisse ad similitudinem literæ Atticæ. Nec id verba illa significant. Licet enim Cicero dicat simpliciter accedebat, quoties id tempus ita occurrit apud Latinos, & ipsum Tullium, ut noter, accedere volebat? Justin. 35. 1. Gronov.

25. *M? Curii.*] Vulg. M. Curii. Cleric.

26. *Velles se à me.*] Decuratus & codd. Malasp. *Quàm tu velles se à me diligam.* Deest, se, in vulg. Idem.

27. *Quam facile.*] Vulg. quem facile. Idem.

28. *Ejus est testamentum de Tortorii unciis, Geronum signis obsegnatum cohortisque Prætoris: fecit palam te ex liberis, me ex arvaris.* Et Actio Corcyræ.] Bosius ex perturbatis antiquæ lectionis vestigiis sic rellitit, sic autem erat in Tornæsiano; *Ejus testamentum detortorium, Ciceronum signis obsegnatum, cohortisque Prætoris; fecit palam te ex liberis me extrarvacus.* In Crusellino sic: *Ejus est testamentum detortorium Ciceronum signis obsegnatum, cohortisque Prætoris; fecit palam te ex liberis me extrarvacus.* In Decuratus verò hoc modo, *Ejus est testamentum de tortorii unciis ceronum signis obsegnatum, cohortisque Prætoris, fecit palam te ex liberis, me extrarvacus.* Hinc autem maculas deleri posse existimavit, si pro tortorii scriberetur Tortorii, pro ceronum, geronum, pro ex liberis, ex liberibus, & pro extrarvacus, exarvacus. Victorius ex tam deformata lectione aliquid sincere elicere posse desperans, vulgatam lectionem sequutus est, quæ sic se habet: *Ejus testamentum de Tortorio Ciceronum signis obsegnatum cohortisque Prætoris, fecit palam te ex libella, me ex terminia;* quæ ultima verba sic in vet. codd. legi dicit, *te ex liberis me extrarvacus.* Manutius pro de Tortorii unciis, conjicit legendum, *de torto Romani,* alioquin vulgatam lectionem sequitur. Lambinus locum corruptum fatetur, sed nihil mutare ausus est, solummodo oro terencia, quod est in vulgata lectione, mavult terrenio. Junius aliter legit & interpungit, *In hominem urbanitas ejus Testamentum le portu, trium Ciceronum signis obsegnatum, cohortisque Prætoris, se-*

cit. pauld ante libertus à me erat. Auctum Actio &c. arbitraturque germana esse Ciceronis verba. videatur etiam Turnebus lib. xx cap. 16. Idem. Etiam de his arbitratur pater lib. 11 de Pecun. Vet. in fine capitis primi. Sed postea considerans acris Florentinam scripturam apud Victorium, devenit ad hoc, ut conjiceret *fecit palam te ex bestè, me ex triente.* Sed quoniam omnia hæc allata sunt ejusdem farinæ, aliis ad inauditas voces cogitationesque labentibus, aliis parum ad veterem lectionem attendentibus, propono & meum, quod Victorianam & codicum Balliol. & Helmasi. scripturam attendenti subvenit, & edidi. Scilicet *Ejus testamentum depoto 11 (id est duorum) Ciceronum signis obsegnatum cohortisque prætoris, fecit palam te ex liberis 111 (tribus) me ex 1x (novem) unciis.* Consecrat quique hæc ad MSSos. Tantum dico, quum essent quædam hereditatis debita aut alia onera, Attico dedit uncias tantum tres, sed liberas, ut solet ea vox usurpari non non oneratis docente patre lib. 11 Pec. Vet. cap. vii. Ciceroni reliquis, quæ quidem erant plures, sed quibusseunq; debitis vel molestis gravate. Gronov.

29. *Probari tibi quævis esse, τὸν πρὸς τὰ τέκνα.*] Ita scripsit Victorius, cum antiquis libris. vulgati codd. sic habent, *στέρην quævis.* Cleric.

30. *Tamen prudentius.*] Victorius *prudens* castigavit: Priorem lectionem ex mss. retinet Lambinus. Idem.

31. *Ei Patron.*] Vulg. Patro. Idem.

32. *Quicquam alterius causa fieri putent?*] Ita cum interrogatione ex antiquo libro legit Victorius. Lambinus cum interrogatione legendum negat, in coque falli Victorium asserit. Idem.

33. *Et eam ea.*] Et deest in vulg. Idem.

34. *Non quo.*] Vulg. non quod. Idem.

35. *Non intelligant?*] Omnes Bossii mss. sic legunt cum interrogatione. vulg. non intelligunt. Idem.

36. *Commodo expectabam.*] Bosius ex Scidis scripsit *commodò.* Lambinus legit *commodum*, sicque rectè emendasse Memmium asserit. Junius has vulgatas lectiones refert, quæ *commodum, quomodo;* sed neutram probat; hancque quæ ipsi perplacet substituit, *quum modò.* Idem.

37. *Dedisses (scripseras &c.)*] Vulgò post *dedisses* adhibetur interrogatio. Idem.

38. *Rauduculo Numeriano.*] Quosdam libros habere, *de rauduculo* Patolano testatur Lambinus. Idem.

39. *Turpiter malevolus.*] Deest *turpiter* in vulg. Idem.

40. *Negavit id. Itaque Cæsar.*] Vulg. sic distinguit, *negavit. Id. itaque.* Idem.

41. *Dierum XX.*] Pro *dierum XX.* esse in doctissimi viri libro, decrevit, affirmat Ursinus. Idem.

42. *Sed nihil necesse est. jam.*] Victorii hæc est emendatio, quum prius legeretur, *sed nihil necesse, Sestiam enim.* Idem.

gam non feto, qua mihi nihil visum est sceleratius. itaque usurpavi vetus illud Drusi, ut ferunt, pratoris in eo, 43 qui eadem liber non juraret; me istos liberos non addixisse; praefertim cum adesset nemo; à quo rectè vindicarentur. id tu, ut videbitur, ita accipis. ego tibi 44 assentior. Uni tuæ discretissimæ epistolæ non rescripsi, in qua est de periculis reipublicæ. quid rescriberem? valde eram perturbationus. sed, ut nihil magnopere metuum, Parthi faciunt, qui repente Bibulum femivivum reliquerunt.

CICERO ATTICO, S.

A d. VIII id. Decemb. Herculaneum veni, & ibi tuas literas legi, quas Philotimus mihi reddidit: è quibus hanc primo aspectu voluptatem cepi, quod erant à te ipso scriptæ: deinde earum accuratissima diligentia sum mirum in modum delectatus. Ac primum illud, in quo te Dicarcho assentiri negas, etsi 45 cupidissimè expectatum à me sit, & 46 approbante te, ne diutius anno in provincia essem, tamen non est nostra contentione perfectum. sc enim scito, verbum in senatu factum esse numquam de illo nostrum, qui provincias obtinuimus, quò in his diutius, quàm ex senatus consulto maneremus: ut jam ne istius quidem rei culpam sustincam, quod minis diu fuerim in provincia, quàm fortasse fuerit utile. sed, quid si hoc melius? 47 sæpe opportunè dici videtur, ut in hoc ipso. Sive enim ad concordiam res adduci potest, sive ad bonorum victoriam; utriusvis rei me aut adiutorem velum esse, aut certè non expertem. Sin vincuntur boni; ubicumque essem, unà cum iis victus essem. quare celeritas nostri reditus à me 48 debet esse. quod si ista robis cogitatio de triumpho injecta non esset, quam tu quoque approbas, nã tu haud multum requireres illum virum, qui in vr libro informatus est. quid enim tibi faciam, qui illos libros devorasti? quin nunc ipsum non dubitabo rem tantam abjicere, si id erit rectius. utrumque verò simul agi non potest, & de triumpho ambitiosè, & de republica liberè. sed ne dubitaris, quin, quod honestius, id mihi futurum sit antiquius. Nam quod putas utilius esse vel mihi, quòd turis sit, vel etiam ut reipublicæ prodesse possim, me esse cum imperio; id coram considerabimus quale sit. habet enim res deliberationem; etsi ex parte magna tibi assentio. De animo autem meo erga rempublicam, bene facis, quòd non dubitas, & illud probe iudicas, nequaquam satis pro meis officiis, pro ipsius in alios effusione illum in me liberalem fuisse: ejusque rei causam verè explicas; & eis, quæ de Fabio, Caminioque acta scribis, valde consentiunt: quæ si secus essent, totumque se ille in me profudisset; tamen illa, quam scribis, custos urbis me præclaræ inscriptionis memorem esse cogem-

ret; nec mihi concederet, ut imitarer Volcatium, aut Servigium, quibus tu es contentus; sed aliquid nos vellet nobis dignum & sentire & defendere. quod quidem agerem, si liceret, alio modo, ac nunc agendum est. de sua potentia dimicant homines hoc tempore, periculo civitatis. nam, si respublica defenditur; cur ea, consule isto ipso, defensa non est? cur ego, in cuius causa reipublicæ salus consistebat, defensus postero anno non sum? cur imperium illi, aut cur illo modo prorogatum est? cur tantopere pugnatum est, ut de ejus absentis ratione habenda decem tribuni plebis ferrent? his ille rebus ita convaluit, 49 ut nunc in uno civi res ad resistendum sit: qui mallem, tantas ei vires non dedisset, quàm nunc tam valenti resisteret. sed quoniam res eò deducta est, non quaeram, ut scribis, πῶς οὐδὲν τὸ ἴ Ατρεσίδης; mihi οὐδὲν unum erit, quod à Pompejo gubernabitur. illud ipsum, quod ais, quid fiet, cum erit dictum? sic M. TULLI ΣΩΤΗΡΙΑ. Cn. 49 POMPEJO ASSENTIO. ipsum tamen Pompejum separatim ad concordiam hortabor. sic enim sentio; maximo in periculo rem esse, vos scilicet plura, qui in urbe estis. verumtamen hoc video, cum homine audacissimo, paratissimoque negotium esse; omnes damnatos, omnes ignominia affectos, omnes damnatione, ignominiaque dignos 50 illac facere, omnem fetè juventutem, omnem illam urbanam, ac perditam plebem, tribunos valentes, addito 51 C. Cassio, omnes, qui are alieno premantur; quos pluris esse intelligo, quàm putaram. causam solum illa causa non habet; ceteris rebus abundat. 52 hic omnia facere omnes, ne armis decernatur; quorum exitus semper incerti, 53 nunc verò in alteram partem magis timendi. Bibulus de provincia decessit, Vejentonem præfecit. in decedendo erit, ut audio, tardior: quem cum ornavit Cato, declaravit, 54 iis se solis non invadere, quibus nihil, aut non multum ad dignitatem posse accedere. Nunc venio ad privata. ferè enim respondi tuis literis de republica, & iis, quas in suburbano, & iis, quas postea scripsisti. ad privata venio. Unum etiam de Cælio. tantum abest, ut meam ille sententiam moveat, ut valde ego ipsi, quòd de sua sententia decessit, poenitentium putem. sed quid est, 55 quod ei vici Lucejii sint additi? hoc te prætermisisse miror. De Philotimo, faciam equidem, ut mones. sed ego 56 mihi ab illo, hoc tempore, non rationes expectabam, quas tibi edidit, verum id reliquum, quod ipse in Tusculano in e referre in commentarium in ea manu voluit, quodque idem in Asia mihi sua manu scriptum dedit. id si præstaret, quantum mihi æris alieni esse ibi edidit, tantum, & plus etiam ipse mihi deberet. sed in hoc genere, si modo per rempublicam licebit, non accusabimur posthac: neque hercule

antea

43. Qui eadem liber non juraret; me istos liberos non addixisse.] Pius referente Ursino, cui eadem non liberent: jurarem me ad istos liberos non addixisse. Cleric.

44. Assentior.] Vulg. assentiar. Idem.

45. Cupidissimè expectatum à me sit.] Vulg. expressum & expectatum. Idem.

46. Approbante te.] Vulg. approbatum à te. Idem.

47. Sæpe opportunè dici videtur.] Adverbium, sæpe, quod aberat à vulgaris, restituit ex Decuratio, Tornæs. & Crusellino Bosius. Particulam sequentem, ut, quam omnes Bosii mss. summo consensu retinent, in copulativam & mutavit Malasp. quod Bosio non placet. Idem.

48. Ut nunc in uno civi res ad resistendum sit: qui mallem.] Bos. x conjectura, in, mutavit in, ni, transpositis literis; alioquin est antiqua scriptura, quam & Malasp. in suis libris omnibus antiquis reperiri testatur, Lambinusque in Memm. & in Tornæs. extiterè confirmat: quam tamen, simul & vulgaram quæ ita se habet, ut nunc in uno civi resp. ad resistendum imbecilla sit, quæ mallem &c. a mendo puras esse negat; hæncque substituit. Ut nunc in uno civi spes resp. sita, seu posita sit. Malasp. & Bosio assentitur Junius ex omnibus mss. Palai. Idem.

49. Pompejo assentio.] Vulg. assentiar. Idem.

50. Illac facere.] Junius ex mss. Pal illac facere. Idem.

51. C. Cassio.] Vulg. C. Crasso. Manutius Q. Cassio legendum opinatur. Idem.

52. Ille omnia facere omnia, ne armis decernatur.] Aliter legit.

Lambinus, Ille omnia facere convenie n. a. d. vulg. Ille omnia facere omnia debet &c. Testatur autem idem Lambinus hanc vocem, debet, abesse ab omnibus mss. Junius verò veterem lectionem sequitur. Ille omnia facere, ne &c. Idem.

53. Nunc verò.] Vulg. nunc etiam verò. Idem.

54. Iis se solis nunc invadere.] Nunc pro non restituit Bosius, Lambinus mss. omnes negationem habere dicit, cum tamen omnino communis omnium doctorum consensus postulet ut deleatur. Idem.

55. Quod ei vici Lucejii sint additi?] Partim ex vetere suo, partim etiam aliquantum ex conjectura sic castigavit Victorius. prius legebat, quod cuncti Luceis sint additi. priorem lectionem, omnibus literis plane scriptis, retinet cod. Tornæs. referente Lambino. Bestarionis liber Enuci Lucejis sine additi. Vulgaram lectionem retinet Manutius, si pro Lucejis reponatur Lucejii. Junius veteris scripturæ vestigia & historia fidem sequutus se edidit, Quod ei Intimelii sint additi, testaturque unum mss. Palat. cum Tornæs. quod ei vici Lucejii sint additi; alterum, quod cuncti Lucejii &c. alium verò, quod cuncti Lucejii sint add. habere. Unde totidem literarum ductu restituit, quod ei Intimelii, vel (si cui magis placeat) intiminii sint additi, quom vide. Idem.

56. Mihi ab illo hoc tempore.] In nullo formis excuso, antea reportas esse has duas voces, hoc tempore, asserit Bosius; quas ex Tornæs. & Crusell. acceptas in suum exemplar retulit; ac etiam nunc abest, hoc, à vulgaris. Idem.

antea negligentem fuimus, sed amicorum multitudine occupati. ergo utemur, ut pollicearis, & opera & consilio tuo: nec tibi erimus, ut spero, in eo molesti. De desperatis cohortis meæ, nihil est, quod doleas. ipsi enim se collegerunt 57 admiratione integritatis meæ. sed me moverat nemo magis, quàm is, quem tu neminem putas. idem & initio fuerat, & nunc est egregius. sed in ipsa decessione significavit, sperasse se aliquid; & id, quod animum induxerat paulisper, non tenuit: sed citò ad se rediit; meisque honorificentissimis erga se officiis victus, plus ea duxit, 58 quàm omnem pecuniam. Ego à Curio tabulas accepi, quas mecum porto. Hortensii legata cognovi. nunc haveo scire, quid hominis sit, & quarum rerum auctorem insituit. nescio enim, cur, cum portam Flumentanam Coelium occuparit, ego Puteolos non in eos faciam. Venio ad Pirææ, in quo magis reprehendus sum, quòd homo Romanus Pirææ scripserim, non Pirææm, (sic enim omnes nostri locuti sunt) quam quòd in addiderim. non enim hoc ut oppido præposui, sed ut loco: & tamen Dionysius noster, qui est nobiscum, & Nicias Cous 59 non rebatur, oppidum esse Pirææ. 60 sed de re video. nostrum quidem si est peccatum, in eo est, quòd, non ut de oppido, locutus sum, sed ut de loco; securusque sum, non dico Cæcilium, *Mene ut ex portu in Pirææm;* (malus enim auctor Latinitatis est) sed Terentium, cujus fabellæ, propter elegantiam sermonis, putabantur à C. Lælio scribi: *Hæri aliquot adolescentuli coimus in Pirææm.* & idem, *Mecator hoc addebas, captam è Suis.* quòd si dixeris oppida volumus esse; tam est oppidum Sanium, quàm Pirææus. sed, quoniam grammaticus es, si hoc mihi *ἑπιπύρα* perfolveris, magna me molestia liberaris. Ille mihi litteras blandas mittit. facit idem pro eo Balbus, mihi certum est, ab honestissima sententia digitum nusquam. sed scis illi reliquum quantum sit. putasne igitur vendendum esse, ne aut objiciat id nobis aliquis, si languidius; aut repetat, si fortius? quid ad hæc reperis? solvamus, inquis. age, à Coelio mutuabimur. hoc tu tamen consideres velim. puto enim, in senatu si quando præclare pro republica dixerò, Tartessium istum tuum 61 mihi excauti, jube fodes 62 nummos curare. Quid superest? etiam. 63 gener est suavis mihi, Tullia, Terentia: quantumvis vel ingenii, vel humanitatis: satis. reliqua, quæ nosci, ferenda. scis enim, quos 64 aperuerimus: qui omnes, præter eum, de quo pro te egimus, 65 reum me facere rentur. 66 ipsis enim expensum nemo ferret. sed hæc coram. nam multi sermonis sunt. Tironis reficiendi spes est in M: Curio: cui ego scripsi, tibi eum gratissimum facturum. Dat. v id. Decemb. à Pontio ex Trebulano.

CICERO ATTICO, S.

DIONYSIUM, flagrantem desiderio tui, misi ad te, nec mehercule æquo animo; sed fuit concedendum: quem

quidem cognovi cum doctum, quod mihi jam ante erat notum, 67 tum sanctum, plenum officii, studiosum etiam meæ laudis, frugi hominem, ac, ne libertinum laudare videar, planè virum bonum. Pompejum vidi III id. Decembres: fuimus unà horas duas fortasse. magna lætitia mihi visus est affici meo adventu: de triumpho hortari, suscipere partes suas; monere, ne ante in senatum accederem, quàm rem confecissem; ne dicendis sententiis, aliquem tribunal alienarem. quid quaeris? in hoc officio sermonis nihil potuit esse prolixius. de republica autem ita mecum locutus est, quasi non dubium bellum haberemus. nihil ad spei concordia: planè illum ab se alienatum, cum ante intelligeret, tum verò proximè judicasse: 69 venisse Hirtium à Cæsare, qui esset illi familiarissimus; ad se non accessisse: & cum ille a. d. VII idus Decemb. vesperi venisset, Balbus de tota re constituisset a. d. VII ad Scipionem ante lucem venire; multa de nocte 70 eum profectum esse ad Cæsarem. Hoc illi *πεμπυρα* videbatur esse alienationis. quid multa? nihil me aliud consolatur, nisi quòd illum, cui etiam inimici alterum consulatum, fortuna summam potentiam 71 dederat, non arbitrator fore tam amentem, ut hæc in discrimen adducat. quòd si ruere cœperit; nã ego multa timeo, quæ non audeo scribere. sed, ut nunc est, a. d. III nonas Janu. ad urbem cogito.

CICERO ATTICO, S.

MULTAS uno tempore audivi epistolas tuas: quæ mihi, quamquam recentiora audiebam ex iis, qui ad me veniebant, tamen erant jucundæ. studium enim & benivolentiam declarabant. In valitudine tua moveor: & Piliam in idem genus morbi delapsam, curam tibi afferre majorem sentio. date igitur operam, ut valeatis. De Tironè, video tibi curæ esse: quem quidem ego, 72 etsi mirabiles utilitates mihi præbet, cum valet, in omni genere vel negotiorum, vel studiorum meorum, tamen propter humanitatem, & modestiam malo salvum, quàm propter usum meum. Philogenes mecum nihil unquam 73 de Luscieno locutus est: de ceteris rebus habes Dionysium. Sororem tuam non venisse in Arcanum miror. De Chrysippo, memi consilium probari tibi, non molestè fero. Ego in Tusculanum nihil sanè hoc tempore. devium est *τοῖς ἀπαντάσιν*, & habet alia *δύσχηρα*. sed de Formiano Tarracinam pridie kal. Janu. inde 74 Pompinam summam: inde Albanum Pompeji: ita ad urbem III nonas natali meo. De republica quotidie magis timeo. non enim boni, 75 ut putant, consentiunt. quos ego equites Romanos, quos senatores vidi? qui acerrimè cum cetera, tum hoc iter Pompeji vituperarent: pace opus est. Ex victoria cum multa mala, tum certè tyrannus existet. sed hæc propediem coram. Jam nunc mihi deest, 76 quod ad te scribam. nec enim de republica, quòd uterque nostrum scit eadem:

77 &

57. *Admiratione vita.*] Non esse huic dictioni, *vita*, locum, & indicare sententiam & antiquum Bossar. librum asserit Manutius; itaque delendam censet. *Idem.* Cui sententiæ tam grave pondus addidit Cl. Grævius, ut omiserim. Gronov.

58. *Quam omnem pecuniam.*] Libri aliquot veteres & in his Tornæs. referente Lambino habent, *quam ego A. Curio:* defunt autem hæc verba, *omnem pecuniam.* Cleric.

59. *Non rebatur oppidum esse Pirææ.*] Ita restituit ex antiquiore suo Victorius. vulgata lectio erat, *Nomen rebatur oppidi esse Pyreæ;* quam falsam & absurdam esse contendit. *Idem.*

60. *Sed de re video.*] Vulg. *sed de eo video.* *Idem.*

61. *Mihi excauti.*] Prius legebatur *mibi excauti urbe*, quam potestatem dictionem delivit Victorius, ut quæ non esset in nisi: & hujus loci sententiam corrumpere. *Idem.*

62. *Nummos curare.*] Vulg. *curari.* *Idem.*

63. *Gener est suavis mihi, Tullia, Terentia: quantumvis vel ingenii, vel humanitatis: satis.*] Sic interpungendum asserit Bosius. Vulg. *Gener est suavis mihi; Tullie Terentia, quantumvis, vel ingenii, vel humanitatis satis.* *Idem.*

64. *Aperuerimus.*] Vulg. *aperuerimus.* *Idem.*

65. *Rem me facere rentur.*] Ut erat in Scidis edidit Bosius. Junius verò, *rem merentur facere.* *Idem.*

66. *ipsis enim expensum.*] Abest à vulgatis enim. *Idem.*

67. *Tum sanctum plenum officii.*] Manutius sic mallet legi. *Tum sanè plenum officii.* *Idem.*

68. *In hoc officio sermonis.*] Vulg. *in hoc judicio & officio sermonis.* *Idem.*

69. *Venisse Hirtium.*] Scripti libri teste Manutio *venire*, non *venisse.* *Idem.*

70. *Eum profectum.*] Vox, *eum* deest in vulg. *Idem.*

71. *Dederat.*] Vulgò *dederit.* *Idem.*

72. *Etsi mirabiles utilitates mihi præbet.*] Sic Victorius unà cum miss. eodd. legit. Vulg. *Etsi mirabiles utilitatis fructum mihi præbet.* *Idem.*

73. *De Luscieno.*] Victorius ait antiquos libros nihil à vulgariis differre, qui habent *Lusgenio:* mendum tamen inesse putat. Viri quidam non inerediti ipsomet referente legunt, *De ejus ingenio.* Manutius mavult *Tuscenio*, ex antiquis lapidibus. *Idem.*

74. *Pompinam summam.*] Bos. ex Decurato. Manutius *Pompinum* legit; *sumam*, ut erat in vulg. abundare credit. eod. Tornæs. teste Lambino habet *Pompinum summam*, unde docti quidam legendum putant, *invisam.* Junius *Pompinum sumam.* *Idem.* Etsi quid lateat, ignorem; valde tamen vereor, ne hæc summa Pomptina apponenda sit Ciliciæ inæ, lib. v. epist. 20. Gronov.

75. *Ut putant.*] Vulgò *ut putavi.* Cleric.

76. *Quod ad te.*] Vulg. *quid ad te.* *Idem.*

77 & domestica nota sunt ambobus. reliquum est jocari, si hic finat. nam ego is sum, qui, illi concedi, putein utilis esse quod postulat, quam signa conferri. Sero enim resistimus ei, quem per annos decem alimus contra nos. quid sentis igitur? inquis. nihil scilicet, nisi de sententia tua; nec prius quidem, quam nostrum negotium aut confecerimus, aut deposuerimus. Cura igitur, ut valeas. aliquando $\delta\alpha\tau\sigma\tau\epsilon\tau\epsilon\mu$ quartanam istam diligentia, qua in te summa est.

CICERO ATTICO, S.

6 PLANE deest quod ad te scribam: nota omnia tibi sunt: nec ipse habeo, à te quid expectem. tantum igitur nostrum illud solemne servemus, ut ne quem istuc euntem sine litteris dimittamus. De republica valde timeo: nec adhuc fere inveni, qui non concedendum putaret Cæsari, quod postulare, potius, quam depugnandum. 78 est illa quidem postulatio, opinione valetior. cur autem nunc primum resistamus? $\epsilon\ \gamma\delta\ \alpha\gamma\ \tau\acute{o}\delta\epsilon\ \mu\epsilon\iota\zeta\omicron\nu\epsilon\pi\tau\epsilon\ \kappa\alpha\theta\omicron\nu$, quam cum quinque annis prorogabamus; aut cum, ut absentis ratio haberetur, ferebamus. nisi forte hæc illi tum arma dedimus, ut nunc cum bene parato pugnaremus. dices, quid tu igitur sensurus es? non idem, quod dicitur. sentiam enim omnia facienda, ne armis deceretur: dicam 79 idem, quod Pompejus; neque id faciam humili animo. sed rursus hoc permagnam republicam malum est: 80 at quodam modo mihi præter ceteros non rectum, me in tantis rebus à Pompejo dissidere.

CICERO ATTICO, S.

7 DIONYSIUS, vir optimus, ut mihi quoque est perspectus, & doctissimus, & iucque amantissimus, Romam venit xv kal. Ian. & litteras à te mihi reddidit: tot enim verba sunt de Dionysio in epistola tua. 81 Illud puta tu non adscribis; & tibi gratias egit: 82 atqui certe ille agere debuit: & si esset factum, quæ tua est humanitas, adscripsisset. mihi autem nulla de eo $\pi\alpha\lambda\iota\nu\omicron\delta\iota\alpha$ datur propter superioris epistolæ testimonium. sit igitur sanè bonus vir. hoc enim ipsum bene fecit, quod mihi sui cognoscendi penitus etiam istam facultatem dedit. Philogenes rectè ad te scripsit. curavit enim, quod debuit. cum ego uti ea pecunia volui, quoad liceret. itaque usus est menses XIIII. 83 Pomptinum cupio valere: & quod scribis in urbem introisse, vereor quid sit. nam id nisi gravi de causa non fecisset. Ego quoniam IIII nonas Januar. Compitalicus dies est, nolo eo die in Albanum venire, 84 ne molestus sim familiaribus. 85 Veniam III nonas igitur: inde ad urbem pridie nonas. 86 Tua $\lambda\omicron\psi\upsilon\varsigma$ quem in diem incurat, nescio: sed proflus te commoveri incommodo valitudinis tuæ nolo. De honore nostro, nisi quid occultè Cæsar per suos tribunos molitus erit, cetera videntur esse tranquilla. tranquillissimus aures animus meus, qui totum istuc æqui boni facit; & eò magis, quod jam à multis audio confitutum esse Pompejo & ejus consilio, in Siciliam me mirrere, quod imperium habeam. id est $\text{Α}\delta\theta\eta\gamma\epsilon\lambda\iota\mu\epsilon\upsilon$. 87 nec

enim senatus decrevit, nec populus iussit, me imperium in Sicilia habere. sin hoc republica ad Pompejum refert; qui me magis, quam privatum aliquem, 88 mittat? itaque, si hoc imperium mihi molestum erit; utar ea pota, 89 quam primam videro. Nam quod ferbis, mirificam expectationem esse mei, neque tamen quinquam bonorum, aut satis bonorum dubitare, 90 quid sensurus sim: ego, quos tu bonos esse dicas, non intelligo: ipse nullos novi: sed ita, si ordines bonorum quarimus. nam singulares sunt boni viri. verum in dissensionibus ordines bonorum & geneta quarrenda sunt. Senatum bonum putas, per quem sine imperio provincie sunt? nunquam enim Curio sustinuisset, si cum eo agi coeptum esset: quam sententiam senatus sequi noluit: ex quo factum est, ut Cæsari non succederetur: an publicanos? qui nunquam firmi: sed nunc Cæsari sunt amicissimi: an foeneratores? an agricolæ? quibus optatissimum est otium; nisi eos timere putas, ne sub regno sint, qui id nunquam, dum modò otiosi essent, 91 recusant. quid ergo? exercitum retinens, cum 92 legis dies transferit, rationem haberi placet? mihi verò ne absentis quidem. sed, cum id datum est, illud unà datum est. 93 annorum enim decem imperium: 94 & ita latum placet? placet igitur etiam me expulsum, & agrum Campanum periissem: & adoptatum patricium à plebejo, Gadicum à Mytilenæo: & Labieni divitiæ, & Manuræ placent, & Balbi hortus, & Tusculanum. sed horum omnium fons unus est: imbecillo resistendum fuit: & id erat facile. nunc legiones XI, equitatus tantus, quantum volens; Transpadani, 95 plebes urbana, tot tribuni plebis, tam perditia juvenus, tanta auctoritate dux, tanta audacia. cum hoc aut depugnandum est, aut habenda è lege ratio. depugna, inquis, potius, quam servias: ut quid? si victus eris, proficere? si viceris, tamen servias? quid ergo, inquis, acturus es? idem quod pecudes, quæ dispulsæ sui generis sequuntur greges. Ur bos armenta, sic ego bonos viros, aut eos, quicumque dicentur boni, sequar, etiam si ruent. quid sit optimum malè contractis rebus, planè video. nemini est enim exploratum, cum ad arma ventum esse, quid futurum sit: at illud omnibus, si boni victi sunt, nec in eade principum clementiorem hunc fore, quam Cinna fuerit, nec moderatiorem, quam Sulla, in pecuniis locupletium. $\epsilon\ \mu\alpha\pi\omicron\lambda\iota\tau\delta\iota\omicron\mu\alpha\iota\ \sigma\tau\iota$ jamdudum: & facerem diutius, nisi me lucerna desereret. Ad summam, DIC M. TVLLI. 96 assentior Cn. Pompejo, id est T. Pomponio. Alexim, humanissimum puerum, nisi fortè, dum ego absuim, adolescens factus est, (id enim agere videbatur) salvere jubeas velim.

CICERO ATTICO, S.

8 QUID opus est de Dionysio tam valde affirmare? 97 an mihi nutus tuus non faceret fidem? suspicionem autem eo mihi majorem tua taciturnitas attulerat, quod & tu soles conglutinare amicitias testimoniis tuis; & illum aliter cum aliis de nobis locurum audiebam. sed proflus ita esse, ut scribis, mihi persuades. itaque ego is in illum sum, quem tu

77. Et domestica.] Absent à vulgatis part. & Cleric.
 78. Est illa quidem postulatio.] Vulg. Est illa quidem impudens postulatio. Idem.
 79. Idem quod Pompejus.] Vulg. Pomponius. Idem.
 80. At quodammodo.] Vulg. & quodammodo. Idem.
 81. Illud quid tu non adscribis.] Vulgatilibri, illud puto, quod proflus adulterinum asserit Bofius, cujus loco in Tornæs. & Crusellino legitur, putato; unde Bof. pro putato putà sic. Putato ex antiquo Besarionis libro, pro privatum, quod erat in impressis omnibus libris, rectè se reposuisse dicit Manutius. Lamb. Illud quidius tu non adscribis. Iunius verò, illud putatò n. a. ex optimis miss. Palat. legendum cenfer. Idem.
 82. Atqui certe ille.] Manutius opinatur certe glossèma fuisse. Idem.
 83. Pomptinum.] Vulg. Pontinium. Idem.
 84. Ne molestus sim familiaribus.] Editio vulgata quam Victorianam Bofius appellat, neque particulam, ne, neque verbum, sim, habet, quod utrumque tamen legitur in Tornæs. & Crusellino. Idem.

85. Veniam III. Nonas igitur.] Vulg. sic habet, Veniam III. Non. Ian. Igitur &c. Idem.
 86. Tua $\lambda\omicron\psi\upsilon\varsigma$.] Ex antiquiore suo sic restituit Victorius. prius, tua $\lambda\psi\upsilon\varsigma$ legebatur. Idem.
 87. Nec enim Senatus.] Absent à vulg. enim. Idem.
 88. Mittat.] Vulgò mittat. cod. Tornæs. Lambino teste, viittit. Idem.
 89. Quam primam.] Vulg. quam primam videro. Idem.
 90. Quid sensurus sim.] Tornæs. cod. quid salurus sim. Idem.
 91. Recusarent.] Vulg. recusarunt. Idem.
 92. Legis dies.] Vulgò legis diem. Idem.
 93. Annorum enim.] Hæc vox, enim, absent à vulg. Idem.
 94. Et ita latum placet.] Ab hæc dictione placet, usque ad, Tusculanum, singula membra interrogatione interpunguntur in vulgata editione. Idem.
 95. Plebes urbana.] Vulg. plebs urbana. Idem.
 96. Assentior Cn. Pompejo.] Vulg. assentiar. Idem.
 97. An mihi nutus tuus.] Codex Tornæs. & nonnulli ex Memmian. referunt Lambino, habent, An mihi nutus tuus. Idem.

tu me esse vis. Diem tuum ego quoque ex epistola quadam tua, quam incipiente fabricula scripseras, mihi notaveram; & animadverteram, posse, pro re nata, te non incommode ad me in Albanum venire 111 nonas Januar. sed, amabo te, nisi incommodo valitudinis feceris. quid enim est tantum in uno, aut altero die? Dolabellam video Livia testamento cum duobus coheredibus esse in triente; sed juberi mutare nomen. est πολιτικὸν πάρισμα, rectumne sit nobili adolescenti mutare nomen mulieris testamento. sed id φιλοσοφώτερον διδρακνήσασκεν, cum sciemus, quantum quasi sit in trientis triente. Quod putasti fore, ut ante quam istuc venirem, Pompejum viderem; factum est ita. nam vi kal. 9^a ad L. Avernum me consecutus est. unā Formias venimus, & ab hora octava ad vesperum secretō colloqui sumus. Quod quaris, & accurato sermone perspexi, ne voluntas quidem est. sic enim existimat, si ille, vel dimisso exercitu, consul factus sit, σίβηρον ἢ πολιτείας fore. atque etiam putat eum, cum audierit, contra te diligenter parari, consulatum hoc anno neglecturum, ac potius exercitum provinciamque retenturum. sin autem ille fureret; vehementer hominem contemnebat, & suis, & reipublice copias confidebat. quid quaris? 99 et si mihi crebro ζωὸς ἐναντίον occurrebat; tamen levabar cura, virum fortem & peritum, & plurimum auctoritate valentem audiens, πολιτικὸς de pacis simulata periculis disferentem. habebamus autem in manibus Antonii concionem, habitam x kal. Januar. in qua erat accusatio Pompeji usque à toga pura, querela de damnatis, terror armorum: in quibus ille, quid censes, agebat, facturum esse ipsum, si in possessionem reipublice venerit, cum hac quæstor ejus, infirmus & inops, audeat dicere? quid multa? non modo non expectere pacem istam, sed etiam timere visus est. 100 ex illa autem sententia ita relinquenda urbis mover hominem, ut puto. 101 mihi autem illud molestissimum est, quod solvendi sunt nummi Cæsari, & instrumentum triumphi eò conferendum. est enim ἀμετρον, ἀνπολιτδομοίς γεροειδίτω esse. Sed hæc, & multa alia coram.

CICERO ATTICO, S.

2 QUOTIDIENE, inquis, à te accipiendæ litteræ sunt? si habeo, cui dem, quotidie, at jam ipse ades. tum igitur, cum venero, desinam. Unas video mihi à te non esse redditas; quas L. Quintius, familiaris meus, cum ferret, ad bustum Basilii vulneratus & despoliatus est. videbis igitur, numquid fuerit in his, quod me scire opus sit: & simul tu hoc

διδρακνήσεις πωρόβλημα, sanè πολιτικόν: cum sit necesse, aut haberi Cæsaris rationem, illo exercitum vel per senatum, vel per tribunos plebis obrinente, aut persuaderi Cæsari, ut tradat provinciam, atque exercitum, & ita consul fiat; aut, si id non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione, illo patiente, atque obtinente provinciam; aut, si per tribunos plebis non patiat, tamen quiescat, rem adduci ad interregnum; aut, si ob eam causam, quod ratio ejus non habeatur, exercitum adducar, armis cum eo contendere; illum autem initium facere armorum aut statim nobis minus paratis, aut tum, cum comitiis, amicis ejus postulantibus, ut è lege ratio habeatur, impetratum non sit: ire autem ad arms, aut hanc unam ob causam, quod ratio non habeatur; aut addita causa, si fortè tribunus plebis senatum impediens, aut populum incitans, notatus, aut senatus consulto circumscriptus, aut sublatus, aut expulsus sit, dicensve se expulsum, ad illum confugerit: suscepo autem bello, aut tenenda fit urbs, aut ea relicta, & ille commeatu, & reliquis copiis intercludendus: quod horum malorum, quorum aliquod certè subeundum est, minimum putes. dices profectò, persuaderi illi, ut tradat exercitum, & ita consul fiat. est omnino id ejusmodi, ut, si ille eò descendet, contra dici nihil possit: idque eum, si non obrinet, ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror. nobis autem, ut quidam putant, nihil est timendum magis, quàm ille consul. at sic malo, inquis, quàm cum exercitu. certè. 4 sed istuc ipsum sic, ò magnum malum putet aliquis: neque ei remedium est ullum. cedendum est, si id volet. vide consulem illum iterum, quem vidisti consulatu priore, at tum imbecillus plus, inquis, valuit, quàm tota respublica. quid nunc putas? & eo consule, Pompejo certum est esse in Hispania. ò rem miseram! si quidem id ipsum determinum est, quod recusari non potest; & quod ille si faciat, jam jam à bonis omnibus summam ineat gratiam. Tollamus igitur hoc, quò illum posse adduci negant. de reliquis quid est dederimur? concedere illi, quod, ut idem dicit, impudentissimè postulat. nam quid impudentius? tenuisti provinciam per decem annos, non tibi à senatu, sed à te ipso per vim, & per factionem datos. 5 præterit tempus, non legis, sed libidinis tuæ: fac tamen, legis, ut succedatur, decernitur: impedis; & ais, 6 habe mei rationem. habe tu nostrum. exercitum tu habes diutius, quàm populus iussit, invito senatu? Depugnes oportet, nisi concedis. cum bona quidem spe, ut ait idem, vel vincendi, vel in libertate moriendi. jam si pugnandum est; quo tempore, in casu; quo consilio, in tem-

98. Ad L. Avernum.] Sic restituit Bofius, scidæ habebant, Lavernum. Bessarionis liber Lavernum. vulg. Lavernum. Junius lectionem Bofii improbat, legitur Lavernum, ut ost in vulgata editione. Cleric.

99. Et si mihi crebro ζωὸς ἐναντίον occurrebat.] Hæc duo Græca vocabula ex antiquiore suo restituit Victorius. prius legebatur ἕνα ἢ δύο. Idem.

100. Et illa autem sententia ira relinquenda urbis.] Græcum hoc vocabulum valde deformatum in antiquis libris, restituit Bofius. alii habebant, ni, alii in. Decurtatus, INX, unde conjectit legendum ἕνα ἢ δύο. Victorius secundum vulgatam lectionem ediderat, Ex illa autem sententia ira relinquenda urbis. Antiquior ipsius codex habebat, in, pro ira. Utrumque tamen depravatam fatetur, ut etiam Manutius. Cavalcanis enim exemplar pro, ira, habet ἕνα Bessarionis autem, infra, alii duo, ita; minimè tamen ei displicet, ira. Junius; Ex illa autem sententia, ira relinquenda urbis mover hominem. Lambinus Octavii Pantagathi conjectura probata, sic edendum curavit, illa mea sententia non relinquenda urbis. Cleric. Non sufficiens Bofianum inventum, nimis quæsitum retinere, servè edidit, quod lenissime mihi videbatur ex scripta lectione provenire excussa autem sententia ira relinquenda urbis mover hominem. Intelligit enim se denudavisse & exposuisse coram Pompejo istud ejus consilium, quo consti tuerat e medio descidere, e usque deformatem & indignitatem movisse Pompejum, ut aut mutare illud aut certe suspendere ut adhuc ambiguum fuerit coactus & confessus. Sed quia nolui tantum mihi, qui solus sum, licere, præscam Victorio obrinere jussi hæctenus. Gronov.

1. At si autem illud molestissimum.] Editiones omnes, que Bofium expresserunt aut ex Ciceriana factæ sunt, subduerunt Ciceroi

tertiam vocem, non opinor aliunde, nisi quod per negligentiam elapsa ex Bofiana, posteriores cum reprehendere non curant, quum nullus aliquam omissionis causam referat. Itaque reposui, quum & in Helmstad. & Balliol. MSS. præter omnes superiores editiones fideliter extet. Idem.

2. Quotidie, inquis.] Hanc epistolam cum superiore conjunxit Victorius. Cleric.

3. Ille commeatu.] Vulg. ille à commeatu. Idem.

4. Sed istuc ipsum (sic ò magnum) malum putet aliquis.] Aliter distinguitur in viginti codd. Sed istuc ipsum sic, ò magnum malum, putat aliquis. Manutius, ò credit abundare, propter proximum verbum, putat, cui assentitur Lambinus; sic tamen ut malit legi, dicat aliquis, pro putat aliquis. Junius ex conjectura & litura nisi. Pal. emendat, sed istuc ipsum si est ò magnum malum putet aliquis. Idem.

5. Præterit tempus non legis, sed.] Hunc locum ope vetustioris cod. se restituisse gloriatur Victorius, quod etiam à Germanis adnotatum erat, ipsomet teste. Vulg. Præterit tempus legitimum, non legis &c. Idem.

6. Habe mei rationem. Habe tu nostram. Exercitum tu habes diutius.] Sic legitur in editis omnibus usque ad Bofium, in ejus exemplari posteriori tu fuit omisium, quia nihil monet, opinor negligentia typositorum, præsertim quum illo loco & in Helmstad. & in Balliol. similiter legitur, quum in priore loco omittant, ut patet ex Variis lectionibus Cl. Grævii. Sed quod ibi quoque monetur, tantum idem codices præferrent habe nostram id nequaquam ita est, sed habent habe meam rationem. habe nostrum. Ego causam non video, cur utrumque tu non admittirem. Gronov.

temporibus situm est. itaque te in ea quaestione non exerceo. ad ea, quae dixi, asser, si quid habes. equidem dies, noctesque torquetor.

10 CICERO ATTICO, S.

SUBITO consilium cepi, ut ante quam luceret, exirem; ne qui conspectus fieret, aut sermo; lictoribus praesertim laureatis. de reliquo, neque hercule, quid agam, nec, quid acturus sim, scio: ita sum perturbatus temeritate nostri amentissimi consilii. tibi vero quid suadeam, cujus ipse consilium expecto? Cnaeus noster quid consilii ceperit, capitave, nescio, 7 adhuc in oppidis coarctatus, & stupens. omnes, si in Italia consistat, erimus una: sin cederet, consilii res est. adhuc certe, nisi ego infansio, 8 stulte omnia & incaute. Tu quaeso, crebro ad me scribe, vel quod in buccam venerit.

11 CICERO ATTICO, S.

QUAESO, quid hoc est? aut quid agitur? mihi enim tenebrae sunt. Cingulum, inquis, nos tenemus: 9 Anconem amissimus. Labienus discessit ab Caesare: utrum de imperatore populi Romani, an de Hannibale loquimur? o hominem amentem & miserum, qui ne umbram quidem umquam 10 viderit! atque haec ait omnia facere se dignitatis causa: ubi est autem dignitas, 10 nisi ubi honestas? nisi honestum igitur, habere exercitum nullo publico consilio? occupare urbes civium, quo facilior sit aditus ad patriam? 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

16 Οὐτω πῦρ πρὸς ἐν ἐπὶ δὲ ὁ μὲθ' αὐτὴν κλέα ἀνδρῶν. rursus autem ex dolore municipali, sermonibusque eorum, quos convenio, videtur hoc consilium 17 exitum habiturum.

mira hominum querela est, (nescio istic: sed facies, ut sciam) 18 sine magistratibus urbem esse, sine senatu. fugiens denique Pompeius mirabiliter homines movet. quid quæris? alia causa facta est: nihil jam concedendum putant Caesari. huius mihi explica, qualia sint. Ego negotio praesum non turbitento. vult enim me Pompejus esse, quem tota haec Campana & maritima ora habeat 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

CICERO ATTICO, S.

UNAM adhuc à re epistolam acceperam, 20 datam XII kal. in qua significabatur, aliam te ante dedisse, quam non acceperam. sed quaeso, ut scribas quam sapissimè, non modò si quid scies, aut audieris; sed etiam si quid suspicabere; maximeque quid nobis faciendum, aut non faciendum putes. Nam quòd rogas, curem, ut scias, quid Pompejus agat, ne ipsum quidem scire puto; nostrum quidem nemo. vidi Lentulum consulum Formis x 21 kal. vidi Libonem: plena 22 timoris & erroris omnia. ille iter Larinum: tibi enim cohortes, & Luceria, & Theani, reliquaue in Apulia. inde utrùm consistere uspiam velis, an mare transire, nescitur. si manet; vereor, ne exercitum firmum habere non possit. sin discedet: quò, aut qua, aut quid nobis 23 agendum est, nescio. nam istum quidem, cujus φαλαετμον times, omnia tereterrimè facturum puto. nec eum terum prolatio, nec festus, magistratumque discesis, nec ararium clausum rardabit. Sed haec, ut scribis, citò sciemus. interim velim mihi ignoscas, quòd ad te scribo tam multa toties. acquiesco eniui, & tuas volo elicere litteras: maximeque consilium, quid agam, aut quo me pacto geram; 24 demittamne me penitus in causam? Non deterreor periculo, sed 25 diumpor dolore. 26 Tamne nullo consilio, aut tam contra meum consilium gesta esse omnia? An cunster, & tergiverfer, & iis me dem, qui tenet, qui potuit? ἀλλ' ὁμοίως Τρωάς; nec solum civis, sed etiam amici officio revocor. et si frangor saepe misericordia procurorum. ur igitur ita perturbato, et si te eadem sollicitant, scribe aliquid, & maxime, si Pompejus Italia cedit, quid nobis agendum putes. M? quidem Lepidum (nam fuimus una) eum finem statuit, L. Torquatus eundem. me cum multa, tum etiam lictores impediunt; nihil vidi unquam, quod minus explicari posset. itaque à te nihil dum certi exquiro, sed quid videatur. denique ipsam 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

7. Adhuc in oppidis coarctatus & stupens. Omnes si in Italia.] Haec est Bofii castigatio, cujus approbatores habet Decurtat. Tornæs. & Crufellinum; ut etiam Lambinum qui tamen mss. habere dicit, coarctatus sed stupens. Sic autem legit & distinguit vulgus, Adhuc in oppidis coarctatus, & stupens omnes. Si in Italia consistat. Cleric.
8. Stulte omnia & incaute. Tu quaeso.] Sic Victorius, qui duas has voces, agi video, quae post incaute subiciebantur, delendas censuit. Idem.
9. Anconem amissimus.] Iunius ex mss. Anconem autem amissimus. Idem.
10. Nisi ubi honestas? Nisi. honestum igitur.] Lambinus ultimam dictionem, nisi, quae praecedit, honestum etc. rejicit. Vulgata lectio sic se habet, Nisi ubi honestas: Num honestum igitur. Idem.
11. Τὴν δὴ πῦρ μολύβιν.] Articulus τὴν, ἀπέχθη retinendus: nam in vocula δὴ πῦρ, οὐκ ἔστι utantur sapissimè Homerus, Theognis, Mimnerus, Pythagoras, Laertius in Anaxarcho, Strabo libro 17. Theophrastus, Sibylla; Latinos inter Claudianus & Tertullianus. quod Lambinus si animadvertisset, non depulisset τὴν. Dausquejus, ad Gruterum epistola. Idem.
12. Lucretino.] Et Cavaleantius & Bessarionius mss. habent, Lucretino. Faernus restituit Lucretilino, rectè ut sentit Ufinus. Idem.
13. Istiusmodi.] Vulg. istiusmodi. Idem.
14. Libenter enim in his miseris ἀναλόγως.] Ex antiquiore suo sic emendavit Victorius. Idem.
15. Non est, inquit, in parietibus.] Non satis hic attendit Cleveus. Nam dum opero divisionem paginarum editionis Bosianæ, ubi infima pagina 240 habet accessorium τὸ ἐστ, in-perverte spe-

clant, hinc Gruteriana exhibet non est, inest, inquit, & miserissimi mortales, qui superis editionibus Leidensi, Basileensi, Londinensi praesertim; id sine ullo iudicio sequentes factam plagam Ciceroni offerunt, quod cavi. Gronov.
16. Οὐτω πῦρ πρὸς ἐν ἐπὶ δὲ ὁ μὲθ' αὐτὴν κλέα ἀνδρῶν.] Hunc versum pristino suo notori restituit Victorius quum in multis non esset, in aliis corrupte legeretur. Cleric.
17. Exitum habiturum.] Hoc etiam mss. consentientibus emendavit Victorius, ante legebatur exitum. Idem.
18. Sine magistratibus urbem esse sine Senatu.] Quatuor priora vocabula aberant à vulgatis, quae postea Iunius ex mss. Palat. fide restituit. Idem.
19. Quae sit ὁμοίως Caesaris.] Auxilio antiquioris sui codicis sic emendavit Victorius, antea legebatur ora via Caesaris. Idem.
20. Datam XII. Cal. in qua.] Bosius expunxit vocem Iun. cum eam abesse, & rectè quidem ut ait, à Decurtato animadvertisset. Manutius XII. Kal. Jan. non ut vulgò Iun. ratione ductus legit. Idem.
21. X. Cal. Vidi.] Sic Malasp. qui de Febuario intelligi vult, non vero ut vulg. X. Kal. Junii vidi. Idem.
22. Timoris & erroris.] Vulg. timoris & erroris. Idem.
23. Agendum est.] Vulg. agendum sit. Idem.
24. Dimittamne me.] Vulg. demittam. Idem.
25. Diumpor dolore.] Vulg. disumpor. Idem.
26. Tamne nullo consilio.] In ullo suorum mss. hanc particulam, ne, reperiri negat Malasp. at Lambinus testatur in Tornæs. & nonnullis aliis suis comparere, licet possit abesse sine sententia detrimento. Idem.

tuam cupio cognoscere. Labienum ab illo discessisse, prope-
modum constat. si ita factum esset, ut ille Romam veniens
magistratum & senatum Romæ offenderet, magno usui cau-
sæ nostræ fuisset. damnasse enim sceleris hominem amicum,
reipublica causa, videretur: quod nunc quoque videtur; sed
minus prodest. non enim habet, cui profit: eumque arbitror
quoniam: nisi forte id ipsum esse falsum, discessisse illum. nos
quidem pro certo habebamus. & velim, (quamquam, ut scri-
bis, domesticis te finibus tenes) formam mihi urbis exponas,
e quo Pompeji desiderium, ²⁷ equa Cæsaris invidia appa-
reat; etiam quid censes de Terentia & Tullia, Romæ eas
esse, an mecum, an aliquo tuto loco. & hæc, & si quid aliud,
ad me scribas velim, vel potius scriptites.

CICERO ATTICO. S.

DE Vennonianis rebus tibi assentior. ²⁸ Labienum *ἰπποκ* ju-
dico. facinus jamdudum nullum civile præclarum: qui ut
aliud nihil, hoc tamen profecit; dedit illi dolorem. sed etiam
ad summam profectum aliquid puto. amo etiam Pisonem:
cujus iudicium de genero suspicor visum iri grave. ²⁹ quam-
quam, genus belli quod sit, vides. ita civile est, ut non ex-
civium dissensione, sed ex unius perditu civis audacia natum
sit. ³⁰ is autem valet exercitu; tenet multos spe & promissis;
omnia omnium concupivit. huic tradita urbs est, nuda
præsidio, referta copiis. quid est, quod ab eo non metuas,
qui illa templa, & tecta, non patriam, sed prædam puter? quid
autem sit acturus, aut quo modo, nescio, sine senatu, sine
magistratu. ne simulare quidem poterit quicquam *πολιτικῶς*.
nos autem ubi exsurgere poterimus? aut quando? quorum
dux quam *ὁ δὲ ἐπιτήρητος*, tu quoque autem vertis; cui ³¹ ne
Picena quidem nota fuerint: ³² quam autem sine consilio,
res testis. ut enim alia omittam decem annorum peccata,
quæ conditio non huic fugæ præstitit? nec verò nunc quid
cogiter scio: ac non desino per litteras sciscitari. nihil esse
timidius constat, nihil perturbatius. itaque nec præsidium,
cujus parandi causa ad urbem retentus est, nec locum ac sedem
præsidii ullam video. spes omnis in duabus, invidiosè
retentis, pæne alienis legionibus. nam delectus adhuc quid-
dem inventor est, & à pugnando abhorrentium. conditio-
num autem amissum tempus est. quid futurum sit, non vido.
commissum quidem à nobis certè est, sive à nostro duc-
e, ut, è portu sine gubernaculis egressi, tempestati nos tra-
deremus. itaque de Ciceronibus nostris dubito quid agam.
nam mihi interdum amandandi videntur in Græciam. de
Tullia autem & Terentia, ³³ cum mihi barbarorum adven-

tus ad urbem proponitur, omnia timeo: cum autem Dol-
bella venit in mentem; paullum respiro. sed velim confi-
deres, quid faciendum putes: primum *περὶ τὸ ἀσφαλές*; (ali-
ter enim mihi de illis, ac de me ipso, consulendum est) dein-
de ad opiniones, ne reprehendatur, quòd eas Romæ velim
esse in communi bonorum fuga. quin etiam tibi & Pe-
duceo, (scripsit enim ad me) quid facias, videndum est. is
enim splendor est vestrum, ut eadem postuleret à vobis,
quæ ab amplissimis civibus. sed de hoc tu videbis, quippe
cum de me ipso, ac de meis te considerare velim. Reliquum
est, ut, & quid agatur, quoad poteris, explores, scribasque
ad me, & quid ipse conjectura assequare: quod etiam à te
magis expecto. nam, acta omnibus nuntiantibus, à te ex-
pecto futura. *μάλιστ' ἀεὶς*. Loquacitiam ignoscas, quæ
& me levat, ad te quidem scribentem, & elicit tuas litteras.
³⁴ Ænigma Oppiorum ex Velia planè non intellexi. ³⁵ est
enim numero Platonis obscurus. ³⁶ jam intellexi tuum. Op-
pius enim de Velia succones dicit. in eo ³⁷ æstuarii diu: quo
aperto, reliqua patebant, & cum Terentia summa congrue-
bant. L. Cæsarem vidi Mintumis a. d. VIII kal. Febr. in-
anè, cum absurdissimis mandatis, non hominem, sed scopas
solutas: ut id ipsum mihi ille videatur irridendi causa fecisse,
qui tantis de rebus huic mandata dederit; nisi forte non de-
dit, & hic sermone aliquo arrepto pro mandatis abusus est.
Labienus, vir mea sententia magnus, Teanum venit a. d.
IX kal. ibi Pompejum consulensque convenit. qui sermo fue-
rit, & quid actum sit, scribam ad te, cum certum sciam.
Pompejus ab Teano Larinum versus profectus est a. d. VII kal.
eo die mansit Venafri. aliquantum animi videtur nobis
attulisse Labienus. sed ego nondum habeo, quid ad te ex his
locis scribam. ista magis expecto; quid ³⁸ illinc afferatur;
quo pacto de Labieno ferat; quid agat Domitius in Marfis,
³⁹ Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli; quæ sit populi urbani
voluntas; quæ tua conjectura de rebus futuris: hæc velim cre-
brò, & quid tibi de mulieribus nostris placeat, & quid actus
ipse sis, scribas. Si scriberem ipse, longior epistola fuisset:
sed dictavi propter lippitudinem.

CICERO ATTICO. S.

AD. VI kal. Febr. Capuam Calibus proficiscens, cum
fluenter lippitem, has litteras dedi. L. Cæsar man-
data Cæsaris. devulsi ad Pompejum a. d. VIII kal. cum is es-
set cum consulibus Theani. probata conditio est, sed ita,
ut ille de ⁴¹ iis oppidis, quæ extra suam provinciam occupa-
visset, præsidia deduceret. id si fecisset, responsum est, ad-
ur-

²⁷ *Equa.*] Auxilio sui probatoris emendasse se dicit Victorius, æque vulgò *equa*. Cler. Ineptit. Aliud Victoriana agendum. Gron.

²⁸ *Labienum* *ἰπποκ*.] Sic ex eodem codice idem emendavit, qui excusos formis, aut Græcam vocem non habuisse, aut *ἰπποκ* legisse testatur. Cleric.

²⁹ *Quamquam genus belli.*] Codex Tornæs. habet referente Lambino, *quamquam totius belli quod sit*; & supra vocem, *totius*, quod subiecta liuca quasi damnatum ac deletum est, habet scriptum genus. Idem.

³⁰ *Is autem valet exercitum & tenet multos spe & promissis.*] Sic exaratum est in codd. mss. Bosii. Vulgò *Is autem valet. Exercitum tenet multa spe & promissis*. Idem.

³¹ *Ne Picena quidem.*] Bessarionis liber, *Ne Epycenea quidem*. Idem.

³² *Quam autem sine consilio res testis.*] Non modò in Tornæsiano, quod etiam testatus est Lambinus, sed etiam in Seidis & Crusellino legi acribit Bosius *res testis*. Vulgò *legebatur, quam a. f. c. res testis*: eaque in lectione omnes & mss. & formis impressos codd. consentire testatur Victorius. Idem etiam libri mss. Bosii sic postea scriptum habent, *quippe cum de me ipso. ac de meis te considerare velim*. quo loco videntes vulgò legitur, *quippe cum de ipso ac de meis ista considerari velim*: sic autem priùs restituit Lambinus ex cod. Tornæs. Idem.

³³ *Cum mihi barbarorum adventus ad urbem.*] Codd. Memmiani non habent ad urbem, referente Lambino. Idem.

³⁴ *Ænigma Oppiorum.*] Manutius videtur epistolæ principium. Idem.

³⁵ *Est enim numero Platonis.*] Probat Manutius, *Timeo Platonis*, ut in antiquo libro Ant. Augustini scriptum est, quod etiam

Iunius confirmat ex mss. Palat. Idem.

³⁶ *Jam intellexi tuum. Oppius enim de Velia succones dicit.*] Exaratum reperit Bosius in Tornæs. & Crusell. *Succones dicit*: in Decurto *Succones dicit*, quod rectum putat. Victorius autem, veterem scripturam se reddidisse dicens, sic legit, *Oppius enim de Velia sanctones*. Cavalcantis liber, *Saccones dicit in eo æstuarii diu*: Bessarionis *Saccone*; sed & hoc Manutius videtur Timæo Platonis obscurus: Sic autem ille ex conjectura, *Oppius de Velia Salacoches dicit*; in eo æstuarii diu: quod etiam probatur Ursino. Idem.

³⁷ *Æstuarii diu.*] Sic etiam omnibus literis scriptum est in Decurt. quomodo legendum jam dudum docuerunt Turnebus lib. XXI cap. 16. & cum secutus Lambinus; qui Hingolini Martellij conjecturam non probat legendum putantis, in eo æstuarii diu, subintelligendo, *sui*. vulg. in eo æstuarii die. Idem.

³⁸ *Illinc.*] Vulgò *illinc*. Idem.

³⁹ *Iguvii Thermus.*] Hæc est Malasp. sive Steuchii conjectura, cui assentitur Lambinus & Pighius lib. XVII Annal. Rom. ad annum V. C. cccciv. Manutius legit *Iguvii Thermus*, non *Tiguii* aut *Sifuguii*; idque non modo ex veteri libro & historia, sed etiam ex lapide qui est *Fulginei*, in quo *Iguvii* oppidum notum sit; ut apud ipsum videre est. Manutii lectionem confirmat Ionius, partim ex mss. optimo Pal. partim ex historia. *Iguvium* enim corruptè *Iguvium*, euphoniæ causa *Iguvium*. Ptolemæo *ιστιον* corruptè (legendum enim *ἰστῖον*) Uniborum oppidum vid ad viam Flaminiam Idem.

⁴⁰ *Fluenter lippitem.*] Rectè Lamb. ex depravata Tornæs. scriptura reposuit, *fluenter*. in Decurto litteræ hujus vocis oculo præ vetustate fugiebant. vulg. *leviter*. Idem.

⁴¹ *Iis oppidis.*] Vulgò *his opp.* Idem.

urbem nos redituros esse, & rem per senatum confecturos. ⁴² Spero esse in presentia, pacem nos habere. nam & illum furoris, & hunc nostrum copiarum suppocuit. Me Pompejus Capuam venire voluit, & adjuvare delectum: in quo parum prolixè respondent Campani coloni. Gladiatores Cæsaris, qui Capuam sunt, de quibus ante ad te falsum ex Torquati litteris scripseram, sanè commodè Pompejus distribuit, binos singulis patribus familiarum. ⁴³ Scurorum in ludo roo fuerunt: eruptionem facturi fuisse dicebantur. sanè multum in eo reipublica provisum est. De mulieribus nostris, in quibus est tua soror, quæso videas, ut satis honestum nobis sit, eas Romæ esse, cum cetera ulla dignitate discesserint: hoc scripsi ad eas, & ad te ipsum antea. velim, eas cohortere, ut exeat; præsertim cum ea ⁴⁴ prædia in ora maritima habeamus, cui ego præsum, ut in his pro te nata non incommode possint esse. nam si quid offendimus, in genero nostro; quod quidem ego præstare non debeo. sed id sit majus, quod mulieres nostræ præter ceteras Romæ remanserunt. tu ipse cum Sexto, scire velim, quid cogites de exeundo, de totaque re quid existimes. ⁴⁵ Equidem pacem hortari non desino: quæ vel injusta utilior est, quàm justissimum bellum. sed hæc, ut fors tulerit.

15

CICERO ATTICO, S.

UT ab urbe discessi, nullum adhuc intermisi diem, quin aliquid ad te litterarum darem; ⁴⁶ non quò haberem magnopere, quid scriberem; sed ut loquerer tecum absens: quo mihi, cum coram id non ⁴⁷ licet, nihil est jucundius. Capuam cum venissem a. d. vi kal. pridie, quàm has litteras dedi, consules conveni, multosque nostri ordinis. omnes cupiebant Cæsarem, abductis præsidii, stare conditionibus iis, quas tulisset. uni Favonio leges ab illo nobis imponi non placebat: ⁴⁸ sed is haud audius in consilio. Cato enim ipse jam servire, quàm pugnare, mavult. sed tamen ait, in senatu se adesse velle, cum de conditionibus ⁴⁹ agatur, si Cæsar adductus sit, ut præsidia deducat. ita, quod maximè opus est, in Siciliam ire non curat: quod metuo ne obsit, in senatu esse vult. Postumus autem, de quo nominatim senatus decrevit, ut statim in Siciliam iret, ⁵⁰ Fuffanoque succederet, negat se sine Catone iturum: & suam in senatu operam, auctoritatemque magni æstimat. ita res ad Fannium pervenit. is cum imperio in Siciliam præmittitur. In disputationibus nostris summa varietas est. plerique negant, Cæsarem in conditione mansurum; postulatque hæc ab eo interposita esse, quod minus, quod opus esset ad bellum, à nobis pararetur. ego autem cum puto facturum, ut præsidia deducat. vicerit enim, si consul factus erit, & minore scelere vicerit, quàm quo ingressus est. sed accipienda plaga est. sumus enim flagitiosè imparati cum à militibus, tum à pecunia: quam quidem

omnem, non modò privatam, quæ in urbe est, sed etiam publicam, ⁵¹ quæ in arario est, illi reliquimus. Pompejus ad legiones ⁵² Attianas est profectus: Labienum secum habet, ego tuas opiniones de his rebus expecto. Formias me continuo recipere cogitabam.

CICERO ATTICO, S.

16

OMNES arbitror mihi tuas litteras redditas esse, sed primas præposterè, reliquis ordine, quo sunt missæ, per Terentiam. De mandatis Cæsaris, adventuque Labieni, & responsis ⁵³ consulum ac Pompeji, scripsi ad te litteris iis, quas a. d. v kal. Capua dedi: pluraque præterea in eandem epistolam conjeci. nunc has expectationes habemus duas; unam, quid Cæsar acturus sit, cum acceperit, ea, quæ referenda ad illum data sunt L. Cæsari; alteram, quid Pompejus agat: qui quidem ad me scribit, paucis diebus se firmum exercitum habiturum; spemque assertit, si in Picenum agrum ipse venerit, nos Roman redituros esse. Labienum secum habet, non dubitans de imbecillitate Cæsaris copiarum: cujus adventu Cnæus noster multo animi plus habet. Nos à consulibus Capuam venire jussi sumus ⁵⁴ ad nonas Febr. Capua profectus sum Formias a. d. iiii kal. eo die cum Calibus tuas litteras hora ferè nona accepissem, has statim dedi. De Terentia & Tullia tibi ⁵⁵ assentior; ad quas scripseram, ad te ut referret: si nondum profectus sunt, nihil est quòd se moveat, quoad perspicimus, quò loci sit res.

CICERO ATTICO, S.

17

TUAE litteræ mihi gratè jucundaque sunt. De pueris in Graciam transportandis tum cogitabam, cum fuga ex Italia quæri videbatur. nos enim Hispaniam peteremus. illis hoc aequè commodum non erat. tu ipse cum Sexto etiam nunc mihi videris Romæ rectè esse posse. etenim minime amici Pompejo nostro esse debetis. nemo enim umquam tantum de urbanis præsidii detrahit. videtne me etiam jocari? Scire jam te oportet, L. Cæsar quæ responsa referat à Pompejo, quas ab eodem ad Cæsarem ferat litteras. scriptæ enim & datæ ita sunt, ut proponerentur in publico: in quo accusavi mecum ipse Pompejum, qui, cum scriptor luculentus esset, tantas res, atque eas, quæ in omnium manus venturæ essent, ⁵⁷ Sextio nostro scribendas dederit. itaque nihil umquam legi scriptum *αὐτῷ δὲ Σεξτοῦ*. perspicè tamen ex litteris Pompeji potest, nihil Cæsari negari, omniaque & cumulatè, quæ postulet, dari, quæ ille, amentissimus fuerit, nisi acceperit, præsertim cum impudentissimè postulaverit. quis enim tu es, qui dicas, si in Hispaniam profectus erit, si præsidia dimiserit? ⁵⁸ tam conceditur, minus honestè nunc quidem, violata jam ab illo republica illatoque bello, quàm si olim de ratione habenda impetrasset: & tamen vercor, ut his ipsis contentus sit. nam cum ista mandata dedisset L. Cæsari,

42. Spero esse.] Vulgò spero etiam. Gulielmius legebat; Spero rectè esse in presentia. pacem &c. Cleric. Crediderim scripsisse spero certe in presentia pacem nos habere. Infra distinguebat pater: Nam si quid offendimus tu genero nostro (quod quidem ego præstare non debeo) sed il fit majus &c. hæc sententia; si quid delinquere videmur apud Pompejanos, quod gener meus Dolabella est cum Cæsare (etsi mihi adsignari culpæ ejus nequit) sed si videmur in eo aliquid delinquere, id augebit & gravius fit, quod mulieres &c. Gronov.

43. Scurorum in ludo roo.] Sic Decurt. & Crusell. Tornæf. c. 10. Bellarianis liber, bis fuerunt, corrupte. Vulg. Lec. fuerunt. Cleric.

44. Prædia.] Sic Manutius. vulgò, præsidia. Idem.

45. Equidem pacem hortari.] Sic edidi omiſſa præpositione ad ex præclara observatione Cl. Gravii, cui occasioneſſam itam datam ex codicibus Helmsatd. & Balliol. lætor. Genus loquendi jandiu illustratum est. Gronov.

46. Non quo haberem.] Vulg. non quod. Cleric.

47. Licet.] Vulgò liceret. Idem.

48. Sed is haud audius.] Auctoritate Decurtati hæc particulam haud, restituit Bofius. sed hoc minus præter Labium, qui Malasp. conjecturam sequutus edidit, Sed vix audius in consilio. Iuvis vero, sed is audius in consilio non est, ex mſſ. Palat. emendat. Idem.

49. Agatur.] Vulg. agetur. Idem.

50. Fuffanoque.] Sic legendum ex antiquis libris asserit Bofius: vulgò Fufanoque. Idem.

51. Quæ in arario est.] Vox illa, est deest in vulgatis. Idem.

52. Attianas.] Junius legit Attianas. vulgò Attianas. Lipsius Centuria 11. ad Belgas Epist. 16. corrigat Apianas; ut intelligatur duæ illæ legiones, quæ à Cæsare per speciem belli Parthici abductæ, & Pompejo tradite circa Luceriam hærebant sub Appio Legato, ut clarum est ex Plutarcho, Hierro, ipsoque Cæsare. Idem.

53. Consulum ac Pompeji.] Rectè Malasp. conjecit legendum, Consulum ac Pompeji, ut apparet ex hæc compendiarie scriptura Decurtati, & responsis Coss. ac Pomp. quod etiam legendum asserit Manutius. vulgò, Consulum ad Pompejum. Idem.

54. Ad nonas Febr. Capua profectus sum Formias.] Melius putat Urlinus quod in mſſ. legitur, A. D. IV. Non. Febr. Capua profectus sum Form. A. D. II. Non. Idem.

55. Assentior.] Vulg. assentior. Idem. Nescio quid velit. Gronov.

56. Tuæ litteræ mihi gratæ.] Hinc incipit epistolæ scite Bofius, partim ratione, partim Decurtati auctoritate nixus, in quo appollita est ante hæc verba, nota, qua plerumque in hoc libro distinguuntur epistolæ. Cleric.

57. Sextio nostro.] Vulg. Sextio. Idem.

58. Tam non conceditur.] Non, deest in vulg. Idem.

fari, debuit esse paulo quietior, dum responsa referrentur. dicitur autem nunc esse acerrius. Trebatius quidem scribit, se ab illo ix kal. Febr. rogatum esse, ut scriberet ad me, ut essem ad urbem: nihil ei me gratius facere posse. hæc verbis plurimis. intellexi ex dieum ratione, ut primum de discussu nostro Cæsar audisset, laborare eum coepisse, ne omnes abessemus. itaque non dubito, quin ad Pisonem, quin ad Servium scriperit. illud admiror non ipsum ad me scripsisse, non per Dolabellam, non per Coelium egisse. quamquam non aspernor Trebatii litteras, à quo me unice diligi scio. rescripsi ad Trebatium, (nam ad ipsum Cæsarem, qui mihi nihil scripsisset, nolui) quàm illud hoc tempore esse difficile: me tamen in prædiis meis esse, neque delectum ullum, neque negotium suscepisse. in quo quidem manebam, dum spes pacis crit. sin bellum geretur; non deeto officio, nec dignitati meæ, pueros *καταβιβασίμους* in Græciam. totam enim Italiam flagratam bello intelligo. tantum mali excitationum partim ex improbis, partim ex invidis civibus. sed hæc paucis diebus ex illius ad nostra responsa responsis intelliguntur, quorsum evasura sint. tum ad te scribam plura, si erit bellum: si autem etiam induciæ, te ipsum, ut spero, videbo. Ego III non. Febr. quo die has litteras dedi, in Formiano, quo Capua redieram, mulieres expectabam: quibus quidem scriperam, tuis litteris admonitus, ut Romæ manerent. sed audio majorem quendam in urbe timorem esse. Capua non. Febr. esse volebam, quia consules iusserant. quidquid hæc erit à Pompejo allatum, statim ad te scribam: tuasque de istis rebus litteras expectabo.

CICERO ATTICO, S.

QUARTO non. Febr. mulieres nostra Formias venerunt, quaque erga se officia, plena tui suavissimi studii, attulerunt: eas ego, quoad scirem, in urbem turpi pace nobis, an misero bello esse utendum, in Formiano esse volui, & unâ Cicerones. ipse cum fratre Capuam ad consules (nonis enim adesse iussi sumus) III non. profectus sum, cum has litteras dedi. Responsa Pompeji grata populo, & probata concioni esse dicuntur. ita putaram: quæ quidem ille si repudiavit, jacebit: si acceperit? utrum igitur, inquis, maris? responderem, si quemadmodum parati essemus, scirem. Cassium, erat hic auditum, expulsus Ancone, eamque urbem à nobis teneri. si bellum futurum est, negotium utile. Cæsarem quidem, L. Cæsare cum mandatis de pace misso, tamen ajunt acerrime delectum habere, loca occupare, ⁶¹ vinciri prædiis. ô perditum latronem! ô vix ullo otio compensandam hanc republicæ turpitudinem! sed stomachari desinamus, temporari parcamus, cum Pompejo in Hispaniam eamus. ⁶² hæc opto in malis; quoniam illius alterum consulatum à republica, ne data quidem occasione, repulimus. Sed hæc hæcenus. De Dionysio, fugit me ad te antea scribere: sed ita constitui; expectare responsa Cæsaris; ut, si ad urbem rediremus, ibi nos expectaret; sin tardius id fieret, tum cum accesseremus. ⁶³ omnino quid ille facere debuerit in nostra illa fuga, quid docto homine & amico di-

gnum fuerit, cum præsertim rogatus esset. sed hæc non nimis exquiri à Græcis: tu tamen videbis, si erit, quod nolim, accessendus, ⁶⁴ ne molesti simus invito. Quintus frater laborat, ut tibi, quod debet, ab Egnatio solvat: nec Egnatio voluntas deest: nec parum locuples est: sed cum tale tempus sit, ut Q. Titinius (multum enim est nobiscum) viaticum se neget habere; idemque debitoribus suis denuntiavit, ut eodem fœnore uterentur; atque hoc idem etiam L. Ligus fecisse dicitur; nec hoc tempore aut domi nummos Quintus habeat, aut exigere ab Egnatio, aut versuram usquam facere possit; miratur, te non habuisse rationem hujus publicæ difficultatis. ego autem etsi illud *ἰσοδότηρον* (ita enim putatur) observo, *μὴ δὲ δίκην*, præsertim in te, à quo nihil tamquam vidi temerè fieri; tamen illius querela movebar. hoc, quidquid est, te scire volui.

CICERO ATTICO, S.

Nihil habeo, quod ad te scribam. ⁶⁵ quin etiam epistolam, quam eram elucubratus, ad te non dedi. erat enim plena spei bonæ; quod & concionis voluntatem audieram, & illum conditionibus usum putabam, præsertim suis. ecce tibi III non. Febr. inanè accepi litteras tuas, Philotimi, Furnii, Curionis ad Furnium, quibus ⁶⁷ irridet L. Cæsaris legationem. planè oppressi videmur: nec, quid consilii capiam, scio: nec mehercule de me laboro; de pueris quid agam, non habeo. Capuam tamen proficiscebam hæc scribens, quo facilius de Pompeji rebus cognoscerem.

CICERO ATTICO, S.

BREVILOQUENTEM jam me tempus ipsum facit. pacem enim desperavi: bellum nostri nullum administrant. cave enim putes, quidquam esse minoris tuis consiliis: ⁶⁸ quorum ego spe audiendi aliquid & cognoscendi nostri apparatus, maximo imbrî Capuam veni pridie nonas, ut eram iustus. illi autem nondum venerant, sed erant venturi, inanes, imparati. Cnaus autem Luceriæ dicebatur esse, & adire cohortes ⁶⁹ legionum Attianarum, non firmissimarum. at illum rure nuntiant, & jam jamque adesse, non ut manum conferat, (quicum enim?) sed ut fugam intercludat: ego autem in Italia *ἢ συμπαροβαρῆν*: nec te id consulo. sin extra, quid ago? ad manendum hiems, hiatores, improvidi & negligentes duces; ad fugam hortatur amicitia Cnxi, causa bonorum, turpitudine conjungendi cum tyranno: qui quidem incertum est, Phalarimne, an Pissistratum sit imitaturus. Hæc velim explices, & me juves consilio. etsi te ipsum istic ⁷⁰ jam calere puto. sed tamen quantum poteris. ego si quid hic hodie novi cognoro, scies. jam enim aderunt consules ad suas nonas. Tuas quotidie litteras expectabo. ad has autem, cum poteris, rescribes. Mulieres & Cicerones in Formiano reliqui.

CICERO ATTICO, S.

DE malis nostris tu prius audis, quàm ego. istinc enim emanant. boni autem hinc quod expectes, nihil est. ⁷¹ Veni Capuam ad nonas Febr. ita ut iusserant consules. eodie Lentulus venit serò: alter consul omnino non venerat

59. Utrum turpi pace nobis an misero bello esse utendum. Consentiunt Decurtatus & Crusellinus eum Tornæs. & iis quibus usus est Malasp. in hujus scriptura representatione, quod etiam de Tornæs. Lambinus restatur; eoque qui vulgatarum lectionem sequuntur, nugas agere dicit. Cleric.

60. Que quidem ille si repudiavit, jacebit si acceperit? Hunc locum se restituit Victorius ex antiquiore suo; ut pro, jacebit, quod erat antea repositurum jacebit; post, acceperit, interrogationis notam apposerit. Idem.

61. Vinciri prædiis. Hoc est in Decurt. Crusell. Tornæs. vulgò vincire; & mox, ô vix ullo otio, eum deicit ô in vulg. Idem.

62. Hæc opto in malis. Multò libentius legerit Lipsius, hæc optima in malis; qui consularum lib. II Variar. lect. cap. 15. Grutero nasebatur sub manu; Hæc optio, quomodo Ammianus Marcellinus lib. xv. cap. 28. ut in malis optabile. Idem.

63. Omnino quod ille. Videtur Lambino legendum, Omisso, ita ut post, rogatus esset, deleatur, scio; quemadmodum in editione Victoriana nusquam apparet. sed hoc contra mss. fidem, nec etiam

potest abesse absque magno sententiæ incommo. ut ait Bosius. Idem.

64. Ne molesti simus invito. Cum veteri suo cod. sic legit Victorius. antea legebatur, nesci molestissimus, in virtusque. Idem.

65. Quinetiam epistolam. Vulg. quinetiam eam epistolam. Idem.

66. III Non. Febr. Vulg. IV Non. Febr. Bosii lectionem confirmat Manutius. Idem.

67. Irridet. Sic habet Bessarionis liber: antea, irridet, legebatur Manutio teste. Idem.

68. Quorum ergo. Ita legitur in Decurtato, vulg. quorum ego. Idem.

69. Legionum Attianarum. Victorius ex probatori suo legendum censet, legionum Attianarum. legebatur antea, legionum Vicinarum. Lipsius Epist. Centuria ad Belgas, emendabat Appianarum. Idem.

70. Jam calere puto. Emendabat, carere puto, vir doctissimus, referente Ursino. Idem.

71. Veni Capuam ad Nonas Febr. Sic ex antiquis suis legit Bosius, C e e e c e

rat VII idus. eo enim die ego Capua discessi, & mansi Calibus. inde has litteras posttridie ante lucem dedi. hac, Capua dum fui, cognovi, nihil in consulibus, nullum ulquam delectum. nec enim conquiritores *καταστροφῶν* *καταστροφῶν* audent; cum ille addit contra; cum noxiter dux nusquam sit, nihil agat: nec nomina dant. deficit enim non voluntas, sed spes. Cnaeus autem noster (ô rem miseram & incredibilem!) ut totus jacet! non animus est, non consilium, non copia, non diligentia. ⁷² mittam illa, fugam ab urbe turpissimam, timidissimas in oppidis conciones, ignorationem non solum adversarii, sed etiam suarum copiarum. hoc cuiusmodi est? VI id. Febr. Capuam C. Cassius tribunus plebis venit, attulit mandata ad consules, ut Romam venirent, pecuniam de sanctiore arario auferrent, statim exirent urbe relicta. redeant; quod praesidio? deinde exeat; quis sinat? Consul ei rescripsit, ut prius ipse in Picenum. at illud totum erat amissum: sciebat nemo, praeter me ex litteris Dolabella. mihi dubium non erat, quin ille jam jamque foret in Apulia. Cnaeus noster in navi. ego quid agam, *αίμυρα* magnum; neque mehercule mihi quidem ullum, nisi omnia essent acta turpissimè; neque ego ullius consilii particeps. sed tamen, quod me deceat. ipse me Caesar ad pacem hortatur. sed antiquiores litteræ, quam rueri cœpit. Dolabella, Coelius, me illi valde satisfacere. mira me *ἀποκεία* torquet. iuva me consilio, si potes: & tamen ista, quantum potes, provide. nihil habeo, tanta rerum perturbatione, quod scribam. tuas litteras exspecto.

22 CICERO ATTICO, S.

PEDEM in Italia video nullum esse, qui non in istius potestate sit. De Pompejo scio nihil; eumque, nisi in navim se contulerit, exceptum iri puto. ô celeritatem incredibilem! huius autem nostri, sed non possum sine dolore accusare eum, de quo angor & crucior. Tu eadem non sine causa times: non quo minus quidquam Caesaris expediat ad diurnitatem victoriæ & dominationis: sed video, quorum arbitrio sit acturus. ⁷³ rectè sit. censeo cedendum de oppidis his. ego consilium. quod optimum factu videbitur facies. cum Philotimo loquere: atque adeo Terentiam habebis idibus. Ego quid agam? qua aut terra, aut mari persequar eum, qui ubi sit, nescio? etsi terra quidem qui possum? mari quo? tradam igitur isti me? fac posse tutò. multi enim hortantur. num etiam honeste? ⁷⁴ nullo modo. quid? à te petam consilium, ut soleo? explicari res non potest. sed tamen, si quid in mentem venit, velim scribas, & ipse quid sis acturus.

23 CICERO ATTICO, S.

QUINTO id. Febr. vesperi à Philotimo litteras accepi; Domitium exercitum firmum habere; cohortes ex Piceno, Lentulo & Thermo ducentibus, cum Domitii exercitu conjunctas esse; Caesarem intercludi posse, eumque id time- re; ⁷⁵ bonorum animos recreatos Romæ, improbos quasi percussos. hac, meuo equidem ne sint ⁷⁶ somnia: sed tamen M? Lepidum, L. Torquatium, C. Cassium tribunum plebis, (hi enim sunt nobiscum, id est, in Formiano) Philotimi litteræ ad vitam revocaverunt. ego autem illa metuo ne veriora sint; nos omnes pene jam captos esse, Pompejum Italia cedere: quem quidem (ô rem acerbam!) persequi Caesar di-

cutur. persequi Caesar Pompejum? quid? ut interficiat? ô me miserum! & non omnes nostra corpora opponimus? in quo tu quoque ingemiscis. sed quid faciamus? victi, oppressi, capti planè sumus. Ego tamen, Philotimi litteris lectis, mutavi consilium de mulieribus: quas, ut scripseram ad te, Romam remittebam: sed mihi venit in mentem, multum fore sermonem, me iudicium jam de causa publica fecisse; qua desperata, quasi hunc gradum mei reditus esse, quod mulieres revertissent. De me autem ipso tibi assentior, ne me dem incerta & periculosa fugæ; cum reipublicæ nihil profin, nihil Pompejo; pro quo emori cum pie possum, tum lubenter. manebo igitur: ⁷⁷ etsi vivere. Quod quaris, hic quid agatur: tota Capua, & omnis hic delectus jacet. desperata res est; in fuga omnes sunt; nisi quod ejusmodi fuerit, ut Pompejus istas Domitii copias cum suis conjungat. sed videbamur omnia biduo, triduo ve scituri. Caesaris litterarum exemplum tibi misi: rogaras enim: cui nos valde satisfacere, multi ad me scripserunt: quod patior facile, dum, ut adhuc, nihil faciam turpiter.

CICERO ATTICO, S.

PHILOTIMI litteræ me quidem non nimis, sed eos, qui in his locis erant, admodum delectarunt. ecce posttridie ⁷⁸ Cassio litteræ Capua, à Lucretio, familiari ejus, Nigidium à Domitio Capuam venisse; cum dicere, Vibullium cum paucis militibus è Piceno currere ad Cnaum, confestim sequi Caesarem, Domitium non habere ⁷⁹ militum III millia. idem scripsit, consules Capua discessisse. non dubito, quin Cnaeus in fuga sit; modò effugiat. à consilio fugiendi, ut tu censes, absum.

CICERO ATTICO, S.

CUM dedissem ad te litteras tristes, & metuo ne veras, de Lucretii ad Cassium litteris Capua missis; Cephalio venit à vobis, attulit etiam à te litteras hilariores, nec tamen firmas, ut soles. omnia facilius credere possum, quam quod scribitis Pompejum exercitum habere. nemo huc ita assert, omniaque, quæ nolim. ⁸⁰ ô rem miseram! in malas causas semper obtrui, in optima concidit. quid dicam? nisi, illud eum fuisse; neque enim erat difficile: hoc nescisse. erat enim ars difficilis, rectè rempublicam regere. Sed jam jamque omnia sciemus, & scribemus ad te statim.

CICERO ATTICO, S.

NON venit idem usum mihi, quod tu tibi scribis; *quæties exorior?* ego enim nunc paulum exorior, & maximè quidem iis litteris, quæ Roma afferuntur, de Domitio, de Picentium cohortibus. omnia erant facta hoc biduo latiora. iraque fuga, quæ parabat, repressa est. Caesaris interdita,

Si te secundo lumine hic offendero,

respuuntur. bona de Domitio, praclara de Afranio fama est. Quod me amicissimè admones, ut me integrum, quoad possum, servem; gratum est. Quod addis, ne propensior ad turpem causam videar: certè videri possum. ego me ducem in civili bello; quoad de pace ageretur, negavi esse: non quin rectum esset; sed quia, quod multo rectius fuit, id mihi fraudem tulit. ⁸² planè eum, cui Cnaeus noster alterum consula-

tus, nec mutandum putat. Lambinus verò reclamantibus libris omnibus, sic legendum censet; *Veni Capuam A. D. 11 Nonas. Cleric.*

72. *Mittam illa.* Vulgò *mittam illam*. Idem.

73. *Rectè sit. censeo cedendum.* Sic ex mss. interpunxit Victorius, & sic, in sit, mutavit. vulg. *Rectè sic censeo cedendum*. Idem.

74. *Nullo modo. quid?* Lectionem Decurt. & Torvesi. edidit Bosius; vulg. *nullo modo quidem*, sine interrogatione. Idem.

75. *Bonorum animos recreatos; Romæ improbos, quasi percussos.* Aliter distinguit vulgus; *Bonorum animos recreatos Romæ, improbos, quasi percussos*. Lambinus verò opinatur legendum: *improborum quasi percussos*, ut repetatur *animos*, animos. Idem.

76. *Somnia.* Vulg. *insomnia*. Idem.

77. *Etsi vivere.* Junius ex mss. Pal. addit, *non libet*. unum verò dicit habere, *non liceat*, quæ duo ultima vocabula, Victorius adlevit, tanquam glossæ, cum in nullo mss. extarent. Idem.

78. *Cassio litteræ.* Non tantum in Torvesi. sed & in omnibus aliis quos habuit Bosius, scriptum est *Cassio*, quo modo legi debere asserit: Victorius ad *Cassium*, castigaverat, eodem plane sensu quo, *Cassio*, licet omnes libri ipsius haberent, *Cassio*, ut est vulgata lectio. Idem.

79. *Militum 111 millia.* Victorius referente Bosio pro, 111 millia, edidit, *vim*, deceptus antiquis notis. Idem.

80. *Ô rem miseram.* Bosii omnes sic habent, in vulg. deest *ô*. Idem.

81. *Quæties exorior?* Cum interrogatione legendum censet Bosius. Idem.

82. *Plane enim cui Cnaeus noster.* Locum hanc scædis maculis deformatum, meliorum eodd. auxilio se purgasse dicit Victorius. legebatur prius, *plane eum qui noster*. Etiamnum in vulg. deest *Cnaeus*. Idem.

tum deferret & triumphum, at quibus verbis? ⁸³ pro suis R. gestis amplissimis; inimicum habere nolueram. ego scio, & quem metuum, & quam ob rem. sin erit bellum, ut video fore; partes meæ non desiderabuntur. ⁸⁴ De H-S millib. xx Terentia tibi rescripsit. Dionysio, dum existimabam vagos nos fore, nolui molestus esse. tibi autem, crebrò ad me scribenti de ejus officio, nihil rescripsi; quòd diem ex die expe-

ctabam, ut statuerem, quid esset faciendum. nunc, ut video, pueri certè in Formiano videntur hieturari: num & ego, nescio. si enim erit bellum, cum Pompejo esse constitui. quod habeo certi, faciam, ut scias. ego bellum foedissimum futurum puto; nisi qui, ⁸⁵ ut tu scis, Parthicus casus extiterit.

^{83.} Pro suis R. Gestis amplissimis.] Scriptit Bosius, ut erat exaratum in Scid'is, pro suis R. Gestis, id est pro suis rebus. nam nota R. in vulg. evanuit. Bosii lectionem confirmat Manutius. Lambinus legendum existimat, pro rebus gestis amplissimis, deleta voce, suis,

vel suis, ut quidam malunt, Junius verò, pro tuis rebus gestis ampl. licet plerique, ut ait, reclamant libri. Cleric.

^{84.} De H-S xx.] Vulg. de LLS. xx. Idem.

^{85.} Ut tu scis.] Vulg. ut scis. Idem.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM

AD

ATTICUM,

LIBER OCTAVUS.

CICERO ATTICO, S.

CUM ad te litteras dedissem, reddidit mihi litteræ sunt à Pompejo: cerera de rebus in Picensi gestis, quæ ¹ ad se Vibullius scripsisset; de delectu Domitii, quæ sunt ² vobis nota; nec tamen tam læta erant in his litteris, quàm ad me Philotimus scripserat: (ipsam tibi epistolam misissem; sed subito fratris puer proficisciebatur: cras igitur mittam:) sed in ea Pompeji epistola erat in extremo, ipsius manu: Tu, censeo, Luceriam venis: nusquam eris tutius. Id ego in eam partem accepi; hæc oppida, atque oram maritimam illum ⁴ pro derelicto habere: nec sum miratus, eum, qui caput ipsum reliquisset, reliquis membris non parere. ei statim rescripsi, hominemque certum mihi de comitibus meis, non me querere, ⁵ ubi tutissimò essem: si me vellent sua, aut reipublicæ causa Luceriam venire, statim esse venturum: hortatusque sum, ut oram maritimam teneret, si rem frumentariam sibi ex provinciis suppeditari vellet. ⁶ hoc me frustra scribere videbam. sed uti in urbe retinenda tunc, ⁷ sic nunc in Italia non relinquenda testificabar sententiam meam. sic enim parati video, ut Luceriam omnes copiæ contrahantur: & ne is quidem locus stabilis: sed ex eo ipso, si urgeamur, pactur fuga. quo minus mirere, si invitum in eam causam descendo, in qua neque pacis, neque victoriæ ratio quaerita sit unquam, ⁸ sed semper flagitiosæ & calamitosæ fugæ. eundem, ut, quemcumque fors tulerit casum, subeam potius cum iis, qui dicuntur esse boni, quàm videar à bonis dissentire. etsi propediem video bonorum, id est lautorum, & ⁹ locupletium, urbem refectam fore: municipiis

verò his relictis, refertissimam. quo ego in numero essem, si hos licetores molestissimos non haberem: nec me M? Lepidi, L. Volcatii, Ser. Sulpicii comitum pœniteret: quorum nemo nec stultior est, quàm L. Domitius; nec inconstantior, quàm App. Claudius. unus Pompejus me movet, beneficio, non auctoritate. quam enim ille habeat auctoritatem in hac causâ, qui, cum omnes Casarem metuebamus, ipse eum diligebat? ¹⁰ postquam ipse metuere cœpit, putat omnes hostes illi oportere esse? ibimus tamen Luceriam: nec eum fortasse delectabit noster adventus. dissimulare enim non potero, mihi, quæ adhuc acta sunt, displicere. Ego, si somnum capere possem, tam longis te epistolis non obtunderem. tu, si tibi eadem causa est, me remunerere sanè velim.

CICERO ATTICO, S.

MIHI verò omnia grata; & quòd scripsisti ad me, quæ Maudieras; & quòd non credidisti, quæ digna diligentia mea ¹¹ non erant; & quòd monuisti, quod sentiebas. Ego ad Casarem unas Capua litteras dedi, quibus ad ea rescripsi, quæ mecum ille de gladiatoribus suis egerat, ¹² breves, sed benevolentiam significantes, non modo sine contumelia, sed etiam cum maxima laude Pompeji. id enim illa sententia postulabat, qua illum ad concordiam hortabar. eas si quò ille misit, in publico proponat velim. Alteras eodem die dedi, quo has ad te. non potui non dare, cum & ipse ad me scripsisset, & Balbus. earum exemplum ad te misi. nihil arbitror fore, quod reprehendas. si qua erunt, doce me, ¹³ quo modo ea effugias possim. nihil, inquires, omnino scripseris. quæ magis effugas eos, qui volent fingere? veruntamen ita faciam, quoad fieri poterit. Nam quòd me hortaris ad memoriam

1. Ad se Vibullius.] Vulg. ad te. Cleric.

2. Vobis nota.] Vulg. nobis nota. Idem.

3. Nec tamen tam læta.] Scripturam Decurtati Bosius expressit. quidam veteres nec tamen læta: alii, nec tam læta: Decurt. nec tamen tam læta; quod probat Junius, sed sequentia aliter legit, ex vulg. Pal. nec tamen tam læta erant in iis litteris, quàm ad me Philotimus. Hæc ipsam tibi epistolam misissem: sed &c. Idem.

4. Pro derelicto.] Bosii hæc est emendatio, codices Tornæs. & Crusell. pro relicto; sed alterum usitatus, &, ut putat, verius. Idem.

5. Ubi tutissimò essem.] Libris fere omnibus invitis, ita edidit Lambinus: Tornæsianus fortasse juvat qui habet tutissimò: vulg. tutissimè. Idem.

6. Hoc me frustra.] Vulg. Hæc me &c. Idem.

7. Si nunc.] Vulg. sic nunc. Idem.

8. Sed semper.] Sed deest in vulg. Idem.

9. Locupletium.] Locupletum vulg. Idem.

10. Postquam ipse.] Vulg. postquam verò ipse. Idem.

11. Non erant.] Vulg. non essent. Idem.

12. Brevis.] Vulg. breves. Idem.

13. Quomodo casus effugere possim.] Locum hunc depravatam ex mis. collatione restituit Bosius: Tornæs. quomodo esse, Crusell. quomodo se, Decurt. quomodo a se, unde conjicit, quomodo casus. vulg. quomodo n. effugere possim? Cleric. Ex Decurtato Bosii, quod exemplar hæc optimum laudari solet, videtur sponte provenire, si qua erunt, doce me quomodo scilicet nonnulla reprehendas. Ad effugere possim? An sunt talia ista, ut committit nequeant. &c. Gronov.

riam factorum, dictorum, scriptorum etiam meorum; facis amicè tu quidem, mihi què gratissimum: sed mihi videris aliud tu honestum, meque dignum in hac causa iudicare, atque ego existimem. mihi enim nihil ulla in gente unquam, ab ullo auctore reipublicæ ac dace, turpius factum esse videtur, quàm à nostro amico factum est: cuius ego vicem doleo: qui urbem reliquit, id est patriam; pro qua, & in qua mori præclarum fuit: ignorare militè videris, hæc quanta sit clades. es enim etiam nunc domi tuæ: sed, invitè perditissimis hominibus, esse diutius non potes. hoc miserius, hoc turpius quidquam? vagamur egentes, cum conjugibus & liberis. in unius hominis, quotannis periculose agrotantis, anima positas ¹⁴ omnes nostras spes habemus, non expulsi, sed evocati è patria; quam non servandam ad reditum nostrum, sed diripiendam & inflammandam reliquimus. ita multi nobiscum sunt, non in suburbanis, non in hortis, ¹⁵ non in ipsa urbe: & si nunc sunt, non erunt. nos interea, ne Capuæ quidem, sed Luceriæ: & oram quidem maritimam jani relinquemus; Afranium expectabimus, & Petrejum. nam in Labieno parum est dignitatis. ¹⁶ hic tu in me illud; des, id feras. nihil de me dico; alit viderit. ¹⁷ hic quidem quæ est? domi vestra estis, & eritis omnes boni. ¹⁸ quis tum se nihil non ostendit? quæ nunc adest hoc bello? sic enim jam appellandum est. Vibullii res gestæ sunt adhuc maximæ. id ex Pompeji litteris cognoscet: in quibus animadvertito illum locum, ubi erit *διπρῶν*: videbis, de Cæso nostro ipse Vibullius quid existimet. Quò igitur hæc spectat oratio? ego pro Pompejo lubenter emori possum. facio pluris omnium hominum mentium. ¹⁹ sed non ita, uno in eo iudicio spem de salute reipublicæ. significas enim aliquanto secus, quàm solebas: ut etiam, Italia si ille cedat, putes cedendum. Quod ego nec reipublicæ puto esse utile, nec liberis meis: præterea neque rectum, neque honestum. sed cur. poteritne igitur

videre tyrannum? quasi interit, audiam, an videam; aut locupletior mihi sit querendus auctor, quàm Socrates; ²⁰ qui, cum xxx tyranni essent, pedem porta non extulit. Est mihi præterea præcipua causa manendi: de qua utinam aliquando tecum loquar! Ego XIII kalend. cum eadem lucerna hac epistolam scripsissem, ²¹ qua inflammaram tuam, Formiis ad Pompejum; ²² si de pace ageretur, præfectus; si de bello, quid ero?

CICERO ATTICO, S.

MAXIMIS & miseris rebus perturbatus, cum coram tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo consilio volui. deliberatio autem omnis hæc est; si Pompejus Italia cedat, quod eum facturum esse suspicor, quid mihi agendum putes: & quo facilius consilium dare possis; quid in utramque partem mihi in mentem veniat, explicabo brevi. Cum merita Pompeji summa erga salutem meam, familiaritasque, qua mihi curæ eo est, tum ipsa reipublicæ causa me adducit, ut mihi vel consilium meum cum illius consilio, ²³ vel fortuna cum fortuna conjungenda esse videatur. Accedit illud: si inane, & illum comitatum optimorum & clarissimorum civium desero, cadendum est in unius potestatem: qui, etsi multis rebus significat se nobis esse amicum; & ut esset, à me est (tute fides) propter suspicionem hujus impendentis tempestatis multo ante provifum: tamen utrumque considerandum est, & ²⁴ quanta fides ei sit habenda; & si maxime exploratum eum nobis amicum fore, sine viri fortis & boni civis, esse in ea urbe, in qua cum summis honoribus imperiisque usus sit, res maximas gesserit, sacerdotio sit amplissimo præditus; ²⁵ nomen futurus, subeundamque periculum sit, cum aliquo fortè dedecore, quando Pompejus rempublicam recuperarit. In hac parte hæc sunt. vide nunc, quæ sint in altera. ²⁶ Nihil actum est à Pompejo nostro sapienter, nihil fortiter; ²⁷ addo etiam, nihil nisi contra

14. *Omnes nostras.* Vulg. omnes nostras. Cleric.

15. *Non in ipsa urbe.* Victorius hunc locum corruptum asserit, sed cum ei mædri non posset, notam quàm mendum significaret apposuit. Bofius vocem, *urbe*, quæ in Victoriana editione deest, ex mss. reposuit. Idem. Bene sit Bofio! Sed si ve sic suppleatur, si ve intelligatur in ipsa patria, sentus mihi quidem facilis. Ita multi nobiscum sunt circa has partes remotas Roma, ut ibi Cæsar facere possit, quodcumque, non in suburbanis prope Romanam commorantes, ut cito redire illuc possint, non in hortis adhuc vicinioribus & junctis Romæ, non in ipsa. Sic probat vel expulsi vel evocatos ex patria plane reliquit urbem barbaris Cæsaribus. Pater tentaverat ita multi nobiscum sunt, ut nunc in suburbanis, nunc in hortis, nunc in ipsa urbe. Gronov.

16. *Hic tu in me illud; des, id feras.* Auxilio Deert. locum hunc restituit Bofius, qui antiquam in Deuertatum incidisset, putabat ex opinione vulgari quædam verba Græca deesse. sed ubi planè exaratum reperit in optimo illo libro, hic tu in me illud; des, id feras: totam illam cogitationem abiecit. Manutius Græcum aliquod vocabulum desiderari ait, & fortasse *καὶ μὲν*. Lambinus etiam ait in eod. Memnians hic inane esse spatium, quare à veteribus libris desertis, inane etiam spatium in sua editione reliquit. non tamen damnat Malasp. conjecturam qui in hoc spatio scribi posse putat, *πεῖπον* aut *καλὸν*, sed aliud quippiam desiderat; verbi gratia, *κίεψον*, vel *σικυόν*. nullum esse tamen in hoc loco inane in cod. Tornæsiano idem Lambinus testatur, refertque Bofium sic legere: *Hic tu in me illud; ab his vis. Nihil de me d. Junius ait mss. Pal. lacuna vacare, legitque, hic tu in me illud desideras, quæ est omnium vulgata lectio, tantummodò est lacuna inter me, & illud.* Idem. Pater censabat *Hic tu in me illud desideras*, quereris me non esse illum, qui debeam esse, & qui sui vis nimirum, ut palam declarem me cum Pompejo facere, & speras me fore illum, qui sui in consultiu, atque etiam cum in exilium irem: tum enim viginti millia hominum mihi præfco fuerunt, si pugnare vellem. Gronov.

17. *Hic quidem quæ est? domi vestra estis.* Nonnulli codices, *hic quidem quod est*, ut Victorianus: at Scidæ & Crusellinus, *hic quidem quæ est?* quod rectius putat Bofius. Hic etiam verbum desiderat Marattius, Iambinus & alii arbitrati sunt: quare in suis editionibus itellulam apposuerunt quæ mendum argueret, ut etiam in vulg. editione. sic enim legitur. *Hic quidem quæ est? domi vestra estis.* Cleric.

18. *Quis tum?* Bofius ex Scidis qui istam, non ut est in editionibus quis tum. Idem.

19. *Sed non ita, uno in eo iudicio.* Depravatam lectionem eodum vulgatorum sic ex fide Decurtati correxit Bofius. Manutius ait mendosum locum, & in mendo consentire utrumque Ca. alcaanti & Bessarionis antiquum librum: sic autem legi vellet, nisi paulò longius quam solet à veterè scriptura a discederet, sed postquam non in eo iudicio spem de salute reipublicæ, vel sic: sed non itam in eo iudicio &c. Manutii & Malasp. conjecturas quæ non admodum inter se discrepant, leviter intexisse atque adjuvisse dicit Lambinus. sic autem legit, sed postquam unum in eo non iudicio &c: alios dicit male legi, sed non ita tamen in eo iudicio spem salutis repositam. Junius verò, sed non tamen ita, non in eo iudicio spem de salute reip. hancque unius mss. Palat. lectionem asserit, præterquam quod, ante nomen spei, appositum est, sed, pro quo legi vellet esse. Idem.

20. *Qui cum triginta tyranni essent.* Vocem *Athenis* quæ deesse videbatur, Errico Stephano assensus, reposuit Lambinus. Idem.

21. *Qua inflammaram tuam, Formiis ad Pompejum.* Junius qua inflammaram tuam, Formiis ad P. Idem.

22. *Si de pace ageretur, profectus: si de bello, quid ero?* Victorius, Lambinus, & Junius legunt profectus pro profectus, vulg. profecturus oram, si de bello videro. Idem.

23. *Vel fortuna cum fortuna conjungenda.* Duo illa vocabula, cum fortuna, desunt in vulg. Idem.

24. *Quanta fides ei sit habenda.* Victorius ex mss. habenda emendavit, antea legebatur *adhibenda*: vulg. quanta ei fides &c. Idem.

25. *Non futurus sit sui juris.* Libros veteres omnes hoc in loco diversos esse testatur Victorius, & in quibusdam deesse tria postrema vocabula, *sit sui juris*. Idem. Quin post Victorium nemo testatus fuerit adhuc tres postremas voces in ullo codice reperiri, Malaspina quoque contra in nullo suorum negare reperiri; etiam non exstant in codicibus vel Helmstad. vel Balliol. Manutius, Lambinus, Bofius, Junius similiter non invenierunt, ut proculdubio colligitur ex eorum silentio libenter contrarium quid Victorio, si possent, enunciaturi; iudicavi tempus esse amandandi denique ab Cicerone, quod si nunquam pro suo agnitus est, præsertim quum locus sit manifesta sententia & tamen leviter corruptus, quem restituo, nomen futurus, quod corruptele genus sæpe ab viris doctis fuit emendatum, & locutio satis eleganter illustrata. Itaque sic reposui. Gronov.

26. *Nihil actum est à Pompejo nostro sapienter.* Codex Tornæsianus pro *sapienter*, habet, *astenter*. Cleric.

27. *Addo etiam.* Vulg. adde etiam. Idem.

tra consilium auctoritatemque meam. omitto illa vetera, quod istum in rempublicam ille aluit, auxit, armavit: ²⁸ ille legibus per vim, & contra auspicia ferendis auctor: ille Gallia ulterioris adiunctor; ille gener; ille in adoptando P. Clodio augur; ille restituendi mei, quam retinendi, studiosior; ille provinciarum propagator; ille absentis in omnibus adiutor: idem etiam tertio consulatu, postquam esse defensor rempublice cepit, contendit, ²⁹ ut decem tribuni plebis ferrent, ut absentis ratio haberetur: quod idem ipse sanxit lege quadam sua; Marcoque Marcello consuli, ³¹ finientis provincias Gallias kal. Mart. restitit. sed, ut haec omittam, quid foedius, quid perturbatius hoc ab urbe discessu, sive potius turpissima fuga? quae conditio non accipienda fuit potius, quam relinquenda patria? malae conditiones erant, fateor: sed num quid hoc peius? an recuperabit rempublicam. quando? aut quid ad eam spes est parati? non ager Picenus amissus? non patrefactum iter ad urbem? non pecunia omnis & publica & privata adversario tradita? denique nulla causa, nulla vires, nulla sedes, quo concurrant, qui rempublicam defensionem velint. Apulia delecta est, inanimissima pars Italiae, & ab impetu huius belli remotissima: fuga & maritima opportunitas visum quaxi desperatione. invide cepi Capuam, non quod minus illud defugerem, ³² sed sic ne causam; in qua nullus esset ordinum, nullus apertus privatorum dolor: bonorum autem esset, aliquis, sed habes, ut solet; & ut ipse sensistim: multitudine & infimus quisque propensus in alteram partem, multitudine mutationis rerum cupidi. dixi ipsi, me nihil suscepturum sine praesidio & sine pecunia. itaque habui nihil omnino negotii, quod ab initio vidi, nihil quaxi praeter fugam. ³³ Eam si nunc sequor, quoniam? cum illo non: ad quem cum essem ³⁴ profectus, cognovi in iis locis esse Caesarem, ut tuto Luceriam venire non possem. infero mari nobis, incerto cursu, hieme maxima navigandum est. Age jam, cum fratre, an sine? cum filio, ³⁵ aut quomodo? in utraque enim res summa difficultas erit, summus animi dolor. Qui autem impetus illius erit in nos absentes fortunaeque nostras? acrior, quam in ceterorum; quod putabit fortasse in nobis violandis aliquid se habere populare. Age jam has compedes. fasces inquam hos laureatos efferre ex Italia, quam molestem est? Qui autem locus erit nobis tutus, (ut jam placatis utamur fluctibus) antequam ad illum venerimus? qua autem, aur quod, nihil scimus. At si resistero, & fuerit nobis in hac parte locus; idem fecero, quod in Cinna dominatione Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius; quoquo modo ea res huic quidem cecidit: qui tamen ita dicere solebat, se id fore videre, quod factum est; sed male, quam armatum ad patriam moenia accedere, aliter Thrasylbulus, & fortasse melius. sed est certa quaedam illa Mucii ratio atque sententia; ³⁶ est illa etiam Thrasylbuli; & cum sit necesse, servire temporibus; & non amittere tempus, cum sit datum. sed in hoc ipso habent tamen iidem fasces molestem. sit enim nobis ami-

cus, quod incertum est; sed sit: deferet triumphum. non acciperent periculosum sit, an accipere invidiosum ad bonos? o rem, inquis, difficilem & inexplicabilem! atqui explicanda est. qui enim fieri potest? ac ne me existimaris ad mandandum esse propensorem, quod plura in eam partem verba fecerim: potest fieri, quod fit in multis quaestionibus, ut res verbosior haec fuerit, illa verior. quamobrem, ut maxima de re, aequo animo deliberanti, ita mihi des consilium velim. navis & in Cajeta est parata nobis & Brundisii. sed ecce nuntii, scribente me haec ipsa nocte in Caleno, ecce litterae, Caesarem ad Corfinium, Domitium Corfinii cum firmo exercitu, & pugnare cupiente. non potui etiam ³⁷ hoc Cnaum nostrum commissurum, ut Domitium relinquit: etsi Brundisium Seipionem cum cohortibus duabus praemisera; legionem Fausto conscriptam, in Siciliam sibi placere ³⁸ a consule duci, scripserat ad consules. sed turpe ³⁹ Domitium deserere erit, implorantem ejus auxilium. est quaedam spes mihi quidem non magna, sed in his locis firma, Afranium in Pirenæo cum Trebonio pugnasse, pulsum Trebonium, etiam Fabium tuum transisse cum cohortibus: ⁴⁰ summa autem, Afranium cum magnis copiis adventare. id si est, in Italia fortasse manebit. ego autem, cum esset incertum iter Caesaris, quod vel ad Capuam, vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam ad Pompejum misi, & litteras; ipse, ne quo incidere, reverti Formias. Haec te scire volui, scripsum sedatiore animo, quam proximè scripseram, nullum meam iudicium interponens, sed exquirens tuum.

CICERO ATTICO, S.

DIONYSIUS quidem tuus potius, quam noster, cuius ego cum satis cognossem mores, tuo tamen potius stabam iudicio, quam meo, ⁴¹ ne tui quidem testimonii, quod ei saepe apud me dederas, veritus, superbum se praebuit in fortuna, quam putavit nostram fore: cuius fortunae nos, quantum humano consilio effici poterit, motum ratione quadam gubernabimus. cui, qui nosceret honos, quod obsequium, quae etiam ad ceteros contempti cuiusdem hominis commendatio defuit: ut meum iudicium reprehendi a Quinto fratre, vulgoque ab omnibus mallem, quam illum non efferre laudibus; Ciceronesque nostros meo potius labore subdoeri, quam me aliumvis magistrum querere. ad quem ego quas litteras, dii immortales! miseram! quantum honoris significantes? quantum amoris? Dicarchum mehercule, aut Aristoxentum diceres accessi, non unum omnium loquacissimum, & minime aptum ad docendum. sed est memoria bona. me dicit esse meliorem. quibus litteris ita respondit, ut ego nemini, cuius causam non reciperem. semper enim, *si potero; si ante suscepta causa non impediar.* nunquam ⁴² reo cuiquam, tam humili, tam sordido, tam nocenti, tam alieno, tam praecise negavi, quam hic mihi. ⁴³ plane sine ulla exceptione praedit. nihil cognovi ingratus: in quo vitio nihil mali non inest. Sed de hoc nimis multa. ⁴⁴ Ego navem paravi.

tuas

28. Ille legibus per vim & contra auspicia ferendis auctor.] Locum hunc depravatissimum duorum litterarum mutatione restitit Victorius; sic enim legebatur, ille legibus servi mei contra &c. Cleric.

29. Propagator.] Vulg. propagator. Idem.

30. Ut decem tribuni pl.] Pighius in Fasibus ad annum V. C. dccxi. emendat, ut de eo trib. Idem.

31. Finientis provincias Gallias kalend. Mart. restitit.] Vetus Ursum liber, provincias Gallias kalend. Mart. diem restitit; quod Junio placet, sed tamen de m. Pal. legit, provincias Gallias, in accusativo casu. Idem.

32. Sed sic ne causam.] Emendavit ex Decurtato Bosius; sed sic ne causam; cum vitiosè antea legeretur, sed sine causa, Lambinus, sed in ea causa le. eundem esse contendit. Junius verò ex conjectura, sed sic in ea causa, in qua nullus &c. longiore periodo; nam, ut ait, falsa distinctio totam sententiam conturbat. Idem. Pater conjiciebat, sed timens causa, sed quia verbar, ne nihil efficere-mus in ea causa. Gronov.

33. Eam si.] Vulg. cum si. Cleric.

34. Profectus.] Sic Boetianus liber rectè, vulgò profecturus. Idem.

35. Aut quomodo?] Decurtatus & Crusellinus, aut quomodo? ut libri Malaspinae. Idem.

36. Est illa etiam Thrasylbuli.] Acutissime vidit Malaspina legendum esse, est illa etiam Thrasylbuli; idque ita perspicuis & certis rationibus probavit, ut ne ipsum quidem Ciceronem, si reviviscat, ei refragaturum existimet. Bosius. Idem.

37. Hoc Cna. nostrum.] Vulg. hic Cn. nostrum. Idem.

38. A consule.] Antiqui libri a consulis: sed Manutio placet consule, ex ipsa Pompeii epistola. Idem.

39. Domitium deserere erit.] Vulg. erit deserere. Idem.

40. Summa autem.] Vulg. summam autem. Idem.

41. Ne tui quidem testimonii.] Vulg. ne tuum quidem testimonium. Idem.

42. Reo cuiquam tam humili.] Cuiquam deest in vulg. Idem.

43. Plane sine ulla exceptione praedit.] Junius Fulvii lectionem duorum mss. Palat. auctoritate fretus sequitur, quae talis est; plane nulla except. Idem.

44. Ego navem paravi.] Victorius haec est emendatio. antea, ego autem paravi. Idem.

tuas litteras tamen expecto; ut sciam, quid respondeant consultationi mex. Saluone C. Attium Pelignum aperuisse Antonio portas, cum essent cohortes quinque; Q. Lucretium 45 inde effugisse, scis, 46 Cnaum ire Brunditium desertum. confecta res est.

CICERO ATTICO, S.

CUM ante lucem 11X kal. 47 litteras ad te de Dionysio aedidissim, vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius, auctoritate tua pernotus, ut suspicor. quid enim putem aliud? etsi solet cum, cum aliquid furiose fecit, poenitere: 48 numquam autem certior fuit, quam in hoc negotio. nam, quod ad te non scripseram, postea audivi, a tercio militario tum cum 49 *ἡ ἔτα*

50 *Πολλὰ μάλιν κερύεσιν ἐς ἡγε θυμωμένα :* multa, inquam, mala 51 eum dixisse, suo capiti, ut ajunt. 52 sed ð meam mansuetudinem! Conjeceram in fasciculum unam cum tua venientem ad illum epistolam: hanc ad me referri volo; nec ullam ob aliam causam 53 Pollicem, servum à pedibus meis, Romam nisi. eo autem ad te scripsi, ut, si tibi forte reddita esset, mihi curares referendam; ne in illius manus perveniret. Novi si quid esset, scripissim. pendeo animi expectatione Cornificens; in qua de salute reipublice decernitur. Tu fasciculum, qui est 54 DES M? CVRIO inscriptus, velim cures ad eum perferendum; Tironemque Curio commendes; 55 ut ei, ut petii, si quid opus erit, in sumptum erogat.

CICERO ATTICO, S.

ORSIGNATA jam epistola, quam de nocte daturus etiam, sicut dedi, (nam eam vesperi scripseram) C. Sossius praetor in Fotinianum venit 56 ad M? Lepidum, vicinum nostrum,

cujus quaestor fuit; Pompeji litterarum 57 ad consulem exemplum attulit.

Littera mihi à L. Domitio 58 a. d. XIII kalend. Mart. allata sunt: eam exemplum infra scripsi. 59 nunc, ut ego non scribam, tua sponte te intelligere scio, quanti reipublice 60 intersit, omnes copias in unum locum primo quoque tempore convenire. tu, si tibi videbitur, dabis operam, quamprimum ad nos venias. praesidii Capuae, quantum 61 constitueris esse satis, relinquis.

Deinde suppositi exemplum epistolae Domitii, quod ego ad te pridie miseram. Dii immortales, qui me horrox perfudit! quam sum sollicitus, quidnam futurum sit? hoc tamen spero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem. 62 spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil mutasse: nec regencia hoc, quod cum fortiter & diligenter, tum etiam hercule, modò enim audivi, quantanam à te discessisse. moriar, si magis gauderem, si id mihi accidisset. Pilia dic, non esse aequum, eam diutius habere, nec id esse vestrae concordiae. Tironem nostrum ab altera relictum audio. sed eum video in sumptum ab aliis mutatum. ego autem Curium nostrum, si quid opus esset, rogaram. malo Tironis verecundiam in culpa esse, quam illiberalitatem Curii.

CICERO ATTICO, S.

NUM etiam restat amico nostro ad omne dedecus, ut Domitio non subveniat. at nemo dubitat, quin subsidio venturus sit: ego non puto. deseret igitur talem civem, & eos, quos unà scis esse? cum habeat praesertim & ipse cohortes xxx? nisi me omnia fallunt, deseret. incredibiliter pertinuit. nihil spectat, nisi fugam: cui tu (video enim quid sentias) me comitem putas debere esse. Ego vero, quem fugiam,

45. Inde effugisse. Vulg. inde fugisse. Cleric.
46. Cnaum ire Brundisium desertum. Junius ex duobus mss. Pal. Quo Cn. noster? Brundisium, desertum &c. quid hie Lipis putet deesse, petas licet ex lib. tert. Variar. lect. c. 30. Idem.
47. Litteras ad te de Dionysio aedidissim. Lectio haec est Scid. Tornaf. & Crusell. Voc. bula autem haec duo, de Dionysio, desunt in multis editionibus, etiam in Manutiana. Idem.
48. Nunquam autem certior. Putaverat olim Bosius legi oportere certior, sed id contra veterum librorum auctoritatem tueri non vult; licet tanquam certissimum, ejus conjecturam sequutus, sic ediderit Lambinus. Idem.
49. Πόλλη. Cui legisset Bosius in codice Tornaf. ipse, statim conjecit Ciceronem scripisse ἡ ἔτα, ejus suae conjecturae Lamb. admonuit. istae eam sibi adscripsit. postea vero omnibus litteris exaratum reperit in Decurt. ἡ ἔτα Manut. legit evenisse. vulg. ἡ ἔτα. Idem.
50. Πολλὰ μάλιν. Integrum versum ita referunt Scida & Tornafianus.
Πολλὰ μάλιν κερύεσιν ἡγε θυμωμένα.
Sic autem restituere conatus est Manutius, πολλὰ μάλιν κερύεσιν ἐς ἡγε θυμωμένα, ut sit spondaicus ex vetere poeta; veterisque libri hanc esse scripturam testatur Ursinus. Tornafianus lectionem prior ediderat Lambinus, sed pro θυμωμένα in aoristo, legebat θυμωμένα in tempore praesenti. Daufquei. conabatur, πολλὰ μάλιν κερύεσιν ἀφρέτα θυμωμένα, multa turbat frustra, ut animum lenificaret. videri laudat dixit in Pythiis Pindarus. Idem conjiciebat, κερύεσιν ἡγε θυμωμένα. Appositus etiam πολλὰ μάλιν βάνιν ἀφρέτα θυμωμένα, θυμωμένα. Aut, ἡ. μ. πέρτασιν ἐκείνῃ ἡ ἔτα. est enim monstri si vide, animus ingratus, animique ingrati vox index. Denique; Πόλλη μάλιν ἡγε θυμωμένα. vulgo, πολλὰ μάλιν κερύεσιν ἡγε θυμωμένα. Idem.

51. Eum dixisse. Legit Bosius ex Scidis, eum dixisse, suo capiti, ut ajunt. vulg. eum dixisset. Idem.
52. Sed ð meam mansuetudinem. Bosii probatores, hoc est Decurtatus, Tornaf. & Crusell. sed ð meam, quam scripturam expressit; emenda erat antea Viciorius; sed meam mansuetudinem, quae est vulgata lectio; cum prius legeretur, mea mansuetudine; vulgatam ex mss. Pal. retinet Junius Idem.
53. Tollit servum à pedibus meis. Opinaturs Ursinus, servum à pedibus, scholium esse positum à Grammatico quodam supra nomen, Pollicem, deinde in contextum à librario imperio receptam. vulg. Tollit servum à pedibus meis. Idem. Et sic tamen, uno quoque citavit Popma velut tacite Bosiae mutationi non adhaerens. Quin Scidem in notis ad v. 9 citans hunc locum habet Tollit, qui lectionem etiam Cl. Graevii editio utitur: sed eam probare nequeo, quia in libro XIV ad Terentium epist. 6 quoque Tol-

licem vocat, ut exhibet ibi etiam cum aliis editio Cl. viri, ut adeo rear in hoc loco esse typonum ἡ ἔτα. Gronov.
54. DES M? CVRIO. Inscriptio hujus fasciculi litterarum erat hujusmodi DES M? CVRIO, quomodo legitur in Decurtato, atque ita suspicatus erat Manutius, in Tornaf. autem & Crusell. vitiosè exaratum est de M. Curio. Verbum illud DES, in vulgatis editionib. desideratur & pro M? Curio, legitur M. Curio. Cleric.
55. Ut ei, ut petii. Junius dicit omnes mss. Pal. habere & ei, ut petii, uno excepto in quo desit, ut petii. Idem.
56. Ad M. Lepidum. Pighius reponendum putat Manium in Fastis ad annum decav. Idem.
57. Ad consulem. Vulg. ad Coss. Idem.
58. A. D. XIII. kal. Mart. Dubitat Manut. hinc scribendum sit XIII. kal. an in epistola ad Cn. Pompejum hoc ipso libro 11X. kalend. sed Decurt. omnem dubitationem tollit, utroque enim loco habet A. D. XIII kal. & ita edi jussit Bosius: vulg. ad 11X. kal. Idem.
59. Nunc, ut ego non scribam. Placet Manut. corum conjectura, qui ita legunt, nunc, ut ego non scribam, quoniam veteres libri omnes, non scribam sed, scribam, habent: sed quod iidem legunt, tua sponte te intelligere: non probat: nam & antiqui libri sua sponte habent. Idem.
60. Intersit omnes. Opinaturs Manut. intersit, abundare, nam in Besarinnis libro non est, sed sic, in omnis. Idem.
61. Constitueris. Vulg. constitueris. Idem.
62. Spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil in vita. sed ne recent a hoc, quod cum fortiter, dii illigenti te, tum etiam hercule modo. modo &c. Locum hunc miserimè lacerum & divisum, partim ex conjectura, partim ex Decurtato restituit Bosius: sic autem est in prisco illu: Spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil in vita, sed ne recentia hoc quod cum fortiter diligenter, tum etiam hercule modo. modo enim &c. Monstra haec scripturae procuranda existimavit: primum statuit collocandum esse punctum post vocem, vita, scribandumque recentia, pro recentia, proque diligenter, Dii illigenti te. & pro hercule modo, hercule modo &c. Victorius hunc locum pro desperato habet, vultque apponi stellulam quae mendum conarguat; retinetque antiquum suum pro, mutasset, quod habet vulgus, legere, mutasset. Besarinnis liber, mutasset. Lambinus se hoc ulcus sanare non potuisse fatetur. cum tamen Bosius pro, nec regencia, conjecisset legendum vixisset &c. ille, pro, nihil emittasset, ut erat in cod. Tornafiano, legeret nihil me peccasse; totum hunc locum ita concipiendum suspicatus est; nihil me peccasse, sed vixisset tua nos, quod cum fortiter & diligenter tum etiam hercule feliciter morbum depulisti, valde delectantur. modo enim &c. Junius ex mss. enmplurium veltigis, & argumenti contemplatione, legendum conjicit in hunc modum. Spero etiam, quoniam

giam, habeo; quem sequar, non habeo. 63 quod enim tu meum laudas, & 64 memorandum dicis, malle quod dixerim me cum Pompejo vinci, quam cum istis vincere: ego vero malo, sed cum illo Pompejo, qui tunc erat, aut qui mihi esse videbatur: cum hoc vero, qui ante fugit, quam scir, aut quem fugiat, aut quod, 65 qui nostra tradidit, 66 qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui; contigit; victus sum. quod superest, nec ista videre possum, qua, numquam timui, ne viderem; nec mehercule istum, propter quem mihi non modò meis, sed memet ipso carendum est. Ad Philotinum scripsi de viatico, sive à Moneta, (nemo enim solvit) sive ab Oppiis, suis contubernalibus. cetera apposita tibi mandabo.

CICERO ATTICO, S.

OREM tuteper, & ea te miseram! sic enim sentio, id demum, aut potius id solum esse miserum, quod turpe sit. aluerat Casarem: eundem repente timere cœperat: conditionem pacis nullam probarat: nihil ad bellum pararat: urbem reliquerat: Picenum amiserat culpa: in Apuliam se compererat: ibat in Graciam: omnes nos ἀπεσθρανήτους, expertes sui tanti, tam inusitati consilii, relinquibat. ecce subito literæ Domitii ad illum, ipsius 67 ad consules. fuisse mihi videbatur τὸ χαλδὶ ad oculos ejus, & exclamasse ille vir, qui esse debuit,

68 Πρὸς τὸθ' ὅ, π χη, ἢ παλαμάδιον, καὶ πάντ' ἐπ' ἐμοὶ τελευτήσδιον. Τὸ γδ ὅ μετ' ἐμῶ.

at ille tibi, πολλά χαίρειν τῷ καλῶ̄ dicens, pergit Brundisium. Domitium autem ajunt, re audita, & eos, qui unâ essent, se tradidisse. ò rem lugubrem! itaque intercludor dolore, quo minus ad te plura scribam. tuas litteras exspecto.

CICERO ATTICO, S.

EPISTOLAM meam quod pervulgatam scribis esse, non fero molestè. quin etiam ipse multis dedi describendam. ea enim & acciderunt jam & impendunt, ut testatum esse velim, de pace quod senserim. cum autem ad eam hortarer, eum præsertim hominem, non videbar ullo modo facilius moturus, quàm si id, quod cum hortarer, convenire ejus sapientia dicerem. eam si admirabilem dixi, cum eum ad salutem patriæ hortabar; non sum veritus, ne viderer assentari; cui tali in re lubenter me ad pedes abjecissem. Quæ autem est, aliquid impertias temporis; non est de pace, sed, de me ipso, & de meo officio, ut aliquid cogitet. Nam quòd testificor, me expertem belli fuisse; nisi id te perspectum est, tamen eò scripsi, quòd in suadendo plus auctoritatis haberem; eodemque pertinet, quod causam ejus probat. Sed quid hæc nunc: utinam aliquid profectum esset! 70 ne ego istas lit-

teras in concione recitari velim; si quidem ille ipse ad eundem scribens in publico proposuit epistolam illam, in qua est, pro tuis rebus gestis amplissimis: amplioribusne, quàm suis, quàm Africani? ita tempestas ferebat. si quidem etiam 71 vos duo tales ad quintum miliarium: quid, nunc ipsum, unde fe recipienti? quid agenti? quid acturo? quanto autem ferocius ille causæ suæ confidet, cum vos, cum vestrî fideles non modo frequentes, 72 sed læto vultu 73 gratulantes viderit? Num igitur peccamus? minimè vos quidem. sed tamen signa conturbantur, quibus voluntas à simulatione distingui posset. Quæ verò senatus consulta video? sed apertius, quàm proposueram. Ego Arpini volo esse pridie kal. deinde circum villulas nostras errare, quas visurum me postea desperavi. ὁρῶνί tua consilia, & tamen pro temporibus non incauta, mihi valde probantur. Lepido quidem (nam fere σπυθιμισ-ρόλεμεν: quod gratissimum illi est) nunquam placuit 74 ex Italia exire, Tullo multo minus. crebro enim illius litteræ ab aliis ad nos commeant. sed me illorum sententia minus movebant, minis multa dederant illi reipublicæ pignora. tua mehercule auctoritas vehementer movet. assert enim & reliqui temporis recuperandi rationem, & præsentis tuendi. sed, obsecro te, quid hoc miserius, quàm alterum plausus in fœdissima causâ quarere, alterum offensiones in optima? alterum existimari conservatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum? & mehercule quamvis amemus Cnaum nostrum; ut & facinus, & debemus; tamen hoc, quòd talibus viris non subvenit, laudare non possum. nam si ve timuit; quid ignavius? sive, ut quidam putant, meliorem suam causam illorum cæde fore putavit; quid injustus? Sed hæc omittamus. augemus enim dolorem 75 retractando. vi kal. vesperi Balbus minor ad me venit, 76 occulta via currens ad Lentulum consulē 77 missu Cæsaris, cum litteris, cum mandatis, cum promissione provinciæ, Romam ut redeat: cui persuaderi posse non arbitror, 78 nisi erit conventus. idem ajebat, nihil malle Casarem, quàm ut Pompejum assequeretur; id credo; 79 & rediret in gratiam; id non credo; & metuo, ne omnis hæc clementia ad unam illam crudelitatem colligatur. Balbus quidem major ad me scribit, nihil malle Casarem, quàm princepe Pompejo sine metu vivere. te puto hæc credis. sed, cum hæc scriberem v kalend. Pompejus jam Brundisium 80 venisse poterat. expeditus enim antecesserat legiones Luceria. sed hoc τερα; horribili vigilantia, celeritate, diligentia est. planè, quid futurum sit, nescio.

CICERO ATTICO, S.

DIONYSIUS cum ad me prærer opinionem meam venisset, locutus sum cum eo liberalissimè: tempora exposui: ro-

ad huc nihil vobis obsistit nihil mutasse: nec recentia hæc: quod cum fortiter, & diligenter, tum etiam Herculeo modo. modo enim audiui & c. vulg. quod cum fortiter & diligenter tum etiam mehercule modo enim & c. Cleric.

63. Quod enim tu meum laudas.] Ante Victorium legebatur, quod enim tu meum consilium laudas; sed ille delevit, consilium, cum in nullis mss. existeret, & sensum elegantiorē fœderet. Idem.

64. Memorandum dicis.] Sic reposui, quum id legeretur in editis omnibus ante Bosium, qui etiam non testatur se volente aur consilio τὸ ducis in editionem suam venisse, ut ita temere id sequi & retinere posteriores non deberunt, ut tamen faciunt. Gronov.

65. Qui nostra tradidit.] Rectè, & potest explicari. Conjectura tamen paterna est qui nos tradidit, quam proposui lib. 11 i observat. cap. 23. Idem.

66. Qui patriam reliquit.] Antiqui librimelius, auctore Victorio, relinquit: nondum enim ex Italia fugerat Pompejus. Idem.

67. Ad consules.] Legere mavult ad consulē ratione ductus Manutius, tum etiam Besf. r. m. scriptura. Idem.

68. Πρὸς τὸθ' ὅτι χη, ἢ παλαμάδιον ἢ παντ' ἐπ' ἐμοὶ τελευτήσδιον.] Sic Bosius ex mss. qui satis mirari non potest audaciam Lambini qui rejecta veterum librorum lectione propria Aristophanis verba reponit. Junius mss. Pal. ope sic emendat, πρὸς ταῦτα δὴδεν τὶ χη ἢ καὶ παλαμάδιον καὶ πάντ' ἐπ' ἐμοὶ τελευτήσδιον. τὸ γδ ὅ μετ' ἐμῶ. Vulg. πρὸς ταῦθ' ὅ, τὶ χη ἢ παλαμάδιον καὶ πάντ' ἐπ' ἐμοὶ καὶ τελευτήσδιον. Idem.

69. Quo minus ad te plura scribam.] Vulg. quo ad te plura

non scribam. Negantem particulam Cavalcantis & Besfariensis mss. auctoritate rejicit Manutius. Idem.

70. Ne ego.] Vulg. ne ego. Idem.

71. Vos duo Cales.] Bosius pro tales, castigavit Cales, sequurus conjecturam Justi Lipsii, proditram lib. 11 Variar. lect. cap. 15. Idem.

72. Sed læto vultu.] Vulgarum lectionem, quam etiam refert De- curtatas, retinuit Bosius. at Tornæsianus habet sed toto vultu. Idem.

73. Gratulantis.] Vulg. gratulantes. Idem.

74. Ex Italia exire, Tullo multo & c.] Victoriî hæc est restitutio; cum prius, pro Tullo multo, legeretur ullo modo. Besfariensis liber ullo. sed non dubitat Manutius quin Tullo legendum sit. Idem.

75. Retractando.] Vulgata est lectio: Bosii mss. retractando. Idem.

76. Occulta via currens.] Ita Victorius, antè occultavit. Idem.

77. Missu Cæsaris.] Hoc etiam emendavit Victorius, prius legebatur, jussu. Idem.

78. Nisi conventus erit.] Habet Manutii amicissimus in antiquo suo, nisi non erit conventus: quod cum aliquandiu cogitans examinasset, venit in hanc opinionem, destruum suo loco, non, in alienum migrasse; vitiosumque esse, posse non arbitror, nisi erit conventus; sincerum, posse arbitror, nisi non erit conventus. pro, conventus autem legit coactus Ant. Augustinus. Idem.

79. Ut rediret.] Vulg. ut rediret. Idem.

80. Venisse poterat.] Vulg. poterat venisse. Idem.

rogavi, ut diceret, quid haberet in animo: me nihil ab ipso invito contendere. respondit, se,⁸¹ quod in nummis haberet, nescire⁸² quo loci esset: alios non solvere, aliorum diem nondum esse, dixit. etiam alia quorundam de fœvulis suis, quare nobiscum esse non posset. quædam gesti: dimisi à me, ut magistrum Ciceronum, non lubenter; ut hominem ingratum, non invitum. Volui te scire, quid ego de ejus factò judicarem.

CICERO ATTICO, S.

11 **Q**UOD me magno animi motu perturbatum putas; sum æquidem, sed non tam magno, quam tibi fortasse videor. Levatur enim omnis cura, cum aut⁸³ consistit consilium, aut cogitando nihil explicatur. lamentari autem licet.⁸⁴ illud tamen totos dies. Fed vereor, ne, nihil cum proficiam, etiam dedecori sim studiis ac litteris nostris. consumum igitur omne tempus, considerans, quanta vis sit illius viri, quem nostris libris satis diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus. teneſcne igitur, moderatorem illum reipublicæ, quò referre velimus omnia? nam sic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio. *Ut enim gubernatori cuius secundus, medicò salus, imperatori victoria; sic huic moderatori reipublicæ beata civium vita propòſita est; ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. huius enim operis, maximi inter homines atque optimi, illum esse⁸⁵ perfectorem volo.* Hoc Cnæus noster cum antea nunquam, tum in hac causà minime cogitavit. dominatio quæſita ab utroque est: non id actum, beata & honesta civitas ut esset. Nec verò ille urbem reliquit, quòd eam tueri non posset; nec Italiam, quòd ea pelleretur: sed hoc à primo cogitavit, omnes terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentes feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. genus illud Sullani regni jam pridem appetitur, multis, qui una sunt, cupientibus. an census, nihil inter eos convenire? nullam pacationem fieri potuisse? hodie potest. sed neutri oportet esse ille, ut nos beati simus; uterque regnare vult. Hæc, à te invitatus, breviter expoſui. voluisti enim me, quid de his malis sentirem, ostendere. *scripsisti* igitur, noster Attice, non ariolans, ut illa, cui nemo creditur, sed conjectura prospiciens;

Jamque mari magno.

non multo inquam secus possum vaticinari: tanta malorum impendet *ira*. atque hoc nostra gravior est causà, qui domini sumus, quam illorum, qui unà transferunt, quòd illi quidem alterum metuunt, nos utrumque. cur igitur, inquis, re-

manſimus? vel tibi parimus; vel non occurrimus; vel hoc fuit rectius. conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima æstate,⁸⁶ & quati utriusque vi mancipiis ex omni genere collectis: nec tam⁸⁷ sedulo pertimescenda, quæ Luceriæ multis sermonibus denuntiata est, quam⁸⁸ universum interitus: tantas in confiſcendo utriusque vires video futuras. Habes conjecturam meam. tu autem consolationis fortasse aliquid expectasti; nihil invenio; nihil fieri potest miserius, nihil perditius, nihil fœdius. Quod quæris, quid Cæsar ad me scripserit; quod sæpe: gratissimum sibi esse, quòd quærim: oratque, in eo ut perseverem. Balbus minor hæc eadem mandata. iter autem ejus erat ad Lentulum consulum cum litteris Cæsaris, præmiorumque promissis, si Romam revertisset. verum, cum habeo rationem dierum, ante puto transmissurum, quam potuerit conveniri. Epistolarum Pompeji duarum, quas ad me misit, negligentiam, meamque in rescribendo diligentiam volui tibi notam esse. earum exempla ad te misi. Cæsaris hic per Apuliam ad Brundisium cursus quid efficiat, expecto. utinam aliquid simile Parthicis rebus! simul aliquid audio, scribam ad te. tu ad me velim bonorum sermones. Romæ frequentes esse dicuntur. scio equidem te in publicum non prodire. sed tamen, audire te multa, necesse est.⁸⁹ Memini librum tibi afferri à Demetrio Magnete (⁹⁰ ad te missum fedit) *ὁὐδὲ ὁμοῦλος*. eum mihi velim mittas, vides quam causam medio.

⁹¹ CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M.

CICERONI IMP.

QUINTUS Fabius ad me venit⁹² a. d. IV kalend. Febr. *quis nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus XI, & cohortibus XIV, quas Vibullius adduxit, ad me iter habere: habuisse in animo proficisci Corsiniam, a. d. v id. Febr. C. Hirrum cum v cohortibus subsequi. cenſeo, ad nos Luceriam venias. nam te hęc utiſſimè puto fore.*

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

A. D. xv kalend. Mart. Formis accepi tuas litteras: ex quibus ea, quæ in agro Piceno gesta erant, cognovi commodiora esse multo, quam ut erat nobis nuntiatum; Vibullique virtutem, industriamque libenter agnovi. Nos adhuc in ea ora, ubi præpositissimus, ita sumus, ut naxem paratam haberemus. ea enim audiebamus, & ea credebamur, ut, quòdcumque tu consilium præcepisses, id nobis persequendum putaremus. nunc, quoniam auctoritate & consilio tuo in spe firmiore sumus; si teneri posse putas⁹³ Tarracinam, & oram maritimam, in ea maneo: etsi præſidia in oppidis nulla sunt. nemo enim nostri ordinis in his locis est,

^{81.} Quod in nummis haberet.] In nominibus haberet, est in amicissimi cuiusdam Manutii antiquo libro, ipsique magis placet. Lamb. testatur Tornæs. codicem habere in nummis, sed tamen Manutii lectionem sequitur. Junius ex mss. Pal. omnibus vulgata lectionem sequitur, præterquam quod legit, quot, pro quod. Cleric.

^{82.} Quo loci esset.] Vulg. quo loco esset. Idem.

^{83.} Consistit consilium.] Vulg. consistit. quod videtur probasse Gifanuis in Observat. Lingua Latinæ, annotatque id tum fieri, cum res jam deliberata est. Idem.

^{84.} Illud tamen totos dies. sed vereor, ne, nihil cum proficiam, etiam dedecori sim studiis ac litteris nostris.] Aliiter legit & distinguit Lambinus, Illud tamen, totos dies, vereor, ne, cum nihil proficiam, etiam dedecori sit studiis nostris. Idem.

^{85.} Perfectorem volo.] Vulg. effectorem volo. Idem.

^{86.} Et quati utriusque.] Ex vitiosis veteris scripturæ sic hunc locum restituit Bosius: conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima æstate, & quati utriusque vi, mancipiis ex omni genere collectis. Jam olim Victorius legendum suspicatus erat, quati ex veteris sui scriptura, gaur. vulg. ab utriusque mancipiis. Idem.

^{87.} Scripsisti.] Victorii hæc est emendatio, qui ex mutilato Ippio, quod erat in antiquo suo, ita legendum censuit. Huraltinus etiam Ippio, Tornæs, & Crusell empirio. antea legebatur in formis impressis, inruptio. Idem. Notum est ab aliis alia tentata; quibus ut acquiescerem, nullam causam habui, quam pro lubitu suppleant, & discedant ab MSSorum fide. Hanc unam sequens ab Victorio publicatam & firmatam ab Helmæst. & Pall. & Huralt. opinans consulas tantum esse litteras, & Tullium dedisse scilicet, sic edidi. Mox ubi codices iidem exhibent in obligando, existimo eos innuere non in con-

ſigendo, ut ex ingenio Victorii arripiunt omnes editiones, sed in obliſtando. Quod Bosius ſugebat denuntiata est licituris, pro eo quod quidam libri habent denuntiata est iſſum; patri commodissime quidem venerat in mentem denuntiata esse dicitur; sed quia non omnes libri hanc accessionem probant, sequutus sui alios in ea omitteſſenda, maximore miratus in hac causà ſilentium Clerici aliquo in minimis notandis ita ſeduli. Tamen videndum. Gronov.

^{88.} Univerſum interitus.] Pro univerſum quod erat in veteribus membranis, reſpoſuit Bosius, univerſum. Cleric.

^{89.} Memini librum tibi.] Vulg. Memmini tibi librum. Idem.

^{90.} Ad te miſſum ſcio.] Scio, deest in vulg. Idem.

^{91.} Cn. Magnus.] In Boſſianis omnibus aſſi. legitur ut edidit; & ita etiam in ſuis fuiſſe, reſert Malafpina. Scribit etiam Urſinus hanc epiſtolam & quæ ſequuntur Pompeji in veteribus libris ita inſcripta eſſe ut reſert Bosius, eamque inſcriptionem reperiri in aliquot denariis teſtatur, in quibus pro Pompeji nomine, Magni, cognomen inſcriptio eſt: vulg. Cn. Pompejus Proc. M. Ciceroni Imp. S. Idem.

^{92.} A. d. iv. kalend. Febr.] Vulg. ad v. id. Febr. Idem. Sed hoc parvum. Operæ fuiſſet notare cur ederet mox A. d. id. Febr. quod ſequuntur omnes poſt publicatæ editiones, quum nec Latinum id ſit, & tam Boſſiana quam omnes alix priores pleniffime habeant A. d. v id. Febr. niſi quod Lambinus ad v id. & in margine inaniter A. d. iv. officium meum ago putavi, niſi reſtituerem, quod eſt verum; nec id tantum hoc loco, ſed etiam initio epiſtolæ Pompeji ad Domitium, ubi Boſſiana numerum omiſit, & ſequuta fuit Gruteriana; aliiſque locis. Gronov.

^{93.} Tarracinam.] Vulg. Tarracinam. Cleric.

est, præter 94 M. Eppium, quem ego Minturnis esse volui, vigilantem hominem & industrium. 95 nam L. Torquatium, virum fortem & cum auctoritate, Formiis non habemus: ad te profectum arbitramur. ego omnino, ut proximè tibi placuerat, Capuam veni eo ipso die, quo tu Teano Sidicino es profectus. Solueras enim me cum M. Confidio proproatore illa negotia lueri. cum ed' venissem, vidi T. Ampium deletum habere diligentissimè, ab eo accipere Libonem summa ite diligenter, & in illa colonia auctoritate. sui Capuæ, quoad consules. iterum, ut erat dictum ab consilibus, veni Capuam ad nonas Februar. cum fuisset triduum, recepi me Formias. nunc quod tuum consilium, aut quæ ratio belli sit, ignoro. si tenendam hanc oram putas, 96 quæ & opportunitatem & dignitatem habet, & egregios cives, & ut arbitror, teneri potest; opus est esse, qui præsit. sin omnia in unum locum contrahenda sunt; non dubito, quin ad te statim veniam: quo mihi nihil optatius est: idque tecum, quo die ab urbe discessimus, locus sum. ego, si cui adhuc videor segnior fuisse, dum ne tibi videar, non laboro: & tamen, si, ut video, bellum gerendum est, confido me omnibus facillè satisfacturum. M. Tullius, meum necessarium, ad te misi: cui tu, si tibi videretur, ad me litteras dares.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

97 S. V. B. E. Tnas litteras libenter legi. recognovi enim tuam pristinam virtutem etiam in salute communi. Consules ad eum exercitum, quem in Apulia habui, venerunt. Magnopere te hortor pro tuo singulari perpetuoque studio in rempublicam, ut te ad nos conferas; ut communi consilio reipublicæ afflicta opem atque auxilium feramus. censeo, via Appia iter facias, & celeriter Brundisium venias.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

CUM ad te litteras misissem, quæ tibi Canisii reddita sunt, suspicionem nullam habebam, te reipublicæ causa mare transiturum; eramque in spe magna, fore, ut in Italia possemus aut concordiam constitueret, quæ mihi nihil utilius videbatur, aut rempublicam summa cum dignitate defendere. interim, nondum meis litteris ad te perlatis, ex his mandatis, quæ 98 D. Lælio ad consules dederas, certior tui consilii factus, non exspectavi, dum mihi à te litteræ redderentur: confestimque cum Quinto fratre, & cum liberis nostris iter ad te in Apuliam facere cœpi. cum Teanum Sidicinum venissem, C. Mepius familiaris tuus, mihi dixit, alique complures, Cæsarem iter habere Capuam: & eo ipso die mansurum esse 99 Efernæ. Sæd sum commotus, quòd, si ita esset, non modo iter meum interclusum, sed meipsum planè exceptum putabam. itaque tum Cales processi, ut ibi potissimum consisterem, dum certum nobis ab Efernâ de eo, quod audieram, referretur. at mihi, cum Calibus essem, affortur litterarum tuarum exemplum, quas tu ad Lentulum consulem misissem. hæ scripta sic erant: Litteras tibi à L. Domitio a. d. XIII kal. Mart. allatas esse; earumque exemplum subscripseras; magnique interesse reipublicæ scripseras, omnes copias primo quoque tempore in unum locum convenire; & ut, præsidii quod satis esset, Capuæ relinqueret. 100 His ego litteris lectis, in eadem opinione fui, quæ reliqui omnes, te cum omnibus copiis ad Corfinium esse venturum: quò mihi, cum Cæsar ad oppidum castra haberet, tutum iter esse non arbitrabar. Cum res in summa expectatione esset, utrumque simul audimus, & quæ Corfinii acta essent, & te iter Brundisium facere cœpisse: cumque nec mihi, nec fratri meo dubium esset, quin Brundisium contenderemus; à multis, qui è Samnio, Apuliaque veniebant, admoniti sumus, ne cæveremus, ne exciperemur à Cæsare; quòd is

in eadem loca, quæ nos petebamus, profectus, celerius etiam, quàm nos possemus, ed, quò intenderat, venturus esset. quòd cum ita esset; nec mihi, nec fratri meo, nec cuiquam amicorum placuit committere, ut temeritas nostra non solum nobis, sed etiam reipublicæ noceret; cum præsertim non dubitavimus, quin, si etiam tutum nobis iter fuisset, te tamen jam consequi non possemus. interim accepimus tuas litteras, Canisio a. d. x kalend. Mart. dadas, quibus nos hortaris, ut celeritè Brundisium veniamus: quas cum accepissemus a. d. III kalend. Mart. non dubitabamus, quin tu jam Brundisium pervenisses; nobisque iter illud omnino interclusum videbatur, neque minus nos esse captos, quàm qui Corfinium venissent. Neque enim eos solos arbitrabamur capi, qui in armatorum manus incidissent, sed eos nihilo minùs, qui regionibus exclusi, intra præsidia, atque intra arma aliena venissent. Quòd cum ita sit, maximè vellem primùm 1 semper tecum fuisset; quòd quidem tibi ostenderam, cum à me Capuam recesseram: quòd feci non vitandi oneris causa, sed quòd videbam, teneri illam urbem sine exercitu non posse: accidere autem mihi volebam, quòd doleo civis fortissimis accidisse, quoniam autem, tecum ut essem, non contigit: utinam tui consilii certior factus essem! nam suspicionem assequi non potui; quòd omnia prius arbitratum sum fore, quàm ut hæc reipublicæ causa in Italia non posset duce te consistere. neque verò nunc consilium tuum reprehendo, sed fortunam reipublicæ lugeo: nec, si ego, quid tuis feceris, non perspicio, idcirco minus existimo, te nihil nisi summa ratione fecisse. mea quæ semper fuerit sententia, primùm de pace vel iniqua conditione retinenda, deinde de urbe, (nam de Italia quidem nihil mihi unquam ostenderas) meminisse te arbitror. sed mihi non sumo, ut meum consilium valere debueri: stecus sum tuum; neque id reipublicæ cause, de qua desperavi, quæ & nunc afflicta est, nec excitari sine civili perniciosissimo bello potest: sed te quærebam: tecum esse cupiebam: neque ejus rei facultatem, si qua erit, prætermittam. Ego me in hac omni causa facillè intelligebam pugnantis cupidis hominibus non satisfacere. primùm enim præ me tui, me nihil malle, quàm pacem; non quin eadem timeam, quæ illi: sed ea bello civili leviora ducebam. inde, suscepto bello, cum pacis conditiones ad te afferri, à teque ad ea honorificè & largè responderi viderem; duxi meam rationem; quam tibi facillè me probaturum, pro tuo in me beneficio, arbitrabar. Memineram me esse unum, qui pro meis maximis in rempublicam meritis supplicia miserrima & crudelissima pertulissem: me esse unum, qui, si offendissem ejus animum, cum tum, cum jam in armis essemus, consulatus tamen alter, & triumphus amplissimus deferrebat, subjecerem eisdem preliis: ut mea persona semper ad improbarum civium impetus aliquid videretur habere populare. atque hæc non ego prius sum suspicatus, quàm mihi palam denuntiata sunt: neque ea tam pertinui, si subeunda essent, quàm declinanda putavi, si honestè vitare possim. 2 Quam brevem illius temporis, dum in spe pax fuit, rationem nostram vides; reliqui facultatem res ademit. His autem, quibus non satisfacio, facillè respondeo. neque enim ego amicior C. Cæsari unquam fui, quàm illi: neque illi amiciores reipublicæ, quàm ego. hoc inter me, & illos interest; quòd, cum & illi cives optimi sint, & ego ab ipsa laude non absim, ego conditionibus, quòd idem te intellexeram velle, illi armis disceptari maluerunt. quæ quoniam ratio civitatis, perficiam profectò, ut neque reipublica civitatis à me animum, neque tu amici desideres.

CICERO ATTICO, S.

12

MIHI molestior lippitudo erat etiam, quàm antè fuerat. Iudicare tamen hæc epistolam malui, quàm Gallo Fabio,

94. M. Eppium.] Legendum statuit Manutius L. Eppium, cum ex nummis argenteis Andree Lauretani patricii Veneti, & Fulvii Urbini; tum etiam ex antiquis lapidibus. Bellarionis tamen liber, & alius ipsius amicissimi Oppium habet. Cleric.

95. Nam L. Torquatium.] Hic quoque convenit Bosianis exemplaribus cum iis quibus usus est Malaf. Idem.

96. Quæ & opportunitatem.] Et, deest in vulgatis. Idem.

97. S. V. B. E.] In Eosii codicibus hæc epistola inchoatur quatuor his notis, quæ desunt in vulg. Idem.

98. D. Lælio.] Manutio placet, quod alii: ut hic & seq. epistola legatur D. Lælio, qui Pompejanus fuit. Bellarionis liber Dicalio, alius Duellio, vulgò Dellio vel D. Aelio. Lambinus ex Plutarcho legit Dellio Idem.

99. Efernæ.] Vulg. Efernæ. Idem.

100. His ego.] Vulg. His ergo. Idem.

1. Semper tecum.] Vulg. tecum temper. Idem.

2. Quam brevem.] Bosius scripsit quam brevem, ut erat in Tornæ. Crufell. & Decurt. vulg. quoniam brevem. Idem.

bio, amantissimo utriusque nostrum, nihil ad te litterarum dare. nam pridie quidem, quoquo modo potueram, scripseram ipse eas litteras, quarum vaticinationem falsam esse cupio. huius autem epistola non solum ea causa est, ut ne quis à me diu intermitteretur, quin dem ad te litteras; sed etiam hæc iustior, ut à te imperatorem, ut sumeres aliquid temporis; quo quia tibi prexiguo opus est, explicari mihi tuum consilium planè volo, ut penitus intelligam. Omnia sunt integra nobis. nihil pratermissum est, quod non habeat sapienti excusationem, non modo probabilem. nam certe neque tum peccavi, cum ÷ imparatam jam Capuam, non solum ignaviae delectus, sed etiam perfidiae suspicionem fugiens, accipere nolui; neque cum post conditiones pacis per L. Cæsarem & Fabatum allatas, cavi, ne animum ejus offenderem, cui Pompejus jam armatus armato consularum triumphumque deferret. Nec verò hæc extrema quisquam potest iure reprehendere, quòd mare non transferim. id enim, etsi erat deliberationis, tamen obire non potui. neque enim suspicari debui; præsertim cum ex ipsius Pompeii litteris, idem quod video te existimasse, non dubitarem, quin is Domitio subventurus esset. & plane, quid rectum, & quid faciendum mihi esset, diutius cogitare malui. Primum igitur, hæc qualia tibi esse videantur, etsi significata sunt à te, tamen accuratius mihi perscribas, velim: deinde aliquid etiam in posterum prospicias, singulaque, quem me esse deceat, & ubi me plurimum prodesse reipublice sentias; eoque pacifica persona desideretur; an in bellatore sint omnia. Atque ego, qui omnia officio metior, recordor tamen tua consilia; quibus si paruissem, tristitiam illorum temporum non subissem. memini, quid mihi tum salutaris per Theophanem, per Culeonem: idque sæpe ingemiscens sum recordatus. quare nunc saltem ad illos calculos revertamur, quos tum abjecimus; ut non solum gloriosis consiliis utamur, sed etiam s paullo salubribus. sed nihil præscribo. accurate velim perscribas tuam ad me sententiam. Volo etiam exquiras, quam diligentissimè poteris, (habebis autem, per quos possis) quid Lentulus noster, quid Domitius agat, quid acturus sit, quem admodum nunc se gerant, num quem accuset, num cui succenseant. quid dico, num cui? num Pompejo: omnino culpam omnem Pompejus in Domitium confert: quod ipsius litteris cognosci potest: quarum exemplum ad te mitto. Hæc igitur videbis; & quod ad te ante scripsi, Demetrii Magnæti librum, quem ad te misit de concordia, velim mihi mitatas.

6. CN. MAGNUS PROCOS. M. MARCELLO,
L. LENTULO COSS. S. D.

EGO, quòd existimabam, dispersas esse, neque reipublice utiles, neque nobis præsidio esse posse, idcirco ad L. Domitium litteras misi, primum ut ipse cum omni copia ad nos veniret: si de se dubitaret, ut cohorter XIX, quæ ex Piceno ad me iter habeant, ad nos mitteret. quod veritus sum, factum est, ut Domitius

implicaretur; neque ipse satis firmus esset ad castra facienda: quòd meus XIX, & suas XII cohortes tribus in oppidis distribuas haberet: (nam partim Albe, partim Sulfone collocavit) neque se, si vellet, expedire posset. nunc scitote, me esse in summa sollicitudine. nam & tot & tales viros periculo obsidionis liberare cupio: neque subsidia ire possum; quòd his duabus legionibus non puto esse committendum, ut illic ducantur; ex quibus tamen non amplius XIV cohortes contrahere potui: quòd Brundisium præsidium misi: neque Canusium sine præsidio, dum abessem, putari esse dimittendum. Dello mandavi, quòd majores copias sperabam nos habituros, ut, si vobis videretur, alteruter vestrum ad me veniret: alter in Siciliam cum ea copia, quam Capua, & circum Capuam comparastis; & cum iis militibus, quos Faustus legit, proficere sciretur; Domitius cum XII suis cohortibus eodem adungeretur; relique copie omnes Brundisium cogentur: & inde navibus Dyrrachium transportarentur. nunc, cum hoc tempore nihilo magis ego, quam vos, subsidio Domitio ire possum, se per montes explicare; non est nobis committendum, ut ad has XIV cohortes, quas ego dubio animo habeo, hostis accedere, aut in itinere me consequi possit. Quamobrem placitum est mihi, ac ita video censei Marcello, & ceteris nostri ordinis, qui hic sunt, ne Brundisium ducerem hanc copiam, quam mecum habeo. Vos hortor, ut quodcumque militum contrahere poteritis, contrahatis, & eodem veniatis quamprimum. arma, que ad me missuri eratis, iis, censeo, armatis milites, quos vobiscum habetis, que arma superabunt, ea si Brundisium iumentis deportaveritis, vehementer reipublice profueritis. de hac re vellem vestros certiores faciat. ego ad P. Lupum, & C. Coponium prætores misi, ut se nobis conjungerent; & militum quod haberent, ad vos deducerent.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

MIROR, te ad me nihil scribere, & potius ab aliis, quam à te, de reipublica me certiores fieri. Nos, disjecta manu, pares adversariis esse non possumus. contra iis nostris copiis, spero nos & reipublice & communi saluti prodesse. quamobrem cum consivisses, ut Vibullius mihi scripserat a. d. v. id. Feb. Consilio proficisci cum exercitu, & ad me venire; minor, quid causa fuerit, quare consilium mutaris. nam illa causa, quam mihi Vibullius scribit, levis est: ne propterea moratum esse, quòd audivis, i. Cæsarem Firmo progressum in Castrum Truentinum venisse. Quanto enim magis appropinquare adversariis cepit, eo tibi celerius agenda erat, ut te mecum conjungeres, priusquam Caesar aut tuum iter impedire, aut me abs te excludere posset. Quamobrem etiam ¹² & etiam te rogo & hortor, id quod non desisti superioribus litteris à te petere, ut primo quoque die Luceriam advenires, ante quam copia, que insiduit Caesar contrahere, in unum locum coacta nos à nobis distrahant. sed si erunt, qui te impediant, ut illas suas servent, æquum est me à te impediri, ut cohortes, que ex Piceno & Camerino venerunt, que fortunatas suas reliquerunt, ad me missum facias.

CN.

3. *Imparatam jam Capuam.*] Codex Tornæsi. *imparatam*; quo modo legendum eum Lamb. tum alii viri docti existimant. sed eum vulgatam lectionem *imparatam* retineat Decurtatus, eam Bosius suo loco movere noluit. Cleric. *Pater desperatam jam Capuam.* Sed quum id liberius abeat ab MSS. & prima syllaba in videatur venisse ex vocula precedente eum, certe ei similis sit, putarim fuisse eum perditam jam Capuam. Gronov.

4. *Fabatum.*] Victorio teste miss. sic habent, licet ipse receptam lectionem, *Fabum*, retineat. *Fabatum* etiam habet Tornæsi. Lambin. teste. Cleric.

5. *Paulo salubribus.*] Sic legit Lambin. ex eodeme Tornæsi. quod etiam à Malasp. animadvertens esse dicit. *Idem.*

6. *CN. Magnus Procos. M. Marcello.*] Emendat Urbinus C. Marcello, eandemque esse antiqui denarii inscriptionem ait, in quo reperitur C. Marc. L. Lent. Coss. *Idem.*

7. *Neque se si vellet.*] Ita legit Lamb. vulgò *se deest.* *Idem.*

8. *Quas Brundisium præsidium misi.*] Legit Bos. ut est in miss. Junius fide miss. Pal. *quas Brundisium præsidium misi*; vulgati quidam eodices, *quod Brundisium præsidium misi.* *Idem.* Vide sis paterna ad Livii librum xxxi cap. 4. Gronov.

9. *Se per montes explicare.*] Omnes Bos. miss. sic habent. *Locum*

hunc non ausus est tangere Victorius, sed antiquam scripturam refert quæ hanc confirmat, *seper montis explicare.* edidit ille, *seu per montes* &c. Bosianam lectionem jam ante Lamb. expresserat, sed illa verba, *se per montes explicare*, collocaanda censet post illa superiora, neque se, si vellet expedire; ut ita legatur; *neque se si vellet expedire, neque se per montes explicare posset.* Junius refert duos miss. Palat. habere *seper montis explicare*, inde conjicit se *is per montes explicare.* Cleric.

10. *Ac ita video censei.*] Manutii conjecturam ex Bosar. libro, in quo erat, *Alia video censei Marcello*, confirmat Decurt. in quo perspicue exaratum est, *ac ita video* &c. Torn. convenit eum Bosar. nonis miss. vulg. etiam *video C. Marc.* *Idem.*

11. *Cæsarem Firmo progressum.*] Victor. lib. iv Variarum lectionum, multis verbis offendere conatur legendum esse, *firmo progressum*, idque ex auctoritate veteris eodice. Lambin. tamen priorem lectionem retinet atque amplectitur, eum eam reperiat in aliquot libris miss. & maxime in Tornæsi. eumque (ut ait) quod caput est, ratio, ut ita legatur, postulet, Victorique lectionem refellit ut ineptam. *Idem.*

12. *Etiam & etiam.*] Edidit Bos. auctore Decurtato, *etiam & etiam*: in vulgata edidit. duo postrema vocabula desunt. *Idem.*

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

LITTERAS abs te M. Calenus ad me attulit a. d. XIII kal. Mart. in quibus litteris scribis, tibi in animo esse, observare Casarem; & si secundum mare ad me ire cepisset, confestim in Sannium ad me venturum; sin autem ille circa ista loca commoraretur, te ei, si propius accessisset, resistere velle. te animo magno & fortissimam rem agere existimo: sed diligentius nobis est videndum, ne distracti pares esse adversario non possimus; cum ille magnas copias habeat, & majores brevi habiturus sit. Non enim pro tua prudentia debes illud salum animadvertere, quos in praesentia cohortes contra te habeat Caesar, sed quantas brevi tempore equitum & peditum copias contracturus sit. cui rei testimonio sunt littera, quas Buffenius ad me misit; in quibus scribit, id quod ab illis quoque mihi scribitur, praesidia Curionem, quos in Umbria & Tuscis erant, contrahere, & ad Casarem iter facere. quae si copiae in unum locum fuerint coactae, ut pars exercitus ad Albam mittatur, pars ad te accedat; ut non pugnet, sed locis suis repugnet, haerelis: neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris, ut frumentatum eas. Quamobrem te magnopere hortor, ut quamprimum cum omni copia huc venias. Consules constituerunt idem facere. ego Metusilio ad te mandata dedi, providendum esse, ne duae legiones sine Picentinis cohortibus in conspectum Caesaris committerentur. Quamobrem nolito commorari, si audieris mo vegredi, si forte Caesar ad me veniet. cavendum enim puto esse, ne implicatus haeream. nam neque castra, propter anni tempus & militum animos, facere possum: neque ex omnibus oppidis contrahere copias expedit; & ne receptum amittam. itaque non amplius XIV cohortes Luceriam coegi. Consules praesidia omnia deducturi sunt, aut in Siciliam ituri. Nam aut exercitum firmum habere oportet, quo confidimus percurrere nos posse; aut regiones ejusmodi obtinere, id quibus repugnemus. id quod neutrum nobis hoc tempore contingit: quod & magnam partem Italiae Caesar occupavit; & nos non habemus exercitum tam amplum, neque tam magnam, quam ille. itaque nobis providendum est, ut summam reipublicae rationem habeamus. Etiam atque etiam te hortor, ut cum omni copia quamprimum ad me venias. possimus etiam nunc republicam erigere, si communi consilio negotium administrabimus: sin distrabemur, inferri erimus. mihi hoc constitutum est. His litteris scriptis, Sica a te mihi litteras attulit & mandata. Quod me hortare, ut istuc veniam: id me facere non arbitror posse; quod non magnopere his legionibus consulo.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

LITTERAE mihi a te reddita sunt a. d. XIII kal. Mart. in quibus scribis, Casarem apud Corfinium castra possidisse. quod putavi & praemonui, sit, ut nec in praesentia committere tecum praerium velis; & omnibus copiis conductis, te implicet, ne ad me iter expeditum tibi sit: atque istas copias conjungere optimorumque circum possis cura his legionibus, de quarum voluntate dubitamus: quod etiam magis tuis litteris sua committis. neque enim eorum militum, quos mecum habes, voluntati satis confido, ut de omnibus fortunis reipublicae dimicem: neque etiam, qui ex delectibus conscripti sunt a consulibus, convenerunt. Quare da operam, si ulla ratione etiam nunc efficere poteris, ut se explices, huc quamprimum venias, antequam omnes copiae adversarium convenciant. neque enim celeriter ex delectibus huc homines convenire possunt:

& si convenirent, quantum iis committendum sit, quod inter se ne noti quidem sunt, contra veteranas legiones, non te praerit.

CICERO ATTICO, S.

IPPITUDINIS meae signum tibi sit librarii manus, & Leadem causa brevitas: etsi nunc quidem, quod scriberem nihil erat. omnis expectatio nostra erat in nuntiis Brundisinis. si nactus hic esset Cnaum nostrum, spes dubia pacis: sin ille ante tramississet, exitiosi belli metus. sed videlicet, in quem hominem incidit respublica? quam acutum, quam vigilantem, quam paratum? si mehercule neminem occiderit, nec cuiquam quidquam ademerit, ab his, qui eum maxime timebant, maxime diligeret. multum mecum municipales homines loquuntur, multum etiam rusticani. Nihil prorsus aliud curant, nisi agros, nisi villulas, nisi nummulos suos. & vide, quam conversa res est. illum, quo antea confidebant, metuunt; vitae amant, quem timebant. id quantis nostris peccatis, vitisque eveniret, non possum sine molestia cogitare. quae autem impendere putarem, scripseram ad te; & jam tuas litteras expectabam.

CICERO ATTICO, S.

NON dubito, quin tibi odiosa sint epistolae quotidianae, cum praesertim neque nova de re aliqua certiore me faciam, neque novam denique jam reperiam scribendam ullam sententiam. sed, si dedita opera, cum causa nulla esset, tabellarios ad te cum inanibus epistolis mitterem; facerem inepte. cunctibus vero, domesticis praesertim, ut nihil ad te dem litterarum, facere non possum: & simul (crede mihi) requiesco paulum in his miseris, cum quasi tecum loquor: cum vero tuas epistolas lego, multo etiam magis. omnino intelligo, nullum fuisse tempus post has fugas & formidines, quod magis debuerit mutum esse à litteris; propterea quod neque Romae quidquam auditur novi, nec in his locis; quae à Brundisio absunt propius, quam tu, biduum, aut triduum. Brundisii autem omne certamen vertitur hujus primi temporis. qua quidem expectatione torqueor. sed omnia ante nos sciemus. eodem enim die video Casarem à Corfinio post meridiem profectum esse, quod Canusio manu Pompejum. eo modo autem ambulat Caesar, & iis diariis militum celeritatem incitat, ut timeam, ne citius ad Brundisium, quam opus sit, accesserit. dices, Quid igitur proficis, qui anticeps ejus rei molestiam, quam triduo sciturus sis? nihil equidem. sed, ut supra dixi, tecum perlibenter loquor: & simul scito, labare meum consilium, illud, quod satis jam fixum videbatur. non mihi satis idonei sunt auctores ii, qui à te probantur. quod enim unquam eorum in republica forte factum exstitit? aut quis ab his ullam rem laude dignam desiderat? nec mehercule laudandos existimo, qui trans mare belli parandi causa profecti sunt: (quamquam haec ferenda non erant) video enim, quantum id bellum, & quam pestiferum futurum sit. sed me movet unus vir; ejus fugientis comes, republicam recuperantis focus videor esse debere. Totiesne igitur sententiam mutas? ego tecum, tamquam mecum loquor. quis autem est, tanta quidem de re, quin vane secum ipse disputet? simul & elicere cupio sententiam tuam; si manet, ut firmior sim; si mutata est, ut tibi fientiar. omnino ad id, de quo dubito, pertinet, me scire, quid Domitius acturus sit, quid noster Lentulus, de Domitio

13. Pars exercitus ad Albam.] Ita ex mss. restituit Victorius. utra legebatur, ad Balbum. Cleric.

14. Cum omni copia.] Et haec etiam restitutio Victorio debetur antiquiori suo. antea, cum omnibus copiis, Idem.

15. Metusilio.] Bessarionis liber Metusilio. Idem.

16. Quod inter se ne noti quidem sunt.] Malit legi Manutius, qui inter se ne noti sunt, aut, qui inter se noti quidem sunt, quod male placet; ita enim scriptum est in antiquo libro Pantagathi. Idem.

17. Tramississet.] Vulg. transmisisset. Idem.

18. Quod magis debuerit mutum esse à litteris.] Est ista emendatio Victorii, partim conjectura ducti, partim etiam antiquo mss. ad-

juti. prius legebatur, quod magis desuerit, multum esse &c. Idem.

19. Id est Feralibus.] Haec verba, id est Feralibus, leguntur in omnibus Bossi mss. ea tamen absunt à vulgatis codd. Idem.

20. Diets militum celeritatem.] Haec est lectio mss. Bossi, qui tamen videndum dicit an Cicero diagois scripserit, ut quemadmodum idem scriptor alio loco dixit, furcilla exivudere, Floratius furca expellere, & Aristophanes diagois, adu; sic etiam diagois incitare, hoc loco dixerit. Bessarionis liber, & alii duo veteres, diets; sed frigidè nimis ut Manutio videtur; qui legit diariis, ex restitutione Victorii, qui vocem, diets, quae tunc in vulgatis erat editionibus, rejecit. Idem.

initio varia audimus, ²¹ modò esse in Tiburti, laud lepidè: quod cum lepidius accessisset ad urbem: quod item falsum video esse. ²² ait enim Lepidus, ²³ eum nescio quò penetrasse itineribus; occultandi sui causa, ²⁴ an maris apiscendi, ne id quidem scit. ignorat enim de filio. addit illud, sanè molestum; pecuniam Domitio satis grandem, quam is ²⁵ Corninii habuerit, non esse redditam. de Lentulo autem nihil audimus. hæc velim exquiras, ad meque perferbas.

15 CICERO ATTICO, S.

AD. v non. Mart. epistolas mihi tuas Ægypta reddidit, unam veterem iv kal. quam te scribis dedisse Pinario, quem non vidimus; in qua expectas, quidnam præmissus agat Vibullius; qui omnino non est visus à Cæsare: (in altera epistola, video, te scire ita esse) &, quemadmodum redeuntem excipiam Cæsarem; quem omnino vitare cogito: ²⁶ &, aut Hemonis fugam intendis, commutationemque vitæ tuæ; quod tibi puto esse faciendum: &, ignoras, Domitius cum fascibusne sit; quod cum scies, facies, ut sciamus. Habes ad primam epistolam. secuta sunt dux, pridie kal. ambæ data, quæ me convellerunt de pristino statu, jam tamen, ut antè ad te scripsi, labantem. Nec me movet, quod scribis, ²⁷ *Jovi ipsi iniquum*. nam periculum in utriusque iracundia positum est: victoria autem ita incerta, ut deterior causa paritor mihi esse videatur: nec me consules movent, qui ipsi pluma aut folio facilius moventur. officii me deliberatio cruciat, cruciavitque adhuc. cautior certè est mansio: honestior existimatur tractatio. malo interdum, multi me non cautè, quàm pauci non honestè fecisse existimant. De Lepido & Tullo quod quæris; illi verò non dubitant, quin Cæsari præsto futuri, in senatumque venturi sint. Recentissima tua est epistola kal. data; in qua optas congressum, pacemque non desperas. sed ego, cum hæc scribebam, nec illos congressuros, nec, si congressi essent, Pompejum ad ullam conditionem ²⁸ accessurum putabam. Quod videris non dubitare, si consules transeant, quid nos facere oporteat; certè transeunt: vel, quo modo nunc est, transierunt. sed memento, præter Appiam, neminem esse ferè, qui non jus habeat transeundi. nam aut cum imperio sunt, ut Pompejus, ut Scipio, ²⁹ Setenas, Fannius, ³⁰ Voconius, Sestius, ipsi consules; quibus more majorum concessum est vel omnes adire provincias: aut legati sunt eorum. sed ³¹ nihil differo. quid placeat tibi, &

quid propemodum rectum sit, intelligò. Plura scriberem, si ipse possent. sed, ut mihi videor, potero biduo. Balbi Cornelli litterarum exemplum, quas eodem die accepi, quo tuas, misi ad te, ut meam vicem doleres, cum me derideri videres.

BALBUS CICERONI IMP. S.

OBSECRE te, Cicero, suscipe curam & cogitationem dignissimam tue virtutis, ut Casarem & Pompejum, perfidia hominum distractos, rursus in pristinam concordiam reducas. crede mihi, Casarem non solum ³² fore in tua potestate, sed etiam maximum beneficium te sibi dedisse judicaturum, si huc te rejicis. velim, idem Pompejus faciat: qui ut adduci tali tempore ad ullam conditionem possit, magis opto, quàm spero. sed, cum confiteri, & timere deserit, tum incipiam non desperare tuam auctoritatem plurimum ³³ apud eum valituram. Quòd Lentulum consulem meum voluisti hic remanere, Casari gratum, mihi verò gratissimum mediis fidius fecisti. nam illum tanti facio, qui non Casarem magis diligam: qui si passus esset, nos secum, ut consueveramus, loqui; & non se totum etiam & etiam ab sermone nostro avertisset, minus miser, quàm sum, essem. nam cave putes, hoc tempore plus me quemquam cruciari, quòd eum, quem ante me diligo, video in consulti quidvis potius esse, quàm consulem. quòd si voluerit tibi obtemperare, & nobis de Casare credere, & consulatum reliquum Romæ peragere, incipiam sperare, etiam, consilio senatus, auctore te, illo relatoe, Pompejum & Casarem conjungi posse. quòd si factum erit, me satis vixisse putabo. Factum Casaris de Corninio ³⁴ tutum me probaturum scito. ³⁵ quo modo in hujusmodi re, commodius cadere non potuit, quàm ut res ³⁶ sine sanguine confieret. Balbi mei tuique advenit decretarum te, valde gaudeo. is quicumque tibi de Casare dixit, quæque Casar scripsit, ³⁷ scio te tibi probabit, quæcumque fortuna ejus fuerit, ³⁸ verissimè scripsisse.

CICERO ATTICO, S.

OMNIA mihi provisã sunt, ³⁹ præter occultum, & tutum iter ad mare superum. hoc enim mari uti non possumus hoc tempore anni. illic autem, quò spectat animus, & quò res vocat, qua veniam? cedendum enim est celeriter; ne forte qua re impediatur, atque alliger. nec verò ille me ducit, qui videtur: quem ego hominem *δραστηρικώτερον* omnium jam antè cognoram; nunc verò etiam *ἀπρατηρικώτερον*. non me igitur is ducit, sed sermo hominum, qui ad me à Philotimo scribitur. is enim me ab optimatibus ait confendi. quibus optimatibus, dii boni? qui nunc quo modo occurrunt, quo

16
110-

21. *Modo esse in Tiburti.*] Nihil discrepant ab excusis Tornæf. & Crusell. Decurt. sic recit, modo esse in Tiburti hanc lepidè, quod cum Lepidus, ad urbem accessisset. unde emendavit Bostius, modò esse in Tiburti hanc lepidè; quod cum lepidus, ad urbem accessisset. Lamb. vulgata lectioem sequitur quæ ita fecit, modo esse in Tiburti aut lepidi, quò cum Lepidus accessisset ad urbem. Junius ex mss. Pal. velligii & conjectura sic emendavit, modo esse in Tiburtina Lepidi, modò cum Lepidus accessisset ad urbem. Idem. Ego ut nescio pronunciare de a. i. s. MSS. ita certe scio in Baillioensi legi in Tiburti aut Lepidi quo cum Lepidus accessisset ad urbem. Hæc docent scripsisse Ciceronem modo esse in Tiburti aut Lavicano; tum lepidus, accessisset ad urbem. Gronov.

22. *Ait enim Lepidus.*] Junius (ut ait) longè optinè restituit ex mss. Pal. sed ait Lepidus. Cleric.

23. *Eum nescio quo penetrasse itineribus.*] Longolii ms. quo nescio esse Ursinus, itineris. Lambin. putat desiderari epithetum quod coherent eum voce itineribus, forte, occultis, seu devotis. Idem.

24. *An maris apiscendi.*] Victorii hæc est ex antiquiore suo restitutus, prius adiscendi. Idem.

25. *Corninii.*] Ita legendum videtur Manutio. vulg. Corni. Idem.

26. *Ei, hæc Athenionis fugam intendis.*] Bostii hoc est conjicientis ex depravata Decurtati & Crusell. scriptura, quorum prior, habet Athenionis fugam intendis, alter verò, hanc Athenionis fugam intendis. Ursini liber, & Athenionis fugam intendis. Pius, pro Hemonis fugam, Antedonionis Phyeon legit. Lambinus licet hunc locum ferè desperatum asserat, tamen ne ibi taceat, ubi alii verbosi fuerint, hanc asserit conjecturam, artemionis fugam tendis, vel etiam *ἀρτεμιον* & *ἐρτων* tendis: hanc quoque refert Bostii conjecturam, *ἄρτε Athenio*, si fugam intendis. Junius ex multorum mss. Palat. comparatione, & an tu Hemonis fugam intendas. Idem.

27. *Jovi ipsi iniquum.*] Victorius ex antiqui sui depravata scriptura, *Jovi ipsinicum*, restituit *Jovi ipsi iniquum*. Junius etiam re-

stitatur mss. Palat. habere, *ipsinicum*, unde reposuit *ipsullicum*, quem vide. Idem.

28. *Accessurum.*] Lambino videtur fortasse legendum *descensurum*. Idem.

29. *Setenas.*] Bessarionis liber *Seteonas*, sed Manut. hunc ignorat. *Sufenas* legit Ursinus ex argenteo denario, in quo, *Sextus Nonius Sufenas*, descriptus est: neque aliter Pighius libro xvii *Annalium Romanorum*. Idem.

30. *Voconius.*] Quid si *Coponius*? qui prætor Pompejum sequutus est (ait Manutius). Idem.

31. *Nihil differo.*] Bostii mss. partim *desero*, partim *disero*. probavit Paerri & Manutii lectioem. Victorius reposuit *desidero*. *desero* ex duobus mss. Palat. retinet Junius, hæcque ait esse germanam Ciceronis *ἐπιδηρέω*. Idem.

32. *Fore in tua potestate fore.*] Idem.

33. *Apud eum valituram.*] Ita legit Nialasp. quam lectioem in omnibus suis invenit Bostius: duo priora vocabula desunt in vulgaribus. Idem.

34. *Tutum me probaturum scito.*] *Te probaturum*, vetus Ursini liber. Idem.

35. *Quomodo.*] Vulg. & quomodo. Idem.

36. *Sine sanguine confieret.*] Ita Victorius ex antiquo suo. prius sine sanguine confeceretur. Idem.

37. *Scio te tibi probabit.*] Bessarionis liber, *scit tibi probabit*. Manutius emendat, *scio*, & *tibi probabit*. Idem.

38. *Verissimè scripsisse.*] Ita conjecit Manutius à Bessarionis antiquo in quo legitur *verissimè*, ut in antiquo libro scriptum primo existimet, *verissimè*, ad veteris orthographia rationem: unde imperitis libraribus occasio mendii. Idem.

39. *Præter occultum, & tutum iter ad mare superum.*] Manutius legendum suspicatur *præter occultum*, & *tutum iter &c.* Bostius verò auctoris Scidis & Crusellino, ita reponendum asseruit. Sic etiam legit

modo autem se venditant Cæsari? 40 municipia verò Deum: nec simulant, ut cum de illo agroto vota faciebant. sed planè, quidquid mali hic Pisistratus non fecerit, tam gratum est, quam si alium facere prohibuerit. hunc propitium sperant; illum iratum putant. quas fieri censes ἀπανθήσεις ex oppidis? quos honores? merent, inquit: credo; sed mehercule illum magis. hujus insidiosa clementia delectantur: illius iracundiam formidant. 41 judices deccl, qui præcipuè Cnato nostro delectabantur, ex quibus quotidie aliquem video, nescio quas ejus Lucerias horrent. itaque quaro, qui sint isti

optimates, 42 qui me exturbent, cum ipsi domi maneant. sed tamen, quicumque sunt, αἰδέομαι Τρώας. etsi, qua spe proficiscar, video; conjungoque me cum homine magis ad vastandum Italiam, quam ad vincendum parato: 43 demum quem exspecto. & quidem, cum hæc scribebam iv nonas jam exspectabam aliquid à Brundisio. quid autem aliquid? quam inde turpiter fugisset, & victor hic quæ se referret, & quò. quod ubi audissem; si ille Appia veniret, ego Arpinum cogitabam.

legit Lambinus & ante ipsum Corradus conjectura ductus: Vulg. præter occultum metum. Iter ad mare &c. Cleric.
40. Municipia verò Deum.] Sic restituit Victorius, cum legeretur adeunt. Fulvianus, ad eum. Idem.
41. Judices deccl.] Junius refert mss. Palat. habere cccl, ex quibus conjicit legendum ccclx. Idem.

42. Qui me exturbent, cum ipsi domi maneant.] Victorius, qui me exturbent Cumis, castigavit, sed non placet Lambino, qui vulgata scripturam retinet. Idem.
43. Demum quem exspecto.] Decurtatus planè refert Bossi conjecturam, demum quem exspecto. quidam legunt Domitium; vulg. domum quem exspecto. Idem.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM

A D

A T T I C U M,

LIBER NONUS.



ETSI, cum tu has litteras legeres, putabam fore, ut scirem jam, quid Brundisii actum esset; (nam 1 Canusio VIII kal. profectus erat Cnæus; hæc autem scribebam pridie nonas, 2 XIV die postquam ille Canusio moverat) tamen angebar singularum horarum expectatione: mirabarque, nihil allatum esse ne rumoris quidem. nam erat mirum silentium. sed hæc fortasse; κενώσασθα sunt: quæ tamen jam sciuntur, necesse est. illud molestum, me adhuc investigare non posse, 4 ubi P. Lentulus noster sit, ubi Domitius. quaro autem, quò facilius scire possim, quid acturi sint; iturine ad Pompejum; & si sunt, quà quandoque: ituri sunt. urbem quidem jam refertam esse optimatum audio; Sosium, & Lupium, quos Cnæus noster ante putabat Brundisium venturos esse, quàm se, jus dicere. hinc verò vulgò vadunt. etiam M. Lepidus, quocum diem conerere solebam, cras cogitabat. nos autem in Formiano morabamur, quo citius audiremus: deinde Arpinum volebamus. inde, iter quàm maximè ἀναπύτησθον esset, ad mare superum, remotis, sive omnino missis lictoribus. audio enim, bonis viris, qui & nunc, & sæpe antea magno præsidio reipublicæ fuerunt, hanc cunctationem nostram non probari, multaque in me, 7 & severè in conviviis tempestivis quidem disputari. cedamus igitur; & ut boni cives simus, bellum Italiæ terra, marique inferamus; & odia improborum rursus in nos, quæ jam

extincta erant, incendamus; & Lucceji consilia, ac Theophrani persequamur. nam Scipio vel in Syriam proficiscitur; forte; vel cum genero, honestè; vel Cæsarem fugit, iratum. Marcelli quidem, nisi gladium Cæsaris tenuissent, manerent. Appius & eodem timore, & inimicitiarum recentium: & tamen, præter hunc, & C. Cassium, reliqui legati; 8 Faustus proquaestor: ego unus, cui utrumvis liceret: frater 9 accederet; quem socium hujus fortunæ esse, non erat æquum: cui magis etiam Cæsar 10 irasceret. sed impetrare non possum, ut maneat. dabinus hoc Pompejo, quod debemus. nam me quidem alius nemo movet; non sermo bonorum, qui nulli sunt; non causa, quæ acta timide est, agitur improbe. 11 uni, uni hoc damus, ne id quidem roganti, nec suam causam (ut ait) agenti, sed publicam. Tu quid cogites de transeundo in Epirum, scire sanè velim.

CICERO ATTICO, S.

ETSI nonis Mart. die tuo, ut opinor, exspectabam epistolam à te longiorem; tamen ad eam ipsam brevem, quam 12 III nonas ἀπὸ τῶν Ἀργυρίων dedisti, rescribendum putavi. Gaudere ais te, mansisse me; & scribis, in sententia te manere. mihi autem superioribus litteris videbare non dubitare, quin cederem, ita, si & Cæus bene comitatus conscendisset, & consules transissent. utrum hoc tu parum commeminnisti, an ego non satis intellexi, an mutasti sententiam? sed aut ex epistola, quam exspecto, perspiciam, quid sentias, aut alias

1. Canusio 11x. Kal.] Videtur legendum Ursino, xi. kalend. Cleric.
2. XIV die.] Ursinus XVI; Manutius XIII. reponendum censent; sed Bossius tribunus intercedit, & vim fieri vetat antiquæ lectioni. Idem.
3. Κενώσασθα sunt.] Κενώσασθα ex Palatin. duobus legit Junius. Idem.
4. Ubi P. Lentulus.] Prænomen, P. deest in vulg. Idem.
5. Ituri sunt.] Alii, ituri sint. Idem.
6. Fuerunt.] Vulg. fuerint. Idem.
7. Et severè in conviviis tempestivis.] Amicus Ursini putat legendum, & severè, & in conviviis tempestivis disputari &c. Junius verò, & severè in conviviis tempestivis quidem. Idem.

8. Faustus proquaestor: ego unus.] Hæc est lectio antiquioris Victoriani: Junius tamen retinet lectionem vulgatam, Faustus prope ego unus, cui &c. & hæc ait esse justam mss. Pal scripturam. Manutius ex Bessarionis libro qui etiam habet, prope, conjicit legendum, Proprietor, etiam si, proquaestor, retinere malit. Idem.
9. Accederet.] Vulg. accesserit. Manutius malit accedet, cum in antiquis libris, accedent scriptum sit. Idem.
10. Irasceret.] Vulg. irascetur. Idem.
11. Uni, uni hoc damus.] Alterum uni abest à vulg. Idem.
12. III. Nonas ἀπὸ τῶν ἀργυρίων.] Hæc est Victorii emendatio. prius legebatur 111. Nonas mart. ἀπὸ τῶν δολίων. reliquæ editiones, illud quidem δολίων in ἀργυρίων mutant, sed nomen Martias retinent. Idem.

la non fetam, 27 Curtium in curia potero ferre? Age, si-
me quamvis εὐσεβήματος hæc ferentem: quid illam, sic M. T. V. L.
11, quem habebunt exitum? 28 Et omitto causam reipubli-
cæ, quam ego amissam puto cum vulneribus suis, tum medi-
camentis iis, quæ pantant. de Pompejo quid agam? cui planè
29 quid enim hoc negem?) succensui. Semper enim cau-
sa eventorum magis movent, quam ipsa eventa. hæc igitur
mala, quibus majora esse quæ possunt?) considerans, vel po-
tius judicans ejus opera accidisse & culpa, inimicior eram
huic, quam ipsi Cæsari. ut majores nostri funestiorum diem
esse voluerunt Allienis pugna, quam urbis captæ; quod hoc
malum ex illo; itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter
in vulgus ignotus: sic ego, decem annorum peccata recordans,
in quibus inerat ille etiam annus, qui nos, 30 hoc non defendente,
ne dicam gravius, afflixerat; præsentisque temporis
cognoscens temeritatem, ignaviam, negligentiam, succense-
bam. sed ea jam mihi exiderunt. beneficia ejusdem cogito;
cogito etiam dignitatem. intelligo, serius equidem, quam
vellem, propter epistolas sermonesque Balbi; sed video planè,
nihil aliud agi; nihil actum ab initio, quam ut hunc occideret.
ego igitur, 31 si quis apud Homerum, cum ei 32 & mater & dea dixisset,

Αὐτίκα γὰρ τοι ἐπιτάμβει Ἐκτορα πότμῳ· εἶποιμῳ,
matri ipse respondit,

Αὐτίκα τεθνήσκω, ἐπεὶ ἄκ' ἄρ' ἐμίλων ἐπαίρω
Κτηφρομένω ἐπαμύτωι:

quid, si non ἐπαίρω solum, sed etiam ἐσεργάτη? adde, tali vi-
ro, talem causam agenti: 33 & ego verò hæc officia mercanda
vitæ puto. optimatibus verò tuis nihil confido, nihil jam ne
in servio quidem. video, ut si huic dent, ut datur sint. quid-
quam tu illa putas fuisse de validudine decreta municipiorum
præ his de victoria gratulationibus? timent, inquires. at ipsi
tuo se timuisti dicunt. sed videamus, quid actum sit Brundi-
si. 34 ex eo fortasse mea consilia nascentur, aliaque litteræ.

CICERO ATTICO, S.

35 NOS adhuc Brundisio nihil. Roma scripsit Balbus, pu-
tare jam Lentulum consulem 36 transmisisse, nec eum
à minore Balbo conventum; quod is hoc jam Causi audisset:
inde ad se eum scripsisse: cohortisque sex, quæ Alba fuissent,
37 ad Curium via Minucia transisse: id Cæsarem ad se scri-
psisse, & brevi tempore eum ad urbem futurum. 38 ego utar
tuo consilio; neque me 39 Arpinum hoc tempore abdam:
etsi, Cicetoni me togam puram cum dare Arpini vellem,
hanc eram ipsam excusationem relictuus ad Cæsarem. sed

fortasse in eo ipso offenderet, cur non Romæ potius. sed ta-
men, si est conveniendus, hic potissimum. tum reliqua vide-
bimus, id est, & quò, & quâ, & quando. Domitius, ut au-
dio, 40 in Cosano, & quidem, ut ajunt, paratus ad navigan-
dum: si in Hispaniam, non probo: si ad Cnæum, laudo: quo-
vis potius certe, 41 quam ut Curtium videat; quæ ego pa-
tronus aspicere non possum. quid alios? sed, opinor, quie-
scamus; ne nostram culpam coarguamus; qui, dum urbem,
id est patriam, amamus, dumque rem conventuram putamus,
ita nos gessimus, ut planè interclusi captique simus. Scripta
jam epistola, Capua litteræ sunt allatæ hoc exemplo. Pom-
pejus mare transiit cum omnibus militibus, quos secum ha-
buit. hic numerus est hominum millia xxx. & 42 consules,
duo & tribuni plebis, & senatores, qui fuerunt cum eo, omnes
cum uxoribus & liberis. Confendisse dicitur a. d. iv nonas
Mart. ex ea die fuere Septemtriones venti. naves, quibus usus
non est, omnes aut præcidisse, aut incendisse dicunt. de hæc
litteræ L. Metello tribuno plebis Capuam allatæ sunt ab
Clodia focru, quæ ipsa transiit. antè sollicitus etiam & ange-
bar, 43 sicut res scilicet ipsa cogebat, cum consilio explicare
nihil possem: nunc autem, postquam Pompejus, & consules
ex Italia exierunt, non angor, sed ardeo dolore:

Οὐδ' ἐμοὶ ἦτορ
Ἐμπεδον, ἀλλ' 44 ἀλαλιότημαι:

non sum, inquam, mihi crede, mentis compos; tantam mihi
dedecoris admisisse videor. 45 Mene non primum cum Pom-
pejo, qualicumque consilio uso, deinde cum bonis esse, quan-
vis causa temere instituta? præsertim cum ii ipsi, quorum ego
causa timidius me fortunæ committebam, uxor, filia, Cicero-
nes pueri, me illud sequi mallent? hoc turpe, & me indignum
putarent? nam Quintus quidem frater, quidquid mihi place-
ret, id rectum se putare ajebat, id animo æquissimo sequeba-
tur. tuas nunc 46 epistolas à primo lego. hæc me paullim re-
creant. primæ monent & rogant, ne me projiciam. proxima
te gaudere ostendunt, me remansisse. eas cum lego, mi-
nis mihi turpis videor, sed tam diu, dum lego: deinde emer-
git rursus dolor, & ἀλαλιότημαι. quamobrem obsecro te,
mi Tite, eripe mihi huic dolorem, aut minue saltem, aut
consolatione, aut consilio, aut quacumque re potes. quid tu
autem possis? aut quid homo quicquam? 47 vix Deus jam.
Equidem illud molior, quod tu mones speraque fieri posse;
ut mihi Cæsar concedat, ut absim, cum aliqui in senatu con-
tra Cnæum agatur. sed timeo, ne non impetrem. venit ab
eo Furnius: (ut quidem scias, quos sequamur) Q. Titinii fi-
lium

27. Curtium in Curia.] Ita emendarunt Lambinus, & Ursinus, qui tamen ait defendi posse, qui tum in Curia. Cleric.
28. Et omitto.] Navult Mauntius, sic omitto. Idem.
29. Quid enim hoc negem?] susceusui.] Vulg. quid enim negem?) succensusui. Idem.
30. Hoc non defendente.] Ab impressis abest negatio, quam ex conjectura reposuit Victorius. Ant. Augustinus & Malaspina legunt, hoc nos defendente, quam lectionem valde probat Junius. Idem.
31. Si quis apud Homerum.] Faernus legebat, sicut apud Homerum. Junius addito pronomine, is; sicut is &c. Urhno verò sic totum locum legi placere, ero igitur, si quidem &c. Idem.
32. Et mater & dea dixisset.] Deerat hic Homeri versus pronuntians à Thetide, quem Victorius restituit. Idem.
33. Et ego verò hæc officia mercanda vita puto.] Ex antiquiore suo exemplari hanc lectionem eruit Victorius, quam & Germani protrulerant; sed verbum, vita, omiserant. Hic autem Faernus delet conjunctionis notam & vulga erant ante Victorium, ego verò hæc officia: ei canadita vita puto. Idem.
34. Ex eo fortasse mea consilia nascentur.] Veteres libri, Bofii, Lambini, Junii, ea consilia, rectissime secundum Junii mentem. Lambinus legi malit, nova consilia, vel alia consilia nascentur. Idem.
35. Nos adhuc.] Hæc epistola vulgatis ineam cum superiore constituit, si quidem illi immediate appingitur. Idem.
36. Transmisisse.] Faernus ex transmisisse me, quod est in mss. libris, faciebat, transmisisse mare. Idem.
37. Ad Curium via Minucia.] Ita ex antiquis suis Bofius: Victorius verò legit ad Curium Minucia, quum antea legeretur, ad Cnæum

rium in Minucia. hunc sequuti sunt Turnebus lib. 1 Advers. cap. 21. & Lambinus. Mauntius, Faernus, & Malaspina ex Horatio legunt, Namicia, sed & hic & apud Horatium Minucia legendum esse ostendit Bofius. Ceterum pro Curium, Curium habet Beslar. liber. Idem.
38. Ego utar.] Vulg. ergo utar. Idem.
39. Arpinum.] Vulg. in Arpinum. Idem.
40. In Cosano, & quidem.] Vulg. in Cosano est quidem. Idem.
41. Quam ut Curtium videat.] Sic restituit Victorius & probat Lambin. Germani legunt Curium prius habebatur, Curtum, unde prius faciebat Cercum. Idem.
42. Consules duo & trib. plebis.] Duo, ut videtur Mauntio, fortasse fuit glossæma antecedentis verbi, aut legendum, ut homo eruditus existimat, Consules & duo tribuni plebis. Cleric. Quum viderem in hoc loco quod consulerent viri docti ex notis Mauntii, opinatus fui mutandam esse distinctionem tantum; quum & consules per se intelligerentur non nisi duo; & τὸ duo sine transpositione verborum optime referri posset ad sequentia, in quibus τὸ & notat etiam. Gronov.
43. Sicut res scilicet ipsa cogebat, cum consilio explicare nihil possem.] Alii sicut r. se. i. e. quo uti consilio possem. Cleric.
44. Αλαλιότημαι.] Ita restituit Victorius ex antiquiore suo libro, & Homeri emendatis codd. antea legebat, ἀλαλιται. Idem.
45. Mene non primum.] Vulg. me non primum. Idem.
46. Epistolas à primo.] Ita est in omnibus Bofii codd. quidam legendum essent, à prima. Idem.
47. Vix Deus jam. Equidem.] Codex Tornæsi. habet, vix Deus. Jam equidem. Idem.

lium cum Caesare esse nuntiat : sed illum majores mihi gratias agere, quam vellem. quid autem me roger, (paucis ille quidem verbis, sed & *δυναμί*) cognosce ex ipsius epistola. me miserum, quod tu non valuisti. unā fuisset: consilium certe non defuisset,

Συῦτε δὲ ἐργάζεσθαι.

sed acta ne agamus: reliqua paremus. me adhuc hæc duo fefellerunt, initio spes compositionis, qua facta volebam ⁴⁸ ut populari vira, sollicitudine senectutem nostram liberanti: deinde bellum crudele, & exitiosum ⁴⁹ suscipi à Pompejo intelligebam. Melioris medijsidius civis, & viri putabam, quovis supplicio affici, quam illi crudelitati non solum præesse, verum etiam interesse. videtur vel mori fatius fuisse, quam esse cum iis. Ad hæc igitur cogita, mi Attice, vel potius excogita. quemvis eventum fortius feram, quam hunc dolorem.

CAESAR IMP. S. D. CICERONI IMP.

CUM Furnium nostrum tantum vidissem; neque loqui, neque audire ⁵⁰ meo commodo potuissem; properarem, atque essem in itinere, præmissis jam legionibus; præterire tamen non potui, quin & scriberem ad te, & illum mitterem, gratiasque agerem: ⁵¹ etsi hoc & feci sæpe, & sæpius mihi facturus videor; ita de me mereris. in primis à te peto, quoniam confido me celeriter ad urbem venturum, ut te ibi videam; ut tuo consilio, gratia, dignitate, ope omnium rerum uti possim. Ad propositum revertar: festinationi meæ, brevitateque literarum ignosces. reliqua ex Funnio exoptasces.

CICERO ATTICO, S.

SCRIPSERAM ad te epistolam, quam darem tibi id. sed eo die is, cui dare volebam, non est profectus. venit autem eo ipso die ⁵² ille celeripes, quem Salvius dixerat: attulit uberimas tuas litteras, quæ ⁵³ mihi quiddam quasi animule restillarunt. recreatum enim me non quo dicere. sed planè *τὸ σπυρίον* effecisti. ego enim non jam id ago, mihi crede, ut prosperos exitus consequar: sic enim video, nec duobus his vivis, nec, hoc uno, nos umquam rempublicam habituros. ita neque de otio nostro spero jam, nec ullam acerbitatem recuso. unum illud extirparebam, ne quid turpiter facerem, vel, dicam, jam effecissem. sic ergo habeto, salutare te mihi litteras misisse: neque solum has longiores, quibus nihil potest esse explicatius, nihil perfectius; sed etiam illas breviores, in quibus hoc mihi jucundissimum fuit, consilium factumque nostrum à Sexro probari: pergratumque mihi tu fecisti, à quo diligere me, & quid rectum sit, intelligi, scio. Longior verò tua epistola non me solum, sed meos omnes ægri tudine levavit. itaque utar tuo consilio, & ero in Formiano: ne aut ad urbem *ἀπέγνῃ* meis animadvertatur; aut, si nec hic, nec illic eum video, devitatum se à me putet. Quod autem suades, ut ab eo petam, ut mihi concedat, ut idem tribuam Pompejo, quod ipsi tribuerit: id me jam pri-

dem agere intelliges ex litteris Balbi & Oppii: quarum exemplum tibi misi: mihi etiam Caesaris ad eos sana mente scriptas; quo modo in tanta insania. sin mihi Caesar hoc non concedat; video ⁵⁴ tibi placere illud, me *πολιτῶμα* de pace suscipere: in quo non extimefco periculum. cum enim tot impendeant, cur non honestissimo ⁵⁵ deprecifici velim? sed vereor, ne Pompejo quid oneris imponam;

Μὴ μοι προσηύω κερὰ λυθ δεινοῖς πλεῖρα

intorqueat. mirandum enim in modum Cnatus noster Sullani regni similitudinem concupivit. ⁵⁶ *εἰδὸς σσι λῆρω*. ⁵⁷ nihil ille unquam minus obscure tulit. cum hocne igitur, inquires, esse vis? beneficium sequor, mihi crede, non causam, ut in Milone, ut in. sed hæcenus. Causa igitur non bona est; immo optima: facta agetur (memento) fœdissimè. primum, consilium est, suffocare urbem, & Italiam fame; deinde, agros vastare, urere, pecuniis locupletum non abstinere. sed, cum eadem metuam ab hac parte; si illic beneficium non sit, rectius purem quidvis domi perpeti. sed ita meruisse illum de me puto, ut *ἀχαρείας* crimen subire non audeam. quamquam à te ejus quoque rei iusta defensio est explicata. De triumpho tibi assentior: quem quidem totum faciliè & libenter abjecero. egregiè probo ⁵⁸ fore, ut dum agamus, ⁵⁹ *ὁ πλῆθς ἀεχέως* obrepat: si modò, inquis, satis ille erit firmus. est firmior etiam quam putabamus. de isto licet bene speres. promitto tibi, si valebit, regulam illum in Italia nullam relicturum. tene igitur socio; contra mehercule meum iudicium, & contra omnium antiquorum auctoritatem: nec tam ut illa adjuvem, quam ut hæc ne videam, cupio discedere. noli enim putare tolerabiles horum insanias, nec uniusmodi fore. etsi quid te horum fugit? legibus, iudiciis, senatu sublato, libidines, audacias, sumptus, egestates tot egentissimorum hominum, nec privatas posse res, nec rempublicam sustinere. ⁶⁰ Abeamus igitur inde qualibet navigatione: etsi id quidem, ut tibi videbitur: sed certè abeamus. sciemus enim, id quod exspectas, quid Brundisii actum sit. Bonis viris quòd ais probari, quæ adhuc fecerimus, sciri que ab iis ⁶¹ nos non profectos, valde gaudeo; si est nunc ullus gaudendi locus. De Lentulo iustitigabo diligentius: id mandavi Philotimo, homini forti, ac nimium optimati. Extremum est, ut tibi argumentum ad scribendum fortasse jam desit. nec enim alia de re nunc ulla scribi potest; & de hac quid jam amplius inveniri potest? sed quoniam & ingenium suppeditat, (dico mehercule, ut sentio) & amor, quo & meum ingenium incitatur; perge, ut facis, & scribe, ⁶² quantum pores. In Epirum quòd me non invitas, comitem non molestum, subitator: sed vale. nam, ut tibi ambulandum, ungentium, sic mihi dormiendum. etenim litteræ tuæ mihi formum attulerunt.

CICERO ATTICO, S.

⁶³ CENANTIBUS pridie idus nobis, ac noctu quidem, Statius à te epistolam brevem attulit. De L. Torquato

48. Uti populari vira, sollicitudine senectutem nostram liberanti.] Sic edidit ex fide Decurtati Bosius. vulg. qua facta volebam (vel ut alii, videbam) ut populari, ut ea sollicitudine senectutem nostram liberari: cui loco Victorii & Manutii sic mederi non posse fatentur. Pantagathus, Lambino teste sic restituere conatus est, qua facta, ut populari, ut mea, videbam sollicitudine senectutem nostram liberari. Lambinus, q. s. videbam, omni populari mei. Cleric. 49. Suscipi à Pompejo intelligebam.] Arbitratur legendum Lambinus, non intelligebam, quod & alii videtur. Idem. 50. Meo commodo potuissem, properarem.] Ita Lambinus & Bosius ex eod. Memnitan. Malasp. Tornaf. Crusell. & Decurtato. Vulg. me commode potuissem properarem. Idem. 51. Etsi hoc & feci sæpe.] Vulg. & si hoc officium & feci. Idem. 52. Ille Celeripes.] Codex Tornafianus habet, ille celeriter pet, quem & c. Idem. 53. Mihi quiddam quasi animule restillarunt.] Hæc est scriptura Decurtati; cuius lectionis vestigia quedam exstant in Tornafiano & Victoriano; in illo quidem in hunc modum, mihi quiddam quasi stant muta restillarunt: in hoc vero in istum, mihi quiddam quasi stant muta est illi aunt. Adrian. Turnebus lib. 1 cap. 21, conjicit, mihi

quiddam quasi animi à te instillarunt, vel quasi animata. Lambinus sic propius ad scripturam antiquam, mihi quiddam quasi animule instillarunt. Idem. 54. Tibi placere illud, me &c.] Illud, abest à vulgatis. Idem. 55. Deprecifici.] Vulg. deprecifici. Idem. 56. Eιδὸς σσι λῆρω.] Ex antiquis exemplaribus sic descripsit Victorius. prius vulgabatur εἰδὸς λῆρω. Idem. 57. Nihil ille unquam minus.] Vulg. nihil inquam, ille minus. Idem. 58. Fore ut dum agamus.] Male, iudice Bosio, reposuit Malaspina & hunc sequuntur Lambinus, ut dum vagamur. Idem. 59. Ο πλῆθς ἀεχέως.] Hæc emendatio debetur Victorio. antea legebatur εἰδὸς ἀεχέως. Idem. 60. Abeamus igitur inde.] Verbum, inde, à libro Bessarionis abest, & ut opinatur Manutius rectè abest. Idem. 61. Nos non profectos.] Ita Decurtatus. Manutii verò conjecturam adjuvat Tornaf. qui habet, non profectos: Vulg. non profectus. Idem. 62. Quantum potes.] Tornaf. quantum potest: unde Lambinus conjicit, quantum potest. Idem. 63. Cenantibus pridie Idus.] 11. idus reponit Lambinus, Malaspinam

20 64 quod modò queris, non modò Lucius, sed etiam 65 Au-
lus profectus est, 66 alter multos D. De Reatinorum corona
quod scribis, molestè fero in agro Sabino fementem fieri
proserptionis. 67 Senatores multos esse Romæ, nos quoque
audieramus. equid potes dicere, cur exierint ? in his locis
opinio est, conjectura magis, quàm nuntio, aut litteris, Cæ-
sarem Formiis a. d. XI kal. Apr. fore. hic ego vellem habere
Homeri illam illam Minervam simulatam Mentori, cui di-
cerent :

Μίνυρ πὸς τ' ἀρ' ἴω, πὸς τ' ἀρ' ἀγορᾶν ἕλθομαι αὐτὸν ;
nullam rem umquam difficiliorem cogitavi. sed cogito ta-
men ; nec ero, ut in malis, imparatus. sed cura, ut valeas.
puto enim diem tuum heri fuisse.

CAESAR OPIO, CORNELIO, S.

GAUDEO mehercule nos significare litteris, quàm valde pro-
beris ea, que apud Corfinium sunt gesta. consilio vestro utar
libenter, & hoc lubentius, quid mea sponte facere constitueram, ut
quàm lenissimum me praberem, & Pompejum, darem operam,
ut reconciliarem. teneamus hoc modo ; si possimus omnium volun-
tatem recuperare, & diuturna victoria uti : quoniam reliqui cru-
delitate odium effugere non poterunt, neque victoriam diutius te-
nere, præter unum L. Sullam, quem imitaturus non sum. hæc no-
xia sit ratio vincendi ; ut misericordia & liberalitate nos munia-
mus. id quemadmodum fieri possit, nonnulla mi in mentem ve-
niunt, & multa reperiri possunt. 68 De rebus, rogo vos, ut cogi-
tationem suscipiatis. Cn. Magium, Pompeji præfectum, dephe-
hendi. 69 scilicet meo instituto usus sum, & eum statim missum
fecit. jam duo præfecti fabrum Pompeji in meam potestatem vene-
runt, & à me missi sunt. si volent grati esse, debent Pompejum
hortari, ut malis mihi esse amicus, quàm his, qui & illi, & mi-
hi semper fuerunt inimicissimi : quorum artificis effectum est, ut
res publica in hunc statum perveniret.

BALBUS CICERONI IMP. S.

70 S. V. B. E. Postea quàm litteras communes cum Oppio ad te
dedi, ab Cæsare epistolam accepi, cujus exemplum tibi mi-
si ; ex quibus perspicere poteris, quàm cupiat concordiam, &
Pompejum reconciliare, & quàm remotis sit ab omni crudelitate :
quod eum sentire, ut debes, valde gaudeo. De te, & tua fide, &
pietate idem mehercule, mi Cicevo, scio, quod tu ; non posse tuam
famam & officium sustinere, ut contra eum arma feras, à quo
tantum beneficium te accepisse prædices. Cæsarem hoc idem proba-
turum, exploratum, pro singulari ejus humanitate, habeo : eique
cumulatissimè satisfacturum te certè scio, cum nullam partem belli
contra eum suscipias, neque socius ejus adversarius fueris. at-
que hoc non solum in te, sed & tanto viro, satis habebis, sed etiam
mihi ipse sua 71 concessit voluntate, ne in iis quorvis essem, que
contra Lentulum, aut Pompejum futura essent ; quorum beneficia
maxima haberem : sibi que satis esse dixit, 72 si rogatus urbana
officia sibi præstitissem, que etiam illi, si vellem, præstare possim.
itaque nunc Romæ omnia negotia Lentuli procuro, sustineo ; meum-
que officium, fidem, pietatem his præsto. sed mehercule 73 rursus

jam abjectam compositionis spes non desperatissimam esse puto ;
quoniam Cæsar est ex mente, que optare debemus. hac re mihi
placet, si tibi videtur, te ad eum scribere, & ab eo præsidium pe-
tere, ut petisti à Pompejo, me quidem approbante, temporibus Mi-
lonianis. præstabo (si Cæsarem bene nori) eum prius tuæ digni-
tatis, quàm sua utilitatis rationem habiturum. Hæc quàm pru-
denter tibi scribam, nescio : sed illud certè scio, me ab singulari
amore ac benevolentia, quecumque scribo, tibi scribere : quod te
(ita, incolui Cæsare, moriar) tanti facio, ut paucos æque ac te
caros habeam. De hac re cum aliquid constitueris, velim mihi
scribas. nam non mediocriter laboro, ut utrique, ut vis, tuam be-
nevolentiam præstare possis : quam mehercule te præstaturum con-
fido. Fac valeas.

BALBUS, ET OPIIUS. S. D. M. CICERONI.

NEDUM hominum humilium, ut nos sumus, quæ etiam ampli-
ssimum virorum consilia ex eventu non ex voluntate, à ple-
risque probari solent, tamen freti tua humanitate, quod verissi-
mum nobis videbitur, de eo, quod ad nos scripsisti, tibi consilium
dabimus : quod si non fuerit prudens, 74 at certè ab optima fide &
optimi animo proficiet. Nos, nisi id, quod nostro judicio
Cæsarem facere oportere existimamus, ut simul Romam censeat,
agat de reconciliatione gratiæ suæ & Pompeji, id eum facturum
ex ipso cognovissemus, te hortari desineremus, ut velles iis rebus
interesse, quod facilius, & majore cum dignitate per te, qui utri-
que es conjunctus, res tota conficeret : aut, si ex contrario putare-
mus Cæsarem id non facturum, & eum velle cum Pompejo bellum
gerere sciremus ; nunquam tibi suaderemus, contra hominem,
optimè de te meritum, arma ferres ; sicuti se semper oravimus, ne
contra Cæsarem pugnaves. sed cum etiamnum, quid facturus Cæ-
sar sit, magis opinari, quàm scire possumus : non possumus, nisi
hoc ; non videri eam tuam esse dignitatem, neque fide omnibus
cognitam, ut contra alterutrum, cum utrique sis maxime necessa-
rius, arma feras : & hoc non dubitamus, quia Cæsar pro sua
humanitate maxime sit probaturus. nos tamen (si tibi videbitur)
ad Cæsarem scribemus, ut nos certiores faciat, quid hac re adu-
rus sit : à quo si erit nobis rescriptum, statim, que sentiemus, ad
te scribemus : & tibi fidem faciemus, nos ea suadere, que nobis
videntur tuæ dignitati, non Cæsaris actioni, esse utilissima : &
hoc Cæsarem, pro sua indulgentia in suos, probaturum putamus.

CICERO ATTICO, S.

TRIS epistolas tuas accepi postridie idus. erant autem IV,
III, pridie idus date. igitur antiquissimæ cuicumque primum
respondebo. Assentio tibi, ut in Formiano potissimum com-
morer : 76 etiam de supero mari ; 77 palpaboque, ut antea ad
te scripsi, equoniam modo 78 possim, voluntate ejus, nullam
reipublicæ partem attingere. Quod laudas, quia oblivisci me
scripsi ante facta, 79 & delicta nostri amici : ego verò ita fa-
cio. quin ea ipsa, que à te commemorantur fecus ab eo in
me ipsam facta esse, non inmemini : tanto plus 80 ad me valere
beneficii gratiam, quàm injuriæ dolorem, volo, faciamus igitur,
ut censes, colligamusque nos. 81 σφιγδω enim, simul

pinam & codices Memmianus, Tornæsanumque sequitur. Cete-
rum hæc epistola in libris veteribus a superiore non separatur.
Merle.

64. Quod modò queris.] Vulg. quid modò quaris. Idem.
65. Aulus.] Ita reposuit Victorius, pro eo quod antea legeba-
tur, Paulus. Idem.
66. Alter multos D.] Est hoc à Decurto. Bosius in nullo ms.
lectionem vulgatam, alii multo. reperit. in Tornæsanio erat, alter
multos, nota D. aberat. Idem.
67. Senatores multos.] Auctoritate antiquorum librorum sic
mendavit Victorius, & ejecit spuriam illam lectionem, senatorum
multos. Idem. Sed unde & cur ab Bosio iterum mox 70 illam, cujus
auctoritas nulla existat, & in Variis Lectionibus sileat ? Gronov.
68. De rebus.] Vulg. de his rebus. Cleric.
69. Scilicet meo instituto.] Sed & meo instituto, duos mss. Palat.
certissimè habere ait Junius. Idem.
70. S. V. B. E.] Lambinus & Bosius ita legunt, Rivium sequuti,
ad idem conjecerat etiam Manutius, nisi quod E omiserat. Idem.
71. Concessit voluntate.] Sic Lambinus & Bosius ex mss. vulgo
nitate. Idem.

72. Si rogatus urbana officia.] Vulg. si rogatus. Idem.
73. Rursus jam abjectam.] Vulg. rursus jam abjectam. Idem.
74. At certè ab optima.] Vulg. & certè ab optima. Idem.
75. Nos, nisi id, quod nostro judicio.] Codd. Memmiani neque,
nos, habent, neque, id ; verumtamen, id, funditus quidem de-
lect Lambinus, nos, autem retinet, quia in aliis libris reperitur.
Idem.
76. Etiam de supero.] Ita mss. unus Urfini. Vulg. & jam. Idem.
77. Palpaboque.] Hæc est scriptura Decurt. Bellarion. & Cavale.
Aliorum libri, palpaboque, ex quo Faernus prælabor faciebat. Vulgò
perlabor. Manutius legit, Balboque, ut antea ad te scripsit, equo-
nam modo &c. Lambinus ferè ita, nisi quod particula, ut, omittit.
Idem.
78. Possim.] Ita Faernus. antea habebatur, possem. Idem.
79. Et delicta nostri amici.] Vulg. & delicta nostri amici. Idem.
80. Ad me valere.] Vulg. apud me valere. Idem.
81. Σφιγδω enim, simul ut rus.] Partim conjectura, partim ope
Decurtati, qui hæc verba sic refert, σφιγδω enim simul ut rus decur-
to, atque in decursu &c. Ita emendavit Bosius, id, ut laudante Ju-
nio. Bestiarionis, Cavale. Tornæsi & aliorum libri, σφιγδω enim simul

ur rus decurro, atque in decursu *Deus* meas commentari non desino. sed sunt quædam carum perdifficiles ad iudicandum. De optimatibus, sit sanè ita, ut vis: sed nosti illud, *Διογενὴς ἐν Κερύθῳ*. Titinii filius apud Cæsarem est. Quod autem quasi vereri videris, ne mihi tua consilia displiceant; me verò nihil delectat aliud, nisi consilium & litteræ tuæ. quare fac, ut ostendis, ne destiteris ad me, quiddid tibi in mentem veneram, scribere. mihi nihii potest esse gratius. Venio ad alteram nunc epistolam. Rectè non credis de numero militum. ipso dimidio plus scripsit Clodia. falsum etiam de corruptis navibus. Quod consules laudas; ego quoque animum laudo, sed consilium reprehendo. ⁸² dispersu enim illorum, actio de pace sublata est; quam quidem ego meditabar. itaque postea Demetrii librum de concordia tibi remisi, & Philotimo dedi. nec verò dubito, quin exitiosum bellum impendat, cujus initium dactetur à fame. & me tamen doleo non interesse huic bello; in quo tanta vis sceleris futura est, ut, cum parentes non alere nefarium sit, nostri principes antiquissimam & sanctissimam parentem, patriam, fame necandam putent. atque hoc non opinione timeo, sed inter sui sermonibus. omnis hæc classis Alexandria, ⁸³ Colchis, Tyro, Sidone, ⁸⁴ Atado, Cypro, Pamphylia, Lycia, Rhodo, Chio, Byzantio, Lesbo, Smyrna, Mileto, Coo, ad intercludendos commercatus Italia, & ad occupandas frumentarias provincias comparatur. ⁸⁵ at quam veniet iratus! & iis quidem maximè, qui eam maximè salvam volebant, quasi relictus ab iis quos reliquit. itaque mihi dubitant, quid me facere par sit, permagnum pondus affert benevolentia erga illum; qua dempta perire melius esset in patria, quam patriam servando evertere. De Septentrione, planè ita est. inemo, ne vextur Epirus. sed quem tu locum Græciæ non direptum iri putas? prædicat enim palàm, & militibus ostendit, se largitione ipsa superiorem, quam hunc fore. Illud me præclare admones, cum illum videro, ne nimis indulgenter, & ut eum gravitate potius loquar. planè sic faciendum. Arpinum, cum eum convenero, cogito, ne fortè, aut absum, cum veniet, aut cutem huc illuc via determina. Bibulum, ut scribis, audio venisse, & reddisse pridie idus. Philotimum, ⁸⁶ ut ais epistola tertia, expectabas. at ille idib. à me profectus est. eò ferrius ad tuam illam epistolam, cui ego statim rescripseram, reddita sunt mea litteræ. De Demitio, tu scribis, ita opinor esse, ut & in Cosano sit, & consilium ejus ignoretur. Iste omnium turpissimus & sordidissimus, qui consularia comitia à pratore ait haberi posse, ⁸⁷ est ille quidem, qui semper in republica fuit. itaque nimirum hoc illud est, quod Cæsar scribit in ea epistola, cujus exemplum ad te misi, se velle uti *CONSILIO* meo; age, esto hoc commune: *GRATIA*; ineptum id quidem; sed, puto, hoc simulat ad quasdam senatorum sententias: *DIGNITATE*; fortasse sententiæ consularis. illud extremum est, *OPE OMNIUM RERVUM*. id ego suspicari cepi tum ex tuis litteris, aut

hoc ipsum esse, aut non multo secus. nam permagni ejus interest, rem ad interire non venire. id assequitur, si ⁸⁸ per prætorem consules creantur. nos autem in libris habemus, non modò consules à pratore, sed ne pratores quidem creati jus esse, idque factum esse numquam. Consules, cò non esse jus, quòd majus imperium à minore rogari non sit jus: pratores autem, cum ita rogentur, ut collegæ consulum sint, quorum est majus imperium. aberit non longè, quin hoc à me decerni velit, neque sit contentus Galba, Scævola, Cassio, Antonio.

Τότε μοι γὰρ οὐκ ἐπέα χθόν.

sed quanta tempestas impendat, vides. Qui transierint senatores, scribam ad te, cum certum habero. De re frumentaria rectè intelligis; qua nullo modo administrari sine vestigilibus potest: nec sine causa & eos, qui circum illum sunt, omnia postulant, & bellum nefarium times. Trebatium nostrum, etsi, ut scribis, nihil bene sperat, tamen videre sanè velim: quin fac horteri, ut properet. Opportunè enim ad me ante adventum Cæsaris venit. De Luliano, statim, ut audiui Phameam mortuum, optavi, si modò esset futura respublica, ut id aliquis emeret meorum: neque tamen de te, qui maximè meus, cogitavi. ⁸⁹ sciebam enim te quoto anno, & quantum in solo, solere quarere: neque solum Romæ, sed etiam Deli tui digamma videram. verumtamen ego illud, quamquam est bellum, minoris æstimo, quàm æstimabatur Marcellino consule, cum ego istos hortulos propter donum, Antii quam tunc habebam, jucundiores mihi fore putabam, & minore impensâ, quam si Tusculanum rescissem. volui H-S. Q. egi per prædem, ille daret, Antii cum haberet venale: noluit. sed nunc omnia ista jacere puto propter numerorum caritatem. mihi quidem erit aptissimum, vel nobis potius, si tu emeris. sed ejus demencias cave temnas. valde est venustum. quamquam mihi ista omnia jam additâ vastitati videntur. Respondi epistolis tribus: sed ⁹⁰ exspecto alias. nam me adhuc tuæ litteræ sustentant. ⁹¹ D. Liberalibus.

CICERO ATTICO, S.

NIHIL habebam, quod scriberem. neque enim novi quidquam audieram, & ad tuas omnes referreperam pridie. sed, cum me agritudo non solum somno privaret, verum ne vigilare quidem sine summo dolore pateret, tecum ut quasi loquerer, in quo uno acquiesco, hoc nescio quid, nullo argumento proposito, scribere institui. Amens mihi fuisse videor à principio, & me una hæc res torquet, quòd non, omnibus in rebus habentem, vel potius ruentem Pompejum tamquam unus manipularis secutus sim. vidi hominem xiv kal. Febr. plenum formidinis. illo ipso die sensi, quid ageret. nunquam mihi postea placuit; nec umquam aliud in alio peccare destitit. nihil interim ⁹² ad me scribere, nihil nisi fugam cogitare. quid quæris? sicut ⁹³ ἐν τοῖς ἐπαύροις ⁹⁴ alienant immundæ, insultæ, indecoræ: sic me illius fugæ, negli-

ur rus decurro. Ant. Angustinus unus, in, *vultu*, mutabat: Ex hæc tamen lectione Lambinus & Turnebus d. cap. 21 sententiam aliquam probabilem eliei posse putant. vulg. festivo enim simillimus decurro. Cleric.

82. *Dispersu enim illorum.*] Ursini m. *disperione*: alii *discesu*. Idem.

83. *Colchis, Tyro.*] Junius ex conjectura legit *Diolcis, Tyro, Sidane* &c. Idem.

84. *Atado.*] Vulg. *Andro*. Idem.

85. *At quam veniet iratus!*] Hæc correctio est à Victorio, pro eo quod antea erat, *ad quam veniet iratus*. Idem.

86. *Ut ais epistola tertia.*] Victorius emendat, ex antiquis libris, *ut alius epistola tertia* &c. Idem.

87. *Est ille quidem qui.*] Est idem qui, habent vulg. Idem.

88. *Ter pratorum.*] Vulg. *per pratores*; ut & infra à pratore, pro à pratoribus. Idem.

89. *Sciebam enim te quoto anno.*] Proximè ad Turnebi conjecturam hæc verba refert Decurtatus: *sciebam enim te quoto anno & quantum in solo solere quarere, neque solum Romæ, sed etiam Deli tui digamma videram*. Manutius, *sciebam e. t. q. a. & q. i. f. f. q. æque solum Romæ sed etiam Delium digamma* &c. vulg. *sciebam n.*

te de quoto anno &c. pro, *Deli tui digamma*, conjiciunt quidam; *tuum digamma*. Idem.

90. *Exspecto alias.*] Ut in eodd. Malaspina, sic in Seidis legatur, *sed exspecto alias*; in Crusellino *alias taas*: ita, vox illa, *taas*, vulgò irrepit, & *alias*, exulavit hæc tenus. Idem.

91. *D. Liberalibus.*] Ita reposuit Victorius, antea deerat littera *D*. id est *Data*: Junius verò post *sustentantur*, scribit *Male*, & sequentem epistolam sinechoat; *De Liberalibus* &c. Idem.

92. *Ad me scribere.*] Locum hunc correxit Manutius ex antiquo libro Alberti Ferri, eum antea, *scire*, legeretur, quod retinet Junius. Idem.

93. *Εν τοῖς ἐπαύροις alienantur immundio.*] Perplacet CL. Daufquo Lamb. *alienant*, quod orationis *οὐκ ἔστιν* panè flagitat. Idem.

94. *Alienant vuri immundæ visu, illis unde unde decor fit.*] Ita Decurtatus Bosii, nisi quod unde non geminatur. Lambinus etiam legit *alienant*. in ceteris sequitur vulgatam scripturam qua habet, *alienantur immundæ, insultæ, indecoræ*. Junius ex mss. duobus Palat. restituit, *alienant, ut immundè, insultè, indecorè fit*. corruptam lectionem sui hæc refert Victorius, *alienantur immundè insultis unde decorè fit*. Idem.

gligentiaque deformitas avertit ab amore. nihil enim dignum faciebat, quare ejus fuga comitem me adjungerem. nunc emergit amor; nunc desiderium ferre non possum; nunc mihi nihil libri, nihil litterarum, nihil doctrina prodest: 95 ita dies & noctes, ramquam avis illa, mare prospecto; evolare cupio. 96 Do, do poenas temeritatis meae: et si qua fuit illa temeritas? quid feci non consideratissime? si enim nihil prater fugam quaereret, fugissem libentissime: sed genus belli crudelissimi & maximi, quod, nondum vident homines, quale futurum sit, perhorru. qui minx municipiis? 97 qua nominatim viris bonis? qua denique omnibus, qui remansissent? quam crebro illud, Sulla potuit, ego non potero? mihi autem haeserunt illa: male Tarquinius, qui Porfennam, qui Octavianum 98 Mamiliam contra patriam; impie Coriolanus, qui auxilium petiit a Volscis; recte Themistocles, qui mori maluit; nefarius Hippas, Pistratri filius, qui in Marathoniam pugna cecidit, arma contra patriam ferens. at Sulla, at Marius, at Cincinnatus recte, immo jure fortasse. sed quid eorum victoria crudelius? quid funestius? hujus belli genus fugi, & eo magis, quod crudelior etiam cogitari, & parari videbam. me, quem nonnulli conservatorem istius urbis, 99 quem parentem esse dixerunt, Getarum, & Armeniorum, & Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiae? Hunc primum mortalem esse, deinde etiam multis modis posse extingui cogitabam: urbem autem, & populum nostrum servandum ad immortalitatem, quantum in nobis esset, putabam; & tamen spes quaedam me obtentabat, fore, ut aliquid conveniret potius, quam aut hic tantum scelere, aut ille tantum flagitio admitteret. 100 alia res nunc tota est, alia mea. Sol, ut est in tua quadam epistola, excidisse mihi mundo videtur. Ut aegrotum, dum anima est, spes esse dicitur; sic ego, quoad Pompejus in Italia fuit, sperare non destitit. 101 haec, haec me sefellerrunt; & ut verum loquar, atas jam a diurnis laboribus devexa ad otium, domesticarum me reum delectationem molliit. nunc 2 si vel periculo experiri viderit, experiat certe, ut hinc avoleam. ante oportuit fortasse. sed ea, quae scripsisti, me tardarunt, & auctoritas maxime tua. nam cum ad hunc locum venissem, 3 evolvi volumen epistoliarum tuarum, quod ego sub signo habeo, servoque diligentissime. erat igitur in ea, quam x kalend. Febr. dederas, hoc modo, sed videmus, & Cnaeus quid agat, & illius rationes quorundam stuant. Quod si ille Italiam relinquet; faciet omnino male, & ut ego existimo, alogictos: sed tunc demum consilia nostra commutanda erunt. Hoc scribis post diem quartum, quam ab urbe discessimus. deinde VIII kalend. Febr. Tantummodo Cnaeus noster, ne, ut urbem alogictos reliquit, sic Italiam relinquit. Eodem die das alteras, quibus mihi consulenti planissime respondes. est enim sic, Sed venio ad 4 con-

sultationem tuam. si Cnaeus Italia cedit, in urbem redeundum puto: 5 quae enim finis peregrinationis? Hoc mihi plane lux sit: & nunc ita video, infinitum bellum 6 junctum miserima fuga; quam tu peregrinationem 7 υποκοριση. Sequitur χρισμος vi kalend. Februar. Ego, si Pompejus manet in Italia, nec res ad pacem veniat, longius bellum puto fore: sin Italiam relinquit, ad posterum bellum ασπονδον sibi existimo. Hujus igitur belli ego particeps & socius & adiutor esse cogor; quod & ασπονδον, & cum civibus. Deinde vii idus Februar. cum jam plura audires de Pompeji consilio, concludis epistolam quandam hoc modo, Ego quidem tibi non sum auctor, si Pompejus Italiam relinquit, te quoque profugere. summo enim periculo facies, nec republice proderis; cui quidem posterius poteris prodesse, si manserit. Quem φιλιππειον, & περιουσιον hominis prudentis, 8 & amici, tali admonitu, non moveret auctoritas? Deinceps iiii idus Februar. iterum mihi respondes consulenti sic, Quod quavis a me, 9 fugamne fidam, an moram desendam utiliore putem: ego vero in praesentia subitum discessum, & precipitem profectorem cum tibi, tui ipsi Cnaeo inutilem, & periculosam puto: & satis esse existimo, vos dispersitos, & in speculis esse. sed medius fidus 10 turpe nobis putem esse, de fuga cogitare. Hoc turpe Cnaeus noster biennio ante cogitavit; ita Sullaturic animus ejus, & 11 proscripturic diu. Inde, ut opinor, cum tu ad me quadam 12 ηυκωπερον scripsisses, & ego mihi a te quadam significari putassem, ut Italia cederem; delectaris hoc diligenter xi kalend. Mart. Ego vera nulla epistola significari, si Cnaeus Italia cederet, ut tu una cederes: aut, si significari, non dico fui inconstans, sed demens. In eadem epistola alio loco, Nihil relinquitur, nisi fuga: cui te socium ne utiquam puto esse oportere, nec unquam putari. Totam autem hanc deliberationem evolvis accuratius in litteris i kalend. Mart. datis. Si M. Lepidus, & L. Volcatius remanent, mandanda puto, ita ut, si saluus sit Pompejus, & constitit dicitur, 13 hanc vaxiay relinquant, & te in certamine vinci cum illo scitilidus patiaris, quam cum hoc in ea, quae perspicitur futura, colluvie regnare. Multa disputas huic sententiae convenientia. inde ad extremum. Quid si, inquit, Lepidus & Volcatius discedunt? plane ασπονδον. Quod evenerit igitur, & quod egeris, id 14 εσπεριον putabo. Si tum dubitaras, nunc certe non dubitas, istis manentibus. Deinde in ipsa fuga v kal. Mart. Interea non dubito, quin in Formiano mansurus sis. commodissime enim τὸ μὲν λον ibi καεραδικησες. Ad kal. Mart. cum ille quantum jam diem Brundisii esset, Tum poterimus deliberare, non scilicet integra re, sed certe minus infracta, quam si una proceceris te. Deinde iv nonas Mart. 15 τὸ πρὸ τῶν ληθησων cum brevier scriberes, tamen ponis hoc, Cras scribam plura, & ad omnia: hoc tamen dicam non poenitere me consilii de tua mansione: & quamquam magna sollicitudine, tamen, quia minus mali puto esse, quam in illa

95. Ita dies & noctes.] Vulg. itaque. Cleric.
 96. Do, do poenas.] Alterum do deest in vulgatis. Idem.
 97. Quae nominatim.] Ita restituit Victorius, ex corrupta antiquioris sui scriptura, quae erat, nomina etiam. Vulg. ante Victorium, quae novam etiam. Idem.
 98. Mamiliam.] Vulg. Menilium. Idem.
 99. Quam parentem.] Putarit legendum Lambius, quem patrie parentem &c. Idem.
 100. Alia res nunc tota est, alia mea.] Libris suis auctoribus ita scribit Bofius. Lambinus Memm. Malasp. Tornas. sequutus editit, alia mens mea; mallet tamen sic legi, alia reipublicae nunc causa est, alia mea. Idem.
 1. Haec, haec me sefellerrunt.] Geminat pronomen haec in Scidis & Tornas. Idem.
 2. Si vel periculo.] Ita Decurtatus: Tornas. verò, sine periculo. unde Conjecerat ipse Lambinus, si vel &c. Manutius & Facrus corrigunt, si vel periculo. Manutius etiam existimat posse legi, sine periculo. Memmius legebat ex veteribus libris nonnullis, nunc si vel cum periculo: Vulg. sine periculo. Idem.
 3. Evolvi.] Lambinus legit, evolvi. Idem.
 4. Consultationem tuam, si Cnaeus.] Vulg. consultationem tuam. Si Cnaeus. Idem. Vidit Clericus, unde eam consultationem habeat. Gron.
 5. Quae enim finis.] Vulg. qui enim finis. Cleric.

6. Junctum miserima fuga.] Vulg. miserimae fuga. Idem.
 7. Υποκοριση.] Ita restituit Victorius, pro eo quod habebatur prius, υποκορισην appellat. Idem.
 8. Et amici, tali.] Legendum forte videtur Lambino, amici talis &c. Idem.
 9. Fugam nec fidam, an moram desendam.] Bofius haec partim conjectura, partim ex Decurt. & Crucell. emendavit. videatur Turnebus lib. 1 Avert. cap. 21. vulg. fugamne fidam an moram desendam. Bessarionis & Cavalcantis libri, pro desendam, habent desendam: unde conjicit Manutius, fugamne scdam, an mora desendam. Junius mutatione ferè nulla, ex (ut ait) mff. Palat. sic legit, fuga ne fidam, an mora desendam, utiliore putem &c. Idem.
 10. Turpe nobis.] Ant. August. & Manutius rectius ducunt, vobis. Idem.
 11. Proscripturic diu.] Vulg. proscripturic jam diu. Idem.
 12. Ηυκωπερον.] Debetur & haec correctio Victorio; antea legebatur εσπερικωπερον. Idem.
 13. Hanc vaxiay.] Haec quoque emendatio est Victorii: prius erat hanc ηξικαυα. Idem.
 14. Εσπεριον.] Vulg. εσπεριον. Idem.
 15. Τὸ πρὸ τῶν ληθησων.] Sic reposuit Victorius ex mff. suo pro eo quod vulgabatur ἐν ἀποκοριση τῶν. Idem.

in tua professione, maneo in sententia, & gaudeo te mansisse. Cum vero jam angerer, & timerem, ne quid à me dedecoris esset admissum; 111 nonas Mart. Tamen, te non esse unà cum Pompejo, non sero moleste. Postea si opus fuerit, non erit difficile; & in quoquo tempore fiet, erit opportunum. sed hoc ita dico, si hic, quæ ratione initium fecit, eadem cetera agat, sincerè, temperatè, prudenter, valde cido, & considerans utilitati nostræ consulero. VII idus Mart. scribis Pedeuco quoque nostro probati, quod quierim, cuius auctoritas multum apud me valet. His ego tuis scriptis me consolor, ut nihil à me adhuc delictum putem. tu modo auctoritatem tuam defendido; 16 adversus me, nihil opus est: sed conficiis ego aliis. ego, si nihil peccavi, reliqua tucbor. ad ea te hortare, & me omnino tua cogitatione adjuva. Hic nihilidum de reitu Casaris audiebatur. Ego his litteris hoc tamen profeci; perlegi omnes tuas, & in eo acquievi.

CICERO ATTICO, S.

11 LENTULUM nostrum scis Puteolis esse: quod cum è Liatorum quodam esset auditum, qui se diceret cum in Appia, cum is paululum lecticam aperuisset, cognosse, 18 etsi vix verisimile, nisi tamen Puteolos pueros, qui pervestigant, & ad eum litteras. inventus est vix in hortis suis se occultant, litterasque mihi remisit, mirificè gratias agens Casari: de suo autem consilio C. Cæcio mandata ad me dedidit. eum ego hodie expectabam, id est 19 XII kal. April. Venit etiam ad me Matus 20 Quinquatribus, homo mehercule, ut mihi visus est, temperatus & prudens: 21 existimatus quidem est semper auctor otii. quàm ille hæc non probare mihi quidem visus est: quàm illam venæv, ut tu appellas, timere huic ego in multo sermone epistolam ad me Casaris ostendi, eam, cuius exemplum ad te antea misi; rogavique, ut interpretaretur, quid esset, quod ille scriberet, consilium meo se uti velle, gratia, dignitate, ope rerum omnium. respondit, se non dubitare, quin & opem, & gratiam meam illæ ad pacificationem quereret. utinam aliquid in hac misteria reipublicæ modicum opus efficere & navare mihi liceat! Matus quidem & illum in ea sententia esse confidebat, & se auctorem fore pollicebatur. Pridie autem apud me Crassipes fuerat, qui se pridie nonas Mart. Brundisium profectum, atque ibi Pompejum reliquisse dicebat: quod etiam, qui 11 idus illinc profecti erant, nuntiabant: illa verò omnes, 22 in quibus etiam Crassipes, 23 qui prudentia potis attendere, sermones minaces, inimicos optumatum, municipiorum hostis, meras proseriptiones, meos Sullas: quæ Lucejum loqui: quæ totam Græciam? quæ vero Theophanem? & ta-

men omnis spes salutis in illis est; & ego excubo animo, nec partem ullam capio quietis; & ut has pestes effugiam, cum dissimillimus nostri esse cupio. quid enim tu illic Scipionem, 24 quid Faustum, quid Libonem prætermisurum sceleris putas? quorum creditores convenire dicuntur. quid eos autem, cum vicerint, in cives effecturos? 25 quam verò μακροβουλῶν Cæci nostri effe? nuntiant Ægyptum, & Arabiam διδασκάλους, 26 & Μεσοποταμίαν cogitare, Hispaniam abjecisse. monstra narrant; quæ falsa esse possunt. sed certè & hæc perditæ sunt, & illa non salutaria. Tinas litteras jam dedidero. 27 post fugam nostram nunquam jam nostrum carum intervallum fuit. Misi ad te exemplum litterarum mearum ad Cæsarem; quibus me aliquid profecturum puto.

CICERO IMP. S. D. CAESARI IMP.

UT legi tuas litteras, quas à Furnio nostro acceperam, quibus mecum agebas, ut ad urbem essem; te velle tui consilio & dignitate mea, minus sum admiratus; de gratia, & de ope quid significares, mecum ipse querebam: spe tamen deducebar ad eam cogitationem, ut te pro tua admirabili ac singulari sapientia de otio, de pace, de concordia civium agi velle arbitrarer: & ad eam rationem existimabam satis aptam esse & naturam & personam meam. Quod si ita est; & si qua de Pompejo nostro tuendo, & tibi, ac reipublice reconciliando cura te attingit; magis idoneum, quàm ego sum, ad eam causam profectò reperies neminem: qui & illi semper, & senatui, cum primum potui, pacis auctor fui; nec, sumptis armis, belli ullam partem attingi; iudicavi que eo bello te violari, contra eius honorem, populi Romani beneficio concessum, inimici, atque invidi niterentur. sed ut eo tempore non modò 28 ipse fautor dignitatis tuae fui, verum etiam civis auctor ad te adjuvandum; sic me nunc Pompeji dignitas vehementer morat. aliquot enim sunt anni, cum vos duo delegi, quos præcipuè colerem, & quibus essem, sicut sum, amicissimus. Quamobrem à te peto, vel potius omnibus precibus oro, & obtestor, ut in tuis maximis curis aliquid impertias temporis huic quoque cogitationi, ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique esse in maximi beneficii memoria possim; quæ si tantum ad me ipsum pervenerent, sperarem me à te tamen impetraturum. sed, ut arbitror, & ad tuam fidem, & ad rempublicam pertinet, 29 me è paucis, & utriusque vestrum, & ad civium concordiam, per te, quàm accommodatissimum, conservari. Ego, cum antea tibi de Lentulo gratias egissem, eum ci salutem, qui mihi fuerat, suisque: tamen, lectis ejus litteris, quas ad me gratissimo animo de tua liberalitate, beneficioque misit, eandem me salutem a te accepisse putavi, quam ille: in quem si me intelligis esse gratum; cura, obsecro, ut etiam in Pompejum esse possim.

CI-

16. Adversus me nihil opus esset, sed conficiis ego aliis.] Ita Bosius (quem tere per omnia sequitur Iunius) emendat hanc corruptam Decurtati lectonem, adversus me nihil opus est, conficiis ego aliis. vulg. adversus me nihil opus est, conficiis ego aliis. Lambinus verò legit: Tu modò auctoritatem tuam defendido adversus me: adversus alias nihil opus est. si mihi nullus culpa conficiis sum ego, nihil peccavi &c. Cleric.

17. Lentulum.] In vulgata editione hæc epistola unicam constituit cum superioribus. Idem.

18. Etsi vix verisimile.] Vulg. etsi verisimile. Idem.

19. XII kal.] Ita Bosius ex Decurtato: vulg. XIV. Idem.

20. Quinquatribus.] Hoc glossema esse putat Manutius, sed Bosius ostendit probum esse. Idem.

21. Existimatus est quidem semper auctor otii.] Pro, auctor otii, m. Victor. Labet, auctoritati. Idem.

22. In quibus etiam Crassipes.] Buffonionis liber, in quibus Crassipes erat: pro Crassipes, in Tornat. & Crusell. Crassipes. Idem.

23. Qui prudentia potis attendere.] Veteres libri, potius, scripsit Bosius potis. vulg. potuit. Cleric. Pater cogitabat quæ prudentia potis attendere, nisi archaisimum potes in Cicero tere retento, qui potentia, ut apud Plautum Amphit. 1, 1. patera aurea, qui potiare solitus. Curcul. 4, 2. lingua qui abjuravit. Gronov.

24. Quid Faustum.] Est hæc emendatio Victorii, prius ediderant, quid Faustum. Cleric.

25. Quam vero μακροβουλῶν Cæci.] Ita restituit Victorius. antea pro Cæci legebatur, nec; vulg. quam vero putas μακροβουλῶν. Magnus, teste Manutio, μακροβουλῶν, malebat. parum aptè. est enim μακροβουλῶν, longanimitas propriè, ut μακρὸν seu μακρῶν. longitudo,

Interpretatur autem Dausgæcius Pompeji patientiam monstri aliquid alere, quod & Cicero metuit. Sic μακροβουλῶν non est magnis tibi homo, sed longus, qui & perisit veteribus dicitur. Neque enim pusillum Pompeji animum notat Tullius, sed patientem ea, quibus mederi non potest, nisi in Ægypto aut Arabiæ vires firmet augeatque. Patientem inquam; quali modò veritè interpretæ actor. Apostol. eap. xxv illud 8. Paulli; μακροβουλῶν ἄριστοι μὲν: patienter me au lias. Sed & magnum animum fas interpretari Latinus loquenti; idque est variis harum Epistolarum locis, præsertim ex libro x epist. 7. Nisi forte his amissis, arma Pompejum abiecerunt quas; ejus omne consilium Themistoclem &c. en. Cn. nostri μακροβουλῶν. hæcenus Dausgæcius. Idem.

26. Et μεσοποταμίαν.] Post, Arabiam ἰνδίανα mss. Bosii subiiciunt, & μεσοποταμίαν, quomodo ille edendum curavit. Idem.

27. Post fugam nostram, nunquam jam nostrum carum intervallum fuit.] Hinc Ant. Augustinus conjiciebat, nunquam tam molestum earum intervallum fuit. Urfino placet magis si ita legeretur, nunquam tam vastum earum intervallum fuit. Idem.

28. Ipse fautor dignitatis.] Alii libri auctor. Bosii veteres fautor; quod probaret Manutius si in suis edisset. Urfino autem placet adjuutor dignitatis, ut est in suo m. Idem.

29. Me è paucis, & utriusque vestrum.] Hæc est Scidarum lectio; vulgò, me è paucis utriusque vestrum, &c. Vocem pacis ut spurium tollit Lambinus: Faernus legit, me è paucis utriusque vestrum. Junius in omnibus sequitur Bosium, nisi quod è mss. Palat. adjicit voculam, ad, & legit, è paucis ad utriusque &c. m. Urfini habet, me è paucis utriusque vestrum auctorem, & ad civium &c. Idem.

CICERO ATTICO, S.

LEGEBAM tuas litteras XI kalend. cum mihi epistola afferretur à Leptra, circumvallatum esse Pompejum, ratiobus etiam exitus portus teneri. non mediis fidius præ lacrimis possum reliqua nec cogitare, nec scribere. mihi ad te exemplum. miseris nos, cur non omnes fatum illius unâ exsecuti sumus? ³⁰ ecce autem à Matio & Trebario eadem: quibus Minturnis obvii Cæsaris tabellarii. torqueor infelix, ut jam illum Mucianum exitum exoptem. at quam honesta, at quam expedita tua consilia, quam evigilata tuis cogitationibus, qua itineris, qua navigationis, qua congressus, sermionisque cum Cæsare? omnia tuam honesta, tuam cauta, in Epirum verò invitatio quam suavis, quam liberalis, quam fraterna? De Dionysio, sum admiratus: qui apud me honoratior fuit, quam apud Scipionem Panætius: à quo impurius hæc nostra fortuna ³¹ despecta est. odi hominem, & odero: utinam ulcisci possem! sed illum ulciscunt mores sui. Tu, quæso, nunc vel maxime, quid agendum nobis sit, cogita. Populi Romani exercitus Cn. Pompejum circumfider; fossa & vallo septum tenet; fuga prohibet; nos vivimus, & stat urbs ista? Prætores jus dicunt? Adiles ludos parant? viri boni usuras perferibunt? ego ipse sedeo? coner illum ire, ut insanus? implorare fidem municipiorum? boni non sequentur; leves iridebunt; rerum novarum cupidi, viatores præsertim & armati, vim & manus afferent. Quid censēs igitur? ³² equidnam est tui consilii ad finis hujus miserimæ vitæ? nunc doleo, nunc torqueor, ³³ cum quibusdam aut sapiens videor, quod unum non ierim, aut felix fuisset. mihi contra. numquam enim illius victoriæ socius esse volui; calamitatis mallem fuisse. quid ego nunc tuas litteras, quid tuam prudentiam, aut benevolentiam implorem? actum est. nulla re jam possum juvari, qui ne quid optem quidem jam habeo, nisi ut aliqua inimici misericordia liberemur. *ἐκ τῆς ἐπιτομῆς*, ut opinor, ille de ratibus. quid enim est, quod Dolabella his litteris, quas 11 idus Mart. à Brundisio dedit, hanc ³⁴ *βινυερῖαν* quasi Cæsaris scriberet, Pompejum in fuga esse? eumque primo vento navigaturum? quod valde discrepat ab iis epistolis, quarum exempla antea ad te misi. hic quidem mera scelera loquuntur. sed non erat nec recentior auctor, nec hujus rei quidem melior Dolabella.

CICERO ATTICO, S.

TUAS XI kalend. accepi litteras, quibus omnia consilia differs in id tempus, cum scierimus, quid actum sit: & certe ita est: ³⁵ nec interim potest quidquam statui, sed ne cogitari quidem. quamquam hæc mihi litteræ Dolabellæ jubent ad pristinas cogitationes reverti. fuit enim pridie Quinquartus egregia perplexitas, qua ego illum usum puto. *Συναγωγὴ* consiliorum tuorum non est à me collecta ad querelam,

sed magis ad consolationem meam. nec enim me tam hæc mala angebant, quam suspicio culpæ, ac temeritatis meæ: eam nullam puto esse; quoniam cum consiliis tuis mea facta & consilia consentiunt. Quod mea prædicatione factum esse scribis magis, quam illius merito, ut tantum ei debere viderer; est ita. ³⁶ ego illa extuli semper, & eo quidem magis, ne quid ille superiorum meminisse me putaret: quæ si maxime meminisset; tamen illius temporis similitudinem jam sequi deberem. nihil me adjuvit, cum posset: & postea fuit amicus, ³⁷ etiam valde: equam ob causam planè nescio. ergo ego quoque illi. quin etiam illud par in utroque nostrum, ³⁸ quod ab eisdem illecti sumus. sed utinam tantum ego ei prodesse potuissem, quantum mihi ille potuit: mihi tamen, quod fecit, gratissimum: nec ego nunc cum juvare qua re possem, scio: nec, si possem, cum tam pestiferum bellum pararet, adjuvandum putarem. tantum offendere animum ejus hic manens nolo. nec mehercule ista videre, quæ tu potes jam animo providere, nec interesse tibi malis possem. ego te tardior ad discendum fui, quod diffisile est de discendo voluntario sine ulla spe reditus cogitare. nam ego hunc ita paratum video peditatu, equitatu, classibus, auxiliis Gallorum, quos *Matius 39* *ἐλάττειν*, ut puto; sed certe dicebat, ⁴⁰ peditum *εἶκοσ*, equitum sex polliceri sumptu suo annos decem. ⁴¹ sed sit hoc *λάττωμα*. magnas habet certe copias: & habebit ⁴² non, ut ille, vestigal, sed civium bona. adde confidentiam hominis; adde imbecillitatem bonorum virorum; qui quidem, quod illum sibi merito iratum putant, oderunt, ⁴³ ut tu scribis, ludum. ac vellem, scribis, quisnam hic significasset. sedet iste, quia plus offenderat, quam fecit; & vulgo illum, qui amarunt, non amant. in principia verò, & rustici Romani illum metuunt, hunc adhuc diligunt. quare ita paratus est, ut, etiam si vincere non possit, quo modo tamen vinci ipse possit, non videam. ego autem non tam *ροηλείαν* hujus timeo, quam *περιθανάτικον*. *αἰ γὰρ ἦ τοῦ ἐγγύον δούλεος*, inquit *Πλάτων*, *οἰδὲ ὅτι μεμυμένον ἀνάγκαις*. ⁴⁴ illa *ἀπίστωμα* video tibi non probari: quæ ne mihi quidem placebant: ⁴⁵ sed habebam in illis & occultationem, & *καταπείσαν* fidelem: quæ si mihi Brundisii suppetunt, mallem. sed ibi occultatio nulla est. verum, ut scribis, ⁴⁶ cum scierimus. Viris bonis me non nimis excuso. quas enim eos enas & facere, & obire ⁴⁷ scripsit ad me Sextus? quàm lautas? quàm tempestivas? sed sint quamvis boni, ⁴⁸ non sunt meliores, quàm nos: moverent me, si essent fortiores. De Lanuino Phameæ, erravi: Trojanum ⁴⁹ somniabam. id ego volui Q. sed pluris est. istuc tamen cuperem emerere, si ullam spem fruenti viderem. Nos quo monstra quotidie intelligamus, ex illo libello, qui in epistolam conjectus est. Lentulus noster Puteolis est *ἀδημονῶν*,

50 ut

30. Ecce autem à Matio.] Vulg. Ecce eadem à Matio. Cleric.
 31. Despecta est.] Vulg. despectam est. Idem.
 32. Equidnam est tui consilii ad finis.] Hæc emendatio est Bosii an ex conjectura, an ex libris parum mihi constat. Manuscriptorum alii habent *ad finis*, alii *ad fines*. Ursini eodex, ac *finis*. Palatini duo, ad *finem*. Manutius existimat patere sententiam si sic legatur: quid censēs igitur, & quidnam est tui consilii? quid? *finis* hujus miserimæ vitæ. Idem.
 33. Cum quibusdam.] Ita restituit Victorius ex suis libris, antea legebatur, quidem. Idem.
 34. Eunætorum quasi Cæsaris.] Junius ait m. unum Palat. delere vocem quasi. Idem.
 35. Nec interim potest quicquam statui, sed ne cogitari quidem.] Sed, abest vulgo. Victorius ait se hunc locum restituisse quem antea legeretur, nec interim potest non moto statui, sed ne &c. Idem.
 36. Ego illa extuli.] Vulg. illum. Idem.
 37. Etiam valde: equam ob causam, planè nescio.] Sic Decuratus, vulg. & tam valde, & quam ob causam, planè scio. Idem.
 38. Quod ab eisdem illecti sumus.] Ita se conjecturâ reposuisset. *λαίβω* Lanibinus. sed ita Cavaleantis librum habere restantur Manutius & Victorius. Memm. eodd. Bæffarionis, Maffei, & aliorum habent *illecti*, unde Manutius conjecit legendum *εἰσέλι*. Idem.
 39. Εκατέρων.] Ita Manutius, Malalipina, Lambinus, Bosius reposuerunt. Victorius *ἐκατέρων* seu *συνέτων* legit, quod postremum vulgo receptum est. Idem.
 40. Peditum εἶκοσ.] Deerat hic numerus peditum & equitum, quem ex Decurato sic Bosius expressit. Idem.
 41. Sed sit hoc λάττωμα.] Hoc ex antiquo quo reposuit Victorius, & rejecit *εἶκοσ*; illud *ψυχροτάτων*, quod ibi antea habebatur. Idem.
 42. Non ut ille vestigal.] Restituit particulam, ut, ante vocem, ille, ex Decurato Bosius. Idem.
 43. Ut tu scribis, ludum. ac vellem, scribis, quisnam hic significasset. sedet iste, quia plus offenderat, quam fecit; & vulgo illum &c.] Ita Bosius ex Seidii, sed Ursinus sic legit, & tu scribis ludum: ac belli scribis quisnam hæc significasset? sed & istam quia plus offenderat quam fecit, amant; & vulgo illum &c. verum editio habet, quisnam hic significasset. sed & iste. Cleric. Lego oderunt, ut tu scribis, Audam. Gronov.
 44. Illa ἀπίστωμα.] Ita Victorius scribendum & orationem pungendam esse docet. Cleric.
 45. Sed habebam in illis & occultationem.] Et hunc locum sanavit Victorius. antea habebatur. & occulte sic omnem. Junius ex mss. Palat. legit habebam in illis *finem* & occultationem. Idem.
 46. Cum scierimus.] In libro impresso Manutii erat *cum scierimus*; unde ille malebat, cum scierimus. Idem.
 47. Scripsit ad me Sextus.] Færnus, pro, Sextus reponerat, Cæcus. Idem.
 48. Non sunt meliores.] Legendum fortasse est, ut iudicetur, Lambino, sint meliores quam nos. Idem.
 49. Somniabam.] Vulg. somnia-veram. Idem.

50 ut Cæcius narrat, quid agat : *Et* Corfiniensem reformidat : Pompejo nunc putat satisfactum : beneficio Cæsaris moveretur ; sed tamen moveretur magis perspecta re. 51 Tene hæc posse ferre ? Omnia misera : sed hoc nihil miserius ; Pompejus 52 N. Magium de pace misit ; & tamen oppugnavit ; quod ego non credebam : sed habeo à Balbo litteras, quarum ad te exemplum mihi lege quaeso, & illud infimum caput ipsius Balbi, optimi, cui Cnæus noster 53 locum, ubi hortos adificaret, dedit : quem cui nostrum non saps prætulit ? Itaque miser torquetur, sed, ne bis eadem legas, ad ipsam te epistolam rejicio. spem autem pacis habeo nullam. Dolabellam litteris, idibus Mart. datis, meum bellum loquitur. maneamus ergo in illa eadem sententia misera & desperata : quando hoc miserius esse nihil potest.

BALBUS CICERONI IMP. S.

CÆSAR vobis litteras perbreves misit, quarum exemplum subscripsi. brevitate epistolæ scire poteris eum valde esse disertum, qui tanta de re tam breviter scripserit. si quid præterea nosi fuerit, statim tibi scribam.

CÆSAR OPIPIO CORNELIO, S.

Ad. VII id. Maii. Brundisium veni : ad murum castra posui. Pompejus est Brundisii. misit ad me N. Magium de pace, que visa sunt, respondi, hoc vos statim scire volui. cum in spem venero, 54 de compositione aliquid me conficere, statim vos certiores faciam.

Quando me nunc putas, mi Cicero, torqueri, postquam rursus in spem pacis veni, ne qua res eorum compositionem impediatur ? namque, ut ad absens facere possim, opto. quod si una essem, aliquid fortasse 55 proficere possem videri. nunc expectatione crucior.

CICERO ATTICO, S.

MISERAM ad te 56 ix kalend. exemplum epistolæ Balbi ad me, & Cæsaris ad cum ; ecce tibi, eodem die Capua litteras accepi ab Q. Pedio, Cæsarem ad se pridie idus Mart. 57 misisse hoc exemplo, Pompejus se oppido tenet. nos ad portas castra habemus. conamur opus magnam & multorum dierum, propter altitudinem maris. sed tamen nihil est quod potius facia-

mus. ab utroque portus cornu moles jacimus, ut aut illum quamprimùm trajicere quod habet Brundisii copiarum cogamus, aut exitu prohibeamus.

Ubi est illa pax, de qua Balbus scripserat torqueri se ? equid acerbius ? equid crudelius ? atque 58 eum loqui quidam *ἀδελφικῶς* narrabat ; Cn. Carbonis, M. Bruti se poenas persequi, omniumque eorum, in quos Sulla crudelis hoc socio fuisset : 59 nihil Curionem se duce facere, quod non hic Sulla duce fecisset ; ad ambitionem, quibus exilii poena superioribus legibus non fuisset ; ab illo patriæ proditores de exilio reductos esse : queri de Milone per vim expulso : neminem tamen se violaturum, 60 nisi qui arma. hæc contra Babius quidam à Curione *τῆρ* id. profectus, homo non infans, 61 sed qui S. ulli non dicat. planè nescio, quid agam. 62 illum equidem Cnæum profectum puto. quidquid est, biduo seimus. 63 A te nihil, ne Anteros quidem, qui à te, litterarum : nec mirum. quid enim est quod scribamus ? ego tamen nullum diem prætermitto. Scripta epistola, litteræ mihi ante lucem à Lepta Capua redditæ sunt idibus Mart. Pompejum à Brundisio conscendisse, 64 at Cæsarem a. d. VII kalend. Apr. Capuæ fore.

CICERO ATTICO, S.

CUM dedissem ad te litteras, ut scires Cæsarem Capuæ VII kalend. fore, 65 allatæ mihi sunt litteræ eum in Alba- num apud Curionem v. kalend. fore. eum cum videro, Arpinum pergam. si mihi veniam, quam peto, dederit, utar illius conditione : sin minus, impetrabo aliquid à me ipso. ille, ut ad me scripsit, legiones singulas posuit Brundisii, Tarenti, Siponti. claudere mihi videtur maritimos exitus : & tamen ipse Græciam spectare potius, quam Hispanias. sed hæc longius absunt. Me nunc & congressus hujus stimulat ; (is verò adest) 66 & primas ejus actionis horreo. volet enim, credo, senatus consultum facere : volet augurum decretum : rapiemur, aut absentes vexabimur : vel ut consules roget prætor, vel dictatorem dicat : quorum neutrum jus est. 67 sed si Sulla potuit efficere, ab interrege 68 ut dictator diceretur, cur hic non

50. Ut Cæcius narrat.] Vulg. is ut Cæcius narrat. Cleric.

51. Tene hæc ferre posse.] Abest à vulg. vocula, te, quam Bofius ex Decuratio restituit, in quo hæc verba se corrupte concepiuntur, te nec hæc posse ferre. Cleric. Ita quum de optimo codice telleret Bofius, quum etiam idem ordo duorum postremorum verborum sit in Balliolensi & Helmaftad. quæ invidia est, quod minus ille se in editionibus exhibeat ? Nunc denique id feci, quom fit in aliis ferre posse. Gronov.

52. N. Magium.] Et hic & infra impressi habent, Cn. Magium. Cleric.

53. Locum, ubi hortos adificaret.] Ita reposuit Bofius, pro corrupto illo, locum ubi eum in hortos adificaret. Junius ex duobus Palat. locum haberem, ut hortos adificarem ; tertius ms. Pal. habet, ubi, non, ut. Idem.

54. De compositione aliquid me conficere.] Ursinus suspicatur verba, aliquid me conficere, glossa esse. Idem.

55. Proficere possem videri.] Verbum, videri, deest in vulg. Idem.

56. ix kalend.] Ita Bessarionis liber teste Manutio : Vulg. ix kal. Idem.

57. Misisse hoc exemplo.] Vulg. misisse litteras hoc exemplo. Idem.

58. Eum loqui quidam *ἀδελφικῶς* narrabat.] Vulg. eum loqui quidam *ἀδελφικῶς* narrat. Cleric. Tò quidam tamen reperitur in Balliolensi, quod nollem negari in Variis Lectioibus, pro quo in Helmaft. *quidam*, etiam in prioribus editis, ut certe debuerit vel ab Victorio vel ab Bofio & Clerico causa omittendi reddi. Et quæso cur discedam ab illo quod ubique in MSS. confirmatur *quidam* narrabat, non utique vel Pædus vel Babius, sed quicumque alius, cujus nonnem non sustulit epistolæ committere ? Gronov.

59. Nihil Curionem se duce facere ; quod non hic Sulla duce : fecisse ad ambitionem, quibus exilii poena superioribus legibus non fuisset.] Curionem, pro, Curione posuit Victorius, Bofius verò præter distinctionem, mutavit, fecisset, in fecisse. Junius nihil in textu, distinctionem solum movet hoc modo, quod non hic Sulla duce, fecisset ad ambitionem : vulgò enim sic distinguitur, quod non hic Sulla duce fecisset. AA ambit. Manutio sic conjicit, ab hoc lege de Ambitu nova ; quibus exilii poena superioribus legibus non fuisset, ejectos : ab illi patriæ proditores exilio reductos esse : & hujus conjecturam Lambinus in editione suam retulit. Ceterum pro proditores, Fa-

ernus legebat perditores. Cleric. An non ob similitudinem literæ excidit verbum ita retinendum ? Nihil Curionem se duce facere, quod non hic Sulla duce fecisset ; eiecisse ad ambitionem, quibus &c. Gronov.

60. Nisi qui arma hæc, contra.] Ita Bofius ex Seidis : Vulgò nisi qui arma hæc contra, quod Victorius jam ex parte emendaverat, rejiciens duas illas voces, se moverunt, quæ post, contra, legebantur ; Junius verò sic distinguit nisi qui arma. Hæc contra Babius. Cleric.

61. Sed qui S. ulli.] Separavit hic Bofius notam S. à vocabulo qui, cui importunè adhaererat. Manutio commodum existimabat sensum esse si ita distingueretur, sed quis, ulli non dicat. Vetus liber Ursini habebat, sed quis si ille non dicat. Tornaf. sed quis illi non dicat : unde Lambinus olim putaverat emendamam, sed quis illa non dicat. Turnebus lib. I c. 21. conjicit, sed qui soli non dicat ? qui adeatur. Cleric. An non vulgata debet explicari ex notoverfu Hei mihi ! si, quæ sum Phyllis & unde, rogar. Gronov.

62. Illum equidem.] Hic recepitam lectionem servat Victorius, ait tamen suum antiquum habere, illum equidem quod omnino probat Gifanius, in Indice Lucretiano, vulgò illine quidem. Cleric.

63. A te, nihil ne Anteros quidem, qui à te, litterarum.] Conjectura hæc est Bofii, adjuncta corrupta hæc Decurati scriptura, à te nihil, ne ante post quidem qui à te. Junius hic Bofium sequitur, sed aliquid in distinctionibus mutat. Ceterum Manutio qui hinc novam epistolam orditur, legit, à te nihil, ne ante profus quidem qui litterarum. Planè ita vulgus ut Manutio, nisi quod nulla distinctio. post vocem nihil. Lambini. à te nihil profus, ne ante dies quidem quinque. Idem.

64. At Cæsarem.] Vulg. at Cæsarem. Idem.

65. Allatæ mihi sunt litteræ.] Vulg. allatæ mihi sunt Capua litteræ. Idem.

66. Et primas ejus actionis.] Victorius emendavit, prima, quod vulgò receptum est. Idem.

67. Sed si Sulla.] Est à Tornaf. & Crusell. vulgò, & si Sulla. Idem.

68. Ut dictator diceretur & magister equitum.] Lambinus assentitur Malaspina, existimanti hoc totum, & magister equitum, esse delendum, quum à nonnullis miss. abst. Idem.

non possit? nihil expedio, nisi ut aut ab hoc, tamquam Q. Mucius, aut ab illo, tamquam L. Scipio. Cum tu hæc leges, ego illum fortasse convenero. 69 Τέτρα, κλυττόγον, ne illud quidem nostrum proprium. erat enim spes propinqui reditus; erat hominum querela. nunc exire cupimus; qua spe reditus, mihi quidem nunquam in mentem venit. non modo autem nulla querela est municipalium hominum, ac rusticorum, sed contra metuent, ut crudeliter, iratum, nec tamen mihi quidquam est miserius, quam remansisse; nec optatius, quam evolare, non tam ad belli, quam ad fugæ societatem. sed tu omnia consilia differbas in id tempus, cum sciremus, quæ Brundisii acta essent. scimus nempe: hærenus nihilo minus. vix enim spero mihi hunc veniam daturum: etsi multa affero iusta ad impetrandum. sed tibi omnem illius, meumque sermonem, omnibus verbis expressum, statim mittam. Tu nunc omni amore enitere, 70 ut nos cura tua, & prudentia juves: ita subito accurrit, ut ne 71 T. Rebilum quidem, ut constitueram, possim videre. omnia nobis imparatis agenda. sed tamen

— Άλλα γέ αὐτός, ut ait ille,

Άλλα γέ αὐτός, ὡς δεικνύει τὸ ἑξῆς.]

quidquid egero, continuo scies. Mandata Cafatis ad consules & ad Pompejum, que rogas, nulla habeo: 72 que Ægypta artulit, illa è via 73 missi ad te ante: è quibus mandata puto intelligi posse. Philippus Neapoli est, Lentulus Patulis. De Domitio, ut facis, sciscitare, tibi sit, quid cogitet. Quod scribis, asperius me, quam me patientur mores, de Dionysio scripsisse: 74 vide, quam sim antiquorum hominum. te mediis fidius hanc rem gravius putavi latitum esse, quam me. nam præterquam quòd te moveri arborum optere injuria, quæ mihi à quoquam facta sit; præterea, te ipsum quodam modo hic violavit, cum in me tam improbus fuit? sed tu id quanti æstimes, tuum judicium est. nec tamen in hoc tibi quiddam oneris impono. ego autem illum malè sanum semper putavi, nunc etiam impurum & sceleratum puto: nec tamen mihi iniuciorum, quam sibi. 75 Philargyo bene curasti; causam certè habuisti & veram & bonam; relictum esse me potiùs, quam reliquisse. Cum dedissem jam litteras a. d. 11x kalend. quos 76 cum Matio pueri, & Trebatio miseram, epistolam mihi attulerunt hoc exemplo;

MATIUS ET TREBATIUS CICERONI IMP. S.

CUM Capua existemus, in itinere audivimus Pompejum Brundisio a. d. xvi kalend. April. cum omnibus comitibus, 77 quas habuit, profectum esse: Casarem postero die in oppidum introisse; concionatum esse, inde Romanam contendisse; velle ante kalend. esse ad urbem, & paucos dies ibi commorari, & deinde in Hispanias proficisci. Nobis non alienum visum est, quoniam de adventu Casaris

pro certo habebamus, 78 pueros ad te remittere, ut id tu quamprimum scires. Mandata tua nobis cura sunt, & que, ut tempus pastoralis, agemus. Trebatius Scævola facit ut antecedit. Epistola conscripta, nuntiatur est nobis, 79 Casarem a. d. viii kalend. April. Beneventi mansurum, a. d. vii Capue, a. d. vi Sinuessæ. 80 hoc pro certo putamus.

CICERO ATTICO, S.

16

CUM, quod scriberem ad te, nihil haberem: tamen, ne quem diem intermitterem, has dedi litteras. A. d. vi kal. Casarem Sinuessæ mansurum nuntiabant. ab eo mihi litteræ redditæ a. d. viii kal. quibus jam opes meas, non, ut superioribus litteris, opem, expectat. cum ejus clementiam Confisientem illam per litteras collaudavissem, rescripsit hoc exemplo.

CAESAR IMP. CICERONI IMP. S. D.

RECTE arguaris de me, (bene enim tibi cognitus sum) nihil a me abesse longius crudelitate. atque ego cum ex ipsa remagnam capio voluptatem: tum, meum factum probavi ab te, 81 triumpho gaudio. neque illud me movet, quòd ii, qui a me dimissi sunt, discessisse dicuntur; ut mihi rursus bellum inferrent: nihil enim malo, quam & me mei similem esse, & illos sui. Tu velim mihi ad urbem præsto sis, ut tuis consiliis, atque opibus, ut consuevi, in omnibus rebus utar. Dolabella tuo nihil scito mihi esse jucundius. hanc adeo habeo gratiam illi: neque enim aliter facere poterit: tanta ejus humanitas, is sensus, ea in me est benivolentia.

CICERO ATTICO, S.

17

TREBATIUM vi kal. quo die has litteras dedi, expectabam. ex ejus nuntio, Maticque litteris meditorbar, quo modo cum illo loquar. O tempus miserum! nec dubito, quin à me contendat, ad urbem veniam. Senatum enim kalend. velle se frequentem adesse, etiam Formis proficisci iussit. ergo ei negandum est? 82 sed quid præcipi? statim ad te perscribam omnia. ex illius sermone statuum, Arpinumne mihi eundum sit, an quòd aliò. Volo Cicetoni meo togam puram dare. istuc puto. tu, quæso, cogita quid deinde. nam me hebetem molestia reddiderunt. A Curio, velim scire, ecquid ad te scriptum sit de Tirone. ad me enim ipse Tiro ita scripsit, ut verear, quid agat. 83 qui autem veniunt inde, κινδυνώδεις nuntiant. sanè in magnis curis etiam hæc me 84 sollicitat. in hac enim fortuna perutilis ejus & opera & fidelitas esset.

CICERO ATTICO, S.

18

UTRUMQUE ex tuo consilio. nam & oratio fuit ea nostra, ut bene potiùs ille de nobis existimaret, quam gratias ageret: & in eo mansimus, ne ad urbem. illa fellereunt, facilem quòd putaramus. nihil vidi minus. damnari se nostro judicio, 85 tardiores fore reliquos, si in his non venerimus,

di-

69. Τέτρα, κλυττόγον.] Hoc restituit Victorius, qui tamen existimat debere scribi, τετρακλυ. Cleric.

70. Ut nos cura tua.] Vulg. tuos cura tua. Idem.

71. T. Rebilum.] Tornæs. & Crusell. & Malasp. codd. Trebillum; è quibus T. Rebilum fecit Bofius. olim formis excusis habebant Trebatium, quam veterem lectionem esse asserit Victorius; nonnulli postea in Trebatium converterunt; Turnebus in T. Ravilium, d. cap. 21. Idem.

72. Que Ægypta attulit.] Turnebo ita legenti assentitur Bofius. Urfinus ait in veteribus libris esse; que descripta attulit, quod etiam vulgati omnes habent Idem.

73. Missi ad te ante.] E Tornæs. & Crusell. vocem ante reposuit Bofius. Idem.

74. Vid. que sim antiquorum hominum.] Castigavit ita Victorius. Antea, vide quam sit, legebatur. Idem.

75. Philargyo bene curasti.] Verbum curasti, addidit ex Tornæs. & Crusell. Idem.

76. Cum Matio pueri.] Vulg. pueros. Cleric. Pater cogitabat pueros Cn. Matio. Gronov.

77. Quas habuit.] Vulg. quas habuerat. Cleric.

78. Pueros ad te.] Vulg. pueros tuos ad te. Idem.

79. Casarem A. D. 11x. Kal. April. Beneventi mansurum a. d. viii. Capue a. d. vi. Sinuessæ.] Vulg. sic legitur, Casarem ad 11x. Kal. Capue a. d. viii. Sinuessæ. Idem.

80. Hoc pro certo.] Vulg. hæc pro certo. Idem.

81. Triumpho gaudio.] Ita Lamb. ex Tornæs. & Bofius ex Crusell. Victoriana editio, triumpho & gaudio. Idem.

82. Sed quid præcipi? statim.] Decurtati hæc lectio est, quomodo conjecerat legendum Turnebus libro 1 cap. 21. Victorius scribit, quid præcipi? statim &c. idque vulgo receptum est. Faernus & Lambinus reponunt, præcipio; alii præcipio. Urfinus ait m. unum habere præcipiat. Ante Victorium ubique legebatur, sed quid præcipiat sentiam: que lectio proximè accedit ad illam quam Junius se in duobus Palat. reperisse ait, sed quid præcipiat, sentiam: & stat. Idem.

83. Qui autem veniunt inde κινδυνώδεις nuntiant.] Conjectura hæc est Bofii, adjuncta corrupta hæc lectione Decurtati, in dunodo. Besfationis liber habet, in id modo nuntians; ita & Tornæs. teste Bofio, nisi quod servat, nuntiant. Crusellinus, in dimodo. Lambinus qui ait Tornæsianum habere, qui autem veniunt, inania admodum nuntiant, inde conjicit, qui autem veniunt, inania admodum nuntiant. Junius ait se proximè veterem scripturam reponere, qui autem veniunt, indui modo nuntiant. Idem.

84. Sollicitat.] Vulg. sollicitant. Idem.

85. Tardiores fore reliquos, si in his non venerimus.] Ita rescripsit Victorius, quum prius legeretur, tardiores fore belli quod cum is Sinuessam non viderimus. Faernus legebat, tard. s. rel. si nos non viderimus. Idem.

dicere. ego, dissimilem illorum esse causam. ⁸⁶ cum multa; veni igitur, & age de pace. meone, inquam, arbitratu? an tibi, inquit, ego prescribam? sic, inquam, agam, senatui non placere in Hispanias iri, nec exercitus in Græciam transportari; multaque, inquam, de Cnao deplorabo. tum ille, eorum verò ista dici nolo. ita putabam, inquam: sed ego ⁸⁷ eo nolo adesse, quod aut sic mihi ⁸⁸ dicendum est, multaque quæ nullo modo possem flere, si adessem; aut non veniendum. summa fuit, ut ille quæ exitum quaerens, ut deliberarem. ⁸⁹ non fuit negandum. ita discessimus. credo igitur hunc me non amare. ai ego ⁹⁰ me amavi; quod mihi jam pridem ulu non venit. reliqua, ô dii, qui comiratus! quæ, ⁹¹ ut tu soles dicere, *κεῖνα*! in qua erat ⁹² *ἀνδρῶν* leti. ô rem perditam! ô copias desperatas! ⁹³ quid, quod Servii filius? quod Titinii? quot in his castris fuerunt, quibus Pompejus circumfideretur? sex legiones. ⁹⁴ multum vigilat, audet: nullum video finem mali. nunc certè promenda tibi sunt consilia. Hoc fuerat extremum. illa tamen ⁹⁵ *κατακλιεῖς* illius est odiosa, quam pæne præterii; si sibi consiliis nostris uti non liceret, usurum, quorum posset, ad omniaque esse descensurum. vidisti igitur virum, ut scripseras? ingenuisti? certè. cedo reliqua. quid? continèd ipse ⁹⁶ in Pedanum, ego Arpinum. inde exspecto quidem ⁹⁷ *καλαζόεις* illam tuam. ⁹⁸ tu (malum) inquires, actum ne agas. etiam illum ipsum, quem sequimur, multa fefellerunt. sed ego tuas litteras exspecto. nihil est enim jam, ut antea, *videmus huc quosum evadat*. extremum fuit de congestu nostro: quo quidem non dubito quin istam offenderim. eo maturius quidem est. amabo te epistolam, & *πολυλίχως*. valde tuas litteras nunc exspecto.

CICERO ATTICO, S.

19

EGO meo Ciceroni, quoniam Roma carerem, Arpini potissimum togam puram dedi: idque municipibus nostris fuit gratum. etsi omnes, & illos, & quæ iter feci, mœstos afflictosque vidi; tam tristis, & tam arrox est *ἀναβλαψίτης* hujus ingentis mali. ⁹⁹ delectus habentur: in hiberna deducuntur. Ea, quæ, etiam cum à bonis viris, cum justo in bello, cum

modeste sunt, tamen ipsa per se molesta sunt, quàm censes acerba nunc esse, cum à perditis, in civili nefario bello, petulantissimè fiant? cave autem putes, quemquam hominem in Italia turpem esse, qui hinc absit. vidi ipse Formiis universos: neque inheerulae umquam homines putavi; & eorum omnes; sed numquam uno loco videram. Pergamus igitur, quo placet, & nostra omnia relinquamus. proficiscamur ad eum, cui gratior noster adventus erit, quàm si unà fuisset. tum enim eramus in maxima spe; nunc, ego quidem, in nulla: nec, præter me, quisquam Italia cessit, nisi qui hunc inimicum sibi putaret. nec inheerulae hoc facio reipublicæ causâ, quam funditus deletam puto: sed ne quis me putet ingratum in eum, qui me levavit iis incommodis, quibus idem affecerat: & simul, quod ea, quæ sunt, aut quæ certè futura sunt, ¹⁰⁰ videre non possum, etiam equidem senatus consultâ factâ quædam jam puto; utinam in Volcatii sententiam! sed quid refert? est enim una sententia omnium. ¹ sed erit iniustissimus Servius, qui filium misit ad ² effligendum Cn. Pompejum, aut certè capiendum, cum Pontio Titiniano. etsi hic quidem timoris causa; ³ ille verò? sed stomachari desinamus, ⁴ & aliquando sententiam, ut nihil novi, nisi id, quod minimum vellem, spiritum reliquum esse. Nos, quoniam superum mare obsidet, infero navigabimus; & si Pontolis erit difficile, Crotone[m] petemus, ut Thurijs; & boni cives, amantes patriæ, mare infestum habebimus. aliam rationem hujus belli gerendi nullam video. ⁵ in Ægyptum nos abdimus. exercitu pares esse non possumus. pacis fides nulla est. sed hæc satis deplorata sunt. Tu velim litteras Cephalioni des de omnibus rebus actis, denique etiam de sermonibus hominum; nisi planè obmutuerunt. Ego tuis consiliis usus sum, ⁶ maximeque quod gravitatem in congressu nostro tenui, quam debui; & ad urbem ut non accederem, perseveravi. Quod superest, scribe, quaeso, quàm accuratissimè, (jam enim extrema sunt) quid placeat, quid censeas: etsi jam nulla dubitatio est. tamen, si quid, vel potius quidquid veniet in mentem, scribas velim.

86. Cum multa.] Vulg. quid multa? Cleric.
 87. Eo nolo adesse.] Vulg. ei nolo adesse. Idem.
 88. Dicendum est, aut non veniendum.] Verba hæc aut non veniendum, ponuntur vulgo post illa, flere, si adessem. Idem.
 89. Non fuit negandum.] Ita Victorius, cum antea legeretur, non fuit rogandum. Idem.
 90. Me amavi.] Amabo liber Bessarionis. Idem.
 91. Ut tu soles dicere vixit.] Vocem Græcam hic restituit Victorius. Idem.
 92. Eros scelerum.] A Decurtato hoc est. Lambinus legit, Eros Celeris, alii, Eros Celeri, alii, oratio Celeris, alii, inter quos Caelius Secundus, Fulvius, & Junius ex duobus Pal. area scelerum. alii *eros scelerum*. m. s. unus Pal. *ero scelerum*. Hic Podalirii artes Victorium, ut ipse ingenue fateatur, deficient. Cler. Augentem species inepcias Samuelum Pelitum & legentem erat Heros Scelerum vide lib. 3 Miscellau. cap. 4. Negari nequit ex ipsis literis procedere & simplicissimum esse, certe simplicius quàm omnia illa, quæ hic iuferunt, in qua *κενυτὸς* Celer, *ô rem perdit* in quo animarum mortuarum strepitu, in quo corruptissimorum hominum comitatu emicabat & videbatur primas partes robore corporis vel animi obtinere Celer sive ille ipse, quæ x, i didicet disertum magis quàm sapientem, sive alium. Sed quem considero ab Victorio editum *eros celeri*, ab Corrado sic citari, Malaspinam ex codicibus suis idem firmare, etsi de alijs testetur *scelerum*, Lambinum & Boshum indicare ea, quæ ad animum ipsorum respondent, non exacte referre quæ in singulis libris exstiterint, in Balliolensi me reperisse claris & divisis literis *acro sceleris*, in Helmstad. fuisse *erat. . . sceleris* (sic enim referri de duobus h. s. codicibus debebat) non opinor illam literam postremam i posse vel debere a nobis negligi, & liquere ab Tullio scriptum in qua erat *ἀνδρῶν* leti. Nihil addo, nihil demo. codici Balliolensiæ similibus *ἀνδρῶν* etiam dicebatur, quæ alij *ἀνδρῶν* herba: quæ hic translatè dissipatura supponitur per Romanos passim agros letum, ut ipsa solebat fesse, quod notum. Itaque sic edere sustinui. *Graoov*.
 93. Quid? quod Servii filius? quod Titinii? quot in his castris.] Hæc scriptura eruta est ex Scidjis Tornæi. & Crusell. summo con-

sensu hæc ita referentibus. Vulgò, quid? Servii filius quod in his castris. Cleric.
 94. Multum.] Subjuncti Boshus voci *multum* τὰ μάλιστ' εἰρημῶν. Idem.
 95. Κατακλιεῖς.] A Turnebo hæc emendationem se sumpsisse fateatur Boshus, quo serè modo legitur in Decurtato & Tornæi. Lamb. tamen pro more suo, ait se ita restituisse. Victorius adnotat antiquos codices habere *κατακλιεῖς*, unde ille facit *κατακλιεῖς*. prius legebat *κατακλιεῖς*. Idem.
 96. In Pedanum.] Vulgò in Puteolanum. Idem.
 97. ΑΑΑΑΤΕΥΣΑΝ scelerum tuam.] In Decurtato erat ΑΑΑΑΤΕΥΣΑΝ, ex quo ita rescriptit Boshus. Ceterum si hic omnes omnium codicum varias lectiones referre volemus, esset & nostro & lectoris otio abuti: præcipuas quasdam recensebimus. Junius ait Palat. m. s. habere *αααα τὰ μάλιστ' illam tuam*, & ita etiam formis excusis liber habuit, quo usus est Victorius. Turnebus esse conjecturam Boshii, sibi que valde probari. alii m. s. habent ΜΑΤΕΑΣΑΝ, alii ΜΑΑΤΕΥΣΑΝ, alii ΑΑΑΑΤΕΥΚΑΝ: alii aliter. Idem.
 98. Tu (malum) inquires.] Junius ex m. s. Palat. tu mallem, inquires, atium &c. Idem.
 99. Delectus habentur.] Vulg. habetur. Idem.
 100. Videre non possum.] Ita m. s. Boshii. Vulg. potero. Idem.
 1. Sed erit immittissimus.] Ita Victorii antiquus codex: Bessarionis liber habet *injustissimus*, quod præferi Manutius. Idem.
 2. Effligendum.] Ita Victorii m. s. ille tamen retinet vulgatum, *affligendum*. Idem.
 3. Ille verò? sed.] Et huius loci restitutionem debemus Victorio, sic enim antea legebatur, *ille vero non sed &c*. Idem.
 4. Et aliquando sententiam, ut nihil novi.] Sic etiam rescriptit Florentinus noster, & delevit vocem terminemus quæ post, *sententiam*, legebatur. Idem.
 5. In Ægyptum nos abdimus.] Faernus legebat *abdimus*. Idem.
 6. Maximeque quod gravitatem.] Vulgò quod & gravitatem. Idem.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM

A D

A T T I C U M,

LIBER DECIMUS.

CICERO ATTICO, S.



LERTIO nonas cum in Laterium fratris venissem, accepi litteras, ¹ & paulum lectis respiravi: quod post has ruinas mihi non acciderat. per enim magni animo, tibi firmitudinem animi nostri, & factum nostrum probari. Sexto enim nostro quodd scribis probari, ita lator, ut me quasi patris ejus, cui semper uni ² plurimum tribui, iudicio comprobari putem: qui mihi, quod saepe soleo recordari, dixit olim, ³ nonis illis, illis Decembris; cum ego, Sexte, ⁴ quidnam ergo?

Mη μὲν, inquit ille, ἀσπιδεὶ γὰρ καὶ ἀλκυονίδος ἀπολαύσεις;
Ἄλλὰ μέγα βίβας π, καὶ ἰσοκύβητοις τυχεῖσιν.
Ejus igitur mihi vivit auctoritas; & simillimus ejus filius eodem est apud me pondere, quo fuit ille: quem salvere velim jubeas plurimum. Tu tuum consilium etiam non ⁵ in longinquum tempus differs, (jam enim illum emptum pacificatorem perorasse puto; jam actum aliquid esse in consensu senatorum; ⁶ senatum non enim puto) tamen ⁷ suspensione me inde teneas, sed eo minus, quod non dubito, quid nobis agendum putes. quid enim Flavio legionem & Siciliam ⁸ dari scribas, & id jam fieri? quæ rux scelera partim parari, & jam cogitari, partim ex tempore futura censes? ego vero Solonis, ⁹ popularis

tui, ut puto, & jam mei, legem negligam, qui capite sanxit, si qui in seditione ¹⁰ non alterius utrius partis fuisset; nisi ru aliter censes; & hinc abero & filii. sed alterum mihi est certius: nec praripiam tamen; expectabo tuum consilium & eas litteras, nisi alias jam dedisti, quas, scripsi, ut ¹¹ Cephalioni dares. Quod scribis, non quod alicunde audieris, sed te ipsum putare, ¹² me attractum iri, si de pace agatur: mihi omnino non venit in mentem, quæ possit actio esse de pace, cum illi certissimum sit, si possit, expoliare exercitu, & provincia Pompejum: ¹³ nisi forte iste Summanus ei potest persuadere, ¹⁴ ut, dum oratores eant, & redeant, quiescat. nihil video, quod sperem, aut quid jam putem fieri posse; sed tamen ¹⁵ hominis hoc ipsum probi, sed magnum sit ⁷ πολιτικῶν σκευμμάτων, veniendumne sit in consilium tyranni, si is aliqua de re bona deliberaturus sit. quare, si quid ejusmodi evenerit, ut aceslamur: (quod equidem non curo: quid enim essem de pace dicturus, dixi; ipse valde repudiavit) sed tamen, si quid acciderit, quid censeas mihi faciendum, utique scribito. nihil enim mihi adhuc accidit, quod majoris consilii esset. Trebatii, boni viri & civis, verbis te gaudeo delectatum: ¹⁶ tuaque ista crebra ἐκφώνησις, ἐπιέρου, me sola adhuc delectavit. Litteras nas vehementer expecto, quas quidem credo jam datas esse. Tu cum Sexto servasti gravitatem

1. Et paulum lectis respiravi.] Ante verbum, respiravi, legitur in Tornæsiano. Decurtato, & Crusellino, lectis, quam lectionem sinceram putat Bofius: in vulgata editione deest. Cleric.
2. Plurimum tribui.] Vulg. tribui plurimum. Idem.
3. Nonis illis, illis Decembris.] Ita iusserat edi Victorius recenter voce, illis, quæ tamen librariorum culpa in ipsius editione emel tantum legitur, ut etiam in vulgata. Idem.
4. Quidnam ergo? Μη μὲν inquit ille, ἀσπιδεὶ. Et locum hunc, uxilio veteris codicis, antea corruptum & deminutum restituit dem Victorius. Junius tamen magis probat decurtatam mss. Palat. editionem; μη μὲν, ἰσηγυῖ ἰλλε, ἠλλὰ μέγα βίβας τε καὶ ἰσοκύβητοις τυχεῖσιν. Idem.
5. In longinquum tempus.] Vulg. in longum tempus. Idem.
6. Senatum non enim puto.] Statim post hæc verba, in consensu senatorum, subjicitur in Decurtato, Senatuum non enim puto, & ita didit Bofius. à Tornæsiano & Crusell. vox, Senatuum, aberat, cetera comparebant. Cleric. Dedi id Decurtati & Bofii fidei existians rem nimis audacem esse, quum tres posteriores voces eo ordine exhibent omnes omnino MSS. quenquam hiscere audere ad illum inventendum. Alioqui rejecissem τὸ senatum, quam vocem ob utot causas potuit Tullius maluisse omittere? Gronov.
7. Suspensione me inde teneas.] Codices Tornæsian. & Crusell. sustinent meum deteneas; correxit Bofius, suspensione me inde teneas. Cleric.
8. Dari scribas.] Bofius edidit istud ut referebant antiqui libri. em.
9. Popularis tui, ut puto & jam mei.] Sic edidi & distinxi, quo undem sententiam offenderem, quam pater aperiens (nam alios tellexisse non video) legebat & jam jam mei. Et est quoque. Sic nino præcipit, quod futurum sperabat. Gronov.
10. Non alterius utrius.] Sic mss. Bofiani. Vulg. non alterutrius. eric.
11. Cephaloni.] Ita legi debet hic & infra; vulg. Cephaloni. em.
12. Me attractum iri si de pace agatur.] Manutius ex Bessarionis f. sic legit. Victorii vetus exemplar, si de pace agatur, habet; septiam tamen lectionem non speravit. Idem.

13. Nisi iste Summanus.] Bofii hæc est conjectura ex depravata Decurtati lectione, summarius. Namatius, videtur Manutio esse legendum; sed Lambino magis placet antiqua scriptura, summarius, vel etiam summarius ex Bofii conjectura; qui assensit Junius. vulg. summarius; vel quid sibi id vellet ignorabat Victorius. Cleric. Et mutationes illæ & explicationes aliorum videntur esse nullius momenti, & codices omnes (nam Decurtatum semper solivagum relinquo Bofio) innuere Summanus: quo nomine quum proprie vocaretur Plutus, Cicero in eo jocular, ut in Curclione Plautus, innuens in Cæsaris comitatu fuisse aliquem, qui omnia cuperet submanare & invadendo rapere, ut plane ab eo expectari vix posset eum persuasurum Cæsari ut tandiu quiescat. In qua ratione quum nihil mutem, ita recepi in contextum. Gronov.
14. Ut dum oratores eant & redeant, quiescat.] Beroaldi est emendatio Victorio referente, cui non improbat. antea legebatur, ut dum oratores eant, rideant, quiescat. Cleric.
15. Hominis hoc ipsum probi est magnum.] Est τῶν πολιτικῶν σκευμμάτων. Fædam maculam hinc deterfit Bofius, ope Decurtati, qui sic hæc verba referebat, hominis hoc ipsum probie est magnum. Est τῶν; &c. unde non iniecit pro & magnum, repositi in xxiij. Muretus autem ex veteris libri auctoritate sic legit; sed tamen hoc ipsum est unum τῶν πολιτ. &c. nec dubitabat, hanc scripturam vulgate illi vocum alienarum adjectione depravate, ut ait, esse antequendam. Vulgò hoc ipsum probi est & magnum sit τῶν &c. Cleric. Edidit quum Tullii manum credere debeo fuisse ex tot MSSorum consensu, exhibentium probi est magnum sit τῶν, ut nihil tentem nisi ex τῶν est restitueret sed, quod millies confusum. Dicit illud hominis probi, dicit magnum fieri, nempe isto suo tempore & rerum statu, inger capita τῶν πολιτ. &c. Gronov.
16. Tuaque ista crebra ἐκφώνησις, ἐπιέρου, me sola &c.] Hujus Sebastiani Corradi conjecturæ se auctorem professus est Turnebus lib. xi. c. 9. & alii, referente Lambino. Victorius cum huic malo mederi non posset, antiquam scripturam retulit ἐκφώνησις ἴπρου, quam etiam Junius, uno consensu mss. Palat. retinere ait; sed tamen priorem lectionem mutare non est ausus. Cleric.

tem eandem, quam mihi præcipis. Celer tuus disertus magis est, quam sapiens. De juvenibus, quæ ex Tullia audisti, veta sunt. ¹⁷ M. Antonii istud, quod scribis, non mihi videtur tam te esse triste, quam verbo. ¹⁸ hæc est ἀλλ, in qua nunc sumus, mortis instar. ¹⁹ aut enim mihi liberè inter malos ποδ. 17. 27. 29 fuit, aut vcl periculosè cum bonis. aut nos temeritatem bonorum sequamur: aut audaciam improborum insectemur. utrumque periculosum est. ²⁰ at hoc, quod agimus, ²¹ nec turpe, nec tamen vitium. Istum, qui filium Brundisium de pace misit (de pace idem sentio quod tu; simulationem esse apertam, parari autem bellum acerrimè) ²² legatum iri non arbitror; cuius adhuc, ut optavi, mentio facta nulla sit. eo minus habeo necesse scribere, aut etiam cogitare, quid sim facturus, ²³ si acciderit, ut legarer.

CICERO ATTICO, S.

EGO cum accepissem tuas litteras nonis April. quas Cephælio attulerat, esseque Minturnis postridie mansurus, & inde protinus; sustinui me in Arcano fratris, ut, dum aliquid certius afferretur, occultiore in loco essemus, agerenturque nihilo minus, quæ sine nobis agi possunt. ²⁴ καλαγαδ. Cæ jam adest, & animus ardet; & nec est quicquam, quo, & qua. sed hæc nostra erit cura & peritiorum. tu tamen, quod poteris, ut adhuc fecisti, nos consilii iuvabis. res sunt inexplicabiles. fortuna sunt committenda omnia. sine spe conamur tulla. si melius quid acciderit, mirabimur. Dionysium nolim ad me profectum: de quo ad me Tullia mea scripsit. sed & tempus alienum est; & homini non amico nostra incommoda, tantam præsertim, spectaculo esse nollem: cui te meo nomine inimicum esse nolo.

CICERO ATTICO, S.

CUM, ²⁵ quod scriberem, plane nihil haberem, hæc autem reliqua essent, quæ scire cuperem; profectusne esses; quo in statu urbem reliquisset; in ipsa Italia quem cuique regionis, aut negotii præfocisset; ²⁶ equi essent ad Pompejum & ad consules ex senatus consulto de pace legati; ²⁷ cum igitur hæc scire, dedita opera has ad te litteras misi. feceris igitur commode, mihique gratum, si me de his rebus, & si quid erit aliud, quod scire opus sit, feceris certiore. ego in Arcano opperor, dum ista cognosco. A. d. vii id. alteram tibi eodem die ²⁸ hanc epistolam distavi; & pridie dederam mea manu longiorem. Visum te ajunt in regia; nec reprehendo: quippe cum ipse istam reprehensionem non fugerim. sed expecto tuas litteras: neque jam sanè video, quid expectem: sed tamen, etiam si nihil erit, id ipsum ad me velim scribas. Cæsar mihi ignoscit per litteras, quod non venerim; seseque in optimam partem id accipere dicit. facile patior, quod scri-

bit, secum ²⁹ Tullum & Servium questos esse, quia non idem sibi, quod mihi, remississet. homines ridiculos! qui cum filios mississent ad Cn. Pompejum circumsidendum, ipsi in senatum venire dubitarent. sed tamen exemplum mihi ad te Cæsaris litterarum.

CICERO ATTICO, S.

MULTAS à te accepi epistolas eodem die, omnes diligenter scriptas: ³⁰ eam vero, quæ voluminis instar erat, sæpe legendam, sicuti facio: in qua non frustra labore susceperisti: mihi quidem pergratum fecisti. quare, ut id, quoad licebit, id est, quoad scies ³¹ ubi sumus, quam sapissimè facias, te vehementer rogo, at deplorandi quidem, quod quotidie facimus, sit jam nobis aut finis omnino, si potest, aut moderatio quadam, quod profecto potest. ³² non enim jam quam dignitatem, quos honores, quem vitæ statum amiserim, cogito, sed quid consecutus sim, quid præstiterim, qua in laude vixerim: his denique in malis, quod intersit inter me & istos, quos propter omnia amissimus. hi sunt, qui, nisi in civitate expulissent, obtinere se non posse præaverunt licentiam cupiditatum suarum: ³³ quorum societatis & sceleratæ confessionis fides quò eruperit; vides. alter ardet furore & scelere, nec remittit aliquid, sed in dies ingravescit: modò Italia expulit: nunc alia ex parte persequi, ex alia provincia spoliare conatur: nec jam recusat, sed quodam modo postulat, ut, quemadmodum est, sic etiam appelletur, tyrannus. alter, is, qui nos sibi quondam ad pedes stratos ne sublevarat quidem, qui se nihil contra hujus voluntatem ajebat facere posse, elapsus è foceri manibus ac ferro, bellum terra & mari comparat, non injustum ille quidem, sed cum pium, tum etiam necessarium, suis tamen civibus exitiabile, nisi vicerit; calamitosum etiam, si vicerit. horum ego summorum imperatorum non modò res gestas non antepono meis, sed nec fortunam quidem ipsam, qua illi florentissima, nos duriore consistati videntur. Quis enim potest, aut deserta per se patria, aut oppressa, beatus esse? & si, ut nos à te admonemur, rectè in illis libris diximus, nihil esse bonum, nisi quod honestum; nihil malum, nisi quod turpe sit: certè uterque istorum est miserissimus; quorum utriusque semper patriæ salus, & dignitas posterior sua dominatione, & domesticis commodis fuit. Præclara igitur conscientia sustentor, cum cogito me de republica aut meruisse optimè, cum potuerim: aut certè numquam, ³⁴ nisi divinè, cogitasse: eaque ipsa tempestate everfam esse rempublicam, quam ego xv annis ante prospexerim. hæc igitur conscientia comite proficiam, magno equidem cum dolore, nec tam id propter me, aut propter fratrem meum; ³⁵ quorum ut ut jam

alla

17. M. Antonii.] Hic locus non vacat suspicione mendii; nam in Tornasiano pro M. Antonii scriptum est, Matcum. In Seidis totum hoc erasum est. Putat Bosius Græcum aliquod verbum sub cortice harum vocum latere. Junius ait mss. alios habere, Matcum, alios, Macconi, unde reponit, μηκόν, Dorice pro, μικρόν. Cleric.
18. Hæc est ἀλλ.] Ita mss. habere testatur Victorius, sed tamen duplicato λ, vitiosè; prius legebatur, hæc est ἀλλοις. Mureto autem dubium non est quin legi debebat, hæc est ἄλλ, qui consulatur lib. x. Var. lect. cap. 12. Idem.
19. At enim mihi liberè.] Junius ex mss. Palat. sive, legit, aut enim nihil liberè: hæcque ait esse germanam Ciceronis lectionem. Idem.
20. At hoc, quod agimus.] Vulg. Ad hoc, & quod agimus. Idem.
21. Nec turpe, nec tamen.] Vulg. & turpe nec tamen. Idem.
22. Legatum iri.] Junius ex mss. Palat. legit, elegatum iri: vulg. me legatum iri. Idem.
23. Si acciderit, ut legarer.] Victor. ex mss. qui habent, Iegeret, pro, legaret, quod antea ipsum legebatur; substituit: Iegeret. Mautiur & consuetudinem Latini sermonis ait postulare ut legatur, Ieger, & eò proclivius in hanc opinionem descendit, quod antiqui libri, ut Iegeret, habent. Idem.
24. Καλαγαδ.] Superiori libro ex Bosio doeuimus, hic legendum esse καλαγαδ. pro eò quod vulgò MMTEYCA. Germani conjecerant legendum κατάρια, sed improbat Victorius. Turnebus lib. x. 113 cap. 9 tentabat κατάρια. Lambinus ac Ma-

laspina repoulerant libro ix epist. 21. Δε, ἄλλοις. Dausqueus teo- tabat, mea KPEOYCA; ut hoc mutatio nomine Terentiam intelligat, quæ rebus in adversis Tullio fida non desinat. hinc animus ardet, visa scilicet re carissimis in dolore non dispari. Forte κατάρια videri jam adest: mihi Parca colum ducens. Appositius; κατάρια τρυφῆς jam adest &c. Hæc Dausqueus. Idem.
25. Quod scriberem.] Vulg. quid scriberem. Idem.
26. Equi essent ad Pomp.] Vulg. & qui essent. Idem.
27. Cum igitur hæc scire.] Vulg. ut igitur hæc scirem. Idem.
28. Hanc epistolam.] Vocabulum illud, hanc, restituit Victorius ex mss. exemplaribus. Idem.
29. Tullum.] Vulg. Tulliam. Idem.
30. Eam verè.] Vulg. Ea verè. Idem.
31. Ubi sumus.] Vulg. ubi sumus. Idem.
32. Non enim jam.] Deerat hic in libris excusis, jam, quod ex mss. reposuit Bosius. Idem.
33. Quorum societatis.] Antiquam lectionem probavit Victorius, quorum societatis; ita enim in mss. legitur: vulg. quorum societatis. Idem.
34. Nisi divinè.] Tornasianus die. fortasse Cicero scripsit piè, ut ait Bosius. Idem.
35. Quorum ut ut jam alla atas.] Hæc duæ voculæ, ut, ut, leguntur in Seidis, ut edidit Bosius: in Tornasiano, Crusellino & Huralzino, alterum, ut, omisum fuerat librariorum negligentia, unde Pithæus suspicatus erat legendum, quorum utinam alla atas. Lambinus, quorum est jam alla atas: vulg. quorum jam alla atas. Idem.

acta aetas; quam propter pueros, quibus interdum videmur praestare etiam rempublicam debuisse³⁶ quorum quidem alter, non tam, quia maiore pietate est, me mirabiliter excruciat; alter, (o rem miseram! nihil enim mihi accidit in omni vita acerbius) indulgentia videlicet nostra depravatus, eò progressus est, quò non audeo dicere, & exspecto tuas litteras. scripsisti enim, te scripturum esse plurima, cum ipsum vidisses. omne meum obsequium in illum fuit cum multa severitate: neque unum ejus, nec parvum, sed multa magna delicta compepsi. patris autem lenitas amanda potius ab illo, quam tam crudeliter negligenda. nam litteras ejus ad Caesarem missas ita graviter tulimus, ut te quidem celaremus; sed ipsius videmus vitam insuavem reddidisse. hoc verò ejus iter, simulatioque pietatis qualis fuerit, non audeo dicere. tantum scio, post Hircium conventum, arcessitum ab Caesare: 37 cum eo, de meo animo 38 ab suis rationibus alienissimo, & consilio relinquenti Italiam; & hac ipsa timide. sed nulla nostra culpa est: natura metuenda est. hac Curionem, hac Hortensii filium, non patrum culpa, corruptit. jacet in mærore meus frater, neque tam de sua vita, quam de mea metuit. huic tu, huic tu malo affer consolationes, si ulla potes: maxime quidem illam velim; ea, quæ ad nos delata sint, aut falsa esse, aut minora. quæ si vera sint; quid futurum sit 39 in hac vita, & fuga, nescio. nam si haberemus rempublicam, consilium mihi non 40 deesset nec ad severitatem, nec ad diligentiam. 41 Hæc, sive iracundia, sive dolore, sive metu permotus, gravibus scripsi, quam aut tuus in illum amor, aut meus postulabat. si vera sunt, ignosces: si falsa, me libente eripies mihi hunc errorem. quoquo modo verò se res habeat, nihil assignabis, nec patri. Cum hæc scripsissem, à Curione mihi nuntiatum est, cum ad me venire. venerat enim is in Cumanam vespere pridie: id est idibus. 42 si quid ejus igitur sermo ejusmodi attulerit, quod ad te scribendum sit; id in litteris adjungam. Præterit villam meam Curio, iussitque mihi nuntiarit, mox se venturum excurratque Puteolos, ut ibi concionaretur. concionatus est: rediit: fuit ad me fandi diu. o rem foedam! nostri hominem: nihil occultavit; In primis nihil esse certius, quam ut omnes, qui lege Pompeja condemnati essent, restituerentur; itaque se in Sicilia eorum

opera usurum. de Hispaniis, non dubitabat, quin Caesaris essent: inde ipsum cum exercitu, ubicumque Pompejus esset: 43 ejus interitu finem Illi fore: 44 propius factum esse nihil: & plane iracundia elatum voluisse Caesarem occidi Metellum tribunum plebis. quod si esset factum, eadem magnam futuram esse: permultos hortatores esse cædis; ipsum autem non voluntate, aut natura non esse crudelem, sed quod putaret popularem esse clementiam: quod si populi studium amisisset, crudelem fore: eumque perturbatum, quod intelligeret, 45 se apud ipsam plebem offendisse de arario. itaque ei cum certissimum fuisset, antè quam proficisceretur, concionem habere, ausum non esse, vehementerque animo perturbato profectum. cum autem ex eo quererem, quid videret? 46 quod exemplum? quam rempublicam? plane fateretur nullam spem reliquam: Pompeji classem timebat: quæ si esset, se de Sicilia abiturum. Quid isti, inquam, sex tui fauces? si ab senatu, cur loquere? si ab ipso, cur sex? Cupivi, inquit, ex senatu consulto surrepto: nam aliter non poterat. at ille impendio nunc magis odit senatum: 47 à me, inquit, omnia proficiscerentur. cur autem sex? quia duodecim nolui: nam licebat. Tum ego, quam vellem, inquam, petiisse ab eo, quod audio Philippum impetrasse: sed veritus sum, quia ille à me nihil impetrabat. Libenter, inquit, tibi concessisset. verum puta te impetrasse. ego enim ad eum scribam, ut tu ipse voles, de ea re nos inter nos locutos. quid autem illius interest, quoniam in senatum non venis, ubi sis? quin nunc ipsum minime offendisses, ejus causa si in Italia non fuisset: 48 ad quæ ego, me recessum, & solitudinem querere, maxime quod licet nos habere. 49 laudavit consilium. quid ergo, inquam? nam mihi curus in Græciam per tuam provinciam est: quoniam ad mare superum milites sunt. quid mihi, inquit, optatius? hoc loco multa perliberaliter. ergo hoc quidem 50 est verum profectum, ut non modo tuto, verum etiam palam navigarem. reliqua in posterum diem distulit: ex quibus scribam ad te, si quid erit epistola dignum. Sunt autem, quæ præterit, interregnumne esset expectaturus; an, quo modo dixerim? Ad se ille quidem deferri consularum, sed se nolle, in proximum annum. & alia sunt, quæ exquiram. Jurabat ad suam man, quod nullo negotio faceret, 51 amicissimum mihi

Cr-

36. Quorum quidem alter, non tam quia maiore pietate est.] Lambinus, libris omnibus invidis, etiamnum reclamante Victorio, legit, ut viderat prius Malaspina, quorum quidem alter, non tam quia filius quam quia in. p. sed Iunius mff. Palat. consentientibus, Lambini supplementum rejicit. Cleric.

37. Cum eo de meo animo.] Victorius syllabis malè coherentibus legit, cum eodem eo; eum tamen scribi debeat, ut est in mff. Bosii, cum eo de meo animo &c. Idem.

38. Ab suis rationibus.] Vulg. à suis. Idem.

39. In hac vita & fuga.] Bosiani omnes, vita & fuga, ut edidit; vulgò deest, vita. Idem.

40. Deesset nec ad severitatem, nec ad diligentiam.] Vulgati, deesset ad severitatem, nec ad diligentiam. Idem.

41. Hæc sive iracundia.] Manutio magis placeret, ira, ut est in antiquo libro. Idem.

42. Si quid ejus igitur sermo ejusmodi attulerit.] Vulgò si quid igitur ejusmodi sermo ejus attulerit. Idem.

43. Ejus interitu finem Illi fore.] Sic omnes codices vel in Italia, vel in Gallia, vel in aliis locis inspecti, etiam Balliol. & Helmstad. An Victorio excepto ita sustulimus, viri doctissimi, quartam vocem negare Ciceroni, ut omnes reponatis belli? nec lenior via ad reparandum Tullium muniri debeat? Ego certe hic sum solitus legere finem Illi fore, hoc est, Illi belli, ut ille loquax Curio videtur paratragediavisse. Quin etiam qui potest Bosius & alii mox ex glossématique clamare additum Caesarem, quem agnoscat Victorius in suis, agnoscat Malaspina, Lambinus, & in Balliolensi sit ei plane iracundia. el. voluisse Caesarem occidi, quorum primam alii male explicant in eum. At quid manifestus hac lectione? ejus interitu finem Illi fore. propius factum esse nihil: & plane iracundia elatum voluisse Caesarem occidi Metellum. Quod exhibere non dubitavi. Paulo ante in Græviiana editione existat adcurritque Puteolos, quod ignorans unde venerit, non sum sequutus. Gronov.

44. Propius factum esse nihil.] Non discrepat lectio Decurati à vulgata, ideo nihil mutat Bosius. In codice Tornæsiano pro, cum, mendosè exaratum est, ei, & post, voluisse, ex glossématique additum.

Caesarem: itaque etiam legit Lambinus ex libris antiquis, nisi quod omisit vocem, cum: eodem referente, Malasp. putat hæc verba, propius esse factum nihil, suo loco esse nota, & hoc ordine legenda, ejus interitu finem belli fore plane iracundia elatum voluisse Caesarem occidi Metellum tribunum pl. propius nihil esse factum: quod si esset &c. Iunius receptam lectionem retinet. Cleric.

45. Se apud ipsam plebem.] Ita restituit Victorius, antea legebatur, se apud ipsum legem. Idem.

46. Quod exemplum, quam remp.] Sic omnes habent mff. Lambino teste; sed tamen suspicatur Malaspina esse mendum, in voce, exemplum, vultque legi, quem exitum, quod probat Lamb. si pro, quam remp. legatur quam spem: Receptam lectionem Iunius ex mff. Pal. retinet. Cleric. Et recte habet v. exemplum, de quo vide paterna ad Livium vii, 19. Gronov.

47. A me, inquit.] Hic nonnulla inculcata fuerant in codice Tornæsiano, quæ à ceteris Bosianis absunt, neque sunt Ciceronis. se enim ibi legitur, ad Senatum, à me, inquit, omnia proficiscerentur. Hæc duo, ad Senatum, nota sunt adulterina. Cleric. Repetitur bonus Clericus verba & sententiam Bosii: qui quæquid censet, utique tamen in Helmstad. simul & Balliolensi legitur odit senatum a senatu a me inquit. Unde quanto vehementer exurgit oratio, si legas At ille impendio nunc magis odit senatum. sequuntur verba ab Caesare profici solita & nunc narrata ab Curione Ad senatum? a me, inquit, omnia proficiscerentur. Tornæsianus clare innuit vetustam manuisse a senatum. Gronov.

48. Ad qua ego me recessum &c.] Legit Bosius, ad que ego, ut est in Scidis. Ceterum Victorius, recessum, posuit pro, recessurum, quod tunc legebatur in editionibus. Cleric.

49. Laudavit consilium. quid ergo, inquam?] Vulg. Laudabat consilium. quid ego inquam? Idem.

50. Est verum profectum.] Manutius malit legi, est profectum, primum enim ex profectum, factum suspicatur, profectum, deinde ad, profectum, additum ex ingenio, verum. Idem.

51. Amicissimum mihi Caesarem. esse debet.] Amicissimum mihi Caesarem esse debet, habet liber Ursini mff. Lambinus ait mira felicitate a Fffff 2 qui-

Caesarem. esse debet. 53 quid enim, inquam, scripsit ad me Dolabella? dico, quid? affirmabat, cum scripsisset, quod me cuperet ad urbem venire, illum quidem gratias agere maximas, & non modò probare, sed etiam gaudere. 55 quid quæris? acquievi. levata est enim suspicio illa domesticæ mali, 54 & sermonis Hirtiani. quàm cupio illum dignum esse nobis: 55 & quàm ipse me invito, quàm pro illo sit supplicandum! sed opus fuit Hirtio convento: est profectò nescio quid: 56 sed velim quamminimo. & tamen eum nondum redisse miramur. sed hæc videbimus. 57 Tu Oppios Terentia dabis. jam enim urbis unum periculum est. Me tamen consilio juva, pedibusne Rhegium, an hinc statim in navem. ceterum, quoniam commoror, ego ad te statim habebō quod scribam, 58 simul ut videro Curionem. De Tirone cura, quaeso, quod facis, ut sciam, quid is agat.

5 CICERO ATTICO, S.

DE tota mea cogitatione scripti ad te antea satis, ut mihi visus sum, diligenter. de die nihil sanè potest scribi certi, præter hoc; non ante lunam novam. Curionis sermo postridie eandem habuit serè summam, nisi quòd apertius significavit, se harum rerum exitum non videre. 59 Quòd mihi mandas de Quinto regendo, 60 ἀρκαδίαν, tamen nihil præmittam. atque utinam tu! 61 sed modestior non ero. Epistolan ad Vestorium statim de Tullia. ac valde requirere solebat. Commodius tecum 62 Velleus est locutus, quàm ad me scriperat. sed mirari satis hominis negligentiam non quoco. cum enim mihi Philonimus dixisset, H-S emergere de Canulejo diverforium illud posse, minoris etiam emprutum, si Velleum rogassent; rogavi, ut, si quid posset, ex ea summa detraheret: promisit: ad me 63 nuper, se H-S xxx emisse:

quibusdam viris doctissimis hunc locum esse restitutum hoc modo, amissimam mihi Caesarem esse, non dubito inquam &c. Fulvii lectio-nem retinet Iunius. Cleric.

52. Quid enim, inquam.] Ita Scidæ, non ut quidam codd. referunt, quid enim unquam. Idem.

53. Quid quæris acquievi.] Hujus loci restitutum Decurtato debetur, ex quo ita edidit Bosius, quid quæris? acquievi, levata est enim suspicio. In Tornasiano sic erat, quid quæris, atque vultebata est? unde conjecit Lamb. quid quæris? At de Q. nihil habebat esse enim &c. alii sic, At de Q. jubebat nos esse sine cura; plana quidem sententia ut ait Lamb. sed nimis remota à veteri scriptura. Reliquum hujus epistolæ mendis secatere asserit Victorius, testaturque in antiquo libro legi, jubebat, pro jubebat, quod vulgatum erat. Bessarionis liber, videbat, sed utroque modo legatur, mendum mense dicit Manutius. Ursinus, idque ad te scribere jubebat. quid quæris? est enim: vulg. quid quæris? Atque jubebat. Est enim &c. Idem.

54. Et sermonis Hirtiani.] Lurtiani habent mss. cod. ces. Victorii, & infra, Lurtio convento, pro Hirtio, quod probat. Idem.

55. Et quam ipse me invito, quàm pro illo sit supplicandum.] Respondit Bosius ut erat in Scidis, quàm pro illo sit &c. Manutius vulgatum lectio-nem retinet, & quæ pro illo sit supplicandum, quamquam depravatam fateatur. Supplicandum, est in Bessarionis libro. Lambinus olim ediderat, & quàm ipse me invito ne pro illo sit supplicandum; sed nunc legit, quàm ipse me invito ad ea, quæ pro illo sit supplicandum. Iunius conjecit ex mss. vestigiis, & quam ipse me invito, n. pro i. f. supplic. Idem.

56. Sed velim quàm minimo.] Iunius ex duobus mss. Palat. sic legit. Idem.

57. Tu Oppios Terentia dabis.] Ita conjecit legendum Victorius, quamquam omnes codices mss. habeant, In optimos Terentia dabis. quidam tu hirtianum &c. reponunt. Idem.

58. Simul & videro.] Sic habent omnes Bosii mss. Idem.

59. Quod mihi mandas.] Liquido exaratum est in Scidis, Quod mihi mandas de Q. regendo. & rectè quidem ut dubius conjecerat Victorius, quorum vestigiis insinuat Lambinus, Bosius, & Iunius: vulg. de quodnam regendo. Idem.

60. Αρκαδίαν.] Victorius ait hoc vocabulum Græcum esse deformatum in vctustis codd. legique ἀρκαδίαν, unde conjecit legendum, ἀρκαδίαν, quæ nunc est vulgata lectio. Turnebus libro xviii Advers. c. 10. varias asserit conjecturas & primo cum legeretur, ἀρκαδίαν, maluit aliquando diducta voce, ἀρκαδίαν, legere, quam vel ἀρκαδίαν, iudicere, vel, ἀρκαδίαν, inferre, postea: ἐρό, ἀρκαδίαν, vel etiam, ἀρκαδίαν. sed cum codicis Tornasiani copiam ipsi Lambinus fecisset, in quo scriptum erat, ἀρκαδίαν, maluit, ἀρκαδίαν, retinere sepe enim illæ literæ, α, & β, confunduntur in antiquis libris. quam lectio-nem probant Lambinus, Bosius, & Iunius; præterquam quod hæc legit, ἀρκαδίαν. Idem.

ut scriberem, cui vellem addici: diem pecuniz id. Novemb. esse. 64 referipsi ei stomachosius, cum joco tamen familiari. nunc, quoniam agit liberaliter, nihil accuso hominem, scripsique ad eum, me à te certiores esse factum. Tu, de tuo itinere quid, & quando cogites, velim me certiores facias. 65 A. d. xv kal. Maji.

CICERO ATTICO, S.

ME adhuc nihil, præter tempestatem, 66 moratur, astute nihil sum acturus: fiat in Hispania quidlibet: 67 & tamen reticenter, meas cogitationes omnes explicavi tibi superioribus litteris. quocirca hæc sunt breves: & tamen, quia festinabam, 68 eramque occupator. De Quinto filio, 69 sit à me quidem sedulo, 70 sed nossi reliqua. 71 Quod dein me mones, & amicè, & prudenter mones: sed erunt omnia facilia, si ab uno illo cavero. magnum opus est. mirabilia multa. nihil simplex, nihil sincerum. vellem, suscepisses juvenem regendum. pater enim nimis indulgens, quidquid ego adstrinxit, relaxat. si sine illo possem, regerem: quod tu potes: sed ignosco: magnum, inquam, opus est. Pompejum pro certo habemus per Illyricum proficisci in Galliam, ego nunc, qua, & quò, videbo.

CICERO ATTICO, S.

EGO vetò Apuliam, & Sipontum, & tergiversationem istam probo: nec tuam rationem eandem esse duco, quam meam: non quin in republica rectum idem sit utrique nostrum: sed ea non agitur. regnandi contentio est; in qua 72 pulvis est modestior rex, & probior, & integrior, & is, qui nisi vincit, nomen populi Romani delcatur necesse est: sin autem vincit, Sullano more, exemploque vincit. ergo hac in contentione neutrum tibi palàm sentiendum, & temporari fer-

61. Sed modestior non ero.] In Bosianis omnibus erat, modestior, non ut Victorius legit, molestior. Idem.

62. Velleus est loquutus.] Velleus putat rectum esse Ursinus. Idem.

63. Nuper H-S. xxx. emisse.] Vulg. nuper se lls. xxx. &c. Cleric. Et cur pronomen omittant, non intelligo, quum in utroque MS. & Helmstadiensi & Balliol. exister, & nov erit Victorius. Gronov.

64. Referipsi ei stomachosius.] Victorius partim è vet. cod. partim ratione ductus reposuit, stomachosius, cum prius in typis excusis corruptissime legeretur, rescripsi & ista madio scripsit eum joco tamen familiariter. Cleric.

65. A. d. xv. Kalend. Maji.] Numerum hunc dierum quo epistola data est, qui incommode in caput sequentis epistolæ collapsus erat, in finem hujus retraxit Victorius. Iunius verò iterum sequenti epistolæ atexitur ex duorum laudatissimorum mss. Palat. fide, ut ait, legitque, ad xv. Kal. Maji, ut etiam vulg. Idem.

66. Moratur.] Junius moraturor. Idem.

67. Et tam reticenter.] Codex Tornasianus, recitet & Crustellinus, recitent &: Decurtatur, recitet &: unde Bosius emendavit, reticentes. Victorius emendaverat, retice. Manutius ex varietate exemplarium, & lectio-nem satis absurda, mendum subesse suspicatur, sed nihil asserit remedii, retinetque vulgatum lectio-nem, retice. Lambinus dicit codicem Tornat. & alios serè omnes habere recitent, unde ostium, hæcebat recitico. Iunius Fulvii lectio-nem ex veteri libro probans, & tandem excitet, legit. Cleric. Etiam Balliol. fiat ab Tornasiano, ut Helmaslad. ab Decurtato; unde puto lique-re a Cicero iterum ut recite, recite, ut solet. Gronov.

68. Eramque occupator. De Quinto filio.] In Scidis est de Q. F. unde natus est error vorum: qui has nota ita interpretati sunt, de Quinto Fratru. Bosius verissimam scripturam existimat, de Quinto Filio, quam disertè refert Crustellinus: vulg. eramque occupator de Q. fraire. Cleric.

69. Sit à me quidem sedulo.] In omnibus excusis depravatè est, ita me, pro, sit à me, ut est in Decurtato. Idem.

70. Sed nossi reliqua.] Quam hic ceteri in nota sua Bosius, existit quoque in Helmasl. & Ball. nec quod seiam omiserit illis præter Victorium, dubito an bene consulant viri docti adversatiam nunc prorsus negligentes, præsertim quum optime etiam possit distingui, sit quidem sedulo; sed. nossi reliqua. Saltem reposui. Gronov.

71. Quod dein me mones.] Iunius ex mss. Pal. quod de me mones. Cleric.

72. Ego vetò Apuliam.] Putat Manutius sic esse initium epistolæ, ut etiam Iunius; qui tamen ordinem mutare noluit, superiori enim annectitur in vulgatis editionibus. Idem.

73. Pulsus est admodestior.] Codices fornis impressi, modestior; Decurtatus, Tornasianus & Crustellinus, admodestior, quos secutus est Bosius. Idem.

fervendum est. Mea causa autem alia est, quod beneficio videtur ingratus esse non possum: 74 nec tamen in acie, sed Melita, aut alio in loco 75 simili oppidulo, futurum puto. nihil, inquit, juvas eum, in quem ingratus esse non vis? inmo minus fortasse voluisset. sed de hoc videbimus. exeamus modo: quod ut meliore tempore possimus, facit 76 Adriano mari Dotalabella, 77 Fretenfi Curio. Injuncta autem mihi spes quaedam esse, velle mecum Ser. 78 Sulpicium colloqui. ad eum nisi Philotimum libertum cum literis; si vir esse velit, praecleara *suavia*: sin autem; erimus nos, qui solemus. Curio mecum vixit, jacere Caesarem putans offensione populari, Siciliaeque diffidens, si Pompejus navigare coepisset. Quintum puerum accepi vehementer. avaritiam video fuisse, & spem magni congiarii. magnum hoc malum est. sed scelus illud, quod timueramus, spero nullum fuisse. hoc autem vitium, puto te existimare non nostra indulgentia, sed à natura profectum: quem tamen nos disciplina regimus. 79 De Oppiis Velientibus quid placeat, cum Philotimo videbis. Epirum nostram putabimus: sed alios cursus videbamur habituri.

CICERO ATTICO, S.

8 **E**T res ipsa monebat, & tu ostenderas, & ego videbam, de his rebus, quas intercipi periculosum esset, finem inter nos scribendi fieri tempus esse. sed, cum ad me saepe me Tullia scribat, orans, ut, quid in Hispania geratur, expectem, & semper adscribat idem videri tibi, idque ipse etiam ex tuis literis intellexerim, non puto esse alienum, me ad te, quid de ea re sentiam, scribere. Consilium istud tunc esset prudens, ut mihi videtur, si nostras rationes ad Hispaniensem casum accommodaturi essemus; 80 quod fieri dicitis oportere. necesse est enim, aut, id quod maxime velim, pelli istum ab Hispania; aut trahi id bellum; aut istum, ut confidere videtur, apprehendere Hispanias. si pelletur, in quam gratas, aut quam honestas tui erit ad Pompejum noster adventus; cum ipsum Curionem ad eum transiitum putem? si trahitur bellum, quid expectem, aut quam diu? relinquatur, ut, si vincimur in Hispania, quiescamus. id ego contra puto: istum enim

victorem magis relinquendum puto, quam victum, 81 & dubitantem magis, quam fidentem suis rebus. nam eadem video, si vicerit, & impetum in privatorum pecunias, & exilium reditum, & tabulas novas, & turpissimum honores, & regnum non modò Romano homini, sed ne Perse quidem cuiquam tolerabile. 82 tacita esse poterit indignitas nostra? pati poterunt oculi, me cum Gabinio sententiam dicere? & quidem illum rogari prius? praefato esse clientem tuum 83 Clodium? 84 C. Ateji Plagulejum? ceteros? sed cur inimicos colligo? qui meos necessarios, à me defensos, nec videre in curia sine dolore, nec versari inter eos sine dedecore poterò. quid si ne id quidem esset exploratum, fore, ut mihi liceat; (scribunt enim ad me amici ejus, me illi nullo modo satisfecisse, quod in senatum non venerim) tamen dubitemus, an ei nos etiam cum periculo venditemus, quicum conjuncti ne cum praemio quidem volumus esse? deinde hoc vide, non esse iudicium de tota contentione in Hispaniis: nisi forte, si amissis, arma Pompejum abiecerum putas: cuius oratione consilium Themistocleum est. existimat enim, qui mare teneat, cum necesse rerum potiri. itaque, qui numquam id egit, ut Hispania per se tenerentur, navalis apparatus ei semper antiquissima cura fuit. navigabit igitur, cum erit tempus, maximis classibus, & ad Italiam accedet: in qua nos sedentes quid erimus? nam medios esse jam non licebit. classibus adversabimur igitur? 85 quod malum in aliis scilicet tantum? denique quid turpius? 86 Ain' tu, Attice, sicin' absentis solus tui scelus? ejusdem, cum Pompejo, & cum reliquis principibus non feram? quod si jam, in isto officio, periculi ratio habenda est; ab illis est periculum, si peccato: ab hoc, si rectè fecero: nec ullum in his malis consilium periculo vacuum inveniri potest: ut non sit dubium, 87 quin turpiter facere cum periculo fugiamus; quod fugeremus etiam cum salute: 88 non simul cum Pompejo mare transierimus. omnino non potuimus. exstat ratio dierum. sed tamen (fateamur enim, quod est; ne condanus quidem, 89 ut possumus) 90 fecellit ea me res, quae fortasse non debuit, sed fecellit: pacem putavi fore: quae

74. Nec tamen in acie sed Melita.] Ita Victorius ex conjectura pro, militia, quod antea legebatur. Cleric.

75. Simili oppidulo.] Sic habent duo mss. Palat. Iunio referente: vulg. sine in oppidulo. Idem.

76. Adriano mari.] Vulg. Adriatico mari. Idem.

77. Fretenfi Curio.] Veterum librorum auctoritati, in quibus constanter legitur, Fretenfi, refragari noluist Bofius, Turnebus etiam auctoritatem sequuntur, qui ita legendum asserit Advers. l. xvi i i c. 10. Victorius cum reperisset, Fretenfi, in antiquiore suo, emendavit, Freto Siciliensi, quae nunc est: recepta lectio; prius legebatur, Cretenfi Curio: vulgatam scripturam retinet Lambinus, licet Turnebus lectionem non damnet, quae Iunio probatur. Idem.

78. Sulpicium colloqui.] Delet, colloqui, Faernus auctore vetere libro. Idem.

79. De Oppiis Velientibus.] Vulg. Oppiis Delientibus. Idem.

80. Quod fieri dicitis oportere.] Editiones variae & in his Victoriana habent, quod fieri non debet, pre, quod fieri dicitis oportere. Ceterum duo illa postrema vocabula, non debet, in mss. libris non reperiri asserit Victorius, unde nova & ab aliquo inculcata suspicatur. Iunius verò in mss. duobus Pal. existare ait certamque esse sententiam. Idem.

81. Et dubitantem magis quam fidentem.] Lambinus mss. omnibus reclamantibus legendum ait, confidentem magis quam diffidentem; sed Bofius nihil mutandum censet. Idem.

82. Tacita esse poterit indignitas nostra.] Ita se ex Tornasiano jampridem correxisse ait Lambinus, antequam prodiret postremi libri Variarum lectionum Petri Victorii, in quarum l. 36 c. 10. ipsius emendatio confirmatur & explicatur. lectionem hanc quoque probat Iunius, sed non interpretationem. Idem.

83. Clodium.] Bessarionis & Alberti Ferrilii libri, Clodium. Idem.

84. C. Ateji Plagulejum.] Vulg. hic legitur, Catulli, refragantibus libris antiquis, qui partim referunt, Cateli, ut Bessar. & Alberti Ferrilii libri, partim, Cateji, unde Bofius conjecit, C. Ateji. Idem.

85. Quod Mallius, scilicet, tantum?] Bofius cum in omnibus suis vidisset scriptum, Quod malus scilicet tantum? eo conjecturâ ductus est, ut crediderit Ciceroem ita scripsisse. Lambinus autem ex Tornasiano sic emendare conatus est, Quod malum scilicet majus aut tantum? denique quid turpius? vel sic, quod malum scilicet tan-

tum, denique quid turpius? Iunius ex variorum mss. Palat. comparatione hunc locum commodè restitutum existimat, Quod majus scelus? aut tantum? denique an quid turpius? Cleric. Quum minime gentium placeret Bofianum acumen; reliqua etiam libera nimis, quam ut illa possent videri Tulliana; adhasi autem MSSorum formulæ, unde sponte apparet fuere quod malum in aliis scilicet tantum, idque propterea edere sustinui, opinans in voce quam in quibusdam codicibus non existare auctorem, ideo vacillari, quod nihil bene intellexerint librarii. Gronov.

86. An invalidè.] Partim ex conjectura, partim ex fide Decurtati, hunc locum emendavit Bofius, hæctenus fædissimis maculis conspurcaturum. Scriptura optimi ejus libri hæc est, An invalidè hinc absentis solus tui scelus? inde suspicatus est Ciceroem scripsisse, An invalidè hinc absentis solus tui scelus? Victorius ex mss. vestigiis & conjectura hunc locum sic emendaverat, Annibal hic in absentes, solus tui scelus? quæ est vulgata recepta lectio. Faerni probata conjectura olim sic emendandum putarat Lambinus, Annis ab hinc novem absentis solus &c. postea autem sic, An qui validè hic absentis solus &c. referentque hanc Bofii conjecturam, An cujus non invalidè hinc absentis solus tui scelus? ut absentis solus sit nomen compositum. Iunius verò, Anne validè hinc absentis solus tui scelus? Turnebus lib. xvi i i cap. 9. reformabat è veteri libro: Quod malum scilicet tantum? denique quid turpius? Anni validè hic in absentes tui scelus, ejusdem &c. Cleric. Quamvis conjiciendi infirmitas? an nostra futura similis, aliorum arbitrium sit. Sed quum in MSS. legatur anni (vel in vel hic ut Helmsstad.) validè in absentes, vel hic in absentes, hinc colligo Ain' tu Attice, sicin' absentis solus tui scelus? idque in contextu sequutus sum. Formula illa admirandam cum interrogatione lapsus occurrit in his epistolis, & maxime 6, 2. An tandem Attice, laudator integritatis & elegantiae nostræ. Gronov.

87. Quin turpiter facere cum periculo fugiamus.] In vulgatis desunt duo illa vocabula, turpiter facere. Cleric.

88. Non; si simul.] Edidit Bofius ut erat in Scidis non; si simul, quod probat Iunius. Idem.

89. Ut possumus.] Vulg. ut possimus. Idem.

90. Fecellit ea me res.] Codex Tornac. fecellit ea me res, unde Bofius fecellit ea me res, ut citat in Decurtato. Idem.

quæ si esset, iratum mihi Cæsarem esse, eum idem amicus esset Pompejo, nolui. ⁹¹ Senferam enim, quam iidem essent. ⁹² hoc verens in hanc tarditate incidi. ⁹³ sed assequor omnia, si propero; si cunctor, amitto. & tamen, mi Attice, auguria quoque me incitant quam spe non dubia, non hæc collegii nostri ⁹⁴ ab Appio, sed illa Platonis de tyrannis. nullo enim modo posse video stare istum diutius, quin ipse per se, etiam languentibus nobis, concidat; ⁹⁵ quippe qui florentissimus, ac novus, VI, VII diebus ipsi egenti, ac perditæ multitudi in odium acerbissimum venerit; qui duarum rerum simulationem tam citò amiserit, mansuetudinis in Metello, ⁹⁶ divitiarum in ætario. jam, quibus utatur vel focius, vel ministris, si ii provincias, si rempublicam regent, quorum ⁹⁷ nemo duo menses potuit patrimonium suum gubernare? non sunt omnia colligenda: quæ tu ⁹⁸ acutissime perspicis. sed tamen ea pone ante oculos: jam intelliges id regnum vix semestris esse posse. quod si me sefellerit, feram, sicut ⁹⁹ multi clarissimi homines in republica excellentes tulerunt: nisi forte me ¹⁰⁰ Sardanapali vicem in suo lectulo mori malle cenfueris, quam exilio Themistocleo: qui cum fuisset, ut ait Thucydides, ἵππεύοντων δι' ἐλαχίστης βουλῆς κερῆσι τοῦ γούμου, ἢ τῶν μετ' αὐτὸν ἐπιπλεόντων τῶν χρηστομένων ἀεικλιῶν, tamen incidit in eos casus, quos vitasset, si eum nihil sefellerit. etsi is erat (ut ait idem) ἢ qui τὸ ἀμείνον, ἢ τὸ χεῖρον ἐν τοῖς ἀφαιεῖσι ἐπιπλεόντων μάλα τε: tamen non vidit, nec quo modo Lacedæmoniorum, nec quo modo suorum civium invidiam effugeret, nec quid Artaxerxi polliceretur. non fuisset & illa nox tam acerbæ Africano, sapientissimo viro, non tam ⁴ dirus ille dies Sullanus callidissimo viro C. Mario, si nihil utrumque eorum sefellerit. nos tamen hoc confirmamus illi augurio, quo diximus; nec nos fallit, nec aliter accidit. corrumpit iste necesse est, aut per adversarios, aut ipse per se, qui quidem sibi est adversarius unus acerrimus. id spero vivis nobis fore. quamquam tempus est nos de illa perpetua jam, non de hæc exigua vita cogitare. sin quid acciderit maturius, haud sanè mea multum interfuerit, utrum factum videam, an futurum esse multo ante viderim. quæ cum ita sint, non est committendum, ut iis pareamus, quos contra me senatus, ne quid republica detrimenti acciperet, armavit. Tibi sunt omnia commendata; quæ commendationis meæ pro tuo in nos amore non indigent. ne hercule ego quidem reperio, ⁵ quod scribam. ⁶ sed eo enim περιδικῶν. etsi nihil umquam tam fuit scribendum, quam nihil mihi umquam

ex plurimis tuis jucunditatis gratias accidisse, quam quòd ineam Tulliam suavissimè diligentissimèque coluisti. valde eo ipsa delectata est: ego autem non minus; cujus quidem virtus mirifica. quo modo illa fert publicam cladem? quo modo domesticas tricas? quantus autem animus in discessu nostro? ἢ τί σοφῶς, sit summa σωπιῆσι: tamen nos rectè facere, & bene audire vult. Sed hæc super re nimis; ⁸ ne meam ipse συμπαθειαν jam evocem. Tu, si quid de Hispaniis certius, & si quid aliud, dum adules, scribes; & ego fortasse discedens dabo ad te aliquid; eo etiam magis, quòd Tullia te non putabat ⁹ hoc tempore ex Italia. Cum Antonio item est agendum, ut cum Curione, Melitæ: me velis esse; huic bello nolle interesse. eo velim tam facili uti possem, & tam bono in me, ¹⁰ quam Curione. is ad Misenum VI nonas venturus dicebatur, id est hodie: sed præmisi mihi odiosas litteras, hoc exemplo:

ANTONIUS TRIB. PLEB. PROPRÆT. CICERONI IMP. S.

NISI te valde amarem, & multo quidem plus, quam tu putas, non eximuissem rumorem, qui de te prolatus est, eum præsertim falsum esse existimarem. sed quia te nimio plus diligo, non possum disimulare, ¹¹ mihi sanam quoque, quamvis sit falsa, magni esse. Te iturum trans mare, credere non possum, cum tanti facias Dolabellam, & Tulliam tuam, seminam lectissimam, tantique ab omnibus nobis fias; quibus mehercule dignitas, amplitudoque tua pæne cavior est, quam tibi ipsi. sed tamen non sum arbitratus esse amici, non commoveri etiam improborum sermones: atque eò feci studiosius, quòd iudicabam duriores partes mihi impositas esse ab offensione nostra, quæ magis à ζηλοτυπία, mea quam ab injuria tua nata est. sic enim volo te tibi persuadere, mihi neminem esse caviorem te, excepto Cæsare meo, neque illud unà iudicare, Cæsarem maxime in suis M. Ciceronem reponere. Quare, mi Cicero, te rogo, ut tibi omnia integra serves, ejus fidem improbes, qui tibi, ut beneficium daret, prius injuriam fecit: contra ne profugiae, qui te, etsi non amabit, (quod accidere non potest) tamen saluum amplissimamque esse cupiet. Dedita opera ad te Calpurnium, familiarissimum meum, misi; ut mihi magna curæ tuam vitam ac dignitatem esse scires.

Eodem die à Cæsare ¹² Philotimus attulit, hoc exemplo. CAESAR IMP. CICERONI IMP. S.

ETSI te nihil tenere, nihil imprudenter sacrum iudicetam; Et ante pernotos hominum fama, scribendum ad te existimavi, &

91. Senferam enim, quam iidem essent.] Lambinus dicit legendum quam iidem essent, vel quam iidem sentirent. Clerie.
 92. Hoc verens.] Vulg. hoc veritus. Idem.
 93. Sed assequor.] Sed assequar vulgata. Idem.
 94. Ab Attio.] Manutii hæc est conjectura ex Bestar. & Ferri mss. in quibus, ab Albico; & quoniam hi libri sæpe pro, Atticus, habent, Albicus, ut in hoc ipso ambitu, & tamen mi Albice, putavit minore mutatione legi posse, Attio, quam Appio, ut emendaverat Victorius. Idem.
 95. Quippe qui florentissimus, ac novus vi. vii. diebus.] Et hæc quoque restituit Manutio debetur, quam juvat Decurtatus, verba hæc ita referens; qui florentiss. ac novus vi. vii. diebus: Beroaldus emendaverat, quippe qui florens ac novus primis diebus &c. alii relictus putabant, quippe qui florentibus ac bonis veluti rebus ipsi illi &c. sed neutrum probat Victorius, ideoque veterem relinquens, florentis ac novus, ut uti diebus, quam omnes & mss. & fornix impressos habere dicit, notam apponit que mendum significet; pro vi. vii. diebus Pantagathus emendat, xx. diebus, ex historia, ut putat Ursinus. Idem.
 96. Divitiarum in ætario.] Ita restituit Victorius, eum prius legeretur in Afranio. Idem.
 97. Nemo duo menses.] Sic edidi repetens hanc venustatem ex Victorio, quam rejicientes nescio cur alieciunt duos, de quo toties supra. Gronov.
 98. Acutissime perspicis.] Vulg. prospicis. Clerie.
 99. Multi clarissimi homines.] Vulg. multi præclarissimi. Idem.
 100. Sardanapali vicem in suo lectulo.] Ita legendum essent Manutius, Bosius, & Junius: Lambinus verò, Sardanapali vicem in suo lectulo: & ita codicem Tornæi habere dicit. Idem.
 1. Τὸν μὴν παρ' ἐστὼν.] Vulg. τὸν τε περιχρῆμα. Idem.
 2. Τὸν ὃ μὴ δίδων.] Bosius expredit scripturam veterem, licet

ca aliquantulum variet ab illa, quæ vulgò extat in codicibus exeus Thucydidis. Idem.
 3. Qui τὸ ἀμείνον ἢ τὸ χεῖρον ἐν τῶν ἀφαιεῖσι.] Vulg. qui τὸ, τὸ ἀμείνον, ἢ χεῖρον, ἐν τῶν &c. Idem.
 4. Dirus ille dies.] Vox, dies, deest in vulgatis. Idem.
 5. Quod scribam.] Vulg. quid scribam. Idem.
 6. Sed eo enim περιδικῶν.] Hanc dictionem Græcam ex antiquis libris restituit Victorius, antea legebatur πληροδοκῶν. cui noeuisset putabat Dauisqueque librarii præcipitantioreni manum scribendum que πληροδοκῶν, navis ἀπὸ ὀπορῆς ἀνιπυρῆς ἐκπελάσας. Idem.
 7. Sit σοφῶς, sit summa σύντηξις.] Ita Bosius ex Decurtato & Crusellino. In libro viri doctissimi emendatum esse notat Ursinus, σοφῶς sit summa, licet tamen nos rectè &c. Vulg. σοφῶς sit summa σύντηξις. Idem.
 8. Ne meam ipse συμπαθειαν jam evocem.] Hunc locum ex antiquo suo restituit Victorius, eum prius in editionibus post vocem, ipse inane spatium relinqueretur hoc modo, ne meam ipse * jam evocem. Dictionem autem, jam, quam omiserat Victorius, primus restituit Bosius: Fulvii amicus legit, navis am ipse aut dire videt jam evocantem. Idem.
 9. Hoc tempore ex Italia.] Vulg. ex Italia hoc tempore. Idem.
 10. Quam Curione.] Sic in viri doctissimi libro emendatum ait Ursinus, quod etiam Lambino probatur. Idem.
 11. Mihi sanam quoque, falsam agnosce magni esse. Editiones vulgatas habuisse refert Victorius, infamiam quoque quamvis sit falsa navis esse te iturum trans mare &c. Idem.
 12. Philotimus attulit.] Aberat ab antiquis Bosianis vox, litteras. Idem.

13 pro nostra benevolentia petendum, ne quò progredereis
 14 proclinata jam re, qua integra etiam progrediendum tibi non
 existimasses. namque & amicitia graviores injurias feceris;
 15 & tibi minus commodè consulueris, si non fortuna obsecutus
 videbere: (omnia enim secundissima nobis, adversissima illis ac-
 cidisse videntur) nec causam secutus: (eadem enim tum fuit, cum
 ab eorum consiliis abesse judicasti) sed meum aliquid factum con-
 demnavisse: quo mihi gravius abs te nil accideret potest. quod ne
 facias, pro jure nostra amicitia à te peto. Postremo, quid viro
 bono, & quieto, & bono civi magis convenit, quam abesse à civi-
 libus controversis? quod nonnulli cum probarent, periculi causæ
 sequi non potuerunt. tu, explorato & vita meæ testimonio, &
 amicitia judicio, neque tutius, neque honestius reperies quidquam,
 quam ab omni contentione abesse. xv kal. Maj. ex itinere.

CICERO ATTICO, S.

16 ADVENTUS Philotimi (at cuius hominis, quam insulsi,
 & quam sæpe pro Pompejo mentieris?) exanimavit
 omnes, qui mecum erant. nam ipse obdurui. 17 Dubitabat
 nostrum nemo, quin Cæsar itinera represisset: volare dicitur:
 18 Petrejus cum Afranio conjunxisset se: nihil affert ejus-
 modi. quid queris? etiam illud erat persuasum; Pompejum
 cum magnis copiis 19 iter in Germaniam per Illyricum fecisse:
 id enim ἀδερτυκός nuntiabatur. Melitam igitur, opinor,
 20 capeffamus, dum, quod in Hispania: quod quidem propo-
 modum video ex Cæsaris litteris ipsius voluntate facere posse;
 qui negat neque honestius, neque tutius mihi quidquam
 esse, quam ab omni contentione abesse. dices, 21 ubi ergo
 tuus ille animus, quem proximis litteris? adest, & idem est.
 sed utinam meo solum capite decernerem! lacrimæ meorum
 22 me interdum molliunt, precantur, ut de Hispaniis ex-
 spectemus. M. Cœlii quidem epistolam, scriptam miserabili-
 ter, 23 cum hoc idem obsecraret, ut expectarem, ne fortu-
 nas meas, ne 24 unicam filiam, ne meos omnes tam temerè
 proderem, non sine magno fletu legerunt pueri nostri: etsi
 meus quidem est fortior, eoque ipso vehementius commo-
 veret: nec quidquam, 25 nisi de dignatione, laborat. Melitam
 igitur; 26 deinde, quò videbitur. tu tamen etiam nunc mihi
 aliquid litterarum, & maximè si quid ab Afranio. Ego, si
 cum Antonio locutus ero, scribam ad te, quid actum sit. ero
 tamen in credendo, ut mones, cauus. nam occultandi ratio
 cum difficilis, tum etiam periculosa est. Servium expecto ad
 nonas: 27 & adigit ita Postumia, & Servius filius. Quarantam
 leviolem esse gaudeo. Misi ad te Cœlii etiam litterarum ex-
 emplum.

COELIUS CICERONI, S.

EXANIMATUS tuis litteris, quibus te nihil, nisi triste, co-
 gitare ostendisti; neque, id quod esset, perscripsisti; neque non

tamen, quale esset, quod cogitares, aperuisti; has ad te illic lit-
 teras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro & obse-
 cro, ne quid gravius de salute & incolumitate tua consulas. nam
 deos hominesque amicitiamque nostram testifcor, me tibi prædi-
 xisse, neque temerè monuisse; sed, postquam Cæsarem conven-
 vim, sententiamque ejus, qualis futura esset parva victoria, cog-
 norim, te certiore fecisse. si existimas eandem rationem fore Cæs-
 ari in dimitendis adversariis, & conditionibus servendis, erras.
 nihil, nisi atrox, & severum, cogitat, atque etiam loquitur. iratus
 senatui exiit: his intercessionibus planè incitatus est. non meber-
 cule erit deprecationi locus. quare, si tibi tu, si filius unicus, si do-
 mus, si spes tua reliqua tibi cara sunt; si aliquid apud te nos, si
 vir optimus, 28 gener tuus valeamus: eorum fortunam non debes
 velle conturbare; 29 ut eam causam, in cuius victoria salus nostra
 est, odisse, aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem con-
 tra salutem tuam habeamus. denique illud cogita, quod offensa
 fuerit, in ista cunctatione te subiisse: nunc te contra victorem Cæs-
 arem facere, quem dubiis rebus laderenoluisti, & ad eos fugatos
 accedere, quos 30 resistentes sequi noluisti, summa stultitia est.
 vide, ne, dum pudet te parum optimate esse, parum diligenter,
 quod optimum sit, eligas. quòd si totum tibi persuadere non pos-
 sum, saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, expecta;
 quas tibi nuntio adventu Cæsaris fore nostras. quam isti spem ha-
 beant amisiss Hispaniis, nescio. quod porro tuum consilium sit ad
 desperatos accedere, non mediis fidius reperio. Hoc, quod tu non
 dicendo mihi significasti, Cæsar audierat: ac simulatque, hanc,
 mihi dixit, statim, quid de te audiret, se posuit. negavi me sci-
 re: tamen ab eo petivi, ut ad te litteras mitteret, quibus maximè
 ad remanendum commoveri posses. me secum in Hispaniam ducit.
 nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad urbem accederem, ubi-
 cumque esses, ad te percurrissem, & hoc à te præsens contendissem,
 atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita,
 ne te tuosque omnes suavitatis evertas: 31 nec te sciens, prudensque
 eò demittas, unde exitum vides nullum esse. quòd si te aut voces
 optimatum commoverent; aut nonnullorum hominum insolentiam &
 jactationem ferre non poter: eligas, censeo, aliquod oppidum va-
 cuum à bello, dum hæc decernuntur, quæ jam erunt confecta. id
 si feceris, & ego te sapienter fecisse judicabo, & Cæsarem non of-
 fensas.

CICERO ATTICO, S.

ME CAECUM qui hæc ante non viderim? misi ad te epi-
 stolam Antonii. 32 ei cum ego scripsissem scripsissem, ni-
 hil me contra Cæsaris rationes cogitare; meminisse me ge-
 neri mei, meminisse amicitia; potuisse, si aliter sentirem,
 esse cum Pompejo; me autem, quia cum lictoribus ivitum
 cursarem, abesse velle, nec id ipsum certum etiam nunc ha-
 bere; vide, quam ad hæc 33 περιουκός :

Tuum

13. Pro nostra benevolentia.] Legendum arbitratr Lambinus, & à te probenvolentia. Cleric.
 14. Proclinata jam re.] Vulg. inclinata jam re. Idem.
 15. Et tibi minus commodè consulueris, si non fortuna obsecutus videbere.] Ita Victorius ex antiquis miss. restituit, quum pro, videbere, legeretur, fueris ut debes. Cæterum videre monet Ursinus, nisi sit legendum, & tibi minus commodè consiueris, nec fortuna obsecutus videberis. Idem.
 16. Adventus Philotimi.] Monet Manutius, Lambinus & Iunius hoc non esse epistolæ principium sed partem octavæ, facilioris tamen distinctionis causa nonam numerari. Idem.
 17. Dubitabat nostrum.] Vulg. dubitavit nostrum. Idem.
 18. Petreius cum Afranio conjunxisset se.] Vulg. Petreius se cum Afranio conjunxisset. Idem.
 19. Iter in Germaniam.] Videtur Ursino legendum per Galliam, ex loco simili in epist. 5. Idem.
 20. Capeffamus.] Vulg. capeffemus. Idem.
 21. Ubi ergo tuus ille animus.] Hoc ordine hæc legebantur in Decurto & Tornasiano, ubi ergo tuus ille animus & tunc ita reposuit Bofius, vulg. ubi ille ergo tuus animus? Idem.
 22. Me interdum molliunt.] Vulgatam hanc lectionem non damnat quidem Iunius, sed tamen cum postponit huic quam miss. Pal. exhibent, ne interdum moliantur. Idem.
 23. Cum hoc idem obsecraret.] Vulg. que hoc idem. Idem.
 24. Unicam filiam.] Manutius unicam filiam videtur legendum

ex epistola Cœlii. Idem.
 25. Nisi de dignatione.] Bessarionis liber aperte habet de dignita- te. Lambino utraque lectio probatur. Idem.
 26. Deinde, quò videbitur.] Bofius ex Decurto sic edidit, ut prius censuerat Malapina. Idem.
 27. Et adigit ita Postumia.] Decuratus, & adicit ita Postumia & Ser. F. unde scripsit Bofius & adigit ita Postumia & Servius filius. Manutius qui sit verborum ordo non videt, & quia in Bessar. libro, pro, & Servii, habet, Scivi, suspicatur de mendo. Lambinus legendum putat, cum allicit Postumia: sed & Servius filius, vulgò, & adjicit à Postumia, &c. Idem.
 28. Gener tuus valeamus.] Vulg. gener tuus valet. Idem.
 29. Ut eam causam, in cuius victoria &c.] Totum hunc locum ex antiquis libris Bessarionis & Ferrii, se emendasse profitetur Manutius. Idem.
 30. Resistentes.] Vulg. resistentes. Idem.
 31. Nec te sciens.] Vulg. ne te sciens. Idem.
 32. Ejum ego.] Pro, ei, vulgò mendosè legitur &. Bofius, ei, castigavit auctoribus Scidis. Idem.
 33. Περιουκός.] Rectè coniecit Lambinus ex depravata Tornasiani lectione, legendum hic esse, περιουκός; quò ferre quoque videtur vestigia hæc veteris scriptura; quæ est in Decur. to, περιουκός. Victorius emendaverat περιουκός; quæ est nunc vulg. recepta lectio, cum prius vox nulla esset Græca, sed inane spatium relictum in editionibus. Idem.

Tuum consilium quam verum est. nam qui se medium esse vult, in patria manet: qui proficiscitur, aliquid de altera utraque iudicare videtur. sed ego is non sum, qui statueri debeam, iure quis proficiscatur, nec ne. 34 partes mihi Cæsar has imposuit, ne quem omnino discedere ex Italia paterer. 35 quare parvi refert me probare cogitationem tuam, si nihil tamen tibi remittere possum. ad Cæsarem mittas, censeo, & ab eo hoc petas. non dubito, quin impetraturus sis, cum præsertim te amicitia nostræ rationem habiturum esse pollicearis.

Habes οὐράλιον ἀνακονίω. omnino excipiam hominem. erat autem v non. venturus vesperi, id est hodie. cras igitur ad me fortasse veniet. 36 tentabo audeam, nihil propterea; 37 missurum ad Cæsarem 38 clamabo me; cum paucissimis ad cubi oculabor; 39 carris hinc istis invitissimis evolabo, 40 atque utinam ad Curionem οὐδὲ πὶ δέγω. magnus dolor accessit. efficietur aliquid dignum nobis. 41 δουρία tua mihi valde molesta. medere amabo, dum est ἀρχή. De Massiliensibus gratæ tux mihi litteræ. quæso, ut sciam, quidquid audieris. 42 Siciliam cuperem, si possem palam: quod à Curione effeceram. Hic ego Servium exspecto, rogor enim ab ejus uxore & filio: & puto opus esse. Hic tamen Cytheridem secum lectica aperta portat, 43 altera uxorem: septem præterea 44 conjunctæ lecticæ amicorum sunt, an amicorum? vide, quàm turpi leio pereantus: 45 & dubita, si potes, quin ille, seu victus, seu victor redierit, 46 eadem facturus sit. 47 ego verò vel lustriculo, si navis non erit, eripiam me ex istorum patricio. Sed plura scribam, cum illum convenero. Juvenem nostrum non possum non amare: sed ab eo nos non amari, planè intelligo. nihil ego vidi tam ἀνοητότατον, tam aversum à suis, tam nescio quid cogitans. vim incredibilem molliarum! sed erit curæ, & est, ut regatur. mirum est enim ingenium. ὅθως ἔμπροσθέντι.

11 CICERO ATTICO, S.

OSIGNATA jam epistola superiore, non placuit 42 ei dari, cui constitueram, quòd erat alienus. itaque eo die

data non est. interim venit Philotimus, & mihi à te litteras reddidit: quibus quæ de fratre meo scribis, sunt ea quidem parum firma, 49 sed habent nihil ὑπερον, nihil fallax, nihil non flexibile ad bonitatem, nihil, quod non, quò velis, uno sermone possis perducere. ne multa; omnes suos, etiam quibus irascitur crebrius, tamen caros habet, me quidem se ipso cariorem. Quod de puero aliter ad te scripsit, & ad matrem de filio, non reprehendo. 50 De itinere & de sorore, quæ scribis, molesta sunt, eoque magis, quòd ea tempora nostra sunt, ut ego his mederi non possum. nam certe mederer. sed quibus in malis, & qua in desperatione rerum sumus, vides. Illa de ratione nummaria non sunt ejusmodi (sæpe enim audio ex ipso) ut non cupiat tibi præstare; & in eo 51 laborat. 52 sed si mihi Q. Axius in hac mea fuga H. S. XI I non reddit, quæ dedi ejus filio mutua, & vitur excusatione temporis; si Lepta; si ceteri; solco mirari, 53 de nescio quis H. S. xx. 54 cum audio ex illo se urgeri. vides enim profectò angustias. curari tamen ea tibi videtur jubet. an existimas illum in isto genere lentulum, aut restitum? nemo est minus. De fratre satis. de ejus filio, indulst illi quidem suus pater semper; sed non facit indulgentia mendacem, aut avarum, aut non amantem suorum; ferocem fortasse, 55 atque arrogantem, & infestum facit. itaque habet hæc quoque, quæ nascuntur ex indulgentia: sed ea sunt tolerabilia. quid enim dicam, hac juvenute? ea verò, quæ mihi quidem, qui illum amo, sunt his ipsis malis, in quibus sumus, miseriora, non sunt ab obsequio nostro, 56 non; suas radices habent: quas tamen evellere profectò, si liceret. 57 sed ea tempora sunt, ut omnia mihi sint patienda. ego meum facile teneo. nihil est enim eo tractabilius: cujus quidem misericordia languidiora adhuc consilia cepi: & 58 quo ille me certiorem vult esse, eo magis timeo, ne in eum existam crudelior. Sed Antonius venit heri vesperi. jam fortasse ad me veniet, aut nè id quidem, quoniam scripsit, quòd fieri veller. sed scies continuò, quid actum sit. Nos jam nihil, nisi occultè. De pueris quid agam? par-

34. Partis mihi.] Vulg. partes. Cleric.
 35. Quare parvi refert.] Ita restituit Victorius sublato post dictionem, parvi, puncto, quod totam lectionem inquinabat; faciebatque ut, parvi, videretur præteriti temporis à pareo. Idem.
 36. Tentabo audeam, nihil propterea.] Hæc verba valde corrupta & manea esse, asserit Victorius. cum igitur nihilo fieriorem hac antiquam scripturam invenisset, sed eandem penitus, & simili modo perverfam & laceram; contra hunc locum asteriscum figi jussit. at enim Manutius ita restituit conatus est, Tentabo: aut dicam, nihil propterea, missurum ad Cæsarem, clamabo: cum paucissimis &c. ita distinguitur vulg. tentabo, audeam nihil propterea. Idem.
 37. Missurum ad Cæsarem.] Vulg. missurum me ad Cæsarem. Idem.
 38. Clamabo me.] Vitiòse vulgati, clamabam. Verè & sincerè Decuratus, clamabo me. Idem.
 39. Carris hinc istis.] Bosii hæc est conjectura ex depravata lectione, carris, Scidarum & Crustellini; Tornæsiân. cati; in impressis, certè: Victorii antiquior, carti. Idem.
 40. Atque utinam ad Curionem οὐδὲ πὶ δέγω.] Restituit Victorius auxilio vetustioris exemplaris verba Græca quæ hic desiderabantur; post quæ, nulla distinctione adhibita sequentia legenda asserit. Manutius tamen verba Græca cum superioribus conjungit, & à sequentibus disjungit. Idem.
 41. Δουρία tua.] Inanè spatium Græca hac quæ desiderabatur voce replevit Victorius ex antiquis mss. Idem.
 42. Siciliam cuperem.] Vulg. Ocellam cuperem. Idem.
 43. Alteram uxorem.] Lipsius lib. iv Epistol. quaestion. cap. 11. emendavit, alteram uxorem, quomodo erat in Scidis. vulgò altera uxorem. Idem.
 44. Conjunctæ lecticæ amicorum sunt, an amicorum.] Victorius quid hic statueri deberet, nesciens vulgaram lectionem retinuit. lecticæ amicorum, hæc sunt amicorum, licet ipsi parum satisfaciât. Junius Bosii lectionem sequitur, præterquam quòd ante vocem, sunt, ex duobus mss. Palatin. addit eæ. Idem.
 45. Et dubita, si potes.] Junius ex duobus optimis mss. Palat. & dubitari potest. Idem.
 46. Eadem facturus sit.] Vulg. eadem facturus sit. Idem.
 47. Ego verò vel lustriculo.] Ita legit Lambinus, licet, uriculo, non rejiciat, quòd eruit lib. xviii cap. 10 Turnebus, & probat Junius. Victorius testatur antiquos codices habere ego verò, vel lustr-

ridiculo. Tornæsiânus, vel lustriculo. vulgò ego vero vehiculo. Idem.
 48. Ei dari.] Vulg. ei dare. Idem.
 49. Sed habent nihil.] Lambinus malit si legi, sed tamen nihil, seu, sed habent tamen nihil. Idem.
 50. Δὲ τῶν; ἔτι. De sorore quæ scribis.] Consentunt Tornæsiânus, Huraltinus, & Crustellinus, cum Victorianis mss. sic enim hæc referunt, DE ITINE ET. unde Victorius primum posuit de juvene, postea, mutata sententia, de itinere. Bosius autem utramque Victorii emendationem improbas, ratione ductus, ex veligis veteris Decurati, quæ hæc sunt ΔΕΙ ΤΙΝΕ ΕΤΙ, conjecit Ciceronem scripsisse, ἔτι τῶν; ἔτι. Quidam Lambini amicus ex depravata Tornæsiânica scriptura, de itinere, legebat de irine, id est pace. Junius ait Bosium arguè quidem, ut multa alia, hic reposuisse, ἔτι τῶν; ἔτι; sed sibi religionem esse tam longe à veteri scriptura discedere. itaque legit, δὲ τῶν; ἔτι: vulg. de juvene & de sorore quæ scribis. Idem.
 51. Laborat.] Decurati scripturam expressit Bosius. vulg. laborat. Idem.
 52. Sed si mihi Q. Axius in hac mea fuga.] Victorius ex vet. codicibus, in quibus erat, Sed si mihi quæ Axius in hac &c. emendavit Q. Axius; nam in infinitis locis ubi Q. esse debebat legiur, quæ, in mss. antea in formis excusis legebatur, sed si mihi quæ in hac mea fuga. Idem.
 53. De nescio quis H. S. xx.] Vulg. de nescio quis LL S. xx. Idem.
 54. Cum audio ex illo se urgeri.] Et hoc quoque est Victorii; cum prius corrupte legeretur, ex illo se urgeri. Idem.
 55. Atque arrogantem.] Vulg. & arrogantem. Idem.
 56. Non; suas radices habent.] Manutius Bessarionis librum secutus reposuit non; &c. licet alii quidam, & inter eos Scidæ & Tornæsiânus, habeant, nam suas radices habent. Idem.
 57. Sed ea tempora sunt.] Pliator & integrior Bosio visa est lectio Tornæsiânica & Decurati, quam excusurum, ideo sic ex eorum fide edidit: sed ea tempora sunt, ut omnia mihi sint patienda. Idem.
 58. Quo ille me certiorem.] Sane non ita legitur omnes libri veteres, sed hi non utique optimi; & certe electus esse hoc doctus quæ vocabulum, quam ut ab scriba venire potuerit, eonecèd volens, qui consideravit notata patri ad Livium x, 35 & quæ ibi citat. Gerson.

parvone navigio committam? quid mihi animi in navigando censēs fore? ⁵⁹ recorder enim, ætate cum illo Rhodiorum ἀρεσίην navigans, quam fuerim sollicitus. quid, duro tempore anni, actuariolo fore censēs? rem undique miseram! Trebatius erat mecum, vir planē, & civis bonus. quæ ille monstra, dii immortales! etiamne Balbus in senatum venire cogitet? sed ei ipsi cras ad te litteras dabo. ⁶⁰ Vestenum mihi amicum, ut scribis, ita potu esse: cum eo, quod ⁶¹ δροπίμωσ ad me scripsit de numero curandis, θυμικώτερον ⁶² eram jocatus. id tu, si ille aliter acceperit, ac debuit, lenies. ⁶³ Monetali autem adscripti, quod ille ad me, *Proconsuli*. sed quoniam est homo, & nos diligit, ipse quoque t nobis diligitur. Vale.

CICERO ATTICO, S.

QUIDNAM mihi futurum est? aut quis me non solum infelicior, sed jam etiam turpior? ⁶⁴ nominatim de me sibi imperatum dicit Antonius; nec me tamen ipse adhuc viderat, sed hoc Trebatio narravit. Quid agam nunc, qui nihil procedit, caduntque ea, quæ diligentissimè sunt cogitata, tæterrimè? ego enim Curionem nactus, omnia me consecutum putavi. is de me ad Hortensium scripsit. Reginus erat totus noster. huic nihil suspicabamur ⁶⁵ cum hoc mari negotii fore, quò me nunc vertam? undique custodior. ⁶⁶ sed satis lacrimis. *πάρωξ* ἀπὸ τῶν ἰγίτων, igitur, & occulte in aliquam onerariam corripendum. non committendum, ut etiam ⁶⁷ compacto prohibiti videamur. Sicilia petenda: quam si erimus nacti, majora quædam consequemur. sit modò rectè in Hispaniis: quamquam de ipsa Sicilia utinam sit verum! sed adhuc nihil secundi. concursus Siculorum ac Catonem dicitur factus; orasse, ut resisteret; ⁶⁸ omnia pollicitos: ⁶⁹ commotum illum, delectum habere cœpisse. non credo, ut est luculentus auctor, potuisse certè tenere illam provinciam scio. ab Hispaniis autem jam audietur. hic nos C. Marcellum habemus, ⁷⁰ eadem de re cogitantem, aut bene simulantem: quamquam ipsum non videram, sed ex familiarissimo ejus audie-

bam. tu, quæso, si quid habebis novi. ego, si quid moliri erimus, ad te statim scribam. Quintum filium severius adhibebo. utinam ⁷¹ proficere possim! tu tamen eas epistolas, quibus asperius de eo scripsi, aliquando conceperito, ne quando eidem emanet: ego item tuas. Servium exspecto, nec ab eo quidquam *ὑγίης*. ⁷² scies, quidquid erit. sine dubio errasse nos, confitendum est. at semel? at una in re? immo omnia, quò diligentius cogitata, eò facta sunt imprudentius.

Ἀλλὰ τὰ πρὸ σοφῶν τύχημ ἐξέσειμῃ, ἀγγυρίμῃ περ:
in reliquis modò ne tuamus. ⁷³ jubes enim de professione mea providere. quid providam? ita patet omnia, quæ acciderè possunt, ut ea si vitem, sedendum sit cum dedecore & dolore; si negligam, periculum est, ne in manus incidam perditorum. sed vide, quantis in miseriis sumus. optandum interdum videtur, ut aliquam accipiamus ab istis quamvis acerbam injuriam, ut tyranno in odio fuisse videamur. ⁷⁴ quòd si nobis is cursus, quem speraram, pateret; effecissent aliquid profectò, ut tu optas & hortaris, dignum nostra mora. sed mirifica sunt custodia: & quidem ille ipse Curio suspectus. quare vi, aut clam agendum est: ⁷⁵ & si vi, fortè & cum tempestate: clam autem istis. in quo si quod *σάλμα*, vides quam turpe est. trahimur: nec fugiendum, si quid violentius. De Cœlio, sæpe mecum agito; nec, si quid habuero tale, dimittam. Hispaniis spero firmas esse. Massiliensium factum cum ipsum per se luculentum est, tum mihi argumentum est, rectè esse in Hispaniis. minus enim auderet, si aliter esset, & scirent: ⁷⁶ nam & juncti, & diligentes sunt. Odium autem rectè animadvertit ⁷⁷ significatum teatro. Legiones etiam has, quas in Italia assumpsit, alienissimas esse video. sed tamen nihil inimicus, quàm sibi ipse. illud rectè times, ne ruat. si desperarit, certe ruet. quo magis efficiendum aliquid est, fortuna velim ⁷⁸ meliore, animo Cœliano. sed primum quidque; quod, qualecumque erit, continuo scies. Nos juveni, ut rogas, suppeditabimus, & Peloponnesum ipsam sustinebimus. est enim indoles: modo aliquid hoc sit ⁷⁹ ἡθ@.

132-

59. Recorder enim.] Ineptos quosdam interpolatores hunc locum corruptisse ait Bofius, cum rectè in libris antea excusis, & in omnibus mss. legeretur, recorder enim ætate cum illo Rhodiorum ἀρεσίην navigans, quam fuerim sollicitus. Cleric.

60. Vestenum mihi amicum.] Pro, *Vultejum*, quod antea mendose legebatur, Victorius substituit *Vestenum*. Idem.

61. Απὸ θυμῶσ.] Hujus quoque vocabuli restituito Victorio debetur; cum enim transpositè h c legeretur, θυμικώτερον, ille hoc vocabulum paulò inferius in spatio quod in formis impressis vacuum erat, reposuit. Idem.

62. Eram jocatus.] Reposuit Bofius ut erat in Scidis, *eram jocatus*; quidam enim libri mendose, erat *jocatus*. Victorius, *eram iratus*; in vulgatis utraque vox *erat*, *jocatus*, sive, *iratus* deest Idem.

63. Monetali autem adscripti.] Non solum sic habere mss. sed etiam majorem partem excusorum testatur Victorius; ut non possit non mirari imprudentiam quorundam, qui ex *Monetali* duo verba fecerunt &, *Moneo* *Italia*, scripserunt; sed quam ineptè & perversè nihil atinet dicere, licet in cunctis recentiorum impressionum libros tempore Victorii translata sit. Idem.

64. Nominatim sibi de me imperatum.] Codex Tornæsius habet *imperatum*; unde doctus quidam conjecerat legendum *imperaturum*, Lambino teste, qui vel, *imperatum*, vel, *imperaturum* malit. Idem. Temere in citando invertit ordinem Clericus. Gronov.

65. Cum hoc mare.] Vulg. cum hoc mari. Cleric.

66. Sed satis lacrymīs πάσσαδα δακρυῶν.] Victorius testatur cum prius inane spatum esset in formis impressis, post *sol satis lacrymīs*, Germanos reposuisse, *παράδρατον*; parum ut ait sincerè, ipse verò ex antiquis vestigiis, *παρεκλαυῶν*, restituit. sed quam rectè, judicant lectores ex veterum codicum scriptura quam subiciam. Tornæsius & Crusellinus sic habebant, ΠΑΡΑ ΟΤΑΙΕΤΕΟΝ. Decuratus, ΠΑΡΟΡΑ ΟΤΑΙΕΤΕΟΝ, quæ lectio vis vestigia eò non ferunt, quò duxit Victorius. Bofius ergo cubilia germanæ lectiois sagacissimè odoratus, eam per multos jam annos latitantem ex densissimis tenebris extruxit in mediumque produxit, ut possent studiosi omnes eam citra negotium consequi. ea verò est hujusmodi, *παρέκα δακρυῶν*. Junius tamen vulgatam Victorii lectioem retinet. Cleric. Sed etiam negari nequit ex Tornæs. & Crusell. æque prona via derivari ΠΑΡΑΟΡΑ ΕΙΤΕΟΝ *παρέκα ἄντων* pro ἄντων,

ut apud Hesyechium *ἀνω ἰδίτω*, qui tamen etiam *ἴτω*, *ποριδίτω*. Gronov.

67. Compacto.] Manutius emendavit, *compacto*, cum in omnibus libris legeretur *cum pacto*. Cleric.

68. Omnia pollicitos.] Vulg. *omnia pollicitus*. Idem.

69. Commotum illum delectum habere.] Ita Victorius, ex antiquo suo; antea legebatur, *commotum illum delectumque*. Idem.

70. Eadem dere.] Besarionis liber, *eadem fere*. Idem.

71. Proficere possim.] Vulg. *possim*. Idem.

72. Scies, quidquid erit.] Auctoribus Scidis endendum jussit Bofius, *quidquid erit*, ut legendum suspicatur Malaspina: vulg. *scies quid erit*. Idem.

73. Jubes enim de professione mea providere.] Idem Scidis & Tornæsiانو auctoribus hoc quoque emendavit Bofius. vulg. *jubes enim professionem meam providere*. Idem.

74. Quod si nobis is cursus.] Ita reposuit ex omnibus editionibus, etiam ipsa Bofiana; post quam in sequentibus vocula quarta intercidit, quod fieri non debebat. Gronov.

75. Et, si vi, forte.] Vulg. *et si vi forte*. Cleric.

76. Nam & vicini, & diligentes sunt.] Dixerat olim Lambino Bofius hic legendum videri, *victi & diligentes sunt*, hujusque suæ suspicionis ad stipulatorem codicem Tornæsiانو protulerat, ubi sic erat exaratum, *& victi & diligentes sunt*; sed postea liquidò scriptum in Decurato reperit, *victi*, quæ lectio ita ipsius conjecturam confirmavit, ut eam tamquam certam & indubitam in suam editionem non veritus sit referre. Victorius & Manutius testantur mss. codices habere, *victi & diligentes*, unde, *victi & diligentes sunt*, legendum conjecerat, quæ est vulgata lectio. Germani adnotaverant, *juncti*, alii, *invisi*. Idem.

77. Significatum teatro.] Auxilio meliorum exemplarium ita emendavit Victorius, quia antea corruptè legeretur, *significatum theatrum*. Idem.

78. Meliore.] Vulg. *meliori*. Idem.

79. Ηθ@ διδασκῆ ἀλωτων.] Ex veterum librorum scriptura licet depravatissimà, locum hunc emendavit Bofius. In Tornæsiانو & Crusellino erat, AKI ΑΛΛΟΑΟΝ, in Scidis, ΔΑΚΙΑΛΛΟΑΟΝ. conjecit *διδασκῆ ἀλωτων*. Lambinus olim antiquæ scripturæ vestigia & Seb. Corradi conjecturam sequutus, *ἡθ@ ἀλωτων*, ediderat, sed postea maluit legere *ἀκίθηλον*, Adrianus Turnebus, *ἀλωτων*. Manutius *ἡκίμων*; Bofius referente Lambino *διγχιμωτων*. Junius *ἡθ@*, Gggggg

131-

καμία ἀδελφ. quod si adhuc nullum est, esse tamen potest: ἢ αὐτ ἀφ᾽ ἑσῆ non est διδασκόν: quod mihi persuaderi non potest.

13 CICERO ATTICO, S.

EPISTOLA tua gratissima fuit mea Tullia, & mehercule mihi, semper secum ἢ aliquid afferunt tuae litterae. scribes igitur ac, ἢ si quid ad spem poteris, ne dimiseris. Tu Antonii leones pertimestas cave. nihil est illo homine jucundius. ἢ attende σεβάζειν πολιτικῶ. evocavit litteris e municipiis denos: ἢ & IIII viri venerunt ἢ ad villam ejus manē. primum dormiit ad H. III. deinde, cum esset nuntiatum, venisse Neapolitanos & Cumanos, (his enim est Caesar iratus) postredie redire jussit: lavari se velle, & πῶς κείν ἰοὺν (Cian) ζῆν. hoc ἢ herē effecit. hodie autem in Anariam transire constituit. exulibus reditum pollicetur. Sed hae omittamus, de nobis aliquid agamus. Ab Axio accepi litteras. De Tirome gratum. Vestenium diligo. Vestorio reddidi. Servius pridie nonas Maji Minturnis mansisse dicitur, hodie in Liternino mansurus apud C. Marcellum. cras igitur nos maturē videbit, mihi que dabit argumentum ad te epistolae. jam enim non reperio quid tibi scribam. Illud admiror, quod Antonius ad me ne unquam quidem, cum praesertim me valde observavit. videlicet (aut aliquid atrocius de me imperatum est) coram negare mihi non vult. quod ego nec rogatus eram: nec, si impetrasset, crediturus. nos tamen aliquid excogitabimus. Tu, quaeso, si quid in Hispaniis: jam enim poterit audiri: & omnes ita expectant, ut, si recedat fuerit, nihil negotii futurum putent. ego autem nec, retentis his, confectam rem puto; neque, amisissis, desperatam. Silium & Ocellam, & ceteros credo retardatos. te quoque ἢ ad Curtio impediti video. et si, ut opinor, habes ἢ κίλῆτα λόκων.

14 CICERO ATTICO, S.

VITAM miseram! majusque malum, tam diu time-re, quam est illud ipsum, quod timeatur! ἢ Servius, ut antea scripsi, cum venisset nonis Maji, postredie ad me venit. ne diutius te teneam, nullius consilii exitum invenimus. num-

quam vidi hominem perturbatiorem metu: neque hercule quidquam timebar, quod non esset timendum; illum sibi iratum, hunc non amicum; horribilem utriusque victoriam, cum propter alterius crudelitatem, alterius audaciam, tum propter utriusque difficultatem pecuniarum, ἢ qua erui nunquam, nisi ex privatorum bonis posset. atque haec ita multis cum lacrimis loquebatur, ut ego mirarer eas tam diuturna miseria non exaurisset. mihi quidem etiam lippitudo haec, propter quam non ipse ad te scribo, sine ulla lacrima est, sed saepius odiosa est propter vigilias, quam obrem quidquid habes ad consolandum, collige, & illa scribe, non ex doctrina, neque ex libris: qui etiam de duabus legionibus luculentos auctores esse dicebat. haec igitur si habebis, & talia. & quidem paucis diebus aliquid audiri necesse est. sed redeo ad Servium. Disfulimus omnino sermonem in posterum: sed ἢ tardus ad exeundum: multo se in suo lectulo malle, quidquid foret. odiosus serpens de filii militia Brundisina. unum illud firmissimè asseverabat, si damnati restituerentur, in exilium se iturum. nos autem ad haec, ἢ & ipsum certo fore, & quae jam fiebant, non esse leviora; multaque colligebamus. verum ea non animum ejus agebant, sed timorem, ut jam celandus magis de nostro consilio, ἢ quod ad idem videretur. quare in hoc non multum est. Nos à te admoniti de Coelio cogitabimus.

CICERO ATTICO, S.

SERVIVS cum esset apud me, Cephalio cum tuis litteris VI id. venit: quae nobis magnam spem attulerunt meliorum rerum de octo cohortibus (etenim haec quoque, quae in his locis sunt, labare dicuntur.) eodem die Funiulanam à te attulit litteras, in quibus erat confirmatus idem illud. ei de suo negotio respondi cumulate, cum omni tua gratia. adhuc non satisfacere debet autem mihi multos nummos, nec habetur locuples. nunc ait se daturum, ἢ cui expensas tulerit:

ἀλλὰ μολὼν emendat, dicitque mss. Palat. habere ἀλλομολον, quod & ipsi probatur. vulg. ἢ AKIMOΛON. Cleric. Sed si ipse Bofius revivisceret, negare non sustineret, certe nequiret longe helenius ex vetusta codicum ejus scriptura procedere modo aliquid hoc fit ΠΕΘΣ ΚΑΚΙΑ ΑΔΟΑΘΝ, ut scias, unde Synesius dixerit ἢ ἀδελφάτων. Itaque id recipere non dubitavi. Gronov.

80. Αὐτ ἀφ᾽ ἑσῆ non est διδασκόν.] Haec duo vocabula Graeca restituit Victorius, prius erant duo inania spacia quae desiderari aliqui significabant. Cleric.

81. Aliquid mi afferunt.] Bofii mss. secum aliquam afferunt; unde conjecit, aliqua mi afferunt: mi enim μουσονδῶες; pro, mihi, ut saepe in his epistolis: vulg. aliquid afferunt tuae litterae Cleric. Deterui Bofium: quid enim coactius, quam quum praecedat mihi, subnectere mi? quod quis credat ab Cicerone factum? Etiam priores video sine distinctione continuare & mehercule mihi semper secum aliquid &c. Si Bofius audiendus foret, retinerem aliquam, subintelligens gratiam, quae sedet in adjectivo praecedente, vel spem ex sequentibus. Gronov.

82. Si quid ad spem poteris ne dimiseris.] Ita legi in mss. codicibus testatur Victorius, sed tamen in suam editionem referre ausus non est, sed receptam lectionem retinuit, licet ipsi aliquantulum suspexit: ea autem est talis, poteris me de miseris. Cleric.

83. Attende σεβάζειν πολιτικῶ.] Hoc quoque Victorius ex antiquo suo: antea legebatur, ἢ εἶν. Idem.

84. Et IIII viri venerunt.] Placet Ursino veteris libri scriptura, quae est: Et IIII viris: censentur. Idem.

85. Ad villam ejus.] Et hoc etiam Victorius restituit, auxilio meliorum codd. formis impressi habebant, quella ejus. Idem.

86. Herē effecit.] Vulg. heri. Idem.

87. A Curtio.] Et hoc Victorius ita emendavit, licet mss. codd. habere a Curtio. Idem.

88. Κίλῆτα λόκων.] Victorius testatur in codicibus excusis hic inane spatium relictum fuisse, quod Germani complere volentes, ediderunt, in τῶν λόκων, alii, in τῶν πλοίων: sed cum neutra illarum lectionum placeret, reposuit, Scythia ἔνν. licet eipenitus non confidat. Lambinus olim legi putabat, κίλῆτα ἔνν, conjectura facta ex quorundam mss. vestigiis, in τῶνδ᾽, nisi quis malit legi, κίλῆτα ἔνν, postea ex codice Tornesiano qui habet, EKITA ONON, probabilium putabat lectionem Victorii, Scythia ἔνν: sed

tandem probata Simeonis Bofii, ut ait, conjectura, legendum arbitratus est, κίλῆτα ἔνν. quod falsum asserit Bofius dicitque se nunquam putasse legendum, κίλῆτα ἔνν, tantum abest ut ei dixerit aut scripserit. aut igitur somniavit, aut, quod putat, aliter ipse verba accepit quam dixerat: Ei enim aliquando suam hoc de loco indicarat suspicionem Bofius, paucisque demonstrat hic reponendum videri, κίλῆτα ἔνν: unde ille nescio quem a finem veredum commentus est. Ceterum hanc conjecturam, Decurta lectio quamquam depravata, confirmat, ΚΑΗΤΑΟΚΝΟΝ. Huic etiam emendationi adfulsulatur Junius. Idem.

89. O vitam miseram!] Hinc initium epistolae ducit Decurtatus, quem sequutus est Bofius, Junio non repugnante. Totus autem hic ambitus [O. v. m. m. m. t. d. t. g. e. i. i. g. t.] superioris epistolae in vulgatis editionibus augetur. Idem.

90. Servius ut antea.] Hic initium fecit Manutius alterius epistolae, quum prius haec & superior unam constituerent epistolam. Idem.

91. Quae erui nunquam.] Libri vulgati, quae erui, ineptè & contra sententiam Ciceronis. Cleric. Pater censebat Ciceronem scripsisse quae erui, scil. difficultas pecuniarum, vel quae erui possent scil. pecunia, ex norma constructionis & significationis, quam illustat libro III Observat. cap. 24. Gronov.

92. Tardus ad exeundum.] Vulg. tardius ad exeundum. Cleric.

93. Et ipsum certo fore.] Totius vocula ipse apud elegantiores occurrit pleniore significatu, ut vel ego vel id simul intelligatur, ut plane non audiam Lambini margines aliosve nec contra MSS. fidem exhibentes id ipsum. Evenerunt talia & patri, et notat ad Livium v, 43 & aliis locis. Gronov.

94. Quam ad idem videretur.] Ita in antiquioribus scriptum fuisse opiuatur Ursinus, ut jam celandus magis de nostro consilio quam adhibent. videretur, pro adhibendus, postea mutatum fuisse in, ad idem videretur. Cleric.

95. Cui expensas tulerit.] Hunc locum ita edebat Decurtat. nunc ait se daturum cui expensas tulerit moram in tabellariis: quibus è verbis id tantum mutavit Bofius, quod pro expensas, reposuit, expensas, & post verbum tulerit, addidit τῶνδ᾽ ἔνν. Bofii interpretationem laudat Junius, sed expensas, au expensum, legas, Latinitatis non referre ait. hoc tamen elegantiam. Cleric. Ita ad hunc locum nobis dicebat ante annos xxv pater. Scribe. Nunc ait se ad-

rit: moram in tabellariis; si apud te esset, quæ satisfecisses, dares, quantum sit, ⁹⁶ Eros Philotimi tibi dicet. sed ad majora redeamus. Quod optas, Coelianum illud maturescit, itaque torquor, utrum ventum expectem. vexillo opus est: convolabunt. Quod suades, ut palam; profus assentior: itaque me profecturum puto. tuas tamen interim litteras expecto. Servii consilio nihil expeditur. omnes captiones in omni sententia occurrunt. unum C. Marcello cognovi timidiorem; quem consilem fuisse poenitet. ⁹⁷ ὁ πολλὸς ἀσφραγίστος! qui etiam Antonium confirmasse dicitur, ut me impediret; ⁹⁸ quo ipse, credo, honestius. Antonius autem vi id. Capuam profectus est: ad me misit, se, pudore dereritum, ad me non venisse, quod me sibi sciscensere putaret. ibitur igitur, & ita quidem, ut censes; nisi cujus gravioris persona suscipienda spes erit ante oblata. sed vix erit tam cito. ⁹⁹ Allienus autem prætor putabat aliquem, si ego non, ex collegis suis, quivis licet, dummodo aliquis. De sorore laudo. De Quinto puero, datur opera. spero esse meliora. De Quinto fratre sciro eum non mediocriter ¹⁰⁰ laborare de usura: sed adhuc nihil à L. Egnatio expressit. Axius de xri millibus pudens. ¹ saepe enim adscripsit, ut Gallo, quantum vis vellet, darem, quod si non scripsisset, possemne aliter? & quidem saepe sum pollicitus: sed tantum voluit cito. ² me verò adjuvant his in angustiis. sed dii istos! verum aliàs. Te à quartana liberatum gaudeo, itemque Piliam. Ego, dum panes, & cetera in navem parantur, excurro in Pompejanum. Vecteno velim gratias; quod studiosus. Si quemquam nactus fueris, qui perferat; litteras des ante, quam discidemus.

CICERO ATTICO, S.

COMMODUM ad te dederam litteras de pluribus rebus, cum ad me bene manè Dionysius fuit: cui quidem ego non modò placabilem me prabuissim, sed totum remissim, si advenisset qua mente tu ad me scripseras. erat enim sic in tuis litteris, quas Arpini acceperam, eum venturum facturumque, quod ego vellem. ego volebam autem, vel cupiebam potius, esse eum nobiscum. quod quia planè, cum in Formianum venisset, præcederat, asperius ad te de eo scribere solebam. at ille perpaucam locutus, hanc summam habuit orationis; ¹ ut sibi ignoscerem; se rebus suis impeditum nobiscum ire non posse. pauca respondi, magnum accepi dolorem. intellexi fortunam ab eo nostram despectam esse. quid quæris? fortasse miraberis: in maximis horum temporum doloribus hunc mihi scito esse. velim, ut tibi amicus sit. hoc cum tibi opto, opto ut beatus sis. erit enim tamdiu. Consilium nostrum spero vacuum periculo fore. ⁴ nam & dissimulabimus, &, ut opinor, acerrimè adservabimus. navigatio mo-

do sit, qualem opto. cetera, quæ quidem consilio provideri poterunt, cavebuntur. tu, dum adsumus, non modò quæ scieris, audierisve, sed etiam quæ futura providebis, scribas velim. Cato, qui Siciliam tenere nullo negotio potuit, &, si tenuisset, omnes boni ad eum se contulissent, Syracusis profectus est ante diem viii kal. Maj. ut ad me Curio scripsit. utinam, quod ajunt, Cotta Sardiniam teneat! est enim rumor. ò, si id fuerit, turpem Catonem! Ego, ut minuerem suspicionem profectiois, aut cogitationis meæ, profectus sum in Pompejanum a. d. iiii id. ut ibi essem, dum, quæ ad navigandum opus essent, pararentur. cum ad villam venissem, ventum est ad me: centuriones trium cohortium, quæ s Pompejis sunt, ⁶ me velle postredie; (⁷ hæc mecum Ninnius noster) velle eos mihi se & oppidum tradere. at ego tibi postredie à villa ante lucem, ut me omnino illi ne viderent. quid enim erat in tribus cohortibus? quid, si plures, quo apparatu? cogitavi eadem illa Coeliana, quæ legi in epistola tua; quam accepi ⁸ simul & in Cumanum veni, eodem die: & simul fieri poterat, ut tentaremur. omnem igitur suspicionem sustuli. sed cum redeo, Hortensius ⁹ venerat, & ad Terentiam salutatum diverterat; sermone erat usus honorifico erga me. ramen eum, ut puto, videbo. misit enim puerum, se ad me venire. hoc quidem melius, quàm collega noster Antonius: cujus inter lectores læta mina portatur. Tu, quoniam quartana cares, ¹⁰ & nedum morbum removisti, sed etiam gravedinem, te vegetum nobis in Græcia sistere; & literarum aliquid interea.

CICERO ATTICO, S.

17

PRID. idus Hortensius ad me venit scripta epistola. ¹¹ vellem cetera ejus. quàm in me incredibilem ἐπιβλην! qua quidem cogito uti, deinde Serapion cum epistola tua: quam prius quàm aperuissem, dixi ei, te ad me de eo scripsisse antea, ut feceras. deinde, epistola læta, cumulatissimè cetera: & hercule hominem probò. nam & doctum, & probum existimo. quin etiam navi ejus me, & ipso conveyectore usurum puto. Crebrò refricat lippitudo, non illa quidem perodiosa, sed tamen quæ impedit scriptationem meam. Valentudinem tuam jam confirmatam esse & à veteri morbo, & à novis tentationibus gaudeo. Ocellam vellem haberemus. videntur enim esse hæc paulò faciliora. nunc quidem æquinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat. ¹² id si ἀνεγὴς erit, utinam idem maneat Hortensius! siquidem adhuc erat: liberalius esse nihil potest. De diplomate admiraris, quasi nescio cujus te flagitii infirmularem. negas enim te reperire, qui mihi id in mentem venerit. ego autem, quia scripseras te proficisci cogitare, (etenim audieram, nemini aliter lice-

rum: cui expensum tulerit, morari: tabellariis, si apud te esset, quod satisfecisset, dares. sententia est; qui sibi debeat, vel cui ipse mutuum dederit, eum reliquari, & non solvere ad diem: sed ei se in mandatis dedisse, ut per absentiam suam tibi numeraret: quod si fecisset, abs te peterem, ut per tabellarios ad me mitteres.

Gronov.

^{96.} Eros Philotimi.] Ex mss. libris Eros emendavit Victorius. antea, Heres. Cleric.

^{97.} ὁ πολλὸς ἀσφραγίστος!] Meliorum codicum auxilio verba hæc Græca idem restituit Victorius. Idem.

^{98.} Quo ipse.] Vulg. quod ipse. Idem.

^{99.} Alienus autem.] Vulg. Halienus autem. Idem.

^{100.} Laborare de usura.] Legendum videtur Ursino, de versura. Idem.

^{1.} Sæpe enim adscripsit.] Vetus Urfini liber, sæpe enim ad me scripsit. Idem.

^{2.} Me verò adjuvant his in angustiis. Sed dii istos. Verum aliàs.] Hoc quoque Victorius ex veteris scripturæ vestigiis restituit, vel etiam, Me verò adjuvant eis in angustiis seductos: priorem lectionem ex Tornasiano retinet Lambinus. vulgata lectio eadem est quæ Bessarionis mss. Me verò adjuvant his in angustiis. Sed tu istos; quam tuentur Manutius & Corradus. Idem.

^{3.} Ut sibi ignoscerem.] Sibi deest in vulgatis. Idem.

^{4.} Nam & dissimulabimus, &, ut opinor, acerrimè adservabimus.] Ita habere omnes mss. restatur Lambinus, qui tamen locum mendosum suspicatur, hæcque affert conjecturam; est, ut opinor, aser-

rimè aservabimur. Bosii lectionem mss. Pall. consentientibus retinet Junius. Cleric. Sed an non resert innotescere in Victorianis aliisque vetustioribus legi dissimulabimus? Gronov.

^{5.} Pompejis sunt.] Vulg. Pompeji sunt. Cleric.

^{6.} Me velle postredie.] In Tornasiano est, me velle postredie conveyectore; sed putat Bosius, verbum, convenire, additum fuisse ex glossemate. nam in aliis mss. non comparebat: quod tamen retinendum censet Lambinus. Idem.

^{7.} Hæc mecum Ninnius.] Victorius pro, Ninnius, quod antea legebatur, Ninnius restituit, ex vet. codd. Idem.

^{8.} Simul & in Cumanum.] Et, deest in vulgatis. Idem.

^{9.} Venerat, & ad Terentiam.] Vulg. venerat ad Terentiam. Idem.

^{10.} Et nedum morbum removisti.] Perspicue legitur in Tornasiano & Decurtato, nedum morbum, ut in libris Malaspinae, ejus hie judicium sequitur Bosius. Victorius ex mss. novum morbum legit; quod etiam in Tornasiano extare dicit Lamb. [si credere fas est] qui vulgatam lectionem, non modò morbum, retinet, restaturque Memmianus codices, nedum morbum, Bosii lectionem habere; quam mss. Palat. consentientibus probat Junius. Idem.

^{11.} Vellem cetera ejus. quàm in me incredibilem ἐπιβλην.] Legit lib. iv Epist. 11. Quæst. Epistoliarum Liphis, bellè cetera: ejusque in me inor. &c. Idem.

^{12.} Id si ἀνεγὴς erit, utinam idem.] Scripsit, ἀνεγὴς; Bos. emendata veteri scripturæ Decurtati, acres; vulg. id scilicet cras erit utinam &c. sed omnino mendosum. Idem.

licete) cò te habere censebam, & quia pueris diploma sum- pferas. habes causam opinionis meae: & tamen vel in scire, quid cogites, in primis: si quid etiam nunc novi est. xvii kal. Jun.

18

CICERO ATTICO, S.

14 TULLIA mea peperit xviii kal. Jun. puerum ἐπι- μύσειον. quod ἰσθίονον, gaudebam. quod quidem est natum, perimbecillum est. Me mirificè tranquillitates adhuc tenuerunt, atque majore impedimento fuerunt, quàm custodia, quibus asservor. nam illa 16 Hortensiana omnia fue- re infantia. ita fiet homo nequissimus. à Salvio liberto de- pravatus est. itaque posthac non scribam ad te, quid factu- rus sim, sed quid fecerim. omnes enim Καρυνάϊοι videntur subauctulare, quæ loquor. Tu tamen, si quid de Hispaniis,

sive quid aliud, perge quæso scribere; nec meas litteras ex- spectaris, nisi cum, quò opto, pervenerimus, aut si quid ex- cursu. Sed hoc quoque timidè scribo. 17 ita omnia adhuc tar- da & spissa. Ut male posuimus initia, sic cetera 18 sequuntur. 19 Formias nunc sequimur, eadem nos fortasse furia persequuntur. ex Balbi autem sermone, quem tecum habuit, non probamus de Melita. dubitas igitur, quin nos in hostium nu- mero habeat? scripsi equidem Balbo, te ad me de benivolentia scripsisse, & de suspitione. egi gratias. de altero ei me purga. 20 eequem tu hominem infeliciorum? non loquor plura, ne te quoque exerceam. ipse conficior, venisse tem- pus, cum jam nec fortiter, nec prudenter quidquam facere possim.

13. xvii. kal. Jun.] Hoc apertè mendosum esse asserit Manu- tius, putatque esse initium sequentis epistolæ, & legendum fortasse, xv. kal. quod sine causa repetitum est post verbum, peperit, idque credendum eo magis dicit, quod pleræque hujus libri epistolæ ad- scriptam diem non habent, & est mutatio minima, si, v, divides in, 11, quo ipsa in nota peccatum scape à librariis. Cleric.

14. Tullia mea.] Hæc epistola superiori agglutinata est in edi- tione Victorii, qui locum mancum relituit additione diei, quo pepe- rit Tullia. Idem.

15. Hortensian.] Hortensian, perperam in ms. suo legi testatur Victorius pro, ἰσθίονον. Idem.

16. Hortensiana omnia.] Vulg. Hortensiana omnia. Idem.

17. Tz ðvuz tarda adhuc & spissa.] Has Græcæ voces ita refert Tornæsius, ITA ONIA, Decurtatus, TA ONIA, unde emen- davit Bofius Tz ðvuz. vulg. ita omnia adhaerentia & spissa. Cleric. Bofius ex oratione bene constituta facit arenas solutas & siccas, quum vulgata justissime procedat & causam timidæ scriptioris esse-

rat, quamideo non movi. Tz ðvuz jam certe parata erant. Gronov.

18. Sequuntur.] Vulg. sequuntur. Cleric.

19. Fors mias nunc sequimur, eadem nos fortasse.] Bofius omnes priores, Formias, ex quo fecit, fors mias. Formias, autem ex miffi. restituerat Victorius, quum legeretur prius, Furias: non quòd mutatio aperiret sententiam, sed maluit scripturæ antiquæ habere rationem quàm novæ; quod etiam sequutus est Junius. Lambinus olim sequutus codicem ἰορνασιανum legebat, Formias, sed postea maluit legere, furias nunc sequimur, dicitque docto cuidam viro legendum videri, cōsequz nunc sequimur, eodem nos fortasse cōsequz persequuntur: vulg. Formias nunc sequimur, eadem nos fortasse. Cleric. Fruatur suo Bofius. Ciceronis credidi esse vulga- tum, & retinui vel monente patre ad Senecæ epistolam lxxvi. Gronov.

20. Eequem tu hominem.] Junius ait duos mss. Palat. habere, eo quem &c. unde reposuit, eoque tu. Cleric.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
A D
ATTICUM,
LIBER UNDECIMUS.

CICERO ATTICO, S.



ACEPI à te signatum libellum, quem An- teros attulerat; ex quo nihil scire potui de no- stris domesticis rebus: de quibus acerbissimè afflictor, quod, qui eas dispensavit, neque ad- est istic, neque, ubi terrarum sit, scior: omnem autem spem habeo existimationis, privatarum- que rerum in tua erga me mihi perspectissima benivolentia: quam si his temporibus miseris & extremis præstiteris, hæc pericula, quæ mihi communia sunt cum ceteris, fortisus feram: idque ut facias, te obtestor, atque obsecro. ego in cistophoro in Asia habeo ad H-S bis & vicies. hujus pecuniæ permutatione fidem nostram facile tuebere: quam quidem ego nisi expeditam relinquere putassem, credens ei, cui tu scis jam pridem minimè credere, commoratus essem paullisper, nec domestica res impedita reliquissim: ob eamque causam seriùs ad te scribo, quòd serò intellexi, quid timendum esset. Te etiam atque etiam oro, ut me totum tuendum suscipias; ut, si ii silvi erunt, quibuscum sum, unà cum iis possim incolumis esse, salutemque meam benivolentiæ tuæ acceptam referre.

CICERO ATTICO, S.

LITTERAS tuas accepi pridie nonas Febr. eoque ipso die Lex testamento crevi hereditatem. 1 ex multis meis miserrimis curis est una levata, si; ut scribis, ista hereditas si- dem & famam meam tueri potest, quam quidem te intelli- go, etiam sine hereditate, tuis opibus defensionum fuisse. De dote quod scribis, per omnes deos te obtestor, ut totam rem suscipias, & illam miseram mea culpa & negligentia, tueare meis opibus, si quæ sunt; tuis, quibus tibi molestum non erit, facultatibus: cui quidem deesse omnia, quod scribis, obsecro te noli pati. in quos enim sumptus abeunt fructus prædiorum? jam illa H-S lx quæ scribis, nemo mihi unquam dixit ex dote esse detracta. numquam enim essem passus, sed hæc minima est ex iis injuriis, quas accepi; de quibus ad te dolore & lacrimis scribere prohibeor. Ex ea pecunia, quæ fuit in Asia, partem dimidiam serè exegi. tutius videbatur fore tibi, ubi est, quam apud publicanos. Quod me hortaris, ut firmo sim animo: vellem posses aliquid asserre, quamobrem id facere possẽm. sed si ad ceteras miseras accedat etiam id, quod mihi Chyrippus dixit parari, (tu nihil significasti) de

1. Ex multis meis miserimis curis est una levata.] Antea legebat- ur, ex multis meis miserimis curis est una enata; pro, multis misis, reposuit Victorius, multis meis, pro, est una enata, Lambinus & Bofius ex Tornæs. Decurt. & Crutell. referriperunt, est una levata; Ant. Augustinus legebat, est una enata. Fulvius ait in uno mss. hu-

jus scripturæ vestigium aliquod apparere, curis sps est una enata. Gruterus inclinabat in denata, hoc est mortua. Cleric. Si bene at- tendis, plane illo meo non eget oratio. Quum vero libri omnes ha- beant multis misis, inde fuere videtur multis summis & miserimis. Certe id epitheton & alibi sic occurrit. Gronov.

de domo; quis me miserior uno jam fuit? oro, obsecro, ignosce: non possum plura scribere. quanto magis urear, profectò vides: quod si mihi commune cum ceteris esset, qui videntur in eadem causa esse, minor mea culpa videretur, & eo tolerabilior esset. nunc nihil est, quod consoletur, nisi quid tu efficias, si modò etiam nunc effici potest, ut ne qua singulari afficiat calamitate, & injuria. Tardius ad te remissi tabellarium, quòd potestas mittendi non fuit. A tuis & numerorum accepi H-S LXX, & vestimentorum quod opus fuit. Quibus tibi videbitur, velim des litteras meo nomine. nosti meos familiares. signum requirent, aut manum: ² dices iis, me propter custodias ea vitasse.

CICERO ATTICO, S.

³ QUID hic agatur, scire poteris ex eo, qui litteras attulit: quem diutius tenui, quia quotidie aliquid novi expectabamus: neque nunc mittendi tamen ulla causa fuit, præter eam, de qua tibi rescribi voluisti. Quod ad kal. Quint. pertinet, quid vellem; utrumque grave est, tam gravi tempore, periculum tantæ pecuniæ, & dubio rerum exitu ista, quam scribis, abruptio. quare, ut alia, sic hoc vel maximè tuæ fidei benevolentiaque permitto, & illius consilio, & voluntati: cui miserè consuluisse melius, siæcum olim coram potius, quam per litteras, de salute nostra, fortunisque deliberavissem. Quod negas præcipuum mihi ullum incommodum impendere; ⁵ etsi ista res nihil habet consolationis, tamen etiam præcipua multa sunt, ⁶ quæ tu profectò vides, ut sunt, & gravissima esse, & me facillimè vitare potuisse: ⁷ ea tamen erunt minora, si, ut adhuc factum est, administratione diligentiaque tua levabuntur. Pecunia apud Egnatium est. ⁸ sit à me, ut est. neque enim hoc, quod agitur, videtur diuturnum esse posse; ut scire jam possum, quid maximè opus sit: & si ego rebus omnibus; quòd is quoque in angustiis est, ⁹ quicum sumus; quòs magnum dedimus pecuniam mutuam, ¹⁰ opinantes, nobis, constitutus rebus, eam rem etiam honori fore. Tu, ut antea fecisti, velim, si qui erunt, ad quos aliquid scribendum à me existimes, ipse conficias. Tuis salurem dic. Cura, ut valeas. In primis id, quod scribis, omnibus rebus cura & provide, ne quid ei desit, de qua scis me miserimum esse. Idibus Jun. ex castris.

CICERO ATTICO, S.

⁴ ACCEPI ab Isidoro litteras, & postea datas binas. ex proximis cognovi prædica non venisse. videbis ergo, ¹¹ ut sustentetur per te. De Frusinati, si modò futuri sumus, erit mihi res opportuna. Meas litteras quòd requiris, impediòr inopia rerum, quas nullas habeo litteris dignas; quippe qui nec, quæ accidit, nec, quæ aguntur, ullo modo probentur. unam

coram tecum olim potius, quam per epistolas! ¹² Hic tua, ut possum, tueor apud hos. ¹³ cetera Celer ipse. fugi adhuc omne munus, eo magis, quod ita nihil poterat agi, ut mihi, & meis rebus aptum esset. Quid sit gestum novi, quæris: ex Isidoro scire poteris: reliqua non videntur esse difficiliora. Tu id velim, quod scis me maximè velle, cures, ut scribis, ut facis. ¹⁴ Me conficit sollicitudo, ex qua etiam summa infirmitas corporis: qua levata, ero unà cum eo, qui negotium gerit, estque in spe magna. Brutus amicus in causa versatur acriter. Hactenus fuit, quod cautè à me scribi posset. Vale. De pensione altera, oro te, omni cura considera, quid faciendum sit, ut scripsi iis litteris, quas Pollex tulit.

CICERO ATTICO, S.

QUAE me causæ movent, quam acerbæ, quam graves, quam novæ, coegerintque impetu magis quodam animi uti, quam cogitatione, non possum ad te sine maximo dolore scribere: fuerunt quidem tantæ, ut id, quod vides, effecerint. itaque nec quid ad te scribam de meis rebus, nec quid à te petam, reperio. rem, & summam negotii vides. equidem ex tuis litteris intellexi, & iis, quas communiter cum aliis scripsisti, & iis, quas tuo nomine, quod etiam mea sponte videbam, ¹⁵ te subdebilitatum novas rationes tuendi mei querere. Quod scribis placere, ut propius accedam, iterque per oppida noctu faciam; non sanè video, quemadmodum id fieri possit. neque enim ita apta habeo diversoria, ut tota tempora diurna in his possum consumere; neque ad id, quod quæris, multum interest, utrum me homines in oppido videant, an in via. sed tamen hoc ipsum, sicut alia considerabo, quemadmodum commodissimè fieri posse videatur. ego propter incredibilem & animi & corporis molestiam conficere plures litteras non potui: iis tantum rescripsi, à quibus acceperam. tu velim ¹⁶ & Basilo, & quibus præterea videbitur, etiam Servilio conscribas, ut tibi videbitur, meo nomine. Quòd tanto intervallo ¹⁷ nihil omnino ad vos; profectò intelligis rem mihi deesse, de qua scribam, non voluntatem. Quod de Vatinio quæris: neque illius, neque cuiusquam mihi præterea ¹⁸ officium deesset, si reperire possent, qua in re iuvarent. ¹⁹ Quintus averfissimo à me animo Patris fuit: eodem Corycra filius venit. inde profectos eos unà cum ceteris arbitror.

CICERO ATTICO, S.

SOLLICITUM esse te cum de tuis communibusque fortunis, tum maximè de me, ac de dolore meo, sentio: qui quidem dolor meus non modò non minuitur, cum socium sibi adjungit dolorem tuum, sed etiam augetur. omnino pro tua prudentia sentis, qua consolatione levari maximè possum. probas enim meum consilium, negasque mihi quidquam tali tem-

2. Dices iis me propter custodias ea vitasse.] Certe mirum est in solis codicibus Helmasii, & Ballioli. reperiri pro secunda voce vel, ut publicavit rite Cl. Gravivus, & alios plane nihili varietatis annotasse. Inde præclaram periodum confici puto. Signum requirent aut manum: dices vel me propter custodias ea vitasse. In primo membro omititur particula si, ut frequentissime fieri amat. Posterius intelligo, dices si non ob alias causas, utique noluisse addere præterea, ne observarent me illi, qui vias omnes obfident. Pater interrogazione priorem partem incitabat. Gronov.

3. De qua tibi rescribi voluisti. Quod ad Kal.] Pantagathus interrupte agebat, De qua tibi rescribi voluisti quod ad Kal. Quint. pertinet. Cleric.

4. Ista quam scribis abruptio.] Alii scribunt. ista re quam scribis abruptio. Antiquior Victorii habet, abruptio, non, abruptio. Idem.

5. Et si ista res nihil habet conf.] Lambinus ait legendum esse libris omnibus in vitis, etsi ista res non nihil habet conf. vulgatam enim lectionem ferrinon posse. Idem.

6. Que tu profectò vides ut sunt & gravissima.] Lambinus & Bosius, ex Tornæsii & Crusellino ita legunt: nam in vulgatis hæc duæ voces, ut sunt, non leguntur. Idem.

7. Ea tamen erunt minora.] Lambinus malit legi, erunt leviora. Idem.

8. Sit à me, ut est.] Hic Victorius si aliquid immutandum sit, apud me pro, à me, potius legeret. Idem.

9. Quicum sumus.] Nihil mutat i. ambinus, quamvis codex Tornæsianus habeat, quicum sumus. Idem.

10. Opinantes.] Sic rescripsit ex antiquiore suo Victorius, antea legebatur, opinor. Idem.

11. Ut sustentetur per te. De Frusinati.] Junius ex mss. Pal. legit, ut sustentetur, partim de Frusinati &c. & ait esse evidentem sententiam. Idem.

12. Hic tua, ut possum.] Ita reposuit Victorius ope veteris sui, qui habebat, lultua, pro eo quod antea legebatur, lultu ut possum. Ceterum Lambinus dicit le planè scriptum reperisse in Tornæsii. Hic tua, ut possum &c. Idem.

13. Cetera Celer ipse, fugi adhuc.] Ita Pantagathus distinguebat, Ursinus vero ita; Ceterum, ipse fugi. Manutius malebat cetera celo, ut est in antiquo Speciani libro. Idem.

14. Me conficit sollicitudo.] Ingenua hæc est lectio quam habent vetusta exemplaria teste Victorio. prius erat, me conficit sollicitudo. Idem.

15. Te subdebilitatum novas.] Vulg. se subvira re quasi debilitatum novas &c. Idem.

16. Et Basilo.] Vulg. & Basilo. Idem.

17. Nihil omnino ad vos.] Tornæsii & Crusellinus, nihil omnino ad vos scriptis litteris, sed illud, scriptis litteris abest à Decurtato, & putat Bohus ex aliquo glossemate profectum esse. Idem.

18. Officium deesset.] In Crusellino erat, deest, quæ scripturæ contractio debet sic explicari ut hic ed. tum est. vulg. deest. Idem.

19. Quintus averfissimo à me animo Patris.] Restitutio hujus loci est à Victorio. antea habebatur, quæ averfissimo animo Patris suis. Idem.

tempore potius faciendum fuisse. addis etiam, (quod etsi mihi leuius est, quam tuum iudicium, tamen non est leve) ceteris quoque, id est, qui pondus habeant, factum nostrum probari. id si ita putarem, leuius dolerem. crede, inquis mihi. credo equidem: sed scio, quam cupias minui dolorem meum. Me discessisse ab armis, numquam poenituit: tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris gentibus iunctio, ut non nominatim, sed generatim proscriptio esset informata; ut iam omnium iudicio constitutum esset, omnium vestrum bona praedam esse illius victoriae; vestrum, plane dico: numquam enim de te ipso, nisi crudelissimè, cogitatum est. quare voluntatis meae numquam poenitebit: consilii poenitet. in oppido aliquo mallem resedisse, quoad arcesserem. minus sermonis subiissem: minus accepissem doloris: ipsum hoc me non argeret. Brundisii jacere, in omnes partes esse molestum. propius accedere, ut suades, quo modo sine licitoribus, quos populus dedit, possum? qui mihi incolumi adiri non possunt. ²⁰ quos ego non paulisper cum bacillis in turbam conieci ad oppidum accedens, ne quis imperus militum fieret. ²¹ reliquo tempore me domo. Te nunc ad Oppium & Antonium: iis placeret modò propius accedere, ut hac de re considerarent: credo fore auctores (sic enim recipiunt) Caesari non modò de conservanda, sed etiam de augenda mea dignitate curae fore: meque hortantur, ut magno animo sim; ut omnia summa sperem: ea spondent, confirmant, quae quidem mihi exploratoria essent, si remansissem. sed ingero praeiterita. vide, quae, igitur ea, quae restant, & explora cum istis; & si putabis opus esse, & si istis placebit, quo magis factum nostrum Caesari prober, quasi de suorum sententia factum, adhibeantur Trebonius, Pansa, si qui alii; scribantque ad Caesarem, me, quidquid fecerim, de sua sententia fecisse. Tulliae mer moribus, & imbecillitas corporis me exanimat: quam tibi intelligo magnae curae esse; quod est mihi gratissimum. De Pompeji exitu mihi dubium numquam fuit. tanta enim desperatio rerum ejus, omnium regum & populorum animos occuparat, ut, quocumque venisset, hoc putarem futurum. non possum ejus casum non dolere. hominem enim integrum, & castum, & gravem cognovi. De Fanonio consolet te? perniciosam loquebatur de mansione tua. L. vero Lentulus Hortensii domum sibi, & Caesaris hortos, & Bajas desponderat. omnino haec eodem modo ex hac parte sunt: nisi quod illud erat infinitum. omnes enim, qui in Italia ²² manserant, hostium numero habebantur. sed velim hac aliquando solutiore animo. Quintum fratrem audio profectum in Asiam, ut deprecaretur. de filio nihil audivi. sed quare ex Diochare, Caesaris liberto, quem ego non vidi, qui istas ²³ Alexandreas litteras attulit. is dicitur vidisse an euntem, an jam in Asia? Tuas litteras, prout res postulat, expecto: quas velim cures quamprimum ad me perferendas. **11** kal. Decemb.

CICERO ATTICO, S.

GRATAE tua mihi litterae sunt, quibus accuratè perscripsisti omnia, quae ad me pertinere arbitratus es. ²⁴ Factum igitur, ut scribis, istis placere, iisdem istis licitoribus me uti; quod concessum Sestio sit; qui non puto suos esse concessos, sed ab ipso datos. audio enim eum ea senatus consulta improbare, quae post discessum tribunorum facta sunt. quare poterit, si volerit consilare, nostros licitores comprobare. quamquam quid ego de licitoribus, qui pæne ex Italia decedere sim iussus? nam ad me misit Antonius exemplum Caesaris ad se litterarum, in quibus erat, se audivisse, Catonem, & L. Metellum in Italiam venisse, Romae ut essent parati: id sibi non placere; ne qui motus ex eo fierent; proberique omnes Italia, nisi quorum ipse causam cognovisset: deque eo vehementius erat scriptum. itaque Antonius petebat à me per litteras, ut sibi ignoscerem: facere se non posse, quin iis litteris pateret. tum ad eum misit L. Lamiam, qui demonstraret, illum Dolabellam dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quamprimum veniret: ejus me litteris venisset. tum ille edixit ita, ut me exciperet, ²⁵ & Laelium nominatim. quod sane nollem. poterat enim, sine nomine, te ipsa excipere. ò multas & graves offensiones! quas quidem, tu das operam, ut lenias, nec tamen nihil proficis: quin hoc ipso minuis dolorem meum, quod, ut minus, tam valde laboras: idque velim ne gravere quam sapissimè facere. maximè autem assequere quod vis, si me adduxeris, ut existimem, me bonorum iudicium non funditus perdidisse. quamquam quid tu in eo potes? nihil scilicet. sed, si quid res dabit tibi facultatis, id me maximè consolari poterit, quod nunc quidem video non esse: sed si quid, ex eventis; ut hoc nunc accidit. dicebar debuisset cum Pompejo proficisci. exitus illius minuit ejus officii praetermissi reprehensionem. sed ex omnibus nihil magis tamen desideratur, quam quòd in Africam non jerim. iudicio hoc sum usus, non esse barbaris auxiliis fallacissimae gentis rempublicam defendendam, praesertim contra exercitum saepe victorem. non probant fortasse. multos enim viros bonos in Africam venisse audio, & scio fuisse antea. valde hoc loco urgeor. hic quoque opus est casto, aliqui sine ex eis, aut, si potest, omnes, qui salutem anteponant. nam si perseverant & obtinent; quid nobis futurum sit, vides. dicces, quid illis, si videri erunt? honestior est plaga. Haec me ex cruciant. Sulpicii autem consilium, non scripsisti, cur meo non anteponeres: quod etsi non tam gloriosum est, quam Catonis, tamen & periculo vacuum est, & dolore. Extremum est eorum, qui in Achaja sunt. ii tamen ipsi se hoc melius habent, quam nos, quòd & multi sunt uno in loco; & cum in Italiam venerint, domum statim venerint. Haec tu perge, ut facis, mitigare, & probare quamplurimus. Quod te excusas: ego vero & tuas causas nosco; & mea interesse puto, te istic esse, vel ut cum iis, quibus oportebit, agas, quae erunt

20. Quos ego modo paulisper.] Victorii editio, quos ego non paulisper, quem locum vitiosum esse existimat. Cleric. Quum videam quemque in hoc loco ex lubitu versatum, nequit mihi vitio verti, si tu omnibus desiderans attentionem lectonis antiquae, meque ad eam firmissime alligans ediderim prout Cicero nem scripsisse credo. Nam quum omnes MSS. legant non paul. cur audent illi modo repone-re? Optime autem sequitur alia pericodus, sed dum Tullius vult brevis esse, fit obscurior: q. d. sed toto deinde tempore illis me spoliavi, tenens me domo abditum. Vides ab MSS. me non nimis discedere. Pergit, Te nunc ad Oppium & Antonium, scil. delege, quod omnino postulant sequentia, explora cum istis. Nec auid mutatio q. si ex quoniam fiat Antonium, sive notas consideres, quae in his vocibus possunt & solitae fuerunt fieri, sive explanatam scripturam: utique si consideres ab alijs publicata ex MSS. ad verba x, M. Antonii. Gronov.

21. Recipio tempore me de quibus nunc ad Oppium Cornelium: iis &c.] Haec ferè ex conjectura Bosius: paululum tamen adjunctus est corrupta hac Cruselliani scriptura, domo te: Vulgò legitur, me domo. te nunc ad Oppium, quoniam iis &c. Pantagathus legebat, recepi

(d tempora) me de Mario nunc ad Oppium. Liber vetus Ursini, pro domo, habet, domum, quod arripit Junius, & legit, recipio tempore me domum. Te nunc ad Opp. &c. Lambinus olim putabat sic legi posse, respicio de domo. Te nunc ad Oppium. sed postquam vidit Josephum Sealigerum totum hunc locum sic scribere, in turbam conieci, ad oppium accedens, ne quis impetus militum fieret: recipio tempore me. Tu nunc &c. Suspiciat est hoc totum, Recipio tempore me domum, esse glossam, cetera autem sic legenda, Tu nunc ad Balbum & Oppium, quoniam iis placeret me propius accedere. Manutius locum corruptum ex ingenio sic restituit tentat, Recipi, d tempora, me domo & hunc? ad Oppium, quoniam iis placeret, modo propius accedere, ut hac de re considerarent. Cleric.

22. Manserant.] Vulg. remanserant. Idem.

23. Alexandreas.] Vulg. Alexandrinas. Idem.

24. Fac tu igitur.] Ex eodice Decuratio ita scripsit Bosius; vulgò, Fac tu igitur. Idem.

25. Et Laelium nominatim.] Antonius Augustinus mavult & L. Laelium, quod non adeo placet Ursino. Idem.

erunt agenda de nobis, ut ea quæ egisti; in primisque hoc velim animadvertas. multos esse arbitror, qui ad Cæsarem detulerint, delaturive sint, me aut poenitere consilii mei, aut non probare, quæ fiant: quorum etsi utrumque verum est; tamen ab illis dicitur animo à me alienato; non quod ita perpexerint. sed totum ut hoc Balbus sustineat, & Oppius, & eorum crebris litteris illius voluntas erga me confirmetur, & hoc planè ut fiat, diligentiam adhibebis. Alterum est, cur te nolim discedere; quod scribis ²⁶ te flagitari. ò rem miseram! quid scribam? aut quid velim? breve faciam. lacrimæ enim se subito profuderunt: tibi permitto: tu consule. tantum vide, ²⁷ ne hoc temporis tibi obesse aliquid possit. ignosce, obsecro te: non possum præ metu & dolore diutius in hoc loco commorari. tantum dicam, nihil mihi gratius esse, quam quod eam diligis. Quod litteras, quibus putas opus esse, curas dandas, facis commode. Quintum filium vidi, qui Sami vidisset, patrem Sicyone: quorum deprecatio est facilis. utinam illi, qui prius illum viderunt, me apud eum velint adiutum tantum, quantum ego illos vellem, si quid possem! Quod rogas, ut in bonam partem accipiam, si qua sint in tuis litteris, quæ me mordeant. ego vero in optimam; teque rogo, ut aperite, quemadmodum facis, scribas ad me omnia, idque facias quam sæpissimè. Vale. xiv kalend. Januar.

CICERO ATTICO, S.

QUANTIS curis afficiat, etsi profecto vides; tamen cognosces ex Lepta & Trebatio. maximas poenas pendo temeritatis meæ; quam tu prudentiam mihi videri vis: neque te deterreo, quo minus id disputes, scribasque ad me quam sæpissimè. nonnihil enim me levant tuæ litteræ hoc tempore. Per eos, qui nostra causa volunt, valentque apud illum, ²⁸ diligentissimè contendas opus est, per Balbum & Oppium maximè, ut de me scribant quam diligentissimè. oppugnauerim enim, ut audio, ²⁹ & presentibus quibusdam, & per litteras. iis ita occurrendum, ut rei magnitudo postulat. ³⁰ Furnius est illic, mihi inimicissimus. Quintus misit filium non solum sui deprecatorem, sed etiam accusatorem mei. distat, se à me apud Cæsarem oppugnari: quod refellit Cæsar ipse, omnesque ejus amici: neque verò desisti, ubicumque est, omnia in me maledicta conferre. nihil mihi unquam tam incredibile accidit, nihil in his malis tam acerbum. qui ex ipso audissent, cum Sicyone palàm multis audientibus loqueretur, nefaria quædam ad me pertulerunt. ³¹ nostri genus, etiam expertus es fortasse: in me id est omne conversum. sed augeo commemorando dolorem, & facio etiam tibi. quare ad illud redeo; cura, ut hujus rei causa, dedita opera, mittat aliquem Balbus. ad quos videbitur, velim cures litteras meo nomine. Vale. ³² vi kal. Janu.

CICERO ATTICO, S.

EGO verò & incautè, ut scribis, & celerius, quam oportuit feci, nec in illa sum spe, quippe qui exceptionibus

edictorum retinear: quæ si non essent sedulitate effectæ, & benivolentia tua, liceret mihi abire in solitudines aliquas. nunc ne id quidem licet. quid autem me juvat, quod ante initum tribunatum veni, si ipsum, quod veni, nihil juvat? jant, quid sperem ab eo, qui mihi amicus nunquam fuit; cum jam lege etiam sim confectus & oppressus? ³³ quotidie jam Balbi ad me litteræ languidiores; multaque multorum ad illum, fortasse contra me. meo vitio perco. ³⁴ nihil mihi mali casus attulit: ³⁵ omnia culpa contracta sunt. ego enim, cum genus belli viderem, imparata & infirma omnia contra paratissimos, ³⁶ sciveram, (quid facerem?) ceperamque consilium non tam forte, quam mihi præter ceteros concedendum. ³⁷ cessi meis, vel potius parvi: ex quibus unus qua mente fuerit, is, quem tu mihi commendas, cognosces ex ipsius litteris, quas ad te, & ad alios misit: quas ego nunquam aperuissem, nisi res acta sic esset: delatus est ad me fasciculus: solvi, si quid ad me esset litterarum: nihil erat: epistola Vatino & Ligurio altera: jussi ad eos deferri: illi ad me statim ardentem dolose venerunt, scelus hominis clamantes: epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. hic Ligurius furere. se enim scire, summo illum in odio fuisse Cæsari: illum tamen non modo fovisse, sed & tantam illi pecuniam dedisse honoris mei causa. hoc ego dolore accepto, volui scire, quid scripsisset ad ceteros. ipsi enim illi putavi perniciosum fore, si ejus hoc tantum scelus ³⁸ percrebruisset. cognovi ejusdem generis: ³⁹ ad te misi: quas si putabis illi ipsi utile esse reddi, reddes; nil me lædet. nam quod resignata sunt; habet, opinor, ejus signum Pomponia. Hac ille acerbitate initio navigationis cum usus esset, tanto me dolore affectit, ut postea jacuerim: neque nunc tam pro se, quam contra me, laborare dicitur. ita omnibus rebus urgeor; quas sustinere vix possum, vel planè nullo modo possum: quibus in miseris una est pro omnibus, quod istam miseram, patrimonio, fortuna omni spoliata relinquam. quare te, ut polliceris, videre planè velim. alium enim, cui illam commuendem, habeo neminem; quoniam matri quoque eadem intellexi esse parata, quæ mihi. sed, si ne non offendes, fatistamen habeto commendatam, patrumque in ea, quantum poteris, mitigato. Hac ad te die natali meo scripsi: quo utinam susceptus non essem, aut ne quid ex eadem matre postea natum esset! plura scribere stetu prohibeor.

CICERO ATTICO, S.

AD meas incredibiles ægritudines aliquid novi accessit ex ⁴⁰ iis, quæ de ⁴¹ Q. ad me afferuntur. P. Terentius, meus necessarius, operas in portu, & scriptura Asiæ pro magistro dedit. is Quintum filium Ephesi vidit vi id. Decemb. cumque studiosè propter amicitiam nostram invitavit; cumque ex eo de me cunctaretur, eum sibi ita dixisse narrabat, se mihi esse inimicissimum; voluamenque sibi ostendisse orationis, quam apud Cæsarem contra me esset habiturus:

26. Te flagitari.] Victorius reposuit libris antiquis repugnanzibus, Teren iam flagitare, quod vulgò receptum est; antea legebatur, quod scribis flagitare. Lambinus verò se edendum curavit ut edidit Bosius, auctoribus veteribus libris. Cleric.
27. Ne hoc temporis tibi obesse aliquid possit.] Hic quoque Victorius refragantibus veteribus libris scribit, ne hoc tempore Terentia obesse aliquid possit; sed Bosio potior est veterum exemplarium auctoritas. Idem.
28. Diligentissimè contendas.] Vulgò quam diligentissimè contendas. Idem.
29. Et presentibus.] Vulg. & à presentibus. Idem.
30. Furnius est illic mihi inimicissimus. Quintus misit.] Hæc est Victorii emendatio. Antea legebatur, inimicissimus qui misit filium; & in mss. quibusdam, quæ misit filium. Manutius pro, Furnius, malit, Fufius. Idem.
31. Nosti genus, etiam.] Et hæc restitutio debetur Florentino Victorii. Prius formis excusit habebant, nosti genus hujusmodi hominum. Totum hunc locum ex duobus mss. Palat. se sic optima fide restituisse ait Junius, Nosti genus hujusmodi hominum, etiam expertus es. fortasse ita mihi decepit: omne conversum est consilium. sed augeo commemorando dolorem & facio etiam tibi. Quare &c. Idem.
32. vi. Kal. Januar.] Ita erat in Decuratio, ita etiam in quibusdam Malaf. vulgò. xv. Kal. Idem.
33. Quotidie jam Balbi.] Vulg. Cotidie Balbi. Idem.
34. Nihil mihi mali causa attulit.] Faërus & Manutius ex Ubaldini Bandinelli libro legebant, casus, pro causa, quod habent Memmiani codices, & omnes vulgati. Idem. Infra Epist. 25. Nihil est enim contractum casu. Gronov.
35. Omnia culpa contracta sunt.] Legendum ut videtur Fulvio, ex libro Longolii, omnia mea culpa contracta sunt. Cleric.
36. Sciveram.] Manutius ita & Bosius conjecerunt, non longè præsertim recedente vetere scriptura. vulgò, sciveram, mss. Palat. & Besarionis habent, sciveram à sciscendo, & rectè ut videtur Junio. Idem.
37. Cessi meis.] Ita emendavit prætor Lemovicensis, cum scriptum reperisset in Scidis, cessim iis, in Tornasiano, cessim bis. vulg. cessimus. Idem.
38. Percrebruisset.] Vulg. percrebuisset. Idem.
39. Ad te misi.] Vulg. litteras ad te misi. Idem.
40. Quæ de Q. ad me afferuntur.] Sic ex veteribus libris Victorius correxit. vulg. de Q. &c. Idem.
41. Meus necessarius operas in portu.] Codices Memmiani habent, meus necessarius magnas operas in portu; Lambinus nihil mutat à scriptura recepta. Idem.

rus: multa à se dicta contra ejus amentiam: multa postea Patris consimili scelere secum Quintum patrem locurum: cuius furorem ex his epistolis, quas ad te misi, perspicere potuisti. hæc tibi dolori esse certè scio: me quidem excruciant, & eò magis, quod mihi eum illis ne querendi quidem locum futurum puto. De Africanis rebus longè alia nobis, ac tu scriperas, nuntiatur. nihil enim firmitus esse dicunt, nihil paratius. accedi Hispania, 43 & alienata Italia; legionum nec vis eadem, nec voluntas; urbanae res perditæ. quid est, ubi acquiescæm, nisi quam diu tuas litteras lego? quæ essent profectò crebriores, si quid haberes, quo putares meam molestiam minui posse. sed tamen te rogo, 44 ne intermittere scribere ad me, quidquid erit; eosque qui mihi tam crudeliter inimici sunt, si odisse non potes, accuses tamen; non ut aliquid prohibeas, sed ut me tibi carum esse sentiant. Plura ad te scribam, si mihi ad eas litteras, quas proximè ad te dedi, referri poteris. Vale. XII kal. Febr.

CICERO ATTICO, S.

11 CONFECTUS jam cruciatus maximorum dolorum, ne, si sit quidem, quod ad te debeam scribere, facillè id exequi possim; hoc minus, quod res nulla est, quæ scribenda sit; cum præsertim ne spes quidem ulla ostendatur, fore melius. ita jam ne tuas quidem litteras expecto: quamquam semper aliquid afferunt, quod velim. quare tu quidem scribito, cum erit, cui des. ego tuis proximis, quas tamen jam pridem accepi, nihil habeo, quod referribam. longo enim intervallo video immutata esse omnia: ista esse firma, 45 quæ debeant, nos stultitiæ nostræ gravissimas penas pendere. P. Sallustio curanda sunt H-S xxx, quæ accepi à Cn. Sallustio. velim videas, 46 ut sine mora curentur. de ea re scripsi ad Terentiam: atque hoc ipsum jam prope consumptum est. quare id quoque velim cum illa videas, ut sit, qui utamur. hic fortasse poterò sumere, si sciam istæ fatum fore. sed prius, quàm id scirem, nihil sum ausus sumere. Qui sit omnium rerum status noster, vides. nihil est mali, quod non & sustineam & expectem. quarum rerum eo gravior est dolor, quo culpa major. Ille in Achaja non cessat de nobis detrachere. nihil videlicet tuæ litteræ profecerunt. Vale. VII id. Mart.

CICERO ATTICO, S.

12 CEPHALIO mihi à te litteras reddidit a. d. IX id. Mart. Vespere. eo autem die manè tabellarios miseram, quibus ad te dederam litteras. tuis tamen lectis litteris, putavi aliquid referribendum esse, maxime, quod ostendis te pendere animi, quamnam rationem sine Casari allaturus profectiois meæ tum, cum ex Italia discesserim. nihil opus est mihi nova ratione. sæpe enim ad eum scripsi, multisque mandavi, non potuisse, cum cepissem, sermones hominum sustinere; multaque in eam sententiam. nihil enim erat, quod minus cum vellem existimare, quàm me tanta de re non meo consilio utum esse. 47 postea, cum mihi litteræ à Balbo Cornelio minore missæ essent, illum existimare, Quintum fratrem 48 litterarum meæ profectiois fuisse, (ita enim scripsit) 49 qui non-

dum cognossem quæ de me Quintus scripisset ad multos: eui multa præsens in præsentem acerbè dixerat & fecerat; 50 tamen Nilo meo his verbis ad Casarem scripsi.

De Quinto fratre meo non minus laboro, quàm de me ipso: sed eum tibi commendare hoc meo tempore non audeo. illud duntaxat tamen audeo petere abs te, quod te oro, ne quid existimes ab illo factum esse, quo minus mea in te officia constarent, minus te diligere, potiusque semper illum auctorem nostræ conjunctionis fuisse, meique itinera comitem, non ducem. quare ceteris in rebus tantum ei tribues, quantum humanitas tua, amicitiaque vestra postulat. ego ei ne quid apud te obsem, id te vehementer etiam atque etiam rogo.

Quare, si quis congressus fuerit mihi cum Casare, (est enim non dubito, quin is lenis in illum futurus sit, idque jam declaraverit) ego tamen is ero, qui semper fui. sed, ut video, multo magis est nobis laborandum de Africa; quam quidem tu scribis confirmari quotidie magis ad conditionis spem, quàm victoriæ. quod utinam ita esset! sed longe aliter esse intelligo; teque ipsum ita existimare arbitror; aliter autem scribere, non fallendi, sed confirmandi mei causa, præsertim cum adjungatur ad Africanam etiam Hispania. Quod me admones, ut scribam ad Antonium, & ad ceteros: si quid videbitur tibi opus esse, velim facias id, quod sæpe fecisti. nihil enim mihi venit in mentem, quod scribendum putem. 51 Quod me audis fratriorem esse animo: quid putas, cum videas accessisse ad superiores agritudines præclaras generi actiones? Tu tamen velim ne intermittas, quoad ejus facere poteris, scribere ad me, etiam si rem, de qua scribas, non habebis. semper enim afferunt aliquid mihi tuæ litteræ. Galeonis hereditatem crevi. puto enim 52 cretionem simplicem fuisse, quoniam ad me nulla missa est. IX id. Mart.

CICERO ATTICO, S.

A MURENAE liberto nihil adhuc acceperam litterarum. 13

P. Siser reddiderat eas, quibus refero. De Servii patris litteris quod scribis, item, Quintum in Syriam venisse quod ais esse qui nuntiant; ne id quidem verum est. Quod certiorum te vis fieri, quo quisque in me animo sit, aut fuerit eorum, qui huc venerunt; neminem alieno intellexi. sed, quantum id mea interfit, existimare te posse certè scio. mihi cum omnia sunt intolerabilia ad dolorem, tum maxime, quod in eam causam venisse me video, ut ea sola utilia mihi esse videantur, quæ semper nolui. P. Lentulum patrem Rhodi esse ajunt, 53 Alexandræ filium; Rhodoque Alexandream C. Cassium profectum esse constat. Quintus mihi per litteras satisfacit, inulto aperioribus verbis, quàm cum gravissimè accusabat. ait enim se ex litteris tuis intelligere, tibi non placere, quòd ad multos de me aperius scripserit: itaque se poenitere, quòd animum tuum offenderit: sed se jure fecisse. deinde perscribit spurcissimè, quas ob causas fecerit. sed neque hoc tempore, nec antea patefecisset odium suum in me, nisi omnibus rebus me esse oppressum videret. atque utinam vel nocturnis, quemadmodum tu scriperas, in itinibus propius

42. Certè scio. Vulg. certè scio. Cleric.

43. Et alienata Italia. Ita restituit Victorinus, ut & habet codex Tornæsiensis. Antea erat, & alienata alia: unde vulgò fecerant, & alienata Galia. Idem.

44. Ne intermittere. Scribit Victorinus eum antiquis libris, ut intermittere. Idem.

45. Quæ jubent nos stultitiæ. Vulg. quæ debeant: nos stultitiæ. Idem.

46. Ut sine mora curentur. Junius ex Palat. duobus legere non dubitat erit, ut quæ ad me pertinent, sine mora &c. Idem.

47. Postea, cum. Debetur hæc restitutio Manutio. prius legebatur, postquam. Idem.

48. Litterarum meæ profectiois. Ursinus in veteribus libris legi tradit, allicum meæ profectiois, quod valde probat Junius. Idem.

49. Qui nonnumquam cognossem. Cum antiquis codicibus ita legit Victor. vulg. cognosset. Idem.

50. Tamen Nilo meo his verbis. Est hæc à Decurtato: vulg. tamen L. in eo his. n. s. alii habent; tamen L. Lomeo his: alii L. Lino;

alii, L. Lomeo his ipsi. unde dubitanter & timidè faciebat Lambinus *Λομεω*, vel *Λομεω* his ipsi &c. Pantagathus reponerat, tamen de eo his verbis; quod placet Ursino & Manutio. Ant. Augustinus legebat, tamen litteras ego his verbis: alii emendaverant, tamen levis verbis. quæ omnia improbat Junius & reponit, tamen si meo his verbis ad C. Idem.

51. Quod me audis fratriorem esse animo. Castigavit Victorinus. contrario enim penitus sensu antelegebatur, cretiorum esse animo. Idem.

52. Cretionem simplicem fuisse. Veterum codicum auctoritatem secutus hoc reposito, illud abiecit Victorinus, duco enim Curionem fuisse simplicem. Idem.

53. Alexandria. Primus Faërnus ubique in his epistolis, Alexandream, per e, scripsit ex mss. libri collatione, cui quidem emendationi suffragatur veteris denarii auctoritas, qui ab Emilia Lepidorum familia eufus est, cum inscriptione, Alexandria, sive ut est in alijs, Alexandrea: vulg. Alexandria. Idem.

pius te accessissem! nunc nec ubi, nec quando te sum visurus, possum suspicari. De coheredibus ⁵⁴ Fufidianis nihil fuit, quod ad me scriberes. nam & æquum postulant; & quidquid egisses, rectè esse actum putarem. De fundo Frunati redimendo jam pridem intellexisti voluntatem meam; etsi tum meliore loco res erant nostræ, ⁵⁵ neque tam mihi desperatum iri videbantur; tamen in eadem sum voluntate. ⁵⁶ id quemadmodum fiat, tu videbis. & velim, quoad poteris, consideres, ut sit, unde nobis suppeditentur sumptus necessarii. si quas habuimus facultates, eas Pompejo tum, cum id videbamus sapienter facere, detulimus. itaque tum & à tuo villico sumpsimus, & aliunde mutuati sumus, cum Quintus quereretur per litteras, sibi nos nihil dedisse; qui neque ab illo rogati sumus, neque ipsi eam pecuniam aspeximus. sed velim videas, quid sit, quod confici possit, quicquid mihi de omnibus des consilii: & causam nostri. Plura ne scribam, dolore impeditor. ⁵⁷ si quid erit, quod ad quæ scribendam meo nomine putes, velim, ut soles, facias: quotiesque habebis, cui des ad me litteras, nolim prætermittas. Vale.

CICERO ATTICO, S.

NON me offendit veritas litterarum tuarum, quod me, ⁵⁸ cum communibus, tum præcipuis malis oppressum, ne incipis quidem, ut solebas, consolari, faterisque id fieri jam non posse. nec enim ea sunt, quæ erant antea, cum, ut nihil aliud, comites me & socios habere putabam. omnes enim Achaici deprecatores, ⁵⁹ item quæ in Asia, quibus non erat ignotum, etiam quibus erat, in Africam dicuntur navigaturi. ita præter Lælium, neminem habeo culpæ socium: qui tamen hoc meliore in causa est, quod jam est receptus. De me autem, non dubito, in quod ad Balbum & ad Oppium scripserit: à quibus, si quid esset lætius, certior factus essem; tecum etiam essent locuti: quibuscum tu de hoc ipso colloquare velim, & ad me, quid tibi responderint, scribas: non quod ab isto salus data quidquam habitura sit firmitudinis; sed tamen aliquid confusi & prospicere poterit. etsi omnium conspectum horreo, præsertim hoc genero; tamen, in tantis malis quid aliud velim, non reperio. Quintus pergit, ut ad me & Panfa scripsit, & Hirtius: isque item Africam petere cum ceteris dicitur.

⁶⁰ Ad Minucium Tarentum scribam, tuas litteras mittam. ad te scribam, numquid egerit. H-S xxx potuisse mirarer, nisi multa de ⁶¹ Fufidianis prædis. Te adhuc ideo tamen expecto: quem videre, ⁶² si ullus modus (poscit enim res) pervellem. jam extremum concluditur. ⁶³ ibi facile est quid quale sit gravius, existimare. Vale.

CICERO ATTICO, S.

QUONIAM iustas causas affers, ⁶⁴ quod de hoc tempore videre non possum: quæso, quid sit mihi faciendum. ille

enim ita videtur Alexandream tenere, ut eum scribere etiam pudeat de illis rebus. ii autem ex Africa jam astituri videntur; Achæi, ⁶⁵ item ex Asia redituri ad eos, aut libero aliquo loco commoraturi. quid mihi igitur putas agendum? video difficile esse consilium. sum enim solus, aut cum altero, cui neque ad illos reditus sit, neque ab his ipsis quidquam ad spem ostendatur. sed tamen scire velim, quid censeas: idque erat cum aliis, cur te, si fieri posset, cuperem videre. Minucium xri sola curasse, scripsi ad te antea: quod superest, velim videas, ut curetur. Quintus non modo non cum magna prece ad me, sed acerbissimè scripsit: filius vero mirifico odio. nihil fingi potest mali, quo non urgeat. omnia tamen sunt faciliora, quam peccati dolor, qui & maximus est, & æternus: cuius peccati si socios esse habiturus ego, quos putavi, tamen esset consolatio tenuis. sed habet aliorum omnium ratio exitum, mea nullum. alii capti, alii interclusi non veniunt in dubium de voluntate, eò minus scilicet, cum se expederint, & unà esse cœperint. ii autem ipsi, qui sua voluntate ad Fufium venerunt, nihil possunt, nisi timidi, existimari. multi autem sunt, qui, quicumque sint, modo ad illos se recipere volent, recipiunt. quo minus debes mirari, non posse me tanto dolori resistere. solius enim meum peccatum corrigi non potest, & fortasse Lælii. sed quid me id levat? ⁶⁶ C. quidem Cassium ajunt consilium Alexandream eundi mutavisse. Hæc ad te scribo, non ut queas tu demere sollicitudinem, sed ut cognoscam, æquid tu ad ea afferas, quæ me constringunt: ad quæ gener accedit, & cetera, quæ, sicut reprimator, ne scribam. quin etiam Æsopi filius me excruciat. profus nihil abest, quin sum miserrimus. sed ad primum revertor: quid putes faciendum; occultent aliquo propius veniendum, an mare transeundum. nam hic maneri diutius non potest. De Fufidianis quare nihil potuit confici? genus enim conditionis ejusmodi fuit, in quo non solet esse controversia; cum ea pars, quæ videtur esse minor, licitatione expleri posset. hæc ego non sine causa quæro. suspicor enim, coheredes dubiam nostram causam putare, & eo rem in integro esse. Vale. Prædie idus Maj.

CICERO ATTICO, S.

NON meo vitio sit, hoc quidem tempore, (antè enim est peccatum) ut me ista epistola nihil consoletur. nam & exiguè scripta est, & suspensiones magnas habet, non esse ab illo; quas animadvertisse te existimo. De obviatione ita faciam, ut suades. ⁶⁷ neque enim valde de adventu ejus opinio est; neque, si qui ex Asia veniunt, quidquam auditum esse dicunt de pace: cuius ego spe in hanc fraudem incidit. nihil video, quod sperandum putem, nunc præsertim, cum ea plaga in Asia sit accepta, in Illyrico, in Cassiano negotio, in ipsa Ale-

54. Fufidianis.] Vulg. Fufidianis. Cleric.
55. Neque tam mihi desperatum iri videbantur.] Hæc est scriptura Decurtati, Tornæi. & Crusellini. Cavalcanti liber scriptus habet, neque tamen desperaturus ita videbantur. Ubaldini; Neque tamen desperaturus mihi videbantur. Ferri; Neque desperare mihi videbantur. Ex quibus omnibus legendum putat Manutius, neque tamen desperaturus iri mihi videbamur. vulgò. neque tam mihi desperaturus videbamur. Idem.

56. Id quemadmodum fiat, tu videbis.] Hæc emendatio debetur Victorio; antea legebatur, iis quemadmodum statu videbis. Idem.

57. Si quid erit quod ad quos scribendum meo nomine putes.] Ad quemquam, habet vetus liber Ursini, pro, ad quos. Idem.

58. Cum communibus.] Vulg. tum communibus. Idem.

59. Item qui in Asia.] Vetus liber Ursini habet, item Asiæ. Idem.

60. Ad Minucium parientem.] Tornæi. & Cruselli. habent parientem, Decurtatus parantem, unde ille fecit parientem & improbantem Junio qui vulgatam cum mss. Palat. retinet. Cleric. Edili ut emendabat pater, & admodum probabiliter, si non vere. Gronov.

61. Fufidianis.] Semper in vulg. Fufidianis ut & Fufius, pro, Fufus. Cleric.

62. Si nullo modo pote (est enim res) pervellem.] Ita Bosius ex Tornæi. Decurt. & Cruselli. habentibus, si nullo modo potest enim res pervellem: quem locum corruptum quidem esse vidit Victorius, sed mederi non potuit. vulg. si nullo modo potes venire pervellem. Junius

ex mss. Palat. totum hunc locum sic se legere & distinguere ait. Et id video. Tamen te exp. q. f. u. m. (pot' est enim res) pervellem. nisi quod in uno mss. post, legitur pro, potest; quod & notavit in suis Victorius. Cleric. Miror præcedentia ab priorum nullo attingi, quum nullus duorum codicum ita habeat, sed Helmaestad. & adhuc video, Balliol. & ad video. Opinor quum ad te ante expecto vix sit in MSS. omnem locum ita restituendum. Te adhuc ideo tamen expecto: quem videre, si ullus modus (poscit enim res) pervellem. Videtur enim fuisse scriptum ullus modus, unde ablativus perverse exiit. Tò postea accipio ab Cl. Grævio, qui sagaciter id verbum excitavit. Gronov.

63. Ibi facile est quid, quale sit, gravius existimare.] Ex veteribus suis ita edidit Bosius. vulg. ibi facile est. quid, quale sit &c. Pantagathus totum hunc locum ita restituere; concluditur ibi. facile est quod, quare sit gravius, existimare. Cleric.

64. Quod de hoc tempore videre non possum.] Secundum Ursini iudicium melius est in veterelibro, cur te videre. Idem.

65. Ii item ex Asia.] Sic edidit Bosius, ex fide Decurtati. vulg. vox ii, abest, & legitur Achæi item ex Asia. Idem.

66. C. quidem Cassium.] Vulg. Nam C. quidem Cassium. Idem.

67. Neque enim valde de adventu ejus opinio est.] Ita mss. habere ait Junius, & probat. vulgati habent valde adventus &c. quod improbus Lambinus mavult neque enim ulla de adventu &c. Cleric. Quum nostri codices etiam habeant neque enim valde adventus, conjicio manum Tullii fuisse corruptam per compendium quæ pro vera, ut scripserit neque enim vera de adventu ejus. Gronov.

Alexandrea, in urbe, in Italia. ego verò, etiam si rediturus ille est, qui adhuc bellum gerere dicitur, tamen ante reditum ejus negotium confectum iri puto. Quod autem scribis, quandam lictitiam bonorum esse commotam, ut sit auditum de litteris: tu quidem nihil pratermittis, in quo putes aliquid solatii esse: sed ego non adducor, quemquam bonum ullam salutem putare mihi tanti fuisse, ut eam peterem ab illo, & eò minus, quod hujus consilii jam ne socium quidem habeo quemquam. Qui in Asia sunt, rerum exitum expectant. Achaici etiam Fusio ⁶⁹ spem deprecationis afferunt. horum & timor idem fuit primò, qui meus, ⁷⁰ & constitutum. mora Alexandrina causam illorum correxit, meam evertit. quamobrem idem à te nunc peto, quod superioribus litteris, ut, si quid in perditis rebus dispiceres, quod mihi putares faciendum, me moneres. si recipior ab his, quod vides non fieri; tamen, quoad bellum erit, quid agam, aut ubi sim, non reperio: sin jactor, eo minus. itaque tuas litteras exspecto; easque ut ad me sine dubitatione scribas, rogo. Quod si ades, ut ad Quintum scribam de his litteris: facerem, si me quidquam ista littera delectarent. etsi quidam scripsit ad me his verbis: *Ego, ut in his malis, Patris sum non invidiosus: esse me libentius, si frater tuus ea de te loqueretur, quae ego audire vellem.* Quod ais illum ad te scribere, me sibi nullas litteras remittere; semel ab ipso accepi: ad eas Cephalioni dedi, qui multos menses tempestatis retentus est. Quintum filium ad me acerbissimè scripsisse, jam antè ad te scripsi. Extremum est, quod te orem, si putas rectum esse, & à te suscipi posse, cum Camillo communies, ut Terentiam moneatis de testamento. tempora monent, ut videat, ut satisfaciat, quibus debeat. auditum ex Philotimo est, eam secleratè quadam facere. credibile vix est. sed certè, si quid est, quod fieri possit, providendum est. de omnibus rebus velim ad me scribas, ⁷¹ & maximè quid scribas de ea: in quo tuo consilio ego, etiam si nihil excogitas: ⁷² id enim mihi erit pro desperato. III nonas Jun.

CICERO ATTICO, S.

¹⁷ **P**ROPERANTIEUS tabellarius alienis hanc epistolam dedi; ⁷³ eo brevior est; & ⁷⁴ quod eram missurus meos. Tullia mea venit ad me pridie idus Jun. deque tua erga se observantia benivolentiaque mihi plurima exposuit, litterasque reddidit trinas. ego autem ex ipsius virtute, humanitate, pietate non modo eam voluptatè non cepi, quam capere ex singulari filia debui; sed etiam incredibili sum dolore affectus, tale ingenium in tam misera fortuna versari, idque accedere nullo ipsius delicto, ⁷⁵ summa culpa mea. itaque à te neque

consolationem jam, qua cupere te uti video, nec consilium, quod capi nullum potest, exspecto: teque omnia cum superioribus saepe litteris, tum proximis tentasse intelligo. Ego eum Sallustio Cicerone in Caesarem mittere cogitabam. Tulliam autem, non videbam esse causam, cur diutius mecum tanto in communi mareo retinerem. ⁷⁶ itaque suavi cum, cum primùm per ipsam liceret, eram remissurus. Pro ea, ⁷⁷ quam ad modum consolantis scripsisti, *ὦ πατήρ*, ea putato me scripsisse, quae tu ipse intelligis ⁷⁸ responderi potuisse. Quod Oppium tecum scribis locutum, non abhorret à mea suspitione ejus oratio. sed non debito, quoniam istis persuaderi nullo modo possit ea, quae faciunt, mihi quibus posses; quoquo modo loquar. ego tamen utar moderatione, qua poterò. quamquam, quid mea interit, ut eorum odium subeam, non intelligo. Te justà causa impediri, quo minus ad nos venias, video; idque mihi valde molestum est. Illum ab Alexandria discessisse nemo nuntiat; constatque, ne profectum quidem ⁷⁹ illum quemquam post idus Mart. nec post idus Decemb. ab illo datas ullas litteras. ex quo illud intelligis, illud de litteris a. d. v. id. Febr. datis (quod inane esset, etiam si verum esset) non verum esse. L. Terentium discessisse ex Africa scimus, Pæstumque venisse. Quid is afferat, aut quo modo exierit, aut quid in Africa fiat, scire velim. dicitur enim per ⁸⁰ Nasidium emissus esse. id quale sit, velim, si invenieris, ad me scribas. ⁸¹ De H-S-X, ut scribis faciam. Vale XIX kalend. Quint.

CICERO ATTICO, S.

⁸² **D**E illius Alexandria discessu, nihil adhuc rumoris, eontraque opinio, valde esse impeditum. itaque nec mitto, ut constitueram, Ciceronem, & te rogo, ut me hinc expeditas. quodvis enim supplicium levius est hac permansione. hac de re & ad Antonium scripsi, & ad Balbum, & ad Oppium. sive enim bellum in Italia futurum est, sive elassibus utetur; hic esse me, minimè convenit: quorum fortasse utrumque erit: alterum certè. intellexi omnino ex Oppii sermone, quem tu mihi scripsisti, quae istorum via esset: sed, ut eam sectas, te rogo. nihil omnino jam exspecto, nisi miserum. sed hoc perditus, in quo nunc sum, fieri nihil potest. quare, ⁸³ & cum Antonio loquere, velim, & cum istis; & rem, ut poteris, expeditas; & mihi quamprimum de omnibus rebus rescribas. Vale. XII kal. Quint.

CICERO ATTICO, S.

⁸⁴ **C**UM tuis dare possem litteras, non pratermissi: etsi, quid scriberem, non habebam. tu ad nos & rariùs scribis, quam solebas; & brevius: credo, quia nihil habes, quod me

68. *Peterem ab illo.*] Vulg. *ab illo*. Cleric.
 69. *Spem deprecationis afferunt.*] Dubitanter conjicit Manutius, *afferunt*. Idem.
 70. *Et constitutum.*] Fulvius jubet videre num melius sit, *institutum*. Idem.
 71. *Et maximè quid scribas de ea.*] Faernus pro, *scribas*, legebat *scias*. Pantagathus, *sentiebas*, Manutius denique *sentias*. Lambinus legit, & *maximè quidem scribas de ea*, & verbum, *scribas*, quod legat Malaspina comparere in nonnullis mss. idem l. amb. se reperisse testatur in Tornaf. Hirraltino & Memmianis. Idem.
 72. *Id enim mihi erit pro desperato.*] Memmiani codices, & duo Palatini habent, *explorato*; & hoc magis probat Junius, nisi forte ut in uno n. est, & Pantagathus volebat, mutatione unius litterae legatur in hunc modum, *id enim mihi erat* &c. Lambinus etiam cum Corrado non improbat illud, *explorato*, aut certe legendum exilimat, pro *diplorato*; sed nihil mutat quia vulgatis assentitur Tornaf. Idem.
 73. *Eo brevior est, &c.*] Ex Ubaldini libro hæc lectio est. vulgò, *eo breviorè* quod. Idem.
 74. *Quod eram missurus meos.*] Vetus liber, & quod *transmissuri* nobis eramus, unde L. Ulvius conjicit legendum, & quod *eras missuri* nobis eramus. Antea legebatur, & quod *transmissuri* eramus. Idem.
 75. *Summa culpa.*] Vulg. *sed summa culpa*. Idem.
 76. *Itaque matri cam.*] Sic Bosius ex hac corrupta Decurtati scriptura, itaque *Emat iam*, restituit. Antiquior Victorii codex, *Ematiam*. ille in tantis tenebris lucem se videre non posse fatetur. Vulgati antea habebant *Ahasbiam*, nunc verò habent; itaque *eram*

tibi eam &c. Junius ait hanc conjecturam esse proximè mss. fidem, itaque *eam tibi eam* &c. Idem.
 77. *Quam ad modum consolantis scripsisti, novèrta putato me scripsisse.*] Conjectura Bostii, ex obsecris his vestigiis quæ in Decurtato extant, *quam ad modum consolantis scripsisti pro tanta tato me scripsisse* &c. Pantagathus verò ita emendabat, *pro ea quemadmodum consolanda scripsisti, putato ea me scripsisse*. In vulgatis est; *quemadmodum consolanda scripsisti, P. tanta eo me scripsisse*. Cleric. Reliquissem & ipse lætionein ab Bostio constitutam, non quod eam præterrem, sed quod vulgata nequaquam esset melior, nisi aliud viderem. Nam ex hesitatione aliorum codicum MSS. satis colligi potest aliquid Græci in hoc loco fuisse; quem solus Decurtatus videtur integrum & totum reservasse quocunque fato, sed ut mihi videretur, ordine litterarum unde unde confuso. Lego enim, *quam ad modum consolantis scripsisti, ὦ τῶν, ea putato me scripsisse*. Hoc modo quum nihil addam, nihil demam, & formula ipsa fuerit vulgarissima, sic edere non dubitavi. Gronov.
 78. *Responderi potuisse.*] Est à Scidis. vulg. *posse*. Cleric.
 79. *Ulm.*] Victorii & Manutii hæc emendatio est. vulgò. *ist.* Idem.
 80. *Nasidium.*] Vulg. *Vasidium*. Idem.
 81. *De H-S-X ut scribis faciam.*] Aliter mss. duo Palat. *De his rebus quas mihi notas esse voluisti, ut scribis, faciam*. Idem.
 82. *De illius Alexandria.*] Vulg. *illius ab Alexandria*. Idem.
 83. *Et cum Antonio.*] Et abest à vulgatis. Idem.
 84. *Cum tuis.*] Epistola hæc est 21 in vulgatis editionibus. Idem.

me putes libenter legere, aut audire posse. verumtamen velim, ⁸⁵ si quid erit, qualecumque erit, scribas. est autem unum, quod mihi sit optandum, si quid agi de pace possit: quod nulla equidem habeo in spe. sed, quia tu leviter interdum significas, cogis me sperare, quod optandum vix est. Philotimus dicitur idē. Sext. nihil habeo de illo amplius. tu, velim, ad ea mihi scribas, quæ ad te antea scripsi. mihi tantum temporis satis est, dum, ut in pessimis rebus, aliquid caveam, qui nihil unquam cavi. Vale. xv kal. Sext.

CICERO ATTICO, S.

⁸⁵ SEPTIMO decimo kal. Sept. venerat die xxix ⁸⁷ Seleucea Pieria C. Trebonius, qui se ⁸⁸ Antiochea diceret apud Cæsarem vidisse Quintum filium cum Hirrio. eos de Quinto, quæ voluissent, impetrasse nullo quidem negotio. quod ego magis gauderem, si ista nobis impetrata quidquam ad spem explorari haberent. sed & alia timenda sunt, ab aliisque, ⁸⁹ & ab hoc ipso. quæ dantur, ut à domino, rursus in ejsdem sunt potestate. etiam Sallustio ignovit. omnino dicitur nemini negare. quod ipsum est suspectum, ⁹⁰ notionem ejus differri. M. Gallius Q. F. mancipia Sallustio reddidit. is venit ut legiones in Siciliam traderet: & protinus iturum Cæsarem Patris. quod si faciet: ego, quod antè mallet, aliq̄d propius accedam. tuas litteras ad eas, quibus à te proxime consilium petivi, vehementer expecto. Vale. xv kalend. Septemb.

CICERO ATTICO, S.

⁹¹ ACEPI vi kal. Sept. litteras à te, datas xi kal. do-loremsque, quem ex Quinti scelere jam pridem acceptum jam abjeceram, lecta ejus epistola gravissimum cepi. tu etsi non potuisti ullo modo facere, ut mihi illam epistolam non mitteres: tamen mallet non esse missam. Ad ea autem, quæ scribis de testamento, videbis, quid, & quo modo. De nummis & illa sic scripsi, ut ego ad te antea; & nos, si quid opus erit, utemur ex eo, de quo scribis. Ille ad kal. Sept. Athenis non videtur fore. ⁹² multa eum in Asia dicuntur morari, maxime Pharnaces. legio xi, et quam primum Sulla venit, lapidibus egisse hominem dicitur. ⁹³ nullam putant se commoturam. illum arbitrantur protinus Patris in Siciliam. sed, si hoc ita est, huc veniat necesse est. ac mallet illum, aliquo enim modo hinc evasissem. nunc metuo, ne sit expectandum; & cum reliquis etiam ⁹⁴ loci gravitas hinc miseriam perferenda. Quod me mones ut ea videam, quæ ad tempus accommodem: facerem, si res pateretur, & si nullo modo fieri

posset. sed in tantis nostris peccatis, tantisque nostrorum injuriis, nihil est, quod aut facere dignum nobis, aut simulare possim. Sullana confers: in quibus omnia genere ipso præclarissima fuerunt, moderatione paulo minus temperata. licet autem ejusmodi sunt, ⁹⁵ ut obliviscar; multoque malum quod omnibus sit melius, quorum utilitati meam junxi. Tu ad me tamen velim quam sapissimè scribas, eoque magis, quod præterea nemo scribit: ac si omnes, tuas tamen maxime expectarem. Quod scribis illum per me Quinto fore placatiorem: scripsi ad te antea, eum statim Quinto filio omnia tribuisse; nostri nullam mentionem. Vale.

CICERO ATTICO, S.

⁹⁶ DILIGENTER mihi fasciculum reddidit Balbi tabellarius. accepi enim à te litteras, quibus videris vereri, ut epistolas illas acceperim: quas quidem vellem mihi nunquam redditas, auxerunt enim mihi dolorem: nec si in aliquo incidissent, quidquam novi attulissent. quid enim tantum pervulgatum, quam illius in me ⁹⁷ odium, & genus hoc litterarum? quod ne Cæsar quidem ad istos videtur inivisse, ⁹⁸ quasi quò illius improbitate offenderetur, sed, credo, uti notiora nostra mala essent. Nam quod te vereri scribis, ne illi ob sint, eique rei mederi: ⁹⁹ ne rogari quidem se passus est de illo: quod quidem mihi molestum non est: illud molestius, istas impetrationes nostras nihil valere. Sulla, ut opinor, cras hic erit cum Messala. currunt ad illum pulsà à militibus; qui se negant usquam, nisi acceperint. ergo ille huc veniet: quod non putabant: tardè quidem. itinera enim ita facit, ut multos dies in oppidum ponat. Pharnaces autem, ¹⁰⁰ quoquo modo aget, asseret moram. quid mihi igitur censes? jam enim corpore vix sustineo gravitatem huius calis, ¹ qui mihi laborem affert in dolore. An his illuc euntibus mandem, ut me excusent, ipse accedam propius? quæso, attende; & me, quod adhuc sæpe rogatus non fecisti, consilio juva: scio rem difficilem esse: sed, ut malis. etiam illud mea magni interest, te ut videam. profectò aliquid proficere, si id acciderit. De testamento ut scribis, animadvertes.

CICERO ATTICO, S.

³ QUOD ad te scripseram, ut cum Camillo communicares, de eo Camillus mihi scripsit, & te tecum locutum. tuas litteras expectabam. si sic illud quidem mutari, si aliter est, & oportet, non video posse, ⁶ sed cum à nullo acceperim litteras, desideravi tuas: 7 & sic putabam. Te certiorum factum non esse? modo valeres. scripseras enim te quodam

va-

87. Si quid erit, qualecumque.] Ita vetus liber Ursini, in aliis desit. si, quos Manutius non intelligit valubat, quod erit, qualecumque. Cleric.

86. xvii. kal.] Epistola xxiii est in malebat. Idem.

87. Seleucea Pieria C. Trebonius.] Non potuit Bosius non probare hanc lectionem Decurtati, ut jamdum emendavit Manutius. vulg. Seleucia Pieria C. Trebonius, is. Idem.

88. Antiochea.] Vulg. Antiochie. Idem.

89. Et ab hoc ipso. quæ dantur.] Aliter vulgò distinguitur, & ab hoc ipso quæ dantur. Idem.

90. Notionem ejus differri.] Cognitionem scriptum est in antiquo codice Ursini, & rectius, ut ipsi videtur. Idem.

91. Acepi.] Ep. xxiv est vulgò. Idem.

92. Multa eum in Asia.] Vulgò. multa enim in Asia. Idem.

93. Nullam putant se commoturam.] Emendatio est Victorii ex antiquis codicibus; antea habebatur, se commoturam. Idem.

94. Loci gravitas hinc miseriam perferenda.] Codex Tornax. habet, hinc miseriam perferenda; quod non valde probat Lambinus. Idem.

95. Ut obliviscar, multoque malim.] Manutio videtur dictio desesse, itaque legere mallet, obliviscar mihi, idque malim; si quidem in antiquis Besarionis, Ferri, Ubaldini, & Maffei libris pro, multoque malim, legitur, minitque malim. Cleric. Quum istud mirroque inter obliviscar & malim vel malum existeret in omnibus omnino MSSis libris, non possum dubitare, quin Tullius dederit ut obliviscar mihi, eoque malim. Gronov.

96. Diligenter.] Epistola xxv vulgò est. Cleric.

97. Odium & genus hoc litterarum? quod ne.] Vulg. odium? & genus hoc litterarum, quod &. Idem.

98. Quis quo illius improbitate offenderetur.] Junius ait mss. duos

Palat. habere, quo illius improbitatem offenderetur. Idem.

99. Ne rogari quidem se passus est.] Conjectura hæc est Victorii. antea sensu nullo legebatur, negari quidem se passus est. Idem.

100. Quoquo modo aget.] Manutius mavult legere, quomodo agit. Id.

1. Qui mihi laborem affert.] Vetus Ursini liber, languorem habet. Idem.

2. Sed ut malis.] Ita Victorius, Bosius, & Junius ex suis mss. Be- roaldus verò, Manutius & Lambinus legunt, sed ut in malis, & ita exaratum est in Ferri mss. Cleric. Quum hi apices tantum comprobentur ab antiquis omnibus, & ne unus quidem vel minuat vel au- geat, censeo fuisse sed tu malis, scilicet nunc me consilio juvare, quam difficultate rei absterri. Gronov.

3. Quod ad te scripseram.] Epistola hæc xx est in vulgariis. Cleric.

4. Et tecum loquutum.] Expressit Bosius scripturam Decurtati. Crasellinus habet, te secum loquutum, ut coniecerat olim Manutius, nisi quod pronomen, te, omiserat. Idem.

5. Ni sic illud quidem mutari, si aliter est, & oportet.] Ita erat in Scidis: vulg. nisi, pro ni sic. item, atque oportet, pro, & oportet, Junius totum hoc sic legit, ne sic i. q. m. f. a. e. atque oportet, nunc video &c. Idem.

6. Sed cum à Nilo.] Ita Victorius, Bosius, & Junius legunt. Manutius conjicit, ab illo. vulg. à nullo. Cleric. Quod in quibusdam est Nillo, magis accedit ad nullo, ob lenitatem pronunciationis sipe- ut & mixto, quam Nilo. Hinc quum alii plane exhibeant nullo, id repetendum judicavi, quam ingeniosis intelligendum, quum uti- que perspicue Cicero ista referat ad postrema hæc epistolæ xxi. Tu ad me tamen velim quam sapissime scribas, eoque magis, quod præterea nemo scribit: ac si omnes, tuas tamen maxime expectarem. Gronov.

7. Et sic putabam. te certiorum factum non esse? modo.] Sic Bosius

valitudinis genere tentari. ⁸ Acufus quidam Rhodo venerat IXX id. Quint. is nuntiabat, Quinum filium ad Cæsarem profectum IV kal. Jun. Philotinum Rhodum ⁹ pridie eum diem venisse, habere ad me litteras. ipsum Acufum audies, sed tardius iter faciebat. ¹⁰ eo feci, ut ego celeriter eunti darem. quid sit in iis literis, nescio: sed mihi valde Quintus frater gratulatur. equidem in meo tanto peccato nihil ne cogitatione quidem assequi possum, quod mihi tolerabile possit esse. Te oro, ut de hac misera cogites: & illud, de quo ad te proximè scripsi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulsandam, & etiam de ipso testamento. illud quoque vellem antea: sed omnia immutamus. melius quidem in pessimis nihil fuit ¹¹ discedio. aliquid fecissemus, ¹² ut vini, vel tabularum novarum nomine, vel nocturnarum expugnationum, ¹³ vel Metelle, vel omnium malorum: nec res periisset: & videremur aliqui doloris virilis habuisse. memini omnino tuas litteras; sed & tempus illud: etsi quidvis præstitit. nunc quidem ¹⁴ ipse videtur denuntiare. audimus enim ¹⁵ de statu reipublicæ. ¹⁶ ô dii! generumne nostrum potissimum, ¹⁷ ut hoc, vel tabulas novas? placet mihi igitur, & idem tibi, nuntium remitti. petet fortasse tertiam pensionem. considera igitur ¹⁸ tumne cum ab ipso nascetur, an prius. ego, si ullo in modo poterim, vel nocturnis itineribus experiar, ut te videam. tu & hæc, & si quid erit, quod interis me scire, scribas velim. Vale.

24

CICERO ATTICO, S.

¹⁹ QUAE dudum ad me, ²⁰ & quæ etiam antè bis ad Tulliam de me scripsisti, ea sentio esse vera. eo sum miserior, (etsi nihil videbatur addi posse) quòd mihi non modo irasci gravissima injuria accepta, sed ne dolere quidem impunè liceat. quare istuc feramus. quod cum tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quæ tu, ne accidant, ut caveamus, mones. ea enim est à nobis contracta culpa, ut omni statu, omnique populo eundem exitum habitura videatur. ²¹ sed ad meam manum redi: dehinc enim hæc occultius agenda. vide quæso etiam nunc de testamento, quod tum factum, cum illa ²² quærere cœperat. ²³ non credo te commoritur; neque enim rogari, ne me quidem. sed quasi ita sit: quoniam ²⁴ in sermone jam venisti, poteris eam monere, ut alicui committat, cuius extra periculum hujus belli fortuna sit. equidem tibi potissimum velim, si idem illa vellet: ²⁵ quam quidem cælo miseram, me in hoc timere de illo altero. Scio equi-

dem venire nunc nil posse: sed seponi & occultari possunt, ut extra ruinam sint eam, quæ impendet. Nam quod scribis, nobis nostra ²⁶ & tua Terentia fore parata: tua credo: nostra quæ poterunt esse? de Terentia autem (mitto cetera, quæ sunt innumerabilia) quid ad hoc addi potest? scripseras, ut H. S. XII permutteret; tantum esse reliquum de argento. misit illa cetero mihi, & adscripsit, tantum esse reliquum. cum hoc tam parvum de parvo detraxerit, perspicis quid in maxima te fecerit? Philotimus non modò nullus venit, sed ne per litteras quidem, aut per nuntium certiore facit me, quid egerit. Ephefo qui veniunt, ibi se eum de suis controversis in jus adeuntem vidisse nuntiat: quæ quidem (ita enim verisimile est) in adventum Cæsaris fortasse rejiciuntur. ita aut nihil puto eum habere, quod putet ad me celeribus perferendum, ²⁷ & eo me magis esse despectum: aut, etiam si quid habet, id, nisi omnibus suis negotiis confectis, ad me referre ²⁸ non curat. ex quo magnum equidem capio dolorem, sed non tantum, quantum videor debere. nihil enim mea minus interesse puto, quam quid illinc afferatur. id quamobrem, te intelligere ²⁹ certè scio. Quod me mones de vultu & oratione ad tempus accomodanda; etsi difficile est, tamen imperarem mihi, si mea quidquam interesse putarem. Quod scribis; litteris putare Africanum negotium confici posse: velim scriberes, cur ita putares: mihi quidem nihil in mentem venit, quare id putem fieri posse: tu iam, velim, si quid erit, quod consolationis aliquid habeat, scribas ad me. sin, ut perspicio, nihil erit, scribas id ipsum. ego ad te, si quid audiero citius, scribam. Vale IXX id. Sext.

CICERO ATTICO, S.

25

³⁰ FACILE assentior tuis literis; quibus exponis pluribus verbis nullum te habere consilium, quo à te possim juvari. consolatio certè nulla est, quæ levare possit dolorem meum. nihil est enim contractum casu. nam id esset ferendum. sed omnia fecimus iis erroribus, & miseris & animi & corporis, quibus proximi utinam mederi maluissent, quam obesse! quoniam neque consilii tui, neque consolationis cuiusquam spes illa mihi ostenditur; non quæram hæc à te posthac. ³¹ tantum velim, ne intermittas: scribas ad me, quidquid veniet tibi in mentem, cum habebis, cui des, & dum erit, ad quem des: quod longum non erit. Illum discessisse Alexandria, rumor est non firmus, ortus ex Sulpicii litteris:

30 quas

ex Decurtato. Manutius legit, *fortiorem*, pro, *certiorem*, Lambino non probante. Bofius existimat Ciceronem fortasse scripsisse, *evellorem*; locus hic vulgò sic legitur & distinguitur; (*etsi putabam te certiorem scilicet non esse*) *mo* &c. Cleric.

8. *Acufus*.] Est Decurtati. Vulgati libri, partim, *Agufus*, partim, *Augustus* referunt. Idem.

9. *Pridie eius diem*.] Perspicue sic exaratum erat in Decurt. & Tornaf. vulgò. *pridie eius diem*. Idem.

10. *Eo feci, ut ego*.] Est à Decurtato, Tornaf. habet, *eo feci ut eo*. vulg. *eo feci ut celeriter* &c. Idem.

11. *Discedio*.] Vulg. *discedio*. Idem.

12. *Ut vini vel*.] Correctio hæc est ex Decurtato. in vulgatis est, *ut vini*; quod Manutius non percipiens legebat eum Pantagatho, *ut vini*. Idem.

13. *Vel Metelle vel omnium malorum*.] Corradus, Victorius, Manutius, Lambinus & alii reposerunt, *malorum*, pro eo quod erat in vulgatis, *majorum*. Pro, *vel Metelle*, Tornafianus habet, *velim Metelle*, ut ait Bofius; vel ut Lambinus, *vel in Metelle*; unde Nonifrolensis noster locum corruptum suspicatus, conjicit esse legendum, *vel tabularum novarum, vel nocturnarum expugnationum meum, vel omnium malorum*. Pantagathus legebat, *vel victoria, vel omnium malorum*. Idem.

14. *Ipse videtur denuntiare*.] Sequutus est codices suos Bofius. vulg. *ipfa*. Idem.

15. *Despectus iri E. L. ô dii! gen.*] Conjecturam Bofii adjuvant corruptæ lectiones suorum eodiem. in Tornaf. erat, *Audimus entia despectu*. Ciodi, *generumne*. In Decurtato, *Audimus enim despectu iri E. ô dii generumne*. Manutius emendavit, *De statu resp. ô dii*, quod vulgò receptum est. Idem.

16. *Ut, ut hoc*.] A vulgatis alterum, *ut*, abest. Idem.

17. *Tumne vini ab ipso nascetur, an prius. ego*.] Vulg. *tum, ne am ab ipso nascetur* &c. Pantagathus legebat, *tum ne vini ab ipso na-*

scetur. Manutius vero, *tumne, eum ab ipso nascetur, an prius ego*. Junius etiam conjicit, *tumne, quum ab ipso nascetur, an prius ego*; & id ait se fecisse ex mss. collatione. Cleric. In MSS. est *ab ipso*. Id patet compositum ex *ab ipso*. Gronov.

18. *Quæ dudum*.] Epistola hæc in Lambini editione XXI est. Cleric.

19. *Et, quæ etiam, ad me, bis ad Tulliam*.] Lectio hæc est à Decurt. Crull. & Tornaf. In vulgatis est, & *quæ etiam ante bis ad Tulliam*, quod corruptum agnoscentes ex Speciani libro restituit, & *quæ etiam ad meam Tulliam*. Idem.

20. *Sed ad meam manum redi: dehinc enim hæc occultius*.] Ex Decurtato hoc est: vulgò, *ad meam manum redieris. etenim hæc &c.* quod Manutius improbens, emendavit ex Speciani libro, *ad meam manum redieris*. Junius legit, *ad meam manum redi. erunt etiam hæc &c.* Idem.

21. *Quærere*.] Vetus liber Ursini habet, *hæere*. Idem.

22. *Non eredo te commoritur; neque enim rogari, ne me*.] Inunclo-em sic ex Seidis Bofius emendavit. vulgò, *non eredo & commoritur, neque enim rogari, ne me &c.* Pantagathus corrigebat, *non eredo Camilla: neque enim rogari*. Junius conjicit, *non eredo te commoritur &c.* Idem.

23. *In sermone venisti*.] Ita Ubal dini liber, & præfert Manutius illi alteri, *in sermone jam venisti*. Idem.

24. *Quam quidem celo*.] Male in quibusdam, *celo*. Idem.

25. *Et tua Terentia*.] Lambinus & tua Tullia, cui facile assentiret Bofius, si id veteris alicujus libri testimonio probaret. Idem.

26. *Et eo me magis despectum esse, aut, etiam*.] Vetus liber Fulvii, *aut eo me magis esse despectum, ut etiam &c.* Idem.

27. *Non curat*.] Ita mavult Manutius. vulgò. *non curat*. Idem.

28. *Certè scio*.] Vulg. *certè scio*. Idem.

29. *Facile*.] Epistola hæc apud alios XI est. Idem.

30. *Tantum velim; ne intermittas*.] Vulgò, *tantum velim ne pri-*

stium

31 quas cuncti postea nuntii confirmarunt : quod verum , an falsum sit , quoniam mea nihil interest , utrum malim , nescio . Quod ad te jam pridem de testamento scripsi ; 32 apud ὀπίσθῳ illas velim ; ut possim advertere . 33 ego hujus miserissima facultate confectus confictor . nihil unquam 34 simile natum puto : cui si qua re consulere aliquid possum , cupio à te admoneri . video eandem esse difficultatem , quam in consilio dato antè : tamen hoc me magis sollicitat , quàm omnia . In pen-

sione secunda cæci fuimus . alium malle . sed præterit . te oro , ut in perditis rebus , si quid cogi , confici potest , quod sit in turo , ex argento , neque fatis multa ex supellestite , des operam . jam enim mihi videtur adesse extremum , nec ulla fore conditio pacis , eaque , quæ sunt , etiam sine adversario peritura . hæc etiam , si videbitur , cum Terentia 35 loquere oportunè . non queo omnia scribere . Vale . 111 non . Quint .

finiam hoc officium intermittas . Cleric .

31. Quas cuncti .] Ubaldini liber pro , cuncti , habet , euntes , quod longè præfert illi alteri lectioni Lambinus . Idem .

32. Apud ὀπίσθῳ illas velim ; ut possim advertere .] Tornasii hæc ita referebat , Apud epistolæ velim , ut possim advertere : Decurtatus sic , Apud epistolæ velim , ut possim advertere &c . unde ita emendavit Bosius ut hic editum est ; quem Junius sequitur , quia illum mss . Palat . utcumque juvant . Pantagathus totum locum sic commodè restitui posse existimabat , si legerecur , Scripsi ad epistolæ , velim ut possim , adversus ego hujus miseriam ea facultate confectus confictari . Corradus .

Lambinus , & duo ejus amici operis junctis ita emendabant ; Scripsi apud te , quod postular . velim , ut possim &c . vulgò legitur apud epistolæ , velim , ut possim ego adversus hujus miseriam ea facultate confectus , confictari . Cleric . Ex Decurtato clare patet , si Græcum est , criston , pro ὀπίσθῳ . Gronov .

33. Ego hujus miserissima .] Junius pro , ego , reponit ergo . Cleric .

34. Simile natum .] Ubaldini liber , ita levatum . suum judicium non interponit Manutius , cum neque hanc neque illam lectionem percipiat . Idem .

35. Loquere .] Vulg . loquere . Idem .

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
AD
ATTICUM,
LIBER DUODECIMUS.

CICERO ATTICO, S.

VNDICIMO die postquam à te discesseram , hoc litterularum exaravi , egrediens è villa ante lucem : atque eo die cogitabam in Anagnino , postero autem in Tusculano ; ibi unum diem . v kalend . igitur ad constitutum : atque utinam continuo ad complexum meæ Tulliæ , ad osculum Atticæ possim currere ! quod quidem ipsum scribere quæso ad me ; ut , dum confisto in Tusculano , sciam , 1 quid garrat : sin ruscatur , quid scribat ad te : eique interea aut scribes salutem , aut nuntiabis , itemque Piliæ : & tamen , etsi continuo congressuri sumus , scribes ad me , si quid habebis . Cum complicarem hanc epistolam , noctuabundus ad me venit cum epistola tua tabellarius : qua lecta , de Atticæ febricula : scilicet valde dolui . reliqua , quæ expectabam , ex tuis litteris , cognovi omnia . sed quod scribis , 2 igniculum matutinum & γρησινώτερον est memoria vacillare . ego enim 1v kal . Axio dederam , tibi 111 , Quinto quo die vcnissem , 4 id est 11 kal . hoc igitur habebis , novi nihil . quid ergo opus erat epistola ? quid , cum coram sumus , & garrimus quidquid in buccam 3 est profectò 5 quiddam λέγειν , quæ habet etiam si nihil subest , colloctione ipsa suavitate .

CICERO ATTICO, S.

HIC rumores tamen Murcum periisse naufragio , Africanium delatum vivum in manus militum , 7 L . naves delatas in Uticam restatu hoc , Pompejum non comparere , nec in Balearibus omnino fuisse , ut Patietus affirmat . sed auctor nullius rei quisquam . Habes , quæ , dum tu abes , locuti sunt . Ludi interea Prænesti . ibi Hirtius , & isti omnes . & quidem ludi dies octo . quæ cœna ? quæ delicia ? res interea fortasse transacta est . ô miro homines ! at Balbus edificat : 8 τί γὰρ αὐτῷ μέλει ? verum , 9 si quæris , homini non recta , sed voluptaria quarenti nonne βέλτερον ? Tu interea dormis . jam explicandum est πρὸς ἑλληνα , si quid acturus es . si quæris quid putem , 10 ego fructum puto . sed quid multa ? jam te videbo ; & quidem , ut spero , de via rectâ ad me . simul enim & diem Tyrannionis constituemus , & si quid aliud .

CICERO ATTICO, S.

NUM te puto minùs blandum esse , quàm me : 11 & , si uterque nostrum est aliquando adversus aliquem , inter nos certe numquam sumus . audi igitur me hoc ἀγροδίτης dicentem . ne vivam , mi Attice , si mihi non modo Tusculanum , ubi ceteroqui sum libenter , sed μακάριον νῦν ἔσται tantum sicut , ut sine te sim totos dies . quare obduretur hoc triduum ; ut

1. Quid garrat : sin ruscatur .] Hanc Germanorum lectionem meliorem sinceriorque judicavit Victorius . antea legebatur , quid garrat in ruscatur . Cleric .

2. Scilicet .] Vulg . videlicet . Idem .

3. Igniculum matutinum , γρησινώτερον .] Lambinus legit , igniculum matutinum γρησινώτερον γρησινώτερον . Idem .

4. Id est 11 . Kal .] Optimus hic conjector fuit Manutius auctore Bosio ex Decurtato . Idem .

5. Quiddam λέγειν .] Vulgò quædam λέγειν . Idem .

6. Hic rumores tamen .] Epistolæ initium fecit Manutius , eique fide Decurtari assensus Bosius , cum antea , quasi pars esset antecedentis epistolæ , continuata oratione legeretur . Ceterum Facrus pro vulgata lectione , Hic rumor est tamen Murcum periisse naufragio , quod Ursino

rectum videtur ; hujus enim Statii Murci prænomen , non , Titus , sed , Lucius , fuit ; qui videatur in familia , Statia . Idem .

7. L . naves delatas in Uticam .] Ita Victorius exantiquis codicibus ; antea L . desiderabatur . Idem .

8. Τι γὰρ αὐτῷ μέλει .] Hoc quoque Victorius restituit , antea legebatur , τί γὰρ αὐτῶν μέλει . Idem .

9. Si quæris , homini non recta .] In vulgatis antevocem , homini , legitur , hominem . Idem .

10. Ego fructum puto .] Victorio hic locus suspectus est , nec tamen depravatum aserit , quum ita referant omnes mss . codices . Vetus liber Magnuli , futurum . sed tamen Manutio placet , fructum , ut est in Beffarionis libro . Idem .

11. Et , si .] Vulg . aut , si . Idem .

ut te quoque ponam in eodem *πῶθεν*: quod ita est profectō. sed velim scire, hodiene statim de auctione, ¹² ecquo dieve venias. ego me interea cum libellis. ac molestē fero Venno- nio me historiam non habere. sed tamen, ut nihil de re, no- men illud, quod a Casare, tres habet condiciones, aut em- ptionem ab hasta: (perdere malo: etsi, præter ipsam turpitu- dinem, hoc ipsum puto esse perditum) aut delegationem à man- cipe, annua die; (quis erit, cui credam? aut quando ipse Me- tonis annus veniet?) aut, Vectēri conditionem semisse. *οὐκ ἔστι* igitur. ac vereor, ne iste jam auctionem nullam faciat, sed, ludis factis, ¹³ *κὺβερτα* subsidio currat. ne talis vix *ἀποσπῆ- ζῆν*. sed *μετὰ* *ἑσέ*.

CICERO ATTICO, S.

4 GRATAS tuas mihi, jucundasque litteras! quid qua- rīs? restitutus est mihi dies festus. angebar enim, quod Tiro *ἐνεβόησεν* tibi esse visum dixerat. addam igitur, ut censes, unum diem. Sed de Catone *περὸν λήμα Ἀρχαῖν δειρὸν* est. non assequor, ut scribam, quod tui convivæ non modò libenter, sed etiam æquo animo legere possint. quin etiam, ¹⁴ si à sententiis distis, si ab omni voluntate, consiliis- que, quæ de republica habuit, recedam, ¹⁵ *ψιλῶς*que velim gravitatem, constantiamque ejus Laudare; hoc ipsum ¹⁶ ta- men istis odiosum *ἀκούσμε* sit. sed verè laudari ille vir non potest, nisi hæc ornata sint; quòd ille ea, quæ nunc sunt, & futura viderit, & ne fierent, contenderit, & facta ne videret, vitam reliquerit. horum quid est, quod ¹⁷ Aledio probare possimus? sed cura obsecro, ut valeas, eamque, quam ad omnes res adhibes, in primis ad convalescendum adhibe pru- dentiam.

CICERO ATTICO, S.

5 QUINTUS pater quartum, vel potius millesimum nihil sapi- pit, qui latet ¹⁸ Luperco filio, & Statio, ut cernat dupli- citer dedecore circinnatam domum. addo etiam Philotimum tertium. ò stultitiam, nisi mea major esset, singularem! ¹⁹ quod autem os, in hanc rem *ἔβανον* à te? ²⁰ fac, non ad *διψόσων κρήνην*, sed ad *πρόνλην* eam venisse; ²¹ sed *ὄμνημα* *σμηρὸν Ἀλλεῖδ* ²² in te *κρήνην*, ut scribis, haurire, in tantis suis præsertim angustiis; *οὐκ πᾶντα ἄρα ὑποσπῆ*? sed ipse

viderit. Cato me quidem delectat, sed etiam Bassum Lucii- lum sua. De Cœlio, tu quaeres, ut scribis: ego nihil novi noscenda est natura, ²³ non facultas modo. De Hortensio & Virginio, tu si quid dubitabis: etsi, quid magis placeat, ego quantum aspicio, non facile invenieris. Cum Mustela, quem- admodum scribis, cum venerit Crispus. ²⁴ Ad Avium scripsi, ut ea, quæ bene nossem de auro, ²⁵ Pisoni demonstra- rim. tibi enim sanè assentio, & istud nimium diu duci, & omnia nunc undique contrahenda. Te quidem nihil agere, nihil cogitare aliud, nisi quod ad me pertinet, facile perspicio: meisque negotiis impediri cupiditatem tuam ad me venien- di. sed mecum esse te puto; non solum quòd meam rem agis, verum etiam quòd videre videor, quo modo agas. ne- que enim ulla hora tui mihi est operis ignota. Tubulum præ- torum video L. Metello, Q. Maximo consulis. nunc ve- lim, P. Scævola pontifex maximus, quibus consulis tribu- nus plebis. equidem ²⁶ puto proximis, Capione & Pompejo. Prætor enim P. Furio, Sex. Atilio. dabis igitur tribunatum, & si poteris, ²⁷ Tubulum quo crimine. & vide, quæso, L. Li- bo, ille, qui de Ser. Galba, ²⁸ Censorinone, & Manlio, an T. Quintio, M. Acilio consulis tribunus plebis fuerit. ²⁹ conturbat enim me epitome Bruti Fanniana, ³⁰ an Bruti epitoma Fannianorum? scripsi, quod erat in extremo: idque ego secutus, hunc Fannium, qui scripsit historiam, generum esse scripseram Lælii: sed tu me *γλωσσῶδες* refelleras: te autem nunc Brutus & Fannius. ego tamen de bono auctore Hortensio sic acceperam, ut apud Brutum est. hunc igitur lo- cum expedies. Ego misi Tironem Dolabellæ obvium. is ad me idibus revertetur. te expectabo postridie. De Tullia mea tibi antiquissimum esse video: idque ita ut sit, te vehementer rogo. Ergo & in integro omnia: sic enim scribis. mihi ³¹ et- si kalendæ vitandæ fuerunt, ³² Neocæsonumque *ἀρχέτυπα* fugienda, consciendæque tabulæ: nihil tamen tanti, ut à te abessem, fuit. cum Romæ essem, & te jam jamque visurum me putarem: quotidie tamen horæ, quibus expectabam, longè videbantur. seis me minime esse blandum. itaque minus aliquanto dico, quàm sentio.

CI-

12. *Ecquo dieve venias.*] Pro. *ὅ* quò die, quod antea legebatur, Manutius fortasse rectius ait, *aut quò die*, quod Junio probatur ex mss. Palatinis. Cleric.
 13. *Κὺβερτα subsidio currat.*] Calligæ in Bosius ex præscripto Decurati, *κὺβερτα* subsidio currat. Codex Tornaxianus I ambino referente habet, *Elypo*; alii *Calypo*: alii *Calypso*: unde quidam legi volunt *Crispo*: Nonnulli, *Didio* malunt; Junius *elapo* vel *elappo* legendum autumat: vulg. *Chyo*. Idem.
 14. *Si à sententiis distis.*] Vulgati libri, *si à sententiis ejus distis*: que lectio Bosio non placet, repug. ante Decurtato, in quo est, *si à sententiis distis*, planè scriptum. Idem.
 15. *ψιλῶςque velim gravitatem.*] Ita legendum censuerunt Victo- rius, I ambinus, & Bosius; non ut vulgò, *ψιλῶδες*, quod tamen mss. Palat. auctoritate fretus retinet Junius. Idem.
 16. *Tamen istis odiosum.*] Has tres voces ignoro cur omiserit Gru- terina editio; multo minus, cur tot alix præclaræ, deinceps exar- tate, sint sequutæ, per hos LXXII annos Ciceronem suo frau- dantes. Gronov.
 17. *Aledio.*] Variant præsea exemplaria in hoc nomine. nam par- tim tibi scriptum legas, *Aledio*, partim, *Aledio*, ut vulg. codices. Bosius, *Aledio*, edidit, eo quod exaratum frequentius reperit, sed ita legendum esse ratione probat Junius. Cleric.
 18. *Luperco filio, & Statio.*] Pro, *restatio*, quod antea legebat- ur, caltigavit Victorius, & Statio, quod etiam Germani animad- vertentur. Idem.
 19. *Quod autem os, in hanc rem ἔβανον à te?*] Scite Turnebus & Lambinus referente Bosio hæc verba sic distinxerunt; quibus adhi- pulatur Junius ex mss. Palat. I omnium corruptum ferebatur Victo- rius, sed ei in mederi non possit, cum veteribus mss. legebat, *quod autem os in hanc rem*. Idem.
 20. *Fac non ad διψόσων κρήνην sed ad πρόνλην eam venisse.*] Lam- binus antiquam & receptam lectionem sequutus quam reperit in codi- ce Tornaxiano expressam, a Petro Victorio & Manutio antea recitutam, legit, *fac non ad διψόσων sed ad πρόνλην ἔρε*. Junius, *fac non ad διψόσων κρήνην sed ad πρόνλην*. Idem.
 21. *ὄμνημα.*] Ex Decurtato vocem illam, sed, addidit Bo-

sius, Lambinus verò legit, *aut*, pro *sed*. Idem.
 22. *In te κρήνην ut scribis.*] Anctorem habuit Decurtatum Bosius in hoc sic edendo, in te κρήνην ut scribis haurire. Idem.
 23. *Non facultas modo.*] Manutii distinctionem sequitur Bosius collocato puncto post vocem, *modo*. Idem.
 24. *Ad Avium scripsi.*] Scidæ & Crusellinus, *Avium*, quo modo legitur epistola 3. l. 13. Idem.
 25. *Pisoni demonstrarem.*] Legendum est, *demonstrarem*, ut est in Decurtato, non ut vitiosè, *demonstraret*, legie Faernus probante Ursino; vel ut vulgò, *demonstrarem*. Idem.
 26. *Puto proximis.*] Bosius addidit, *proximis*, post verbum, *puto*, quòd ita legerit in Decurtato, Tornaxiano & Crusellino; in- venitque item in Granvellano veteri Pighius; qui adeatur anno Fas- torum DCXII. Idem.
 27. *Tubulus.*] Hic erratuna erat in omnibus libris quos vidit Ma- nutius scriptis & impressis. nam pro *Tubulus*, vel *Tabulis*, vel *Tubulis*, vel *Tribulis*, legebatur, unde conjecit *Tubulus*. Idem.
 28. *Censorinone, & Manlio.*] Edidit Bosius, *Censorinone & Ma- nlio*, ut in Scidis & Tornaxiano scriptum reperit, & in hoc sisdem libris auctoribus, M. Acilio *Coss.* non ut vulgò, *Manlio consulis*. quod utinam etiam damnavit Pighius in Fastis ad annum ur- bis DCXII. Idem.
 29. *Conturbat enim me.*] Protulit lectionem Decurtati Bosius, ut veram & certam ab omnique macula repurgatam, vulg. *conturbat enim*. Idem.
 30. *An Bruti epitoma Fannianorum? scripsi ἔρε.*] Sic exaratum est in Decurtato & Tornaxiano, nisi quod in hoc vitiosè librarius scripsit, in, pro, *an*. Ceterum præcedentes hæc voces, *Epitome Bruti Fanniana*, ut otiosas & eorum quæ sequuntur glossèma sustu- lit Manutius. Idem. Vide Ger. Jo. Vossium lib. I. Hist. Lat. cap. 7. Gronov.
 31. *Etsi kalendæ vitandæ fuerunt.*] Unum mss. Palat. hic optimè alterius epistolæ initium statuere ait Junius. Idem.
 32. *Neocæsonum.*] Libri vulgati, *Nicæsonum*. olim excusi, in- cessitum. Tornaxianus, *neocæsonum*. Crusellinus, *neocæsonum*. Decurtatus *Neocæsonum*, unde emendavit Bosius *Neocæsonum*.
 vel

CICERO ATTICO, S.

DE Caelio, vide, quæso, 33 ne qua lacuna sit in auro. ego ista non novi. sed certè in collubo est detrimenti satis. huc aurum si accedit: sed quid loquor? tu videbis. habes Hegesiae genus, quod Varro laudat. venio ad Tyrannionem. 34 Ain tu? verum hoc fuit? sine me? at ego quoties, cum essem otiosus, sine te tamen nolui? quo modo hoc ergo lues? uno scilicet, si mihi librum miseris: quod ut facias, etiam atque etiam rogo. etsi me non magis liber ipse delectabit, quam tua admiratio delectavit. 35 amo enim πάλιν φιλιόδημον: teque istam tam tenuem θεοπλασταν tam valde admiratum esse gaudeo. etsi tua quidem sunt ejusmodi omnia. scire enim vis, quo uno animus alitur. 36 sed, quæso, quid ex ista acuta & gravi refertur ad τὸ λυγρὸν? sed longa oratio est, & tu occupatus 37 in meo quidem fortasse aliquo negotio; 38 & pro isto ἀστὸς solc, quo tu abusus es in nostro pratulo, à te nitidum solem, unctumque repetemus. sed ad prima redeo. Librum, si me amas, mitte, tuus est enim profectò, quoniam quidem est missus ad te. 39 Chreme, tantumne ab te tua est otii tibi, ut etiam Oratore legas? maeste virtute! mihi quidem gratum, & erit gratius, si non modo in libris tuis, sed etiam in aliorum per librarios tuos Aristophanem reposueris pro Eupoli. Cæsar autem mihi irridere visus est. Quæso illud tamen, 40 quod erat εὐπρωτος, & urbanum. ita porro te sine cura esse jussit, ut mihi quidem dubitationem omnem tolleret. Atticam doleo tam diu: sed quoniam jam sine horrore est, spero esse, ut volumus.

CICERO ATTICO, S.

QUAE desideras, omnia scripsi in codicillis, eosque Eroti dedi, breviter, sed etiam plura quam quæris; in iis de Cicerone: cujus quidem cogitationis initium tu mihi attulisti. locutus sum cum eo liberalissimè: quod ex ipso, velim, si modo tibi erit commodum, sciscitare. sed quid differo? expostui, te ex me derulisse, æquid veller, æquid requireret: velle Hispaniam, requirere liberalitatem. de liberalitate, dixi, 41 quantum Publilius, quantum flamen Lentulus filio. de Hispania, duo attuli, primum idem, quod tibi, me vereri iuperationem: non satis esse, si hæc arma reliquissimus? etiam contraria? deinde fore, ut angeretur, cum à fratre familiaritate, & omni gratia vinceretur. 42 velit magis liberalitate uti mea, quam sua libertate: sed tamen permisit tibi enim intellexeram non nimis displicere. ego etiam atque etiam cogitabo, atque, ut idem facias, rogo. magna res, & simplex est manere; illud anceps. verum videbimus. 43 De Balbo, & in codicillis scripseram, & ita cogito, simul ac redierit, sin ille tardius, ego tamen triduum. &, quod præterii, Doblabella etiam mecum.

CICERO ATTICO, S.

DE Cicerone, multis res placet: comes est idoneus. sed de prima pensione antè videamus. adest enim dies, & ille currit. Scribe, quæso, quid referat Celer egisse Cæsarem cum candidatis, 44 utrum ipse in Fœniculatum, an in Martium campum cogitet. & sanè scire velim, numquid necesse sit comitiis esse Romæ. nam & Pilia satisfaciendum est, & utique Attica.

CICERO ATTICO, S.

NAE ego essem hîc libenter, atque id quotidie magis, ni esset ea causa, quam tibi superioribus litteris scripsi. nihil hac solitudine jucundius, nisi paullum interpellasset Amyntæ filius: 45 ὁ ἀπερωτολογίας ἀνδρῶν! cetera noli putare amabiliora 46 fieri posse villa, litore, prospectu maris, 47 tum his rebus omnibus. sed neque hæc digna longioribus litteris; nec erat, quod scriberem; & somnus urgebat.

CICERO ATTICO, S.

MALE mehercule de Athanante. tulus autem dolor humanus is quidem, sed magnopere moderandus. consolationum autem multæ viæ, sed illa rectissima. impetret ratio, quod dies impetratura est. Alcxim vero euremum, imaginem Tironis; quem agrum Romam remisit: &, si quid habet collis ἐπιθῆμιον, ad me 48 cum Tisameno transferamus. tota domus superior vacat, ut scis. hoc puto valde ad rem pertinere.

CICERO ATTICO, S.

MALE de Sejo. sed omnia humana tolerabilia ducenda. M ipsi enim quid sumus? aut quàm diu hæc curaturi sumus? ea videamus, quæ ad nos magis pertinent, nec tamen multo; quid agamus de senatu. Et, ut ne quid prætermittam, Cæsonius ad me litteras misit, Postumiam Sulpicii domum ad se venisile. De Pompeji Magni filia, tibi rescripti, nihil me hoc tempore cogitare. alteram verò illam, quam tu scribis, puto nostri. nihil vidi foedius. sed adsum. coram igitur.

49 Obfignata epistola, accepti tuis. Atticæ hilaritatem libenter audio: commotiunculis συμπράξα.

CICERO ATTICO, S.

DE dote, tanto magis perpurga. Balbi regia conditio est delegandi. quoquo modo confice. turpe est rem impeditam jacere. Insula Arpinas habere potest germanam Διοδωρον; 50 sed vereor ne minorem τιμὴν habere videatur. 51 ἐκδοταίῳ est. igitur animus in hortis: quos tamen inspiciam, cum venero. De Epicuro, ut voles; etsi μεταρμύζουμαι in posterum genus hoc personarum. incredibile est, quàm ea 52 quidam requirant. ad antiquos igitur: ἀνεύθυνον γὰρ. nihil habeo, ad te quod prescribam: sed tamen institui quotidie mittere, ut eliciam tuas litteras; non quò aliquid ex

vel si malis Neecæsonum. vulgatam lectionem sequutus est Lambinus. Cleric. Forfan Decuratus innuit negotiationum. Gronov. 33. Ne qua.] Vulg. ne qua. Cleric. 34. Ain tu? verum hoc fuit?] Antiquorum codicum auxilio castigavit Victorinus, verum hoc fuit, eum legeretur, unum hoc fuit. Idem. 35. Amo enim πάλιν φιλιόδημον.] Germanis & Victorio hujus loci restituito debetur, decrant enim vocabula Græca. Junius; amo enim πάλιν φιλιόδημον, propriam hujus loci lectionem esse contendit. Idem. 36. Sed quæso, quid ex ista acuta & gravi refertur ad τὸ λυγρὸν?] In his verbis vitium Lipsio esse videtur lib. 1 variat. lect. cap. 23; & pro illis, & γρῶσι, vox Græca γρῶσι reponenda esse. Idem. 37. In meo quidem fortasse aliquo negotio.] Aberat à vulgatis particula, quidem, quam Bosius ex null. codicibus restituit. Idem. 38. Et pro isto.] Rectius, ac, quàm, &, Manutii judicio. Idem. 39. Chreme tantumne] Vox illa, Chreme, deest in vulgatis, & præterea à dictione, tantumne, epistolam inchoat vulgata editio, sicuti Junius. Idem. 40. Quod erat εὐπρωτος.] Græcum hoc vocabulum diu desideratum restituit Victorinus ex antiquis exemplaribus. Idem. 41. Quantum Publilius.] Vulgatæ editiones, Publius. Bosii mss. in iis Decuratus & Crustellinus, Publilius. Idem. 42. Velit magis.] Vulg. Velim magis. Idem.

43. De Balbo.] Hic etiam initium epistolæ in mss. Palat. Idem. 44. Utrum ipse in fœnicularium &c.] Interpretatur hæc contra Turnebum Lipsius libro 11 Electorum cap. 20. qui consulatur. Idem. 45. ὁ ἀπερωτολογίας ἀνδρῶν!] Græca hæc verba hæc tenus depravatè edita, ex Decurato restituit Bosius: Vulg. ὁ ἀπερωτολογίας ἀνδρῶν. Idem. 46. Fieri posse villa, litore.] Vulg. fieri posse ulla litore. Idem. 47. Tum his rebus omnibus.] Junius ex mss. Palat. tamen his rebus omnibus. Idem. 48. Cum Tisameno.] Scripsit, cum Tisameno, Bosius, ut exaratum invenit in Decurato, Tornasiano & Crustellino. fortasse legendum inquit Manutius, cum Thalunero, Attici servo. vulgò cum Testamento. Idem. 49. Obfignata jam epistola.] Et hic ut in mss. Palat. sequentis epistolæ principium statuit Junius. Idem. 50. Sed vereor ne minorem τιμὴν habere videatur.] Horum verborum restituito Germanis accepta ferenda est: in vulgatis desunt. Idem. 51. Εκδοταίῳ est.] In Tornasiano & Crustellino erat, ἐκδοταίῳ in Decurato, ἐκδοταίῳ. unde Bosius emendavit, ἐκδοταίῳ. Lambinus ex codicibus Tornasiani lectione conjicit, ἐκδοταίῳ, vel ἰσοδοταίῳ. Turnebus, ἰσοδοταίῳ. Manutius optinuit, ἐκδοταίῳ, legere ex mss. Palat. Junius asserit. vulg. ἰσοδοταίῳ. Idem. 52. Quidam requirant.] Vulgò quidem requirant. Idem.

ex his expectem; sed nescio quo modo tamen expecto. quare siue habes quid, siue nihil habes, scribe tamen aliquid, teque cura.

13 CICERO ATTICO, S.

COMMOVET me Attica; et si assentior Cratero. Bruti litteræ, scriptæ & prudenter, & amicè, multas mihi tamen lacrimas attulerunt. Me hæc solitudo mihi stimulat, quam ista celebritas. te unum desidero; sed literis non difficilior utor, quam si domi essem: arbor tamen ⁵³ ille idem urget & manet, non mehercule indulgentem me, ⁵⁴ sed tamen non repugnante. Quod scribis de Apulejo, nihil puo opus esse tua contentione, nec Balbo & Oppio; quibus quidem ille receperat, mihique etiam iusserat nuntiari, se molestum omnino non futurum. sed cura, ut excuser morbi causa in dies singulis. Lænas hoc receperat. prende G. Septimium, L. Statilium. denique nemo negabit se juraturum, quem rogaris. quod si erit durius, veniam, & ipse perpetuum morbum iurabo. cum enim mihi carendum sit convivio, malo id lege videri facere, quam dolore. Coccejum velim appelles. quod enim dixerat, non facit. ego autem volo aliquid emere ⁵⁵ latibulum, & perjugium doloris mei.

14 CICERO ATTICO, S.

DE me excusatum apud Apulejum dederam ad te pridie litteras. nihil esse negotii arbitror. quemcumque appellaris, nemo negabit. sed Septimium vide, & Lænatem, & Statilium. tribus enim opus est. sed mihi Lænas totum receperat. Quod scribis à Junio te appellatum: omnino Cornificius locuples est: sed tamen scire velim, quando dicar spondidisse, & pro patre, anne pro filio: neque eò minus, ut scribis, procuratores Cornificii, & Apulejum prædiatorem videbis. Quod me ab hoc marore recreari vis; facis, ut omnia: sed, me mihi non desuisse, tu testis es. nihil enim de marore minuendo scriptum ab ullo est, quod ego non domi tua legerim. sed omnem consolationem vinci dolor. quin etiam feci, quod profectò ante me nemo, ut ipse me per litteras consolaret. quem librum ad te mittam, si descripserint librarii. affirmo tibi nullam consolationem esse talem. totos dies scribo; non quò proficiam quid; sed tantisper impediatur, non equidem satis, (vis enim urget) sed relaxor tamen, ⁵⁶ omniaque nitor, non ad animum, sed ad vultum ipsum, si queam, reficiendum; idque faciens, interdum mihi peccare videor, interdum peccaturus esse, nisi faciam. solitudo aliquid adjuvat, sed multo plus proficeret, si tu tamen interesses: quæ mihi una causa est hinc descendendi. nam, pro malis, rectè habebat: quamquam ipsum dolco. non enim jam in me idem esse poteris. perierunt illa, quæ amabas. De Bruti ad me litteris scripti ad te antea: prudenter scriptæ: sed nihil, quo me adjuvarent. quod ad te scripsit, id vellem, ut ipse adesset: certè aliquid, quoniam me tam valde amat, adjuvaret. quod si quid scies, scribas ad me velim, maximè autem, Pansa quando. De Attica, doleo: credo tamen Cratero. ⁵⁷ Piliam angustia veta: satis solitus es marere pro omnibus.

15 CICERO ATTICO, S.

APUD Apulejum, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuser, videbis. in hac solitudine careo omnium colloquio; cumque manè me in silvam abstrusi densam & asperam, non exeo inde ante vesperum. secundum te, nihil

est mihi amicus solitudine. in ea mihi omnis sermo est cum litteris. eum tamen interpellat stertus: cui repugno, quoad possum. sed adhuc pares non sumus. Bruto, ut suades, rescribam. eas litteras cras habebis. cum erit cui des, dabis.

CICERO ATTICO, S.

TE, tuis negotiis relicto, nolo ad me venire: ego potius accedam, si diuini impediere, et si ne discessissem quidem è conspectu tuo, nisi me planè nihil ulla res adjuvaret. quòd si esset aliquid levamen, id esset in te uno: & cum primùm ab aliquo poterit esse, à te erit. nunc tamen ipsum sine te esse non possum. sed nec tua domi ⁵⁸ probatur, nec mea poteram: nec si propius essem usquam, tecum tamen essem. idem enim te impediret, quo minus tecum esses, quod nunc etiam impedit. mihi adhuc nihil prius fuit hac solitudine: quam vereor ne Philippus tollat. heri enim vesperi venerat. Me scriptio & litteræ non leniunt, sed obturbant.

CICERO ATTICO, S.

MARCIANUS ad me scripsit, me excusatum esse apud Apulejum à Laterensii, Nasone, Lænatè, Torquato, Strabone. iis velim meo nomine reddendas litteras cures, gratum mihi eos fecisse. Quod pro Cornificio me abhinc amplius annis xxv spondidisse dicit Flavius; et si reus locuples est, & Apulejus prædiator liberalis; tamen velim des operam, ut investiges ex consponso rum tabulis, si ne ita. ⁵⁹ mihi enim ante aditatem meam nihil erat cum Cornificio. ⁶⁰ potest tamen fieri. sed scire certum velim: & appelles procuratores, si tibi videtur. quamquam quid ad me? verum tamen. Pansa professionem scribes, cum scies. Atticam salvere iube, & cam cura obsecro diligenter. Pilia salutem.

CICERO ATTICO, S.

DUM recordationes fugio, quæ quasi morsu quodam dolorem efficiunt, refugio à te admonendo. quod velim mihi ignoscas, ⁶¹ cuiusmodi est. etenim habeo nonnullos ex iis, quos nunc lectio, auctores, qui dicant, fieri id oportere, quod sæpe tecum egi, & quod à te approbari volo. de sano illo dico; de quo tantum, quantum me amas, velim, cogites. equidem neque de genere dubito; ⁶² placet enim mihi Cluatii; neque de re; statum est enim; de loco nonnumquam. velim igitur cogites. ego, quantum his temporibus tam eruditus fieri poterit, profectò illum consecrabo omni genere monumentorum, ab omnium ingeniiis scriptorum, & Græcorum & Latinorum: quæ res forsitan sit reificatura vultus meum. sed jam quasi voto quodam, & promisso me teneri puto; longuncque illud tempus, cum non ero, magis me movet, quam hoc exiguum, quod mihi tamen nimium longum videtur. habeo enim nihil, tentatis rebus omnibus, in quo acquiescam. nam, dum illud tractabam, de quo antea scripsi ad te, quasi fovebam dolores meos, nunc omnia respuo; nec quicquam habeo tolerabilius, quam solitudinem: quam, quod eram veritus, non obturbavit Philippus. nam, ut heri me salutavit, statim Romanam profectus est. Epistolam, quam ad Brutum, ut tibi placuerat, scripsi, nisi ad te. curabis cum tua perferendam. eius tamen mihi ad te exemplum, ut, si minus placeret, ne mitteres. Domestica quod ais ordine administrari, scribes, quæ sint ea. quædam enim expecto. Coccejus vide ne frustretur. nam Libo quod pollicetur, ut Eros scribis, non incertum puto. de sorte mea Sulpicij

53. Ille idem urget.] Vocem idem, quæ à vulgaribus abest, ex suis mss. restituit Bofius. Cleric.

54. Sed tamen non repugnante.] Negativam particulam quæ prius decerat restituit Victorius. Idem.

55. Latibulum & perjugium.] Bofius ex suis mss. copulam &, interiecit, quam Victorius omiserat. Idem.

56. Omniaque nitor.] Ut in codicibus Malasp. & Memnianiis, sic in Bofianis, omniaque nitor, sine præpositione, ad, quæ legitur in vulg. editione. Idem.

57. Piliam angustia veta.] Ex fide veteris Decurtati sic edidit Bofius; Piliam angustia veta: satis solitus es marere pro omnibus; quod etiam ante viderant Corradus & Lambinus; vulg. Piliam angustia

tabat: is solitus est &c. Idem.

58. Probatur.] Scripsit Bofius, probatur, cuiusmodi est quod mox sequitur, poteram; vulgò probatur. Idem.

59. Mihi enim ante aditatem.] Victorius ex mss. edidit mihi ante enim. Idem.

60. Potest tamen fieri.] Vulg. potest tamen videri. Idem.

61. Cuiusmodi est.] Victorius, cuiusmodi, quæ est vulgo recepta lectio, diminuit pro cuius-cuiusmodi, Bofius ex suis mss. cuiusmodi. Idem.

62. Placet enim mihi Cluatii.] Sic omnes novi & veteres codices referent Victorio, exceptis Aldinis in quibus, Claudi, perverse. Idem.

proicio confido, & Egnatio scilicet. de Apulejo, quid est, quod labores, cum sit excusatio facilis? Tibi ad me venite, ut ostendis, vide, ne non sit facile. est enim longum iter, discedentemque te, quod celeriter tibi erit fortasse faciendum, non sine magno dolore dimittam. sed omnia, ut voles. ego enim, quidquid feceris, id cum recte, tum etiam mea causa factum putabo. Hæri, cum ex aliorum litteris cognovissem de Antonii adventu, admiratus sum, nihil esse in tuis. sed erat pridie fortasse scripta, quam data. neque ista quidem curo. sed tamen opinor propter prædes suos accucurrisse. Quod scribis, Terentiam de obsignatoribus mei testamenti loqui: primum tibi persuade, me ista, non curare, neque esse quidquam aut patæ curæ, aut novæ loci. sed tamen quid simile? illa eos non adhibuit, quos existimavit quæsituos, nisi scissent quid esset. num id etiam mihi periculi fuit? sed tamen faciat illa, quod ego. dabo meum testamentum legendum qui voluerit: intelliget, non potuisse honorificentius à me fieri; de nepote, quam fecerim. nam quod non advocari ad obsignandum; primum mihi non venit in mentem; deinde ea re non venit, quia nihil attinuit. tute scis, (si modo meministi) me tibi tuum dixisse, ut de tuis aliquos adduceres. quid enim opus erat multis? equidem domesticos jusseram. tum tibi placuit, ut mitterem ad Silium: inde est natum, ut ad Publiliun. sed necesse neutrum fuit. hoc tu tractabis, & tibi videtur.

CICERO ATTICO, S.

EST hic quidem locus amœnus, & in mari ipso, qui & Antio, & Circæis aspici possit: sed ineunda nobis ratio est, quemadmodum in omni mutatione dominorum, qui innumerabiles fieri possunt in infinita posteritate, (si modo hæc stabunt) illud, quasi consecratum, remanere possit. equidem jam nihil ego vestigalibus, & parvo contentus esse possum. cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos patare, & quidem ob hanc causam maximè. nihil enim video, quod tam celebre esse possit; sed quos, coram videbimus; ita tamen, ut hac ætate sanum absolutum sit. Tu tamen cum Appella Chio confice de columnis. De Coccejo & Libone quæ scribis, approbo; maximè, quod de iudicatu meo. De sponsu, si quid perspexeris; & tamen quid procuratoribus Cornifici dicant, velim scire; ita ut in ea re te, cum tam occupaveris, non multum operæ velim ponere. De Antonio quoque Balbus ad me cum Oppio conscripsit, idque tibi placuisse, ne perturbaret. illis egi gratias. te tamen, ut jam ante ad te scripsi, scire volo, me neque isto nuntio esse perturbatum, nec jam ullo perturbatum iri. Pansa si hodie, ut putabas, profectus est, posthac jam incipio scribere ad me, de Bruti adventu quid exspectes, id est, quos ad dies. id, si scies ubi jam sit, facile conjectura assequere. Quod ad Tironem de Terentia scribis, obsecro te, mi Attice, suscipe totum negotium. vides & officium agi meum quoddam, cui tu es conscius, & ut nonnulli putant, Cicetonis rem. me quidem id multo magis mover, quod mihi est & sanctius, & antiquius; præsertim cum hoc alterum neque sincerum, neque firmum putem fore.

CICERO ATTICO, S.

NONDUM videris perspicere, quam me nec Antonius commoverit, nec quidquam jam ejusmodi possit com-

movere. de Terentia autem scripsi ad te iis litteris, quas dederam pridie. Quod me hortaris, idque à ceteris desiderari scribis, ut dissimulem me tam graviter dolere; possumne magis, quàm quod totos dies consumo in litteris? quod est non dissimulationis, sed potius leniendi, & sanandi animi causa facio: tamen, si mihi minus proficio, simulationi certè facio satis. Minus multa ad te scripsi, quod exspectabam tuas litteras ad eas, quas ad te pridie dederam. exspectabam autem maximè de sano, nonnihil etiam de Terentia. Velim me facias certiores proximis litteris, Cn. Cæpio, Serviliæ Claudii pater, vivone patre suo naufragio perierit, an mortuo; item Rutilia vivone C. Cotta, filio suo, mortua sit, an mortuo. pertinent ad eum librum, quem de luctu minuendo scripsimus.

CICERO ATTICO, S.

21

LEGI Bruti epistolam, eamque tibi remisit, sanè non prudenter rescriptam ad ea, quæ requisieras. sed ipse viderit: quamquam illud turpiter ignorat. Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse; quam omnes ante dixerant, præter Cæsarem: & cum ipse Cæsaris tam severa fuerit, qui tum prætorio loco dixerit, consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cottæ, L. Cæsaris, C. Pisonis, etiam M. Glabronis, Silani, Murenæ, designatorum consultum. cur ergo in sententiam Catonis? quia verbis luculentioribus, & pluribus rem eandem comprehenderat. Me autem hic laudat, quod retulerim, non quod patefecerim, quod cohortatus sim, quod denique antè, quàm consulere, ipse judicaverim. quæ omnia, quia Cato laudibus extularet in cælum, perscribendaque censuerat; idcirco in ejus sententiam est facta discessio. hic autem se etiam tribuere multum mihi putat, quod scripserit, optimum consulens. quoniam enim jejunius dixit inimicus? Ad cetera verò tibi quemadmodum rescriptis? tantum rogat de senatus consulto, ut corrigas. hoc quidem fecisset, etiam si à Rario admonitus esset. sed hæc iterum ipse viderit. De hortis, quoniam probas, effice aliquid. rationes meas nosti. si verò etiam à Faberio aliquid recedit, nihil negotii est. sed etiam sine eo posse videor contendere. venales certè sunt Drusi; fortasse & Lamiani & Cassiani: sed coram. De Terentia non possum commodius scribere, quàm tu scribis. officium sit nobis antiquissimum. si quid nos fecerit, illius malo me, quàm me pœnitere. Ovia C. Lolii curanda sunt H. S. c. negat Eros posse sine me; credo, quod accipienda aliqua sit & danda ætinatione. vellem tibi dixisset. si enim res est, ut mihi scribit, parata; nec in eo ipso mentitur: per te confici potuit. id cognoscas, & conscias velim. Quod me in forum vocas; eò vocas, unde, etiam bonis meis rebus, fugiebam. quid enim mihi cum foro, sine iudiciis, sine curia, in oculis incurantibus iis, quos æquo animo videre non possum? Quod autem homines à me postulare scribis, ut Roma sim, neque mihi, ut absum, concedere, aut quatenus eos mihi concedere: jam pridem scito esse, cum unum te pluris, quàm omnes illos, putem: ne me quidem contemno: meoque iudicio multo stare malo, quàm omnium reliquorum. neque tamen progredior longius, quàm mihi doctissimi homines concedant: quorum scripta omnia, quæcumque sunt in eam sententiam, non legi solum, quod

ipsum

63. De nepote.] Locus Manutio obscurus, & fortasse depravatus videtur. Cleric.

64. Ut tibi videtur.] Vulg. ut tibi videtur. Idem.

65. Quod de iudicatu meo. De sponsu si quid perspexeris.] Eminentia Bos. de sponsu, si quid perspexeris, auctoribus libris antiquis, cum vulgò vitiosè legatur, quod de iudicatu meo responsam sit. Si quid perspexeris; quod probat Junius: hicque iudicium epistolæ statuerè cecitè m. Pal. dicit. Idem.

66. Quam quod totos dies.] Quam, ab aliis libris nonnullis abest. Faernus & Lambinus pessime magis qui totos. Idem.

67. Etiam M. Glabronis.] Vulg. M. Atilii Glabronis. Idem.

68. Etiam si rario admonitus esset.] Hæc ita referebat Decurtatus, etiam si à rario ad novi tuis esset; unde conjecit Bosius etiam si rario admonitus esset. Cleric.

Illud a rario etiam confirmant codices Victorii: unde simpliciter sicut a Cano, liberto forsitan Bruti ut servo a studiis, ut Caneo choraulæ nomen servavit Suetonius in Galba. Fere etiam dicas latere Trivario, si adhibueris Victoriana ad hujus libri epistolam xxviii. Gronov.

69. A Faberio aliquid recedit.] Sequutus fidem Decurt. & Tornæf. reposuit Bosius, à Faberio aliquid recedit; cum in vulgatis desisset aliquid. Manut. in verbo recedit mendum esse suspicatur ac fortasse legendum res cedit. Lamb. reponit aliquid procedit, Lipsius à Faberio recedit, id est auferes, lib. iv Antiq. lect. cap. 19. Cleric.

ipsum erat fortis aegroti, accipere medicinam; sed in mea etiam scripta transtuli; quod certe afflictū, & fractū animi non fuit. ab his me remediis noli in istam turbam vocare, ne recidam.

CICERO ATTICO, S.

22 DE Terentia, quod mihi omne onus imponis; non cognosco tuam in me indulgentiam. ista enim sunt ipsa videra, quae non possum tractare sine maximo gemitu. molerare igitur, quæro, ut potes. neque enim à te plus, quam potes, postulo: potes autem, quid veri sit, perspicere tu unus. De Rutilia, quoniam videris dubitare, scribes ad me, cum scies, sed quamprimum; & num Clodia, D. Bruto consulari, filio suo, mortuo, vixerit. id de Marcello, aut certe de Postumia sciri potest; illud autem de M. Cotta, aut de Syro, aut de Satyro. De hortis, etiam atque etiam te rogo. omnibus meis, eorumque, quos scio mihi non defuturos, facultatibus, sed potero meis, entendum mihi est. sunt etiam, quæ vendere facile possim. sed, ut non vendam, eique usuram pendam, à quo emerō, non plus annum, possum assequi, quod volo, si tu me adjuvas. paratissimi sunt Drusi: cupit enim vendere. proximus puto Lamia: sed abest, tu tamen, si quid potes, odorare. ne Silius quidem quidquam utitur, 74 & iis usuris facillimè sustentabitur. habe tuum negotium; nec, quid res mea familiaris postulet, quam ego non curo, 72 sed quid velim, & cur velim, existima.

CICERO ATTICO, S.

23 PUTARAM te aliquid novi; quod ejusmodi fuerat initium litterarum; quamvis non curarem quid in Hispania fieret, tamen te scripturum: sed videlicet meis litteris respondisti, ut de foro, & de curia, sed domus est, ut ais, forum. quid ipsa domo mihi opus est, carenti foro? occidimus, occidimus, Attice, jam pridem nos quidem, sed nunc fatemur, posteaquam unum, quo tenebamur, amisimus. itaque 73 solitudines sequor: & tamen, si qua me res isto adduxerit, entar, si quo modo potero, (potero autem) 74 ut præter me nemo dolorem meum sentiat: si ullo modo poterit, ne tu quidem. atque etiam illa causa est non veniendi. meministi, quid ex te 75 Aledius quaesierit: quin etiam nunc molesti sunt: quid existimas, si venero? De Terentia ita cura, ut scribis; meque hac ad maximas agritudines 76 accessione nunc maxima libera. Et, ut scias me ita dolere, 77 ut non jaceam, quibus consulis Carneades, & ea legatio Romanæ venerit, scriptum est in tuo annali. hac nunc quaero, quæ causa fuerit: de Oropo, opinor; sed certum nescio: & si ita est, quæ controversia; præterea, qui eo tempore nobilis Epicureus fuerit Athenis, qui præfuerit hortis; qui etiam Athenis τὸ δὲ σὺν ἐμοὶ fuerint illustres: 78 quæ te etiam 79 ex Apollodori puto posse invenire. De Attica, molestum; sed quoniam

leviter, rectè esse confido. 80 De Gamala dubium mihi non erat. unde enim tam felix Ligus pater? nam quid de me dicam, cui ut omnia contingant, quæ volo, levari non possum? De Drusi hortis, quanti licuisse tu scribis; id ego quoque audieram, & ut opinor, heri ad te scripseram: 81 sed quanti quanti, bene emitur quod necesse est. mihi, quoquo modo tu existimas, (scio enim ego ipse, quid de me existimem) levatio quædam est, si minus doloris, ac officii debiti. Ad Sicam scripsi, quod utitur L. Cotta. si nihil conficeretur de Transiberinis, habet in Ostiensis Cotta celeberrimo loco, sed pusillum loci: ad hanc rem tamen 82 plus etiam satis. id velim cogites. nec tamen ista pretia hortorum pertimueris. nec mihi jam argento, nec veste opus est, 83 nec quibusquam amans locis: hoc opus est. video etiam, à quibus adjuvari possum. sed loquere cum Silio. nihil enim est inclius. mandavi etiam Sica. rescriptis, constitutum se cum eo habere. scribat igitur ad me, quid egerit, 84 & ut tu videbis.

CICERO ATTICO, S.

24 BENE fecit A. Silius, qui transegerit. neque enim ei deesse volebam, & quid possem, timebam. De Ovia, confice, ut scribis. De Cicerone, tempus esse jam videtur. sed quaero, quod illi opus erit Athenis, permutare possit, an ipsi ferendum sit; de totaque re, quemadmodum, & quando placeat, velim consideres. Publius itursum sit in Africam, & quando, 85 ex Aledio scire poteris: quæras, & ad me scribas, velim. Et, ut ad meas inepias redeam, velim me certior facias. P. Craffius, 87 Venulejæ filius, vivone P. Craffio consulari, patre suo, mortuus sit, ut ego meminisse video, an post. item quaero de Regilio, Lepidi filio, rectene meminerim, patre vivo mortuum. 88 Cispiana explicabis, itemque Praciana. De Attica, 89 optimè it. ei salutem dices, & Pilia.

CICERO ATTICO, S.

25 SCRIPSIT ad me diligenter Sica de Silio, sequæ ad te rem detulisse: quod tu idem scribis. mihi & res, & conditio placet, sed ita, ut numerato malim, quam æstimatione. voluptarias enim possessiones nolet Silius. vestigalibus autem ut his possum esse contentus, quæ habeo, sic vix minoribus. unde ergo numerato? H-S ne exprimes ab Hermogene, cum præsertim necesse erit: & domi video esse H-S oc. reliquæ pecuniæ vel usuram Silio pendemus, dum à Fabricio, vel ab aliquo, qui Fabricio debet, representabimus. erit etiam aliquid aliquid. sed totam rem tu gubernabis. 90 Drusianis verò hos hortis multo antepono: neque sunt unquam comparati. mihi crede una me causa movet, in qua 91 scio me τὸ πρῶτον. sed, ut facis, obliquere huic errori meo. 92 Nam quod scribis ἐγὼ θέλω, actum jam de isto est: alia magis quaero.

70. Te rogo.] Vocem, te, ex Scidis, Tornasiano & Crusellino addidit Bosius. Cleric.

71. Et is usuris facillimè sustentabitur.] Castigat Lipsius d. cap. 19. & is usuris. Idem.

72. Sed quid velim & cur velim existima.] Auctoribus Scidis, Torn. & Crusellino sic edidit Bosius. verba hæc, & cur velim, desunt in vulgatis. Idem.

73. Solitudines sequor.] Ita ex suis mss. legit Bosius; vulg. solitudinem. Idem.

74. Ut præter me nemo dolorem meum sentiat.] Forte scribendum videtur L. plio, ut præter te nemo. lib. 14 Antiq. lect. cap. 19. Idem.

75. Aledius.] Vulg. Aledius. Idem.

76. Accessione nunc maxima.] Vulgati libri accessione non maxima, mendose: ideo putabat Corradus expungendam esse negationem. Bosius pro, non, reposuit nunc, ut erat in Crusellino. Idem.

77. Ut non jaceam.] Vulg. ut non jaceam. Idem. Epist. 40, Ne dolerem? qui potest? ne jaceam? quis unquam minus? Gronov.

78. Quæ te etiam.] Auctoribus mss. jussit excud. Bosius, quæ te, & mox, imachire, te, desest in vulg. Cleric.

79. Ex Apollodori.] Ex Apollodori habent antiquiores codices, ut emendavit Victorius. Idem.

80. De Gamala.] Emendativè legatur Gamala, ut referunt Tornasianus & Decuratus: an, ut vulgati codices edunt, Alagala,

ociose lectori quaerendum relinquit Bosius. Idem.

81. Sed quanti quanti, bene emitur.] Alter distinguit vulgus, sed quanti, quanti bene emitur. Idem.

82. Plus etiam satis.] Tornas. & Crusell. plus etiam quàm satis: sed illud, quàm, adtextum fuisse putat Bosius ex glossæmate, neque cit in Decurto. Idem.

83. Nec quibusquam amans locis.] Vulg. nec quibusdam. Idem.

84. Et ut tu videbis.] Fugerat à vulgatis particula, ut; qui in mss. latitantem deprehendit, inque suum locum reduxit Bosius. Idem.

85. Bene fecit A. Silius.] Hanc epistolam superiori annexit vulgata editio. Idem.

86. Ex Aledio.] Vulg. ex Aledio. Idem.

87. Venulejæ filius.] Vulg. Venulus F. Idem.

88. Cispiana explicabis.] Vulg. Cuspiana. Idem.

89. Optimè it.] Bosii veteres mss. optimè it, unde emendavit optimè it. Idem.

90. Drusianis verò hos hortis.] Sic habet Decuratus, & ita legendum. in vulgatis, τὸ, hos, decrat. Idem.

91. Scio me τὸ πρῶτον.] Ita legendum asserit Lambinus potius quam τὸ πρῶτον, ut quidam volunt. Cleric. Ἀρχαῖον τὸ πρῶτον sic dixerat Polybius lib. 111 cap. 81, ubi simile contigisse ostendit Gronov.

92. Nam quod scribis ἐγὼ θέλω.] Ita habent veteres codices Victorio

CICERO ATTICO, S.

⁹³ SICA, ut scribit, etiam si nihil confecerit cum A. Silio, tamen se scribit x kal. esse venturum. ⁹⁴ Tuis occupationibus ignosco; eaque mihi sunt notæ. De voluntate tua, ut simul simus, vel studio potius, & cupiditate, non dubito de Nicia quodd scribis, si ita me habebem, ut ejus humanitate frui possem, in primis vellem illum mecum habere. sed mihi solitudo, & recessus, provincia est. quod quia facile ferebat Sica, eo magis illum desidero. præterea nosti Niciæ nostri imbecillitatem, mollitiam, consuetudinem victus. cur ego illi molestus velim, cum mihi ille jucundus esse non possit? voluntas tamen ejus mihi grata est. Unam rem ad me scripsisti, de qua decrevi nihil tibi referbere. spero enim me à te impetrasse, ut privares me ista molestia. Piliæ, & Atticæ salutem.

CICERO ATTICO, S.

⁹⁵ DE Siliano negotio, etsi mihi non est ignota conditio, tamen hodie me ex Sica arbitrator omnia cognitatum. ⁹⁶ Cortæ quodd negas te nosse, ultra Silianam villam est (quam puto tibi notam esse) villula fordida, & valde pusilla; nihil agri; ⁹⁷ ad suillam rem loci satis, nihil ad eam, quam quero. sequor celebritatem. sed, si perficiatur de hortis Silii, hoc est, si perficis; (est enim totum positum in te) nihil est scilicet, quod de Corta cogitemus. De Cicerone, ut scribis, ita faciam: ipsi pernitram de tempore: numerorum quantum opus erit, ut permutetur, tu videbis. Ex Aledio, quod scribis, si quid inveneris, scribes. Et ego ex tuis animadverto litteris, & profecto tu ex meis, nihil habere nos, quod scribamus: eadem quotidie, quæ jam, jamque ipsa contrita sunt: tamen facere non possum, quin quotidie ad te mittam, ut tuas accipiam. De Bruto tamen, si quid habebis. scire enim jam puto, ubi Panfam expectet. si, ut consuetudo est, in prima provincia, circiter kal. februarii videatur. vellem tardius. valde enim urbem fugio, multas ob causas. itaque id ipsum dubito, an excusationem aliquam ad illum parem: quod quidem video facile esse. sed habebimus satis temporis ad cogitandum. Piliæ, Atticæ salutem.

CICERO ATTICO, S.

⁹⁸ DE Silio nihilo plura cognovi ex præsentē Sica, ⁹⁹ quam ex litteris ejus. scripserat enim diligenter. si igitur tu illum conveneris, scribes ad me, si quid videbitur. De quo putas ad me missum esse; sit missum, necne, nescio; dictum quidem mihi certè nihil est. tu igitur, ut cœpisti: & si quid ita conficies, (quod equidem non arbitrator fieri posse) ut illi proberetur, Ciceronem, si tibi placebit, adhibebis. ejus aliquod interest, videri illius causâ voluisse: mea quidem nihil, nisi id, quod tu scis: ¹⁰⁰ quod ego magni æstimo. Quod me ad consuetudinem revocas; fuit meum quidem jam pridem

⁹⁹ rempublicam lugere; ¹⁰⁰ quod faciebam, sed mitius. erat enim, ubi acquiescerem. nunc planè nec ego victum, nec vitam illam colere possum: nec in ea re, quid aliis videatur, mihi puto curandum. Mea mihi conscientia pluris est, quam omnium sermo. Quod me ipse per litteras consolatus sum; non pœnit me, quantum profecerim. maiorem minui: dolore nec potui, nec, si possem, vellem. De Triario, bene interpretaris voluntatem meam. tu vero nihil, nisi ut illi volent. amo illum mortuum: tutor sum liberis: totam domum diligo. De Castriciano negotio, si Castricius pro mancipiis pecuniam accipere volet, eamque ei solvi; tu nunc solvitur; certè nihil est commodius. sin autem ita actum est, ut ipsi mancipia abducere, non mihi videatur esse æquum. rogas enim me, ut tibi scribam, quid mihi videatur. nolo enim negotii Quintum fratrem quidquam habere: quod, video mihi intellexisse, tibi idem videri. Publius, si aquinoctium expectat, ut scribis: Aledium dicere, navigaturus videatur. mihi autem dixerat per Siciliam. utrum, & quando, velim scire. Et velim aliquando, cum erit tuum commodum, Lentulum puerum visis, eique de mancipiis, quæ tibi videbitur, attribuas. Piliæ, Atticæ, salutem.

CICERO ATTICO, S.

¹⁰¹ SILIUS, ut scribis, hodie. cras igitur, vel potius cum poteris, scribes, si quid erit, cum videris. Nec ego Brutum vito, nec tamen ab eo levationem ullam expecto: sed erant causæ, cur hoc tempore istic esse nollem: quæ si manebunt, quaerenda erit excusatio ad Brutum; & ut nunc est, manufare videatur. De hortis, quæso explica. caput illud est, quod scis. sequitur, ut etiam mihi ipsi quiddam opus sit. nec enim esse in turba possum, nec à vobis abesse. huic meo consilio nihil reperio isto loco aptius: & de hac re quid tui consilii sit, mihi persuasum est, & eò magis, quod idem intellexi tibi videri, me ab Oppio & Balbo valde diligi. si sit, cum iis communices, quanto opere; & quare velim hortos; sed id ita posse, si expediatur illud Faberianum. 4. sintne igitur auctores futuri, si qua etiam jactura faciendâ sit in representando, quoad possunt adduci: (totum enim illud desperatum) denique intelliges, ecquid inclinet ad hoc meum consilium adjuvandum. si quid erit, magnum est adjumentum: sin minus, quantumque ratione contendamus. 5. vetus illud *επιτηδειον*, quem admodum scripsisti, vel *επιτηδειον* putato. De illo Osticensi nihil est cogitandum. si hoc non assequimur; (à Lamia non puto posse) Damasippi experiendum est.

CICERO ATTICO, S.

¹⁰² QUÆRO, quid ad te scribam: sed nihil est. eadem quotidie. Quod Lentulum invisis, valde gratum. pueros attribue ei, quot, & quos videbitur. De Silii voluntate ven-

rio teste, qui ita legendum asserit: prius legebatur *επιτηδειον*, quod & in mss. Pal. Cleric.

93. Sica, ut scribit.] Hæc epistola superiori annexa est in vulgata editione. Idem.

94. Tuis occupationibus.] Ut in Tornæs. Lamb. teste, sic & in Scidæ legitur & ita edidit Bosius. Victorius testatur antiqua exemplaria habere, cuius occupationibus, quod ipsi probatur. Idem.

95. Cortæ quod negas te nosse.] Vixit, edidit Corta quidem negas te nosse. sed ultra Silianam villam est &c. Bosius verò non ex conjectura sed ex fide Decurt. Torn. & Crustell. Corta quod negas te nosse ultra Silianam villam est (quam puto tibi notam esse) villula fordida. Idem.

96. Ad suillam rem.] Liber Tornæs. ad nullam rem: Scidæ, ac si nullam rem: unde legit Bosius ad suillam rem. Non dubitat autem Manut. qui hoc ordine legendum sit: ad aliam rem loci nihil, satis ad eam quam quero. vulg. ad aliam rem loci satis, nihil ad eam quam quero; sed id Ciceronis sententiæ repugnare ait Manutius. Idem.

97. Quam ex litteris ejus.] Ut supra ep. 25 hujus libri auctoribus libris antiquis ed. Bos. tuis pro ejus, sic contra hoc loco ex eorundem fide pro tuis, reposuit, ejus, & pro, scripseras, scripserat. Idem.

98. Quod ego magni æstimo.] Vox, magni, in vulgatis editionibus desideratur; proptereaque in mendii suspitionem adducebatur Manut. Idem.

99. Remp. lugere.] Bosius emendavit ex omnib. suis mss. lugere. Idem.

100. Quod faciebam sed mitius. erat enim ubi acquiescerem.] Sic emendavit Bosius ex Decurtato. Lamb. ex Tornæs. legit, inus pro mitius, fallique dicit Victorius qui reponit, inuitus: Lambin. sequitur Junius: vulg. quod faciebam: sed interea erat ubi acquiescerem. Idem.

1. Eamque ei solvi.] Mss. fide ita legit Victorius, pro eamque sibi solvi, quod antea legebatur. Idem.

2. Aledium.] Vulg. Aledium. Idem.

3. Sit. cum iis communices.] Absert verbum sit à vulgatis, sed in omnibus mss. legitur, aut certè ejus loco, si, vel, sic, referente Bosio. Idem.

4. Sintne igitur auctores.] Veteris Decurt. scripturam expressit Bosius, quod eaquequam illa mendorum illucine inquinata esset, qua ceteri hic contaminati sunt: sic enim vulgò legitur hic locus: Sint igitur auctores futuri, si qua etiam jactura faciendâ sit in representando (quod possum) adjuvato. Tum enim illud desperatum denique intelliges, & quid inclinet ad hoc meum consilium adjuvandum. Idem.

5. Vetus illud *επιτηδειον*.] Vulgò vetus *επιτηδειον* quod retinet Junius ex mss. Pal. ut & *επιτηδειον* pro *επιτηδειον*. Idem.

6. Quero, quid ad te scribam.] Totus hic orationis ambitus usque ad verba illa, De Silii voluntate, superiori epistola annexus est in vulg. editione. Idem.

vendendi, & de eo, quanti, tu vereri videris, primum ne nolit, deinde ne tanti. Sica aliter: sed tibi assentior. quare, ut ei placuit, scripsi ad Egnatium. Quod Silius te cum Clodio loqui vult; potes id mea voluntate facere: commodiusque est, quam, quod ille à me petit, me ipsum scribere ad Clodium. De mancipiis Caffricianis, commodissimum esse credo, transigere Egnatium: quod scribis te ita futurum putare. Cum Ovia, 7 quaeso, vide ut conficiatur. Quoniam, ut scribis, nox erat, in hodierna epistola plura expecto.

31 CICERO ATTICO, S.

SILIIUM mutasse sententiam Sica mirabatur. equidem magis miror, quòd, cum in filium causam conferret, quae mihi non iniusta videtur; (habet enim qualem vult) ais te putare, si addiderimus aliud, à quo refugiat, cum ab ipso id fuerit destinatum, venditurum. Quæris à me, quod summum pretium constituam, 8 & quantum anteire istos hortos Drusi; accessi nunquam: Coponianam villam & veterem, & non magnam novi: silvam nobilem, fructuum autem neutrius: quod tamen puto nos scire oportere. sed mihi, 9 utrivis istorum, tempore magis meo, quam ratione æstimandi sunt. possim autem assequi, necne, tu velim cogites. si enim Faberianum venderem, explicare vel representatione 10 non dubitarem de Silianis, si modo adduceretur, ut venderet: si venales non haberet, transfrem ad Drusum, vel tanti, quanti Egnatius illum velle tibi dixit. magno etiam adjumento nobis Hermogenes potest esse in representando. 11 at tu concede mihi, quaeso, ut eo animo sim, quo is debeat esse, qui emere cupiat: & tamen servio ita cupiditati & dolori meo, ut à te regi velim. Egnatius mihi scripsit. is si quid tecum locutus erit, (commodissimè enim per eum agi potest) ad me scribes: & id agendum puto. nam cum Silio non video confici posse. Pilia & Attica salutem. 12 Hæc ad te mea manu. vide, quæro, quid agendum sit.

32 CICERO ATTICO, S.

PUBLILIA ad me scripsit, 13 matrem suam (cum Publilio loqui retur) ad me cum illo venturam, & se unà, si ego paterer: orat multis & supplicibus verbis, ut liceat, & ut sibi referibam. res quam molestam sit, vides. referipsi, me etiam gravius esse affectum, quam tum, cum illi dixissem, me solum esse velle; quare nolle me hoc tempore eam ad me venire. putabam, si nihil referipsissem, illam cum inatere venturam: nunc non puto. apparebat enim illas litteras 14 non esse ipsius. illud autem, quod fore video, ipsum volo vitare, ne illa ad me veniant. & una est vitatio, ut ego nollem. sed necesse est (te hoc nunc rogo) ut explores, ad quam diem hæc ita possim esse, ut ne opprimar. ages, ut scribis, temperatè. Ciceroni velim hoc proponas, ita tamen, si tibi non iniquum videbitur, ut sumptus hujus peregrinationis, quibus, si Romæ esset, domumque conduceret, quod facere cogitabat, facile contentus futurus erat, accommodet ad mercedis Ar-

gileti, & Aventini: & cum ei proposueris, ipse velim reliqua moderare, quemadmodum ex iis mercedibus suppeditemus ei quod opus sit. praestabo, nec Bibulum, nec Aycinum, nec Messalam, quos Athenis futuros audio, majores sumptus facturos, quam quod ex eis mercedibus recipietur. itaque velim videas, primum, conductores qui sint, & quanti; deinde, ut sit, qui ad diem solvat; & quid viatici, quid instrumenti satis sit. jumento certè Athenis nihil opus est. quibus autem in via utatur, domi fuerit plura, quam opus erat: quod etiam tu animadvertis.

CICERO ATTICO, S.

33 EGO, ut heri ad te scripsi, si & Silius is fuerit, quem tu putas, nec Drusus facilem se præbuerit, Damasippum velim aggrediare. is, opinor, 15 ita partes fecit in ripa nescio quatenorum jugerum, ut certa preia constitueret; quæ mihi nota non sunt. scribes ad me igitur, quidquid egeris. 16 Vehementer me sollicitat Atticæ nostræ validudo: ut verear etiam, ne qua culpa sit. sed & pedagogi probitas, & medici assiduitas, & tota domus in omni genere diligens, me rursus id suspicari vetat. 17 cura igitur. plura enim non possum.

CICERO ATTICO, S.

34 EGO hic vel sine Sica (Tironi enim melius est) facillimè possem esse, ut in malis. sed, cum scribas videndum mihi esse, ne opprimar, ex quo intelligam, te 18 certum diem illius professionis non habere; putavi esse commodiùs, me istuc venire; quod idem video tibi placere. eras igitur in Sica suburbano: inde, quemadmodum suades, puto me in Ficulensi fore. quibus de rebus ad me scripsisti, quoniam ipse venio, coram videbimus. tuam quidem & in agendis nostris rebus, & in consiliis inendis, mihi que dandis, in ipsis litteris, quas mittis, benivolentiam, diligentiam, prudentiam mirificè diligo.

CICERO ATTICO, S.

35 TU tamen, si quid cum Silio, vel illo ipso die, quo ad Sicam venturus ero, certiores me velim facias, & maxime ejus loci detractionem fieri velit: quod enim scribis, *extremi*; vide, ne is ipse locus sit, cuius causa de tota re, ut scis, est à nobis cogitatum. Hirrii epistolam tibi misi, & recentem, & benivolè scriptam. Ante 20 quam à te proximè discessi, nunquam mihi venit in mentem, quo plus insumptum in monumentum esset, quam nescio quid, quod lege conceditur, tantundem populo dandum esse: quod non magno opere moveret, nisi nescio quomodo, *ἀλλότως* fortasse, nollem illud ullo nomine, nisi fani, appellari. quod si volumus, vereor, ne assequi non possimus, nisi mutato loco. hoc quale sit, quaeso considera. nam etsi minus urgeor, meque ipse propemodum collegi: tamen indigeo tui consilii. itaque te vehementer etiam atque etiam rogo, magis quam à me vis, aut pateris te rogari, ut hanc cogitationem toto pectore amplectare.

CI-

7. *Quaeso, vide ut conficiatur.*] Ita emendavit Lambinus, vulgò *quaeso quidem ut conficiatur.* Cleitæ.

8. *Et quantum ante ire istos hortos Drusi; accessi nunquam: Coponianam villam & veterem & non magnam novi: silvam nobilem, fructuum autem neutrius.*] Videatur Turnebus lib. xi. Advers. cap. 4. Aliter legit & diligit Junius ex mss. Pal. & q. a. i. h. D. tantum accessi propius. Nunquam coponianam villam & veterem & non magnam novi, f. n. f. a. n. &c. Idem.

9. *Utrivis istorum.*] Bofius correxit *utrivis*, approbantibus Scidis & Tornæsiano, cum in editionibus legeretur *utrivis*. sic etiam emendavit Lambinus. Idem.

10. *Non dubitarem de Silianis, si modo adduceretur.*] Lamb. assensit legendum esse, *si non aditæ*. pro *si modo adducere*. sed id abundè refert Bofius, vulg. aliter distinguitur, non dubitarem. De Silianis; si modo Idem.

11. *At tu concede mihi.*] Vulg. exemplaria, *aut concede*, vel *at concede*. Bofii membrana veteres *at tu*, quam lectionem sequutus est. Idem.

12. *Hæc ad te mea manu.*] Hoc principium epistolæ in mss. Pal. quod Junio probatur. Idem.

13. *Matrem suam (cum Publilio loqueretur) ad me cum illo.*] Pro,

loqueretur, quod est in multis excusis, Bofius edidit ex Decurt. *loqui retur*; Lamb. legendum suspicatur, *matrem suam cum Publilio loqui solere*, *se ad me cum illo &c.* Junius ex conjectura legit *cum Publilio locutus*: vulgò, *matrem suam cum Publilio loqui, eam ad me cum illo venturam.* Idem.

14. *Non esse ipsius.*] Bofii antiquior & Tornæs. *non esse ipsius*: & ita reposuit. vulgati *non illius esse.* Idem.

15. *Ita partes fecit.*] Vulg. *ita partes fecit.* Idem.

16. *Vehementer me sollicitat.*] Hic etiam initium epistolæ statuitur in mss. Palatino. Idem.

17. *Cura igitur. plura enim non possum.*] Junius ex mss. Pal. *cur igitur? plura enim non possum.* Idem.

18. *Certum diem illius professionis.*] Vistonii antiquior codex sic habet, *ex quo intelligam te certitudinem illius professionis*: vulg. *certum illius professionis diem.* Idem.

19. *Tu tamen si quid.*] Totam hanc periodum usque ad illa verba, *Hirrii epistolam*, superiori epistolæ adscripsit vulgata editio. Idem.

20. *Quam à te proximè.*] Restituit Bofius ex Scidis & Tornæsiano has duas voculas, *a te*, quæ exsulabant à vulgatis. Idem.

CICERO ATTICO, S.

FANUM fieri volo; neque hoc mihi ²¹ suada crui potest: sepulcri similitudinem effugere, non tam propter poenam legis studeo, quam ut maximè assequar *ἁποβίασιν*: quod poteram, si in ipsa villa facerem. sed, ut saepe locuti sumus, commutationes dominorum reformido. in agro ubicumque fecero, mihi videor assequi posse, ut posteritas habeat religionem. hæc in ex tibi ineptiæ ²² fateor enim) ferenda sunt. ²³ non habeo, ne me quidem ipsum, quicum tam audacter communicem, quam te. si tibi res, si locus, si institutum placet, lege, quaeso, legem, mihi que cam mitte, si quid in mentem veniet, quo modo eam effugere possimus; utemur. Ad Brutum si quid scribes, nisi alienum putabis, objurato eum, quòd in Cumano esse noluerit propter eam causam, ²⁴ quam tibi dixit. cogitanti enim mihi, nihil tam videtur potuisse facere rustice. Et, si tibi placebit sic agere de fano ut cœpinus, velim cohortere, & exactus Cluavianum: nam, etiam si alio loco placebit, illius nobis opera, consilioque utendum puto. ²⁵ Tu ad villam fortasse eras.

CICERO ATTICO, S.

ATE heri duas epistolas accepi, alteram pridie datam Hilario, alteram eodem die rabellario; acceperique ab Ægypta liberto eodem die, Piliam & Atticam planè bellè se habere. ²⁷ hæc litteræ mihi reddita sunt tertio decimo die. Quod mihi Bruti litteras, gratum. ad me quoque misit. eam ipsam ad te epistolam misi, & ad eam exemplum mearum litterarum. De fano, si nihil mihi hortorum invenis (qui quidem tibi inveniendi sunt, si me tanti facis, quanti certè facis) valde probo ²⁸ rationem tuam de Tusculano. quamvis prudens ad cogitandum sis, sicut es, tamen, nisi magnæ curæ tibi esset, ut ego consequeretur id, quod magno opere vellem, nunquam ea res tibi tam bellè in mentem venire potuisset. sed nescio quo pacto celebratorem requiro. itaque hortos mihi conficias, necesse est. maxima est in Scapulæ celebritas; propinquitas præterea ubi sis, ne rotum diem in villam. quare, antequam discedis, Othonem, si Romæ est, convenias pervelim. si nihil erit, etsi tu meam stultitiam consuesti ferre, eò tamen progrediar, ²⁹ uti stomachere. Drusus enim certè vendere vult. si ergo aliud erit, non mea erit culpa, nisi emero: qua in re ne labar, quaeso provide. providendi autem una ratio est, si quid de Scapulani possimus. Et velim ne certio rem facias, quam diu in suburbano sis fururus. Apud Terentiam ³⁰ gratia opus est nobis tua, tuaque auctoritate. sed facies, ut videbitur. scio enim, si quid mea interit, tibi majori curæ solere esse, quam mihi. ³¹ Hirtius ad me scripsit, Sex. Pompejum Corduba exisse, & fugisse in Hispaniam cite-

tio rem, Cnaum fugisse nescio quò. neque enim curo. nihil præterea novi. litteras Narbone dedit XIII kal. Maj. Tu mihi de Caninii naufragio, ³² quasi dubia misisti. scribas igitur, si quid erit certius. Quòd me à maestitia avocas, ³³ multum levaris, si locum fano dederis. multa mihi *εις ἀποβίασιν* in mentem veniunt. sed loco valde opus est, quare etiam Othonem vide.

CICERO ATTICO, S.

NON dubito, quin occupatissimus fueris, qui ad me nihii litterarum. sed homo nequam, qui tuum commodum non expectavit, cum ob eam unam causam missus esset. nunc quidem, nisi quid te tenuit, ³⁴ suspicor te esse in suburbano. at ego hic, scribendo dies totos, nihil equidem lcyor, sed tamen aberro. Asinius Pollio ad me scripsit de impuro nostro cognato. quod Balbus minor nuper satis planè, Dolabella obicure, hic apertissimè. ferrem: graviter, si nova agrimoniaz locus esset. sed tamen ³⁵ equid impurius? ò hominem cavendum! quamquam mihi quidem. sed renendus dolor est. Tu, quoniam necesse nihil est, sic scribes aliquid, si vacabis. Quod putas ³⁶ oportere pervideri jam animi mei firmitatem, graviusque quosdam scribis de me loqui, quam aut te scribere, aut Brutum: si, qui me fractum esse animo, & debilitatum putant, sciant quid litterarum, & cujus generis conficiam; credo, si modo homines sunt, existiment me, si ve ita levatus sim, ut animum vacuum ad res difficiles scribendas afferam, reprehendendum non esse; si ve hanc aberrationem à dolore delegerim, ³⁷ quæ maxime liberalissima, doctoque homine dignissima, laudari me etiam oportere. sed, cum ego faciam omnia, quæ facere possim ad me adjuvandum; tu effice id, quod video te non minus, quam me laborare. hoc mihi debere videor, neque levari posse, nisi solvero, aut videro me posse solvere, id est, locum, qualem volo, invenero. Heredes Scapulæ, si istos hortos, ut scribis tibi Othonem dixisse, partibus quatuor factis, liceri cogitant: nihil est scilicet emptori loci. sin venibunt: quid fieri possit, videbimus. nam ille ³⁸ locus Publicianus, qui est Trebonii, & Cusnii, erat ad me allatus. sed scis aream esse. nullo pacto probo. Clodia sane placet; sed non puto esse venale. De Drusi hortis, quamvis ab iis abhorreas, ut scribis, tamen eò confugiam, nisi quid inveneris. ædificatio me non movet. nihil enim aliud ædificabo, nisi id, quod etiam, si illos non habuerò. ³⁹ *κῆρ @ δ, ε*, mihi se placuit, ut cetera Aristhenis, hominis acuti magis, quam eruditi.

CICERO ATTICO, S.

TABELLARIUS ad me cum sine litteris tuis venisset, existimavi tibi eam causam non scribendi fuisse, quòd pridie scri-

21. *Suadèrni potest.*] Receptam lectionem correxit Bofius, adjectis aliquantulum ope veterum librorum; in quibus eum liquidò scriptum reperisset *suaderi*, reposuit, *suada crui*. Junius testatur etiam in ms. uno legi *suaderi*; unde *disuaderi* legit, quod etiam Lambinus conjecerat. Cleric.

22. *Fateor enim.*] Vulg. *fatebor enim*. Idem.

23. *Non habeo.*] Vulg. *nam habeo*. Idem.

24. *Quam tibi dixit.*] Legendum, *dixit*, ut est in Decurt. vulg. *quam tibi dixi*. Idem.

25. *Tu ad villam fortasse eras.*] Verba hæc in sequentem epistolam recepit vulgata editio; sed hæc non esse sequentis epistolæ, & argumentum & ms. docere ait Junius. Idem.

26. *A te heri duas epistolas accepi.*] Verbum hoc, *accepi*, substitutionem putat Lamb. & sumendum infernè *ἀπό νεως*. sed hanc suspitionem refellit Tornæs. in quo legitur, *acceperique ab Ægypta liberto eodem die*: & ita edidit Bofius. Ceterum pro *accepi* vulg. legitur *cepi*. Idem.

27. *Ne litteræ.*] Ita legi vult Lamb. ex codice Torn. vulg. *tua litteræ*. Idem.

28. *Rationem tuam de Tusculano, quamvis prudens.*] Aliter distinguit vulg. *rationem tuam. De Tusculano, quamvis prudens*. Idem.

29. *Uti stomachere.*] Ita reposuit Bofius ex priscis suis. Junius ex mss. duobus Pal. *ut ut stomachere*. vulg. *ut mihi stomachere*. Idem.

30. *Gratia opus est nobis tua, tuaque auctoritate.*] Sic veteres Bo-

fii mss. Junius ex duob. Pal. *gratia potius opus est nobis tua, quam auctoritate*. Idem.

31. *Hirtius ad me scripsit.*] Hoc quoque initium epistolæ in mss. Pal. Idem.

32. *Quasi dubia misisti.*] Vulg. *quasi dubiare misisti*. Idem.

33. *Multum levaris, si locum.*] Vocabulum hoc, *levaris*, ex mss. Palat. rejicit Junius. Idem.

34. *Suspicor te esse.*] Te deest in vulg. Idem.

35. *Equid impurius.*] Vulg. *quid impurius*. Idem.

36. *Oportere pervideri.*] Rectius libri veteres, *pervideri*, quam vulgati *provideri*. Idem.

37. *Quæ maxime liberalissima.*] Video exempla ad hanc loquutionem defendendam ab viris doctis multa congeri, sed non multa ex Tullio: qui etiam mitius tractari debet ac potest, quam tentavit Lambinus, quem ideo Bofius alioque rectè non admiserunt. Nam patet scripsisse *quæ maxime liberalis una doctoque homine dignissima*. Gronov.

38. *Locus Publicianus.*] Fretus auctoritate Decurtati. & Tornæsiani, scripsit Bofius, *Publicianus*; vulg. *publicianus*. Cleric.

39. *Κῆρ @ δ, ε, mihi se placuit.*] Tornæs. KYPCAC: Decurt. KYPOCAC, unde conjecit Bofius legendum, *κῆρ @ δ, ε*. Visi. legebat, *κῆρ @, mihi se placuit*; quam lectionem sequuta est vulgata editio. Ursinus autem melius putat *κῆρ @*, quæ est antiqui libri scriptura. Bofii lectionem mss. Pal. probant, referente Junio. Idem.

scripsisses ea ipsa, ad quæ rescripti hac epistola. expectaram tamen aliquid de litteris Asinii Pollionis. 40 sed nimium ex meo orio tuum specto. quamquam tibi remitto, nisi quid necesse erit, necesse ne habeas scribere, nisi eris valde oriosus. De tabellatis facerem quod suades, si essent ullæ necessariae litteræ, ut erant olim, cum brevioribus diebus, tamen quotidie respondebant tempori tabellarii; & erat aliquid, Silius, Drusus alia quedam. nunc, nisi Otho exiisset, 41 quod scriberemus non erat. idiplum dilatatum est: tamen allevor, cum loquor tecum absens, & multo etiam magis, cum tuas litteras lego. sed quoniam & abes (sic enim arbitror) & scribendi necessitas nulla est, conquescent litteræ, nisi quid novi extiterit.

CICERO ATTICO, S.

40 **Q**UALIS futura sit Cæsaris viruperatio contra laudationem meam, persequi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis. itaque misi librum ad Muscam, ut tuis librariis daret. volo enim eum divulgari: quod quò facilius fiat, imperabis tuis. Συμβουλῆν δὲ ἀπὸν ἴσπε conor: nihil reperio: & quidem mecum habeo 42 & Αερίπιδος & Θεοπόμπου πρὸς Ἀλέξανδρον: sed quid simile? illi, & quæ ipsi honesta essent, scribebant, & grata Alexandro. ecquid tu ejusmodi reperis? mihi quidem nihil in mentem venit. Quod scribis te vereri, ne & gratia & auctoritas nostra hoc meo matore minuatur: ego, quid homines aut reprehendant, aut postulent, nescio; ne doleam? 43 qui potest? ne jaceam? quis unquam minus? dum tua me domus levabat, quis à me exclusus? quis venit, 44 qui offenderetur? Asturam sum à te profectus. legere isti læti, qui me reprehendunt, tam multa non possunt, quàm ego scripsi. quàm bene, nihil ad rem. sed genus scribendi id fuit, quod nemo abjecto animo facere possit. triginta dies in hortis fui. quis aut congressum meum, aut facilitatem sermonis desideravit? nunc ipsum, ea lego, ea scribo, ut ii, qui mecum sunt, difficilium otium ferant, quàm ego laborem. si quis requirit, cur Romæ non sim: quia discessus est. cur non sim in his meis prædiolis, quæ sunt hujus temporis: quia frequentiam illam non facile ferrem. ibi sum igitur, ubi is, qui optimas Bajas habebat, quotannis hoc tempus consumere solebat. cum Romanæ venero, nec vultu, nec oratione reprehendar. hilaritatem illam, qua hanc risitiam temporum condiebamus, in perpetuum amisi. constantia, & firmitas nec animi, nec orationis requiritur. De hortis Scapulanis hoc videtur effici posse, aliud tua gratia, aliud nostra, ut præconi subjiciantur. id nisi sit, excludemur. sin ad tabulam venimus, vincemus facultates Othonis nostra cupiditate. Nam quod ad me de Lentulo scribis, non est in eo. Fabriana modo res certa sit, tuque enitare, quod facis; quod volumus consequemur. 45 Quod quaris, quàm diu hic; paucos dies. sed certum non habeo. simul ac constituerò, ad te scribam: & tu ad me, quàm diu in suburbano sis summus. quo die ego ad te hæc misi, de Pilia, & Attica mihi quoque eadem, quæ scribis, & scribuntur, & nuntiantur.

CICERO ATTICO, S.

41 **N**IHL erat, quod scriberem. scire tamen volebam, ubi esses; si abes, aut absiturus es, quando rediturus esses, 46 facies igitur me certiorum. Et, quod tu scire volebas, ego quando ex hoc loco; postridie idus Lanuvii constitui manere; inde postridie in Tusculano, aut Romæ. utrum sim facturus, eo ipso die scies. Scis, quàm sit φιλαίπων συμφροσύ, minime in te quidem: sed tamen avidè sum affectus de fanò: 47 quod nisi, non dico, effectum erit, sed fieri videro; audebo hoc dicere (& tu, ut soles, accipies) incurfabir in te dolor meus, non jure ille quidem; sed tamen feres hoc ipsum, quod scribo, ut omnia mea feres, ac tulisti. omnes tuas consolationationes unam hanc in rem velim conferas. si quaris, quid optem: primum Scapulæ, deinde Clodii; postea, si Silius nolet; Drusus ager injustè; Cusinii & Trebonii. puto 48 Terentium esse dominum, 49 Rebilum fuisse certè scio. sin autem tibi Tusculanum placet, ut significasti quibusdam litteris, tibi assentiar. hoc quidem utique perficies, si me levavi vis; quem jam etiam gravius aculas, quàm patitur tua consuetudo: sed facis summo amore, & victus fortasse vitio meo: sed tamen, si me levavi vis, hæc est summa levatio: vel (si verum scire vis) una. Hirtii epistolam si legeris, quæ mihi quasi ἀερίπιδος videtur ejus vituperationis, quam Cæsar scripsit de Catone; facies me, quid tibi visum sit, si tibi erit commodum, certiorum. Redeo ad fanum. nisi hac æstate absolutum erit, quam vides integram restare, scelere meo liberatum non putabo.

CICERO ATTICO, S.

42 **N**ULLUM à te desideravi diem litterarum. videbam enim quæ scribis: & tamen suspicabar, vel potius intelligebam, nihil fuisse, quod scriberes. A. d. v. id. verò & abesse te putabam, & planè videbam nihil te habere. ego tamen ad te ferè quotidie mittam. malo enim frustra, quàm te non habere, cui des; si quid fortè sit, quod putes me scire oportere. itaque accepi v. id. litteras tuas inanes. quid enim habebas, quod scriberes? 50 mi tamen illud, quidquid erat, non molestum fuit, 51 nihil aliud; scire me, novi te nihil habere. 52 scripsisti tamen nescio quid de Clodia. ubi ergo ea est? aut quando ventura? placet mihi res sic, ut secundum Othonem nihil magis. sed neque hanc vendituram puto. delectatur enim, & copiosa est: & illud alterum quàm sit difficile, te non fugit. sed obsecro entamur, ut aliquid ad id, quod cupio, exogitemus. 53 Ego me hinc postridie exiturum puto, sed aut in Tusulanum, aut domum; inde fortasse Arpinum. cum certum sciero, scribam ad te. Venerat mihi in mentem monere te, ut id ipsum, quod facis, faceres. putabam enim commodius te idem istud domi agere posse, interceptione sublata.

CICERO ATTICO, S.

43 **E**GO postridie idus, ut scripsi ad te ante, Lanuvii manere constitui; inde aut Romæ, aut in Tusculano. scies antè utrumque. 54 Quod files rectè mi illam rem fore levamento, bene facis; cum id esset, mihi crede, perinde, ut existi-

40. Sed nimium.] Quidam legunt, sed nimirum, quod minus probat Bosius, neque est in suis mss. Clerie.
41. Quod scriberemus.] Vulg. quid scriberemus. Idem.
42. Et Αερίπιδος, & Θεοπόμπου πρὸς Ἀλέξανδρον.] Vocabulum illud, Αερίπιδος, ex mss. exemplaribus restituit Vici. cum in nullis existeret editionibus. Germani aliquod vocabulum desiderari videntes, Αερίπιδος, substituerunt, sed male. Idem.
43. Qui potest.] Cum apostropho legitur pot' est, tam in Tornæs. quam in Decurtato. Idem.
44. Qui offenderetur.] Noluit vulgatam lectionem (offenderetur) mutare Bosius quamquam erat in Tornæsiano, qui offenderet, & paulò post in hortis, pro in hortis. Idem.
45. Quod quaris quàm diu hic.] Hic principium brevis unius epistolæ in mss. Pal. at. Idem.
46. Facies igitur me.] Vulgati libri facias. Bosius sequutus mss. suos scripsit, facies; & mox, postridie idus, pro, postridie iduum, quod tamen non improbat. Idem.

47. Quod nisi non dies, effectum erit, sed fieri videro.] Trajediis verbis legendum putat Lipsius, quod nisi, non dico fieri videro, sed nisi effectum erit. lib. i. Antiqu. lect. cap. 19. Idem.
48. Terentium esse dominum.] Codex Tornæsianus, tertium esse dominum, mendose ut opinatur Lambinus. Idem.
49. Rebilum fuisse certè scio.] Vulg. Rebilum fuisse certè scio. Idem.
50. Mi tamen.] Vulg. mihi. Idem.
51. Nihil aliud; scire me, novi te nihil habere.] Aliter distinguit vulgus, Nihil aliud scire me, novi te nihil habere. Idem.
52. Scripsisti tamen.] Vulg. scripsit tamen. Idem.
53. Ego me hinc postridie.] Hoc quoque initium brevis epist. in mss. Pal. Idem.
54. Ego postridie idus.] Superiori epistolæ tota hæc pericodus usque ad illa verba, quod files rectè mi illam, annexa est. Idem.
55. Quod files rectè mi illam rem.] Ita Bos. ex Decurt. vulg. quod scies rectè illam rem fore levamento. Lamb. olim secutus erat conjectu-

existimare tu non posses. res indicat, quanto opere id cupiam, cum tibi audeam confiteri; quem id non ita valde probare arbitrer. sed ferendus tibi in hoc meus error: ferendus est immo verò etiam adjuvandus. De Othone, diffido, fortasse quia cupio. sed tamen major etiam res est, quam facultates nostras, præsertim adversario & cupido, & locuplete, & herede. proximum est, ut velim Clodia. ⁵⁶ sed si ista minus confici possunt, effice quidvis. ego me majore religione, quam quicquam fuit ullius voti, obstructum puto. videbis etiam Trebonianos: etsi absunt domini. sed, ut ad te heri scripsi, considerabis etiam de Tusculano; ne ætas effluat: quod certe non est committendum.

CICERO ATTICO, S.

⁴⁴ **E**T Hirtium aliquid ad te *συμπαθῶς* de me scripsisse facile patior; (fecit enim humanè) & te ejus epistolam ad me non misisse, multo facilius. tu enim etiam humanus. Illius librum, quem ad me misit de Catone, propterea volo divulgari à tuis, ut ex istorum vituperatione sit illius major laudatio. Quod per Mustellam agis, habes hominem valde idoneum, meique sanè studiosum jam inde à Pontiano. perforce igitur aliquid. quid autem aliud, nisi ut aditus sit emptori? quod per quemvis heredem potest effici. sed Mustellam id perfecturum, si rogaris, puto. Mihi verò & locum, quem opto, ad id, quod volumus, dederis, & præterea *ἐπιχειρῶμαι*. Nam illa Silii, & Drusi non satis *οἰκονομῶν* mihi videntur. ⁵⁷ quid enim sedere totos dies in villa ista? igitur malim primum Othonis, deinde Clodii. si nihil fiet, aut Druso ludus est suggerendus, aut utendum Tusculano. Quòd domi te inclusisti, ratione fecisti. sed quæso confice, & te vacuum redde nobis. Ego hinc, ut scripsi antea, postridie id. Lanuvium, deinde postridie in Tusculano. contudi enim animum, & fortasse vici, si modo permansero. scies igitur fortasse cras, summum perendie. Sed quid est quæso? ⁵⁸ Philotimus nec arctim Pompejum teneri, (qua de re litterarum ad Clodium Patavinum missarum exemplum mihi Oppius, & Balbus miserant, se id factum arbitrari) bellumque narat reliquum satis magnum. solet omnino esse Fulviniaster, sed tamen, si quid habes. volo etiam de naufragio Caniniano scire, quid sit.

CICERO ATTICO, S.

⁵⁵ **E**GO hic duo magna *συνεπιμαρτυρία* absolvi, nullo enim alio modo à miseria quasi aberrare possum. tu mihi, etiam si nihil erit, quod scribas, quod fore ita video; tamen id ipsum scribas velim, te nihil habuisse, quod scriberes, dum modo ne sis verbis. De Attica, optimè. *Ακρίβια* tua me movet: etsi scribis nihil esse. In Tusculano eo commodius ero, quòd & crebrius tuas litteras accipiam, & te ipsum non nunquam videbo. nam ceteroqui *ἀνεκτίπητα* erant Astura: nec hæc, quæ refricant, hic me magis argunt. etsi tamen, ubicumque sum, illa sunt mecum. De Casare vicino scripseram ad te, quia cognoram ex tuis litteris. ⁵⁹ eum *σύναν* Quirino malo, quam Saluti. Tu vero perulga Hirtium. id enim ipsum

putaram, quod scribis; ut, cum ingenium amici nostri probaretur, *κατ'ἄστυς* vituperandi Catonis irrideretur.

CICERO ATTICO, S.

⁴⁵ **V**INCAM, opinor, animum, ⁶⁰ & Lanuvio pergam in Tusculanum. aut enim mihi in perpetuum fundo illo carendum est: (nam dolor idem manebit, ⁶¹ tantum mediocrius) aut nescio quid intersit utrum illuc nunc veniam, an ad decem annos. neque enim ista major admonitio, quam quibus assidue conficior, & dies & noctes. quid ergo? inquires: nihil litterarum? in hac quidem re, vereor ne etiam contra. nam essem fortasse durior. ⁶² *ξέρω* enim animo nihil agreste, nihil inhumanum est.

CICERO ATTICO, S.

⁴⁷ **T**U igitur, ut scripsisti; nec id incommodo tuo, vel bina enim poterunt litterarum. occurram etiam, si necesse erit, ergo id quidem, ut poteris. De Mustella, ut scribis: etsi magnum opus est. eo magis delabor ad Clodium. quamquam in utroque Faberianum nomen explorandum est: de quo, nihil nocuerit, si aliquid cum Balbo eris locutus; & quidem, ut res est, emere nos velle, nec posse sine isto nomine, ⁶⁴ nec audere re incerta. sed quando Clodia Romæ futura est, & quia tanti rem astimas, ⁶⁵ eo prorsus specto; non quin illud malim; sed & magna res est, & difficile. certamen cum cupido, cum locuplete, cum herede: etsi de cupiditate nemini concedam: ceteris rebus inferiores sumus. sed hæc coram, Hirtii librum, ut facis, divulga. De Philotimo, idem & ego arbitrabar. Domum tuam pluris video futuram vicino Casare. Tabellarium meum hodie expectamus. nos de Pilia, & Attica certiores faciet.

CICERO ATTICO, S.

⁴⁸ **D**OMI te libenter esse facile credo, sed velim scire, quid tibi restet, aut jamne conseceris. ego te in Tusculano expecto, eoque magis, quòd Tironi statim te venturum scripsisti, & addidisti, te putare opus esse. sentiebam omnino, quantum mihi præsens prodesset; sed multo magis post discessum tuum sentio. quamobrem, ut ante ad te scripsi, aut ego ad te totus, aut tu ad me, ⁶⁶ quod licebit.

CICERO ATTICO, S.

⁴⁹ **H**ERI non multo post, quam tu à me discessisti, puto, quidam urbani, ut videbantur, ad me mandata, & litteras attulerunt ⁶⁷ à C. Mario C. F. C. N. multis verbis agere mecum per cognationem, quæ mihi secum esset, per eum Marium, quem scripsissem, per eloquentiam L. Craffi, avi sui, ut se defenderem: causamque suam mihi perscripsit. rescripsi patrono illi nihil opus esse, quoniam Casaris, propinqui ejus, omnis potestas esset, viri optimi, & hominis liberalissimi: me tamen ei facturum. O tempora! fore, cum dubitet Curtius consulatum petere? Sed hæc hæc tamen. De Tirone, mihi curæ est. sed jam sciam, quid agat. heri enim mihi, qui videret: cui etiam ad te litteras dedi. Epistolam ad Casarem tibi misi. horti quam in diem proscripti sint, velim ad me scribas.

C I -

ram Manutii, quod scribis, veri te, mihi illam rem &c. sed postea mutata sententia, pro, veri te, legendum censuit certè. Cleric.

56. Sed si ista minus.] Vulg. deest particula, sed. Idem.

57. Quid enim sceleris.] Ita interpungendum, auctore Bosio. Idem.

58. Philotimus nec arctim Pompejum teneri.] Vulg. libri, nec Carini; sed Carinum ubi sit, non facilius opinatur Bosius, quis inveniat quam Aristophanis *νεπελοκακωυίας*. Legit igitur ex Decuratio nec arctim. Lamb. sequutus Manut. conjecturam, Philotimus nec Cariteia Pompejum teneri, legit: sed ex codice Torn. in quo est, nec Cariani, conjiciebat Turnebus, Philotimus negat Ca. Pompejum &c. si quid verò sit præterea mutandum, Lambinus scribi vellet, Philotimus negat Cariteia Ca. Pompejum teneri. Idem.

59. Eum σύναν Quirino malo.] Ita restituit Victorius ex antiquiori suo, in quo legebatur *ευνανον*. prius autem inane statium erat in excessus, quod ternaui explere conati magis corruperant. Ceterum pro Quirino legit vulgus Quirini. Idem.

60. Et Lanuvio pergam.] Particula, & deest in vulg. Idem.

61. Tantum mediocrius.] Etiam codex Torn. ut Scilicet quibus Petrus Victor. usus est, habent *tantummodo ostius*, unde Corradus legendum existimat, *tantummodo scius*. Lamb. hujus eme dationis *tantum mediocrius*, quisquis auctor sit, rectum putat. Junius legit, *tantummodo auentis*. Idem.

62. Ego enim animo.] Mss. suorum præseant lectionem, *exso*; ita emendavit Bosius. Victor. legit *exento*. Junius mss. omnibus consentientibus legit, *isso enim animo* &c. Idem.

63. Tu igitur ut scripsisti.] Hanc periodum usque ad illa verba, De Mustella ut scribis, superiori epistolæ aptari necesse esse mss. Palat. ait Junius. Idem.

64. Nec audere re incerta.] Vulg. nec audere incertis. Idem.

65. Eo prorsus specto.] Vulg. eo prorsus exspecto. Idem.

66. Quod licebit.] In quibusdam antiquis est, quot, ut Manut. edidit; in aliis, quod licebit; idque sincerius putat Bosius, pro quoad. Idem.

67. A C. Mario C. F. C. N. multis verbis &c.] Vulg. à C. Mario C. F. cum multis verbis. Idem.

50 CICERO ATTICO, S.
 UT me levat tuus adventus, sic discessus afflixit. quare cum poteris, id est, cum Sexti auctioni operam dederis, revives nos. vel unus dies mihi erit utilis; quid dicam, gratus? ipse Romam venirem, ut unâ essemus, si satis consilium quadam de re haberem.

51 CICERO ATTICO, S.
 TIRONEM habeo citius, quam verebar. venit etiam Nicias: & Valerium hodie audiebam esse venturum. quamvis multi sint, magis tamen ero solus, quam si unus esses. sed expecto te, à Peduceo utique. tu autem significas aliquid etiam ante. veium id quidem, ut poteris. De Virgilio, ut scribis. hoc tamen velim scire, quando auctio. Epistolam ad Caesarem mitti, video tibi placere. quid quaris? mihi quoque hoc idem maxime placuit, & eo magis, quod nihil est in ea, nisi optimi civis; sed ita optimi, ut tempora, quibus parere omnes *πολλοί* praecipiant. sed scis ita nobis esse visum, ut isti ante legerent. tu igitur ut curabis. sed, nisi plane iis intelliges placere, mittenda non est. id autem utrum illi sentiant, an simulent, tu intelliges. mihi simulatio pro repudiatione fuerit. *71 τὸ πρὸ μὴ εἶναι.* De Carellia quid tibi placeret, Tiro mihi narravit: debere, non esse dignitatis meae: prescriptionem tibi placere: hoc metuere, alterum in metu non ponere. sed & haec, & multa alia coram. sustinenda tamen, si tibi videbitur, solutio est nominis Carelliani, dum & de Metone, & de Faberio sciamus.

CICERO ATTICO, S. 52
 LULLIUM Montanum nosti, qui cum Cicerone profectus est. ab eius sororis viro litteras accepi, Montanum Planco debere, quod prae pro Flaminio sit, H-S xxv: de ea re nescio quid te à Montano rogatum. sanè velim, sive Plancus est rogandus, sive qua re potes illum juvare, juves. pertinere ad nostrum officium. si res tibi forte notior est, quam mihi; aut si Plancum rogandum putas; scribas ad me velim; ut, quid rei sit, & quid rogandum, sciam. De epistola ad Caesarem quid egeris, expecto. De Silio, non ita sanè laboro. tu mi aut Scapularos, aut Clodianos officias, necesse est. sed nescio quid videris dubitare de Clodia, utrum, quando veniant, an sintne venales? Sed quid est, quod audio, Spintherem fecisse divortium? De lingua Latina securi es animi, dices, qui talia conscribis; *ἡ πόρρω* sunt: minore labore fiunt: verba tantum affero, quibus abundo.

CICERO ATTICO, S. 53
 EGO, etsi nihil habeo, quod ad te scribam, scribo tamen, quia tecum loqui videor. Hic nobiscum sunt Nicias, & Valerius. hodie tuas litteras expectabamus matutinas. erunt fortasse altera post meridiana, nisi te Epiroica littera impediant: quas ego non interpello. Misi ad te epistolas ad Marcianum, & ad Montanum. eas in eundem fasciculum velim addas, nisi forte à jam dedisti.

68. *Sextii auctioni.*] Vulg. *Sesii.* Cleric.
 69. *Atque quoque hoc idem.*] Apud quosdam receptam lectionem, *hodie*, pro, *huc idem*, non improbat quidem Bofius, eam tamen sequutus est quam referrebat Decurtatus, quo auctore edidit, *hoc idem*; pronomen, *hoc*, deest in vulg. *Idem.*
 70. *Sed scis ita nobis esse visum.*] Sic Bofius ex fide Decurtati: vulgo *sed sic nobis visum.* *Idem.*
 71. *Tu intelliges, mihi simulatio.*] Vulg. *tu intelliges, sed mihi simulatio.* *Idem.*

72. *Τὸ πρὸ μὴ εἶναι.*] Veteres Bof. mss. *ΤΟΥΤΟ ΔΕ ΜΥΙΑΟΧ*, quod ita correxit & distinxit, *τὸ πρὸ μὴ εἶναι*; vulg. *τὸ πρὸ μὴ εἶναι*; quod ex veteris scripturae vestigiis coniecerat Victorius pro, *τὸ πρὸ μὴ εἶναι*, quod antea legebatur: vulgatam lectionem sequitur Junius. at Dauqueles legit; *τὸ πρὸ μὴ εἶναι*. hoc mihi curae futurum est. aut: *τὸ πρὸ μὴ εἶναι*. *clarum injicies*, seu, rebus meis moram atque impedimentum. *Idem.*
 73. *Quando veniant, an sintne venales.*] Vulg. *quando veniant an sintne venales.* *Idem.*

M. TULLII CICERONIS
 EPISTOLARUM
 AD
 ATTICUM,
 LIBER TERTIUS DECIMUS.

1 CICERO ATTICO, S.
 D Ciceronem ita scripsisti, ulli ut neque severius, neque temperatius scribi poterit; nec magis, quam quemadmodum ego maxime vellem. prudentissimè etiam ad Tullios. quare aut ista proficient, aut aliud agamus. De pecunia verò, video à te omnem diligentiam adhiberi, vel potius jam adhibitam: 4 quod si efficit, à te hortos habeo. nec verò ullum genus possessionis est, quod malum, maxime scilicet ob eam causam, quae susce-

pta est; cujus festinationem mihi tollis, quoniam deestate polliceris, vel potius recipis: deinde etiam ad *καταλιπών* in matritiamque minuendam nihil mihi reperiri potest aptius: cujus rei cupiditas impellit me interdum, ut te hortari velim. sed me ipse revoco. non enim dubito, quin, quod me valde velle putes, in eo tu me ipsum cupiditate vincas. itaque istuc jam pro facto habeo. Expecto, quid istis placeat de epistola ad Caesarem. Nicias te, ut debet, amat, vehementerque tua sui memoria delectatur. Ego verò Peduceum nostrum vehementer diligo. nam & quanti patrem feci, totum in hunc ipsum

1. *Ulli ut neque severius.*] Hanc lectionem efformavit Bofius ex corrupta hac Tornæi. & Scidarum scriptura, *ullius neque severius*. vulg. omittitur vox, *ullius*. Cleric.
 2. *Temperatius.*] Auctoribus libris suis Tornæi. & Decurt. sic referi scripsit Bofius. alii, *temperantius*, legunt. Cleric. Quod nescio an ad commendationem istorum codicum pertineat. Etsi enim sic habeant quoque Helmasstad. & Balliol. tamen hos sequentes gregem non pratulerim Victorianis membranis. Utique & lib. 1x ep. 2 scribit, *si hic temperantius egerit*, & notum, quoniam in Floro 1v, 12 edicunt *Nihil insultatione barbarorum intolerantius*, ubi optimus co-

dux intolerantius: etsi *temperate agere* dixerit 12, 32, & alibi. Gron.
 3. *Magis, quam quemadmodum.*] Dicitio, *quam*, Manutio videtur abundare. Cleric.
 4. *Quod si efficit.*] Ita erat in mss. Bofii. vulg. *& si efficit*. Idem.
 5. *Reperiri potest aptius.*] Vulg. *aerius*. *Idem.*
 6. *Nam equanti patrem feci, totum in hunc ipsum.*] Pro *equanti*, vulg. habetur *& quanti*. Ceterum Victorius se hunc locum restituisse ex eod. suis ait, quum antea nullo sensu legeretur, *totum in hunc ipsum, persequor quæ &c.* *Idem.*

CICERO ATTICO, S.

HABEO munus à te elaboratum ¹³ decem legatorum; & quidem puto. nam filius anno post quæstor fuit, quam consul Mummius. sed quoniam sapius de nominibus quæris quid placeat; ego quoque tibi sapius respondeo, placere. Si quid poteris cum Pisonem, conficies: ¹⁴ Avius enim videtur in officio futurus. Velim ante possis: si minus, istuc simul simus, cum Brutus veniet in Tusculanum. magni interest mea, unà nos esse. scis autem, qui dies is futurus sit, si puero negotium dederis, ut querat.

CICERO ATTICO, S.

¹⁵ **S**P. Mummius putatum in decem legatis fuisse: ¹⁶ sed videlicet. etenim *Ἐρωτος* fratri fuisse. fuit enim ad Corinthum. misi tibi Torquatium. colloquere tu quidem cum Silio, ut scribis, & urge. illam diem negabat esse mense Maio, istam non negabat. sed tu, ut omnia, istuc quoque ages diligenter. ¹⁷ De Crispo & Mustella, scilicet cum quid egeris. Quoniam ad Bruti adventum fore te nobiscum polliceris, satis est, præsertim cum hi tibi dies in magno nostro negotio consumantur.

CICERO ATTICO, S.

DE aquaductu probè fecisti. ¹⁸ columnarium, ¹⁹ vide, ne nullum debeamus. quamquam mihi videor audisse à Camillo, commutatam esse legem. Pisoni, quid est, quòd honestius respondere possimus, quam solitudinem Catonis: ²⁰ nec coheredibus solum Herennianis, sed etiam, ut scis, (tu enim mecum egisti) de puero Lucullo: quam pecuniam tutor (nam hoc quoque ad rem pertinet) in Achaja lumpserrat. sed agit liberaliter, quoniam negat se quidquam facturum contra nostram voluntatem. coram igitur, ut scribis, constituenus, quemadmodum rem explicemus. Quòd reliquos coheredes convenisti, ²¹ planè bene fecisti. Quòd epistolam meam ad Brutum poscis, non habeo ejus exemplum, sed tamen saluum est, ²² & ait Tiro te habere oportere: & ut recordor, unà cum illius oburgatoria tibi meam quoque, quam ad eum rescripseram, misi. Judiciali molestia ut caream, videbis. Tuditano istum, proavum Hortensii, planè non noram; & filium, qui tum non potuerat esse legatus, fuisse putaram. Mummius fuisse ad Corinthum, pro certo habeo. scpe enim hic Spurius, ²³ qui nuper est, epistolas mihi pronuntiabat ²⁴ versiculis facietis, ad familiares missas à Corintho. sed non dubito, quin fratri fuerit legatus, non in decem. atque hoc etiam accepi, non solitos majores nostros legare in decem, qui esse

CICERO ATTICO, S.

GRATOR mihi celeritas tua, quam ipsa res. quid enim indignus? sed jam ad ista obdurimus, & humanitatem omnem exuimus. Tuas literas hodie expectabam, nihil equidem ut ex iis novi: quid enim? verumtamen. Oppio, & Balbo epistolas deferri jubebis, & tamen Pisonem sicubi de auro. Faberius si venerit, videbis ut tantum attribuat, si modò attribuetur, quantum debetur. accipies ab Erote. Ariarathes ⁷ Ariobarzani filius Romam venit. vult, opinor, regnum aliquod emere à Cæsare. nam, quo modo nunc est, pedem ubi ponat in suo, non habet. omnino cum Sestius noster ⁸ parochus publicus occupavit: quod quidem facile patior. verumtamen, quòd mihi, summo beneficio meo, magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per litteras, ut apud me diverfetur. ad eam rem cum mitterem Alexandrum, has ei dedi litteras. Cras igitur auctio Pædæci. cum poteris ergo: etsi impèdiat fortasse Faberius: sed tamen, cum licebit. Dionysius noster graviter queritur, & tamen jure, à discipulis abesse tam diu. multis verbis scripsit ad me, credo item ad te. mihi quidem videtur etiam ⁹ diutius afuturus: ac nollem. valde enim hominem desidero.

CICERO ATTICO, S.

ATE litteras expectabam; nondum scilicet. nam has Amanè rescribebam. Ego verò ista nomina sic probeo, ut nihil aliud me moveat, nisi quòd tu videris dubitare. illud enim non accipio in bonam partem, quod ad me refers: ¹⁰ qui si ipse negotium meum gererem, nihil gererem, nisi consilio tuo. sed tamen intelligo, magis te id facere diligentia, qua semper uteris, quam quòd dubites de nominibus istis. etenim Cælium non probas: plura non vis. utrumque laudo. his igitur utendum est. ¹¹ præs aliquando factus esses, & in his quidem tabulis. à me igitur omnia. ¹² quòd dies longior est, (teneamus modò quod volumus) puto fore istam etiam à præcone diem, certè ab herediibus. De Crispo & Mustella videbis: & velim scire, quæ sit pars duorum. De Bruti adventu eram factus certior. attulerat enim ab eo Ægypta libertus litteras. misi ad te epistolam, quia commodè scripta erat.

7. Ariobarzani.] Vulg. Ariobarzanis. Cleric.

8. Parochus publicus.] Hæc est Tornæsii, Victorii, & Malaip. codicum lectio quæ probatur Lambino. Junius Fulvium sequutus legit, parochus publicis. vulgò parochiis. Idem.

9. Diutius afuturus: ac nollem.] Vulgò & legitur & distinguitur, diutius absuturus, ac nollem. Idem.

10. Qui si ipse negotium meum gererem, nihil gererem nisi consilio tuo.] Ita Lamb. reposuit ex Torn. quæ lectio Scidarum auctoritate confirmatur. vulg. quid? ipse negotium meum gererem, nisi consilio &c. Idem.

11. Præs aliquando factus esses & in his quidem.] Ita ex Seidis legit Bosius. vulgati Victorium sequuntur legentem, præs aliquando factus esset in his: antea habebatur, exors aliquando factus esset &c. Lamb. ex Tornæs. ut ait, eum Germanis legit, præs aliquando factus es; ex quo Manutius facit factus esset. Idem.

12. Quod dies longior est (teneamus modò quod volumus) puto &c.] Manut. ita conjecit legendum, ejus conjecturam confirmavit codex Tornæs. in quo planè sic scriptum reperit Lambinus. vulgati habent, quod dies longiores teneamus. Idem.

13. De decem legatorum.] Ex Seidis & Tornæs. sic edidit Bosius; vulg. particula, de, abest. Idem.

14. Avius enim videtur.] Ita emendavit Victorius ex vet. codd. antea habebatur, avimus enim &c. vulgò legunt Aulus enim &c. Idem.

15. Sp. Mummius.] Bosius Scidas sequutus rectè hic inchoat epistolam, teste Junio. Idem.

16. Sed videlicet: etenim Ἐρωτος fratri fuisse.] Ita ex antiquis suis Bosius. antea erat & videlicet. Pighius in Fastis suis ad annum urbis DCXVI, asserit etiam in ms. veterimo fuisse, sed videlicet; con-

jicitque: sed videre licet. hoc est dispicere & considerare diligentius licet. idem liber ejus habebat, in decem fuisse, sine illo legatis. Idem.

17. De Crispo & Mustella, scilicet.] Victorio hæc debetur emendatio, antea legebatur, De Crispo & Mustis scilicet. Idem.

18. Columnarium.] Fulvius ait esse in uno ms. colonarium. Idem.

19. Vide ne nullum debeamus.] Sic habet codex Torn. probante Lambino. Manut. tamen, Corrad. & Malaip. malunt legi, ne ullum. Idem.

20. Nec coheredibus solum.] Quidam se legi volunt, nec cum coheredibus solum Herenn. sed etiam, ut scis tu, mecum egit de puero Lucullo codex Tornæs. habet, nec cum heredibus &c. omnino locus corruptus videtur Lambino. Idem.

21. Planè bene fecisti.] Ita Decurt. & Tornæs. verbum, fecisti, abest à vulgatis. Idem.

22. Et ait Tiro te habere oportere; & ut recordor.] Hanc lectionem sequitur Junius, quam Lambin. improbat, illud, oportere, irreptitium existimans, conjecitque posse legi, & ait Tiro apud te esse, & ut recor. sequitur tamen codices Memm. Huralt. & Tornæs. qui habent, & ait Tiro te habere: & ut rec. &c. Idem.

23. Qui nuper est, scilicet.] Emendatio hæc est Bossi: vulg. qui nuper est * epist. &c. Manut. ait in uno ms. legi qui nuper est mortuus, sed Bosio non probante, & dubitante Lambino. Victorius aliquid deesse agnoscit. Idem. An Clericus non vidit Gruteri Suspicionem lib. 1 cap. 14? Gron.

24. Versiculis facietis.] Vict. & Bos. lectionem hanc etsi non multum probent, rejicere tamen non audent. illius mss. habent, versiculis facietis; hujus verò, ut & duo Palat. versiculis factas; unde conjecit versiculis factas. Cleric.

sent imperatorum necessarij, ut nos ignari pulcherrimorum infiltratorum, ut negligentes potius, M. Lucullum, & L. Murenam, 25 & ceteros conjunctissimos ad L. Lucullum missus. illudque *δὲ τὸ πρῶτον*, illum fratri in primis ejus legati fuisse. Operam tuam multam! qui & hac cures, & mea expedias, & sis in tuis multo minus diligens, quam in meis.

CICERO ATTICO, S.

SESTIUS apud me fuit, & Theopompus pridie: venisse à Casare narrabat litteras; hoc scribere, sibi certum esse Roma manere; 26 causamque eam adscribere, quæ erat in epistola nostra, ne se absente leges suæ negligerentur, sicut esset neglecta sumptuaria. est *ἐλλογον*: idque eram suspicatus. sed istis nos gærendus est; nisi placet hanc ipsam sententiam nos persequi. & Lentulum cum Metella certè fecisse divorcium. hac omnia tu melius. rescribes igitur quidquid voles, dum modo quid. jam enim non reperio, quid te rescripturum putem, nisi fortè de Mustella, aut si Silium videris. 27 Brutus heri venit in Tusculanum post horam decimam. hodie igitur me videbit: 28 æe vellem, cum adesses. jussi equidem ei nuntari, te, quoad potuisses, expectasse ejus adventum, venturumque, si audisses: meque, ut facio, continuo te certiorum esse facturum.

CICERO ATTICO, S.

PLANE nihil erat, quod ad te scriberem. modò enim discesseras, & paulo post triplices remiseras. 29 velim cures fasciculum ad Vestorium deferendum: & alicuius negotium, qui querat, Q. Faberii fundus num quis in Pompejano, 30 Nolanove venalis sit. Epitomen Bruti Cæliarorum velim mihi mittas, & à 31 Philoxeno Παναυλῆς ἀπέπεμψενας. Te idib. videbo cum tuis.

CICERO ATTICO, S.

COMMODUM discesseras heri, cum Trebatius venit, paulo post Curtius; hic salutandi causa: sed mansit invitatus. Trebatium nobiscum habemus. hodie manè Dolabella. multus sermo ad multum diem. nihil possum dicere *ἐπιπέσειας*, nihil *φιλολογοπέσειας*. 32 ventum est tamen ad Quintum. multa *ἀρτία*, & *ἀδύσθητα*: sed unum ejusmodi, quod nisi exercitus scriberet, non modò Tironi dictare, sed ne ipse quidem auderem scribere. sed hæcenus. *ἐκείνης* ad me veni, cum haberem Dolabellam, Torquatus; humanissimæque Dolabella, quibus verbis secum egissem, exposuit. commodum enim egeram diligentissimè: quæ diligentia grata est visa Torquato. A te expecto, si quid de Bruto. quamquam Nicias confectum putabat: sed divortium non probari. quo etiam 33 magis laboro idem, quod tu. si quid est enim offensivonis, hæc res mæderi potest. 34 mihi Arpinum eundem est. nam & opus est constitui à nobis illa prædola; & vereor, ne excedi potestas non sit, cum Casar venerit: de cuius adventu eam opinionem Dolabella habet, quam tu conjecturam faciebas ex litteris Messalæ. cum illuc venero, intellexeroque quid negotii

sit; tum, ad quos dies rediturus sim, scribam ad te.

CICERO ATTICO, S.

MINIME miror te & graviter ferre de Marcello, & plura vereri periculi genera. Quis enim hoc timeret, quod neque acciderat antea, nec videbatur natura ferre, ut accidere posset? omnia igitur metuenda. sed illud 35 *ἄλλο τὴν ἰσοειας*, tu præsertim: *me reliquum consularum*. quid? tibi Servius, quid videtur? quamquam hoc nullam ad partem valet scilicet, mihi præsertim, qui non minus bene actum cum illis putem. quid enim sumus? aut quid esse possumus? domine, an foris? quid nisi mihi hoc venisset in mentem scribere ista nescio quæ, quò verterem me, non haberem. ad Dolabellam, ut scribis, ita potò faciendum, *κινύτεες* quadam, & *πολιτικῶτεες*. faciendum certè aliquid est. valde enim desiderat. 36 Brutus si quid, curabis ut sciam: cui quidem quamprimum agendum puto, præsertim si statuit. sermunculum enim omnem aut restinxerit, aut sedarit. sunt enim, qui loquantur etiam mecum. Sed hæc ipse optime, præsertim si etiam tecum loquatur. 37 Mihi est in animo proficisci x kal. hie enim nihil habeo quod agam, ne hercule illic quidem, nec usquam; 38 sed tamen aliquid illic. Hodie Spintherem expecto. misit enim Brutus 39 ad me: per litteras purgat Casarem de interitu Marcelli: in quem, ne si infidus quidem ille interfectus esset, eaderet ulla suspicio. nunc verò, cum de Magio constet, nonne furor ejus causam omnem sustinet? planè, quid sit, non intelligo. explanabis igitur. quamquam nihil habeo, quòd dubitem, nisi, ipsi Magio quæ fuerit causa avertentiæ: pro quo quidem 40 etiam sponsor Sunii factus est. nimirum id fuit. solvendo enim non erat. credo cum petiisse à Marcello aliquid, & illum, ut erat, constantius respondisse, 41 *εἰ τὰ πρῶτα εἶδῃ*.

CICERO ATTICO, S.

CREDEBAM esse facile. totum est aliud, posteaquam sum à te 42 disjunctior. sed fuit faciendum, ut & constituerem mercedulas prædiorum, & ne magnum onus observantia Bruto nostro imponerem. posthac enim poterim commodius colere inter nos in Tusculano. hoc autem tempore, cum ille me quotidie videre vellet, ego ad illum ire non possem, privabatur omni delectatione Tusculani. tu igitur, si Servilia venerit, si Brutus quid egerit, etiam si constituerit, quando obviam: quidquid denique erit, quòd scire me oporteat, scribes. Pisonem, si poteris, 43 convenies. vides, quàm maturum sit. CICERO ATTICO, S.

VALDE me commoderunt epistola tua de Attica nostra: te eadem tamen sanaverunt. quòd enim te ipse consolabare eisdem litteris, id mihi erit satis firmum ad leniendam agritudinem. Ligarianum præclare vendidisti. posthac quidquid scripsero, tibi præconium deferam. Quod ad me de Varrone scribis, 44 scis me ante orationes, aut aliquid id genus solum

25. Et ceteros conjunctissimos.] Vocem, conjunctissimos, addidit Bofius ex suis mss. Cleric.
 26. Causamque eam adscribere.] Eam adscribere, vulgò. Idem.
 27. Brutus heri venit.] Hoc principium epistolæ in mss. uno Pal. & probat Junius. Idem.
 28. Ac vellem cum adesses. jussi.] Ita Lamb. & Bofius ex mss. legebatur antea in excusis, nisi quidem ei nuntiar. Junius ait mss. l'al. habere, misse quidem & nuntiar. Idem.
 29. Velim cures fasciculum ad Vestorium.] Sic emendavit Viçtorius. prius legebatur velim cures ear titulum Olvesform &c. Idem.
 30. Nolanove venalis sit.] Sic habet mss. unius Fulvii, sic etiam veteres Bofii. vulgò Nolano venalis sit. Idem.
 31. Philoxeno.] In Tornasiano & Crusellino est, Philoxeno. Idem.
 32. Ventum est tamen ad Quintum.] Emendatio Viçtorii pro eo quod antea legebatur, ventum est tamen ad qua. Manutius pro tamen, mavult, tandem. Cleric. Rectè Viçtorius: sed etiam videntem est, quum & in Balliol. exhibeturque, an non scripserit Ventum est tamen ad Quintum. ne multa &c. Gronov.
 33. Magis laboro idem, quod tu.] Vulg. magis laboro. Idem quo tu &c. Cleric.
 34. Mihi Arpinum eundem est.] Hoc in mss. Pal. principium epist. Lamb.

35. ἄλλο τὴν ἰσοειας.] Junius ait mss. Pal. habere παρὰ τὴν ἰσας. Idem.
 36. Brutus si quid egerit.] Ita legendum ex Decurto. ut & Lamb. emendavit ex Torn. vulgati sequuntur Viçtor. qui vocem egerit supervacaneam putat, atque in nullis mss. quos vidit extare. Idem.
 37. Mihi est in animo.] Hoc alterius epistolæ principium in mss. uno Palat. Idem.
 38. Sed tamen aliquid illic. Hodie.] Sic Bofius ex Decurto, vulg. sed tamen aliquid hodie. Idem.
 39. Ad me: per litteras.] Ad me per litteras, habent vulgariz edit. Idem.
 40. Etiam sponsor Sunii factus est.] Sic Bofius ex corrupta suorum scriptura; in Tornas enim habebatur, sponsor sum factus est; in Decurto, verò, sponsor Sunii factus est. Idem.
 41. Οὐ τὰ πρῶτα εἶδῃ.] Sic Bofius depravatam Euripidis lectionem emendat. Lamb. cum Viçtor. legit, εἰ τὰ πρῶτα εἶδῃ: vulg. habetur, εἰ εἶδῃ εἶδῃ vel εἶδῃ εἶδῃ: in codice Torn. legitur εἰ τὰ πρῶτα εἶδῃ. Idem.
 42. Disjunctior.] Vulg. disjunctior. Idem.
 43. Convenies.] Vulg. convenias. Idem.
 44. Scis me ante orationes.] Vulg. scis me ante orat. Idem.

tum scribere, ut Varronem nusquam possem interere. postea autem quam hæc cepi φιλοσοφώμεθα, jam Varro mihi denuntiaverat magnam sanè, & gravem αεροζώνησιν. biennium præterit, cum ille Καλλιππίδης assiduo cursu cubitum nullum procefferit. ego autem me paratam ad id, quod ille mihi misisset, ut *αὐτὸ τὸ μέγιστον*. ἢ λάϊον, si modo potuissim. nam hoc etiam Hesiodus adscribit, 45 *αἶμα θύωμαι*. nunc illam *πρὸ τῶν σωτήρων*, sanè mihi probatam, Bruto, ut tibi placuit, despondimus: 46 idque tu cum non nolle mihi scripsisti. ergo illum 47 *ἀκαδημαϊκῶ*, in qua homines, nobiles illi quidem, sed nullo modo philologi, nimis acutè loquuntur, ad Varronem transferamus. etenim sunt Ἀντιγόνη; quæ iste valde probat. Catulo & Lucullo alibi reponimus; ita tamen, si tu hoc probas: deque eo mihi rescribas velim. 48 De Brinniana auctione accipi à Vespèrio litteras, ait, sine ulla controversia rem ad me esse collatam (Romæ valde licet, aut in Tusculano me fore putaverunt) a. d. IIX kal. Quint. dices igitur 49 vel amico tuo, S. Vettio coheredi mee, vel Labconi nostro, paulum proferant auctionem; me circiter nonas in Tusculano fore. cum Pisone Erotem habes. De Scapulanis hortis toto pectore cogitemus. dies adest.

CICERO ATTICO, S.

COMMOTUS tuis litteris, quod ad me de Varrone scripseras, totam Academiam ab hominibus nobilissimis abstuli, transtuli ad nostrum sodalem, & ex duobus libris contuli in quattuor. grandiores sunt omnino, quàm erant illi; sed tamen multa detracta. tu autem mihi pervelim scribas, qui intellexeris illum velle. 50 illud verò utique scire cupio, 51 quem intellexeris ab eo *ἡλωτοπιεῖν*, nisi fortè Brutum: 52 id hercle restabat: sed tamen scire pervelim. libri quidem ita exierunt, (nisi fortè me communis *φιλοσοφία* decipit) ut in tali genere ne apud Græcos quidem simile quiddam. tu illam iacturam ferens a quo animo, quòd illa, quæ habes de Academicis, frustra descripta sunt. multo 53 tamen hæc erunt splendidiora, breviora, meliora. nunc autem *ἄπορά*, quòd ine vertam. volo Dolabellæ 54 valde desideranti, non reperio, quid: & simul *αἰδέμευ Τρώας*: neque, si aliquid, 55 qui poterò *μέμνην* effugere. aut cessandum igitur, aut aliquid excoGITandum. sed quid hæc levia curamus? Attica mea, obsecro te, quid agit? quæ me valde angit. sed crebrò regesto tuas litteras: in his acquiesco. 56 tamen exspecto novas.

CICERO ATTICO, S.

BRINNIi libertus, coheres noster, scripsit ad me, velle, 57 si mihi placeret, 58 coheredes, se & Sabinum Albium ad me venire. id ego planè nolo. hereditas tanti non est. & tamen obire auctionis diem facillè poterunt, (est enim IIX id.) si me in Tusculano postridie nonas mane convenerint.

quòd si laxius volent proferre diem, poterant vel biduum, vel triduum, vel ut videbitur. nihil enim interest. quare, nisi jam profecti sunt, retinebis homines. De Bruto, si quid erit: de Cæsare, 59 si quid scies; si quid erit præterea, scribes. Illud etiam atque etiam consideres velim, placeatne tibi mittere ad Varronem quod scripsimus. etsi etiam ad te aliquid pertinet. nam scito, te ei dialogo adjunctum esse tertium. opinor igitur consideremus: etsi nomina jam facta sunt. sed vel induci, vel mutari possunt.

CICERO ATTICO, S.

QUID agit, obsecro te, Attica nostra? nam triduo abs te nullas acceperam: nec mirum: nemo enim venerat: nec fortasse causa fuerat. itaque ipse quid scriberem non habebam. quo autem die has Valerio dabam, exspectabam aliquem meorum: qui si venisset, & à te quid attulisset, videbam non defuturum quod scriberem.

CICERO ATTICO, S.

NOS, cum flumina, 60 & solitudines sequere mur, quòd facilius sustentare nos possemus, pedem è villa adhuc egressi non sumus; ita magno, & assiduo imbre habebamus. Illam Academicam *σύνταξιν* totam ad Varronem traduximus. 61 primò fuit Catuli, Luculli, Hortensii. deinde, quia *ὁδὸν τὸ πρῶτον* videbatur, 62 quòd erat hominibus nota, non illa quidem *ἀπαιδοσία*, sed in iis rebus 63 *ἀγροψία*, simul ac veni ad villam, eosdem illos sermones ad Catonem, Brutamque transtuli. ecce tuæ litteræ de Varrone. nemini visa est aptior Ἀντιγόνη ratio. sed tamen velim scribas ad me, primum placeatne tibi aliquid ad illum; deinde, si placebit, hocne potissimum. Quid Servilia, jamne venit? Brutus equid agit, ecquando? De Cæsare quid auditur? Ego ad nonas, quemadmodum dixi. Tu cum Pisone, si quid poteris.

CICERO ATTICO, S.

QUINTO kalend. exspectabam 64 Roma aliquid; non quòd imperassem. igitur aliquid tuis. nunc eadem illa, quid Brutus cogitat, aut si aliquid egit, 66 ecquid à Cæsare. sed quid ista, quæ minus curo? Attica nostra quid agat, scire cupio. etsi tuæ litteræ (sed jam nimis veteres sunt) rectè sperare jubent. tamen exspecto recens aliquid.

CICERO ATTICO, S.

VIDES, propinquitas quid habeat. nos verò conficiamus hortos. colloqui videbamus, in Tusculano cum essem; tanta erat crebritas litterarum. sed id quidem jam erit. ego interea admonitu tuo perfecti sanè argutulos libros ad Varronem: sed tamen exspecto, quid ad ea, quæ scripsi ad te: primum, qui intellexeris eum desiderare à me, cum ipse homo *πολυπραγματούτης* numquam me laceffisset: deinde, 67 quem *ἡλωτοπιεῖν*, nisi fortè Brutum: quem si non *ἡλωτοπιεῖ*, mul-

to

45. *Αἶμα θύωμαι.*] Vulg. *ἄμα θύωμαι*. Cleric.
 46. *Idque tu cum.*] Voculam *tu* quæ abest& excusis, restituit ex mss. suis Bosius. Idem.
 47. *Ἀκαδημαϊκῶν.*] Vulg. *ἀκαδημαϊκῶν*. Idem.
 48. *De Brinniana auctione.*] Ita ex veteribus libris reposuit Victorius, pro, *Bruttiniana auctione*. Idem.
 49. *Vel amico tuo S. Vettio coheredi.*] Vulgati codices edunt pro *S. Vettio*, vel *Orthoni*, aliter quam mss. nam in Tornæs. Decurt. & Cruicell. est, *Suettio*. Bosius primam litteram à reliquis disjungens legit *S. Vettio*, id est, *Sparto Vettio*. Cleric. Nisi MSSci isti significent legendum *amico tuo Suettio*, quod nomen nonnulli inter Romanos *Gronov.*
 50. *Illud verò utique.*] Particula, *verò*, abest à vulgatis. Cleric.
 51. *Quem intellexeris.*] Emendatio Victorii, cum antea legeretur, *quem intellexeris*. Idem.
 52. *Id hercle restabat.*] Tempore Vict. legebatur, *id ei desestabat*; quod ille agnoscebat vitiosum esse, & dubitanter coniecit, *id ei restabat*; planè improbas eos qui legebant, idem *edere restabat*. Idem.
 53. *Tamea hæc erunt.*] Vulg. *erant*. Idem.
 54. *Valde desideranti.*] *Magis desideranti*, vulg. Idem.
 55. *Qui poterò μέμνην.*] *Qui deest in vulgatis*. Idem.
 56. *Tamen exspecto novas.*] Victorius mavult, *Nonas*, & hæc ante esse priam lectionem. Idem.
 57. *Si mihi placeret.*] Ita Dec. & Torn. vulg. *placet*. Idem.

58. *Coheredes & Sabinum.*] Fulvius ait in mss. suo esse *coheredes se & Sabinum*. Idem.
 59. *Si quid scies; si quid erit præterea, scribes.*] Sic Decurt. & Tornæs. vulg. *Si quid scies præterea, scribes*. Idem.
 60. *Et solitudines.*] Auctorib. veteribus libris se referibit Bosius; vulg. legitur singulari numero, & *solitudinem*. Idem.
 61. *Primò fuit Catuli.*] Est à Torn. & Dec. vulgò, *modò fuit Catuli*. Idem.
 62. *Quod erat hominibus nota.*] Lectio hæc est Dec. & Torn. alii habent, *quod erat hominibus non ignota*. Idem.
 63. *Ἀγροψία.*] Sic reposuit Victorius, nisi quod dandi casu legit, antea legebatur *ἀγροψία*. Idem.
 64. *v. Kal.*] Ita Lamb. & Bos. ex Sci. & Torn. vulg. *De vi. exspectabam*; ex quo Lamb. olim fecerat, *die vi. vel A. D. vi.* sed nunc Tornæs. lectionem omnibus præponit. Idem.
 65. *Roma aliquid; non quo imperassem. Igitur aliquid tuis.*] Sic Bosius ex Scidis & Torn. vulg. *Roma aliquid. non imperassem igitur aliquid: quidam legunt, Roma aliquid novæ imperasse igitur aliquid tuis.* sed Lamb. si quid sit mutandum, se mutarit, *Roma aliquid, non quo imperassem tuis. igitur nunc eadem illa.* Idem.
 66. *Ecquid.*] Vulg. & quid Idem.
 67. *Quem ἡλωτοπιεῖν.*] Faernus post hoc verbum, deesse aliquid putabat, & rectè: nam Bosius ex Decurtato & Tornæs. hæc verba quæ vulgò deest addidit, *nisi forte Brutum: quem si non ἡλωτοπιεῖ, mul-* Idem.

to Hortensiam minus, aut eos qui de republica loquantur. plane hoc mihi explices velim: in primis, maneat in sententia, ut mittam ad eum, quæ scripti; an nihil necesse putes. sed hæc coram.

19

CICERO ATTICO, S.

COMMODUM discefferat Hilarus librarius IV kal. cui dederam litteras ad te, cum venit tabellarius cum tuis litteris pridie datis: in quibus illud mihi gratissimum fuit, quod Attica nostra rogat te, ne tristis sis, quodque tu ἀκινδύως esse scribis. Ligarianam, ut video, præclare auctoritas tua commendavit. scripsit enim ad me Baibus, & Oppius, mirifice se probare; ob eamque causam ad Cæsarem eam se orationem misisse. hoc igitur idem tu mihi antea scripseras. In Varrone ista causa me non moveret, ⁶⁸ ne viderer φιλόσοφος εἶναι: (sic enim constituebam, neminem includere in dialogos eorum, qui viverent) sed, quia scribis & desiderari à Varrone, & magni illum æstimare, eos confeci: & absolvi, nescio quàm bene, sed ita accurate, ut nihil posset supra, ⁶⁹ Academicam omnem quæstionem libris quatuor. in eis, quæ erant contra ἀρεταλιαν præclare collecta ab Antiocho, Varroni dedi: ad ea ipse respondeo: tu es tertius in sermone nostro. si Cottam, & Varronem fecissem inter se disputantes, ut à te proximis litteris admoneor; meum κωφὸν κωφῶσιπον esset. hoc in antiquis personis suaviter fit, ut & Heradides in multis, & nos sex de Republica libris fecimus. sunt etiam de Oratore nostri tres, mihi vehementer probati. in eis quoque ea peritiosa sunt, ut mihi tacendum fuerit. Crassus enim loquitur, Antonius, Catulus senex, C. Julius, frater Catuli, Cotta, Sulpicius. puero me licet sermo inducitur, ut nullæ esse possent partes meæ. quæ autem his temporibus scripsi, Ἀριστοτέλειον inorem habent: in quo sermo ita inducitur ceterorum, ut penes ipsum sit principatus. ita confeci quinque libros περὶ τολάν, ut Epicurea L. Torquato, Stoica M. Catoni, Ἀριστοτέλειον M. Pisoni darem. ⁷⁰ ἀζηλοτύπητον id fore putaram, quod omnes illi decefferant. hæc Academia, ut scis, cum Catulo, Lucullo, Hortensio contuleram, sanè in personas non cadebant. ⁷¹ erant enim λογίαται, quàm ut illi de iis somniasse unquam viderentur. itaque, ut legi tuas de Varrone, tamquam ἐρωτων arripui. aptius esse nihil potuit ad id philosophiæ genus, quo ille maximè mihi delectari videatur, ⁷² meaque partes, ut non sim consecutus, ut superior mea causa videatur. ⁷³ sunt enim vehementer πιθανὰ Antiochia: quæ diligenter à me expressa, acumen habent Antiochi, nitorem orationis nostrum; si modò is est aliquis in nobis. sed tu, dandosne putes hos libros Varroni, etiam atque etiam videbis. mihi quædam occurrunt: sed ea coram.

68. Ne viderer φιλόσοφος.] Petrus Vici. hoc restituit tum ex missam ex olim exeusis, recludans illud, εἰκότως, quod in hujus locum interpretat. Cleric.
69. Academicam omnem quæstionem libris quatuor.] Hoc totum suspicatur abundare Manut. ut glossa superiorum verborum; sed malè suspicatur iudice Lambino, qui retinendum censet. Idem.
70. Ἀριστοτέλειον.] Libri ex aliis, ἀρεταλιαν, quod non displicet I o. verum alterum protulit, quia reperit in miss. suis. Idem.
71. Erant enim λογίαται, quàm ut illi de iis somniasse unquam viderentur.] Hæc Victor. & alii restituerunt antea legebatur nullo p. ortus sensu, erant enim λογίαται quàm inuisita de iis omnia & iniqua viderentur. Idem.
72. Meaque partes.] Ita in miss. Bofii. alii habent, casque partis. Idem.
73. Sunt enim vehementer πιθανὰ.] Vocabulum hoc Græcum, quod antea deerat, restituit Victorius. Idem.
74. Non desinam. ad Ligarianam de uxore Tuberonis, & privigna, neque solum jam adire.] Hæc sunt à Decurt. Torn. & C. Tusellino. vulgò, non desinam. De uxore Tuberonis & privigna neque possunt jam adire &c. Idem.
75. Sultè; nihil melius. Curandum enim non est. atqui hoc.] Ita Bof. ex Scidus. Junius ait miss. Pal. sic distinguere, sultè, nihil melius curandum hominib. est, atque hoc. In omni &c. vulg. Curandum enim nobis est, atque hoc &c. Lambinus addita particula negati- v. leg. t, curandum enim nobis non est, atque &c. quibusdam sic pla-

CICERO ATTICO, S.

CAESARE LITTERAS accepi consolatorias, datas prid. kal. Maj. Hispali. De urbe augenda quid sit promulgatum, non intellexi: id sane scire velim. Torquato nostra officia grata esse, facillè patior: eaque augere ⁷⁴ non desinam. Ad Ligarianam de uxore Tuberonis, & privigna, neque possim jam addere, (est enim res perulgata) neque Tuberonem volo defendere. mirificè est enim φιλόσοφος. theatrum quidem sanè bellum habuisti. ego, etsi hoc loco facillimè sustentor, tamen te videre cupio. itaque, ut constitui, adero. Fratrem credo à te esse conventum. scire igitur studeo, quid egeris. De fama nihil sane laboro: etsi scripseram ad te tunc ⁷⁵ stultè; nihil melius. curandum enim non est. atque hoc, in omni vita sua ⁷⁶ quærens à recta conscientia ⁷⁷ transversum unguem non oportet discedere, ⁷⁸ videntur quam philosophos aut tu nos &c. Idem. existimas hæc in manibus habere? ⁷⁹ δεδύχθαι te nollem, quod nihil erat. recte enim rursus edem. quidquam me putas curare in toto, nisi ut ei me cõdem? id ago scilicet, ut judicia videar tenere. ⁸⁰ μή γδ αὐτίς; ἐ vellem tam domestica ferre possim, quàm ista contemnere. putas autem me voluisse aliquid, quod perfectum non sit? non licet scilicet sententiam suam: sed tamen quæ tum acta sunt, non possim non probare: & tamen non curare pulchrè possum, sicuti facio. sed nimium multa de nugis.

CICERO ATTICO, S.

AD Hirtium dederam epistolam sanè grandem, quam scripseram proximè in Tusculano. Huic, quam ⁸¹ tum mihi misisti, referbam alias. nunc aliis malo. Quid postulum de Torquato, nisi aliquid à Dolabella? quod simul ac, continuo scietis. expectabam hodie, aut summum cras ab eo tabellarios: qui simul ac venerint, mittere ad te. A Quinto expecto. proficiscens enim è Tusculano IX kal. ut scis, misi ad eum tabellarios. Nunc, ad rem ut redeam, inhibere illud tuum, quod valde mihi arriiserat, vehementer displicet. est enim verbum totum nauticum. quamquam id quidem sciebam: sed arbitrari sustineri remos, cum ⁸² inhibere essent remiges iussi. id non esse ejusmodi didici heri, cum ad vilam nostram navis appelleretur. non enim sustinent, sed alio modo remigant. id ab ἐπιτοχῆ remotissimum est. quare facies, ut ita sit in libro, quemadmodum fuit. ⁸³ dices hoc idem Varroni, nisi forte mutavit. nec est melius quidquam, ⁸⁴ quàm ut Lucullus ⁸⁵ Sustineat currum, ut bonus saepe agitator, equisque semperque Carneades περὶ βολῶν pugilis, & retentionem au- rigæ, ⁸⁶ similem facit ἐπιτοχῆ. inlibitio autem remigum motum habet, & vehementiorem quidem remigationis, navem convertentis ad puppin. vides, quanto hoc diligentius curam, quàm aut de rumore, aut de Pollione: de Panfa etiam, si

et scribi, nonnihil enim curandum nobis est, nihilque melius, atque hoc, in omni vita. Idem.
76. Quærens.] Manutius mavult, quæniquam. Idem.
77. Transversum unguem non oportet discedere.] Vulg. transversum unguem non oportet discedere. Idem.
78. Videntur quam philosophos aut tu nos &c.] Est hoc à Victor. prius habebatur, videntur quam philosophos aut tu nos &c. Idem.
79. Δεδύχθαι te nollem.] Mss. Victorii ita habent. antea legebatur δεδύχθαι te nollem. Idem.
80. Μή γδ αὐτίς;] Cum interrogat. hoc legendum censet Bof. Idem.
81. Tum mihi missi.] Ita Dec. & Torn. vulg. tu mihi missi. Idem.
82. Inhibere essent remiges iussi.] Vulg. iniberi essent remiges iussi. Idem.
83. Dices hoc idem Varroni, nisi forte mutavit.] Mf. Bofii est hæc lectio; Vulgata est, dices idem Varroni si forte mutavit. Idem.
84. Quam ut Lucullus.] Iacrus probante Ursino legebat quam ut Lucillus. Idem.
85. Sustineat currum, ut bonus.] Hexametro huic ordinem suum ex antiquis codd. reddidit Victorius, quod & ante cum Germani fecerant: proa prius videbatur esse. Idem.
86. Similem facit ἐπιτοχῆ.] Vocabulum Græcum quod hic deerat restituit Victorius, & iudic. eos qui substituiebant ἐπιτοχῆ ἐπιτοχῆ. Idem.

si quid certius (credo enim palam factum esse :) de Critonio, si quid esset : certene de Metello & Balbino. dic mihi, placeatne tibi primum edere injussum meo? hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is qui Platonis libros solitus est divulgare ; ex quo, *λόγοι τιν ἐπιπέδω*. quid illud? rectissime existimas? cuiquam ante, quam Bruto? cui te auctore *περὶ σωτηρίας*. scripsit enim Balbus ad me se à te quintum de Finibus librum descripsisse: in quo non sanè multa mutavi: sed tamen quadam tu autem commodè feceris, si reliquos continueris, ne & *ἀδιόρθως* habeat Balbus, & *ἐώρα* Brutus. Sed hæc hæcenus, ne videat *καὶ μικρὰ σωτηρίας*. et si nunc quidem maxima mihi sunt hæc. quid est enim aliud? Varroni quidem quæ scripsi te auctore, ita propro mittere, ut jam Romam miserim describenda. ea si voles, statim habebis. scripsi enim ad librarios, ut fieret tuis, si tu velles, describendi potestas. ea verò contineris, quoad ipse te videam; quod diligentissimè facere soles, cum à me tibi dictum est. ⁸⁷ cum autem fugit me tibi dicere, mirificè Cærellia studio videlicet philosophia flagrans describit à tuis: istos ipsos de Finibus habet. ego autem tibi confirmo, (postum falli, ⁸⁸ ut humanus) à meis eam non habere. numquam enim ab oculis meis abfuerunt. tantum porro aberat, ut binos scriberent; vix singulos confecerunt. tuorum ⁸⁹ tamen ego nullum delictum arbitror; ⁹⁰ idem quo te volo existimare. à me enim prætermisum est, ut dicerem, eos exire nondum velle. Hui quàm diu de nugis? de re enim nihil habeo, quod loquar. De Dolabella tibi assentior. coheredes, ut scribis, in Tusculano. ⁹¹ De Cæsaris adventu, scripsi ad me Balbus, non ante kal. Sext. De Attica optimè, ⁹² quòd levius, ac lenius, & quòd feri *ἐκείτως*. Quod autem de illa nostra cogitatione scribis, in qua nihil tibi cedo; ea, quæ novi, ⁹³ valde probò; hominem, domum, facultates. quod caput est, ipsum non novi; sed audio laudabilia de Scrofa. etiam proximè accedit, ⁹⁴ si quid hoc ad rem: *ὁ γὰρ ἴσως* est etiam, quàm pater. coram igitur, & quidem propenso animo ad probandum. accedit enim, quòd patrem, ut scire te puto, plus etiam, quàm non modo tu, sed quàm ipse scit, amo, idque & merito, & jam diu.

CICERO ATTICO, S.

DE Varrone, non sine causa, quid tibi placeat, tam diligenter exquiri. occurrunt mihi quadam. sed ea coram. re autem *ἀνεπιτέλικα* ⁹⁷ inrexi, faciamque id crebriss. proximis enim tuis litteris primum, te id non nolle, cognovi. De Marcello, scripsérat ad me Cælius antea; *τὰ ἔμπροσθεν* Servius. ⁹⁸ ò rem acerbam! ad prima redeo. Scripta nostra nus-

quam malo esse, quàm apud te: ⁹⁹ sed ea tum foras dari, cum utrique nostrum videbitur. ego & librarios tuos culpa libero, neque te accuso: & tamen aliud quiddam ad te scripseram, Cærelliam quædam habere, quæ nisi à te non potuerit. Balbo quidem intelligebam ¹⁰⁰ satisfaciendum fuisse: tantum nolebam, aut obsoletum Bruto, aut Balbo inchoatum dari. Varroni, simul ac te videro, si tibi videbitur, mittam. quid autem dubitarim, cum videro te, scies. ¹ Attributos quod appellas, valde probè. Te de prædio aviæ exerceri, molestè fero. De Bruto nostro, perodiosum: sed vita fert. mulieres autem vix satis humanè, quæ inimico animo ferant, cum utraque officio pareat. Tullium scribam, nihil fuit, quòd appellares. nam tibi mandassem, si fuisset, nihil enim est apud eam positum nomine voti: sed est quiddam apud illum meum. id ego in hanc rem statui conferre. itaque & ego rectè tibi dixi, ubi esset: & tibi ille rectè negavit. sed hoc quoque ipsum continud adoriarum. ² Lucum hominibus non sanè probò, quòd est desertior: sed habet *ὁλοζύαν*. verum hoc quoque, ut censueris; quippe qui omnia. Ego, ut constitui, adero: atque ntinam tu quoque eodem die! sin quid, (multa enim) utique postridie. etenim coheredes: ⁴ à quis sine te opprimi, malitia est. Alteris jam litteris nihil ad me de Attica. ⁵ Sed id quidem in optima spe pono. illud accuto, non te, sed illam, ne salutem quidem. at tu & illi, & Pilix plurimam: nec me tamen irasci ⁶ indicaris. Epistolam Cæsaris misi, si minis legisses.

CICERO ATTICO, S.

ANTEMERIDIANIS tuis litteris heri statim rescripsi: ⁷ nunc respondeo vespertinis. Brutus, mallem, me accesseretur. nam & æquius erat, cum illi iter instaret & subitum, & longum: & mercurale nunc, cum ita simus affecti, ut non possimus planè simul vivere, (intelligis enim profectò, ⁸ in quo maximè posita sit *συμβίωσις*) facile patebat nos potius Romæ unà esse, quàm in Tusculano. libri ad Varronem non morabantur. ⁹ sunt enim deficti; ut vidisti: tantum librario- rum menda tolluntur; de quibus libris scis me dubitasse. sed tu videris. item, quos Bruto mittimus, in manibus habent librarii. Mea mandata, ut scribis, explicata: ¹⁰ quamquam ista retentione omnes ait uti Trebatius: quid tu istos putas? non si domum. ¹¹ quare confice *ὁλοζύως*. incredibile est, quàm ego ista non curem. omni tibi asseveratione asserio, quod mihi credas velim, mihi majori offensionem esse, quàm delectationem, possessiunculas meas. Magis enim doleo, me non habere, cui tradam, quàm habere, qui utat. atque illud Trebatius

miss. habent *satisfaciendum*. Idem.
 1. *Attributos quod appellas, valde probè*] Ex veteribus eodd. hæc emendavit Victorius. nam prius legebatur, *ad tribunos quod appelles, valde probò*. Idem.
 2. *Lucum hominibus*.] Sic Decurtatus; editiones, *locum* &c. Idem.
 3. *Sed habet ὁλοζύαν*.] Quiddam legunt *ὁλοζύαν*, alii *ὁλοζύαν*. Idem.
 4. *A quis sine te opprimi malitia est*.] Codex Torn. habet *malitia est*: quæ scriptura quid sibi velit, divinare non potest Lamb. Idem.
 5. *Sed id quidem in optima*.] Vulg. *sed id quidem mihi in optima*. Idem.
 6. *Indicaris*.] Alii *judicaris*, quod improbat Manutius. Idem.
 7. *Nunc respondeo*.] Vulg. *nunc respondebo*. Idem.
 8. *In quo maximè*.] A vulgatis abest præpositio, *in*. Idem.
 9. *Sunt enim deficti*.] Sic reposuit ex Decurt. Bosius; vulg. *defecti*, quod Barbarum ait Manutius, & mavult aut *descripti* aut *perfecti*. Lambinus scripturæ veteris, ut ait, veltigia sequutus emendat, *detexti*. Ursinus dicit in uno ms. esse *desecti*; in aliis *esset*; ut quam sequatur scripturam non videat. Idem.
 10. *Quamquam ista retentione omnis ait uti Trebatius*.] Ante Varronem vulgata lectio erat, *quamquam ista retentione omnes ut ait ei Trebatius*. Idem.
 11. *Quare confice ὁλοζύως*.] Sic habet Decurt. Victor. legit *ὁλοζύως*. Lamb. *ὁλοζύως*; & ita ait esse in Torn. ms. quod Bosius negat, dicitque scribi *ΕΥΑΤΩΣ*; ut & Junius in Pal. vulg. pro *quare confice*. legitur, *quam confice*. Idem.

22
 87. *Cuiquam ante, quàm Bruto*.] Victorij codicum scriptura hæc est. prior hæc erat, *cuiquam Bruto*; Vulgati nunc habent, *cuiquam quicumque antequam Bruto*. Cleric.
 88. *ἀδιόρθως*.] Emendatio hæc debetur Victorio qui spurium illud, *ἀδιόρθως*, hinc surcillis ejecit. Idem.
 89. *Cum autem fugit me*.] Ita omnes mss. Bosii, & ita ille legendum arbitratur. Lambinus mavult, *quoniam autem* &c. dicens quom iu mss. valere quoniam: vulgò quoniam autem. Idem.
 90. *Ut homo, à meis eam non habere*.] Sic Bos. ex Decurt. emendavit, ut & antea Lamb. ex Torn. vulg. *ut humanus, à me noa habere*. Cleric. Adhibe paternam ad Livium vii. 11. Gronov.
 91. *Tamen ego nullum*.] Sic Decurt. & Torn. vulg. *tamen eo nullum*. Cleric.
 92. *Idem quo te volo*.] Vulg. *itemque*. Idem.
 93. *De Cæsaris adventu*.] In mss. Pal. principium novæ epistolæ. Idem.
 94. *Quod levius ac lenius & quod feri ἴσως*.] Vulgati libri habent, *quod levius & quod feri* &c. sed Lamb. duo illa vocabula, *ac lenius*, offendentibus itaque deleri iussit, legens, *quod levius & quod feri ἴσως*. Idem.
 95. *Valde probò & homiam*.] Faernus delens, *probò*, legebat, *valde homineum domum* &c. Idem.
 96. *Si quid hoc ad rem*.] Vulg. *si quid ad hoc rem*. Idem.
 97. *Inrexi*.] In Torn. est *intexo*. Idem.
 98. *Rem acerbam*.] Ex mss. expressit Bosius particulam *ò* quæ à vulg. aberat. Idem.
 99. *Sed ea tum foras dari*.] Hæc correctio est Victorij. antea ferebatur, *sed ea tuius foret dari*. Idem.
 100. *Satisfaciendum*.] Germanorum, Victorij & Bosii codices

batius se tibi dixisse narrabat. tu autem veritus es fortasse, ne ego iuvitus audirem. fuit id quidem humanitatis: sed, mihi crede, jam ista non curo. quare da te in sermonem, & perleca, & confice, excita, compella, loquere, ut te cum illo scava loqui putes. ne existimes eos, qui non debita confectari soleant, quod debeatur, remissuros. de die tantum videto, & id ipsum bono modo.

24 CICERO ATTICO, S.
QUID est, quod Hermogenes mihi Clodius, Andromenem sibi dixisse, se Ciceronem vidisse Corcyrae? ego enim audita tibi putaram. nil igitur ne ei quidem litterarum? an non vidit? facies ergo ut sciam. Quid tibi ego de Varrone relinam? quatuor *δυσχεύειν* sunt in tua potestate. quod egeris, id probabo. nec tamen *αὐδύμας Τρώας*: quid enim? sed, ipsi quam res illa probaretur, magis verebar. sed quoniam tu suscipis; in alteram aurem.

25 CICERO ATTICO, S.
DE retentione, rescripti ad tuas accuratè scriptas litteras. conficies igitur, & quidem sine ulla dubitatione, aut retractatione. hoc fieri & oportet, & opus est. De Andromene, ut scribis, ita putaram. scissis enim, mihi que dixisses. Tu tamen ita mihi de Bruto scribis, ut de te nihil. quando autem illum putas? nam ego Romam pridie idus. Bruto ita volui scribere, (sed quoniam tu te legisse scribis, sui fortasse *καταξίση*) ne ex tuis litteris intellexisse, nolle cum me quasi prosequendi sui causa Romam nunc venire. sed quoniam iam adest meus adventus, fac quæso, ne quid cum idus impediatur, quo minus suo commodo in Tusculano sit. nec enim ad tabulam cum defideratur eram. in tali enim negotio cur tu unus non satis es? sed ad testamentum volebam: quod iam malo alio die; ne ob eam causam Romam venisse videatur. scripsi igitur ad Brutum, jam illud, quod putavisse, idibus. nihil opus esse. velim ergo totum hoc ita gubernes, ut ne minima quidem re ulla Bruti commodum impediatur. Sed quid est tandem, quod perhorrescas, quia tuo periculo iubeam libros dari Varroni? etiam nunc si dubitas, fac ut sciamus. nihil est enim illis elegantius. volo Varronem, praesertim cum ille desideret: sed est, ut scis,

Δεῖνός ἀνὴρ ἰσχυρὸς καὶ ἰσὺ ἀνὰ πνεῦμα αἰνέσις.
 ita mihi saepe occurrit vultus ejus, querentis fortasse vel hoc, meas partes in iis libris copiosius defensas esse, quam suas: quod mehercule non esse intelliges, si quando in Epirum veneris. nam nunc Alexionis epistolis cedimus. sed tamen ego non despero probatum iri Varroni: & id, quoniam impensam fecimus in macrocola, facile patior teneri. sed etiam atque etiam dico, tuo periculo fiet. quare, si addubitas, ad Brutum transsumus. est enim is quoque Antiochius. o Academiam volaticam, & sui similem, modò huc, modò illuc. sed, quæso, epistola mea ad Varronem valdene tibi placuit? male mihi sit, si unquam quidquam tam enitar *ἐγγον*. at ego

ne Tironi quidem distavi, qui totas *ἀεὶ* persequi solet, *20* Spintharo syllabatim.

CICERO ATTICO, S.
26 **D**E Virgillii parte valde probò. sic ages igitur. & quidem id erit primum, & proximum Clodia. quod si neutrum; metuo, ne rursum, & irruam in Drusum. intemperans sum in ejus rei cupiditate, quam nosti. itaque revolvor identidem in Tusculanum. quidvis enim potius, quam ut non hac astate absolvarum. Ego, ut tempus est nostrum, locum habeo nullum, ubi facilius esse possim, quam Astura. sed quia qui mecum sunt (credo, quod non inastitiam meam non ferunt) domum properant; etsi poteram remanere, tamen, ut scripsi tibi, proficiscar hinc, ne relictus videar. quò autem? Lanuvium? conor equidem in Tusculanum. sed faciam te statim certiore, tu litteras conficies. equidem credibile non est, quantum scribam die; quid etiam noctibus. nihil enim somni, heri etiam effeci epitola ad Cæsarem. tibi enim placebat: quam non fuit malum scribi, si forte opus esse putares. ut quidem nunc est, nihil sanè est necesse mittere. fed id quidem, ut tibi videbitur. mittam tamen ad te exemplum fortassis Lanuvio, nisi forte Romam. sed cras facies.

CICERO ATTICO, S.
27 **D**E epistola ad Cæsarem, nobis verò semper rectissime placuit, ut isti ante legerent. aliter enim fuissetis & in hos inofficiosi, & in nosmetipsos, si illum offensuri fuimus, pæne periculosi. isti autem ingenù; mihi que gratum, quòd, quid sentirent, non reticuerunt: illud verò vel oprime, quòd ita multa mutari volunt, ut mihi de integro scribendi causa non sit: quamquam de Parthico bello quid spectare debui, nisi quod illum velle arbitrabar? quod enim aliud argumentum epistola nostra, nisi *καταξία*, fuit? an, si ea, quæ optima putaram, suadere voluisset, oratio mihi defuisset? totis igitur litteris nihil opus est. ubi enim *ἐπιτολὴ* magnum nullum fieri possit, *καταξία* vel non magnum, molestum futurum sit; quid opus est *καταξία*? praesertim cum illud occurrit, illam, cum antea nihil scripserim, existimaturum, me, nisi toto bello confecto, nihil scripturum fuisse. atque etiam vereor, ne putet, me hoc quasi Catonis *μεταξία* esse voluisse. quid queris? valde me poenitebat. nec mihi in hac quidem re quidquam magis ut vellem, accidere potuit, quam quòd *καταξία* nostra non est probata. incidissetis etiam in illos, in eis in cognatum tuum. sed redeo ad hortos. Planè illuc te ire, nisi tuo magno commodo, nolo. nihil enim urget. quidquid erit, operam in Faberio ponamus. de die tamen auctioris, si quid scies. Eum, qui è Cumano venerat, quòd & planè valere Atticam nuntiabat, & litteras se habere aiebat, statim ad te misi.

CICERO ATTICO, S.
28 **H**ORTOS quoniam hodie eras in specturus, quid visum tibi sit, eras scilicet. De Faberio autem, cum venierit. De epi-

12. Cum illo scava.] Vulg. scava. Cleric.
 13. Ciceronem vidisse Corcyrae.] Antiqua Victorii exemplaria pro Corcyrae habent currere: ille tamen in tantis tenebris receptam lectionem mutare non vult. Idem.
 14. *δυσχεύειν*.] Ita legendum iudice Bosio, sic etiam reposuit Victor. in ultima editione. Lambinus quoque testatur ita scribi in Toru. nihilominus vulgatum *δυσχεύειν* praefert. Idem.
 15. Retractatione.] Vulg. retractatione. Idem.
 16. Bruto ita volui scribere (sed quoniam tu te legisse scribis, sui fortasse *καταξία*) me ex tuis &c.] Hæc verba hoc ordine edita erant in veterib. Bossii, qui hic parenthesis necessariam agnoscebat, ridetque Lambin. qui dicit se hunc locum præclarè sic restituisse, Bruto ita volui scribere, quoniam fecit te intellexisse scribis, & sui fortasse *καταξία*, me ex tuis &c. Idem.
 17. Non esse intelliges.] Hæc serie inss. pratoris Lemovicensis: vulg. intelliges non esse. Idem.
 18. Alexionis epistolis cedimus.] Vetus liber Ursini, ut & Palat. referent Iunio, habent, credimus. Idem.
 19. Tam enitar *ἐγγον*.] Sic Bos. ex Decurt. Torn. pro *ἐγγον*, habet, ergo, ut & inss. duo Pal. teste Junio; unde ille facit *ἐγγον*: vulg. deest vox *ἐγγον*. Muræus conjiciebat, si unquam quicquam tam in-

visâ subaudi, *minorat*. Idem.
 20. Spintharo.] Sic inss. Bossiani referebant. vulgati Spintharo. Idem.
 21. De Virgillii parte.] Non dubium est Lambino, quin hæc epistola, in libro superiore collocari debeat; quod & vidit Manutius. Idem.
 22. Quo autem? Lanuvium?] Ita inss. Bossiani. vulgati, quo autem Lanuvio? Idem.
 23. Nihil enim somni.] Vulg. nihil est enim somni. Idem.
 24. De epistola ad Cæsarem.] Lectionem hæc inss. suorum vulgata: Bossius antetulit. illa autem talis est, Epistolam ad Cæsarem. Idem.
 25. *καταξία*.] Verbum hoc Græcum primus integritati suæ sic restituit Vict. ex inss. quibus erat, *καταξία*. antea legebatur, *colatia*; quidam ajunt Beroaldum emendasse, *collatio*; quod adeo ridiculum est ut credere non possit Victorius. Idem.
 26. Nec mihi in hac quidem.] Vulg. pronomen, mihi. abest. Idem.
 27. Operam in Faberio.] Sic præci cod. Bossii: vulg. operam Faberio. Idem.

epistola ad Casarem, jurato mihi crede, non possum; nec me turpitudine deterret, etsi maximè debeat. quam enim turpis est assentatio, cum vivere ipsum verum sit nobis? sed ut cœpi, non me hoc turpe deterret: ac vellem quidem: (essiem enim, 22 qui esse debeam) sed in mentem nihil venit. nam, quæ sunt ad Alexandrum hominum eloquentium, & doctorum suasiones, vides quibus in rebus versentur. adolescens, incensum cupiditate verissimæ gloriæ, cupientem sibi aliquid consilii dari, quod ad laudem sempiternam valeret, 29 cohortantur. ad decus non deest oratio. ego quid possum? tamen nescio quid è querere excuspleram, 30 quod videretur simile simulacri. in eo 31 quia nonnulla erant paulo meliora, quam ea, quæ sunt & facta sunt, reprehenduntur: quod me minimè pœniteret. 32 si enim pervenissent istæ litteræ, mihi crede, nos pœniteret. quid? tu non vides ipsum illum 33 Aristoteli discipulum, summo ingenio, summa modestia, 34 posteaquam rex appellatus sit, superbium, crudelem, immoderatam fuisse? quid? tu hunc de pompa, Quirini contubernalem, his nostris moderatis epistolis laetatum putas? ille vero potius 35 non scripta desideret, quam scripta non probet. Postremo, ut volent, abiit illud, quod tum me stimulabat, quod tibi dabam, *περὲν ἡμᾶ Αρξὸς ἡδ' εἶπον*. multo mehercule magis nunc opto casum illum, quam tum timebam, 36 vel quem libebit. Nisi quid te aliud impedit, mi optato veneris. 37 Nicias à Dolabella magno opere accessit, (legi enim litteras) etsi invito me, tamen eodem me auctore profectus est. Hoc manu mea.

CICERO ATTICO, S.

CUM quasi alias res quarerem de philologis è Nicia, incidi in Tainam. ille de ingenio nihil nimis: modestum & fugi. sed hoc mihi non placuit. se scire aiebat ab eo nuper petitam Cornificiam, Q. filiam, vetulam sanè, & multarum nuptiarum: 32 non esse probatum mulieribus, quod ita reperirent, rem non majorem ecce. hoc putavi te scire oportere. De hortis ex tuis litteris cognovi, & Chryssippo. in villa, cuius insulstatem bene noram, 39 video nihil, aut pauca mutata. balnearia tamen 40 laudat majora: de minoribus ait hiberna effici posse. tecta igitur ambulatiuncula addenda est: quam ut tantam faciamus, quantam in Tusculano fecimus, prope dimidio minoris constabit isto loco. ad id autem, quod volumus, *ἀξίον ἔμα*, nihil aptius videtur, quam lucus, quem ego noram: sed celebratam nullam tum habebat: nunc audio maximam. nihil est, quod ego malim. in hoc *τὸ τὸν μὲ περὲν θεῶν προσορῆσεν*. Reliquum est, si Faberius nobis nomen illud explicat, noli querere, quanti. Othonem vincas

volvo. nec tamen insanitutum illum puto. nosse enim mihi hominem videor. ita male autem audio ipsum esse tractatum, 41 ut mihi ille emptor non esse videatur. 42 quid enim? pateretur? sed quid argumentor? si Faberianum explicas, emamus vel magno: sin minus, ne parvo quidem possumus. Clodiam igitur; 43 à qua ipsa ob eam causam sperare videor, quod & multo minoris sunt, & Dolabella nomen jam expeditum videtur, ut etiam 44 repræsentatione confidam. De hortis satis. Cras aut te, aut causam: quam quidem futuram Faberianam. sed, si poteris.

CICERO ATTICO, S.

CICERONIS epistolam tibi remisit. ò te ferreum, qui illius periculis non moveris! me quoque aculat. 46 eam tibi epistolam misissem. nam illum alterum de rebus gestis eodem exemplo puto. 47 In Cumanum hodie misi tabellarum. ei dedi tuas ad Vestorium, quas Pharnac dederas. Commodum ad te miseram Demeam, cum Eros ad me venit. sed in ejus epistola nihil erat novi, nisi, auctionem biduum. ab ea igitur, ut scribis: & velim, confecto negotio Faberiano: quem quidem negat Eros hodie. cras manè pntat. à te colendus est. istæ autem *καλαίαι* non longè absunt à scelestis. te, ut spero, perendie. 48 Mi secunde potes, crues, qui decem legati Mummio 49 fuerint. Polybius non nominat. ego memini Albinum consularem, & Sp. Mummium. videor audisse ex Hortensio, Tuditanum. sed in Libonis annali, xiv annis post prætor est factus Tuditanus, quam consul Mummianus: 50 non sanè quadrat. *ὡς ἂν* aliquem Olympiæ, aut ubi visum, *πολιτικὸν σίλλορον*, more Dicæarchi, familiaris tui.

CICERO ATTICO, S.

QUINTO kal. manè accipi à Demea litteras pridie datas, ex quibus aut hodie, aut cras te expectare aebereim. sed, ut opinor, idem ego, qui expecto tuum adventum, morabor te. non enim puto tam expeditum Faberianum negotium futurum, etiam si est futurum, ut non habeat aliquid moræ. cum poteris igitur, quoniam etiamdum abses. Dicæarchi, quos scribis, libros sanè velim mihi mittas: addas etiam *καταλόγους*. De epistola ad Casarem, 51 *κικῆικα*. atque id ipsum, quod isti ajunt illum scribere, se, nisi constitutis rebus, non iturum in Parthos; idem ego studebam in illa epistola: 52 sin; utrum liberet, facere posse, auctore me. hoc enim ille expectat videlicet, neque est facturus quidquam, nisi de meo consilio. obsecro, abjiciamus ista, & semiliberi saltem simus: quod assequemur & tacendo, & latendo. Sed & aggredere Othonem, ut scribis. confice, mi Attice, istam rem. nihil enim aliud reperio, tibi & in foro non suu, & tecum

28. *Qui esse debeam.*] Hoc reposuit Prator noster, auctoribus libris antiquis. vulg. *debebam*. Cleric.
29. *Cohortantur. ad decus non deest.*] Aliter hæc in impressis distinguuntur, *cohortantur ad decus. Non deest &c.* Idem.
30. *Quod videretur simile.*] Vulg. *quod videtur*. Idem.
31. *Quia nonnulla.*] Vulg. *quod nonnulla*. Idem.
32. *Si n. pervenissent iste litteræ.*] Lamb. existimat hic duo hæc vocabula, ad eum, desiderari, & à librariis per imprudentiam omissa esse. Idem.
33. *Aristoteli.*] Vulg. *Aristotelis*. Idem.
34. *Posteaquam rex appellatus sit.*] Ursinus ait ms. unum habere, *posteaquam rex potius sit*, unde conjicit fore legendum *posteaquam verum potius sit*. Idem.
35. *Non scripta desideret.*] Vulg. *desiderat*. Idem.
36. *Vel quem libebit.*] Hæc est scriptura Tornasiani, Decurtati & Cruselli. vulgò *quem libet*. Idem.
37. *Nicias à Dolabella.*] Hoc principium epistolæ in mss. Palat. & probat Junius. Idem.
38. *Non esse probatum.*] Vulg. *probatam*. Idem.
39. *Video nihil aut pauca mutata. balnearia.*] Ante Vestorium legebatur. *video nihil aut pauca, aut ut balnearia*. Idem.
40. *Laudat majora. de minoribus.*] Aliter vulgò distinguuntur hæc verba; *laudat. majora de minoribus &c.* Idem.
41. *Ut mihi ille emptor esse non videatur.*] I aernus ex antiquo libro, non posse esse *videatur*. Idem.
42. *Quid enim? pateretur?*] Vulg. *quid enim pateretur?* Idem.
43. *A qua ipsa.*] Vulg. *à qua ipsam*. Idem.

44. *Repræsentatione consulam.*] Vulg. *repræsentatione concludam*. Idem.
45. *Ciceronis.*] Hæc appinguntur superioribus in vulgatis; epistola verò hæc incipit ab illis verbis, *commodum ad te miseram &c.* Idem.
46. *Eam tibi epistolam misisse?*] Auctoribus Scidis scripserit Bofius: vulg. *eam tibi epistolam misissem*. Idem.
47. *In Cumanum hodie.*] In istis verbis mss. unus Pal. initium laudat epistolæ. Idem.
48. *Mi secunde potes.*] Sic habent Decurtatus & Tornæs. vulg. pronomen *ni* abest. Idem.
49. *Non fuerint.*] Vulg. *fuerunt*. Idem.
50. *Non sanè quadrat. ōs ἂν aliquem Olympiæ.*] Ita veteres libri nisi quod Latinis litteris scribunt, *ullo*, quod Bofius, Græcum ag. ovit. Ante legebatur. *non sanè quadratulo aliquem Olympiæ*; quod se nec intelligere nec corrigere posse profertur Victor. vulgò nunc legitur, *non aliquem Olympiæ &c.* Idem.
51. *Κικῆικα.*] Decurt. Crusell. & mss. Pal. habent *κικῆικα*, Tornæs. *κικῆικα*. Vulgatæ lectionis *καταλόγους* auctor est Victor. qui non displicet Lambino; qui, si quid mutandum esset, legeret *κικῆικα*, sed Corradus putat & mavult legi *πικῆικα*, alii *κικῆικα* legunt. Idem.
52. *Sin; utrum liberet, facere posse, auctore me.*] Particulam *sin*, quæ aberrat ex mss. suis restituit Bofius. Lambinus, quum absente particula locum hunc non intelligeret, sic emendavit *utrum liberet faceret: posse auctore me*. Idem.

cum esse possim. quanti autem, hoc mihi venit in mentem. C. Albianus proximus est vicinus : is est jugerum de M. Pilio emit, ut mea memoria est, H. S. exv. omnia scilicet nunc minoris. sed accedit cupiditas : in qua, praeter Othonem, non puto nos ullum adversarium habituros. sed eum ipsum si tu poteris movere : facilius etiam, si Kanum haberes. o gulam insulsum ! pudet me patris. rescribes, si quid voles.

32 CICERO ATTICO, S.

ALTERAM à te epistolam cum hodie accepissem, si nolui te una mea contentum. Tu verò age, quod scribis, de Faberio. in eo enim totum est positum id, quod cogitavius : qua cogitatio si non incidisset, (si mihi crede istuc, ut creera) non laborarem. quamobrem, ut facis (istuc enim addi nihil potest) urge, infra, perfice. Dicaerchi *ἀπὸ Φυγίας* utrosque velim mittas, & *καταλόγου*. si *ἡμετέριον* non invenio, & epistolam ejus, quam ad Aristoxenum misit. tres eos libros inaximè nunc vellem : quati essent ad id, quod cogito. Torquatus Romæ est. si iusti, ut tibi daretur. Catullum, & Lucullum, ut opinor, antea. his libris nova proœmia sunt addita, quibus eorum uterque laudatur. eas litteras volo habere : & sunt quaedam alia. Et, quod ad te de decem legatis scripsi, parum intellexi ; credo, quia *κατὰ σημείων* scripseram. de C. Titianio enim quærebam, quem ex Hortensio audieram fuisse in decem : eum video in Libonis praetorem si P. Popillio, P. Rupillio consulibus. annis XI ante, quam praetor factus est, si legatus esse potuisset : nisi admodum serò quæstor esset factus : quod non arbitror. video enim curules magistratus eum legitimis annis perfacile cepisse. Postumium autem, cujus statuum in Isthmo meminisse te dicis, in iis sciebam fuisse. is autem est, qui cum Lucullo fuit ; quem tu mihi addidisti, sanè ad illum *σύνεργον* personam idoneam. videbis igitur, si poteris, ceteros ; ut possinus *πομπῆσαι ἢ τοῖς ἀρσένων*.

33 CICERO ATTICO, S.

NEGLIGENTIAM miram ! senelnc putas mihi dixisse Balbum, & Faberium, professionem relaxam : quin etiam

eorum iustu ⁶³ miseram, qui prosteretur. ita enim optere dicebant. professus est Philotimus ⁶⁴ libertus. non credo librarium. ⁶⁵ sed scribes, & quidem confestim. Ad Faberium, ut tibi plaer, litteras misi. ⁶⁶ cum Balbo autem puto te aliquid fecisse H. in Capitolio. In Virgilio mihi nulla est *ἀνομιλία*. nec enim ejus causa sanè debeo : &, si emero, quid erit, quod postulet ? sed videbis, ne is cum sit in Africa, ut Cælius. De nomine, tu videbis eum ⁶⁷ Cispio : ⁶⁸ sed, si Planus destinat, tum habet res difficultatem. Te ad me venire uterque nostrum cupit : sed ista res nullo modo relinquenda est. Othonem quod speras posse vinci, sanè bene naras. de estimatione, ut scribis, cum agere cœperimus : etsi nihil scripsit nisi de modo agri. Cum Pisone, ⁶⁹ si quid poteris. ⁷⁰ Dicaerchi librum accepi : & *καταλόγου* exspecto. ⁷¹ Negotium dederis ; ⁷² reperiet ex eo libro, in quo sunt senatus consulta Cn. Cornelio, L. Mummiio consulibus. De Tuditano autem, quod putas, & *λογογ* est, tum illum, quoniam fuit ad Corinthum (non enim temerè dixit Hortensius) ⁷³ aut quæstorem aut tribunum militum, idque potius fuisse credo. ⁷⁴ tu de Antiocho scire poteris. Vide etiam, quo anno quæstor, aut tribunus militum fuerit. ⁷⁵ si neutrum quædet, in præfectis, an in contubernibus fuerit, modò fuerit in eo bello. ⁷⁶ De Varrone loquebamur ; lupus in fabula. venit enim ad me, & quidem id temporis, ut retinendus esset. sed ego ita egi, ut non scinderem penulam. ⁷⁷ meminì enim tuum : & multi erant, nosque imperatit. quid refert ? paulo post C. Capito cum ⁷⁸ T. Carrinate. horum ego vix attingi penulam ; tamen remanserunt : ⁷⁹ cœditique bellè. sed casu sermo à Capitone de urbe agenda. ⁸⁰ à ponte Malvio Tiberim duci secundum montes Vaticanos ; campum Martium ⁸¹ cœdificari ; illum autem campum Vaticanum fieri, quasi Martium campum. quid ais ? inquam. at ego ad tabulam, ut, si rectè possem, Scapulanus hortos. eave facias, inquit. nam ista lex perferetur, vult enim Cæsar. ⁸² audire me facile passus sum. fieri autem, molestè sero. sed tu in quibus ais ? quamquam quid quæro ? post diligenter Capitonem quid res non perquirendis. non concedit

53. Tu poteris movere.] Sic Victorius : vulg. monere. Cleric.
54. Kanum.] Sic inf. teste Victorio, quod mavult Bosius quam vulgatum Canum. Idem.
55. Nolui te una.] Vulgò, volui te una. Idem.
56. (Mihi crede istuc, ut cetera) non laborarem.] Lipsius legit, (mibi crede) istuc ut cetera non laborarem. lib. IV Antiq. lect. c. 19. Idem.
57. Τε πομπῆσαι.] Sic resituit ex inf. Victor. antea πομπῆσαι legebatur. Antiquus liber Urini habet, περὶ πομπῆσαι, quod an probare debeat, dubitat. Idem.
58. Iussi ut tibi daretur.] In Torn. & Crusell. legitur, misi ut tibi. Idem.
59. P. Popillio.] Sic Decurt. & Torn. ut & Fasti Romani : vulg. L. Popillio. Idem.
60. Coss.] Vocem hanc à veteribus codd. abesse dicit Victorius. Idem.
61. Legatus esse potuisset ? nisi admodum serò Quæstor esset factus.] In libro doctiss. viri ita emendatum esse ait Ursinus, legatus esse non potuisset nisi admodum serò quæstor esset factus. Pighius in Fastis ad annum urbis DCXX conjicit potuisset ? non videtur, nisi &c. serò praetor esset factus. Idem.
62. In iis sciebam fuisse.] Vulg. duo priora verba, in iis, desunt. Idem.
63. Miseram.] Vulg. miserim. Junius legit nisi cum. Idem.
64. Libertus.] Hoc glossema esse censet Manutius. Idem.
65. Sed scribes & quidem confestim.] Ita Decurt. In vulg. hæcenus excusum fuit, sed scribis & quidem confestim. Idem.
66. Cum Balbo autem puto te aliquid fecisse hodie in Capitolio.] Pro hodie vulg. nota. H. ponitur, unde Ursinus ait veterem librum habere, fecisse HC. CC. in Capitolio. Cleric. Certe quoniam Bosius non edat causam cur ita ediderit, Helmsæd. MS. habeat fecisse n in cap. Balthioli. fecisse H. in cap. ut edidit Michael Brutus apud Gryphium ; & jam supra docuerint nos Viri docti litteram H vulgò interpretari horam ; videntur omnia optime conuenire, si leniter adjuves scribendo fecisse hora III (id est, tertia) Capitolio. Gronov.
67. Cispio.] Vulg. Cuspia. Cleric.
68. Sed, si Planus destinat, tum habet res difficultatem.] Ita rescripsit Bosius ex Decurt. & Crusell. ut & antea rescriperat Laub.

ex Torn. cui tamen non displicet ea lectio quam affert Malasp. sed si Planus destinatum habet, habet res difficultatem. utrobique nihilominus desiderat, sibi, ante, destinat, aut, destinatum. vulg. tum habet res difficultatem. Idem.
69. Si quid poteris.] Vulg. poterit. Idem.
70. Dicaerchi librum accepi.] Velit legi Lambinus, Dicaerchi librum περὶ φυγίας. Idem.
71. Negotium dederis.] Ursinus ait Faernum primum animadvertisse, negotium, de legem legis scribendum esse. & in eam scripturam inclinat Pighius in Fastis ad annum DCVII. qui consulatur. Junius dicit duos inf. Pall. habere, negotium si dederis. Idem.
72. Reperiet.] Omnes Bosii ita habent. vulg. reperies. Idem.
73. Aut quæstorem aut tribunum militum.] Recepta hæc lectio, Scidarum auctoritate confirmatur : frustra ergo illam, judice Bosio, Victorius mutavit. Idem.
74. Tu de Antiocho scire poteris (videt jam) quo.] Sic ex Scidis reitutum ; vulg. Sed tu de A. f. p. vide etiam quo &c. Idem.
75. Si neutrum quædet, in præfectis, an in contubern.] Lectio hæc est à Decurt. ; Lamb. sequitur Torn. hæc scripturam, si neutrum cadet, in præf. &c. sed vitiosam ait esse Bosius, Corradus sic legi vult, eodem præfectis, an contubernalis : sed inanem esse conjecluram vult. Lamb. vulg. si neutrum eodem in præfectis, aut in &c. Junius ex inf. Pal. sn. utrum eiem in præf. Idem.
76. De Varrone loquebamur.] Autumat Manutius hoc esse principium epistolæ. Idem.
77. Memini n. tuum.] Ita Scidæ ut & veteres libri Victorii. Idem.
78. T. Carrinate.] Alii & in his Manutius legunt C. Carrinate. Bessarionis liber pronomen nullum habet. Idem.
79. Cœditique bellè.] Ita veteres Bosii reserebant. vulgò cœdit bellè. Idem.
80. A ponte Malvio Tiberim duci secundum.] Hæc emendatio debetur Vict. prius legebatur, de urbe agenda à ponte Malvio ad Tiberim, pauci secundum &c. Lipsius pro, duci, inavult perduct. d. cap. 19. Idem.
81. Cœdificari.] Fditio Manutii, tum aedificari ; illa tamen particula, tum, illi supervacua videtur : malit ille totum, vel, hæc, si modo est in aliquo. etere libro. Idem.
82. Audire me facile passus sum.] Sic in antiquo Bessarionis libro.

cedit Camillo. facies me igitur certiore de idibus. ista enim me res adducebat. eo adjunxeram ceteras; quas consequi tamen biduo, aut triduo post facile potero. tamen in via conscii minimè volo. quin etiam Dionysio ignosco. De Bruto quod scribis, feci ut ei liberum esset, quod ad me attineret. scripsi enim ad eum heri, idib. Maj. ejus opera mihi nihil opus esse.

CICERO ATTICO, S.

ASTURAM veni viii kal. vitandi enim calor causa, Lanuvii IIII horas acquieveram. tu velim, si grave non erit, efficias, ne ante nonas mihi illuc veniendum sit. id potes per Egnatium Maximum. Illud in primis, ut cum Publio, me parè absente, conficias: de quo quæ fama sit, scribes. id *populus curat scribet.* non mehercule arbitror. etenim hæc decantata erat fabula. sed complere paginam volui. quid plura? ipse enim adsum, nisi quid tu prorogas. scripsi enim ad te de hortis.

CICERO ATTICO, S.

OREM indignam! gentilis tuus urbem auget; quam hoc biennio primùm vidit: et ei parum magna visa est, quæ etiam ipsùm capere poterit. hæc de te igitur expecto literas tuas. Varroni, scribis, te simul ac venerit. dati igitur jam sunt; nec tibi integrum est: hui, si scias quanto periculo tuo: aut fortasse litteræ inæ te retardarunt. sed es nondum legeras, cum hæ proximas scripsisti. scite igitur haveo, quo modo res se habeat.

CICERO ATTICO, S.

DE Bruti amore, vestraque ambulatione, etsi mihi nihil novi affers, sed idem, quod sæpe; tamen hoc audio libentius, quò sæpius: eoque mihi jucundius est, quòd tu eo lataris; certiusque eo est, quòd à te dicitur.

CICERO ATTICO, S.

HAS alteras hodie litteras. De Xenonis nomine, & de Epiroticis xxx, nihil potest fieri nec commodius, nec aptius, quam ut scribis. id erat locutus mecum eodem modo Balbus minor. Novi nihil sanè, nisi Hirtium cum Quinto acerrimè pro me litigasse: omnibus cum locis facere, maximeque in conviviis: cum multa de me, tum redire ad patrem: nihil autem ab eo tam alienissimos dici, quam alienissimos nos esse à Cæsare: fidem nobis habendam non esse: me verò etiam cavendum: nisi viderem scire regem, me animi nihil habere) Ciceronem verò mecum vexari. sed id

quidem arbitrato suo. Laudationem Porcia gaudeo me ante dedisse Lepæ tabellario, quam tuas accepim litteras. eam tu igitur, si me amas, curabis, si modò mittetur, isto modo mittendam Domitio, & Bruto. De gladiatoribus; de ceteris, quæ scribis ἀνεμοζήματα, facies me quotidie certiore. Velim, si tibi videtur, appelles Balbum, & Offilium de auctione proferibenda. equidem locutus sum cum Balbo. placebat. puto conscripta habere Offilium omnia; habet & Balbus: sed Balbo placebat, propinquum diem, & Romæ: si Cæsar moraretur, posse diem differri. sed is quidem adesse videtur. totum igitur considera. placet enim Vestorio.

CICERO ATTICO, S.

ANTE lucem cum scriberem contra Epicureos, de eodem oleo, & opera exaravi nescio quid ad te, & ante lucem dedi. deinde cum, somno repetito, simul cum sole experrectus essem, datur mi epistola à fororis tuæ filio, quam ipsam tibi misi, cujus est principium non sine maxima contumelia sed fortasse ἐπιτέστιον. est autem sic: Ego enim non probos, quid quid non belle in te dici potest. posse vult in me multa dici non bellè, sed ea se negat approbare. vult enim ad te) judicabisque. Bruti nostri quotidianis assiduisque laudibus, quas ab eo de nobis haberi permulti mihi renuntiaverunt, commotum istum aliquando, scripsisti aliquid ad me: credo & ad te: idque ut sciam, facies: nam, ad patrem de me quid scripserit, nescio, de matre quam piè? Volueram, inquit, ut quam plurimum tecum essem, conluci mihi domum; id ad te scripseram: neglexisti. ita miris multum unà erimus. nam ego istam domum videre non possum: qua de causa, scis. Hanc autem causam pater odium matris esse dicebat. nunc me juva, mi Attice, consilio, πότερον δύνας τείχεσσι, id est, utrum aperte hominem asperner, & respuam, ἢ οὐκ ἴσθας ἀπέρτας. ut enim Pindaro, sic ἔλεγε μοι φίλος, ἀπέειξάν εἰπέεις. omnino moribus meis illud aptius, sed hoc fortasse temporibus. tu autem, quod ipse tibi suaseris, idem mihi persuasum putato. equidem vereor maximè, ne in Tusculano opprimar. in turba hæc essent faciliora. utrum igitur Asturæ? quid, si Cæsar subito? juva me, quaeso, consilio. utar eo, quod tū decreveris.

CICERO ATTICO, S.

INCREDIBLEM vanitatem! ad patrem, domo sibi carendum propter matrem: imò plena pietatis. hic autem jam languefecit, & ait: sibi illum jure iratum. sed utar tuo con-

bro. in quibusdam legitur, aude rem. facile passus sum. quod vicio-
sum Manutius opinatur. Cleric.
83. Certiore de Idibus. De alibus, habent vulgati. Idem.
84. Te tamen in via conscii.] Victorius ex veteribus codd. ita
emendavit. antea legebatur, te tamen in tuare conscii. Idem.
85. viii kal. vitandi.] Sic Decurtatus. vul. viii kal. Julius
vitandi. Idem.
86. Per Egnatium maximum.] Ita Bosius, maximum, adverbialiter
scribit. vulg. per Egnatium Maximum. Manutius putat interpungi
debere, per Egnatium Maximum; sed judice Ursino malè. dicit
enim in veteribus denariis Maximum esse Egnatii cognomen.
Idem.
87. Ut cum Publio.] Ut, abest à vulgatis; illud restituit Bosius.
Idem.
88. Et ei parum.] Vulg. & ea parum. Idem.
89. Sed ea nondum legeras.] Tornas, si ea nondum legeras.
Idem.
90. De Bruti.] Hæc epistola vulgò pars est superioris. Idem.
91. Omnibus cum locis facere.] Coniiciebat Pæternus, legendum
esse, omnibus cum locis furere, quomodo item conjicit Lipsius d. cap.
19. Lambinus delendum putabat facere. Idem.
92. Possè diem differri.] Ita scriptum est in codicibus Memm. &
Hurali. & Tornas. non ut vult Victorius, possè diem in diem differri:
Ursinus ait esse in mss. antiquo, possè in diem tertium differri. Cleric.
Bonus Clericus non servat ordinem, quem habet Victorius, nempe
possè in diem diem differri, quod tamen & ante cum fecit quoque Lan-
bini. Id fieri ab illis non oportebat, quum ille ordo sane
exeret in MSS. Helmstad. & Balliol. caque scriptura videtur in-
veniri ab Tullio esse possè identidem differri Gronov.
93. Non probos.] Victorius ait hæc non legi in antiquioribus li-
bris, sed culpa librarii, ut arbitratur Cleric. Certe desunt quoque

in utroque MS. Helmst. & Balliol. Et sane miror eos, qui habentes
MS Storum copiam, omiserunt indicare an exstarent in suis; in de
id videtur factum, quia crediderunt aliter adjuvari Tullium non
posse. At ego sine dubitatione expello, legens; Nego enim, quic-
quid non belle in te dici potest. Nec cunctatus essem ita edere, si de
aliis MSS. constaret. Gronov.
94. Hoc quicquam pote impurius.] Vulg. potest esse impurius.
Cleric.
95. Bruti nostri.] Locum hunc mancum depravatamque censet
Victorius, dicitque veterem lectiorem nec meliorem nec integri-
orem esse. ea autem est, que Bruti nostri coridianis assiduisque laudibus
nequas ab eo de nobis haberi permulti mihi renuntiaverunt. Cleric.
Omnia ex MSS. videntur rectè sic cohærere: Jam cetera leges; nisi
enim ad te: judicabisque Bruti nostri q. assiduisque laudibus, quas ab
eo de n. h. p. m. renuntiaverunt, commotum istum aliquando scripsisse
aliquid ad me. Gronov.
96. Scripsisti.] Manutius ait mendosam esse hanc dictionem, &
omnes in mendo consentire antiquos libros; itaque desinitus auxilio
quicquam immutare non audeat. Cleric.
97. Tuius.] Alii, ἡμεῖς. Idem.
98. H. οὐκ ἴσθας ἀπέρτας.] In Turnas. & Crusell. exaratum erat,
ἢ οὐκ ἴσθας ἀπέρτας, sed minus rectè, censor Dausquicio, quamvis id
quibusdam placeat, quod & sequenti epistola sit in dativo. inde
enim factum, quod Tullius ea verba mitteret suæ constructionis.
Idem.
99. Quid, si Cæsar subito?] Est à Decurtato: vulgò, quid Cæsar.
Idem.
100. Plena pietatis.] Est à mss. Bosii. vulg. plenam pietatis.
Idem.
1. Sibi illum jure iratum.] Vulgò. tibi illum. Idem.

consilio. *πολλὰ* enim ² tibi video placere. Romam, ut censes, veniam, sed invitus. valde enim in scribendo hæreo. ³ Brutum, inquis, eadem felicit. sed nisi hoc esset, res me ista non cogeret. nec enim inde venit, unde mallet; neque diu absuit; neque ullam litteram ad me. sed tamen scire habeo, qualis ei totius itineris summa fuerit. Libros mihi, de quibus ad te antea scripsi, velim mittas, & maxime ⁴ *Φαιδρε πειρασῶν*, & *Εἰρηδ* ⁵.

CICERO ATTICO, S.

⁵ TANE nuntiat Brutus, illum ad bonos viros *ἠγάγετο*? ⁶ sed ubi eos? nisi forte se suspenderit. ⁷ hic autem ut fultum est? ubi igitur ⁸ *φιλοτέγγημα* illud tuum, quod vidi ⁹ in parthenone, Ahalam, & Brutum? sed quid faciat? illud optimè, ¹⁰ sed ne is quidem qui omnium flagitiorum auctor, bene de *ἡσίο*. at ego verberar, ne etiam Brutus eum diligeret. ita enim ¹¹ significat iis, quas ad meas. At vellem aliquid ¹² degustasse de fabulis, sed coram, ut scribis. etsi, quid mi auctor es? advolone, an manco? equidem ¹³ & in libris hæreo, & illum hic excipere nolo: ad quem, ut audio, pater hodie ad Saxa ¹⁴ Acronoma. mirum, quàm inimicus ibat, ut ego oburgarem. sed ego ipse ¹⁵ *καπρόμα*. itaque posthac, tu tamen vide, quid de adventu meo censes; & *τὰ ἄλλα*, cras si perspicpi poterint, manè statim ut sciam.

CICERO ATTICO, S.

¹⁶ EGO vero Quinto epistolam ad sororem misi. cum ille quereretur filio cum matre bellum, & se ob eam causam domo cessurum filio diceret; dixi illum commodas ad matrem litteras, ad te nullas. ille alterum mirabatur: de te autem suam culpam, quod sæpe graviter ad filium scripsisset de tua in illum injuria. quòd autem relanguisse se dicit, ego ci ruis litteris lectis ¹⁷ *σουλὸς ἀπάτης* significavi me non fore. ¹⁸ tum enim mentio Cana. omnino, si id consilium placeret, esset necessè. sed ut scribis, ratio est habenda gravitatis; & utriusque nostrum idem consilium esse debet: etsi in me graviores injuriæ, & certè notiores. si verò etiam Brutus aliquid afferet, nulla dubitatio est. sed coram. magna enim res, & multa cautionis. cras igitur; ¹⁹ nisi quid à te commeat.

CICERO ATTICO, S.

VENIT ille ad me, *ἡ μάλα κατὰ*; & ego, *ὃ δὲ ἦ δὴ σὺν*; rogas? inquit, ¹⁹ quoi iter infret, & iter ad bellum, idque cum periculosum, tum etiam turpe. quæ vis igitur, inquam? as, inquit, alienum: & tamen ne viaticum quidem. hoc loco ego sumpsi quiddam de tua eloquentia. nam tacui. at ille: sed me maxime angit avunculus. quidnam? inquam. quòd mihi, inquit, iratus est. cur pateris? inquam. malo enim ita dicere, quàm cur committis. non patiar, inquit. causam enim tollam. & ego, rectissime quidem. sed si grave non est, velim scire quid sit causæ. quia, dum dubitabam quam ducerem, non satisfaciebam matri, ita ne illi quidem. nunc nihil mihi tanti erat. faciam quod voluit. feliciter velim, inquam, teque laudo. sed quando? nihil ad me, inquit, de tempore, quoniam rem probo. at ego, inquam, censeo prius, quàm proficiscaris. ita patri quoque morem gesseris. faciam, inquit, ut censes. hic dialogus sic conclusus est. Sed heus tu, diem utemur scis esse ¹¹ non. Jan. aderis igitur. Scripseram jam: ecce tibi, orat Lepidus ut veniam. opinor augures nil habere ad templum ²⁰ effandum. ²¹ Eatur: *Ἰλὶς σὸς ἴδρ*. videbimus te igitur.

CICERO ATTICO, S.

EGO vero utar prorogatione diei: tuque humanissime fecisti, qui me certiorum feceris, atque ita, ut eo tempore acciperem litteras, quo non expectarem: tuque ut ab Indis scriberes. sunt omnino mihi quædam agenda Romæ: sed consequemur ²² biduo post.

CICERO ATTICO, S.

SUAVES tuas litteras! etsi acerba pompa. verumtamen scire omnia non acerbum est, ²³ vel de Cotta. populum vero præclamum, quòd propter malum vicinum, ²⁴ ne Victoriam quidem ploditur. Brutus apud me fuit: cui quidem valde placebat, me aliquid ad Cæsarem. annueram; sed pompam videret. Tu tamen ausus es Varroni dare: expecto quòd judicet. quando autem perleger? De Atica, probo. Est quiddam etiam animum levari cum spectatione, tum etiam religionis opinione, & fama. Cortam mihi velim mittas. Libonem me-

2. Tibi video placere.] MSS. Bofii hæc est lectio, vulgò sibi. Cleric.
 3. Brutum inquis eadem.] Sic Bofius, sic & Lamb. qui tamen olim ediderat, Brutus, inquis, eadem. vulg. Brutum? inquis eadem. Idem.
 4. Φαῖδρε πειρασῶν & Εἰρηδ.] Ex fide Decurtati ita scripsit Bofius, quem laudat Junius & ait sic habere mss. Palat. vulg. φαῖδρε πειρασῶν & Εἰρηδ.] Lambinus hic sequitur Corradi conjecturam hæc, πειρῶν ἄτης Εἰρηδ], libenter tamen mutaret accentum & spiritum, legeretque πειρῶν. Victorius hic nihil ausus est. Germani sic restituerentur tentantur, φαῖδρε πειρῶν ἄτης Εἰρηδ]. Dausquejus conjiciebat φαῖδρε πειρῶν, & Εἰρηδ]. licet ipsa ἴδρ]; ut de ea quid eximium dicat. fors, & πειρῶν Δίος, ut qui sit ἕνατ] κείντων: nisi quod, vicinius & magis affine elementis, sententia licet disjunctius; πειρῶν] ΠΕΛΕΙΑΔΟΣ, de columba sativina; de qua Herodotus alii- que. Idem.
 5. Tane nuntiat.] Bofius auctore Decurtato, & Junius aucto- ribus mss. Palat. hinc initium duxerunt epistolæ: in vulgatis enim hæc una est cum superiore. Idem.
 6. Hic autem ut fultum est?] Lambinus sic legendum conjicit, hic autem, ut fuit tum, est. Idem.
 7. φιλοτέγγημα.] In antiquiore Victorii legitur φιλοτέγγημα; quid ille statueret debet nescit. Idem.
 8. In Parthenone Ahalam & Brutum?] Germani, in Parthenone? Alani & Brutum &c. quod Victorius, quoniam melius non habebat, aliique, sequuti sunt. Idem.
 9. Sed quid faciat.] Vulg. sed quid faciam; ubi Faernus debet vocem, quid. Idem.
 10. Sed ne is.] Vulg. quod ne is. Idem.
 11. Significat iis, quas.] Vulg. significat bis litteris, quas. Idem.
 12. Degustasse de fabulis.] Victorius jubet accuratius videre, an, tabulis, legendum sit. Idem.
 13. Et in libris hæreo.] Vulg. & in his libris. Idem.
 14. Acronoma.] Ita Bofius ex Decurtato & Lambinus ex Tornæs. correxerunt. Victorius edidit t, acronoma, quum antea legeretur, acrimonia. Turnebus divinabat, κρονομα. Dausquejus πρεσι- λια: ἐξου] elatum autumabat, ad Saxa Acroceraunia. Horatii lib. 1

Oda 3. Infames scopulos, Acroceraunia. Cleric. Hæc vero extra viam, & quod iter sequens, multum erat abfuturus ab occurfu, quem proponebat. Sed etsi de hoc loco illi qui in Geographicis excelluere, taceant, videntur intelligi Saxa alias Rabya dici solita, etiam ab ipso nostro Tullio, & de quibus sæpe alii. Gronov.
 15. Καπρόμα.] Bofius ait aut legendum esse καπρόμα, ut edidit, aut κείντων. nam in Decurt. est κείντων, vulg. κείντων. Cleric.
 16. Σουλὸς ἀπάτης.] In Tornæs. ut & in excusis, est σκολιὰ; ἀπά- τας. Idem.
 17. Tum enim mentio Cane.] Sic Decurt. Vulgati libri, Cani. Victorius hunc locum corruptum arbitratur; sed medori nequit li- brorum auxilio destitutus. Idem.
 18. Nisi quid à te communit.] Vulg. commotus. legendum autem videtur Lipsio, nisi quid à te communitis. aut quod probabilius putat, ultima vox ad principium sequentis epistolæ ableganda est hoc modo: commotus venit ille ad me. videatur d. lib. 1 v cap. 19. Idem.
 19. Quo iter infret.] Est Decurtati vulg. quod iter infret. Idem.
 20. Effandum.] Vulg. affandum. Idem.
 21. Eia tu vias κέρδ.] Concinnavit hoc Bofius ex corrupta hæc mss. omnium quos vidit scriptura eatur vias κέρδ. Victor. hic nihil videns, proposuit suorum codicum lectionem examinandam, quæ hæc est; eatur: nisi ἄσκηδς: quam probam censet Junius. Alii, & in his Lambinus, legunt, ad templum effandum Saturni ἄσκηδς Cleric. Aliam conjecturam protulit Jac. Gutherius lib. 3 de jure Pontific. cap. 2 auctores nihil habere ad templum affatum. Si essetur μέρδ, videbimus &c. cui quam speciem interpretando addat, illic vide. Mihi ut nihil eorum placet quæ dicta sunt; sic videtur acerbiteratem rerum præsentium deplorans Tullius dixisse Eatur. Ἰλὶς σὸς ἴδρ. Si illic eam, rei ingratiſsimam interer, & vel video vel audiam immen- sam colluviam causarum, quæ me cruciabunt, ut jam ante l. bro 11 dixit Ἰλὶς, malorum impendet. Gronov.
 22. Biduo post.] Particula, post, non est in vulg. Cleric.
 23. Vel de Cotta.] Nonnulli mss. esse, qui, de Cotta, habent, ait Victorius. alii legunt, vel de toto. Idem.
 24. Ne Victoria quidem ploditur.] Restituit hoc Victorius ex mss. prius legebatur; ne Victoria quidem plauditur, quam lectionem de- fendebat Budæus. Idem.

meum habeo, & habueram ante Cascam. Brutus mihi T. Ligarii verbis nuntiavit, quod appelleretur L. Curfidius in oratione Ligariana, erratum esse meum: sed, ut ajunt, *καυμπος-χὸν ἀμαρτία*. sciebam Curfidium perneccarium Ligario: sed eum video antè esse mortuum. Da igitur, quaeso, negotium Pharnaci, Antæ, Salvio, ut id nomen ex omnibus libris tollatur.

CICERO ATTICO, S.

FUIT apud me Lamia post discessum tuum; epistolamque ad me attulit missam sibi à Cæsare: quæ quamquam antè data erat, ²⁵ quàm illæ Diocharinæ, tamen planè declarabat illum ante ludos Romanos esse venturum. in qua extrema scriptum erat, ut ad ludos omnia pararet, neve committeret, ut frustra ipse properasset. prorsus ex his litteris non videbatur esse dubium, quin ante eam diem venturus esset: idemque Balbo, cum eam epistolam legisset, videri Lamia dicebat. Dies feriarum mihi additos video: sed quam multos, fac si me amas, sciam. ²⁶ de Babio poteris, & de altero vicino Egnatio. Quid me hortaris, ut eos dies consumam in philosophia explicanda; currentem tu quidem: sed cum Dolabella vivendum esse istis diebus vides. quod nisi me Torquati causa teneret, satis erat dierum, ut Puteolos excurrere possem, & ad tempus redire. Lamia quidem à Balbo (ut videbatur) audiverat, multos nummos domi esse numeratos, quos oporteret quamprimum dividi. magnum ²⁷ pondus argenti, præter prædia: auctionem primo quoque tempore fieri oportere. scribas ad me velim quid tibi placeat. equidem, si ex omnibus esset eligendum, nec diligentior, nec officiosior, ²⁸ nec nostri studiosior facile delegissem Vestorio: ad quem accuratissimas litteras dedi, quod idem te fecisse arbitror. mihi quidem hoc satis videtur. tu quid dicis? unum enim pungit, ne negligentiores esse videamur. expectabo igitur tuas litteras.

CICERO ATTICO, S.

POLLEX quidem, ut dixerat ad idus Sext. ita mihi Lanuvii pridie idus præsto fuit; sed planè Pollex, non index. cognosces igitur ex ipso. Balbum conveni. ²⁹ Lepta enim de sua vini curatione laborans, me ad eum perduxerat: in eo autem Lanuino, quod Lepido tradidit, ex eo hoc primum: paulo antè acceperam eas litteras, in quibus magnopere confirmat, ante ludos Romanos. legi epistolam: multa de meo Catone, ³¹ quo sæpissimè legendo se dicit copiosior factum: Bruti Catone lecto se sibi visum disertum. ³² ex eo cognovi cretione Cluvii (ô Vestorium negligentem!) liberam cretione, testibus præsentibus, sexaginta diebus. metuebam ne ille

³³ arcendus esset. nunc mittendum est, ut meo iussu cernat. idem igitur Pollex. etiam de hortis Cluvianis egi cum Balbo ³⁴ liberalius: se enim statim ad Cæsarem scripturum: Cluvium autem ³⁵ à T. Hordeonio legare & Terentia H-S τοσο, & sepulchro, multisque rebus; nihil à nobis. subactua quæso Vestorium. Quid minus probandum, quam Plotium unguentarium per suos pueros omnia tanto antè Balbo; illum mi ne per meos quidem? ³⁶ De Cossinio doleo; dilexi hominem. Quinto delegabo, si quid æri meo alieno superabit, & empionibus; ex quibus mi etiam as alienum faciendum puto. De domo Arpini, nihil scio. Vestorium nihil est quod accuses. jam enim obsignata hac epistola, noctu tabellarius noster venit, & ab eo litteras diligenter scriptas attulit, & exemplum testamenti.

CICERO ATTICO, S.

POSTEAQUAM abs te ³⁷ *Agamenno*, non ut veniret (nam id quoque fecissem, nisi Torquatus esset) sed ut scriberem, ³⁸ tetigit, omnia, quæ in manibus habebam, abjeci; quod iusseras edolavi. Tu velim è Pollice cognoscas rationes nostras sumptuarias. turpe est enim nobis illum, qualiscumque est, hoc primo anno egere. post moderabimur diligentius. Idem Pollex remittendus est, ut ille cernat. Planè Puteolos non fuit eundem, cum ob ea quæ ad te scripsi, tum quod Cæsar adest. Dolabella scribit se ad me postridie idus. ô magistrum molestum! Lepidus ad me heri vespere litteras misit Antio: nam ibi erat: habet enim domum, quam nos vendidimus; rogat magnopere ut sim kal. in senatu; me & sibi, & Cæsari vehementer gratum esse facturum. puto equidem nihil esse. dixisset enim tibi fortasse aliquid Oppius; quoniam Balbus est æger. sed tamen malim venire frustra, quàm desiderari, si opus esset: molestè ferrem postea. itaque hodie Antii: cras ante meridiem, domi. Tu velim, nisi te impedivisti, apud nos pridie kal. cum Pilia. Te spero cum Publilio conficisse. equidem kal. in Tusculanum recurram. me enim absente omnia cum illis transigi malo. Q. fratris epistolam ad te misi, non satis humanè illam quidem respondentem meis litteris, sed tamen quod tibi satis sit, ut equidem existimo. tu videbis.

CICERO ATTICO, S.

HERI nescio quid in strepitu videor exaudisse, cum diceres te in Tusculanum venturum: quod utinam! iterum utinam! tuo tamen commodo. Lepta me rogat, ut, si quid sibi opus sit, accurram. mortuus enim Babullius. Cæsar, opinor, ex uncia: etsi nihil adhuc: sed Lepta ex triente. veretur autem ne non liceat tenere hereditatem, *αλλ' ὅμως* omnino; sed veretur tamen. is igitur si accierit, aduram; sin minus, haud

25. *Quam ille Diocharinæ*] Hæc est conjectura Montagnani, quam probat Manut. vulg. *illa Diocharina*. Urfinus ait veterem librum habere, *Dicarchæe*, ut forte legendum sit *Dicarchæe*. Cleric.

26. *De Babio.*] Vulg. *De Babio*. Idem.

27. *Pondus argenti, præter prædia: auctionem.*] Ita etiam Lambinus legebat, vel *prætea prædia: auctionem* &c. prout etiam legebat Malasp. vulg. *actionem præter prædia* &c. quam lectionem mutandam non esse, contendit Junius. Idem.

28. *Nec nostri studiosior.*] Hæc verba, quæ desunt in vulgatis, ex Scidis Tornæi & Cruselli. restituit Bosius. Idem.

29. *Lepta n. de sua vini curatione laborans.*] Ita commendavit Bosius ex Decurt. ut & Pantagathus ante ipsum. codex Tornæi & Huralt. & Meim. habent partim, *de sua vini curatione*, partim, *de sua vini curatione*, quam lectionem probat Victorius; Lamb. ferri non posse contendit, & mavult, *de sua Lanuvii curatione*, vel, *de suare curatione laborans*, ex corrupta hæc cod. Ferrjani scriptura, quam assert Manut. de superiore habitans, de re sua curatione laborans. Idem.

30. *Meo autem Lanuino.*] Ita habent Scidæ. Manutius edidit in eo autem Lanuino; pater illius, meo autem Lanuvio, quod vulgus sequitur alii, me autem Lanuvio Idem.

31. *Quo sæpissimè.*] Vulg. quem sæpissimè. Idem.

32. *Ex eo cognovi cretione Cluvii (ô Vestorium negligentem!) liberam cretione, testibus præsentibus, sexaginta diebus.*] Sic hunc locum edidit Bosius ex fide Decurt. Tornæi & Cruselli. vulgò, *ex e. e. c. Cl. (ô Vest. neg.) liberam, testibus præsentibus sexaginta duobus*. Faernus jam olim post vocem, *liberam*, addiderat, *cretionem*; posteriori autem partem sic legebat Ant. Aug. *testibus præsentibus*

diebus 62. approbante Pantagatho, qui ipse ita correxerat, *testibus frequentibus* 60. diebus. Idem.

33. *Arcendus.*] Ex Decurtato est: vulgò *arcessendus*. Idem.

34. *Liberalius.*] Germani ediderunt, *liberalius*, valde improbante Victorio. Idem.

35. *A T. Hordeonio.*] Emendatio hæc debetur Victorio, antea habebatur, *Attico Hordeonio*. Idem.

36. *De Cossinio doleo.*] Et hoc ex vetustis codd. restituit Viêt. quod & Germani adnotarant. prius erat, *Deos mihi doleo*. Idem.

37. *Agamenno, non ut venirem.*] Ita restituit Victorius. prius deerat particula *non*. Idem.

38. *Tetigit aures nuntius extemplo instituta omisi, ea quæ in manibus habebam, abjeci.*] Germani, Lambinus, & Bosius ita restituerunt ex mss. suis, Victorius ait tamen se verba hæc restituta, *aures nuntius, extemplo instituta*, in nullo mss. reperisse ac proinde se rejicere. Faernus etiam quum hæc non agnosceret, exiit inavertit verbum *abjeci*, supervacaneum esse. Bosius, nuntius, in, nuntius mutavit. Gulielm. in Plauti Cistellarium cap. 4. putabat hic versum esse veteris poetæ, sed verbis Ciceronis in involutum; Posteaquam abs te, *Agamenno*, tetigit aures nuntius. Cleric.

Non potui ferre, quæ constabat non esse Ciceronis, ut sunt quatuor ille voces *aures nuntius, extemplo instituta*, quas ne in Decurtato quidem Bossi existisse credo, ut quem semper nominatim solet citare, quod hic non facit. In reliquis quum esset difficultas, in illo supervacuo omisi animadvertens clara signa corruptionis, censui conjuncto cum *ea*, sponte restitui quod ab Cicrone venerat, *omnia*, sic omnia integerrima, & sic edidi. *Grexov.*

haud 39 antequam necesse erit. Tu Pollicem, cum poteris.
 40 Laudationem Porcix tibi misi correctam: ac eò properavi, ut si forte aut Domitio filio, aut Bruto mitteretur, hæc mitteretur. id si tibi erit commodum, magnopere cures velim: & velim M. Varronis, & 41 Lollii mittas laudationem; Lollii utique. Nam illam legi. volo tamen regustare. quædam enim vix mihi credo 42 legisse me.

49 CICERO ATTICO, S.

43 **A**TTICAE primium salutem, quam equidem ruri esse arbitror. multam igitur salutem & Pilia. De Tigellio, siquid novi: qui quidem, ut mihi Gallus Fabius scripsit, μέμνην ἀναζητῆς inhi quamdam iniquissimam, me Phameæ defuisse, cum ejus causam recepissim: quam quidem receperam contra pueros Octavios Cn. filios non libenter: sed & Phameæ causa volebam. erat enim, si meministi, in consulari petitione per te mihi pollicitus, si quid opus esset: quod ego perinde tuebar, ac si ultus essem. is ad me venit, dixitque judicem operam dare sibi constituisse eo die ipso, quo de Sextio nostro lege Pompeja in consilium iri necesse erat. scis enim dies illorum judiciorum præstitutos fuisse. respondi non ignorare cum, quid ego deberem Sextio: quem vellet, alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum. ita tum ille discessit iratus. puto me tibi narraffe. non laboravi scilicet, nec hominis alieni injustissimam iracundiam mihi curandam putavi. Gallo autem narravi, cum proximè Romæ fui quid audissem; neque nominavi Balbum minorem. Habuit suum negotium Gallus, ut scribit. 44 ait illum, me animi conscientia, quod Phameæm defuisse, de se suspicari. quare tibi hæctenus mando, de illo nostro, si quid poteris exquiras: de me nequid labores. Est bellum aliqueum libenter odisse; 45 est; 46 quemadmodum non omnibus servire. etsi mehercule, ut tu intelligis, magis mihi isti serviunt, si observare servire est.

CICERO ATTICO, S.

50 **A**DMONITUS quibusdam tuis literis, ut ad Casarem uberiores litteras 47 mittere instituerem, cum mihi Balbus nuper in Lantino dixisset, se, & Oppium scripsisse ad Casarem, me legisse libros contra Catonem, & vehementer probasse; conferipsi de his ipsiis libris epistolam Casari, quæ deferretur ad Dolabellam: sed ejus exemplum misi ad Oppium, & Balbum; scriptique ad eos, ut tum deferri ad Dolabellam juberent meas litteras, si ipsi exemplum probassent. ita mihi refererunt, nihil unquam se legisse melius, epistolamque meam servituri dari Dolabellæ. Vestorius ad me scripsit, ut juberem mancipio dari servo suo, pro mea parte, Hecerejo cuidam fundum Brinnianum, ut ipse ei Puteolis rectè mancipio dare posset. cum servum, si tibi videbitur, ad me mittes. opinor enim ad te etiam scripsisse Vestorium. De adventu Casaris idem, quod à te, mihi scriptum est ab Oppio,

39. Antequam necesse erit.] Vulg. haud antequam necesse. Cleric.
 40. Laudationem.] Hoc est alius epistolæ principium in vulgatis editionibus. Idem.
 41. Lollii.] Vulg. Ollii. Idem.
 42. Legisse me.] Vulg. pronomen, me, abest. Idem.
 43. Attica primium.] Hæc epistola jungitur superioribus, vulgò. Idem.
 44. Ait illum, me animi conscientia.] Junius ex duobus mss. Pal. legit, ait illum, animi conscientia &c. Idem.
 45. Est quemadmodum.] Ita Bosius ex Decurt. vulgò & quemadmodum. Manutius delet particulam, &c. Idem.
 46. Quemadmodum non omnibus servire.] Lamb. legit, & quemadmodum non omnibus dormire, ita non omnibus servire. Idem.
 47. Mittere instituerem.] Bosius ex mss. suis. Codices formis impreti, mitterem, institueram. quam lectionem sequitur etiam Victorius. Idem.
 48. Quærit quid cogitem.] Alia epistola vulgò est. Idem.
 49. Nam Silius.] Sallustius legendum videtur Manut. cum proxime dixerit, Sallustius igitur urgebatur, vel utrobique, Silias. Idem.
 50. Ad Casarem.] Hæc vulgò appinguntur superioribus. Idem.
 51. Nec fuit id quod suspicaris, ut me puderet tui, ne videlicet hemicillus.] Hæc præsertim, to Decurt. hæc sunt, vulgò pro, hemicillus, legitur, Nicias. quædam libri habent, ne videlicet &c. Lamb. le-

& Balbo. Miror te nihilum cum Tigellio, vel ut hoc ipsam, quantum accepit: prorsus haveo scire, nec tamen flocci facio. 48 Quæris quid cogitem de obviam itione; quid censens, nisi Alsum? & quidem ad Murenam de hospitio scripseram: sed opinor cum Matio profectum. Sallustius igitur urgebatur. Scripto jam superiore versiculo, Eros mihi dixit, sibi Murenam liberalissimè respondisse. Eo igitur utamur. 49 nam Silius culcitas non habet. Dida autem, opinor, hospitibus totam villam concessit.

CICERO ATTICO, S.

50 **A**D Casarem quam mihi epistolam, ejus exemplum fugit me tum tibi mittere; 51 nec id fuit quod suspicaris, ut me puderet tui, ne ridiculè hemicillus: nec mehercule scripsi aliter, ac si πρὸς τὸν ἑμοῖον scriberem. bene enim existimo de illis libris, ut tibi coram. itaque scripsi, & ἀνορθώτως, & tamen sic, ut nihil cum existimem lecturam libentius. De Attica nunc demum mihi est exploratum. itaque ei de integro gratulare. Tigellium totum mihi, & quidem quamprimum: nam pendo animi. 52 Narro tibi, Quintus cras. sed ad me, an ad te nescio. mi scripsit Romam VII kal. sed mihi, qui invitare: etsi hercle jam Romam veniendum est, ne ille antè advolet.

CICERO ATTICO, S.

OSPIITEM mihi tam gravem! ἀμείλικτον. fuit enim perjurandè. sed cum secundis Saturnalibus ad Philippum vesperi venisset, villa ita completa militibus est, ut vix triclinium, ubi cœnatura ipse Casar esset, vacaret: quippe 53 hominum crō crō. sanè sum commotus, quid futurum esset postridie: ac mihi Barba Casius subvenit: custodes dedit. castra in agro: villa defensa est. ille tertiis Saturnalibus apud Philippum 54 ad horam VII. nec quemquam admisit. rationes opinor cum Balbo. inde ambulavit in litore. 55 Post horam VIII in balneum: 56 tum audivit de Mamurra: vultum non mutavit: unctus est; accubuit; 57 ἐμπελώ agebat. itaque & edit, & bibit ἀδράς, & jucundè; opiparè sanè, & apparatus: nec id solum, 58 sed bene cœto, &

Conditio sermone bono, & si quæris, libenter.

præterea tribus tricliniis accepti ἀπὸ αὐτῶν valde copiosè. libertis minùs lautis, servisque nihil defuit. nam lautiores eleganter accepti. quid multa? homines visi fumus. 59 hospes tamen non is, cui diceres, amabo te, 60 eodem ad me cum revertere. semel satis est. ἀπεδύον δὲ ἐν sermone: φιλῶν 72 multa. quid quæris? delectatus est, & libenter fuit. Puteolis se ajebat unum diem fore, alterum ad Bajas. Hæbes hospitium, sive ἐπισκευήν odiosam, mihi, 61 dixi, non molestam. Ego paullisper hic, deinde in Tusulanum. Dolabellæ villam cum præteriret, omnis armatorum copia, dextra sinistra ad eum, nec usquam alibi. hoc ex Nicia.

git, quod suspicaris quod ita scripserim; vel, quod suspicaris quod me puderet &c. Junius legit, ne ridiculè: mihi cillus &c. Idem.
 52. Narro tibi.] Prifei Bosiita habent. vulg. Narrabo tibi. Idem.
 53. Hominum crō crō.] Hoc restituit Victorius. prius vulgabatur, hominum cœcem. Idem.
 54. Ad horam VIII.] Et hoc est de veteribus Victorii. antea legebatur, ad 11x. Nonar. Idem.
 55. Post horam 11x.] A Vict. est. prius habebatur, post hæc &c. Idem.
 56. Tum audivit de Mamurra, vultum non mutavit.] Lamb. & Bosius ex suis mss. restituerunt vocem vultum. Idem.
 57. Εμπελώ agebat.] Egerat, Pantagathus. Idem.
 58. Sed bene cœto, & condito sermone bono, & si quæris libenter.] Pantagathus, sed bene cœto condito sermone bono, & singulari accipere. minus rectè. verus potius distinguendi erant bene cœto, & condito sermone bono, & si quæris, libenter, ut emendabat Gulielmus. Idem.
 59. Hospes tamen non is, cui diceres.] Correxerit hoc Victor. ex mss. antea enim legebatur, hospes tamen novis qui diceres. Idem.
 60. Eodem ad me, cum revertere.] Manutius supervacaneum videtur ad me, cum dixerit, eodem. Pantagathus legebat, eandem ad me quom revertere. Idem.
 61. Dixi.] Vulgò, dixi. Idem

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM

A D

A T T I C U M,

LIBER QUARTUS DECIMUS.

CICERO ATTICO, S.

DIVERTI ad illum, de quo tecum manè. nihil perditius: explicari rem non posse. etenim si ille tali ingenio exitum non reperibat, quis nunc reperiet? quid quæris? perisiffè omnia ajebat, quod haud scio an ita sit: verum ille gaudens: affirmabatque minùs diebus xx tumultum Gallicum: in sermonem se post idus Mart. præterquam Lepidi, venisse neminis: ad summam, non posse isthæc sic abire. ô prudentem Oppium, qui nihilo minus illum desiderat; sed loquitur nihil, quod quemquam bonum offendat, sed hæc hæstenus. Tu, quæso, quidquid novi (multa autem expecto) scribere ne pigresce. in his, de Sexto factis hæc certum; maxime autem de Bruto nostro; de quo quidem ille, ad quem divertit, Cæsarem solitum dicere, MAGNI REFERET, HIC QUID VELIT: SED QUID QUID VOLT, VALDE VOLT: idque cum animadvertisset, cum pro Dejotaro Nicæ dixerit, valde vehementer eum visum, & liberè dicere: atque etiam (ut enim quidque succurrit, libet scribere) proximè cum Sestii rogatu apud eum fuisset, expectare meque sedens quoad vocarer, dixisse eum, EGO DVBITEM QVIN SVMMO IN ODIIO SIM, CVM M. CICERO SEDAT, NEC SVO COMMODO ME CONVENIRE POSSIT? ATQVI SI QVISQVAM EST FACILIS, HIC EST: TAMEN NON DVBITO, QVIN ME MALE ODERIT. Hæc & ejusmodi multa. Sed ad propositum. quidquid erit non modo magnum, sed etiam parvum, scribes. equidem nihil intermittam.

CICERO ATTICO, S.

DUAS à te accepi epistolas heri. ex priorè theatrum, Præbiumque cognovi; bona signa consentient multitudinis. plausus verò L. Cassio datus, etiam factus mihi quidem visus est. Altera epistola de Madaro scripta, apud quem nullum *φιλάνθρωπον*: tu puta. *pro* processi enim, sed minùs. diutius sermone enim sum retentus. Quod autem ad te scripseram, *obscure fortasse*, id ejusmodi est; ajebat Cæsarem se, quo tempore Sestii rogatu veni ad eum, cum expectarem sedens, dixisse: EGO NVNC TAM SIM STVLTVS, VT HVNC IPSVM FACILEM HOMINEM, PVTEM MIHI ESSE AMICVM, CVM TAMDIV SEDENS MEVM COMMODOV EXPECTET? Habes igitur *φιλάνθρωπον* inimicissimum orti, id est, Bruti.

In Tusculanum hodie; Lanuvii cras; inde Asturæ cogitabam. Pilia paratum est hospitium: sed vellem Atticam; (verum tibi ignosco) quarum utrique salutem.

CICERO ATTICO, S.

TRANQUILLAE tuæ quidem literæ; quod utinam diutius! nam Matius posse negabat. Ecce autem fructores nostri ad frumentum profecti, cum inanes rediissent, rumorem afferant magnum, Romæ domum ad Antonium frumentum omne portari: *παιδικόν* certè: scripsisses enim. *Corumbus Balbi* nullus adhuc; & mihi notum nomen. Bellus enim esse dicitur architectus. Ad obsequandum tu adhibitus non sine causa videris. volunt enim nos ita putare. nescio cur non animo quoque sentiant. sed quid hæc ad nos? odorare tamen Antonii *Μεθυστην*: quem quidem ego epularum magis arbitror rationem habere, quam quidem mali cogitare. Tu, si quid pragmaticon habes, scribe: sin minus, populi *ἐπιστημασίαν*, & mimorum dicta perscribito. Pilia, & Atticæ salutem.

CICERO ATTICO, S.

NUNC quid putas me Lanuvii? at ego te istic quotidie aliquid novi suspicor. tument negotia. nam cum Matius, quid censēs ceteros? equidem doleo, quod nunquam in illa civitate accidit, non nūa cum libertate rempublicam recuperatam. horribile est quæ loquantur, quæ minitentur; ac vereor Gallica etiam bella; ipse Sextus quoque evadat. sed omnia licet concurrant, idus Martiæ consolantur. nostri autem *ἥρωες*, quod per ipsos confici potuit, gloriosissimè & magnificentissimè confecerunt. reliquæ res, opes & copias desiderant, quas nullas habemus. Hæc ego ad te, ut si quid novi (nam quotidie aliquid expecto) confestim ad me: & si novi nihil, nostro more tamen ne patiamur intermitteri litterulas. equidem non committam.

CICERO ATTICO, S.

SPERO tibi jam esse ut volumus; quoniam quidem *ἡσυχίας*, cum leviter commotus esses: sed tamen velim scire quid agas. Signa bella, quod Calvena molestè fert, se suspectum esse Bruto. illa signa non bona, si cum signis legiones veniunt à Gallia. quid tu illas putas, quæ fuerunt in Hispania, nonne idem postulaturas? quid, quas Antonius transportavit? Caninium volui, sed *μνημονικὸν ἀμάρτυρον*.

Ab

1. *Affirmabatque.*] Codices vulgati *affirmatque*, præsentis tempore: Scidæ & Tornaf. *affirmabatque*, quod melius convenit cum superioribus verbis, *reperiebat*, & *ajebat*; atque ita edidit Bosfius. *Cleric.*

2. *Venisse neminis.*] Vulg. *venissenemini*. Idem.

3. *Sed, quicquid volt, valde volt.*] Perspicuè est in Deuret. & Tornaf. *volt*: quos, quo minus sequeretur Bosfius nulla causa fuit: quamquam non improbat vulgatum *vult*. Idem.

4. *Cum pro Dejotaro Nicæ dixerit.*] Diceret, Longolii liber, quod Urfino magis placet. Idem.

5. *Φιλάνθρωπος: tu puta.*] Editiones vulgatæ *φιλάνθρωπος*, ut putat. Bosfius ex Deuret. *φιλάνθρωπος: tu puta*. Idem.

6. *Processi enim, sed minus. diutius sermone enim sum retentus.*] Ita Bosfius ex omnib. mss. suis & ex prima editione Victor. vulg. *processi enim: sed minus diu: sermone enim etc.* Idem.

7. *Obscure fortasse.*] Ita reposuit Victor. ut etiam Germani adnotarant, pro, *obscuro fortasse*, quod antea legebatur. Idem.

8. *Tranquilla tuæ quidem literæ.*] Ita Faernus, ex antiquo libro. Idem.

9. *Corumbus Balbi nullus adhuc.*] Sic vetustiores habere codices, & Germanos adnotasse, testis est Victorius. antea legebatur, *Torumbus*. Idem.

10. *Nunc quid putas.*] Quidam, *numquid putas*; quod probat Lambinus. Idem.

11. *Quod per ipsos.*] Vulg. *per se ipsos*. Idem.

12. *Quoniam quidem ἡσυχίας.*] Mirè consentiebant antiqui Bosfii in hac lectione referenda, *quoniam quidem ἡσυχίας*, quos lubens sequutus est: idque probantibus Lambino, & Turnebo, ex Tornaf. prius legebatur, *ἡσυχίας*, icque ita restituerant Germani, consentiente Victorio; cum antea inane spatium relinquerebatur. Idem.

13. *Cum leviter.*] Vulg. *quæ leviter*. Idem.

14. *Quid quas Antonius transportavit?*] Ita mss. Pal. vulg. *quid cas, quas Antonius transportavit*. Idem.

15 Ab alectore *φυρμὸς πολὺς*. nam ista quidem Cæsaris libertorum conjuratio facile opprimeretur, si recta sciret Antonius. Meam solum verecundiam, 16 qui legari noluerim ante res prolatas, ne deserere viderer hunc rerum tumorem; 17 cui certe si possem mederi, deesse non deberem. sed vides magistratus, si quidem illi magistratus: vides tamen tyranni satellites in imperiis; vides ejusdem exercitus; vides in latere veteranos; 18 quæ sunt *δύσπρα* omnia: eos autem qui orbis terræ custodis non modo septi; 19 verum etiam magni esse debebant, 20 tantumnon laudari, atque amari, sed parietibus contineri. atqui illi quoquo modo beati; civitas misera. Sed velim scire quid advenit Octavii: num qui concursus ad eum, num quæ *νῶ τελευτῆς* suspicio. non putō quidem: sed tamen quidquid est, scire cupio. Hæc scripsi ad te proficiscens Astura III idus.

6 CICERO ATTICO, S.

PRIDIE idus Fundis accepi tuas litteras cenans. primum igitur melius esse: deinde meliora te nunciare. odiosa illa enim fuerant, legiones venire: Nam 21 de Octavio susque deque. expecto quid de Mario: quem quidem ego sublatum rebat à Cæsare. Antonij colloquium cum heroibus nostris pro re nata non incommodum: sed tamen adhuc me nihil delectat præter idus Mart. nam, 22 quoniam Fundis sum cum Ligure nostro, disferucior, Sestili fundum à verberone Curtilio possideri: quod cum dico, de toto genere dico. Quid enim miserius, quam ea nos tueri, propter quæ illum oderamus? Etiamne consules & tribunos plebis in biennium, quos ille voluit? nullo modo reperio, quemadmodum possim *πολιτείας*. nihil enim tam *σπουδαίως*, quam 23 *πυρην κλόνει* in celo esse, tyranni facta defendi. sed vides consules, vides reliquos magistratus, si isti magistratus: vides languorem bonorum. exultant lætitia in municipiis. dici enim non potest, 24 quanto opere gaudeant, ut ad me concurrant, ut audire cupiant 25 verba mea ea de re; nec ulla interea decreta. sic enim *πεπολιτευσθεα*, ut victos metueremus. Hæc ad te scripsi apposita secunda mensa: plura, & *πολιπιώπει* postea: & tu, quid agas, quidque agatur.

7 CICERO ATTICO, S.

POSTRIDIE idus 26 Paullum in Cajeta vidi. 27 is mihi de Mario & de republica alia quædam sanè pessima. à te scilicet nihil: nemo enim meorum. sed Brutum nostrum au-

dio visum sub Lanuvio. ubi tandem est futurus? nam tùm reliqua, tum de hoc scire haveo omnia. Ego è Formiano exiis xvri kal. ut inde altero die in Puteolanum, scripsi hæc. A Cicerone mihi litteræ sanè 28 *πενταμεθῆς*, & bene longæ. cetera autem vel fingi possunt: *ἀντὶ* litterarum significat doctiorem. nunc magnopere à te peto, de quo sum nuper tecum locutus, ut vides nequid ei desit. id cum ad officium nostrum pertinet, tum ad estimationem. & dignitatem: quod idem intellexi tibi videri omnino. 29 Si ergo est, volo mense Quintili in Græciam. sint omnia faciliora. sed cum sint ea tempora, ut certi nihil esse possit, quid honestum mihi sit, quid liceat, quid expediat; quæ da operam, ut illum quàm horrefissimè copiosissimeque tucamur. hæc & cetera, quæ ad nos pertinebunt, ut soles, cogitabis: ad meque aut quod ad rem pertineat; aut, si nihil erit, quod in buccam venerit, scribes.

CICERO ATTICO, S.

TU me jam rebare, cum scriberas, 30 in actis esse nostris: & ego accepi xvri kal. in diversorio Sinucifano tuas litteras. De Mario probè: etsi doleo L. Grassi nepotem. optime tam etiam Bruto nostro probari Antonium. nam quod 31 Juniam scribis moderatè & amicè scriptas litteras attulisse, mihi Paullus dedit ad se à fratre missas: quibus in extremis erat, sibi insidias fieri; se id certis auctoribus comperisse. hoc nec mihi placebat, & multo illi minus. Regiæ fuga mihi non molesta. sed Clodia quid egerit, scribas ad me velles. De Byzantiis curabis, ut cetera; & Pelopem 32 ad te arcesses. Ego, ut postulas, Bajana negotia, forumque illum, de quo scire vis, cum persexero, tum scribam; ne quid ignores. Quid Galli, quid Hispani, quid Sextus agat, vehementer expecto. ea scilicet tu declarabis, qui cetera. Naufœolam tibi ium causam otii dedisse facile patiebar. videbar enim mihi legenti tuas litteras requiescere paulisper. De Bruto semper ad me omnia perferibito, ubi sit, quid cogitet: quem quidem ego spero jam tutò vel solum tota urbe vagari posse. verumtamen.

CICERO ATTICO, S.

DE republica multa cognovi ex ruis litteris, quas quidem multijuges accepi uno tempore à Vestorii liberti. ad ea autem quæ requiris, brevi respondebo. Primum vehementer me Cluviana delectant. Sed quòd quaris quid arcesserim

15. A Balneatore *ἐφυρμὸς πολὺς*.] Bosius excedendum curavit, à Balneatore, ut erat in omnib. suis: vulg. ab alectore, quod in cunctis & impressis & mss. codicib. quos vidit fuisse refert Vici. exceptis Germ. qui, Balneatore, habent. Cleric.

16. Qui legari noluerim ante res prolatas.] Sic mss. omnes Pal. vulg. qui legari noluerim auctores præclaros. Idem.

17. Cui certè si possem mederi, deesse non deberem.] Vici. ita castigavit, cum prius legeretur, *olisse non debemus*. Idem.

18. Quæ sunt *δύσπρα* omnia: eos autem.] Vulg. quæ sunt *δύσπρα*. Eos autem. Idem.

19. Verum etiam magni esse debeant.] Veram & certam hic esse Manut. conjecturam, declarat hæc scriptura Decurt. *magisse*, ubi omiffa tantum est una littera: scribi enim debuit, *magi esse*, ut coniecerat Manut. In Tornæf. aliquantò depravatius est, *magisse*. prius legebatur, *magni debebant esse*, quod non placebat Manut. Bessarian. liber, *magis debeant*. Idem.

20. Tantum non.] Rectè Decurtatus *tantum non*, & mox, *atque*, quo modo edidit Bosius. Idem.

21. De Octavio susque deque.] Lectio hæc, quam Germani animadvertent, Victorianorum mss. auctoritate confirmatur. antea legebatur, *Nam de Octavio scis quæ expecto*. Idem.

22. Quoniam Fundis sum, cum Ligure nostro, disferucior, Sestili fundum.] Victorius ex antiquis exemplaribus sic reposuit, eimi antea legeretur, *quoniam Fundis sum cum Ligure nostro strufore*. Idem.

23. *Πυρην κλόνει* in celo esse.] Dausqueius v. cl. putat deesse negationem, *non in celo &c.* aut scribendum in *salo esse*. sed prior lectio ei præstabilior. Grut. vetat nos discedere à vulgato; tanquam in qua nihil sit absurdum; imò quæ auctori contraria sit futura, addita negativa; ut liquet ex variis earum Epistoliarum locis, & orationib. Philippiis. cum enim approbatur rex tyranni, improbantur item ejus facta, scripta, dicta, promissa a populo odiosa. Idem.

24. Quanto opere.] Vulg. *quantopere*. Idem.
25. Verba mea ea de re.] Edidit Bosius ut erat in Seidis, *ea de re*. Idem.

26. Paullum in Cajeta vidi.] Victorius in postrema editione scripsit, in *Cajetano*, quod veteres Bosii, in *Cajcia*: vulg. *Paullum Cajeta*. Idem.

27. Is mihi de Mario.] Ita Victorius ex mss. pro *Matio*, quod antea legebatur. Idem.

28. *Πενταμεθῆς*.] Sic legendum & ita scriptum esse in codicibus Memm. & Tornæf. asserit Lambinus, camque scripturam & Corradus notat. Victorius auctoritate mss. pro *πενταμεθῆς*, quod & etiamnum in vulgaris editionibus legitur, substituit *πενταμεθῆς*. receptam tueri Dausqueius. ut enim scribitur Iliad. II. *ἐχρῆς ἕκαστο πικρῆ*, crebris densique ordines; sic litteræ *πενταμεθῆς* sunt conserata, non inanes, aut raris versibus. Eodem laudis genere libro xv Epist. 16. Tullius litteræ suum ornat: Tandem à Cicerone tabellarius: & mehercule litteræ *πενταμεθῆς* scriptæ &c. Pari modo loco subjunctiore scripsit Dausqueius: *τὸ πικρὸν* litterarum significat doctiorem; & ad spiritudinem versum in litteris retulerit. quæ si cui minus ridet interpretatio, τὸ πικρὸν litterarum securam & robustam interpretari fas erit. ut Iliad. B. *πικρὸν ἡέτηστον βολήν*. ubi Eustathius: *Πικρὴ ἡ βολὴ ἡ νεκρὰ, ἢ ἐν ταφῆσιν τῶν πικρῶν σωματίων, ἀδυσπῆστες τῶν ἄρκων*. Idem.

29. Si ἀγὼν ἐστὶν, ἔλεο mense Quintili in Græciam.] Scidæ, si agō est: unde Bosius coniecit, si ἀγὼν ἐστὶν. Lam. legit, omnino legatus mense Quintili in Græciam. vulg. si ergo est &c. Idem.

30. In actis esse nostris.] Vulg. in *actis esse nostris*. Idem.

31. Juniam scribis.] Vulg. *Cluvianam*. Idem.

32. Ad te arcesses.] Bosii mss. arcesses, ut temporis eju dem sit; cujus verbum quod antecedit, *curabis*. Idem.

33. De Rep.] Duo hæc vocabula superiori ap. inguntur epistolæ in vulgata editione. Idem.

cesserim Cluysippum; raberne mihi dua corruerunt, reliqua- que rimas agunt. itaque non solum inquit illi, sed mures etiam migraverunt. hanc ceteri calamitatem vocant: ego ne incommodum quidem. o Socrates, & Socratici viri! numquam vobis gratiam referam. Dii immortales, quam mihi ista pro nihilo! sed tamen ea ratio edificandi inivit, consiliario quidem, & auctore Vestorio, ut hoc damnum quaesitiosum sit. Hic turba magna est, eritque, ut audio, major. Duo quidem quasi designati consules. o Dii boni! vivit tyrannis, tyrannus occidit? ejus interfecti morte letamur, cujus facta defendimus? itaque quam severe nos M. Curtius accusat; ut pudeat vivere: neque injuria. nam mori millies praestitit, quam hanc pati, quae mihi videtur haberi etiam vetustatem. & Balbus hic est, multumque mecum: ad quem a Vetere litterae datae pridie kal. Januar. 34 cum à te Caecilium circumfederetur, & jam teneretur; venisse cum maximis copiis Paorum Parthum: ita sibi esse eum ereptum, multis suis amissis: in qua re accusat Volcatium. ita mihi videtur bellum illud instare. sed Dolabella, & Nicias videntur. idem Balbus meliora de Gallia. xxi die litteras habebat; Germanos, illasque nationes re audita de Caesare, legatos misisse ad Aurelium, qui est praepositus ab Hirtio, se, quod imperatum esset, esse facturos. quid quaeris? omnia plena pacis, aliter ac mihi Calvena dixerat.

CICERO ATTICO, S.

ITANE vero? hoc meus, & tuus Brutus egit, ut Lanuvii esset? ut Trebonius itineribus devis proficisceretur in provinciam? ut omnia facta, scripta, dicta, promissa, cogitata Caesaris plus valeret, quam si ipse viveret? 35 meministi me clamare, illo ipso primo Capitolino die, senatum in Capitolium à praetoribus vocari? dii immortales! quae tum opera effici potuerunt, latantibus omnibus bonis, etiam sat bonis, fractis latronibus? Liberalia tu accusas. quid fieri tum potuit? jam pridem perieramus. meministine te clauare, causam perisse, si finere elatus esset? ad ille etiam in foro combustus, laudatusque miserabiliter: servique, & egentes in tecta nostra 36 cum facibus immisisti. quae deinde? ut audeant dicere, TUNE CONTRA CAESARIS NVTVM? hanc & alia ferre non possum. itaque 37 quae cogito. Tua tamen 38 nausea jamne plane abiit? mihi quidem ex tuis litteris coniectanti ita videbatur. 37 redeo ad Tebasios, Scavias, Frangones. hos tu existimas confidere se illa habiueros, stantibus nobis? in quibus plus virtutis putatur, quam experti sunt. pacis isti felicitate amatores, & non latrocinii auctores? at ego cum tibi de Curtilio scripsi, Sestilianoque fundo, scripsi de Censorino, de Messala, de Planco, de Postumio, de genere toto. melius tui perisisti illo interfecto, quod nunquam accidisset, quam hanc videre. Octavius Neapolim venit XIII kal. ibi eum Balbus mande postridie, eodemque die mecum in Cumano, illum hereditatem aditurum. sed, ut scribis, 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47

res est, ut debet, eritque cura. 39 Quod quaeris, jamne ad centena Cluvianum: adventare videtur: sed primo anno lxxx deterfimus. Q. pater ad me gravia de filio, 40 maxime quod matri nunc indulgeat, cui antea bene merenti fuerit inimicus. ardentem in eum litteras ad me misit. ille autem quid agat, si scis, neque dum Roma es profectus, scribas ad me velim; & hercule, si quid aliud. vehementer delector tuis litteris.

CICERO ATTICO, S.

NUDIUS TERTIUS dedi ad te epistolam longioris: nunc ad ea, quae proximè. 41 Velim mehercule, Astarte Brutus. 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

CICERO ATTICO, S.

OMI Attice, vereor, ne nobis idus Mart. nihil dederint prater laetitiam, 44 & odii poenam ac doloris. quae mihi istine afferuntur? quae hic video? 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

34. Cum à se Caecilium circumfederetur.] Pro, Catilinus, quod antea legebatur, Caecilius restituit Victorius. Cleric.
35. Meministi clamare.] Ita Faernus & Ant. Augustinus: vulg. meministine clamare. Idem.
36. Cum facibus] Vulg. cum fascibus. Idem.
37. Redeo ad Tebasios, Scavias, Frangones.] Hanc lectionem ex antiquis exemplaribus eruit Victorius. Junius ex mss. Pal. Redeo ad te: Bassos, Scaevias, Frangones. Beatus Rhenanus lib. 11 Rerum Germanicarum indicat fuisse in mss. Laurishemensi; Redeo ad te Bassos, Scaevias, Frangones; ex quibus fingebat, Redeo ad Tebasios, Atanas, Vangiones. Cleric. Ph. Cluverius lib. 11 Germania cap. 2 tentabat legere ad tuos Bassos, Scaevias, Frangones. Gronov.
38. Poisidivum.] Veteres libri sic referunt PIZO@EMIN: Victor. edidit poisidivum, ut Bos. scribendum potius videatur poisidivum; cum tamen propius ad veterem scripturam accedens reponendum censent poisidivum; facile enim librarius alteram omisit, quia diphthongus conlabatur. Victorii lectionem sequitur vulgata editio. Junius ex conjectura poisidivum. Cleric.

39. Quod quaeris.] Vulg. Quid quaeris? Idem.
40. Maxime quod matri nunc.] Junius ex mss. matri quod maxime nunc. Idem.
41. Velim mehercule.] Vulg. mehercle. Idem.
42. Sed non sine invidia, ne sine periculo quidem.] Integrior est scriptura veterum codicum, quam public. editionum; ideo ex illorum fide sic edidit Bosius: vulgo tria illa verba desunt. Idem.
43. Ruina rem non fecit.] Victor. ex antiquis codicibus, in quibus erat, una, legendum coniecit, ruina. prius legebatur, nam. Idem.
44. Et odii poenam ac doloris.] Victor. edidit. odii poenam, quam lectionem cum multis de causis non probat Bosius, tum quod in Decurt. Torn. & Crusell. perspicue exaratum est odii poenam; quam lectionem retinet item Lamb. Idem.
45. Verumtamen. ecce autem Antonius.] Hoc ordine restituit hae vocabula Victor. antea legebatur verumtamen antem ecce. Idem.
46. Verum illuc referor.] Lamb. forte legendum dicit, verum me illuc refero; vel ut vulgo, verum illuc refero, ut subaudiatur, hae quae dixi. Idem.
47. Negant hae ferri posse.] Tornas. & Crusell. negans, scriptis

esse non possunt? qui quidem semper erunt clari; conscientia vero facti sui etiam beati. sed nos, nisi me fallit, jacebimus. itaque exire habeo, ubi nec Pelopidarum, inquit, haud aino vel hos designatos, qui etiam declamare me coegerunt; ut ne apud aquas quidem acquiescere liceret. sed hoc mea nimia facilitatis. nam id erat quondam quasi necesse: nunc, 4^o quoquo modo se res habet, non est item. Quam dudum nihil habeo, quod ad te scribam: scribo tamen, non ut delectem his litteris, sed ut eliciam tuas. tu, si quid erit de ceteris; de Bruto utique, quidquid. Hac conscripsi x kal. accubans apud Vestorium, hominem remotum à dialecticis, in arithmeticis satis exercitatum.

CICERO ATTICO, S.

13 SEPTIMO denique die litteræ mihi reddita sunt, quæ erant à te xiiii kal. data: quibus quartis, atque etiam me ipsum necesse arbitraris, utrum magis tumulis prospectam, 49 an ambulatione ἀλιτενῶς delecter. est mehercule, ut dicis, utriusque loci tanta amoenitas, ut dubitem, utra aut eponenda sit.

— ἀλλ' ἔδ' αὐτὸς ἐπρωτῆς ἔργα μέμνηεν.
 Αλλὰ λίλυ μὴ γὰρ πῆμα, θροπρεφῆς, εἰσερχόμενος
 Δεῖδμῦν. ἐν δειῖ τῷ σασισῶμῦ, ἢ δροπιδῶ.

quamvis enim tu magna, & mihi jucunda scripseris de D. Bruti adventu ad suas legiones, in quo spein maximam video: tamen, si est bellum civile futurum, quod certè erit; si Sextus in armis permanebit, quem permanurum esse 50 certè scio; quid nobis faciendum est, ignoro. neque enim jam licebit, quod Cæsaris bello licuit, neque huc, neque illuc. quemcumque enim hac pars perditurum latatum morte Cæsaris putabit, (Lætitiam autem aperitissimè tullimus omnes) hunc in hostium numero habebit: quæ res ad eandem maximam spectat. restat, ut in castra Sexti, aut, si fortè, Bruti nos conferamus. res odiosa & aliena nostris atutibus, & incerto exitu belli: & nescio quo pacto tibi ego possim, mihi tu dicere,

Τεκνον ἔμδν, ἔτοι δ' ἐδῶ τῷ πολέμῳ ἔργα,
 Αλλὰ σὺ γ' ἰμερσίηλα μετέρχο ἔργα λέγοιο.

sed hæc fors videtur, ea, qua talibus in rebus plus, quàm ratio potest. nos autem id videamus, quod in nobis ipsis esse debet, ut, quidquid acciderit, fortiter & sapienter feramus, & accidisse hominibus meminerimus; nosque cum multum litteræ, tum non minimum idus quoque Mart. consolentur. Suscipe nunc meam deliberationem, qua sollicitor: ita multa veniunt in mentem in utramque partem. 51 proficiscor, ut constitueram, legatus in Græciam? exadis impendentis periculum nonnihil vitare video, sed casurus in aliquam vituperationem, quod reipublica defuerim tam gravi tempore. 52 sin autem mansero, fore me quidem video in discrimine; sed accidere posse suspicor, ut prodesse possim reipublicæ. Jam illa consilia privata sunt, quod sentio valde esse utile ad confirmationem Ciceronis, me illuc venire: nec alia causa professionis mihi ulla fuit tum, cum consilium cepi legari ab Cæsare. tota igitur hæc de re, ut soles, si quid ad me pertinere putas, cogitabis. Redeo nunc ad epistolam tuam. scribis enim esse rumores, me, ad lacum quod habeo, venditurum: minusculam verò villam utique Quinto traditurum, vel impenso pretio, quod introducat, ut tibi Quintus filius dixerit, dotata Aquilla: ego verò de venditione nihil cogito, nisi quid, quod magis me delectet, invenero. Quintus autem de emendo ni-

hil curat hoc tempore. satis enim torquetur debitione dotis: in qua 53 mirificas Egnatio gratias agit. à ducenda autem uxore sic abhorret, ut libero lectulo neget esse quidquam jucundius. Sed hæc quoque hæctenus, redeo enim ad miseram, seu nullam potius republicam. M. Antonius ad me scripsit de restitutione Sex. Clodii: quàm honorificè, quod ad me attinet, ex ipsius litteris cognoscēs; (misi enim tibi exemplum) quàm dissolutè, quàm turpiter, quamque ita perniciosè, ut nonnumquam Cæsar considerandus esse videtur, facilè existimabis. quæ enim Cæsar numquam neque fecisset, neque passus esset, ea nunc ex falsis ejus commentariis proferuntur. ego autem Antonio facillimum me præbui. etenim ille, quoniam semel induxit animum sibi licere quod vellet, fecisset nihilo minus me invito. itaque mearum quoque litterarum misi tibi exemplum.

ANTONIUS CONSUL. S. D. M. CICERONI.

QUCCUPATIONIBUS est factum meis, & subita tua professione, ne tecum coram de hac re agerem. 54 quam ob causam veror, ne absentia mea levior sit apud te. quod si bonitas tua responderit iudicio meo, quod semper habui de te; gaudebo. A Cæsare petii, ut Sex. Clodium restitueret: imperari. erat mihi in animo etiam tum sic uti beneficio ejus, si tu concessisses. quo magis laboro, ut tua voluntate id per me facere nunc liceat. quod si durivorem te ejus misere, & afflictæ fortunæ preles; non contendam ego adversus te. quamquam videor debere tueri commentarium Cæsaris. sed mehercule, si humaniter, & sapienter, & amabiliter in me cogitare vis, facilem profectò te præbebis: & soles P. Clodium, in optima spe puerum repositum, existimare, non te infestatum esse, cum potueris, amice paternas. patere, obsecro te, pro republica videri gessisse similitatem cum patre ejus. non contempseris hanc similitam. Honorifici enim, & libentis deponimus inimicitias reipublicæ nomine susceptas, quàm contumaciæ. Me deinde sine ad hanc opinionem jam nunc dirigere puerum, & tenero animo ejus persuadere, non esse tradendas postteris inimicitias. quamquam, tuam fortunam, Cicero, ab omni periculo abesse, certum habeo: tamen arbitror malle te quietam senectutem, & honorificam potius agere, quàm sollicitam. Postremo meo jure te hoc beneficium rogo. nihil enim non tua causa feci. Quod si non impetro, per me Clodio daturus non sum: ut intelligas, quanti apud me auctoritas tua sit, atque eo te placabilivorem præbeas.

CICERO ANTONIO COS. S.

QUOD mecum per litteras agis, unam ob causam malletem coram egisse. non enim solum ex oratione, sed etiam ex vultu, & oculis, & fronte (ut ajunt) meum erga te amorem perspicere potuisses. nam cum te semper amari, primùm tuo studio, post etiam beneficio provocatus; tum his temporibus reipublica te mihi ita commendavit, ut cavivorem habeam neminem litteræ verò tue, 55 cum amantissimè, tum honorificentissimè scripta, sic me affecterunt, ut non dare tibi beneficium viderer, sed accipere à te, ita petente, ut inimicum meum, necessarium tuum, me invito servare nolles, cum id nullo negotio scire posses. Ego verò tibi istuc, mi Antoni, remitto; atque ita, ut me à te, cum his verbis scripseris, liberalissimè atque honorificentissimè tractatum existimem: idque cum totum, quoquo modo se res haberet, tibi dandum putarem; tum do etiam humanitati & naturæ meæ, nihil enim unquam non modò acerbum in me fuit, sed ne paullo quidem tristius, aut severius, quàm necessitas reipublica postulavit. Accedit, ut ne in ipsam

Bofius, negant, id est, negant-ne. vulg. negant hæc ferri posse; quod retinet Junius. Cleric.

48. Quoquomodo se res habet, non est item. Quam dudum nihil habeo &c. Vulg. aliter distinguit, quoquomodo se res habet, non est item, quam dudum. Nihil habeo. Idem.

49. An in ambulatione ἀλιτενῶς. Hoc vocabulum Germani & Victor. ex suis codicibus ut & sequentes Græcos versus, priimi restituerunt. Idem. Viderit Clericus, unde in Gronov.

50. Certè scio. Vulg. certè scio. Cleric.

51. Proficiscor ut constitueram legatu in Græciam? Hæc cum in interrogatione legenda B. sus asserit. Idem.

52. Sin autem mansero, fore me quidem video in discrimine. Jan-

dem scripturam referunt Decurt. & Crusell. quam & Tornasianus: ex cujus fide Lamb. jam dudum docuit ita legendum esse, fore me quidem video in discrimine. vulg. sin autem mansero: equidem video in discrimine. Idem.

53. Mirificas Egnatio. Editio Victoriana, mirificas Q. Egnatio. Decurt. mirificas sub Q. Egnatio; sed id tamquam glossæ repudiat Bofius. Idem.

54. Quam ob causam veror, ne absentia mea levior sit. Sic omnes libri veteres, quos vidit Lamb. Erricus Stephanus tamen arbitratu legendum, non veror, ne absentia &c. sed id Lambino minus probatur. Idem.

55. Cum amantissimè. Vulg. tum amantissimè. Idem.

ipsum quidem Clodium meum insigne odium fuerit unquam: semperque ita statui, non esse infestandos inimicorum amicos, praesertim humiliores; nec his praesidiis nosmet ipsos esse spoliandos. Nam de puero Clodio tuas 56 partes esse arbitror, ut ejus animum, tenerum, quemadmodum scribis, his opinionibus imbuis, ut ne quas inimicitias residere in familiaribus nostris arbitretur. contendi enim P. Clodio, cum ego publicam causam, ille suam defenderet, nostras concessiones respiciam dijudicavit. si viseret, mihi cum illo nulla contentio jam maneret. Quare, quoniam hoc à me scis petis, ut, quae tua potestas est, ea neget te me invito usurum; puero quoque hoc à me dabis, si tibi videbitur: non quo aut atas nostra ab illius aetate quidquam debeat periculi suspicari, aut dignitas mea ullam contentionem extimescat: sed ut nosmet ipsi inter nos conjunctiores simus, quam adhuc fuimus. interpellantibus enim his inimicis, animus tuus mihi magis patuit, quam domus. Sed haec haec tenens. illud extremum; ego, quae te velle, quaeque ad te pertinet, et arbitror, semper sine ulla dubitatione summo studio faciam. hoc velim tibi penitus persuadeas.

CICERO ATTICO, S.

ITERADUM eadem ista mihi. coronatus Quintus noster Parilibus? Parilibus? solusne? etsi addis Lamiam: quod demitro equidem: sed scire cupio, qui fuerunt alii: quamquam satis scio, nisi improbum neminem. explanabis igitur hoc diligentius. ego autem casu cum dedissem ad te litteras vi kalend. satis multis verbis, tribus fere horis post accepti tuas, & magni quidem ponderis. itaque joca tua plena factiarum, & 58 de haeresi Vestorina, & 59 de Pheriorum more Puteolano, risisse me satis, nihil est necesse scribere. ἀσολυτικώτερον illa videamus. Ita Brutos Cassiumque defendis, quasi eos ego reprehendam: quos satis laudare non possum. rerum ego vitia collegi, non hominum. sublato enim tyranno, tyrannida manere video. nam quae ille facturus non fuit, ea sunt, ut de Clodio: de quo mihi exploratum est, illum non modo non facturum, sed etiam ne passurum quidem fuisse. sequetur Rufio Vestorianus, Victor numquam scriptus, ceteri, quis non? cui ferire ipsi non potuimus, ejus libellis paremus. Nam Liberalibus quis potuit in senatum non venire? fac id potuisse aliquo modo: num, etiam cum venissemus, liberè potuimus sententiam dicere? nonne omni ratione veterani, qui armati aderant, cum praesidiis nos nihil haberemus, defendendi fuerunt? illam sessionem Capitolinam mihi non placuisse, tu testis es. quid ergo? ista culpa Erutorum? minime illorum quidem; sed aliorum brutorum; qui se cautos, ac sapientes putant: quibus satis fuit latari; nonnulli, etiam gratulari; nullis, permanere. sed praeterita omittamus: istos omni cura praesidioque tueamur; & quemadmodum tu praecipis, contenti idibus Mart. sumus: quae quidem nostris amicis, divinis viris, aditum ad calum dederunt, libertatem populo Romano non dederunt. Recordare tua. nonne meministi clamare te, omnia perisise, si ille funere elatus esset? sapienter id quidem. itaque ex eo quae manarint, vides. Quae scribis kalendis Junius Antonem de provinciis relaturum, ut & ipse Gallias habeat, & utrisque dies prorogetur: licebit decerni liberè? si licuerit, libertatem esse recuperatam latabor: si non licuerit; quid mihi attulerit ista domini mutatio pra-

ter latitiam, quam oculis cepi justo interitu tyranni? Rapinas scribis ad Opis fieri: quas nos quoque tum videbamus. nam nos & liberati ab egregiis viris, nec liberi sumus. ita laus illorum est, culpa nostra. & hortaris me, ut historias scribam? ut colligam tanta eorum scelera, à quibus etiam nunc obidemur? poterone eos ipsos non laudare, qui te obsignatorem adhibuerunt? nec mehercule me raudasculum movet: sed homines benivolos, qualescunque sunt, grave est insequi contumelia. sed de omnibus meis consiliis, ut scribis, existimo exploratius nos ad kalendas Junias statuerè posse: ad quas adero; & omni ope, atque opera enitar, adjuvante me scilicet auctoritate tua, & gratia, & summa equitate causae, ut de Buthroitiis senatus consultum, quale scribis, fiat. Quod me cogitare jubes, cogitabo equidem: etsi tibi dederam superiore epistola cogitandum. tu autem, quasi jam recuperata republica, vicinis tuis Massiliensibus sua reddis. haec armis, quae, quam firmam habeamus, ignoro, restitui fortasse possunt, auctoritate non possunt.

CICERO ATTICO, S.

EPISTOLA brevis, quae postea à te scripta est, sanè mihi fuit jucunda, de Bruto ad Antonium, & de ejusdem ad te litteris. posse videntur esse meliora, quam adhuc fuerunt. sed nobis ubi sumus, & quò jam nunc nos conferamus, providendum est. ò mirificum Dolabellam meum! jam enim dico meum; antea, crede mihi, subdubitabam. magnam ἀναθεωρήσειν res habet: de saxo; in crucem; columnam tollere; locum illum sternendum locare. quid quæraris? heroica: sustulisse mihi videtur simulationem desiderii, adhuc quae serpebat in dies; & inveterata, verebar, ne periculosa nostris tyrannotonis esset. nunc proavis assentior tuis litteris, speroque meliora: quamquam istos ferre non possum: qui, dum se pacem velle simulant, acta nefaria defendunt. sed non possunt omnia simul. incipit res melius ire, quam putaram. nec verò discedam, nisi cum tu me id honestè putabis facere posse. Bruto certè in eo nullo loco deero: idque, etiam si mihi cum illo nihil fuisset, facerem propter ejus singularem, incredibilemque virtutem. Piliæ nostræ villam totam, quæque in villa sunt, trado, in Pompejanum ipse proficiscens kalend. Majis. quam velim Bruto persuadeas, ut Atturæ sit.

CICERO ATTICO, S.

QUINTO non. conscendens ab hortis Cluvianis⁶⁰ in phaselum epicopum has dedi litteras, cum Piliæ nostræ villam ad Lucrinum, ⁶¹ villicosque procuratores tradidissem. ipse autem eo die in Parti nostri tyrotaricum imminebam; perpaucis diebus in Pompejanum: post in hac Puteolana, & Cumana regna ⁶² renavigaro. ò loca ceteroqui valde expectanda, interpellantium autem multitudine paene fugienda! Sed ad rem ut veniam, ò Dolabellæ nostri magnam ἀρεστίαν! quanta est ἀναθεωρήσειν? equidem laudare eum & hortari non desisto. rectè tu omnibus epistolis significas, quid de re, quid de viro sentias. mihi quidem videtur Brutus noster jam vel coronam auream per forum ferre posse. ⁶³ quis enim audeat laudare, proposita cruce, aut saxo; praesertim tantis plausibus, tanta approbatione infirmorum? Nunc, mi Attice, me fac ut expedias. cupio, cum Bruto nostro assatum satisfecerim, excurrere

56. Partis esse.] Vulg. partes. Cleric.

57. Si tibi videbitur.] Junius ex duorum mss. Palat. fide alia adjicit verba quae desunt in omnibus editionibus post haec verba, legit quae hoc modo; si tibi videbitur, ut animum ejus conciliatum mihi reddas; non quo &c. Idem.

58. De haeresi Vestorina.] Vulg. Vestoriana. Idem.

59. De Thario nummo.] Bosio teste depravatisime vulgò legitur, de Pherionum more Puteolano, quod tamen sequutus est Junius; pro de Thario nummo re Puteolano, ut ex Decurto edidit Bosius. Cleric. Indignum est ita habere viros doctos in re satis manifesta. Quum enim fere contentant sibi veteres libri in vulgato illo Pherionum, quid? nisi clamant legi oportere pherionum vel ptherionum vel ptherionum, quorum collegia & per omnem Campaniam & Puteolis fuerunt celebratissima, & hodieque monumentis testata, quorum unum ex urbe Neapoli est apud Gruterum 418, 6. C. Herbacio. Macc.

Romano. de Mar. . . 11 viro al. . . Licio. quæst. cur sacrae. pecun. cur. 11 sum. compar. se. vivo. fecit. qui. ob. promiss. venat. ptheris. divisit. quins. mil. num. Adde Capaccium Hiltor. Neapolit. lib. 1 pag. 74 & seqq. ac lib. 11 pag. 238. Et sunt alia plura. Quid potest accommodatius ad jocandum cum iis conjungi, quam haeresis? Gronov.

60. In phaselum epicopum.] Vulg. in phaselum epicopum. Cleric.

61. Villicosque procuratores tradidissem.] Pignoriis accurate illo suo commentario, de Servis, emendandum putat, Villicosque procuratores. Idem.

62. Renavigaro.] Reposuit Bosius auctoribus Seidis, renavigaro: pro, renavigare, quod vulgò legitur. Idem.

63. Quis enim audeat laudare proposita cruce aut saxo?] In omnibus quos vidit Bosius mss. exaratum est, quis enim audeat laudare; quod etiam testatur Victorius, idque Germani adnotarunt: vulg. quis enim audeat violare proposita cruce vel saxo. Idem.

currere in Græciam. magni interest Ciceronis, vel mea potius, vel mehercule utriusque, me intervenire discenti. nam epistola Leonida, quam ad me misisti, quid habet, quæso, in quo magnopere lætetur? et numquam ille mihi satis laudari videbitur, cum ita laudabitur; *Quomodo nunc est.* non est fidentis hoc testimonium, sed potius timentis. ⁶⁴ Herodi autem mandaram, ut mihi *κατὰ μέτρον* scriberet: à quo adhuc nulla littera est. vercor, ne nihil habuerit, quod mihi, cum cognossem, jucundum putaret fore. Quòd ad Xenonem scripsisti, valde mihi gratum est. nihil enim deesse Cicroni, cum ad officium, tum ad existimationem meam pertinet. Flaminium Flaminium audio Romæ esse. ad eum scripsi, me tibi mandasse per litteras, ut de Montani negotio cum eo loquerer: & velim curces epistolam, quam ad eum misi, reddendam; & ipse, quod commodo tuo fiat, cum eo colloquere. puto, si quid in homine pudoris est, prælatum eum; ⁶⁵ ne pro se quodam modo dependatur. De Attica pergratum mihi fecisti, quod curasti, ut ante scirem recte esse, quam non belle fuisset.

17

CICERO ATTICO, S.

IN Pompejanum veni in nonas Maj. cum pridie, ut antea ad te scripsi, Piliam in Cumano collocavisset. ibi mihi cenanti litteræ tuæ sunt redditæ, quas dederas Demetrio liberto prid. kal. in quibus inulta sapienter, sed tamen talia, quemadmodum tute scribebas, ut omne consilium in fortuna positum videretur. itaque his de rebus ex tempore, & coram. De Brutotio negotio, utinam quidem Antonium conveniam! multum profectò proficiam. sed non arbitrantur eum à Capua declinaturum. quò quidem, metuo, ne inagno republicæ malo venerit, quod idem L. Cæsari videbatur, quem pridie Napoli affectum graviter videram. quamobrem ista nobis ad kal. Jun. tractanda & perficienda sunt. sed hæcenus. Q. filius ad patrem acerbitissimas litteras misit: quæ sunt ei redditæ, cum venissemus in Pompejanum: quarum tamen erat caput, Aquiliam novercam non esse laturum. sed hoc tolerabile fortasse; illud verò? se ab Cæsare habuisse omnia, nil à patre, reliqua sperare ab Antonio. ò perditum hominem! sed *μετ' ἑσθ'.* Ad Brutum nostrum, ad Cassium, ad Dolabellam epistolas scripsi. earum exempla tibi misi, non ut deliberarem reddendæne essent, (planè enim iudico esse reddendas) sed quòd non dubito, quin tu idem existimaturus sis. Ciceroni meo, mi Attice, suppeditabis quantum videbitur, meque hoc tibi onus imponere patiere. quæ adhuc fecisti, mihi sunt gratissima. Librum meum illum *ἀνένδοτον* nondum, ut volui, perpolivi. ista verò, quæ tu contexi vis, aliud quoddam separatum volumen expectant. ego autem (credas mihi velim) minore periculo existimo contra illas nefarias partes, vivo tyranno, dici potuisse, quam mortuo: ille enim nescio quo pacto ferebat me quidem mirabiliter. nunc, quantumque nos commovimus, ad Cæsaris non modò acta, verum etiam cogitata revocamus. De Montano, quoniam Flamma venit, videbis. puto rem migliore loco esse debere.

CICERO DOLABELLÆ COS. SUO, S.

ETSI contentus eram, mi Dolabella, tua gloria, satisque ex ea magnam lætiam voluptatemque capiebam: tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quòd vulgo hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. neminem conveni; conzenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui, *valitudinis causa*, in his locis conveniunt; præterea ex municipiis si sequentes necessarii neci, qui omnes, cum te summis laudibus

ad cælum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agunt. negant enim se dubitare, quin tu meis præceptis, & consiliis obtemperans, præstantissimum te cicerem, & singularem consulem præbeas. quibus ego quamquam verissimè ⁶⁶ possum ⁶⁷ respondere, quæ facias, tuo iudicio, & tua sponte facere, nec cuiusquam eger e consilio: tamen neque planè assentior, ne imminuan tuam laudem, si omnia à meis consiliis profecta videntur, neque valde nego. sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriæ. & tamen non alienum est dignitate tua, quòd ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honoris, habere aliquem in consiliis capiendum Nestorem. mihi verò gloriosum, te; juvenem consulem florere laudibus, quasi alumnium discipline meæ. L. quidem Cæsar, cum ad eum agrorum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus ruius corporis doloribus, tamen ante, quam me planè saluaret, ò mi Cicero, inquit, gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valem, jam salvi esse possemus. Dolabellæ verò tuo & gratulor, & gratias ago: quem quidem, post te consulem, solum possum vere consulem dicere. deum multa de facto, ac de re gesta, tum nihil magnificentius, nihil præclarior actum unquam, nihil republicæ salutarius: atque hæc una vox omnium est. *A te autem peto, uti me hanc quasi salam hereditatem aliena gloria sinas evenire, meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiari.* quamquam, mi Dolabella, (hæc enim iocatus sum) libentius ⁶⁸ omnes meas, si modo sunt aliquæ meæ laudes ⁶⁹ ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis. ⁷⁰ nam cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti; tum his tuis factis sic invidiosus sum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. semper amavi, ut scis, M. Brutum, propter ejus summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam: tamen idibus Marti. tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quòd mihi jam pridem cumulatam etiam videbatur. quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisset. *Quare quid est, quòd ego te hortor, ut dignitati & gloriæ servias? proponam tibi clarus viros, quod facere solent, qui hortantur? neminem habeo clariorem, quam te ipsum. te imitere oportet, tecum ipse certes.* ⁷¹ ne licet quidem tibi jam, tantis rebus gestis, non tui similem esse. quòd cum ita sit, hortatio non est necessaria; gratulatione magis utendum est. contigit enim tibi, quòd haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modò non invidiosa, sed etiam popularis esset, & cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularetur felicitati tuæ: sed contigit magnitudine cum animi, tum etiam ingenii, atque consilii. legi enim concionem tuam. nihil illa sapientius. ita pedetentim tum accessit ad te ad causam facti; tum recessit, ut res ipsa maturatione tibi animadvertenti omnium concessu daret. Liberi asti igitur & urbem periculo, & civitatem metu: neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum. quo facto, intelligere debes, in te positam esse rempublicam, tibi que non modò iuendus, sed etiam ornandos illos viros, à quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu, quoniam rempublicam nosque conservas, fac, ut diligentissimè te ipsum, mi Dolabella, custodias.

CICERO ATTICO, S.

SAEPILIUS me jam agitas, quòd rem gestam Dolabellæ nimis in cælum videar efferre. ego autem, quamquam sanè probo factum, tamen ut ⁷² tanto opere laudarem, adductus sum

64. Herodi autem mandaram ut mihi κατὰ μέτρον.] Verba hæc Græcæ fædissime corrupta restituit Victorius ex antiquis codicibus; prius autem pro κατὰ μέτρον, legebatur κλιματῶν. Wouverius oræ libri sui adscripserat κατὰ ἡμέραν. Cleric.

65. Ne pro se quodammodo dependatur.] Hoc ita castigavit Victorius; vulgatæ lectionis perverfione & maculis offensus. ea autem talis est, nec sero quodammodo. Idem.

66. Possim respondere.] Vulg. possum respondere. Idem.

67. Respondere, quæ facias.] Vulg. respondere, te, quæ facias. Idem.

68. Omnis meas.] Vulg. omnes meas. Idem.

69. Ad te transfuderim.] Quidam libri veteres habent transfuderim; Tornæsius transferam. Idem.

70. Nam cum te semper tantum dilexerim.] Faernus legit dilexi. Idem.

71. Ne licet quidem.] Vulg. nec licet quidem. Idem.

72. Tanto opere laudarem.] Vulg. tantopere. Idem.

sum tuis unis, & alteris litteris. sed totum se à te abalienavit Dolabella, ea de causa, qua me quoque sibi inimicissimum reddidit. 73 ò hominem pudentem! kal. Jan. debuit; adhuc non solvit, praesertim cum se maximo aere alieno Faberii manu liberarit, & Opem ab eo petierit. licet enim jocari, ne me valde conturbatum putes. atque ego ad eum 11x idus litteras dederam bene mandè: eodem autem die tuas litteras vespere acceperam in Pompejano, sanè celeriter, tertio abs te die. sed, ut ad te eo ipso die scripseram, satis aculeatas ad Dolabellam litteras dedi: quæ si nihil profecerint, puto fore, ut me praesentem non sustineat. Albianum te confecisse arbitror. De 74 Patulciano nomine, quòd mihi 75 suppeditatus es, gratissimum est, & simile tuorum omnium. sed ego Erotem ad ista expedienda factum mihi videbar reliquisse: cuius non sine magna culpa vacillarunt. sed cum ipso video. De Montano, ut saepe ad te scripsi, erit tibi tota res cura. Servius proficiscens, quòd desperanter tecum locutus est, minime miror; neque ei quidquam in desperatione concedo. Brutus noster, singularis vir, si in senatum non est kal. Junii venturus, quid facturus sit in foro, nescio. sed hoc ipse melius. Ego ex his, quæ parati video, non multum idibus Martiis profectum judico. itaque de Græcia quotidie magis & magis cogito. nec enim Bruto meo, exilium, ut scribis ipse, meditantur, video quid prodesse possim. Leonidæ me litteræ non satis delectarunt. De Herode tibi assentior. Sausseji legisse vellem. Ego ex Pompejano vi idus Maj. cogitabam.

CICERO ATTICO, S.

NON. Maj. cum essem in Pompejano, accepi binas à te litteras, alteras sexto die, alteras quarto, ad superiores igitur prius. Quam mihi jucundum, opportunè tibi 76 Barnacum litteras reddidisse. Tu verò cum Cassio, ut cetera quam commode autem, quòd id ipsum, quod me mones, quadriduo ante ad eum scripseram, exemplumque mearum litterarum ad te miseram. sed cum 77 Dolabella ἀπίστος (sic enim tu ad me scripseras) magna desperatione affectus essem; ecce tibi & Bruti, & tuæ litteræ. ille exilium meditari. nos autem alium portum propiorem huic ætati videbamus: in quem mallem quidem pervehi florente Bruto nostro, constitutaque republica. sed nunc quidem, ut scribis, non utrum vis. 78 assentiris enim mihi, nostram ætatem à castris, praesertim civilibus, abhorrere. Antonius ad me tantum de Clodio rescripsit, meam lenitatem & clementiam & sibi esse gratam, & mihi voluptati magnæ fore. sed Pansa furere videtur de Clodio, itemque de Dejotaro; & loquitur severe, si velis credere. illud tamen non bellè, ut mihi quidem videtur, quòd factum Dolabellæ vehementer improbat. De coronatis, cum fororis tuæ filius à patre accusatus esset, rescripsit se coronam habuisse honoris Cæsaris causa; possuisse luctus gratia: postremò, se libenter vituperationem subire, quòd amaret etiam mortuum Cæsarem. Ad Dolabellam, quemadmodum tibi dicis placere, scripsi diligenter. 79 ego etiam ad Siccam. tibi hoc oneris non impono. nolo te illum iratum habere. Servii orationem cognosco: in qua plus timoris video, quàm consilii. sed quoniam perterriti omnes sumus, assentior Servio. Publius tecum tricusus est. huc enim Carellia missa ab istis est legata

ad me; cui facile persuasi, mihi id, quod rogaret, ne licere quidem, non modò non lubere. Antonium si video, accuratè agam de Buthroto. Venio ad recentiores litteras: quamquam de Servio jam rescripsi. 80 me facere magnam πικρῶν Dolabellæ. mihi mercurile ita. videtur non potuisse major tali re, talique tempore. sed tamen, quidquid ei tribuo, tribuo ex tuis litteris. tibi verò assentior, majorem πικρῶν ejus fore, si mihi, quod debuit, dissolverit. Brutus, velim, sit Astura. Quod autem laudas me, quòd nihil ante de professione constitutum, quàm, ista quòd evasura sint, video: multo sententiam. neque quidquam tamen ante, quàm te videro. Atticam meam gratias mihi agere de matre gaudeo: cui quidem ego totam villam, cellamque tradidi; eamque cogitabam v idus videre. tu Atticæ salutem dices. nos Piliam diligenter tuebimur.

CICERO ATTICO, S.

20

POMPEIANO navi advectus sum in Lucilli nostri hospitium vi idus, hora ferè 111. egressus autem è navi, accepi tuas litteras, quas tuus tabellarius in Cumanum attulisse dicebatur, nonis Maj. datas: à Lucullo postridie eadem fere hora, qua veni, vi 1 idus Lanuvio datas. audi igitur ad omnes. Primum, quæ de re mea gesta & in solutione, & in Albiano negotio, grata. De tuo autem Buthroto, cum in Pompejano essem, Misenum venit Antonius: inde ante discessit, quàm illum venisse audissem: à quo in Sannium. vide, quid speres. Romæ igitur de Buthroto. 81 L. Antonii horribilis concio, Dolabellæ præclara. jam vel sibi habeat nummos, modò numeret idibus. Tertullæ nollem abortum. tam enim Cassii sunt jam, quàm Bruti ferendi. De regina velim, atque etiam 82 de Cæsare illo. Persolvi primæ epistolæ: venio ad secundam. 83 De Quintis, Buthroto, cum venero, ut scribis. Quòd Ciceroni suppeditas, gratum. Quòd errare me putas, qui reipublicam putem pendere è Bruto: sic se res habet. aut nulla erit, aut ab isto, istisive servabitur. Quòd me hortaris, ut scriptam concionem mittam; accipe à me, mi Attice, καθολικὴν θεωρημα earum rerum, in quibus satis exercitari sumus. Nemo unquam neque poeta, neque orator fuit, qui quemquam meliorem, quàm se, arbitraretur. hoc etiam 84 malis contingit. quid tu Bruto putas, & ingenioso, & erudito? de quo etiam experti sumus nuper in edicto. scripseram rogatu tuo. meum mihi placebat, illi sumum. quin etiam, cum, ipsius precibus patè adductus, scripsissem ad eum de optimo genere dicendi, non modò mihi, sed etiam tibi scripsit, sibi illud, quod mihi placeret, non probari. quare sine quæso sibi quemque scribere. suam cuique sponsam, mihi meam; suam cuique amorem, mihi meum. non scitè. hoc enim Attilius, poeta durissimus. atque utinam liceat isti concionari! cui si esse in urbe tuto licebit, vicinus. ducent enim novi belli civilis aut nemo sequetur, aut ii sequentur. qui facillè vincantur. Venio ad tertiam. Gratas fuisse meas litteras Bruto, & Cassio gaudeo. itaque iis rescripsi. Quòd Hirtium per me meliorem fieri volunt: do equidem operam; & ille optime loquitur: sed vivit, habitatque cum Balbo, qui item bene loquitur. quid credas, videris. Dolabellam valde placere tibi video: mihi quidem egregiè. Cum Pansa vixi in Pompejano. is planè mihi

73. O hominem pudentem.] Receptam lectionem retinuit Bosius, quod ea auctoritate Decurtati confirmaretur. Cleric.

74. Patulciano nomine.] Vulg. Patulciano. Idem.

75. Suppeditatus es.] Legendum putat Montagnanus, suspiciatur es; sed prius retinet Junius. Lambinus dicit codicem Tornæsanum habere, suspiciatur est, mendose proflus; ipse verò legendum fortasse conjicit, quòd mihi abs te expeditum est: vel, quòd mihi suppeditatum est. Idem.

76. Barnacum.] Vulgati libri Barnacum. Bosii mss. Barnacum, ut edidit. Idem.

77. Dolabellæ ἀπίστος.] Vocabulum hoc depravatum erat in omnib. Bosii mss. extra quàm in Decurt. ubi Latinis litteris scriptum erat, avisa; itaque reposuit ἀπίστος. Victorius pro, avidia, quod antea legebatur reposuit, avaritia; quæ etiamnum est vulgata lectio. Bosii emendationem Junius ex mss. Pal. retinet. Idem.

78. Assentiris enim mihi, nostram ætatem à castris, praesertim civilibus abhorrere.] Bosius ex Crusell. legit assentiris: vulg. assentires enim mihi, nostram ætatem praesertim à castris civilibus abhorrere. Idem.

79. Ergo etiam ad Siccam.] Vulg. ego etiam. Idem.

80. Me facere magnam πικρῶν.] Hæc cum interrogatione legit Bosius. Idem.

81. L. Antonii horribilis concio.] Ita emendavit Victorius pro contentio, quod ante legebatur. Idem.

82. De Cæsare illo.] Sic omnes mss. referre asserit Victorius, qui tamen aliquid mendiliteræ suspiciatur. Idem.

83. De Quintis, Buthroto.] Scripsit Bosius de Quintis auctore Crusell. Victorius pro de Quintis ac Buthroto, quod antea legebatur; ex veteribus libris, de Quinti Buthroto castigabat. Idem.

84. Malis contingit.] Vulg. contingit. Idem.

hi probabat ⁸⁵ se bene sentire, & cupere pacem. Causam armorum queri planè video. Edictum Bruii, & Cassii probò. ⁸⁶ Quæris, ut suscipiam cogitationem, quidnam istis agendum patem: consilia teinportum sunt; quæ in horas commutari vides. Dolabellæ & prima illa actio, & hæc contra Antonium concio mihi profectisè permultum videtur. prorsus ibat res. nunc autem videmur habituri ducein: quod unum municipia, bonique desiderant. Epicuri mentionem facis, & audes dicere, *μη τοδιστην εστι*? non te Bruti nostri vulviculus ab ista oratione deterret? ⁸⁷ Quintus filius, ut scribis, Antonii est dextella. per eum igitur, quod volumus, facile auferemus. exspecto, si, ut putas, L. Antonius ⁸⁸ produxit Octavium, qualis concio fuerit. ⁸⁹ Hæc scripsi citatim. statim enim Cassii tabellarius. eram continuò Piliam salutaturus: deinde ad epulas Vestrorii, navicula. Atticæ plurimam salutem.

CICERO ATTICO, S.

21

CUM paullo ante dedissem ad te Cassii tabellario litteras, v idus venit noster tabellarius, ⁹⁰ & quidem, portenti simile, sine tuis litteris. sed citò conieci, Lanuvii te fuisse. Eros autem festinavit, ut ad me literæ Dolabellæ perferrentur, non de re mea (nondum enim meas acceperat) sed rescriptis ad eas, quarum exemplum tibi miseram, sanè luculentè. Ad me autem, cum Cassii tabellarium dimissem, statim Balbus. ó dii boni, quàm facile perspiceris timere otium! & nosti virum: quàm tectus: sed tamen Antonii consilia narrabat; illum circumnire veteranos, ut acta Cæsaris sancirent: idque se facturos esse jurarent, ut rata omnes haberent: eaque dum viri omnibus mensibus inspicerent. questus est etiam de sua invidia; eaque omnis ejus oratio fuit, ut amate videretur Antonium. Quid quæris? nihil sinceri. mihi autem non est dubium, quin res spectet ad castra. acta enim illa res est animo virili, consilio perilli. quis enim hoc non vidit, regni heredem relictum? quid autem absurdius, *Hoc metuere, alterum in metu non ponere*? quin etiam hoc ipso tempore multa *επιστολεια*. Pontii Neapolitanum à matre tyrannoctoni possideri: legendus mihi sæpius est Cato major, ad te missus. Amariorem enim me senectus facit. stomachor omnia. sed mihi quidem *βελία*. viderint juvenes. tu mea curabis, ut curas. Hæc scripsi, seu dictavi, apposita secunda mensa, apud Vestrorium.

85. *Se bene sentire.* Pro, *se assentire*, quod antea legebatur, *se bene sentire*, reposuit Victorius. Cleric.
86. *Quæris ut suscipiam cogitationem.* Lambinus dicit videri potius Ciceronem scripisse. quod rogat, sive *Quod hortaris*, & ex eo factum esse, quod quæris. Idem.
87. *Q. Filius, ut scribis Antonii est dextella.* In vulgatis deest nomen, *Antonii*. Sic enim legitur *Q. F. ut scribis est dextella*. Idem.
88. *Produxit Octavium, qualis concio fuerit. Hæc scripsi &c.* Junius ex miss. Pal. produxit Octavianum, qualis enim concio? *furtivè hæc scripsi &c.* præterquam quod vocem, *furtivè*, ex conjectura, pro *incurit*, reposuit. Idem.

postridie apud Hittium cogitabam: & quidem πανταλοισ. sic hominem traducere ad optimates paro. *ληρσ. πολλος*. nemo est istorum, qui otium non timeat. ⁹¹ quare talaria videamus. quidvis enim potius quàm castra. Atticæ salutem plurimam velim dicas. Exspecto Octavii concionem, & si quid aliud; mihi dicam autem eequid Dolabella tinniat: an in meo nomine tabulas novas fecerit.

CICERO ATTICO, S.

22

CERTIOR à Pilia factus, mitti ad te idibus tabellarios, statim hoc nescio quid exaravi. Primum igitur scire te volui, me hinc Arpinum xvi kalend. Jun. eò igitur missus, si quid erit posthac: quamquam ipse jam jamque adero. cupio enim ante, quàm Romam venio, odorari diligentius, quid futurum sit. quamquam vereor, ne nihil conjectura aberrem. minime enim obscurum est, quid isti moliantur (meus verò discipulus, qui hodie apud me cenat, valde amat illum, quem Brutus noster sauciavit) & si quæris, (perspexi enim planè) timeant otium: *επιθεσιν* autem hanc habent, eamque præ se ferunt, virum clarissimum interfectum, totam rempublicam illius interitu turbatam: irrita fore, quæ ille egisset, ⁹² simulac desistemus timere: clementiam illi malo fuisse: quæ si ⁹³ usus non esset, nihil ei tale accidere potuisset. Mihi autem venit in mentem, si Pompejus cum exercitu firmo veniat, quod est *βλορον*, certè fore bellum. hæc me species, cogitatioque perturbat. neque enim jam, quod tibi tum licuit, nobis nunc licebit. nam apertè latati sumus. deinde habent in ore, nos ingratos. nullo modo licebit, quod tum & tibi licuit, & multis. *φαινοπεροσωπιλεον* ergo, & *ιτιον* in castra? millies mori melius, huic præsertim artati. itaque me idus Mart. non tam consolantur, quàm antea. magnum enim mentium continent. etsi illi juvenes

Αλλοις εν εδωλοις τον δ' απουθεν ψιρον.

23

Sed, si tu melius quippiam speras, quòd & plura audis, & intereas consiliis; scribas ad me velim, simulque cogites, quid agendum nobis sit super legatione votiva. equidem in his locis moneor à multis, ne in senatu kalendis, dicuntur enim occultè milites ad eam diem comparati, & quidem in istos; qui mihi videntur tibiis tutius, quàm in senatu, fore.

89. *Hæc scripsi citatim. statim enim &c.* Post verbum *scripsi*, addidit Bosius adverbium *citatum*, ut diserte in Crusell. exaratum reperit: vulg. *hæc scripsi statim enim &c.* Idem.
90. *Et quidem, portenti simile.* Germanis primum, dein Lamb. ex Tornæi. hæc restituito debetur. Idem.
91. *Quare talaria videamus.* Vulg. *induamur*. quod & damnat Gifanius in Observationib. suis Lingux Latinx, fide veterum librorum. Idem.
92. *Simulac desistemus timere.* Faernus, *desisteremus*, quod Fulvia magis placet. Idem.
93. *Usus non esset.* Vulg. *fuisse*. Idem.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
A D
A T T I C U M,
LIBER QUINTUS DECIMUS.

CICERO ATTICO, S.



FACTUM male de Alexione! incredibile est, quanta me molestia affecerit; nec mehercule ex ea parte maximè, quod plerique necum. ad quem igitur te medicum confers? quid mihi jam medico? aut si opus est, tanta inopia est? amoris erga me, humanitatem;

suavitatemque desidero. etiam illud: quid est, quod non pertimescendum sit; cum hominem temperantem, summum medicum, tantus improvisò marbus oppresserit? sed ad hæc omnia una consolatio est, quòd ea conditione nati sumus, ut nihil, quod homini accidere possit, reculare debeamus. De Antonio, jam antea tibi scripsi, non esse eum à me conventum. venit enim Misenam, cum ego essem in Pompejano: in-

inde ante profectus est, quam ego cum venisse cognovi. sed casu, cum legerem tuas litteras, Hirtius erat apud me in Puteolano: ei legi; & egi: primum quod attinet, nihil mihi concedebat: deinde ad summam, arbitrum me statuebat non modo hujus rei, sed totius consulatus sui. Cum Antonio autem sic agemus, ut perspicat, si in eo negotio nobis satisfecerit, totum me futurum suum. Dolabellam spero domi esse. Readeamus ad nostros: de quibus tu bonam spem te significas habere propter edictorum humanitatem. ego autem perspexi, cum à me XVI kal. de Puteolano Neapolim Pansa conveniendi causa proficisceretur Hirtius, omnem ejus sententiam seduxi enim, & ad pacem sum cohortatus. non poterat scilicet negare, se velle pacem; sed non minus se nostrorum arma timere, quam Antonii: & tamen utrosque non sine causa praesidium habere; se autem utraque arma metuere. quid quaris? *ὁ δὲν ἰγὼς.* De Q. filio tibi assentior: patri quidem certe gratissimæ, & bellissimæ tuæ litteræ fuerunt. 4 Carellia verò facile satisfeci: non valde laborare mihi vix est: & si illa, ego certe non laborarem. istam verò, quam tibi molestam scribis esse, auditam à te esse omnino demior. nam quod eam collaudavi apud amicos; audientibus 5 tribus filiis ejus, & filia, *ὁ παῖρ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ.* quid est hoc? quid est autem, cur ego personatus ambulanti? parumne foeda persona est ipsius senectutis? Quod Brutus rogat, ut ante kalendas; ad me quoque scripsit: & fortasse faciam. sed planè quid velit, nescio. quid enim illi afferre consilii possum, cum ipse egeam consilio? & cum ille lux immortalitati meliùs, quam nostro otio, consuluerit? De regina, rumor exstinguetur. De Flamma, obsecro te, si quid potes. 6 Here dederam ad te litteras exiens de Puteolano, diverteramque in Cumanum. ibi panè valentem videram Piliam. quin etiam 7 Baulos Cumis eam vidi. venerat enim in funus: cui funeri ego quoque operam dedi. Cn. Lucullus, familiaris noster, matrem efferebat. mansi igitur eo die in Sinuessano: atque inde manè postfridic Arpinum proficiscens, hanc epistolam exaravi. erat autem nihil novi, quod aut scriberem, aut ex te quaererem; nisi fortè hoc ad rem putas pertinere: Brutus noster misit ad me orationem suam, habitam in concione Capitolina; petivitque à me, ut eam 8 nec ambiciosè corrigere ante, quam ederet. est autem oratio scripta elegantissimè sententiis, verbis, ut nihil possit ultra. ego tamen, si illam causam habuissim, scripsissem ardentius *καυδῖος*. vides, quæ sit persona dicentis. itaque eam corrigere non potui. quom enim in genere Brutus noster esse vult, & quod judicium habet de optimo genere dicendi, id ita consecutus est in ea oratione, ut elegantius esse nihil possit. sed ego solus alius sum; sive hoc rectè, sive non rectè. tu tamen velim orationem legas, nisi fortè jam legisti, certiore me facias, quid iudices ipse. quamquam vereor, ne cognominæ tuo lapsus *καυδῖος* in judicau-

do. sed si recordabere *ἀμυδρῖνος* fulmina, tum intelliges posse & *ἀπικῶτα* gravissimè dici. sed hæc coram. nunc nec sine epistola, nec cum inani epistola volui ad te Metrodorum venire.

CICERO ATTICO, S.

QUINTO DECIMO kalend. è Sinuessano proficiscens, cum dedissem ad te litteras, divertissemque à Cumis 9 in Vestiano, accepi à tabellario tuas litteras; in quibus nimis multa de Buthroto. non enim tibi ea res majori cura aut est, aut erit, quam mihi. sic enim decet, te mea curare, tua me. quamobrem id quidem sic susceptum est mihi, ut nihil sim habiturus antiquius. L. Antonium concionatum esse, cognovi tuis litteris & aliis, fordide: sed, id quale fuerit, nescio. nihil enim scripsisti. De Menedemo, probè. Quintus certè ea dicitur, quæ scribis. Consilium meum à te probari, quod ea non scribam, quæ tu à me postularis, facilè patior: multoque magis id probabis, si orationem eam, de qua hodie ad te scripsi, legeris. Quæ de legionibus scribis, ea vera sunt. sed non satis hoc mihi videris tibi persuasisse, quid de Buthrotiis nostris per senatum speres confici posse. 10 quod puto, (tantum enim video) non videtur esse victuri. sed, si etiam nos hoc fallat, de Buthroto te non fallat. De Octavii concione idem sentio, quod tu: ludorumque ejus apparatus, & Martius, ac 11 Postunius mihi procuratores non placent. Saferna collega dignus. sed isti omnes, quemadmodum sentis, non minus otium timent, quam nos arma. Balbum levati invidia per nos velim: sed ne ipse quidem id fieri posse confidit. itaque alia cogitat. Quod prima disputatio Tusculana te confirmat, sanè gaudeo. neque enim ullum est perfugium aut melius, aut paratius. Flamma quòd bene loquitur, non molestè fero. Tyndaritanorum causa, 12 de qua causa laborat, quæ sit ignoro. 13 hos tamen. *πυλῶνα* movere ista videntur, in primis erogatio pecuniæ. De Alexione doleo; sed, quoniam inciderat in ita gravem morbum, bene actum cum illo arbitror. quos tamen secundos heredes, scire vellem, & diem testamenti.

CICERO ATTICO, S.

UNDECIMO kalend. 14 accepi in Atinati duas epistolas tuas; quibus duabus meis respondi. una erat xv kal. altera xii data. ad superiorem igitur prius. accurres in Tusculanum, ut scribis: quòd me vi kal. venturum arbitrabar. Quòd scribis parandum victoribus: non mihi quidem, cui sunt multa potiora. nam illa, quæ recordaris Lentulo & Marcello consulibus acta in æde Apollinis; nec causa eadem est, nec simile tempus; præsertim cum Marcello scribas, aliosque discedere. erit igitur nobis coram odorandum, & constituendum, tutone Romæ esse possimus. novi conventus habitatores sanè movent. in magnis enim versamur angustiis. sed sint ista parvi. quin & majora contemnimus. Calvæ tes-

1. Deinde ad summam. Sic legendum auctore Lambino, non, ad summam, ut vulgo legitur; quod tamen retinet Junius, ex mss. Pal. si que legit, ad summam arbitrium &c. Cleric.
 2. Seduxi enim, & ad pacem sum cohortatus. Victorio hujus loci rescriptio debetur. prius legebatur corruptissime: sed vix enim & ad pacem. Idem.
 3. De Q. filio tibi assentior: patri quidem certe gratissime, & bellissimæ tuæ litteræ fuerunt. Vulg. de Q. F. tibi assentior, patri quidem gratissime, & belle tuæ fuerunt. Idem.
 4. Carellia. Vulg. Cerellia. Idem.
 5. Tribus filiis ejus, & filia, & τῷ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ. Germani & Victor. loenn hunc rescribere non valentes, inane tamen spatium repleverunt, appositis characteribus Græcis in veterè exemplari reperitis. Bosius ex Crusf. in quo erat, VT TVA TO EK TOY TOY, emendavit ἢ τῷ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ. Tornæfian. codex, τῷ ἐν τῷ δὲ, unde Lambinus τῷ ἐν τῷ αὐτῷ. Junius mss. Pal. fide nixus legit, τῷ ἐν τῷ δὲ: vulg. ex filia tua τῷ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ. Idem.
 6. Here dederam. Vulg. heri dederam. Ceterum initium est epistolæ in mss. Pal. referente Junio cui rescriptio videtur. Idem.
 7. Baulos Cumis eam vidi. Tornæf. & Crusf. paulo Cumis. unde correxit Bosius Baulos-Cumis. Lamb. planè Cumis eam vidi. Conradus, nisi quod clarissus Cumis &c. Junius ex mss. comparatione legi-

oportere conjicit paulum Cumis &c. Idem.
 8. Nec ambiciosè. Scripsit, nec ambiciosè, Bosius ex Crusf. Idem.
 9. In Vestiano. Vulg. in Vestiano. Idem.
 10. Quod puto (tantum enim video) non videtur esse victuri. Victor. & Lambin. referunt mss. habere Victuri, quorum hic legendum conjicit, nos videtur esse victuri. Idem de suis testatur Bosius; solum, esse, quod prius legebatur, in cæsse mutavit. Junius partim ex mss. Pal. partim ex conjectura legit, haud puto: tantum enim (video) non videtur esse victuri. Idem.
 11. Postunius. Postunius ex Bessar. libro legit Manutius. Idem.
 12. De qua causa laborat. Cum in Crusf. scriptum reperisset Bosius, de qua causa laborat, statim conjecit Ciceronem scripsisse, καὶ οὖν laborat: Junius Ursini lectionem emf. sequutus legit, de qua Pansa laborat: vulg. de qua laborat. Idem.
 13. Hos tamen. Auctore Bos. punctum figendum est post, tamen. Idem.
 14. Accepi in Atinati. In Tornæf. erat acceperati, inde conjecit Lambin. in Arpinati. in Crusf. accepi nati nati. Bosius emendavit, accepi in Atinati: vulg. hæc verba, in Atinati, desunt. Idem.

stamentum cognovi, hominis turpis ac sordidi. Tabula Demonici quod tibi curæ est, ¹⁵ gratum. De Mario scripsi jam pridem ad Dolabellam accuratissimè; modò reddidit litteræ sint. ejus causâ & cupio, & debeo. Venio ad propiorem. Cognovi de Alexione, quæ desiderabam. Hirtius est tuus. Antonio, quàm esse, volo pejus esse. ¹⁶ De Q. filio, ut scribis, AIAC. de patre coram agemus. Brutum omnî re, qua postsum, cupio juvare: cujus de oratiuncula idem te, quod me, sentire video: sed parum intelligo, quid me velis scribere. quasi à Bruto habita oratione? cum ille ediderit; qui tandem convenit? an sic, ut in tyrannum jure optimo casum? multa dicentur, multa scribentur à nobis; sed alio modo, & tempore. De sella Casaris, bene tribuni. præclaros etiam XIV ordines. Brutus apud me fuisse gaudeo: modò & libenter fuerit, & sat diu.

CICERO ATTICO, S.

⁴ ¹⁷ DECIMO kalend. hora IX ferè à Q. Fusio venit tabellarius: nescio quid ab eo litterularum, uti me sibi restituerem, sanè insulsè, ut solet: nisi fortè, quæ non ames, omnia videntur insulsè fieri. scripsi ita, ut te probaturum existimem. mihi duas à te epistolas reddidit, unam XI, ¹⁸ alteram X. ¹⁹ ad recentiorum prius. Et legio? rem laudo. si verò etiam ²⁰ Carfulenus ἀνο πειρατῶν. Antonii consilia narras turbulenta: atque urinam potius per populum agat, quam per senatum! quod quidem ita credo. sed mihi totum ejus consilium ad bellum spectare videtur, si quidem D. Bruto provincia eripitur. quoquo modo ego de illius nervis existimo, non videtur fieri posse sine bello. sed non cupio; ²¹ quoniam cavetur Buthrotiis. ²² rides? ast condoleo, non mea potius assiduitate, diligentia, gratia perfici. Quod scribis te nescire, quid nostris faciendum sit: jam pridem me illa ²³ *ἄνετα* sollicitat. itaque stulta jam iduum Martiarum est consolatio. animis enim usi sumus virilibus; consiliis, mihi crede, puerilibus. excisa enim est arbor, non evulsâ. itaque, quàm fructuetur, vides. redeamus igitur, quoniam sæpe usurpas, ad Tusculanas disputationes. ²⁴ Saussejum per te celemus. ego nunquam indicabo. Quod te à Bruto scribis; ut certior fieret, quo die in Tusculanum essem futurus: ut ad te ante scripsi, VI kal. & quidem ibi te quàm primùm per videre velim. puto enim nobis Lanuvium eundem, & quidem non sine multo sermone. sed ²⁵ *μολισσῶ*. Redco ad superiorem: ex qua prætereo

illa prima de Buthrotiis: quæ mihi sunt inclusa medullis; sit modo, ut scribis, locum agendi. De oratione Bruti, ²⁴ prorsus contendis, cum iterum tam multis verbis agis. egone ut eam causam, quam is scripsit? ego scribam non rogatus ab eo? nulla *παρὲς χείρως* fieri potest contumeliosior. at, inquis, *Ἐκεκλήθη* aliquid. non recuso id quidem; sed & componendum argumentum est, & scribendi expectandum tempus maturius. licet enim de me, ut libet, existimes (velim quidem quàm optimè) ²⁵ si hæc ita manant, ut videntur (fere quod dicam) me idus Martii non delectant. ²⁶ ille enim nunquam revertisset: nos timor confirmare ejus acta non coegisset: ²⁷ aut, (ut in Sausseji eam, relinquamque Tusculanas disputationes, ad quas tu etiam Vestrorum hortaris) ita gratiosi eramus apud illam, ²⁸ quem dii mortuum perduint! ut nostræ prætati, quoniam intersecto domino liberi non sumus, non fuerit dominus ille fugiendus. ruco, mihi crede. sed jam scripseram; delere nolui. De Menedemo, vellem verum fuisset. De regina, vellem verum sit. Cetera coram, & maxime, quid nostris faciendum sit; quid etiam nobis, si Antonius militibus obfuscorum est senatum. Hanc epistolam si illius tabellario dedissem, veritus sum, ne solveret. itaque ²⁹ nisi dedita opera. erat enim rescribendum tuis. Quàm vellem, Bruto studium tuum navare potuisses! ego igitur ad eam litteras. Ad Dolabellam Tironem nisi cum mandatis, & litteris. eum ad te vocabis; & si quid habebis, quod placeat, scribes. Ecce autem ³⁰ de travero L. Cræsar, ut veniam ad se, rogat, in Nemus; aut scribam, quò se venire velim: Bruto enim placere, se à me conveniri. ò rem odiosam & inexplicabilem! puto me ergo iturum, & inde Roman; nisi quid mntaro. Summatim adhuc ad te. nihil dum enim à Balbo. tuas igitur expecto, nec actorum solum, sed etiam futurorum.

CICERO ATTICO, S.

⁵ A BRUTO tabellarius rediit: attulit & ab eo, & Cassio. consilium meum magnopere exquirunt: Brutus quidem, utrum de duobus. ò rem miseram! plane non habeo, quid scribam. itaque silentio puto me usurum; nisi quid aliud tibi videtur. sin tibi quid venit in mentem, scribe quaeso. Cassius vero vehementer orat ac petit, ut Hirtium quàm optimum faciam. sanum putas? ³¹ ἰ γαρ πῶς ἀνδραγαθῶς. epistolam tibi misi. Ut tu de provincia Bruti, & Cassii ³² per senatus consultum

15. *Gratum Demalo. Scrip. &c.*] Lambin. vulgatos libros sequutus legit, *de Mario scripsi*, licet serè omnes scriptus mss. habeant, *De Malo*, sed *Malo* scriptum pro *Mario*, & *Mario* pro *Mario*, usitato scriptoribus illis more, asserit. Cleric.

16. *De Q. filio ut scribis idem: de patre coram agemus.*] Crusef. IAAC, Bofius reposuit *idem*. Vetus Urfini liber habet *idem*, pro, *de de*, ut est à quibusdam emendatum. unde, *aliis*, conjicit legendum idem Urfinus; ut sit, *ut scribis aliis*. Cleric. Quum de Crusefello non habeam pronuntiare, Victorius in suis notet *AAC*, in MSS. Helmæst. & Balliol. sit fere eodem modo AMQ, ex prioribus editis citet Victorius ad Q, unice secutum puto sequi veterinos libros, unde sine ullo tormento exit AIAC, hoc est, res est misera & deploranda ad inslar mæstia *Græcæ dæ dæ*, vel miser se ipse perdidit, ut Ajax. Sic certe non addo. Gronov.

17. *X. Kal. hora IX. ferè à Q. Fusio.*] Explicatè scripsit Bofius, ut erat in Crusef. hora IX. ferè; in aliis *dix* *σημίων* exaratum erat H. IX. ferè. hoc autem prius viderat Victorius. vulg. XI. IX. Kal. ferè à Q. Fusio. Cleric.

18. *Alteram X.*] Vulg. alteram X. Kalend. Idem. ¹⁹ *Ad recentiorum prius: & legio? rem laudo. Si verò etiam.*] Editiones quædam, & leviores probò: Crusef. & leviores laudo. Scribendum censet Bofius, & legio? rem laudo, apposita interrogationis nota, post vocem legio. Lamb. approbata Manutii conjectura sic elendum curavit, ad recentiorum prius. De Lenio, rem laudo. vulg. ad recentiorum prius, & leviores. Laudo, si verò etiam. Idem.

20. *Carfulenus.*] Vulg. *Calfulenus*. Idem. ²¹ *Quoniam cavetur Buthrotis.*] Convenit mss. Bofianis cum Victor. in hac lectione referenda, quoniam cavetur Buthrotis. Idem. ²² *Rides? ast condoleo.*] Ita per interrogationem legit Bofius. in vulgatis deest; sicque legitur, *Rides, ast ego doleo*. Junius mss. habere dicit, *abscondoleo*; unde distinguit, *ab S. con. doleo*, id est, *ab Senatus consulto doleo*. Idem. ²³ *Saussejum per te celemus.*] Libri formis impressi, *Saussejum*

per te celemus; mendosè. sincerè Crusef. *Saussejum per te &c.* Lamb. conjicit legendum, *Saussejum de re celemus*: Corradus sic, *per te celemus*; alii, *de te celemus*; alii, *petis*, ut *celeemus*; quod postremum Lambino magis placet. Idem.

24. *Prorsus contendis, cum iterum tam multis verbis agis.*] Edidit Bofius scripturam Tornæs. & Crusef. vulg. prorsus contendis, *meumque iterum tam multis verbis agis*. Idem.

25. *Si hæc ita manant.*] Vulg. *si hæc ita manent*. Idem. ²⁶ *Ille enim nunquam revertisset.*] Fulvii amicus, veteris libri sequutus corruptam scripturam, ita hunc locum legebat: *ille enim si vixisset, nunquam nos timore confirmare ejus acta coegisset*; quam lectionem diseretè retinere mss. Palat. asserit Junius. Idem.

27. *Aut (ut in Sausseji eam.)*] Scripsit ex Crusef. Bofius, ut in *Sausseji eam, relinquamque Tusculanas disputationes*; quæ lectio extat etiam in Tornæs. nisi quod pro, *Sausseji eam*, ibi vitiosè exaratum est, *Sausselem*. Lambinus cum Manutio legit, ut in *Saussejanam reliquasque &c.* Idem.

28. *Quem dii mortuum perduint.*] Vulg. *quem dii mortuum perdant*. Idem.

29. *Nisi dedita opera.*] Junius ex mss. Pal. oratione elliptica, legit, *nisi dedita*. recetâ voce, *opera*. Idem.

30. *De traverso.*] Vulg. *de transverso*. Idem.

31. *Ὅ γαρ πῶς ἀνδραγαθῶς.*] Est Bofii veterem scripturam sequentis, quæ hæc est in Crusef. OFENATC ANOPAKETC; in Tornæs. OFENATEC &c. vulgatum, ὁ θηρωπῶς ἀνδραγαθῶς, est ex Victorii conjectura; qui ait Germanios in suo exemplari reperisse, ὁ θηρωπῶς ἀνδραγαθῶς.

32. *Per S. C. ita scribis & Balbus & Hirtium, qui quidem se attulim.* etenim.] Auctore Crusef. ita Bofius emendavit. vulg. per S. C. ita scribis & Balbus. Et Hirtium quidem, se attulim: etenim &c. illud verò, per S. C. debetur Victorio. antea enim legebatur, *per seita*, vel, *per seita*; Urfinus nihilominus mavult legere, *de provincia Bruti & Cassii perseverare scribit*. Idem.

sulum, ita scribit & Balbus & Hirtius. qui quidem, se actum. etenim jam in Tusculano est: mihi quæ, ut absim, vehementer auctor est: 33 & ille quidem periculi causa; quod sibi etiam fuisse dicit: ego autem, etiam ut nullum periculum sit: tantum abest, ut Antonii suspicionem 34 fugere nunc curem, ne videar ejus secundis rebus non delectari, ut mihi causa sit, cur Romam venire nolum, ne illum videam. Vatro autem noster ad me epistolam misit, sibi à nescio quo missam, (nomen enim delebat) in qua scriptum erat, veteranos eos, qui rejiciantur (nam partem esse dimissam) improbitissimè loqui; ut magno periculo Romæ sint futuri, qui ab eorum partibus dissentire videantur. qui porro noster itus, reditus, vultus, incestus inter istos: quod si, ut scribis, L. Antonius in Decimum, reliqui in nostros; ego quid faciam? aut quo me pacto geram? mihi verò deliberatum est, ut nunc quidem est, abesse ex ea urbe, in qua 35 non modo florum cum summa, verum etiam servivi cum aliqua dignitate. nec tam statui ex Italia exire, de quo tecum deliberabo, quàm istuc non venire.

CICERO ATTICO, S.

6 **CUM** ad me Brutus noster scripsisset & Cassius, ut Hirtium, quem adhibere bonum fuisse sciebat, neque cum confidat fore, mea auctoritate meliorem facerem, (Antonius est enim fortasse irrior, causa verò amicissimus) tamen ad eum scripsi, eique dignitatem Bruti, & Cassii commendavi. ille quid mihi rescripsisset, scire te volui; si fortè idem tu, quod ego, existimares, istos etiam nunc vereri, ne fortè ipsi nostri plus animi labean, quàm habent.

HIRTII CICERONI SUO, S.

RURE jam redierim, quavis. an ego, cum omnes caleant, ignaviter aliquid faciam? etiam ex urbe sua profectus. 37 utilis enim statui abesse. has tibi litteras exiens in Tusculanum scripsi. noli autem me tam strenuum putare, ut ad nonas recurram. nihil enim jam video opus esse nostra cura: quoniam præsidia sunt in tot annos provisa. Brutus, & Cassius utinam, quàm facile à te de me impetrare possunt, ita per te exorentur, 38 ne quod calidius videant consilium! cedentes enim hæc ais scripsisse: quo? aut quare? retine, obsecro te, Cicero, illos: & noli sinere hæc omnia perire, quæ funditus medius fidius rapinis, incendiis, cadibus pervertuntur. tantum, si quid timent, caveant: nihil præterea moliantur. Non mediusfidius acerrimis consiliis plus, quàm etiam inveritissimis, dummodò diligentibus, consequitur. hæc enim, quæ fiunt, per se diuturna non sunt; in contentione præsentis ad nocendum habent vires. quid speres de illis, in Tusculanum ad me scribe.

Habes Hirtii epistolam: cui rescripsi, nil illos calidius cogitare, idque confirmavi. hoc quaecunque esset, te scire volui. Obsegnata jam epistola, Balbus ad me, & Serviliam edidit, confirmare non discessuros. nunc expecto à te litteras.

CICERO ATTICO, S.

GRATUM, quòd mihi epistolas: quæ quidem me delectarunt, in primis Sexti nostri. dices, quia te laudat. puto mehercule id quoque esse causa: sed tamen etiam ante, quàm ad eum locum veni, valde mihi placebat, cum sensus ejus de republica, tum scribendi cura. 39 Servius verò pacificator cum librariolo suo videtur obuisse legationem, & omnes captiunculas pertimescere. debuerit autem, non exire manu confertum; sed quæ sequuntur. Tu quoque scribes.

CICERO ATTICO, S.

POST tuum discessum binas à Balbo; nihil novi: itemque 8 ab Hirtio; qui se scribit vehementer offensum esse veteranis. expectat animus, quidnam agam de kal. Martii. misi igitur Tironem, & cum Tironem plures, quibus singulis, 40 ut quidque accidisset, dares litteras: atque etiam scripsi ad Antonium de legatione: ne, si ad Dolabellam solum scripsisset, iracundus homo commoveretur. quòd autem aditus ad eum difficilior esse dicitur; scripsi ad Eutrapelum, ut is ei meas litteras redderet, legatione mihi opus esse. honestior est votiva: sed licet utriusque. De te, quæso, etiam atque etiam vide. velim possis coram: si minus possis, litteris idem consequemur. Græceus ad me scripsi, C. Cassium mihi scripsisse, homines comparari, qui armati in Tusculanum mitterentur. id quidem mihi non videbatur; sed cavendum tamen, 41 villæque plures videnda; fed aliquid crastinus dies 42 ad cogitandum nobis de ea re.

CICERO ATTICO, S.

TERTIO nonas vesperi à Balbo redditæ mihi litteræ, fore 9 nonis senatum, ut Brutus in Asia, Cassius in Sicilia frumentum 43 emendum, & ad urbem mittendum curarent. ò rem miseram! primùm ullam ab istis, dein, si aliquam, hæc 44 legatoriam provinciam? atque haud scio 45 an melius sit, quàm ad Eurotam federe. sed hæc causæ gubernabit. ait autem, eodem tempore decretum iri, ut is, & reliquis prætoris provinciarum decernatur. hoc certè melius, quàm illa Perfice porticus. 46 nolo enim Lacedæmonem longinquam; Lanuvium existimavi. rides, inquires, in talibus rebus? quid faciam? plorando fessus sum. 47 Dii immortales! quàm me conturbatum tenuit epistolæ tuæ prior pagina? quid autem iste in domo tua casus armorum? sed hunc quidem nubem citò transiisse lætor. tu quid egeris tu cum tristi, tum etiam difficili 48 ad consiliandum legatione, vehementer expecto. est enim inexplicabilis. ita circumfusedum copiis omnibus. Me quidem Bruti litteræ, quæ ostendis à te lectas, ita perturbant, ut, quamquam antè egebam consilio, tamen animi dolore firm tardior. fed plura, cum ista cognoro. hoc autem tempore, quod scriberem, nihil erat, eoque minus, quòd dubitabam, tu has ipsas litteras esse hæc accepturus. erat enim in-

33. Et ille quidem.] Addidit ex Crustellino Bofius particulam &, quæ in vulgatis deerat. Clerici.

34. Fugere nunc curem.] Auctore Crustell. particulam inficiandi, non, in adverbium temporis, nunc, mutavit Bofius. Idem.

35. Non modo florum cum summa, verum.] Post vocem summa, Victorius alteram supervacaneam delevit. legebatur enim, tum summa fama. Idem.

36. Cum ad me Brutus.] Epistola hæc superiori appingitur in vulgata editione. Idem.

37. Utilis enim statui abesse.] Ita Victorius credo ex mff. suis emendavit: vulg. antea, ut (illius statum odi) abesse. Idem.

38. Ne quod calidius.] Victorius, Lambinus & alii, hic & infra ita emendaverunt, rejeceruntque vulgatam, calidius. Idem.

39. Servius verò pacificator cum librariolo suo.] Locum hunc valde obscurum, ejusque diversam scripturam esse in antiquis codicibus ait Victorius. alii legunt, Servius verò pacificatus. librariolum conjicit Florentinus noster, pro librariolo. Idem.

40. Ut quidque accidisset.] Ita etiam Lambinus legit; vulgò, ut quidquid &c. Idem.

41. Villæque plures videnda.] Bofius ita emendavit, ex corrupta hæc Crustellini scriptura, villaque plures videnda. Victorius edidit, et illa quæ plures videnda; sed corruptè ut ipse fatetur. vulgata editio; ut ille. Quæ plures vidend. Idem.

42. Ad cogitandum nobis de ea re.] Ita Crustellinus: Tornæs. debet aliquid c. d. ad cogitandum nobis dare. vulgata læctio, sed aliquid c. d. ad cogitandum nobis dabit; est in vetere libro Ursini. Idem.

43. Emendum.] Emundum Ursinus ex antiquo denario. Idem.

44. Legatoriam.] Reposuit ita ex Crustell. Bofius; Veteres libri & in his Tornæsianus, habent, legatoriam; unde quidam fecerunt, relegatoriam, quibus assentitur Lambinus. vulg. legatariam. Idem.

45. An melius sit quàm ad Eurotam federe.] Ex præscripto Crustellini ita edidit Bofius. vulgò, an melius sit, quàm ad Eurotam federe, sed Lambinus particulam, quàm, ut supervacaneam & alienam delendam censet. Idem.

46. Nolo enim Lacedæmonem longinquam.] Tornæs. hæc ita refert, nolo enim Lacedæmonem longinquam quom Lanuvium existimavit: Crustellinus hoc modo: nolo enim Lacedæmonem loci in quo quoviam Lanuvium existimavi. vulgati codices. nolo enim Lacedæmonem longinquam Lacinium existimari. Idem.

47. Dii immortales!] Epistola decimæ hoc principium est in vulgata editione. Idem.

48. Ad consiliandum.] Vulg. ad conciliandum. Idem.

incertum, visurusne te esset tabellarius. ego tuas litteras vehementer expecto.

10 CICERO ATTICO, S.
49 O BRUTI amanter scripras litteras! o iniquum tuum tempus, qui ad eum ire non possis! ego autem quid scribam? 50 ut beneficio illorum utarur? quid turpius? ut moliantur aliquid? 51 nec audent, nec jam possunt. age, quiescant auctoribus nobis? quis incolumitatem 52 praestet? si verò aliquid 53 de Decimi, Graecique; quæ nostris vita, etiam si nemo molestus sit? ludos vero non facere, quid foedius? frumentum imponere, quæ est alia Dionis legatio? aut quod munus in republica foedius? proflus quidem consilia tali in re ne us quidem tuta sunt, qui dant. 54 sed possum id negligere proficiens. frustra verò qui ingrediar? matris consilio cum utarur, vel etiam precibus, quid me interponam? sed tamen cogitabo, quo genere utar litterarum. nam scilicet non possum. itatim igitur mitam vel Antium, vel Circæos.

11 CICERO ATTICO, S.
ANTIUM veni ante vi kal. Bruto iucundus noster adventus. deinde, multis audientibus, Servilia, Tertulla, Porcia, querere, quid placeret. aderat etiam Favonius. ego, quod eram meditatus in via, suadere, ut uretur Asiatica curatio frumenti; nihil esse jam reliqui, quod ageremus, 55 nisi ur salvos esse. in eo etiam ipsi republicæ esse praesidium. quam orationem cum ingressus essem, Cassius intervenit. ego eadem illa repetivi. hoc loco, fortibus sanè oculis, Cassius (56 Mattem spirare dices) se in Siciliam non iturum. ego ne, ut beneficium accepisse 57 in contumeliam? 58 quid ergo agis? inquam. at ille, in Achajam se iturum: quid tu, inquam, Brute? Romam, inquit, si tibi videtur. mihi verò minime. turd enim non eris. quid si possem esse? placeretne? atque ut omnino; neque nunc, neque ex pratura in provinciam ires? sed auctor non sum, ut te urbi committas. dicebam ea, quæ tibi profectò in mentem veniunt, cur non esset turd futurus. multo inde sermone querebantur, aique id quidem Cassius maximè, amissas occasiones; Decimumque graviter a. cufabat. 59 ego negabam oportere praterita assentibar tamen. cumque ingressus essem dicere, quid oportuisset, nec verò quidquam novi, sed ea, quæ quotidie omnes; 60 nec tamen illum locum attingere, quemquam praterita oportuuisse tangi, sed senatum 61 vocare, populum ardentem studio vehementius incitare, totam suscipere rempublicam: ex-

clamat tua familiaris: hoc verò neminem unquam audies. ego repressi. sed & Cassius mihi videbatur iturus: (etenim Servilia pollicebatur se curaturam, ut illa frumenti curatio de senatus consulto tolleretur) & nos ter citò dejectus est de illo inani sermone. velle enim se dixerat. constituit igitur, ut ludi, absente se, fierent suo nomine. proficisci autem mihi in Asiam videbatur ab Antio velle. ne multa; nihil me in illo itinere, præter conscientiam, delestitavit. non enim fuit committendum, ut ille ex Italia prius, quàm à me conventus esset, discederet. hoc dempto minere amoris atque officii, sequebatur, ut mecum ipse:

H δὲ ἰδὸς σὺ τῆ δὴ δὴ? νῦν ἔσθ' ἔπειτα;
prorsus dissolutum offendi navigium, vel potius dissipatum. nihil consilio, nihil ratione, nihil ordine. itaque est ne antea quidem dnbitar, tamen nunc eo minus, evolare hinc; idque quamprimum, ubi

55 Nec Pelupidavum scilla, neque samam audiam.

Sed heus tu, ne fortè sis nescius, Dolabella me sibi legavit a. d. iv nonas April. id mihi heri vesperi nuntiatum est. vota ne tibi quidem placebat. etenim erat absurdum, 63 quæ, si stetit respublica, vovissem; ea me, eversis illa, vota dissolvere: & habent, opinor, libera legationes definitum tempus lege Julia; 64 nec facile addi potest. Aveo genus legationis, ut, cum velis, introire, exire, liceat: quod nunc mihi additum est. bella est autem hujus juris quinquennii licentia. quamquam quid de quinquennio cogitem? contrahi mihi negotium videtur. sed ἀδύνατον imitamur.

CICERO ATTICO, S.

12 BENE mehercule de Buthro. at ego Tironem ad Dolabellam cum literis, quia iusseram, miseram. quid nocet? De nostris autem Antiatibus satis videbar plane scripisse, ut non dubitares, essent quin otiosi futuri, ubique beneficio Antonii contumelioso. Cassius frumentariam rem aspernabatur. eam Servilia sublaturam ex senatus consulto se esse dicebat. 65 noster verò, ἢ μάλα στυγὸς, in Asiam, postea quàm mihi est assensus turd se Romæ esse non posse. ludos enim absens facere malebat. statim autem se intrum, simul ac ludorum apparatus iis, qui curaturi essent, tradidisset. navigia colligebat. erat animus in cursu. interea in eisdem locis erant futuri. Brutus quidem se ajebat a stura. L. quidem Antonius liberaliter literis sine cura me esse jubet. habeo unum beneficium: alterum fortasse, 66 ni in Tusculanum venerit.

49. O Bruti.] Hanc epistolam vulgata lectio superiori annectit. Cleric.
50. Ut beneficio illorum utantur.] Sic repofui ex prioribus editis, ut vidi quoque in MSS. & ignoro, cuius cura vel negligentia in tot sequutas editiones impleverit utatur. Gronov.
51. Nec audent, nec jam possunt.] Victoriis ex mss. suis legit, nec audient, nec jam possunt. Cleric.
52. Praestet.] Vulgò Praestat. Idem.
53. De Decimi Graecique.] Victoriis olim emendaverat, de Decimis Graecisque, cum prius legebatur, de Decimis Graecis nostris: vulg. de Decimo gratius. Idem.
54. Sed possum id negligere proficiens.] Est à veteribus eodicebus Victoriis. antea legebatur, sed possum id negligere proficiens. Idem.
55. Nisi ut salvos esse.] Ursini liber, ut salvos esset; Cavaleantius ut salvos esse. Idem. Certe adhuc & cum uno Bruto loquutus est, & de eo uno. Cassius post demum accessit. Hinc ait uretur. Hinc etiam nunc videtur dixisse nisi ut salvos esse. Gronov.
56. Matrem spirare dices.] Victoriis ita restituit, cum legeretur, matrem spectare dicere. Cleric.
57. In contumeliam?] Ita Torn. & Crusell. vulg. in contumelia. Idem.
58. Quid ergo agis?] Ages, liber Ursini. Idem.
59. Ego negabam oportere praterita assentibar tamen. cumque ingressus.] Junius ex mss. duobus Palat. legit, ea negabam oportere, praterita repeti assentibar tamen: quamquam ingressus &c. Idem.
60. Nec tamen illum locum attingere, quemquam praterita oportuuisse tangi.] Sunt antiqui libri, a quibus abest dictio tangi, unde venit in opinionem Manutio, distinctione mutata sic esse legendum, nec tamen illum locum, attingere quemquam praterita oportuuisse; sed

Senatum vocare, populum &c. Idem.
61. Vocare, incitare.] Ita auctoribus Crusellino & Tornæs. scripsit Bofius. vulg. vocari, incitari; Ursinus verò, pro, sed Senatum vocare, legit ex suo codice, scilicet senatum vocari. Idem.
62. Ἐπισηπτε.] Vulg. Ἐπισηπτε. Idem.
63. Quæ, si stetit respublica vovissem.] Victoriis ex veteri codice in quo erat, bonis si mea eversa &c. legendum coniecerat, vovissem ea me. prius legebatur, bonis non sumere. Idem.
64. Nec facile addi potest ad id, quod ad Deos genus legationis.] Hæc ita referebat Crusellinus, nec facile addi potest, ad idque adeo genus legationis. unde correxit Bofius, ad id, quod ad Deos: vulgò, nec facile addi potest: idque adeo genus legationis &c. Lambino legendum videtur, nec facile addi potest ad hoc genus legationis; dicitque libros mss. non habere, idque; adeo, autem corruptum esse pro, ad hoc, vel, ad id; quod ultimum rectè habere mss. asserit Ursinus. Junius verò ex suis omnibus mss. legit, nec facile addi potest adeo genus legationis. Idem. Certe quum & Balliol. MS. non habeat aliud nisi quod protulit Junius, non dubitavi in eo veram latere lectionem, quam brevi opera excitavi legendo nec facile addi potest. Aveo genus legationis, ut &c. quod mihi tam commodum & certum videretur, ut in contextum admiserim. Quod si meliores codices vò idque retinent, certe & sic optime legetur, nec facile addi potest: idque aveo genus legationis, ut &c. Gronov.
65. Noster verò ἢ μάλα στυγὸς, in Asiam.] Ex antiquiore suo sic legendum censuit Victoriis, non ut prius, Noster verò Brutus in Asiam. Fulvius verò auctoribus veteribus libris, Noster verò Brutus καὶ ἔμμεν in Asiam. Cleric.
66. Ni in Tusculanum venerit.] Restituit Bofius ex fide Crusellini particulam, ni, pro qua in editionibus legebatur, si. Idem.

nerit. ò negotia non ferenda! quæ feruntur tamen. 67 τῶν ἀμεινῶν τῶν Βροτωνίων ἔργον? Octaviano, ut perpexi, satis ingenii, satis animi: videbaturque erga nostros ἡρώας ita fore, ut nos vellemus, animatus. sed quid ætati credendum sit, quid nomini, quid hereditati, quid κατὰ φύσιν, magni consilii est. vitricus quidem nihil censebat; quem Astura vidimus. sed tamen alendus est: & ut nihil aliud, ab Antonio sejungendus. Marcellus prælarè, qui præcipit nostro nostri: cui quidem ille deditus mihi videbatur. Panfa autem & Hirtio non nimis credebatur. bona insoles, 68 ἐν ἀσθενείᾳ.

CICERO ATTICO, S.

3 OCTAVO kal. duas à te accepi epistolas. respondebo igitur priori prius. Assentior tibi, ut nec duces simus, nec agmen cogamus; saveamus tamen. Orationem tibi mihi. cjus custodiendæ, & proferendæ arbitrium tuum. sed quando illum diem, 69 cum tu edendam putes? Inducias, quas scribis, non intelligo fieri posse. melior est ἀναβιβαστικὴ: qua me usurum arbitror. Quod scribis 70 legiones duas Brundisium venisse; vos omnia prius. scribes igitur, quidquid audieris. Varronis ἀσθενείᾳ expecto. Jam probo ἑξακλισίθιον, præsertim cum tu tantopere delectere: 71 sed, quale velis, velim scire. Quod ad te antea, atque adeo prius scripsi (sic enim mavis) ad scribendum, tibi iterò dicere, 72 fecisti me aciorrem. ad tuum enim iudicium, quod mihi erat notum, addidisti Pедуcei auctoritatem, magnam quidem apud me. & in primis gravem. emitar igitur, ne desideres aut industriam ineam, aut diligentiam. Vetenum, ut scribis, & Faberium fovco. 73 Cloelium nihil arbitror malitiosè: 74 quamquam. sed quid egerit? De libertate retinenda, quæ certè nihil est dulcius, tibi assentior. 75 Itane Gallo Caninio? ò hominem nequam! quid enim dicam aliud: cautum Marcellum; me sic, sed non tamen cautissimum. Longiori epistole superiorique respondi. nunc breviori propiorique quid respondeam, nisi eam fuisse dulcissimam? Res Hispanienses valde bonæ. modo Balbium incolumem videam, subsidium nostræ senectutis. De Anniano item, quod me valde observat Visellia. sed hæc quidem humana. De Bruto te nihil scire dicis: 76 sed Selicia venisse M. Scaptium: eumque non qua pompa, ad te tamen clam venturum, sciturumque me omnia: quæ ego statim. 77 interea narras eadem Bassi seruum venisse; qui nuntiaret, legiones Alexandrinæ in armis esse, Bassum accessi, Cassium expectari. quid quaris? videtur reipublica jus suum 78 recipitura. sed ne quid ante. nostri horum exercitacionem in latrocinio, & amentiam. Dolabella, vir optimus.

etsi, cum scribebam, secunda mensa apposita, venisse eum ad Bajas audiebam; tamen ad me ex Formiano scripsit (quas litteras, cum è balineo exiissem, accepi) sese de attributione omnia summa fecisse: Vetenum accusat: triferat scilicet, ut homo talis. sed ait totum negotium Sestium nostrum suscepisse, optimum quidem illum virum, nostrique amantissimum. quero autem, quid tandem Sestius in hac re facere possit, quod non 79 quivis nostrum? sed, si quid præter spem erit, facies ut sciam. sin est, ut arbitrator, negotium perditum, scribes tamen; neque ista res commovebit. 80 Nos hic ἀσθενείᾳ (quid enim aliud?) & τὰς ἐπιτοὰς καλῶν ἔργων magnificè explicamus, προσεργωνέμεθα. que Ciceroni. qua de re enim potius pater filio? deinde alia, quid quaris? exatit opera peregrinationis hujus. Varronem hodie, aut cras venturum putabant. ego autem in Pompejanum properabam; non quò hoc loco quidquam pulchrius; sed interpellatores illic minus molesti. sed perferre quæro, quæ causa sit Myrtilo (pœnas quidem illum pendidisse audivi) & satissime patet, unde corruptus. Hæc cum scriberem, tantum quod existimabam ad te orationem esse perlatam. hui, quàm timeo, quod existimes. eisi quid ad me, quæ non sit foras proditura, nisi republica recuperata? de quo quid sperem, non audeo scribere.

CICERO ATTICO, S.

4 SEXTO kal. accepi à Dolabella litteras, quarum exemplum tibi misi: in quibus erat, omnia se fecisse, qua tu velles. statim ei rescripti, & multis verbis gratias egi. sed tamen, ne miraretur, cur idem iterum facerem, hoc causa sumpsit, quòd ex te ipso coram antea nihil potuissim cognoscere. sed quid multa? litteras hoc exemplo dedi.

CICERO DOLABELLÆ COS. SUO.

ANTEA cum per litteras Attici nostri de tua summa liberalitate, summoque erga se beneficio certior factus essem; cumque tu ipse etiam ad me scripisses, te fecisse ea, quæ nos voluissim: egi tibi gratias per litteras iis verbis, ut intelligeres, nihil te mihi gratius facere potuisse. postea vero quàm ipse Atticus ad me venit in Tusculanum hujus unius rei causa, tibi ut apud me gratias ageret, 81 ut cuius eximiam quandam, & admirabilem in causa Butbrotia voluntatem, & singularem erga se amorem perspexisset; teneri non potui, quin tibi apertius illud idem his litteris declararem. ex omnibus enim, mi Dolabella, studiis in me, & officiis, quæ summa sunt, hoc scito mihi & amplissimum videri, & gratissimum esse, quòd persceveris, ut Atticus intelligeret, quantum ego te, 82 quàm tu me amares. quod reliquum est, Butbrotianæ & causam, & civitatem, quamquam à te constituta est (beneficia au-

67. Τῶν ἀμεινῶν τῶν Βροτωνίων ἔργον?] Legendum sine interrogatione dicit Lambinus. Cleric.
68. Ἐν ἀσθενείᾳ.] Vulg. ἀσθενείᾳ. Idem.
69. Cum tu edendam putes.] Victorii hoc est coniectans ex depravata suorum codicum scriptura, cum tu edendam putes. Idem.
70. Legiones duas.] Hoc quoque Victorius emendavit. prius legebatur, legiones duas, quæ ultima vox desit in vulgatis. Idem.
71. Sed, quale velis, velim scire. Quod ad te antea, atque adeo prius scripsi (sic enim mavis) ad scribendum tibi iterò dicere certè fecisti me aciorrem. Ad tuum enim iudicium.] Pro, vere dicere, reposuit Bofius, vere dicere: ceterum aliter distinguit Junius, Sed quale velis, velim scire: quod ad te antea atque adeo prius scripsi. Sic enim mavis, ad scribendum tibi, vere dicere, fecisti me aciorrem ad tuum iudicium. Cleric. Magis torquetur hic locus, quam meruit. Ante omnia miror illam auctoritatem, quæ vè dicere sustinuit proponere vocibus tibi vere, quum ex omnibus omnino MSS. intelligam postpositi, etiam in Balliolensi. Itaque quum eos mihi consideranti videretur postpositi, ita Tullii manus sese obtulisse, edidi ut eam fuisse ex tot iudicis collegi, scilicet. Quod ad te antea, atque adeo prius scripsi (sic enim mavis) ad scribendum tibi iterò dicere fecisti me aciorrem. Gronov.
72. Fecisti me.] Vulg. certè fecisti me. Cleric.
73. Cloelium nihil arbitror.] Vulg. Clodium. Idem.
74. Quamquam. sed quid egerit?] Ita emenda it ex mss. Victorius, quamquam scilicet quidem egerit: ut antea legebatur; quod tamen retinet Iunius ex duobus mss. Palat. vulg. quamquam si quid egerit. Idem.

75. Itane Gallo Caninio? ò hominem.] Cum Iambini mss. habent, Gallo animo, visa est ipsi probabilis Corradi conjectura, Gallo Caninio: quamquam idem addidit alteram, Gallonio. Ceterum aliter legit & distinguit vulgus, Itane? Gallo animo hominem &c. Idem.
76. Sed Selicia venisse M. Scaptium.] Antiquioris ope sic reposuit Victorius. pro, Selicia, quod legebatur, Manutio forte legendum videtur pro, Selicia, quod ex mss. asserit Ursinus; magna certe animi aberratione; ut quidem videtur Cl. Paulique: qui restitutionem faciendam arbitrat ex libro ad Attic. Epist. 21. Sed è Grecia, ubi & negotiatus est Scaptius, & fanebrem artem ex ea videtur epistola factitasse. ex qua negotiatione illud est lib. vi Epist. 1. Salamini pecuniam debent M. Scaptio. Si conjectura illa non usquequaque placet, scribo, sed Selicia: quia ex urbe discesserat Scaptius, præfectura sortè aliqua perfunctus, post M. Tullii ex Asia reditionem. nam cum Cicero Scaptio præfecturam recusasset (Negari, inquit, me cuiquam negotiandi dare, à successore Tullii potuit hoc aut simile officium impetrasse. Idem.
77. Interea narras eadem Bassi seruum venisse.] Bofius ex Crusellino scripsit, narras vulg. interea narrat eadem. Bassi seruum &c. Idem.
78. Recipitura] Vulg. recuperatura. Cleric. Et tamen in fine edunt tam Bofius quam Clericus & alii recuperata. Gronov.
79. Quivis nostrum.] Vulg. quis nostrum. Idem.
80. Nos hic ἀσθενείᾳ.] Victorius ex mss. legit, ἀσθενείᾳ, ut participium sit, non verbum. Idem.
81. Ut tuam eximiam quandam.] Vulg. cuius eximiam quandam. Idem.
82. Quàm tu me.] Vulg. quantum tu me. Idem.

autem nostra tueri solemus) tamen velim, receptam in fidem tuam, & meque etiam tibi commendatam, auctoritate, & 83 auxilio tuo te tam velis esse. satis erit in perpetuum Buthrotis presidii, magnaque cura & sollicitudine Atticum, & me liberaris; si hoc honoris mei causa susceperis, ut eos semper a te defensos velis. quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

His litteris scriptis, me ad σωτηρίας dedi: quæ quidem, vcreor, ne 84 miniata cerula tua pluribus locis notandæ sint: ita sum κενταύρος, & magnis cogitationibus impeditus.

CICERO ATTICO, S.

85 L. ANTONIO malè sit, siquidem Buthrotis molestus est. Ego testimonium composui: quod, cum voles, obsignabis. Tu nummos Arpinatum, si L. Fadius adilis petet, vel omnes reddito. ego ad te alia epistola scripsi de H-S ex, quæ Statio curarentur. si ergo petet Fadius, ei volo reddi; præter Fadium, nemini. apud me item puto depositum. id, scripsi ad Erotem, ut redderet. Reginam odi. me jure facere scit. sponsor promissorum ejus Ammonius; 86 quæ quidem erant φιλόλογα, & dignitatis meæ; ut vel in concione dicere auderem. Saram autem præterquam quòd nefarium hominem cognovi, præterea in me contumacem. semel eum omnino domi meæ vidi. cum φιλοσοφίας ex eo quærerem, quid opus esset; Atticum de dixit quærere. superbiam autem ipsius reginæ, cum esset trans Tiberim in hortis, commemorare sine magno dolore non possum. nihil igitur cum istis: nec tam animum me, 87 quam vix stomachum habere arbitrantur. Professionem meam, ut video, Erosis dispensatio impedit. nam cum ex reliquis, quæ nonis April. fecit, vel abundare debeam; cogor mutuari: quodque ex istis fructuosus rebus receptum est, id ego ad illud sanum depositum putabam. sed hæc Tironi mandavi, quem ob eam causam Romam misi. te nolui impeditum impedire. Cicero noster quo modestior est, eo me magis commovet. ad me enim de hac re nihil scripsit, ad quem nimirum potissimum debuit. scripsit hoc autem ad Tironem, sibi post kal. April. (sic enim annum tempus confici) nihil datum esse: tibi pro tua natura semper placuisse, teque existimasse id etiam ad dignitatem meam pertinere, eum non modò liberaliter à nobis, sed etiam ornate cumulateque tractari. quare velim cures (nec tibi essem molestus, si per alium hoc agere possem) ut permittetur Athenas, quod sit in annum sumptum. ei scilicet Eros numerabit. ejus rei causa Tironem misi. curabis igitur, & ad me, si quid tibi de eo videbitur, scribes.

CICERO ATTICO, S.

16 TANDEM à Cicerone tabellarius: & mehercule litteræ 88 περιπορβίας scriptæ: 89 quod ipsum περιπορβίω aliquam significaret. itemque ceteri præclara scribunt. Leonidas tamen retinet suum illud ἀδικε. summis verò laudibus 90 Herodes. quid quæris? vel verba mihi dari facillè patior in hoc, meque libenter præbeo credulam. Tu, velim, si quid tibi est 91 à Statio scriptum, quod pertineat ad me, certiore me facias. 92 Natro tibi; hæc loca venusta sunt, abdita certè: & si quid scribere velis, ab arbitris libera. sed nescio quo modo 93 φιλῶ. itaque me referunt pedes in Tusculanum. & tamen hæc 93 ῥωποπραγία ripulæ videtur habitura celerem fatietatem. equidem etiam plures meruo, si prognostica nostra vera sunt. iam enim ῥωπορβία Civ. Tu, quæso, fac sciam, ubi Brutum nostrum, & quo die videre possim.

CICERO ATTICO, S.

17 94 DUAS accipi 95 postridie idus, alteram eo die datam, alteram idibus. prius igitur superiori. De Bruto, cum scies. De consulum fisco timore cognoveram. Sica enim φιλοσοφίας ille quidem, sed tumultuosius ad me etiam illam suspicionem pertulit. 96 quid tu autem? τὰ ἴα διδύμια? nullum enim verbum 97 à Siregio. non placet. De Platorio vicino tuo perinoleste tuli, quemquam prius audisse, quam me. De Syro prudenter. L. Anthonim per M. fratrem, ut arbitrator, facillimè deterrebis. 98 Antroni vetui, sed nondum acceperas litteras; 99 nec cuiquam, nisi L. Fadio adili. aliter epini nec caute, nec jure fieri potest. 100 Quòd scribis tibi deesse H-S e, quæ Ciceroni curata sint; velim ab Erote quæras, ubi sit merces infularum. Arabioni de Sizio nihil irascor. ego de itinere, nisi explicato A, nihil cogito. quod idem tibi videri puto. Habes ad superiorem. nunc audi ad alteram. Tu verò facis, ut omnia, quòd Serviliæ non dees, id est Bruto. De regina gaudeo te non laborare, certè etiam tibi probari. Erosis rationes & ex Tironè cognovi, & vocavi ipsum. Gratissimum, quod polliceris, Ciceroni nihil defaturum: de quo mirabilia Messala; qui, Lanuvio rediens ab illis, venit ad me: & mehercule ipse litteræ sic & φιλοσοφίας, & 3 ῥωπορβίας scriptæ, 4 ut eas vel in acroasi audeam legere: quo magis illi indulgendum puto. De Bucilliano Sestium puto non molestè ferre. Ego, si Tiro ad me, cogito in Tusculanum. Tu verò, quidquid erit, quod me scire par sit, statim.

CICERO ATTICO, S.

18 5 SEPTIMODECIMO kal. etsi satis videbar scripsisse ad te, quid mihi opus sit, & quid te facere vellem, si tibi com-

83. Auxilio tuo testam velis esse.] Testam, pro, tuam, restituit Victorius. Cleric.

84. Miniata cerula tua.] Leonicensi liber habet, ne nimia ἀκερῆσαι. Idem.

85. L. Antonia.] Hæc epistola unam cum superiore constituit in vulgatis editionibus. Idem.

86. Quæ quidem erant φιλόλογα.] Vulg. quæ quidem promissorum ejus erant φιλόλογα. Idem.

87. Quam vix stomachum.] Non improbat Bosius receptam lectionem, quam stomachum non habere arbitrantur: sed à veteribus libris abest particula, non, ejusque loco ante vocem stomachum, legitur, & ut edidit. Idem.

88. Περιπορβίας.] Vulg. περιπορβίας. Idem.

89. Quod ipsum περιπορβίω aliquam.] Ex antiquis codicibus sic emendavit Victorius, quod etiam Germani adnotarant. pro eo legebatur antea, quod ipsum περιπορβίω aliquam &c. Idem.

90. Herodes.] Vulg. Eroses. Idem.

91. A Statio scriptum.] Publica lectio, si quid tibi est à tuis scriptum. Vetus Crusellini, quam sequutus est Bosius, si quid tibi est à Statio scriptum, sicque invenit item in altero Vaticano Lipsi. 19. d. cap. 19. Idem.

92. Navratibi.] Videtur Manutio initium epistolæ ad etiam Junio, ex. mss. Idem.

93. ῥωποπραγία.] Pro τωποπραγία Victorius ex mss. substituit ῥωποπραγία. Idem.

94. Duas accipi.] Vulg. duas epistolæ accipi. Idem.

95. Postridie idus.] Vulg. postridie iduum. Idem.

96. Quid tu autem τὰ ἴα διδύμια?] Ita restituit Victorius, &

men, Latine scripto mutato in, τὰ μίον, & adhibita interrogatione post, διδύμια. Idem.

97. A Siregio.] Vulg. à Sire regio, quod ratione ductus retinet Junius. Idem.

98. Antroni vetui.] Ex Cruselliano ita legit Bosius, ad quam lectionem proximè accedit hæc codicis Tornasiensis, Antroni vel vi, Antiquus liber Cavalentis Antroni vel vi, Bessarionis, Antroni vel vi. Junius ex mss. duobus Palatinis legit, Ante 111 non. Septemb. nondum acceperat. Idem.

99. Nec cuiquam, nisi L. Fadio Adili.] Fulvius refert in mss. legi, nec eniqui dedi, nisi L. Fadio Adili. Idem.

100. Quòd scribis tibi deesse H-S. C. quæ Ciceroni.] Codex Tornasiensis pro deesse habet, desere: unde dubius conjicit Lambinus, debere; Junius verò ex mss. Palat. in quibus est, Di Sere, conjicit, deesse, & ita totum legit; Quòd scribis tibi deesse re L-L-S. C. quæ Ciceroni &c. Idem.

1. Nisi explicato A.] Putat hic Bosius vitiosè scribi, A, pro, A, & hæc nota, A, δάξω, hoc est es alienum significari. sed tamen contra mss. mutare non est ausus. priorem lectionem retinet Junius. Idem.

2. Non dees.] Vulg. non deest. Junius ex duobus Palat. legit, quòd Serviliæ non deest & Bruto. Idem.

3. Eponνῶ: scripte.] Vulg. & πωρβίας. Idem.

4. Ut ear vel in acroasi.] Ita reposuit Victorius ex mss. pro eo quòd antea legebatur, ut ear vel in agro sic audeam &c. Idem.

5. xv 11 kalend.] Præter hæc duo vocabula quæ superiori epistolæ agglutinantur, tertium superaddidit in vulgata editione, nempe, abito, sed id Lambino suspectum est, nec comparat in codice Tornasienu. Idem.

commodum esset: tamen, cum profectus essem, ⁶ & in lacu navigarem, Tironem statui ad te esse mittendum, ut iis negotiis, quæ agerentur, interesset: atque etiam scripsi ad Dolabellam, me, si ei videretur, velles proficisci: petique ab eo ⁷ de multis vecturae itineris, ut in eis, quoniam intelligo te diligentissimum esse quæ de Buthrotiis, quæ de Bruto; cuius etiam ludorum ⁸ seorsum curam, etiam administrationem suspicior æ magna parte ⁹ ad te pertinere: ut ergo in ejusmodi re, tribues nobis paullum operæ. nec enim multum opus est. mihi res ad eadem, & eam quidem propinquam, spectare videtur. vides homines; vides arma. profus non mihi videor esse tutus. sin tu aliter sentis, velim ad me scribas. domi enim manere, si rectè possum, multo malo.

CICERO ATTICO, S.

QUIDNAM est, quod audendum amplius de Buthrotiis? Quæstissè enim te frustra scribis. quid autem se referet Brutus? doleo nehercule te tam esse detentum: quod decem hominibus ¹⁰ referendum acceptum. ¹¹ est illud quidem ἐπιβουλῆς, sed ἀνευρόν, mihique gratissimum. De armis, nihil vidi apertius. fugiamus igitur: ¹² ar, ut ais, coram. Theophanes quid velit, nescio. scripserat enim ad me: cui rescripsi, ut potui. mihi autem scribit, venire ad me se vellet, ut & de suis rebus, & quædam, quæ ad me pertinerent. tuas litteras expecto. vide quæso, nequid temerè fiat. Statius scripsit ad me, locutum secum esse Q. Ciceronem valde asseveranter, se hæc ferre non posse: certum sibi esse ad Brutum, & Cassium transire. hoc enim vero nunc discere haveo: hoc ego, quid sit, interpretari non possum. potest aliquid iratus Antonius: potest gloriam novam quærere: potest totum esse ἡξιδίασμα: & nimirum ita est. sed tamen & ego vereor, & pater conturbatus est. scit enim, quæ ille ¹³ de hoc: necum quidem ἀπαρῶν olim. planè, quid velit, nescio. A Dolabella mandata habeo, quæ mihi videbuntur, id est nihil. Dic mihi, C. Antonius voluitne fieri septemvir? fuit certè dignus. De Menedemo est, ut scribis. facies omnia mihi nota.

CICERO ATTICO, S.

¹⁴ **E**GI gratias Vecteno: nihil enim potuit humanius. Dolabellæ mandata sint qualibet: ¹⁵ mihi aliquid, vel quod Niciæ nuntiæ. quis enim hæc, ¹⁶ ut scribis, anteno? nunc dubitare quemquam prudentem, quin meus discessus desperationis sit, non legationis? Quod ais, extrema quædam jam homines de republica loqui, & eos quidem viros bonos; ego, quo die audivi illum tyrannum in concione CLARISSIMUM VIRUM appellari, subdidicere cœpi. postea vero quam tecum Lanuvii vidi nostros tantum spei habere ad vivendum, quantum accepissent ab Antonio, desperavi. itaque, mi Atticè, fortiter hoc velim accipias, ut ego scribo. genus illud interi-

tus, ¹⁷ quo casurus est, fœdum duces, & quasi denuntiatum nobis ab Antonio. ex hac ¹⁸ naxa exire constitui, non ad fugam, sed ad spem mortis melioris. hæc omnis culpa Bruti. Pompejum Cathejæ receptum scribis: jam igitur contra hunc exercitum. utra ergo castra? media enim tollit Antonius. illa infirma, hæc nefaria. properemus igitur. sed juva me consilio, Brundisione, an Putcolis. Brutus quidem subitò: sed sapienter. πρὸς π. quando enim illum? sed humana ferenda. tu ipse cum videre non potes. dii illi mortuo, qui unquam Buthrotum! ¹⁹ sed acta missa. videamus, quæ agenda sint. Rationes Erotis, etsi ipsum nondum vidi, tamen & ex litteris ejus, & ex eo, quod Tiro cognovit, propemodum cognitatis habeo. versuram scribis esse faciendam mensium quinque; id est ad kal. Novemb. H-S cc: in eam diem cadere nummos, qui à Quinto debentur. velim igitur, quoniam Tiro negat tibi placere, me ejus rei causa Romam venire; si te ea res nihil offendet, videas, unde nummi sint; mihi feras expensum. hoc video in præsentia opus esse. reliqua diligentius ex hoc ipso exquiram; in his, de mercedibus dotalium prædiorum: quæ si fideliter Ciceroni curabuntur, quamquam volentius, tamen ei propemodum nihil deerit. equidem video mihi quoque opus esse viaticum. sed id ex prædiis, ut cadet, ita solvetur: mihi autem opus est universum quidem. etsi mihi videtur iste, qui umbras timet, ad eadem spectare; tamen, nisi explicata solutione, non sum discessurus. sine autem ²⁰ extricata, necne, tecum cognoscam. Hanc putavi mea manu scribendam: itaque feci. De Fadio, ut scribis; utique alii nemini. rescribas velim hodie.

CICERO ATTICO, S.

21

NARRO tibi; Q. pater exultat lætitia. scripsit enim filius, se idcirco profugere ad Brutum voluisse, quòd, cum sibi negotium daret Antonius, ut eum dictatorem efficeret, præsidium occuparet, id recusasset: recusasse autem se, ne patris animum offenderet: ex eo sibi illum hostem. tum me, inquir, collegi, verens, ne quid mihi ille iratus tibi noceret. itaque eum placavi. & quidem ecce certa: reliqua in spe. scribit autem Statius, illum cum patre habitare velle. hoc verò mirum: & id gaudet. ²¹ eequem tu illo certiore nebulozem? ἐπιβουλῆς vestram de re Cati deliberationis probò. nihil eram suspicatus de tabulis: ἀνευρόν resstitutam arbitrarios. Quæ differs, ut mecum coram; expectabo. Tabellarios, quoad voles, tenebis. es enim occupatus. Quod ad Xenonem, probè. Quod scribo, cum absolvero. Quanto scripsisti, te ad eum litteras: nemo attulerat. Tiro negat tibi placere Brundisium, & quidem dicere aliquid de militibus. at ego jam destinaram, Hydruntem quidem. movebant me tuæ quinque horæ. hic autem quantus πῶς? sed videbimus. ²² Nullas à te

6. Et in ea cura vigilarem.] Tornæsanus, ut ex eussè & mss. ferè omnes, & in lacuna vigilarem. Crustellinus, & in ea cura vigilarem; unde reposuit Bofius, & in ea cura vigilarem, qua in emendatione convenit cum Julio Lipsio, sic conjiciente libro iv. Antiq. Lect. cap. 19. Victorius Beroaldi conjecturam sequutus legebat, & in lacu navigarem. Cleric.

7. De multis vecturae itineris & vobis, quoniam intelligo.] Bofius ex Crustellino vulgatam lectionem depravatam se emendavit. ea autem talis est, de multis vecturae itineris, ut & in eis, cum intelligo. Tornæsanus habet, de multis vecturae, & in eis, cum &c. & ita Memniani, nisi quod habent, & meis, pro, & in eis. vox autem, itineris, in nullo reperitur, Lambino teste, qui hæc afferit tentatam pulvis loci emendationem, petique ab eo de multis & vectura, ceterisque jumentis. vulgatam lectionem retinet Junius, extra quam eum Bofio legit, quoniam, pro cum. Idem.

8. Seorsum curam.] Pro, suorum, quod abundare arbitratr Marautius, i reposuit ex fide Crustellini Bofius, seorsum. Idem.

9. Ad te pertinere.] Sic vulgati libri, nec aliter Crustellinus. verum in Tornæsanus est, ad te vertere. Idem.

10. Referendum acceptum.] Vulg. referendum est acceptum. Idem.

11. Est illud quidem ἐπιβουλῆς sed ἀνευρόν.] In Crustellino erat, ANIRON, unde justificavit Bofius certam esse conjecturam Errici Stephani hic legendum existimantis, ἀνευρόν. Idem.

12. At ut ait.] Vulg. & ut ait. Idem.

13. De hoc: necum quidem ἀξιδίασμα, olim.] Vulg. De hoc necum. qua-

dam ἀξιδία. nolim. Idem.

14. Egi gratias V. n. e. p. b.] Verba hæc superiori epistolæ annexit vulgata editio. Idem.

15. Mihi aliquid.] Sic uno consensu omnes mss. Palat. referente Junio. vulg. modo aliquid. Idem.

16. Ut scribis in xiv.] Tornæsanus, anteno: Crustellinus, enteno: unde reposuit Bofius, in xiv; vulgò, ante? ne nunc &c. quæ est Victorii emendatio. Junius ex mss. legit ut scribis, anteno? Lambinus, ut scribis, ante nos. Cleric. Retinui vulgatam ut proximam MSS. in qua quis non videat latere Græcum? Lege igitur, Quis enim hæc? (ut scribis, ἀνευρόν) nunc. Gronov.

17. Qua causa ac quorsus est sudum.] Vulg. quo casurus es, sudum &c. Ceterum ut legatur, casuri sumus, postulare sententiam ait Manutius. Junius ex mss. Palatinis, Genus illud interitus qua causa casurus est. Cleric.

18. Naxa.] Vulg. nassa. Idem.

19. Sed acta missa, videamus quæ agenda sint.] Vulg. sed acta missa videamus, quæ agenda sint. Idem.

20. Extricata.] Libri vulgati excitata. Bofius à Crustellino, extricata. Memniani codices habent explicata, ut legendum conjecterat Manutius. Idem.

21. Eequem tu illo.] Bofius, eequem, scripsit, ut erat in Crustellino & Tornæsanus. vulg. quem tu illo. Idem.

22. Nullas à te.] Totam hanc periodum usque ad finem, sequenti epistolæ atrexit vulgata editio. Idem.

à te xi kal. quippe : quid enim jam novi ? cum primum igitur poteris, venies. ego propero, ne ante Sextus; quem advenire ajuat.

22 CICERO ATTICO, S.

GRATULOR nobis Q. filium exiisse: molestus non erit. Panfam bene loqui credo. semper enim conjunctum esse cum Hirtio scio amicissimum Bruto & Cassio puto, si expediret. sed quando illos videbit? inimicum Antonio: quando, aut cur? quousque ludemur? Ego autem scripsi Sextum adventare, non quò jam adesset, sed quia certe id ageret, ab amicis nullus discederet. certè, si pergit, bellum paratum est. hic autem noster Cytherius, nisi victorem, neminem visurum. quid ad hæc Panfa? utro erit, si bellum erit? quod videtur fore. sed & hæc, & alia coram: hodie quidem, ut scribis, aut eras.

23 CICERO ATTICO, S.

MIRIFICE torquor, sine dolore tamen: sed permulta mihi de nostro itinere in utramque partem occurrunt. quousque? inquires. quoad erit integrum: erit autem usque dum ad navem. Panfa si rescripserit, & meam tibi, & illius epistolam mittam. Silium expectabam; cui ἐπιμνημα compositum, si quid novi. Ego literas misi ad Brutum: cujus de itinere etiam ex te velim, si quid scies, cognoscere.

24 CICERO ATTICO, S.

TABELLARIUS, quem ad Brutum miseram, ex itinere rediit vii kal. ei Servilia dixit, eo die 27 Brutum H. IIII profectum. sanè dolui meas literas redditas non esse. Silius ad me non venerat. causam composui. cum libellum tibi misi. te quo die expectem, velim scire.

25 CICERO ATTICO, S.

DE meo itinere variè sententiar. multi enim ad me. sed tu incumbere quæso in eam curam. magna res est. an probas, si ad kal. Jan. cogitamus? meus animus est æquus, sic tamen, ut si nihil offensionis sit: ut et tu etiam scite, quo die olim piaculum, mysteria scilicet. ut ut sit res, casus consilium nostri itineris iudicabit. dabitemus igitur. est enim hierna navigatio odiosa; eoque ex te quaesieram mysteriorum diem. Brutum, ut scribis, visum iri à me puto. ego hinc volo prid. kal.

DE Quinti negotio video à te omnia facta. ille tamen dolet, dubitans, urium morem gerat Leptra, an fidem infirmet Silio. Inaudivi L. Pisonem velle exire legatum de senatus consulto. velim scire, quid sit. Tabellarius ille, quem tibi dixeram à me ad Brutum esse missum in Anagninum, ad me venit ea nocte, quæ proxima ante kal. fuit; litterasque ad me attulit: in quibus unum al. eum summa sua prudentia, idem illud, ut spectem ludos suos, rescripsi scilicet, primum me jam profectum, ut non integrum sit: dein, et ἄνθρωπος ἐστὶν ἐστὶν, me, qui Romam omnino post hæc arma non accesserim, neque id tam periculi mei causa fecerim, quàm dignitatis, subito ad ludos venire. tali enim tempore ludos facere illi honestum est, cui necesse est. spectare mihi ut non est necesse, sic ne honestum quidem est. equidem illos celebrari, & esse quàm gratissimos mirabiliter cupio; idque ita futurum esse confido: & tecum ago, ut jam ab ipsa commissione ad me, quemadmodum accipiantur; deinde omnino reliquorum dies singulos persequar. sed de ludis hætenus. Reliqua pars epistolæ est illa quidem in utramque partem: sed tamen nonnullos interdum jacit igniculos viriles: quod quale tibi videretur, ut posses interpretari, misi ad te exemplum epistolæ. quamquam mihi tabellarius noster dixerat, tibi quoque se attulisset litteras à Bruto, easque ad te è Tusciano esse delatas. Ego itinera se composueram, ut nonis Quint. Puteolis essem. valde enim festino; ita tamen, ut quantum homo possit, quàm cautissimè navigem. M. Aelium cura liberabis: is me paucos specus in extremo fundo, & eos quidem subterraneos; servitatis putat aliqui habituros: id me jam nolle, neque mihi quidquam esse tanti; sed, ut mihi dicebas, quàm lenissimè; potius ut cura liberetur, quàm ut me succensent aliquid suspicietur. Idem de illo Tulliano capite liberè cum Cascelio loquere. parva res est: sed tu bene attendisti: nimis callidè agebatur. ego autem, si mihi imposuisset aliquid, quod pæne fecit, nisi tua malitia assuisset, animo iniquo tulissim. itaque, ut ut erit, rem impediri malo. Octavam partem tuli luminarium in adium adstrane memoris, cum Caxrella, videris mancipio dare ad eam summam, quæ sub præcone fuit maxima: id opinor

23. Hic autem noster Cytherius. Ita legit Junius; Victorius recitatum codicem habere, Cichæus. Cleric.
24. Uro utro erit, cui assentitur Fulvius, cum veteri libro. Idem.
25. Tabellarius. In vulgata editione hæc unam cum superiore continuit epistolam. Idem.
26. Quem ad Brutum. Sic Victorius è mss. codicibus. vulg. quem ad eum. Idem.
27. Brutum H. IIII. profectum. Tornæsianus, H. VI, unde Lambinus sequatur. Corradi conjecturam probante Malaspina legebat, H. VI. sed liquidò exaratum erat in Crustellino H. IIII. hoc est hora quarta; quam lectionem referre quoque videtur Tornæsi. si propius & attentius eius scripturam spectes: Ursinus refert in lib. mss. esse, his, ut fortasse Ursinus legendum sit; quod & viderat Victorius; sed postea, perspicue in mss. Palat. duobus scriptum probavit Junius: vulg. Brutum Tusc. & profectum. Idem.
28. Ut si nihil offensionis. Ut, Tacernus debebat. Idem.
29. Et tu etiam scite. Scripsit Bosius auctore Crustellino, & tu etiam scite. vulg. & tuus etiam scribe. Idem.
30. Quo die olim piaculum. Ex perturbata hujus loci scriptura eundam mysteria nescio que Olympiæ commenti sunt, quæ nunquam fando audita fuerunt: germanam autem hujus loci lectionem sequuntur Bosius ex Crustellino restituit. vulg. quo die Olympiæ xxxix quum mysteria scilicet. Ursinus arbitratur commode restitui posse hoc modo, & tu etiam scribe quo die Olympiæ, quo mysteria scilicet ut sciam. In veteri quodam libro scriptura est, a quo etiam scire quo die Olympiæ. Idem.
31. Ut ut sit res. Restitit Crustellinus, ut ut sit res. vulg. ut tu scires, quod corruptè in videri Manutius, ut tu scribis, lege idem conjiciebat. Idem.
32. Est enim hierna. Duo illa vocabula, est enim, quæ desunt in vulg. ex Tornæsiانو & Crustellino restituit Bosius. Idem.
33. Infirmet Silio. Inaudivi L. Pisonem velle exire legatum. Idem.
34. Ex iniqua Crustelliani scriptura lectionem hanc eruit Bosius, in illo enim legebatur, inaudibili Pisonem; unde conjecit

inaudivi L. Pisonem: mss. autem cum excusis conveniebat, qui se referunt, infirmet Silio. Mandibili L. Pisonem velle exire legatum. Idem.
34. Summa sua prudentia. Sui, pro tua, quod prius legebatur, ex vett. mss. emendavit Victorius. Idem.
35. Idem illud, ut spectem. Idem illud, deest in vulgatis. Idem.
36. Cui necesse est. Spectare mihi ut non. Vulg. cui non necesse est spectare: mihi ut non est. Petrus Haber libro 11 Semeltrium cap. 25. emendat. Ludos spectare ei honestum est, cui necesse est scire. Idem.
37. Sic ne honestum quidem est. Sic edendum cura it Lambinus ex mss. cum vulgatis omnes habeant sic nec honestum est. Idem.
38. Epistola est illa quidem in utramque partem. Hic integiores sunt Tornæsianus & Crustellinus, quos sequutus est Bosius, quam excusi, ita enim hæc referunt, reliqua pars epistolæ est illa quidem in utramque partem. sed tamen nonnullos &c. vulgati sic, reliqua pars epistolæ illa namque in utramque. sed tamen &c. Idem.
39. Easque ad te è Tusc. Vulg. easque à Tusc. Idem.
40. Is me paucos specus. Vulg. cura libera. ei sine paucos specus, quæ est Victorii emendatio, cum prius legeretur, M. Aelium cura libera vis me paucos specus &c. Sed Bosius veram lectionem sequutus, quia è Crustellino expressit, debebat, M. Aelium cura liberabis: me paucos specus &c. quod tamen prius viderat Corradus & Lambinus. Idem.
41. A puteoli qui habituros. In Tornæsiانو erat, apud tale: in Crustellino, apud talis: scripsit Bosius à puteali; vulg. apud Tale. Clericus. Opinor transpositis literis, servitatis putat aliquid. Et certe ita scrip. it, unde non aliter exhibeo. Gronov.
42. De illo Tulliano. Crustellinus codex, idem de illo Tulliano cupite liberæ cum Cascelio loquere; reponendum putat it Bosius, Item de illo Tulliano capite liberè cum Cascelio loquere. vulg. Tulliano, cupide libero. cum Cascelio &c. Cleric.
43. Ut ut erit. Vulg. ut erit. Idem.
44. Octavam partem. Exemplum hoc est scripturæ Crustelliani, Olla-

27
 MOR esse ecc. 1. xxx. Novi si quid erit, atque etiam si quid prospicies, quod futurum putes, scribas ad me quam lapsissimè velim. Varroni, quemadmodum tibi mandavi, memineris excusare taciditatem litterarum mearum. 45 Mundus istum. M. Ennius quid egerit de testamento (curiosus enim) facias me velim certiorum. Ex Arpinati, vi non.

CICERO ATTICO, S.

GAUDEO id te mihi suadere, quod ego mea sponte pridie feceram. nam cum ad te vi non. darem, eidem tabellario dedi etiam ad festum, scriptas *πάλιν φιλοστέργως*. Ille autem, quod Puteolos prosequitur, humanè; quod queritur, injustè. Non enim ego tam illum expectare, cum de Cosano rediret, debui, quam ille aut non ire ante, quam me vidisset, aut citius reverti. sciebat enim me celeriter velle proficisci, seseque ad me in Tusulanum scriperat esse venturum. Te, ut à me discesseris, lacrimasse, molestè ferebam. quòd si me præsentè fecisses, consilium totius itineris fortasse mutassem. sed illud præclare, quòd te consolata est spes brevi tempore congregandi: que quidem expectatio me maximè sustentat. mer tibi litteræ non deerunt. De Bruto, scribam ad te omnia. Librum tibi celeriter 46 mittam de Gloria. excudam aliquid *Ἡγεκλέιδου*, quod lateat in thesauris tuis. De Planco, memini. Attica jure queritur. Quòd me de Bacchi, de flauarum coronis certiorum fecisti, valde gratum: nec quidquam post hac non modò tantum, sed ne tantulum quidem præterieris. Et de Herode & 47 Mettio meminerò, & de omnibus, que te velle 48 suspicabòt modò. 49 ò turpem sororis tuæ filium, cum hac scriberem. advenabat autem *βυζύσει* cenantibus nobis.

CICERO ATTICO, S.

3
 EGO, ut ad te pridie scriperam, nonis constitueram venire in Tusulanum. ibi igitur quotidie tuas litteras expectabo, & maximè de ludis; de quibus etiam ad Brutum tibi scribendum est. cujus epistolæ, quam interpretari ipse poteram,

exemplum pridie tibi miseram. Atticæ mer velim me ita excuses, ut omnem culpam in te transferas, & ei tamen confirmes, 50 me minime totum amorem eò mecum attulisse.

CICERO ATTICO, S.

BRUTI ad te epistolam misi. dii boni, quanta *ἀμνηστία*! Cognosces, cum legeris. De celebratione 51 ludorum Bruti, tibi assentior. Ad M. Ælium nullus tu quidem domum, sed scubi incidit. De Tulliano semisse, 52 M. Axianum adhibebis, ut scribis. Quod cum Cosano egisti, optimè. Quòd non solum mea, verum etiam tua expedis, gratum. Legationem probari meam, gaudeo. 53 Quod promittis, dii faxint. quid enim mihi meis jucundius? sed istam, quam tu excipis, metuo. Brutum cum convenero, perscribam omnia. De Planco, & Decimo, sanè velim. Sextum secutum 54 abjicere nolebam. De Mundo, si quid scies. Rescripsi 55 ad omnia tua. nunc nostra accipe. Quintus filius usque Puteolos: mirus civis, ut tu Favonium, Ælinum dicas: & quidem duas ob causas, & ut inecum; & *σπειραδί* vult cum Bruto, & Cassio. Sed tu quid ais? scio enim te familiare esse Othonium. ait hic sibi Juliam 56 ferre. constitutum enim esse discedium. quæsit ex me pater, qualis esset fama. dixi, nihil sanè me audisse (nesciebam enim cur quæreret) nisi de ore, & patre. 57 sed quorsus, inquam? at ille, filium velle. tum ego, 58 etsi *ἐβδελυθήμην*, tamen 59 negavi putare me illa esse vera: *σποπὸς* 60 (hoc est enim) huic nostro nihil præbere. illa autem 61 *ὁ δὲ τὸ πρῶτον*. ego tamen suspicor hunc, ut solet 62 hallucinari. sed velim quæras (facile autem potes) & me certiorum. Obsecro te, quid est hoc? 63 Signata jam epistola, Formiani, qui apud me cenabant, Plancum se ajebant, hunc Buthrotium, pridie, quam hoc scribebam, id est IIII nonas, 64 vidisse demissum sine phaleris: servulos autem dicere, eum, & agripetas ejectos à Buthrotiis. maeste. sed ainabo te, perscribe mihi totum negotium.

Obavam partem tulli luminarium in ædium asira, vocem asira mendosam putavit Bosius & mutandam in *ἀσπρά*, cetera rectè. Fulvius in libro viri doctissimi vidit hunc locum ita in margine emendatum, Obavam partem Tullianarum ædium ad Sirene &c. refertque hæc Corradi lectiorem, Obavam partem tolli luminarium ædium ad Sirene memineris &c. Junius ex n. s. Palat. sic oportere legi aserit, Obavam partem tolli luminarium in ædium adstranea. Vulg. Obavam partem Tullii luminarium in ædium adstrane memineris. Cui Cereia videtur &c. Varias præterea emendationes hujus loci vide apud Criticorum omnium fautorem eximium Andr. Scottum, ad lib. v Tusculan. quest. Cleric. In loco desperato si licet rationem habere Crustellini, videtur satis leniter ex eo procedere *obavam p.* (id est, pedis) *partem tolli luminaria in ædium antica ne memineris.* Gronov.

45. *Mundus is.* Corruptè ante Bossii editionem hic legebatur, Mundus istum. M. Ennius quid egerit de testamento, curiosus facias me velim certiorum sed auctore Crustellino sic emendavit; *Manus is.* Tu, M. Ennius quid egerit de testamento, curiosus enim facias me velim certiorum. Junius ex duobus m. s. Palat. legit, *tauiditate* litterarum mearum & modum istum. M. Ennius &c. eamque lectiorem omnibus anteponit. Cleric.

46. *Mittam de gloria.* Vulg. mittam. De gloria. Idem.

47. *Mettio.* Vulg. Merio. Idem.

48. *Suspicator.* Edidit Bosius ex Tornæsiano & Crustellino, suspicator. Idem.

49. *O turpem.* Addidit Bosius exclamandi particulam, ò, ex antiquis suis, vulg. modò turpem. Idem.

50. *Me minime totum amorem eò mecum attulisse.* Vulg. *absulisse*: Sed aliter profus legit Junius, partim conjectura, partim ex m. s. *me inimo totum amore mecum absulisse*; hæcque ait esse germanam lectiorem Idem

51. *In locum Bruti.* Restituit ex Tornæs. & Crustellino Bosius vocem, *Bruti*; que hinc per summam in uriam pulsa fuerat. Idem.

52. *M. Axianum.* I legit Bosius *M. Axianum*, ut est in vulgatis & Crustellino. nam Victorius *Maxianum* legit. Idem.

53. *Quod promittis dii faxint.* Junius ex m. s. *Quod promittis dis-fusè fuit.* Idem.

54. *Abjicere nolebam.* De mundo. Vox illa, *nolebam*, deest in vulgatis, quam tamen ex fide Tornæsiani & Crustellini addidit Bosius. Idem.

55. *Ad omnia tua.* Perspicuè Tornæs. & Crustell. *ad omnia tua*, ut ed. dit Bosius: *tua*, deest in vulg. Idem.

56. *Ferè constitutum enim.* Antea hic legebatur *ferre*, cujus loco auctore Crustellino, Bosius reposuit *ferè*. Idem.

57. *Sed quorsus inquam.* Manutius cum in antiquis libris scriptum videret; *quorsus*, adductus est in eam opinionem, ut credat veterem & germanam lectiorem fuisse, *cur tu*, cum tamen Bosius dicit eum conjecisse, *quorsus*, ut postea edidit ex Decurtato; Fulvii vetus liber, *sed quorsum inquam* Idem.

58. *Et si βυζύσει.* Sic concepta sunt hæc verba in Tornæsiano & Crustellino. Idem.

59. *Negavi putare me illa esse vera.* Vulg. *negavi. putavi illa esse vera*; itaque non injuria mendam latere suspicabat Manutius partim ex obscuritate sententiæ, deinde ex antiquorum librorum varietate. Bessarionis exemplar pro, *putavi illa*, habet, *Fababulla*: aliud Byzantio adjectum, *Pubabulla*, aliud denique, *putare illa*. Idem.

60. *Hoc est enim.* Hæc tres voces, auctore Bosio, includendæ sunt *περὶ τὸ πρῶτον*. Idem.

61. *Ὁ περὶ τὸ πρῶτον.* Veteres libri *ὁ περὶ τὸ πρῶτον*. emendavit Bosius *ὁ περὶ τὸ πρῶτον*. vulg. *ὁ περὶ τὸ πρῶτον*. Idem.

62. *Allucinari.* *Allucinari* legit Junius ex m. s. Palat. Idem.

63. *Signata jam.* Vulg. *absignata*. Idem.

64. *Vidisse demissum sine phaleris.* Bossi m. s. *vidisse*, ut excudi jussit: vulg. *demissum sine phaleris*. Idem.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM

A D

ATTICUM,

LIBER SEXTUS DECIMUS,

CICERO ATTICO, S.



ONIS Quint. veni in Puteolanum. post-
die jens ad Brutum in Nesidem hæc scripsi. sed
eo die, quo veneram, cenanti Eros tuas litte-
ras. Itane? Nonis Juliis? Dii hercule
istis! sed stomachari totum diem licet. quid-
quamne turpius, quam Bruto, Juliis? redeo
ad menum igitur, nihil vidi. Sed quid est quæso,
quod agripetas Buthroti concisos audio? quid autem Plancus
tam cursivus (ita enim audiebam) diem, & noctem? sanè
cupio scire quid sit. Meam professionem laudari gaudeo.
Dymæos, agro pulsos, mare infestum habere, nil inirum.
videndum est, ut mansio laudetur. Quam ad fructum insularum, id
aliquid praesidii esse. sed, opinor, minuta navigia. sed jam
sciam, & ad te cras. De Ventidio, pavidum puto. De Sexto,
pro certo habebatur, haud arma. quod si verum est; sine
bello civili video servendum. quid ergo? Kal. Jan. in Pansa
spes? in vino, & in somno istorum. De eox,
optimè Ciceronis rationes explicentur. Ovius enim recens:
is multa, quæ vellem: in his ne hoc quidem malum, in
mandatis sat abunde: H-S LXXXI satis esse, astatim profusus;
sed Xenonem perexigè, & præbere, id est minuta-
tam. quo plus permutasti, quam ad fructum insularum, id
ille annus habeat, in quem itineris sumptus accessit. hinc ex
kal. April. ad H-S LXXX accommodetur. nunc enim insulæ
tantum. videndum enim est, quid, cum Romæ erit, non
enim puto socrum illam ferendam. Pindaro decumano
negaram. Nunc, cuius rei causa tabellarium miserim, accipe.
Q. filius mihi pollicetur se Catonem. egit autem & pater, &
filius, ut tibi sponderem: sed ita, ut tum crederes, cum ipse
cognosces. huic ego litteras ipsius arbitratu dabo. ex te ne
moverint. has scripsi in eam partem, ne me motum putares.

dii faxint, ut faciat ea, quæ promittit! commune enim gau-
dium. sed ego nihil dico amplius. is hinc vix idus. ait enim
attributionem in idus, se autem urgeri acriter. tu ex meis lit-
teris, quo modo respondeas, moderabere. Plura, cum &
Brutum videro; & Erotem remittam. Atticæ meæ excusa-
tionem accipio, eamque amo plurimum: cui, & Piliæ salu-
tem.

CICERO ATTICO, S.

SEXTO idus duas epistolas accepi, unam à meo tabellario,
alteram à Bruto. De Buthrotiis longè alia fama in his
locis fuerat: sed cum aliis multis hoc ferendum. Erotem re-
misi citius, quam constitueram, ut esset qui Hortensio: &
quia equitibus quidem ait se idibus constituisse. Hortensius
verò impudenter. nihil enim debetur ei, nisi ex tertia pen-
sione, quæ est kal. Sext. ex qua pensione ipsa major pars est ei
soluta aliquanto ante diem. sed hæc Eros videbit idibus.
De Publilio autem, quod perscribi oportet, motam non esse
faciendam. sed cum videas, quantum de jure nostro dece-
serimus, qui de residuis H-S, ce præsentia solverimus,
reliqua rescribamus; loqui cum eo, si videbitur, po-
teris, cum commodum nostrum expectare debere, cum
tanta sit à nobis jactura facta juris. Sed amabo te, mi Atti-
ce (videlicet quàm blandè?) omnia nostra, quoad eris Ro-
mæ, ita gerito, regito, gubernato, ut nihil à me expectes.
quamquam enim reliqua satis apta sunt ad solvendum; tamen
sit sæpe, ut ii, qui debent, non respondeant ad tempus. si
quid ejusmodi acciderit, ne quid tibi sit fama mea potius.
non modò versura, verum etiam venditione, si ita res co-
get, nos vindicabis. Bruto tua litteræ gratæ erant. sui enim
apud illum multas horas in Neside, cum paulo antè tuas lit-
teras accepissem. delectari mihi; tereo videbarur, & habere
majorem Accio, quàm Antonio, gratiam. mihi autem

23 quo

1. In Puteolanum postridie jens ad Brutum in Nesidem.] Ex Tornæf. & Decurtato hæc sunt: à vulgaris adverbium, postridie, abest & pro, Nesidem, legitur, Neside. Cleric.
2. Itane? Nonis Juliis? Sic emendavit Victorius, ante quem excussi ferè omnes habebant, itane nobis Juliis; idem Ant. Augustinum fecisse ait Ursinus. Idem.
3. Dii hercule istis.] Ita legendum ex Crusellino: ut conjecerat d. cap. 19 Lipsius. vulg. mehercule istis. Idem.
4. Quam Bruto, Julis? Sic legendum docet Lambinus, vulgo, quam Bruto nil &c. Idem.
5. Pindaro.] Veteres codices Victorii, Lambini & Bossii, Pindaro habent, ex quibus hoc factum. Lambinus legit, Pindaro, vel, Pindaro, sive, Pindaro, simpliciter. Vulgarat lectionem, Pindaro, cum mss. Palat. servat Junius. Videatur & Turnebus lib. xxiii Adversar. cap. 29. Cleric. Cur non & Pindaro? & relinquamus has res adeo indignas. Gronov.
6. Ita enim audiebam.] Ita ex conjectura restituit Manutius, cum arimadvertiser Bessarionis codicem pro vulgato, meditabar, habere, meditabar. Cleric.
7. Dymæos agro pulsos.] Locum hunc veterum codicum auxilio correxit Victorius. prius legebatur, Diemichos agro pulsos. Junius hoc totum sic distinguit ex mss. uno, Dym. a. p. m. i. habere. nimirum videndum est &c. Idem.
8. Ev. Buthrotis Bruti.] Lectio hæc est veterum librorum, teste Victorio: antea ferebatur, Ev. Buthrotis Bruti &c. Idem.
9. Haud arma.] Ex Crusellino est, vulgò, ad arma. Idem.
10. Sine bello civili.] Manutius ex conjectura, & Ursinus ex mss.

legunt, non sine bello civili. Idem.
11. De eox.] Ita Crusell. Tornæf. verò ita refert, de eox. Idem.
12. Ovius enim recens: is multa.] Sic Turnebus d. cap. 29. sicque item deinde Lambinus ex Tornæf. emendavit: quam lectionem etiam edit Crusell. Ursinus ait mss. unum habere, ovius, pro, Ovius: vulgatis habent, Ovius enim recens multa. Idem.
13. In mandatis sat abunde.] Hoc totum, in mandatis sat abunde, sive ut habet Tornæf. sit abunde, delendum censet Lambinus, ut alienum & suppositum. Idem.
14. Et præbere id est minutatim.] Ita Victorius cum Germanis emendavit; quidam pro, præbere, reposuerunt κατὰ μικρόν. Ceterum Manutius putat hæc verba, id est minutatim, vel, minutatimque ut est in vulgatis, esse glossema. Clericus. Utique non solet Cicero in his epistolis interpretem talem agere. An fuit? sed Xenonem perexigè & præbere id est minutatim. Gronov.
15. Decumano.] Vulg. De Cumano. Cleric.
16. Cognosces.] Vulg. cognosces. Idem.
17. Moderabere.] Vulg. meditare. Idem.
18. Alteram à Bruto.] Ita ex Crusell. legendum: prapositio, à, deest in vulgatis. Idem.
19. Ut esset qui Hortensio: & quia Equitibus.] Bossius hæc ex Tornæf. & Crusell. vulgò, ut esset cum Hortensio: & quia equitibus. Junius ex conjectura & judicio suo se sic restituisse gloriatur, ut esset qui Hortensio & coheredibus. Idem.
20. eccc.] Vulg. ecc. Idem.
21. Rescribamus.] Vulg. prescribamus. Idem.
22. Loqui cum eo, si videbitur, poteris.] Sic Victorius, proximè

ve-

quo laxiora sunt, eo plus stomachi & molestia est, populum Romanum manus suas non in defendenda republica, sed in plaudendo consumere. mihi quidem videtur istorum animi incendi etiam ad representandam improbitatem suam. sed tamen, dum modo doceant aliquid, doleant quodlibet. Consilium meum quod ais quotidie magis laudari, non molestè fero; expectabamque, si quid de eo ad me scriberes. ego enim in varios sermones incidebam. quin etiam idcirco trahebam, ut quàm diutissimè integrum esset. sed quoniam furcilla extrudimur, Brundisium cogito. facilius enim, & explorator devotatio legionum fore videtur, quàm piratarum, qui apparere dicuntur. Sestius vi idus expectabatur, sed non venerat, quod sciam. Cassius cum clavicula sua venerat. ego, cum eum vidissem 25 v. kal. in Pompejanum cogitabam, inde 27 Aculanum. nostri reliqua. De Tutia ita putaram. 28 De Æbutio, non credo: nec tamen curo plus, quàm tu. Planco, & Oppio scripsi equidem, quoniam rogaras: sed, si tibi videbitur, non necesse habueris reddere. cum enim tua causa fecerint omnia; vereor, ne meas litteras supervacaneas arbitrentur. Oppio quidem utique: quem tibi amicissimum cognovi. 29 verum, ut voles. Tu, quoniam scribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi gratum, si ante eò veneris, quàm mihi in Italia te auctore 30 veniendum sit. litteras ad me quàm scripsissimè, 31 si de rebus minus necessarii aliquem nactus; sin autem erit quid majus, domo mitito. Hæμελλειδων, 32 si Brundisium salvi, adoriemur. de Gloria misi tibi. custodies igitur, ut soles: (sed notentur ecelegarii) quos Salvius, bonos auditores nactus, in convivio duntaxat legat. mihi valde placent: mallem tibi. Etiam atque etiam vale.

CICERO ATTICO, S.

TU vero sapienter. nunc demum enim rescribo his litteris, quas mihi misisti, convento Antonio Tiburi. sapienter igitur, quòd manus dedisti, quodque etiam ultro gratias egisti. certè enim, ut scribis, deferrem potius à republica, quàm à re familiari. 33 quod vero scribis 34 te magis & magis delectari, 35 O TITE SI QUID EGO: addis mihi scribendi alacritatem. Quòd Erotem non sine munusculo 36 expectare dicis; gaudeo non sefellisse eam rem opinionem tuam: sed tamen idem οὐδὲν μὲν mihi ad te retractatus, & quidem ἀρξάντων ἰψὺν, crebris locis inculcatus & refectum. hunc tu tralatum in macrocolum 37 lege arcandò convivis tuis: sed, si me amas, hilaris, & bene acceptis; ne in me stomachum erumpant, cum sint tibi irati. De Cicerone, velim ita sit, ut audimus. De Xenone, cotam cognoscam: quamquam nihil ab eo arbitur neque indiligenter, neque iliberaliter.

18 De Herode, faciam, ut mandas: & ea, quæ scribis, ex Saufejo, & de Xenone cognoscam. De Q. filio, gaudeo tibi meas litteras prius à tabellario meo, quàm ab ipso, redditas: 19 quamquam te nihil sefellisset. verumtamen. sed expecto, quid ille tecum, quid tu vicissim: nec dubito, quin suo more uterque. sed eas litteras Curium mihi spero redditurum: qui quidem, etsi per se est amabilis, à meque diligitur; tamen accedit magnus cumulus commendationis tue. Litteris tuis satis responsum est. nunc audi, quod, etsi intelligi scribi necesse non esse, scribo tamen. Multa me movent in discessu, in primis mehercule, quòd djungor à te. movet etiam navigationis labor, alienus non ab atate solùm nostra, verum: etiam à dignitate; tempusque discessus subabsurdum. 40 relinquimus enim pacem, ut ad bellum revertamur; quodque temporis in prædolis nostris, & bellè adificatis, & satis amoenis consumi potuit, in peregrinatione consumimus. consolantur hæc. aut proderimus aliquid Ciceroni: aut, quantum profici possit, judicabimus. deinde tu jam, ut spero, & ut promittis, aderis. quod quidem si acciderit, omnia nobis erunt meliora. Maxime autem me angit ratio reliquorum meorum: quæ quamquam explicata sunt; tamen, quòd & Dolabella nomen in iis est, 41 & attributione mihi nomina ignota, conturbor: nec me ulla res magis angit ex omnibus. itaque non mihi video errasse, quod ad Balbum scripsi aperte, ut, si quid tale accidisset, ut non concurrerent nomina, subveniret; meque tibi etiam mandasse, ut, si quid ejusmodi accidisset, cum eo communicares: quod facies, si tibi videbitur, eoque magis, si proficisceris in Epirum. Hæc ego descendens è Pompejano iribus actuariolis decem scatinis. Brutus erat in Neside casian nunc, Neapoli Cassius. Equid amas Dejotarum, & non amas 42 Hieram? qui, ut Blesamius venit ad me, cum ei præscriptum esset, ne quid sine 43 Sexti nostri sententia ageret; neque ad illum, neque ad quemquam nostrum retulit. Atticum nostram 44 cupio absentem suaviari: ita mihi dulcis salus visa est, per te missa ab illa. referes igitur ei plurimam, itemque Pilia dicas velim.

CICERO ATTICO, S.

ITA ut heri tibi narravi, vel fortasse hodie (Quintus enim altero die se ajebat) in Nesida vi 1 idus. ibi Brutus. quàm ille doluit de nonis Juliis? mirifice est conturbatus. itaque sese scripturum ajebat, ut venationem etiam, quæ post ridie ludos Apollinæ futura est, profcriberent, 111. ID. QVINT. Libo intervenit. is Philonem, Pompeji libertum, & Hilarum, 45 suum libertum, venisse à Sexto cum litteris ad consules, si ve quo alio nomine sunt. earum exemplum nobis legit. 46 dixi quid videretur: pauca ἀποδείξω: ceteroqui & satis graviter, & non

veterem scripturam. prius legebatur, loco quidem meo si tibi videbitur poteris. Cleric.

23. Quo laxiora sunt.] Vulg. qua laxiora sunt. Idem.

24. Sed in plaudendo consumere.] Ita Germani, Lambinus & Bosius ex miss. suis ediderunt: Victorius tamen mavult vulgatam, laudando, quia illud in multis suis codicibus reperiri ait. Idem.

25. Sed quoniam furcilla extrudimur.] Lambinus primus ita ex Tornæi. emendavit, sic etiam legitur in Crusell. vulgatam illud, quoniam Euro villa extrudimur, est Victorii conjectura. miss. codices habent, furo illa, vel, furore illo. Idem.

26. v. kal.] Potius legendum videretur Manutio, v idus: repugnantis tamen antiquis libris, n. hil mutæ. Idem.

27. Herculanium.] Ita conjecterat Manutius: vul. Aculanum. Idem.

28. De Æbutio.] Est à Tornæi. & Crusell. excusi codices, De C. Metio. Idem.

29. Verum, ut voles. Tu.] Aliter vulgò distinguitur, ut voles tu. Quoniam &c. Idem.

30. Veniendum sit.] Vulg. veniendum est. Idem.

31. Si derobur.] Reposuit ita ex Tornæi. & Crusell. Bosius. alii, sed de rebus. Idem.

32. Si Brundisium salvi.] A vulgatis abest particula, si. Idem.

33. Quod vero scribis.] Ante Victorium legebatur, quod vero si munusculo scribis. Ille duas illas voces, sine munusculo, utpote spurias eiecit. Idem.

34. Te magis & magis delectari.] Auctor Bosio fuit Crusellinus,

ut ita ederet: vulg. te magis delectari. Idem.

35. O Tite si quid ego.] Primum Victorius pro totio, reposuit, & Tite, deinde Manutius pro, si quid agis, vel, si quid ager, rescripsit si quid ego. Editio Lambini habet, & Tite si quid ego, si quid agis, addis mihi &c. probatur Victorii codex non habet vocem, addis. Consulatur & Turnebus lib. xxiii cap. 29. Idem.

36. Expectare dicis.] Vulg. expectare te dicis.

37. Lege arcandò convivis tuis.] Ita Carisius pridem legendum esse docuit, & lectio hæc confirmatur auctore missi. Bessarionis & Tornæii. Lambinus mavult vulgatam, in Arcano. Idem.

38. De Herode.] Vulg. de Heroste. Idem.

39. Quamquam te nihil sefellisset. verumtamen. si expecto.] Ita restituit Victorius: antea aberat particula, sed; & legebatur verumtamen expecto. Idem.

40. Relinquimus.] Vulg. relinquimus. Idem.

41. Et attributione mihi nomina ignota.] Hæc est veterum librorum lectio. Manutius & alii quidam legunt, & attributio est mihi nominum ignota. Idem.

42. Hieram.] Manutius & Victorius ita conjiciunt, mutare tamen non audent; miss. & vulgati codices habent, Eram. Idem.

43. Sexti.] Vulg. Sestii. Idem.

44. Cupio absentem suaviari.] Ex fide Tornæi. & Crusell. vocabulum, absentem, addidit Bosius, quum id à vulgatis abesset. Idem.

45. Suum libertum venisse.] A vulgatis abest vox, libertum. Idem.

46. Dixi quid videretur.] Ita erat in Tornæi. & Crusell. vulgò, si quid videretur. Idem.

& non continuaciter. tantum addi placuit, quod erat, coss
 solum, ut esset, PRAET. TRIB. PLEB. SENATI; ne illi non
 profertent eas, 47 quae ad ipsos misse essent. Sextum autem
 48 nuntiant cum una solum legione fuisse Karthagine: eique
 eo ipso die, quo 49 oppidum Boream cepisset, 50 nuntiatum
 esse de Caesare: capto oppido, miram laetitiam, commuta-
 tionemque animorum, concursumque undique: sed illum ad
 sex legiones, quas in ulteriore reliquisset, revertisse, ad ipsam
 autem Libonem scriptis, nihil esse, nisi ad larem suam lice-
 ret. summa postulatorum, ut omnes exercitus dimittantur,
 qui ubique sint. Haec fere de Sexto. De Buthrotis undique
 quaerens, nihil reperiebam. alii, concisos agripetas: alii,
 Plancum, acceptis nummis, relicta illis, auferuisse. itaque
 non video scitum me, quid ejus sit, ni statim aliquid lite-
 rarum. Iter illud Brundisium, de quo dubitabam, sublatum
 videtur. legiones enim adventare dicuntur. haec autem navi-
 gatio habet quasdam suspiciones periculi. itaque constitutebam
 uti *ἐμπροσθεν*. paratiorem offendi Brutum, quam audiebam.
 nam & ipse Domitius bona plane habet dicota: suntque navi-
 gata praeterea luculenta Sestii, Bucliani, ceterorum. nam
 Cassii classem, quae plane bella est, non numero ultra fretum.
 illud est mihi submolestum, quod parum Brutus properare
 videtur. primum confectorum ludorum nuntios expectat:
 deinde, quantum intelligo, tarde est navigatorius; consitens
 in locis pluribus: tamen arbitror esse commodius tarde navi-
 gare, quam omnino non navigare: & si, cum processerimus,
 exploratoria videbuntur, 51 Eticis utemur.

CICERO ATTICO, S.

5 TUIAS jam litteras Brutus expectabat: cui quidem ego
 non novum attuleram de Tereco 52 Attii. ille Brutum pu-
 tabat. sed tamen rumoris nescio quid allaverat, commissio-
 ne Graecorum, frequentiam non fuisse: 53 quod quidem me
 minimè fecellit. scis enim, quid ego de Graecis Indis existi-
 mem, nunc audi quod pluris est, quam omnia. Quintus fuit
 mecum dies complures: & si ego cuperem, ille vel plures
 fuisset: sed, quantum fuit, incredibile est, quam me in omni
 genere delectarit: in eoque maximè, in quo minimè satis-
 faciebat. se enim 54 commutatus est totus & scriptis meis
 quibusdam, quae in manibus habebam, & assiduitate oratio-
 nis, & praecipis, ut tali animo in republicam, quali nos vo-
 lumus, futurus sit. hoc cum mihi non modò confirmasset,
 sed etiam persuasisset; egit mecum accuratè multis verbis, ti-
 bi ut sponderem, se dignum & te, & nobis futurum; neque
 se postulare, ut statim crederes: sed, cum ipse perspexisset,
 tum ut se amares. quòd nisi fidem mihi fecisset, judicassem-
 que hoc, quod dico, firmum fore; non fecissem id, quod di-

cturus sum. duxi enim mecum adolescentem ad Britum. sic
 ei probatum est, quod ad te scribo, ut ipse crederet; me
 sponforem accipere nolucrit: eumque laudans amicissimè
 mentionem tui fecerit. complexus, osculatusque dimiserit.
 Quamobrem et si magis est, quòd gratuler tibi, quam quòd
 te rogem, tamen etiam rogo, ut, si qui minus antea propter
 infirmitatem aetatis constanter ab eo fieri videbantur, ea ju-
 dices illum abjecisse; mihique credas, multum allaturam, vel
 plurimum potius, ad illius judicium confirmandum, auctori-
 tatem tuam. 55 Bruto cum saepe injecissem de *ἐμπροσθεν*, non
 perinde, atque ego putaram, 56 atterere visus est. existima-
 bam *μπροσθεν* esse: & hercule erat, & maximè de Judis.
 at mihi, cum ad villam redissem, Cn. Lucejæ, & maxime de Judis.
 at mihi, cum ad villam redissem, Cn. Lucejæ, & maxime de Judis.
 utitur Bruto, narravit, illum valde morari, non tergiversan-
 tem, sed expectantem, si qui fortè casus. itaque dubito, an
 Venusiam exerdam, & ibi 57 expectem de legionibus: si ab-
 erunt, ut quidam arbitrantur, Hydruntem: si neutrum erit
ἀσφαλές, eodem revertar. jocari me putas? moriar, si quil-
 quam me tenet praeter te. etenim circumspice: sed ante eru-
 besco. 58 O dies in auspiciis Lepidi lepidè descriptos, 59 &
 aptè ad consilium reditus nostri. magna *ἐστί* ad proficien-
 dum tuis literis. atque 60 utinam te illic! sed ut conducere
 putabis. Nepotis epistolam expecto. 61 cupidus ille meo-
 rum? qui ea, quibus maximè *γαλεῶ*, legenda non putet? &
ἄς μὴ ἀμύμονα. tu verò *ἀμύμων*: ille quidem *ἀμύμων*.
 Meorum epistolarum nulla est *συναρὰ*: sed habet Tiro in-
 star septuaginta. & quidem sunt à te quadam sumende. eas
 ego, oportet, perspiciam, corrigam. tum denique edentur.

CICERO ATTICO, S.

6 EGO adhuc (perveni enim 63 Vibonem ad Sicam) ma-
 gis commode, quam strenue navigavi: remis enim
 magnam partem: prodromi nulli. illud satis opportunè: duo
 sinus fuerunt, quos tramitti oportet, Paftanus, & Vibonen-
 sis: 64 utrumque pedibus aquis transmissimus. veni igitur ad
 Sicam octavo die à Pompejano, cum unum diem Velia con-
 stitissim: ubi quidem fui sanè libenter 65 apud Talnam no-
 strum: nec potui accipi, illo absente praesertim, liberalius.
 ix kal. igitur ad Sicam. ibi tantquam domi meae scilicet.
 itaque obduxi posterum diem. sed putabam, cum Regium
 venissem, 66 fore, ut illic, *δολοχὸν πόντον ἐρημαιοῦσιν*, cogita-
 remus, corbitane Patras, an actuariolis 67 ad Leucopetram
 Tarentinorum, aut inde Corcyram: & si oneraria, statimne
 freto, an Syraculis. hac super te scribam ad te Regio. Me-
 hercule, mi Attice, saepe inecum, *ἢ δὲ ἢ ἐδὲς σὺ τί δὴ δῶκε;*
 cur ego tecum non sum? cur, oculos Italia, villulas meas
 non video? 68 sed id satis superque. 69 tecum me non esse?
 quid

47. Quae ad ipsos misit.] Vulg. quae ad seipfos. Cleric.
 48. Nuntiant.] Vulg. nuntiant. Idem.
 49. Oppidum Boream.] Boreum, vel, Borium, legendum esse ait
 Junius. Idem.
 50. Nuntiatum esse.] Vulg. nuntiatum est. Idem.
 51. Eticis utemur.] Mss. & estis, nude rectè Corradus & Lam-
 binus reposerunt, Eticis. Victorius legebat, & teclis utemur,
 quod vulg. receptum. tuerit quoque illud Eticis Dausquejus, tan-
 quam omnino postulet temporis ratio. Idem.
 52. Attii.] Vulg. Attii. Idem.
 53. Quò quidem me.] Bosii omnes codd. sic habent, vulgati quae
 quidem. Idem.
 54. Commutatus est.] Vulg. communicatus est. Idem.
 55. Bruto cum saepe injecissem de *ἐμπροσθεν*.] Victorius sic restituit
 ex antiquis libris. A: te cum exenti, spem, habebant. Idem.
 56. A: ipere.] Ita Victorius emendavit; prius accipere. Idem.
 57. Expectem de legionibus: si abeunt, ut quidam.] Et haec emen-
 datio est Victorii veteribus libris adjuncta. antea legebatur, De le-
 gionibus statuant ut quidam arbitramur &c. Idem.
 58. O dies in auspiciis Lepidi lepidè descriptos.] Faernus, Lam-
 binus & Bosius ex mss. restituerunt vocem, lepidè, quae a vulgatis
 abeat. Idem.
 59. Et aptè.] Vulg. & aptos. Idem.
 60. Utinam te illic.] Mss. Victorii, illic, non, illis, ut antea,
 vulgabatur. Idem.
 61. Cupidus ille meorum.] Et hoc est à Victorio. antea, cupidus

ille meorum. Idem.
 62. Ego adhuc.] Vocem, videbo, hic superfluum rejecit Victo-
 rius. Idem.
 63. Vibonem ad Sicam.] Contra veteres libros sic restituit Manu-
 tius, cum legeretur, & Sicam: vulgati scribit ubique Siccam,
 Sica, Sica &c. Idem.
 64. Utrumque pedibus, aquis, & transmissimus.] Carrio libro I
 Emerdat. cap. 15. adhaeret Tornasiano I ambini libro scripto, in
 quo *συναρὰ*, pedibus aquis transim. ut pedes scilicet pro equis
 fuerint. Dausquejo non displicebat, pedibus aquis, ut libro I
 Aeneid. *passibus aquis*. nihilominus, pedibus aquis. Idem.
 65. Apud Talnam nostrum.] Testam, legere mavult Ursinus.
 Idem.
 66. Fore, ut illic, *δολοχὸν πόντον ἐρημαιοῦσιν*.] Verba Graeca, ab Ho-
 mero sumpta quae hic deerrant restituerunt primi Germani, deinde
 illos sequuntur Victorius. Idem.
 67. Ad Leucopetram Tarentinorum, aut inde.] Junius dicit se le-
 gere ex conjectura, ad L. in Tarentinorum, atque &c. Lambinus
 etiam, pro, aut inde, legit, atque inde. Idem.
 68. Sed id satis superque.] Post, superque, desino puncto remo-
 nardus est eurus orationis. Idem.
 69. Tecum me non esse? quid surgentem? periculamine? id nunc qui-
 dem.] Praesertimbus Tornac. & Crusell. ita ediderunt Lamb. &
 Bosius: vulgò, tecum me non esse surgentem periculum. Nec id nunc
 quidem. adeatur & Turnebus d. cap. 29. Idem.

quid fugientem? periculumne? id nunc quidem, nisi fallor, nullum est. ad ipsi enim revocat me auctoritas tua. scribis enim in calum ferri profectorem meam, sed ita, si ante kal. Jan. redeam: quod quidem certe enitar. malo enim vel cum timore domi esse, quam sine timore Athenis tuis. sed tamen prospice, quod ista vergant: mihi que ut scribe, aut quod multo malim, affer ipse. hac haenus. Illud velum in bonam partem accipias, me agere tecum, quod tibi majori cura sciam esse, quam ipsi mihi. nomina mea, per deos, expedi, exsolve: 70 bella reliqua reliqui. sed opus est diligentia, coheredibus pro Cluviano kal. Sext. perfolutum ut sit. cum Publilio quo modo agendum sit, videbis. non debet utgere, quoniam jure non utitur, sed tamen ei quoque satisfacere plane volo. Terentia verò, quid ego dicam? etiam ante diem, si potes, quin, si, ut spero, celeriter in Epirum; hoc, quod satisfato debeo, peto à te, ut ante provideas, planeque expedias, & solum relinquant. sed de his satis; metuoque, ne tu nimium putes. nunc negligentiam meam cognosce. De Gloria librum ad te misi: 71 at in eo proemium id est, quod in Academico tertio. id eventit ob eam rem, quod habeo volumen proemiorum. ex eo eligere soleo, cum aliquod *πρὸς ἑξῆς* institui. itaque jam in-Tulculano, qui non meministi me absum isto proemio, conieci id in eum librum, quem tibi misi. cum autem in navi legerem Academicos, agnovi erratum meum. itaque statim novum proemium exaravi; tibi misi. tu illud desicabis, hoc agglutinabis. Pilia salutem dices, & Atticæ, delictis atque amoribus meis.

CICERO ATTICO, S.

OCTAVO id. Sext. cum à Leucopetra profectus (inde enim tramitebam) stadia circiter cccc processissem, reiectus sum austro vehementi ad eandem Leucopetram. ibi cum ventum expectarem (erat enim villa Valerii nostri, ut familiariter essem, & libenter) Regini quidam, illustres homines, eò venerunt, Roma sanè recentes: in iis Bruti nostri hospes, qui Brutum Neapoli reliquisset. hac afferebant, edictum Bruti, & Cassii; & fore frequentem senatum kal. 72 à Bruto & Cassio litteras missas ad consulares, & pratoris, ut adessent, rogare. fuminam spem nuntiabant, fore, ut Antonius cederet, res conveniret, nostri Romam redirent. addebant etiam, 73 me desiderari, subacursari. qua cum audissem, sine ulla dubitatione abieci consilium profectiois, quo mehercule ne antea quidem delectabar. lectis verò tuis litteris admiratus equidem sum, te tam vehementer sententiam commutasse; sed, non sine causa, arbitrabar. 74 etsi, quamvis non fueris insator & impulsor profectiois meæ, approbator certe fuisti, dummodo kal. Jan. Romæ essem. ita fiebat, ut, dum minus periculi videretur, abessem, in flammam ipsam venirem. sed hæc, etiam si non prudenter, tamen *ἀνελεσθη* sunt; primum, quod de mea sententia acta sunt; deinde, etiam si te auctore, quid debet, qui consilium dat, præstare præter fidem? Illud admirari satis non potui, quod crispisti his verbis: 75 *veni igitur tu, qui ὀδύνας ἔχεις; veni;*

relinques patriam? An ego relinquebam, 76 ut tibi tum relinqueret videbar? tu id non modo non 77 prolibebas, verum etiam approbas. graviora, quæ restant. *Velim ἡρόδω ali- quod elimes ad me, oportuisse te istuc facere.* Itane, mi Attice, defensione eget meum factum, præsertim apud te, qui id mirabiliter approbasti? ego verò istum ἀπολογισμὸν σωτῆρο- μῆν, sed ad eorum aliquem, quibus invitis & dissuadentibus profectus sum: etsi quid jam opus est *ἡρόδω*? si perseverassem, opus fuisset. at hoc ipsum non constanter. nemo doctus umquam (multa autem de hoc genere scripta sunt) mutationem consilii, inconstantiam dixit esse. deinceps igitur hæc. 78 *Nam si à Phædro nostro, expedita excusatio esset. nunc quid respondemus?* Ergo id erat incum factum, quod Catoni probare non possum, flagitii scilicet plenum, & dedecoris. utinam à primo ita tibi esset visum? tu mihi, sicut esse soles, fuisses Cato. Extremum illud vel molestissimum. *Nam Brutus noster silet:* hoc est, non audeat hominem id ætatis monere. aliud nihil habeo, quod ex iis à te verbis significari putem: & hercule ita est. Nam XVI kal. Sext. cum venissem Veliam, Brutus audivit. erat enim cum suis navibus 79 apud Heletem fluvium citra Veliam millia passuum IIII. pedibus ad me statim. dii immortales, quam valde ille reditu, vel potius reversione mea 80 lætatus? effudit illa omnia, quæ tacuerat; ut recordarer illud tuum, *nam Brutus noster silet.* maxime autem dolebat, me kal. Sext. in senatu non fuisse. Pitonem ferebat in calum: se autem lætari, quod effugissem duas maximas vituperationes; unam, quam itinere faciendo me intelligebam suscipere, desperationis, 81 ac relictionis reipublicæ 82 (sentes mecum vulgò querebantur, quibus de meo celeri reditu non probabam) alteram, de qua Brutus, & qui unà erant, (multi autem erant) lætabantur, quod eam vituperationem effugissem, me existimari ad Olympia. hoc verò nihil turpius, quovis reipublicæ tempore: sed hoc, *ἀναποδίζησθαι.* ego verò austro 83 gratias miras, qui me à tanta infamia averterit. Reversionis has speciosas causas habes, justas illas quidem, & magnas: sed nulla justior, quam quod tu idem aliis litteris: 84 *provide, 85 si cui quod debetur, ut sit unde par pari respondeatur.* Mirifica enim *δυσπρόδικτα* est propter metum armorum. in freto medio hanc epistolam legi, ut, quid possem providere, in mentem mihi non veniret, 86 nisi ut præfens me ipse defenderem. Sed hæc haenus. reliqua coram. Antonii edictum legi à Bruto, & horum contra scriptum præclarè. sed quid ista edicta valeant, aut quò spectent, plane non video: nec ego nunc, ut Brutus censèbat, istuc ad rempublicam capessendam venio. quid enim fieri potest? num quis Pisoni est assensus? num rediit ipse postredidit? sed abesse hanc ætatem longe à sepulcro negat oportere. Sed obsecro te, quid est quod audivi de Bruto? Piliam *περιελθῆς ἐπὶ τῷ ἑσθλῷ*, te scripsisse ajebat. valde sum commotus: etsi idem, te scribere, sperare inclius. ita plane velim. 87 ei dicas plurimam salutem, & suavissimæ Atticæ. Hæc scripsi navigans, cum Pompejanum accederem, XI III kal.

70. *Bella reliqua reliqui.* Ita conceptus erat hic locus in Tor- as. & Crusell. à vulgatis vox, *reliqua*, abest. Cleric.

71. *At in eo.* Vulg. & in eo. Idem.

72. *A Bruto & Cassio.* Vulg. à Bruto, & Cassio. Idem.

73. *Me desiderari, subacursari.* In msf. Urfsini est, *me desiderari, subacursari.* Idem.

74. *Etsi, quamvis non fueris.* Urfsini liber, *Et enim quamvis non fueris.* Idem.

75. *Veni igitur tu, qui ὀδύνας ἔχεις; veni: relinques patriam.* Vulgò, *ene igitur tu, qui ὀδύνας ἔχεις; bene. relinque patriam?* Idem.

76. *Aut tibi tum relinqueret.* Vetus liber Urfsini habet, *aut tibi tum relinqueret.* Idem.

77. *Prohibet.* Vett. Victorii codices, *jubebat*, quod ille vi- osum esse contendit. Idem.

78. *Nam si à Phædro nostro, expedita excusatio esset.* Junius ex- ist. duobus Palat. legit, *nam si à Phædro nostro esset, expedita &c.* Urfsini msf. habet, *etiam à Phædro nostro expedita esset, excusatio esset.* Idem.

79. *Apud Heletem fluvium.* Ita legendum esse docuit Victorius: Junius tamen ait legendum esse, *scetam*, ex duobus Mff. Palat. Ceterum pro, *Heletem*, vulgò legitur, *Heletem.* Idem.

80. *Lætatus? effudit illa.* Aliter vulgò distinguitur, *lætatus es- fudit illa.* Idem.

81. *Ac relictionis reip.* Ita restituit Bervoldus, cui adscriptur Manutius: Victorius sequi non audeat, monetque cui videat an legi possit, *rejectionis reip.* vulgò *relegationis.* Idem.

82. *Euntes mecum.* Vulg. *sentes mecum.* hic fluctuat Victorius, inclinat tamen in lectionem quam hic recepius. Idem.

83. *Gratias miras, qui me.* Hic verbum, *ago*, quod in vulgatis legitur, sustulit approbante Bessarionis libro Manutius. Idem.

84. *Provide.* Victorius ita emendavit, cum antea legeretur *pro- vides.* Idem.

85. *Si cui quod.* Vulgò *si cui quid.* Idem.

86. *Nisi ut præfens.* Ita msf. Bosii; ille tamen vulgatam lectionem, *nisi quod præfens*, non improbat. Idem.

87. *Ei dicas.* Pronomen, *ei*, vulgò abest. Idem.



8 CUM sciam, quo die venturus sim, faciam, ut scias. impedimenta expectanda sunt, ⁸⁸ quæ Anagnina veniunt: & familia ægra est. Kal. vesperti litteræ mihi ab ⁸⁹ Octaviano magna molitur. veteranos, ⁹⁰ quiqui Casilini, & Calatæ sunt, perduxit ad suam sententiam: nec mirum: ⁹¹ quingenos denarios dat: cogitat reliquas colonias obire. planè hoc spectat, ut se duce bellum geratur cum Antonio. itaque video paucis diebus nos in armis fore. quem autem sequamur? vide nomen: vide ætatem: atque à me postulat, primum ut clam colloquatur mecum, vel Capuæ, ⁹² vel non longè à Capuæ. puerile hoc quidem, si id putat clam fieri posse. ⁹³ docui per litteras, id nec opus esse, nec fieri posse. misit ad me Cæcinam quemdam Volaterranum, familiaritem suum, qui hæc pertulit, Antonium cum legione Alaudarum ad urbem pergere, pecunias municipiis imperare, ⁹⁴ legionem sub signis ducere. consultabat, utrum Romam cum *ετο ετο ετο* veteranorum proficereceret, an Capuam teneret, & Antonium venientem excluderet; an iret ad tres legiones Macedonicas, quæ iter secundum mare superum faciunt, quas sperat suas esse. ex congeriunt ab Antonio accipere noluerunt, ut hic quidem narrat, & ei convicium ⁹⁵ grave fecerunt, concionantemque reliquerunt. quid queris? ducem se proficitur, nec nos sibi putat deesse oportere. equidem suasi, ut Romam pergeret. videtur enim mihi & plebeculam urbanam, & si fidem fecerit, etiam bonos viros secum habiturus. ò Brute, ubi es? quantam *ἀκαρίαν* amittis? non equidem hoc divinavi, sed aliquid tale putavi fore. Nunc tuum consilium exquiro. Romamne venio, an hic maneo, ⁹⁶ an Arpinum (*ἀσπίδιον* habet is locus) fugiam? Romam; ne desideremur, si quid actum videbitur. hoc igitur explicat. nunquam in majore *δυσέπεια* fui.

CICERO ATTICO, S.

9 BINAE uno die mihi litteræ ab Octavio: nunc quidem, ut Romam statim veniam: velle se rem agere per senatum: cui ego, non posse senatum ante kal. Jan. quod quidem ira credo. ille autem addit, *consilio tuo*. quid multa? ille urget: ego autem ⁹⁷ *σέπλισμα*. non confido ætati. ignoro, quo animo: nil sine Panfa tuo volo. vereor, ne valeat Antonius: nec à mari discedere libet: & metuo, ⁹⁹ ne quæ *ἀερεσία* me absente. Varroni quidem displicet consilium pueri; mihi non. firmas copias habet: Brutum habere potest: & rem gerit palam: ¹⁰⁰ centurias Capuæ; dinumerat. jam jamque

video bellum. ad hæc rescribere. ¹ Tabellarium meum kalend. Roma profectum, sine tuis litteris, miror.

CICERO ATTICO, S.

2 SEXTO kalend. veni ad me in Sinuessanum. eodem die vulgò loquebantur, Antonium mansurum esse Casilini. itaque mutavi consilium. statueram enim rectè Appia Romanam. facile me ille esset asscutus. ajunt enim cum ³ Casarina uti celeritate. verti igitur me à Minturnis Arpinum versus. constitueram, ut ⁴ Idus aut Aquini manerem, aut in Atcano. nunc, mi Attice, rota meute incumbit in hanc curam. magna enim res est. tria sunt autem, maneamne Arpini, an propius accedam, an veniam Romam. quod censeris, faciam. sed quamprimum: avidè expecto tuas litteras. ⁵ vi idus manè in Sinuessano.

CICERO ATTICO, S.

NONIS accepi à te duas epistolas: quarum alteram kal. dederas, alteram pridie. igitur prius ad superiorem. Nostrum opus tibi probari laetor: ⁴ ex quo *δύστη* ipsa posuisti, quæ mihi florentiora sunt vilâ tuo iudicio. cerulas enim tuas miniatulas illas extimefcebam. De Sica ita est, ut scribis. ⁵ est ægre me tenui. itaque perstringam sine ulla contumelia Sice ⁶ aut Septimix: tantum, ut sciant *παύδες παύδων* sine fillo Lucilliano, eum ex C. Fadii filia liberos habuisse: atque utinam eum diem videam, cum ista oratio ita liberè vagetur, ut etiam in Sice domum introeat! sed illo tempore opus est, quod fuit illis triumviris. moriar, ⁸ nisi facerè. tu verò leges Sexto, ejusque judicium mihi perferibes. ⁹ *εἰς ἰμοὶ μέγα*. Caleni interventum, & Calvenæ cavebis. Quod vereris, ne ¹⁰ *ἀδδλε*: mihi tu? quis minus? cui, ut Aristophani Archilochi jambus, sic epistola longissima quæque optima videtur. Quod me admones; tu verò etiam si reprehenderes, non modò facile paterer, sed etiam lætarer: quippe cum in reprehensione est prudentia cum *δύσπεια*. ita liberè ea corrigam, quæ à te animadverti sunt, eodem jure, quo Rubriana potius, quàm quo Scipionis: & de laudibus Dolabellæ ¹¹ de tuam cumulum. atamen est isto loco bella, ut mihi videtur, *εἰρωνεία*, quòd eum ¹² ter contra cives in acie. illud etiam malo, ¹³ *indignissimum est hunc vivere*, quàm quid indignus? *Ἡπεροχρησία* Varronis tibi probari non molestè feto: à quo adhuc *Ἡεραλέθριον* illud non abstuli. Quòd me hortaris ad scribendum; amice tu quidem, sed me scito agere nihil aliud. Gravedo tua mihi molesta est. quæso adhibe, quam soles, di-

88. *Quæ Anagnina veniunt.*] *Quæ inania veniunt*, est in antiquo Usini. Cleric.
 89. *Ab Octaviano magna.*] Vulg. *ab Octaviano reddita sunt magna*. Idem.
 90. *Quiqui Casilini.*] Vulg. *quique Casli*. quod & ejciendum putabat literis ad Gruterum Dausquejus, substituto altero. Idem.
 91. *Quingenos.*] Ita Victorius correxit: prius legebatur, *quingentos*. Idem.
 92. *Vel non longè à Capuæ.*] Verba hæc ex Tornæs. & Crusell. restituit Bofius, quæ à vulgatis aberant. Idem.
 93. *Docui pollicetur.*] Vulg. *docui literis*. Idem.
 94. *Legionem sub signis ducere.*] Ita librorum suorum fide cum Manutio reposuit Bofius: vulgò, *sub signis* &c. Idem.
 95. *Græce.*] Vulg. *grande*. Idem.
 96. *An Arpinum ἀσπίδιον habet is locus? fugiam? Romam? ne desideremur.*] Vulg. *ἀσπίδιον habet is locus? fugiam? Romam? ne desideremur.* Idem. Victorius corruptum agnoscebat, sed remedium adhibere se non posse fateatur; verum admonet veteres edices pro, *fugiam*, labere, *fugam*, quod etiam monuit Manutius. Lambinus, *ἀσπίδιον habet hic locus cupio Romam*; vel, *ἀσπ. h. h. l. fugæ an Romam, ne*. Idem.
 97. *Uno die mihi litteræ ab Octavio.*] Vulg. *in die mihi litteræ ab Octaviano*. Idem.
 98. *Σέπλισμα.*] Vulg. *σεπλισμα*. Idem.
 99. *Ne quæ.*] Vulg. *ne quæ sequis*. Idem.
 100. *Centurias Capuæ; dinumerat.*] Hæc est Victorii emendatio ex veteribus libris. prius legebatur, *centurias Capuæ dinumerat*. Idem.
 1. *Tabellarium meum.*] Hoc vulgo principiunt alius epistolæ.
 2. *vi Kal. veni ad me in Sinuessanum.*] Victorius & Manutius pridem monuerunt ita legi in mss. nisi quod vocis, *Kal.* non memine-

runt, quam Bofius in suis reperam hic restituit. Idem.
 3. *Casarina.*] Vulg. *Casirana*. Idem.
 4. *Ex quo δύστη.*] Lambinus ita emendavit: vulgò vitiosè legitur, *ex quo ante ipse*. Idem.
 5. *At si, ægre me tenui.*] Ita Bofius ex veteribus libris qui habent, *est ægre me tenui*. Lambinus legit, *à Fadia æγρὴ me tenui*. Junius ait mss. uno consensu habere, *basia ea æγρὴ me tenui*. Vetus lectio erat, *basia ea æγρὴ me tenui*, quam vitiosam agnoscebat Victorius: quidam legunt, *ab Attia æγρὴ* &c. alii, *à Septia*; alii aliter. Idem.
 6. *Aut Septimix.*] Vulgò, *Septimia*. Idem.
 7. *Sine fillo Lucilliano.*] Conjectura Bofii ex corrupta suorum scriptura, quæ est, *sine ullo Lucilliano*. Victorius ediderat, *sine ullo Lucilliano*, quem antea legeretur, *f. v. Lucullano*. Junius ait mss. Palat. *disting. iere & legere, S. v. Luculliano eum ex C. lericus*. Vix credi potest vi os doctos non vidisse litteram u coaluisse ex duabus lineolis, eamque discernendam rursus, ut fiat fillo; quod incertum putavi, ut restituerim Ciceroni. Nulli non is notissimus est. Gronov.
 8. *Facerè nisi sit.*] S. v. Bofius, quem in Tornæs. reperisset, *facerè nisi* & abilegunt, *nisi facerè*. Cleric.
 9. *Εἰς ἰμοὶ μέγα.*] Ita Victorius emenda: it. prius legebatur, *εἰς ἰμοὶ μέγα*. Idem.
 10. *Αδδλε.*] Partim ex conjectura, partim veteris scripturæ vestigia sequutus Victorius verbum hoc Graecum quod desiderabatur reposuit. Germani ediderunt, *δδδ; λιγ; θ*. Idem.
 11. *De tuam.*] Vulg. *de tuam*. Idem.
 12. *Ter contra cives.*] Placet hæc lectio Manutio, præsertim cum ipse & Victorius in mss. suis scriptum repererint, *per contra cives* vulg. adverbium, *ter*, deest. Idem.
 13. *Indignissimum.*] Ita Tornæs. & Crusell. & præfert etiam Lambinus vulgato illi, *indignus*. Ipem.

CICERO ATTICO, S.

12

diligentiam. ¹⁴ O Tite, tibi prodesse lator. Agnigni sunt, Mustella *πυρίφρονος*, & Iaco, qui plurimum bibit. Librum, quem rogas, perpoliam, & mittam. Hæc ad posteriore. Tæ *πῶς τὰ κερδήματα*, quatenus Panaxius, ¹⁵ absolvi duobus: illius tres sunt. sed cum initio divisisset ita, tria genera exquirendi officii esse; unum, cum deliberemus, honestum, an turpe sit; alterum, utile, an inutile; tertium, cum hæc inter se pugnare videantur, quo modo iudicandum sit: qualis causa Reguli; redire honestum, manere utile: de duobus primis præclarè disseruit; de tertio pollicetur ¹⁶ se deinceps: sed nihil scripsit. cum locum Posidonium persecutus. ego autem & ejus librum accessivi, & ad Athenodorum Calvum scripsi, ut ad me *τὰ κεφάλαια* mitteret; ¹⁷ quæ exspecto: quem velim cohortere, & roges, ut quamprimùm. ¹⁸ in eo esse *πῶς τὰ κέρδη κατασκευάζονται*. Quod de inscriptione quaeris; non dubito quin *κέρδη* officium sit, nisi quid tu aliud: sed inscriptio plenior, *de officiis*. *περὶ τῶν ἀποστολῶν* autem Ciceroni filio. ¹⁹ visum est non *ἀνοικίσθον*. ²⁰ De Myrtilo dilucidè. *ὁ* quales tu semper istos! ²¹ itane in D. Brutum? dii istis. Ego me, ut scripseram, ²² in Pompejanum non abdidì, primò tempestatibus, quibus nil tetricius: deinde ab Octaviano quotidie litteræ, ut negotium suscipere, Capuam venire, iterum republicam servare; Romam utique statim.

— ἀλλὰ εἰς ἐν μὲν ἀνήγαγον, δεῖσαν δὲ ἀποδέχθαι.

is tamen egit sanè strenuè, & agit. Romam venit cum manu magna: sed est planè puer. putat senatum statim. quis veniet? si venerit, ²³ quis, incertis rebus, offendet Antonium? Kal. Jan. erit fortasse perfidius: aut quidem antè deponabitur. puero municipia mirè favent. iter enim faciens in Samnium venit Cales, mansit Teani. mirifica *ἀπάντησις*, & cohortatio. hoc tu putares? ob hoc ego citius Romam, quam constitueram. simul ac constituerò, scribam. Etsi nondum stipulationes legeram (nec enim Eros venerat) tamen rem pridie idus velim conficiam. Epistolas Catinam, ²⁴ Tauromenium, Syracusas commodius mittere poterò, ²⁵ si Valerius interpres ad me nomina gratiosorum scripserit. alii enim sunt aliàs, nostrique familiares ferè demortui. publicè tamen scripsi, si uti vellet eis Valerius: aut mihi nomina mitteret. ²⁶ De Lepidiano feris Balbus ad me. Usque ad IIII kalend. exspectabo tuas litteras: ²⁷ deque Torquati negotiolo scitum puto. Quinti litteras ad te misi, ut scires, quam valde eum amaret, quem dolet à te minus amari. Atticæ, quoniam, quod optimum in pueris est, hilarula est, meis verbis suavium des. Vale.

OPPII epistola, quia perhumana erat, tibi misi exemplam. De Ocella, dum tu muginaris, nec mihi quidem referbis, cepi consilium domesticum. itaque me pridie idus arbitror Romæ futurum. commodius est visum, frustra me istic esse, cum id non necesse esset, quam, si opus esset, non adesse: & simul, ne intercluderet, metuebam. ille enim jam adventare potest: etsi varii rumores; multique, quos cupere veros. nihil tamen certi. ego verò, quidquid est, tecum potiùs, quam animi pendeam, cum à te absim, & de te, & de me. sed quid tibi dicam? ²⁸ *πὸν ἄμα* enim. De *Ἐρως* Varonis, negotia falsa. me quidem nihil umquam sic delectavit. sed hæc, & alia majora coram.

CICERO ATTICO, S.

13

CASUM mirificum! ²⁹ VI idus cum ante lucem de Si-nuessano surrexisssem, venissemque diluculo ³⁰ ad pontem Tirenum, qui est Minturnis, in quo flexus est ad iter Arpinas, obviam mihi sit tabellarius, qui me offendit *δολοχρῶν πλῆθος ὀρμαίνοντα*. ego statim, cedo, inquam, si quid ab Attico. nondum legere poteramus. nam & lumina dimiseramus; nec satis lucebat. cum autem luceret, ante scripta epistola ex duobus tuis prior mihi legi cœpta est. illa omnium quidem elegantissima. ne sim salvus, si aliter scribo, ac sentio; nihil legi humanius. itaque veniam, quò vocas, modò adjutore te. sed nihil tam *ἀπερσοδόνον* mihi primò videbatur, quam ad has litteras, quibus ego à te consilium petieram, te mihi ista rescribere. ecce tibi altera, qua hortaris ³¹ *πῶς ἠνεμόντα Μίμωνα*, *Νήσου ἐπὶ Ψυρῖνος*, ³² Appiam *ἐπὶ ἀέλιον ἔχοντα*. itaque eo die mansi Aquini. longulum sanè iter, ³³ & via amara: inde postridie manè proficiscens, has litteras dedi: & quidem, ut à me dimitterem invidiosissim, fecerunt Erotis litteræ. rem tibi Tiro narrabit. tu, quid faciendum sit videbis. præterea, possimne propius accedere (malo enim esse in Tusculano, aut usquam in suburbano) an etiam longius descendendum putas, crebro ad me velim scribas. erit autem quotidie, cui des. Quod præterea consulis, quid tibi censeam faciendum, difficile est, cum absim. verumtamen, si pares aequè inter se, quiescendum: sin; latius manabit, & quidem ad nos, deinde communiter. avidè tuum consilium exspecto. timeo, ne absim, cum adesse me sit honestius: venire non audeo. De Antonii itineribus nescio quid aliter audio, atque ad te scribebam. omnia igitur velim explices, & ad me certa inittas. De reliquo quid tibi ego dicam? ardeo studio historiae. incredibiliter enim me commovet tua cohortatio. quæ quidem nec in fuiti, nec effici potest sine tua ope. coram igitur hoc quidem conferemus. In præsentia

14. O Tite tibi prodesse.] Victorius & Lambinus innotent quosdam cod. J. habere, *librum meum illum*; *ὁ Tite*; sed Lambinus has tres voces, *librum meum illum*, arbitratur esse ex annotatione natas, & ex irralibri in contextum invectas. Cleric.
 15. Absolvi duobus.] Manutius ait se ita restituisse sensu postulante, repugnantiibus tamen veteribus libris, in quibus legebatur, *absolvit*. Idem.
 16. Se deinceps: sed nihil.] Vulg. *se deinceps scripturum: sed nihil* &c. Idem.
 17. Quæ exspecto.] Ita Bosii veteres; Victorius & alii, *quem exspecto*. Idem.
 18. In eo est *πῶς τὰ κέρδη*.] Junius ait mss. Palat. habere, *in eo eram*, *πῶς* &c. Idem.
 19. Visum est non *ἀνοικίσθον*.] Vocem hæc Græcam Germani primi, ein Victorius, restituit. Idem.
 20. De Myrtilo.] Secundum Germanos etiam hæc emendatio datur Victorio. prius erat, *de M. Cecilio*. Idem.
 21. Itane in D. Brutum? dii istis. Ego &c.] Ita ex Crusellino scripsit Bosius: vulgò, *itane i. D. B. de istis* &c. Manutius totum hoc concepit, *Itane in L. Brutum desisicis*. Idem.
 22. In Pompejanum non abdidì.] Lambino hinc tollenda videtur *partio*. Idem.
 23. Quis, incertis rebus.] Vulg. *quis incertis in rebus*. Idem.
 24. Tauromenium.] Vulg. *Tauromenon*. Idem.
 25. Si Valerius interpres.] Sic emendavit Victorius, partim conjectura, partim antiquæ læctionis vestigia sequens, quæ

hæc est, *Si Valerius in tres*: antea legebatur, *Si Valerius Misyus* Idem.
 26. De Lepidiano feris.] Vulg. *de Lepidiano feris*. Idem.
 27. Neque Torquati negotiolo scitum puto.] Est a Crusellino. Placeret Manutio vel vulgata læctio, *deque Torquati negotiolo scitum* &c. vel Cavale. & Bessar. mss. *me de Torquati n. scitum puto*. Idem.
 28. *πὸν ἄμα* enim.] Ita putat Ciceronem scripsisse Bosius. Crusellinus pono *uni enim*; Victorius ex conjectura, *bonum animum*, quod vulgò receptum est: Junius conjicit, *sed quid tibi dicam boni? unum jam de*. Idem.
 29. VI Idus.] Sic erat in Crusellino; vulg. *v Idus*. Idem.
 30. Ad Pontem Tirenurum.] Ita mss. Bosii: vulg. *Tiretinum* sive *Tyrentium*; mallet Junius, *Liritium*. Idem.
 31. *πῶς ἠνεμόντα*.] Victorius ait Germanos primos hæc verba Græca restituisse. Idem.
 32. Appiam ἐπὶ ἀέλιον.] Junius ait mss. Palat. habere, *ἐπὶ τὴν Appiam scilicet ἰσ'*. Idem.
 33. Et via amara.] Conjectura hæc est Bosii: vulgati codices, *via inepta*. Torwalianus, *via mata*, ex quo nonnulli tulerunt, *madida*, alii, *molesta*, alii, *mala*; Lambinus verò, *madidata*. Crusellinus & mss. Pal. referunt, *via amata*, unde Junius scribit, *via hamata*. Cleric. Quam adeo sit hic locus obnoxius prudenter puto a me receptam sententiam paternam, quæ proxime accedit, ad Crusellinum alioque. Gronov.

sentia mihi velim scribas, 34 quibus censoribus C. Fannius M. F. tribunus plebis fuerit. videor mihi audisse, P. Africano, L. Mummio. id igitur quoro. tu mihi de iis rebus, quae novantur, omnia certa, clara. 111 id. ex Arpinati.

CICERO ATTICO, S.

14

N I H I L erat planè, quod scriberem. nam cum Puteolis essem, quotidie aliquid novi de Octaviano, multa etiam falsa de Antonio. ad eum autem, quae scripsisti (tres enim acceperam 111 idus à te epistolas) valde tibi assentior, si multum possit Octavianus, multo firmius acta tyranni comprobata iri, quam in Telluris: atque id contra Brutum fore: sin autem vincitur, vides intolerabilem Antonium: ut, quem velis, nescias. O Sestii tabellarium, hominem nequam! post ridie Puteolis Romæ se dixit fore. Quod me mones, ut pedetentim; assentior: estis aliter cogitabam. nec me Philippus, aut Matcellus movet. alia enim eorum ratio: & si non est, tamen videtur. sed in isto juvene, quamquam animi satis, auctoritatis parum est. tamen vide, si forte in Tusculano rectè esse possum, ne id melius sit (ero libertinus: nihil enim ignorabo) an hoc, cum Antonius venerit. Sed, ut aliud ex alio, mihi non est dubium, quin, quod Græci κερδίζων, nos efficiam, id autem, quid dicitis, quin etiam in republica præclare eaderet? nonne dicitis, consulum efficiam, senatus efficiam? præclare convenit; aut da melius. Male narras de Nepotis filio. valde inehercule moveor, & molestè fero. nescieram omnino esse istum puerum. Caninium perdidit, hominem, quod ad me attinet, non ingratum. Athenodorum, nihil est, quod hortere. misit enim satis bellum ταραννησα. Gravedini, quos, omni ratione subveni. 35 Quintus avi tui pronepos, scribit ad patris mei nepotem, se ex nonis iis, quibus nos magna gessimus, ædem Opis explicaturum, idque ad populum. videbis igitur, & scribes. Sexti iudicium exspecto.

CICERO ATTICO, S.

15

N O L I putare, pigritia me facere, quod non mea manu scribam: sed mehercule pigritia. nihil enim habeo aliud, quod dicam; & tamen in tuis quoque epistolis Alexini videor agnoscere. sed ad rem venio. Ego, si me non improbissimè Dolabella tractasset, dubitasset forsasse, utrum remissior essem, an summo jure contenderem. nunc verò etiam gaudeo mihi causam oblatam, in qua & ipse sentiat, & reliqui omnes me ab illo abalienatum: idque præ me feram, & quidem me mea facere, & reipublica causa, 36 ut illum oderim. quod cum eam me auctore defendere cœpisset, 37 non modò deseruerit, emptus pecunia, sed etiam, quantum in ipso fuit, everterit. Quod autem quæris, quomodo agi placeat, cum

dies venerit; primùm velim ejusmodi sit, ut non alienum sit, me Romæ esse, de quo ut de ceteris, faciam, ut tu censueris. de summa autem agi prorsus vehementer & severè volo. etsi, sponsores appellare, videntur habere quandam δουρωπιαι: tamen hoc, quale sit, consideres velim. possumus enim, 38 ut sponsores appellentur, procuratores introducere. neque enim illi litem contestabuntur. quo factò, non fum nescius sponsores liberati. sed & illi turpe arbitror, eo nomine, quod satisfidato debeat, procuratores ejus non dissolvere; & nostræ gravitatis, jus nostrum sine summa illius ignominia persequi. de hoc quid placeat, referbis velim: 39 nec dubito, quin hoc totum lenius administraturus sis. Redeo ad rempublicam. Multa mehercule à te ταρα ἐν πολιτικῷ genere prudeniter: sed his litteris nihil prudentius: 40 quamquam enim postea, in presentia bellè iste puer retundit Antonium, tamen exitum exspectare debemus. at, quæ concio? nam est inissa mihi. jurat, ita sibi parentis honores consequi liceat: & simul dextram intendit ad statuum. μηδὲ σωβείην 41 ταρα ταρα. sed, ut scribis, 42 certissimum esse video discrimen, Casca nostri tribunatum: de quo quidem ipso dixi Oppio, cum me hortaretur, ut adolescentem, totamque causam, manumque veteranorum complecterer, me nullo modo facere posse, ni mihi exploratum esset, cum non modò non inimicum tyrannocionis, verùm etiam amicum fore. cum ille diceret, ita futurum: quid igitur festinamus? inquam. illi enim mea opera ante kalend. Januar. nihil opus est. nos autem ejus voluntatem 43 ante idus Decemb. perspicimus 44 in Casca. mihi valde assensus est. Quoadrem hac quidem hætenus. Quod reliquum est, quotidie tabellaris habebis, & , ut ego arbitror, 45 etiam quod scribas habebis quotidie. Lepta litterarum exemplum tibi misi: ex quo mihi videtur 46 Σεραπιδῆς ille dejectus de gradu. sed tu, cum legeris, existimabis.

Obsignata jam epistola, litteras à te, & à Sexto accepi. nihil jucundius litteris Sexti, nihil amabilius: nam tuæ, breves; priores erant ubertima. Tu quidem & pruderter, & amicè suades, ut in his locis potissimum sim, quoad audiamus, hæc, quæ commota sunt, quorsus evadant. sed me, mi Attice, non sanè hoc quidem tempore movet respublica; non quò 47 aut sit mihi quidquam carius, aut esse debeat: sed deferentis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam. quare ista valeant: me res familiaris movet: rem dico? immo: verò existimatio. cum enim tanta reliqua sint; ne Terentia quidem adhuc, quod solvam, expeditum est. Terentiam dico? scis nos pridem jam constituisse Montani nomine 48 H S xxv dissolvere. pudensissimè hoc Cicero petierat, 49 ut fide sua, liberalissimè, ut tibi quoque placuerat, promiseram; Eroti-

que

34. Quibus Cens. Itaque prisci mss. quos habuit Bofius. Palat. quibus Cens. vulg. Cens. Cleric.
35. Quintus avi tui pronepos. Emendavit ita Bofius ex Crusellino, qui habebat, Quintus aut tui pronepos: idem conjecerat antea Ursinus. vulg. Quintus tui patris nepos. Idem.
36. Ut illum odervim. Vulg. cui illum oderim. Idem.
37. Non modò deseruerit, emptus. Vulg. non modò: deseruit emptus &c. Idem.
38. Ut sponsores appellentur. Ursini mss. ut sponsores non appellentur &c. Idem.
39. Nec dubito. Itaque Torn. & Crusell. vulgati, & non dubito. Idem.
40. Quamquam enim post ea, in presentia bellè iste puer retundit Antonium. Vulg. quamquam enim postea in presentia b. i. p. retundere Antonium Junius dicit se distinguere ex mss. consensu; quamquam enim: postea, in presentia &c. Idem.
41. ταρα ταρα. Sic codex Torn. vulg. ταρα ταρα. Idem.
42. Certissimum esse video discrimen, Casca nostri tribunatum. Itaque Torn. sed in hac scriptura aliquid desiderat Lambinus & vulg. certissimum video censisse in discrimen, vel, certissimum video esse in discrimen. vulg. certissimum esse video discrimen Casca nostri tribunatum. Junius ex conjectura reponit, certissimum inisse video. Idem.
43. Ante id. Decembres perspicimus. Itaque Bofius emendavit ex corrupta hac scriptura, perspicimus. Idem.

44. In Casca. mihi. Distinctionem hanc posuit Victorius; antea, in Casca mihi. Idem.
45. Etiam quod scribas habebis quotidie. Vulgò. etiam quid scribas quotidie. Idem.
46. Σεραπιδῆς. Lambinus Σεραπιδῆς. vulgò Σεραπιδῆς. Ad oram librorum ponitur, Σεραπιδῆς. quod quid sit, ignorare se fateatur V. C. Dauqueus, nisi qui exercitum sibi conciliat & clavovolat adjungit; quod in Antonium non convenire, docemur epistola hujus libri 8. itaque malit Σεραπιδῆς, exercitus: aux: verum invidiosa voce, ac si interpretetis, exercitus impulsor, scelereumque hortator, ejusmodi Antonius, Tullii censura. Quid tamen, addit, si, Σεραπιδῆς ille delectus &c. quos enim non sollicitavit; inceptor fuit & militum, & Egypti, & malorum prope omnium, adeoque Reip. Rom. everfor. Poterat & legi Σεραπιδῆς ille λαις, de cætu de gradu. Notum ex Homero; λαις πῶδὶ κνίσιος. Σεραπιδῆς, qui exercitum sonat, & ore arma crepat. verbo bellitinus. lege epistolam 8. & necum dices. & pronum factus est, ut cum vicine loco voces sunt λαις & λαις, neque litteræ admodum distat; per ignorantem aliter alteri fraudi fuerit. sed nec ineptum si dicatur Antonium Σεραπιδῆς voce nota Polluci lib. 1 cap. 10. ut epistola xi. Μυσειά ταραίερον. hætenus Dauqueus. Idem.
47. Aut sit mihi. Vulg. ea sit mihi. Idem.
48. Hs. xxv. dissolvere. Vetus hæc est Bofii mss. scriptura; vulg. xxii. Idem.
49. Ut fide sua. Itaque Crusellinus & Tornaf. vulg. us ei de suo. Idem.

que dixeram, ut sepositum haberet. non modò: sed iniquissimo scenore versuram facere Aurelius coactus est. nam de Terentia nomine Tiro ad me scripsit, tē dicere, nummos à Dolabella fore. malè eum credo intellexisse, si quisquam male intelligit; potius, nihil intellexisse. tu enim ad me scripsisti Coccoji responsum, & iisdem pane verbis Eros. veniendum est igitur vel in ipsam flammam. Turpius est enim privatim cadere, quàm publicè. itaque ceteris de rebus, 5^o quas ad me suavissimè scripsisti, perturbato animo, non potui, ut 5¹ consueram, rescribere. consenti in hac cura, ubi sum, ut me expediam: quibus autem rebus, venit quidem mihi in mentem: 5² sed certè consistere nihil possum, prius quàm te videro. qui minùs autem ego istic rectè esse possum, quàm est Marcellus? sed non id agit: neque id maxime curo. quid curem, vides. adsum igitur.

CICERO ATTICO. S.

IUCUNDISSIMAS tuas legi litteras. ad Plancum 53 scripsisti habes exemplum. cum Tirone quid sit locutus, cognoscam ex ipso. Cum sorore ages attentius, si te occupatione ista relaxaris.

M. CICERO. L. PLANCO PRAET. DES. S.

ATTICI nostri te valde studiosum esse cognovi, mei verò ita cupidum, ut mercede paucos aequè observantes, atque amantes me habere existimem. ad paternam enim magnas, & veteres, & iustus necessitudines magnam attulit accessionem tua voluntas erga me, meaque erga te, par atque mutua. Buthrotia tibi causa ignota non est: ego enim sepe 55 de ea te tecum, tibi-que totam rem demonstravi: quæ est acta hoc modo. Ut primùm Buthrotium agrum proscriptum vidimus, commotus Atticus libellum composuit. eum mihi dedit, ut darem Casari, eram enim cenaturus apud eum, illo die. eum libellum Casari dedi: probavit causam; rescripsit Attico, aqua eum postulare: admonuit tamen, ut pecuniam reliquam Buthrotii ad diem solverent. Atticus, qui civitatem conservatam cuperet, pecuniam numeravit de suo. quod cum esset factum, adimus ad Casarem, verba fecimus pro Buthrotiis, liberalissimum decretum abstulimus; quod est obsequatum ab amplissimis viris. quæ cum essent acta, mirari quidem solebam, pati Casarem convenire eos, qui agrum Buthrotium concupissent: neque solum pati, sed etiam ei negotio te præficere. itaque & ego cum illo locutus sum, & sepius quidem; ut etiam accusaver ab eo, quod parum constantia sua considerem: & M. Messala, & ipsi Attico dixit, ut sine cura essent: aperteque ostendebat, se presentium animos (erat enim popularis, ut novas) offendere nolle: cum mare transissent, curaturum se, ut in alium agrum deducerentur. Hæc illo viro. post interitum autem Casaris, ut primùm ex senatus consulto causis consules cognoscere instituerunt, hæc, quæ supra scripsi, ad eos delata sunt. 56 probaverunt causam sine ulla dubitatione, seque ad litteras daturus esse dixerunt. Ego autem, mi Plance, etsi non dubitabam, quin & senatus consultum, & lex, & consulum decretum, ac litteræ apud te plurimum auctoritatis haberent, teque ipsius Attici causa velle intellexeram: tamen hoc pro conjunctione, & benevolentia nostra mihi sumpsi, ut id à te peterem, quod tua singularis humanitas, suavissimique mores a te essent impetraturi. id autem est, ut hoc, quod te tua sponte facturum esse certò scio, honoris nostri causa libenter, prolixè, celestiter facias. mihi nemo est amicus, nec iucundior, nec carior Attico: cuius antea res solum familiarit azebatur, eaque magna; nunc accessit etiam existimatio. ut, quod consecutus est magna & industria, & gratia, & viro Casare, & mortuo, id, te adjuvante, obtineat.

quod si à te erit impetratum, sic velim existimes, me de tua liberalitate ita interpretaturum, ut tuo summo beneficio me affectum iudicem. ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitror, studiosè, diligenterque curabo. da operam, ut valeas.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

I AM antea petivi abs te per litteras, ut, cum causa Buthrotiorum probata à consulibus esset, quibus & lege, & senatus consulto permissum erat, ut de Casaris actis cognoscerent, statuerent, iudicarent, eam rem tu adjuvares: Atticumque nostrum, cuius te studiosum cognovi, & me, qui non minùs laboro, molestia liberares. omnibus enim rebus magna cura, multa opera, & labore confectis, in te positum est, ut nostre sollicitudinis finem quàm primùm facere possimus. quamquam intelligimus ea te esse prudentia, ut videas, si ea decreta consulum, quæ de Casaris actis interposita sunt, non ferrentur, magnam perturbationem rerum fore. equidem, cum multa, quod necesse erat in tanta occupatione, non probatur, quæ Casari statueri; tamen otii, pacisque causa acerrimè illa soles defendere: quod tibi idem magis prope faciendum censeo: quamquam hæc epistola non suavis est, sed rogatoris. Igitur, mi Plance, rogo te, & etiam ero, sic melius fidius, ut majore studio, magisque ex animo agere non possim, ut totum hoc negotium ita agas, ut tractes, ita conficias, ut, quod sine ulla dubitatione apud consules obtinimus propter summam bonitatem, & aequitatem causæ, id tu nos obtinuisse non modo facile patiare, sed etiam gaudere, quæ quidem voluntate esse erga Atticum, sepe præsens & illi ostendisti, & verò etiam mihi. quod si feceris, me, quem voluntate, & paterna necessitudine conjunctionum semper habuisti, maximo beneficio devinctum habebis. idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

CICERO CAPITONI SUO. S.

NUMQUAM putari solet, ut supplex ad te venirem. sed hercule facile patior datum tempus, in quo amorem experiretuum. Atticùm quanti faciam, scis. anabue te, da mihi & hoc: obliviscere mea causa, illum aliquando suo familiari, adversario tuo, voluisse consultum, cum illius existimatio ageretur, hoc primùm ignoscere, est humanitatis tue: suos enim quisque debet tueri: deinde, si me amas (omite Atticum) Ciceroni tuo, quem quanti facias, præ te soles ferre, 57 totum hoc da, ut, quod semper existimavi, nunc planè intelligam, me à te multum amari. Buthrotios cum Casar decreto suo, quod ego obsequari cum multis amplissimis viris liberavisset, ostendissetque nobis, se, cum agrarii mare transissent, litteras missurum, quem in agrum deducerentur; accidit, ut subito ille interiret. deinde, quemadmodum tu scis (interfusti enim, cum consules optaret ex senatus consulto de actis Casaris cognoscere) res ab iis in hæc. Jun. dilata est. accessit ad senatus consultum lex, quæ lata est a. d. IV non. Jun. quæ lex earum rerum, quas Casar statuisse, decrevisset, egisset, consulibus cognitionem dedit. causa Buthrotiorum delata est ad consules. decretum Casaris recitatum est, & multi præterea libelli Casaris prolati. Consules de consilii sententia decreverunt secundum Buthrotios; 58 Plancum dederunt. Nunc, mi Capito (scio enim quantum semper apud eos, quibuscum sis, posse soleas, eo plus apud hominem facillimum, atque humanissimum Plancum) emittere, elabora, vel potius eblandire, effice, ut Plancus, quem spero optimum esse, sit etiam melior opera tua. omnino res huiusmodi videtur esse, ut sine cuiusquam gratia Plancus ipse pro ingenio, & prudentia sua non sit dubitaturus; quin decretum consulum, quorum & lege, & senatus consulto cognitio, & iudicium fuit, conservet; præsertim cum, hoc genere cognitionum labefactate,

ATA

50. Quas ad me suavissimè.] Vulg. quia ad me. Cleric.

51. Consueveram.] Sic habent Vici. codices. antea, consueveram. Idem.

52. Sed certè.] Vulg. sed certo. Idem.

53. Scripsi, habes exemplum.] Scripsi, misi: habes exemplum; Vulg. Idem.

54. L. Planco.] Manutius ait, vel tollendam prænominiis notam, vel legendum, Cn. Planco. Idem.

55. De ea te tecum.] Hæc verba, quæ à vulgatis ab sunt, restituit ex suis Bofius. Idem.

56. Probaverunt causas.] Mallet Manutius, causam. Idem.

57. Totum hoc da.] Ex Crusell. & Tornæs. reposuit Bofius verbum, da, quod deest in editionibus. Idem.

58. Plancum dederunt.] Manutius mallet, litteras ad Plancum dederunt, licet repugnet mss. Idem.

acta Caesaris in dubium ventura videantur: quæ non modo ii, quorum interest, sed etiam ii, qui illa non probant, 59 otii causa confirmare velint. quod cum ita sit, tamen interest vestra, Plancum hoc animo libenti prolixoque facere. quod certe faciet, si tu nervulos tuos, mihi sæpe cognitos, suavitatemque, qua nemo tibi par est, adhibuerit. quod ut facias, te vehementer rogo.

CICERO C. CUPIENNIO S.

PATREM tuum plurimi feci; meque ille mirificè & coluit, & amarit: nec mehercule unquam mihi dubium fuit, quin à te diligeret. ego quidem id facere non desisti. quamobrem peto à te in majorem modum, ut civitatem Buthrotiam subleves, decretumque consulum, quod ii secundum Buthrotios fecerunt, cum & lege, & senatus consulto statuendi potestatem haberent, des operam, ut Plancus noster quamprimum confirmet & comprobet. hoc te vehementer, mi Cupicini, etiam atque etiam rogo.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

IGNOSCE mihi, quòd cum antea accuratissimi de Buthrotiis ad te scripserim, eadem de re sæpius scribam. non mehercule, mi Plance, facio, 60 quò parum confidam aut liberalitati tuæ, aut nostræ amicitia; sed cum tanta res agatur Attici nostri, nunc vero etiam existimatio, ut id, quod probavit 61 Caesar, nobis testibus & obsequatoribus, qui & decretis, & responsis Caesaris interfueramus, videatur obtinere potuisse, præsertim cum tota potestas ejus rei tua sit, ut ea, quæ consules decreverunt secundum

Caesaris decreta & responsa, non dicam comprobet, sed studiosè libenterque comprobet. id mihi sic erit gratum, ut nulla res gratior esse possit. etsi jam sperabam, cum has litteras accepisses, fore, ut ea, quæ superioribus literis à te petissemus, impetrata essent; tamen non faciam sinem rogandi, quoad nobis nuntiata erit, te id fecisse; quod magna cum spe expectamus. 62 deinde enim confido fore, ut alio genere litterarum utamur; tibi que pro tuo summo beneficio gratias agamus. quod si acciderit, velim sic existimes, non tibi tam Atticum, cujus permagna res agitur, quam me, qui non minus laboro, quam ille, obligatum fore.

CICERO CAPITONI S.

NON dubito, quin mirere, atque etiam stomachare, quòd tecum de eadem re agam sæpius. Homini familiarissimi, & mihi omnibus rebus conjunctissimi, permagna res agitur, Attici. cognovi ego tua studia in amicos, etiam in te amicorum, multum poter nos apud Plancum jurare. novi humanitatem tuam. scio, quam sis amicis jucundus. nemo nos in hac causa plus jurare potest, quam tu. 63 & res ita est firma, ut debet esse; quam consules de consilii sententia decreverunt, cum & lege, & senatus consulto cognoscerent. tamen omnia posita putamus in Planci tui liberalitate; quem quidem arbitramur cum officii tui, & reipublicæ causa decretum consulum comprobaturum, tum libenter nostræ causa esse futurum. adjuvabis igitur, mi Capito: quod ut facias, vehementer etiam atque etiam rogo.

59. Otii causa confirmare velint.] Faernus legebat confirmari, pathvè. Cleric.

60. Quo parum.] Vulg. quod parum. Idem.

61. Caesar nobis testibus.] Vulg. Cos. nobis testibus. Idem.

62. Deinde enim.] Vulg. deinde tum. Idem.

63. Et res ita est firma.] Ita scripsit Bosius ex fide Crusellini & Tornæs. Idem.

Finis Epistolarum M. Tullii Cicer. ad Atticum.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM

A D

QUINTUM FRATREM,

LIBER PRIMUS.

MARCUS Q. FRATRI, S.

ITSI non dubitabam, quin hanc epistolam multi nuntii, fama denique esset ipsa suâ celeritate superaturâ, tuque antè ab aliis auditurus esses, annum tertium accessisse desiderio nostro, & labori tuo; tamen existimavi à me quoque tibi hujus molestiæ nuntium perferri oportere. Nam superioribus literis, non unis, sed pluribus, cum jam ab aliis desperata res esset, tamen ego tibi spem maturæ decessionis afferebam; non solum, ut quàm diutissimè te jucunda opinione oblectarem, sed etiam quia tanta adhibebatur & à nobis, & à pratoribus contentio, ut rem posse confici non diffiderem. Nunc quoniam ita accidit, ut neque pratores suis opibus, neque nos nostro studio quidquam proficere possemus, est omnino difficile non graviter id ferre: sed tamen nostros animos maximis in rebus & gerendis, & sustinendis exercitatos, frangi, & debilitari molestia non oportet. Et quoniam ea molestissimè ferre homines debent, quæ ipsorum culpa contracta sunt, est quiddam in hac re mihi molestius ferendum, quàm tibi. factum est

enim mea culpa, contrà, quàm tu mecum, & proficiscens, & per litteras egeras, ut priore anno non succederetur. Quod ego, dum sociorum salutem consulò, dum impudentiæ nonnullorum negotiatorum resisto, dum nostram gloriam tua virtute augeri expecto, feci non sapienter: præsertim cum id commiserim, ut ille alter annus etiam tertium posset adducere. Quod quoniam peccatum meum esse confiteor; est sapientiæ, atque humanitatis tuæ, curare & perficere, ut hoc minus sapienter à me provisum, diligentia tua corrigatur. Ac si te ipse vehementius ad omnes partes bene audiendi excitaris; non ut cum aliis, sed ut tecum jam ipse ceteris; si omnem tuam mentem, curam, cogitationem, ad excellentem omnibus in rebus laudis cupiditatem incitaris: mihi crede, unus annus additus labori tuo, multorum annorum lætitiæ nobis, gloriam verò etiam posteros nostris afferet. Quapropter hoc te prium rogo, ne contrahas, aut demittas animum, neve te obrui, tamquam factus, sic magnitudine negotii sinas: contraque erigas, ac resistas, sive etiam ultro occurras negotiis. Neque enim ejusmodi partem reipublicæ geris, in qua fortuna dominetur, sed in qua plurimum ratio possit, & diligentia.

1. Etsi non dubitabam.] Sic edidi ex prioribus; quum non intelligerem, cur, aut qua auctoritate Gruterus & editiones novellæ omittent negativam, quam necessario sequitur sententia. Vide prorsus idem libr. 1 ad Atticum ep. 15. Gronov.

ria. Quod si tibi bellum aliquod magnum, & periculosum administranti prorogatum imperium viderem; tremere animo, quod eodem tempore esse intelligeret etiam fortuna potestatem in nos prorogatum. Nunc verò ea pais tibi reipublica commissa est, in qua aut nullam, aut perexiguam partem fortuna tenet, & quæ mihi tota in tua virtute, ac moderatione animi posita esse videatur. Nullas (ut opinor) insidias hostium, nullam prælii dimicationem, nullam defectio- nem sociorum, nullam inopiam stipendii, aut rei frumentariae, nullam seditionem exercitus pertimescimus: quæ per- fectissime viris acciderunt, ut, quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis, sic illi fortunæ irapetum superare non possent. Tibi data est summa pax, summa tranquillitas: ita tamen, ut ea dormientem gubernatorem vel obruere, vigilantem etiam delectare possit. Constat enim ea provincia primum ex eo genere sociorum, quod est ex hominum omni genere humanissimum: deinde ex eo genere civium, qui aut quod publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt: aut quod ita negotiantur, ut locupletes sint, nostri consularum beneficio se incolumes fortunas habere arbitran- tur. At enim inter hos ipsos existunt graves controversiæ, multa nascuntur iniuriæ, magnæ contentiones consequuntur. Quasi verò ego id putem, non te aliquantum negotii iustine- re. Intelligo permagnum esse negotium, & maximi consilii. sed memento, consilii me hoc negotium esse magis aliquan- to, quàm fortuna, putare. Quid est enim negotii, continere eos, quibus præsis, si te ipse contineas? Id autem sit magnum, & difficile ceteris, sicut est difficillimum: tibi & fuit hoc semper facillimum, & verò esse debuit: cuius natura talis est, ut etiam sine doctrina videatur moderata esse potuis- se: ea autem adhibita doctrina est, quæ vel vitiosissimam natu- ram attollere possit. Tu cum pecuniæ, cum voluptati, cum omnium rerum cupiditati resistes, ut facis: erit, credo, peri- culum, ne improbum negotiatorem, paulo cupidiorum pub- licanum comprimere non possis. Nam Græci quidem sic te ita viventem intuebuntur, ut quendam ex annualium memo- ria, aut etiam de cælo divinum hominem esse in provinciam delapsum putent. Atque hæc nunc non ut facias, sed ut te fa- cere, & fecisse gaudeas, scribo. Præclarum est enim, summo cum imperio fuisse in Asia triennium, sic ut nullum te si- gnum, nulla pictura, nullum vas, nulla vestis, nullum manci- pium, 4 nulla forma cuiusquam, nulla conditio pecuniæ (qui- bus rebus abundat ista provincia) ab summa integritate, con- tinentiaque deduxerit. Quid autem reperiri tam eximium, aut tam expetendum potest, quàm istam virtutem, modera- tionem animi, temperantiam, non latere in tenebris, neque esse aditam, sed in luce Asia, in oculis clarissimæ provin- ciæ, atque in auribus omnium gentium, ac nationum esse pos- sitam? non itineribus tuis perterriti homines? non sumptu exhauriri? non adventu commoveri? esse, quoqueque vene- ris, & publicè, & privatim maximam lætitiã: cum urbs cus- todem, non tyrannum; domus hospitem, non expilatorem,

recepisse videatur? His autem in rebus jam te usus ipse pro- fecto crudivit, nequaquam satis esse, ipsum hæc habere vir- tutes, sed esse circumspiciendum diligenter, ut in hac custo- dia provinciæ non te unum, sed omnes ministros imperii tui, sociis, & civibus, & reipublica præstare videare. Quamquam legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem digni- tatis suæ; de quibus honore, & dignitate, & ætate præstat Tubero, quem ego arbitror, præsertim cum scribat historiam, multos ex suis annalibus posse deligere, quos velit, & possit imitari: 5 Hælienus autem noster, cum animo & benivolentia, tum vero etiam imitatione vivendi. Nam quid ego de Gratidio dicam? quem certò scio ita laborare de existimatione sua, 6 ut propter amorem in nos fratrum, etiam de nos- tra laboret. Quæstorem habes, non tuo iudicio delectum, sed eum, quem fors dedit. hunc oportet & sua sponte esse moderatum, & tuis institutis, ac præceptis obtemperare. Quorum si quis fortè esset sordidior, ferres eatenus, quoad per se negligeret eas leges, quibus est adstrictus: non ut ea potestate, quam tu ad dignitatem permisisses, 7 ad quæstum uteretur. Neque enim mihi sanè placet, præsertim cum ii mores 8 tantum jam 9 ad nimiam lenitatem, & ambitionem incubuerint, scrutari te omnes sordes, excutere unumquem- que eorum: sed, quanta sit in quoque fides, tantum cuique committere. Atque inter hos, eos, quos tibi comites, & ad- jutores negotiorum publicorum dedit ipsa reipublica, dun- taxat finibus his præstabis, quos ante præscripsit. Quos verò 4 aut 10 ex domesticis conviciationibus, aut ex necessariis appa- ritionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte pratoris appellari solent, horum non modo facta, sed etiam dicta omnia præstanda nobis sunt. Sed habes eos tecum, quos pos- sis rectè facientes facillè diligere: ininus consulentes existi- mationi tuæ, facillimè coercere: à quibus, iudis cum esses, videtur potuisse tua liberalitas decipi (nam ut quisque esse vir optimus, ita difficillimè esse alios improbos suspicatur) nunc verò tertius hic annus habeat integritatem eandem, quam su- periores, cautiorum etiam ac diligentiorum. Sinit aures tuæ, quæ id, quod audiunt, existimentur audire, non in quas fictè & simulatè quæstus causa insularetur. Sinit annulus tuus non ut vas aliquod, sed tamquam ipse tu: non in minister alienæ vol- untatis, sed testis tuæ. Accensus sit eo numero, quo eum majores nostri esse voluerunt: qui hoc non in beneficii loco, sed in laboris, ac muneris, non temerè nisi libertis suis de- ferebant: quibus illi quidem non multò secus, ac servis, im- perabant. Sit 11 lictor non suæ, sed tua lenitatis apparitor: majoraque præferant fasces illi, ac securis dignitatis insignia, quàm potestatis. Toti denique sit provinciæ cognitum, tibi omnium, quibus præsis, salutem, liberos, famam, fortunas esse carissimas. Denique hæc opinio sit, non modò illis, qui aliquid acceperint, sed iis etiam, qui dederint, te inimicum (si id cognoveris) futurum. Neque verò quisquam dabit, cum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simulat te apud te multum posse, abs te solere impetrari. Nec tamen est hæc:

ora-

2. Quæ vel vitiosissimam naturam attollere possit.] Exurbavi vulgatum excolere, inductus à Pall. quatuor, in quibus illud alterum, aut accolare. respexit fortè ad hunc locum Horatii cum voluit, deprimitur humo divina particulam aurea. Gruterus.

3. Sic te ita viventem intuebuntur.] In Balliol. reperiebam existare sic te jam viventem, quod longe opportunius opinor ex oppositione eorum, qui ex annualium memoria repeti possunt. Gronov.

4. Nulla forma cuiusquam.] Palatinus unus, fortuna, quod esse dignitas, potentia, æque honor. cogitandum. Gruter.

5. Hælienus autem.] Pall. duo Alienus, duo Avienus. si quod mutandum, secunda lectio resumenda veniret. ita enim idem vocatur & Cæsari, de bello civili. Idem.

6. Ut propter amorem in nos fratrum, etiam de nostra laboret.] Melius illud, quàm veteris editionis scriptura, ut propterea am. Gr. etiam demonstrare laboret; quomodo tamen Pall. & libet Pavilonis, quo usus Janus Gulielmus. Gruter. Balliol. demonstrare lab. An significat de nostra et laboret? Gronov.

7. Ad quæstum uteretur.] Recentiores abuteretur, sed contra anti- quitatis usus & mss. Pall. Gruter.

8. Tantum jam ad nimiam l. & ambitionem incubuerunt.] Pater meus præclare adjuvabat manum animumque Ciceronis, emendan- do tantum non ad nimiam. Scripti autem & ad ambitionem, ut aperte habebat Balliol. ex more scriptoris nostri. Gronov.

9. Ad nimiam lenitatem.] Manutius maluit lenitatem. utrumque tuetur fe libris manuscriptis. Gruter.

10. Ex domesticis conviciationibus.] Victorii editio, conjunctionibus, quomodo aliquot item Pall. nam ceteri conviciationibus; Pavilonis conviciationibus. Gruter. Sane & Balliol. conjunctionibus vel con- viciationibus, ut in eo manus Gruteri sit danda. Sed cur tacet de sequentibus? Certe idem MS. pro vulgato ex necessariis appariti- bus habet apparitionibus, pro apparitionibus, quod verissimum existi- mo, & Tullio restitui, ut lib. xlii ad Thermum epist. 54. in lon- ga apparitione. Gronov.

11. Lictor non suæ, sed tuæ lenitatis apparitor.] Lipsius noster li- bro 1. Elect. cap. 23. ait referbere, lictor mansuetus, & tuæ leni- tatis, sed inclinat tamen magis in id, quod Ursinus deponit & libro, lictor, non servitæ, sed tuæ &c. neutrum placet, rationes reddidi in suspicionibus. Gruter.

oratio mea huiusmodi, ut te in tuos aut durum esse nimium, aut suspiciosum velim. Nam si quis est eorum, qui tibi bien-
 nii spatio nunquam in suspicionem avaritiæ venerit, (ut ego
 Cæsum, & Charippum, & Labeonem, & audio, & si quis est
 cognovi, existimo) nihil est, quod non & iis, & si quis est
 alius ejusdemmodi, & committi, & eredi rectissime putem.
 Sed si quis est, in quo jam offenderis, de quo aliquid senseris.
 huic nihil credideris, nullam pariem existimationis tuæ com-
 5 miseris. In provincia verò ipsa, si quem es nactus, qui in
 tuam familiaritatem penitus intravit, qui nobis antè fuerit
 ignotus; huic quantum credendum sit, vide: non quin pos-
 sint multi esse provinciales viri boni; sed hoc sperare licet,
 judicare periculosum est. Multis enim simulationum involu-
 cris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur uniuscujus-
 que natura: frons, oculi, vultus persæpe mentiuntur; oratio
 verò sapissime. Quamobrem, qui potes reperire ex eo gene-
 re hominum, qui pecuniæ cupiditate adducti careant his re-
 bus omnibus, à quibus nos divulsi esse non possumus? te au-
 tem, alienum hominem, ament ex animo, ac non sui eor-
 modi causâ simulent? mihi quidem permagnum videtur; præ-
 fertim si iidem homines privatim non ferè quemquam, præ-
 tores semper omnes amant. Quo ex genere si quem fortè
 tui cognoscere amantiorum (fieri enim potuit) quàm temporis,
 hunc verò ad tuum numerum libenter adscribo. Sin autem
 id non perspicies; nullum erit genus in familiaritate cavend-
 um magis: propterea quòd & omnes vias pecuniæ norunt,
 & omnia pecuniæ causâ faciunt; & quicum victuri non sunt,
 ejus existimationi consulere non curant. Atque etiam è Gra-
 cis ipsis diligenter cavendæ sunt quadam familiaritates, præ-
 ter hominum perpaucorum, si qui sunt veterè Græciæ digni.
 Sic verò fallaces sunt permulti, & leves, & diuturna servi-
 tute ad nimiam assentationem eruditi. quos ego, universos
 adhiberi liberaliter, optimum quemque hospitio amicitia-
 que 12 conjungi dico oportere: nimia familiaritates eorum,
 neque tam fideles sunt (non enim audent adversari nostris
 voluntatibus) & verò invident non nostris solum, verum
 6 etiam suis. Jam qui in ejusmodi rebus, in quibus vereor etiam
 ne durior sim, cautus esse velim, ac diligens: 13 quo me animo
 in servos esse censet? quos quidem cum omnibus in locis,
 tum præcipue in provinciis regere debemus: quo de genere
 multa præcipi possunt. sed hoc & brevissimum est, & facil-
 lime teneri potest, ut ita se gerant in istis Asiaticis itineribus,
 14 ut si iter Appia via faceres: neve interesse quidquam pu-
 tent, utrum Tralles, an Formias venerint. At, si quis est ex
 servis egregie fidelis; sit in domesticis rebus, & privatis: qua
 res ad officium imperii tui, atque ad aliquam partem republi-
 cæ pertinebunt, de his rebus nequid attingat. Multa enim,
 quæ rectè committi servis fidelibus possunt, tamen sermonis,
 & vituperationis vitanda causa, committenda non sunt. Sed
 nescio quo pacto ad præcipiendi rationem delapsa est oratio
 mea, cum id mihi propositum inirio non fuisset. Quid enim
 ei præcipiam, quem ego in hoc præsertim genere intelligam
 prudentia non esse inferiorem, quàm me; usum verò etiam su-
 periore? Sed tamen si ad ea, quæ faceres, auctoritas acce-
 deret mea, tibi ipsi illa putavi fore jucundiora. Quare sint
 hæc fundamenta dignitatis tuæ: tua primum integritas, &
 continentia: deinde omnium, qui tecum sunt, pudor: dele-
 ctus in familiaritatibus, & provincialium hominum, & Græ-
 corum, percautus & diligens: familiæ gravis & constans di-
 sciplina. Quæ cum honesta sint in his privatis nostris, quoti-

dianisque rationibus; in tanto imperio, tam depravatis mo-
 ribus, tam corruptrice provincia, divina videantur necesse
 est. Hæc institutio, atque hæc disciplina potest sustinere in
 rebus statuendis, & decernendis eam severitatem, 15 qua tu
 in iis rebus usus es, ex quibus nonnullas similitates cum ma-
 gna mea læritia susceptas habemus. nisi fortè me Paconii ne-
 scio cujus, hominis ne Græci quidem, at Myssi, aut Phrygi
 potius, querelis moveri putas; aut Tuscenii, hominis furiosi,
 ac sordidi vocibus, cujus tu ex impurissimis faucibus inhone-
 stissimam cupiditatem eripuisti summa cum æquitate. Hæc, 7
 & cetera plena severitatis, quæ statuisti in ista provincia, non
 facile sine summa integritate sustineremus. quare sit summa
 in jure dicendo severitas, dummodò ea ne varietur gratia, sed
 conservetur æquabilis. Sed tamen parvi refert abs teipso jus
 dici æquabiliter, & diligenter, nisi idem ab iis fieri, quibus tu
 ejus muneris aliquam partem concesseris. Ae mihi quidem
 videtur non sanè magna varietas esse negotiorum in admini-
 stranda Asia, sed ea tota jurisdictione maxime sustineri. In
 qua scientiæ præsertim provincialis ratio ipsa expedita est.
 Constantia est adhibenda, & gravitas, quæ resistat non solum
 gratiæ, verum etiam suspitioni. Adjungenda etiam est feli-
 citas in audiendo, lenitas in decernendo, in satisfaciendo ac
 disputando diligentia. His rebus nuper Cn. Octavius, iuncu-
 didissimus fuit: apud quem 16 primus listor quievit; tacuit ac-
 census: quoties quisque voluit, dixit, & quàm voluit diu.
 Quibus ille rebus fortasse nimis lenis videretur, nisi hæc leni-
 tas illam severitatem tueretur. Cogebantur Sullani homines,
 quæ per vim & metum abstulerant, reddere. qui in magistra-
 tibus injuriosè decreverant, eodem ipsis privatus erat jure pa-
 tendum. hæc illius severitas, acerba videretur, nisi multis con-
 dimentis humanitatis mitigaretur. Quòd si hæc lenitas grata
 Romæ est, ubi tanta arrogantia est, tam immoderata libertas,
 tam infinita hominum licentia, denique tot magistratus, tot
 auxilia, tanta vis, tanta senatus auctoritas: quàm jucunda tan-
 dem prætoris comitas in Asia potest esse, in qua tanta multitu-
 do civium, tanta sociorum, tot urbes, tot civitates unius homi-
 nis num intuentur? ubi 17 nullum auxilium est, nulla conque-
 stio, nullus senatus, nulla concio? Quare cum permagni homi-
 nis est, & cum ipsa natura moderati, tum verò etiam doctrina,
 atque optimarum artium studii eruditi, sic se adhibere in tan-
 ta potestate, ut nulla alia potestas ab iis, quibus ipse præsit, de-
 sideretur. Cyrus ille à Xenophonte non ad historici fidem scri-
 ptus, sed ad ætissimi justii imperii: cujus summa gravitas ab
 illo philosopho cum singulari comitate conjungitur: quos qui-
 dem libros non sine causa noster ille Africanus de manibus
 ponere non solebat: nullum est enim prætermissum in iis
 officium diligentis, & moderati imperii. eaque, si sic coluit
 ille, qui privatus futurus numquam fuit, quoniam modo reti-
 nenda sunt iis, quibus imperium ita datum est, ut redderent,
 & ab iis legibus datum est, ad quas revertendum est? Ae ni-
 hi quidem videntur huc omnia esse referenda iis, qui præsent
 aliis, ut ii, qui erunt eorum in imperio, sint quàm beatissimi:
 quod tibi esse & antiquissimum, & ab initio fuisse, ut pri-
 mum Asiam attigisti, constante fama, atque omnium sermo-
 ne celebratum est. Est autem non modò ejus, qui sociis &
 civibus, sed etiam ejus, qui servis, qui mutis pecudibus præ-
 sit, eorum, quibus præsit, commodis, utilitatique servire. Cui-
 quidem generis constare inter omnes video ab te sum-
 mam adhiberi diligentiam: nullum as alienum robum con-
 trahi civitatibus: veterem autem magno, & gravi multas abs te
 esse

12. *Conjungi dico oportere.* Melius forsàn, *duco*. monco tamen in uno Pal. non comparere dictionem *dico*. Grut.

13. *Quo me animo in servos esse.* Editi ab Victorio *servis*, & id ipsum mihi occurrit in MS. Balliol. nec aulum rejicere. Gronov.

14. *Ut si iter Appia via faceres.* Pavilonii ms. non agnoscit *via*, & poteramus ea carere. Grut.

15. *Qua tu in his rebus usus es.* Pall. duo, *quam*, antiquo fortè scribendi modo. Idem.

16. *Primus listor quievit: tacuit accensus &c.* Ita de conjectura Octavius Pantagathus, cui hæcenus omnes merito æquieverunt; nique cum nihil esset insecticus vulgato, qui fuit. quod tamen in omnibus mss. præterquam Halberstadiensis, qui nostrum illud firmat, ut prodit Pighius noster libro xvi. *Annal. Roman. Item.*

17. *Nullum auxilium est, nulla conquestio.* Sic omnes libri nostri. itaque id retinebimus, non admisso P. Manutii *questio*: intellegimusque de collegis, ut volebat Gulielmius. Idem.

esse libertas urbes : 18 complures dirutas, ac prae desertas, (in quibus unam Jonia nobilissimam, alteram Caria, Samum & Halicarnassum) per te esse recreatas: nullas esse in oppidis seditiones, nullas discordias: provideri ab te, ut civitates optatimum consilii administrarentur: sublata Myfir atrocinita: sedes multis locis repressas: pacem tota provincia constitutam: neque solum illa itinerum, atque agrorum, sed multo etiam plura, & majora oppidorum & fanorum fuita, & atrocinita esse depulsa. Remotam à fama, & à fortunis, & ab otio locupletum, illam acerbissimam ministram pratorum avaritiae calumniam: sumptus & tributa civitatum ab omnibus, qui earum civitatum fines incolant, tolerari aequabiliter: facillimos esse aditus ad te: patere aures tuas querelis omnium: nullum inopiam, ac solitudinem, non modo illo populari accessu, ac tribunali, 19 sed ne domo quidem & cubiculo esse exclusam: tuo toto denique imperio nihil acerbum esse, nihil crudele, atque omnia plena clementia, manufactis, & humanitatis. Quantum verò illud esse beneficium tuum, quod iniquo, & gravi vestigali aediliciorum, magnis nostris similitatibus, Asiam liberaisti? Enimverò si unus homo nobilissimus queritur palam, te, quod edixeris, NE AD LVDO DECVNTIAE DECERNERENTVR, H-S ce sibi eripuisse: quanta tandem pecunia penderetur, si omnium nomine, quicumque Romam ludos facerent, quod erat jam institutum, erogaretur? Quamquam has querelas hominum nostrorum illo consilio oppressimus, quod in Asia nescio quomodo, Romam quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod; cum ad templum, monumentumque nostrum civitates pecunias decrevisset: cumque id & pro meis magnis meritis, & pro tuis maximis beneficiis summa tua voluntate fecissent: nominatimque lex exciperet, VT AD TEMPLVM, MONVMENTVMOVE CAPERE LICERET: cumque id, quod dabatur, non esset interiturum, sed in ornamentis templi futurum, ut non mihi potius, quam populo Romano, ac diis immortalibus datum videretur: tamen id, in quo erat dignitas, erat lex, erat eorum, qui faciebant, voluntas, accipiendum non putavi: cum aliis de causis, tum etiam ut animo aequiore ferrent illi, quibus nec deberetur, nec liceret. Quapropter incumbere toto animo, & studio omni in eam rationem, qua adhuc usus es, ut eos, quos tua fides, potestatisque senatus populisque Romanus commisit, & credidit, diligas, & omni ratione tueare, ut esse quam beatissimos velis. Quod si te fors Afris, aut Hispanis, aut Gallis praefecisset, immanibus, ac barbaris nationibus: tamen esset humanitatis tuae, consulere eorum commodis, & utilitati, saluti que servire. Cum verò ei generi hominum praesumus, non modo in quo ipsa sit, sed etiam à quo ad alios pervenisse putetur humanitas: certè illis eam potissimum tribuere debemus, à quibus accepimus. Non enim me hoc jam dicere pudebit, praesertim in ea vita, atque illis rebus gestis, in quibus non potest residere inertia, aut levitatis ulla suspicio: nos ea, quae consecuti sumus, hinc studiis, & artibus esse adeptos, quae sint nobis Graeciae monumentis, disciplinisque tradita. Quare praeter communem fidem, quae omnibus debetur, praeterea nos isti hominum generi praecipue debere videmus, ut, quorum praecipue sumus eruditi, apud eos ipsos, quod ab illis didicerimus, velimus expromere. Atque ille quidem princeps ingenii, & doctrinae Plato, tum denique fore beatas respublicas

putavit, si aut docti, ac sapientes homines eas regere cõpissent; aut si qui regerent, omne suum studium in doctrina, ac sapientia collocassent. Hanc conjunctionem videlicet potestatis, ac sapientiae, saluti censuit civitatibus esse posse: quod fortasse aliquando universae respublicae nostrae, nunc quidem profecto isti provinciae contigit, ut is in ea summam potestatem haberet, cui in doctrina, cui in 20 virtute, atque humanitate percipienda, plurimum à pueritia studii fuisset, & temporis. Quare cura, ut hic annus, qui ad laborem tuum accessit, idem ad salutem Asiae prorogatus esse videatur. quoniam in te retinendo fuit Asia felicior, quam nos in deducendo; perfice, ut laetitia provinciae desiderium nostrum leniatur. Etenim si in promittendo, ut tibi tanti honores haberentur, quanti haud scio an nemini, fuisset omnium diligentissimus: multo majorem in his honoribus tuendis adhibere diligentiam debes. Et quidem de isto genere honorum quid sentirem, scripsi ad re. ante. semper eos putavi, si vulgares essent, viles: si temporis causa constituerentur, leves: si verò (id quod ita factum est) meritis tuis tribuerentur, existimabam multam tibi in his honoribus tuendis operam esse ponendam. Quare quoniam in istis urbibus cum summo imperio, & potestate versaris, in quibus tuas virtutes consecratis, & 21 in decorum numero collocatas vides: in omnibus rebus, quas statues, quas decernes, quas aeges, quid tantis hominum opinionibus, tantis de te iudiciis, tantis honoribus debeas, cogitabis. Id autem erit ejusmodi, ut consulas omnibus, ut medeare incommodis hominum, providas salutem, ut te parentem Asiae & dici, & haberi velis. Atque huic tuae voluntati, ac diligentiae difficultatem magnam afferunt publicani. quibus si adversamur; ordinem de nobis optimè meritum, & per nos cum republica conjunctum, & à nobis, & à republica 22 dijungemus. sin autem omnibus in rebus obsequemur; funditus eos perire patiemur, quorum non modo salutem, sed 23 etiam commodis consulere debemus. Haec est una (si verè cogitare volumus) in toto imperio tuo difficultas. Nam esse abstinentem; continere omnes cupiditates; suos coercere; juris aequabilem tenere rationem; facilem te in rebus cognoscendis, in hominibus audiendis, admittendis que praebere; praclarum magis esse, quam difficile. non est enim positum in labore aliquo, sed in quadam inductione animi, atque voluntate. Illa causa publicanorum quantam acerbitatem afferat sociis, intelleximus ex civibus, qui nuper in portoriis Italiae tollendis, non tam de portorio, quam de nonnullis injuriis portitorum querebantur. 24 Quare non ignoro, quid sociis accidat in ultimis terris, cum audierim in Italia querelas civium. Hic te ita versari, ut & publicanis satisfacias, (praesertim publicis male redemptis) & socios perire non sinas, divinae iustitiae virtutis esse videtur, id est, tuae. Ac primum Graecis, id quod acerbissimum est, quod sunt vestigales, non ita acerbum videri debet, propterea quod sine imperio populi Romani, suis institutis, per se ipsi ita fuerunt. Nomen autem publicani aspernari non possunt, qui pendere ipsi vestigal sine publicano non potuerunt, quod illi aequaliter Sulla descripserat. Non esse autem leniores in exigendis vestigalibus Graecos, quos nostros publicanos, hinc intelligi potest, quod 25 Cannii nuper omnesque ex insulis, quae erant ab Sulla Rhodiis attributae, confugerunt ad

18. Complures dirutas.] Pall. duo diruptas. quod examinabunt otiosiores. certè non statim quod diruptum est, etiam diruta dici potest. Gruet.

19. Sed ne domo quidem & cubiculo esse exclusam: tuo toto denique imperio, &c.] Et distinctio & lectio est à quinque Palli. quibus proxima accedebat editio Victorii. Idem.

20. Virtute percipiendam.] Pall. unus est quatuor praecipienda. Idem.

21. In decorum numero collocatas vides.] Egrege explicat Lipsius noster libro 1 Electorum cap. 14. Idem.

22. Dijungemus.] Sic reposui ex Victorianis, a quibus ut abirent posteriores, nullam habuerunt causam, praesertim quum in aliis operum Tullii partibus ita fuerit accurati in hoc ipso verbo Gronov.

23. Etiam commodis consulere debemus.] Pal. pr. cons. rememur. sec. commodis consulemus. praetulerim utrumque vulgato. Gruet.

24. Quare non ignoro, quid sociis &c.] Toll. non ignoro, & anima clausulam interrogatione, si eupis dignam Tullio sententiam. Idem.

25. Cannii nuper omnes, ex insulis.] Victoriani libri omnesque ex insulis; & eodem alludit Balliol. in quo legitur omnes qui ex insulis. Et quæro an Cannii ex insulis confugerunt, quum nec ipsi habuerint insulam, sed sint in continente? Vix ree hanc lectionem sponte Grueteri vel Gothofredi, in ejus editionibus quoque exstare sic video, ut & in Hervagiana, exstitisse, (adeo insulsa est) sed omisam eopulam ab operis typonum, quam restitui. Adde Polybii Legationum eelogam L111. Gronov.

ad senatum, nobis ut potius vestigal, quam Rhodiis penderent. Quare nomen publicani neque ii debent horrere, qui semper vestigales fuerunt; neque ii aspernari, qui per se pendere vestigal non potuerunt; neque ii reculare, qui postularunt. Simul & illud Asia cogitet, nullam à se neque belli externi, neque discordiarum domesticarum calamitatem abfuturam fuisse, si hoc imperio non teneretur. id autem imperium cum retineri sine vestigalibus nullo modo possit, æquo animo parte aliqua suorum fructuum, pacem sibi sempiternam redimat, atque orium. Quòd si genus ipsum, & nomen publicani non iniquo animo sustinebunt: poterunt iis, consilio & prudentia tua, reliqua videri mitiora. Possunt in passionibus faciendis non legem spectare censoriam, sed potius commoditate conficiendi negotii, & liberationem molestia. Potes etiam tu id facere, quod & fecisti egregie, & facis, ut commemores, quanta sit in publicanis dignitas, quantum nos illi ordini debeamus, ut remoto imperio, ac vi potestatis, & fuscum, publicanos cum Græcis gratia atque auctoritate jungas. Sed & ab iis, de quibus optime tu meritis es, & qui tibi omnia debent, hoc petas; ut facilitate sua, nos eam necessitudinem, quæ est nobis cum publicanis, obtinere, & conservare patiantur. Sed quid ego te hac hortor, quæ tu non modo facere potes tua sponte sine cuiusquam præceptis, sed etiam magna jam ex parte perfecisti? non enim desistunt nobis agere quotidie gratias honestissimæ, & maxime societates: quod quidem mihi idcirco jucundius est, quòd idem faciunt Græci. Difficile est autem ea, quæ commodis, utilitate, & propè natura diversa sunt, voluntate jungere. At ea quidem, quæ supra scripta sunt, non ut te instituerem, scripsi (neque enim prudentia tua cuiusquam præcepta desiderat) sed me in scribendo commemoratio tuæ virtutis delectavit: quamquam in his litteris longior fui, quam aut vellem, aut quam me putavi fore. Unum est, quod tibi ego præcipere non desinam, neque te patiari (quantum in me erit) cum exceptione laudari. omnes enim, qui istinc veniunt, ita de tua virtute, integritate, humanitate commemorant, ut in tuis summis laudibus excipiant unam iracundiam. quod vitium, cum in hac privata, quotidianaque vita levis esse animi, atque infirmi videtur: tum verò nihil est tam deforme, quam ad summum imperium etiam acerbitatem naturæ adjungere. Quare illud non suscipiam, ut, quæ de iracundia dici solent à doctissimis hominibus, ea tibi nunc exponam, cum: & nimis longus esse nolim, & ex multorum scriptis ea facile possis cognoscere. illud, quod est epistolæ proprium, ut is, ad quem scribitur, de iis rebus, quas ignorat, certior fiat, prætermittendum esse non puto. Sic ad nos omnes ferè deferunt, nihil, cum abest iracundia, te fieri posse jucundius. sed cum te alicujus improbitas, perversitasque commoverit, sic te animo incitari, ut ab omnibus tua desideretur humanitas. Quare quoniam in eam rationem vitæ nos non tam cupiditas quædam gloriæ, quam res ipsa, ac fortuna deduxit, ut sempiternus sermo hominum de nobis futurus sit: caveamus, quantum efficere & consequi possumus ²⁶ ut ne quod in nobis insigne vitium fuisse dicatur. Neque ego nunc hoc contendo, quod fortasse cum in omni natura, tum jam in nostra ætate difficile est, murare animum, & si quid est penitus insum moribus, id subito evellere: sed te illud admoneo, ut, si hoc plene vitare non potes, quòd antè occupatur animus ab iracundia, quam providere ratio potuit, ne

occuparetur: ut te antè compares, quotidieque meditare, restitendum esse iracundiæ: cumque ea maxime animum moveat, tum tibi esse diligentissime linguam continendam: quæ quidem mihi virtus non interdum minor videtur, quam omnino non irasci. Nam illud non solum est gravitatis, sed nonnumquam etiam lætitudinis: moderari verò & summo, & orationi, cum sis iratus, ut etiam tacere, & tenere in sua potestate motum animi, & dolorem, etsi non est perfectæ sapientiæ, tamen est non mediocri ingenii. Atque in hoc genere multò te esse jam commodiorem, mitioremque nuntiant. Nulla tua vehementiores animi concitationes, nulla maledicta ad nos, nulla contumeliæ perforantur: quæ cum abhorrent à litteris, ab humanitate, tum verò contraria sunt imperio, ac dignitati. nam si implacabilis iracundiæ sint: summa est acerbitas. sin autem exorabiles, summa levitas: quæ tamen (ut in malis) acerbitati antependenda est. Sed quoniam primus annus habuit de hac reprehensione plurimum sermonis, credo propterea, quòd tibi hominum injuriæ, quòd avaritiæ, quòd insolentia, præter opinionem accidebat, & intolerabilis videbatur: secundus autem multo lenior, quòd & consuetudo, & ratio, & (ut ego arbitror) me quoque litteræ te patientiorem, lenioremque fecerunt: tertius annus ita esse debet emendatus, ut ne minimam quidem rem quisquam possit ullam reprehendere. Ac jam hoc loco non hortatione, neque præceptis, sed precibus tecum fraternis ago; totum ut animum, curam, cogitationemque tuam ponas in omnium laude undique colligenda. Quòd si in mediocri statu sermonis, ac prædicationis nostræ res essent: nihil abs te exinimum, nihil præter aliorum consuetudinem postularetur. nunc verò propter earum rerum, in quibus versati sumus, splendorem, & magnitudinem, nisi summam laudem ex ista provincia assequimur, vix videmur summam vituperationem posse vitare. Ea nostra ratio est, ut omnes boni cum faveant, tum etiam à nobis omnem diligentiam, virtutemque & postulent, & expectent: omnes autem improbi (quòd cum iis bellum suscepimus sempiternum) vel minima re ad reprehendum contenti esse videantur. ²⁷ Quare quoniam ejusmodi theatrum totius Asiæ virtutibus est datum, celebritate referatissimum, magnitudine amplissimum, judicio eruditissimum, natura autem ita resonans, ut usque Romam significationes, vocesque referantur: contende, quæso, atque elabora, non modo ut his rebus dignus fuisse, sed feriam ut illa omnia tuis artibus superasse videre. Et quoniam mihi casus urbanam in magistratibus administrationem reipublicæ, tibi provinciam dedit; etsi mea pars nemini cedit, fac, ut tua ceteros vincat. Simul & illud cogita, nos non de reliqua, & sperata gloria jam laborare, sed de parta dimicare. quæ quidem non tam expetenda nobis fuit, quam tuenda est. Ac si mihi quidquam esset abs te separatum, nihil amplius desiderarem hoc statum, qui mihi jam partus est. nunc verò res sic sese habet, ut, nisi omnia tua facta, atque dicta nostris rebus istinc respondeant, ego me meis tantis laboribus, tantisque periculis, quorum tu omnium particeps fuisti, nihil consecutum putem. Quòd si ut amplissimum nomen consequeremur, unus præter ceteros adjuvisti: certè idem, ut id retineamus, præter ceteros elaborabis. Non est tibi his solis utendum existimationibus, ac judiciis, qui nunc sunt, hominum; sed iis etiam, qui futuri sint: quamquam illorum erit verius iudicium, obtruncatione, & malivolentia libe-

26. *Ut ne quod.*] Sic habet Balliol. ut extulerunt quoque Victorianæ editiones, nec scio cur insequuti deleverint voculam primam, quam millies ita ex abundantia apponit Tullius, ut in hac ipsa parte 111, 2. listem omnibus auctoribus eandem voculam mox restitui, ut te ante compares, ex solenni elegantia in ea duplicanda post interpositionem: idque observatum jam fuit etiam Manurio, a quo cur discesserunt posteri? Gronovius.

27. *Quare quoniam ejusmodi theatrum totius Asiæ virtutibus est datum.*] Lectio minus sana, licet sic quoque Victorius, nam retro cusi; ejusmodi theatrum est totius Asiæ, celebritate &c. quod & Manutiani retinuerunt. quippe Lambinus, theatrum tuis virtutibus est datum. sed præter ist. nostros, quorum aliqui; theatrum totius celebritate &c. aliqui admittunt præterea vocem Asia, exclusis tamen ceteris. Gruter. Etiam Balliol. ejusmodi theatrum totius celebr.

liberatum. Denique illud etiam debes cogitare, non te tibi soli gloriam quærere: quod si esset; tamen non negligeres, præsertim cum amplissimis monumentis consecrare voluisses memoriam nominis tui: sed ea tibi est communicanda mecum, prodenda liberis nostris. In qua cavendum est, ne, si negligenter fueris, non solum tibi parum consultuissè, sed etiam tuis invidiissè videaris. Atque hæc non eò dicuntur, ut te oratio mea dormientem excitasse, sed potius ut currentem incitasse videatur. Facies enim perpetuò, quæ fecisti, ut omnes æquitatem tuam, temperantiam, severitatem, integritatemque laudent. Sed me quædam tenet, propter singularem amorem, infinita in te aviditas gloria: quamquam illud existimo, cum jam tibi Asia, sicut uniuersæ suæ domus, nota esse debeat, cum ad tuam summam prudentiam tantus usus accesserit, nihil esse, quod ad laudem atineat, quod non tu optimè perspicias, & tibi non, sine cuiusquam hortatione, in mentem veniat quotidie. Sed ego, qui, cum tu a lego, te audire, & qui, cum ad te scribo, tecum loqui videor: idcirco & tua longissima quaque epistola maximè delector, & ipse in scribendo sæpe sum longior. Illud te ad extremum & oro, & horror, ut, tamquam poætæ boni, & actores inducitur solent, sic tu in extrema parte, & conclusione muneris, ac negotii tui diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui, tamquam tertius actus, perfectissimus, atque ornatus fuisse videatur. Id facillimè facies, si me (cui semper unius magis, quam uniuersis, placere voluisti) tecum semper esse putabis, & omnibus iis rebus, quas dices, ac facies, interesse. Reliquum est, ut te orem, ut valitudinis tuæ, si me, & tuos omnes valere vis, diligentissimè seruias.

MARCUS Q. FRATRI, S.

STATIUS ad me venit a. d. viii kalen. Novemb. ejus adventus, quòd ita scripsisti, direptum iri te à tuis, dum is abesset, molestus mihi fuit. Quòd autem expectationem tui, concursumque eum, qui erat futurus, si inna tecum decederet, neque antè visus esset, fuitulit; id mihi non incommodè visum est accidisse. Exhaustus enim est sermo hominum, & multis emissis jam ejusmodi voces, ἀλλὰ αἰεὶ πνα πάντα μέγαν. quæ te absente confecta esse lator. Quòd autem idcirco à te missus est, mihi ut se purgaret, id necesse minime fuit. Primum enim numquam ille mihi fuit suspectus: neque ego, quæ ad te de illo scripsi, scripsi meo iudicio, sed cum ratio, salusque omnium nostrum, qui ad rempublicam accedimus, non veritate solum, sed etiam fama niteretur, sermones ad te aliorum semper, non me iudicia perscripsi, qui quidem quàm frequentes essent, & quàm graves, adventu suo Statius ipse cognovit. Etenim intervenit nonnullorum querelis, quæ apud me de illo ipso habebantur: & sentire potuit, sermones iniquorum in suum potissimum nomen erumpere. Quòd autem me maximè movere solebat, cum audiebam, illum plus apud te posse, quàm gravitas illius atatis, & imperii prudentia postulare (quàm multos enim mecum egisse putas, ut se Statio commendarem? quàm multa autem ipsum ἀφελῶς mecum in sermone ita protulisse?) id mihi non placuit: monui, suasi, deterui. Quibus in rebus etiam si fidelitas summa est (quod prorius credo, quoniam in ita iudicis) tamen species ipsa tam gratiosi liberti, aut servi, dignitatem habere nullam potest. Atque hoc sic habeo, (nihil enim nec temere dicere, nec astutè reticere de-

beo) materiam omnem sermonum eorum, qui de te detraxere velint, Statium dedisse: & antè tantum intelligi potuisse, iratos tuæ severitati esse nonnullos: hoc manumisso, iratis, quòd loquerentur, non desuisse. Nunc respondebo ad eas epistolas, quas mihi reddidit L. Cassius (cui, quoniam ita te velle intelligo, nullo loco deero) quarum altera est de Blandenio Zeuxide, quem scribis certissimum matricidam tibi à me intimè commendari. Qua de re, & de hoc genere toto, ne fortè me in Græcos tam ambitiosum factum esse mirere, pauca cognosce. Ego cum Græcorum querelas nimium valere sentirem, propter hominum ingenia ad fallendum parata: quoscumque de te queri audivi, quacumque potui ratione placavi. Primum Dionysipolitas, qui erat inimicissimi mei, lenivi: quorum principem Hermippum non solum sermone meo, sed etiam familiaritate devinxi. Ego Apamensem Hephæstum, ego levisimum hominem, Megaristum Antandrium, ego Niciam Smyrnæum, ego nugæ maximas omni meâ comitate sum complexus, Nymphontem etiam Colophonium; quæ feci omnia, non quòd me, aut ii homines, aut tota ratio delectaret: pertæsum est levitatis, assentationis, animorum, non officii, sed temporibus, servientium. Sed, ut ad Zeuxim revertar: cum is de M. Cascellii sermone secum habito, quæ tu scribis, ea ipsa loqueretur, obstiti ejus sermoni, & hominem in familiaritatem recepi. Tua autem quæ fuerit cupiditas tanta nescio, quòd scribis cupuisse te, quoniam Smyrnæus duos Mysos inuisissis in culeum, simile in superiore parte provinciæ edere exemplum severitatis tuæ: & idcirco Zeuxim elicere omni ratione voluissè: quem adductum in iudicium fortasse dimitti non oportuerit; conquiri verò, & elici blanditiis (ut tu scribis) ad iudicium, necesse non fuit; eum præsertim hominem, quem ego & ex suis civibus, & ex multis aliis quotidie magis cognosco nobiliorem esse topè, quàm civitatem suam. At enim Græcis solis indulgeo. Quid? L. Cæcilium nonne omni ratione placavi? quem hominem? qua ira? quo spiritu? quem denique, præter Tuscenium, cuius causa sanari non potest, non mitigavi? Ecce supra caput homo levis, ac sordidus, sed tamen equestri censu, Catienus: etiam is lenietur. cuius tu in patrem quòd fuisi asperior, non reprehendo: certò enim scio te fecisse cum causa. sed quid opus fuit ejusmodi literis, quas ad ipsum misisti? illum crucem sibi ipsum constituturè, ex qua tu eum antè detraxissès: te curaturum, fumo ut combureretur, plaudente tota provincia. Quid verò ad C. Fabium, nescio quem? (nam eam quoque epistolam T. Catienus circumgestat) renuntiari tibi, Licinium plagiarium cum suo pullo milvino tributa exigere? Deinde rogas Fabium, ut & patrem, & filium vivos comburat, si possit: sin minus, ad te mittat, uti iudicio comburantur. Hæc literæ abs te per jocum missæ ad C. Fabium, si modò sunt tuæ, cum leguntur, invidiosam atrocitatem verborum habent. Ac, si omnium mearum literarum præcepta repetes, intelliges nihil esse à me, nisi orationis acerbicatem, & iracundiam, &, si fortè, raro literarum missarum indiligentiam reprehensam. Quibus quidem in rebus si apud te plus auctoritas meâ, quàm tua sive natura paullo acrior, sive quædam dulcedo iracundia, sive dicendi sal, facieturque valuissent, nihil sanè esset, quòd nos pœniteret. Et mediocri me dolore putas affici, cum audiam, qua sit existimatione Virgilius, qua tuus vicinus Cn. Octavius? Nam si

te

28. Non solum tibi parum consultuissè &c.] Illud non solum excludit iuditione sua Victorius, neque reperi in duobus Palatinis, & poterat abesse. Gruter.

29. Quòd autem idcirco] MS. Balliol. non male quòd si autem idcirco. Gronov.

30. Nunc respondebo &c.] Nihil variant Pall. Paulus tamen Manutius maluit, Non respond. Gruter.

31. De Blandenio Zeuxide.] Vulgò, Blandenio. nam Victorius Blandenio Zeuxide. Pall. mirè discrepant. pr. Blainde Zeuxide. sec. Blainde Zeuxide. tert. Blainde Zeuxide. quart. Blaindene Zeuxide. Gruter. Ball. Blinde Zeux. Gronov.

32. Duos Mysos.] Cur Gruterò placuerit relinquere Manutium, qui unus discrete ostendit a se acrius hunc locum in MSS. spectatum, in Bestarionis libro esse duo testans, & alios sequi, qui ad alia festinantès forsitan noluerunt ad hoc attendere, non intelligo; quum toties alibi ex optimis libris ita Ciceronem restituerit, & sufficiat in hac parte vel unius veteris monumenti fides. Præterea Balliol. duos Smirfos tanquam Hervagianam Mysos confirmaret, pro quo Victoriani alique Mysos, quum utique superius etiam trityllabum amaverit. Scripsi etiam Apamensem ex vetustioribus, non invidens Gruterò Apamensem, cuius nullam partem meam esse volo. Idem.

re interioribus vicinis tuis, Ciliciensi, & Syriaco anteponis, valde magnum facis. Atque is dolor est, quòd cum ii, quos nominavi, te innocenti non vincant, vincunt tamen artificio benivolentiæ colligendæ, qui neque Cytum Xenophontis, neque Agestilaum noverint: quorum regum summo in imperio nemo umquam verbum illud asperius audivit. Sed hæc à principio tibi præcipiens, quantum profecerim, non ignoro. Nunc tamen decedens (id quod mihi jam facere videris) relinque, quæso, quàm iucundissimam memoriam tui. Successorem habes peribundum: cætera valde illius adventu tua requirentur. In litteris mittendis (ut sæpe ad te scripsi) nimium te exorabilem præbuisisti. tolle omnes, si potes, iniquas, tolle iniustas, tolle contrarias. Status mihi narravit, scriptas ad te solere afferri, ab se legi: & si iniquæ sint, fieri te certiore. antequam verò ipse ad te venisset, nullum delectum litterarum fuisse: ex eo esse volumina selectarum epistolarum, quæ reprehendi solentur. Hoc de genere nihil te nunc quidem moneo: serò est enim, ac scire potes multa me variè, diligenterque monuisse. Illud tamen, quod Theopompo mandavi, cum essem admonitus ab ipso, vide per homines amantes tui, quod est facile, ut hæc genera tollantur epistolarum, primum iniquarum: deinde contrariarum: tum absurdæ, & iniustæ scriptarum: postremò in aliquem contumeliosarum. Atque ego hæc tam esse, quàm audio, non puto: & si sunt occupationibus tuis minus animadversæ, nunc perspice, & purga. Legi epistolam, quam ipse scripsisse Sulla nomenclator dictus est, non probandam: legi nonnullas iracundas. 35 sed tempore ipso de epistolis. Nam cum hanc paginam tenerem, L. Flavius, prætor designatus, ad me venit, homo mihi valde familiaris. Is mihi, te ad procuratores suos litteras misisse, quæ mihi visæ sunt iniquissimæ: ne quid de bonis, quæ L. Octavii Nasonis fuissent, cui L. Flavius heres est, deminuerent antè, quàm C. Fundanio pecuniam solvissent. Itemque misisse ad 36 Apollonienses, ne de bonis, quæ Octavii fuissent, deminui paterentur, priusquam Fundanio debitum solutum esset. Hæc mihi verisimilia non videntur. sunt enim à prudentia tua remotissima. Ne deminuat heres? Quid si infitiat? Quid si omnino non debetur? Quid? prætor solet iudicare deberi? Quid? ego Fundanio non cupio? non amicus sum? non misericordia moveor? nemo magis: sed via juris ejusmodi est quibusdam in rebus, ut nihil sit loci gratiæ. Atque ita mihi dicebat Flavius scriptum in ea epistola, quam tuam esse dicebat, te aut quasi amicis tuis gratias acturum, aut quasi 37 inimicis incommoda laturum. Quid multa? ferebat graviter, id vehementer inecum querebatur, orabatque, ut ad te quàm diligentiissimè scriberem: quod facio, & te prorsus vehementer etiam atque etiam rogo, ut & procuratoribus Flavii 38 remittas de diminuendo, & de Apolloniensibus, nequid prescribas, quod contra Flavium sit: amplius, & Flavii causa, & scilicet Pompeji, facias omnia. Nolo mediisfidius ex tua injuria in illum, tibi liberale me videri. sed & te oro, ut tu ipse auctoritatem, & monumentum aliquod decreti, aut litterarum tuarum relinquant, quod sit ad Flavii rem, & ad causam accommodatum. Fert enim

graviter homo & mei observantissimus, & sui juris, dignitatique retinens, se apud te neque amicitia, neque jure valuisse: & te opinor, Flavii aliquando rem & Pompejus, & Cæsar tibi commendantur: & ipse ad te scripserat Flavius, & ego cerrè. Quare si ulla res est, quam tibi in faciendam petente putes, hæc ea sit. Si me amas, cura, elabora, perfee, ut Flavius & tibi, & mihi quam maximas gratias agat. hoc te ita rogo, ut majore studio rogare non possim. Quod ad me de Hermia scribis, mihi mehercule valde molestum fuit. Litteras ad te parum fraternè scripseram: quas oratione Diodoti, Luculli liberti, commotus, de pactione statim quòd audieram, iracundius scripseram, & revocare cupiebam: huic tu epistolæ non fraternè scriptæ, fraternè debes ignoscere. De Cenforino, Antonio, Cassio, Scavola, te ab iis diligi (ut scribis) vehementer gaudeo. cetera fuerunt in eadem epistola graviora, quàm vellem, ἰσθὲν τὰν ναυῶν, & ἄποξείδων. majora ista erunt. Mæx oburgationes fuerunt amplexu plenissimæ, quæ sunt nonnullæ, sed tamen mediocres, & parvæ potius. Ego te nunquam ulla in re dignum minima reprehensione putassem, cum te sanctissimè gereres, nisi inimicos multos haberemus. Quæ ad te aliqua admonitione, aut oburgatione scripti, scripti propter diligentiam cautionis mæx, in qua & maneo, & manebo, & idem tu facias, non desistam rogare. Attalus Iphemenus inecum egit, ut se ne impedires, quo minus, quod ad 39 Q. Publiceni statuum decretum est, erogaretur: quod ego te & rogo, & admoceo, ne talis viri, tamque nostri necessarii, honorem minui per te, aut impediri velis. Prætæxæ Æsopi tragœdi, nostri familiaris, Licinius servus, tibi notus, aufugit. Is Athenis apud Patronem Epicureum pro libero fuit. inde in Asiam venit. Postea Plato quidam Sardiarius, Epicureus, qui Athenis solet esse multum, & qui tu Athenis fuerat, cum Licinius eodem venisset, cum eum fugitivum postea esse 40 ex Æsopi litteris cognovisset, hominem comprehendit, & in custodiam Ephesi tradidit: sed in publicam, vel in pistrinum, non satis ex litteris ejus intellegere potuimus. Tu, quoquo modo, quoniam Ephesi est, hominem investigare velim, summaque diligentia vel tecum deducas. Noli spectare, quanti homo sit: parvi enim pretii est, qui jam nihil sit: sed tanto dolore Æsopus est affectus propter servi scelus, & audaciam, ut nihil ei gratius facere possis, quàm si illum per te recuperarit. Nunc ea cognosce, quæ maxime exoptas. Rempublicam funditus amisimus: adeo ut Cato, adolescens nullius consilii, sed tamen civis Romanus, & Cato, vix vivus effugeret; quod, cum Gabinium de ambitu vellet postulare, neque prætores diebus aliquot adiri possent, vel potestatem sui facerent; in concionem ascendit, & 41 Pompejum privatus dictatorem appellavit. propius nihil est factum, quàm ut occideretur. Es hoo, qui sit status totius reipublicæ, videre potes. Nostræ tamen causæ non videntur homines defuturi. mirandum in modum profitentur, offerunt se, pollicentur: 42 & quidem cum spe sum maxima, tum majore etiam animo. spero superiores fore nos: confido animo, ut in hac republica ne casum quidem illum periremeteam: sed tamen res sic se habet. Si dicam nobis Clodius dixerit:

33. Cetera valde illius adventu tua requirentur.] Absurdè P. Manutius & Lambinus, tuo. & contra miss. olimque editos. Gruter.

34. Nimium te exorabilem præbuisisti.] Malebat istud Manutius, recepitque Lambinus; neque aliter Pal. sec. ceteri tamen in exorabilem, ut prius cuss. Idem.

35. Sed tempore ipso de epistolis.] Haud aliter Pal. pr. & quar. alii duo & unus Wouwerio excussis, sed tempore ipso furor dabit. hæc de epistolis. quæ tancu habuerim pro adfuto librarii. Idem.

36. Apollonienses.] Ita Lambinus. nam Pall. Apollonideses. vulgata, Apollonideses. Gruter.

37. Inimicis incommoda laturum.] Sic tres Pall. at quart. incommodatatum. quidam inallent incommoda allaturum, quare? Idem.

38. Remittas de diminuendo.] Reposui veterem lectiōnem, ex editis & Balliol. MS. quum Gruterina editio habeat remittas deminuendo, ut opinor, typorum vitio: quod sequitur tamen recentis. Gronov.

39. Q. Publiceni statuum.] Pal. sec. publicam statuum. tert. publicani statuum. quart. publicè in statuum. Idem.

40. Ex Æsopi litteris cognovisset.] Ita Gruterus & alii, quum Michael Brutus apud Gryplium cognovisset, MS. Balliol. cognovisset. Elegi, quod negari vix poterat ab manu Tullii venisse. An autem hic Licinius. non verè sit Licinius, quæ nomina propinqua & in Augusti liberti novimus quodam turbasse, viderint alii. Gronov.

41. Pompejum privatus dictatorem appellavit.] Ms. quem Wouwerius notavit. litera. T. præferebat privatum Dictatorem, cui & sua arguita, sed nescio au huic loco conveniens. Gruter.

42. Et quidem cum spe sum maxima, tum majore etiam animo. spero &c.] Sic Aldini. at Victorius, & quidem ut cum summa spe summa, maxima, tum majore. etiam animo sperant superiores fore nos, confidunt animo &c. permissat. nec multum abent ab talillectiōne Pall. aut alii scripti: ex quibus liquet locum misere corruptum. Gruter. Non ita, Gruterus; nec Victorius is fuit, qui tam ridicule

dixerit: tota Italia concurrat, ut multiplicata gloria discedamus. Sin autem vi agere conaberis: spero fore, studii non solum amicum, sed etiam alienorum, ut vi resistamus. Omnes & se, & suos liberos, amicos, clientes, libertos, servos, pecunias denique suas pollicentur. Nostra antiqua manus bonorum ardet studio nostri, atque amore. Siqui antea aut alieniores fuerant, aut languidiores, nunc horum regum odio fe cum bonis conjungunt. Pompejus omnia pollicetur, & Caesar: quibus ego ita credo, ut nihil de mea comparatione deminuum. Tribuni plebis designati sunt nobis amici. Consules fe optimè ostendunt. Prætores habemus amicissimos, & acerrimos cives, Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum: bonos etiam alios: sed hos singulares. Quare magnum fac animum habeas, & spem bonam. De singulis tamen rebus, quæ quotidie gerantur, faciam te crebro certiore.

MARCUS Q. FRATRI, S.

Mi frater, mi frater, mi frater, tunc id veritus es, ne ego iracundia aliqua adductus pueros ad te sine literis miserim? aut etiam ne te videre vulerim? Ego tibi irascerer? tibi ego possem irasci? scilicet tu enim me affixisti: tui me inimici, tua me invidia, ac non ego te miserè perdidit. Meus ille laudatus consulatus, mihi te, liberos, patriam, fortunas, tibi velim nequid eriperit, præter unum me. Sed certè à te mihi omnia semper honesta, & jucunda ceciderunt; à me tibi lucus meæ calamitatis, metus tuæ, desiderium, maror, solitudo. Ego te videre noluerim? Immo verò me à te videri nolui. Non enim vidisses fratrem tuum: non eum, quem reliqueras: non eum, quem noras: non eum, quem flens fletent, prosequens etiam proficiscens dimiseras: ne vestigium quidem ejus, nec simulachrum; sed quandam effigiem spirantis mortui. Atque utinam me mortuum prius vidisses, aut audisses! Utinam te non solum vitæ, sed etiam dignitatis meæ superstitem reliquissim! Sed testor omnes deos, me hac una voce à morte esse revocatum, quòd omnes in mea vita partem aliquam tuæ vitæ repositam esse dicebant. Quare peccavi, scelerateque feci. nam si cecidissim, mors ipsa meam pietatem, amoremque in te facilè defenderet. nunc commissi; ut vivo me careres, vivo me aliis indigeres: mea vox in domesticis periculis porissimum occideret, quæ sæpe alienissimis præsidio fuisset. Nam quòd ad te pueri sine literis veniunt, quoniam vides 43 non fuisse iracundia causa, certè pigritia fuit, & quadam infinita vis lacrimarum; & dolorum. Hæc ipsa me quo stetu putas scripissim? eodem, quo te legere certè scio. An ego possum aut non cogitare aliquando de te, aut umquam sine lacrimis cogitare? Cum enim te desidero, fratrem solum desidero? Ego verò 44 suavitatem præter fratrem, præter æqualem, obsequio filium, consilio parentem. Quid mihi sine te umquam, aut tibi sine me jucundum fuit? Quid, quòd eodem tempore desidero filiam? qua pietate, qua modestia, quo ingenio? effigiem oris, sermonis, animi mei? Quid filium venustissimum, mihi que dulcissimum? quem ego feris, ac ferrens de complexu dimissi meo, sapientiorum puerum quam vellem. sentiebat enim miser jam, quid ægeretur. Quid verò tuum filium? quid? te imaginem meam, quam meus Cicero & amabat, ut fratrem, & jam, ut majorem fratrem, verebatur? Quid quòd mulierem miserissimam, fidelissimam conjugem, me prosequi non sum passus, ut effei quæ reliquias communis calamitatis, communis liberos tueretur?

Mess-

Sed tamen, quoquo modo potui, scripsi, & dedi litteras ad te Philogono, liberto tuo, quas credo tibi postea redditas esse: in quibus idem te hortor, & rogo, quod pueri tibi verbis meis nuntiarunt, ut Romam protinus pergas, & properes. Primum enim te præsidio esse volui, siqui essent inimici, quorum crudelitas nondum esset nostra calamitate satiata. Deinde congressus nostri lamentationem pertimui: digressum verò non tulissim: atque etiam idipsum, quod tu scribis, metuebam, ne à me distrahi non posses. His de causis hoc maximum malum, quòd te non vidi, quo nihil amantissimis, & conjunctissimis fratribus acerbis, ac miserius videtur accidere potuisse; minus acerbum, minus miserum fuit, quam fuisset cum congressio, tum verò digressio nostra. Nunc, si potes, id quod ego, qui fortis tibi semper videbar, non possum; erige te, & confirma, si qua subeunda dimicatio erit. Spero, siquid mea spes habet auctoritatis, tibi & integritatem tuam, & amorem in te civitatis, & aliquid etiam misericordiam nostri, præsidii laturam. Sin eris ab isto periculo vacuus: ages scilicet, si quid agi posse de nobis putabis. de quo scribunt ad me quidem multi multa, & se sperare demonstrent: sed ego, quid sperem, non dispicio, cum inimici plurimum valeant, amici partim deseruerint me, partim etiam prodiderint: qui in meo reditu fortasse reprehensionem sui sceleris pertimeant. Sed ista qualia sint, tu velim perspicias, mihi que declares. Ego tamen, quamdiu tibi opus erit, siquid periculi subeundum videbis, vivam. diutius in hac vita esse non possum. Neque enim tantum virium habet ulla aut prudentia, aut doctrina, ut tantum dolorem possit sustinere. Scio fuisse & honestius moriendi tempus, & utilius: sed non hoc solum: multa alia prætermisi: quæ si queri velim præterita; nihil agam, nisi ut augeam dolorem tuum, indicem stultitiam meam. Illud quidem nec faciendum est, nec fieri potest, me diutius, quam aut tuum tempus, aut firma spes postulat, in tam misera, tamque turpi vita commorari: ut, qui modò fratre fuerim, liberis, 45 conjugis, copiis, genere ipso pecuniarum beatissimus: dignitate, auctoritate, existimatione, gratia non inferior, quam qui umquam fuerunt amplissimi: is nunc in hac tam afflictâ, perditâque fortuna; neque me, neque meos lugere diutius possim. Quare quid ad me scripissim de permutatione? quasi verò nunc me non tuæ facultates sustineant. qua in re ipsa video miser, & sentio, quid sceleris admiserim, cum de visceribus tuis, & filii tui, satisfactorus sis, quibus debes: ego acceptam ex arario pecuniam tuo nomine frustra dissipavi. Sed tamen & M. Antonio, quantum tu scripissim, & Cæpioni tantumdem solutum est: mihi ad id, quod cogito, hoc, quòd habeo, satis est. sive enim restitui, sive desperamus, nihil amplius opus est. Tu si fortè quid erit molestia, te ad Crassum, & ad Calidum confers, censeo. Quantum Hortensio credendum sit, nescio. me summa simulatione amoris, summaque assiduitate quotidiana sceleratissimè, insidiosissimeque tractavit, adjuncto quoque Arrio: quorum ego consiliis, promissis, praveceptis delinutus, in hanc calamitatem incidi. Sed hæc occultabis, ne quid obsint. Illud caveto: & eò puto per Pomponium fovendum tibi esse ipsum Hortensium, ne ille versus, qui in te erat collatus, cum ædilitatem perebas, de lege Aurelia, falso testimonio confirmetur. Nihil enim tam timere, quam ne, cum intelligant homines, quantum misericordiam nobis tuæ preces, & tua salus allatura sit, oppugnent te vehementius.

iteraret rò summa, quod vocabulum prima vice nec in Iuntina nec in Stephaniana apparet; lapsus calami opinor decepti industriam Gruteri. Ut autem legit Victorius, eodem inclinat Balliolensis, idemque de codice Bessarionis testatur Manutius. Mox etiam rò Claudius ignorat MS. Ballioli, ut & Victorius, & videri potest Cicero de ea causa antehac sæpius egisse, ut non siliuerit nomen, aut noluerit nimis apertus esse, ut sæpe Gronov.

43. Non fuisse iracundia causa. Sic Pall. nisi quod quartus, causam, Lambinus edidit iracundiam, causam. mallem iracundia, omis-

so illo causa. Gruter.

44. Suavitatem præter fratrem, præter æqualem. Nihil variant libri, quare malim cum Manutio ac Malaspina abjicere præter fratrem; quam referbere sive Lambini, suavitatem fratrem, atque præter æqualem &c. qua emendatione nihil frigidius. Idem.

45. Coniuge, copiis, genere ipso pecuniarum beatissimus. P. Manutius conjiciebat, genere ipso, pecunia. & verò praveverius annotavit legi in P. genere, pecunia. Pall. nostri nihil abeunt à vulgato. Idem.

Messalam tui studiosum esse arbitror: Pompejum etiam simulatorem puto. Sed hæc utinam non experiare! quod precarer deos, nisi meas preces audire desissent. Verumtamen precor, ut his infinitis nostris malis contenti sint: in quibus non modò tamen nullius inest peccati infamia; sed omnis dolor est, quòd optimè factis poena est maxima constituta. Filium meam, & tuam, Ciceronemque nostrum, quid ego, mi frater, tibi commendem? quin illud mæreo, quòd tibi non innocebat dolorem illorum orbitas affert, quàm mihi. Sed, te incolumi, orbi non erunt. Reliqua, ita mihi salus aliqua detur, potestasque in patria moriendi, ut me lacrimæ non sinunt scribere. Etiam Terentiam velim tueare, mihi que de omnibus rebus scribas. Sis fortis, quoad rei natura patiat. Idibus Junii, Thessalonica.

MARCUS Q. FRATRI, S.

AMABO te, mi frater, ⁴⁶ ne, si uno meo factò & tu, & omnes mei corruistis, improbitati, & sceleri meo potiùs, quàm imprudentiæ, ⁴⁷ miseriarque assignes. nullum est meum peccatum, nisi quòd iis credidi, à quibus nefas putaram esse me decipi, aut etiam quibus ne id expedire quidem arbitrabar. intimus, proximus, familiarissimus quisque aut sibi pertimuit, aut mihi invidit. ita mihi nihil misero præter fidem amicorum, cautum meum consilium fuit. Quòd si te satis innocentia tua, & misericordia hominum vindicat hoc tempore à molestia: perspicias profectò, equaniam nobis spes salutis relinquatur. Nam me Pomponius, & Sextius, & Piso noster adhuc Thessalonica retinuerunt, cum longius discedere propter nescio quos motus vetarent. verùm ego magis exitum, illorum litteris, quàm spe certa expectabam. Nam quid sperem, potentissimo inimico, dominatione obrectatorum, infidelibus amicis, pluribus invidis? ⁴⁸ De no-

vis autem tribunis plebis est ille quidem in me officiosissimus Sextius, & spero, ⁴⁹ Curtius, Milo, ⁵⁰ Fadius, Gracilius; sed valde adversante Clodio: qui etiam privatus eadem manu poterit conciones concitare: deinde etiam iurcesstor parabitur. Hæc mihi proficicenti non proponebantur: sed sæpe triduo summa cum gloria dicebar esse rediturus. Quid tu igitur? inquires. quid? multa convenerunt, quæ mentem exturbarent meam: subita defectio Pompeji, alienatio consulum, etiam prætorum timor, publicanorum arma. lacrimarum meorum me ad mortem ire prohibuerunt: quòd certè & ad honestatem, & ad effugiendos intolerabiles dolores fuit aptissimum. Sed de hoc scripsi ad te in ea epistola, quam Phæthonti dedi. Nunc tu, quoniam in tantum læctum, & laborem detrusus es, quantum nemo unquam: si relevare potes communem casum misericordia hominum; scilicet incredibile quiddam assequeris. sin planè occidimus: (me miserum) ego omnibus meis exitio fuero, quibus ante dedecori non eram. Sed tu, ut antè ad te scripsi, perspicue rem, & pertenta: & ad me, ut tempora nostra, non ut amor tuus fert, verè perscribe. Ego vitam, quoad putabo tua interesse, aut ad spem servandum esse, relinebo. Tu nobis amicissimum Sextium cognosces: credo tua causa, vel Lentulum, qui eris consul. quamquam sunt facta verbis difficiliora. Tu & quid opus sit, & quid sit, videbis omnino. Si tuam solitudinem, communemque calamitatem nemo despexerit: aut per te confici aliquid, aut nullo modo poterit. sin te quoque inimici vexare cõperint, ⁵¹ ne cessaris. non enim gladiis mecum, sed litibus agetur. Verùm hæc absint velim. Te oro; ut ad me de omnibus rebus scribas, & in me ⁵² animi potiùs, aut consilii putes minus esse, quàm antè; amoris verò, & officii non minus.

^{46.} Ne si uno meo factò.] Vetustius cusi factò, quod item in Pal. pr. & quarto; neque ita erat absurdum. Grut.

^{47.} Miseriarque assignes.] Est à Bessarionis membrana. ceteræ enim adherent publicato, misericordiarque. Idem.

^{48.} De novis autem tribunus pl.] Haud aliter conjecerat P. Manutius, adprobaturque Pal. quarto: nam sec. Devotum. pr. & tert. Devotius, ut prius vulgati. Idem.

^{49.} Curtius.] Relicperim cum Pighio Curium. rationes ejus videantur, in laborioso illo opere Falstori. Romanorum, ad annum

urb. cond. D C XCVI. Idem.

^{50.} Fadius Gracilius.] Idem Manutius rescribendum putabat Fabricius, oblectusque est Lambinus. sed omnibus libris abnuentibus. & certè æque juvit Ciceronem Fadius, quam Fabricius. Idem.

^{51.} Ne cessaris. non etc.] Pal. sec. tert. & à manu secunda primus, adjiciunt, ne cessaris me certiorum facere, ut adcurram. idemque reperit in A. Wouwerius. Idem.

^{52.} Animi potius aut consilii putes minus esse.] Gulielmus voss transposita, aut potius consilii. non male. Idem.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM

AD QUINTUM FRATREM, LIBER SECUNDUS.

MARCUS Q. FRATRI, S.

EPISTOLAM, quam legisti, manè dederam. sed fecit humaniter Licinius, quòd ad me, misso senatu, vesperi venit, ut, si quid esset actum, ad te, (si mihi videretur) perscriberem. Senatus fuit frequentior, quàm putabamus esse posse mense Decembri sub dies festos. Consultares nos fuimus, & duo consules designati P. Servilius, M. Lucullus: Lepidus, Volcatius, Glabrio prætores. sanè frequentes fuimus: omnino ad ducentos. Commo-

rat expectationem Lupus. egit causam agri Campani sanè accuratè. auditus est inagno silentio materiam rei non ignoras. nihil ex nostris actionibus prætermisum. fuerunt nonnulli aculei in C. Cæsarem, conumelias in Gallium, expostulationes cum absente Pompejo. Causa serò perorata, sententias se rogaturum negavit, ne quod onus simultatis nobis imponeret. Ex superiorum temporum conviciis, & ex præseni silentio, quid senatus sentiret, se intelligere dixit. Milo cœpit dimittere. Tum Marcellinus, Noli, inquit, ex taciurnitate nostra, Lupe, quid aut probemus hoc tempore, aut improbe-

^{1.} Lepidus, Volcatius etc.] Ita rectè recentius editi, acceduntque Pall. nostri omnes. Aldina enim vetus, Lupus, Volcatius etc. Gruter.

mus, judicare. Ego, quod ad me attinet, idemque arbitrator ceteros, ideo taceo, quod non existimo, cum Pompejus abisset, causam agri Campani agi convenire. Tum ille, se senatum negavit tenere. Racilius surrexit, & de iudiciis referre cepit. Marcellinum quidem primum rogavit. Is cum graviter de Clodianis incendiis, trucidationibus, lapidationibus questus esset: sententiam dixit, ² ut ipse iudices per prætorum urbanum fortiretur; iudicium sortitione facta, comitia haberetur: qui iudicia impedivisset, eum contra rempublicam esse facturum. Approbata valde sententia, C. Cato contra dixit, & Cassius, maxima acclamatione senatus, cum comitia iudiciis anteferet. Philippus assensit Lentulo. Postea Racilius de privatis me primum sententiam rogavit. Multa feci verba de toto furore, latrocinioque P. Clodii: eum, tanquam reum, accusavi multis, & secundis admirumurationibus cuncti senatus. Orationem meam collaudavit satis multis verbis, non mehercule indifferens ³ severus Antistius: isque iudiciorum causam suscepit, antiquissimamque se habiturum dixit. Ibat in eam sententiam. Tum Clodius rogatus, diem dicendo exinere cepit. furebat, à Racilio se contumaciter, ⁴ urbaneque vexatum. Deinde ejus ⁵ operæ repente à Græcoctasi, ⁶ & gradibus clamorem satis magnum susculerunt, opinor in Q. Sextilium, & amicos Milonis incitata. Eo metu injecto repente magna querimonia omnium discessimus. Habes acta unius diei. reliqua, ut arbitrator, in mensem Januarium rejiciuntur. De tribunis plebis longè optimum Racilium habemus. videtur etiam Antistius amicus nobis fore. nam Plancius, totus noster est. Fac, si me amas, ut consideratè, diligenterque naviges de mense Decembri.

MARCUS Q. FRATRI, S.

NON occupatione, qua eram sanè impeditus, sed parvula lippitudine adductus sum, ut dictare hanc epistolam: & non, ut ad te soleo, ipse scriberem. Et primum me tibi excuso in eo ipso, in quo te excuso. me enim adhuc nemo rogavit, num quid in Sardiniam vellem: ⁸ te puto scire habere, etsi non semper, qui, num quid Romam velis, quarant. Quod ad me ⁹ de Lentuli, & Sexti nomine scripsisti, locus sum cum Cincio. quoquo modo res se habet, non est facillima, sed habet profecto quiddam Sardinia appositum ad recordationem præteritæ memoriæ. Nam, ut ille Gracchus augur, posteaquam in istam provinciam venit, recordans est, quid sibi, in campo Martio comitia consulum habenti, contra auspicia accidisset: sic tu mihi videris in Sardinia ¹⁰ de forma

Minuciana, & de nominibus Pomponianis in otio recogitasse. Sed ego adhuc emi nihil. Culleonis auctio facta est. Tusculano emptor nemo fuit. si conditio valde bona fuerit, fortasse non omitam. De adificatione tua Cyrum urgere non cessospero eum in officio fore. sed omnia sunt tardiora, propter furiosam adilitatis expectationem. Nam comitia sine mora futura videntur. edita sunt a. d. xi kal. Febr. Te tamen sollicitum esse nolo. omne genus à nobis cautionis adhibebitur. De rege Alexandrino factum est senatus consultum, cum multitudine eum reduci, periculofum reipublicæ videri. Reliqua cum esset in senatu contentio, Lentuluse, an Pompejus reduceret; obtinere causam Lentulus videbatur. In ea re nos & officio erga Lentulum mirificè, & voluntati Pompeji præclare satisfacimus. sed per obrectatores Lentuli res calumniam extracta est. Consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. Quid futurum sit latrocinio tribunorum, non divino: sed tamen suspicor, per vim rogationem Caninium perlatum. In ea re Pompejus quid velit, non discipio. Familiars ejus quid cupiant, omnes vident. Creditores verò regis, apertè pecunias suppeditant contra Lentulum. Sine dubio res à Lentulo remota videtur esse, cum magno meo dolore: quamquam multa fecit, quare, si fas esset, jure ei succedere possemus. ¹¹ Tu, si ita expedit, velim quam primum bona, & certa tempestare concendas, ad meque venias. innumerabiles enim res sunt, in quibus re quotidie in omni genere desiderem. Tui, nostrique valent. xiiii kal. Febr.

MARCUS Q. FRATRI, S.

SCRIPSI ad te antè superiora: nunc cognosce, postea que sint acta. A kal. Febr. legationes in idus Febr. rejiciebantur. eo die res confecta non est. a. d. iiii non. Febr. Milo affuit. ei Pompejus advocatus venit. Dixit Marcellus, à me rogatus. honestè discessimus. ¹² producta dies est in iiii id. Febr. Interim ¹³ rejectis legationibus in idus, referebatur de provinciis quæstorum, ¹⁴ & de ornandis prætoribus. Sed res, multis querelis de republica interponendis, nulla transacta est. Cato legem promulgavit de imperio Lentuli abrogando. vestitum filius mutavit. ¹⁵ A. d. iiii id. Febr. Milo affuit. dixit Pompejus, sive voluit. nam, ut surrexit, operæ Clodianæ clamorem susculerunt: idque ci perpetua oratione contigit, non modo ut acclamatione, sed ut conicio, & maledictis impediretur. qui ut peroravit: nam in eo sanè fortis fuit: non est deteritus: dixit omnia; atque interdum etiam stilentio, ¹⁶ cum auctoritate peregerat: sed ut peroravit, surrexit Clo-

2. Ut ipse iudices per prætorum &c.] Racilius scilicet. malè enim hæc interpolanda censuit Lambinus. Grut.

3. Severus Antistius.] Lambiniana, Sex. Vetus Antistius, quod conjecerat P. Manutius. nos nihil varietatis offendimus in exemplaribus Pall. ideoque nolimus uti licentia nimia. Grut. Novissime hæc verba arripuit auctor dissertationis sextæ de præstantia numism. pag. 514, ubi tamen nihil ab eo adferri vides, cuius non lineas ductas & petitas dixeris ex P. Manutio: qui tamen cur hic disputat de hominibus ad nonnulla mutanda proclivibus, quum ipse citat in aliis locis ab talibus hominibus servatum esse Veterem Antistium? severus vidi etiam extare in MS. Balliol. & sane vel ob sensum tam in republica, quam in hac causa, vel ob ipsius orationis statum potuit eum severum appellavisse. Iraque sic expressi. Gron.

4. Urbaneque vexatum.] Lambinus idem, inurbaneque, quod laudat ex Magnuli cujusdam codice P. Manutius, neque aliter videtur in Pal. tertio inter lineas. sed malim tamen retrò vulgatum, quod extat in Pal. ceteris. Gruter.

5. Opera à Græcoctasi &c.] Explicat Cælius Rhodiginus libro x Antiqu. lectionum cap. 5. Idem.

6. Et gradibus.] Pal. tertius habebat à manu emendatrice, ex gradibus. Idem.

7. Non occupatione, qua eram sanè impeditus.] Non ineptè Gulielmus, quamquam eram sanè. Idem.

8. Te puto scire habere, etsi non semper.] Paulus Manutius, secutus idem codicis Bessarionis, delevit etsi non semper. & verò vocum illatrias etiam abest tribus Palatinis. habet tamen numero primus, & puto semper, omissis intermediis. videturque vel ultimum istud elegendum, vel alterum, plurium manu scripturam auctoritate fir-

matum. Grut. Bessarionis librum liquide sequitur & firmat MS. Balliol. Gronov.

9. De Lentuli & Sexti nomine.] Vox de non est in olim editis, neque agnoscit ullus Palatinorum. Grut. Etiam ignorat Balliolensis. Gronov.

10. De forma Minuciana.] Pall. nostri omnes, Numissiana, vel Numissiana; ut forte fuerit Numiciana. Grut. Sed & Balliol. Numissiana, in qua miror iudicium & peritiam Gruteri in nominibus Romanis, quasi non & plurimi Numisii ex eis forent noti vel ex ipso Livio & Tacito. Sed etiam codex idem Pompejanis, ut est quoque in Victorianis. Gronov.

11. Tu si ita expedit.] Lambinus, Tu si ista expediti, ut erat in ms. Faerni & Malaspina, reperique in Pal. quarto. sed præteritum vulgatum. Gruter.

12. Producta dies est in iv id. Febr.] Haud aliter omnis vetus editio & Pall. at Manutiana item ancillaris ejus Lambini, in vii id. Febr. non vacat inquirere in fastos. Idem.

13. Rejectis legationibus in idus.] Ita Victorius, acceduntque Pall. quatuor. nam Aldina vetus rei, legationibus, in iduum &c. Idem.

14. Et de ornandis prætoribus.] Malebat Manutius prætoris, quod statim in contextum recepit Lambinus, præter msq. quorum Pall. duo, ordandis; quomodo & vetustius impressi. neque aliter Sætonius cap. xxiii. Vespasiani. Idem.

15. A. d. iv id. Febr. &c.] Sic iterum vet. edd. sed non etiam Pall. omnes, quippe sec. ac tert. Ad. vii id. Manutius & Lamb. Ad. vii id. Idem.

16. Cum auctoritate peregerat.] Habent & istud Pall. at Petrus Dake-

Clodius. ¹⁷ ei tantus clamor à nostris (placuerat enim referre gratiam) ut neque mente, neque lingua, neque ore confisteret. Ea res acta est, cum H. VI. vix Pompejus perorasset, usque ad H. VII. cum omnia maledicta, ¹⁸ versus etiam obscenissimi in Clodium, & Clodiam dicerentur. Ille furens, & exsanguis interrogabat suos in clamore ipso, quis esset, qui plebem fame necaret. respondebant operæ, Pompejus. Quis Alexandriam ire cuperet. Respondebant, Pompejus. Quem ire vellent. Respondebant, Crassum. Is aderat tum, Miloni animo non amico. H. ferè IX, quasi signo dato, Clodiani nostros conspuitate cœperunt. Exaruit dolor. urgere illi, ut loco nos inovent. Factus est à nostris impetus, fuga operarum. Ejectus de rostris Clodius: ac nos quoque tum fugimus, ut quid in turba. Senatus vocatus in curiam: Pompejus domum, neque ego tamen in senatum, ne aut de tantis rebus tacerem, aut in Pompejo defendendo (nam is carpebatur à Bibulo, Curione, Favonio, Scribilio filio) animos bonorum offenderem. res in posterum dilata est. Clodius in Quirinalia produxit diem. ¹⁹ A. d. VI. id. Febr. senatus ad Apollinis fuit, ut Pompejus adesset. Acta res est graviter à Pompejo. eo die nihil perfectum est. A. d. VII. id. ad Apollinis senatus consultum factum est, EA, QUAE FACTA ESSENT A. D. VIII. ID. CONTRA REMPEVICAM ESSE FACTA. Eo die Cato est vehementer in Pompejum invehens, & cum oratione perpetua, tamquam reum, accusavit. De me multa, me invito, cum mea summa laude, dixit. Cum illius in me perfidiam increparet, auditus est magno silentio malivolorum. Respondit ei vehementer Pompejus, Crassumque descripsit: dixitque aperit, se munitionem ad custodiendam vitam suam fore, quam Africanus fuisset; quem C. Carbo interemisisset. Itaque magnæ mihi res jam moveri videbantur. Nam Pompejus hæc intelligit, nobiscumque communicat, insidias vitæ suæ fieri: C. Catonem à Crasso sustentari: Clodio pecuniam suppeditari: utrumque & ab eo, & à Curione, Bibulo, ceterisque suis obtrectatoribus confirmari: vehementer esse providendum, ne opprimatur, ²⁰ concionario illo populo à se propè alienato, nobilitate inimica, non aequo senatu, juventute improba. Itaque se comparat, homines ex agris arcessit. Operas autem suas Clodius confirmat. manus ad Quirinalia paratur: in eo multo fumus superiores ipsius copis. Sed magna manus ex Piceno, & Gallia expectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Milone, & Lentulo resistamus. A. d. XIII. id. Sestius ab indice Cn. Nerio Pupinia, de ambitu est postularus: & eodem die à quodam M. Tullio de vi. is erat æger. domum (ut debuimus) ad cum statim venimus: eique nos totos tradidimus: idque fecimus præter hominum opinionem, qui nos ei jure succensere putabant; ut humanissimi, gratissimique & ipsi, & omnibus videremur: itaque faciemus. Sed idem Nerius index edidit ad allegatos, Cn. Lentulum Vacciam, & C. Cornelium. Eodem die senatus consultum factum est, UT SODALITATES, DECVRIATIOQUE DISCEDERENT: FEXQUE DE IIS FERRETVR, VT, QUI NON DISCESSISSENT, TA POENA, QUAE EST DE VI, TENERENTVR. A. d. III. id. dixi pro Bestia de ambitu apud prætorem Cn. Domitium, in foro medio, maximo conventu: incidique in cum locum in

dicendo, cum Sestius multis in templo Castoris vulneribus acceptis subsidio Bestia servatus esset. Hic ²¹ περιουσιμονίη quidam δίκαιος de iis, quæ in Sestium apparabantur crimina: & cum ornavi veris laudibus, magno assensu omnium. res homini fuit vehementer grata. Quæ tibi eo scribo, quod me de retinenda Sestii gratia litteris sæpe monuisti. Prid. id. hæc scripsi ante lucem. eo die apud Pomponium Inejus nuptiis eram cenaturus. Cetera sunt in rebus nostris huiusmodi (ut tu mihi ferè dissidenti prædicabas) plena dignitatis, & gratiæ: quæ quidem tua, mi frater, prudentia, patientia, virtute, pietate, suavitate etiam, tibi, mihi que sunt restituta. Domus tibi ad lucum Pisonis Liciniana conducta est. sed, ut spero, paucis mensibus post kalend. Quint. in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lamia conduxerunt. A te post illam Olbientem epistolam nullas litteras accepi. Quid agas, & ut te oblectes, scire cupio: maximeque te ipsum videre quamprimum. Cura, mi frater, ut valeas. & quamquam est hiems, tamen Sardiniam istam esse cogites. xv kalend. Mart.

MARCUS Q. FRATRI, S.

Sestius noster absolutus est ²² a. d. 11 id. Mart. &, quod vehementer interfuit republica nullam videri in ejusmodi causa dissensionem esse, omnibus sententiis absolutus est. Illud, quod tibi sæpe curæ esse intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vituperandi locum, qui nos ingratos esse diceret, nisi illius pervertitio quibusdam in rebus quam humanissimè ferremus: scito hoc nos in eo judicio consecutos esse, ut omnium gratissimè judicaremur. Nam in defendendo moroso homine cumulatissimè fatiscimus, & (id quod ille maxime cupiebat) Vatinius, à quo palam oppugnabatur, arbitratu nostro concidimus, diis, hominibusque plaudentibus. Quintiam Paulus noster cum testis productus esset in Sestium, confirmavit, se nomen Vatini delatum, si Maec Licinius cunctaretur: & Maec à Sestii subfellis surrexit, ac se illi non defuturum affirmavit. Quid queris? homo petulans, & audax, Varius valde perturbatus, debilitatusque discessit. Quintus tuus, puer optimus, eruditur egregie. hoc nunc magis animadverto, quod Tyrannus docet apud me. Domus utriusque nostrum ædificatur strenuè. Redemptori tuo dimidium pecuniæ curavi. Spero nos ante hincnem contubernales fore. De nostra Tullia, tui mehercule amantissima, spero cum Crassipede nos consecutis. Dies erant duo, qui post Latinas habentur religiosi; ceterum, qui consecutus erat ²³ Latiar, erat exiturus.

MARCUS Q. FRATRI, S.

DEDERAM ad te litteras anicæ, quibus erat scriptum, Tulliam nostram Crassipedi prid. non. April. esse desponsatam: ceteraque de re publica privataque perscripseram. Postea sunt hæc acta Non. Apr. senatus consulto Pompejo pecunia decreta in rem frumentariam ad H. S. cccc. Sed eodem die vehementer actum de agro Campano clamore senatus propè concionali. acriorem causam inopia pecuniæ faciebat, & annonæ caritas. Non prætermittam; ne illud quidem, M. Furium Flaccum, equitem Romanum, hominem nequam,

Daucius, conjiciebat, semper egerat; quod magis placeat P. Manutio. Lambinus abjecta voce peregerat, ejus loco immisit semper. placeret res, si à libris confirmaretur. Gulielmius legendum putabat, peregerat. Idem.

¹⁷ Et tantus clamor à nostris.] Vetus editio & Fall. pr. ac quart. & Janus. nihil pejus aliter, licet cum receperit Victorii & posteriores Manutii. Idem.

¹⁸ Versus etiam obscenissimi.] Ita sane & alia editiones: sed dubito an vel earum auctoribus vel Grutero confiterit ratio, quæ & Victoriana exemplaria & MS. Balliolensis habeant versus denique obscen. quæ vox hic admodum convenit solita in contrahendo sermone, quum non placeat plura enumerare, quæ possemus, adhiberi. Gronov.

¹⁹ A. d. VI. id. Febr.] Ita lectio recepta. sed enim Fall. partim 111. partim tertio, denique tertius idus. Lambini editio A. d. idus.

si non mentitur lectio marginalis. quod metuo. Genet.

²⁰ Concionario illo populo.] An non rescriptum oportuit? concionario. sic sanè putat Gulielmius. at quid si fuit, concionario? Idem.

²¹ Περιουσιμονίη.] De ea voce P. Victorius libro xxxv. Var. lect. cap. 4. Idem.

²² A. d. 11 id. Mart.] Ita editio Victorii, P. Manutii & Fall. trium. nam unius eorum a. d. p. idus M. prius cusi, A. d. 11 id. Idem.

²³ Latiar erat &c.] Videatur super hoc loco Calius Rhodigi- nus libro Antiq. Lect. xxv 111 cap. 24. P. Manutius conjiciebat, Latiare, unde Lambinus suum deduxit Laetari. cujus desultorias harolationes piget producere. videantur apud ipsum Grut. Edidi, ut præclare & verissime locum interpretatus est & composuit pater libro IV observat. cap. 25. Gronov.

Capitolini, & Mercuriales de collegio eiecerunt, præsentem, ad pedes uniuersumque jacentem.

MARCUS Q. FRATRI, S.

A. D. VII id. Apr. sponsalia Crassipedi præbui. Huic conuivio puer optimus Quintus tuus, meusque, quod peruenit commotus fuerat, defuit: a. d. VI id. April. veni ad Quintum, cumque vidi planè integrum, multumque is mecum sermonem habuit, & perhuanum, de discordiis mulierum nostrarum. Quid quis? nihil festiuius. Pomponia autem etiam de te quæta est. sed hæc coram agemus. A puero ut discessi, in aream tuam veni. res agebatur multis fructuoribus. Longillum redemptorem cohortatus sum. fidem mihi sciebat, te velle nobis placere. Domus erit egregia. magis enim cerni jam poterat, quam quantum ex forma iudicabamur. itemque nostra celeriter ædificabatur. Eo die cenavi apud Crassipedem cenatus, in hortos ad Pompejum lætica latus sum. Lucejum convenire non poteram, quod abfuerat. videre autem volebam, quod eram postridie Roma exiturus, & quod ille in Sardiniam iter habebat. Hominem conveni, & ab eo petivi, ut quamprimum te nobis redderet. statim dixit. Erat autem iturus (ut agebat) a. d. III id. Apr. ut aut Labrone, aut Pisis conscenderet. Tu, mi frater, simulac ille venerit, primam navigationem (dummodo idonea tempestas sit) ne omiseris. ἀμφιλαφίαν autem illam, quam tu soles dicere, bono modo desidero, sic proflus, ut advententem excipiam libenter: lateorem etiam nunc, non excitem. Tribus locis ædificio, reliqua reconcinno; vivo paulò liberarius, quam solebam. Opus erit, si te haberem, paulisper favoris locum darem. sed & hæc (ut spero) brevi inter nos communicabimus. Res autem Romanæ sic fesse habent. Consul est egregius Lentulus, non impediende collega: sic, inquam, bonus, ut meliorem non viderim. dies comitiales exemit omnes. nam etiam Latinæ instaurantur: nec tamen deant supplicationes. sic legibus perniciosissimis obflistitur, maximè Caronis: cui tamen egregiè imposuit Milo noster. nam ille index gladiatorum, & bestiariorum emerat de Cosconio, & omponio bestiarios: nec sine his armatis unquam in publico erat. hos alere non poterat. itaque vix tenebat. Sensit Milo. dedit cuidam non familiari negotium, qui sine suspitione meret eam familiam à Catone: quæ simulatque abducta est, tacilius, qui unus est hoc tempore tribunus plebis, rem patecit, eosque homines sibi emptos esse dixit (sic enim placuerat) & tabulam proscripsit, SE FAMILIAM CATONIANAM ENDITVRVM. In eam tabulam magni risus consequebantur. Nunc igitur Catonem Lentulus à legibus removit, & eos, qui de Cæsare monstra promulgarunt, quibus intercederet emo. Nam quod de Pompejo Caminius agit, sanè quàm rexit. neque enim res probatur, & Pompejus noster in amicitia P. Lentuli vituperatur, & herculè non est idem. nam pud illam perditissimam, atque infamam faciem populi, propter Milonem, suboffendit: & boni multa ab eo desiderant, multa reprehendunt. Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non satisfacit, quòd eum nimis asperè tractat: quamquam id natu non invito facit: quo ego me lioentius à curia, & ab omni parte recipi publicæ subtraho. In iudiciis ii sumus, qui sui. domus celebratur, ita ut cum maximè. Unum accidit

inprudencia Milonis incommodè, & de S. Cælio: quem neque hoc tempore, neque ab imbecillis accusatoribus mihi placuit accusari. ei tres sententiæ ræterrimæ in consilio defecerunt. Itaque hominem populus revocat, & retrahatur necesse est. non enim ferunt homines. & quia, cum apud suos diceret, panè damnatus est, vident damnatum. Ea ipsa in re Pompeji offensus nobis obstitit. senatorum enim urna copiosè absolvit, equitum adæquavit, tribuni ararii condemnarunt. Sed hoc incommodum consolantur quotidianæ damnationes inimicorum, in quibus me perlubente Servius allisus est, ceteri conciduntur. C. Cato concionatus est, comitia haberi non futurum, & si sibi cum populo dies agendi essent exempti. Appius à Cæsare nondum redierat. Tuas inriticè litteras expecto: atque adhuc clausum mare scio fuisse: sed quosdam venisse tamen Ostia dicebant, qui te unicè laudabant, plurimique in provincia feri dicerent. iidem agebant nuntiare te prima navigatione transmissurum. id cupio: &, quamquam te ipsum scilicet maximè; tamen etiam litteras tuas antè expecto. Mi frater, vale.

MARCUS Q. FRATRI, S.

A. D. III id. April. ante lucem hanc epistolam distaveram, scripseramque in itinere, ut eo die apud T. Titium in Anagnino manerem. postridie autem in Laterio cogitabam: inde, cum in Arpinari quinque dies fuisset, ire in Pompejanum: rediens adspicere Cumanum, ut quoniam in non. Majas Miloni dies prodita est, prid. non. Romæ essem, teque, mi carissime, & siavissime frater, ad eam diem (ut sperabam) viderem. Ædificationem Arcani ad tuum adventum sustentari placebat. Fac, mi frater, ut valeas, quamprimumque venias.

MARCUS Q. FRATRI, S.

LITTERAS mihi tuas jucundissimas, expectatas, ac primo quidem cum desiderio, nunc verè etiam cum timore! Atque has scito litteras me solas accepisse post illas, quas tuus nauta attulit, Olbia datas. Sed cetera (ut scribis) præsentem sermoni reserventur. hoc tamen non queo differre. Id. Majis fenatus frequens, divinus fuit in supplicatione Gabinio deneganda. Adjurat Procilius hoc nemini accidisse. Foris valde plauditur. Mihi cum sua sponte jucundum, rum jucundius, quòd me absente (est enim *ειρανεως* iudicium) sine oppugnatione, sine gratia nostra. eram Antii. Quòd idibus, & postridie fuerat dictum, de agro Campano actum iri, non est actum. In hac causa mihi aqua hæret. Sed plura quam constitueram. coram enim. Vale, mi optime, & optatissime frater, & advola. Idem te nostris rogant pueri: illud scilicet, cenabis cum veneris.

MARCUS Q. FRATRI, S.

PLACITURUM tibi esse librum meum suspicabar: tam valde placuisse, quam scribis, valde gaudeo. Quòd me admones de nostra Urania, suadesque, ut meminerim Jovis orationem, quæ est in extremo illo libro: ego verò memini, & illa omnia mihi magis scripsi, quam ceteris. Sed tamen postridie, quam tu es profectus, multa nocte cum Vibullio veni ad Pompejum. Cunque ego egissem de istis operibus, atque inscriptionibus, per mihi benigne respondit: magnam spem attulit. cum Crasso se dixit loqui velle: mihi que ut idem fa-

24. De Sex. Cælio.] Coniicit P. Manutius Clodio, admistque Lamnius. scripsi sicut à vulgato. sed restituendum magis Clatio. ita im idem nebulo semper vocatur à membranis melioribus, quem modum sapius testati sumus in Orationibus Tullii. Gruter.

25. Non enim ferunt homines.] Ita ferè hodie legitur. sed vetus impressi, item Pall. ad unum omnes fuerunt. mutavit id primus P. Manutius. Idem.

26. Si sibi cum populo dies agendi etc.] Major pars Palatinorum, populo. Idem.

27. Venisse Olbia.] Olim vulgati, & Pall. Ostia; sive quod eadem sit, Hestia. Idem.

28. A. A. 11 id. April.] Sic editus à Paulo Manutio, respondente Pall. quatuor. Vulgata, A. A. 111 id. Idem.

29. Dies prodita.] Legendum hoc modo censuit idem Manutius, auctoritate libri Bessarionis & alterius eujusdam; neque fecus Pall. nostri. recepta lectio prodita. Idem.

30. De nostra Urania.] Est conjectura Malaspina. Membrane enim nostræ aliorumque, item excusi prius de non curantia. Idem.

31. Per mihi benigne respondit.] Exhibendum in hac editione putavi, ut instruebat codex Balliolensis, et si nullus, quod scio, antea sic ediderat. Sed non potest dubitari, quin sit Ciceronis illa tmesis toties ab eo usurpata, ut per enim magni interest in epistolis ad Atticum. Unde in eadem parte etiam lib. xv ep. 4 oblectus sum patri momenti illic eandem rationem servatam te per videre oculum. Gronovius.

facerem, suavit. Crassum consulem ex senatu domum reduxi : suscepit rem : dixitque esse, quod Clodius hoc tempore euperet per se, & per Pompejum consequi : putare se, si ego eum non impedire, posse me adipisci sine contentione quod vellem. totum ei negotium permisi, inque in ejus potestate dixi fore. Interfuit huic sermoni P. Crassus adolefcent, nostri (ut scis) studiosissimus. Illud autem, quod cupit Clodius, est legatio aliqua : si minus per senatum, per populum, libera, aut Byzantium, 32 aut ad Brogitarum, ut utrumque. Plena res nummorum. Quod ego non nimium laboro, etiam si minus assequor, quod volo. Pompejus tamen cum Crasso locutus est, videntur negotium suscepisse. si perficiunt : optime. sin minus : ad nostrum Jovem revertantur. 33 A. d. 151 id. Maji senatus consultum est factum de ambitu in Afranii sententiam, quam ego dixeram, cum tu adesses : sed magno cum genuit senatus. Consules non sunt persecuti eorum sententias : qui Afranium cum essent assensu, addiderunt, ut pratores ita crearentur, ut dies LX privati essent. eo die Catonem plane repudiarent. Quid multa? tenent omnia : idque ita omnes intelligere volunt.

MARCUS Q. FRATRI, S.

10

TU metuis, ne me interpellas? primo si in isto essem, tu scis, quid sit interpellare. 34 An te Atejus? mehercule mihi docere videbaris illius generis humanitatem : qua quidem ego nihil utor abs te. Tu vero, ut me & appelles, & interpellas, & obloquere, & colloquere velim. Quid enim mihi suavis? Non mehercule quisquam *μυσοπίαται* libentius sua recentia poemata legit, quam ego te audio quacumque de re, publica, privata, rustica, urbana. Sed mea factum est 35 insulsa verecundia, ut te proficiens non tollerem. Opposui tibi semel 36 *ἀντιόσηκτον* causam, Ciceronis nostri validudinem : contuici. 37 iterum Cicerones : quievi. Nunc mihi jucunditatis plena epistola hoc adpersit molestia, quod videris, ne mihi molestus esses, veritus esse, atque etiam nunc vereri. Litigare tecum, si fas esset : sed mehercule istuc 38 si unquam suspicatus ero, nihil dicam aliud, nisi verebor, nequando ego tibi, cum fum una, molestus sim. Video te ingenuisse. sic fit, *εἰδὲν ἐν ἡμῶν ἐξουσίας*, nunquam enim dicam, *να πύσας*. Marium autem nostrum in lecticam mehercule coniecissim, non illam regis Ptolemæi Anicianam. memini enim cum hominem portarem ad Bajas, Neapoli, octophoro Aniciano, macharophoris centum sequentibus, miros risus nos edere, cum ille ignarus tui comitatus, repente aperuit lecticam, & panè ille timore, ego risu corruis. Tunc, ut dico, certè sustulissim, ut aliquando subtilitatem veteris urbanitatis, & humanissimi sermonis attingerem. sed hominem infirmum in villam apertam, 39 ac ne rudem quidem etiam nunc,

invitare nolui. Hoc verò mihi peculiare fuerit, hic etiam isto frui. nam illorum prædiorum scito mihi 40 vicinum Marium, lumen esse. apud Anicum videbimus ut paratum sit. nos enim ita philologi sumus, ut vel cum fabris habitare possimus. habemus hanc philosophiam, non ab Hymetto, 41 sed ab area Syra. Marius, & valitudine est, & natura imbecillior. De interpellatione tantum sumam à vobis temporis ad scribendum, quantum dabitur. utinam nihil detis, ut potius vestra injuria, quam ignavia mea cessem! De republica nimium te laborare doleo, & meliorem civem esse, quam Philoctetem, qui accepta injuria, illa spectacula quærebat, quæ tibi acerba esse video. Amabo te, advola : consolabor te, & omnem abstergebo dolorem, & addue, si me amas, Marium. sed adpropere. Hortus domi est.

MARCUS Q. FRATRI, S.

11

EPISTOLAM hanc convicio esflagitatur codicilli tui. nam res quidem ipsa, & is dies, quo tu es profectus, nihil mihi ad scribendum argumenti sanè dabit. Sed quemadmodum coram cum fumus, sermo nobis deesse non solet, sic epistolæ nostræ debent interdum halucinari. Tenediorum igitur libertas, securi Tenedia præcisa est. cum eos præter me, & Bibulum, & Calidum, & Favonium nemo defenderet. 42 De te magis ab Sipylo mentio est honorifica facta, cum te unum dicerent populacioni L. Sextii Panfæ restitisse. Reliquis diebus, si quid erit, quod te seire opus sit, ut etiam si nihil erit, tamen scribam quotidie aliquid. Prid. id. neque tibi, neque Pomponio deero. 43 Lucretii poemata (ut scribis) lita sunt multis luminibus ingenii. multa tamen artis. Sed cum veneris, virum te putabo, si Salsustii Empedoclea Igeris : hominem non putabo. Vale.

MARCUS Q. FRATRI, S.

12

GAUDEO tibi jucundas esse meas litteras : nec tamen habuissim scribendi nunc quidem ullum argumentum, nisi tuas accepissim. nam prid. id. cum Appius senatum infrequentem coegisset, tantum fuit stigus, ut populi convicio coactus sit nos dimittere. De Commageno rege, quod rem totam discusseram, misisse mihi & per se, & per Pomponium blanditur Appius. Videt enim, hoc genere dicendi si utar in ceteris, Februarium sterilem futurum : eumque lusi jocose satis : neque solum illud extorxi oppidulum, quod erat positum 44 in Euphrate, & Zeugmate : sed præterea togam sum ejus prætextam, quam erat adeptus Casare consule, magno hominum risu cavillatus. Quod non vult, inquam, renovare honores eosdem, quo minus togam prætextam quotannis interpolet, deecernendum nihil censeo. Vos autem homines nobiles, 45 qui Bustenum prætextatum non ferebatis, Commagenum feretis? Genus vides, & locum jocandi. Multa dixi

32. Aut ad Brogitarum.] Haud aliter Lambinus, sed præter liberos; sic solum emendandum duxerit Manutius, cum prius abfuisse præpositio. Gruter.

33. A. d. 111 id. Maji.] Petri Victorii editio Febr. neque aliter Pall. quatuor, nisi quod quart. A. d. vi id. Febr. Idem.

34. An te Atejus? mehercule &c.] Pal. pr. & tert. Antea te in mehercule. sec. Antea te mehercule. quart. Antea te his mehercule. quæ produco, ut appareat, recedendum à conjectura Lambini, An te status? Idem.

35. Insulsa verecundia.] Sic conjicit Victorius lib. vi Var. lect. cap. 6. cum esset in libris insulsa; in editis insulsa. idem non rejiciat, insulsa. Wouveni codex habebat; sed in me assatum est insulsa verecundia; quod omnino ita ipi glossam. Idem.

36. Αντιόσηκτον.] Ita reliquit ex Bessarionis P. Manutius. & proxime accedit Pal. quartus. nam ceteri adherent vulgato, *ἀντιόσηκτον*, quod mutabat in *ἀντιόσηκτον* Victorius d. cap. 6. qui videntur. Gruter. Etiam Balliol. *ἀντιόσηκτον*. Huc sane accedit proxime conjectura paterina, quæ est *ἀντιόσηκτον*, exponitque fonticam. Gronov.

37. Iterum Cicerones; quievi.] Haud secus Rob. Stephani editio, & neotericæ. verum remotiores, iterum ceteri omnes; quievi. quod & in Pall. omnibus. Gruter.

38. Si unquam suspicatus ero.] Balliolensis suspicaturus, ut lib. xii ad Att. ep. 35. Ero venturus. Gronov.

39. Ac ne rudem quidem.] Neotericæ add. rutam. sed præter ventuosiores & Pall. nostros. Gulielmius tamen ex illa ciebat, rutam. Gruter.

40. Vicinum Marium lumen esse.] P. Victorius tollit vocem, lumen lib. vi Var. lect. cap. 7. sed non necessario. Idem.

41. Sed ab area Syra.] Variè isthac scribuntur in Pall. nam pr. sed ab araxsira. sec. sed ab Araxsira. tert. non ab injecto sed ab Araxsira. emendatumque alias. ab himaco seu ab ara sria. quart. sed ab araxira. quomodo correxerit Cælius Rhodiginus, videndum Antiqu. lect. lib. xxviii cap. 23. Idem.

42. De te magis ab Sipylo mentio &c.] Pal. pr. nihil variat, nisi quod à collocat supra è vocis te. tert. verò expressit rea. P. Victorius lib. xxx Var. lect. cap. i. emendat, de te à Magnisibus ab Sipylo, quod illico arripuit Lambinus. Idem.

43. Lucretii poemata (ut scribis) lita sunt multis luminibus ingenii &c.] Retinui quod erat in Aldino veteri, quod proxime accedebat Pall. in quibus ita. nam subsequè. ead. interposuerant negatiuam, non ita sunt &c. Lambinus hinc multa de suo addidit. Idem.

44. In Euphrate & Zeugmate.] Pal. pr. in Euphrate & eugmate. quomodo sec. & tert. nisi quod ambo euginare. tertius præterea Euphrati. at est in quarto, in Euphrati Zeugmate. P. Manutius vult & Zeugmate, esse glossam. Lambinus finxit, in Euphrate Zeugmate, quod non dil. licet. Idem.

45. Qui Bustenum.] Mire variat nomen istud in mss. nostris. nam Pal pr qui vix Rbenam. sec. qui Bustenum. tert. Bustennum. quart. Burrenum. Idem.

dixi in ignobilem regem : quibus totus est explosus. quo genere commotus (ut dixi) Appius, totum me amplexatur. Nihil est enim facilius, quam reliqua discutere. Sed non faciam, ut illum offendam, ne implore fidem Jovis Hospitalis : Græjos omnes convocet, per quos necum in gratiam rediit. Theopompo satisfaciemus. De Cæsare fugerat me ad te scribere. Video enim, quas tu litteras expectaris. sed ille scripsit ad Balbum, fasciculum illum epistolarum, in quo fuerat & mea, & Balbi, totum sibi aqua madidum reddidit esse : ut ne illud quidem sciat, meam fuisse aliquam epistolam. sed ex Balbi epistola pauca verba intellexerat, ad quæ rescriptis his verbis, De Cicerone video te quiddam scripsisse, quod ego non intellexi : quantum autem conjectura consequbar, id erat hujusmodi, ut inagis optandum, quam sperandum putarem. Itaque postea mihi ad Cæsarem eodem illo exemplo litteras. Jocum autem illius de sua egestate ne sis aspernatus. Ad quem ego rescripti, nihil esse, quod posthac arca nostræ fiducia conturbaret : lusique in eo genere & familiariter, & cum dignitate. Amor autem ejus erga nos perferat omnium nuntiis singularis. Et litteræ quidem ad id, quod expectas, ferè cum tuo reditu jungentur ; reliqua singulorum dierum scribemus ad te, si modo tabellarios tu præbebis. quamquam ejusmodi frigus impendebat, ut summum periculum esset, ne Appio suæ ades ureretur. Vale.

MARCUS Q. FRATRI, S.

RASI nivem atram : teque hilari animo esse, & prompto ad jocandum, valde me juvat. De Pompejo, assentior tibi, vel tu potius mihi. nam, ut seis, jampridem istum canto Cæsarem. mihi crede, in sinu est : neque ego discingor. Cognosce nuncidus. Decimus erat Cælio dies. Domitius ad numerum judices non habuit. vereor ne homo tæter, & ferus, Pola Servius ad accusationem veniat. nam noster Cælius valde oppugnatur à gente Clodia. certi nihil est adhuc : sed veremur. Eodem igitur die Tyriis est senatus datus frequens : frequentes contra Syriaci publicani. vehementer vexatus Gabinus : exagitati tamen à Domitio publicani, quod eum essent cum equis profecuti. C. noster Lamia paullo ferocius, cum Domitius dixisset, vestra culpa hæc acciderunt, equites Romani ; dissolutè enim judicatis : Nos judicamus, & vos laudatis, inquit. Actum est eo die nihil. nox diremit. Comitialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur non impediri se lege Pupia, quo mirus habeat senatum, & quod Gabinia sanctum sit, etiam cogi ex kal. Febr. usque ad kal. Mart. legatis senatum quotidie dari. ita putantur detrudi comitia in mensem Martium. sed tamen his comitialibus tribunis plebis de Gabinio se acturos esse dicunt. Omnia colligo, ut novi scribam aliquid ad te. sed ut vides, res me ipsa deficit. Itaque 48 ad Callisthenem, & ad Philistum redeo : in quibus te video volutatum. 49 Callisthenes quidem, vulgare, & notum negotium ; 50 quemadmodum Græci aliquot locuti sunt. Siculus ille, capitalis, creber, acutus, brevis, pænè pusillus Thucydides : sed utros ejus habueris libros (duo enim sunt corpora) an utrosque, nescio. 51 Me magis de Dionysio delectat. ipse est enim veterator magnus,

& perfamiliaris Philisto. Sed quod adscribis, aggredieris ad historiam ? me auctore potes. &, quoniam tabellarios subministras, hodierni diei res gestas Lupercalibus habebis. Oblecta te cum Cicerone nostro quam bellissimè.

52 MARCUS Q. FRATRI, S.

DUAS adhuc à te accepi epistolas : quarum alteram in ipso discessu nostro, alteram Arimino datam. plures, quas scribis te dedisse, non acceperam. Ego me in Cumano, & Pompejano, præterquam quod sine te, ceterum satis commode oblectabam. & eram in iisdem locis usque ad kal. Jun. futurus. Scribebam illa, quæ dixeram, *πολιτις* : spiritum sanè opus, & operosum. sed si ex sententia successerit : bene erit opera posita. sin minus : in illud ipsum mare dejiciemus, 53 quod scribentes spectamus. aggrediemur alia, quoniam quietere non possumus. Tua mandata persequar diligenter, & adjungendis hominibus, & quibusdam non alienandis. Maxima mihi verò curæ erit, ut Ciceronem tuum, nostrumque videam, scilicet quotidie : sed inspiciam quid discat, quam sapissimè : & nisi ille contemner, etiam magistrum me ei profitebor : cujus rei nonnullam consuetudinem nactus sum in hoc horum dierum otio, Cicerone nostro 54 minore producendo. Tu, quemadmodum scribis, quod etiam si non scriberes, facere te diligentissimè tam en sciebam, facies, scilicet, ut mea mandata digeras, persequare, conficias. Ego, cum Romam venero, nullum prætermittam Cæsaris tabellarium, cui litteras ad te non dem. His diebus (ignosces) cui darem, fuit nemo anrè hunc M. Orsium, equitem Romanum, nostrum & perneccesarium, & quod est ex municipio Arellano : quod seis esse in fide nostra. Itaque cum tibi commendo in majore modum, hominem domi splendendum, gratiosum etiam extra domum : quem fac ut tua liberalitate tibi obliges. est tribunus militum in exercitu nostro. gratum hominem, observantemque cognosces. Trebatium ut valde ames, vehementer te rogo. Vale.

MARCUS Q. FRATRI, S.

Ad. IIII non. Jun. quo die Romam veni, accepi tuas litteras, datas Placentiæ : deinde alteras postridie, 55 datas Blandenonæ, cum Cæsaris litteris, referis omni officio, diligentia, suavitate. Sunt ista quidem magna, vel potius maxima. Habent enim vim magnam ad gloriâ, & ad summam dignitatem. Sed mihi crede, quem nosti, quod in istis rebus ego plurimi aestimo, id jam habeo : te scilicet primum tam intervientem communi dignitati : deinde Cæsaris tantum in me amorem : quem omnibus his honoribus, quos me à se expectare vult, antepono. Litteræ verò ejus undè date cum tuis, quarum initium est, quàm suavis ei tuus adventus fuerit, & recordatio veteris amoris ; deinde, se effecturum, ut ego in medio dolore, ac desiderio tui, te, cum à me abesses, potissimum secum esse latarer : incredibiliter delectarunt. Quare facis tu quidem fraternè, quod me hortaris, sed mehercule currentem nunc quidem, ut omnia mea studia in istum unum conferam. Ego verò ardenti quidem 56 studio : ac fortasse efficiam, quod sæpe viatoribus, cum properant, evenit : ut, si seriùs, quàm voluerunt, fortè surrexerint ; prope-

46. *Jampridem istum canto Cæsarem.*] Non dissentiant libri, L. plus tamen imbibit Cicero scripsisse ; *jampridem istum ante Cæsarem.* cui consulatur libro 14 Antiqu. lect. cap. 13. *Grut.*

47. *Vos laudatis.*] Ita & Pall. sed Wouverius adscripsit oræ, ex nescio quo veteri codice, *vos colluditis.* *Idem.*

48. *Ad Callisthenem redeo.*] Muretus lib. 11 cap. 5 Novar. lect. abicit *redeo*, de conjectura ; quæ quo fundamentum nitatur, ibidem videatur. & verò id statim etiam secutus est Lambinus ; sed invidis omnibus mss. nostris. *Idem.*

49. *Callisthenes quidem.*] Ita liber Mureti, & ad stipulatur Pall. tert. alii *Callisthenis*, ut vulgati prius. *Idem.*

50. *Quemadmodum Græci aliquot locuti sunt.*] *Idem* liber desituebatur illis, *locuti sunt.* fieri potest ; sed existant tamen in omnibus Pall. *Idem.*

51. *Me magis de Dionysio delectat.*] Alterum scilicet corpus, in quo de Dionysii rebus gestis egerat, inquit Victorius lib. xxxi

cap. 19 Variar. lect. malè enim qui tolli debet præpositionem existimarent. *Idem.*

52. *Marcus, &c.*] Hanc adhuc superiori epistolæ adnectunt edd. vet. & Pall. nostri. *Idem.*

53. *Quod scribentes spectamus.*] Aldini, *spectabamus* ; quomodo & Iambiniana. at Victorius, *quod spectantes scribimus* ; neque aliter Pall. quatuor. *Idem.*

54. *In minore producendo.*] Ita restituendum putavi cum Pall. neque aliter Victoriana, aut P. Manutii editio, vulgata, *perducendo.* *Idem.* *Grut.* Sed unde aut quo illud in Gron.

55. *Datas Blandenonæ.*] Sic quoque Pall. nisi quod tres eorum *Blandenonæ.* Sigonius emendabat *Lande nonis*, quod illicè in contextum recepit Lambinus, gnævus accipit. *Grut.*

56. *Studio, ac fortasse.*] Pal. sec. tert. *studio hoc fortasse* ; neque aliter editio Aldi veteris. *Idem.*

properando, etiam citius, quàm si de multa nocte vigilasset, perveniant quò velint: sic ego, quoniam in isto homine colendo tam indormivi diu, te mehercule sæpe excitante, cursu corrigam tarditatem, tum equis, tum verò (quoniam scribis poema ab eo nostrum probari) quadrigis poeticiis. modò mihi date Britanniam, quam pingam coloribus tuis, penicillo meo. Sed quid ago? quod mihi tempus, Romæ præsertim, ut iste me rogat, manenti, vacuum ostenditur? Sed video, fortassè enim (ut fit) vincet tuus amor omnes difficultates. Trebatium quòd ad se miserim, persalsè, & humaniter etiam gratias mihi agit. negat enim, in tanta multitudine eorum, qui unà essent, quemquam fuisse, qui vadimonium concipere possent. M. Curtio tribunatum ab eo petivi (nam Domitius se derideri putasset, si esset à me rogatus: hoc enim est ejus quotidianum, se ne tribunum militum quidem facere: etiam in senatu lusit Appium collegam, propterea isse ad Cæsarem, ut aliquem tribunatum auferret) sed in alterum annum. id & Curtius ita volebat. Tu, quemadmodum me censet oportere esse in republica & in nostris inimicitis; ita & esse, & fore, auricula infirma scito mollior. Res Romanæ se sic habebant. Erat nonnulla spes comitiorum, sed incerta: erat aliqua suspicio dictaturæ, ne ea quidem certa: summum otium forensè, sed senescens magis civitatis, quàm acquiescentis. Sententia autem nostra in senatu ejusmodi, magis ut alii nobis assentiantur, quàm nosmetipsi. *τοι αὐτὰ ἰ τλήμων πόλεμος ἐξ ἔργα ζεῖ*. Calamo, & atramento temperato, charta etiam dentata res ageatur. Scribis enim te meas litteras superiores vix legere potuisse: in quo nihil eorum, mi frater, fuit, quæ putas. neque enim occupatus eram, neque perturbatus, nec iratus alicui: sed hoc facio semper, ut, quicumque calamus in manus meas venerit, eo sic utar, tamquam bono. Verùm attende nunc, mi optime, & suavissimè frater, ad ea dum referibo, quæ tu in hac eadem brevi epistola *πραγματικῶς* valde scripsisti. De quo petis, ut ad te, nihil occultans, nihil dissimulans, nihil tibi indulgens, genuinè, fraterneque rescribam. id est, si utrum voles, ut dixerimus, ad expediendum te, si causa sit, commorer. Si, mi Quinte, parva aliqua res esset, in qua sciscitare, quid vellem: tamen, cum tibi permissurus essem, ut faceres, quod velles; ego ipse, quid vellem, ostenderem. In hac verò re hoc profectò quæris, cuiusmodi illum annum, qui sequitur, expectem: planè aut tranquillum nobis, aut certè munitissimum: quod quotidie domus, quod forum, quod theatri significationes declarant: sed nec laborant quòd mea conscientia copiarum nostrarum, quòd Cæsaris, quòd Pompeji gratiam tenemus. hæc me, ut confidam faciunt. sin aliquis erumpet amentis hominis furor; omnia sunt ad eum frangendum expedita. Hæc ita sentio, judico, ad te exploratè scribo. dubitare te, non assentatoricè, sed fraternè veto. Quare suavitatis equidem nostræ fruendæ causâ, cuperem te ad id tempus venire, quod dixeras: sed illud malo tamen, quod putas; magis etiam illa (etenim magis æstimo me) *ἀμετακλίαν* illam tuam, & expectationem debitorum tuorum. Illud quidem sic habeto, nihil nobis ex-

petitis, si valebimus, fore fortunatius. parva sunt, quæ desunt, nostris quidem moribus, & ea sunt ad explicandum expeditissima, modò valeamus. Ambitus redit inmanis. numquam fuit par. 60. Idib. Quint. fœnus fuit ZZ ex Z coitione Memmii, quam cum Domitio habuit Scaurus, unum vincere. Messala faceret. non dico *καταβολικῶς*: vel H-S cœmies constituunt in prærogativa pronuntiare. Res ardet invidia. Tribunicii candidati compromiserunt, H-S quingenis in singulos apud M. Catonem depositis, petere ejus arbitrium, ut, qui contrâ fecisset, ab eo condemnaretur. quæ quidem comitia gratuita si fuerint, ut putantur, plus unus Caro fuerit, quàm omnes leges, omnesque iudices.

MARCUS Q. FRATRI, S.

CUM à me litteras librarii manu acceperis, ne paullum otii me habuisse iudicatio: cum autem mea, nullum, sic enim habeto, numquam me à causis, & iudiciis districtiorem fuisse: atque id anni tempore gravissimo, & caloribus maximis. Sed hæc (quoniam tui præscribis) ferenda sunt: neque committendum, ut aut spei, aut cogitationi vestræ ego videar defuisse: præsertim cum, tamen si id difficultus fuerit, tamen ex hoc labore magnam gratiam, magnamque dignitatem sim collecturus. Itaque, ut tibi placet, damus operam, ne ejus animum offendamus, atque ut etiam ab iis ipsis, qui nos cum Cæsare tan conjunctos dolent, diligamur: ab æquis verò, aut etiam à propensis in hanc partem vehementer & colamur, & amemur. De ambitu cum atrocissimè ageretur in senatu multos dies, quòd ita erant progressi candidati consulares, ut non esset ferendum: in senatu non fui. Statui ad nullam medicinam reipublicæ sine magno præsidio accedere. Quo die hæc scripsi, Drusus erat de prævaricatione à tribunis ærariis absolutus, in summa, quattuor sententiis cum senatoribus, & equites damnasset. Ego eodem die post meridiem Vatinius aderam defensusus. ea res facilis est. Comitia in mensem Sept. rejecta sunt. Scauri iudicium statim exercebitur: cui nos non deerimus. *συνδέπτως Σοφοκλέως*, quamquam à te actam fabellam video esse festivè, nullo modo probavi. Venio nunc ad id, quod nescio an primum esse debuerit. O jucundas mihi tuas de Britannia litteras! timebam Oceanum, timebam litus insula. Reliqua non equidem contemno, sed plus habent tamen spei, quàm timoris, magisque sum sollicitus expectatione ea, quàm metu. Te verò *ὑποδέσσειν* scribendi egregiam habere video. Quos tu situs, quas naturas rerum & locorum, quos mores, quas gentes, quas pugnas, quem verò ipsum imperatorem habes? Ego te libenter, ut rogas, quibus rebus vis, adjuvabo, & tibi versus, quos rogas, *γλαῦκα εἰς Αθήνας* mittam. Sed heus tu, celari video à te, quomodonam, mi frater, de nostris verbis Cæsar? nam primum librum se legisse scripsit ad me antè: & prima sic, ut neget se ne Græca quidem meliora legisse. Reliqua ad quendam locum *ῥαθυμάτωρ*. hoc enim utitur verbo. Dic mihi verum, num aut res eum, aut *χαρμηλῆς* non delectat? nihil est, quòd vereare. Ego enim ne pilo quidem minus me amabo. Hac de re *φριλαλήθως*, & ut soles, scribe fraternè.

57. Utrum voles, ut dixerimus, ad expediendum te: sic causa sit commorerere.] P. Manutius tentabat, utrum voles (ut dixerim) an ad exp te, si causa &c. Grut.

58. Neque laborant, quod mea conscientia copiarum nostrarum &c.] Laudo P. Manutium, qui à loco desperato manus abstinet. I. ambibus coniectando, tantum prodiit ignorantiam artis. Pall. nihil variant. Idem.

59. Sed malo tamen, quod putas; magis etiam illa (etenim magis æstimo me) ἀμετακλίαν &c.] Sic P. Manutius aliique. pater Aldus;

magis etiam, illa etiam magni æstimo me &c. quibus adherent Pall. nisi quod quidam, magna æstimo, unus magnam æstimo sec. etiam ac tert. à manu prima; magis etiam illa magna est. Idem.

60. Idib. Quinti. fœnus fuit ZZ ex Z. &c.] Variantes lectiones hujus loci, satis habui annotare ad oram codicis Gulicimiani, nam nimum diserepabant Pall. neque quidquam potui eruire boni. Consulatur Tullius libro IV ad Atticum epist. 15. Grut. Quid de hac nota existimaverit pater, aperuit libro IV observ. cap. 9. Gronov.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM

A D
QUINTUM FRATREM,
LIBER TERTIUS.

MARCUS Q. FRATRI, S.

EGO ex magnis caloribus (non enim meminimus majores) in Arpinati summa cum amoenitate fluminis me feci ludorum diebus, Philotimo tribulibus commendatis. In Arcano a. d. IIII idus Sept. fui. ibi Messidium cum Philoxeno, aquamque, quam ii ducebant non longe à villa, bellè sanè fluentem vidi, præsertim maxima siccitate: uberioremque aliquanto sese collecturos esse dicebant. apud Herum rectè erat. ¹ In Manliano offendi Diphilum Diphilo tardiorem. sed tamen nihil ei restabat præter balnearia, & ambulationem, & aviarium. Villa mihi valde placuit, propterea quod summam dignitatem pavimentata porticus habebat: quod mihi nunc denique apparuit, postquam & ipsa tota patet, & columnæ politæ sunt. Totum in eo est (quod mihi erit cura,) ² tectorium ut concinnum sit. pavimenta rectè feri videbantur. camaras quasdam non probavi, mutarique iussi. Quo loco in porticu te scribere ajunt ut atriolum fiat, mihi, ut est, magis placebat. neque enim satis loci esse videbatur atrio: neque ferè solct, nisi in his ædificiis fieri, in quibus est atrium majus: nec habere poterat adjuncta cubicula, & ejusmodi membra. ³ nunc hoc vel honestate testudinis, vel valde boni æstrivum locum obtinebit. tu tamen si aliter sentis, rescribe quàm primum. In balneariis, assa in alterum apodyterii angulum promovi, propterea quod ita erant posita, ut eorum vaporarium, ex quo ignis erumpit, ⁴ esset subiectum cubiculis. subgrande cubiculum autem, & hibernum altum valde probavi, quod & ampla erant, & loco posita ambulationis uno latere, eo, quod est proximum balneariis. Columnas neque rectas, neque è regione Diphilus collocarat. eas scilicet demolietur. aliquando perpendiculari, & linea disset uti. Omnino spero paucis mensibus opus Diphili perfectum fore. curat enim diligentissimè Cæsius, qui tum mecum fuit. Ex eo loco rectà Vitularia via profecti sumus in Fufidianum fundum, quem tibi proximis nuntiis Arpini de Fufidio H-S ccccxxx emeramus. Ego locum æstate umbrosiorem vidi nunquam; permultis locis aquam profluentem, & eam ubeream. Quid quæris? Jugera L prati Cæsius irrigaturum facile te arbitrabatur. Equidem hoc, quod melius intelligo, affirmo, inirifica suavitate te villam habiturum, piscina, & salientibus additis, palæstra, ⁵ & silva viridicata. Fundum audio te hunc Bovillanum velle retinere. de

eo quid videatur, ipse constituit. Calvus ajebat, aqua dempta, & ejus aquæ jure constituto, & servitute fundo illi imposita, tamen nos pretium servare posse, si vendere vellemus. Messidium mecum habui. is se ternis nummis in pedem tecum transgisse dicebat: sese autem inensum pedibus ⁶ ajebat passuum IV cto. mihi plus visum est. sed præstabo, sumptum nūquam melius posse poni. Chilonem recesseram Venafro. sed eo ipso die quattuor ejus conservos, & discipulos Venafri cuniculus opprefferat. Idibus Sept. in Laterio fui. viam perspexi, quæ mihi ita placuit, ut opus publicum videretur esse, præter cæ pass. sum enim ipse mensus ab eo ponticulo, qui est ad Firinæ, Sarricum versus. eo loco pulvis, non glareæ injecta est: & mutabitur: & ea via pars valde acclivis est. sed intellexi aliter duci non potuisse, præsertim cum tu neque per Locusta, neque per Varronis velles ducere. Veluinus ante suum fundum propè munierat. Locusta non attinger: quem ego Romæ aggrediar, & ut arbitror, commovbo: & simul M. Taurum, quem tibi audio promississe, qui nunc Romæ erat, de aqua per fundum ejus ducenda rogabo. ⁷ Nicephorum, villicum tuum, sanè probavi: quæsvique ex eo, ecquid ei de illa ædificatiuncula Laterii, de qua mecum locutus es, mandavisses. tum is mihi respondit, se ipsum ejus operis ⁸ H-S XVI conductorem fuisse: sed te postea multa addidisse ad opus, nihil ad pretium: itaque id se omisisse. Mihi hercule valde placet, te illa, ut constituebas, addere: quamquam ea villa, quæ nunc est, tamquam philosophia videtur esse, quæ obijret ceterarum villarum insaniam. Veruntamen illud additum delectabit. Topiarium laudavi: ita omnia convexit hedera, quæ basim villæ, quæ intercolumnia ambulationis; ut denique illi palliati topiarium facere videantur, & hedera vendere. jam *ἄποδυναμείω* nihil altius, nihil muscosius. Habes ferè de rebus rusticis. Urbanam expositionem urget ille quidem, & Philotimus, & Cincius: sed etiam ipse crebrò intervîso: quod est facile factu. Quamobrem ea te cura liberatum volo. De Cicerone quod me semper rogas, ignosco equidem tibi, sed tu quoque mihi velim ignoscas. Non enim concedo tibi, plus ut illum ames, quàm ipso amo. Atque utinam his diebus in Arpinati, quod & ipse cupierat, & ego non minus, mecum fuisset. Quod ad Pomponiam: si tibi videtur, scribas velim, cum aliquid exhibimus, eat nobiscum, puerumque ducat. clamores efficiam, si eum mecum habueris otiosum. nam Romæ respirandi non est locus. Id me scis antea

1. In Manliano offendi Diphilum &c.] Pall. Manliano. Gulielmus corrigebat, In Arpiano. Gruter.

2. Tectorium ut concinnum sit.] Pall. plerique, concinnium, vel tale quid. quod cum simile quid in suis fortè invenisset P. Manutius, fecit inde continuum sit. Idem.

3. Nunc hoc vel honestate testudinis, vel valde boni æstrivum locum obtinebit.] Ita Pal. pr. & olim eufi. nam sec. & tert. honestatem testudinis, vel valde bonum æstrivum &c. quart. honesta testudinis vel valde boni æst. quod & de conjectura annotarat ad oram codicis sui Gulielmus. P. Manutius ingeniosè diviabat: Nunc hoc vel in æstate testudinis, vel hieme æstrivum locum obtinebit. Lambini emendatio ridicula est. Turneb. lib. xxiv cap. 39 Adversariorum, pubabat locum redintegrari, si rescriberetur tantum, boni æstrivi. dem.

4. Esset subiectum cubiculis.] Ita mss. Turnebi, neque secus Pal.

sec. nam ceteri subiectum cubiculi. ineptius adhuc retro vulgati, sub tectum cubiculi. Joseph. Scaliger ad Catullum emendat, cubili suborunde. idem antea delct, ceu spurium, ex quo ignis erumpit. Idem.

5. Et silva viridicata.] Sic Pall. tres. nam pr. viridicata. Lambinus edidit vinctata, natum sub Turnebi manu, eum offendisset in Memmiano viridata. videatur d. cap. 39. Inem.

6. Ajebat passuum IV. cto.] Placuit sic rescribere, cum offendisset in Pall. aut vidus aut judus, loco numerorum illorum, vulgata nimis enormis passuum cccc. cto. Idem.

7. Nicephorum villicum tuum.] Editio vetus & Pall. plures Nicephorum, quod tantum non placebat Gulielmo. Idem.

8. H-S XVI conductorem.] Haud aliter editus à Victorio; & responder Pal. pr. & quart. nam sec. ac tert. numerus ccc. xvi. cond. quomodo Aldus senior, nisi quod præmittit numero H-S. ad silius publicavit, H-S x. 00 cond. Lambinus H-S XVI cto cond. Idem.

teā gratis tibi esse pollicitum. Quid nunc putas tanta abs te mihi mercede proposita? Venio nunc ad tuas litteras: quas pluribus epistolis accepi, dum sum in Arpinati. nam mihi uno die tres sunt reddita, & quidem, ut videbantur, eodem abs te data tempore: una pluribus verbis, in qua primum erat, quod antiquior dies in tuis fuisset adscripta litteris, quam in Cæsaris. Id facit Oppius nonnumquam necessarium, ut, cum tabellarios constituerit mittere, litterasque à nobis acceperit, aliqua re nova impediatur, & necessarium ferius, quam constituerat, mittat: neque nos datis jam epistolis diem commutari curemus. Scribis de Cæsaris summo in nos amore. hunc & tu fovebis, & nos, quibuscumque poterimus, rebus agebimus. De Pompejo, & facio diligenter, & faciam quod mores. Quod tibi mea permittio mansionis tuæ grata est, id ego summo meo dolore, & desiderio, tamen ex parte gaudeo. In Hippodamo, & nonnullis aliis accedendis, quid cogites, non intelligo. Nemo istorum est, quin abs te munus, fundi suburbanii instar, expectet. Trebatium verò meum quod isto admittas, nihil est. Ego illum ad Cæsarem misi, qui mihi jam satisfecit. si ipsi minus, præstare nihil debeo: teque item ab eo vindico, & libero. Quod scribis te à Cæsare quotidie plus diligere, immortaliter gaudeo. Balbum verò, qui est iustus rei (quemadmodum scribis) adiutor, in oculis fero. Trebonium meum à te amari, teque ab illo, pergando. De tribunatu quod scribis, ego verò nominatim petivi Curtio, & mihi ipse Cæsar nominatim Curtio paratum esse rescripsit, meamque in rogando verecundiam objurgavit. Si cui præterea petiero (id quod etiam Oppio dixi, ut ad illum scriberet) facile patiar mihi negari, quoniam illi, ⁹ qui sibi molesti sunt, sibi negari à me non facile patiuntur. Ego Curtium (id quod ipsi dixi) non modo rogatione, sed etiam testimonio tuo diligo, quod litteris tuis studium illius in salutem nostram facile perspexi. De Britannicis rebus cognovi ex tuis litteris nihil esse, nec quod metuamus, nec quod gaudeamus. De publicis negotiis, quæ vis ad te Tironem scribere, negligentius ad te antè scribebam, quod omnia, minima, maxima, ad Cæsarem mitti sciebam. Rescripsi epistolæ maximæ. Audi nunc de minutis: in qua primum est de Clodii ad Cæsarem litteris, in quo Cæsaris consilium probo, quod tibi amantissimè petenti veniam non dedit, uti ullum ad illam Furiam verbum rescriberet. Alterum est ¹¹ de Calventi Marii oratione. quod scribis, miror: tibi placere, me ad eum rescribere, præsertim cum illam nemo lecturus sit, si ego nihil rescripsero, meam in illum pueri omnes, tamquam dictata, perdiscant. Libros meos, quos exspectas, inchoavi: sed conficere non possum his diebus. Orationes efflagitatas pro Scauro, & pro Plancio absolvi. Poema ad Cæsarem, quod composueram, incidi. Tibi quod rogas, quoniam ipsi fontes jam sitiunt, siquid habeo spatii, scribam. Venio ad tertiam. Balbum quod ais mature Romam bene comitatum esse venturum, necumque assidue usque ad id. Majas futurum, id mihi pergratum, perque jucundum erit. Quod me in eadem epistola, sicut sæpe antea, cohortaris ad ambitionem, & ad laborem, faciam equidem. sed quando vivemus? Quarta epistola mihi reddita est Id. Sept. quam a. d. 1111 Id. Sex. ex Britannia dederas. In ea nihil sanè erat novi, præter Erigonam: quam si ab Op-

pio accepero, scribam ad te quid sentiam. nec dubito, quin mihi placitura sit. Et, quod præterii, de eo, quod scripsisti de Milonis plausu scripsisse ad Cæsarem: ego verò facile patior ita Cæsarem existimare, illum quam maximum fuisse plausum: & prorsus ita fuit: & ramen ille plausus, qui illi datur, quodammodo nobis videtur dari. Reddita est etiam mihi perverus epistola, sed ferè allata, in qua de aede Telluris, & de porticu Catuli me admones. fit utrumque diligenter. ad Telluris quidem etiam tuam statuam locavi. Item de hortis, quod me admones: nec fui unquam valde cupidus, & nunc domus suppeditat mihi hortorum amoenitatem. Romam cum venissem a. d. 1111 kal. Octobr. abfolutum offendi in adibus tuis tectum: quod supra conclavia non placuerat tibi esse multorum fastigiorum: id non honestè vergit in tectum inferioris porticus. Cicero noster, dum ego absum, non cessavit apud rhetorem. De ejus eruditione quod labores, nihil est, quoniam ingenium ejus nostri: studium ego video. cetera ejus suscipio, ut me putem præstare debere. Gabinium tres adhuc factiones postulant: L. Lentulus, flaminis filius, qui jam de inajestate postulavit: Ti. Nero cum bonis subscriptoribus: C. Memmius tribunus plebis cum L. Capitone. ad urbem accessit a. d. 1111 kal. Octobr. nihil turpius, nec desertius, sed his iudiciis nihil audeo ¹² confidere. Quod Cato non valebat, adhuc de pecuniis repetundis non erat postulatus. Pompejus à me valde contendit de redivit in gratiam: sed adhuc nihil profecit: nec, si ullam partem libertatis tenebo, proficiet. Tuis litteras vehementer expecto. Quod scribis te audisse in candidatozorum consularium coitione me interfuisse, id falsum est. ejusmodi enim pactiones in ea coitione factæ sunt, quas postea Memmius patefecit, ut nemo bonus interesse deberit: & simul mihi committendum non fuit, ut his coitionibus interesset, quibus Messala excluderetur: cui quidem vehementer satisfacio rebus omnibus: ut arbitror, etiam Memmio. Domitio ipsi multa jam feci, quæ voluit, quæque à me petivit. Scaurum beneficio de senectibus valde obligavi. adhuc erat valde incertum, & quando comitia, & qui consules futuri essent. Cum haec jam epistolam complicarem, tabellarii à vobis veniunt a. d. 11 kal. Sept. vicesimo die. O me sollicitum! quantum ego dolui in Cæsaris suavissimis litteris! ¹³ sed quo erant suaviores, eo majorem dolorem illius ille casus afferebat. Sed ad tuas venio litteras. Primum tuam remansionem etiam atque etiam probo, præsertim cum, ut scribis, cum Cæsare communicaris. Oppium miror quidquam cum Publilio: mihi enim non placuerat. Quod interiore epistola scribis, me id. Sept. Pompejo legatum iri: id ego non audivi, scripsique ad Cæsarem, Vibullium Cæsaris mandata de mea mansione ad Pompejum pertulisse, nec ad Oppium. quo consilio? quamquam Oppium ego tenui, ¹⁴ quod priores partes Bibuli erant. cum eo enim coram Cæsare egerat, ad Oppium scripserat. Ego verò nullas *δουλεύας* *φεγγιδίους* habere possum in Cæsaris sensu. ille mihi secundum te & liberos nostros ita est, ut sit panè par. video id iudicio facere. jam enim debeo: sed tamen amore sum incensus. Cum scripsissem hæc infima, quæ sunt mea manu, venit ad nos Cicero tuus ad cenam, ¹⁵ cum Pomponia foras cenaret. dedit mihi epistolam legendam tuam, quam paullo antè ¹⁶ acceperat, Aristophaneo modo, valde

9. Id facit Oppius &c.] Habent istud quidem ultimæ editiones: sed vetustiores & mss. nostri præferunt *Oppius*; credo, quod nomen istud vulgo notius altero. *Grut.*

10. Qui sibi molesti sunt.] Lambinus *mibi*, sed invidis omnibus edd. & libris pluteariis. *Idem.*

11. De Calventi Marii oratione.] Nihil mutant mss. itaque non est quod Lambinus inclinet in *Calventi Marii*. *Idem.*

12. Confidere. Quod Cato non valebat, adhibe.] Interpunctione mutata egregie sic locum hunc restituebat Turnebus libro xxiv cap. 39 *Adversar.* *Idem.*

13. Sed quo erant suaviores &c.] Lambinus intulit, *scilicet*; inconsideratè, corripiturque ea propter à Stewechio nostro commentariis ad Vegetium libro 11 cap. 18. *Idem.*

14. Quod priores partes Bibuli erant.] Habent istud Pall. omnes,

& eusi usque ad Lambinum, is enim admittit conjectaneum P. Manutii *Vibullii*. non aulam mirari. *Idem.*

15. Cum Pomponia foras cenaret.] Antea erat *foris*; sed mutavit è fide mss. *Victorius* libro xv Var. leſt. cap. 5. neque aliter Pall. nostri. *Grut.* Certe in eo capite sic se gerit *Victorius*, ut & ex MSto suo id proferat, & ita tamen defendat, ut *cenare foris* non possit damnare, quin & Plauto usurpatum demonstret. Utinam venisset quoque illi in mentem *Petronii* locus cap. 10. *Qui ut foris cenaret, poetam laudasti.* Utique *Balliolensis* retinet *foris*. *Gronov.*

16. Acceperat, Aristophaneo modo.] Revocavit hanc scripturam ex membranis suis P. *Victorius*, qui consulatur d. cap. 5. sicque etiam reperi in Pal. pr. ac quarto. nam intermedii, ab *Aristophaneo* meo. vulgata, *acc. ab Aristophaneo* meo. *Gruter.*

valde meherculè & suavem, & gravem: qua sum admodum delectatus. Dedit etiam alteram illam mihi, qua jubes, eum mihi esse affixum, tamquam magistro. Quàm illum epistolæ illæ delectantur? quàm me? Nihil puero illo suavius, nihil nostri amantius. Hæc inter cenam Tironi dictavi, ne mirere alia manu esse. Annali litteræ tuæ pergrata fuerunt, quod & curares de fediligenter, & tamens consilio severissimo juvares. P. Servilius pater, ex litteris, quas sibi à Cæsare missas esse dicebat, significat valde te sibi gratum fecisse, quod de sua voluntate erga Cæsarem humanissimè, diligentissimeque locutus esses. Cum Romam ex Arpinati revertissem, dictum mihi est, Hippodamum ad te profectum esse. Non possum scribere, me miratum esse, illum tam inhumaniter fecisse, ut sine meis litteris ad te proficisceretur: in hunc scribo, mihi molestum fuisse. Jam enim diu cogitavem, ex eo, quod tu ad me scripseras, ut, si quid esset, quod ad te diligentius perferri vellem, illi darem: quod meherculè hisce litteris, quas vulgo ad te mitto, nihil ferè scribo, quod si in alicujus manus incidit, molestè ferendum sit. Minucio me, & Salvio, & Labeoni reservabam. Labeo aut tardè proficisceretur, aut hic manebit. ¹⁷ Hippodamus ne nunc quidem, quid velim, rogavit. T. Pinarius amabilis ad me de te litteras mittit: se maximè litteris, sermonibus, cenis denique tuis delectari. Is homo semper me delectavit: fraterque ejus necum est multum. quare, ut instituisi, complectere adolescentem. Quod multos dies epistolam in manibus habui, propter commorationem tabellariorum, idè multa conjecta sunt, aliud alio tempore, velut hoc. T. Añicius mihi sape jam dixit, sese tibi, suburbanum siquid invenisset, non dubitaturum esse emere. In ejus sermone ego utrumque soleo admirari; & te de suburbano emendo, cum ad illum scribas, non modò ad me non scribere, sed etiam alian in sententiam scribere; & cum ad illum scribas, nihil te recordari ¹⁸ de se, de epistolis illis, quas in Tusculano ejus tu mihi ostendisti, nihil de præceptis Epicharmi, & πῶς εἰς ἀλλὰ κέρρηται; totum denique vultum, animum, sermonem ejus: quemadmodum conjicio, quasi. Sed hæc tu videris. De suburbano, cura, ut sciam, quid velis: & simul nequid illo turbet, vide. Quid præterea? Quid? etiam. Gabinus a. d. IIII kal. Octobr. noctu in urbem introivit: & hodie H. VIII, cum edicto C. Alfi de majestate eum adesse oportere, concursu magno, & odio universi populi panè afflicti est. nihil illo turpius. proximus tamen est Piso. itaque mirificum ἐμὲ ὄντων cogito in secundum librorum meorum includere, dicentem Apollinem in concilio deorum, qualis reditus duorum imperatorum futurus esset: quorum alter exercitum perdidisset, alter vendidisset. Ex Britannia Cæsar ad me kal. Sept. dedit litteras: quas ego accepi a. d. IIII kalen. Octobr. satis commodas de Britannicis rebus: quibus, ne admirer, quòd à te nullas acceperim, scribit, se sine te fuisse, cum ad mare accesserit. Ad eas ego ei litteras nihil rescripti, ne gratulandi quidem causa, propter ejus luctum. Te oro etiam atque etiam, mi frater, ut valeas.

MARCUS Q. FRATRI, S.

A. d. VI id. Octobr. Salvis Ostiam vesperi navi profectus erat cum iis rebus, quas tibi domo mitti volueras. Eodem die Gabinium ad populum luculentè calefecerat Memmius, sic, ut Calidio verbum facere pro eo non licuerit. Postridie autem ejus diei, qui erat tunc futurus, cum hæc scriberem ante lucem, apud Catonem erat divinatio in Gabinium futura inter Memmium, & Ti. Neronem, & C. & L. Antonios, M. F. Putabamus fore, ut Memmio daretur, etsi erat Neronis mira contentio. Quid quaris? probè premitur, nisi noster Pompejus, diis, hominibusque invitis, negotium everterit. Cognosce nunc hominis audaciam, & aliquid in republica perdit delectare. Cum Gabinium, quacumque veniebat, triumphum se postulare dixisset, subitoque bonus imperator noctu ¹⁹ in urbem, hostium planè, invasisset, in senatum se non committebat. Interim ipso decimo die, quo ipsium oportebat hostium numerum, & militum renuntiare, ²⁰ in re hæsit, summa infrequentia. cum vellet exire, à consulibus retentus est: introducti publicani. Homo undique actus, cum à me maximè vulneraretur, non tulit, & me trementi voce exsulem appellavit. Hic, ô dii! nihil umquam honorificentius nobis accidit. confurrexit senatus cum clamore ad unum, sic, ut ad corpus ejus accederet: pari clamore, atque impetu publicani. Quid quaris? omnes, tamquam si tu esses, ita fuerunt. Nihil hominum sermone foris clarius. Ego tamen teneo ab accusando vix meherculè: sed tamen teneo, ²¹ vel quòd nolo cum Pompejo pugnare (satis est quod instat de Milone) vel quòd judices nullos habemus. ἀπίστωμα formido. addo etiam malivolentiam hominum: & timeo, ne illi, me accusante, aliquid accidat: nec despero rem, & sine me, & nonnihil per me, confici posse. De ambitu postulati sunt omnes, qui consulatum petunt: à Memmio, Domitius: ²² à Q. Curtio, bono & erudito adolescente, Memmius: à Q. Pompejo, Messala: à Triario, Scaurus. ²³ Magno res in motu est: propterea quòd aut hominum, aut legum interitus ostenditur. Opera datur, ut judicia ne fiant. Res videtur spectare ad interregnum. Consules comitia habere cupiunt: rei nolunt, & maximè Memmius, quòd Cæsaris adventu, sperat se futurum consulem. sed mirum in modum jacet. Domitius cum Messala certus esse videbatur. Scaurus refrixerat. Appius sine lege Curiata confirmat se Lentulo nostro successurum: qui quidem mirificus illo die (quod panè præteriti) fuit in Gabinium: accusavit majestatis, nomina data, cum ille verbum nullum. Habes forensia. Domi rectè, & ipsa domus à redemptoribus tractatur non indiligenter. Vale.

MARCUS Q. FRATRI, S.

OCCUPATIONUM mearum tibi signum sit librarii manus. Diem scito esse nullum, quo die non dicam pro eo. ita, quidquid conficio, aut cogito, in ambulatonis ferè tempus confero. negotia nostra sic se habent. Domestica verò, ut volumus. Valent pueri, studiosè discunt, diligenter docentur, & nos, & inter se amant. Expolitiones utriusque nostrum sunt in manibus: ²⁴ sed tua ad perfectum jam res rustica

17. Hippodamus ne nunc quidem quid velim, rogavit.] Lambinus, ne, numquid velim, quidem rogavit: sed non adientium missi nostri. Gualtinus divinabat, ne me quidem &c. ingeniosè quidem, non verè. Grut.

18. De se, de epistolis ejus.] Victorius & Pall. tres epist. sed non ideo quomodo quadret. Lambinus edidit, de se, libris omnibus volentibus. Idem.

19. In urbem, hostium planè, invasisset.] Petrus Victorius emendandum putabat, in urbem; noctu planè invasisset. lib. IV Var. lect. cap. 23. quem refellit Robertus Titius lib. VI Controvers. cap. 18. ad probem tamen explicationem ejus, adhaferimque Manutianæ. Idem.

20. In re hæsit, summa infrequentia.] Victorius tentabat, irrefert summa infreq. Lipsius autem malebat, mirè hæsit summa in frequentia. videatur libro IV Antiq. lect. cap. 13. illud mirè plaecuit item Julielmio, sed nihil præterea mutatum ibat. Idem.

21. Vel quod nolo &c. vel quod judices.] Pal. sec. ac tert. habent

item illud Bessationis, id quod nolo &c. id quod judices, quod plaecuit Manutio; mihi verò displicet. Idem.

22. A Q. Curtio.] Pal. pr. & quart. item unus quem contulit Wouverius noster, à Q. Curtio. pendant otiosiores. nam & allegat Manutius, qui eandem servet lectionem, librum veterem. Idem.

23. Magnores in motu est.] Vetusta editio & Pall. Magna res, nihillo pejus. Gruter. Supra 1, 3. Itaque magna mihi res jam moveri videbantur. Gronov.

24. Sed tua ad perfectum jam res rustica Arcani & Laterii.] Haud aliter quoque Pall. quatuor. P. Manutius hariolabatur: perfectum. jam res rusticas &c. ut pendeat à verbo perscriberem. Lambinus, audacius fecit, intulitque in contextum; sed tua pene ad rectum jam perducta res est rustica. unde autem istud desumpserit, plane tacet; tantum indicat, secutum se antiqua veteris scripturæ vestigia. Gruter.

ruffica Atcani, & Laterii. Præterea ²⁵ de aqua, & via nihil prætermiffi quadam epiftola, quin enucleatè ad te perferberem. Sed me illa cura follicitat, angtique vehementer, quòd dierum jam amplius L intervallo nihil à te, nihil à Cæfare, nihil exiftis locis, non modò litterarum, fed ne rumoris quidem affluxit. Me autem jam & mare iftuc, & terra follicitat: neque defino (ut fit in amore) ea, quæ minimè volo, cogitare. Quare non equidem jam te rogo, ut ad me de re, de rebus iftis fcribas (numquam enim, cùm potes, prætermittis) fed hoc te feire volo, nihil ferè unquam me fic expectaffe, ut, cùm hæc fcribebam, litteras tuas. Nunc cognofce ea, quæ fiunt in republica. Comitiorum quotidie finguli dies tolluntur obnuntiationibus, magna voluntate bonorum omnium: tanta invidia funt confules propter fufpicionem pactorum à candidatis præmiorum. Candidati confulares quattuor, omnes rei, caufæ funt difficiles: fed enitemur, ut Meflala nofter falvus fit: quod eft etiam cum reliquorum falute conjunctum. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla, fubfcribente privigno Memmio, fratre Cæcilio Sullæ filio. Contrà dixit L. Torquatus. omnibusque libentibus non obtinuit. ²⁶ Quæris, quid fiat de Gabinio? feiemus de majeflate triduo: quo quidem in judicio odio premitur omnium generum: maxime teftibus cæditur: acufatoribus frigidiffimis utitur: confilium, varium: quæfitor, gravis, & firmus, Alfius; Pompejus, vehemens in judiciis rogandis. Quid futurum fit, nefcio: locum tamen illi in civitate non video: animum præbeo ad illius perneciem, moderatum; ad rerum eventum, leniffimum. Habes ferè de omnibus rebas. Unum illud addam. Cicero tuus, nofterque ²⁷ fummo studio eft Præonii fui rhetoris, hominis, opinor, valde exercitati, & boni. fed noftrum inftituendi genus effe paulo eruditius, & δεινότερον, non ignoras. Quare neque ego impediri Ciceronis iter, atque illam difciplinam volo, & ipfe puer magis illo declamatorio genere duci, & delectari videtur. in quo quoniam ipfi quoque fuimus, patiamur illum ire noftris itineribus, eodem enim perventurum effe confidimus. fed tamen, fi nobifcum eum rus aliquò eduxerimus, in hanc noftram rationem, confuetudinemque inducemus. Magna enim nobis à te propofita merces eft, quam certè noftra culpa numquam minus aflequemur. Quibus in locis, & qua fpe licematurus fis, ad me quam diligentiffimè fcribas velim. Vale.

MARCUS Q. FRATRI, S.

⁴ GABINIUS abfolutus eft. omnino nihil acufatore Lentulo, fubfcriporibusque ejus infantius: nihil illo confilio fordidus. fed tamen nifi incredibilis contentio, & preces Pompeji, dictaturæ etiam rumor, plenus rimoris fuiffet, ipfi Lentulo non repondiffet, qui tum illo acufatore, illoque confilio fententiis ²⁸ condemnatus fit xxxii, cùm lxx tuliffent. Eft omnino tam gravi fama hoc judicium, ut videatur reliquis judiciis periturus, & maxime de pecuniis reperundis. Sed vides nullam effe rempublicam, nullum fenatum, nulla judicia, nullam in nullo noftrum dignitatem. Quid plura de judiciis? duo prætorii federunt, Domitius Calvinus: is apertè abfolvit, ut omnes viderent: & Cato: ²⁹ is diruptis tabellis de circulo fe fubduxit, & Pompejo primus nuntiavit. Ajunt nonnulli, Salluftius item, me oportuiffè acufare. Iis ego judicibus committerem? Quid effem, fi me agente, effet elapfus? Sed me alia movent. Non putaffet fibi Pompejus de illius falute, fed de fua dignitate mecum effe certamen: in urbem intraffet: ad inimicitias res veniffet: eum & fernino Samnite Pacidianus comparatus videret, auriculam fortaffe

modicus abftuliffet. cum Clodio quidem certè rediffet in gratiam. Ego verò meum confilium (fi præferim tu non improbas) vehementer approbo. Ille, cùm à me fingularibus meis studiis ornatus effet, cumque ego illi nihil deberem, ille mihi omnia: tamen in republica me à fe diffentientem non tulit, (nihil dicam gravius) & minus potens eo tempore, quid in me florentem poffet, oftendit. nunc, cùm ego ne eum quidem multum poffe, res quidem publica certè nihil poffit, unus ille omnia poffit, cum illo ipfo contenderem? fic enim faciendum fuiffet. Non exiftimo te putare, id mihi fufcipiendum fuiffe. Alterutrum, inquit idem Salluftius, defendiffes: idque Pompejo contentendi dediffes. etenim vellemter orabar. lepidum amicum Salluftium, qui mihi aut inimicitias putet periculofas fubduendas fuiffe, aut infamiam fempiternam. Ego verò hæc meo deoritate delector: ac mihi illud jueundum eft, quòd, cùm testimonium fecundum fidem, & religionem graviffimè dixiffem, reus dixit, fi in civitate licuiffet fibi effe, mihi fe fatifadurum: neque me quidquam interrogavit. De verbis, quos tibi à me fcribi vis, deeff mihi quidem opera, quæ non modò tempus, fed etiam animum vacuum ab omni cura defiderat: fed abeff etiam ἐνθουζιασμός. non enim fumus omnino fine cura venientis anni: etfi fumus fine timore. Simul & illud (fine ulla mehereculè ironia loquor) tibi iftius generis in fcribendo priores partes tribuo, quàm mihi. De bibliotheca tua Græca fupplenda, libris commutandis, Latinis comparandis, valde velim ifta confici, præferim eum ad meum quoque ufum fpectare. Sed ego, mihi ipfi ifta per quem agam, non habeo. neque enim ventalia funt, quæ quidem placeant, & confici nifi per hominem, & peritum, & diligentem non poffint. Chryffippo tamen imperabo, & cum Tyrannione loquar. De fifco quid egcrit Scipio, quarum. quod videbitur rectum effe, curabo. De Afeanione, tu verò, quod voles, facies: me nihil interpono. De fuburbano quòd non properas, laudo: ut tu habeas, hortor. Hæc fcripsi a. d. ix kalend. Novem. quòd die ludi committebantur, in Tufculanum proficefcens, ducentique mecum Ciceronem meum in ludum difcendi, non lufionis. ea re non longius, quàm vellein, quòd Pomptino ad triumphum a. d. iiii non. Novemb. volebam adeffe. etenim erit nefcio quid negotioli. Nam ³⁰ Cato, & Servilius prætores prohibitus ferè minantur: nec, quid poffint, feio. Ille enim & Appium confulem fecum habeat, & prætores, & tribunos plebis. fed minantur tamen: in primisque ἀπὸ πτωχῶν Q. Scævola. Cura, mi fuaviffime, & cariffime frater, ut valeas.

MARCUS Q. FRATRI, S.

⁵ Q UOD quæris, quid de illis libris egerim, quos, cùm efferem in Cumano, fcribere inftitui: non ceffavi, neque ceffo: fed fæpe jam fcribendi totum confilium, rationemque mutavi. Nam jam duobus factis libris, in quibus, novendialibus iis feriis, quæ fuerunt Tudirano & Aquilio confulibus, fermo eft à me inftitutus Africanis, paulo antè mortem, & Lælii, Philii, Manilii, Q. Tuberonis, & Lælii generorum Fannii, & Scævolæ: fermo autem in novem & dies, & libros diftributus de optimo ftatu civitatis, & de optimo eive: fanè texebatur opus lueulenter, hominumque dignitas aliquantum orationi ponderis afferbat. hi libri eum in Tufculano mihi legerentur, audiente Salluftio: admonitus fum ab illo, multo majore auctoritate illis de rebas dici poffe, fi ipfe loqueret de republica, præferim eum efferem non Heraclides Ponticus, fed confularis, & is, qui in maximis verfatus in republica rebus

25. De aqua & via.] Victorianæ editiones de aqua de via, quod confirmat Balliolentis. Gronov.

26. Quæris quid fiat de Gabinio? feiemus.] P. Manutius & Lambinus publicaverunt tantum, Quæris quid fiet. feiemus. fed alterum illud erat in ceteris editionibus, præferuntque Pall. omnes, nifi quod pr. interpungat, Quæris quid fiat. de Gabinio feiemus &c. Grut.

27. Summo studio eft Præonii fui rhetoris.] Lambinus edidit, summo studio inftituitur Præonii rhetoris &c. Rectiffimè fi prohibitu lice-

ret interpolare auctores classicos. Idem.

28. Condemnatus fit xxxii.] Hoc maluit, ut eft lib. xv. Epift. ad Atticum 16, P. Manutius. Pall. tamen & editi prius xxxii. Idem.

29. Is diruptis tabellis.] P. Manutius cuperet dirubis, quomodo & Gruchius. Sigonius malebat diremptis. Pall. noftri propugnant vulgatum. Idem.

30. Cato & Servilius.] Video hos notari ab faftorum auctoribus. Inftituendi tamen caufa oportet notare in Balliol. exflare Cato & Calvilius. Etiam mox in fine ut bene feliciterque valeat. Gronov.

bus effem. quæ tam antiquis hominibus attribuerem, ea vitium iri ficta esse. oratorum sermonem in illis nostris libris, quod esset de ratione dicendi, bellè à me removisse; ad eos tamen retulisse, quos ipse vidissem Aristotelem denique, quæ de republica & præstante viro scribat, ipsum loqui. Commovit me, & eo magis, quod maximos motus nostræ civitatis attingere non poteram, quod erant inferiores, quàm illorum ætas, qui loquebantur. Ego autem id ipsum tum eram secutus, ne in nostra tempora incurrens offenderem quemdam. Nunc & id vitabo, & loquar ipse recum, & tamen illa, quæ institueram, ad te, si Romam venero, mittam. Puto enim te existimaturum à me libros illos non sine aliquo meo tomacho esse relictos. Cæsaris amore, quem ad me percripsit, unicè delector: promissis iis, quæ ostendit, non valde pendo: nec honores sitio, nec desidero gloriam: mansuetudine ejus voluntatis perpetuitatem, quàm promissorum exitum expecto. vivo tamen in ea ambitione, & labore, tamquam id, quod non postulo, expectem. Quod me de facientibus verbis rogas, incredibile est, mi frater, quàm egeam tempore: nec sanè satis commoveor animo ad ea, quæ vis, inenda. *Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλο τι πρὸς τὴν ἀρετὴν ἀλλοτρίον, ἢ τὸ πρὸς τὴν ἀρετὴν ἀλλοτρίον.* verò ad ea, quæ ipse ego ne cogitando videm consequor, tu, qui omnes isto eloquendi, & exprimentendi genere superasti, à me petis? Facerem tamen, ut offem: sed (quod te minimè fugit) opus est ad poema quam animi alacritate, quam planè mihi tempora eripiunt. adduco equidem me ab omni reipublicæ cura, deduco litteris: sed tamen indicabo tibi, quod meliorem in primis te elatum volebam. Angor, mi suavissime frater, angor, nullum esse rempublicam, nulla judicia, nostrumque hoc temeritatis, quod in illa auctoritate seuatorum florere debebat, ut forensi labore jactari, aut domesticis litteris sustentari. Iud verò, quod à puero adamaram,

Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλο τι πρὸς τὴν ἀρετὴν ἀλλοτρίον, ἢ τὸ πρὸς τὴν ἀρετὴν ἀλλοτρίον.
Ὅτι βίη ἐν ἀρχῇ πολιτικῆς κριτικῆς δέμις,
Ἐκ δὲ δικῶν ἐλάσσον, θεῶν ἴππιν ἐκ ἀλλήλων τε.

ut occidisse: inimicos à me partim non oppugnatos, partim etiam esse defensas: meum non modo animum, sed nequid quidem esse liberum: unumque ex omnibus Cæsarem esse inventum, qui me tantum, quantum ego vellem, amat, aut etiam (sicut alii putant) hunc unum esse, qui vellet. Iorum tamen nihil est ejusmodi, ut ego me non multa consolatione quotidie leniam: sed illa erit consolatio maxima, quæ erimus. nunc ad illa vel gravissimum accedit, tui desinitium. Gabinium si, ut Panfa putat oportuisse, defendissem, concidissem: qui illum oderunt (si sunt toti ordines) propter quem oderunt, meipsum odisse cepissent. Tenui me, puto, egregiè, tantum ut facerem, quantum omnes vident. Et in omni summa, ut mones, valde me ad otium, temque convertito. De libris, Tyrannio est cessator: Chrypsatorum dicam: sed res operosa est, & hominis perdidicentis. Ratio ipse, qui in summo studio nihil assequor. De Latinis, quod me vertam, nescio: ita mendosè & scribantur, conveniunt: sed tamen quod fieri poterit, non negligam. Scribis, ut antè ad te scripsi, Romæ est: & qui omnia adstant, debere tibi valde renuntiant. Ab arario puto contentum esse, dum absfum.

MARCUS Q. FRATRI, S.

QUATTUOR tragœdias XVI diebus absolvisse cum scribas, tu quidquam ab alio mutuaris? & *καὶ* quæris, an Electram & Troadem scripseris? Cessator esse noli: & id *δὲ* *συνεπὴν*, noli putare ad arrogantiam minnendam sum esse dictum, verum etiam ut bona nostra norimus. Sed & stas, & Erigonam mihi velim mittas. Habes duas epistolas proximas.

MARCUS Q. FRATRI, S.

OMAE & maximè Appia ad Martis, mira proluviæ. Crassipedis ambulatio ablata, horti, tabernæ plurimæ:

magna vis aquæ usque ad piscinam publicam. Viger illud Homeri,

ἢ Ἡμῶν ἰπποκρίτων, ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ
Ζῆς.

Cadit enim in absolutionem Gabinii

Ὅτι δὴν ἀνδραγαθὸς κατεσάρητο χυλοπαίτη,
Ὅτι βίη ἐν ἀρχῇ πολιτικῆς κριτικῆς δέμις,
Ἐκ δὲ δικῶν ἐλάσσον, θεῶν ἴππιν ἐκ ἀλλήλων τε.

Sed hæc non curare decrevi. Romam cum venero, quæ perspexero, scribam ad te, & maximè de dictatura: & ad Labienum, & ad Ligurium litteras dabo. Hanc scripsi ante lucem, ad lychnuchum ligneolum, qui mihi erat perijucundus, quod eum re aiebant, cum esses Sami, curasse faciendum. Vale, mi suavissime, & oprime fratrem.

MARCUS Q. FRATRI, S.

SUPERIORI epistola quod respondeam, nihil est: quæ plena stomachi, & querelaturum est: quo in genere alteram quoque te scribis pridie Labieno dedidisse; qui adhuc non venerat. Delevit enim mihi omnem molestiam recentior epistola. Tantum te & moneo, & rogo, ut in istis molestiis, & laboribus, & desideris recordere, consilium nostrum quod fuerit perfectionis iux. Non enim commoda quadam sequeremur parva, ac mediocria. Quid enim erat, quod discessu nostro emendum putaremus? Praesidium firmissimum petebamus ex optimi, & potentissimi viri benivolentia ad omnem statum nostræ dignitatis. Plura ponuntur in spe, quàm in pecuniis: reliqua ad jacturam struntur. Quare si crebrè referes animum tuum ad rationem & veteris consilii nostri, & spei, facilis istos militiae labores, ceteraque, quæ te offendunt, feres: & tamen cum voles, depones. Sed ejus rei maturitas nequedum venit, & tamen jam appropinquat. Etiam illud te admoneo, nequid ullis litteris committas, quod si prolatum sit, molestè feramus. Multa sunt, quæ ego nescire malo, quàm cum aliquo periculo fieri certior. Plura ad te vacuo animo scribam, cum (ut spero) se Cicero meus bellè habeat. Tu velim cures, ut sciam, quibus nos dare oporteat eas, quas ad te deinde litteras mittemus: Cæsarisne tabellaris, ut is ad te protinus mittat, an Labieni. Ubi enim isti sint Nervii, & quàm longè absint, nescio. De virtute, & gravitate Cæsaris, quam in summo dolore adhibuisset, magnam ex epistola tua accipi voluptatem. Quod me institutum ad illum poema jubes perficere; etsi didicissem cum opera, tum animo sum multo magis, quoniam tamen ex epistola, quam ad te miseram, cognovit Cæsar, me aliquod esse exorsum, revertat ad institutum: idque perficiam his supplicationum otiosis diebus: quibus Messalam jam nostrum, reliquosque molestia levatos, vehementer gaudeo: eumque quod certum consulem cum Domitio numeratis, nihil à nostra opinione dissentitis. Ego Messalam Cæsari præstabo. Sed Memmius in adventu Cæsaris habet spem: in quo illum puto errare: hic quidem friget. Scaturum autem jam pridem Pompejus abjecit. res prolata. ad interregnum comitia adducta. Rumor dictatoris injucundus bonis: mihi etiam magis quæ loquuntur. Sed tota res & timetur, & refrigescit. Pompejus planè se negat velle: antea ipse mihi non negabat. Hirrus auctor fore videtur. O dii quam ineptus! quàm se ipse amans sine rivali! Crassum Junianum, hominem mihi deditum, per me deterruit. velit, nolit, scire difficile est. Hirro tamen agente, nolle se non probabit. Aliud hoc tempore de republica nihil loquebantur. agebatur quidem certè nihil. Serrani Domestici filii suus perlucentosum fuit a. d. IXX kal. Decemb. Laudavit pater scripto meo. Nunc de Milone. Pompejus ei nihil tribuit: & omnia Guttæ: dicitque se perfecturum, ut in illo Cæsar incumbat, hoc horret Milo: nec injuria: & si ille dictator factus sit, pæne diffidit. Intercessorem dictaturæ si ju-

[Mira proluviæ.] Sic Pall. tres. verum pr. Mira luvies, ut videatur exprimere voluisse Alluvies, quod est in libris à Victorio editis. Guter.

si juverit manu, & praesidio suo, Pompejum metuit inimicum. si non juverit: tunc, ne per vim petferatur. Ludos apparat magnificentissimos: sic, inquam, ut nemo sumptuosus. stultè bis, terque, non postulatus: vel quia munus magnificum dederat, vel quia facultates non erant, vel quia magister, vel quia potuerat magistrum se, non adilem putare. Omnia ferè scripsi. Cura, mi carissime frater, ut valeas.

9 MARCUS Q. FRATRI, S.

DE Gabinio nihil fuit faciendum istorum, quæ amantissimè cogitata sunt. τότε μοι γίνου. feci summa cum gravitate, ut omnes sentiant, & summa cum lenitate, quæ feci. illum neque urfi, neque levavi. testis vehemens fui: præterea quievi. Exitum judicii fœdum, & perniciosum levissimè tuli. Quod quidem bonum mihi nunc denique redundat, ut his malis reipublicæ licentiaque audacium, qua antè rumpebar, nunc ne movear quidem. nihil est enim perditius his hominibus, his temporibus. Itaque, ex republica quoniam nihil jam voluntatis capi potest: cur stomacher, nescio. Literæ me, & studia nostra, & otium, villæque delectant, maximeque pueri nostri. Angit unus Milo. sed velim finem afferat consulatus: in quo enitar non minus, quam sum enisus in nostro: tuque istinc, quod facis, adjuvabis. De quo, cætera (nisi planè vis eripuerit) rectè sunt: de re familiari timeo,

ο δὲ μάλιστα ἔκ τ' ἀνεκτός :

33 qui ludos H-S cec comparet. cujus in hoc uno considerantiam & ego sustinebo, ut potero, & tu, ut possis, est tuorum nervorum. De motu temporum venientis anni, nihil te intelligere volueram domesticæ timoris, sed de communi reipublicæ statu: in quo etiam si nihil procuro, tamen nihil curare vix possum. Quàm autem te velim cautum esse in scribendo, ex hoc conjicito, quòd ego ad te ne hæc quidem scribo, quæ palàm in republica turbantur, ne cujusquam animum meæ litteræ interceptæ offendant. Quare domestica cura te levatum volo. In republica scio quàm sollicitus esse soleas. Video Mes-

salam nostrum consulem, si per interregem, sine judicio: si per dictatorem, tamen sine periculo. odii nihil habet. Hortensii calor multum valebit. Gabinii absolutio, lex impunitatis putatur, ἐν παρήρῃ. De dictatore tamen actum adhuc nihil est. Pompejus abest: Appius miscet: Hirrus parat: multi intercessores numerantur: populus non curat: principes nolunt: ego quiesco. De mancipiis, quod mihi polliceris, valde te amo: & sum equidem, uti scribis, & Romæ, & in prædiis infrequens. Sed cave, amabo, quidquam, quod ad meum commodum attineat, nisi maximo tuo commodo, & maxima tua facultate, mi frater, cogitaris. De epistola Vatini, tibi. sed me ab eo ita observari scio, ut ejus ista odia non forbecam solum, sed etiam concoquam. Quòd me hortaris, ut absolvam: habeo absolutum suave, mihi quidem uti videtur, ἐπὶ τοῖς ad Cæsarem: sed quæro locupletem tabellarium, ut accidat quod Erigonæ tuæ: cui soli, Cæsare imperatore, iter ex Gallia tutum non fuit. ** Quid? si cæmentum bonum non haberem, deturbem ædificium? quod quidem quotidie mihi magis placet: in primisque inferior porticus, & ejus conclavia sunt rectè. De Arcano, Cæsaris opus est, vel mehercule etiam elegantioris alicujus. imagines enim istæ, & palastra, & piscina, & nilus, multorum Philotimorum est, non Diphtolorum. sed & ipsi ea adibimus, & mittemus, & mandabimus. De Felicis testamento tum magis querere, si scias. Quas enim tabulas se putavir obsignare, in quibus in unciis firmissimum tenuerat (lapsus est per errorem & suum, & Sicuræ servi) non obsignavit: quas noluit, eas obsignavit. ἀλλ' οἰμαζήτω: nos modò valeamus. Ciceronem, & ut rogas, amo, & ut mcretur, & ut debeo. Dimitto autem à me, & ut à magistris ne abducam, 33 & quòd mater Pomponia discedit, sine qua edacitatem pueri pertimesco. sed sumus unà tamen valde multum. Rescripti ad omnia, mi suavissime, & optime frater.

32. Qui ludos H-S cec comparet.] Ita ferè libri editi scriptique. Lambinus edidit, H-S cecj33. non vituperarem si nifus exemplari manuscripto. idem mox quoque considerantiam mutavit in inconsiderantiam, eufis ac ealmo exaratis nolentibus. Grut.

33. Et quod mater Pomponia discedit.] Habent istud Victorius & seqq. sed prius eufis, mater Porcia non discedit. adeo ut adferant P. Manutio, arbitrantur illud Pomponia esse ab interprete. Idem.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
AD
BRUTUM,
LIBERSINGULARIS.

CICERO BRUTO, S. D.



. CLODIUS, tribunus plebis designatus, valde me diligit, vel, ut ἐμφατικώτερον dicam, valde me amat. quod cum mihi ita persuasum sit, non dubito (bene enim me nosti) quin illum quoque judices à me amari. Nihil enim mihi minus hominis videtur, quàm non respondere in amore iis, à quibus provocere. Is mihi visus est suspicari, nec sine magno quidem dolore, aliquid à suis, vel per suos potius inimicos ad re esse delatum, quo tuus ani-

mus à se esset alienior. Non soleo, mi Brute, (quod tibi notum esse arbitror) temere affirmare de altero. est enim periculosum, propter occultas hominum voluntates, multiplicæque naturas. Clodii animum perspectum habeo, cognitum, judicatum. multa ejus indicia: sed ad scribendum non necessaria. Volo enim hoc testimonium tibi videri potius, quàm epistolam. Augustus Antonii beneficio est. ejus ipsius beneficii magna pars à re est. itaque eum salvis nobis vellet salvum. In eum autem locum rem adductam intelligit (est enim, ut scis, minimè stultus) ut utriusque salvi esse non possint.

1. Vel ut ἐμφατικώτερον dicam.] Vox dicam exterminanda: utpote quæ non comparet in Pall. quatuor, quos contuli, tanquam ceteris potiores. Gruter.

2. Nihil enim mihi minus hominis videtur &c.] Pal. quart. nihil

enim minus dignum homine libero mihi videtur; quomodo etiam emendatum in tertio. sed non admiserim. Idem.

3. Per suos potius inimicos.] Sic quidem idem quartus: sed alii tres à manu prima iniquos, forsau æque bene. Idem.

sunt. itaque nos mavult. De te verò amicissimè & loquitur, & sentit. Quare si quis secus ad te de eo scripsit, aut si coràm locutus est, peto à te etiam atque etiam, mihi ut potius credas, qui & facilius iudicare possum, quàm ille nescio quis, & te plus diligo. Clodium tibi amicissimum existima, civemque talem, qualis & prudentissimus, & fortuna optima esse debet.

CICERO BRUTO, S.

SCRIPTA, & obsignata jam epistola, litteræ mihi reddite sunt à te, plena rerum novarum. Maximeque mirabile, Dolabellam quinque cohortes misisse in Cherronesum. Adeone copiis abundat, ut is, qui ex Asia fugere dicebatur, Europam appetere conetur? Quinque autem cohortibus quid se nam facturum arbitratus est, cùm tu eo quinque legionibus, optimis equitarum, maxima auxilia haberes? Quas quidem cohortes spero jam tuas esse, quoniam latro ille tam fuit demens: & tuum consilium vehementer laudo, quòd non prius exercitum Apollonia, Dyrrachioque movisti, quàm de Antonii fuga audisti, Bruti eruptione, populi Romani victoria. Itaque, quòd scribis, postea statuisse te ducere exercitum in Cherronesum, nec pati, sceleratissimo hosti ludibrio esse imperium populi Romani, facis ex tua dignitate, & de republica. Quòd scribis de seditione, quæ facta est in legione quarta, de Caroniis, (in bonam partem accipies) magis mihi probatur militum severitas, quàm tua. Te benevolentiam exercitus, equitumque expertum, vehementer gaudeo. De Dolabella, ut scribis, si quid habes novi, facies me certior: in quo valde delector, me autè providisse, ut tuum iudicium, liberum esset cum Dolabella belli gerendi: & id valde pertinuit, ut ego tum intelligebam, ad rempublicam; ut nunc iudico, ad dignitatem tuam. Quòd scribis me maximo otio egisse, ut insectarer Antonios, idque laudas: credo ita videri tibi: sed illam distinctionem tuam nullo pacto probo. Scribis enim, *aerius prohibenda bella civilia esse, quam in superatos iracundiam exercendam.* Vehementer à te, Brute, dissentio: nec clementiam tuam concedo; sed salutaris severitas vincit inanem speciem clementiam. Quòd si clementes esse volumus, numquam deerunt bella civilia. Sed de hoc tu videris. De me possum idem, quòd Plautinus pater in Trinummo: mihi quid in aras acta ferme est: tua istuc refert maxime. Opprimini, (mihi crede,) Brute, nisi provideritis. Neque enim populum semper eundem habebitis, neque senatum, neque senati duces. Hæc ex oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta. nihil potest esse verius. xv kalend. Majas.

M. T. C. M. BRUTO, S.

NOSTRAE res meliore loco videbantur. Scripta enim ad te certo scio, quæ gesta sunt. quales tibi sæpe scripsi consules, tales exsisterunt. Cæsaris verò pueri mixticia indoles virtutis. Utinam tam facile cum florentem & honoribus, & gratia, regere, ac tenere possimus, quàm facile adhuc tenuimus! Est omnino illud difficilissimum: sed tamen non diffidimus. Perfuasum est enim adolecenti, & maxime per me, ejus opera nos esse salvos. & certè, nisi is Antonium ab urbe avertisset, periissent omnia. Triduo verò, aut quadriduo ante hanc rem pulcherrimam, timore quodam perculsa civitas tota ad te se cum conjugibus, & libetis effundebat. eadem recreata a. d. xi kalend. Majas te huc venire, quàm se ad te

ire malebat. Quo quidem die magnorum meorum laborum, multarumque vigiliarum fructum cepi maximum, si modo est aliquis fructus ex solida, veraque gloria. Nam tantæ multitudinis, quàm quantam capit urbs nostra, concursus est ad me factus. ea cum usque in Capitolium deductus, maximo clamore, atque plausu in rostris collocatus sum. Nihil est in me inane: neque enim debet: sed tamen omnium ordinum consensus, gratiarum actio, gratulatioque, me commovet; propterea quòd popularem me esse in populi salute, preclarum est. Sed hæc te malo ab aliis audire. me velim de tuis rebus, consiliiisque facias diligentissimè certior: illudque consideres, ne tua liberalitas dissolutior videatur. Sic sentit senatus, sic populus Romanus, nullos umquam hostes digniores omni supplicio fuisse, quàm eos cives, qui hoc bello contra patriam arma ceperunt: quos quidem ego omnibus sententiis ulciscor, & persequor, omnibus bonis approbantibus. Tu quid de hac re sentias, tui iudicii est. Ego sic sentio, trium fratrum unam, & eandem esse causam. Consules duos, bonos quidem, sed duntaxat bonos, amissimus. Hirrius quidem in ipsa victoria occidit, cùm paucis diebus magno proelio antè vicisset. Nam Panfa fugerat, vulneribus acceptis, quæ ferre non potuit. Reliquias hostium Brutus persequitur, & Cæsar. Hostes autem omnes iudicati, qui M. Antonii sceleratam fecerunt unam. itaque id senatus consultum plerique interpretantur, etiam ad tuos, sive captivos, sive dediticios pertinere. Equidem nihil dissensu durius, cùm nominatim de C. Antonio decernerem, quòd ita statueram, à te cognoscere causam ejus senatum oportere. x kalend. Majas.

BRUTUS CICERONI, S.

QUANTA sim lætitia affectus, cognitissimis rebus Bruti nostri, & consulum, facilius est tibi existimare, quàm mihi scribere. Cùm alia laudo, & gaudeo accidisse, tum quòd Bruti eruptio non solum ipsi salutaris fuit, sed etiam maximo ad victoriam adjumento. Quòd scribis, trium Antoniorum unam, atque eandem causam esse: quid ego sentiam, mei iudicii esse: statuo nihil, nisi hoc: Senatus, aut populi Romani iudicium esse de iis civibus, qui pugnantes non interierint. At hoc ipsum, iniquis, iniquè facis, qui hostilis animi in rempublicam homines, cives appelles. Immo iustissimi. Quod enim nondum senatus censuit, nec populus Romanus iussit, id arroganter non præiudico, neque revoco ad arbitrium meum. Illud quidem non muto, quòd ei, quem me occidere res non coegit, neque crudeliter quidquam eripui, neque dissolutè quidquam remisit: habuique in mea potestate, quòd bellum fuit. Multo quidem honestius iudico, magisque quod concedere possit respublica, miserorum fortunam non insectari, quàm infirmè tribuere potentibus, quæ cupiditatem, & arrogantiam incendere possint. Qua in re, Cicero, vir optime, ac fortissime, mihi que merito, & meo nomine, & rempublicæ carissime, nimis credere videris spei tuæ: statimque, ut quisque aliquid rectè fecerit, omnia dare, ac permittere. Quasi non liceat traduci ad mala consilia corruptum largitionibus animum. Quæ tua est humanitas, æquo animo te moneri patieris, præsertim de communi salute: facies tamen quod tibi visum fuerit: etiam ego, cùm me docueris. Nunc, Cicero, nunc agendum est, ne frustra op-

4. Maximeque mirabile, Dolabellam &c.] Ita nonnullis editionibus erat ad marginem, sicutiq. Pal. pr. Grut.

5. Quas quidem cohortes &c.] Dicitur cohortes, non est in sec. delevitque item tertius. Idem.

6. Et tuum consilium &c.] Vel legendum sed, ut visum Gulielmo, vel delendum illud &c. tanquam quod non comparet in Pal. pr. aut quarto. Idem.

7. De Caroniis.] Sic à primâ manu Pal. pr. sed factum inde de Antonis, additum additum ad oram, alias legi cathmonis. medium illud placuit Lambino. Idem.

8. In bonam partem accipies.] Ejeci duo vocabula, quæ præmittantur editiones aliæ, neque tamen erant in ullo Palatinorum; quod dicam. & quis non sentit esse à librariis? Idem.

9. Maximo otio.] Aliquot edd. adio: sed præter vetustiores, item

quadrigam manuscriptorum Palatinorum. Idem.

10. Quantum capit.] Sic Gruterus, & posteriores. Fd. id nunc quantum, quia sic erat in Balliol. & habebat vetustiores. Gron.

11. Ea cum usque in Cap. &c.] Posteriores, ab ea cum usque ad &c. sed in vitis olim cussis & Pall. quatuor. Grut.

12. Quod popularem me esse &c.] Si per libros liceret, excluderem pronomen me. Idem.

13. Sed hæc te malo ab aliis audire.] Si constitit Gruteri ratio, rectè est: non tamen meretur prætermitti, verbum postremum abesse ab MS. Balliol. atque etiam Victorianæ editiones signorant. nec quæd requeat, ulla causa est. Gron.

14. Infirmit tribuere.] Haud aliter editio Victorii, adferunturque Pall. nostri. Aldus alique infinita. Grut.

oppressum esse Antonium gavisi sumus, neu semper primi cuiusque mali excidendi causa sit, ut aliud renascatur illo pejus. Nihil jam neque opinantibus, aut patientibus nobis, adversi evenire potest, in quo non cum omnium culpa, tum præcipue tua futura sit: cuius tantam auctoritatem senatus, ac populus Romanus non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta maxima in libera civitate unius esse potest: quam tu non solum bene sentiendo, sed etiam prudenter, tueri debes. Prudentia porò, quæ tibi superest, nulla abs te desideratur, nisi modas in tribuendis honoribus. ¹⁵ Alia omnia sic abunde adsunt; ut cum quolibet antiquorum ¹⁶ comparari possint tuæ virtutes. unum hoc, grato animo liberalique profectum, cautiorem ac moderatorem liberalitatem desiderat. Nihil enim senatus cuiquam dare debet, quod male cogitantibus exemplo, aut præsidio sit. Itaque tunc de consulari, ne Cæsar tuus altius se ascendisse putet decretis tuis, quam inde, si consul factus sit, descensurum. Quòd si Antonius, ab alio relicto regni instrumentum, occasione regnandi habuit: quoniam animo fore putas, si quis, auctore, non tyranno interfecto, sed ipso senatu, putet se imperia quælibet concupiscere posse? Quare tum & felicitatem, & providentiam laudatam tuam, cum exploratum habere cæpero, Cæsarem honoribus, quos acceperit, extraordinariis fore contentum. Alienæ igitur, inquis, culpæ ¹⁷ me reum facies? Proxus alienæ, si provideri potuit, ne existeret. quod utinam inspicere possis timorem de illo meum! His litteris scriptis, te consulem factum audivimus. tum verò incipiam proponere mihi rempublicam justam, & jam suis nitentem viribus, si isthuc videro. Filius valet, & in Macedoniam cum equitatu præmissus est. Idibus Majis, ex castris.

CICERO BRUTO, S.

A. D. v kalendas Majas cum de iis, qui hostes iudicati sunt, bello persequendis, sententia dicerentur, dixit Servilius etiam de Ventidio, & ut Cassius persequeretur Dolabellam. Cui cum essem assensus, decrevi hoc amplius, ut tu, ¹⁸ si arbitrare utile, eque republica esse, persequere bello Dolabellam! ¹⁹ si minus id commodo reipublicæ facere posses, five non existimares è republica esse, ut in iisdem locis exercitum contineres. Nihil honorificentius potuit facere senatus, quàm ut tuum esset iudicium, quid maximè conducere reipublicæ tibi videretur. Equidem sic sentio, si manum habet, si castra, si ubi consistat ipsam Dolabella: ad fidem, & ad dignitatem tuam pertinere eum persequi. De Cassii nostri copiis nihil sciebamus. neque enim ab ipso ullæ litteræ, neque nuntiabatur quidquam, quod pro certo haberemus. Quotopere autem interfit opprimi Dolabellam, profectò intelligis; cum ut sceleris poenas solvat, tum ne sit, quò se latronum duces ex Mutinensi fuga conferant. Atque hoc mihi jam antè placuisse, potes ex superioribus meis litteris recordari: quamquam tum & fugæ portus erat in tuis castris, & subsidium salutis in tuo exercitu, quo magis nunc liberati (ut spero) periculis, in Dolabella opprimendo occupati

esse debemus. Sed hæc cogitabis diligentius, statues sapienter. ²⁰ Facies nos, quod constitueris, & quid agas, (si tibi videbitur) certiores. Ciceronem nostrum in vestrum collegium cooptari volo. Existimo omnino absentium rationem, sacerdotum comitiis posse haberi. nam etiam factum est antea. C. enim Marius, cum in Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur: nec, quo minùs id postea liceret, ulla lex sanxit. Est etiam in lege Julia, quæ lex est de sacerdotis proxima, his verbis, QUI PETIT, CUIUSVE RATIO HABERETUR, aperte indicat, posse rationem haberi, etiam non presentis. Hac de re scripti ad eum, ut tuo iudicio uteretur, sicut in rebus omnibus. Tibi autem statuendum est de Domitio, & de Catone nostro. Sed quamvis liceat absentis rationem haberi, tamen omnia sunt præsentibus faciliora. Quòd si statueris in Asiam tibi eundem, nulla erit ad comitia nostros arcessendi facultas. Omnino Panfa vivo, celeriora omnia putabamus. statim enim collegam sibi subrogasset: deinde ante prætoriam, sacerdotum comitia fuissent. Nunc per auspicia longam moram video. Dum enim unus erit patricius magistratus, auspicia ad patres redire non possunt. magna sanè perturbatio. Tu tota de re quid sentias, velim me facias certiorum. III nonas Majas. Vale.

BRUTUS CICERONI, S.

NOLI expectare, dum tibi gratias agam. jam pridem hoc ex nostra necessitudine, quæ ad summam benivolentiam pervenit, ²¹ sublatum esse debet. Filii tuus à me abest. in Macedonia congregiemur. ²² Justus est enim Ambracia ducere equites per Thessaliam, & scripsi ad eum, ut mihi Herculæam occurreret. Cum eum videro, quoniam nobis permititis, communiter constituemus de reditu ejus ad petitionem, aut ad commendationem honoris. Tibi Glaucona, medicum Panfæ, qui soorem Achilleos nostri in matrimonio habet, diligentissimè commendo. audimus, cum venisse in suspicionem Torquato de morte Panfæ, custodiri que, ut parricidam. nihil minùs credendum est. quis enim majorem calamitatem morte Panfæ accepit? præterea est modestus homo, & frugi: quem ne utilitas quidem videatur impulsura fuisse ad facinus. Rogo te, & quidem valde rogo (nam Achilles noster non minus, quàm æquum est, laborat) eripias eum ex custodia, conserveique. Hoc ego ad meum officium privatarum rerum æquè, atque ullam aliam rem pertinere arbitror. Cum has ad te scriberem litteras, ab Satrio, legato C. Trebonii, reddita est mihi epistola, ²³ à Tullio, & Deiotaro, Dolabellam casum, fugatumque esse. Gracæ epistolam tibi misi Cytherei cuiusdam, ad Satrium missam. Flavius noster de controversia, quam habet cum Dyrachinis hereditariam, fumpsit te iudicem, rogo te, Cicero, & Flavius rogat, rem conficias. quin ei, qui Flavius fecit heredem, pecuniam debuerit civitas, non est dubium: neque Dyrachini instantur: sed sibi donatum æs alienum à Cæsare dicunt. Noli pati à necessariiis tuis necessario meo injuriam fieri. XVI kalend. Jun. ex castris, ad imam Candaviam.

BRU-

15. Alia omnia sic abunde adsunt. Si sequimur Pal. pr. & quart. abundat abunde, neque agnoscit Victoriana editio. Gruet.

16. Comparari possint tuæ virtutes. P. Manutius delevit duas postremas voces; secutusque ejus auctoritate Lambinus. ego adhuc hæreo; quoniam eas reperi in omnibus Palat. etsi in quibusdam alia distinctione. Idem.

17. Me reum facies. Atqui in Juntina & Rob. Stephani legitur mercum subjicies, nec aliter vidi in MS. Balliol. Quod non potest dubitare, quin præferant, qui sciunt subjicere Latinis dici in vicem alterius submittere & ponere, etiam in variis judiciorum partibus, ut apud Senecam Her. Fur. Neque subjicium tuus Restitue vinculis, & apud Alconium in Verrinam de prætura urbana subjicere improbos iudices ad venales sententias proferendas. Gron.

18. Si arbitrare utile, eque. Abjicere, postum in vulgatis ante utile, quorum nullum erat vestigium in Pal. pr. tert. quarto. Gruet. Pectinavit Grueterus: nam re fore ponitur post utile, non ante. Sic certe editiones Victorii, sic Hervagiana, sic Michaelis Bruti. Et est eodem loco id verbum in Balliol. Abjicit quidem Grueterus, quod ita repetitio verbi substantivi non videatur necessaria. Quid

igitur ad hæc in Bruto cap. 18. Nec vero ignoro, nondum esse satis politum hunc oratorem, & quærendum esse aliquid perfectius. 11 in Verr. 50. Cum esset ex veterum numero quidam censor demortuus, & cum ex utroque genere par numerus reliquus esset. Et agnoscit quoque apud eum Palat. secundus. Cur autem in epist. 6 Glaucona editur ab Gruetero, quum & MS. Balliol. & priores editi habeant Gliconæ pro Glyconæ, ut est apud Suetonium quoque, ubi notavit Torrentius? Gronov.

19. Si minus id commodo reip. facere posses, five non existimares è republ. esse. Sex verba posteriora videntur à glossatore. quod si meiorer arbitrat, adhuc etiam alia resciscam, faceremque sibi minus; ut in iisdem Græ. Gruet.

20. Facies nos, quod constitueris. Est à Pall. quatuor. vulgata, & quid constitueris. P. Victorius, nos, quid consti. Idem.

21. Sublatum esse debet. Pluribus istud explicat Erricus Stephanus libro Schediatarum tertio, qui videatur. Idem.

22. Justus est enim Ambracia ducere Græ. Sic Pall. nostri. publicati ferè, Ambraciam. Idem.

23. A Tullio & Deiotaro. Pal pr. Titio. quar. Titio. Idem.

BRUTUS CICERONI, S.

LIBULUS quàm carus mihi esse debeat, nemo meliùs judicare potest, quàm tu: cujus tantæ pro republica contentiones, sollicitudinesque fuerunt. Itaque vel ipsius virtus, vel nostra necessitudo debet conciliare te illi: quo minùs multa mihi scribenda esse arbitror. Voluntas enim te movere debet nostra, si modò iusta est, aut pro officio necessàrio suscipitur. In Panfæ locum petere constituit. eam nominationem à te petimus. neque conjunctiori dare beneficium, quàm nos tibi sumus, neque digniorem nominare potes, quàm Bibulum. De Domitio, & Apulejo quid atinet me scribere, cum ipsi per se tibi commendatissimi sint? Apulejum verò tu tua auctoritate sustinere debes. ²⁴ Sed Apulejus in sua epistola celebrabitur. Bibulum nobis dimittere ex sinu tuo, tantum jam virum, ex quanto, crede mihi, potest evadere, qui vestris paucorum respondeat laudibus.

CICERO BRUTO, S.

²⁵ **M**ULTOS tibi commendavi; & commendem, necesse est. optimus enim quisque vir, & civis, maximè sequitur iudicium tuum, tibi que omnes fortes viri navare operam, & studium volunt: nec quisquam est, quin ita existimet, meam apud te & gratiam, & auctoritatem valere plurimum. Sed C. Nasennium, municipem Suesanum, tibi ita commendo, ut neminem diligentius. Cretensi bello, Metello imperatore, octavum principem duxit: postea in re familiaris occupatus fuit. Hoc tempore cum republica partibus, tum tua excellenti dignitate commotus, vellet per te aliquam auctoritatis assumere. Fortem virum, Brute, tibi commendo, frugi hominem, & si quid ad rem pertinet, etiam locupletem. Pergratum mihi erit, si eum ita tractaris, ut merito tuo mihi gratias agere possit.

CICERO BRUTO, S.

⁹ **F**UNGERER officio, quo tu functus es in meo luctu, teque per litteras consolaret, nisi scirem, his remediis, quibus meum dolorem tu levasses, te in tuo non egere: ac velim faciliùs, quàm tunc mihi, nunc tibi tute medeare. Est enim alienum tanto viro, ut es tu, quod alteri præceperit, id ipsum facere non posse. Me quidem cum rationes, quas collegas, tum auctoritas tua, à nimio mare deterruit. Cum enim molliùs tibi ferre viderer, quàm deceret virum, præsertim eum, qui alios consolari solet; accusasti me per litteras gravioribus verbis, quàm tua consuetudo ferebat. Itaque iudicium tuum magni æstimans, idque veritas, me ipse collegi: & ea, quæ dixeram, legeram, acceperam, graviora duxi, tua auctoritate addita. Ac mihi tum, Brute, officio solum erat, & natura; tibi nunc populo, & scenæ (ut dicitur) servandum est. Nam cum in te non solum exercitus tui, sed omnium civium, ac panè gentium conjecti oculi sint, minimè decet, propter quem fortiores ceteri sumus, cum ipsum animo debilitatum videri. Quam ob rem accepsi tu quidem dolorem (id enim amissisti, cui simile in terris nihil fuit) ²⁶ & est dolendum, in tam gravi vulnere (ne id ipsum, carere omni sensu doloris, sit miserius, quàm dolere) sed, ut modicè, ceteris utile est, tibi necesse est. Scriberem plura, nisi ad te hæc ipsa nimis multa essent. Nos te, tuumque exercitum expectamus: sine quo ut reliqua ex sententia succedant, vix satis liberi videmur fore. De tuo republica plura scribam, & fortasse jam certiora his litteris, quas Veteri nostro cogitabam dare.

CICERO BRUTO, S.

¹⁰ **N**ULLAS adhuc à te litteras habebamus: ut ne famam quidem, quæ declararet, te, cognita senatus auctoritate, in

Italiam adducere exercitum: quod ut faceres, idque maturares, magnopere desiderabat respublica. Ingravescit enim in dies intestinum malum, nec externis hostibus magis, quàm domesticis laboramus: qui erant omnino ab initio belli, sed faciliùs frangebantur. Erectior senatus erat, non sententiis solum nostris, sed etiam cohortationibus excitatus. ²⁷ Erat in senatu satis vehemens, & acer Panfa, cum in ceteros hujus generis, tum maximè in soferum: cui consulis non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. Bellum ad Mutinam gerebatur, nihil ut in Cæsare reprehenderes; nonnulla in Hirtio. hujus belli fortuna, ut in secundis, fluxa: ut in adversis, bona. erat victrix respublica, cæsis Antonii copiis, ipso expulso à Bruto. Deinde ita multa peccata, ut quodammodo victoria excideret è manibus, perterritos, inermes, faucios non sunt nostri duces persecuti: datumque Lepido tempus est, in quo levitatem ejus sæpè perfectam, majoribus in malis experiremur. Sunt exercitus boni, sed rudes, Bruti, & Planci. Sunt fidelissima, & maxima auxilia Gallorum. sed Cæsarem meis consiliis adhuc gubernatum, præclara ipsum indole, admirabilique constantia, improbisimis litteris quidam, fallacibusque interpretibus, ac nuntiis imulerunt in spem certissimam consulatus. Quod simulatque sensi; neque ego illum absentem litteris monere desisti, nec accusare præscens ejus necessarios, qui ejus cupiditati suffragari videbantur: nec in senatu sceleratissimorum consiliorum fontes aperire dubitavi: nec verò ulla in re memini, aut senatum meliorem, aut magistratus. Numquam enim in honore extraordinario potentis hominis, vel potentissimi potius (quando quidem potentia jam in vi posita est, & armis) accidit, ut nemo tribunus plebis, non alio magistratu, nemo privatus, auctor existeret. sed in hac constantia, atque virtute, erat tamen sollicita civitas. Illudimur enim, Brute, cum militum delitiis, tum imperatoris insolentia. Tantum quisque se in republica posse postulat, quantum habet virium. non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet: non iudicium, non existimatio civium, non posteritatis verecundia. Hæc ego multo antè prospiciens, fugiebam ex Italia, tum, cum me vestrorum edictorum fama revocavit. Incitavisti verò tu me, Brute, Veliæ. quamquam enim dolebam, in eam me urbem ire, quam tu fugeres, qui eam liberavisses, quod mihi quoque quondam acciderat, periculo simili, casu tristiore: perrexi tamen, Romamque perveni, nulloque præsidio quatefecì Antonium: contraque ejus arma nefanda, præsidia, quæ oblata sunt, Cæsaris consilio & auctoritate firmavi. qui si steterit idem, mihi que paruerit: satis videmur habituri præsidii, sin autem impiorum consilia plus valuerint, quàm nostra; aut imbecillitas ætatis non potuerit gravitatem rerum sustinere: spes omnis est in te. Quam ob rem advola, obsecro, atque eam rempublicam, quam virtute, atque animi magnitudine magis, quàm eventus rerum liberasti, exitu libera. omnis omnium concursus ad te futurus est. Hortare idem per litteras Cassium. spes libertatis nusquam, nisi ²⁸ in vestrorum castrorum principiis est. Firmos omnino & duces habemus ab occidente, & exercitus. Hoc adolescentis præsidium equidem adhuc firmum esse confido. sed ita multi labescunt, ut, ne moveatur, interdum extimescam. Habes totum rempublicæ statum: qui quidem tum erat, cum has litteras dabam. Velim deinceps meliora sint: sin aliter fuerit (quod dii omen avertant!) rempublica vicem dolebo: quæ immortalis esse debebat. ²⁹ mihi quidem quantum reliqui est?

BRU-

^{24.} Sed Apulejus in sua epist. celebr.] Palat. sec. & tert. sed Domitius in &c. quod examinantur quibus majus otium. Grut.

^{25.} Multos tibi commendavi.] Paulus Manutius commendando, at enim alterum refert in vet. edd. & Palat. omnibus. Idem.

^{26.} Et est dolendum, in tam gravi &c.] Lambinius libris omnibus luvitis substituerat, est verendum, nulla alia de causa, quàm quod

minus adsequeretur connexum argumentationis Ciceroianæ. Idem.

^{27.} Erat in Senatu.] Pal. tert. ab eadem manu habebat interlineas, erat præterea in Sen. idemque in pr. à dextra alien. Idem.

^{28.} In vestrorum castrorum principiis.] Ita edictio Victorii, ita Pal. pr. sec. tert. nam quartus præsidii. quod quis non sentit interpretationem esse dictiois prioris. Idem.

^{29.} Mihi quidem quantum reliqui est?] Lambinius sinit vitæ R. F. F. F. 3. 24. re-

11 BRUTUS CICERONI, S.

VETERIS Antistii ³⁰ talis animus est in rempublicam, ut non dubitem, quin & in Casare, & Antonio se ³¹ præstaturus fuerit acerrimum propugnatorem communis libertatis, si occasione potuisset occurrere. Nam, qui in Achaja congressus, P. Dolabella milites, atque equites habente, quodvis adire periculum, ex insidiis paratissimi ad omnia latronis, maluerit, quam videri aut coactus esse pecuniam dare, aut liberenter dedisse homini nequissimo, atque improbilissimo: is nobis ultro & pollicitus est, & dedit H-S xx ex sua pecunia: & quod multo carius est, seipsum obtulit, & conjunxit. Huic persuadere coepimus, ut imperator in castris remaneret, remque publicam defenderet. ³² statuit id sibi, quoniam exercitum dimisisset. statim verò rediturum ad nos confirmavit, legatione suscepta, nisi pratorum comitia habituri essent consules. Nam illi ita sentienti de republica magnopere auctor fui, ne disserter; tempus petitionis suæ. cujus factum omnibus gratum esse debet, qui modo iudicant, huic exercitum esse reipublicæ. tibi tanto gratius, quanto & majore animo, gloriaque libertatem nostram defendendis, & dignitatem; si contigerit nostris consiliis exitus, quem optamus, ³³ perfunderetur es. Ego etiam, mi Cicero, propriè, familiariterque te rogo, ut Veterem ames, velisque esse quam amplissimum: qui etsi nulla te deterreri à proposito potest, tamen exciari tuis laudibus, indulgentiaque poterit, quo magis amplexetur, ac tueatur iudicium suum. ³⁴ & mihi gratissimum erit.

12 CICERO BRUTO, S.

ETSI datum eram Messala Corvino continuo litteras, tamen Veterem nostrum ad te sine litteris meis venire nolui. Maximo in discrimine respublica, Brute, versatur, victoresque rursus decertare cogimur, id accidit M. Lepidi scelere, & amentia. Quo tempore cum multa propter eam curam, quam pro republica suscepi, graviter ferrem, tum nihil tui gravius, quam me non posse matris tuæ precibus cedere, non fororis. nam tibi, quod mihi plurimum est, facile me satisfacturum arbitrabar. Nullo enim modo poterat causa Lepidi ³⁵ distingui ab Antonio: omniumque iudicio etiam durior erat, quòd, cum honoribus amplissimis à senatu esset Lepidus ornatus, tum etiam paucis ante diebus præclaras litteras ad senatum misisset: repente non solum recipit reliquias hostium, sed bellum acerrimum terra, marique gerit: ejus exitus qui futurus sit, incertum est. Itaque cum rogamur, ut misericordiam liberis ejus impertiamus, nihil affertur, quò minus summa supplicia, si (quod Jupiter omen avertat!) pater puerorum vicerit, subeunda nobis sint. Nec verò me fugit, quam sit acerbum, parentium scelera filiorum poenæ sui. Sed hoc præclare legibus comparatum est, ut caritas liberorum amiores parentes reipublicæ redderet. Itaque Lepidus crudelis in liberos, non is, qui Lepidum hostem iudicat. Atque ille si, armis positis, de vi damnatus esset, quo in iudicio certè defensionem non haberet: eandem ca-

lamitatem subirent liberi, bonis publicatis. quamquam, quod tua mater, & soror deprecatur pro pueris, id ipsum, & multa alia crudeliora nobis omnibus Lepidus, Antonius, & reliqui hostes denuntiant. Itaque inaximam spem hoc tempore habemus in te, atque exercitu tuo. Cum ad reipublicæ summam, tum ad gloriam, & dignitatem tuam vehementer pertinet, te in Italiam, ut ante scripti, venire quamprimum. Eget enim vehementer cum viribus tuis, tum etiam consilio reipublica. Veterem pro ejus erga te benivolentia, singularique officio, libenter ex tuis litteris complexus sum: eumque cum tui, tum reipublicæ studiosissimum, amantissimumque cognovi. Ciceroem meum propediem, ut spero, videbo. ³⁶ tecum enim illum, & te in Italiam celeriter esse venturum confido.

BRUTUS CICERONI, S.

DE M. Lepido vereri me cogit reliquorum timor: ³⁷ qui si eripuerit se nobis (quod velim temere, atque injuriosè de illo suspicari sint homines) oro, atque obsecro te, Cicero, necessitudinem nostram, tuamque in me benivolentiam obestans, fororis meæ liberos obliviscaris esse Lepidi filios, meque his in patris locum successisse existimes. hoc si à te impetror, ³⁸ nihil profectò dubitabis pro his suscipere. Aliter alii cum suis vivunt. ³⁹ nihil ego possum in fororis meæ liberos facere, quo possit expleri voluntas mea, aut officium. Quid verò aut mihi tribuere boni possunt, si modò digni sumus, quibus alicui tribuatur: aut ego matri, ac forori, puerisque illis præstaturus sum, si nihil valuerit apud te, reliquumque senatum, contra patrem Lepidum Brutus avunculus? Scribere multa ad te neque possum præ sollicitudine, ac stomacho, neque debeo. Nam si in tanta re, tamque necessaria verbis mihi opus est ad te excitandum, & confirmandum: nulla spes est, facturum te quod volo, & quod oportet. Quare non ali expèctare longas preces. intueor meipsum, ⁴⁰ qui hoc à te, vel à Ciceroe, conjunctissimo homine, privatim; vel à consulari, tali viro, remota necessitudine privata, impetrare debeo. Quid sis facturus, velim mihi quamprimum referas. Kalend. Quint. ex castris.

CICERO BRUTO, S.

BREVES tuæ litteræ: breves dico? immò nullæ. tribusne versu.ulis his temporibus Brutus ad me? nihil scripisssem potius. & requiris meas. Quis umquam ad te tuorum sine meis venit? Quæ autem epistola non pondus habuit? Quæ si ad te perlata non sunt, ne domesticas quidem tuas perlatas arbitror. Ciceroe ferbis te longiore daturum epistolam. rectè id quidem: sed hæc quoque debuit plenior. Ego autem cum ad me de Ciceroe abs te discessu scripisssem, statim extruxi tabellarios, litterasque ad Ciceroem; ut, etiam si in Italiam venisset, ad te rediret. nihil enim mihi jucundius, nihil illi honestius. quamquam aliquoties ei scripseram, sacerdotum comitia, mea summa contentione in alterum annum esse rejecta: quod ego cum Ciceroe causa elaboravi, tum Domitii, Catois, Lentuli, Bibulorum: quod ad te etiam

quæ reliquæ, nisi velinus, inquit, reliquum. erat in mss. aliquot, item Pall. duobus aliquantulum; quod mutabat in, mihi quidem mali quantum reliqui est? Gulielmii. Gron.

30. Talis animus est in rempublicam.] Ballio. republica. Quod ego non minorem Venerem habere opinor, ac vulgatum, & vel Cicerois lingua dignum. Non enim aliter loquitur epist. 12. Nihil ego possum in fororis meæ liberos facere, ut iam edunt viri docti, ubi olim legebatur a quibusdam liberos. Unde etiam non dubitavi in epistola Bruti 16 ex MS. isto & editis antiquis reddere. Quod pulcherrime fecisti ac satis in Antonio. Gron.

31. Præstaturus sum.] Sic erat in editione veteri, neque aliter Victoriana, aut mss. Pall. intermedia; præstaturus; non necessario. Gron.

32. Statuit id sibi, quoniam.] Haud aliter Pall. tres. nam tert. sibi cumulum, quoniam. P. Manutius expressit statuit eundem sibi quoniam. quod & retinuit Lambinus. neutra lectio satisfacit. Idem.

33. Perfunderetur es.] Pal. tert. à manu emendatrice, perfunderetur es. P. Manutius coniecit, perfunderetur es; quod recepit Lambinus, præter libros. mihi binæ istæ voculæ videntur librarii potius

alicujus quam Tullii. Idem.

34. Et mihi gratissimum erit.] Lambinus, id mihi, quod & reperi in Pal. quarto. Idem.

35. Distingui ab Antonio.] Lambiniana, ab Antonio: non malè, nisi contrairent vetustius ensi, & mss. nostri. Idem.

36. Tecum enim illum, & te in Italiam cel esse vent. cons.] Lambinus omisit & te ut supervaenas. P. Manutius mutabat in esse, delectabatque alterum esse, quod mox sequebatur. nostri nihil variant, nisi quod quart. non agnoscat te, retinueritque solum & Idem.

37. Qui si eripuerit se nobis.] Gulielmii adnotat forsan legendum bonis. Idem.

38. Nihil profectò dubitabis pro his suscipere.] Pal. pr. item Wou-
verians notatus littera T. pro me suscipere. Idem.

39. Nihil ego possum in fororis.] Reclamantibus mss. libris, intrusit Lambinus negativam, nihil ego non possum &c. quæ licentia? Idem.

40. Qui hoc a te vel ab Cic.] Voculæ a te non erant in Balliolensi eodice, & magnifice magis extollitur oratio, si abest. Sed Tullii manus consideretur. Gron.

etiam scripseram. Sed videlicet cum illam pusillam epistolam tuam ad me dabas, nondum erat tibi id notum. Quare omni studio à te, mi Brute, contendo, ut Ciceronem meum ne dimittas, ⁴¹ tecumque adducas: quod ipsum, si republicam, cui susceptus es, respicias, tibi jam, jamque faciendum est. ⁴² renatum enim bellum est: idque non parvo scelere Lepidi. Exercitus autem Cæsar's, qui erat optimus, non modo nihil prodest, sed etiam cogit exercitum tuum flagitari: qui si Italiam attigerit, erit civis nemo (quem quidem civem appellari fas sit) qui se non in tua castra conferat. etsi Brutum prælarè cum Planco junctum habemus. sed non ignoras, quàm sint incerti animi hominum, & infecti partibus; & exitus præliorum. Quin etiam, si, ut spero, vicerimus, tamen ⁴³ magnam gubernationem tui consilii, tuæque auctoritatis res desiderabit. Subveni igitur, per deos, idque quamprimum. tibi que persuade, non te idibus Martii, quibus servitutem à tuis civibus repulisti, plus profuisse patriæ, quàm, si mature veneris, profuturum. 11 idus Quint.

CICERO BRUTO, S.

MESSALAM habes. Quibus igitur litteris tam accuratè scriptis assequi possum, subtilibus ut explicem, quæ gerantur, quæque sint in republica, quàm tibi is exponet, qui & optimè omnia novit, & elegantissimè expedire, & deferre ad te potest? Cave enim existimes, Brute, (quamquam non est necesse ea me ad te, quæ tibi nota sunt, scribere: sed tamen tantam omnium laudum excellentiam non que silentio præterire) cave putes, probitate, constantia, cura, studio reipublicæ quidquam illi esse simile: ut eloquentia, qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur. quamquam in hac ipsa, sapientia plus apparet. ita gravi judicio, multaque arte se exercuit in verissimo genere dicendi. Tanta autem industria est, ⁴⁴ tantumque evigilat in studio, ut non maxima ingenio (quod in eo summum est) gratia habenda videatur. Sed provehor amore. non enim id propositum est huic epistolæ, Messalam ut laudem, præsertim ad Brutum, cui & virtus illius non minus, quàm mihi, nota est, & hæc ipsa studia, quæ laudo, notiora: quem cum à me dimittens, graviter ferrem; hoc levabar uno, quòd ad te, tamquam ad alterum me, proficiscens, & officio fungebatur, & laudem maximam sequebatur. Sed hæc hæc tenus. Venio nunc longè sanè intervallo ad quamdam epistolam, qua mihi multa tribuens, unum reprehendebas, quòd in honoribus decernendis essem nimius, & tamquam prodigus. Tu hoc: alius fortasse, quòd in animadversione, pœnaque durior; nisi fortasse utrumque tu. Quod si ita est, utriusque rei meum iudicium tibi cupio esse notissimum: neque solum, ut Solonis dictum usurpem, qui ⁴⁵ & sapientissimus fuit ex septem, & legum scriptor solus ex septem. Is republicam duabus rebus contineri dixit, pœnia, & pœna. est scilicet utriusque rei modus, sicut reliquarum, & quædam in utroque genere mediocritas: sed non tanta de te propositum est hoc loco disputare. Quid ego autem secutus hoc bello sim in sententiis dicendis, aperire non alienum puto. Post interitum Cæsar's, & vestras memorabiles Idus Martias, Brute, quid

ego prætermisissum à vobis, quantamque impendere reipublicæ tempestatem dixerim, non es oblitus. Magna pestis erat depulsa per vos, magna populi Romani macula deleta: vobis verò parta divina gloria: sed instrumentum regni delatum ad Lepidum, & Antonium: quorum alter inconstantior, alter impurior, uterque pacem metuens, inimicus otio. His ardentibus perturbandæ reipublicæ cupiditate, quod opponi posset præsidium, non habebantur. Exererat enim fecivitas, in retinenda libertate consentiens. Nos tum nimis acres: ⁴⁶ vos fortasse sapientius excessistis urbe ea, quam liberaveratis: Italix sua vobis studia profutenti renisistis. Itaque cum teneri urbem à parricidis viderem, nec te in ea, nec Cassium turdò esse posse, eamque armis oppressam ab Antonio: mihi quoque ipsi esse excedendum putavi. Tarrum enim spectaculum, oppressa ab impii civitas, opitulandi potestate præfisa. Sed animus idem, qui semper infusus est in patriæ caritate, discessum ab ejus periculis ferre non potuit. itaque in medio Achaico cursu, cum Etesiarum diebus Ausfer me in Italiam, quasi distuator mei consilii, retulisset, te vidi Veliæ, dolique vehementer. Cedebas enim, Brute, cedebas, quoniam ⁴⁷ Stoici nostri negant fugere sapientis. Romam ut veni, statim me obtuli Antonii scelere, atque dementia: quem cum in me incitavissimè, consilia inire cœpi Brutina planè (vestri enim hæc sunt propria sanguinis) reipublicæ liberanda. Longa sunt, quæ restant, prætereunda: sunt enim de me: tantum dico, Cæsarem hunc adolescentem, per quem adhuc sumus, si verum fateri volumus, fluxisse ex fonte consiliorum meorum. Huic habiti à me honores nulli quidem, Brute, nisi debiti: nulli, nisi necessarij. Ut enim primum libertatem revocare cœpimus, cum se nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commovisset, ut jam id scire possemus: atque omne præsidium esset in ptero, qui à cervicibus nostris avertisset Antonium: ⁴⁸ quis honos ei non fuit decernendus? quamquam ego illi rum verborum laudem tribui, eamque modicam. Decevi etiam imperium: quod quamquam videbatur illi ætati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. quid enim est sine imperio exercitus? Statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis primò Servius, post majorem etiam Servilius. nihil tum nimium videbatur. Sed nescio quomodo facilius in timore benigni, quam in victoria ⁴⁹ grati reperimur. Ego enim, D. Bruto liberato, cum latissimus ille civitati dies illuxisset, idemque casu Bruti natalis esset: decrevi, ut in fastis ad eum diem Bruti nomen adscriberetur. in eoque sum majorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Larentiæ tribuerunt, cui vos pontifices ad aram in Velabro facere soletis. quod ego cum dabam Bruto, ⁵⁰ notam esse in fastis gratissimæ victoriæ sempiternam volebam. atque illo die cognovi, paullo plures in senatu malos esse, quàm gratos. Eos per ipsos dies, effudi (si ita vis) honores in mortuos, Hirtium & Panfam, Aquilam etiam. quod quis reprehendit, nisi qui, deposito metu, præteriti periculi fuerit oblitus? Accedebat ad beneficii memoriam gratam ratio illa, quæ etiam posteris esset salutaris. Existare enim volebam in crudelissimos hostes monumenta

odii

41. Tecumque adducas.] Editio luntæ adducas, Balliolensis MS. tecumque ducas. Utrumvis certe probabilis vulgate, quum & illud sit proprium de provincia in Italiam redeuntibus; hoc satis elegantiter ut illud libr. 111 ad Quintum ep. 3 Est nobiscum quæramque ducat. 1v ad Attic. 11 Ego necum præter Dionysium duxi neminem Gron.

42. Renatum enim bellum est, idque non parvo scelere Lepidi.] Afentior Gulielmo autumanti legendum, non parvum. Grut.

43. Magnam gubernationem tui consilii.] Suspectum mihi, magnam gubernationem, tanquam adjectum ad aliam quam vocem verè Ciceronis. Idem.

44. Tantumque evigilat in studio.] Gulielmii margini adscriptis, legendum videri, vigilat. Idem.

45. Et sapientissimus est septem.] Lectionem istam eruit et fidelissimo exemplari & tuctur libro xxiv Var. lect. cap. 7 P. Victorius. pervulgata enim, & sapiens unus est septem. Idem.

46. Vos fortasse sapientius excessistis urbe ea, quam liberaveratis.] Ita jam præcessit in epist. 10. Sed hic Balliol. MS. quam liberastis, ut id quam haberi velit loco adverbii, ut semper Cicero eadem Antonii inconsulte omisiss & ubique objicit. Gron.

47. Stoici nostri.] Sic mss. nostri omnes edicioque Victorii. atque pleraque vestri. Grut.

48. Quis honos ei fuit decernendus.] Sic edidit Gruterus, eumque more solito sequuntur inertes posteri. At ego opinatus vitio typorum excidisse voculam non, quæ est in prioribus editis, habeturque etiam in Balliol. MS. cam reposui. Gron.

49. Grati reperimur.] Pall. nostri accedunt Manutianis mss. & Lambinianis, in quibus reperuntur. Grut.

50. Notam esse in fastis gratissimæ victoriæ sempiternam volebam.] Olim editi, sempiternam memoriam volebam. sed intermedia vox in nullo visitur Palatino, non magis quàm Manutianis. Idem.

odii publici sempiterna. Suspicio illud minus tibi probari, quod ab tuis familiaribus, optimis illis quidem viris, sed in republica rudibus, non probatur, quod, ut ovanti introire Casari liceret, decreverim. Ego autem (sed erro fortasse: nec tamen is sum, ut mea me maximè delectent) nihil mihi videor hoc bello sensisse prudentius. Cur autem ita sit, aperendum non est, ne magis videar providus fuisse, quàm gratus, hoc ipsum, nimium. quare alia videamus. D. Bruto decrevi honores, decrevi L. Planco. Præclara illa quidem ingenia, quæ gloria invitatur: sed fenatus etiam sapiens, qui, qua quemque te putat, modò honesta, ad rempublicam juvandam posse adduci, hac utitur. At in Lepido reprehendimus: cui cum statuum in ceteris statuissemus, iidem illum evertimus. Nos illum honore studuimus à furore revocare, vicit amentia levissimi hominis nostram prudentiam. nec tamen tantum in statuenda Lepidi statua, factum est inani, quantum in evertenda, boni. Satis multa de honoribus. nunc de poena pauca sunt dicenda. Intellexi enim ex tuis sæpe litteris, et in iis, quos bello devicisti, clementiam tuam velle laudari. Existimo equidem nihil à te, nisi sapienter. Sed scelceris poenam præmittere (id enim est, quod vocatur ignoscere) etiam si in ceteris rebus tolerabile est, in hoc bello perniciosum puto. Nullum enim bellum civile fuit in nostra republica omnium, quæ memoria mea fuerunt, in quo bello non, utracumque pars vicisset, tamen aliqua forma esset futura reipublicæ. hoc bello victores quam rempublicam finis habituri, non facile affirmarim: victis certe nulla umquam erit. Dixi igitur sententias in Antonium, dixi in Lepidum severas: neque tam ulciscendi causa, quàm ut & in præsens scelceratos cives timore ab impugnanda patria derrerent: & 51 in posterum, documentum statuerem, ne quis talem amentiam vellet imitari. quamquam hæc quidem sententia, non magis mea fuit, quàm omnium. In qua videtur illud esse crudele, quod ad liberos, qui nihil meruerunt, poena pervenit. Sed id & antiquum est, & omnium civitatum: siquidem etiam 52 Themistocli liberi egerunt. & si iudicio damnatos eadem poena sequitur cives, qui potius leniores esse in hostes? Quid autem queri potest quisquam de me, qui si vicisset, acerbiorum se in me futurum fuisse consueatur necesse est? Habes rationem mearum sententiarum, de hoc genere duntaxat honoris, & poenæ. Nam de ceteris rebus quid senserim, quidque censuerim, audisse te arbitror. Sed hæc quidem non ita necessaria. illud valde necessarium, Brute, te in Italiam cum exercitu venire quam primum. summa est expectatio tui: 53 quod si Italiam attigeris, ad te concursus fiet omnium. Sive enim vicerimus: (qui quidem pulcherrimè viceramus, nisi Lepidus perdere omnia, & perire ipse cum suis concupivisset) tua nobis auctoritate opus est ad collocandum aliquem civitatis statum: sive etiam nunc certamen reliquum est, maxima spes est cum in auctoritate tua, tum in exercitu tui viribus. Sed prope- ra, per deos. seis enim, quantum sit in temporibus, quantum in celeritate. Sororis tuæ filius quàm diligenter consulam, spero te ex matris, & ex sororis litteris cogniturum. qua in causa majorem habeo rationem tuæ voluntatis, quæ mihi carissima est, quàm, ut quibusdam videor, constantiæ meæ. sed ego nulla in te malo, quàm te amando constans & esse, & videri.

BRUTUS CICERONIS, S.

16

PARTICULAM litterarum iuarum, quas misisti Octavio, legi, missam ab Attico mihi. Studium tuum, curaque de salute mea, nulla me nova voluptate affecit. Non solum enim usitatum, sed etiam quotidianum est, aliquid audire de te, quod pro nostra dignitate, fideliter, atque honorificè dixeris, aut feceris. At dolore, quantum animo maximum capere possum, eadem illa pars epistolæ, scriptæ ad Octavium de nobis, affecit. Sic enim illi gratias agis de republica, tam suppliciter, ac demissè, (quid scribam? pudet conditionis, ac fortunæ: sed tamen scribendum est. Commendas nostram salutem illi, quæ morte qua non perniciosior?) ut profus præ te feras, non sublatam dominationem, sed dominum commutatam esse. Verba tua recognosce, & aude negare, serventis adversus regem istas esse preces. Unum ais esse, quod ab eo postuletur, & expectetur: ut eos cives, de quibus viri boni, populusque Romanus bene existimant, salvos velit. Quid si nolit? non erimus? Atqui, non esse, quàm esse per illum, præstat. Ego, medius fidius, non existimo tam omnes deos aversos esse à salute populi Romani, ut Octavium orandum sit pro salute cuiusquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum. Juvat enim magnificè loqui: & certè decet, adversus ignorantes, quid pro quoque timendum, aut à quoque petendum sit. Hoc tu, Cicero, posse fateris Octavium, & illi amicus es? aut, si me carum habes, vis Romæ videri; cum, ut ibi esse possem, commendandus pueri illi fuerim? Cui quid agis gratias, si, ut nos salvos esse velis, & patiar, rogandum putas? An hoc pro beneficio est habendum, quod se, quàm Antonium, esse maluerit, à quo ista petenda essent? Vindicti quidem aliena dominationis, non vicario, æquus supplicat, ut optimè meritis de republica liceat esse salvus? Ista verò imbecillitas, & desperatio, cuius culpa non magis in te refidet, quàm in omnibus aliis; & Cæsarem in cupiditatem regni impulit: & Antonio post interitum illius persuasit, ut interfecti locum occupare conaretur: & nunc puerum istum extulit, ut tu iudicares, precibus esse impetrandum salutem talibus viris: misericordique unius, vix etiam nunc viri, tutos fore nos, haud ulla alia re. Quod si Romanos nos esse meminissimus: non audaciùs dominari cuperent postremi homines, 54 quàm id nos prohiberemus: neque magis irritatus esset Antonius regno Cæsaris, quàm ob eisdem mortem dederitis. Tu quidem consularis, & tantorum scelerum vindex (quibus oppressis vereor ne in breve tempus dilata sit abs te pernicies) qui potes intueri quæ gesseris, simul & ista vel probare, vel ita demissè, ac facile pati, ut probantis speciem habeas? Quod autem tibi cum Antonio privatum odium? nempe quia postulabat hæc, salutem ab se peti: precariam nos incolumitatem habere, à quibus ipse libertatem accepisset: esse arbitrium suum de republica. Quærenda esse arma putasti, quibus dominari prohiberetur: scilicet, ut illo prohibito, rogaremus alterum, qui se in ejus locum reponi pateretur, an ut esset sui juris, ac mancipii reipublica? nisi fortè non de servitute, sed de conditione servientis recusatam esse à nobis. Atqui non solum bono domino potuimus Antonio tolerare nostram fortunam, sed etiam beneficiis, atque honoribus, ut participes, frui, quantis vellemus. quid enim neget iis, quorum patientiam videret maximum

51. *Nec tamen is sum.*] Incepit Lambinus, *nec enim is sum*; & contra editos calanque exaratos codices; quamvis pedibus iverit in sententiam ejus Gulielmii. *Grut.*

52. *In posterum documentum statuerem.*] Vox *documentum*, suspecta mihi, tanquam à scriba potius, quam Tullio. *Grut.* An potuit vir optimis scriptoribus ita adfectus tale quid suspicari, nedum manu sua profiteri? Nos illi non obsequimur, quos meliora docuit pater in libro IV observationum cap. XI. *Gronov.*

53. *Themistoclis liberi egerunt.*] Explicat Cælius Rhodiginus libro XI Antiquar. Lect. op. 12. *Grut.* Sed quomodo Gruterus in prio-

ribus adeo se studiosum nitoris Tullianij declaraverit, cur nunc sic edit, quomodo Rob. Stephanus & Antonius Iuntas ex Victorio jam exhibuerint Themistocli, quod sine dubio sequutus fuit. Mox etiam iidem quid autem queri potest quisquam de se, ubi queri est deplorare. *Gronov.*

54. *Qui si Italiam attigeris.*] Plane id non probo præ illo, quod est in Balliol. MS. & isdem editis, *quod si*, utilitatissimæ apud Latinos & Tullium elegantissimæ pleonasmò. Unde id recipi. *Idem.*

55. *Quam id nos prohiberemus.*] Sic integrum edidi, quod erat in MSS. & editis vetustis, unde Gruteriana prætermisit voculam *id*, & in ea imitanda cæcos videas posteriores. Mox non de servitute

rum suæ dominationis præsidium esse? Sed nihil tanti fuit, quo venderem fidem nostram, & libertatem. Hic ipse puer, quem Cæsaris nomen incitare videtur in Cæsaris interfectores, quanti aestimet (si sit commercio locus) posse, nobis auctoribus, tantum, quantum profectò poterit, quoniam vivere, & pecunias habere, & dici consulares volumus? eeterum nequiquam perierit ille: cuius interitu quid gavisi sumus, si mortuo nihilo minus servituri eramus? ⁵⁶ Nulla cura adhibeatur. Sed mihi prius omnia dii, & deæque eripuerint, quam illud iudicium, quo non modò heredi ejus, quem occidi, non concesserim, quod in illo non tuli, sed ne patri quidem meo, si reviviscat, ut, patiente me, plus legibus, ac senatu possit. An hoc tibi persuasum est, fore ceteros ab eo liberos, quo invito nobis in ista civitate locus non sit? Qui porro id, quod petis, fieri potest, ut impetres? Rogas enim, velut nos salvos esse. Videmus ergo tibi salutum accepturi, cum vitam acceperimus? quam, si prius dimittimus dignitatem & libertatem, qui possumus accipere? An tu Romæ habitare, id putas incolumem esse? Res, non locus oportet præstet istuc mihi. neque incolumis fui Cæsare vivo, nisi postquam illud conscivi facinus: neque usquam exsul esse possum, dum servire, & pati contumelias, pejus odero malis omnibus aliis. ⁵⁷ Nonne hoc est in eadem tenebras recidisse, quam ab eo, qui tyranni nomen ascevit sibi, (cùm in Græcis civitatibus liberi tyrannorum, oppressis illis, eodem supplicio afficiantur) petitur, ut vindices, atque oppressores dominationis, salvi sint? Hanc ego civitatem videre velim, aut putem ullam, quæ ne traditam quidem, atque inculcatam libertatem, recipere possit? plusque timeat in puero nomen sublati regis, quam confidat sibi, cum illum ipsum, qui maximas opes habuerit, paucorum virtute sublatum videat? Me verò posthac ne commendaveris Cæsari tuo: ne te quidem ipsum, si me audies. Valde carè æstimas tuo annos, quot ista ætas recipit, si propter eam causam puero isti suppliciter es. Deinde quod pulcherrimè fecisti, ac facis in Antonio, vide ne convertatur à laude maximi animi ad opinionem formidinis. Nam si Octavius tibi placet, à quo de nostra salute petendum sit: non dominum fugisse, sed amiciorum dominum quassisse videberis. Quæ quod laudas ob ea, quæ adhuc fecit, planè probo. sunt enim laudanda, si modò contra alienam potentiam, non pro sua suscepit eas actiones. Cum vero iudicæ, tantum illi non modò licere, sed etiam à te ipso tribuendum esse, ut rogandus sit, ne nolit esse nos salvos, nihil magnam mercedem statuis. Id enim ipsum illi largiris, quod per illum habere videbatur respública. Neque hoc tibi in mentem venit, si Octavius ullis dignus sit honoribus, qui cum Antonio bellum gerat: iis, qui illud malum exciderint, cuius ista reliquæ sunt, nihil, quo expleri possit eorum meritum, tributurum unquam populum Romanum, si omnia simul congererit. At vide, quanto diligentius homines metuant, quam meminert, quia Antonius vivat, atque in armis sit. De Cæsare verò, quod fieri potuit, ac debuit, transactum est: neque jam revocari in integrum potest. Octavius est, qui, quid de nobis iudicaturus sit, expectet populus Romanus? nos hi sumus, de quorum salute unus homo rogandus videatur? Ego verò, ut istuc revertar,

is sum, qui non modò non supplicem, sed etiam coercam postulantes, sed ut sibi supplicetur. Aut longè à servitibus abero, ⁶⁰ mihi quæ esse iudicabo Romam, ubicumque liberum esse licebit: ac vestri miserabor, quibus nec ætas, neque honores, neque virtus aliena dulcedinem vivendi minuere poterit. Mihi quidem ita beatus esse videbor, si modò constanter, ac perpetuò placebit hoc consilium, ut relatum putem gratiam pietati meæ. Quid enim est melius, quam memoria recte factorum, & libertate contentum negligere humana? Sed certè non succumbam succumbentibus, nec vincar ab iis, qui se vinci volunt: experiarque, & tentabo omnia: neque desistam abstrahere à servitio civitatem nostram. Si secuta fuerit, quæ debet, fortuna; gaudebimus omnes: sin minus, ego tamen gaudebo. quibus enim potius hæc vita factis, aut cogitationibus traducatur, quam iis, quæ pertinuerint ad liberandos cives meos? Te, Cicero, rogo, atque horor, ne desatigere, neu diffidas: semper in præsentibus malis prohibendis, futura quoque, nisi autè sit occursum, explores, ne se infinuent. Fortem, & liberum animum, quo & consul, & nunc consularis rempublicam vindicasti, sine constantia, & æquabilitate nullum esse putaris. Fateor enim, duriorum esse conditionem spectata virtutis, quam incognita. Benefacta pro debitis exigimus. quæ si aliter eveniant, ut decepti ab his, infesto animo reprehendimus. Itaque resistere Antonio Ciceronem, etsi magna laude dignum est, tamen quia ille consul, hunc consulare meritò præstare videtur, nemo admiratur. Idem Cicero si flexerit adversus alios iudicium suum, quod tanta firmitate, ac magnitudine direxit in exturbando Antonio: non modò reliqui temporis gloriam eripuerit sibi, sed etiam præterita evanescere coget. Nihil enim per se amplum est, nisi in quo iudicii ratio existat. Quia neminem magis decet, quam te, rempublicam amare, libertatisque defensionem esse, vel ingenio, vel rebus gestis, vel studio, atque efflagitatione omnium. Quare non Octavius est rogandus, ut velit nos salvos esse: magis tu te exsulcra, ut eam civitatem, in qua maxima gessisti, liberam, atque honestam fore putes, si modò sint populo duces ad resistendum improborum consiliiis.

BRUTUS ATTICO, S.

SCRIBIS mihi, mirari Ciceronem, quod nihil significem unquam de suis actis. Quoniam efflagitas, coactu tuo scribam quæ sentio. Omnia fecisse Ciceronem optimo animo, scio. quid enim mihi exploratis esse potest, quam illius animus in rempublicam? Sed quædam mihi videtur, quid dicam? imperite, vir omnium prudentissimus; an ambitiosè fecisse; qui valentissimum Antonium suscipere pro republica non dubitavit inimicum? Nescio, quid scribam tibi, nisi unum; pueri & cupiditatem, & licentiam, potius esse irritatam, quam repressam à Cicerone: tantumque eum tribuere huic indulgentiæ, ut se maledictis non abstineat: iis quidem, quæ in ipsum dupliciter recidunt, quod & plures occidit uno, seque prius oportet fateatur scitatum, quam obiciat Cæsare quod obicit: & imitatur in Cæsare Bestiam. An quia non omnibus horis iactamus idus Martias, similiter atque ille nonas Decemb. suas in ore habet, eò meliore conditione Cicero pulcherrimum factum vituperabit, quam Bestia, & Clodius reprehendere illius consulum soliti sunt? Sufficiunt

te, sed de conditione serviendi, geminata particula exhibui ex editis præfests & MS. Balliol. Gron.

56. Nulla cura adhibeatur.] Pall. omnes adhibetur: etiam duo præterea addunt, Nulla cura ab aliis adhibetur, quod & in Aldina veteri. filius ejus secundum admisit; Nulla cura adhibetur, quod injurè suggillat Lambinus, tanquam nullis fuisse manu scriptis. Gronov.

57. Nonne hoc est in eadem tenebras recidisse, quam ab eo.] Ita suppleverunt, qui putabant hiatus esse, quam ad quem non legitur vel in MS. Balliol. vel in Victorianis tam Antonii luntæ quam Rob. Stephani exemplaribus. Et certe si suppleri deberet, lenius interponi poterat ad s, quasi absorptum ab præcedente recidisse. Sed cur talia inculcantur? Oratio est plenissima. Nonne hoc est in

eadem tenebras recidisse? Hoc quod agis, quodque nunc tibi propono, plane eandem miseriam continet ac fecumtrahit, quæ modò nos ante Idus Martias premebant? Quid illud? nempe Ab eo, qui tyranni nomen ascevit sibi... petitur, ut &c. Aperio auctoritatem meam: sed ut nunc est, reliqui vulgatum. Gronov.

58. Neque jam revocari in integrum potest.] Ita quidem edd. posteriores. verum priores, provocari, quod & in quatuor Pall. neutram lectionem habuerim pro genuina. Gron.

59. Ut sibi supplicetur.] Videri queat à liberali manu librario rum. sanè Pal. sec. ac tert. ne sibi suppl. Idem.

60. Mihi quæ esse iudicabo Romam &c.] Gulielmius conjiciebat, inbique esse; non absurde. Lambinus ediderat ibique, proculdubio etiam ab ingenio. Idem.

nūllis mihi gloriatur bellum Antonii togatus Cicero noster. quid hoc mihi prodest, si merces Antonii oppressi poscitur, in Antonii locum successio: & si vindex illius mali, auctor existit alterius, fundamentum & radices habituri altiores, si patiamur? ut jam ista, ⁶¹ quæ facit, non dominationem, non, sed dominum Antonium timentis sint. Ego autem gratiam non habeo, si quis, dum ne irato ferviat, rem ipsam non deprecatur: ⁶² immo triumphus, & stipendium decernitur, & omnibus decretis ornatur. ⁶³ Pudeat concupiscere fortunam, cuius nomen susceperit consularis, ut Ciceronis est. Quoniam mihi tacere non licuit, leges quæ tibi necesse est molesta esse. Etenim ipse sentio, quanto cum dolore hæc ad te perscripserim: nec ignoro, quid sentias in republica, & quam desperatam quoque sanari putes posse. Nec mehercule te, Attice, reprehendo. Ætas enim, mores, liberi, sequelem efficiunt: quod quidem etiam ex Flavio nostro perspexi. Sed redeo ad Ciceronem. Quid inter Salvidenum, & cum intereres? Quid autem amplius ille decerneret? Timet, inquit, etiam nunc reliquias belli civilis. Quisquam ergo ita timet profigatum, ut neque potentiam ejus, qui exercitum victorem habeat, neque teneritatem pueri putet extimescendam esse? An hoc ipsum ea re facit, quod illi propter amplitudinem omnia jam, utroque deferenda putat? O magnam stultitiam timoris, id ipsum, quod verearis, ita cavere, ut, cum vitæ fortasse potueris, ulterio accessas, & attrahas! Nimirum timeamus mortem, & exsilium, & paupertatem. hæc videtur Ciceroni ultima esse in malis: & cum habeat à quibus impetret quæ velit, & à quibus colatur, ac laudetur; servitutem, honorificam modò, non aspernatur: si quidquam in extrema, ac miserissima contumelia potest honorificum esse. Licet ergo patrem appellet Octavianus Ciceronem, ⁶⁴ referat omnia, laudet, gratias agat: tamen illud apparebit, verba rebus esse contraria. Quid enim tam alienum ab humani sensibus est, quam eum patris habere loco, qui ne liberi quidem hominis numero sit? Atqui eò tendit, id agit, ad eum exitum properat vir optimus, ut sit illi Octavianus propitius. Ego verò iam iis artibus nihil tribuo, quibus scio Ciceronem instructissimum esse. Quid enim illi profunt, quæ pro libertate patris, de dignitate, quæ de morte, exilio, paupertate scripsit copiosissimè? Quanto autem magis illa calle videtur Philippis, qui privigno minus tribuerit, ⁶⁵ quam Cicero alieno tribuat? Desinat igitur gloriando etiam insectari dolores nostros. Quid enim nostra, victum esse Antonium, si victus est, ut alii vacaret quod ille obtinuit? tamen istæ litteræ dubia etiam nunc significant. Vivat hercule Cicero, qui potest, supplex, & obnoxius, si neque ætatis, neque honorum, neque rerum gestarum pudet. Ego certè, quin eum ipsa re bellum geram, hoc est, cum regno, & imperiis extraordinariis, & dominatione, & potentia, quæ supra leges se esse velit, nulla erit tam bona conditio serviendi, ⁶⁶ qua deterrear, quamvis sit vir bonus, ut scribis, Antonius: quod

ego nunquam existimavi. Sed dominum, ne patientem quidem, majores nostri voluerunt esse. Te nisi tantum amarem, quantum Ciceroni persuasum est diligere ab Octavio: hæc ad te non scripsissem. Dolet mihi, quod tu nunc stomacharis, amantissimum tum tuorum omnium, tum Ciceronis. sed persuade tibi, de voluntate propria mea nihil esse remissum, de iudicio largiter. Neque enim impetrari potest, quin, quale quidque videatur ei, talem quisque de illo opinionem habeat. Vellem mihi scripsisses, quæ conditiones essent Atticæ nostræ. potuissem aliquid tibi de meo sensu perscribere. Validum Porciae mex tibi cura esse non miror. Denique quod petis, faciam libenter. nam etiam lozores me rogant, & hominem noto, & quid sibi volerit.

CICERO BRUTO, S.

CUM saepe te litteris hortatus essem, ut quàm primùm reipublicæ subvenires, in Italianque exercitum adduceres, neque id arbitrater dubitaret tuos necessarios: rogatus sum à prudentissima & diligentissima famina, matre tua, cujus omnes curæ ad te referuntur, & in te consumuntur, ut venirem ad se a. d. III kal. Sext. quod ego, ut debui, sine mora feci. Cum autem venissem, Casca aderat, & Labeo, & Scaptius. At illa retulit: quasivitque, quidnam mihi videretur: arcesseremulne te, atque id tibi conducere putarem, an tardare, & commorari te melius esset. Respondi id, quod sentiebam, & dignitati, & existimationi tuæ maxime conducere, te primo quoque tempore fere præsidium ⁶⁷ labenti, & inclinatæ reipublicæ. Quid enim abesse censes mali in eo bello, in quo victores exercitus fugientem hostem persequi noluerunt? & in quo incolumis imperator, honoribus amplissimis, fortunisque maximis, conjuge, liberis, vobis affinis ornatus, bellum reipublicæ indixerit? Quid dicam in tanto festinatus, populique consensu, cum tantum resideat intra muros mali? maximo autem, cum hæc scribebam, afficiebar dolore: quod, cum me pro adolefcentulo, ac præne puero reipublica accepisset vadem, ⁶⁸ vix videbar, quod promiseram, præstare posse. Est autem gravior, & difficilior animi, & sententiæ, maxime præstare in rebus, pro altero, quam pecuniæ, obligatio. Hæc enim solvi potest, & est rei familiaris jactura tolerabilis. reipublica quod sponderis, quemadmodum solvas, nisi is dependi facile patitur, pro quo sponderis? quamquam & hunc (ut spero) rebeo multis repugnantibus. videtur enim in eo esse indoles, sed flexibilis ætas: multique ad depravandum parati: qui, splendore falsi honoris objecto, aciem boni ingenii præstringi posse confidunt. Itaque ad reliquos hic quoque labor mihi accessit, ut omnes adhibeam machinas ad tenendum adolefcentem, ne famam subeam temeritatis. quamquam quæ temeritas est? magis enim illum, pro quo sponderi, quam me obligavi. Nec verò poterit potest reipublicam me pro eo spondidisse, qui fuit in rebus gerendis cum suo ingenio, tum mea promissione constantior. Maximus autem (nisi me forte fallit) in reipublica nodus

61. *Quæ facit, non dominationem, non, sed dominum Antonium timentis sint.* Hodie quidem se legitime, sed contra vet. edd. & iuss. Pall. in quibus nulla litera variances. *quæ facit, dominationem, an Antonium, an Antonium timentis sint.* neque secus publicati à Victorio. *Gaur.*

62. *Immo triumphus, & stipendium decernitur, & omnibus decretis ornatur.* Hæc aliter quidem lectio vulgata. sed enim aliter iuss. Pall. pr. habet, *stipendium & omnibus decretis honorationis, omisso illo decernitur*, quod & reliquis fere abest. quippe sic. *Immo triumphum & stipendium & omnibus decretis honorationibus pudeat concupiscere* &c. quod & à prima manu in tertio, qui emendatum habet eodem arrangemento, decretis ornatur. cum pudet. at quartus exhibet. *Immo triumphus & stipendium decernitur, & om. decretis honoratur, cum pudet.* omnes mendose. *Idem.*

63. *Pudeat concupiscere fortunam, cuius nomen susceperit Consularis, ut Ciceronis.* Non abii à Victoriana editione firmata à Pall. sec. tert. nam pr. & quart. *susceperit Consularis aut Ciceronis est.* Aldi vetus: *qui ad concupiscere fortunam cuius nomen susceperit. Consularis hoc, an Ciceronis est?* *Idem.* lectio enim animo facit latius. nam

Lambini, ne producere quidem libet, adeo fatua est. *Idem.*

64. *Referat omnia, laudet.* &c.] Possimè Lambinus, *referat ei accepta omnia, laudet.* certè contra omnia iuss. exemplaria. *Idem.*

65. *Quam Cicero alieno tribuat.* Videtur alieno tribuat, nata in concilio scribarum certe iuss. nostri variant, veluti testes in causa falsa; habentque quam Cicero, qui alieno trib. aut, quidem qui alienat. *Idem.*

66. *Qua deterrear.* Malè vulgata eum negativâ, *qua non deterrear*, contraque mentem auctoris & Pall. nostrorum, excluderatque etiam Victorius, & miror retentam à P. Mamutio. *Idem.*

67. *Labenti & inclinatæ reipubl.* MS. Balliol. auctior & bene inclinatæ resp. quam vocem habent & Victorii editiones. Nec fane aliud est, quod libro 11 epist. 19 usurpavit, qui ab excitata fortuna ad inclinatam & prope jacentem desisterem. Gronov.

68. *Vix videbar, quæ promiseram, præstare posse.* Verbum posterius non est in Balliolensi codice: & ut putem abesse oportere, nec Ciceronis esse, facit iterata toties hujus consuetudo, præsens illud tempus pro futuro adhibentis. *videbar præstare*, id est, præstiturus. *Idem.*

dus est, inopia rei pecuniariae. 69 obdurefcunt enim magis quotidie boni viri ad vocem tributi: quod ex centesima collatum impudenti censu locupletum in duarum legionum praemis omne consumitur. Impudentem autem infiniti sumptus cum in hos exercitus, quibus nunc defendimur, tum vero in tuum. Nam Cassius noster videtur posse satis ornatus venire. Sed & haec, & multa alia coram cupio, idque quam primum. De sororis tuae filiis non expectavi, Brute, dum scriberes.

Omnino jam tempora (bellum enim ducetur) integram tibi causam reservant. Sed ego à principio, cum divinare de belli diuturnitate non possem, ita causam egi puerorum in senatu, ut te arbitror è matris litteris potuisse cognoscere. Nec verò ulla res erit unquam, in qua ego non vel vitæ periculo ea dicam, eaque faciam, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitror. Vale vi kalend. Sexti.

69. *Obdurefcunt enim magis &c.*] Lambinus libris omnibus, ut ipse testatur, reclamantibus, reposuit, *Obdurascunt.* sibi habeat. Gronov.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLAE AD BRUTUM, NON ITA PRIDEM A GERMANIS REPERTAÆ, ET EDITAÆ.

CICERO BRUTO, S.



UUM hæc scribebam, res existimabatur in extremum adducta discrimen. tristes enim de Bruto nostro litteræ, nuntique adferebantur. Me quidem non maximè conturbabant. his enim exercitibus, ducibusque, quos habemus, nullo modo poteram diffidere. neque assentiebam majori parti hominum. fidem enim consulum non condempnabam, quæ suspecta vehementer erat. desiderabam nonnullis in rebus prudentiam, & celeritatem; qua si essent usi, jam pridem rempublicam recuperassemus. Non enim ignoras, quanta momenta sint in republica temporum: & quid intersit, idem illud utrum antè, an post decernatur, suscipiatur, agatur. Omnia, quæ severè decreta sunt hoc tumultu, si aut, quo die dixi sententiam, perfecta essent, & non in diem ex die dilata, aut quo ex tempore suscepta sunt, ut agerentur, non tardata, & procrastinata, bellum jam nullum haberemus. Omnia, Brute, præstiti reipublicæ quæ præstare debuit is, qui esset in eo, in quo ego sum, gradu, senatus, populique judicio collocatus: nec illa modo, quæ nimirum sola ab homine postulanda, fidem, vigilantiam, patriæ caritatem: ea sunt enim, quæ nemo est, qui non præstare debeat. Ego autem ei, qui sententiam dicar in principibus de republica, puto etiam prudentiam esse præstandam. nec me, quum mihi tantum sumpsissem, ut gubernacula reipublicæ prenderem, minus putarim reprehendendum, si inutiliter aliquid senatus suaserim, quam si infideliter. Acta quæ sint, quæque agantur, scio perscribi ad te diligenter. Ex me autem illud est, quod te velim habere cognitum, meum quidem animum in aciem esse; neque respectum ullum querere, nisi me utilitas civitatis forte converterit. majores autem partes animi, te, Cassiumque respiciunt. Quamobrem ita te para, Brute, ut intelligas, aut, si hoc tempore bene res gesta sit, tibi in meliorem rempublicam esse faciendam: aut, si quid offensum sit, per te esse eandem recuperandam.

CICERO BRUTO, S.

PLANCI animum in rempublicam egregium, legiones, auxilia, copias ex litteris ejus, quarum exemplum tibi missum arbitror, perspicere potuisti. Lepidi, tui necessarii, qui secundum fratrem affines habet, quos oderit, proximos, levitatem & inconstantiam, animumque semper inimicum reipublicæ jam credo tibi ex tuorum litteris esse perspectum. nos expectatio sollicitat, quæ est omnis jam in extremum addu-

ctæ discrimen. Est enim spes omnis in Bruto expediendo, de quo vehementer timebamus. Ego hic cum homine furioso satis habeo negotii, Servilio, quem tuli diutius, quam dignitas mea patiebatur: sed tuli reipublicæ causa, ne darem perditis civibus hominem parum sanum illum quidem, sed tamen nobilem, quò concurrerent: quod faciunt nihilominus: sed eum alienandum à republica non putabam. Finem feci ejus ferendi. cæperat enim esse tanta insolentia, ut neminem liberum duceret. In Planci verò causa exarsit incredibili dolore, mecumque per biduum ita contendit, & à me ita fractus est, ut eum in perpetuum modestiorem sperem fore. Atque in hac contentione ipsa, quum maximè res ageretur a. d. v id. April. litteræ mihi in senatu redditæ sunt à Lentulo nostro, de Cassio, de legionibus, de Syria: quas statim cum recitavissim, cecidit Servilius, complures præterea. sunt enim insignes aliquot, qui improbius sentiunt: sed acerbissimè tulit Servilius assensum esse mihi de Planco. Magnum illud monstrum in repub. est. * * *Deest hujus epistolæ pars extrema.*

BRUTUS CICERONI, S.

Deest principum epistolæ.

* * sed quo nos amisisse: quem sic vexari à Dolabella audio, ut jam non videatur crudelissimum ejus facinus interfecit Trebonii. Vetus Antistius me tamen pecunia sublevavit. Cicero filius tuus sic mihi se probat, industria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, ut proflus nunquam dimittere videatur cogitationem cuius sit filius. Quare quoniam efficere non possum, ut pius facias eum, qui tibi est carissimus; illud tribue judicio meo, ut tibi persuadeas, non fore illi abntendum gloria tua, ut adipiscatur honores paternos. Kalend. April. Carachio.

CICERO BRUTO, S.

DATIS manè a. d. vi id. April. Scaptio litteris, eodem die tuas accepi kal. April. Dyrachio datas vesperi. itaque manè prid. id. Apr. cum à Scaptio certior factus essem, non esse eos profectos, quibus pridè dederam, & statim ire, hoc paullulum exaravi ipsa in turba matutinæ salutationis. De Cassio lætor, & reipublicæ graulor: mihi etiam, qui repugnante & irascente Pantæ sententiam dixi, ut Dolabellam bello Cassius persequeretur. Er quidem audacter dicebam, sine nostro senatusconsilio jam illud eum bellum gerere. De te etiam dixi rum, quæ dicenda putavi. Hæc ad te oratio perferretur, quoniam te video delectari Philippiis nostris.

1. *In aciem esse.*] Cur sic edidit Gruterus? sane quidem ex Hervagiano, sed pari vetustate alii habent *acie.* Gronov.

2. *Carachio.*] Editiones Victorii & Hervagiana *Charachio.* Ortelius ex responso Ciceronis ad eandem putat patere *Dyrachio* scribit.

stris. Quod me de Antonio consulis, quoad Bruti exitum cognovimus, custodiendum puto. Ex his litteris, quas mihi misisti, Dolabella Asiam vexare videtur, & in ea se gerere tæterimè. Compluribus autem scripsisti Dolabellam à Rhodiis esse exclusum: qui si ad Rhodum accessit, videtur mihi Asiam reliquisse. Id si ita est, istic tibi censeo commemorandum: sin eam semel cepit, mihi crede, * * non erit. Id. April.

BRUTUS CICERONI, S.

LITTERAS tuas valde expecto, quas scripsisti post nuncios nostrorum rerum, & de morte Trebonii: non enim dubito, quin mihi consilium tuum explices. Indigno scelere & civem optimum amissum, & provinciæ possessione depulsi sumus, quam recuperari facile est. neque minus turpe, aut flagitiosum erit, si potest, non recuperari. Antonius adhuc est nobiscum: sed mediustidius & moveor hominis precibus, & timco, ne illum aliquorum furor excipiat: planè æstuo. Quod si scirem quid tibi placeret, sine sollicitudine essem. id enim optimum esse persuasum esset mihi. Quare quam primum fac me certiore quid tibi placeat. Cassius noster Syriam, legiones Syriacas habet, ultro quidem à Marco & à Marcio, & ab exercitu ipso accessit. Ego scripsi & ad Tertiam forem, & matrem, ne prius eederent hoc, quod optimè ac felicissimè gessit Cassius, quam tuum consilium cognovissent, tibi que visum esset. Legi orationes duas tuas, quarum altera kal. Jan. usus es: altera de litteris meis, quæ habitata est abs te contra Calenum. Nunc scilicet hoc expectas, dum eas laudem. Nescio animi, an ingenii tui major in his libellis laus contineatur. Jam concedo, ut vel Philippi vocentur, quod tu quadam epistola jocans scripsisti. Duabus rebus egemus, Cicero, pecunia & supplemento: quarum altera potest abs te expediri, ut aliqua pars militum istine mittatur nobis, vel secreto consilio adversus Panfam, vel actione in senatu: altera, quæ magis est necessaria, neque meo exercitui magis, quam reliquorum. Hoc magis doleo Asiam * * at in Asiam censeo persequendum. Nihil mihi videris hoc tempore melius acturus.

CICERO BRUTO, S.

QUOD egere te duabus necessariis rebus scribis, supplemento & pecunia, difficile consilium est. non enim mihi occurrunt facultates, quibus uti te posse videam, præter illas, quas senatus decrevit, ut pecunias à civitatibus mutuas sumeres. De supplemento autem non video quid fieri possit. tantum enim abest, ut Panfa de exercitu suo, aut delectu tibi aliquid tribuat, ut etiam molestè ferat, tam multos ad te ire voluntarios: quomodo quidem credo, quod his rebus, quæ in Italia decernuntur, nullas copias nimis magnas esse arbitretur: quomodo autem multi suspicantur, quod ne te quidem nimis firmum esse velit: quod ego non suspicor. Quod scribis te ad Tertiam forem scripsisse, ut ne prius eederent ea, quæ gesta à Cassio essent, quam mihi visum esset, video te veritum esse id, quod verendum fuit, ne animi partium Cæsaris, quomodo etiam nunc partes appellantur, vehementer commoverentur. Sed antè quam tuas litteras accepimus, audita res erat, & pervulgata: tui etiam tabellarii ad multos familiares tuos litteras attulerant. Quare neque supprimenda res erat, præsertim cum id fieri non posset, neque si posset, non divulgandum potius, quam occultandum putaremus. De Cicerone meo, etsi tantum est in eo quantum scribis, tantum scilicet, quantum debeo, gaudeo: & si, quod amas eum, eò majora facis: id ipsum incredibiliter gaudeo, à te eum diligi.

CICERO BRUTO, S.

QUAE litteræ tuo nomine recitatae sunt id. April. in senatu, eodemque tempore Antonii, credo ad te scripsisse

tuos: quorum ego nemini concedo. Sed nihil necesse erat eadem omnes: illud necesse me ad te scribere, quid sentirem de rota constitutione hujus belli, & quo iudicio essem, quæque sententia. voluntas mea, Brute, de summa republica semper eadem fuit, quæ tua: ratio quibusdam in rebus (non enim omnibus) paullo fortasse vehementior. Seis mihi semper placuisse non rege solum, sed regno liberari rempublicam. Tu lenius, immortalis omnino cum tua laude: sed quid melius fuerit, magno dolore sentimus, magno periculo sentimus. Recenti illo tempore, tu omnia ad pacem, quæ oratione confici non poterat: ego omnia ad libertatem, quæ sine pace nulla est: pacem ipsam bello atque armis effici posse arbitrabar. Studia non deerunt arma poscentium, quorum repressimus impetum, ardoremque restinximus. Itaque res in eum locum venerat, ut nisi Cæsari Octaviano deus quidam illam mentem dedisset, in potestatem perditissimi hominis, & turpissimi M. Antonii veniendum fuerit: quocum vides hoc tempore ipso, quod sit, quantumque certamen. Id profectò nullum esset, nisi tum conservatus esset Antonius. Sed hæc omitto. res enim à te gesta memorabilis, & præ cælestis repellit omnes reprehensiones: quippe quæ ne laude quidem satis idonea affici possit. Exististi nuper vultu severo: exercitum, copias, legiones idoneas per te brevi tempore comparasti. Dii immortales! qui ille nuntius, quæ illa littera, quæ latitia senatus, quæ alacritas civitatis erat! nihil unquam vidi tam omnium consensione laudatum. Erat expectatio reliquiarum Antonii: quem equitatu, legionibusque magna ex parte spoliabas. ea quoque habuit exitum operabilem. Nam tuæ litteræ, quæ recitatae in senatu sunt, & imperatoris consilium, & militum virtutem, & industriam tuorum, in quibus Ciceronis mei, declarant. Quod si tuis placuisset de his litteris referri, & nisi in tempus turbulentissimum post discessum Panfæ consulis incidissent, honos quoque iustus, & debitus diis immortalibus decretus esset. Ecce tibi id. April. advolat manè celer Pilus, qui vir! dii boni, quam gravis! quam constans! quam bonarum in republica partium! Hic epistolas affert duas, unam tuo nomine, alteram Antonii. dat Servilio tribuno plebis. ille Cornuto: recitantur in senatu. ANTONIUS PROCOS. magna admiratio, ut si esset recitatum, DOLABELLA IMPERATOR, à quo quidem venerant tabellarii: sed nemo Pili similis, qui proferre litteras audeat, ut magistratibus reddere. Tuæ recitantur, breves illæ quidem, sed in Antonium admodum lenes: vehementer admiratus senatus. mihi autem non erat explicatum, quid agerem. falsas dicerem? quid si tu eas approbasses? confirmarem? non erat dignitatis tua. itaque ille dies silentio. Postridie autem eum sermo inerebruisset, Pilusque oculos vehementius hominum offendisset, natum omnino est principium à me. De proco. Antonio multa: Sextius causæ non defuit. Post mecum: quanto suum filium, quanto meum in periculo futurum duceret, si contra proco. arma tulissent. nostri hominem: causæ non defuit. Dixerunt etiam alii. Labeo verò noster nec signum tuum in epistola, nec diem appositum, nec te scripsisse ad tuos, ut soles. hoc cogere volebat, falsas litteras esse, & si quaris, probabat. Nunc tuum est consilium, Brute, de toto genere belli. Video te lenitate delectari, & eum putare fructum esse maximum: præclare quidem, sed aliis rebus, aliis temporibus, locus esse solet, debetque clementia. Nunc quid agitur, Brute? templis deorum immortalium imminet hominum egentium & perditorum spes, nec quidquam aliud decernitur hoc bello, nisi utrum simas, necne. cui parcimus, aut quid agimus? His ergo consulimus, quibus victoribus vestigium nostrum nullum relinquatur? Nam quid interest inter Dolabellam, & quemvis Antoniorum trium? quorum sicui parcimus, duri fuimus in

Do-

endum: quum plane non constet sequentem epistolam esse responsum. Gron.

3. Possessione depulsi.] Eadem editiones pulsi. Idem.

4. Ad Tertiam forem & matrem.] Michael Brutus apud Gryphum edidit & ad matrem. Idem.

Dolabella. Hæc ut ita sentiret senatus, populique Romanus, et si res ipsa cogebat, tamen maxima ex parte nostro consilio, atque auctoritate perfectum est. Tu si hæc rationem non probas, tuam sententiam defendam, non relinquam meam. neque dissolutum à te quidquam homines expectant, neque crudele. Hujus rei moderatio facilis est, ut in duces vehementis sis, in milites liberalis. Ciceronem mecum, mihi Brute, velim quam plurimum tecum habere. Virtutis disciplinam meliorem reperiet nullam, quam contemplationem, atque imitationem tui. XIII kalend. Maji.

CICERO OCTAVIO. S.

Hæc epistola non est Ciceronis: sed declamatoris alicujus.

SI per tuas legiones mihi licitum fuisset, quæ nomini meo, populoque Romano sunt inimicissimæ, venire in senatum, coramque de republica disputare, fecissem: neque tam libenter, quam necessario, nulla enim remedia, quæ vulneribus adhibentur, tam faciunt dolorem, quam quæ sunt salutaria. Sed quoniam cohortibus armatis circumseptus senatus, nihil aliud verè potest decernere, nisi timere: (in Capitolio signa sunt, in urbe milites vagantur, in Campo castra ponuntur, & Italia tota, legionibus ad libertatem nostram conscriptis, ad servitutum adductis, equitatuque exterarum nationum, distinctur) cedam tibi in præsentia foro, curia, & sanctissimis deorum immortalium templis: in quibus, reviviscente jam libertate, deinde rursus oppressa, senatus nihil consulitur, timet multa, assentitur omnia. post etiam paulo, temporibus ita postulantibus, cedam urbe: quam per me conservatam, ut esset libera, in servitute videre non potero. cedam vita, quæ quamquam sollicita est, tamen, si prostituta est reipublicæ, bona spe posteritatis me consolatur: qua sublata, non dubitanter occidam, atque ita cedam, ut fortuna judicio meo, non animus mihi defuisse videatur. Illud verò, quod & præsentis doloris est indicium, & præteritæ injuriæ testimonium, & absentium sensus significatio, non prætermittam, quin, quoniam coram id facere prohibeor, absens prosum: siquidem mea salus aut utilis reipublicæ est, aut conjuncta certè publicæ saluti. Nam, per deum immortalium fidem! (nisi fortè frustra eos appello, quorum aures, atque animus à nobis abhorrent) perque fortunam populi Romani (quæ quamquam nobis infesta est, fuit aliquando propitia, & ut spero, futura est) quis tam expers humanitatis, quis hujus urbis nomini, ac sedibus usque adeo est inimicus, ut ista aut dissimulare possit, aut non dolere? aut, si nulla ratione publicis incommodis mederi queat, non morte proprium periculum vitet? Nam, ut ordiar ab initio, & perducam ad extremum, & novissima conferam primis, quæ non posterior dies acerbiore priorè? & que non infrequens hora antecedente calamitosior populo Romano illuxit? M. Antonius, vir animi maximi (utinam etiam sapientis consilii fuisset!) C. Cæsare, fortissimè, sed parum feliciter, à reipublicæ dominatione summoto, concupierat magis regium, quam libera civitas pati poterat, principatum publicam dilapidabat pecuniam, ararium exhauriebat, minuebat vestigalia, donabat civitates, ex commentario dictaturam gerebat; leges imponebat; prohibebat dictatorem creari plebiscito; ipse regnabat in consulatu: provincias unus omnes concupiebat. cui sordebat Macedonia provincia, quam victor sibi sumperat Cæsar, quid de hoc sperare, aut

expectare nos oportebat? Exististi tu vindex nostræ libertatis, ut tunc quidem, optimus (quod utinam neque nostra nos opinio, neque tua fides sefellisset!) & veteranis in unum conductis, & duabus legionibus à pernicie patriæ ad salutem avocatis, subitò propè jam affectam, ac prostratam rempublicam tuis opibus extulisti. Quæ tibi non antiè, quam postulares; majora, quam velles; plura, quam sperares, demittit senatus? Dedit falces, ut cum auctoritate defensores haberet, non ut imperio se adversum armaret. Appellavit imperatorem, hostiam exercitu pulso, tribuens honorem, non ut sua cæde cæsus ille fugiens exercitus te nominaret imperatorem. Decevit in foro statuam, locum in senatu, summum honorem ante tempus. Si quid aliud est, quod dari possit, addar. Quid aliud est majus, quod velis sumere? Sin autem supra ætatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi sunt omnia tributa: cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficii sceleratè circumscribis senatum? Quò te misimus? à quibus reverteris? contra quos armavimus? quibus arma cogitas inferre? à quibus exercitum abducis? & quos adversus aciem struis? Cur hostis relinquitur? civis hostis loco ponitur? cur castra medio itinere longius adversariorum castris, & propius urbem moventur? O me nunquam tibi sapientem, & aliquando id, quod non eram, frustra existimatum! quantum te, popule Romane, de me sefellit opinio? O meam calamitosam, ac præcipitem senectutem! O turpem exacta, demente ætate, canicem! Ego patres conscriptos ad parricidium induxi: ego rempublicam sefelli: ego ipse senatum sibi manus afferre coegi, cum te, Junonium puerum, & matris tuæ partium aureum esse dixi. At te fata patriæ Paridem futurum prædicabant, qui vastares urbem incendio, Italiam bello, qui castra in templis deorum immortalium, senatum in castris habiturus esses. O miseram, & in brevi tam celerem, & tam variam reipublicæ commutationem! Quisnam tali futurus ingenio est, qui possit hæc ita mandare litteris, ut facta, non ficta videantur esse? Quis erit tanta animi facilitate, qui, quæ verissimè memoria propagata fuerint, non fabulæ similia sit existimaturus? Cogita enim Antonium hostem judicatum, ab eo circumfessum consulem designatum, eundemque reipublicæ parentem: te profectum ad consulem liberandum, & hostem opprimendum, hostemque à te fugatum, & consulem obsidione liberatum: deinde paulo post fugatum illum hostem arecessitum, tamquam coheredem mortua republica ad bona populi Romani rapienda: consulem designatum rursum inclusum eo, ubi se non inuenibus, sed fluminibus & montibus tueretur. Hæc quis conabitur exponere? quis credere audebit? liceat semel impudè peccasse: sit erranti medicina confessio. Verum enim dicam. utinam te potius, Antoni, dominum non expulissimus, quam hunc reciperemus! non quòd ulla sit optanda servitus, sed quia dignitate domini minus turpis est fortuna servi. in duobus autem malis cum fugiendum majus sit, levius est eligendum. Ille tamen ea exorabat, quæ volebat auferre: tu extorques. Ille consul provinciam petebat: tu privatus concupisti. Ille ad malorum salutem judicium constituerebat, & leges ferebat: tu ad perniciem optimatorum. Ille à sanguine & incendio servorum Capitolium tuebatur: tu cruore & flamma cuncta delere vis. Si, qui dabat provincias Cassio, & Brutis, & illis custodibus nominis nostri, regnabat,

Exstat isthæc item Declamatio in Pall. priorib. quattuor: sed si planè tuebantur scripturam vulgatam. erat adhuc alter Pal. qui ferè habebat variantes eas lectiones, quas prodidit optimus lib. xv. i. Adversariorum cap. 8. itaque nihil illis huic enotandum duxi: utique cum contest non agnosceret auctorem Tullium. Gruter.

5. *Iste regnabat in consulatu.* MS. Balliolensis, in quo etiam hæc epistola erat, sed inscripta *D. Claviano*, hoc loco non aliter habebat, ac priores editi prohibebat dictatorem creari legibus *SC ipse regnabat in senatu*. Quod cur non sic commode explancum? prohibebat dictatorem creari; legibus, senatusconsultis ipse repugnabat; in senatu provincias unus omnes concupiebat. Quod postremum verbum satis docet male Gruterum paulo ante maluisse sequi alios edendo

concupierat, quam illos, qui exhibuerunt *concupierat*, quod habuit & MS. Ball. ut infra *concupivisti*, quum meliores *concupisti*, quod fecit sum & ipse. Gron.

6. *Cur aut ingratus crudeliter.* Longe mihi videtur præstare veterum editionum lectio, quam probat & MS. Balliol. *cur aut ut ingratus crudeliter*, aut *ut immemorem beneficii tui scelerate circumscribis senatum?* Adverbia jungenda sunt verbo, non adjectivis. Idem.

7. *Adversus quos aciem struis?* Quæso an non multo gratius & magis ex scriptoris hujus genio alii editi & MS. & quos *adversum aciem struis?* Utique superius dixit se *adversum*. Idem.

8. *Non quo ulla.* Sic edidi ex MS. Ball. & editis aliis, relicto Gruteri, qui quod recepit contra continuum etiam Ciceronis morem. Id.

bat, quid faciet, qui vitam admittit? si qui urbe eiciebat, tyrannus erat: quem hunc vocemus, qui ne locum quidem reliquit exilio? Itaque si quid illæ majorum nostrorum seculæ reliquæ sapiunt, si non unâ cum corpore sensus omnis, uno atque eodem consumptus est igni; quid illis interrogantibus, quid agat nunc populus Romanus, respondebit aliquis nostrum, qui proximum in illam æternam domum decesserit? aut quem accipiet de suis posteris nuntium illi veteres Africani, Maximi, Paulli, Scipiones? quid de sua patria audient, quam spoliis, triumphisque decorant? an esse quandam 9 annos XVII natum, cujus avus fuerit argentarius, ad stipulator pater; uterque verò precarium quæstum fecerit, sed alter usque ad senectutem, ut non negaret; alter à pueritia, ut non posset non confiteri: eum agere, rapere reipublicam, cui nulla virtus, nullæ bello subactæ, & ad imperium adjunctæ provinciæ, nulla dignitas majorum conciliaisset eam potenu-

tiam, sed forma per dedecus, pecuniam & nomen nobile consceleratam impudicitia dedidit: veteres veluerunt & ætate confectos gladiatores, egentes reliquias Casaris ludi, ad rudem compulsi? quibus ille septus omnia miseret, nulli parceret, sibi viveret. Qui tamquam in dotali matrimonio reipublicam testatam legatam sibi obtineret. Audient duo Decii servire eos cives, qui ut hostibus imperarent, victoriam se devoverunt. Audiet C. Marius impudico domino parere nos, qui ne militem quidem habere voluit nisi pudicum. Audiet Brutus eum populum, quem ipse primò, post progenies ejus à regibus liberavit, pro turpi stupro datum in servitutum. Quæ quidem si nullo alio, metamen internum ad illos celeriter deferentur. nam si vivus ista subterfugere non potero, unâ cum istis vitam simul fugere decrevi.

9. *Annot xvii natum.*] Miræ varietas in hoc numero. MS. Ball. & alii editi xiiii, Casaubonus ad Suetonium Augustum, ubi hanc epistolam vocat non Ciceronis quidem, sed veterem tamen, ita quoque citans, legendum ait xix vel xx. Possent duæ lineæ per-

peram ductæ videri ex decussis male scripta, ut foret xxi. Sed & mox idem summus vir bis legit alterum, quod nusquam deprehendit. Mox MS. non ulla bello. Gron.

TITI POMPONII ATTICI VITA, AUCTORE CORNELIO NEPOTE.

POMPONIUS Atticus, ab origine ultima stirpis Romanæ, generatim perpetuo à majoribus acceptam equæstem obtinuit dignitatem. patre usque diligente, indulgente, & ut tum erant tempora, diti, in primisque studio literarum. hic prout ipse amabat litteras, omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debet, filium erudit. erat autem in puero, præter docilitatem ingenii, summa suavis oris, & vocis; ut non solum celeriter acciperet, quæ tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiaret: 4 qua ex re pueritiâ nobilis inter æquales ferebatur, clariusque explendebatur, quam generosi condiscipuli 5 animo æquo ferre possent. itaque incitabat omnes suo studio. quo in numero fuerunt L. Torquatus, 6 C. Marius filius, M. Cicero: quos consuetudine sua 7 sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior. Pater maturè decessit. ipse adolescentulus propter affinitatem P. Sulpicii, qui tribunus plebis interfectus est, non expers fuit illius periculi. namque Anicia, Pomponii consobrina, 8 nupserrat M. Servio fratri Sulpicii. itaque, 9 interfecto Sulpicio, postquam vidit Cin-

nano tumultu civitatem esse perturbatam; neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, cum alii Sullanis, alii Cinnanis faverent partibus, idoneum tempus ratus studii obsequendi suis, Athenas se contulit: neque eò secius adolescentem Marius, hostem judicatum, juxta opibus suis: ejus fugam pecunia sublevavit. ac, ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum trajecit suarum. hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset canisimus. nam præter gratiam, quæ jam in adolescentulo magna erat, sæpe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. cum enim 10 versuram facere publicè necesse esset, neque ejus conditionem æquam haberent, semper se interposuit, atque ita ut neque usuram unquam ab iis acceperit, neque longius, quam dictum esset, 11 debere passus sit. quod utrumque erat iis salutare. nam neque indulgendo inveterascere eorum as alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. auxit hoc officium alia quoque liberalitate. nam universos frumento donavit; ita 12 ut singulis sex modii tritici darentur; qui modus mensuræ me-

1. *Pomponius Atticus.*] In antiquissimo libro Gifanii legitur prænomen, T. Pomponius Atticus. Gruter.

2. *Stirpis Romana genere natus.*] Ita substituit Bosius pro vulgato, *stirpis Romana generatus*, quam vocem, *generatus*, glossæma suspicatur Manutius. Grut. Sed cur Bosianam conjecturam ita repente Gruterus (an vero hæc etiam sunt Clerici?) exemplo quidem auctoris admittit in contextum? Quid quod nec tani Bosii ea est, quam Rutgersii brevi tantum differentia legentis *Roma* vel *Romano genere natus* lib. 2. Var. lect. cap. 8. Sed non judicavi expectandos mihi viros doctos in conjecturis ludentes. MSS. omnes conveniunt in *stirpis Romana generatus*. Hinc deleri una litera debuit, nulloque id negotio fit, & mihi credens reliqui aliena. Est fere simile Ovidianum: *primaque ab origine mundi Ad mea perpetuum deducite tempora carmen*. Mox nescio unde plurimi edant *oris & vocis*, quam editiones hodiernæ Nepotis teneant ac. MS. codex bibliothecæ Academicæ habet atque. Gronov.

3. *Impertiri.*] Vulg. *impartiri*. Grut.
4. *Qua ex re pueritiâ nobilis.*] Fulvius legebat ex ms. *qua ex re nobilis*: quid si legatur; *qua ex re pueritiâ nobilis*. Liber Gifanii,

in pueritiâ, probante Manutio. Grut. Etiam codex Academicus agnoscit præpositionem. Gronov.

5. *Animo æque ferre.*] Vulg. *animo æquo ferre*. Grut.

6. *C. Marius filius.*] Sic Gifanii liber & ita placuit Ursino. Idem.
7. *Sic sibi devinxit.*] Abscît vocabulum, *sibi*, à Gifanii libro. Idem.

8. *Nupserrat M. Servio fratri Sulpicii.*] Mss. omnes & editiones antiquæ habent, *Nupserrat M. Servio*, & ita legendum ex denario asserit Ursinus: vulg. *nupserrat Servio fratri*. Grut. Dubito de omnium MSS. testimonio. Nam certe liber Academicus habet *M. Servilio*. Gronov.

9. *Interfecto Sulpicio.*] Vulg. *interfecto P. Sulpicio*. Grut.

10. *Versuram facere.*] Vulgati mendosè habent, *usuram facere*. Idem.

11. *Debere passus sit.*] Vulg. *eos debere passus sit*. Idem.

12. *Ut singulis sex modii.*] Hunc locum ita restituerunt Manutius & Ursinus, eum antea *vii*, ut est in libro Gifanii, pro, *vii*, & *modiis*, pro, *modiis*, legeretur. Idem.

3 medimnus Athenis appellatur. hic autem sic se gerebat, ut
 13 communis infimis, par principibus videretur. quo factum
 est, ut huic omnes honores, quos possent, publicè haberent,
 civemque facere studerent. quo beneficio ille uti noluit. quod
 nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam alia
 adfuita. Quamdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, resti-
 tit; absens prohibere non potuit. itaque aliquot ipsi, 14 &
 Pilia locis sanctissimis posterunt. hunc enim in omni pro-
 curatione reipublicæ actorem, auctoremque habebant. Igi-
 tur primum illud munus fortunæ, 15 quòd in ea potissimum
 urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esse imperii,
 ut eandem & patriam haberet, & domum: hoc specimē
 prudentiæ, quòd, cum in eam se civitatem contulisset,
 quæ antiquitate, humanitate, doctrinaque præstaret 16 omnes,
 4 ei unus ante alios fuerit carissimus. Huc ex Asia Sulla decen-
 dens cum venisset; quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponi-
 um, captus adolescentis & humanitatis & doctrinae. sic enim
 Græcè loquebatur, ut Athenis natus videretur. 17 tanta
 autem erat suavitas sermonis Latini, ut appareret in eo nati-
 vum quemdam leporem esse, non adscitum. idem poemata
 pronuntiabat & Græcè, & Latine sic, ut supra 18 nihil posset
 addi. quibus rebus factum est, ut Sulla 19 nunquam à se di-
 mitteret, cuperetque secum deducere. qui cum persuaderet
 tentaret; Noli, oro te, inquit Pomponius, adversum eos me
 velle deducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Ita-
 liam reliqui. at Sulla, adolescentis officio collaudato, omnia
 munera ei, quæ Athenis acceperat, proficiscens iussit deferri.
 Hic complures annos moratus, cum & rei familiari tantum
 opera daret, quantum non indiligens deberet parerfamilias,
 & omnia reliqua tempora aut litteris, aut Atheniensium
 reipublicæ tribueret, nihilo minus amicis urbana officia præ-
 stitit. nam & ad comitia eorum venit; & si qua res major
 acta est, non defuit: sicut Ciceroni 20 in omnibus ejus
 periculis singularem fidem præbuit: cui ex patria fugienti H-S
 cc & quinquaginta millia donavit. Tranquillitas autem rebus
 Romanis remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta, & L. Tor-
 quato Coss. 21 quem diem sic universa civitas Atheniensium
 profecta est, ut lacrimis desiderii futuri dolorem indicaret. Ha-
 bebant avunculum Q. Cæcilium, equitem Romanum, familia-
 rem L. Luculli, divitem, difficillima natura: cuius sic asperita-
 tem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, huius sine offensione
 ad summam senectutem retinuerit benevolentiam. quo facto,
 tulit pietatis fructum. Cæcilius enim moriens testamento
 adoptavit eum, heredemque fecit ex doctante. ex qua heredi-
 tate accepit circiter centies H-S. Erat nupta soror Attici Q.
 Tullio Cicconi: easque nuptias M. Cicero conciliarat, cum
 quo à condiscipulatu vivebat conjunctissimè, multo etiam
 familiaritè, quàm cum Quinto: ut judicari possit plus in ami-

cia valere similitudinem morum, quàm affinitatem. ute-
 batur autem intimè Q. Hortensio, qui iis temporibus princi-
 patum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non posset, uter eum
 plus diligeret, Cicero, an Hortensius: & id, quod erat diffi-
 cillimum, efficiebat, ut inter quos tantæ laudis esset æmula-
 tio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum
 copula. In republica ita est versatus, ut semper 22 optimarum
 partium & esset & existimaretur; neque tamen se civilibus
 fluctibus committeret; quòd non magis eos in sua potestate
 existimabat esse, qui se iis dedidit, quàm qui maritimus ja-
 ctarentur. honores non petiit, cum ei paterent propter vel
 gratiam, vel dignitatem; quòd neque peti more majorum,
 neque capi possent, conservatis legibus, in tam 23 effusus am-
 bitus largitionibus, 24 neque peti sine periculo, corruptis ci-
 vilitatis moribus. ad hastam publicam nunquam accessit. nul-
 lius rei neque prætor, neque manceps factus est. 25 neminem
 suo nomine, neque subscribens accusavit. in jus de sua re
 nunquam iit. iudicium nullum habuit. multorum consulum,
 prætorumque præfecturas delatas sic accepit, ut neminem in
 provinciam sit secutus, honore contentus, rei familiaris
 desuper fructum, qui ne cum Q. quidem Cicerone vol-
 uit ire in Asiam, cum apud eum legati locum obtinere pos-
 set. non enim decre se arbitrabatur, cum prætorum gerere
 noluisset, asseclam esse prætoris. quia in re non solum digni-
 tati serviebat, sed etiam tranquillitati, cum suspiciones quo-
 que vitaret criminum. quo fiebat, ut ejus observantia omni-
 bus esset carior, cum eam officio, non timori, neque spei tri-
 bui viderent. Incidit Cæsarianum civile bellum, cum habe-
 7 ret annos circiter sexaginta. usus est ætatis vacatione, 26 ne-
 que quoquam se movit ex urbe. quæ amicis suis opus fuerat
 ad Pompejum proficiscens, omnia ex sua re familiari de-
 dit. 27 ipsum Pompejum non junctus non offendit. nullum
 ab eo habebat ornamentum, ut ceteri, qui per eum aut hono-
 res, aut divitias ceperant: quorum partim invitissimi castra
 sunt secuti, partim summa cum ejus offensione domi reman-
 serunt. Attici autem quies tantopere Cæsari fuit grata, ut vi-
 ctor, cum privatis pecunias per epistolam imperaret, huic non
 solum molestus non fuerit, sed etiam sororis 28 filium Q. Ci-
 ceronem ex Pompeji castris concesserit. sic vetere instituto
 vita effugit nova pericula. Secutum est illud occisio Cæsare, 8
 cum reipublica penes Brutos videretur esse, & Cassium, ac
 tota civitas 29 se ad eum convertisse videretur. sic M. Bruto
 usque est, ut nullo ille adolescentis æquali familiaribus, quàm
 hoc fene: neque solum eum principem consilii haberet, sed
 etiam in convictu. Excogitatum est à quibusdam, ut priva-
 tum ararium Cæsaris interfecto ab equitibus Romanis
 constitueretur. id facile effici posse arbitrati sunt, si & prin-
 cipes 30 illius ordinis pecunias consulasent. itaque appellatus
 est

13. *Communis infimis.*] *Comis*, mavult Anton. Augustinus. Gruterus adhaeret alteri. *Grut.*

14. *Et Pilia.*] Antiquus liber habet, *Phidia*, & ita legit Manutius: Urfino placere, *filia*. Lipsius ait Sufio visum & *Fidei*, capitque qui aliter legunt, tanquam peccantes in sanctissimis Attici mores, à cuius modestissimo ingenio hæc abfuerit ambitio. videatur libro 1 Electorum cap. 14. *Grut.* Multa ad hunc locum dicta sunt. Interea tamen in Pausaniæ Atticis non reperio statuas illic positas, quod vult Rutgerus, sed tantum $\pi\epsilon\delta\ \tau\eta\varsigma\ \sigma\epsilon\beta\eta\varsigma$ fuisse Solonem & Selencum. Respiciamus MSSos; in his & audio & vidi esse *Phidia*, Ernestio tamen fatente in suo esse *Pilio*. Hæc considerans subodoror sub literis & *phidia* aut & *pilio* latere ductus vocis *delphinio*: potro literam t ab initio perditam per postremam $\tau\alpha$ alioque, correptamque nota & compendio vocem, sic denique corruptam esse, ut fieret *ipsi*. Nam ex eis produco itaque aliquot *Theseo* & *Delphinio*. Fuit ut videtur in aliquo primo exemplari scriptum aliquotiso. Nota sunt utraque. *Grouto.*

15. *Quod in ea potissimum urbe natus est &c.*] Pater putavit in brevius contractam periodum ab auctore fuisse natus, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, eandem & patriam habuit & domum, ad Livium xxxix, 37. *Idem.*

16. *Omnes, ei unus.*] Gifanii liber, *unus ei fuerit carissimus*: vulgò, *omnes: & unus*. *Grut.*

17. *Tanta autem erat suavitas sermonis.*] Gifanii liber, *suavitas erat*. *Idem.*

18. *Nihil posset addi.*] Ita Gifanii liber; *addi*, deest in vulg. *Idem.*

19. *Nunquam à se dimitteret.*] Manutius addi malit, *eum*, quam subaudiri. Gifanii liber, *nunquam*. *Idem.*

20. *In omnibus ejus.*] Sic habet Gifanii nif. in vulg. deest. *Idem.*

21. *Quem diem sic universa.*] *Quem discedentem*: postulare sententiam Manutio videtur. Anton. August. delet, *diem*. placeret magis Urfino si legeretur, *abentem* sic. *Idem.*

22. *Optimarum partium.*] *Optimatum* legit Urfinus. *Idem.*

23. *Effusus ambitus.*] Gifanii liber, *effusi*. *Idem.*

24. *Neque veri sine.*] *Regi*, legebat Fulvius: Gifanii liber, *neque rep. vulg. neque reip.* *Idem.*

25. *Neminem suo nomine.*] Gifanii liber, *neminem neque suo nomine*. *Idem.*

26. *Neque quoquam se movit.*] Gifanii liber, *neque se quoquam movit*. *Idem.*

27. *Ipsam Pompejum non junctus non offendit.*] *Vulg. conjunctum non offendit*; sed Urfinus videre jubet, nun melius sit, *convenientem pro, conjunctum*. *Idem.*

28. *Filium Q. Ciceronem.*] Liber Gifanii, *filium, & Q. Ciceronem*. Urfino legendum videtur, *filium ei Q. Ciceronem*. *Idem.*

29. *Se ad eum.*] Gifanii liber, *ad eos*. *Idem.*

30. *Illius ordinis.*] Gifanii liber, *ejus ordinis*. *Idem.*

est à C. Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut ejus rei princeps esse vellet. at ille, qui officia amicis præstanda sine factione existimaret, semperque à talibus se consiliis removisset; respondit, si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, ultimum, quantum ex parentur; sed neque cum quoquam de ea re collocuturum, neque coitutum, sic ille consensionis globus hujus unius dissensione disiectus est. Neque multo post superior esse cepit Antonius, sed ita, ut Brutus & Cassius provinciarum, quæ iis dicis causa data erant à consulis, desperatis rebus, in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abjecto Bruto, Italiaque cedenti H. S. centum millia numeris misit: eidem in Epiro abiens ccc. justit dari: neque eo magis potenti adulescens est Antonius, neque desperatos reliquit. Secutum est bellum gestum apud Mutinam, in quo si tantum cum prudentem dicam; minus, quantum debeam, prædicem; cum ille potius divinus fuerit; si divinationem appellanda est perpetua naturalis bonitas, quæ nullis casibus augeatur, neque minuitur. Hostis Antonius judicatus, Italia cesserat. spes restituendi nulla erat. non solum inimici, qui tamen erant potentissimi, & plurimi, sed etiam qui adversariis ejus se dabant, & in eo laudando aliquam consecuturos sperabant commoditatem, familiares iniequebantur, uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus, cum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto, non modo nihil iis indulset ad Antonium violandum, sed è contrario familiares ejus, ex urbe profugientes, quantum potuit, texit; quibus rebus indigerent, adjovit: P. verò Volturnio ea tribuit, ut plura à parente proficisci non potuerit. ipsi autem Fulvia, cum libitibus distineretur, magnisque terroribus vexaretur, tanta diligentia officium suum præstitit, ut nullum illa præfalterit vadimonium sine Attico, sponsor omnium rerum fuerit. quin etiam, cum illa fundum secunda fortuna emisisset in diem; neque post calamitatem versuram facere potuisset, ille se interposuit: pecuniamque sine fœnore, sineque ulla stipulatione credidit, maximum existimans quantum, memorem gratumque cognosci, simulque aperire, se non fortunæ, sed hominibus solere esse amicum: quæ cum faciebat, nemo eum temporis causa facere poterat existimare. nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potitutum. sed sensus ejus à nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odisse malos civis videretur. Ille autem sui iudicium, potius, quid se facere par esset, intuebatur, quam quid alii laudaturi forent. conversâ fortuna est. ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum purarât, propter intimam familiaritatem Ciceronis & Bruti, ita-

que ad adventum imperatorum de forô decesserat, timens proscriptionem: latebatque apud P. Volturnium, cui, ut ostendimus paulo ante, opem tulerat. tanta varietas his temporibus fuit fortunæ, ut modò hi, modò illi in summo essent aut fastigio, aut periculo. habebat secum Gellium Canum, æqualem, simillimumque sui. hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum in ludo cognorat, a se conjunctè vixit, ut ad extremam ætatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed etiam omnibus suis amicis esset inimicus, cosque vellet proscribere; multis hortantibus tamen, Attici inemor fuit officii: & ei, cum requisisset, ubinam esset, sua manu scriptis, ne timeret, statimque ad se veniret: se eum, & Gellium Canum de proscriptionum numero exemisse, ac, ne quod periculum incideret, quod notu sibi erat, præfidium ei misit. sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, præsidio fuit. neque enim suæ solum à quoquam auxilium petiti salutis, sed conjunctim, ut appareret nullam se junctam sibi ab eo velle fortunam. quod si gubernator præcipua laude fertur, qui navem ex hieme, marique scopuloso servat; cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot, tamque gravibus procellis civilibus ad incolunitatem pervenit? Quibus ex malis ut emergeret, nihil aliud egit, quam ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. cum proscripτος præmiis imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epiro venit, cui res ulla defuerit. nemini non ibi perpetuo mandandi potestas facta est: qui etiam, post proclium Philippense, interitumque C. Cassii, & M. Bruti, L. Julium Mociellum patricium, & filium ejus, Aulumque Torquatum, ceterosque patri fortuna percussos institerit tueri, atque ex Epiro iis omnia Samothraciam supportari iusserit. difficile enim est omnia persequi, & non necessaria. illud unum intellegi volumus, illius liberalitatem neque temporariam neque callidam fuisse. id ex ipsis rebus, ac temporibus judicari potest, quod non florentibus se vendidit, sed afflictis semper succurrit: qui quidem Serviliam Bruti matrem non minus post mortem ejus, quam florentem, coluerit. sic liberalitate utens, nullas inimicitias gessit, quod neque laudat quemquam, neque, si quam injuriam acceperat, non malcat oblivisci, quam ulcisci. Idem immortalis memoria percepta retinebat beneficia, quæ autem ipse tribuerat, tandem meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. itaque hic fecit, ut vere dictum videatur: sui cuique mores fingunt fortunam. neque tamen prius ille fortunam, quam se ipse, finxit, qui cavet, ne qua in re jure plecceretur. His igitur rebus efficit, ut M. Vipsianus Agrippa, intima familiaritate conjunctus adole-

31. Si quid Brutus de suis facult. uti vellet.] Anniadverto ab patre postremam literam vocis quid subnotatam fuisse, ac si censuisset ab Cornelio nunc quoque scriptum si qui . . . uti vellet, ut locutos Romanos docet. Gronov.
32. Ita, ut B. & C. provinciarum, quæ iis dicis causa.] Sic omnino magis placet Manutio, non verò, necis causa, ut in vulgatis. Antonius August. legit, ita ut B. & Cass. in provincias quæ iis dicis causa. Grut.
33. Angitur.] Gifanii liber, egitur, ut & in vulg. Idem.
34. Non solum inimici, qui tamen.] Vulg. non solum ejus inimici, qui tum. Idem.
35. Sed etiam qui adversariis.] Vulg. sed etiam amici adversariis. Idem.
36. Commoditatem, familiares iniequebantur.] Gifanii liber, iniequebantur, quod probat Ursinus. Ceterum idem ms. pro, commoditatem, refert, commendationem: vulg. commoditatem, Antonii familiares. Idem.
37. Præfalterit vadimonium.] Multo melius si per veteres libros liceat, stiterit vadimonium, Manutio videtur. Idem.
38. Simulque aperire.] Legendum, apparere, dicit Ursinus, & ita notatum in libro Canilli Sighecelli. Idem.
39. Sed sensus ejus à nonnullis.] Vulgò. sed sensus is à nonnullis. Idem.
40. Conversa fortuna est.] Gifanii liber, conversa subito. Idem.
41. Gellium Canium.] Liber, Gifanii, Gellium Canum: vulg.

2. Gellium. Idem.

42. Suis amicis.] Gifanii liber, ejus amicis. Idem.

43. Se eum, & Gellium Canium.] Gifanii liber, se eum, & illius Canum. Idem.

44. Præsidio fuit.] Gifanii liber, præfidium fuit; sed in spatio quod versus dirigit, scriptum est, vel præsidio. Idem.

45. Sed conjunctim.] Gifanii liber, conjuncti. Idem.

46. Se emerferat.] Liber, Gifanii, emerferit. Idem.

47. Qui etiam, post.] Vulg. quin etiam post. Idem.

48. Institerit tueri.] Gifanii liber, institerit, ut in vulgatis. Idem.

49. Difficile enim.] Absit, enim, à veteri Gifanii libro. Idem. Sed etiam conjecit pater & non necessarium. Gronov.

50. Julicari potest.] Vulg. indicari. Grut.

51. Sui cuique mores fingunt fortunam.] Gifanii liber, Sui cuique mores fingunt fortunam hominibus. Idem.

52. Prius ille fortunam.] Gifanii liber, ille prius fortuna. Idem.

53. Ne qua in re plecceretur.] Vulg. ne qua in re jure plecceretur. Idem.

54. Pignus hinc citans in dedicatione fastorum notat melius forte percolleretur. Cujus verbi vis ut nota & per magna, sic non videtur insignis vir attendisse ad formulam, quam clare alludit Nepos, & tum alibi usurpat Cicero, tum lib. 11 de offic. 8. Jure igitur pleccitur. Unde Gruterus etiam auscultare non potui expellentihinc ad jure, quod certe in MS. Bibliothecæ Academicæ, quem jam ante quoque insperat Ernsius, exflare idi. Gronov.

scanti Casati, cum propter suam gratiam, & Caesaris potentiam nullius conditionis non haberet potestatem, potissimum ejus deligeret affinitatem, proptereaque equitis Romani filiam 54 generosarum nuptiis; atque harum nuptiarum conciliator fuit 55 (non enim est celandum) M. Antonius, triumvir reipublicæ 56 constituenda. cujus gratia cum augere possessiones posset suas, tantum assui à cupiditate pecuniæ, ut nulla in re usus sit ea, nisi in deprecandis amonico aut periculis, aut incommodis: quod quidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit. nam cum L. Saufeji, equitis Romani, æqualis fui, 57 qui cum eo complures annos, studio ductus philosophiæ, habitatar, habebatque in Italia pretiosas possessiones, triumviri bona vendidissent, consuetudine ea, qua tum res gerebantur; Attici labore, atque industria factum est, ut eodem nuntio Saufeji fieret certior, se patrimonium amisisse, & recuperasse. idem 58 L. Julium Calidum, quem post Lucretii, Catullique mortem multo elegantissimum poetam, nostram tulisse ætatem, verè videor posse contendere, neque minus virum bonum, optimisque artibus eruditum, 59 post proscriptionem equitum, propter magnas ejus Africanas possessiones, in proscriptorum numerum à P. Volumnio, præfecto fabræ Antonii, absentem relatum, expedit. quod in præfenti utrùm ei laboriosius, an gloriosius fuerit, difficile fuit judicare; quod in eorum periculis non secus absentes, quàm præsentem amicos Attico esse curæ, cognitum est. 60 Neque verò minus ille vir, bonus paterfamilias habitus est, quàm civis. nam cum esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus ædificator. neque tamen non in primis bene habitavit, omnibusque optimis rebus usus est. nam domum habuit in colle Quirinali 61 Cæcilianam, ab avunculo hereditate relictam, cujus amœnitatem non ædificio, sed silva constabat. ipsum enim tectum, antiquitus constitutum, plus salis, quàm sumptus, habebat: in quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. Usus est familia, si utilitate judicandum est, optima; si forma, vix mediocri. namque in ea erant pueri litteratissimi, anagnostæ optimi, & plurimi librarii; ut ne pedesque quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchrè facere posset. pari modo artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat, apprime boni, neque tamen horum quemquam, nisi domi natum, domique factum, habuit: quod est signum non solum continentiæ, sed etiam diligentiæ. nam & non intemperanter concupiscere, quod à pluribus videas, continentis debet duci; & potius diligenter, quàm pretio, parare, non mediocri est industria. Elegans, non magnificus; splendidus, non sumptuosus; 62 omni diligentia munditiam non affluentem affectabat. supellex non modica, non multa; ut in neutram partem conspici posset. Nec præteribo (quamquam nonnullis leve visum mihi putem) cum in primis lautus esset eques Romanus, & non parum liberaliter in domum suam omnium ordinum homines invitaret; scimus, non amplius, quàm terna millia aris peræque in singulos menses ex ephemeride

eum expensum sumptui ferre solitum: atque hoc non auditum, sed cognitum prædicamus. sæpe enim, propter familiaritatem, domesticis rebus intersumimus. Nemo in convivio ejus aliud *ἀνεξάρητα* audivit, quàm anagnosten: quod nos quidem jucundissimum arbitramur: neque unquam sine aliqua lectione apud eum cenatum est; ut non minus animo, quàm ventre, convivæ delectarentur. namque eos vocabat, quorum mores à suis non abhorrent. Cum tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitæ consuetudine: tantaque usus est moderatione, ut neque in H-S vicies, quod à patre acceptat, parum se splendide gesserit, neque in H-S centies affluentius vixerit, quàm instituerat, parique fastigio steterit in utraque fortuna, 63 nullos habuerit hortos, nullam suburbanam, aut maritimam sumptuosam villam; neque in Italia, præter 64 Ardeatinum, & Nomentanum, rusticum prædium: omnisque ejus pecuniæ reditus constabat in Epiroticis, & urbanis possessionibus. ex quo cognosci potest, 65 eum usum pecuniæ non magnitudine, sed ratione metiri solitum. Mendacium neque 15 dicebat, neque pati poterat. itaque ejus comitas non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate: ut difficile esset intellectu, utrum cum amici magis vererentur, an amarent. Quidquid rogabatur, religiose promittebat; quod non liberalis, sed levis arbitrabatur, polliceri quod præstare non posset. Idem in tuendo quod semel 66 admisisset, tanta erat cura, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. nusquam suscepti negotii eum peractum est. suam enim existimationem in ea re agi putabat: qua nihil habebat carius. quo fiebat, ut 67 omnia Ciceronum, 68 Catonis, Marii, Q. Hortensii, A. Torquati, multorum præterea equitum Romanorum negotia procuraret: ex quo judicari poterat, non inertia, sed judicio fugisse reipublicæ procuracionem. Humanitatis verò nullum afferre majus testimonium possum, quàm quod adolescens idem seni Sullæ fuerit jucundissimus, senex adolescenti M. Bruto; cum æqualibus autem suis Q. Hortensio, & M. Cicetone sic vixerit, ut judicare difficile sit, cui ætati fuerit aptissimus: quamquam eum præcipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit, ut familiarior. ei rei sunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, sexdecim volumina epistolarum ab consulatu ejus usque ad extremum tempus ad Atticum missarum: quæ qui legat, non multum desideret historiam contextam eorum temporum. sic enim omnia de studiis principum, vitis ducum, 69 æmulationibus reipublicæ perscripta sunt, ut nihil in his non appareat; & facile existimari possit, prudentiam quodam modo esse divinationem. non enim Cicero ea solum, quæ vivo se acciderunt, futura prædixit, sed etiam, quæ nunc usu veniunt, cecinit, ut vates. De pietate autem Attici quid plura comme- 17 morem? cum hoc ipsum 70 verè gloriantem audiverim in funere matris suæ, quam exulit annorum nonaginta, cum esset septem & sexaginta, se numquam cum matre in gratiam

54. *Generosarum nuptiis.*] Vulg. *generosam nuptiis.* Gruter.

55. *Non enim est.*] Gifanii liber, non est enim. Idem.

56. *C. cujus gratia.*] Nota illa, C. abest à vulgatis. Idem.

57. *Qui cum eo complures annos st. d. Ph. habitatar.*] Ita hunc locum corrigendum censuit Ursinus, quam legeretur, qui cum pluribus annos studio Philisophiæ habitabat. Idem.

58. *L. Julium Calidum.*] Gifanii liber ut & vulgati, *Calidum.* Idem.

59. *Post proscripsi.*] Gifanii liber, quem post proscr. Idem.

60. *Neque verò minus.*] Minus abest à Gifanii libro. Idem.

61. *Cæcilianam.*] Giphanii liber *Tamphilianam*; vulgò *Tamphilianam* Idem. Ernestius vocat veterem lectionem *Cæcilianam*, eamque adducit ex editis nonnullis & MS. ipsius libro. & tamen in MSS. Medicæis ait esse alteram; idemque quum citetur ex Gifanii codice, sitque in Licendi; debuerat addere pretium quod isti libro suo statuebat, ut omnibus posset obdici. Quod contra Manutium addit, nihil est. Nam sit dicta Cæcilianæ ab possessore suo; au

ante Cæciliam non potuit domus ejus fuisse aliquis Babius Tamphilus? Et utique Lucullani horti & villa fuerunt in ore, quum diu Lucullo mortuo dominum eorum transisset; quos quum & Lucullianos interdum nominari audiamus, nihil mirum, si & hoc loco ab Tamphilo *Tamphilianam* vocemus. Gronov.

62. *Omni diligentia.*] Gifanii liber, *omnique diligentia.* Gruter.

63. *Nullos habuerit.*] Gifanii liber, *habuit.* Idem.

64. *Ardeatinum.*] Liber Gifanii, *Arrentinum*, unde ipse Gifanii legendum putat, *Ardeatinum.* Idem.

65. *Eum usum.*] Gifanii liber, *usum eum.* Idem.

66. *Admisisset.*] Gifanii liber, *annuisset.* Idem.

67. *Omnia Ciceronum.*] Vulg. *Ciceronis.* Idem.

68. *Catonis, Marii, Q. Hortensii.*] Ant. Augustinus *Marci Catonis, Q. Hortensii*, emendat: quod Ursino Manutioque probatur. Idem.

69. *Æmulationibus.*] I liber Gifanii, *mutationibus.* Idem.

70. *Verè gloriantem.*] Vulg. *verè gloriantem.* Idem.

tiam rediisse, nunquam cum sorore fuisse in similitate, quam propè 71 aetate æqualem habebat. quod est signum, aut nullam unquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc ea fuisse in suos indulgentia, ut, quos amare deberet, irasci eis, nefas duceret, neque id fecit natura solum (quamquam omnes ei pæremus) sed etiam doctrina. nam & principum philosophorum ita percepta habuerat præcepta, ut his ad vitam agendam, non ad ostentationem, uteretur. Moris etiam majorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo magistratus ornavit. nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est 72 populo Romano, quæ non in eo suo tempore sit notata: & quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexuit, ut ex eo clarorum virorum propages possimus cognoscere. 73 fecit hoc idem separarim in aliis libris, ut, M. Bruti rogatus, Juniam familiam à stirpe ad hanc ætatem ordine enumeraverit, notans, qui à quoque ortus, quos honores, quibusque temporibus cepisset. pari modo, Marcelli Claudii, de Marcellorum; Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, 74 de Fabiorum, & 75 Æmiliorum: quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum. Attrigit quoque poetice, credimus, ne ejus expertus esset suavitatis. namque versibus, qui honore, rerum gestarum amplitudine ceteros Romani populi præstiterunt, exposuit, ita, ut sub singulorum imaginibus facta, magistratusque eorum non amplius quaternis, quinque versibus describeret: quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari. Est etiam unus liber Græcè confectus de consulatu 19 Ciceronis. Hæcenus, Attico vivo, edita à nobis sunt. nunc, quoniam fortuna nos superstitis ei esse voluit, reliqua persequemur: & 76 quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra significavimus, suos cuique mores plerumque conciliare fortunam. namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris, 77 divi Julii filii, cum jam antè familiaritatem ejus esset confectus, nulla alia re, quam elegantia vitæ, qua ceteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, 78 fortuna humilior. tanta enim prosperitas 79 Cæsarem est consecuta, ut nihil ei non tribueret fortuna, quod cuiquam ante detulerit, & conciliarit, 20 quod civis Romanus quirit consequi. Nata autem est Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam 81 collocavit. hanc Cæsar vix antuculam Ti. Claudio Neroni, Drusilla nato, privigno suo, despondit. quo conjunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentior. Quamvis ante hæc sponsalia non solum cum ab urbe abesset, 20 nunquam ad suorum quemquam literas misit, quin Attico mitteret, quid ageret: in primis, quid legeret, quibusque in locis, & quam diu esset moraturus: sed & cum esset in urbe, & propter 82 suas infinitas occupationes minus sæpe, quam vellet, Attico frueretur, nullus dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet, quo aliquid de antiquitate ab eo requireret; modò aliquam quæstionem poeticam ei pro-

poneret; interdum jocans ejus verbosiores eliceret epistolas: ex quo accidit, cum ades Jovis Feretrii in Capitolio, ab Romulo constituta, vestigare atque incuria detecta prolaberetur, ut Attici admonitu Cæsar eam reficiendam curaret. Neque verò à M. Antonio minus absens litteris colebatur, adeo ut accuratè ille ex ultimis terris, quid ageret, quid curæ sibi haberet, certior faceret Atticum. hoc quale sit, facillius existimabit is, qui judicare poterit, quanta sit sapientiæ, eorum retinere viam, benivolentiamque, inter quos maximarum rerum non solum æmulatio, sed obirectatio tanta intercedebat, quantam fuit intercedere necesse inter Cæsarem, atque Antonium; cum se uterque principem non solum urbis Romæ, sed orbis terrarum esse cuperet. Tali modo cum 21 septem & septuaginta annos complexerit: atque ad extremam senectutem non minus dignitate, quam gratia, fortunaque, crevisset (multas enim hereditates nulla alia re, quam bonitate, consecutus) tantaque prosperitate usus esset valitudinis, ut annis xxx medicina non indignisset; nactus est morbum, quem initio & ipse, & medici contempserunt: nam putarunt esse *πνευσμδν*: cui remedia celeria, faciliæque proponbantur. in hoc cum tres menses sine ullis doloribus, præterquam quos ex curatione capiebat, consumpisset, subito tanta vis morbi in imum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistula putris eruperit. atque 83 antea quidem morbi diuturnitatem molestè ferebat, prius quam hoc ei accideret: postquam vero in dies dolores accrescere, 84 febresque accessisse sensit; Agrippam genitorum ad se 65 accessi iussit, & cum eo L. Cornelium Balbum, Sextumque Peducæum. hos ut venisse vidit, in cubitum nixus, Quantam, inquit, curam diligentiamque in valitudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cum vos testes habeam, 86 nihil opus est pluribus verbis commemorare: quibus quoniam, ut spero, satisfeci, me nihil reliqui fecisse, quod ad sanandum me pertinere: reliquum est, ut egomet mihi consulam. id vos ignorare nolui. nam mihi stat, alere morbum desinere. namque his diebus quidquid cibi sumpsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores sine spe salutis. quare à vobis peto, primum ut consilium probetis meum; deinde ne frustra debortando conemini. Hac oratione habita, tanta constantia vocis atque 22 vultus, ut non ex vita, sed ex domo in domum videretur migrare; cum quidem Agrippa eum flens, atque osculans oraret atque obsecraret, 87 ne ad id quod natura cogeret, ipse quoque sibi acceleraret; & quoniam tum quoque posset temporibus superesse, se sibi, suisque reservarer; preces ejus taciturna sua obstinatione 88 depressit. Sic cum biduum cibo se abstinuisset, subito febris decessit, leviorque morbus esse cepit: tamen propositum nihil secius peregit. itaque die quinto postquam id consilium inierat, pridie kal. April. Cn. Domitio, C. Sosio consulibus decessit. Elatus est in lecticula, ut ipse præscripserat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia. Sepultus est juxta viam Appiam, ad quintum lapidem, in monumento Q. Cæciliæ, avunculi sui.

71. *Ætate æqualem.*] Abest, *ætate*, à Gifanii libro. *Grut.*

72. *Populo Rom.*] Gifanii liber ut & vulgati, *populi Romani.* Idem.

73. *Fecit hoc idem.*] Vulgò *fecit hoc quidem.* Idem.

74. *De Fabiorum.*] *De*, in vulgatis deest. Idem.

75. *Æmiliorum.*] *Corneliorum*, malit Manutius eò quod *Æmili* ad Scipionem nihil pertineant. Idem. Misum est, si Manutius tale quid dixit, dignum visum Grutero, ut hic iteraretur. *Gronov.*

76. *Quantum poterimus.*] Vulg. *quantum potuerimus.* *Grut.*

77. *Divi Julii.*] Gifanii liber, *Divi filii.* Idem.

78. *Fortuna humilior.*] Vulg. *humiliores.* Idem.

79. *Cæsarem est consecuta.*] Gifanii liber, *Cæsarem cum est consecuta.* Idem.

80. *Quod civis Romanus.*] Gifanii liber, *quod nemo adhuc civis* Idem.

81. *Collocavit.*] Gifanii liber, *collocarat.* Idem.

82. *Suas infinitas.*] Gifanii liber, *infinitas suas.* Idem.

83. *Antea quidem morbi diuturnitatem molestè ferebat.*] Hæc omnia verba de sunt in vulgatis. Idem.

84. *Febresque.*] Vulg. *febreque.* Idem.

85. *Accessi.*] Liber Gifanii, *accessi.* Idem.

86. *Nihil opus est.*] Liber Gifanii, *nihil necesse est.* Idem.

87. *Ne, ad id, quod.*] Vulgò *ne id quod.* Idem.

88. *Depressit.*] Vulg. *compressit.* Idem.



MARCI TULLII
CICERONIS
OPERUM

PARS QUARTA.

LUGDUNI BATAVOR.

Apud PETRUM VANDER AA, 1692

Cum Privilegijs.



MARCI TULLII
CICERONIS

OPERA
QUAE EXTANT OMNIA,
ex MSS. codicibus emendata

Studio atque industria

JANI GULIELMII & JANI GRUTERI,
additis eorum notis integris:

NUNC DENUO RECOGNITA

ab

JACOBO GRONOVIO,

*Cujus ubique adjecta sunt emendationes, petita partim ex libris MSS. partim ex animadversionibus
Virovum Doctorum; etiam Orationibus illustratis acceptione ASCONII PEDIANI &
doctissimi VETERIS SCHOLIASTAE, nunquam antea editi:*

Appositis in margine ad utentis commodum numeris,
non tantum Gruterianis, sed etiam Apparatus Latinæ
locutionis Nizoliano respondentibus;

CUM INDICIBUS ALIIS CORRECTIS, ALIIS NOVIS ET ACCURATISSIMIS.
PARS QUARTA.



LUGDUNI BATAVORUM,

Apud PETRUM VANDER Aa,

ANNO MDCXCII.

CUM PRIVILEGIIS.

S E R I E S O P E R U M

P A R T I S Q U A R T A E.

	Pag.
<i>Academicarum quaestionum ad Varronem Liber I.</i>	1057
<i>Academicarum quaestionum Liber IV. qui inscribitur LUCULLUS.</i>	1063
	{ I. 1084
	{ II. 1093
<i>De finibus bonorum & malorum Libri V. quorum</i>	{ III. 1109
	{ IV. 1118
	{ V. 1129
	{ I. 1141
	{ II. 1157
<i>Tusculanarum quaestionum Libri V. quorum</i>	{ III. 1166
	{ IV. 1178
	{ V. 1189
	{ I. 1204
<i>De natura Deorum Libri III. quorum</i>	{ II. 1217
	{ III. 1235
<i>De Divinatione Libri II. quorum</i>	{ I. 1246
	{ II. 1262
<i>De fato Liber I.</i>	1279
	{ I. 1284
<i>De legibus Libri III. quorum</i>	{ II. 1293
	{ III. 1304
	{ I. 1310
<i>De Officiis Libri III. quorum</i>	{ II. 1334
	{ III. 1345
<i>Cato major, seu de senectute, liber singularis.</i>	1359
<i>Laelius, seu de amicitia, liber singularis.</i>	1372
<i>Paradoxa Stoicorum sex.</i>	1385
<i>Q. Cicero de petitione Consulatus.</i>	1391
<i>Fragmenta Oratorum, Epistolarum, & librorum Philosophicorum, quæ exstant.</i>	1397
<i>Somnium Scipionis.</i>	1407



M. TULLII CICERONIS
ACADEMICARUM QUAESTIONUM
LIBER PRIMUS.
CICERO VARRONI S. D.

ETSI munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus: tamen ego expectatione promissii tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem. mihi autem ad te quatuor admonitores non nimis verecundos, nosti enim profecto os adolescentioris Academiae. Ex ea igitur media excitatos mihi: qui, metuo, ne te forte flagitent, ego autem mandavi, ut rogarent. Expectabam omnino jamdiu, meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem, ut possem te remunerari quam simillimo munere. Sed cum tu tardius faceres, id est, ut ego interpretor, diligentius, teneri non potui, quin conjunctionem studiorum, amorisque nostri, quo possem litterarum genere declararem. Feci igitur sermonem inter nos habitum in Cumano, cum esset una Pomponius. ¹ tibi dedi partes Antio-

chinas, quas à te probari intellexisse mihi videbar: mihi sumpsit Philonis. Puto fore, ut, cum legeris, mirere id nos locutos esse inter nos, quod numquam locuti sumus. sed nosti morem dialogorum. Posthac autem, mi Varro, quam plurima, si videbitur, & de nobis inter nos: serò fortasse: sed superiorum temporum, fortuna reipublica, causam sustineat: hæc ipsi præstare debemus. atque utinam quietis temporibus, atque aliquo, si non bono, at saltem certo statu civitatis, hæc inter nos studia exercere possemus! quamquam tum quidem vel aliæ quæpiam rationes, honestas nobis & curas, & actiones darent. nunc autem quid est, sine his cur vivere velimus? mihi verò cum his ipsis vix: his autem detractis, ne vix quidem. sed hæc coram, & sapius. Migrationem, & emptionem feliciter evenire volo, tuumque in ea re consilium probo. Cura ut valeas.

¹. Tibi dedi partes Antiochianas.] Lambinus Antiochinas, Gulielmus Antiochias malebat. Gruter.

M. TULLII CICERONIS
ACADEMICARUM QUAESTIONUM
LIBER PRIMUS

A D

M. TERENTIUM VARRONEM.

IN CUMANO nuper cum iuvenum Atticus noster esset, nuntiatum est nobis à M. Varrone, venisse eum Roma pridie vesperi, & nisi de via festus esset, continuo ad nos venturum fuisse. quod cum audissemus, nullam moram interponendam putavimus, quin videremus hominem, nobiscum & studiis eisdem, & vetustate amicitia conjunctum. itaque confestim ad eum ire perreximus: paulumque cum ejus villa abissemus, ipsum ad nos venientem vidimus: atque illum complexi, ¹ ut nos amicorum est, satis eum longo intervallo ad suam villam reduximus.

Hic pauca primo, atque ea percunctantibus nobis, & si

quid fortè Roma novi: Atticus, Omite ista, quæ nec percunctari, nec audire sine molestia possumus, quæso, inquit: & quare potius, ecquid ipse novi. silent enim diutius Musæ Varronis, quam solebant: nec tamen istum cessare, sed celare quæ scribat, existimo. Minime verò, inquit ille. interperantis enim esse arbitror, scribere quod occultari velit. sed habeo opus magnum in manibus, ² quod jam pridem ad hunc eum ipsum (me autem dicebat) quædam institui, quæ & sunt magna sanè, & limantur à me politius.

Et ego, Ista quidem, inquam, Varro, jam diu expectans, ³ non audeo tamen flagitare: audivi enim è Libone nostro, cuius nosti studium (nihil enim ejusmodi celare possumus) non

¹. Ut nos amicorum est.] Miror cur isthac habeat pro adulterinis Lambius. Gruter.

². Quæ jam pridem ad hunc &c.] Pall. accedunt Lambinianis, servantque quæ jam. Idem.

te ea intermittere, sed accuratius tractare, nec de manibus unquam deponere. Illud autem mihi ante hoc tempus nunquam in mentem venit à te requirere: sed nunc, posteaquam sum ingressus, res eas, quas tecum simul didici, mandare monumentis, philosophiamque veterem illam, à Socrate ortam, Latinis litteris illustrare; quæro, quid sit, cur, cum multa scribas, genus hoc prætermittas, præsertim cum & ipse in eo excellas, & id studium, totaque ea res longè ceteris & studiis, & artibus antecedit. Tum ille, Rem à me sæpe deliberatam, & multum agitatum requiris.

3 Itaque non hæsitans, respondebo: sed ea dicam, quæ mihi sunt in promptu; quòd ista ipsa de re multum, tui dixi, & diu cogitavi. Nam cum philosophiam viderem diligentissimè Græcis litteris explicatam, existimavi, si qui de nostris ejus studio tenerentur, si essent Græcis doctrinis eruditi, Græca potius, quàm nostra lecturos: sin à Græcorum artibus, & disciplinis abhorrent, nec hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione Græca intelligi non possunt: itaque ea nolui scribere, quæ nec indocti intelligere possent, nec docti legere curarent.

4 Vides autem eadem ipse. didicisti enim non posse nos Amasianii, aut Rabirii similes esse, qui, nulla arte adhibita, de rebus ante oculos positus vulgari sermone disputant: nihil definiunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam denique artem esse nec dicendi, nec dissendendi putant. nos autem præceptis dialecticorum, & oratorum etiam (quoniam utramque vim, virtutem esse nostri putant) sic parentes, ut legibus, verbis, quamquam novis, cogimur uti: quæ docti (ut dixi) à Græcis petere mallent, indocti ne à nobis quidem accipiant: ut frustra omnis suscipiatur labor.

5 Jam verò physica, si Epicurum, id est, si Democritum probarem, possem scribere ita planè, ut Amasianus. quid est enim magnum, cum causas rerum efficientium sustuleris, de corpuseulorum (ita enim appellat atomos) concursione fortitura loqui? nostra tu physica nosti, quæ contineantur ex effectione, & ex materia ea, quam fingit, & format effectio. Adhibenda enim geometria est: quoniam quibusnam quibusquam enuntiare verbis, aut quem ad intelligendum poterit adducere hæc ipsa de vita, & moribus, de expetendis, fugiendisque rebus? illi enim simpliciter pecudis & hominis idem bonum esse censent. apud nostros enim, non ignoras, quæ sit & quanta subtilitas.

6 Sive enim Zenonem sequare: magnum est efficere, ut quis intelligat, quid sit illud verum, & simplex bonum, quod non possit ab honestate sejungi. quod bonum quale sit, negat omnino Epicurus sine voluptatis sensum moventibus nec suspicari. si verò Academiam veterem persequamur, quam nos, ut scis, probamus: quomòdò crir illa acutè explicanda nobis? quàm argutè, quàm obscure etiam contra Stoicos dissendendum? totum igitur illud philosophiæ studium mihi qui-

dem ipse sumo, & ad 7 vitæ constantiam quantum possum, & ad delectationem animi: nec ullum arbitror, ut apud Platonem est, majus aut melius à diis datum munus lionium.

Sed meos amicos, in quibus est studium, in Græciam mitto, id est, ad Græcos ire jubeo, ut ea à fontibus potius hauriant, quàm rivulos confectentur. Quæ autem nemo adhuc docuerat, nec erat, unde studiosi scire possent; ea, quantum potui, (nihil enim magnopere meorum miror) feci, ut essent nota nostris. à Græcis enim peti non poterant, ac post L. Ælii nostri occasum ne à Latinis quidem. Et tamen in illis veteribus nostris, quæ, Menippum imitati, non interpretari, quadam hilaritate conspersimus, multa admixta ex intima philosophia, multa dicta dialecticè: quæ quo facilius minus docti intelligerent, jucunditate quadam ad legendum invitati, in laudationibus, in iis ipsis antiquitatum præconiis philosophiæ, scribere voluimus, si modo consecuti sumus.

8 Tunc ego, Sunt, inquam, ista, Varro. nam nos in nostra urbe peregrinantes, errantesque, tamquam hospites, tui libri 9 quasi domum deduxerunt, ut possemus aliquando, qui, & ubi essemus, agnosceret. tu artem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum jura, tu sacerdotum; tu domesticam, tu bellicam disciplinam; tu sedem regionum, locorum; tu omnium divinarum, humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti: plurimumque poetis nostris, omninoque Latinis & litteris luminis attulisti, & verbis: atque ipse varium, & elegans omni ferè numero, poema fecisti: philosophiamque multis locis inchoasti, ad impellendum satis, ad edocendum parum.

Causam autem probabilem tu quidem afferis. aut enim Græca legere valent, qui erunt eruditi: aut ne hæc quidem, qui illa nesciunt. sed da mihi nunc, satine probas? immò verò & hæc, qui illa non poterunt, & qui Græca poterunt, non contemnunt sua. quid enim cause est, cur poetas Latinos Græcis litteris eruditi legant, philosophos non legant? an quia delectat Ennius, Pacuvius, Accius, multi alii, qui non verba, sed vim Græcorum expresserunt poetarum? quanto magis philosophi delectabunt, si, ut illi Æschylum, Sophoclem, Euripidem; sic hi Platonem imitentur, Aristotelem, Theophrastum?

9 Oratores quidem laudari video, si qui è nostris Hyperidem sint, aut Demosthenem imitati. ego autem (dicam enim, ut res est) dum me arbitrio, dum honores, dum causæ, dum republicæ non solum cura, sed quardam etiam procuratio multis officiis implicatum, & constrictum tenebat, hæc inclusa habebam; & ne obsolescerent, renovabam, cum licebat, legendo. nunc verò & fortunæ gravissimo percussus vulnere, & administratione reipublicæ liberatus, doloris medicinam à philosophia peto, & otii oblectationem hanc, honestissimam judico. aut enim huic arati hoc maximè aptum est: aut iis rebus,

3. Itaque non hesitans.] Vulgati, itaque non multum hesitans; præter miss. & Lamb. & Pall. & alioquin odiosere; etatur id verbi, vel ea propter quod statim præcesserit. Græc.

4. Si essent Græcis &c.] Videntur ab interprete adjecta, si essent. certè superflua sunt. Idem. Ita Gruterus existimavit. Sed vero hoc est exemplum ejus, quod de Augusto tradit Suetonius, eum conjunctiones sæpius iterare non dubitavisse, quæ detractæ afferrent aliquid obscuritatis, etsi gratiam auferrent; ab qua simplicitate non est alienus Cicero. Gronov.

5. Etiam (quoniam utramque vim virtutem.] Voculam etiam ad seculi fide Pall. codd. corumque quos excussit Lambinus, qui licet taceat, invenit puto in illis dem suis, quod ego in nostris, illud rempe virtutem. nam & sic Aldi verus, sic Victorii editio: neotericæ, vim unam &c. pessime. consulantur modo Turnebi ad hunc locum commentarii. Gruter.

6. Quæ contineantur.] Forsan non malè Pall. quart. quæ eum contineantur. sed tunc mox legendum etiam, non enim. ut publicavit Aldus Nepos. Idem.

7. Vitæ constantiam, quantum possum.] Sic productivè Victorio, neque aliter Lambini cod. I. scripti, aut Palatini. vetustiores habebant, rediuntque Aldus Nepos, ceteræ & consuetudinæ, & constantiam &c. ineptè. Gulielmius præterea quantum mutatum volebat in quantum. quemadmodum edidit Turnebus. Idem. Itane? atqui Victoriana utraque tam Rob. Stephani. quam Luca Antonii Junæ ignorat copulativam, quam inter 7. vitæ constantiam incoleat Gruterus. Sed neque Hervagius. Et deleri debet; id quod feci. Gronov.

8. Quam rivulos confectentur.] Pall. quart. rivulos quam sectentur. Gruter.

9. Quasi domum deduxerunt.] Perplacet quod reperi in Pall. quarto, adduxerunt. Turnebus ediderat, reduxerunt; perplacet quod & fecerunt Aldus Nepos. Idem.

10. Plurimumque poetis nostris.] Pall. plurimum quidem à poetis. ut videatur sic legendum, aut & poetis, ut edidit Turnebus, nisi quod verius putarim; plurimumque idem & poetis. ita tamen ut non damnem illud à poetis. Idem.

11. Ad edocendum parum.] Sic edd. Victorii, sic Turnebi; neque aliter Pall. vulgati, ad docendum. Idem.

12. Sed da mihi nunc &c.] Aldus Nepos prodidit, sed da tibi nunc. verum sic nulla editio, neque videtur in Pall. Idem.

13. Multi aut, qui non verba.] Sic Victorio, sic Turnebus, sic Pall. alius edd. non adest illud multi alii. Idem.

bus, si quas dignas laude gessimus, hoc in primis consentaneum: aut etiam ad nostros cives erudiendos nihil utilius: aut, si hæc ita non sunt, nihil aliud video, quod agere possimus.

12 Brutus quidem noster excellens omni genere laudis, sic philosophiam Latinis litteris persequitur, nihil ut iisdem de rebus Græcia desideret: & eandem quidem sententiam sequitur, quam tu. nam Aristum Athenis audivit aliquandiu, cuius tu fratrem Antiochum. quamobrem da, quæso, te huic etiam generi litterarum.

4 Tum ille, Istuc quidem considerabo, nec verò sine te. Sed de te ipso quid est, inquit, quod audio? Quanam, inquam, de re? Relictam à te veterem jam, inquit: tractari autem novam. Quid ergo, inquam, Antiocho id magis licuerit, nostro familiari, remigrare in domum veterem è nova, quam nobis in novam è vetere? certe enim recentissima quæque, sunt correctæ, & emendata maximè. quamquam Antiochi magister Philo, magnus vir, ut tu existimas ipse, negaret in libris, (quod coram etiam ex ipso audiebamus) duas Academicas esse; erroremque eorum, qui ita putarunt, coarguit. Est, inquit, ut dicis: sed ignorare te non arbitror, quæ contra Philonis Antiochus scripserit.

14 Immo verò & istam, & totam veterem Academiam, aqua absumptam diu, renovari à te, nisi molestum est, velim: & simul, aspidamus, inquam, si videtur. Sanè istud quidem, inquit: sum enim admodum infirmus. sed videamus, idemne Attico placere fieri à me, quod te velle video. Mihi verò, ille. quid est enim, quod malim, quam ex Antiocho jam pridem audita recordari? & simul videre, satisne ea com-modo dici possint Latinè? 17 Quæ cum sunt dicta, in conspectu confestim omnes.

15 Tum Varro ita exoritur est. Socrates mihi videtur, id quod constat inter omnes, primus à rebus occultis, & ab ipsa natura involutis, 18 in quibus omnes ante eum philosophi occupati fuerunt, advocavisse philosophiam, & ad vitam communem adduxisse: ut de virtutibus, & vitiis, omninoque de bonis rebus, & malis quæreret: cælestia autem vel procul esse à nostra cognitione censeret, vel, si maximè cognita essent, nihil tamen ad bene vivendum.

16 Hic in omnibus ferè sermonibus, qui ab iis, qui illum audierunt, perscripi variè, copiosè sunt, ita disputat, ut nihil affirmet ipse, refellat alios: nihil se scire dicat, nisi id ipsum: eoque præstare ceteris, quòd illi, quæ nesciant, scire se putent: ipse se nihil scire; id unum sciat: ob eamque rem se arbitrari ab Apolline omnium sapientissimum esse dictum, quòd hæc esset 20 una omnis sapientia, non arbitrari sese scire quod nesciat. quæ cum diceret constanter, & in ea sententia permaneret, omnis ejus oratio 21 tum in virtute laudanda, & in omnibus hominibus ad virtutis studium cohortandis consumebatur, ut è Socraticorum libris maximeque Platonis intelligi potest.

Platonis autem auctoritate, qui varius, & multiplex, & copiosus fuit, una & consentiens duobus vocabulis philosophiæ forma instituta est, Academicorum, & Peripateticorum: qui rebus congruentes, nominibus differēbant. nam, cum Spucippum, sororis filium, Plato philosophiæ quasi heredem reliquisset; duos autem 22 præstantissimos studio, atque doctrina, Xenocratem Chalcedonium, & Aristotelem Stagiritem: qui erant cum Aristotele, Peripatetici dicti sunt, quia disputabant inambulantes in Lycio: illi autem, qui Platonis instituto in Academia, quod est alterum gymnasium, cœtes erant, & sermones habere soliti, è loci vocabulo nomen habuerunt. sed utriusque Platonis ubertate completi, certam, quandam disciplinæ formulam composuerunt, & eam quidem plenam, ac refertam: illam autem Socraticam dubitationem de omnibus rebus, & nulla affirmatione adhibita consuetudinem differendi reliquerunt.

23 Ita facta est differendi, quod minimè Socrates probabat, ars quædam philosophiæ, & rerum ordo, & descriptio disciplinæ. quæ quidem erat primò duobus, ut dixi, nominibus una. nihil enim inter Peripateticos, & illam veterem Academicam differēbat. abundantia quadam ingenii præstabat, ut mihi videtur quidem, Aristoteles: sed idem fons erat utrisque, & eadem rerum expectandarum, fugiendarumque partitio. Sed quid ago? inquit: aut summe sanus, qui hæc vos doceo? nam etsi non sus Minervam, ut ajunt: tamen ineptè, quisquis Minervam docet. Tum Atticus, Tu verò, inquit, perge, Varro. valde enim amo nostra, atque nostros: meque ista delectant, cum Latinè dicuntur, & isto modo. Quid me, inquam, putas, qui philosophiam jam professus sum populo nostro exhibiturum?

Pergamus igitur, inquit, quoniam placet. Fuit ergo jam accepta à Platone philosophandi ratio triplex: una, de vita, & moribus: altera, de natura, & rebus occultis: tertia, de differendo, & quid verum, & quid falsum; quid rectum in oratione, pravumve; quid consentiens, 24 quid repugner, judicando. Ac primam illam partem bene vivendi, à natura petebant, eique parendum esse dicebant: neque ulla alia in re, nisi in natura, quærendum esse illud summum bonum, quò omnia referrentur: constituebantque, extremum esse rerum expectandarum, & finem bonorum, adeptum esse omnia è natura & animo, & corpore, & vita. corporis autem alia ponebant esse in toto, alia in partibus. valitudinem, vires, pulcritudinem, in toto: in partibus autem, sensus integros, & præstantiam aliquam partium singularum: ut in pedibus, celeritatem: vim, in manibus: claritatem, in voce: in lingua etiam 25 explanatam vocum impressionem.

Ani-

14. Nihil ut iisdem de rebus Græcia desideret.] Hæc est vetus lectio. neoterici enim obtruserunt, à Græcis desideres, sed contra fidem membranaceorum: Turnebus legendum censebat, à Græcia desideres. Aldus Nepos vulgavit, Græcia desideres: quod ultimum placebat & Gulielmio. mihi non displiceret Græcia desideret, quod alicubi ad oram adscriptum. Grut.

15. Quæ contra Philonis Antiochus scripserit.] Sic erat in nostris duobus, sic in Gulielmiano, notato littera T. Vulgati, Philonem quod eodem quidem redit: sed tamen sua fibi relinquenda auctoritatem. Idem.

16. Aqua absumptam diu.] Sic Victorius, sic Turnebus, sic Pall. nam recentiores, à qua absum tam diu. non ineptè quidem. sed fœdè veluti Ciceronem, non Varronem. deinde quis adscende veli ruinosis? Idem.

17. Quæ cum sunt dicta in conspectu confestim omnes.] Ita Aldus arxus & Nepos. at Victoriana sine, quod & in Pall. Turnebus vulgavit, essent. notavit Gulielmius, ejecta illa voce, exire versus longum, sorte alicujus poetæ veteris. Idem.

18. In quibus omnes ante eum philosophi.] Haud aliter quidem Aldus pater & Nepos. sed Victorius, sed Turnebus, item Pall. & T. Gulielmianus omnibus. Idem.

19. Nihil tamen ad bene vivendum.] Expressi quod erat in Palatino utroque; tanto quidem promptius, quod sic quoque Victorius adidisset. alii enim voce adjecta vivendum censeret, cuius nulla

littera in libris superioribus. & rectè. tale enim quid bellè subintelligitur. Idem. Verissime Gruterus. Nam talia sunt, in somnio Scipionis., Nihil ad nostrum genus. Lib. 1. finib. cap. 11. Nihil ad Epicurum. Lib. 1. Tusc. cap. 29. Nihil ad id, de quo agimus. Lib. 2. Orat. cap. 6. Sed nihil ad Persium. Lib. 3. Orat. cap. 18. Nihil ad hoc tempus. Gronov.

20. Una omnis sapientia.] Lambinus hominè: sed nostrum, tuerit se fide omnium editorum & calamo exaratorum codicum. Grut.

21. Tum in virtute laudanda.] Ambo Pal. tam. forsan tamen. nam nimis superbe Lambinus, qui mox substituit alterum tum, loco & contra inst. editionisque ceteras. Idem.

22. Præstantissimos studio atque doctrina.] Pall. & editi à Turnebo, præstantissimo. Idem.

23. Ita facta est differendi.] Extat quidem ita in edd. & mss. sed Turnebus tollendum putabat vocem differendi, tamquam officeret sensui. nec mora; eam illico jugulavit Lambinus, promptus factelles; sed qui talis noluit videri. Idem.

24. Quid repugner.] Hodie passim esse repugnans, sed alterum tuerit se veterum editione & Pall. mss. fide. Idem.

25. Explanatam vocum impressionem.] Pal. pr. expressionem, quod licet de conjectura placeret P. Manutio, retinuerim tamen prius, quod in omnibus edditur. in nostro quarto, codice alioquin non vulgaris bonitatis. Idem.

20 Animi autem, quæ essent ad comprehendendam ingenii virtutem idonea: eaque ab iis in naturam, & mores dividebantur. Naturæ celeritatem ad discendum, & memoriam dabant: quorum utrumque, mentis esse proprium, & ingenii. Morum autem putabant studia esse, & quasi consuetudinem: quam partim exercitationis assiduitate, partim ratione formabant; in quibus erat philosophia ipsa. in qua quod inchoatum est, neque absolutum, progressio quædam ad virtutem appellatur: quod autem absolutum, id est virtus, quasi perfectio naturæ, omniumque rerum, quas in animis ponunt, una res optima. ergo hæc animorum.

21 Vitæ autem (id enim erat tertium) adjuncta esse dicebant, quæ ad virtutis usum valerent. Jam virtus, animi bonis & corporis cernitur in quibusdam, quæ non tam naturæ, quam beatæ vitæ adjuncta sunt. Hominem esse essebant, quasi partem quandam civitatis, & universi generis humani, eumque esse conjunctum cum hominibus humana quadam societate. Ac de summo quidem, atque naturali bono sic agunt. cetera autem pertinere ad id putant, aut ad augendum, aut ad tuendum, ut divitias, ut opes, ut gloriam, ut gratiam.

22 Ita tripartita ab iis inducitur ratio bonorum. Atque hæc illa sunt tria genera, quæ putant plerique Peripateticos dicere. id quidem non falsò: est enim hæc partitio illorum: illud imprudens, si alios esse Academicos, qui tum appellentur, alios Peripateticos arbitrantur. Communis hæc ratio, & utrisque hic bonorum finis videbatur, adipisci quæ essent prima in natura, & quæ ipsa per sese expetenda, aut omnia, aut maxima. ea sunt autem maxima, quæ in ipso animo, atque in ipsa virtute versantur. Itaque omnis illa antiqua philosophia sensit in una virtute esse positam beatam vitam: nec tamen beatissimam, nisi adjungerentur & corporis, & cetera, quæ supra dicta sunt, ad virtutis usum idonea.

23 Ex hac descriptione, agendi quoque aliquid in vita, & officii ipsius initium reperiebatur: quod erat in conservatione earum rerum, quæ natura præscriberet. hinc gignebatur fuga desideria, voluptatumque contemptio: ex quo laborum, dolorumque susceptio multorum, magnorum, recti honestique causa; & earum rerum, quæ erant congruentes cum descriptione naturæ. unde amicitia existebat, & justitia, atque æquitas. hæque & voluptatibus, & multis vitæ commodis anteponebantur. Hæc quidem fuit apud eos morum institutio, & eius artis, quam primam posui, forma atque descriptio.

24 De natura autem (id enim sequebatur) ita dicebant, ut eam dividerent in res duas: ut altera esset efficiens, altera autem quasi huic se præbens, ea, quæ efficereut aliquid. In eo, quod efficeret, vim esse censebant: in eo autem, quod efficereut, materiam quandam: in utroque tamen utrumque. neque enim materiam ipsam coherere potuisse, si nulla vi contineretur, neque vim sine aliqua materia. Nihil est enim, quod non alicubi esse cogatur. sed quod ex utroque, id jam corpus, & quasi qualitatem quandam nominabam. dabitur enim profecto, ut in rebus inustatis, quod Græci ipsi faciunt, à quibus hæc jam diu tractantur, utamur verbis interdum inauditis.

Nos verò inquit Atticus. quin etiam Græcis licebit utare, cum voles, si te Latina fortè deficient. Bene sanè facis: sed enitar, ut Latine loquar, nisi in hujusmodi verbis, ut philosophiam, aut rhetoricam, aut physicam, aut dialecticam appellem, quibus, ut aliis multis, consuetudo jam utitur pro Latinis. Qualitates igitur appellavi, quas *ποιήματα* Græci vocant: quod ipsum apud Græcos non est vulgi verbum, sed philosophorum, atque id in multis. dialecticorum verò verba nulla sunt publica: suis utuntur. & id quidem commune omnium ferè est artium. aut enim nova sunt rerum novarum faciendi nomina, aut ex aliis transferenda, quod si Græci faciunt, qui in iis rebus tot jam sæcula versantur, quanto id magis nobis concedendum est, qui hæc nunc primum tractare conamur?

Tu verò, inquam, Varro, bene etiam meritum mihi videaris de tuis civibus, si eos non modò copia rerum auxeris, ut effectibili, sed etiam verborum. Audebimus ergo, inquit, novis verbis uti, te audere, si neesse erit. Earum igitur qualitatum sunt alia principes, alia ex iis orta. principes sunt uniusmodi, & simplices. ex iis autem orta, varia sunt, & quasi multiformes. itaque aer quoque (quim enim pro Latino) ignis, & aqua, & terra, prima sunt. ex iis autem orta animantium formæ eaturque rerum, quæ gignantur è terra, ergo illa initia, & ut è Græco veram, elementa dicuntur: è quibus aer, & ignis, movendi vim habent, & efficiendi: reliquæ partes, accipiendi, & quasi patiendi: aquam dico, & terram. Quintum genus, è quo essent astra mentesque, singulare, eorumque quatuor, quæ supra dixi, dissimile Aristoteles quiddam esse rebatur.

25 Sed subjectam putant omnibus sine ulla specie, atque eadem rem omnem illa qualitate (faciamus enim tractando usitatus hoc verbum, & rarius) materiam quandam, ex qua omnia expressa, atque effecta sunt: quæ tota omnia accipere possunt, omnibusque modis mutare, atque ex omni parte: eoque etiam interire, non in nihilum, sed in suas partes, quæ infinite secari, ac dividi possint, cum sit nihil omnino in rerum natura minimum, quod dividi nequeat: quæ autem moveantur, omnia intervallis moveri. quæ intervalla item infinite dividi possint.

Et cum ita moveatur illa vis, quam qualitatem esse diximus, & cum sic ultro, citroque vestetur: & materiam ipsam totam penitus commutari putant, & ita effici quæ appellantur qualia, è quibus in omni natura coherente, & continuata cum omnibus suis partibus effectum esse mundum: extra quem nulla pars materiæ sit, nullumque corpus: partes autem esse mundi, omnia, quæ insunt in eo, quæ natura sentiente teneantur: in qua ratio perfecta insit, quæ sit eadem sempiterna.

Nihil enim valentius esse, à quo intereat, quam vim animum esse dicunt mundi, eandemque esse mentem, sapientiamque perfectam: quem deum appellant, omniumque rerum, quæ sunt ei subjectæ, quasi prudentiam quandam, procurantem celestia maxime, deinde in terris ea, quæ pertinent ad homines: quam interdum, necessitatem appellant; quæ

25. Ad comprehendendam ingenii virtutem idonea.] Etiam Pall. accedunt Memmiano, in quo ingenii; ideoque admisi, rejecto, ingenii, quod in hæcenus vulgatis. Græc.

27. Quod inchoatum est neque absolutum.] Vox postrema non videtur in Pall. An sit in aliorum membranis, ideo ambigo; quod vet. editiones recentiores aggerant nostrum absolutum; Victorii autem atque Turnebi, perfectum. Idem.

28. Partem quandam civitatis & universi generis humani.] Sententiam suam, qua copiam & delendam censebat, publicavit pater lib. 111 Observat. cap. 6. Gronov.

29. Bonorum finis videbatur.] Pall. videtur; quod & in editis ab Aldo seniore. ferre possem totam abesse. Græc.

30. Se præbens, eoque efficereut aliquid.] Turnebus malebat ex qua efficereut, indicatque alios voluisse, ea qua; quod videtur in editione Aldi Nepotis. primo loco posita est lectio communis, re-

statque in Pall. recentius cui prætulere, ea qua. Idem.

31. Si neesse erit.] Facit titulus magis huc, quam vulgatum, neesse est; reperitur in T. Gulielmii, eoque in Pal. quarto. Idem.

32. Mentisque singulares.] Duo iidem codd. singulare, quod heic an locum proprie habeat, videbant alii. ego puto posse: tanto quidem magis, quod uterque Palatinus, mox agnoscat, eorumque, qua enclitica vulgares carent, excepta Victoriana. Idem.

33. Sed subjectam putant.] Iidem Palatini, putant, non male fortassis. examine otiosi, nam ego nimis propero. Idem.

34. Atque effecta sunt.] Turnebus conjiciebat effecta, admittitque statim Lambinus; sed non addicentibus nisi, etiam id tueretur Paulus Manutius; qui consulatur. Idem.

35. Ultro citroque.] T. & Palat. quari. introque. primus, in utroque. non est hæc diversitas de nihilo. Idem.

quia nihil aliter possit, atque ab ea constitutum sit, 16 inter quasi fatalem, & immutabilem continuationem ordinis sempiterni: nonnumquam quidem eandem fortunam, quod efficiat multa 17 improvisa hæc, nec opinata nobis propter obscuritatem, ignorantemque causam.

8 Tertia deinde philosophia pars, quæ erat in ratione, & in 30 differendo, sic tractabatur ab utriusque: quamquam oriretur à sensibus, tamen non esse iudicium veritatis in sensibus. mentem volebant recte esse iudicem: solum censebant idoneam, cui crederetur. quia sola cremeret id, quod semper esset simplex, & uniusmodi, & tale, quale esset. hanc illi ideam appellabant, jam à Platone ita nominatam: nos rectè speciem possumus dicere.

31 Sensus autem omnes, hebetes, & tardos esse arbitrabantur, nec percipere ullo modo res eas, quæ subiectæ sensibus viderentur; 32 quæ essent aut ita parvæ, ut sub sensum cadere non possent; aut ita mobiles, & concitatæ, ut nihil unquam unum esset constans; ne idem quidem, quia continenter laborerentur, & fluerent omnia. itaque hanc omnem partem rerum, opinabilem appellabant.

32 Scientiam autem usquam esse censebant, nisi in animi inotionibus, atque rationibus. qua de causa definitiones rerum probabant, & has ad omnia, de quibus disceptabatur, adhibebant. verborum etiam explicatio probabatur, id est, qua de causa quæque essent ita nominata; quam etymologiam appellabant: post argumentis, & quasi 39 rerum notis ducibus, utebantur ad probandum, & ad concludendum id, quod explanari volebant: in qua tradebatur 40 omnis dialecticæ disciplina, id est, orationis ratione conclusæ. huic quasi ex altera parte, oratoria vis dicendi adhibebatur, explicatrix orationis perpetua ad persuadendum accommodata.

33 Hæc erat illis prima à Platone tradita: cuius quas acceperim disputationes, si vultis, exponam. Nos verò volumus, inquam, ut pro Attico etiam respondeam. Et rectè, inquit, respondes. præclarè enim explicatur Peripateticorum, & Academia veteris auctoritas. Aristoteles primus species, quas paullo antè dixi, labefactavit: quas mirificè Plato erat amplectatus; ut in his quiddam divinum esse diceret. Theophrastus autem, vir & oratione suavis, 41 & ita moratus, ut præ se probatorem quandam, & ingenuitatem ferat, vehementius etiam fregit quodam modo auctoritatem veteris disciplinæ. spoliavit enim virtutem suo decore, imbecillamque reddidit, quod negavit in ea sola positum esse, beatè vivere.

34 Nam Strato, ejus auditor, quamquam fuit acri ingenio, tamen ab ea disciplina omnino senovendus est: qui cum maximè necessariam partem philosophiæ, quæ posita est in virtute, & in moribus, reliquisset, totumque se ad investigationem naturæ contulisset, in ea ipsa plurimum discedit à suis. Speusippus autem, & Xenocrates, qui primi Platonis rationem, auctoritatemque susceperant; & post hos Polemo, & Crates, unaque Crantor, in Academia congregari, diligenter 42 eis, quæ à superioribus acceperant, utebantur. Jam Polemonem audiverant assidue Zeno, & Arcefilas.

Sed Zeno cum Arcefilam anteiret ætate, valdeque subtiliter 35 differeret, & peracutè moveretur: corrigere conatus est disciplinam. eam quoque, si videtur, correctionem explicabo, sicut solebat Antiochus. Mihi verò, inquam, videtur: quod vides idem significare Pomponium. Zeno igitur nullo 10 modo is erat, qui, ut Theophrastus, nervos virtutis incidere: sed contrà, qui omnia, quæ ad beatam vitam pertinerent, in una virtute poneret: nec quidquam aliud numeraret in bonis, idque appellaret honestum, quod esset simplex quoddam, & solum, & unum bonum.

Cetera autem etsi nec bona, nec mala essent, tamen alia 36 secundum naturam dicebat, alia naturæ esse contraria. iis ipsis alia interjecta, & media numerabat. quæ autem secundam naturam essent, ea sumenda, & quadam æstimatione dignanda docebat: contraque contraria: neutra autem in mediis relinquebat: in quibus ponebat nihil omnino esse momenti.

Sed quæ essent sumenda, ex iis alia plures esse æstimanda, 37 alia minoris: quæ plures, ea præposita appellabat; rejecta autem, quæ minoris. atque ut hæc non tam rebus, quàm vocabulis commutaverat; sic inter rectè factum, atque peccatum, officium, & contra officium, media locabat quædam: rectè facta sola in bonis actionibus ponens; præter, id est, peccata, in malis. officia autem & servata, prætermittique, media putabat, ut dixi.

Cumque superiores non omnem virtutem in ratione esse 38 dicerent, sed quasdam virtutes natura, aut more perfectas: hic omnes in ratione ponebat: eumque illi ea genera virtutum, quæ supra dixi, seungi posse arbitramur; 43 hic nec id ullo modo fieri posse diserebat: nec virtutis usum modò, ut superiores, sed ipsum habitum per se esse præclarum, nec tamen virtutem cuiquam adesse, quin ea semper uteretur. cumque perturbationem animi illi ex homine non tollerent, naturaque & condolecere, & concupiscere, & extimescere, & esse ferri læritia dicerent, sed ea contraherent, in angustumque deducerent: hic omnibus his quasi morbis voluit carere sapientem.

Cumque eas perturbationes antiqui naturales esse dice- 39 rent; & rationis expertes, aliaque in parte animi cupiditatem, alia rationem collocarent, ne his quidem assentiebatur. nam & perturbationes, voluntarias esse putabat, 44 opinionisque iudicio suscipi, & omnium perturbationum arbitrabatur esse matrem, immoderatam quandam intemperantiam. Hæc ferè de moribus. De naturis autem sic sentiebat, primum, ut in quatuor initis rerum illis quintam hanc naturam, ex qua superiores sensus, & mentem effici rebantur, non adhiberet. statuebat enim ignem esse ipsam naturam, quæ quidque gigneret, & mentem, atque sensus. discrepabat etiam ab iisdem, quod nullo modo arbitrabatur quidquam effici posse ab ea, quæ experts esset corporis. cuius generis Xenocrates, & superiores etiam animum esse dixerunt: nec verò, aut quod efficere aliquid, aut quod efficeretur, posse esse non corpus.

Plu-

36. Inter quasi fatalem etc.] Sic edd. vet. nec discrepant Pall. solum est in quarto, alias legi, item, vel interdum; quod ultimum in textum retulit Lamb. mireque probat Mich. Brutus. P. Manut. mallet, feri quasi. quamvis non neget, invenisse in libro veteri, iter quasi fatale. Turnebi editio refert, venire quasi etc. sic inoff. rectissime. interim non displicet mihi, item; utique si recedendum est à vulgato. Gruet.

37. Improvisa hæc, nec opinata nobis.] Sic Pall. & edd. præcæ. Aldi Nepotis rejicit hæc. Lambinus mutavit in etc. Idem.

38. Quæ essent aut ita parvæ.] Forfan fuit, quia essent. aut quod. Idem.

39. Rerum notis, ducibus utebantur etc.] Haud aliter Palasini, & aliquot Lambiniani; quod ipse licet rejiciat, exhibuit id tamen tanquam haud aspernandum, editione sua Turnebus. Idem.

40. Omnis dialectica disciplina.] Suavius istud auribus accedit

quàm vulgatum, dialectica. exstabatque in Pal. quart. & ed. Turneb. Idem.

41. Et ita moratus.] Sic & nostri libri, expressitque editione sua Petrus Victorius. vult enim mores prætulisse vultu, vulgatis, moderatus. Idem.

42. Eis que à superioribus acceperant utebantur.] Sic Victorii & Turnebi editio; sic Pall. nostri. olim cusi, ea que à sup. acc. utebantur. quod expressi. iterum usurpavit noster libris ce Finibus. Lambinus adhæret publicatis, licet sic quoque invenisset in duobus suis. Idem.

43. Hic nec id ullo modo fieri posse diserebat.] Clausula hæc Aldinis & Lambiniani aliquot editionibus tota excidit. ne deinceps quoque negligatur, id heic adnotandum duxi. nam quamvis non compareat in Pal. primo, servat eam tamen quartus; & omnino necessaria est. Idem.

44. Opinioneque iudicio suscipi.] Vulgatur ferè ab ortu Victorianæ, Lambinianarumque editionum, opinioneque; sed præter antiqui-

- 40 Plurima autem in illa tertia philosophiæ parte mutavit. in qua primum de sensibus ipsis quadam dixit nova: quos junctos esse censuit à quadam quasi impulsione oblata extrinsecus: quam ille *φασίαν*, nos visum appellenus licet: & tenemus hoc verbum quidem; erit enim utendum in reliquo sermone sæpius. sed ad hæc, quæ visa sunt, & quasi accepta sensibus, assensionem adjungit animum: quam esse vult in nobis positam, & voluntariam.
- 41 Visus non omnibus adjugebat fidem, sed iis solum, quæ propriam quandam habent declarationem eorum rerum, quæ viderentur: id autem visum cum ipsum per se cerneretur, 45 comprehensibile. Feretis hæc? Nos vero, inquit. quoniam enim modo *κατάληπτος* diceres? sed, cum acceptum jam, & approbatum esset, comprehensionem appellabat, similem iis rebus, quæ manu prenderentur: ex quo etiam nomen hoc duxerat, cum eo verbo antè nemo tali in re usus esset: plurimisque idem novis verbis (nova enim dicebat) usus est. quod autem erat sensus comprehensum, id ipsum sensum appellabat, & si ita erat comprehensum, ut convelli ratione non posset, scientiam: sin aliter, inscientiam nominabat: ex qua existeret etiam opinio, quæ esset imbecilla, & eum falso, incognitoque communis.
- 42 Sed inter scientiam, & inscientiam, comprehensionem illam, quam dixi, collocabat, eamque neque in rebus, neque in pravis numerabat, sed soli credendum esse dicebat. è quo sensibus etiam fidem tribuebat, quòd, ut supra dixi, comprehensione facta sensibus & vera esse illi, & fidelis videbatur: non quòd omnia, quæ essent in re, comprehenderet: sed quia nihil, quod cadere in eam posset, relinqueret, quòdque natura quasi normam scientiæ, & principium sui dedisset, unde postea notiones rerum in animis imprimerentur; è quibus non principia solum, sed latiores quadam 46 ad rationem inveniendam viæ reperiantur. errorem autem, & temeritatem, & ignorantiam, & opinionem, & suspensionem, & uno nomine omnia, quæ essent aliena firmæ & constantis assensionis, à virtute sapiëntiæque removebat. atque in iis ferè commutatio consistit omnis, dissensioque Zenonis à superioribus.
- 12 Quæ cum dixisset: Et breviter sanè, minimeque obscure
- 43 exposita est, inquam, à te, Varro, & veteris Academiæ ratio, & Stoicorum. verum esse autem arbitror, ut Antiocho, nostro familiari, placebat, correctionem veteris Academiæ potiùs, quam aliquam novam disciplinam putandam. Tunc Varro, Tux sunt nunc partes, inquit, qui ab antiquorum ra-

tionem nunc desciscis, & ea, quæ ab Arcesila novata sunt, probas, 47 docere, quod, & quæ de causa discidium factum sit; ut videamus, satine ista sit iusta defectio.

Tum ego, cum Zenone, inquam, ut accepimus, Arcesilas sibi omne certamen instituit, non pertinacia, aut studio vincendi, ut mihi quidem videtur, sed earum rerum obscuritate, quæ ad confessionem ignorantis adduxerant Socratem, & veluti amantes Socratem, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes panè veteres: qui nihil cognosci, nihil percipi, nihil sciri posse dixerunt: angustos sensus, imbecillos animos, brevia curricula vitæ, & (ut Democritus) in profundo veritatem esse demersam: opinionibus, & institutis omnia teneri: 48 nihil veritati relinqui: deinceps omnia tenebris circumfusa esse dixerunt.

Itaque Arcesilas negabat esse quidquam, quod sciri posset, 45 ne illud quidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset. sic omnia latere censebat in occulto. neque esse quidquam, quod cerni, aut intelligi possit: quibus de causis nihil oportere neque profiteri, neque affirmare quemquam, neque 49 assertione approbare: cohibereque semper, & ab omni lapsu continere temeritatem: quæ tum esset insignis, cum aut falsa, aut incognita res approbaretur: neque hoc quidquam esse turpius, quàm cognitioni & perceptioni assertionem, approbationemque præcurrere. Huic rationi quod erat consentaneum, faciebat, ut contra omnium sententias 50 dies jam plerosque deduceret: ut, cum in eadem re paria contrariis in partibus momenta rationum invenirentur, facilius ab utraque parte assertio sustineretur.

Hanc Academiam novam appellabant; quæ mihi vetus 46 videtur: si quidem Platonem ex illa veteri numeramus. cuius in libris nihil affirmatur, & in utramque partem multa dissentunt, de omnibus quaritur, nihil certi dicitur. sed tamen illa, quam exposui, vetus; hæc, nova nominetur: quæ usque ad Carneadem perducta, qui quartus ab Arcesila fuit, in eadem Arcesilæ ratione permansit. Carneades autem nullius philosophiæ partis ignarus, & ut cognovi ex iis, qui illum audierant, maximeque ex Epicureo Zenone, qui cum ab eo plurimum dissentiret, unum tamen præter ceteros mirrabatur, incredibili quadam fuit facultate.

Multa ex hoc primo libro Academicarum quæst. ad Varro-nem, & secundus, tertius, quartus desiderantur: nisi quis velit eum, qui inscribitur, Lucullus, qui deinceps sequitur, quartum numerare: quod facit Nonius.

tiqiores; quibus accedit & Turnebiana, auctoritasque Palatinorum nostrorum. *Grut.*

45. *Comprehensibile.*] *Pall. comprehendibile.* annotatum ad quartoram; alias legi *comprehensibile.* dispiciat proles Grammaticorum. *Item.*

46. *Ad rationem inveniendam viæ reperiantur.*] Manutius ac Lamb. conjiciunt, ut *aperiantur.* si etiam mihi hiscere licet; dicam, videri posse illud *reperiantur*, scholion librarii alicujus. absque eo sanè sententia belle procedit. sin retinendum; concinnius foret littera mutata scriptum, *reperiantur.* *Idem.*

47. *Docere, quod &c.*] *Pall. docere.* quod & heic locum suum ha-

beat, alia interpunctio. *Idem.*

48. *Nihil veritati relinqui.*] Alii aliter emendant. si quid mutandum; malim, *reliquum.* *Idem.*

49. *Assertione approbare.*] Nihil variant nostri scripti: tamen Errie. Stephanus & Lambinus repositum eunt *assensione*; ut & mox iterum *assensionem*, loco *assertionem.* *Idem.*

50. *Dies jam plerosque.*] *Pall. & Gulielmii T. pleros.* an dicemus antique? sic & lib. iv. Acad. quæst. cap. 4. legitur in exemplari S. Victoris *compleros dies*, ubi vulgati, *completur.* *Idem.*

M. TULLII CICERONIS ACADEMICARUM QUAESTIONUM

LIBER SECUNDUS.

seu potius, ut eum numerat Nonius, III. qui inscribitur,

LUCULLUS.

MAGNUM ingenium L. Luculli, magnumque optimarum artium studium, tum omnis liberalis, & digna homine nobili ab eo percepta doctrina, quibus temporibus florere in foro maxime potuit, ¹ caruit omnino rebus humanis. ² Ut enim urbanus, admodum adolescens, cum fratre, pari pietate & industria praedito, paternas inimicitias magna cum gloria est persecutus: in Asiam quaestor profectus, ibi permultos annos admirabili quadam laude provinciae praefuit: deinde abfens factus aedilis, continuò praetor: (licebat enim celerius legis praemio) post in Africam: inde ad consulatum: quem ita gessit, ut diligentiam admirarentur omnes, ³ ingenium agnoscerent. Post ad Mithridaticum bellum missus à senatu, non modò opinionem vicior omnium, quae de virtute ejus erant, sed etiam gloriam superiorum.

⁴ Idque eo fuit mirabilis, quòd ab eo laus imperatoria non admodum expectabatur, qui adolescentiam in forensi opera, quaesturae diuturnum tempus, Murena bellum in Ponto genere, ⁵ in Asia pace consumpserat. Sed incredibilis quaedam ingenii magnitudo non desideravit indocilem usum disciplinam. Itaque cum totum iter & navigationem consumpsisset partim in percontando à peritis, partim in rebus gestis legendis: in Asiam factus imperator venit, cum esset Roma profectus rei militaris rudis. Habuit enim divinam quandam memoriam rerum, verborum majorem Hortensius. Sed, quo plus in negotiis gerendis res, quam verba profunt, ⁶ hoc erat memoria illa praestantior: quam fuisse in Themistocle, quem facile Graeciae principem ponimus, singularem ferunt. Qui quidem etiam pollicenti eisdem se artem ei memoriae, quae rursus primum proferebatur, traditurum, respondisse dicitur, ⁷ oblitivise se malle discere: eredo, quòd haerebant in memoria quaecumque audierat vel viderat. Tali ingenio praeditus Lucullus adjunxerat etiam illam, quam Themistocles spreverat, disciplinam. Itaque, ut litteris consignamus, quae monumentis mandare volumus: sic ille in animo res inculptas habebat.

⁸ Tantus ergo imperator in omni genere belli fuit, praesertim,

oppugnationibus, navalibus pugnis, totiusque belli instrumentis, & apparatu, ut ille rex post Alexandrum maximus hunc à se majorem ducem cognivimus, quam quemquam eorum, ⁹ quos legisset, fateretur. In eodem tanta prudentia fuit in constituendis, temperandisque civitatibus, tanta aequitas, ut hodie steterit Asia Luculli institutis servandis, & quasi vestigiis persequendis. Sed, etsi magna cum utilitate republicae, tamen diutius, quam vellem, tanta vis virtutis, atque ingenii, peregrinata abfuit ab oculis & fori, & curiae. Quin etiam, cum victor à Mithridatico bello revertisset, inimicorum calumnia triennio tardius, quam debuerat, triumphavit. nos enim consules introduximus praedem in urbem currum clarissimi viri: cujus mihi consilium, & auctoritas quid tum in maximis rebus profuisset, dicerem, nisi de me ipso dicendum esset: quod hoc tempore non est necesse. itaque privabo illum potius debito testimonio, quam id cum mea laude communicem.

Sed, quae populari gloria decorari in Lucullo debuerunt, ² ea ferè sunt & Graecis litteris, & Latinis celebrata. Nos autem illa ⁹ externa, cum multis: haec interiora, cum paucis ex ipso saepe cognovimus. majore enim studio Lucullus cum omni litterarum generi, tum philosophiae deditus fuit, quam, qui illum ignorabant, arbitrabantur. nec verò ineunte aetate solum, sed & pro quaestore aliquot annos, & in ipso bello: in quo ita magna rei militaris esse occupatio solet, ut non multum imperatori sub ipsis pellibus otii relinquatur. Cum autem è philosophis, ingenio, scientiaeque putaretur Antiochus, Philonis auditor, excellere, eum secum & quaestor habuit, & post aliquot annos, imperator. cumque esset ea memoria, quam ante dixi, ea saepe audiendo facile cognovit, quae vel semel audita meminisse potuisset. Delectabatur autem mirifice lectione librorum, de quibus audiebat.

Ac vereor interdum, ne talium personarum, cum amplificare velim, minuat etiam gloriam. Sunt enim multi, qui omnino Graecae non amant litteras: plures, qui philosophiam: reliqui, qui etiam haec non improbant, tamen earum rerum disputationem principibus civitatis non ita decoram putent. Ego autem, cum Graecae litterae M. Catonem in

1. Caruit omnino rebus humanis.] Non potui diutius invidere caelo nostro veram Tullii lectionem, inventam à me in duobus Pall. à Gulielmo verò in T. atque membranarum S. Victor. quod suburbanum Parisiense. haec non vulgati, rebus urbanis, profusis foliis, quousque etiam modo interpretentur. Gruter.

2. Ut enim urbanus, admodum adolescens.] Sic iidem Palatini rectè. urbanus, id est, dum in urbe vixit. Gulielmius nihil haec annotat. sed mihi dubium non est, quin & ea vox fuerit in eisdem mss. Scilicet, Criticis non solum opus ingenio, iudicioque, sed & oculis & attentione superstitiosissima. Certè, ad quietem variationis, lectionibus, quas alius quis nostra causa enotavit, est hominis nimis securi, nimis creduli. imò multa nosmet ipsos fugiunt, tunc quoque cum singulis quasi verbis litterisque inhaesisse putamus. Idem.

3. Ingenium agnoscerent.] Sic duo nostri & Gulielmi totidem melius longè quam vulgati agnoscerent, quod & ejectionem cupiebat, admissio nostro Victorius; sed nemo obsecutus est, praeter Sturmium & Manutium; non Brutus, non Lambinus, non ceteri. Idem.

4. Non admodum expectabatur.] Si standum Pall. item exemplari S. Victoriano, cujus varias lectiones libro suo adiecit Gulielmius, legendam profus, spectabatur. Et ita profectò loquebantur veteres resicentque etiamnum libri plutearii, ut saepe notis meis prodidi, ad hunc auctorem, ad Senecam, ad alios. Idem.

5. In Asia pace.] Sic Pal. sec. nam pr. in Asia pace, quomodo edidit Victorius; existatque item in Gryphii mss. à Mich. Brutolaudato. Gulielmius, quod esset in Victor. membranarum, in Asia pace, cupiebat Asia in pace. Idem.

6. Hoc erat memoria etc.] Dubito de loci integritate. Pal. sanè fec. habet, nec erat etc. Idem.

7. Oblivise se malle discere.] Liquec sententià. sed ecce tamen Pal. fec. qui oggerit amplius, malle, quam discere. Idem.

8. Quos legisset fateretur.] Victorius codex ille Parisiensis quos legibus sat. unde heri facile poterat, legimus, uti & annotarat Gulielmius. Idem.

9. Externa cum multis.] Sic Victorii editio, neque aliter Palatini vulgati, exteriora. Idem.

in senectute didicisse acceperim, P. autem Africani, historix loquantur, ¹⁰ in legatione illa nobili, quam ante censuram obiit, Panatium unum omnino comitem fuisse: nec litterarum Græcarum, nec philosophiæ jam ullum auctorem requiro.

6 Restat, ut iis respondeam, qui sermonibus ejusmodi nolint personas tam graves illigari. Quali verò clarorum virorum aut tacitos congressus esse oporteat, aut ludicos sermones, aut rerum colloquia leviorum. Etenim, si quodam in libro verè est à nobis philosophia laudata, profectò ejus tractatio optimo, atque amplissimo quoque dignissima est: ¹¹ nec quidquam aliud videndum est nobis, quos populus Romanus hoc in gradu collocavit, nisi ne quid privatis studiis de opera publica detrahamus. Quòd si, cum fungi munere debeamus, non modò operam nostram numquam à populari cœtu removemus, sed ne litteram quidem ullam facimus, nisi forensis: quis reprehendet nostrum otium, qui in eo non modo nosmetipsos hebescere, & languere volumus, sed etiam ut plurimis profimus, enitimur? Gloriam verò non modò non minui, sed etiam augeri arbitramur eorum, quorum ad populares, illustresque laudes, has etiam minus notas, minufque perulgatas adjungimus.

7 Sunt etiam, qui negent, in iis, qui in nostris libris disputant, fuisse earum rerum, de quibus disputatur, scientiam. Qui mihi videntur non solum vivis, sed etiam mortuis invide-

3 dere. Restat unum genus reprehensorum, quibus Academiæ ratio non probatur. Quod gravius ferremus, si quisquam ullam disciplinam philosophiæ probaret, præter eam, quam ipse sequeretur. Nos autem, quoniam ¹² contra omnes dicere, qui seire sibi videntur, solemus, non possumus, quin alii à nobis dissentiant, recuse. Quamquam ¹³ nostra quidem causa facilis est, qui verum invenire sine ulla contentione volumus: idque summa cura studioque conquirimus. Etsi enim omnis cognitio multis est obstructa difficultatibus, eaque est, & in ipsis rebus obscuritas, & in judiciis nostris infinitas, ut non sine causa, & doctissimi, & antiquissimi invenire se posse, quod cuperent, diffisi sint: tamen nec illi defecerunt, neque nos studium exquirendi desatigati relinquimus, neque nostræ disputationes quidquam aliud agunt, nisi ut in utramque partem ¹⁴ dicendo, & audiendo, eliciant, & tamquam expriment aliquid, quod aut verum sit, aut ad id quàm proxime accedat.

8 Neque inter nos, & eos, qui se seire arbitrantur, quidquam interest, nisi quòd illi non dubitant, quin ea vera sint, quæ defendunt: nos probabilia multa habemus, quæ sequi facile, affirmare vix possumus. Hoc autem liberiores, & solutiores sumus, quòd integra nobis est judicandi potestas:

nec, ut omnia, quæ præscripta, & quasi imperata sint, defendamus, necessitate ulla cogimur. Nam ceteri primùm antè tenentur adstricti, quàm, quid esset optimum, judicare potuerunt: deinde infirmissimo tempore ætatis aut obscuri amico cuidam, aut una alicujus, quem primùm audierunt, oratione capti, de rebus incognitis judicant, &, ad quamcumque sunt disciplinam quafi tempestate delati, ad eam, tamquam ad laxum, adherescunt.

Nam, quòd dicunt omnia se credere ei, quem judicent fuisse sapientem: probarem, si id ipsum rudes & indocti judicare potuissent: (Statuer enim, qui sit sapiens, vel maximè videatur esse sapientis) ¹⁵ sed, ut poruerunt, omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis, judicaverunt: aut re semel audita ad unius se auctoritatem contulerunt. Sed nescio quo modo plerique errare malunt, eamque sententiam, quam adamaverunt, pugnacissimè defendere, quàm sine pertinacia, quid constantissimè dicatur, exquirere. Quibus de rebus & alias sæpe multa quaesita & disputata sunt, & quondam in Hortensii villa, quæ est ad Baulos, cum eò Catulus, & Lucullus, nosque ipsi postridie venissemus, quàm apud Catulum fuissemus. quò quidem etiam maturius venimus, quòd erat constitutum, si ventus esset, Lucullo in Neapolitanum, mihi in Pompejanum navigare. Cùm igitur pauca in xysto locuti essemus, tum eodem in spacio confestim.

Hic Catulus, Etsi heri, inquit, id, quod quaerebatur, pænè explicatum est, ¹⁶ ut tota ferè quaesio tractata videatur; tamen exspecto ea, quæ te pollicitus es, Luculle, ab Antiocho audita, dicturum. Equidem, inquit Hortensius, feci plus, quàm vellem. ¹⁷ totam enim rem Lucullo integram servari oportuit. & tamen fortasse servata est. à me enim ea quæ in promptu erant, dicta sunt: à Lucullo autem ¹⁸ reconditiore desidero. Tum ille, Non sanè, inquit, Hortensi, conturbat me expectatio tua; etsi nihil est iis, qui placere volunt, iam adversarium: sed quia non laboro, quàm valde ea, quæ dico, probaturus sim, eo minis conturbor. dicam enim, nec mea, nec ea, ¹⁹ in quibus, si non fuerint, non vinci me malim, quam vincere. Sed mehercule, ut quidem nunc se causa habet, etsi hesternò sermone ²⁰ labefacta est, mihi tamen videatur esse verissima. Agam igitur sicut Antiochus agebat. nota enim mihi res est. nam & vacuo animo illum audiebam, & magno studio, eadem de re etiam sapiens: ut etiam majorem exspectationem meci faciam, quàm modò fecit Hortensius.

Cùm ita esset exorsus, ad audiendum animos ereximus. At ille, Cùm Alexandriæ pro quaestore, inquit, essem, fuit Antiochus mecum, & erat jam antea Alexandriæ familiaris:

- An-

10. In legatione illa nobili.] T. & Victor. codex à manu prima in regione; quod annotavit Gulielmus, nec videtur de nihilo. cogitemus. Grut.

11. Nec quidquam aliud videndum est nobis.] Victor. ms. est ut videndum. neque aliter Pal. sec nisi quod is, ut videndum est. Gryphii membranae, nec quidquam adeest ut invidentium vel intendendum judicium nobis. Lambiniani duo: nec quidquam aliud est enim enitendum nobis. Idem.

12. Contra omnes dicere qui seire sibi videntur.] Sic Palat. prim. & Gryphii vetus. at secun. dicere que videntur, quod expressit editio Victorii, sequitur ne Sturmiana. Paullus Manutius adhæret, ut & nos olim vulgatis. Idem.

13. Nostra quidem causa facilis est.] Retinui Victorii lectionem, confirmatam Pall. nostris. alii edidere, facilior esse. Idem.

14. Dicendo & audiendo eliciant.] Lambinus eiecit, & audiendo, sicut, inquit, nisi neque aliter videbatur facturus Gulielmus: verum eum nostrum illud exisset in Pall. in T. & Victor. item editionibus omnium; exprimat velim nobis Lambinus, quoniam sunt veteres ejus libri, aut quales. Idem.

15. Sed, ut potuerunt, omnibus.] Lambinus multa verba & addit & mutat; ideoque eum reprehendit Muretus lib. vii. Var. lect. cap. 18. aliterque grassatur ad medicinam. etiam P. Manutius accurrit huc agro, nimis ægotanti; si quid modò sentio. proque sano habuit etiam Gulielmus; annotato: Judicate, ait, qui sit sapiens maximè sapientis est: quod certe ii, quæ adolescentem cer-

tam Philosophiæ sectam secuti sunt, facere non potuerunt: sed quod potuerunt, hoc fecerunt, ut exploratis diligenter examinatique rationibus, pro captu suo judicarent. Idem.

16. Ut tota ferè quaesio tractata videatur.] Videri hæc poterant esse spuria, certè superflua, nisi comparerent in omn. mss. Idem.

17. Totam enim rem Lucullo integram.] Non temerarium est, quod Pall. & S. Victoris codex servent Catulo integram. examinabant otiosiores. Idem.

18. Reconditiore desidero.] Liber S. Victoris non agnoscit syllabam primam vocis primæ, quod placet Gulielmo, ut contra venulle opponantur iis que in promptu. ego nihil tribuo uni manuscripto, nisi ratio pro eo tota etiam militet. quæ eum non abeat a vulgato, id retineo. Idem.

19. In quibus si non fuerint, non vinci me malim.] Lan binus interjecit, suavis verba. ex mss. quos glossæ factatos asserit Gulielmus. vocem enim eam elegantius subintelligi. sic Lælio: sunt ista Læli. neque enim vir melior Africano &c. & verò non est verbi membranis meis, aut S. Victoris; quibus si auscultamus, juglandum non alterum: referendum inquam, in quibus si non fuerint; vincit me malim. Idem.

20. Labefacta est.] Sic S. Victoris, sic Pall. neque aliter editi à Victorio, quem statim deseruit Sturmianus, revocavit vulgatum, labefactata; cui & adhæserit magistelli ceteri. Idem.

Antiochi Heraclitus Tyrius: qui & Clitomachum multos annos, & Philonem audierat, homo sanè in ista philosophia, quæ nunc propè dimissa revocatur, probatus, & nobilis: cum quo & Antiochum sæpe disputantem audiebam: sed utrumque leviter. Et quidem isti libri duo Philonis, de quibus heri dictum à Catulo est, tum erant allati Alexandriam, tumque primùm in Antiochi manus venerant: & homo natura lenissimus (nihil enim poterat fieri illo mitius) stomachari tamen cœpit. Mirabar. neque enim unquam antea videram. At ille Heracliti memoriam implorans, querere ex eo, viderenturne illa Philonis, aut ea num vel è Philone, vel ex ullo Academico audivisset aliquando? negabat. Philonis tamen scriptum agnoscebat: nec id quidem dubitari poterat. nam ²¹ aderant mei familiares, & docti homines, P. & C. Selli, & ²² Tertilius Rogus: qui se illa audisse Romæ de Philone, & ab eo ipso ²³ illos duos libros dicerent descripsisse.

²⁴ Tum & illa dixit Antiochus, quæ heri Catulus commemoravit à patre suo dicta Philoni, & alia plura: nec se tenuit, quin contra suum doctorem ²⁴ librum etiam ederet, ²⁵ qui, Sosys, inscribitur. Tum igitur & cum Heraclium studiosè audirem contra Antiochum differentem, & item Antiochum contra Academicos, dedi Antiocho operam diligentius, ut eausam ex eo totam cognoscerem. Itaque complures dies, adhibito Heraclito, doctisque compluribus, & in his Antiochi fratre Aristo, & præterea Aristone, & Dione, quibus ille secundum fratrem plurimum tribuebat, multum temporis in ista una disputatione consumpsimus. Sed ea pars, quæ contra Philonem erat, prætermittenda est. minùs enim acer est adversarius is, qui ista, quæ sunt heri defensa, negat Academicos omnino dicere. et si enim mentitur, tamen est adversarius lenior.

²⁶ Ad Arcefilam, Carneademque veniamus. Quæ cum dixisset, sic rursus exorsus est: Primùm mihi videmini (me autem nomine appellabat) cum veteres physicos nominatis, facere idem, quod seditiosi cives solent, cum aliquos ex antiquis claros viros proferunt, quos dicant fuisse populares, ut eorum ipsi similes esse videantur. ²⁶ Reperunt jam P. Valerium, qui, exactis regibus, primo anno consul fuit: commemorant reliquos, qui leges populares de provocationibus tulerint, cum consules essent: tum ad hos notiores, C. Flamini, qui legem agrariam aliquot annis ante secundum Punicum bellum tribunus plebis rulerit, invito senatu, & postea bis consul factus sit. ²⁷ L. Cassium, Q. Pompejum illi quidem, etiam P. Africanum referre in eundem numerum solent. Duos verò sapientissimos, & clarissimos fratres, P. Craffum, & P.

Scævolam, ajunt Ti. Graccho auctores legum fuisse, ²⁸ alterum quidem, ut videmus, palam: alterum, ut suspicamur, obscurius. Addunt etiam C. Marium. & de hoc quidem nihil mentiuntur. horum nominibus tot virorum atque tantorum expositis, eorum se institutum sequi dicunt.

²⁹ Similiter vos cum perturbare, ut illi rempublicam, sic vos philosophiam bene jam constitutam velitis, Empedoclem, Anaxagoram, Democritum, Parmenidem, ³⁰ Xenophanem, Platonem etiam, & Socratem profertis. Sed neque Saturninus (ut nostrum inimicum potissimum nominem) simile quidquam habuit veterum illorum, nec Arcefila calumnia conferenda est cum Democriti verecundia. Et tamen isti physici rarò admodum, cum hærent aliquo loco, exclamant ³¹ quasi mente incitati: Empedocles quidem, ut in rerum mihi furere videatur: abstracta esse omnia, nihil nos sentire, nihilcernere: nihil omnino, quale sit, posse reperire. Majorem autem partem mihi quidem omnes isti videntur nimis etiam quædam affirmare, plusque profiteri se scire, quàm sciunt.

Quod si illi tum in novis rebus, quasi modò nascentes, hæsitaverunt, nihilne tot sæculis, summis ingenis, maximis studiis, explicatum putamus? nonne, cum jam philosophorum disciplinæ gravissimæ constitissent, ³² tum exortus est: ut in optima republica Ti. Gracchus, qui otium perturbaret: sic Arcefilas, qui constitutam philosophiam everteret, & in eorum auctoritate deliresceret, qui negassent quidquam sciri, aut percipi posse? quorum è numero tollendus est & Plato, & Socrates: alter, quia reliquit perfectissimam disciplinam, Peripatericos, & Academicos, nominibus differentes, re congruentes: à quibus Stoici ipsi verbis magis, quàm sententiis dissenserunt. Socrates autem de se ipse detrahens in disputatione, plus tribuebat iis, quos volebat refellere. Ita cum ³³ aliud diceret, atque sentiret, libenter uti solitus est ea dissimulatione, quam Græci *εἰσαίεσις* vocant: quam ait etiam in Africano fuisse Fannius: idque propterea vitiosum in illo non putandum, quòd idem fuerit in Socrate. Sed fuerint illa vetera, si vultis, incognita.

Nihilne est igitur actum, quòd investigata sunt, postea quàm Arcefilas Zenoni, ut putatur obiectans, nihil novi reperenti, sed emendanti superiores, immutatione verborum, dum hujus definitiones labefactare vult, conatus est clarissimis rebus tenebras obducere? Cujus primò non admodum probata ratio, quamquam floruit cum acumine ingenii, tum admirabili quodam lepore dicendi, proximè à Lacydæ solo retenta est: post autem conficta à Carneade, qui est quartus ab

21. Aderant mei familiares, & docti homines.] Copula non est in S. Vict. habetque Pal. secun. familiares, docti omnes, quod placet. Grut.

22. Tertilius Rogus.] Lambinus publicavit Tertullius Rogus. maluisse ego Tertinius verùm cum exisset in Pal. prin. Creticius, in S. Victoris Creticius, videndum an non fuerit C. Racilius, ut conjeceat Gulielmius. Idem.

23. Illos duos libros.] Cur maluit discedere Gruterus ab Victorio, qui edidit duo illos libros? & doctè, & ut opinor ex auctoritate librorum veterum. Etiam Heruvagius eodem ordine duos illos libros. Gronov.

24. Librum etiam ederet.] Si omnes eod. ante Lambinum, qui è suis produxit, edidit, quod in libro S. Victoris, alterum hæret in Pall. neque quid habet vitii. Gruter.

25. Quis Sosys inscribitur.] At reperiri in Pall. eratque in T. & Victor. Solut. quod an alludat ad Ciliciæ urbem, viderint curis soluti. mihi satis est indicasse lectionem librorum pluteariarum. Idem.

26. Reperunt jam P. Valerium.] Sic Pall. nostri, sic omnes eod. ante Lambinum, qui obrustit nobis, jam à P. Valerio, quod invenisset in suis, jam P. Valerio. quomodo etiam habet exemplar S. Victoris. Brutus tamen affirmat se à lambinianam lectionem offendisse in ms. Gryphii fides sit peres auctorem. quippe non tam nihil displicet lectio recepta vulgo, quàm illud jam. Idem.

27. L. Cassium, Q. Pompejum illi quidem; etiam P. Africanum referre &c.] Ita Pall. legunt, distinguunt verò prætereā primus; nec longè fecus editio Victorii, nempe; L. Cassium, Q. Pompejum illi quidem, etiam &c. vulgatiores interpretaverant; L. Cassium, Q. Pom-

pejum. illi quidem etiam &c. Lambinus ab ultimis istis nihil recedit, nisi quod interserat vocem: Pompejum atque illi quidem etiam P. &c. Idem.

28. Alterum quidem, ut videmus palam, alterum, ut suspicamur, obscurius.] Cum mss. variant in illo suspicamur; hæc autem nonnulli suspicantur; suspicor legi posse, alterum quidem palam, alterum obscurius, expunctis ceteris, tanquam annotatione interpretum. Idem.

29. Similiter vos.] Victorii editio simile vos. quomodo S. Victoris & Pal. sec. nam pr. similes vos. fere est uti utramque vocem habeam pro adulterina. iis sanè delictis, belle reliqua procedunt. Idem.

30. Xenophanem.] Pall. duo Zenonem. ut & Aldi senioris editio. S. Victoris Xenophanem. Idem.

31. Quasi mente incitati.] S. Victoris liber, citati, quod videtur probasse Gulielmius, ego adhæreo publicatis, cui & favent Pall. Idem.

32. Tum exortus est, ut in optima &c.] Ita Pall. ut & vetuste impressi. nam Victorius, tum ut exortus est in opt. Lambinus edidit, ut exortus est in opt. sicque esse in Gryphiano codice prodii Brutus, in S. Victoris Gulielmius. Idem.

33. Aliud diceret, aliud sentiret.] Codex S. Victoris, aliud agnosceret, aliud sentiret; hoc est, inquit Gulielmius, probaret, ac præ se ferret. Terentius: non agnosco istius vestrum tan superbum. equidem vereor, ne manus Gulielmi erraverit, scribendumque sit, aliud diceret, aliud agnosceret. Palatini nostri nihil mutant. Idem.

ab Arcefila. 34 audivit enim Egesinum, qui Evandrum audierat, 35 Lacydis discipulum, cum Arcefila Lacydes fuisset. Sed ipse Carneades diu tenuit. nam nonaginta vixit annos : & qui illum audierant, admodum floruerunt ; in quibus induræ plurimum in Clitomacho fuit : declarat multitudo librorum : 36 ingenii non minus in hoc, quam in Carneade eloquentia, in Melanthio Rhodio suavitatis. Bene autem nosse Carneadem 37 Stratonicus Metrodorus putabatur.

17 Jam Clitomacho 38 Philo vester operam multos annos dedit. Philone autem vivo patrociniu[m] Academiæ non desuit. Sed, quod 39 nos facere nunc ingredimur, ut contra Academicos differamus : id quidam è philosophis, & ii quidem non mediocres, faciendum omnino non putabant : 40 nec verum esse, ullam rationem disputare cum iis, qui nihil probarent : Antipatrumque Stoicum, qui multus in eo fuisset, reprehendebant : nec defini[i] aiebant necesse esse, quid esset cognitio, aut perceptio, aut, si verbum è verbo volumus, comprehensio, quam *αὐτῶν* illi vocant : eosque, qui persuadere vellet, esse aliquid, quod comprehendi & percipi posset, incipienter facere dicebant, propterea quod nihil esset clarior *ἡρραμένη*, ut Græci : perspicuitatem, aut evidentiam nos, si placet, nominemus : fabricemurque, si opus erit, verba ; ne hic sibi (me appellabat Joans) hoc licere patet soli. Sed tamen orationem nullam putabant illustriorem 41 ipsa evidentia reperiri posse, nec ea, quæ tam clara essent, definienda censebant. Alii autem negabant se pro hac evidentia quidquam priores fuisse dicuros : sed ad ea, quæ contra dicerentur, dici oportere putabant ; ne qui fallerentur.

18 Perique tamen & definitiones ipsarum etiam evidentiarum rerum non improbant : & rem idoneam, de qua quaratur, & 42 homines dignos, quibuscum differatur, putant. Philo autem, dum nova quædam commovet, quod ea sustinere vix poterat, quæ contra Academicorum pertinaciam dicebantur, & aperte mentiur, ut est reprehensus à patre Catulo, & ut docuit Antiochus, in id ipsum se induit, quod timebat. Cum enim ita negaret quidquam esse, quod comprehendi posset (id enim volumus esse 43 *ἀκατάλητον*) si illud esset, sicut Zenon definiret, tale visum (jam enim hoc pro *φαιάσια* verbum satis hesterni sermone trivimus) visum igitur impressum, effisumque ex eo, unde esset, quale esse non 44 posset, ex eo, unde non esset : id nos à Zenone definitum rectissimè dicimus. qui enim potest quidquam comprehendi, ut planè confidas, id perceptum, cognitumque esse, quod est tale, quale vel falsum esse possit ? hoc cum infirmat, tollique Philo, iudicium tollit incogniti, & cogniti. ex quo efficitur, nihil posse comprehendi. ita imprudens eò, quod minimè vult, re-

volvitur. Quare omnis oratio contra Academiam suscipitur à nobis, ut retineamus eam definitionem, quam Philo voluit evertere.

Quam nisi obtinemus, percipi nihil posse concedimus. Or-¹⁹ diamur igitur à sensibus. quorum ita clara iudicia, & certa sunt, ut si optio naturæ nostræ detur, & ab ea 45 Deus aliqui requiratur, contentane sit suis integris, incorruptisque sensibus, an postulet melius aliquid : non videam, quid quærat amplius. Neque vero hoc loco expendendum est, dum de remotione, aut de collo collocando respondendum. Non enim visum, qui, 46 quidquid videtur, tale dicam esse, quale videatur. Epicurus hoc viderit, & multa alia. meo autem iudicio ita est maxima in sensibus veritas, si & sani sunt, & valentes, & omnia reinvenerunt, quæ obstant, & impediunt. itaque & lumen mutari sepe volumus, & stus eorum rerum, quas intuemur, & intervalla aur contrahimus, aut diducimus : multa que facimus usque eò, dum adfectus ipse fidem faciat sui iudicii. quod idem fit in vocibus, in odore, in sapore : ut nemo sit nostrum, 47 qui non in sensibus sui casualique generis iudicium requirat acris.

Adhibita verò exercitatione, & arte, ut oculi pictura te-³⁰ neantur, & aures cantibus, quis est, qui cernat, quanta vis sit in sensibus ? quam multa vident pictores in umbris, & in eminentia, quæ nos non videmus ? quam multa, quæ nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitati ? qui primo inflatu tibia[n]tis Antio[?]am esse ajunt, aut Andromacham, cum id nos ne suspicemur quidem. nihil necesse est de gustatu, & odoratu loqui ; in quibus intelligentia, etsi vitiosa, est quædam tamen. videt de tactu, & eo quidem, quem philosophi interiore[m] vocant, aut doloris, aut voluptatis ? in quo Cyrenaici solo putant veri esse iudicium, quia sentiatur.

Potesne igitur qui squam dicere, inter eum, qui doleat, & 1 inter eum, qui in voluptate sit, nihil interesse ? aut, ita qui sentiat, non apertissimè insaniat ? atqui qualia sunt hæc, quæ sensibus percipi dicimus ; talia sequuntur ea, quæ non sensibus ipsis percipi dicuntur, sed quodam modo sensibus : ut hæc ; illud est album, hoc dulce, canorum illud, hoc bene olens, hoc asperum. animo jam hæc tenemus comprehensa, non sensibus. ille deinceps equus est, ille canis. cetera ferries deinde sequitur, majora necens, ut hæc, quæ quasi expletam rerum comprehensionem amplectuntur, si homo est, animal est mortale, 48 ratione particeps. quo è genere nobis notitiæ rerum imprimuntur : sine quibus nec intelligi quidquam, nec queri, aut disputari potest.

Quod si essent falsæ notitiæ (*ἕρως* enim notitiæ appellare tu videre) si igitur essent hæc falsæ, aut ejusmodi visis im-

34. Audivit enim E. enim] Sic olim enis, sic Pall. neque aliter vocatur Laertio. nam Lambinus & Brutus, Egesinum. Grut. 35. Lacydis discipulum.] At Victoriana Lacydi, quod certe si est ex MSS. non fuerat immutandum. Gron.

36. Ingenii non minus in hoc quam in Carneade eloquentia.] Locum arguit mendæ librorum dissonantia. Pal. scun. uou agnosceit illud, in Carneade. S. Victoris ferè habet : ingenii hæc nonne in Charmida. ex quo fingebat Gulielmus : ingenii non minus in Amone ; in Charmida eloquentia. nam de Carneade non loquitur, sed discipulo eius aliquo Grut.

37. Stratonicus Metrodorus putabatur.] Sic quidem Palat. secun. sed prim. solummodo præfert, Serato Nicæus putabatur. Idem.

38. Philo vester.] Pall. & S. Victoris noster, revocandumque perspicuum, nisi alterum pertinaciter persisteret in omnibus edd. Idem.

39. Nos facere nunc ingredimur.] S. Victoris ad nos ingredimur, & ita Lambiniani. prius tamen restat in Pall. edd. que. omnibus. Idem.

40. Nec verum esse, ullam rationem disp.] Sic editio Aldi senioris, sic Victorii. nec alter Græphii ms. aut Palat. pr. nam secun. veram. P. Manutius secutus unum Maffai librum : nec verò esse. Lambinus è duobus codicibus, (sed apud quos visos, aut ubi reprehendimus subiect) reposuit, nec verum esse disp. ejectionis, ullam rationem masculæ Idem.

41. Ipsa evidentia reperiri posse.] Voces due post emx sine danuo sententiæ tolli poterant. Idem.

42. Homines quibuscum differatur.] Pal. pr. differant. poteratque additum, nisi statim sequeretur putant. Idem.

43. ἀκατάλητον.] Turnebus lib. vii Advers. cap. 1. reponendum, putat κατὰ λόγον. sed in vitis ms. nostris tribus, videantur & notæ Lambini. Idem.

44. Totes ex eo unde non esset.] Sic Pall. duo, sic editiones Victorii & Paulli Marutii. nam patris ejus amplius, possit, ut ex eo & quod Sturmus alique in hunc usque diem retinuerunt, sed præter ms. Lambini suo more, multa addidit, multa abtulit, nimis licenter. Idem.

45. Deus aliquis.] An sic debuit nunc edere Gruterus, qui cap. 27 non modo exhibere potuit annularius aliqui, sed id etiam tueri præstante codices Palatinos tres & editione Victorii ? At qui idem Victorius & apud Juntam & apud Stephanum nunc quoque sic habet, proculdubio ex auctoritate bonorum codicum, unde etiam ita repostus ; uno ambigens, quin & cap. 19 ita dederit Tullius, siue Deus aliqui, siue natura ademerat, & litera s illic duplicata fuerit ex sequenti voce. Gronov.

46. Qui quidquid videtur.] Ita quidem editus ab Aldis ; sed Victoriana, videtur, neque aliter Pall. Grut.

47. Qui non in sensibus.] Lambinus indicavit quibusdam ms. abesse negatiam ; eumque abesset item membranarum S. Victorii, delendam censet Gulielmus. habent tamen Palatini, & videtur profus necessaria. Idem. Si est in MSSis libris hæc varietas, ultro apparet ejus origo ; quippe quam Cicero dederit quoniam sensibus, cui literæ n putavit aliquis librarius superducatam lineolam ex puncto vocalis præcedentis. Gronov.

48. Ratione particeps.] Victoriana & aliæ tamen rationis. Idem.

impressis, qualia visa à falsis discerni non possent: quo tandem his modo uteremur? quo modo autem, quid cuique rei consentaneum esset, quid repugnaret, videremus? memoriam quidem certè, quæ non modò philosophiam, sed omnis vitæ utilim, omnesque artes una maximè continet, nihil omnino loci relinquitur. quæ potest enim esse memoria falsorum? aut quid quisquam meminit, quod non animo comprehendit, & tenet? ars verò quæ potest esse, nisi quæ non ex una, aut duabus, sed ex multis animi perceptionibus constat? quam si subtraxeris, qui distingues artificem ab inscio? non enim fortuitò hunc artificem dicemus esse, illum negabimus: sed cum alterum percepta, & comprehensa tenere videntur, alterum non item. cumque artium aliam ejusmodi genus sit, ut tantummodò animo rem cernat; aliud, ut moliatur aliquid & faciat: quo modo aut geometres cernere ea potest, quæ aut nulla sunt, aut internotici à falsis non possunt: aut is, qui fidibus utitur, explorare numeros, & conficere versus? quod idem in similibus quoque artibus continget: quantum omne opus est in faciendo, atque agendo. Quid enim est, quod arte effici possit, nisi is, qui artem tractabit, multa perceperit?

3. Maximè verò virtutum cognitio confirmat, percipi, & comprehendit multa posse. in quibus solis inesse etiam scientiam dicimus; quam nos non comprehensionem modò rerum, 49 sed eam stabilem quoque atque immutabilem esse censemus: itemque sapientiam, artem vivendi, quæ ipsa ex sese habeat constantiam. ea autem constantia si nihil habeat percepti, 50 & cogniti, quæro, unde nata sit, & quomodo? Quæro etiam, ille vir bonus, qui statuit omnem cruciatum perferri, intolerabili dolore lacerari potius, quam aut officium prodar, aut fidem, cur has sibi tam graves leges imposuerit, cum, quamobrem ita oporteret, nihil haberet et comprehensit, percepti, cogniti, constituti? Nullo igitur modo fieri potest, ut quicumque tanti æstimet aequitatem, & fidem, ut ejus conservandæ causâ nullum supplicium recuset, nisi iis rebus assensu sit, quæ falsæ esse non possunt.

24. Ipsa verò sapientia, si se ignorabit, sapientia sit, necne; quo modo primùm obtinebit nomen sapientiæ? deinde quo modo suscipere aliquam rem, aut agere sidenter audebit, cum certè nihil erit, quod sequatur? cum verò dubitabit, quid extremum, & ultimum bonorum, ignorans, quò omnia referantur, qui poterit esse sapientia? Atque etiam illud perspicuum est, constitui necesse esse initium, quod sapientia, cum quid agere incipiat, sequatur: idque initium esse naturæ accommodatum. nam aliter appetitio, (eam enim esse volumus *opum*) qua ad agendum impellimur, & id appetimus, quod est visum, moveri non potest.

25. Illud autem, quod movet, prius oportet videri, eique crediti: quod fieri non potest, si id, quod visum erit, discerni non poterit à falso. Quo modo autem moveri animus ad appetendum potest, si id, quod videtur, non percipitur, accommodatunne naturæ sit, an alienum? Itemque, si, quid officii sui sit, non occurrit animo, nihil unquam omnino aget, ad nullam rem unquam impellitur, nunquam movebitur. quòd si aliquid aliquando acturus est, necesse est id ei verum, quod occurrit, videri.

26. Quid? quòd, si ista vera sunt, ratio omnis tollitur, quasi quædam lux, lumenque vitæ? tamenne in ista privitate persistebitis? nam quærendi initium ratio attulit: quæ perfectit

virtutem, cum esset ipsa ratio confirmata quærendo. quæritio autem, est appetitio cognitionis: quæritioque finis, inventio. At nemo invenit falsa: nec ea, quæ incerta permanent, inventa esse possunt: sed, cum ea, quæ quasi involuta fuerunt, aperta sunt, tum inventa dicuntur. sic & initium quærendi, & exitus percipiendi, & comprehendendi tenet. itaque argumenti conclusio, quæ est Græcè *ἁποδείξις*, ita definitur: Ratio, quæ ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit.

Quod si omnia visa ejusmodi essent, qualia isti dicunt, ut 9 ea vel falsa esse possent, neque ea posset ulla notio discernere: 27 quo modo quempiam aut conclusisse aliquid, aut invenisse diceremus? aut quæ esset conclusi argumenti fides? Ipsa autem philosophia, quæ rationibus progredi debet, quem habebit exitum? sapientiæ verò quid futurum est? quæ neque de se ipsa dubitare debet, neque de suis decretis, quæ philosophi vocant *ὑποθέσεις*: quorum nullum sine scelere prodi poterit. cum enim decretum proditur, lex veri, rectique proditur. quo è vitio & amicitiarum prodiones, & rerum publicarum nasci solent. Non potest igitur dabitari, quin decretum nullum falsum possit esse, 51 sapientique satis sit, non esse falsum, sed etiam stabile, fixum, ratum esse debeat: quod movere nulla ratio queat. talia autem neque esse, neque videri possunt eorum ratione, qui illa visa, è quibus omnia decreta sunt nata, negant quidquam à falsis interesse.

Ex hoc illud est natum, quod postulat Hortensius, ut id: 2 ipsum saltem perceptum à sapiente diceretis, nihil posse percipi. Sed Antipatro hoc idem postulanti, cum diceret, 52 ei, qui affirmaret nihil posse percipi, consentaneum esse unum tamen illud dicere percipi posse, ut alia non possent, Carneades acutius resistebat. nam tantum abesse dicebat, ut id consentaneum esset, ut maximè etiam repugnaret, qui enim negaret quidquam esse, quod perciperetur, eum nihil excipere. ita necesse esse, ne id ipsum quidem, quod exceptum non esset, comprehendi, & percipi ullo modo possit.

Antiochus ad istum locum pressius videbatur accedere: 3 quoniam enim id habent Academici decretum (sententiam enim jam hoc me *ὑποθέσει* dicere) nihil posse percipi, non debere eos in suo decreto, sicut in ceteris rebus, fluctuare, præsertim cum in eo summa consisteret. hanc enim esse regulam totius philosophiæ, constitutionem veri, falsi, cogniti, incogniti: quam rationem quoniam susciperent, docereque vellet, quæ à quovis accipi oporteret, & quæ repudiari, certè hoc ipsum, ex quo omne veri, falsique judicium esset, percipere eos debuisset. etenim duo esse hæc maxima in philosophia, judicium veri, & finem bonorum, nec sapientem posse esse, qui aut 53 cognoscendi esse initium ignoret, aut extremum experendi, ut, aut unde perveniendum sit, nesciat. hæc autem habere dubia, neque his ita confidere, ut moveri non possint, abhorreere à sapientia plurimum. Hoc igitur modo potius erat ab his postulandum, ut hoc unum saltem, percipi nihil posse, perceptum esse dicerent. Sed de inconstantia totius illorum sententiæ, si ulla sententia cujusquam esse potest nihil approbantis, 54 sit, ut opinor, dictum satis.

Sequitur disputatio copiosa illa quidem, sed paulo abstrusior. habet enim aliquantum à physicis: ut vrear, ne major rem largiar ei, qui contrà dicturus est, libertatem, & licentiam.

49. Sed eam stabilem quoque atque.] Sic Pall. nostri, sic editio Victorii, quam tamen nemo fecutus est; contenti vulgato, sed etiam stabilem atque. Gruter.

50. Et cogniti, quæro, unde ille vir bonus.] Grande dedecus præcedentium editionum est hic locus, quem quum sic sublesti typi in Gruteriana editione exhibuissent, Leidenfis, Londinensis, Basileensis fatue ad eundem modum contraxerunt omiffis mediis, quæ restituta nunc vides. Gronov.

51. Sapientique satis sit non &c.] Pall. & liber S. Victorii sapientique. P. Manutius, & postea Lambinus adhuc alteram negativam textui interferuere, ex uno ms. sup. satis non sit, non &c. ex

supervacuo: idem enim sensus resultat ex vulgato: inquit Gulielmius. Gruter.

52. Et qui affirmaret nihil &c.] Sic à conjectura P. Manutius, quem secutus Lambinus aliique, contra vet. edd. & mss. in quibus, erique. habent præterea eadem edd. item Victorii, bis repetitum, consentaneum esse; iterum nimirum inter percipi posse, & ut alia; sic: percipi posse, consentaneum esse. quod examinant minus festini. Idem.

53. Cognoscendi esse initium ignoret &c.] Vox esse aliis visa superflua. Gulielmius transformabat in sese. Idem.

54. Sic ut opinor, dictum satis.] Sufficere sententiæ vox ultima: certè quatuor reliquæ si abint, oratio fuerit, enullius. Idem.

iam, nam quid eum facturum putem de abditis rebus, & obfcuris, qui lucem eripere conatur? Sed disputari poterat subtiliter, quanto quasi artificio natura fabricata esset primum animal omne: 55 deinde hominem maximè: quæ vis esset in sensibus: quemadmodum prima vis nos pellerent: deinde appetitio ab his pulsa sequeretur: tum ut sensus ad res percipiendas intendereimus. Mens enim ipsa, quæ sensuum fons est, atque etiam ipsa sensus est, naturalem vim habet, quam intendit ad ea, quibus movetur. itaque alia vis sic arripit, ut his statim utatur: 56 aliqua sic recondit; è quibus memoria oritur. cetera autem similitudinibus constituit: ex quibus efficiuntur notitia rerum: quas Græci tum *involas*, tum *ωεζήσεις* vocant. eò cum accessit ratio, argumentique conclusio, retinque innumerabilium multitudo, tum & perceptio eorum omnium apparet, & eadem ratio perfecta his gradibus, ad sapientiam pervenit.

31 Ad rerum igitur scientiam, vitæque constantiam aptissima cum sit mens hominis, amplectitur maximè cognitionem: 57 & istam *κατάληψιν*, quam, ut dixi, verbum è verbo exprimentes, comprehensionem dicemus, cum ipsam per se amat (nihil est enim ei veritatis luce dulcius) tum etiam propter usum. quocirca & sensibus utitur, & artes efficit, quasi sensus alteros: & usque eò philosophiam ipsam corroborat, ut virtutem efficiat, ex qua re una vita omnis apta sit. Ergo hi, qui negant quidquam posse comprehendi, hæc ipsa eripiunt vel instrumenta, vel ornamenta vitæ: vel potius etiam toram vitam evertunt funditus, ipsamque animal orbant animo: ut difficile sit de mereritate eorum, perinde ut causa postulat, dicere.

32 Nec verò satis constituere possum, quod sit eorum consilium, aut quid velint. Interdum enim cum adhibemus ad eos orationem huiusmodi: Si ea, quæ disputentur, vera non sint, tum omnia fore incerta: respondent, Quid ergo istud ad nos? num nostra culpa est? naturam accusa, quæ in profundo veritatem, ut ait Democritus, penitus abstrulerit. Alii autem elegantius, qui etiam queruntur, quod eos insimulemus omnia incerta dicere: quantumque intersit inter incertum, & id, quod percipi non possit, docere conantur, eaque distinguere. Cum his igitur agamus, qui hæc distinguunt: illos, qui omnia sic incerta dicunt, ut, stellarum numerus, 58 par, an impar sit, nesciatur, quasi desperatos aliquos relinquamus. volunt enim (& hoc quidem vel maximè animadvertendam vos inoveri) probabile aliquid esse, & quasi verisimile, eaque se uti regula & in agenda vita, & in quaerendo, ac disserendo.

11 Quæ ista regula est veri & falsi, si notionem veri & falsi, 33 propterea quod ea non possunt internosci, nullam habemus? nam, si habemus, interesse oportet, ut inter rectum, & prævum, sic inter verum, & falsum. si nihil interest, nulla regula est: nec potest is, cui esse visio veri, falsique communis, ullam habere iudicium, aut, ullam omninò veritatis notam. nam, cum dicunt, hoc se unum tollere, ut quidquam possit ita videri, ut non eodem modo falsum etiam possit ita videri,

ri, cetera autem concedere: faciunt pueriliter. quod enim omnina iudicantur, sublato, reliqua se negant tollere. ut, si quis quem oculis privaverit, dicat, ea, quæ cerni possent, non se ei ademisisse. ut enim illa oculis modò cognoscuntur, sic reliqua visis: sed propria veri, non communi veri, & falsi nota. Quamobrem, si ve tu probabilem visionem, 59 si ve improbabilem, & quæ non impediatur, ut Carneades volebat, si ve aliud quid proferes, quod sequare: ad visum illud, de quo agimus, tibi erit revertendum.

In eo autem, si erit communis cum falso, nullum erit iudicium, quia proprium in communi signo notari non potest. si autem commune nihil erit: habeo, quod volo. id enim quero, quod ita mihi videatur verum, ut non possit idem falsum videri. simili in errore versantur, 60 cum convicti, ac vi veritatis coacti, perspicua à perceptis volunt distinguere, & conantur ostendere, esse aliquid perspicui: verum illud quidem impressum in animo, atque mente, neque tamen id percipi, ac comprehendendi posse. quo enim modo perspicue dixeris album esse aliquid, cum possit accedere, 61 ut id, quod nigrum sit, album esse videatur? aut quo modo ista aut perspicua dicemus, aut impressa subtiliter, cum sit incertum, verè, inaniterve moveatur? Ita neque color, neque corpus, nec veritas, nec argumentum, nec sensus, neque perspicuum ullum relinquuntur.

Ex hoc illud his usu venire solet, ut, quidquid dixerint, à quibusdam interrogentur: Ergo istud quidem percipis? Sed qui ita interrogat, ab his irridetur. non enim urgent: ut coarguant, neniinem ulla de re posse contendere, neque asseverare, sine aliqua ejus rei, quam sibi quisque placere dicit, certa, & propria nota. 62 Quod est igitur istuc vestrum probabile? nam si, quod cuique occurrit, & primo quasi adpectu probabile videtur, id confirmatur, quid eo levius? si ex circumspeditione aliqua, & accurata consideratione, quod visum sit, id se dicent sequi; tamen exitum non habebunt.

Primum quia his visis, inter quæ nihil interest, æqualiter omnibus abrogatur fides: deinde, cum dicant posse accedere sapienti, ut, cum omnia fecerit, diligentissimeque circumspexerit, existat aliquid, quod & verisimile videatur, & abist longissimè à vero: 63 quo modo, si magna parte quidem (ut solent dicere) ad verum ipsum, aut quam proximè accedant, confidere sibi poterunt? ut enim confidunt, notum his esse debet insigne veri. quo obscuro, & oppresso, quod tandem verum sibi videbuntur attingere? 64 Quid autem tam absurdè dici potest, quam cum ita loquantur? Est hoc quidem rei illius signum, ut argumentum, & ea re id sequor: sed fieri potest, ut id quod significatur, aut falsum sit, aut nihil sit omnino. Sed de perceptione hactenus. si quis enim ea, quæ dicta sunt, labefactare volet, facile, etiam absentiibus nobis, veritas se ipsa defendet.

His satis cognitiss, quæ jam explicata sunt, nunc de assensione, atque approbatione, quam Græci *συγκατάθεσιν* vocant, pauca dicemus: non quò non latus locus sit; sed paulo antè iacta sunt fundamenta. 65 nam cum vim, quæ esset in scribibus

55. Deinde hominem maximè: quæ vis &c.] Palat. pr. distinguit, deinde hominem: maximè quæ vis &c. non omnino absurde. Græc.

56. Aliqua sic recondit; è quibus &c.] Sic editi omnes. P. Manutius coniecit, recondit ut possit; è quibus; aut certè, aliqua sibi recondit, I ambibus oræ adiecit, fortè: recondit, ut ea, cum epus sit, deponat: è quibus, sicut necesse auxilium. Idem.

57. Et istam *κατάληψιν*.] Sic & Pall: editioque Victorii, ne forte quis putet provocabulum, istam, à Lambino primitus redditum auctori. Idem.

58. Par an impar sit nesciatur.] Lambinus tollit vocem postremam, conjectura motus; eique visus adfentire Gulielmum, tanquam ite in abesse libro S. Victorii. existat tamen in Pall. & edd. omnibus. Idem.

59. Si ve improbabilem, & quæ non impediatur.] Lambinus beneficio codicum iuss. ait felicissimè transponere se, & quæ non impediatur, si ve improbabilem. Pall. stat pro vulgatis. Idem.

60. Cum convulsi, ac vi veritatis coacti.] Ita editi à Victorio; cui scripturæ proximè accedit Pal. secuu. solummodò enim desituitur

ur syllaba vi. nam prim. servat, ac iudicio veritatis coacti, ut est lectio vulgata. Lambinus legit è mss. suis, cum iudicio veritatis coacti; neque aliter liber S. Victorii. sed cum istum sapius compererim inquinatissimè descriptum; haud temerè aliquid mutarim. imò serè mihi persuasuo; manuscriptorum Lambini, nihil heic aliud esse, quam codicem S. Victorii. Idem.

61. Ut id quod nigrum sit, album esse videatur.] Sic & Pal. fec. verum pr. ut id quidem nigrum sit, quod album. &c. Idem.

62. Quid est igitur istuc vestrum probabile?] Liber S. Victorii, & Pall. nostrum. Idem.

63. Quomodo, si magna parte.] Neuter Palatinus agnoscit illud quo modo. Idem.

64. Quid autem tam absurdè &c.] Vulgati, tam obscurum, sed contra Pall. item editos à Victorio. Idem.

65. Nam cum vim, quæ esset &c.] Aliter Lambinus, sed contra mss. & edd. qui habent vulgatum, nisi quod Pal. prim. essent. S. verò Victorii excludit syllabam vim, ut videatur posse legi: nam cum quæ esset &c. Idem.

sibus explicabamus, simul illud aperiebatur, comprehendi multa, & percipi sensibus: quod fieri sine assensione non potest. deinde cum inter inanimum, & animal hoc maxime interfit, quod inanimum nihil agit, animal agit aliquid, (nihil enim agens ne cogitari quidem potest quale sit) aut ei sensus adimendus est: aut ea, quæ est in nostra sita potestate, reddenda assensio.

67 At verò animus quodam modo eripitur his, quos neque sentire, neque assentiri volunt. 67 ut enim necesse est, lancem in libra, ponderibus impositis, deprimi; sic animum perspicuis cedere. 68 nam, quomodo non potest animal ulum non appetere id, quod accommodatum ad naturam appareat: (Græci id *εὐκρίων* appellant) sic non potest objectam rem perspicuam non approbare. quamquam, si illa, de quibus disputatum est, vera sunt, nihil attinet de assensione omnino loqui. qui enim quid percipit, assentitur statim. sed hæc etiam sequuntur, nec memoriam sine assensione posse constare, nec notitias rerum nec artes: idque quod inaximum est, ut sit aliquid in nostra potestate, in eo, qui rei nulli assentietur, non erit.

69 Ubi igitur virtus, si nihil situm est in ipsis nobis? Maxime autem absurdum, vitia in ipsorum esse potestate, neque peccare quemquam, nisi assensione: hoc idem in virtute non esse: cuius omnis constantia, & firmitas ex his rebus constat, 69 quibus assensa est, & quas approbat: omninoque ante videtur aliquid, quam agamus, necesse est: eique, quod visum sit, assentietur. quare qui aut visum, aut assensum tollit, is omnem actionem tollit à vita.

70 Nunc ea dicamus, quæ contrà ab his disputari solent.

70 Sed prius potestis totius eorum rationis quasi fundamenta cognoscere. Componunt igitur primum artem quandam de his, quæ visa dicimus: eorumque & vim, & genera definiunt: in his, quale sit id, quod percipi, & comprehendi possit: toridem verbis, quot Stoici. deinde illa exponunt duo, quæ quasi continent omnem hanc questionem: quæ ita vidcantur, ut etiam alia multa eodem modo videri possint, nec in his quidquam interfit: non posse eorum alia percipi, alia non percipi: nihil interesse autem, non modo si ex omni parte ejusdem modi sint, sed etiam si discerni non possint. quibus positus, unus argumenti conclusione tota ab his causis comprehenditur. composita autem ea conclusio sic est: Eorum, quæ videntur, alia vera sunt, alia falsa: & quod falsum est, id percipi non potest: quod autem verum visum est, id omne tale est, ut ejusdem modi falsum etiam possit videri. Et, quæ visa sunt ejusmodi, ut in iis nihil interfit, non posse accidere, ut eorum alia percipi possint, alia non possint. nullum igitur est visum, quod percipi possit.

71 Quæ autem sumunt, ut concludant id quod volunt: ex his duo sibi putant concedi. neque enim quisquam repugnat. ea sunt hæc: Quæ visa falsa sunt, ea percipi non posse: & alterum, Inter quæ visa nihil interfit, ex his non posse alia talia esse, ut percipi possint, alia ut non possint: reliqua verò, 71 multa, & varia ratione defendunt. quæ sunt item duo:

unum, eorum, quæ videantur, 72 alia vera esse, alia falsa: alterum, omne visum, quod sit à vero, tale esse, quale etiam à falso possit esse.

Hæc duo proposita non prætervolant, sed ita dilarant, ut 43 non mediocrem curam adhibeant, & diligentiam. dividunt enim in partes, & eas quidem magnas: primum in sensus: deinde in ea, quæ ducuntur à sensibus, & ab omni consuetudine: quam obscurari volunt. tum perveniunt ad eam partem, ut ne ratione quidem, & conjectura ulla res percipi possit. Hæc autem universa concidunt etiam minutius. Ut enim de sensibus hesternò sermone vidistis, item faciunt de reliquis: in singulisque rebus, quas in minima dispartunt, volunt efficere, his omnibus, quæ visa sint, veris, adjuncta esse falsa, quæ à veris nihil differant: ea cum talia sint, nihil posse comprehendi.

Hanc ego subtilitatem, philosophia quidem dignissimam 144 judico, sed ab eorum causa, qui ita differunt, remotissimam. 43 definitiones enim, & partitiones, & horum luminibus utens oratio, tum similitudines, dissimilitudinesque, & earum tenus & acuta distinctio, fidentium est hominum: illa, vera, & firma, & certa esse, quæ tutentur: non eorum, qui clamant, nihilo magis vera illa esse, quam falsa. quid enim agant, si, cum aliquid definierint, roget eos quispiam, num illa definitio possit in aliam transferri quamlibet: si posse dixerint: (73 quid enim dicere habeant?) cur illa vera definitio sit? si negaverint: fatendum sit, quoniam vel illa veri definitio transferri non possit in falsum; 74 vel quod ea definitio explicetur, id percipi posse: quod minime illi volunt. eadem dici poterunt in omnibus partibus.

Si enim dicent, ea, de quibus differunt, se dilucidè perspicere, nec ulla communiōne visorum impediri: comprehendere ea se posse fatebuntur. sin autem negabunt vera visa à falsis posse distingui, qui poterunt longius progredi: occurret enim, sicut occursum est. nam concludi argumentum non potest, nisi his, quæ ad concludendum sumpta erunt, ita probatis, ut falsa ejusdem modi nulla possint esse. ergo si, rebus comprehensis, & perceptis, 75 visa, & progressa ratio hæc efficiet, nihil posse comprehendi: quid potest repeteri, quod ipsum sibi repugnet magis: cum que ipsa natura accuratæ orationis hoc profiteatur, se aliquid patefacturam, quod non appareat, & quo id facilius assequatur, adhibituram & sensus, & ea quæ perspicua sint: qualis est istorum oratio, qui omnia non tam esse, quam videri volunt? Maxime autem vincuntur, cum hæc duo pro congruentibus sumunt, tam vehementer repugnantia: primum esse quædam falsa visa: quod cum volunt, declarant quædam esse vera: 76 deinde, inter falsa visa, & vera nihil interesse. At primum sumpteras, tamquam interesset. ita priori posterius, 77 posteriori superius conjungitur.

Sed progrediamur longius, & ita agamus, ut nihil nobis 45 assentati esse videamur: quæque ab his dicuntur, sic persequamur, ut nihil in præteritis relinquamus. Primum igitur perspicuitas illa, quam diximus, satis magnam habet vim, ut ipsa per se, ea, quæ sint, nobis, ita ut sint, indicet. Sed tamen

ut

66. *Reddenda assensio.*] Sic & Pall. nostri. nam in S. Victoris extat *eredenda*, quod & in plerisque veti. reperisse se annotavit Lambinus, mutatque in *procedenda*. Gruj.

67. *Ut enim necesse est lancem in &c.*] Sic membranæ S. Victoris, sic Pall. prodideratque dudum etiam ipse Victorius; sed nemo vestigiis eius insisteret voluit, non Sturmius, non alii: maluerunt etenim necesse est, ut lancem, oratione distorta. Idem.

68. *Nam quomodo non potest &c.*] S. Victoris exemplar non agnoscit negativam. neque necessaria est. Idem.

69. *Quibus assensa est, & quas approbat.*] Idem liber quasi. Idem.

70. *Sed prius potestis totius eorum rationis quasi fundamenta cognoscere.*] Maluissimè dixisse: sed prius totius eorum rat. quasi fund. cognoscite. Idem.

71. *Multa & varia ratione.*] In aliis editis, ut Iuntæ, videt oratione, quod non temerarium opinor. Gronov.

72. *Alia vera esse, alia falsa.*] Non fuit ab P. Manutio, ita enim ante ipsum publicatæ Victorius, retinentque mss. nostri. vul-

gata aliud verum esse, aliud falsum. Grut.

73. *Quid enim dicere habeant? cur &c.*] Sic & Pall. nostri. P. Manutius mallet, quidnam dicere habeant cur illa vera definitio sit. Idem.

74. *Vel quod ea definitione.*] Voculam *vel* illata est ab Lambino è mss. & verò ita legi in S. Victoris, annotavit Gulielmus. alioquin non habent nostri Pall. neque agnoscent ullæ editiones. Idem.

75. *Visa & progressa ratio.*] P. Manutius de conjectura emendat *visa*; id Lambinus aliique raptim intulerunt libris suis, sed in vitis sanè Pall. exemplarique S. Victoris, in quibus visitur alterum passim vulgatum. Idem.

76. *Deinde inter falsa visa.*] Sic Pall. sic editi à Victorio. nam prius publicati, deinde ibidem inter. quod etiamnum hodie circumferunt recentius excussit. Idem.

77. *Posteriori superius conjungitur.*] Non jungitur erat à conjectura P. Manutii. nam mss. & edd. conjungitur. quod tamen tanquam illegitimum, jam passim exulat libris neotericis. Idem.

ut maneamus in perspicuis firmius, & constantius, majore quadam opus est vel arte, vel diligentia, ne ab iis, quæ clara sunt ipsa per sese, quasi præstigiis quibuidam, & captionibus depellamur. Nam, qui voluit subvenire erroribus Epicurus, iis, qui videntur conturbare veri cognitionem, dixitque sapientis esse, opinionem à perspicuitate sejungere: 78 nihil fecit. ipsius enim opinionis errorem nullo modo sustulit.

17 Quamobrem cum dux causæ perspicuis, & evidentibus rebus advenferent: auxilia totidem sunt contrà comparanda. 79 adversatur enim primum, quod parum desigunt animos, & intendunt in ea, quæ perspicua sunt, ut, quanta luce ea circumfusa sunt, eo possint agnoscere: alterum est, quod fallacibus, & captiosis interrogationibus circumscripti, atque decepti quidam, cum eas dissolvere non possunt, desciscunt à veritate. oportet igitur & ea, quæ pro perspicuitate responderi possunt, in promptu habere, de quibus jam diximus: & esse armatos, ut occurrere possimus interrogationibus eorum, captionesque discutere. quod deinceps facere constitui.

47 Exponam igitur generatim argumenta eorum, quotiam ipsi etiam illa solent non confusè loqui. Primum conantur ostendere, multa posse videri esse, quæ omnino nulla sunt, cum animi inanimiter moveantur eodem modo rebus iis, quæ nullæ sunt, ut iis, quæ sunt. Nam cum dicatis, inquit, visâ quædam mitti à deo, velut ea, quæ in somniis videantur, quæque oraculis, auspiciis, extris declarentur: (hæc enim ajunt probari à Stoicis, quos contra disputant) querunt, quonam modo, falsa visâ quæ sunt, ea deus efficere possit probabilia: quæ autem planè proximè ad verum accedant, efficere non possit? aut, si ea quoque possit, cur illa non possit, quæ perdifficiliter, internoscantur tamen? & si hæc, cur non inter quæ nihil sit omnino?

42 Deinde, cum mens moveatur ipsa per sese, ut & ea declarent, quæ cogitatione depinguntur, & ea, quæ vel furiosis, vel dormientibus videntur, 81 nonne, inquit, verisimile sit, sic etiam mentem moveri, ut non modò internoscat, visâ verâ illa sint, anne falsa, sed ut in his nihil intersit omnino? ut, si qui tremere, & exalbescere vel ipsi per se, motu mentis aliquo, vel objecta terribili re extrinsecus, 82 nihil ut esset, qui distingueretur tremor ille, & pallor, neque, ut quidquam interesset inter intestinum, & oblatum. Postremo si nulla visâ sunt probabilia, quæ falsa sunt, alia ratio est. sin autem sunt: cur non etiam quæ non facilè internoscantur? cur non ut planè nihil intersit? præsertim cum dicatis, sapientem in furore sustinere se ab omni assensu, quia nulla in visis distinctio appareat.

16 Ad hæc omnes visiones inanes Antiochus quidem & permulta dicebat, & erat de hac una re unius dici disputatio. 49 mihi autem non idem faciendum puto: sed ipsa capita dicenda: & primum quidem hoc reprehendendum, quod captiosissimo genere interrogationis utuntur: 83 quod genus minimè in philosophia probari solet, cum aliquid minutatim, & gradatim additur, aut demitur. Soritas hos vocant, qui acervum efficiunt uno addito grano. Vitiosum sanè, & captiosum genus. sic enim ascenditis: Si tale visum objectum est à deo dormienti, ut probabile sit, cur non etiam ut valde verisimile? cur deinde non, ut difficiliter à vero internoscatur? deinde, ut ne internoscatur quidem? postremò ut nihil inter hoc

& illud intersit? Huc si perveneris, me tibi primum quidque concedente: meum vitium fuerit. sin ipse tua sponte processeris: tuum.

Quis enim tibi dederit, aut omnia deum posse; aut ita futurum esse, si possit? quomodo autem sumis, ut, si quid cui simile esse possit, sequatur, ut etiam internosci difficiliter possit? 84 deinde, ut ne internosci quidem? 85 postremò, ut idem sit? ut, si lupi canibus similes: eosdem dices ad extremum. Et quidem honestis similia sunt quædam non honesta, & bonis non bona, & artificiosis minimè artificiosa. quid dubitamus igitur affirmare, nihil inter hæc interesse? Ne repugnancia quidem videmus? nihil est enim, quod de suo genere in aliud genus transferri possit. at si efficeretur, ut inter visâ differentium generum nihil interesset: reperirentur quæ & in suo genere essent, & in alieno.

Quod fieri qui potest? omnium deinde inanium visorum, una depulsio est, sive illa cogitatione informantur, quod fieri solere concedimus; sive in quiete, sive per vinum, sive per insaniam. nam ab omnibus ejusdemmodi visis perspicuitatem, quam mordicus tenere debemus, abesse dicemus. Quis enim, cum sibi fingit aliquid, & cogitatione depingit, non, simul ac se ipse commovet, atque ad se revocavit, sentit quid intersit inter perspicua, & inania? Eadem ratio est somniorum. num censet Ennium, cum in hortis cum Ser. Galba, vicino suo ambulavisset, dixisse, visus sum mihi cum Galba ambulare? At, cum somniavit, ita narravit:

Visus Homerus adesse poeta.

Idemque in Epicurano;

Nam videbar 86 somniare me & ego esse mortuum.

Itaque, simul ut experrecti sumus, visâ illa contemnimus: neque ita habemus, ut ea, quæ in foro gestimus.

At enim dum videntur, eadem est in somniis species eorum, quæ vigilantes videntur. 87 Plurimum interest, sed id omittamus. illud enim dicimus, non eandem esse vim, neque integritatem dormientium, & vigilantium, nec mente, nec sensu. Ne volentis quidem quæ faciunt, eadem approbatione faciunt, qua sobrii: dubitant, hæsitant, revocant se interdum, iisque, quæ videntur, imbecillius assentiuntur: cumque edormiverunt, illa visâ quàm levia fuerint, intelligunt. quod idem contingit insanis; 88 ut & incipientes furere, sentiant, & dicant, aliquid, quod non sit, id videri sibi: & cum relaxentur, sentiant, atque illa dicant Alæxonis:

Sed mihi nentiquam cor consentit cum oculorum adpectu.

At enim ipse sapiens sustinet se in furore, ne approbet falsa pro veris. Et alias quidem sæpe, si aut in sensibus ipsis est aliqua forte gravitas, aut tarditas, aut obscuriora sunt quæ videntur, aut à perspicuendo temporis brevitate excluditur, quamquam totum hoc, sapientem aliquando sustinere assensionem, contra vos est. si enim inter visâ nihil interesset, aut semper sustineret, aut nunquam. Sed ex hoc genere toto perspicui potest levitas orationis eorum, qui omnia cupiunt confundere. Quærimus gravitatis, constantiæ, firmitatis, sapientiæ iudicium: utimur exemplis somniantium, furiosorum, ebriosorum. 89 illud attendimus in hoc omni genere, quàm inconstanter loquamur. non enim proferremus vinum, aut somno oppressos, aut mente captos, tam absurde,

90 ut

78. Nihil fecit.] Pal. sec. & S. Victoris profecit, quod placuit Gulielmio. Grus.

79. Adversatur enim primum.] Pall. & ed. Victorii, adversantur. Idem.

80. Possint agnoscere.] Lambiniana non possint, præter omnes libros, imò & rationem. Idem.

81. Nonne inquit.] Pall. non inquam; quod & in Vict. editione. Idem.

82. Nihil ut esset qui.] Sic idem Victorius & Pal. sec. nam primus stat à vulgarioribus, nihil interesset qui. Idem.

83. Quod genus minimè in philosophia probari solet; cum aliquid minutatim & gradatim additur aut demitur.] Si hæc periosus tota ablit, nihil de hæc auctoris sententiæ. Idem.

84. Deinde ut ne internosci.] Sic Pall. S. Victor. & ed. Victorii, vulgati, ne vix internosci. Idem.

85. Postremo ut idem sit.] Victorii ed. eadem sint, neque aliter Pal. pr. nam sec. eadem sit, quomodo & S. Victoris. Idem.

86. Somniare me & ego esse mortuum.] Lambinus cupiebat, med. ego. vel ego med. esse. Gulielmii memet esse. Exemplaria scripta propugnant vulgatum. Idem.

87. Plurimum interest.] Ita vetr. edd. nam Victorii & Aldi Neopotis, primum interest: neque aliter Pall. Idem.

88. Ut & incipientes furere.] Sic Pall. at liber S. Victoris, furere. unde divinat Gulielmij, ut & incipiente furore. Idem.

89. Illud attendimus.] Vulgati attendamus, sed alterum produxit P. Victorius, exlatque in nostris tribus mss. Idem.

90 ut cum diceremus interesse inter vigilantium visâ, & foriorum, & sanorum, & eorum qui essent aliter affecti: tum nihil interesse.

54 Ne hoc quidem cernunt, omnia se reddere incerta, quod nolunt. ea dico incerta, quæ ἀσφα Græci. Si enim res se ita habeant, ut nihil intersit, utrum ita cui videatur, ut infano, an sano: cui possit exploratum esse de sua sanitate? quod velle efficere, non mediocri infania est. Similitudines verò aut geminorum, aut signorum annulis imprefforum, pueriliter consèctantur. quis enim nostrum similitudines negat esse, cum ex plurimis in rebus appareant? sed, si satis est ad tollendam cognitionem, similia esse multa multorum: cur eo non estis contenti, præsertim concedentibus nobis? & cur id potius contentis, quod rerum natura non patitur, ut non suo quidque genere sit tale, quale est? nec sit in duobus aut pluribus nulla re differens ulla communitas? ut sibi sint & ova ovorum, & apes apium simillima.

55 Quid pugnas igitur? aut quid tibi vis in geminis? conceditur enim similes esse: quo contentus esse poteras. tu autem vis eisdem planè esse, non similes. quod fieri nullo modo potest. Dein confugis ad physicos eos, qui maxime in Academia iridentur: à quibus ne tu quidem jam te abstinebis: & ais Democritum dicere, innumerabiles esse mundos, & quidem sic quosdam inter se non solum similes, sed undique perfectè, & absolutè ita pares, ut inter eos nihil proflus intersit, 91 & eos quidem innumerabiles: itemque homines. deinde postulas, ut, si mundus ita sit par alteri mundo, ut inter eos ne minimum quidem intersit, concedatur tibi, ut in hoc quoque nostro mundo aliquid alicui par sit, ut nihil differat, nihil intersit. cur enim, inquires, cum ex illis individuis, unde omnia Democritus gigni affirmat, in reliquis mundis, & in his quidem innumerabilibus, innumerabiles Q. Lutatii Catuli non modò possint esse, sed etiam sint, in hoc tanto mundo Catulus alter non possit effici?

18 Primum quidem me ad Democritum vocas, cui non assentior: potiusque refellam, propter id, quod dilucidè docetur à politioribus physicis, singularum rerum singularum proprietates esse. fac enim antiquos illos Servilios, qui gemini fuerunt, tam similes, quam dicuntur: num censeres etiam eosdem fuisse? non cognoscebantur foris: at domi. non ab alienis: at à suis. An non videmus, hoc usu venire, ut quos nunquam putastemus à nobis internosci posse, eos, consuetudine adhibita, tam facile internosceremus, uti ne minimum quidem similes esse viderentur?

57 Hic, pugnes licet, non repugno: quin etiam concedam, illum ipsum sapientem, de quo omnis hic sermo est, cum ei res similes occurrant, quas non habeat denotatas, retenturum assensum, nec unquam ulli viso assensurum, nisi quod tale fuerit, quale falsum esse non possit. Sed ad ceteras res habet quandam artem, qua vera à falsis possit distinguere: & ad similitudines istas usus adhibendus est. ut mater geminos internoscit consuetudine oculorum: sic tu internosces, si affueris. Vide ne, ut in proverbio sit ovorum inter se similitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuisse complures (92 salvis rebus illis) qui gallinas alere permultas quæstus causa forent. hi cum ovum inspexerant, quæ id gallina peperisset, dicere solebant. neque id est contra nos.

58 Nam nobis satis est, ova illa internoscere. 93 nihil enim magis assentiri potest hoc illud esse, quam si inter illa omni-

no nihil interesset. habeo enim regulam, ut talia visa vera iudicem, qualia falsa esse non possunt. ab hac mihi non licet transversum, ut ajunt, digitum discedere, ne confundam omnia. Veri enim, & falsi non modò cognitio, sed & natura tollitur, si nihil erit, quod intersit: ut etiam illud absurdum sit, quod interdum soletis dicere, cum visa in animos imprimentur, non vos id dicere, inter ipsas impressiones nihil interesse, sed inter species, & quasdam formas eorum. Quasi verò non specie visa iudicentur: quæ fidem nullam habebunt, sublata veri & falsi nota.

19 Illud verò perabsurdum, quòd dicitis probabilia vos sequi, si re nulla impediamini. Primum qui potestis non impediri, cum à veris falsa non distent? deinde quod iudicium est veri, cum sit commune falsi? Ex his illa necessariò nata est ἐροχῆ, id est assensionis retentio: in qua melius sibi consistit Arcefilas, si vera sunt quæ de Carneade nonnulli existimant: si enim percipi nihil potest, quod utriusque visum est: tollendus assensus est. Quid enim est tam futile, quam quidquam approbare non cognitum? Carneadem autem etiam heri audiebamus, solitum esse delabi interdum, ut diceret, opinaturum, id est, peccaturum esse sapientem. Mihi porò non tam certum est, esse aliquid, quod comprehendi possit, de quo jam nimium etiam diu dispero, quam sapientem nihil opinari, id est, numquam assentiri rei vel falsæ, vel incognitæ.

Restat illud, quòd dicunt, veri inveniendi causa contra omnia dici oportere, & pro omnibus. Volo igitur videre, quid invenerint. Non solemus, inquit, ostendere. Quæ sunt tandem ista mysteria? aut cur celatis, quasi turpe aliquid, sententiam vestram? Ut, qui audient, inquit, ratione potius, quam auctoritate ducantur. Quid si utramque? num pejus est? 94 unum tamen illud non celant, nihil esse, quod percipi possit. an in eo auctoritas nihil obest? mihi quidem videtur vel plurimum. quis enim ista tam aperte, perspicueque & perversa, & falsa secutus esset, nisi tanta in Arcefila, multo etiam major in Carneade & copia rerum, & dicendi vis fuisset? Hæc Antonius ferè & Alexandria tum, & multis annis post, multo etiam asseverantibus in Syria, cum esset mecum paulo antè quàm esset mortuus.

95 Sed jam confirmata causa, te, hominem amicissimum, (me autem appellabat) & aliquot annis minoreni natu, non dubitabo monere: Tunc, cum tantis laudibus philosophiam duxeris, Hortensiumque nostrum dissentientem cominoveris, eam philosophiam sequere, quæ confundit vera cum falsis, spoliât nos iudicio, privat approbatione, omnibus orbat sensibus? Et Cimmeriis quidem, quibus adspèctum solis sive deus aliquis, sive natura ademerat, sive ejus loci, quem incolabant, situs, ignes tamen aderant, 96 quorum illis uti lumine licebat. isti autem, quos tu probas, tantis offensis temeribus, ne scintillam quidem ullam nobis 97 ad adspiciendum reliquerunt. quos si sequamur, iis vinculis simus adstricti, ut nos commovere nequeamus.

Sublata enim assensione, omnem & motum animorum, & actionem rerum sustulerunt. quod non modò rectè fieri, sed omnino fieri non potest. providè etiam, ne uni tibi istam sententiam minimè liceat defendere. an tu, cum res occultissimas aperueris, in lucemque protruleris, juratusque dixeris, ea te comperisse: quod mihi quoque licebat, qui ex te illa cognoveram: negabis esse rem ullam, quæ cognosci, comprehendendi, percipi possit? vide, quæso, etiam atque etiam, ne illa-

larum

90. Ut cum diceremus.] Est & hoc à Victorio & Pall. nam publicati, ut nunciat. Grut.

91. Et eos quidem innumerabiles.] Pall. & eo quidem. codex S. Vict. eo quoque innum. sine &. und' facit Gulielmius, et o quoque innumerabiles! P. Manutius vocem istam omnes habet adulterinas, expræstique eo, non eos. Idem.

92. Salvis rebus illis.] Exemplar S. Victoris, illi; pro illis, inquit Gulielmius; nisi sit illi. Idem.

93. Nihil enim magis assentiri potest.] Nostri nihil habent quale invenit editio proterva Lambini; solum visitur in pr. assentire, quod

& in sec sed loco et potest, habet per hoc. Idem.

94. Unum tamen illud non celant.] Sic & Pall. at codex S. Victoris, celamus. forte celamus, inquit Gulielmius. Idem

95. Sed jam confirmata causa.] Est à Victoriè ed. neque secus Pal. sec. ac S. Victoris. vulgati sed jam etiam conf. Idem.

96. Quorum illis uti lumine.] Sic Pall & S. Victoris; & editi à Victoriò nam Lambiniani ceterique, quo tum illis. Idem.

97. Ad adspiciendum.] Non ineptè exemplar S. Victoris, ad adspiciendum. Idem.

larum quoque rerum pulcherrimarum à te ipso minuatur auctoritas.

63. Quæ cum dixisset ille, finem fecit. Hortensius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuo Lucullo loquenti fecerat, ut etiam manus sæpe tolleret, nec mirum, nam nunquam arbitrator contra Academicam dictum esse subtilius, me quoque, jocansne, an ita sentiens, (non enim satis intelligebam) cœpit hortari, ut sententia desisterem. Tum mihi Carulus, si te, inquit, Luculli oratio flexit, quæ est habita memoriter, accuratè, copiosè: taceo, neque te, quo minus, si tibi ita videatur, sententiam mutes, deterrendum puto. illud verò non censuram, ut ejus auctoritate moveare. 97 tantum enim te non monuit, inquit, atridens, ut caveres, ne quis improbus tribunus plebis, quorum vides quanta copia semper futura sit, arripere te, & in concione quareret, qui tibi constares, cum idem negares quidquam certi posse reperiri, idem te comperisse dixisses. Hoc, quæso, ne te tectat de causa autem ipsa malim quidem te ab hoc dissentire. sin cessetis, non magnopere mirabor. memini enim Antiochum ipsum, cum annos multos talia sensisset, simul ac visum sit, sententia desistisse.

64. Hæc cum dixisset Catulus: me omnes intueti. Tum ego non minus commotus, quam solco in causis majoribus, 99 hujusmodi quasi oratione sum exorsus: Me, Catule, oratio Luculli de ipsa te ita movit, ut docti hominis, & copiosi, & parati, & nihil præterea eis eorum, quæ pro illa causa dici possent, non tamen 100 ut ei respondere posse diffiderem. auctoritas autem tanta planè me movebat, nisi tu opposuisses non minorem tuam. aggrediar igitur, si pauca ante quasi de fama mea dixerò.

65. Ego enim si aut ostentatione aliqua adductus, aut studio certandi, ad hanc potissimum philosophiam me applicavi; non inodò stultitiam meam, sed etiam mores, & naturam condemnandam puto. nam, si in minimis rebus perinacia reprehenditur, calumnia etiam coeretur: ego de omni statu, consilioque totius vitæ aut certare cum aliis pugnaciter, aut frustrari cum aliis, tum etiam me ipsum velim? Itaque, nisi ineptum præteream, in tali disputatione id facere, quod, cum de republica disceptatur, fieri interdum solet: jurarem per Jovem, deosque penates, me & ardere studio veri rependi, & ea sentire, quæ dicerem.

66. Qui enim possum non cupere verum invenire, cum gaudeam, si simile veri quid invenerim? sed, ut hoc pulcherrimum esse iudicem, vera videre: sic, pro vetis probare falsa, turpissimum est. nec tamen ego is sum, qui nihil umquam falsi approbem, qui nunquam assentiar, qui nihil opiner: sed quærimus de sapiente. ego verò ipse & magnus quidem sum opinator (non enim sum sapiens) & meas cogitationes sic dirigo, non ad illam parvulam Cynosuram,

Qui fidunt duce nocturnæ Phœnicis in alto,

ut ait Aratus, eoque directus gubernant, quod eam tenent,

Quæ cursu interiore, brevi convertitur orbe:

sed ad Helicen, & clarissimos Septemtriones, id est, rationes has, latiore specie, non ad tenue climatas: eò sit, ut errem, & vager latius: sed non de me, ut dixi, sed de sapiente queritur. visa enim ista cum acriter mentem, sensumve pepulerunt, accipio, hisque interdum etiam assentior, nec percipio tamen. nihil enim arbitrator posse percipi, non sum sapiens. itaque visis cedo, neque possum resistere. sapientis autem hanc censet Arcefilas vim esse maximam, Zenoni assentiens, cavere ne capiatur: ne fallatur, videre. nihil est enim ab ea cogitatione, quam habemus de gravitate sapientis, errore, levitate, temeritate dijunctius.

Quid igitur loquar de similitudine sapientis? quem quidem 67 nihil opinari tu quoque, Luculle, concedis, quod quoniam à te probatur (ut præposterè tecum agam, mox referam me ad ordinem) hæc primùm conclusio quam habeat vim, consideranda. Si ulli rei sapiens assentietur umquam, aliquando etiam opinabitur. numquam autem opinabitur: nulli igitur rei assentietur. hanc conclusionem Arcefilas probat: confirmabat enim & primùm, & secundum. Carneades nonnumquam secundum illud dabat assentiri aliquando. 3 ita sequebatur etiam opinari: quod tu non vis, & rectè, ut mihi videris. Sed illud primùm, sapientem, si assensus esset, etiam opinaturum, falsum esse & Stoici dicunt, & eorum ad stipulatur Antiochus. posse enim eum falsa à veris, & quæ non possunt percipi, ab iis, quæ possunt, distinguere.

Nobis autem primùm, etiam si quid percipi possit, tamen 68 ipsa consuetudo assentiendi, periculosa esse videtur, & lubrica. quamobrem cum tam vitiosum esse constet, assentiri quidquam aut falsum, aut incognitum: sustinenda est potius omnis assensio, ne præcipit, si temerè processerit. ita enim finitima sunt falsa vetis, & eaque quæ percipi possunt (si modo ea sunt quædam: jam enim videbimus) 5 ut tamen in præcipitem locum non debeat se sapiens committere. sin autem, omnino nihil esse, quod percipi possit, à me sumfero, & quod tu mihi das, accipero, sapientem nihil opinari: effectum illud erit, sapientem assensus omnes colibiturum: ut tibi videndum sit, idne malis, an aliquid opinaturum esse sapientem. neutrum, inquit, illorum. nitamur igitur, nihil posse percipi. etenim de eo omnis est controversia.

Sed prius pauca cum Antiocho: qui hæc ipsa; quæ à me 22 defenduntur, & didicit apud Philonem tam diu, ut constaret 69 diutius didicisse neminem, & scripsit de his rebus acutissimè, & idem hæc non acutus accusavit in senectute, quam antea defenditaverat. Quamvis igitur fuerit acutus, ut fuit: tamen inconstanti levatur auctoritas. 6 quis, inquam, enim iste dies illuxerit, quæro, qui illi ostenderit eam, quam multos annos 7 esse negavisset, veri & falsi notam. excogitavit aliquid: eadem dicit, quæ Stoici: prænituit cum illa sensisse, cur non se transfudit ad alios, & maximè ad Stoicos? eorum enim erat propria 8 ista dissensio. quid? eum Mnesarchi pœnitebat? quid? Dardani? qui erant Athenis tum principes Stoi-

98. *Tantum enim te non monuit.*] Ita recentius cusi. nam Victorius, nam Manutius avus, te modo monuit. à quibus abeunt mss. nostri, quippe Pal. pr. te nunc modo monuit. sec. ac S. Victoris, te non modo monuit. Grill.

99. *Hujusmodi quasi oratione sum exorsus.*] Restituit omnino locum sive Pal. secundum. nam prim. *quandam oratione*, quod & in Victoriana editione. vulgati olim *quandam orationem*. Idem.

100. *Ut ei respondere posse diffiderem.*] Sic Viç. ed. & Pall. at enim liber S. Victoris adhuc ignorat illud posse. publicati, me posse diff. Idem.

1. *Ego de omni statu.*] Pal. sec. ergo. quomodo & in publicum emisit Petrus Victorius. Idem.

2. *Tutarem in tali disputatione id facere.*] Sic Pal. sec. & S. Victoris; neque aliter editus à Victorio, quod tamen nemo sequi voluit, contentus illo, *putarem, cum in tali disputatione id facerem* &c. Idem.

3. *Ita sequendatum.*] Est à conjectura P. Manutii: prius enim impressi, *id assiduebatur*, quod item in Pall. & poterat revocari, ne nimium videremur tribuere harioleationibus. Idem.

4. *Paræne qua percipi possit.*] Adjicit Lambinus, *iis qua possunt*.

sed planè de suo. nihil eorum in edd. in mss. vetustis. Idem.

5. *Ut tamen in præcipitem.*] Fortè, *ut tam in præcipitem*. Lambinus edidit, *ut in eam præc.* arbitrari suo. nam Pall. accedunt vulgato, nisi quod in primo etiam legi possit, *ut tum*. at S. Victoris membrana, *ut causa præcipitem*. Idem.

6. *Quis inquam enim iste dies illuxerit, quæro.*] Sic vulgati. Lambinus eiecit, *inquam*, suavis inquit mss. quibus aberat, nescio an usquequaque. nam S. Victoris liber habet, *quisquam enim dies iste ill.* Pall. pr. facit pro recepta scriptura. secundus etiam; nisi quod habeat *ille*, non *iste*. primum ibidem quoque *Deus*, loco *dies*, sed statim deletum fuit, forte reponendum: *quisnam enim iste dies illuxerit quæro*. Idem.

7. *Esse negavisset.*] Exemplar S. Victoris. *negitavisset*, voce frequentata Plauto ac Lucretio. Idem.

8. *Ista dissensio.*] Non potui excludere quod inveneram in Pall. & S. Victoris; utique confirmatum editione P. Victorii, quamvis cum nemo fecerit fuerit, non Cancrarius, non Sturmium, non alii; qui representantur Aldium, *dissensio*. Idem.

Stolcorum. numquam uti phlone discēdit, nisi posteaquam ipse cōpīt, qui se audirent, habere.

70 Unde autem subitō vetus Acadēmia revocata est? nominis dignitatem videtur, cū in ipsa descēderet, retinere voluisset; quod erant 9 qui illum gloriā causā facerent sperare, etiam fore, ut ii, qui se sequerentur, 10 Antiochii vocarentur. Mihi autem magis videtur non potuisse sustinere concursum omnium philosophorum. etenim de ceteris sunt inter illos nonnulla comūnia: hæc Academicorum est una sententia, quam reliquorum philosophorum nemo probet. itaque cēssit. 11 & ut ii, qui sub nubes solem non ferunt: item ille, cū æstaret, veterum, ut Menianorum, sic Academicorum umbram secutus est.

71 Quoque solebat uti argumento tum, cū ei placebat, nihil posse percipi, cū quæreret, Dionysius ille Heracleotes, utrum comprehēdisset certa illa nota, qua assentiri dicitis oportere, illudne, quod multos annos tenuisset, Zenonice magistro credidisset, honestum quod esset, id bonum solum esse; an quod postea defenditavisset, honesti sane nomen esse, voluptatem esse summum bonum: qui ex illius commutata sententia docere vellet, nihil ita signari in animis nostris à vero posse, quod non eodem modo possit à falso, is curavit, quod argumentum ex Dionysio ipse sumpsisset, ex eo ceteri sumerent.

2 Sed cū hac alio loco plura, nunc ad ea, quæ à te, Lucule, dicta sunt: & primum quod initio dixisti, videamus, quale sit: similiter à nobis de antiquis philosophis commemorari, 12 atque seditiosi solerent claros viros, sed tamen populares aliquos nominare. illi cū 13 res non bonas tractent, similes bonorum videri vult. nos autem dicimus, ea nobis videri, quæ vosmetipsi nobilissimis philosophis placuisse conceditis. Anaxagoras nivem nigram dixit esse. ferres me, si ego idem dicerem? tu, ne si dubitarem quidem. at 14 quis est hic? num sophistes? 15 sic enim appellabantur ii, qui ostentationis, aut quævis causâ philosophantur. maxima fuit & gravitatis, & ingenii gloria.

73 Quid loquar de Democrito? quem cum eo conferre possumus non modò ingenii magnitudine, sed etiam animi? qui ita sit ausus ordiri, Hæc loquor de universis, nihil excipit, de quo non profiteatur. quid enim esse potest extraniversa? quis hunc philosophum non anteposit Cleanthi, Chrysippo, reliquisque inferioris ætatis? qui mihi cum illo collati, quintæ classis videntur. atque is non hoc dicit, quod nos, qui

veri esse aliquid non negamus, percipi posse negamus: 16 ille verum esse planè negat: esse sensus quidem non obscuros dicit, nec tenebricosos: (sic enim appellat eos is, qui hunc maxime est admiratus, Chius Metrodorus initio libri, qui est de natura.) Nego, inquit, scire nos sciamusne aliquid, an nihil sciamus: ne idipsum quidem uestire, aut scire, scire nos: nec omnino, sitne aliquid, an nihil sit.

Furere tibi Empedocles videtur: at mihi dignissimum rebus iis, de quibus loquitur, sonum fundere. num ergo is excæcat nos, aut orbat sensibus, si parum magnam vim censer in iis esse ad ea, quæ sub eos subiecta sunt, iudicanda? Parmenides, Xenophanes, minus bonis quamquam versibus, sed tamen illis versibus increpant eorum arrogantiam, quasi irati, qui cū sciri nihil possit, 17 audeant se scire dicere. Et ab his aiebas removendum Socratem & Platonem. cur? an de ullis certius possum dicere? vixisse cum his equidem video: 18 ita multi sermones perscripti sunt, è quibus dubitari non possit, quin Socrati nihil sit visum sciri posse. excepit unum tantum, scire se, nihil se scire: nihil amplius. Quid dicam de Platone? qui certè tam multis libris hæc persecutus non esset, nisi probavisset. ironiam enim alterius, perpetuam præsertim, nulla fuit ratio persequi.

19 Videorne tibi, non ut Saturninus, nominare modò illustres homines, 20 sed etiam imitari numquam, nisi clarum, nisi nobilem? Atqui habebam molestos vobis, sed minutos, Stilbonem, Diodorum, Alexinum: quorum sunt contra, & aculeata quædam sophismata. sic enim appellantur fallaces conclusivuncule. Sed quid eos colligam, cū habeam Chrysippum, qui fulcire putat porticum Stoicorum? quàm multa ille contra sensus, quàm multa contra omnia, quæ in consuetudine probantur, dissolvit: idem mihi quidem non videtur: sed dissolverit sanè. certè tam multa non collegisset, quæ nos fallerent probabilitate magna, nisi videret his resisti non facile posse.

21 Quid Cyrenæi videntur? minimè contempti philosophi: qui negat esse quidquam, quod percipi possit extrinsecus: ea se sola percipere, quæ tactu intimo sentiant, aut dolorem, ut voluptatem: neque se, quo quid colare, aut quo sono sit, scire, sed tantum sentire, affici se quodammodo. Satis multa de auctoribus. quamquam ex me quæsieras, nonne putarem post illos veteres, rot faculis, inveniri verum potuisse, rot ingenuis, tantisque studiis quærentibus. Quid invenium sit, paulo post videro, te ipso quoque iudice. Arcesilam verò non

9. Qui illum glorie causa facerent, sperare etiam &c.] Lambinus, facere dicerent; præter libros, ex conjectura Camerarii. at ego libentius cerasim illud facerent, tanquam glossema. belle profecto tale quid subaudiatur. & alioquin non constant libri nostri. Pal. enim pr. facerent. S. Victoris, fecerunt. Grut.

10. Antiochii vocarentur.] Maluit P. Victorius Antiochi, libros secutus scilicet, & sic quoque nostra triga. Idem.

11. Et ut ii qui sub nubes solem.] Admissi editionem Petri Victorii, confirmatam auctoritate ferè nostrorum trium: sanè Pal. sec. nam pr. & S. Victoris, ut & hii qui sub nubes solem. hæc tunc vulgari; ut enim ii qui sub nube solem. nisi quod Lambinus, ut enim ii qui nisi sub nube solem. intolerabili arrogantia: tanto quidem magis, quod hæc sua supplementa clam immittat in contextum, nulla eorum facta in Annotationibus suis mentione: adeo ut hæc spuria nemo deprehendat, nisi qui accedat ad editiones alias. quod quis faciat? Idem.

12. Atque seditiosi solerent.] Dicitio solerent, non est in Pal. sec. & forsitan est ab librariis. Idem.

13. Res non bonas tractent.] Ita quidem Victorius, Camerarius, Lambinus, Manutii posteriores alique. verum Aldus avus non agnoscit negativam, neque habetur in mss nostris ideoque delenda, si visum fuerit Senatui populoque Critico. Idem.

14. Quis est hic? num sophistes?] Sic & Aldus avus. verum Victorii editio, quis est nunc hic Sophistes, neque aliter Pall. Idem.

15. Sic enim appellabantur ii.] Secutus sum fidem libri qui servatur apud S. Victorium, item utrumque Pall. hæc tunc cui, appellantur, minus apte rei propositus. Idem.

16. Ille verum esse planè negat: esse sensus quidem non obscuros, nec tenebricosos.] Hæc est bēctio Palatinorum, tam clara, nostra di-

stinctio; ut nemo sit futurus, quin excretur impudens facinus Lambini, obtrudentis nobis, quidem, sed obscuros, sed tenebricosos. vulgati prius, quidem nec obscuros, excipio P. Victorii editionem: ea enim expressit quoque nostrum non, quod tamen omnino placuit præter Camerarium, qui procul dubio animadvertit verba sic resolvenda; non dicit sensus obscuros sed tenebricosos. quid ergo nego inquit &c. si cui hæc non placet, ille repetat licet vocem negat: hoc modo; plane negat: negat esse sensus quidem, non obscuros &c. & de hac conjectura, alius quis se iactaret; verum ea mihi displicet præ altero. Idem.

17. Audeant se scire, dicere.] S. Victoris, se scire nihil, dicere. acutius forsitan quàm verius: sed forsitan, inquit; neque enim tantum otii est, ut consulam ipsorum sententias. Idem.

18. Ita multi sermones perscripti sunt.] Sic vulgo editi: neque aliter Pal. tert. at enim secund. perscripti, quod non omnino displicet, ut velit in modum tabulæ publicitatis propositos. S. Victoris perscripti, quod & expressit Victorius. Idem.

19. Videorne tibi, non ut Saturninus &c.] Sic Pall. at S. Victoris volumen tibi Saturninus, ommissi intermediis. Idem.

20. Sed & iam imitari numquam, nisi clarum.] Nihil variant Pall. at S. Victoris, sed mutari numquam. unde natum puto, ut prodiderit Lambinus; non esse in mss. verbum etiam. ceterum non displicet mihi conjectura P. Manutii: sed etiam imitari: numquam nisi clarum &c. Idem.

21. Quid Cyrenæi videntur? minimè contempti Philosophi.] Sic Aldus Avus & Nepos. at Victorius, Quid Cyrenæi? videntur mihi minimè &c. quomodo Pall. nostri. adeo ut omnino suspicer illa videntur mihi, esse à manu extraneæ; legendumque; quid Cyrenæi, minime cont. Philosophi? &c. Idem.

non obtrectandi causa cum Zenone pugnavisse, sed verum invenire voluisse, sic intelligitur.

77 Nemo, inquam, superiorum non modò expresserat, sed ne dixerat quidera, posse hominem nihil opinari: nec solum posse, sed ita necesse esse sapienti. visa est Arcefilæ cum vera sententia, tum honesta, & digna sapiente. quæsit de Zenone fortasse, quid futurum esset, si nec percipere quidquam posset sapiens, nec opinari sapientis esset. Ille credo, Nihil opinatur; quoniam esset quod percipi posset. Quid ergo id esset? Visum, credo. Quale igitur visum? tum illum ita definiisse, ex eo, quod esset, sicut esset impressum, & signatum, & effectum. Post requisitum, etiamne, si ejusmodi esset visum verum, quale falsum. Hic Zenonem vidisse acutè, nulum esse visum, quod percipi posset, si id tale esset ab eo, quod est, ut ejusmodi ab eo, quod non est, posset esse. Rectè consentit Arcefilas; ad definitionem additum. neque enim falsum percipi posse, neque verum, si esset tale, quale vel falsum. Incubuit autem in eas disputationes, ut doceret, nulum tale esse visum à vero, ut non ejusdemmodi etiam à falso possit esse.

78 Hæc autem est una contentio, quæ adhuc permanferit. nam illud, nulli rei assensurum esse sapientem, nihil ad hanc controverfiam pertinere. licebat enim nihil percipere, & tamen opinari: quod à Carneade dicitur probatum. Equidem Clitomacho plus, quam Philoni, aut Metrodoro, credens, hoc magis ab eo disputatum, quam probatum puto. Sed id omitamus.

79 Illud certè, opinacione, & perceptione sublata, sequitur omnium assensionum retentio: ut, si ostendero nihil posse percipi, tu concedas numquam assensurum esse. Quid ergo est, quod percipi possit, si ne sensus quidem vera nuntiant? quos tu, Luculle, communi loco defendis. quod ne id facere posses, idcirco heri, non necessario loco contra sensus tam multa dixeram: tu autem te negas infracto remo, neque columbæ collo commoveri. primum cur? nam & in remo sentio non esse id, quod videatur: & in columba plures videri colores, nec esse plus uno. deinde nihilne præterea diximus? maneat illa omnia: 22 lacerat ista causa; veraces suos esse sensus dicit. Igitur semper auctorem habes, & eum, qui magno suo periculo causam agat. eò enim rem dimitrit Epicurus, si unus sensus semel in vita mentitus sit, nulli umquam esse credendum.

80 Hoc est verum esse, confidere suis testibus, 23 & importunè insistere. Itaque Timægoras Epicureus negat sibi umquam, cum oculum torfisset, duas ex lucerna flammulas esse visas. opinionis enim esse mendaciam, non oculorum. quasi quæretur, quid sit, non quid videatur. Sed hic quidem majorum similis. Tu verò, qui visa sensibus alia vera dicas esse, alia falsa: qui ea distinguis? define, quæso, communibus locis. domi nobis ista nascuntur. 24 Si quis deus te interroget, sanis modò, & integris sensibus, num amplius quid desideras? quid respondeas? Utinam quidem roget! 25 audias, quam nobiscum male egerint. ut enim vera videamus, quam longè videbinus? 26 Ego Catuli Cumanam ex hoc loco regionem video, Pompejanum non cerno: neque quidquam interjectum est, quod obster: sed intendi longius acies non potest. O

præclarum prospectum! Puteolos videmus: at familiarè nostrum Avianum fortasse in porticu Neptuni ambulante, non videmus.

At ille 27 nescio qui, qui in scholis nominari solet, mille & octingenta stadia quod abesset, videbat: quædam volucres longius. Responderem igitur aucter isti vestro deo, me plane his oculis non esse contentum. 28 Dicit me acritus videre, quam ullos pisces fortasse: qui neque videntur à nobis, & nunc quidem sub oculis sunt: neque ipsi nos suspicere possunt. Ergo ut illis aqua, sic nobis aer crassus offunditur. At amplius non desideramus. Quid talpam? num desiderare lumen putas? 29 neque tam quæretur cum deo, quod parum longè, quam quod falsum videret. videtne navem illam. stare nobis videtur: at iis qui in navi sunt, moveri hæc villa, quare rationem, cur ita videatur: quam ut maximè inveneris, quod haud scio, an non possis: non tu verum testem habere, sed cum non sine causa falsum testimonium dicere ostenderit.

Quid ego de navi? vidi enim à te remum contemni. ma. 26 jora fortasse quæris. quid potest esse sole majus? quicq; themarici amplius duodevigintri paribus confirmant majorem esse, quam terram. quantulus nobis videtur? mihi quidem quasi pedalis. Epicurus autem posse putat etiam minorem esse eum, quam videatur, sed non multo. ne majorem quidem multo putat esse, vel tantum esse, quantum videatur: ut oculi aut nihil mentiantur, tantum esse, quantum videntur. Ubi igitur illud est, SEMEL? Sed ab hoc credulo, qui nunquam sensus mentiri putat, discedamus: 30 qui ne nunc quidem, cum ille sol, qui tanta incitatione fertur, ut celeritas ejus quantia sit ne cogitari quidem possit, tamen nobis stare videtur.

Sed, ut minuat controversiam: videte, quæso, quam in parvulis sitis. Quattuor sunt capita, quæ concludunt, nihil esse, quod nosci, percipi, comprehendimus; de quo hæc tota quæstio est. è quibus primum est, esse aliquod visum falsum: secundum, non posse id percipi: tertium, inter quæ visa nihil interfit, fieri non posse, ut eorum alia percipi possint, alia non possint: quartum, nullum esse visum verum à sensu profectum, cui non appositum sit visum aliud, quod ab eo nihil interfit, quodque percipi non possit. Horum quattuor capitum secundum, & tertium, omnes concedunt. primum Epicurus non dat. vos, quibuscum res est, id quoque conceditis, omnis pugna de quarto est.

Qui igitur P. Servilium Geminum videbat, 31 si Quintum se videre putabat, incidebat in ejusmodi visum, quod percipi non posset: quia nulla nota verum distinguebatur à falso: qua distinctione sublata, quam haberet M. Cotta, qui bis eum Geminus consul fuit, agnoscendo ejusmodi notam, quæ falsa esse non possit? Negas tautam similitudinem in rerum natura esse. Pugnas omnino, sed cum adversariis facili. ne sit sanè. videri certè potest. fallit igitur sensum: & si una fefellerit similitudo, dubia omnia reddiderit. sublato enim iudicio illo, quo oportet agnosci: etiam si ipse erit, quem videris, qui tibi videbitur, tamen non ea nota iudicabis, qua dicis oportere, ut non possit esse ejusdemmodi falsa.

Quando igitur potest tibi P. Geminus, Quintus videri, quid habes explorari, cur non possit tibi Cotta videri, qui non sit, quo-

22. Lacerat ista causa: veracis &c.] Notæ sunt conjecturæ Lambini & P. Mannii. Pall. nihil juvat, nisi quod abeat à vulgato sec. habeatque, iste causa veraci &c. Grut.

23. Et importunè insistere.] Scripsit S. Victorius importat insistere. ex quo fingebat Gulielmus in porta insistere. Idem.

24. Si quis Deus &c.] Pall. & editio Victorii, si, inquis, Deus. Idem.

25. Audias quam nobiscum male egerint.] Est à Victorio; neque recedit Aldi vetus, nisi quod ea audies; quomodo restat in Pal. sec. & S. Victorii. nam pr. egerit. posterius eusi, audiat quam nob male agatur. quæ diversitas ferè me cogit suspicari, totum istud esse litteratoris adiectum panum. Idem.

26. Ego Catuli Cumanam ex hoc loco regionem video.] Pal. sec. regionum. Lipsius emendabat Cumanam ex hoc loco è regione video. Bait-

lis enim habita hæc disputatio, oppositumque ei Cumanum. Idem.

27. Nescio qui.] Forte Argus fuit, inquit Aldus Nepos. non fuit, sed Lynceus. Idem.

28. Dicit me acritus.] Ita Victorii editio, assentiturque Pal. pr. vulgati, dicit. Idem.

29. Neque tam quæretur cum deo &c. videret.] Revocavi quod erat in tribus mss. nostris; produxeratque etiam P. Victorius. recentiores enim adherentes antiquitatis eulis, neque tam quæretur cum deo &c. viderem. inepte. Idem.

30. Qui ne nunc quidem, cum ille Sol &c.] Sic Pall. quoque. Victorii editio verbo amplior, quidem putat, cum. Gulielmus distinguit, qui? ne nunc quidem? quo quid velit, vix adsequor. Idem.

31. Si Quintum se videre putabat.] Nescio an non equè bene Pal. sec. sed Quantum. Idem.

quoniam aliquid videtur esse, quod non est? Omnis dicitur sui generis esse, nihil esse idem, quod sit aliud. Stoicum est quidem, nec admodum credibile; nullum esse pilum omnibus rebus talem, qualis sit pilus alius, nullum granum, hæc refelli possunt: sed pugnare nolo. ad id enim, quod agitur, nihil interest, omnibusne partibus visa res nihil differat, an internosci non possit, etiam si differat. sed, si hominum similitudo tanta esse non potest, ne signorum quidem? dic mihi, Lyfippo eodem ære, eadem temperatione, eodem celo, aqua, ceteris omnibus, 32 centum Alexandros ejusdem modi facere non possit? qua igitur notione discerneres?

86 Quid si in ejusmodi cera centum sigilla hoc annulo impressero? eoque poterit in agnoscendo esse distinctio? an tibi erit querendum 33 annularius aliqui, quoniam gallinarium invenisti Deliacum illum, qui 34 ova cognosceret? Sed adhibes artem advocatam etiam sensibus. pictor videt, quæ nos non videmus: & simul inflavit tibiæ, à perito carmen agnoscitur. Quid? hoc nonne videtur contra te valere, si sine magnis artificijs, ad quæ pauci accedunt, nostri quidem generis, admodum, nec videre, nec audire possumus? Jam illa præclara, quanto artificio esset sensus nostros, mentemque, & totam constructionem hominis fabricata natura.

87 Cur non extimescam opinandi temeritatem? Etiamne hoc affirmare potes, Luculle, esse aliquam vim, cum prudentia & consilio scilicet, quæ fixerit, vel, ut tuo verbo utar, quæ fabricata sit hominibus? qualis ista fabrica est? ubi adhibita? quando? cur? quo modo? tractantur ista ingeniosè: disputantur etiam eleganter. denique videantur sine, ne affirmantur modo. sed de physicis mox, & quidem ob eam causam, ac tu, qui idem me facturum paullo ante dixeris, videre mentitus. sed ut ad ea, quæ clariora sunt, veniam: res jam universas profundam; de quibus volumina impleta sunt non à nostris solum, sed etiam à Chryippo. de quo queri solent Stoici: dum studiosè omnia conquiescit contra sensus, & perspicuitatem, contraque omnem consuetudinem, contraque rationem, ipsum sibi respondentem, inferiorem fuisse: itaque ab eo armatum esse Carneadem.

88 Ea sunt ejusmodi, quæ à te diligentissimè tractata sunt. dormientium, & 35 vinolentorum, & furiosorum visa imbecilliora esse dicebas, quàm vigilantium, securorum, sanorum: quo modo? quia cum experrectus esset Ennius, non diceret se vidisse Homerum, sed visum esse: Alcmaeo autem,

Sed mihi neutiquam cor consistit.

Similia de vinolentis. Quasi quisquam neget, 36 & qui experrectus sit, eum somnia; & ejus furor confederit, putare non fuisse ea vera, quæ essent sibi visa in furore. Sed non id agitur: tum, cum videantur, quo modo videntur, id queritur. nisi verò Ennius non putamus ita totum illud dividisse,

O pietas animi,

si modo id somniavit? ut si vigilans audiret. experrectus enim potuit illa visa putare, ut erant, & somnia: dormienti verò, aquè, 37 ac vigilantibus probabantur. quid Iliona somno illo?

Mater te appello:

nonne illa credit filium locutum, 38 ut experrecta etiam crederet? unde enim illa?

Age ad ista: mane: audi iteradum eademmet ista mihi:

num videtur minorem habere visis, quam vigilantes, fidem?

Quid loquar de insanis? qualis tandem fuit affinis ruus, 38

Caule, Tuditanus? quisquam sanissimus 39 tam certa putat, 40

quæ videt, quàm is putabat, quæ videbantur? quid ille, qui,

Video, video te vivum, Ulysses, dum licet:

nonne etiam bis exclamavit se videre, cum omnino non videret? quid apud Euripidem Hercules, cum 40 ut Eurythibi filios, ita suos configebat sagittis: cum uxorem interimebat? cum conabatur etiam patrem? non perinde inovebatur falsis, ut veris moveretur? Quid? ipse Alcmaeo tuus, qui negat cor sibi cum oculis consentire, nonne ibidem incitato furore;

Unde hæc flamma oritur?

& illa deinceps,

41 Incede, incede: adsunt, adsunt: me, me experrectum.

Quid, cum virginis fidem imploret?

Fer mi auxilium: pestem abige à me:

Flammiferam hanc vim, quæ me excruciat.

Carnea incincta 42 igni incendant:

Circumstant eum ardentibus lædis.

Num dubitas, quin sibi hæc videre videatur? itemque cetera:

Intendit crinitus Apollo

43 Arcum auratum luna innixus.

Diana facem facit à læva.

Qui magis hæc crederet, si essent, quàm crederet, quia videbantur? apparet enim jam cor cum oculis consentire. omnia autem hæc proferuntur, ut illud quasi efficiatur, quo certius nihil potest esse: inter visa vera, & falsa, ad animi assensum, nihil interesse. Vos autem nihil agitis, cum falsa illa vel furiosorum, vel somniantium, recordatione iporum refellit. non enim id queritur, qualis recordatio fieri soleat eorum, qui experrecti sunt: aut eorum, qui furore destiterunt: sed qualis visio fuerit aut furentium, aut somniantium tum, cum commovebantur. Sed ab eo à sensibus.

Quid est, quod ratione percipi possit? dialecticam invenit tam esse dicitis, veri, & falsi quasi disceptatricem, & judicem. cujus veri & falsi? & in qua re? in geometrica, quid sit verum, vel falsum, dialecticus judicabit, an in litteris, aut in musicis? At ea non novit. In philosophia igitur: sol quantum sit, quid ad illum? quod sit summum bonum, quid habet, ut queat judicare? quid igitur judicabit? quæ conjunctio, quæ junctio vera sit, quid ambigè dictum sit, quid sequatur quamque rem, quid repugnet? si hæc, & horum similia judicat, de se ipsa judicat. plus autem pollicebatur. nam hæc quæ

deira

32. Centum Alexandros ejusdem modi.] P. Victorii editio certum Alexandrum. neque aliter Pall. nam S. Victorii exemplar certum Alexandri. Grut.

33. Annularius aliqui.] Vulgati aliqui. sed ultima littera non videtur in ullo è nostris tribus; omisitque etiam editus à Victorio. Idem.

34. Ova cognosceret.] Pal. sec. agnosceret. Idem.

35. Vinolentorum.] Annotavit Gulicinius S. Victorii exemplar, & heic, & supra semper habere, vinolentorum. recteque dici putat; ut à nullo, musculentum. parum istud retet. videat potius aliquis locumne heic habere queat scriptura Pal. sec. vinolentum. Idem.

36. Et qui experrectus sit, eum somniare.] Ita Pall. nam S. Victorii, eum somnia. P. Manutius è ms. interfecit negativam, eum non somniare. ipse viderit. Lambinus edidit, eum somniasse. Gruter. At cur non addit causam hujus arbitrii, ut Palatinos præferat codici Victorii, quem ipse Tullius videtur in sequentibus verbis confirmare? quin imò è ipsa ratio. Potest enim quis eum, qui experrectus sit, negare eum somniare, & debet, nisi velit esse ioculos. Plane somnia experrecti, & in furore visa insanientis, postquam reliquit, composit. Gronov.

37. Ac vigilantibus probabantur.] Sic Lambini editio, neque aliter S. Victorii, aut Pal. sec. nam pr. probabatur. Gruter.

38. Ut experrecta etiam crederet.] Vulgati olim, & recentiores ne verè exp. quomodo nulli mss. nostri, exclamaturque editione sua Victorius: sed nemo ausus imitari, non Camerarius, non Brutus, non Sturmus, non Lambinus; hoc ideo quod non consuliissent libros antiquitatis obsoleta. Aldus Nepos delevit, quamvis id avus ejus usurparat. Idem.

39. Tam certa putat.] Sic edidi ex aliis, quod sententia requirebat, quom Gruterina putabat, opinor, læsu typorum. Gronov.

40. Ut Eurythibi filios, ita suos.] Muretus hanc lectionem tueretur lib. xvii Var. lect. cap. 10. contra P. Victorium, qui tollebat ita. lib. xxxv Variar. lect. c. 12. Gruter.

41. Incede, incede.] Vulgati Incende, incende. sed præter Pall. in quibus alterum, ut & in codice S. Victorii & editione Victoriana; quam miror neminem posteriorum fecerat. Idem.

42. Igni incendant.] Sic edidit, item Pal. sec. non incendunt, ut ferè olim cusi. Idem.

43. Arcum auratum, luna innixus.] Lambinus genu innixus. miror unde; nisi ab ingenio. nam libri nostri ei non addeunt; neque variant editiones. Idem.

dein iudicare ad ceteras res, quæ sunt in philosophia multæ, atque magnæ, non est latus.

- 92 Sed quoniam tantum in ea arte ponitis : videte , ne contra vos tota nata sit . quæ primo progressu festivè tradit elemènta loquendi , & ambiguum intelligentiæ , concludendique rationem : tum , paucis additis , venit ad fortitas , lubricum sanè , & periculosum locum : quod tu modo dicebas esse vitiosum interrogandi genus . Quid ergo ? istius vitii num nostra culpa est ? rerum natura nullam nobis dedit cognitionem finium , ut illa in re statuere possimus , quatenus . nec hoc in acervo tritici solum , unde nomen est , 44 sed nulla omnino in re minutatim interroganti : dives , pauper : clarus , obscurus sit : multa , pauca : magna , parva : longa , brevina : lata , angusta : quanto aut addito , aut dempto , certum respondeamus , non habemus . At vitiosi sunt fortitas .
- 93 45 Frangite igitur eos , si potestis , ne molesti sint . erant enim , nisi cavetis . cautum est , inquit . placet enim Chryssippo , cum gradatim interrogetur , verbi causa , tria , pauca sint , anne multa : aliquanto priùs , quàm ad multa perveniat , quiescere , id est , quod ab iis dicitur , *ἵστανται* . Per me vel stultas licet , inquit Carneades , non modo quiescas . sed quid proficit ? sequitur enim qui te ex somno excitet , & eodem modo interroget . 46 Quod in numero conticisti : si ad eum numerum unum addidero , mutantur crunt ? progrediare rursus , quoad videbitur . Quid plura ? hoc enim fateris : neque ultimum te paucorum , neque primum multorum respondere posse . cuius generis error ita manat , ut non videam , quò non possit accedere .
- 94 Nihil me lædit , inquit . ego enim , ut agitator callidus , priùs quàm ad finem veniam , equos sustinebo : eoque magis , si locus is , 47 quò ferentur equi , præceps erit . sic me , inquit , antè sustinebo , nec diutius captiosè 48 interroganti respondeo . Si habes , quod iudicæ , neque 49 respondes ; superbis . si non habes ; ne tu quidem perspicis . si , quia obscura ; concedo . sed negas te usque ad obscura progredi . illustribus igitur rebus insistas . si id tantummodo , ut taccas , nihil assequeris . quid enim ad illum , qui te captare vult , utrum tacentem irretiat te , an loquentem ? sin autem usque ad novem , verbi gratia , sine dubitatione respondes pauca esse , in decimo insistas : etiam ad certis , & illustrioribus cohibes assensum : hoc idem me in obscuris facere non sinis . nihil igitur te contra fortitas ars ista adjuvat : 50 quæ nec augendi , nec minuendi , quid aut primum sit , aut postremum , docet .
- 95 Quid , quod eadem illa ars quasi Penelopæ telam retexens , tollit ad extremum superiora ? utrum ea vestra , an nostra culpa est ? nempe fundamentum dialecticæ est , quidquid enuntietur (id autem appellatur *ἀξιωμα* : quod est quasi effatum)

aut verum esse , aut falsum . quid igitur ? hæc vera , an falsa sunt ? Si te mentiri dicis : idque verum dicis : mentiri , verum dicis . Hæc scilicet inexplicabilia esse dicitis . quod est odiosius , quàm illa , quæ nos incomprehensa , & non percepta dicimus . Sed hæc omitto . illud quæro , si ista explicari non possunt , nec eorum ullum iudicium invenitur , ut respondere possitis , verane , an falsa sint : ubi est illa definitio , effatum est id , quod aut verum , aut falsum sit ? Rebus sumptis , adiungam , ex his sequendas esse alias , alias improbandas , quæ sint in genere contrario . 51 Quo modo igitur hoc conclusum esse iudicæ ?

52 Si dicis , nunc lucere , & verum dicis : lucet igitur . probatis certè genus , & rectissimè conclusum dicitis . itaque in docendo , eum primum concludendi modum traditis . aut , quidquid igitur eodem modo concluditur , probabitur , aut ars ista nulla est . 53 Vide ergo , hanc conclusionem probaturusne sis : si dicis te mentiri , verumque dicis : mentiris . dicis autem te mentiri , verumque dicis . mentiris igitur . Qui potes hanc non probare , cum probaveris ejusdem generis superiorum ? Hæc Chrysippea funt , ne ab ipso quidem dissoluta . quid enim faceret huic conclusioni ? si lucet , lucet . lucet autem . lucet igitur . cederet scilicet . ipsa enim ratio connexi , cum concesseris superior , cogit inferius concedere . Quid ergo hæc ab illa conclusione differt ? Si mentiris , mentiris . mentiris autem ; mentiris igitur . Hoc negas te posse nec approbare , nec improbare . Qui igitur magis illud ?

Si ars , si ratio , si via , si vis denique conclusionis valet ; eadem est in utroque . Sed hoc extremum eorum est . postulant , ut excipiantur hæc inexplicabilia . 54 Tribunum aliquem censeo videant . à istæ istam exceptionem numquam impetrant . etenim cum ab Epicuro , qui totam dialecticam & contemnit , & irridet , non impetrent , ut verum esse concedat , quod ita effabimur , aut vivet cras Hermachus , aut non vivet : cum dialectici sic statuunt , omne , quod ita disjunctum sit , quasi , aut etiam , aut non , non modo verum esse , sed etiam necessarium : vide , 55 quàm fit cautus is , quem isti tardum putant . Si enim , inquit , alterutrum concessero : necessarium esse necesse erit , cras Hermachum aut vivere , aut non vivere . nulla autem est in natura rerum talis necessitas . Cum hoc igitur dialectici pugnent , id est , Antiochus , & Stoici . rotam enim evertit dialecticam . nam si è contrariis disjunctio (contraria autem ea dico , eum alterum ait , alterum negat) si talis disjunctio , falsa potest esse , nulla vera est .

Mecum verò quid habent litium , qui ipsorum disciplinam sequor ? Cùm aliquid hujusmodi inciderat , sic ludere Carneades solebat : si rectè conclusit : reneo . sin viriosè : 56 minam Diogenes reddet . ab eo enim Stoico dialecticam didicerat .

44. Sed nulla omnino.] Alii, sed nulla, contra nostros libros & editionem P. Victorii. Gruter.

45. Frangite igitur eos si potestis.] Lectio forsitan minus recta. nam Pal. pr. agite igitur. sec. angite qui eos. utrumvis præposuerim vulgato; quod attinet quidem ad vocem primam. Idem.

46. Quod in numero.] Sic nostri. Lambinus quo, secutus Paulum Manutium, qui monerat ita fuisse in libro veteri. Idem.

47. Quo ferentur equi.] Auferri possit sine ullo sensus detrimento. Idem.

48. Interroganti respondeo.] Vulgati respondebo. sed alterum rectat in Pall. in S. Victorii, denique editione Victoriana. Idem.

49. Si respondes superbis.] Est ab Victoriana, neque aliter Pal. sec. nam prim. superbis, quod & in Aldina veteri. vulgatur. superbi. Idem.

50. Quæ nec augendi, nec minuendi.] Lambinus, libris, ut iuquit, reclamantibus, innoxit, augenti nec minuendi. egregium facinus. Idem.

51. Quomodo igitur hoc conclusum esse iudicet.] Sic omnes edd. item Pal. prim. & S. Victorii, nisi quod is, hic concl. at enim Pal. sec. exhibet nobis, quomodo aut falsum esse iudicet, si dicit. quod examinant quietiores. nam mihi quidem sic festinanti, scrupulum non levem iniecit, quod non soleat ille liber exorbitare nisi cum causa. Idem.

52. Si dicis nunc lucere, & verum dicis: lucet igitur.] Homo non

acutus, ausus sum delere septem aliquot voces, quæ quinquaginta ferè per annos istum infederant locum. quippe & alii edidit, & Boulietius, & Brutus, & Lambinus, & Aldus Nepos; si dicis nunc lucere, & verum dicis: lucet. dicis autem lucere, & verum dicis: lucet igitur. quæ intermedia, neque agnoscit Aldus major, neque Victorius, neque Pall. neque S. Victorii codex. itaque cur ego tollerarem? Idem.

53. Vide ergo.] Pall. item edd. veteres, etiam Victoriana, videt ergo. Idem.

54. Tribunum aliquem censeo videant.] Pal. ille secun. censeo videant. non temerè profecto. & videant acutores an heic reponi debeat. notum est enim, me vide, apud Comicos, alioquin tale quid quo auxilium auctoritas respondetur alteri. Gruter. Miror tam leviter id considerari, quasi suspicam id nisi in uno codice resideret; quin jam Lucas Ant. Iuntas & Rob. Stephanus ex Victorio sic ediderint, ab posterioribus male mutatum, quam ea notio verbi videte non tam apud Comicos sit quærenda, quam in ipso Tullio, ut probavit jam idem Victorius ad lib. xiv ad Attic. epist. 21. Ideo sic exhibui. Gronov.

55. Quam sit cautus.] Lamb. rursus libris omnibus, inquit, in vitis, obtrulit nobis, cautus, utpote quod tardus potius opponeret, quam cautus: quod tamen sic nondum probavit. Gruter.

56. Minam Diogenes reddet.] Est ab Aldina veteri, & Victoriana, & tribus nostris. alix edd. reddat. Idem.

rat. hæc autem merces erat dialecticorum. 57 sequor igitur eas vias, quas didici ab Antiocho: nec reperio, quomodo judicem, si lucet, lucet, verum esse, ob eam causam, quod ita didici, omne, quod ipsum ex se connexum sit, verum esse: non judicem, si mentiris, mentiris; eodem modo esse connexum. Aut igitur hoc, & illud: aut nisi hoc, ne illud

31 quidem judicabo. Sed, ut omnes istos aculeos, & totum tortuosum genus disputandi relinquamus, ostendamusque, qui simus: jam, explicata tota Carneadis sententia, Antiochi ista corruent univèrsa. Nec verò quidquam ita dicam, ut quiscumque id fingi suspicetur: à Clitomacho sumam, qui usque ad senectutem cum Carneade fuit, homo & acutus, ut Pœnus, & valde studiosus, ac diligens. & quattuor ejus libri sunt de sustinendis assensionibus, hæc autem, quæ jam dicam, sunt sumpta de primo.

59 Duo placet esse Carneadi genera visorum: in uno hanc divisionem, Alia visa esse, quæ percipi possunt: alia quæ non possunt: in altero autem, Alia visa esse probabilia, alia non probabilia. itaque, quæ contra sensus, contraque perspicuitatem dicantur, ea pertinere ad superiorem divisionem: contra posteriorem nihil dici oportere. quare ita placere, tale visum nullum esse, ut perceptio consequeretur: ut autem probatio, multa. etenim contra naturam esset, si probabile nihil esset. & 58 sequitur omnis vitæ ea, quam tu, Luculle, commemorabas, eversio. itaque & sensibus probanda multa sunt: teneatur modò illud, non inesse in his quidquam tale, quale non etiam falsum nihil ab eo differens esse possit, sic, quidquid acciderit specie probabile, si nihil se offeret, quod sit probabilitati illi contrarium, utetur eo sapiens: ac sic omnis ratio vitæ gubernabitur. etenim is quoque, qui à vobis sapiens inducitur, multa sequitur probabilia, non comprehensa, neque percepta, neque assensa, sed familia veri: quæ nisi probet, omnis vita tollatur.

100 Quid enim? conscendens navem sapiens, num comprehensum animo habet, atque perceptum, se ex sententia navigatorum? qui potest? sed si jam ex hoc loco proficiscatur Puteolos stadia triginta, probo navigio, bono gubernatore, hæc tranquillitate: probabile videatur, se illuc venturum esse saluum. Hujusmodi igitur vis consilia capiet & agendi, & non agendi: faciliorque erit, ut albam esse nivem probet, quam erat Anaxagoras: qui id non modò ita esse negabat, sed sibi, quia sciret aquam nigrantem esse, 59 unde illa concreta esset, albam ipsam esse ne videri quidem. & quæcumque res eum sic attinger, ut sit visum illud probabile, neque ulla re impeditum, movebitur. non enim est de saxo sculptus, aut 60 è robore dolatus. habet corpus; habet animum: movetur mente; movetur sensibus: ut ei multa vera videantur.

101 Neque tamen habere insignem illam, & propriam percipiendi notam: coque sapientem non assentiri, quia possit ejusdem modi existere falsum aliquod, cujusmodi hoc verum. neque nos contra sensus aliter dicimus, ac Stoici; qui multa falsa esse dicunt, longeuque aliter se habere, ac sensibus videantur. Hoc autem si ita sit, ut unum modò sensibus falsum videatur: præter id est, qui neger, rem ullam percipi posse sensibus. ita, nobis tacentibus, ex uno Epicuri capite, altero vestro, perceptio, & comprehensio tollitur. Quod est caput

32 quia

Epicuri? Si ullum sensibus visum, falsum est: nihil percipi potest. quod vestrum? Sunt falsa sensus visa. Quid sequitur? ut taceam; conclusio ipsa loquitur, nihil posse percipi. Non concedo, inquit, Epicuro. Certa igitur cum illo, qui à te totus diversus est: noli mecum, qui hoc quidem certe, falsi esse aliquid in sensibus, tibi assentior.

Quoniam nihil mihi tam mirum videtur, quam ista dici, 102 ab Antiocho quidem maxime, cui erant, quæ paullo antè dixi, notissima. licet enim hæc quivis arbitratus suo reprehendat, quòd negemus rem ullam percipi posse; certè 61 levior reprehensio est. quòd tamen dicimus esse quædam probabilia; non videtur hoc satis esse vobis. ne sit. illa certè debemus effugere, quæ à te vel maxime agitata sunt. nihil igitur cernis? nihil audis? nihil tibi esse perspicuum? Explicavi paullo antè, Clitomacho auctore, quo modo ista Carneades diceret. accipe quemadmodum ea dicantur à Clitomacho, in eo libro, quem ad C. Lucillum scripsit poetam, cum scripsisset iisdem de rebus ad L. Censorinum, eum, qui consul cum M. Manilio fuit. scripsit igitur his ferè verbis. sunt enim mihi nota, propterea quòd earum ipsarum rerum, de quibus agimus, prima institutio, & quasi disciplina illo libro continetur, sed scriptum est ita.

Academicis placere, esse rerum ejusmodi dissimilitudines, 103 ut alia probabiles videantur, alia contra: id autem non esse satis, cur alia percipi posse dicas, alia non posse; propterea quòd multa falsa probabilia sint: nihil autem falsi perceptum, & cognitum possit esse. Itaque ait vehementer errare eos, qui dicant, ab Academia sensus eripi, à quibus numquam dictum sit, aut colorem, aut saporem, aut sonum nullum esse. illud sit disputatum, non inesse in his propriam, quæ nusquam alibi esset, veri & certi notam.

Quæ cum exposuisset, adjungit, dupliciter dici assensus sus- 104 tinere sapientem: uno modo, cum hoc intelligatur, omnino eum rei nulli assentiri: altero, cum se à respondendo, 62 ut aut approbet quid, aut improbet, sustineat, ut neque neget aliquid, neque aiat. Id cum ita sit: alterum placere, ut numquam assentiantur; alterum tenere, ut sequens probabilitatem, ubicumque hæc aut occurrat, aut deficiat; aut etiam, aut non respondere possit: 63 nec, ut placeat, eum, qui de omnibus rebus contineat se ab assentiendo, moveri tamen, & agere aliquid, reliquit 64 ejusmodi visa approbari, quibus ad actionem excitemur: item ea, quæ interrogati in utramque partem respondere possumus, sequentes tantummodò quòd ita visum sit, dum sine assensu: neque tamen omnia ejusmodi visa approbari, sed ea, quæ nulla re impediuntur.

Hæc si vobis non probamus, sint falsa sanè: invidiosa cer- 105 tè non sunt. non enim lucem eripimus: sed ea, quæ vos percipi, comprehendique, eadem nos, si modò probabilia sint, videri dicimus. 65 Sic igitur inducto & constituto probabili, 33 & eo quidem expedito, soluto, libero, nulla re implicato, vides profectò, Luculle, jacere jam illud tuum perspicuitatis patrocinium. iisdem enim hic sapiens, de quo loquor, oculis, quibus iste vester cælum, terram, mare intruebitur: iisdem sensibus reliqua, quæ sub quemque sensum cadunt, sentiet. 66 Mare illud, quod nunc Favonio nascente, purpureum videtur, idem huic nostro videbitur, nec tamen assentietur; quia

57. Sequor igitur.] Vulgati sequar. sed alterum est à Victorio, à Pal. sec. & S. Victoris exemplari. Græc.

58. Sequitur omnis vitæ ea &c.] Nihil variant mss. nisi quod S. Victoris eversio. P. Manutius edidit, sequitur enim. P. Victorius interpunxit: probatio multa (etenim e. nat. &c. esset) sequitur omnis. non satisfacit. forsitan reponendum erat, & sequeretur omnis &c. Idem.

59. Unde illa concreta esset.] Ita. nuper natæ ead. verum priores omnes, congregata, quod & in nostris tribus mss. Camerarius conjicit conclusa. Idem.

60. E robore dolatus.] Membrana tres, e robore dolatus, neque aliter Aldi vetus. quod ipsum junior aliquis Criticaster mordicus tueretur. Idem.

61. Levior reprehensio est.] Pal. sec. responso] qui etiam mox ha-

bet præterea, pro quo editi propterea. Idem.

62. Ut aut approbet quid.] Non agnoscit Pal. sec. ut aut, & poterant abesse salva sententia; neque videntur auctoris. Idem.

63. Nec ut placeat eum &c.] Nihil mutant nostri. Paulus Manutius edidit hic ut pl. Lambin. nam cum placeat; cum prius tamen edidisset, cum id placeat. Idem.

64. Ejusmodi visa approbari.] Sic Pall. P. Manutius admisit approbat, sive, inquit, manuscripti. Idem.

65. Sic igitur inducto & constituto probabili] Hæc est lectio vulgata, quæ & in Aldio veteri. at Victoriana indulta & constituta probabilia, quod & in utroque Pal. Idem.

66. Mare illud quod nunc Favonio.] Ita trias mss. nostrorum, neque secus Victoriana. alia omne: illud quidam nunc. Idem.

quia nobismetipsis modò caruleum videbatur, ⁶⁷ manè flavum; quodque nunc, ⁶⁸ quia à sole collucet, albescit, & vibrat, dissimileque est proximo ei continenti: ut, etiam si possis rationem reddere, cur id eveniat, tamen non possis id verum esse, quod videbatur oculis, defendere.

¹⁰⁶ Unde memoria, si nihil percipimus? (sic enim quærebatur) quòd meminisse visà, nisi comprehensà non possumus. Quid? Polyænus, qui magnus mathematicus fuisse dicitur, is postquam Epicuro assentiens, totam geometriam esse falsam credidit, num illa etiam, quæ sciebat, oblitus est? Atqui, falsum quod est, id percipi non potest, ⁶⁹ ut nobismetipsis placet. Si igitur memoria, perceptarum, comprehensarumque rerum est: omnia, quæ quisque meminit, haber ea comprehensà, atque percepta. falsi autem comprehendi nihil potest: & omnia meminit Scyron Epicuri dogmata. vera igitur illa sunt nunc omnia. Hoc per melicet, sed tibi aut concedendum ita esse, quod minime vis: aut memoriam inibi remittas, oportet, ⁷⁰ & facile esse ei locum, etiam si comprehensio, perceptioque nulla sit.

¹⁰⁷ Quid fiet arribus? quibus? iisne, quæ ipsæ fatentur conjectura se plus uti, quàm scientia: an iis, quæ tantum id, quod videtur, sequuntur, nec habent istam artem vestram, qua vera & falsa diiudicent? Sed illa sunt lumina duo, quæ maximè causam istam continent. primum enim negatis fieri posse, ut quisquam nulli rei assentiatur. At id quidem perspicuum est: cum Panætius, princeps propè, meo quidem iudicio, Stoicorum, ea de re dubitare se dicat, quam omnes, præter eum, Stoici certissimam putant, vera esse ⁷¹ haruspicum auspicia, oracula, fœmina, varinationes, seque ab assensu sustineat. Quod is potest facere de iis rebus, quas illi, à quibus ipse didicit, certas habuerint; cur id sapiens de reliquis rebus facere non possit? an est aliquid, quod positum vel improbare, vel approbare possit, dubitari non possit? an tu in foris poteris hoc, cum voles: ille in reliquis rebus ⁷² non poterit eodem modo insistere, præsertim cum possit sine assensione ipsam verisimilitudinem non impeditam sequi?

¹⁰⁸ Alierum est, quòd negatis actionem ullius rei posse in eo esse, qui nullam rem assensu suo comprobet. primum enim videri oportet, in quo sit etiam assensus. dicunt enim Stoici, sensus ipsos assensus esse: quos quoniam appetitio consequatur, actionem sequi. rolli autem omnia, si visa tollantur.

³ Hac de re in utramque partem & dicta sunt, & scripta multa (⁷³ vide superiora) sed brevi res potest tota confici. ego enim etsi maximam actionem puto, repugnare visis, obistere opinionibus, assensus lubricos sustinere, credoque Clitomacho ita scribenti, ⁷⁴ Herculi quandam laborem exanclatum à Carneade, quòd, ut feram, est inmanem beluam, sic ex animis nostris assensionem, id est, opinionem, & temeritatem extraxisset: tamen, ut ea pars defensionis relinquatur, quid impedit actionem ejus, qui probabilia sequitur, nulla re impediente?

Hoc, inquit, ipsum impedit, quòd statuet, ne id quidem, ¹⁰⁹ quod probet, posse percipi. Jam istuc te quoque impedit, in navigando, & in conferendo, in uxore ducenda, in liberis procreandis, plurimisque in rebus, in quibus nihil sequere, præter probabile. Et tamen illud usitatum, & sæpe repudiatum refert, non ut Antipater, sed, ut ais, pressius. nam Antipatrum reprehensum, quòd diceret, consentaneum esse ei, qui affirmaret, nihil posse comprehendi, id ipsum saltem dicere posse comprehendi: quòd ipsi Antiocho pingue videbatur, & sibi contrarium. non enim potest convenienter dici, nihil comprehendi posse, si ipsum comprehendi posse dicatur. illo modo potius putat urgendum fuisse Carneadem: cum sapientis nullum decretum esse possit, nisi comprehensum, perceptum, cognitum; ut hoc ipsum decretum, quòd sapientis esset, nihil posse percipi, fateretur esse perceptum. proinde quasi sapiens nullum aliud decretum habeat, & sine decretis vitam agere possit.

Sed ut illa habere probabilia, non percepta, sic hoc ipsum, ¹¹⁰ nihil posse percipi. nam si in hoc ⁷⁵ haberet cognitionis notam, eadem uteretur in ceteris. quam quoniam non habet, utitur probabilibus. Itaque non metuit, ne confundere omnia videatur, & incerta reddere. non enim, quemadmodum, si quis situm ex eo sit, stellarum numerus par, an impar sit: item, si de officio, multisque aliis de rebus, in quibus veritas, exercitatusque sit, nescire se dicat. in incertis enim nihil est probabile: in quibus autem est, in his non deerit sapienti, nec quid faciat, nec quid respondeat.

Ne illam quidem prætermisisti, Luculle, reprehensionem ¹¹¹ Antiochi (nec mirum: in primis enim est nobilis) quòd volebat dicere Carneadus, Philonem maximè perturbatum. cum enim sumeretur unum, esse quadam falsa visa: alterum, nihil ea differre à veris; non attendere, superius ⁷⁶ illud ea re à se esse concessum, quòd videretur esse quadam in visis differentia: eam rolli altero, quòd neget visa à falsis vera differre: nihil tam repugnare. Id ita esset, si nos verum omnino tolleremus. ⁷⁷ non facinus. nam tam vera quàm falsa cernimus. sed probandi species est: percipiendi signum nullum habemus.

Ac mihi videor nimis etiam nunc agere jejundè. cum sit ¹¹² enim campus, in quo possit exultare oratio: cur eam in tantas angustias, & in Stoicorum dumera compellimus? si enim mihi cum Peripatetico res esset, qui id percipi posse diceret, quòd impressum esset de vero: neque adhiberet illam magnam accessionem, quò modo imprimi non posset à falso: cum simpliciter homine simpliciter agerem, nec magnopere contenderem, atque etiam, si, cum ego nihil dicerem posse comprehendendi, diceret ille, sapientem interdum opinari: non repugnarem; præsertim ne Carneade quidem huic loco valde repugnantè: nunc quid facere possum?

Quæro enim, quid sit, quòd comprehendi possit. respondet ¹¹³ mihi non Aristoteles. aut Theophrastus, ne Xenocrates quidem, aut Polemo, ⁷⁸ sed mihi minor est; tale verum, quale

^{67.} *Mane flavum.*] Sic Pall. nam S. Victoris *acrum*. I. Ambinus publicavit *rarum* quia à Sole, omisso *quodque*. quod in edd. & mss. nostris. *Rarum* illud eruit è Nonio, non ipse primus, sed Camerarius. *Gruter*. Quum hæc ita se habeant, & tanto ante tempore innovaverit, quid oro meretur Io. Harduinus ad Plinii librum xi, cap. 37, vel ut ipse fecit, sectione 55, quum citato loco Nonii monet in Tullianis libris *nunc flavum pro rarum* legi? Res enim vero digna studiis Parisiis! Gronov.

^{68.} *Quia à Sole albescit.*] Reponendum videtur, *quod à Sole*. quomodo exstat in Pal. secundo. *Gruter*.

^{69.} *Ut nobismet ipsis placet.*] An non potius: *nobismet*. Idem.

^{70.} *Et facile esse ei locum.*] S. Victoris scriptus, *facere*. P. Manulii codex, & *facias esse ei locum*. Idem.

^{71.} *Auspiciam auspicia.*] S. Vict. *auspiciem*. malim. *auspicia*, *auspicia* &c. & verò Pal. sec. habet *aruspiciam aruspicia*. Idem.

^{72.} *Non poterit eodem modo insistere.*] Forsitan tres voces superfluas sunt. sane Pal. pr. habet eodem modo *insist*. Idem.

^{73.} *Vide superiora.*] Aldi tenioris editio unde superioris. Sed adfertur Paulo Manutio, arbitranti adnotamentum locutoris. *Idem*.

^{74.} *Herculi quandam laborem exanclatum.*] Sic omnes nostri, quod ad vocem primam attinet, quòd & de suis monuit Lambinus. antiquè pro *Herculis*. ultimam dictionem servat omnibus litteris Palat. sec. nam pr. *exanclatum*. S. Victoris, *exaridatum* quæ tamen diversitas accedit ad *exanclatum* magis, quàm aliorum *exanclatum*. Idem.

^{75.} *Habetet cognitionis notam.*] Pal. sec. *recognitionis*. Idem.

^{76.} *Illud ea re à se esse.*] Videtur eare, esse spurium. certè non comparet in Pal. sec. qui tamen habet *illud à se esse*. Idem.

^{77.} *Non facimus. nam tam vera &c.*] Pal. sec. *non facimus*, non: *sane vera &c.* quod malim. Idem.

^{78.} *Sed mihi minor est; tale verum.*] Locus vexatissimus. representavi quòd erat in Pal. prim. neque abibat sec. quàm quòd is, sed mihi minores tale verum: volebatque vitium illud Turnebus lib. xvi Advers. cap. 18. f. à primo videtur stare codex S. Victoris; neque recedit editio Victoriana. Aldus senior expressit: sed nihil minor: quò est tale verum junior; sed nihil minor: quò est tale verum. vulgatur serè: sed nihil minor: quò est tale. I. Ambinus maluit, sed nihil minor: est tale verum: cuius tamen adeat notas, qui videret

fe falsum esse non possit. Nihil ejusmodi invento. ⁷⁹ itaque in cognitione nimirum assentiar, id est, opinabor. hoc mihi & Peripatetici, & vetus Academia concedit: vos negatis, Antiochus in primis: qui me valde movet; vel quod amavi hominem, sicut ille me; vel quod ita judico, politicissimum, & acutissimum omnium nostrarum memoriarum philosophorum. à quo primum quato, quo tandem modo sit ejus Academia, cujus se esse profiteatur? Ut omitam alia: hæc duo, de quibus agitur, quis unquam dixit aut veteris Academia, aut Peripateticorum? vel id solum percipi posse, quod esset verum tale, quale falsum esse non posset: vel sapientem nihil opinari? certe nemo. horum neutrum ante Zenonem magnopere defensum est. ego tamen utrumque verum puto: nec dico temporis causa: sed ita planè probo. Illud ferre non possum.

⁸⁰ Tu, cum me incognito assentiri vetes, idque turpissimum esse dicas, & plenissimum temeritatis, tantum tibi arrogas, ut exponas disciplinam sapientiarum, naturam rerum omnium evolvas, mores fingas, fines bonorum malorumque constituas, officia describas, quam vitam ingrediar, definias: idemque etiam disputandi, & intelligendi iudicium dicas te, & artificium traditurum: perficies, ut ego ista innumerabilia complectens, nusquam labar? nihil opiner? quæ tandem ea est disciplina, ad quam me deducas, si ab hac abstraxeris? vereor, ne subarroganter facias, si dixeris tuam. atque ita dicas, necesse est. Neque verò tu solus, sed me ad suam quisque rapiet.

⁸¹ Age, restitit Peripatetici, qui sibi cum oratoribus cognitionem esse, qui claros viros à se instructos dicant reipublicam sæpe rexisse: sustinuerunt Epicureos, tot meos familiares, tam bonos, tam inter se amantes viros: Diodoto quid faciam Stoico, quem à puero audivi? qui mecum vivit tot annos? qui habitat apud me? quem & admiror, & diligo? qui ista Antiochea continent? Nostra, inquit, sola vera sunt. Certè sola, si vera. plura enim vera discrepantia esse non possunt. Utrum igitur nos impudentes, qui labi nolumus: an illi arrogantes, qui sibi persuaserint, scire se solos omnia? Non me quidem, inquit, sed sapientem dico scire. Optimè: nempe ista scire, quæ sunt in sua disciplina. Hoc primum quale est, à non sapiente explicari sapientiam? sed discédamus à nobismetipsis: de sapiente loquamur: de quo (ut sæpe jam dixi) omnis hæc quaestio est.

⁸² In tres igitur partes ⁸⁰ & à plerisque, & à nobismetipsis distributa sapientia est. primum ergo, si placet, quæ de natura rerum sunt quaestiones, videamus: velut illud ante. Estne quisquam tanto inscius errore, ut sibi se illa scire persuaserit? non quæ rationes, eas, quæ ex consequentia pendunt: quæ disputacionibus hæc, & illuc trahuntur, nullam adhibent persuadendi necessitatem. Geometrarum provideant, qui se pro-

ferant non persuadere, sed cogere: ⁸¹ & qui omnia vobis, quæ describant, probant. non quæro ex his illa initia mathematicorum: quibus non concessis, digitum progredi non possunt. Punctum esse, quod magnitudinem nullam habeat. Extremitatem, & quasi libramentum, in quo nulla omnino crassitudo ⁸² sit, lineamentum sine ulla latitudine earentem. Hæc cum vera esse concesserit: ⁸³ si adiciam jusjurandum, sapientemne prius, quam Archimedes eo inspectante rationes omnes descriperit eas, quibus efficitur, multis partibus solem majorem esse, quam terram, juraturum putas? si fecerit: solem ipsum, quem deum censet esse, contempserit.

Quod si geometricis rationibus non est crediturus, quæ vim afferunt in docendo, vos ipsi ut dicitis: nam ille longè aberit, ut argumentis credat philosophorum: aut, si est crediturus, quorum potissimum? omnia physicorum licet explicare. sed longum est. quæro tamen, quem sequatur. Finge aliquem nunc fieri sapientem, nondum esse: ⁸⁴ qua potissimum sententia melius eligit disciplinam? est quicumque eligit, insipiens eligit. Sed sit ingenio divino, quem unum è physicis potissimum probabit? nec plus uno poterit. non persequor quaestiones infinitas: tantum de principiis rerum, è quibus omnia constant, videamus quem probet. est enim inter magnos homines summa dissensio.

Princeps Thales, unus è septem, cui sex reliquos ⁸⁵ concessisse primos ferunt; ex aqua dixit constare omnia. At hoc Anaximandro, populari, & sodali suo, non persuasit. is enim infinitatem naturæ dixit esse, à qua omnia gignerentur. post ejus auditor Anaximenes, infinitum aqua: sed ea, quæ ex eo orirentur, definita: gigni autem terram, & ignem, tum ex his omnia: Anaxagoras, materiam infinitam: ⁸⁶ sed ex ea particulas similes inter se minutas; eas primum confusas, postea in ordinem adductas à mente divina: Xenophanes paulo etiam antiquior, unum esse omnia, neque id esse mutabile, & id esse deum, neque ⁸⁷ natum unquam, & sempiternum, conglobata figura: Parmenides, ignem, qui moveat terram, quæ ab eo formetur: Leucippus, plenum, & inane: Democritus huic in hoc similis, uberior in ceteris: Empedocles, hæc pervulgata, & nota quatuor: Heraclitus, ignem: Melissus, hoc, quod esset infinitum, & immutabile, & fuisse semper, & fore. Plato ex materia in se omnia recipientem mundum esse factum censet à deo sempiternum. Pythagorei, ex numeris, & mathematicorum initiis proficisci volunt omnia. Ex his eligit vester sapiens unum aliquem, credo, quem sequatur: ceteri tot viri, & tanti, repudiati ab eo, condemnatique discedent.

Quicumque verò sententiam probaverit, eam sic animo ⁸⁸ comprehendam habebit, ut ea quæ sensibus: nec magis ⁸⁹ approbabit nunc lucere: quam, quoniam Stoicus est; hunc mundum esse sapientem, habere mentem, quæ & se, & ipsum fa-

dere vult andabatam pugnante cum umbra divini planè Turnebi. Grut.

⁷⁹ Itaque in cognitione nimirum assentiar.] S. Victoris & Pal. sec. nimirum: adeo ut non omnino absurdè Lambinus Itaque in cognitione nimirum assentiar. sed non ideo tamen idem inferre debebat latitudinis auctoritas. Idem.

⁸⁰ Et a plerisque, & a nobismet ipsis.] Sic malui edere repetenda præpositione cum Victorio, quam Gruterum aliosque sequi in ea negligenda. Quomodo & sic præcedent capite, cur eam in tantis angustiis & in Stoicorum duncta compellimus, ubi Victorius omiserat at aliis repositam. Gronov.

⁸¹ Et qui omnia nobis quæ describunt probant.] Sic Pal. pr. & S. Victoris, item Lamb. editio. alia; & quia omnia vobis, quomodo Pal. sec. Gultelmus conjiciebat; æqui omnia nobis quæ de se probant. Gruter.

⁸² Sic, lineamento sine ulla &c.] Sic editus à Victorio, neque aliter Pal. prim. nam sec. sit. Lineamento sine, vulgata. sit. Lineamentum sine ulla &c. quomodo & scriptus S. Victoris. Idem.

⁸³ Si adiciam jusjurandum.] Sic omnes edd. ante P. Manutium. is enim conjecturam suam admisit adigam, quem fecutus & Lambinus. Mf. nostri tres tant pro vulgata; ita tamen ut habeant adjiciamus jurandum. Idem.

⁸⁴ Qua potissimum sententia melius elige disciplinam.] Liber

S. Victoris quam potissimum sententiam melius eligit, aut disciplinam? Pal. prim. qua potissimum scientia melius eligit disciplinam? sec. qua sententia melius eligit disciplina. forte qua scientia potissimum eligit melius? disciplinam est quæcumque eligit &c. Idem.

⁸⁵ Concessisse primas.] Ita disertè liber inf. Gryphii, si fides Mich. Bruto. & accedit alioquin codex S. Victoris, in quo concessisse primas. nam vulgè, concessisse primos. alterum illud conjecerat olim P. Manutius, statimque intulerat in editionem suam Lambinus. Idem.

⁸⁶ Sed ex ea particulas &c.] Vulgati: sed ex particulas similes inter se, & minutas. verum altera lectio peritat in Pall. & edit. Visgoriana; neque recedit S. Victoris membrana, quam quod ea, ex ea. Idem.

⁸⁷ Natum usquam & sempiternum, conglobata figura.] Est à Pall. nostris, cui accedit etiam editio Victoris, nisi quod ea amplius, usquam quidquam. Idem.

⁸⁸ Pythagorei è numeris &c.] Pall. & publicati à Victorio, non agnoscunt particulam ex. Idem.

⁸⁹ Approbat nunc lucere, quam quoniam Stoicus est &c.] Sic Victorius etiam editio. sed Pal. prim. habet, approbat. Nam lucere quamquam Stoicus est huc mundum. sec. approbat nunc lucere quam quoniam Stoicus est &c. Idem.

fabricata sit, & omnia moderetur; moveat, tegat. Erit per-
suaſum etiam, ſolem, lunam, ſtellas omnes, terram, mare,
deos eſſe, quòd quædam animalis-intelligentia per omnia ea
permeat, & tranſeat: fore tamen aliquando, ut omnis hic
mundus ardore deflaget. Sint iſta vera: (vides enim jam me
38 fateri aliquid eſſe veri) comprehendere ea tamen, & percipi ne-
go. cum enim tuus iſte Stoicus ſapiens ſyllabatim tibi iſta
dixerit; veniet, ſiſtente orationis aureum fundens Ariſtote-
les, qui illum deſperere dicat: neque enim ortum eſſe unquam
mundum, quòd nulla fuerit ⁹⁰ novo conſilio inito tam præ-
clari operis inceptio, & ita eum eſſe undique aptum, ut nul-
la vis tantos queat motus, mutationemque moliri, nulla ſe-
neſtus diuturnitate temporum exiſtere, ut hic ornatus un-
quam dilapſus occidat. Tibi hoc repudiare, illud autem ſupe-
rius, ⁹¹ ſicut caput, & famam tuam, defendere neceſſe erit:
mihi, ne ut dubitem quidem, relinquatur?

120 Ut omittam levitatem temere aſſentientium, quanti liber-
tas iſta aſtimanda eſt, non mihi necesse eſſe, quod tibi eſt?
Cur deus, omnia noſtri cauſa cum faceret (ſic enim vultis)
tantam vim natrium, viperarumque fecerit? cur mortifera
tam multa pernicioſa terà marique diſperſerit? negatis hac
tam politè, tamque ſubtiliter effici potuiſſe ſine divina aliqua
ſolertia, cujus quidem vos majeſtatem deducitis uſque ad
apium, fornicarumque perfeccionem: ut etiam inter deos
Myrmecides aliquis, ⁹² minorum opusculorum fabricator,
 fuiſſe videatur.

121 Negas ſine deo poſſe quidquam. Ecce tibi è tranſverſo
Lampſacenus Sitato, qui det iſti deo immunitatem: magni
quidem muneris? ſed cum ſacerdotes deorum vacationem ha-
beant, quanto eſt æquius habere ipſos deos? negat opera deorum
ſe uti ad fabricandum mundum, quæcumque ſint, docet
omnia eſſe effecta natura: nec, ut ille, qui aſperis, & lavibus,
& hamatis, & uncinatisque corporibus concreta hæc eſſe dicat,
interjecto inani. ſomnia cenſet hæc eſſe Democriti, non doc-
centis, ſed optantis. ipſe autem ſingulas mundi partes perfe-
ctas, quidquid aut ſit, aut fiat, naturalibus fieri, aut factum
eſſe docet ponderibus, & motibus. Sic ille & deum opere
magnoliberat, & me timore. Quis enim poteſt (cum exiſti-
met à deo ſe curari) non & dies, & noctes divinum numen
horre? & ſi quid adverſi acciderit (quod cui non accidit?)
extimeſcere, ne id jure evenerit?

122 Nec Stratoni tamen aſſentior, nec verò tibi. modò hoc,
39 modò illud probabilivideatur. Latent iſta omnia, Luculle,
craſis occultata, & circumfuſa tenebris, ut nulla acies hu-
mani ingenii tanta ſit, quæ penetrare in cælum, terram in-
trate poſſit. corpora noſtra non novimus: qui ſint ſitus par-
tium; quam vim quæque pars habeat, ignoramus. itaque me-
dici ipſi, quorum intererat ea noſſe, ⁹³ aperuerunt, ut vide-

rentur. nec eo tamen ajunt ⁹⁴ empirici notiora eſſe illa: quia
poſſit fieri, ⁹⁵ ut patefacta, & detecta mutantur. Sed ecquid
nos eodem modo rerum naturas perſecare, aperire, dividere
poſſimus, ut videamus, terra penitus defixa ſit, & quaſi ra-
dicibus ſuis hæreat, an media pendeat?

Habitari ait Xenophanes in luna, eamque eſſe terram mul-
tarum urbium, & montium. portenta videntur: ſed tamen
neque ille, qui dixit, jurare poſſet ita ſe rem habere, neque
ego. Nonne etiam dicitis, eſſe ⁹⁶ è regione nobis, è con-
traria parte terra, qui adverſis veſtigiiſtent contra noſtra
veſtigia, quos Antipodas vocatis? cur mihi magis lucentiſ-
tis, qui iſta non aſpernor, quàm eis, qui, cum audiunt, de-
ſperere vos arbitrantur? ⁹⁷ Nicetas Syracuſius, ut ait Theophrastus,
cælum, ſolem, lunam, ſtellas, ſupera denique
omnia, ſtare cenſet: neque præter terram, rem ullam in
mundo moveri: quæ cum circum axem ſe ſumma celeritate
convertat, & torqueat, eadem effici omnia, ⁹⁸ quaſi ſtante
terra cælum moveretur. atque hoc etiam Platonem in Timæo
dicere quidam arbitrantur, ſed paullo obſcurius. Quid tu, Epi-
cure? loquere. putas ſolem eſſe tantulum? ⁹⁹ Ego ne vobis
quidem tantum. ſed & vos ab illo irridemini: & ipſi illum
viciffim eluditis. Liber igitur à tali irriſione Socrates, liber
Ariſto Chius, qui nihil iſtorum ſciri putat poſſe.

Sed redeo ad animum, & corpus. Satiſne tandem ea nota
sunt nobis, quæ ne votum natura ſit, quæ venarum? tene-
muſne quid animus ſit? ubi ſit? denique, ſitne, aut, ut Di-
cæarcho viſum eſt, ne ſit quidem ullus? ſi eſt: tresne partes
habeat, ut Platoni placuit, rationis, iræ, cupiditatis: an ſim-
plex, unusque ſit? ſi ſimplex, utrum ſit ignis, an anima, an
ſanguis? an, ut Xenocrates, mens nullo corpore? quod in-
telligi, quale ſit, vix poſſeſt. & quidquid eſt, mortale ſit,
an æternum? nam ¹⁰⁰ utraque in parte multa dicuntur. Ho-
rum aliquid veſtro ſapienter certum videtur: noſtro, ne quid
maximè quidem probabile ſit, occurrit. ita ſunt in plerique
contrariarum rationum paria momenta.

Sin agis verecundius, & me accuſas, non quòd tuis ratio-
nibus non aſſentiar, ſed quòd nullis: vincam animum: cui-
que aſſentiar, deligam, quem potiffimum? quem? Democri-
tum? ſemper enim (ut ſcitis) ſtudioſus nobilitatis fui.
Urgebore jam omnium veſtrūm convicio. Tunc aut inane
quidquam putes eſſe, cum ita completa, & conferta ſint
omnia, ¹ ut & quod movebitur corporum cedat, & quæ quid-
que ceſſerit, aliud illico ſubſequatur? aut atomos ullas, ut
quibus quidquid efficiatur, illarum ſit diſſimillimum? aut ſine
aliqua mente rem ullam effici poſſe præclaram? & cum in
uno mundo ornatus hic tam ſit mirabilis, innumcrabiles, ſup-
ta, infra, dextra, ſiniſtra, autè, poſt, alios diſſimiles, alios
ejuldemmodi mundos eſſe? & ut nos nunc ² ſimus ad Bau-
los,

90. Novo conſilio inito.] Sic & editio Victorii, ne quis putet
Iambini eſſe. Palatini tamen adherent vulgatis, in quibus inſitio.
S. Victoris habet nuncio cum virgula undique ſuperjacentem. Grut.

91. Sicut caput & famam tuam defendere.] Pal. ſec. ſicut caput è
ſtammatuum defendit. Idem.

92. Minorum opusculorum.] Pal. ſec. & S. Victoris inimicorum.
forte inimicorum, annotat Gulielmius. Gruter. Dubito an aſſequus
ſit manum Gulielmi, & an non ſi voluerit mimorum, ut intel-
ligat opuscula, quæ vix ſint opuscula. Gronov.

93. Aperuerunt ut viderentur.] Eſt à Pall. & editione Victorii.
publicati, ut ea viderent. Grut.

94. Empirici notiora eſſe.] Sic emendavit primitus Turnebus lib.
xlix. cap. 18. Adverſ. ne quis Lambino adſcribat, ſibi id arrogant.
Et verò ita ſcribitur in S. Victoris libro. non empiricis, ut
vere vulgatur. quod cum & reſtet in Pall. videndum an non fuerit,
empiricis notiora &c. Idem.

95. Ut patefacta & detecta mutantur.] Volumen S. Victoris, de-
jecta, quod mihi placet, licet maluerit Gulielmius reformari in
diſjecta. hæc tunc recepta vox ineptiſſima eſt. Idem.

96. E regione nobis, è contraria parte terra &c.] Pal. ſec. in re-
gione, adeo ut dubites, ſpurium ſine potius, è regione nobis, an è
contraria parte terra; licet ultimum proſcripſerit pro tali Lam-
binus. Idem.

97. Nicetas.] Ita duo codd. ſcripti, quos Gulielmius citat, quo-
modo emendandum putabant Octavianus Ferrarius ſpud P. Manu-
tium, Adr. Turnebus lib. xvj. Adverſ. cap. 18. Muretus lib. xi
Var. lxx. cap. 14. Pal. ſecun. huic ſcripturæ alludit, in quo Hec-
etas, vulgg. Nicetas. Idem.

98. Quæ ſtante terra cælum moveretur.] Sic Pall. & S. Victoris,
item ed. Victoriana. vulgatur paſſim, quæ ſi ſtante. minus veniſſe.
Idem.

99. Ego ne vobis quidem tantulum.] Sic Pall. neque diſſentit S. Vi-
ctoris, quam quod is, ne vos. Lambinus refragantibus miſſ. ſinxit
nobis; Ego ne vobis quidem tantulum &c. tanquam Epicure hæc lo-
quatur; planè contra mentem & rationem orationis, ſi modò quid-
quam hec percipio. Idem.

100. Utraque in parte multa dicuntur.] Sic meliores miſſ. nam
Pall. prim. utramque in partem. Idem.

1. Ut & quod movebitur &c.] Nihil juvant miſſ. noſtri; niſi quod
delegant Lambini conjectandi artem ineptiſſimam. quippe omnia
habent vulgatis ſimilia, niſi quod Pal. ſecun. & S. Victoris non
agnoscent particulam &c. Idem.

2. Simus ad Baxlos, Puteoſofque videamus; &c.] Ita Palat. ſecun.
& membrana S. Victoris. male vulgati ſumus; pejus illi Critici,
qui videamus ideo mutant in videmus. Idem.

tos, Puteolosque videamus; sic innumerabiles paribus in locis esse, eisdem nominibus, honoribus, rebus gestis, ingenii, formis, aetatibus, eisdem de rebus disputantes? & si nunc, aut si etiam dormientes aliquid animo videre videamur, imagines extrinsecus in animos nostros per corpus irrupte?

16 Tu vero ista ne asciveris, neve fitearis commenticiis rebus assensus. nihil sentire est melius, quam tam prava sentire. Non ergo id agitur, ut aliquid assensus meo comprobem. quæ tu vide, ne impudenter etiam postules, non solum arroganter: præsertim cum ista tua mihi ne probabilia quidem videantur. nec enim divinationem, quam probatis, ullam esse arbitror: factumque illud etiam, quæ omnia contineri dicitis, contemno. ne exâdificatum quidem hunc mundum divino consilio existimo. atque haud scio, an ita sit. Sed cur rapior in invidiam? licetne per vos nescire, quod nescio? an Stoicis ipsis inter se discipulare, mihi cum iis non licebit? Zenoni, & reliquis sædè Stoicis æther videtur summus deus, mente præditus, qua omnia tegantur. Cleanthes, qui quasi majorum est gentium Stoicus, Zenonis auditor, Solem dominari, & rerum potiri putat. itaque cogimur disensione sapientum, dominum nostrum ignorare: quippe qui nesciamus, Seli, an Ætheri serviamus. Solis autem magnitudo (ipse enim hic radiatus me intueri videtur) admonet, ut crebrò faciam mentionem sui. Vos ergo hujus magnitudinem quasi decempeda (hinc enim me quasi malis architectis mensura vestra nego hoc) per mensi referatis. ergo credere dubium est, uter nostrum sit, leviter ut dicam, verecundior?

17 Neque tamen istas quaestiones physicorum, exterminandas puto. est enim animorum, ingeniorumque naturale quoddam quasi pabulum, consideratio, contemplatioque naturæ: erigimur; 4 latiores fieri videmur; humana despiciamus: cogitantefque supera, atque caelestia, hæc nostra, ut exigua, & minima, contemnimus. indagatio ipsa rerum tum maximarum, tum etiam occultissimarum, habet oblectationem. si verò aliquid occurrerit, quod verisimile videatur; humanissima complectur animus voluptate.

8 Quæret igitur hæc & vester sapiens & hic noster: sed vester, ut assentiatur, credat, affirmet, noster, ut vereatur temerè opinari; præclareque agi secum putet, si in ejusmodi rebus, verisimile quod sit, invenierit. Venianus nunc ad bonorum, malorumque notionem. sed paululum antè dicendum est. non mihi videntur considerare, cum physici ista valde affirmant, earum etiam rerum auctoritatem, si quæ illustriores videntur, amittere. non enim magis assentiuntur, neque approbant lucere nunc, quam, cum cornix cecinerit, tum aliquid eam aut jubere, aut vetare: nec magis affirmabunt, signum illud, si erunt mensi, sex pedum esse, quam solcm, quem metiri non possunt, plus quam duodeviginti partibus majorem esse, quam terram. Ex quo illa conclusio nascitur: si, sol quantus sit, percipi non potest, qui ceteras res eodem modo, quo magnitudinem solis, approbat, is eas res non percipit. magnitudo autem solis percipi non potest. qui igitur approbat, quasi percipiat, nullam rem percipit. Responderint, posse percipi, quantus sol sit. non repugnabo, dummodo eodem pacto cetera percipi, comprehendique dicant. nec enim possunt dicere, aliud aliis magis, minufve comprehendendi: quoniam omnium rerum una est definitio comprehendendi.

Sed, quod cœperam: Quid habemus in rebus bonis, & malis explorati? nempe fines constituendi sunt, ad quos & bonorum & malorum summa referatur. Quæ de re est igitur inter summos viros major dissensio? & omitto illa, quæ relicta jam videntur, & Herillum, qui in cognitione, & scientia summum bonum ponit. qui cum Zenonis auditor esset, vides quantum ab eo disenserit, & quam non multum à Platone Megarici. quorum fuit nobilis disciplina, cujus, ut scriptum video, princeps Xenophanes, quem modò nominavi: deinde eum secuti, Parmenides, & Zenon: itaque ab his 6 Eleatici philosophi nominabantur. post Euclides, Socratis discipulus, Megareus: à quo iidem illi Megarici dicti: qui id bonum solum esse dicebant, quod esset unum, & simile, & idem semper. hi quoque multa à Platone. A Menedemo autem, quod is Eretrias fuit, Eretriaci appellati: quorum omne bonum in mente positum, & mentis acie, quæ verum cerneretur. Illis similia, sed, opinor, explicata uberius & ornatius.

Hos si contemnimus, & jam abjectos putamus; illos certè minus despiciere debemus, Aristonem, qui, cum Zenonis fuisset auditor, re probavit ea, quæ ille verbis, nihil esse bonum, nisi virtutem; neque malum, nisi quod virtuti esset contrarium: in mediis ea momenta, quæ Zeno voluit, nulla esse censuit. Hic summum bonum est, in his rebus neutrum in partem moveri: quæ ἀποροία ab ipso dicitur. Pyrrho autem, ea ne sentire quidem sapientem: quæ ἀπειρή nominantur. Hæc igitur tot sententias ut omittamus; hæc nunc videamus, quæ diu, multumque defensa sunt.

Alii voluptatem, finem esse voluerunt: quorum princeps Aristippus, qui Socratem audiverat, unde Cyrenaici. post Epicurus: cujus est disciplina nunc notior: neque tamen cum Cyrenaicis de ipsa voluptate consentiens. voluptatem autem, & honestatem finem esse Callipho censuit: vacare omni molestia, Hieronymus: hoc idem cum honestate, Diodorus. ambo hi Peripatetici. Honestè autem vivere, fruentem rebus iis, quas primas homini natura conciliet, & vetus Academia censuit, ut indicant scripta Polemonis, quem Antiochus probat maximè, & Aristoteles: ejusque amici nunc proximè videntur accedere. Introducebat etiam Carneades, non quòd probaret, sed ut opponeret Stoicis, summum bonum esse, frui iis rebus, quas primas natura conciliavisset. Non flum autem, quod ducatur à conciliatione naturæ, Zeno statuit finem esse bonorum: qui inventor, & princeps Stoicorum fuit.

Jam illud periculum est, omnibus iis finibus bonorum, quos exposui, malorum fines esse contrarios. Ad vos nunc refero, quem sequar? modò ne quis illud tam incredulum, absurdumque respondeat: Quemlibet, modò aliquem. Nihil potest dici inconsideratis. Cupio sequi Stoicos. licetne? omitto per ipsum Aristotelem, in eo judicio in philosophia propè singularem: per ipsum Antiochum, qui appellabatur Academicus: erat quidem, si perpauca mutavisset, 7 germanissimus Stoicis. erit igitur res jam in discrimine. 8 nam aut Stoicus constituatur sapiens, aut veteris Academiæ. utrumque non potest. est enim inter eos non de terminis, sed de tota possessione contentio. nam omnis ratio vitæ definitione summi boni continetur: de qua qui dissident, de omni ratione vitæ dissident. non potest igitur uterque esse sapiens, quoniam tantopere dissentiant, sed alter. si Polemoneus peccat Stoicus, rei falsæ assentiens; vos quidem nihil dicitis à sapiente tam alienum esse: sin vera sunt Zenonis, eadem in veteres Aca-

3. Vos ergo hujus magnitudinem, quasi decempeda (hinc) Lambinus arripuit debilem conjecturam P. Manutii; quam admirabilem indigat Brutus. Sed malo sanè lectionem hanc vulgatam, nostrâ interpunctione. Mutavi solummodo verò in ergo volentibus Pall. & editione Victoriâna. quod si tollitur hæc resultat sensus meo animo egregius. Græc.

4. Latiores fieri videmur. Lectio communis elatiores; sed alterum est in Pall. & editis à Victorio, longè aptius quam aliores; quod ex uno libro eruerat Lambinus. Idem.

5. Cum Physici. Sic nostri mss. tres & editi à Victorio, non Physica, quod habent vulgati. Idem.

6. Eleatici Philosophi. Hæc jam est quasi recepta lectio, sed cui vitam dedit P. Victorius libro x Var. lect. cap. 17. antea exudebatur Eretriaci, neque aliter triga mss. nostrorum. Idem.

7. Germanissimus Stoicis. Vulgati Stoicus. sed alterum est in nostris tribus, & editione Victorii. Idem.

8. Nam aut Stoicus constituatur sapiens. S. Victoris Stoicum consideratur sup. & verò vox consideratur heic minimè inepta. Idem.

demicos Peripateticosque dicenda. Hic igitur neutri assentiens si nunquam, uter est prudentior?

133 Quid, cum ipse Antiochus dissentit quibusdam in rebus ab illis, quos amat, Stoicis? nonne indicat non posse illa probanda esse sapienti? Plerumque Stoicis, omnia peccata esse paria. at hoc Antiocho vehementissimè displicet. liceat tandem mihi considerare, utram sententiam sequar. 11 Præcide, inquit: statue aliquando quidlibet. quid? quæ dicuntur quidem & acuta mihi videntur in utramque partem, & paria; nonne caveam, ne scelus faciam? scelus enim dicebas esse, Luculle, dogma prodere. contineo igitur me, ne incognito assentiar: quod mihi tecum est dogma commune.

134 Ecce multo major etiam dissentio. Zeno in una virtute positam beatam vitam putat. Quid Antiochus? Etiam, inquit: beatam, sed non beatissimam. Deus ille, qui nihil censuit deesse virtuti: hominico hic, qui multa putat præter virtutem homini partim cara esse, partim etiam necessaria. Sed ille ve-reor ne virtuti plus tribuat, quàm natura pariatur, præsertim Theophrasto multa disertè, copioseque dicente. & hic metuo, ne vix sibi confitet: qui cum dicat esse quendam & corporis, & fortunæ mala, tamen eum, qui in his omnibus sit, beatum fore censet, si sapiens sit. Distrahor: cum hoc mihi probabilius, tum illud videtur: & tamen, nisi alterutrum sit, virtutem facere planè puto. Verùm in his discrepant.

135 Quid illud? in quibus consentiant, num pro veris probare possumus? Sapientis animum nunquam nec cupiditate moveri, nec lætitia efferri. Age, hæc probabilia sanè sint: num etiam illa? nunquam timere, nunquam dolere. sapientine non timeat? nec, si patria deleatur, non doleat? Satis durum: sed Zenoni necessarium: cui, præter honestum, nihil est in bonis: tibi verò, Antioche, minimè: cui, præter honestatem, multa bona: præter turpitudinem, multa mala videntur: quæ & venientia metuat sapiens necesse est, & venisse doleat. Sed quæro, quando ista fuerint ab Academia veterere decreta, ut animum sapientis commoveri, & conturbari negarent? mediocritates illi probabant, & in omni permotione naturalem volebant esse quendam modum. legimus omnes Crantoris, veteris Academici, de lectu. est enim non magnus, verùm aureolus, & ut Tuberoni Panætius præcipit, ad verbum ediscendus libellus. Atque illi quidem etiam utiliter à natura dicebant permotiones istas animum nostris dadas: metum cavendi causa: misericordiam, ægritudinemque, clementia: ipsam iracundiam, fortitudinis quasi cotem esse dicebant: rectè, secusque, aliàs viderimus. atrocitas quidem ista tua quo modo in veterem Academiam irruerit, nescio.

136 Illa verò ferre non possum, non quò mihi displicent: sunt enim Socratica pleraque mirabilia Stoicorum, quæ & hæc nominantur: sed ubi Xenocrates, ubi Aristoteles ista tetigit? hos enim quasi eosdem esse vultis. illi nunquam dicerent, sapientes solos reges? solos divites? solos formosos? omnia, quæ ubique essent, sapientis esse? neminem consulem, prætorum, imperatorem, nescio an ne quinquevirum quidem quemquam, nisi sapientem: postremo, solum civem, solum liberum? insipientes omnes, peregrinos, exules, servos, furiosos? denique scripta Lycurgi, Solonis, duodecim tabulas nostras?

ne urbes denique, aut civitates, nisi quæ essent sapientium?

Hæc tibi, Luculle, si es assensus Antiocho, familiari tuo, tam sunt defendenda, quàm mœnia: mihi autem, bono modo: tantum, quantum videbitur. Legi apud Clitomachum, cum Carneades, & Stoicus Diogenes ad senatum in Capitolio starent, A. Albinum, qui tum, P. Scipione, & M. Marcello coss. prator esset, eum, qui cum avo tuo, Luculle, consul fuit, doctum sanè hominem, ut indicat ipsius historia, scripta Græcè, jocantem dixisse Carneadi: ego tibi, Carneade, prator esse non video, quia sapiens non sum: nec hæc urbs, nec in ea civitas. Tum ille, huic Stoico non videris. Aristoteles, aut Xenocrates, quos Antiochus sequi volebat, non dubitavisset, quin & prator ille esset, & Roma urbs, & eam civitas incoleret. sed ille, noster est planè, ut supra dixi, Stoicus perpauca balbutiens.

Vos autem mihi veremini, ne labar ad opinionem, & aliquid asciscam, & comprobem incognitum: quod minimè vultis. quid consilii datis? testatur sæpe Chrysippus, tres solas esse sententias, quæ defendi possint, de finibus bonorum: circumcidit, & amputat multitudinem. aut enim honestatem esse finem, aut voluptatem, aut utrumque. nam qui sum mum bonum dicant id esse, si vacemus omni molestia, eos invidiosum nomen voluptatis fugere: fed in vicinitate verari. quod facere eos etiam, qui illud idem cum honestate conjungerent: nec multo fecus eos, qui ad honestatem prima naturæ commoda adjungerent. Ita tres reliquit sententias, quas putet probabiliter posse defendi.

Sit sanè ita. quamquam à Polemonis, & Peripateticorum, & Antiochi finibus non facile divellor: neque quidquam habeo adhuc probabilius. verumtamen video, quàm suaviter voluptas sensibus nostris blandiatur. labor, ut assentiar Epicuro, aut Aristippo. revocat virtus; vel potiùs reprehendit manu: peccudum illos motus esse dicit: hominem jungit deo. possum esse mediis: ut, quoniam Aristippus, quasi animum nullum habeamus, corpus solum tuetur; Zeno, quasi corporis sumus expertes, animum solum complectitur: aut Calliphontem sequar; cujus quidem sententiam Carneades ita studiosè defendebat, ut eam probare etiam videretur. quamquam Clitomachus affirmabat, numquam se intelligere potuisse, quid Carneadi probaretur. Sed, si ipsam finem velim sequi, nonne ipsa severitas, & gravis, & recta ratio mihi obversetur?

15 Tu, cum honestas in voluptate contemnenda consistat, honestatem cum voluptate, tamquam hominem cum belua, copulabis? Unum igitur par, quod depugnet, reliquum est, voluptas cum honestate. de quo Chrysippo fuit, quantum ego sentio, non magna contentio. alterum si sequare, multa ruunt, & maximè communitas cum hominum genere, caritas, amicitia, justitia, reliquæ virtutes: quarum esse nulla potest, nisi erit gratuita. nam quæ voluptate, quasi mercede aliqua, ad officium impellitur, ea non est virtus, sed fallax imitatio, simulatioque virtutis. Audi contra illos, qui nomen honestatis à se ne intelligi quidem dicant, nisi forte quod gloriosum sit in vulgus, id honestum velimus dicere: fontem omnium bonorum in corpore esse: hanc normam, hanc regulam, hanc præscriptionem esse naturæ: à qua

9. Assentiens si nunquam uter est prudentior? Nihil juvant nostri, nisi quatenus sec. habet assentientes; & uter, scriptum ut, cum virgula superjacent. P. Manutius conjicit, assentientis. sin utriusque, uter &c. nam Lambini hariolatio, interponentis tres quatuor voces, profus miseranda est. Gruter.

10. Non posse illa probanda esse. P. Manutius reposuit ex antiquo, inquit, libro probabilia. sed nostri sunt pro vulgato. Idem.

11. Præcide, inquit. Pal. pr. præi de inquit. sec. præcide quidlibet. quid? quæ dicuntur &c. Pal. sec. quidlibet: quæque dicuntur &c. forsitan melius. Gruter. An non decide? Gronov.

12. Nec hæc urbs, nec in ea civitas. Pal. sec. hæc urbs, ne civitates. Gruter.

13. Labor, ut assentiar. Est à conjectura P. Manutii. prius enim laboro; neque aliter Pall. nam S. Victoris, laboro. forsitan fuit, labor eo ut. nam laboro hæc minus convenit, quod præcesserit, non facile divellor, ut rectè monuit Brutus. Idem.

14. Aut Calliphontem sequar. Unius literæ additione redintegravi locum satis luxatum, fide Palatini tertii, sententia tam clara, ut vel ipsius unius testimonio stari posse videretur. antea erat, ut Calliph. Lambinus, qui hæc eam particulam delere cupiebat, ceu supervacuum; non videtur affectus mentem auctoris. Idem.

15. Tu cum honestas &c. Mss. nostri tres Tu; quod mutatum ibat Gulielm. in Tum non malè. Idem.

à qua qui aberravisset, eum numquam, quid in vita sequeretur, habiturum.

141 Nihil igitur me putatis, hæc, & alia innumerabilia cum audiam, moveri? tam moveor, quam tu, Luculle: neque me minus hominem, quam te putaveris. Tantum interest, quod tu, cum es commotus, acquiescis, assentiris, approbas; verum illud, certum, comprehensum, perceptum, ratum, firmum, fixam fuisse vis: deque eo nulla ratione neque pelli, neque moveri potes. ego nihil ejusmodi esse arbitror, cui si assensus sit, non assentiri saepe falsè, quoniam vera à falsis nullo discrimine separantur, præsertim cum judicia ista dialecticæ, nulla sint.

142 Venio enim jam ad tertiam partem philosophiæ. aliud judicium Protagoræ est, qui putet id cuique verum esse, quod cuique videatur: aliud Cyrenaicorum, qui præter permotiones intimas, nihil putant esse iudicii: aliud Epicuri, qui omne iudicium in sensibus, & in rerum notitiis, & in voluptate constituit. Plato autem omne iudicium veritatis, veritatemque ipsam, abducatam ab opinionibus, & à sensibus cogitationis ipsius, & mentis esse voluit.

143 Numquid horum probat noster Antiochus? ille verò ne majorum quidem suorum. ubi enim aut Xenocratem sequitur, cujus libri sunt de ratione loquendi multi, & multum probati? aut ipsum Aristotelem, quo profectò nihil est acutius, nihil positius? à Chrysippo pedem numquam. Qui ergo Academici appellamur? an abutimur gloria nominis? aut cur cogimur eos sequi, qui inter se dissident? In hoc ipso, quod in elementis dialecticæ docent, quo modo judicare oportet, verum, falsumne sit, si quid ita connexum est, ut hoc: Si dies est, lucet: quanta contentio est? aliter Diodoto, aliter Philoni, Chrysippo aliter placeat. Quid? cum Cleanthe, doctore suo, quam multis rebus Chrysippus dissidet? quid? duo vel principes dialecticorum, Antipater, & Archidemus, opiniosissimi homines, nonne multis in rebus dissentiant?

144 Quid me igitur, Luculle, in invidiam, & tamquam in concionem vocas? & quidem, ut seditiosi tribuni solent, occludi tabernam jubes? quò enim spectat illud, cum artificia tolli quereris à nobis, nisi ut opifices eoneitentur? qui si undique omnes convenerint, facile contra vos incitabuntur. exponam primum illa invidiosa, quòd eos omnes, qui in concione stabant, exules, servos, infanos esse dicatis: deinde ad illa veniam, quæ jam non ad multitudinem, sed ad vosmetipsos, qui adestis, pertinent. negat enim vos Zeno, negat Antiochus scire quidquam. quo modo? inquires. nos enim defendimus, etiam insipientem multa comprehendere.

145 At scire negatis quemquam rem ullam, nisi sapientem. & hoc quidem Zeno gestu conciebat. nam, cum extensis digitis adversam manum ostenderat, visum, inquebat, hujusmodi est. deinde cum paulum digitos constrinxerat, assensus hujusmodi. tum cum planè compresserit, pugnumque fecer-

at; comprehensionem illam esse dicebat. quæ ex similitudine etiam nomen ei rei, quod antè non fuerat, *κατασκευασμένη* imposuit. cum autem lavam manum admoveat, & illum pugnum arctè, vehementerque compresserit, scientiam talem esse dicebat: cujus compotem, nisi sapientem, esse neminem. Sed, qui sapiens sit, aut fuerit, ne ipsi quidem solent dicere.

Ita tu nunc, Catule, lucere nescis; nec tu, Hortensi, in tua villa nos esse. 17 Num minus hæc invidiosè dicuntur? nec tamen nimis eleganter: illa subtilius. Sed, quo modo tu, si nihil comprehendi posset, artificia concidere dicbas, neque mihi dabas, id quod probabile esset, satis magnam vim habere ad artes: sic ego nunc tibi refero, attem sine scientia esse non posse. An pateretur hoc Zeuxis, aut Phidias, aut Polycleetus, nihil se scire, cum in his esset tanta solertia? quòd si eos docuisset aliquis, quam vim habere diceretur scientia, desinerent irasci: ne nobis quidem succenserent, cum didicissent id tollere nos, quod nusquam esset; quod autem satis esset ipsis, relinquere. quam rationem, majorum etiam comprobant diligentia: qui primum jurare ex sui animi sententia quemque voluerunt: deinde ita teneri, si sciens falleret, quòd inscientia multa versaretur in vita: tum, qui testimonium diceret, ut arbitrari se diceret, etiam quod ipse vidisset: quæque jurati iudices cognovissent, 18 ut ea non esse facta, sed ut videri pronuntiarent.

Verum, quoniam non solum nauta significat, sed etiam Favonius ipse insurrat, 19 navigandi nobis, Luculle, tempus esse, & quoniam satis multa dixi, est mihi perorandum. posthæc tamen, cum hæc quaeremus, potius de disensionibus tantis summorum virorum disferamus. de obcuritate naturæ, deque errore tot philosophorum, qui de bonis, contrariisque rebus tantopere discrepant, ut, cum plus uno verum esse non possit, jacere necesse sit tot tam nobiles disciplinas; quàm de oculorum, sensuumque reliquorum mendaciis, & de forite, aut pseudomono: quas plagas ipsi contra se Stoici texerunt.

Tum Lucullus, Non molestè, inquit, ferò, nos hæc contulisse. sapius enim congregientes nos, & maxime in Tusculanis nostris, si qua videbantur, requiremus. Optimè, inquam. sed quid Catulus sentit? quid Hortensius? Tum Catulus, Egone, inquit? ad patris revolvor sententiam: quam quidem ille Carneadeam esse dicebat, ut percipi nihil putem posse, assensurum autem non percepto, id est, opinatarum sapientem existimem: 20 sed ita, ut intelligat se opinari, sciatque nihil esse, quod comprehendi, & percipi 21 possit: per *ἰσχυρὰ* illam omnium rerum comprobans, illi alteri sententiæ, nihil esse, quòd percipi possit, vehementer assentior. Habeo, inquam, sententiam tuam, nec eam admodum aspernor. Sed tibi quid tandem videtur, Hortensi? Tum ille ridens, 22 Tollendum. Teneo te, inquam. nam ista Academicæ est propria sententia. Ita sermone confecto, Catulus remansit: nos ad naviculas nostras descendimus.

16. Nihil igitur me putatis.] Vulgati putabis; sed nostrum est in Pall. duobus & libro S. Victoris, exhibetque editio Victorii; scilicetque est in sua Camerarius. Supra quoque reposui sequeretur, loco sequatur, auctoritate eorundem liberorum. Grut.

17. Num minus hæc invidiosè dicuntur? nec tamen nimis eleganter.] Sic Victorii editio, item Pall. ferè, & exemplar S. Victoris. neque abiit Lambinus, quam quòd is tamen minus. vulgata: Num minus hæc invidiosè dicuntur, hæc tamen minus eleg. nam aliter habent, & Camerarius, & Sturmius. Idem.

18. Ut ea non esse facta, sed ut videri pronuntiarent.] Sic nunc ferè vulgatur. verum Aldus avus, Victoriusque ediderant, ut essent facta, sed ut videri pronuntiarentur; quomodo fere etiam mss. nostris; & videtur revocandam, certe ultimum illud pronuntiarentur. S. Victoris exemplar præferbat, ut ea non ut essent facta, sed ut videri pronuntiarentur. Idem.

19. Navigandi nobis Luculle tempus esse.] Pal. sec. tempus est. unde fit, ut suspicer proximè sequentia; & quoniam satis multa dixi, est mihi perorandum, promanasse non à fonte Ciceronis, sed lacusis librariorum; hoc est, esse additamentum magistellorum. Idem.

20. Sed ita ut intelligat se opinari, sciatque.] Hæc est lectio recepta. à qua abiit Victorius, ediditque, ut si intelligat. & verò Pal. sec. longius adhuc recedit à vulgatis, habetque: sed ita ut si intelligentis opinarique, sciatque. Idem.

21. Possit: per insuper illam &c.] Turnebus lib. xvi Advers. cap. 18. emendat: possit: nec insuper illam &c. P. Manutius: possit: quare insuper. Lambini; possit: insuper enim illam &c. mss. nostris nihil variant. Idem.

22. Tollendum.] Sic & Pall. & S. Victoris. Lambinus edidit: Tollendam. malle ego tollendum. Idem.

M. TULLII CICERONIS
DE
FINIBUS BONORUM ET MALORUM
AD
BRUTUM
LIBER PRIMUS.

NON eram nescius, Brute, cum, quæ summi ingenii, exquisitæque doctrina philosophi Græco sermone tractavissent, ea Latinis litteris mandarem, fore, ut hic noster labor in varias reprehensiones incurreret. nam quibusdam, & iis quidem non admodum indolis, totum hoc displicet, philosophari. quidam autem non id tam reprehendunt, si remissius agatur: sed tantum studium, tamque multam operam ponendam in eo non arbitrantur. Erunt etiam, & hi quidem eruiti Græcis litteris, contemnentes Latinas, qui se dicant in Græcis legendis operam malle consumere. Postremò aliquos futuros suspicor, qui me ad alias litteras vocent: genus hoc scribendi, etsi sit elegans, personæ tamen, & dignitatis esse negent.

Contra quos omnes dicendum breviter existimo. quamquam philosophia quidem vituperatoribus satis responsum est eo libro, quo à nobis philosophia defensa, & collaudata est, cum esset accusata, & vituperata ab Hortensio. qui liber cum & tibi probatus videretur, & iis, quos ego posse judicare arbitrarer, plura suscepi, veritus ne movere hominum studia viderer, retinere non posse. Qui autem, si maximè hoc placeat, moderatius tamen id volunt fieri, difficilem quandam temperantiam postulant in eo, quod semel jam missum, coerceri, reprimique non potest: ut propemodum justioribus utamur illis, qui omnino avocent à philosophia, quàm iis, qui rebus infinitis modum constituent: in reque eo meliore, quo major sit, mediocritatem desiderant.

Sive enim ad sapientiam perveniri potest: non paranda nobis solum ea, sed fruenda etiam sapientia est. sive hoc difficile est: tamen nec modus est ullus investigandi veri, nisi inveneris: & querendi defatigatio turpis est, cum id, quod queritur, sit pulcherrimum. Etenim si delectamur, cum scribimus: quis est tam invidus, qui ab eo nos abducatur? sin laboramus: quis est qui aliena modum statuat industria? Nam, ut Terentianus Chremes non inhumanus, qui novum vicinum non vult

Federe, aut arare, aut aliquid ferre denique.

non enim illum ab industria, sed ab illiberali labore deterret: sic isti curiosi, quos offendit noster minimè nobis injucundus labor.

His igitur est difficilior satisfacere, qui se Latina scripta

dicunt contemnere, in quibus hoc primum est, in quo admirer: ut in gravissimis rebus non delectet eos patrius sermo, cum iidem fabellas Latinas, ad verbum de Græcis expressas, non inviti legant. Quis enim tam inimicus panè nominis Romano est, qui Ennii Medeam, aut Antioquam Pacuvii spernat, aut rejiciat? qui se iidem Euripidis fabulis delectari dicat, Latinas litteras oderit? Synephebos ego, inquit, potius Cæcili, aut Andriam Terentii, quàm utramque Menandri legam?

A quibus tantum dissentio, ut, cum Sophocles vel optimè scripserit Electram, tamen malè conversam Attilii mihi legendam putem. de quo Licinius, ferreum scriptorem: verum opinor: scriptorem tamen, ut legendus sit. eudem enim esse omnino in nostris poetis, aut inertissimam segnitiam est, aut fastidii delicatissimi. mihi quidem nulli satis eruditi videntur, quibus nostra ignota sunt: At,

Utinam ne in nemore,

nihilominus legimus, quàm hoc idem Græcum. quæ autem de bene, beateque vivendo à Platone disputata sunt, hæc explicari non placebit Latine?

Quòd si nos non interpretum fungimur munere, sed tuetur ea, quæ dicta sunt ab iis, quos probamus, eisque nostrum iudicium, & nostrum scribendi ordinem adjungimus: quid habent, cur Græca anteponant iis, quæ & splendide dicta sunt, neque sint verba de Græcis? Nam si dicent, ab illis has res esse tractatas: ne ipsos quidem Græcos est cur tam multos legant, quàm legendi sunt. quid enim est à Chrypsio præternissimum in Stoicis? legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mnesarchum, Panætium, multos alios, in primisque familiaritatem nostram Possidonium. Quid Theophrastus? mediocriterne delectatur, cum tractat locos ab Aristotele antè tractatos? quid Epicurei? num desistunt de iisdem, de quibus & ab Epicuro scriptum est, & ab antiquis, ad arbitrium suum scribere?

Quòd si Græci leguntur à Græcis iisdem de rebus alia ratione compositis: quid est, cur nostri à nostris non legantur? Quamquam si planè sic veterem Platonem, aut Aristotelem, aut veterum nostrorum poetarum fabulas: malè, credo, mereret de meis civibus, si ad eorum cognitionem divina illa ingenia transferrem. sed id neque feci adhuc, nec mihi tamen, ne faciam, interdictum puto. locos quidem quosdam, si videbitur,

1. Non id tam reprehendunt.] Mss. serd. non id tantum reprehendunt. Palatinus solum pr. non tam id. vulgati, id non totum. videtur vocula illa contentiosa, superi acua. Gruter.

2. Quod semel jam missum.] Sic Pall. o. representavitque Victorius. communis lectio, quod semel admissum, omnino improbaremus: ut altera scriptura nata fuerit à veteri ratione orthographiæ commissum. ita tamen pro nulla Turnebus lib. xxiv. cap. 2. Grut. Aliter tamen censet Rubenius apud patrem in notis ad Senecam lib. 3 de ira G. & certe admissum nunc quoque video in membranis meis; etque vel hoc vel immisissum haud dubie doctius & convenientius. Gronov.

3. Latinas litteras oderit.] Gulielmus delet dictionem litteras; substituitque fabular. Idem.

4. Ferreum scriptorem. verum opinor: scriptorem tamen ut &c.] Malit ad me Daniel Heinsius, Josephi Scaligeri librum, cui sua

manu magnus ille vir adscriperat aliquot lectiones variantes codicis veteris: heic verò habebat; verum ut opinor ex scriptore tamen neque displicet. ipse malebat, ferreum scriptorem opinor, verum exfer. tamen. Idem.

5. At utinam ne in &c.] Palatini sex scripturam hanc tulerunt. Muretus coniecerat an utinam. idque inoç etiam in duobus suis reperit Lambinus. Idem.

6. Dicta sunt, neque sint.] Ita Pal. pr. sec. tert. Idem.

7. Nam si dicent.] Pal. pr. dicent. quomodo edidit Lambinus. mox quoque Pall. omnes servant has res, non ut edicio Victorii omnes res. Idem.

8. Quid Theophrastus?] Sic solus Pal. tert. ceteri quinque Theophrastum? & verum puto. Idem.

9. Male credo mereret de meis civibus.] Scaliger noster habet ad oram libri sui, non male credo. dignumque est quod excutiat. Idem.

aur, transferam, & maxime ab iis, quos modò nominavi, cum incidere, ut id aptè fieri possit: ut ab Homero Ennius, Afranius ¹⁰ à Menandro solet. nec verò, ut noster Lucilius, reculabo, quo minus omnes mea legant. ¹¹ Utinam esset ille Persius! Scipio verò, & Rutilius multo etiam magis: quorum ille iudicium reformidans, Tarentinis ait se, & Consentinis, & Siculis scribere. Facetè is quidem, sicut aliàs: sed nec tam docti tunc erant, ad quorum iudicium elaboraret, & sunt illius scripta leviora, ut urbanitas summa appareat, doctrina mediocri.

² Ego autem quem timeam lectorem, cum ad te, ne Græcis quidem cedentem in philosophia, audeam scribere? Quamquam à te ipso id quidem facio, provocatus gratissimo mihi libro, quem ad me de virtute misisti. Sed ex eo credo quibusdam usitaverit, ut abhorreat à Latinis, quòd inciderint in inculta quædam, & horrida, de malis Græcis Latine scripta deterius. quibus ego assentior, ¹² dummodò à se de iisdem rebus ne Græcos quidem legendos putent. Res verò bonas verbis electis, graviter, ¹³ ornatèque dictatas, quis non legat? nisi qui se planè Græcum dici velit.

¹⁴ Ut à Scævola est prætor salutatus Athenis Albucius. ¹⁵ quem quidem locum cum multa venustate, & omni sale idem Lucilius: apud quem præclare Scævola,

Græcum te, Albuci, quàm Romanum, atque Sabinum, Municipem ¹⁶ Pontii, Tritanni, centurionum, Præclarorum hominum, ac primorum, signiferumque, Maluisti dici. Græcè ergo prætor Athenis, Id quod maluisti, te, cum ad me accedi, saluto: Χᾶρις, inquam, Tite: λιτόρες, turma omνί, κόβουρσque, ¹⁷ Χᾶρις Tite, hinc hostis mi Albucius, hinc inimicus.

¹⁸ Sed iure Mucius. Ego autem mirari non queo, unde hoc sit tam insolens domesticarum rerum fastidium, non est omnino hic docendi locus: sed ita sentio, & sæpè differui, Latinam linguam non modò non inopem, ut vulgò putarent, sed locupletiore etiam esse, quàm Græcam. Quando enim, ¹⁹ vel nobis dicam, aut oratoribus bonis, aut poetis, postèa quidem quàm fuit quem imitarentur, ultis orationis vel copiosæ, vel elegantis ornatus desuit? Ego verò, cum forensibus operis, laboribus, periculis, non deseruisse mihi videor præsidium, in quo à populo Romano locatus sum: debeo profectò, quantumcumque possim, ²⁰ in eo quoque elaborare, ut sint opera, studio, labore meo doctiores cives mei, nec cum istis tantopere pugnare, qui Græca legere malint: modò legant illa ipsa, nec simulent: & iis servire, qui vel utrisque litteris uti velint, vel, si suas habent, illas non magnopere desiderant.

²¹ Qui autem alia malunt scribi à nobis, æqui esse debent, quòd & scripta multa sunt, sic ut plura nemini è nostris, & scribentur fortasse plura, si vita suppetet: & tamen qui diligenter hæc, quæ de philosophia litteris mandamus, legere af-

fuerit, iudicabit nulla ad legendum his esse potiora. quid enim in vita tantopere querendum, quàm cum omnia in philosophia, tum id, quod his libris queritur, quid sit finis, quid extremum, quid ultimum, quòd sint omnia bene vivendi, re- & que faciendi consilia referenda? quid sequatur natura, ut summum ex rebus expectendis? quid fugiat, ut extremum malorum? qua de re cum sit inter doctissimos magna dissensio, quis alienum putet ejus esse dignitatem, quam mihi quisque tribuit, quod in omni munere vitæ optimum, & verissimum sit, exquirere?

An, partus ancillæ sine in fructu habendus, differetur inter principes civitatis, P. Scævola, M. Manilius? ab hisque M. Brutus dissentiet, quòd & acutum genus est, & ad usum civium non inutile: nosque ea scripta, reliquaque ejusdem generis & legimus libenter, & legemus: hæc, quæ vitam continent omnem, negligentur? nam, ut sint illa vendibilia, hæc uberiora certè sunt. quamquam id quidem licebit iis existimare, qui legerint. Nos autem hanc omnem questionem de finibus bonorum & malorum, fetè à nobis explicatam esse iis litteris arbitramur, in quibus, quantum potuimus, non modò quid nobis probaretur, sed etiam quid à singulis ²⁰ philosophiæ disciplinis diceretur, persecuti sumus.

Ut autem à facillimis ordianur, prima veniat in medium? Epicuri ratio, quæ plerisque notissima est: quam à nobis sic ²¹ intelliges expositam, ut ab ipsis, qui eam disciplinam probant, non solet accuratius explicari. verum enim invenire volumus, non tamquam adversarium aliquem convincere. Accuratè autem quondam à L. Torquato, homine omni doctrina erudito, defensa est Epicuri sententia de voluptate; à meque ei responsum, cum C. Triarius, in primis gravis, & doctus adolescens, ei disputationi interesset.

Nam cum ad me in Cumanum salutandi causâ uterque venisset, pauca primò inter nos de litteris, quarum summum erat in utroque studium; deinde Torquatus: Quoniam nacti te, inquit, sumus aliquando otiosum, certè audiam, quid sit, quòd ²¹ Epicurum nostrum, non tu quidem oderis, ut ferè faciunt, qui ab eo dissentiant, sed certè non probes, eum, quem ego arbitror unum vidisse verum, maximisque erroribus hominum animos liberavisse, & omnia tradidisse, quæ pertinerent ad bene beateque vivendum: sed existimo, te, sicut nostrum Triarium, ²² minùs ab eo delectari, quòd ista Platonis, Aristotelis, Theophrasti orationis ornamenta neglexerit. nam illuc quidem adduci vix possum, ut ea, quæ fenserit ille, tibi non vera videantur.

Vide quantum, inquam, fallare, Torquate. oratio me ²³ istius philosophi non offendit. nam & complectitur verbis, quod vult: & dicit planè, quod intelligam: & tamen à philosopho, si asserat eloquentiam, non aspernet: si non habeat, non admodum flagitem. re mihi non æquè satisfacit, & quidem locis pluribus. sed quot homines tot sententia.

falli

10. A Menandro solet.] Vox solet non est in veteri libro, quem consulit Scaliger. Grut.

11. Utinam esset ille Persius.] Revocavi dictionem esset, urgentibus Pall. & Tosano, quem excussit Gulielmius; neque secus editio Aldi Manutii avi. ceterum Pal. pr. habuit à manu prima, illi. Idem.

12. Dummodo a se de iisdem rebus.] Tà a se non in Iuntina Victorii, non in MS. reperio. Gronov.

13. Ornatèque dictatas.] Lambinus dicit, sed invitit, ut ipsemet factetur libris. Gulielmius annotarat, legendum tractatas. Gruter.

14. Ut à Scævola est prætor salutatus Athenis &c.] Omnino legendum prætor, quod & monuit in Faltis suis ad annum urbis DCXXXI Pighius noster. Scaliger annotavit non comparere in antiquo illo dictionem Athenis. Idem.

15. Quem quidem locum.] Scaligeri nostri mf. locum. Idem.

16. Pontii, Tritanni, &c.] Sic fere nostra exemplaria omnia, item Turnebi, vulgati, Pontii, Titi, Anni. Idem.

17. Χᾶρις Tite, hinc hostis mi Albucius.] Ita editio Camerarii, proxime mss. nostros. nam Victorius, Χᾶρις. hinc hostis Mutii. Albucius, excluso Tite, quod in omnibus membranis. Pighius legebat

Χᾶρις Tite. hinc Muci jam Albucius est inimicus. Scaliger videtur emendasse: Χᾶρις omnes. Χᾶρις Tite. Hinc inimicus, sed iure Albucius. Idem.

18. Vel nobis dicam.] Lambinus, ne nobis dicam. contra sex mss. Pall. in quibus hæret alterum, omnesque edd. imò & auctoris mentem; quæ magis pateret, si trias horum verborum includeretur parentelli. Idem.

19. In eo quoque laborare.] Editio Iuntina & Rob. Stephani, item Hervagii elaborare; quod & in optimæ notæ membranis, quippe quæ omnes a Victorio & Grutero adoptatas meliores scripturas exhibeant, extare notavit manus paterna. Et quum sic passim Cicero, non putavi illud hinc abesse posse. Gronov.

20. Philosophia disciplinæ.] Scaliger ad oram libri adlevit disciplinæ. Gruter.

21. Epicurum nostrum non &c.] Pal. prim. amplius habet insister, vel simile quid. nam syllaba postrema virgula est incubans litteræ r. Idem.

22. Minus ab eo delecteris.] Coactus vulga recipere hanc scripturam, ob sex Palatinorum concordiam, vulgata alioqui nihilo reus; minus eo delecteris. Idem.

falli igitur possumus. Quamobrem tandem, inquit, non satisficiti? te enim iudicem æquum puto: modo, quæ dicat ille, bene noris.

16 ²³ Nisi mihi Phædrum, inquam, mentitum, aut Zenonem putas (quorum utrumque audivi, cum mihi nihil sanè præter sedulitatem probarent) ²⁴ omnes mihi Epicuri sententiæ satisficere notæ sunt. atque eos, quos nominavi, cum Artico nostro frequenter audivi; cum miraretur ille quidem utrumque, Phædrum autem etiam amaret: quotidieque inter nos ea, quæ audiebamus, conferebamus: neque erat unquam controversia, quid ego intelligerem, sed quid probarem. Quid igitur est, inquit? audire enim cupio, quid non probes.

17 Principio, inquam, in physicis, quibus maximè gloriatur, primum totus est alienus. Democrito adjicit, paucula mutans, sed ita, ut ea, quæ corrigere vult, mihi quidem depravare videatur. Ille atomos, quas appellat, id est, corpora individua, propter soliditatem censet in infinito inani, ²⁵ in quo nihil nec summum, nec infimum, nec medium, nec ultimum, nec extremum sit, ita ferri, ut concursionibus inter se cohærescant: ex quo efficiatur ea, quæ sint, quæque cernantur, omnia: eumque motum atomorum nullo à principio, sed ex æterno tempore intelligi convenire.

18 Epicurus autem, in quibus sequitur Democritum, non ferè labitur. quamquam utriusque cum multa non probo, tum illud in primis, quòd cum rerum natura duo quærenda sint, unum, quæ materia sit, ex qua quæque res efficiatur; alterum, quæ vis sit, quæ quidque efficiat: de materia disseverant; vim, & causam efficiendi reliquerunt. sed hoc commune vitium: illæ Epicuri propriæ ruina. censet enim, eadem illa individua, & solida corpora ferri suo deorsum pondere ad lineam: hunc naturalem esse omnium corporum motum.

19 Deinde ibidem homo acutus, cum illud occurreret; si omnia deorsum è regione ferrentur, & ut dixi, ad lineam, numquam fore, ut atomus altera alteram posset attingere: ²⁶ itaque attulit rem commenticiam: declinare dixit atomum perpaullum: quo nihil posset fieri minus. ita efficit complexiones, & copulationes, ²⁷ & adhesiones atomorum inter se: ex quo efficeretur mundus, omnesque partes mundi, quæque in eo essent. quæ cum res tota ficta sit pueriliter, tum ne efficit quidem quod vult. nam & ipsa declinatio ad libidinem fingitur (ait enim declinare atomum sine causa: quo nihil turpius physico, ²⁸ quam fieri sine causa quidquam dicere) & illius motum naturalem omnium ponderum, ut ipse constituit, è regione inferiore locum petentium, sine causa eripuit atomis: nec tamen id, cuius causa hac fixerat, assecutus est.

20 Nam si omnes atomi declinabunt, nullæ unquam cohærescent: sive aliæ declinabunt, aliæ suo nutu rectè ferentur:

primum erit hoc quasi provincias atomis dare, quæ rectè, quæ obliquè ferantur: deinde eadem illa atomorum, in quo etiam Democritus læret, turbulenta concursio hunc mundi ornatum efficere non poterit. ne illud quidem physici, credere aliquid esse minimum. quod profectò nunquam putavisset, si à Polyæno, familiari suo, ²⁹ geometriam discere maluisset, quam illam etiam ipsum dedocere. Sol Democrito magnus videtur, quippe homini erudito, in geometriaque perfectò. huic bipedalis fortasse: tantum enim esse censet, quantus videtur, vel paulo aut majorem, aut minorem.

Ita quæ mutat, ea corrumpit: quæ sequitur, sunt tota Democriti atomi, inane, imagines, quæ idola nominant, quorum incursum non solum videamus, sed etiam cogitemus: infinito ipsa, quam ἀπειράτος vocant, tota ab illo est: tum innumerabiles mundi, qui & oriuntur, & intereant quotidie. quæ etsi mihi nullo modo probantur: tamen Democritum laudatum à ceteris, ab hoc, qui eum unum secutus est, ³⁰ nollem vituperatum.

Jam in altera philosophiæ parte, quæ est quærendi, ac discendi, quæ λογική dicitur, iste vester, planè, ut mihi quidem videtur, inermis ac nudus est. tollit definitiones: nihil de dividendo, ac partiendo docet: non, quo modo efficiatur concludaturque ratio, tradit: non, qua via captiosa solvantur, ambigua distinguantur, ostendit. iudicia rerum in sensibus ponit: quibus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit, sublatum esse omne iudicium veri, & falsi putat.

[In tercia verò parte, quæ est de vita, & moribus, in constitutione finis, nil generosum sapit, atque magnificum.] Confirmat illud vel maximè, quod ipsa natura, ut ait ille, ³¹ asciscat, & reprober, id est, voluptatem, & dolorem. ad hæc, & quæ sequamur, & quæ fugiamus, refert omnia. quod quamquam Aristippi est, à Cyrenaicisque melius, liberiusque defenditur: tamen ejusmodi effe iudico, ut nihil homine videatur indignus. Ad majora enim quadam nos natura genuit, & conformavit, ut mihi quidem videtur. ac fieri potest, ut erem: sed ita profus existimo, neque eum Torquatum, qui hoc primus cognomen invenit, aut torquem illum hosti detraxisse, ut aliquam ex eo perciperet corpore voluptatem, aut cum Latinis tercio consulari confixisse apud Vesperim propter voluptatem. Quòd verò securi filium percussit, privavisse se etiam videtur multis voluptatibus, cum ipsi naturæ, patrioque amorì prætulit jus inæstatis, atque imperii.

Quid? L. Torquatus, is, qui consul cum Cn. Octavio fuit, cum illam severitatem in eo filio adhibuit, quem in adoptionem D. Silavo emancipaverat, ut eum, Macedonum legatis accusantibus, quòd pecunias prætorum in provincia cepisse arguerent, causam apud se dicere juberet, reque ex utraque parte audita, pronuntiaret, ³² cum non talem videri fuisse in imperio, quales ejus majores fuissent: & in conspectum suum venire

23. Nisi mihi Phædrum, inquam.] Est à Palatinis notæ melioris tribus. tres enim reliqui: Hic mihi Phædrum inquam. quomodo & Camerarii editio: nam Aldi vetus: hic nisi mihi. Victorii Nisi tu Phædrum. Grut.

24. Omnes mihi Epicuri sententiæ &c.] Scaligerani libri margo, omnes enim Ep. Idem.

25. In quo nihil nec summum.] Ita rursus omnes sex Pall. vox nihil deorat Aldinæ editioni veteri & Lambiniaræ. Victorius eam admisit, sed adhuc quoque alteram, nihil æquè, quæ in nullo tamen nostrorum. Idem.

26. Itaque attulit rem &c.] Suspicantur alii abundare illud itaque, alii mutant in ita. Verum cum restet constanter in omnium neubranis; cur ei movemus controversiam? supra quoque Pal. prim. habet, deorsum è regione, quod non de nihilo expressum est in exemplari & antiquissimo & emendatissimo. Idem.

27. Et adhesiones.] Hæc est scriptura omnium Palatinorum sex. eandemque esse item codicum aliorum, annotavit Gulielmius. Vulgati prius, adhesiones, retinetque Lambinus, sed non item indicat, cur rejiciat alterum, quod reperi tamen in Palatino infimæ vetustatis; idemque indigno, quem perpetuo consulere. Idem.

28. Quam fieri sine causa quidquam dicere.] Ita ferè omnes Palatini. Manutius putat emblemata esse supervacuum; idemque visum

Lambino, asseveranti non comparere in libris melioribus. mihi secus videtur. Idem.

29. Geometriam discere.] Palatini quinque Geometricam: placet, ob vocem eam paullo post repetitam. Grut. Ita & de suo pater lib. 2. Observ. cap. 22. sed ubi placet illi literam postremam detrahere. Adde nostra ad principium libri primi ad Herennium. Gronov.

30. Nollem vituperatum.] Palatinus primi. vituperare, à manu prima. Gruter.

31. In tercia verò parte.] Uncis inclusi totam hanc periodum, quod nullam ejus litteram invenirem in Palatinis, sed nec reperit in suis mss. Lambinus nec repræsentavit Victorius. imò ne Aldus quidem habet avus; contentus notasse locum asterisco. & verò liquet ex capite 11 x nihil hujus dictum ab auctore. Grut. Sed nec pater in suo, nec ipse in meo: sed uterque procedit, confirmat autem illud, prout & editio Iuntæ & Rob. Stephani. Gronov.

32. Asciscat & reprober.] Pall. omnes ad unum, sciscat. primus præterea solum habet prober. Gruter.

33. Eum non talem videri fuisse.] Annotavit Gulielmius in suis fuisse, fidei fuisse, aut fideri. & primum quidem etiam est in Pall. quarto ac sexto. sed non est dubitandum de vulgatæ bonitate. videri enim vox vere judicialis. Idem.

venire vetuit: nunquid videtur tibi de voluptatibus suis cogitavisse? Sed ut omnittam pericula, labores, dolorem etiam, quem optimus quisque pro patria, & pro suis suscipit, ut non modo nullam caperet, sed etiam prætereat omnes voluptates; dolores denique quosvis suscipere malit, quam desecere ullam officii partem: ad ea, quæ hoc non minus declarant, sed videntur leviora, veniamus.

34 Quid tibi Torquate? quid huic Triatio litteræ, quid histotia, cognitioque rerum, quid poetarum evolutio, quid tanta tot versuum memoria voluptatis affect? Nec mihi illud dixeris: Hæc enim ipsa mihi sunt voluptati. & etant illa Torquatis. Namquam hoc ita defendit Epicurus: 35 neque verò tu, Triari, aut quisquam eorum, qui aut saperet aliquid, aut ista didicisset. Et, quod queritur sæpe, cur tam multi sunt Epicurei: sunt aliæ quoque causæ, sed multitudinem hoc maximè allicit, quòd ita putat dici ab illo, recta & honesta quæ sint, ea facere ipsa per se lætitiæ, id est, voluptatem. Homines optimi non intelligunt totam rationem everti, si ita se res habeat. nam si concederetur, etiam si ad corpus nihil referatur, ista sua sponte, & per se esse jucunda, per se esset & virtus, & cognitio rerum, quod minimè ille vult, expetenda.

36 Hæc igitur Epicuri non probo, inquam. de cetero, vellem equidem aut ipsæ doctrinis fuisset instructor (est enim, quod ita tibi videri necesse est, non satis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur) aut ne deterruisset alios à studiis. quamquam te quidem video minimè esse deterritum. Quæ cum dixissem, magis ut illum provocarem, quam ut ipse loqueretur: tum Triarius leniter arridens, Tu quidem, inquit, totum Epicurum præne è philosophorum choro sustulisti. quid ei reliquisti, 37 nisi te quoquo modo loqueretur, intelligere, quid diceret? 37 aliena dicit in physicis, nec ea ipsa, quæ tibi probarentur. 38 si qua in his corrigere voluit, deteriora fecit. differendi artem nullam habuit. voluptatem cum summum bonum diceret, primum in eo ipso parum vidit: deinde hoc quoque alienum. nam aut Aristippus, & 39 ille melius. addidisti ad extremum, etiam indoctum fuisse.

40 Fieri, inquam, ô Triari, nullo pacto potest, ut non dicas, quid non probes ejus, à quo dissentias. quid enim me prohiberet Epicureum esse, si probarem quæ ille diceret? cum præsertim illa perdifcere, ludus esset. Quomobrem 41 dissentientium inter se reprehensiones non sunt vituperandæ. maledicta; contumelia; 42 tum iracundiæ, contentiones, con-

certationesque in disputando pertinales, indignæ mihi philosophia videri solent.

Tunc Torquatus, Prorsus, inquit, assentior. neque enim disputari sine reprehensione, nec cum iracundia, aut pertinacia rectè disputari potest. Sed ad hæc, nisi molestum est, habeo quæ velim. At me, inquam, nisi te audire vellem, censes hæc dicturum fuisse? Utrum igitur percurri omnem Epicuri disciplinam placet: an de una voluptate quæti, de qua omne certamen est? Tuo verò id quidem, inquam, arbitrato. Sic faciam igitur, inquit: unam rem explicabo, eamque maximam. de physicis aliàs, & quidem tibi & declinationem istam atomorum, & magnitudinem solis probabo, & Democriti errata, ab Epicuro reprehensa, & correctæ permulta. nunc dicam de voluptate; nihil scilicet novi, ea tamen, quæ te ipsum probatum esse confidam. Certè, inquam, pertinax non ero: tibi que, si mihi probabis ea, quæ dices, libenter assentiar.

Probabo, inquit: 43 modò ista sis æquitate, quam ostendis. sed uti oratione perpetua malo, quam interrogare, aut interrogari. Ut placet, inquam. Tunc dicere exorsus est. Primum igitur, inquit, sic agam, ut ipsi auctori hujus disciplinæ placet: constituam, quid, & quale sit id, de quo querimus, non quo ignorare vos arbitrer: sed ut ratione, & via procedat oratio. Querimus igitur, 44 quid sit extremum, quid ultimum bonorum. quod omnium philosophorum sententia tale debet esse, ut ad id omnia referri oporteat: ipsum autem nusquam. hoc Epicurus in voluptate ponit: quod summum bonum esse vult, summumque malum, dolorem, idque instituit docere sic:

Omne animal, simulatque natum sit, voluptatem appetere, eaque gaudere, ut summo bono: dolorem aspernari, ut summum malum, & quantum possit, à se repellere: idque facere nondum depravatam, ipsa natura incorruptè, atque integrè judicante. itaque negat opus esse ratione, neque disputatione, quam ob rem voluptas expetenda, fugiendus dolor sit. sentiri hoc putat, ut calore ignem, nivem esse albam, dulce mel: quorum nihil oporteret exquisitis rationibus confirmare: tantum satis esse admonere. inter esse enim inter argumentum, conclusionemque rationis: & inter mediocrem animadversionem, atque admonitionem: altera, occulta quædam, & quasi involuta aperiri: altera, prompta, & aperta judicari. etenim quoniam detractis de homine sensibus, reliqui nihil est: necesse est, 45 quid aut ad naturam, aut contra sit, à natura ipsa 46 judicari. ea quid percipit, & quid judi-

34. Quid tibi Torquate? quid Triatio.] Reduxi lectionem præfæm à Lambino exterminatam; à quo suppositum, Quid tibi Torquate, huic Triatio, summa cum injuria Torquati. Grut.

35. Neque verò tu Triari.] Vox Triarii, non est in Palatino ullo. Quartus ejus loco habet Treji. extat tamen in editione Petri Victorii. Lambinus multum hic se vexat, quod non fecisset, consultis Victorii libris: quos etiam nescio an viderit Aldus Nepos. Mihi hæc vox Triarii abesse posse videtur, salva auctoris sententia, ut subintelligatur Torquatus quem alloquitur. Idem.

36. Nisi te quoquo modo loqueretur.] Est à Palatino primo, qui tamen prius forte habuit quoque. nam apparat litteram postremam esse manus recentioris. & sic etiam commemorat ex Massii libro Paulus Manutius; in quo idem fuerat illud quoque. vulgati amplius, nisi te quoquoque id modo loq. Idem.

37. Aliena dicit in Physicis.] Sic Pal. prim. rectè. non dicit, ut retro vulgati. nam & deinceps præterito semper utitur. Idem.

38. Si qua in his.] Ita rursus idem Palatinus. neque abeunt reliqui, quam quod præponant adhuc, sed si qua. publicati hæcenus, sed si qua in his. Idem.

39. Ille melius: addidisti.] Hæc liquida est scriptura Palatini primi, adeo ut firmetur jam sententia Turnebi ac Lambini ambigua prius, neque satis certis tibicinibus sussulta. ceteri miss. Pal. interferunt: ille melius. etenim quoniam detractis de homine sensibus, addidisti; quomodo & omnes editi, nisi quod in quibus detractis. Voces illæ expunctæ comparant infra, medio serè capituli noni. Guelielmus tamen annotavit legendum: ille melius. etenim addidisti, vel etiam addidisti. sed nihil ejus in membranis Palat. primis. Ita enim eas appello, ob bonitatem suam; non ut sæpe aliis libris nomen feci, ob voluminis magnitudinem. Idem.

40. Fieri, inquam, à Triari.] Littera ô non videtur in Pal. pr. neque requiritur. Idem.

41. Dissentientium inter se reprehensiones.] Hoc modo edidit Victorius; neque recedit Pal. prim. ceteri dissentientium, quomodo antiquitus eusi & recentius. Idem.

42. Tum iracundia, contentiones.] Plagebar Guelielmio annotatum ad Lamb. editiones, iracunda contentiones, quia vox iracundia, mox repperetur. nos nolimus quid mutare inuis libris pluteariis. Idem.

43. Modò ista sis æquitate, quam ostendis.] Unde igitur est, quod Victorius tam in Iuntino, quam in Rob. Stephani exemplo ediderit qua est? An non ille Græcissimus sic placuit Tullio lib. 10 ad Attic. 8. Nos tamen hoc confirmamus illo augurio, quo diximus. Lib. 1 ad Hereinnum 7. Ut statim aperta rationibus, quibus præscriptimus, benevolum faciamus ad ditorem. Cælius lib. x1 cap. 1. Suprema multa est ejus numeri, cuius diximus. Gronov.

44. Quid sit extremum, quid ultimum bonorum.] Palat. prim. extremum & ultimum, quod malleti nisi sine capitis x11. iterum occurreret, vel ultimam, vel extremum. Gruter.

45. Quid aut ad naturam aut contra sit.] Non ausus sum excludere lectionem Palatinorum trium; confirmatam editione Victoriana. sequentes maluerunt, aut secundum naturam, quod & in Pall. reliquis; sed iis, commatis quasi lequioris. quorum secund. ac quart. habent sit, non sit. Idem.

46. Judicari. ea quid &c.] Sic omnino Palatinus primus, neque abit Victoriana impressio, quam quod illa ea quid, quod etiam in Palat. quatuor, sed quartus stat pro primo. Editiones exoletae ac nuper nate glossam marginalem admiserunt in contextum; tali forma. judicari: voluptatem etiam, & per se expetendam esse, & dolorem ipsum

judicat, quo aut petat, aut fugiat aliquid, præter voluptatem, & dolorem?

31 Sunt autem quidam è nostris, qui hæc subtilius velint tradere, & negent satis esse, quod bonum sit, aut quid malum, sensu judicari: sed animo etiam, ac ratione intelligi posse, & voluptatem ipsam per se esse expectandam, & dolorem ipsum per se esse fugiendum. itaque ajunt hæc quasi naturalem, atque insitam in animis nostris inesse notionem, ut alterum esse appetendum, alterum aspernandum sentiamus. Alii autem (quibus ego assentior) cum à philosophis compluribus permulta dicantur, cur nec voluptas in bonis sit numeranda, nec in malis dolor, non existimant oportere nihil in nos causâ confidere, sed & argumentandum, & accuratè disserendum, & rationibus conquestis, de voluptate, & dolore disputandum putant.

10 Sed ut perspiciatis, unde omnis iste natus sit error, voluptatem acculantium, doloremque landantium, totam rem aperiam: eaque ipsa, quæ ab illo inventore veritatis, & quasi architecto beate vitæ dicta sunt, explicabo. nemo enim ipsam voluptatem, quia voluptas sit, 47 aspernatur, aut odit, aut fugit; sed quia consequuntur magni dolores eos, qui ratione voluptatem sequi nesciunt. neque porro quisquam est, qui dolorem ipsum, quia dolor sit, amet, consectetur, adipisci velit: sed quia nonnumquam ejusmodi tempora incidunt, ut labore, & dolore magnam aliquam querat voluptatem. ut enim ad minima veniam, quis nostrum exercitationem ullam corporis sui laboriosam, nisi ut aliquid ex ea commodi consequatur? quis autem vel cum jure reprehenderit, qui in ea voluptate velit esse, quam nihil molestiæ consequatur, vel illum, qui dolorem cum fugiat, quo voluptas nulla paritur?

33 At verò eos & accusamus, & justo odio dignissimos ducimus, qui blanditius præsentium voluptatum delinunt, atque corrupti, quos dolores, & quas molestias excepturi sint, occreati cupiditate non provident, similique sunt in culpa, qui officia deserunt mollitia animi, id est, laborum & dolorum fuga. & harum quidem rerum facilis est, & expedita distinctio. nam libero tempore, cum soluta nobis est eligendi optio, cumque nihil impedit, quo minus id, quod maxime placeat, facere possimus, omnis voluptas assumenda est, omnis dolor depellendus. temporibus autem quibusdam, 49 et aut officiis debitis, aut rerum necessitatibus saepe eveniet, ut & voluptates repudiandæ sint, & molestiæ non recusandæ. Itaque earum rerum hic rector à sapiente delectus, ut aut reiciendis voluptatibus maiores alias consequatur, aut perferendis doloribus asperiores repellat.

34 Hanc ego cum teneam sententiam, quid est, cur verear, 50 ne ad eam non possim accomodare Torquatos nostros? quos tu paullo antè cum memoriter, tum etiam erga nos ami-

cè, & benevolè collegisti. nec me tamen laudandis 51 majoribus meis corrupisti, nec sequirem ad respondendum reddidisti. quorum facta quemadmodum, quæso, interpretaris? Sicine eos censes aut in armatum hostem impetum fecisse, aut in liberos, aut in sanguinem suum tam crudeles fuisse, 52 nihil ut de utilitatibus, nihil ut de commodis suis cogitent? At id ne feræ quidem faciunt, 53 ut ita ruant, itaque turbent, ut, earum 54 motus, & impetus quoque pertinent, non intelligamus.

Tu tam egregios viros censes tantas res gessisse sine causa? 55 quæ fuerit causa, mox videro: interea hoc tenebo: si ob aliquam causam ista, quæ sine dubio præclara sunt, fecerint, virtutem his ipsam per se causam non fuisse. torquem detraxit hosti. & quidem se texit, ne interiret. At magnum periculum adiit. in oculis quidem exercitus. quid ex eo consecutus est? 55 Laudem, & caritatem: quæ sunt vitæ sine metu dependæ præsidia firmissima. Filium morte multavit: si sine causa, nollem me ab eo ortum, tam importuno, tamque crudeli. sin ut dolore suo sanciret militaris imperii disciplinam, exercitumque in gravissimo bello animadversis metu contineret; saluti prospexit civium, quæ intelligebat contineri suam.

Atque hæc ratio latè pater. in quo enim maximè consuevit 56 jactare vestra se oratio, tua præsertim, qui studiosè antiqua persequeris, claris & fortibus viris commemorandis, eorumque factis non emolumento aliquo, sed ipsius honestatis decore, laudandis, id totum vertitur eo delectu rerum, quem modò dixi, constituto, ut aut voluptates omitantur, majorum voluptatum adipiscendarum causa, aut dolores suscipiantur, majorum dolorum effugiendorum gratia. Sed de clarorum hominum factis illustribus, & gloriosis, satis hoc loco dictum sit.

Erit enim jam de omnium virtutum cursu ad voluptatem 57 proprius disserendi locus. nunc autem explicabo, voluptas ipsa, quæ, qualisque sit, ut tollatur error omnis imperitorum: intelligaturque ea, quæ voluptaria, delicata, mollis habeatur disciplina, quàm gravis, quàm continens, quàm severa sit: non enim hæc solum sequimur, quæ suavitatis aliqua naturam ipsam movet, & cum jucunditate quadam percipitur sensibus, sed 56 maximam illam voluptatem habemus, quæ percipitur, omni dolore detracto. nam quoniam cum privamur dolore, ipsa liberatione, & vacuitate omnis molestiæ gaudemus: omne autem id, quo gaudemus, voluptas est, ut omne id, quo offendimus, dolor: doloris omnis privatio rectè nominata est voluptas. Ut enim cum cibo, & portione fames, sitisque depulsa est, ipsa detractio molestiæ consecutionem asserit voluptatis: sic in omni re doloris amotio successionem efficit voluptatis.

Itaque non placuit Epicuro, medium esse quiddam inter 58 dolorem, & voluptatem. Illud enim ipsam, quod quibusdam me-

ipsam per se esse fugiendum. etenim quid etc. quæ voces cum paullo post conspiciantur in libris omnibus, hæc certè locum habere non debeant, quamvis reperiantur in pluribus mss. Itaque & Camerario habita pro subditiis. quod tamen aliter cepit quam debuit Lambinus, tanquam scilicet inferius potius tollenda putasset, quam ibi loco. Grut.

47. Aspernatur, aut odit, aut fugit.] Vulgati, aspernetur, aut odit, aut fugiat. sed contra omnes Pall. quorum tert. quart. sext. habent quidem odit, sed non, aspernetur, vel fugiat. scripturæ nostræ auctor etiam fuit Victorius. Idem.

48. Esse, quam nihil molestiæ.] Victor. ed. quæ, sed alterum visitur in omnibus Pall. aliorumque item scriptis. Idem.

49. Et aut officiis debitis, aut rerum necessariis.] Posteriores edd. eicere primam voculam, quæ in omnibus mss. Lambinus totum istud alienum putabat. non putasset, mutato & in i, quod valeret, id est. Idem.

50. Ne ad eam non possim.] Lambini editio & Aldi vetus non excluderant, quod tamen admissit Victorius, visiturque in Pall. omni. Idem.

51. Majoribus meis corrupisti.] Pall. nostri omnes ad nunc corrupisti; cui lectioni etiam suus est sensus, neque is quidem ineptus. sed hæc planè non quadrat. corrumpere enim est labefactare. hæc scripti pariter. adnotatum Scaligero nostro. Idem.

52. Ut nihil de utilitatibus.] Palat. sec. horum nihil habet. potest tamen locum suum tueri: neque mutandum vox ultima in voluptatibus, ut Lambino placuit. Idem.

53. Ut ita ruant, itaque turbent.] Ea est quoque consona lectio Pall. trium. nam tertius, itaque irabantur. quint & sext. itaque turbentur, quomodo ed. Camer. nam Victorii atque turbent. posteriores, atque turbentur. Idem.

54. Motus & impetus quoque pertinent, non intelligamus.] Ad hæc verba quid chirographo paterno descriptum repererim, cum publico communio (Noster hic quoque ut Vict. & Gr. turbent: sed præterea, intelligantur. Videtur ordinaria loquendi ratio exigere, intelligatur: sed ita solet Tullius. Secunda Agraria: ea ne accidere possent, consilio meo & ratione provisum sunt. id est, provisum est. Et prima: sapientis parte legis quemadmodum Pompejum oppugnarent, a me indicati sunt. unde et indicatum est. Senec. ep. xlv. Tria presanda sunt, ut vitentur. pro, prastandum est. Lib. 3 de finib. 7. Ut membra nobis ita data sunt: ut ad quandam rationem vivendi data esse appareant.) Grænov.

55. Laudem ac caritatem.] Ita serè Pall. meliores, non claritatem, quod miror potuisse placere Bruto. Gruter.

56. Maximam illam voluptatem habemus.] Videtur habemus potestatem pro vitentur, aut vox tota tolli poterat. Idem.

medium videtur, 57 cum omni dolore caret, omni non modo voluptatem esse, verum etiam summam voluptatem. quisquis enim sentit, quemadmodum sit affectus, cum necesse est aut in voluptate esse, aut in dolore. omni autem privatione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem: ut postea variari voluptas, distinguique possit; augeri, amplificarique non possit.

59 At etiam Athenis, ut à patre audiebam, faceret, & urbane 58 Stoicos irridente, statua est in Ceramico, Chryssippi sedentis, porrecta manu: quæ manus significet illum in hac esse rogationem delectatum. Num quidnam inanus tua sic affecta, quemadmodum affecta nunc est, desiderat? Nihil sanè. At, si voluptas esset bonum, desideraret. Ita credo. Non est igitur voluptas bonum. Hoc ne statum quidem dicturam pater aiebat, si loqui posset. conclusum est enim contra Cyrenaiicos satis acutè: nihil ad Epicurum. nam si ea sola voluptas esset, quæ quasi titillaret scñsus, ut ita dicam, & ad eos cum suavitate afflueret, & illaberetur: nec manus esse 59 contenta posset ulla vacuitate doloris sine iucundo motu voluptatis. sin autem summa voluptas est, ut Epicuro placet, nihil dolere: primum tibi rectè, Chryssippe, concessum est, nihil desiderare manum, cum ita esset affecta: secundum non rectè, si voluptas esset bonum, fuisse desideratorem. iccirco enim non desideraret, quia, quod dolore caret, id in voluptate est.

12 Extremum autem esse bonorum voluptatem, ex hoc facile 40 perspicui potest. constituimus aliquem magnis, multis, perpetuis fruente[m] & animo, & corpore voluptatibus, nullo dolore nec impediante, nec impendente: quem tandem hoc statu præstabilem, aut magis expetendum postulum dicere? inesse enim necesse est in eo, 60 qui ita sit affectus, & firmitatis animi, nec mortem, nec dolorem timentis, quòd mors sensu caret: dolor in longinquitate, levis: in gravitate, brevis solet esse: ut ejus magnitudinem celeritas, diurnitatem allevatio consoletur.

41 Ad ea cum accedit, ut neque divinum numen horreat, nec præteritas voluptates effluere patiat, earumque assidua recordatione lætetur? 61 quid est, quod hoc possit, quod melius sit, accedere? Statu contra aliquem confectum tantis animi, corporisque doloribus, quanti in hominem maximi cadere possunt, nulla spe propofita, fore 62 levius aliquando, nulla præterea nec præfenti, nec expectata voluptate: quid eo miserius dici, aut fingi potest? Quòd si vita doloribus referta, maximè fugienda est: summum profectò malum est, vivere cum dolore. cui sententia consentaneum est, ultimum esse bonorum cum voluptate vivere. nec enim habet nostra mens quidquam, ubi consistat, tamquam in extremo: omnique & metus, & agitudines ad dolorem referuntur: nec præterea est res ulla, 63 quæ sua natura aut sollicitate possit, aut angere.

42 Præterea & appetendi, & refugiendi, & omnino rerum ge-

rendatum initia proficiuntur aut à voluptate, aut à dolore. quod cum ita sit, perspicuum est omnes rectas res, atque laudabiles, eò referri, ut cum voluptate vivatur. quoniam autem id est vel summum bonum, vel ultimum, vel extremum, quod Græci τὸ τέλος nominant, quod ipsum nullam ad aliam rem, ad id autem res referuntur omnes: fatendum est, summum esse bonum jucundè vivere. Id qui in una virtute 13 ponunt, & splendore nominis capti, quid natura postulet, non intelligunt; errore maximo, si Epicurum audire voluerint, 64 liberabuntur. ista enim vestra eximia, pulchraque virtutes, nisi voluptatem efficerent, quod eas aut laudabiles, aut expetendas arbitraretur? Ut enim medicorum scientiam non ipsius artis, sed bonæ valitudinis causa probamus: & gubernatoris ars, quia bonè navigandi rationem habet, utilitate, non arte laudatur: sic sapientia, quæ ars vivendi putanda est, non expetere, si nihil efficeret; nunc expetitur, quòd est tamquam artifex conquirenda, & comparanda voluptatis.

Quam autem dicam voluptatem, jam videtis, ne invidia 43 verbi labefactetur oratio mea. nam cum ignorantia rerum bonarum, & malarum maximè hominum vita vexetur, ob eumque errorem & voluptatibus maximis saepe priventur, & 65 pravissimis animi doloribus torqueantur; sapientia est adhibenda, quæ & terroribus, cupiditatibusque detrahit, & omnium falsarum opinionum teinritate derepta, certissimam se nobis ducem præbeat ad voluptatem. sapientia enim est una, quæ mæstitiam pellat ex animis, quæ nos exhorrescere metu non sinat: quæ præceptrice, in tranquillitate vivi potest, omnium cupiditatum ardore restincto. cupiditates enim sunt insatiabiles: quæ non modo singulos homines, sed universas familias evertunt; totam etiam labefactant saepe reipublicam.

Ex cupiditatibus odia, discordia, discordia, seditiones, bel- 44 la nascuntur. nec hæ sese foris solum jactant, nec tantum in alios cæco impetu incurunt: sed intus etiam in animis inclusæ inter se dissident, atque discordant. ex quo vitam amarissimam necesse est effici: ut sapiens solum, amputata, circumcisaque in inanitate omni, & errore, naturæ finibus contentus, sine ægitudine possit, & sine metu vivere.

Quæ est enim aut utilior, aut ad bene vivendum aptior par- 45 titio, quàm illa, quæ est usus Epicurus? qui unum genus posuit earum cupiditatum, quæ essent & naturales, & necessaria: alterum, quæ naturales essent, nec tamen necessaria: tertium, quæ nec naturales, nec necessaria. quantum ex ratio est, ut necessaria nec opera multa, nec impensa expleantur.

Ne naturales quidem multa desiderant, propterea quòd ipsa 46 natura divitias, quibus contenta sit, & parabiles, & terminatas habet. inaniam autem cupiditatum nec modus ullus, nec finis inveniri potest. Quòd si vitam omnem perturbari videmus errore, & inscientia: sapientiamque esse solam, quæ nos à libidinum impetu, & formidinum terrore vindicet, & ipsius

57. Cum omni dolore caret.] Pall. omnes caret, quod & in Maffio inventum. Paullus Manutius conjiciebat, littera ultima detracta, ab eoque verbo primore, omni dolore carere. quod ipsum statim I ambinus textui intulit. Grut. Speraveram verbum ab Grutero additum iri, quid censendum esset de altero illo omni, in quo certe hæretur, quum Victoriana eo deficiatur, legentem cum omni dolore caret, non modo: & sane sic quoque MS. quem cum maxime ipse inspicio, & alter, quo fuit usus pater, qui adleripit. (Pall. omnes caret, ut & Maff. librum, notat Gruterus: unde Manutium conjecisse ultima detracta, ab eoque verbo primore, omni dolore carere: quod statim Lambinum textui intulisse. Quasi culparet. At in nostra membrana non tantum legitur caret, sed etiam primorisillius verbi vestigium nullum: ut dubium non sit, quin recte Manutius & Lambinus: Illud enim ipsum, quod quibusdam medium videtur, omni dolore carere. Vide quæ ad Senecam epist. xxv.) Gronov.

58. Stoicos irridente.] Tosani scriptus, item Pal. prim. tert. arvidente. Gruter.

59. Contenta posset ulla vacuitate.] Gulielmus legendum putabat illa. Palatini nihil variant præter primum, in quo cont. posset, nec ulla par vacuitate. Idem.

60. Qui ita sit affectus.] Resipiunt isthæc additamentum librarum. Idem.

61. Quid est quod hoc possit, quod melius sit, accedere.] Sic duo Pall. sic editio Victoriana. alia hæc, item accedere. quod ultimum in nullo est Palatinorum. Idem.

62. Levius aliquando, nulla præterea &c.] Vulgati præterita, sed contra omni. Pall. quorum duo adhuc habent aliquando. primum illud conjecerat olim Paulus Manutius. Idem.

63. Quæ sua natura aut sollicitate possit aut angere.] Est à Victoriana; cum proximè alludunt Pall. quinque, in quibus tangere. quod & in suo inventum probabat Scaliger, dictum ut Lucretio, tangitur. vulgati tamen frangere, quod Lambinus retinuit, sed mutavit priora in quæ sua sede naturam aut soll. fide, inquit, membranarum. vix credo. cure atque angoris rursus meminit noster infra cap. xv. circa finem. Idem.

64. Liberabuntur.] Communis lectio liberantur. sed nostra est à membranarum Pall. & Victorio. Idem.

65. Pravissimis animi doloribus.] Sic Pal. tert. ac quint. nam pr. quart. sext. purissimis, quomodo omnes libri Lambiniani. sic. Aurissimis. Idem.

ipſius fortunæ modicè ferre doceat injurias, ⁶⁶ & omnes monſtret vias, quæ ad quietem, & tranquillitatem ferant: quid eſt, cur dubitemus dicere, & ſapientiam propter voluptatem expetendam, & inſipientiam propter moleſtias eſſe fugiendam?

⁶⁷ Eademque ratione ne temperantiam quidem propter ſe expetendam eſſe dicemus, ſed quia pacem animis aſſerat, & eos quaſi concordia quadam placet, ac leniat. Temperantia eſt enim, quæ in rebus aut expetendis, aut fugiendis, rationem ut ſequamur, inonet. nec enim ſatis eſt judicare, quid faciendum, non faciendumve ſit: ſed ſtare etiam oportet in eo, quod ſit judicatum. plerique autem, quod tenere, atque ſervare id, quod ſtatuērunt, non poſſunt, victi & debilitati, obſecta ſpecie voluptatis, tradunt ſe libidinibus conſtringendos, nec, ⁶⁷ quid eventurum ſit, provident, ob eamque cauſam propter voluptatem & parvam, & non neceſſariam, & que vel aliter pararetur, & qua etiam carere poſſent ſine dolore, tum in morbos graves, tum in damna, tum in dedecora incurunt: ſæpe etiam legum, judiciorumque poenis obligantur.

⁶⁸ Qui autem ita ſui volunt voluptatibus, ut nulli propter cas dolores conſequantur: & qui ſuum judicium retinent, ne voluptate victi faciāt id, quod ſentiri non eſſe faciendum: hi voluptatem maximam adipiſcuntur, pratermittenda voluptate. Iidem etiam dolorem ſæpe perpetiuntur, ne, ſi id non faciāt, incidant in majorem. Ex quo intelligitur, nec intemperantiam propter ſe fugiendam eſſe: temperantiamque expetendam, non quia voluptates fugiat, ſed quia majores conſequatur.

⁶⁹ Eadem fortitudinis ratio reperitur. nam neque laborum ⁴⁹ perſuſio, neque perſeſſio dolorum, per ſe ipſa allicit: nec patientia, ⁶⁸ nec aſſiduitates, nec vigilæ, nec ea ipſa, quæ laudantur, induſtria, ne fortitudo quidem: ſed iſta ſequimur, ut ſine cura, interque vivamus: animumque, & corpus, quantum efficere poſſimus, moleſtia liberemus. Ut enim mortis metu omnis quæ vitæ ſtatus perturbatur: & ut, ſuccumbere doloribus, eoſque humili animo, imbecilloque ferre, miſerum eſt; ob eamque debilitatem animi, multi parentes, multi amicos, nonnulli patriam, plerique autem ſe ipſos penitus perdidērunt: ſic robuſtus animus, & excellus, omni eſt liber cura, & angore, cum & mortem contemnit, qua qui

affecti ſunt, in eadem cauſa ſunt, quæ antequam nati: & ad dolores ita paratus eſt, ut meminerit, maximos inorte finire, parvos multa habere ⁶⁹ intervalla requietis, mediocrium mos eſſe dominos: ut, ſi tolerabiles ſint, ſeramus: ſi minus, æquo animo è vita, cum ea non placeat, tamquam è theatro, exeamus. Quibus rebus intelligitur, nec timiditatem, ignaviamque vituperari, nec fortitudinem, patientiamque laudari ſuo nomine: ſed illas rejici, quia dolorem pariant: has optari, quia voluptatem.

Juſtitia reſtat, ut de omni virtute ſit diſtum, ſed ſimilia ¹⁶ fere dici poſſunt. ut enim ſapientiam, temperantiam, fortitudinem, copularas eſſe doctum voluptate, ut ab ea nullo modo nec divelli, nec diſtrahi poſſint: ſic de juſtitia judicandum eſt: quæ non modò numquam nocet cuiquam, ſed contra ⁷⁰ ſemper alit aliquid tum vi ſua, atque natura, quod tranquillat animos: tum ſpe, nihil earum rerum deſururum, ⁷¹ quas natura non depravata deſideret. quemadmodum temeritas, & libido, & ignavia ſemper animum excruciant, & ſemper ſollicitant, turbulentæque ſunt: ⁷² ſic *** cujus in mente conſedit, hoc ipſo, quod adefi, ⁷³ turbulenta non poteſt fieri, & ſi verò molita quippiam eſt, quamvis occultè fecerit, numquam tamen conſidet id fore ſemper occultum. Plerumque improborum facta primò ſuſpicio inſequitur: deinde ſermo, atque fama: tum accuſator, ⁷⁴ tum judex: multi etiam, ut te conſule, ipſi ſe indicaverunt.

⁷⁵ Quòd ſi qui ſatis ſibi contra hominum conſcientiam ⁵¹ ſepti eſſe, & muniti videntur, deorum tamen horrent, eaſque ipſis ſollicitudines, quibus eorum animi noctes atque dies exeduntur, à diis immortalium ſupplicii cauſa importari putant. Quæ autem tanta ex improbis factis ad minuendas vitæ moleſtias acceſſio fieri poteſt, quanta ad augendas, cum conſcientia factorum, tum poena legum, odioque civium? Et tamen in quibuſdam neque pecuniæ modus eſt, neque honoris, neque imperii, nec libidinum, nec epularum, nec reliquarum cupiditatum: quas nulla prada umquam improbè parata ⁷⁶ minuit; potius inflammant: ut coercendi magis; quam dedocendi eſſe videantur.

Invitat igitur vera ratio benè ſanos ad juſtitiam, æquitatem, ⁵¹ fidem: neque homini infanti, atque impotentem injuſtè facta conducunt: qui nec facile efficere poſſit, quod conetur, nec obtri-

66. Et omnes monſtret vias.] Sic Pal. pr. & Scaligeri liber. ceteri docent, præter quintum, in quo verbum nullum eſt ejuſmodi. Grut.

67. Quid eventurum ſit, provident.] Et hoc eſt à Pal. pr. ceteri, providenturum, quoniodo vulgati. Urſini codex porro eodentur. Idem.

68. Nec aſſiduitates.] Publicati; aſſiduitas. ſed contra omnes Pall. editionemque Viſtorii. Idem.

69. Intervalla requietis.] Adjeci ſyllabam ſuaſu omnium Palatinorum. vulg. enim quietis; excepta Viſtoriana. Puſillum quidem iſtud, ſed tamen cur aliquid detrahimus auctori quod ipſe additum voluit. Idem.

70. Semper alit aliquid.] Miſ. ſerè alit quid; ſicque quatuor à Pall. nam pr. & tert. ſemper aliquid, ſine illo alit. Idem.

71. Quas natura non depravata deſideret.] Haud reſugi quod invenerat in ſuo Fulvius Urſinus, egoque in Pal. pr. & Scaligerano. Hactenus publicatis exulabat negativa non. & verò ita legendum, aut tollenda præterea diſſio depravata. ſed nequid diſſimulem, & perſeſſio iſthæc & ſequentes omnino adulteratæ ſunt. quare & alteriſco locum inſignivi. Idem.

72. Sic *** cujus in mente conſedit.] Malui indicare locum eſſe mancum, quam ei addere aliquid de meo, ut fecit Paulus Manutius, interjecto, verbo impietas; ut Lambinus, addito injuſtitia, ex miſ. ajunt: ſed vix ego credulus illis: aut ſi ſunt manuſcripti, ſunt certe interpolati. neque tale quid reperi in Palatinis ſex. Si liceret libere proponere quod ſentiam, diceim locum ſic belle poſſe ſanari: deſideret: quemadmodum temeritas, & libido, & ignavia, ſi cujus in mente conſedit, hoc ipſo quod adefi turbulenta eſt: ſi vero molita quippiam, quamvis occultè, nunquam tamen conſidet id fore ſemper occultum. cetera omnia è margine recepta in textum videtur queant Gruterus. Adſcripſit pater. (Locus deſperatus, quem aſteriliſco, ut mancum, notare maluit Gruterus, quam ſupplere adjecto vocabulo, ut Manutius, Impietas, ut Lambinus, Injuſtitia. Nos mature medicina: ſic cum vis in mente conſedit, hoc

ipſo, quod adefi, turbulentæ non poteſt non fieri. Nam vis quid eſt aliud quam injuſtitia: eam ponit pro prava voluntate vim atque injuriam faciendi. Ut pro lege Manilia laudat Pompeji laborem, id eſt, virtutem & patientiam ad quævis efferendum laborem. Sic in Hortenſia ſame ait debilitari æquilevum efferentiam vim. id eſt, ſerocium.) Gronov.

73. Turbulenta non poteſt fieri.] Lambinus adjeicit adhuc alteram negativam, non poteſt non fieri; ſed præter libros ſcalamo exaratos, certè Palatinos, è quibus primus reſcripſit proſus tria illa verba, non poteſt fieri, turbantque ſancè magis ſententiam, quam ſarciant. Gruter.

74. Tum judex.] Lambinus index, & ita quoque Pal. pr. ſed alterum proſectò requirit ductus ſententia. quamvis & proaltero ſet Scaliger, adjecto ad oram verſu Juvenalis 70. Satyra x.

Quibus indicibus quo teſte probavit? Idem.

75. Quòd ſi qui ſatis ſibi contra hominum conſcientiam ſepti &c.] Gratia ſit Palatino primo, cujus auctoritate locum belle rediuegravi. ita enim is ſcriptum habet omnibus literis, neque receunt alii Palatini, niſi quod ſec. ac quart. habeant: Quòd ſi qui ſatis cum hominum ſibi contra ſcientiam. quint. ac ſext. ſatis cum hominum ſibi contra conſcientiam. nam tert. ſatis animi hominum ſibi contra conſcientiam. vulgabatur prius: Quòd ſi qui ſatis opibus hominum ſibi contra conſcientiam ſepti eſſe & muniti videntur; Deorum tamen horrent. Viſtorius deinde interſeruit de ſuo, Deorum tamen horrent. quod poſtea pleræque ſunt ſecute editiones. Male. impoſuit librariis conſcientia ſignificatione minus frequentata: quæ tamen iterum ulus libro 11. infra cap. 9. ut hominum conſcientia remota eſt. Cænicis ita uſurpat Tacitus, alii. Idem.

76. Minuit, magis inflammant.] Iterum ſuſſuli voculas aliquas ductu Palatini primi. Editi in luce diem, minuit, ſed anguſt magis atque inflammant. quod quidem etiam reſtat in tert. ac ſext. verum arguuntur falli à quarto, qui habet, minuit, ſed amat potius atque inflammant. Macſure. à ſec. & quarto in quibus, minuit potius atque inflammant. Idem.

obtinere, si effecerit: & opes vel fortunæ, vel ingenii, liberalitati magis conveniunt; qua qui utuntur, benivolentiam sibi conciliant, & quod aptissimum est ad quietè vivendum, caritatem; præsertim cum omnino nulla sit causa peccandi.

73 Quæ enim cupiditates à natura proficiunt, facillè explentur sine ulla injuria: quæ autem inanes sunt, his parandum non est. nihil enim desiderabile concupiscunt, 77 plusque in ipsa injuria detrimenti est, quàm in iis rebus emolumentum, quæ pariuntur injuria. Itaque ne justitiam quidem rectè quis dixerit per se ipsam optabilem, sed quia jucunditatis vel plurimum afferat. nam diligi & carum esse, jucundum est, propterea quia tutiorem vitam, & voluptatem efficit pleniorè. itaque non ob ea solum incommoda, quæ eveniunt improbis, fugiendam improbitatem putamus, sed multò etiam magis, quòd cujus in animo versatur, numquam sinit cum respirare, numquam acquiescere.

54 Quòd si ne ipsarum quidem virtutum laus, in qua maximè ceterorum philosophorum exultat oratio, reperire potest exitum, nisi dirigatur ad voluptatem, voluptas autem est sola, quæ nos vocet ad se, & alliciat suapte natura: non potest esse dubium, quin id sit summum, atque extremum bonorum omnium: beateque vivere, nihil aliud sit, nisi cum voluptate vivere. Huic certè, stabilique sententiæ quæ sint conjuncta, explicabo brevè.

55 Nullus in ipsis error est finibus bonorum, & malorum, id est, in voluptate, & in dolore: sed in his rebus peccant, cum, è quibus hæc efficiuntur, ignorant. animi autem voluptates, & dolores nasci fatemur è corporis voluptatibus, & doloribus. Itaque concedo quòd modò dicebas, 78 cadere causa, si qui è nostris aliter existimant: quos quidem video esse multos, sed imperitos. Quamquam autem & lætitiæ nobis voluptas animi, & molestiam dolor afferat: eorum tamen utrumque & ortum esse è corpore, & ad corpus referri: nec ob eam causam non multo majores esse & voluptates, & dolores animi, quàm corporis. nam corpore nihil, nisi præsens, & quòd adest, sentire possumus: animo autem, & præterita, & futura. ut enim æquè doleamus animo, cum corpore dolemus: fieri tamen permagna accessio potest, si aliquid æternum, & infinitum impendere malorum nobis opinemur. quòd idem licet transferre in voluptatem, ut ea major sit, si nihil tale metuas.

56 Jam illud quidem perspicuum est, maximam animi aut voluptatem, aut molestiam plus aut ad beatam, aut ad miseram vitam afferre momenti, quàm eorum utrumvis, si æquè diu sit in corpore. non placet autem, detracta voluptate, ægritudinem statim consequi, nisi in voluptatis locum dolor fortè successerit: at contra, gaudere nosmet intemendis doloribus, etiam si voluptas ea, quæ sensum moveat, nulla successerit. eoque intelligi potest, quanta voluptas sit non dolere.

57 Sed ut iis bonis erigimur, quæ expectamus: sic lætatur iis, quæ recordamur. Stulti autem malorum memoria torquentur: sapientes bona præterita grata recordatione renovata delectant. est autem situm in nobis, ut & adversa quasi perpetua oblivione obruemus, & secunda jucundè ac suaviter meminerimus. Sed cum ea, quæ præterierunt, acri animo, & attento intuemur, tunc fit, ut ægritudo sequatur, si illa mala sint; lætitia, si bona. O præclaram beatè vivendi, & apertam, & simplicem, & directam viam! cum enim certè nihil homini possit melius esse, quàm vacare omni dolore, & molestia, perfruique maximis & animi, & corporis vo-

luptatibus: videlicet, quàm nihil prætermittatur, quòd vitam adjuvet, quòd facilius id, quòd propositum est, summam bonum consequamur? clamat Epicurus, is, quem vos nimis voluptatibus esse deditum dicitis, non posse jucundè vivi, nisi sapienter, honestè, justèque vivatur: nec sapienter, honestè, justè, nisi jucundè.

Neque enim civitas in seditione, beata esse potest, nec in discordia dominorum domus: quò minus animus 79 à se ipse dissidens, secumque discordans, gustare partem ullam liquidæ voluptatis, & liberæ potest. atqui pugnantibus & contrariis studiis, consiliisque semper utens, nihil quieti videre, nihil tranquillii potest.

Quòd si corporis gravioribus morbis vitæ jucunditas im-59 peditur: quanto magis animi morbis impediri necesse est? animi autem morbi sunt cupiditates immensæ, & inanes, divitiarum, gloriæ, dominationis, libidinosarum etiam voluptatum. accedunt ægritudines, molestiæ, marores, qui animos exedunt, conficiuntque curis, hominum non intelligentium, nihil dolendum esse animo, quòd sit à dolore corporis præsentis, futurove sejunctum. Nec verò quisquam stultus non horum morborum aliquo laborat. nemo igitur est non miser.

Accedit etiam mors, quæ, quasi saxum Tantalo, semper 60 impendit: tum superstitio, qua qui est ètibus, quietus esse numquam potest. Præterea bona præterita non memincunt, præsentibus non fruuntur, futura modo expectant: quæ quia certa esse non possunt, conficiuntur & angore, & metu: maximeque cruciantur, cum serò sentiant, frustra se aut pecuniæ studuisse, aut imperiis, aut opibus, aut gloriæ. nullas enim consequuntur voluptates, quarum potiendi spe inflammati, multos labores, magnosque susceperant.

Ecce autem alii 80 minuti, & angusti, aut omnia semper 61 desperantes, aut malevoli, invidi, difficiles, lucifugi, maledici, 81 monstrofi: alii autem etiam amatoris levitatibus dediti, alii petulantes, 82 alii audaces, protervi, iidem intemperantes, & ignavi, numquam in sententia permanentes. quas ob causas in eorum vita nulla est intercedo molestia. Igitur neque stultorum quisquam beatus, neque sapientium non beatus. multoque hoc melius nos, veriusque, quàm Stoici. Illi enim negant bonum quidquam esse, nisi nescio quam illam umbram, quòd appellat honestum, non ram solido, quàm splendido nomine: virtutem autem nixam hoc honesto, nullam requirere voluptatem, atque ad beatè vivendum seipsa esse contentam.

Sed possunt hæc quadam ratione dici, non modò non re-19 pugnantibus, verùm etiam approbantibus nobis. sic enim ab 62 Epicuro sapiens, semper beatus inducitur. finitas habet cupiditates; negligit mortem; de diis immortalibus sine ullo metu vera sentit; non dubitat, si ita melius sit, migrare de vita. his rebus instructus semper est in voluptate. neque enim tempus est ullum, quo non plus habeat voluptatum, quàm dolorum. nam & præterita gratè meminit, & præsentibus ita potitur, ut animadvertat, quanta sint ea, quamque jucunda: neque pendet ex futuris, sed expectat illa, fruatur præsentibus: ab iisque vitiis, quæ paullo antè collegi, abest plurimum: & cum stultorum vitam cum sua comparat, magna afficitur voluptate. dolores autem, si qui incurrunt, numquam vim tantam habent, ut non plus habeat sapiens, quòd gaudeat, quàm quòd angatur.

Optimè verò Epicurus, quòd exiguam dicit fortunam inter 63 venire sapienti: maximasque ab eo, & gravissimas res consilio ipsius,

77. Plusque in ipsa injuria detrimenti est.] Non displicet, imò perplacet, scriptura Pal. primi, plusque injuria ipsa detrimenti est. Grit.

78. Cadere causa.] Pall. omnes cadere causa. vulgatum tucur Turnebus lib. xxv capitis 2. sine. Idem.

79. A se ipse dissidens.] Vulgari à seipso dissidens ipse. sed nostra scriptura tucur se libris exoletis & editione Victorii. Idem.

80. Minuti & angusti, aut omnia semper.] Placere omnibus debet

divinatio Gulielmii, angusti animi, omnia &c. Idem.

81. Monstrofi.] Sic & Pall. aut verò monstruosi. itaque non accedo Lambinianæ conjecturæ, morosi, quòd hominum genus ægmen propositum alioquin minus aptè claudit. Idem.

82. Alii audaces, protervi, iidem.] Male hæc mutat Lambinus, nam verbo quòd vult immisso, non consistit auctoris antithesis. Idem.

ipſius, & ratione adminiſtrari: neque majorem voluptatem ex infinito tempore atatis percipi poſſe, quàm ex hoc percipiatur, quod videamus eſſe finitum. In dialectica autem veſtra nullam vim exiſtimavi eſſe nec ad melius vivendum, nec ad commodius diſſerendum. ⁸³ In phyſicis plurimum poſuit. Ea ſcientia, & verborum vis, & natura orationis, & conſequenti-um, repugnanti-umve ratio poteſt percipi: omnium autem rerum natura cognita, levamur ſuperſtitione, liberamur moris metu, non conturbamur ignoratione rerum, è qua ipſa horribiles exiſtunt ſepe formidines. denique etiam morati melius erimus, cum didicerimus, quæ natura deſideret. tunc verò, ſi ſtabilem ſcientiam rerum tenebimus, ſervata illa, (quæ quaſi delapsa de cælo eſt ad cognitionem omnium) regula, ad quam omnia judicia rerum diriguntur, numquam ullius oratione victi ſententia deſiſtemus.

⁶⁴ Niſi autem rerum natura perſpecta erit, nullo modo poterimus ſenſum judicia defendere. quidquid porò animo cernimus, id omne oritur à ſenſibus. qui ſi omnes veri erunt, ut Epicuri ratio docet: tunc denique poterit aliquid cognosci, & percipi. quos qui tollunt, & nihil poſſe percipi dicunt, ii, remotis ſenſibus, ne id ipſum quidem expedire poſſunt, quod diſſentit. Præterea, ſublata cognitione, & ſcientia, tollitur omnium ratio & vita dependæ, & rerum gerendarum. Sic è phyſicis, & fortitudo ſumitur contra mortis timorem; & conſtantia contra metum religionis; & ſedatio animi, omnium rerum occultarum ignoratione ſublata; & moderatio, natura cupiditatum, generibusque earum explicatis; & (ut modò docui) cognitionis regula, & iudicio ab eadem illa conſtituto, veri à falſo diſtinctio traditur.

²⁰ Reſtat locus huic diſputationi vel maximè neceſſarius, de

⁶⁵ amicitia, quam, ſi voluptas ſummum ſit bonum, affirmatis nullam omnino fore: de qua Epicurus quidem ita dicit: *omnium rerum, & que ad beatè vivendum ſapientia comparaverit, nihil eſſe majus amicitia, nihil uberius, nihil jucundius.* neque verò hoc oratione ſolum, ſed multo magis vita, & factis, & moribus comprobavit. quod quàm magnum ſit, ſicæ veterum fabulæ declarant: in quibus tam multis, tamque variis, ab ultima antiquitate repetiis, tria vix amicorum paria reperiuntur, ut ad Oreſtem pervenias, proſectus à Theſeo. At verò Epicurus una in domo, & ea quidem anguſta, quàm magnos, quantaque amoris conſpiratione conſentientes tenuit amicorum greges? quod ſit etiam nunc ab Epicureis.

⁶⁶ Sed ad rem redeamus. ²⁴ de omnibus dici non neceſſe eſt. Tribus igitur modis video eſſe à noſtris de amicitia diſputatum. Alii, cum eas voluptates, quæ ad amicos pertinerent, negarent eſſe per ſe ipſas tam expetendas, quàm noſtras expeteremus: quo loco videtur quibuſdam ſtabilitas amicitia vacillare. timentur tamen eum locum, ſequè facile, ut mihi videtur, expediunt. ut enim virtutes, de quibus ante dictum eſt, ſic amicitiam negant poſſe à voluptate diſcedere. nam

cum ſolitudo, & vita ſine amicis, inſidiarum, & metus plena ſit, ratio ipſa monet amicitias comparare: quibus partis conſfirmatur animus, & à ſpe pariendarum voluptatum ſejungi non poteſt.

Atque ut odia, invidiæ, deſpiciationes, adverſantur voluptatibus: ſic amicitia, ⁸⁵ non modò fauſtices fideliffimæ, ſed etiam effecrices ſunt voluptatum tam amicis, quàm ſibi. quibus non ſolum præſentibus fruuntur, ſed etiam ſpe eriguntur conſequentis, ac poſteri temporis. Quòd quia nullo modo ſine amicitia firmam, & perpetuam jucunditatem vitæ tenere poſſumus, neque verò ipſam amicitiam tueri, niſi atque amicos, & noſmetipſos diligamus: iccirco & hoc ipſum efficitur in amicitia, & amicitia cum voluptate connectitur. nam & lætamur amicorum lætitiæ atque, atque noſtra; & pariter dolemus angoribus.

⁶⁷ Quocirca eodem modo ſapiens erit affectus erga amicum, quo in ſeipſum: quoſque labores propter ſuam voluptatem, ſuſciperet, eoſdem ſuſciperet propter amici voluptatem: quæque de virtutibus dicta ſunt, quemadmodum hæ ſemper voluptatibus inhærent, eadem de amicitia dicenda ſunt. præclare enim Epicurus his præne verbis: *Eadem, inquit, ſcientia conſfirmavit animam, ne quod aut ſempiternum, aut diuturnum timeret malum; quæ perſpexit, in hoc ipſo vitæ ſpatio, amicitia præſidium eſſe firmiſſimum.*

Sunt autem quidam Epicurei timidoſiores paulo contra veſtra convicia, ſed tamen lætis acuti, qui verentur, ne, ſi amicitiam propter noſtram voluptatem expetendam putemus, tota amicitia quaſi claudicare videatur. itaque primos conſpectus, ⁸⁶ copulationeſque & conſuetudinum inſtituendarum voluntates fieri propter voluptatem: cum autem uſus progrediens familiaritatem effecerit, tunc amorem effloſcere tantum, ut, etiam ſi nulla ſit utilitas ex amicitia, tamen ipſi amici propter ſe ipſos amentur. etenim ſi loca, ſi fana, ſi urbes, ſi gymnafia, ſi campum, ſi canes, ſi equos, ⁸⁷ ſi ludicras exercendi, aut venandi conſuetudines, adamare ſolemus: quantum id in hominum conſuetudine ⁸⁸ facilius fieri poterit, & juſtius?

Sunt autem qui dicunt fœdus quoddam eſſe ſapientum, ut non minus quidem amicos, quàm ſe ipſos diligant. quod & fieri poſſe intelligimus, ⁸⁹ & ſæpe id videmus, & perſpicuum eſt, nihil ad jucundè vivendum reperiri poſſe, quod conjunctione tali ſit aprius. Quibus ex omnibus judicari poteſt, non modò non impediri rationem amicitia, ſi ſummum bonum in voluptate ponatur, ſed ſine hoc inſtitutionem omnino amicitia non poſſe reperiri.

Quapropter ſi ea, quæ dixi, ſole ipſo illuſtriora, & clarioſiora ſunt: ſi omnia dixi hauſta è fonte natura: ſi tota oratio noſtra omnem ſibi fidem ſenſibus conſfirmat, id eſt, incorruptis, atque integris teſtibus: ſi infantes pueri, muæ etiam beſtiæ, panè loquuntur, magiſtra, ac duce natura, nihil eſſe

pro-

^{83.} In phyſicis plurimum poſuit.] Repræſentavi ſcripturam Palatini primi, à quo non receſſit editio Viſtorii, niſi quod interjecerit, *In phyſicis quidem plurimum poſuit.* at priores ea, & poſteriores: *In phyſicis quidem cum plurimum poſſunt &c.* quod & retinuit Lambinus, ſed expreſſit & alteram lectionem, contra manuſcriptos, licet neget. Idem quoque licentioſè trajecit plures voces; & perperam ex autem fecit enim: omnia contra Palatinos noſtros æduloſque: & non neceſſario. Nam Torquatus heic reddit rationem cur plus impenderit phyſicè Epicurus quàm Dialecticè, atque utramque quaſi in bilancè examinat: offendiſſe illam hætere circa verba & voces: hanc verò penetrare rerum omnium naturam, &c. Valde hoc etiam loco ineptit Michael Brutus, dum parentiſic nescio quâ, cuncta redintegrare fatagit. Magis laudo Almutium Nepotem, qui dum tacet, non peccat. *Gruæ.*

^{84.} De omnibus dici non neceſſe eſt.] Viſtorii editio omiſit non, quod tamen in aliis cuſis, item miſ. noſtris Impoſuit viro doctiſſimo liberario non hallucinatio. legendum enim non omnibus, ſed domibus, quomodo diſcretè Palatinus ille noſter jure meritoque primus, quod & recipere debebam in contextum: ſed nolui nimium tribuere ſibi tanto præſertim in re forſan non omnibus atque cla-

^{85.} Non modò fauſtices fideliffimæ.] Scaliger ad oram libri adpinxit *totrices.* Idem.

^{86.} Copulationeſque & conſuetudinum inſtituendarum voluntates.] Hæcenus inter minus fanos ſuit locus iſte qui nunc bene proſuſus habet ope Palatini ſani. Vulgati quidem, *copulationeſque conſuetudinum inſtituendarum amicitiarum:* neque aliter Viſtoriana editio, niſi quod illa, *copulationeſque conſuetudinem inſtit. amicitiarum;* ſed contra miſ. noſtros, in quibus, *conſuetudinum inſtituendarum voluptatum;* quemadmodum & de ſuis ferè teſtatur Lambinus, qui tamen infeliciter graſtatus ad medicinam. Idem.

^{87.} Si ludicras exercendi aut venandi conſuetudines.] Rurſus eſt à Palatino noſtro primo, cui & ſuffragatur vetus codex Fulvii noſtri Uſini. In hunc diem illepide læctum, *ſi ludicra exercendi aut venandi conſuetudine.* contra omnia exemplaria antiqua, in quibus *ludicra, & conſuetudines.* Idem.

^{88.} Facilius fieri poterit.] Literam interpoſui, volentibus ſex Palatinis. Communis lectio poterit. minus appoſitè. Idem.

^{89.} Ex ſæpe id videmus.] Sic Viſtorii editio ac ſequentes, verum Aldi veteris, & ſæpe enim videmus; quod ipſum mordicus defendunt partim totidem literis, partim notâ Palatini ſex. Idem,

prosperum, nisi voluptatem, nihil asperum, nisi dolorem; de quibus neque depravatè judicant, neque corruptè: nonne ei maximam gratiam habere debemus, 90 qui hac exaudita quasi voce naturæ, sic eam 91 firmè, graviterque comprehenderit, ut omnes bene sanos in viam placatæ, tranquillæ, quietæ, beatæ vitæ deduceret? qui quod tibi parum videtur eruditus, ea causa est, quod nullam eruditionem esse duxit, nisi quæ beatæ vitæ disciplinam juvatet.

An ille tempus aut in poetis evolvendis, ut ego, & Triarius, 92 te hortatore, facimus, consumeret? in quibus nulla solida utilitas, omnisque puerilis est delectatio: aut se, ut

Plato, in musicis, geometria, numeris, astris contereret? quæ & à falsis initiis profecta, vera esse non possunt: & si essent vera, nihil afferrent, quo jucundius, id est, quo melius viveremus. eas ergo artes persequeretur, vivendi artem tantam, tamque operosam, & perinde fructuosam relinqueret? Non ergo Epicurus ineruditus, sed ii indocti, qui, quæ pueros non didicisse turpe est, ea putent usque ad senectutem esse discenda. Quæ cum dixisset, Explicavi, inquit, sententiam meam, & eo quidem consilio, tuum iudicium ut cognoscerem. quæ mihi facultas, ut id meo arbitratu facerem, ante hoc tempus nunquam est data.

90. Qui hac exaudita quasi voce naturæ.] Restitui voculam hæc à Palatino primo, quæ etiam in Viët. editione. Cæteri nostri mss. ejus vicem habebant hæc. Grut.
91. Firmè graviterque comprehenderit.] Scaliger postor oræ sui

libri adscriptis graviterque. sic & Plautus, pro, re grata. Idem.
92. Te hortatore facimus.] Fecimus prius publicati, sed adversante tota cohorte membranarum nostrarum, etiam Scaligerano codice. Idem.

M. TULLII CICERONIS DE FINIBUS BONORUM ET MALORUM

A D B R U T U M LIBER SECUNDUS.



IC cum uterque me intueretur, seseque ad audiendum significarent paratos: primum, inquam, deprecor, ne me, tamquam philosophum, putetis scholam vobis aliquam explicaturum: quod ne in ipsis quidem philosophis magnopere umquam probavi. quando enim Socrates, qui parens philosophiæ jure dici potest, quidquam tale fecit? eorum erat iste mos, qui tum sophistar nominabantur: quorum è numero primus est ausus Leontinus Gorgias in conventu poscere questionem, id est, jubere dicere, qua de re quis vellet audire. Audax negotium; dicerem impudens, nisi hoc institutum postea translaturum ad philosophos nostros esset.

Sed & illum, quem nominavi, & ceteros sophistas, ut è Platone intelligi potest, lufos videmus à Socrate. is enim percunctando, atque interrogando elicere solebat eorum opiniones, quibuscum differebat, ut ad ea, quæ ii responderent, si quid videretur, diceret. qui mos cum à posterioribus non esset retentus, Arcefilas cum revocavit: instituitque, ut ii, qui se audire vellent, non de se quererent, sed ipsi dicerent, quod sentirent. quod cum dixisset, ille contra. sed qui audiebant, quoad poterant, defendebant sententiam suam. Apud ceteros autem philosophos, qui quævis aliquid, tacet, quod quidem jam sit etiam in Academia. Ubi enim is, qui audire vult, ita dixit, voluptas mihi videtur esse summum bonum: perpetua oratione contra disputatur: ut facile intelligi possit, eos, qui aliquid sibi videri dicant, non ipsos in ea sententia esse, sed audire velle contraria.

Nos commodius agimus. non enim solum Torquatus dixit, quid sentiret, sed etiam cur: ego autem arbitror, quamquam admodum delectatus sum ejus oratione perpetua, ta-

men commodius, cum in rebus singulis insistas, & intelligas, quid quisque concedat, quid abnuat, ex rebus concessis concludi quid velis, & ad exitum perveniri. Cum enim fertur, quasi torrens, oratio, quamvis multa cujusquemodi rapiat: nihil tamen teneas, nihil apprehendas, nusquam orationem rapidam coerceas. omnis autem in quaerendo, quæ via quadam, & ratione habetur, oratio, præscribere primum debet, (ut quibusdam in formulis, ea res agatur,) ut, inter quos differitur, conveniat, quid sit id, de quo differatur.

Hoc positum in Phædro à Platone probavit Epicurus: sentique, in omni disputatione id fieri oportere. sed quod proximum fuit, non vidit. negat enim definiti rem placere: sine quo fieri interdum non potest, ut inter eos, qui ambigunt, conveniat, quid sit id, de quo agatur: velut in hoc ipso, de quo nunc disputamus. quarimus enim finem bonorum: possumusne scire, hoc, quale sit, nisi contulerimus inter nos, cum finem bonorum dixerimus, quid finis, quid etiam sit ipsum bonum?

Atqui hæc patefactio quasi rerum operatarum, cum quid quidque sit, aperitur, definitio est: qua tu etiam imprudens utebare nonnumquam. nam hunc ipsum sive finem, sive extremum, sive ultimum definiebas, id esse, quod omnia, quæ rectè fierent, referrentur, neque id ipsum usquam referretur. Præclare hoc quidem. Bonum ipsum etiam quid esset, fortasse, si opus fuisset, definisses: aut, quod esset natura appetendum: aut, quod prodesset: aut, quod juvaret: aut, quod liberet modo. nunc idem (nisi molestum est) quoniam tibi non omnino displicet definire, & id facis cum vis; velim definias, quid sit voluptas: de quo omnis hæc quaestio est.

Quasi quis, inquit, sit, qui, quid sit voluptas, nesciat: aut qui, quo magis id intelligat, definitionem aliquam desideret.

Me

1. Ut quibusdam formulis ea res agatur.] Expressi quod erat in Pal. pr. videbaturque etiam fuisse in sic. nam tres ii agatur, quartus vero agitur, quomodo legi volebat Turnebus lib. 11. Advers. cap. 17. æque vero sanè quin hec introducat; dummodo constet rem eodem planè redire, hoc illo modo legamus. Gruter.

2. Modò, nunc idem &c. velim definias.] Obsecutus sum rursus majestati membranarum Palatinarum quod ad voces, nam distinctio est Pauli Manutii. vulgati enim: Modò, idem &c. velim defini- res. Idem.

3. Quasi quis, inquit, sit.] Locus fortè non satis sanus. Palatini.

Me ipsum esse dicerem, inquam, nisi mihi videret habere bene cognitam voluptatem, & satis firmè conceptam animo, atque comprehensam. nunc autem dico, ipsum Epicurum nescire, & in eo nutare: cumque, qui crebrò dicat, diligenter oportere exprimi, quæ vis subjecta sit vocibus, non intelligere interdum, quid sonet hæc vox voluptatis, 4 id est, quæ res huic voci subiciatur. Tunc ille ridens, Hoc verò, inquit, optimum, ut is, qui finem rerum expetendarum, voluptatem, esse dicat, id extremum, id ultimum bonorum; 5 id ipsum, quid sit, quale sit, nesciat. Atqui, inquam, aut Epicurus, quid sit voluptas, aut omnes mortales, qui ubique sunt, nesciunt. Quoniam, inquit, modo? Quia voluptatem hanc esse sentiunt omnes, quam sensus accipiens movetur, & iucunditate quadam perfunditur.

7 ⁶ Quid ergo, istam voluptatem, inquit, Epicurus ignorat? Non semper, inquam. nam interdum nimis etiam novit, quippe qui testificetur, ne intelligere quidem se posse, ubi sit, aut quid sit ullum bonum, præter illud, quod cibo, aut potione, & aurium delectatione, & obscena voluptate capiatur. An hæc ab eo non dicuntur? 7 Quasi verò me pudeat, inquit, istorum, aut non possum, quemadmodum ea dicantur, ostendere. Ego verò non dubito, inquam, quin facillè possis: nec est, 8 quòd te pudeat sapienti assentiri; qui se unus, quod sciam, sapientem profiteri sit ausus. nam 9 Metrodorum non putant ipsum professum: sed, cum appellaretur ab Epicuro, repudiare tantum beneficium noluisse. Sæptem autem illi, non suo, sed populorum suffragio omnium nominati sunt.

8 Verum hoc loco samo, verbis his eandem certè vim voluptatis Epicurum nosse, quàm ceteros. omnes enim iucundum motum, 10 quo sensus hilaratur, Græcè ἡδύτης, Latine voluptatem vocant. Quid est igitur, inquit, quod requiras? Dicam, inquam, & quidem discendi causa magis, quàm quòd te, aut Epicurum reprehensum velim. Ego quoque, inquit, didicerim libentius, si quid attuleris, quàm te reprehenderim. Teneſne igitur, inquam, Hieronymus Rhodius quod dicat esse summum bonum, quòd putet omnia referri oportere? Teneo, inquit, finem illi videri, nihil dolere. Quid? idem iste de voluptate quid sentit? Negat esse eam, inquit, propter seipsam expetendam.

9 Aliud igitur esse censet gaudere, aliud non dolere. Et quidem, inquit, vehementer errat. nam, ut paulo antè docti, augendæ voluptatis finis est, doloris omnis amotio. 11 Non dolere, inquam, istud quam vim habeat, postea videro: aliam verò vim voluptatis esse, quam nihil dolendi, nisi valde per-

tinax fueris, concedas necesse est. Atqui reperies, inquit, in hoc quidem pertinacem. dici enim nihil potest verius. Estne quæſo, inquam, sitienti in bibendo voluptas? Quis istud, inquit, posset negare. Eademne, inquam, quæ restincta siti? Immo alio genere. restincta enim sitis, stabilitatem voluptatis habet, inquit: illa autem voluptas ipsius restinctionis, in motu est. Cur igitur, inquam, res tam dissimiles eodem nomine appellas?

Quid paulo antè, inquit, dixerim, nonne meministi, cum omnis dolor detractus esset, variari, non augeti voluptatem? Memini verò, inquam. sed tu 12 istuc dixisti bene Latine, parum planè. varietas enim Latinum verbum est, idque propriè quidem in disparibus coloribus dicitur: sed transferitur in multa disparia. varium poema, varia oratio, varii mores, varia fortuna. voluptas varia etiam dici solet, cum percipitur ex multis dissimilibus rebus, 13 dissimiles efficientibus voluptates. Eam si varietatem diceres, intelligerem, ut, 14 etiam non dicente te, intelligo. ista varietas quæ sit, non satis percipio, quod ais, cum dolore careamus, tum in summa voluptate nos esse: cum autem vescamur iis rebus, quæ dulcem motum afferant sensibus, tum esse in motu voluptatem, quæ faciat varietatem voluptatum: sed non augeti illam non dolendi voluptatem. quam cur voluptatem appelles, nescio.

An potest, inquit ille, quidquam esse suavis quàm nihil dolere? Immo sit sanè nihil melius, inquam (nonnam enim 14 id quæro) num propterea idem voluptas est, quod (ut ita dicam) 15 indolentia? Planè idem, inquit, & maxima quidem, qua fieri nulla major potest. Quid dubitas igitur, inquam, summo bono à te ita constituto, ut id totum in non dolendo sit, id tenere unum, id tueri, id defendere? quid enim necesse est, tamquam meretricem in matronarum cœtum, sic voluptatem in virtutum concilium 16 adducere? invidiosum nomen est, infame, suspectum.

Itaque hoc frequenter dici solet à vobis, non intelligere nos, quam dicat Epicurus voluptatem. Quod quidem mihi siquando dictum est: est autem dictum non parum sæpe: etsi satis clemens sum in disputando, tamen interdum soleo subirlasci. egone non intelligo, quid sit ἡδύτης Græcè, Latine voluptas? utram tandem linguam nescio? deinde, qui sit, ut ego nesciam, sciant omnes, quicumque Epicuri esse voluerunt? quod vestri quidem vel optimè disputant, nihil opus esse, eum, qui philosophus futurus sit, scire literas. Itaque, ut majores nostri 17 ab aratro abduxerunt Cincinnatum illum, ut dicitur esset: sic vos de pelagis omnibus colligitis bonos illos quidem viros, sed certè non percurditos.

Fr-

tini enim quinque, inquit est. primus verò, quis quam. si inquit est. punctilique subducta syllaba sit, tanquam supervacua. ut legi voluerit, Quisquam, inquit est qui? per interrogationem. Victorius expressit, Quisquam sit inquit, qui. media lectio videtur optima. Grut.

4. Id est qua res huic voci subiciatur. Verba isthæc omnia pro spuris habet Petrus de Saper libro 11 Semestrium cap. 24. & verò non admodum faciunt ad rem; sed tamen non omnino hoc loco sunt supervacua; ubi contendit adversarius, & inculcat eadem aliis aliisque verbis. Idem.

5. Id ipsum quid sit, quale sit, nesciat. Et istud arguit seu minus purum Pal. pr. in quo, id ipsum quidem quale sit, nesciat. Probo. Idem.

6. Quid ergo, istam voluptatem, inquit, Epicurus ignorat. Ita vocem collocavit exemplar Palatinum. rectè meo iudicio. Idem.

7. Quasi verò me pudeat &c. Adjecti verbum verò ex Palatino, tanquam non parum efficax. Idem.

8. Quod te pudeat sapienti assentiri, qui se unus &c. Vox sapientis, non est in Pal. pr. nisi à manu longè recentiori, & poterat fortè abesse, si ejus loco substitueretur, ei. Idem.

9. Metrodorum non putant ipsum professum. Malim quod est in Pal. pr. non suo, quod & in aliorum libris inventum, indicat marginationis Lambin. anæ. Idem.

10. Quo sensus hilaratur. Sic proximè Palatinus pr. nempe hilaratur. nam ceteri omnes hilarant. Nonius itat à nostro illo, item Victorii editio. nam posteriores hilarantur. Idem.

11. Non dolere inquam istud. Est à Victoriana, & Pal. primo. nam ceteri, cum non dolere. aditi olim, Tum non dolere, ex quo finxit

Lambinus, Tum non dolere, arguit: sed præter miss. Idem.

12. Istuc dixisti. Et hoc est à Victorio, neque aliter Pal. pr. non ut publicati, istud dixisti. quamvis leviolum sit, tamen monendum erat. Idem.

13. Dissimilicis efficientibus voluptates. Secutus sum & heic Palat. primum, tanto quidem promptius, quod Lambinus inuenerit ita quoque fuisse in aliquot suis. vulgè, dissimiliter. Idem.

14. Etiam non dicente me. Quum in membranis suis patet negativam non reperiret, suspicari incipit scripsisse Tullium etiam indidente, ut profertur in notis ad Livium 22. 39. Gronov.

15. Indolentia. Inveni istud in omnibus Pal. etiam primo illo optimi commatis, ideoque vix admiserim aliorum indoloria planè analogum, quidquid dicat Sidonius. Gruter.

16. Adducere; invidiosum nomen est, infame, suspectum. Restitidi celo scripturam Palatini pr. vulgati enim; adducere? Sed forte dicitis, invidiosum nomen est, & infame subjectum; quomodo etiam reliqui Pall. nisi quod tert. disertè præferat, infame, suspectum. Victorius edidit, adducere? Sed invidiosum nomen est, & infame subjectum. quod produxi. auctoris sanè genuinum est; nisi quod forte subjectum cedere non debeat illi subjecto, de quo viderint cordatores. Idem.

17. Ab aratro abduxerunt. Pall. meliores adduxerunt sed in eo parum situm est; plus aliquantulum in illo quod sequitur de pelagis, quod egregie interpretatus est libro 1 Variar. lect. cap. 10. Victorius: sed nullus Palatinorum agnoscit eam scripturam, habentque tres pelagis, tresque plagis, inter quos etiam est ille primus. itaque accedo conjecturæ Turnebianæ legenti de plagis, quamvis ipse magis inclinet in pagis. videatur lib. 14 Adversarior. cap. 8. Idem.

18. Not

Ergo illi intelligunt, quid Epicurus dicat, ego non intelligo?

Ut scias me intelligere, primum idem esse voluptatem dico, quod ille *ἡδονή*. & quidem saepe quaerimus verbum Latinum par Graeco, & quod idem valeat: hic nihil fuit, quod quaeremus, nullum inveniri potest, quod magis idem declaret Latinè, quod Graecè, quam declarat voluptas. huic verbo omnes, qui ubique sunt, qui Latinè sciunt, duas res subjiciunt, lætitiã in animo, commotionem suavem jucunditatis in corpore. nam & ille apud Trabeam, voluptatem animi nimum, lætitiã dicit, eandem, quam ille Cæcilianus, qui omnibus lætitiis lætum esse se narrat. sed hoc interest, quod voluptas dicitur etiam in animo vitiosa res, ut Stoici putant; qui eam sic definiunt: Sublationem animi sine ratione, opinantis se magno bono frui: non dicitur lætitiã, nec gaudium in corpore.

In eo autem voluptas, omnium Latinè loquentium more, ponitur, cum percipitur ea, quæ sensum aliquem movet, jucunditas. hanc quoque jucunditatem, si vis, transfer in animum: jurare enim in utroque dicitur, ex eoque jucundum: modò intelligas, inter illum, qui dicit,

Tanta lætitiã auctus sum, ut mihi non constem

& eum, qui,

Nunc denum mihi animus ardet:

quorum alter lætitiã gestiat, alter dolore crucietur: esse illum medium,

Quamquam hæc inter nos nuper notitia admodum est,

qui nec læteretur, nec angatur: itemque inter eum, qui potius expetitis corporis voluptatibus, & eum, qui crucietur summis doloribus, esse eum, qui utroque caret. Satisne igitur videor vim verborum tenere: an sum etiam nunc vel Graecè loqui, vel Latinè docendus?

Et tamen vide, ne, si ego non intelligam, quid Epicurus loquatur, cum Graecè, ut videor, luculenter sciam; sit aliqua culpa ejus, qui ita loquatur, ut non intelligatur. quod duobus modis sine reprehensione fit: si aut de industria facias, ut Heraclitus, eognomento qui *καλεινός* perlibetur, quia de natura nimis obscure memoravit: aut cum rerum obscuritas, non verborum, facit, ut non intelligatur oratio: qualis est in Timæo Platonis. Epicurus autem, ut opinor, nec non vult, si possit, planè, & aperte loqui: nec de re obscura, ut physici; aut artificiosa, ut mathematici, sed de illustri, & facili, etiam in vulgus pervulgata, loquitur. Quamquam non negatis nos intelligere, quid sit voluptas, sed quid ille dicat. è quo efficitur, non ut nos non intelligamus, quæ vis sit istius verbi, sed ut ille suo more loquatur, nostrum negligat.

Si enim idem dicit, quod Hieronymus, qui censet summum bonum esse, sine ulla molestia vivere: cur mavult dicere voluptatem, quam vacuitatem doloris, ut ille facit, qui, quid dicat, intelligit? ¹⁹ Sin autem voluptatem putat; dicat adjungendam eam, quæ sit in motu: (sic enim appellat hanc dulcem, in motu, illam nihil dolentis, in stabilitate:)²⁰ quid tendit; cum efficere non possit, ut cuiquam, qui ipse notus

sibi sit, hoc est, qui suam naturam, sensumque perspexerit, vacuitas doloris, & voluptas idem esse videatur? hoc est vim afferre, Torquate, sensibus: extorquere ex animis²¹ cognitiones verborum, quibus imbuti sumus. Quis enim est, qui non videat, hæc esse in natura rerum tria? unum, cum in voluptate sumus: alterum, cum in dolore: tertium hoc in quoniam quidem sumus.²² credo idem vos nec in dolore, nec in voluptate; ut in voluptate sit, qui epuletur; in dolore, qui torqueatur. Tu autem inter hæc, tantam multitudinem hominum interjectam non vides, nec latantium, nec dolentium?

Non, proorsus, inquit.²³ omnesque, qui sine dolore sint, ¹⁷ in voluptate, & ea quidem summa, esse dico. Ergo in eadem voluptate eum, qui alteri misceat mulsam, ipse non sitiens, & eum, qui illud sitiens bibit? Tum ille, Finem, inquit, interrogandi, si videatur: quod quidem ego à principio ita me malle dixeram, hoc ipsum providens, dialecticas captiones. Rhetoricè igitur, inquam, nos mavis, quam dialecticè disputare? Quasi verò, inquit, perpetua oratio, rhetorum solum, non etiam philosophorum sit. Zenonis est, inquam, hoc Stoici. omnem vim loquendi, ut jam antè Aristoteles, in duas²⁴ tributam esse partes; rhetoricam, palmæ; dialecticam, pugno similem esse dicebat, quod latius loquentur rhetores, dialectici autem compressius. Obsequar igitur voluntati tuæ: dicamque, si potero, rhetoricè, sed hæc rhetorica philosophorum, non nostra illa forensis: quam necesse est,²⁵ cum populariter loquatur, esse interdum paulo hebetiorem.

Sed dum dialecticam, Torquate, contemnit Epicurus, quæ²⁶ autem continet omnem & perspicendi, quid in quaque re sit, scientiam, & judicandi, quale quidque sit, & ratione, ac via disputandi: ruit in dicendo, ut mihi quidem videatur,²⁶ quæ ea, quæ docere vult, ulla arte distinguat: ut hæc ipsa, quæ modò loquebamur. Summum à vobis bonum voluptas dicitur. aperiendum est igitur, quid sit voluptas: aliter enim explicari, quod quaeritur, non potest. quam si explicavisset,²⁷ non tam hæsitaret. aut enim eam voluptatem tueretur, quam Aristippus, id est, qua sensus dulciter, ac jucunde moveretur: quam etiam pecudes, si loqui possent, appellarent voluptatem: aut, si magis placeret suo more loqui, quam ut

Omnes Danaï²⁸ aut Mycenenses, Attica putes,

reliquique Graeci, qui hoc anapesto citantur: hoc non dolore solum voluptatis nomine appellaret, illud Aristippeum contemneret: aut, si utrumque probaret, aut probat, conjungere doloris vacuitatem cum voluptate, & duobus ultimis uteretur.

Multi enim, & magni philosophi hæc ultima bonorum junctæ fecerunt, ut Aristoteles, qui virtutis usum cum vitæ perfectæ prosperitate conjunxit. Callipho adjunxit ad honestatem, voluptatem: Diodorus ad eandem honestatem addidit vacuitatem doloris. idem fecisset Epicurus, si sententiam hanc, quæ nunc Hieronymi est, conjunxisset cum Aristippi veterem sententia. illi enim inter se dissentiant; propterea

fin-

18. Non ut nos non intelligamus.] Lambini editiones excludunt alterum non, quod in Victoriana aliisque; item Pal. pr. nam tres alii rejiciunt nos. quomodo & editus ab Aldo avo; duo reliqui utrumque, & non & nos. Grut.

19. Sin autem voluptatem putat; dicat adjungendam eam qua sit in motu.] Ita Pal. pr. neque aliter Vist. ed. quam quod ipsa sit. proximè accedunt ad hanc lectionem Pall. ceteri, in quibus ferè, putat, dicat adjungendam illam qua sit in motu. Aldus avus & vulgati, dicat adjungendam ad illam, qua in motu sit. Gulielmus annotavit; legerim putam, vel jura. tam desperatis non me immisceo. Scaliger libro suo adscripsit, sin voluptatem putat; dicat adjungendam, illam qua in motu &c. quid tendit? Idem.

20. Quid tendit.] Non aliter Pal. pr. aut reliqui quinque, ne auxilium quis speret à nobis. Scaliger libro suo adscripsit tendit. Idem.

21. Cognitiones verborum.] Ita lectio vulgata. neque aliter Pal. quint aut sext. verum priores quatuor & Scalig. plane exhibent, cogitationes verb. Fulvius promittit suo notiones. Idem.

22. Credo idem vos nec in dolore nec in voluptate: ut in voluptate.]

Sic fere Pall. sex. rotundius multo, quam hæctenus publicati. Idem

23. Omnesque, qui sine dolore &c.] Sic iidem mss. Aliter Lambinus, sed ex superfluo. Gulielmus in Plauti Stichio conjiciebat, omnes qui qui sine dolore, non etiam necessarios. Idem.

24. Tributam esse partes; rhetoricam &c.] Ejeci vocem dicere quæ hæctenus obsederat locum. ad alterum fuisse, arguit Pal. pr. poteratque adhuc tolli verbum esse. Idem.

25. Cum populariter loquatur.] Lectio vulgata, loquamur; sed altera exstat in Pall. omn. nec rejecit Victorius. Idem.

26. Nec ea qua docere vult, ulla arte distinguat.] Illud quoque est à Pal. pr. quod admisi eò confidentius, quod sic quoque edidisset Lambinus. adscriptumque habere amicus noster Scaliger: ista tamen acceri. publicati prius, qua docet, vult ulla arte distinguat. Idem.

27. Non tam hæsitaret.] Vetus liber Scaligeri esuarat, & sic sanè locutus in Verrem, ac pro Flacco. Idem.

28. Aut Mycenenses.] Sic Pall. omnes, & vulgati. Turnebus lib. 11 cap. 17. emendat versus causa, atque Mycenenses. & ita vetus Scaligeri. Idem.

singulis finibus utuntur: & cum uterque Græcè egregiè loquatur; nec Aristippus, qui voluptatem summum bonum dicit, in voluptate ponit non dolere, neque Hieronymus, qui summum bonum statuit non dolere, voluptatis nomine unquam utitur, pro illa indolentia: quippe qui ne in expectendis quidem rebus numeret voluptatem.

7 Dux sunt enim res quoque, ne tu verba solum putes. unum est, sine dolore esse: alterum, cum voluptate. vos ex his tam dissimilibus rebus non modò nomen unum (nam id facilius pateret) sed etiam rem unam ex duabus facere conamini. quod fieri nullo modo potest. Hic, qui utramque probat, ambobus debuit uti, ²⁹ sicut facit re, neque tamen dividit verbis. cum enim eam ipsam voluptatem, quam eodem nomine omnes appellamus, laudat locis plurimis, audet dicere, ne suspicari quidem se ullum bonum se junctum ab illo Aristippeo genere voluptatis: atque ibi hoc dicit, ubi omnis ejus est oratio de summo bono. In alio verò libro, in quo breviter comprehensis gravissimis sententiis, quasi oracula edidisse sapientiæ dicitur, scribit his verbis: quæ nota tibi profectò, Torquate, sunt. quis enim vestrum non edidit Epicuri *υπολας δ' οζας*, ³⁰ id est, quasi maximè ratas? quia gravissimæ sint ad beatè vivendum breviter enuntiatæ sententiæ. avinadvertite igitur, rectene hanc sententiam interpreter.

21 „ Si ea, quæ luxuriosis efficientia voluptatum, liberarent „ eos deorum, & mortis, & doloris metu, docerentque, qui „ essent fines cupiditatum; ³¹ nihil hæreremus: cum undi- „ que complemur voluptatibus, nec haberent ulla ex par- „ te aliquid aut dolens, aut ægrum, ³² id est autem malum. Hoc loco se tenere Triarius non potuit. Obsecro, inquit, Torquate, hæc dicit Epicurus? quod mihi quidem visus est, cum sciret, velle tamen consistentem audire Torquatam. At ille non pertimuit, saneque fidenter, Isthis quidem ipsis verbis, inquit: sed quid sentiat, non videtis. Si alia sentit, inquam, alia loquitur; numquam intelligam, quid sentiat: ³³ sed plane dicit, quod intelligam. idque si ita dicit, non esse reprehendendos luxuriosos, si sapientes sint, dicit absurdè: ³⁴ similiter & si dicat, non reprehendendos particidas, si nec cupidi sint, nec deos metuant, nec mortem, nec dolorem. & tamen, quid atinet luxuriosis ullam exceptionem dari, aut fingere aliquos, qui, cum luxuriosè viverent, à summo philosopho non reprehenderentur eo nomine, duntaxat cetera caverent?

22 Sed tamen nonne reprehenderes, Epicure, luxuriosos ob eam ipsam causam, quòd ita viverent, ut persequerentur cujusquemodi voluptates; cum esset præsertim, ut ais tu, sum-

ma voluptas nihil dolere? Atqui reperiemus afotos primum ita non religiosos, ³⁵ ut edant de patella: deinde ita mortem non rimentes, ut illud in ore habeant ex Hymnide,

Mibi sex menses satis sunt vitæ: septimum Oro spondeo.
jam doloris medicamentum illa Epicurea, tamquam ³⁶ de Marticeo promant: *si gravis, brevis: si longus, levis.* unum nescio, quo modo possit, si luxuriosus sit, finitas cupiditates habere.

Quid ergo atinet dicere, nihil haberem, quod reprehenderem, ³⁷ si finitas cupiditates haberem? hoc est dicere, non reprehenderem afotos, si non essent afoti. isto modo, ne improbos quidem, si essent boni viri. Hic homo severus luxuriam per se ipsam reprehendendam non putat. & hecule, Torquate, ut venum loquamur, si voluptas summum bonum est, rectissime non putat. nolim enim mihi fingere afotos, ut soletis, qui in mensam vomant, & qui de conviviis auferantur, crudique postridie se rursus ingurgitent: qui solem, ut ajunt, ne occidentem unquam viderint, nec orientem: qui, consumptis patrimonii, egeant. nemo nostrum istius generis afotos iucundè putat vivere. ³⁷ mundos, elegantes, optimis cocis, piscatoribus, piscatu, aucupio, venatione, his omnibus exquisitis, vitantes cruditatem; ³⁸ quibus vinum defusum è pleno sit: *hir siphon*, ut ait Lucilius, cui nihil dempsit; *ius*, & *facculus abstulerit*: *adhibentes ludos*, & quæ sequuntur, illa; quibus deductis, clamat Epicurus se nescire, quid sit bonum: adfingit etiam formosi pueri, qui ministrant: ³⁹ respondeat his vestis, argentum, Corinthium, locus ipse, adficiam.

Hos ego afotos bene quidem vivere, at beatè numquam ⁴⁰ dixerim. ex quo efficitur, non ut voluptas ne sit voluptas, sed ut voluptas non sit summum bonum. nec ille, qui Diogeneum Stoicum adolefcens, post autem Panætium audierat, Lælius, eò dictus est sapiens, quòd non intelligeret, quid suavissimum esset: (nec enim sequitur, ut cui cor sapiat, ei non sapiat palatus) sed quia parvi id duceret.

O lapathe, ⁴⁰ ut jactare necesse est, *cognitu' cui sis.*

In quo Læliu' clamores siphos ille salebat

Edere, compellans gumias ex ordine nostros.

Læliu' praelare, & rectè siphos, ⁴¹ *illudque verè:*

O Publi, ò gurges, Galloni: es hono miser, inquit:

Censiti in vita nunquam bene, eum omnia in ista

Consimis squilla, atque acipensere cum decumano.

Is hæc loquitur, qui in voluptate nihil ponens, negat eum bene cenare, qui omnia ponat in voluptate: ⁴² & tamen non negat libenter unquam cenasse Gallonium: (mentiretur enim) sed bene. Ita graviter, & severè voluptatem fecerit nità bono.

29. Sicut facit re, neque tamen dividit verbis.] Expressi quod erat in Pal. pr. antea sic coniecisse quosdam liquet ex notis Lambini. prius legebatur, sicut facit, remque tamen dividit verbis. Grut.

30. Id est quasi maximè ratas? Vocem quasi adjicere libuit ex Pal. primo; etsi alioquin non admodum refrager Lambino, arbitranti totum istud alienum. quin imò ejusdem planè faciæ adhuc mihi videntur novem verba post sequentia. Idem.

31. Nihil haberemus: cum undique.] Sic tres Pall. nequaliter Viët. ed. prior enim & posteriores, nihil haberem, quod reprehenderem, cum; quæ tamen in nullo Palatino, sed solum haberemus. Idem.

32. Id est autem malum.] Est à Palat. primo, vulgatè antichæ, id est autem malum, nulla sententiæ venustate. Idem.

33. Sed plane dicit quod intelligam.] Palat. pr. intelligit. reliqui intelligam. Idem.

34. Similiter & si dicat.] Nihil variant Pall. nisi quod tert. etiam si. Turnebus libro xxvii i cap. 34. ait perspicuè emendandum, similiter ac si dicat. malum ego, similiter ut. deprehendi enim sæpè defectu ut in &. ut ecce infra cap. x. ubi est, simul ut ortum est animal, & scipsum &. mss. aliquot simul & ortum &c. Idem Turnebus mox paulo post, duntaxat cetera caverent, ait valere, modò cetera caverent; tantum cetera caverent. Idem.

35. Ut edant de patella.] Pall. pr. edent, cum tamen prius præterez ibi fuisset litera i, edent. scio illud Horatianum, *Est cicutis allum nocentius*; sed an id heic intrudè debeat, nescio. Idem.

36. De Marticeo promant.] Pal. ille pr. proment, vix improbem, ut respiciat ad illud quod præcessit, reperiemus. Idem.

37. Mundos, elegantes &c.] Hæc ipsa sunt poetæ alicujus verus: sed quis dixerit in pedes, nisi otiosus? Idem.

38. Quibus vinum defusum è pleno sit: hir, siphon (ut ait Lucilius) cui nihil dempsit; jus & facculus abstulerit.] Ob oculos posui scripturam membranarum Palatinarum aliquot; quibus proximè accedit editio Victorii, in qua; *si hir siphon*, ut ait Luc. cui nihil dempsit, *ius & facculus abstulerit*. Pal. pr. exprimit sit. *hir siphon*, ut ait Luc. cui nihil dempsit *ius & facculus*. Videatur Scaligeri Appendix Conjectaneor. in Varronem. Idem.

39. Respondeat his vestis, argentum, Corinthium, locus ipse, adficiam.] Ita nulla litera plus minusve Pal. pr. tert. sextus, item adoram quartus; & regione illius vulgati adficitium, quòd monstrum etiam extabat in sec. ac quinto. Muretus etiam hunc locum restituere voluit è mss. sed vereor ut aliquid indulerit ingenio suo. videatur tamen libro vi Variar. lect. cap. 20; ut etiam Turnebus lib. xxvii i cap. 34. sine. fed & consulatur Paullus Manutius in Notis sibi ad hunc locum. pro respondeat, minus appodret. Scaliger pro adficitium habebat adficitium, cui fanè suus heic esset locus, si ita fuisset in ullo libro. Idem.

40. Ut jactare necesse est.] Pall. o ut jactare ne cessatis. iidem etiam habent gumias, præter pr. in quo gumias, quod malui. Idem.

41. Illudque verè.] Sic omnes mss. omnes edd. præter Lambiniam, quæ illeque. Ursinus malebat illaque. videatur Turnebus d. cap. 34. Idem.

42. Et tamen non negat, libenter &c.] Pal. pr. non habet negativam. Idem.

bono. ex quo illud efficitur, qui bene cenat, omnes libenter cenare: qui libenter, non continuo bene. semper Lælius bene.

25 Quid bene? dicit Lucilius, cocto, condito. sed cedo caput cenæ: sermone bono. 43 quid ex eo? si queri, libenter veniebat enim ad cenam, ut animo quieto satiaret desideria naturæ. rectè ergo is negat, unquam bene cenasse Gallonium; rectè, miserum: cum præsertim in eo omne studium consumeret. quem libenter cenasse nemo negat. Cur igitur non bene? quia quod bene, id rectè, frugaliter, honestè: ille porrò malè, pravè, nequiter, turpiter cenabat. Non igitur nec lapathi suavitate æipenserî Galloni Lælius anteponebat, sed suavitate ipsam negligebat. quod non faceret, si in voluptate summum bonum poneret. Semovenda est igitur voluptas, non solum ut recta sequamini, sed etiam ut loqui deceat frugaliter.

26 Possumusne igitur in vita summum bonum dicere, cum id ne in cena quidem posse videamus? Quo modo autem philosophus loquitur tria genera cupiditatum? naturales, & necessarias: naturales, non necessarias: nec naturales, nec necessarias? primum divisi inegerant. duo enim genera quæ erant, fecit tria. hoc est non dividere, sed frangere rem. quæ si diceret, cupiditatum esse duo genera, naturales, & inanes: naturalium quoque item duo, necessarias, & non necessarias: 44 confecta res esset. qui hæc didicerunt qua ille contemnit, sic solent. vitiosum est enim in dividendo, partem in genere numerare.

27 Sed hoc sanè concedamus. contemnit enim differendi elegantiam: confusè loquitur. gerendus est mos, modò rectè sentiat. Et quidem illud ipsum non nimium probo (45 & tantum patior) philosophum loqui de cupiditatibus finiendis. An potest cupiditas finire? tollenda est, atque extrahenda radicibus. quis est enim, in quo sit cupiditas, quin rectè cupidus dici possit? Ergo & avarus erit, sed finitè: adulter, verum habebit modum: & luxuriosus eodem modo. Qualis ista philosophia est, quæ non interitum afferrat pravitate, sed sit contenta mediocritate vitiorum? quamquam in hac divisione rem ipsam prorsus probo: elegantiam desidero. appellet hæc desideria naturæ: cupiditatis nomen servet aliò, ut, cum de avaritia, cum de imperantia, cum de maximis vitiis loquetur, 46 eam tamquam capitis accuset.

28 Sed hæc quidem liberius ab eo dicuntur, & sapius. quod equidem non reprehendo. est enim tanti philosophi, tamque nobilis, aucter sua decreta defendere. sed tamen ex eo, quòd eam voluptatem (quam omnes gentes hoc nomine appellant) videtur amplecti sæpe vehementius, in magnis interdum versatur angustiis, ut, hominum conscientia remota, nihil tam turpe sit, quod voluptatis causa non videatur esse facturus. deinde, ubi erubuit (vis enim est permagna naturæ) confugit illuc, ut neget accedere quidquam posse ad voluptatem nihil dolentis. Ad iste non dolendi status non vocatur voluptas. Non laboro, inquit, de nomine. Quid,

quòd res alia tota est? Reperiam multos, vel innumerabiles potius, non tam curiosos, nec tam molestos, quam vos estis: quibus, quiddid velim, facillè perluadeam.

Quid ergo dubitamus, quin, si non dolere, voluptas sit 29 summa, non esse in voluptate, dolor sit maximus? cur id non ita sit? Quia dolori non voluptas contraria est, sed doloris privatio. 47 * * Hoc verò non videre, maximo argumento, 30 48 esse voluptatem illam; qua sublatà, neget se intelligere omnino, quid sit bonum. eam autem ita persequitur, quæ palato percipiatur, quæ auribus: cetera addit, quæ si appelles, honos præfandus sit. hoc igitur, quod solum bonum se verus, & gravis philosophus novit, idem non videt ne expectandum quidem esse, quòd eam voluptatem hoc eodem auctore non desideremus, cum dolore careamus. 49 quamquam hæc sunt contraria.

Hic si definire, vel dividere didicisset, si loquendi vim, si 30 denique consuetudinem verborum teneret, numquam in tantas salebras incidisset: nunc vides, quid faciat. quam nemo unquam voluptatem appellat, & hanc in motu voluptatem, quæ duo sunt, unum facit. sic enim has suaves, & quasi dulces voluptates appellat. interdum ita extenuat, ut M? Carium putes loqui: interdum ita laudat, ut, quid præterea sit bonum, neget se posse ne suspicari quidem. quæ jam oratio non a philosopho aliquo, sed à censore opprimenda est. non est enim vitium in oratione solum, sed etiam in moribus. Luxuriam non reprehendit, modò sit vacua infinita cupiditate, & timore.

Hoc loco discipulos querere videtur, ut, qui aforti esse velint, philosophi antè fiant. A primo, ut opinor, animantium ortu peritur origo summi boni. Simul atque natum animal est, gaudet voluptate, & eam appetit, ut bonum: aspernat dolorem, ut malum. de malis autem, & bonis, ab iis animalibus, quæ nondum depravata sunt, ait optimè iudicari. Hæc & tu ita posuisti, & verba vestra sunt. Quam multa vitiosa? summum enim bonum, & malum vagiens puer ultra voluptate dijudicabit, stante, an movente? quoniam, si diis placet, ab Epicuro loqui dicimus. si stante, hoc natura videlicet vult, salvam esse se, quòd concedimus: si in movente, quòd tamen dicitis, nulla turpis voluptas erit, quæ præmittenda sit. & simul non proficietur animal illud modò natum, à summa voluptate: quæ est à te posita in non dolendo.

Nec tamen argumentum hoc Epicurus à parvis petivit, aut 32 etiam à bestiis: quæ putat esse specula naturæ: ut diceret, ab his, dice natura, hanc voluptatem experiri nihil dolendi. neque enim hæc movere potest appetitum animi: nec illum habet ictum, 50 quo pellat animum status hic non dolendi. itaque in hoc eodem peccat Hieronymus. 51 At ille pellit, qui permulcet sensum voluptate Itaque Epicurus 52 semper hoc utitur, ut probet, voluptatem natura experiri; quòd ea voluptas, quæ in motu sit, & parvos ad se allicit, & bestias, non illa stabilis, in qua tantum inest nihil dolere.

53 Quid igitur convenit, ab alia voluptate dicere naturam; ;
pro-

43. Quid ex eo? si queri libenter veniebat.] Liber Scaligeri habet adnotatum; quid ex eo? feceris. libenter veniebat enim &c. Grut.

44. Confectares esse. qui hæc didicerunt qua ille contemnit sic solent. Vitiosum enim &c.] Clausula octo verborum nunc primum à me redditur Ciceroni. eam erui è Palatino tertio. comparabatque item in primo, verum post, sed frangere supra. Idem.

45. (Et tantum patior)] Sic reposui à Pal. primo. editi antea tamen, minus vidide. malè etiam qui trigam istam verborum parentheci eximunt, distinguuntque, probo: & tamen patior, Philosophum, ut Lambinianæ editio. Idem.

46. Eam tamquam capitis accuset.] Non displicet quòd est in Pal. pr. ut eam cum de avaritia &c. ita ut isto loco expingatur. Lambinus edidit, ea tamquam, sicque Pal. sec. sed ceteri favent vulgato. Idem.

47. * * Hoc verò non videre.] Locum asserisco notarat Gulielmius, nec removi, quòd & mihi quadam deesse viderentur. Idem.

48. Esse voluptatem illam, quæ.] Ita Palatinus pr. non ullam ut

vulgg. ex quo liquet de vanitate lectionis Lambinianæ. Idem.

49. Quamquam hæc sunt contraria.] Fortius multò Pal. pr. quàm hæc sunt contraria. Idem mox quoque appellavit exhibet, loco publicati appellat: quòd hætenus probo ut arbitret admittendam utramque scripturam, sic; quam nemo voluptatem appellavit, appellat. quomodo suo adscripsit libro Scaliger. Idem.

50. Quo pellat animum status hic non dolendi.] Editiones præscæ & Pall. o. animi statum heic. illud tamen probat se loco Tullii pro Cælio; ut monuit Gulielmius, qui variantem eam lectionem annotarat item ex Tusann. Idem.

51. At ille pellit.] Lambinus obtrusit nobis conjecturam suam, illa voluptas, refragantibus miss. ideoque perperam. ille, ictus scilicet. Idem.

52. Semper hoc utitur.] Pal. pr. superferibitur nititur. sicque comparat in Pal. sec. Idem.

53. Quid igitur convenit.] Lambinus Qui igitur. Gulielmius, Quid igitur, quam conjecturam non improbo. Idem.

11 proficisci, in alia summum bonum ponere? Bestiarum verò nullum iudicium puto. quamvis enim depravata non sint, pravæ tamen esse possunt. Ut bacillum aliud est inflexum, & incurvatum de industria, aliud ita natum: sic ferarum natura, non est illa quidem depravata mala disciplina, sed natura sua. nec verò, ut voluptatem expetat, natura movere infantem: sed tantum ut se ipse diligat, ut integrum se, salvumque velit. Omne enim animal, simul ut ortum est, & seipsum, & omnes partes suas diligit: duasque, quæ maximæ sunt, in primis amplectitur; animum, & corpus: deinde utriusque partes. nam sunt & in animo præcipua quædam, & in corpore: quæ cum leviter agnovit, tunc discernere incipit, ut ea, quæ prima data sunt natura, appetat, asperneturque contraria.

34 In his primis naturalibus voluptas insit, necne, magna questio est. nihil verò putare esse, præter voluptatem, non membra, non sensus, non ingenii motum, non integritatem corporis, non validudinem, summæ mihi videtur inscixia. Atque ab isto capite fluere necesse est omnem rationem bonorum, & malorum. Polemoni, etiam antè Aristoreli, ea prima visa sunt, quæ paulo antè dixi. 55 Ergo nata est sententia veterum Academicorum, & Peripateticorum, ut finem bonorum dicerent, secundum naturam vivere, id est, virtute adhibita, frui primis à natura datis. Callipho ad virtutem nihil adjunxit, nisi voluptatem: Diodorus, nisi vacuitatem doloris. His omnibus, quos dixi, consequentes sunt fines bonorum. Aristippo simplex voluptas: Stoicis, consentire naturæ; quod esse volun è virtute, id est, honestè vivere: quod ita interpretantur, vivere cum intelligentia earum rerum, quæ natura evenirent, eligente ea, quæ essent secundum naturam, rejicienteque contraria.

35 Ita tres sunt fines expertes honestatis, unus Aristippi, vel Epicuri: alter Hieronymi: Carneadis tertius: tres, in quibus honestas cum aliqua accessione, Polemonis, 56 Calliphonis, Diodori, una simplex, cujus Zeno auctor, posita in decore tota, id est, honestate. nam Pyrrho, Aristo, Herillus, jam diu abjecti. reliqui sibi constiterunt, ut extrema cum iniitiis convenirent, ut Aristippo, voluptas: Hieronymo, doloris vacuitas: Carneadi, frui principiis naturalibus, esset extremum. Epicurus autem cum in prima commendatione voluptatem dixisset: si eam, quam Aristippus, idem tenere debuit ultimum bonorum, quod ille: sin eam, quam Hieronymus, fecisset idem, ut voluptatem illam Aristippi in prima commendatione poneret.

36 Nam, quod ait, sensibus ipsis judicari, voluptatem, bonum esse; dolorem, malum: plus tribuit sensibus, quam nobis leges permittunt. 57 Privatarum litium iudices sumus. Nihil enim possumus judicare, nisi quod est nostri iudicii. in quo frustra iudices solent, cum sententiam pronunciant, addere, si quid mei iudicii est. si enim non fuit eorum iudicii, nihilo magis, hoc non addito, illud est iudicatum, 58 quod iudicat sensus: dulce, amarum: lenes, asperum: propè, longè: stare, movere: quadratum, rotundum.

37 Quam igitur pronuntiabit sententiam ratio? Adhibita primùm divinarum, humanarumque rerum scientia, quæ potest appellari ritè sapientia: deinde adjunctis virtutibus, quas ratio rerum omnium dominas, 59 tu voluptatum satellites, & mit-

nistras esse voluisti: quarum adde omnium sententia pronuntiabit, primùm de voluptate, nihil esse ei loci, non modò ut sola ponatur in summi boni sede, quam quarimus, sed ne illo quidem modo, ut ad honestatem applicetur. de vacuitate doloris eadem sententia est.

Rejicietur etiam Carneades: 60 nec illa de summo bono ratio: aut voluptatis, non dolentive particeps, aut honestatis expertis, probabitur. ita relinquetur duas, de quibus etiam atque etiam consideret. aut enim staret, nihil esse bonum, nisi honestum: nihil malum, nisi turpe: cetera aut omnino nihil habere momenti, aut tantum, ut nec expetenda, nec fugienda, sed eligenda modò, aut rejicienda sint: aut anteponet eam, quam cum honestate ornatissimam, tum etiam ipsis iniitiis naturæ, & totius perfectione vitæ locupletatam videbit. quod eo liquidius faciet, si perspexerit, rerum inter eas, verborumne sit controversia.

Hujus ego nunc auctoritatem sequens, idem faciam. quantum enim poterò, minuam contentiones: omnesque simplices sententias eorum, in quibus nulla inest virtutis adjunctio, omnino à philosophiâ semovendas putabo: primùm Aristippi, Cyrenaicorumque omnium: quos non est veritum, in ea voluptate, quæ maxima dulcedine sensum moveret, summum bonum ponere, contententes istam vacuitatem doloris. hi non viderunt, ut ad cursum, equum: ad arandum, bovem: ad indagandum, canem.

Sic hominem ad duas res, ut ait Aristoteles, intelligendum, & agendum esse natum, quali mortalem deum: contraque, ut tardam aliquam, & languidam pecudem, ad passum, & ad procreandum voluptatem, hoc divinum animal ortum esse voluerunt. quo nihil mihi videtur absurdum.

Atque hæc contra Aristippum, qui eam voluptatem non modò summam, 61 sed solam etiam ducit: quam omnes unam appellamus voluptatem. aliter autem vobis placet. sed ille, ut dixi, vitiosè. nec enim figura corporis, nec ratio excellens ingenii humani significat, ad hanc unam rem natum hominem, ut frueretur voluptatibus. Nec verò audiendus Hieronymus: cui summum bonum est idem, quod vos interdum, vel potius nimium sepe dicitis, nihil dolere. non enim, si malum dolor est, carere eo malo satis est ad bene vivendum. hoc dixerit potius Ennius,

Nimum boni est, cui nihil est mali.

Nos beatam vitam non depulsionem mali, sed adeptionem boni iudicemus: nec eam cessandam, 62 sive gaudentem, ut Aristippus; sive non dolentem, ut hic: sed agendo aliquid, considerandove quarimus.

Quæ possunt eadem contra Carneadem illud summum bonum dici: quod is non tam, ut probaret, protulit; quam ut Stoicis, quibuscumque bellum gerebat, opponeret. Id autem ejusmodi est, ut additum ad virtutem, auctoritatem videatur habiturum, & pleturum emulatur vitam beatam: de quo omnis hæc questio est. nam qui ad virtutem adiungunt vel voluptatem, quam unam virtus minimi facit: vel vacuitatem doloris, quæ etiam si malo caret, tamen non est summum bonum: accessione utuntur non ita probabili, nec tamen, cur id tam parè, tamque restrictè faciant, intelligo. quasi enim emendum cis sit, quod addant ad virtutem, primùm vilissimas res addunt: deinde singulas potius, quam omnia quæ

54. *Dasque, que maxima sunt.* Recentius editi *dasque res quas*, sed præter exoletas edd. etiam Victorianam, & mss. nostros. *Grut.*

55. *Ergo nata est.* Sic omnes Palatini. Lambinus conjicit, *Hinc ergo nata est*, supervacaneè. nam *Ergo*, aliquando notat *exinde*, *postea* &c. ut Critici dudum ostendere exemplis ad Propertium. *Idem.*

56. *Calliphonis* ? Non video cur sequi non debeamus scripturam omnium Pal. *Calliphontis*. Idem.

57. *Privatarum litium iudices sumus.* Pal. pr. *privatum*. quod annoto potius, quæi appareat animadversum fuisse à me, quam ut etiam arbitrer alterum ei cedere debere. Ceterum mirari satis non possum, cur tot desultoriis hæc utatur conjecturis Lambinus, in

sententia plana. *Idem.*

58. *Quod iudicat sensus.* Lambinus iterum emendationes jactat, sed à quibus recedunt Pall. omnes. itaque miror à vulgato recessisse Aldum nepotem. *Idem.*

59. *Tu voluptatum satellites & ministras esse voluisti.* Notavit pater (MS. *miraseras*). Forte, *armiseras* vel *armigeras*. Gronov.

60. *Nec illa de summo bono.* Adhuc sit ferè scriptura Palatini primi, *ulla*. tanto magis quod & visitur in tertio. *Grut.*

61. *Sed solam etiam ducit.* Vulgati dicit, sed alterum restat in omnibus Pall. placuitque Victorio. *Idem.*

62. *Sive gaudentem, ut Aristippus: sive non dolentem, ut hic.* Non potui excludere hanc lectionem, inventam parte sui in Pall. omnib. ac Lambinianis, integram verò in Pal. primo. vulgati enim foro

quæ prima natura approbavisset, ⁶³ ea cum voluptate conjungerent.

⁴³ Quæ cum Aristoni, & Pyrrhoni omnino visa sunt pro nihilo, ut inter optime valere, & gravissimè ægrotare, nihil profus dicent interesse, rectè jam pridem contra eos desitum est disputari. dum enim in una virtute sic omnia esse voluerunt, ut eam rerum selectione exspoliarent: nec ei quidquam, aut unde oriretur, darent, aut ubi niteretur: virtutem ipsam, quam amplexabantur, sustulerunt. Herillus autem ad scientiam omnia revocans, unum quoddam bonum vidit: sed nec optimum, nec quo vita gubernari possit. itaque hic ipse jam pridem est rejectus. post enim Chrysippum non sanè est disputatum. Restatis igitur vos. ⁶⁴ nam cum Academicis incerta luctatio est: qui nihil affirmant, & quasi desperata cognitione certi, id sequi volunt, quodcumque verissimile videatur.

⁴⁴ Cum Epicuro autem hoc est plus negotii, quòd è duplici genere voluptatis conjunctum est: quodque & ipse, & amici ejus, & multi postea, defensores ejus sententiæ fuerunt: & nescio quomodo (is, qui auctoritatem minimam habet, maximam vim) populus cum illis facit. quos nisi arguimus, omninè virtus, omne decus, omnis vera laus deferenda est. Ita ceterorum sententiis semotis, relinquitur non mihi cum Torquato, sed virtuti cum voluptate certatio. quam quidem certationem homo & acutus, & diligens Chrysippus, non contemnit, totumque discrimen summi boni in eadem comparatione positum putat. ego autem existimo, si honestum aliquid ostendero, quod sit ipsum ⁶⁵ vi sua, propter seque expectandum, jacere vestra omnia. itaque eo, quale sit, breviter, ut tempus postulat, constituto, ⁶⁶ accedam ad omnia tua, Torquate; nisi memoria forte defecerit.

⁴⁵ Honestum igitur id intelligimus, quod tale est, ut detracta omni utilitate, sine illis premiis, fructibusve, per se ipsum possit jure laudari. quod quale sit, non tam definitione, quam sum usus, intelligi potest, (quamquam aliquantum potest) quam communi omnium judicio, & optimi cujusque studiis, atque factis: qui permulta eam unam causam faciunt, quia decet, quia rectum, quia honestum est: ceterum nullum consecutorum emolumentum vident. homines enim, etsi aliis multis, tamen hoc uno à bestiis plurimum differunt, quòd rationem habeant ⁶⁷ à natura datam mentemque, & aciem, & vigentem, celeriternque multa simul agitantem, &, ut ita dicam, sagacem: quæ & causas rerum, & consecutiones videat, & similitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum presentibus futura copulet, omnemque complectatur vitæ con-

sequentis statum. ⁶⁸ eademque ratio fecit hominem hominum appetentem, cumque his natura, & sermone, & usi congruentem, ut profectus à caritate domesticorum, ac suorum, ⁶⁹ serpat longius, & se implicet primum civium, deinde omnium mortalium societate: atque, ut ad Archytam scripsit Plato, non sibi se soli natum meminerit, sed patriæ, sed suis, ut perexigua pars ipsi relinquatur.

Et quoniam eadem natura cupiditatem ingenuit homini ⁴⁶ ⁷⁰ veri inveniendi, quod facillimè appareat, cum vacui curis, etiam quid in celo fiat, scite avemus: ⁷¹ his initiis inducti omnia vera diligimus, id est, fidelia, simplicia, constantia: tum vana, falsa, fallentia odimus, ut fraudem, perjurium, malitiam, injuriam. eadem ratio habet in se quiddam amplum, atque magnificum, ad imperandum magis, quam ad parendum accommodatum: omnia humana non tolerabilia solum, sed etiam levia ducens: altum quiddam & excelsum, nihil timens, nemini cedens, semper invictum.

Atque his tribus generibus honestorum notatis, quartum ⁴⁷ sequitur, & in eadem pulcritudine, & aptum ex illis tribus: in quo inest ordo, & moderatio. cujus similitudine perspecta ⁷² in formarum specie; à dignitate transfertur est ad honestatem ditorum, atque factorum. nam ex his tribus laudibus, quas antè dixi, & temeritatem reformidat, & non audet cuiquam aut dicto proteruo, aut facto nocere: veteritque quidquam aut facere, aut loqui, quod parum virile videatur.

Habes undique expletam, & perfectam, Torquate, formam honestatis: quæ tota his quatuor virtutibus, quæ à te ⁴⁸ quoque commemorata sunt, continetur. hanc se tuus Epicurus omnino ignorare dicit, quam, aut qualem esse velint, qui honestate summum bonum incitantur. si enim ad honestatem omnia referantur, neque in ea voluptatem dicant inesse; aut eos inani voce sonare (his enim ipsi verbis utitur) neque intelligere, neque videre, sub hac voce honestatis quæ sit subiicienda sententia. ut enim consuetudo loquitur, id solum dicitur honestum, quod est populari fama gloriosum. quod, inquit, quamquam voluptatibus quibusdam est sæpe jucundius, tamen expetitur propter voluptatem.

Videsne quàm sit magna dissensio? philosophus nobilis, ⁴⁹ quo non solum Græcia, & Italia, sed etiam omnis barbaria commota est, honestum quid sit, si id non est in voluptate, negat se intelligere: nisi fortè illud, quod multitudinis rumore laudetur. Ego autem hoc etiam turpe esse sæpe judico: & si quando turpe non sit, ⁷³ tamen non esse non turpe, cum id à multitudine laudetur. ⁷⁴ quod si sit ipsum per se

fono admodum auribus ingrato, sive gaudendo, ut Ar. sive non dolendo &c. Grut.

^{63.} *En cum voluptate conjungerent.*] Lambinus quatuor istas voces editione sua exeluit, (inquit non compararent (inquit) in uno libro longè optimo. at habent eas Pall. o. nisi quod in tertio cum honestate. Aldus Nepos vulgavit, conjungunt, aptius ad sensum, sed quò jure? malini ego representare navos auctoris, quam substituere qualemcunque mangonium. nam si voelulam repetamus, & isthæ proximè sequentibus attribueramus, bellè procedet sententia sic: *Ea quæ cum voluptate conjungerent, quæ Aristoni &c.* Idem.

^{64.} *Nam cum Academicis incerta luctatio est.*] Sic quidem Palatini, præter primum, in quo *uncta luctatio est*, quod qui negaverit auctoris geminum germanum, negabit & meridie luere. Idem.

^{65.} *Vi sua propter seque.*] Sic Pall. omnes & editio Victorii; nisi quod pr. *sua vi*; secundo verò desit copula. vulgati, *vi sua propterque se*. quàm pusillitas egor inharere! sed aliter fieri non potest, si velim munire me contra eos qui in me incurrerent, ac si quidpiam temere mutassem. Idem.

^{66.} *Accedam ad omnia tua Torquate; nisi memoria forte defecerit.*] Invito serè animo manus lectionem hanc inexit, coacta liquidà quasi veritate Palatini primi. nihil enim æ evoluitus, nihil rotundus. at hæcenus putidè occupavit libros omnes; Torquate: ubi si me memoria fortè defecerit, tum est ut suggeras, quorum posteriorum nullum vestigium in electo illo Palatino, reliquo Bibliothecæ ab ecoreulo illo Electorum Othone Henrico: cujus symbolum atque insignia membrais illis proposita. Dolendum solummodò nihil eo contineri, præterquam libros de sinibus priorces. Idem.

^{67.} *A natura datam, mentemque & aciem &c.*] Est ab editione

Victoriana: neque secus Pal. pr. nam sec. quint. sex. à natura mentem datam & aciem &c. reliqui, à natura mentemque datam, ut publicitus excusit. media lectio non est absurda quidem, sed tamen vilior nostra. Idem.

^{68.} *Eademque ratio fecit.*] Vulgati quidem *facit*, sed altera reperit in Pall. sex. Idem.

^{69.} *Serpat longius & se implicet.*] In hunc diem vulgati, *curvat longius*. alterum tuetur se auctoritate Palatini primi ac tertii, item Scaligerani codicis. & venustus est quam ut eedere debeat prior, licet longissimi temporis possessor. asserit n. id sibi Cicero lib. v de Finib. cap. 23. pr. optimeque convenit cum sequenti *implicet*, quòd nollem mutari in *adplicet* eum exemplari Uriniano, contra omnes Palatinos. multo minus ut iis refragantibus admittamus Lambinianam societatem. Idem.

^{70.} *Veri inveniendi.*] Non ita ineptè Pal. pr. *veri videntis*. Idem mox præ se fert *habemus* antiqua scribendi forma, pro *avemus*, quomodo item est in quarto ac sexto. Idem.

^{71.} *His initiis inducti.*] Haud aliter Pall. o. non *imbuti*, quòd miror eur magis serè arrillerit Lambino. Idem.

^{72.} *In formarum specie; à dignitate transfertur est &c.*] Ita una voce Pal. itaque non admiserim Urini ac Pauli Manutii ac dignitate, multo minus Lambini adhuc licentiosorem interpolationem. Nam dignitas refertur ex formarum specie, itaque ne eam vocem repetere, supposuit dignitatem. Idem.

^{73.} *Tamen non esse non turpe.*] Pal. pr. *tum esse non turpe*. ceteri tum non esse non turpe, præter quartum. Idem.

^{74.} *Quod si sit ipsum per se virtutum ac laudabile.*] Paulus Manutius hanc lectionem primum produxit ex libro antiquo. Eam ego

se rectum, atque laudabile, non ob eam causam tamen illud dici honestum esse, quia laudatur à multis, sed quia tale sit, ut (vel si ignorent id homines, vel si obmutuissent) sua tamen pietudine esset, specieque laudabile. Itaque idem natura victus, cui obisti non potest, dicit alio loco id, quod à te etiam paulo ante dictum est, non posse jucundè vivi, nisi etiam honestè.

50 Quid nunc, honestè, dicit? idemne, quod jucundè? ergo ita, non posse honestè vivi, nisi honestè vivatur. an nisi populari fama? sine ea igitur jucundè negat posse vivere? Quid turpius, quam sapientis vitam ex insipientium sermone pendere? quid ergo hoc loco intelligit honestum? certè nihil, nisi quod possit ipsum propter se jure laudari. nam si propter voluptatem: quæ est ista laus, quæ possit è macello peti? Non is vir est, ut, cum honestatem eo loco habeat, ut sine ea jucundè neget posse vivi, illud honestum, quod populare sit, seniat, & sine eo jucundè neget vivi posse: aut quidquam aliud honestum intelligat, nisi quod sit rectum, ipsumque per se, sua vi, sua sponte, sua natura laudabile.

16 Itaque, Torquate, cum diceres, clamare Epicurum, non posse jucundè vivi, nisi honestè, & sapienter, & justè vive-
51 ret, tu ipse mihi gloriari videbare. tanta vis inerat in verbis, propter eam rerum, quæ significabantur his verbis, dignitatem, ut altior fieres, ut interdum insisteres, ut nos in-
52 tus, quasi testificaret, laudari honestatem, & justitiam aliquando ab Epicuro. Quàm te decebat iis verbis uti, quibus si philosophi non uterentur, philosophia omnino non egeremus? istorum enim verborum amore, quæ perrarè appellan-
53 tur ab Epicuro, sapientia, fortitudinis, justitiae, temperantiae, præstantissimis ingenii homines se ad philosophia studium contulerunt.

52 Oculorum, inquit Plato, est in nobis sensus acerrimus: quibus sapientiam non cernimus. quàm illa ardentes amores excitaret sui, si videretur. cur tandem? an quòd ita callida est, ut optimè possit architectari voluptates? cur justitia laudatur? aut unde est hoc contritum veritate proverbium? Quicum in tenebris. Hoc dictum in una re, latissimè patet: ut in omnibus factis, re, non teste moveamur.

53 Sunt enim levia, & perinsirma, quæ dicebantur à te, cum animi conscientia improbos excruciat, tum etiam pœnæ timore; quæ aut afficiuntur, aut semper sunt in metu, ne afficiantur aliquando. Non oportet timidum, aut imbecillo animo fingi, non bonum illum virum, qui, quidquid fecerit, ipse se cruciet, omniaque formidet: sed omnia callidè referentem ad utilitatem, acutum, versutum, veteratorem, facilè ut excogitet, quo modo occultè, sine teste, sine ullo consilio fallat.

34 An tu me de L. Tubulo putas dicere? qui, cum prætor quaestionem inter sicarios exercuisset, ita apertè cepit pecu-

nias ob rem judicandam, ut annò proximo P. Scævola, tribunus plebis, serret ad plebem, 78 velletne de ea re quari. quo plebiscito, decreta à senatu est consuli quaestio 79 Cn. Capioni. profectus in exilium Tabulus statim, nec responderet ausus. Erat enim res aperta. Non igitur de improbo, 80 sed callido improbo quaerimus: qualis Q. Pompejus in fœdere Numantino insidiando fuit. nec verò omnia timentem: primum qui animi conscientiam non ceter; quam scilicet comprimere nihil est negotii. Is enim, qui occultus, & tectus dicitur, tantum abest, ut se indicet, perficiet etiam, ut dolere alterius improbè factò videatur: quid est enim aliud, esse versutum?

Memini me adesse 81 P. Sextilio Rufo, cum is ad amicos rein ita deferret, se esse heredem 82 Q. Fadio Gallo: cujus in testamento scriptum esset, se ab eo rogatum, ut omnia hereditas ad filiam perveniret. id Sextilius factum negabat. poterat autem impune. quis enim redargueret? 83 nemo nostrum negabat: eratque verisimilius, lunc mentiri, cujus interesset, quàm illum, qui id se rogasse scripserat, quod debuisset rogare. addebat etiam, se in legem Voconiam juratum contra eam facere non audere, nisi aliter amicis videretur. Aderamus nos quidem adolescentes, sed & multi amplissimi viri: quorum nemo censuit plus Fadiæ dandum, quàm possit ad eam legem Voconia pervenire. Tenuit permagnam Sextilius hereditatem. unde, si secutus esset eorum sententiam, qui honesta & recta emolumentis omnibus, & commodis anteponebant, nec nummum quidem unum attigisset. Num igitur cum postea censes anxio animo, ut sollicito fuisset? nihil minùs, contraque, illa hereditate dives; ob eamque rem latus. magni enim aestimabat pecuniam, non modò non contra leges, sed etiam legibus partam. quæ quidem vel cum periculo est quaerenda vobis. est enim estè-
54 rix multarum, & magnarum voluptatum.

Ut igitur illis, qui, recta & honesta quæ sunt, ea statuunt per se expetenda, 84 adeunda sunt quævis pericula, decoris, honestatisque causa: sic vestris, qui omnia voluptate metuntur, pericula adeunda sunt, ut adipiscantur magnas voluptates; si magna res, magna hereditas agatur, cum pecunia voluptates patiantur plurimæ. idemque erit Epicuro vestro faciendum, si suum finem bonorum sequi volet, quod Scipioni, magna gloria proposita, si Annibalem in Africam retraxisset. itaque quantum adit periculum? ad honestatem enim 85 illum omnem conatum magno referebat, non ad voluptatem. sic vester sapiens magno aliquo emolumento commotus, 86 animi causa, si opus fuerit, dimicabit.

Oculum facinus esse poterit: gaudebit. deprehensus, 57 omnem penam contemnet. erit enim instructus ad mortem contemnendam, ad exilium, ad ipsum etiam dolorem. quem quidem vos, cum improbis pœnam proponitis, 87 impartibilem

nunc firmo Pal. primo ac tert. item Scaligerano. vulgati: *ipsum perfectum ac laud. Crut.*

75. *Nisi quod sit rectum, ipsumque per se etc.*] Est à Pal. pr. & tert. editi: *rectum ipsum, quod per se.* proximè ad hanc scripturam pervenit conjectura sua Paulus Manutius. mox quoque expunxi voculam *sit*, transpositis duabus aliis dictionibus, suavis Palatinus primi. *Idem.*

76. *An quod ita callida est.*] Vulgati *illa*, non *ita*, sed præter scripturam Pall. item Tusani codicis, denique editionem Victorii, quam unicè miror ita statim desertam post enatam Camerianam, cum sit optima proxima: certè. Sed quid sæculo integro convitit, eique præterito; qui ne quidem ætatis hujus studia adeptus sum. *Idem.*

77. *Aut afficiuntur, aut semper sunt in metu.*] Malim quod est in al. pr. *afficiuntur*, item *sint* *Idem.*

78. *Velletne de ea re quari.*] I. ambinus divinat, *Velletne*: non rectè. formula enim erat, *Velitis jubeatis* &c. Gullelmus.

79. *Cn. Capioni.*] Sic Pal. pr. & Scalig. vetus, non *Scipioni*; ut alii, seve & olim editi. *Crut.*

80. *Sed callido improbo.*] Sic Pall. omnes. Victorius & Manutius Nepos, *callidè*. *Idem.*

81. *P. Sextilio Rufo.*] Eximius ille Palatinus pr. aliud huic ho-

mini versuto dat cognomen, scribit enim *Fuso*. *Idem.*

82. *Quinto Fadio Gallo.*] Mss. nostri heic omnes servant *Fadio*, sed infra tamen plerique filium vocant *Fadiam*: neque aliter edito Victorii. *Idem.*

83. *Nemo nostrum negabat.*] Incepta lectio, quam arguit Pal. pr. in quo, *credebat*. cujus veritatem tuentur satis insequentia. neque aliter cruerat ex membranis vetustis Jof. Scaliger. *Idem.*

84. *Adeunda sunt quævis pericula.*] Pal. pr. videtur initio habuisse *ad. suæ seu pericula*, factumque inde *ceu* subductumque lineola, tanquam superfluum. *Idem.*

85. *Illum omnem conatum suum.*] Ita omnes Pall. non *ille*, quomodo vulgati. *Idem.*

86. *Animi causa si opus fuerit dimicabit.*] Scripturam hanc falsè arguunt Pall. sec. in quibus omnibus, *cum causa*. non affequor mentem auctoris. Eadem exemplaria, mox habent *poterit*: non *poterit*. Gruter. Certe multo mihi crediderim adsecutum Samuel. Petium, qui lib. 1. Observ. pag. 118 supponit *anomi causa*. Gronovius.

87. *Impartibilem facitis.*] Indicavit pater in notis ad Plinium 20, 18 in membranis suis legi *impartibilem*, cujus vocabuli quoque naturam illuc ostendit. *Idem.*

Item facitis: cum sapientem semper boni plus habere vultis, tolerabilem. Sed finge non solum callidum eum, qui aliquid improbe faciat, verum etiam prapotentem: ut M. Craffus fuit; qui tamen solebat uti suo bono: ut hodie est nosfer Pompejus, cui recte facienti gratia est habenda: esse enim quamvis vellet justus, iniquus poterat impunè. Quam multa verò injustè fieri possunt, que nemo possit reprehendere?

Si te amicus tuus morientis rogaverit, ut hereditatem reddas suæ filia, nec usquam id scripserit, ut scripsit Fadus, nec cuiquam dixerit: quid facies? Tu quidem reddes: ipse Epicurus fortasse redderet: ut Sex. Peducaus, Sex. F. is, qui hunc nostrum reliquit, effigiem & humanitatis, & probitatis suæ filium, tum doctus, tum omnium vir optimus, & iustissimus, cum sciret nemo, eum rogatum à C. Plotio, equite Romano splendido, Nursino, ultro ad mulierem venit, eique nihil opinanti viri mandatum exposuit, hereditatemque reddidit. Sed ego ex te quero, (quoniam idem tu certe fecisses) nonne intelligas, eo majorem vim esse naturæ, quod ipsi vos, qui omnia ad vestrum commodum, & ut ipsi dicitis, ad voluptatem referatis, tamen ea faciatis, è quibus appareat, non voluptatem vos sed officium sequi? plusque rectam naturam, quam rationem pravam valere?

Si scieris, inquit Carneades, aspidem occultè latere uspam, & velle aliquem imprudentem super eam assidere, cujus mors tibi emolumentum futura sit: improbe feceris, nisi monueris, ne assidet: sed impunè tamen, scisse enim te quis coarguere possit? Sed nimis multa. Perspicuum est enim, nisi æquitas, fides, iustitia proficiantur à natura, & si omnia hæc ad utilitatem referantur, virum bonum non posse reperiri.

Deque his rebus satis multa in nostris de Republica libris sunt dicta à Lælio. Transfer idem ad modestiam, vel temperantiam, quæ est moderatio cupiditatum, rationi obediens. satisne ergo pudori consulat, si quis sine teste libidini pareat? an est aliquid per se ipsum flagitiosum, etiam si nulla comitetur infamia? Quid fortes viri? voluptatumne calculus subductis, prælium ineunt, sanguinem pro patria profundunt: an quodam animi ardore, atque impetu concitati? utrùm tandem censes, Torquate, Imperiosum illum, si nostra verba audiret, tuamne de se orationem libentius audiret fuisse, an meam; cum ego dicerem, nihil eum fecisse sua causa, omniaque reipublica, tu contra nihil, nisi sua? si verò id etiam explanare velles, apertiusque diceres, nihil eum fecisse, nisi voluptatis causa, quo modo eum tandem latitum fuisse existimes?

Esto: fecerit, si ita vis, Torquatus propter suas utilitates. malo enim dicere, quam voluptates, in tanto præsertim viro: num etiam ejus collega P. Decius, princeps in ea familia consulatus, cum se devoveret, & equo admissio in mediam aciem Latinorum irruerat, aliquid de voluptatibus suis

cogitabat? nam tibi eam caperet, aut quando, cum sciret confestim esse moriendum, eamque mortem ardentiore studio peteret, quam Epicurus voluptatem petendam putat? quod quidem ejus factum nisi esset jure laudatum, non esse imitatus quarto consulatu suo filius: neque porro ex eo natus, cum Pyrrho bellum gerens, consul cecidisset in proelio, seque è continenti genere tertiam victimam reipublicæ præbisset.

Contineo me ab exemplis. Græcis hoc modicum est: Leonidas, Epaminondas, tres aliqui, aut quattuor. ego; si nostros colligere cœpero, perficiam illud quidem, ut se virtuti tradat constringendam voluptas. sed dies me deficiet: & ut A. Varius, qui est habitus judex durior, dicere confessori solebat, cum, datis testibus, alii tamen citarentur, aut hoc testium satis est, aur nescio, quid satis sit: sic à me satis datum est testium. quid enim? te ipsum, dignissimum majoribus tuis, voluptasne induxit, ut adolescentem eriperes P. Sullæ consulatum? quem cum ad patrem tuum retulisses, fortissimum virum, qualis ille vel consul, vel civis cum semper, tum post consulatum fuit? quo quidem auctore nos ipsi ea gessimus, ut omnibus potius quam ipsis nobis consuluerimus.

At quam pulchrè dicere videbare, cum ex altera parte ponebas cumulatum aliquem plurimis, & maximis voluptatibus, nullo nec præsentis, nec futuro dolore: ex altera autem, cruciatibus maximis, toto corpore, nulla nec adjuncta, nec sperata voluptate: & quærebas, quis aut hoc inferior, aut superiore illo beator foret? deinde concluderebas, summum malum esse dolorem, summum bonum voluptatem? L. Thorius Balbus fuit, Lanuvinus; quem meminisse tu non potes. is ita vivebat, ut nulla tam exquisita possent inveniri voluptas, qua non abundaret. erat & cupidus voluptatum, & cujusvis generis ejus intelligens, & copiosus: ita non superstitiosus, ut illa plurima in sua patria sacrificia, & fana contemneret: ita non timidus ad mortem, ut in acie sit ob rempublicam interfectus.

Cupiditates non Epicuri divisione finiēbat, sed sua satietate. habebat tamen rationem valitudinis: utebatur iis exercitationibus, ut ad cenam & esuriens, & sitiens veniret: eo cibo, qui & suavissimus esset, & idem facillimus ad concoquendum: vino, & ad voluptatem, & ne noceret. cetera illa adhibebat, quibus demptis negat se Epicurum intelligere, quid sit bonum. aberat omnis dolor: qui si adesset, nec molliter ferret; & tamen medicis plus, quam philosophis uteretur. color egregius, integra valitudo, summa gratia, vita denique conferta voluptatum omnium varietate.

Hunc verò beatum oratio quidem vestra sic cogitat. Ego, huic quem anteponom, non audeo dicere: dicit pro me ipsa virtus; nec dubitabit illi vestro beato M. Regulum anteponere. quem quidem, cum sua voluntate, nulla vi coactus, præ-

88. Est enim quamvis vellet justus, iniquus poterat impunè.] Aliquid & heic latet monstrari est enim in Pal. pr. esse enim quamvis vellet iniquus, justus poterat impunè. lectione plana, si addita syllaba legeretur, injustus. Manntius eruit ex uno, esse enim quamvis injustus poterat impunè. Scaliger adscriptum habet libro suo: Est enim quamvis vellet, iniquus: justus poterat impunè. Gruter. Palatini primi scripturam sibi quoque inventam in MSS. & optimo sensu explicari posse ostendit pater lib. 111 observat. cap. 10. Gronov.

89. Velle aliquem imprudentem.] Est à Pall pr. ac tert. antea publici juris editiones non habebant illud aliquem. Gruter.

90. Mors tibi emolumentum futura sit.] Sic Pal. pr. expresseraturque optimus Victorius, sed nemo voluit sequi. maluerunt factura; quod Gulielmo tamen baud satisfaciebat, eaque propter conjecturat latura. Idem.

91. Sed impunè tamen, scisse enim te quis coarguere possit?] Mirè se super hoc loco jactat Lambinus, sed totum tamen non perpuravit; nos fecimus, ope Palat. primi, & tertii. vulgo erat: sed impunè tamen id te constat scisse. quis enim coarguere possit? Lambinus reposuerat è scriptis suis: tamen, scisse eum quis coarguere possit? Gruter. De hoc loco ita notavit pater. (Hæc ut Gruterus restituit, ita prorsus habentur in membranis, quibus utimur. Sed

præterea sed impunè tamen, ut putem scriptum fuisse, sed impunè vel impunite. Gronov.

92. Apertiusque dices.] Encliticam addidi è Pal. pr. quo ipso aliter distinguitur tota periodus sitque nervosior. Gruter.

93. Nam ubi eam caperet aut quando.] Sequendus magis Pal. pr. in quo non comparet nam, habetque ubi aut eam caperet. hoc tamen à manu secunda, cum prius fuisset, ut eam. Idem.

94. Satis datum est testium.] Est à Palatino primo & Scalig. admittique tanto confidentius quod tale quid etiam eruisse Lambinus è suis. homo enim ille sæpius editionem suam meliorem fecit auctoritate veterum exemplarium; quamvis id injurie retulerit in notis. quod nescio, an fecerit, quod non arbitraretur sibi tam exilium reddendam rationem; aut verò, ne discerni possent, emendationes ipsiusmet textui invecitæ, ab prioribus quid. Gulielmus heic conjiciebat; satis testium est. Dic dum. quid enim etc. nimis coacte. Idem.

95. Hunc verò beatum oratio quidem vestra sic cogitat.] Nihil lectio, si credendum Pal. pr. qui habet; Hunc vos beatum oratio quidem vestra sic cogitat. rectè, dummodo referatur: Hunc vos beatum, ratio quidem vestra sic cogitat; ego hunc &c. Idem.

præter fidem, quam dederat hosti, ex patria Karthaginem revertisset, 96 tum ipsum, cum vigiliis, & fame cruciaretur, clamat virtus beatiorem fuisse, quam potantem in rosa Thorium. 97 Bella magna gesserat; bis consul fuerat; triumpharat: nec tamen sua illa superiora, tam magna, neque tam præclara ducebat, quam illum ultimam causam, quem propter fidem, constantiamque susceperat: qui nobis miserabilis videtur audientibus, 98 illi perpetenti erat voluntarius. non enim hilaritate, nec lascivia, nec risu, aut joco, comite levitatis, sed sæpe etiam tristes firmitate, & constantia sunt beati.

65 Stuprata per vim Lucretia à regis filio, 99 testata civis, 100 seipsa interemit. hic dolor populi Romani duce & auctore Bruto, causa civitati libertatis fuit: ob ejusque mulieris memoriam primo anno & vir, & pater ejus, consul est factus. Tenuis L. Virginium, uniusque de multis, sexagesimo anno post libertatem receptam, 1 virginem filiam, sua manu occidit, potius, quam ea App. Claudii libidini, qui tum erat summo in imperio, dederetur.

21 Aut hæc tibi, Torquate, sunt vituperanda, aut patrocini-um 67 voluptatis repudiandum. Quod autem patrocini-um, aut quæ ista causa est voluptatis, quæ nec testes illos à claris viris, nec laudatores poterit adhibere? ut enim nos esse annalium monumentis testes excitamus eos, quorum omnis vita consumpta est in laboribus gloriosis, qui voluptatis nomen audire non possent: sic in vestris disputationibus historia mura est: nunquam audivi in Epicuri schola Lycurgum, Solonem, Miltiadem, Themistoclem, Epaminondam nominari: qui in ore sunt ceterorum omnium philosophorum. 3 Nunc vero, quoniam hæc nos etiam tractare cepimus, suppeditabit nobis 4 Atticus noster de thesauris suis, 5 quos, & quantos viros habere testium sat est.

62 Nonne melius est de his aliquid, quam tantis voluminibus 6 de Themista loqui? Sint ista Græcorum. quamquam ab his philosophiam, & omnes ingenuas disciplinas habemus. sed tamen est aliquid, quod nobis non liceat, liceat illis. Pugnant Stoici cum Peripateticis. alteri negant quidquam esse bonum, nisi quod honestum sit. alteri, plurimum se, & longè, longèque plurimum tribuere honestati, sed tamen & in corpore, & extrà, esse quædam bona. Et certamen honestum, &

disputatio splendida: omnis est enim de virtutis dignitate contentio. 7 at cum tuis cum differas, multa sunt audienda etiam de obsecris voluptatibus, de quibus ab Epicuro sapissimè dicitur.

Non potes ergo ista tueri, Torquate, mihi crede, si te ipse, 69 & tuas cogitationes, & studia perspexeris. pudebit te, inquam, illius tabulæ, quam Cleanthes, sanè commode, verbis depingere solebat. Jubebat eos, qui audiebant, secum ipsos cogitare pictam in tabula voluptatem; pulcherrimo vestitu, & ornatu regali, in solio sedentem: præstò esse virtutes, ut ancillulas, quæ nihil aliud agerent, nullum suum officium ducerent, nisi ut voluptati ministrarent, & eam tantum ad autem admonerent, (si modò id pictura intelligi posset,) ut caveret, 8 nequid perficeret imprudens, quod offenderet animos hominum, aut quidquam, è quo oriretur aliquis dolor. Nos quidem virtutes, sic natæ sumus, ut tibi serviremus: 9 aliud negotii nihil habemus.

At negat Epicurus (hoc enim vestrum lumen est) quem- 21 quam, qui honestè non vivat, jucundè posse vivere. quasi ego 70 id eurem, quod ille ajat, aut neget. illud quæro, quid ei, 10 qui in voluptate summum bonum putat, consentaneum sit dicere. Quid affers, 11 cur Thorius, Postumius, cur Chius, cur omnium horum magister, Orata, non jucundissimè vixerit? Ipse negat, ut antè dixi, luxuriosorum vitam reprehendam, nisi planè fatui sint, id est, nisi aut cupiant, aut metuant. quarum ambarum rerum cum medicinam pollicetur, luxuriæ licentiam pollicetur. his enim rebus detractis, negat se reperire in afortorum vita quod reprehendat.

Non igitur potestis voluptate omnia dirigentes, aut tueri, 71 aut retinere virtutem. nam nec vir bonus, ac justus haberi debet, qui, ne malum habeat, abstinet se ab injuria. nostri credo illud:

12 Nemo pius est, qui pietatem

Cave quidquam putes esse verius. nec enim, dum metuit, justus est: & certè, si metuere destiterit, non erit. 13 non metuet autem, sive celare poterit, sive opibus magnis, quidquid fecerit, obtinere, certeque malet existimari bonus vir, ut non sit, quam esse, ut non putetur. Ita, quod certissimum est, pro vera, certaque justitia, simulationem nobis justitia traditis;

96. Tum ipsum.] Pal. idem, eum ipsum, melius. Grut.
 97. Bella magna gesserat; bis Consul.] Haud aliter Pal. pr. sine illo uo. Idem.
 98. Illi perpetenti erat voluntarius.] Neoterice edd. voluptarius, sed præter Pall. sex. & olim cufos, etiam Victorianum & Camerarianum, quibus enim sentit oratio subsequens. Idem.
 99. Testata civis.] Ita omnes Pall. nempe civis, excepto sexto, in quo, testata ejus vi. hoc mosco: quia video quosdam non abhorre- re ab, testata crimen, inter quos & Guilielmus, interpretaturque detestata, quomodo locutus & Propertius. male. nec refert quod domi fe interfecit Lucretia. adjuratio enim æquè testatur Deos hominesque absentes, quam præsentis. Scaligeri vetus habebat testata vim. Idem.
 100. Se ipsam interemit.] Cur ita maluit Gruterus eum alijs quibusdam, quum in utraque Victorii extet se ipsa interemit? Non potuit nefaire id Tullio magis placuisse, qui in Bruto c. 12. Cum se ipse defenderet. Certe etiam pater ita in MS. invenit. Itaque repetivi. Gronov.
 1. Virginem filiam sua manu.] Longè istud venustius quam vulgatum, Virginiam, quod erat tatum in uno Palatino, atque in cæteris omnibus: neque fecit editio Victorii. Gruter.
 2. Summo in imperio.] Nihilò pejus, si non melius Pall. quatuor, summo imperio. Idem.
 3. Nunc vero, quoniam &c.] Paullus Manutius aptius putabat ad sententiam: Nec vero. & ita quoque Pall. quatuor; sed pr. tamen & tertius propugnant vulgatum; pro quo sanè stat exemplorum copia, quam statim exhibet auctor, verbaque omnia subsequen- tia idipsum difertim vociferantur. Idem.
 4. Atticus noster.] Vocem postream crui nunc primum ex Pal. pr. ac tertio, hæctenus delituit. Idem.
 5. Quos & quantos viros habere testium sat est.] Vix se tenuit manus, quin funditus eradicaret voces quatuor à fine, tanquam lib- rarii potius quam Tullii, certe nulla ejus fibra, imò umbra in optimo illo nostro Palatino. Scaliger indicavit fuisse in suo codice

ae Morelli, viros? quibus punctis, si voluit ostendere dictiones eas abfuisse iidem libris, rem factam habemus. Idem.
 6. De Themista loqui.] Vulgata lectio Themistocle. minus rectè, & contra quinque Palatinos, quorum plerique Themista, aut Themis- ti, primus verò Themista, eum prius fuisse Themista, consulantur notæ Lambiniana. nam & Scalig. lib. Themista. Idem.
 7. At cum tuis cum differas.] Melius quod est in Pal. pr. à mana emendatoris, tuis tu differas. Idem.
 8. Ne quid perficeret imprudens.] Pal. ille melior, faceret. nec video eum displicerit. Idem.
 9. Aliud negotii nihil habemus.] Antiquè Pal. pr. & quart. aliud negotium nihil habemus. Idem.
 10. Qui in voluptate summum bonum putat.] Pal. pr. ponat. rectè. alias haud absurda conjectura Guilielmi, qui voluptate s. b. putat. Idem.
 11. Cur, Thorius, Postumius, cur Chius &c.] Ita omnes editi, ne- que recedit Pal. pr. quam transposito vocem, cur Thorius, cur Chius Postumius. ceteri nostri mss. insunt scripturæ vulgatæ, nisi quod unus atque alter, curchius unita voce. videantur alia lectio in Notis Fulvii Ursini. Scaliger annotavit alias legi Chircus. ipseque substituit, cur Thorius, cur C. Hirius Postumius, qui primus murena- rum vivarium excoegavit, teste Plinio lib. 12 Nat. Hist. cap. 55. Idem.
 12. Nemo pius est qui pietatem. Cave quidquam &c.] Expressi si- dentur quod erit in Pal. pr. quod meminissim Tullium sæpe dimi- diatos laudare versus, quasi proverbiales. & alioquin illud cave quod addebant editiones alie, nihil in se continet, quo sensus melius sit. Fulvii Ursini amicus conjiciebat, qui pietatem ager. Gu- lielmus verò, qui pietatem metu caput. Scaliger: Nemo pius est, qui piet, atem caret. Idem.
 13. Non metuet autem, sive celare poterit, sive opibus magnis, quid- quid fecerit, obtinere: certeque malet.] Ita Paulus Manutius ex scripto Massari libro, cui respondet omnino Pal. pr. quam quod is, mallet. Idem.

ris; præcipitque quodam modo, ut nostram stabilem conscientiam contemnamus, aliorum errantem opinionem aucupemur.

23 Quæ dici eadem de ceteris virtutibus possunt: quatum omnium fundamenta vos in voluptate, tamquam in aqua ponitis. Quid enim? fortemne possimus dicere eundem illum Torquatum? delector enim, quamquam te non possum, ut ais, corrumpere: delector, inquam, & familia vestra, & nomine. 14 & hercule mihi vir optimus, nostrique amantissimus, A. Torquatus, versatur ante oculos: cujus quantum studium, & quam insignie fuerit erga me temporibus illis, quæ nota sunt omnibus, scire necesse est utrumque vestrum. quæ mihi ipsi, qui volo & esse, & haberi gratus, grata non essent, nisi eum perspicerem mea causa mihi amicum fuisse, non sua: nisi hoc dicis, sua, quod interest omnium rectè facere. si id dicis, vicimus. id enim volumus, id contendimus, 15 ut officii fructus, sit ipsum officium.

23 Hoc ille tuus non vult, omnibusque ex rebus voluptatem, quasi mercedem, exigit. sed ad illum redeo. Si voluptatis causa cum Gallo apud Anienem depugnavit provocatus, & ex ejus spoliis sibi & torquem, & cognomen induit, 16 nullam aliam ob causam, nisi quod ei talia facta, digna viro videbantur; fortem non puto. 17 Jam si pudor, si modestia, si pudicitia, si, uno verbo, temperantia, poenæ aut infamiae metu coercerentur, non sanctitate sua se tuebuntur: quod adulterium, quod stuprum, quæ libido non se proripiet, ac proijciat aut occultatione propolita, aut impunitate, aut licentia?

24 Quid? illud, Torquate, quale tandem videtur? te isto nomine, ingenio, gloria, quæ facis, quæ cogitas, quæ contendis, quod referas, cujus rei causa perficere, quæ conaris, velis, quod optimum denique in vita iudices, non audere in conventu dicere? quid enim mereri velis jam, cum magistratum inieris, & in concionem adscenderis, (est enim tibi edicendum, quæ sis observaturus in jure dicendo: & fortasse etiam, si tibi erit visum, aliquid de majoribus tuis, & de te ipso diceres, more majorum) quid mereris igitur, ut te dicas in eo magistratu omnia voluptatis causa facturum esse? reque nihil fecisse in vita, nisi voluptatis causa? An me, inquis, tam amentem putas, ut apud imprecritos isto modo loquar? At tu eadem ista dic in judicio, aut, si coronam times, dic in senatu. numquam facies. cur, nisi quod turpis est oratio? mene ergo, & Triarium, dignos existimas, apud quos rursus loquere? Verum, esto.

3 Verbum ipsum voluptatis non habet dignitatem: nec nos 25 fortasse intelligimus. hoc enim identidem dicitis, non intelligere nos, voluptatem quam dicatis. Rem videtis difficilem, & obscuram. 18 individua cum dicitis, & intermundia, quæ nec sunt ulla, nec possunt esse, intelligimus: voluptas, quæ passeribus nota est omnibus, à nobis intelligi non

potest? quid, si efficio, ut fatearè, sine non modò, quid sit voluptas, scire, (est enim jucundus motus in sensu) sed etiam, quid eam tu velis esse? tum enim eam ipsam vis, quam modò ego dixi: & nomen imponis, in motu ut sit, & faciat aliquam varietatem: tum aliam quandam summam voluptatem, cui ad nihil possit: eam tum adesse, cum dolor omnis absit, eamque stabilem appellas.

Sit sanè ista voluptas. dic in quovis conventu, te omnia 16 facere, ne doleas. si ne hoc quidem satis amplè, satis honestè dici ptas; dic te omnia & in isto magistratu, & in omni vita, utilitatis tuæ causa facturum, nihil nisi quod expediat, nihil denique nisi tua causa: quem clamorem concionis, aut quam spem consulatus ejus, qui tibi paratissimus est, futuram putes? 19 eamne rationem sequare, qua tecum ipse, & cum tuis utare, profiteri autem, & in medium proferre non audeas? At verò illa, quæ Peripatetici, quæ Stoici dicunt, seipere tibi in ore sunt. in iudiciis, in senatu, officium, 20 equitatem, dignitatem, fidem, recta, honesta, digna imperio, digna populo Romano, omnia pericula pro republica, viri pro patria.

Hæc cum loqueris, 21 nos barones stupemus: tu videlicet 77 tecum ipse rides. nam inter ista tam magnifica verba, tamque præclara, non habet ullum voluptas locum, non modò illa, quam in motu esse dicitis, quam omnes urbani, rustici, omnes, inquam, qui Latine loquuntur, voluptatem vocant: sed ne hæc quidem stabilis, quam, præter vos, nemo appellat voluptatem. 22 Vide, ne non debeas verbis nostris uti, 24 sententiis tuis. Quod si vultum tibi, 23 si incessum fingeris, quo gravior viderere, non esses tui similis: verba tu fingas, & ea dicas, quæ non sentias, aut etiam, ut vestitum, sic sententiam habeas aliam domesticam, aliam forensam, ut in fronte ostentatio sit, intus veritas occultetur? Vide, quæso, rectumne sit. mihi quidem ea verà videntur opiniones, quæ honestæ, quæ laudabiles, quæ gloriose, quæ in senatu, quæ apud populum, quæ in omni cœtu, 24 concilioque preferendæ sint: ne id non pudeat sentire, quod pudeat dicere.

Amicitia verò locus ubi esse potest, aut quis amicis esse 78 cuiquam, quem non ipsum amet propter ipsum? quid autem est amare, & quo nomen ductum amicitia est, nisi velle bonis aliquem affici quàm maximis, etiam si ad se exiis nihil redeat? 25 Et quidem prodest, inquis, mihi eo esse animo. Immodè videri fortasse. 26 esse enim, nisi eris, non potes. qui autem esse poteris, nisi te amor ipse fecerit? quod non 27 sub dubia utilitatis ratione effici solet, sed ipsum à se oritur, & sua sponte nascitur. At enim sequor utilitatem. 28 Manebit ergo amicitia tam diu, quàm diu sequitur utilitas: & si utilitas amicitiam constituet, toller eadem.

Sed quid ages tandem, si utilitas ab amicitia (ut sit scire) de- 79 fecerit? relinquesne? quæ ista amicitia est? retinebis? qui convenit? quid enim de amicitia statueris, 29 utilitatis causa expectenda,

14. Et hercule mihi vir optimus.] Sic etiam Lambiniani, nedum Palatinus ille primus. nam reliqui modò, vir; ut editi. Grut.

15. Ut officii fructus sit ipsum officium.] Notavit pater in charta (MS. ut officii fructus sit). Nescio quid inde voluerit sequi, aut exculpserit: nisi quod in exemplari, video annotasse, (an forte vitulus?) Gronov.

16. Nullam aliam ob causam &c.] Manutius & Lambinus, ullam. sed nolentibus mss. certe nostris, inò & ratione, & loquendi consuetudine. Gruter.

17. Jam si pudor, si modestia.] Illud si pudor est à Pal. pr. voluitque revocatum Victorius, sed nemo auctavit. Idem.

18. Individua cum dicitis & intermundia.] Verba bina cum dicitis, revocavi ex Pal. pr. ac tert. fecerat idem antea Victorius, sed iterum eiecit editores sequentes. Idem.

19. Eamne rationem sequare.] Pal. pr. eamne rationem igitur sequere. quod igitur etiam est in tertio; & interferendum videtur. Idem.

20. Equitatem, dignitatem, fidem &c.] Sic quoque ille Palatinus, non ut conjunctim nonnulli, equitas, dignitas, fides. neque opus est ullo modo, nostra interpunctione. Idem.

21. Nos barones.] Ita omnes Palatini ad unum, neque secus aliorum mss. non varones, aut varones. Idem.

22. Vide ne non debeas.] Palatinus ille: Vide igitur, ne non deb.

quæ particula heic habet quod agat. Scal. vetus, vide ne non dubites. Idem.

23. Si incessum fingeres.] Nescio an non sit librarii vitium, quod reperi in Pal. pr. fringere. Idem.

24. Concilioque preferenda sunt.] Membranz eadem, item Scallig. profutenda; neque displicet. Idem.

25. Et quidem prodest inquis mihi eo esse animo.] Sic serè Palk: nisi quod haud agnoscat quidem, melioreque habeant, inquis. Victorius: Quid? prodest inquis mihi in eo esse animo. Manutius: Equid prodest inquis mihi eo &c. pessimè ultimus: quod moneo quia eidem lectiōni adquefecat Brutus. Idem.

26. Esse enim nisi eris non potes.] Fulvii Ursini codex, nisi sis; cui nullus nostrorum adtipulatur; etiam si scripturæ non male. Idem.

27. Sub dubia utilitatis ratione.] Lambinus subdubia, præter exemplaria calamo exarata. Idem.

28. Manebit ergo amicitia tam diu quam diu sequetur utilitas: & si utilitas amicitiam constituet, toller eadem.] Annotavit pater. (MS. non habet tam diu, tum & si utilitas. Ut videatur brevius multo rotundiusque scripsisse Cicero: Manebit ergo amicitia, quam diu sequetur utilitas: amicitiam constituet, toller eadem.) Gronov.

29. Utilitatis causa expectenda.] Verba isthæc tria tollunt Paullus Manutius, ac Lambinus: sed invitis mss. & mente auctoris. nam Epi-

da, vides. Ne in odium veniam, si amicum desititro tueri. Primum cur ista res digna ¹⁰ odio est, nisi quod est turpis? Quod si, ne quo incommodo afficiare, non relinques amicum; tamen, ne sine fructu alligatus sis, ut moriatur, optabis. Quod si non modo militatere tibi nullam afferet, sed factura rei familiaris erunt faciendae, labores suscipiendi, adendum vitae periculum: ne tum quidem te respicies, & cogitabis tibi quaeque naum esse, & suis voluptatibus? vadem te ad mortem tyranno pro amico, ut Pythagoreus ille ³¹ fecit Siculo tyranno? aut Pylades cum sis, dices te esse Orestem, ut moriare pro amico? aut, si esses Orestes, Pyladem refelleres, te indicares? & si id non probares, quo minus ambo unà necaremini, ³² non precarere?

²⁵ Faceres tu quidem, Torquate, laxae omnia. nihil enim arbitror magna laude dignum, quod te pratermissurum credam aut mortis, aut doloris metu. non quaeritur autem, quid naturae tuae consentaneum sit, sed quid disciplinae. ratio ista, quam defendis; praecipua, quae didicisti, quae probas, funditus evertunt amicitiam: quamvis eam Epicurus, ut facit, in caelum efferat laudibus. At coluit ipse amicitias. Quasi quis illum neget & bonum virum, & comem, & humanum fuisse. de ingenio ejus in his disputationibus, non de moribus quaeritur. sit ista in Graecorum levitate perveritas, qui malefictis insectantur eos, à quibus de veritate dissentiunt. Sed quamvis comis ³³ in amicitias tuendis fuerit, tamen, si haec vera sunt, (nihil enim affirmo) non satis acutus fuit.

²⁶ At multis se probavit: & quidem jure fortasse: sed tamen non gravissimum est testimonium multitudinis. in omni enim arte, vel studio, vel quavis scientia, vel in ipsa virtute, optimum quidem rarissimum est. Ac mihi quidem, quod & ipse bonus vir fuit, & multi Epicurei fuerunt, & hodie sunt & in amicitias fideles, & in omni vita constantes, & graves, nec voluptatis, sed officio consilia moderantes, hoc videtur major vis honestatis, & minor voluptatis. ita enim vivunt quidam, ³⁴ ut eorum vita refellatur oratio. atque ut ceteri existimantur dicere melius, quam facere: sic hi mihi videntur facere melius, quam dicere.

²⁶ Sed haec nihil sanè ad rem. illa videamus, quae à te de amicitia dicta sunt. è quibus unum mihi videbar ab ipso Epicuro dictum cognoscere: amicitiam à voluptate non posse divelli, ob eamque rem, colendam esse, ³⁵ quod sine ea tutò, & sine metu vivi non possit, nec jucundè quidem possit. Satis est ad hoc responsum. attulisti aliud humanius horum recentiorum, nunquam dictum ab ipso illo, quod sciam: primò utilitatis causa amicum expecti: eum autem usus accessisset, tum ipsum amari propter se, etiam ommissa spe voluptatis. hoc et si ³⁶ multis modis reprehendi potest, tamen ³⁷ accipio quod

dat. mihi enim satis est, ipsis non satis. nam aliquando potest re ad se fieri dicunt, nulla expectata, nec quaesita voluptate.

³⁸ Poluisti etiam, dicere alios, foedus quoddam inter se facere sapientes, ut quemadmodum sint in se ipsos animari, eodem modo sint erga amicos: id & fieri posse, & saepe esse factum, & ad voluptates percipiendas maximè pertinere. Hoc foedus facere si potuerunt, faciant etiam illud, ut aequitate, modestiam, virtutes omnes per se ipsas gratis diligant. At verò si fructibus, & emolumentis, & utilitatibus amicitias colimus, si nulla caritas erit, quae faciat amicitiam ipsam sua sponte, vi sua, ex se, & propter se expectandam: dubium est, quin fundos, & insulas amicis anteponamus?

Licet hic rursus ea commemorare, quae optimis verbis ab Epicuro de laudibus amicitiae dicta sunt. non quaero, quid dicat, sed quid convenienter possit rationi, & sententiae suae dicere. Utilitatis causa amicitia est quaesita. num igitur utiliore tibi hunc Triarium putas esse posse, ³⁹ quam si tua sint Puteolis granaria? collige omnia, quae soletis: praesidium amicecum. Satis est tibi in te, satis in legibus, ⁴⁰ satis & in mediocribus amicitias praesidii: jam contemni non poteris, odium autem & invidiam facile vitabis. ad eas enim res ab Epicuro praecipua dantur. & tamen ⁴¹ non tantis vestigalibus ad libertatem uteus, etiam sine hac Pylade amicitia, multorum te benevolentia praeclearè & tuebere, & munies.

At quicum joca, seria, ut dicitur, quaeum arcana, quicum ⁴² occulta omnia? Tecum optimè: deinde etiam cum mediocri amico. Sed fac ista esse ⁴³ non inopportuna: quid ad utilitatem tanta pecunia? Vides igitur, si amicitiam sua caritate meriatur, nihil esse praestantius: sin emolumento, summas familiaritates, praediorum pretiosorum mercede superari. Me igitur ipsum ames oportet, non mea, si veri amici futuri sumus. Sed in rebus apertissimis nimium loquimur. perfe-cto enim, & concluso, neque virtutibus, neque amicitias usquam locum esse, si ad voluptatem omnia referantur: nihil praeterea magnopere dicendum. attamen, ne cui loco non videatur esse responsum, pauca etiam nunc dicam ad reliquam orationem tuam.

Quoniam igitur omnis summa philosophiae, ad beatè vivendum refertur, idque unum expetentes homines se ad hoc studium contulerunt: beatè autem vivere alii in alio, vos in voluptate ponitis, item contra, ⁴⁴ omnem infelicitatem in dolore: id primum videamus, beatè vivere vestrum quale sit. Atque hoc dabitur, ut opinor, si modò sit aliquid, esse beatum, id oportere totum poni in potestate sapientis. nam, si amitti vita beata potest, beata esse non potest. quis enim confidit semper sibi illud stabile, & firmum permanurum, quod fragile, & caducum sit? qui autem diffidet perpetuati bono-

Epicureorum hoc erat, nihil facere nisi utilitatis suae causa, ut supra auditum est. Gruter.

²⁰ Odio est, nisi quod est turpis? Quod si, nego &c.] Debetur palmaria istaec emendatio Palatino pr. tamque clara est, ut de ea dubitari nequeat. at vulgata lectione, nihil erat inquinatius; Lambiniana correctione, nihil dilutius. Idem.

³¹ Fecit Siculo tyranno.] Dicitio postrema videtur adnotamentum Scholiastris. Idem.

³² Non precarere.] Sic mss. nostri omnes, sic antiquitus impressi; etiam Victorius. recentiores obycerant nobis deprecarere. quare quaeso? Idem.

³³ In amicitias tuendis.] Ita quidem Victorii editio & sequentes, verum Aldi vetus, in amicis, quomodo & Pall. sex. Idem.

³⁴ Ut eorum vita refellatur oratio.] Reduxi scripturam veterem, tam eorsum, quam manu exaratorum eodum. recentiores enim, vita probatur, refellatur oratio. Idem.

³⁵ Quod sine ea tuto &c.] Acute admodum Paullus Manutius conjicit, quod si sine ea &c. sed haec adhuc an admittere debeam. Idem.

³⁶ Multis modis reprehendi.] Pal. pr. multimodè aut multimodis. nam syllaba ultima scripta est per notam. Idem.

³⁷ Accipio quod dicit.] Malij dant, ob statim sequentia; & verò sic quoque ille pr. Pal. Idem.

³⁸ Poluisti etiam.] Ita planè Pal. pr. quod longè heic aptius illo vulgato autem. ideoque statim ejeci. Idem.

³⁹ Quam si tua sunt, Puteolis granaria.] Palatini quatuor

propugnant hanc scripturam, nam tert. granaria. ac cum primus ille representat granaria; ut vix mihi dubium fiat, quin ita scribendum, sed litera priore majuscula, ut si nomen fundi admodum uberis in tractu Puteolano. videtur tamen Victorius super vulgata lectione libro vi Var. Lect. cap. 12. Muretus verò eidem adversarius libro vii Var. Lect. cap. 10. Gruter. Sententiam suam de hoc loco protulit quoque pater, & propter calaplos ex provinciae frumentariis omnino granaria videri hic scripsisse Tullium colligit lib. 11 observ. cap. 2. quod verum puto & ideo sequor. Gronov.

⁴⁰ Satis in mediocribus amicitias praesidii.] Palat. ille pr. praesidium, antiquè: neque refergerim; praesertim cum sic quoque comparet in ceteris Pall. quamvis alia distinctione; ea scilicet quam & in suo reperit Fulvius noster Ursinus. Gruter.

⁴¹ Non tantis vestigalibus ad libertatem uteus.] Revocavi exoletarum editionum scripturam pertinaciter haerentem in Palatinis omnibus, tanto magis quod displiceret Lambino, cui in deliciis ad libertatem. interim monendus lector nondum Tullio suam additam sententiam, nisi ejciamus negativam non, quae nulla proferus est in Pal. primo, heicque menti loquentis maximè adversatur, meo quidem judicio. quid quod idem non subiectum lineis in Scaligerano. Gruter. Quam & in suis membranis sic reperisset pater, judicavit Tullium scripsisse ubertatem. Gron.

⁴² Non inopportuna.] Ita quoque Pal. pr. non inopportuna, ut prius editi. Gruter.

⁴³ Infelicitatem omnem.] Pal. idem; miseriam omnem. quomodo item Scal. Idem.

bonorum suorum, timeat necesse est, ne aliquando, amissis illis, sit miser. beatus autem esse in maximarum rerum timore nemo potest.

37 Nemo igitur esse beatus potest. neque enim in aliqua parte, sed in perpetuitate temporis 44 vita beata duci solet: neque appellatur omnino vita beata, nisi consecuta, atque absoluta: nec potest quisquam aliàs beatus esse, aliàs miser. qui enim existimabit posse se miserum esse, beatus non erit. nam cum semel est suscepta beata vita, permanet, quam ipsa illa effectrix beata vitæ sapientia: neque expectat ultimum tempus ætatis: quod Cræso scribit Herodotus præceptum à Solone. etenim, quemadmodum tute dicebas, negat Epicurus 45 diuturnitatem quidem temporis ad beatè vivendum aliquid afferre, nec minorem voluptatem percipi in brevitate temporis, quàm, si illa sit sempiterna.

38 Hæc dicuntur inconsistentissimè. cum enim summum bonum in voluptate ponat, negat infinito tempore ætatis voluptatem fieri inajorem, quàm finito, atque modico. Qui bonum omnino in virtute ponit, is potest dicere perfici beatam vitam perfectione virtutis. negat enim summo bono afferre incrementum diem. qui autem voluptate vitam effici beatam putabit, qui sibi is convenit, si negabit voluptatem crescere longinquitate? igitur ne dolorem quidem. An dolor longissimus quisque miserrimus: voluptatem non optabiliorem diuturnitas facit? Quid est igitur, cur ita semper deum appelleret Epicurus, beatum & æternum? dempta enim æternitate nihilo beatorum Jupiter, quàm Epicurus. uterque enim summo bono fruatur, id est, voluptate. 46 at enim hic etiam dolore. at eum nihili facit, ait enim se, si uratur, quàm hoc suave dicturum.

39 Quæ igitur re à deo vincitur, si æternitate non vincitur? in qua quid est boni præter summam voluptatem, & eam sempiternam? quid ergo atinet gloriose loqui, nisi constanter loquere? in voluptate corporis (addam, si vis, animi, 47 dum ea ipsa, ut vultis, sit quod & in corpore) situm est vivere beatè. Quid? istam voluptatem perpetuam quis potest præstare sapienti? nam quibus rebus efficiuntur voluptates, hæc non sunt in potestate sapientis. non enim in ipsa sapientia positum est beatum esse, sed in iis rebus, quas sapientia comparat ad voluptatem. totum autem id externum: &, quod externum, id in casu est. ita fit beata vitæ domina fortuna. quam Epicurus ait exiguam intervenire sapienti.

28 Age, inquit: ista parva sunt. sapientem locupletat ipsa natura: cuius divitias Epicurus ipse parabiles esse docuit. Hæc bene dicuntur: nec ego repugno: sed inter sese ipsa pugnant. negat enim tenuissimo victu, id est, contemptissimis escis & potionibus, minorem voluptatem percipi, quàm rebus exquisitissimis ad epulandum. Huic ego, si negaret quidquam interesse ad beatè vivendum, quali ureretur victu, concederem: laudarem etiam: verum enim diceret: idque Socrates, qui voluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, cibi condimentum esse famem: potionis sitim. sed, qui ad voluptatem omnia referens, vivit ut Gallionis, loquitur ut Frugi il-

le Pifo, non audio. nec enim eum, quod sentiat, dicere existimo.

9 Naturales divitias dixit parabiles esse, quòd parvo esset natura contenta. certè, nisi voluptatem tanti æstimaretis. Non minus, inquit, voluptas 48 percipitur ex vilissimis rebus, quàm ex pretiosissimis. Hoc est non modò eorum non habere, sed ne palatum quidem. qui enim voluptatem ipsam conreunt, iis licet dicere, se acipenserem menæ non antepone. cui verò in voluptate summum bonum est, huic omnia sensu, non ratione sunt judicanda: eaque dicenda optima, quæ sunt suavissima.

49 Verùm esto: consequatur summæ voluptates, non modò parvo, sed per me nihilo, si potest: sit voluptas non minor in nasturtio illo, quo vesci Persas esse solitos scribit Xenophon, quàm in Syracusanis menis, quæ à Platone graviter vituperantur: sit, inquam, tam facilis, quàm vultis, voluptatis comparatio: quid de dolore dicemus? cujus tanta tormenta sunt, ut in his beata vita, si modò dolor summum malum est, esse non possit. ipse enim Metrodorus, pænè alter Epicurus, beatum esse describit his ferè verbis: cum corpus bene constitutum sit, & sit exploratum, ita futurum. An id exploratum cuiquam potest esse, 50 quo modo sese habitatum sit corpus non dico ad annum, sed ad vesperam? dolor igitur, id est summum malum, metuetur semper, etiam si non aderit. jam enim adesse poterit. qui potest igitur habitare in beata vita summi mali metus? Traditur, inquit, ab Epicuro ratio negligendi doloris.

Jam ipsum absurdum, maximum malum negligi. sed quæ 53 tandem ista ratio est? Maximus dolor, inquit, brevis est. primum, quid tu dicis, breve? 51 deinde dolorem quem maximum? quid enim? summus dolor plures dies manere non potest? vide ne etiam menses. nisi fortè eum dicis, qui simulatque arripuit, interficit. quis istum dolorem timet? illum malle levares, quo optimum atque humilissimum virum, Cn. Octavium, M. F. familiarem meum, confici vidi: nec verò semel, nec ad breve tempus, sed & sæpe planè, & diu. quos ille, dii immortales! cum omnes artus ardere viderentur, cruciatus perferabat? nec tamen miser esse, quia summum id malum non erat: tantummodo laboriosus videbatur. at miser, si in vitiosa, & flagitiosa vita afflueret voluptatibus.

Quòd autem magnum dolorem brevis, longinquum levem esse dicitis: id non intelligo, quale sit. video enim & 54 magnos, & 52 eosdem bene longinquos dolores: 53 quorum alia toleratio est verior; qua uti vos non potestis, qui honestatem ipsam per se non amatis. Fortitudinis quadam præcepta sunt, ac pænè leges, quæ examinari virum vetant in dolore. quamobrem turpe putandum est, non dico dolere (nam id quidem est interdum necesse) sed saxum illud Lemnium clamore Philoctetæo funestare:

Quod ejulatu, questu, gemitu, fremmitibus

Resonando 54 multum, flebiles voces refert.

55 Huic Epicurus comparet se, si potest:

Cui

44. Vita beata duci solet.] Communis lectio dicit, sed contra Pall. omnes, item Victorii editionem. Grut.

45. Diuturnitatem quidem.] Notavit pater. (MS. diurnitæ, f. diurnationem.) Gronov.

46. At enim hic etiam dolore. at eum &c.] Sic iterum Pall. & editi à Victorio. ineptè recentiores. nam cum &c. Gruter.

47. Dum ea ipsa, ut vultis, sit, quod & in corpore.] Haud secus Aldus avus, secutusque est Victorius, ad Nepos, dum in ea ipsa. Pal. pr. nihil discrepat à priore scriptura, nisi in fine. habet enim tantum sit & corpore. reliqui admittunt quidem quod, sed excludunt tamen in; præter tertium. malim, dum ea ipsa, ut vultis, sit & in corpore. Idem.

48. Percipitur ex vilissimis.] Est à Pal. pr. vulgati, præc. tam ex vil. quod displicuit & Lambino; expunxitque sed sine auctoritate librorum pluteariorum. Idem.

49. Verum esto: conseq. summæ vol. non modò parvo, sed per me nihilo.] Expressi Palatini primi scripturam; quam parte sua subodoratus est non tam Lambinus, quam P. Manutius hæc etiam in-

tegrè. publicati: Verum isto modo consequatur summæ voluptates, non modò parvo, sed semè nihilo, quod & in omnibus Palatinis; adeo ut vix credam Lambino adfirmanti in nullo suorum comparuisse vocem modo. invasit nimirum conjectaneum Manutii, & adornare voluit pro suo. Idem.

50. Quomodo sese habiturum.] Pal. pr. se hæc. forte se heic. Idem.

51. Deinde dolorem quem maximum.] Sic Pal. pr. optimè. neque aliter conjecerat P. Manutius, & post ipsum Lambinus. Idem.

52. Eosdem bene longinquos.] Illud bene, reduxi fuaui Pall. editionisque Victorii. Idem.

53. Quorum alia toleratio est verior; qua &c.] Non potui amplius subtrahere scripturam Pal. pr. qua videbam loco isti melius fore quam prius, cum legeretur: Quædam alia toleratio est verior. Idem.

54. Mutum flebiles voces refert.] Magis istud probo subnixum fide veterum editionum omnium, quam nuper natum, multum, quod tantum reperi in duob. Pall. cum fervarent alterum numero quatuor, interque alios ille pr. mus. Idem.

55. Huic Epicurus comparet se, si potest.] Lectio nata ex P. Manutii

*Cui viperino morsu venæ viscerum
Veneno imbuta tetros cruciatus cient.*

Sit Epicurus Philoſopheta: ſi gravis dolor, brevis. At jam decimum annum in ſpelunca jacet.

95 Si longus, levis. dat enim intervalla, & relaxat. Primum non ſape: deinde quæ eſt iſta relaxatio, cum & præteriti doloris memoria, recens eſt; & futuri, atque impendentis torquet timor? Moriarur, inquit. Fortaſſe id optimum, ſed ubi illud, Plus ſemper voluptatis? ſi enim ita eſt; vide, ne facinus facias, cum mori ſuadeas. 56 Potius ergo illa dicantur, turpe eſſe viro debilitari, dolore frangi, succumbere. nam iſta veſtra, Si gravis, brevis: ſi longus, levis, 57 dictata ſunt. virtutis, magnitudinis animi, patientiæ, fortitudinis fomentis dolor mitigari ſolet.

30 Audi, ne longè abeam, moriens quid dicat Epicurus: 58 & 95 intellige, facta ejus cum diſtis diſcrepare. Epicurus Hermacho S. Cum ægerem, inquit, *vita beatum, & eundem ſupremum diem, ſcribebamus hac.* 59 tanti autem morbi aderant veſica, & viſcerum, ut nihil ad eorum magnitudinem poſſit accedere. 60 Ecce miſerum hominem, ſi dolor, ſummum malum eſt. dici aliter non poteſt. ſed audiamus ipſum: *Compensabatur tamen, inquit, cum his omnibus animi lætitiis, quam capiebant memoria rationum, inventorumque noſtrorum. ſed tu, ut dignum eſt tua erga me, & erga philoſophiam voluntate* 61 *ab adoleſcentulo ſuſcepta, ſac ut Metrodori tueare liberos.*

97 Non ego jam Epaminondæ, non Leonidæ mortem hujus mortis antepono: quorum alter cum viciffet Lacedæmonios apud Mantineam, ſimulque ipſe gravi vulnere exanimari ſe videret, ut primum diſpexit, quæſivit, ſalvifine eſſet clypeus, cum ſalvum eſſe ſentes ſui reſpondiffent: rogavit, eſſentne fuiſt hoſtes: cumque id quoque, ut cupiebat, audiffiffet, evelli juſſit eam, qua erat tranſfixus, haſtam. ita multo ſanguine profuſo, in lætitiis, & in victoria eſt mortuus. Leonidas autem, rex Lacedæmoniorum, ſe in Thermopylis, trecentoque eos, quos eduxerat Sparta, cum eſſet propoſita aut fuga turpis, aut glorioſa mors, oppoſuit hoſtibus. Præclaræ moris ſunt imperatoria. philoſophi autem in ſuis lætulis plerumque moriuntur. 62 Refert tamen; quòd ſibi videtur eſſe morienti magna laus. *Compensabatur, inquit, cum ſummis doloribus lætitiis.*

98 Audio equidem philoſophi vocem, Epicure. ſed, quid tibi dicendum ſit, oblitus es. primum enim, ſi vera ſunt ea, quorum recordatione te gaudere dicis, hoc eſt, ſi vera ſunt tua ſcripta & inventa; gaudere non potes. nihil enim jam habes, quod ad corpus referas. eſt autem à te ſemper dictum, nec gaudere quemquam, niſi propter corpus: nec dolere. *Præteritis, inquit, gaudeo. Quibusnam præteritis? ſi ad corpus pertinentibus, rationes tuas te video compenſare cum*

iſtis doloribus, non memoriam corpore perceptarum voluptatum. ſi autem ad animum; falſum eſt; quòd negas animi ullum eſſe gaudium, quod non refreratur ad corpus.

Cur deinde Metrodori liberos commendas? 61 quid ex iſto tuo egregio officio, & tanta fide (ſic enim exiſtimo) ad corpus referes? Huc, & illuc, Torquate, vos veteris licet: nihil in hac præclara epistoſa ſcriptum ab Epicuro congruens, & conveniens decretis ejus reperietis. ita redarguiur ipſe à ſeſe, 64 veneuntque ſcripta ejus probitate ipſius, ac moribus. nam iſta commendatio puerorum, memoria, & caritas amicitie, ſummorum officiorum in extremo ſpiritu conſervatio, indicat innatam eſſe homini probitatem gratuitam, 65 non invitatum voluptatis, nec præmiorum mercedibus evocatum. quod enim teſtimonium majus quarimus, quæ honeſta & recta ſint, ipſa eſſe optabilia per ſeſe, cum videamus 66 tanta officia morientis?

Sed, ur epistoſam laudandam arbitror eam, quam modò totidem ſere verbis interpretatus ſum (67 quamquam ea cum ſumma ejus philoſophi nullo modo congruebat:) ſic ejuſdem teſtamentum non ſolum à philoſophi gravitate, ſed etiam ab ipſius ſententia judico diſcrepare. ſcripſit enim, & multis ſæpe verbis, & breviter, apteque, in eo libro, quem modò nominavi, *mortem nihil ad nos pertinere. quod enim diſſolutum ſit, id eſſe ſine ſenſu: quod autem ſine ſenſu ſit, id nihil omnino ad nos pertinere.* hoc ipſum elegantius poni, meliſque potuit. nam quod ita poſitum eſt, Quod diſſolutum ſit, id eſſe ſine ſenſu, id ejuſmodi eſt, ut non ſatis planè dicat, quid ſit diſſolutum.

Sed tamen intelligo, quid velit. morte autem, quid ſit, quòd, cum diſſolutione, id eſt, quæto ſenſus omnis extinguitur; & cum reliqui nihil ſit omnino, quod pertineat ad nos: tam accuratè, tamque diligenter caveat, & ſanciat, ut *Amyntachus, & Timocrates, heredes ſui, de Hermachi ſententia dent, quod ſatis ſit ad diem agendum natalem ſuum quotannis, menſe Gamelione: itemque omnibus menſibus, riceſimo die lune, dent ad eorum epulas, qui unà ſecum philoſophari ſint, ut & ſui, & Metrodori memoria colatur.*

Hæc ego non poſſum dicere non eſſe 68 hominis & belli, & humani; ſapientis verò nullo modo, phyſici præſertim, quem ſe ille eſſe vult, putare ullum eſſe cuiuſquam diem natalem. Quid? 69 verene poteſt eſſe dies ſapius, qui ſemel fuit? certe non poteſt. an ejuſdemmodi: ne id quidem, 70 niſi cum multa annorum interceſſerint in illa, 71 ut omnium ſiderum eodem, unde profecta ſint, ſiar ad unum tempus reverſo: nullus eſt igitur cuiuſquam dies natalis. At habetur. Et ego id ſcilicet neſciebam. ſed, ur ſit, etiamne poſt mortem coletur: idque teſtamento cavebit is, qui vobis quaſi oraculum ediderit, nihil ad nos pertinere poſt mortem? Hæc non

non

nutii conjectura. prius enim legebatur: *Huic Epicurus competenter, & ſi poteſt.* quomodo etiam eſt in Pall. ſed non in primo; qui tantum ſervat, *Huic Epicurus & ſi poteſt.* quod melius vulgato, quamvis tamen affirmare haud auſim locum ſe eſſe perſanatum. Gronov.

56. Potius ergo illa dicantur, turpe eſſe viro debilitari.] Notavit pater. (MS. turpe eſſe, viri non eſſe, debilitari dolore.) Gronov.

57. Dictata ſunt. virtutis &c.] Neſcio an non diſtingui poſſit; dictata ſunt virtutis, & magnitudinis animi, patientiæ, fortitudinis. fomentis dolor mitigari ſolet. Gronov.

58. Et intellige facta ejus &c.] Non male: ſed tamen Pal. pr. ut intelligat. Idem.

59. Tanti autem morbi aderant veſica & viſcerum.] Diſcrepat & hæc ab ceteris Pal. pr. tenni aderant veſica & torminum morbi. Gronov. Eſt ipſa Tullii manus, ut probat in Tuſc. 19. Idem ſortientulum ſe in torminibus & in ſtranguria ſua præbeat. Gronov.

60. Ecce miſerum hominem.] Vox Ecce non conſpicitur in primo, neque omnino deſideratur. Gronov.

61. Ab adoleſcentulo ſuſcepta.] Sic editio Victorii, neque aliter Pal. fex. recentiores ab adoleſcentia, quomodo & Aldus ſenior, ſed proculdubio à manu Scholiaſtis. Idem.

62. Refert tamen quod ſibi videtur eſſe morienti magna laus.] Leſtionem hæc, cur minus ſana ſit, facit Pal. pr. in quo: Refert tamen quo modo ſibi videtur eſſe moriens, magna laus. Idem.

63. Quid ex iſto tuo &c.] Vocula ex in nullo eſt Palatiorum,

neque agnoſcit editis à Victoriolib. Idem.

64. Veneuntque ſcripta ejus.] Palatinus ille pr. vineuntque, quod cum referat Lambinus extirare etiam in aliorum libris, non video cur poſtponi debeat vulgato. Idem.

65. Non invitatum voluptatis.] Sic legendum duxerat Lambinus, omnibus libris invitit; cum vulgaretur *mutuatum*, aut *mutatam*. at verò ſic ante ipſum ediderat Petrus Victorius, exiſtateque ſcriptura diſertè in Pal. pr. tert. ſexto. Idem.

66. Tanta efficia morientis.] Ita Victorii editio, & Pal. pr. vulgati interjecerunt, *tanta eſſe officia mor.* Idem.

67. Quamquam ea cum ſumma.] Haud aliter Pal. pr. nam tert. cum *ſumma ſententia*. Vulgati alterum adſumpſerunt, minus rectè, cum id vocis paulò poſtiorum ſequatur. & verò Victorius illud hæc etiam revocatum voluit; ſed nemo cum voluit ſequi. at ecce tamen idem Tullius Libro de legibus 111 cap. 7. f. *Leges à me edentur non perfectæ, ſed ipſæ ſummæ rerum ac ſententiæ.* Idem.

68. Hominis & belli & humani.] Pal. pr. hominis quamvis & belli & non male. ſicque etiam Victorii editio. Idem.

69. Verene poteſt eſſe dies ſepius, qui ſemel fuit.] Notavit pater (MS. itemne poteſt. Lege: itemne poteſt.) Gronov.

70. Niſi cum multa annorum &c.] Palat. pr. excluſit voculam cum, neque ea nobis opus. Gronov.

71. Ut omnium ſiderum &c.] Eſt à Victoriiana, & omnibus Palatinis. vulgati, & omnium ſid. Idem.

non erant ejus, qui innumerales mundos, infinitasque regiones, quantum nulla esset ora, nulla extremitas, mente peragravisset. nunquid tale Democritus? ut alios omittam, hunc appello, quem ille unum secutus est.

Quod si dies norandus fuit, in eumne potius, quo natus, an eum, quo sapiens factus est? Non potuit, inquit, fieri sapiens, nisi natus esset. & isto modo ne si avia quidem ejus nata non esset. Res tota, Torquate, non doctorum hominum, velle post mortem epulis celebrari memoriam sui nominis. quos quidem dies quemadmodum agatis, & in quantum hominum factorum urbanitatem incurritis, non dico. Nihil opus est litibus. tantum dico, magis fuisse vestrum agere Epicuri diem natalem, quam illius testamento cavere, ut ageretur.

Sed, ut ad propositum revertamur, (de dolore enim cum diceremus, ad istam epistolam delati sumus) nunc totum illud concludi sic licet. Qui in summo malo est, is tum cum in eo est, non est beatus. sapiens autem semper beatus est, & est aliquando in dolore. non est igitur summum malum dolor. Jam illud quale tandem est? *Bona praterita non effluere sapienti, mala meminisse non oportere.* Primum in nostram potestate est, quid meminimus? Themistocles quidem, cum ei Simonides, ut quis alius artem memoriz polliceretur, oblivionis, inquit, mallem. nam meministi etiam quae nolo, oblivisci non possum quae volo.

Magno hic ingenio. sed res se tamen sic habet, ut nimis imperiosus philosophi sit, vetare meminisse. vide, ne ista sint Manliana vestra, aut majora etiam, si imperes quod facere non possim. Quid, si etiam jucunda memoria est prateritorum malorum? ut proverbial nonnulla vetiora sint, quam vestra dogmata. vulgo enim dicitur, *Jucundi acti labores*: nec male Euripides: concludam, si potero, Latine: Graecum enim hunc versum notis omnes:

77 Suavis laborum est prateritorum memoria.

Sed ad bona praterita redeamus. quae si à vobis talia dicerentur, qualibus C. Marius uti poterat, ut expulsi, egyptis, in palude demersis, tropaeorum recordatione levaret dolorem suum: audirem, & planè probarem. Nec enim absolvi beata vita sapientis, nec ad exitum perducì poterit, si prima quaeque bene ab eo consulta, atque facta, ipsius oblivione obreuerent.

Sed vobis voluptatum perceptarum recordatio vitam beatam facit, & quidem corpore perceptarum. nam si quae sunt alia, falsum est, omnes animi voluptates esse & corporis societate. Corporis autem voluptas si etiam praterita delectat, non intelligi, cur Aristoteles Sardanapali epigramma tanpore derideat. in quo ille rex Aegypti gloriatur, se omnes secum libidinum voluptates abstulisse. quod enim ne vivus

quidem, inquit, diutius sentire poterat, quam dum fruebatur; quo modo id potuit mortuo permanere? Fluit igitur voluptas corporis, & prima quaeque avolat, sapiusque relinquit causas poenitendi, quam recordandi; itaque beator Africanus cum patria illo modo loquens,

Desine Roma tuos hostes: —

reliquaque praeclare;

Namque tibi monumenta meae peperere labores.

Laboribus hic prateritis gaudet: tu jubes voluptatibus. hic se ad ea revocat, è quibus nihil umquam retulerit ad corpus: tu totus haeres in corpore.

Illud autem ipsum qui obrineri potest, quod dicitis, omnes animi & voluptates; & dolores, ad corporis voluptates & dolores pertinere? Nihilne te delectat umquam? video, quicum loquar. te igitur, Torquate, ipsum per se nihil delectat? omitto dignitatem, honestatem, speciem ipsam virtutum, de quibus antè dictum est: haec leviora ponam: poemam, orationem, cum aut scribis, aut legis; cum omnium factorum, cum regionum conquisitoriam; signum, tabula, locus amoenus, ludi, venatio, villa Luculli, (nam si tuam dicerem, latebram haberes: ad corpus dicerem pertinere) sed ea, quae dixi, ad corpusne refert? an est aliquid, quod te sua sponte delectet? Aut pertinacissimus fueris, si in eo persistiteris, ad corpus ea, quae dixi, referre: aut deserueris totam Epicuri voluptatem, si negaveris.

Quod verò à te disputatum est, majores esse voluptates, & dolores animi, quam corporis: quia trium temporum particeps animus sit, corpore autem praesentia solum sentiantur? qui probari potest, ut is, qui propter me aliquid, plus, quam ego ipse, gaudeat? Animi voluptas oritur propter voluptatem corporis, & major est animi voluptas, quam corporis. ita fit, ut gratulator lartior sit, quam is, cui gratuletur. Sed, dum efficere vultis beatum sapientem, cum maximas animo voluptates percipiat, omnibusque partibus majores, quam corpore: quid occurrat, non videtis. animi enim quoque dolores percipiet omnibus partibus majores, quam corporis. ita miser sit aliquando necesse est is, quem vos beatum semper vultis esse. nec verò id, dum omnia ad voluptatem, doloremque referetis, efficietis umquam.

Quare aliud aliquid, Torquate, hominis summum bonum reperendum est. voluptatem bestiis concedamus: quibus vos de summo bono testibus uti soletis. Quid, si etiam bestia multa faciunt, duce sua quaeque natura, partim indulgenter vel cum labore; ut in signendo, in educando perfacile appareat, aliud quiddam iis propositum, non voluptatem? partim cursu, & peregrinatione litantur: congregatione alia coetum quodam modo civitatis imitantur.

Videmus in quodam volucrum genere nonnulla indicia pie-

72. *Quam illius testamento cavere.*] Sic Pal. pr. & sext. respicitque ad praecedens vestrum: quod ille mutari non debet cum Victorio in verum. vulgati illum, quomodo nullus Pall. in quibus aut illam, aut illa. Grut.

73. *Sed ut ad propositum revertamur.*] Si sequimur auctoritatem Pal. pr. delebitur illud revertamur, tanquam quod alioquin bellè subintelligatur. Idem.

74. *Is tum cum in eo est.*] Est à Palatino primo, ita tamen ut junctim ibi deprehendas istum. Vulgg. *is*. satis frigide. animadvertitque Lambinus, & à se mutat in *is tum*. Idem.

75. *Simonides, aut quis alius.*] Melius Pal. pr. *an quis alius*. parum interest hoc illo modo scribatur. sed cur non potius loquatur auctor verbis suis quam alienis? Idem.

76. *Jucundi acti labores.*] Idem n. s. & alii praeterca quatuor *jucundi acti labores*; neque fecus Aldi senis editio. Idem.

77. *Suavis laborum est prateritis.* &c.] Est à Palat. pr. nam editi *Suavis est laborum*, quod refingebat Gulielmus iij, *Suaves est lab. Idem.*

78. *Avolat, sepiusque relinquit causas.*] Ita Pal. pr. & tert. quorum pr. praeterca habet *causam*. non male. publicati ante L. lambinum; *avolat, ut ajebat, sepiusque* &c. Idem.

79. *Nihilne te delectat unquam?*] Sic Pall. sine illo Lambini, *te sua sponte del.* quod frustra magni facit Mich. Brutus. Idem.

80. *Hec leviora ponam: poema, orationem, cum aut scribis* &c.]

Sic n. s. nostri ferè; nisi quod aliquot omittant illud *poema*; primus verò alio postu referat, *poema ponam, orationem, cum* &c. ut suspicer vocem adhuc *ponam* exterminandam. Gruter. Hinc patet invito Grutero irrepsisse in ejus editionem *poema aut orationem*, quam voculam induxi, etsi legatur in quibusdam MSS. Gronov.

81. *Qui propter me aliquid gaudeat, plus quam ego ipse gaudeat.*] Ita quidem editio Victorii. at Aldi non agnoscit voces quinque postremas, neque adeo unus Palatinorum. qui etiam uno consensu retinent: *Quid probari potest, ut is qui propter me aliquid gaudeat, animo voluptas oritur.* Gruter. A quo minor ita remissè actum, ut prius *gaudeat* in contextu passus fuerit omitti, nec vel verbo id voluerit attingere. Caterum & mei duo MSS. consentiunt Palatr. quos patet velle quid? probari potest &c. Gronov.

82. *Turtures & cursu & peregrinatione litantur.*] Sic aliquot Pal. nam duo Cicures & cursu. sed lectio utraque morbida, si quidem sequimur Pal. pr. is enim solum habet, *partim cursu* &c. Aliud certe quid laet, quod in hac festinatione jam non eruo, aut sic potius legendum erit. nam illud *turtures* sane ineptissimum est. Gruter. Praeclare autem optimi Palatini codicis restitutionem nequivi a me impetrare, ut ulterius Cicero desideraret; corruptam ab iis, qui ignorabant, quam bene sibi conveniret *partim & alia*, ideoque mancum locum censentes supplerunt *turtures & cicures*. Sed tu vide illa ex Sallustio ex observationibus paternis 111, 2. Gronov.

pietatis, cognitionem, memoriam: ⁸³ in multis etiam desideria videmus. Ergo in bestis erunt secreta à voluptate humaniarum quadam simulacra virtutum: in ipsis hominibus virtus, nisi voluptatis causa, nulla erit? & homini, qui ceteris animantibus plurimum præstat, præcipui à natura nihil datum esse dicemus?

³⁴ Nos verò, si quidem in voluptate sunt omnia, longè, multumque superamur à bestiis: quibus ipsa terra fundit ex sese pastus varios, varieque abundantes nihil laborantibus: nobis autem aut vix, aut ne vix quidem, suppetunt multo labore quærentibus. nec tamen ullo modo summum pecudis bonum, & hominis, idem mihi videri potest. quid enim tanto opus est instrumento in optimis artibus comparandis, quid tanto concursu honestissimorum studiorum, tanto virtutum comitatu, si ea nullam ad aliam rem, nisi ad voluptatem conquiruntur?

¹¹² Ut, si Xerxes, cum tantis classibus, tantisque equestribus, & pedestribus copiis, Helleponto juncto, ⁸⁴ Athone perrosso, maria ambulavisset, terramque navigasset, si, cum tanto impetu in Greciam venisset, causam ejus quis ex eo quæret, tantarum copiarum, tantique belli, ⁸⁵ mel se auferre ex Hymetto voluisse diceret, cerrè sine causa videretur tanta conatus: sic nos sapienrem, plurimis, & gravissimis artibus, atque virtutibus instructum, & ornatum, non, ut illum, maria pedibus peragrarem, classibus montes, sed omne cælum, totamque cum universo mari terram mente complexum, voluptatem petere si dicemus, mellis causa dicemus tanta molitum.

¹¹³ Ad altiora quædam, & inagnificentiora, mihi crede, Torquate, nati sumus: nec id ex animi solum partibus, in quibus inest memoria rerum innumerabilium, ⁸⁶ vitæ quidem infinita, inest conjectura consequentium, non multum à divinatione differens, inest moderato cupiditatis pudor, inest ad humanam societatem justitiæ fida custodia: inest in perpetendis laboribus adeundisque periculis firma, & stabilis doloris, mortisque contemptio. ergo hæc in animis: tu autem etiam membra ipsa sensusque considera: qui tibi ut reliquæ corporis partes, non comites solum virtutum, sed ministri etiam videbuntur.

¹¹⁴ Quid, si in ipso corpore multa voluptati proponenda sunt, ut vires, validitas, velocitas, pulcritudo? quid tandem in animis censes: in quibus doctissimi illi veteres inesse quiddam cælestè & divinum putaverunt. quòd si esset in voluptate summum bonum (ut dicitis,) optabile esset, in voluptate maxima, nullo intervallo interjecto, dies, noctesque versari, cum omnes sensus dulcedine omni quasi perfusi moverentur. Quis est autem dignus nomine hominis, qui unum diem totum velit esse in isto genere voluptatis?

¹¹⁵ Cyrenaici quidem non recusant. vestri hæc verecundiùs: illi fortasse constantiùs. Sed lustremus animo non has maximas artes, quibus qui carebant, inertes à majoribus nominabantur: sed quæro, num existimes non dico Homerum, Archilochum, Pindarum, sed Phidiam, Polycletem, Zeuxin, ad voluptates artes suas dixisset? Ergo opifex ⁸⁷ plus sibi proponet ad formarum, quam civis excellens ad factorum pulcritudinem? que autem est alia causa erroris tanti, tam longè, lateque diffusi, nisi quòd is, qui voluptatem summum

bonum esse decernit, non cum ea parte animi, in qua inest ratio, atque consilium, sed cum cupiditate, id est, cum animi levissima parte delibet?

Quæro enim de te: si sunt dii, ut vos etiam putatis, qui ¹¹⁶ possunt esse beati, cum voluptates corpore percipere non possunt? aut si sine eo genere voluptatis beati sunt, cur similem animi usum in sapiente esse nolitis? Lege laudationes, Torquate, non eorum, qui sunt ab Homero laudati, non Cyri, non Ageilai, non Aristidis, non Themistoclis, non Philippi, non Alexandri: lege nostrorum hominum, lege vestræ familiæ: neminem videbis ita laudatum, ut artifex callidus comparandum voluptatum diceretur. ⁸⁸ non elogia monumentorum id significant, velut hoc ad portam? ⁸⁹ UNO ORR CVI PLVRIMAE CONSENTIUNT GENTES, POPVLI PRIMARIVM FVISSE VIRVM.

Idne consensisse de Calatino plurimas gentes arbitramur, ¹¹⁷ primarium populi fuisse, quòd præstantissimus fuisset in efficiendis voluptatibus? Ergo in iis adolescentibus bonam spem esse dicemus, & magnam indolem, quos suis commodis infervituros, & quidquid ipsis expediat, facturos arbitramur? nonne videmus, quanta perturbatio rerum omnium consequatur? quanta confusio? tollitur beneficium: tollitur gratia: quæ sunt vincula concordia. nec enim, si tuam ob causam cuiquam commodes, beneficium illud habendum est, sed fæneratio: nec gratia deberi videtur ei, qui suam ob causam commodaverit. Maximas verò virtutes jacere omnes necesse est, voluptate dominante. Sunt etiam turpitudines plurimæ, quæ, ⁹⁰ nisi honestas natura plurimum valeat, cur non cadant in sapientem, non est facile defendere.

Ac, ne plura complectar (sunt enim innumerabilia) bene ¹¹⁸ laudata virtus voluptatis aditus intercludat necesse est. quod jam à me expectare noli. tute introspecte in mentem tuam ipse: eamque omni cogitatione pertractans, percundare ipse te, perpetuis malis ⁹¹ voluptatibus perfruens, in ea, quam sæpe ultrapabas, tranquillitate degere omnem atatem sine dolore, assumpto etiani illo, quod vos quidem adjungere soleis, sed fieri non potest, sine doloris metu: an, cum de omnibus gentibus optime mererere, cum opem indigentibus, salutemque ferres, vel Hercules peripetærumnas. sic enim majores nostri labores non fugiendos, tristissimo tamen verbo ærumnas etiam in deo nominaverunt.

⁹² Exigerem ex te, cogeremque, ut responderes, nisi vererem, ne Herculeum ipsum ea, quæ pro salute gentium summo labore gessisset, voluptatis causa gessisse diceres. Quæ cum dixisset, Habeo, inquit Torquate, ad quos ista referam: & quamquam aliquid ipse poteram, tamen invenire malo paratiores familiares nostros. Credo Syronem dicis, & Philodemum, cum optimos viros, tum doctissimos homines. Rectè, inquit, intelligis. Age sanè, inquam. sed erat æquius, Triarium aliquid de nostra diffensione judicare. Immo, inquit aridens, iniquum, hæc quidem de re. tu enim ista lenitùs: hic Stoicorum more nos vexat. Tuum Triarius, Posthac quidem, inquit, audaciùs. nam hæc ipsa mihi erunt in promptu, quæ modò audivi; nec antè aggrediar, quàm te ab istis, quos dicis, instructum videro. Quæ cum essent dicta, finem fecimus & ambulandi, & disputandi.

^{83.} In multis etiam desideria videmus.] Et d. Tusani codice, item Pall. omnibus; etsi non negem posse abjici vocem ultimam. hæcque etiam expressit scriptura Victorius. olim cusi, etiam disciplinam videmus; recentiores primo verbo retento deleverunt secundum. Gruter.

^{84.} Athone perrosso.] Sic nostrum tres; ceteri accedunt vulgato Athone. Idem.

^{85.} Mel se auferre.] Haud aliter conjecerat P. Manutius, restatque in Pal. pr. publicati antea auferre. Idem.

^{86.} Vita quidem infinita.] Pal. idem videtur habere, in te quidem. Idem.

^{87.} Plus sibi proponet.] Pal. apponet. Idem.

^{88.} Non elogia monumentorum.] Pall. sex. eulogia. Idem.

^{89.} Uno ore cui plurima consentiunt.] Lectio minus vera. quippe Pal. pr. quart. quint. sext. uno cum plurima tert. Uno cui plurima. sec. Uno complurima. Restituendum forsitan: Unicum plurima consentiunt &c. Sed quid si sub illo uno cum lateret nomen portæ alicujus? disjuncti acutiore. Idem.

^{90.} Nisi honestas natura.] Pall. o. honesta natura: quod non video cur excludi deberit. Idem.

^{91.} Voluptatibus perfruens.] Sic Pall. quatuor priores, non perfruens, ut antea edit. Idem.

^{92.} Exigerem, ex te.] Pal. fr. Eligerem. an voluit? Elicerem. Idem.

M. TULLII CICERONIS
DE
FINIBUS BONORUM ET MALORUM

A D
B R U T U M

LIBER TERTIUS.



VOLUPTATEM equidem, Brute, si ipsa pro se loquatur, nec tam pertinaces habeat patronos, concessuram arbitror, convictam superiore libro, dignitati. etenim sit impudens, si virtuti diutius repugnet, aut si honestis iucunda anteponar, aut pluris esse contendat dulcedinem corporis titillantem, ex eadem matam lætitiã, quàm gravitatem animi, atque constantiam. quare illam quidem dimittamus, & suis se finibus petere jubeamus, ne blanditiis ejus, illecebrisque impediatur disputandi severitas.

Quærendum est enim, ubi sit illud summum bonum, quod reperire volumus, quoniam & voluptas ab eo remota est, & eadem ferè contra eos dici possunt, qui vacuitatem doloris finem bonorum esse voluerunt. Nec verò ita ullum probetur summum bonum, ut virtute careat: qua nihil potest esse præstantius. Itaque quàmquam in eo sermone, qui cum Torquato est habitus, non remissi fuimus: tamen hæc acrior est cum Stoicis parata contentio. quæ enim de voluptate dicuntur, ea nec acutissimè, nec absconditè differuntur. neque enim qui defendunt eam, versuti in differendo sunt, nec qui contrà dicunt, causam difficilem repellunt.

Ipsè etiam dicit Epicurus, ne argumentandum quidem esse de voluptate, quòd sit positum ejus judicium in sensibus, ut commoneri nos satis sit, nihil atineat doceri. quare illa nobis simplex fuit in utramque partem disputatio. nec enim in Torquati sermone quiddam implicatum, aut toriuosum fuit; nostraque, ut mihi videtur, dilucida oratio. Stoicorum autem non ignoras quàm sit subtile, vel spinosum potius, differendi genus: idque cum Græcis, tum magis nobis, quibus etiam verba parienda sunt, imponenda quæ nova novis rebus nomina. quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans, in omni arte, cujus usus vulgaris communisque non sit, multam novitatem nominum esse, cum constituantur earum rerum vocabula, quæ in quaque arte versentur.

Itaque & dialectici, & physici verbis utuntur iis, quæ ipsi Græcè nota sunt. geometricæ verò, musicæ, grammaticæ, etiam more quodam loquuntur suo. item ipsæ rhetorum artes, quæ sunt totæ forenses, atque populares, verbis tan-

tum in docendo quasi privatis utuntur, ac suis. Atque, ut 2 omittam has artes elegantes, & ingenuas, ne opifices quidem tueri sua artificia possent, nisi vocabulis uterentur nobis incognitis, usitatis sibi. Quin etiam agricultura, quæ abhorret ab omni politiore elegantia, tamen eas res, in quibus versatur, nominibus notavit novis. quo magis hoc philosopho faciendum est. ars est enim philosophia vitæ: de qua disserens arripere verba de foro non potest.

Quamquam ex omnibus philosophis Stoicè plurima novaverunt. Zeno quoque eorum princeps non tam rerum inventor fuit, quàm novorum verborum. Quòd si in ea lingua, quam plerique uberiorem putant, concessum à Græcia est, ut doctissimi homines de rebus non pervagatis, inusitatis verbis uterentur: quanto id nobis magis est concedendum, qui ea nunc primùm audent attingere? Etsi, quod sæpe diximus, & quidem cum aliqua querela non Græcorum modò, sed etiam eorum, qui se Græcos magis, quàm nostros haberi volunt, nos non modò non viuci à Græcis verborum copia, sed esse in ea etiam superiores: elaborandum est, ut hoc non in nostris solum artibus, sed etiam in illorum ipsorum consequamur, quàm ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, ut ipsa philosophia, ut rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, musica. quamquam Latine ea dici poterant, tamen, quoniam usu præcepta sunt, nostra ducamus. Atque hæc quidem de rerum nominibus.

De ipsis rebus autem sæpenumero, Brute, veter, ne reprehendar, cum hæc ad te scribam, qui cum in philosophia, tum in optimo genere philosophiæ tantum processeris, quod si facerem, quasi te erudiens, jure reprehenderem. sed ab eo plurimum absum: neque, ut ea cognoscas, quæ tibi notissima sunt, ad te mitto, sed quia facillimè in nomine tuo acquiesco, & quia te habeo æquissimo eorum studiorum, quæ mihi communia tecum sunt, existimatorem, & judicem. Attendes igitur, ut soles, diligenter, eamque controversiam iudicabis, quæ mihi sicut cum avunculo tuo, divino, ac singulari viro.

Nam, in Tusculano cum essem, vellemque è bibliotheca 7 pueri Luculli quibusdam libris uti, veni in ejus villam, ut eos ipse (9 ut solebam) inde promerem. quò cum venissem, M. Catonem, quem ibi esse nescieram, vidi in bibliotheca se-

1. Dulcedinem corporis titillantem, ex eadem matam lætitiã. Sic Pall. quinque, nisi quod immixta copula, & titillantem. at primus ille, nec copulam agnoscit, nec verbum titillantem; quam scripturam habuerim pro vera. Gruter.

2. Suis se finibus tenere jubeamus. Lectio non est sincera. nam Pal. pr. petere jubeamus. sext. suos se fines petere jub. sec. tert. quart. quint. cedere jubeamus. illud petere examinandum est pensus. Gruter. At id prima statim fronte se prodit elegantissimum. Nempe si voluptas alibi locum habere volet, inter voluptarios & luxuriosos cognoscat esse regnum suum & sedem, non in eruditorum diatribis, non inter querentes summum bonum. Ibi se videat, peccatque, non hic. Est idem sensus 11, 12. Pronuntiabit de voluptate, nihil esse ei loci, non modo ut sola ponatur in summi boni sede, sed ne illo quidem modo, ut ad honestatem applicetur. Ideo sequutus sum. Gronov.

3. Quæ ipsi Græcè nota sunt. Nolui fraudare deinceps lectorem scriptura Pall. quatuor. possint hæcenus publicati, non nota sunt.

quibus enim quæso utuntur Romani vocabulis in dialectica, in physica? Gruter.

4. Verbis tantum in docendo. Ita Pal. pr. melius longè quam in hunc diem, tamen in dicendo. quamvis & Aldus nepos vulgavit docendo. Idem.

5. Stoicè plurima novaverunt. Est à Pal. pr. & tert. & ita ferè ex vetustis Lambinus, nempe novarunt. cui vulgo, nominaverunt. Gruter. Cur igitur & hoc & sequens pervulgatis retinuit? Gronov.

6. De rebus non pervagatis. Sic Victorius, sic Pall. quinque. editi olim pervulgatis. Gruter.

7. Quanto id nobis magis. Vulgg. quanto id vel nobis. sed illud vel abest Pal. pr. Gulielmus conjecerat, quanto idem nobis. Idem.

8. Consequamur, quàm ea verba &c. Publicati, quamquam, sed eam lectionem damnat Pal. pr. mox etiam reposui præcepta sunt, loco percepta, fide Pal. tertii. Idem.

9. Ut solebam inde promerem. Pal. pr. solummodò, ut solebam depromerem. Idem statim non habet vocem inexhausta. Idem.

fedentem, multis circumfusum Stoicorum libris. erat enim, ut scis, in eo inexhausta aviditas legendi, nec satiari poterat: quippe qui ne reprehensionem quidem vulgi inancem reformidans, in ipsa curia soletet legere saepe, dum senatus cogeretur, nihil operæ reipublicæ detrahens, quo magis tum in summo otio, maximaque copia ¹⁰ quasi heluati libris, si hoc verbo in tam clara re utendum est, videbatur.

⁸ Quod cum accidisset, ut alter alterum nec opinatò videremus, surrexit statim. deinde prima illa, quæ in congressu solemus: Quid tu, inquit, huc? à villa enim, credo: & si ibi te esse scissem, ad te ipse venissem. Heri, inquam, ludis commissis, ex urbe profectus: ¹¹ veni ad vesperum. causa autem fuit huc veniendi, ut quosdam hinc libros promerem: & quidem, Cato, totam hanc copiam jam Lucullo nostro notam esse oportebit. nam his libris cum malo, quam reliquo ornatu villæ delectari. est enim mihi magna curæ: quamquam hoc quidem proprium tuum munus est, ut ita erudiar, ut & patri, ¹² & Cæpioni nostro, & tibi tam propinquo respondeat. Laboro autem non sine causa. nam & avi ejus memoria moveor (nec enim ignoras, quanti fecerim Cæpionem: qui, ut opinio mea fert, in principibus jam esset, si viveret) & Lucullus mihi versatur ante oculos, vir cum omnibus excellens, tum mecum & amicitia, & omni voluntate, sententiaque conjunctus.

⁹ Præclare, inquit, facis, cum & eorum memoriam tenes, quorum uterque tibi testamento liberos suos commendavit, & puerum diligis. Quod autem meum munus dicis, non equidem recuso: sed te adjungo socium. addo etiam illud, multa jam mihi dare signa puerum & pudoris, & ingenii. sed ætatem vides. Video equidem, inquam: ¹³ sed tamen jam infici debet iis artibus, quas si, dum est tener, combiberit, ad majora veniet ¹⁴ paratior.

¹⁰ Sic, & quidem diligentius, sæpiusque ista loquemur inter nos, agemusque communiter. sed rideamus, inquit, si placet. itaque fecimus. Tum ille: Tu autem, cum ipse tantum librorum habeas, quos hic tandem requiris? Commentarios quosdam, inquam, ¹⁵ Aristotelios, quos hic sciebam esse, veni ut auferrem, quos legerem, dum essem otiosus: quod quidem nobis (ut scis) non sæpe contingit. Quam vellem, inquit, te ad Stoicos inclinavisses! erat enim, si cuiusquam, certè tuum, nihil præter virtutem in bonis ducere. Vide, ne magis, inquam, tuum fuerit, cum te idem tibi, quod mihi videtur, non nova te rebns nomina imponere. ratio enim nostra consentit, oratio pugnat. Minime verò, inquit ille, consentit. quidquid enim præter id, quod honestum sit, expectandum esse dixeris, in bonisque numeraveris: & honestum ipsum, quasi virtutis lumen, extinxeris, & virtutem penitus evertis.

¹¹ Dicuntur ista, Cato, magnificè, inquam: sed vide sine verborum gloriam tibi cum Pyrrhone, & Aristone, qui omnia

exæquent, esse communem de quibus, cupio scire, quid sentias. Ergone queris, inquit, scire, quid sentiam? quos bonos viros, fortes, justos, moderatos aut audivimus in republica fuisse, aut ipsi vidimus; qui sine ulla doctrina naturam ipsam secuti, multa laudabilia fecerunt; eos melius à natura institutos fuisse, quam institui potuissent à philosophia, si ullam aliam probavissent, præter eam, quæ nihil aliud in bonis habet, nisi honestum: nihil, nisi turpe, in malis: ceteræ philosophorum disciplina: ¹⁶ omnino alia magis alià; sed tamen omnes, quæ rem ullam virtutis expertem aut in bonis, aut in malis numerent, eas non modo nihil adjuvare arbitror, ¹⁷ neque affirmare, quo meliores simus, sed ipsam depravare naturam. ¹⁸ nam si hoc non obtineatur, id solum bonum esse, quod honestum sit: nullo modo probari possit, beatam vitam virtute effici. quod si ita sit; ¹⁹ cur opera philosophiæ sit danda, nescio. si enim sapiens aliquis miser esse possit, nã ego istam gloriosam, memorabilemque virtutem non magno æstimandam putem:

Quæ adhuc, Cato, à te dicta sunt, eadem, inquam, dicere posses, si sequerere Pyrrhonem, aut Aristonem. nec enim ¹² ignoras, his istud honestum, non summum modo, sed etiam (ut tu vis) solum bonum videri. quod si ita est, sequitur id ipsum, quod te velle video, omnes semper beatos esse sapientes. hosne igitur laudas, & hanc eorum sententiam sequi nos censet oportere? Minime verò istorum quidem, inquit. cum enim virtutis hoc proprium sit, earum rerum, quæ secundum naturam sint, habere delectum: qui omnia sic exæquaverunt, ut in utramque partem ita paria redderent, uti nulla selectioe uterentur ejus, virtutem ipsam sustulerunt.

Istud quidem, inquam, optinè dicis: sed quæro, ²⁰ nonne tibi faciendum idem sit, nihil dicenti bonum, quod non rectum, honestumque sit, reliquorum rerum discrimen omne tollenti? Si quidem, inquit, tollerem: sed relinquo.

Quonam modo, inquam, si una virtus, unum istud, quod ¹⁴ honestum appellas, rectum, laudabile, decorum (erit enim notius quale sit, pluribus notatum vocabulis idem declarantibus) id ergo, inquam, si solum est bonum, quid habebis præterea, quod sequare? aut, si nihil malum, nisi quod turpe, inhonestum, indecorum, pravum, flagitiosum, foedum, ut hoc quoque pluribus nominibus insigne faciamus: quid præterea dices esse fugiendum? Non ignoranti, inquit, tibi, quid sim dicturus, sed aliquod, ut ego suspicor, ex mea brevi responsione arripere sapienti, non respondebo ad singula: explicabo potius, quoniam otiosus sumus, nisi alienum putas, totam Zenonis, Stoicorumque sententiam. Minime id quidem, inquam, alienum: multumque ad ea, quæ quarimus, explicatio tua ista profecerit. Exprimamur igitur, inquit, cisi habet hæc Stoicorum ratio difficillius quiddam & obscurius. nam cum in Græco sermone hæc ipsa quondam ²¹ rerum nomina

10. *Quasi belluarii libris.*] Cur non revocarem inventum omnibus literis in m. veteri à Josepho Scaligero collato, item in Palatino primo, nisi quod aspiratio ibi ita picta esset ut B videri possit: undecimam factum, ut in Cujaciano & Pal. quarto ad oram legeretur *belluarii*, hæctenus receptum, *heluo librorum*, in nullo extat Pall. habent enim omnes, *heluo libri*. Grut.

11. *Veni ad vesperum. causa autem.*] Nec heic volui excludere quod erate in Pal. pr. quod & quintus & sext. parte sua juvarent. *caus*; *vesperum. causa enim*. incepti. Idem.

12. *Et Cæpioni nostro.*] Hoc quoque debuit Pal. primo. quemadmodum dudum coniecerat P. Manutius, sed non etiam stabilierat librorum fdis tibicinibus. vulgati *Scipioni*, & heic & infra. Idem.

13. *Sed infici tamen jam debet &c.*] Scaliger noster adscripsit, legere se *sed suffici*. Sic Cicero Hortensio: *Uti qui combibi purpuram volet, sufficiunt prius lanam medicamentis quibusdam &c.* Idem.

14. *Paratior: sic, & quidem diligentius &c.*] Emendavi locum è Pal. pr. in quo tamen *paratior sit. & quidem*: Lectio nostra, sententia magis quadrat, quam Lambinianum, nimis licenter inventum. Idem.

15. *Aristotelios.*] Ita Pal. pr. quomodo & in suis reperit I. ambianus. idem paulo post ignorabat voculam *ut*, deinde præpositionem

in, ideoque utramque expunxi; monitus præterea à Lambino abfuisse item à suis. Idem.

16. *Omnia alia magis alia; sed tamen.*] Palatinus pr. sustulit heic Ciceronis solæcum, auferendo illud *minus*, quod in omnibus erat editionibus. itaque facessant deinde tot mutationes Lambini. Idem.

17. *Neque affirmare.*] Ab exilio revocavi hanc scripturam, quod & Aldus & Victoriis eam exhibuissent, hæretetque in Pall. sex. recentiores admiserant *asserre*. Idem.

18. *Nam si hoc non obtineatur, id solum.*] Primus Pal. *nam nisi hoc obtineatur*, quod miror cur invenit mutatum librarii. Idem.

19. *Cur opera Philosophiæ.*] Sic quidem Pal. tert. & sext. sed tamen pr. sec. quart. non admittunt illud *cur*. quintus verò ejus loco habet *an*; quomodo & ad. Victoriis: adeo ut videatur expungendum. Idem.

20. *Nomina tibi faciendum &c.*] Sic præcipuè à Palatinis. alii consentiunt cum vulg. *numme*. Idem.

21. *Rerum nomina novarum nova videbantur.*] Conjecturam hanc Paulli Manutii, scriptis suis adjuvari prodidit Lambinus. fieri potest; sed Palatini non accedunt; in quibus *novarum non videbantur*; aut *novarum non videbantur*. in sexto vox *novarum* tota evanuit. Victoriis eliderat, *novarum novabantur*. Scaligero placebat, *nomina novabantur*, recisis ceteris. Idem.

minā novatum nova videbantur, quæ nunc consuetudo diurna trivit: quid censes in Latino fore?

Facillimum id quidem est, inquam. si enim Zenoni licuit, cum rem aliquam invenisset inusitatam, inauditum quoque ei rei nomen imponere, cur non liceat Catoni? nec tamen exprimi verbum è verbo necesse erit, ut interpretes indiserti solent, cum sit verbum, ²² quod idem declarat, magis usitatum. equidem soleo etiam, quod uno Græci, si aliter non possum, idem pluribus verbis exponere: & tamen puto concedi nobis oportere, ut Græco verbo utamur, si quando minus occurret Latinum, ne hoc ephippiis, & acratophoris potius, quam proegmenis, & apoproegmenis, concedatur. quamquam hæc quidem ²³ præposita rectè, & rejecta dicere licet.

Bene facis, inquit, quod me adjuvas: & istis quidem, quæ modò dixisti, utar potius Latinis. in ceteris subvenies, si me hærentem videbis. Sedulo, inquam, faciam. Sed fortuna fortes. quare conare, quæso. quid enim hoc postsumus agere? ²⁴ Placet tibi, inquit, quorum ratio mihi probatur, simulatque natum sit animal (hinc enim est ordiendum) ipsum sibi conciliari, & commendari ad se conservandum, & ad suum statum, ²⁵ & ad ea, quæ conservantia sunt ejus status, diligenda: alienari autem ab interitu, illique rebus, quæ interitum videantur asserre. id ita esse sic probant, quod antè quàm voluptas, aut dolor attingerit, salutaria appetant parvi, aspernenturque contraria. quod non fieret, nisi statum suum diligenter, interitum timerent. fieri autem non possent, ut appeterent aliquid, nisi sensum haberent sui, ²⁶ & eoque se, & sua diligenter. ex quo intelligi debet, principium ductum esse, ²⁶ à se diligendi.

In principis autem naturalibus diligendi sui plerique Stoici non putant voluptatem esse ponendam. quibus ego vehementer assentior: ne, si voluptatem natura posuisset in iis rebus videatur, quæ primæ appetuntur, multa turpia sequantur, facis esse autem argumentum videtur, quamobrem illa, quæ natura prima sunt ascita, natura diligamus; quod est nemo, quin, cum utrumvis liceat, aptas malit, & integras omnes partes corporis, quàm eodem usu imminutas, aut detortas habere. ²⁷ rerum autem cognitiones: vel, si hæc verba aut minus placent, aut minus intelliguntur, *καταλήψεις* appellemus licet: eas igitur ipsas propter se asciscendas arbitramur, quod habeant quiddam in se quasi complexum & continens veritatem. id autem in parvis intelligi potest; quos delectari videamus, etiam si eorum nihil interfir, si quid ratione per se ipsi invenerant.

Artes etiam ipsas propter se assumendas putamus: cum quia sit in his aliquid dignum assumptione, tum quod consistant ex cognitionibus, & contineant quiddam in se ratione constitutum, & via. à falsa autem assensione magis nos alienatos esse, quàm à ceteris rebus, quæ sunt contra naturam, arbitrantur. Jam membrorum, id est, partium corporis alia videntur propter eorum usum à natura esse donata, ut manus, crura, pedes, ut ea, quæ sunt intus in corpore, quorum utili-

tas quanta sit, à medicis etiam disputatur: ²⁸ alia autem nullam ob utilitatem, quasi ad quendam ornatum, ut cauda pavoni, plumæ verficolores columbis, viris mammæ, atque barba.

Hæc dicuntur fortasse jejuniùs: sunt enim quasi prima elementa naturæ; quibus ubertas orationis adhiberi vix potest, nec equidem eam cogito confectari: verumtamen cum de rebus grandioribus dicas, ipsæ res verba rapiunt. ita sit cum gravior, tum etiam splendidior oratio. Est ut dicis, inquam. sed tamen omne, quod de re bona dilucide dicitur, mihi præclare dici videtur. istiusmodi autem res dicere ornate velle, puerile est: planè autem, & perspicue expedire posse, docti, & intelligentis viri. Progrediamur igitur, quoniam, inquit, ²⁹ ab his principis naturæ discessimus: quibus congruere debent, quæ sequuntur. sequitur autem prima divisio hæc.

Æstimabile esse dicitur: sic enim, ut opinor, appellamus: ³⁰ id, quod aut ipsum secundum naturam sit, aut tale quid efficiat, ut selectione dignum propterea sit, quod aliquod pondus habeat dignum æstimatione: quam ille *ἀξιαν* vocat: contraque inæstimabile, quod sit superiori contrarium. initiis igitur ita constitutis, ut ea, quæ secundum naturam sunt, ipsa propter se sumenda sint, contrariaque item rejicienda; primum est officium (id enim appello *καθήκον*) ut se conservet in naturæ statu: deinceps ut ea teneat, quæ secundum naturam sint, pellatque contraria: ³¹ quæ, inventa selectione, & item rejectione, sequuntur: deinceps cum officio selectio. deinde ea perpetua, tum ad extrinsecum constans, consentaneaque naturæ: in qua primum inesse incipit, ³² & intelligi, quid sit, quod verè bonum possit dici.

Prima est enim conciliatio hominis ad ea, quæ sunt secundum naturam. simul autem cepit intelligentiam, vel notionem potius, quam appellant *ἐννοίαν* illi, videlicet rerum agendarum ordinem, & ut ita dicam, concordiam: multo eam pluris æstimavit, quàm omnia illa, quæ primum dilexerat, ³³ atque ita cognitione, & ratione collegit, ut statueret, in eo collocatum summum illud hominis per se laudandum, & expectandum bonum, quod cum positum sit in eo, quod *ὁμογενίαν* Stoici, nos appellemus convenientiam, si placet: cum igitur in eo sit id bonum, quod referenda sunt omnia honestè facta, ipsumque honestum, quod in bonis ducitur, quamquam post oritur, tamen id solum, vi sua & dignitate expetendum est: eorum autem, quæ sunt prima naturæ, propter se nihil expetendum.

Cum verò illa, quæ officia esse dixi, proficiscantur ab initiis naturæ; ea ad hæc referri necesse est: ut rectè dici possit, omnia officia eò referri, ut adipiscamur principia naturæ: nec tamen ut hoc sit bonorum ultimum, propterea quod non inest in primis naturæ conciliationibus honesta actio. consequens enim est, & post oritur, ut dixi. est tamen ea secundum naturam, multoque nos ad se expetendam magis hortatur, quàm superiora omnia. sed ex hoc primum error tollendus est, ³⁴ nequis sequi existimet, ut duo sint ultima bonorum. Ut enim, sicut sit propositum, ³⁵ collineare hastam aliquid, aut sa-

22. Quod idem declarat magis usitatum.] Expunxi vocem *minusque*, sed accedente auctoritate Pal. pr. ut & ipsius sententiæ venustate. restat tamen in Pall. ceteris omnibus: adeo & heic verum est, non gravissimum esse testimonium multitudine. Grut.

23. Præposita.] Sic tres Pall. meliores, non præposita, ut quondam cuss. Idem.

24. Et ad ea quæ conservantia.] Pall. ille pr. *æquè quæ conservantia*, nihil detrixi, si non melius. Idem.

25. Eoque se & sua diligenter.] Illud & sua, non exstat in Pal. pr. & est forsan adfuturum alicujus librarii. Idem.

26. A se diligendi.] Pall. quinque istud habent. at pr. *diligendo*, ut & Ursini, item Scaligeri codex. examiner otiosior. Idem.

27. Rerum autem cognitiones.] Sic aliquot Palatini; & verò cum sequatur, *si hæc verba aut minus placent*, fuit certè plus uno verbo. itaque omisum merito revocavi. quemadmodum etiam bis reposui voculam *aut*, suafu carundem membranarum; cum semel tantum representassent edd. vulgatæ. Idem.

28. Alia autem nullam ob utilitatem.] Lektionem minus veram,

arguit Pal. pr. in quo *alia tuitur nullam &c.*, quo quid voluerit indicare librarius, nescio. Idem.

29. Quæ, inventa sel. ratione.] Obscura ista sunt, ideoque nihil temerè audeo. verior tamen videtur scriptura Pal. primi & tertii: *Quæ inventa selectione, & item rejectione, sequitur deinceps cum officio selectione.* Idem.

30. Et intelligi quid sit.] Victorii editio, omnesque Pall. intelligit. Idem.

31. Atque ita cognitione & ratione.] Sic Victorius & Pall. pr. ac tert. non ut arripuit Lambinus *cogitatione*, quod tamen in Pall. ceteris. Idem.

32. Ne quis sequi existimet.] Ita I ambini membranæ, ita Palatini Principis numero quatuor: stantque tantum duo ab illo vulgato *ne quis sit qui existimet.* Idem.

33. Collineare hastam aliquid &c.] Nolui discedere ab editione Victorii. alie enim *collimare*; quomodo ferè Pall. nostri, nisi quod tert. *collimare*, quart. *collunare*. at primus ille disertè habet *collinari*; quod tamen magis comparet in sequenti *colliniet*. quam probare

sagittam, sicut nos ³⁴ ultimum in bonis diximus: sic illi facere omnia, quæ possit, ut collineet: huic in ejus similitudine omnia sunt facienda, ut collineet; & tamen ut omnia faciat, quò propositum assequatur: sed hoc, quasi ultimum, quale nos summum in vita bonum dicimus: illud autem, ut feriat, quasi feligendum, non expetendum.

⁷ Cùm autem omnia officia à principijs naturæ proficiscantur, ab iisdem necesse est proficisci ipsam sapientiam. Sed quemadmodum sæpe fit, ut is, qui commendatus sit alicui, pluris eum faciat, cui commendatus sit, quàm illum, ³⁵ à quo; sic minimè mirum est, primò nos sapientiæ commendari ab initijs naturæ, post autem ipsam sapientiam nobis cariorum fieri, quàm illa sunt, à quibus ad hanc venerimus. atque ut membra nobis ita data sunt, ut ad quandam rationem vivendi data esse appareant: sic appetitio animi, quæ ἔρμη Græcè vocatur, non ad quoddam genus vitæ, sed ad quandam formam vivendi videtur data: itemque & ratio, & perfecta ratio.

²⁴ ³⁶ Ut enim histrioni actio, saltatori motus, non quivis, sed certus quidam est datus: sic vita agenda est certo genere quodam, non quolibet: quod genus conveniens, consentaneumque dicimus. nec enim gubernationi, aut medicinæ similem sapientiam esse arbitramur, sed actioni illi potius, quam modò dixi, & saltationi, ut in ipsa arte insit, non foris petatur extremum, id est, artis effectio. & tamen est etiam alia cum his ipsis artibus sapientiæ dissimilitudo; propterea quòd in illis, quæ rectè facta sunt, non continentur tamen omnes partes, è quibus constant. quæ autem nos aut recta, aut rectè facta dicamus, si placet, illi autem appellant κατὰ τὸ βίωματα, omnes numeros virtutes continent. sola enim sapientia in se tota conversâ est: quod idem in ceteris artibus non fit.

¹⁵ Iustitiæ autem medicinæ, & gubernationis ultimum cum ultimo sapientiæ comparatur. sapientia enim & animi magnitudinem complectitur, & justitiam, & ut omnia, quæ homini accidunt, infra se esse judicat: quod idem in ceteris artibus non contingit. Tenere autem virtutes eas ipsas, quarum modò mentionem feci, nemo poterit, nisi staverit, nihil esse, quod intersit, aut differat aliud ab alio, præter honesta, & turpia. Videamus nunc, quàm sint præclare illa iis, quæ jam posui, consequentia.

³⁶ Cùm enim hoc sit extremum (sentis enim, credo, me jam diu, quod τὸ ἄλλο Græcus dicat, id dicere rum extremum, tum ultimum, tum summum: licebit etiam finem pro extremo, aut ultimo dicere) cùm ergo hoc sit extremum, congruenter naturæ convenienterque vivere, necessariò sequitur, omnes sapientes semper feliciter, absolutè, fortunatè vivere, nulla re impediri, nulla prohiberi, nulla egere. Quod autem continer non inagis eam disciplinam, de qua loquor, quàm vitam, fortunæque nostras, id est, ut, quod honestum sit, id solum bonum judicemus. Potest id quidem fusè, & copiosè, & omnibus electissimis verbis, gravissimisque sententijs rhetoricè & augeri, & ornari: sed consuetaria me Stoicorum, brevia, & acuta delectant.

bare debeam lectionem, nescio. *sic scire non est omnia*; præsertim jam sentis: nam juventuti sane aliquid ignorare, turpissimum. itaque ipsa dissentiat. *Grut.*

³⁴ *Ultimum in bonis diximus.*] Nihil reperio auxilii in Pal. pr. respicendo serè vulgaritas: summòmodò habet heic dicimus, & ita in ejusmodi, pro publicato ejus. denique non agnoscebat illud ut ante conlinet secundo positum loco. Sealiger adscripsit huic in ejus, eum vocibus sequentibus. septem, non comparere in ms. suo, & statim locotamen, adnotavit, tum. denique ex eod. veteri, restituit, nos summum bonum in vita bonum: illud, sine dictione dicimus. Idem.

³⁵ *A quo; sic minimè &c.*] Sic Lambinus serè, hoc est, retento sit; quod & in Pal. tert. sed primo Pal. profusus abest; neque ullo modo requiritur. Idem.

³⁶ *Ut enim histrioni actio, saltatori motus.*] Quidam volunt, actio saltatorij motus; sed non habent faventes membranas. Idem.

³⁷ *Nam quod laudabile sit, honestum esse conceditur.*] Ediderat

Concluduntur igitur eorum argumenta sic: Quod est bonum, omne laudabile est. quod autem laudabile est, omne honestum est. bonum igitur quod est, honestum est. Satisne hoc conclusum videtur? Certè. quod enim efficiebatur ex his duobus, quæ erant sumpta, in eo vides esse conclusum. duorum autem, è quibus effecta conclusio est, contra superius dici solet, non omne bonum esse laudabile. ³⁷ nam quod laudabile sit, honestum esse conceditur. Illud autem perabsurdum, Bonum esse aliquid, quod non expetendum sit: aut expetendum, quod non placens: aut, si id, non etiam diligendum. ergo & probandum. ita etiam laudabile. id autem honestum. ita sit, ut, quod bonum sit, id etiam honestum sit.

Deinde quaero, quis aut de misera vita possit gloriari, aut non de beata? de sola igitur beata. ex quo efficitur, gloriatione, ut ita dicam, dignam esse beatam vitam: ³⁸ quod non possit quidem nisi honesta vitæ jure contingere. ita sit, ut honesta vita, beata vita sit. & quoniam is, cui contingit, ut jure laudetur, habet insigne quiddam ad decus, & ad gloriam, ut ob ea, quæ tanta sunt, beatus dici jure possit: idem de vitæ talis viri rectissimè dicitur. ita, si beata vita honestate cernitur: quod honestum est, id bonum solum habendum est.

Quod verò negati nullo modo possit, quem umquam stabili, & firmo, & magno animo, quem fortem virum dicimus, effici posse, nisi constitutum sit, non esse malum dolorem? Ut enim qui mortem in malis ponit, non potest eam non timere: sic nemo ulla in re potest id, ³⁹ quod malum esse decernit, non curare, idque contemnere: quo posito, & omnium assensu approbato, illud assumitur, eum, qui magno sit animo, atque forti, omnia, quæ cadere in hominem possint, despiciere, & pro nihilo putare. quæ cum ita sint, effectum est, nihil esse malum, quod turpe non sit. Atque iste vir altus, & excellens, magno animo, verè fortis, infra se omnia humana ducens, is inquam, quem efficere volumus, quem quærimus certè, & considere sibi debet, & sur vitæ & actæ, & consequenti: & beuè de se judicare, stans nihil mali posse incidere sapienti. ex quo intelligitur idem illud, solum bonum esse, quod honestum sit; idque esse beatè vivere, honestè, id est, cum virtute vivere.

Nec verò ignoro varias philosophorum fuisse sententias, eorum dico, qui summum bonum, quod ultimum appello, in animo ponent. quas quamquam virtiosè quidam secuti sunt, tamen non modò his tribus, qui virtutem à summo bono segregaverunt, cùm aut voluptatem, aut vacuitatem doloris, aut prima naturæ in summis bonis ponent, sed etiam alteris tribus, qui maneam fore putaverunt, sine aliqua accessione, virtutem, ob eamque rem trium earum rerum, quas supra dixi, singulis singulas addiderunt: his tamen omnibus eos antepono, ⁴⁰ cuiusmodi sunt, qui summum bonum in animo, atque in virtute posuerunt.

Sed sunt tamen perabsurdi & ii, qui, cum scientia vivere, ultimum bonorum, & qui nullam rerum differentiam esse dixerunt, atque ita sapientem beatum fore, nihil aliud alij momento ullo anteponentem: ut quidam Academicus constitit

hoc modo quidem Lambinus, sed dubium è conjecturanean è membran. at nunc, ita quoque legi in Pal. pr. restor. Idem.

³⁸ *Quod non possit quidem nisi &c.*] Vox quidem non videtur in Pal. pr. at restat ea in Pall. ceteris; è quibus habet fec. *quidem in honesta vitæ jure conting.* quod & restat in quart. quinto, sexto. habetque suam heic quoque sententiam minimè absurdam. perpendaat accuratiores. Idem.

³⁹ *Quod malum esse decernit.*] Pal. pr. decreverit melius. Idem.

⁴⁰ *Cuiusmodi sunt.*] Est à Lambino. communis enim lectio, *Cuiusmodi sunt*; quomodo & Pall. quinque. nam primus noster heic mutilus est; habetque tantum; *eos ante potui modi sunt.* Gruter. In quo postremo clara sedent vestigia *πὺ cuiusmodi*, quomodo solent MSS. & habent quoque nonnulli pro *cuiusmodi*, quod astatim illustrat pater in notis ad Cellium lib. 11 cap v 111. Indè quod aperte fe in MSS. St. exhibebat, malui restituere Tullio, quam necrum Lambinianum ei propinare. *Grutov.*

tuisse dicuntur, extremum bonorum, & summum minus esse sapientis, obfistere visis, assensusque suos firmè sustinere. His singulis copiosè responderi solet. sed quæ perspicua sunt, longa esse non debent. Quid autem apterius, quam, si selectio nulla sit ab iis rebus, quæ contra naturam sunt, earum rerum quæ sunt secundam naturam, tollatur omnis ea, quæ queratur, laudeturque prudentia? Circumscribitur igitur iis sententiis, quas posui, 41 & iis, quæ similes earum sunt, relinquuntur, ut summum bonum sit, vivere, scientiam adhibentem eorum rerum, quæ natura veniant, scilicet, quæ secundam naturam, & si quæ etiam contra naturam sunt, rejicientem. id est convenienter, congruenterque naturæ vivere.

Sed in ceteris artibus cum dicitur artificiosè, posterum quodam modo, & consequens putandum est: quod illi *ἡ ἀπονομιὰ* appellant. quod autem in quo sapienter dicimus, 42 id adprimò rectissimè dicitur. quidquid enim à sapiente proficiscitur, id continuò debet expletum esse omnibus suis partibus. in eo enim positum est id, quod dicitur esse expetendum. nam ut peccatum est, patriam prodere, parentes violare, fana depeculari, quæ sunt in effectu: sic time-re, sic mærare, sic in libidine esse, peccatum est, etiam sine effectu. verum ut hæc non in posteris, & in consequentibus, sed in primis continuò peccata sunt: sic ea, quæ proficiscuntur à virtute, susceptio prima, non perfectione, recta sunt iudicanda.

Bonum autem, quod in hoc sermone totius usurpatum est, 43 id etiam definitione explicetur. sed eorum definitiones paullum oppidò inter se differunt, & tamen eodem spectant. Ego assentior Diogeni, qui bonum definierit, id, quod esset natura absolutum. id autem sequens, illud etiam quod proficiscitur (*ἀφ' ἑαυτῆς* enim sic appellemus) motum, aut statum esse dixit, è natura absoluta. Cumque rerum notiones in animis fiant, si aut nsi aliquid cognitum sit, non conjunctione, aut similitudine, aut collatione rationis; hoc quarto, quod extremum posui 44 bonum, notitia facta est. cum enim ab iis rebus, quæ sunt secundam naturam, ascendit animus collatione rationis, tum ad notionem boni pervenit.

Hoc autem ipsum bonum, non accessione, neque crescendo, aut cum ceteris comparando, sed propria vi sua & sentimus, & appellamus bonum. Ut enim mel, nisi dulcissimum est, suo tamen proprio genere saporis, non comparatione cum aliis, dulce esse sentitur: sic bonum hoc, de quo agimus, est illud quidem plurimi æstimandum, sed ea æstimatione genere valet, non magnitudine. nam cum æstimatione, quæ *ἄξιμα* dicitur, neque in bonis numerata sit, neque rursus in malis: quantumcumque eddideris, in suo genere manebit. alia est igitur propria æstimatione virtutis: quæ genere, non crescendo, valet.

Nec verò perturbationes animorum, quæ vitam insipientium miseram, acerbamque reddunt: quas Græci *πάθη* appellant (poteram ego verbum ipsum interpretans, morbos appellare: sed non conveniret ad omnia: quis enim misericordiam, aut ipsam iracundiam, morbum solet dicere? at illi dicunt *πάθη*. sit igitur perturbatio, quæ nomine ipso vitio-

sa declarari videtur:) nec hæc perturbationes vi aliqua naturali moventur: 45 omnesque hæc sunt genere quatuor, partibus plures, agritudo, formido, libido, quamque Stoici communi nomine corporis, & animi, *ἡδονῶν* appellant, ego malo lætitiæ appellare, quasi gestientis animi elationem voluptaria. perturbationes autem nulla naturæ vi commoventur: omniaque ea, sunt opinioniones, ac judicia levitatis. itaque his sapiens semper vacabit.

Omne autem, quod honestum sit, id esse propter se expetendum, commune nobis est cum multorum aliorum philosophorum sententiis. præter enim tres disciplinas, quæ virtutem à summo bono excludunt, ceteris omnibus philosophis hæc est utenda sententia, maximè tamen his Stoicis, qui nihil aliud in bonorum numero, nisi honestum, esse voluerunt. Sed hæc quidem est perfacilis, & perexpedita defensio. Quis est enim, aut quis unquam fuit aut avaritia tam ardens, aut tam effrenatis cupiditatibus, ut eandem illam rem, 46 quam adipisci scelere quovis velit, non multis partibus malit ad sese, etiam omni impunitate propofita, sine facinore, quam illo modo pervenire?

Quam verò utilitatem, aut quem fructum petentes, scire cupimus, illa, quæ occulta nobis sunt, 47 quò moventur, quibusque de causis ea versentur in celo? quis autem tam agrestibus institutis vivit, aut quis contra studia naturæ tam vehementer obduravit, ut à rebus cognitum dignis abhorreat, easque sine voluptate, aut utilitate aliqua non requirat, & pro nihilo putet? aut quis est, qui majorem, aut Africano-rum, aut ejus, 48 quem tu in ore semper habes, proavi mei, ceterorumque virorum fortium, atque omni virtute præstantium, facta, dicta, consilia cognoscens, nulla animo afficiatur voluptate?

Quis autem honesta in familia institutus, & educatus in genuè, non ipsa turpitudine, etiam si eum læsura non sit, offenditur? quis animo æquo videt eum, quem impurè, ac flagitiosè putet vivere? quis non odit sordidos, vanos, laces, fuitiles? Quid autem dici 49 poterit, si turpitudinem non ipsam per se fugiendam esse statuimus, quò minus homines tenebras, & solitudinem nacti, nullo dedecore se abstineant, nisi eos per se foeditate sua turpitudine ipsa deterreat? Innumera illa dici possunt in hanc sententiam: sed non necesse est. nihil est enim, de quo minus dubitari possit, quam & honesta, expetenda per se, & eodem modo turpia, per se esse fugienda.

Constituto autem illo, de quo antè 50 diximus, quod honestum sit, id esse solum bonum: intelligi necesse est, pluris id, quod honestum sit, æstimandum esse, quam illa media, quæ ex eo comparentur. Stultitiam autem, & temeritatem, & injustitiam, & intemperantiam cum dicimus esse fugienda propter eas res, quæ ex ipsis eveniant, non ita dicimus, ut cum illo, quod positum est, solum id esse malum, quod turpe sit, hæc pugnare videatur oratio: propterea quòd ea non ad corporis incommodum referuntur, sed ad turpes actiones, quæ oriuntur è vitiis, quas enim Græci *κακίας* appellant, vitia malo, quam malitas nominare.

51. *Næ tu, inquam, Cato, verbis illustribus, & id, quod tu vis,*

41. *Et his quæ similes.*] Pal. pr. & Scalig. *et iis si quæ similes.* max verò eandem voculam non agnoscunt, ubi vulgo est; *et si quæ etiam contra naturam* &c. quam & abiecit Lambinus. Gruter.

42. *Id adprimò rectissimè dicitur.*] Est à Pal. pr. à quo non recedunt alii, quam quod *aprimè*; quomodo & Vict. ed. nam Lambiniana, *aprimè rectè* dicitur. Idem.

43. *Et definitione explicetur.*] Non admodum displicet scriptura Palatini pr. *explicatur.* Idem.

44. *Bonum notitia facta est.*] Recentius cusi, *bonorum*; sed alterum est in Victoriana, habentque Palatini notæ selectioris. at Scaliger inter lineas posuit, *bonum boni notitia factum est.* Idem.

45. *Omnesque hæc sunt genere quatuor.*] Pal. pr. non habet illud *ha.* penitus enim erasum est à manu emendatrice. Idem.

46. *Quam adipisci scelere quovis velit.*] Satis acit iudicio meo

magis quod est in Pal. pr. sec. quart. *quamquam adipisci.* Idem.

47. *Quò moventur.*] Lambinus, *quæ moventur.* sed melius Pall. *quomodo moventur*: nisi malimus cum codice Scaligerano, *quomodo moventur*: quod verius videtur; utique cum quæ moverant Pall. omnes *versantur*, non *versentur.* Idem.

48. *Quem tu semper in ore habes.*] Si fides Palatino primo, vox habes spuria est, adjecta à sciolo, supplenda sententia. Idem.

49. *Poterit, si turp. non ipsam per se fug. statuerimus.* Idem. Pall. neque longe aliter quidam, quos consuluit Lambinus. vulgati, *poterat* &c. *statuerimus.* Idem.

50. *Diximus quòd honestum sit.*] Non minus rectè Palatinus. pr. *honestum esset.* Idem.

51. *Næ tu, inquam, Cato.*] Sic cum aliorum mss. Palatinus pr. nam editi invenustius, *Hæc tu* &c. Idem.

vis, declarantibus. Itaque mihi videris Latine docere philosophiam, & ei quasi civitatem dare: quæ quidem adhuc peregrinari Romæ videbatur, nec offerre sese nostris: 52 sermonibus: & ista maxime propter linatam quandam & rerum, & verborum tenuitatem. Scio enim esse quosdam, 53 qui quavis lingua philosophari possint, nullis tamen partitionibus, nullis definitionibus 54 utuntur; ipsique dicunt, ea se modo probare, quibus natura tacita assentiatur. Itaque in rebus minimè obscuris non multus est apud eos differendi labor. Quare attendo te studiosè, & quæcumque rebus tuis, de quibus hic sermo est, nomina imponis, memoria mando. mihi enim erit iisdem istis fortasse jam utendum. Virtutibus igitur rectissime mihi videris, & ad consuetudinem nostræ orationis, vitia posuisse contraria. quod enim vituperabile est per se ipsum, id eo ipso vitium nominatum puto, vel etiam à vitio dictum vituperari. sin *uxurias*, malitiam dixisses, ad aliud nos unum certum vitium consuetudo Latina traduceret. 55 nunc omni virtuti vitium contrario nomine opponitur.

41 Tum ille: His igitur ita positis, inquit, sequitur magna contentio: 56 quam tractatam à Peripateticis mollius (est enim eorum consuetudo dicendi non satis acuta, propter ignoracionem dialecticæ) Carneades tuus egregia quadam exercitatione in dialecticæ, summaque eloquentia, rem in sumum discrimen adduxit: propterea quod pugnare non desistit, in omni hac quæstione, quæ de bonis, & malis appelleretur, non esse rerum Stoicis cum Peripateticis controversiam, sed nomen. mihi autem nihil tam perspicuum viderur, quàm has sententias eorum philosophorum re inter se magis, quàm verbis dissidere: 57 majorem multo inter Stoicos, & Peripateticos rerum esse ajo discrepantiam, quàm verborum. quippe cum Peripateticis omnia, quæ ipsi bona appellant, pertinere dicant ad beatè vivendum: 58 nostri verò, quod æstimatione omnino aliqua dignum sit, complecti beatam vitam patent.

33 An verò certius quidquam potest esse, 59 quàm illorum ratione, qui dolorem in malis ponunt, non posse sapientem beatum esse, cum eucleo torqueatur? eorum autem, qui dolorem in malis non habent, 60 ratio certè cogit, uti in omnibus tormentis conservetur beata vita sapienti. Etenim si dolores eosdem tolerabilius patiantur, qui excipiunt eos propria, quàm qui leviores de causa: opinio facit, non natura, vim doloris aut majorem, aut minorem.

43 Ne illud quidem est consentaneum, ut, si, cum tria genera bonorum sint, quæ sententia est Peripateticorum, eo beatorum quisque sit, quo sit corporis, aut externis bonis plenior, ut

hoc idem approbandum sit nobis, ut qui plura habeat, quæ in corpore magni æstimationur, sit beator. illi enim corporis commodis completi vitam beatam putant: nostri nihil minus. nam cum ita placeat, ne eorum quidem bonorum, quæ nos 61 bona natura appellemus, frequentia beatorum vitam fieri, aut magis expetendam, aut pluris æstimationem; certè minus ad beatam vitam pertinet multitudo corporis commodorum.

Etenim si & sapere, expetendum sit, valere: & conjunctum utrumque magis expetendum sit, quàm sapere solum, neque tamen, si utrumque sit æstimatione dignum, pluris sit conjunctum, quàm sapere ipsum separatim. nam qui valitudinem 62 æstimatione aliqua dignam judicamus, neque tamen eam in bonis ponimus, idem censemus nullam esse tantam æstimationem, ut ea virtuti anteponat. quod idem Peripatetici non tenent: quibus dicendum est, quæ & honesta actio sit, & sine dolore, eam magis esse expetendam, quàm si esset eadem actio cum dolore. nobis aliter videtur: rectè, secusne, postea. sed potestne rerum major esse dissensio?

Ut enim obscuratur, & offunditur luce solis lumen lucerna; & ut interit magnitudine maris Ægæi, stilla mutix; & ut in divitiis Croesi, teruncit accessio; & gradus unus in ea via, quæ est hinc in Indiam: sic, cum sit is bonorum finis, quem Stoici dicunt, omnis ista 63 rerum in corpore sitarum æstimatio, splendore virtutis, & magnitudine obscuretur, & obruatur, atque intereat necesse est. Et quemadmodum opportunitas (sic enim appellemus *δυναμιαν*) non sit major productione temporis (habent enim suum modum quæcumque opportuna dicuntur) sic recta effectio (*κατὰρθωσιν* enim ita appello, quoniam rectum factum *κατὰρθωμα*) recta igitur effectio, item convenientia, denique ipsum bonum, quod in eo positum est, ut naturæ consentiat, crescendi accessionem nullam habet.

Ut enim opportunitas illa, sic hæc, de quibus dixi, non sunt temporis productione majora: ob eamque causam Stoicis non videtur optabilior, nec magis expetenda beata vita, si sit longa, quàm si brevis: utunturque simili, ut si cothurni laus illa esset, ad pedem apèd convenire, neque multi cothurni paucis anteponerentur, nec majores minoribus: sic quorum omne bonum convenientia, atque opportunitate finitur, nec plura paucioribus, nec longinquiora brevioribus anteponentur.

Nec verò satis acutè dicunt: Si bona valitudo pluris æstimatione sit longa, quàm brevis, sapientia quoque usus longissimus quisque sit plurim. non intelligunt, validitatis æstimationem spatio judicari: virtutis, opportunitate: ut videantur

52. Sermonibus: & ista maxime.] Non recedit ab hac scriptura Pal. pr. at ceteri omnes accedunt Lambinianis, habentque: & istam. Scaliger indicat fuisse tantum in ms. suo, sermonibus & ista propter. unde hincbat, sermonibus est quita propter &c. Grut.

53. Qui quavis lingua.] Victorii editio, aliorumque quamvis, sed prior extat in Aldina vetere, retinetque Pal. pr. Idem.

54. Utuntur; ipsique dicunt ea se modo.] Redintegravit locum hunc controversum Pal. pr. antea legebatur, utuntur ipsi, qui dicunt, plurimumque facefit negotii Paulo Manutio. Idem.

55. Nunc omni virtuti vitium &c.] Longè planius ita Pal. pr. quàm vulgati, hoc omni &c. & verò sic etiam mutavit Aldus Nepos, quod pater quoque reperisset nostrum nunc in libro vetere. Scaliger videtur reperisse in veteri suo, hoc enim virtuti contrario nomine opponit. Idem.

56. Quam tractatam à peripateticis mollius (est enim &c.)] Ita scripsimus, ita distinximus notis auctoritate Pall. pr. quarti, quinti. sine omni gratia prius publicati: quæ pertrastata est à Peripateticis mollius. est enim &c. Idem.

57. Majorem multo inter Stoicos & Peripateticos rerum esse ajo discrepantiam.] Nata hæc pulchra lectio à Palat. primo. languide admodum retro vulgati, majorem multo habere St. & Perp. serum omnino discrepantiam. nostram quoque firmat Scaligeri liber, nisi quod is, Avimo. Idem.

58. Nostri verò, quod æstimatione omnino aliqua dignum sit complecti &c.] I lectio non bona. nam primò Pall omnes rectè habent, consilii; quod & in Aldina veteri. præterea Pal. pr. ponit: no-

stri non quod ex omni æstimatione aliqua; ejectione omnino; neque aliter Pal. quartus, nisi quod is non agnoscat ex omni, ac retineat omnino. constituit isthæc cui otium est: ego nimis festinus. Idem.

59. Quam illorum ratione, qui.] Lambini est, sed à libris ut ait; proximeque eis accedit Pal. pr. in quo, quam illo ratione qui. tert. ac quart. habent, quam illa ratio est qui &c. vulgati, quam illa ratio eorum, qui &c. Scaligeri vetus habebat quàm ratione eorum qui &c. appositumque ex alio codice, quàm illa ratio est, qui &c. Idem.

60. Ratio certè cogit.] Non abhorreo ab emendacione Lambini: sed haud etiam approbant ipsam nostri veteres. Idem.

61. Bona nature appellemus.] Pal. pr. & quart. Bona verè app. quod cum & repererit in suis aliis, non displicet. Idem.

62. Æstimatione aliqua dignam judicamus.] Mauavit à Pal. pr. sec. tert. hætenus serè publicati, videamus. irrepte, quare expressit & Aldus Nepos illud nostrum. recentiores verò adsumperunt videmus. Idem.

63. Rerum in corpore sitarum.] Ita ex Massæ libro P. Manutius cum prius legeretur in corpore harum, quomodo & quatuor Palatini. nam sec. ac tert. exhibent nobis in corpore harum; ut nihil certius sit italegendum, vel omittenda syllaba, corpore harum. neque enim tantum nihil est otii ut penitus rem excutiam. etiam Scaliger, ad oram libris scripterat & veteri libro in corpore harum. sed idem expunxerat statim illud in, subjeceratque *σφματικῶν*. Idem.

64 qui illud dicant, iidem hoc esse dicturi, bonam morrem, & bonum partum, meliorem longum esse, quàm brevem. non vident, alia brevitate pluris æstimari; alia, diuturnitate.

65 Itaque consentaneum est his, quæ dicta sunt, ratione illorum, qui illum bonorum finem, quod appellamus extremum, quod ultimum, 65 crescere putent posse, iidem placere, esse alium alio etiam sapienterem, itaque alium magis alio vel peccare, vel rectè facere. quod nobis non licet dicere: qui crescere bonorum finem non putamus. ut enim qui demerit sunt in aqua, nihilo magis respirare possunt, si non longè absint à limumo, ut jam jamque possint emergere, quàm si etiam rum essent in profundo: nec catulus ille, qui jam appropinquat, ut videat, plus cernit, quàm is qui modò est natus: 66 ita qui 67 processit aliquantum ad virtutis aditum, nihilominus in miseria est, quàm ille, qui nihil processit. Hæc mirabilia videri intelligo. sed cum certè superiora firma, ac vera sint, his autem ea consentanea, & consequentia; ne de eorum quidem veritate est dubitandum. sed quamquam negent, nec virtutes, nec vitia crescere: attamen utrumque eorum fundi quodam modo, & quasi dilatarit putant.

68 Divitias autem Diogenes censet non eam modò vim habere, ut quasi duces sint ad voluptatem, & ad valitudinem bonam, sed etiam ut ea contineant: non idem facere eas in virtute, neque in ceteris artibus, ad quas esse dux pecunia potest, continere autem non potest. itaque si voluptas, aut si bona valitudo sit in bonis, divitias quoque in bonis esse ponendas: at, si sapientia bonum sit, non sequi, ut etiam divitias bonum esse dicamus: nec ab ulla re, quæ non sit in bonis, id, quod sit in bonis, contineri potest, ob eamque causam, 68 quia cognationes, comprehensionesque rerum, de quibus efficiuntur artes, appetitionem movent; cum divitiæ non sint in bonis, nulla ars divitiis contineri potest.

69 Quod si de artibus concedamus, virtutis tamen non sit eadem ratio, propterea quòd hæc plurimæ commentationis, & exercitacionis indigeat; quod idem in artibus non sit: & quòd virtus stabilitatem, firmitatem, constantiam totius vitæ complectatur, nec eadem hæc in artibus esse videamus. Deinceps explicatur differentia rerum: quam si non ullam esse diceremus, confunderetur omnis vita, ut ab Aristone: nec ullum sapientiæ munus, aut opus inveniretur, cum inter res eas, quæ ad vitam degendam pertinerent, nihil omnino interesset, neque ullum delectum adhiberi oporteret. itaque enim esset satis constitutum, id solum esse bonum, quod esset honestum, & id malum solum, quod turpe: rum 69 inter hæc, & illa, quæ nihil valent ad beatè, misereve vivendum, aliquid tamen, quò differrent, esse voluerunt, ut essent eorum alia æstimabilia, alia contrà, alia neutrum.

70 Quæ autem æstimanda essent, eorum in aliis satis esse causas, quamobrem quibusdam anteponebantur, ut in valitudi-

ne, ut in integritate sensuum, ut in doloris vacuitate, ut gloria, divitiarum, similibus rerum: 70 alia autem non esse ejusmodi: Itemque eorum, quæ nulla æstimatio digna essent, partim satis habere causas, quamobrem rejicerentur, ut dolorem, morbum, sensuum amissionem, pauperatam, ignominiam, similia horum: partim non. Itemque hinc esse illud exortum, quod Zeno *αρετή, μέγιστον*, contraque quod *δύστη, αρετή, μέγιστον* nominavit, cum uteretur in lingua copiosa factis tamen nominibus, ac novis: quod nobis in hac inopi lingua non conceditur. quamquam tu hanc copiosiore etiam dicere soles. sed non alienum est, quo facilius vis verbi intelligatur, rationem 71 hujus verbi faciendi Zenonis exponere.

72 Ut enim, inquit, nemo dicit, in regia regem ipsum quasi productum esse ad dignitatem (id enim est *αρετή, μέγιστον*) sed eos, qui in aliquo honore sint, quorum ordo proximè accedit, ut secundum sit ad regium principatum: sic in vita non ea, 72 quæ primario loco sunt, sed ea, quæ secundum locum obtinent, *αρετή, μέγιστον*, id est, producta nominentur, quæ vel ita appellemus (id erit verbum è verbo) 73 vel promotà, & remotà, vel, ut dudum diximus, præposita, vel præcipua, & illa rejecta. re enim intellecta, in verborum usu faciles esse debemus.

74 Quoniam autem omne, quod est bonum, primum locum tenere dicimus, necesse est, nec bonum esse, nec malum hoc, quod præpositum, vel præcipuum nominamus. itaque id definitum, quod sit indifferens, cum æstimatio mediocris. quod enim illi *αδιάφορον* dicunt, id mihi ita occurrit, ut indifferens dicerem. neque enim illud fieri poterat ullo modo, ut nihil relinqueretur in mediis, quod aut secundum naturam esset, aut contrà: nec, cum id relinqueretur, nihil in his poni, quod satis æstimabile esset: 74 nec hoc posito, non aliqua essent præposita.

75 Rectè igitur hæc facta distinctio est, atque etiam ab iis, quòd 54 facilius res perspicere possit, hoc simile ponitur. Ut enim, inquit, si hoc fingamus esse quasi finem, & ultimum, ita jacere talum, ut rectus assistat: qui ita talus erit jactus, ut cadat rectus, præpositum quiddam habebit ad finem: qui aliter, contrà: neque tamen illa præpositio tali, ad eum, quem dixi, finem pertinebit: sic ea, quæ sunt præposita, referuntur illa quidem ad finem: sed ad ejus vim, naturamque nihil pertinent.

76 Sequitur illa divisio, ut bonorum alia sint ad illud ultimum 55 pertinentia, (sic enim appello, quæ *τελική* dicuntur: 75 jam hoc ipsum instituamus, ut placeat, pluribus verbis dicere, 76 quod uno non poterimus: ut res intelligatur) alia autem efficientia, quæ Græci *ποιητική*, alia utrumque. de pertinentibus, nihil est bonum, præter actiones honestas. de efficientibus, nihil præter amicum. Sed & pertinentem, 77 & efficientem sapientiam volunt esse. nam quia sapientia est conveniens actio, 78 est illo pertinenti genere, quod dixi

quod

64. Qui illud dicant, iidem hoc esse dicturi.] Si standum est, ut arbitror auctoritati Pal. pr. rescenda sunt tria illa verba, qui illud dicant, tanquam à glossate lectoris. Grut.

65. Crescere putent posse, iidem placere. &c.] Palat. pr. distinguit, putent; posse iidem &c. non ita absurdè. Idem.

66. Ita qui processit &c.] Male vulgati item. alterum est in aliquot Pall. & editione Victorii. Idem.

67. Processit aliquantum ad virtutis aditum.] Non aversatur auris, habitum, quod extat in Pal. fec. est etiam in tertio à manu prima additum. Err. Stephanus divinabat, adceptum pro adeptione. proprius literas fuisse, adytum; ut poetice id poluisset pro templo. Idem.

68. Quia cognationes comprehensionesque.] Non est quod jactet Lambinus ita se restituisse libris reclamantibus. nam sic omnino Pal. pr. restat tamen vulgatum illud *cogitationes*, in mss. nostris ceteris. Idem.

69. Inter hæc & illa quæ nihil valent.] Pal. pr. inter illa quæ. fec. & sext. hæc inter illa quæ nihil valent. tert. quart. quint. tam hæc ut illa quæ nihil val. Idem.

70. Alia autem non esse ejusmodi.] Dubites de sinceritate scripturæ, ob Pal. pr. in quo, alii autem ejusmodi. Idem.

71. Hujus verbi faciendi Zenonis.] Pal. tert. faciendi. voluit for-

san exprimere antiquè faciendi. Idem.

72. Quæ primario loco sunt.] Locum minus integrum prodit primus Pal. in quo, primoriè. fec. in quo primore. Scaligeri vetus, qui primiore. ultimamque, meretur examen subire Criticæ juventutis. Idem.

73. Vel promotà, & remotà, vel, ut dudum diximus, præposita, vel præcipua, & illa rejecta.] Noli recedere ab editione Victorii, quod ita etiam extaret in Pall. nostris, etiam primo; nisi quod is ultima voce, rejecto. Manutius & Lambinus demunt, addunt, sed non etiam præeuntibus libris vetustis. Idem.

74. Nec hoc posito, non aliqua essent præposita.] Expressi quod erat in Massæi libro & Pal. pr. vulgò nec hæc posita. Grut. Sed cur mox ita Gruterus ita pars jacere talum, quum illud pars nec in MSSis extet nec in editis? Grut.

75. Jam hoc ipsum instituamus.] Æquè bene Pal. pr. fec. quart. sext. nam hoc. Idem.

76. Quod uno non poterimus.] Negativa non est in Aldo vetere, neque in ullo Palatinorum: omnino tamen requiritur. Idem.

77. Et efficientem sapientiam.] Pal. pr. tert. quart. sext. sapientem, forsitan melius. Idem.

78. Est illo pertinenti genere.] Lambinus, est ex illo pers. Aldus Avus & Nepos, erit cum illo pertinenti g. sed præter mss. nostros.

quod autem honestas actiones affect, & efficit, id efficiens dici potest.

17 Hæc, quæ præposita dicimus, partim sunt per se ipsa præposita, partim quod aliquid efficiunt, partim utrumque. per se, ut quidam habitus oris, & vultus, ut status, ut motus: in quibus sunt & præponenda quædam, & rejicienda: alia ob eam rem 79 præposita dicuntur, quod ex se aliquid efficiant, ut pecunia: alia autem ob utramque rem, ut integri sensus, ut bona valitudo.

37 De bona autem fama (quam enim appellant *Ἀδοξίαν*, aptius est hoc loco bonam famam appellare, quam gloriam) Chrysippus quidem, & Diogenes, detracta utilitate, ne dignum videant, ejus causâ, porrigendum esse dicebant. quibus ego vehementer assentior. qui autem post eos fuerunt, cum Carneadem sustinere non possent, hanc, quam dixi, bonam famam, ipsam propter se præpositam, & sumendum esse dixerunt, esseque homines ingenui, & liberaliter educari, vel bene audire à parentibus, à propinquis, à bonis etiam viris, idque propter rem ipsam, non propter usum: dicuntque, ut liberis consultum velimus, etiam si postumi futuri sint, propter ipsos: sic futuræ post mortem famæ tamen esse propter rem, etiam detracto usui, consulendum.

52 Sed, cum, quod honestum sit, id solum bonum esse dicimus: consentaneum tamen est, fungi officio, cum id officium, nec in bonis ponamus, nec in malis. est enim aliquid in his rebus probabile, & quidem ita, ut ejus ratio reddi possit. 80 ergo ut etiam probabiliter acti ratio reddi possit. Est autem officium, quod ita factum est, ut ejus facti probabilis ratio reddi possit. ex quo intelligitur, officium medium quoddam esse, quod neque in bonis ponatur, neque in contrariis. quoniamque in iis rebus, quæ neque in virtutibus sunt, neque in vitiis, est tamen quiddam, quod usui possit esse: tolerandum id non est. Est autem ejus generis actio quoque quædam, & quidem talis, ut ratio postulet agere aliquid, & facere, eorum, quod autem ratione actum sit, id officium appellamus. Est igitur officium ejus generis, quod nec in bonis ponatur, nec in contrariis.

18 81 Atqui perspicuum etiam illud est, in istis rebus mediis aliquid agere sapientem. judicat igitur, cum agit, officium illud esse. quod quoniam numquam fallitur in iudicando, erit in mediis rebus officium: quod efficitur etiam hac conclusione rationis. Quoniam enim videmus esse quiddam, quod rectè factum appellemus, id autem est perfectum officium: erit autem etiam inchoatum: ut, si justè depositum reddere, in rectè factis sit: in officis ponatur, depositum reddere: illo enim addito, justè, facit rectè factum: per se autem hoc ipsum reddere, in officio ponitur: quoniamque non dubium est, quin in iis, quæ mediâ dicimus, sit aliud sumendum, aliud rejiciendum: quidquid ita sit, aut dicitur, 82 communi officio continetur. ex quo intelligitur, quoniam se ipsos omnes natura diligunt, tam insipientem, quam sapientem, sumpturum quæ secundum naturam sint, rejedendumque contraria.

Ita est quoddam commune officium sapientis, & insipientis. ex quo efficitur, versari in iis, quæ mediâ dicamus.

Sed cum ab his omnia proficiscantur officia, non sine causa dicitur, ad ea referri omnes nostras cogitationes: in his & excessum è vita, & in vita mansionem. in quo enim plura sunt, quæ secundum naturam sunt, hujus officium est in vita manere: in quo autem aut sunt plura contraria, aut fore videntur, hujus officium est, è vita excedere. è quo apparet, & sapientis esse aliquando officium, excedere è vita, cum beatus sit: & stulti manere in vita, cum sit miser.

Nam bonum illud, & malum, quod sæpe jam dictum est, 61 postea consequitur. prima autem illa naturæ, sive secunda, sive contraria, sub iudicium sapientis, & delectum cadunt: estque illa subiecta quasi materia sapientiæ. itaque & manendi in vita & migrandi ratio, omnibus iis rebus, quæ supra dixi, metienda. 83 nam neque iis, qui virtute retinentur in vita, neque iis, qui sine virtute sunt, mors est oppetenda. ut sape officium est sapientis, desciscere à vita, cum sit beatissimus, si id opportunè facere possit; quod est convenienter naturæ vivere. est enim censent, opportunitatis esse beatè vivere. itaque à sapientia præcipitur, se ipsam, 84 si usus sit, sapiens ut relinquat. Quamobrem cum vitiorem ista vis non sit, ut causam afferant mortis voluntariæ: perspicuum est, etiam stultorum, qui iidem miseri sint, officium esse, manere in vita, si sint in majore parte earum rerum, quæ secundum naturam esse dicimus. Et quoniam excederis è vita, & manens, æquè miser est: nec diuturnitas magis ei vitam fugiendam facit: non sine causa dicitur, iis, qui pluribus naturalibus frui possint, esse in vita manendum.

Pertinere autem ad rem arbitrantur, intelligi natura fieri, 19 ut liberi à parentibus amentur: à quo initio profectam munem humani generis societatem persequimur. quod primum intelligi debet, figura, membrisque corporum; quæ ipsa declarant procreandi à natura habitam esse rationem. Neque verò hæc inter se congruere possint; ut natura & procreari vellet, & diligere procreatos non curaret. Atque etiam in bestiis vis naturæ inspicere potest: 85 quarum in factu, & in educatione laborem cum cernimus, naturæ ipsius vocem videmur audire. 86 Quare ut perspicuum est, natura nos à dolore abhorrere: sic apparet, à natura ipsa, ut eos, quos genuerimus, amemus, impelli.

Ex hoc nascitur, ut etiam communis hominum inter homines naturalis sit commendatio, ut oporteat hominem ab homine ob id ipsum, quod homo sit, non alienum videri. ut enim in membris alia sunt tamquam sibi nata, ut oculi, ut aures: aliqua etiam ceterorum membrorum usum adjuvant, ut crura, ut manus: sic immanes quædam bestię sibi solum nata sunt: at illa, quæ in concha patula pinna dicitur; isque, qui enat è concha, qui, quod eam custodiat, pinnoteres vocatur, in eamque 87 cum se recipit, includitur; ut videatur monuisse, ut caveret: itemque formicæ, apes, ciconix, aliorum etiam causâ quædam faciunt. multo magis hæc conjunctio

nam primus adhæret vulgato, à quo etiam non recessit Victorius. ceteri quinque scribunt, est cum illo per. Grut.

79. Præposita dicuntur. Olim eusi, dicuntur: neque aliter Pall. sex. editioque Victorii. Idem.

80. Ergo ut etiam probabiliter acti ratio reddi possit. Totum istud, non est in veteribus Aldi, omisium negligentia typographorum, ab repetitione vocum, ratio reddi possit quod neque animadvertit ab Manutius filius, aut Nepos. Victorius tamen auctori reddidit, ut ne quis forsitan id Lambino acceptum ferat, uti videri vult. qui tamen contra mss. nostros sex publicavit, probabilis facti. Idem.

81. Atqui. Sic Pal. pr. nihilo pejus certè quam vulgatum, Atque. Idem.

82. Communi officio continetur. Vetustius eusi, etiam ed. Victorii, omni officio, quod & in Pall. quatuor. nam secundo desit; tertius mutavit omni in. forte, omne officio. Idem.

83. Nam neque iis qui virtute retinentur in vita &c. I. Ambinus isthæc de suo mure interpolavit. at legendum erat: nam neque virtute retinetur in vita. ita eum Pal. pr. ac quart. alluditque tert. in

quo, neque iis qui virtute retinetur. Idem.

84. Si usus sit, sapiens ut relinquat. Gemma isthæc orationis manavit à Palatino pr. inceptè in hodiernum diem lectum nobis, si jussit, sapiens. Idem.

85. Quorum in factu & in educatione. Sic revocavi iterationem præpositionis ex Victorii editionibus, quam posteriores hic neglexerant, quæ ea passim in his libris ita occurrit; sed ut hic contempta, sic cap. seq. ut de Hercule & de Libero accepimus. cap. 22. nec vero potest quisquam de bonis & de malis judicare. Ea omnia videlicet nunc ad istum modum restituta, qui procul dubio fuit Tullius. Certe in loco quem tractamus, ita meus MS. & quem priorè citavi: in posteriore iterabat copulativam per errorem, quoniam debuisset præpositionem. Hinc alii id refinxerunt ex capite à libri secundi. Gronov.

86. Quare ut perspicuum est &c. Vocula ut, non est in Pall. aut edd. antiquioribus, sed ne quidem in Victoriana. Gruter.

87. Cum se recipit. Est à plerisque Pall. melius, quam ut antea vulgè, recipit. Idem.

ctio est hominis. itaque natura sumus apti ad coetus, concilia, civitates.

Mundum autem censent regi numine deorum, et eumque esse quasi communem urbem, & civitatem hominum, & deorum: & unumquemque nostrum, ejus mundi esse partem, & ex quo illud natura consequi, ut communem utilitatem nostram anteponamus. ut enim leges omnium salutem, singulorum salutem anteponunt: sic vir bonus, & sapiens, & legibus parens, & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus, quam unius alicujus, aut suae consulit. Nec magis vituperandus est proditor patriae, quam communis utilitatis, aut salutis defensor, propter suam utilitatem, aut salutem. ex quo fit, ut laudandus sit is, qui mortem oppetat pro republica, quod doceat, cariorem esse patriam nobis, quam nosmetipsos. quoniamque illa vox inhumana, & scelerata ducitur, eorum, qui negant se reculare, quo minus, ipsis mortuis, terrarum omnium deflagratio consequatur: quod vulgari quodam versu Graeco pronuntiarum solet. certe verum est, etiam iis, qui aliquando futuri sunt, esse propter ipsos consulendum.

Ex hac animorum affectione testamenta, commendationesque morientium natae sunt. quodque nemo in solitudine vitam agere velit, ne cum infinita quidem voluptatum abundantia; facile intelligitur, nos ad conjunctionem, congregationemque hominum, & ad naturalem communitatem esse natos. Impellimur autem natura, ut prodesse velimus quamplurimis, in primisque docendo, rationibusque prudentiae tradendis.

Itaque non facile est invenire, qui quod sciat ipse, non tradat alteri. Ita non solum ad descendendum propensius sumus, verum etiam ad docendum. Atque ut tauris natura datum est, ut pro vitulis contra leones summa vi, impetuque contendat: sic ii, qui valent opibus, atque id facere possunt, ut de Hercule, & de Libero accepimus, ad servandum genus hominum natura incitantur. Atque etiam, Jovem cum optimi & maximum dicimus, eumque eundem salutarem, hospitalem, statorem; hoc intelligi volumus, salutem hominum in ejus esse tutela. Minime autem convenit, cum ipsi inter nos abjecti, neglectique simus, postulare, ut diis immortalibus cari simus, & ab his diligamur. quemadmodum igitur membris utimur prius, quam didicimus, cujus ea utilitatis causa habeamus: sic inter nos natura ad civilem communitatem juncti, & consociati sumus. quod nisi ita se haberet, nec justitiae ullus esset, nec bonitati locus.

Et quo modo hominum inter homines juris esse vincula putant, sic homini nihil juris esse cum bestiis. praecare enim Chrysippus, cetera nata esse hominum causa, & deorum: eos autem, communitalis, & societatis suae; ut bestii homines uti ad utilitatem suam possint sine injuria. quoniamque ea natura esset hominis, ut ei cum genere humano quasi civile jus intercederet: qui id conservaret, eum justum: qui migraret, injustum fore. sed, quemadmodum, theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum, quem quisque occupavit: sic in urbe mundove communi non adversatur jus, quo minus suum quidque cuiusque sit.

Cum autem ad tuendos, conservandosque homines hominem natum esse videamus: consentaneum est huic naturae, ut sapiens velit gerere & administrare rempublicam; atque, ut de natura vivat, uxorem adjungere, & velle ex ea liberus. Ne amores quidem sanctos, à sapiente alienos esse arbitrantur. Cynicorum autem rationem, atque vitam alii cadere in sapientem dicunt, si quis ejusmodi forte casus incidit, ut id faciendum sit: alii nullo modo.

Ut verò conservetur omnis homini erga hominem societas, conjunctio, caritas: & emolumenta, & detrimenta, quae ἀφελήματα & βλάπηματα appellant, communia esse voluerunt: quorum altera profunt, nocent altera. nec solum ea communia, verum etiam paria esse dixerunt. incommoda autem, & commoda (ita ἀβρυστήματα & εὐβρυστήματα appello) communia esse voluerunt, paria noluerunt. illa enim quae profunt, aut quae nocent, aut bona sunt, aut mala: quae sint paria necesse est. commoda autem, ut incommoda in eo genere sunt, quae praeposita, & rejecta dicimus. ea possunt paria non esse: sed emolumenta communia esse dicuntur. recte autem facta, & peccata, non habentur communia.

Amicitiam autem adhibendam esse censent, quia sit ex eo genere, quae profunt. quamquam autem in amicitia alii dicunt, quae tantum esse sapienti rationem amici, ac suam; alii autem sibi cuique cariorem suam: tamen hi quoque posteriores fateantur, alienum esse à justitia, ad quam nati esse videamur, detrudere quid de aliquo, quod sibi assumat. minime verò probatur huic disciplinae, de qua loquor, aut amicitiam, aut justitiam propter utilitates adfici, aut probari. eadem enim utilitates poterunt eas labefactare, atque pervertere. etenim nec justitiae, nec amicitiae esse omnino poterunt, nisi ipsae per se expectantur.

Jus autem, quod ita dici, appellatique possit, id esse naturam: alienumque esse à sapiente non modo injuriam cui facere, verum etiam nocere. nec verò rectum est cum amicis, aut bene meritis consociare, aut conjungere injuriam: gravissimeque, & verissime defenditur, numquam aequitatem ab utilitate posse seungi: & quidquid aequum, justumque esset, id etiam honestum: vicissimque, quidquid esset honestum, id justum etiam, atque aequum fore.

Ad easque virtutes, de quibus disputatum est, dialecticam etiam adjungunt, & physicam: habetque ambas virtutum nomine appellant: alteram, quod habet rationem, necui falso assentiamur, neve umquam captiosa probabilitate fallamur, eaque, quae de bonis, & malis dicemus, ut tenere, iurisque possimus. nam sine hac arte, quaevis arbitrabantur à vero abduci, fallique posse. recte igitur, si omnibus in rebus temeritas, ignorantiaeque vitiosa est, ab his ea, quae tollit hac, virtus nominata est.

Physicam quoque non sine causa tributus idem est honos: propterea quod qui convenienter natura victurus sit, ei & proficiscendum est ab omni mundo, & ab ejus procuracione. nec verò potest quisquam de bonis, & de malis verè judicare, nisi omni cognita ratione naturae, & vitae etiam deorum, & utrum conveniat, necne, natura hominis cum universa:

quae-

88. Ex quo illud natura consequi.] Ita Pal. pr. quart. quint. representavitque editio Victoriana. alie consequitur. Grut.

89. Cum ipsi inter nos abjecti neglectique.] Lectio minus vera, si standum Pal. pr. in quo, nos cules neglectique. mirum rescribendum, viles neglectique, doctus sum à Pal. tertio, in quo, nos viles abjecti neglectique. Idem.

90. Ut ei cum genere &c.] Sic Lambinus, an è mss. nescio, sed cum Pal. pr. & quart. servant, ut & cum genere: vocem illam in hanc facile degenerare potuisse sentio. malim tamen serè illud nostrum. Idem.

91. Qui migraret injustum fore.] Sic Pall. quinque, nam primus ille aliquoquin optimus, qui negaret; quod etiam absurdi nihil in se habet. olim vulgati, qui vi ageret. jure ejectum à Lambino. Idem.

92. Et velle ex ea liberus.] Non potui excludere scripturam Pal. pr. & quarti, ejecta voce quae erat in omnibus vulgatis à sine, pro-

create. in quales codices si incidisset P. Manutius, nunquam profecto nobis obtruxisset Lambinus ex ea liberus procreare, omisso illo velle, voce gratiosissima. Idem.

93. Et rejecta dicimus.] Malim cum Pal. pr. dicimus. Idem.

94. Eadem enim utilitates.] Sic tres à Pall. alii voluptates, quod in editionibus à Lambiniana diversis. Si res mei esset arbitrii, utramque vocem jugularem, tanquam supervacuum. Idem.

95. Id esse naturam.] Lambinus edidit natura, quod coniecerat Paulus Manutius, sed nullus ei scripturae accedit Palatinus. placuit tamen Scaligero. Idem.

96. Et malis dicemus.] Scaliger scripsit inter lineas differemus. Idem.

97. Quemvis arbitrantur.] Est à Pal. pr. & Manutiano. minus rectè hæc tenens impressi, arbitrantur. Idem.

98. Ab his ea quae tollit hac, virtus &c.] Ad blanditur valde lectio codicis Scaligerani, ars ea quae tollit hac, virtus &c. Idem.

quæque sunt vetera præcepta sapientium, qui iubent *99 tempori parere, & sequi deum, & se iuxtere, & nihil nimis.* Hæc sine physicis quam vim habeant (& habent maximam) videre nemo potest. Atque etiam ad iustitiam colendam, ad tuendas amicitias, & reliquas caritates quid natura valeat, hæc una cognitio potest tradere. Nec verò pietas adversus deos, nec quanta his gratia debeatur, sine explicatione naturæ intelligi potest.

2. Sed jam sentio me esse longius protractum, quam proponi sita ratio postulare. verum admirabilis compositio disciplina, incredibilisque rerum raris ordo. ¹⁰⁰ quæ, per deos immortales! nonne miraris? quid enim aut in natura, qua nihil est aptius, nihil descriptius, aut in operibus manu factis tam compositum, tamque ¹ compactum, & coagmentatum inveniri potest? quid posterius priori non convenit? quid sequitur, quod non respondeat superiori? quid non sic aliud ex alio necitur, ut non, si ullam litteram moveris, labent omnia? ² nec tamen quidquam est, quo moveri possit. quàm gravis verò, quàm magnifica, quàm constans conficitur persona sapientis? qui, cum ratio docuerit, quod honestum esset, id esse solum bonum, semper sit necesse est beatus, ve-

reque omnia ista nomina possideat, quæ irrideri ab imperitis solent.

Rectius enim appellabitur rex, quàm Tarquinius, qui nec se, nec suos regere potuit: rectius magister populi, (is enim est dictator) quàm Sulla, qui trium pestiferorum vitiorum, luxuriæ, avaritiæ, crudelitatis magister fuit: rectius dives, quàm Crassus, qui, nisi eguisset, nunquam Euphratem nulli belli causa transire voluisset. rectè ejus omnia dicuntur, qui se uti solus omnibus. rectè etiam pulcer appellabitur: animi enim lineamenta, sunt pulchriora, quàm corporis: rectè solus liber, nec dominationi cuiusquam patens, neque obediens cupiditati.

Rectè invictus, cuius etiam si corpus constringatur, animo ⁷⁵ ramen vincula injici nulla possint: neque expectet ullum tempus ætatis, ut tum denique iudicetur, beatissime fuerit, cum extremum vitæ diem morte confecerit: quod ille unus è septem sapientibus non sapienter Cæsium monuit. nam si beatus umquam fuisset, beatam vitam usque ad illum à Cyro exstructum rogam protulisset. quod si ita est, ut neque quisquam, nisi bonus vir, & omnes boni beati sint: quid philosophia magis colendum, aut quid est virtute divinius?

99. *Tempori parere.*] Multa verosimilia protulit Petrus Victorius, cur arbitretur heic substituendum *parcere*, lib. xi Var. lect. cap. 20. quibus adqueisco. haud tamen ei adminiculatur Pall. nostri. *Grut.*

100. *Quæ per Deum immortalis.*] Pal. pr. *quem*, ut referatur ad ordinem, nescio an rectè, putat omnino Paulus Manutius. *Grut.* Sed in citatione labitur manifeste manus Gruteri, ut sæpe. *Gronov.*

1. *Compactum ac coagmentatum.*] Pal. pr. *coagmentatum*, ex quo formari quidem possit *concinatum*: sed similius est vero natum ex veteri scribendi ratione *coagmentatum*. alioquin aliquot nostri, co-

augmentatum. *Grut.*

2. *Nec tamen quidquam est quo moveri possit.*] Restauravi hunc locum volentibus omnibus membranæ bibliothecæ Palatinæ. prius habebamus, *quod moveri*. sed bene quod id hæctenus etiam nemo interpretatus est. *Idem.*

3. *Exstructum rogam protulisset.*] Non potest displicere quod referri in Pal. pr. *protulisset.* *Grut.* In quo credo etiam fuisse *illum*, ut est in duobus meis MSSis & omnibus, quos adhibeo editis, non *illud*, ut exhibuit Gruterus. *Gronov.*

M. TULLII CICERONIS

DE

FINIBUS BONORUM ET MALORUM

AD

B R U T U M

LIBER QUARTUS.



UAE cum dixisset, finem ille. ego autem, Næ tu, inquam, Cato, ista exposuisti tam multa memoriter, tam obscura dilucide. itaque aut omittamus contrà omnino velle aliquid, aut spatium sumamus ad cogitandum: tam enim diligenter, etsi minus verè, (nam nondum id quidem audeo dicere) sed tamen accuratè non modò fundatam, verum etiam exstructam disciplinam non est facile perdiscere. Tum ille, Ain tandem, inquit, cum ego te hac nova lege videam eodem die accusatori respondere, & tribus horis perorare, in hac me causa tempus dilatatum putas? quæ ramen à te agetur non melior, quàm illæ sunt, quas interdum obtines. Quare istam quoque aggredere,

te, tractatam præsertim & ab aliis, & à te ipso sæpe, ut tibi deesse non possit oratio.

Tum ego, ¹ Non mehercule soleo temerè contra Stoicos: non quò illis admodum assentiar: sed pudore impediatur: ita multa dicunt, quæ vix intelligam. Obscura, inquit, quædam esse confiteor: nec tamen ab illis ita dicuntur de industria: sed inest in rebus ipsis obscuritas. Cut igitur eadem res, inquam, Peripateticis dicentibus, verbum nullum est, quod non intelligatur? Falsè enim res, inquit? an parum disserui, non verbis Stoicos à Peripateticis, sed universà re, ² & tota sententia dissentire? Atqui, inquam, Cato, si istud obtinueris, traducas me ad te totum licebit. Putabam equidem fatis, inquit, me dixisse. quare ad ea primum, si videtur. sin aliud quid voles, postea. ³ Immodè isto quidem, inquam, loco, nisi ini-

1. *Non mehercule soleo temerè.*] Haud ineptè Pal. pr. ac tert. interponit, *quam*, sed idem habet *solete*; hoc modo *Non me. in quam sole te temerè.* & verò ceteri omnes habent, *solere*, præter sec. sicque etiam edidit P. Victorius. adeo ut aliquid adhuc heic latere videatur rei non bonæ. *Gruter.*

2. *Et tota sententia dissentire.*] Pal. pr. & quart. item ed. Vict. *dissentere*. sed cum & mox eadem dictio repetatur, non ausus fui admittere. *Idem.*

3. *Imò isto quidem inquam loco, nisi iniquum &c.*] Sic hodie quidem passim vulgatur. at Aldus avus ediderat, *Imò istud quidem inquam; quo loco nisi &c.* nec aliter Victorius. proximè ad mss. no-

sros; qui tamen verbulo adhuc uno auctiores. nam pr. habet, *Imò istud quidem, inquam, quo loco quidque nisi*: nec aliter sext. imò nec tert. & quart. quod ii, *quicque*. nam sec. habebat, *quin. quint. quicquam*. Lambinus, non examinatis, puto, plutarciis libris, obruisti nobis: *Imò isti quidem inquam loco, nisi.* Gruterus. Præclare mihi videtur Palatinus primus retinisse manum & sententiam Ciceronis, quàm ex ista elegantis brevitate sic explano *Imò istud quidem, inquam* nempe ut probet & ostendas eos re universà & sententia dissentire; *quo loco quidque*, nempe a me deinde ponetur, &c. Videtur huc respicere caput vi. *Gronov.*

iniquum postulo, responde arbitrato meo. Ut placet, inquit.

4. Et si enim illud erat aptius, æquum cuique concedere.

5. Existimo igitur, inquam, Cato, veteres illos Platonis auditores, Speusippum, Aristotelem, Xenocratem; deinde eorum, Polemonem, Theophrastum, satis & copiosè, & eleganter habuisse constitutam disciplinam, ut non esset causa Zenoni, cum Polemonem audisset, cur & ab eo ipso, & à superioribus disideret: quorum fuit hæc institutio. in qua animadvertas velim, quid putes mutandum, nec expectes, dum ad omnia dicam, quæ à te dicta sunt. universa enim illorum ratione cum tota vestra confingendum puto.

6. Qui cum viderent, ita nos esse natos, ut & communiter ad eas virtutes apti essemus, quæ notæ, illustresque sunt, iustitiam dico, temperantiam, ceterasque generis ejusdem; quæ omnes similes artium reliquarum, materia tantum ad meliorem partem, & tractatione differunt: easque ipsas virtutes viderent nos magnificentiùs appetere, & ardentius; habere etiam instam quandam, vel potius innatam cupiditatem scientiæ, natosque esse ad congregationem hominum, & ad societatem, communitatemque generis humani, eaque in maximis ingenis maximè elucere: totam philosophiam tres in partes dividerent. quam partitionem à Zenone retentam esse videmus.

7. Quarum cum una sit, quæ mores conformari putantur; differo eam partem, quæ quasi stirps est hujus questionis: qui sit enim finis honorum, mox: hoc loco tantum dico, à veteribus Peripateticis, Academicisque, qui re consentientes, vocabulis differrebant, eum locum, quem civilem rectè appellaturi videmur, Græcè πολιτικὴν, graviter, & copiosè esse tractatum. Quam multa illi de republica scriperunt? quam multa de legibus? quam multa non solum præcepta in artibus, sed etiam exempla in orationibus bene dicendi reliquerunt? primum enim ipsa illa, quæ subtiliter differenda erant, politè, apteque dixerunt, cum definiens, tum patientes: ut vestri etiam: sed vos squalidius; illorum, vides, quam nitent oratio.

8. Deinde ea, quæ requirebant orationem ornatum, & gravem, quam magnificè sunt dicta ab illis? quam splendide de justitia, de fortitudine, de amicitia, de ætate degenda, de philosophia, de capienda republica, de temperantia, de fortitudine hominum? de spinas vellentium, ut Stoici, nec ossa nudantium, sed eorum, qui grandia ornate vellent, enucleatè minora dicere. Itaque quæ sunt eorum consolationes? quæ cohortationes? quæ etiam monita, & consilia, scripta ad summos viros? erat enim apud eos, ut est rerum ipsarum natura, sic dicendi exercitatio, duplex. nam quidquid queritur, id habet aut generis ipsius sine personis, ut temporibusque, aut iis adjunctis, facti, aut juris, aut nominis controversiam. ergo in utroque exercebantur: eaque disciplina effecit tantam illorum utroque in genere dicendi copiam.

9. Torum genus hoc & Zeno, & ab eo qui sunt, aut non potuerunt aut noluerunt, certè reliquerunt. quamquam scripsit autem rhetoricam Cleanthes, Chrysippus etiam, sed sic, ut, si

quis obmutescere concupierit, nihil aliud legere debeat. itaque vides, quo modo loquantur. nova verba fingunt: defertur usitata. At quanta conantur? mundum hunc omnem, oppidum esse nostrum. Incendit igitur eos, qui audiunt. vides, quantam rem agas: ut, Circeis qui habet, totum hunc mundum, suum municipium esse existimet. Quid ille incendat? restinguet citius, si ardentem acceperit. Ista ipsa, que tu breviter, regem, dictatorem, divitem, solum esse sapientem, à te quidem aptè, ac rotundè: quippe; habes enim à rhetoribus. illorum verò ista ipsa quam exilia de virtutis vi? quam tantam volunt esse, ut beatum per se efficere possit. pungunt, quasi aculeis, interrogatiunculis angustis. quibus etiam qui assentiuntur, nihil commutatur animo, & iidem abeunt, qui venerant: res enim fortasse veræ, certè graves, non ita tractantur, ut debent, sed aliquanto minutius.

10. Sequitur differendi ratio, cognitioque naturæ. nam de summo bono mox, ut dixi, videbimus, & ad id explicandum disputationem omnem conferemus. In iis igitur partibus duabus nihil erat, quod Zeno commutare gestiret. res enim præclare se habent, & quidem in utraque parte. quid enim ab antiquis ex eo genere, quod ad differendum valet, prætermisum est? qui & definiunt plurima: & definiendi artes reliquerunt: quodque est definitioni adjunctum, ut res in partes dividatur, id & fit ab illis, & quemadmodum fieri oporteat, traditur. item de contrariis: à quibus ad genera, formasque generum deveniunt. Jam argumenti, ratione conclusi, caput esse faciunt ea, quæ perspicua dicunt: deinde ordinem sequuntur: tum, quid verum sit in singulis, extrema conclusio est.

11. Quanta autem ab illis varietas argumentorum, ratione concludentium, eorumque cum captiosis interrogationibus dissimilitudo? quid, quod pluribus locis quasi denuntiant, ut neque sensum fidem sine ratione, nec rationis sine sensibus exquiramus, atque ut eorum alterum ab altero separemus? Quid? ea, quæ dialectici nunc tradunt, & docent, nonne ab illis instituta sunt, & inventa? de quibus etiam à Chrysippo maximè est elaboratum, tamen à Zenone minus multo, quam ab antiquis. ab hoc autem quædam non melius, quam veteres: quædam omnino relicta.

12. Cumque duæ sint artes, quibus perfectè ratio, & oratio compleatur, una inveniendi, altera differendi: hanc posteriorem & Stoici, & Peripatetici, priorem autem illi egregie tradiderunt: hi omnino ne attingerent quidem. nam è quibus locis, quasi thesauris, argumenta depremerentur, vestri ne suspicati quidem sunt, superiores autem artificiosè, & via tradiderunt. quæ quidem res efficit, ne necesse sit, iidem de rebus semper quasi dictata decantare, neque à commentariolis suis discedere. nam qui sciet, ubi quidque positum sit, quaque eò veniat, is, etiam si quid obrutum erit, poterit eruere, semperque esse in disputando suus. Quod etiam ingenii magnis præditi quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur: ars tamen est dux certior, quam natura. aliud est

4. Et si enim illud erat aptius &c.] Revocavi enim ex mss. Pall. & edd. vet. excluderant neoterici, totius sententiæ ruina. adhuc licentius Lambinus objecerat nobis; *et si illud erat æquius suum cuique concedere.* quid enim est evirare aliquem, si hoc non est? mirè heic hæret P. Manutius, dum non attendit distinctioni. Scaliger fecit libros Lambini emendat *et si illud erat æquius, suum cuique.* id est, suo quidque loco. Gruter.

5. Existimo, inquam.] At Victorius in utraque existimo igitur inquam. & sic quoque MS. meus. Hervagiana existimo, inquam, Cato, igitur veteres. Certè hæc vœula non debuerat ita legniter nec præfata auctoritate omitti. Gronov.

6. Quæ mores conformari.] Ita bodiæna edd. at patrum avorumque confirmari, quibus accedunt Pall. omnes. Gruter.

7. De spinas vellentium.] Hoc solum nos juxit Pal. pr. spinas legendum monuit, non ut hætenus spinas. locum constituit sine renigio librorum bibliothecis infepultorum, mera est infamia. itaque valeant nugæ Lambinianæ. Idem.

8. Quippe; habes enim a rhetoribus.] Alii distinguunt quippe; ha-

bes, quum Victorius nihil distinguat. Ego miror, cur sic aliter voluerint edere, quam libro 11 de oratore cap. 54, ubi vides Gruterum dare quippe leve enim est totum hoc. Gronov.

9. Sequitur differendi ratio.] Scaliger debuit vocem sequitur, ac sequentia sic annexit præcedentibus: sed aliquanto minutius differendi ratio &c. Gruter.

10. Faciunt ea, quæ perspicua dicunt.] Antiquius cusi, & Pall. omnes, eaque perspicua dicunt. Idem.

11. Nec rationis sine sensibus.] Haud aliter Pall. nisi quod pr. nec rationis sensibus. vulgati, nec rationes sine sensibus. Idem.

12. Atque ut eorum alterum ab altero separemus?] Ita nostri sex scripti, præter tert. cui debet particula ut. Lambinus ausus est immittere negationem sic; altero ne separemus? Brutus mallet, Atque ne eorum. sed neuter tamen rationem reddidit vulgare lectionis corruptæ. Idem.

13. Instituta sunt & inventa sunt?] Pall. sex uno ore, instituta sunt, inventa sunt? Idem.

est enim poetarum more verba fundere; aliud ea, quæ dicat, ratione, & arte distinguere.

5 Similia dici possunt de explicatione naturæ, qua hi utuntur, & vestri: neque verò ob duas modò causas, quod Epicuro videtur, ut pellatur mortis, & religionis metus; sed etiam modestiam quandam cognitio rerum celestium affert iis, qui videant, quanta sit etiam apud deos moderatio, quantus ordo: & magnitudinem animi, deorum opera, & facta cernentibus; iustitiam etiam, cum cognitum habeas, quod sit summi rectoris, & domini nomen, quod consilium, quæ voluntas. cuius ad naturam apta ratio, vera illa & summa lex à philosophis dicitur.

12 Inest in eadem explicatione naturæ, infatigabilis quædam de cognoscendis rebus voluptas: in qua una, confectis rebus necessariis, vacui negotiis, honestè, ac liberaliter possumus vivere. Ergo in hac ratione tota de maximis ferè rebus Stoici illos secuti sunt, ut & deos esse, & quatuor ex rebus omnia constare dicerent. Cum autem quæretur res admodum difficilis, num quædam natura videretur esse, ex qua ratio, & intelligentia oriretur, in quo etiam de animis, cuius generis essent, quæretur: Zeno id dixit esse ignem: nonnulla deinde aliter, sed ea pauca. de maxima autem re, eodem modo, divina mente, atque natura mundum universum, atque ejus maximas partes administrari: materiam verò rerum, & copiam, apud hos, exilem; apud illos uberrimam reperimus.

13 Quàm multa ab his conquisita, & collecta sunt de omnium animantium genere, ortu, membris, ætatibus? quàm multa de rebus variis & causis, cur quidque fiat, & demonstrationes, quemadmodum quæque fiant? qua ex omni copia, plurima & certissima argumenta sumuntur ad cuiusque rei naturam explicandam. ergo adhuc, quantum equidem intelligo, causa non videtur fuisse mutandi nominis. Non enim, si omnia non sequebatur, iccirco non erat ortus illinc. Equidem etiam Epicurum, in physicis quidem, Democritum puto: pauca mutat, vel plura sanè. at cum de plurimis eadem dicit, tum certè de maximis. quod item cum vestri faciant, non satis magnam tribuunt inventoribus gratiam.

6 Sed hæc hæcenus. Nunc videamus, quæso, de summo bono, quod continet philosophiam, ecquid tandem attulerit, quamobrem ab inventoribus, tamquam à parentibus, dissentiret. Hoc igitur loco, quamquam à te, Cato, diligenter est explicatus finis hic bonorum, qui continet philosophiam, & quis à Stoicis, & quemadmodum diceretur: tamen ego quoque exponam, ut perspiciamus, si potuerimus, quidnam à Zenone novi sit allatum. Cum enim superiores, è quibus planissimè Polemo, secundum naturam vivere, summum bonum esse dixissent, his verbis tria significari Stoici dicunt: unum ejusmodi, vivere adhibentem scientiam earum rerum, quæ natura

evenirent. hunc ipsum Zenonis ajunt finem esse, declarantem illud, quod à te dictum est, convenienter naturæ vivere.

Alterum significare idem, ut si diceretur, officia omnia media, aut pleraque servantem, vivere. hoc sic expostum dissimile est superiori. illud enim rectum est, quod *εὐτόθωμα* dicebas, contingitque sapienti soli: hoc autem inchoati cuiusdam officii est, non perfecti; quod cadere in nonnullos insipientes potest. tertium autem, omnibus, aut maximis rebus iis, quæ secundum naturam sint, fruentem, vivere. hoc non est positum in nostra actione. completur enim & ex eo genere vitæ, quod virtute fruatur, & ex iis rebus, quæ secundum naturam sunt, neque sunt in nostra potestate. Sed hoc summum bonum, quod tertia significatione intelligitur, eaque vita, quæ ex summo bono degitur, quia conjuncta ei virtus est, in sapientem solum cadit: isque finis bonorum, ut ab ipsis Stoicis scriptum videmus, à Xenocrate atque ab Aristotele constitutus est.

Itaque ab his constituto illa prima natura, à qua tu quovult ordiebare, his propè verbis exponitur. Omnium natura vult esse conservatrix sui, ut & salva sit, & in genere conservetur suo. ad hanc rem ajunt artes quoque requisitas; quæ naturam adjuvant: in quibus ea numeretur in primis, quæ est vivendi ars, ut tæuat quod à natura datum sit: quod desit, acquirit, iidemque diviserunt naturam hominis in animum, & corpus. cumque eorum unumquodque per se expectandum esse dixissent, virtutes quoque utriusque eorum per se expectandas esse dicebant: cum animum quadam infinita laude anteponebant corpori, virtutes quoque animi bonis corporis anteponebant.

Sed cum sapientiam totius hominis custodem, & procuratricem esse vellent, quæ esset naturæ comes, & adiutrix: hoc sapientiam minus esse dicebant, ut eum tueretur, qui constaret ex animo & corpore: in utroque juvaret eum, atque contineret, atque ita re primò simpliciter collocata, reliqua subtilius persequentes, corporis bona facilem quandam rationem habere censebant. de animi bonis accuratius exquirebant: in primisque reperiebant, in his inesse iustitiæ semina: primique ex omnibus philosophis à natura tributum esse docuerunt, ut il, qui procreati essent, à procreatoribus amarentur, & id, quod temporum ordine antiquius est, ut conjugia virorum, & uxorum, natura conjuncta esse dicerent: qua ex stirpe orirentur amicitia cognationum. atque ab his initiis profecti, omnium virtutum & originem, & progressionem persecuti sunt. ex quo magnitudo quoque animi existebat, qua facile posset repugnari, obstititque fortunæ, quòd maxime res essent in potestate sapientis. varietates autem, injuriasque fortunæ facile veterum philosophorum præceptis instituta vita superabat.

Principiis autem à natura datis, amplitudines quædam bonorum excitabantur, partim profectæ à contemplatione rerum occultiorum, quod erat insitus menti cognitionis amor,

24 EX

14. *Epicurum, in physicis quidem, Democritum puto.* Victorius elidit Democritum Pall. nostri vocem illam non rapiunt in controversiam, sed alteram. habent enim pr. ac sext. *Epicurorum*, ceteri *Epicureorum*. male omnes: ut liquebit ei cui cura inspicere Cicero- nis lib. 1 Academ. quaest. cap. 2. circa medium. *Grut.*

15. *Vel plura sanè. at cum de plurimis.* Lambinus nobis sinxit, vel plura sanè. at cum de plurimis; omnino utrumque contra Palatinos. *Idem.*

16. *Non satis magnam tribuunt inventoribus gratiam.* Pal. pr. nam, ut forte fuerit primitus, an satis magnam; quod clementius dicitur fuisse. *Grut.* Hæc varietas tam notabiliter ac religiose servata docet hic latere aliquid Tullianum: quod ut eruatur, satis magnam interpretor exiguam, & minutam, ut lib. 2 ad Attic. ep. 19 bonum omnium, etiam satis bonorum, & sic aliquoties satis boni, qui minus sunt quam boni. Sic hoc loco etiam. Itaque ex indicio optimi codicis repono, jam satis magnam &c. *Gronov.*

17. *Idem, ut si diceretur.* Interposuerat Lambinus particulam ut, neque indicavit ab ingenione esset, an à mss. esse autem è libris ut illis confirmat Pal. nos. P. Manutius putabat, significare idem ut liceret, omnino tollenda eum glossarium. *Grut.*

18. *Illud enim rectum est, quod xar. dicitur dicere, contingitque sapienti &c.* Ita Manui cum Pal. pr. quam ut hæcenus publicati,

rectum, quod xar. dicitur contingit sap. quod enclitica que exlatet in ceteris Pall. quinque. *Idem.*

19. *Quod tertia significatione intelligitur.* Hæcenus; obtinuit, quod certa significatione, sensu inepto. alterum illud erui è Palat. pr. ac sexto. *Idem.*

20. *Constitutio illa prima natura.* Lamb. invexit natura, sed contra Pall. quinque, è quibus secundus ei aditipulabatur. ceteri stabant pro lectione eomnium. Scaliger emendarat, primorum natura. *Idem.*

21. *Artes quoque requisitas.* Haud secus liber Morelli, Scaligeranus; etiam Pal. pr. qui heic etiam definit. quare non est, ut aliquid à me deinceps expectetur, exquisitum quod sit. ceteri membranacei propugnabant vulgatum. *exquisitas*; quomodo & Victorius. *Idem.*

22. *Eorum unumquodque.* Paulus Manutius invexit eorum unumquodque ex mss. ut ait, credoque: nam sic & sext. nos. & Morellianus à Scaligero percussus. ceteri stant pro altero, nisi quatenus secudus, eorum unumquodque. ex quo liquet dubios fuisse librariorum quid sequerentur, ideoque admisisse utrumque. *Idem.*

23. *Ut si qui procreati.* Non vidi editionem, quæ sic exhiberet, nisi solam Gruterianam, quam sequuntur deinceps recentiores. Priores omnes apponunt essent; quod quum & in MS. meo exisset, putavi solam fuisse typorum mendam in ea editione quam dixi. *Gronov.*

24 EX

24 ex quo etiam rationis, explicandi, differendique cupiditas conlequebatur: quodque hoc solum animal natum est pudoris, ac verecundiæ particeps, appetensque conjunctionum hominum, ac societatum, animadvertensque in omnibus rebus, quas ageret, aut diceret, nequid ab eo fieret, nisi honestè, & decorè: his initiis, ut antè dixi, tamquam feminibus, à natura datis, temperantia, modestia, iustitia, & omnis honestas perfectè absoluta est.

8 Habes, inquam, Cato, formam eorum, de quibus loquor, philosophorum. qua exposita, scire cupio, quæ causa sit, cur Zeno ab hac antiqua institutione desciverit: quidnam horum ab eo non sit probatum. quod omne naturam conservatricem sui dixerit? an quòd omne animal ipsum sibi commendatum, ut se & saluum in suo genere, incolumeque vellet? an, cum omnium artium finis is esset, quid natura maxime quaereret, idem statui debere de totius arte vitæ? an quòd, cum animo constarem & corpore, & hæc ipsa, & eorum virtutes per se esse sumendas? an verò displicuit ea, quæ tributa est animi virtutibus tanta præstantia? an quæ de prudentia, de cognitione rerum, de conjunctione generis humani, quæque ab eisdem de temperantia, de modestia, de magnitudine animi, de omni honestate dicuntur? fatebantur Stoici, hæc omnia dicta esse præclare. 25 neque enim eam causam Zenoni desciscendi fuisse. alia quadam dicent.

o Credo, magna antiquorum esse peccata, quæ ille veri investigandi cupidus, nullo modo ferre poterit. quid enim perverius, quid intolerabilius, quid stultius, quàm bonam valitudinem, quàm dolorum omnium vacuitatem, quàm integritatem oculorum, reliquorumque sensuum, ponere in bonis potius, quàm dicere, nihil omnino inter eas res, iisque contrarias, interesse? ea enim omnia, quæ illi bona dicerent, præposita esse, non bona: iremque illa, quæ in corpore excellenter, stultè antiquos dixisse per se esse expetenda: & sumenda potius, quàm expetenda. eadeinque de omni vita, quæ in una virtute consisteret: illam vitam, quæ etiam ceteris rebus, quæ essent secundum naturam, abundaret, magis expetendam non esse, sed magis sumendam: cumque ipsa virtus efficiat ita beatam vitam, ut beator esse non possit, tamen quædam deesse sapientibus, tum, cum sunt beatissimi: itaque eos id agere, ut à se dolores, morbos, debilitates repellant. o magnam vim ingenii, causamque iustam, cur nova existeret disciplina!

1 Perge porro. sequentur enim, quæ tu scientissimè complexus es, omnem insipientiam, & iniustitiam, alia vitia similia esse, omniaque peccata esse paria, eosque, qui natura, doctrinaque longè ad virtutem processissent, nisi eam plenè consecuti essent, summè esse miseros, neque inter eorum vitam, & improbitatorum, quidquam omnino interesse: ut Plato, tantus ille vir, si sapiens non fuerit, nihilo melius, quàm quis improbitissimus, nec beatius vixerit. Hæc videlicet est correctio philosophiæ veteris, & emendatio. quæ omnino aditum habere nullum potest in urbem, in forum, in curiam. quis enim ferre posset ita loquentem eum, qui

se auctorem vitæ, graviter, & sapienter agenda, profiteretur, nomina rerum commutantem: cumque idem sentiret, quod omnes, in quibus rebus eandem vim tribueret, alia nomina imponentem, verba modò mutantem, de opinionibus nihil detrahentem?

Patronusne causæ, in epologo pro reo dicens, negaret esse malum exilium, publicationem bonorum? hæc rejicienda esse, non fugienda? nec misericordem judicem esse oportere? in concione autem si loqueretur, si Annibal ad portas venisset, murumque jaculo trajecisset, negaret esse in malis capi, venire, interfici, patriam amittere? an senatus, 26 cum triumphum Africano decerneret; QUOD EIUS VIRTUTE, AUT FELICITATE, posset dicere, 27 si neque virtus in nullo, nisi in sapiente, nec felicitas 28 verè dici potest? quæ est igitur ista philosophia, quæ communi more, in foro loquitur, 29 in libello, suo? præsertim cum, quod illi verbis vis significat, 30 in eo nihil novetur, de ipsis rebus nihil mutetur, eadem res maneant alio modo.

Quid enim interest, divitias, opes, valitudinem, bona divcas, ane præposita, cum ille, qui ista bona dicit, nihilo plus his tribuat, quàm tu, qui eadem illa præposita nominas? Itaque homo in prius ingenuus, & gravis, dignus illa familiaritate Scipionis, & Lælii, Panarii, cum ad Q. Tuberonem de dolore patiendo scriberet; quod esse caput debebat, si probari posset, numquam posuit, non esse malum dolorem: sed quid esset, & quale, quantumque in eo infere alieni, deinde quæ ratio esset perferendi: cuius quidem, quoniam Stoicus fuit, sententia, condemnata mihi videtur esse 31 immunitas ista verborum. Sed, ut propius ad ea, Cato, accedam, 10 quæ à te dicta sunt, pressius agamus, eaque, quæ modò dixisti, cum iis conferamus, quæ tuis antepono.

Quæ sunt igitur communia vobis cum antiquis, his sic utamur, quasi concessis: quæ in controversiam veniunt, de iis, si placet, differamus. Mihi verò, inquit, placet agi subtilius, & ut ipse dixisti, pressius. quæ enim adhuc protulisti, popularia sunt: ego autem à te elegantiora desidero. A mène tu, inquam? sed tamen enitar, & si minus mihi multa occurrent, non fugiam ista popularia.

Sed primùm positum sit, nosmetipsos commendatos esse nobis, primamque ex natura hanc habere appetitionem, ut conservemus nosmetipsos. hoc convenit: sequitur illud, ut animadvertamus, qui simus ipsi, ut nos, quales oportet esse, servemus. sumus igitur homines: ex animo constamus & corpore; quæ sunt cuiusdammodi; nosque oportet, ut prima appetitio naturalis postulat, hæc diligere, constituereque ex his finem illum summi boni, atque ultimi, quem, si prima vera sint, ita constitui necesse est, 32 earum rerum, quæ sunt secundum naturam, quàm plurimas, & quàm maxima adipisci.

Hunc igitur finem illi tenuerunt: quodque ego pluribus verbis, illi brevius, secundum naturam vivere. hoc his bonorum videtur extremum. Age nunc isti doceant, vel tu potius (quis enim ista melius?) quonam modo ab iisdem principiis profecti, efficiatis, ut honestè vivere, (id est enim vel ex virtute,

vel

24. Ex quo etiam rationis, explicandi differendique cup. &c.] Lambinus, etiam explicande rationis, diss. quomodo etiam laudat ex Cucujacii, puto, meubranis Scaliger, sed sic nulus Palatinorum. Gruter.

25. Neque enim eam causam &c.] Sic quidem etiam Victoriana. malim tamen eradi enim. nam neque videtur aut in Aldina veterc, aut ullo Palatinorum, qui tamen omnes, namque eam causam. Idem.

26. Cum triumphum Africano decerneret; Quod ejus virtute aut felicitate, posset.] Desperabam ferre de bona opera præstantia Ciceroni, desinitus Palat. primo. sed bene quod egregiam hanc emendationem suggerisset quartus. inceptè prius legebat, quid de ejus virtute &c. respicit enim Tullius ad Decreti voces QUOD N. VIRTUTE RES PROSPERE GESTAE SUNT; DIIS IMMORTALIBUS &c. item QUOD N. FELICITATE RESPUBL. BENE GESTA EST; ET DIIS IMMORTALIBUS, HONOREM HABERI IUBEMUS, ET N. TRIUMPHUM DECERNIMUS. res clarissima est, de qua, si vel per somnium venisset iu mentem Lambino, parcere potuerat la-

bori suo, quo totam hanc periodum pessimè pervertit. Idem.

27. Si neque virtus in nullo.] Posteriores edd. in ullo, sed noleatibus prioribus, item Pall. omnibus. Idem.

28. Verè dici potest.] Lambinus interjecit esse: sed sic nullus est. Palatinis. idem statim quoque edidit, maneat, alio modo dicantur; cum vox tamen ultima omnibus exulet Palatinis. Idem.

29. In libello, suo.] Aptius, libellis, quod e Cucujacii codice annotatum à Scaligero illo nostro. Idem.

30. In eo nihil novetur.] Est & hoc ab industria Lambini, aut magis Petri Fabri, autumantis sic ressitendum libro 1 cap. 21 semestrium. nam Pall. accedunt vulgatae, moventur, quæ quid heic faciat, non video. ideoque non removi alterum. Idem.

31. Immunitas ista verborum.] Lambiniana, inanitas, sed alterum fuit in edd. aliis, restatque in Pall. universis. Idem.

32. Earum rerum quæ sunt.] Plumà levius est, sed tamen ei sic quoque suum est pondus; quare monendum duxi, in Pall. omnibus extare sint. Idem.

- vel naturæ congruenter vivere) summum bonum sit, & quoniam modo, aut quo loco corpus subito deserueritis, omniaque ea, quæ cum secundum naturam sint, absint à nostra potestate: ipsum denique officium. quæro igitur, ³³ quo modo hæc tantæ commendationes à natura profectæ, subito à sapientia relictae sint.
27. Quod si non hominis summum bonum quaeremus, sed cuiusdam animantis: is autem esset nihil, nisi animus: (licet enim fingere aliquod ejusmodi, quo verum facilius reperiamus) tamen illi animo non esset ³⁴ hic vester finis. desideraret enim valitudinem, vacuitatem doloris: appeteret etiam conservationem sui, earumque rerum custodiam: finemque sibi constitueret, secundum naturam vivere: quod est, ut dixi, habere ea, quæ secundum naturam sunt, vel omnia, vel plurima, & maxima.
28. Cuiuscumque enim modi animal constitueris: necesse est, etiam si id sine corpore sit, ut fingimus, tamen esse in animo quædam similia eorum, quæ sint in corpore: ut nullo modo, nisi ut exposui, constitui possit finis bonorum. Chryssippus autem exponens differentias animantium, ait alias earum corpore excellere, alias autem animo, nonnullas valere utraque re: deinde disputat, quod cuiusque generis animantis statui debeat extremum. cum autem hominem in eo genere posuisset, ut ei tribueret animi excellentiam: summum bonum id constituit, non excellere animo, sed uti nihil esse, præter animum, videretur. Uno autem modo in virtute sola summum bonum rectè poneretur, si quod esset animal, quod totum ex mente constaret: id ipsum tamen sic, ut ea mens nihil haberet in se, quod esset secundum naturam: ut valitudo est.
29. Sed id ne cogitari quidem potest, quale sit, ut non repugnet ipsum sibi. sin dicit obscurari quædam, nec apparere, quia valde parva sint, nos quoque concedimus. quod dicit Epicurus de voluptate, quæ minimæ sint voluptates, eas obscurari sæpe, & obrui. sed non sunt in eo genere tantæ commoditates corporis, tamque productæ temporibus, tamque multæ. Itaque, in quibus, propter earum exiguitatem, obscuratio consequitur; sæpe accidit, ut nihil interesse nostra fateamur, sint illa, necne sint: ut in sole, quod à te dicebatur, lucernam adhibere nihil interest, aut tertium addere Cræsi pecunia.
30. Quibus autem in rebus obscuratio tanta non sit, fieri tamen potest, ut id ipsum, quod interest, non sit magnum. ut ei, qui jucundè vixerit annos decem, si aquè vita jucunda mensura addatur; ³⁵ quia momentum aliquod habeat ad jucundum accessio, bonum sit: sin autem id non concedatur, non continuo vita beata tollitur. Bona autem corporis, huic sunt, quod posterius posui, similia. habent enim accessionem dignam, in qua elaboratur, ut mihi in hoc Stoici jocari videantur interdum: cum ita dicant, si ad illam vitam, quæ cum virtute degatur, ampulla, aut strigilis accedat, sumpturam sapientem eam vitam potiùs, ³⁶ quò hæc adjecta sint, nec beatiorem tamen ob eam causam fore.
31. Hoc simile tandem est non risu potiùs, quàm oratione

ejiciendum? ampulla enim sit, necne sit, quis non jure optimo irrideatur, si laboret? at verò gravitate membrorum, & cruciati dolorum si quis quem leveat, magnam inerat gratiam: nec, si ille sapiens ad tortoris euleum à tyranno ite cogatur, similem habeat vultum, ³⁷ ac si ampullam perdidisset: sed, ut magnum, & difficile certamen iniens, cum sibi cum capitali adversario, dolore, depugnandum videret, excitaret omnes rationes fortitudinis, ac patientiæ: quatinus praesidio iniret illud difficile, ut dixi, magnumque prælium. deinde ³⁸ non quaeremus, quid obscuraret, aut intereat, quia sit admodum parvum: sed quid tale sit, ³⁹ ut expleat summam, una voluptas è multis obscuratur in illa vita voluptaria: sed tamen ea quamvis parva sit, pars est ejus vitæ, quæ posita est in voluptate. nummus in Cræsi divitiis obscuratur: pars est tamen divitiarum. quare obscurantur etiam hæc, quæ secundum naturam esse dicimus, in vita beata: sint modo partes beatæ vitæ.

Atqui, si, ut convenire debet inter nos, est quædam appetitio naturalis ea, ⁴⁰ quæ secundum naturam sunt, appetens: eorum omnium est aliqua summa facienda. quo constituto, tum licebit otiosè ista quaerere, de magnitudine rerum, de excellentia, quanta in quoque sit ad beatè vivendum, de istis ipsis obscurationibus, quæ propter exiguitatem vis, aut ne vix quidem apparent. ⁴¹ Quid, de quo nulla dissentio est? nemo enim est, qui aliter dixerit, quin omnium naturarum simile esset id, ad quod omnia referuntur: quod est ultimum rerum appetendum. Omnis enim est natura diligens sui. quæ est enim, quæ se umquam deserat, aut partem aliquam sui, aut ejus partis habitum, aut vim, aut ullius earum rerum, quæ secundum naturam sunt, aut motum, aut statum? quæ autem natura suæ primæ institutionis oblita est, nulla profectò, quin suam vim retineat à primo ad extremum.

⁴² Quo igitur evenit, ut hominis natura sola esset, quæ hominem relinqueret, quæ oblivisceretur corporis, quæ summum bonum non in toto homine, sed in parte hominis poneret? quo modo autem, quod ipsi etiam fateantur, constat: quæ inter omnes, conservabitur, ut simile sit omnium ⁴³ naturale illud ultimum, de quo queritur? tum enim esset simile, si in ceteris quoque naturis id cuique esset ultimum, quod in quaque excelleret. tale enim visum esset ultimum Stoicorum.

Quid dubitas igitur mutare principia naturæ? ⁴⁴ quid enim dicis, omne animal, simul atque sit ortum, applicatum esse ad se diligendum: esseque in se conservando occupatum? quin potiùs ita dicis, omne animal applicatum esse ad id, quod in eo fit optimum, & in ejus unius occupatum esse custodia, reliquasque naturas nihil aliud agere, nisi ut id conservent, quod in quaque optimum sit? quo modo autem optimum, si bonum præterea nullum est? si autem reliqua appendenda sunt, cur, quod est ultimum rerum appetendum, id non aut ex omnium earum, aut ex plurimarum, & maximarum appetitione concluditur? ⁴⁵ ut Phidias potest à primo instituire signum, idque perficere: potest ab alio inchoatum accipere, & absolvere. huic est sapientia similis. non enim ipsa genuit hominem, sed accepit à natura inchoatum, ⁴⁶ hæc

33. Quomodo hæc tantæ commendationes.] Pal. tert. & quart. quòd hæc, cui scripturæ & sensus est sensus. Græc.

34. Hic vester finis.] Idem duo, ut & alii tres, noster. quæ constantia non est fortuita. Idem.

35. Quia momentum aliquod habeat ad jucundum accessio.] Est à scriptis Lambini, quem firmat Pal. sext. & Scaligeranus. Vulgata, ad jucundam accessionem, quo modo tamen paucissimi è Pall. nam tert. quint. ad jucundum accessionem. Idem.

36. Quid hæc adjecta.] An non fuit? quòd hæc adjecta. Idem.

37. Ac si ampullam perdidisset.] Petrus Viêt. hæc lectionem mutavit in & si ampullam. procul dubio auctoritate membranaceorum. & verò sic quoque Pall. quinquè: adeo ut & si, valeat idem quod ac si; aut reformandum veniat in ut si. Idem.

38. Non quaeremus.] Nuper cusi, quærimus, sed contra Victorian. in quo hæret alterum; quibus accedunt omnes Pall. iuim.

39. Ut expleat summam.] Sic olim cusi ante auros nonaginta &

amplius, sic Victorius, sic Lambinus, sic Pall. o. adeò ut mirer hodiè fere reponi summum. Idem.

40. Quæ secundum naturam sunt appetens.] Nusquam inveniri meis Lambinianum, appetentis. Idem.

41. Quid, de quo nulla dissentio est?] Invenitur istud è mss. suis Paullus primus Manutius, ac Dion. Lambinus. antea erat multa dissentio, quomodo item restat in Pall. quinquè. Idem.

42. Quo igitur evenit &c.] Haud aliter edidit Victorius. nam priores posteriorisque, quo modo igitur. sed ea vox afeiticia in nullo est Palatinorum. Idem.

43. Naturale illud ultimum.] Paullus Manutius conjiciebat, naturarum, asseruitque mox sibi Lambinus, sed non video cur heic inferre debeat, eiccta lectione nostra, quæ in Palatinis omnibus, & alioquin idem dicit quod altera. Idem.

44. Quid enim dicis.] Vox dicis non est in Pal. quarto; & poterat sanè abesse. Idem.

45. Ut Phidias potest à principio instituire signum.] Quom in illis Gotho-

46 hanc intuens, debet institutum illud, quasi signum, absolvere.

Qualem igitur natuta hominem inchoavit? 47 & quod est munus, quod opus sapientia? quid est, quod ab ea absolvi, & perfici debeat? si 48 nihil in eo quidem perficiendum est, præter motum ingenii quendam, id est, rationem: necesse est, huic ultimum esse, ex virtute vitam fingere. rationis enim perfectio, est virtus. si nihil, nisi corpus: summa erunt illa, validudo, vacuitas doloris, pulcritudo, & cetera. nunc de hominis summo bono quaritur. Quid ergo dubitamus in tota ejus natuta quærere quid sit effectum?

Cum enim constet inter omnes, omne officium, munusque sapientia, in hominis cultu esse occupatum: alii (ne me existimes contra Stoicos solum dicere) eas sententias afferunt, ut summum bonum in eo genere ponant, quod sit extra nostram potestatem, tamquam de animali aliquo loquantur: alii contra, quasi nullum corpus sit hominis, ita, præter animum, nihil curant: cum præsertim ipse quoque animus non inane nescio quid sit (neque enim id possum intelligere) sed in quodam genere corporis: ut ne is quidem virtute una contentus sit, sed appetat vacuitatem doloris. quam obrem utrique idem faciunt, ut si lavam partem negligenter, dexteram tuerentur: aut ipsius animi, ut fecit Herillus, cognitionem amplexarentur, actionem relinquere. eorum enim omnium, multa præmittentium, dum eligant aliquid, quod sequantur, quasi curta sententia. At vero illa perfecta, atque plena, eorum, qui cum de hominis summo bono quærerent, nullam in eo neque animi, neque corporis partem vacuum tutela reliquerunt.

Vos autem, Cato, quia virtus, ut omnes fatemur, altissimum locum in homine, & maxime excellentem tenet, & quod eos, qui sapientes sunt, absolutos, & perfectos putamus: aciem animorum nostrorum 49 virtutis splendore præstringitis. in omni enim animante est summum aliquid, atque optimum, ut in equis, in canibus: quibus tamen 50 & dolore vacare opus est, & valere. sic igitur in homine perfecta ista, in eo potissimum, quod est optimum, id est, in virtute laudatur. Itaque nihil non satis videmini considerare, 51 quod iter sit naturæ, quæque progressio. non enim hoc, quod facit in frugibus, ut, cum ad spicam petdixerit ab herba, relinquat, & pro nihilo habeat herbam, idem facit in

homine, cum eum ad rationis habitum perduxerit. semper enim ita assumit aliquid, ut ea, quæ prima dederit, ne deserat.

Itaque sensibus rationem adjunxit. & ratione effecta, 52 sensus non reliquit: ut si cultura vitium, cuius hoc munus est, ut efficiat, ut vitis cum partibus suis omnibus quam optime se habeat: (53 sed sic intelligamus: licet enim, ut vos quoque soletis fingere aliquid docendi causa) si igitur illa cultura vitium in vire insit, ipsa cetera, credo, velit, quæ ad colendam vitem attinebunt, sicut antea: se autem omnibus vitis partibus præferat, statuatque nihil esse melius in vite, quam se: similiter sensus, cum accessit ad naturam, tuetur illam quidem, sed etiam tuetur se: cum autem assumpta ratio est, tanto in dominatu locatur, ut omnia illa prima naturæ, hujus tutelæ subjiciantur.

Itaque non discedit ab eorum curatione, quibus præposita vitam omnem debet gubernare: ut mirari satis eorum inconstantiam non possimus. naturalem enim appetitionem, quam vocant *ὄρεξις*, itemque officium, 55 ipsam etiam virtutem, tuentem esse volunt earum rerum, quæ secundum naturam sunt: cum autem ad summum bonum volunt pervenire, transiliunt omnia, & duo nobis opera pro uno relinquunt: ut alia sumamus, alia appetamus potius, 54 quam uno sine omnia concludant.

55 At enim jam diciris virtutem non posse constitui, si ea, quæ extra virtutem sunt, ad beatè vivendum pertineant. quod 40 rotum contra est. Introduci enim virtus nullo modo potest, nisi omnia, quæ leget, quæque rejiciet, unam referant ad summam. nam si omnino nos negligimus, in Aristonea vitia, & peccata incidemus, obliviscemurque, quæ virtuti ipsi principia dederimus. sin ea non negligimus, neque tamen ad finem summi boni referimus, non multum ab Herilli levitate aberrabimus. duarum enim vitarum nobis erunt instituta capienda. facit enim ille duo sejuncta ultima bonorum: quæ, ut essent vera, conjungi debuerunt. 56 nunc ista separantur, ut disjuncta sint. quo nihil potest esse perversius.

Itaque contra est, ac dicitis; nam constitui virtus nullo 42 modo potest, nisi ea, quæ sunt prima naturæ, ut ad summam pertinentia, tenebit. Quæ sit enim virtus est, non quæ relinquere naturam, sed quæ tueretur. At illa, ut vobis placeret, 57 partem quandam tuetur, reliquam deserit. Atque ipsa in-

fiti.

Gothofredi editionibus tam spissa varietatum collectione repletis nihil ad hæc verba notatum reperire, mirabar unde in solis Victorii legi cernerem a primo, quasi aut ne dignum quidem observatu esset, aut vitiose esset immisissum. Ita quidquid est editionum, id speraverunt. At in membranis, quas cepit inspicere pater, sed hæc usque non pervenit, video plane exstare illud ipsum a primo, quum in illis, quas ego primum possidere cepi, sit illud a principio: ex quibus ne dubitare quidem potui, quid Ciceronis esset. Ulpianus leg. v §. 1 D. in litem jurando. Sed iudex potest præferre certam summam, usque ad quam juretur: licuit enim & a primo nec deserere. Tale est in primo, quod illustrat pater ad Livii librum x. Immo ipse Cicero se ostendit tum paulo ante in hoc capite, tum v. 15. Nunc vero a primo quidem mirabiliter occulta natura est. In oratore c. 8. Itaque legi quem præstitisse diximus ceteris, summissus a primo. Et cap. 63. Plus omnino numerus a primo tum incitatus. Itaque elegi verius. Gronov.

46. Hanc intuens.] Prius euss, hanc igitur intuens, sed præter Palat. o. editionemque Victorii. Gruter.

47. Et quod est munus &c.] Sic Pall. o. Item Aldi senioris & Victorii editio. neoterice maluerit: æquul &c. minus nerose. Idem.

48. Nihil in eo quidem perficiendum est.] Victorii editio quod perficiend. quomodo & Pall. quatuor. nam numero quintus neutram agnoscat voeuam. & malim sanè utramque abesse. Idem.

49. Virtutis splendore præstringitis.] Ita legendum vel Nonii auctoritate. alia edd. ferè præstringitis. Lambinus voluit, præstringitis. Idem.

50. Et dolore vacare opus est & valere.] Mira lectio Palatini quarti, & olere nare præ est & valere. quam tamen non dubitari auctoris germanam. canes enim censentur sagacitate narium, quemadmodum equi robore, id est valentia. Si alius, quis olim in gente critica talem emendationem orbi primum publicaret; exclamasset statim ipsemet dignum se, qui ideo aurata cohonestaretur statua me-

dio in foro. invenissetque statim non paucos, qui festâ acclamatione recerarent, dignum esse. At ego nihil à quoquam peto, quam ut miseretur mei, cum vapulabo à vilissimo aliquo puerorum quod Ciceroni, vel &, vel aut, simileve quod abstulerim illo non adveniente; hoc est priusquam eum quasi solenniter de calculo suo interpellaverim. Idem.

51. Quod iter sit naturæ, quæque progressio.] Adeo clara erat correctionis hujus sententia, ut statim ei locum dederim, ejecto hac tenus vulgato, quid intersit naturæ quæque progr. quomodo nulli Palatinorum: omnes enim habent quod non quid, præter quartum, auctorem lectionis restituit; cui item accedit vetus codex Scaligero excussus. Idem.

52. Sed sic intelligamus.] Lambinus hæc mirificè voces plures transposuit; verum nullo suffragante Palatinorum. Idem.

53. Ipsam etiam virtutem, tuentem esse volunt earum rerum.] Aliiter Pal. quartus. nempe: ipsam etiam tuentem voluntatem earum rerum. quo quid velit, non licet exanimare ninium properanti. Idem.

54. Quam uno sine omnia concludant.] Paulus Manutius Aldusque filius communicarunt orbi, ex antiquo codice, sine utramque concludant; sed sic nullus è Palatinis. Idem.

55. At enim jam diciris.] Sic Aldi senioris editio. Junioris enim, At enim veram diciris, ex mss. Massici. quomodo nulli Palatinorum. habebant enim uno consensu, At enim: nam diciris, quod & publicavit Victorius. Lambinus promptè ex Memmiano At enim natura diciris, quod & probabat Scaliger. Idem.

56. Nunc ista separantur.] Hodierne edd. ita. sed contra antiquiores Aldi, Victorii &c. item omnes Palatinos. si utraque vocula excluderetur, nihil decederet auctori. Idem.

57. Partem quandam tuetur.] Per sua mihi solum esse errorem typorum in editione Gruteri repetendum tenere præcedens, dum sic exhibetur, & inepte sequuntur recentiores. Nam alii & rectè tuctur, & sic quoque MSS. tam paternus, quam meus. Gronov.

stituitur hominis si loqueretur, hæc diceret: Primos suos quasi ceptus appendi fuisse, ut se conservaret in ea natura, in qua ortus esset. Nondum autem explanatum satis erat, quod maxime natura vellet. explanatur igitur. quid ergo aliud intelligeretur, nisi nisi ut nequa pars natura negligatur? in qua si nihil est præter rationem, sit in una virtute finis bonorum. si est etiam corpus, ista explanatio naturæ nempe hoc effecerit, ut ea, quæ ante explanationem tenebamus, relinquamus. Ergo id est convenienter naturæ vivere, à natura discere.

42: Ut quidam philosophi, 59 cum à sensibus profecti, maiora quedam, ac diviniora vidissent, sensus reliquerunt: sic isti, cum ex appetitione rerum, virtutis pulchritudinem adspexissent, 60 omnia, quæ propter virtutem ipsam viderant, abjecerunt, oblitii, naturam omnem appetendam rerum ita latè patere, ut à principiis permaneret ad fines: neque intelligunt, se rerum illarum pleraxim, atque admirabilium 61 fundamenta subvedere. Itaque mihi videntur omnes quidem illi errasse, qui finem bonorum esse dixerunt, honestè vivere.

43: Sed alius alio magis: Pyrrho scilicet maxime, qui, virtute constituta, nihil omnino, quod appetendum sit, relinquit: deinde Aristoteli, qui nihil relinquere non est ausus: introduxit autem, quibus commotus sapiens appeteret aliquid, 62 quod cuique in mentem incidere, & quodcumque ramquam occurreret. is hoc melior, quam Pyrrho, quod vel aliquid genus appetendi dedit: deterior, quam ceteri, quod penitus à natura recessit. Stoici autem, quod finem bonorum in una virtute ponunt, similes sunt illorum: quod autem principium officii querunt, melius, quam Pyrrho: quod ea non occurrentia fingunt, vincunt Aristonem: quod autem ea, quæ ad naturam accommodata, & per se assumenda esse dicunt, non adiungunt ad finem bonorum, desciscunt à natura, & quodam modo sunt non dissimiles Aristonis. ille enim occurrentia nescio quæ comminiscitur: hi autem ponunt illi quidem prima natura, sed ea sejungunt à finibus, & à summa bonorum: quæ cum proponunt, ut sit aliqua rerum selectio; naturam videntur sequi. cum autem negant, ea quidquam ad beatam vitam pertinere: rursus naturam relinquunt.

44: Atque adhuc ea dixi, cur causa Zenoni non fuisset, quam obrem à superiorum auctoritate discederet. nunc reliqua videamus: nisi aut ad hæc, Cato, dicere aliquid vis, aut nos iam longiores sumus. Neutrum verò, inquit ille. nam & à te perfici istam disputationem volo, nec tua mihi oratio longa videri potest. Optime, inquam. quid enim mihi potest esse optatius, quam cum Catone omnium virtutum auctore de virtutibus disputare?

45: Sed primum illud vide, gravissimam illam vestram sententiam, quæ familiam ducit, honestum quod sit, id esse solum bonum: honesteque vivere, bonorum finem, communem fore vobis cum omnibus, qui in una virtute constituent finem bonorum: quodque dicitis, informari non posse virtutem, si quid piam, nisi quod honestum sit, numeretur, idem dicitur ab illis, quos modo nominavi. mihi autem æquius videbatur, Zenonem cum Polemone disceptantem, à quo,

quæ essent principia naturæ, acceperat, à communibus initiis progredientem, videre ubi primum insisteret, & unde causa controversiæ nasceretur, non stantem cum iis, qui ne dicerent quidem sua summa bona esse à natura profecta, ut iisdem argumentis, quibus illi uterentur, iisdemque sententiis.

Minimè verò illud probo, quod, cum docuissis, ut vobis videremini, solum bonum esse, quod honestum sit, tum rursum dicitis, initia proponi necesse esse apta, & accommodata naturæ, quorum ex electione virtus possit existere. non enim in selectione virtus ponenda erat, ut id ipsum, quod erat bonorum ultimum, aliud aliquid acquireret. nam omnia, quæ sumenda, quæque legenda aut optanda sunt, inesse debent in summa bonorum, ut is, qui eam adeptus sit, nihil præterea desideret. Videfne, ut, quibus summa est in voluntate, perspicuum sit, quid iis faciendum sit, aut non faciendum? ut nemo dubitet, eorum omnia officia quod spectare, quid sequi, quid fugere debeant. Sit hoc ultimum bonorum, quod nunc à me defenditur. apparet statim, quæ sint officia, quæ actiones. vobis autem, quibus nihil est aliud propositum, nisi rectum, atque honestum, unde officii, unde agendi principium nascatur, non reperietis.

Hoc igitur queritis omnes, & ti, qui, quodcumque in mentem veniat, aut quodcumque occurrat, se sequi dicent: 63 & vos ad naturam revertimini. quibus natura jure responderit, non esse verum, aliunde finem beatè vivendi, à se principia tei gerendæ peti: esse enim unam rationem, qua & principia rerum agendam, & ultima bonorum continerentur: atque, ut Aristonis esset explosa sententia, dicentis, nihil differre aliud ab alio, nec esse res ullas, præter virtutes, & vitia, inter quas quidquam omnino interestesse, sic errare Zenonem, qui nulla in re, nisi in virtute, aut vitio, propensionem, ne minimi quidem momenti, ad summum bonum adipsendum esse diceret: & cum ad beatam vitam nullum momentum ea res haberet, ad appetitionem autem rerum, esse in his momenta diceret: quasi verò hæc appetitio non ad summi boni adaptionem pertineret.

Quid autem minus contentaneum est, quàm, quod ajunt, 64 cognitio summo bono, reverti se ad naturam, ut ab ea petant agendi principium, id est, officii? Non enim actionis, aut officii ratio impellit ad ea, quæ secundum naturam sunt, appetenda: sed ab his & appetitio, & actio commovetur. Nunc venio ad illa tua breviter, quæ confectaria esse dicebas: & primum illud, quo nihil potest esse brevius: Bonum omne, laudabile; laudabile autem omne, honestum: igitur omne bonum, honestum. O plumbeum pugione! Quis enim tibi illud primum concesserit? quo quidem concessio, nihil opus est secundo. si enim omne bonum, laudabile est, 64 omne honestum est.

Quis tibi ergo istud dabit, præter Pyrrhonem, Aristonem, 65 eorumve similes? quos tu non probas. Aristoteles, Xenocrates, tota illa familia, non dabit; quippe qui valitudinem, vires, divitias, gloriam, multa alia, bona esse dicant, laudabilia non dicant. & hi quidem ita non sola virtute, finem bonorum contineri putant, ut rebus tamen omnibus virtutem anteponant. quid censet eos esse facturos, qui omni-

110

58. Nisi ut nequa pars natura negligatur? Sic ex Maffiæ libro refertur Pauli Manutius. Pall. tamen o. stant pro vulgata; nisi ut nequa pars. Scaliger ex V. C. hausit, nisi ut nequa pars &c. Grut.

59. Cum à sensibus profecti &c.] An non: proveliti. Idem.

60. Omnia, propter quæ virtutem ipsam viderant? Rectè, si modo ita vel in uno MS. invenit Gruterus aut alii hunc ordinem exhibentes. Nam duo quos in oculis habeo quæ propter, ut editum quoque ab Victorio. Utique non virtutem propter alia spectaverant, sed in virtutem inquirentes debuerunt primum venire ad alia, quæ ad virtutem eredeabantur ductura, & placuerant; sed ubi ipsam viderunt virtutem, reliquerunt omnia, quæ propter virtutem viderant. Gronov.

61. Quod cuique in mentem incidere &c.] Nihil mutat Pall. nostri, neque erat necesse. Paulus tamen Manutius omnino emendandam putat, quodcumque in. m. Gruter.

62. Atque adhuc ea dixi, cur causa Zenoni non fuisset &c.] Dubito de integritate loci. nihil inveniunt Pall. nisi quod quart. dixi causa cur Zenoni. ceteri habent verbo transpositio, causa cur. Idem.

63. Et vos ad naturam revertimini.] Ita edidit Victorius. sed priores, item posteriores, revertimini, quibus consentiunt ferè Pall. nam admodum licentiosè Lambinus, & vos qui ad naturam revertimini. P. Manutius eruit è Tertii libro: Sed vos ad nat. revertimini. Idem.

64. Omne honestum est.] Et hoc est à Victorio, cui accedunt omnes Palatini. nam Aldi vetus, omne laudabile honestum est; quod & in nonnullis adhuc retinetur ead. nam Lambinus, omne bonum honestum est. Idem.

65. Aristoteles, Xenocrates, tota illa &c.] Sic Pall. o. editioque Victorii. aliam enim; Arist. verò, Xenocr. Idem.

no virtutem à bonorum sine segregaverunt, Epicurum, Hieronymum, illos etiam, si qui Carneadeum finem tueri volunt?

60 Jam aut Callipho, aut Diodorus, 66 quo poterunt tibi istud concedere, qui ad honestatem aliud adjungunt, quod ex eodem genere non sit? Placet igitur tibi, Cato, cum res sumptuosis non concessas, ex illis efficere quod velis? Jam ille fortiter, quo nihil putatis esse vitiosius, Quod bonum sit, id esse optabile: quod optabile, id esse expetendum: quod expetendum, laudabile: deinde reliqui gradus. sed ego in hoc resisto. eodem enim modo tibi nemo dabit, quod expetendum sit, id esse laudabile. Illud verò minimè consecrarium, sed in primis 67 hebes, illorum gloriacione dignam esse beatam vitam, 68 quod non possit sine honestate contingere, ut jure quisquam gloriatur.

61 Dabit hoc Zenoni Polemon; etiam magister ejus, & tota illa gens, & reliqui, qui virtutem omnibus rebus multo anteponentes, adjungunt ei tamen aliquid summo in bono finiendum. Si enim virtus, digna est gloriacione, ut est, tantumque praestat ceteris rebus, ut dici vix possit: & beatus esse poterit virtute una praeditus, carens ceteris, nec tamen illud tibi concedet, praeter virtutem, nihil in bonis esse ducendum: illi autem, quibus summum bonum sine virtute est, non dabant oportuisse, vitam beatam habere; in quo jure possit gloriari. et si illi quidem etiam voluptates faciunt interdum gloriosas.

62 Vides igitur, te aut ea sumere, quae non concedantur, aut ea, quae etiam concessa, 69 te nihil juvent. Equidem in omnibus istis conclusionibus hoc putarem philosophia, nobisque dignum, & maximè, cum summum bonum quaeremus, vitam nostram, consilia, voluntates, non verba corrigi. quis enim potest istis, quae te, ut ais, delectant, brevibus, & acutis, auditis, de sententia decedere? Nam, cum 70 ea spectant, & avent audire, cur dolor, malum non sit: dicunt illi, 71 asperum esse dolere, molestum, odiosum, contra naturam, difficile tolerari: sed, quia nulla sit in dolore necrasis, nec improbitas, nec malitia, nec culpa, nec turpitudò, non esse illud malum. Hæc qui audierit, ut ridere non curet, discedet tamen nihil firmior ad dolorem ferendum, quam venerat. tu autem negas fortem esse quemquam posse, qui dolorem malum putet.

63 Cur fortior sit, si illud, quod tute concedis, asperum, & vix ferendum putabit? Ex rebus enim timiditas, non ex vocabulis nascitur. Et ais, si una littera commota sit, fore, tota ut labet disciplina. Utrum igitur tibi litteram video, an totas paginas commovere? ut enim sit apud illos, id quod est

à te laudatum, ordo retum conservatus, & omnia inter se apta, & connexa, (sic enim ajebas) tamen persequi non debemus, si à falsis principiis profecta congruent ipsa sibi, & à proposito non aberrant.

In prima igitur constitutione Zeno tuus à natura recessit; 54 cumque summum bonum posuisset in ingenii praestantia, quam virtutem vocamus, nec quidquam aliud bonum esse dixisset, nisi quod esset honestum, nec virtutem posse consistere, si in ceteris rebus 72 esset quidquam, quod aliud alio melius esset, aut pejus: his propositis, tenuit profusus consequentia. rectè dicis. negare enim non possum. sed ita falsa sunt ea, quae consequuntur, ut illa, è quibus hæc nata sunt, vera esse non possint.

Docent enim nos (ut scis) dialectici, 73 si ea, quae rem aliquam sequantur, falsa sint, falsam illam ipsam esse, quam sequantur. Ita fit illa conclusio non solum vera, sed ita perspicua, ut dialectici ne rationem quidem reddi tulerint oportere: Si illud: hoc. non autem hoc. igitur ne illud quidem, sic, consequentibus vestris sublatis, 74 prima tollantur. quae sequuntur igitur: omnes, qui non sunt sapientes, æquè miseris esse: sapientes omnes summè beatos esse: rectè facta omnia æqualia: omnia peccata paria. quae cum magnificè primò 75 dici viderentur, considerata minus probantur. sensus enim cujusque, & natura rerum, atque ipsa veritas clamabat quodam modo, non posse adduci, ut inter eas res, quas Zeno exaquaret, nihil interesset.

Postea tuus ille Pœnulus, (scis enim 76 Citizos, clientes tuos, è Phœnicia profectos) homo igitur acutus causam non obtinens, repugnante natura, verba versare coepit: & primum rebus iis, 77 quas nos bonas ducimus, concessit, ut haberentur aptæ, habiles, & ad naturam accommodata: fatentique coepit, sapienti, hoc est, summè beato, commodius tamen esse, si ea quoque habeat, quae bona non audent appellare; 78 natura ipsa accommodata esse concedit: negatque, Platonem, si sapiens non sit, eadem esse in causa, qua tyrannum Dionysium. huic mori optimum esse, propter desperationem sapientiæ: illi, propter spem, vivere: peccata autem partim esse tolerabilia, partim nullo modo, propterea quòd alia peccata plures, alia pauciores quasi numerus officii praeferrent. jam insipientes alios ita esse, ut nullo modo ad sapientiam possent pervenire: alios, qui possent, 79 si id gessissent, sapientiam consequi.

Hic loquebatur aliter, atque omnes: sentiebat idem, quod 57 ceteri. nec verò minoris æstimanda dicebat ea, quae ipse bona negare esse, quam illi, qui ea bona esse dicebant. Quid igitur voluit sibi, qui illa mutaverit? Saltem aliquid de pondere

65. Quo poterunt tibi istud concedere.] Et hoc habet editio Vici. ac Pall. o. nam alia, quo modo poterunt tibi &c. Grut.

67. Hebes, illorum gloriacione.] Est à conjectura Mureli libro iv Var. Lect. cap. 14. confirmata deinde membranis Caroli Sigonii, ut prodidit Manutius Nepos. prius legebatur amplius, illorum scilicet nominum gloriacione: quod & in omnibus Pall. Idem.

68. Quod non possit sine &c.] Ita Palatini aliquot; respicitque ad ea quae habuimus supra libro 111 cap. 8. editi antea, quae non &c. nam Lambinus, quia non &c. Idem.

69. Te nihil juvent.] Aldus uterque, adjuvent, sed praeter o. Pall. editoque à Victori. Idem.

70. Ea spectant & avent audire.] Pall. omnes, scriptio antiqua, habent. Idem.

71. Asperum esse dolere &c. difficile toleratu.] Nequii mihi moderari quin admitterem hanc lectionem Pal. quarti, haud paulò gratiosorem hæcenus vulgata; asperum esse dolorem, &c. difficilem toleratu. Idem.

72. Effet quidquam, quod aliud alio &c.] Pall. quart. non agnoscit vocem quidquam. Idem.

73. Si ea quae rem aliquam sequantur, falsa sint, falsa &c. Ita fit.] Si attendendum Palatino sexto, qui tantum habet, Si ea quae rem aliquam sequantur. ita fit &c. cetera omnia excludemus ceu glossa: ut nimirum auctori satis fuerit iudicium recitare rei notissimæ. Idem.

74. Prima tollantur.] Ita Aldus Senior, ita Pall. omnes, non ut post editi, solvantur. Idem.

75. Dicit viderentur, considerata &c.] Revocavi quod erat in omnibus ferè Pal. atque vetulle excusis. neoterici enim, dicit videntur, item clamat, obrulerant nobis. Lambinus autem hæc suo more abiecit, quod ei minus placebat. Locus meo iudicio redderetur clarior, si geminaretur modo adhuc syllaba, fieretque probantur, avri tæ probantur. Idem.

76. Citizos clientes tuos, e Phœnicia profectos.] Sic tandem admittitur redegerunt monstrore corruptum (ut vel ex Hervagiana collegas Zenulus scis enim citius quam hunc a philosophia clientes tuos a poetica profectos) locum viri docti; qui tamen nescio unde potuerunt colligere illud phœnicia, quum & Victoriani libri praesentent poetica, & sic in duobus MSS. esse videam, idemque novit Gothofredus: unde manifestum est ab Cicerone venisse Phœnicia, ut Græci Eugivus Quintus dicebant. Idem ipsum scilicet hoc est, quod calligavi in Ponponio Mela 1, 12. Gronov.

77. Quas nos bonas ducimus.] Vulg. ferè dicimus, sed contra Pall. alioque calamo exaratos. Gruter.

78. Natura ipsa accommodata esse concedit.] Sic lectio communis. nam Manutius Junior & Lambinus, natura ipsi accommodata. Pall. quatuor habent natura ipsa commodo. at quartus ille notæ melioris, natura ipsa commodata esse con. Idem.

79. Si id gessissent.] Sic omnes usque ad Lambinum; qui intrusit, si processissent. Pall. quatuor stant pro vulgata. unus verò, numero secunduus sententiæ Latinii & Terentii mss. habetque si id gessissent. Idem.

dere detraxisset, & paulò minoris aestimavisset ea, quàm Peripatetici, ut sentire quoque aliud, non solum dicere videtur. ⁸⁰ Quid de ipsa beata vita, ad quam omnia referuntur, quæ dicitis? negatis eam esse, quæ expleta sit omnibus iis rebus, quas natura desideret: totamque eam in una virtute ponitis: cuiusque omnis controversa aut de re soleat, aut de nomine esse; uttaque earum nascitur, si aut res ignoratur, aut erratur in nomine, quorum si neutrum est, opera danda est, ut verbis utamur quàm iustissimis, & quàm maximè aptis, id est, rem declarantibus.

⁵³ Num igitur dubium est, quin, si in re ipsa nihil peccatur à superioribus, ⁸¹ verbis illi commodius utuntur? Videamus igitur sententias eorum: tum ad verba redeamus. Dicunt appetitionem animi moveri, cùm aliquid ei secundum naturam esse videatur: omniaque, quæ secundum naturam sunt, aestimatione aliqua digna: eaque pro eo, quantum in quoque sit ponderis, esse aestimanda: quæque secundum naturam sint, partim nihil habere in sese ejus appetitionis, de qua sæpe jam diximus, quæ nec honesta, nec laudabilia dicantur: partim quæ voluptatem habeant in omni animante, sed in homine rationem etiam: ex iis quæ sint apta, ea honesta, ea pulchra, ea laudabilia: illa autem superiora, naturalia nominantur: quæ conjuncta cum honestis, vitam beatam perficiunt, & absolvunt.

⁵⁹ Omnium autem eorum commodorum, quibus non illi plus tribuunt, qui illa bona esse dicunt, quàm Zeno, qui negat, longè præstantissimum esse, quod honestum esset, atque laudabile: sed, si duo honesta proposita sint, alterum cum validudine, alterum cum morbo: non esse dubium, ad utrum eorum natura nos ipsa deductura sit. sed tamen tantam vim honestatis esse, tantumque eam rebus omnibus præstare, & excellere, ut nullis nec supplicis, nec præmiis demoveri possit ex eo, quod rectum esse decreverit: omniaque, quæ dura, difficilia, adversa videantur, ea virtutibus iis, quibus à natura essent ornati, ⁸² obtineri posse, non faciles illas quidem, nec contemnendas (quid enim esset in virtute tantum?) sed ut hoc judicaremus, non esse in his partem maximam positam aut beatè aut secus vivendi.

⁶⁰ Ad summam, ea, quæ Zeno aestimanda, & sumenda, & apta nature esse dixit, eadem illi bona appellant: vitam autem beatam illi eam, quæ constaret ex iis rebus, quas dixi, aut plurimis, aut gravissimis. Zeno autem, quod suam, quod propriam speciem habeat, cur appetendum sit, id solum bonum appellat: beatam autem vitam eam solum, quæ cum virtute degatur. Si de re disceptari oportet; nulla mihi tecum, Cato, potest esse dissensio. nihil est enim, de quo aliter tu sentias, atque ego: modò commutatis verbis ipsas res conferamus. nec hoc ille non vidit: sed verborum magnificentia est, & gloria delectatus, qui si ea, quæ dicit, ita sentiret, ut verba significant; ⁸³ quid inter eum, vel Pyrrhonem, vel

Aristonem inteteret? sin autem eos non probabat: quid attinuit cum iis, quibuscum ⁸⁴ re concinebat, verbis discrepare?

Quid si reviviscant Platonici illi, & deinceps qui eorum auditores fuerunt, & tecum ita loquantur? Nos cùm te, M. Cato, studiosissimum philosophiæ, iustissimum virum, optimum judicem, religiosissimum talem audiremus, admirati sumus, quid esset, cur nobis Stoicos anteferes, qui de rebus bonis, & malis sentirent ea, quæ ab hoc Polemone Zeno cognoverat: nominibus uterentur iis, quæ prima specie, admirationem; re explicata, risum moverent. Tu autem, si tibi illa probabantur, cur non propriis verbis illa tenebas? sin te auctoritas commovebat: nobisne omnibus, & Platoni ipsi, nescio quem illum anteponebas? præsertim cùm in republica principes esse velles, ad eamque tuendam cum summa tua dignitate maximè à nobis ornari, atque instrui posses? nobis enim ista quæ sita, à nobis descripta, notata, præcepta sunt: ⁸⁵ omniumque rerum publicarum rectiones, genera, status, mutationes, leges etiam, & instituta, ac mores civitatum ⁸⁶ perscripsimus. eloquentiæ verò, quæ & principibus maxime ornamento est, & ⁸⁷ qua te audivimus valere, plurimum quantum tibi ex monumentis nostris addidisses? Ea cùm dixissent, quid tandem talibus viris responderes?

Rogarem te, inquit, ut diceres me tu idem, qui illis orationem dictavisses, vel potius paulum loci mihi, ut his responderem, daret, nisi & te audire nunc mallet, & istis tamen alio tempore responsurus essem, tunc scilicet, cùm tibi. Atqui, si verum respondere velles, Cato, hæc erant dicenda, Non eos tibi non probatos, tantis ingeniis homines, tantaque auctoritate, sed te animadvertisse, quas res illi propter antiquitatem patum vidissent, eas à Stoicis esse perperitas, eisdemque de rebus hos tum acutius disseruisse, tum sensisse gravius, & fortius, quippe qui primum validudinem bonam, expectandam negent esse, eligendam dicant: non quia sit bonum valere, sed quia sit non nihil aestimandum: ⁸⁸ neque tamen plus quàm illis videatur, qui illud non dubitant bonum dicere. Hoc verò te ferre non potuiss. quòd antiqui illi, quasi batbati, ut nos de nostris solemus dicere, crederent, ejus, qui honestè viveret, si idem & bene valeret, bene audiret, copiosus esset, optabiliorem fore vitam, melioremque & magis expectandam, quàm illius, qui aequè vit bonus, multis modis esset, ut Ennius Alcmæo,

Circumventus morbo, exsilio, atque inopia.

illi igitur antiqui non tam acutè optabiliorem illam vitam putant, præstantiorem, beatiorem. Stoici autem tantummodò præponendam in seligendo, non quò beator hæc vita sit, sed quòd ad naturam accommodatior, & qui sapientes non sunt, omnes aequè miseris esse. Stoici hæc videlicet viderant. illos autem id fugerat superiores: qui arbitrabantur, homines sceleribus, & patricidiis inquinatos, nihilo inferiores esse, quàm eos, qui cùm castè & integrè viverent, nondum per-

^{80.} Quid de ipsa beata vita.] Verbum postremum non est in Pal. quarto. & forte subintelligi voluit auctor. nam nec reliqui nostri concordant. habet enim sec. vitam, sextus, via. Grut.

^{81.} Verbis illi commodius utuntur?] Aldus Avus utantur. sed alterum inveniit Victorius, restatque in Pall. omn. Idem.

^{82.} Obteri posse, non facilius illas quidem etc.] Pall. nihil recedunt à vulgaris, nisi quòd expriment optari. Lambinus oggessit nobis ex m. inquit antiquissimo: obteri posse: validudinem autem, puterit validum, celeritatem, vircis corporis, auctoritas, & ceteras res hujus generis, non facilius illas quidem. ac cur non etiam indicat, cujusnam fuerit domini liber ille, in cuius ora aliena manu embamma istud allitum erat? Paullus Manutius producebat ex Sigonii scripto, obteri posse, non facilia illa quidem nec contemnenda: sed ne id quidem filio suo approbare potuit; etiamsi adlubescat Mich. Bruto. Idem.

^{83.} Quid inter eum vel Pyrrhonem vel Ar.] Vetus codex patris habet inter eum & Pyrrh. sed meus inter eum & vel Pyrrh. Gronov.

^{84.} Re concinebat.] Ita restituit Lambinus, Nonii motus auctoritate. & verò sic plane legitur in Pall. quarto. nam ceteri vulgatis adhaerent, præterendo, conveniebat. Gruter.

^{85.} Omniumque rerum public.] Sic Aldus, Victorius, & Pall. omn. encliticam omiserunt patrum avo correctores. nam Aldus Nepos obrustit nobis: nos omnium rerum. ubi invenit? Idem.

^{86.} Perscripsimus.] Est à Pal. sec. ac quarto; ne quis putet Aldi aut Lambini auctoritate sola permotos, abijisse à vulgata, perscripsimus. Idem.

^{87.} Quæ te audivimus valere plurimum, quantum tibi ex monumentis. al?] Sic video distingui in omnibus editionibus, quæ consilere potui. In neutro tamen librorum veterum, quos insulplexi, eam distinctionem animadverti. Et cur non optime procedit oratio? eloquentia vero, quæ & principibus maxime ornamento est, & qua te audivimus valere, plurimum quantum tibi ex monumentis nostris addidisses. Plurimum quantum eloquentia, ut plurimum quantum favoris in Floro iv, 2. Quam loquutionem nunc Tullio in mente fuisse patet ex cap. 25 differre inter honestum & turpe nimium quantum. Itaque mutavi distinctionem. Etiam in MS. paterno est si reviviscant Platonici illi, quod mihi perplacet, quia sic etiam loquitur cap. 2 huius libri. Gronov.

^{88.} Neque tamen plus quàm illis videatur etc.] Pall. omnes videntur. quartus, præterea quint. sext. plures quàm illi. Gruter.

perfectam illam sapientiam essent consecuti. atque hoc loco similitudines eas, quibus illi uti solent, dissimillimas proferebas.

- 4 Quis enim ignorat, si plures ex alto emergere velint, propius fore eos quidem ad respirandum, qui ad summam jam aquam appropinquant, sed nihil magis respirare posse, quam eos, qui sunt in profundo? nihil ergo adjuvat procedere, & progredi in virtute, quo minus miserimus sit, antequam ad eam pervenerit, quoniam in aqua nihil adjuvat: & quoniam catuli, qui jam despecturi sunt, ⁸⁹ cæci aequè, & ii, qui modò nati; Platonem quoque necesse est, ⁹⁰ quoniam nondum videbat sapientiam, aequè cæcum animo, ac Phalarim fuisse.
- 5 Ista familia non sunt, Caro: in quibus quamvis multum ⁶⁵ processerit, tamen illud in eadem causa est, à quo abesse velis, donec evaseris. nec enim ille respicit, antè quam emer- sit, & catuli aequè cæci priusquam despexerunt, ac si ita futuri semper essent. illa sunt similia: hebes acies est cupiam oculorum: corpore alius languescit: hi curatione adhibita le- vantur in dies: alter valet plus quotidie: alter videt. hi si- milis sunt omnibus; qui virtuti student: levantur virtus, le- vantur erroribus. nisi fortè censes Ti. Græchum patrem non beatiorem fuisse, quam filium, cum alter stabilem rem- publicam studerit, alter everteret. nec tamen ille erat sa- piens: quis enim hoc? aut quando? aut ubi? aut unde? sed quia studebat landi, & dignitati, multum in virtute pro- cesserat.
- 6 Conferam autem ⁹¹ avum tuum, Drusum, cum C. Græ- cho ejus ferè æquali. quæ hic republicæ vulnera imponebat, eadem ille sanabat. ⁹² Sed nihil est, quod tam miseris faci- at, quàm impietas, & scelus. Ut jam omnes insipientes sint miseri, quod profectò sunt: non est tamen aequè miser, qui patriæ consulit, & is, qui illam exstinctam cupit. Levatio igitur vitiorum magna fit iis, qui habent ad virtutem progres- sionis aliquantum.
- 7 Vestri autem progressionem ad virtutem fieri ajunt, le- vationem vitiorum fieri negant. ⁹³ At, quo utuntur homines acuti argumento ad probandum, operæ pretium est confide- rare. Quantum, inquit, artium summa crescere potest, ⁹⁴ earum etiam contrariarum summa poterit augeri. ad vir- tutis autem summam accedere nihil potest. ne vitia quidem igitur crescere poterunt, quæ sunt virtutum contraria. Utrum igitur tandem, perspicuè dubia aperiantur, an dubiis per- spicua tollantur? Atqui hoc perspicuum est, vitia alia in aliis esse majora: illud dubium, ad id, quod summum bonum di- citis, æquænam fieri possit accessio. vos autem cum perspi- cuis dubia debeatis illustrare, dubiis perspicua conamini tollere.
- 8 Itaque osti eadem ratione, qua sum paullo antè usus, ha- rebitis. si enim propterea vitia alia aliis majora non sunt, quia ne ad finem quidem bonorum eum, quem vos facitis, quidemque potest accedere: quoniam perspicuum est, vitia non esse omnium paria, finis bonorum vobis mutandus est.

Teneamus enim illud: necesse est, cum consequens aliquid falsum sit, illud, cujus id consequens sit, non posse esse verum. Quæ est igitur causa istarum angustiarum? gloriosa ostenta- tio in constituendo summo bono: cum enim, quod honestum sit, id solum bonum esse confirmatur, tollitur cura va- liditudo, diligentia rei familiaris, administratio republicæ, ordo gerendorum negotiorum, officia vitæ. ipsum denique illud honestum, in quo uno vultis esse omnia, deserendum est. quæ diligentissimè contra Aristonem dicuntur à Chry- sippo. Ex ea difficultate illa ⁹⁶ fallaciloquentiæ, (ut ait Ac- ctus) malitiæ nata sunt.

⁹⁷ Quod enim sapientia ubi pedem poneret, non habebat, ⁶⁹ sublatis officiis omnibus: officia autem tollebantur, delectu omni, & discrimine remoto (quæ enim esse poterant rebus omnibus sic exaquetis, ut inter eas nihil interesset?) ex his angustis ista evaserunt deteriora, quam Aristonis. illa ta- men simplicia: vestra versuta. Roges enim Aristonem; bo- nane ei videantur hæc, vacuitas doloris, divitiæ, validudo? neget. quid, quæ contraria sunt his, malane? nihil magis. Zenonem roges. respondeat totidem verbis. admirantes quaramus ab utroque, quonam modo vitam agere possimus, si nihil interesse nostra putemus, valeamus, ægrè simus: va- cemus, an cruciemur dolore: frigus, famem propulzare pos- sumus, necne possimus: vives, inquit Aristo, magnificè, at- que præclare: quod erit cumque vitium, ages, numquam an- gere, numquam cupies, numquam timebis.

Quid Zeno? portenta hæc esse dicit, nec ea ratione ullo ⁷⁰ modo posse vivi; sed differre inter honestum, & turpe, ⁹⁸ ni- mium quantum, nescio quid immensum: inter ceteras res ni- hil omnino interesse.

Idem adhuc: (audi reliqua, & risum contine, si potes.) ⁷¹ Media illa, inquit, inter quæ nihil interest, tamen ejusmodi sunt, ut eorum alia eligenda sint, alia rejicienda, alia omni- no negligenda, hoc est, ut eorum alia velis, alia nolis, alia non cures. At modò dixeras, nihil in his rebus esse, quod interesset. Et nunc idem dico, inquires, sed ad virtutes, & ad vitia, nihil interesset.

Quis istuc, quæso, nesciebat? Verùm audiamus. Ista, in- ²⁶ quit, quæ dixisti, valere, locupletem esse, non dolere, bona non dico, sed dicam Græcè ἀπονημίνα, Latinè autem pro- ducta: sed præposita, aut præcipua malo. ⁹⁹ sic tolerabilius, & mollius. Illa autem, egestatem, morbum, dolorem, non appello mala, sed, si libet, rejectanea. Itaque illa non dico me expetere, sed legere, nec optare, sed fumere: contraria autem non fugere, sed quasi secernere. Quid ait Aristoteles, reliquique Platonis alumni? Se omnia, quæ secundam natu- ram sint, bona appellare: quæ autem contra, mala. Videtne igitur, Zenonem tuum ¹⁰⁰ cum Aristone verbis consistere, re dissidere: cum Aristotele, & illis re consentire, verbis discrepare? cur igitur, cum de re conveniat, non malimus iustitè loqui? Aut doceat, paratiorem me ad contemnendam pecuniam fore, si illam in rebus præpositis, quàm si in bonis du-

89. Cæci aequè, & ii.] Aut &, hic notat ac; aut legendum ut. nihil est tamen scripturæ variantis in Pall. Grut.

90. Quoniam nondum videbat sapientiam.] Verbum ultimum reduci, persuasus ab editione Aldi senioris, & Pall. omnium consensu. Idem.

91. Avum tuum Drusum.] Lambinus & Brutus avunculum. sed præter omnes editos & Palatinos; imò & rationem. consulatur Aldus Nepos. Idem.

92. Sed nihil est &c.] Pal. quart. Si nihil, quæ scriptura non ita omnino absurda, verum nihil ideo mutaverim. Idem.

93. At, quo utuntur &c.] Pal. tert. ac. sex. nituntur. nihilo pe- jus. Idem.

94. Earum etiam contrariarum summa.] Ita olim cusi, neque aliter Pall. nostri. Victorius edidit contrarium, sicque & Aldus Nepos. Lambinus conjicit contrariorum. Idem.

95. Itaque usque eadem ratione &c.] Sic editi à Victorio, neque recedunt Pall. nisi quod in usus. Vox illa tota absuit primis editio- nibus, neque recepta est à necoteris. Idem.

96. Fallaciloquentiæ.] Est à Victorio. nam Pall. fallacis loquenti,

ut edidit Aldus senior. filius enim ejus ac nepos maluerit, fallacilo- que, quod & arripuit Lambinus. Idem.

97. Quod enim sapientia &c.] Hanc lectionem distinctionemque introduxit Paulus Manutius ex Massæ editione, nisi quod illi absit repetitum infra enim, quod nec in Pal. quarto, qui item habet in- itio: quod enim sap. non ut olim publicati, Quid enim? sapientia. Idem.

98. Nimum quantum, nescio quid immensum.] Ludovicus Car- rion lib. 11 Antiq. Lect. cap. 12. dejerare ausit illa, nescio quid im- mensum, non esse Tullii, sed alterius nescio ejus; qui expli- care voluerit prius illud, nimum quantum; addit præterea abesse à veteri codicè trigam eam verborum. tale nihil dicere possum de Pa- latinis. Idem.

99. Sic tolerabilius & mollius.] Pall. omnes, st. quod aliam in- troferret sententiam. Idem.

100. Cum Aristone verbis consistere.] Sic Vict. ed. & Pall. o. non consentire, ut vulgg. arbitratorque hoc quoque loco fuisse in Mem- miano consistere, non inferius, ut quidem pròdit Lambinus, mutat- que in consentire. Idem.

duxero: fortioremque in patiendo dolore, si eum asperum, & difficilem percipit, & contra naturam esse, quàm si malum dixerit.

73 Facetè M. Pifo, familiaris noster, & alia multa, & hoc loco Stoicos irridebat. Quid enim ajebar? bonum negas esse divitias, præpositum esse dicis. quid adjuvas? avaritiam ne minus? quòd si verbum sequimur, primùm longius verbum, præpositum, quàm bonum. Nihil ad rem. Ne sit sanè. at certè gravius. nam bonum ex quo appellatum sit, nescio: præpositum ex eo credo, quod præponatur aliis. id mihi magnum videtur. itaque dicebat plus tribui divitiis à Zenone, qui eas in præpositis poneret, quàm ab Aristotele, qui bonum esse divitias fateretur. sed nec magnum bonum, & præ rectis, honestisque, contemnendum, ac dispiciendum, nec magnopere expetendum: omninoque de omnibus istis verbis à Zenone mutatis ita disputabat, & quæ bona negarentur esse ab eo, & quæ mala, illa latioribus nominibus ab eo appellari, quàm à nobis, hæc tritioribus.

27 Pifo igitur hoc modo, vir optimus, tuique, ut scis, amantissimus. nos paucis ad hæc additis Finem faciamus aliquando. longum est enim ad omnia respondere, quæ à te dicta sunt. nam ex iisdem verborum præstigiis & regna nata vobis sunt; & imperia, & divitiæ, & tantæ quidem, ut omnia, quæ ubique sunt, sapientis esse dicatis. solum præterea formosum, solum liberum, solum civem: 2 stultorum omnia contraria, quos etiam insanos esse vultis. Hæc *ὁ σοφὸς* illi, nos admirabilia dicamus. Quid autem habent admirationis, cum propè accesseris? conferam tecum, quam cuique verbo rem subjicias: nulla erit controversia. omnia peccata paria dicitis. non ego tecum jam ita loquar, ut iisdem his de rebus, cum L. Murenam, te accusante, defenderem. apud imperitos tunc illa dicta sunt: aliquid etiam coronæ datum: nunc agendum est subtiliùs.

75 Peccata paria quonam modo? quia nec honesto quidquam honestius, nec turpi turpius. Perge porro. nam de isto magna dissensio est. illa argumenta propria videamus, cur omnia peccata sint paria. Ut, inquit, in fidibus plurimis, si nulla earum ita contenta numeris sit, ut concentum servare possit, omnes æquè incontentæ sint: sic peccata, quia discrepant, æquè discrepant: paria sunt igitur. Hic ambiguo ludimur. æquè enim contingit omnibus fidibus, ut incontentæ sint: illud non continuo, ut æquè incontentæ. collatio igitur ista te nihil juvat. nec enim omnes avaritias si æquè avaritias esse dixerimus, sequitur etiam ut æquas esse dicamus.

76 Ecce aliud simile dissimile. Ut enim, inquit, gubernator æquè peccat, si palearum navem evertit, & si auti: item æquè peccat, qui parentem, & qui servum injuria verberat. Hæc

non videre, cujus generis onus navis vehat, ad gubernatoris artem nihil pertinere? itaque, aurum, paleamve portet, ad bene, aut ad malè gubernandum, nihil interesse. at quid inter parentem, & servulum intersit, intelligi & potest, & debet. ergo in gubernando nihil, in officio plurimum interest, quo in genere peccetur. & si in ipsa gubernatione negligentia est navis eversa, majus est peccatum in auro, quàm in palea. Omnibus enim artibus volumus attributam esse eam, quæ communis appellatur prudentia: quam omnes, qui cuique artificio præsumunt, debent habere. Ita ne hoc modo paria quidem peccata sunt.

Urgent tamen, & nihil remittunt. Quoniam, inquit, 18 omne peccatum, imbecillitatis, & inconstantia est: hæc autem vitia, in omnibus stultis æquè magna sunt: necesse est paria esse peccata. Quasi verò aur concedatur, in omnibus stultis æquè magna esse vitia, & eadem imbecillitate, & inconstantia L. Tubulum stultis, qua illum, cujus is condemnatus est rogatione, P. Scævolam: & quasi nihil inter res quoque ipsas, in quibus peccatur, intersit; ut, quo hæc majores, minoreve sint, eo, quæ peccentur in his rebus, aut majora sint, aut minor.

Itaque (jam enim concludatur oratio) hoc uno vitio 19 maxime mihi premi videtur tui Stoici, quòd se posse putant duas contrarias sententias obtrudere. quid enim est tam repugnans, quàm eundem dicere, quòd honestum sit, solum id bonum esse, qui dicat, appetitionem rerum ad vivendum accommodatarum, à natura profectam? Ita cum ea volunt retinere, quæ superiori sententia conveniant, in Aristonem incidunt: cum id fugiunt; 4 re eadem defendunt, quæ Peripatetici; verba tenent mordicus. quæ rufus dum sibi 5 evelli ex ordine nolunt, horridiores evadunt, asperiores, duriores & oratione, & moribus.

Quam illorum tristitiam, atque asperitatem fugiens Panætius, nec acerbiter sententiam, nec differendi spinas probavit: fuitque in altero genere mitior, in altero illustrior: semperque habuit in ore Platonem, Aristotelem, Xenocratem, Theophrastum; Dicaearchum, ut ipsius scripta declarant. quos quidem tibi studiosè, & diligenter tractandos, magnopere censeo.

Sed quoniam advesperascit, & mihi ad villam revertendum est: nunc quidem hæcenus: verum hoc idein sæpe faciamus. Nos verò, inquit ille. nam quid possumus facere melius? & hanc quidem primam exigam à te operam, ut audias me, quæ à te dicta sunt, refellentem. sed memento, te, quæ nos sentiamus, omnia probate, ni quòd verbis aliter utamur: mihi autem vestrorum nihil probari. Scrupulum, inquam, abeunti. sed videbimus. Quæ cum essent dicta, discessimus.

1. *A Zenone mutatis.*] Legendum videbatur Scaligero nostro mutatis. Grut.

2. *Stultorum omnia contraria.*] Vox stultorum nata est ex Maffæi codice, sustulitque eam prolem P. Manutius, nam Pall. non agnoscunt, neque visitur in edd. præcis. Idem.

3. *Contenta numeris.*] Pal. quart. *nervis*; neque displicet. Lambinus & istam vocem & alteram ejus incubam rejecit. Scaligero præterea annotatum legi in ms. pluribus, supra, non plurimis. Idem.

4. *Re eadem defendunt, quæ peripatetici; verba tenent mordicus.*] Sic ms. Pal. neque opus ulla mutatione cum Lambino, contrario modo isthac interpretanti quàm debebat. Idem.

5. *Evelli ex ore nolunt.*] Passim ita legitur. at olim erat, *ex ordine nolunt*, sicque Pall. quint. sext. nam ceteri tres, *ex ordine nolunt*, quomodo item fuisse in omnibus suis testatur Lambinus, & forsan rectè: ut velit, nullum eos ex istis verbum amitturum nisi vi mera extorqueatur. Idem.

M. TULLII CICERONIS
DE
FINIBUS BONORUM ET MALORUM

AD
BRUTUM

LIBER QUINTUS.



UM audivissem Antiochum, Brute, ut solebat, cum M. Pifone, in eo gymnasio, quod Ptolemaejum vocatur, unaque nobiscum Q. frater, & T. Pomponius, & L. Cicero, frater noster, cognatione patruelis, amore germanus: constituimus inter nos, ut ambulationem postmeridianam conficeremus in Academia, maximè quòd is locus ab omni turba id temporis vacuus esset. Iraque ad tempus ad Pisonem omnes. inde vario sermone sex illa à Diplylo stadia confecimus. cum autem venissemus in Academiam, non sine causa nobilitata spatia, solitudo erat ea, quam volueramus.

Tum Pifo, Naturane nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam: ut, cum ea loca videamus, in quibus memoria dignos viros acceperimus multum esse versatos, magis moveamur, quam si quando eorum ipsorum aut facta audiamus, aut scriptum aliquid legamus: velut ego nunc moveor. venit enim mihi Platonis in mentem: quem accepiimus primum hic disputare solitum: ejus etiam illi hortuli propinqui non memoriam solum mihi afferunt; sed ipsam videntur in conspectu meo hic ponere. hic Speusippus, hic Xenocrates, hic ejus auditor Polemo: ejus ipsa illa sessio fuit, quam videmus. equidem etiam curiam nostram, Hortiliam dico, non hanc novam, quæ mihi minor esse videtur, posteaquam est major; solebam intuens, Scipionem, Catonem, Lælium, nostrum verò in primis avum cogitare. Tanta vis admonitionis inest in locis; ut non sine causa ex his memoria ducta sit disciplina.

Tum Quintus, Est planè, Pifo, ut dicis, inquit. nam me ipsum huc modò venientem convertebat ad sese Colonus ille locus, ejus incolæ Sophocles oculos versabatur: quem scis quam admirer, quamque eo delecter. me quidem ad altiorem memoriam Oedipodis huc venientis, & illo mollissimo carmine, quænam essent ipsa hæc loca, requirentis, species quadam commovit, inanis scilicet, sed commovit tamen. Tum Pomponius, At ego, quem vos, ut deditur Epicuro, insectari soletis, sum multum equidem cum Phædro, quem unice diligo, ut scitis, in Epicuri hortis, quos modò præteribamus. sed veteris proverbii admonitu, vivorum meminì: nec tamen Epicuri licet oblivisci, si cupiam: ejus imaginem non modò in tabulis nostri familiares, sed etiam in poculis, & in anulis habent.

Hic ego, Pomponius quidem, inquam, noster jocari videtur, & fortasse suo jure. ita enim Athenis se collocavit, ut sit panè unus ex Atticis, ut id etiam cognomine videatur habiturus. Ego autem tibi, Pifo, assentior, usu hoc evenire, ut acrius aliquanto, & artentius de claris viris, locorum admonitu, cogitemus. scis enim me quodam tempore Metapontum venisse tecum, nec ad hospitem antè divertisse, quam Pythagoræ ipsum illum locum, ubi vitam ediderat, sedemque viderim. hoc aurem tempore, etsi multa in omni parte Athenarum sunt in ipsis locis indicia summorum viorum: tamen ego illa moveor exedra. Modò enim fuit Carneades: quem videre videor. est enim nota imago: à sedeque ipsa tanta ingenii magnitudine orbata desiderari illam vocem puto.

Tum Pifo, Quoniam igitur aliquid omnes, quid Lucius noster, inquit? an eum locum libenter invisit, ubi Demosthenes, & Æschines inter se decertare soliti sunt: suo enim quisque studio maximè ducitur. Et ille, cum erubuisse, Noli, inquit, ex me querere, qui in Phalericum etiam descenderim: quo in loco ad fluctum ajunt declamare solitum Demosthenem, ut fremitum assuesceret voce vincere. modò etiam paulum ad dextram de via declinavi, ut ad Periclis sepulcrum accederem. quamquam id quidem infinitum est in hac urbe: quacumque enim ingredimur, in aliquam historiam vestigium ponimus.

Tum Pifo, Atqui, Cicero, inquit, ista studia, si ad imitandos summos viros spectant, ingeniosorum sunt. sin tantummodò ad indicia veteris memoriæ cognoscendæ, curiosorum. te autem hortamur omnes, currentem quidem, ut spero, ut eos, quos novisse vis, etiam imitari velis. Hic ego, Etsi facit hic quidem, inquam, Pifo, (ut vides) ea, quæ præcipis: tamen mihi grata est hortatio tua. Tum ille amicitissime, ut solebat, Nos verò, inquit, omnes omnia ad hujus adolescentiam conferamus, in primisque ut aliquid suorum studiorum philosophiæ quoque impertiat, vel ut te imitetur, quem amat: vel ut illud ipsum, quod studet, facere possit ornari. Sed utrum hortandus es nobis, Luci, inquit, an etiam tua sponte propensus es? mihi quidem Antiochum, quem audis, satis bellè videris attendere. Tum ille timidè, vel potiùs verecundè, Facio, inquit, equidem: sed audistine modò de Carneade? rapior illuc. revocat autem Antiochus: nec est præterea, quem audiamus.

Tum

1. Cum M. Pifone, in eo gymnasio.] Lectionem hanc bellè propugnant P. Victorius lib. xxv Var. lect. cap. 19. ceterum dum præterea inclinari, ut solebat, non ut solebat; adversarios sibi habet Palatinos eodd. omnes. vulgatum prius, cum M. Pifone disputantem, in eo &c. quæ scriptura non agnoscitur à mss. melioribus. Gruter.

2. In Academiam, non sine causa nob. spatia.] Sic etiam Pall. præter quart. in quo, in Academia; ut videatur usurpasse adjective; sique poetæ alciusj vericulus. Victorius edidit in Academia, non &c. Idem.

3. Quam si quando eorum ipsorum.] Ita hodiè passim. at Aldus senior vulgarat, quam si ante, sicque Pall. o. Victorius oggesit, quam si ante eorum &c. Camerarius controversum illud totum omi-

si; neque profectò requiritur. sed quid tum fiet libris scriptis? Idem.

4. Species quadam commovit.] Lambinus conjicit commovit, sed cur obsecro? alterum certè tuentur mss. neque quid habet vitii; nisi quòd, ceu superfluum, poterat deleri; uti annotatum Scaligero nostro. Idem.

5. Ut id etiam cognomine.] Sic omnes Pall. præter sec. in quo syllaba ultima exarata per notam. Lambinus obrustit nobis ex suis cognomen, contra optimam quamque editionem. Idem.

6. Quoniam igitur aliquid omnes.] Non ineptè Scaliger litteris transpositis, sinerat ad libri sui oram, monet. Idem.

3 Tum Pifo, Et si hoc, inquit, fortasse non poterit sic abire, cum hic adsit, (me autem dicebat) tamen audebo te ab hac Academia nova ad veterem illam vocare: in qua ut dicere Antiochum audiebas, non ii soli numerantur, qui Academicici vocantur, Speusippus, Xenocrates, Polemo, Crantor, ceterique, sed etiam Peripatetici veteres, quorum princeps Aristoteles, quem, excepto Platone, haud scio an recte dixerim principem philosophorum. 8 Ad eos igitur converte te, quæso. ex eorum enim scriptis, & institutis cum omnis doctrina liberalis, omnis historia, omnis sermo elegans summi potest, tum varietas est tanta artium, ut nemo sine eo instrumento ad ullam rem illustriorem satis ornatus possit accedere. ab his oratores, ab his imperatores, ac rerum publicarum principes existerunt. ut ad minora veniam, mathematici, poetæ, musici, medici denique ex hac, tamquam ex omnium artium officina, profecti sunt.

2 Ad quæ ego, Scis me, inquam, istud idem sentire, Pifo: sed à te opportunè mentio facta est. studet enim meus audire Cicero, quamvis sit istius veteris, quam commemoras, Academia de finibus bonorum, Peripateticorumque sententia. censemus autem te facillimè id explanare posse, quod & Staseam Neapolitanum multos annos habueris apud te, & complures jam menses Athenis hac ipsa te ex Antiocho videmus exquirere. Et ille ridens, Agè, agè, inquit (satis enim scitè me nostri sermonis principium esse voluisti) exponamus adolescententi, si qua fortè postumus, dat enim id nobis solitudo. quod si quis Deus diceret, numquam putarem, me in Academia, tamquam philosophum, disputaturum, 9 sed ne, dum hæc obsequor, vobis molestus sim. Mihi, inquam, qui te id ipsum rogavi? Tum Quintus, & Pomponius cum idem felle dixissent: Pifo exorsus est. cujus oratio, attende quæso, Brute, satisne videatur Antiochi complexa esse sententiam: quam tibi, qui fratrem ejus Aristum frequenter audieris, maxime probatam existimo.

4 Sic est igitur locutus. Quantum ornatus in Peripateticorum disciplina sit, satis est à me, ut brevissimè potui, paullo antè dictum. Sed est forma ejus disciplinæ, sicut ferè ceterarum, triplex. una pars est, natura: differendi, altera: vivendi, tertia. natura sic ab his investigata est, ut nulla pars celo, mari, terra, (ut poeticè loquar) prætermissa sit. Quintum etiam, cum de rerum iniriis, omnique mundo locuti essent, ut multa non modò probabilis argumentatione, sed etiam necessaria mathematicorum ratione concluderent: maximam materiam ex rebus per se investigatis ad rerum occultarum cognitionem attulerunt.

10 Persecutus est Aristoteles animantium omnium ortus, vitus, figuras. Theophrastus autem stirpium naturas, omniumque ferè rerum, quæ è terra gignerentur, causas, atque rationes. quæ ex cognitione facilius facta est investigatio rerum occultissimarum: 10 differendique ab iisdem non dialecticè solum, sed etiam oratoricè præcepta sunt tradita: ab Aristoteleque principe de singulis rebus in utramque partem dicendi exercitatio est instituta, ut non contra omnia semper, sicut Arcefilas, diceret, & tamen, ut in omnibus rebus, quidquid ex utraque parte dici posset, expromeret.

21 Cum autem tertia pars bene vivendi præcepta quæretet,

ea quoque est ab iisdem non solum ad privatæ vitæ rationem, sed etiam ad republicarum rectionem relata. omnium ferè civitatum non Græciæ solum, sed etiam Barbariæ, ab Aristotele, mores, instituta, disciplinas; à Theophrasto leges etiam cognovimus. cumque uterque eorum docuisset, qualem in republica 11 principem esse conveniret, pluribus præterea cum scripsisset, qui esset optimus reipublicæ status: hoc amplius Theophrastus, quæ essent in republica inclinationes rerum, & momenta temporum, quibus esset moderandum, utcumque res postularet. Vita autem degendæ ratio maxime quidem illis placuit quietæ, in contemplatione, & cognitione posita rerum: quæ quia deorum erat vitæ similissima, sapiente visa est dignissima, atque his de rebus & splendida est eorum, & illustris oratio.

De summo autem bono, quia duo genera librorum sunt, 12 unum populariter scriptum, quod ἐλαττωμένον appellabant; 12 alterum limatius, quod in commentariis reliquerunt: non semper idem dicere videntur: nec in summa tamen ipsa aut varietas est ulla, apud hos quidem, quos nominavi; aut inter ipsos dissensio. sed cum beata vita quaratur, idque sit unum, quod philosophia spectare, & sequi debeat: sitne ea tota sita in potestate sapiens, an possit aut labefactari, aut eripi rebus adversis, in eo nonnunquam variari inter eos, & dubitari videtur. quod maxime efficit Theophrasti de beata vita liber: 12 in quo multum admodum fortunæ datur. quod si ita se habeat, non possit beatam præstare vitam sapientia. hæc mihi videtur delicatior, ut ita dicam, molliorque ratio, quam virtutis vis gravitatisque postulat. quare teneamus Aristotelem, & ejus filium Nicomachum: cujus accuratè scripti de moribus libri, dicuntur illi quidem esse Aristotelis: sed non video, cur non poterit patri similis esse filius. Theophrastum tamen adhibeamus ad pleraque, dummodò plus in virtute teneamus, quam ille tenuit, firmitatis, & roboris.

Simus igitur contenti his. namque horum posterius, 13 meliores illi quidem, mea sententia, quam reliquorum philosophi disciplinarum: sed ita degenerant, ut ipsi ex se nati esse videantur. primum Theophrasti Strato, physicum se voluit. in quo etsi est magnus, tamen nova pleraque, & præpauca de moribus. 14 Hujus Lysias & oratione locuples, rebus ipsis jejuniore. concinnus deinde & elegans hujus Aristoteli: sed ea, quæ desideratur à magno philosopho, gravitas in eo non fuit. scripta sanè & multa, & polita: sed necesse quo pacto auctoritatem oratio non habet.

Præterco multos, in his doctum hominem, & suavem 14 Hieronymum: quem jam cur Peripateticum appellem, nescio. summum enim bonum exposuit, vacuitatem doloris. qui autem de summo bono dissentit, de tota philosophiæ ratione dissentit. 15 Critolaus imitari antiquos voluit: & quidem est gravitate proximus, & redundat oratio. attamen is quidem in patrii institutis manet. Diodorus, ejus auditor, adjungit ad honestatem, vacuitatem doloris. Hic quoque suus est: de summoque bono dissentiens, dici verè Peripateticus non potest. Antiquorum autem sententiam Antiochus noster mihi videtur persequi diligentissimè: quam eandem Aristotelis fuisse, & Polemonis docet.

Fa-

7. Non poterit sic abire.] Egregia locutio. & tamen Pall. o. poteris, unde factum ut Camerariana repræsentet; Ex si hinc &c. non poteris, sed illud hinc, in nullo est nostrorum. Gruter.

8. Ad eos igitur converte te, quæso.] Forfan convertere quæso. Idem.

9. Sed ne dum huic obsequor.] Lambinus interposuit; sed venerandum ne dum. quod in nullo est Pall. neque agnoscent editi alii. Idem.

10. Differendique ab iisdem omnem.] Sic habet editio Gruteri, & inde totidem verbis maculantur omnes sequuntur. Sed erat incertum typorum vitium, quum postrema vox nec locum istum tueri possit, nec in ullo sit MS. aut meliore exemplari edito. Ideo expulsi. Gron.

11. Principem esse conveniret.] Ita editio Victorij. Aldi veteris non

habet illud esse, neque reperitur in Palatinis. Gruter.

12. In quo multum admodum fortunæ datur.] Pal. quart. ad. fertior est. quomodo & sext. quod esset intelligendum de libro Theophrasti. sed nihil mutandum. Idem.

13. Meliores illi quidem mea sententia, quam.] Forfan melius, imò omnino melius Pal. quart. in ea sententia. Idem.

14. Hujus Lysias & oratione.] Lambinus supposuit Lyco, quod & adscripserat Scaliger: sed nostri manuscripti nihil variant, nisi quod quartus non habeat & i quod & abesse poterat. nam ejus loco est in Massejano ex. Idem.

15. Critolaus imitari antiquos voluit.] Verbum ultimum non existat in Pal. quart. & videtur sanè subaudiri posse; nisi dicamus imitari positum pro imitatur; ut sæpe bonis auctoribus. Idem.

6. Facit igitur Lucius noster prudenter, qui audire de summo bono potissimum velit. hoc enim constituto in philosophia, constituta sunt omnia. nam ceteris in rebus siue prætermisum, siue ignoratum est quippiam, non plus incommodi est, quam quanti quaque earum rerum est, in quibus neglectum est aliquid. summum autem bonum si ignoretur, vivendi rationem ignorari necesse est. ex quo tantus error consequitur, ut, quem in portum se recipiant, scire non possint. cognitum autem rerum finibus, cum intelligitur, quid sit & bonorum extremum, & malorum, inventa vitæ via est, conformatioque omnium officiorum.

6. Est igitur, quod quidque referatur: ex quo, id quod omnes expetunt, beatè vivendi ratio inveniri, & comparari potest. quod quoniam in quo sit, magna dissensio est: Carneadea nobis adhibenda divisio est, qua noster Antiochus libenter uti solet. Ille igitur vidit, non modò quot fuissent adhuc philosophorum de summo bono, sed quot omnino esse possent sententiæ. Negabat igitur illam esse artem, qua ipsa se proficisceretur. etenim semper illud extrâ est, quod arte comprehenditur. nihil opus est exemplis hoc facere longius. est enim peripateticum, nullam artem in se versari, sed esse aliquid artem ipsam, aliud quod propositum sit arti. Quoniam ut medicina validitudinis, navigationis gubernatio, sic vivendi ars est prudentia: necesse est eam quoque ab alia re esse constitutam, & profectam.

7. Constitit autem ferè inter omnes, id, in quo prædentia versaretur, & quod assequi veller, aptum, & accommodatum naturæ esse oportere, & tale, ut ipsam per se invitaret, & alliceret appetitum animi: quem *ἐπιθυμίαν* Græci vocant. Quid autem sit, quod ita moveat, itaque à natura in primo ortu appetatur, non constat, deque eo est inter philosophos, cum summum bonum exquiritur, omnis dissensio. totius enim quæstionis ejus, quæ habetur de finibus bonorum & malorum, cum quaeritur, in his quid sit extremum, & ultimum, sors repericndus est, in quo sicut prima invitamenta naturæ. quo invento, omnis ab eo, quasi capite, de summo bono & malo disputatio ducitur. Voluptatis alii primum appetitum putant, & primam depulsionem doloris: ¹⁶ alii censent primum ascitum, doloris vacuitatem, & primum declinatam, dolorem.

8. ¹⁷ Ab his alii, quæ prima secundum naturam nominant, proficiscuntur: in quibus numerant incolunitatem, conservationemque omnium partium, validitudinem, sensus integros, doloris vacuitatem, vires, pulcritudinem, ceteraque generis ejusdem: quorum similia sunt prima in animis, quasi virtutum igniculi, & semina. Ex his tribus cum unum aliquod sit, quo primum natura moveatur vel ad appetendum, vel ad repellendum, nec quidquam omnino, præter hæc tria, possit esse: necesse est omnino officium aut fugiendi, aut sequendi, ad eorum aliquod referri; ut illa prudentia, quam artem vitæ esse diximus, in earum trium rerum aliqua versetur, à qua totius vitæ ducat exordium.

Ex eo autem, quod statuerit esse, quo primum natura moveatur, existet etiam recti ratio, atque honesti, quæ cum uno aliquo ex tribus illis congruere possit, ut aut id honestum sit, facere omnia aut voluptatis causa, etiam si eam non consequare; aut non dolendi, etiam si id assequi nequeas: aut eorum, quæ secundum naturam, adipiscendi. Ita fit, ut, quanta differentia est in principis naturalibus, tanta sit in finibus bonorum malorumque dissimilitudo. Alii rursus iidem à principis, omne officium referunt aut ad voluptatem, aut ad non dolendum, aut ad prima illa secundum naturam obtinenda.

Expositis jam igitur sex de summo bono sententiis, trium proximarum hi principes; voluptatis, Aristippus; non dolendi, Hieronymus; fruendi rebus iis, quas primas secundam naturam esse diximus, Carneades, non ille quidem auctor, sed defensor, disserendi causa fuit. Superiores tres erant, quæ esse possent: quarum esse una sola defensa, eaque vehementer. nam voluptatis causa facere omnia, cum, etiam si nihil consequamur, tamen ipsum illud consilium ita faciendi, per se expetendum, & honestum, & solum bonum sit, nemo dicit. ne vitationem quidem doloris ipsam per se quisquam in rebus expetendis putavit, ne si etiam evitare possent. At verò facere omnia, ut adipiscamur quæ secundam naturam sint, etiam si ea non assequamur, id esse & honestum, & solum per se expetendum, & solum bonum Stoici dicunt.

Sex igitur hæc sunt simplices de summo bonorum malorumque sententiæ: duæ sine patrono, quatuor defensæ. ¹⁸ Junctæ autem, & duplices expositiones summi boni, tres omnino fuerunt: nec verò plures, si penitus rerum naturam videas, esse potuerunt. nam aut voluptas adjungi potest ad honestatem, ut Calliphoni, Dinomachoque placuit: aut doloris vacuitas, ut Diodoro: ¹⁸ aut prima natura, ut antiquis: quos eosdem Academicos, & Peripateticos nominamus. Sed quoniam non possunt omnia simul dici, hæc in præsentia nota esse debebunt, voluptatem semovendam esse: quando ad majora quadam, ut jam apparebit, nati sumus. de vacuitate doloris eadem ferè dici solent, quæ de voluptate. quoniam igitur & de voluptate cum Torquato, & de honestate, in qua una omne bonum poneretur, cum Carone est disputatum: primum, quæ contra voluptatem dicta sunt, eadem ferè cadunt contra vacuitatem doloris.

Nec verò alia sunt querenda contra Carneadeam illam sententiam. quocunque enim modo summum bonum sic exponitur, ut id vacet honestate: nec officia, nec virtutes in ratione, nec amicitia constare possunt. Conjunctionem autem cum honestate vel voluptatis, vel non dolendi, id ipsum honestum, quod amplecti vult, efficit turpe. ad eas enim res referre quæ agas: quarum una, si quis malo careat, in summum eum bono dicat esse; altera versetur in levissima parte naturæ, obscurantis est omnem splendorem honestatis, ne dicam inquinantis. Restant Stoici, qui cum à Peripateticis, & Academicis omnia transfussissent, nominibus aliis eisdem res secuti sunt. Hos contra singulos dici est melius. sed nunc, quod agimus. de illis cum volumus.

Democriti autem securitas, quæ est animi tamquam tranquillitas, quam appellant *ἡσυχίαν*, eò separanda fuit ab hac disputatione, quia ista animi tranquillitas, ea ipsa est beata vita. quamvis autem, non quæ sit, sed unde sit. Jam explosæ, ejectæque sententiæ Pyrrhonis, Aristonis, Herilli, quod in hunc orbem, quem circumscripsimus, incidere non possunt, adhibendæ omnino non fuerunt. nam cum omnis hæc quæstio de finibus, & quasi de extremis bonorum & malorum, ab eo proficiscatur, quod dicitur naturæ esse aptum, & accommodatum, quodque ipsum per se primum appetatur: hoc rotum & ii tollunt, qui in rebus iis, in quibus ¹⁹ nihil, quod non aut honestum, aut turpe sit, negant esse ullam causam, cur aliud alii anteponatur, nec inter eas res quidquam omnino putant interesse: & Herillus, si ita sensit, nihil esse bonum, præter scientiam, omnem consilii capiendi causam, inventionemque officii sustulit. Sic, exclusis sententiarum reliquorum, cum præterea nulla esse possit, hæc anti-
quo-

¹⁶ Alii censent primum ascitum, doloris vacuitatem, & primum &c.] Quatuor de Palatinis non admissum, doloris vacuitatem, quartus numero, habet id quidem, sed tali posito: Voluptatis alii primum appetitum putant & primam depulsionem doloris vacuitatem doloris, alii censent primum ascitum, & primum &c. Grut.

¹⁷ Ab his alii, quæ prima &c.] Lambinus, Brutus, alii, multa verè molliuntur, sed suo remigio, non calami exaratorum codicum.

itaque non est quod ipsorum conjecturis bonam chartam operemus. Idem.

¹⁸ Ut prima natura; ut antiquis.] Monuit manu sua Scaliger, referibendum, aut rectè. Idem.

¹⁹ Nihil quod non honestum, aut turpe sit.] Sic edd. omn. sic Palatini. Lamb. supposuit, nihil aut honestum aut turpe sit; ex duob. codd. ut inquit, scriptis. sed cur quæso non nominat? Idem.

9 quorum valeat necesse est. Ergo instituto veterum, quo etiam Stoici utuntur, hinc capiamus exordium.

24 Omne animal se ipsum diligit, 20 ac simul ut ortum est, id agit, ut se conseruet, quod hic ei primus ad omnem vitam tuendam appetitus à natura datur, se ut conseruet, atque ita sit affectum, ut optimè secundum naturam affectum esse possit. Hanc initionem constitutionem confusam habet, & incertam, ut tantummodo se tueatur, qualecumque sit. sed nec quid sit, nec quid possit, nec quid ipsius natura sit, intelligit. Cum autem processit paulum, & quatenus quidquid se attingat, ad seque pertineat, perspicere cœpit, tum sensum incipit progredi, seseque agnoscere, & intelligere. quam ob causam habet eum, quem diximus, animi appetitum: cœptatque & ea, quæ naturæ apta sentit, appetere, & propulsare contraria. ergo omni animali illud, quod appetit, positum est in eo, quod naturæ est accommodatum. ita finis bonorum existit, secundum naturam vivere, sic affectum, ut optimè affici possit, ad naturamque accommodatissimè.

25 Quoniam autem sua cuiusque animalis natura est, necesse est quoque finem omnium hunc esse, ut natura expleatur. nihil enim prohibet, quadam esse & inter se animalibus reliquis, & cum bestiis homini communia, quoniam omnium est natura communis. sed extrema illa, & summa, quæ quærimus, inter animalium genera, distincta, & dispersita sunt, & sua cuique propria, & ad id apta, quod cuiusque natura desiderat.

26 Quare cum dicimus, omnibus animalibus extremum esse, secundum naturam vivere; non ita accipiendum est, quasi dicamus, unum esse omnium extremum: sed ut omnium artium rectè dici potest commune esse, ut in aliqua scicaria veretur, scientiam autem suam cuiusque artis esse: sic commune animalium omnium secundum naturam vivere, sed naturas esse diversas, ut aliud equo sit natura, aliud bovi, aliud homini, & tamen in omnibus summa communis, & quidem non solum in animalibus, sed etiam in rebus omnibus iis, quas natura alit, auget, & tuetur: in quibus videmus, ea, quæ gi-guntur è terra, multa quodam modo efficere ipsa sibi per se, quæ ad vivendum, crescendumque valeant, & suo genere perveniant ad extremum: ut jam liceat una comprehensione omnia complecti; non dubitemus dicere, omnem naturam esse conservatricem sui, idque habere propositum quasi finem, & extremum, se ut custodiat 21 quàm in optimo sui generis statu: ut necesse sit, omnium rerum, quæ natura vigeant, similem esse finem, non eundem. ex quo intelligi debet, homini id esse in bonis ultimum, secundum naturam vivere: quod ita interpretemur, vivere ex hominis natura undique perfectè, & nihil requirente.

27 Hæc igitur nobis explicanda sunt: sed si enodatiùs, vos ignoscetis. huius enim ætati, & hinc, nunc hoc primum fortasse audienti, servire debemus. Ita prorsus, inquam. etsi ea quidem, quæ adhuc dixisti, quamvis ad ætatem rectè isto modo dicerentur. Exposita igitur, inquit, terminatione rerum expetendarum, cur ista se res ita habeat, ut dixi, deinceps demonstrandum est. quamobrem ordiamur ab eo, quod primum posui. 22 quod idem reapse primum est, ut intelligamus, omne animal se ipsum diligere. quod quamquam du-

bitationem non habet (est enim infixum in ipsa natura, comprehenditur suis cuiusque sensibus, sic, ut, contrà si quis dicere velit, non audiat) tamen, nequid prætermittamus, rationes quoque, cur hoc ita sit, afferendas puto.

Etsi qui potest intelligi, aut cogitari, esse aliquod animal, 23 quod se oderit? res enim concurrent contrariæ. nam cum appetitus ille animi aliquid ad se trahere cœperit consulto, quod sibi obsit, quia sit sibi inimicus: cum id sua causa faciet; & oderit se, & simul diligit: quod fieri non potest. 23 necesse est quidem, si quis sibi ipsi inimicus est, eum, quæ bona sunt, mala putare: bona contrà, quæ mala: & quæ appetenda, fugere: & quæ fugienda, appetere: quæ sine dubio vitæ sunt everso. neque enim, si nonnulli reperiantur, qui aut laqueos, aut alia exitia quarant, aut, ut ille apud Terentium, qui decrevit tantisper se minus injuria suo gnato facere, (ut ait ipse) dum fiat miser, inimicus ipse sibi putandus est.

Sed alii dolore moventur, alii cupiditate: iracundia etiam multi efferuntur: & cum in mala 24 scientes irruunt, tamen se optimè sibi consulere arbitrantur: itaque dicunt, nec dubitant,

Mihi sic usus est: tibi ut opus est factis, face: velut, qui ipsi sibi bellum indixissent, cruciari dies, nobles torqueri vellent: nec vero sese ipsi accusarent eo eam causam, quod sese male rebus suis consuluisse dicerent. eorum enim hæc est querela, qui sibi cari sunt, seseque diligunt. Quare, quotiescunque dicitur malè de se loqui mereri, sibi que esse inimicus, atque hostis, vitam denique fugere: intelligatur aliquam subesse ejusmodi causam, ut ex eo ipso possit intelligi, sibi quemque esse carum.

Nec verò id satis est, neinim esse, qui ipse se oderit: sed illud quoque intelligendum est, neminem esse, qui, quo modo se habeat, nihil sua censeat interesse. tollitur enim appetus animi, si, ut in iis rebus, inter quas nihil interest, neutram in partem propensiores simus, item in nobismetipsis, quemadmodum affecti simus, nihil nostrum arbitrabimur interesse. Atque etiam illud, si quis dicere velit, perabsurdum 11 sit: ita 25 diligi à sese quemque, ut ea vis diligendi ad aliam rem quampiam referatur, non ad eum ipsum, qui sese diligit. hoc cum in amicitiis, cum in officiis, cum in virtutibus dicitur, quomodocumque dicitur, intelligi tamen quid dicatur, potest. 26 in nobis autem ipsis ne intelligi quidem, ut propter aliam quampiam rem, verbi gratia, propter voluptatem, nos amemus. propter nos enim illam, non propter eam nosmetipsos diligimus.

Quamquam quid est, quod magis perspicuum sit, non modo carum sibi quemque, verum etiam vehementer eorum esse? quis est enim, aut quotus quisque, cui, mors cum appropinquet,

Non refugiat timido sanguine, 27 atque exalbescat metu? & si hoc quidem est in vitio, dissolutionem naturæ tam valde perhorrescere: quod item est reprehendum in dolore. sed quia ferè sic afficiuntur omnes, satis argumenti est, 28 ab interitu naturam abhorreere: idque quo magis quidam ita faciunt, ut jure etiam reprehendantur, hoc magis intelligendum est, hæc ipsa nimia in quibusdam futura non fuisse, nisi quadam essent modica natura. nec verò dico eorum metum

20. Ac simul & ortum est.] Ita Victorii editio, neque secus omn. Pall. nam Aldus senior & simul ac orti. quomodo recentiores; quibus plana omnia placent. Græc.

21. Quàm in optimo sui generis statu.] Lambinus & Aldus Nepon, in quam optimo. sed prius illud est in edd. aliis omnibus, neque abeunt ab ea Pall. nisi quod sec. quæ in opr. quod mihi perplacet. Idem.

22. Quod idem reapse primum est.] Est à Victorio, ne quis forte adscribat Lambino. prius editi re ab se, quod adhuc in Pall. omnibus, nisi quod quint. re à se. Scaligeri vero vetus planè reapse. Idem.

23. Necesse est quidem, si quis.] Pal. sext. necesse est que si quis. at sec. necesse est aquis, si quis. quod habuerim pro Tullii genuino. Idem.

24. Scientes irruunt.] Vulgati ruunt: sed alterum produxit Petrus Victorius, legiturque in Pal. quarto. Idem.

25. Diligi à se quemque.] Recentiores & ævi extremi, quemquam, sed contra ed. Victorii & omn. Pall. Idem.

26. In nobis autem ipsis ne intelligi quidem ut propter &c.] Sic quidem Aldus senior. sed dubites tamen de sinceritate. edidit enim postea Victorius, in nobismet ipsis autem intelligi quidem propter, sic illo ne & ut, quod neque in ulla Pall. quorum quartus habet, in nobismet autem ipsis intelligi quod propter &c. Idem.

27. Atque exalbescat metu.] Pal. quart. exalbescit, nescio an formâ antiquâ an Iphalmetelibrarii. Idem.

28. Ab interitu naturam abhorreere.] Eiusdem membranæ non adest vox naturam; neque admodum ea licet opus. Idem.

rum mortis, qui quia privari se vitæ bonis arbitrentur, aut quia quædam post mortem formidines extimescant, aut si metuant, ne cum dolore moriantur, iccirco mortem fugiant: in parvis enim sæpe, qui nihil eorum cogitant, si quando his ludentes minamur præcipitatorum alicunde, extimescunt, quineriam feræ, inquit Pacuvius,

Quibus absit ad præcedendum intelligendi astutia,
sibi injecto terrore mortis horrescunt.

Quis autem de ipso sapiente aliter existimat? quineriam cum decreverit esse moriendum, tamen discessu à suis, atque ipsa relinquenda luce moveatur. Maxime autem in hoc quidem genere vis est perspicua naturæ, cum & mendacitatem multi perpetiantur, ut vivant: & angantur appropinquatione inotitis confecti homines senectute: & ea perferant, quæ Philoæteram videmus in fabulis: qui cum cruciaretur non ferendis doloribus, propagabat tamen vitam au cupio sagittarum.

Configebat tardus celes, stans volantes,
ut apud Atrium est,

Pinnarumque contextu corpori tegumenta faciebat.

De hominum genere, aut omnino de animalium loquor; cum arborum, & stirpium eadem panem natura sit: sive, ut doctissimis viris visum est, major aliqua causa, atque diviniior hanc vim ingenit: sive hoc ita sit fortuito. Videamus ea, quæ terra gignit, corticibus, & radicibus valida feruari; quod contingit animalibus sensuum distributione, & quadam compactioe membrorum. qua quidem de re, quamquam assentior iis, qui hæc omnia regi naturæ putant; quæ si natura negligat, ipsa esse non possint: tamen concedo, ut, qui de hoc dissentiant, existiment quod velint, ac vel hoc intelligant, si quando naturam hominis dicam, hominem dicere me. nihil enim hoc differt. nam prius poterit à se quisque discedere, quam appetitum eorum retum, quæ sibi conducant, amittere. Jure igitur gravissimi philosophi initium summi boni à natura petiverunt, & illum appetitum rerum ad naturam accommodatarum, ingeneratum putaverunt omnibus, qui continentur ea commendatione naturæ, quæ se ipsi diligunt.

Deinceps videndum est, quoniam satis apertum est, sibi quemque naturæ esse carum, quæ sit hominis natura, id est enim, de quo querimus. Atqui perspicuum est, hominem de corpore, animoque constare, cum primæ sint animi partes, secundæ corporis. deinde id quoque videmus, & ita figuratum corpus, ut excellat aliis, animumque ita constitutum, ut & sensibus instructus sit, & habeat præstantiam mentis, cui tota hominis natura pareat, in qua sit mirabilis quadam vis rationis, & cognitionis, & scientiæ, virtutumque omnium. nam quæ corporis sunt, ea nec auctoritatem cum animi partibus comparandam, & cognitionem habent facilitate. itaque ab his ordiamur.

Corporis igitur nostri partes, totaque figura, & forma, & statura, quam apta ad naturam sit, apparet: neque est dubium, quin frons, oculi, aures, & reliquæ partes, quales propriæ sunt hominis, intelligatur. sed certè opus est ea valere, & vigere, naturales motus, ususque habere, ut nec absit quid eorum; nec ægrum, debilitatumve sit. id enim natura desiderat. Est etiam actio quadam corporis, quæ motus, & status naturæ congruentes tenet: in quibus si peccetur dis-

torcione, & depravatione quadam, aut motu, statim deformi, ut si aut manibus ingrediatur quis, aut non ante, sed retrò; fugere planè se ipse, & hominem ex homine exuens naturam odisse videatur. Quamobrem etiam sessiones quadam, & flexi, fractique motus, quales peccatorum hominum, aut mollium esse solent, contra naturam sunt: ut, etiam si animi vitio id eveniat, tamen in corpore immutari hominis natura videatur.

Itaque de contrario moderati, æqualesque habitus, affectiones, ususque corporis, apta esse ad naturam videtur. Jam verò animus non esse solum, sed etiam cujusdam modi debet esse, ut & omnes partes habeat incolunt, & de virtutibus nulla desit. Atqui in sensibus est sua cujusque virtus, ut ne quid impediatur, quominus suo sensus quisque munere fungatur in iis rebus, celeriter, expeditaque percipiendis, quæ subjectæ sunt sensibus. Animi autem, & ejus animi partis, quæ princeps est, quæque mens nominatur, partes sunt virtutes, sed duo prima genera: unum earum, quæ ingenerantur suapte natura, appellanturque non voluntariæ: alterum earum, quæ in voluntate positæ, magis proprio nomine appellati solent: quarum est excellens in animorum laude præstantia. prioris generis est docilitas, memoria: quæ ferè omnia appellantur uno ingenii nomine: easque virtutes qui habent, ingeniosi vocantur. alterum autem genus est magnatum, verarumque virtutum: quas appellamus voluntarias, ut prudentiam, temperantiam, fortitudinem, justitiam, & reliquas ejusdem generis. Et summam quidem hæc erant de corpore, animoque dicenda. quibus quasi informatum est, quod hominis natura postulet.

Ex quo perspicuum est, quoniam ipsi à nobis diligantur, & in corpore perfecta velinus esse, ea nobis ipsa cara esse propter se, & in iis esse ad bene vivendum momenta maxima. nam cui proposita sit conservatio sui, necesse est huic partes quoque sui caritas esse, carioresque, quo perfectiores sint, & magis in suo genere laudabiles. ea enim vita expetitur, quæ sit animi, corporisque expleta virtutibus: in eoque summum bonum poni necesse est, quandoquidem id tale esse debet, ut rerum expetendarum sit extremum. quo cognito, dubitari non potest, quin, cum ipsi homines sibi sint per se, & sua sponte cari, partes quoque & corporis, & animi, & earum rerum, quæ sunt in utriusque motu, & statu, sua caritate colantur, & per se ipsa appetantur.

Quibus expositis, facilis est conjectura, ea maxime esse expetenda ex nostris, quæ plurimum habent dignitatis: ut optimæ cujusque partis, quæ per se expetatur, virtus sit expetenda maxime. Ita fiet, ut animi virtus, corporis virtuti anteponatur, animique virtutes non voluntarias vincant virtutes voluntariæ: quæ quidem propriè virtutes appellantur, multumque excellent, propterea quòd ex ratione gignuntur; quæ nihil est in homine divinius. etenim omnium rerum, quæ & creat natura, & tuetur, quæ aut sine animo sint, aut non multo fecus, earum summum bonum in corpore est: ut non insecit illud dictum videatur in sue, animam illi pecudi datam pro sale, ne putiferet. Sunt autem bestię quadam, in quibus inest aliquid simile virtutis, ut in leonibus, ut in canibus, ut in equis: in quibus non corporum solum, ut in suis, sed etiam animorum aliqua ex parte motus quosdam

vi-

29. *Stans volantis &c.*] Lambinus *volatilis*, ex Scaligeri conjectura, sed ipso nolente, si modo satis adsequor quæ scriptit conjectaneis ad Varroem. edd. certe ac miss. sicut à vulgato. *Grut.*

30. *Sive hoc ita sit fortuito.*] Sic & Pal. quart. placuitque dudum Lambino. editi antea sit. Idem.

31. *Videamus ea que &c.*] Aldus Nepos edidit, *videmus*: male. pendit hæc enim à superioribus, quod magis pateret si addita enclitica legeretur, *videamusque*. Idem.

32. *Est etiam actio.*] Ita ex veteri libro P. Manutius, reperique in Pal. sec. ac quinto. prius vulgati enim.

33. *Affectiones ususque corporis.*] Est ab ed. Victorii, confirmantque o. Pall. prius casti, *affectiones*, quod male ibat mutatum in

actiones Paul. Manutius. Idem.

34. *Omnes partes habeat incolunt.*] Sic Viçt. & Pal. quart. alie edd. *partes suas hab.* non necessarii. Idem.

35. *Aut non multo fecus.*] Sic Aldus senior. at Victorius sustulit negativam; neque invenitur in ullo Palatinorum quam sexto. videtur tamen necessaria. Idem.

36. *Animam illi pecudi datam pro sale ne putiferet.*] Ita edidit Lambinus, neque aliter scribitur vox ultima apud Nonium. Vulgati tamen & Pall. omnes *putiferet*, item *animam datam*. Idem.

37. *Ut in equis.*] Sic quidem & Aldus avus, at Viçt. ed. expunxit particulam *ut*, abestque Pall. Idem.

videmus. in homine autem summum omnis animi est, & in animo, rationis: ex qua virtus est: quæ rationis absolute definitur: quam etiam, atque etiam explicandam putant.

³⁹ Earum etiam rerum, quas terra gignit, educatio quadam, & perfectio est, non dissimilis animantium. itaque & vivere vitæ, & mori dicimus: arboremque & novellam, & vetulam, & vigere, & senescere. ex quo non est alienum, ut animantibus, sic illis & ³⁸ apta quadam ad naturam, aptare, & aliena; earumque augendarum, & alendarum quadam cultricem esse, quæ sit scientia, atque ars agrorum, quæ circumcidat, amputet, erigat, extollat, adminiculat, ut, quò natura ferat, eò possit ire: ut ipsæ vites, si loqui possint, ita se tractandas, tuendasque esse fateantur. & nunc quidem, quod eam tuetur, ut de vitæ potissimum loquar, est id extrinsecus. in ipsa enim parum magna vis est, ut quam optimè se habere possit, si nulla cultura adhibeatur.

⁴⁰ At verò si ad vitæ sensus accesserit, ut appetitum quandam habeat, & per se ipsa moveatur, quid facturam putas? an ea, quæ per vitorem antea consequabatur, & per se ipsam curabit? sed videlicet accessuram ei curam, ut sensus quoque suos, eorumque omnium appetitum, & si qua sint ei membra adjuncta, tueatur? sic ad illa, quæ semper habuit, junget ea, quæ postea accesserint: nec eundem finem habebit, quem cultor ejus habebat: sed voler secundum eam naturam, quæ postea ei adjuncta sit, vivere. ita similis erit & finis boni, atque antea fuerat, nec idem tamen. non enim jam stirpis bonum quæret, sed animalis. quòd si non sensus modò ei sit datus, verum etiam animus hominis: non necesse est, & illa pristina manere, ut tuenda? & inter hæc multo esse cariora, quæ accesserint? animumque optimam quamque partem carissimam? in eaque expletionem naturæ summi boni finem consistere, cum longè, multumque præstet mens, atque ratio? Sic & extremum omnium appetendorum, ³⁹ atque ductum à prima communitate naturæ, multis gradibus ascendit, ut ad summum perveniret: quod cumulatur ex integritate corporis, & ex membris ratione perfecta.

⁴¹ Cum igitur ea sit, quam exposui, forma naturæ: si, ut initio dixi, simul atque ortus esset, se quisque cognosceret, judicareque posset, quæ vis & totius esset naturæ, & partium singularum, continuò videret, quid esset hoc, quod quærimus, omnium rerum, quas expetimus, summum, & ultimum: nec ulla in re peccare posset. nunc verò à primo quidem mirabiliter occulta natura est, nec perspicui, nec cognoscendi potest. progredientibus autem artatibus, sensum, tardeve potius quasi nosmetipsos cognoscimus. itaque illa prima commendatio, quæ à natura nostri facta est, nobis obscura, & incerta est: primusque appetitus ille animi tantum agit, ut salvi, atque integri esse possimus. cum autem dispicere cœperimus, & sentire, quid simus, & quid animantibus ceteris differamus, tum ea sequi incipimus, ad quæ nati sumus.

⁴² Quam similitudinem videmus in bestiis. quæ primò, in quo loco natæ sunt, ex eo se non commovent: deinde suo quæque appetitu moveatur. serpere anguiculos, nare anaticu-

las, evolare merulas, cornibus uti videmus boves, ⁴⁰ nepas aculeis: suam denique cuique naturam esse ad vivendum ducem. quæ similitudo in genere etiam humano apparet. parvi enim primo ortu sic jacent, tamquam omnino sine animo sint. cum autem paulum firmitatis accesserit: & animo utuntur, & sensibus; connitunturque, ut sese erigant, & manibus utantur; & eos agnoscent, à quibus educantur: deinde æqualibus delectantur, libenterque se cum his congregant, dantque se ad ludendum: fabellarumque auditione ducuntur: deque eò, quòd ipsis superat, aliis gratificari volunt: animadvertuntque ea, quæ domi sunt, curiosius, incipiuntque commentari aliquid, & discere: & eorum, quos vident, volunt non ignorare nomina: quibusque rebus cum æqualibus delectant, si vincunt, esserunt se lætitia: victi debilitantur, animosque demittunt. quorum sine causa fieri nihil putandum est.

Est enim natura sic generata vis hominis, ut ad omnem virtutem percipiendam facta videatur: ob eamque causam parvi virtutum simulacris, quarum in se habent semina, sine doctrina moveantur. sunt enim prima elementa naturæ: quibus auctis, ⁴¹ virtutis quasi carmen efficitur. nam cum ita nati, factique simus, ut & agendi aliquid, & diligendi aliquos, & liberalitatis, & referendæ gratiæ principia in nobis contineremus, atque ad scientiam, prudentiam, fortitudinemque aptos animos haberemus, à contrariisque rebus alienos: non sine causa eas, quas dixi, in pueris virtutum quasi scintillas videmus, è quibus accendi philosophi ratio debet, ut eam, quæ Deum, ducem subséquens, ad naturæ perveniat extremum. nam, ut sæpè jam dixi, in infirma aetate, imbecillaque mente vis naturæ per caliginem cœnuit. cum autem progrediens confirmaretur animus, agnoscerit illæ quidem naturæ vim, sed ita, ut progredi possit longius, per se sit tamen inchoata.

Intrandum est igitur in rerum naturam, & penitus, quid ea postulet, pervidendum. aliter enim nosmetipsos nosse non possumus. quod præceptum quia majus erat, quam ut ab homine videretur, iudicio assignatum est Deo. jubet igitur nos Pythius Apollo noscere nosmetipsos. cognitio autem hæc est una, ut vim nostri corporis animique norimus, sequamurque eam vitam, ⁴² quæ rebus ipsis perfruatur. Quoniam autem is animi appetitus à principio fuit, ut ea, quæ dixi, quam perfectissima à natura haberemus: consuetudinem est, cum id adepti simus, quod appetitum sit, in eo quasi ultimo consistere naturam, atque id esse summum bonum: quod certè universum sua sponte ipsum expeti, & propter se, necesse est, quoniam ante demonstratum est, etiam singulas ejus partes esse per se expetendas.

In enumerandis autem corporis commodis si quis prætermittam à nobis voluptatem putabit, in aliud tempus quæstio differatur. utrum enim sit voluptas in iis rebus, quas primò secundum naturam esse diximus, necne sit, ad id, quod agimus, nihil interest. si enim (ut mihi quidem videtur) ⁴³ non explet bona natura voluptas, jure prætermittenda est. fin est in ea,

38. *Apta quadam, ad naturam aptare, & aliena: earumque &c.* Sic editus à Victorio, neque aliter Pal. quart. Aldus senior non habebat vocem, *aptare*, ejusque loco est in ceteris nostris *amputare* & *aliena*. Lambinus obtrufit nobis, *naturam putare & aliena*. sicque affirmat legi in mss. sed quorum? suspicer potius restituendum, *naturam autem aptare, & aliena*, ut illud *amputare*, item *aptare*, natum sit ab altero illo minus frequentato Ciceroni. nam quid ineptius, quam hæc librarios in *putare* voce vulgarissima? vulgaratur passim, *naturam aptare, & aliena amputare*, quod & fecutus Aldus Nepos. *Grut.*

39. *Atque ductum à prima communitate nature.* Lambinus delecto atque emendaverat, *commendatione nature*, invitis, inquit, omnibus mss. & verum est de Pall. nihil etiam variant edd. forsitan illud atque solummodò mutandum in *agere*. Idem.

40. *Nepas aculeis.* Est ab editione Victorii, neque aliter Nonius: sicque alias legi, annotatum ad Pal. quartum, ad illud vulgatum *vespas*; quod miror adhuc hæc in Aldina posteriore. etiam vetus Scaligeri liber agnoscit *nepas*. Idem.

41. *Virtutis quasi carmen.* Non tangit hoc Muretus aut quis alius, ut pateret vel ex elementis utique carmen effici, vel quòd intelligi deberet virtutis carmen; quod sane fablinius (nisi malis absurdus dicere) est, quam ut poterim unquam hunc locum non vane commentans legere. Et opinor omnibus ignoratur sententia hujus carminis, quum sit nullum. Sed quum proxime præmiserit Cicero semina virtutum haberi ab hominibus nascentibus, subjicit, *quibus auctis virtutis quasi germen efficitur*, quæ est palinania restituito patris, ut pater ex atramento, quo eam commisit margini infimo exemplaris sui, non multum ante mortem ad hanc verissimam lectionem progressi. *Grænov.*

42. *Quæ rebus ipsis perfruatur.* Sic editio Victorii. nam Aldi, *perficiatur*, quomodo & Pall. omn. præter quart. in quo illud notrum, & sext. in quo *perferatur*. malè. primo enim loco posita non est sollicitanda. *Günter.*

43. *Non explet bona natura voluptas.* Sententia politior futura videtur, *ejecto voluptas*. est tamen in Pall. omnibus. Idem.

ta, quod quidam volunt, nihil impedit nostram hanc comprehensionem summi boni. quæ enim constituta sunt prima naturæ, ad ea si voluptas accesserit, unum aliquid excesserit commodum corporis, neque eam constitutionem summi boni, quæ est propoſita, mutaverit.

7. Et adhuc quidem ita nobis progressæ ratio est, ut ea duceretur omnis à prima commendatione naturæ. nunc autem aliud jam argumentandi sequamur genus, ut non solum quia nos diligamus, sed quia cuiusque partis naturæ & in corpore, & in animo sua quæque vis sit: 44 idcirco in his rebus summa, nostra sponte moveamur. Atque ut à corpore ordiatur, videſne, 45 ut, si qua in membris prava, aut debilitata, aut imminuta sunt, occultent homines? ut etiam contendunt, & elaborent, si efficiere possint, ut aut non appareat corporis vitium, aut quàm minimum appareat? multosque etiam dolores curationis causa perferant? ut, si ipse usus membrorum non modo non major, verum etiam minor futurus sit, eorum tamen species ad naturam revertatur? etenim cum omnes natura totos se expetendos putent, nec id ob aliam rem, sed propter ipsos: necesse est ejus etiam partes propter se expeti, quod universum propter se expetatur.

17. 46 Quid? in motu, & in statu corporis nihilne est, quod animadvertendum esse ipsa natura iudicet? quemadmodum quis ambulet, sedeat, qui ductus oris, qui vultus in quoque sit: nihilne est in his rebus, quod dignum libero, aut indignum esse ducamus? nonne odio dignos multos putamus, qui quodam motu aut statu videntur naturæ legem, & modum contempſisse? 47 Et, quoniam hæc deducuntur de corpore, quid est, cur non rectè pulcritudo etiam ipsa propter se expetenda ducatur? nam si pravitate, imminutionemque corporis, propter se fugiendam putamus: cur non etiam, ac fortasse magis, propter se formæ dignitatem sequamur? & si turpitudinem fugiamus in statu, & motu corporis; quid est, cur pulchritudinem non sequamur? atque etiam valitudinem, vires, vacuitatem doloris non propter utilitatem solum, 48 sed etiam ipsas propter se expetimus. quoniam enim natura suis omnibus expleri partibus vult, hanc statum corporis per se ipsum expetit, qui est maximè de natura: quæ tota perturbatur, si aut ægrum corpus est, aut dolet, aut caret viribus.

8. Videamus animi partes; quarum est adſpectus illuſtrior: quæ quo sunt excellentiores, eo dant clariora indicia naturæ. Tantus est igitur 49 innatus in nobis cognitionis amor, & scientiæ, ut nemo dubitare possit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento invitata rapiatur. Videmusne, ut pueri ne verberibus quidem à contemplandis rebus, perquirendisque deterreantur? ut pulsi requirant, & aliquid scire se gaudeant? ut aliis narrare gestiant? ut pompa, ludis, atque ejusmodi spectaculis teneantur, ob eamque rem vel fa-

mem, & sitim perferant? Quid verò? Qui ingenuis studiis, atque artibus delectantur, nonne videmus eos nec validitudo, nec rei familiaris habere rationem? omniaque perpeti, ipsa cognitione, & scientia captos? & cum maximis curis, & laboribus compensare eam, quam ex discendo capiunt, voluptatem?

Mihi quidem Homerus hujusmodi quiddam vidisse videtur in iis, quæ de Sirenum cantibus finxerit. neque enim vocum suavitate videntur, aut novitate quadam, & varietate cantandi revocare eos solita, qui prætervehebantur, sed quia multa se scire profitebantur; ut homines ad earum saxa descendendi cupiditate adhererent. Ita enim invitavit Ulyſſem: (nam verti, ut quædam Homeri, sic istum ipsum locum)

O decus Argolicum, quin puppim flectis Ulyſſes,

Auribus ut nostros possis 50 agnoscere cantus.

Nam nemo hac unquam est transactis cæcula cursu,

Quin prius adlitterit vocum dulcedine captus;

Post variis avido satiatus pectore musis,

Dolitor ad patrias lapsus pervenerit oras.

Nos grave certamen belli, 51 clademque cænemus,

Græcia quam Troja divino numine vocat;

Omnique è latis 52 regum vestigia terris.

Vidit Homerus, probari fabulam non posse, si cantu incultis tantus vir irretitus teneretur. scientiam pollicentur: quam non erat mirum sapienter cupido patria cariorum. atque omnia quidem scire, cuiuscumque modi sunt, cupere curiosorum: duci verò majorum rerum contemplatione ad cupiditatem scientiæ, summorum virorum esse putandum.

Quem enim ardorem studii cenſetis fuisse in Archimede, 19 qui dum in pulvere quadam describit attentius, ne patriam 50 quidem captam esse senſerit? quantum Aristoxeni ingenium consumptum videmus in musicis? quo studio Aristophanem putamus ætatem in litteris duxisse? quid de Pythagora? quid de Platone, aut Democrito loquar, à quibus propter discendum cupiditatem videmus ultimas terras esse peragratas? quæ qui non vident, nihil unquam magna cognitione dignum amaverunt. Atque hoc loco, qui propter animi voluptates coli dicunt ea studia, quæ dixi, non intelligunt idcirco esse ea propter se expetenda, quòd, 53 nulla utilitate objecta, delectentur animi, atque ipsa scientia, etiam si 54 incommoda datura sit, gaudeant.

Sed quid attiner de rebus tam apertis plura requirere? ipsi enim queramus à nobis, stellarum motus contemplationeque rerum caelestium, eorumque omnium, quæ naturæ obscuritate occultantur, cognitiones, quemadmodum nos moveant: & quid historia delectet, quam solemus persequi usque ad extremum: prætermiſſa repetimus, inchoata persequimur. Nec verò sum inscius, esse utilitatem in historia, non modo voluptatem. Quid, cum fictas fabulas, è quibus

55 uti-

44. Idcirco in his rebus summa, nostra sponte moveamur.] Non displicet quod est in Aldo Nep. moveatur. & ita aliàs lectum veteribus, colligo ex nota marginali Pal. quart. ibi enim adscriptum, vel moveamur. ridiculè, cùm ita alioquin esset in contextu: sed aberravit dextra librarii, voluitque expressum moveatur: quo admissio, bellè heic quadrabit illud summa, vexatum & Lambino, & Bruto aliisque. Grut.

45. Ut si qua in membris.] Pall. quatuor, si qua qua in membris. quartus verò, ut quasi que in membris, miror in sententia tam clara diversitatem. Idem.

46. Quid? in motu & statu corporis nihilne est, quod &c.] Sic Aldi vetus impressio. nam junior, nihil inest. Videt. publicaverat, expetatur, quod in motu & statu corp. nihil non est quod; quomodo plane Pal. quart. nisi quod inchoet novam periodum ab illo Quod. ceteri nostri exprimunt, quod in motu & statu corporis nihil inest quod. præter fec. qui desistit illis, quod in motu & statu corporis. Grut. Immo Victorius publicavit tam apud Robertum Stephanum, quam apud Iuntam expetatur, quod in motu & in statu. Et sic repetit eam præpositionem quoque Hervægius. Immo sic quoque membranaceus codex paternus. Et id sæpius Cicero's proprium esse jam ostendimus. Utique paucis verbis ante habemus sine partis natura & in corpore & in animo. Omisit Lambinus aliique, & negligenter ut patet, sequuntur est Gruterus. Hinc reposui. Gregov.

47. Et quoniam hæc deducuntur de corpore.] Sic Aldi vetus editio, sic Pall. om. exinde cusi, ducuntur. Gruter.

48. Sed etiam ipsas propter se expetemus.] Est à Victorio, neque recedunt Pall. vulgati per interrogationem expetamus? Idem.

49. Innatus in nobis cognit.] Ita Victorius, ita Pall. om. vulgati in omnibus, quod falsissimum est. Idem.

50. Agnoscere cantus.] Sic malui cum Pall. & vet. edd. quàm cognoscere, uti ex uno m. Ursinus: quod miror potuisse eidem piacere. Idem.

51. Clademque cænemus.] Victorius quidem tenemus: sed contra edd. priores, omnesque mss. nostros, quorum duo, quartus scilicet ac sextus, habent præterea non Nos, sed Nunc; quod arbitrator verissimum. neque me movet quod nihil tale Homerus: Cicero enim attendit argumento suo. Idem.

52. Regum vestigia.] Et hoc quoque malui, sicut omnium Pall. & editionum vet. Victorius, & seqq. rerum; fide nimium in hærent verbis Homeri. Idem.

53. Nulla utilitate objecta, delectentur animi.] Non est temerarium, quod vox objecta, non habeatur in Pall. quarto. forsan est παρ' ἰσχυρῶν.

54. Incommoda datura sit.] Lambinus, incommodatura sit, ex mss. non malè. nostri tamen mordicus retineant vulgatam. Idem.

- 55 utilitas nulla duci potest, cum voluptate legimus?
- 52 Quid, cum volumus nomina eorum, qui quid gesserint, nota nobis esse, parentes, patriam, multa præterea minimè necessaria? quid, quod homines infima fortuna, nulla spe rerum gerendarum, opifices denique, delectentur historia? maximeque eos videre possimus res gestas audire, & legere velle, qui à spe gerendi absunt, confecti senectute. Quocirca intelligi necesse est, in ipsis rebus, quæ discuntur, & cognoscuntur, invitamenta inesse, quibus ad discendum, cognoscendumque moveamur.
- 53 Ac veteres quidem philosophi, in beatorum insulis, fingunt, qualis natura sit vita sapientium, quos cura omni liberatos, nullum necessarium vitæ cultum, aut paratum requirerentes, nihil aliud esse æturos putant, nisi ut omne tempus in quaerendo, ac discendo in naturæ cognitione consumant. nos autem non solum beatæ vitæ istam oblectationem videmus, sed etiam levamentum miseriarum. itaque multi cum in potestate essent hostium, aut tyrannorum; multi in custodia, multi in exilio, dolorem suam doctrinæ studiis levaverunt.
- 54 Princeps hujus civitatis Phalerens Demetrius cum patria pulsus esset injuria, ad Ptolemaum se regem Alexandriam contulit. qui cum in hac ipsa philosophia, ad quam te hortamur, excelleret, Theophrastique esset auditor; multa præclara in illo calamitoso otio scripsit, non ad usum aliquem suum, quo erat orbatus: sed animi cultus ille, erat ei quasi quidam humanitatis cibus. Equidem è Cn. Aufidio, prætorio, erudito homine, oculis capto, sæpe audiebam, cum se lucis magis, quam utilitatis desiderio moveri diceret. somnum denique nobis, nisi quietem corporibus, & medicinam quandam laboris afferret, contra naturam putare-mus datum. aufert enim sensus, actionemque tollit omnem. itaque, si aut quietem natura non quaereret, aut eam posset alia quadam ratione consequi, 56 facile pateremur; qui etiam nunc agendi aliquid, discendique causâ propè contra naturam vigilias suscipere soleamus.
- 20 Sunt autem clara, vel planè perspicua, nec dubitanda 55 indicia naturæ, maximè scilicet in homine, sed in omni animali, ut appetat animus aliquid agere semper, neque ulla conditione quietem sempiternam possit pati. facile est hæc cernere in primis puerorum ætatibus. quamquam enim vereor, ne nimis in hoc genere videar: tamen omnes veteres philosophi, maximè nostri, ad incunabula accedunt, quòd in pueritia facillimè se arbitrentur naturæ voluptatem posse cognoscere. videmus igitur, ut conquelescere ne infantes quidem possint: cum verò 57 paululum procefferint, lusionibus vel laboriosis delectantur, ut ne verberibus quidem deterri possint. eaque cupiditas agendi aliquid adolescit unà cum ætatibus. Itaque, ne si jucundissimis quidem nos somniis usuros putemus, Endymionis somnum nobis velimus dari: idque si accidat, mortis instat puteinus.
- 56 Quin etiam inertissimos homines, nescio qua singulari nequitia præditos, videmus tamen & animo, & corpore moveri semper, & cum re nulla impediantur necessaria, aut alveolum poscere, aut quaerere quempiam ludum, aut sermo-

nem aliquem requirere: cumque non habeant ingenus ex doctrina oblectationes, 58 circulos aliquos, & semicirculos confectari. ne bestia quidem, quas delectationis causâ concludimus, cum copiosius alantur, quam si essent liberæ, facile pariuntur sese continere: motusque solatos, & vagos, à natura sibi tributos, requirunt.

Itaque, ut quisque optimè natus, institutusque est, esse omnino nolit in vita, si gerendis negotiis orbatus, possit paratissimè vesci voluptatibus. nam aut privatum aliquid gerere malunt; aut, qui altiore animo sunt, capeunt reipublicam honoribus, imperiisque adipiscendis, aut totos se ad studia doctrinæ conferunt. qua in vita, tantum abest, ut voluptates confectentur: etiam curas, sollicitudines, vigilias perferunt: optimaque parte hominis, quæ in nobis divina ducenda est, ingenii & mentis acie fruuntur, 59 nec voluptatem requirentes, nec fugientes laborem. nec verò intermitunt aut admirationem earum rerum, quæ sunt ab antiquis reperta, aut investigationem novarum: quo studio, cum satiari non possunt, omnium ceterarum rerum oblitii, nihil abjectum, nihil humile cogitant: tantaque est vis talibus in studiis, ut eos etiam, qui sibi alios proposuerunt fines bonorum, quæ utilitate, ut voluptate dirigunt; tamen in rebus quaerendis, explicandisque naturis ætates contere videamus.

Ergo hoc quidem apparet, nos ad agendum esse natos. à 21 rationum autem generâ plura, ut obscurentur etiam minorâ majoribus. maximæ autem sunt, primum, ut mihi quidem videtur, & iis quorum nunc in ratione versamur, 60 consideratio, cognitioque rerum celestium, & earum, quas à natura occultatas, & latentes, indagare ratio potest: deinde rerum publicarum 61 administratio, aut administrandi, sciendique prudens, temperata, fortis & justa ratio, reliquæque virtutes, & actiones virtutibus congruentes; quæ uno verbo complexi omnia, honesta dicimus: ad quorum etiam cognitionem, & usum jam corroborati, natura ipsa præcunte deducimur. Omnium enim rerum principia parva sunt, sed suis 62 progressionibus usâ augentur: nec sine causâ: in primo enim ortu inest 63 tenerritas, & mollities quædam, ut nec res videre optimas, nec agere possint. virtutis enim, beatæque vitæ, quæ duo maximè expetenda sunt, seriùs lumen apparet: multò etiam seriùs, ut planè, qualia sunt, intelligantur. præclarè enim Plato. BEATAM, CUI ETIAM IN SENECTUTE CONTIGERIT, UT SAPIENTIAM, VERASQUE OPINIONES ASSEQUI POSSIT.

Quare, quoniam de primis naturæ commodis satis dictum est, nunc de majoribus, consequentibusque videamus. Natura igitur corpus quidem hominis sic & genuit, & formavit, ut alia in primo ortu perficeret, alia progrediente ætateungeret; neque sane multum adjumentis externis, & adventiciis uteretur. animum autem reliquis rebus ita perfecit, ut corpus, sensibus enim ornavit ad res percipiendas idoneis, ut nihil, aut non multum adjumento ullo ad suam conformationem indigeret. quod autem in homine præstantissimum, atque optimum est; id deservit. etsi dedit eam mentem, quæ omnem virtutem jam accipere posset, ingenitæque sine doctrina notitias parvas rerum maximarum, & quasi in-

stituit

55. Utilitas nulla duci.] Sic edd. præter: juniores enim dicit, sed inepte, quamvis sic quoque aliquot Pall. quorum & unus elicit, quod malim, nisi arbitraretur dicit natum ex duci, quod omnino rellat in quarto. Grut.

56. Facile pateremur.] Lambinus interjecit, facile nos eo carere pateremur; inepte, & præter Pall. omn. editosque, nihil vulgata scriptione venustius. Idem.

57. Paululum procefferint.] Lamb. Paululum ætate procefferint, non necessariò, & invito nostris mss. Idem.

58. Circulos aliquos & semicirculos confectari.] Scaliger adlevat magni ex libro veteri & semicirculos confecti. quod profectio perplacet. Idem.

59. Nec voluptatem requir.] Sic uterque noster scriptus, sic & editi ab Victorio, quod nescio cur placuerit Lambino ac dein Gruterò mutare in voluptates. Gronov.

60. Consideratio, cognitioque rerum celestium.] Scaliger idem à veteri libro, consideratio cogitatione rerum; & ipsi adulescent, ut theoriam designat. Gruter.

61. Administratio, aut administrandi sciendique prudens &c.] Faullo Manutio potius videtur scientia; tum prudens. quod reperit in veteri libro, extatque solum in Pal. sexto, notæ alioquin propterea libro. habet tamen etiam ad oram sui Scaliger, tanquam probaret. Idem.

62. Progressionibus usâ.] Revocavi omnium ferè ætatum lectionem exturbato usu, nuperè invectò, nulloque subnixo codice scripto, certè nullo Pal. Idem.

63. Tenerritas & mollities.] Sic credidi voluisse Gruterum, ut est in MS. & prioribus editis, quum ipse ediderit temeritas, quod sequuntur huc usque alii. Gronov.

stituit docere, & induxit in ea, quæ inerant, tamquam elementa virtutis, sed virtutem ipsam inchoavit: 64 nihil amplius.

Itaque nostrum est (quod nostrum dico, artis est) ad ea principia, quæ accepimus, consequentia exquirere, quoad sit id, quod volumus, effectum: quod quidem pluris sit haud paulo, magisque ipsum propter se expectandum, quam aut sensus, aut corporis ea, quæ diximus: quibus tantum præstat mentis excellens perfectio, ut vix cogitari possit, quid intersit. Itaque omnino honos, omnis admiratio, omne studium, ad virtutem, & ad eas actiones, quæ virtuti sunt consentaneæ, refertur: eaque omnia, quæ aut ita in animis sunt, aut ita geruntur, uno nomine honesta dicuntur. quorum omnium quæque sint notitiæ, quæque significantur rerum vocabulis, quæque cuiusque vis, & natura fit, mox videbimus.

Hoc autem loco tantum explicemus; hæc, honesta quæ dico, præterquam quod nosmetipsos diligamus, præterea suapte natura per se esse expectanda. indicantæ pueri: in quibus, 65 ut in speculis, natura cernitur. Quanta studia decertantium sunt? quanta ipsa certamina? ut illi effertur læticia, cum vicerint? ut pudet victos? ut se accusari nolunt? quam cupiunt laudari? quos illi labores non perferunt, ut æqualem principes sint? quæ memoria est in his bene merentium? quæ referendæ gratiæ cupiditas? atque ea in optima quaque indole maxime apparent. in qua hæc honesta, quæ intelligimus, à natura tanquam adumbrantur, sed hæc in pueris expressa.

In iis verò atatibus, quæ jam confirmatæ sunt, quis est tam dissimilis homini, qui non moveatur & offensione turpitudinis, & comprobatione honestatis? quis est, qui non oderit libidinose, protervam adolescentiam? quis contra in illa ætate pudorem, constantiam, etiam si sua nihil intersit, non tamen diligit? quis Pullum Numitorem, 66 Fregellatum, proditorem, quamquam reipublicæ nostræ profuit, non odit? quis urbis conservatorem Codrum, quis Eriolthei filias non maxime laudat? cui Tubuli nomen odio non est? 67 quis Aristidem non mortuum diligit? an obliviscimur, quantopere 68 in audiendo, in legendoque moveamur, cum pie, cum amicè, cum magno animo aliquid factum cognoscimus?

Quid loquar de nobis, qui ad laudem, & ad decus nati, suscepti, instituti sumus? qui clamores vulgi, atque imperitorum excitantur in theatris, cum illa dicuntur?

Ego sum Orestes.

contraque ab altero,

Immo enim vero ego sum, inquam, Orestes.

69 Cum autem etiam exitus ab utroque datur conturbato errantique regi: 70 ambo ergo unà vivere precamur. quoties hoc agitur, quandoque, nisi admirationibus maximis? Nemo est igitur, qui non hanc affectionem animi probet, atque lau-

det: qua non modo utilitas nulla quaeritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fides.

Talibus exemplis non fictæ solùm fabulæ, verum etiam 64 historiæ referatæ sunt, & quidem maxime nostræ. Nos enim ad 71 sacra Idæa accipienda optimum virum delegimus: nos tutores missimus regibus: nostri imperatores pro salute patriæ sua capita voverunt: nostri consules regem inimicissimum, moenibus jam appropinquantem, monuerunt, à veneno ut caveret: nostra in republica & quæ per vim oblatum stuprum voluntaria morte lucret, inventa est; & qui interficeret filiam, ne stupraretur: quæ quidem omnia, & innumerabilia præterea, quis est, qui non intelligat, & eos, qui fecerunt, dignitatis splendore ductos, immemores suis se utilitatum suarum, nosque, cum ea laudemus, nulla alia re, nisi honestate duci? Quibus rebus breviter expositis (nec 23 enim sum copiam, quam potui, quia dubitatio in re nulla erat, perfectus) sed his rebus concluditur profectò, & virtutes omnes, & honestum illud, quod ex his virtutibus exoritur, & in his hæret, esse per se expectandum.

In omni autem honesto, de quo loquimur, nihil est tam 65 illustre, nec quod latius pateat, quam conjunctio inter homines hominum, & quasi quædam societas, & communicatio utilitatum, & ipsa caritas generis humani: quæ nata à primo satu, quo à procreatoribus nati diliguntur, & tota domus conjugio & stirpe conjungitur, serpit sensum foras cognitionibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitiis; 72 post vicinitatibus; tum civibus, & iis, qui publicè socii, atque amici sunt: deinde totius complexu gentis humanæ, quæ animi affectio suam cuique tribuens, atque hanc, quam dico, societatem conjunctionis humanæ munificè, & acque tuens, justitia dicitur: cui adjunctæ sunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæque sunt generis ejusdem. atque hæc ita justitiæ propria sunt, 73 ut sint virtutum reliquarum communia.

Nam cum sic hominis natura generata sit, ut habeat quid- 66 dam innatum quasi civile, atque populare, quod Græci πολιτικὸν vocant: quidquid aget quæque virtus, id à communitate, & ea, quam exposui, caritate, atque societate humana non abhorrebit: vicissimque justitia, ut ipsa se fundet usu in ceteras virtutes, sic illas expectet. servari enim justitia, nisi à forti viro, nisi à sapiente non potest. Qualis est igitur omnis hæc, quam dico, conspiratio, consensusque virtutum, tale est illud ipsum honestum: quandoquidem honestum, aut ipsa virtus est, aut res gesta virtute. quibus in rebus vita consentiens, virtutibusque respondens, recta, & honesta, & constantis, & naturæ congruens existimari potest.

Atque hæc conjunctio, consilioque virtutum, tamen à pli- 67 losophis ratione quadam distinguitur. nam cum ita copulatæ, connexæque sunt, ut omnes omnium participes sint, ne alia ab alia possit separari: tamen proprium suum cuiusque mu-

64. Nihil amplius. itaque nostrum est.] Est ab emendatione Paulli Manutii. prius enim legebat quod passim. Nihil itaque amplius nostrum est; quod & in Pall. nisi quod quart. nihil ita amplius nostrum est, quod iterum dico &c. Gruter.

65. Ut in speculis, natura cernitur. quanta studia &c.] Nolter Me Scaliger ad oram libri sui pinxit: speculis natura, cernitur quanta stud. deitate. Idem.

66. Fregellanum proditorem.] Bene idem vir illustris Fregellanum prod. Idem.

67. Quis Aristidem non mortuum diligit? Visum mihi istud efficaciam illo vulgato, mortuum non dil. extabatque in omni. Pall. Idem.

68. In audiendo legendoque.] Non invidio Gruterò, quod ipse elegit studiosè nescio, an inquirent non amans accepit. Mihi peccat aliter quod reposui ex Victorio, quod etiam videbam in optimis membran. quas reliquit pater; quom meum quidem stent ab plebeja tribu. Illa repetitio propositionis, illa grata transpositio conjunctionis procul dubio sunt Pultianæ suavitatis. Gronov.

69. Cum autem etiam exitus ab utroque datur conturbato errantique regi.] Locus minus calligatus, neque auxiliantur membranæ no-

stræ. Scaliger adlevit margini, exitus utrique datur à conturbato erranteque rege Gruter.

70. Ambo ergo unà vivere precamur. quoties hoc agitur, quandoque, nisi &c.] Lectio non sana. nam Pall. tert. quart. quint. inferunt. agitur, & quandoque. sextus præterea servat, ambo ergo negantium precamur quoties hoc igitur est, quando igitur, nisi. sed & habet ad oram quartus, alias legi; ambo ergo sibi unam necem imprecantur. &c. quod postremum proximum est vero. Gruter. Etiam membrana paterna habet ambo ergo sananegamur precamur quoties hoc agitur & quando ne nisi. Hinc admisi tō ambo, ut passim Ciceroni placet ille accusativus masculinus. In postrennis egregie patet latere Quoties hoc agitur, eequandoque, nisi admirationibus maximis? In media parte herco. Gronov.

71. Sacra Idæa accipiendâ.] Restitui veterem scripturam auctori, jubentibus omnibus. Pall. & historia ipsa. recentius editi, concipiendâ. Gruter.

72. Post vicinitatibus; tum civibus &c.] Retinui conjectaneum Pauli Manutii confirmatum auctoritate Pal. quarti ac sexti vulgati olim cum civibus. Idem.

73. Ut sint virtutum.] Ita Pall. & editiones antiquæ Aldi, Victorii: nam nuperæ, ut sunt, minus rectè. Idem.

munus est, ut fortitudo in laboribus, periculisque cernatur: temperantia in prætermittendis voluptatibus: prudentia in defectu bonorum, & malorum: iustitia in suo cuique tribuendo. quando igitur inest in omni virtute cura quædam quasi foras spectans, alioque appetens, atque complectens, existit illud, ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut affines, ut cives, ut omnes denique (quando unam societatem hominum esse volumus) propter se expectandi sint, atque eorum nihil est ejus generis, ut sit in fine, atque extremo bonorum.

⁶² Ita fit, ut duo genera propter se expectandum reperiantur: unum, quod est in iis, in quibus completur illud extremum; quæ sunt aut animi, aut corporis. hæc autem, quæ sunt extrinsecus, id est, hæc neque in animo sunt, neque in corpore, ut amici, ut parentes, ut liberi, ut propinqui, ut ipsa patria, sunt illa quidem sua sponte cæta, sed eodem in genere, quo illa, non sunt. nec verò quisquam summum bonum assequi umquam posset, si omnia illa, quæ sunt extrâ, quamquam expectanda, summo bono continerentur.

²⁴ Quo modo igitur, inquires, verum esse poterit, omnia referri ad summum bonum, si amicitia, si propinquitates, si reliqua externa summo bono non continentur? Hac videlicet ratione: quod ea, quæ externa sunt, iis tuemur officiis, quæ oriuntur à suo cuiusque genere virtutis. nam & amici cultus, & parentis, & qui officio fungitur, in eo ipso prodest, quod, ita fungi officio, in rectè factis est: quæ sunt orta virtutibus. quæ quidem sapientes sequuntur, utentes tanquam duce natura. non perfecti autem homines, & tamen ingenii excellentibus præditi, ⁷⁴ excitantur sæpe gloria: quæ habet formam honestatis, & similitudinem. Quod si ipsam honestatem undique perfectam, & absolutam, rem unam præclarissimam omnium, maximeque laudandam, penitus vident; quoniam gaudio complectentur, cum tantopere ejus adumbrata opinione latentur?

⁷⁰ Quem enim deditum voluptatibus, cupiditatum incendiis inflammatum, in iis potiendis, quæ acerrimè concupivisset, tanta læritia perfundi arbitramur, quanta aut superiorem Africanum Annibale victo: aut posteriorem Karthagine eversa? quem ⁷⁵ Tiberina dissenso, festo illo die, tanto gaudio affecti, quanto L. Paullum, cum regem Persen captum adduceret, eodem flumine inestum?

⁷¹ Agè nunc, Lucii nos, exstrue animo altitudinem, excellentiamque virtutum: jam non dubitabis, quin earum compotes homines, magno animo, erectoque viventes, semper sint beati: qui omnes motus fortunæ, mutationesque rerum, & temporum, leves, & imbecillos fore intelligant, si in virtutis certamen venerint. illa enim, quæ sunt à nobis bona corporis numerata, complent ea quidem beatissimam vitam, sed ita, ut sine illis possit beata vita existere. ita enim parvæ, & exiguæ sunt istæ accessiones bonorum, ut, quemadmodum stellæ in radio solis, sic istæ in virtutum splendore ne cernantur quidem.

⁷² ⁷⁶ Atque hoc, ut verè dicitur, parva esse ad beatè vivendum momenta ista corporis commodorum; sic nimis violentum est, nulla esse dicere. qui enim sic disputant, obli-

hi videntur, ⁷⁷ quæ ipsi egerint principia natura. tribuendum igitur est his aliquid, dummodo, quantum tribuendum sit, intelligas. Est tamen philosophi, non tam gloriosa, quam vera querentes, nec pro nihilo putare ea, quæ secundum naturam illi ipsi gloriosi esse fatebantur, & videre tantam vim virtutis, tantamque, ut ita dicam, auctoritatem honestatis, ut reliqua non illa quidem nulla, sed ita parva sint, ut nulla esse videantur. ⁷⁸ Hæc est nec omnia spernentis præter virtutem, & virtutem ipsam suis laudibus amplificantis oratio, denique hæc est undique completa, & perfectæ explicatio summi boni. hinc ceteri particulas arripere conati, suam quisque videri voluit afferre sententiam.

Sæpe ab Aristotele, à Theophrasto mirabiliter est laudata ⁷⁹ per se ipsa rerum scientia. hoc uno capto Herillus scientiam, ⁷³ summum bonum esse defendit, nec rem ullam aliam per se expectandam. Multa sunt dicta ab antiquis de contemnendis, ac desipientis rebus humanis. hoc unum Aristoteli tenuit, præter vitia, atque virtutes, negavit rem esse ullam aut fugiendam, aut expectandam. Positum est à nostris in iis rebus, quæ secundum naturam essent, non dolere. hoc Hieronymus summum bonum esse dixit. At verò Callippo, & post eum Diodorus, cum alter voluptatem adamavisset, alter vacuitatem doloris; neuter honestate carere potuit, quæ est à nostris laudata maximè.

Quinetiam ipsi voluptarii devorticula querant, & virtutes habeant in ore totos dies, voluptatemque primò duntaxat expecti dicant: deinde ⁷⁹ consuetudine, quasi alteram naturam, effici, qua impulsu multa faciunt nullam querentes voluptatem. Stoici restant. hi quidem non unam aliquam, aut alteram à nobis, sed totam ad se nostram philosophiam transulerunt. atque, ut reliqui fures, ⁸⁰ earum rerum, quas ceperunt, signa commutant: sic illi, ut sententiis nostris pro suis uterentur, nomina, tanquam rerum notas, mutaverunt. Ita relinquunt sola hæc disciplina digna studiosis ingeniarum artium, digna eruditis, digna claris viris, digna principibus, digna regibus.

Quæ cum dixisset, paullumque institisset, Quid est, inquit? ⁸¹ fatissime vobis video pro meo jure ⁸¹ in vestris auribus commentatus? Et ego, Tu verò, inquam, Piso, ut sæpe aliàs, sic hodie ita ista nosse visus es, ut, si tui copia nobis semper fieret, non multum Græcis supplicandum putarem. quod quidem eo probavi magis, quia memini, Staseam Neapolitanum, doctorem illum tuum, nobilem fanè Peripateticum, aliquanto ista secus dicere solitum, assentientem iis, qui multum in fortuna secunda, aut adversa, multum in bonis, aut malis corporis ponerent. Est ut dicis, inquit: sed hæc ab Antiocho, nostro familiari, dicuntur multò meliùs, & fortius, ⁸² quam à Stasea dicebantur. quamquam ego non quero, quid tibi à me probatum sit, sed huic Ciceroni nostro, quem discipulum cupio à te abducere.

Tum Lucius, Mihi verè ista valde probata sunt: quod item ⁸³ fratri puto. Tum mihi Piso, Quid ergo? inquit, dasne ad-

lectenti

⁷⁴ Excitantur sæpe gloria.] Est à Lambini conjectura, pro qua plane facit vetus Scaligeri, & Pal. sextus; partim etiam quartus, in quo spe gloria. Grut.

⁷⁵ Tiberina dissenso.] Sic duo Paulli Manut. mss. cod. sic Pal. quart. non dissenso, ut invenit in suis Victor. restatque in reliquis nostris; ideoque excutiendum eritico collegio. an dissenso, fuit? Gruter. Dubito an Gruterus ex se id proferat. Nam membrana patenæ habent aperte, dissenso. Sed iuxta, quem tiberiana dissenso. Gronov.

⁷⁶ Atque hoc, ut verè dicitur.] Est à Pal. quart. & sext. vulgati, hæc. nescio tamen, an huic præferri debeat lectio Pal. sec. in quo: Atque hæc ut verè dicitur, parva esse ad beatè vivendum momenta; sic &c. omittis intermediis. Gruter.

⁷⁷ Quæ ipsi egerint.] Sic Pall. etiam omn. Lambinus recepit fecerint. an fuit? elegerint. Idem.

⁷⁸ Hæc est nec omnia.] Secutus sum Lambini eodd. quib. respondebant Pal. quart. ac sext. nam Victor. Hoc est non omnia &c. amplific-

cantis. oratio denique &c. P. Man. Hæc est non omnia &c. amplificantis oratio denique: hæc est &c. utque neminis coactè. Idem.

⁷⁹ Consuetudine quasi alteram &c.] Sic Victor. & Paull. Manut. item Aldus filius ex mss. quib. & nostri aliquot accedunt. sed tamen non asperner quod est in iisdem Pall. melioribus, consuetudinem, quod & in vetustè est. Idem.

⁸⁰ Earum rerum quas ceperunt.] Muret. ait lib. 1. cap. 19. Variar. lect. extare in lib. vet. clesperunt. fieri potest. sed eum Pall. nostri non diverterent à vulgato, nihil ausus fui mutare. plus enim senel expertus sum in Seneca Philosopho, Muret. habuisse libros ad patientiam usque ultimam obsequentes. Idem.

⁸¹ In vestris auribus commentatus.] Ferè est, ut suspicet verbum ultimum, ex adnotantibus Scholiastis. quidam divinant commentatus, ut annotatum Scaligeri. Idem.

⁸² Quam à Stasea dicebantur.] Et hæc omnia videri queant ab interpretis adjectione. Idem.

lescenti veniam? an eum discere ea mavis, quæ cum præclare didicerit, nihil sciat? ⁸³ Ego vero isti, inquam, permitto. sed nonne meministi, mihi licere probare ista, quæ sunt à te dicta? quis enim potest ea, quæ probabilia videantur ei, non probare? An vero, inquit, quisquam potest probare, quod perceptum, quod comprehensum, quod cognitum non habet? Non est ista, inquam, Piso, magna dissensio. nihil est enim aliud, quamobrem nihil percipi mihi posse videatur, nisi quod percipiendi vis ita definitur à Stoicis, ut negent quidem posse percipi, nisi tale verum, quale falsum esse non possit. itaque hæc cum illis est dissensio, cum Peripateticis nulla sanè. sed hæc omnittamus; habent enim & bene longam, & satis litigiosam disputationem.

Illud mihi à te nimium festinanter dictum videtur, sapientes omnes esse semper beatos. nescio quo modo prætervolavit oratio. quod nisi ita efficitur: quæ Theophrastus de fortuna, de dolore, de cruciata corporis dixit, cum quibus conjungi beatam vitam nullo modo posse puravit, verè ne vera sint. nam illud vehementer repugnat, eundem & beatum esse, & multis malis oppressum. hæc quo modo conveniant, non sanè intelligo. Utrum igitur tibi non placet, inquit, virtutis tantam vim esse, ut ad beatè vivendum se ipsa contenta sit? an, si id probas, ita fieri posse negas, ut ii, qui virtutis compotes sint, etiam malis quibusdam affecti, beati sint? Ego vero volo in virtute vim esse quàm maximam: sed, quanta sit, aliàs: nunc tantum, possint esse tanta, si quidquam extra virtutem habeatur in bonis.

Atqui, inquit, si Stoicis concedis, ut virtus sola, si adsit, vitam efficiat beatam: concedis etiam Peripateticis. quæ enim mala illi non audent appellare, aspera autem, & incommoda, & rejicienda, & aliena naturæ esse concedunt, ea nos mala dicimus, sed exigua, & porro minima. Quare si potest esse beatus is, qui est in asperis, rejiciendisque rebus, potest is quoque esse, qui est in parvis malis. Et ego, Piso, inquam, si est quisquam, qui acutè in causis videre solet, quæ res agatur, is es profectò tu. quare attende, quæso. nam adhuc, in eo fortasse vitio, quid ego quaram, non perspicis. Istic sum, inquit, expecto quoque quid ad id, quod quaram, respondeas.

Respondebo, me non querere, inquam, hoc tempore, quid virtus possit efficere, sed quid constanter dicatur, quid ipsum à se dissentiat. Quo igitur, inquit, modo? ⁸⁵ Quia cum à Zenone, inquam, hoc magnificè, tamquam ex oraculo, editur, Virtus ad beatè vivendum se ipsa contenta est. Quare, inquit? Respondet: Quia nisi quod honestum est, nullum est aliud bonum. Non quæro jam, verumne sit: illud dico, ea, quæ dicat, præclare inter se coherere.

⁸⁶ Dixerit hoc idem Epicurus, Semper beatum esse sapientem: quod quidem solet ebullire nonnumquam. quem quidem, cum summis doloribus conficiatur, ait dicturum, Quàm suave est! quàm nihil curo! non pugnem cum homine, cur tantum habeat in natura boni. illud urgeam, non intelligere eum, quid sibi dicendum sit, cum dolorem summum malum esse dixerit. Eadem nunc mea adversum te oratio est. dicis eadem omnia & bona, & mala; quæ quidem dicunt, qui nunquam philosophum pictum, ut dicitur, viderunt, valitu-

dinem, vires, staturam, formam, integritatem unguiculorum omnium: deformitatem, morbum, ⁸⁷ debilitatem, mala.

Jam illa externa, parè tu quidem: sed hæc, cum corporis bona sint, eorum conscientia certè in bonis numerabis, amicos, liberos, propinquos, divitias, honores, opes. ⁸⁸ contra hæc attende me nihil dicere: si ista mala sunt, in quæ potest incidere sapiens, sapientem esse, non esse ad beatè vivendum satis. Immo verò, inquit, ad beatissimè vivendum, parum est: ad beatè verò, satis. Animadverti, inquam, te isto modo paulo antè ponere: & scio ab Antiocho nostro dici sic solere. sed quid minus probandum, quàm esse aliquem beatum, nec satis beatum? Quod autem satis est, eò quidquid accesserit, nimium est: & nemo nimium beatus est: & nemo beato beator.

Ergo, inquit, tibi Q. Metellus, qui tres filios consules vidit, e quibus unum etiam & censorem, & triumphantem, quartum autem prætorem, eosque salvos reliquit, & tres filias nuptas, cum ipse consul, censor etiam augurque fuisset, & triumphasset: ut sapiens fuerit, nonne beator, quàm, ut item sapiens fuerit, qui in potestate hostium, vigiliis, & inedia necatus est, Regulus? Quid me istud rogas, inquam? ²⁸ Stoicos roga. Quid igitur, inquit, eos responsuros putas? Nihilò beatiorem esse Metellum, quàm Regulum. Inde igitur, inquit, audiendum est.

⁸⁹ Tamen à proposito, inquam, aberravimus. non enim, inquam, quæro, quid verum, sed quid cuique dicendum sit. Utinam quidem dicerent alium alio beatiorem! jam ruinas videres. in virtute enim sola, & in ipso honesto cum sit bonum positum, cumque nec virtus, ut placet illis, nec honestum crescat, idque bonum solum sit, quo qui potiarur, necesse est beatus sit, cum id augeri non possit, in quo uno positum est beatum esse: qui potest esse quisquam alius alio beator? videfne, ut hæc concinant? Et Hercule (fatendum est enim, quod sentio) mirabilis est apud illos contextus rerum. respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus: quid sequatur, quid repugnet, vident. in geometria prima si dederis, danda sunt omnia. concede nihil esse bonum, nisi quod honestum sit: concedendum est, in virtute sola positam esse beatam vitam. Vide rursus retro. dato hoc, dandum erit illud. quod vestri non item.

Tria genera bonorum. ⁹⁰ proclivius currit oratio: venit ad ²⁴ extremum: hæret in salebra: cupit enim dicere, Nihil posse ad beatam vitam deesse sapienti. Honestæ oratio: Socratica, Platonis etiam. Audeo dicere, inquit. Non potest, nisi retextueris illa: paupertas si malum est, mendicis beatus esse nemo potest, quamvis sit sapiens. At Zeno enim non beatum modò, sed etiam divitem dicere ausus est. Dolere, malum: ⁹¹ in cruce qui agitur, beatus esse non potest. Bonum, liberi: misera orbitas. bonum, patria: miserum exilium. bonum, validudo: miserum, morbus. bonum, integritas corporis: misera debilitas. bonum, incolumis acies: misera cecitas. quæ si potest singula consolando levare, universa quo modo sustinebit? sit enim idem cæcus, debilis, morbo gravissimo affectus, exsul, orbis, egens, torqueatur ceuleo: quem hunc appellas Zeno? Beatum, inquit. Etiam beatissimum? Quippe, inquit, cum tam docuerim, gradus istam

rent

^{83.} Ego vero isti inquam.] Dictionem isti, reduxi, suavis edd. antiq. & Pall. à neotericis exclusam. Græc.

^{84.} Quæ res agatur.] Lamb. ait se reperire libris omnib. invitis, quæ de re agatur. per me licet: sed vellem indicasset, cur ei non aquè placuerit vulgatum. Idem.

^{85.} Quia cum à Zenone.] Carolus Sigonius putat abundare cum, cui & assentitur P. Manutius. Idem.

^{86.} Dixerit hoc idem Epicurus.] Lectorem hanc meliorem longè duxi, illà vulgatà, quidem Epic. habebatur autem expressè in Pal. quarto & sexto. Idem.

^{87.} Debilitatem, mala. Jam illa externa, parè tu quidem: sed hæc &c.] Ita distinguit etiam Aldus senior. sed interim tamen aliam interpolationem introduxerat Victor us; hæc nempe; debilitatem, mala jam illa externa. Parè tu quidem, sed hæc &c. quomodo item

ferè Pall. omn. Lambin. hæc addit, demit, mutat, regium in morem. nos malimum quædam ignorare. Idem.

^{88.} Contra hæc attende me &c.] Nihil dissentant Pall. nisi quod quart. & sextus hoc. Idem.

^{89.} Tamen à proposito, inquam, aberravimus.] Malim erramus, ut est in Pal. quart. sicque rursus loquitur ante finem hujus capituli. Idem.

^{90.} Proclivius currit oratio.] Lambinus, in proclivius currit, & ita Pall. omnes, sed absque copula in. Idem.

^{91.} In cruce qui agitur.] Sic proximè Pal. quart. nempe in cruce qui agitur; quod tamen displicuit & P. Manutio & Lambino; itaque & alterum in contextum receperunt, sed tamen post Victorium, quem miror ab ipsis rarior consilium. erat in Scaligerano, in cruce qui agitur. Idem.

rem non habere, quàm virtutem, in qua sit etiam ipsum beatum.

85 Tibi hoc incredibile, quia beatissimum. quid tuum? credibile? si enim ad populum me vocas: cum, quia ita sit affectus, beatum nunquam probabis. si ad prudentes: alterum fortasse dubitabit, sitne tantum in virtute, ut ea præditi, vel in Phalaridis tauro beati fuit: alterum non dubitabit, quin & Stoici convenientia fibi dicant, & vos repugnantia. Theophrasti igitur, inquit, tibi liber ille placet de beata vita? Tamen aberramus à proposito: &, ne longius; profusus, inquam, Piso, si ista mala sunt, placet.

26 Nonne igitur tibi videntur, inquit, mala? Id quæres? inquam: in quo, utrum respondebo, verses te huc, atque illuc necesse est. Quo tandem modo, inquit? Quia si mala sunt, is, qui erit in his, beatus non erit. si mala non sunt, jacet omnis ratio Peripateticorum. Et ille ridens, Video, inquit, quid agas. ne discipulum abducam, times. Tu vero, inquam, duas licet, si sequatur. erit enim mecum, si tecum erit. Audi igitur, inquit, Luci. 92 tecum enim, ut ait Theophrastus, mihi instituenda oratio est. Omnis auctoritas philosophiæ consistit in beata vita comparanda. beatè enim vivendi cupiditate incensi omnes sumus.

27 Hoc mihi cum tuo fratre convenit. quare hoc videndum est, possitne nobis hoc ratio philosophorum dare. pollicetur certe. nisi enim id faceret, cur Plato Ægyptum peragravit, ut à sacerdotibus barbaris numeros, & caelestia acciperet? cur post Tarantum ad Archytam? cur ad ceteros Pythagoreos, Echecrateum, Timæum, Acrionem Locros, ut, cum Socratem expressisset, adjungeret Pythagoreorum disciplinam, eaque, quæ Socrates repudiabat, addidiceret? cur ipse Pythagoras & Ægyptum lustravit, & Persarum magos adiit? cur tantas regiones barbarorum pedibus obiit? tot maria transmisit? cur hæc cadem Democritus? 93 qui (verè, falsone, quæreremus) dicitur oculis se privasse: certè ut quàm minimè animus à cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit: agros deseruit incultos, quid quærens aliud, nisi beatam vitam? quam si etiam in rerum cognitione ponebat, tamen ex illa investigatione naturæ consequi volebat, ut esset bono animo. id enim ille summum bonum, *ἀθυμίαν*, 94 & sæpe *ἀθυμίαν* appellat, id est, 95 animum terrore liberum.

82 Sed hæc est prælatæ, nondum tamen & perpolitæ. pauca enim, neque ea ipsa enucleatè ab hoc, de virtute quidem, dicta. post enim hæc in hac urbe primum à Socrate quæritæ cepta: deinde in hunc locum delata sunt. 96 nec dubitatum, quin in virtute omnis, ut benè, sic etiam beatè vivendi spes poneretur quæ cum Zeno didicisset à nostris: ut in actionibus 97 præscribi solet, de re eadem fecit alio modo. Hoc tu nunc in illo probas. Scilicet vocabulis rerum mutatis, inconstantia crimem ille effugit, nos effugere non possumus?

Ille Metelli vitam negat beatiorē, quàm Reguli: præponendam tamen: nec magis expetendam, sed magis lumen-dam: &, si optio esset, eligendam Metelli, rejiciendam Reguli. Ego, quam ille præponendam, & magis eligendam, beatiorē hanc appello: nec ullo minimo momento plus ei vitæ tribuo, quàm Stoici.

Quid interest, nisi quod ego res notas notis verbis appello: illi nomina nova quarunt, quibus idem dicant? Ita quemadmodum in senatu semper est aliquis, qui interpretem postulet: sic isti nobis cum interprete audiendi sunt. bonum appello, quidquid secundum naturam est: quod contra, malum: nec ego solus: sed tu etiam, Chrysippe, in foro, domi: in schola definitis. Quid ergo? aliter homines, aliter philosophos loqui putes? oportere, quanti quidque sit? aliter doctos, & indoctos? sed cum confiterit inter doctos, quanti res quæque sit: si homines essent, usitatè loquerentur. dum res manent, verba fingant arbitrariæ suo.

Sed venio ad inconstantia crimem, ne sapius dicas, me 100 aberrare: quam tu ponis in verbis; ego positam in re putabam. si satis erit hoc perceptum, in quo adjuutores Stoicos optimos habemus, tantam vim esse virtutis, ut omnia, si ex altera parte ponantur, ne appareant quidem: cum omnia, quæ illi commoda certè dicunt: esse, & sumenda, & eligenda, & præposita, quæ ita definiunt, ut satis magno æstimanda sint: hæc igitur cum ego tot nominibus à Stoicis appellata, partim novis, & commenticiis, ut ista producta & reducta, partim idem significantibus: quid enim interest, expectas, an eligas? mihi quidem 99 etiam lautius videtur, quod eligitur, & ad quod delectus adhibetur. sed, cum ego ista bona omnia dixerō, tantum refert, quàm magna dicam: 100 cum expetenda, quàm valde. Iam autem nec expetenda ego magis, quàm tu eligenda, nec illa pluris æstimanda ego, qui bona, quàm tu, qui producta appellas: omnia ista necesse est obscurari, nec apparere, & in virtutes, tamquam in solis radios, incurrere.

At enim, qua in vita est aliquid mali, ea esse beata non potest. Ne seges quidem igitur spicis uberibus, & crebris, si avenam ipsam videris: nec mercatura quæstiuosa, si in maximis lucris parum aliquid damni contraxerit. An hoc utquequaque aliter in vita? & non ex maxima parte de tota iudicabis? an dubium est, quin virtus ita maximam partem obtineat in rebus humanis, ut reliquas obruat? audebo igitur cætera, quæ secundum naturam sunt, bona appellare, nec fraudare suo veteri nomine, quàm aliquid potius novum exquirere, virtutis autem amplitudinem quasi in altera libæ lance ponere.

Terram, mihi crede, ea lanx, & maria deprimet. semper enim ex eo, quod maximas partes continet, latissimeque funditur, tota res appellatur. dicimus aliquem hilarè vivere. igitur,

92. Tecum enim, ut ait Theophrastus.] Lambinus inferius posuit illa, ut ait Theophrastus, vult vocem philosophiæ. non culpo, tantum aro, esse contra edd. omnes & Pall. ideoque vix licere hariolationi cuiusquam adjucescere, ut etiam imitemur. Gruter.

93. Qui (verè falsone quæreremus.)] Gulielmius conjicit, qui verè falsone quæreremus. acutè. sed non verè. refellit enim id vox certè; quæ sequitur, innuitque dubium aliquod præcessisse. Lamb. abiecit dictionem postremam, legitque, verè falsone. expeditè satis, sed unde ei tale jus? Victorius sane usurpare ausus non fuit, quævis sic quoque conjecisset, ut prædian lib. xv Var. lect. cap. 9. Idem.

94. Et sæpe ἀθυμίαν.] Lamb. editio habet ad oram ἀταξίαν, sed longe à vestigiis literarum quæ in Pall. nam plerique servant *αθαμίαν*, quartus verè *αθαμίαν*, sextus *αθαμίαν*. quod ultimum ex ætate licet otiosiores. Gruter. Membrana paterua *αθαβείαν*, & super vocalem e habet positum r. Itaque quæ vulgatum illud *αθαμίαν* in nullo sit codice veteri, & ex Clementis libro 11 *εταχυμίαν*. constet Democritum præter voces *ἀθυμίαν* & *αθυμίαν* usum etiam voce *εταχυμίαν*, atque ad hæc quoque vocem magis respiciat interpretationem Tullio addita; non potui dubitare, quin reponerem, quod res est. Nam & in hac infeliciter mox verfabatur Gulielmius. Gruter.

95. Animum terrore liberum.] Annotavit Gulielmius, legendum

videri, errore. vix putem. P. Manutius totum istud habebat pro glossamate. Gruter.

96. Nec dubitatum quin in virtute.] Ita editum à P. Manutio, neque aliter Pal. sextus. ceteri *dubitans*; quod inventum etiam in suis Manutius, mutatum avehit in *dubitans*. Lambinus obiecti nobis, nec *dubitavit*, tanquam si de Zenone tantum sermo esset. Idem.

97. Præscribi solet, de re eadem fecit alio modo.] Conjecerat Lambinus, *scribi solet*, de re eadem scripsit alio modo; quod acriter accipit Petr. Faber lib. 1 Semestr. cap. 21. sed is in eo labitur quod avertat esse omnium codicum lectionem, de re ead. dixit: ita n. nullus de impressis, nullus de Palatinis, in quibus omnibus fecit; quod spurium meritò putat P. Manut. subintelligitque egit. quicum & ego sentio, & manus Scaligeri. Idem.

98. Oportere, quanti quidque sit? aliter doctos, & indoctos.] Lambinus edidit fide mss. duorum; oportere? Quanti quidque sit, aliter docti & indocti: sicque etiam Pal. sextus: sed malè, propugnantque ceteri priorem lectionem, cui & sententia est expeditissima. Idem.

99. Idem lautius videtur.] Aldi ambo, *lautius*, sed nostrum est in scriptis melioribus, placuitque Victorio. Idem.

100. Cum expetenda quàm valde.] Ita Lambinus ex mss. suis, cui aditipulatur etiam Pal. quart. ac sextus. Idem.

tur, si semel tristior effectus est, hilara vita amissa est? At hoc in co M. Crasso, quem semel ait in vita risisse Lucilius, non contingit, ut ea re minus ἀγλασθε, ut ait idem, vocaretur. Polyeratem Samium felicem appellant. nihil acciderat ei, quod nollet, nisi quod anulum, quo delictabatur, in mare abjecerat. Ergo infelix una molestia: felix rursus, cum is ipse anulus in præcordiis piscis inventus est. Ille verò, si insipiens: (quod certè, quoniam tyrannus:) numquam beatus. si sapiens: ne tum quidem miser, cum ab Oroete prætoro Darcæ in crucem actus est. At multis malis affectus. Quis negat? sed ea mala virtutis magnitudine obruebantur.

93 An ne hoc quidem Peripateticis concedis, ut dicant, omnium virorum bonorum, id est, sapientum, omnibusque virtutibus ornatorum, vitam omnibus partibus plus habere semper boni, quàm mali? quis hoc dicit? Stoicis licet. minime. sed isti ipsi, qui voluptate, & dolore omnia metiuntur, nonne clamant, sapienti plus semper adesse, quod velit, quàm quod nolit? Cum tantum igitur in virtute ponant illi, qui se fatentur virtutis causa, nisi ea voluptatem acciret, ne manum quidem versuros fuisse: quod facere nos oportet, qui quamvis minimam animi præstantiam omnibus bonis corporis anteire dicamus, ut ea ne in conspectu quidem relinquatur? quis enim est, qui hæc cadere in sapientem dicere audeat, ut, si fieri possit, virtutem in perpetuum abjiciat, ut dolore omni liberetur? quis nostrum dixerit, quos non pudet ea, quæ Stoici aspera dicunt, mala dicere, melius esse, turpiter aliquid facere cum voluptate, quàm honestè cum dolore?

94 Nobis Heracleotes ille Dionysius flagitiosè descivisse videtur à Stoicis propter oculorum dolorem. 4 quis verò hoc didicisset à Zenone, non dolere, cum doleret? illud audierat, nec tamen didicerat, malum illud non esse, quia turpe non esset, 5 & esset ferendum viro. Hic si Peripateticus fuisset,

permanisset, credo, in sententia, quoniam dolorem dicunt malum esse. de asperitate autem ejus fortiter ferenda præcipiunt eadem, quæ Stoici: & quidem Arcefilas tuus, etiam fuit in differendo pertinacior, tamen nos ter fuit. erat enim Polemonis. is cum arderet podagræ doloribus, visitassetque hominem Carneades, Epicuri per familiaris, & tristis exiret: mane, quæso, inquit, Carneade nos ter: nihil illinc huc pervenit. ostendit pedes, & pectus. attamen hic mallet non dolere.

Hæc igitur est nostra ratio, quæ tibi videtur inconstans: 32 cum propter virtutis cælestem quædam, & divinam, tantamque præstantiam, ut, ubi virtus sit, 6 resque magnæ, sumenda, laudabileque virtute gestæ, ibi esse miseria, & ærumma non possit, tamen labor possit, & molestia: non dubitem dicere, omnes sapientes semper beatos esse, sed tamen fieri posse, ut sit alius alio beator. Atqui iste locus est, Piso, tibi etiam, atque etiam confirmandus, inquam, quem si tenueris, non modò meum Ciceronem, sed etiam me ipsum abducas licebit.

Tum Quintus, Mihi quidem, inquit, satis hoc confirmatum videtur. lator quidem, philosophiam, cujus antea suspellestem pluris æstimabam, quàm possessiones reliquorum, ita mihi dives videbatur, ut ab ea petere possem, quiddid in studiis nostris concupissem: hanc igitur lator etiam acutior repertam, quàm cetera: quod quidam ei deesse dicebant. 7 Non quàm nostram quidem, inquit Pomponius jocans. sed mehercule pergrata mihi oratio tua. quæ enim dici Latine posse non arbitrabar, ea dicta sunt à te, nec minùs planè, quàm dicuntur à Græcis, verbis aptis. 8 Sed tempus est, si videtur: & rectè quidem ad me. Quod cum ille dixisset, & satis disputatum videretur, in oppidum ad Pomponium perreximus omnes.

1. Ab Oroete Prætoro Darcæ.] Restituit ad hanc formam ex Herodoto Atheo quæ P. Victorius lib. 2 Var. lect. cap. 4. vulgati Oronæ. neque aliter Pall. Grut.

2. Stoicis licet. minime &c.] Nihil variant mss. nostri. & certè sic malim, quàm defultoria illa Lambini. Idem.

3. Nisi ea voluptatem acciret.] Pal. quart. voluptatem maceret. sext. voluptate maceret. ex eo ii quib. dextræ pruriunt, facillè fecerint, voluptate maderet. sed nos nihil movemus. Idem.

4. Quis verò hoc didicisset &c.] Non abeunt ab hac scriptura Pall. adeo ut ambigam de Lambiniana, quasi verò &c. quamvis affirmet esse à libris scriptis: præcipuè cum non etiam indicet quorum scripti illi fuerint, aut quo loco consulti consulendive. Idem.

5. Et esset ferendum viro.] P. Manutius mallet, esse, sed nulli ei accedunt libri. Idem.

6. Resque magnæ, sumenda, laudabileque.] Paullus Manutius ausit vel sacramento contendere, aliter scripsisse Ciceronem; ac forte inquit, summeque laudabiles. sed imposuit viro doctissimo vocabulum artis. alia enim erant apud Stoicos expetenda, alia sumenda, de quibus sæpius dictum libro IV, & nominatim sine capitis 8. addatur & cap. 10 lib. 3 Acad. quæst. Idem.

7. Non quàm nostram quidem.] Alpūs Nepos, Num quam nostram quidem? sed tale quid non patitur illud quidem. Idem.

8. Sed tempus est, si videtur.] Vocabulum est non existat in Pal. quarto. neque admodum eo opus. Idem.

M. TULLII CICERONIS TUSCULANARUM QUAESTIONUM

A D

M. BRUTUM

LIBER PRIMUS.

DE CONTEMNENDA MORTE.



UM defensionum laboribus, senatoriisque muneribus aut omnino, aut magna ex parte esse aliquando liberatus, retuli me, Brute, te hortante maximè, ad ea studia, quæ retenta animo, remissa temporibus, longo intervallo intermissa revocavi: & cum omnium artium, quæ ad rectam vivendi viam pertinerent, ratio & disciplina, studio sapientiæ, quæ philo-

sophia dicitur, contineretur; hoc mihi Latinis litteris illustrandum putavi: non quia philosophia Græcis & litteris, & doctoribus percipi non posset: sed 2 meum semper judicium fuit, omnia nostros aut invenisse per se sapientius, quàm Græcos; aut accepta ab illis, fecisse meliora, quæ quidem digna statuissem, in quibus elaborarent.

Nam mores, & instituta vitæ resque domesticas, ac familiares nos profectò & melius tuemur & lautius. rem verò pu-

publicam nostri majores certe melioribus temperaverunt & instituitis, & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cum virtute nostri multum valuerunt, tum plus etiam disciplina. Jam illa, quæ natura, non litteris affecti sunt, neque cum Græcia, neque ulla cum gente sunt conferenda. Quæ enim tanta gravitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere virtus in ullis fuit, ut sit cum majoribus nostris comparanda?

1. Doctrina Græcia nos, & omni litterarum genere superabat. in quo erat facile vincere non repugnantes. nam cum apud Græcos antiquissimum sit de doctis genus poetarum, si quidem Homeris fuit, & Hesiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo; serius poeticam nos accepimus: annis enim ferè ceceç post Romam conditam Livius fabulam dedit, C. Claudio, Cæci filio, M. Tuditano, consulibus, anno ante natum Ennium: qui fuit major natu, quàm
2. Plautus, & Naevius. Serò igitur à nostris poetæ vel cogniti, vel recepti. Quamquam est in Originibus, solitus esse in epulis canere convivas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus. honorem tamen huic generi non fuisse, declarat oratio Catonis, in qua objecit, ut probrum, M. Nobiliori, quòd is in provinciâ poetas duxisset. duxerat autem consul ille in Ætoliâ, ut scimus, Ennium. 4. Quò minus igitur honoris erat poetis, eo minora studia fuerunt. 5. nec tamen, si qui magnis ingenis in eo genere exstiterunt, non satis Græcorum gloriæ responderunt.
4. An censemus, si Fabio, nobilissimo homini, laudi datum esse, quòd pingret, non multos etiam apud nos futuros Polycretos, & Parrhasios fuisse? Honos alit artes, omnesque incenduntur ad ludia gloria: jacentque ea semper, quæ apud quosque improbantur. Summam eruditionem Græci suam censebant in nervorum, vocumque cantibus. igitur & Epaminondas, princeps, meo judicio, Græciæ, fidibus præclarè cecinisse dicitur: Themistoclesque aliquot antè annos, cum in epulis recusaret lyram, habitus est indoctior. Ergo in Græciæ musici floruerunt, discabantque id omnes, nec, qui neciebat, satis excultus doctrina putabatur.
5. In summo apud illos honore geometria fuit. itaque nihil mathematicis illustrius. At nos, metendi, ratiocinandique utilitate, hujus artis reminavimus modum. Contra oratorem celeriter complexi sumus: nec eum primò eruditum,

aptum tamen ad dicendum: post autem eruditum. nam Galbam, Africanum, Laëlium, 6. doctos fuisse traditum est: studiosum autem eum, 7. qui iis atate anteibat, Catonem: post verò Lepidum, Carbonem, Græchos: deinde ita magnos nostram ad ætatem, ut non nullum, aut nihil omnino Græcis cederet. Philosophia jacuit usque ad hanc ætatem, nec ullum habuit lumen litterarum Latinarum: quæ illustranda, & excitanda nobis est, ut, si occupati profuimus aliquid civibus nostris, profusum etiam, si possumus, otiosi.

In quo eo magis nobis est elaborandum, quòd multi jam esse Latini libri dicuntur scripti inconsideratè ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis. fieri autem potest, ut rectè quis sentiat, & id, quod sentit, politè eloqui non possit. sed mandare quemquam litteris cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis & otio, & litteris. Itaque suos libros ipsi legunt cum suis, nec quisquam attingit, præter eos, qui eandem licentiam scribendi sibi permitti volunt. Quare 8. si aliquid Oratoris laudis nostra atulimus industria, multo studiosius philosophiæ fontes aperiemus, è quibus etiam illa manabant.

Sed, ut Aristoteles, vir summo ingenio, scientiæ copia, cum motus esset Isocratis rhetoris gloria, dicere etiam cæteris, adolescentes docere, & prudentiam cum eloquentia jungeret: sic nobis placet nec priusquam dicendi studium deponere, & in hac majore, & uberiore arte versari. hanc enim perfectam philosophiam semper judicavi, quæ de maximis quæstionibus copiosè posset, ornatè dicere. in quam exercitationem ita nos studiosè operam dedimus, ut jam etiam scholas Græcorum more habere auderemus: ut nuper tuum post discessum in Tusculano, 9. cum essent plures mecum familiares, retavi, quid in eo genere possem. ut enim ante declamitabam causas, 10. quod nemo me diutius fecit: sic hæc nunc mihi senilis est declamatio. Ponere jubebam, de quo quis audire vellet: 11. ad id aut sedens, aut ambulans disputabam.

Itaque dierum quinque scholas, ut Græci appellant, in totidem libros contuli. febat autem ita, ut, cum is, qui audire vellet, dixisset, quid sibi videretur, tum ego contrà dicerem. hæc est enim, ut scis, vetus, & Socratica ratio contra alterius opinionem differendi. nam ita facillimè, quid verisimil-

ordine laudavimus. Item Vaticani excerptis, quæ Andreas Schottus Jano Grutero transmissit. Contulerat hos eodem libro Jaus Gulielmi cum aliis mss. quorum notas & nomina damus. F. notat librum Fr. Fabricii. Gembl. Gemblacensem. Tos. Tosanum. Mart. Martinianum mss. Suff. desumpta ex Suffridi chartaceo vestuto, ante Belgicos codices scripto. P. Fr. Pithæi. Jam notis hæc absolutus receperat Gruterus comitate Davidis Hæschelii excerpta codicis membranæ Cænobii Ulrichiani, haud ita (ut ipse ultro fateatur) veteris, collati ad exemplar editionis Argentina: quibus parum usi sumus; quod quæ recta ac bona erant, meliores impressiones ferè omnia sibi vindicarent & occuparent. Gebhard.

1. M. TULLII CICERONIS TUSCULANARUM QUÆSTIONUM AD M. BRUTUM LIBER. Retinui vulgarem inscriptionem, cum Pall. omnes, ut & Gemblacensis referant pro *Quæstionum, Disputationum*: & sic infra ipse appellat auctor *De Fato* cap. 2. *Atque hæc Academicorum contra propositum disputandi consuetudinem indicant se suscepisse Tusculana disputationes.* Vide Tuscul. v. initium. Item finem: *quæque dierum disputationes.* Illud *Quæstionum* omnino Magistrorum est suppositum. Meo animo rectissimè excludatur, ut factitavit Aidus Manutius Nepos, cumque illo omnes, ut indico, mss. neque aliter Vaticani excerpta. Eadem cap. statim primo legunt, *quia philosophia Græciæ & libris & doctoribus, percipi non possit.* Si quid sentio, non omnino plene ac bene. Idem.

2. *Meum semper judicium fuit.* Ita ordinavi verba in Crepundiis, ex secundo Palat. accedit jam quint. itemque editio Victorii. Vatic. meum semper judicium hoc fuit. Idem.

3. *Neque cum Græci, neque ulla cum gente sunt conferenda.* Parum abest, quin problem quod est in Pall. secund. quint. Martin. Gembl. P. Vaticani excerptis & Ulrichianis: *neque cum Græciis, neque.* Imò genuinum ac germanum Ciceronis est, quod rectè recepit P. Vict. in Pal. pr. (sicut erat fortè in aliis) conspicitur. *neque cum Græciis, unde vulgata lætio erupit.* Ipse paullo post Tul-

lius: *Græcia nos & omni litterarum genere superabat.* In sine serè primi capitis elegantior est collocatio Vatic. *Hesiodus Romam ante conditam.* Idem.

4. *Quò minus ergò honoris erat Poetis.* Melius Pall. tres, Vaticani excerpta, atque ipse Victorius: *Quò minus igitur honoris.* eleganter igitur, pro *ergò*, & vice versà in his libris observavi. Ulrich. delet omnino *ergò*. Idem.

5. *Nec tamen, si qui magnis ingenis in eo genere.* Haud sperandum, quod injicit Vatic. *Nec tamen sic, qui magn.* adjunctus à Pal. secund. qui paulullà mutatione: *Non tamen sic, qui &c.* Idem.

6. *Doctos fuisse traditum est.* Sic omnes Pall. itemque Fabr. & Pithæi, deletque vulgi illud memorie Victorii editio: sicut & Vaticani excerpta. Idem.

7. *Qui iis atate anteibat.* Tenuilectionem Victorii, quem stabilit quint. Pal. acceduntque reliqui tres Ulrich. *qui iis atate anteibat.* vulgo in aecufandi, hor. Idem.

8. *Si aliquid Oratoris laudis nostra atulimus industria.* Ita hunc locum in Crepundiis restitui, ex tribus Pall. accedit jam quart. Martinian. Gembl. Fabr. Pithæi. Vide ibidem nos. nam vulgò nihil sapit, *si aliquid oratoris laudi nost.* Idem.

9. *Cum essent plures.* Sic ex tribus Pall. Ulrich. restituo. Vulgò *Complexures.* Idem.

10. *Quod nemo me diutius fecit.* Calidiores arripent Vatic. scripturam: *Quod nemo me diutius fecit.* Exeussa, mihi non admodum congruere videtur. Idem.

11. *Ad id aut sedens aut ambulans disputabam.* Debetur mihi quoque hujus loci restitutio, sed tamen præverte Gulielmio. eum cum ille in Fabricio, & Pithæo, codd. reperisset *at*, quod juxta in pr. tert. quarto Pall. est, ingeniosè ad extricavit: sed ut scripsit, est in Pal. scè. plura adduxi in Crepundiis. Idem.

simillimum esset, inveniri posse Socrates arbitrabatur. ¹² sed quo commodius disputationes nostræ explicentur, sic eas exponam, quasi agatur res, non quasi narretur. ergo ita nascetur exordium.

5 A. Malum mihi videtur esse mors. M. Iisne, qui mortui sunt, an iis, quibus moriendum est? A. Utrisque. M. Est miserum igitur, quoniam malum. A. Certè. M. Ergo & ii, quibus evenit jam, ut morentur, & ii, quibus eventurum est, miseri. A. Mihi ita videtur. M. Nemo ergo non miser. A. Prorsus nemo. M. Er quidem, si tibi constare vis, omnes, quicumque nati sunt, eruntve, non solum miseri, sed etiam semper miseri. nam si solos eos diceris miseros, quibus moriendum esset: neminem tu quidem eorum, qui viverent, exciperes: moriendum est enim omnibus: esset tamen miseriarum finis in morte. quoniam autem etiam mortui, miseri sunt, in miseriam nascitur sempiternam. necesse est enim, miseros esse eos, qui centum millibus annorum antè occiderunt, vel potius omnes, quicumque nati sunt. A. Ita prorsus existimo.

70 M. Dic, quæso, num te illa tærent, ¹³ triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, transvolutio Acherontis, mento summam aquam attingens sibi enectus Tantalus? num illud, quod Sisyphus versat

Saxum sudans nitendo, neque proficit hilum?

fortasse etiam inexorabiles iudices, Minos, & Rhadamanthus. apud quos nec te L. Crassus defendet, nec M. Antonius, nec, quoniam apud Græcos iudices res agetur, poteris adhibere Demosthenem: tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Hæc fortasse metuis, & idcirco mortem cesare esse sempiternum malum. A. Adeone me delirare censet, ¹⁴ ut ista esse credam? M. An tu hæc non credis? A. Minimè verò. M. Malè hercule narras. A. Cur? quæso. M. ¹⁵ Quia disertus esse possem, si contra ista dicerem.

11 A. Quis enim non in ejusmodi causa? aut quid negotii est, hæc poetarum, & pictorum portenta convincere? M. Atqui pleni sunt libri contra ista ipsa philosophorum disserentium. A. Ineptè sanè. quis est enim tam excors, quem ista moveant? M. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos ulli. A. Ita prorsus existimo. M. Ulbi ergo sunt ii, quos miseros dicis? aut quem locum incolunt? si enim sunt, nusquam esse non possunt. A. Ego verò nusquam esse illos puto. M. Igitur ne esse quidem. A. Prorsus isto modo: & tamen miseros ob id ipsum quidem, quia nulli sunt.

12 M. Jam mallet Cerberum metueres, quam ista tam inconsideratè diceres. A. Quid tandem? M. Quem esse negas, eundem esse dicis. ubi est acumen tuum? cum enim miserum esse dicis, tum eum, qui non sit, dicis esse. A. ¹⁶ Non sum ita hebes, ut istuc dicam. M. Quid dicis igitur? A. Mi-

serum esse, verbi causa, M. Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit: ¹⁷ miserum Cn. Pompejum, qui tanta gloria sit orbatus: omnes denique miseros, qui hæc luce careant. M. Revolveris eodem. sint enim oportet, si miseri sunt. tu autem modò negabas eos esse, qui mortui essent. si igitur non sunt, nihil possunt esse, ita ne miseri quidem sunt. A. Non dico fortasse etiam, quod sentio. nam istuc ipsum, non esse, cum fueris, miserimum puto.

M. Quid miserius, quam omnino numquam fuisse? ita, ¹⁸ qui nondum nati sunt, miseri jam sunt, quia non sunt: & nos ipsi, si post mortem miseri futuri sumus, miseri fuimus, antequam nati. ego autem non commemini, antequam sum natus, me miserum. tu si meliore memoria es, ¹⁹ velim scire, equid de te recordare. A. Ita jocularis, quasi ego dicam, eos esse miseros, qui nati non sunt, & non eos miseros, qui mortui sunt. M. Esse ergo eos dicis. A. Immò, quia non sunt, cum fuerint, eos miseros esse. M. Pugnantiæ te loqui non vides? quid enim tam pugnat, quam non modò miserum, sed omnino quidquam esse, qui non sit? an tu egressus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Serviliorum, Metellorum sepulcra vides, miseros putas illos? A. Quoniam me verbo premis, posthac non ita dicam, miseros esse, sed tantum, miseros, ob id ipsum, quia non sunt. M. Non dicis igitur, miser est M. Crassus, sed tantum, miser M. Crassus.

A. Ita plane. M. Quasi non necesse sit, quidquid isto modo pronunties, id aut esse, aut non esse. an tu dialecticè ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur: omne pronuntiatum (sic enim mihi in præsentia occurrit, ut appellationem ἀξιωμα: ²⁰ utar post alio, sed si invenero melius) ²⁰ id ergo est pronuntiatum, quod est verum, aut falsum. cum dicis igitur, miser M. Crassus: aut hoc dicis, miser est M. Crassus, ut possit judicari, verum id, falsumne sit: aut nihil dicis omnino. A. Agè, jam concedo non esse miseros, qui mortui sunt, quoniam extorsisti, ut faterer, qui omnino non essent, eos ne miseros quidem esse posse. quid? qui vivimus, cum moriendum sit, nonne miseri sumus? quæ enim potest in vita esse jucunditas, cum dies, & noctes cogitandum sit, jam, jamque esse moriendum? M. ²¹ Equi ergo intelligis, quantum mali de humana conditione dejeceris?

A. Quoniam modo? M. Quia, si mori etiam mortuus miserum esset, infinitum quoddam, & sempiternum malum haberemus in vita. ²² nunc video calcem: ad quem cum sit decursus, nihil sit præterea extimescendum. sed tu mihi videaris Epicarmi, acuti, nec infulsi hominis, ut Siculi, sententiam sequi. A. Quam? non enim novi. M. Dicam, si potero, Latine. scis enim me Græcè loqui in Latino sermone non plus solere, quam in Græco Latine. A. Et rectè quidem.

12. Sed quo commodius disputationes nostræ explicentur. Ita quinque Pall. quatuor Gulielmii, editio Victorii. vulgo, nostræ omittitur. Gebb.

13. Triceps apud inferos. Septenarios duos hic quaesivit veteris alicujus Poetæ Guliel. ergo sic ordinabat. Triceps (apud inferos) Cerberus, Cocyti fremitus, Acherontis travellio, Mento summam aquam attingens, sibi enectus Tantalus. Idem.

14. Ut ista esse credam. Sic quinque Pall. itemque editio Victorii. Vulgo Ut ita esse credam. Idem.

15. Quia disertus esse possem. Afferui lectionem in Crepundiis Quam disertus esse possem, ex Pal. sec. sed quia neque editionem, neque ullum præterea eodiem accedere video, non pertendo. Idem.

16. Non sum ita hebes, ut istuc dicam. Est lectio codicis Pithæani, quam afferimus in Crepundiis ex primo quoque Pal. alludique quart. quint. Ulrich. suo sibi. Vulgo: Ut ista dicam. Idem.

17. Miserum Cn. Pompejum, qui tanta gloria sit orbatus. Addit Victorius & Vatic. Aignitate tantæ, sed cum illud neque in Gulielmianis omnib. neque Pall. Ulrich. atque aed. editione Aldi habeatur, excludendum existimavi: neque magnopere illo opus. Idem.

18. Velim scire, equid recordare. Hanc lectionem postliminio redhibent quinque Pall. Fabr. itemque Pith. Vulgo recordere. non

potui consensum tot codd. aspernari. Idem.

19. Utar post alio; sed si invenero melius. Particulam sed, & quidem eleganter inserunt codd. mss. Pithæani Pall. que omnium optimi, tertii & quart. Idem.

20. Id ergo est pronuntiatum, quod est verum aut falsum. Sic editio Victorii: quam lectionem quoque fatentur Pall. sec. tert. Verum quartus, Vatic. quod est aut verum, aut falsum. quintus: quod est verum vel falsum. & sic quoque pr. sed Vict. adjuvat Fabr. & Pithæanum. Vulgo: quod aut verum aut falsum esse dicitur. Idem.

21. Equi ergo intelligis, quantum mali de humana conditione dejeceris. Hunc locum sic exprimit ferè omnes codd. Mss. partim etiam Vict. editio, nam illud Equi præ vulgato equid vindicant Gembl. Fabr. Pith. Pall. pr. tert. quartus. Jam de pro ex omnes Pall. itemque Fabr. Vatic. Ulrich. ostentant: & verissimum est. Ciceroni enim sapissimè De Natu dejectere. sic infra Tufcul. 2cap 5. f. Videtur igitur, quantum breviter admonitus de doloris terrore dejectus? Tetigi hunc locum quoque in Crepundiis. Idem.

22. Nunc video calcem: ad quem cum sit decursus. Turbant hanc lectionem duo optimi libri tert. & quart. in illo superscriptum, video calcem: ad quam. Hic autem alludit unicè tantum litera excessu: Vide calcem: ad quam. Ego censuo omnino nihil mutandum, licet quoque Vatican. habeat, ad quam cum sit decursus. Idem.

dem. sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia? M.

23 *Emori nolo: sed me esse mortuum nihil æstimo.*

A. 24 Jam agnosco Græcum. & quoniam coegisti, ut concederem, qui mortui essent, eos miseros non esse, perforce, si potes, ut ne moriendum quidem esse, miserum putem.

16 M. 25 Jam istuc quidem nihil negotii est? sed etiam majora molior. A. Quo modo hoc nihil negotii est? aut quæ sunt tandem ista majora? M. Quoniam si post mortem nihil est mali, ne mors quidem est malum: cui proximum tempus est post mortem, in quo mali nihil esse concedis: ita ne moriendum quidem esse, malum est. id est enim, perveniendum esse ad id, quod non esse malum consistetur. A. Ueberius ista quæso. hæc enim spinosiora, prius, ut confitear, me cogunt, quam ut assentiar. sed quæ tua erant, quæ dicis te majora moliri? M. 26 Ut doceam, si possim, non inodò malum non esse, sed bonum etiam esse mortem. A. 27 Non postulo id quidem, habeo tamen audire. 28 ut enim efficias quod vis, tamen, mors ut malum non sit, non efficias. 29 sed nihil te interpellabo. continentem orationem audire malo.

17 M. 30 Quid? si te rogavero aliquid, nonne respondebis? A. 31 Superbum id quidem est. sed, nisi quid necesse crit, malo ne roges. M. Geram tibi inorem, & ea, quæ vis, ut potero, explicabo; nec tamen quasi Pythius Apollo, certa ut sint, & fixa, quæ dixerò: sed ut homunculæ unus è multis, probabilia conjectura sequens. ultra enim quò progrediar, 32 quàm ut veri videam similia, non habeo. certa dicent ii, qui è percipi ea posse dicunt, & se sapientes esse profitentur. A. Tu, ut videtur. nos ad audiendum parati sumus.

18 M. Mors igitur ipsa, quæ videtur notissima res esse, quid sit, primum est videndum. sunt enim, qui discessum animi à corpore putent esse mortem. sunt, qui nullum censeant fieri discessum, sed unà animam, & corpus occidere, 33 animamque in corpore extinguere. qui discedere animum censent, alii statim dissipari, alii diu permanere, alii semper. Quid sit porò ipse animus, aut ubi, aut unde, magna dissensio est. aliis cor ipsum, animus videtur: ex quo excordes, vecordes, concordesque dicuntur: & Næsica ille prudens, bis consul, Corculum, &

Egregiè cordatus homo catus Ælii Sextus.

19 Empedocles animum esse censet, cordi suffusum sanguinem. aliis pars quædam cerebri visa est animi principatum tenere. aliis nec cor ipsum placet, nec cerebri quædam partem, esse animum: sed alii in corde, alii in cerebro dixerunt animi esse sedem, & locum. 34 animum autem alii animam,

ut ferè nostri declarant nomen. nam & agere animam, & efflare dicimus, & animofos, & bene animatos, & ex animi sententia: ipse autem animus ab anima dictus est. Zenonii Stoico animus, ignis videtur. Sed hæc quidem, quæ dixi, cor, 10 cercbrum, animam, ignem, vulgò: reliqua ferè singuli, ut multi ante veteres.

Proximè autem Aristoxenus, musicus, idemque philosophus, ipsius corporis intentionem quandam, velut in cantu, & fidibus, quæ harmonia dicitur. sic ex corporis totius natura, & figura, varios motus cieri, tamquam in cantu sonos. Hæc ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multo antè & dictum, & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram, & quasi corpus, negavit esse, verum numerum dixit esse, cuius vis, ut jam antè Pythagoræ visum erat, in natura maxima esset. ejus doctor Plato triplicem finxit animam: cujus principatum, id est rationem, in capite, sicut in arce, posuit: 35 & duas partes separare voluit, iram, & cupiditatem, quas locis disclusit; iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locavit.

Dicaearchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum 17 tribus libris exponit, doctorum hominum disputantium, primo libro multo loquentes facit: duobus Pherecratem quandam Phthiotam senem, quem ait à Deucalione ortum, differentem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomen totum inane, frustraque animalia, & animantes appellari: neque in homine inesse animum, vel animam, nec in bestia: vimque omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus, in omnibus corporibus vis æquabiliter esse fusam, nec separabilem à corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quidquam, nisi corpus unum, & simplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ vigeat, & sentiat.

Aristoteles longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio, & diligentia, cum 36 quatuor illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia oriuntur, quintam quandam naturam censet esse, è qua fit mens. cogitare enim, & providere, & discernere, & docere, & invenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angere, lætari: hæc, & similia eorum, in horum quatuor generum nullo inesse putat. quintum genus adhibet, vacans nomine: & sic ipsum animum, *ἄνεψυχον* appellat novo nomine, quæsi quandam continuatam motionem, & perennem. Nisi quæ me fortè fugiunt, hæc sunt ferè omnium de animo 11 sententiæ. Democrius enim magnum quidem illum virum, sed levibus, & rotundis corpusculis efficientem animum concursu

23. *Emori nolo: sed me esse mortuum nihil æstimo.*] Ita quatuor Pall. Vulgò *nihil æstimo*: melius planè quàm Victorius, *nihil existimo*. *Nihil æstimo* est *ἄδιστατος τῶν*: & ut ipse Epicharmus loquitur *Ἄπὸ πῶ θανάτου ἢ θνήσκου δὲ ἔγωγε διακρίπτω*: & Catullus *unius æstimate æstis*. Idem est *Nihil æstimate*. Gebb.

24. *Jam agnosco Græcum. Sed quoniam.*] Vaticani excerpta: *Jam agnosco gradum*. Gebhardus. Quo significant *Gratum*, ut sæpe alibi confusum. Porro Vaticanus habebat *sed & quoniam*. Ubi miror Gebhardum edere & *quoniam*, quum citet *sed quoniam*. Gronov.

25. *Jam istuc quidem nihil negotii: Sed etiam majora molior.*] Quadrangam hæc verborum ultimorum abgregant tres Pall. secund. tert. quart. item Fab. & Pithean. Ulrich. sed cum sequentia requirere videantur, quæ tandem sunt ista majora; & repetatur in fine capitis, sed quæ sunt ea, quæ dicis te majora moliri? non sum aulus obsecundari. Gebhard.

26. *Ut doceam, si possim, non inodò malum non esse, sed bonum etiam esse mortem.*] Elegantior mihi videtur collocatio Victorii non modo *malum non esse mortem, sed bonum etiam esse*. quò inclinatur quintus representando non modo *malum non esse mortem, sed bonum esse*. Sed quoniam vulgaream tuerentur fere omnes Mss. non permisi mihi aliquid novare. Idem.

27. *Non postulo id quidem: habeo tamen audire.*] Suus antiquè, ti honos habebat ex antiquissimis libris Pall. & optimis. *habeo enim est aveo*: sicque secund. tert. quart. eadem facie restituit CL. Gruterus Sallustium, Epitolo à Catilina ad Catulum. quem vide. Idem.

28. *Ut enim efficias quod vis, tamen mors ut malum non sit, non efficias.*] Alter hunc locum concepi in Crepundiis ex Pall. pr. sed cum jam hæc læctionem Fabr. omniumque optimas Pall. quartus liber aliter ingerat, ut merum clarorem; spernere nefas duxi. Vulgò in

omnibus edd. malè luxata sunt: *Ut enim non efficias quod vis, tamen, mors ut malum non sit, efficias*, quod ego non intelligo. Idem.

29. *Sed nihil te interpellabo.*] Pall. quartus venuste omittit *te*: meoque animo rectius longum amandaretur. Idem.

30. *Quid? si te rogavero aliquid?*] Elegans & ad meum guttura Vatic. læctio; *Sic te rogavero*. Idem.

31. *Superbum id quidem est.*] Revocavi læctionem Victorii, quicum faciunt Pall. pr. sec. tert. quart. & ferè quintus: tantum enim pro *est* esset. accedunt Mart. Gembl. Fabr. Pitheanus. Vatic. Idem.

32. *Quam ut veri videam similia.*] Elegantissima hæc traductio ascribenda est Pall. primo & codici P. Pitheci. Vulgò: *quàm ut verisimilia videam*. Idem.

33. *Animumque in corpore extinguere.*] Ita quinque Pall. Mart. Gembl. Fab. Pith. Vatic. Ultr. & editio Victorii. rectè: nam animus ex Epicuri sententia extinguitur statim; corpus sensim extabescit, sed vulgare videtur stabilire Claudianus in IV. Consul. Honorii Augusti panegyri. v. 235. *Ille cum corpore lapsæ Intererunt &c.* quamvis ille alio dicat. Idem.

34. *Animum autem alii animam, ut ferè nostri declarant nomen.*] Commaleculavi frontem, ut inducerem ex toto Mss. hæc læctionem. puta secund. tert. quart. quind. Pall. Mart. Gembl. Vatic. Fabr. Pith. Vulgò; *Animum autem alii animam, ut ferè nostri, declarant nominari*. Idem.

35. *Et duas partes separare voluit.*] Vatic. *partes parere voluit*. de quæ læctione in neutram partem aliquid dicam. Idem.

36. *Quatuor illa genera.*] An seivit aut Gruterus aut Gebhardus hinc excidisse voculam *nota*, quæ & in Victorianis & in Hervag. ana apparet? Sed jam & in Lambinianis intercidit. Utique tamen si non in aliis, certe in Vaticano esse intelligo. Gronov.

curfu quodam fortuito, omittamus. nihil est enim apud istos, quod non atomorum turba conficiat.

Harum sententiarum quæ vera sit, deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magna quaestio est. utrum igitur inter has sententias dijudicare malimus, an ad propositum redire? A. Cuperem equidem utrumque, si posset: 37 sed est difficile confutare. quare si, ut ista non differantur, liberari mortis metu possumus, id agamus. sin id non potest, nisi hac quaestione animorum explicata, nunc, si videtur, hoc: illud, aliàs. M. Quod in alle te intelligo, id puto esse commodius. efficiet enim ratio, ut quæcumque vera sit earum sententiarum, quas exposui, mors aut malum non sit, aut sit bonum potius.

Nam si cor, aut sanguis, aut cerebrum est animus, certè, quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore. si anima est, fortasse dissipabitur: si ignis, exstinguetur: si est Aristoxeni harmonia, dissolvetur. Quid de Dicæarcho dicam, qui nihil omnino mortem dicat esse? His sententias omnibus nihil post mortem pertinere ad quemquam potest. pariter enim cum vita sensus amittitur. non sentientis autem, nihil est, ullam in partem quod interfit. reliquorum sententiarum spem afferunt, si te forte hoc delectat, posse animos, cum è corporibus excesserint, in caelum, quasi in domicilium suum, pervenire. A. Me verò delectat: 38 idque, primum ita esse velim: deinde, etiam si non sit, mihi tamen persuaderi velim.

M. Quid tibi ergo opera nostra opus est? num eloquentia Platonem superare possumus? evolve diligenter ejus cum librum, qui est de animo: amplius quod desideres, nihil erit. A. Feci mehercule, & quidem sapius, sed nescio quo modo, dum lego, assentior: cum posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum cœpi cogitare, assensio omnis illa elabitur. M. Quid hoc? dasne aut manere animos post mortem, ad morte ipsa interire? A. Do verò. M. Quid, si manent? A. Beatos esse concedo. M. Si intereant? A. Non esse miseros, quoniam ne sint quidem. jam istuc, coacti à te, paulo ante concessimus. M. Quo modo igitur, aut cur mortem malum tibi videri dicis, quæ aut beatos nos efficiet, antennis manentibus, aut non miseros, sensu carentes?

A. Exponere igitur, nisi molestum est, primum animos, si potes, remanere post mortem: tum, si minus id obtinebis: (est enim arduum) 39 docebis carere omni malo mortem. ego enim istuc ipsum vereor, ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse. M. 40 Auctoribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtineri, uti optimis possumus; quod in omnibus causis & debet, & solet valere plurimum: & primum quidem omni antiquitate; quæ quo propius aberat ab ortu & divina progenie, hoc melius ea fortasse, quæ etiam vera, cernebat.

Itaque unum illud erat insitum priscais illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum, 41 neque excessu vitæ sic deleri hominem, ut funditus interiret: idque cum multis aliis rebus, tum è pontificio jure, & cæremoniis sepulcrorum intelligi licet: quas maximis ingeniis præditi nec tanta cura

coluissent, nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsser in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem, atque delentem, sed quandam quasi migrationem, commutationemque vitæ, quæ in claris viris, & faminis dux in caelum foret esse: in ceteris humi & retineretur, & permaneret tamen.

Ex hoc, & nostrorum opinione,

Romulus in celo cum diis agit ævum,

ut fame assentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indeque per lapsus ad nos, & usque ad Oceanum Hercules, tantus, & tam præfens habetur deus. 42 hinc Liber deus, Semele natus, eademque fame celebritate Tyndaridæ fratres: qui non modò adjuutores in præliis victoriæ populi Romani, sed etiam nuntii fuisse perhibentur. Quid? Ino, Cadmi filia, nonne Leucothea nominata à Græcis, Marata habetur à nostris? quid? rotum propè caelum, ne plures persequar, nonne humano genere completum est?

Si verò scrutari vetera, & ex his ea, quæ scriptores Græciæ 13 prodiderunt, eruere coner: ipsi illi, inajorum gentium dii qui habentur, hinc à nobis profecti in caelum reperientur. Quare, quorum demonstrantur sepulera in Græcia: reminiscere, 43 quoniam es initiatus, quæ tradantur mysteris: tum denique, quam hoc latè pateat, intelliges. Sed qui nondum ea, quæ multis post annis tractari cœpissent, physica didicissent, tantum sibi persuaserant, quantum natura admonente cognoverant: rationes, & causas rerum non tenebant: visis quibusdam sæpe movebantur, hisque maximè nocturnis, ut viderentur ii, qui vita excesserant, vivere.

Ut porro firmissimum hoc afferri videtur, cur deos esse credamus, quòd nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cujus mentem non imbuerit deorum opinio, multè de diis prava sentiunt. id enim vitioso more effici solet. omnes tamen esse vim & naturam divinam arbitramur. nec verò id collocutio hominum, aut consensus efficit: non in fitutis opinio est confirmata, non legibus. Omni autem in re consensus omnium gentium, lex naturæ putanda est. quis est igitur, qui suorum mortem primum non cò luceat, quòd eos orbatos vitæ commodis arbitretur? Tolle hanc opinionem: luctum sustuleris. nemo enim marec suo incommodo, dolent fortasse, & anguntur: sed illa lugubris lamentatio, stertusque mærens, ex eo est, quòd cum, quem dileximus, vitæ commodis privatum arbitramur, idque sentire. Atque hæc ita sentimus natura duce, nulla ratione, nullaque doctrina.

Maximum verò argumentum est, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam judicare, 44 quòd omnibus curæ sunt, & inaximè quidem, quæ post mortem futura sint. *Serit arbores, quæ alteri seculo prosunt,* 45 ut ait Statius in Synephebis: quid spectans, nisi etiam postera sæcula ad se pertinere? Ergo arbores seret diligens agricola, quarum adspiciet baccam ipse numquam: 46 vir magnus leges, instituta, rempublicam non seret? Quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid testa-

37. *Sed est difficile confutare.* Vulgò non immittunt. Sed neque est in quinque Pall. neque in editione Victorii, aut denique Vatic. Gebb.

38. *Idque primum ita esse velim.* Exsulabat *id velim* vulgò: rediit ex editione Victorii, quinque Pall. Fab. Pith. Vatic. Idem.

39. *Docebis carere omni malo mortem.* Sic est in omnib. Mss. & edit. non male tamen Guliel. ex conjecturâ; *Doce sis carere.* animosè & præclare, si subvenirent libri. Idem.

40. *Auctoribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtineri, uti optimis possumus.* Codex Fabricianus, *quamvis obtineri difficilem, uti &c.* præclare. Dixerat enim paulò ante: *si minus id obtinebis, est enim arduum.* Adeò ut, *obtinere difficilem,* dicatur usitato in primis Horatio Hellenismo, quæ difficulter obtinetur. Sententia sic Idem Horatius, *Facilis teneri.* Idem.

41. *Neque excessu vitæ sic deleri.* Nihil mutant Mss. & edd. Alii tamen neque excessu è vitâ. alii excessu hominum. Sed excessus vitæ est cum vitæ exit. Idem.

42. *Hinc Liber deus, Semele.* Sic Victorius edidit, pro quo

stant pr. sec. quint. Pall. vulgata omiserat Deus. Idem.

43. *Quoniam es initiatus, quæ tradantur, mysteris.* Liber Pithæanus *mysteris*, de quo disquirendum sibi, Gulielmus notaverat. Idem.

44. *Quòd omnibus curæ sunt, & maximè quidem.* Si res mei arbitrii foret, totum hunc complexum orationis ex secundo Pall. resingerem. *Maximum verò argumentum est, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam judicare quòd omnibus curæ sunt, quæ post mortem futura sint.* quæ per se liquidissima sunt, sed idem Codex pro sunt, sic exhibet. Idem.

45. *Ut ait Statius in Synephebis.* Pall. quatuor & Pithei omnes clarè ad oculum, Ennius. ceterum optimi duo libri Pal. quart. & Fabr. omnino adhibent. & videtur ejciendum; modò revoces pro vocabulum *ille* aut tale quid: aut referas ad sequens *Agricola.* Idem.

46. *Vir magnus leges, instituta, Remp. non seret?* Retinimus lectionem Lambini, quam tres Pall. confirmant; accedit quintus, qui habet *Remp. non seret.* Vulgò, *Instituta, Remp. conferet.* Idem.

mentorum diligentia, quid ipsa sepulcrorum monumenta, quid elogium significant, nisi nos futura etiam cogitare?

- 32 Quid illud? num dubitas, quin speciem naturæ capi deceat ex optima quaque natura? quæ est igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum, qui se natos ad homines iuvandos, tutandos, conservandos arbitrantur? abiit ad deos Hercules. numquam abiisset, nisi, cum inter homines esset, eam sibi viam munivisset. Vetera jam ista, & religio-
- 35 ne omnium consecrata. Quid in hac republica tot, tantosque viros ob republicam interfectos, cogitasse arbitramur? uisum demne ut finibus nomen suum, quibus vita, terminaretur? Nemo umquam sine magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad mortem.

- 33 Licuit esse otioso Themistocli, licuit Epaminondæ, licuit, ne & vetera & extetna quæram, mihi: sed nescio quomodo inhæret in mentibus quasi sæculorum quoddam augurium futurorum; idque in maximis ingenii, altissimisque animis & existit maximè, & apparet facillimè. quo quidem dempto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus, & periculis viveret? loquor de principibus.

- 34 Quid poætæ? nonne post mortem nobilitari volunt? unde ergo illud?

*Adspicite ô cives senis Ennii imagini formam.
47 Hic vestrum pinxit maxima facta patrum.*

Mercedem gloriae flagitat ab iis, quorum patres affecerat gloria, idemque,

*Nemo me lacrymis decorat, nec funera fletu
Fecit. cur? voluit virum per ora virum.*

Sed quid poætæ? opifices post mortem nobilitari volunt. quid enim Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Minervæ, cum inscribere non liceret? Quid nostri philosophi? nonne in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua homina inscribunt?

- 35 Quòd si omnium consensus, naturæ vox est: omnesque, qui ubique sunt, consentiunt esse aliquid, 48 quod ad eos pertineat, qui vita cesserint: nobis quoque idem existimandum est. & si, quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sunt, cernere naturæ vim maximè: verisimile est, cum optimis quisque maximè posteritati serviat, esse aliquid, cuius is post mortem sensum sit habiturus.

- 36 Sed ut deos esse natura opinamur, qualesque sint, ratione cognoscimus; sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium: qua in sede maneat, qualesque sint, ratione discendum est. cuius ignoratio finxit inferos, easque formidines, quas tu contemnere non sine causa videbare. in terram enim cadentibus corporibus, hisque humo tectis, è quo dictum est humari, sub terra hesebant reliquam vitam agi mortuorum. quam eorum opinionem magni errores consecuti sunt: quos auerunt poætæ.

- 37 Frequens enim consensus theatri, in quo sunt mulierculæ, & pueri, movetur audiens tam grande carmen:

47. *Hic vestrum pinxit maxima facta patrum.*] Ita legitur in quatuor Pall. Ulrich. quintus tantum antiquâ scripturâ pinxit, s. pro x. ut & Fab. Pith. Pingere est Poetarum ποιησαν, δαδωσαν. vulgò pinxit. Gebli.

48. *Quod ad eos pertineat cum vitâ cesserint.*] Hanc lectionem nobis præstat quinq; Pall. concordia; & Fab. Pith. est verò vitâ cedere, ut bonis cedere ac familia. Vulgò, cum è vita cesserunt, ex glossâ. Ideo.

49. *Vix, viâ altâ, atque arduâ.*] Nihil mutant omnes mss. Quartus; *Viâ altâ atque arduâ, viâ alia atque altâ:* ut appareat locum valde affectum seu corruptum esse, cui ex conjecturâ medica succurreret Gulielmus pro *vix viâ* ariolando in *viâ viâ*. Ideo.

50. *Alti Acherontis falso sanguine. imagines mortuorum.*] Hæc Turnebi conjectura erat; eamque sibi asserunt libri Mss. tert. Pall. sic præterea Mart. Gembl. Pithæan. In Pal. quarto ita exstat: *Alto ante Acherontis*, ut faciliè possit emendari *Alto amne Acherontis*. Ceterum legendum putarat propter versum, Gulielm. *Mortuorum*

Adsum, atque advenio Acheronte, 49 vix, viâ altâ, atque arduâ.

• *Per speluncas saxi structas asperis, pendentibus, Maximis: ubi rigida constat crassa caligo inferum.*

tantumque valuit error, qui mihi quidem jam sublatus videtur, ut, corpora cremata cum scirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine corporibus nec fieri possent, nec intelligi. animos enim per se ipsos viventes non poterant mente complecti: formam aliquam, figuramque quærebant. inde Homeri tota *κεκλιâ*: inde ea, quam meus amicus Appius *κεκεμαρτῆς* faciebat: inde in vicinia nostra Averni lacus,

Unde anime excitantur obscura umbra, aperto ostio

50 *Alti Acherontis, falso sanguine, imagines mortuorum.*

has tamen imagines loqui volunt: quod fieri nec sine lingua, nec sine palato, nec sine faucium laterumve & pulmonum vi, & figura potest. nihil enim antmo videre poterant: ad oculos omnia referebant.

Magni autem est ingenii, revocare mentem à sensibus, 18 & cogitationem à consuetudine abducere. itaque credo equidem 51 etiam alios tot sæculis: sed, quod literis exstet, Pherecydes Syrus primùm dixit, animos hominum esse sempiternos: antiquus sanè. fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem discipulus ejus Pythagoras maximè confirmavit: qui cum Superbo regnante in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam cum honore, & disciplina, tum etiam auctoritate: multaque sæcula postea sic vixit Pythagoreorum nomen, ut nulli alii docti viderentur. Sed redeo ad anti-

17 tiquos. rationem illi sententiæ suæ non ferè reddebant, nisi quid erat numeris, aut descriptionibus explicandum.

Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognosceret, 52 in Italiam venisset, & didicisse Pythagorea omnia: primumque de animorum æternitate non (solum sensisse idem, quod Pythagoras, sed rationem etiam attulisse. quam, nisi quid dicis, prætermittamus, & hæc totam spem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cum me in summam expectationem adduxeris, deseris? errare mehercule malo cum Platone, quem tu quanti facias, scio, & quem ex tuo ore admiror, quam cum istis vera sentire.

M. Maeste virtute. ego enim ipse cum eodem ipso non invitus erraverim. Num igitur dubitamus, an, sicut pleraque, sic & hoc? quamquam hoc quidem minimè. persuadent enim mathematici, 53 terram in medio mundo sitam ad universi cæli complexum quasi puncti instar obtinere, quod *κέντρον* illi vocant: eam potè naturam esse quatuor omnia gignentium corporum, ut quasi partita habeant inter se, & diversa momenta: terrena, & humida suoapte nutu, & suo pondere ad pares angulos in terram, & in mare ferantur; reliquæ dux partes, una ignea, altera animalis, ut illæ superiores in medium locum mundi gravitate ferantur, & pondere, 54 sic hæc rursum rectis lineis in caelestem locum subvolent, sive ipsa natura superiora appetente, sive quòd à gravioribus leviora natura repellantur. quæ cum consentent, perspicuum debet esse,

imagines. in Vaticano est: *Aperte ostio Alto.* Idem.

51. *Etiã alios tot sæculis: sed quod literis exstet.*] Representant lectionem Lamb. cui adsupulantur quatuor Pall. Vatic. & Pith. Vulgò nimis luxurianter: *Etiã alios tot sæculis disputasse de animis: sed quod. ino inepete.* Idem.

52. *In Italiam venisse & didicisse Pythagorea omnia.*] Non agnoscunt vulgo inserta illa verba; *Et in eâ cum alios multos, sicut Arbitram, Timæumque cognovisse,* Pall. optimi tres. sec. tert. quart. & videntur à prodigo. Ceterum verba hæc ita concipit Vatic. *Platonem ferunt, qui ut Pythagoreos cognosceret, in Italiam venit, didicisse Pythagorea omnia.* aliquo ex alio Ciceronis libro huc intrusa, ut ad hunc locum non ignorarentur. Idem.

53. *Terram in medio mundo sitam.*] Sequitur Lambinum, omnibus Pall. Fabr. Pith. amplius nisi. Idem.

54. *Sic hæc rursum rectis lineis.*] Ita eleganter tres Pall. sec. tert. quartus, Vat. Vulgò *superum.* Idem.

esse, animos, cum è corpore excesserint, ⁵⁵ sive illi sint animales, id est, spirabiles, sive ignei, sublimè ferri.

Si verò aut numerus quidam sit animus, quod subtiliter magis, quàm dilucidè dicitur, aut quinta illa non nominata magis, quàm non intellecta natura: multo etiam integriora, ac puriora sunt, ut à terra longissimè se effertant. horum igitur aliquid animus est, ne tam vegeta mens aut in corde, cerebrove, aut in Empedocleo sanguine demersa jaceat. Diacarchum verò cum Aristoxeno aequali, & condiscipulo suo, ⁵⁶ doctos sanè homines omittamus: quorum alter ne condidisset quidem unquam videtur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, ut eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex intervallis sonorum nosse possumus, quorum varia compositio etiam harmonias efficit plures: membrorum verò situs, & figura corporis, vacans animo, quàm possit harmoniam efficere, non video: sed hic quidem, quamvis eruditus sit, sicut est, hæc magistro concedat Aristoteli: canere ipse doceat. bene enim illo proverbio Græcorum præcipitur,

Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.

Illam verò funditus ejiciamus individuorum corporum levium, & rotundorum concursione foruitum: quom tamen Democritus concalescunt, & spirabilem, id est, animaleme esse voluit. is autem animus, qui, si est horum quatuor generum, & quibus omnia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, ut potissimum videri video Panætio, superiora capessat necesse est. nihil enim habent hæc duo genera prodivum, & dividatur crassus hic, & concretus aer, qui est rerræ proximus. calidior est enim, vel potius ardentior animus, quàm est hic aer, quem modò dixi crassum, atque concretum. quod ex eo sciri potest, quia ⁵⁷ corpora nostra terreno principiorum genere confecta, ardore animi concalescunt.

Accedit, ut eo facilius animus evadat ex hoc aere, ⁵⁸ quem sæpe jam appello, eumque perumpat, quòd nihil est animo velocius; nulla est celeritas, quæ possit cum animi celeritate contendere. qui si permanet incorruptus, siveque similis: necesse est ita feratur, ut penetret, & dividat omne cælum hoc, in quo nubes, imbres, ventique coguntur: quod & humidum, & caliginosum est, propter exhalationes terræ. quam regionem cum superavit animus, naturamque sui similem contigit, & agnovit: junctus ex anima tenui, & ex aëre solis temperato, ignibus insitit, & sinem altius se effereendi facit. cum enim sui similem & levitatem, & calorem adeptus, tamquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem movetur, eaque ei demum naturalis est sedes, cum ad sui similem penetravit, in quo nulla re egens aletur, & sustentabitur isdem rebus, quibus astra sustentantur, & aluntur.

Cunque corporis facibus inflammarî soleamus ad omnes ferè cupiditates, eoque magis incendi, quòd iis amulemur, qui ea habeant, quæ nos habere cupiamus: profectò beati erimus, cum, corporibus relictis, & cupiditatum, & amulationum erimus expertes: quodque nunc facimus, cum la-

xati curis sumus, ut spectare aliquid velimus, & visere, id multo tum faciemus liberius: totosque nos in contemplan- dis rebus, perspiciendisque ponemus, propterea, quòd & natura inest mentibus nostris insatiabilis quædam cupiditas veri videndi: & ora ipsæ locorum illorum, quò pervenerimus, quò faciliorem nobis cognitionem rerum celestium, eo majorem cognoscendi cupiditatem dabunt.

Hæc enim pulchritudo etiam in terris ⁵⁹ patriam illam, & a vitam (ut ait Theophrastus) philosophiam, cognitionis cupi- ditate incensam, excitavit. præcipuè verò fruentur ea, qui tum etiam, cum has terras incolentes, circumfusi erant ca- ligrine, tamen acie mentis dispicere cupiebant. etenim si ²⁰ nunc aliquid assequi se putant, qui ostium Ponti viderunt, & eas angustias, per quas penetravit ea, quæ est nominata

*Argo, quia Argivi in ea, delicti viri,
Fecit, petebant pellem inauratam arietis;*

aut ii, qui Oceani fræta illa viderunt,

Europam, Libyamque rapax ubi dividit unda:

quod tandem spectaculum fore putamus, ⁶⁰ cum totam ter- ram conueri licebit, ejusque cum situm, formam, circum- scriptionem, tum & habitabiles regiones, & rursum omni cultu propter vim frigiditatis, aut caloris, vacantes?

Nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ vide- ⁴⁶ mus. neque enim est ullus sensus in corpore, sed, ut non solum phyfici docent, verum etiam medici, qui ista aperta, & patefacta viderunt, viz quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad nares à sede animi perforata. itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impeditur, aperitis atque integris & oculis, & auribus, nec videmus, nec audimus: ut faciliè intelligi possit, animum & videre, & audire, non eas partes, quæ quasi fenestrate sunt auiini: quibus tamen sentire nihil queat mens, nisi id agat, & adsit. Quid, quòd eadem mente res dissimillimas comprehendimus, ut colorem, saporem, calorem, odorem, sonum? quæ nunquam quinque nuntiis animus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur, & is omnium judex solus esset. Atque ea profectò tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cum, quò natura fert, liber animus pervenerit.

Nam nunc quidem, quamquam foramina illa, quæ patent ⁴⁷ ad animum à corpore, callidissimo artificio natura fabricata est, tamen terrenis, concretisque corporibus sunt intersepta quodammodo. cum autem nihil erit præter animum: nulla res objecta impediet, quò minus percipiat, quale quidque sit. Quamvis copiosè hæc dicereamus, si res postulare, ⁶¹ quàm ²¹ multa, quàm varia, quanta spectacula animus in locis cælestibus esset habiturus.

Quæ quidem cogitans, soleo sæpe mirari nonnullorum in- ⁴⁸ solentiam philosophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, ejusque inventori, & principi gratias exultantes agunt, eumque venerantur, ut deum. Liberatos enim se per eum dicunt gravissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno, ac nocturno metu. quo terrore? quo metu? quæ est anus tam delira, quæ timeat ista, quæ vos videlicet, si physicæ non didicissetis, timeretis?

Acheruntia templa, alta Orca, pallida

Leti, ⁶² obnubila, obsta tenebris loca.

Non pudet philosophum in eo gloriari, quòd hæc non timeat, & quòd

55. *Sive illi sint animales, id est, spirabiles.*] Sic plerique Codd. in tertio subscriptum est, *spiratales*. quod expresse quart. iuctur. Guliel. ex conjecturâ *spirituales*. Sic infra paullo, *quam tamen Democritus concalescentiam & spirabilem, id est, animaleme esse voluit*. In Vaticani excerptis restat: *Spiritabiles sive ignei*. Gebh.

56. *Doctos sanè homines omittamus.*] In optimo Pal. tertio, & emendatissimò erat, *amittamus*. Rectè meo animo. *Amittere* enim est *amandare*, *ablegare*: & ut sermè *Amittere personam*, ita *omittere rem* dicimus. sed hæc sæpe confunduntur ab optimis auctoribus. Idem.

57. *Corpora nostra terreno principiorum genere confecta.*] Stant pro hac lectione & codd. veteres omnes, & edd. alii tamen ex conjectura inserunt ex. Guliel. pro *confecta conferta* conjectat. Idem.

58. *Quem sæpe jam appello, eumque.*] Pall. quinque & Pith. codex illud *crassum*, quod in vulgatis visebatur inter *appello* & *eumque*, tanquam *crassam* glossam, amittunt ad Gemonias: sicut quoque Vaticanus. Idem.

59. *Patriam illam & a vitam.*] Ita Lambinus, & ante illum Manutius ex Nonio. Vulgo *Patriam*. Idem.

60. *Cum totam terram conueri licebit.*] Gulielm. ex codice P. Pithæi, *contui*: quod nullibi in nostris apparet. Idem.

61. *Quàm multa, quàm varia, quanta spectacula animus.*] Explet hunc locum Pall. pr. quart. quint. Var. Martin. Gembl. Pith. editio Victorii. vulgò concisior, *quàm varia spectacula*. Idem.

62. *Obnubila, obsta tenebris loca.*] Quinque Pall. ut & Fabr. Gembl. Mart. Pith. *Nubila tenebris loca*, emoto illo *obsta*. quod ta-

& quòd falsa esse cognoverit? ex quo intelligi potest, quàm acuti natura sint, qui hæc sine doctrina crediduri fuerint.

49 Præclarum autem nescio quid adepti sunt, quòd didicerunt, se, cum tempus mortis venisset, totos esse perituros. quod ut ita sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut laxabile, aut gloriosum? nec tamen mihi sanè quidquam occurrit, cur non Pythagoræ sit, & Platonis vera sententia. ut enim rationem Plato nullam afferret (vide, quid homini tributum) ipsa auctoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, ut velle ceteris, sibi certè persuasisse videatur.

22 Sed plurimi contrà nituntur, animosque quasi capite damnatos, morte multant, neque aliud est quidquam, cur incredibilis his animorum videatur æternitas, nisi quòd nequeant, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. Quasi verò intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: ut, si jam possent in homine uno cerni omnia, quæ nunc testata sunt, casurissime in conspectum videatur animus: an tanta sit ejus tenuitas, ut fugiat aciem.

51 Hæc repudent isti, qui negant, animum sine corpore se intelligere posse. videbunt, quem in ipso corpore intelligant. mihi quidem naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multoque obscurior, qualis animus in corpore sit, tamquam alienæ domui, quàm qualis, cum exierit, & in liberum cælum, ⁶³ quasi domum suam venerit. ⁶⁴ nisi enim, quod numquam vidimus, id quale sit, intelligere non possumus, certè, & deum ipsum, & divinum animum, corpore liberatum, cogitatione complecti non possumus. Diocærchus quidem, & Aristoxenus, quia difficilis erat animi, quid, aut qualis esset, intelligentia, nullum omnino animum esse dixerunt.

53 Est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: & nimirum hæc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat. non enim, credo, id præcipit, ut membra nostra, aut staturam, figuramve noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens hoc corpori tuo dico. cum igitur, nosce te, dicit, hoc dicit, nosce animum tuum. nam corpus quidem, quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum. ab animo tuo quicquid agitur, id agitur à te. hunc igitur nosse, nisi divinum esset, non esset hoc acrioris cuiusdam animi præceptum, ⁶⁵ sic, ut tributum deo sit. hoc est, se ipsum posse cognoscere.

53 Sed si, qualis sit animus, ipse animus nesciet: dic, quæso, non esse quidem se sciet? ne moveri quidem se? ex quo illa ratio nata est Platonis, quæ à Socrate est in Phædro explicata, à me autem posita est in sexto libro de republica. ⁶⁶ Quod semper movetur, æternum est. quod autem motum affert alicui, quodque ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, ⁶⁷ vivendi habeat necesse est. solum igitur quod se ipsum movet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moveri quidem desinit; quin etiam ceteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium est moventis. principii autem nulla est origo.

54 Nam è principio oriuntur omnia: ipsius autem nulla ex re alia

nasci potest. nec enim esset principium, quod gignetur aliunde, quod si nunquam oritur, ne occidat quidem unquam. nam principium existens nec ipsum ab alio venisset, nec à se aliud creabit, siquidem necesse est à principio oriri omnia. ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se movetur. id autem nec nasci potest, nec mori: et concedat omne cælum, ⁶⁸ omnisque natura consistat necesse est, nec vim ullam nascatur, ⁶⁹ quæ primò impulsiva movetur. Cum patet igitur, æternum id esse quod se ipsum movet, quis est, qui hæc naturam animis esse tribuam neget? inanimatum est enim omne quod pulsus agitur externo. ⁷⁰ quod autem est animal, id motu citius interiore, & suo. nam hæc est propria natura animi atque vis. quæ si est una ex omnibus, quæ se ipsam semper movet: neque nata certè est, & æterna est.

Licet concurrant plebeji omnes philosophi, (sic enim ii, ⁷¹ qui à Platone, & Socrate, & ab ea familia diffident, appellandi videntur) non modò nihil unquam tam eleganter explicabunt, sed ne hoc quidem ipsum, quàm subtiliter conclusum sit, intelligent. Sentit igitur animus se moveri: quod cum sentit, illud unà sentit, se vi sua, non aliena moveri: nec accidere posse, ut ipse unquam à se deferatur. ex quo efficiunt æternitas: nisi quid habes ad hæc. A. Ego verò facile sum passus, ne in mentem quidem mihi aliquid contrà venire: ita isti faveo sententiæ.

M. Quid illa tandem? num leviora censes? quæ declatant inesse in animis hominum divina quadam: quæ si cernerem, ⁷² quemadmodum nasci possent, etiam, quemadmodum interirent, viderem. nam sanguinem, bilem, pituitam, ossa, nervos, venas, omnem denique membrorum, & totius corporis figuram video posse dicere, unde concreta, & quo modo facta sint. per animum ipsum, si nihil esset in eo, nisi id ut per eum viverem, tam natura putarem hominis vitam sustentari, quàm vitis, quàm arboris. hæc enim etiam dicimus vivere. item si nihil haberet animus hominis, ⁷³ nisi ut appeteret, aut refugeret, id quoque esset ei commune cum bestiis.

Habet primum memoriam, & eam infinitam, rerum innumerabiliū. quam quidem Plato recordationem esse vult superioris vitæ. nam in illo libro, qui inscribitur Menon, pusionem quendam Socrates interrogat quadam geometrica de dimensione quadrati. ad ea sic ille respondet, ut puer: & tamen ita faciles interrogations sunt, ut gradatim ⁷⁴ respondens eodem perveniat, quasi geometrica didicisset. ex quo efficit vult Socrates, ut discere, nihil aliud sit, nisi recordari. quem locum multo etiam accuratius explicat in eo sermone, quem habuit eo ipso die, quo excessit è vita: docet enim, quemvis, qui omnium rerum rudis esse videatur, bene interroganti respondentem, declarare, se non tunc illa discere, sed reminiscendo recognoscere: nec verò fieri ullo modo posse, ut à pueris tot rerum, atque tantarum infitas, & quasi consignatas in animis notiones, quas *ενοείας* vocant, haberemus, nisi animus, ⁷⁵ antequàm in corpus intravisset, in rerum cognitione viguisset.

Cumque nihil esset, ut omnibus locis à Platone differat, ⁷⁶ (ni-

men in hæc ut editione sollicitaret, non indulsit; descendente, aut saltem retentante Victorio. Valicæ. *Leto nubila renobris loco. & prius, Acherusia.* Gebh.

63. *Quasi domum suam venerit.*] Quinque Pall. exturbant in. & sic Latine, & eleganter dicitur. Idem.

64. *Nisi enim quod nunquam vidimus.*] Sic quinque Pall. Vatic. germanissimo consensu. Vulgo. *si enim &c.* Idem.

65. *Sic ut tributum deo sit, hoc est, se ipsum posse cognoscere.*] Hæc s. co. spiciuntur in omnibus eodd. etiam si Lambini. nimis imperiulus ad illas partim abjicienda dicat. Idem.

66. *Quod semper movetur, æternum est.*] Sic Fab. & quinque Pall. Vulgo, *id autem æternum, præmittunt.* Vatic. *movetur, & æternum.* pro *etiam.* Idem.

67. *Vivendi habeat necesse est.*] Sic duo ex Gulielmianis, & tres Pall. priores. Vulgo *luxuriat: Vivendi quoque finem habeat necesse est.* non ad Genium ac pectus Suvadæ Arpinatis. Idem.

68. *Omnisque natura consistat necesse est.*] Sic ed. Vic. Mss. adco-

que omnes. Alij tamen inter quos Muretus lib. 8. Var. cap. 3. *Omnisque terra & consistant.* Idem.

69. *Quæ primò impulsiva movetur.*] Sic Vatic. Pall. pr. tert. quintus. nam quart. *impulso.* Fabr. Vulgo, *quæ primò impulsiva movetur.* Alij ex conjectura, *quæ primò impulsiva moventur.* Idem.

70. *Quod est animal.*] Afferunt hoc omnes libri, quinque Pall. Vatic. Mart. Gembl. Fabr. Pith. vulgo *animatum.* Idem.

71. *Nisi ut appeteret aut refugeret.*] Non ausus sum credulitatem meam addicere Mss. Pall. omnibus habentibus. pro *refugeret* simplex *jugeret:* alios tamen totidem sic legentes est fecutus Victorius. Idem.

72. *Respondens eodem perveniat.*] Sic quatuor Pall. itemque Fabr. Pith. Vulgo *Respondens cò perit.* Idem.

73. *Antequàm in corpus intravisset.*] Exhibui lectionem Victorii, quam ad apicem quinque Pall. referunt, ac Vatic. Vulgo *antiquàm corpus intrasset.* Idem.

(nihil enim ille putat esse, quod oriatur & intereat, idque solum esse, quod semper tale sit, quem ideam appellat ille, nos speciem) 74 non potuit animus hæc in corpore inclusus agnoscere, cognita attulit. ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur: neque ea planè videt animus, cum tam repente in insolitum, tamque perturbatum domicilium immigravit, sed cum se collegit, atque recreavit, tum agnoscit illa reminiscendo.

Ita nihil aliud est discere, nisi recordari. ego autem majore etiam quodam modo memoriam admittor. 75 quid est enim illud, quo meminimus? aut quam habet vim? aut unde naturam? non quæro, quanta memoria Simonides fuisse dicatur, quanta Theodectes, quanta is, qui à Pyrrho legatus ad senatum est missus, Cyneas, 76 quanta nuper Carmadas, quanta, qui modo fuit, Scepius Metrodoros, quanta noster Hortensius: 77 de communi omnium memoria loquor, & eorum maximè, qui in aliquo majore studio, & arte versantur: quorum quanta mens sit, difficilè est existimare: ita multa meminere.

78 Quorsum igitur hæc spectat oratio? 79 quæ sit illa vis, & unde, intelligendum potest. non est certè nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum. 80 anima sit animus, ignisve, nescio: nec me pudet, ut istos, fateri nescire quod nesciam. illud, si ulla alia de re obscura affirmare possem, five anima, five ignis sit animus, 81 eum jurarem esse divinum. Quid enim obsecro te, terrane tibi, aut hoc nebuloso, & caliginoso cælo aut fata, aut concreta videntur tanta vis memoria? si, quid sit hoc, non vides: at, quæ sit, vides. si ne id quidem: at, quantum sit, profectò vides.

Quid igitur? utrumque capacitatem aliquam in animo putamus esse, quod tamquam in aliquo vas, ea quæ meminimus, infundantur? absurdum id quidem. qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta omnino capacitatis? an imprimi quasi ceram, animum putamus, & memoriam esse signatarum rerum in mente vestigia? quæ possunt verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? quæ porò tam immensa magnitudine, quæ illa tam multa possit effingere? Quid illa vis, quæ tandem est, quæ investigat occulta, quæ inventio, arque excogitatio dicitur? ex hacne tibi terrena, mortali quæ natura, & caduca concreta ea videtur?

Aut qui primus, quod summæ sapientiæ Pythagoræ visum est, omnibus rebus imposuit nomina? aut qui dissipatos homines congregavit, & ad societatem vitæ convocavit? aut qui sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis litterarum notis terminavit? aut qui errantium stellarum cursus, progressiones, institutiones notavit? omnes magni: etiam superiores, qui fruges, qui vestium, qui tecta, qui cultum vitæ, qui præsidia contra feras invenerunt: à quibus manifestati, & exculati, à necessariis artificibus ad elegantiam defluximus. 82 nam & auribus oblectatio magna parata est, inventa & temperata varietate, & natura sonorum: 83 & astra suspen-

ximus, tum ea, quæ sunt infixæ certis locis, tum illa non re, sed vocabulo errantia. quorum conversioes, omnesque motus qui animus vidit, is docuit, similem animum suum ejus esse, qui ea fabricatus esset in cælo.

Nam cum Archimedes lunæ, solis, quinque errantium motus in spheram illigavit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificavit Platonis deus, ut tarditate, & celeritate dissimillimos motus una regeat conversio. Quod si in hoc mundo fieri sine deo non potest, ne in spherâ quidem eisdem motus Archimedes sine divino ingenio potuisset imitari.

Mihi verò ne hæc quidem notiora, & illustriora carere vi divina videntur, ut ego aut poetam grave plenumque carmen sine cælesti aliquo mentis instinctu putem fundere, aut eloquentiam sine quadam vi majore fluere, abundantem sonantibus verbis, uberibusque sententiis. Philosophia verò, omnium mater artium, quid est aliud, nisi, ut Plato ait, donum, ut ego, inventum deorum? Hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam, magnitudinemque animi erudit: eademque ab animo, tamquam ab oculis, caliginem dispulit, ut omnia supera, infera, prima, ultima, media videremus.

Prorsus hæc divina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas: quid est enim memoria rerum, & verborum? quid porò inventio? profectò id, quo nec in deo quidquam majus intelligi potest. non enim ambrosia deos, aut neclare, aut Juventate pocula ministrante, laxari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganymedem à diis raptum ait propter formam, 84 ut Jovi bibere ministraret. non justa causa, cur Laomedonti tanta fieret injuria. fingeat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat. divina vallem ad nos. quæ autem divina? vigere, sapere, invenire, meminisse. Ergo animus, qui, ut ego dico, divinus est, ut Euripides audeat dicere, deus: & quidem si deus, aut anima, aut ignis est, idem est animus hominis. nam ut illa natura cælestis & terra vacat, & humore: sic utriusque harum rerum humanus animus est expertus. sin autem est quinta quedam natura ab Aristotele inducta: primum hæc & deorum est, & animorum.

Hanc nos sententiam secuti, his ipsis verbis in consolatōne ne hæc expressimus: *Animorum nulla in terris origo inventi potest: nihil enim est in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum esse videatur. nihil ne aut humidum quidem, aut stabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod præterita teneat, & futura provident, & compleri possit præsentia: quæ sola divina sunt. nec inveniuntur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi à deo. singularis est igitur quadam natura, atque vis animi, distincta ab his usitatis, notisque naturis. Ita quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cælestis & divinum est, ob eamque rem æternum sit*

ne-

74. Non potuit animus hæc in corpore inclusus agnoscere.] Non male Vis. cum Pall. pr. hoc in corpore. ceterum agnoscere omnes Mss. tam nostri quam Gulielmiani: quod ideo dico, ut evanescat ejusdem conjectura, cognoscere supponentis. Gebb.

75. Quid sit illa vis, & unde, intelligendum.] Mss. quinque, Vat. Fabr. Pith. quod constantissimè. Idem.

76. Quanta nuper Carmadas.] Lambino accedunt, Fab. Vat. Pall. tert. quart. optimi libri. Illi enim *Charmadas*. Vulgo *Carmades*. Idem.

77. De communi omnium memoriâ loquor.] Sic quinque Pall. Vat. Fabr. Pith. Gembl. & Vis. longè melius quàm illud vulgi *hominum*. Idem.

78. Quorsum igitur hæc spectat oratio.] Pall. optimi, tert. quart. item Mart. Gembl. Fab. Pith. Quorsum. placet. Idem.

79. Quæ sit illa vis, & unde, intelligendum.] Ejeci alterum sit post unde, imperantibus Fabr. & tribus prioribus Pall. Idem.

80. Anima sit animus, ignisve.] Communi suffragio ablegant ad animus Fab. Pith. & quinque Pall. cum Vaticano. Idem.

81. Eum jurare esse divinum.] Gulielmus ex conjecturâ annotabat, jurare me esse divinum non opus est. Idem.

82. Nam & auribus oblectatio magna parata est, inventa & temperata.] Emendationis hujus primi sumus Architecti in Crepundis nostris ex Palat. prim. & tertio codice optimo: accedit jam nihil illo deterior quartus; in supervacuum quoque quintus: ut nihil dubii relinquatur esse omnino genuinam. in Vaticano unicâ syllabâ amplius: magna parata est, inventaque & temperata. Vulgò, Oblectatio magna ex parte est inventa, & temperata &c. Quidam ex vet. cod. Oblectatio magna partem est inventa & temperata. adjuvant hæc nostra, Pal. sec. Fab. Pit. delentes ex. Idem.

83. Et astra suspensimus.] Gulielm. ex Pith. libro *suspensimus*. latet *suspensivus*. Idem.

84. Juventate pocula ministrante.] Sic edidit Victorius, quem secutus cum Lambino Aldus Nepos, & sic est in Gembl. Fabr. Pith. Vulgò *Juventute*. Idem.

85. Ut Jovi bibere ministraret.] Hoc asserunt quinque Pall. Variæ. quatuor Gulielmiani. causam uberius dixi in Crepundiis. Vulgò ex glossâ, ut Jovi pocula ministr. Idem.

86. Quod vult, quod viget.] Quinque Pall. ut & Fabr. itemque Pith. quod vult, vivit. Vatic. quod vivit, quod viget. Idem.

necesse est. Nec verò deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta à quadam, & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, & moriens, ipsaque prædita motu sempiterno.

67 Hoc è genere, atque eadem è natura est humana mens. Ubi igitur, aut qualis est ista mens? Ubi tua, aut qualis? potestne dicere? an, si omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere vellem, ne iis quidem, quæ habeo, mihi per te uti licebit? non valet tantum animus, quæ ut se ipsum ipse videat. ar, ut oculus, sic animus se non videns, alia cernit. non videt autem, quod minimum est, formam suam. fortasse: quamquam id quoque: sed relinquamus: vim certè, sagacitatem, memoriam, motum, celeritatem vider. Hæc magna, hæc divini, hæc sempiterna sunt. qua facie quidem sit, aut ubi habitet, ne querendum quidem est. ut, cum videmus speciem primum, candoremque cæli.

68 Deinde conversionis celeritatem tantam, quantum cogitare non possumus; tum vicissitudines dierum, atque noctium, commutationesque temporum quadripartitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationem corporum aptas, eorumque omnium inoderatorem & duces solem, lunamque aceretione, & diminutione luminis, quasi factorum notantem & significantem dies; tum in eodem orbe in XII partes distributo, quinque stellas ferri, eisdem cursus constantissimè servantes, disparibus inter se motibus, nocturnamque cæli formam undique sideribus ornata; tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi universi loco, duabus oris distantibus habitabilem, & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad stellas septem, unde

Horrisse Aquilonis stridor gelidas molitur nives:

altera Australis, ignota nobis, quæ vocant Græci ἀντιχθονα.

69 Ceteras partes incultas, quod aut frigore rigeant, aut urantur calore: hic autem, ubi habitamus, non intermittit suo tempore

Calum mitescere, arbores frondescere,

Vites latifescere, pampinis pubescere,

Rami baccarum ubertate incurvifescere,

Segetes largiri fruges, florere omnia,

Fontes scaturire, herbis præta convolvifescere:

tum multitudinem pecudum, partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vendendum, partim ad corpora vestienda: hominemque ipsum quasi contemplatorem cæli ac deorum, ipsorumque cultorem: atque hominis utilitati agros omnes & maria parentia.

70 Hæc igitur, & alia innumerabilia cum cernimus, possimusne dubitare, quin his præsit aliquis vel effectus, si hæc nata sunt, ut Platoni videtur: vel, si semper fuerint, ut Aristoteli placet, moderator tanti operis, & muneris? Sic mentem hominis, quamvis eam non videas, ut deum non vides: tamen ut deum agnoscis ex operibus ejus, sic ex memoria rerum, & inventione, & celeritate motus, omnique pulcritudine virtutis vim divinam mentis agnosco. In quo igitur loco est? credo equidem in capite: & cur credam, aëthere possum: sed aliàs: nunc ubi sit animus, certè quidem in te est. Quæ est ei natura? Propria puto, & sua. sed fac igneam, fac spirabilem: nihil ad id, de quo agimus. Illud modò videtur, ut deum notis, etsi ignores & locum, & faciem, sic animum tibi tuum motum esse oportere, etiam si ejus ignores & locum, & formam.

In animi autem cognitione dubitare non possumus, nisi planè in physicis plumbei sumus, quin nihil sit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cum ita sit, certè nec secerni, nec dividi, nec discerpi, nec distrahi potest: nec interire igitur. est enim interitus quasi discensus, & secretio, ac directus eorum partium, quæ ante interitum junctione aliqua tenebantur. his, & talibus rationibus adductus Socrates, nec patronum quasi vitæ ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit: adhibuitque liberam contumaciam, à magnitudine animi ductam, non à superbia: & supremo vitæ die de hoc ipso multa disseruit, & paucis ante diebus, cum jam posset educi è custodia, noluit: & cum pæne in manu facie mortiferum illud teneret poculum, locus ita est, ut non ad mortem trudi, verum in cælum videretur ascendere.

Ita enim censebat, itaque disseruit; duas esse vias, duplicesque cursus animorum è corpore excedentium. nam qui se humanis vitis contaminavissent, & se totos libidinibus dedissent, quibus cæcari velur domesticis vitis, atque flagitiis se inquinavissent, vel republica violanda fraudes inexpiabiles conceperint, iis devium quoddam iter esse, seclusum à concilio deorum. qui autem se integros, castosque servavissent, quibusque fuisset minima cum corporibus contagio, seseque ab his semper sevocassent, essentque in corporibus humanis vitam imitati deorum: his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere.

Itaque commemorat, ut cygni, qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo divinationem habere videantur, qua providentes quid in morte boni sit, cum cantu & voluptate moriantur: sic omnibus & bonis, & doctis esse faciendum. nec verò de hoc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis accideret, diligenter de ambo cogitantibus, quod iis sæpe usu venit, qui cum acriter oculis deficientem solem intuerentur, ut ad speculum omnino amitterent: sic mentis acies seipsam intuens, nonnumquam hebescit; ob eamque causam contemplandi diligentiam amittimus. Itaque dubitans,

87. *Ut seipsum ipse videat.* Est lectio Victorii, à qua stant quatuor posteriores Pall. Vulgò *Ut sese ipse videat.* Gebh.

88. *Quam Græci vocant ἀντιχθονα.* Ita legendum, accedunt fere omnes Mss. Pall. tert. quint. cum Pith. *antioona.* Fab. *anticoona.* Et tale aliquid molitur tertius. Idem.

89. *Calum mitescere.* Ita iusti emendari in Crepundiis ex Pall. accedit jam unus ex Gulicmi. sive is Pith. sive Fab. sit, non possum propter rasuram discernere. Vulgò *nivescere.* Idem.

90. *Vites latifescere.* Idem hic sum secutus Pal. pr. in tertio tale quiddam fuisse subjicit rasura: & omnino accedit quartus, in quo hujus verbi glossa *latifescere.* Manut. nimis licentiosè hæc interpolat legendum, & edendo: *Vites latifescunt pampini pubescere.* Dixi de his aliquid in Crepundiis. Idem.

91. *Hæc igitur & alia innumerabilia.* Gulicmius ex conjectura, *Et talia.* quia paullo post, *His & talibus adductus Socrates.* & quia ducebatur veligiis cod. Fab. Idem.

92. *Sed alias. nunc ubi sit.* Victorii hanc lectionem confirmat quint. in pr. tert. quart. *Sed alias ubi.* Vulgò; *Sed de hoc alias, nunc.* Idem.

93. *Fac igneam, fac spirabilem.* Tert. & quart. Vatic. ut supra, *Spirabilem.* Idem.

94. *Et secretio ac directio eorum partium.* Non libuit sequi Lambinum & Manutium, reponentem *Diremtus*, licet illis etiam faveant duo posteriores Pall. at vulgatam nostram defendens juncto umbro-

ne tres priores Pall. omnesque Gulicmiani, ac denique ipse Victorius. Idem.

95. *His & talibus rationibus adductus.* Inseruerunt *rationibus* Mart. Gembl. Pith. Vatic. quinq. Pall. Vict. ed. quorum conjuratam pertinaciam fastidire periculolum duxi. Vulgò, *His & talibus adductus.* Idem.

96. *A magnitudine animi ductam.* Victorius: *A magni. an. inductam.* quod in nullo ms. postea videre contigit. Idem.

97. *Et se totos libidinibus dedissent.* Sic eneas Mss. Alii tamen, inter quos Victor. *dedissent.* Idem.

98. *Vel Rep. violanda fraudes inexpiabiles.* Delevi in ante Rep. auctoritate quinq. Pall. mss. & sic fortius ibit oratio. Idem.

99. *Iis devium quoddam iter esse, seclusum.* Sic indicavi legendum in Crepundiis, ex tribus prioribus Pall. accedunt jam duo posteriores, ac Victorii editio, ubi totum sic habetur, ut & in Fabr. Pith. codd. Vulgò inceptissimè, *Iis devium quoddam etc.* Idem.

100. *Qui cum acriter oculis deficientem solem.* Ita Vict. editio. Ceterum locus valde turbatus, principe auctore Lambino, contra omnes libros hoc modo rescribente: *Qui acris oculis deficientem solem.* In omnibus libris *Cum* vel *quem* apparet, in Martiniano *Deficientibus.* Unde Gulicmius; *Cum qui acriter oculis deficientibus.* Idem.

tans, circumspēctans, hāsītans, multa adversa revertens, tamquam in rate, in mari immenso, nostra vehtur oratio.

Sed hæc & vetera, & à Gracis. Cato autem sic abiit è vita, ut causam moriendi natum se esse gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis deus, in iussu hinc nos suo demigrare. cum verò causam justam deus ipse dederit, ut tunc Socrati, nunc Cato, sæpe multis: ne ille, medius fidius, vir sapiens, latus ex his tenebris in lucem illam excesserit: nec tamen illa vincula carceris ruperit. leges enim verant. sed tantquam à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à deo evocatus, atque emissus, exierit. tota enim philosophorum vita, ut ait idem, commentatio mortis est.

Nam quid aliud agimus, cum à voluptate, id est, à corpore, cum à re familiari, quæ est ministra, & famula corporis, cum à republica, cum à negotio omni sevocamus animum? quid, inquam, tuin agimus, nisi animum ad seipsum advocamus, secum esse cogimus, maximeque à corpore abducimus? fecerere autem à corpore animum, nec quidquam aliud est, quam emori discere. quare hoc commentemur, mihi crede, disjungamusque nos à corporibus, id est, consuecamus mori. Hoc &, dum erimus in terris, erit illi cælesti vitæ simile: &, cum illuc ex his vinculis emissi feremur, minus tardabitur cursus animorum. nam qui in compedibus corporis semper fuerunt, etiam cum soluti sunt, tardius ingrediuntur, ut ii, qui ferro vincti multos annos fuerunt. quò cum venerimus tum denique vivemus. Nam hæc quidem vita mors est: quam lamentari possem, si liberet.

A. Satis quidem tu in consolatione es lamentatus: quam cum lego, nihil malo, quam has res relinquere; his verò modò auditis, multo magis. M. Veniet tempus, & quidem celeriter, & sive retractabis, sive properabis. volat enim aras. tantum autem abest ab eo, ut malum mors sit, quod tibi dudum videbatur, ut verear, ne homini nihil sit non malum aliud certè, sed bonum aliud potius: si quidem vel dii ipsi, vel cum diis futuri sumus. A. Quid refert? adsum enim, qui hæc non probent. M. Ego autem numquam ita te in hoc sermone dimittam ulla uti ratione, ut mors tibi videri malum possit.

A. Qui potest; cum ista cognoverim? M. Qui possit, rogas? catervæ veniunt contra dicentium, non solum Epicureorum, quos equidem non despicio, sed nescio quo modo doctissimus quisque contemnit: accerrimè autem delicæ meæ, Diæarchus contra hanc immortalitatem disseruit. is enim tres libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quòd Myrtilen's sermo habetur, in quibus vult efficere, animos esse mortales. Stoici autem usuram nobis largiuntur, tamquam cornibus: diu mansuros ajunt animos, semper negant. Num vis igitur audire, cur, etiam si ita sit, mors tamen non sit in malis? A. Ut videtur: sed me nemo de immortalitate depellet.

M. Laudo id quidem: etsi nihil animis oportet confide-

re. movemur enim sæpe aliquò acutè conclusò: labamus, mutamusque sententiam clarioribus etiam in rebus. in his est enim aliqua obscuritas. id igitur si acciderit, sumus armati. A. Sanè quidem: sed, ne accidat, providebo. M. Num quid igitur est causæ, quin amicos nostros Stoicos dimittamus; eos dico, qui ajunt animos manere, è corpore cum excesserint, sed non semper? A. Istos verò: qui, quod tota in hac causâ difficillimum est, suscipiant, posse animum manere corpore vacantem: illud autem, quod non modò facile ad credendum est, sed eo concessò, quod volunt, consequens, id certè non dant, ut, cum diu permanferit, ne intereat. M. Bene reprehendis: & se isto modo res habet.

Credamus igitur Panatio, à Platone suo dissentienti, quem enim omnibus locis divinum, quem sapientissimum, quem sanctissimum, quem Homerum philosophorum appellat, hujus hanc unam sententiam de immortalitate animorum non probat. vult enim, quod nemo negat, quidquid natum sit, interire: nasci autem animos, quod declarat eorum similitudo, qui procreantur: quæ etiam in ingeniis, non solum in corporibus appareat. alteram autem assert rationem: nihil esse, quod doleat, quin id agrum esse quoque possit: quod autem in morbum cadat, id etiam interiturum: dolere autem animos: ergo etiam interire.

Hæc refelli possunt. sunt enim ignorantis, cum de æternitate animorum dicatur, de inente dici, quæ omni turbido motu semper vacet, non de partibus iis, in quibus ægritudines, iræ, libidinesque versentur: quas is, contra quem hæc dicantur, semotas à mente, & discifusas putat. Jam similitudo magis apparet in bestiis: quarum animi sunt rationis expertes. hominum autem similitudo in corporum figura magis exstat: & ipsi animi, magni refert, quali in corpore locati sint. multa enim è corpore existunt, quæ acuant mentem: multa, quæ obtundant. Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse: ut ego me tardiorum esse non moleste feram. enumerat multos: idque quasi constat, rationem, cur ita fiat, assert. Quòd si tanta vis est ad habitum mentis in iis, quæ gignuntur in corpore: (ea sunt autem, quæcumque sunt, quæ similitudinem faciant) nihil necessitatis affert, cur nascatur animi similitudo.

Omitto similitudines. vellem adesse posset Panatius, vixit cum Africano. quæterem ex eo, cujus suorum similis fuisse Africani fratris nepos, facie vel patris; vita, omnium perditorum ita similis, ut esset facile deterrimus. cujus etiam similis, P. Crassi, & sapientis, & eloquentis, & primi hominis, nepos, multorumque aliorum virorum clarorum, quos nihil attinet nominare, nepotes, & filii. Sed quid agimus? oblitine sumus, hoc nunc nobis esse propositum, cum satis de æternitate dixissemus, ne si interirent quidem animi, quidquam mali esse in morte? A. Ego verò memineram: sed

te

1. *Tanquam in rate in mari immenso.* Obsecutus sum majori consensui Mss. cum Turnebo ac Lambino facientium. Passeratus volebat, *Tanquam rati in mare.* Pall. tres priores, *Tanquam in rate in mare im.* si autoritas sequeretur, legerem, *Tanquam rates in mari immenso*, prout est in Fab. & tertio ad marginem. Videtur omnino aliquem ex vet. Poetam respicere. Rates autem pro *Ratis*, ut *Canes* taliaque. Lucilius, *Laniorum immanis canes us &c.* Gebh.

2. *Nostri vehtur oratio.* Nihil divertunt ulli libri. Lambin. verò ratio. Idem.

3. *Injussa hinc nos suo demigrare.* Quomodo placet lectio quarti Pall. *remigrare?* Expendite sultis. Idem.

4. *Nec tamen illa vincula carceris ruperit.* Sic pr. tert. quart. quint. Pall. Fab. & Cicero ipsemet sapius. Vulgò *Vincula.* Idem.

5. *Nisi animum ad seipsum advocamus.* Licet alii propugnent ad *Avocamus* quod & Pall. duo pr. ac tertius & Var. servant; tamen Vict. sec. quint. & Pith. denique Manutii avus & Nepos retentant alteram. Pal. quart. *Evocamus.* Idem.

6. *Qui in compedibus corporis semper fuerunt, etiam cum soluti sunt, tardius.* Videtur aliquid alere nervositatis secundus Pal. *etiam soluti sint.* Idem.

7. *Satis quidem tu.* Ita mutant verba Pal. pr. ac quint. Vulgò, *satis tu quidem.* Idem.

8. *Sive retractabis sive properabis.* Lambini lectionem stabiliant Codd. Mss. Gembl. Mart. & Pall. quint. in quo *retractabis*: Sicque ante I amb. edidit Victorius. Idem.

9. *Sed bonum aliud potius.* Expectavi frustra ac Gebhardo causam, cur omiserit vocem. Neque enim ante Gruterum video ullam editionem, quin habeat *sed nihil bonum.* Etiam vice versa habent complures paulo ante *his vero auditis* omissa vocula modo. Gronov.

10. *Et si nihil animis oportet considerare.* Sic omnes Mss. quæ nostri quæ Guelielmiani: & editio Victorii: unde Guelielmiius ex conjectura; & animi. Vulgò verò *nimis.* Gebhard.

11. *Sed eo concessò, quod volunt consequens, id certè non dant.* Quinque Pall. & Fab. Vatie. idcirco non dant, vel, idcirco. legendum putem, *idcirco non dant.* quid hoc sit, alibi dicimus. Idem.

12. *Facie vel patris: vita.* Sic omnes Mss. Pal. & tres Guelielmiani. Victorius, *Facie patris.* sed illud *vel*, conditionem hic ponens non bene tollitur. Idem.

13. *Ut esset omnium deterrimus.* Tuentur id omnes mss. unanimo consensu. licet Lam. & ante eum Victorius, *terribimus.* Idem.

14. *Eloquentis & primi hominis nepos.* Vulgò abest, & *primi.* Restitui ex Vict. omnibus Pall. & tribus Guelielm. Mart. Gembl. Fab. Vatie. Idem.

re de æternitate dicentem ¹⁵ aberrare à proposito facile patiebar.

³⁴ M. ¹⁶ Video te altè spectare, & velle in cælum migrare. ³⁴ A. Spero fore, ut contingat id nobis. sed fac, ut isti volunt, animos non remanere post mortem. video nos, si ita sit, privari spe beatioris vitæ. M. Mali verò quid affert ista sententia? ¹⁷ fac enim sic animum interire, ut corpus. ¹⁸ num igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus in corpore est? nemo id quidem dicit: ¹⁹ etsi Democritum insimulat Epicurus: Democritici negant. ne in animo quidem igitur sensus remanet, ipse enim nusquam est. ²⁰ ubi igitur malum est? quoniam nihil tertium est. an, quoniam ipse animi discessus à corpore, non fit sine dolore? ut credam ita esse, ²¹ quam est id exiguum! & falsum esse arbitror: & fit plerumque sine sensu: nonnumquam etiam cum voluptate: totumque hoc leve est, qualecunque est.

³⁵ Fit enim ad punctum temporis. illud angit, vel potius excruciat, discessus ab omnibus iis, quæ sunt bona in vita. Vide, ne à malis dici verius possit. quid ego nunc luceam vitam hominum? verè & iure possum. sed quid necesse est, cum id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, etiam vitam efflere deplorando miseriores? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus, consolati sumus. à malis igitur mors abducit, non à bonis, verum si quaerimus. Hoc quidem à Cyrenaico Hegesia sic copiosè disputatur, ut is à rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, ²² quò multi, his auditis, mortem sibi ipsi confecerent.

³⁴ Callimachi quidem epigramma in ³⁵ Ambraciotam Cleombrotum est: quem ait, cum nihil ei accidisset adversi, è muro se in mare abjecisse, lecto Platonis libro. ejus autem, quem dixi, Hegesia sibi est, & ποταπλεπών, ²⁴ quod à vita quidam per inediai discedens, revocatur ab amicis: quibus respondens, vitæ humanæ enumerat incommoda: possem id facere, etsi minus, quam ille, qui omnino vivere expedire nemini putat. ²⁵ Mitto alios. etiamne nobis expedit, qui & domesticis, & forensibus solatiis, ornamentalique privati, certè, si antè occidissimus, mors nos à malis, non à bonis abstraxisset?

³⁵ Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum à fortuna ²⁵ vulnus acceperit. Metellus ille honoratus quattuor filiis: at quinquaginta Priamus; ²⁶ quibus septem & decem, iusta uxore natis. in utroque eandem habuit fortuna potestatem: ²⁷ sed usà in altero est. Metellum enim multi filii, filix, nepotes,

neptes in rogam imposuerunt: Priamum tanta progenie orbantem, cum in aram confugisset, hostilis manus interemit, hic si vivis filiis, incolum regno occidisset:

²⁸ *Astante ope barbarica,
Tectis cœlatis, laqueatis,*

utrum tandem à bonis, ²⁹ an à malis discessisset? tum profectò videretur à bonis. At certè ei melius evenisset, nec tam flebiliter illa canerentur.

*Hæc omnia vidi inflammari,
Priamum vi vitam exitari,
Jovis aram sanguine turpavi.*

Quasi fore ista, vel quidquam tum potuerit ei melius accidere. ³⁰ quod si antè accidisset, tamen eventum omnino amississet: hoc autem tempore sensum malorum amisit.

Pompejo nostro familiari, cum graviter ægrotaret Neapoli, ³¹ melius est factum. ³¹ coronati Neapolitani fuerunt: nimirum etiam Puteolani vulgò ex oppidis publicè gratulabantur. Ineptum sanè negotium, & Græculum: sed tamen fortunatum. Utrum igitur, si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? Certè à miseris, non enim cum socero bellum gessisset, non imparatus arma sumpsisset: non domum reliquisset: non ex Italia fugisset: non, exercitu amisso, nudus in servorum ferrum, & manus incidisset: non liberi defleti, non fortunæ omnes à victoribus possiderentur, qui, si mortem tum obisset, in amplissimis fortunis occidisset. is propagatione vitæ quot, quantas, quam incredibiles hausit calamitates? Hæc morte effugiuntur, etiam si non evenerint, tamen quia possunt venire. sed homines ea sibi accidere posse non cogitant. Metelli sperat sibi quicque fortunam: proinde quasi aut plures fortunati sint, quam infelices, aut certi quidquam sit in rebus humanis, aut sperare sit prudentius, quam timere.

Sed hoc ipsum concedatur, bonis rebus homines morte privari: ergo etiam carere mortuos vitæ commodis, idque esse miserum. certè ita dicant necesse est. ³² An potest is, qui non est, re ulla carere? triste enim est nomen ipsum carenti, quia subijcitur hæc vis: habuit, non habet: desiderat, requirit, indiget. opinor, hæc incommoda sunt carentis. caret oculis, odiosa cæcitas; liberis, orbitas. valet hoc in vivis: mortuorum autem non modò vitæ commodis, sed ne vita quidem ipsa quisquam caret. de mortuis loquor, qui nulli sunt. nos, qui sumus, num aut si cornibus queramus, aut pennis, sit qui id dixerit? certè nemo. quid ita? quia cum id non ha-

¹⁵. *Aberrare à proposito facile patiebar.*] Ita communis omnium MSS. cum Lambino consensus. Vulgò præpositio abest, & in Victorii editione. Gebb.

¹⁶. *Video te altè spectare.*] *Αὐτὸ ἐλάττω*: hanc elegantiam debemus quinquè Pall. Martin. Gembl. Fabr. Vulgò. *alta*. Idem.

¹⁷. *Fac enim sic animum interire.*] Paullum divertit ab hac lectione Vict. editio, quam quatuor Pall. Martin. Gembl. Fabr. Pith. Varie. tuerunt. Secundus, ut Victoriana, *Fac enim animum sic*. Vulgò, *fac animum sic interire*. Idem.

¹⁸. *Num igitur aliquis dolor.*] Præferrem, si penes me esset, lectionem tertii Pall. codicis *Nunc igitur*. Exanimet, cui aceto cor accecit pectore. Idem.

¹⁹. *Etsi Democritum insimulat Epicurus.*] Pal. pr. & quint. *quasi Democritum*. vel *quia si*. Idem.

²⁰. *Ubi igitur malum est? quoniam nihil tertium est, an.*] Lambini lectioni adspiciuntur quinquè Pall. Fabr. Pith. Vatic. ipseque met Vict. Vulgò: *Ubi igitur malum est, quoniam nihil tertium?* Idem.

²¹. *Quam est id exiguum.*] In Crepundiis docui legendum ex sec. tert. Pall. *Quam est id ad exiguum?* non desitlo. Idem.

²². *Quo multi his auditis mortem sibi ipsi confecerent.*] Ita partim veteres Codices, partim Lambin. & Victorius. Vulgò: *quod multi his auditis mortem sibi ipsi confecerent*. Guliel. ex con. cœlura, *quom pro quo*. Pith. lib. *Confecerunt*. Idem.

²³. *Ambraciotam Cleombrotum.*] Nescio quid velint omnes Pall. cum Vat. & Fab. & Pith. ingerendo oculis clarè *Theombr. vel combrotum*. Idem.

²⁴. *Quod à vitâ quidam per inediai discedens.*] Tuerunt hanc lectionem unâ voce MSS. & editi. Lamb. tamen, è *vita*; unde con-

jectici Gulielmii *quid de vita*, quia in Fab. cod. pro *quod* erat *quid*. Idem.

²⁵. *Mitto alios.*] Sic secund. tert. quart. Fab. Vict. edit. vulgò omisso. Idem.

²⁶. *Quibus septem & decem iusta uxore natis.*] Accessit Lambino, ratione meliori suffulto, & autoritate secundi Pal. motus, ceteri præpositionem tollunt. Fab. Pith. pr. tert. quart. quint. Pall. Vict. edit. Idem.

²⁷. *Sed usà in altero est.*] Quam lectionem ex pr. sec. indieavi in Crepundiis, jam licet accedente quarto, veritus sum in textum recipere, *secusà in altero est*. Idem.

²⁸. *Astante ope barbaricâ.*] Nihil ariant libri hic quidem. Gulielmii tamen sic legit. *discessisset tum*, Prof. Idem.

²⁹. *An à malis discessisset? tum.*] Dirimunt ita plerique libri. Gulielmii tamen sic legit. *discessisset tum*, Prof. Idem.

³⁰. *Quod si ante accidisset.*] Ita Fabr. Pith. quinquè Pall. & si accuratior aure exigatur, omnino melius erit. Vulgò *occidisset*; à sciolo inventum primo. Idem.

³¹. *Coronati Neapolitani fuerunt: nimirum etiam Puteolani vulgò ex oppidis.*] Ita omnes libri, præter Gembl. *passim* antè vulgò insertentur; unde Gulielmii ariolabatur: *fuerunt nimirum: etiam Puteolani; passim vulgò ex opp.* Idem.

³². *An potest is, qui non est, re ulla carere.*] Lepidè Fabr. *qui non est quis*, cui accedit secundus in supponens. Mihi videretur pro *quis* legendum *quid*. Sed nihil refert. Idem.

habeas, quod tibi nec usu, nec natura sit aptum, non careas, etiam si sentias te non habere.

²⁸ Hoc preinendum etiam atque etiam est argumentum, confirmatio illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare non possumus, quin tantus interitus in morte sit, ut ne minimum quidem suspicio sensus relinquatur. hoc igitur probè stabilito, & fixo, illud excutiendum est, ut sciat, quid sit carere, ne relinquatur aliquid erroris in verbo. Carere igitur hoc significat, egere eo, quod habere velis. inest enim velle in carendo, nisi cum sic, tamquam in febre, dicitur, alia quadam notione verbi. dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te sentias, etiam si id facile patiarc. ³³ carere enim in morte non dicitur. nec enim esset dolendum. dicitur illud, bono carere, quod est malum. sed ne vivus quidem bono caret, si eo non indiget: sed in vivo intelligi tamen potest, regno carere: dici autem hoc in te satis subtiliter non potest: posse in Tarquinio, cum regno esset expulsus. at in mortuo ne intelligi quidem potest. carere enim, sentientis est: nec sensus in mortuo: ³⁴ nec carere quidem igitur in mortuo est.

²⁹ Quamquam quid opus est in hoc philosophari, cum rem non magnopere philosophia egere videamus? Quoties non modo doctores nostri, sed universi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt? quæ quidem si timeretur, non L. Brutus arcens eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset: non cum Latinis decertans pater Decius, cum Etruscis filius, ³⁵ cum Pyrrho nepos, se hostium telis objecissent: non uno bello pro patria cadentes Scipiones Hispania vidisset, ³⁶ Paullum & Geminum Cannæ, Venusiam Marcellum, Latini Albinum, Lucani Græchum. num quis horum miser hodie? Ne tum quidem post spiritum extremum: nec enim potest esse miser quisquam sensu perempto. At id ipsum odiosum est, sine sensu esse.

³⁰ Odiosum, si id esset carere. cum verò perspicuum sit, nihil posse in eo esse, qui ipse non sit: quid potest esse in eo odiosum, ³⁷ qui nec caret, nec sentiat? quamquam hoc quidem nimis sæpe. sed eò, quod in hoc inest omnis animi contractio, ex metu mortis. qui enim satis viderit, id quod est luce clarius, animo, & corpore consumptum, totoque animante delcto, & factò interitu universo, illud animal, quod fuerit, factum esse nihil, is plane perspicit, inter Hippocentaurum, qui numquam fuerit, & regem Agamemnonem, nihil interesse: nec plaris nunc facere M. Camillum hoc civile bellum, quàm ego illo vivo fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doleret, si hæc post trecentos & quinquaginta fere annos eventura putaret, & ego doleam, si ad decem milia annorum gentem aliquam urbem nostram potituram putem? quia tanta caritas patriæ est, ut eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur.

³⁸ Itaque non deteret sapientem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, propter brevitetem vitæ numquam longè potest abesse, quo minus in omne tempus reipublicæ suisque consulat, & posteritatem ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere, Quare licet etiam

mortalem esse animum iudicantem, aternà moliri, non gloria cupiditate, quam sensurus non sit, sed virtutis, quam necessario gloria, etiam si tu id non agas, consequatur. natura verò sic se habet, ut, quo modo initium nobis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors; ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, sic nihil post mortem perincbit. in quo quid potest esse mali, cum ³⁸ mors nec ad vivos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli sunt, alteros non attingit.

Quam qui leviores faciunt, somni simillimam volunt esse, ³² quasi verò quisquam ita nonginta annos velit vivere, ut, cum sexaginta confecerit, reliquos dormiat. ne sires quidem id velint, non modo ipse. Eudymion verò, si fabulas audire volumus, nescio quando in Latmo obdormivit, qui est mons Caria. nondum, opinor, est experrectus. num igitur eum curare censes, cum Luna laboret, à qua consopitus putatur, ut eum dormientem oscularetur? quid curet autem, qui ne sentit quidem? habes somnum imaginem mortis, eamque quotidie induis. Et dubitas, quin sensus in morte nullus sit, cum in ejus simulacro videas esse nullum sensum?

Pellantur ergo ista ineptia panè aniles, ante tempus mori, miserum esse. quod tandem tempus? naturæne? At ea ³⁹ quidem dedit usuram vitæ, tamquam pecuniæ, nulla præstituta die. Quid est igitur, quod querat, si repetit, cum vult? ea enim conditione acceperas. Idem, si puer parvus occidit, æquo animo ferendum putant: si vero in cunis, ne querendum quidem. Atqui ab hoc acerbius exegit natura, quod dederat. Nondum gustaverat, inquit, vitæ suavitatem: hic autem jam sperabat magna, quibus frui cœperat. At id quidem ipsum in ceteris rebus melius putatur, aliquam partem, quàm nullam, attingere, cur in vita secus? Quamquam non malè ait Callimachus, multo læpius lacrymassè Priamum, quàm Troilum. eorum autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur.

Cur? ³⁹ nam, reor, nullis, si vita longior daretur, posse esse jucundior. Nihil est enim profectò homini prudentia dulcius, quam, ut cetera auferat, affert certè senectus. Quæ verò ætas longa est? aut quid omnino homini longum? nonne modo pueros, modò adolescentis, in cursu, à tergo insequens, nec opinantes affecit est senectus? sed quia ultra nihil habemus, hoc longum ducimus. omnia ista, perinde ut cuique data sunt, ⁴⁰ pro rata parte à vita, aut longa aut brevia dicuntur. Apud Hypanum fluvium, qui ab Europæ parte in Pontum influit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ unum diem vivunt. ex his igitur, hora octava quæ mortua est, provecta ætate mortua est: quæ verò occidente sole, decrepita: eo magis, si etiam solstitiali die. confer rostram longissimam ætatem cum æternitate, in eadem prope modum brevitate, qua illæ bestiolæ, reperiemur.

Contemnamus igitur omnes ineptias: (quod enim levius ⁴¹ huic levitati nomen imponam?) totamque vim bene vivere ⁴² di in animi robore, ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contempcione, ac despicientia, & ⁴³ in omni virtute ponamus. nam nunc quidem ⁴⁴ cogitationibus molestissimis examinamur, ut, si antè mors adveniet, quàm Chal-

33. Carere enim in morte non dicitur.] Quinque Pall. Vatic. Gab. Pith. hanc lectionem præstant. editio Victorii, Carere enim malo, id non dicitur. Gebh.

34. Ne carere quidem igitur.] Placuit Grutero vel Gebhardo aliquid mutare. Itaque quum omnes ante eos editiones, certe quas habeo, Victorianæ Iuvtæ & Stephani, Hervagianæ, Wechelina, Gothofredinæ, exhiberent, ut vides, illi reddiderunt nec carere, & id sequuntur posteriores. Quod nequaquam imitandum censui. Gronov.

35. Cum Pyrrho nepos.] Delevi particulam etiam ante cum, sequuntur quinque Pall. Gebhard.

36. Paullum & Geminum.] Ita Victorius, quinque Pall. una littera amplius, Geminum. ac incepte vulgo Paullum & Geminum. nam & Vaticanus, Paullum Geminum Cannæ. Idem.

37. Qui nec caret, nec sentiat?] Probat Lambini hæc quinque Pall. atque ipse Victorius. Idem.

38. Mors nec ad vivos pertineat, nec ad mortuos?] Eleganter mihi videretur illud pertinere subaudi, cum principe Pal. qui eo delituitur. Idem.

39. Nam, reor, nullis si vita longior daretur.] Ita Lambinus: ita Fabricius, duoque Pall. tert. quint. Vulgo, Nam, reor, non illis, si vita cong. Idem.

40. Pro rata parte à vita, aut longa aut brevia dicuntur.] Secuti sumus Victorium obsequentes habentem Pall. pr. tert. quart. quint. Ceterum Grutero videbatur illud pro rata parte, glossa. Vulgo omittunt à vita. Lambinus, pro rata parte ita aut longa. Idem.

41. In omni virtute ponamus.] Addunt Pall. pr. tert. quart. quint. cum Pith. statim post ponamus, iussu tyrannorum; ex inferioribus traductum. Idem.

42. Cogitationibus molestissimis examinamur.] Sic Victorius & Pall. pr. tert. quart. quint. vulgo mollissimè. Idem.

Chalcedonum promissa consecuti sumus, spoliari magnis quibusdam bonis, illius, destituti que videamur.

36 Quòd si expectando, & desiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: pro dii immortales! quàm iter illud jucundum esse debet, quò confecto, nulla reliqua cura, nulla sollicitudo futura sit! quàm me delectat Theramenes! quàm elato animo est! etsi enim flemus, cum legimus, tamen non miserabiliter vir clarus emoritur. qui cum coniectus in carcerem triginta iussi tyrannorum, 44 venenum ut sitiens obtulisset, reliquum sic è poculo eiecit, ut id resonaret; 45 quo sonitu reddito, arridens, Propion, inquit, hoc pulcro Critia, qui in cum fuerat terretimus. Graeci enim in conviviis solent nominare, cui poculum tradituri sint. Lufit vir egregius extremo spiritu, cum jam præcordiis conceptam mortem contineret: 46 vereque ei, qui venenum præbuerat, mortem est eam auguratus, quæ brevi consecuta est.

37 Quis hanc animi maximi aequitatem in ipsa morte laudaret, si mortem, malum iudicaret? Vadit in eundem carcerem, atque in eundem paucis post annis scyphum Socrates, eodem scelere iudicum, quo tyrannorum, Theramenes. quæ est igitur ejus oratio, qua facit eum Plato usum apud iudices, jam morte multatum? *Magna me, inquit, spes tenet, iudices, bene mihi evenire, quòd mittar ad mortem. necesse est enim, sit alterum de duobus, ut aut sensus omnino omnes mors auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. quamobrem, si sensus extinguatur, morsque ei somno similis est, qui non nunquam, etiam 47 sine visis somniorum, 48 placatissimam quietem affert: dii boni! quid lucti est emori? aut quàm multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteposantur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis? quis me beator?*

38 *Sic vera sunt, quæ dicuntur, migrationem esse, mortem, in eas oras, quas, qui è vita excesserunt, incolunt: id multo jam beatus est, te, cum ab iis, qui se iudicum numero haberi volunt, evaseris, ad eos venire, qui verè iudices appellantur, Minam, Rhadamanthum, Æacum, Triptoleum: convenireque eos, qui iustè, & cum fide vixerint. hæc peregrinatio mediocri vobis videri potest? ut verò colloqui cum Orpheo, Musæo, Homero, Hefiodo liceat, quanti tandem æstimatis? equidem sæpe emori, si fieri posset, vellem, ut ea, quæ dico, mihi liceret invenire. quanta delectatione autem afficerer, cum Palamedem, cum Ajacem, cum alios, iudicio iniquorum circumventos, convenirem? tentarem etiam summi regis, qui maximas copias duxit ad Trojam, & 49 Ulyssi, Sisyphique prudentiam: nec ob eam rem, cum hæc exquirerem, sicut hic faciebam, capite damnaver. ne vos quidem iudices, ii, qui me absolvistis, mortem timeritis.*

39 Nec enim cuiquam bono mali quidquam evenire potest, nec vivere, nec mortuo: nec usquam ejus res à diis immortalibus negligitur. nec mihi ipsi hoc accidit fortuito. nec verò ego iis, à quibus accusatus sum, aut à quibus condemnatus, habeo quod succenseam, nisi quòd mihi nocere se crediderunt. 50 & hæc quidem hoc modo. nihil autem melius æstimo. Sed tempus est, in-

quit, jam hinc abire me, ut moriar; vos, ut vitam agatis, utrum autem sit melius, dii immortales sciunt: hominem quidem scire arbitror neminem. Ne ego haud paullo hunc animum malum, quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicaverunt. est, quod præter deos negat scire quemquam, id scit ipse, utrum melius sit. nam dixit antè. sed suum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremum.

Nos autem teneamus, ut nihil censeamus esse malum, quòd sit à natura datum omnibus, intelligamusque, si mors malum sit, esse sempiternum malum. nam vitæ miseræ, mors finis esse videtur. 51 mors si est misera, finis esse nullus potest. Sed quid ego Socratem, aut Theramenes, præstantes viros virtutis & sapientiæ gloria, commemoro, cum Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum est, mortem tan copere contempserit, ut, cum ad eam duceretur, damnatus ab Ephoris, & esset vultu hilari, atque lato, dixissetque ei quidam inimicus, Contemnistine leges Lycurgi? responderit, Ego verò illi maximum gratiam habeo, qui me ea pœna multaverit, quam sine mutatione, & sine verura possem dissolvere. O virum Sparta dignum! ut mihi quidem, qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus esse videatur.

Tales innumerabiles nostra civitas tulit. Sed quid duces, & principes nominem, cum legiones scribat Cato sæpe alacres in eum locum profectas, unde redituras se non arbitrarentur? Pari animo Lacedæmonii in Thermopylis occiderunt, in quo Simonides:

Dic hospes Sparta, nos te hic vidisse jacentes, Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Quid ille dux Leonides dicit? Pergite animo forti, Lacedæmonii: hodie apud inferos fortasse cenabimus. fuit hæc genis fortis, dum Lycurgi leges vigeant. è quibus unus, cum Perse hostis in colloquio dixisset glorians, Solem præ jaculorum multitudinem, & sagittarum non videbitis. In umbra, inquit, igitur pugnabimus.

Viros commemoro. qualis tandem Læonæ? 52 quæ cum filium in prælium misisset, & interfectum audisset, Idcirco, inquit, genueram, ut esset 53 qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. 54 Esto: fortes, & duri Spartiæ: magnam habet vim republicæ disciplina. quid? Cyrenæum Theodorum, philosophum non ignobilem, nonne miramur? cui cum Lyfimachus rex crucem minaretur, Istis quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, humine, an sublimè putrescat. cuius hoc dicto admonere, ut aliquid etiam de humanitate, & sepultura dicendum existimem: rem non difficilem, iis præsertim cognitit, quæ de nihil sentiendo paullo antè dicta sunt. de qua Socrates quidem quid senserit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo jam tam multa diximus.

Cum enim de immortalitate animorum disputavisset, & jam moriendi tempus urgeret, rogatus à Critone, quemadmodum sepeliri vellet, *Multam verò,* inquit, *operam, amici,*

43. Quòd illud iter jucundum esse debet.] Dudum ante Lambium, quæ tamen tanquam princeps in hac emendatione triumphat, sic editio Victorius. & sic habetur ad verbum in Pall. sec. tert. quarto. Pith. in primo ac quinto, nobis amplius, vulgò, quàm optabiliter iter illud jucundum est. Gebb.

44. Venenum ut sitiens obtulisset.] Primus Victorius laudem huius emendationis tulit, etiam à Lamb. ceterisque. faciunt huc quoque emendationem Pall. Vatic. Idem.

45. Quo sonitu reddito arridens.] Ita Victorius; ita Pith. Pall. secundum quart. quint. mihi magis placeret lectio tertii Pal. quod sonitu reddito arridens. quò alludit etiam primus, quod sonitu reddito arridens. ut innuat levasse poculum & vultu ridibundo aspexisse. Vulgò, quo sonitu reddito ridens. Idem.

46. Vereque ei, qui venenum præbuerat.] Retinui vulgatum, etiam si præberat, erat in Pall. tert. quarto, libris optimis. quam etiam in Gryphiano reperisse testatur Mich. Brutus. quid? si quid præbuerat aut præbuerat malit? à præbo vel præbucio quò est præbivo. Idem.

47. Sine visis somniorum.] Optimus Pal. tert. iust. Idem.

48. Placatissimam quietem affert.] Fab. Pal. quart. pacatissimam. Idem.

49. Ulyssis Sisyphique.] Intelligens in Vaticano esse Ulyxi, putavi religiose id reddendum Tullio. Gronov.

50. Et hæc quidem hoc modo. nihil autem melius æstimo.] Sic Lambinus post Manutium & Victorium. quibus assentitur pr. Pall. vulgò pro æstimo, extremo. Idem.

51. Mors si est misera, finis esse nullus potest.] Omne: & inf. nostri, & editio Lambini mortis, si est misera, finis esse nullus potest. quod etiam est in inf. Sulfridi. Idem.

52. Quæ cum filium in prælium misisset.] Pal. secundus, misit. quintus amisisset, hoc est, amandasset, ut supra. Idem.

53. Qui pro patriâ mortem non dubitaret occumbere.] Institi vulgatis editionibus, cum quibus conspirat hic Victorius: licet vet. cod. itemque Pith. Fab. & tres priores Pall. ac Vatic. morte occumbere, unde Lamb. morti occumbere. quintus denique; tanè omittit rem mortem. Idem.

54. Esto fortes & duri Spartiæ.] Et hic vulgata cum Manutio subscrissimus. Victorius: esto fortes & duri Spartiæ. sed quinque Pall. Estote fortes. Idem.

frustra consumpsit. Critoni enim nostro non persuasi me hinc avolaturum, neque quidquam mei relicturnm. verumtamen, Crito, se me assequi potueris, aut se tibi nactus eris, ut tibi videbitur, sepelito. sed, mihi crede, nemo me vesstrum, cum hinc excessero, consequetur. Præclare id quidem, qui & amico permisit, & se ostendit de hoc toto genere nihil laborare.

204 Durior Diogenes, & id quidem sentiens, sed, ut Cynicus, asperius, projici se iussit inhumatum. tum amici, Volucribusne, & feris? Minime verò, inquit: sed bacillum propter me, quo abigam, ponitote. Qui poteris? illi. non enim senties. Quid igitur mihi rarum laniatus oberit, nihil sentienti? Præclare Anaxagoras: qui cum Lampfaci moreretur, quærentibus amicis, velletne Clazomenas⁵⁵ in patriam, si quid ei accidisset, afferri: nihil necesse est, inquit. undique enim ad inferos tantumdem via est. Totaque de ratione humanationis unum tenendum est: ad corpus illam pertinere, si ve occiderit animus, sive vigeat. in corpore autem perspicuum est, vel extincto animo, vel elapso, nullum residere sensum.

44 Sed plena errorum sunt omnia. trahit Hectorem, ad cur-
105 rum religatum, Achilles: lacerari eum, & sentire, credo, putat. ergo hic ulciscitur, ut quidem sibi videtur. At illa sicut acerbissimam rem mæret:

Vidi videre quod me passa ægerri me,

57 Hectorem quadrivago curru raptarier,

quem Hectorem? aut quamdiu ille erit Hecor? melius Accius & aliquando sapiens Achilles, Immo enim verò corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli. Non igitur Hecor traxisti, sed corpus, quod fuerat Hecoris.

106 Ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non sinat.

Mater, te appello, tu quæ curam semmo suspensio levas,

Neque te mei miseret: surge, & sepeli natum.

Hæc cum pressis, & scilicibus modis, sicut qui totis theatris mæstitiam inferant, concinuntur; difficile est, non eos, qui inhumati sunt, miseros iudicare:

— prius quam feræ, volucresque:

metuit, ne laceratis membris minus bene utatur: ne combustis, non extimescit.

Heu reliquias semiasi regis, denudatis ossibus,

Per terram sanie delibutas fœdè diræxarier.

107 Non intelligo, quid metuat, cum tam bonos septenarios fundat ad tibiam. Tenendum est igitur, nihil curandum esse post mortem, sicut cum multi inimicos etiam mortuos pœniantur. Exferatur luculentis sanè versibus apud Ennium Thyestes, primùm ut naufragio pereat Atreus. dum hoc sanè: talis enim interitus non est sine gravi sensu. illa inania,

— Ipse summis faxis fixus asperis,

Excisceratus, latere pendens, saxa spargens tabo,

Sanie & sanguine atro.

Non ipsa saxa magis sensu omni vacabunt, quàm ille, latere

pendens, cui se hic cruciatum censet optare. quàm essent dura, si sentiret? ⁶⁰ nulla sine sensu sunt. Illud verò perquam inane.

Neque sepulcrum, ⁶¹ quò recipiat, habeat, portum corporis:

Ubi, remissa humana vita, corpus ⁶² requiescat à malis.

Vides quanto hæc in errore versentur: portum esse corporis, & requiescere in sepulcro putat mortuum. magna culpa Pe-
108 lopis, qui non erudierit filium, nec docuerit, quatenus esset quidque curandum.

Sed quid singulorum opiniones animadvertam, nationum
45 varios errores perspicere cum liceat? condiunt Ægyptii mor-
102 tuos, & eos domi servant: ⁶³ Persæ etiam cera circumlitos condunt, ut quàm maxime permancant diuturna corpora. Magorum mos est non humare corpora suorum, nisi à feris sint ante laniata. in Hyrcania ⁶⁴ plebs publicos alit canes: optimates, domesticos. nobile autem genus canum illud scimus esse. sed pro sua quisque facultate parat, à quibus lanietur: eamque optimam illi esse censent sepulcrum. permulta alia colligit Chrysippus, ut est in omni historia curiosus. sed ita tætra sunt quædam, ut ea fugiat, & reformidet oratio. Totus igitur hic locus est contemnendus in nobis, non negligendus in nostris: ita tamen, ⁶⁵ ut mortuorum corpora nihil sentire sentiamus.

Quantum autem consuetudini, famæque dandum sit, id ¹⁰⁹ curent vivi, sed ita, ut intelligant, nihil ad mortuos pertinere. sed profectò mors tum acquisissimo animo appetitur, cum suis se laudibus vita occidens consolari potest. nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfectò functus est munere. multa mihi ipsi ad mortem tempestiva fuerunt: quæ utinam potuissent obire! nihil enim jam acquirebatur: cumlata erant officia vitæ: ⁶⁶ cum fortunæ bella restabant. quare, si ipsa ratio minus perficiet, ut mortem negligere possimus: ar vita acta perficiat, ut satis, superque vixisse videamur, quamquam enim sensus abierit, tamen summis, & propriis bonis & laudis, & gloriæ, quamvis non sentiant, mortui non carent. Etsi enim nihil in se habeat gloria, cur expetatur, tamen virtutem tamquam umbra sequitur. verum multitudinis iudicium de bonis, si quando est, magis laudandum est, quàm illi ob eam rem beati.

Non possum autem dicere, quoquo modo hoc accipiat, ⁴⁶ Lycurgum, Solonem, legum, & publicæ disciplinæ carere ¹¹⁰ gloria: Themistoclem, Epaminondam, bellicæ virtutis. Ante enim Salaminam ipsam Neptunus obruet, quàm Salaminii tropei memoriam: priusque Bœotia Leuctra tollentur, quàm pugnæ Leuctricæ gloria. multo autem tardius fama deseret Curium, Fabricium, Calatinum, ⁶⁷ duo Scipiones, duo Africanos, Maximum, Marcellum, Paullum, Catonem, Lælium, innumerabiles alios. quorum similitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, sed vera bonorum laude metiens, fidenti animo, ⁶⁸ si ita refert, gradietur ad mortem. in

55. Sed bacillum propter me.] Lambino suffragantur Mart. Gembl. Fabr. Vatic. Pal. quartus, vulgò *prope me*. Gebh.

56. In patriam, si quid ei accidisset, afferri.] Secutus est Lambinus Victorium, qui ita edidit. verum Pall. tollunt ei. ac quatuor priores pro afferri, auferri. Pith. conferri. Idem.

57. Hectorem curru quadrivago.] Ita ordinant quinq. Pall. & antiquiores mediam producunt, ut multa infinita, *Castorem, Nestorem*. sicut Hannibal. Idem.

58. Qui totis theatris mæstitiam inferant, concinuntur.] Victorio sic edenti adfunt quatuor Pall. Fab. Pith. vulgò, *concinuntur*. Idem.

59. Cum multi inimicos etiam mortuos pœniantur.] Ita imprimendum curavi, quia etiam sic Lambinus è veteri codice, nec aliter Gembl. Gryph. Vatic. denique Pall. omnium optimus: quasi nempe forma restituit & Langius Officiorum lib. 1 cap. 43. p. Idem.

60. Nulla sine sensu sunt.] Sunt abest ab omnibus Pall. itemque Fab. Pith. Idem.

61. Quò recipiat habet.] Sic Victorii. Lambini lectio *quò recipiatur*, visitur in Pall. tert. quinto. & Fab. quæ præ nostrâ nauci non est. Idem.

62. Requiescat à malis.] Omittunt Mart. Gembl. Fab. Pall.

quart. quint. præpositionem. Ego eam omnino delendam censeo, ne officiat trochaico. Idem.

63. Persæ etiam cera circumlitos condunt.] Ita Lambinus, cui accedit Victorius lib. x cap. 6. ut & Manutius Nepos. Sic denique Pall. tert. quart. quint. Fab. Pith. quid multis? nota sunt *conditoria* regum Ægypti. Idem.

64. Plebs publicos alit canes.] Nescio quid velint Pall. tert. quart. quint. pro *publicos, supplices* reponentes. Idem.

65. Ut mortuorum corpora nihil sentire sentiamus.] Quinq. Pall. ms. Suffridi. Mart. Gembl. Pith. *nihil sentire vivi sentiamus*, quemadmodum & Vaticani excerpta. Idem.

66. Cum fortuna bella restabant.] Ita legendum, produxi in Crepundiis ex optimo Pal. tertio. accedit ei bonitate geminus germanus quart. vulgò: *cum fortuna bella restabant*. Idem.

67. Duo Scipiones, duo Africanos.] Gembl. fec. tert. Pall. melius, *duo Scipiones, duo Africanos*. & sic Vaticani excerpta nec auctori insolens. Idem.

68. Si ita refert.] Sic Pall. tert. cum tali glossa, *expedit*. itemque quart. quint. Gryphii liber. Martin. Gembl. Fabr. Pith. vulgò: *si ita refert*. Idem.

in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognovimus: secundis verò suis rebus volent etiam mori. non enim tam cumulus bonorum jucundus esse potest, quam molesta decessio.

117 Hanc sententiam significare videtur Laconis illa vox, qui, cum Rhodius Diagoras, Olympionices nobilis, uno die duo suos filios victores Olympiæ vidisset, accessit ad senem, & gratulatus, Morere Diagora, inquit, non enim in calum aditensurus es. Magna hæc, & nimium fortasse Græci putant, vel tum potius putabant, isque, qui hoc Diagora dixit, permagnam existimans, tres Olympionicas una e domo prodire, cunctari illum diutius in vita, fortunæ objectum, inutile putabat ipsi. ego autem tibi quidem quod satis esset, paucis verbis, ut mihi videbar, proferendam, concesseras enim, vultu in malo mortuos esse: sed ob eam causam contendi, ut plura dicerem, quòd in desiderio, & luctu hæc est consolatio maxima. nostrum enim, & nostra causa susceptum dolorem, modicè ferre debemus, ne & nosmetipsos amare videamur. illa suspicio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos, quibus orbatu sumus, esse cum aliquo sensu in iis malis, quibus vulgò opinantur. hanc excutere opinionem mihi metum volui radicitus; eoque sui fortasse longior.

47 A. Tu longior? non mihi quidem. prior enim pars orationis tuae facebat, ut mori cuperem: posterior, ut modò non nollem, modò non laborarem. 69 omni autem oratione illud certè perfectum est, ut mortem non duceres in malis. M. Nam igitur etiam rhetorum epilogum desideramus? an jam hanc artem planè relinquimus? A. Tu verò istam ne reliqueris, quam semper ornasti: & quidem jure. illa enim te, 70 verum si loqui volumus, ornaverat. sed quinam est iste epilogus? 71 aveo enim audire, quidquid est.

113 M. Deorum immortalium judicia solent in scholis proferre de morte, nec verò ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore, aliisque pluribus. Primum Argæ sacerdotis, 72 Cleobis & Biton filii, prædicantur. nota fabula est: cum enim illam 73 ad solenne, & statum sacrificium curru vehi jus esset, satis longè ab oppido ad sanum, morarenturque jumenta: tunc juvenes ii, quos modò nominavi, veste posita corpora oleo perunxerunt: ad jugum accesserunt. ita sacerdos advesta in sanum, cum curru esset ductus à filiis, precata à dea dicitur, 74 ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari possit à deo: post epulatos cum matre adolescentes, somno se dedisse, mane inventos esse mortuos.

114 Simili præcaione Trophonius, & Agamedes, usi dicuntur: qui, cum Apollini Delphis templum exadificavissent; venerantes deum, petierunt mercedem non parvam quidem operis, & laboris sui, nihil certè, sed quod esset optimum homini. quibus Apollo se id daturum ostendit 75 post ejus diei diem tertium: qui ut illuxit, mortui sunt reperti. Judi-

cavisse deum dicunt & eum quidem deum, cui reliqui dii concessissent, 76 ut præter ceteros divinaret. Assertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cum à Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur; docuisset regem, non nasci homini longè optimum esse; proximum autem, quàm primum mori.

Qua est sententia in Cresphonte usus Euripides.

*Nam nos decebat cæcus celebrantis domum,
Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,
Humana vitæ varia reputantis mala:
At, qui labores morte finisset gravis,
77 Hunc omnes amicos laude, & lætitia exequi.*

Simile quiddam est in consolatione Crantoris: 78 ait enim Terinaum quendam Elisium, cum graviter filii mortem naxeretur, venisse in Plyphomantium, quarentem quæ fuisset tantæ calamitatis causa: huic 79 in tabellis tris hujusmodi versuculos datos:

*Ignavis homines in vitâ mentibus errant:
Euthyænos positur 80 fatorum munere, letho.
Sic fuit utilis finiri ipsique, ribique.*

His, & talibus auctoribus usi, 81 confirmant, causam rebus à diis immortalibus judicatam. Alcidamus quidam, rhetor antiquus, in primis nobilis, scripsit etiam laudationem inortis, quæ constat ex enumeratione humanorum malorum. cui rationes ex, quæ exquisitiùs à philosophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. claræ verò mortes pro patria oppetitæ, non solum gloriose rhetoribus, sed etiam beate videri solent. repetunt ab Erichtheo: cujus etiam filia cupidè mortem expetiverunt pro vita civium: Codrum, qui se in medios immisit hostes, veste famulari, ne posset agnoscì, si esset ornatu regio: quòd oraculum erat datum, si rex interfectus esset, viatrices Athenas fore. 82 Menæceus verò non prætermittitur: qui oraculo edito largitus est patriæ suam sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam jubet, ut hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad propiora. Har-

modius in ore, & Aristogiton, Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas vigent. nostros non norunt: quos enumerare magnum est: ita sunt multi, quibus videmus optabiles mortes fuisse cum gloria. Quæ cum ita sint, magna tamen eloquentia est utendum, atque ita velut superiore è loco concionandum, ut homines mortem vel optare incipiant, vel certè timere desistant. nam si supremus ille dies non extinctionem, sed commutationem affert loci, quòd optabilius? sin autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quàm in mediis vitæ laboribus obdormiscere, & ita conniventem somno consopitri sempiterno? quòd si fiat, melior Ennii, quàm Solonis oratio. Hic enim noster,

Nemo me lacrymis decorat, inquit, nec funera fletu

faxit.

69. *Omni autem oratione illud certè.*] Secutus sum Lambinum, saventes habentem Pall. pr. sec. tert. quint. Vulgò: *omni autem ratione.* Gebh.

70. *Verum si loqui volumus.*] Est Victorii lectio: constabilita à Mart. Gembl. à Pal. pr. sec. tert. quint. Vat. Vulgò: *si verè loqui.* Idem.

71. *Aveo enim audire, quicquid est.*] Iterum quinque Pall. unanimi consensu: *habeo enim:* quod quoque recipiendum duco. Idem.

72. *Cleobis & Biton filii.*] Fabr. Pith. Mart. Gembl. Pall. tert. quart. quint. Binoto: quod est quoque in Vaticanis excerptis. Idem.

73. *Ad solenne & statum sacrificium.*] Sic Lamb. Victorius statutum cum quo facit quart. quint. Pall. Vatic. Idem.

74. *Ut illis præmium daret.*] Pith. & Pal. quint. à primâ manu, præmis. Idem.

75. *Post ejus diei tertium.*] Non potest excusari nimia remissio sive Gebhardi sive typporum, qui se edentes sullenent vocem amputare. Et hos tamen opinor imprudenes fecisse. Quid igitur merentur, qui deinde id sequenti sunt sedulo, ut factum ab omnibus? Restitui, ut fuit Tullimanus. Gronov.

76. *Ut præter ceteras divinaret.* Assertur.] Ita edendum curavi; ejectione illo spurio, ab aliquo inepto intruso; *mortem esse optimum homini:* si consideres, nihil huic persurgent, certè in Pall. omnibus &

Vatic. hujus rei neque volam neque vestigium conspicio. Gebh.

77. *Hunc omnes amicos.*] Vulgò abest hunc. restitui ex Victorii ed. Pall. tribus posterioribus. Idem.

78. *Ait enim Terinaum quendam Elisium.*] Ita Victorius, cui secundas facit Andreas Schottus in Nodis lib. 2 cap. 11. Vaticanis excerpta Terinaum. Sed omnes fere in se discrepant. Fabr. Pall. pr. quart. ternaneum, sec. theramencum, tert. terbinaum, Gembl. Terinaum, Mart. Trinaneum. Idem.

79. *In tabellis tris hujusmodi versuculos datos.*] Ita Vict. quinque Pall. Pith. Vulgò: *treis.* Idem.

80. *Fatorum munere, letho.*] Ita debet scribi, ut dudum annotavit Turneb. & ferè ita Membrana. pro leto, leto Mart. Gembl. Fabr. Vulgò *nummine leto,* perperam. Idem.

81. *Confirmant causam, rebus à diis immortalibus judicatam.*] Tò rebus delet quart. Pal. ceterum Gulielm. ex conject. legi volebat, *tot rebus.* Gebhard. Indigna Ciceroniano lectore conjectura, ut plene patebit, si inspexeris observationes paternas lib. 111 cap. 6. Gronov.

82. *Menæceus verò.*] Lambinus ita emendavit, quod video confirmari ab Pith. Pall. tert. quinto, Vaticanis excerptis. Sed Schottus ex Cod. Menæceus, Vulgò Menæceus. Gebhard.

At vetò sapiens ille,

Mors mea ne careat lacrymis: linquamus amicis

Maronem, ut celebrent funera cum gemitu.

118 Nos vetò, si quid tale acciderit, ut à deo denuntiatum videatur, ut exeamus è vita, læti, & agentes gratias pareamus, emittique nos è custodia, & levari vinculis arbitremur, ut aut in æternam, 83 & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu, molestiaque careamus: sin autem nihil denuntiabitur, eo tamen sumus animo, 84 ut horribilem illum diem aliis, nobis faustum putemus, nihilque in malis ducamus, quod sit vel à diis immortalibus, vel à natura parente omnium constitutum. non enim temerè, nec fortuitò fati, & creati sumus, sed profectò fuit quadam vis, quæ generi consuleret humano: nec id gigneret, aut aleret, 85 quod, cum

exanclavisset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum: 86 portum potius paratum nobis, & perfugium putemus.

Quò utinam velis passis perveni liceat! sin restantibus ventis rejiciemur, tamen eodem paullo tardius referamur necessè est. Quod autem omnibus necessè est, idne miserum esse uni potest? Habes epilogum, nequid prætermisum, aut relictum putes. A. Ego vetò. & quidem fecit etiam iste me epilogus firmiorem. M. Optimè, inquam. sed nunc quidem validudini tribuamus aliquid. cras autem, & quot dies erimus in Tusculano, agamus hæc, & ea potissimum, quæ levationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum: 87 qui omni è philosophia est fructus uberrimus.

83. *Et planè in nostram domum remigremus.*] Mart. Fabr. Pith. Vatic. tert. Pal. planè: unde ex conjecturâ Guilhelm. panè. quod visitur in primo. Gebb.

84. *Ut horribilem illum diem.*] Sic quinque Pal. Vict. edit. vulgò cum. non displicet Fabr. horribilem illum illum diem. Idem.

85. *Quod cum exanclavisset omnes labores.*] Ita quinque Pall. etiam Norius. vulgò exanclavisset. Dudum, ut scripsimus, legendum docuit Muretus. porrò codex Pith. exaudavisset. quod si presus literarum ductum rimeris, eodem recidit: unde tamen evolvit Guilhelmus exsudavisset. Idem.

86. *Portum potius paratum nobis & perfugium putemus.*] Ita omnes omnino editi, & libri vet. Victorius tamen profugium. Idem.

87. *Qui omni è philosophiâ est fructus uberrimus.*] Victorii editio hæc lectionem habet. Pall. tamen tres cum Fab. Pith. qui in omni philosophia est. quart. quint. omittunt præpositionem: quart. amplius philosophiæ: unde proclive legere, qui omnis philosophiæ est fructus uberrimus. quam lectionem postea, omnibus apicibus inventi in Vaticanâ excerptis. Idem.

M. TULLII CICERONIS TUSCULANARUM QUÆSTIONUM

A D

B R U T U M

LIBER SECUNDUS.

DE TOLERANDO DOLORE.

1 **N**EOPTOLEMUS quidem apud Ennium philosophari sibi ait necessè esse, sed paucis: nam omnino haud placere. ego autem, Brute, necessè mihi quidem esse arbitror philosophari: nam quid possum, præsertim nihil agens, agere melius? sed non paucis, ut ille. difficile est enim, in philosophia pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraque, aut omnia. nam nec pauca, nisi è multis, eligi possunt, 1 nec, qui pauca percepit, non idem reliqua eodem studio persequitur.

2 Sed in vita tamen occupata, atque, ut Neoptolemi tum erat, militari, pauca ipsa multum sæpe profunt, & ferunt fructus, 2 si non tantos, quanti ex universâ philosophia percipi possunt; tamen eos, quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut agritudine, aut metu liberemur: velut ex ea disputatione, quæ mihi nuper habita est in Tusculano, magna videbatur mortis effecta contemptio; quæ non minimum valet ad animum metu liberandum. nam qui id, quod vitari non potest, metuit, is vivere animo quieto nullo modo potest. sed qui, non modò quia necessè est mori, verùm etiam quia nihil habet mors, quod sit horrendum, mortem

non timet, magnum is sibi præsidium ad beatam vitam comparat.

3 Quamquam non sumus ignari, multos studiosè contrà esse dicturos, quod vitare nullo modo potuimus: nisi nihil omnino scriberemus. etenim si orationes, quas nos multitudinis iudicio probati volebamus (popularis est enim illa facultas, & effectus eloquentiæ est audientiam approbatio) sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse considerent, quemque sperandi sibi, eundem & bene dicendi finem proponerent, & cum obruerent copia sententiarum, atque verborum, jejunitatem & famem se malle, quàm ubertatem, & copiam dicerent. 3 unde erat exortum genus Atticorum, iis ipsis, qui id sequi se profitebantur, ignotum: 4 qui jam conticuere, panè ab ipso foro irrisi.

4 Quid futurum putamus, cum, adjutore populo, quo utebarnur antea, nunc minimè nos uti posse videamus? est enim philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consultò ipsa fugiens, eique ipsi & suspecta, & invisâ: ut vel, si quis universam velit vituperare, secundo id populo facere possit: vel, si in eam, quam nos maximè sequimur, conetur invadere,

1. *Nec qui pauca percepit.*] Retinui Victorii lectionem, consensus Fab. Pall. secundum, tert. quarti, Vatic. trahentem. vulgò percepit. Gebhard.

2. *Si non tantos, quanti &c. liberemur.*] Mss. panè omnes, & Victorius sed non &c. liberentur; sicut quoque Ulrich. excerpta. Idem.

3. *Unde erat exortum genus Atticorum, iis ipsis, qui id sequi se*

prostebantur.] Amplecterer lectionem Palat. quint. & Pith. eod. si penes me staret, qui se profitebantur. Palat. tamen secundus, qui assequi id se profiteb. Idem.

4. *Qui jam conticuere panè ab ipso foro irrisi.*] Panè recepi in textum lectionem Pal. quarti, adeò perbländicatur, panè ab ipso foro trusi, Idem.

re, & magna habere possit auxilia reliquorum philosophorum disciplinis. nos autem universæ philosophiæ vituperatoribus respondimus in Hortensio. Pro Academia autem ⁶ quæ dicenda essent, satis accuratè in Academicis quatuor libris explicata arbitramur: sed tamen tantum abest, ut scribi contra nos nolimus, ut id etiam maximè optemus: in ipsa enim Græcia philosophia tanto in honore nunquam fuisset, nisi doctissimorum contentionibus, dissensionibusque viguisset.

⁵ Quamobrem hortor omnes, qui facere id possunt, ut hujus quoque generis laudem jam languenti Græciæ eripiant, & perferant in hanc urbem, sicut reliquos omnes, quæ quidem erant expetendæ, studio atque industria sua majores nostri transfulerunt. Atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili, venit ad summum, ⁷ ut jam, quod natura fert in omnibus ferè rebus, senescat, brevique tempore ad nihilum ventura videatur. philosophia nascatur Latinis quidem litteris ex his temporibus, eamque nos adjuvemus: nosque ipsos redargui, resellique pariamur. quod si ferunt animo iniquo, qui certis quibusdam, destinatisque sententiis quasi addicti, & consecrati sunt, eaque necessitate constricti, ut, etiam quæ non probare soleant, ea cogantur constantiæ causa defendere. nos, qui sequimur probabilia, nec ultra id, quàm, quod verisimile occurrerit, progredi possumus, & resellere sine pertinacia, & reselli sine iracundia parati sumus.

⁶ Quòd si hæc studia traducta erunt ad nostros, ne bibliothecis quidem Græcis egcimus, in quibus multitudinè infinita librorum propter eorum est multitudinem, qui scripserunt: eadem enim dicuntur à multis; ex quo libris omnia refererunt. quod accidit etiam nostris, ⁹ si ad hæc studia plures confluerint. sed eos, si possumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam disserendi elegantia, ratione & via philosophantur.

³ Est enim quoddam genus eorum, qui se philosophos appellari volunt, quorum dicuntur esse Latini sanè multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos nunquam legimus: sed quia proficiter ipsi illi, qui eos scribunt, se neque distinguunt, neque distribuit, neque elegantè, neque ornatè scribere; lectionem sine ulla delectatione negligo. quid enim dicant, & quid sentiant illi, qui sunt ab ea disciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. quamobrem, quoniam, quemadmodum dicant, ipsi non laborant: cur legendi sint, nisi ipsi inter se, qui idem sentiunt, non intelligo.

² Nam, ut Platonem, reliquosque Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti sunt, legunt omnes, etiam qui illa aut non approbant, aut non studiosissimè consecantur: Epicurum autem, & Metrodorum ¹⁰ non ferè præter suos quisquam in manus sumit? sic hos Latinos illi soli legunt, qui illa rectè dici putant. nobis autem videtur, quidquid litteris mandetur, ¹¹ id commendari omnium eruditorum lectioni decere. nec, si ipsi minùs consequi possumus, iccirco minùs id ita faciendum esse sentimus.

⁹ Itaque mihi semper Peripateticorum, Academiaeque con-

suetudo, de omnibus rebus in contrarias partes differendi, non ob eam causam solum placuit, quòd aliter non posset, quid in unaquaque re verisimile esset, inveniri: sed etiam quòd esset ea maxima dicendi exercitatio, qua princeps usus est Aristoteles: deinde eum qui secuti sunt. nostra autem memoria Philo, quem nos frequenter audivimus, instituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum, ad quam nos consuetudinem à familiaribus nostris adducti, in Tusculano, quod datum est temporis nobis, in eo consumpsimus. itaque cum ante meridiam discitioni operam dedissemus, sicut pridie feceramus: post meridiem in Academiam descendimus. in qua disputationem habitam non quasi narrantes exponimus, sed eisdem ferè verbis, ut actum, disputatumque est.

Est igitur ambulantis ad hunc modum sermo ille nobis ⁴ institutus, & à tali quodam inductus exordio. A. Dicit non ¹⁰ potest, quàm sin hesternam disputatione tua delectatus, vel potiùs adjutus. etsi enim mihi sum conscius, nunquam meminis cupidum fuisse vitæ, tamen ¹² objiciebatur interdum animo metus quidam, & dolor, cogitanti, fore aliquando finem hujus lucis, & amissionem omnium vitæ commodorum. hoc genere molestiæ sic, mihi crede, sum liberatus, ut nihil minùs curandum putem.

M. Minimè mirum id quidem. Nam efficit hoc philosophia, medetur animis, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatis liberat, pellit timores. sed hæc ejus vis non idem potest apud omnes: tum valet multum, cum est idoneam complexa naturam. Fortes enim non modò fortuna adjuvat, ut est in veteri proverbio, sed multò magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis confirmat vim firmitudinis. re natura excessum quandam videlicet, & altum, & humanam despicientem genuit. ¹³ itaque facilè in animo forti contra mortem habita insedit ratio. sed hæc eadem num censet apud eos ipsos valere, nisi admodum paucos, à quibus inventa, disputata, conscripta sunt? quotus enim quisque philosophorum invenitur, qui sit ita moratus, ita animo ac vita constitutus, ut ratio postulat? qui disciplinam suam, non ostentationem scientiæ, sed legem vitæ putet?

Qui obtemperet ipse sibi, & decretis suis pareat? videre ¹¹ licet alios tanta levitate, & jactatione, iis ut fuerit non didicisse melius: alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos, multos libidinum servos: ut cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio. quod quidem mihi videtur esse turpissimum. Ut enim, si grammaticum se professus quispiam, barbarè loquatur, aut si absurdè canat is, qui se haberi velit musicum, hoc turpius sit, quòd in eo ipso peccet, cujus proficiter scientiam: sic philosophus in ratione vitæ peccans, hoc turpius est, quòd in officio, cujus magister esse vult, labitur, attemque vitæ professus, delinquit in vita. A. Nonne verendum igitur, si est ¹⁴ ita, ut dicis, ne philosophiam falsà gloria exornes? quod est enim majus argumentum, nihil eam prodesse, ¹⁴ quàm quoddam perfectos philosophos turpiter vivere?

M. Nul-

5. Magna habere possit auxilia à reliquorum Philosophorum disciplinis.] Secuti sumus Turnebum lib. xi cap. 8. item Lambinum præpositionem ad inferentes, quibus sociat suum in partem consensum Fabr. cod. è præferens. Gebhard. Sed & duo illi, & qui eos æmulus est, prave spectaverunt istum ablativum hic sine præpositione convenientissimum, ut docet pater similia exempla præferens lib. xv observat. cap. 17. Itaque quæ etiam nullus ad id circetur verus liber, non putavi Ciceroem ex Turnebo vel Lambino æstimandum, deliquisse quod ejus non esse constabat. Gronov.

6. Quæ dicenda essent.] Ita quinque Pall. Pith. Vatic. Ulric. vulgè erant. Gebhard.

7. Et perferant in hanc urbem.] Pall. pr. tert. Fab. Pith. præferant. Pal. quart. præferant. & excerpta Ulrichiani codicis. Idem.

8. Ut jam, quod natura fert in omnibus ferè rebus, senescat.] Pall. quinque Ulrich. ita ordiantur in omnibus ferè senescat rebus. Cruterus vocem postremam, arbitratur glossari. Idem.

9. Si ad hæc studia plures confluerint.] Palat. quartus confixerint, ut intelligat quod paulò ante dixerat, philosophiam ex con-

ventionibus dissensionibusque viguisset & magnam evasisse. sed forte est noto errore. i pro u. Idem.

10. Non ferè præter suos quisquam in manus sumit.] Ita omnes libri mss. cum Turneb. & Lamb. Victorius tamen, in manu sumit. Idem.

11. Id commendari omnium eruditorum lectioni decere.] Ita Turnebus, cui assentuntur Fabr. mss. Suffridi. Pal. quart. vulgè lectione. ceterum pro decere. vet. cod. debere. ut est quoque in Pith. Pal. quirit. in primo a manu primà docere. tert. quart. dicere. Idem.

12. Objiciebatur interdum animo metus quidam, & dolor cogitanti.] Placet mihi lectio Pall. tert. quart. & Pith. cogitanti. Idem.

13. Itaque facilè in animo forti contra mortem habita insedit oratio.] Cum Pal. primo, amandem illud habitam in Charoniu. Idem.

14. Quam quosdam perfectos Philosophos.] Multis disputavi de hæc lectione in Crepudiis, repositus quod verisimum omnino est, ex Pal. sec. quosdam perfectos Philosophos: sed quia nullus præterea testis succederet, timidus fui hoc in lectione ducere. laem.

13 M. Nullum verò id quidem argumentum est. nam ut agri non omnes fugiferi sunt, qui coluntur, 15 falsumque illud, ac 16 improbè,

Etsi in segetem sunt deteriorum data

Fruget, tamen ipsa suapte natura enitent:

sic animi non omnes culti fructum ferunt. atque, ut in eodem simili verber, ut ager, quamvis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest: sic sine doctrina animus. 17 ita est utraque res sine altera debilis. cultura autem animi, philosophia est: 18 hæc extrahit vitia radicibus, & præparat animos ad fatum accipiendos, 19 eaque mandat his, &, ut ita dicam, ferit, quæ adulta fructus uberrimos ferant. Agamus igitur, ut corpimus. dic, si vis, de quo disputari velis.

14 A. Dolorem existimo maximum malorum omnium. M. Etiamne maius, quàm dedecus? A. Non audeo id dicere quidem, & me puder tam citò de sententia esse dejectum. M. Magis esset pudendum, si in sententia permaneres. quid enim minus est dignum, quàm tibi pejus quidquam videri dedecore, flagitio, turpitudine? quæ ut effugias, quis est non modò non recusandus, 20 sed non ultro appetendus, subcundus, excipiendus dolor? A. Ita prorsus existimo. quare ne sit sanè summum malum dolor: malum certè est. M. Videlicet igitur, quantum, breviter admonitus, de doloris terrore deieceris? A. Video planè: sed plus desidero.

15 M. Experiar equidem: sed magna res est, animoque mihi opus est non repugnante. A. Habebis id quidem. ut enim herifeci, sic nunc rationem, quò ea me cumque ducet, sequar. M. Primum igitur de imbecillitate multorum, & de variis disciplinis philosophorum loquar. quorum princeps & auctoritate, & antiquitate Socraticus Aristippus non dubitavit summum malum dolorem dicere. 21 deinde ad hanc enervatam, muliebremque sententiam satis docilem se Epicurus præbuit. hunc post Rhodius Hieronymus, dolore vacare, summum bonum dixit: tantum in dolore duxit mali. ceteri, præter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem, 22 idem ferè, quod modò ru: malum illud quidem, sed alia pejora.

16 Ergo, id quod natura ipsa, & quadam generosa virtus statim respuit, 23 ne dolorem summum malum diceres, oppositèque dedecore sententia depellerere, in eo magistra vitæ philosophia tot sæcula permanet. 24 Quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipisci cum dolore corporis velit, qui dolorem summum malum sibi esse persuaserit? 25 quam porò quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem, si id summum malum esse decreverit? quis autem non miser non modò tunc, cum pre-

metur summis doloribus, si in his est summum malum, sed etiam cum sciet id sibi posse evenire? & quis est, cui non possit?

Ita fit, ut omnino nemo esse possit beatus. Metrodorus 17 quidem eum perfectè putat beatum, cui corpus bene constitutum sit, & exploratum ita semper fore. quæ autem est iste, cui id exploratum possit esse? Epicurus verò ea dicit, ut mihi 7 quidem risus captare videatur. affirmat enim quodam loco, si uratur sapiens, si crucietur: expectas fortasse dum dicar, Patietur, proferet, & succumbet. Magna mehercule laus, & eo ipso, per quem iuravi, Hercule digna: sed Epicuro homini aspero, & duro non est hoc satis. In Phalaridis tauro si erit, dicer, Quàm suave est hoc! quàm hoc non curo! Suave etiam? an parum est, si non amarum? 26 at id quidem illi ipsi, qui dolorem, malum esse negant, non solent dicere, cuiquam suave esse cruciari: asperum, difficile, odiosum, contra naturam dicunt, nec tamen malum. Hic, qui solum hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, sapientem censet id suave dicturum.

Ego à te non postulo, ut dolorem eisdem verbis afficias, 18 quibus Epicurus voluptatem, homo, ut scis, voluptarius. ille dixerit sanè idem in Phalaridis tauro, quod, si esset in lectulo. 27 ego tantam vim non tribuo sapienti contra dolorem. 28 sit fortis in perferendo, officio satis est: ut lætetur etiam, non postulo. tristis enim res est sine dubio, aspera, amara, inimica naturæ, ad paricendum, tolerandumque difficilis.

Adspice Philoetam: cui concedendum est gementi. ipsum 19 enim Herculem viderat in Oeta 29 magnitudine dolorum ejulantem, nihil igitur hunc virum fragitta, quas ab Hercule acceperat, tum consolabantur: 30 cum

E viperino morsu vena viscerum

31 Veneno imbuta tetro cruciatus cient.

Itaque exclamat auxilium expetens, 32 mori cupiens.

33 Hæc quis falsis fluctibus mandet

Me ex sublimi vertice saxi?

Fanijam absumor: conficit animam

Vis vulneris, ulceris æstus.

Difficile dictu videtur, eum non in malo esse, & magno quidem, qui ita clamare cogitur.

Sed videamus Herculem ipsam, qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatem ipsa morte quærebat. quas hic voces apud Sophoclem in Trachiniis edit? cui cum Deianira sanguine centauri tinctam tunicam induisset, inhaesissetque ea visceribus, ait ille,

O multa dictu gravia, perpeffu aspera,

34 *Quæ*

15. *Falsumque illud ac improbè.*] Non ea frons mihi est mutare hæc lectionem contra omnes libros. neque damno Lambini: *falsumque illud & improbè.* Muræti tamen Var. libro xvi cap. 20. *falsumque illud Atitii.* Gebh.

16. *„Proba etsi &c.“*] Nullibi invenio: est tamen omnibus coloribus bellum. Idem.

17. *Ita est utraque res sine altera debilis.*] Ejei illud una ante res, consensu vet. codd. Pall. pr. tert. quart. quint. Pith. Fab. denique ex edit. Victorii. Vatic. Idem.

18. *Hæc extrahit vitia radicibus.*] Ita Lambinus faventibus Fab. mss. Suffrid. Vatic. Ulrich. Pall. quart. quint. tres priores, hæc autem extrahit. vulgò *quæ extrahit.* Idem.

19. *Eaque mandat his.*] Pall. sec. tert. quint. Pith. Fabr. Vatic. Ulrich. mandat. Idem.

20. *Sed non ultro appetendus.*] Lambino sic placuit, firmantque Pithæanus, quinque Pall. Fabr. mss. Suffridi. vulgò *non neglexerant.* Idem.

21. *Deinde ad hanc enervatam.*] Sic quatuor priores Pall. vet. quidam præterea codex. Fabr. & Gryphii liber. vulgò *dehinc.* Idem.

22. *Idem ferè, quod modò tu.*] Victorius: *idem ferè. A. Quomodo tu? M. Malum.* ut & quart. Pal. ceteri quatuor, *quomodo tu,* quod & in Pith. & Fabr. Vatic. Idem.

23. *Ne dolorem summum malum diceres, oppositèque dedecore sententiæ depellerere.*] Pall. pr. tert. quart. quint. Pith. Ulrich. dicere, & depellerere. primus, *sententiæ depellere.* Ulrich. repellere. Idem.

24. *Quod huic officium.*] Pal. secundus, *sed quæso quod huic.* Idem.

25. *Quam porò quis ignominiam.*] Pall. pr. sec. quint. contraque quam. Idem.

26. *At id quidem illi ipsi.*] Victor. Palat. tert. ad id. quint. atqui. Idem.

27. *Ego tantam vim non tribuo sapienti contra dolorem.*] Pervicit auctoritas Lambini, ut sic ederem, assecum habens Manutium Nep. & Pal. primum, in quo, *sapienti & contra.* Gebhard. Ea tamen scriptura clare ducit ad *res sapientiæ contra,* quod exhibet Victorius. Gronov.

28. *Sit fortis in perferendo.*] Ita codex Huraltinus, & ex eo Lamb. in priore edit. sic quoque in Pal. quinto. at pr. sec. si fortis. Lambinus tamen ipse maluit, *esse fortem.* vulgò *si fortis in perf.* Gebh.

29. *Magnitudine dolorum ejulantem.*] Gembl. Pall. tert. quart. *ejulantem.* sic infra libri habent cap. 13. m. *nec dignum viro videbitur, gemere, hejulari, lamentari &c.* Idem.

30. *Cum, E viperino morsu.*] Fabricianus Et. Idem.

31. *Veneno imbuta tetro cruciatus cient.*] Ita quinque Pall. Fabr. Vatican. Schedæ Longobardicæ. vulgò *cierent.* Idem.

32. *Mori cupiens.*] Gulielmus scribi volebat *cupiens mori.* notatque exsilisse versus Poetæ: & ideo à Ciccone mollium. vulgatum fuerit omnes libri. Idem.

33. *Hæc quis falsis fluctibus.*] Rectè sic Victor. Pall. quart. quint. Fabr. Pith. quid vulgò cum *falsis fluctibus* agant, an desipiant, meum non est curare. Vaticanus refert, *hæc qui,* rectè. Gebhard. Sed miror averti ab notitia nostra, in MS. Vaticano non legi *sublimi vertice,* non *sublimi.* Cæterum mox videndum, an non in versu fuerit *Vitis vulneris &c.* Gronov.

34 *Quæ*

- 34 *Quæ corpore exanclato, atque animo peruli.*
Nec mihi Junonis terror implacabilis,
Nec tantum innoxii tristes Eurystheus mali,
Quantum una recors Oenei patris edita.
Hæc me irretitit veste furialis inficium.
Quæ lateri inherens morsu lacerat viscera,
Urgensque graviter pulmonum haurit spiritus:
Jam decolorem sanguinem omnem exorbuit:
Sic corpus clade horribili absumptum extabit.
Ipse illigatus peste interimor textili.
Hæc non hostilis dextra, non terra edita
Moles gigantum, non biformato impetu
 35 *Centaurus icæus corpori infixit meo,*
Non Graja vis, non barbata ulla immanitas,
Non saxa terris gens relegata ultimis,
Quas peragrans, undique omnem feritatem expulsi:
 36 *Sed seminea vi, seminea interimor manu.*
O nate, verè hoc nomen usurpa patri,
 37 *Nec me occidentem matris superes caritas.*
Hæc arripe ad me manibus abstractam piis.
Jam cernam, mæne, an illam potiorum putes.
 21 *Perge, aude, nate, illacryma patris pestibus:*
Miserere, gentes nostras flebunt miserias.
Hæc virginali ore placatum edere,
Quem vidit nemo ulli ingemiscentem malo?
Sic seminata virtus afflictâ occidit.
 9 *Accede nate, assiste, miserandura adspico*
Excisecatum corpus lacerati patris.
Videte cuncti, tuque caelestem sator,
Jace, obsecro, in me vim cornu scani fulminis.
 38 *Nunc, nunc dolorum anxiferi torquent vertices:*
Nunc serpit ardor. ô anidè victricis manus,
 22 *O pectora, ô terga, ô laceratorum tori!*
Vestrone pressu quondam Nemeus leo
Frendens efflavit graviter extremum halitum?
Hæc dextra Lernam tetram, mactata excetra,
Placavit: hæc bicorporum affixit manum:
Erymanthiam hæc vastificam abjecit beluam:
Hæc à Tartarea tenebrica abstractum plaza
Tricipitem eduxit Hydra generatum canem:
Hæc interemit torti multiplicabili
Dracocem, 39 anxiferam obtutu observantem arborem.
Multa alia victrix nostra lustravit manus,
Nec quisquam è nostris spolia cepit laudibus.
- Possimul hæc nos contemere dolorem, cum ipsum Herculem
 ram intoleranter dolere videamus?
- 10 40 Veniat Æschylus non poeta solum, sed etiam Pythago-
 23 reus. sic enim accepimus. quo modo fert apud eum Prome-

theus dolorem, quem excipit ob furtum Lemnium, 42 unde
 ignis lucet mortalibus, clam divinus? eum doctus Prome-
 reus clepsisse dolo, pœnasque Jovi fato expendisse supremo.
 Hæc igitur pœnas pendens, affixus ad Caucasum hæc dicit,

Titanum soboles, socia nostri sanguinis,
Generata celo, adspicite religatum asperis
Pinctumque saxo, navem ut horrifons fretis
Noctem paventes timidi adnectunt navis.
Saturnus me sic infixit Jupiter,
Jovisque numen Mulcibri asseruit manus.
Hos ille cuneos fabrica crudeli inserens,
Perrupit artus: qua miser sollertia
Transerberatus, castrum hoc furiarum incolo.
Jam tertio me quoque sunesto die,
Tristi ad volatu, aduncis lacerans unguibus
Jovis satelles pastu dilaniat sero.

42 *Tum jecore opimo saxa, & satiata affatim*
Clangorem fundit vastum, & sublimè advolans
Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem.
Cùm verò adesum inflatu renovatum est jecur,
Tum rursus tetros avida se ad passus referet.
Sic hunc custodem mortis cruciatus alo:
Qui me perenni vitium sedat miseria.

Namque, ut videtur, vinculis confectus Jovis,
Acere nequeo diram volucem à pectore.
Sic me ipse viduus pestes excipio anxius,
 43 *Amore mortis terminum anquiens mali.*

44 *Sed longè à leto numine aspellor Jovis.*
Atque hæc vestra scælis gemerata horidis,
Luctifica clades nostro infixâ est corpori:
Ex quo liquata solis ardore excidunt
Gutta, quæ saxa aspidudè instillant Caucasi.

Vix igitur posse videmur ita affectum non miserum dicere: & 1
 si hunc miserum, certè dolorem, malum.

A. Tu quidem adhuc ineam causam agis. sed hoc mox vide- 16
 ro. interea unde isti versus? non enim agnosco. M. Dicam
 hercle. etenim rectè requiris. videtur abundare me otio?
 A. Quid tum? M. Fuisit saepe, credo, cum Athenis essem, in
 scholis philosophorum. 45 A. Verò, ac libenter equidem. M.
 Animadvertebas igitur, etsi tum nemo erat admodum copio-
 sus, verum affuen versus ab his admiseri orationi. A. Ac mul-
 tos quidem à Dionysio Stico. M. Probè dicis. sed is quasi
 dictata, 46 nullo dilectu, nulla elegantia. 47 Philo noster &
 proprium numerum, 48 & lecta poemata, & loco adunge-
 bat. Itaque postquam adamavi hæc quasi fenilem declama-
 tionem, studiosè equidem utor nostris poetis. sed, siubi illi
 defecerunt. 49 Verti enim multa de Græcis, nequo ornamen-
 to in hoc genere disputationis careret Latina oratio.

Sed

34. *Quæ corpore exanclato.*] Ita Victorius cum omnibus libris nostris. I amb. tamen *exanclato* ex aliquot lib. vet. probat etiam aliorum partim *exanclata* ut est in Ulrich. partim *exanclata*. ut verum fatear, in solo Palat. tertio super 10 erat scriptum al' 1a. habentque *exanclata* Fab. & Pith. codd. Gebhard.

35. *Centaurus icæus corpori infixit meo.*] Turneb. malit *infixit*: sicque est in Pal. pr. quod Lamb. secutus. Idem.

36. *Sed seminea vi.*] Sic eleganter Victorius pr. tert. quint. Pall. at vulgò *vir*, à nasutulo interpolatum, quia erat in mss. quibusdam *vir*. Idem.

37. *Nec me occidentem.*] Ita vulgò & Turnebus. contrà Victorius, quinque Pall. Fab. Pith. *ne me*. Idem.

38. *Nunc nunc dolorum anxiferi torquent vertices.*] Victorio ac Lambino prælo sunt quinque Pall. Fab. Pith. vulgò *dolorem*. Ulrichian. *dolorum & anxiferi*. Idem.

39. *Anxiferam obtutu observantem arborem.*] Victorius cum Pall. tert. quart. Fabr. Pith. *asserantem*, Vatie. *optutum adserantem arborem*. Idem.

40. *Veniat Æschylus, non poeta solum.*] Ita Victorius: ita quinque Pall. Pith. accedit in partem Fab. qui *solum sed & Pyth.* vulgò *tantum*. Idem.

41. *Unde ignis lucet.*] Palat. quart. & Pith. *elucet*. Idem.

42. *Tum jecore opimo.*] Pall. quart. quint. *Tum jecore opimo saxa*. Idem.

43. *Amore mortis terminum anquiens mali.*] Ita docui legendum in Crepundiis, hunc & plures alios locos harum disputationum. Video jam sic Victorium edidisse & sic omninò in Palat. tert. Pith. Vatie. Ulrich. Palat. verò quart. *acquiens*. vulgò *inquiens*. Idem.

44. *Sed longè à leto numine aspellor Jovis.*] Ita rectè Lambinianî sicque in omnibus Pall. præter primum. Victorius & ejus asseclæ *leto vitiosè*. Idem.

45. *A. Verò ac libenter quidem.*] Sic omnes mss. Lambinus præponit *sui*: sed ipse postea rejicit. sic Cicero Divin. lib. 1 cap. 46. *verò, mea puella, tibi concedo meas sedes.* & alias frequenter. Victorius onittit *quidem*. Idem.

46. *Nullo dilectu.*] Rectè sic Lamb. sic quoque Pall. pr. tert. quart. Vatie. & liber Gryphii. vulgò *delectu*. Idem.

47. *Philo noster & proprium numerum.*] Accommodavimus nos Lambino, eum consuadeant Pall. pr. quint. Fab. quippe Pal. tert. *Philo & proprium nostror. sec. Philo etiam proprius nosser.* vulgò onittunt *nostror*. Idem.

48. *Et lecta poemata.*] Probavimus hoc cum Lambino, asserentibus Pall. pr. sec. quart. Fab. Gryph. liber est in Pal. tert. *lecta*. vulgò *electa*. Idem.

49. *Verti enim multa de Græcis.*] Læctionis hujus custos Victorii editio, quam adstruunt Pall. tert. quart. quint. sed reliqui duo certè pro vulgato *iste*. Idem.

27 Sed videſne, poetæ quid mali afferant? lamentantes inducunt forriſſimos viros: molliunt animos noſtros: ita ſunt deinde dulces, ut non legantur modò, ſed etiam edificantur. ſic ad malam domeſticam diſciplinam, viramque umbratilem, & delicatam cum acceſſerunt etiam poetæ, nervos omnis virtutis elidunt. rectè igitur à Platone educantur ex ea civitate, quam finxit ille, cum mores optimos, & optimum reipublicæ ſtatum exquireret. At verò nos, docti ſcilicet à Græcia, hæc & 50 à pueritia legimus, & diſcimus: hanc eruditionem liberalem, & doctrinam putamus.

12 51 Sed quid poetis iraciſcitur? virtutis magiſtri philoſophi inventi ſunt, qui ſummum malum dolorem dicerent. at tu adoleſcens, cum id tibi paulo antè dixiſſes videri, rogatus à me, etiamne majus, quàm dedecus, verbo de ſententia deſtitit. 52 Rogo hoc idem Epicurum: majus dicit eſſe malum, mediocrem dolorem, quàm maximum dedecus. in ipſo enim dedecore mali nihil eſſe, niſi ſequantur dolores. quis igitur Epicurum ſequitur dolor, cum hoc ipſum dicit, ſummum malum eſſe dolorem, quo dedecus majus à philoſopho nullum exſpecto? quare ſatis mihi dediſti, cum reſpondiſti, majus tibi videri malum, dedecus, quàm dolorem. hoc ipſum enim ſi tenebis, intelliges, quàm ſit obſiſtendum dolori. nec tam quærendum eſt, dolor, malumne ſit, quàm firmandus animus ad dolorem ferendum. 53 Concludunt ratiunculis Stoici, cur non ſit malum: quaſi de verbo, non de re laboretur.

30 Quid me decipis, Zeno? nam cum id, quod mihi horribile videtur, tu omnino malum eſſe negas, capior, & ſcire cupio, quo modo id, quod ego miſerimum exiſtimum, ne malum quidem ſit. Nihil eſt, inquit, malum, niſi quod turpe, atque vitioſum eſt. Ad ineptias redis. illud enim, quod me angebat, non eximis. ſcio dolorem non eſſe nequitiani. de ſine id me docere: hoc doce, doleam, necne doleam, nihil inreſſe. Numquam quidquam, inquit, ad beatè quidem vivendum, quod eſt in una virtute poſitum: ſed eſt tamen reſcendum. Cur? Aſperum eſt, contra naturam, difficile perpeſſu, riſte, durum.

13 Hæc eſt copia verborum, quod omnes uno verbo malum 30 appellamus, id tot modis poſſe dicere. definiſ tu mihi, non rollis dolorem, cum dicit aſperum, contra naturam, vix quod ferri, rolerarique poſſit: nec mentiris: ſed re ſuccumbere non oportebat, verbis gloriantem, dum nihil bonum, niſi quod honeſtum: nihil malum, niſi quod turpe. 54 Optare hoc quidem eſt, non docere. illud & melius, & verius: omnia, quæ natura aſpernatur, in malis eſſe: quæ aſciſcat, in bonis. hoc

poſito, & verborum concertatione ſublata, tantum tamen excellit illud, quod rectè amplectantur iſti, quod honeſtum, quod rectum, quod decorum appellamus, quod idem interduo virtutis nomine amplectimur, ut omnia præterea, quæ bona corporis, & fortuna putantur, 55 perexigua, & minuta videantur: 56 ne malum quidem ullum, 57 nec, ſi in unum locum collata omnia ſunt, cum turpitudinis malo comparanda.

Quare, ſi, ut initio conceſſiſti, turpitudinè pejus eſt, quàm dolor: nihil eſt planè dolor. nam dum tibi turpe, nec dignum viro videbitur, gemere, ejulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere, 58 rum honeſtas, tum dignitas, rum decus aderit: 59 tuque in ea intueberis, re continebis: cedet profecto virtuti dolor, & animi inductione languet: aut enim nulla virtus eſt, aut contemnendus omnis dolor. prudentiamne vis eſſe, ſine qua ne intelligi quidem ulla virtus poteſt? 60 quid ergo ea? patietur te quidquam facere nihil proficientem, & laborantem? an temperantia ſinet te immoderate facere quidquam? an coli juſtitia poterit ab homine propter vim doloris enuntiantem commiſſa, prodeſte conſcios, multa officia relinquere?

Quid? fortitudini, comitibusque ejus, magnitudini animi, 32 gravitati, patientiæ, rerum humanarum deſpicientiæ, quo modo reſpondebis? aſſiſtuine, & jacens, & lamentabili voce deplorans, audies, O virum fortem? 61 Te verò ita affectum ne virum quidem dixerit quiſquam. amittenda igitur fortitudo eſt, aut ſepeliendus dolor. 62 Ecquid ſcis igitur, 14 ſi quid de Corinthiis tuis amiſeris, poſſe habere te reliquam ſupellectilem ſalvã: virtutem autem ſi unam amiſeris: eſti amitti non poteſt virtus: ſed ſi unam conſeſſus fueris te non habere, nullam te eſſe habiturum?

Num igitur fortem virum, num magno animo, num patientem, num gravem, 63 num humana contemnentem poteſt dicere aut Philoſtetam illum? A re enim malo diſcere. Sed ille certè non fortis, 64 qui jacet in lecto humido, qui

Ejulatu, queſtu, gemitu, ſremittibus, Reſonando, multum ſtebiles voces reſert.

non ego dolorem, dolore eſſe nego. 65 cur enim fortitudo deſideraretur? ſed cum opprimi dico patientia, ſi modò eſt aliqua patientia: ſi nulla eſt, quid exornamus philoſophiam? aut quid ejus nomine glorioſiſſimus? Pungit dolor. Vel foediat ſanè. ſi nudus es, da jugulum. ſi nectus Vulcanis armis, id eſt, fortitudine, reſiſte. hæc enim te, niſi ita facies, cuſtos dignitatis, relinquet, & deſeret.

66 Cretum quidem leges, quas ſive Jupiter, ſive Minos 34 ſan-

50. A pueritia legimus & diſcimus.] Conſentit cum Victoſio Lamb. item Pall. tres priores, Vatie. Fab. Pith. vulgò didicimus. Gebh.

51. Sed quid queris iraciſcitur.] Enimvero quiſhic locus pueris? an non & ab adoleſcentia legebantur poetæ? Nec quia dixit ab pueritia Romanos legere talia ac diſcere, ideo pueris iraciſci oportebat. Sic tamen & Leidenſis & Lendinienſis & Baſilienſis poſt Gruterinam, quæ ſindigno errore fe conſpurcari paſſa ſimul inſecit alias ſic edendo, quam nulla ſit uſpian relata controverſia, quin eſſetur pueris, quod revocavi. Gronov.

52. Rogo hoc idem Epicurum.] Rectè ſic Victoſ. eum quinque Pall. Pith. vulgò Rogo hoc. Gebhard.

53. Concludunt ratiunculis Stoici.] Pall. ſecun. tert. quart. Fabr. ratiunculam. quemadmodum Ulrichianus. Idem.

54. Optare hoc quidem eſt, non docere.] Conjecturam P. Fabri, quam tantopere laudat Lambinus, nullibi inveni. eſt autem ea aptare. Idem.

55. Perexigua & minuta videantur.] Non malè Pal. pr. perexigua & perminuta. Idem.

56. Ne malum quidem ullum.] Lambini lectionem aſſerunt v. e. Pall. ſec. tert. Vat. quartus. vulgò, nec malum quidem ull. Idem.

57. Nec ſi in unum locum collata omnia ſunt.] Victoſii hæc eſt lectio, ſed quoque eſt à quatuor Pall. prioribus, Fabr. Pith. vulgò: nec ſi unum in locum collata omnia ſunt. Idem.

58. Tum honeſtas, tum dignitas.] Ita Victoſius, ita Lambinus cum congrue Pall. turbã, Fabr. Pith. miſ. Suffridi. Vatie. Ulrich. vulgò omittitur tum honeſtas. Idem.

59. Tuque in ea intueberis.] Aſſentiantur ferè Pall. tres Lambi-

no, ita legenti; tumque in ea intueberis: quippe prim. ſec. cum quart. tumque. Vatie. Ulrich. tuque in ea intueberis. Idem.

60. Quid ergo ea? patietur te.] Sic ſcripſiſſetis auctoritate Victoſii, quinque Pall. vulgò: quid ergo? ea patietur. Idem.

61. Te verò ita affectum ne virum quidem.] Neſcio quid in mentem fuerit Victoſio ita exhibenti hunc locum: Te verò ita affectum ne virum quidem: vitioſè. Idem.

62. Ecquid ſcis igitur, ſi quid de Corinthiis tuis amiſeris.] Fabr. Pith. ſi quem de Corinth. ſubaudi Gulielmum matelionem, aut ſepulchrum. Idem.

63. Num humana contemnentem poteſt dicere aut Philoſtetam illum? A te enim malo diſcere. ſed.] Reduximus lectionem Victoſii, à miſ. noſtris plerique confirmatam prim. tert. quart. quint. Fabr. Pith. Vatie. licet Lambinus cum Manutio reſingat: aut Prometheum aut Philoſtetam illum? Illos enim, quàm te, malo dicere. cum Gulielm. in ſuis à reperiffet, conjecturã ductus olebat ac. vulgò: poteſt dicere aut Philoſtetam illum, (quam te enim malo dicere: ſed ille certè non fortis.) Idem.

64. Qui jacet in lecto humido.] Hanc lectionem ex miſ. vindicaverunt Vict. Lamb. ego iterum ex Pall. quatuor poſterioribus, Fab. Pith. Vatie. alias lectulo. Idem.

65. Cur enim fortitudo deſideraretur.] Pal. quart. deſeret, Idem.

66. Cretum quidem leges, quas ſive Jupiter, ſive Minos ſanxit, de Jovis quidem ſententia.] Meo palato ſapidus Pal. quart. & Ulrich. cretum quidem leges Minos ſanxit, de Jovis quidem ſententia; miſſe illo carcinomate ſuperſuſo. Idem.

sanxit, de Jovis quidem sententia, ut poeta ferunt: itemque Lycurgi, laboribus erudiunt juvenentem, venando, currendo, eluricando, sitiendo, algendo, astuando. Sparta verò pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, ⁶⁷ ut multus è visceribus sanguis exeat; nonnunquam etiam, ut, cum ibi essem, audiebam, ad necem: quorum non modò nemo exclamavit unquam, sed ne ingemuit quidem. Quid ergo?

³⁵ Hoc pueri possunt, viri non poterunt? ⁶⁸ & mos valet, ¹⁵ ratio non valebit? Interest aliquid inter laborem, & dolorem. sunt finitima omnino, ⁶⁹ sed tamen differt aliquid. Labor, est finitio quadam vel animi, vel corporis gravioris operis, & muneris: dolor autem, motus asper in corpore, alienus à sensibus. Hæc duo Græci illi, quorum copiosior est lingua, quàm nostra, uno nomine appellant. itaque industrios homines, illi studiosos, vel potiùs amantes doloris appellant: nos commodiùs laboriosos. aliud est enim laborare: aliud dolere. ò verborum inops interdum, quibus abundare te semper putas, Græcia! aliud, inquam, est dolere, aliud laborare. cum varices secebantur C. Mariò, dolebat. cum astu magno ducebat agmen, laborabat. est inter hæc tamen quadam similitudo. ⁷⁰ consuetudo enim laborum perfectionem dolorum efficit faciliorem.

³⁶ Itaque illi, qui Græciæ formam rerum publicarum dederunt, corpora juvenum firmari labore voluerunt. quod Spartiata etiam in fæminas transtulerunt: quæ ceteris in urbibus molliissimo cultu, parietum umbris occultantur. illi autem voluerunt ⁷¹ nihil horum simile esse apud Lacenas virgines: quibus magis palestra, Eurotas, sol, pulvis, labor, militia in studio est, quàm fertilitas barbara. ergo his laboriosis exercitationibus & dolor intercurrit nonnunquam. ⁷² impelluntur, feriuntur, abjiciuntur, cadunt: & ipse labor quasi calum quoddam obducit dolori.

³⁶ ⁷³ Militiæ verò (nostram dico, non Spartiatarum, quorum procedit mora ad tibiam, nec adhibetur ulla sine anapæstis pedibus hortatio.) nostri exercitus primùm unde nomen habent, vides: deinde qui labor, quantum agminis? ferre plus dimidiati mensis cibaria: ferre, si quid ad usum velint: ferre vallum. nam scutum, gladium, galeam, in onere nostri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus. arma enim, membra militis esse dicunt. quæ quidem ita geruntur aptè, ut, si usus foret, abjectis oneribus, expeditis armis, ut membris, pugnare possint. Quid exercitatio legionum? ⁷⁴ quid? ille cursus, concursus, clamor, quanti laboris est? ex hoc ille animus in præliis paratus ad vulnera. ⁷⁵ adduc pari animo

inexercitatum militem: mulier videbitur. cur?

Tantum interest inter novum, & veterem exercitum, quantum experti sumus. atas tironum, plerumque melior: sed ferre laborem, contemnere vulnus, consuetudo docet. quin etiam videmus ex acie efferrè sæpe saccios, & quidem rudem illum & inexercitatum, quamvis levi ictu, ploratus turpissimos edere. at verò ille exercitatus, & vetus, ob eamque rem fortior, medicum modò requirens, à quo obligetur,

⁷⁶ O Patrocle, (inquit) ad vos advenias, auxilium & vestras manus peto,

Prisquam oppeto malam pestem, mandatam hostili manu:

Neque sanguis ullo potis est pacto profluens consistere,

⁷⁷ Si quæ sapientia magis vestra devitari mors potest.

Namque Ætælapii liberorum faucibus opplent porticus:

Non potest accedi.

⁷⁸ Certe Euryppylus hic quidem est. hominem exercitatum! ⁷⁹ ubi tantum luctus continuatur?

Vide, quàm non flebiliter respondeat: rationem etiam afferat, cur æquo animo sibi ferendum sit.

— qui alteri exitium parat,

Eum scire oportet sibi paratam pestem, ut participet partem.

Abducet Patrocles, credo, ut collocet in cubili, ut vulnus obliget, si quidem homo esset. ⁸⁰ sed nihil vidi minus. quaerit enim, quid actum sit.

Eloquere: res Argivam prælio ut se sustinet.

Non potest effari tantum dictis, quantum factis suppetit laboris.

Quiesce igitur, & vulnus alliga.

⁸¹ Etiam si Euryppylus posset, non posset Æsopus.

— ubi fortuna Hæctoris

Nostram aciem aciem inclinatam: —

& cetera explicat in dolore. sic est enim intemperans militaris in forti viro gloria. ergo hæc veteranus miles facere poterit: doctus vir, sapiensque non poterit? Ille verò meliùs, ac non paullo quidem.

Sed de consuetudine adhuc exercitationis loquor: nondum de ratione & sapientia. Aniculæ sæpe in ediam biduum, aut triduum ferunt. subduc cibum unum diem athletæ: Jovem Olympium, eum ipsum, cui se exercebit, implorabit: ferre non posse clamabit. Consuetudinis magna vis est. pernoctant venatores in nive: ⁸² in montibus uri se patiuntur. inde pugiles cestibus confusi, ne ingemiscunt quidem.

Sed quid hos, quibus Olympiorum victoria, consulatus ille, an-

67. Ut multus è visceribus sanguis exeat. Sic est in omnibus libris: alii tamen: ut multus è visce. Hotomanus verò observat. lib. v cap. 30 pro visceribus legit viscibus. Gebhard. Frustranea hic omnis mutatio. Nam viscera sæpe carnem & cutein continent. Ut apud Senecam Thyest. 765, quum jam interiora essent exempta, Nec verubus hæcent viscera, & lentis datæ stillant caminis. Jam & cap. 8 dixit Cum Vicianira sanguine ceptauri tintam tunicam induisset, inhaesissetque ea visceribus. Et sæpius. Gronov.

68. Et mos valet, ratio non valebit. Revocavi Victorii lectionem à Lambino receptam, in quinque Pall. Fabr. Pith. Vatican. repositam. vulgo, & quos mos valet. Gebhard.

69. Sed tamen differt aliquid. Quod existat in edit. Victorii, reperi quoque in quinque Pall. Vatic. itaque admittendum duxi. vulgo differunt. Idem.

70. Consuetudo enim laborum perfectionem dolorum efficit faciliorem. Ita scripsit in ictu Pall. quart. quint. Fab. vulgo efficit. Idem.

71. Nihil horum simile esse apud Lacenas virgines, quibus &c. Clarissimus Putecanus indicavit, Ioseph. Scalgerini arbitratum, hæc fuisse veteris poetæ eujuspiam, atque ita digerenda:

Nil horum simile apud Lacenas virgines:

Quæis magi' palestra, Eurota, sol, polvis, labos,

Militia in studio est, quàm fertilitas barbara. Idem.

72. Impelluntur, feriuntur, abjiciuntur. Ita omnes mss. Victoriana tamen, feruntur. Idem.

73. Militia vera &c. Ita mihi blandita fuit lenissima restitutio patris, ut omnino per suasus ita Ciceronem scripsisse rejecerim vulgata, quæ hæc erant, militiam vera nostram dico, non Spartiatarum, quorum procedit ad modum, ad tibiam &c. Scripsit de ea libro 111 observat. cap. 6. Gronov.

74. Quid? ille cursus, concursus, clamor. Ita Victorius, Lambinus, Vatic. quinque Pall. Pith. vulgo: quid ille cursus, clamor, quanti laboris est? Gebhard.

75. Adduc pari animo inexercitatum militem. Ita vulgo & in Vatican. sed in quinque Pall. Victorii edit. adduc. Idem.

76. O Patrocle. Adhæsimus Turnebianis lib. iv Adverf. cap. 18. vulgo, Patrocles. Pall. pr. tert. quart. quint. Fabr. Pith. O patrocles. Pal. sec. Ulrich. Patrocle. locum.

77. Si quæ sapientia. Longe suavius accidit, quod intelligo in Vaticano legi si qui. Ut meminisse patrem meum lib. vi 11 ad Cælium op. 8 ita legere solitum, si qui de ea re ad populum ad plebemve lato opus esset. Gronov.

78. Certe Euryppylus hic quidem est, hominem exercitatum. Pall. tres posteriores codd. exercitum. quemadmodum Vatican. & Ulrichianus. Gebhard.

79. Ubi tantum luctus continuatur. Nihil potuimus decernere de hoc loco. Aldus Avus, Victorius, Pal. tert. tantum luctus continuatur. Pal. prim. ubi tantum luctum continuam. quart. quint. luctum continuatur. Lamb. cum suis asscis: quis tot verba tanto in luctu continuat? Vat. hominem exercitum, ubi tantus luctus continuatur. Ulrich. luctum continuamus. Idem.

80. Sed nihil vidi minus. Pall. quinque cum Fab. vidimus. Idem.

81. Etiam si Euryppylus posset, non posset Æsopus. Quam lectuonem in Memmianis & Huraltino invenit Lambinus, existat quoque in Vict. ed. & quatuor Pall. nam tertius vulgatus Turnebianus, ita legitur Adverf. lib. 4 cap. 18. etiam si Euryppylus non posset, posset Æsopus. Idem.

82. In montibus uri se patiuntur. Certe bonus sensus patitur, ut locum debeat habere trajectio, quam suspicabatur pater libro 11 ob-

antiquus videtur? gladiatores, aut peritici homines; aut barbari, quas plagas perferunt? quo modo illi, qui bene instituti sunt, accipere plagam malum, quam turpiter vitare? quam sæpe apparet nihil eos male, quam vel domino satisfacere, vel populo? mitunt etiam vulneribus confecti ad dominos, qui quarant, quid velint. ⁸³ si satis his factum sit, se velle decumbere. quis mediocri gladiator ingenuit? quis vultum mutavit umquam? quis non modò stetit, verum etiam decubuit turpiter? quis cum decubisset, ferrum recipere iustus, ⁸⁴ collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, consuetudo valet. ergo hoc poterit

Sammis, spurcus homo, vita illa digna loquoque:

vir natus ad gloriam, ullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret? crudele gladiatorum spectaculum, & inhumanum nonnullis videri solet: ⁸⁵ & haud scio an ita sit, ut nunc sit. cum verò fontes ferro depugnabant, auribus fortasse multæ, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem, & mortem disciplina.

18 De exercitatione, & consuetudine, & commentatione dixi. ⁸⁶ agens, nunc de ratione videamus: nisi quid vis ad hæc. A. Ergone ut te interpellem? ne hoc quidem vellem: ita me ad credendum tua ducit oratio. M. ⁸⁷ Sitne igitur malum dolere, necne, Stoici viderint, qui contortulis quibusdam, ac minutis conclusunculis, ⁸⁸ nec ad sensus permanentibus, effici volunt, non esse malum, dolorem. ego illud, quidquid sit, tantum esse, quantum videtur, non potè: falsaque ejus visione, & specie moveri homines dico vehementius, doloremque ejus omnem esse tolerabilem. unde igitur ordiar? an eadem breviter attingam, quæ modò dixi, quo facilius oratio progredi possit longius?

43 Inter omnes igitur hoc constat, nec doctos homines solum, sed etiam indoctos, virorum esse fortium, & magnanimorum, & patientium, & humana vincuntium, toleranter dolorem pati. nec verò quisquam fuit, qui cum, qui ita pateretur, non laudandum putaret. quod ergo & postulat à fortibus, & laudatur, cum sit, id aut extimescere veniens, aut non ferre præsens, nonne turpe est? Atqui vide, ne, cum omnes rectæ animi affectiones, virtutes appellentur, non sit hoc proprium nomen omnium: ⁸⁹ sed ab ea, quæ una ceteris excelebat, omnes nominatæ sint. ⁹⁰ appellata est enim ex viro virtus: viri autem propria maximè est fortitudo. cujus munera duo sunt maxima, mortis, dolorisque contemptio. utendum est igitur his, si virtutis compotes, vel potius si viri volumus esse, quoniam à viris virtus nomen est mutuata.

19 Quares fortasse, quo modo: & rectè. talem enim medicinam philosophia profertur. venit Epicurus, homo minimè

malus, vel potius vir optimus: tantum mōnet, quantum intelligit: Neglige, inquit, dolorem. Quis hoc dicit? Idem, qui dolorem summum malum. vix satis constanter audiamus. Si summus dolor est, inquit, necesse est brevem esse. Iteradum eadem ista mihi. ⁹¹ non enim satis intelligo; quid summum dicas esse, quid breve. Summum; quo nihil sit superius: breve, quo nihil brevius. Contemno magnitudinem doloris, à qua me brevitatis temporis vindicabit antè parè, quam venerit. sed si est tantus dolor, quantum Philoctetæ, benè planè magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus: nihil enim dolcet, nisi pes. possunt oculi: potest caput, latera, pulmones: possunt omnia. Longè igitur abest à summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet latitæz plus, quam molestiæ.

Nunc ego non possum, tantum hominem, nihil sapere ⁴⁵ dicere. sed nos ab eo derideri puto. ego summum dolorem (summum autem dico, etiam si decem atomis est major alius) non continuò dico esse brevem: multosque possum bonos viros nominare, qui complures annos doloribus podagrarum crucientur maximis. sed homo cautus numquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, ut sciam quid summum dicat in dolore, quid breve in tempore. Omitamus hunc igitur, nihil profus dicentem: cogamusque confiteri, non esse ab eo doloris remedia quaerenda, qui dolorem, malorum omnium maximum dixerit. quamvis idem forticulum se in torminibus, & in stranguria sua præbeat. aliunde igitur est quaerenda medicina, & inaximè quidem; si, quid maximè contentaneum sit, quærimus, ab iis, quibus, quod honestum sit, summum bonum; quod turpe, summum videtur malum.

His tu præsentibus gemere, & te jactare non audebis pro- ⁴⁶ fectò. loquetur enim eorum voce virtus ipsa tecum. Tunc, ²⁰ cum pueros Lacedæmone, adolescentes Olympia, barbaros in arena videris excipientes gravissimas plagas, & ferentes silentio, si te fortè dolor aliquis perverleat, exclamabis, ut mulier? non constanter, & sedatè feres? ⁹² ferri non potest: natura non patitur. Audio. pueri ferunt, gloria ducti: ferunt pudore alii, multi metu: & tamen veremur, ut hoc, quod à tam multis, & quod tot locis perferatur, natura non patiatum? Illa verò non modò patitur, verum etiam postulat. nihil enim habet præstantius, nihil, quod magis expectat, ⁹³ quam honestum, quam laudem, quam dignitatem, quam decus. Hisce ego pluribus nominibus unam rem declarari volo, sed ut, ut quam maximè significem, pluribus. volo autem dicere, illud homini longè optimum esse, quod ipsum sit optandum per se, à virtute profectum, vel in ipsa virtute situm, sua spontè laudabile: ⁹⁴ quod quidem citius dixerim solum, quam non

observat. cap. 2. hic factam, *Pernollant venatores in montibus, in nive uri se patiuntur*: nisi quod in vulgata idem utique intelligi debet ac potest. Et ut nix cum pernoctatione jungitur, sic frigora cum nocte apud Ovidium, *Longa pruinosa frigora nocte pati*, & frequens apud poetas. Gronov.

83. *Si satis factum iis non sit.*] Sic Lambinus, ex sententiâ Turnebi; cui accedit Pal. sec. *si satis iis factum non sit*. tert. *si satis hic factum non sit*. alii ex conjecturâ: *ni satis factum sit*. vulgo. *satis factum iis sit*. Vatie. *si satis his actum sit*. Gebhard. Non equidem scio in Vaticano legi actum, sed cum aliis factum illie quoque exitare testatur mihi manus ignota. Cæterum tmesis illa alienari ab Cicerone nequit, qua ille admodum delectari solet, atque etiam affirmativa illa oratio; unde cum hic recepi, idque ex adhortatione etiam & explicatione verissima parisi modo citata scriptorum parte, ubi ⁸³ si etiam expungit, quod imitari non ausim in tanta veterum exemplarium conspuratione ad id retinendum. Gronov.

84. *Collum contraxit.*] Mss. Suffridi: *retraxit*. Gebhard.

85. *Et haud scio an ita sit ut nunc sit.*] Palat. quart. & adhuc *nescio an ita sit, ut nunc sit*. Idem.

86. *Age sit nunc de ratione videamus.*] Palat. quatuor. ut in erepundis indicavi, *Age sit*. Idem.

87. *Sitne igitur malum dolere.*] Illud Pall. pr. tertius superne: quart. quint. Pith. inò ipse Victorius asserit. vulgò *dolor*. Idem.

88. *Nec ad sensus permanentibus.*] Prætulit hanc lectionem in Cre-

pundis jam repertam mihi in Pal. quart. illustrat hunc locum ipse Tullius supra libro 1 cap. 8. f. *uberius ista quæstio. hæc enim spinosior prius ut consistat, me cogunt, quam ut assentiar*. conjeceram etiam permanentibus, quod jam editum video olim à Victorio. vulgo. *nec ad sensus permanentibus*. Fab. codex *assensus* perm. Idem.

89. *Sed ab ea, quæ una ceteris excelebat.*] Victorius sic edidit, sique reperi in Pall. quart. quint. Vatie. in ceteris quoque, ut Fab. Pith. est *excelebat*. aliàs; *sed ab eam, quæ ceteris excelebat*. Idem.

90. *Appellata est enim ex viro virtus.*] Vulgò à viro. sed à nobis est Victor. quinq. Pall. Fab. Pith. Idem.

91. *Non enim satis intelligo.*] Auctior adverbio *satis* editio Victor. quinq. Pall. Fab. Pith. Idem.

92. *Ferri non potest.*] Victorius & quinq. Pall. Vatie. Ulrich. *ferri non potest*. Idem.

93. *Quam honestum.*] Nimis multæ editiones sunt ante Gebhardum, in quibus legitur *honestatem*, quam ut silentio prætermittam potuerit, maxime quum utique in Vat. sic quoque exitare didicerim. Quin etiam præcedentem periodum sic in eisdem recognoscas, & tamen veremur, ut hoc, quod à tam multis, & quod tot locis perferatur, natura patiatum? Gronov.

94. *Quod quidem citius dixerim solum, quam non summum bonum.*] Hæc est mss. codd. etiam Lambino teste, scriptura: quam etiam præfert Victorii editio Pal. quart. Pith. Vatie. Ulrich. nuper Schutus in Nodis lib. 11. c. 12. Gebhard.

non summum bonum. Atque, ut hæc de honesto, sic de turpi contraria. nihil tam tætrum, nihil tam aspernandum, nihil homine indignius. quod si tibi persuasum est:

47. Principio enim dixisti, plus in dedecore mali tibi videri, quam in dolore: reliquum est, ut tute tibi imperes. quamquam hoc nescio, quo modo dicatur, quasi duo simus, ut alter imperet, alter pareat: non incitè tamen dicitur. 95 est enim animus in partes tributus duas: quarum altera, rationis est pariceps, altera experta. cum igitur præcipitur, ut nobismetipsis imperemus, hoc præcipitur, ut ratio coerceat temeritatem. Est in animis omnium ferè natura molle quiddam, demissum, humile, 96. enervatum quodammodo, & languidum, senile. si nihil aliud; nihil esset homine deformius. sed præsertim est domina omnium, & regina ratio, 97. quæ connixa per se, & progressa longius, fit perfecta virtus. hæc ut imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id videndum est viro. quoniam modo? inquit.

48. Velut dominus servo, velut imperator militi, velut parens filio. si turpissimè se illa pars animi geret, quam dixi esse mollem, si se lamentis muliebriter, lacrymisque dedit, vinciat, & constringatur amicorum, propinquorumque custodiis. sæpe enim videmus, scædos pudore, qui ratione nulla vincerentur. ergo hos quidem, ut famulos, 98. vincis prope ac 99. custodia arceamus. qui autem erunt firmiores, nec tamen robustissimi, 100. hos admonitu oportebit, ut bonos milites, revocatos, dignitatem tueri. non nimis in Niptris ille sapientissimus Græcæ faucibus lamentatur, vel modicè potius:

Pedetentim (inquit) ite, & sedato nisu, ne successu arripiat maior dolor.

49. Pacuvius hæc melius, quam Sophocles. apud illum enim perquam flebiliter Ulysses lamentatur in vulnere: ramen huic leviter gementi, illi ipsi, qui ferunt faucium, personæ gravitatem inguentes, non dubitarunt dicere:

Tu quoque, Ulysses, quamquam graviter cervimus idem, nimis parè animo es molli, qui consuetus in armis ævum agere.

Intelligit poeta prudens, ferendū doloris consuetudinem, esse non contemnendam magistram.

50. Atque ille non immoderatè magno in dolore,

Retinete, tenete, 1. opprimite, Ulcus nudate. heu miserum me! exerucior.

Incipit labi: deinde illico desinit,

Operite, abscedite, 2. jamjam mitte.

Nam atrectatum, & quassum servum amplificatis dolorem.

Videsne, ut obmutuerit non sedatus corporis, sed castigatus animi dolor? itaque in extremis Niptris alios quoque objurgat, idque moriens,

Conqueri fortunam adversam, non lamentari decet. Lu viri est officium: fletus muliebris ingenio additus.

Hujus animi pars illa mollior rationi sic paruit, ut severo imperatori miles pudens.

In quo viro erit perfecta sapientia (quem adhuc nos quidem videmus neminem: sed philosophorum sententia, quæ 51. lis futurus sit, si modo aliquando fuerit, exponitur) is igitur, 4 si ea ratio, quæ erit in eo perfecta, atque absoluta, sic illi parti imperabit inferiori, ut justus parens probis filiis: nutu, quod volet, conficiet, nullo labore, nulla molestia: 5 eriget ipse se, suscitabitur, instruet, armabit, ut, tamquam hosti, sic obstitat dolori. quæ sunt ista arma? contentio, confusio, sermoque intimus, cum ipse secum, Cave turpe quidquam, languidum, non virile.

Obversetur species honestæ animo: Zeno proponatur 52. Eleates, qui perperis est omnia potius, quam conficios delectandæ tyrannidis indicaret. de Anaxarcho Democritio cogitur, 6 qui cum Cypri in manus Nicocreonis regis incidisset, nullum genus supplicii deprecatus est, neque recusavit. Calanus Indus, indoctus, ac barbarus, in radicibus Caucasus natus, sua voluntate vivus combustus est. nos, si pes condoluit, si dens, 7 sed fac totum dolere corpus, ferre non possumus. opinio est enim quædam effeminata, ac levis, nec in dolore magis, quam eadem in voluptate: quæ cum liquefcimus, sumimosque mollitia, apud aculeum sine clamore ferre non possumus.

At verò C. Marius, rusticanus vir, sed planè vir, cum se 53. caretur, ut supra dixi, principio venit se alligari: nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse factus. cur ergo postea alii? valuit auctoritas. videsne igitur opinionis esse, non naturæ malum? & tamen fuisse acrem morsum doloris, idem Marius ostendit. crux enim alterum non præbuit, ita & tulit dolorem, ut vir, & ut homo, majorem ferre sine causa necessaria noluit. totum igitur in eo est, ut tibi imperes. ostendi autem, quod esset imperandi genus; atque hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, 8 quid magnitudine animi dignissimum sit, non solum animum comprimit, sed ipsum etiam dolorem nescio quo pacto mitiorem facit.

Ut enim sit in proelio, ut ignavus miles, ac rimidus, simul 2; ac viderit hostem, abjecto scuto fugiat, quantum possit, ob 54. eamque causam precat nonnumquam, etiam integro corpore, cum ei, qui steterit, nihil tale evenit: sic, qui doloris speciem ferre non possunt, abiciunt se, atque ita afflicti, & exanimati jacent: qui autem restiterunt, discedunt sapissimè superiores. sunt enim quædam animi similitudines cum corpore: ut onera contentis corporibus facilius feruntur, remissis opprimunt: simillimè animus intentione sua depellit pressum omnem ponderum; remissione autem sic urgetur, ut se nequeat extollere.

Et, si verum querimus, in omnibus officiis persequendis 55. animi est adhibenda contentio. ea est sola officii tamquam custodia. 9 sed hoc quidem in dolore maxime est providendum,

95. Est enim animus in partes tributus duas.] Ita Victorius; Gryphianus liber, Vatic. Ulrich. Pall. sec. tert. quart. quint. Pith. alias distributus. Gebli.

96. Enervatum quodammodo & languidum, senile. si nihil aliud: nihil.] Malissimus pendere à Victorio, quam aliorum conjecturis & iudicioris obedire: præsertim ita jubentibus. Pall. quatuor prioribus. vulgo: enervatum quodammodo & languidum. si nihil esset aliud: nihil aliter &c. Idem.

97. Quæ connixa per se & progressa longius.] Editio Victorii cum in quinque Pall. Fab. Pith. exhibet connexa. ut & Vatic. Ulrich. Idem.

98. Vincis prope ac custodia.] Ita Victorii editio. Pall. pr. tert. quart. quintus, Pith. Vatic. vulgo dicit prope. Idem.

99. Custodia arceamus.] Pal. quart. Vatic. membranæ Tolctanæ, ut notat Schott. l. 2. c. 13. Nod. carebant ad arceamus. Meo animo panissimè abesset. Idem.

100. Hos admonitu oportebit, ut bonos milites revocatos dignitatem.] Deivi ex mss. Pall. quat. quint. Pith. Vat. post admonitu quæ similitudo lupervacuum. Idem.

1. Opprimite Ulcus.] Pith. opprimit te. unde Guliclin. legebat, opprimis: heu. Idem.

2. Jamjam mitte.] Manat hæc lectio à Victor. Pall. sec. tert. quart. quint. Fab. Pith. in editis dimittite. Idem.

3. Ut severo imperatori miles pudens.] Cur hoc recipiendum sit ubertim disputavi in crepundis. Rationes inde petantur. sic editum aliis annotavit Guliclin. sic erat à manu primâ in Pal. tert. ad apices in Fab. Vat. vulgo prudens. Idem.

4. Si ea ratio quæ erit.] Editionem Victorii prætulimus. vulgo, si vera ratio. quæ tamen omnino disparant in Fabr. Pall. quart. ratio si vera quæ erit. Idem.

5. Eriget ipse se, suscitabitur.] Sic est in Victorii edit. Pall. tribus prioribus, Fabr. Vatic. vulgo suscitabit. Idem.

6. Qui cum Cypri in manus Nicocreonis.] Ita Victor. cum omnibus ferè nostris mss. sed illi tamen germano consensu Timocreonis. ut & Pith. vulgo qui cum in manus Cypri Nic. Idem.

7. Sed fac totum dolere corpus.] Enormis est diversitas sec. Pal. si tallum dolere corpus. Vatic. sed fac totum corpus. elegantius. Idem.

8. Quid magnitudine animi dignissimum sit.] Adstruunt hæc lectioem Vict. edit. reliquæque, quinque Pall. Fab. Idem.

9. Sed hoc quidem in dolore maxime est providendum.] Quatuor Pall. priores, sed hoc idem. puto me iudicasse in crepundis. Idem.

dum, ne quid abjectè, ne quid timidè, ne quid ignavè, ne quid serviliter, muliebriterve faciamus: in primisque refertur, ac rejiciatur Philoetæus ille clamor. ingemiscere nonnumquam viro concessum est, idque raro: ejulatus ne mulieri quidem. & hic nimirum est fletus, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi veterunt.

56 Nec verò unquam ne ingemiscit quidem vir fortis, ac sapiens, nisi fortè ut se intendant ad firmitatem, ut in stadio cursores exclamant quàm maximè possunt. faciunt idem, cum exercentur athletæ: pugiles verò, etiam cum seruiut adversarium, in jactandis cestibus ingemiscunt: non quòd dolent, animove succumbant, sed quia profundenda voce omne corpus intenditur, veniuntque plaga vehementior. quid? qui volunt exclamare majus, nam satis habent latera, fauces, linguam intendere, ¹⁰ è quibus elici vocem, & fundi videmus? toto corpore, atque omnibus unguis, ut dicitur, contentioni vocis asserviunt.

57 Genu mehercule M. Antonium vidi, cum contentè pro se ipse lege Varia diceret, terram tangere. ut enim balistæ lapidum, & reliqua tormenta telorum, eo graviores emissiones habent, quo sunt contenta, atque adducta vehementius: sic vox, sic cursus, sic plaga, hoc gravior, quo est missa contentius. cujus contentione cum tanta vis sit, si gemitus in dolore ad confirmandum animum valebit, uterum. ¹¹ sin erit ille gemitus elementabilis, si imbecillus, si abjectus, si flebilis: ei qui se dederit, vix eum virum dixerim. qui quidem gemitus si levationis aliquid afferret, tamen videremus, quid esset fortis, & animosus viri. cum verò nihil imminuat doloris, cur frustra turpes esse volumus? quid est enim fletu muliebri viro turpius?

58 Atque hoc præceptum, quod de dolore datur, patet latius. omnibus enim rebus, non solum dolori, simili contentione animi resistendum est. ira exardescit: libido concitatur. in eandem arcem confugiendum est: eadem sunt arma sumenda. sed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. ad ferendum igitur dolorem placidè & sedarè, plurimum proficit toto peccore, ut dicitur, cogitare, quàm id honestum sit. sumens enim natura, ut antè dixi (dicendum est enim sapius) studiosissimi, appetentissimique honestatis. cujus si quasi lumen aliquod adpexerimus, nihil est, quod, ut eo potiamur, non parati simus & ferre, & perpeti. ex hoc cursu, atque impetu animorum ad veram laudem, atque honestatem, illa pericula adeuntur in præliis, non sentiunt viri fortes in acie vulnera, vel sentiunt, sed mori malunt, quàm tantum modò de dignitatis gradu deimoveri.

59 Fulgentes gladios hostium videbant Decii, cum in aciem eorum irruerant. his levabat omnem vulnorum metum nobilitas mortis, & gloria. num tum ingemuisse Epaminondam putas, cum unà cum sanguine vitam effluere sentiret? imperantem enim patriam Lacedæmoniis relinquebat, quam acceperat servientem. hæc tunc solatia, hæc fomenta sumorum dolorum. Dices, quid in pace? quid domi? quid in lectulo? ad philosophos me revocas, qui in aciem non sæpe prodeunt.

60 E quibus homo sanè levis Heracleotes Dionysius, cum à Zenone fortis esse didicisset, à dolore deductus est. nam cum ex renibus laboraret, ipso in ejulatu clamitabat, falsa esse illa, quæ antea de dolore ipse sensisset. quem cum Cleanthes

condiscipulus rogaret, quoniam ratio eum de sententia deduxisset, respondit, Quia, ¹² cum tantum operæ philosophiæ dedissem, dolorem tamen ferre non possem: satis esset argummenti, malum esse dolorem. plurimos autem annos in philosophia consumpsi, nec ferre possum: malum est igitur dolor. Tum Cleanthes, cum pede terram percussisset, ¹³ verbum ex Epigonis ferunt dixisse.

Audisne hæc Amphiaræ, sub terram abdite?

Zenonem significabat: à quo illum degenerare dolebat.

At non noster Posidonius: quem & ipse sæpe vidi, & idè dicam, quod solebat narrare Pompejus: se, cum Rhodum venisset decedens ex Syria, audire voluisse Posidonium: sed cum audivisset eum graviter esse agrum, quòd vehementer ejus artus laborarent, voluisse tamen nobilissimum philosophum visere: quem ut vidisset, & salutavisset, honorificisque verbis profecutus esset, molestèque se dixisset ferre, quòd eum non posset audire; at ille, Tu verò, inquit, potes: nec committam, ut dolor corporis efficiat, ut frustra tantus vir ad me venerit. Itaque narrabat, eum graviter, & copiosè de hoc ipso, nihil esse bonum, nisi quod honestum esset, cubantem disputavisse: cumque quasi faces ei doloris admoverentur, sæpe dixisset, Nihil agis dolor: quamvis sis molestus, numquam te esse confitebor malum.

Omninoque omnes clari, & nobilitati labores contemnendo sunt etiam tolerabiles. Videmusne, apud quos eorum ludorum, qui Gymnici nominantur, magnus honos sit, nullum ab iis, qui in id certamen descendant, devitari dolorem? apud quos autem venandi, & equitandi laus viger, qui hanc perestant, nullum fugiunt dolorem. Quid de nostris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? quæ flamma est, per quam non cucurrerint ii, qui hæc olim punctis singulis colligebant? itaque semper Africanus Socraticum Xenophonem in manibus habebat: cujus in primis laudabat illud, quod diceret, eosdem labores non esse aquè graves imperatori, & militi, quòd ¹⁴ ipse honos laborem leviorum faceret imperatorium.

Sed tamen hoc evenit, ut in vulgus insipientium opinio valeat honestatis, cum ipsam videre non possint. itaque fama, & multitudinis judicio moventur, cum id honestum putent, quod à plerisque laudetur. Te autem, si in oculis sis multitudinis, tamen ejus judicio stare nolum, ¹⁵ nec, quod illa putet, idem putare pulcherrimum. tuo tibi judicio est urendum. ¹⁶ tibi si recta probanti placebis, tum non modò tu te viceris, quod paullo antè præcipiebam, sed omnes, & omnia.

Hoc igitur tibi propono: ¹⁷ amplitudinem animi & quasi quandam exaggerationem quàm altissimam animi, quæ maximè eminet contemnendis, & despicendis doloribus: unam esse omnium rem pulcherrimam, eoque pulchriorem, si vacet populo, neque plausum captans, se tantum ipsa deleat. quietiam mihi quidem laudabiliora videntur omnia, quæ sine venditione, & sine populo teste sunt: non quò fugiendus sit (omnia enim benefacta in luce se collocari volunt) sed tamen nullum theatrum virtuti conscientia majus est.

Atque in primis meditemur illud, ut hæc patientia dolorum, quam sæpe jam animi intentione dixi esse firmandam, ¹⁸ in omni genere se æquabilem præbeat. sæpe enim multi, qui aut propter victoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiam

10. E quibus elici vocem & fundi videmus. Sic est in omnib. mss. tum nostris tum Guleim. deinde editione Victorii reliquisque. Lambinus ex duobus, ut ait, mss. è quibus elici vocem: quia etiam, quod Latini, ejicere & mittere & fundere vocem, hoc Græci dicunt, ἐκβάλλω φωνήν. sed quid hæc novitate opus? Gebb.

11. Sin erit ille gemitus elementabilis. Extra controversiam hæc est hujus loci vera lectio in vet. cod. est elementabilis, solenti mutatione e in c. in Pal. tertio elementabilis. sed in quart. & Fabr. elementabilis. vulgo lamentabilis. Idem.

12. Cum tantum operæ Philosophiæ dedissem. Pal. tert. tantopere. quart. tanto opere, rectè. Idem.

13. Versum ex Epigonis ferunt dixisse. Pal. primus, Epigonis.

reliqui quat. Epigoneis, ut & Fabr. Pith. Vatic. Idem.

14. Ipse honos laborem leviorum faceret imperatorium. Ita Victor. Pall. tert. quint. Fabr. Pith. mihi tamen magis placet quarti scriptura, leviorum faceret imperatori. vulgò, imperatorium. Idem.

15. Nec quod illa putet, idem putare pulcherrimum. Ita Lambinus, quem tenentur quinque Pall. Fab. ablegantès te, ante putare. Idem.

16. Tibi si recta probanti placebis. Est à Victorio, & quatuor prioribus Pall. Vatic. Fabr. Pith. aliis rectè. Idem.

17. Amplitudinem animi. Hoc etiam loco & post altissimam, inserunt Victor. quinque Pall. Idem.

etiam ut jus suum, & libertatem tenerent, vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt, iidem omiffa contentione dolorum morbi ferre non possunt. neque enim illum, quem facile tolerant, ratione, aut sapientia tulerant, sed studio potius, & gloria. itaque ¹⁸ barbari quidam, & immanes, ferro decertare acerrimè possunt: ægrotare viriliter non queunt. Græci autem homines non satis animosi, prudentes, ut est captus hominum, ¹⁹ satis, hostem adspicere non possunt, eidem morbos toleranter atque humanè ferunt. At Cimbri, & Celtiberi in præliis exultant, lamentantur in morbo: nihil enim potest esse aquabile, quod non à certa ratione proficiscatur.

65 ²⁰ Sed cum videas, eos, qui aut studio, aut opinione ducantur, in eo persequendo, atque adipiscendo dolore non frangi: debeas existimare aut non esse malum, dolorem, aut, etiamsi, quidquid asperum, alienumque natura sit, id appellari placeat malum, tantulum tamen esse, ut à virtute ita obluatur, ut nusquam appareat. quæ meditare, quæso, dies, & noctes. latius enim manabit hæc ratio, & aliquanto majo-

rem locum, quam de uno dolore, occupabit, nam si omnia fugienda turpitudinis, adipiscendæque honestatis causa faciemus, non modò stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit, præsertim cum paratum sit illud ex hesterna disputatione perfrugium.

²¹ Ut enim scui naviganti, prædones insequantur, deus quis dixerit, Ejice te navi: præstò est qui excipiat; vel delphinus, ut Arionem Methymnum, vel equi Pelopis illi Neptunii, qui per undas currus suspensos rapuisse dicuntur, excipient te, & quò velis, perferent; omnem omittat timorem: sic urgentibus alperis & odiosis doloribus, ²² si tanti non sint, ut ferendi sint, quò sit confugiendum, vides. Hæc ferè hoc tempore putavi esse dicenda. sed tu fortasse in sententia permanes. A. Minimè verò: meque biduo dnuarum rerum, quas maximè timebam, spero liberatum metu. M. Cras ergo ad clepsydram. ²³ sic enim diximus. ²⁴ & tibi hoc video non posse deberi. A. Ita profusus. & illud quidem ante meridiem, hoc eodem tempore. M. Sic faciemus, tuisque optimis studiis obsequemur.

18. Barbari quidam & immanes.] Pith. Barbarie immanes. Gebh. 19. Satis hostem adspicere non possunt, eidem morbos.] Lambinus sic rectè edidit cui ferè quatuor Pall. adfentiuntur: nam solùm quartus & inde morbos. vulgò, possunt, sed iidem morbos. Idem.

20. Sed cum videas eos, qui aut studio aut opinione ducantur.] Vaticanus codex. videas quo quis aut studio aut opinione ducatur. omnino melius. Idem.

21. Ut enim si cui naviganti prædones insequantur, deus quis dixerit, ejice te navi.] Sic ferè est in quinq. Pall. Vaticano. nam paululum diverit tertius, sed ut nostram stabilit ita: insequantur, deusque quis dixit. ceterum tres Pall. priores Pith. Vat. pro quis, qui.

Pal. quartus & Deus omittit. vulg. ut n. scui naviganti, quem prædones insequantur, Deus quis dixerit, ejice te de navi. Idem.

22. Si tanti non sint, ut ferendi sint.] Nihil mutant Mff. at Victorius, Pal. quartus, si tanti sint ut ferendi sint. Lambin. si tanti sint, ut ferendi non sint, sic temerè mutavit, non expensa lectio- nis vulgata acrimoniâ. Melius Gulielm. si tanti non sit, sed ex conjectura. Idem.

23. Sic enim diximus.] Pal. quart. Fabr. Vatic. diximus. Idem. 24. Et tibi hoc video non posse deberi.] Prævaluit apud me aucto- ritas Turnebi libro IV cap. 18 Adverf. sic cuendantis. Aliàs; sed tibi hoc video. Idem.

M. TULLII CICERONIS TUSCULANARUM QUAESTIONUM

A D

M. BRUTUM LIBER TERTIUS.

DE AEGRITUDINE LENIENDA.

QUIDNAM esse, Brute, causæ putem, cur, cum constemus ex animo, & corpore, corporis curandi, tuncdique causâ quæsitâ sit ars ejus, atque utilitas, deorum immortalium inventioni consecrata: animi autem medicina, nec tam desiderata sit, antequam inventa, nec tam culta, posteaquam cognita est, nec tam multis gratâ, & probata, pluribus etiam suspecta & invisa? an quòd corporis gravitatem, & dolorem animo judicamus, animi morbum corpore non sentimus? ita sit, ut animus de se ipse tum judicet, ¹ cum id ipsum, quo judicatur, ægrotet.

² Quòd si tales nos natura genuisset, ut eam ipsam intueri, &

perspicere, eademque optima duce cursum vitæ conficere possemus: ³ haud erat sanè, quòd quisquam rationem, ac doctrinam requireret. nunc parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, ⁴ opinionibusque depravati sic restringimus, ut nusquam natura lumen appareat. sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum: quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. nunc autem, simul atque editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur: ut panè cum lacte nutricis errorem fuisse videamur. ⁵ cum verò parentibus redditi, demum magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat.

Ac-

1. Cum id ipsum, quo judicatur, ægrotet.] Sic est in edit. Victorii. Lambin. quinq. Pall. Pith. Fabr. Vaticano. vulg. cum id ipsum, quo judicatur, ægrotet. sunt tamen qui hanc veterem scripturam asserentes nostræ præferant. quibus omne, quod crediturus sum, credidi. Gebhard.

2. Haud erat sanè quòd quisquam rationem ac doctrinam requireret.] Hæc lectio vindicæ ac patronos habet Adrian. Turnebum, Lambinum ex tribus suis libris proferentem; & Pal. quint. librum, ut non optimum; ita nec pessimum. In editione Victorii, quatuor Pall. Fab. Pith. Ulrichian. quòd quisquam ratione ac doctrinâ requireret. Idem.

3. Opinionibusque depravati sic restringimus.] Credidi Lambino sic emendant, adductus codice Vaticano. in Pall. pr. sec. quinto, depravatos. aliàs depravatis. porro pro restringimus. Pal. tert. optimus codex restringimus. Idem.

4. Cum verò parentibus redditi, demum magistris traditi sumus.] Ita vetus codex, atque ita Lambinus; quæ lectio est etiam Fabr. mihi magis placet Vatic. lectio, redditi, dein Magistris. vulgò, id est, magistris; quòd mutabat Gruterus in iidem. Gebh. Nic. Heinsius poetam agit, quum in notis ad Ovidium 11 Fast. 419 paulo ante scribit errorem duxisse, profusus suribunde. Gronov.

3. Cum

2 Accedunt etiam poeta: qui cum magnam speciem doctrinae, sapientiaeque praese tulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhærescunt penitus in mentibus. 5 cum vero eodem quasi maximus quidam magister, populus, atque omnis undique ad vitia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum pravitate, 6 à naturaque desciscimus: 7 ut nobis optimam naturam invidisse videantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil præstantius honoribus, imperiis, populari gloria judicaverunt. ad quam fertur optimus quisque, veramque illam honestatem expetens, 8 quam una natura maximè inquit, 9 in summa inanitate versatur, consecraturque nullam eminentem effigiem virtutis, sed adumbratam imaginem gloriæ. est enim gloria, solida quædam res, & expressa, non adumbrata. ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox benè judicantium de excellenti virtute. 10 ea virtuti resonat, tamquam imago. quæ quia rectè factorum plerumque comes est, non est bonis viris repudianda.

4 Illa autem, quæ se ejus imitatricem esse vult, temeraria, atque inconsiderata, & plerumque peccatorum, vitiorumque laudatrix, fama popularis, simulatione honestatis formam ejus, pulcritudinemque corrumpit. qua cæcitate homines, cum quædam etiam prælara cuperent, eaque nescirent nec ubi, nec qualia essent, funditus alii everterunt suas civitates, alii ipsi occiderunt. atque hi quidem optima petentes, non tam voluntate, quam cursus errore falluntur. Quid, qui pecunie cupiditate, qui voluptatum libidine feruntur: quorumque ita perturbantur animi, ut non multum absint ab insania, quod insipientibus contingit omnibus, his nullane est adhibenda curatio? utrum quod minus noceant animi ægrotationes, quam corporis?

5 An quod corpora curari possint, animorum medicina nulla sit? At & morbi perniciosiores, pluresque sunt animi, quam corporis. hi enim ipsi odiosi sunt, quod ad animum pertinent, eumque sollicitant: animusque æger, ut ait Ennius, semper errat, neque pati, neque perpeti potest: cupere numquam desinit. quibus duobus morbis (ut omittam alios) ægritudine & cupiditate, qui tandem possunt in corpore esse graviores? qui verò probari potest, ut sibi mederi animus non possit, 11 cum ipsam medicinam corporis animus invenerit, cumque ad corporum sanationem multum ipsa corpora, & natura valeant, nec omnes, qui curari se passi sunt, continuo etiam convalescant: animi autem, qui sanari voluerint, præceptisque sapientium paruerint, sine ulla dubitatione sanentur?

6 Est profectò animi medicina, philosophia: cujus auxilium non, ut in corporis morbis, petendum est foris: 12 omnibus

que opibus, viribus, ut nosmetipsi nobis mederi possimus, elaborandum est. quamquam de universa philosophia, quantopere expetenda esset, & colenda, satis, ut arbitror, dictum est in Hortensio. de maximis autem rebus nihil ferè interminimus postea nec disputare, nec scribere. his autem libris exposita sunt ea, quæ à nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. Sed quoniam duobus superioribus, de morte, & de dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficit.

Ut enim in Academiam nostram descendimus, inclinatio jam in postmeridianum tempus die, poposci eorum alique, qui aderant, causam differendi. Tum res acta sic est. A. Videtur mihi cadere in sapientem ægritudo. M. Num reliquæ quoque perturbationes animi, formidines, libidines, iracundia: hæc enim ferè sunt ejusmodi, quæ Græci *πυλιν* appellant: ego poteram morbos, & id verbum esset è verbo: sed in consuetudinem nostram non caderet. nam misereri, invidere, gestire, latari, hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eosdem motus concitati animi, rectè, ut opinor, perturbationes dixerimus: morbos autem non satis usitate: nisi quid aliud tibi videretur.

A. Mihi verò isto modo. M. Hæcine igitur cadere in sapientem putas? A. Prorsus existimo. M. Næ ista gloriosa sapientia non magno æstimanda est, siquidem non multum differt ab insania. A. Quid? tibi omnifine animi commotio videtur insania? M. Non mihi quidem soli: sed, id quod admirari sæpe soleo, majoribus quoque nostris hoc ita visum intelligi multis sæculis ante Socratem: à quo hæc omnis, quæ est de vita, & de moribus, philosophia manavit. A. Quoniam tandem modo? M. Quia nomen insaniam significat mentis ægrotationem, & morbum, id est, 13 insanitatem, & ægrotum animum, quam appellant insaniam.

Omnes autem perturbationes animi, morbos philosophi appellant; negantque, stultum quemquam his morbis vacare: qui autem in morbo sunt, sani non sunt: & omnium insipientium animi in morbo sunt: omnes insipientes igitur insaniant. sanitatem enim animorum, positam in tranquillitate quadam, constantiamque censebant; his rebus mentem vacuam, appellant insaniam, 14 propterea quod in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse non possit.

Nec minus illud acutè, 15 quod animi affectionem, lumine mentis carentem, nominaverunt amentiam, eandemque dementiam. ex quo intelligendum est, eos, qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem, quod à Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerunt, omnes insipientes esse non sanos. 16 qui enim animus est in aliquo morbo (morbos

5. *Cum verò eodem quasi maximus quidam magister.*] Sic Victor. & tres Pall. posteriores ex trito illo ante eodem, *accedit*. Vatican. tamen: *cum verò eodem quasi m. q. m. populus accessit, atque*. Gebh.

6. *A naturaque desciscimus.*] Causam hujus lectionis habent Victor. Lamb. Pall. pr. tert. Vatic. quint. sec. verò à naturaque desciscimus. quart. à naturaque cedimus. vulgò adjiunt ipsa, post naturaque. Idem.

7. *Ut nobis optimam naturam invidisse videantur.*] Sic edidit Lambin. quod tamen convellunt quinque Pall. vet. cod. Fab. Pith. Vatic. editio Viêt. liber Gryphii, *optimè natura*, vel *naturam*. Gebhard. Gratias merito permagnas huic Gebhardi indicio debemus, per quod via frata est ad videndam manum Tullii, quam fuisse hinc colligo, *ut nobis optime nature invidisse videantur*. Prorsus ut apud Horatium lib. 1. t. fatir. 6. *Neque illi Sepostii ciceris nec longa invidit avene*. Gronov.

8. *Quam una natura maximè inquit.*] Victor. vet. cod. quinque Pall. Vat. aliis unam. Gebhard.

9. *In summa inanitate versatur.*] Pall. secund. quart. Fab. vanitate. Idem.

10. *Ea virtuti resonat tanquam imago. quæ.*] Variè agitata locus. prætuli conjecturam Lambini, executientis illud gloriæ: quod vocabuli etiam omnifinum est in Pall. prim. tert. Vaticano. huicque inclinât etiam Andr. Schottus. Gebh. In Vaticano omnifinum equidem non nisi ex Gebhardo audio. Sed an in tanta copia veterum codicum soli duo vel tres sufficiunt ad vocem executendam, quam

plurimi alii & æque boni pro genuina ostentant? Quam leniter & commode posset scripsisse? *Ea virtuti resonat, tanquam imago. Gloriarque, quæ rectè factorum &c.* Gronov.

11. *Cum ipsam medicinam corporis animus invenerit.*] Sic est in quinque Pall. Fab. Pith. Vatic. vulgò, *cum ipse*. Gebhard.

12. *Omnibusque opibus, viribus.*] Non in eam lectionem conspiciant editiones: sed multæ etiam *viribusque*; etiam codd. nonnulli *opibus & viribus*. Sane mallet, *omnibus opibus viribusque ut*. Gronov.

13. *Insanitatem & ægrotum animum.*] Retinuit lectionem veterem Victorius, quam postea produxit Turneb. lib. 1. A dverf. cap. 6. ea verò est in vet. cod. quinque Pall. Fabr. Pith. Vatic. vulgò: & *ægritudinem animi*. Gebhard.

14. *Propterea quod in perturbato animo, sicut in corpore sanitas esse non possit.*] Diversum ab it. Fabr. quod in *perturbatione animi, sicut in corpore perturbato, sanitas esse non possit*. quod non probo. Idem.

15. *Quod animi affectionem lumine mentis carentem nominaverunt amentiam, eandemque dementiam.*] Melius meo animo cod. Fabr. *lumine mentis carentem nominaverunt dementiam*, unmissis mediis. Idem.

16. *Qui enim animus est in aliquo morbo.*] Pall. pr. quint. Victor. *quis enim sanus in aliquo morbo*. Pall. quart. *quid est enim animus & in aliquo morbo*. sed vulgatam defendit juncto umbone cetera mss. & editionum cohors. Idem.

bos autem, hos perturbatos motus, ut modò dixi, philosophi appellant) non magis est sanus, quàm id corpus, quod in morbo est. ita fit, ut sapientia, sanitas sit animi: insipientia autem, quasi insanitas quædam, quæ est insania, eademque demencia. multoque melius hæc notata sunt verbis Latinis, quàm Græcis: quod aliis quoque multis locis reperitur. sed id aliàs: nunc, quod instat.

11. Totum igitur id, quod quærimus, quid & quale sit, verbi vis ipsa declarat. 17 eos enim sanos intelligi necesse est, 18 quorum mens motu, quasi morbo, perturbata nullo sit, qui contrà affecti sunt, hos insanos appellari necesse est. itaque nihil melius, quàm quod est in consuetudine sermonis Latini, cum exsiste ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia. quamquam ipsa iracundia, libidinis est pars. sic enim definitur iracundia, ulciscendi libido. Qui igitur exsiste ex potestate dicuntur, idcirco dicuntur, quia non sunt in potestate mentis: cui regnum totius animi à natura tributum est. 19 Græci autem *μαρναν* unde appellant, non facile dixerim. eam tamen ipsam distinguimus ius melius, quàm illi. hæc enim insaniam, quæ iuncta stultitiæ patet latius, 20 à furore disjungimus. Græci volunt illi quidem, sed parum valent verbo: quem nos furorem, *μεγαχολίαν* illi vocant. quasi verò atra bili solum mens, ac non sæpe vel iracundia graviore, vel timore, vel dolore moveatur. quo genere Ahamantem, Alcmaonem, Ajacem, Orestem furere dicimus. qui ita sit affectus, eum dominum esse rerum suarum vetant duodecim tabulæ. itaque non est scriptum, *SI INSANUS*, sed *SI FURIOSUS ESSE INCIPIT*. 21 stultitiam enim censuerunt, inconstantiam, id est, sanitate vacantem, posse tamen tueri mediocritatem officiorum, & vitæ communium cultum, atque usitatum. furorem autem esse rati sunt, 22 mentis ad omnia cæcitatem. quòd cum majus esse videatur, quàm insaniam, tamen ejusmodi est, ut furor in sapientem cadere possit, non possit insaniam. sed hæc alia quæstio est. nos ad propositum revertamur.

12. Cadere, opinor, in sapientem ægritudinem tibi dixisti videri. A Et verò ita existimo. M. Humanum id quidem, quòd ita existimas. non enim illic nati sumus. 23 sed est naturale in animis tenerum quiddam atque molle, quod ægritudine, quasi tempestate, quatitur. Nec absurde Crantor ille, qui in nostra Academia vel in primis fuit nobilis, Minime, inquit, assentior iis, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudant: quæ nec potest ulla esse nec debet. 24 Ne ægrotus sim, inquit: sed si fuerim, sensus addit, sive fecerit quid, sive velatur à corpore. nam istuc nihil dolere, non sine magna mercede contingit. inanimatis in animo, stuporis in corpore.

Sed videamus, ne hæc oratio sit hominum assentantium, nostrâ imbecillitati, & indulgentium molliitudini: nos autem audeamus non solum ramos amputare miseriarum, sed omnes radicem fibras evellere. tamen aliquid relinquatur fortasse. ita sunt atrox stipes stultitiæ. sed relinquatur id solum, quod erit necessarium. illud quidem sic habeto, nisi sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri non potest, finem miseriarum nullum fore. quamobrem, quoniam capimus, tradamus nos ei curandos, sanabimur, si volemus. & progrediar quidem longius: non enim de ægritudine solum, quamquam id quidem primum, sed de omni animi, ut ego posui, perturbatione, morbo, ut Græci volunt, explicabo. Et primo, si placet, Stoicorum more agamus, qui breviter adstringere solent argumenta: deinde nostro instituto vagabimur.

Qui fortis est, idem est fidens: quoniam confidens mala quæ consuetudine loquendi in vitio ponitur, ductum verbum à 24 confidendo, quod laudis est. qui autem est fidens, is profectò non extimescit. discrepat enim à timendo, confidere. atque in quem cadit ægritudo, in eundem timor. quarum enim rerum presentia sumus in ægritudine, eadem impendentes, & venientes timeamus. ita fit, ut fortitudinis ægritudo repugnet. verisimile est igitur, 25 in quem cadat ægritudo, cadere in eundem timorem, & infractioem quidem animi, & demissionem. quæ in quem cadunt, in eundem cadit et serviat, 26 ut victum se quandoque esse fateatur. quæ qui recipit, recipiat idem necesse est timiditatem, & ignaviam. non cadunt autem hæc in virum fortem. igitur ne ægritudo quidem, at nemo sapiens, nisi fortis. Non cadit ergo in sapientem ægritudo.

Præterea necesse est, qui fortis sit, eundem esse magni animi: 27 qui magni animi sit, invictum: qui invictus sit, eum res humanas despiciere, atque infra se positas arbitrari. despiciere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest. ex quo efficitur, fortem virum ægritudine nunquam affici. omnes autem sapientes, fortes, non cadit igitur in sapientem ægritudo. & quemadmodum oculus conturbatus, non est probè affectus ad suum munus fungendum: & reliquæ partes, 28 totumve corpus statu cum est motum, deest officio suo, & muneri: sic conturbatus animus, non est aptus ad exsequendum munus suum. munus autem animi est, ratione bene uti: & sapientis animus, ita semper affectus est, ut ratione optime utatur. numquam igitur est perturbatus. at ægritudo, perturbatio est animi. semper igitur ea sapiens vacabit.

29 Veri etiam simile illud est, qui sit temperans, quem Græci *σωφρον* appellant, eamque virtutem *σωφροσύνη* vocant, quam soleo quidem tum temperantiam, tum moderat-

tionem

17. *Eos enim sanos intelligi necesse est.*] Receptissem penè ante intelligi 13 quoniam, consuevit in Pall. sec. tert. quart. Vatic. si pr. quint. item Vict. edit. addidissent. quoniam vero eam ipsam exturbat Lambinus, delictum esse passus sumus. Gebhard.

18. *Quorum mens motu quasi morbo perturbata nullo sit.*] Non temerarium est, quod hic demulenti Pall. secun. tert. quart. quasi morbo perturbata nullasti. Idem.

19. *Græci autem μαρναν unde appellant.*] Ita Victorius, & quinque Pall. Pith. vulgo appellant. Idem.

20. *A furore disjungimus.*] Pall. sec. quart. quint. Ulrich. Fabr. distinguimus malè. Idem.

21. *Stultitiam enim censuerunt, constantiam, id est, sanitate vacantem.*] Sic quinque Pall. Fab. Pith. legitque ita ex vet. cod. Schottus Nodor. lib. 2 cap. 22. Vaticanus tamen, *stultitiam enim censuerunt constantiam, id est, sanitate vacantem.* vulgò, *stult. a. censuerunt, id est, inconstantiam &c.* Idem.

22. *Mentis ad omnia cæcitatem.*] Indicavi in Crepundiis legi in Pal. primo caritatem. Idem.

23. *Sed est naturale in animis tenerum.*] Secutus sum optimos mss. codd. Pall. pr. tert. quart. Pith. Fabr. sic in Lælio ipse Cic. legitur. Videatur Lambinus ad Lucret. vulgò *naturale*. Idem.

24. *Ne ægrotus sim, inquit, sed si fuerim.*] Magnæ huic loco turbæ à mss. Palat. quart. & Vaticano. nec *ægrotassem, si, inquit, fuerat sensus, aliter, sive fecerit*. pr. secund. tertius verò ad marginem: *si si qui fuerat sensus assit*. in textu verò: *si inquam, id fuerat*. quint. nec *ægrotus est, si is qui fuerat sensus addit*. in Vaticano denique super scriptum: *si, inquit, fuerat sensus, aliter*. Gebh. Ex hæc varieta-

te satis patet, hic aliud doctus subesse, quam ut poterit intelligi a librariis: quod opinor fuit, *ne ægrotassem, inquit, si fuerit*, (hoc est, si vero fuerit acciditque, ut ægrotare debeam) *sensus addit*. Notum adclarasiss. in Livio I, 18 pariter turbatum. *Nisi videretur Gronov.*

25. *In quem cadat ægritudo, cadere in eundem timorem & infractioem quidem animi & demissionem. quæ in quem cad.*] Ita emendavi de mss. pænt omnium Pall. (nam secundus uno atque altero apice ab) sententiâ, & Vatic. cum Fabr. & Lambin. vulgò: *in quem cadit ægr. in eundem cadere timorem & infract. quandam animi & demissionem. in quemque ea cad.* Multum quoque nos juvit Vict. editio. Gebh.

26. *Ut victum se quandoque esse fateatur.*] Stamus pro vulgata: quam tenetur una nobiscum Victorius. Pall. pr. sec. quart. quint. licet I. amb. *victum aliquando esse se fateatur* propugnet; quod ferme est in Vaticano. diverfitas in hoc: *se esse*. Palat. tert. *victum si quandoque se esse*. Idem.

27. *Qui magni animi sit, invictum: qui invictus sit.*] Ita Victorius: cui se fecerit in propaganda hæc lectioe Palat. pr. sec. quint. Fabr. Pall. tert. & quart. *qui fortis sit, eundem esse magni animi, si ne invictum, qui invictus sit*. Vatic. *qui autem magni animi sit*. vulgò geminum *si* omittunt. Idem.

28. *Totumve corpus statu cum est motum.*] Ita est in Pall. tribus prioribus Vat. Fabr. Pith. nam in edit. Victorii, & duobus reliquis Pall. *totumve corpus statim cum est motum*. Idem.

29. *Veri etiam simile illud est.*] Ita reperi in quinque Pall. Fab. Pith. Vatican. Gryphii. vulgò, *verisimile etiam illud est*. Idem.

venem appellare, nonnumquam etiam modestiam: sed haud scio, an rectè ea virtus frugalitas appellari possit, quòd angustius apud Græcos valet: qui frugi homines *ἄσπιτος* appellant, id est, tantummodò uiles. at illud est ³⁰ latius. omnis enim abstinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos usitata nomen nullum habet, sed habere potest *ἀβλαβείαν*. nam est innocentia, affectio talis animi, quæ noceat nemini. ³¹ reliquas etiam virtutes frugalitas continet. quæ nisi tanta esset, & si iis angustius, quibus plerique tantum, teneretur, nunquam esset L. Pisonis cognomen ³² tantopere laudatum.

¹⁷ Sed quia nec qui, propter metum, praesidium reliquit, quod est ignavia: nec qui, propter auaritiam, clam depositum non reddidit, quod est iniustitia: nec qui, propter temeritatem, malè rem gessit, quod est stultitia, frugi appellari solet, èd tres virtutes, fortitudinem, iustitiam, prudentiam, frugalitas est complexa: ut hoc quidem, commune est virtutum. omnes enim inter se ³³ nexæ, & iugatæ sunt: ³⁴ reliqua igitur, & quarta virtus, ut sit ipsa frugalitas. ejus enim videtur esse proprium, motus animi appetentis regere, & sedare, semperque adversantem libidini, moderatam in omni re servare constantiam. cui contrarium vitium nequitia dicitur.

¹⁸ Frugalitas, ut opinor, à fruge: ³⁵ quæ nihil melius è terra. nequitia ab eo, (est hoc erit fortasse durius: ³⁶ sed temerius lussisse putemur, si nil sit) ab eo, ³⁷ quod nequidquam est in tali homine: ³⁸ ex quo idem, nihili dicitur. qui sit frugi igitur, vel, si navis, moderatus, & temperans, cum necesse est esse constantem: qui autem constans, quietum: qui quietus, perturbatione omni vacuum: ergo etiam ægritudine. in ista illa sapientis: aberit igitur à sapiente ægritudo. itaque non incitè Heracleotes Dionysius ad ea dispartat, quæ apud Homerum Achilles queritur, hoc, ut opinor, modo,

*Cosque memum penitus turgescit tristibus iris,
Cum decore, atque omni me orbatum laude recordor.*

¹⁹ Num manus affecta rectè est, cum in tumore est? ³⁹ aut num aliquidpiam membrum tumidum, ac turgidum, non vitiosè se habet? sic igitur inflatus, & tumens animus, in vitio est. sapientis autem animus, semper parat vitio, ⁴⁰ numquam turgescit, numquam tumet. ⁴¹ at iratus animus, ejusmodi est: numquam igitur sapiens irascitur. nam si irascitur, etiam concupiscit. proprium est enim irati, cupere, à quo læsus videatur, ⁴² ei quàm maximum dolorem inurere. qui autem id concupierit, eum necesse est, si id consecutus sit, ma-

gnopere letari. ex quo fit, ut alienò malo gaudeat. quod quoniam non cadit in sapientem, ne ut irascatur quidem cadit. sin autem caderet in sapientem ægritudo, caderet etiam iracundia. quæ quoniam vacat, ægritudine etiam vacabit.

Etenim si sapiens in ægritudinem incidere posset, posset etiam in misericordiam posset in invidiam. non dixi in invidiam, quæ tum est, cum invidetur; ab invidendo autem invidentia rectè dici potest, ut effugiamus ambiguum nomen invidiæ: quod verbum ductum est à nimis intiendo fortunam alterius, ut est in Menalippo,

Quisquam florem liberam invidit meum?

malè Latine videtur. sed præclare Accius. ut enim videre, ⁴³ sic invidere florem rectius, quàm flori. non consuetudine prohibemur: poeta jus suum tenuit, & dixit audaciùs.

Cadit igitur in eundem & misereri & invidere. nam qui ⁴⁴ dolet rebus alicujus adversis, ⁴⁵ idem alicujus etiam secundis solet: ut Theophrastus interitum deplorans Callisthenis, sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur: itaque dicit Callisthenem incidisse in hominem summa potentia, summaque fortuna, sed ignarum, quemadmodum rebus secundis uti conveniret. Atqui quemadmodum misericordia, ægritudo est ex alterius rebus adversis: sic invidentia, ægritudo est ex alterius rebus secundis, in quem igitur cadit misereri, in eundem etiam invidere. non cadit autem invidere in sapientem: ergo ne misereri quidem. ⁴⁶ quòd si hoc ægrè ferre sapiens soleret, misereri etiam soleret. abest ergo à sapiente ægritudo.

Hæc sic dicuntur à Stoicis, concludunturque contortibus. ⁴⁷ sed latius aliquanto dicenda sunt, & diffusius: sententis tamen utendum eorum potissimum, qui maximè forti, & ut ita dicam, virili utuntur ratione, atque sententia. nam Peripatetici, familiares nostri, quibus nihil est uberius, nihil eruditius, nihil gravius, ⁴⁸ mediocritates vel perturbationum, vel morborum animi, mihi non sanè probant. omne enim malum, etiam mediocre, magnum est. nos autem id agimus, ut id in sapiente nullum sit omnino. nam ut corpus, etiam si mediocriter ægrum est, sanum non est: ⁴⁹ sic in animo ista mediocritas, caret sanitate. itaque præclare nostri, ut alia multa, molestiam, sollicitudinem, angorum, propter similitudinem corporum ægrorum, ægritudinem nominaverunt. hoc propemodum verbo Græci omnem animi perturbationem appellant.

⁴⁸ Vocant enim *πάθος*, id est, morbum, quicumque est motus

^{30.} *Latius. omnis enim abstinentia, omnis innocentia.*] Victorius sic habet editio, quam lectionem custodiunt quinque Pall. Fabr. Pith. Vaticanus. vulgò: *est enim omnis abstinentia.* Gebh.

^{31.} *Reliquas enim virtutes frugalitas continet.*] Pal. secund. *convenit frugalitas.* Gebhard. Unde & quo illud enim? Gronov.

^{32.} *Tantopere laudatum.*] Audio in Vat. *est tante opere*, quod non debuit fieri vel contemni: & sic cap. seq. *magno opere letari.* Nec aliter cap. 6 in interpretatione Crantoris *magno opere laudant.* Idem.

^{33.} *Nexæ & iugatæ sunt.*] Post Victorium sic edidit Lamb. & sic quinque Pall. Fabr. Pith. *nexæ & conjugatæ.* Gebh.

^{34.} *Reliqua igitur, & quarta virtus, ut sit ipsa frugalitas. ejus.*] Ejeci cum Victorio *quod necesse est*, in nullo mss. Pall. neque Fabr. Pith. comparens. in Vaticano: *virtus ut sit ipsa frugalitas.* unde quidam conjiciebat: *reliquum igitur, ut quanta virtus sit.* Gebh. In hoc postremo nullus intellectus. Ut nescio an idem liber sit penes me, quo fuit usus Gebhardus; si in eo conjectura ista ipsa adscripta est, sed elare *quarta*, & sic opinor voluit is, qui ante me prodidit. Gronov.

^{35.} *Quæ nihil melius è terra. nequit.*] Neque Victorius neque Pall. quinque cum Pith. Fabr. agnoscunt *redditur*, post *terra*. Pal. tamen quart. *quæ nihil melius in terra.* Gebhard.

^{36.} *Sed temerius lussisse putemur.*] Hanc scripturam repperi in Pal. quinto. Fabr. & Pal. tert. ut etiam libri Lamb. *temerius lussisse*. hinc tamen Lamb. *temerius lussisse*: quasi temerius non latinum sit à temere. Vaticanus: *sed temerius lussisse putatos.* vulgò: *sed temerius & lussisse putemur.* Gebhard. Quam bene ex Vaticano provenit? sed *temerius: lussisse putato, si nil sit.* Gronov.

^{37.} *Quod nec quicquam est in tali homine.*] Sic Lambinus emendavit. quod ex lat. quoque in Pall. pr. tert. Fabr. vulgò, *nequidquam.* Gebhard.

^{38.} *Ex quo idem, nihili dicitur.*] Pall. quinque *nihili.* Idem.

^{39.} *Aut num aliquod quippiam membrum.*] Ita quinque Pall. Gællimius pro *aliquod* malebat *aliud*. laudo ego magis scripturam Pall. quart. *num aliquod quippiam membrum tumidum.* Gebhard. In qua varietate non paulo eruditius decidit: pater in notis ad Livium *xli. 6* restituendo *aliquodpiam*, quod vocabulum illic pluribus exemplis firmat; & quum me in codicibus scriptis Quintilianii idem vidisse meminim, ubi hodieque corruptum in editis legitur, non fui cunctatus nunc hoc loco reponere. Gronov.

^{40.} *Nunquam turgescit, nunquam tumet.*] Pal. sec. omittit *id nunquam tumet.* Gebhard.

^{41.} *At iratus animus ejusmodi est.*] Laudo Vaticanum cod. lectionem: *at irati animus.* Idem.

^{42.} *Ei quàm maximum dolorem inurere.*] Pal. tert. *innuere.* Idem.

^{43.} *Sic invidere florem rectius quàm flori.* nos.] Consensus quinque Pall. cum Fabr. Pith. hanc præstat lectionem, ejectione *id dicitur* post *flori.* Idem.

^{44.} *Idem alicujus etiam secundis solet.*] Recepti Victorii lectionem, etiam à Pal. tert. reddibitum. vulgò *dabit.* si mei res juris esset, *id idem* quoque ex Fabr. au floritate tollerem; & ex pr. Pal. si digererem: *nam qui dolet rebus alicujus adversis, etiam alicujus secundis sol.* Idem.

^{45.} *Quod si hoc ægrè ferre sapiens soleret.*] Pal. tert. quart. *quod si hæc sapiens referre soleret.* quint. *quod si hæc ferre sapiens sol.* Idem.

^{46.} *Mediocritates vel perturbationum.*] Μειοτήτης. Ita quatuor Pall. priores Fabr. Pith. edit. Victorii. vulgò: *mediocritatem.* Idem.

^{47.} *Sic in animo ista mediocritas caret sanitate.*] Veteris codicis hæc lectio est, quam quoque Lamb. alciuit: *etique in Pall. quart. quint. Fabr. Pith. vulgò: sic. si in animo est ista mediocritas, caret sanitate.* Idem.

^{48.} *Vocant enim πάθος, id est, morbum, quicumque est motus.*] Pal. quart. *morbum, quibus quicumque est motus.* Idem.

tus in animo turbidus; nos melius: ægris enim corporibus simillima est animi ægritudo. 49 at non similis ægritationis est libido, non immoderata læritia, quæ est voluptas animi elata, & gestiens. ipse etiam metus non est morbi admodum similis, quamquam ægritudinis est finitimus, sed proprie, ut ægritatio in corpore, sic ægritudo in animo, nomen habet non solummodo à dolore. dolor igitur huius origo nobis explicanda est, id est, causa efficiens ægritudinem in animo, tamquam ægritationem in corpore. nam, ut medici, causa morbi inventa, curationem esse inventam putant: sic nos, causa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus.

11 Est igitur causa omnis in opinione, nec vero ægritudinis solum, sed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ sunt genere quattuor, partibus plures. nam cum omnis perturbatio sit animi motus vel rationis expertus, vel rationem aspernans, vel rationi non obediens, ipsæ motus aut boni, aut mali opinione cietur: bifariam quattuor perturbationes æqualiter distributæ sunt. nam dux sunt ex opinione boni: quarum altera, voluptas gestiens, id est, præter modum elata læritia, opinione præsentis magni alicujus boni: 50 altera cupiditas, quæ recte vel libido dici potest: quæ est immoderata appetitio opinati magni boni, 51 rationi non obtemperans.

25 Ergo hæc duo genera, voluptas gestiens, & libido, bonorum opinione turbantur, ut duo reliqua, metus & ægritudo, malorum. nam & metus, opinio magni mali impendentis: & ægritudo, est opinio magni mali præsentis: & quidem recens opinio talis mali, ut in eo rectum videatur esse angere: id autem est, ut is, qui doleat, oportere opinetur se dolere. his autem perturbationibus, 52 quas in vita hominum stultitia quasi quasdam furias immittit, atque incitat, omnibus viribus, atque opibus repugnandum est, si volumus hoc, quod datum est vitæ, tranquille, placideque traducere. 53 sed cetera aliàs: nunc ægritudinem si possumus, depellamus. id enim sit propofitum: quandoquidem eam tu videri tibi in sapientem cadere dixisti. quod ego nullo modo existimo. tætra enim res est, misera, detestabilis, omni contentione velis, ut ita dicam, remissive fugienda.

12 Qualis enim tibi 54 ille videtur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam à socero Oenoino rege 55 Hippodamiam rapti nactus nuptiis? Iovis iste quidem pronepos. tamne ergo abiectus, tamque fractus?

*Nolite (inquit) hospites 56 ad me adire ilico istis;
Ne contagio mea bonis, umbræque obsit;
Tanta vis sceleris in corpore hæret.*

Tu te, Thyesta, damnabis, orbabilisque luce propter vim sceleris alicui? quid? illum filium Solis nonne patris ipsius luce indignum putas?

Refugere oculi: corpus macie extabit:

Lacrymæ peredere humore ex sanguis genas:

Situ nidoris barba padore horrida,

Atque intonsa insuscipat pectus illuvie scabrum.

Hæc mala, o stultissime Æeta, ipse tibi addidisti. 57 non inhorant in his, quæ tibi casus invexerat, & quidem inveterato malo, 58 cum tumor animi resedisset. est autem ægritudo, ut docebo, in opinione mali recentis. sed mæres videlicet regni desiderio, non filia. illam enim oderas, & jure fortasse. regno non æquo animo carebas. est autem impudens luctus mærore se conscientis, quod imperare non liceat liberis.

Dionysius quidem tyrannus, Syracusis expulsus, Corinthi 27 pueros docebat. usque eò imperio carere non poterat. Tarkinio vero quid impudentis, qui bellum gereret cum iis, qui ejus non tulerant superbiam? is, cum restitui in regnum nec Ventium, nec Latinorum armis potuisset, Cumas se contulisse dicitur, inque ea urbe senio, & ægritudine esse confectus. Hoc tu igitur censes sapientia accidere posse, ut ægritudine optinatur, id est, miseria? nam cum omnis perturbatio, miseria est, tum carnificina est ægritudo, habet ardorem libido, levitatem læritia gestiens, humilitatem metus: sed ægritudo majora quædam, tabem, 59 cruciatum, afflictationem, sæditatem: lacerat, exest animum, planeque conficit. hanc nisi exuimus sic, ut abiciamus, miseria carere non possumus.

60 Atque hoc quidem perspicuum est, tum ægritudinem existere, cum quid ita vitium sit, ut magnum quoddam malum adesse, & utgere videatur. Epicuro autem placet, opinione mali, ægritudinem esse naturam, ut quicumque intueatur in aliquod majus malum, si id sibi accidisse opinetur, 61 sit continuo in ægritudine. Cyrenæici non omni malo ægritudinem effici censent, 62 sed insperato, & nec opinato malo. est id quidem non mediocre ad ægritudinem augendam. videntur enim omnia repentina graviora. ex hoc & illa jure laudantur.

Ego cum genis, 63 tum morituros sciroi, & ei rei sustuli.

Præterea ad Trojam cum missi ob defendendam Græciam,

64 Sciebam me in mortiferum bellum, non in epulas nitere.

Hæc igitur præmeditatio futurorum malorum, lenit eorum adventum, 55 quæ venientia longè antè videris. itaque apud Euripidem à Theseo dicta laudantur. licet enim, ut sæpe facimus, in Latinum illa convertere.

Nam

49. At non similis ægritationis est libido.] Mirè variant in hoc loco nostri codd. secund. a vitudo ac non similis ægritatio. tert. quart. at non similes ægritationes. Est libido immoderata. quint. At non similes ægritatio est. libido enim immoderata &c. Gebh.

50. Altera cupiditas quæ recte vel libido.] Sic edidit Victorius: sic quinque Pal. Vatic. vulgò; altera, vel cupiditas recte vel libido. Idem.

51. Rationi non obtemperans. ergo.] Occupant hunc locum cum Victorio quinque Pal. hoc modo: obtemperans, quæ vel cupiditas recte, vel libido dici potest. Ergo. Idem.

52. Quas in vita hominum stultitia quasi quasdam furias immittit atque.] Victorius hæc sic edidit à nullo, plerisque constabulata. Lambinus ut aliquid innovet, reponit in vitam: contra libros, sed hanc eandem bigam vocum Pal. quint. non agnoscit, nec videtur necessaria. Idem.

53. Sed cetera aliàs.] Vulgò, sed cetera aliàs. hoc sic producit Victor quinque Pall. Fab. Pith. Vatic. Idem.

54. Ille videtur Tantalo prognatus.] Pith. cod. prenatus, ut pronepos. Idem.

55. Hippodamiam rapti nactus nuptiis.] Vulgo rapti v. nuptiis nimis asperè: nostrum autem ingessit Palat. quint. Pith. Idem.

56. Ad me adire ilico istis.] Sic Victorius, & partim Pall. nam solus quint. istas: in cetera consonans. Gulielmus ex conjectura; ilico scilicet. amplectar ego distinctionem meam & lectionem Pith. codicis:

*Nolite, inquit, hospites ad me adire, ilico istis &
Ne contagio &c. Idem.*

57. Non inerat in his.] Victorii editam sic lectionem sustentant quinque Pall. Fabr. Pith. vulgò, non erant in iis. Idem.

58. Cum tumor animi resedisset.] Lectionem tenuit Victorii, Pall. pr. sec. quart. quinti, ut & Fab. Pith. nisi sæ vulgatà, animo resedisset. Idem.

59. Cruciatum, afflictationem, sæditatem.] Victorius sic edidit, pro quo pugnant Pall. prim. tert. quart. Pith. Vatican. vulgò, afflictionem. sunt omnino hæc ex veteri poetâ desumpta. Idem.

60. Atque hoc quidem perspicuum est.] Sic quinque Pal. Fab. Pith. Vatic. nec longè Victorius atque hoc. vulgò: At hoc quidem. Idem.

61. Sit continuè in ægritudine.] Similem locum supra restitui: sic autem legendum docent Pal. tert. Vatic. vulgò, in ægritudine. Idem.

62. Sed insperato & nec opinato malo.] Ita vetus codex, item mss. Suffridi. Pall. secundus, tert. quint. Vatic. vulgò & omittunt. Idem.

63. Tum morituros sciroi.] Victorius recepit. hanc lectionem; quam habet & vet. codex, quatuor Pal. Vatic. Fabr. Pith. vulgò, cum quinto Pal. moriturum. Idem.

64. Sciebam me in mortiferum.] Non erat Lambini omnium librorum auctoritate insuper habita sciebam scribere: existat enim in quinque Pall. edit. Victorii, Fab. Pith. Idem.

65. Quæ venientia longè antè videris.] Mss. Pal. quart. quæ venientia. Idem.

*Nam qui hæc audita à docto meminissent viro ,
Futuras necum commentabar miserias ;
Aut mortem acerbam , aut exsilii mortuum fugam ,
Aut semper aliquam molem mendicanti mali :
Ut , si qua invecita divites casu foret ,
Ne me imparatum cura laceraret repens .*

30 66 Quod autem Theſeus à docto se audisse dicit, id de seipſo loquitur Euripides. fuerat enim auditor Aſanaxor: quem ferunt, nuntiata morte filii, dixisse, Sciebam me genuisse mortalem. quæ vox declarat, 67 iis esse hæc acerba, quibus non fuerint cogitata. ergo id quidem non dubium, quin omnia, quæ mala putantur, sint improvisa graviora. itaque quamquam non hæc una res efficit maximam ægritudinem: tamen, quoniam multum potest provisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem, sint semper omnia homini humana meditata. & nimirum hæc est illa præstans, & divina sapientia, 68 & perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere; nihil admirari, cum acciderit; nihil, antequam evenerit, non evenire posse arbitri.

Quamobrem omnes, 69 cum secunda res sunt maximè, tum maximè

Meditari secum oportet, quo pacto ad vos sum ærummam ferant :

70 Pericla, damna, peregrè rediens semper secum cogitet, Aut filii peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filie :

71 Communia esse hæc, ne quid horum unquam accidat animo novum :

Quidquid præter spem eveniat, omne id deputare esse in lucro.

15 Ergo hoc Terentius à philosophia sumptum cum tam com-
31 mode dixerit, nos, è quorum fontibus id haustum est, non & dicemus hoc melius, & constantius sentiemus? hic est enim ille vultus semper idem, quem dicitur Xanthippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate, 72 eodem semper se vidisse exeuntem illum domo, & revertentem. 73 nec verò cafrons erat, quæ M. Crassi illius veteris, quem semel ait in omni vita risisse Lucilius: sed tranquilla, & serena. sic enim accepimus. iure autem erat semper idem vultus, cum mentis, à qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio equidem à Cyrenæicis hæc arma contra casus, & eventus, quibus eorum advenientes impetus diuturna præmeditatione frangantur: simulque iudico, malum illud, opinionis esse, non naturæ.

32 Si enim in re essent, cur fierent provisiva leviora? sed est, iisdem de rebus quod dici possit subtilius, si prius Epicuri sententiam viderimus: qui censet, necesse esse omnes in ægritu-

dine esse, qui se in malis esse arbitrentur, sive illa antè provisiva, & expectata sint, sive inveteraverint. nam neque veritate minus mala, nec fieri præmeditata, leviora: stultamque etiam esse meditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem: satis esse odiosum malum omne, cum venisset: qui autem semper cogitasset, accidere posse aliquid adversi, ei fieri illud sempiternum malum: si verò ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam: ita semper angere, aut accipiendi, aut cogitando malo.

Levationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, avo-
15 catione à cogitanda molestia, & revocatione ad contemplan- das voluptates. parere enim censet animum rationi posse, & quò illa ducat, sequi. vetat igitur ratio intueri molestias: 74 abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miserias contemplandas: 75 à quibus cum cecinit receptui, impellit rursus, & incitat ad conspiciendas, totaque mente contrectandas varias voluptates, quibus ille & præteritatum memoria, & spe consequentium, 76 sapientis vitam referentam putat. Hæc nostro more nos diximus. Epicurei dicunt suo. sed, quæ dicant, videamus quo modo negligamus. Principio malè reprehendunt præmeditationem rerum futu-
16 rarum.

Nihil est enim, quod tam obtundat, elevetque ægritudi-
34 nem, quam perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse, quod accidere non possit: quam meditatio conditionis humanæ: quam vitæ lex, commentatioque parendi: quæ non hoc affert, ut semper mareamus, sed ut numquam. neque enim qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mareet cum hæc cogitat, sed tum vel maximè sapientiæ fungitur munere. utrumque enim confectur, ut & considerandis rebus humanis proprio philosophiæ fruatur officio, & adversis casibus triplici consolatione faneur: primum, quòd posse accidere diu cogitaverit, quæ cogitatio una maximè molestias omnes 77 extenuat, & diluit: deinde, 78 quòd humanè ferenda intelligit: postremo, quòd videt malum nullum esse, nisi culpam; 79 culpam autem nullam esse, cum id, quod ab homine non potuerit præstari, evenerit.

80 Nam revocatio illa, quam affert, cum à contuendis nos,
35 malis avocet, nulla est. non est enim in nostra potestate, 81 fodicantibus iis rebus, quas malas esse opinemur, distimulatio, vel oblivio. lacerant, vexant, stimulos admovent, ignes adhibent, respirare non sinunt. Et tu oblivisci jubes, quod contra naturam est? 82 quia natura datum est auxilium, extorqueas inveterati doloris? est enim tarda illa quidem medicina, sed tamen magna, quam affert longinquitas, & dies.

66. Quod autem Theſeus à docto se audisse dicit.] Ita Victorius, quinque Pall. Fabr. Pith. vulgò: à docto viro se audisse. Gebh.

67. Iis esse hæc acerba, quibus non fuerint cogitata.] Elegantiſſimam hanc lectionem repono ex Pall. prim. sec. tert. quint. Fabr. Pith. sic Terent. Phorm. omnia mihi cogitata sunt. aliàs illepidius, à quibus non f. Idem.

68. Ex perceptas penitus & pertractatas.] Tò & sic præmittunt Victor. Pall. quinque, duo germani seu conjurati Fabr. Pith. porrò pro perceptas non pœnitet in Crepundiis asseruisse ex Pall. pr. sec. præceptat. Idem.

69. Cum secunde res sunt maximè, tum maximè Meditari secum.] Ita Victor. Manutius Nep. Pall. pr. secund. quint. aliàs tum maximè deſit. Idem.

70. Pericla, damna, peregrè rediens semper secum cogitet.] Hoc modo referunt quinque Pall. (solus quartus sens) Fabr. Pith. in edit. illa formâ.

Pericla, damna, exſilia, peregrè rediens semper cogitet. Idem.

71. Communia esse hæc; ne quid horum unquam accidat animo novum.] Viciſſim conſenſu librò, & veritatibus vi, hæc ita scripsi ex Pall. quinque, Fabr. Pith. denique Vaticano. vulgò; communia esse hæc; fieri posse: ut ne quid animo sit novum. Idem.

72. Eodem semper se vidisse exeuntem.] Tanquam supervacuum rectè ablegant vultu quinque Pall. Fabr. Pith. Vatic. Victorii editio. Idem.

73. Nec verè ea frons erat.] Melius tres Pall. priores, eandem frons. Idem.

74. Abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem.] Fab. habentem ac. Pall. tert. habentem. omninò legendum hebetem. sic apud Fabium, intra vaginam hebens gladius; ut quidem nos restituumus in Crepundiis. Idem.

75. A quibus cum cecinit receptui.] Palat. quart. Fabr. Pith. Vatic. cecidit receptui. Pal. sec. cecidit, receptum impell. tert. cecidit receptui. Idem.

76. Sapientis vitam referentam putat.] Pal. quint. referentam. Idem.

77. Extenuat & diluit.] In nullo reperit Lambini deluit. Idem.

78. Quod humanè ferenda intelligit.] Sic Victorius edidit: & sic habetur in Pall. secund. tert. quint. primus, humane. præfero lectionem Vaticanam, quod humanè humanè ferenda, utpote liquidissimam & propriam Ciceroni infra cap. 27. p. Idem.

79. Culpam autem malum esse.] Est indigna & vitioſe remissa ſequenti, qua poſteriores, qui Ciceroni elendo attendendum, hic utuntur, ut quum Gruteri editio sic præviſſet, ut citavi, manifesto errore, & qui non potest niſi ab typis credi immiſſus fuiſſe, tamen ita cæcè ſequantur contra omnem ſenſum, omneſque ulteriores editiones. Itaque correxi. Gronov.

80. Nam revocatio illa quam affert.] Lamb. avocatio; quod licet damnet Gulielm. tanquam e conjectatione Lambini ortum; tamen præfert Vaticanus. Gebhart.

81. Fodicantibus iis rebus.] Pal. pr. fodicantibus; quod est à fodare. ſicut caſci illi, teſte Feſto, dixerunt pro fodere. Idem.

82. Quia natura datum est auxilium extorqueas in veterati doloris.] Quia inveni in melioribus codd. Pall. tert. quart. Pith. Vatic. hæc e-

dies. jubes me bona cogitare, oblivisci malorum. diceres aliquid, & magno quidem philosopho dignum, si ca bona sentiret esse, quæ essent homine dignissima.

17 ⁸³ Pythagoras mihi si diceret, aut Socrates, aut Plato: Quid ³⁶ jaces? aut quid mares? aut cur succumbis, cedisque fortuna? quæ pervellere te forsitan poterit, & pungere: non potuit certe vires frangere. magna vis est in virtutibus. eas excita, si forte dormiunt. jam tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tanto esse cogit, ut omnia, quæ possint homini evenire, contemas, & pro nihilo putes. aderit temperantia, quæ est eadem moderatio; à me quidem paullo antè appellata frugalitas? quæ te turpiter, & nequiter facere nihil patiarur. Quid est autem nequius, aut turpius effaminato viro? ⁸⁴ ne justitia quidem sinet te ista facere: ⁸⁵ cui minimum esse videtur in hac causa loqui: quæ tamen ita dicit, dupliciter esse te injustum, cum & alienum appetas, qui mortalis natus, conditionem postules immortalium, & graviter feras, te, quod utendum accepisti, reddidisse.

17 Prudentiæ verò quid respondebis, ⁸⁶ dicenti virtutem sese esse contentam, quo modo ad bene vivendum, sic & ad beate? quæ si extrinsecus religata pendeat, & non oriatur à se, & rursus ad se revertatur, & omnia sua complexa nihil querat aliunde: non intelligo, cur aut verbis tam vehementer oranda, aut re tantopere experienda videatur. Ad hæc bona me si revocas, Epicure, pareo, sequor, utor te ipso duce, obliviscor etiam malorum, ut jubes, eoque facilius, quòd ea ne in malis quidem ponenda censeo. sed traducas cogitationes meas ad voluptates. quas? corporis, credo, aut quæ propter corpus vel recordatione, vel spe cogitentur. numquid est aliud? rectene interpretor sententiam tuam?

18 Solent enim isti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus. hoc dicit, ⁸⁷ & hoc ille acriculus, me audiente, Athenis senex Zeno, istorum acutissimus, contendere, & magna voce dicere solebat: eum esse beatum, qui presentibus voluptatibus fruere, consideretque se fruendum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interveniente: aut si interveniret, si summus foret, futurum brevem: si productior, plus habiturum jucundi, quàm mali: hæc cogitantem fore beatum, præsertim si & antè præceptis bonis contentus esset, ⁸⁸ nec mortem, nec deos extimefceret.

18 Habes formam Epicuri vitæ beatæ, verbis Zenonis expressam, nihil ut possit negari. ⁸⁹ Quid ergo? hujusmodi vitæ propositio, & cogitatio aut Thyesten levare poterit, aut Æetam, de quo paullo antè dixi, aut Telamonem, pulsum patria, ex-

sulantem, atque egentem? in quo hæc admiratio fiebat: *Hicne est Telamo ille, modò quem gloria ad cælum exultis?* ⁹⁰ *Quem aspectabant? cujus ob os Graji ora obvertebantur.*

Quòd si cui, ut ait idem, ⁹¹ simul animus cum re concidit, à gravibus illis antiquis philosophis petenda medicina est, non ab his voluptariis. quam enim isti bonorum copiam dicunt? fac sanè esse summum bonum, non dolere. quamquam id non vocatur voluptas, sed non necesse est nunc omnia. idne est, quò traducti lucum levemus? sit sanè summum malum, dolere. in eo igitur, qui non est, si malo careat, continuone fruatur summo bono?

Quid tergiverfamur, Epicure, nec fateamur eam nos dicere voluptatem, quam tu idem, ⁹² cum eo perfricivisti, soles dicere? sunt hæc tua verba, necne? in eo quidem libro, qui continet omnem disciplinam tuam (fungar enim jam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc. *Nec quidem habeo quod intelligam bonum illud, detrahens eas voluptates, quæ sapore percipiuntur; detrahens eas, quæ auditu, & cantibus; detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, suaves motiones, sive quæ aliæ voluptates in toto homine gignuntur quolibet sensu. Nec verò ita dici potest, mentis latitiam solam esse in bonis. letantem enim mentem ita nosci, speciorum omnium, quæ supra dixi, fore ut natura iis potens, dolore caveat.*

Atque hæc quidem his verbis, quibus ut intelligat, quam voluptatem norit Epicurus. deinde paullo infra, *Sape quaesivi, inquit, ex iis, qui appellatur sapientes, quid haberent, quod in bonis relinquerent, si illa detraxissent, nisi si vellent voces inanes fundere. nihil ab his potui cognoscere: qui si virtutes ebullire volent, & sapientias, nihil aliud dicent, nisi eam viam, qua efficiantur ea voluptates, quas supra dixi. Quæ sequuntur, in eadem sententia sunt: totusque liber, qui est de summo bono, ⁹³ refertur & verbis & sententiis talibus.*

Ad hanc enim igitur vitam Telamonem illum revocabis, ut leves ægintidinem? & si quem tuorum afflicto marore videris, huic acipenserem potius, quàm aliquem Socraticum libellum dabis? ⁹⁶ hydraulici hortabere ut audiat voces potius, quàm Platonis? expones, quæ spectet florida, & varia? fasciculum ad naris admovabis? incendes odores? & fertis redimiri jubebis, & rosa? ⁹⁸ Si verò aliquid etiam: tum planè lucum omnem absterferis? Hæc Epicuro confitenda sunt,

lectionem recepi in contextum: at illud extorqueas etiam reliquias Pall. amplius asseret. vulgo: *quod à natura datum est anxium, extorqueas, inquit, inoffenso quidem cursu, prout Magistelli capiebant; sed verè an legitime. Gebb.*

83. *Pythagoras mihi si diceret.* Ita Pall. pr. sec. quart. quint. mss. Suffrid. Vatic. sed nequid dissimulen, in quarto sic scriptum offendit: *mibi etiam si. aliàs; mihi sic diceret.* Idem.

84. *Ne justitia quidem sinet te ista facere.* Immisi antè ista particulam seu provocabulum *te*, ex Pall. quart. quint. Fab. Vaticano. Idem.

85. *Cui minimum esse videtur in hac causa loqui.* Ita cum vulgatis Victoriis. Fabr. cui minimum esse videtur in hac causa loqui, ceterum quingue Pall. Pith. min. esse *in hac causa loqui*. quam veram esse lectionem, & incunt sequentia: *quæ tamen ita dicit.* Idem.

86. *Dicenti virtutem sese esse contentam.* Partim Victorio, partim Pall. secund Fab. Pith. Vaticano debes hanc lectionem: nam in integrum, ille se minus præstat. vu go, *virtute se esse contentam.* sed ita ut etiam scias docenti rectare in Pal. tert. Pith. Fab. non dicenti. Idem.

87. *Et hoc ille acriculus me audiente.* Felicissima hæc est Turnebi conjectura, à Vaticana ad oculum representata: quam adjuvat Pall. tert. acriculus scribendo. quid sentiam, disputo in Crepundiis. Pall. quart. acriculus solenni mutatione *o* pro *u*. quæ scriptura de plano lectionem hanc dubio eximit. Nam Victorio ipsi sine suum *acriculus* displicuit; qui *Graculus* nobis obtrusum it, à graculis forsitan accepit. vulgò *Graculus* mucedosus, ut indicatum est Victorio atque Lambino. Idem.

88. *Nec mortem nec deos extimefceret.* Audivit est duabus pri-

moribus vocibus editio Victorii: Pall. quingue, mss. Suffrid. Fabr. Pith. Idem.

89. *Quid ergo? hujusmodi vitæ propositio & cogitatio.* Non addixi me hic Victorio propositam ostentanti: cum illud propositio exisset in omnibus nostris mss. Idem.

90. *Quem aspectabant.* Ita Victorius, Pall. pr. sec. quint. Vatic. Pith. Pall. verò tertius, quart. Fabr. exspectabant. Idem.

91. *Simul animus cum re concidit.* Vt. codex Pall. prim. secund. tert. quint. simul animus rem condidit. quart. recordidit. sed illud nostrum tenetur Vict. ceterique editionum manipuli. Idem.

92. *Cum eo perfricivisti.* Fabr. nos perfrinxisti. Idem.

93. *Quid haberent, quod in bonis relinquerent.* Pall. tert. quart. quod homini relinq. quint. quod quidem in bonis rel. Idem.

94. *Nisi si vellent voces inanes.* Eleganter sic Victorius, ut & Pall. pr. tert. quart. Fabr. aliàs omittitur *si*. Idem.

95. *Referens & verbis & sententiis talibus.* Ita quingue Pall. Fabr. Vatic. vulgò: *referens & sententiis & verbis talibus est.* Delet quoque est Vict. Idem.

96. *Hydraulici hortabere ut audiat voces potius.* Secutus sum majorem partem hanc scripturam agnoscitibus: ita vet. codex mss. Suffridi. Gryphii liber. Pal. tert. Pith. HYDPAAM, quart. *hygralis*, quint. HYDPAAM. Vatic. *hydraulis*. Lamb. *hydraulici*. Vict. *Υδρολοιπός*. Vulg. *Αυκός*. Idem.

97. *Est redimiri jubebis.* Placeat mss. lectio, Pall. prim. quart. Pith. videbis, noto heliicissimo: nam videtur hæc ex poeta vetere huc inferre. Idem.

98. *Si verò aliquid etiam.* Non laudo Pith. cod. mutationem: etiam aliquid. nostrum venustissimum est. Plaet. Trucul. mane jam fiet aliquid. Idem.

funt, aut ea, quæ modo expressa ad verbum dixi, tollenda de libro, vel totus liber potius abjiciendus. est enim confertus voluptatibus.

41 Quærendum igitur, quemadmodum ægritudine privemur eum, qui ita dicat;

— *pol mihi fortuna magis nunc desit, quam genus.*
Namque regnum suppetebat mihi: ut scias quanto è loco,
Quantis opibus, quibus de rebus 99 lapsa fortuna ac-
cidat.

Quid? huic calix multû impingendus est, ut plorare desinat, aut aliquid ejusmodi? Ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta:

Ex opibus summis opis egens Hector sua.
 Huic subvenire debemus. quarit enim auxilium.
Quid petam præsidii, aut exsequar? 100 quove nunc auxi-
lio, aut fuga
Freta sim? arce, & urbe orba sum. quò accedam? quò
applicem?
Cui nec ara patria domi stant: fractæ, & disjecta ja-
cent:

Fana flamma deflagrata: 101 tosti alti stant parietes,
Deformati, atque abjecte crispa.
 2 Scitis, quæ sequantur: & illud in primis,
O pater, ô patria, ô Priami domus,
Septimum alifono cardine templum:
Vidi ego te, adstante ope barbarica,
Tectis cælestis, laqueatis,
Auro, ebove instructam regificè.

45 O poetam egregium! quamquam ab his cantoribus Euphoniais contemnitur. sentit omnia? repentina, & nec opinata esse graviora. exaggerat igitur regis opibus, quæ videbantur sempiternæ fore, quid adjungit?

Hæc omnia vidi inflammari,
Priami nô vitam evitari,
Iovis aram sanguine turpari.

Præclarum carmen. est enim & rebus, & verbis, & modis lugubre. eripiamus huic ægritudinem. quo modo?

46 Collocemus in culcita plumea: psalteriam adducamus:

4 hedyrcum incendamus: demus scutellam dulciculæ potio- nis: 5 aliquid videamus & sibi. Hæc tandem bona sunt, quibus ægritudines gravissimæ detrahantur? tu enim paulo antè

6 ne intelligere te quidem alia ulla dicebas. revocari igitur oportere à maxore ad cogitationem bonorum. conveniret 20 mihi cum Epicuro, si, quid esset bonum, conveniret. Dicit aliquis: Quid ergo? tu Epicurum existimabas ista voluisse, aut libidinofas ejus fuisse sententias? Ego vero minimè. video enim ab eo dici multa severè, multa præclare. Itaque, ut sæpe dixi, de acumine agitur ejus, non de moribus; quamvis spernat voluptates eas, quas modo laudavit: ego tam en meminerò, quod videatur esse summum bonum. non enim verbo

solum posuit voluptatem, sed explanavit quid diceret. *Saporem, inquit, & corporum complexum, & ludos, atque cantus, & formas eas, quibus oculi jucundè moveantur.* Num fingo? num mentior? cupio refelli. quid enim laboro, nisi ut veritas in omni quaestione explicetur? At idem ait, non crescere voluptatem dolore detractò; summamque voluptatem, nihil dolere.

Paucis verbis tria magna peccata: unum, quòd secum ipse 47 pugnat. modò enim, ne suspicari quidem se quidquam bonum, nisi sensus quasi titillarentur voluptate: nunc autem, summam voluptatem esse, dolore carere. potestne magis se cum ipse pugnare? alterum peccatum, quòd, cum in natura tria sint: unum, gaudere: alterum, dolere: tertium, nec gaudere, nec dolere: hic primum, & tertium putat idem esse, nec distinguit à non dolendo voluptatem. tertium peccatum commune cum quibusdam, quòd, cum virtus maximè expetatur, ejusque adipiscendæ causa philosophia quaerita sit, ille à virtute summum bonum separavit.

At laudat, & sæpe, virtutem. Et quidem C. Gracchus, 48 cum largitiones maximas fecisset, & edidisset ararium, verbis tamen defendebat ararium. Quid verba audiam, cum facta videam? Piso ille Frugi, semper contra legem frumentariam dixerat. is lege lata, consularis 7 ad frumentum accipiendum venerat. animadvertit Gracchus in concione Pisonem stantem. quarit audiente populo Romano, quò sibi constet, cum ea lege frumentum petat, quam distulserat. 8 Nolim, inquit, mea bona, Gracche, tibi viritum dividere libeat: sed si facias, partem petam. Patrumne declaravit vir gravis, & sapiens, lege Sempronia patrimonium publicum dissipari? Lege orationes Gracchi: patrum ararii esse dices.

Negat Epicurus jurundè posse vivi, nisi cum virtute viva- 49 tur. negat ullam in sapientem vum esse fortunæ: tenuem virtutum antefert copioso: negat vllum esse tempus, quo sapiens non beatus sit. omnia philosopho digna, sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem. Dicat quamlibet. nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars infit. Agè, si voluptatem non intelligimus, ne dolorem quidem? nego igitur ejus esse, qui dolore summum malum metiatur, mentionem facere virtutis.

Er queruntur quidam Epicurei, viri optimi (nam nullum 21 genus est minus malitiosum) me studiosè dicere contra Epi- 50 curum. Ita credo, de honore, aut de dignitate contendimus. mihi summum in animo bonum videtur, illi autem in corpore: mihi in virtute, illi in voluptate. & illi pugnant: & quidem vicinorum fidem implorant. multi autem sunt, qui statim convolent. ego sum is, qui dicam me non laborare, 2 actum habiturum quod egerint.

Quid enim? de bello Punico agitur? de quo ipso cum aliud 51 M. Catoni, aliud L. Lentulo videtur, nulla inter eos concertatio unquam fuit. hi nimis iracundè agunt, præsertim cum

99. *Lapsa fortuna accidat.*] Sic, non occidat, ut vulgo, habent Pall. tert. quart. Fabr. Vatic. editio Victor. Gebb.

100. *Quove nunc auxilio aut fuga.*] Fabr. Pall. prim. secun. tert. quint. *auxilio exsilii.* unde Schottus lib. 2. Nodorum cap. 22. *quove nunc exsilio aut fuga freta sim: quæ nunc exsilii fuga freta sim.* illud exsilii est à male prodigia mente ac manu. Idem.

1. *Tosti alti stant parietes.*] Sic Victor. Pal. quint. iamen Vatic. & tosti alii. Fabr. toti alii. Pith. cost alii. Idem.

2. *Scitis quæ sequantur.*] Sic Victoriana, Pall. tert. quart. quint. Pith. Vatic. alias, *scis quæ seq.* Idem.

3. *Repentina & nec opinata.*] Ut supra, ita hic quoque locus reformatus est à Lambino; cui adsunt quingue Pall. Fabr. Pith. Vict. & Vatic. *repentina nec opinata.* Idem.

4. *Hedyrcum incendamus: demus scutellam.*] Inscitimus Victorii editioni; quam comprobat Pal. pr. *adducamus* — — *hedycum incendamus, demus scutellam.* secund. *demus hedircum, incendamus scutellam dulcicola pot.* tert. *demus hedyrcum, incendamus scutellam.* quart. *demus hedrum, incend vulgò, eedrum incendamus.* Idem.

5. *Aliquid videamus & sibi.*] Rectissime sic Victor. cum Lambino, item Pall. quart. quint. Fabr. Pith. Vatic. alias *providemus inceptè.* Sic Tert. Heautontim: *Lentius vitium videre, exempla*

plura coaequat Gifanius in Observationibus Linguae Latinae; quæ videantur. Idem.

6. *Ne intelligere te quidem alia ulla dicebam.*] Rectius ita ex Fabr. & Vatic. quam ut cum fastidio iteretur *bona.* alias est in Pall. sec. tert. quart. *multa, ut &* in Pith. Gebhard. Opinor, noluit mutari *dicebas.* Gronov.

7. *Ad frumentum accipiendum.*] Poterat hic Gebhardus admittère *accipiendum,* ut capitis præcedentis initio *accipiendus,* quum & illud perinde ac hoc exstet in Vaticano, qui præterea L. *Piso.* Idem.

8. *Nolim, inquit, mea bona, Gracche, tibi viritum dividere libeat.*] Sic est in multis mss. Suffridi, ut notat Gulielmus; sic Fabr. Pith. Pal. quartus ac Vatican. vulgò *libeat.* in Pithæano porrò est, *libeat dividere.* Libeat etiam considerare scripturam Fabr. *Nolim, inquit, bone Gracche, tibi viritum dividere libeat.* quæ absque dubio, aut vera, aut vero proxima est. Færmè sic in Gryphii libro: *Nolim, inquit, mea, bone Gracche tibi viritum dividere libeat.* Gebhard.

9. *Actum habiturum quod egerint.*] Sic Victorius ex consensu quoque quingue Pall. Fabr. ac Pith. Lambinus libris omnibus, ut ait, invitis reponit, *ratum habiturum.* Schottus emendat *actum abiturum,* lib. 2. Nod. cap. 22. alias *actum habiturum,* est in vulgatis. Idem.

cum ab his ¹⁰ non sanè animosa defendatur sententia, pro qua non in senatu, non in concione, non apud exercitum, ¹¹ neque apud censores dicere audeant. sed cum istis aliàs, & eo quidem animo, nullum ut certamen institutam: verum dicentibus facile cedam. tantum admonebo: si maximè verum sit, ad corpus omnia referre sapientem: siue, ut honestiùs dicam, nihil facere, nisi quod expediat: siue omnia referre ad utilitatem suam: quoniam hæc plausibilia non sunt, ¹² ut in sinu gaudeant, gloriose loqui desinant.

22. Cyrenaicorum restat sententia: qui tum ægritudinem censent existere, si nec-opinato quid evenerit. est id quidem magnum, ut supra dixi. etiam Chryssippo ita videri scio, quod provisum antè non sit, ¹³ id ferire vehementiùs. sed non sunt in hoc omnia: quamquam hostium repens adventus magis aliquando conturbat, quam expectatus: & maris subita tempestas, quam antè provisã terret navigantes vehementiùs: & ejusmodi sunt pleraque. sed cum diligenter nec-opinatorum naturam consideres, nihil aliud reperias, nisi omnia videri subita majora: & quidem ob duas causas: primum, quòd, quanta sint quæ accidunt, considerandi spatium non datur: deinde cum videtur præcæveri potuisse, si provisum esset, quasi culpa contractum malum ægritudinem acriorem facit.

53. Quod ita esse dies declarat: quæ procedens ita mitigat, ut iisdem malis manentibus non modo leniatur ægritudo, sed in plerisque tollatur. Karthaginenses multi Romæ servierunt, Macedones rege Perse capto. vidi etiam in Peloponneso, cum essem adolecens, quosdam Corinthios. hi poterant omnes eadem illa de Andromacha deplorare,

Hæc omnia vidi.

Sed jam decantaverant fortasse. eo enim erant vultu, oratione, omni reliquo motu, & statu, ut eos Argivos, aut Sicyonios diceret: ¹⁴ magisque me moverant Corinthi subito adspicte parietinæ, quam ipsos Corinthios: quorum animis diuturna cogitatio callum vetustatis obdlexerat.

54. Legimus librum Clitomachi, quem ille eversa Karthagine misit consolandi causa ad captivos cives suos. in eo est disputatio scripta Carneadis: quam se air in commentarium retulisse. cum ita positum esset, videri fore in ægritudine sapientem, patria capta: quæ Carneades contra dixerit, scripta sunt. Tanta igitur calamitatis præsentis adhibetur à philosopho medicina, quanta inveteratæ ne desideratur quidem. nec si aliquor annis post idem ille liber captivis missus esset, vulneribus inderetur, sed cicatricibus. sensim enim, & pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quòd ipsa res immutari soleat, aut possit; sed id, quod ratio debuerat, usus docet, minora esse ea, quæ sunt visa majora.

23. Quid ergò opus est, dicit aliquis, ratione, aut omnino consolatione ulla, qua solemus uti, cum levare dolorem maxrentium volumus? hæc enim ferè tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum videri. Atqui rolerabilis feret incommodum, qui cognoverit, necesse esse homini tale ali-

quid accidere. hæc enim oratio de ipsa summa mali nihil detrahit: tantummodò afferit, nihil evenisse, quod non opinandum fuisset. neque tamen genus id orationis in consolando non valet: sed id haud sciam an plurimum. ergo ista necopinata non habent tantam vim, ut ægritudo ex his omnis oriatur. ferunt enim fortasse gravius: non id efficiunt, ut ea, quæ accidunt, majora videantur. ¹⁵ quia recentia sunt, non quia repentina.

Duplex est igitur ratio veri reperiendi, non in iis solum, ⁵⁵ quæ mala, sed in iis etiam, quæ bona videntur. ¹⁶ nam aut de ipsius rei natura, qualis, & quanta sit, quarimus, ut de paupertate nonnunquam, cuius omnia disputando levamus, docentes, quam parva, & quam pauca sint, quæ natura desideret: aut à disputandi subtilitate orationem ad exempla traducimus. hic Socrates commemoratur, hic Diogenes, hic Cæcilianum illud,

Sæpe est etiam sub pallio sordido sapientia.

Cum enim paupertatis una, eademque sit vis, quidnam dici potest, quamobrem C. Fabricio tolerabilis ea fuerit, alii negent se ferre posse?

Huic igitur alteri generi similis est ea ratio consolandi, quæ ⁵⁷ docet humana esse, quæ acciderint. non enim solum id continet ea disputatio, ut cognitionem afferat generis humani: sed significat, tolerabilis esse, quæ & tulerint, & ferant ceteri. De paupertate agit: multi patientes pauperes commorantur. De contentendo honore: multi inhonorati profertur, & quidem propter id ipsum beatiore: eorumque, qui privatum otium negotiis publicis antetulert, nominatim vita laudatur: nec siletur illud potentissimi regis anapæstum, qui laudat senem, & fortunatum esse dicit, quòd ingloriosus sit, atque ignobilis ad supremum diem pervertens.

Similiter commemorandis exemplis, orbitates quoque liberorum prædicantur, eorumque qui gravius ferunt, luctus, aliorum exemplis leniuntur. sic perpeffio ceterorum facit, ut ea, quæ acciderint, multo minora, quam quanta sint existimata, videantur. ita fit sensim cogitantibus, ut, quantum sit ementita opinio, appareat. atque hoc idem & Telamo ille declarat,

17. Ego cum genui, & Theseus,

Furtivas mecum commentabar miserias.

& Anaxagoras, Sciebam me genuisse mortalem. Hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis, intelligebant, eas nequaquam pro opinione vulgi esse extrimefcendas. & mihi quidem videtur idem ferè accidere iis, qui antè meditantur, quod iis, quibus medetur dies: nisi quòd ratio quadam sanat illos, hos ipsa natura, ¹⁸ intellectu eo, quòd remedium illud continet, malum, quod opinatum sit esse maximum, nequaquam esse tantum, ut vitam beatam possit evertere.

Hoc igitur efficitur, ut ex illo nec opinato plaga major sit, ⁵⁹ non ut illi putant, ut, cum duobus pares casus evenerint, is modo ægritudine afficiatur, ¹⁹ cui ille nec-opinato casus evenit.

10. Non sanè animosa defendatur sententia.] Sic rectè Pall. quatuor (nam quartus vulgi est hoc loco) mss. Suffridi, Fabr. Pith. in editis erat, non sanè animose. Gebli.

11. Neque apud censores dicere audeant.] Peculiaris est, sed præclara Vaticanæ cod. lectio, neque ad censores. Idem.

12. Ut in sinu gaudeant.] Pall. tert. quart. Pith. in signum gaudeant. Idem.

13. Id ferire vehementiùs.] Quamquam hoc in nullo nostrorum repererim; tamen quia à Rivio sic emendatum approbat Lambinus, nefas duxi hominis illius fidem damnare, qui nihil sine mss. audebat. vulgò fieri. Idem.

14. Magisque me moverant Corinthi subito adspicte parietinæ.] Miror hanc lectionem in vulgatis edit. Ciceronis extulisse, cum eam dudum pestliminio reduxerit Victorius: quid multis? Pall. tert. quart. quint. Pithæan. expressè sic tenent. sunt autem Parietinæ Semiruti parietes. Utitur & Cicero. Jib. 13. Epist. ad Memmium; pereremque ut nescio quid illud Epicuri parietinarum sibi concederes. vulgò Parietinæ ruina. Idem.

15. Quia recentia sunt, non quia repentina.] Ita Victorius cum Fabr. Pith. Pall. tert. quint. sensus est: malum recens non videtur gravius inveterato, quia recens; sed quia repens, & nec-opinatum, videtur. Turneb. tamen uberius hoc modo: quia recentia sunt majora videntur, non quia repentina: quæ lectio quoque conspicietur in Pall. pr. sec. libris sequioris seculi, licet elegantiss. manus. aliàs, quia recentia sunt, videntur, non quia repentina. Idem.

16. Nam aut de ipsius rei naturâ.] Pall. pr. tert. quart. Vat. nam ut ipsius rei naturâ. quint. nam ipsius rei naturâ. Victor. omittit vâ de. Idem.

17. Ego cum genui. & Theseus.] Sic rectius quam vulgò: nam solet Cicero, quæ semel protulerat, postea abrumpere. hoc ingessit, quia jam non fides haberi solet hominibus, Pal. tert. Ego cum genui, &c. hoc quoque Vatican. Idem.

18. Intellecto eo quod remedium illud continet, Malum quod opinatum sit.] Palat. quart. Vatican. quod rem illud continet malum. quint. quod rem continet malum. Fab. quod opinatum sit, & srem continens esse maximum. Idem.

19. Cui ille nec-opinato casus evenerit.] Sic rectè Victorius, Pall. primum,

nerit. itaque dicuntur nonnulli in mærore, cum de hac communi hominum conditione audivissent, ea lege esse nos natos, ut nemo in perpetuum esse posset expertus mali, gravius etiam tulisse. Quocirca Carneades, ut video nostrum scribere Antiochum, reprehendere Chrysiptum solebat, laudantem Euripideum carmen illud,

21 Mortalis nemo est, quem non attingit dolor, Morbusque multi sunt humani liberi, Rursus creandi: 22 morsque est finita omnibus. Que generi humano angorem nequidquam afferens. Reddenda est terra terra: tum vita omnibus Metenda, ut fruges. sic jubet necessitas.

60 Negabat genus hoc orationis quidquam omnino ad levandam ægritudinem pertinere. id enim ipsum dolendum esse dicebat, quod in tam crudelem necessitatem incidissemus. nam illam quidem orationem ex commemoratioe alienorum malorum ad malivolos consolandos esse accommodatam. mihi verò longe videtur secus. nam & necessitas ferendæ conditionis humanæ, quasi cum deo pugnare cohibet, admonetque esse hominem: quæ cogitatio magnopere luctum levat: & enumeratio exemplorum, non ut animum malivolorum oblectet, affertur, sed ut ille, qui mæret, ferendum sibi id censcat, quod videat multos moderatè, & tranquillè tulisse.

61 Omnibus enim modis fulcendi sunt, qui ruunt, nec coherere possunt propter magnitudinem ægritudinis. 23 ex quo ipsam ægritudinem λυπω Chrysiptus, quasi solutionem totius hominis, appellatam putat. quæ tota poterit evelli, explicata, ut principio dixi, causa ægritudinis. est enim nulla alia, nisi opinio, & iudicium magni præsentis, atque urgentis mali. Itaque & dolor corporis, cuius est morsus acerrimus, perferatur spe propofita boni. & acta ætas honestè, ac splendide, tantam affert consolationem, ut eos, qui ita vixerint, aut non tangat ægritudo, aut perleviser pungat animi dolor. 24 Sed ad hanc opinionem magni cum illa etiam opinio accesserit, oportere: rectum esse: ad officium pertinere: ferre illud, ægrè quod acciderit:

62 Tum denique efficitur illa gravis ægritudinis perturbatio. ex hac opinione sunt illa varia, & detestabilia genera lugendi, pædores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percussiones. 25 Hinc ille Agamemno Homericus, & idem Accianus,

Scindens dolore identidem intorsam comam.

In quo factum illud Bionis, perinde stultissimum regem in luctu capillum sibi evellere, quasi calvitio mæror levaretur. Sed hæc omnia faciunt, opinantes ita fieri oportere.

63 Itaque & Æschines in Demosthenem invehitur, quod is septimo die post filia mortem hostias immolasset. At quam rhetorice? quam copiose? quas sententias colligit? quæ ver-

ba contorquet? ut licere quidvis rhetori intelligas. quæ nemo probaret, nisi insitum illud in animis haberemus, omnes bonos interitu suorum quam gravissimè mære oportere. ex hoc evenit, ut in animi doloribus alii solitudines captent, ut ait Homerus de Bellerophonte,

Qui miser in campis mærens errabat Aleis, Ipse suum cor edens, boninum vestigia vitans.

& Nioba fingitur lapidea, propter æternum, credo, in luctu silentium. Hecubam autem putat propter animi acerbiteram quandam, & rabiem, fingi in canem esse conversam. sunt autem alii, quos in luctu cum ipsa solitudine loqui sæpe delectat, ut illa apud Ennium nutritrix:

Cupido cepit miseram nunc me, proloqui Calo atque terre. 26 Medea miserias.

Hæc omnia recta, vera, debita putantes, faciunt in dolore: 27 maximeque declaratur, hoc quasi officii iudicio fieri. quod si qui fortè, 27 cum se in luctu esse vellent, aliquid fecerunt humaniùs, aut si hilariùs locuti sunt, revocant se rursus ad mæsticiam, peccatique se insulam, 28 quod dolere intermiserint. pueros verò matres, & magistris castigare etiam solent, nec verbis solum, sed etiam verberibus, si quid in domestico luctu 29 hilariùs ab iis factum est, aut dictum: plorare cogunt. quid? ipsa remissio luctus cum est consecuta, 30 intellectaque nihil profici mærendo, 31 nonne res declarat fuisse totum illud voluntarium?

32 Quid ille Terentianus ipse se puniens, id est, εαλωθ' 55 τιμωρῆσθ'?

Deo evi tantisper me minus iniuria, Chremes, meo gnato facere, dum fiam miser.

Hic decernit, ut miser sit. num quis igitur quidquam decernit invitus?

Malo quidem me quovis dignum deputem.

malo se dignum deputat, nisi insit, sit. vides ergo opinionis esse, non naturæ malum. 33 quid, quod res ipsa lugere prohibet? ut apud Homerum quotidianæ neces, interitusque multorum, sedationem mærendi afferunt: apud quem ita dicitur.

Namque nimis multos, 34 atque omni luce cadentes

Cerminis: ut nemo possit mære vacare.

Quo magis est æquum tumulis mandare peremptos

Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

Ergo in potestate est abijcere dolorem, cum velis, tempore servientem. An est ullum tempus (quoniam quidem res in nostra potestate est) cui non ponenda curæ ægritudinis causa serviamus? Constat, eos, qui coincidentem vulneribus Cn. Pompejum vidissent, cum illo ipso acerbissimo, miserrimoque spectaculo sibi timerent, 35 quod se classe hostium circumfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi ut remiges hor-

prim. secund. quint. Fabr. Pith. Vatic. vulgò nec-opinatus casus. Gebh.

20. Cum de hac communi hominum conditione audivissent.] Dicant alii quod libet: jure præfero hanc lectionem à Victor. admittam, in Pal. quinque, Vaticanoque reperant. vulgò de hac communi omnium conditione audivissent. Idem.

21. Mortalis nemo est, quem non attingit dolor.] Ita scripsi fiduciâ Pall. quatuor priorum: Euripid. εγω μὲν εἶδός, ἔτις ἂν ποῦα βεβῶτω. Quod si non hoc satisset; obtendatur illud Flacci: Edit cicuris alium nocentur. Idem.

22. Morsque est finita omnibus.] Quod exhibet Victorius, habent Pall. pr. tert. quart. quint. Pith. secundus tamen ac tertius ad oram, finitæ. vulgò est finis omnibus. Idem.

23. Ex quo ipsam ægritudinem λυπω Chrysiptus quasi solutionem.] Hoc rectè Victorius & concinne cum Pall. sec. quart. quint. Vatican. Fabr. Pith. alii in editione suâ: λυπω Chrysiptus quasi λύσις; id est, solutionem. Idem.

24. Sed ad hanc opinionem magni mali.] Inscruit vò magni editio Victorii, Pall. quinque, Fabr. Pith. Vatican. vulgò omitunt. Idem.

25. Ninc ille Agamemnon.] Pall. secund. quart. Agamemno: ut & Pithæanus codex. Idem.

26. Medea miserias.] Bene Turnebus lib. xix cap. 5 Medæi: sed

cum in nullo nostrum reperiat, non ausus sum introducere editioni. Idem.

27. Cum se in luctu esse vellent.] Eleganti pleonasmò, ut indicavi in Crepundiis, sic Pall. sec. tert. quart. quint. Fabr. Idem.

28. Quod dolere intermiserint.] Pall. pr. sec. quart. dolore. Idem.

29. Hilarius ab iis factum est aut dictum.] Laudo Pal. quart. præsentantem aut dictum: ut edicere sua primo signo sit proferre, eloquendo dicere. i. e. infra de Fin. 11. Est enim tibi edicendum, quæ sis observatus in juve dicundo. Idem.

30. Intellectaque nihil profici.] Sic edentem Victorium defensitant quinque Pall. aliâs: intellectumque est nihil profici. Idem.

31. Nonne res declarat.] Idem hæc à Vict. & quinque Pall. Fabr. Pith. Vatican. in tralaticis exempl. rōnes deserunt. Idem.

32. Quid ille Terentianus ipse se puniens.] Pall. tert. Fabr. Pith. panitens. Pall. sec. quint. panitens. quart. penites. Ex Pith. & Fabr. lib. Gulielmius conjecerat panitens 2 quod verissimum est, ut supra libro 1. Idem.

33. Quid quod res ipsa.] Pal. tert. à primâ manu quid quos res ipsa. quod ad apicem æquè in Vatic. cit. Idem.

34. Atque omni luce cadentes.] Hom. ἰσχυροὶ ἡμῶν πῶν τῶ πῆνσιω. tamcu in omnibus editionibus & mss. certè Pall. quinque, Pith. Vatic. carentes vel carentis. Idem.

35. Quod se classe hostium circumfusos viderent.] Fabr. Circumfusos. Idem.

hortentur, & ut salutem adipiscerentur fuga: posteaquam Tyrum venissent, tum afflicti, lamentarique cœpisse. timor igitur ab iis ægritudinem potuit repellere, ratio ac sapientia
 28 vera non poterit? Quid est autem, quod plus valeat ad ponendum dolorem, quàm cum est intellectum, nihil profici, & frustra esse susceptum? si igitur deponi potest, etiam non suscipi potest. voluntate igitur, & iudicio suscipi ægritudinem confutandum est.

67 Idque indicatur eorum patientia, qui cum multa sint saepe perpassi, facilius ferunt, quidquid accidit: obdurusque sese contra fortunam arbitrantur: ut ille apud Euripidem,

*Si mihi nunc tristis primùm illuxisset dies,
 Nec tam ærumnoso navigavissem salo:
 Effes dolendi causa; ut in jectio equale
 Erano repente tactu exagitatur nuro.*

36 Sed jam subactus miseris obtorpii.

Defatigatio igitur miseriarum ægritudines cum faciat leniores, intelligi necesse est, 37 non rem ipsam atque causam, fontem esse mœroris.

68 38 Philosophi summi, neque dum tamen sapientiam consecuti, nonne intelligunt, in summo se malo esse? sunt enim insipientes: neque insipientia ullum majus malum est: neque tamen lugent. quid ita? quia 39 huic generi malorum non affigitur illa opinio, rectum esse & æquum, & ad officium pertinere, agrè ferre, quod sapiens non sis. quod idem affigitur huic ægritudini, in qua luctus inest: qua omnium maxima est.

69 Itaque Aristoteles, veteres philosophos accusans, qui existimavissent, philosophiam suis ingeniis esse perfectam, ait eos aut stultissimos, aut gloriosissimos fuisse: sed se videre, quod paucis annis magna accessio facta esset, brevi tempore philosophiam planè absolutam fore. Theophrastus autem inoriens accusasse naturam dicitur, 40 quod cervis, & cornicibus vitam diurnam, quorum id nihil interesset; hominibus, quorum maximè interfuisset, tam exiguum vitam dedisset: quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisse, ut, omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur. querebatur igitur se tum, cum illa videre cœpisset, exstingui. Quid? ex ceteris philosophis nonne optimus, & gravissimus quisque conficitur, multa se ignorare? & multa sibi etiam, atque etiam esse discenda?

70 Neque tamen, 41 cum se in media stultitia, qua nihil est pejus, habere intelligant, ægritudine premuntur. nulla enim admisceatur opinio officiosi doloris. quid, qui non putant lugendum vitis? qualis fuit Q. Maximus efferens filium consularem: qualis L. Paullus, duobus paucis diebus amissis filiis: qualis M. Caro, prætoris designato, mortuo filio: quales reli-

qui, quos in consolatione collegimus.

Quid hos aliud placavit, nisi quod luctum, & mœrorem non putabant viri? Ergo id, quod alii rectum opinantes, ægritudines se solent dedere, 42 id ii turpe putantes ægritudinem repulerunt. ex quo intelligitur, non in natura, sed in opinione esse ægritudinem. Contra dicuntur hæc. Quis tam 29 dicens, ut sua voluntate mœreat? natura affert dolorem. 43 cui quidem Crantor, inquit, nos ter cedendum putat. premit enim, atque instat, nec resisti potest. Itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte consolatus esset, 44 is cum audisset de suo, fractus est. de cujus commutata mente sic dicitur:

*Nec verò tanta præditus sapientia
 Quisquam est, qui avicem ærumnam dicitis allevari,
 Non idem, cum fortuna mutata impetum
 Converterat, clade ut subita frangatur sua,
 Ut illa ad alios dicitur, & præcepta excidant.*

Hæc cum disputant, hoc student efficere, naturæ obstiti nullo modo posse. ii tamen fatentur, graviore ægritudines suscipi, quàm natura cogat. quæ est igitur amentia, ut nos quoque idem ab aliis requiramus?

Sed plures sunt causæ suscipiendi doloris. primùm illa opinio mali, quod viso, atque persuaso ægritudo insequitur necessariò. deinde etiam gratum mortuis se facere, si graviter eos luceant, arbitrantur. accedit superstitio muliebris quadam. existimant enim, diis immortalibus se facilius satis facturos, si eorum plaga percussis, afflicto se, & stratos esse fateantur. sed hæc inter se quàm repugnent, plerique non vident. laudant enim eos, qui æquo animo moriantur: qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant vituperandos. quasi fieri ullo modo possit, quod in amatorio sermone dici solet, ut quicumque plus alterum diligit, quàm se.

Præclarum illud est, & si quis, rectum quoque, & verum, ut eos, qui nobis carissimi esse debeant, æquè ac nosmetipsos amemus: 45 at verò plus, fieri nullo pacto potest. 46 ne optandum quidem esse in amicitia, ut me ille plus, quàm se, ego illum plus, quàm me. perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium, consequatur. Sed de hoc aliàs. nunc 30 illud satis est, non attribuere ad amissionem amicorum, miseriam nostram, ne illos plus, quàm ipsa velint, si sentiant: plus certè, quàm nosmetipsos, diligamus. nam quod ajunt, plerisque consolationibus nihil levari, adjunguntque, consolatores ipsos confiteri se miseros, 47 cum ad eos impetum suum fortuna converterit: utrumque dissolvitur. sunt enim ista non naturæ vitia, sed culpa. stultitiam autem accusare quamvis copiosè licet. nam & qui non levantur, 48 ipsi ad miseriam invitant: & qui suos casus aliter ferunt, atque ut aucto-

36. Sed jam subactus miseris obtorpii.] Ita & Euripidi satisfiet, qui habet Νῦν δὲ ἀβελῆς καὶ ἄνευ νόμου. Et vett. eodd. Expresse subactus est in Fabr. in Vat. subactus. in alio quodam v. c. subactis. vulgò subiectis. Gebh.

37. Non rem ipsam atque causam, fontem esse mœroris.] Sic est in omnibus mss. Pall. quique, Fabr. Pith. Vatic. aliàs: non rem ipsam, causam atque fontem. nimis illepidè. Lamb. arbitrato suo; intelligi necesse est, opinionem, non rem ipsam, causam. an hoc est mss. sequi? Idem.

38. Philosophi summi, neque dum tamen.] Pervicit optimorum librorum conspiciatio, ut sic referberem. Pall. secun. tert. quint. Vatic. nam Pall. quart. nedum. vulgò nedum. Idem.

39. Huic generi malorum non affigitur illa opinio.] Elegantissimam locutionem restaurant nobis Pall. pr. secund. tert. in quibus priorè & posteriore n expungitur, tanquam à culpa scribè: in medio ad oculum restat, ut & in Vatic. sic Fabr. dixit lib. 2. Jam familiaris animo suo affert. Ipse statim post: quod idem affigitur huic ægritudini; itidem sic tres Pall. Idem.

40. Quod cervis & cornicibus vitam diurnam.] Rectè conjunguntur vivaces alites: sique habet opt. eodex Fabr. vidi etiam in mss. Fabii, ubi hæc verba ex Cicerone ad oram adnotata fuerant. vulgò cervis. & quidem ex Virgilio vivaces cervos novimus. videatur Plin. l. v. cap. 48. Idem.

41. Cum se in mediâ stultitiâ, quâ nihil est pejus, habere intelligant.] Fremant quibus ab unguibus alienis oculi corque dolent:

per me, per me certè hic locus restitutus est de Pal. secundo. confirmat jam me amplius, quod in quart. inbarere, in quinto hujus verbi neque vola neque vestigium restet. sic locum post Turnebum restitimus. De Leg. libro 111 cap. 5. Theophrastus verò institutus ab Aristotele, habitavit, ut scitis, in eo genere rerum, hoc quoque in Crepundius innotuimus. Idem.

42. Id ii turpe putantes.] Hoc rectè Victorius quoquecum ver. cod. Pall. pr. fec. quart. Vatic. vulgò; dedit, ii turpe putantes. Idem.

43. Cui quidem Crantor, inquit, nos ter cedendum putat.] Victor. ad uvat Pal. pr. aliàs, vester. Idem.

44. Is dum audisset de suo.] Quod suus esset; disputavi in Crepundius, non tamen hoc loco laudato; qui addatur. cave proinde audias Pall. pr. quint. Fabr. filio mutantes. Idem.

45. At verò plus, fieri nullo pacto potest.] Vulgò, ut verò plus. verum illud accerere me jufferant Victor. Pall. quingue, Vatican. Idem.

46. Nec optandum quidem esse in amicitia, ut me ille plus, quàm se ego illum plus, quàm me.] Sic refingatur hic orationis tractus, ex Victorii editione, Pall. quingue, Fabr. Pith. Vatic. vulgò, ut me ille plus, quàm se am. Idem.

47. Cum ad eos impetum suum fortuna converterit.] Quinque Pall. omittunt fortuna. Idem.

48. Ipsi ad miseriam invitant.] Delendum alios, quod vulgò habetur: & hoc edicunt Pall. quingue, Vatic. Vict. editio. Idem.

autores alii ipsi fuerunt, non sunt vitiosiores, quam ferè plerique, qui avari avaros, gloriae cupidos gloriosi reprehendunt. est enim proprium stultitiae aliorum vitia certere, obliuisci suorum.

74 Sed nimirum hoc maximum est experimentum, cum conflet ægritudinem vetustate tolli, hanc vim 50 non esse in die positam, 51 sed in cogitatione diurna. nam si & eadem res est, & idem est homo: qui potest quidquam de dolore mutari, si neque de eo, propter quod doler, quidquam est mutatum, neque de eo, qui dolet? cogitatio igitur diurna, nihil esse in re mali, dolori medetur, non ipsa diurnitas.

31 Hic mihi afferunt mediocritates. quæ si naturales sunt, quid opus esse consolatione? natura enim ipsa terminabit modum. sin opinabiles, opinio tota tollatur. satis dictum esse arbitror, ægritudinem, esse opinionem mali præsentis, in qua opinione illud insit, ut ægritudinem suscipere oporteat.

75 Additur ad hanc definitionem à Zenone recedè, ut illa opinio præsentis mali sit recens. hoc autem verbum sic interpretatur, ut non tantum illud recens esse velit, quod paullo antè acciderit, sed, quàm diu in illo opinato malo vis quadam insit, & vigeat, & habeat quandam viriditatem, tam diu appelleretur recens: ut Artemisia illa, Mausoli, Cariae regis, uxor; quæ nobile illud Halicarnassi fecit sepulcrum. quamdiu vixit, vixit in luctu, eodemque etiam consecuta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recens: quæ tum denique non appellabatur recens, cum vetustate exaruit. Hæc igitur officia sunt consolantium, tollere ægritudinem funditus, aut sedare, aut detrahere quàm plurimum, aut suppressere, nec pati manare longius, 52 aut ad aliam traducere.

76 Sunt, qui unum officium consolantis putent, malum illud omnino non esse, ut Cleanthi placet. sunt, qui non magnum malum, ut Peripatetici. sunt, qui abducunt à malis ad bona, ut Epicurus. sunt, qui satis putant ostendere, nihil inopinati accidisse, nihil mali. Chryssippus autem caput esse censet in consolando, detrahere illam opinionem 53 marenti, si se officio fungi putet iusto, atque debito. sunt etiam, qui hæc omnia genera consolandi colligunt. alius enim alio modo movetur, 54 ut ferè nos omnia in consolationem unam coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. sed sumendum tempus est non minus in animorum morbis, quàm in corporum: ut Prometheus ille Æschyli; cui cum dictum esset,

*Atqui, Prometheus, te hoc tenere existimo,
Mederi posse rationem iracundiæ.*

Respondit,

*Si quidem qui tempestivam medicinam admoventes
Non ad gravescens vulnus illudat manus.*

Erit igitur in consolationibus prima medicina, docere aut 32 nullum malum esse, aut admodum parvum: 55 altera & de 77 communi conditione vitæ, & propriè, si quid sit de ipsis, qui mæreat, disputandum: tertia, summam esse stultitiam frustra confici mærore, cum intelligas, nihil posse profici. nam Cleanthes quidem sapientem consolatur: qui consolatione non eget. nihil enim esse malum, quod turpe non sit, si lugenti persuaseris, non ru illi luctum, sed stultitiam detraheris. alienum autem tempus docendi. & tamen non satis mihi videtur vidisse hoc Cleanthes, suscipi aliquando ægritudinem posse ex eo ipso, 56 quod esse summum malum Cleanthes ipse fateatur. quid enim dicemus? cum Socrates Alcibiadi persuasisset, ut accepimus, cum nihil hominis esse, nec quidquam inter Alcibiadem, summo loco natum, & quemyis bajulum interesset: cum se Alcibiades affligeret, lacrymansque Socrati suppliciter esset, ut sibi virtutem traderet, turpitudinemque depelleret: quid dicemus, Cleanthes? 57 tum in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem afflictebat, mali nihil fuisse? quid? illa Lyconis, qualia sunt?

Qui ægritudinem extenuans, parvis ait eam rebus moveri, 72 fortunæ, & corporis incommodis, non animi malis. quid ergo? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis, vitiosius constabat? Ad Epicuri consolationem satis est ante dictum.

Ne illa quidem consolatio firmissima est, quamquam & usi- 33 tata est, & sæpe prodest: Non tibi hoc soli. Prodest hæc qui- 79 dem, ut dixi, sed nec semper, nec omnibus. sunt enim, qui respuant: sed refert, quo modo adhibeatur. ut enim tulerit quisque eorum, qui sapienter tulerunt, non quo quisque incommode affectus sit, prædicandum est. 58 Chryssippi, ad veritatem firmissima est: ad tempus ægritudinis, difficilis. 59 magnum opus est, probare marenti, illum suo iudicio, & quod se ita putet oportere facere, mærore. nimirum igitur, ut in causis non semper utimur eodem statu; (sic enim appellamus controversiarum genera) sed ad tempus, ad controversiæ naturam, ad personam accommodamus: 60 sic in ægritudine lenienda quam quisque curationem recipere possit, videndum est.

Sed nescio quo pacto ab eo, 61 quod erat à te propositum, 20 aberravit oratio. tu enim de sapiente quaesieras: cui aut in alium videri nullum potest, quod vacet turpitudine: aut ita parvum malum, ut id obruat sapientia, vixque appareat: qui nihil opinione affingat, affluatque ad ægritudinem: nec id putet esse rectum, se quàm maximè excurrari luctuque confici: 62 quo pravius nihil esse possit. edocuit tamen ratio, ut mihi opinio videtur, cum hoc ipsum propriè 63 non quaeretur hoc tempore, num quod esset malum, nisi quod idem dici

49. Sed nimirum hoc maximum est experimentum.] Quinque Pall. cum Vatic. experimentum. Gebh.

50. Non esse in die positum.] Pal. quint. Vatican. non esse in diem pos. Idem.

51. Sed in cogitatione diurna. nam si & eadem.] Scripti ita plerisque mss. dicitur. nam diurna non diuturna, Pall. tert. quart. quint. Vatican. ceterum omnes. Victorius tamen, nam & si eadem. aliàs; nam si eadem. Sic paulo post: cogitatio igitur diurna, nihil. Nam & ibi sic legendum iubent Pall. tert. quart. quint. Vatican. quamquam prin. diuturna. Idem.

52. Aut ad aliam traducere.] Pall. quart. quint. Vatic. ad alia traducere. secund. ab illâ traducere. Idem.

53. Marentis si se officio.] Pall. quart. Vatic. marentis se officio. quint. marentis ne se. Idem.

54. Ut ferè nos omnia in consolationem unam coniecimus.] Vulgarum lectionem non ausus sum expungere, quod valide titubent mss. eam tueri solus Pall. quint. & Victorii editio. ceteri, ut ferè (pr. vobis) in consulatione: omnia in consulationem unam (pr. una) coniecimus. Vatic. verò: ut ferè nos in consulatione fecimus, & omne genus consolandi in consulationem unam coniecimus. Idem.

55. Altera & de communi conditione vitæ, & propriè.] Victorius: altera est & de comm. Pal. pr. conditione vite propria. Rectè tamen Lamb. & propriè si quid sit: nam sic repperi in duob. Pall. quart. quint. Idem.

56. Quod esse summum malum Cleanthes ipse fateatur.] Sic Victorius, quem sequutus Lambinus: & ita vet. eod. Pal. quart. Pith. nam Pal. quint. Fatebatur. vulgò fateatur. Idem.

57. Tum illâ in re, quæ ægritudine Alcibiadem afflictebat.] Ita emendavi ex Pall. sec. tert. quint. Pith. Vatic. eum alio in vet. cod. id etiam extare testentur alii: vulgò, num illâ in re. in Pal. quart. cum nullâ re. Idem.

58. Chryssippi ad veritatem firmissima est.] Sequutus sum Victor. editionem, in quâ deest vox ratio: quod sic quoque reperitur in Pall. tert. quart. etiam omittatur in alio vet. eod. & Gryphii libro. Pall. prim. quint. Chryssippi auctoritas ad veritatem firmissima est. Idem.

59. Magnum opus est, probare marenti.] Excepto quinto Pall. omnes reliqui quatuor, Fabr. Vaticanæ Gryph. Magnum opus est. sed illud tueri & servat Victoriana. Idem.

60. Sic in ægritudine lenienda quam quisque curationem recipere possit, videndum est.] Seeutus hic funt libros quatuor, vet. eod. Pall. quint. Fabr. Pith. etiam ductus sententia concinnitate: solutius vulgò, sic in ægritudine lenienda. nam quam quisque curationem recipere possit, videndum est. Idem.

61. Quod erat à te propositum.] Mss. Pall. sec. quart. Fabr. quod erat ante prop. Idem.

62. Quo pravius nihil esse possit.] Victor. Pal. quart. gravius. Pal. pr. parvius. Idem.

63. Non quaeretur hoc tempore, ne quidem nullum esse malum.] Pal. prim.

dici turpe posset: tamen ut videremus, quidquid esset in agitudine mali, id non naturale esse, sed voluntario iudicio, & opinionis errore contractum.

1. Tractatum esse autem à nobis id genus ægritudinis, quod unum est omnium maximum, ut, eo sublato, reliquorum remedia ne magnopere querenda arbitramur. Sunt enim certa, quæ de paupertate; certa, quæ de vita inhonorata, & ingloria dici soleant. ⁶³ Separatim certæ scholæ sunt de exilio, de interitu patriæ, de servitute, de debilitate, de cæcitate, & de omni casu: ⁶⁵ in quo nomen poni solet calamitatis. hæc Græci in singulis scholis, & in singulos libros dispartunt. opus enim quarunt: ⁶⁶ quamquam plene disputationes delectationis sunt.
2. Et tamen, ut medici, toto corpore curando, minimæ etiam parti, si condoluit, incedunt: sic philosophia, cum universam ægritudinem sustulit, tamen, si quis error aliunde exstitit, si paupertas momordit, si ignominia pupugit, si quid tenebrarum obsudit exsilium, aut eorum, quæ modo dixi, si quid exstitit: & si singularum rerum sunt propriæ consolationes: de quibus audies ut quidem, cum voles: sed ad eundem fontem revertendum est, ægritudinem omnem procul abesse à sapiente, quod inanis sit, quod frustra suscipiatur, quod non natura exoriatur, sed iudicio, sed opinione, sed quadam invitatione ad dolendum, cum id decreverimus ita fieri oportere.

Hoc detracto, quod totum est voluntarium, ægritudo erit: sublata illa mærens: morsus tamen, & contractumculæ quædam animi relinquuntur. hæc dicant sanè naturalem, dum ægritudinis nomen abist, grave, tætrum, funestum: quod cum sapientia esse, atque, ut ita dicam, habitare nullo modo possit. Atqui stirpes sunt ægritudinis, quàm multæ, quàm amaræ: ⁶⁷ quæ, ipso trunco everso, omnes eligendæ sunt, & si necesse erit, singulis disputationibus. superest enim nobis hoc, cuiusmodi est, otium. Sed ratio una omnium est ægritudinum, plura nomina. nam & invidere, ægritudinis est, & æmulari, & obrectare, & misereri, angere, lugere, mærare, ærumna affici, lamentari, sollicitari, dolere, in molestia esse, afflicti, desperare.

Hæc omnia definiti Stoici: eaque verba, quæ dixi, singularum rerum sunt, non, ut videntur, easdem res significant, sed aliquid differunt: quod alio loco fortasse tractabimus. hæc sunt illæ fibræ stirpium, quas initio dixi, persequendæ, & omnes eligendæ, ne ulla unquam possit exsistere. magnum opus, & difficile. quis negat? quid autem præclarum, non idem arduum? sed tamen id effecturam philosophia proficitur. nos modo curationem ejus recipiamus. Verum quidem hæc hæc tenent. cetera, quotiescumque voletis, & hoc loco, & aliis, parata vobis erunt.

prim. ne quod esset malum. secund. tert. quart. quint. nunc quod esset malum. Vatic. vet. cod. Lamb. num quod esset malum. Fabr. non turpi, quod esset malum. Gebh.

63. Separatim certæ scholæ sunt.] Ejeci illud autem Pall. quinque ac Fabr. jubentibus. Idem.

65. In quo nomen poni solet calamitatis.] Palat. quart. dici. quint. im poni. Idem.

66. Quamquam plene disputationes delectationis sunt.] Malui certissima Turnebi emendatione cum Lambino paucisque aliis stare, quàm dubiis aliorum concertationibus & æstuationibus *οαλιόσδαι*. vulgò editur: quamquam planè disputationis sunt, delectationis. unde P. Manut. quamquam planè disputationis sunt, & delectationis. Palat. quart. quamquam planè disputationes delectationis sunt. quint.

& Pith. 9. planè disputationis delectationisque sunt. Vatican. insolenter ab omnibus divertit: quamquam planè disputationis, delectationis summe: tamen. quæ utinam lætitiis pluribus se tueretur testibus. Idem.

67. Quæ ipso trunco everso, omnes eligendæ sunt.] Quid dubitemus de hac scripturâ, cum illam vindicent & redhibeant optimi duo Pall. tert. quart. Pith. Fabr. nec ablutat quini. in quo, eligendæ. neque Vatican. in quo eligendæ, vulgò eligendæ. plura dixi in Crepundiis. quid quod paulo post tres Pall. posteriores quoque legant: hæc sunt illæ fibræ stirpium, quas initio dixi persequendæ, & omnes eligendæ. sic quoque hic Fabr. Pith. ceterum hæc, non hæc, habent Pall. secund. tert. quart. (nam quint. hæc) Vatican. unde coujeci hæc. Addit denique Gulielmius, eligere stirpes, est evellere. nam legere, vellere; unde legumina, quod vellantur. Idem.

M. TULLII CICERONIS TUSCULANARUM QUÆSTIONUM

A D

M. B R U T U M

LIBER QUARTUS.

DE RELIQUIS ANIMI PERTURBATIONIBUS.



1. **Q**UAM multis locis nostrorum hominum ingenia, virtutesque, Brute, soleo mirari, tum maxime his in studiis, quæ serò admodum expetita, in hanc civitatem à Græcia transtulerunt. nam cum à primæ urbis ortu, regiis institutis, partim etiam legibus, auspiciis, cæremonia, comitia, provocaciones, patrum consilium, equitum peditumque descriptio, tota res militaris, divinitus esset constituta; tum progressio admirabilis, incredibilisque cursus ad omnem excellentiam factus est, dominatu regio republica liberata. nec verò sic locus est, ut de moribus, institutisque

majorum, & disciplina, ac temperatione civitatis loquamur. aliis hæc locis satis accuratè à nobis dicta sunt, maximeque in iis sex libris, quos de republica scripsimus.

Hoc autem loco consideranti mihi studia doctrinæ, multa sanè occurrunt, ² cura ea quoque arcessita aliunde, neque solum expetita, sed etiam conservata, & culta videantur. erat enim illis pænè in conspectu præstanti sapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus iisdem, quibus L. Brutus patriam liberavit, præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cum longè lætque fueret, permannavisse mihi videtur in hanc civitatem: idque cum con-

1. Quos de Repub. scripsimus.] Melius simplici verbo Victor. Pall. secund. tert. quart. quint. Fabr. Pith. Vatican. quàm vulgò conscripsimus. Gebhard.

2. Cura quoque arcessita aliunde.] Prætilimus hoc ex Lambini & Pal. tert. vet. cod. Vatican. auctoritate, vulgatarum edd. arcessita. Idem.

conjectura probabile est, tum quibusdam etiam vestigiis indicatur. quis enim est, qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentissimis, & maximis urbibus, ea, quæ magna dicta est, in hisque primum nomen Pythagoræ, deinde postea Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrarum hominum ad eorum doctissimas voces, aures clausas fuisse?

3. Quinetiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationem, Numam quoque regem, Pythagorem à posterioribus existimatum. 3 nam cum Pythagoræ disciplinam, & instituta cognoscerent, regisque ejus æquitatem, & sapientiam à majoribus suis accepissent, atque autem & tempora ignorarent, propter vetustatem, cum, qui sapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuisse crediderunt. Et de conjectura quidem hæcenus. vestigia autem Pythagoreorum, quamquam multa colligi possunt, paucis tamen utemur, quoniam non id agitur hoc tempore. nam cum carminibus soliti illi esse dicantur & præcepta quadam occultis tradere, & mentes suas à cogitationum intentione, cantu, sibusque ad tranquillitatem traducere, gravissimus auctor in Originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuisse, ut deinceps, qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes, atque virtutes. ex quo perspicuum est, & 4 cantus tum fuisse rescriptos vocum sonis, & carmina.

4. Quamquam id quidem etiam XII tabulæ declarant, conditam tum solitum esse carmen: quod ne liceret fieri ad alterius injuriam, 5 lege sanxerunt. nec vero illud non cruditorum temporum argumentum est, quod & deorum pulvinariis, & epulis magistratum, fides præciunt: quod proprium ejus fuit, de qua loquor, disciplina. mihi quidem etiam Appii Cæci carmen, quod valde Panatus laudat epistola quadam, quæ est ad Q. Tiberonem, Pythagoreorum videtur. 6 multa etiam sunt in nostris institutis ducta ab illis: 7 quæ præterea, ne ea, quæ peperisse ipsi putamur, aliunde didicisse videamur.

5. Sed, ut ad propositum redeat oratio: quàm brevi tempore, quot, & quanti poætæ, qui autem oratores existiterunt? facile ut appareat, nostros omnia consequi potuisse, simul ut velle cœpissent. sed de ceteris studiis alio loco & dicemus, si usus fuerit, & sæpe diximus. Sapientiæ studium vetus id quidem in nostris: sed tamen, ante Lælii atatem, & Scipionis, non reperio, quos appellare possim nominatim. quibus adolefcentibus Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadem video ad senatum ab Atheniensibus missos esse legatos, qui cum reipublica nullam unquam partem attingissent, essetque eorum alter Cyrenæus, alter Babylinus, numquam profectò scholis essent excirati, neque ad illud munus electi, nisi in quibusdam principibus, temporibus illis, fuissent studia doctrinæ. qui cum cetera litteris mandarent, alii jus civile, alii orationes suas, alii monumenta majorum: hanc amplissimam

omnium artium bene vivendi disciplinam vita magis, quam litteris persecuti sunt.

Itaque illius veræ, elegantisque philosophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateticis adhuc permanit, & idem alio modo dicentibus Stoicis, cum Academicis eorum controversias disceptarent, nulla ferè sunt, aut pauca admodum Latina monumenta, sive propter magnitudinem rerum, 8 occupationemque hominum, sive etiam, quòd imperitis ea probari posse non arbitrabantur: 9 cum interim, illis silentibus C. Amasinius existit dicens: cujus libris editis, commota multitudo contulit se ad eandem potissimum disciplinam, sive quòd erat cognitum perfacilis, sive quòd invitabatur illecebris blandis voluptatis, sive etiam, quia nihil prolatum erat melius, illud, quòd erat, tenebant.

Post Amasinium autem multi ejusdem æmuli rationis multa cum scripissent, Italiam totam occupaverunt: quòdque maximum argumentum est, non dici illa substituit, quòd etiam facile ediscantur: & ab indoctis probentur, id illi firmamentum esse disciplinæ putant. 10 Sed defendat quòd quisque sentit: sunt enim judicia libera: nos institutum tenebimus, nullisque unius disciplinæ legibus adstricti, quibus in philosophia necessarìò pareamus, quid sit in quaque re maximè probabile, semper requiremus. quòd cum sæpe alias, tum nuper in Tusculano studiosè egimus. Itaque expositis tridui disputationibus, quartus dies hoc libro concluditur. ut enim in inferiorum ambulationem descendimus, quòd feceramus idem superioribus diebus, 11 aca res est sic.

M. Dicat, si quis vult, 12 qua de re disputari velit. A. Non mihi videtur omni animi perturbatione posse sapiens vacare. M. Ægritudine quidem hæsterna disputatione videbatur: 13 nisi fortè temporis causa assentiebare. A. Minimè verò, nam mihi egregiè probata est oratio tua. M. Non igitur existimas cadere in sapientem ægritudinem? A. Prorsus non arbitror. M. Atqui, si ista perturbare animum sapientis non potest, nulla poterit. Quid enim? metusne conturbet? At earum rerum est absentium metus, quarum presentium est ægritudo. sublata igitur ægritudo, sublatus est metus. restant duæ perturbationes, Ixitia gestiens, & libido: quæ si non cadent in sapientem, semper mens erit tranquilla sapientis.

A. Sic prorsus intelligo. M. Utrum igitur mavis? statimne nos vela facere, an quasi è portu egredientes paululum remigare? A. Quidnam est istuc? non enim intelligo. M. Quia Chrypsippus, & Stoici, cum de animi perturbationibus disputant, magnam partem in his partiendis, & definiendis occupati sunt: illa eorum perexigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbulentos esse patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt: spinas partiendi, & definiendi præmittunt. quærebant igitur, utrum panderem vela orationis statim, an eam antè paululum dialecticorum remis

3. Nam cum Pythagoræ disciplinam & instituta.] Tres Pall. Vatican. constituta. Palat. quart. disciplinam & constitutam. quint. disciplinam constituta. Melius omninò constituta, quia sancta & secreta. Gebh.

4. Cantus tum fuisse rescriptos.] Sic omnes nostri mss. Pall. Fabr. Gembl. Victor. edit. in Vatican. quoque rescriptos. & supra scriptum: descriptos. Gebhard. Quum tamen Livius initio libri vii dicat descripto ad tibicenem cantu, inde & hoc loco Tullii manuum conjici posse statuebat pater in notis ad ejus caput 11. Gronov.

5. Lege sanxerunt.] Reduxi hoc ex Victorii editione, Pall. quarto, quinto. Vatican. tamen in alterius injuriam legem sanxerunt. Vulgò, leges sanxerunt. Gebhard.

6. Multa etiam sunt in nostris.] Hoc modo procedant verba ex edit. Victor. quinque Pall. Fabr. Pith. aliàs, multa sunt etiam. Idem.

7. Quæ præterea, ne ea, quæ peperisse ipsi putamur, aliunde didicisse videamur.] Variè agitatur locus in scriptis libris; quas turbellas proponere exigua operæ est: Palat. prim. ut ea quoque peperisse ipsi putem. tert. ne ea que peperisse ipse. iterum prim. nostros aliud didicisse. videantur omnia consequi. tert. nostros aliunde didicisse videamur. Pall. quart. ne peperisse ea que percipisse ipsi putamur. acutè; modo legamus putemur. quint. ne ea peperisse ipsi putemur aliunde didicisse videamur. Idem.

8. Occupationemque hominum.] Ita vet. cod. ita Pal. quart. ita Lamb. elegantius. vulgò omnium. Idem.

9. Cum interim C. Amasinius existit dicens.] Lambinus Amasinius, & ita est in Pall. tert. quart. in Pal. tamen quinto, & Vaticano est, Amasinius. vulgò Amasianus. ceterum to dicens præ se ferunt quinque Pall. Fabr. Pith. unde conjecturà non absurda Gulielm. Picens. Gembl. docens. Idem.

10. Sed defendat quòd quisque sentit.] Teneatur hoc ex Victorii edit. Pall. secund. tert. quint. Vatican. Fabr. Pith. vulgò: sed defendat quidem quòd quisque. Palat. quart. si defendat unusquisque quòd sentit. Idem.

11. Aca res est sic.] Non temerarium est se collocari in editione Victorii. Pall. prim. quart. aliàs; sic aca res est. Idem.

12. Quæ de re disputari velit.] Consensus omnium codicum hanc lectionem prælatam esse cogit, nempe Pall. quatuor, Fabr. Pith. Vatican. editæ de quæ re disputare velit. Palat. quint. dicat si quis vult de quæ disputari velit. liquidior illa. Idem.

13. Nisi fortè temporis causa assentiebare.] Victor. Lambin. temporis causa nobis assentiebare: sed nobis, in Palat. quinto, & vulgò deficit: pro quo Pall. prim. quart. Toffan. Gembl. Pith. novæ, unde Gulielmus, ex conjectura, non vi; quòd existat in Vaticano: non omninò absone. Idem.

remis propellerem. A. Iſto modo verò. erit enim hoc totum, quod quaero, ex utroque perfectius.

14. M. Est id quidem rectius: sed post requires, si quid fuerit obscurius. A. Faciam equidem, tu tamen, ut soles, dices ista ipsa obscura planius, quam dicuntur à Græcis. M. Enitar equidem: sed intento opus est animo, ne omnia dilabantur, si unum aliquid effugerit. Quoniam, quæ Græci *πρόσθεσις* vocant, nobis perturbationes appellari magis placet, quam morbos: in his explicandis veterem illam equidem Pythagoræ primùm, deinde Platonis descriptionem sequar: qui animum in duas partes dividit; alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. in partice rationis ponunt tranquillitatem, id est, placidam, quietamque constantiam: in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, contrarios, inimicosque rationi.

15. Sit igitur hicſon. Utamur tamen, in his perturbationibus describendis, Stoicorum definitionibus, & partitionibus: qui mihi videntur in hac quæſtione verſari acutiſſimè. Est igitur Zenonis hæc definitio, ut perturbatio ſit, quod *πρόσθεσις* ille dicit, averſa à recta ratione, contra naturam, animi commotio. quidam brevius, 14 perturbationem, eſſe appetitum vehementiorem: sed vehementiorem eum volunt eſſe, qui longius diſceſſerit à natura constantia. partes autem perturbationum volunt ex duobus opinatis bonis naſci, & ex duobus opinatis malis: ita eſſe quattuor. ex bonis libidinem, & lætitiã: ut ſit lætitiã, præſentium bonorum; libido futurorum. ex malis metum, & ægritudinem naſci cenſent: metum, futuris ægritudinem, præſentibus. quæ enim venientia metuuntur, 15 eadem efficiunt ægritudine inſtantia.

16. Lætitia autem, & libido in bonorum opinione verſantur, cum 16 libido ad id, quod videtur bonum, injecta, & inflammata rapiatur. lætitiã, ut adepta jam aliquid concupitum, efferatur, & geſſiat. natura enim omnes ea quæ bona videntur, ſequuntur, ſugiuntque contraria. Quamobrem ſimul injecta ſpecies cujuſpiam eſt, quod bonum videatur, ad id adipiſcendum impellit ipſa natura. id cum conſtanter, prudenterque ſit, ejuſmodi appetitionem Stoici *βέλωνται* appellant, nos appellamus voluntatem. eam illi putant in ſolo eſſe ſapientem, quam ſic definiunt. voluntas eſt, quæ quid cum ratione deſiderat. quæ autem ratione averſa, incitata eſt vehementius, ea libido eſt, vel cupiditas efferata: quæ in omnibus ſtultis invenitur.

17. Itemque, cum ita movemur, ut in bono ſimus aliquo, dupliciter id contingit. nam cum ratione animus movetur placidè, arque conſtanter, tum illud gaudium dicitur. cum autem inaniter, & eſſuſe animus exultat, tum illa lætitiã geſtiens, vel nimia dici poteſt: quam ita definiunt, ſine ratione animi elationem. 17 quoniamque ut bona natura appetimus, ſic à malis natura declinamus: quæ declinatio ſi cum ratione fiet, cautio appelletur, eaque intelligatur in ſolo eſſe ſapientem: quæ autem ſine ratione, & cum exanimatione humili, atque fracta, nominetur metus. 18 eſt igitur metus ra-

tionem averſa cautio. præſentis autem mali, ſapientis affectio, nulla eſt.

19. Stulti autem ægritudo eſt ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animoſque demittunt, & contrahunt, rationi non obtemperantes. itaque hæc prima definitio eſt, ut ægritudo ſit animi, averſante ratione, contractio. ſic quattuor perturbationes ſunt, tres conſtantia, quoniam ægritudini nulla conſtantia opponitur. Sed omnes perturbationes iudicio cenſent fieri, & opinione. Itaque eas definiunt præſſius, ut intelligatur non modò quàm vitioſæ, ſed etiam quàm in noſtra ſint poteſtate. eſt igitur ægritudo, opinio recens mali præſentis, in quo demitti, contrahique animo rectum eſſe videatur. lætitiã, opinio recens boni præſentis, in quo eſſeri rectum eſſe videatur. metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile eſſe videatur. libido, opinio venturi boni, quod ſit ex uſu jam præſens eſſe, atque adeſſe.

Sed quæ iudicia, quæſque opiniones perturbationum eſſe dixi, non in eis perturbationes ſolum poſitas eſſe dicant, verùm illa etiam, quæ efficiuntur perturbationibus, ut ægritudo quaſi morſum aliquem doloris efficiat; metus, recenſum quendam animi, & fugam; lætitiã proſuſam hilaritatem; libido efferatam appetentiam. 20 opinionem autem, quam in omnes definitiones ſuperiores incluſimus, volunt eſſe imbecillam aſſenſionem.

Sed ſingulis perturbationibus partes ejuſdem generis plures ſubjiciuntur: ut ægritudini, invidentiã (utendum eſt enim, docendi cauſa, verbo minus uſitato: quoniam invidiã non in eo, qui invidet, ſolum dicitur, ſed etiam in eo, cui invidetur) æmulatio, obreſcãtio, miſericordiã, angor, luſtus, maror, ærumna, dolor, lamentatio, ſollicitudo, moleſtiã, aſſiſcãtio, deſperatio, & ſi quæ ſunt de genere eodem. ſub metum autem ſubjecta ſunt pigritiã, pudor, terror, timor, pavor, exanimatio, conturbatio, formido. 21 Voluptati malivolentiã lætans malo alieno, delectatio, jaſcãtio, & ſimilia. Libidini irã, exandefcãtia, odium, inimicitia, diſcordiã, indigentia, deſiderium, 22 & cetera ejuſmodi. hæc autem definiunt hoc modo.

Invidentiã eſt dicunt ægritudinem ſuſceptam propter alterius res ſecundas, quæ nihil noceant invidenti. nam ſi quis doleat ejus rebus ſecundis, à quo ipſe lædatur, non rectè dicitur invidere: 23 ut, ſi Heſtoriã Agamemno. qui autem, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eum doleat his frui, is invidet proſectò. Æmulatio autem dupliciter illa quidem dicitur, ut & in laude, & in vitio nomen hoc ſit. nam & initario virtutis, æmulatio dicitur: ſed ea nihil loco utitur: eſt enim laudis: & eſt æmulatio, ægritudo, ſi eo, quod concupierit, alius potiatur, ipſe careat.

Obreſcãtio autem eſt ea, quam intelligi zelotypiam volo, ægritudo ex eo, quòd alter quoque potiatur eo, quod ipſe concupierit. Miſericordiã, eſt ægritudo ex miſeria alterius, injuriã laborantis. nemo enim parricidæ, aut proditoris ſupplicio miſericordiã commoveretur. Angor, eſt ægritudo premenſ.

14. Perturbationem eſſe appetitum vehementiorem: ſed vehementiorem.] Ut eſt in Pall. quinque, Fabr. Vatican. Gryphii libro, editit Victorius, eſcãtio ante ſed, verbo dicunt. Gebh.

15. Eadem efficiunt ægritudine venientia.] Germaniſſima lectio hæc eſt, omnibus apicibus exhibitã à Vatican. ceterum eſt in Pall. tert. quart. Fabr. Pith. efficiunt ægritudinem, unde de conſecturã annotarat quoque noſtram ſeu Vatican. lectionem, Gulielmius, vulgò putidus; efficiunt ægritudinem. Gebh. Mira citandi negligentia Gron.

16. Libido ad id, quod videtur, bonum injecta & inflammata.] Egregia emendatio Pall. tert. quart. quint. Fabr. Pith. Vatican. injecta. Gulielmius; quia ſic in duobus Gallicanis libris repererat, augurabatur injecta. ſed nihil eſt. injicit ad aliquid, rectum eſt, de impetuoſa cupiditate, quæ ſe ultrò quaſi in hoſtem injicit. vulgò, injecta ex gloſſa. Gebh.

17. Quoniamque ut bona natura.] Revocavi hoc ex editione Victor. Pall. primo, quarto, quinto, Vatican. in editis; quomodoque bona natura. Idem.

18. Eſt igitur metus ratioſa averſa cauſio.] Ita primò edidit

Lambin. & ita legendum ex Palat. ſecund. ut ſuprà paulò: quæ autem ratioſa averſa incitat a eſt vehementius. alioquin Pall. prim. tert. quart. Pith. Vatic. ratioſa averſa. edit. ratioſi averſa. Idem.

19. Stulti autem ægritudo eſt ea.] Pall. quinque, Vatican. ſulta autem. Idem.

20. Opinionem autem, quam in omnes.] Introduxi, quod exſtabat in vet. cod. Gryphii quoque libro, Pall. omnibus; Fabr. Gembl. Pith. alias, opinionem. Idem.

21. Voluptati malivolentiã.] Nefcio quid velint Pal. quart. Vatican. voluptatis malivolentiã. Idem.

22. Et cetera ejuſmodi.] Vatican. ejuſmodi: ſicut ejuſmodi pro ejuſmodi. Gebhard. Sed vide, ne non ſuper literas ſit diſta lineola in eo codice, quam aut is, qui conſultit, neglexit, aut ipſe Gebhardus collationem non fatiſ diligenter inſpicieus. Nam in meo exemplari talem video: in quo etiam mox notatur ex Vaticano ſi quid oleat, quod innuit ſi qui dolcat. Gronov.

23. Ut ſi Heſtoriã Agamemno.] Ut ſuprà Telamo: & ita duo optimi libri Pal. quart. Pith. Gebhard.

mens. Lustus ægritudo ex ejus, qui carus fuerit, interitu acerbo. Mator, ægritudo stebilis. Ærumna, ægritudo laboriosa. Dolor, ægritudo crucians. Lamentatio, ægritudo cum ejulatu. Sollicitudo, ægritudo cum cogitatione. Molestia, ægritudo permanens. Afflictio, ægritudo cum vexatione corporis. Desperatio, ægritudo sine ulla rerum vexatione meliorum. Quæ autem subiecta sunt sub metu, ea sic definiunt: Pigritiam, metum consequentis laboris.

29 Terrorem, metum concutientem, ex quo fit, ut pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentium crepitus consequatur: Timorem, metum mali appropinquantis: Pavorem, metum mentem loco moventem, ex quo illud Ennii,

Tum pavor sapientiam omnem mihi ex animo expectat;

Examinationem, metum subsequentem, & quasi comitem pavoris: 24 Conturbationem, metum excutientem cogitata: Formidinem, metum permanentem.

30 Voluptatis autem partes hoc modo describunt, ut malivolentia, sit voluptas ex malo alterius sine emolumento suo: Delectatio, voluptas suavitatis auditus animum deleniens. & qualis est hæc aurium, tales sunt oculorum, & tactionum, & odoratorum, & saporum: quæ sunt omnes unius generis, ad perfundendum animum 25 tamquam illiquefactæ voluptates.

31 Iactatio, est voluptas gestiens, & se effrensens insolentius. Quæ autem libidini subiecta sunt, 26 ea sic definiuntur, ut Ira, sit libido puniendi ejus, qui videatur læsisse injuria. 27 Excandescencia autem, sit ira nascens, & modò existens, quæ *θυμωσις* Græcè dicitur: Odium, ira inveterata: Inimicitia, ira ulciscendi tempus observans: Discordia, ira acerbior, intimo odio, & corde concepta: Indigentia, libido inexplibilis: Desiderium, libido ejus, qui nondum adfit, videndi. Distinguant illud etiam, ut sit libido earum rerum, quæ dicuntur de quodam, aut quibusdam: quæ *κατηγόρηματα* dialectici appellant; ut habere divitias, capere honores. 28 Indigentia, rerum ipsarum est, ut honorum, ut pecuniarum.

32 Omnium autem perturbationum fontem esse dicunt, Intemperantiam: quæ est à tota mente, & à recta ratione defectio, sic aversa à præscriptione rationis, in nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. quemadmodum igitur temperantia sedat appetitiones, & efficit, ut hæc rectæ rationi pareant; conservatque considerata judicia mentis: sic huic inimica intemperantia, omnem animi statum inflamat, conturbat, incitat. itaque & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea.

33 Quemadmodum cum sanguis corruptus est, aut pituita re-

dundat, aut bilis; in corpore, morbi ægrotationesque nascuntur: sic pravaram opinionum conturbatio, & ipsarum inter se repugnantia, sanitate spoliat animum, morbisque perturbat. ex perturbationibus autem primum morbi conficiuntur, quæ vocant illi *νοσήματα*, eaque, quæ sunt eis morbis contraria. quæ habent ad res certas vitiosam offensionem, atque fastidium: deinde ægrotationes, 29 quæ appellantur à Stoicis *ἀρρώδηματα*, hisque item oppositæ contrariæ offensiones. hoc loco nimium operæ consumitur à Stoicis, maxime à Chrysippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi similitudo. qua oratione prætermisissimum necessaria, ea, quæ rem continent, pertractemus.

30 Intelligatur igitur, perturbationem, jactantibus se opinionibus inconstanter, & turbide, in motu esse semper. cum autem hic fervor, concitatioque animi inveteraverit, & tamquam in venis, medullisque infederit, tum existit & morbus, & ægrotatio, & offensiones eæ, quæ sunt eis morbis, ægrotationibusque contrariæ. 31 Hæc, quæ dico, cogitatione inter se differunt, re quidem copulata sunt, eaque oriuntur ex libidine, & lætitia. nam cum est concupita pecunia, nec adhibita continuè ratio, quasi quædam Socratica medicina, quæ sanaret eam cupiditatem: 32 permanat in venas, & inhaeret in visceribus illud malum, existitque morbus, & ægrotatio: quæ avelli inveterata non possunt: eique morbo nomen est avaritia.

Similiterque ceteri morbi: ut gloriæ cupiditas, ut mulierositas, ut ita appellem eam, quæ Græcè *φιλογυνεία* dicitur, ceterique similiter morbi, ægrotationesque nascuntur. quæ autem sunt his contraria, ea nasci putantur à metu, ut odium mulierum, 33 quale in *μυρογυνεία* est, ut in hominum universum genus, quod accepimus de Timone, qui *μισάνθρωπος* appellatur: ut inhospitalitas est. quæ omnes ægrotationes animi ex quodam metu nascuntur earum rerum, 34 quas fugiunt, & oderunt.

Definiunt autem animi ægrotationem, opinionem vehementem de re non expectanda, tamquam valde expectanda sit, inhaerentem, & penitus insitam. quod autem nascitur ex offensione, ita definiunt, Opinionem vehementem de re non fugienda, inhaerentem, & penitus insitam, tamquam fugienda. 35 hæc autem opinatio est judicare se scire, quod nesciat. Ægrotationi autem talia quædam subiecta sunt, avaritia, ambitio, mulierositas, 36 pernicacia, ligurritio, vinolentia, cupiditas, & si qua similia. est autem avaritia, opinatio vehementis de pecunia, quasi petenda sit, inhaerens, & penitus insita: similisque est ejusdem generis definitio reliquarum.

Offen.

24. Conturbationem metum excutientem cogitata.] Fabr. exa-
cumentem. non invenio quomodo huc quadret. Gebb.

25. Tamquam illiquefactæ voluptates.] Pal. quart. Fabr. liques.
Idem.

26. Ea sic definiuntur, ut ira sit libido puniendi.] In patendi
figurâ edidit hic Victor. cui subcinunt Vatic. Pall. quart. quintus.
vulgò: *definiunt*. porro pro *puniendi* Pall. secund. tert. *penitendi*;
unde feceris, ut supra, *puniendi*, ut videatur non indelectatus hoc
modo Tullius. Gebhard. Quod quam ita integrum in Vaticano libro
existare intelligam ex collatione quæ penes me est, recepi plene in
ipsum contextum. Etiam mox video in illis nec regi nec contineri
prius nec abesse. Gronov.

27. Excandescencia autem sit ira nascens, & modò existens.] Quid
differunt *nascens* & *existens*? nugæ mera. legend. ex duobus Pall.
postremis: & modò *deflens*; hoc est, citò decrefens, e: nascens:
ut in illo Propertii: *Nec citò deflito nec temerè incipio*. Gebhard.

28. Diligentia rerum ipsarum est.] Sic est in editione Aldi Avi, in
ms. Pall. quinque (secund. *diligentia libidorem*) Vatican. vulgò,
indigentia. unde Victorius: *indigentia libido*. nos vulgatum amplexi
sumus: nam id ratio omnino flagitat, ac subijci textum orationis.
Idem.

29. Quæ appellantur à Stoicis *ἀρρώδηματα*.] Vet. cod. latinâ for-
mâ *arbohemata*. Palat. secund. *arrosimata*, ad oram *apostemata*.
Idem.

30. Intelligatur igitur perturbationem, jactantibus &c.] Secces-
sionem hic miserrific facit Palat. quart. *perturbationem jactantibus oppi-
nionibus inconstanter* (puto; *inconstanti*) & *turbido in animo motus*

esse semper. Idem.

31. Hæc, quæ dico, cogitatione inter se differunt, re quidem copulata
sunt.] Hoc reposui ex quinque Pall. Vatic. concinnius, quam vul-
gò; hæc, quæ dico, cogitatione quidem inter se differunt, re vero copu-
lata sunt. Gebhard. Apertum in citatione mendum: & prius qui-
dem necessario fuerat omittendum. Deinde ex eadem Vaticanâ col-
latione adscriptum *ex libidine & ex lætitia*, quam præpositionis ite-
rationem tot locis supra defendimus. Gronov.

32. Permanat in venas & inhaeret in visceribus illud malum existit-
que morbus.] Pal. pr. inb. in visceribus illud malum, existitque mor-
bus & ægrotatio. secund. tert. visceribus, illud malum existit; qui-
quart. inhaeret in visceribus illud malum existit. Quæ morbus & æg-
rotatio quæ avellit. quint. & heret in visceribus &c. ex quibus omnibus
legerim, si conjecturæ locus; inhaeret in visceribus; illud malum ex-
sistit; qui morbus ægrotatioque inveni. sed N. L. Gebhard.

33. Quale in *μυρογυνεία* est, ut.] Nihil volui novare in hoc cor-
ruptissimo loco, contentus ingeniosioribus veterem prodidisse scrip-
turam: Pal. sec. quæ in *misogyno aitia* est. tert. in *misogyno aitia*
est. ad marg. immisso *gyno aitia*. quart. in *misogyno aitia* est. quint. quæ
in *misogyno aitia* est. Vatican. quæ in *misogyno aitia* est. Vet.
cod. & Fabr. quæ in *μυρογυνεία* aitia est; quæ videtur verissima
lectio, probatque Mercurius ad Nonium, in *Mulierositas*. Idem.

34. Quæ fugiunt & oderunt.] Fabr. cod. odium. Idem.
35. Hæc autem opinatio est judicare se scire.] Pal. quart. vet. cod.
Vatic. est *judicatio se scire*. Idem.

36. Pernicacia, ligurritio.] Ita scribitur duplici irritante litterâ
rr. ex Pall. pr. tert. quart. ac vet. cod. Lambini. Idem.

- 27 Offensionum autem definitiones sunt ejusmodi, ut inhospitalitas, sit opinio vehemens, valde fugiendum esse hospitium, eaque inharens, & penitus insita. Similiterque definitur & mulietum odium, ut Hippolyti, & ut Timonis, generis humani. Arque ut ad validitudinis similitudinem veniam, eaque collatione utamur aliquando, sed parcius, quam solent Stoici: ut sunt alii ad alios morbos procliviores: (itaque dicimus gravedinosos quosdam, quosdam torminosos, 37 non quia jam sint, sed quia saepe sint:) alii ad metum, alii ad aliam perturbationem. ex quo in aliis anxietas, unde anxii; in aliis iracundia dicitur, quæ ab ira differt, estque aliud iracundum esse, aliud iratum: ut differt anxietas ab angore. neque enim omnes anxii, qui anguntur aliquando, 38 nec qui anxii, semper anguntur: 39 ut inter ebrietatem, & ebriositatem interest: aliudque est amatorem esse, aliud amantem. atque hæc aliorum ad alios morbos proclivitas latè patet, nam pertinet ad omnes perturbationes.
- 28 In multis etiam vitiis apparer: sed nomen res non habet. 40 ergo & invidi, & malivoli, & lividi, & timidi, & misericordes, quia proclives ad eas perturbationes, non quia semper feruntur. hæc igitur proclivitas ad suum quodque genus, a similitudine corporis, ægrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægrotandum proclivitas. sed hæc in bonis rebus, quod alii ad alia bona sunt aptiores, facilitas nominetur, in malis proclivitas, ut significet lapsionem: in neutris habeat superius nomen. 41 Quo modo autem in corpore est morbus, est ægrotatio & vitium; sic in animo. Morbum appellant totius corporis corruptionem.
- 29 Ægrotationem morbum cum imbecillitate: vitium, cum partes corporis inter se dissident. ex quo pravitas inembro- rum, distortio, deformitas. itaque illa duo, morbus, & ægrotatio, est totius validitudinis corporis conquassatione, & perturbatione gignuntur: vitium autem, integra validudine, ipsum ex se cernitur. sed in animo tantummodo cogitatione possumus morbum ab ægrotatione sejungere. vitiositas autem, est habitus, aut affectio in tota vita inconstans, & à se ipsa dissentiens. ita fit, ut in altera, corruptione opinionum morbus efficiatur, & ægrotatio: in altera inconstantia, & repugnantia. non enim omne vitium partes habet dissentientes, ut eorum, qui non longè à sapientia absunt, 42 affectio est illa quidem discrepans sibi ipsa, dum est insipientis, sed non distorta, nec prava. morbi autem, & ægrotationes, partes sunt vitiositatis: sed perturbationes, sintne ejusdem partes, quaestio est.
- 30 Vitia enim, affectiones sunt manentes: perturbationes autem, moventes, ut non possint affectionum manentium partes esse. atque ut in malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic in bonis. sunt enim in corpore præcipua, pulcritudo, vires, validudo, firmitas, velocitas: 43 sunt item in animo. Enim corporis temperatio, cum ea congruat inter

se, è quibus constamus: sanitas sic animi dicitur, cum ejus judicia, opinionisque concordant, eaque animi est virtus: quam alii ipsam temperantiam dicunt esse, alii obtemperantiam temperantiam præceptis, 44 & eam subsequenter, nec habentem ullam speciem suam: sed sive hoc, sive illud sit, in solo esse sapiente. 45 Est autem quædam animi sanitas, quæ in insipientem etiam cadat, cum curatione medicorum contritatio mentis auferatur.

Et, ut corporis est quædam apta figura membrorum, cum coloris quædam suavitate; eaque dicitur pulcritudo: sic in animo, opinionum, judiciorumque æquabilitas, & constantia, cum firmitate quædam, & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam continens, pulcritudo vocatur. Itemque viribus corporis, & nervis, & efficacitati similes similibus verbis, animi vires nominantur. Velocitas autem corporis, celeritas appellatur: quæ eadem ingenii etiam laus habetur 46 propter animi multarum rerum brevi tempore percursionem. Illud, animorum, corporumque dissimile, quod animi valentes, morbo tentati non possunt; corpora possunt. sed corporum offensiones sine culpa acciderent possunt, animorum non item. Quorum omnes morbi, & perturbationes ex aspiratione rationis eveniunt. itaque in hominibus solum existunt. nam bestiarum simile quiddam faciunt, sed in perturbationes non incidunt.

47 Inter acutos autem, & inter hebetes interest, quod ingeniosi, ut as Corinthium in æruginem, sic illi in morbum & incidunt rardius, & recreantur ocyus; hebetes non item. Nec verò in omnem morbum, ac perturbationem animus ingeniosus cadit. non enim multa efferata, & immania: quædam autem humanitatis quoque habent primam speciem, ut misericordia, ægritudo, metus. Ægrotationes autem, morbi que animorum, difficultius evelli posse putantur, quam summa illa vitia, quæ virtutibus sunt contraria. morbis enim manentibus, vitia sublata esse non possunt, quia non tam celeriter sanantur, quam illa tolluntur.

Habes ea, quæ de perturbationibus enucleatè disputant Stoici, quæ logica appellant, quia differuntur subtilius. ex quibus quoniam tamquam è scrupulosis cotibus enavigavit oratio, reliquæ disputationis cursum teneamus: modo satis illa dilucidè dixerimus pro rerum obscuritate. A. Proflus satis: sed si qua diligentius erunt cognoscenda, quæremus aliàs: nunc vela, quæ modo dicebas, expectamus, & cursum.

M. Quando & aliis locis de virtute diximus, & saepe dicendum erit (pleraque enim quaestiones, quæ ad vitam moresque pertinent, à virtutis fonte ducentur) quando igitur virtus, est affectio animi constans, convenientisque, laudabiles efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se, sua sponte, separata etiam utilitate, laudabilis: ex ea proficiuntur honestæ voluntates, sententiæ, actiones, omnisque recta ratio: quamquam ipsa virtus brevissimè recta ratio dici potest. hujus

37. Non quia jam sint, sed quia saepe sint.] Sic legendum ex quinque Pall. Fabr. Vatic. vulgò, non quia semper sint. Gebh.

38. Nec qui anxii, semper anguntur.] Ita reposui ex quinque Pall. Vatican. vulgò neque anxii. Idem.

39. Ut inter ebrietatem & ebriositatem interest.] Pall. quatuor posteriores ut & Vatic. exterunt, & ebriositatem. Idem.

40. Ergo & invidi & malevoli & lividi & timidi & misericordes, quia proclives ad eas perturbationes, non quia.] Et πολυδιδωλον effeci hunc orationis tractum, ex mss. & verbo sunt indidem decurtavi: vulgò fere alyndeta. Idem.

41. Quomodo autem in corpore est morbus, est ægrotatio & vitium.] Ut Lambinus edidit, conspicio in Pall. omnibus, (nisi quod pro posteriore est Pal. pr. & tert. at.) & Vatic. vulgò: quomodo autem in corpore morbus, ægrotatio & vitium. Idem.

42. Affectio est illa quidem sibi ipsa.] Sibi permutavi τῶ à se ex edit. Viçt. Pall. quinque Fabr. ac Vatican. Idem.

43. Sunt item in animo. Enim corporis temp.] Malui locum, ut prolat in Pall. sec. tert. quart. Vatic. edere; quam creperas aliorum micaciones in resingendo & integrando attendere. Viçtorius edidit: sunt item in animo, corporis temperatio, quum ea. Lambin. & ut corporis est temperatio, ex suis obsequentiis, (quos non no-

minat) libris. Pal. tamen quint. ævo, ut videtur, muscus, est enim corporis. aliàs, sunt item in animo. Corporis. Idem.

44. Et eam subsequenter.] Tres Pall. Fabr. etiam. Idem.

45. Est autem quædam animi sanitas, quæ in sapientem etiam cadat, cum curatione medicorum contritatio mentis auferatur.] Secutus sum Viçtorium & Turnebum Palat. quint. cum reliqui fere omnes mss. restent tale quid: cum curatione & perturbatione medicorum contritatio m. a. unde Lambinus, curatione medicorum & purgatione. in Vatic. super voce perturbatione, repositum est, gubernatione, de quo ampliandum esse. in Fabriciano eod. cum curatione & procuratione, cui, si tamen quid est, longè præfero Vaticanum. Gebhardus. Quum eitet in sapientem, & in hac quoque parte fecutum fere testetur viros illos doctissimos & MSSos libros, in quibus est & Vaticanus, tamen edere perrexit in insipientem, sequutus hanc primarium partium illis, quæ ægerunt scendendas ad hunc dicm. Viderit Gebhardus: ego notandum putavi. Gronov.

46. Propter animi multarum rerum brevi tempore percursionem.] Pall. pr. tert. quart. quint. percursionem. Gebhard.

47. Inter acutos & inter hebetes interest.] Sic partim ex edit. Viçt. partim ex omnibus mss. qui illud hoc excuriunt, ceterum bis inter repetunt Fabr. Pal. quint. Vatican. Idem.

ius igitur vitium contraria est vitiositas. sic enim malo, quam ⁴⁸ malitiam appellare eam, quam Græci κακίαν appellant. nam malitia, certi cuiusdam vitii nomen est: vitiositas, omnium. ex qua cogitantur perturbationes, quæ sunt, ut paulo ante diximus, turbidi animorum, concitatus motus, averſi à ratione, & inimiciffimi mentis, vitæque tranquillæ. important enim ægritudines anxias, atque acerbæ, animoque affligunt, & debilitant metu. iidem infamiant appetitione nimia: quam tum cupiditatem, tum libidinem dicimus, impotentiam quendam animi, à temperantia, & moderatone plurimum diſidentem.

³⁵ ⁴⁹ Quæ ſi quando adepta eſt id, quod ei fuerit concupitum, tum fert alacritatem, ut nihil eſſe conſtet, quod agat: ut ille, qui voluptatem animi nimiam, ſummum eſſe errorem arbitrat. eorum igitur malorum in una virtute poſita ſanatio eſt. Quid autem eſt non miſerius ſolum, ſed foediſſimum etiam, & deformius, quam ægritudine quis afflictuſ, ⁵¹ debilitatuſ, jacens? cui miſeræ proximus quiſ iſ, qui appropinquans aliquid malum metu, exanimatufque pendet animi. quam vim mali ſignificantæ poëtæ impendere apud inferoſ faxum Tantalò faciunt, ob ſcelera, animique impotentiam, & ſuperbiloquentiam. ea communis pœna ſtultiæ eſt. omnibus enim, quorum mens abhorret à ratione, ⁵² ſemper aliquis talis terror impendet.

³⁶ Atque ut hæc tabifica mentis perturbationes ſunt, ægritudinem dico, & metum: ſic hilarioſe illæ, cupiditati, avidè ſemper aliquid expetens, & inanis alacritas, id eſt, lævitiæ geſtiens, non multum diſferunt ab amentia. ex quo intelligitur, qualis ille ſit, quem tum moderatum, aliàs moderate, temperantem, aliàs conſtantem, continentemque dicimus. nonnumquam hæc eadem vocabula ad frugalitatis nomen, tamquam ad caput, referre volumus. quòd niſi eo nomine virtutes continerentur, ⁵³ numquam ita per illud vulgatum eſſet, ut jam proverbii locum obtineret, hominem frugi omnia rectè facere. quod idem cum Stoici de ſapiente dicunt, nimis admirabiliter, nimisque magnificè dicere videntur.

³⁷ Ergo iſ, quiſquis eſt, qui moderatione, & conſtantia quietus animo eſt, ſibi que ipſe placatus, ut nec tabeſcat moleſtiis, nec frangatur timore, nec ſicentier quod expetens ardeat deſiderio, nec alacritate ſtulti geſtiens deliqueſcat, iſ eſt ſapiens, quem quærimus, iſ eſt beatus: cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis lætabile ad efferendum videri poteſt. quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiuſque mundi nota ſit magnitudo? nam quid aut in ſtudiis humanis, aut in tam exigua brevitate vitæ magnum ſapienti videri poteſt, qui ſemper animo ſic excurat, ut ei nihil improvifum accidere poſſit, nihil inopinatum, nihil omnino novum?

³⁸ Atque idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, ut ſemper videat ſedem ſibi, ac locum ſine moleſtia, atque angore vivendi, ut quemcumque caſum fortuna invexerit, hunc

aptè & quietè ferat. quod qui facit, non ægritudine ſolum vacabit, ſed etiam perturbationibus reliquis omnibus. hiſ autem vacuus animus, perfectè atque abſolutè beatus efficit: idemque concitatus, & abſtractus ab integra, ceteraque ratione, non conſtantiam ſolum amittit, verum etiam ſanitatem. quocirca mollis, & enervata putanda eſt Peripateticorum ratio, & oratio, qui perturbari animoſ neceſſè eſſe dicunt. ſed adhibent modum quandam, quem ultra progredi non oporteat.

Modum tu adhibes vitio? an vitium nullum eſt, non pare-³⁹ re rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud eſſe, quod aut cupias ardentè, aut adeptuſ efferas te inſolentè? nec porò malum, quo aut oppreſſuſ jaceas, aut, ne opprimare, mente vix couſtes? eaque omnia aut nimis triſtia, aut nimis læta errore fieri? qui ſi error ſtultis extenuetur dic, ut, cum res eadem maneat, aliter ferant inverterata, aliter recentia: ⁵⁴ ſapientes ne attingat quidem omnino. etenim quis erit tandem modus iſte?

Quæramus enim modum ægritudinis, in qua operæ plurimum ponitur. ægrè tulliffè P. Rutilium fratris repuſam conſulatus, ſcriptum apud Fannium eſt. ſed tamen tranſiſſe videtur modum, quippe qui ob eam cauſam à vita receſſerit. moderatiuſ igitur ferre debuit. quid ſi, cum id fertet modicè, mors liberorum acceſſiſſet? nata eſſet ægritudo nova, ſed ea modica: magna tamen facta eſſet acceſſio.

Quid, ſi deinde dolores graves corporis, ſi bonorum amiſſio, ſi cæcitas, ſi exilium, ſi pro ſingulis malis ægritudines acceſſerent? ſumma ea fieret, quæ non ſuſtineretur. Qui modum igitur vitio quærit, ſimilitè facit, ut ſi poſſe putet eum, ⁵⁵ qui ſe è Leucade præcipitaverit, ſuſtineret ſe, cum velit, ut enim id non poteſt: ſic animus perturbatus, & incitatus nec cohibere ſe poteſt, nec, quo loco vult, inſiſtere omnino: quæque creſcentia pernicioſa ſunt, eadem ſunt vitioſa naſcentia.

Ægritudo autem, ceteraque perturbationeſ amplificatæ, ⁴² certè peſtiferæ ſunt. igitur etiam ſuſceptæ, continuo in magna peſtis parte verſantur. etenim ipſæ ſe impellunt, ubi ſemel à ratione diſceſſum eſt: ipſaque ſibi imbecillitas indulget, in altumque provehitur imprudens, nec reperit locum conſiſtendi. quamobrem nihil intereſt, utrùm moderatas perturbationeſ approbent, an moderatam injuſticiam, moderatam ignaviam, moderatam intemperantiam. qui enim vitiiſ modum apponit, iſ partem ſuſcipit vitiorum. quod cum ipſum per ſe odioſum eſt, tum eo moleſtiuſ, quia ſunt in lubrico, ⁵⁶ incitatuæ ſemel proclive labuntur, ſuſtincricque nullo modo poſſunt.

Quid? quòd iidem Peripatetici perturbationeſ iſtas, quas ¹⁹ nos extirpandas putamus, non modo naturales eſſe dicunt, ⁴³ ſed etiam utiliſter à natura datæ? quorum eſt talis oratio. Primùm multis verbis iracundiam laudant: ceterum fortitudinis eſſe dicunt, multoque & ⁵⁷ in hoſtem, & in improbum civem vehementioreſ iratorum impetuſ eſſe: leves autem rationi-

48. Malitiam appellare eam, quam Græci.] Exiſtimavi faciendum, ut monerem ſic in Victorii, Gothofredi & aliis exhiberi editio- nibus, nec me ſcire, cur hæc eam fuerit expulſum ab Gebhardo, quem ſequuticiterioſe. Gronov.

49. Quæ ſi quando adepta eſt id.] Palat. pr. eadem piaretur id. ſe- cund. eadem putaretur id. tert. ut & Fab. Vat. ſi quando ea demptetur id quod. quart. ea deperaret id. quint. adeptaretur id. Gebhard.

50. Tum fert alacritatem.] Fabr. aſſert. ceterum Pall. ſec. quart. Vatic. tum fert alacritate, ut n. e. c. quid agat. Lambinus ut eſt in Gryphii libro: tum ea fertur alacritate. Idem.

51. Debilitatus, jacens?] Juſſus ſic ſcripſi, auctoritate vet. cod. Lambiniani, Pall. ſec. tert. quart. Vat. vulgò; debilitatuſque jacens. Idem.

52. Semper aliquis talis terror impendet.] Sic edidit Victorium ſecutus Lamb. nec longè abeunt vet. codd. Palat. quart. Vatican. ſemper aliquis talis terror i. a. u. hæc. Palat. quint. ſemper aliquis talis dolor, alioſ terror imp. atque ut hæc. Gebhard. Ex omnium horum codicum lectione manifeſtum eſt non induci ut credamus ſcripſiſſe Tullium, ſemper aliquis talis; quum litera poſtrema rō aliquis appareat nunquam. Gronov.

53. Nunquam illud ita pervulgatum eſt.] Pall. quatuor priores: nunquam ita pervulgatum illud eſt. elegantiuſ Victoriuſ: nunquam ita per illud vulgatum eſt. Gebhard. Ubi manet mentio aliorum optimorum codicum? Nam profeſſo Victorianam lectionem plene exhibet Vaticanuſ, unde eam reponere non dubitavi, quum exiſtimem & in aliis libris melioribus eam eſſe, & tmeſin illam non poſſe abeſſe ab Ciceroniſ ſuavitate. Gronov.

54. Sapientes ne attingat quidem.] Victoriuſ ita: & vet. cod. cum Pall. pr. ſec. tert. quart. Vatic. ſapientiuſ ne attingat. Pal. quint. ſapientiuſ quidem ne attingat omnino. Gebhard.

55. Qui ſe è Leucade præcipitavit.] Vet. cod. quinque Pall. Vatic. è Leucadâ. Idem.

56. Incitatuæ ſemel proclive labuntur.] Conjecerat hoc olim P. Lambinus, extatque in Pall. pr. quint. reliqui cum Vatic. & Fab. ſemel procliviſ lab. vulgò, in proclive. Gebhard. Ex hiſ quid veriuſ ſit, docet ipſe Tulliuſ lib. v de Finib. 28. Procliviſ currit oratio, ut teſtatur Gruteruſ eſſe in omnibus Pall. Gronov.

57. In hoſtem & in improbum.] Quum poſterior præpoſitio interci- diſſet in editione Gruteri, & hiuc ſequerentur alia, putavi reſtituendam, quum nulla juſta cauſa ſit credendi non veniſſe ab Cicerone. Id.

riunculas eorum, qui ita cogitant; prælium rectum est hoc fieri: convenit diuicare pro legibus, pro libertate, pro patria. hæc nullam habent vim, nisi ira excanduit fortiudo. nec verò de bellatoribus solum disputant. imperia severiora nulla esse putant sine aliqua acerbitate iracundiæ: oratores denique non modò acculantem, sed ne defendentem quidem probant sine aculeis iracundiæ. quæ etiam si non adsit, ramen verbis, atque motu simulandam arbitrantur, ut auditoris iram oratoris incendat actio. virum denique videri negant, qui irasci nesciat. eamque, quam lenitatem nos dicimus, vitioso lentitudinis nomine appellant.

44 Nec verò solum hæc libidinem laudant (est enim ira, ut modò definivi, ulciscendi libido) sed ipsum illud genus vel libidinis, vel cupiditatis ad summam utilitatem esse dicunt à natura datum: nihil enim quemquam, nisi quod libeat, præclare facere posse. noctu ambulabat in publico Themistocles, quòd somnum capere non posset: querentibusque respondebat, Militiadis tropais se è somno suscitari. cui non sunt audita Demosthenis vigilia? qui dolere se aiebat, si quando opificum antelucana vitæ esset industria. philosophia denique ipsius principes nunquam in suis studiis tantos progressus sine flagranti cupiditate facere potuissent. ultimas terras lustrasse Pythagoram, Democritum, Platonem accepimus. ubi enim quidquid esset, quod disci posset, eò veniendum iudicaverunt.

45 Num putamus hæc fieri sine summo cupiditatis ardore potuisse? Ipsam agritudinem, quam nos ut traxim, & immanem belluam, fugiendam esse diximus, non sine magna utilitate à natura dicunt constitutam, 58 ut homines castigationibus, reprehensionibus, ignominia affici se in delicto dolerent. impunitas enim peccatorum data videtur eis, qui & ignominiam, & infamiam ferunt sine dolore. mordaci est melius conscientia. 59 ex quo est illud è vita ductum ab Afranio. nam cum dissolutus filius,

60 *Heu me miserum!*

tum severus pater,

Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

46 Reliquas quoque partes agritudinis, vitæ esse dicunt, misericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indignorum sublevandas: ipsum illud amulari, obtreccare, non esse inutile, cum aut se non idem videat consecutum, quod alium, aut alium idem, quod se: metum verò si quis sustulisset, omnem vitæ diligentiam sublata fore, quæ summa esset in eis, qui leges, qui magistratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. hæc tamen ita disputant, ut refecanda esse fateantur, evelli penitus dicant nec posse, nec opus esse: ut in omnibus ferè rebus mediocritatem esse optimam existiment. quæ cum exponunt, nihilne tibi videtur, an aliquid dicere? A. Mihi verò dicere aliquid: itaque expecto, quid ad ista.

21 M. Reperiam fortasse: sed illud antè. videlicet, quanta fuerit apud Academicos verecundia? planè enim dicunt quod

ad rem pertineat. Peripateticis respondetur à Stoicis. digladiantur illi, per me licet: cui nihil est necesse, 61 nisi ubi sit illud, quod verisimillimum videatur, anquirere. quid est igitur, quod occurrat in hac quæstione, è qua possit attingi aliquid verisimile, quo longius mens humana progredi non potest? definitio perturbationis: qua rectè Zenonem usum puto. ita enim definit, ut perturbatio sit adversa ratione, contra naturam, animi commotio: vel brevitas, 62 ut perturbatio sit appetitus vehementior: vehementior autem inrelligatur is, qui procul absit à naturæ constantia.

Quid ad has definitiones possim dicere? atqui hæc pleraque sunt prudenter, acuteque differentium. illa quidem ex rhetorum pompa, ardore animorum, cotesque virtutum. an verò vir fortis, nisi stomachari cæperit, non potest fortis esse? 63 gladiatorium id quidem. quamquam in eis ipsis videmus sæpe constantiam. colloquuntur, 64 congediuntur, queruntur, aliquid postulant, ut magis placati, quam irati esse videantur. sed in illo genere sit tanè Pacideianus aliquis hoc animo, ut narrat Lucilius,

Occidam illum equidem, & vincam, si id quareris, inquit, Feram illud credo fore, in os prius accipiam ipse, Quam gladium in stomacho, 65 sura, ac pulmonibus fisco, Odi hominem: iratus pugno: nec longius quidquam Nobis, quam dextrae gladium dum accommodat alter: Usque adeò studio, atque odio illius, effevor ira.

Ac sine hac gladiatoria iracundia videmus progredientem 2.2 apud Homerum Ajacem multa cum hiiaritate, cum depugna- 49 turesse est cum Hectorre: cuius, ut arma sumpserit, ingressio lætitiæ attulit focis, terrorem autem hostibus: ut ipsum Hectorrem, quemadmodum est apud Homerum, toto pectore trementem provocasse ad pugnam paniteret. Atque hi colloqui iuter se, priusquam manum consererent, leniter & quietè, nihil ne in ipsa quidem pugna iracundè, rabiose fecerunt. ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen invenit, iratum existimo Gallo torquem detraxisse: nec Marcellum apud Clastidium ideò fortem fuisse, quia fuerit iratus.

De Africano quidem, quia notior est nobis propter recentem memoriam, vel jurare possum, non illum iracundia tum inflammatum fuisse, 66 cum in acie M. Halienu Pelignum scuto protexerit, gladiumque hosti in pectus infixit. de L. Bruto fortasse dubitarem, an propter infinitum odium tyranni effrenatus in Arrunte invalserit. video enim utrumque comminus icu cecidisse contrario. Quid igitur luc adhibetis iram? an fortitudo, nisi insanire cæperit, impetus suos non habet? quid? Herculem, quem in cælum ista ipsa, quam vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitudo, iratumne censes confixisse cum Erymanthio apro, aut leone Nemeo? an etiam Thefeus Marathonii tauri cornua comprehendit iratus? vide, ne fortitudo minimè sit rabiosa, sitque iracundia tota levitatis. 67 neque enim est ulla fortitudo, quæ rationis est experta.

Con-

58. *Ut homines castigationibus.* Non ausim ejicere ad homines. illique substituere et omnes. quod exstat in quinque Pall. Fab. Vatic. ed. Victorii. quod item se tunc utret. editionibus, huicque loco aptius. Gebhard.

59. *Ex quo est illud è vita ductum ab Afranio.* Non reperio ullum vestigium in nostris eod. emendationis Lambin. ex quo est illud scilicet dictum ab Afr. solus Pal. quint. cum Vatican. evista. Fab. item delet ab. Idem.

60. *Heu me miserum: tum severus pater.* Rectè sic edidit Victorius, consensum natæ quinque Pall. iuceptè post miserum, dixisset inferitur. Idem.

61. *Nisi ubi sit illud, quod verisimillimum videatur, anquirere.* Ita legendum docui in Crepundii: video jam extare in edit. Victor. in Vaticano: imò dudum à Victorio sic edidit Lambinus; & ita vet. ejus codex. Liber Gryphii, Palat. tert. acquirere. vulgò, inquirere. Idem.

62. *Ut perturbatio sit appetitus vehementior: vehementior autem.* Palat. quart. Vatican. sit appetitus: vehementior autem. Idem.

63. *Gladiatorium id quidem.* Idem ex Victorio sic edidit Lam-

bin. exstatque in vet. cod. secund. tert. Vatic. vulgò, gladiatorum. Idem.

64. *Congrediuntur, queruntur, aliquid p.* Medio verbo, quod vulgatis absit, auctior est editio Victorii cum quinque Pall. Fabr. Idem.

65. *Sura ac pulmonibus fisco.* Fab. Palat. quart. furia. Turneb. libro vii cap. 18. fisco. Lamb. Luri ac pulm. Gebhard. Ex vet. lib. video notatum sura, quod opinor etiam voluit innuere Gebhardus. Ex illis autem quorum hæc vox media ponitur, vix dubitabile est, quin ut aliena & remota hinc est sura, sic proxima & aptissima est hira, quæ vox jam satis illustrata. Gronov.

66. *Cum in acie M. Halienu Pelignum scuto protexerit.* Codex Vatic. in acie Mallienum Pelignum sc. pro. quo alludit Pal. quart. Mallieninum; item ceteri cum Fabr. alienum reponentes. Gebhard.

67. *Neque enim est ulla fortitudo, quæ rationis est experta.* Ita est in quinque Pall. Fabr. Vaticano; Victorii partim quoque editione; nam folium est ante ulla spernit. vulgò; neque enim est illa fortitudo, quæ rationis experta est. Idem.

23 Contemnendæ res sunt humanæ: negligenda mors est: pa-
51 tibilis & dolores, & labores putandi. Hæc cum constituta
sint iudicio atque sententia, tum est robusta illa, & stabilis
fortitudo: nisi forte quæ vehementer, acriter, animosè fuerit,
iracundè fieri suspicamur. Mihi ne Scipio quidem ille, pon-
tifer maximus, qui hoc Stoicorum verum esse declaravit,
68 numquam privatam esse sapientem, iratus videretur fuisse
Ti. Graccho, tum, cum consulem languentem reliquit, at-
que ipse privatus, ut si consul esset, qui rempublicam salvam
esse veller, se sequi iussit.

52 Nescio, ecquid ipsi nos fortiter in republica fecerimus. si
quid fecimus, certè irati non fecimus. An est quidquam simi-
lius insaniam, quàm ira? quam bene Ennius initium dixit in-
saniam. Color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum, at-
que factorum, quam partem habent sanitatis? quid Achille
Homericò fœdus? quid Agamemnone, in iurgio? nam Aja-
ccem quidem ira ad furorem, mortemque perduxit. Non igitur
desiderat fortitudo advocatam iracundiam. Satis est in-
structa, armata, parata per sese. Nam isto modo quidem li-
cet dicere, utilem violentiam ad fortitudinem, utilem etiam
dementiam, quòd & insani, & ebrii multa faciunt sæpe ve-
hementiùs. Semper Ajax fortis: fortissimus tamen in fu-
rore:

*Nam facinus fecit maximum, cum, Danais inclinantis,
Summam rem perfecti manus, 69 prælium restituit insanens.*

24 Dicamus igitur utilem insaniam. 70 tracta definitionem
53 fortitudinis. intelliges, eam stomacho non egere. Fortitudo
est igitur, affectio animi, legi summæ in perpetuendis rebus
obtemperans; vel conservatio stabilis iudicii in eis rebus, quæ
formidolosa videntur, subeundis, & repellendis; vel scientia re-
rum formidolosarum, contrariarumque, perferendarum aut
omnino negligendarum, conservans earum rerum stabile iudi-
cium: vel brevius, ut Chryssippus. nam superiores definitio-
nes erant Sphæri, hominis in primis bene definitis, ut pu-
tant Stoici: sunt enim omnino omnes ferè similes: sed de-
clarant communes notiones, alia magis alia. Quo modo igitur
Chryssippus? Fortitudo est, inquit, scientia perferenda-
rum rerum, vel affectio animi in patièdo, ac perferendo,
summæ legi parens sine timore. 71 Quamvis licet insectemur
istos, ut Carneades solebat. metuo, ne soli philosophi sint.
Quæ enim istarum definitionum non aperit notionem nos-
tram, quam habemus omnes de fortitudine, testam, atque
involutam? qua aperta, quis est, qui aut bellatori, aut impe-
ratori, aut oratori quærat aliquid, neque eos existimet sine
rabie quidquam fortiter facere posse?

54 Quid? Stoici, qui omnes insipientes insanos esse dicunt,
nonne ista colligunt? remove perturbationes, maximæque
iracundiam: jam videbuntur monstra dicere. Nunc autem
ita differunt, sic se dicere, omnes stultos insanire, ut malè
olere omne cœnum. At non semper. Commove: senties.
Sic iracundus non semper iratus est. Lacesse: jam videbis
furentem. Quid? ista bellatrix iracundia, cum domum re-
diit, qualis est cum uxore? cum liberis? cum familia? an tum
quoque est utilis? est igitur aliquid, quod perturbata mens
melius possit facere, quàm constans? an quisquam potest si-

ne. perturbatione mentis irasci? bene igitur nostri, cum om-
nia essent in morbis vitia, quòd nullum erat iracundia fœ-
dus, 72 iracundos solos, morbosos nominaverunt. Orato- 25
rem verò irasci minimè decet: 73 simulare non dedecet.

An tibi irasci tum videtur, cum quid in causis acriùs, & 55
vehementiùs dicimus? quid? cum jam rebus transactis, &
præteritis orationes scribimus, num irati scribimus?

Et quis hoc animadvertit? Vincite,

num aut egisse unquam iratum Æsopum, aut scripsisse exi-
stimamus iratum Accium? aguntur ita præclare, & ab ora-
tore quidem melius, si modò est orator, quàm ab ullo hi-
strione: sed aguntur leniter, & mente tranquilla. Libidi-
nem verò laudare, cuius est libidinis? Themistoclem mihi
& Demosthenem profertis: additis Pythagoram, Democri-
tum, Platonem. Quid? vos studia, libidinem vocatis? quæ
vel optimarum rerum, ut ea sunt, quæ profertis, sedata ta-
men, & tranquilla esse debent. Jam ægritudinem laudare,
unam rem maximè detestabilem, quorum est tandem philo-
sophorum? At commodè dixit Afranius,

Dummodò delectat aliqui, delectat quod lubet.

Dixit enim de adolescente perditò, ac dissolutò: nos autem
de constanti viro, ac sapienti quarimus. Et quidem ipsam il-
lam iram centurio habeat, aut signifer, vel ceteri, de quibus
dici non necesse est, ne rhetorum aperiamus mysteria.

Utile est enim uti motu animi, qui uti ratione non potest: 56
nos autem, ut testificor sæpe, de sapiente quarimus. At 26
etiam æmulari utile est, obrectare, misereri. Cur misereare
potiùs, quàm feras opem, si id facere possis? an sine miseri-
cordia liberales esse non possumus? non enim suscipere ipsi
ægritudines propter alios debemus: sed alios, si possumus,
levare ægritudine. Obrectare verò alteri, aut illa vitiosa
æmulatione, quæ rivalitati similis est, æmulari quid habet
utilitatis, cum sit æmulantis, angi alieno bono, quod ipse
non habeat: 74 obrectantis autem, angi alieno bono, quòd
id etiam alius habeat? quis id approbare possit, ægritudinem
suscipere pro experientia, si quid habere velis? nam solum
habere velle, summa dementia est.

Mediocritates autem malorum quis laudare rectè possit? 57
quis enim potest, in quo libido, cupiditasve sit, non libidi-
nosus & cupidus esse? in quo ira, non iracundus? in quo an-
gor, non anxius? in quo timor, non timidus? 75 libidino-
sum igitur, & cupidum, & iracundum, & anxium, & timi-
dum censemus esse sapientem? 76 de cuius excellentia multa
quidem dici quamvis fuscè, lateque possint: sed brevissi-
mè illo modo, sapientiam esse rerum divinarum, & huma-
narum scientiam, cognitionemque, quæ cuiusque rei causa
sit. ex quo efficitur, ut divina imitetur, humana omnia in-
feriora virtute ducat. In hanc tui igitur, tamquam in mare,
quod est ventis subiectum, perturbationem cadere tibi di-
xisti videri? quid est, quod tantam gravitatem, constantiam-
que perturbet? an improvisum aliquid, aut repentinum? 77
quid potest accidere tale, & cui nihil quod homini evenire
possit? Nam quod ajunt nimia refecari oportere, natura-
lia relinquere: quid tandem potest esse naturale, quod idem
nimium esse possit? sunt enim omnia ista ex errorum ortu
radi-

68. Numquam privatam esse sapientem.] Rectè hoc Lambinus, cui secundas ferunt Pall. sec. tert. quart. Fabr. Vatic. aliàs, nunquam iratum esse. Gebh.

69. Prælium restituit insanens.] Ejeci illud cum seu quum suavis quinquè Pall. Vatic. ante restituit. Idem.

70. Tracta definitionem.] Pal. tert. tracta definitione. Fabr. tata definitione. Gebh. Paulo post, mi lector, notabis vocem perferendarum, ut aberat ab editionibus Victorii & Hervæiana vitio typorum, sic & ab Gruterina, & inde huc usque e loco suo exsulavisse. Et cur Gothofredus eam ponit in margine? Gronov.

71. Quamvis licet insectemur istos.] Ita vet. codex; quinque Pal. vulgo: licet enim insectemur. Gebh.

72. Iracundos solos morbosos nominaverunt.] Fabr. Vatican. morbosos. quæ, ut puto, genuina est lectio. Palat. quartus, mortuos. Idem.

73. Simulare non dedecet.] Pal. tert. Vatic. non decet. non probò 74.

74. Obrectantis autem angi alieno bono.] Sic edidit Victorius, & post eum Lambin. repetuntque rō angi Pall. secund. tert. quart. Idem.

75. Libidinosum igitur & cupidum & iracundum.] Et cupidum ignorat quatuor Pall. Fabr. Vatican. Idem.

76. De cuius excellentia multa quidem quamvis fuscè lateque possint.] Vatican. dici quamvis lateque possint. ceterum Pall. tert. quart. etiam possit. Idem.

77. Quid potest accidere tale, & cui nihil quod homini evenire possit?] Malui hanc lectionem, cum quinque Pall. Vatican. Victorii (quamvis in secundo, quint. amplius appendantur hæc: evenire possit, ne præmeditatum sit.) quam vulgarem tolerare lectionem fœdis glossis oblitam: quid potest accidere tale ei, cui nihil subitum est, quod homini evenire possit. Idem.

- radicibus. ⁷⁸ Quæ evellenda, & extrahenda penitus, non circumcidenda, nec amputanda sunt.
- 27 Sed quoniam suspicor te non tam de sapiente, quàm de te ipso querere (illum enim putas omni perturbatione esse liberum, te vis) videamus, quanta sint, ⁷⁹ quæ à philosophia remedia morbis animorum adhibeantur. est enim quadam medicina certè: nec tam fuit hominum generi infensa, atque inimica natura, ut corporibus tot res salutares, ⁸⁰ animis nullam invenerit. De quibus hoc etiam est merita melius, quod corporum adjumenta adhibentur extrinsecus, animorum salus inclusa in his ipsis est. Sed quo major est in eis præstantia, & divinior, ⁸¹ eo majore indigent diligentia. ⁸² Itaque bene adhibita ratio cernit, quid optimum sit: neglecta, multis implicatur erroribus.
- 59 Ad te igitur mihi jam convertenda omnis oratio esse. simul enim querere te de sapiente; quaris autem fortasse de te. Earum igitur perturbationum, quas exposui, varix sunt curationes. nam neque omnis ægrotudo una ratione sedatur. alia est enim lægenti, alia miseranti, alia invidenti adhibenda medicina. Est etiam in omnibus quattuor perturbationibus illa distinctio, utrum ad universam perturbationem, quæ est aspernatio rationis, aut appetitus vehementior: an ad singulas, ut ad metum, libidinem, reliquasque melius adhibeatur oratio, & utrum illudne non videatur ægrè ferendum, ex quo suscepta sit ægrotudo, ⁸³ an omnium rerum tollenda omnino ægrotudo: ut si quis ægrè ferat, se pauperem esse, idne disputes, paupertatem malum non esse: an hominem ægrè ferre nihil oportere. nimirum hoc melius: ne, si fortè de paupertate non persuaseris, sit ægrotudini concedendum: ægrotudine autem sublata, propriis rationibus, quibus heri usi sumus, quodam modo etiam ⁸⁴ paupertatis malum tollitur.
- 28 Sed omnis ejusmodi perturbatio, animi placatione abluatur illa quidem, cum doceas, nec bonum illud esse, ex quo lætitia, aut libido oriatur; nec malum, ex quo aut metus, aut ægrotudo: verumtamen hæc est certa, & propria sanatio, si doceas, ipsas perturbationes per se esse vitiosas, nec habere quidquam aut naturale, aut necessarium: ut ipsam ægrotudinem leniri videmus, cum obijciuntur mærenibus imbecillitatem animi examinatis, cumque eorum gravitatem, constantiamque laudamus, qui non turbulente humana patiantur. quod quidem solet eis etiam accidere, qui illa mala esse censent, ferenda tamen æquo animo arbitrantur. putat aliquis esse voluptatem bonum: alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab avaritia avocari potest. illa autem altera ratio, & oratio, quæ simul & opinionem falsam tollit, ⁸⁵ & ægrotudinem detrahit, est ea quidem utilior, sed raro proficit, ⁸⁶ neque est ad vulgus adhibenda.
- 61 Quædam autem sunt ægrotudines, quas levare illa medicina nullo modo possit: ut si quis ægrè ferat, nihil in se esse

virtutis, nihil animi, nihil officii, nihil honestatis: propter mala is quidem angatur, sed alia quædam sit ad eum admodum curatio, & talis quidem, quæ possit esse omnium, etiam de ceteris rebus discrepantium philosophorum. inter omnes enim convenire oportet, commotiones animorum, à recta ratione averfas, esse vitiosas, ut, etiam si nec mala sint illa, quæ metum, ægrotudinemve; ⁸⁷ nec bona, quæ cupiditatem, lætitiameve moveant, tamen sit vitiosa ipsa commotio. constantem enim quandam volumus, sedatum, gravem, humana omnia prementem, illum esse, quem magnanimum, & fortem veterum dicimus. talis autem nec marens, nec timens, nec cupiens, nec gestiens esse quisquam potest. eorum enim hæc sunt, qui eventus humanos, superiores, quàm suos animos esse ducunt.

Quare omnium philosophorum, ut antè dixi, una ratio est ²⁹ mendendi, ut nihil, quale sit illud, quod perturbet animum, ⁶² sed de ipsa sit perturbatione dicendum. itaque primum in ipsa cupiditate, cum id solum agitur, ut ea tollatur, non est querendum, bonum illud, necne sit, quod libidinem moveat: sed libido ipsa tollenda est: ut si vive, quod honestum est, id sit summum bonum, sive voluptas, sive horum utrumque conjunctum, sive illa tria genera bonorum, tamen, etiam si virtutis ipsius vehementior appetitus sit, ⁸⁸ eadem sit omnibus ad deterrendum adhibenda oratio. ⁸⁹ continet autem omnem sedationem animi, humana in conspectu posita natura: quæ quo facilius expressa cernatur, explicanda est oratione communis conditio, lexque vita.

Itaque non sine causa, ⁹⁰ cum Orestem fabulam doceret ⁶³ Euripides, primos tris versus revocasse dicitur Socrates:

⁹¹ Neque tam terribilis ulla fando oratio est,

⁹² Nec fors, nec ira calitum involvum malum,

⁹³ Quod non natura humana patiendo efferat.

Est autem utilis ad persuadendum, ⁹⁴ ea, quæ acciderunt, ferri & posse, & oportere, enumeratio eorum, qui tulerunt. etsi ægrotudinis sedatio & hæstera disputatione explicata est, & in Consolationis libro, quem in medio (non enim sapientes eramus) marore, & dolore conscripsimus: quodque verat Chryppus, ad recentes quasi tumores animi, remedium adhibere, id nos fecimus, naturæque vim atulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudinem concederet.

Sed ægrotudini, de qua satis est disputatum, finitimus est ³⁰ metus. De quo pauca dicenda sunt. Est enim metus, ut ægrotudo, præsentis; sic ille, futuri mali. Itaque nonnulli ægrotudinis partem metum, metum esse dicebant. alii autem metum, præmolestiam appellabant, quod est quasi dux consequentis molestiæ. Quibus igitur rationibus instantia fruntur, eisdem contemnuntur sequentia. nam videndum est in utrisque, ne quid humile, summissum, molle, examinatum, fractum, abjectumque faciamus. Sed quamquam de ipsius metus

78. Quæ evellenda & extrahenda penitus.] Vatic. quæ evellenda penitus. duo Pall. sec. quint. luxuriant: sunt enim omnia ista non ex naturalibus causis; sed ex errorum ortu radicibus. inepte. Gebh.

79. Quæ a Philosophia remedia morbis animorum.] Quinque Pall. Vatic. omittunt præpositionem a. Idem.

80. Animis nullam invenerit.] Fabr. Vatican. animis nullas. quart nulla. Idem.

81. Eo majore indigent diligentia.] Pall. quatuor priores, Vatican. indiget. Idem.

82. Itaque bene adhibita ratio.] Turneb. ex conjecturâ lib. v. 1 c. 8 Advers. reponit, bene habita. Idem.

83. An omnium rerum tollenda omnino ægrotudo.] Pertinacissimè pro hac læsione dimicat Lambinus, eui in subsidium adveniunt Pall. pr. sec. quartus. reliqui cum Fabr. Vatic. toleranda vel tolleranda. Idem.

84. Paupertatis malum tollitur.] Pal. secundus paupertatis nomen vel. Idem.

85. Et ægrotudinem detrahit.] Pal. tert. destrahit. Idem.

86. Neque est ad vulgus adhibenda.] Sic cum Victorio Lambinus, Pall. sec. tert. nam pr. neque etiam est ad vulg. alb. sicque fere quint. nam esse tollit. Idem.

87. Nec bona quæ cupiditatem.] Optimus Palatin. quart. cupiditatem. Idem.

88. Eadem sit omnibus ad deterrendum.] Fabr. deterrendum. Idem.

89. Continet autem omnem sedationem animi.] Sic reperiit Pall. pr. tert. quart. quint. quippe sec. omnes. nec longè abit Victorius edito hoc ordine, sedationem omnem &c. vulgò abicit omnem: sed est quoque in Fabr. Idem.

90. Cum Orestem fabulam doceret Euripides.] Prætulit vulgatam lætionem. nam Victor. eum Palatin. quart. Orestis. secund. quart. Oreste. ceterum diceret agnoscent Palatin. quinque, Vatic. Fabr. non doceret. Idem.

91. Neque tam terribilis ulla fando oratio est.] Quinque Palat. ratio est. Idem.

92. Nec fors, nec ira calitum involvum malum.] Sic emendavi adjuncto autoritate Lambini & Palat. in quibus singulari nec nec. sed in solo primo, & Vaticano fors. quod eur melius hic sit, dixit Lambinus. in ceteris, ut & Victorii editione, libro Fabr. nec fors nec: ceterum ira calitum involvum malum, est ἐπιπορὴ βλάσθη; itaque minor eur Victorius ediderit, involvum, & in quinque Palatin. lætat involvum. Idem.

93. Quod non natura humana patiendo efferat.] Sic legatur, aut ut vult Lambin. efferat, ἐκέρτο. Græci versus sunt ex initio Orestis Euripidis. Vide Muretum Variar. libro 111 cap. 16. Idem.

94. Ea, quæ acciderunt.] Quinque Pall. Fab. acciderint. Idem.

tus inconstantia, imbecillitate, levitate dicendum est: tamen multum prodest, ea, quæ metuuntur, ipsa contemnere. Itaque, sive casu accidit, sive consilio, percommode factum est, quod eis de rebus, quæ maxime metuuntur, de morte, & de dolore, primo, & proximo die disputatum est. Quæ si probata sunt, metu magna ex parte liberati sumus. Ac de maiorum opinione, hæc tenus.

31 Videamus nunc de bonorum, id est, de lætitia, & de cupiditate. Mihi quidem in tota ratione ea, quæ pertinet ad animi perturbationem, una res videtur causam continere, omnes eas esse in nostra potestate, omnes judicio susceptas, omnes voluntarias. Hic igitur error est eripendus, hæc detrahenda opinio: 95 atque ut in malis opinatis, tolerabilia: sic in bonis, sedatiora sunt efficienda ea, quæ magna, & lætabilia dicuntur. Atque hoc quidem commune malorum, & bonorum: ut, si jam difficile sit persuadere, nihil earum rerum, quæ perturbent animum, aut in bonis, aut in malis esse habendum, tamen alia ad alium motum curatio sit adhibenda, aliaque ratione malivolus, alia amator, alia rursus anxius, alia timidus, corrigendus. atque erit facile, sequentem eam rationem, quæ maxime probatur de bonis, & malis, negare unquam lætitiæ affici posse insipientem, quod nihil unquam haberet boni.

66 Sed loquimur nunc more communi, 96 Sint sanè ista bona, quæ putantur, 97 honores, divitiæ, voluptates, cetera: tamen in eis ipsis potiundis exultans, gestiensque lætitia, turpis est: ut, si ridere concessum sit, vituperetur tamen cachinnatio. eodem enim vitio est 98 effusio animi in lætitiâ, quo, in dolore, contractio: eademque levitate cupiditas est in appetendo, qua lætitia, in fruendo: 99 & ut nimis afflictæ molestia, sic animi elati lætitiâ, jure judicantur leves. & cum invidere, ægritudinis sit: malis autem alienis voluptatem capere, lætitiæ: utrumque immanitate, & feritate quadam proponenda, castigari solet. Atque 100 ut confidere decet, timere non decet: sic gaudere decet, lætari non decet: quoniam docendi causa à gaudio lætitiâ distinguiamus.

67 Illud jam supra diximus, fieri contractionem animi rectè nunquam posse, 1 elationem posse: aliter enim Nævianus ille gaudet Hæctor,

Latus sum

Laudari me abs te, pater, laudato viro:

2 aliter ille apud Trabeam,

Lena delimita argento nutum observabit meum,

Quid velim, quid studeam: adveniens digito impellam javinam:

Fores patebunt, de improviso Chrysis ubi me adspexerit,

Alacris obvians mihi venit, complexum exoptans meum,

Mibi se dedit.

Quam hæc pulcra putet, ipse jam dicet,

Fortunam ipsam anteibo fortunis meis.

Hæc lætitiâ quàm turpis sit, satis est diligenter attendentem 32 penitus videre.

Et ut turpes sunt, qui efferunt se lætitiâ tum, cum fruuntur Venereis voluptatibus: sic flagitiosi, qui eas inflammato animo concupiscunt. Totus verò iste, qui vulgò appellatur amor, (nec, hercule, invenio, quo nomine alio possit appellari) tantæ levitatis est, ut nihil videam, quod putem confestim. Quem Cæcilius,

— deum qui non summam putet,

Aut stultum, aut rerum esse imperitum existimet:

Cui in manu sit, quem esse dementem velit,

3 *Quem sapere, quem insanire, quem in morbum injici,*

Quem contra amari, 4 quem arcessiri, quem expeti.

O præclaram emendatricem vitæ, poeticam! quæ amorem, 69 flagitiū, & levitatis auctorem, in concilio deorum collocandum putet. De comœdia loquor: 5 quæ, si hæc flagitia non probaremus, nulla esset omnino. 6 Quid air ex tragœdiâ princeps ille Argonautarum?

7 *Tu m' amoris magis, quàm honoris servasti gratiâ.*

Quid ergo? hic amor Medæe quanta miseriarum excitavit incendia! atque eâ tamen apud alium poetam patri dicere audeat, se conjugem habuisse

Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiorque est patre.

Sed poetas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagitio 33 versari ipsium videmus Jovem. Ad magistros virtutis, philosophos veniamus: qui amorem negant stupri esse, & in colitigant cum Epicuro, non multum, ut opinio mea fert, mentiente. quis est enim iste amor amicitia? nec quæ deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem? mihi quidem hæc in Græcorum gymnasiis nata consuetudo videtur: in quibus isti liberi, & concessi sunt amores. Bene ergo Ennius,

Flagitii principium est nudare inter civis corpora.

8 Qui ut sint, quod fieri posse video, pudici, solliciti tamen, & anxii sunt: eoque magis, quod seipsum continent, & coercent.

Atque, ut muliebres amores omittam, quibus majorem 71 licentiam natura concessit: quis aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poetæ velint: aut non intelligit, quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Lajus? quid denique homines doctissimi, & summi poetæ: de seipsis, & carminibus edant, & cantibus? fortis vir in sua republica cognitus, quæ de juvenum amore scribit Alcæus? nam Anacreontis quidem tota poesis, est amatoriam. Maxime verò omnium flagrasse amore Ræginum Ibycum, apparet ex scriptis. Atque horum omnium libidinosos esse amores videmus. Philosophi sumus exorti, & auctore quidem nostro Platone, quem non injuria Dicaearchus accusat, qui amoris auctoritatem tribueremus.

Stoici verò & sapientem amaturum esse dicunt: & amo- 72
rein

95. Atque ut in malis opinatis tolerabilia.] Quod habent & editio Victor. & quatuor Pall. ac Vatic. vulgò, tolerabiliora. Gebh.

96. Sint sanè ista bona.] Palat. quart. Fabr. Vatic. sunt sanè ista. Idem.

97. Honores, divitiæ, voluptates, cetera: tamen.] Hæc scriptura tuetur se auctoritate Pall. tert. quart. Vaticani. in Fabr. Palat. quint. editur, & cetera tamen. male: ut & in editione Victor. voluptates: cetera tamen. Idem.

98. Effusio animi in lætitiâ.] Pal. quart. lætitiâ. Idem.

99. Et ut nimis afflictæ molestia.] Pall. sec. quart. Vaticanus afflictæ molestia. Idem.

100. Ut confidere decet.] Alius diffidere: alius; ut non fidere. Idem.

1. Elationem posse.] Absunt hæc à tribus prioribus Pall. qui & antecedentia verba ita digerunt: contractionem animi rectè fieri nunquam. Idem.

2. Aliter ille apud Trabeam.] Ejeci quod sequebatur Chærea, cum neque agnoscat quinquæ Pall. neque Fabriciano. Idem.

3. Quem sapere, quem insanire.] Ita Victorius, omnesque mss. tam Pall. quam Fab. Vatican. vulgò sanari. Idem.

4. Quem arcessiri.] Ita maluit eum Lambino ex vet. cod. ac quin-

que Palat. & Vatican. sed iidem omnes quoque, quem expeti, quem arcessiri. Idem.

5. Quæ, si hæc flagitia non probaremus.] Constanter duo Pall. quart. quint. Fab. si hæc flagitia nos probaremus. Idem.

6. Quid air ex Tragœdiâ princeps ille Argonautarum?] Sic restituendum est ex Victor. Pal. quart. inclinante hue Pal. tert. qui aut legit. quint. verò quid ex Tragœdiâ princeps ille Argonautarum Jason? quod probarem absente nomine Ducis. vulgò, quid autem ex Trag. Idem.

7. Tu m' amoris magis quàm honoris servasti gratiâ.] Hoc scripti fiducia editionis Victor. & quinquæ Pall. tum Fabr. aliâs, Tu m' amoris magis, quàm honoris servasti gratiâ. Euripides.

8. Qui ut sint, quod fieri posse video.] Reprehendi Victor. scripturam, quam video extare quoque in quinquæ Palatin. Fab. Vat. vulgò, sicut fieri posse. Gebhard. Itaque sic nunc quoque edidi, quem rē quod in Gruteriana sit intermissum, etiam præve in hac negligentibus posteris. Gronov.

rem ipsum, conatum amicitia faciendæ ex pulcritudinis specie definiunt. qui si quis est in rerum natura sine sollicitudine, sine desiderio, sine cura, sine suspitio: sit sane. vacat enim omni libidine. hac autem de libidine oratio est. sin autem est aliquis amor, ut est certè, qui nihil absit, aut non multum ab infania, qualis in Leucadia est:

Si quidem sit quisquam deus, cui ego sim cura.

73 At id erat deis omnibus cutandum, quemadmodum hic frueretur voluptate amatoriam.

Hec me infelicem!

Nihil verius. Probè & ille,

Sanssive es, qui temerè lamentare?

Sic infans videtur etiam suis. At quas tragedias effecit?

Te Apollo sancte, ser opem, teque omnipotens Neptune, invococo;

Vosque adeo venti.

Mundum totum se ad amorem suum sublevandum converturum putat: Venerem unam excludit, ut iniquam.

Nam quid ego te appellem Venus?

74 Eam præ libidine negat curare quidquam. quasi verò ipse non propter libidinem tanta flagitia & faciat, & dicat. Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio est, ut & illud, quod cupiat, ostendat quàm leve, quàm contemnendum, quàm nihil sit omnino, quàm facilè vel aliunde, vel alio modo perfici, vel omnino negligi possit. 9 Abducendus est etiam nonnumquam ad alia studia, sollicitudines, curas, negotia. Locideneque mutatione, tamquam ægroti non convalescentes, sæpe curandus est.

75 Etiam novo quodam amore veterem amorem tamquam clavo clavum ejiciendum putant. maximè autem admonendus, quantus sit furor amoris. omnibus enim ex animi perturbationibus est profectò nulla vehementior: ut, si jam ipsa illa accusare nolis, supra dico, & corruptelas, & adulteria, incesta denique, quorum omnium accusabilis est turpitudine: 11 sed ut hæc omittas, perturbatio ipsa mentis in amore, fœda per se est. nam ut illa præteream, quæ sunt furoris:

76 Hæc ipsa per sese quam habent levitatem, quæ videntur esse mediocritas?

— *injurie,*

*Suspiciones, inimicitia, indutia,
Bellum, pax rursus. Incerta hæc si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam si des operam, ut cum ratione insanias.*

Hæc inconstantia, mutabilitasque mentis, quem non ipsa pravitate deterrat? est enim illud, quod in omni perturbatio-

ne dicitur, demonstrandum, nullam esse nisi opinabilem, nisi iudicio susceptam, nisi voluntariam. etenim si naturalis amor esset: 12 & amarent omnes, & semper amarent, & idem amarent, neque alium pudor, alium cogitatio, alium satietas deterreret.

13 Ira verò quæ quamdiu perturbat animum, dubitationem 36 infania non habet: cuius impulsu existit etiam inter fratres 77 tale iurgium:

Quis homo te exsuperavit unquam gentium impudentia?

Quis autem malitia te?

Nosti quæ sequuntur. alternis enim verbis intorquentur inter fratres gravissimæ contumelia: ut facilè appareat, Atrei filios esse, ejus, qui meditatur pœnam in fratrem novam.

Major mihi moles, majus miserandum malum,

Qui illius acerbum cor contundam & comprimam.

14 Quæ igitur hæc erunt moles? audi Thyestem ipsum:

15 *Impius hortatur me frater,* 16 *ut meos malis miser*

Manderem natos.

Eorum viscera apponit: quid est enim, quò non progrediar eodem ira, quò furor? Iraque iratos propriè dicimus existere de potestate, id est, de consilio, de ratione, de mente. horum enim potestas in totum animum esse debet.

17 His aut subtrahendi sunt ei, in quos impetum conantur 78 facere, dum se ipsi colligant (quid est autem se ipsum colligere, nisi 18 dissipatas animi partes rursus in suum locum cogere?) ut rogandi orandique sunt, ut, si quam habent ulciscendi vim, differant in tempus aliud: dum deservescat ira. Deservescere autem certè significat ardorem animi invita ratione excitatum. Ex quo illud laudatur Archyæ: qui cum villicio factus esset irator, Quo te modo, inquit, accepissem, nisi iratus essem?

Ubi sunt ergo isti, 19 qui iracundiam utilem dicunt? (Potest utilis esse infania?) Aut naturalem? an quidquam esse 79 potest secundum naturam, quod sit repugnante ratione? quo modo autem, si naturalis esset ira; aut alius alio magis iracundus esset: 20 aut finem haberet prius, quàm esset ulla ulciscendi libido: aut quemquam pœniteret, 21 quod fecisset per iram? ut Alexandrum regem videmus, qui cum interemisset Clitum, familiarem suum, vix à se manus abstinuit. tanta vis fuit pœniterendi. quibus cognitis, quis est, qui dubitet, quin hic quoque motus animi, sit totus opinabilis, ac voluntarius? quis enim dubitaret, quin ægrotationes animi, qualis est avaritia, gloriæ cupiditas, æt eo, quòd magni æstimetur ea res, ex qua animus ægrotat, oriantur? unde intelligi debet, perturbacionum quoque omnem, esse in opinione.

Et,

9. Abducendus est etiam nonnumquam.] Sic edidit Victorius, & rectè, cum quo faciunt Palatin. quart. quint. Fabr. Vatican. Gebb.

10. Etiam novo quodam amore.] Palatin. tert. quart. Fabr. novo quidam amore. Idem.

11. Sed ut hæc omittas, perturbatio.] Sic edidit Victorius, cui adfuerunt Palat. quinque, ac Fabr. in Vatican. tamen; ut hæc comitas, perturbatio. Idem.

12. Et amarent omnes, & semper amarent, & idem amarent.] Ut edidit Victorius, exstat in Palatin. quart. Vatic. aliis hæc tendunt, & amarent omnes, & amarentur, & semper amarent. Idem.

13. Ira verò quæ quàm diu perturbat animum.] Refusit hoc itemdem ex editione Victorii, Palatin. Fabr. Pith. vulgò: ira verò quamquam. quamquam Lambini lectio, ira verò quamdiu pert. extet in Palat. prim. quæ meo animo multò concinnior. Idem.

14. Quæ igitur hæc erunt moles.] Vatic. quæ igitur hæc erunt moles: sic hæc in aliis libris fœm. plur. cuius ignoratio impulsit Lambinum, ut emendaret, quæ igitur hæc erit moles. Palatin. prim. quart. quint. quo igitur he (pr. ex) erunt moles. secund. tert. quæ igitur hæc erunt moles. Idem.

15. Impius hortatur me frater.] Impius nesciunt quinque, Palatin. Idem.

16. Ut meos malis miser Manderem natos.] Turneb. libro vi r cap. 18 & Lambin ex conjecturâ mandem, ut, malis mandare, esset malis seu inaxillis committere & permittere, hoc est, devoratum seu comminatum ire, ut Lucret. lib. 2.

Ne Saturnus cum malis mandares adeptus. hæc illi.

Sed hoc genus loquendi in Palatin. quart. & Fabr. æquè est: habent

enim mandarem. Idem.

17. His aut subtrahendi sunt ei.] Reposui hoc ex edit. Victor. Vatican. Palat. Fabr. Vatican. imprimis. Victor. his aut sunt subtrahendi ei. Pal. quint. is autem subtrahendi sunt ei. vulgò: his autem sunt subtrahendi, in quos. Idem.

18. Dissipatas animi partes rursus in suum locum cogere.] Palatin. quint. congerere. Idem.

19. Qui iracundiam utilem dicunt? (potest utilis esse infania?) aut naturalem?] Optimè & vero proximam lectionem Victorii recepimus: Fabr. cod. potest utilis esse infania? aut naturale quidquam est, & secundum naturam, quod sit repugnante rat. Palatin. quart. qui iracundiam utilem dicunt, potest utilis esse infania aut naturalem hæc quicquam est. & ita Vatican. unde quidam malit: potest utilis esse infania ac naturalis? aut quicquam esse secundum naturam, quod sit repug. Palatin. quint. potest utilis esse infania an naturalis an potest quicquam esse secundam naturam, quod sit rep. vulgò: potest utilis esse infania? aut naturalis est? unde Manutii conjectura irreperit sequiores editiones: at naturalis est. Idem.

20. Aut finem haberet, prius, quàm esset ulla, ulciscendi libido.] Potior apud me omnium codicum consensus est, quàm magnificè editiones Lambini, clamantis omninò legendum, priusquam esset ultra, ulciscendi libido: addit episodii loco, hæc qui non videt, se nihil videre fateatur necesse est. Potior, inquam, est apud me quinque Palatin. Vatic. Vict. edit. Gryph. lib. sic exhibentium auctoritas. Idem.

21. Quod fecisset per iram.] Fabr. Palatin. secund. tert. quod fecisset per iram. Idem.

10. Et, si fidentia, id est, firma animi confisio, scientia quædam est, & opinio gravis, 22 non temerè assentiens: 23 metus quoque, est diffidentia expectati, & impendentis mali. Et, si spes, est expectatio boni: mali expectationem esse necesse est, metum. Ut igitur metus, sic reliquæ perturbationes sunt in malo. Ergo ut constantia, scientiæ; sic perturbatio, erroris est. Qui autem natura dicuntur iracundi, aut misericoordes, aut invidi, 24 aut tale quid, ii sunt constituti, quasi mala valitudine animi: 25 sanabiles tamen. ut Socrates dicitur, cum multa in conventu vitia collegisset in eum Zopyrus, qui se naturam cuiusque ex forma perspicere profitebatur, derisus est à ceteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate sublevatus, 26 cum illa sibi signa, sed ratione à se dejecta diceret.
31. 27 Ergo ut optima quisque valitudine affectus, potest videri, ut natura, ad aliquem morbum proclivior: sic animus alius ad alia vitia propensior. qui autem non natura, sed culpa vitiosi esse dicuntur, eorum vitia constant à falsis opinionibus, rerum bonarum, ac malorum, ut sit alius ad alios motus, perturbationesque proclivior. 28 inveteratio autem ut in corporibus ægrius depellitur, quam perturbatio: citiusque repentinus oculorum tumor sanatur, quam diuturna lippitudo depellitur. Sed cognita jam causa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudiciis opinionum, & voluntatibus, sit jam hujus disputationis modus.
32. 29 Scire autem vos oportet, cognitis, quoad possunt ab ho-

mine cognosci, bonorum & malorum finibus, nihil à philosophia posse aut majus, aut utilius optari, quam hæc, quæ à nobis hoc quadruduo disputata sunt. morte enim contempta, & dolore ad patiendum levato, 30 adjuviximus sedationem ægritudinis: qua nullum homini malum majus est. nisi enim omnis animi perturbatio gravis est, nec multum differt ab amentia; tamen ita ceteros, cum sint in aliqua perturbatione aut metus, aut lætitiæ, aut cupiditatis, commotos modò, & perturbatos dicere solemus: at eos, qui se ægritudini deciderunt, miseros, afflictos, ærumnosos, calamitosos.

Itaque non fortuitò factum videtur, sed à te ratione propositum, ut separatim de ægritudine, & de ceteris perturbationibus disputarem. in ea est enim fons miseriarum, & caput. Sed & ægritudinis, & reliquorum animi morborum una sanatio est: omnes opinabiles esse, & voluntarios, ea reque suscipi, quòd ita rectum esse videatur. Hunc errorem, quasi radicem malorum omnium stirpitus philosophia se extracturam pollicetur.

Demus ergo nos huic excolendos, patiamurque nos sanari. 31 his enim malis insidentibus, non modò beati, sed ne sani quidem esse possumus. aut igitur negemus quidquam ratione confici, cum contra nihil sine ratione rectè fieri possit: aut cum philosophia ex rationum collatione constet, ab ea, si & boni, & beati volumus esse, omnia adjumenta, & auxilia petamus bene, beateque vivendi.

22. Non temerè assentiens.] Quinque Palatin. cum Vatic. assentiens. Gebh.

23. Metus quoque est diffidentia.] Palatin. tert. quatr. libri optimi, diffidentia. Idem.

24. Aut tale aliquid, ii sunt constituti quasi.] Ita est in Palat. secundo, tertio, quarto, quinto, Vatican. nisi quod pro ii, ei: unde Lambinus tamen: ii sunt ita constituti. vulgò, ii sunt ejusmodi constituti. Idem.

25. Sanabiles tamen.] Palat. secund. tert. quart. Vatican. sanabile est tamen. Idem.

26. Cum illa sibi signa sed &c.] Omnes libri tam Lambin. quam Palatin. Vatican. Gryph. & editio Victorii, quod apprehendere quam nugalia vulgi interpolatitia. cum illa sibi vitia inesse, sed malimus: quidam tamen ex conject. cum illa sibi ingenita. Idem.

27. Ergo ut optima quisque valitudine affectus potest videri, ut natura ad al.] Ita est in quinque Palatin. Pith. Vatican. vulgò, potest videri alius, ut n. Idem.

28. Inveteratio autem ut in corporibus ægrius depellitur, quam perturbatio.] Ut Victorius edidit, sic reperi in Pall. prim. tert. quart. quint. Vatican. aliàs: ægrius depellitur, sic in animis quoque perturbatio. Idem.

29. Scire autem vos oportet, cognitis, quoad possunt ab homine.] Sic plerique libri Pall. sec. tert. quint. Vatican. aliàs nos. & possunt. Idem.

30. Adjuviximus sedationem ægritudinis.] Fab. sanationem. Idem.

31. His enim malis insidentibus.] Palatin. optim. cod. insidentibus. Idem.

M. TULLII CICERONIS TUSCULANARUM QUAESTIONUM

A D

M. BRUTUM

LIBER QUINTUS.

VIRTUTEM AD BEATE VIVENDUM SE IPSA
ESSE CONTENTAM.



QUINTUS hic dies, Brute, sinem faciet Tusculanarum disputationum: quo die est à nobis ea de re, quam tu ex omnibus maxime probas, disputatum. placere enim tibi adinodum 1 sensi & ex eo libro, 2 quem ad me accuratissime scripsisti, & ex multis sermonibus tuis, virtutem ad beate vivendum se ipsa esse contentam. Quod etsi difficile est probatum,

propter tam varia, & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen est, ut elaborandum sit, quo facilius probetur. nihil est enim omnium, quæ in philosophia tractantur, quod gravius, magnificentiusque dicatur.

Nam, cum ea causa impulerit eos, qui primi se ad philosophiæ studium contulerunt, ut, omnibus rebus posthabitis, totos se in optimo vitæ statu exquirendo collocarent: profectò spe beate vivendi tantam in eò studio curam, operamque po-

1. Sensi & ex eo libro.] Internè sunt & quod vulgò abest, Victorius, Pall. sec. tert. quart. quint. Gebhard.

2. Quem ad me accuratissime scripsisti.] Palatin. quart. quem ad me tu accurat. ceter. Pr. acutissime, non accuratissime minus probè. Idem.

posuerunt. Quòd si ab iis inventa, & perfecta virtus est, & si præfidi ad beatè vivendum in virtute satis est: quis est, qui non præclare & ab illis positam, & à nobis susceptam operam philosophandi arbitretur? sin autem virtus subiecta sub varios, incertisque casus, famula fortunæ est, nec tantarum virium est, ut se ipsa tueatur: vereor, ne non tam virtutis fiducia nitendum nobis ad spem beatè vivendi, quam vota faciendi videantur.

3 Equidem eos casus, in quibus me fortuna vehementer exercuit, necum ipse considerans, huic incipio sententiæ diffidere: interdum & humani generis imbecillitatem, fragilitatemque exrimescere. vereor enim, ne natura, cum corpora nobis infirma dedisset, iisque, & morbos insanabiles, & dolores intolerabiles adiunxisset, animos quoque dederit & corporum doloribus congruentes, & separatim suis angoribus & molestiis implicatos.

4 Sed in hoc me ipse castigo, quòd ex aliorum, & ex nostra fortasse mollitia, non ex ipsa virtute de virtutis robore existimo. Illa enim, si modò est ulla virtus, quam dubitationem avunculus tuus, Brute, sustulit; omnia, quæ cadere in hominem possunt, subter se haber: eaque despiciens, casus contemnit humanos: culpaque omni carens, præter se ipsam, nihil censet ad se pertinere. Nos autem omnia adversa tum; venientia metu augentes, tum marore præsentia, rerum naturam, quàm errorem nostrum, damnare malimus.

2 Sed & huius culpa, & ceterorum vitiorum, peccatorumque nostrorum omnis à philosophia petenda correctio est: cuius in sinum cum à primis temporibus ætatis nostra voluntas, & studiūque nos compulisset, his gravissimis casibus in eundem portum, ex quo eramus egressi, magna jactati tempestate confugimus. O vitæ philosophia dux! o virtutis indagatrix, o expultrixque vitiorum! quid non modò nos, sed omnino vitæ hominum sine te esse potuisset? tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primò domiciliis, deinde conjugis, tum literarum, & vocum communione junxisti: tu inventrix legum, tu magistra morum, & disciplinæ fuisti. ad te confugimus: à te opem petimus: tibi nos, ut antea magna ex parte, sic nunc penitus, totosque tradimus. Est autem unus dies bene, & 10 ex præceptis tuis actus, peccanti immortalitati anteponendus. Cujus igitur potius opibus utamur, quàm tuis? quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & errorem mortis sustulisti.

12 Ac philosophia quidem tantum abest, ut proinde, ac de hominum est vitæ merita, laudetur; ut à plerisque neglecta, à multis etiam vituperetur. Vituperare quisquam vitæ parentem, & hoc parricidio se inquinare audeat? & tamen impie ingratus esse, ut eam aculet, quam vereri deberet, etiam si minus percipere potuisset? Sed, ut opinor, hic error, & hæc indoctorum animis offusa caligo est, quòd tam longè retrò respicere non possunt: nec eos, quibus vitæ hominum instructa primis sit, fuisse philosophos arbitrantur. Quam rem antiquissimam cum videamus, nomen tamen consistem esse recens.

Nam sapientiam quidem ipsam quis negare potest non modò re esse antiquam, verum etiam nomine? quæ divinarum, humanarumque rerum, rum initiorum, causarumque, cuiusque rei cognitione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos assequabatur. Itaque & illos septem, qui à Græcis σοφοί, sapientes à nostris & habebantur, & nominabantur, & multis antè sæculis Lycurgum, cuius temporibus Homeris etiam fuisse ante hanc urbem conditam traditur, etiam heroicis ætatibus Ulysses, & Nestorem accepimus & fuisse, & habitos esse sapientes.

Nec verò Atlas sustinere cælum, nec Prometheus affixus Caucasò, nec stellatus Cepheus cum uxore, genero, filia traderetur, nisi cælestium divina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset. A quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes & habebantur, & nominabantur: idque eorum nomen usque ad Pythagoræ manavit ætatem: quem, ut scribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, vir doctus in primis, Phliumtem ferunt venisse, eumque cum Leonte, principe Phliarum, doctè, & copiosè disseruisse quædam. cuius ingenium, & eloquentiam cum admiratus esset Leon, quævisse ex eo, qua maxime arte consideret. at illum artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum. admiratum Leontem novitate nominis, quævisse, quinam essent philosophi, & quid inter eos, & reliquos interesset.

Pythagoram autem respondisse, similem sibi videri vitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu rotius Græciæ celebritate. nam ut illic alii corporibus exercitatis gloriam, & nobilitatem coronæ peterent: alii emendi, aut vendendi quæstu, & lucro ducerentur: esset autem quoddam genus eorum, idque vel maxime ingenium, qui nec plausum, nec lucrum quærerent, sed visendi causâ venirent, studioseque perspicerent, quid ageretur, &

quo

3. Interdum & humani generis imbecillitatem.] Ita Victorius cum Pall. sec. tert. quart. Vatic. alii etiam. Gebh.

4. Ex nostrâ fortasse mollitiâ.] Scutus est & Victorius & Lambinus Nonium: nos præter illos Palatin. prim. tert. quart. quint. Vatican. Fabr. vulgò mollitiâ. sed superiora verba Gryphii liber sic concepit: sed hoc me ipse castigo quod. Quod etiam nonnulli veteres, teste Lamb. habent. Nonius in verbo edidit lego sed hoc in me ipse castigo. Ceterum paulò post Vatican. de virtutis robore existimo. Idem.

5. Venientia metu augentes.] Fabr. augentes. Idem.

6. Quàm errorem nostrum damnare malimus.] Quinque Pall. malimus. Idem.

7. Studiūque nos compulisset.] Lambinus ne videretur à Victorio accepisse, compulissent edi iussit: sed illud est præterea in Pall. quatuor, Fabr. Vatican. vulgò: nos contulissent; omninò ineptè: licet & miss. lectionem duriusculam autemet quidam Baro. Idem.

8. Expultrixque vitiorum.] Fabr. excultrix: an sic excolere usurpat ut excoquere? ut Ovidius dixit Fast. iv. vitium metalli excoquit ignis. Et Virg. i. Georg. vitium excoquitur per ignem. Ita videtur ipse Cicero ii. De Legibus: Tum nihil melius iis mysteriis, quibus exgressi immanique vitâ exculsi ad humanitatem & mitigati sumus. Idem.

9. Ut antea magna ex parte, sic nunc penitus totosque tradimus.] Fabr. eod. ut antea magnâ ex parte totos tradimus. Idem.

10. Ex præceptis tuis actus peccanti immortalitati anteponendus.] Teneatur hoc communibus viribus Pall. quinque: ipse Lambin. in posteriore edit. miss. Suffridi. Victojana verò: penè toti immortalitati antep. alia quidam eod. perpetuitati & immortalitati. absurdè. Idem.

11. Cujus igitur potius opibus utamur quàm tuis?] Palat. sec. cuius igitur opibus magis utamur, quàm tuis? Idem.

12. Ac philosophia quidem tantum abest, ut proinde, ac de hominum est vitæ merita laudetur; ut à plerisque neglecta, à multis etiam vituperetur.] Totam hanc circumductionem, ut est, refinxit ex Victor. Palatin. prim. secun. quart. quint. Vatican. nam in Fabr. est: à plerisque neglecta, à plerisque etiam. vulgò à plerisque neglecta evanida sunt, cum sententiæ & elegantie detrimento. Idem.

13. Vituperare quisquam vitæ parentem.] Victor. editio, vituperare quisquam inquam vitæ p. quod nullibi præterea reperit. Idem.

14. A quibus vitæ hominum instructa primis sit.] Sic Victorii editio, cui συμφορὰ Palatin. quart. quint. qui, primus sit. at prim. à quibus primò v. b. instructa sit. quint. instructa primam sit. vulgò: primò sit. Idem.

15. Nomen tamen consistem esse recens.] Hoc malimus cum Victorio, & Palatin. quint. ita tamen ut non improbem scripturam p. nomen tamen eius consti. r. Idem.

16. Causarumque cuiusque rei cognitione.] Genuina lectio Victorio primum, deinde Lambino recepta; jam amplius in supervacuum comprobata à quatuor Palatin. (solus quart. paululum abit, causarumque cuius rei que) Fabr. Vatican. vulgò tam ante cuiusque exturbat. Idem.

17. Admiratum L. novitate nominis, quævisse.] Sic sequi maluit nonnullos Gebhardus, quam Victorium, qui nunc quoque in duobus verbis ante expressit quævisse. Et hoc sane video notatum in collatione ejus libri, quem suspicor ab Gebhardo Vaticano nominari. Sed neque hæc varietas aut grata aut credibilis. Gronov.

18. Alii emendi aut vendendi.] Pall. sec. quint. alii emendi, alii vendendi. Gebhard.

quo modo: ¹⁹ item nos quasi in mercatus quandam celebritatem ex urbe aliqua, sic in hanc vitam ex alia vita, & natura profectos; alios gloria servire, alios pecunia: raros esse quosdam, qui, ceteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiosè intuerentur: hos se appellare sapientia studiosos, ²⁰ id est enim philosophos: & ut illic liberalissimum esset, spectare, ²¹ nihil sibi acquirentem, sic in vita longe omnibus studiis contemplationem rerum, cognitionemque præstare.

⁴ Nec verò Pythagoras nominis solum inventor, sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit. Qui cum post hunc Philasium sermonem in Italiam venisset, exornavit eam Græciam, quæ magna dicta est, & privatim, & publicè, præstantissimis & institutis, & artibus. Cujus de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. Sed ab antiqua philosophia usque ad Socratem, qui Archelaum, Anaxagoræ discipulum, audierat, numeri, motusque tractabantur, & ²² unde omnia orientur, quoque recederent: studiosèque ab his siderum magnitudines, ²³ intervalla, cursus inquirebantur, & cuncta cælestia. Socrates autem primus philosophiam devocavit à cælo, & in urbibus collocavit, ²⁴ & in domos etiam introduxit, & cogit de vita, & moribus, rebusque bonis, & malis querere.

¹ Cujus multiplex ratio disputandi, rerumque varietas, & ingenii magnitudo, Platonis memoria, & litteris consecrata, ²⁵ plura genera effecit dissentientium philosophorum. ²⁶ E quibus nos id potissimum consecrati sumus, quo Socratem usum arbitramur, ut nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios levaremus, & in omni disputatione, quid esset simillimum veri, quæreremus. Quem morem cum Carneades acutissimè, copiosissimeque tenuisset, fecimus & aliàs sæpe, & nuper in Tusculano, ut ad eam consuetudinem disputaremus. Et quadridui quidem sermonem superioribus ad te perscriptum libris misimus: quinto autem die, cum eodem loco confedissemus, sic est propositum, de quo disputaremus.

⁵ A. Non mihi videtur ad beatè vivendum satis posse virtutem. M. At hercule Bruto meo videtur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longè antepono tuo. A. Non dubito. Nec id nunc agitur, tu illum quantum ames: ²⁷ sed de hoc, quod mihi dixi videri, quale sit: de quo à te disputari volo. M. Nempe negas ad beatè vivendum satis posse virtutem? A. Profusus nego. M. Quid? ad rectè, honestè, laudabiliter, postremò ad bene vivendum satisne est præsidii in virtute? A. Certè satis. M. Potes igitur, aut qui malè vivat, non eum miserum dicere, aut, quem bene fateare, eum negare beatè vivere? A. Quidni possum? nam etiam in tormentis rectè, honestè, laudabiliter, & ob eam rem bene vivi potest, dummodò intelligas, quid nunc dicam bene. dico enim, constanter, graviter, sapienter, fortiter.

¹³ Hæc etiam in equuleum conjiciuntur, quòd vita non adspirat beata. M. Quid igitur? solane beata vita, quaeso, relinquatur extra ostium, limenque carceris, cum constantia, gravitas, fortitudo, sapientia, reliquæque virtutes rapiantur ad tortorem, nullumque reculent nec supplicium, nec dolorem?

A. Tu, si quid es facturus, nova aliqua conquiras oportet. Ista me minimè movent, non solum quia pervulgata sunt, sed multo magis, quia, tamquam levia quadam vina nihil valent in aqua, sic Stoicorum ista magis gustata, quàm potata delectant. Velut iste chorus virtutum, in equuleum impositus, imagines constituit ante oculos eum amplissima dignitate, ut ad eas cursim perrectura, nec eas beata vita à se desertas passura videatur. cum autem animum ab ista pictura, imaginibusque virtutum, ad rem, veritatemque traduxeris, hoc nudum relinquitur, possitne quis beatus esse, quamdiu torqueatur.

Quamobrem hoc nunc quaramus, virtutes autem noli vereri ne expostulent, & querantur se à beata vita esse relictas. Si enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipsa hoc videt, non omnes bonos esse etiam beatos: multaque de M. Atilio, Q. Capione, M. Aquillio recordatur à beatamque vitam, si imaginibus potius uti, quàm rebus ipsis placet, conantem ire in equuleum retinet ipsa prudentia, negatque ei cum dolore, & cruciatu quidquam esse commune.

M. Facilè patior, te isto modo agere: etsi iniquum est præscribere mihi te, quemadmodum à me disputari velis. ¹⁵ Sed quero, utrum aliquid actum superioribus diebus, an nihil arbitremur? A. Actum verò, & aliquantum quidem. M. Atqui, si ita est, profligata jam hæc, & panè ad exitum adducta quaestio est. A. Quo tandem modo? M. Quia motus turbulenti, jactationesque animorum incitata, & impetu inconsiderato elata, rationem omnem repellentes, vitæ beatæ nullam partem relinquunt. quis enim potest, mortem ad dolorem metuens, quorum alterum sæpe adest, alterum semper impendit, esse non miser? quid, si idem (quod plerumque fit) paupertatem, ignominiam, infamiam timet: si debilitatem, excitationem: si denique, quod non singulis hominibus, sed potentibus populis sæpe contingit, servitutem: potest ea timens esse quicquam beatus?

Quid, qui non modò ea futura timet, verùm etiam fert, ¹⁶ sustinetque præsentia? adde eodem exilia, luctus, orbitates. Qui rebus his fractus ægritudine eliditur, potest tandem esse non miserum? quid verò illum, quem libidinis inflammatum, & furentem videmus, omnia rabidè appetentem cum inexplibili cupiditate, quoque affluentius voluptates undique hauriat, eo gravius, ardentiusque sitientem, nonne rectè miserum dixeris? quid elatus ille levitate, inanique lætitia exultans, & temerè gestiens, nonne tanto inferior, quanto sibi videtur beator? ergo, ut hi miseri, sic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nulla ægritudines excedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ, exultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. Ut maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commovere: sic animi quietus, & placatus status cernitur, cum perturbatio nulla est, qua moveri queat.

Quòd si est, qui vim fortunæ, qui omnia humana, ²⁸ quæ cuique accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat: idemque, si nihil concupiscat, nulla

19. Item nos quasi in mercatus quandam celebritatem.] Non video cur hæc lectio Nonio producta, Lambino deinde probata, rejicienda quibusdam esse debeat: illis ut fastidio suo parcant, oggero auctoritatem Fabr. ac Vatican. nam certè vulgata non potui acquiescere: quasi in mercatus quandam celebritatem ex urbe aliqua. Palatin. tamen quintus, quasi in mercatum quandam celebratè. Gebhard. Vulgata lectio fuit quandam celebritate, id attentius debuit notare vel Gebhardus vel typographus. Gronov.

20. Id est, philosophos.] Non acquievi Gebhardo sic exhibenti & rescio quam ob causam expellenti ex hoc auctore integram vocem enim, quam editiones quod scio, omnes aliæ servant, & sæpe sic adhibet Tullius. Idem.

21. Nihil si acquirentem.] Palatin. quart. adconquirentem. Gebh.

22. Unde omnia orientur, quoque recederent.] Quidam Lambino teste legi posse putant, reciderent. quod ex Fabr. annotavit quoque Guilielmus. Idem.

23. Intervalla, cursus inquirebantur.] Ita citat Langius in lib. I

Offic. & habet quoque Victorii editio: quam isti muli eur non sequerentur, mirum mihi accidit. nam & sic tert. ac Vatic. in quart. planè omisum. quint. require. vulgò inquirebantur. Idem.

24. Et in domos etiam introduxit.] Pall. secund. quart. domibus. tert. domus. Idem.

25. Plura genera effecit dissentientium.] Diligebam in crepundiis dissentientium. cuius me nondum pœnitere potest, ex Palat. secund. at Pal. tert. quint. Fabr. dissentientium quart. dissentionum. Idem.

26. E quibus nos id potissimum consecrati sumus.] Satisfecit mihi & CL. Gruterò nostro hæc lectio, quam tamen ut sollicitatem, movere me poterant, septem mss. & editio Victorii, in quibus, consecuti. Idem.

27. Sed de hoc, quod mihi dixi videri.] Ita Victorii editio, quinque Pall. Vatican. vulgò de abest. Idem.

28. Quæ cuique accidere possunt.] Hoc præferbat Victorii editio & Palatin. prim. tert. quart. Martini aliàs quæcumque. Idem.

nulla efferatur animi inani voluptate, quid est, cur is non beatus sit: & si hæc virtute efficiatur, quid est, cur virtus ipsa per se non efficiat beatos? A. Atqui alterum dici non potest, quin ii, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impotenti lætitia efferantur, beati sint: itaque id tibi concedo: alterum autem jam integrum non est: superioribus enim disputationibus effectum est, vacare omni animi perturbatione sapientem. M. Nimirum igitur confecta res est. videtur enim ad exitum venisse quaestio. A. Propemodum id quidem.

18 M. Verumtamen ²⁹ mathematicorum iste mos est, non est philosophorum. Nam geometra cum aliquid docere volunt, si quid ad eam rem pertinet eorum, quæ antè docuerunt, id sumunt pro concessis, & probato: illud modò explicant, de quo antè nihil scriptum est. Philosophi, quæcumque rem habent in manibus, in eam, quæ conveniunt, congerunt omnia: etsi alio loco disputata sunt. Quod ni ita esset, cur Stoicus, si esset quaestum, facine ad beatè vivendum virtus posset, multa diceret? cui satis esset, respondere, ³⁰ se antè docuisse, nihil bonum esse, nisi quod honestum esset: hoc probato, consequens esse, beatam vitam virtute esse contentam: & quo modo hoc sit consequens illi, sic illud huic: ut, si beata vita virtute contenta sit, nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bonum. Sed tamen non agunt sic.

19 Nam & de honesto, & de summo bono sepatatim libri sunt: & cum ex eo efficiatur, satis magnam in virtute ad beatè vivendum esse vim, nihilo minùs hoc agunt separatim. propriis enim, & suis argumentis, & admonitionibus tractanda quæque res est, tanta præsertim. cave enim putes, ³¹ ullam in philosophia vocem emissam clariorem, ullumve esse philosophiæ promissum uberius, aut majus. Nam quid profiteretur? ô dii boni! perferuntur se, qui legibus suis paruisset, ut esset contra fortunam semper armatus: ut omnia præsidia haberet in se, bene, beateque vivendi: ut esset semper denique beatus.

20 Sed videro, quid efficiat. Tantisper hoc ipsum magni æstimo, quod pollicetur. ³² Nam Xerxes quidem refertus omnibus præmiis, donisque fortunæ; non equitatu, non pedestribus copiis, non navium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit, qui invenisset novam voluptatem. ³³ Qua ipse non fuit contentus: neque enim unquam finem inveniet libido. Nos vellem præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmius cederemus.

8 A. Vellem id quidem: sed habeo paullulum, quod requiram. ego enim assentior, eorum quæ posuisti, ³⁴ alterum alteri consequens esse, ut, quemadmodum, si quod honestum sit, id solum sit bonum, sequatur beatam vitam virtute confecti: sic, si vita beata in virtute sit, nihil esse nisi virtutem bonum. Sed Brutus tuus auctore Aristone, & Antiocho non sentit hoc: putat enim, ³⁵ etiam si sit bonum aliquid præter virtutem. M. Quid igitur? contra Brutum me diciturum

putas? A. Tu verò, ut videtur: nam præstinè non est meum.

M. Quid cuique igitur consentaneum sit, alio loco. Nam ³⁶ ista mihi & cum Antiocho scipe, & cum Aristone nuper, cum Athenis imperator apud eum diverfaret, dissensio fuit. mihi enim non videbatur quisquam esse beatus posse, cum in illa esset: in malis autem sapienter esse posse, si essent ulla corporis, aut fortunæ mala. Dicebantur hæc, quæ scripsit etiam Antiochus locis pluribus: virtutem ipsam per se beatam vitam efficere posse, neque tamen beatissimam: deinde ex majore parte pleraque res nominari, etiam si qua pars abesset, ut vires, ut validitudinem, ut divitias, ut honorem, ut gloriam: quæ genere, non numero ceterentur: item beatam vitam, ³⁶ etiam si ex aliqua parte clauderet, tamen ex multo majore parte obtinere nomen suum.

Hæc nunc nucleare non ita necesse est: quamquam non ³⁷ constantissimè dici mihi videntur. Nam & qui beatus est, non intelligo, quid requirat, ut sit beator: (si est enim quod desit, ne beatus quidem est) & quod ex majore parte ³⁷ unamquamque rem appellari, spectarique dicunt, est ubi id isto modo valeat. cum verò tria genera malorum esse dicant: qui duorum generum malis omnibus urgeatur, ut omnia adversa sint in fortuna, omnibus oppressum corpus & confectum doloribus, huic paullumne ad beatam vitam deesse dicemus, non modò ad beatissimam?

Hoc illud est, quod Theophrastus sustinere non potuit. ²⁴ Nam cum statuisset, verbera, tormenta, cruciatus, patriæ everfiones, exilia, orbitates magnam vim habere ad malè, misereque vivendum, non est ausus elatè, & amplè loqui, cum humiliter, demissique sentiret. Quam bene, non quæ- ⁹ ritur: constanter quidem certè. Itaque mihi placere non solet, consequentia reprehendere, cum prima concesseris. Hic autem, elegantissimus omnium philosophorum, & eruditissimus, non magnopere reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum: vexatur autem: ab omnibus, primùm in eo libro, quem scripsit de vita beata, in quo multa disputat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit. in eo etiam putatur dicere, ³⁸ in rotam, beatam vitam non ascendere. Non usquam id quidem dicit omnino, sed, quæ dicit, idem valent.

Possum igitur, cui concesserim, in malis esse dolores corporis, in malis naufragia fortunæ: huic succensere dicenti, non omnes bonos esse beatos, cum in omnes bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere possint? vexatur idem Theophrastus & libris, & scholis omnium philosophorum, quod in Callisthene suo laudavit illam sententiam,

Vitam regit fortuna, non sapientia.

Negat ab ullo philosopho quidquam dictum esse languidius: rectè id quidem: sed nihil intelligo dici potuisse constantius. Si enim tot sunt in corpore bona, tot extra corpus, in casu, atque fortuna: nonne consentaneum est, plus fortunam, quæ domina rerum sit & externarum, & ad corpus pertinentium, quam consilium, valere?

An

29. Mathematicorum iste mos est, non est philosophorum.] Eleganter posterius est inferui ex quinque Palatin. Gebb.

30. Se ante docuisse.] Vatic. si ante docuisse. Idem.

31. Ullam in philosophia vocem emissam clariorem.] Bènd Vatic. ullam à Philosophia. in quint. omnis præpositio deest. Idem.

32. Nam Xerxes quidem refertus omnibus præmiis.] Palat. quart. Perfer. sic in Catalectis. Perses magnus adest, orbis comitatur euntem. Lambinus legit omnibus muneribus donisque. credo quia r. præmia non capiebat. Sic Propert. nulla mihi tristi præmia sunt Venere. & hinc præmius. Idem.

33. Quis se non fuit contentus.] Intruserunt quidam malè feriati, qui ipse in contenta non f. sed nego ipsi jus fuisse contra omnes libros: fuit scortis Tullianum aurum ac puritatem corrumpere. abuegant istud quinque Palatin. ac Vatic. editioque Victorii. Idem.

34. Alterum alteri consequens esse.] Revocavi lectionem hanc ex emendatissimâ ante omnes editione Victorii, quinque Pall. Vat. Fabr. vulgò r. alterum evanuit. Idem.

35. Etiam si sit bonum aliquid præter.] Quatuor Palatin. (nam in quart. hæc desunt) putat etiam ut sit bonum aliquid. Idem.

36. Etiam si ex aliqua parte clauderet.] Invito & fremente Anco- vitano ita legendum, nam licet addidit & nimio gentis contradi- cendi studio Decuria 1. cap. 2. observationum in Criticos, Lipsio obvertat cornua, tamen & veritas & vetustissimorum librorum conspiratio plus poruit, quam istius Criticomastigos vesania. Ita autem habet Palatin. tert. quart. Vatican. Fabr. vulgò ex glossâ claudicaret. in Palatin. quint. est clauderet. vestigium primæ lectionis. Idem.

37. Unamquamque rem appellari.] Quinque Pall. partem. Idem.

38. In rotam beatam vitam non ascendere. Non usquam id.] Quod conjecturam in crepundiis ascendere hic legendum esse, exillare jam comperio in Vatican. & libro Merceri, ut Ovid. Metam. l. ix v. 519. restitui: & omnino germana videtur lectio: nam libri variè variant. alii non scandere. Fabr. attingere. Idem.

25 An malum Epicurum imitari? qui multa præclare sæpe dicit: quàm enim sibi constanter, convenienterque dicat, non laborat. Laudat tenuem victum. Philosophi id quidem: sed si Socrates, aut Aristoteles diceret, non is, qui sine bonorum voluptatem esse dixerit. Negat, quemquam iucunde posse vivere, nisi idem honestè, sapienter, justeque vivat. Nihil gravius, nihil philosophia dignius: nisi idem hoc ipsum, honestè, sapienter, justè, ad voluptatem referret. Quid melius, quàm fortunam exiguam intervenire sapienti? sed hoc isne dicit, qui, cum dolore non modò inaximum malum, sed solum malum dixerit, toto corpore opprimi possit doloribus accerrimis, tum cum maximè contra fortunam gloriatur? quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus,

27 Occupavi, inquit, te fortuna, atque cepi: omnesque aditus tuos interclusi, ut ad me adipirare non posses. Præclare, si Aristoteles, aut si Stoicus Zeno diceret, qui, nisi quod turpe esset, nihil malum duceret. Tu verò, Metrodore, qui omne bonum in visceribus, medullisque condideris: & defineris, summum bonum firma corporis affectione, explorataque spe contineri, fortunæ aditus interclusisti? quo modo? isto enim bono jam exspoliari potes. Atqui his capiuntur imperiti: & propter huiusmodi sententias, istorum hominum est multitudo.

28 Acutè autem disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. Velut in ea ipsa sententia, quam in hac disputatione suscepinus, omnes bonos semper beatos volumus esse. 39 Quid dicam bonos, perspicuum est. omnibus enim virtutibus instructos, & ornatos, cum sapientes, tum viros bonos dicimus. Videamus, qui dicendi sint beati. equidem hos existimo, qui sint in bonis, nullo adjuncto malo.

29 Neque ulla alia huic verbo, cum beatum dicimus, 40 subiecta notio est, nisi, secretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio. Hanc assequi virtus, si quidquam præter ipsam boni est, non potest. aderit enim malum, 41 si mala illa ducimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo, 42 amissio suorum, graves dolores corporis, perdita valitudo, debilitas, cæcitas, inderolus patriæ, exilium, servitus. 43 Denique in his tot, & tantis, atque etiam quæ plura possunt accidere, potest esse sapiens. nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurrere. At si ea mala sunt, quis potest præstare, sapientem semper beatum fore, cum vel in omnibus his uno tempore esse possit?

30 Non igitur facillè concedo neque Bruto meo, neque communibus magistris, neque veteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, ut cum ea, quæ supra enumeravi, in malis numerent, iidem dicant semper beatum esse sapientem. 44 quòd si titulus hic delectat insignis, & pulcher, Pythagora, Socrate, Platone dignissimus, inducant animum, illa, quorum splendore capiuntur, vires, valitudinem, pulcritudinem, divitias, honores, opes contemnere, eaque, quæ his contraria sint, pro nihilo ducere. Tum poterunt clarissima voce profiteri, se neque fortunæ impetu, nec multitudinis opinione, nec dolore, neque paupertate terreri, omnia-

que sibi in sese esse posita, neque esse quidquam extra suam potestatem, quod ducant in bonis.

Neque hunc & hæc loqui, quæ sunt magni cujusdam & alti viri, & eadem, quæ vulgus, in malis, & bonis numerare, concedi ullo modo potest: qua gloria commotus Epicurus exoritur. Cui etiam, si diis placet, videtur semper sapiens beatus. Hic dignitate hujus sententia capitur. sed minus quam id diceret, si ipse se audiret. quid est enim, quod minus conveniat, quàm ut is, qui vel summum, vel solum malum dolorem esse dicat, idem censeat, Quàm hoc suave est, tum, cum dolore crucietur, diciturum esse sapientem? Non igitur ex singulis vocibus, philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate, atque constantia.

A. Adducis me, ut tibi assentiar. Sed tua quoque vide ne desideretur constantia. M. Quonam modo? A. Quia legittum nuper quartum de Finibus. In eo mihi videbare, contra Catonem differens, hoc velle ostendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem, & Peripateticos nihil præter verborum novitatem interesse. Quod si ita est, quid est causa, quin, si Zenonis rationi consentaneum sit, satis magnam vim in virtute esse ad beatè vivendum, liceat idem Peripateticis dicere? rem enim opinor spectari oportere, non verba.

M. Tu quidem tabellis obsignatis agis mecum: & testificaris, quid dixerim aliquando, aut scripserim. Cum aliis isto modo, qui legibus impositis disputant. Nos in diem vivimus? quocumque nostros animos probabilitate percussit, id dicimus. itaque soli sumus liberi. veruntamen, quoniam de constantia paulo autè diximus, non ego hoc loco id querendum puto, verumne sit, quod Zenoni placuerit, quodque ejus auditori, Aristoni, bonum esse solum, quod honestum esset: sed, si ita esset, tum ut hoc totum, beatè vivere, in una virtute poneret.

Quare demus hoc sanè Bruto, ut sit beatus semper sapiens. 34 quàm sibi conveniat, ipse viderit. Gloria quidem hujus sententiæ quis est illo viro dignior? nos tamen teneamus, ut sit idem beatissimus: etsi Zeno Cirticus, advena quidam, & ignobilis, verborum opifex, insinuasit se in antiquam philosophiam videtur. Hujus sententiæ gravitas à Platonis auctoritate repetatur: apud quem sæpe hæc oratio usurpata est, ut nihil præter virtutem diceretur bonum: velut in Pergia Socrates, cum esset ex eo quæsitum, Archelaum Perdicaæ filium, qui tum fortunatissimus haberetur, nonne beatum putaret?

Haud scio, inquit. 46 nunquam enim cum eo collocutus sum. 47 Ain tu? an tu aliter id scire non potes? nullo modo. Tu igitur ne de Perfarum quidem rege magno potes dicere, beatusne sit? an ego possum, cum ignorem, 48 quàm sit doctus, quàm vir bonus? Quid? tu in eo sitam vitam beatam putas? Ita prorsus existimo, bonos, beatos: improbos, miseros. miser ergo Archelaus? certè, si injustus. Videturne omnem hic beatam vitam in una virtute ponere? Quid verò in epitaphio? quo modo idem?

Nam cui viro, inquit, in se ipso apta sunt omnia, quæ ad beatè vivendum ferunt, nec suspensæ aliorum aut bono casu, aut contrario pendere ex alterius eventis, & errare coguntur: huic optimè vivendi ratio comparata est. Hic est ille

39. Quid dicam bonos perspicuum est.] Ita maiui cum Victorio, quinque Palat. Fabr. & alio quodam codice: licet ab productore damnetur. Vulgo: quos dicam bonos. Gebh.

40. Subiecta notio est.] Pall. pr. tert. subijuncta. Idem.

41. Si mala illa ducimus.] Vet. cod. & sic rectè Lambin. Pall. secund. tert. Vatic. vulgo: dicimus. Idem.

42. Amissio suorum.] Quid sui essent pro conatibus meis dixi in Crepundiis. Hic verò miror Gulielmum cogitasse expuncto τὸ suorum glossam præ hoc nativo spuriam reponere, carorum. Idem.

43. Denique in his tot & tantis atque etiam quæ plura possunt accidere.] Lamb. certissimâ, ut ait, conjectura ductus legit ad quæ etiam plura possunt accedere. Palatin. tamen secund. tert. Vatican. atque etiam plura possunt accid. Palatin. quart. atque etiam cui plura possunt accid. Fabr. & quæ etiam plura &c. Idem.

44. Quod si titulus hic delectat insignis.] Hoc ingesserunt Pala-

tin. quart. quint. & Vatican. vulgo. quos si titulus. Idem.

45. Si ita esset, tum ut hoc totum.] Vatican. delectat & tum. Idem.

46. Nunquam enim cum eo collocutus sum.] Ita quatuor Palatin. Vatic. Fabr. vel collocutus. vulgò simplici verbo locutus, contentum est. Idem.

47. Ain tu? an tu aliter.] Palatin. quinque Fabr. dolent illa verba Ain tu? Gebhard. Debit distinctè magis & clarius ad molestias hinc detergendas, & quod nimium videtur, recidendum. Nam Victorii editiones jam habent ain tu? an aliter. Et sic quoque notatur ex libro, quem Vaticanum suspicari non desino. Et hæc videtur vera Tullii manus. Gronov.

48. Quàm sit doctus, quàm vir bonus?] Ita Victorii editio, & quinque Palatin. item Fabr. parciora aliàs hæc in editionibus vulgaribus cernuntur; cum ignorem, quàm sit bonus? Idem.

le moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic, & nascentibus, & cadentibus cum reliquis commodis, tum maximè liberis, parabit, & obediēt præcepto illi veteri.

Neque enim lætabitur unquam, nec marebit nimis, Quod semper in se ipso omnem spem reponit sui.

- 13 Ex hoc igitur Platonis quasi quodam sancto, augustoque fonte nostra omnis manabit oratio.
- 37 49 Unde igitur rectius ordiri possumus, quàm à communi parente natura? quæ quidquid genuit, non modò animal, sed etiam quod ita ortum esset è terra, ut stirpibus suis niteretur, in suo quodque genere perfectum esse voluit. Itaque & arbores, & vites, & ea, quæ sunt humiliora, neque se tollere à terra altiùs possunt; alia hieme nudata, verno tempore tepefacta frondescent: neque est ullum, quod non ita vigeat interiore quodam motu, 50 & suis in quoque seminibus inclusis, ut aut flores, aut fruges fundat, aut baccas, omniaque in omnibus, quantum in ipsis sit, nulla vi impediēte, perfectà sint.
- 38 Faciliùs verò etiam in bestiis, quòd his sensus à natura est datus, vis ipsius naturæ perspicitur potest. Namque alias bestias nantes, aquarum incolas esse voluit: alias, volucres, calo frui libero. serpentes quasdam: quasdam esse gradientes. earum ipsarum partim solivagas, partim congregatas: immanes alias, quasdam autem cicures. nonnullas abditas, terraque tectas. atque earum quæque suum tenens munus, cum in disparis animantis vitam transire non possit, manet in lege naturæ. & ut bestiis aliud ali præcipui à natura datum est, quòd suum quæque retinet, nec discedit ab eo: sic homini multo quiddam præstantius: et si præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem. Humanus autem animus, decerptus ex mente divina, cum alio nullo, nisi cum ipso deo, si hoc fas est dictu, comparari potest.
- 19 Hic igitur, si est excultus, & si ejus acies ita curata est, 51 ut ne cæcetur erroribus; sit perfectà mens, id est, absoluta ratio: 52 quòd est idem virtus. Et, si omne beatum est, cui nihil deest, & quod in suo genere expletum, atque emulatum est, idque virtutis est proprium: certè omnes virtutis compotes, beati sunt. Et hoc quidem mihi cum Bruto convenit, item cum Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone.
- 40 Sed mihi videntur etiam beatissimi. quid enim deest ad beatè vivendum ei, qui confidit suis bonis? 53 aut, qui diffidit, beatus esse qui potest? At diffidat necesse est, qui bona dividit tripertitò. Qui enim poterit aut corporis firmitate, aut fortunæ stabilitate considerare? atqui, nisi stabili, & fixo, & permanente bono, beatus esse nemo potest. Quid ergo ejusmodi istorum est? 54 ut mihi Laconis illud dictum in hos cadere videatur: qui gloriantur cuidam mercatori, quòd multas naves in omnem oram mariumm dimississet, 55 Non sanè optabilis quidem ista, inquit, rudentibus apra fortuna. An dubium est, quin nihil sit habendum 56 in eo genere, quo vita beata complectitur, si id possit amitti? 57 nihil enim in-

terarefcere, nihil exstingui, nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata consistit. nam qui timebit, 58 ne quid ex his deperdat, beatus esse non poterit.

Voluimus enim, cum, qui beatus sit, tutum esse, inexpugnabilem, septum, atque munitionem, non ut parvo metu præditus sit, sed ut nullo. Ut enim innocens is dicitur, non qui leviter nocet, sed qui nihil nocet: sic sine metu is habendus est, 59 non qui parva metuit, sed qui omnino metu vacat. quæ est enim alia fortitudo, nisi animi affectu cum in adeundo periculo, & in labore ac dolore patiens, tum procul ab omni metu?

Atque hæc certè non ita se habent, nisi omne bonum in una honestate consisteret. Qui autem illam maximè optatam, & expeditam æcuritatem (securitatem autem nunc appello, vacuitatem ægritudinis, in qua vita beata posita est) habere quisquam potest, cui aut adhi, aut adesse possit multitudo malorum? qui autem poterit esse celsus, & erectus, & ea, quæ homini accidere possunt, omnia parva ducens, qualem sapientem esse volumus, nisi omnia sibi in se posita censibit? an Lacedæmonii Philippo minitanti per litteras, se omnia, quæ conarentur, prohibitorum, quæfiverant, num se esset etiam mori prohibiunt: vir is, quem quærimus, non multo faciliùs tali animo reperietur, quàm civitas universa? quid ad hanc fortitudinem, de qua loquimur, temperantia adjuncta, quæ sit moderatrix omnium commotionum? quid potest ad beatè vivendum deesse ei, quem fortitudo ab ægritudine, & à metu vindicet: temperantia tum à libidine avocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat? Hæc efficere virtutem ostenderem, nisi superioribus diebus essent explicata.

Atqui cum perturbationes animi, miseram; sedationes autem vitam efficiant beatam: duplexque ratio perturbationis sit, quòd ægritudo, & metus, in malis opinatis; in bonorum autem errore, lætitia gestiens, 60 libidoque versetur: cum omnia cum consilio, & ratione pugnent: his tu tam gravibus concitacionibus, tamque ipsi inter se dissentientibus, atque distractis, quem vacuum, solum, liberum videris, hunc dubitabis beatum dicere? atqui sapiens semper ita affectus est. semper igitur sapiens beatus est. atqui etiam omne bonum, lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandum, & præ se ferendum: quod tale autem, id etiam gloriosum. si verò gloriosum, certè laudabile: quod autem laudabile, perfectò etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum.

At que isti bona numerant, ne ipsi quidem honesta dicunt. solum igitur bonum, quod honestum. ex quo efficitur, honestate una vitam contineri beatam. Non sunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundantem licet esse miserimum.

An dubitas, quin præstans valitudine, viribus, forma, acerrimis integerrimisq sensibus, adde etiam, si libet, perniciousitatem, & velocitatem, da divitiis, honores, imperia, opes, gloriam: si fuerit is, qui hæc habet, injustus, intemperans, timidus, hebeti ingenio, atque nullo: dubitabisne eum miserum

49. Unde igitur rectius ordiri possumus.] Absonè quibusdam, certè mihi nescio quo pacto approba videtur duorum optimorum librorum, tert. quart scriptura: unde igitur oriri rectius. (ebh.)

50. Et suis in quoque seminibus inclusis.] Hoc rectè Lambin. & ita Palatin. tres. (quart. paullulum declinat, & suis quoque in seminibus.) item Fab. Vatican. Gryphique liber. vulgò: suis quoque seminibus incl. Palatin. autem secundo. in uno quoque semin. Idem.

51. Ut ne cæcetur erroribus.] Hoc quia conspexi in quinque Palatin. deivi esse comperi in Fabr. Vatican. admisi: alias, cæcetur. Idem.

52. Quod est idem virtus.] Sic habetur in editinne Victorii, quinque Palatin Fabr. Vatican. vulgò: quæ est idem, quod virtus. Idem.

53. Aut qui diffidit, beatus esse qui potest?] Hæc omnia ignoratur ab Fabr. & Pall. secundo. Idem.

54. Ut mihi Laconis illud dictum in hos cadere videatur.] Nescio quid velint Palatin. prim. quint. Fabr. exhibentes, in os cadere. quod ne te, lector, minio defraudarem, annotare libuit. Idem.

55. Non sanè optabilis quidem ista, inquit.] Convenne hoc ita Victorius cum Palatin. secund. tert. quart. Vatican. Fabr. cetero-

quin, Non sanè optabilis ista quidem est, inquit. Idem.

56. In eo genere, quo vita beata complectitur.] Qui non intellexerunt, aut ad suas normas Grammaticas exegerunt, corruerunt hunc locum: rectè ergo à Dion. Lambino notori per redonatus; & sic habetur in Pall. tert. quart. quint. Fabr. nec sperno Vatican. in quo: genere, qui vita, vulgò, quod vita a. comp. Idem.

57. Nihil enim interarefcere.] Quid appellem eos nescio, qui Victorii editionem castigatissimam & tersissimam posteriores, aut fastidierunt aut neglexerunt: in quâ & hic locus ingenio suo rectus, in aliis adverso correctorum genio depravatus ac interversus, remansit, ut & in Palat. pr. tert. quarto, quinto. in Fabr. est arefcere. vulgò in veterarefcere. Idem.

58. Ne quid ex his deperdat.] Fabr. disperdat. Idem.

59. Non qui parva metuit.] Ita quoque rectè Victorius cum Pall. quinque. vulgò: non qui parum metuit. Idem.

60. Libidoque versetur: cum omnia.] Ex Victorii editione hæc retraxi, & Palatinis quinque. Vaticanis alioquin: versetur; cum hæc omnia. Idem.

ferum dicere? qualia igitur ista bona sunt, quæ qui habeat, miserimus esse possit? videamus, ne, ut acervus ex sui generis granis, sic beata vita ex sui similibus partibus effici debeat. Quod si ita est: ex bonis, quæ sola honesta sunt, efficiendum est beatum. ea mixta ex dissimilibus si erunt: honestum ex his effici nihil poterit, quod detracto, quid poterit beatum intelligi? etenim quidquid est, quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certè approbandum: quod verò approbaris, id gratum acceptumque habendum. ergo etiam dignitas et tribuenda est. quod si ita est: laudabile sit necesse est. bonum igitur omne laudabile, ex quo efficitur, ut, quod sit honestum, id sit solum bonum.

46 Quod ni ita tenebimus: multa erunt, quæ nobis bona dicenda sint. Omitto divitias: quas, cum quivis, quamvis indignus, habere possit, in bonis non numero. quod enim est bonum, id non quivis habere potest. Omitto nobilitatem, famamque popularem, stultorum, improborumque consensu excitatam. Hæc, quæ sunt minima, tamen bona dicantur necesse est: candiduli dentes, venusti oculi, color suavis, & ea, 61 quæ Anticlea laudat Ulyssi pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis. ea si bona ducesmus, quid erit in philosophi gravitate, quam in vulgi opinionione, stultorumque turba, quod dicatur aut gravius, aut grandius?

47 At enim eadem Stoici præcipua, vel producta dicunt, quæ bona iſti. Dicunt illi quidem: sed his vitam beatam compleri negant: hi autem sine iis esse nullam putant: aut, si sit beata, beatissimam certè negant. Nos autem volumus beatissimam: idque nobis Socratica illa conclusione confirmatur. Sic enim princeps ille philosophiæ differebat. *Qualis cuiusque animi affectus esset, talem esse hominem: qualis autem ipse homo esset, talem ejus esse orationem: orationi autem facta similia, factis vitam. Affectus autem animi in bono vivo laudabilis. & 62 vita igitur laudabilis boni viri & honesta. Ergo, quoniam laudabilis, ex quibus, bonorum beatam vitam esse, concluditur.*

48 Etenim, pro deorum, atque hominum fidem! parumne cognitum est superioribus nostris disputationibus, an delectationis, 63 & otii consumendi causa locuti sumus, sapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem voco, semper vacare? semper in animo ejus esse placidissimam pacem? Vir igitur temperatus, constans, sine metu, sine agitudine, 64 sine alacritate ulla, sine libidine, nonne beatus? at semper sapiens talis: semper igitur beatus. Jam verò qui potest vir bonus non ad id, quod laudabile sit, omnino referre, quæ agit, quæque sentit? refert autem omnia ad beatè vivendum. beata igitur vita laudabilis. nec quidquam sine virtute laudabile. beata igitur vita virtute conficitur.

17 Atque hoc sic etiam concluditur. Nec in misera vita quidquam eù prædicabile, aut gloriandum: nec in ea, quæ nec

miseram sit, nec beata. Et est in aliqua vita prædicabile aliquid, aut gloriandum, ac præ se ferendum: ut Epaminondas,

Consilii nostris laus est attonsa Lacorum: ut Africanus,

A sole exoriente, supra 65 Maoti paludes,

Nemo est 66 qui factis æquiparare queat.

Quod si beata vita: glorianda, & prædicanda, & præ se ferenda est. nihil est enim aliud, quod prædicandum, & præ se ferendum sit. Quibus positus, intelligis quid sequatur: & quidem, nisi ea vita beata est, quæ est eadem honesta: sit aliud necesse est melius vita beata. quod erit enim honestum, certe fatebuntur esse melius. in ea erit beata vita melius aliquid, quo quid potest dici perverius? quid? cum facturum satis magnam vim esse in vitis ad miseram vitam, nonne fatendum est, 67 eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? contrariorum enim contraria sunt consequentia.

Quo loco quæro, quam vim habeat libra illa Critolai: qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa; tantum propendere illam bonam lancem putet, ut terram, & maria deprimat. Quid ergo aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum gravissimum philosophorum, exaggerantem tantopere 68 virtutem, extenuantem cetera, & abjicientem, in virtute non beatam modò vitam, sed etiam beatissimam ponere? quod quidem nisi sit, virtutum interitus consequetur.

Nam in quem cadit ægritudo, in eundem metum cadere necesse est. est enim metus futuræ ægritudinis sollicita expectatio. In quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pavor, ignavia. Ergo 69 ut idem vincatur interdum, nec putet ad se præceptum illud Atrei pertinere,

Proinde ita parent se in vita, ut vicini nesciant.

Hic autem vincetur, ut dixi: nec modò vincetur, sed etiam serviet. 70 At nos virtutem semper liberam volumus, semper invictam. Quæ nisi sunt, sublata virtus est.

Atqui si in virtute satis est præsidii ad bene vivendum, satis est etiam ad beatè. satis est enim certè in virtute, ut fortiter vivamus. si fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla re umquam terreamur, semperque simus invicti. Sequitur, ut nihil poeniteat, nihil desit, nihil obstat. Ergo omnia profunder, absolute, prosperè, igitur beatè. Satis autem ad fortiter vivendum virtus potest. satis ergo etiam ad beatè.

Etenim ut stultitia, etsi adepta est quod concupivit, nunquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est quod adest, neque eam umquam sui poenitet. 71 Similene putas C. Lælii unum consulatum fuisse, & eum 19 quidem cum repulsa (72 sic cum sapiens, & bonus vir, qualis ille fuit, suffragiis præteritur, non populus à bono consule potius, 73 quam ille à bono populo repulsam fert, suffragiis præteritur) sed tamen utrum malles, te, si potestas esset,

61. *Que Anticlea laudat.* Hoc nomen omnes codd. præferunt, tum Palatin. tum ii, quos Victorius adhibuit editioni suæ. nec si in Homero non est, continuè quoque ex Ciceronis monumentis excalpendum. vulgò *Euryclia*. ceterum Septenarium trochaicum ex veteri poeta hinc constituit Gulielmus.

Lenitudo orationis, mollitudo corporis. Gebh.

62. *Vita igitur laudabilis boni viri & honesta. Ergo quoniam.* Et distinctionem & lectionem Victorii, qui cum tacunt quinque Palat. Fabr. Vatican. sequutus sum. vulgò: *boni viri honesta ergo, quoniam &c.* Idem.

63. *Et otii consumendi causa locuti sumus.* Palatin. secund. nescit r. consumendi. mihi respicit glossam. Idem.

64. *Sine alacritate ulla.* Fabr. alacritudine. Idem.

65. *Maoti paludes.* Pall. pr. quart. *meotides*: unde non ineptè cum Hier. Columna in Ennium *Maotidi pludes*, feceris. Idem.

66. *Qui factis æquiparare queat.* Ita scripsi, plurimis libris fretus: nam in Toletano, Palat. quart. Vatican. provocabulum *me* disparet. *æquiparare* verò posui, ex edit. Venetâ, Victor. Pall. sec. tert. quart. Vatic. Idem.

67. *Eandem vim in virtute esse ad beatam vitam.* Tres Palatin. priores, *vim virtutem esse.* quart. *eandem vim esse ad beatam vitam.* Idem.

68. *Virtutem, extenuantem cetera.* Dempfi copulam & auctori-

tate Palatin. quinque ac Vatican. in quo præterea *tanto opere*: sed in quarto, pro *extenuantem*, *exterminantem*. Idem.

69. *Ut idem vincatur interdum, nec putet.* Elisi illud supervacuum post *interdum*, *necesse est*, ductu quatuor Pall. Fabr. Vatican. denique edit. Victorii. Idem.

70. *At nos virtutem semper.* Palatin. secund. tert. quart. *At nos autem virt.* Victorii edit. *nos autem virt.* Idem.

71. *Similene putas C. Lælii unum consulatum.* Et hoc ita Victorius cum quinque Palat. Fabr. Vatican. vulgò: *similene putas.* Idem.

72. *Sic cum sapiens vir.* Melius sic Palatin. prim. tert. quint. Fabr. (quo inclinat quart. ac Vatican. si cum unica literulâ deserta) quam Lambin. & si cum sapiens: aut vulgi; sed cum sapiens. Idem.

73. *Quam ille à bono populo repulsam fert.* Correctores, quibus nihil vanius, diffuderunt hic vanitatem suam; quippe ex hac genivâ fecerunt, à *vano populo repulsam*. Eugèpa! illud habent Palat. quatuor, (nam quint. degenerat in *ab uno consule potius quàm ille ab uno populo repulsam fert*, suffragiis præteritur) item Fabr. ac Vatican. ut modo dictus quint. Victor. edit. adjuicunt: *repulsam fert, suffragiis præteritur* scilicet Gebhard. Quasi invenneret signario in contextum altera illa *suffragiis præteritur* addita esse; quæ sane omittenda fuerant, etsi reperiantur in quibusdam MSS. Gronov.

esset, semel, ut Lalius, consulens, an, ut Cinnam, quater, non dubito, tu quid responsurus sis.

53 Itaque video, cui committam. Non quemvis hoc idem interrogarem. responderet enim alius fortasse, se non modo quattuor consulatus uni atponere: sed unum diem Cinnæ multorum, & clarorum virorum totis artibus. Lalius si digito quem attigisset, pœnas dedisset. at Cinna, collegæ sui, consulis Cn. Octavii, præcidi caput iussit, P. Crassi, L. Cæsaris, nobilissimorum hominum: quorum virtus fuerat domi, militiæque cognita, M. Antonii, omnium eloquentissimi, quos ego audierim, C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimen humanitatis, salis, suavitatis, leporis. Beatusne igitur, qui hos interfecit? mihi contra non solum eò videtur miser, quòd ea fecit, sed etiam quòd ita se gessit, ut ea facere ei liceret. Etsi peccare nemini licet. sed sermonis errore labimur. id enim licere dicimus, quod cuique conceditur.

56 Utrum tandem beator C. Marius, tum, cum Cimbrica victoriæ gloriam cum collega Catulo communicavit, pœnè altero Latio, (74 nam huic illum dico simillimum) an 75 cum civili bello victor, iratus, necessariis Catuli deprecantibus non semel respondit, sed sæpe, Moriatur? in quo beator ille, qui huic nefaria voci paruit, quàm is, qui tam sceleratè imperavit. nam cum accipere, quàm facere præstat injuriam: rum morti jam ipsi adventanti paulum procedere obviam, quod fecit Catulus, quàm, quod Marius, talis viri interitu sex suos obruere consulatus, & contaminare extremum tempus atatis.

20 Duodequadraginta annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, cum v & xx natus annos dominatum occupavisset. Qua pulcritudine urbem, quibus autem opibus præditam, servitute oppressam tenuit civitatem? Atqui de hoc homine à bonis auctoribus sic scriptum accepimus, summam fuisse ejus in victu temperantiam, in rebusque gerendis virum acrem, & industrium, eundem tamen maleficum naturam, & injustum. 76 Ex quo omnibus, benè veritatem intuentibus, videri necesse est miserimum. ea enim ipsa que concupierat, ne tum quidem, cum omnia se posse censebat, consequeretur.

58 Qui cum esset bonis parentibus, atque honesto loco natus (etsi id quidem alius alio modo tradidit) 77 abundaretque æqualium familiaritatibus, & consuetudine propinquorum; haberet etiam more Græcæ quosdam adolescentem amore conjunctos: credebatur eorum nemini. sed iis, quos ex familiaribus locupletum servos delegerat, quibus nomen servitutis ipse detraxerat, 78 & quibusdam convenis, & feris barbaris, corporis custodiam committebat. Ita propter injustam dominatus cupiditatem 79 in carcerem quodammodo ipse se in-

cluserat. Quin etiam ne tonsori collum committeret, 80 tondere filias suas docuit. Ita sordido, ancillarique artificio reginæ virgines, ut tonsuricula, tondebant barbam, & capillum patris. Et tamen ab iis ipsis, cum jam essent adultæ, ferrum removit, instituitque, ut candentibus juglandium putaminibus barbam sibi, & capillum adurerent.

Cumque duas uxores haberet, Aristomachen, civem suam, Doridem autem Locrensem, sic notu ad eas venitabat, 81 ut omnia specularetur, & perferretur antè. Et, cum fossam latam cubiculari lecto circumdedisset, e jusque fossæ transitium ponticulo ligneo conjunxisset: eum ipsum, 82 cum forem cubiculi clauserat, detorquebat. Idemque cum in communibus suggestis consistere non auderet, concionari ex turri alta solebat.

Atque is cum pila ludere vellet (studiosè enim id factitabat) tunicamque poneret, adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. Hic cum quidam familiaris jocans dixisset: Huic quidem certè vitam tuam committis: arrisissetque adolescens: utrumque iussit interfici: alterum, quia viam demonstravisset interimendi sui; alterum, quia id dictum risu approbavisset. Atque eo facto sic doluit, ut nihil gravius tulerit in vita. 83 quem enim vehementer amarat, occiderat. Sic distrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates. Cum huic obsecutus sis, illi est repugnandum.

84 Quamquam hic quidem tyrannus ipse judicavit, quàm esset beatus. Nam cum quidam ex ejus assentatoribus Damocles, commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum; negatetque umquam beatiorem quemquam fuisse: Visne igitur, inquit, Damocle, quoniam hæc te vita delectat, 85 ipse eandem degustare, & fortunam experiri meam? cum se ille cupere dixisset, collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcerrimo, textili stragulo, 86 magnificis operibus picto: abacoque complures ornavit argento, auroque calato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere, 87 eosque nutum ejus intuentis diligenter ministrare.

Aderant unguenta, coronæ: incendebantur odores: mensæ conquississimis epulis extruebantur. Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium læ lacunari 88 serra equina aptum, demitti iussit, ut impendere illius beati cervicibus. Itaque 89 nec puleros illos ministratores adspiciebat, nec plenum artis argentum: nec manum porrigebat in mensam: jam ipsæ defuebant coronæ: demique exoravit tyrannum, ut abire liceret, quòd jam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius, nihil esse cū beatum, 90 cui semper aliquis terror impendat? Atque c-

74. Nam huic illum duco simillimum.] Reduxi huc hanc lectionem ex Pall. pr. secund. tert. quint. ut concinniore. alias; nam hunc illi duco. Gebhard.

75. Cum civili bello victor, iratus.] Consideretur lectio Pal. quart. bello civili victoriam ratus. Idem.

76. Ex quo omnibus bene veritatem intuentibus.] Palatin. quintus 76 bene dicit. placet quod secun. resingat, verè veritatem: notà & Græcis & Latinis figurà Idem.

77. Abundaretque æqualium familiaritatibus.] Sustuli copulam & evanidam quoque in aliis cod. Palat. quint. Fabr. Palat. at quart. & Vatic. abundaretque ei familiaribus. Idem.

78. Et quibusdam convenis & feris barbaris.] Alii ex conjectura: & ferè barbaris. Palatin. secund. quart. convenisset feris: unde quint. convenis se feris. Idem.

79. In carcerem quodammodo ipse se incluserat.] Palatin. quart. in carcere. noverunt docti millies à bonis auctoribus hæc alterari. Idem.

80. Tondere filias suas docuit.] Palatin. iterum quart. extendere. Idem.

81. Ut omnia specularetur.] Idem per specularetur. Plin. l. 8 cap. 26. Recentis arundinum casuras per specularatus. quid si tamen prespiciatur. Idem.

82. Cum forem cubiculi clauserat.] Ita à Laëtantio citari libro 4 notat Gul. elmsy, laudantque etiam Palatin. sec. tert. quart. Fabr. atque aliis forem. Idem.

83. Quem enim vehementer amarat, occiderat.] Ita post Victorium Lambini vet. cod. quinque Palatin. Fabr. Vatican. vulgò, amare. Idem.

84. Quamquam hic quidem tyrannus ipse judicavit.] Multis verbis velitationibus defendat suum licet indicavit Lambin. mihi potiores ferentarii sunt Palatin. secund. tert. quart. Vatican. Gryph. liber Victor. editio. Idem.

85. Ipse eandem degustare.] Fabr. degustare ipsam eandem: laudo scripturam Palatin. quart. ac Vatican. ipse eadem degustare. Idem.

86. Magnificis operibus picto.] Palatin. quart. picto. Idem.

87. Eosque nutum illius intuentis.] Quidquid bene sit hæc Disputationibus in nostris emendationibus, referendum diligentissimo P. Victorio: à quo & hunc locum recepinus, ut & à Palatin. tert. quart. Fabr. vulgò: ad nutum illius intuentis. Idem.

88. Serra equina aptum demitti iussit.] Vulgò, appensam ex glossa ineptà: sed ita ante nos Victorius cum Lambin. quomodo & Palatin. tert. quart. Fabr. Vatican. & sic quoque citat hunc locum in suo Dictionario seu Thesuro Linguae Latine Venetis impresso Aldus Manutius. Idem.

89. Nec puleros illos ministratores adspiciebat.] Ita quinque Palat. Fabr. Vatican. denique Victorii editio: utitur hoc vocabulo sæpius Tullius, pro L. Placco. Idem hic mihi Meanderius quasi ministrator aderat. Idem II. De Orat. & alibi vulgò: administratores. Idem.

90. Cui semper aliquis terror impendat.] Nescio quid mugientur Palat. secund. quart. Cui miser semper aliquid error imp. tert. cui sem-

ne integrum quidem erat, ut ad justitiam remigraret, civibus libertatem & jura redderet. iis enim se adolescens improvida ætate irriterat erratis, & eaque commiserat, ut salvus esse non posset, si sanus esse cœpisset.

22. Quantopere verò amicitias desideraret, quarum infidelitatem extimescebat, declaravit in Pythagoreis duobus illis: quorum cum alterum vadem mortis accepisset; alter, ut vadem suum liberaret, præstò fuisset 91 ad horam inorti destinatum: Utinam ego, inquit, tertius vobis amicus adferiberer! Quàm huic erit miserum, carere consuetudine amicorum, societate victus, sermone omnino familiari! 92 homini præsertim docto à puero, & artibus ingenuis erudito. 93 Musicorum verò perstudiosum, poetam etiam tragicum: quàm bonum nihil ad rem. in hoc enim genere nescio quo pacto magis, quàm in aliis, suum cuique pulcrum est. adhuc neminem cognovi poetam (& mihi fuit cum Aquinio amicitia) qui sibi non opimum videretur. Sic se res habet. Te tua, me delectant mea. Sed, ut ad Dionysium redeamus; omni cultu, & victu humano carebat: vivebat cum fugitivis, cum facinorosis, cum barbaris: neminem, qui aut libertate dignus esset, aut vellet omnino liber esse, sibi amicum arbitrabatur.

64. Non ego jam cum hujus vita, qua tetrius, miserius, delectabilis excogitare nihil possum, Platonis, aut Archytæ vitam comparabo, doctorem hominum, & planè sapientium. Ex eadem urbe humilem honunculium, à pulvere, & radio excitabo, qui multis annis post fuit, Archimedem. Cujus ego quæstor ignoravi ab Syracusanis, cum esse omnino negarent, septum undique, & vestitum vepribus & dumetis indagavi sepulcrum. tenebam enim quosdam senariolos, quos in ejus monumento esse inscriptos acceperam: qui declarabant, in summo sepulcro sphaeram esse positam cum cylindro.

65. Ego autem, cum omnia collustrarem oculis (94 est enim ad portas Agragianas magna frequentia sepulcrotum) animadverti columellam non multum è dænis eninentem: in qua inerat sphaeræ figura, & cylindri. Atque ego statim Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi, me illud ipsum arbitrari esse, 95 quod quaerere. Immissi cum falcibus multi purgarunt, & apertuerunt locum.

66. Quò cum patefactus esset aditus, ad adversam basim accessimus. apparebat epigramma cæxis posterioribus partibus versiculorum, dimidiatis ferè. Ita nobilissima Græciæ civitas, quondam verò etiam doctissima, sui civis unius acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didi-

cisset. Sed redeat unde aberravit oratio. Quis est omnium, qui modò cum musis, id est, cum humanitate, & cum doctrina habeat aliquid commercium, qui se non vixit mathematicum malit, quàm illum tyrannum? Si vixit modum, actionemque quarimus: alterius mens rationibus agitandis, exquirendisque alebatur, cum oblectatione foletrix; qui unus suavissimus passus animorum: alterius in cæde, & injuriis, cum & diurno, & nocturno metu. Age, confer Democritum, Pythagoram, Anaxagoram. quæ regna, quas opes studiis eorum, & delectationibus antepones?

Etenim quæ pars optima est in homine, in ea situm esse 67 necesse 96 est illud, quod quaris, optimum. Quid est autem in homine, sagaci ac bona mente melius? ejus bono fruentium est igitur, si beati esse volumus. bonum autem mentis, est virtus. ergo hac beatam vitam contineri necesse est. Hinc omnia, quæ pulcra, honesta, præclara sunt, ut supra dixi: 97 sed dicendum idem illud paullo uberius videtur: plena gaudiorum sunt. Ex perpetuis autem, plenisque gaudiis cum perspicuum sit 98 vitam beatam existere, sequitur ut ea existat ex honestate.

Sed, ne verbis solum attingamus ea, quæ volumus ostendere, proponenda quædam quali moventia sunt, quæ nos magis ad cognitionem, intelligentiamque convertant. Sumatur enim nobis quidam præstans vir optimis artibus, isque animo parumper, & cogitatione fingatur. Primum ingenio eximio sit, necesse est. 99 tardis enim mentibus virtus non facile comitatur. deinde ad investigandam veritatem studio incitato. 100 Ex quo triplex ille animi fortis existit: unus in cognitione rerum positus, & in explicatione naturæ: 1 alter in descriptione expetendarum, fugiendarumve rerum: tertius in judicando, quid cuique rei sit consequens, quid repugnans: in quo inest omnis tum subtilitas differendi, tum veritas judicandi.

Quo tandem igitur gaudio affici necesse est sapientis animi, cum his habitantem, 2 pernoctantemque curis? ut, cum totius mundi motus, 3 conversionesque perspexerit, sideraque viderit innumerabilia celo inhaerentia cum ejus ipsius motu congruere certis infixa sedibus? 4 septem alia suos quæ tenere cursus, multam imer se aut altitudine, aut humilitate distantia, quorum vagi motus rata tamen, & certa sui cursus spatia definiant? Horum nimirum adspæctus impulit illos veteres, & admonuit, ut plura quaerere. Inde est indagatio nata initiorum, & tamquam seminum, unde essent omnia orta, generata, concreta: quæque cuiusque generis

5 vel

per aliquod error. Gebhard. Id vero satis clarum & liquidum est, nempe aliqui terror, ut supra quoque notavimus. Gronov.

91. Ad horam morti destinatum.] Sic malui cum Lambin. & Pall. prim. tert. aliis morti destin. Gebhard.

92. Homini præsertim docto à puero.] Vatican. præsertim dato à puero. Idem.

93. Musicorum verò perstudiosum, poetam etiam tragicum.] Matimus ἀνακόσβη hiare orationem, quàm aliorum tolerare glossenata: inculcarunt, perstudiosum accepimus, qui semper aliquid desiderant: quod quia ejicunt quinque Pall. Vatican. tolerandumne cui videbitur? Idem.

94. Est enim ad portas Agragianas.] Quis hic tam masculæ aut ferræe frontis, qui à Victore duobusque Palat. secund. quart. discederet ad alorum ariolones, Schegkii in Præmissis legit *Acradianas*, quia in Fulvii Ursini libro *Acradianas*. trahique huc illud ex lib. iv in Verrem: *Alteram autem est urbs Syracusis, cui nomen Acradianas*: laudatque præterea Plutarchum Timoleonte, Livium libr. xxv. Lambin. *Acragianas*. alii *Argentinas*. Palatin. prim. *agragianas*. tert. *sagragianas*. quint. *gargianas*. Vatican. à porta *Sagra Agragianas*: Fab. Mart. *sagragianas*. Gembl. à porta *sagradiana*. Gebh. Vereor de testimonio Vaticanæ qui non videtur aliter habere quam Fabricianus & Martinianus a porta *sagradianas*, quod Gebhardus citavit duplex, quia lineola, qua usus fuit collator, & subduxit notabiles literas, negligentius hæta est. Sed majoris momenti est, quod ex eodem libro observatum videtur, non animadvertisse illic legi, sed *animum adverti*, quod non potest non ab Cicerone venisse; & ideo irrepidus restitui, ut possit hæc pericope addi paternis ad Livium lib. 24 cap. 48. Gronov.

95. Quod quaerere.] Unus è Palat. *quaeremus*: non male. Gebhard.

96. Est illud quod quaris, optimum.] Ita Palatin. quatuor. posteriores & Fabr. vulgò, *quod quaris omnium optimum*. Idem observavit Schottus Nodor. libro 11 cap. 20. Idem.

97. Sed dicendum idem illud paullo uberius videtur: plena gaudiorum sunt.] Idem ibidem ex vestigiis veteris scripturæ, ut ait: *sed illa (dicendum illud idem paullo uberius videtur) plena gaudiorum sunt*. sed non est opus *visus*. Idem.

98. Vitam beatam existere.] Fabr. *confidere*. nihil annuo. Idem.

99. Tardis enim mentibus virtus non facile comitatur.] *Emera*: & sunt quibus hæc lectio suspecta videatur: ii per me amplexentur suum committitur: sed illud objicit & obmunit quæsi vallum omnium nostrorum militia: sic enim quinque Pall. Fabr. Vatican. Gryph. editio Victorii. Idem.

100. Ex quo triplex ille animi fortis existit.] Ceteræ editiones, existit: sed alterum est in quinque Palat. Fabr. edit. Victor. ceterum pro fortis Palatin. quartus, *affertus*. Gembl. *flexus*. Idem.

1. Alter in descriptione expetendarum fugiendarumve rerum.] Fabr. *fugiendarumve rerum in munere vivendi*. Palatin. tert. quart. quint. Gembl. *fugiendarumve rerum ut vivendi*: & sic ferè pr. secund. nisi quod omittunt ne. Martin. verò; *fugiendarumve vivendi rerum*. Idem.

2. Pernoctantemque curis.] Palat. quart. *pernoctantemque*. consideratur. Idem.

3. Conversionesque perspexerit.] Palatin. quart. *prospexerit*. Apollonius libro 1, ubi agit de Tiphys περιπαύου. Idem.

4. Septem alia suos quæque tenere.] Palat. tert. *que*. Gembl. Fabr. *æque*. Idem.

5 vel inanimi, vel animantis, vel inui, vel loquentis origo, quæ vita, qui interitus, quæque ex alio in aliud vicissitudo, atque mutatio: unde terra, & quibus librata ponderibus, 6 quibus cavernis maria sustineat: in qua omnia delata gravitate medium mundi locum semper expetant, qui est idem infimus in rotundo.

25 Hæc tractanti animo, & noctes & dies cogitanti, 7 existit illa à deo Delphis præcepta cognitio, 8 ut ipsa se mens agnoscat, conjunctamque cum divina mente se sentiat, ex quo infatiabili gaudio compleatur. ipsa enim cogitatio de vi, & natura deorum, 9 studium incendit illius æternitatis imitandæ, neque se in brevitate vitæ collocatam putat, cum rerum causas alias ex aliis aptas, & necessitate nexus videt. Quibus ab æterno tempore fluentibus in æternum, ratio tamen mensque moderatur.

71 Hæc ille intuens, atque suspiciens, vel potiùs omnes partes, orafque circumspiciens, quanta rursus animi tranquillitate humana, & ceteriora considerat? hinc illa cognitio virtutis existit: efflorescunt genera, partesque virtutum: invenitur, quid sit, quod natura spectet extremum in bonis, quod in malis ultimum, 9 quod referenda sint officia, 10 quæ degen- dæ ætatis ratio diligenda. Quibus & talibus rebus exquisitis, hoc vel maximè efficitur, 11 quod hac disputatione agimus, ut virtus ad beatè vivendum, sit se ipsa contenta.

72 Sequitur tertia, quæ per omnes partes sapientiæ manat, & funditur, quæ rem definit, genera dispersit, sequentia adiungit, perfecta concludit, vera & falsa dijudicat, differendi ratio, & scientia. Ex qua cum summa utilitas existit ad res ponderandas, tum maximè ingenua delectatio, & digna sapientia. Sed hæc otii. Transeat idem iste sapiens ad rempublicam tuendam. quid eo possit esse præstantius, cum contineri prudentia utilitatem civium cernat, iustitia nihil in suam domum inde derivet, reliquis utatur tot, 12 tam variisque virtutibus? adjuget fructum amicitiarum: in quo doctis positum est cum consilium omnis vitæ, consentiens, & penè conspirans, tum summa jucunditas è quotidiano cultu, atque victu. Quid hæc tandem vita desiderat, quò sit beator? 13 cui rei referat tot, tantisque gaudiis, fortuna ipsa cedat necesse est. Quòd si gaudere talibus bonis animi, id est virtutibus, beatum est, omnesque sapientes iis gaudiis perfruuntur: omnes eos confiteri beatos esse necesse est.

26 A. Etiamne in cruciatu, atque tormentis? M. An tu me in viola putabas, aut in rosa dicere? an Epicuro, qui tantummodò induit personam philosophi, & sibi ipse hoc nomen inscripsit, dicere licebit: quod quidem, ut habet se res, me tamen plaudente dicit, nullum sapienti esse tempus, etsi uratur, torqueatur, secetur, quin possit exclamare, Quam pro nihilo puto: cum præsertim omne malum dolore definiat, bonum voluptate: hæc nostra honesta, turpia irrideat, dicat-

que, nos in vocibus occupatos, inanes sonos fundere, neque quidquam ad nos pertinere, nisi quod aut læve, aut asperum in corpore sentiat. Huic ergo, ut dixi, non multum differenti à iudicio ferarum, oblivisci licebit sui? & tum fortunam contemnere, cum sit omne & bonum ejus, & malum in potestate fortunæ: tum dicere, se beatum in summo cruciatu, atque tormentis, cum constituerit non modò summum malum esse dolorem, sed etiam solum?

14 Nec verò illa sibi remedia comparavit ad tolerandum 14 dolorem, firmitatem animi, turpitudinis verecundiam, exercitationem, consuetudinemque patiendi, præcepta fortitudinis, duritiam virilem: sed una se dicit recordatione acquiescere præteritarum voluptatum: ut si quis ætuans, cum vim caloris non facillè patiar, recordari velit, se aliquando in Arpinati nostro gelidis fluminibus circumfusum fuisse. non enim video, quo modo sedare possint mala præsentia præteritæ voluptates.

Sed cum is dicat semper beatum esse sapientem; cui dicere hoc, si sibi constare vellet, non licet: quidnam faciendum est iis, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum, quod honestate careat, existimant? me quidem auctore, etiam Peripatetici, veteresque Academici balbutire desinant aliquando, aperteque, & clara voce audeant dicere beatam vitam in Phalaridis taurum descensuram.

Sint enim tria genera bonorum, ut jam à laqueis Stoicorum, quibus usum me pluribus, quam soleo, intellego, recedamus: sint sanè illa genera bonorum, dum corporis, & externa jaceant humi, & tantummodò, quia sumenda sunt, appellentur bona: alia autem illa divina, longe, lateque se pandant, ealunisque contingant, ut, ea qui adeptus sit, cur eum beatum modò, & non beatissimum etiam dixerim? dolorem verò sapiens extimescet? is enim huic maximæ sententiæ repugnat. Nam contra mortem nostram, atque nostrorum, contraque agritudinem, & reliquis animi perturbationes satis esse videmur superiorum dierum disputationibus armati, & parati. dolor esse videtur acerrimus virtuti adversarius. is ardentes faces intentat: is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam se debilitaturum minatur.

Huic igitur succumbet virtus? huic beata sapientis, & constantis viri vita cedit? quàm turpe? ô dii boni! Pueri Spartiæ non ingemiscunt verberum dolore laniati. Adolescentium greges Lacedæmone vidimus ipsi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, 15 morsu denique ut exanimarentur, priusquam se victos faterentur. Quæ barbaria India vastior, aut agrestior? in ea tamen gente primum ii, qui sapientes habentur, nudi ætate agunt, & Caucasii nives, hiemalemque vim perferunt sine dolore: 16 cumque ad flammam se applicaverint, sine gemitu aduruntur. Mu-

5. *Vel inanimi vel animantis.*] Sic est in edit. Victor. Vatican. tribus Palatin. prioribus. Fabr. duo Palatin. posteriores; *vel etiam animi vel animantis.* item, *vel animi vel animantis.* Gebh.

6. *Quibus cavernis maria sustineat.*] Ita quoque cum Victorio Lambin. Pall. prim. quint. Fabr. secundus verò, quart. Vatican. *sustineant.* vulgò, *sustineantur.* Idem.

7. *Existit illa à Deo Delphis præcepta cognitio.*] Palatin. tert. quart. & Fabr. *illa de Delphis præcepta:* mihi rò à Deo pro glossa liquet: vel omnino legendam *illa præcepta cognitio.* Idem.

8. *Ut ipsa se mens agnoscat.*] Debeatur hæc quoque lectio P. Victorio: quam indubitatum reddiderunt Pall. quatuor priores, Fabr. Gembl. Martin. Vatican. vulgò: *ut ipsa se mens vitii exutum agnoscat.* Idem.

9. *Studium incendit illius æternitatis imitanda.*] Quinque Pall. Fabr. imitandi. Gebhard. Imo idem notari video ex libro Romano, quem Vaticanum Gebhardus nominat: ex quo consensu nequimus dubitare id esse Ciceronis, quum adhibeat eam syntaxin quoque v. Philip. cap. 3. *Facultas agrorum suis latronibus condonandi.* Ubi Ferrarius præclare & fere primus hanc loquutionem illustravit, & sequuti sunt plures. Gronov.

10. *Quæ degenæ ætatis ratio diligenda.*] Palatin. secund. tert. quart. quint. Fabr. Gembl. Mart. vulgò *diligenda.* Gebh. Manife-

sta est tyorum menda: sed credo voluit in ultimo scribere *deligenda.* Gronov.

11. *Quod hæc disputatione agimus.*] Benè hanc lectionem asserit Schoitius Nodorum lib. 2. cap. 20. refertque ad sacerorum formulam à Pontifice olim pronuntiarum solitam *hoc age:* ea quoque existat in edit. Viç. Pall. secun. tert. quart. Fabr. vulgò: *agitantis.* Gebhardus.

12. *Tam variisque virtutibus.*] Victorii editio, Palatin. secund. tert. quart. quint. prim. *tamquam variis virt.* vulgò: *tot tamque variis.* Idem.

13. *Cui rei referat tot tantisque gaudiis.*] Ita malui cum Victorio, quinque Palatin. ipsoque Lambin. Vaticanus tamen; *cui rei referat & tot.* Pall. tert. quint. iterum *referat.* vulgò: *cui rei ref.* Idem.

14. *Nec verò illa sibi remedia comparavit.*] Ita Victor. quinque Pall. Fabr. vulgò, *Hæc verò illa.* Idem.

15. *Morsu denique ut exanimarentur.*] Sic Victorii editio cum vulg. plenè conspirans. sed in omnibus mss. est, *cum exanimarentur.* Idem.

16. *Cumque ad flammam se applicaverint.*] Victorii lectionem ut Palatin. secundi, quarti, quinti, expressum & Gryphilliber: aliisque vet. cod. ac Vatican. *applicaverint:* vulgò, ad normam Diobolarum Grammaticulorum, *applicerint.* Idem.

78 Mulieres verò in India, 17 cum est cuiusvis earum vir mortuus, in certamen, iudiciumque veniunt, quam plurimum ille dilexerit. plures enim singulis solent esse nuptæ. Quæ est victrix, ea læta, prosequentibus suis, unà cum viro in rogum imponitur: illa victa, mœsta discedit. Numquam naturam mos vinceret. est enim ea semper invicta. Sed nos umbris, deliciis, otio, languore, desidia animum infecimus: opinionibus, 18 maloque more delinitum mollivimus. Ægyptiorum morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes gravitatis erroribus, quamvis carnicinam prius viderint, quam ibim, aut aspidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum violent: quorum etiam si imprudentes quippiam fecerint, poenam nullam recusent.

79 De hominibus loquor. quid bestia? 19 non frigus, non famem, non montivagos, atque silvestres curius, iustitiationesque patiuntur? non pro suo partu ita propugnant, ut vulnera excipiant? nullos impetus, nullos ictus reformident? omitto, quæ perferant, quæque pariantur ambitiosi, honoris causa: 20 laudis studiosi, gloriæ gratia: amore incensi, cupiditatis. plena vita exemplorum est.

23 Sed adhibeat oratio modum, & redeat illuc, unde desexit. Dabit, dabit, inquam, se in tormenta vita beata: nec iustitiam, temperantiam, in primisque fortitudinem, 21 magnitudinem animi, patientia profecuta, cum tortoris os viderit, consistet: virtutibusque omnibus sine ullo animi terrore ad cruciatum profectus, resistit extra fores, (ut antè dixi) limenque carceris. quid enim ea foedius, quid deformius sola relicta, comitatu pulcherrimo segregata? quod tamen fieri nullo pacto potest. nec enim virtutes sine beata vita coherere possunt, nec illa sine virtutibus.

21 Itaque eam tergiversari non sinent, secumque rapiant ad quemcumque ipsa dolorem, cruciatumque ducentur. sapientis est enim proprium. nihil, quod poenitere possit, facere, nihil invitum: splendide, constanter, graviter, honestè omnia: nihil ita expectare, quasi certò futurum: nihil, cum acciderit, admirari, ut inopinatum, ac novum accidisse videatur: omnia ad suum arbitrium referre: suis stare iudiciis. Quo quid sit beavius, mihi certè in mentem venire non potest.

21 Stoicorum quidem facilis conclusio est. Qui cum finem bonorum esse senserint, congruere naturæ, cumque ea convenienter vivere: eum id sit in sapiente situm; non officio solum, verum etiam potestate: sequatur necesse est, ut cuius in potestate summum bonum, in ejusdem vita beata sit. 22 Ita fit semper vita beata sapientis. Habes, quæ fortissimè

de beata vita dici putem, &, quo modo nunc est, nisi quid tu melius attuleris, etiam verissimè. A. Melius quidem afferre nihil possum: 23 sed à te impetrarim libenter, ut, nisi molestum sit, unà cum te nulla vincula impediunt 24 ullius certæ disciplinæ, libasque ex omnibus, quodcumque te maxime specie veritatis moveret: quod paulo antè Peripateticos, veteremque Academiam hortari videbare, ut sine retractione liberè dicere auderent, sapientes esse semper beatissimos, id velim audire, quemadmodum his putes consentaneum esse id dicere. multa enim à te contra istam sententiam dicta sunt, & Stoicorum ratione conclusa.

Ut utamur igitur libertate: qua nobis solis in philosophia 25 licet uti: quorum oratio nihil ipsa judicat, sed habetur in omnes partes, ut ab aliis possit ipsa per sese, nullius auctoritate adjuncta, judicari. & quoniam videris hoc velle, ut, quæcumque dissentientium philosophorum sententia sit de finibus, tamen virtus satis habeat ad vitam beatam profectus, quod quidem Carneadem disputare solum accepimus: sed is, ut contra Stoicos, quos studiosissimè semper refellebat, & contra quorum disciplinam ingenium ejus exarsit; nos illud quidem cum pace agemus. si enim Stoici fines bonorum rectè posuerunt; confecta res est: necesse est semper beatum esse sapientem.

Sed quæramus unamquamque reliquorum sententiam, si 26 fieri potest, ut hoc præclarum quasi decretum beata vitæ possit omnium sententiis, & disciplinis convenire. 25 Sunt autem 30 hæc de finibus, ut opinor, retentæ, defensæque sententiæ: primum simplices quattuor: Nihil bonum, nisi honestum, ut Stoici: Nihil bonum, nisi voluptatem, ut Epicurus: 26 Nihil bonum, nisi vacuitatem, ut Hieronymus: Nihil bonum, 27 nisi naturæ primis bonis aut omnibus, aut maximis frui, ut Carneades contra Stoicos diserebat. Hæc igitur simplicia: Illa mixta.

Tria genera bonorum, maxima animi, secunda corporis, 28 externa tertia, ut Peripatetici, nec multo veteres Academicis secus. 28 Voluptatem cum honestate Dinomachus, & Callipho copulavit. Indolentiam autem honestati Peripatetici Diodorus adjunxit. Hæc sunt sententiæ, quæ stabilitatis aliquid habeant: nam Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumque aliorum evanuerunt. Hi quid possint obtinere, videamus, omissis Stoicis: quorum satis videor defendisse sententiam. Et Peripateticorum quidem explicata causa est: præter Theophrastum, & si qui illum secuti, imbecillius horrent dolorem, & reformidant. Reliquis quidem 29 licet facere id quod ferè faciunt, ut gravitatem, dignitatemque virtutis exaggerent. Quam

17. Cum est cuiusvis earum vir mortuus.] Reperi istud in Palatin. secund. quart. Item Victor. edit. inclinant. Palatin. tert. quint. Vatican. cum est cuius earum. Gebh. Ut potuit sic Cicero scripsisse; ita hoc postremum certe magis Romanum est, utpote toties frequentatum in formulis, inque inscriptionibus & decretis occurrens. Livius 34, 56. Dimittendique ei, quos eorum quandoque vellet, jus esset. Gronov.

18. Maloque more delinitum.] Nihil novandum existimo, sed tantum diversitatem animam advertendam: Palatin. secundus delentum molivimus. tert. devitum: quam in orâ habet quoque Gryph. sed interius æmolum. Gebhard.

19. Non frigus, non famem, non montivagos atque silvestres curius.] Ita mss. plerique & editio Victorii; qui tamen lib. 1 cap. 16. Variarum, notat in suo libro legi: non montivagos atque silvestri cursus, vulgò: Nonne frigus. Palatin. secund. quint. num frigus, num famem &c. Paulò post quoque legitur, non pro suo partu. vulgò: nonne pro suo partu: ubi tamen illi bini iterum: num pro suo. Idem.

20. Laudis studiosi, gloria gratia.] Cum præcesserit causa: non videbatur hic quoque iterari debere: ergò rectè Lambin. quinque Palatin. Fabr. Vatican. gratia. Gebhard. Hoc iudicium dilectat mori, quo in his Ciceronianis notis frequenter usi vel Gruterus vel Gebhardus, ut ex variatè ista colligerent aliquid esse infinitum. Id miror hic non fieri, ubi nulla prorsus gratia est & gratia. Sed videlicet expectandum, ut quum primo positum sit causa, dein gratia, veniat denique, qui post & cupiditatis apponat ergo. Gron.

21. Magnitudinem animi patientia profecuta.] Melius sic quinque

Palatin. (nam tantulum demutat quart. profecuta rescribillsans) Gryphii liber, Vatican. vulgò: patientiam profecuta. Gebh.

22. Ita fit vita beata semper sapientis.] Accepit & editio sic Lambin. à Victorio & melius omnino est in Pall. primo, tertio, quinto, ac Fabr. vulgò: ita fit vita beata. Idem.

23. Sed à te impetravim libenter ut.] Quod longè melius, asserui ex edit. Victorii; alio vet. cod. Palatin. quart. Vatican. in Palatin. tert. Fabr. est: à te impetravim libenter. in Gryphiano vero, & Palatin. secund. sed à te impetrari libenter. vulgò: sed à te impetravim libenter velim, nisi. Idem.

24. Ullius certè disciplina.] Palatin. secundus, quartus, illius certa disciplina. Idem.

25. Sunt autem hæc de finibus, retentæ defensæque sententiæ.] Palatin. secund. quint. sunt autem hæc de finibus: & sic semper, ut & in Vatican. puto hæc, quia Palatin. quint. Fabr. hæc sic infra cap. 31. hæc sunt sententiæ. ita Palatin. quint. Vatican. Idem.

26. Nihil bonum nisi vacuitatem, ut Hieronymus:] Abest ab omnibus mss. Palatin. Fabr. & doloris, quod primò adiecit Asulanæ editio, teste Victorio libro 1 cap. 18. Variar. Idem.

27. Nisi natura primis bonis aut omnibus.] Gulielmus ex conjecturâ, nisi natura plurimis bonis. Idem.

28. Voluptatem cum honestate Dinomachus & Callipho copulavit.] Ita Victorii & Lambini editiones. Palat. quinque Fabr. Gembl. Mart. Fabr. vulgò: Chromachus. Idem.

29. Licet facere id quod ferè faciunt.] Auctiores provocabulo id sunt cod. omnes nostri, Vatican. Victoriique editio. Idem.

Quam cum ad cælum extulerint, quod facere eloquentes homines copiosè solent: 30 reliqua ex collatione facile est contere, atque contemnere. nec enim licet iis, qui laudem cum dolore petendam esse dicunt, negare, eos esse beatos, qui illam adepti sunt.

86 Quamquam enim sint in quibusdam malis: 31 tamen hoc nomen beati longè & latè patet. Nam ut quasuosâ mercatura, fructuosâ aratio dicitur, non si altera semper omni damno, altera omnis tempestatis calamitate semper vacet: 32 sed si multo majore ex parte exstat in utràque felicitas: sic vita, non solum si undique referta bonis est, sed si multo majore, & graviore ex parte bona propendent, beata rectè dici potest.

87 Sequetur igitur bonorum ratione vel ad supplicium beata vita virtutem, cumque ea descendit in aurum, Aristotele, Xenocrate, Speulippo, Polemone auctoribus, nec eam minimis blandimentis corrupta deseret. eadem Calliphonis erit, Diodorique sententia: quorum uterque honestatem sic complectitur, ut omnia, quæ sine ea sint, longè, & retrò ponenda censeat. Reliqui habere se videntur angustius: enarrant tamen: Epicurus, Hieronymus, & si qui sunt, 34 qui desertum illum Carneadem curent defendere. nemo est enim, qui eorum bonorum animum putet esse judicem, cumque condocafiat, ut ea, quæ bona malave videantur, possit contemnere.

88 Nam quæ tibi Epicuri videtur, eadem erit Hieronymi, & Carneadis causa, & hercle omnium reliquorum. quis enim parum est contra mortem, aut dolorem paratus? ordiamur ab eo, si placet, quem mollem, quem voluptarium dicimus. Quid? is tibi mortemne videtur, an dolorem timere? qui eum diem, quo moritur, beatum appellat, maximisque doloribus affectus, eos ipsos inventorum suorum memoria, & recordatione confutat: nec hæc sic agit, ut ex tempore quasi effutire videatur. 36 de morte enim ista sentit, ut, dissoluto animante, sensum extinctum putet: quod autem sensu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. Item de dolore certa habet, quæ sequatur? 37 quorum magnitudinem brevitate consolatur, longinquitatem lenitate.

89 Quid tandem? isti grandiloqui contra hæc duo, 38 quæ maximè angunt, melius se habent, quàm Epicurus; an ad ce-

tera, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philosophi satis parati videntur? quis non pauperatatem extimescit? neque tamen quisquam philosophorum. Hic verò ipse quàm parvo est contentus? nemo de tenui victu plura dixit. etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, ut amori, ut ambitioni, ut quotidianis impromptibus copiæ succurrant: cum procul ab iis omnibus rebus abist, cur pecuniam magnopere desideret, vel potius curet omnino?

An Scythas Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere: 39 nostrates philosophi facere non poterunt? Illius epistola fertur his verbis, Anacharsis Hannoni salutem. 40 Mihi amicius est, Scythicum tegmen: calciamentum, solorum callum: cubile, rera: 41 pulpamentum, fames: lacte, caseo, carne vescor. Quare ut ad quietum melicet venias. Munera autem ista, 42 quibus es delectatus, vel civibus tuis, vel diis immortalibus dona. Omnes ferè philosophi omnium disciplinarum, nisi quos à recta ratione natura vitiosa detorsisset, eodem hoc animo esse poterunt.

Socrates, in pompa cum magna vis auti, argenteque ferretur, Quàm multa non desidero? inquit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima: 43 abduxit legatos ad cenam in Academiam: iis apposuit tantum, quod satis esset, nullo apparatu. Cum postredie rogarent eum, cui numerari iuberet: Quid? vos hesterni, inquit, cenula non intellexistis, me pecunia non egere? 44 quod cum tristiores vidisset, xxx minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur.

At verò Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexandro roganti, ut diceret, 45 si quis opus esset, 46 Nunc quidem paullulum, inquit, à sole. offererat videlicet apri canis. Et hic quidem disputare solebat, quanto regem Persarum vita, fortunaque superaret, sibi nihil deesse: illi nihil satis umquam fore. se ejus voluptates non desiderare, quibus numquam satiari ille posse: suas cum consequi nullo inodo posse.

Vides, credo, ut Epicurus cupiditatum genera diviserit, non 33 nimis fortasse subtiliter, utiliter tamen: partim esse naturales, & necessarias: partim naturales & non necessarias: partim neutrum: necessarias satiari posse pænè nihilo: divitiis enim naturæ, parabiles esse. Secundum autem genus cupiditatum,

30. Reliqua ex collatione facile est contere.] Duo Palatin. secund. quart. reliqua ex consolatione: necio quàm bene. Gebb.

31. Tamen hoc nomen beatilongè & latè patet.] Palatin. secund. quart. longè lateque patet. Vatican. longè latè patet. Idem.

32. Sed si multo majore ex parte exstat in utraque fel.] Sic malui partim cum Lambino; partim cum Victorio & Palat. prim. secund. tert. quart. Vatican. vulgò: majori ex parte exstat. Idem.

33. Sequetur igitur bonorum ratione vel ad supplicium beata vita virtutem.] Ut indicavit Schottus legendum: habent quoque Palat. pr. quint. Fabr. Pall. fec. tert. quart. honorum, tenuissimo discrimine: vulgò, horum. Idem.

34. Qui desertum illum Carneadem curent defendere.] Pænè receptio textum lectionem Pall. tert. quart. quint. Fabr. desertum, constanter & liquide representantium: nec putat CL. Gruterus noster aliter scripsisse Tullium. Idem.

35. Nam quæ tibi Epicuri videtur.] Pall. secund. tert. quart. Fabr. Vatic. Nam quod tibi Epicurus. Idem.

36. De morte enim ista sentit.] Sic Pall. quatuor, Vatican. Victor. vulgò: ita sentit. quintus iste sentit. Idem.

37. Quorum magnitudinem brevitate consolatur, longinquitatem lenitate.] Idem ex Victorii erui r̄ lenitate, & ex Vatican. Pal. quinto. indicavitque hoc quoque ex membr. Longobardicis Andr. Schott. quamquam eum deprehendas (ut casto verbo utar) natinare libro 2 cap. 20. Nod. vulgò lenitate. Idem.

38. Quæ maximè angunt.] Vatican. quæ hæc maximè angunt. Pall. secund. quart. quæ maximè agunt. Idem.

39. Nostrates Philosophi facere non poterunt.] Ita ferè omnes Lambini libri & Pall. pr. quint. Vatican. aliàs poterunt. at Manutio non ausculto emoveit verbum facere tanquam otiosum, contraeuntibus omnibus libris mss. tam Pall. quàm Lambinianis, denique Guelielmianis, præsertim cum nihil dedecoris aut dishonestamenti (ut idem ille autumat) pariat nitor Ciceronianus. Idem.

40. Mihi amicius est Scythicum tegmen.] Dudum hæc ita emendav-

rat edideratque Victorius, quem nemo ex posterioribus (considerate sultis hominum pertinacem invidiam, & invidam pertinaciam) in egreigia hac re est imitatus. sed sic Pall. quatuor: (quint. mihi amicius est Scythicum tegmen) Fabr. Vatican. sic Plaut. linteum extersui Mostell. ubi plura J. Mellerus Palmerius. vulgò: amicius est: putidè. Idem.

41. Pulpamentum fames.] Lambin. ex conjectura Pulmentum, quod in solo Palat. secund. o. reperi. Idem.

42. Quibus es delectatus.] Sic omnes editiones & libri mss. in vet. cod. alio quibus delicatus es, quod probat Lambin. vel, quibus delectaris: vel, quibus delicatus es, quia Græcè scriptum, δὲ ἀγαθῶν, ὅς ἀνθρώπος. Idem.

43. Abduxit Legatos ad cenam in Academiam.] Displecat sanè hæc aliis lectioni; mihi genuina omnibus modis videtur, addicentibus & adducentibus eam Pall. tert. quart. quint. alio vet. cod. Fab. Vatic. & quis negat abducere ad cenam esse Latinum? abduxit ergo recusantes. donat ad Adelp. Terent. Ducimus volentes, sed abducimus invitos. vulgò adduxit: aut aliunde ex hospitio abduxit secum: quod est abducere. Terent. Eun. act. 3. sc. 1. Tum me conviviam solum abducebat sibi. Idem.

44. Quod cum tristiores vidisset.] Prætolit hanc lectionem ut probissimam ex Palatin. secund. nec procul deerrat quart. quid exhibens. prim. quum. vulgò quos. quid autem hic quod agat norint humaniores. Idem.

45. Quid sibi opus esset.] Pall. prim. tert. quint. Fab. ignorant r̄ sibi. secund. verò, quart. si. Vatican. si quis opus esset. pro quibus. quod mihi omnium maximè alludit, ut etiam admiserim. Idem.

46. Nunc quidem paullulum, inquit, à sole offererat.] Ita Victorius & Lambin. ediderunt; & ita est quoque in Pall. prim. tert. quart. quint. Vatican. nam Fabr. à sole abscede. vulgò, à sole abfice: unde non absurdè Guelielmius; à sole abi fice: quia apud Plutarchum in Alexandro μισρὸν ἀπὸ τῶ ἡλίου μετασφῆσι. Idem.

tatem, 47 nec ad potiendum difficile esse censeat, nec verò ad carendum. Tertias, quòd essent planè inanes, neque necessitatem modò, sed ne naturam quidem attingerent, funditus efficiendas putavit.

54 Hoc loco multa ab Epicureis disputantur, 48 eaque voluptates singillatim extenuantur: quarum genera non continentur: quarum tamen copiam. nam & obscœna voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communes, in medio fitas esse dicunt: easque si natura requirit, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, atate, figura metiendas putant: ab iisque abstinere minimè esse difficile, si aut validudo, aut officina, aut fama possidet: omninoque genus hoc voluptatum optabile esse, si non obstat; prodesse nunquam.

55 Totumque hoc de voluptate sic ille præcepit, ut voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandam, experendamque putet: eademque ratione dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum. itaque hac usurum compensatione sapientem, ut voluptatem fugiat, si ea majorem dolorem effectura sit: & dolorem suscipiat majorem efficientem voluptatem; omniaque jucunda quanquam sensu corporis judicentur, ad animum referri tamen.

56 Quocirca corpus gaudere tam diu, dum præsentem sentiret voluptatem, animum & præsentem percipere pariter cum corpore, & prospicere venientem, nec prateritam præterfluere sinere. 49 ita perpetuas, & contextas voluptates in sapiente fore semper, 50 cum expectatio speratarum voluptatum, perceptarum memoria jungeretur. Atque iis similia, ad victum etiam transferuntur, extenuanturque magnificentia, & sumptus epularum, quòd parvo cultu natura contenta sit.

54 Etenim quis hoc non videt, desiderii ista condiri omnia? 57 Darius in fuga, cum aquam turbidam, & cadaveribus inquinatam bibisset, negavit umquam se bibisse jucundius. Numquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus edeat: cui cum peragranti Ægyptum, comitibus non consecutis, cibarius in casa panis datus esset, nihil visum est illo panem jucundius. Socratem semper, cum usque ad vesperum contentius ambularet, quæsitumque esse eo, quare id faceret: respondisse, se, quo melius cenaret, opsonare ambulando famem.

58 Quid? 51 victum Lacedæmoniorum in phiditiis nonne videmus? ubi cum tyrannus cenavisset Dionysius, negavit se jure illo nigro, 52 quòd cenæ caput erat, delectatum. Tum is, qui illa coxerat; 53 minimè mirum, condimenta enim defuerunt. Quæ tandem, inquit ille? Labor in venatu, sudor, cursum ab Eurota, fames, sitis, his enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Atque hoc non ex hominum more solum, sed etiam ex bestiis intelligi potest, quæ, ut quidquid objectum est, 54 quòd modò natura non sit alienum, eo contenta non quarunt amplius.

59 Civitates quædam universæ, more doctæ, parsimonia de-

lectantur, ut de Lacedæmoniis paullo antè diximus. Persarum à Xenophonte victus exponitur: quos negat ad panem adhibere quidquam, præter nasciturum. Quamquam, si quædam etiam suaviora natura desideret, quam multa ex terra, arboribusque gignuntur cum copia facili, 55 tum suavitate præstantia? adde licentiam, quæ consequitur hanc continentiam in victu. adde integritatem validitinis.

Confer sudantes, ructantes, refertos epulis, tamquam optimos boves: tum intelliges, qui voluptatem maximè sequantur, eos minimè consequi; jucunditatemque victus esse in desiderio, non in satietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem civitatis, ferunt, cum cenavisset apud Platonem, eoque convivio admodum delectatus esset, vidissetque eum postridie, dixisse: Vestræ quidem cenæ 56 non solum in præsentia, sed etiam postero die jucunda sunt. Quid, quòd ne mente quidem rectè uti possimus, multo cibo, & portione completi? est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos: in qua scriptum est his ferè verbis, Quòd cum venissem, vita illa beata, quæ ferebatur, 57 plena Italicarum, Syracusiarumque mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri, nec unquam pernoctare solum: ceteraque, quæ comitantur huic vitæ, 58 in qua sapiens nemo efficietur unquam, moderatus verò multo minus.

Quæ enim natura tam mirabiliter temperari potest? quòd modo igitur jucunda vita potest esse, à qua abstinere prudentia? absit moderatio? ex quo Sardanapali opulentissimi Syriæ regis error agnoscitur, qui incidit iussit in busto,

Hæc habeo, quæ edi, quæque exsaturata libido

Hansit: at illa jacent multa, & præclara relicta.

Quid aliud, inquit Aristoteles, in bovis, non in regis sepulchro inscriberes? hæc habere se mortuum dicit, quæ ne vivus quidem diutius habebat, quam fruebarur.

Cur igitur divitiæ desiderentur? aut ubi paupertas beatos esse non sinit? Signis credo, tabulis, ludis. Si quis est, qui his delectetur, nonne melius tenues homines frumur, quam illi, qui his abundant? est enim earum omnium rerum 59 nostra in urbe summa in publico copia. Quæ qui privati habent, nec tam multa, & raro vident, 60 cum in sua rura venerunt. Quos tamen pungit aliquid, cum, illa nnde habeant, recordantur. 61 Dies deficiet, si velim paupertatis causam defendere. aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quam paucis, quam parvis rebus egeat, quam vilibus.

Num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offensio, sapientem beatum esse prohibebit? vide, ne plus commendatio in vulgus, & hæc, quæ expetitur, gloria molestæ habeat, quam voluptatis. Leviculus sanè noster Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat aquam fruentis mulierculæ, ut mos in Græcia est, insusurrantisque alteri, hic est ille Demosthenes. Quid hoc levius? At quantus orator? sed apud alios loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum.

In-

47. *Nec ad potiendum difficile esse censeat.*] Inserunt esse, quod vulgo suo loco abest, Victorii edit. Pall. secund. quart. quint. Gebb.

48. *Eæque voluptates singillatim extenuantur.*] Alii singulatim. quod extat in vet. eod. edit. Victor. Pall. prim. quart. vulgò *sigillatim*. nostrum defendunt Lambin. Pall. tert. quint. Vatican. Idem.

49. *Ita perpetuas & contextas voluptates in sapiente fore semper.*] In Palatin. quart. *concretas*. fortè *conferatas* aut *concretas*. Gebhard. Et non *conferatas*? ut in de Fato *conferite* contextæque. Gronov.

50. *Cum expectatio speratarum voluptatum, perceptarum memoria jungeretur.*] Antiquissimam hanc scripturam edidit Victorius, neque improbat Lambinus, mavult tamen; cum *expectatio speratarum, perceptarum memoria jungeret*. seu, cum *perceptarum memoria jungeretur*. sed non est necesse in vestris libris istas exordiri emendationes. ut edimus, habent quoque Palat. tert. quart. quint. Fabr. Vatican. vulgò; cum *expectationi speratarum, perceptarum memoria jungeretur*. Palat. secund. cum *expectatione speratarum*. Gebhard.

51. *Victum Lacedæmoniorum in Phiditiis nonne videmus.*] Quinque Palatin. Vatican. Fabr. alii *Philitis*. Idem.

52. *Quod cenæ caput erat.*] Palat. secund. quart. *capuerat*. Tert. *capuerat*. non intelligo. Idem.

53. *Minimè mirum, condimenta.*] Rectius sic quinque Palatin. Vatican. edit. Victorii. vulgò: *minimè mirum, inquit*. Idem.

54. *Quòd modò à natura non sit alienum.*] Palat. quinque *quomodo*. Vat. can. *quòd à natura non sit al.* Idem.

55. *Cum suavitate præstantia.*] Lambinus & Gulielmus ex conjectura præstanti. Idem.

56. *Non solum in præsentia.*] Fabr. *præsentia*. Idem.

57. *Plena Italicarum Syracusiarumque mensarum.*] Non Syracusiarum, ut vulgo, edidit Victor. præferunt Pall. tert. quart. Fabr. Vatican. Idem.

58. *In qua nemo sapiens efficietur unquam.*] Assensum præbui Lambino impellentibus præterea tribus Palat. Fabr. Vatican. at Palatin. quart. *efficitur*. vulgò *efficitur*. Idem.

59. *Nostra in urbe summa in publico copia.*] Expungunt prius in, Palat. tert. quart. quint. & videtur omnino supervacuum. Idem.

60. *Cum in sua rura venerunt.*] Sic quatuor Palat. (nam in quinto hæc omissa sunt) & Fabr. vulgò *venerunt*. Idem.

61. *Dies deficiet.*] Palatin. tert. Vatican. *deficiet*. alii ex conjectura, *Dies me deficiet*. Idem.

164 Intelligendum est igitur, nec gloriam popularem. 62 ipsam per sese expetendam, nec ignobilitatem extimescendam. Veni Athenas, inquit Democritus: 63 neque me quisquam agnovit. Constantem hominem, & gravem! qui gloriatur, 64 à gloria se abuisse. An tibicines, iique, qui fidibus ununtur, suo, non multitudinis arbitrio, cantus, numerosque moderantur: vir sapiens, multo arte majore præditus, non quid verissimum sit, sed quid velit vulgus, exquiret? an quidquam stultius, quam, quos singulos, sicut operarios barbarosque contemnas, eos aliquid putare esse universos? ille vero nostras ambitiones, levitateque contemner, honoresque populi, etiam vitio delatos, repudiabit: nos autem eos nescimus, antequam pœnitere ceperit, contemnere.

165 Est apud Heraclitum physicum de principe Ephesiorum Hermodoro. universos ait Ephesios esse morte multandos, quòd, cum civitate expellerent Hermodorum, ita locuti sunt, 65 Nemo de nobis unus excellat: sin quis exstiterit, alio in loco, & apud alios sit. An hoc non ita sit omni in populo? nonne omnem exsuperantium virtutis odierunt? quid? Aristides (malo enim Græcorum, quam nostra proferre) nonne ob eam causam expulsum est patria, quòd præter modum justus esset? Quantis igitur molestiis vacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt? quid est enim dulcius otio litterato? iis dico litteris, quibus infinitatem rerum, atque naturæ, & in hoc ipso mundo calum, terras, maria cognoscimus.

37 Contempta igitur honore, 66 contempta etiam pecunia, 166 quid relinquitur, quod extimescendum sit? exsilium, credo: quod in maximis malis ducitur. Id si propter alienam, & offensam populi voluntatem malum est: quàm sit ea contemnenda, paullo antè dictum est. 67 Sin abesse patria miserum est: plenæ miserorum provinciæ sunt; ex quibus admodum pauci in patriam revertuntur. At multantur bonis exsules.

167 Quid tum? parumne multa de toleranda paupertate dicuntur? jam verò exsilium, si rerum naturam, non ignominiam nominis quaerimus, 68 quantum demum à perpetua peregrinatione differat? in qua viates suas philosophi nobilissimi consumpserunt, Xenocrates, Crantor, Arcesilas, Lacydes, Aristoteles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antipater, Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Posidonius, innumerales alii: qui semel egressi, numquam domum revertente. 69 At enim sine ignominia afficere sapientem, de sapiente enim hæc omnis oratio est, cui jure id accidere non possit. nam jure exsulantem consolari non oportet.

168 Postremo ad omnes casus facillima ratio est eorum, qui ad voluptatem ea referunt, quæ sequuntur in vita, 70 ut, quo-

cunque hæc loco suppeditetur, ibi beatè queant vivere. Itaque ad omnem rationem Teucri vox accommodari potest,

Patria est, ubicumque est bene.

Socrates quidem cum rogaretur, eujatem se esse diceret, Mundanum, inquit. totius enim mundi fe incolam, & civem arbitrabatur. Quid T. Albutius? nonne animo acquisissimo Athenis exsul philosophabatur? cui tamen illud ipsum non accidisset, si in republica quiescens, Epicuri legibus paruisset.

Qui enim beator Epicurus, quòd in patria vivebat, 71 quàm quòd Athenis Metrodorus? aut Plato Xenocratem vincebat, aut Polemo Arcesilam, quo esset beator? Quanti verò ista civitas æstimanda est, ex qua boni, sapientesque pelluntur? Demaratus quidem Tarquinii, regis nostri, pater, tyrannum Cypselum quòd ferre non poterat, fugit Tarquinius Corintho, & ibi suas fortunas constituit, ac liberos procreavit.

Nun stultè anteposuit exsilium libertatem domesticæ servitutis? Jam verò motus animi, sollicitudines, ægritudinesque oblivione leniuntur, traductis animis ad voluptatem. Non sine causa igitur Epicurus ausus est dicere, semper in pluribus bonis esse sapientem, quia semper sit in voluptatibus. Ex quo effici putat ille, quod quaerimus, ut sapiens semper beatus sit. etiamne, si sensibus carebit oculos, si aurium?

Eriam. nam ista ipsa contemnit. Primum enim, horribilibus ista cæcitas quibus tandem caret voluptatibus? eum quidam etiam dispertent, ceteras voluptates in ipsis habitare sensibus: quæ autem adpectu percipiuntur, ea non verari in oculorum ulla jucunditate: ut ea, quæ gustemus, olfaciamus, tractemus, audiamus, in ea ipsa, ubi sentimus, parte verentur, in oculis tale nihil sit. animus accipit quæ videmus. Animo autem multis modis, variisque delectari licet, etiam si non adhibeatur adpectus. Loquor enim de docto homine, & erudito, cui vivere est, cogitare. sapientis autem cogitatio non fermè ad investigandum adhibet oculos advocatos.

Etenim si nox non admittit vitam beatam, cur dies nostri similis adimat? nam illud Antipatri Cyrenaici esse quidem paulo obscurius, sed non absurda sententia est: eujus excitatem cum muliercula lamentarentur, Quid agitis? inquit: an vobis nulla videtur voluptas esse nocturna? Appium quidem veterem illum, qui ex octo annos naotus fuit, & ex magistratibus, & ex rebus gestis intelligimus, in illo suo casu nec privato, nec publico muneri defuisse. 72 G. Drusi 73 domum compleri à consultoribus solitam accepimus: cum, quorum res esset, sua ipsi non videbant, cæcum adhibebant ducem. Pueris nobis, Cn. Aufidius pratorius & in senatu sententiam dicebat, nec ancibus deliberantibus deerat, & Græcam scribebat historiam, & videbat in litteris.

62. *Ipsam per sese expetendam.*] Inveni alteram se ex mss. Pall. quatuor. Gebb.

63. *Neque me quisquam agnovit.*] Rectè Lambinus & vetus codex, ignorant: ibi, quod neque in Palat. pr. tert. agnoscitur. Vide Victorium lib. xix cap. 22. Palat. quart. neque me quisquam ibi agnovit. Idem.

64. *A gloria abuisse.*] Ita vet. duo eodd. Ita Lambin. monuque in Crepundiis: sic Ovidius, *Nec Chaos abuit arbor.* sic Curtius: *pluribus cura omnibus abuisse fortunam,* lib. 3. vulgò *abuisse.* Idem.

65. *Nemo de nobis unus excellat; sin quis exstiterit.*] Ita rectè accuratissimus Victorius, neque aliter Palat. sec. quart. quint. Vatican. vulgò: *sed si quis ext.* Idem.

66. *Contempta etiam pecunia.*] Sic restitui, non consequens causam, quam potuit habuisse Gebhardus ejciendæ mediæ vocis, tum ab omnibus editionibus servatæ, tum, ut opinor, MSSis libris, ut *re ar labem typorum.* Gronov.

67. *Sin abesse patriam miserum est.*] Delevi præpositionem à non necessariam ex quatuor Pall. Gebhard. Satis pro imperio; siquidem in aliis & pluribus libris extet. Gronov.

68. *Quantum domum à perpetua peregrinatione differat?*] Palat. quatuor priores *quantum damna* (vel, *dampna*) *perpetua peregrin. diff.* Vatican. *quantum damna à perp. peregrin. diff.* Gebhard.

69. *At enim sine ignominia afficere sapientem, de sapiente enim hæc omnis oratio est.*] Ut reperi in mss. ita edendum judicavi: exstat autem sic in Palat. secun. tert. quart. partim quoter. Fabr. Vatican. vulgò: *At enim non sine ignominia afficere poterit sapientem, de*

sapiente enim est hæc omnis oratio. Lambino impensè placeat conjectura Manutii: *At enim non erit sine ignominia. Ignominia afficere poterit sapientem: de sapiente enim.* Gebhard. Quos illos dicat, in quibus vulgò asteriscum esse dicit, ignoro. Non est certe in Victorianis, non Hervagianis, aliisque. Nunc quum constet de MSSis, & veteri ac sinceræ editione, eam penitus admisi, omnia asteriscorum fæditate. *At enim sine,* vel *fac,* vel *pone,* illud exsilium *ignominia afficere sapientem,* rem videlicet fatuam & plane absurdam, quia finitur vel ponitur, quod palam apparet fieri non posse. Utiq; asteriscus non est ex scriptis. Sed neque supprimo, quod jam video exemplari meo, in quo est collatio codicis Italici, in quo legitur oratio est cui, adscriptum video. [Legend. *At enim sine ignominia afficere sapientem (de sapiente enim est hæc omnis oratio) est cui jure id accidere non possit.* quasi dicat. Esto, sit ignominiosum sapienti exsilium, nihil refert, dummodo non jure ei acciderit.] Gronov.

70. *Ut quocunque hæc loco suppeditetur.*] Recepti ex Victorii editione: Palatin. quarto, Vatican. Fabr. vulgò: *suppeditetur.* Gebh.

71. *Quam quod Athenis Metrodorus?*] Ita ordinat Victorii editio, Pal. secund. quart. quint. vulgò: *quam Metrodorus, quid Athenis?* Idem.

72. *Gaji Drusi domum.*] Sic præit legendum Pal. quart. qui recegit Gaji Drusi. Pal. tert. Gembl. atrusi. Fab. atrisi. Mart. Gaviusi. Palatin. secund. Gratusi. vulgò G. aut. m Drusi. interpositivè. Idem.

73. *Domum compleri à consultoribus solitam.*] Inmissi tñ à ex Pall. quinque Gembl. Martin. Idem.

73 Diodotus Stoicus, cæcus, multos annos 73 domi nostræ vixit. Is verò, quod credibile vix esset, cum in philosophia multo etiam magis assidue, quàm antea, versaretur, & cum scidibus Pythagoreorum more uteretur, cumque ei libri noctes, & dies legerentur, quibus in studiis oculis non egebat: 76 tum quod sine oculis fieri posse vix videtur, geometria munus tuebatur, verbis præcipiens discipulis, unde, quod, quamque lineam scriberent. 77 Asclepiadem ferunt, non ignobilem, Eretricum philosophum, cum quidam quæreret, quid ei cæcitas attulisset, respondisse, puero in uno esset committator. Ut enim vel summa paupertas tolerabilis sit, si liceat, quod quibusdam Græcis quotidie: sic cæcitas ferri facile possit, si non desint subsidia validitudo.

74 Democritus luminibus amissis, alba scilicet, & atra discernere non poterat: at verò bona, mala; æqua, iniqua; honesta, turpia; utilia, inutilia; magna, parva poterat: & sine varietate colorum licet vivere beate; sine notione rerum non sciebat. Atque hic vir impediti animi etiam aciem ad speculum oculorum arbitratur: & 78 cum alii sæpe, quod ante pedes esset, non viderent, 79 ille infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate confisteret. Traditum est etiam, Homerum cæcum fuisse. At ejus picturam, non possumus, videmus. Quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, 80 quæ species formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum, non ita expictus est, ut, quæ ipse non viderit, nos ut videremus, effecerit? 81 quæ ergo aut Homero ad delectationem animi, ac voluptatem, aut cuiquam docto defuisse unquam arbitramur?

82 Aut, si nita se res haberet, Anaxagoras, aut hic ipse Democritus, agros, & patrimonia sua reliquissent: huic discendi, quærændique 83 divinæ delectationi toto se animo dedissent? Itaque augurem Tiresiam, quem sapientem poetæ, numquam inducunt deplorantem cæcitatem suam: at verò Polyphemum Homerus cum immanem, ferumque finxisset, cum ariete etiam colloquentem sciet, ejusque laudare fortunas, quod, quæ vellet, ingredi posset, 84 & quæ vellet, attingere. Rectè hic quidem. nihil enim erat ipse Cyclops, quam aries ille, prudentior.

40 In surditate verò quidnam est mali? erat surdaster M. Cras-

116

74. Diodotus Stoicus cæcus.] Ut Victorius & Lambin. ediderunt, exprimendum duxi: quia sic quoque Fabr. Palatin. nam secund. Diodotus. vulgò Diodorus. Gebh.

75. Domi nostræ vixit.] Sic rectius vet. eod. Pal. quintus, ipse Lambin. quippe Pal. quart. nostræ domi vixit. vulgò: nostræ domi vixit. Idem.

76. Tum quod sine oculis fieri posse vix videtur.] Leviculum particulam tum pro tamen innotavi, jubente ac præcunte solertissimo editore Victorio, tum quatuor Pall. prioribus. Idem.

77. Asclepiadem ferunt non ignobilem, Eretricum Philosophum.] Retinuit lectionem Victorii, quam & Lambinus sequutus est: quia parum opis à libris Pall. alii que, quorum prim. ut & Victorii hereticum. tert. hereticum quod proximè accedit veritati. Palatin. quart. Mart. metricum. Fabr. Gembl. criticum. Palat. quint. medicum. ut & Lambinus in primâ: non ignobilem medicum & philosophum. vulgò, nec inexercitum. quod per me placeat Schotto lib. 2 cap. 21. Nodorum. Idem.

78. Chm alii quod ante pedes esset non vid. unt.] Sic ordinavi ex Victorii edit. Pall. pr. tert. quint. Fabr. vulgò: quod esset ante. ProPERT. Ante pedes cæcis lucebat semita nobis. Terent. Adolph. act. III. sc. 3.

Ipse est sapere, non quod ante pedes modò est,

Videre, sed etiam illa que futura sunt.

Ferè ut Græci περὶ πρῶτον, περὶ ἄρκων. ut Sophocles. idè minus afferent Pall. sec. tert. representanti; quod ante esset, non viderent. Idem.

79. Ille infinitatem omnem peregrinabatur.] Insolenter dictum, cui ut succurreret Lambinus, nihil intentatum, nil liquit inausum: quippe legit: ille in infinitatem. sed illo melius Fabr. ille per infinitatem. Pal. verò quint. illam infinitatem; qui & mox legit: ut nullâ extremitate confisteret. Idem.

80. Quæ species formæ, quæ pugna.] Vet. eod. & Fabr. que species formæque pugne, non melius vulgatâ: causam norint sapientes. Idem.

81. Quid ergo aut Homero delectationem animi.] Vulgò: Homero ad delectat. contra quod eunt Pall. quinque, Fabr. Vatie. verò: animi

fit: sed aliad molestius, quod male audiebat, etiam si, ut mihi videbatur, injuria. 85 Epicurei nostri Græcè ferè nesciunt, nec Græci Latine. ergo hi in illorum, & illi in horum sermone surdi: omnesque id nos in iis singuis, quas non intelligimus, quæ sunt innumerabiles, surdi profectò sumus. At vocem citharædi non audiunt: ne stridorem quidem ferrærum, cum acuitur: 86 aut grunnitum, cum jugulatur sus: nec, cum quiescere volunt, fremitum in murmurantis maris. Et, si cantus eos fortè delectat, primùm cogitare debent, antequàm hi sint inventi, multos beate vixisse sapientes. deinde multo majorem percipi posse legendis his, quàm audiendis, voluptatem.

Tum, ut paullo antè cæcos ad aurium traducebamus voluptatem, sic licet surdos ad oculos. etenim qui secum loqui poterit, sermonem alterius non requirit. 87 Congerantur in unum omnia, ut idem oculis, & auribus captus sit: pre-matur etiam doloribus acerrimis corporis; qui primùm per se ipsi plerumque conficiunt hominem: si fortè longinquitate producti vehementiùs tamen torquent, quàm ut causa sit, cur ferantur: quid est tandem, dii boni! quod laboremus? portus enim præstò est, quoniam mors ibidem est, aeternum nihil sentienti receptaculum. Theodoros Lyfimumacho mortem imitant: Magnum verò, inquit, effecisti, si cantaridis vim consecutus es.

Paulus Persæ deprecanti, ne in triumpho duceretur, 88 In tua id quidem potestate est. Multa primo dicit, cum de ipsa morte quæreremus: non pauca etiam postero, cum ageretur de dolore, sunt dicta de morte: quæ qui recorderet, haud sanè periculum est, ne non mortem aut optandam, aut certè non timendam putet. Mihi quidem in vita, servanda videtur 89 illa lex, quæ in Græcorum conviviis obtinetur; Aut bibat, inquit, aut abeat. Et rectè. Aut enim fruatur aliquis pariter cum aliis voluptate potandi: aut, ne sobrius in violentiam vinolentorum incidat, antè discedat: sic injurias fortunæ, quas ferre nequeas, 89 defugiendo relinquant. Hæc eadem, quæ Epicurus, totidem verbis dicit & Hieronymus.

90 Quòd si ii philosophi, quorum ea sententia est, ut virtus per se ipsa nihil valeat: 91 omneque quod honestum nos, & laudabile esse dicimus, id illi casuum quiddam, & 92 inani vocis

aut voluptatem cuique. Fabr. item Pall. secund. quart. quint. delectationem animi aut voluptatem aut cuiquam. Idem.

82. Aut ni ita se res haberet.] Pal. tert. aut nuda se res haberet. quart. aut nuda res haberet. Idem.

83. Divine delectationi toto se animo delissent.] Sic quinque Pall. & Fabr. & quinque libri Lambini, quod magis probat, quam vulgi. dedissent. Idem.

84. Et que vellet attingere.] Quidam, ut monet Lambin. & que vellet adspicere. Fabr. Gembl. Mart. Palat. secund. quint. & quem vellet attingeret. Palat. quart. quod quæ vellet attingeret. alii contingere. alii attingere, quale inveni ex mss. Ovidio in Crepundiis. Idem.

85. Epicurei nostri Græcè ferè nesciunt.] Insullius nobis vulgò; Græci sari nesciunt. sed hæc elegantiam debemus Pall. tert. quart. Fabr. Gembl. Vatie. Idem.

86. Aut grunnitum, cum jugulatur suis.] Cum Victor. consentiunt mss. Suffridi. Vatie. Gembl. vulgò sus. Idem.

87. Congerantur in unum omnia.] Indicavi in Crepundiis, exhiberi à Fabritiano, congenerentur. Vatie. nunc, congenerantur in unum. Idem.

88. In tua id quidem potestate est.] Revocavi (extritâ vulgatâ hæce, in tua id, inquit, potest.) lectionem Victorii Pall. pr. tert. quart. quint. Vatiean. Fabr. Palatin. secund. id in tua quidem potestate est. Idem.

89. Defugiendo relinquant.] Palatin. secund. Fabr. diffus. Idem.

90. Quòd si ii Philosophi quorum.] Sequitur sumus Lambin. à prim. secund. quart. Vatie. amplius invitati: vulgò: quod si his Philosophis. Idem.

91. Omneque quod honestum nos & laudabile esse dicimus.] Insinuaverunt copulam que Victor. Pall. prim. secund. quart. quint. Fabr. Vatiean. neque nobis omitterendam. ceterum Pall. secund. quart. quint. al. vet. cod. dicamus. Palat. pr. dicamus. Idem.

92. Inani vocis sono decoratum esse.] Alii inanitis. sed illud servavit Pall. secund. quartus, quint. Vatie. denique Fabr. Gembl. ipsaque editio Victorii. Idem.

vocis sono decoratum esse dicant: & tamen semper beatum censent esse sapientem: ⁹³ quid tandem à Socrate & Platone profectis philosophis faciendum putes? quorum alii tantam præstantiam in bonis animi esse dicunt, ⁹⁴ ut ab his corporis externa observent.

¹²⁰ Alii autem hæc ne bona quidem ducunt; in animo reputant omnia. Quorum controversiam solebat tamquam honorarius arbiter, judicare Carneades. nam cum, quæcunque bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda viderentur: neque tamen Peripateticis plus tribuerent divitiis, bonæ valitudini, ceteris rebus generis ejusdem, quàm Stoici: cum ea, re, non verbis ponderarentur; ⁹⁵ causam esse desiderandi negabant. Quare hunc locum ceterarum disciplinarum philoso-

phi quemadmodum obtinere possint, ipsi viderint. Mihi tamen gratum est, quod de sapientium perpetua bene vivendi facultate dignum quiddam philosophorum voce profiterentur.

Sed quoniam manè est eundem, has quinque dierum disputationes memoria comprehendamus. Equidem me etiam conscripturum arbitror. ubi enim melius uti possumus hoc, cuiusmodi est, otio? ad Bruttumque nostrum hos libros alteros quinque mittemus: à quo non modò impulsus sumus ⁹⁶ ad philosophas scriptiones, verum etiam laceffiti. In quo quantum ceteris profuturum sumus, non facillè dixerimus: nostris quidem acerbissimis doloribus, variisque, & undique circumfusis molestiis alia nulla potuit inveniri levatio.

^{93.} Quid tandem à Socrate & Platone profectis Philosophis.] Hoc malui, quia sic in Vatican. hocque olim Gulielmii; sed ex quo libro non addit: quippe notat, *perfecti à Socrate, didaxerunt*, malim tamen *profecti*, ut semper noster Cicero loqui consuevit. *Gebb.*

^{94.} Ut ab his corporis externa observent.] Sic reperio in Pall. quinque, Fabr. Gembl. Martin. vulgò ineptè: *obscurantur*. Idem.

^{95.} Causam esse desiderandi negabant.] Sic Victorius, Pall. prim. tert. quint. Gembl. Martin. Vatican. at Pall. secund. quart. *desideranti*. Fabr. *diffidenti*. vulgò: *diffidenti*. Idem.

^{96.} Ad Philosophas scriptiones.] Elegantius hoc in Pall. secund. quart. Ulrichian. Gembl. aliàs *Philosophicas*. Idem.

M. TULLII CICERONIS DE NATURA DEORUM,

A D
M. BRUTUM.
LIBER PRIMUS.



UIM multa res in philosophia nequaquam satis adhuc explicatæ sint, tum perdifficilis, Brute, (quod tu minimè ignoras,) & perobscura questio est de natura deorum: quæ & ad agnitionem animi pulcherrima est, & ad moderandam religionem necessaria. De qua tam varis sunt doctissimorum hominum, tamque discrepantes sententiæ, ¹ ut magno argumento esse debeat, causam, id est, principium philosophiæ, esse scientiam: prudenterque Academicos à rebus incertis assensionem cohibuisse. quid est enim ² temeritate fortius? aut quid tam temerarium, tamque indignum sapientis gravitate, atque constan-

tia, quàm aut falsum sentire, aut, quod non satis exploratè perceptum sit, & cognitum, sine ulla dubitatione defendere?

Velur in hac questione, plerique (quod maximè verisimile est, ⁴ & quò omnes duce natura vehimur,) deos esse dixerunt: dubitare se Protagoras: nullos esse omnino Diagoras Melius, & Theodorus Syrenaicus putaverunt. Qui vero deos esse dixerunt, tanta sunt in varietate, ⁵ ac diffensione, ut eorum molestum sit dinumerare sententias. Nam & de figuris deorum, & de locis, atque sedibus, & actione vitæ multa dicuntur: [⁶ deque his summa philosophorum diffensione certatur.] quod verò maximè rem causamque ⁷ continet, utrum nihil agant, nihil moliantur; omni curatione & administratione

^{1.} Ad agnitionem animi.] Ita Pall. nam Wouverii duo *cognitionem*, pro minus placet, quavis existet ad oram Lambinianæ. videatur Turnebus, qui impugnat *agitationem* Murci lib. xiv cap. 14. *Gruet.*

^{2.} Ut magno argumento esse debeat, causam, id est, principium Philosophiæ esse scientiam.] Vocula ut non comparet in Palat. secund. aut tert. nam primus ab principio nullus est usque ad caput xi. optime alioquin notæ, cui secundas agit Palatin. secund. sept. pro *scientiam*, exhibet *sententiam*. Manutius publicavit *inscientiam*, contra Turnebum, qui consulatur dicto capite. *Gruet.* Sed tetrior Camarina est, quam movet P. Petitus lib. i Miscellan. observ. cap. i, locum manuum censens; atque ita vel similiter replendum, *causam*, id est, principium philosophiæ ab amore quidem scientiæ esse ductum, finem tamen non esse scientiam, idque ideo, quia scientia nequeat dici causa & principium philosophiæ, quoni sit exitus ac finis. Verum hoc, sed ipse vehementer se frustratur. Dicit enim Cicero ostensurum imperfectos profectus studiorum, ex hac una questione de natura Deorum patere, eos qui venissent jam ad scientiam, aut imaginantur eo venisse, non esse perfectos in philosophia, sed tum demum vere incitari ad philosophandum & inquirendum, et si veritas maneret tecta & incerta ob tantam varietatem sententiarum. *Gronov.*

^{3.} Temeritate fortius.] Palat. tert. *impius*. sed ille est scripturæ recentis. alterum refert in secund. duobusque quos excussit Jazus

noster Wouverius; neque aliter Victoriana. & perplacet, propugnatore Turnebo, quidquid oblatret Lambinus. *Gruet.* Bene hic, si modo ipsam loquutionem Tullii rectè inspexit, in qua ³ temeritate accipiendum pro temeritate, de quo agit pater lib. i i observat. cap. 2. *Gronov.*

^{4.} Et quo omnes duce natura vehimur.] Gulielmii liber quidam *venimus*; quod ei placuit, neque aliter Palat. sec. qui tamen præterea, omnes esse duce &c. nam tert. & quod hoc duce natura *novimus*. que hæc ex scriptorum licentia est? *Gruet.* Ut Gulielmii liber, sic & Bullidianus, unde quis non videt faciendum esse *vehimus*, quod verbum ut alii Latini, sic & Tullius nunc activa forma, significatione neutrius posuit, ut in Bruto 97 *adolescencia per medias lautas quasi quadrigas vehens*. *Gronov.*

^{5.} Et diffensione, ut cor. mol. sit dinumerare &c.] Est ab editione Victorii, ad stipulaturoque Palatin. secund. & alter Wouverianus. vulgati & diffensione *constituti*, ut cor. mol. sit *annumerare* &c. Lambino quidem etiam displicuit illud *constituti*, deletum cupit ideo tantum, quod ei displiceat. *Gruet.*

^{6.} Deque his summa &c.] Sepsi hæc uncis, tanquam spuria, neque inventa à Gulicimio in codice scripto cui notam ponit P. & vltro Palatin. secund. habet, *de quo summa*; ut appareat vel ex diversitate scripturæ de falso. *Idem.*

^{7.} Continet, utrum &c. moliantur; omni.] Sic omnino Gulicimii, & Palatin. tert. nam secund. *ac ab omni*; vulgati; *continet* est ³

violatione rerum vacant: an contra ab his & à principio omnia facta & constituta sunt, & ad infinitum tempus regantur, atque moveantur, inprimisque magna dissensio est. eaque nisi diiudicetur, in summo errore necesse est homines, atque in maximarum rerum ignoracione versari.

2 Sunt enim philosophi, & fuerunt, qui omnino nullam habere censent humanarum rerum procuracionem deos. Quorum si vera sententia est, quæ potest esse pietas? quæ sanctitas? quæ religio? hæc enim omnia, purè, ac castè tribuenda deorum numini ita sunt, si animadvertuntur ab his, & si est aliquid à diis immortalibus hominum generi tributum. Sin autem dii neque possunt nos iurare, neque volunt; nec omnino curant; nec, quid agamus, animadvertunt; nec est quod ab his ad hominum vitam permanare possit: quid est, quòd ullos diis immortalibus cultus, honores, preces adhibeamus? In specie autem scitæ simulationis, sicut reliquæ virtutes, ita pietas inesse non potest, cum qua simul & sanctitatem, & religionem tolli necesse est: quibus sublatis, perturbatio vitæ sequitur, & magna confusio.

4 Atque haud scio, an pietate adversus deos sublata, fides etiam, & societas humani generis, & una excellentissima virtus, iustitia rollatur. Sunt autem alii philosophi, & hi quidem magni, atque nobiles, qui deorum mente, atque ratione omnem mundum administrari, & regi censent: neque verò id solum, sed etiam ab iisdem vitæ hominum consuli, & provideri. nam & fruges, & reliqua, quæ terra pariat, & tempestates, ac temporum varietates, calique mutationes, quibus omnia, quæ terra gignat, maturata pubescant, à diis immortalibus tribui generi humano putant: multaque, quæ dicuntur in his libris, colligunt: quæ talia sunt, ut ea ipsa dii immortales ad usum hominum fabricati pæne videantur. Contra quos Carneades ita multa disseruit, ut excitaret homines non socordes ad veri investigandi cupiditatem.

5 Res enim nulla est, de qua rantopere non solum indocti, sed etiam docti dissident. quorum opiniones cum tam variæ sint, tamque inter se dissidentes: alterum fieri profectò potest, ut earum nulla; alterum certè non potest, ut plus una vera sit. Qua quidem in casu & benevolos objurgatores placare, & invidios vituperatores confutare possumus, ut alteros reprehendisse poeniteat, alteri didicisse se gaudeant. Nam qui admonent amice, docendi sunt: qui inimicè insectantur, repellendi.

6 Multum autem fluxisse video de libris nostris, quos complures brevi tempore edidimus, variumque sermonem, partim admirantium, unde hoc philosophandi nobis subito studium exstitisset: partim, quid quæque de re certi haberemus, scire cupientium. Multis etiam sensu mirabile videri, eam nobis potissimum probatam esse philosophiam, quæ lucem eriperet, & quasi noctem quandam rebus offunderet, desertaque disciplinæ, & jam pridem relictæ, patrocinium nec opinionatum à nobis esse susceptum. Nos autem nec subito cœpimus philosophari: nec mediocrem à primo tempore ætatis in eo studio operam, curamque consumpsimus, & cum minimè videbamur, tum maximè philosophabamur. quod & orationes declarant, referatque philosophorum sententiis, & doctissimorum hominum familiaritates, quibus semper domus nostra fluivit: & principes illi, Diodotus, Philo, Antiochus,

Posidonius, à quibus instituti sumus.

Et, si omnia philosophiæ præcepta referuntur ad vitam, arbitramur nos & publicis, & privatis in rebus exercitasse, quæ ratio & doctrina præscripserit. Sin autem quæ requirit, quæ causa nos impulerit, ut hæc tam serò litteris mandaremus, nihil est, quod expedire tam facile possimus. Nam cum otio langueremus, & is esset reipublicæ status, ut eam unius consilio, atque cura gubernari necesse esset: primum ipsius reipublicæ causa philosophiam nostris hominibus explicandam putavi, magni existimans interesse: ad decus & ad laudem civitatis, res tam graves, tamque præclaras Latinis etiam litteris contineri.

12 Eoque me minus instituti mei poenitet, quòd facile sentio, quàm multorum non modò discendi, sed etiam scribendi studia commoverim. complures enim Græcis institutionibus eruditi, ea, quæ didicerant, cum civibus suis communicare non poterant, quòd illa, quæ à Græcis acceperant, Latine dici posse diffiderent. quo in genere tantum profecisse videmur, ut à Græcis ne verborum quidem copia vince-remur.

Hortata etiam est, ut me ad hæc conferrem, animi agritudo, fortunæ magna, & gravi commota injuria. cuius si majorem aliquam levacionem reperire potuissem, non ad hanc potissimum confugissem. Ea verò ipsa nulla ratione melius frui potui, quàm si me non modò ad legendos libros, sed etiam ad totam philosophiam pertractandam dedissem. Omnes autem ejus partes, atque omnia membra tum facillimè noscuntur, cum totæ quæstiones scribendo explicantur. est enim admirabilis quædam continuatio, seriesque rerum, ut alia ex alia nexa, & omnes inter se aptæ, colligatæque videantur.

Qui autem requirunt, quid quæque de re ipsi sentiamus, curiosius id faciunt, quàm necesse est. non enim tam auctores in disputando, quam rationis momenta quærenda sunt. quin etiam obest plerumque iis, qui discere volunt, auctoritas eorum, qui se docere profitentur. desunt enim suum iudicium adhibere: id habent ratum, quod ab eo, quem probant, iudicatum vident. Nec verò probare soleo id, quod de Pythagoreis accepimus: quos ferunt, si quid affirmarent in disputando, cum ex iis quæreretur, quare ita esset, respondere solitos, *ipse dixit*. ipse autem, erat Pythagoras. tantum opinio præjudicata poterat, ut etiam sine ratione valeret auctoritas.

Qui autem mirantur, nos hanc potissimum disciplinam securos, his quattuor Academicis libris satis responsum vident. Nec verò desertarum, relictarumque rerum patrocinium susceperimus. non enim hominum interitum sententiæ quoque occidunt: sed lucem auctoris fortasse desiderant: ut hæc in philosophia ratio contra omnia differendi, nullamque rem apertè iudicandi, profecta à Socrate, repetita ab Academicis, confirmata à Carneade, usque ad nostram viguit ætatem; quam nunc propemodum orbam esse in ipsa Græcia intelligo. quod non Academicæ vitio, sed tarditate hominum arbitror contigisse. Nam si singulas disciplinas percipere, magnum est: quanto maius omnes? quod facere iis necesse est, quibus propositum est, veri repertiendi causa, & contra omnes philosophos, & pro omnibus dicere.

Cu-

est, utrum &c. moliantur; an ab omni. videatur & Lambinus. Gruter.

8. De qua antopere. Codex Cantabr. tanto opere. Gronov.

9. Et jam pridem relicte. Palatin. secund. & jam quidem pridem relicte. Idemque supra, ubi habebamus, alterum fieri profectò &c. præferebat alterutrum &c. ut earum nulla. Gruter.

10. Arbitramur nos & publicis. Non agnoscit Gualicmi P. pronomen nos; poteratque abesse. Idem.

11. Ad decus & ad laudem. Sic videbam esse in Victorianis, quibus quum se socium adderet MS. Bullidianus, non dubitavi Ciceroni suum reddere, quod Gruterus male multaverat abicienda iteratione præpositionis. Gronov.

12. Eoque me minus instituti mei poenitet. Abest Pal. secund. me,

nec requiritur. Gruter.

13. Græci institutionibus eruditi. Dictione postrema non est in Palatin. secund. unde venit suspicari, posse & duas prioris esse manus alienæ. sanè si non adfuit, non desideres. aut si dicamus hec belle locum suum tueri, tunc profectò tolli poterant infra, quæ à Græcis acceperant. Gruter. MS. Cantabr. gratis pro Græc. Gronov.

14. Cujus si majorem &c. Non ita absurde duo mss. Wouverii, cui h; quomodo & publicati ab Aldo avo. restat tamen alterum in Victoriana. & Pall. nostris. Gruter.

15. Ut alia ex alia nexa. Si ita scripsisset auctor, non præposuisset omnes copulam. Certe in MS. Cantabr. reperit alia ex aliis nexa, ut cap. 20 alia alias apprehendentes. Gronov.

¹² Cujus rei tantæ, tamque difficilis facultatem consecutum esse me non profiteor: secutum esse præ me fero. Nec tamen fieri potest, ut, qui hac ratione philosophentur, ii nihil habeant, quod sequantur. Dicitur est omnino hac de re alio loco diligentius: sed quia nimis indociles quidam, tardique sunt, admonendi videntur sæpius. ¹⁶ non enim sumus ii, quibus nihil verum, esse videatur: sed ii, qui omnibus veris falsa quædam adjuncta esse dicamus, tanta similitudine, ut in iis nulla insit certa iudicandi, & assentiendi nota. ex quo existit & illud, multa esse probabilia: quæ quamquam non perciperentur, tamen quia visum haberent quendam insignem, & illustrem, his sapientis vita regeatur.

⁶ Sed jam, ut omni me invidia liberem, ponam in medio ¹³ sententias philosophorum de natura deorum. quo quidem loco convocandi omnes videntur, qui, quæ sit earum vera, judicent. Tum demum mihi procax Academia videbitur, si aut consenserint omnes, aut erit inventus aliquis, qui, quid verum sit, invenit. Itaque mihi libet exclamare, ¹⁷ ut Statius in Synephebis:

*Pro deum, ¹⁸ popularium omnium adolescentium
Clamo, postulo, obsecro, oro, ploro, atque imploro solem.*

non levissima de re, ut queritur ille,
Fieri in civitate facinora capitalia:

Ab amico amante argentum accipere meretrix non vult;

¹⁴ Sed ut adsint, cognoscant, animadvertant, quid de religione, pietate, sanctitate, extremitate, fide, iurejurando, quid de repleis, delubris, sacrificiisque sollempnibus, quid de ipsi auspiciis, quibus nos præsumus, existimandum sit. hæc enim omnia ad hanc ¹⁹ de diis immortalibus quæstionem referenda sunt. Profecto eos ipsos, qui se aliquid certi habere arbitrantur, addubitare cogit doctissimorum hominum de maxima re tanta dissensio.

¹⁵ Quod cum sæpe aliàs, tum maximè animadverti, cum apud C. Cottam familiarem meum, accuratè sanè, & diligenter de diis immortalibus disputatum sit. Nam, cum feriis Latinis ad eum, ipsius rogatu accessitque venissem, offendi eum sedentem in exhedra, & ²⁰ cum C. Velleio senatore disputantem: ad quem tum Epicurei primas ex nostris hominibus deferebant. Aderat etiam Q. Lucilius Balbus; qui tantos progressus habebat in Stoicis, ut cum excellentibus in eo genere Græcis compararetur. Tum, ut me Cotta vidit, Peropportuè, inquit, venis. oritur enim mihi magna de re altercatio cum Velleio: cui, pro tuo studio, non est alienum te interesse.

⁷ Atqui mihi quoque videor, inquam, venisse, ut dicis, oportuè. tres enim trium disciplinarum principes convenistis. M. enim Piso si adesset, nullius philosophiæ earum quidem, que in honore sunt, vacaret locus. Tum Cotta, Si, inquit, liber Antiochi nostri, qui ab eo nuper ad hunc Balbum missus est, vera loquitur; nihil est, quod Pisonem, familiarem tuum, desideres. Antiocho enim Stoici cum Peripateticis re concinere videntur, verbis discrepare: quo de libro velim scire, Balbe, quid sentias. Egone? inquit ille. miror, Antiochum, hominem in primis acutum, non vidisse, interesse plurimum inter Stoicos, qui honesta à commodis non

nomine, sed genere toto disingere: & Peripateticos; qui honesta commiserent cum commodis, ut ea inter se magnitudine, & quasi gradibus, non genere differrent. hæc enim est non verborum parva, sed rerum per magna dissensio.

Verum hæc aliàs: nunc quod cœpimus, si videtur. Mihi ¹⁷ verò, inquit Cotta, videtur. Sed ut hic, qui intervenit, me intuens, ne ignoret, quæ res agatur, de natura agebamur deorum. quæ cum mihi videretur perobscura, ut semper videri solet; Epicuri ex Velleio sciscitabar sententiam. quam obrem, inquit, Vellei, nisi molestum est, repetere quæ cœperas. Repetat verò, quamquam non mihi, sed tibi hic venit adiutor. ambo enim, inquit aridens, ab eodem Philone nihil scire didicistis. Tum ego, Quid didicerimus, Cotta viderit: tu autem nolo existimes me adiutorem huic venisse, sed auditorem, ²¹ & quidem æquum, libero iudicio, nulla ejusmodi adstrictum necessitate, ut mihi, velim, nolim, sit certa quædam tuei sententia.

Tum Vellejus, sidenter sanè, ut solent isti, nihil tam verens, quam ne dubitare aliqua de re videretur: tamquam ¹⁸ modo ex deorum concilio, ²² & ex Epicuri intermundiis descendisset: Audite, inquit, non futiles beneficentiaque sententias, non opificem, edificatoremque mundi Platonis de Timæo deum: nec anum fatidicam Stoicorum *œtiorum*, quam Latine licet providentiam dicere: neque verò mundum ipsum, animo & sensibus præditum, rotundum, ardentem, volubilem deum, portenta, & miracula non differentium philosophorum, sed somniantium.

Quibus enim oculis animi intueri potuit vester Plato ¹⁹ fabricam illam tanti operis, qua constructi à deo, atque adificati mundum facit? quæ molitio? quæ ferramenta? qui vices? quæ machinæ? qui ministri tanti muneris fuerunt? quemadmodum autem obedire, & parere voluntati architecti aer, ignis, aqua, terra potuerunt? Unde verò ortæ illæ quinque formæ, ex quibus reliqua formantur, apud cadentes ad animum efficiendum parientisque sensus? ²³ longum est omnia. quæ talia sunt, ut optata magis, quam inventa videantur.

Sed illa palmaris quidem, quod, qui non modò natum: ²⁰ mundum introduxerit, sed etiam manu prædè factum, is eum dixerit fore sempiternum. Hunc censes primis, ut dicitur, labris gustasse physiologiam, qui quidquam, quod ortum sit, putet æternum esse posse? quæ est enim coagmentatio non dissolubilis? aut quid est, ejus principium aliquod sit, nihil sit extremum? Pronæa verò si vestra est, Lucili, eadem; requiro, quæ paulo antè, ministros, machinas, omnem totius operis designationem, atque apparatus: in alia est, cur mortalem fecerit mundum, non quemadmodum Platonius deus, sempiternum.

Ab utroque autem sciscitor, cur mundi adificatores repen- ⁹ te existerint: innumerabilia antè sæcula dormierint. Non ²¹ enim si mundus nullus erat, sæcula non erant. Sæcula nunc dico, non ea, quæ dierum, noctiumque numero annis cursibus conficiuntur. nam fateor ea sine mundi conversione effici non potuisse. Sed fuit quædam ab infinito tempore æternitas, quam nulla temporum circumscriptio metiebatur, spatio tamen, ²⁴ qualis ea fuerit, intelligi potest: quod ne in cogi-

¹⁶ Non enim sumus ii.] Palat. secund. tenuit ii, neque videtur necessarium. Gruter.

¹⁷ Ut Statius in Synephebis.] Exterminanda vox Statius, quæ non est in Palatin. tert. ejusque loco habetur in secund. Terentium, in P. Guelmii, Plantius. occupat tamen omnes edd. Aldinas, Victorianam, Lambinianam. nam Bruti, nam Sturmii, aliorum, cur consilium? traduces sunt priorum. Gruter. Sane nec in Cantabrig. exfabat nomen. Sed in Buslid. ut Terentius in ephebis. Gronov.

¹⁸ Popularium omnium adolescentium.] Versus supplendi causa repetit Guelmiius, popularium omnium, omnium adolescentium. lepidè. Gruter.

¹⁹ De diis immortalibus disputatum sit.] Sic Pall. sed vox ultima non requiritur. Guelmiius ejus vicem malebat, fuit. Idem.

²⁰ Cum C. Velleio Senatore disputantem.] Pal. secund. disputantem Senatore. arguit scilicet talis positio dictionem Senatore, non esse

Tullii, sed librarii alicujus; nisi fortè tale viro illi agnomen. Idem.

²¹ Et quidem æquum, libero iudicio &c.] Auribus meis animoque longè præstat, & quidem factum libero jud. ut habet Pal. noster secund. Idem.

²² Et ex Epicuri intermundiis venisset.] Palat. secund. ex Epicure intermundiis descendens, neque longè secus inus Wouver. Idem.

²³ Longum est omnia.] Est à Victoriana, confirmatque uterque Palatinus. prius vulgati. longum est, iter ad omnia. ex quo molitur Guelmiius, cap. v. in Stichum Plauti. longum est iterare omnia. sed quid opus conjecuris, vero prodeunte libris Pluteariis? Idem.

²⁴ Qualis ea fuerit intelligi potest.] Vulgata, intelligi non potest. sed respuit negativam editio Victorii, item P. & Palat. secund. Idem.

egotiationem quidem cadit, ut fuerit tempus aliquod, nullum cum tempus esset.

21. Isto igitur tam immenso spatio quæro, Balbe, cur Pronœa vestra cessaverit. Laboremne fugiebat? At iste nec attingit deum, nec erat ullus, cum omnes naturæ numini divino, cælum, ignes, terræ, maria parent. Quid autem erat, quod concupisceret deus mundum signis, & luminibus, tamquam ædilis, ornare? si, ut deus ipse melius habitaret: antea videlicet tempore infinito in tenebris, tamquam in gurgustio, habitaverat. Post autem varietatene cum delectari putamus, quæ cælum & terras exornatas videmus? quæ ista potest esse oblectatio deo? quæ si esset, non ea tamdiu carere potuisset.

23. An hæc, ut ferè dicitis, hominum causâ à deo constituta sunt? Sapientumne? propter paucos ergo tanta est facta rerum molitio. An stultorum? at primum causâ non fuit, cur de improbis bene mereretur. deinde quid est affectus, cum omnes stulti sint sine dubio miserissimi; maximè quod stulti sunt: miserius enim stultitia quid possumus dicere? deinde quod ita multa sint incommoda in vita, ut ea sapientes commodorum compensatione leniant, stulti nec vitare venientia possunt, nec ferre præsentia. Qui verò mundum ipsum animantem, sapientemque esse dixerunt, 23 nullo modo viderunt animi naturam, intelligentes in quam figuram cadere possent: 26 de quo dicam equidem paulo post.

24. Nunc autem hæcenas admirabor eorum tarditatem, qui animantem, immortalem, & eundem beatum, rotundum esse velint, quod ea forma ullam neget esse pulchriorem Plato. At mihi vel cylindri, vel quadrati, vel conici, vel pyramidis videtur esse formosior. Quæ verò tribuitur vita isti rotundo deo? nempe ut ea celeritate contorqueatur, cui par nulla ne cogitari quidem possit. In qua non video, ubinam mens constans, & vita beata possit insistere. quodque in nostro corpore si minima ex parte significetur, molestum sit: cur hoc idem non habeatur molestum in deo? terra enim profectò, quoniam pars mundi est, pars est etiam dei. Atqui terræ maximas regiones, inhabitabiles, atque incultas videmus, quod pars earum impulsu solis exarsit, pars obrigerit nive, pruinæque, longinquo solis abscessu. quæ, si mundus est deus, quoniam partes mundi sunt, dei membra partim ardentia, partim refrigerata dicenda sunt.

25. Atque hæc quidem vestra, Lucili. 27 qualia verò sint, ab ultimo repetam superiorum. Thales enim Milesius, qui primus 28 de talibus rebus quaesivit, aquam dixit esse initium rerum: deum autem, eam mentem, quæ ex aquâ cuncta fingeret. Si dii possunt esse sine sensu & mente, cur aquæ adiunxit, si ipsa mens constare potest vacans corpore? Anaximandri autem opinio est, nativos esse deos, longis intervallis orientes, occidentesque, 29 eosque innumerabiles esse mundos. Sed nos deum, nisi sempiternum, intelligere qui possumus?

26. Post Anaximenes, æra deum statuit, eumque gigni, esseque immensum, & infinitum, & semper in motu: quasi aut ær sine ulla forma deus esse possit, cum præsertim deum non modo aliqua, sed pulcherrima specie esse deceat: aut non o-

11 mine, quod ortum sit, immortalitas consequatur. Inde Anaxagoras, qui accepit ab Anaximene disciplinam, primus omnium rerum descriptionem, & modum, mentis infinitæ vi ac ratione designari, & confici voluit: in quo non vidit, neque motum sensui junctum 32 & continentem, in infinito ul- lum esse posse: neque sensum omnino, quo non ipsa natura pulsa sentiret. Deinde si mentem istam quasi animal aliquod esse voluit, erit aliquid interius, ex quo illud animal nominetur. quid autem interius mente? 31 cingatur igitur corpore externo.

Quod quoniam non placet, aperta, simplexque mens, nulla re adjuncta, quæ sentire possit, fugere intelligentiæ nostræ vim, & notionem videtur. Crotoniates autem Alcææ, qui soli, & lunæ, reliquisque sideribus, animoque præterea divinitatem dedit, non sensit, sese mortalibus rebus immortalitatem dare. Nam Pythagoras, qui censuit, animum esse per naturam rerum omnium intentum, & comineantem, ex quo nostri animi carperentur, non vidit distractione humanorum animorum discerpi, & lacerari deum: & cum miseri animi essent, quod plerisque contingeret, tum dei partem esse miseram: quod fieri non potest.

Cur autem quidquam ignoraret animus hominis, si esset 28 deus? quomodo porro deus iste, 32 si nihil esset nisi animus, aut infixus, aut infusus esset in mundo? Tum Xenophanes, qui mente adjuncta, omne præterea, quod esset infinitum, deum voluit esse, de ipsa mente item reprehendit, ut ceteri: de infinitate autem vehementius, in qua nihil neque sentiens, neque junctum potest esse. Nam Parmenides 33 commentitium quiddam coronæ similitudine efficit: Stephanus appellat, continentem ardore lucis orbem, qui cingit cælum; quem appellat deum. in quo neque figuram divinam, neque sensum quicquam suspicari potest. multa ejusdem monstra; quippe qui bellum, qui discordiam, qui cupiditatem, ceteraque generis ejusdem ad deum revocat: quæ vel morbo, vel somno, vel oblivione, vel vetustate delentur. eademque de sideribus; quæ reprehensa jam in alio, in hoc omittantur.

Empedocles autem multa alia peccans, in deorum opinio- 12 ne turpissimè labitur. quatuor enim naturas, ex quibus omnia 29 constare vult, divinas esse censet? quas & nasci, & extinguï peripicuum est, & sensu omni carere. 34 Nec verò Protagoras, qui sese negat omnino de diis habere 35 quod liquet, sint, non sint, qualesve sint, quidquam videtur de natura deorum suspicari. Quid Democritus, qui tum imagines, earumque circuitus in deorum numero refert: tum illam naturam, quæ imagines fundat, ac mittat: 36 tum scientiam, intelligentiamque nostram, nonne in maximo errore versatur? cum idem omnino, quia nihil semper suo statu maneat, neget esse quidquam sempiternum: nonne deum omnino ita tollit, ut nullam opinionem ejus reliquam faciat? Quid ær, quo Diogenes Apolloniates utitur deo, quem sensum habere potest, aut quam formam dei?

Jam de Platonis inconstantia longum est dicere; qui in Timæo, patrem hujus mundi nominari neget posse: in legum au-

25. Nullo modo viderunt animi naturam, intelligentes &c.] Variè heic se maecrat conjectando Lambinus, neque proficit hilum. Palat. tert. expressit, intelligentis, quod & Gulielmio in mentem venerat. Grut.

26. De quo dicam paulo post.] Constituisse dicemus Grutero rationem sic edentis, quam Victorius dederit dicam equidem paulo, quod etiam confirmant membranæ tum Buslid. tum Cantabr. an ipso necicio omiserunt typi? Gronov.

27. Qualia verò sint &c.] Palat. sec. item unus Wouwerii, qualia verò alia sint. Gruterus.

28. De talibus rebus.] Gulielmus conjicit naturalibus. neque aliter laudat hunc Tullii locum Lactantius, ut monuit Paullus Merula ad notas in lib. 1. Annalium Ennii. Gruterus. Imò & Wouwerius ad Minucium Felicem sic veteres libros scribere annotavit. Gronov.

29. Esque innumerabiles esse mundos.] Sic editio Victorii, sic Pall. duo, sic P. vulgati eoque. Gruter.

30. Et continentem in infinito ulum esse posse.] P. & in continen-

tem; delectoque in infinito, habet nullum. Pall. nihil variant, nisi quod non agnoscat particulam in. Idem.

31. Cingatur igitur.] ita quatuor nostris & editi à Victorio. vulgati, cingitur. Idem.

32. Si nihil esset, nisi animus.] Lambinianæ edd. non habent illud nisi, typographi forte vitio: nam ipse tacet, existatque in aliis cæsis, item Pall. nostris tribus. Idem.

33. Commentitium quiddam.] Certe & quæ præcedunt omnia sunt commenticia, & quæ sequuntur: & dum ait efficit, satis innuit tale esse. Mihi quantivis pretii videtur, quod ex Bullidiano observavi commentitium. Intelligit enim undecumque feliciter colens lumen candoremque coherentem ad formam coronæ. Vocabulum rarum, sed similitudine similitum derivationum satis tutum. Gronovius.

34. Nec verò Protagoras &c.] Tota hæc peripetia non existat in P. Gulielmii: habent tamen Pall. tres. Gruterus.

35. Quod liquet.] Palatin. secund. quod, non ita absurdè. Idem.

36. Tum scientiam intelligentiamque.] Meliores illi Palatini, prim. & secund. sententiam. Idem.

- autem libris, quid sit omnino deus, 57 anquiri oportere non censet. Quod verò sine corpore ullo deum vult esse, ut Greci dicunt, ἀσώματος; id quale esse possit, intelligi non potest. caret enim sensu, necesse est, caret etiam prudentia, caret voluptate: quæ omnia tñā cum deorum notione comprehendimus. Idem & in Timæo dicit, & in legibus, & mundum deum esse, & cælum, & astra, & terram, & animos, & eos, quos majorum institutis accepimus: quæ & per se sunt falsa perspicue, & inter sese vehementer repugnantia.
- 37 Atque etiam Xenophon paucioribus verbis eadem ferè peccat. facit enim in iis, quæ à Socrate dicta retulit, Socratem disputantem, formam dei quæri non oportere: eundemque & solem, & animum deum dicere; & modò unum, tum autem plures deos, quæ sunt istidem in erratis ferè, quibus ea, 38 quæ de Platone dicimus.
- 38 Atque etiam Aristhenes in eo libro, qui physicus inscribitur, populares deos multos, naturalem unum esse dicens, colit vim, & naturam deorum. Nec multo secus Speusippus, Platonem avunculum subsequens, & vim quandam dicens, qua omnia regantur, eamque animale, evellere ex animis conatur cognitionem deorum.
- 39 Aristoteles quoque in tertio de philosophia libro multa turbat, 40 à magistro Platone uno dissentiens. modò enim menti tribuit omnem divinitatem: modò mundum ipsum deum dicit esse: modò quandam aliam præficit mundo, etique eas partes tribuit, ut replicatione quadam mundi motum regat, atque teneatur: tum cæli ardorem deum dicit esse, non intelligens, cælum mundi esse partem: quem alio loco ipse designat deum. Quomodo autem cæli divinus ille sensus in celeritate tanta conservari potest? ubi deinde illi tot dii, si numeramus etiam cælum deum? Cum autem sine corpore idem vult esse deum, omni illum sensu privat, etiam prudentia. Quo porò modo mundum 41 moveri carens corpore; aut quomodo semper se movens, esse quietus, & beatus potest?
- 34 Nec verò ejus condiscipulus Xenocrates in hoc genere prudenti menti in cuius libris, qui sunt de natura deorum, nulla species divina describitur. deos enim octo esse dicit: quinque eos, qui in stellis vagis nominantur: unum, qui ex omnibus sideribus, quæ infixa cælo sunt, ex dispersis quasi membris simplex sit putandus deus: septimum, Solem adjungit: octavanque, Lunam: qui quo sensu beati esse possint, intelligi non potest. Ex eadem Platonis schola Ponticus Heraclides puerilibus fabulis referat libros: 42 & tamen modò mundum, tum mentem divinam esse putat: errantibus etiam stellis divinitatem tribuit, sensusque deum privat, & ejus formam, mutabilem esse vult: eodemque in libro rursus terram, & cælum refert in deos.
- 35 Nec verò Theophrasti inconstantia ferenda est. modo enim menti divinam tribuit principatum; modò cælo: tum autem signis, sideribusque cælestibus. Nec audiendus ejus auditor Strato, is qui physicus appellatur: qui omnem vim divinam in

natura sitam esse censet, quæ causas gignendi, augendi, minuendi habeat: sed careat omni sensu, & figura.

Zeno autem (ut jam ad vestros, Balbe, veniam) naturalem legem, divinam esse censet, eamque vim obtinere recta imperantem, prohibentemque contraria. quam legem quomodo efficiat animantem, intelligere non possumus. Deum autem animantem certè volumus esse. 43 Atque hic eadem alio loco æthera, deum dicit esse, si intelligi potest nihil sentiens deus, qui nunquam nobis occurrit neque in precibus, neque in optatis, neque in votis. Aliis autem libris rationem quandam, 44 per omnium naturam rerum pertinentem 45 ut divinam esse affectam putat. Idem astris hoc idem tribuit, tum annis, mensibus, annorumque mutationibus. Cum verò Hesiodi theogoniam interpretatur, tollit omnino 47 usitatas, perceptasque cognitiones deorum. neque enim Jovem, neque Junonem, neque Vestam, neque quemquam, qui ita appellatur, in deorum habet numero: sed rebus inanibus, atque inutilis, per quandam significationem hæc docet tributa nomina.

Cujus discipuli Aristonem non minùs magno in errore sententia est: qui neque formam dei intelligi posse censet, neque in diis sensum esse dicit: dubiterque omnino, deus animans, necesse sit. Cleanthes autem, qui Zenonem audivit unà cum eo, quem proximè nominavi, 47 tum ipsum mundum, deum dicit esse, tum totius naturæ menti, atque animo, tribuit hoc nomen: tum ultimum, & altissimum, atque undique circumfusum, & extremum omnia cingentem, atque complexum ardorem, qui æther nominetur, certissimum deum judicat. Idemque quasi delirans in iis libris, quos scripsit contra voluptatem, tum fingit formam quandam, & speciem deorum, tum divinitatem omnem tribuit astris, tum nihil ratione censet esse divinum. Ita fit, ut deus ille, quem mente noscimus, atque in animi notione, tamquam in vestigio, volumus reponere, nusquam profus appareat.

At Perseus, ejusdem Zenonis auditor, 48 eos dicit esse habitos deos, à quibus magna utilitas ad vitæ cultum esse inventa: ipsæque res utiles, & salutare, deorum esse vocabulis nuncupatas: ut ne hoc quidem diceret, illa inventa esse deorum, sed ipsa divina. Quo quid absurdius, quam aut res fordidas, atque deformes deorum honore afficere, aut homines jam morte deletos, reponere in deos, quorum omnis cultus esset futurus in luctu?

Jam verò Chryseppus, qui Stoicorum somnionum vaserrimus habetur interpres, magnam turbam congregat ignotorum deorum, atque ita ignoratur, ut eos ne conjectura quidem informare possimus, cum mens nostra quidvis videtur cogitatione posse depingere. ait enim, vim divinam in ratione esse positam, & universæ naturæ animo, atque mente ipsamque mundum, deum dicit esse, & ejus animi fusionem univcrsam: tum ejus ipsius principatum, qui in mente & ratione versetur, communemque rerum naturam, universam, atque omnia continentem: tum fatalem unbram, & necessitatem

37. Anquiri oportere.] Ita P. ita Pal. prim. nam secund. an queri. vulgata, inquiri. Gruterus.

38. Quæ de Platone dicimus.] Videtur commodior futura lectio, si abjiceretur dicimus. non cælo tamen lectorem esse in Palat. prim. & utroque Wouveriano, Deos quasvis. istidem &c. at alter Wouverianus præterea sic divertit à vulgato, idem inerrans, quibus scire Platonem errare dicimus. Idem.

39. Aristoteles quoque.] Pall. tres uno consensu Aristotelesque. P. delituebatur adhuc illo que, sed alterutrum requiritur. Idem.

40. A magistro Platone uno dissentiens.] Sic Pall. tres, sic Wouverianus, & P. nec non omnes editi ante Lambinum; qui admisit, non diss. conjecturam P. Manutii; quam tamen non dignatus est textu filius Aldus, videtur Muretus libro vii. cap. 21. Lectioem Variar. Gruterus. Samuel Petrus lib. iv Miscellan. cap. 9 subijciebat una dissentiens. Gronovius.

41. Moveri carens corpore.] Est ab editione Victorii; quibus accedunt Pall. tres & P. cui prius, moveri potest carens corp. Gruterus.

42. Et tamen modo mundum.] Sic lectio vulgata, firmatque Palat. prim. van secund. tum. tert. tantum. P. dum. Lambinus; & tunc

mundum, tum mentem Deum esse putat. præter scriptos sanè nostros. Idem.

43. Atque hic eadem alio loco.] Sic edidit Gruterus nulla causæ dictione addita, sine qua quum id intelligi nequeat, certe ego non intelligam, & in editionibus aliis cernam esse, quod rectè se videtur habere, id revocavi. Gronovius.

44. Per omnium naturam rerum.] Sic editi à Victorio, sic Pall. tres. cui, per omnem pertinentem naturam. Gruterus.

45. Ut divinam esse affectam putat.] Palat. prim. divina; item secund. sed is esse mutat in sit. unde suspicior legendum, vi divina affectam putat. Idem.

46. Usitatas præceptisque.] P. Manutius ex Massæi libro, insulas, quod & illicè arripuit Lambinus. nostri mss. adhærent vulgato. Idem.

47. Tum ipsum mundum, Deum dicit esse.] Triga Pall. ordine inverso, tum ipsum Deum, mundum &c. mox quoque idem exhibent non voluptatem, sed voluntatem. Idem.

48. Eos dicit esse habitos Deos.] Vox dicit non videtur in Pal. pr. sic. aut P. Idem.

rem rerum futurarum: ignem præterea, & eum, quem antea dixi, æthera: tum ea, quæ natura fluere, atque manare, ut & aquam, & terram, & aera; solem, lunam, sidera, universitatemque rerum, quæ omnia continerentur; atque homines etiam eos, qui immortalitate essent consecrati.

40 Idemque disputat, æthera esse eum, quem homines Jovem appellarent: quique aer per maria manaret, eum esse Neptunum: terramque eam esse, quæ Ceres diceretur. similique ratione persequitur vocabula reliquorum deorum. Idemque etiam legis perpetuæ & æternæ vim, quæ quasi dux vitæ & magistra officiorum sit, Jovem dicit esse, eandemque fatalem necessitatem appellat, sempiternam rerum futurarum veritatem: quorum nihil tale est, ut in eo vis divina inesse videatur.

41 Et hæc quidem in primo libro de natura deorum: in secundo autem vult Orphei, Musæi, Hesiodi, Homericque fabellas accommodare ad eam, quæ ipse primo libro de diis immortalibus dixerit: ut etiam veterissimi poeta, qui hæc ne suspicari quidem sint, Stoici fuisse videantur. Quem Diogenes Babylonius consequens in eo libro, qui inscribitur de Minerva, partum Jovis, ortumque virginis ad physiologiam traducens, dejungit à fabula.

16 Expolui ferè non philosophorum judicia, sed delirantium 42 Omnia. nec enim multo absurdiora sunt ea, quæ poetarum vocibus fusa, ipsa suavitate nocuerunt: qui & ira inflammatos, & libidine furentes induxerunt deos: feceruntque, ut eorum bella, pugnas, prælia, vulnera videremus; 49 odia præterea, dissidia, discordias, ortus; interitus, querelas, lamentationes, effusas in omni intemperantia libidines, adulteria, vincula, cum humano genere concubitus, mortalesque ex immortali procreatos.

45 Cum poetarum autem errore conjungere licet portenta magorum, Ægyptiorumque in eodem genere demerentiam: tum etiam vulgi opiniones, quæ in maxima inconstantia, veritatis ignorantia versantur. Ea qui consideret, quomodo inconsultè ac temerè dicantur, venerari Epicurum, & in eorum ipsorum numero, de quibus hæc quaestio est, habere debeat. solus enim vidit, primum esse deos, quod in omnium animis eorum notionem impressisset ipsa natura. Quæ est enim gens, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina anticipationem quandam deorum? quam appellat *πρόληψιν* Epicurus, id est, anteaceptam animo rei quandam informationem, sine qua nec intelligi quidquam, nec quaeri, nec disputari potest. Cujus rationis vim, atque utilitatem ex illo caelesti Epicuri, de

17 regula & judicio, volumine accepimus. Quod igitur fundamentum hujus quaestionis est, id prælatè jactum videtis.

44 Cum enim non instituto aliquo, aut more, aut lege sit opinio constituta, maneatque ad unum omnium firma consensus: intelligi necesse est, esse deos, quoniam insitas eorum, vel potius innatas cognitiones habemus. De quo autem omnium natura consentit, id verum esse necesse est. Esse igitur deos constitutum est. Quod quoniam ferè constat inter omnes non philosophos solum, sed etiam indoctos: fateamur constare illud etiam, hanc nos habere sine anticipationem, ut antè dixi, sive prænotionem deorum. sunt enim rebus novis nova ponenda nomina, ut Epicurus ipse *πρόληψιν* appellavit, quam antea nemo eo verbo nominat.

45 Hanc igitur habemus, ut deos beatos, & immortales putemus. Quæ enim nobis natura informationem deorum ipsorum dedit, eadem insculpsit in mentibus, ut eos æternos, &

beatos haberemus. Quod si ita est, verè exposita illa sententia est ab Epicuro, Quod æternum, beatumque sit, id nec habere ipsum negotii quidquam, nec exhibere alteri. itaque neque ira, neque gratia teneri, quod, quæ talia essent, inbecilla essent omnia. Si nihil aliud quaeremus, nisi ut deos piè coleamus, & ut superstitione liberemur, satis erat distum. nam & præstans deorum natura, hominum pietate coletur, cum & æterna esset, & beatissima. habet enim venerationem justam quidquid excellit: & metus omnis à vi atque ira deorum pulsus esset. intelligitur enim, à beata, immortalique natura & iram; & gratiam segregari: quibus remotis, nullos à superis impendere metus. Sed ad hanc confirmandam opinionem 50 acquirit animus & formam, & vitam, & actionem mentis, atque agitationem in deo.

Ac de forma quidem partim natura nos admonet, partim 18 ratio docet. nam à natura habemus omnes omnium gentium 46 speciem nullam aliam, nisi humanam, deorum. quæ enim alia forma occurrit umquam aut vigilantibus cuicumque, aut dormientibus? Sed, ne omnia revocentur ad primas notiones, ratio hoc idem ipsa declarat.

Nam cum præstantissimam naturam, vel quia beata est, vel 47 quia sempiterna, convenire videatur eandem esse pulcherrimam, quæ compositio membrorum, 51 quæ conformatio lineamentorum, quæ figura, quæ species, humanam potest esse pulchrior? vos quidem, Lucili soletis (nam Cotta meus modò hoc, modò illud) cum artificium effingitis, fabricamque divinam, quam sint omnia in hominis figura non modò ad usum, verum etiam ad venustatem apta, describere.

Quod si omnium animantium formam vincit hominis figura, 48 deus autem animans est: ea figura perfectò est, quæ pulcherrima sit omnium: quoniamque deos beatissimos esse constat, beatus autem esse sine virtute nemo potest, nec virtus sine ratione constare, nec ratio usquam inesse, nisi in hominis figura: hominis esse specie deos constitendum est.

Nec tamen ea species corpus est, sed quasi corpus: nec 49 habet sanguinem, sed quasi sanguinem. Hæc quamquam & inventa sunt acutius, & dicta subtilius ab Epicuro, quam ut quis ea possit agnoscere: tamen fretus intelligentia vestra dissero brevius, quam causa desiderat. Epicurus autem, qui res occultas, & penitus abditas non modò viderit animo, 52 sed etiam sic tractet, ut manu, doceat esse vim & naturam deorum, ut primum non sensu, sed mente cernatur: nec soliditate quidem, nec ad numerum, ut ea, quæ ille propter firmitatem *στέμνη* appellat, sed imaginibus, similitudine, & transitione perceptis: cum infinita simillarum imaginum 19 species ex innumerabilibus individuis existat, 51 & ad deos affluit, cum maximis voluptatibus in eas imagines mentem intentam, infixamque nostram intelligentiam, capere quæ sit & beata natura, & æterna.

Summa verò vis infinitatis, & magna, ac diligenter con- 50 templatione dignissima est: in qua intelligi necesse est, eam esse naturam, ut omnia omnibus paribus paria respondeant. hanc *ισονομίαν* appellat Epicurus, id est, æquabilem distributionem. Ex hac igitur illud efficitur, si mortalium tanta multitudo sit, esse immortalium non minorem: & si, quæ interimit, innumcrabilia sint, etiam ea, quæ conservent, infinita esse debere.

Et quaerere à nobis, Balbe, soletis, quæ vita deorum sit, 51 quæque ab iis degatur ætas. Ea videlicet, quæ nihil beatius,

54 nihil

49. *Odia præterea, dissidia, discordia.*] Fecit hoc etiam Ioco Gruterus, sed tacitus, quod in Læzio cap. 7, propterea ab patre non laudatus in notis ad Livium 25, 18, ut pro eo, quod video esse in editionibus præcis Victorii, Lambinique & Gothofredi *dissidia*, sic mutaret, quod ferendum non judicavi, quomodo odia & discordia dissidiis conveniant. Gronovius.

50. *Acquisit animus.*] Sic editio Victorii, sic Palat. prim. acceditque secund. in quo *acquirit*. vulgus, *inquirit*. Gruterus.

51. *Quæ confirmatio lineamentorum.*] In Victorianis aliisque ve-

tustioribus est *conformatio*, ut sæpius de figura usurpat. Gronovius.

52. *Sed etiam sic tractet, ut manu, doceat eam &c.*] Ita editio Victorii, neque aliter Paik. haud male tamen Turnebus ac Puteanus, *ducat eam*: quod non solum retinuit Lambinus, sed adject ad huc docet, planè superflue. Gruterus.

53. *Et ad Deos adspuat.*] Haud aliter publicatus à Victorio, adspulanturque Pall. tres & P. Gulielmii. sic item Aldus senior, nisi quod is, *essuat*. vulgati, *ad eos essuat*. Lambinus, *ad nos affuat*. Gruterus, Cur igitur retinuit in editione *ad eos*? Gronovius.

- 54 nihil omnibus bonis affluentius cogitari potest. nihil enim agit: nullis occupationibus est implicatus: nulla opera molitur: sua sapientia, & virtute gaudet: habet exploratum fore se semper cum in maximis, tum in æternis voluptatibus.
- 20 Hunc deum ritè beatum dixerimus; vestrum verò laboriosissimum. sive enim ipse mundus, deus est, quid potest esse minus quietum, quam nullo puncto temporis intermissò, versari circum axem celi admirabili celeritate? nisi quietum autem, nihil beatum est. sive in ipso mundo deus inest aliquis, qui regat, qui gubernet, qui cursus astrorum, mutationes temporum, rerum vicissitudines, ordinesque conservet, terras & maria contemplant, hominum commoda, vitasque tueatur: ut ille esse implicatus molestis negotiis, & operosis.
- 53 Nos autem beatam vitam in animi securitate, & in omnium vacatione munus ponimus. docuit enim nos idem, qui cetera, natura effectum esse mundum: nihil opus fuisse fabricas, tamque eam rem esse facilem, quam vos effici negetis sine divina posse solertia, ut innumerabiles natura mundos effectura sit, efficiat, effecerit. Quod quia quemadmodum natura efficere sine aliqua mente possit, non videtis: ut tragici poeta, cum explicare argumenti exitum non potestis, configiris ad deum.
- 54 Cujus operam profectò non desideraretis, si immensam, & interminatam in omnes partes magnitudinem regionum videretis: in quam se injiciens animus, & intendens, ita latè, longeque peregrinatur, ut nullam tamen oram ultimam videat, in qua possit insistere. In hac igitur immensitate latitudinum, longitudinum, altitudinum, infinita vis innumerabilium volitar atomorum: quæ, interiectò inani, coherescunt tamen inter se, & alix alias apprehendentes continuantur: ex quo efficiuntur hæ rerum formæ, atque figuræ: quas vos effici posse sine solibus, & in eandibus non putatis. Itaque imposuistis in cervicibus nostris sempiternum dominum, quem dies, & noctes timeremus. Quis enim non timeat omnia providentem, & cogitantem, & animadvertentem, & omnia ad se pertinere putantem, curiosum, & plenum negotii deum?
- 55 Hinc vobis existit primum illa fatalis necessitas, quam *εἰς ἀπορίαν* dicitis: ut, quidquid accedat, id ex æterna veritate, causalumque continuatione fluxisse dicatis. Quanti autem hæc philosophia æstimanda est, cui, tamquam ancillis, & iis quidem indoctis, fato fieri videantur omnia? Sequitur *μεινών* vestra, quæ Latine divinatio dicitur: qua tanta imbecueram superstitione, si vos audire vellemus, ut haruspices, augures, harioli, vates, & conjectores nobis essent colendi.
- 56 His terroribus ab Epicuro soluti, & in libertatem vindicati, nec metuimus eos, quos intelligimus nec sibi fingere ullam molestiam, nec alteri querere: & piè, sancteque colimus naturam excellentem, atque præstantem. Sed elatus studio, vereor, ne longior fuerim. Erat autem difficile, rem tantam, tamque præclaram, inchoatam relinquere. quamquam non ram dicendi ratio mihi habenda fuit, quam audiendi.
- 21 Tum Cotta, comiter, ut solebat, Atqui, inquit, Vellei, nisi tu aliquid dixisses, nihil sanè ex me quidem audire potuisses. mihi enim non tam facillè in mentem venire solet, quare verum sit aliquid, quam quare falsum. Idque cum sæpe, tum, cum te audirem paulo antè, contingit. Roges me, qualem deorum naturam esse ducam: nihil fortasse respondeam. Quæras, putemne talem esse, qualis modò à te sit exposita: nihil dicam mihi videri minus. sed antequam aggrediar ad ea, quæ à te disputata sunt, de te ipso dicam quid sentiam.

Sæpe enim de L. Crasso, familiare illo tuo, videor audisse, cum te togatis omnibus sine dubio anteferet, & paucos tecum Epicureos de Græcia compararet. sed, quòd ab eo te mirificè diligi intelligebam, arbitrabar illum propter benivolentiam id uberius dicere. Ego autem, etsi vereor laudare presentem, judico tamen de re obscura, atque difficili à te dictum esse dilucidè: neque sententias solum copiosè, sed verbis etiam ornatis, quam solent vestri.

Zenonem, quem Philo noster coryphæum appellare Epicureorum solebat; cum Athenis essem, audiebam frequenter, & quidem ipso auctore Philone: credo, ut facilius judicarem, quam illa benè resellerentur, cum à principe Epicureorum accepissem quemadmodum dicerent. Non igitur ille, ut plerique; sed isto modo, ut tu, distindè, graviter, ornate. Sed quod in illo mihi usu sæpe venit, idem modò, cum te audirem, accidit, ut molestè ferrem, tantum ingenium (bona venia me audies) in tam leves, ne dicam in tam ineptas, sententias incidisse.

Nec ego nunc ipse aliquid asseram melius. ut enim modò dixi, omnibus ferè in rebus, & maximè in physicis, quid non sit, citius, quam quid sit, dixerim. Roges me, quid, aut quale sit deus; auctore utar Simonide: de quo cum quaesivisset hoc idem tyrannus Hiero, deliberandi causa sibi unum diem postulavit. cum idem ex eo postredie quaereret, biduum petivit. cum sæpius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero requireret, cur ita faceret: Quia, quanto, inquit, diutius considero, s' tanto mihi spes videtur obscurior. Sed Simonidem arbitror (non enim poeta solum suavis, verum etiam ceteroqui doctus, sapiensque traditur) quia multa venient in mentem acuta, atque subtilia, dubitantem, quid eorum esset verissimum, desperasse omnem veritatem.

Epicurus verò tuus (nam cum illo malo differere, quam tecum) quid dicit, quod non modò philosophia dignum esset, sed mediocri prudentia? Quaritur primum in ea quaestione, quæ est de natura deorum, sintne dii, necne sint. Difficile est negare. credo, si in concione quaratur; sed in ejusmodi sermone, & in confesso, facillimum. Itaque ego ipse pontifex, qui caeremonias religionisque publicas sanctissimè tuendas arbitror, is hoc, quod primum est, esse deos, persuaderi mihi non opinione solum, sed etiam ad veritatem planè velim. multa enim occurrunt, quæ conturbent, ut interdum nulli esse videantur.

Esse vide, quam tecum agam liberaliter. quæ communia sunt vobis cum ceteris philosophis, non attingam, ut hoc ipsum: placet enim omnibus ferè, mihi que ipsi in primis, deos esse. itaque non pugno. rationem tamen eam, quæ à te afferitur, non satis firmam puro. Quod enim omnium gentium nenumque hominibus ita videretur, id satis magnum esse argumentum dixisti, cur esse deos confiteremur. quod cum leve per se, tum etiam falsum est: primum enim unde notæ tibi sunt opiniones nationum? equidem arbitror multas esse gentes sic immanitate efferatas, ut apud eas nulla suspicio deorum sit.

Quid? Diagoras, atheos qui dictus est, posteaque Theodorus, nonne aperte deorum naturam sustulerunt? nam Abderites quidem Protagoras, cuius à te modò mentio facta est, sophistes temporibus illis vel maximus, cum in principio libri sic posuisset, *De divis neque ut sint, neque ut non sint, habeo dicere*, Atheniensium iustu urbe, atque agro est exterminatus, libri que ejus in concione combusti. Ex quo equidem existimo,

54. Nihil omnibus bonis affluentius cogitari.] Est rursus à Victoriana, & nostris Pall. duobusque Wouverian, editi passim, *nihil omnino bonis omnibus affluentius excogitari*. Gruterus. Mox MS. Cantabr. *Nihil enim agit Deus*, quod ab sequenti videtur probari. Gronovius.

55. Vereor laudare presentem.] Gulielmianus ille P. vereor præstantem, sine laudare. altera tamen lectio perstat in Pall. tribus. Gruterus.

56. Tanto mihi spes videtur obscurior.] Non adspernatus sum quod

erat in P. item Palatin. prim. ac secund. quod sequeretur mox, *desperasse omnem veritatem*. Idem.

57. Quid dicit quod non modò philosophia dignum esset.] Lambinus monet rescribendum *videri dixit*, aut *sit pro esset*. Gulielmianus maverat *est*, aut legendum *supra didicit*. ergo habuerim vocem contraversam pro spuria, unaque quod. Idem.

58. In ejusmodi sermone & in confesso.] Sic iteravi præpositionem ex antiquioribus editionibus, quibus accedit MS. Bullidianus, ut pravo omisam ab Grutero. Gronovius.

mo, tardiores ad hanc sententiam profitendam multos esse factos, quippe cum poenam ne dubitatio quidem effugere potuissent. Quid de sacilegis, quid de impiis, perjuriisque dicemus?

— *Tubulus s. Lucius unquam,*

Si Lupus, aut Carbo, aut Neptuni filius,

64 Ut ait Lucilius, putasset esse deos, tam perjurus, aut tam impurus fuisset? Non est igitur tam explorata ista ratio ad id, quod vultis, confirmandum, quam videtur. Sed quia commune est hoc argumentum aliorum etiam philosophorum, o-mittam hoc tempore: ad vestra propria venire malo.

65 Concedo esse deos, doce me igitur, unde sint, ubi sint, quales sint corpore, animo, vita. Hæc enim scire desidero. Abuteris ad omnia atomorum regno, & licentia. hinc, quodcumque in solum venit, ut dicitur, effingis, atque efficis. quæ primum nullæ sunt. 59 nihil est enim, quod vacet corpore: corporibus autem omnis obfidetur locus: ita nullum inane, 24 nihil esse individuum potest. Hæc ego nunc physicorum oracula fundo. vera, an falsa, nescio:

66 Sed veri tamen similia, quam vestra. ista enim flagitia Democriti, sive etiam antè Leucippi, esse corporecula quadam lævia, alia aspera, rotunda alia, partim autem 60 angulata, curvata quadam, & quasi adunca: ex his effectum esse cælum, atque terram, nulla cogente natura, sed concursu quodam fortuito. Hanc tu opinionem, N. Vellei, usque ad hanc ætatem perduxisti, priusque te quis de omni vitæ statu, quam de ista auctoritate deiecerit. ante enim iudicasti, Epicureum te esse oportere, quam ista cognovisti. Ita necesse fuit aut hæc flagitia concipere a iuino, aut susceptæ philosophiæ nomen amittere.

67 Quid enim mereas, ut Epicureus esse definas? Nihil equidem, inquis, ut rationem vitæ beatæ, veritatemque deseram. Ista igitur est veritas? Nam de vitæ beatæ nihil repugno: quam tu ne in deo quidem esse censas, nisi planè otio langueat. Sed ubi est veritas? In mundis, credo, innumerabilibus, omnibus minimis temporum punctis, aliis nascentibus, aliis cadentibus: an in individuis corporeculis, tam præclara opera, nulla moderante natura, nulla ratione, fingentibus? Sed oblitus liberalitatis meæ, qua tecum paullo antè uti cœperam, plura complector. Concedam igitur, ex individuis constare omnia. Quid ad hæc? deorum enim natura quaritur.

68 Sint sanè ex atomis. non igitur æterni. 61 quia enim ex atomis sit, id natum aliquando sit. Si natum, nulli dii antè, quam nati. & si ortus est deorum, interitus sit, necesse est. ut tu paullo antè de Platonis mundo disputabas. Ubi igitur illud vestrum beatum, & æternum? quibus duobus verbis significatis Deum. Quod cum efficere vultis, in dumeta correpitis. ita enim dicebas, non corpus esse in deo, sed quasi corpus; nec sanguinem, sed quasi sanguinem.

25 Hoc per se facitis, ut, cum aliquid non verisimile dicatis, 69 & effugere reprehensionem velitis, efferatis aliquid, quod omnino ne fieri quidem possit: ut satius fuerit illud ipsum, de quo ambegebatur, concedere, quam tam impudenter resistere: velut Epicurus, cum videret, si atomi ferrentur in locum

inferiorem suapte pondere, nihil fore in nostra potestate, quod esset eorum motus certus & necessarius; invenit quo modo necessitatem effugeret, quod videlicet Democritum fugerat. ait atomum, cum pondere & gravitate directò 62 deorsum feratur, declinare paululum.

Hoc dicere turpius est, quam illud, quod vult, non posse 70 defendere. Idem facit contra dialecticos: à quibus cum traditum sit, in omnibus disinctionibus, in quibus, aut etiam, aut non, poneretur, 63 alterutrum verum esse: perimitur, ne, si concessum esset huiusmodi aliquid, Aut vivet etas, aut non vivet Epicurus, alterutrum fieret necessarium: totum hoc, aut etiam aut non, negavit esse necessarium. Quo quid dici potest obtusius? Urgebat Arcefilas Zenonem, cum ipse falsa omnia diceret, quæ sensibus viderentur: Zeno autem nonnulla visa esse falsa, non omnia. Timuit Epicurus, ne, si unum visum esset falsum, nullum esset verum; omnes sensus veri nuntios dixit esse. 64 nihil horum, nisi callidè, gravio-rem enim plagam accipiebat, ut leviorum repelleret.

Idem facit in natura deorum. dum individuorum corpo- 71 rum concretionem fugit, ne interitus, & dissipatio consequatur, negat esse corpus deorum, sed tamquam corpus; nec sanguinem, sed tamquam sanguinem. Mirabile videtur, quod 26 non rideat haruspex, cum haruspiciem viderit. hoc mirabilis, quod vos inter vos risum tenere possitis. non est corpus, sed quasi corpus. hoc intelligerem, quale esset, si id in ceris fingeretur, aut scitibus figuris. 65 in deo quid sit quasi corpus, aut quasi sanguis, intelligere non possum. ne tu quidem, Vellei: sed non vis fateri.

Ista enim à vobis quasi dictata redduntur: quæ Epicurus 72 oscitans hallucinatus est, cum quidem gloriaretur, ut videmus in scriptis, se magistrum habuisse nullum. quod & non prædicanti, 66 tamen facile quidem crederem: sicut mali 67 edificii domino glorianti, se architectum non habuisse. nihil enim olet ex Academia, nihil ex Lyceo, nihil ne de puerilibus quidem disciplinis. Xenocratem audire potuit: quem virum? dii immortales! & sunt qui putent audivisse: ipse non vult. credo plus nemini. Pamphilum quendam, Platonis auditorum, ait à se Sami auditum. ibi enim adolescens habitabat cum patre, & fratribus, quod in eam pater ejus Neocles agripeta venerat.

Sed, cum agellus eum non satis aletet, ut opinor, ludima- 73 gister fuit. Sed hunc Platonicum mirificè contemnit Epicurus: ita metuit, ne quid unquam didicisse videretur. In Nausiphane Democriteo tenetur: quem cum à se non neget auditum, vexat tamen omnibus contumelis. Atqui si hæc Democritea non audisset, quid audierat? quid est in physicis Epicuri non à Democrito? nam etsi quadam commutavit, ut, quod paullo antè de inclinatione atomorum dixi; tamen pleraque dicit eadem; 68 atomos, inane, imagines, infinitatim locorum, innumerabilitatemque mundorum, eorum ortus, interitus, omnia ferè, quibus naturæ ratio continetur. Nunc istud quasi corpus, & quasi sanguinem, quid intelligis?

Ego enim scire te ista melius, quam me, non fateor solum, 74 sed

59. Nihil est enim quod vacet corpore.] Sic Aldi senioris editio, habentque Pall. tres & Palat. posteriores, nihil enim est quod. Lambinus heic mirè centones fereit. Gruterus.

60. Angulata, curvata quadam.] Vox media non est boni com- matis. nam ejus loco est in Palat. prim. firmata. in secund. hamata. in tert. pyramata. media lectio verior videtur. Gruterus. In Cantabrig. erat pyramidata. Hervag. angulata, & quadam pyramidata, curvata q. Gronovius.

61. Quia enim ex atomis sit, id natum aliquando sit.] Sic editi à Victorio. nam antea celi, quod enim. Lambinus adtexuit, aliquando sit necesse est. at ego potius sustulerim utrumque sit. nam in Palat. primo ut secund. non exstat prim. habetque prim. renatum pro id natum, quod & in P. Guelmiano. Gruterus.

62. Deorsum feratur.] Si ulla auctoritas membranarum Pall. reponendum deorsum. ita enim omnes. Idem.

63. Alterutrum verum esse.] Sic quidem Gruterus post Lambinum & Gothofredum, ut mox alterutrum feret, quum Hervagiana illic alterum feret. Sed in priori parte Victorianæ tum apud Jun-

tam, tum apud Stephanum, tum membrana Bullidiana clare alter- utrum, quod non esse otiose prætereundum patuit vel ex lib. 8 ad Cælium epist. 6. Gronov.

64. Nihil horum nisi callidè.] Sic quidem Palat. secund. sed alii duo, item Woueriani callidè. forte callidè. nisi velimus aliud quid fortelligi. Gruter.

65. In deo quid sit.] Bullid. In deo quale vel quid sit quasi corpus, aut quid sit quasi sanguis. Gronov.

66. Tam facile quidem crederem; sicut &c.] Sic tota cohors librorum nostrorum Pall. Wouerian. item editio Victorii; indicavitque ita existere in Massæano P. Manutius; quem ne quidem sequitur Lambinus, dum sequi se jactat. publicavit enim, equidem credam. quomodo nullus è nostris eod. sex. Gruter.

67. Mali edificii domino.] Nihil sollicito; tantum prodo habere Palat. prim. domo; lectione haud usquequaque absurda. Idem.

68. Atomos, inane, imagines.] Non videtur contemnendum quod est in tribus Pall. inane. Idem.

sed etiam facillè patior. Cum quidem semel dicta sunt, quid est, quòd Velleius intelligere possit, Cotta non possit? Itaque corpus quid sit, sanguis quid sit, intelligo: quasi corpus, & quasi sanguis, quid sit, nullo prorsus modo intelligo. Neque tu me eas, ut Pythagoras solebar alienos: nec consultò dicis occultè, tamquam Heracritus: sed (quod inter nos liceat) ne tu quidem intelligis.

27 Illud video pugnare te, species ut quædam sit deorum, quæ nihil concreti habeat, nihil solidi, nihil expressi, nihil eminentis, sicut pura, levis, perspicua. Dicemus ergo idem, quod in Venere Coa: corpus illud non est, sed simile corpori: nec ille fufus, & eandore mixtus rubor, sanguis est, sed quædam sanguinis similitudo: sic in Epicureo deo non res, sed similitudines rerum esse. Fac, id, quod ne intelligi quidem potest, mihi esse persuasum. cedo mihi istorum adiutorum deorum lineamentum, atque formas.

76 Non deest hoc loco copia rationum, quibus docere velitis, humanas esse formas deorum: primum quòd ita sit 69 informatum, anticipatumque mentibus nostris, ut homini, cum de deo cogitet, forma occurrat humana: deinde, ut, quoniam rebus omnibus excellat natura divina, forma quoque esse pulcherrima debeat: nec esse humana ullam pulchriorem. Tertiam rationem afferitis, quòd nulla in alia figura domicilium mentis esse possit.

77 Primum igitur quidque consideremus quale sit. arripere enim mihi videmini quasi vestro jure rem nullo modo 70 probabilè omnium. Quis tam cæcus in contemplantis rebus umquam fuit, ut non videret species istas hominum collatas in deos aut consilio quodam sapientum, quo facilius animos imperitorum ad deorum cultum à vitæ pravitate converterent: aut superstitione, ut essent simulacra, quæ venerantes, deos ipsos se adire crederent? Auxerunt autem hæc eadem poetæ, pictores, opifices. 71 Erat enim non facile, agentes aliquid, & molientes deos, in aliarum formarum imitatione fervare. Accessit etiam ista opinio fortasse, quòd homini homine nihil pulcrius videatur. Sed tu hoc, physice, non vides, quam blanda consiliatrix, 72 & quasi sui sit lena natura? An putas ullam esse terræ marique beluam, quæ non sui generis belua maximè delectetur? quod ni ita esset, cur non gefiret taurus 73 equæ contractatione, equus vacca? An tu aquilam, aut leonem, aut delphinum ullam anteferre censens figuram suæ? quid igitur mirum, si hoc eodem modo homini natura præscripsit, ut nihil pulcrius, quam hominem putaret, eam esse causam, cur deos hominum similes putarem?

78 Quid censens, si ratio esset in beluis? non suo quasque generi plurimum tributuras fuisse? At mehercule ego (dicam enim, ut sentio) quamvis amem ipse me, tamen non audeo dicere, pulcriorem esse me, 74 quam illi fuerit taurus, qui vexit Europam. Non enim hoc loco de ingenis, aut de ora-

tionibus nostris, sed de specie, figuraque quaeritur. Quòd si fingere nobis, & jungere formas velimus: qualis ille maritimus Triton pingitur, natantibus invehens beluis, adjunctis humano corpori; nolis esse? Difficili in loco verborum. Est enim vis tanta naturæ, ut homo nemo velit nisi hominis similis esse. Et quidem formica formicæ.

Sed tamen cujus hominis? quotus enim quisque formosus est? Athenis cum essem, è gregibus epeheborum vix singuli reperiebantur. Video, quid ariseris. sed tamen ita res se habet. Deinde nobis, qui concedentibus philosophis antiquis, adolescentulis delectamur, etiam vitia sæpe jucunda sunt. Navus in articulo pueri delectat Alcæum. at est corporis macula, navus. illi tamen hoc lumen videbatur. Q. Catulus, hujus collegæ, & familiaris nostri pater, dilexit municipem tuum Roscium: in quem etiam illud est ejus:

Constiteram, exorientem auroras fortè salutans,

Cum subito à læva Roscius exoritur.

Pace mihi liceat, celestes, dicere vestra,

Mortalis visus pulcrior esse deo.

75 Huic, deo pulcrior, at erat, sicut hodie est, perverissimis oculis, quid referet? si hoc ipsum falsum illi & venustum videbatur.

Redeo ad deos, 76 equos si non tam strabones, at partulos esse arbitramur? equos navum habere? equos sitos, flaccos, frontones, capriones, quæ sunt in nobis? an omnia emendata in illis? detur il vobis. Num etiam est una omnium facies? nam si plures: aliam esse alia pulcriorem necesse est. Igitur aliquis non pulcherrimus deus. Si una omnium facies est, florere in calo Academiam necesse est. Si enim nihil inter deum, & deum differt; nulla est apud deos cognitio, nulla perceptio.

Quid, si etiam, Vellei, falsum illud omnino est, nullam aliam nobis de deo cogitantibus speciem, nisi hominis occurrere? tamenne ista tam absurda defendes? non fortasse 77 si occurrat, ut dicis: Jovem, Junonem, Minervam, Neptunum, Vulcanum, Apollinem, reliquos deos, ea facie novimus, quæ pictores, historumque voluerunt: neque solum facie, sed etiam ornatu, ætate, atque vestitu. at non Ægyptii, nec Syri, nec ferè cuncta barbaria, firmiores enim videas apud eos opinionones esse de bestis quibusdam, quam apud nos de sanctissimis templis, & simulacris deorum.

Etenim fana multa exspoliata, & simulacra deorum de locis sanctissimis ablata videmus à nostris, at verò ne fando quidem auditum est, crocodilum, aut ibim, aut felem violatum ab Ægyptio. Quid igitur censet? Apim illum, sanctum Ægyptio bovem, nonne deum videri Ægyptiis? tam herele, quam tibi illam nostram Sospitam, quam tu nunquam ne in somnis quidem vides, nisi cum pelle caprina, eum hasta, cum scuto, 78 eum caleoolis repandis. At non est talis Argiva, nec Romana Juno. Ergo alia species Junonis Argivis, 79 alia

La-

69. *Informatum anticipatumque.*] Copula ista non est in editionibus Victoris, nec in Hervagiana. Gothofredus notat [q. v. c.] & *anticipatum*: qui illi sint, viderit. In Bussidiana etiam reperi *informatum, anticipatum mentibus*, quod ego cum prioribus verum puto, sæpe Tullio ista asyndeta amante. Gronov.

70. *Probabile omnium. Quis.*] Est ab editione Victorii, vistorque in P. & utroque Pall. secund. ac tert. nam primus aliquot foliis hæc nullus est. Gruter.

71. *Erat enim non facile agentis &c.*] Ita & Victorii editio, neque secus Pall. nostri, quorum tamen secund. non agnoscit negativam; neque videtur auctoris. Idem.

72. *Et quasi sui sit lena natura.*] Pall. & Wouvierian. & quam sui sit, quod & expressit Victorius, adjecto, *ipsa natura*. Idem.

73. *Equæ contractatione.*] Non debuerit in hoc oppido ad id depravationis venire, ut sic ederent, quod vides ibi contigisse nefandò prorsus lapsu, etiam miseris Basilicenses sequutis. Gronov.

74. *Quam ille fuerit taurus.*] Victorii editio sic habet, ut & Palat. tert. nam secund. *fuit ille*. verum cum P. voce illa delittatur, credibile est a manu manasse librarium. Gruter.

75. *Huic, Deo pulcrior. at erat &c.*] Retinui lectionem vulgatam, quæ ordinetur cum illis nostris, solummodo in idem membranis au-

storibus transposui vocem, sustulique interrogationem. quomodo item vistor in Victoriana. oculis inquit hujus pulcrior videbatur Deo, non etiam nostris, ut pote perverissimis oculis. Gul. Canterus malebat; *Hic pulcrior Deo?* lib. 4. Nov. lect. cap. 14. P. Manutius conjiciebat, *hui? pulcrior Deo?* quod, ut ambrosiam, statim libris suis credidit Lambinus. Idem.

76. *Equos si non tam strabones, at partulos.*] Haud aliter Victoriana editio, imò & Aldi vetus, & accedunt ferè membrana nostra. Camerariana, *equos insigni nota strabones aut petulos &c.* que tamen videtur usurpata fuisse vulgo longè prius. Idem.

77. *Si occurrat, ut dicis: Jovem &c.*] Sic Aldus avus, obtinetque passim hodie. sed enim Victoriana, ut dicis apparuisse Jovem, quomodo duo Pall. & duo Wouvi. Idem.

78. *Cum caleoolis repandis.*] Pighius nosfer ad annum urbis dccc. lxx. arbitratur melius *catigulis*: utique si sequamur numerum iudicia. Idem.

79. *Alia Lanvinis.*] Inepte omnium libros obsidet *Latinis*. alterum cruerat quidem Victorius, sed nemo ferè sequi voluit. sic tamen Pall. nostri & Wouvi. nisi quod in iis etiam, *Lavinis, & Lanvinis*. quid mirum? adhuc nondum consenserunt Critici *Lavinium* ne dicendum *Lavinium*. at ibidem existit cultam Sospitam,

Lanuinis. Et quidem alia nobis Capitolini, alia Afris Ammonis Jovis.

30 Non pudet igitur physicum, id est, speculatorem, venatorumque naturæ ab animis consuetudine imbutis, petere testimonium veritatis? isto enim modo dicere licebit, Jovem semper barbarum, Apollinem semper imberbem, castios oculos Minervæ, caruleos esse Neptuni. Et quidem Athenis laudamus Vulcanum eum, quem fecit Alcemenes: in quo stante, atque vestito, leviter apparet claudicatio non deformis. Claudum igitur habebimus deum, quoniam de Vulcano sic accepimus. Age & his vocabulis deos esse facimus, quibus à nobis nominantur.

34 At primum quot hominum linguæ, tot nomina deorum. Non enim, ut tu Velleius, quocumque veneris, sic idem in Italia Vulcanus, idem in Africa, idem in Hispania. Deinde nominum non magnus numerus ne in pontificiis quidem nostris: deorum autem innumerabilis. An sine nominibus sunt? istud quidem ita vobis dicere necesse est. quid enim attinet, cum una facies sit, plura esse nomina? quam bellum erat, Vellei, confiteri potius nescire quod nescires, quam ista effluentem naufragæ, atque ipsum sibi displicere? At tu mei similem putas esse, aut tui deum? profecto non putas. Quid ergo? solem dicam, aut lunam, aut cælum, deum? ergo etiam beatum. Quibus fruentem voluptatibus? & sapientem. Qui potest esse in ejusmodi trunco sapientia? Hæc vestra sunt.

35 Si igitur nec humano visu, quod docti; nec tali aliquo, quod tibi persuasum est: quid dubitas negare deos esse? Non audes, sapienter id quidem. est hoc loco non populum necivis, sed ipsos deos. novi ego Epicureos omnia sigilla numerantes: quamquam video nonnullis videri, Epicurum, ne in offensionem Atheniensium caderet, verbis reliquisset deos, re sustulisse. Itaque in illis selectis ejus, brevibusque sententiis, quas appellatis *νεβλας δεξας*, hæc ut opinor, prima sententia est: Quod beatum & immortale est, id nec habet, nec exhibet cuiquam negotium. In hac ita exposita sententia, sunt qui existiment, quod ille in scititia planè loquendi fecerit, fecisse consultò. de homine minimè vafro malè existimant. Dubium est enim, utrum dicat aliquid iste beatum & immortale, an, si quod sit, id esse immortale.

36 Non animadvertunt, hic eum ambigè locutum esse: sed multis aliis locis, & illum, & Metrodorum tam apertè, quam paullo antè te. ille verò deos esse putat: nec quemquam vidi, qui magis ea, quæ timenda esse negaret, timeret, mortem dico, & deos: quibus mediocres homines non ita valde moventur. his ille clamat omnium mortalium mentes esse perterritas. Tot millia latrocinantur, morte proposita. Alii omnia, quæ possunt, fana compilant. Credo, aut illos mortis timor terret, aut hos religionis.

37 Sed, quoniam non audes (jam enim cum ipso Epicuro loquar) negare esse deos: quid est, quod te impediatur aut solem, aut lunam, aut mundum, aut mentem aliquam sempiternam in deorum natura ponere? Numquam vidi, inquit, animam rationis, consiliique participem in ulla alia, nisi humana figura. Quid? solis numquidnam, aut lunæ, aut quinque errantium siderum simile vidisti? sol duabus unius orbis ultimis partibus definiens motum, cursus annuos conficit.

Hujus hanc illustrationem ejusdem incensæ radiis menstruo spatio luna complet. Quinque autem stella eundem orbem tenentes, alix propius à terris, alix remotius, ab iisdem principiis, disparibus temporibus eadem spatia conficiunt.

Numquid tale, Epicure, vidisti? Ne sit igitur sol, ne luna, ne stellæ: quoniam nihil esse potest, nisi quod attigimus, aut vidimus. Quid? deum ipsum numme vidisti? cur igitur credis esse? tollamus ergo omnia, quæ aut historia nobis, aut ratio nova affert. Ita sit, ut mediterranei mare esse non credant. Quæ sunt tantæ animi angustix, ut, si Scriphi natus esses, nec unquam egressus ex insula, in qua lepusculus, vulpeculaque sæpe vidisses, non crederes leones, & pantheras esse, cum tibi, quales essent, diceretur? si verò de elephanto quis diceret, etiam rideri te putares?

Et tu quidem, Vellei, non vestro more, sed dialecticorum (quæ funditus gens vestra non novit) argumenti sententiam conclusisti: Beatos esse deos sumpsisti. Concedimus. Beatum autem sine virtute neminem esse posse. Id quoque damus, & libenter quidem. Virtutem autem sine ratione constare non posse. Conveniat id quoque necesse est. Adjungis, Nec rationem esse, nisi in hominis figura. Quem tibi hoc daturum putas? si enim ita esset, quid opus erat te gradatim istuc pervenire? quid autem est istuc gradatim? sumpsisses tuo jure. Nam à beatis ad virtutem, à virtute ad rationem video te venisse gradibus. A ratione ad humanam figuram quo modo accedis? præcipitare istuc quidem est, non descendere.

Nec verò intelligo, cur malitè Epicurus deos hominum similes dicere, quam homines deorum. Quares, quid interfit. Si enim hoc illi simile sit, esse illud huic video. Sed hoc dico, non ab hominibus formæ figuram venisse ad deos. dii enim semper fuerunt, & nati numquam sunt, si quidem æterni sunt futuri. at homines nati. antè igitur humana forma, quam homines, ea, qua erant forma dii immortales. Non ergo illorum, humana forma, sed nostra, divina dicenda est. Verùm hoc quidem, ut voletis. illud quæro, quæ fuerit tanta fortuna. nihil enim in rerum natura ratione factum esse vultis.

Sed tamen quis iste tantus casus? unde tam felix concursus atomorum, ut repente homines deorum forma nascerentur? semina deorum decidisse de cælo in terras putamus, & sic homines patrum similes exstitisse? vellem diceretis: deorum cognationem agnoscerem non invitus. Nihil tale dicitis: sed casu esse factum, ut deorum similes essemus. Et nunc argumenta querenda sunt, quibus hoc refellatur? utinam tam facile vera invenire possim, quam falsa convincere. Etenim enumerasti memoriter, & copiose (ut mihi quidem admirari liberet, in homine esse Romano tantam scientiam) usque à Thale Milesio de natura deorum philosophorum sententias.

Omnisne tibi illi delirare visum, qui sine manibus, & pedibus constare deum posse decreverunt? ne hoc quidem vos movet, considerantes, quæ sit utilitas, quæque opportunitas in homine membrorum, ut judicetis, membris humanis deos non egere? quid enim pedibus opus est sine ingressu? quid manibus, si nihil comprehendendum? quid reliqua descriptione omnium corporis partium, in qua nihil inane, nihil sine causa, nihil supervacaneum est? Itaque nulla ars imitari sol-

ler-

tam, notum satis vel ex Livio, Gruter. Nunc sane non dubitatur quin in cultu lunonis Sospitæ semper Lanuvium significetur. Gronovius.

80. Athenis laudamus Vulcanum eum &c.] Victorii editio laudamus esse Athenis Vulcanum eum. quæ vox item in P. & duobus Pall. Gruter.

81. Omnia sigilla numerantes.] Conjecit P. Manutius venerantes, illicoque intulit suis Lambinus. at propius literas Gulielmii, minvantes. Idem.

82. Prima sententia est.] Vulgg. prior: sed contra omnes mss. nostros, & editionem Victorii. Idem.

83. Inscititia planè loquendi.] Lambinus invexit, vel omnibus, inquit, libris iuvitis, inscitantia. inscite. Idem.

84. An si quod sit, id esse immortale.] Haud secus Aldus senior,

& Victorius, adstipulanturque Wouw. duo item Pall. nisi quod secund. mortale. polterius eul addidere, sit beatum, id esse immort.

85. Aut historia nobis, aut ratio nova affert.] Palat. tert. nova. Gulielmii legebat, nobis nova, aut ratio affert. acquiesco vulgata: nostrâ quidem positurâ, quæ & in Victoriana, & in Pall. Idem.

86. Ita sit ut mediterranei &c.] Non ineptè Pall. nostri: ita sit. ut affirmet auctor non futurum; sed præsens, sed præteritum. Idem.

87. Si tibi quales essent dicerentur.] Metuo ne sint ab liberalitate exscriptorum, voces istæ omnes. Gruter. Quo tam pravam citationem? Et unde Gruterus ista suspicio? an ultro nata? an vero præcipientibus quibusdam MSSistis? Certe in Bullidiano non apparent istæ quinque voces. Gronov.

tertiam naturam potest. Habebit igitur linguam deus, & non loquetur. dentes, palatum, fauces nullum ad usum: quæque procreationis causa natura corpori affinxit, ea frustra habebit deus: nec externa rem magis, quam interiora,

- 91 Cor, pulmones, jecur, cetera; quæ detracta utilitate, quid habent venustatis? quandoquidem hæc esse in deo propter pulcritudinem vultus. Istisne fidentes somniis non modò Epicurus, & Metrodorus, & Hermachus contra Pythagoram, Platonem, Empedoclemque dixerunt, sed meretricula etiam Leontium, contra Theophrastum scribere ausa sit? scito illa quidem sermone, & Attico: ⁹² sed tamen. tantum Epicuri fortius habuit licentia. & soletis queri: Zeno quidem etiam litigabat. quid dicam Albutium? nam Phadro nihil elegantius, nihil humanius, sed stomachabatur senex, si quid asperius dixeram? cum Epicurus contumeliosissimè ⁹³ Aristotelem vexaverit: Phadoni Socratico turpissimè maledixerit: Metrodori, sodalis sui, fratrem, Timocratem, quia nescio quid in philosophia dissentiret, totis voluminibus conciderit: in Democritum ipsum, quem secutus est, fuerit ingratus: Naufspanem, magistrum suum, à quo nihil didicerat, tam malè acceperit. Zeno quidem non eos solum, qui tum erant, 34 Apollodorum, ⁹⁰ Syllum, ceteros figebat maledictis; sed Socratem ipsum, parentem philosophiæ, Latino verbo uteus, scurram Atticum fuisse dicebat: Chrysippum nunquam nisi Chesippum vocabat.
- 94 Tu ipse paullo antè, cum tamquam senatum philosophorum recitares, summos viros desperere, delirare, dementes esse dicebas. Quorum si nemo verum videt de natura deorum, verendum est, ne nulla sit omnino. Nam ista, quæ vos dicitis, sunt tota commenticia, vix digna lucubratione ancillarum. non enim sentitis, quam multa vobis suscipienda sint, si impetrarit, ut concedam eandem esse hominum, & deorum figuram. Omnis cultus, & curatio corporis erit eadem adhibenda deo, quæ adhibetur homini: ingressus, cursus, accubitio, inclinatio, sessio, comprehensio; ad extremum etiam sermo, & oratio.
- 95 Nam quòd & mares deos, & faminas esse dicitis, quid sequatur videtis. Equidem mirari satis non possum, unde ad istas opiniones vestre ille princeps venerit. Sed clamare non desinitis, retinendum hoc esse, deus ut beatus, immortalis que sit. Quid autem obstat, quo minus sit beatus, si non sit bipes? aut ista sive beatitas, sive beatitudo dicenda est (utrumque omnino durum, sed usu mollienda nobis verba sunt) verum ea, quæcumque est, cur aut in solem illum, aut in hunc mundum, aut in aliquam mentem æternam, figura, inembrisque corporis vacuum, cadere non potest?
- 96 Nihil aliud dicitis, nisi, nunquam vidi solem, aut mundum beatum. Quid? mundum, præter hunc, umquamne vidisti? negabis. Cur igitur non sexcenta millia esse mundorum, sed innumerabilia ausus es dicere? ⁹¹ Ratio docuit. Ergo hoc ratio non docebit, cum præstantissima natura queratur, eaque beata, & æterna, ⁹² quæ sola divina natura sunt, ut immortalitate vincamur ab ea natura, sic animi præstantia vicini: atque ut animi, item corporis? cur igitur, cum ceteris rebus inferiores simus, forma pares simus? ad similitudinem 35 eum deo propius accedebat humana virtus, quam figura. An

quidquam tam puerile dici potest (ut eandem locum diuini urgeam) quam si ea genera beluarum, quæ in rubro mari, Indiæ gignantur, nulla esse dicamus?

Atqui ne curiosissimi quidem homines exquirendo audire tam multa possunt, quam sunt multa, quæ terra, mari, paludibus, fluminibus existunt. quæ negemus esse; quia nunquam vidimus. Ipsa verò quam nihil ad rem pertinet, quæ vos delectat maximè, similitudo? Quid? canis nonne similis lupo? atque, ut Ennius,

Simia quam similis, turpissima bestia, nobis?

at mores in utroque dispares. Elephanto belluatum nulla prudentior. at figura quæ vastior? De bestiis loquor.

Quid? inter ipsos homines nonne & simillimis formis dispares mores, & moribus figura dissimilis? etenim si semel, Vellei, suscipiumus genus hoc argumenti, atrende quò serpatu enim sumebas, nisi in hominis figura rationem inesse non posse. sumet alius, nisi in terrestri: nisi in eo, qui natus sit: nisi in eo, qui adoleverit: nisi in eo, qui didicerit: nisi in eo, qui ex animo constet, & corpore caduco, & infirmo: postremò nisi in homine, atque inortali. Quòd si in omnibus his rebus obstitis, quid est, quòd te una forma conturbet? his enim omnibus, quæ proposui, adjunctis, in homine rationem esse, & mentem videbas. Quibus detractis, deum tamen nosse te deis, modò lineamenta maneat. Hoc est non considerare, sed quasi fortiri, quid loquere.

Nisi forte ne hoc quidem attendis, non modò in homine, sed etiam in arbore, quidquid supervacaneum sit, aut usum non habeat, obstat. Quam molestum est uno digito plus habere? quid ita? quia nec speciem, nec usum alium quinque desiderant. Tuus autem deus non digito uno redundat, sed capite, collo, cervicibus, lateribus, alvo, tergo, poplitibus, manibus, pedibus, feminibus, cruribus. Si ut immortalis sit, quid hæc ad vitam membra pertinent? quid ipsa facies? magis illa, cerebrum, cor, pulmones, jecur. hæc enim sunt domicilia vitæ. Oris quidem habitus ad vitæ firmitatem nihil pertinet.

At eos vituperabas, qui ex operibus magnificis, atque præclaris, cum ipsum mundum, cum ejus membra, cælum, terras, maria, cumque horum insignia, solem, lunam, stellasque vidissent, cumque temporum mauritates, mutationes, vicissitudinesque cognovissent, suspicari essent aliquam excellentem esse, præstantemque naturam, quæ hæc fecisset, moveret, regeret, gubernaret. Qui, etiam si aberrant à conjectura, video tamen quid sequantur. Tu quod opus tandem magnum, & egregium habes, quod effectum divina mente videatur, ex quo esse deos suspicere? ⁹⁴ Habebam, inquis, in animo instam informationem quantum dei; & barbari quidem Jovis, galeatæ Minervæ. Num igitur esse tales putas?

Quanto melius hæc vulgus imperitorum? qui non membra solum hominis deo tribuunt, sed usum etiam membrorum. dant enim arcum, sagittas, hastam, clypeum, fuscina, fulmen: & si, actiones quæ sunt deorum, non vident, nihil agentem tamen deum non queant cogitare. Ipsi, qui irridentur, Ægyptii, nullam beluam, nisi ob aliquam utilitatem, quam ex ea caperent, consecraverant. ⁹⁵ Velut ibes, maximam vim serpentium conficiunt, cum sint aves excelssæ, cruribus

88. Sed tamen tantum Epicuri &c.] Secutus sum lectionem à Petro Victorio examinatam interpunctamque libro xxiv Variar. cap. 18. respondentemque eidem Pall. Gruter.

89. Aristotelem vexaverit.] Ut in aliis prioribus editis, sic & in Buslidiano reperi vexavit. Gronov.

90. Syllum, ceteros &c.] Victorius d. libro cap. 19. locum habet suspensum de macula. libri enim calamo exarati scribant sine ceteros. & verò Pal. sec. quoque exhibet sine ceteros. tert. tamen Syllum ceteros. Gruter. In Cantabrig. erat Syllum. H. Vossius in Codice, quem designat litera V, notaverat Syllum, sed Buslidianus conveniebat cum Pal. sec. Ionius ex hoc loco incertum an & ex aliis (quod negabat se scire Victorius) Syllum recenset inter Pythagoricos. Mox miror omnes filere, quum & in Cantabrig. & in Buslidiano legerim Chrysippum nunquam nisi Chesippum vocabat, quod no-

tissimum convitiandi apud antiquos genus, & Epicurea mollitia dignum, quum quod ipse convitiator admittebat, alii impingeret. An id credimus nusquam occurrisse Gruter? Gronov.

91. Ratio docuit.] Cantabrig. ratio, inquis, docuit. Idem.

92. Que sola divina natura sunt.] Ita Victorius. vulgati, in divina. Pal. sec. que sola div. natura est; nec aliter Wouw. codex. at tert. que sole divine natura sunt. Gruter.

93. At eos vituperabas.] Editio Victorii, item P. & Pal. sec. & eos vit. Idem.

94. Habebam, inquis &c.] Sic Pall. nostri & Victoriana. publicati, habeo. Idem.

95. Velut Ibes maximam &c.] Vox prima abest vulgatis. produxit e libris antiquis Victorius; restatque in P. & Pal. tert. nam secund. ut Ibes. Wouwerianus habet, velut Ibes que max. Idem.

ribus rigidis, cornu, proceroque rostro: avertunt pestem ab Ægypto, cum volucres angues ex vastitate Libya vento Africo investas interficiunt, atque consumunt. ex quo fit, ut illæ, nec morsu vivæ noceant, nec odore innoxie. Possium de ichneumonum utilitate, de crocodilorum, de felium dicere: sed non esse longus. ita concludam, tamen veluas à barbaris propter beneficium consecratas: vestrorum deorum non modò beneficium nullum existare, sed ne factum quidem omnino.

102 Nihil habet, inquit, negotii. Profectò Epicurus, quasi pueri delicati, nihil cessatione melius existimat. At ipsi tamen pueri, etiam cum cessant, exercitatione aliqua ludicra delectantur: deum sic feriatum volumus cessatione torpere, ut, si se commoverit, vereamur ne beatus esse non possit. Hæc ratio non modò deos spoliat motu, & actione divina, sed etiam homines inertes efficit; si quidem agens aliquid, ne deus quidem, esse beatus potest.

103 Verum sit sanè, ut vultis, deus, effigies hominis, & imago. quod ejus est domicilium? quæ sedes? qui locus? quæ deinde actio vitæ? quibus rebus, id quod vultis, beatus est? utatur enim suis bonis oportet, & fruatur, qui beatus futurus est. nam locus quidem iis etiam naturis, quæ sine animis sunt, suus est cuique proprius, ut terra infirmum teneat, hanc inundet aqua; superior æther ignibus altissima ora reddatur. Bestiarum autem terrena sunt alia, partim aquatiles, alia quasi ancipites, in utraque sede viventes: sunt quaedam etiam, quæ igne nasci putentur, apparentque in ardentibus fornacibus sæpe volitantes.

104 Quaro igitur, vester deus primum ubi habitat: deinde quæ causa eum loco moveat; si modo movetur aliquando: postremò, cum hoc proprium sit animantium, ut aliqui appetant, quod sit natura accommodatum; deus quid appetat: ad quam denique rem motu mentis, ac rationis utatur. postremò, quo modo beatus sit, quo modo æternus. quidquid enim horum attigeris, ulcus est. ita mâle instituta ratio exitum reperire non potest.

105 Sic enim dicebas, speciem dei percipi cogitatione, non sensu: nec esse in ea ullam soliditatem, neque eandem ad numerum permanere, eamque esse ejus visioem, ut similitudine, & transiitione cernatur, neque deficiat umquam ex infinitis corporibus similium accessio: ex eoque fieri, ut in hæc intenta mens nostra, beatam illam naturam, & sempiternam putet. Hoc, per ipsos deos, de quibus loquimur! quale tandem est? nam si tantummodò ad cogitationem valent, nec ullam habent soliditatem nec eminentiam: quid interest, utrum de hippocentauris, an de deo cogitemus? omnem enim talem conformationem animi ceteri philosophi motum inane vocant: vos autem adventum in animos, & introitum imaginum dicitis.

106 Ut igitur T. Gracchum cum videor concionantem in Capitolio videre, de M. Octavio deferentem sitellam, tum eum motum animi dico esse inanem: tu autem & Gracchi, & Octavii imagines remanere, quæ, in Capitolium cum pervenerint, tum ad animum meum referantur: hoc idem fieri in deo, cujus crebra facie pellantur animi; ex quo esse beati, atque æterni intelligantur.

Fac imagines esse, quibus pulsentur animi. species diuturnat obicitur quædam. num etiam cur ea beata sit? cur æterna? Quæ autem istæ imagines vestræ, aut unde? à Democrito omnino hæc licentia. Sed & ille reprehensus à multis est, nec vos exitum reperitis: totaque res vacillat, & claudicat. Nam quid est, quod minis probari possit, quàm omnium in me incidere imagines, Homeri, Archilochi, Romuli, Numæ, Pythagoræ, Platonis, nec ex forma, qua illi fuerunt? quemodo ergo illi? & quorum imagines? Orpheum poetam docet Aristoteles numquam fuisse, & hoc Orphicum calumniam Pythagorei ferunt cuiusdam fuisse Cercopis. At Orpheus, id est, imago ejus, ut vos vultis, in animum meum sæpe incurrit.

Quid, quòd ejusdem hominis in ineam alia, alia in tuum? quid, quòd earum rerum, quæ numquam omnino fuerunt, neque esse poterunt, ut Scyllæ, ut Chimææ? quid, quòd hominum, locorum, urbium earum, quas numquam vidimus? quid, quòd, simulacrum mihi collibitum est, præter est imago? quid, quòd etiam ad dormientem veniunt invocata? Tota res, Vellei, nugatoria est. vos autem non modò oculis imagines, sed etiam animis inculcatis. tanta est impunitas garrandi.

At quàm licenter? Fluctuant frequenter transitio sit visioem, ut è multis una videatur. Puderet me dicere non intelligere, si vos ipsi intelligeretis, qui ista defenditis. Quo modo enim probas, continenter imagines ferri? aut, si continenter, quo modo æternæ? Innumerabilitas, inquis, suppeditat atomorum. Num eadem ergo ista facient, ut sint omnia sempiterna? confugis ad æquilibritatem: sic enim *ισορροπία*, si placet, appellamus: & ais, quoniam sit natura immortalis, immortalem etiam esse oportere. Isto modo, quoniam homines mortales sunt, sint aliqui immortales: & quoniam nascuntur in terra, nascantur & in aqua: & quia sunt quæ interirant, sint quæ conservent. Sint sanè: sed ea conservent, quæ sunt. Deos istos esse non sentio.

Omnis tamen ista rerum effigies ex individuis quo modo corporibus oritur? quæ etiam si essent, quæ nulla sunt; pellere se ipsa, & agitari inter se concursu fortasse possent: formare, figurare, colorare, animare non possent. Nullo igitur modo immortalem deum efficitis. Videamus nunc de beato. Sine virtute certè nullo modo. virtus autem actiosa: & deus vester nihil agens: expers virtutis igitur: ita, ne beatus quidem.

Quæ ergo vita? Suppeditatio, inquis, bonorum, nullo malorum interventu. Quorum tandem bonorum? voluptatum. Credo: nempe ad corpus pertinentium. nullam enim novistis, nisi profectam à corpore, & redeuntem ad corpus, animi voluptatem. Non arbitror te, Vellei, similem esse Epicureorum reliquorum: 4 quos pudeat earum Epicuri vocum, quibus ille testatur, se ne intelligere quidem ullum bonum, quod sit sejunctum à delicatis, & obscenis voluptatibus: quas quidem non crubescens, persequitur omnes nominatim.

Quem cibum igitur, aut quas potiones, aut quas vocum, aut florum varietates, aut quos tactus, quos odores adhibebis ad deos, ut eos perfundas voluptatibus? At poetæ quidem, necar, ambrosiam, epulas comparant, & aut Juventatem, aut Ganymedem pocula ministrantem. Tu autem, Epicure, quid facies? neque enim unde habeat ista deus tuus, video: nec,

quo-

95. Utatur enim suis bonis oportet & fruatur.] Pall. & P. respiciunt copulam, neque admittit Victorius. locum habet tamen suum, nisi malimus repetendum, bonis oportet, oportet fruatur. Wouverian. præterea liber unus pro enim habebat sanè, quod & offenderat in P. Gulielmus. Grut.

97. Superior æther.] Sic mss. nostra quinque. sic editio Victorii. vulgg. ær. Laminus edidit æteri. quomodo conjecrat P. Manutius. Idem.

98. Bestiarum autem terrena sunt alia, partim aquatiles.] Palat. tert. alia, alia autem aquatiles: nec improba. eriu admodum, dummodò referriatur fide P. Bestiarum quidem terr. Idem.

99. Quæ igne nasci.] Sic Pall. nam P. igni. unde conjicit Gulielmus, igni nasci. Idem.

100. Quidquid enim horum attigeris.] Victorii ed. attigerit, no-

quæ aliter Pall. aut P. Idem.

1. Quid interest utrum de hippocentauris.] Wouverio excussum exemplar scriptum non habebat utrum; & poterat subintelligi. ejus loco erat in P. quid. Idem.

2. Fuisse Cercopis.] Ita volebat reponi Parrhasius, notis suis in Claudianum, vulgata, Cercopis. at Palat. secum. certonis. tertio Cercopis. Wouveriani, Cerdonis exprimit. Idem.

3. Corporibus oritur? quæ etiam si essent, quæ nulla sunt &c.] Palat. secund. longè aliter verba disposuit; sic nempe: corporibus, quæ nulla sunt, oritur? quæ etiam si essent, pellere se ipsa. & verò illa, quæ nulla sunt, non visuntur in Palat. tertio. Idem.

4. Quos pudeat earum &c.] Adjiçunt alii negativam, sed repugnantibus libris nostris, minimum quinque. cupiebat Cancrius, eodem sensu, quin pudeat. Idem.

quomodo utatur. Locupetior igitur hominum natura ad beatam vivendum est, quam deorum, quod pluribus generibus frui tur voluptatum.

113 At has leviores ducis voluptates, quibus quasi titillatio (Epicuri enim hoc verbum est) sensibus adhibetur. Quousque ludis? nam Philo etiam noster ferre non poterat, alpernari Epicureos, molles, & delicatas voluptates. summa enim memoria pronuntiabat plurimas Epicuri sententias, his ipsis verbis, quibus erant scriptæ. Metrodori verò, qui est Epicuri collega sapientiæ, multa impudentiora recitabat. accusat enim Timocratem, fratrem suum, Metrodorus, quod dubiter omnia, quæ ad beatam vitam pertineant, ventre metiri: neque id semel dicit: sed sapius. Annuere te video. nota enim tibi sunt. Proferrem libros, si negares. Neque nunc reprehendo, quod ad voluptatem omnia referantur: alia est ea quaestio: sed doceo, deos vestros esse voluptatis expertes: ita vestro iudicio ne beatos quidem. At dolore vacant.

41 Satiin? est id ad aliam abundantem bonis vitam beatissimam? Cogitat, inquit, assidue beatum esse se. habet enim nihil aliud, quod ageret in mente. Comprehendit igitur animo, & proponit ante oculos, deum nihil aliud in omni æternitate, nisi, Mihi pulchre est: & Ego beatus sum, cogitantem. Nec tamen video, quo modo non vereatur ille deus beatus, ne intreat, cum sine ulla intermissione pulsatur, agiturque incurfione atomorum sempiterna, cumque ex ipso imaginis semper affluant. Ita nec beatus est vester deus, nec æternus.

115 Ateriam de sanctitate, de pietate adversus deos, libros scripsit Epicurus. At quo modo in his loquitur? ut Coruncanium, aut Scavolam, pontifices maximos, te audire dicas: non eum, qui sustulerit omnem funditus religionem: nec nianibus, ut Xerxes; sed rationibus, deorum immortalium templis, & aras everterit. Quid est enim, cur deos ab hominibus colendos dicas, cum dii non modo homines non colant, sed omnino nihil curent, nihil agant?

115 At est eorum eximia quædam, præstantisque natura, ut ea debeat ipsa per se ad se colendam elicere sapientem. An quidquam eximium potest esse in ea natura, quæ sua voluptate latrans, nihil nec actura sit unquam, neque agat, neque egerit? Quæ porro pietas ei debetur, à quo nihil acceperis? aut quid omnino, cuius nullum meritum sit, ei deberi potest? est enim pietas, iustitia adversum deos: cum quibus quid potest nobis esse juris, cum homini nulla cum deo sit communitas? sanctitas autem, est scientia colendorum deorum: qui quoniam obrem colendi sunt, non intelligo, nullo nec accepto ab iis, nec sperato bono.

42 Quid est autem, quod deos veneremur propter admirationem ejus naturæ, in qua egrégium nihil videmus? Nam superstitione, quod gloriari soletis, facile est liberari, cum sustuleris omnem vim deorum. Nisi forte Diagoram, aut Theodorum, qui omnino deos esse negabant, censeres supersticiosos esse potuisse. Ego ne Protagoram quidem: cui neutrum liquerit, nec esse deos, nec non esse. Horum enim sententiæ omnium, non modo superstitionem tollunt, in qua inest timor inanis deorum; sed etiam religionem, quæ deorum cultu pio continetur.

112 Quid? ii, qui dixerunt, totam de diis immortalibus opinionem fictam esse ab hominibus sapientibus reipublicæ cau-

sa, ut, quos ratio non posset, eos ad officium religio duceret, nonne omnem religionem funditus sustulerunt? Quid Prodicus Chius? qui ea, quæ prodesse hominum vitæ, deorum in numero habita esse dixit, quam tandem religionem reliquit?

Quid? qui aut fortes, aut claros, aut potentes vitos tradunt post mortem ad deos pervenisse, eosque esse ipsos, quos nos colere, precari, venerarique soleamus, nonne expertes sunt religionum omnium? quæ ratio maxime tractata ab Euhemero est: quem noster & interpretatus, & secutus est, præter ceteros, Ennius. Ab Euhemero autem & mortis, & sepulturæ demonstrantur deorum. Utrum igitur hic confirmasse religionem videtur, an penitus totam sustulisse? oiaito Eleusina sanctam illam, & augustam,

Ubi imitantur gentes orarum ultima:

Prætereo Samothraciam, eaque,
8 — Que Lemni
Nocturno aditu ocella coluntur
Silvestribus sepius densa.

Quibus explicatis, ad rationemque revocatis, rerum magis natura cognoscitur, quam deorum.

Mihi quidem etiam Democritus, vir magnus in primis, cuius fontibus Epicurus hortulos suos irrigavit, nutare videtur in natura deorum. Tum enim censet imagines divinitate præditas inesset universitati rerum: tum principia, mentesque, quæ sunt in eodem universo, deos esse dicit: tum animantes imagines, quæ vel prodesse nobis solent, vel nocere: tum ingentes quasdam imagines, tanquamque, ut universum mundum complectantur extrinsecus. Quæ quidem omnia sunt patria Democriti, quam Democrito digniora.

Quis enim istas imagines comprehendere animo potest? quis admirari? quis aut cultu, aut religione dignas judicare? Epicurus verò ex animis hominum extraxit radicibus religionem, cum diis immortalibus & opem, & gratiam sustulit. cum enim optimam, & præstantissimam naturam dei dicat esse, negat idem esse in deo gratiam. tollit id, quod maxime proprium est optimæ, præstantissimæque naturæ. quid enim est melius, aut quid præstantius bonitate, & beneficentia? qua cum carere deum vultis, neminem deo nec deum, nec hominem carum: neminem ab eo amari, neminem diligere vultis. Ita fit, ut non modo homines à diis, sed ipsi dii inter se ab aliis alii negligantur. Quanto Stoici melius, qui à vobis reprehenduntur? Censent autem, sapientes sapientibus etiam ignotis esse amicos. nihil est enim virtute amabilius. quam qui adeptus erit, ubicumque erit gentium, à nobis diligetur.

Vos autem quid mali datis, cum imbecillitatem, gratificationem, & benivolentiam ponitis? Ut enim omittam vim, & naturam deorum: ne homines quidem censetis, nisi imbecilli essent, futuros beneficos, & benignos fuisse. Nulla est caritas naturalis inter bonos? carum ipsum, verbum est amoris; ex quo amicitia nomen est ductum: quam si ad fructum nostrum referemus, non ad illius commoda, quem diligimus; non erit ista amicitia, sed mercatura quædam utilitatum suarum. Prata, & arva, & pecudum greges diliguntur isto modo, quod fructus ex eis capiuntur. Hominum caritas, & amicitia, gratuita est. Quanto igitur magis deorum? qui nulla re egent, & inter se diligunt, & hominibus consulunt. Quod ni ita sit, quid veneramur, quid precamur deos?

cur

5. Cogitat, inquit, &c.] Plurali numero utitur Palat. tertius per omnia; etiam secund. præterquam quod is cogitant. & verò ad hanc nostram faciem produxit quoque Victorius. vulgo est: cogitant inquam &c. beatos &c. habent &c. quod agerent. Grut.

6. Quomodo non vereatur iste beatus Deus ne intreat; cum.] Expresit lectionem Victorii & Camerarii. nam Aldus uterque, quomodo videatur iste Deus beatus cum &c. omittit intermediis, quod & in plerisque editionibus. sed vide tamen an non referri debeat, quomodo non moveatur iste Deus cum. ita sanè habet Palat. noster secund. estque hinc loco prorsus aptum. tert. isthæ non habet, negligentia scribæ, qui lineam totam transiit, deceptus voce illa beatus, qua

& supra erat posita. Idem.

7. Cum Dei non modo homines non colant.] Sic quoque Pall ambo. P. Manutius conjicit, cum Dei non modo hominibus non consulant, idque statim libris inveniit Lambinus, præter mentem plane auctoris. Gruter. Sapienter equidem retenta vetus lectio, in qua idem Tulliacumen agnoscis, quod postea captavit Ovidius 8 Metam. 724. Et qui colere, coluntur. Gronov.

8. Que Lemni &c.] Gulielmus mutat in Anapæstos: -- Lemni. Nocturno aditu ocella coluntur
Silvestribus sepius densa. nocturno, id est noctu. Idem.

cur sacris pontifices, cur auspiciis augures præsumunt? quid optamus à diis immortalibus? quid vovemus? At etiam liber est Epicuri, de sanctitate.

13 Ludimur ab homine non tam faceto, quam ad scribendi licentiam libero. Quæ enim potest esse sanctitas, si dii humana non curant? quæ autem animans natura, nihil curans? verius est igitur nimirum illud, quod familiaris omnium nostrum Posidonius disseruit in libro quinto de natura deorum, nullos esse deos, Epicuro videri: quæque is de diis immortalibus dixerit, invidiæ detestandæ gratia dixisse. neque enim tam despicens fuisset, ut homunculis similem deum fingeret,

lineamentis dumtaxat extremis, non habitu solido, membris hominis præditum omnibus, usu membrorum ne minimo quidem; exilem quendam, atque perlucidum, nihil cuiquam tribuentem, nihil gratificantem, omnino nihil curantem, nihil agentem. quæ natura primum nulla esse potest: idque videns Epicurus, re tollit, oratione relinquit deos.

Deinde, si maximè talis est deus, ut nulla gratia, nulla hominum caritate teneatur; valeat. quid enim dicam, propitius sit? esse enim propitius potest nemini, quoniam, ut dicitur, omnis in imbecillitate est & gratia, & caritas.

M. TULLII CICERONIS DE NATURA DEORUM,

A D M. BRUTUM LIBER SECUNDUS.



13 QUAE cum Cotta dixisset, tum Vellejus, Ne ego, inquit, incautus, qui cum Academico, & eodem rethore congredi conatus sum. Nam neque indiseritum Academicum peritumuissem, nec sine ista philosophia rethorem, quamvis eloquentem. neque enim summine conturbor inanum verborum, nec subtilitate sententiarum, si orationis est siccitas. Tu autem, Cotta, utraque re valuisti. corona tibi, & iudices defuerunt. Sed ad ista aliàs. nunc Lucilius, si ipsi commodum est, audiamus.

2 Tum Balbus, Eundem equidem mallem audire Cottam, dum, qua eloquentia falsos deos sustulit, eadem veros inducat. est enim & philosophi, & pontificis, & Cotta, de diis immortalibus habere non errantem, & vagam, ut Academicus, sed, ut nostri, stabilem, certamque sententiam. nam contra Epicurum satis, superque dictum est. Sed aveo audire, tu ipse, Cotta, quid sentias. An, inquit, oblitus es, quod initio dixerim, facilius me, talibus præsertim de rebus, quid non sentirem, quam quid sentirem, posse dicere?

3 Quod si haberem aliquid, quod liqueret: tamen te vicissim audire vellem, cum ipse tam multa dixissem. Tum Balbus, Geram tibi morem, & agam quam brevissimè poterò. etenim convitiis Epicuri erroribus, longa de mea disputatione detracta oratio est. Omnino dividunt nostri totam istam de diis immortalibus quæstionem in partes quattuor. Primum docent esse deos: deinde, quales sint: tum, mundum ab his administrari: postremò, consulere eos rebus humanis. Nos autem hoc sermone, quæ priora duo sunt sumamus: tertium, & quartum, quia majora sunt, puto esse in aliud tempus differenda. Minimè verò, inquit Cotta: nam & otiosi sumus, & iis de rebus agimus, quæ sunt etiam negotiis antependenda.

2 Tum Lucilius, Ne egerè quidem videretur, inquit, oratione prima pars. quid enim potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cum cælum suspeximus, caelestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo hæc regantur? quod ni ita esset, qui potuisset assensu omnium dicere Ennius?

Adspice hoc sublime candens, quem irascunt omnes Iovem;

illum verò & Jovem, & dominatorem rerum, & omnia nuntio regentem, & ut idem Ennius,

— *patrem divumque, hominumque,*
& præsentem, ac præpotentem deum. Quod qui dubitet, haud sanè intelligo; cur non idem, sol sit, an nullus sit, dubitare possit.

5 Quid enim est hoc illo evidentius? quod nisi cognitum, comprehensumque animis haberecimus, non tam stabilis opinio permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec unà cum sæculis, ætatibusque hominum inveterare potuisset. Etenim videmus, ceteras opiniones fictas, atque vanas, diuturnitate extabuisse. Quis enim hippocentaurum fuisse, aut chimeram putat? quæve anus tam excors inveniri potest, quæ illa, quæ quondam credebantur apud inferos portenta, extimescat? opinionum enim commenta delet dies: naturæ judicia confirmat. Itaque & in nostro populo, & in ceteris, deorum cultus religionumque sanctitates existunt in dies majores, atque meliores.

6 Idque evenit non temerè, nec casu, sed quòd præsentiam sæpe divi suam declarant: ut & apud Regillum bello Latino, cum A. Postumius dictator cum Octavio Mamillio Tusculano prælio dimicaret, in nostra acie Castor, & Pollux ex equis pugnare visi sunt: & recentiore memoria iidem Tyn-daridæ Persen victum nuntiaverunt. P. enim Vatiens, avus hujus adolescentis, cum è præfectura Reatina Romam venienti noctu duo juvenes cum equis albis dixissent, Regem Persen illo die captum, senatui nuntiavit, & primò, quasi temerè de republica locutus, in carcerem conjectus est: post, à Paulo litteris allatis, cum idem dies constitisset, & agro à senatu, & vacatione donatus est. Atque etiam cum ad fluvium Sagram Crotoniatis Locri maximo prælio devicissent, eo ipso die auditam esse eam pugnam ludis Olympiæ, memoriæ proditum est. Sæpe Faunorum voces exaudita, sæpe visa formæ deorum, quemvis non aut hebetem, aut impium, deos præsentem esse consiteri coegerunt.

7 Prædictiones verò, & præsentiones rerum futurarum quid aliud declarant, nisi hominibus ea, quæ sint, ostendi, monstrari, portendi, prædici? ex quo illa ostenta, monstra, portenta, prodigia dicuntur. Quòd si ea ficta credimus licentia fabula-

1. Eundem equidem mallem audire.] Est à Victoriano; neque aliter Palatini, item unus Wouev. Crustor.

2. Sed aveo audire.] Pall. nostri, aliorumque, veteri ratione scribendi habeo. Idem.

bularum, Mopsum, Tiresiam, Amphiarum, Calchantein, Helenum; quos tamen augures ne ipsæ quidem fabulæ asci-
vissent, si res omnino repudiarent: ne domesticis quidem
exemplis docti, numen deorum comprobabimus? nihil nos
P. Claudii, bello Numico primo, remeritas movebit, qui etiam
per jocum deos irridens, cum cavea liberati pulli non pascen-
tetur, mergi eos in aquam iussit; ut biberent, quoniam esse
nolent. qui risus, classe devicta, multas ipsi lacrymas, ma-
gnam populo Romano cladem attulit. Quid? collega ejus
Junius eodem bello nonne tempestate classem amisit, cum
auspiciis non parvisis?

3 Itaque P. Claudius à populo condemnatus est: Junius nec-
nem sibi ipse concevit. C. Flaminius Cælius religione ne-
glecta cecidisse apud Thrasimenum scribit cum magno reipub-
licæ vulnere. Quorum exitio intelligi potest, eorum impe-
riis tempore ampliatam, qui religionibus parvisent.
Et, si conferre volumus nostra cum externis, ceteris rebus aut
pares, aut etiam inferiores reperimus: religione, id est, cultu
deorum, multo superiores.

9 An Attilii Navii lituus ille, quo ad investigandum suam re-
gionem vineæ terminavit, contemnendus est? credere, nisi
ejus augurio rex Hostilius maxima bella gessisset. Sed negli-
gentia nobilitatis, augurii disciplina omiſſa, veritas auspicio-
rum spreta est, species tantum retenta. Itaque maximæ rei-
publicæ partes, in his bella, quibus reipublicæ salus continer-
tur, nullis auspiciis administrantur; nulla perennia servan-
tur, nulla ex acuminibus; nulli viri vocantur, ex quo in provin-
citu testamenta perierunt. Tum enim bella gerere nostri
duces incipiunt, cum auspicia posterunt.

30 At verò apud majores tanta religionis vis fuit, ut quidam
imperatores etiam seipſos diis immortalibus capite velato
4 verbis certis pro republica devoverent. Multa ex Sibyllinis
vaticinationibus, multa ex haruspicum responsis 5 commemo-
rare possumus, quibus ea confirmantur, quæ dubia nemini de-
4 bent esse. Atqui & nostrorum augurum, & Etruscorum, &
haruspicum disciplinam P. Scipione, C. Figulo consulibus res
ipsa probavit. quos cum Ti. Gracchus consul iterum recrearet,
primus rogatorum, ut eos retulit, ibidem est repente mor-
tuus. Gracchus cum comitia nihilominus peregisset, remque
illam in religionem populo venisse sentiret, ad senatum retulit.
senatus, quos ad foleret, referendum censuit. haruspices
introduci, responderent, non fuisse iustum comitiorum ro-
gatorem.

21 Tum Gracchus, ut è patre audiebam, incensus ira, Itane
vero; ego non iustus, qui & consul rogavi, & augur, & aus-
picato? an vos Tuscæ, ac barbari, auspicioꝝ populi Romani
jus tenetis, & interpretes esse comitiorum potestis? ita-
que tum illos exire iussit. Post autem ex provincia litteras ad
collegium misit, se, cum legeret libros, recordatum esse vitio
sibi tabernaculum 6 captum fuisse in hortos Scipionis, quod,
cum pomerium postea intrasset, habendi senatus causa, in
recedendo, cum idem pomerium transfret, auspiciari esset obli-
tus: itaque vitio creatos consules esse. 7 Augures rem ad
senatum: senatus, ut abdicarent: consules abdicaverunt. Quæ

quærimus exempla majora? vir sapientissimus, atque haud scio
an omnium præstantissimus, peccatum suum, quod eclari pos-
set, confiteri maluit, quam hæc in republica religionem:
consules summum imperium statim deponere, quàm id tene-
re punctum temporis contra religionem. Magna augurum au-
thoritas.

Quid haruspicum ars, nonne divina? hæc innumerabilia ex
eodem genere qui videat, nonne cogatur confiteri deos esse?
deorum enim interpretes sunt, eos ipsos esse certè necesse est.
Deorum autem interpretes sunt: deos igitur esse fateamur.
Ar fortasse non omnia eveniunt, quæ prædicta sunt. 8 Ne
agri quidem, quia non omnes convalescunt, idcirco ars nul-
la medicina est. Signa ostenduntur à diis rerum futurarum.
In his si qui erraverunt, non deorum natura, sed hominum
conjectura peccavit. Itaque 9 inter omnes omnium gentium
sententia constat. omnibus enim innatum est, & in animo
quasi insculptum, esse deos.

Quales sint, varium est: esse nemo negat. Cleanthes qui-
dem noster quatuor de causis dixit in animis hominum in-
13 formatas deorum esse notiones. Primam posuit eam, de qua
modo dixi, quæ orta esset ex præfensione rerum futurarum:
alteram, quam cepimus ex magnitudine commodorum, quæ
percipiuntur calti temperatione, fræcunditate terrarum, alia-
rumque commoditatum complurium copia.

Tertiam, quæ terreret animos fulminibus, tempestatibus, 14
nimbis, nivibus, grandinibus, vastitate, pestilentia, terræ mo-
tibus, & sæpe fremitibus, lapideisque imbribus, & guttis im-
brium quasi cruentis: 10 tum lapidibus, aut repentinis terrarum
hiatibus: tum, præter naturam, hominum, pecudumque por-
tentis: tum facibus visis caelestibus: tum stellis iis, quas Græci
11 cometas, nostri cincinnatas vocant: quæ nuper bello O-
ctaviano magnarum fuerunt calamitatum prænantia: tum so-
le geminato, quod, ut è patre audivi, Tuditano & Aquillio
consulibus evenerat: quo quidem anno P. Africanus sol alter
extinctus est. quibus exterriti homines vim quandam esse ca-
lestem, & divinam suspicati sunt.

Quartam causam esse eamque vel maximam, æquabilitatem 15
motus, conversionem calti: solis, lunæ, siderumque omnium
distinctionem, 12 utilitatem, pulcritudinem, ordinem: quar-
rum rerum adspæctus ipse facis indicaret, non esse ea fortui-
ta. Ut si quis in domum aliquam, aut in gymnasium, aut in
forum venerit: cum videat omnium rerum rationem, mod-
um, disciplinam, non possit ea sine causa fieri iudicare, sed
esse aliquem intelligat, qui præsit, & cui pareatur: multo magis
in tantis motionibus, tantisque vicissitudinibus, tam mul-
tarum rerum, atque tantarum ordinibus, in quibus nihil um-
quam immensa, & infinita vetustas mentia sit, statuatur necesse
est, ab aliqua mente tantos naturæ motus gubernari.

Chryſippus quidem, quamquam est acerrimo ingenio, ta- 16
men ea dicit, ut ab ipsa natura didicisse, non ut ipse reperisse
videatur. Si enim, inquit, est aliquid in rerum natura, quod
hominis mens, quod ratio, quod vis, quod potestas humana
efficere non possit: est certè id, quod illud efficit, homine
melius. Atqui res caelestes, omnesque eæ, quarum est ordo
fem-

3. Itaque P. Claudius.] Præuomen nec in Cantabrig. nec in Bu-
lid. extat; sed neque Victorius id habet. Gronov.

4. Verbis certis devoverens.] Lambinus intrusit verbis conceptis.
sed violenter; hoc est, præter mss. nostros omnes, præter rationem;
ut dudum indicavit columnæ antiquæ jurisprudentiæ libro 1 de For-
mulis Brissonius. ceterum P. habet, devotarent; non ineptè. nam
& sic quoque fermè l'alat. quintus, nempe denotarent. Gruter.

5. Commemorare possumus.] MS. Bolidian. edit. Victorii & Her-
vægii postum. ut infra capp. 47 & 49 & 52. Gronov.

6. Captum fuisse in hortos Scipionis.] Hactenus editi consentiunt
in hac scripturam: nisi quod Lambinus, in hortis. sed tamen Pall.
non agnoscent præpositionem in. & nescio an non tolli debeat.
Gruter.

7. Augures rem ad Senatum: Senatus, ut abdicarent: consules
abdicarunt.] Libri nostri plura huc accumulata è glossa: solum sec-
und. adhuc detrahit vocem Senatus. & verò abesse poterat. Idem.

8. Ne agri quidem, quia non omnes convalescunt.] Stant ab hæc
lectione membranæ nostræ omnes. estque gratiosissima venustas
eloquio; præ Lambini ineptis. Item.

9. Inter omnes omnium sententia constat.] Ita Aldus senior, ali-
que multi. nam Camerariana, summa constat. quomodo & Pall.
secund. & P. & Wouyerian. nam tertius habebat, scientia constat.
Victorius controversam hanc vocem omnino omisit. nec habet sanè
quod ibi agat. summa tamen potius eiconvenerit, quam sententia.
Gruter. In Cantabrig. erat summa consensione constat. Gronov.

10. Tum lapidibus.] Locus fractus. Gulielmius reponendum pu-
tabat lapibus, aut certe labibus. perplacet ultimum. Gruter.

11. Cometas nostri cincinnatas vocant.] Vulgati, crinitas vocant.
sed præter Pall. & P. & Victorii editionem, in quo alterum. Idem.

12. Utilitatem.] Lambinus adinstitit divinationem P. Mauvii, va-
rietatem; libris nostris iuvitis. Idem.

sempiternus, ab homine confici non possunt. est igitur id, quo illa conficiuntur, homine melius. Id autem quid potius dixeris, quam deum? etenim si dii non sunt, quid esse potest in rerum natura homine melius? in eo enim solo ratio est, qua nihil potest esse præstantius. Esse autem hominem, qui nihil in omni mundo melius esse, quam se putet, desipientis arrogantia est. Ergo est aliquid melius.

17 Est igitur profectò deus. An verò, si domum magnam, pulcramque videris, non possis adduci, ut etiam si dominum non videas, muribus illam, & mustelis edificatam putes: tantum verò ornatum mundi, tantam varietatem, pulcritudinemque rerum cælestium, tantam vim, & inagnitudinem maris, atque terrarum, si tuum, ac non deorum immortalium domicilium putes, nonne planè desipere videare? An ne hoc quidem intelligimus, omnia supra esse meliora? terram autem esse infimam, quam crassissimum circumfundat aer? ut ob eam ipsam causam, quod etiam quibusdam regionibus, atque urbibus contingere videmus, hebetiora ut sint hominum ingenia propter cæli pleniorum naturam, hoc idem generi humano evenerit, quod in terra, hoc est, in crassissima regione mundi collocati sint.

18 Et tamen ex ipsa hominum sollertia esse aliquam mentem, & eam quidem acriorem, & divinam, existimare debemus. Unde enim hanc homo arripuit? ut ait apud Xenophontem Socrates. Quin & humorem, & calorem, qui est fufus in corpore, & terrenam ipsam viscerum soliditatem, animum denique illum spirabilem si quis querat unde habemus, apparet: quòd aliud à terra sumptum, aliud ab humore, aliud ab igne, aliud ab aere eo, quem spiritu ducimus. Illud autem, quod vincit hæc omnia, rationem dico, & si placet, pluribus verbis, mentem, consilium, cogitationem, prudentiam, ubi invenimus? unde sustulimus? an cetera mundus habeat omnia, hoc unum, quod plurimi est, non habeat? atqui certe nihil omnium rerum melius est mundo, nihil præstabilius, nihil pulchrius: nec solum nihil est, sed ne cogitari quidem quiddam melius potest. Et, si ratione, & sapientia nihil est melius, necesse est hæc inesse in eo, quod optimum esse concedimus.

19 Quid verò? tanta rerum consentiens, conspirans, continuata cognatio, quem non coget ea, quæ dicuntur à me, comprobare? possent uno tempore florere, deinde vicissim horrere terra? aut, tot rebus ipsis se immutantibus, solis accessus, discessusque solstitiis, brumique cognosci? aut æstus maritimi, fretorumque angustiarum orru, aut obitu lunæ commoveri? aut una totius cæli conversione cursus astrorum disparates conservari? hæc ita fieri omnibus inter se concinentibus mundi partibus profectò non possent, nisi ea uno divino, & continuato spiritu continerentur.

20 Atque hæc cum uberius disputantur, & fufius, ut mihi est in amico facere, facilius effugiunt Academicorum calumniam. cum autem, ut Zeno solebat, brevius, angustiusque concluduntur: tum apertiora sunt ad reprehendendum. Nam ut profuens amnis, aut vix, aut nullo modo; conclusa autem aqua, facitè corrumpitur: sic orationis flumine reprehensoris vitia diluuntur: angustia autem conclusæ orationis non facitè se ipsa tutatur. hæc enim, quæ dilatantur à nobis, Zeno se premebat.

8 Quod ratione utitur, id melius est, quam id, quod ratione non utitur. Nihil autem mundo melius. ratione igitur mun-

ditur. Similiter effici potest, sapientem esse mundum: similiter, beatum: similiter, æternum. Omnia enim hæc meliora sunt, quam ea, quæ sunt his carentia: nec mundo quidquam melius: ex quo efficitur, esse mundum deum. Idemque hoc modo: Nullius sensu carentis pars aliqua potest esse sentiens.

Mundi autem partes sentientes sunt. non igitur caret sensu mundus. Pergit idem, & urget angustius: Nihil, inquit, quod animi, quodque rationis est expertus, id generare ex se potest animantem, compotemque rationis. Mundus autem generat animantes, compotesque rationis. animans est igitur mundus, composque rationis. Idemque similitudine, ut sæpe solet, rationem concludit hoc modo: Si ex oliva modulatè canentes tibi nascerentur: num dubitares, quin inesset in oliva tibicinis quædam scientia? Quid, si platani fiducias ferrent numerosè sonantes? idem scilicet censes, in platani inesse musicam. Cur igitur mundus non animans, sapiensque iudicetur, cum ex se procreet animantes, atque sapientes?

Sed quoniam cœpi secus agere, atque initio dixeram: negaram enim hanc primam partem egere oratione, quòd esset omnibus perspicuum, deos esse: tamen id ipsum rationibus, physicis confirmari volo. sic enim res se habet, ut omnia, quæ alantur, & crescant, contineant in se vim caloris: sine qua neque ali possent, neque crescere. Nam omne, quod est calidum, & igneum, cietur, & agitur motu suo. quod autem alitur, & crecit, motu quodam utitur certo, & æquabili: qui quamdiu remanet in nobis, tamdiu sensus, & vita remanet; refrigerato autem, & extincto calore, occidimus ipsi, & extinguimur.

Quod quidem Cleanthes his etiam argumentis docet, quanta vis inest caloris in omni corpore. negat enim ullum esse cibum tam gravem, quin is die, & nocte concoquatur: cuius etiam in reliquiis inest calor iis, quas natura respuerit. Jam verò venæ, & arteriæ micare non desinunt, quasi quodam igneo motu: animadversumque sæpe est, cum cor animantis alicujus evulsus, ita mobiliter palpitaret, ut imitaretur igneam celeritatem. Omne igitur, quod vivit, sive animal, sive terra editum, id vivit propter inclusum in eo calorem. Ex quo intelligi debet, eam caloris naturam, vim habere in se vitalem per omnem mundum pertinentem.

Atque id facilius cernemus, toto genere hoc igne, quod tranat omnia, subtilius explicari. Omnes igitur partes mundi (tangan autem maximas) calore fultæ sustententur. quod primum in terrena natura perspicui potest. Nam & lapidum conflictu atque tritu elici ignem videmus: & recenti solutione,

— terram sumare calentem;

atque etiam ex puteis jugibus aquam calidam trahi, & id maxime hibernis fieri temporibus, quòd magna vis, terræ cavernis, contineatur caloris: eaque hieme sit densior: ob eamque causam, calorem instrum in terris continet arcitius.

Longa est oratio, multaque rationes, quibus doceri possit, omnia, quæ terra concipiat, semina, quæque ipsa ex se generata stirpibus infixæ contineat, ea temperatione caloris & oriri, & auferere. Atque aquæ etiam admixtum esse calorem, primum ipse liquor, tum aquæ declarat effusio: quæ necque conglaciaret frigoribus, neque nive, pruinaque concreveret, nisi eadem se admisto

13. *Muribus eam & mustelis.*] Ita Pall. & Victorii editio. alia *mustellis*. quod placuit Gulielmio, capitque pro *monstris spectrisque portentosis*: unde Plauti *Mostellaria*. at ego acceperim pro animalculis in domibus oberrantibus. *Grut.*

14. *Quem spiritum ducimus.*] Pall. tres & P. editique à P. Victorio, quem *spiritum ducimus*. Idem.

15. *Quod plurimi est.*] Idem libri omnes, *plurimum*. Idem.

16. *Sed nec cogitari quidem.*] Id quidem Gruteri est, cui hanc gratiam reddimus; putantes accuratius veteres libros expressisse

Victorium & Hervagium, in quorum editionibus est, quod iterativum. *Gronov.*

17. *Tibicinis quædam scientia.*] Video ab Victorio editum *tibicini*, nec aliter inveni in membrana Buslidiana. Et vercor, ne sit melius ac genuinum. Ut enim mox ait *in esse musicam*, sic nunc videtur artem ipsam expressisse, ut dicta ab eo fuerit *tibicinis scientia*, pro tibicini, more scribendi noto, ut in fine major literæ forma poneretur pro geminatione. *Idem.*

18. *Primum ipse liquor, tum aqua declarat effusio.*] Lectio forte fracta, nam sic solum inveni in Pal. tert. secundus quippe, liquor

misto calore liquefacta, & dilapsa diffunderet. Itaque & aquilonibus, reliquisque frigidibus adjectis durcescit humor: & idem vicissim mollitur tepescit, & tabescit calore. Atque etiam maria agitata ventis ita tepescunt, ut intelligi facile possit, in tantis illis humoribus inclusum esse calorem. nec enim ille externus, & adventicius habendus est tepor, sed ex intimis maris partibus agitatione excitatus: quod nostris quoque corporibus contingit, cum motu, atque exercitatione recalescunt. Ipse vero aer, qui natura est maxime frigidus, minimè est expertus calor.

27 Ille verò & multo quidem calore admixtus est. ipse enim oritur ex respirate aquarum. earum enim quasi vapor quidam aer habendus est. Is autem existit motu ejus calor, qui aquis continetur. Quam similitudinem cernere possumus in iis aquis, quæ effervescent subitis ignibus. Jam verò reliqua quarta pars mundi, ea & ipsa tota natura fervida est, & ceteris naturis omnibus salutarem impertit, & vitalem calorem.

28 Ex quo concluditur, cum omnes mundi partes sustineantur calore, mundum etiam ipsum simili, parique natura in tanta diuturnitate fervari: eoque magis, quòd intelligi debet, calidum illud, atque igneum, ita in omni fufum esse natura, ut in eo insit procreandi vis, & causa gignendi, à quo & animantia omnia, & ea, quorum stirpes terra continentur, & nasci sit necesse, & auferere.

11 29 Natura est igitur, quæ contineat mundum omnem, eumque tueatur, & ea quidem non sine sensu, atque ratione. omnem enim naturam necesse est, quæ non solitaria sit, neque simplex, sed cum alio juncta, atque connexa, habere aliquem in se principatum, ut in homine mentem, in belua quiddam simile mentis, unde oriatur rerum appetitus. In arborum autem, & earum rerum, quæ gignuntur è terra, radicibus inesse principatus putatur. Principatum autem id dico, quod Græci *ἡγεμονικόν* vocant: quo nihil in quoque genere nec potest, nec debet esse præstantius. Itaque necesse est, illud etiam, in quo sit totius naturæ principatus, esse omnium optimum, omniumque rerum potestate, domiaturque dignissimum.

30 Videmus autem, in partibus mundi (nihil est enim in omni mundo, quod non pars universi sit) inesse sensum, & rationem. In ea parte igitur, in qua mundi inest principatus, hæc inesse necesse est, & acriora quidem, atque majora. Quocirca sapientem esse mundum necesse est: naturamque eam, quæ res omnes complexa tenet, perfectione rationis excellere, eoque deum esse mundum, omnemque vim mundi natura divina contineri. Atque etiam mundi ille fervor, purior, perucidior, mobiliorque multo: ob easque causas aprior ad sensus commovendos, quam hic noster calor; quo hæc, quæ nota nobis sunt, retinentur, & vident.

31 Absurdum igitur est dicere, cum homines, bestiarumque hoc calore teneantur, & propterea moveantur, ac sentiant, mundum esse sine sensu; qui integro, & puro, & libero, eodemque acerrimo, & mobilissimo ardore teneatur. præsertim cum is ardor, qui est mundi, non agitur ab alio, neque externo pulsu, sed per se ipse, ac sua sponte moveatur. Nam quid potest esse mundo valentius, quod pellat, atque moveat calorem enim, quo ille teneatur?

12 Audiamus enim Platonem, quasi quendam deum philosophorum: cui duo placet esse motus, unum suum, alterum

externum: esse autem divinius, quod ipsum ex se sua sponte moveatur, quam quod pulsu agitur alieno. Hunc autem motum in solis animis esse ponit, ab hisque principium motus esse ductum putat. Quapropter quoniam ex mundi ardore motus omnis oritur, is autem ardor non alieno impulsu, sed sua sponte movetur: animus sit necesse est. Ex quo efficitur, animantem esse mundum. Atque ex hoc quoque intelligi poterit, in eo inesse intelligentiam, quòd certè est mundus melior, quam ulla natura. Ut enim nulla pars corporis nostri est, quæ non sit minor, quam nosmetipsi sumus: sic mundum universum plurimè esse necesse est, quam partem aliquam universi. Quod si ita est, sapiens sit mundus necesse est. nam si ita esset, hominem, qui est mundi pars, quoniam rationis est particeps, plurimè esse quam mundum omnem, oporteret.

Atque etiam si à primis inchoatiquæ naturis ad ultimas perfectæque volumus procedere, ad deorum naturam perveniamus necesse est. Primò enim animadvertimus, à natura sustineri ea, quæ gignuntur è terra, quibus natura nihil tribuit amplius, quam ut ea alendo, atque augendo tueatur.

Bestiis autem sensum, & motum dedit, & cum quodam appetitu accessum ad res salutes, à pestiferis recessum: homini hoc amplius, quòd addidit rationem, qua regerentur animi appetitus, qui tum remitterentur, tum continerentur. Quartus autem gradus, & altissimus, eorum, qui natura boni, sapientisque gignuntur: quibus à principio innascitur ratio recta, constantique, quæ supra hominem putanda est, deoque tribuenda, id est, mundo: in quo necesse est perfectam illam, atque absolutam inesse rationem.

Neque enim dici potest, in ulla rerum institutione non esse aliquid extremum, atque perfectum. Ut enim in vite, ut in pecude (nisi quis vis obstitit) videmus naturam suo quodam itinere ad ultimum pervenire; atque ut pictura, & fabrica, ceteraque artes habent quandam absoluti operis effectum: sic in omni natura, ac multo etiam magis necesse est absolvi aliquid, ac perfici. Etenim ceteris naturis multa externa, quo minus perficiantur, possunt obistere: universam autem naturam nulla res potest impedire; propterea quòd omnes naturas ipsa cohibet, & continet. Quocirca necesse est esse quartum illum, & altissimum gradum, quò nulla vis possit accedere.

Is autem est gradus, in quo rerum omnium natura ponitur: quæ quoniam talis est, ut præsit omnibus, & eam nulla res possit impedire, necesse est, intelligentem esse mundum, & quidem etiam sapientem. Quid autem est inscitius, quam eam naturam, quæ omnes res sit complexa, non optimam dici: aut, cum sit optima, non primum animantem esse, deinde rationis & consilii compositem, postremò sapientem? qui enim potest aliter esse optima? neque enim, si stirpium similis sit, aut etiam bestiarum, optima putanda sit potius, quam deterrima: nec verò, si rationis particeps sit, nec sit tamen à principio sapiens, non sit deterior mundi potius, quam humana conditio. homo enim sapiens fieri potest: inmundus autem, si in æterno præteriti temporis spatio fuit insipiens, nunquam profectò sapientiam consequetur. ita crit homine deterior. Quod quoniam absurdum est, & sapiens à principio inmundus, & deus habendus est.

Neque enim est quidquam aliud, præter mundum, cui nihil absit: quodque undique aptum, atque perfectum, expletumque sit omnibus suis numeris, & partibus. Scitè enim

aque declarat, effusioque, pr. liquor aque declarat effusio. Victorio cili: liquor aque declarat effusio. Gruter. Palam patet satis, inungere eodices ad Tullio venisse, liquor aque declarat & fuso, sive interveniat vocula tum, sive absit, ut absit etiam a Basilid. cui fufioni apte convenit sequens diffundere, non effusione. Gronov.

19. Quæ effervescent subitis ignibus. Victorius, subitis; & ita quoque Pal. pr. ac fec. sed in quoque seravescent. Grut. Itaque quod habent MSS. restitui, quia cogebat ratio; subitos enim vocat nostros quotidianos; & opponit illis æternis & æthereis & naturalibus. Gron.

20. Natura est, inquit, quæ contineat mundum omnem, eumque teneat.

tur. Sic Pall. omnes. solum Gulielmii P. continet, item tuetur. Grut. 21. Cui duo placet esse motus. Non admittissem hanc scripturam, ob sui insolentiam, quæ motus repertam in P. & Pal. pr. ac fec. nisi eam nobis exhibuisset ante annos sexaginta Petrus Victorius. & verò cur necesse est accommodare nos nostra pueris, & non potius pueris sua veteribus? Idem.

22. Quo nulla vis possit accedere. Vulgata à Victorio accidere. sed alterum restat in Pall. cuiusque ceteris. Idem.

23. Non sit deterior mundi potius. Verbum potius, non exstat in Pal. pr. poteratque abesse. Idem.

Chryſippus, ut clypei cauſa, involucrum; vaginam autem, gladii: ſic, præter mundum, cetera omnia aliorum cauſa eſſe generata; ut eas fruges, atque fructus, quos terra gignit, animantium cauſa; animantes autem, hominum; ut equum, vehendi cauſa; arandi, bovem; venandi, & cuſtodendi, canem. Ipſe autem homo ortus eſt ad mundum contemplan- dum, & imitandum, nullo modo perfectus, ſed eſt quædam particula perfecti.

24 Sed mundus, quoniam omnia complexus eſt, nec eſt quidquam, quod non inſit in eo, perfectus undique eſt. 25 Quid igitur poteſt ei deſſe, quod eſt optimum? nihil autem eſt mente, & ratione melius, ergo hæc mundo deſſe non poſſunt. Bene igitur idem Chryſippus, qui ſimilitudines ad- jungens, omnia in perfectis, & maturis docet eſſe meliora, ut in equo, 26 quàm in æquulo; in cane, quàm in catulo; in viro, quàm in puero: item, quod in omni mundo optimum ſit, id in perfecto aliquo, atque abſoluto eſſe debere.

39 Eſt autem nihil mundo perfectius: nihil virtute melius. igitur mundi eſt propria virtus. Nec verò hominis natura perfecta eſt: & efficitur tamen in homine virtus. quanto igitur in mundo facilius eſt ergo in eo virtus, ſapiens eſt igitur; & 15 propterea deus. Atque hæc mundi divinitate perfecta, tribuenda eſt ſideribus eadem divinitas: quæ ex mobiliffima, puriſſimaque ætheris parte gignitur; neque ulla præterea ſunt admitta natura, toraque ſunt calida, atque perluſiva: ut ea quoque rectiſſimè & animantia eſſe, & ſentire, atque intelligere dicantur.

24 Atque ea quidem tota eſſe ignea, duorum ſenſuum teſtimonio confirmari Cleanthes putat, tactus, & oculorum. Nam ſolis candor illuſtrior, quàm ullus ignis, quippe qui immenſo mundo tam longè, lateque colliceat: & is ejus tactus eſt, 26 non ut tepefaciat ſolum, ſed etiam ſæpe comburat. Quo- rum neutrum faceret, niſi eſſet igneus. Ergo, inquit, cum ſol igneus ſit, Oceanique alatur humoribus, quia nullus ignis ſine paſtu aliquo poſſit permanere: nec eſſe eſt, aut ei ſimilis ſit igni, quem adhibemus ad uſum, atque ad victum; aut ei, qui corporibus animantium continetur.

41 Atque hic noſter iguis, quem uſus vitæ requirit, confector eſt, & conſumptor omnium, idemque, quocumque invaſit, cuncta diſturbat, ac diſſipat. Contra ille corporeus, vitalis, & ſalutaris, omnia conſervat, alit, auget, ſuſtinet, ſenſuque afficit. Negat ergo eſſe dubium, horum ignium ſol utri ſimilis ſit, cum is quoque efficiat, ut omnia floreat, & in ſuo quæque genere pubeſcant. Quare cum ſolis ignis ſimilis eorum ignium ſit, qui ſunt in corporibus animantium: ſolem quoque animantem eſſe oportet, & quidem reliqua aſtra, quæ oriuntur in ardore caeleſti, qui æther, vel cælum nominatur.

42 Cum igitur aliorum animantium ortus in terra ſit, aliorum in aqua, in aere aliorum: abſurdum eſſe Ariſtotele videtur, in ea parte, quæ ſit ad gignenda animalia aptiſſima, animal gigni nullum putare. Sidera autem æthereum locum obtinent: qui quoviam tenuiſſimus eſt, & ſemper agitur, & viget: nec eſſe eſt, quod animal in eo gignatur, 27 id eſt ſenſu acerrimo, & mobilitate celeriffima eſſe. Quare cum in æthere aſtra gignantur, conſentaneum eſt, in iis ſenſum ineſſe, & intelligentiam. ex quo efficitur, in deorum numero aſtra eſſe du-

enda. Etenim licet videre acutiora ingenia, & ad intelligendum aptiora eorum, qui terras incolant eas, in quibus aer ſit purus, ac tenuis, quàm illorum, qui utantur craſſo cælo, atque concreto.

Quinetiam cibo, quo utare, intereſſe aliquid ad mentis aciem purant. Probabile eſt igitur, præſtantem intelligentiam in ſideribus eſſe, quæ & ætheream mundi partem incolant, & marinis, terreniſque humoribus longo intervallo extenuatis, alantur. Senſum autem aſtrorum, atque intelligentiam maxime declarat ordo eorum, atque conſtantia. nihil eſt enim, quod ratione, & numero moveri poſſit ſine conſilio: in quo nihil eſt temerarium, nihil varium, nihil forſitum. Ordo autem ſiderum, & in omni æternitate conſtantia, neque naturam ſignificat; eſt enim plena rationis: neque fortunam, quæ amica varietati conſtantiam reſpuit. Sequitur ergo, ut ipſa ſua ſponte, ſuo ſenſu, ac divinitate moveantur.

Nec verò Ariſtoteles non laudandus in eo, quod omnia, 44 quæ moventur, aut natura moveri cenſuit, aut vi, aut voluntate: moveri autem ſolem, & lunam, & ſidera omnia: quæ autem natura moverentur, hæc aut pondere deoſum, aut levitate in ſublime ferri: quorum neutrum aſtris contingeret, propterea quod eorum motus in orbem circumque ferretur. Nec verò dici poteſt vi quadam majore fieri, ut contra naturam aſtra moveantur. quæ enim poteſt major eſſe? reſtat igitur, ut motus aſtrorum ſit voluntarius. quæ qui videat, non indoctè ſolum, verùm etiam impie faciat, ſi deos eſſe neget. Nec ſanè multum intereſt, utrum id neget, an eos omni procuratione, atque actione privet. mihi enim, qui nihil agit, eſſe omnino non videtur. Eſſe igitur deos ita perſpicuum eſt, ut, id qui neget, vix eum ſanæ mentis exiſtorem.

28 Reſtat, ut, qualis eorum natura ſit, conſideremus: in 17 quo nihil eſt difficilius, quàm à conſuetudine oculorum aciem 43 mentis abducere. ea difficultas induxit, & vulgè imperitos, & ſimiles philoſophos imperitorum, ut, niſi figuris hominum conſtitutis, nihil poſſent de diis immortalibus cogitare. Cujus opinionis levitas conſutata à Cotta non deſiderat orationem meam. Sed cum talem eſſe deum certa notione animi præſentiamus, primùm ut ſit animans, deinde ut in omni natura nihil eo ſit præſtantius: ad hæc præſentionem, notionemque noſtram, nihil video, quod potiùs accommodem, quàm ut primùm hunc ipſum mundum, quo nihil fieri excellen- tius poteſt, animantem eſſe, & deum judicem.

Hic quàm volet Epicurus joceat, homo non aptiſſimus ad 46 jocandum, 29 minimeque reſpiciens patriam: & dicat, ſe non poſſe intelligere, qualis ſit volabilis, & rotundus deus: ramen ex hoc; quod ipſe etiam probat, nunquam me movebit. Placet enim illi eſſe deos, quia neceſſe ſit præſtantem eſſe aliquam naturam, qua nihil ſit melius. Mundo autem certè nihil eſt melius. Nec dubium, quin, quod animans ſit, habeatque ſenſum, & rationem, & mentem, id ſit melius, quàm id, quod his careat.

Ita efficitur, animantem, ſenſus, mentis, rationis mundum 47 eſſe compotem. qua ratione, deum eſſe mundum, concluditur. ſed hæc paullo poſt facilius cognoscitur ex iis rebus i- 18 pſis, quas mundus efficit. Interea, Vellet, noli, quaſo, præ- te ferre, nos planè expertes eſſe doctrinæ. Conum tibi ais, & cy-

24. Quid igitur poteſt ei deſſe.] An non Qui igitur? Gronovius.

25. Quam in æquulo.] Scribendum ecaleo, ſi modò ſtandum ſcripturæ veterum librorum, item Pal. pr. ac ſec. Gruterus.

26. Non ut tepefaciat ſolum.] Sic Pall. omnes. at P. ut non rep. quomodo indicavit item Viſtorius. Gruterus. Hoc exiguum annotatione publicandam cenſit Gruterus, quod majus longe eſt. omittens; nempe quum in editionibus Viſtorii paulo ante habeatur Nam ſolis calor & candor, ſequitur editiones ræ calor & omiferunt apud Hervagium, Lambinum, Gothofredum; & hos ſequitur ipſe quoque: quum tamen in MS. Buſſidiano eadem Viſtoriana integra reperitur, nec obſit quidquam, quominus ſervari poſſint, aut credibile ſit ab Tullio veniſſe. Sed & ita in Viſtorianis con-

cipitur, nam ſolis calor & candor illuſtrior, quam ullius ignis. Gronovius.

27. Id eſt ſenſu acerrimo &c.] Sæcutus ſum Viſtorianam. nam vulgata, idem quoque ſenſu. à quo diſſentiunt noſtri. nam P. & Pal. ſec. non agnoſcunt quoque. tert. habebat, idemque ſenſu &c. verùm pr. id eſt ſenſu ac. Gruterus.

28. Reſtat, ut qualis eorum natura &c.] Jactat ſe heic valde Lambinus propter ſublata vocem ſanè: cum tamen & Viſtorius prius ejeceſſet, eique aſſenſum præbuiſſent & Sturnius & Camerarius, & verò non habent eam Pal. pr. aut ſec. aut P. Idem.

29. Minimeque reſpiciens patriam.] Guſſelmus legit reſpiciens, vultque alludere ad mel Gargetianum, non ad ſales Articos, ut æſtimabat Mich. Brutus. Idem.

- & cylindrum, & pyramidem pulcriorem, quàm sphaeram, videri. Novum etiam oculorum iudicium habetis. Sed sint ista pulciora, dumtaxat ad spectu: quod mihi tamen ipsum non videtur: quid enim pulcrius ea figura, quæ sola omnes alias figuras complexa continet, quæque nihil asperitatis habere, nihil offensivis potest, nihil incivismus angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum? cumque duæ formæ præstantes sint, ex solidis, globus: (sic enim *σφαῖραν* interpretari placet) ex planis autem, circulus, aut orbis, qui *κύκλος*. Græcè dicitur, his duabus formis contingit solis, ut omnes earum partes sint inter se simillimæ, à medioque tantum absit extremum, quantum idem à summo.
- 48 Quæ nihil fieri potest aptius. Sed si hæc non videtis, quia nunquam eruditum illum pulverem attigistis: ne hoc quidem physici intelligere potuistis, hanc æqualitatem motus, constantiamque ordinum in alia figura non potuisse servari? Itaque nihil potest esse indoctius, quàm quod à vobis affirmari solet. Nec enim hunc ipsum mundum pro certo rotundum esse dicitis, nam posse fieri, ut sit alia figura: innumerabilesque mundos, alios aliarum esse formarum.
- 49 Quæ, si bis bina quor essent, didicisset Epicurus, certè non diceret. Sed dum palato, quod sit optimum, iudicat, cæli partem (ut ait Ennius) non suspexit. Nam, cum duo sint generum siderum: quorum alterum spatium immutabilibus ab ortu ad occasum commens, nullum umquam cursus sui vestigium inspicit: alterum autem continuas conversiones duas iidem spatium, cursibusque conficiat: ex utraque re & mundi volubilitas, quæ nisi in globosa forma esse non posset, & stellarum rotundi ambitus cognoscuntur: primique sol, qui astrorum obtinet principatum, ita movetur, ut cum terras larga luce compleverit, eandem modò his, modò illis ex partibus opacetur. ipsa enim umbra terræ soli officiens, noctem efficit: nocturnorum autem spaciorem eadem est æquabilitas, quæ diurnorum: eisdemque solis tum accessus modici, tum recessus, & frigoris, & caloris modum temperant: circuitus enim solis 30 orbium v defectibus & 1x & ccc, quarta ferè diei parte addita, conversionem conficiunt annuam: inspicit autem sol cursum tum ad septemtriones, tum ad meridiem, æstates, & hiemes efficit, & ea duo tempora, quorum alterum hiemi senescenti adjunctum est, alterum æstati. Ita ex quatuor temporum mutationibus, omnium, quæ terra marique gignantur, initia, causæque ducuntur.
- 50 Jam solis annuus cursus spatium mensuris luna consequitur: cuius tenuissimum lumen facit proximus accessus ad solem, digressus autem longissimus qui que plenissimum. Neque solum ejus species, ac forma mutatur tum crescendo, tum defectibus in initia recurrendo, sed etiam regio, 31 quæ tum est aquilenta, tum australis. In lunæ quoque cursu est & brumæ quædam, & solstitii similitudo: multaque ab ea manant, & fluunt, quibus & similes alantur, auferantque; & pubescant, maturitatemque assequantur, quæ oriuntur è terra.
- 20 Maxime verò sunt admirabiles motus earum quinque stellarum, quæ falsò vocantur errantes. nihil enim errat, quod in omni æternitate conservat progressus, & regressus, reliquosque motus constantes, & raras. Quod eo est admirabilius in his stellis, quas dicimus, quia tum occultantur, tum

rursus aperiuntur, tum abeunt, tum recedunt, tum antecedunt, tum subsequuntur, tum celerius moventur, tum tardius, tum omnino ne moventur quidem, sed ad quoddam tempus insistant. Quorum ex disparibus motionibus magnam annum mathematici nominaverunt, qui tum efficitur, cum solis, & lunæ, & quinque errantium ad eandem inter se comparationem confectis omnium spatiis est facta conversio.

Quæ quàm longa sit, magna quæstio est: esse verò certam, & definitam, necesse est. Nam ea, quæ Saturni stella dicitur, *φαινων* quæ à Græcis nominatur, quæ à terra abest plurimum, xxx ferè annis cursum suum conficit. in quo cursu multa mirabiliter efficiens, tum antecedendo, tum retardando, tum 32 vespertinis temporibus deititendo, tum matutinis rursus se aperiendo, nihil immutat sempiternis sæculorum ætatibus, quin eadem iidem temporibus efficiat. Infra autem hanc propius à terra Jovis stella fertur, quæ *φαιβων* dicitur: eaque eundem xxx signorum orbem annis xxx conficit, eandemque, quas Saturni stella, efficit in cursu varietates.

Huc autem proximam inferiorem orbem tenet *πυρρὴς*, 53 quæ stella Martis appellatur: eaque xxx & xx mensibus, vr, ut opinor, diebus minus, eundem lustrat orbem, quem duæ superiores. infra hanc autem stella Mercurii est. ea *εὐχλω* appellatur à Græcis: quæ anno ferè vertente signiferum lustrat orbem, neque à sole longius umquam unius signi intervallo discedit, tum antevergens, tum subsequens. Infima est quinque errantium, terræque proxima, stella Veneris, quæ *φασγόν*. Græcè, Lucifer Latine dicitur, cum antegreditur solem: cum subsequitur autem, Hesperos. Ea cursum anno conficit, & latitudinem lustrans signiferi orbis, & longitudinem: quod idem faciunt stellæ superiores: neque umquam ab sole duorum signorum intervallo longius discedit, tum antecedens, tum subsequens.

Hanc igitur in stellis constantiam, hanc tantam tam variis 21 cursibus in omni æternitate convenientiam temporum, non 54 possum intelligere sine mente, ratione, consilio. Quæ cum in sideribus inesse videamus, non possumus ea ipsa non 33 in deorum numero reponere. Nec verò stellæ eæ, quæ inerrantes vocantur, non significant eandem mentem, atque prudentiam; quarum est quoidiana, conveniens, constantisque conversio: nec habent æthereos cursus, neque cælo inhaerentes, ut perique dicunt physice rationis ignari. non est enim ætherea ea natura, ut vi sua stellas complexa contorqueat. nam tenuis, ac perlucens, & æquabili calore suffusus æther, non satis aptus ad stellas continendas videtur.

Habent igitur suam sphaeram stellæ inerrantes ab æthere 55 conjunctione secretam, & liberam. Earum autem perennes cursus, atque perpetui, cum admirabili, incredibilique constantia, declarant in his vim, & mentem esse divinam: ut, hæc ipsa qui non sentiat deorum vim habere, is nihil omnino sensurus esse videatur.

Nulla igitur in cælo nec fortuna, nec meritas, nec erratio, 56 nec vanitas inest: contraque omnis ordo, veritas, ratio, constantia. quæque his vacant, ementita, & falsa, pleneque erroris eunt circum terras, infra lunam; quæ omnium ultima est, in terris que versatur. Cælestem ergo admirabilem ordinem, incredibilemque constantiam, ex qua conservatio, & falsus

30. Orbium quinque & lx & ccc. &c.] Ita quidem Lambinus, neque abit Pal. tert. sed pr. tamen ac sec. vetustate longè priores, interferunt orbium v. defectibus & lx. quod & in aliis edd. omnibus; nisi quod loco defectibus, substituerit diebus ex veteri libro P. Manutius. Gruterus.

31. Quæ tum est aquilonaris tum australis.] Omnes hæc tacent. verum Pall. nimum vocaliter elamant habere se, aquilenta aut australis. quæ concordia profectò temeraria non est. inquirant in eam otiosiores. Idem. Quid restat hic inquirendum, quum habeant codices scripti, quibus sane restor accedere etiam Bullidiano. An vero in bonitate vocis hæsit Gruterus? Equidem non debuit, quum periculum istud præstet Varro in scripto *ἴσθι ὑπερῶν. Tum contrarium-*

la aquilenta apud alta litora oris, ac nobilis omnibus relucens, quod inde fragmentum nobis servavit Nonius Marcellus in v. Nobile. Miror tamen varietatem Gruteri in eontextu edentis aquilonalis ex Lambino & Gothofredo, in nota eitantis, ut habent Victorianæ. Ego utrumque putavi vile & respuendum, sequens veteres libros. Gronovius.

32. Vespertinis temporibus deititendo.] Non potui negligere Victorianum istud, quod exstaret item in P. nec non in Pal. pr. & sec. pro quo alii deititendo. Gruter. Non tamen sic in fine cap. 49. Gronov.

33. In Deorum numero reponere.] Gulielmus annotat laudari hunc locum à Læstantio lib. 11. cap. 5. legique ibidem ponere. verum alterum restat in Pall. & Wouw. Gruterus.

salus omnium omnis oritur, qui vacante mente putat, is ipse mentis expers habendus est.

37 Haud ergo, ut opinor, etravero, si à principe investiganda
22 veritatis, huius disputationis principium duxero. Zeno igitur ita naturam definit, ut eam dicat, ignem esse artificiosum ad gignendum progredientem via. censet enim artis maximè proprium esse, creare, & gignere, quodque in operibus nostrarum artium manus efficiat, id multo artificiosius naturam efficit, id est, ut dixi, ignem artificiosum, magistrum artium reliquarum. Atque hac quidem ratione omnis natura, artificiosa est, quod habet quasi viam quandam, & sectam, quam sequatur.

58 Ipsi vero mundi, qui omnia complexu suo coëctet, & continet, natura non artificiosa solum, sed planè artifex ab eodem Zenone dicitur, consultrix, & provida utilitatum, opportunitatumque omnium. Atque ut ceteræ naturæ suis seminibus quæque gignuntur, auferuntur, continentur: sic natura mundi omnes motus habet voluntarios, conatusque, & appetitiones, quas *ἰπυὰς* Græci vocant, & his consentaneas actiones sic adhibet, ut nosmetipsi, qui animis movemur, & sensibus. Talis igitur mens mundi cum sit, ob eamque causam 34 vel prudentia, vel providentia appellari rectè possit, (Græcè enim *πρόνοια* dicitur) hæc potissimum providet, & in his maximè est occupata, primùm ut mundus quàm aptissimus sit ad permanendum, deinde ut nulla re egeat, maximè autem ut in eo eximia pulchritudo sit, atque omnis ornatus.

23 Dicitum est de universo mundo: dicitum est etiam de fide-
59 ribus: ut jam propemodum appareat multitudo nec cessantium deorum, nec ea, quæ agant, molientium cum labore operoso, ac molesto. Non enim venis, & nervis, & ossibus continentur, nec iis æcis, aut potionibus vescuntur, ut aut nimis acres, aut nimis concretos humores colligant: nec iis corporibus sunt, ut aut casus, aut idcus extrimescant, aut morbos metuant ex defatigatione membrorum. Quæ verens Epicurus monogrammos deos, & nihil agentes commentus est.

60 Illi autem pulcherrima forma præditi, purissimæque in regione cæli collocati, ita feruntur, moderanturque cursus, ut ad omnia conservanda, & tuenda consensisse videantur. nullæ autem aliæ naturæ deorum ex magnis beneficiis eorum non sine causa, & à Græciæ sapientibus, & à majoribus nostris constituta, nominataque sunt. Quidquid enim magnam utilitatem generi afferret humano, id non sine divina bonitate erga homines ficti arbitrabantur. Itaque tum illud, quod erat à deo natum, nomine ipsius dei nuncupabant: ut cum fruges Cererem appellamus, vinum autem Libetum: ex quo illud Terentii,

Sine Cerere, & Libero friget Venus.

61 Tum autem res ipsa, in qua vis inest maior aliqua, sic appellatur, 35 ut ea ipsa vis nominetur deus, ut Fides, ut Mens: quas in Capitolio dedicatas videmus proximè à M. Æmilio Scauro; antè autem ab Atilio Calarino erat Fides consecrata. Vides Virtutis templum, vides Honoris à M. Marcello renovatum; quod multis antè annis erat bello Ligustico à Q. Maximo dedicatum. Quid Opis? quid Salutis? quid Concordiæ? Libertatis? Victoriæ? quarum omnium rerum quia

vis erat tanta, ut sine deo regi non posset, ipsa res deorum nomen obtinuit. Quo ex genere, Cupidinis, & Voluptatis, & Lubentis Veneris vocabula consecrata sunt, virtuosarum rerum, neque naturalium: quanquam Vellejus aliter existimat: sed tamen ea ipsa vitia naturam vehementius sæpe pulsant.

Utilitatum igitur magnitudine constituti sunt ii dii, qui 62 utilitates quæque gignebant. Atque his quidem nominibus, quæ paulo antè dicta sunt à me, quæ vis sit, in quoque declaratur deo. Suscepit autem vita hominum, consuetudoque 24 communis, ut beneficiis excellentes viros in calum fama, ac voluntate tollerent. Hinc Hercules, hinc Castor, & Pollux, hinc Æsculapius, hinc Liber etiam: hunc dico Liberum Semele natum, non eum, quem nostri majores augurè sanctæque Liberum cum Cerere, & Libera consecraverunt: quod quale sit, ex mysteriis intelligi potest. Sed quòd ex nobis natos liberos appellamus, idcirco Cerere nati, nominati sunt Liber, & Libera: 36 quod in Libera servant, in Libero non item. Hinc etiam Romulus, quem quidem eundem esse Quirinum putant: quorum cum remaneret animi, atque æternitate fruerentur, dii ritè sunt habiti; cum & oprimi essent, & æterni.

Alia quoque ex ratione, & quidem physica, magna fluxit 63 multitudo deorum: 37 qui induti specie humana fabulas poetis suppeditaverunt, hominum autem vitam superstitione omni refererunt. Atque hic locus à Zenone tractatus, post à Cle-anthe, & Chryippo, pluribus verbis explicatus est. Nam vetus hæc opinio Græciam opplevit, exsecutum Cælum à filio Saturno, vincum autem Saturnum ipsum à filio Jove.

Physica ratio non inegans inclusa est in impiis fabulas. 64 38 cælestem enim, altissimam æthereamque naturam, id est, igneam, quæ per sese omnia gigneret, vacare voluerunt ea parte corporis, quæ conjunctione alterius egeret ad procreandum. Saturnum autem, cum esse voluerunt, qui cursum, & 25 conversionem spatiorum, ac temporum contineret, qui deus Græcè id ipsum nomen habet. *Χρόνος* enim dicitur; qui est idem *χρόνος*, id est, spatium temporis. Saturnus autem est appellatus, quòd saturaretur annis. Ex se enim natos comesse fingitur solitus, quia consumit atas temporum spatia, annisque præteritis insaturabiliter expletur. Vincus est autem à Jove, ne immoderatos cursus haberet, atque ut eum siderum vinculis alligaret. Sed ipse Jupiter, id est, *Ἰουάνης pater*, quem conversis casibus appellamus à juvando Jovem, à poetis pater divumque hominumque dicitur: à majoribus autem nostris optimus, maximus; & quidem antè optimus, id est, beneficentissimus, quàm maximus, quia majus est, certeque gratius, prodesse omnibus, quàm opes magnas habere.

Hunc igitur Ennius, ut supra dixi, nuncupat ita dicens, 65
Adspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Jove-rem.

Planiusque alio loco idem,

39 *Cui, quod in me est, execrabor hoc, quod lucet, quid- quid est.*

hunc etiam augures nostri; 40 cum dicunt, *Jove fulgente, tonante*: dicunt enim, *cælo fulgente, tonante*. Eripides autem, ut multa prælatè, sic hoc breviter,

Vides

34. *Vel prudentia, vel providentia.*] Tres voces priores reduxi quasi è pœtulo, suasu Palatiarum codicum; tanto quidem promptius, quod eas orbi exhibuerat Victorii editio, sed iterum neglecti Manutius, Brutus, Lambinus, alii. *Græc.*

35. *Ut ea ipsa vis nominetur deus.*] Atqui non id agit, ut ipsam vim demonstrat habitam Dei loco, sed ipsam rem. Clare infra sic concludit *quarum omnium rerum quia vis erat tanta, ut sine Deo regi non posset, ipsa res Deorum nomen obtinuit.* Itaque quid est, quod Græter persuasit, ut potius sequeretur Lambinum & similes, quam Victorium, qui edidit *ut ea ipsa nominetur deus*, ommissa vocula *vis*, quam quidem ignorat quoque Bullidians. *Gronov.*

36. *Quod in Libera servant, in Libero non item.*] Sive mss. nostri, & Gualtemariani; sic editi à Victorio. nam Aldus uterque aliique, quod in Libero servant, in Libera non item. quàm rectè, ipsi viderint. *Græter.*

37. *Qui induti specie humana.*] Nequeo contemnere, quod video prælatum esse ab Victorio *induti*, vel quod confirmatur idem ab Bullidiano, vel quod ipse Tullius id tunc cap. 1. *Aut qua clariora falsos deos sustulit, eadem viros inducat;* & cap. 28. *nam & perturbatis animis inducuntur;* vel quod ad poetas & scenam id adprime aptum. *Gronov.*

38. *Cælestem enim, &c.*] Quidam è nostris, *cælestium*, aut *cælestium*. nescio quàm bene. libuit tamen indicare. *Græter.*

39. *Cui quod in me est, execrabor, hoc quod lucet, quidquid est.*] Sic mss. nostri meliores: nam unus deterior, *quo lucet*, quomodo vulgati; placebatque Gualtemio, qui præterea, *Cui*, vertebat in *Quis*. bene ultimum illud; meo quidem iudicio. *Idem.*

40. *Cum dicunt, Jove fulgente, tonante.* dicunt enim, *cælo fulgente, tonante.*] Voces quinque posteriores non habentur in P. aut Pal. sec. quorum hic, priora format ad hauc faciem: *Que dicunt Jove*

Vides sublime fufum, immoderatum aethera,

Qui tenero terram circumjectu amplectitur:

Hunc summum habeto diuum: hunc perhibeto Jovem.

26 Aer autem, ut Stoici disputant, interiectus inter mare, & 66
celum, Junonis nomine consecratur: quæ est soror, & con-
jux Jovis, 41 quoddam & similitudo est ætheris, & cum eo sum-
ma conjunctio. Effeminaverunt autem eum, Junonique tri-
buerunt, quod nihil est eo mollius. Sed Junonem à *Juvando*
credo nominatam. Aqua testabat, & terra, ut essent ex fa-
bulis tria regna divisa. Datum est igitur 42 Neptuno, altero
Jovis, ut volunt, fratri, maritimum omne regnum: nomen-
que productum, ut Portunus à portu, sic 43 Neptunus à *nando*,
paullum primis litteris immutatis. Tercena autem vis
omnis, atque natura, Diti patri dedicata est: 44 qui *Dives*, ut
apud Græcos *Πλάτων*, quia & recidant omnia in terras, &
orientur de terris. 45 Is rapuit Proserpinam, quod Græcorum
nomen est: ea enim est, quæ *Περσεφώνη* Græcè nominatur: e-
quam frugum semen esse volunt, absconditamque quæri à
matre fingunt.

67 Mater autem est à gerendis frugibus Ceres, tamquam *Ceres*:
casuque prima littera itidem immutata, ut à Græcis. nam ab
illis quoque *Δημήτηρ*, quasi *Γημήτηρ*, nominata est. Jam qui
magna creveret, *Mavors*: Minerva autem, 46 quæ vel *minue-*

27 *ret*, vel *minuere*tur. Cumque in omnibus rebus vim haberent
maximam prima, & extrema, principem in sacrificando Jan-
uum esse voluerunt: quod ab *Janua* nomen est ductum: ex quo
transiciones pervix, Jani: foreque in liminibus profanatum
ædium, janua nominantur. Nam *Vestæ* nomen à Græcis: ea
est enim, quæ ab illis *Ἑστία* dicitur. vis autem ejus ad aras, &
focos pertinet. itaque in ea dea, quæ est rerum custos inti-
marum, omnis & precatio, & sacrificatio extrema est.

62 Nec longè abluat hac vi Dii Penates, sive à *pena* ducto
nomine, (est enim omne, quo vescuntur homines, *penus*) sive
ab eo, quod *penitus* incidit: ex quo etiam penales à
poetis vocantur. Jam Apollinis nomen, est Græcum; quem
solem esse volunt: Dianam autem, & Lunam, eandem esse
putant: cum sol dictus sit, vel quia *solus* ex omnibus sideribus
solus est tantus, vel quia, cum est exortus, obscuratis omnibus
solus apparere: Luna à *luendo* nominata sit. eadem est enim
Lucina. itaque, ut apud Græcos Dianam, eamque Luciferam,
sic apud nostros Junonem Lucinam in pariendo invocant:
quæ eadem 47 Diana anniversaria dicitur, non à *venando*, sed
quod in septem numeratur tamquam *vagantibus*.

69 Diana dicta, quia noctu quasi diem efficeret. Adhibetur
autem ad partus, quod illi maturefcunt aut septem nonnum-
quam, aut plerumque novem lunæ cursibus: qui quia mensa
spatia conficiunt, *mensæ* nominantur. Concinneque, ut multa,
Timæus: qui cum in historia dixisset, qua nocte natus A-
lexander esset, eadem Dianæ Ephesæ templum deflagavisset,

adjunxit, minimè id esse mirandum, quod Diana, cum in
partu Olympiadis adesse voluisset, 48 abfuisset domo. Quæ
autem dea ad res omnes *veniret*, Venerem nostri nominave-
runt, atque ex ea potius venustas, quam Venus ex venustate.

28 Videtisne igitur, ut à physicis rebus, bene, atque utiliter
inventis, 49 tracta ratio sit ad commenticios, & fictos deos?
quæ res genuit falsas opiniones, erroresque turbulentos, &
superstitiones præne aniles. & formæ enim nobis deorum, &
ætates, & vestitus, ornatuque noti sunt: genera præterea,
conjugia, cognationes, omniaque traducta ad similitudinem
imbecillitatis humanæ. nam & perturbatis animis inducuntur:
accipimus enim deorum cupiditates, ægritudines, ita-
cundias: nec verò, ut fabulæ ferunt, dii bellis, præliisque
cauerunt: nec solum, ut apud Homerum, 50 cum duo exerci-
tus contrarios alii dii ex alia parte defenderent, sed etiam,
ut cum Titanis, ut cum Gigantibus, sua 51 propria bella ges-
serunt. Hac & dicuntur, & creduntur stultissimè, & plena
sunt inutilitatis, summaque levitatis.

70 Sed tamen, his fabulis spreis, ac repudiatis, deus pertinens
per naturam cujusque rei, per terras Ceres, per maria Neptu-
nus, alii per alia, poterunt intelligi, qui, qualesque sint, quo-
que eos nomine consuetudo nuncupaverit, quos deos & vene-
rari, & colere debemus. Cultus autem deorum, est opti-
mus, idemque castissimus, atque sanctissimus, plenissimisque
pietatis, ut eos semper pura, integra, incorrupta & mente, &
voce veneremur. non enim philosophi solum, verum etiam
majores nostri superstitionem à religione separaverunt.

71 Nam qui totos dies precabantur, & immolabant, ut sui si-
bi liberi superstites essent, supersticiosi sunt appellati: quod
nomen postea latius paruit. Qui autem omnia, quæ ad cul-
tum deorum pertinerent, 52 diligenter retractarent, & tam-
quam legere, sunt dicti religiosi, ex relegendis, ut elegan-
tes ex eligendo, tamquam à diligendo diligentes, ex intel-
ligendo intelligentes. his enim in verbis omnibus inest vi-
legendi eadem, quæ in religioso. Ita factum est in superstitio-
so, & religioso, alterum vitii nomen, alterum laudis. Ac
mihi videtur satis, & esse deos, & quales essent, ostendisse.

29 Proximum est, ut doceam, deorum providentia mundum
administrari. Magnus sanè locus, & à vestris, Cotta, vexa-
tus: ac nimitum vobiscum omne certamen est. Nam vobis,
Vellei, minus notum est, quemadmodum quidque dicatur.
Vestra enim solum legitis, vestra amatis: ceteros causa in-
cognita condemnatis. Velut à te ipso, hesternò die, dictum
est, anum fatidicam *περὶ νοίαν* à Stoicis induci, id est, providen-
tiam. Quod eo errore dixisti, quia existimas ab his providen-
tiam fingi quasi quandam deam singularem, quæ mun-
dum omnem gubernet, & regat: sed id præcisè dicitur.

72 Ut, si quis dicat, Athenienisum rempublicam consilio regi,
desit illud, Ariopagi: sic, cum dicimus, providentia mun-

Jove fulgente tonante, Euripides. ille, cum dicunt Jovem fulgentem tonantem. Euripides. Est in Pall. pr. cum dicunt Jovem fulgentem tonantem, dicunt enim melo fulgente tonante, sicque etiam tert. nisi quod is, dicunt Jove fulgente tonante. Grut.

41. *Quod & similitudo est ætheris.* Adrianus Junius referrebat, quod ei sem. libro iv Animadversorum cap. 20. non ineptè, nostri tamen nihil variant. Idem.

42. *Neptuno, altero Jovis ut volunt fratri.* Antiquè, sed sic diserte erat in Pall. pr. & tert. item Gulielmiano P. vulgati, alterum; quod Lambinus mutavit in alteri. Idem.

43. *Neptunus à nando.* Sic etiam Pall. nisi quod primus, Neptunando. Lipsius in libris Saturnalium emendabat, à nubendo, vel nuptu, sed nando repetitur nostro infra lib. 111 cap. 24. nullo mss. divergente. Idem.

44. *Qui Dives.* Publicati *Dis*. sed alterum erat in mss. nostris & Victorieditione. Idem.

45. *Is rapuit Proserpinam, quod Græcorum.* Ita se locum restituere iactat è Massæi libro Paullus Manutius. sed sic mss. nulli. nostri sane uno ore firmant, terris cui Proserpinam, quod &c. quomodo & edidit Victorius, & ante eum Aldus avus, quia scilicet sic juvenissent in libris calauro exaratis. Idem.

46. *Qua vel minuere.* Porrian *monstris*, aut simile quid. sed vul-

gatum, iterum recurrit libro 111 infra cap. 24. Idem.

47. *Diana anniversaria.* Pall. nostri, editionesque præter, *omni-vaga*. sed produxit alterum ex Probo Adr. Junius lib. iv Animadv. cap. 20. recepitque Lambinus, Brutus, alii. Idem Junius ex eodem Probo statim post legit, in septem vagatur tamquam venantibus. Idem.

48. *Abfuisset domo.* Non malè Pal. pr. *abfuisse domo*. nisi quod scribat *assuisse*; quod erat *assuisse*. Idem.

49. *Tracta ratio sit.* Monet Gulielmius legi apud Lactantium, *tractatio*. Idem.

50. *Cum duos exercitus &c. defenderent.* Fortassis asferendum erat *cum*, referendus *quod defenderunt*. Gruter. Sed cur non placet Grutero nunc agere eadem cura, qua cap. 12. quum Victoriana exemplaria hic etiam diserte habeant *duo*? idque repetivi. Gruter.

51. *Propria bella gesserunt.* Miror, qui exulare ex hoc loco ceperit vox *sua*, quæ exstat in Victorii & Hervagii exemplaribus, nec potest non Ciceronis esse, ut libro 1 cap. 32 *ad vestra propria venire mala*, ubi etiam *suis propriis* occurrit; ideoque censui revocandam, præsertim quum etiam exstaret in Basilidiano. Idem.

52. *Diligenter retractarent.* Vulgati *pertractant*, sed aliter Pall. & P. & Victoriana. Gruter.

mandum administrari, & deesse arbitrator, deorum. Plenè autem, & perfectè sic dici existimato, providentia deorum mundum administrari. Ita salem istum, quo caret vestra natio, in irridendis nobis nolite consumere: & mehercle, si me audiatis, ne experiamini quidem. Non decet: non datum est: non potestis. Nec verò hoc 54 in te uno convenit, moribus domesticis, ac nostrorum hominum urbanitate limato: sed cum in reliquos vestros, tum in eum maxime, qui ista peperit, hominem sine arte, sine litteris, insultantem in omnes, sine acumine ullo, sine auctoritate, sine lepore.

30 Dico igitur providentia deorum mundum, & omnes mundi partes & initio constitutas esse, & omni tempore administrari: eamque disputationem tres in partes nostri fere dividunt; quarum pars prima est, quæ ducitur ab caratione, quæ docet esse deos: quo concesso, consistendum est, eorum consilio mundum administrari. Secunda est autem, quæ docet, omnes res subjectas esse naturæ sentienti, ab eaque omnia pulcherrimè geri. quo constituto, sequitur ab animantibus principiis eam esse genetatam. Tertius locus est, qui ducitur ex admiratione rerum cælestium, atque terrestrium.

36 Primum igitur aut negandum est deos esse, quod & Democritus simulacta, & Epicurus imagines inducens, quodam pacto negat: aut, qui deos esse concedant, iis fatendum est, eos aliquid agere, idque præclarum. nihil est autem præclarus mundi administratione. deorum igitur consilio 55 administratur. Quod si aliter est, aliquid profectò sit necesse est melius, & majore vi præditum, quam deos, quale id cumque est, sive inanimata natura, sive necessitas vi magna incitata, hæc pulcherrima opera efficiens, quæ videmus.

27 Non est igitur natura deorum præpotens, neque excellens, siquidem ea subjecta est ei vel necessitati, vel naturæ, qua cælum, maria, terræque regantur. Nihil autem est præstantius deo. ab eo igitur necesse est mundum regi. Nulli igitur est naturæ obediens, aut subjectus deus. Omnem ergo regit ipse naturam. etenim si concedimus, intelligentes esse deos, concedimus etiam providentes, & rerum quidem maximarum. Ergo utrum ignorant, quæ res maximæ sint, quoque hæc modo tractandæ, & tuendæ; an 56 vim non habent, qua tantas res sustineant & gerant? at & ignoratio rerum, aliena naturæ deorum est; & sustinendi muneris propter imbecillitatem difficultas, minime cadit in majestatem deorum. Ex quo efficitur id, quod volumus, deorum providentia mundum administrari.

31 Atqui necesse est, cum sint dii, si modò sint, ut profectò sunt, animantes esse, nec solum animantes, sed etiam rationis compotes, inter seque quasi civili conciliatione, & societate conjunctos, unum mundum, ut communem republlicam, atque urbem aliquam regentes.

29 Sequitur, ut eadem sit in his, quæ in genere humano, ratio, eadem veritas utrobique sit, eademque lex: quæ est recti præceptio pravique depulsio. Ex quo intelligitur, prudentiam quoque, & mentem à diis ad homines pervenisse: ob eamque causam majorum institutus mens, fides, virtus, concordia, consecrata, & publicè dedicata sunt. Quæ qui convenit penes deos esse negare, cum eorum angusta, & sancta simulacra veneremur? quòd si inest in hominum genere mens, fides, virtus, concordia: unde hæc in terras, nisi à superis, deflue-

re poterunt? cumque sit in nobis consilium, ratio, prudentia; necesse est, deos hæc ipsa habere majora, nec habere solum, sed etiam his uti in maximis, & optimis rebus.

Nihil autem est nec majus, nec melius effundit. necesse est ergo eum deorum consilio, & providentia administrari. Postremò cum satis docuerimus, hos esse deos, quorum insignem vim, & illustrem faciem videtemus, solem dico, & lunam, & vagas stellas, & inerrantes, & cælum, & mundum ipsum, & earum rerum vim, quæ inessent in omni mundo cum magno usu, & commoditate generis humani: efficitur, omnia regi divina mente, atque providentia. Ac de prima quidem parte satis dictum est.

Sequitur, ut doceam, omnia subjecta esse naturæ, eaque 32 ab ea pulcherrimè regi. Sed quid sit ipsa natura, explicandum est autè breviter, quo facilius id, quod docere volumus, intelligi possit. Namque alii naturam censent esse vim quandam sine ratione, cientem motus in corporibus necessarios: alii autem, vim participem rationis, atque ordinis; tamquam via progredientem, declarantemque, quid cuiusque rei causa efficiat, quid sequatur, cujus sollicitiam nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando. feminis enim vim esse tantam, ut id, quamquam sit perexiguum, tamen si inciderit in concipientem, comprehendentemque naturam, nãcunque sit materiam, qua ali, augerique possit, ita fingat, & efficiat in suo quidque genere; partim ut tantummodo per stirpes alantur suas, partim ut moveri etiam, & sentire, & appetere possint, & ex sese similia sui gignere.

Sunt autem, qui omnia naturæ nomine appellent, ut Epicurus, qui ita dividit, omnium, quæ sint, naturam, esse corpora, & inane, quæque his accident. Sed nos cum dicimus natura constare, administrarique mundum, non ita dicimus, ut glebam, aut fragmentum lapidis, aut aliquid ejusmodi, nulla coherendi natura, sed ut arborem, ut animal, in quibus nulla temeritas, sed ordo apparet, & attis quædam similitudo.

Quòd si ea, quæ à terra stirpibus continentur, arte naturæ 33 vivunt, & vigent: profectò ipsa terra eadem vi continetur, & arte naturæ, quippe quæ gravidata seminibus, omnia pariat, & fundat ex sese, stirpes amplexa alat, & auget, ipsaque alatur vicissim à superis, externisque naturis. Eiusdemque exspiratio nibus aer alitur, & æther, 57 & omnia supra. Ita, si terra natura tenetur, & viger, eadem ratio in reliquo mundo est. stirpes enim terræ inhærent. animantes autem adpiratione aeris sustententur: ipseque aer nobiscum videt, nobiscum audit, nobiscum sonat. nihil enim eorum sine eo fieri potest. Quin etiam movetur nobiscum. quacumque enim imus, quacumque movemur, videtur quasi locum dare, & cedere.

Quæque in medium locum mundi, qui est infimus, & quæ 84 à medio in superum, quæque conversione rotunda circum medium feruntur, ea continentem mundi efficiunt, unamque naturam. Et cum quattuor sint genera corporum, vicissitudine eorum mundi continuata natura est. Nam ex terra, aqua: ex aqua, oritur aer: ex aere, æther: deinde retrorsum vicissim ex æthere, aer: 58 ex aere, aqua: ex aqua, terra infima. Sic naturis his, ex quibus omnia constant, 59 sursum, deorsum, ultro, citroque commeantibus, mundi partium conjunctio continetur.

Quæ

53. *Deesse arbitrator, Deorum.*] Sic editi à Victorio, nec reluctantur Pall. duo (nam heic iterum primus mutilus est) in quibus arbitrato. Gruter.

54. *In te uno convenit.*] Sic P. sic Pall. sic Victoriani, non unum, ut retrò publicati. Gruter. Sane ita & Bullidiano; sed etiam ipse simul & quos citat Victoriani habent porro limato, non limatum, quod nescio unde & miror, qui in Gruteri contextum venerit, & alii potuerint exinde imitari. Gronov.

55. *Administratur. Quod &c.*] Reseci mundus quod in vulgaris: fusasi mss. nostrorum & Victorianorum. Gruter.

56. *Vim non habent, qua tantas res.*] In MS. Bullid. clare vidi qui tantas res, quod excellens opinor. Gronov.

57. *Et omnia supra.*] In possessionem revocavi quod erat in Pall. & Wouwerianis; confirmatum utique dudum editione Victorii. vulgati posteriores, & omnia sidera. Gruter.

58. *Ex aere aqua.*] Ut Victorius, sic membrana Bullidiana inde aqua, quomodo & editio Hervagii, quod non aliter à Cicero accepit, quam ab omnibus Romanis eleganter adhibita adverbialo loco præpositionis & adjectivi ob gratiam ipsis varietatem. Gronov.

59. *Sursum, deorsum, ultro, citroque.*] Pall. nostri sursum, deorsum, ultro citro, sine copula. eequidem sic restitendus videtur locus. Gruter.

35 Quæ aut sempiterna sit necesse est, hoc eodem ornatu, quem videmus: aut certe peridurata, permanens ad longinquum, & immensam partem tempus. 60 Quorum utrumvis ut sit, sequitur, natura mundum administrari. Quæ enim classium navigatio, aut quæ instructio exercitus, aut rursus (ut ea, quæ natura efficit, conferamus) quæ procreatio vitis, aut arboris, quæ porro animantis figura, conformatioque membrorum, tantam naturæ sollicitudinem significat, quam ipse mundus? aut igitur nihil est, quod sentiente naturæ regatur: aut mundum regi consistendum est.

26 Etenim qui reliquas naturas omnes, earumque semina contincat, qui potest ipse non natura administrari? ut, si qui dentes, & pubertatem natura dicat existere: ipsum autem hominem, cui ea existant, non constare naturæ: non intelligat, ea, quæ efferant aliquid ex sese, perfectiores habere naturas, quam ea, quæ ex iis efferantur. Omnium autem rerum, quæ natura administrantur, seminatur, & sator, & parens, ut ita dicam, atque educator, 61 & altor est mundus: omniaque, sicut membra, & partes suas, nutritur, & continet. Quod si mundi partes natura administrantur, necesse est mundum ipsum naturæ administrari: cuius quidem administratio nihil habet in se, quod reprehendi possit. ex iis enim naturis, quæ erant, quod effici potuit optimum, effectum est.

27 Doceat ergo aliquis potuisse melius. Sed nemo unquam docebit: & si quis corrigere aliquid volet, aut deterius facit, aut id, quod fieri non potuit, desiderabit. Quod si omnes mundi partes ita constituta sunt, ut neque ad ulum meliores potuerint esse, neque ad speciem pulchriores: 62 videmus, utrum ea fortuita sint, an eo statu, quo coherere nullo modo potuerint, nisi sensu moderante, divinaque providentia. Si ergo meliora sunt ea, quæ natura, quam illa quæ arte perfecta sunt: nec ars efficit quidquam sine ratione: ne natura quidem rationis expertis esse habenda. Qui igitur convenit, signum aut tabulam pictam cum adspexeris, scire adhibitam esse artem: cumque procul cursum navigii videris, non dubitare, quin id ratione, atque arte moveatur: aut cum solarium vel desertum, aut ex aqua contemplare, intelligere declarari horas arte, non casu: mundum autem, qui & has ipsas artes, & eorum artifices, & cuncta complectatur, consilii, & rationis esse expertem putare?

32 Quod si in Scythiam, aut in Britanniam, spheram aliquis tulerit hanc, quam nuper familiaris noster effecit Posidonius, cuius singulæ conversiones idem efficiunt in sole, & in luna, & in quinque stellis errantibus, quod efficitur in celo singulis diebus, & noctibus: quis 63 in illa barbarie dubitet, quod ea spheræ sit perfecta ratione? Hi autem dubitant de mundo, ex quo & oriuntur, & sunt omnia, casu ipse sit effectus, aut necessitate aliqua, an ratione, ac mente divina: & Archimedes arbitrantur plus valuisse in imitandis spheræ conversionibus, quam naturam in efficiendis, præsertim cum multis partibus sint illa perfecta, quam hæc simulata, sollicitius.

19 64 At qui ille apud Attium pastor, qui navem nunquam antè vidisset, ut procul divinum, & novum vehiculum Argonautarum è monte conspexit, primò admirans, & perterritus, hoc modo loquitur:

— tanta moles labitur

Fræmunda ex alto, 65 ingenti sonitu, & spiritu:

66 Præ se undas volvit: vertices ei suscitavit,
Ruit prolapsa: pelagus respertit: prostruit.
Ita dum interruptum credas nimbum volvit,
Dum quod sublime venis expulsum rapi
Saxum, aut procellis, vel globosus turbines
Exsistere ihs undis concursantibus:
Nisi quas terrestres Pontus strages coniecit:
Aut forte Triton fuscina evertens specus,
Subter radices penitus undanti in freto
Molem ex profundo faxeam 67 ad calum erant.

Dubitat primò, quæ sit ea natura, quam cernit ignotam: idemque, juvenibus visis, auditoque nautico cantu,
Sicut inciti, atque alacres rostris perfremunt
Delphini. —

item alia multa.

— Silviani molo

Consensim ad aures cantum, & auditum referit.

Ergo ut hic primo ad aspectum inanimum quiddam, sensuque vacuum se putat cernere; post autem signis certioribus, quale sit id, de quo dubitaverat, incipit suspicari: sic philosophi debuerunt, si forte eos primus ad aspectum mundi conturbaverat, postea, cum vidissent motus ejus finitos, & æquabiles, omniaque ratio ordinibus moderata, immutabilique constantia, intelligere inesse aliquem non solum habitatorem in hac cælesti ac divina domo, sed etiam rectorem, & moderatorem, & tanquam architectum tanti operis, tantique muneris. Nunc 36 autem mihi videtur ne suspicari quidem, quanta sit admirabilitas cælestium rerum, atque terrestrium.

Principio enim terra sita in media parte mundi, circumfusa 22 undique est 68 hac animabili, spirabilique natura, cui nomen est aer, Græcum illud quidem, sed præceptum jam tamen usu à nostris: tritum est enim pro Latino. Hunc rursus amplectitur immensus æther, qui constat ex altissimis ignibus. Muquæmur hoc quoque verbum, dicaturque tam æther Latine, quam dicitur aer: etsi interpretatur Pacuvius;

Hoc, quod memoro, nostri calum, Graji perhibent aethera.

Quasi verò non Grajus hoc dicat. At Latine loquitur. Si quidem nos non quasi Græcè loquentem audiamus. Docet idem alio loco.

Grægenæ de isto aperit ipsa oratio.

Sed ad majora redeamus. Ex æthere igitur innumerabiles 22 flammæ siderum existunt: quorum est princeps sol, omnia clarissima luce collustrans, multis partibus major, atque amplior, quam terra universa: deinde reliqua sidera magnitudinibus immensis. Atque hi tanti ignes, tamque multi non modò nihil nocent terris, rebusque terrestribus, sed ita profunt, ut si mota loco sint, conflagrare terras necesse sit à tantis ardoribus, moderatione, & temperatione sublata.

Hic ego non mirer esse quemquam, qui sibi persuadeat, 37 corpora quadam solida, atque individua, vi & gravitate ferri, 23 mundumque effici ornatissimum, & pulcherrimum ex eorum corporum concursione fortuita? Hoc qui existimat fieri potuisse, non intelligo, cur non idem putet, si innumerabiles unius, & viginti formæ litterarum vel aureæ, vel quales libet, aliquò conjiciantur, posse ex his in terram excussis anales Ennii, ut deinceps legi possint, effici: quod nescio an ne in uno quidem versu possit tantum valere fortuna.

Iti

60. Quorum utrumvis ut sit, sequitur &c.] Jo. Pricæus in notis ad quintum librum Milet. Apuleii ponit questionem, [Unde scimus an & hic scribendum quæ utrum sit.] Cui facile responderi potest. ex librorum veterum concordia sciri satis, non ita hic scribendum. Gronov.

61. Et altor est mundus.] Wouverijni mss. omnes altor. nostri & Gullielmiani alterum exhibent. Gm.

62. Videmus, utrum ea fortuita sint, an.] Nescio an probanda sit Græci aliorumque ante eum sententia, qui rō ne, quod ab Victorio & Hevgaggio inter rō fortuita & rō sunt ponitur, penitus damnant & omittunt. Certe quum eam voculam viderim existare in Basilidiano, non dubito quin & ipse repererit in Palatinis. Imo Ciceronis est. It. cur hic magis tacent, quam in oratione pro Quintio cap 30, ubi notat, Mō Stos habere. Nunc in discrimen versatur, utrum pos-

sitne se passimonia defendere, an &c. Gronov.

63. In illa barbarie.] Basilid. barbaria, & sic maluit cap. 50, & lib. 1 cap. 19 loqui. Idem.

64. Atqui ille apud Attium pastor.] Ita Pal. sec. requiritque omnino sententia. hæcenus vulgati, Atque. Gruter.

65. Ingenti sonitu & spiritu.] Sic & Aldus pater. verum mss. nostri quinque sex, & strepitu, quod & è suis eruit Victorius. Idem.

66. Præ se undas volvit.] Idem mss. volvit. sed non etiam editio Victorii. Idem.

67. Ad calum erant.] Ejeci vomit, quod in libris plerisque; quoniam compareret in membranis nostris omn. item edit. Victorii. Id.

68. Hac animabili.] Quiddam codd. amabili, sive amicabili. videtur Hadrianus Junius lib. iv Animadv. cap. 20. qui mallet ex Probo animalis. Idem.

94. Isti autem quemadmodum asseverant, ex corpusculis non colore, non qualitate aliqua, quam *ποσόνια* Græci vocant, non sensu præditis, sed concurrentibus temerè, atque casu, mundum esse perfectam? vel innumerabiles potius in omni puncto temporis alios nasci, alios interire? Quod si mundum efficere potest concursus atomorum, cur porticum, cur templum, cur domum, cur urbem non potest? quæ sunt minis operosa, & multo quidem faciora. Certè ita temerè de mundo effatiant, ut nihili quidem nunquam hunc admirabilem cæli ornatum, qui locus est proximus, suspensisse videantur.

95. Præclarè ergo Aristoteles, si essent, inquit, qui sub terra semper habitassent, bonis, & illustribus domiciliis, quæ essent ornata signis, atque picturis, instructaque rebus iis omnibus, quibus abundant ii, qui beati putantur, nec tamen exissent unquam supra terram: accepissent autem sanam, & auditione, esse quoddam nomen, & cum deorum: deinde aliquo tempore, passis factis terræ faucibus, ex illis abditis sedibus evadere in hæc loca, quæ nos incolimus, atque exire potuissent: cum repente terram, & maria, cælumque viderent: nubium magnitudinem, ventorumque vim cognovissent, adspexissentque solem, ejusque tum magnitudinem, pulchritudinemque, tum etiam efficaciam cognovissent, quod is diem efficeret, toto cælo luce diffusa: cum autem terras nos opacasset, tum cælum totum cernerent astris distinctum, & ornatum, lunæque luminum varietatem tum crescentis, tum senescentis, eorumque omnium ortus, & occasus, atque in omni æternitate ratos, immutabilesque cursus: 70 hæc cum viderent, profectò esse deos, & hæc tanta opera deorum esse arbitrarentur. Atque hæc quidem ille.

96. Nos autem tenebras cogitemus tantas, quantæ quondam eruptione Ætnæorum ignium finitimas regiones obcuravisse dicuntur, ut per biduum nemo hominem homo agnosceret: cum autem tertio die sol illuxisset, tum ut revixisse sibi viderentur. Quod si hoc idem ex æternis tenebris contingeret, ut subito lucem adspiceremus: quanam species cæli videretur? Sed affiduam quotidianam, & consuetudine oculorum, adflectunt animi: neque admirantur, neque requirunt rationes earum rerum, quas semper vident: proinde quasi novitas nos magis, quam magnitudo rerum debeat adquirendas causas excitare.

97. Quis enim hunc hominem dixerit, qui cum tam certos cæli motus, tam ratos astrorum ordines, tamque omnia inter se connexa, & apta viderit, neget in his ullam inesse rationem, eaque casu fieri dicat, quæ quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possimus? an cum machinatione quadam n. veri aliquid videmus, ut spheram, ut horas, ut alia permulta; non dubitamus, quin illa opera sint rationis: cum autem impetum cæli admirabili cum celeritate moveri, vertique videamus, constantissimè cunctentem vicissitudines anniversarias, cum summa salute, & conservatione rerum omnium: dubitamus, quin ea non solum ratione fiant, sed etiam excellenti quadam, divinaque ratione?

98. Licet enim jani, remota subtilitate disputandi, oculis quodammodo contemplari pulchritudinem rerum earum, quas divina providentia dicimus constitutas. Ac principio terra universa cernatur, locata in media mundi sede, solida, & globosa, & undique ipsa in sese nitibus suis conglobata, vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus, quorum omnium incredibilis multitudo, invariabilis varietate distinguitur. Adde

huc fontium gelidas perennitates, liquores perlucidos amnium, riparum vestitus viridissimos, speluncarum concavas altitudines, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines, immensitatesque camporum: adde etiam reconditas auri, argenti que venas, infinitamque vim marmoris.

Quæ verò, & quam varia genera bestiarum vel cicurum, vel ferarum? qui voluctum lapsus, atque cantus? qui pecudum passus? quæ vita silvestrium? Quid jam de hominum genere dicam? qui quasi cultores terræ constituti, non patiuntur eam nec immanitate beluarum efferrari, nec stirpium asperitate vastari: quorumque operibus agri, insula, litora que collucent, distincta tectis, & urbibus. Quæ si, in animis, sic oculis videre possemus, nemo cunctam intuens terram, de divina ratione dubitaret.

At verò quanta maris est pulchritudo? quæ species universi? quæ multitudo, & varietas insularum? quæ amœnitates orarum, & litorum? quot genera, quamque disparia partim submersarum, partim fluitantium, & innantium beluarum, partim ad saxa nativis testis inhaerentium? Ipsum autem mare sic terram appetens, litoribus eludit, ut una ex duabus naturis conflata videatur.

Exinde mari finitimus aer, die, & nocte distinguitur: isque tum sulcus, & extenuatus sublimè fertur; tum autem concretus, in nubes cogitur, humoremque colligens terram auget imbribus: tum effluens huc, & illuc, ventos efficit. Idem annuas frigorum, & calorum facit varietates: idemque & volatus alitum sustinet, & spiritu ductus alit, & sustentat animantes. Restat ultimus, & à domiciliis nostris altissimus, omnia cingens, & coercens cæli complexus: qui idem æther vocatur, extrema ora, & determinatio mundi: in quo cum admirabilitate maxima ignæ formæ cursus ordinatos desiniunt.

E quibus sol, cujus magnitudine multis partibus terra superatur, circum eam ipsam volvitur. isque oriens, & occidens, diem, noctemque conficit: & modo accedens, tum autem recedens, binas in singulis annis reversiones ab extremo contrarias facit: quarum intervallo tum quasi tristitia quadam contrahit terram, tum vicissim latificat, ut cum cælo hilarata videatur.

Luna autem, quæ est, ut ostendunt mathematici, major, quam dimidia pars terræ, iisdem spatiis vagatur, quibus sol: sed tum congregiendi cum sole, tum digrediendi, & eam lucem, quam à sole accipit, mittit in terras, & varias ipsa mutationes lucis habet: atque etiam tum subiecta, atque opposita soli, radios ejus, & lumen obscurat; tum ipsa incidens in umbram terræ, cum est è regione solis, interposito, interjectaque terræ, repente deficit. iisdemque spatiis hæc stella, quas vagas dicimus, circum terram feruntur, eodemque modo oriuntur, & occidunt: quarum motus tum incitantur, tum retardantur, sæpe etiam insistant. Quo spectaculo nihil potest admirabilis esse, nihil pulchrius.

Sequitur stellarum incerrantium maxima multitudo: quarum ita descripta distinctio est, ut ex notarum figurarum similitudine nomina invenerint. Atque hoc loco me intuens, Utar, inquit, carminibus Arati, eis, quæ à te admodum adolescentulo conversa, ita me delectant, quia Latina sunt, ut multa ex iis memoriâ teneam. Ergo, ut oculis assidue videamus sine ulla mutatione, aut varietate,

*Cetera labuntur celeri caelestia motu,
Cum caloque simul noctisque dieque feruntur.*

Quo-

69. Tum cælum totum cernerent.] Pal. tert. & Wouv. unus tot cernerent. Grut.

70. Hæc cum viderent, profectò.] Hodie quidem passim ita legitur. sed Aldi vetus editio, *Quæ cum viderent*, quod & in duobus Wouv. & Pal. tert. nam sc. *quæ cum vid.* quibus varietatibus ferè inducor, ut putem verborum illam trigam esse à mala librorum manu. Idem.

71. Speluncarum concavas altitudines.] Sæpe fateor & scio Tullium non referere iterationes eorundem vocabulorum in vicinis periodis, ut hoc loco potest videri fecisse in *altitudines*, ut ha-

bent editiones, quantum novi, omnes, & alii MSS. Sed quid tamen censueimus? In membrana Cantabrigiensi legebam diserte pro his tribus vocibus modo *speluncarum concava*. Gronov.

72. Littoribus eludit.] Non refugit admittere scripturam Palatinorum inventam item Lambino in suis. vulgata *eludit*. insulse. Gruter.

73. Et spiritu ductus.] Victorii editio *spiritus*; quomodo & P. & Pal. sc. non male, *Idem*.

74. Et à domiciliis nostris altissimus.] Horum nihil habet codex unus Wouverii, & necio quam animo meo non placeant. Idem.

- 105 Quorum contemplatione nullius expleri potest animus, naturæ constantiam videre cupientis.
*Extremusque adeo duplici de cardine vertex
 Dicitur esse polus.*
- Hunc circum ἀρκίοι dicitur feruntur, numquam occidentes.
*Ex his altera apud Graecos Cynosura vocatur,
 Altera dicitur esse Helice;*
- Cujus quidem clarissimas stellas totis noctibus cernimus,
Quas nostri septem soliti vocitare Triones.
- 106 Paribusque stellis similiter distinctis eundem cæli verticem
 illustrat parva Cynosura.
*Hac fidem duce nocturna Phoenix in alto.
 Sed prior illa magis stellis distincta resulget,
 Et late prima confestim à nocte videtur.
 Hæc vero parva est: sed nautis usus in hæc est.
 Nam cursu interiore brevi convertitur orbe.*
- 42 Et quo sit earum stellarum admirabilior aspectus,
*Has inter, veluti rapido cum gurgite flumen,
 Toru' Draco serpsit subter, supraque revolvens
 Sese, conficiensque sinus à corpore flexos.*
- 107 Eius cum totius est præclara species, in primis suspicienda
 est figura capitis, atque ardor oculorum.
*Huic non una modo caput ornans stella relucet,
 Verum tempora sunt duplici fulgore nata,
 Et trubicusque oculis duo seruida lumina flagrant,
 Atque uno mentum radiantis sidere lucent:
 75 Obstipum caput & tereti cervice reflexum,
 Obtutum in cauda majoris figere dicas.*
- 108 Et reliquum quidem corpus draconis totis noctibus cernimus.
*Hoc caput hæc paullum sese, subitque recondit,
 Ortus ubi, atque obitus 76 parte admiscuntur in una.*
- Id autem caput
*Attingens desessa velut merentis imago
 Vertitur.*
- quam quidem Græci
*Engonasin vocitant, genibus quia nixa feratur.
 Hic illa eximio posita est fulgore Corona.*
- 109 Atque hæc quidem à tergo: propter caput autem Anguitenens:
*Quem clavo perhibent Ophiuchum nomine Graji.
 Hic pressu duplici palmarum continet anguem,
 Eius & ipse manet religatus corpore toto:
 Namque virum medixim serpens sub pectora cingit.
 Ille tamen nitens graviter vestigia ponit,
 Atque oculos urget pedibus, pectusque Nepai.*
- Septem autem triones sequitur
*Arctophylax, vulgò qui dicitur esse Bootes:
 Quod quasi temone adiunctam præ se quatit Arctum.*
- 110 Dein quæ sequuntur. Huic enim Booti
 — Subter præcordia fixa videtur
*Stella micans radiis Arcturus nomine clavo:
 cui subiecta fertur,
 Spicum illustre tenens splendentis corpore Virgo.*
- 43 Atque ita demetata signa sunt, ut in tantis descriptionibus divina follertia appareat.

*Et natos Geminos invases sub caput Arcti,
 Subjectus media est cancer, pedibusque tenetur
 Magnus Leo, tremulam quatitens è corpore flammam.*

Auriga

*Sub lava Geminorum obductus parte seretur.
 Adversum caput hinc Helice truculenta tuetur.
 At Capra larvum humerum clara obtinet.*

Tum quæ sequuntur,

*Verùm hæc est magno, atque illustri prædita signo.
 Contra Hædi exiguam jaciunt mortalibus ignem.*

Cujus sub pedibus

*Corniger est valido connexus corpore Taurus.
 Ejus caput stellis conspersum est frequentibus.*

Hunc antecedit

*Obscura specter stellarum Cassiopea.
 Hanc autem illustri versatur corpore propter
 Andromeda, 79 ausugiens aspectum maesta parentis.
 Hic Equus ille jubam quatitens fulgore micanti,
 Summum contingit caput alvo: stellaque jungens.
 Una, tenet duplices communi lumine formas,
 Eternum ex astris cupiens comedere nodum.
 Exin contortis Aries cum cornibus hæret.*

Namque ipsum ad terzum Cynosura vertitur Arcti.

Hanc antecedit

*Obscura specter stellarum Cassiopea.
 Hanc autem illustri versatur corpore propter
 Andromeda, 79 ausugiens aspectum maesta parentis.
 Hic Equus ille jubam quatitens fulgore micanti,
 Summum contingit caput alvo: stellaque jungens.
 Una, tenet duplices communi lumine formas,
 Eternum ex astris cupiens comedere nodum.
 Exin contortis Aries cum cornibus hæret.*

Quam propter

*Pisces, quorum alter paullum prælabitur ante,
 Et magis horiferis aquilonis 80 tangitur auris.*

Ad pedes Andromedæ Perseus describitur,

Quem fumma ab regione aquilonis flamma pulsant.

81 *At propter larvum genus omni ex parte locatas
 Parvas Vergiliis tenui cum luce videbis.*

Inde Fides leviter posita, & connexa videtur.

Inde est ales avis lato sub tegmine cæli.

Capiti autem Equi proximat Aquarii dextra, totusque deinceps Aquarius.

*Tum gelidum valido de pectore frigus anhelans,
 Corpore semifero magno Capricornus in orbe.*

*Quem cum perpetuo vestivit lumine Titan,
 Brumali stectens contorquet tempore curvum.*

Hinc autem adspicitur,

82 *Ut sese ostendens emergit Scorpius altè
 Posteriore trahens 83 flexum vi corporis arcum,*

Quem propter nitens pennis convolvitur ales.

At propter se Aquila ardenti cum corpore portat.

Deinde Delphinus.

Exinde Orion obliquo corpore nitens.

Quem subsequens,

Fervidus ille Canis stellarum luce resulget.

Post Lepus subsequitur,

Curriculum nunquam desesso corpore sedans.

At Canis ad caudam serpens prolabitur Argo.

Hanc Aries tegit, & squamoso corpore Pisces,

Flu-

75. Obstipum caput, & tereti &c.] Pal. sec. & P. à tereti. alludique tertius, in quo, adherenti. non nimium improbem. Grut.

76. Partim admiscuntur in una.] Pal. & P. & editio Victorii hanc exhibent lectionem. vulgata enim parte admiscuntur. nam Lambinus partem admiscuntur in unam. Idem.

77. Pluendo, ubi enim est plueri.] Respit scribæ glossam. Idem.

78. Passis palmis terga subsequitur.] Sic Gruterus ex Victorio & Hervagio; sed alii tergo. Ipse in Cantabrig. legi a tergo. Gronov.

79. Ausugiens aspectum maesta parentis.] Palatinus pr. (heic enim iterum nobis adiumento venit, antea mutilus) baud fugiens. nec aliter sec. nisi quod is, baut. Gruter.

80. Tangitur auris.] Vulgata alis; sed contra Pall. tres & P. Victoriique editionem. Idem.

81. Cujus propter larvum genu.] Quæ mens agitaverit Gruterum, ut ex aliis hic ita mallet edere, quam ut nunc curavi reponi ex Victorianis & Bullidiano, ignoro, præsertim quum infra in ipsis fragmentis sequatur hanc ipsam nostram lectionem, atque etiam nota oppugnet id ipsum, quod hic subiecit. Ipsum genu pro genu non potuit ab librario venisse. Ex eodem Bullidiano etiam repofui convexa. Gronov.

82. Ut sese ostendens emergit Scorpius.] Sic quidem Victorius; neque secus Pall. nisi quod non agnoscant voculam ut. publicati prius, Ut sese emergens ostendat Scorp. Gruter.

83. Flexum vi corporis.] Pall. tres & P. representant omnes, plexum. Idem.

- Fluminis illustri tangentem corpore ripas.*
 114 ⁸⁴ Quam longè serpente[m] & manantem
 — adspicias, proceraque *Vincta* videbis,
Quæ retinent Pisces caudarum à parte locata.
Inde Nepæ cernes propter fulgentis acumen,
Aram, quam statu permulcet spiritus ausfri.
 propter quæ Centaurus
Cedit, ⁸⁵ Equi partes properans submergere Chelis.
Hic dextram porgens, quadrupes quæ iussa tenetur,
Tendit, & illustrem trunculentus cedit ad aram,
Hic sese infernis è partibus erigit Hydra
 eujus longè corpus est fuscum :
In medioque sinu fulgens Cratera relucet.
Extremam nitens plumam corpore Corvus
Rostro tundit : & hic Geminis esse ille sub ipsi
⁸⁶ *Ante Canem, Grajo Procyon qui nomine fertur.*
- 115 Hæc omnis descriptio siderum, atque hic tantus cæli ornatus, ex corporibus luc, & illuc casu, & temerè concursantibus potuisse effici, cuiquam sanò videri potest : aut verò alia quæ natura, mentis & rationis experts, hæc efficere potuit, quæ non modò ut fierent, ratione eguerunt, sed intelligi qualia sint, sine summa ratione non possunt ?
- 45 Nec verò hæc solum admirabilia, sed nihil majus, quam quòd ita stabilis est mundus, atque ita coheret ad permanendum, ut nihil ne excogitari quidem possit apertius. omnes enim partes ejus undique medium locum capefcentes, nituntur æqualiter. maximè autem corpora inter se juncta permanent, cum quodam quasi vinculo circumdato colligantur : quod facit ea natura, quæ per omnem mundum omnia mente, & ratione conficiens funditur, & ad medium rapit, & convertit extrema.
- 116 Quocirca si mundus globosus est, ob eamque causam omnes ejus partes undique æquabiles, ipsæ per se, atque inter se continentur : conringere ide[m] terræ necesse est, ut, omnibus ejus partibus in medium vergentibus, (id autem medium, infimum in sphaera est) nihil interrumpat, quo labefactari possit tanta contentio gravitatis, & ponderum. Eademque ratione mare, cum supra terram sit, medium tamen terræ locum expetens, conglobatur undique æquabiliter, neque redundat unquam, neque effunditur.
- 117 Huic autem continens aer, fertur ille quidem levitate sublimi, sed tamen in omnes partes se ipse fundit. itaque & mari continuatus, & junctus est, & natura fertur ad cælum : cuius tenuitate, & calore temperatus, vitalem, & salutarem spiritum præbet animantibus. Quem complexa summa pars cæli, ⁸⁷ quæ æther dicitur, & suum retinet ardorem tenuem, & nulla admixtione concretum, & cum aeris extremitate
- 45 conjungitur. In æthere autem astra voluntur ; quæ se & ⁸⁸ nixu suo conglobata continent : se forma ipsa, figuraque, sua momenta sustentant. sunt enim rotunda : quibus formis, ut antè dixisse videor, minimè noceri potest.
- 118 Sunt autem stellæ natura flammæ. quocirca terræ, maris, aquarum vaporibus aluntur iis, qui à sole ⁸⁹ ex agris tepescitis, & ex aquis excitantur : quibus altæ, renovatæque stellæ, atque omnis æther, refundunt eadem, & rursum trahunt indidem, nihil ut ferè intereat, aut admodum pannulum, quod astrorum ignis, & ætheris flamma consumat. Ex quo eventurum nostri putant id, de quo Panætiùm addubitare dicebant, ut ad extremum omnis mundus ignesceret, cum, humore consumpto, neque terra ali possit, neque remearet aer ; cu-

jus ortus, aqua omni exhausta, esse non possit : ita relinqui nihil præter ignem ; à quo rursum animante, ac deo renovatio mundi fieret, atque idem ornatus oriretur.

Nolo in stellarum ratione multus vobis videri, maximeque earum, quæ errare dicuntur. quarum tantus est concentus ex dissimillimis motibus, ut, cum summa Saturni refrigeret, media Martis incendat, his interjecta Jovis illustret, & temperet, infraque Martem duæ Soli obediant, ipse Sol mundum omnem sua luce compleat, ab eoque Luna illuminata graviditates, & partus afferat, maturitatesque gignendi. Quæ copulatio rerum, & quasi consentiens ad mundi incolumitatem coagmentatio natura, quem non movet ; hunc horum nihil umquam reputavisse cerò scio.

Age ut à cœlestibus rebus ad terrestres veniamus, quid est 47 in his, in quo non naturæ ratio intelligentis appareat ? Principio, eorum, quæ gignuntur è terra, stirpes & stabilitatem dant iis, quæ sustinent, & ex terra succum trahunt, quo alantur ea, quæ radicibus continentur : obducunturque libro, aut cortice trunci, quo sint à frigoribus & caloribus tutiores. Iam verò vites sic claviculis adminicula, tamquam manibus, apprehendunt, atque se ita erigunt, ut animantes. Quam etiam à caulibus, brassicisque, ⁹⁰ si propter sati sint, ut à pestiferis, & nocentibus, refugere dicuntur, nec eos ulla ex parte contingere.

Animantium verò quanta varietas est ? quanta ad eam rem vis, ut in suo quæque genere permanent ? quarum alix coris rectæ sunt, alix villis vestitæ, alix spinis hirsutæ : pluma alias, alias squama videmus obductas : alias esse cornibus armatas, alias habere effugia pennarum. Partum autem animantibus largè, & copiosè natura eum, qui cuique aptus erat, comparavit. Enumerare possum ad eum partum capefendum, conficiendumque, quæ sit in figuris animantium, & quam solers, subtilisque descriptio partium, quamque admirabilis fabrica membrorum. omnia enim, quæ quidem intus inclusa sunt, ita nata, atque ita locata sunt, ut nihil eorum supervacaneum sit, nihil ad vitam retinendam non necessarium.

Dedit autem eadem natura beluis & sensum, & appetitum ; ut altero conatum haberent ad naturales partus capefendos, altero secernerent pestifera à salutaribus. Iam verò alia animalia gradiendo, alia serpendo ad partum accedunt, alia volando, alia mando : cibumque partim oris hiatu, & dentibus ipsi capefunt, partim unguium tenacitate arripiunt, partim aduncitate rostrorum ; alia sugunt, alia carpunt, alia vorant, alia mandunt. Atque etiam aliorum ea est humilitas, ut cibum terrestrem rostris facile contingant.

Quæ autem altiora sunt, ut anseres, ut cygni, ut grues, ut cameli ; adjuvantur proceritate collarum. Manus etiam data elephantis, quia propter magnitudinem corporis difficiles aditus habebant ad partum. At, quibus bestiiis erat is cibus, ut alius generis bestiis vescerentur, aut vires natura dedit, aut celeritatem. data est quibusdam etiam machinatio quædam, atque sollertia : ut in araneolis, alix quasi rete rexunt, ut, si quid inhæserit conficiant : alix autem ut ex inopinato observant, & si quid incidit, arripiunt, idque consumunt. Pina verò, (sic enim Græcè dicitur) duabus grandibus patula conchis, cum parva squilla quasi focieratem coit comparandi cibi. Itaque cum pisciculi parvi in concham hiantem innataverint, tum admonita à squilla pina morfu comprimit conchas. Sic dissimillimis bestiis communiter cibus quæritur.

In quo admirandum est, congressione aliquo inter se, an jam inde

84. *Quam longè serpente[m] &c.*] Aldi editio, nostrique & P. quem *longe serp.* Pal. sec. *que longè.* Gruterus.

85. *Equi partes properans submergere chelis.*] Gulielmii P. & Pall. *equi partis prop. subjungere Cetus.* Idem.

86. *Ante canem Procyon.*] Pal. pr. unita voce *Anticanem &c.* Idem.

87. *Quæ æther dicitur.*] Est à Victorio, alluduntque nostri libri ; quibus partim *ætherea*, partim *æthera*. Vulg. *æther.* Idem.

88. *Nixu suo conglobata continent.*] Quod Victorius edidit *globata*, vidi tam in Cantabrig. quam Bullidiano. Gronovius.

89. *Ex agris tepescitis.*] Non habentur isthæc in P. sed agnoscunt tamen Pall. tres. Gruterus.

90. *Si propter sati sint.*] Sic edidi, quia idem reperiebam non modo in Victorio, sed & in MS. Bullid. non *prope*, ut ante edidit. Gronovius.

91. *Ut alius generis bestiis vescerentur.*] Pal. pr. *alii*, veteri terminatione, cuius & meminit Priscianus libro vii. Grui.

inde ab ortu nature ipsa congregatae sunt. Est etiam admiratio nonnulla in bestiis aquaticis iis, quae gignuntur in terra: veluti crocodili, fluviatilesque testudines, quaedamque serpentes ortae extra aquam, simul ac primum nati possunt, aquam persequuntur. Quin etiam anatum ova gallinis saepe supponimus; à quibus pulli orti primum ⁹² aluntur ab iis, ut à matribus, à quibus exclusi, forique sunt: deinde eas relinquunt & effugiant sequentes, cum primum aquam, quasi naturalem domum, videre potuerunt. Tantam ingenuit animantibus conservandi sui natura custodiam. Legi etiam scriptum, esse avem quandam, quae Platatea nominaretur: eam sibi cibum quarere advolantem ad eas aves, quae se in mari mergent: quae cum emerissent, piscemque cepissent, usque eò premere earum capita mordicus, dum illa captum amitterent; id quod ipsa invaderet. Eademque haec avis scribitur conchis se solere complete, easque, cum stomachi calore concoxerit, evomere, atque ita eligere ex iis, quae sunt esculentae.

¹²⁵ Ranarum autem marinarum dicuntur obruere sese arena solere, & moveri propè aquam: ad quas, quasi ad escam, pisces cum accesserint, confici à ranis, atque consumi. ⁹³ Milvo est quoddam bellum quasi naturale cum corvo. ergo alter alterius, ubicumque nactus est, ova frangit. Illud verò ab Aristotele animadvertit, à quo plerumque, quis potest non mirari? Grues, cum loca calidiora petentes ⁹⁴ maria transmittant, trianguli efficere formam. eius autem summo angulo aer ab iis adversus pellitur: deinde sensim ab utroque latere, tamquam remis, ita pennis cursus avium levatur. Basis autem trianguli, quam grues efficiunt, ea tamquam à puppi, ventis adiuvatur: haec in tergo proterantium, colla, & capita reponunt. quod quia ipse dux facere non potest, quia non habet ubi nitatur, revolac, ut ipse quoque quiescat. In eius locum succedit ex iis, ⁹⁵ quae acquirunt: eaque vicissitudo in omni cursu conservatur.

¹²⁶ Multa eiusmodi proferre possum: sed genus ipsum videtis. Jam verò illa etiam notiora, quanto se opere custodiant bestiae, ut in pastu circumspiciant, ut in cubilibus delitescant. ⁵⁰ Atque illa mirabilia. Quid ea, quae nuper, id est paucis ante saeculis, medicorum ingenio reperta sunt? ⁹⁶ vomitione canes; purgante autem alvos ibes Aegyptiae curant. Auditum est, pantheras, quae in barbaria ⁹⁷ venenata carne caperentur; remedium quoddam habere; quo cum essent usae, non morentur: capras autem in Creta feras, cum essent confixae venenatis sagittis, herbam quarere quae distamnis vocaretur; quam cum gustavissent, ⁹⁸ sagittas excidere dicunt è corpore.

¹²⁷ Cervaeque paulo ante partum purgantur se quadam herbulâ, quae Sefelis dicitur. Jam illa cernimus, ut contra metum, & vim, suis se armis quaeque defendat. Cornibus tauri, apri dentibus, morfu leones; aliae fuga se, aliae occultatione tutan-

tur: atramenti effusione sepiae, torpore torpedines. multae etiam iusculantes odoris intolerabili foeditate depellunt. Ut ⁹⁹ verò perpetuus mundi esset ornatus, magna adhibita cura est à providentia deorum, ut semper essent & bestiarum genero, & arborum, ⁹⁹ omniumque rerum, quae aliae aut radicibus à terra, aut stirpibus continerentur. quae quidem omnia eam vim seminis habent in se, ut ex uno plura generentur: idque semen inclusum est in intima parte earum baccaorum, quae ex quaque stirpe funduntur: iisdemque seminibus & homines affatim vesanunt, & terrae ejusdem generis stirpium renovatione complentur.

Quid loquar, quanta ratio in bestiis ad perpetuam conservationem earum generis appareat? nam primum aliae mares, aliae feminae sunt: quod perpetuitatis causa machinata natura est. Deinde partes corporis & ad procreandum, & ad concipiendum aptissimae: & in mare, & in femina commiscendorum corporum mixtae libidines. Cum autem in locis semen infudit, rapit omnem ferè cibum ad sese, ¹⁰⁰ eoque septum fingit animal: quod cum ex utero elapsum excidit; in iis animantibus, quae lacte aluntur, omnis ferè cibum matrum lactescere incipit: eaque, quae paulo ante nata sunt, sine magistro, duce natura, mammas appetunt, earumque ubertate saturantur. Atque, ut intelligamus nihil horum esse fortuitum, ¹ & haec omnia esse opera providè sollicitae naturae: quae multiplices fetus procreant, ut sues, ut canes, his mammarum data est multitudo: quas easdem paucas habent ex bestiae, quae pauca gignunt.

Quid dicam, quantus amor bestiarum sit in educandis, custodiendisque iis, quae procreaverunt, ² usque ad eum finem, dum possint se ipsa defendere? etsi pisces, ut ajunt, ova cum genuerunt, relinquunt. facile enim illa, aqua & sustinentur, & fetum fundunt. Testudines autem, & crocodilos dicunt, ⁵² cum in terra partum ediderint, obruere ova, deinde discedere. ita & nascuntur, & educantur ipsa per sese. Jam gallinae, avesque reliquae & quietum requirunt ad pariendum locum, & cubilia sibi, nidosque construunt, eosque quam possunt molliissimè substernunt, ut quam facillimè ova revertantur. Ex quibus pullos cum excluderint, ita tuerentur, ut & pennis foveant, ne frigore laedantur; & si est calor à sole, se opponant. Cum autem pulli pennulis iam possunt, tum volatus eorum matres prosequuntur; reliqua cura liberantur.

Accidit etiam ad nonnullorum animantium, & earum rerum, quas terra gignit, conservationem, & salutem, hominum etiam sollicitia, & diligentia. Nam multae & pecudes, & stirpes sunt, quae sine procuracione hominum salvae esse non possunt. Magnae etiam opportunitates ad cultum hominum, atque abundantiam, aliae alius in locis reperiuntur. Aegyptum Nilus irrigat, & cum tota astate obrutam, oppletamque tenuit, ³ tum recedit, molliorisque, & oblitatos agros ad ferendum,

^{92.} Aluntur ab iis, ut à matribus, à quibus exclusi forique sunt: deinde eas relinquunt & effugiant sequentes, cum primum &c.] Possessionem in suam collocaui scripturam veterem (mirè distortam in Aldinis ceterisque edit. verboque integro decurtatam) sive Pall. trium; quibus accessit & auctoritas P. & Victoriana, nisi quod haec perperam interpungat, effugiant, sequentes cum pr. nam sequentes nutritum, est non anatum. Gruterus.

^{93.} Milvo est quoddam bellum quasi naturale &c.] Revocatam voluit dictionem quasi Victorius, sed nescio an quis secutus sit. exulat sanè Aldinis & Brutianis & Lambinianis &c. agnoscentque & Pall. & Wouw. & P. Gulielmii. Idem.

^{94.} Maria transmittant.] Ita Pall. & editio Victorii. V. Wouw. & P. mare transmeant, quod visum placere Gulielmo. vulgati, transmittunt. Idem.

^{95.} Quae acquirunt. eaque &c.] Lambinus, quae acquirerunt proxima: eaque. sed repugnantibus libris vetulis. Idem.

^{96.} Vomitione canes, purgatione autem alvos ibes Aegyptiae curant.] Est ab editione Victorii; neque aliter Palat. pr. nam scè. purgantur autem alvos ibes Aegyptiae curant. tert. verò, purgare autem alvos ibes Aegyptiae curant. vulgata vomitione canis purgare alvos ibes Aegyptiae curant. P. Manutius fingebat; vomitione canis purgantur: alvo se ibes Aegyptiae curant. Lambinus haec non simpliciter insaniit.

Gruterus. Apparet manifeste verum esse purgati autem. Gronovius.

^{97.} Venenata carne caperentur.] Pall. uno ore carperentur, neque displicet. Gruterus.

^{98.} Sagittas excidere dicunt è corpore.] Dicitio dicunt poterat abesse. Idem.

^{99.} Omniumque rerum quae aliae aut radicibus à terra, aut stirpibus continerentur.] Non possum habere hanc scripturam pro vera, diffamante eam mss. nostrorum quadriga, nam Pal. pr. & P. servant, quae à terra stirpibus continerunt. nec aliter scè. nisi quod is à terra. omnis ceteris omnibus, quae olent profecto fordes librorum, nolui tamen aliquid haec mutare, quod & vulgatum representasset P. Victorius. Idem.

^{100.} Eoque septum fingit animal.] Excussis praecipuas editiones, eratque in omnibus isthaec lectio, neque abibant mss. nostri. at non video cur non potius referri debeat captum. Idem.

^{1.} Et haec omnia esse opera &c.] Verbum postremum inserui persuasus à mss. nostris minimum fore; adfervante item editione Victoriana, sic legi in libris vetustis. Idem.

^{2.} Usque ad eum finem, dum possint se ipsa defendere.] Nescio quomodo quasi supervacanea videantur illa, ad eum finem. Idem.

^{3.} Tum recedit.] Victorius, Hervagius, alique ante Gruterum recedit,

rendam, relinquit. Mesopotamiam fertilem efficit Euphrates: 4 in quam quotannis quasi novos agros invehit. Indus verò, qui est omnium fluminum maximus, non aqua solum agros lactificat, & mitigar; sed eos etiam confert. magnam enim vim seminum secum frumenti similium dicitur deportare.

11 Multaque alia in aliis locis commemorabilia proferre possum: multos fertiles agros, alios aliorum fructuum. Sed illa quanta benignitas naturæ, quòd tam multa ad vescendum, tam varia, tamque jucunda gignit: neque ea uno tempore anni: ut semper & novitate delectemur, & copia? Quàm tempestivos autem dedit, quàm salutare non modò hominum, sed etiam pecudum generi, iis denique omnibus, quæ oriuntur è terra, ventos Etesias? quorum statim nimii temperantur calores. Ab iisdem etiam maritimi cursus celeres, & certi dirigitur. Multa prætereunda sunt: & tamen multa dicuntur.

12 Enumerari enim non possunt fluminum opportunitates: ætus maritimi multum accedentes, & recedentes: montes vestiti, atque silvestres: salina ab ora maritima remotissima: medicamentorum salutarium plenissima terra: artes denique innumerales, ad victum, & ad vitam necessarias. Jam diei, noctisque vicissitudo conservat animantes, tribuens aliud agendi tempus, aliud quiescendi. Sic undique omni ratione concluditur, mente, consilioque divino omnia in hoc mundo ad salutem omnium, conservationemque admirabiliter administrari.

13 Sin quæret quispiam, cuiusnam causa tantarum rerum molitio facta sit: arborumne & herbarum? quæ quamquam sine sensu sunt, tamen à natura sustentur, at id quidem absurdum est. An bestiarum? nihilo probabilius, deos mutarum, & nihil intelligentium causa tantum laborasse. Quorum igitur causa quis dixerit effectum esse mundam? Eorum scilicet animantium, quæ ratione utuntur. hi sunt dii, & homines: quibus profectò nihil est melius. ratio est enim, quæ præstat omnibus. 6 ita fit credibile, deorum, & hominum causa factum esse mundum, quæque in eo sint, omnia. Faciliusque intelligitur, à diis immortalibus hominibus esse provisum, si erit tota hominis fabricatio perfecta, omnique humanæ naturæ figura, atque perfectio.

14 Nam cum tribus rebus animantium vita teneatur, cibo, portione, spiritu: ad hæc omnia percipienda os est aptissimum: 5 quod adjunctis naribus spiritu augetur. 7 Dentibus autem in ore constructis manditur, atque ab his extenuatur, & molitur cibis. eorum adversi acuti morsu dividunt escas, intimi an-

tem faciunt, qui genuini vocantur: quæ confectio etiam à lingua adjuvari videtur.

Lingua autem ad radices ejus hærens excipit stomachus: 8 quòd primum illabuntur ea, quæ accepta 2 sunt: oris utraque ex parte tonsillas attingens, palato extremo, atque intimo terminatur. Atque is agitatione, & motibus linguæ cum 9 depulsum, & quasi detrusum cibum accipit, depellit. Ipsius autem partes hæc sunt infra id, quod devoratur, dilatantur: quæ autem suprâ, contrahuntur.

Sed cum aspera arteria, (sic enim à medicis appellatur) 10 11 stium habeat, adjunctum linguæ radicibus, paullo suprâ, quàm ad linguam stomachus annectitur, eaque ad pulmones usque pertineat, excipiatque animam eam, quæ ducta sit spiritu, eandemque à pulmonibus respiret, & reddat: tegitur quodam quasi operculo. quod ob eam causam datum est, ne, siquid in eam cibi fortè incidisset, spiritus impediretur. Sed cum alvi natura, subiecta stomacho, cibi & potionis sit receptaculum: pulmones autem, & cor extrinsecus spiritum adducant: in alvo multa sunt mirabiliter effecta, quæ constant ferè è netvis. Est autem multiplex, & tortuosa, arctique, & continet, sive illud aridum est, sive humidum, quod recipit, 12 ut id mutari, & concoqui possit, eaque tum adstringitur, tum relaxatur, atque omne, quod accipit, cogit & confundit: ut facile & calore, quem multum habet, 11 exterendo cibo, & præterea spiritu omnia cocta, atque confecta 12 in reliquum corpus dividantur. In pulmonibus autem inest raritas quædam, & assimilis spongiis molitudo, ad hauriendum spiritum aptissima: qui tum se contrahunt adspirantes, 13 tum respicitur dilatant, ut frequenter dueatur cibis animalis, quo maximè aluntur animantes.

14 Ex intestinis autem, & alvo secretus à reliquo cibo sue- 17, tus is, quo alimur, permanat ad jecur per quadam à medio intestino usque ad portas jecoris, (sic enim appellant) ductas, & directas vias, 15 quæ pertinent ad jecur, eique adhaerent. Atque inde alie pertinentes sunt, per quas eadit cibus à jecore dilapsus. Ab eo cibo cum est secreta bilis, iique humores, qui ex renibus profunduntur: reliqua se in sanguinem vertunt, ad easdemque portas jecoris conflunt, ad quas omnes ejus viæ pertinent: per quas lapsus cibus, in hoc ipso loco in eam venam, quæ cava appellatur, confunditur, perque eam ad cor confectus jam, coactulque perlabitur: à corde autem in totum corpus distribuitur per venas admodum multas, in omnes partes corporis pertinentes.

Quemadmodum autem reliquæ cibi depellantur tum ad 18, stringentibus se intestinis, tum relaxantibus, haud sanè dif-

feile

recedit, ut est quoque in Bussid. certè cap. seq. dicuntur, *alus maritimi multum accedentes & recedentes.* Et *in Bussid.* Nili dicebatur. Sed videtur Gruterò anatum fuisse jota, unde cap. 51 edit & in mari & in femina, ubi iisdem mare. Gronovius.

4. *In quam quotannis quasi novos &c.*] Habet Victorius, reperitur in tribus Pall. quotannis. adeo ut revocandum videatur. Gruter.

5. *Vim seminum frumenti similium.*] Vox postrema non est in Aldi patris editione. posteriores admiserunt, sed admissa insuper syllaba &c. quam modò ececi, auctoritate Pall. trium & Victorianæ editionis. Idem.

6. *Ita fit credibile.*] Hactenus cusi; itaque, sed enclitica ea omnibus aberat Palatinis, eaque propter rejecti Gruterus. Sed an vel hic vel eo priores rectè agunt recedentes vocem, quæ est in Victorianis alicuius antiquis editionibus *mundam quæque in eo mundo sunt, omnia*, ut quidem legi quoque in Bullidiano. Utique tales ætationes sunt ex decore Latini sermonis, etsi cap. 61 in simili locutione quidem omittatur. Gronovius.

7. *Dentibus in ore constructis.*] Valde otiosum mihi videtur id verbum, sed verè manditur cibus, ubi dentes coeunt & confringuntur. Itaque est in Bullidiano *confritus*. Etiam mox in eodem est *molitur*. Idem.

8. *Sunt. oris utraque &c.*] Sic Pall. nostri, & P. sic editi à Victorio. prius erat. *sunt ore. it utraque*, sed quo minus id hæc toleretur, fit ita repetitio ejusdem in paulo post. Gruterus.

9. *Depulsum & quasi detrusum cibum accipit, depellit.*] Non possum mihi persuadere isthæc esse sine vitio. nihil tamen dicitur cordant miss. noiri. Gruterus. Sed in Bullidiano tamen erat *motibus linguæ pul-*

sum & Gronovius.

10. *Ut id mutari & concoqui possit.*] Communis lectio interpositum habebat *concoqui facile possit*. sed non comparet id vocis in ullo Pall. aut editione Victorii. Gruterus.

11. *Exterendo cibo.*] Ita Victorius, inventumque in P. Gulielmii. nam Pall. pr. ac sec. retinet vulgatum & *terendo cibo*. tert. verò habet in *terendo cibo*. mallem omnia abesse. fene olent g. offam. Idem.

12. *In reliquum corpus dividantur.*] Lambinus, *dilatant*, sed non respondent membranz nostræ ullæ. Idem. Livius 11, 32, *reddentem in omnes corporis partes hunc*, quo *virivus*, *divisum pariter in venas matrum confecto cibo sanguinem*. Gronovius.

13. *Tum respicitur dilatant.*] Est à Victorianis; neque aliter Pall. pr. nam sec. *respiram*. vulgg. *tum spiritu dilatant*. Lambinus *tum in respicitur dil.* Pall. tert. habebat, *tum in se spiritu dil.* P. verò; *tum se in spiritu dil.* quæ omnia arguunt, fuisse ibi vocem, vulgo invisam. Gruterus. Quæ scilicet fuit *respicitur*, pro qua videt nonnullos habere *respicitur*, ut est & in Bussid. eadem hesitatione hic oborta, quæ in v. *suspiritus*, quam ex Livii libro xxx etiam & aliis locis expulerant inhumaniores. *Tum in respicitur dilatant* autem est in Victorianis integre, quod læcio qui sic imperfectè Gruterus aut adspexerit aut nobis narret. Quam tamen, atque, quid est, integram Victorianam reposuit, vel ex ipsius arbitrio. Gronovius.

14. *Ex intestinis autem & alvo secretus &c.*] Particula & non est in ullo Palatinorum; quorum etiam pr. *secretus*. Gruterus.

15. *Quæ pertinent ad jecur, eique adhaerent.*] Sic Pal. quidem text. bonitatis haud eximie: at pr. & sec. & P. *quæ pertinent jecori quæ adhaerent*. Idem.

facile dictu est: sed tamen prætereundum est, ne quid habeat injucunditatis oratio. Illa potius explicetur incredibilis fabrica naturæ. Nam quæ spiritu in pulmones anima ducitur, ea calescit primum ab eo spiritu, deinde ¹⁶ contagione pulmonum: ex eaque pars redditur respirando, pars concipitur cordis parte quadam, quam ventriculum cordis appellant: cui similis alter adjunctus est, in quem sanguis à jecore per venam illam cavam influit. Eoque modo ex his partibus & sanguis per venas in omne corpus diffunditur, & spiritus per arterias. Utæque autem crebræ, multæque toto corpore intertexæ vim quandam incredibilem artificiosæ operis, divinique testantur.

¹³⁹ Quid dicam de ossibus? quæ subiecta corpori mirabiles commissuras habent, & ad stabilitatem aptas, & ad artus finiendos accommodatas, & ad motum, & ad omnem corporis actionem. Huc adde nervos, à quibus artus continentur; eorumque implicationem toto corpore pertinentem: qui, sicut venæ, & arteriæ à corde tractæ, & profectæ, in corpus omne ducuntur.

⁵⁶ Ad hanc providentiam naturæ tam diligentem, tamque ¹⁴⁰ solertem adjungi multa possunt, à quibus intelligatur, quaræ res hominibus à deo, quamque eximia tributæ sint: qui primum eos humo excitatos, cellos, & erectos constituit, ut deorum cognitionem, calum intuentes, capere possent. Sunt enim à terra homines non ut incolæ, atque habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum, atque caelestium, quarum spectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet. Sensus autem, interpretes, ac nuntii rerum, in capite, tamquam in arce, nitrificæ ad usus necessarios & facti, & collocati sunt. Nam oculi, tamquam speculatores, altissimum locum obtinent: ex quo plurima conspicientes, fungantur suo munere.

¹⁴¹ Et aures cum ¹⁷ sonum percipere debeant, qui natura in sublime fertur; rectè in altis corporum partibus collocatæ sunt. Itemque nares, eò quòd omnis odor ad supera fertur, rectè sursum sunt: & quòd cibi & potionis iudicium magnum earum est, non sine causâ vicinitatis oris securæ sunt. Jam gustatus, qui sentire eorum, quibus vescimur, genera deberet, habitati in ea parte oris, quia ¹⁸ esculentis, & potulentibus iter natura patefecit. Tactus autem toto corpore æquabiliter fusus est, ut omnes ictus, omnesque nimios & frigoris, & caloris appulsus sentire possimus. Atque, ut in ædificiis architecti averiunt ab oculis, & natus dominorum ea, ¹⁹ quæ profuentia necessariò tatri essent aliquid habitura: sic natura res similes procul amandavit à sensibus.

⁵⁷ Quis verò opifex, præter naturam, qua nihil potest esse ¹⁴² callidius, tantam solertiam perfectique ponisset in sensibus? quæ primum oculos membranis tenuissimis vestivit, & septit: quas primum perlucidas fecit, ut per eas cerni posset; firmas autem, ut continerentur. Sed lubricos oculos fecit, & mobiles, ut & declinarent, siquid noceret: & ad spectum, quòd vellent, facillè converterent. aciesque ipsa, qua cernimus, quæ pupula vocatur, ita parva est, ut ea, quæ nocere possint, facillè viter. Palpebræque, quæ sunt tegmenta oculorum, mollissimæ tactu, ne læderent aciem, aptissimè factæ & ad clauden-

das pupulas, ne quid incideret, & ad aperiendas: idque prævidit, ut identidem feri posset cum maxima celeritate.

Munitæque sunt palpebræ tamquam vallo pilorum: quibus ¹⁹ & aperti oculis, si quid incideret, repelleretur; & ²⁰ somno conviventibus, cum oculis ad cernendum non egeremus, ut qui, tamquam involuti, quiescerent. Latent præterea utiliter, & excelsus undique partibus sepiuntur. Primum enim superiora, superciliis obducta, ²¹ sudorem à capite, & à fronte defluentem repellunt. Genæ deinde ab inferiore parte turantur subiectæ, leviterque eminentes. ²² Nasus ita locatus est, ut quasi murus oculis interjectus esse videatur.

Auditus autem semper patet. ejus enim sensu etiam dor- ¹⁴⁴ mientes egeamus. à quo cum sonus est acceptus, etiam è somno excitamur. Flexuosum iter habet, ²³ ne quid intrate possit, si simplex, & directum pateret. provisum etiam, ut, si qua minima bestiola ²⁴ conaretur irrumperere, in foribus aurium, tamquam in visco, inhæresceret. Extrâ autem eminent, quæ appellantur aures, & tegendi causa factæ, turandique sensus; & ne adjectæ voces laberentur, atque errarent, priusquam sensus ab his pulsus esset. Sed duros, & quasi corneolos habent introitus, multisque cum flexibus, quòd his naturis relatus amplificatur sonus. Quocirca & in fidibus restudine resonatur, aut cornu: & ex tortuosis locis, & inclusis referuntur ampliores.

Similiter nares, quæ semper propter necessarias utilitates ¹⁴⁵ patent, contractiores habent introitus, ne quid in eas, quod noceat, possit pervadere: humoremque semper habent ad pulverem, multaque alia depellendam, non inutilem. Gustatus præclare septus est. ore enim continetur, & ad usum aptè, & ad incolunitatis custodiam. Omnisque sensus hominum multo antecellit sensibus bestiarum. Primum enim oculi in ⁵⁸ iis artibus, quarum iudicium est oculorum, in pictis, fictis, calatisque formis, in corporum etiam motione, atque gestu multa cernunt subtilibus. colorum etiam, & figurarum tum venustatem, atque ordinem, & ut ita dicam, decentiam, oculi iudicant: atque etiam alia majora. nam & virtutes, & vitia cognoscunt: iratum, propitium: latentem, dolentem: fortem, ignavam: audacem, timidumque cognoscunt.

Auriumque item est admirabile quoddam, artificiosumque ¹⁴⁷ iudicium, quo iudicatur & in vocis, & in tibiarum, nervorumque cantibus varietas sonorum, intervalla, distinctio, & vocis genera permulta: canorum, suscum: lave, asperum: grave, acutum: flexibile, durum: quæ hominum solum auribus iudicantur. Nariumque item, & ⁵⁹ gustandi, & arte tangendi magna iudicia sunt. Ad quos sensus capiendos & perscrutandos, plures etiam, quam vellem, artes reperte sunt. Perspicuum est enim, quòd compositiones unguentorum, quòd ciborum conditiones, quòd corporum lenocinia processerint.

Jam verò animum ipsam, mentemque hominis, rationem, ¹⁴⁸ consilium, prudentiam, qui non divina cura perfecta esse perspicit, is his ipsis rebus mihi videtur carere. De quo dum disputarem, tuam mihi dari velim, Cotta, eloquentiam. Quo enim in illa modo diceret? quanta primum intelligentia, deinde consequentium rerum cum primis conjunctio, & comprehensio

16. Contagione pulmonum.] Vett. editi coagitatione, recentiores cogitatione. sed verum est contagione, quod publicavit primum Victorius, reperiturque in Pal. pr. sec. ac P. Gruterus.

17. Sonum percipere.] Ita concorditer Pall. ita editi à Victorio. Aldus senior recipere, quod hodieque ubivis recipitur, nisi à Lambiniano; ii enim, accipere. Idem.

18. Esculentis & potulentibus.] Sic quatuor mss. nostri, item Victoriano; adeo ut mirari non debeat Camerarius, si istud maluerit Victorius quam potulentis, vulgo receptum quidem, sed non etiam sustentatum membranarum veterum auctoritate edecumata. Idem.

19. Quæ profuentia necessario, tatri &c.] Pal. pr. quæ profuenti necessario, tetri &c. forsitan vettus. Idem.

20. Et somno conviventibus.] Pal. tert. conviventibus, quomodo veteres scripserunt, indicio sunt reliqui Pal. in quib. conviventibus accipiente librario s. longum pro l. Idem.

21. Sudorem à capite & à fronte.] Sic Victorius geminata præpositione. Gronovius.

22. Nasus ita locatus est.] Victorius, Nasusque ita locatus, forte ne quid periret inventum in mss. ejus. nam sane Pal. pr. ac sec. Nasus itaque locatus est. Gruterus.

23. Ne quid intrare possit, si simplex & directum pateret.] Dictiones quinque postremæ non habentur in Pal. sec. & si abessent omnino nihil discederet de sententia. Idem.

24. Conaretur irrumperere.] Admodum verosimiliter corrigebat Claud. Puteanus, irrumperere. Idem.

25. Gustandi & arte tangendi.] Lectio fortè minus sana. nam Pal. pr. & sec. & parte tang. neque aliter P. Gualtemii, qui coniciebat peritè. Aldus pater expressit aperitè, Nepos gustandi pariter & tangendi ex Massii libro. quod & habent Iacobiniani. nostrum exhibuit primum Victorius, ut puto. nam id iuveni in Camerarianis sive Sturmianis, &c. Idem.

prehensio esset in nobis: ex quo videlicet, quid ex quibusque rebus efficiatur, idque ratione, concludimus: singularque res definimus, circumscripteque complectimur: ex quo scientia intelligitur quam vim habeat, qualis sit: qua ne in deo quidem est res ulla praestantior. Quanta verò illa sunt, quae vos Academicis infirmatis, & tollitis, quòd & sensibus, & animo ea, quae extrà sunt, percipimus, atque comprehendimus?

148 Ex quibus collatis inter se, & comparatis, artes quoque efficimus, partim ad usum vitae, partim ad oblectationem necessarias. Jam verò domina rerum (ut vos soleris dicere) cloquendi vis, quàm est praeclara, quamque divina? quae primum efficit, ut ea, quae ignoramus, discere, & ea, quae scimus, alios docere possimus. Deinde hac cohortamur, hac persuademus, hac consolamur afflictos, hac deducimus perterritos à timore, hac gestientes comprimimus, hac cupiditates, iracundiasque restringimus. haec nos juris, legum, urbium, scititate devinxit: haec à vita immani, & fera segregavit.

149 Ad usum autem orationis, incredibile est, nisi diligenter attendis, quanta opera machinata natura sit. Primum enim à pulmonibus arteria usque ad os intimum pertinet: per quam vox principium à mente ducens, percipitur, & funditur. Deinde in ore sita lingua est, finita dentibus. Ea vocem immoderatè profusam, fingit, & terminat: quae sonos vocis distinctos, & pressos efficit, cum & ad dentes, & ad alias partes pellit oris. Itaque plestri similem linguam nostri solent dicere: chordarum dentes, nates cornibus iis, qui ad nervos resonant in cantibus.

60 Quàm verò aptas, quamque multarum artium ministras manus natura homini dedit! digitorum enim contractio facilis, facilisque porrectio, propter molles commissuras, & artus, nullo in motu laborat. Itaque ad pingendum, ad fingendum, ad scalpendum, ad nervorum eliciendos sonos, ac tibiarum, apta manus est, ad motione digitorum. Atque haec oblectationis: illa necessitatis; cultus dico agrorum, exstructionesque rectorum, tegumenta corporum vel texta, vel suta, omnemque fabricam aris, & ferri: ex quo intelligitur, ad inventa animo, percepta sensibus, adhibitis opificum manibus omnia nos consecutos, ut texti, ut vestiti, ut salvi esse possimus; urbes, muros, domicilia, delubra haberemus.

151 Jam verò operibus hominum, id est, manibus, cibi etiam varietas invenitur, & copia. Nam & agri 26 multa ferunt inanu quaesita, quae vel statim consumantur, vel mandentur condita vestiti. Et praeterea vescimur bestiis & terrenis, & aquatilibus, & volatilibus, partim capiendo, partim alendo. Efficiamus etiam domitu nostro quadrupedum unctiones: quorum celeritas, atque vis, nobis ipsi afferit vim, & celeritatem. Nos onera quibusdam bestiis, nos iuga imponimus: nos elephantorum acutissimis sensibus, nos sagacitate canum ad utilitatem nostram abutimur: nos è terræ cavernis ferrum eliciamus, rem ad colendos agros necessariam: nos aris, argenti, auri venas, penitus abditas, invenimus, & ad usum aptas, & ad ornatum decoras: arborum autem confectioe, omnique materia, & culta, & silvestri, partim ad calefaciendum corpus, igni adhibito, & ad mitigandum cibum utimur, partim ad edificandum, ut tectis septi, frigora, caloreque pellamus.

152 Magnos verò usus affert ad navigia faciendâ, quorum cursus suspeditantur omnes undique ad vitam copiae: quasque res violentissimas natura genuit, earum moderationem nos soli habemus; maris, atque ventorum, propter nauticarum rerum scientiam; plurimisque maritimis rebus fruimur, atque utimur. Terrenorum item commodorum omnis est in homine dominatus. Nos campis, nos montibus fruimur: nostri sunt amnes, nostri lacus: nos fruges serimus, nos arbo-

res: nos aquarum inductionibus teris foecunditatem damus: nos flumina arcemus, dirigimus, avertimus: nostris denique manibus in rerum natura quasi alteram naturam efficere conamur.

Quid verò? hominum ratio non in caelum usque penetra- 61 vit? Soli enim ex animantibus nos astrorum ortus, obitus, 153 cursusque cognovimus: ab hominum genere finitus est dies, mensis, annus: defectiones solis, & lunae cognitae, praedictaeque in omne posterum tempus, quae, quanta, quando futurae sint. Quae contuens animus, 27 accipit ad cognitionem deorum; ex qua oritur pietas: cui conjuncta iustitia est, reliquaeque virtutes: è quibus vita beata existit par, & similis deorum; nulla re, nisi immortalitate, quae nihil ad bene vivendum pertinet, cedens caelestibus. Quibus rebus expositis, satis docuisse videor, hominis natura quanto omnes anteiret animantes. Ex quo debet intelligi, nec figuram stumque membrorum; nec ingenii, mentisque vim, talem effici potuisse fortuna.

Restat, ut doceam, atque aliquando petorem, omnia, quae 154 sint in hoc mundo, quibus utantur homines, hominum causa facta esse, & parata. Principio ipse mundus, deorum, homi- 62 numque causa factus est: quaeque in eo sunt omnia, ea parata ad fructum hominum, & inventa sunt. Est enim mundus quasi communis deorum, atque hominum domus, aut urbs utrorumque. Soli enim ratione utentes, jure, ac lege vivunt. Ut igitur Athenas, & Lacedaemonem, Atheniensium, Lacedaemoniorumque causa putandum esse conditas esse: omniaque, quae sint in his urbibus, eorum populorum rectè esse dicuntur: sic quaecumque sunt in omni mundo, deorum, atque hominum putanda sunt.

Jam verò circuitus solis, & lunae, reliquorumque siderum, 155 quamquam etiam ad mundi cohaerentiam pertinent, tamen & spectaculum hominibus praebent: nulla est enim infatigabilior species, nulla pulchrior, & ad rationem, solertiamque praestantior: eorum enim 28 cursus dimetati, manutit temporum, & varietates, mutationesque cognovimus. quae si hominibus solis nota sunt, hominum facta esse causa judicanda sunt.

Terra verò fata frugibus, & vario leguminum genere, quae 156 cum maxima largitate fundit, ea ferarumne, an hominum causa gignere videtur? quid de vitibus, olivetisque dicam? quarum uberrimi, latissimique fructus nihil omnino ad bestias pertinent. neque enim ferendi, neque colendi, nec tempestivè demetendi, percipiendique fructus, neque condendi, ac reponendi ulla pecudum scientia est: earumque omnium rerum, hominum est & usus, & cura.

Ut fides igitur, & tibias eorum causa factas dicendum est, 63 qui illis uti possunt; sic ea, quae diximus, iis solis consten- 157 dum est esse parata, qui utuntur. nec si quae bestiae furantur aliquid ex his, aut rapiunt, illarum quoque causa ea nata esse dicemus. Neque enim homines murium aut formicarum causa frumentum condunt, sed conjugum, & liberorum, 29 & familiarum suarum. itaque bestiae furtim, ut dixi, fruuntur; domini palàm, & liberè. Hominum igitur causa eas rerum copias comparatas, fatendum est.

Nisi fortè tanta ubertas, & varietas pomorum, eorumque 158 jucundus non gustatus solum, sed odoratus etiam, & adipectus dubitationem affert, quin hominibus solis ea natura donaverit. tantumque abest, ut haec bestiarum etiam causa parata sint, ut ipsas bestias hominum gratia generatas esse videamus. Quid enim oves aliud afferunt, nisi ut earum villis confectis, atque contextis homines vestiantur? quae quidem neque ali, neque sustentari, neque ullum fructum edere ex se sine cultu hominum, & curatione potuissent. Canum verò

26. *Multa ferunt manu quaesita.*] Pall. nostri tres efferunt. Gruterus.

27. *Accipit ad cognitionem Deorum.*] Est à Victorio, neque ab it Pal. pr. aut sec. vulgata, *accipit ab his cognitionem.* Idem.

28. *Cursus demetati.*] Sic nostri omnes, sic Victoriana. non demetati, ut vulgata. Idem.

29. *Sed familiarum suarum.*] Palatinè apertè sovent, *familiarium.* Idem.

rò ram fida custodia, tamque amans dominorum adulatio, tantumque odium in externos, & ram incredibilis ad investigandum sagacitas narium, tanta alacritas in venando quid significat aliud, nisi se ad hominum commoditates esse generatos?

359 Quid de bubus loquar? quorum ipsa terga declarant non esse fe ad onus accipiendum figurata: cervices autem natæ ad jugum: tum vires humerorum, & latitudines, ad aratra extrahenda. quibus cum terræ subigerentur fissione glebarum, ab illo auro genere, ut poetæ loquuntur, vis nunquam ulla afferebatur.

*Fera ea tum verò proles exorta repente est,
Ausaque funestum prima est fabricarier ense,
Et gustare manu victum, donitumque juvenum.*

Tanta putabatur utilitas percipi ex bubus, ut eorum visceribus vesci scelus haberetur. Longum est molorum persequi utilitates, & asinorum; quæ certe ad hominum usum parata sunt.

260 Sus verò quid habet, præter cæcam? cui quidem, 30 ne putifceret, animam ipsam pro sale datam dicit esse Chrypsippus. qua pecude, quòd erat ad vescendum hominibus apta, nihil genuit natura fræcundius. Quid multitudinem, suavitatemque piscium dicam? quid avium? ex quibus tanta percipitur voluptas, ut interdum Pronœa nostra, Epicurea fuisse videatur. Atque hæc ne caperentur quidem, nisi hominum ratione, atque sollertia. quamquam aves quasdam, & alites, & officines, ut nostri augures appellant, rerum augurandatum causa esse natas putamus.

261 Jam verò immanes, & feras beluas nascimur venando, ut & vescamur iis, & exerceamur in venando ad similitudinem bellicæ disciplinæ, & utamur domitis, & condocerentis, ut elephantis: multaque 31 ex earum corporibus remedia, morbis, & vulneribus eligamus, sicut ex quibusdam stirpibus, & herbis, quarum utilitates longinquæ temporis usu, & periclitatione percipimus. Totam licet animis tamquam oculis lustrare terram, marique omnia? cernes jam spatia frugifera, atque immensa camporum, vestitusque densissimos montium, pecudum pastus, tum incredibili cutsus maritimos œleritate.

262 Nec verò supra terram, sed etiam in intimis ejus tenebris plurimarum rerum latet utilitas, quæ ad usum hominum orta, ab hominibus solis invenitur. Illud verò, quod uterque vestrum fortasse arripit ad reprehendendum: Cotta, quia Carneades libenter in Stoicis invehebat: Vellejus, quia nihil tam irridet Epicurus, quàm prædictionem rerum futurarum: mihi videtur vel maximè confirmare, deorum providentia consuli rebus humanis. est enim profectò divinatio, quæ multis locis, rebus, temporibus apparet, tum in privatis, tum maximè in publicis.

263 Multa cernunt haruspices: multa òrâculis declarantur, multa vaticinationibus, multa somniis, multa portentis: quibus cognitiss, multæ sæpe res hominum sententia atque utilitate paratæ, multa etiam pericula depulsa sunt. Hæc igitur five vis,

sive ars, sive natura, ad scientiam rerum futurarum homini profectò est, 32 nec alicuquam à diis immortalibus data. quæ si singula vos forè non movent, nni versa certè tamen inter se connexa, atque conjuncta movere debebunt.

Nec verò universo generi hominum solum, sed etiam sin-
gulis à diis immortalibus consuli, & provideri solet. Licet enim contrahere universitatem generis humani, camque gradatam ad pauciores, postremò deducere ad singulos. Nam si 61 omnibus hominibus, qui ubique sunt, quacumque in ora, ac parte terrarum, ab hujusce terræ, quam nos incolimus, continuatione distantium, deos consulere censemus ob eas causas, quas antè diximus: his quoque hominibus consulunt, qui has nobiscum terras ab oriente ad occidentem colunt.

34 Sin autem his consulunt, qui quasi magnam quandam insulam incolunt, quam nos orbem terræ vocamus: etiam illis consulunt, qui partes ejus insulæ tenent, Europam, Asiam, Africam. Ergo & earum partes diligunt, ut Romam, Athenas, Spartam, Rhodum: & earum urbium separatim ab universis singulis diligunt, ut Pyrrhi bello Curium, Fabricium, Coruncanium; primo Punico Calatinum, Duillium, Metellum, Lutatum; secundo Maximum, Marcellum, Africanum; post hos, Paullum, Gracchum, Catonem, patrumve memoria Scipionem, Laelium: multosque præterea, & nostra civitas, & Græcia tulit singulares viros; quorum neminem nisi juvante deo talem fuisse credendum est.

Quæ ratio poetæ, inaximeque Homerum impulit, ut principibus heroum, Ulyssi, Diomedi, Agamemnoni, Achilli, certos deos, discriminum, & periculorum comites, adjungeret. Præterea ipsorum deorum sæpe presentia, quales supra commemoravi, declarant, ab his & civitatibus, & singulis hominibus consuli. quod quidem intelligitur etiam significationibus rerum futurarum, quæ tum dormientibus, tum vigilantibus portenduntur. multa præterea ostentis, multa in extis admonemur, multisque rebus aliis: quas diuturnus usus ita notavit, ut artem divinationis efficeret. Nemo igitur vir magnus sine aliquo afflatu divino umquam fuit.

Nec verò ita refellendum est, ut, si fegetibus, aut vinetis 16 cujuspiam tempestas nocuerit, aut si quid è vitæ commodis casus abstulerit, eum, cui quid horum acciderit, aut invisum deo, aut neglectum à deo judicemus. Magna dii curant, parva negligunt. Magnis autem viris 35 prosperè semper omnes res: si quidem satis à nostris, & à principe philosophorum Socrate dictum est de ubertatibus virtutis, & copiis.

Hæc mihi ferè in mentem veniebant, quæ dicenda putarem de natura deorum. Tu autem Cotta, si me audias, eandem causam agas, teque & principem civem putes, & pontificem esse cogites, & quoniam in utramque partem vobis licet disputare, hanc potius sumas: camque facultatem differendi, quam tibi à rhetoricis exercitationibus acceptam amplificavit Academia, huc potius conferas. Mala enim, & impia consuetudo est contra deos disputandi, sive ex animo id fit, sive simulatè.

30. Ne putifceret.] Ita quidem Nonius, sed mss. nostri putifceret, quomodo & Victoriani. vulgati putrefceret. Grut.

31. Ex earum corporibus.] Pall. eorum, quæ mutatio generis non insoles Ciceroni. Idem.

32. Nec verò supra terram, sed etiam.] Ita omnino Pall. & P. visumque genus dicendi elegans. hæctenus editi, nec verò tantum supra & c. Idem.

33. Nec ab alio alicui quàm.] Voces ab alio, non visuntur in Pal. pr. aut sec. duo verò Wouvieriani habent, nec aliter quod à Diis & c. ut valde suspicor inquinatum locum glossemate, scribendumque tantum: homini profectò à Diis immortalibus data. Gruter. Agit bonus vir more suo, ejiciens ea in quibus hæret. Inquinatus est locus non glossemate, sed glossematis, quod ignorabant librarii, vere Tul-

liani indocta ejectione. T2 ab alio abfunt etiam a Bufidiano, quæ propterea non esse Tulliana reor, scribendumque: Hæc . . natura ad scientiam rerum futurarum homini profectò est nec alicuquam a diis immortalibus data. Sic notabili voce restituta & ipsi illustramus Tullium, ut in oratione pro Sextio, & libro 111 Tufcul. cap. 9 memoravimus ab patre factam, tanto certius, quod ipsi codices ultro eam suggerunt. Itaque sic edere non dubitavi. Gronov.

34. Sin autem his consulunt.] Nec Victorii editio, nec Pall. tres agnoscent pronomen bis. Gruter.

35. Prosperè semper omnes res.] Est à Victorianis, quibus subscribunt Pall. duo & P. ille Gulielmianus, nisi quod in Pal. pr. prospera. etiam non malè, vulgati voce auctiores, prosperè eveniunt semper. Idem.

M. TULLII CICERONIS
DE
NATURA DEORUM,

A D
M. BRUTUM,
LIBER TERTIUS.

QUAE cum Balbus dixisset, tum aridens Cotta, Serò, inquit, mihi, Balbe, præcipis, quid defendam. ego enim, te disputante, quid contra dicerem, mecum ipse meditabar, neque tam repellendi tui causa, quam ea, quæ minus intelligebam, requirendi. Cum autem suo cuique iudicio sit utendum, difficile factum est, me id sen tire, quod tu velis.

Hic Vellejus, Nescis, inquit, quanta cum expectatione, Cotta, sum te auditurus. iucundus enim Balbo nostro sermo tuus contra Epicurum fuit. præbebo igitur me tibi vicissim attentum contra Stoicos auditorem. spero enim, te, ut soles, bene paratum venire.

Tum Cotta, Si mehercule, inquit, Vellei. neque enim mihi par ratio cum Lucilio est, ac tecum fuit. Qui tandem, inquit ille? Quia mihi videtur Epicurus vester de diis immortalibus non magnopere pugnare. tantummodò negare deos esse non audeat, ne quid invidiæ subeat, aut criminis. Cum verò deos nihil agere, nihil curare confirmat, membrisque humanis esse præditos, sed eorum membrorum usum nullum habere: ludere videtur, satisque putare, si dixerit esse quandam beatam naturam, & æternam.

A Balbo autem animadvertisti, credo, quàm multa dicta sint, quamque, etiam si minus vera, tamen apta inter se, & coherentia. itaque cogito, ut dixi, non tam repellere eius orationem, quàm ea, quæ minus intellexi, requirere. Quare, Balbe, tibi permitto, responderere mihi malis, de singulis rebus querenti ex te ea, quæ parum accepi, an universam audire orationem meam. Tum Balbus: Ego verò, si quid explanari tibi voles, responderere malo. sin me interrogare, non tam intelligendi causa, quàm repellendi; utrum voles, faciam: vel ad singula, quæ requires, statim respondebo: vel, cum peroraris, ad omnia.

Tum Cotta, Optimè, inquit. quamobrem sic agamus, ut nos ipsa ducit oratio. Sed antequàm de re, pauca de me. non enim medicorum mox auctoritate tua, Balbe, orationeque ea, quæ me in perorando cohortabatur, ut meminissim, me & Cottam esse, & pontificem. quod edò, credo, valebat, ut opiniones, quas à majoribus accepimus de diis immortalibus, sacra, caeremonias, religionesque defenderem. Ego verò eas defendam semper, semperque defendi: nec me ex ea opinione, quam à majoribus accepi de cultu deorum immorta-

lium, ullius unquam oratio aut docti, aut indocti movebit. sed cum de religione agitur, Ti. Coruncanium, P. Scipionem, P. Scævolum, pontifices maximos, non Zenonem, aut Cleanthem, aut Chrysiptum sequor: habeoque C. Lælium augurem, eundemque sapientem; quem potius audiam de religione dicentem in illa oratione nobili, quàm quemquam principem Stoicorum. cumque omnis populi Romani religio, in sacra, & in auspicia divisa sit: tertium adjunctum sit; si quid prædictionis causa, ex portentis, & monstris, Sibyllæ interpretes, haruspicesve monuerunt: harum ego religionum nullam unquam contemnendam putavi: mihi que ita persuasi, Romulum auspiciis, Numam sacris constitutis fundamenta jecisse nostræ civitatis: quæ numquam profectò sine summa placatione deorum immortalium tantæ esse potuissent.

Habes, Balbe, quid Cotta, quid pontifex sentiat. nunc ergo intelligam, tu quid sentias. à te enim philosopho rationem accipere deo religionis; majoribus autem nostris, etiam nulla ratione reddita, credere. Tum Balbus, Quam igitur à me rationem, inquit, Cotta, desideras? Et ille, Quadripartita, inquit, fuit divisio tua: primum, ut velles docere deos esse: deinde, quales essent: tum, ab his mundum regi: postremò, consulere eos rebus humanis. Hæc, si rectè memini, partitio fuit. Rectissimè, inquit Balbus: sed expecto, quid requires.

Tum Cotta, Primum quidque videamus, inquit? Et si id est primum, quod inter omnes, nisi admodum impios, convenit, mihi quidem ex animo exuri non potest, esse deos. Id tamen ipsum, quod mihi persuasum est auctoritate majorum, cur ita sit, nihil tu me doces. Quid est, inquit Balbus, si tibi persuasum est, cur à me velis discere? Tum Cotta, Quia sic aggredior, inquit, ad hanc disputationem, quasi nihil unquam audierim de diis immortalibus, nihil cogitaverim, rudem me discipulum, & integrum accipe, & ea, quæ requiro, doce.

Dic igitur, quid requires. Egone? primum illud, cur, quod perspicuum in istam partem, ne egere quidem oratione dixisses, quòd esset perspicuum, & inter omnes constaret, de eo ipso tam multa dixeris. Quia te quoque, inquit, animadverti, Cotta, sæpe, cum in foro diceres, quàm plurimis posses, argumentis onerare iudicem, si modò eam facultatem tibi daret causa. Atque hoc idem & philosophi faciunt, & ego, ut potui, feci. Tu autem, qui id quæris, similiter facis, ac si me roges, cur te duobus contuear oculis, & non altero tantùm, cum idem uno assequi possim.

Tum

1. *Mihi, Balbe.* Gulielmi liber P. *mi Balbe.* sed Pall. nihil abeunt à priore. *Gruterus.*

2. *Dificile factu.* Meliores Palatini codices, *factum*, quod & alibi præterea observavi. *Idem.*

3. *Si mehercule &c.* Ita & scripti nostri, & edd. omnes ante Lambinianam. ea enim, *Sic est me.* Paulus Manutius malebat, *sane mehercule &c.* *Idem.*

4. *Defendam semper, semperque defendi.* Immissi prius *semper*, sive Pall. Wouw. neque aliter Victoriana editio. alie non habent. *Idem.*

5. *Cum de religione agitur, Ti. Coruncanium.* Pal. sec. *agitur tunc*

Coruncanium. probarem, nisi sequentibus præponerentur sua prænominina. *Idem.*

6. *Tanta esse potuissent.* Vulgata *potuissent.* sed alterum restat in mss. nostris & P. & Victorianis. *Idem.*

7. *Fac nunc ergo intelligam.* Lactantius lib. 11 cap. 7. citat, ego; non male: neque pejus statim post, *nulla ratione reddita, ratio nisi credere.* quippe in mss. & vulg. non habent, *rationis est.* *Idem.*

8. *Ex animo exuri non potest.* Ita triga Palatinorum; neque divertendum ad conjecturas. *Idem.*

9. *Persuasum est auctoritate majorum.* Sic quinque minimum mss. nostri, neque recedit Victoriana. alie, *pers. est, esse deos, auctoritate*, repetitione superflua. *Idem.*

4 Tum Cotta, Quam simile istud sit, inquit, tu videris.
 9 Nam ego neque in causis, si quid est evidens, de quo inter omnes conveniat, argumentari soleo: perspicuitas enim argumentatione elevatur: nec, si id facerem in causis forensibus, idem facerem in hac subtilitate sermonis. Cur contuerere autem altero oculo, causa non esset; cum idem obtutus esset amborum, & cum rerum natura, quam tu sapientem esse vis, duo lumina ab animo ad oculos perforata nos habere voluisset. Sed quia non confidebas, tam esse id perspicuum, quam tu velis; propterea multis argumentis deos esse docere voluisti. Mihi enim unum satis erant, ita nobis majores nos vestros tradidisse. Sed tu auctoritates contemnis, ratione pugnas.

10 Patere igitur, rationem meam cum tua ratione contendere. Afferas hæc omnia argumenta, cur dii sint: remque mea sententia minime dubiam, argumentando dubiam facis. Mandavi enim memoria non numerum solum, sed etiam ordinem argumentorum tuorum. primum fuit, cum cælum suspexissemus, statim nos intelligere esse aliquod numen, quo hæc regantur. Ex hoc illud etiam,

Adspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Jovem.

11 Quasi verò quisquam nostrum, istum potius, quam Capitolinum, Jovem appellat: aut hoc perspicuum sit, constetque inter omnes, eos esse deos, quos tibi Vellejus, multique præterea, ne animantes quidem esse concedant. Grave etiam argumentum tibi videbatur, quod opinio de diis immortalibus & omnium esset, & quotidie cresceret. Placer igitur, tantas res opinione stultorum iudicari, vobis præferri, qui illos insanos esse dicatis? At enim præsentem videmus deos, ut apud Regillum Postumius, in Salaria Varienus, nescio quid etiam de Locorum apud Sagram prælio. Quos igitur tu Tyndaridas appellabas, id est, homines homine natos, & quos Homerus, qui recens ab illorum ætate fuit, sepultos esse dicit Lacedæmon: eos tu cantheris albis, nullis calonibus, obviam Varieno venisse existimas, & victoriam populi Romani Varieno potius, homini rustico, quam M. Catoni, qui tum erat princeps, nuntiavisse? Ergo & illud in silice, quod hodie apparet apud Regillum, tamquam vestigium unguæ, Castoris equi credis esse?

12 Nonne mavis illud credere, quod probari potest, animos præclarorum hominum, quales isti Tyndaridæ fuerunt, divinos esse, & æternos, quam eos, qui semel cremati essent, equitare, & in acie pugnare potuisse? aut si hoc fieri potuisset dicis, doceas oportet, quomodo, nec fabellas aniles proferas.

13 Tum Lucilius, An tibi, inquit, fabellæ videntur? nonne A. Postumio ædem Castori & Polluci in foro dedicatam: nonne senatus consultum de Varieno vides? nam de Sagra, Græcorum etiam esse vulgare proverbium: qui, quæ affirmant, certiora esse dicunt, quam illa, quæ apud Sagram. His igitur auctoribus nonne debes moveri? Tum Cotta, Rumoribus, inquit, mecum pugnas, Balbe: ego autem à te rationes requiro.

* Desunt nonnulla. *

6 10 Sequuntur, quæ futura sunt. Effugere enim nemò id potest, quod futurum est. Saepè autem ne utile quidem est scire, quid futurum sit. miserum est enim, nihil proficentem angere, nec habere ne spei quidem extremum, & tamen commune solatium: præsertim cum vos iidem fato fieri dicatis omnia: quod autem semper ex omni æternitate verum fuerit, id esse fatum. Quid igitur juvat, aut quid avertit ad cavendum, scire

aliquid futurum, cum id certè futurum sit? unde potèr ista divinatio? quis invenit fissum jecoris? quis cornicis cantum notavit? quis fortes? quibus ego credo: nec possum. Attii Navii, quem commemorabas, lituum contemnere. Sed qui ista intellecta sunt, à philosophis debeo dicere, præsertim cum isti plurimis de rebus divinis mentiantur.

At medici quoque (ita enim dicebas) saepe falluntur. Quid simile, medicina, cujus ego rationem video, & divinatio? quæ unde oriatur, non intelligo. Tu autem etiam Deciorum devotionibus placatos deos esse census. Quæ fuit eorum tanta iniquitas, ut placari populo Romano non possent, nisi viri tales occidissent? 12 consilium illud imperatorium fuit, quod Græci *επιτηδεια* appellant, sed eorum imperatorum, qui patriæ considerent, vitæ non præcerent. rebantur enim fore, ut exercitus imperatorem, equo incitato se in hostem immitterent, persequeretur: id quod evenit. Nam Fauni vocem equidem numquam audivi. 13 tibi, si audisse te dicis, credam. etsi, Faunus omnino quid sit, nescio. Non igitur adhuc, quantum quidem in te, Balbe, est, intelligo deos esse: quos equidem credo esse, sed nihil docent Stoici.

Nam Cleanthes, ut dicebas, quattuor modis forinatas in animis hominum putat deorum esse notiones. Unus is modus est, de quo satis dixi, qui est susceptus ex præfensione rerum futurarum. Alter ex perturbationibus tempestatum, & reliquis motibus. Tertius ex commoditate rerum, quas percepimus, & copia. Quartus ex astrorum ordine, calique constantia. De præfensione diximus. De perturbationibus cælestibus, & maritimis, & terrenis, non possumus dicere, cum ea fiant, non esse multos, qui illa metuant, & à diis immortalibus fieri existiment.

Sed non id quaeritur, sintne aliqui, qui deos esse putent: dii utrum sint, necne, quaeritur. Nam reliquæ causæ, quas Cleanthes avertit, quarum una est de commodorum, quæ capimus, copia; altera de temporum ordine, calique constantia: tum tractabuntur à nobis, cum disputabimus de providentia deorum; de qua plurima à te, Balbe, dicta sunt: eodemque illa etiam differemus, quod Chryssippus dicere ajebas, quoniam esset aliquid in rerum natura, quod ab homine effici non posset, esse homine aliquid inclius.

Quæque in domo pulcra cum pulcritudine mundi comparabatur, & cum totius mundi convenientiam, consensumque affererebas, Zenonisque breves, & acutulas conclusiones in eam partem sermonis, quam modò dixi, differemus: eodemque tempore illa omnia, quæ à re physicè dicta sunt de vi vinea, deque eo calore, ex quo omnia generari dicebas, loco suo quaerentur: omniaque quæ à te nudius tertius dicta sunt, cum docere velles, deos esse, quare & mundus universus, & sol, & luna, & stellæ sensum ac mentem haberent, in idem tempus reservabo.

A te autem idem illud etiam, atque etiam quaeram, quibus rationibus tibi persuadeas, deos esse. Tum Balbus, Equidem atulisse rationes mihi videor: sed eas tu ita refellis, ut, cum me interrogaturus esse videare, & ego me ad respondendum comparari, repente avertas orationem, nec despondendi locum. Itaque maximæ res, tacitè præterierunt, de divinatione, de fato: quibus de quaestionebus tu quidem strictim, nostri autem multa solent dicere. sed ab hac quaestione, quæ nunc in manibus est, separantur. Quare, si videtur, noli agere confusè: ut hoc explicemus hac disputatione, quod quaeritur.

Optimè, inquit Cotta. Itaque quoniam quattuor in partes totam

10. Sequuntur quæ futura sunt.] Pal. pr. & tert. lacunam hanc tenent verborum continuatione. at sec. habet: à te rationes perscrutatorum quæ futura sunt. ex quibus solum apparet, quantum sibi permiserint librarii. Gruter.

11. Attii Navii.] Dicendum semel est in codice Bussidiano & rone & supra libr. 11 cap. 3 legi Attii Navii, quod idem ex codice Vossiano animad. erit pater lib. 11 de divinat. cap. 38. Attium Navium, quam libri variet. Gronov.

12. Consilium illud imperatorium fuit.] Est à nostris libris quinque & Victoriana editione. vulgati imperatorum. Gruter.

13. Tibi si audisse te dicis.] Pal. pr. & P. tu si audisse te dicis & c. Idem.

14. Idem illud etiam atque etiam & c.] Voculam idem immisi persuasus à Victorii editione, & membranæ nostris. Idem.

15. Quæ nunc in manibus est, separantur.] Pal. pr. & sequentur. Idem.

totam quaestionem divisisti, ¹⁶ de primaque diximus; con-
deremus secundam. quæ mihi talis videtur fuisse, ¹⁷ ut, cum
ostendere velles, quales dii essent, ostenderes nullos esse.
a consuetudine enim oculorum animum abducere difficillimum
dicebas: sed, cum deo nihil præstantius esset, non
dubitabas, quin mundus esset deus, quo nihil in rerum natu-
ra melius esset; modò possemus eum animantem cogitare,
vel potius, ut cetera oculis, sic animo hoc cernere.

²¹ Sed cum mundo negas quidquam esse melius, quid dicis
melius? si pulchrius, assentior. si aptius ad utilitates nostras,
id quoque assentior. Sin autem id dicis, nihil esse mundo sa-
pientius: nullo modo prorsus assentior; non quòd difficile
sit mentem ab oculis sevocare: sed quo magis sevoce, eo mi-
nus id, quod tu vis, postum mente comprehendere. Nihil est
mundo melius in rerum natura. Ne in terris quidem urbe no-
stra. num igitur idcirco in urbe esse rationem, cogitationem,
mentem putas? aut, quoniam non sit, num idcirco existimas
formicam antependam esse huic pulcherrimæ urbi, quòd in
urbe sensus sit nullus, in formica non modò sensus, sed etiam
mens, ratio, memoria? Videre oportet, Balbe, quid tibi
concedatur, non te ipsum, quod velis, sumere.

²² Istum enim locum totum illa vetus Zenonis brevis, & ut
tibi videbatur, acuta conclusio dilatavit. Zeno enim ita con-
cludit. *Quod ratione utitur, melius est, quàm id, quod ratione
non utitur. Nihil autem mundo melius. ratione igitur mundus
utitur.*

²³ Hoc si placet, jam efficies, ut mundus optimè librum le-
gere videatur. Zenonis enim vestigiis hoc modo rationem
poteris concludere. Quod literatum est, id est melius, quàm
quod non est literatum. nihil autem mundo melius. litera-
tus igitur est mundus. Isto modo etiam disertus, & quidem
mathematicus, musicus, omni denique doctrina eruditus,
postremò philosophus erit mundus. ¹⁸ Sæpe dixi, nihil fieri
sine deo, nec ullam vim esse naturæ, ut sui dissimilia posset
effingere. Concedam non modò animantem, & sapientem
esse mundum, sed fidicinem etiam, & tibicinem, quoniam
earum quoque artium homines ex eo procreantur. Nihil igitur
affert pater iste Stoicorum, quare mundum ratione uti pute-
mus, nec cur animantem quidem esse. Non est igitur mun-
dus deus: & tamen: nihil est eo melius. ¹⁹ nihil est enim eo
pulchrius, nihil nobis salutaris, nihil ornatus ad spectu, mo-
tuque constantius. Quòd si mundus universus, non est deus,
ne stellæ quidem, quas tu innumerabiles in deorum numero
reponebas. quarum te cursus æquabiles, æternique delecta-
bant: nec mehercule iniuria, sunt enim admirabili, incredi-
bilique constantia.

²⁴ Sed non omnia, Balbe, quæ cursus certos, & constantes
habent, ea deo potius tribuenda sunt, quàm naturæ. Quid
Chalcidico Euripo in motu identidem reciprocando putas
fieri posse constantius? quid freto Siciliensi? quid Oceani
fervere illis in locis,

Europam Libyamque vapax ubi dividit unda?

Quid? ætus maritimi, vel Hispanienses, vel Britannici, eo-
rumque certis temporibus vel accessus, vel recessus, sine deo
fieri nonne possunt? Vide, quæso, si omnis motus, omnia-
que, quæ certis temporibus ordinem suum conservant, divina

ducimus, ²⁰ ne tertianas quidem febres, & quartanas, divi-
nas esse dicendum sit, quarum reversione, & motu quid po-
test esse constantius? Sed omnium talium rerum ratio red-
denda est.

Quod vos cum facere non potestis, tamquam in aram, con-
fugitis ad deum. Et Chrysis tibi acutè dicere videbatur,
homo sine dubio versutus, & callidus. Virtutes eos appello,
quorum celeriter mens versatur: calidos autem, quorum,
tamquam manus opere, sic animus usû concalluit. Is igitur,
si aliquid est, inquit, quod homo efficere non possit, qui id
efficit, melior est homine. Homo autem hæc, quæ in mundo
sunt, efficere non potest. qui potuit igitur, is præstat homini.
Homini autem præstare quis possit, nisi deus? est igitur deus.
Hæc omnia in eodem, quo illa Zenonis, errore versantur.

Quid enim sit melius, quid præstabilius, quid inter natu-
ram & rationem intersit, non distinguitur. Idemque si dei
non sint, negat esse in omni natura quidquam homine melius.
Id autem putare quemquam hominem, nihil homine esse me-
lius, summa arrogantiæ censet esse. Sit sanè arrogantis, plu-
ris se putare, quàm mundum. At illud non modò non arro-
gantis, sed potius prudentis, intelligere se habere ²¹ sensum,
& rationem; hæc eadem Orionem, & Caniculam non ha-
bere. Et, si domus pulera sit, intelligamus eam dominis,
inquit, ædificatam esse, non muribus. sic igitur mundum
deorum domum existimare debemus. Ita prorsus existima-
rem, si illum ædificatum, non, quemadmodum docebo, à
natura conformatum putarem.

At enim quærit apud Xenophontem Socrates, unde ani-
mam arripuerimus, si nulla fuerit in mundo. Et ego quæro, ²²
unde orationem, unde numeros, unde cantus. Nisi verò lo-
qui solem cum luna putamus, cum propius accesserit, aut ad
harmoniam canere mundum, ut Pythagoras existimat. Natu-
ræ ista sunt, Balbe, naturæ non artificiosè ambulantis, ut ait
Zeno, quod quidem quale sit, jam videbimus, sed omnia
cientis, & agitantis moribus, & mutationibus suis.

Itaque illa mihi placebat oratio de convenientia, consensu-
que naturæ, quam quasi cogitatione continuatam conspire
dicebas. Illud non probabam, quòd negabas id accidere po-
tuisse, nisi ea uno divino spiritu continerentur. Illa verò co-
hæret, & permanet naturæ viribus, non deorum: estque in
ea iste quasi consensus, quam *συμπάθεια* Græci vocant: sed
ea, quo sua sponte major est, eo minùs divina ratione fieri
existimanda est.

Illam autem, quæ Carneades afferebat, quemadmodum dis-
solvitis? Si nullum corpus immortale sit, nullum esse corpus
sempternum. corpus autem immortale nullum esse, ne indi-
viduum quidem, nec quod dirimi, distrahive non possit.
Cumque omne animal patibilem naturam habeat, nullum est
eorum, quod effugiat accipiendi aliquid extrinsecus, id est,
quasi ferendi, & patiendi necessitatem. Et, si omne animal
mortale est, immortale nullum est. ²² Ergo itidem si omne
animal secari ac dividi potest, nullum est eorum individuum,
nullum æternum. Atqui omne animal ad accipiendam vim
externam, & ferendam paratum est. mortale igitur omne
animal, & dissolubile, & dividuum sit necesse est.

Ut eum, si omnis cera commutabilis esset, nihil esset ce-
reum,

^{16.} De primaque diximus.] Haud aliter editi à Victorio, nec re-
edit Pal. pr. quam quod is, quæ. sec. quia. tert. quidem quomodo
vulgati. Græc.

^{17.} Ut cum ostendere velles, quales dii essent, ostenderes nullos esse.]
Non opinor fecisse Victorium sine interventu veterum librorum,
ut ederet, ut ostenderes n. e. geminata sic particula, ne, etsi in aliis
id non ita occurrit. Est certe id Ciceronis, ut docuit Malaspina ad
librum viii epist. 5 ad Attic. Gronov.

^{18.} Sæpe dixi, nihil &c.] Revocavi Aldi senis lectionem, quod
ei proximè accederet nostri codd. in quibus dixi, quomodo & editi
Victorius: at ceteri dixit. Gruter.

^{19.} Nihil est enim copulcius, nihil nobis salutaris.] Illud enim,
& nobis revocavi ex libris nostris editionibusque veteribus. nam
Victoriana habet heic primam vocem, Aldus pater secundam; quam

nihilominus Victorius applicat membro sequenti, nihil nobis orna-
tius. Idem.

^{20.} Ne tertianas quidem febres.] Ita omnes Pall. & editi ante
Lambinum. is vel invitis libris referendum duxit, quoque. quod
Mureto placebat; vel adeo item. Idem.

^{21.} Sensum & rationem; hæc eadem Orionem & Caniculam non ha-
bere.] Admissi, inventum à P. Manutio in libro scripto, Orionem;
quod ei alluderent omnino Pall. in quibus omnibus, sensum & ra-
tionem; hæc eadem Orionem & Caniculam &c. cum alioquin editi:
sensum & rationem, & orationem, hæc eadem & caniculam. Idem.

^{22.} Ergo itidem, si omne animal &c.] Est à Pall. item P. neque
secus editio Victorii. Retrò editi Et, si omne, quidam scripti ha-
bebant, Ergo idem s. &c. Idem.

rum, quod commutari non possit: item nihil argenteum, nihil æneum, si commutabilis esset natura argenti & æris. similiter igitur, si omnia, quæ sunt, è quibus cuncta constant, mutabilia sunt: nullum corpus esse potest non mutabile. mutabilia autem sunt illa, ex quibus omnia constant, ut vobis videatur. omne igitur corpus, mutabile est. At si esset corpus aliquod immortale, non esset omne mutabile. ita efficiatur, ut omne corpus, mortale sit. etenim omne corpus aut aqua, aut aer, aut ignis, aut terra est, aut id, quod est concretum ex his, aut ex aliqua parte eorum. horum autem nihil est, quin intereat.

11 Nam & terrenum omne dividitur, & humor ita mollis est, ut facilis comprimatur, collidique possit. ignis verò, & aer omni impulsu facillimè pellitur, naturaque cedens est maximè, & dissipabilis. præterea omnia hæc tum intereunt, cum in naturam aliam convertuntur: quod fit, cum terra in aquam se vertit, & cum ex aqua oritur aer, & cum ex aere æther, cumque eadem vicissim retrò commeant. Quòd si ea intereant, ex quibus constet omne animal, nullum est animal sempiternum.

12 Et, ut hæc omittamus, tamen animal nullum inveniri potest, quod neque natum unquam sit, & semper sit futurum. omne enim animal sensum habet. sentit igitur & calida, & frigida, & dulcia, & amara, nec potest ullo sensu jucunda accipere, & non accipere contraria. si igitur voluptatis sensum capit, doloris etiam capit. quod autem dolorem accipit, id accipiat etiam interitum necesse est. omne igitur animal conficiendum est esse mortale.

13 Præterea, si quid esset, quod nec voluptatem sentiat, nec dolorem, id animal esse non potest. sicut autem quod animal est, id illa necesse est sentiat: & quod ea sentiat, non potest esse æternum: & omne animal sentit: nullum igitur animal est æternum. Præterea nullum potest esse animal, in quo non & appetitio sit, & declinatio naturalis. appetuntur autem, quæ secundum naturam sunt, declinantur contraria: & omne animal appetit quædam, & fugit à quibusdam. Quod autem refugit, id contra naturam est: & quod est contra naturam, id habet vim interimendi. omne ergo animal intereat necesse est.

14 Innumerabilia sunt, ex quibus effici, cogique possit, nihil esse, quod sensum habeat, quin id intereat. etenim ea ipsa, quæ sentiuntur, ut frigus, & calor, ut voluptas, & dolor, ut cetera, cum amplificata sunt, interimunt. nec ullum animal est sine sensu. nullum igitur animal est æternum.

15 Etenim aut simplex est natura animantis, ut vel terrena sit, vel ignea, vel animalis, vel humida: quod quale sit, ne intelligi quidem potest: aut concretum ex pluribus naturis, quarum suum quoque locum habeat, quo naturæ vi efferatur: alia infimum, alia suum, alia medium. Hæc ad quoddam tempus coherere possunt: semper autem nullo modo possunt. necesse est enim, suum quoque in locum natura rapiatur. nullum igitur animal est sempiternum.

16 Sed omnia vestri, Balbe, solent ad igneam vim referre, Heraclitum, ut opinor, sequentes: quem ipsum non omnes interpretantur uno modo. qui quoniam, quid diceret, intelligi noluit, omittamus. vos autem ita dicitis, omnem vim esse ignem. itaque & animantes, cum calor defecerit, tum interite: & in omni natura rerum id vivere, id vigere, quod caleat. ego autem non intelligo, quo modo calore extincto corpora intereant, non intereant humore, aut spiritu amisso, præsertim cum intereant etiam nimio calore.

Quamobrem id quidem commune est de calido: verumtamen videamus exitum. Ita vultis, opinor, nihil esse animal extrinsecus in natura, atque mundo, præter ignem. qui magis, quam præter animam, unde animantium quoque constet animus, ex quo anima dicitur? Quo modo autem hoc, quasi concedatur, sumitis, nihil esse animum, nisi ignem? probabilius enim videtur, tale quiddam esse animum, ut sit ex igne, atque anima temperatum. quòd si ignis ex sese ipse animal est, nulla se alia admiscente natura, quoniam is, cum inest in corporibus nostris, efficit ut sentiamus: non potest ipse esse sine sensu. rursus eadem dici possunt. quiddam est enim, quod sensum habeat, id necesse est sentiat & voluptatem, & dolorem: ad quem autem dolor veniat, ad eundem etiam interitum venire. ita fit, ut ne ignem quidem efficere possitis æternum.

Quid enim? non eisdem vobis placet, omnem ignem pastus indigere? nec permanere ullo modo posse, nisi alatur: alii autem solem, lunam, reliqua astra, aquis, alia dulcibus, alia marinis? eamque causam Cleanthes asserit, cur se sol referat, nec longius progrediatur solstitiali orbe, itemque brutali, ne longius discedat à cibo. hoc totum quale sit, mox. nunc autem concludatur illud, quod interire possit, id æternum non esse natura: ignem autem interitum esse, nisi alatur: non esse igitur natura ignem sempiternum.

Qualem autem deum intelligere nos possumus nulla virtute præditum? Quid enim? prudentiamne deo tribuimus? quæ constat ex scientia rerum bonarum, & malarum, & nec bonarum, nec malarum. Cui mali nihil est, nec esse potest, quid huic opus est delectu bonorum, & malorum? quid autem ratione? quid intelligentia? quibus utimur ad eam rem, ut apertis obscura assequamur. at obscurum deo nihil potest esse. nam iustitia, quæ suum cuique distribuit, quid pertinet ad deos? hominum enim societas, & communitas, ut vos dicitis, iustitiam procreavit. temperantia autem constat ex prætermittendis voluptatibus corporis: cui si locus in cælo est, est etiam voluptatibus. Nam fortis deus intelligi qui potest? in dolore, an in labore, an in periculo? quorum deum nihil attingit.

Nec ratione igitur utentem, nec virtute ulla præditum deum intelligere qui possumus? Nec verò vulgi, atque imperitorum inscitiam despiciere possum, cum ea considero, quæ dicuntur à Stoicis. sunt enim illa imperitorum. Piscem Syri venerantur. omne ferè genus bestiarum Ægyptii consecraverunt. Jam verò in Græcia multos habent ex hominibus deos, Alabandum, Alabandi: Tenedi, Tencem: Leucotheam, quæ fuit Ino, & ejus Palamoneum filium, cuncta Græcia; Herculeum, Æsculapium, Tyndaridas: Romulum nostrum, aliosque complures: quos quasi novos, & adscripticios cives in calum receptos putant. Hæc igitur indocti.

Quid vos philosophi? qui meliora? omittit illa: sunt enim præclara. Sit sanè deus ipse mundus. Hoc credo illud esse

Sublime candens, quem invocant omnes Iovem.

quare igitur plures adiungimus deos? quanta autem est eorum multitudo? mihi quidem sanè multi videntur. singulas enim stellas numeras deos, eosque aut belluarum nomine appellas, ut Capram, ut Lupam, ut Taurum, ut Leonem: aut rerum inanimatarum, ut Argon, ut Aram, ut Coronam.

Sed ut hæc concedantur, reliqua qui tandem non modò concedi, sed omnino intelligi possunt? cum fruges, Cæterem; vinum, Liberum dicimus, genere nos quidem sermonis utimur usitato: sed eequem tam amentem esse putas, qui illud,

quo

23. Ut frigus & calor, ut voluptas & dolor. Est à Pal. sec. alluduntque Guilielmi, in quibus posterius & vulgata prius, ut frigus, ut calor, ut voluptas, ut dolor. Crut.

24. Cum amplificata sunt, interimunt. Pal. pr. sec. item P. intereunt. Idem.

25. Sunt enim illa imperitorum. Nescio an non isthæc haberi possint pro spuris. Idem.

26. Jam verò in Græcia multos habent ex hominibus Deos. Gu-

lielmi ille P. habet tantum Jam Græcia multos habet ex &c. Idem.

27. Ut Lupam &c. Consultantur P. Victorii Variæ lectiones libro xxxii. cap. 3. Robertus Titius emendabat ut Nepam lib. ix. Controverforum cap. 4. sed ei Villiomarus minime acquiescit, nisi concedamus intelligi Scorpionum. Idem.

28. Ut Argon? Victorius Argo, & sic quoque vidit in MStropater. Gronovius.

quo vescatur, deum credat esse? Nam quos ab hominibus pervenisse dicis ad deos, ²⁹ tu reddes rationem, quemadmodum idem fieri potuerit, aut cur fieri deserit, & ego discam libenter. quomodo nunc quidem est, non video, quo pacto ille, cui ³⁰ in monte Oetæo illatæ lampades fuerint, ut ait Accius, in domum æternam patris ex illo ardore pervenerit. quem tamen Homerus conveniri apud inferos facit ab Ulyssæ, sicut ceteros, qui excefferant vita.

³¹ Quamquam, quem potissimum Herculem colamus, scire sanè velim. plures enim tradunt nobis ii, qui interiores scrutantur, & reconditas litteras: antiquissimum, Jove natum, sed antiquissimo item Jove. nam Joves quosque plures in præficus Græcorum litteris invenimus. ex eo igitur & Lysito est is Hercules, quem concertavisse cum Apolline de tripode accepimus. alter traditur Nilo natus, Ægyptius: quem ajunt Phrygiæ litteras conscripsisse. Tertius est ³² ex Idæis Digitis: cui inferias affertunt. ³³ Quartus, Jovis & Asteriæ, Latonæ fororis, ³⁴ qui Tyri maximè colitur; cuius Karthaginem filiam ferunt. Quintus in India, qui Belus dicitur. Sextus hic ex Alcumena, quem Jupiter genuit, sed tertius Jupiter: quoniam, ut jam docebo, plures Joves etiam accepimus.

¹⁷ Quando enim me in hunc locum deduxit oratio, docebo, ⁴³ meliora me didicisse de colendis diis immortalibus jure pontificio, & majorum more, capedunculis is, quas Numa nobis reliquit, de quibus in illa aureola orationula dicit Lælius, quàm rationibus Stoicorum. Si enim vos sequar, dic, quid ei respondeam, qui me sic roget: Si dii sunt, suntne etiam Nymphæ deæ? si Nymphæ, Panifici etiam, & Satyri? Hi autem non sunt: ne Nymphæ quidem deæ igitur. At earum templa sunt publicè vota, & dedicata. ³⁴ Quid igitur? ne ceteri quidem ergo dii, quorum templa sunt dedicata. Age porro, Jovem, & Neptunum, deum numeras. ergo etiam Orcus, frater eorum, deus, ³⁵ & illi, qui fluere apud inferos dicuntur, Acheron, ³⁶ Cocytus, Pyriphlegethon: tum Charon, tum Cerberus, dii putandi.

⁴⁴ At id quidem repudiandum: ne Orcus quidem igitur. Quid dicitis ergo de fratribus? hæc Carneades agebat, non ut deos tolleret: quid enim philosopho minus conveniens? sed ut Stoicos nihil de diis explicare convinceret. Itaque insequeretur. Quid enim? agebat, si ii fratres sunt in numero deorum, num de patre eorum Saturno negati potest? quem vulgò maximè ad Occidentem colunt. qui si est deus, patrem quo-

que ejus, Cælum, esse deum confitendum est. Quod si ita est, Cæli quoque parentes dii habendi sunt, Æther, & Dies, eorumque fratres, & sorores: qui à genealogis antiquis sic nominantur, ³⁷ Amor, Dolus, Metus, Labor, Invidentia, Fatum, Senectus, Mors, Tenebræ, Misericordia, Querela, ³⁸ Gratia, Fraus, Pertinacia, Parca, Hesperides, Somnia: quas omnes Erebo, & Noctæ natos ferunt. Aut igitur hæc monstranda sunt, aut prima illa tollenda.

Quid? Apollinem, Vulcanum, Mercurium, ceteros, deos ¹⁸ esse dicis: de Hercule, Æsculapio, Libero, Castore, Polluce ⁴⁵ dubitabis? At hi quidem coluntur æquè, atque illi; apud quosdam etiam multo magis. Ergo hi, dii sunt habendi, mortalibus nati matribus? Quid? Aristæus, qui olivæ dicitur inventor, Apollinis filius: Theseus, qui Neptuni: reliqui, quorum patres dii, non erunt in deorum numero? Quid, quorum matres? opiner etiam magis. ut enim in jure civili, ³⁹ qui est matre libera, libet est: item jure nature, qui dea matre est, deus sit necesse est. Itaque Achilles ⁴⁰ Atypalinenses insulani sanctissimum colunt. qui si deus est: & Orpheus, & Rhæsus, dii sunt, Musa matre nati. nisi fortè maritimæ nuptiæ terrenis anteponuntur. Si hi, dii non sunt, quia nati sunt: quo modo illi sunt?

Vide igitur, ne virtutibus hominum isti honores habeantur, non immortalitatibus: quod tu quoque, Balbe, visus es dicere. Quo modo autem potes, si Latonam deam putas, Hecaten non putare, ⁴¹ quæ matre Asteria est, sorore Latonæ? an hæc quoque dea est? vidimus enim ejus aras, delubraque in Græcia. sin hæc dea est, cur non Eumenides? quæ si deæ sunt, quarum & Athenis fanum est, & apud nos, ut ego interpretor, lucus Furinæ: Furinæ deæ sunt, specularitrices, credo, & vindices facinorum, ⁴² & sceleries.

Quod si tales dii sunt, ut rebus humanis intersint: Natio ⁴⁷ quoque, dea putanda est: cui, cum fana circumvis in agro Ardeati, rem divinam facere solemus. quæ quia partus matronarum tueatur, à nascentibus Natio nominata est. Ea si dea est; dii omnes illi qui commemorabantur à te, Honos, Fides, Mens, Concordia. ergo etiam Spes, Moneta, omniaque quæ cogitatione nobismet ⁴³ ipsis possimus fingere. quod si verisimile non est: ne illud quidem est, hæc unde fluxerunt. Quid autem dicis? si dii sunt illi, quos colimus, & accepimus: cur non eodem in genere Serapim, & limque numeremus? quod si facimus, cur barbarorum deos repudiemus? boves igitur, & equos, ibes, accipitres, apidas, crocodilos, pisces,

^{29.} Tu reddes rationem.] Pal. sec. reddh. tert. & Wou. rede. forte fuit, reddest rationem. Gruterus.

^{30.} In monte Oetæo.] Pal. pr. & sec. in monte in Oetæo. ut fortassis in monte, sit additamentum scribæ. Idem.

^{31.} Ex Idæis Digitis.] Non potui omittere trium Palatinorum scripturam, confirmatam insuper editione Victoriæ. P. Manutius reposuit Ex Idæis Dactylis, fide, ut inquit mss. sed sic nulli Gulielmiani, nulli Wouveriani; alludere potius nostris Digitis, ut Latine locutus fuerit Cicero, non Græcè. hueque etiam inclinabat lectio olim publicata, ex Idæis indigenis. Idem.

^{32.} Quartus, Jovis & Asteriæ &c.] Sic ferè Lambinus, addito nempe est, &c. Verùm Pall tres habent voce amplius; cui quartus est Asteria. Gruterus. Hanc voculam quoque ipse notavi in Bullidiano, & pater in alio, ut opiner scripsisse Tullium, cui inferias afferunt Coi. Quartus &c. Gronovius.

^{33.} Qui Tyri maximè colitur.] Est & istud à quatuor nostris membranarum, atque editione Victoriæ. vulgata, quem Tyrii maximè colunt. Gruterus.

^{34.} Quid igitur? ne ceteri quidem ergo Dii.] Ita placuit distinguere cum Pall. nam Victoriæ legit cum nota interrogationis: Lambinus verò punctum posuit post vocem quidem. malè. imò si sequenda membranz nostræ, eradica binus illud Quid igitur, cuius nullum vestigium in primo aut sec. habet quidem solum igitur tertius; sed is omisit mox ergo. Idem.

^{35.} Et illi qui fluere apud inferos dicuntur.] Brevius P & Pal. pr. qui fluunt apud inferos. restat tamen alterum in ceteris nostris. Idem.

^{36.} Cocytus, Pyriphlegethon.] Secutus sum Pall. tres & Wou. duos; neque aliter elij à P. Victoriæ. nam vulgat; Cocytus, Styx,

Phlegethon. mirum non item adjecisse Leiben, ut ne quis deesset. Idem.

^{37.} Amor, Dolus, Metus &c.] Non ausus sum recedere à Victoriæ editione; ea priores, Notus, quod plerique typographorum retinuerunt, restatque in Pall. tert. sed duo priores, ut & P. habent, Modus. quod examinabat otiosiores. Idem.

^{38.} Gratia.] Vox hæc mihi suspecta; ob ea quæ mox inferet auctor; ubi monstra vocat totam hanc progeniem. Gruterus. Etiam in Higinii fabulis frater Doli agnoscebat Timor. Sed Bullidiano hoc loco morbus. Gronovius.

^{39.} Qui est matre libera liber est: item jure nature, qui dea matre est.] Est rursus à Victoriæ: neque aliter Pall. nostri. vulgata lectio, de matre, item de dea. Gruterus.

^{40.} Atypalinenses insulani sanctissimum colunt.] Est à Pal. secundo, quod & fuisse in membranarum Victoriæ, fidem facit editio ejus. erat in Pal. pr. Atypalinenses insula. in tert. & P. Atypalinenses insula. Wou. Atypalinenses insula. in omnibus colunt, non colit. vulgo enim Atypalinenses insula sancti. colit. Gruterus. Ex Palatini primi scriptura videtur manifeste patere manum Tullii fuisse Atypalinenses (quod etiam celator in tertio Pal. & P.) de insula. Cæterum mox alii editi habent matre musa nati, unde Is. Vossius, Martæ & Musæ nati. Gronovius.

^{41.} Quæ matre Asteria est, sorore Latonæ?] Nostris libri nihil discrepant, nisi quod in Pal. pr. est, Asteria, sorore Latonæ. Lambinus impudenti arrogancia finxit nobis, cuius materera Asteria est; mater Latonæ. Gruterus.

^{42.} Et sceleries.] Vulgati scelerrum, sed præter Pall. tres, & P. & editionem Victoriæ. Idem.

^{43.} Ipsa possimus fingere.] Gulielmii P. amplius, ipsius volumus fingere vel possimus. Sed ita nullus Palatinorum. Idem.

pisces, canes, lupos, feles, multas præterea beluas, in deorum numero reponemus. quæ si rejiciamus, illa quoque unde hæc nata sunt, rejiciemus.

43 Quid deinde? Ino, dea dicitur, 44 quæ Leucothea à Grecis, a nobis Matuta dicitur, cum sit Cadmi filia? Circe autem, 45 & Pasiphae, & Aee, è Perseide, Oceani filia, nata, patre Sole, in deorum numero non habebuntur? quamquam Circeam quoque coloni nostri Circeiensis religiose colunt. Ergo hanc deam dicis. Quid Medæ respondebis? quæ duobus avis, Sole, & Oceano, Aeta patre, matre Idyia procreata est. Quid hujus Absyrti fratri, qui est apud Pacuvium Ægialeus? sed illud nomen veterum litteris usitatus. Qui si dii non sunt, verè quid agat Ino. hæc enim omnia ex eodem fonte fluxerunt.

49 An Amphiarus, deus erit, & Trophonius? nostri quidem publicani, rùm essent agri in Bœotia deorum immortalium excepti lege censoria, negabant immortales esse ullos, qui aliquando homines fuissent. Sed si sunt hi dii; est certè Erechtheus, cujus Athenis & delubrum vidimus, & sacerdotem. Quem si deum facimus, quid aut de Codro dubitare possumus, aut de ceteris, qui pugnant pro patriæ libertate ceciderunt? quod si probabile non est: ne illa quidem superiora, unde hæc manant, probanda sunt.

50 Atque in plerisque civitatibus intelligi potest, augendæ virtutis gratia, quo libertatis reipublicæ causâ periculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam honore deorum immortalium consecratam. ob eam enim ipsam causam Erechtheus Athenis, filiaque ejus in numero deorum sunt. Itemque 46 Leonaticum est delubrum Athenis, quod Leocorion nominatur. Alabandenses quidem sanctiùs Alabandum colunt, à quo est urbs illa condita, quam quemquam nobilium deorum: apud quos non inurbanè Stratonicus, ut multa, cum quidam ei molestus, Alabandum deum esse confirmaret, Herculeum negaret: Ergo, inquit, mihi Alabandus, tibi Hercules sit iratus.

20 Illa autem, Balbe, quæ tu à cælo, astrisque ducebas, quam

51 longè serpent, non vides. Solem, deum esse, Lunamque, quorum alterum Apollinem Græci, alteram Dianam putant. Quod si Luna, dea est: ergo etiam Lucifer: ceteraque errantes, numerum deorum obtinebunt. igitur etiam inerrantes. Cur autem 47 Arqui species non in deorum numero reponatur? est enim pulcher, & ob eam causam, quia speciem habeat admirabilem, Thaumante dicitur esse nata. cujus si divina

natura est, quid facies nubibus? arcus enim ipse ex nubibus efficitur quodam modo coloratus. Quarum una etiam Centauros peperisse dicitur. Quod si nubes retuleris in deos, referenda certè erunt tempestates, quæ populi Romani ritibus consecratae sunt. Ergo imbres, nimbi, procellæ, turbines, dii putandi. nostri quidem duces, mare ingredientes, immolare hostiam fluctibus consueverunt.

Tum si est Ceres à gerendo (ita enim dicebas) terra ipsa dea est, & ita habetur: quæ est enim alia Tellus? sin terra: mare etiam; quem Neptunum esse dicebas: ergo & flumina, & fontes. Itaque & Fontis delubrum Mafso ex Corsica dedicavit: & in augurum precatione Tiberinum, Spinonem, 48 Anemonem, Nodinum, alia propinquorum fluminum nomina videmus. Ergo hoc aut in immensum serpet, aut nihil horum recipimus, nec illa infinita ratio superstitionis probabitur.

Nihil ergo horum probandum est. Dicamus igitur, Balbe, 21 oportet contra illos etiam, qui hos deos ex hominum genere in cælum translatos, non re, sed opinione esse dicunt, quos augustè omnes, sanctèque veneramus. Principio Joves tres numerantur ii, qui theologi nominantur: ex quibus primum, & secundum natos in Arcadia: alterum patre Æthere, ex quo etiam Proserpinam natam ferunt, & Liberum: alterum patre Cælo, qui genuisse Minervam dicitur, quam principem, & inventricem belli ferunt: tertium Cretensem, Saturni filium: cujus in illa insula sepulcrum ostenditur. 49 etiam apud Grajos multis modis nominantur. Primi tres, 49 qui appellantur Anaces, Athenis ex Jove, rege antiquissimo, & Proserpina nati, 50 Tritopatreus, Eubuleus, Dionysius. Secundi, Iove tertio nati ex Leda, Castor & Pollux. Tertii dicuntur à nonnullis 51 Aleo, & Melampus, Emolus, Atrei filii, qui Pelope natus fuit.

52 Jam Musæ primæ quattuor, natae Jove altero, Thelxiope, Aede, Melere, Melere: secundæ, Jove tertio & Mnemosyne, procreatae novem: tertiæ, 53 Jove tertio Pierio natae, & Antiopa, quas Pieridas, & Pierias solent poetæ appellare, isdem nominibus, eodem numero, quo proximæ superiores. Cumque tu Solem, quia solus esset, appellatum esse dicas: Soles ipsi quam multi à theologis proferuntur? unus eorum Jove natus, nepos Ætheris: alter, Hyperione: tertius, Vulcano, Nili filio; cujus urbem Ægypti volunt esse eam, quæ Heliopolis appellatur: quartus is, quem heroicis temporibus Achanto Rhodi peperisse dicitur, 54 * Jalyssi, Ca-

44. Quæ Leucothea à Grecis, à nobis Matuta dicitur.] Aliter nostra triga & ed. Victorii, nempe, Ino Dea dicitur, & Lene. à Grecis, à nob. Mat. dicitur. quam scripturam si admittimus, ejiciemus primum dicitur. Grut.

45. Et Pasiphae & Aee, è Perseide.] Huc tendunt omnes libri nostri scripti, expresseruntque aperte Pall. tres; neque aliter edidit Victorius. prius cusi, & Pasiphae & Perseide. vel & Pasiphae & Hesperides, è Perseide. Idem.

46. Leonaticum est delubrum.] Ita etiam Pall. & P. non, Leonatarum, uti publicatit Lambinus. videtur Gul. Canterus lib. v. Novar. Lect. cap. 18. Grut. Leoniticum esse puto, Arvalico. Gronov.

47. Arqui species.] Est à Pal. pr. & editione Victorii, neque recedit Pal. sec. quam quod is, Arci. vulgati, Arenis, species. Grut.

48. Anemonem.] Sic & Pall. nostri. Turibus ad Varronem tentabat Antonenem. Idem.

49. Qui appellantur Anaces.] Vetus editio Aldi, Anactes, neque fecit Pall. tres & P. Gulielmi, adeo ut videtur revocandum. Idem.

50. Tritopatreus.] Sic idem inf. quibus accedit editio Victorii, vulgati, Tritopatreus. Idem.

51. Aleo & Mel.] In Buslidiano & aliis pluribus legi scio Aleo. Gronovius.

52. Jam Musæ primæ quattuor, natae Jove altero, Thelxiope, Aede, Arche, Melere.] Ita editio Victorii, jalluduntque Pall. nostri atque P. nisi quod omnes, natae Jove altero, nata Thelxione, aut simile quid. Aldus avus vulgarat, altera Thelxiope, Mneme, Aede, Melere. præter membranas sane nostras, in quib. clarè Arche. & nisi me fallit, Camerarii conjectura proximè accedit ad scripturam nostrorum; Jam Musæ primæ III. Jove altero nata è Thelxiope, Aede, Melere. nam Pal. tert. expressit per notam, III. Gruterus. Certè hæc nota nihil jurat Camerarii mutationem, & sine dubio quattuor

nominantur in MSSis, vel ut incepit Gruterus publicare, pergunt Thelxiope nec archemelete, vel thelxionese arche melere, nisi qui eadem, nata & thelxio. quod credo & in Palatinis esse, licet neglexerit Gruterus, a quo nescio unde aut cur in contextu servata sit Mneme, quam rejeci. In his existat videtur clare Thelxiope, Nete, Arche, non Thelxionem, ut nonnulli. Nete, vero notissima inter chorodas. Gronov.

53. Jove tertio Pierio natae & Antiopa.] Sic Victoriani, sic nostri duo. nam tert. Piero. editi alii Pierie natae; quod & in Pal. quarto & quinto. Gruterus. In quibus non advertitis duas priores voces esse inducendas, utpote inessam iteratas ex præcedenti versu & ab unius scribæ exemplo propagatas in omnes libros? Gron.

54. Avum Jalyssi, Camiri, & Lindi.] Vox avum non est in ullo Pal. aut P. qui licet mendosissimi omnes, annectunt Lindo nescio quem nomine Rhodi, aut Thodi. Victorius edidit dicitur Jalyssum, Camirum, Lindum. sed casum illum quartum nostri non agnoscunt. Gruterus. Et vocem avum ut eradamus non esse Cicconis, sed aliejus eorum, qui ex fabularis historiae fragmentis hæc ordinare voluerunt, quam possumus petere majorem siem eâ quæ præter MSSos libros (nam nec in Buslidiano. nec in Vossiano est) nobis datur ab Arnobio lib. 4, ubi satis patet eum descripsisse hæc verba; Quævis Jalyssi pater, quem Rhodi peperit heroicis temporibus Achanto. Quæ aperte liquet descripta esse ex hoc Tullii loco. Quod si in nomine semineo constat mutationis ratio, quod nunc exhibetur Achanto, quem alii Achantho, alii Acantho; vides in illo ipsis literis esse Charito, quam possit forsitan Cicero pro Cydippe, ut aliis vocatur ea, unde solgenit Cereaphum patrem horum trium. Mihi non satisfaciens, id modo egi, ut Cicero suus esset, expulso alieno, & vocem avum redire ad auctorem suum jussi; neque enim scire possumus, an non intellexerit Jalyssi, Camiri, Lindi & Rhodi urbium

Camiri, & Lindi: quintus, qui Colchis fertur Æetam, 55 & Circen procreavisse.

22. Vulcani item complures: primus Cælo natus, ex quo & 55 Minerva Apollinem eum, cuius in tutela Athenas antiqui historici esse voluerunt: secundus 56 in Nilo natus, Opas, ut Ægyptii appellant, quem custodem esse Ægypti volunt: tertius ex tertio Jove, & Junone, qui Lemni fabricæ traditur præfuisse: 57 quartus Menalio natus, qui tenuit insulas propter Siciliam, quæ Vulcaniæ nominabantur.

56. Mercurius unus Cælo patre, 58 Die matre natus: cujus obscenitatis excitata natura traditur, quòd ad spectu Proserpinae commotus sit: alter Valentis, & Phoronidis filius, is, 59 qui sub terris habetur, idem Trophonius: tertius Jove tertio natus, & Maja, ex quo, & Penelopa Pana natum ferunt: quartus Nilo patre, quem Ægyptii nefas habent nominare: quintus, quem colunt Pheneatæ, qui & Argum dicitur interemisse, ob eamque causam 60 Ægyptum profugisse, atque Ægyptiis leges, & litteras tradidisse. Hunc Ægyptii 61 Theoth appellant: eodemque nomine anni primus mensis apud eos vocatur.

57. Æsculapiorum primus, Apollinis, quem Arcades colunt; qui speculum invenisse, primusque vulnus dicitur obligavisse: secundus, secundi Mercurii frater. is fulmine percussus, dicitur humatus esse Cynosuris: tertius, 62 Arisippi, & Arsinonæ; qui primus purificationem alvi, dentisque evulsionem, ut ferunt, invenit: ejus in Arcadia non longè à Lufio flumine sepulcrum, & lucus ostenditur. Apollinum antiquissimus is, quem paulo antè ex Vulcano natum esse dixi, cuiusdem Athenarum: alter Corybantis filius, natus in Creta; cujus de illa insula 63 cum Jove ipso certamen fuisse traditur: tertius Jove tertio natus, & Latona: quem ex Hyperboreis Delphos ferunt advenisse: quartus in Arcadia, 64 quem Arcades Nominionem appellant, quòd ab eo se leges ferunt accepisse.

Dianæ item plures: prima Jovis, & Proserpinae, quæ pin- 5 natum Cupidinem genuisse dicitur: secunda notior, quæ Jove tertio, & Latona natam accepimus: 65 tertiam, quæ Upi traditur, Glaucæ mater. eam Græci sæpe Upiam paterno nomine appellant: Dionysos multos habemus: primum de Jove, & Proserpina natum: secundum Nilo, 66 qui Nysam dicitur interemisse: 67 tertium, Caprio patre, eumque regem Asiæ præfuisse dicunt: 68 cui Sabazia sunt instituta: quartum Jove, & Luna, cui sacra Orphica putantur confici: quintum Niso natum, & Thyone, à quo Trieterides constitutæ putantur.

Venus prima Cælo, & Die nata: 69 cujus Elide 70 delu- 5 brum videmus: altera, spuma procreata: ex qua, & Mercurio Cupidinem secundum natum accepimus: tertia, Jove nata, & Diona: quæ nupsit Vulcano. Sed ex ea, & Marte natus Anteros dicitur: quarta, Syria, Tyroque concepta: quæ Astarte vocatur: quam Adonidi nupsisse proditum est. Minerva prima, quam Apollinis matrem supra diximus: secunda orta Nilo, quam Ægyptii Saitæ colunt: tertia illa, quam Jove generatam supra diximus: quarta Jove nata, & Coryphe, Oceani filia: quam 71 Arcades Coriam nominant, & quadrigrarum inventricem ferunt: quinta Pallantis, quæ patrem dicitur interemisse, virginitatem suam violare conantem: cui 72 pinnarum talaria affigunt.

Cupido primus, Mercurio, & Diana prima natus dicitur: 60 secundus, Mercurio, & Venere secunda: 73 tertius quidem est Anteros, Marte, & Venere tertia. 74 Atque hæc quidem ejusmodi, ex veterè Græciæ fama collecta sunt. Quibus intelligis resistendum esse, ne perturbentur religiones. Vestri autem non modò hæc non refellunt, verùm etiam confirmant, interpretando, quorsum quidque pertinet. Sed eò jam, unde huc digressi sumus, revertamur.

Num censēs igitur subtiliore ratione opus esse ad hæc refel- 2 4 lenda? 65

conditorem. Ampelius: *Quartus qui Rhodi natus est, cujus etiam Zemitus est filius.* Gronov.

55. *Et Circen.*] Pal. pr. tert. quart. & P. *Circam*, quæ terminatio visitur quoque in Plauto. Grut.

56. *In Nilo natus Opas.*] Præpositionem in addidit primum Victorius, & reperi in Pall. atque P. *Gruterus*. Pro nomine proprio Bullidians habet *Apis*. Sed miror Gruterum non annotatum, jam diu esse quod viri docti adnumerant pro eo legendum *Phibas*, ut etiam id nuper debuerint rememorare tam sero duo insignes viri, Th. Gale ad Iamblichiana mysteria Ægyptiorum, & Huetius in Demonstrat. Evangel. propositione IV. Gronov.

57. *Quartus Menalio natus.*] Pall. in *Menolio*, *Memalio*, in *Emalio*, *Inmalio*. nihil tamen differunt à se invicem editi. Gruter. Ampelio dicitur *Quartus in Sicilia Miletis filius.* Gronov.

58. *Die matre.*] Sic Pal. sec. tert. quart. verum pr. quintus & P. *Dia*. Gruter.

59. *Qui sub terris habetur.*] Lambinus, *habet*, ex mss. inquit, sed nostri Pall. quinq. non ad stipulantur. propugnat tamen *habet* illud pro *habitat* positum, Gifanius, observationibus suis in linguam Latinam. Idem.

60. *In Ægyptum profugisse.*] Est à Lactantio, ita locum laudante libro I Divin. Inst. cap. 6. ut prodidit primum Xystus Betulejus: acceduntque omnino Pall. nam tert. *Ægyptum præfuisse*, pr. *Ægypto profugisse*, sec. *Ægyptum profugisse*. quart. quint. *Ægypto præfuisse*, ut retro vulgati. Gruterus. In Lactantii citationem consentit quoque Ill. Huetius, ut diserte testatur ibidem. Sed proflus non debuit Gruterum placere, nec certe mihi placet tñ in hic invergere contra certissimam membranarum, quæ exstant vetustissimæ, fidem. Retineamus *Ægyptum* vel *Ægyptum profugisse*, ut regio in constructione consideretur instar urbis, quod faciunt vel præstantissimi veterum. Gronov.

61. *Theoth appellant.*] Sic idem Lactantius, at mss. nostri & Victorii *Theoy*, vel *Thein*. Aldus avus *Theoyth*. Camerarius *Theutatem*. Aldus nepos *Theoth*. Pal. quart. exhibet *Thear*, quint. *Thein*. Gruterus.

62. *Arisippi & Arsinonæ.*] Ampelius edit *Arisseti & Alcippei*, quorum in alterutro patet error. Bullidians habebat *Asippi*. In qua varietate quod vergenus? In nomine virili numero suum exercere placuit Ill. Huetio in propositionibus Ixtæ numero VI, quod paucis opinor probabit. Gronov.

63. *Cum Jove ipso.*] Haud aliter Palatini priores, sed enim quart. quint. P. & Wouvenii codex unus, *cum Jove tertio*. Grut.

64. *Quem Arcades Nominionem.*] Ne hoc quidem acquiescere po-

tuit Ill. ille vir, & quum sic vulgo habeatur, scribit legendum *Niprov*. Sed potuit magis civiliter id justum exprimi, quod dubito an sit æquum; quippe & contra MSSos libros omnes, & infinitæ apud Græcos voces eadem significatione in & terminatæ satis abstinere ab obsequendo nos compellunt: & *Niprov* vocant non Arcades modo, sed omnes Græci. Gronov.

65. *Tertia pater Upi traditur.*] Victorii ed. *Tertia pater Upi traditur*, *Glaucæ matre*. sed sic nullus nostrorum, nisi quod sec. *Tertia pater Upi traditur*. quint. *Tertia pater Upi trad.* Grut.

66. *Qui Nysam dicitur interemisse.*] Ita etiam ferre omnes nostri, quod indicio, ut sciant eruditi, nihil eis inde auxilium ad conjecturas suas. Idem.

67. *Tertium Caprio patre.*] Ampelius. *de Cabito, qui regnavit in Asia*. Quæ sunt satis obscura. Sed ego non dubito, quin uterque scripserit *Cabito*. Gronov.

68. *Cui Sabazia sunt instituta.*] Est à Sigonii libro veterare, ut indicat P. Manutius, quemadmodum & docti antea conceperant; ut liquet ex scholiis Betuleji. nostri non recedunt à vulgatis; *cujus Abazæ sunt inst.* nisi quod quart. ac quint. *cujus ab area*. Grut.

69. *Cujus Elide Aclubrum.*] Pall. duo *Eli*, quod & expressit Victorius. sec. *Helis*. quart. *Ely*. solum restat *Elide* in quinto, codice non nimium bono. Idem.

70. *Delubrum videmus.*] Pall. duo priores & quint. *vidimus*, quod & in Gulielmiano. P. Idem.

71. *Arcades Coriam nominant.*] Pall. pr. sec. tert. quint. *Coriam*. quart. *Corion*. Lambinus reposuit *Coryphasiam*, nimium secutus conjecturam P. Victorii, quam prodidit libro XI Var. lect. cap. 15. quippe licet Arnobius ac Clemens Alexand. meminerint *Coryphasiam*, adferunt ibidem, sic dictam Messeniam, cuius & meminit Pausanias in Messeniis. Cicero heic de Arcadibus loquitur; apud quos *Coriam* cultam, testatur idem in Arcadia Pausanias. quæ monuit me patris sui notis, P. Puteanus, patre Claudio dignissimus filius. Idem.

72. *Pinnarum talaria affigunt.*] Editi à Victorio *affigunt*. sed alterum remanet in nostris scriptis & cæcis antiquioribus. Idem.

73. *Tertius quidem est Anteros &c.*] Lambinus delevit *quidem*, tanquam supervacuum. & verò annotavit Gulielmus abesse, unquam est, suo P. sed enim cum extet in Pall. quatuor & Victorianis, reformarim potius in, *tertiusque idem est Anteros &c.* ut respiciat ad ea que paulo antea dixerat. nam quint. solum habet *Tertius Anteros*. Idem.

74. *Atque hæc quidem ejusmodi.*] Elegantius istud multo, quam hæcenus vulgatum, *Atque hæc quidem atque ejusmodi*. certe secun-

lenda? nam mentem, fidem, spem, virtutem, honorem, victoriam, salutem, concordiam, ceteraque ejusmodi, rerum vim habere videmus, non deorum. Aut enim in nobismet insunt ipsis, ut mens, ut fides, ut spes, ut virtus, ut concordia: aut optantur nobis sunt, ut honos, ut salus, ut victoria. 75 quatum rerum utilitate video etiam consecrata simulacra. Quare autem in his vis deorum insit, tum intelligam, cum cognovero. Quo in genere vel maxime est Fortuna numeranda: quam nemo ab inconstantia, & temeritate se junget: quæ digna certe non sunt deo.

62 Jam verò quid vos illa delectat explicatio fabularum, & enodatio nominum? exsecutum à filio Cælum, vincitum itidem à filio Saturnum. Hæc, & alia generis ejusdem ita descenditis, ut illi, qui ista slexerunt, non modo non insani, sed etiam fuisse sapientes videantur. In enodandis autem nominibus, 76 quod miserandum sit, laboratis. Saturnus, quia se saturat annis: Mavors, quia magna verit: Minerva, quia minuit, aut quia minatur: Venus, quia venit ad omnia: Ceres, à gerendo. Quam periculosa consuetudo? in multis enim nominibus hærebitis. Quid Veiovi facies? quid Vulcanus? quamquam, quoniam Neptunum à nando appellatum putas, nullum erit nomen, quod non possis una littera explicare, unde ductum sit. In quo quidem magis tu mihi natæ visus es, quam ipse Neptunus.

63 Magnam molestiam suscepit, & minimè necessariam primus Zeno, post Cleanthes, deinde Chrysippus, commenticiarum fabularum reddere rationem: vocabulorum, cur quique ita appellati sint, causas explicare. Quod cum facitis, illud profecto contemnitur, longè aliter rem se habere, atque hominum opinio sit: eos enim, qui dii appellantur, rerum naturas esse, non figuras deorum. Qui tantus error fuit, ut perniciosus etiam rebus 77 non modo nomen deorum tribueretur, sed etiam sacra constituerent. Febris enim sanum in Palatio, 78 & Orbonæ ad ædem Latum, & aram malæ Fortunæ Esquiliis consecratam videmus.

64 Omnis igitur talis à philosophia pellatur error, ut, cum de diis immortalibus disputemus, dicamus digna diis immortalibus: de quibus habeo ipse, quid sentiam, non habeo autem, quid tibi assentiar. Neptunum esse dicis, animum cum intelligentia 79 per mare pertinentem. idem de Cere. Istam autem intelligentiam aut maris, aut terræ non modo comprehendere animo, sed ne suspicentur quidem possum attingere. Itaque aliunde mihi querendum est, ut & esse deos, & quales sint dii, discere possim; 80 quam quales tu eos esse vis.

65 Videamus ea, quæ sequuntur: primum deorum providentia mundus regatur: deinde consulantur rebus humanis. hæc enim mihi ex tua partitione restant duo. de quibus si vobis videtur, accuratius dissendendum puto. Mihi verò, inquit Vellejus, valde videtur: nam & majora exspecto; & his, quæ dicta sunt, vehementer assentior. Tum Balbus, Interpretare te, inquit, Corra, nolo. sed sumemus tempus aliud. efficiam profecto ut fateare. Sed

Multa desunt.

Nequaquam istuc istac ibit: magna inest certatio

Nam ut ego illis supplicarem tæta blandiloquentia?

dum illud atque, non est in Pal. pr. sec. quart. quinto, ut nec in P. Idem.

75. *Quarum rerum utilitate, video etiam &c.*] Sic Pal. tert. & quart. sed ceteri, *utilitatem video, video etiam &c.* quod Cicero suo inveniit Victorius; non necessarii. Gruterus. Ab Victorio tamen & illa Palatinorum parte stant etiam Bullidiano, & Vossian. Gronov.

76. *Quod miserandum sit laboratis.*] Mallem ablegatis binis vocalis, *miserandum laboratis.* Grut.

77. *Non modo nomen Deorum tribueretur.*] Pal. pr. & sec. non admiserunt illud modò: & eleganter profecto subaudiatur. Idem.

78. *Et Orbonæ ad ædem Latum.*] Paullus Manutius sic primum reformavit ex mss. Massæi ac Sigonii. prius impressi desituebantur *Orbonæ ad*, neque est in ullo Palatinorum: quod satis iurari

Niobe parumne ratiocinati videtur, & sibi ipsa nefariam pe- 26 stem machinari?

Illud vero quam callida ratione?

Qui vult, quod vult; ita dat se res, ut operam dabit.

Qui est versus omnium seminator malorum:

Ille transversa mente mihi hodie tradidit repagula:

Quibus ego iram omnem recludam, atque illi perniciem dabo:

Mihi mavors, illi luctum: exitium illi, exsilium mihi.

Hanc videlicet rationem, quam vos divino beneficio homini solum tributam dicitis, bestia non habent.

Videsne igitur, quanto munere deorum sumus affecti? at- 67 que eadem Medea patrem, patriamque fugiens:

— postquam pater

Appropinquat, jamque, pæne ut comprehendatur, parat,

Puerum interea obruncat, membraque articulatum dividit,

Perque agros passim dispergit corpus: id ea gratia,

Ut, dum nati dissipatos artus captaret pater,

Ipsa interea effugeret: illum ut mavor tardaret sequi;

Sibi salutem ut familiari pareret parricidio.

Huic ut scelus, 81 sic ne ratio quidem deficit. Quid? ille fuc- 68 nestas epulas fratri comparans, nonne versat huc & illuc cogitatione rationem?

Major mihi moles, majus miscendum est malum,

Qui illius acerbum cor contuadam, & comprimam.

Nec tamen ille ipse est pratercendus, qui non sat habuit con- 27 jugem illex in stuprum: de quo rectè, & verissimè loquitur Atræus:

Quod re in summa summum esse arbitror

Periculum, 82 matres cœquinarum, regias;

Contaminari stirpem; admisceri genus.

At id ipsum quam callidè, qui regnum adulterio quaereret?

Addo (inquit) huc, quod mihi portento caelestium pater

Prodigium misit regni stabiliment mei,

Agnum inter pecudes aurea clarum coma

Quondam Thyestem clepere ausum esse, è regia:

Qua in re adjuvicem conjugem cepit sibi.

Videturne summa improbitate usus non sine summa esse 69 ratione? nec vero scena solum referta est his sceleribus, sed multo vita communis pæne majoribus. Sentit domus unius cujusque, sentit forum, sentit curia, campus, focii, provincia, ut, quemadmodum ratione rectè fiat, sic ratione peccetur. alterumque & à paucis, & rarò; 83 alterum & semper, & à plurimis: ut satius fuerit nullam omnino nobis à diis immortalibus datam esse rationem, quam tanta cum pernicie datam. Ut vinum ægrotis, quia prodest raro, nocet sapissimè, melius est non adhibere omnino, quam spe dubiæ salutis in apertam perniciem incurere: sic haud scio, an melius fuerit, humano generi motum istum celerem cogitationis, acumen, sollertiam, quam rationem vocamus, quoniam pestifera sit multis, admodum paucis salutaris, non dari omnino, quam tam munificè, & tam largè dari.

Quoniam mens, voluntasque divina idcirco consuluit 70 hominibus, quod iis largita est rationem: iis solis consuluit, quos bona ratione donavit: quos videmus, si modò ulli sunt, esse perpaucos. Non placet autem paucis à diis immortalibus esse

neque; cum primus, singularis sit & vetustate & bonitate. Idem.

79. *Per mare pertinentem.*] Sic Victorius & Pal. sec. ac tert. nam ceteri *pergentem*, ut ferè vulgati. Idem.

80. *Quam quales tu eos esse vis.*] Sic quatuor mss. nostri. vulgati antea, *velis*, nam quartus non agnoscit *quàm*. Idem.

81. *Sic ne ratio quidem.*] Ita edidit Victorius & quia idem reperi in Bullidiano, repetivi, non ut Gruterus *nec ratio quidem*. Gronov.

82. *Matres contaminari regias.*] Est à duobus Pall. pr. & sec. à P. & Victoriana. prius erat, *contaminari, regiam contaminari stirpem*. quomodo nullus Palatinorum. Grut. Prave citatum. Gronov.

83. *Alterum & semper & à plurimis.*] Vulgata, *alterum & sepe & à pluribus*. Sed prius illud, revocatum voluit editione sua Victorius, restatque in Pall. & Wouw. Grut.

esse consultum; & sequitur ergo, ut nemini consultum sit.
 28 Huic loco sic soletis occurrere: non idcirco non optinè nobis à diis esse provisum, quòd multi eorum beneficio perversè uterentur. etiam patrimonii multos malè uti: nec ob eam causam eos beneficium à patribus nullum habere.
 29 Quisquam istuc negat? aut quæ est? in collatione ista similitudo? nec enim Herculi Deianira nocere voluit, cum ei tunicam, sanguine Centauri tinctam, dedit: nec prodesse Pherxo Jasoni is, qui gladio vomicomæ ejus aperuit, quam sanare medici non poterant. Multi enim, etiam cum obesse vellent, profuerunt, & cum prodesse, obstruunt. Ita non fit, ex eo, quod datur, ut voluntas ejus, qui dederit, appareat: nec, si is, qui accepit, bene utitur, idcirco is, qui dedit, amice dedit.

71 Quæ enim libido, quæ avaritia, quod facinus aut suscipitur nisi consilio capto, aut sine animi motu, & cogitatione, id est, ratione, perficitur? nam omnis opinio, ratio est, & quidem bona ratio, si vera: mala autem, si fallà est opinio. Sed à deo tantum rationem habemus, si modò habemus: bonam autem rationem, aut non bonam, à nobis. non enim, ut patrimonium relinquatur, sic ratio homini est beneficium deorum data. 86 Quid enim potius hominibus dedissent, si iis nocere voluissent? in justitiâ autem, intemperantiâ, timiditatis quæ semina essent, si his vitiiis ratio non subesset? Medea modò, & Atreus commemorabantur à nobis, heroicæ personæ, inita, subductaque ratione, nefaria scelera meditantur.

72 Quid? levitates commixtæ, parumne semper in ratione versantur? parumne substitit disputat ille in Eunicho?

— quid igitur faciam?

Exclusit, revocat: redeam? non, si me obsecret.

Ille verò in Synephebis Academicorum more contra communem opinionem non dubitat pugnare ratione, qui in amore summo, summaque inopia suæ esse dicit,

Parentem habere avaram, illepidum, in liberos

Difficilem, qui te nec amet, nec studeat tui.

83 Atque huic incredibili sententiæ ratiunculas suggerit:

Aut tu illum fructu fallas: aut per litteras

Avertas aliquid nomen: aut per servolum

Percutias pavidum. posteremò, à parco patre

Quod sumas, 87 quanto dissipat libentius?

Itemque facilem & liberalem patrem, incommodum esse amanti filio disputat: quem

Neque quo pacto fallam, 88 neque quid inde auferam,

Nec quem dolum ad eum, aut machinam commoliar,

Scio quidquam, ita omnes meos dolos, fallacias,

Præstigijs præstrinxit commoditas patris.

Quid ergo isti doli? quid machinæ? quid fallaciæ, præstigiæque? nam sine ratione esse potuerunt? O præclarum munus deorum! ut Phormio possit dicere,

Cedo senem. jam instructa mihi sunt in corde consilia omnia.

30 Sed exeamus è theatro: veniamus in forum, 89 sessum ite

74 precor. quid? ut judicetur, qui tabularium incendit. Quod facinus occultius? At te Q. Sotius, splendidus eques Romanus ex agro Piceno, fecisse confessus est. Qui transcripserit tabulas publicas. Id quoque 90 L. Alenus fecit, cum chirographum Sex-primorum imitatus est. Quid hoc homine solerius? Cognosce alias questiones, auri Tolosani, conjurationis Jugurthinæ. Repete superiora: Tubuli de pecunia ca-

pta obtem judicandam: posteriora, de incestu reprobatione Pe-
 ductæ: tum hac quotidiana, siæ, venena, pecculatus, testa-
 mentorum etiam lege nova questiones. Inde illa actio, ORS
 CONSILIOQUE TVO EVRYTM AIO FACTVM ESSE: inde tot
 judicia de fide inala, tutela, mandati, pro socio, fiducia; re-
 liqua, quæ ex empto, aut vendito, conducto, aut locato con-
 tra fidem sunt: inde judicium publicum rei privatæ lege Læ-
 toria: inde evericulum malitiarum omnium, judicium de
 dolo malo; quod C. Aquilius, familiaris noster, protulit.
 Quem dolum idem Aquilius tum teneri putat, cum aliud
 sit simulatum, aliud actum.

Hanc igitur à diis immortalibus tantam arbitramur malo-
 rum sementem esse factam? Si enim rationem hominibus
 dii dederunt? malitiam dederunt. est enim malitia, versuta,
 & fallax nocendi ratio. Iidem autem dii fraudem dederunt,
 facinus, ceteraque, quorum nihil nec suscipi sine ratione, nec
 effici potest. Utinam igitur, ut illa anus optat,

— ne in nemore Pelio securibus

91 Cæca cecidisset abiegnæ ad terram trabes:

sic istam calliditatem hominibus dii ne dedissent! qua perpauca
 benè utuntur; qui tamen ipsi sæpe à malè utentibus oppri-
 muntur: innumerabiles autem improbè utuntur: ut donum
 hoc divinum rationis, & consilii, ad fraudem hominibus,
 non ad bonitatem impertitum esse videatur.

Sed urgetis identidem, hominum esse istam culpam, non
 deorum. Ut si medicus gravitatem morbi, gubernator vim
 tempestatis accuset. etsi hi quidem homunculi, sed tamen ridi-
 culi. Quis enim te adhibuisset, dixerit quispiam, si ista non
 essent? contra deum licet disputare liberius, in hominum
 vitiiis ais esse culpam. Eam dedisses hominibus rationem, quæ
 vitia, culpamque excluderet. Ubi igitur locus fuit errori deo-
 rum? nam patrimonium spe bene tradendi relinquimus; qua
 possumus falli: deus falli qui potuit? an ut Sol, in curram
 cum Phaethontem filium sustulit: aut Neptunus, cum Them-
 seus Hippolytum perdidit, cum te optandi à Neptuno patre
 habuisset potestatem?

Poetarum ista sunt: nos autem philosophi esse volumus, 77
 rerum auctores, non fabularum. Atque ii tamen ipsi dii poe-
 tici si scissent, perniciofa fore illa filiiis, peccasse in beneficio
 putarentur. Er, si verum est, quod Aristoteli Chius dicere sole-
 bat, nocere audientibus philosophos iis, qui benè dicta male
 interpretarentur: posse enim afortos ex Aristippi, acerbos è
 Zenonis schola exire: profusus, si, qui audierunt, vitiosè es-
 sent discitur, quod perversè philosophorum disputationem
 interpretarentur: tacere præstaret philosophis, quam iis, qui
 se audissent, nocere.

Sic, si homines rationem bono consilio à diis immortalibus 78
 datam, in fraudem, malitiamque convertunt: non dari il-
 lam, quàm dari humano generi melius fuit. Ut si medicus sciat,
 eum ægrotum, qui justus sit vinum sumere, meracius sumptu-
 rum, statimque periturum; magna sit in culpa: sic vestra ista
 providentia reprehendenda, quæ rationem dederit iis, quos
 scierit ea perversè, & improbè uturos. Nisi forte dicitis eam
 nescisse. Utinam quidem! Sed non audebitis. non enim
 ignoro, quanti ejus nomen putetis.

Sed hic quidem locus concludi jam potest. Nam si stulti- 32
 tia, consensu omnium philosophorum, majus est malum, 79
 quàm si omnia mala & fortunæ, & corporis ex altera parte
 ponantur.

84. Quisquam istuc negat? Nostri duo adhuc amplius, Quisquam ne istuc negat? Vulgati Quis istuc negat? sed alterum substituit etiam fide eodum Vistorii: utique si à recepta lectioe numquam recedit, sine auctoritate membranarum; quod certò mihi persuasi. Grut.

85. In collatione. Delevit has duas voces Lambius tanquam aliunde invecas. contra edd. omnes, item Pall. nostros. modestius cancellasset unciis. Idem.

86. Quid enim potius hominibus dedissent. Quod edidit Vistorius hominibus dii dedissent, & postea ab aliis amputatum fuit, amputatumque maluit Gruterus, video esse & in Bullid. ac notavit pater ex Vossiano. Gronov.

87. Quanto dissipat libentius. Pal. pr. dissipis. fce. ac P. dissipet. alterum præponi poterat vulgato. nam Lambini dissipis, nimis lane longe petitum. habet Pal. quartus alias, desipis. Grut.

88. Neque quid inde auferam. Pal. pr. ac fce. item P. neque unde auferam. nihilo pejus. Gruter. Bullid. neque ut inde. Gronov.

89. Sessum ite precor. Nihil heic mutant Palatini. at Lambinus reposuit ex Memmiano: sessum ite precor. Grut.

90. L. Alenus. Alii olim L. Alenius. Bullid. Calenus. Gronov.

91. Cæca cecidisset abiegnæ ad terram trabes. Pal. pr. Cæsa accidissent abiegnæ. ceteri, Cæsa cecidissent abiegnæ. sed minus rectè, si credendum Prisciani libro vii. qui singulari numero poni meminit. accidisset tamen placet. Grut.

ponantur: sapientiam autem nemo assequitur: in summis malis omnes fumus. quibus vos optimè consultum à diis immortalibus dicitis. Nam ut nihil interest, utrum nemo valeat, an nemo possit valere: sic non intelligo, quid interfit, utrum nemo sit sapiens, an nemo esse possit. Ac nos quidem nimis multa de re apertissima. Telamo autem uno versu locum totum conficit, ⁹² cur dii homines negligant:

Nam si curent, bene bonis sit, male malis: quod nunc abest.

80. Debeant illi quidem omnes bonos efficere, si quidem hominum generi consulebant. Sin id ininus: bonis quidem certe consulere debebant. ⁹³ Cur igitur duo Scipiones, fortissimos, & optimos viros, in Hispania Pœnus oppressit? Cur Maximus exultit filium consularem? Cur Marcellum Annibal interemit? Cur Paullum Canax sustulerunt? Cur Pœnorum crudelitati Reguli corpus est præbitum? Cur Africanum domesticæ parietes non terneret? Sed hæc vetera, & alia per multa propiora videmus. Cur avunculus meus, vir innocentissimus, idemque doctissimus, P. Rutilius in exilio est? cur sodalis meus interfectus domi suæ, Drusus? cur temperantiæ, prudentiæque specimen, ante simulacrum Vespæ, ⁹⁴ pontifex maximus est Q. Scævola trucidatus? cur antè etiam tot civitatis principes à Cinna intercepti? cur omnium perfidiosissimus, C. Marius, Q. Catulum, præstantissima dignitate virum, mori potuit jubere?
81. Dies deficiat, si velim numerare quibus bonis malè evenerit: nec minùs, si commemorare, quibus improbis optime. Cur enim Marius tam feliciter, ⁹⁵ septimum consul, domi suæ senex est mortuus? cur omnium crudelissimus tam
- 33 diu Cinna regnavit? Ad dedit pœnas. Prohiberi melius fuit, impediri que, ne tot fumos viros interficeret, quàm ipsum aliquando pœnas dare. Summo cruciatu, supplicioque Q. Varius, homo importunissimus, perit: ⁹⁶ si, quia Drusum ferro, Metellum veneno sustulerat, illos conservari melius fuit, quàm pœnas sceleris Varium pendere. Duodequadraginta Dionysius tyrannus annos fuit opulentissimæ, & beatissimæ civitatis.
82. ⁹⁷ Quàm multos ante hunc in ipso Græciæ flore Pissistratus? At Phalaris, at Apollodorus pœnas sustulit. Multis quidem antè cruciatis, & necatis. Et prædones multi saepe pœnas dant: nec tamen possumus dicere, non plures captivos

acerbè, quàm prædones necatos. Antarchum Democriteum à Cyprio tyranno excarnificatum accepimus: ⁹⁸ Zenonem Eleæ in tormentis necatum. Quid dicam de Socrate? cuius morti illacrymari soleo, Platonem legens. Videtis igitur, deorum iudicio, si vident res humanas, discernim esse sublatum?

Diogenes quidem Cynicus dicere solebat, Harpalum, qui ³⁴ temporibus illis ⁹⁹ prædo felix habebatur, contra deos testimonium dicere, quod in illa fortuna tam diu viveret. Dionysius, de quo antè dixi, cum sanum Proserpinæ Locris expilavisset, navigabat Syraculas: isque ¹⁰⁰ cum secundissimo vento cursum teneret, ridens: Videtisne, inquit, amici, quàm bona à diis immortalibus navigatio sacritægis detur? Atque homo acutus, cum bene, planque percepisset, in eadem sententia perseverabat: qui, cum ad Peloponnesum classem appulisset, & in sanum venisset Jovis Olympii; aureum ei detraxit amiculum, grandi pondere, quo Jovem ornaret ex manibus ¹ Karthaginensium tyrannus Gelo. atque in eo etiam cavillatus est, æstate grave esse aureum amiculum, hieme frigidum: ² eique lanæum pallium iniecit, ³ cum id esse ad omne anni tempus diceret. idemque ⁴ Æsculapii Epidauri barbam auream demi iussit. neque enim convenire, barbati esse filium, cum in omnibus fanis pater imberbis esset.

⁵ Jam mensas argenteas de omnibus delubris iussit auferri: ⁸⁴ in quibus quodam more veteris Græciæ inscriptum esset, ^{ΒΟΜΟΡΥΜ ΔΕΟΡΥΜ}, uti se eorum bonitate velle dicebat. Idem Victoriolæ aureas, & pateras, ⁶ coronasque, quæ simulacrorum porrectis manibus sustinebantur, sine dubitatione tollebat: eaque se accipere, non auferre, dicebat. esse enim stultitiam, à quibus bona precaremur, ab iis porrigentibus, & dantibus nolle sumere. Eundemque ferunt hæc, quæ dixi, sublata de fanis in forum protulisse, & per præconem vendidisse: exactaque pecunia edixisse, ut, quod quisque à sacris haberet, id ante diem certain in suum quidque sanum referret. ita ad impietatem in deos, in homines adjunxit injuriam. Hunc igitur nec Olympius Jupiter fulmine percussit, nec Æsculapius misero, diuurnoque morbo tabescentem interemit: ³⁹ 7 atque in suo lectulo mortuus, ⁸ in Tympanidis rogam illatus est: canque potestatem, quam ipse per scelus erat nactus, quasi iustam, & legitimam, hereditatis loco filio tradidit.

In-

92. *Cur dii homines negligant.*] Optimi libri nostram habent scripturam, deteriores vulgatam *utrum dii*, quam & respuit Victorius. *Gruter.*

93. *Cur igitur duo Scipiones.*] Hic quoque notavit ex MSto Vossius duo, quod mirum Gruteri non hic in aliquo obvenerit, - ut cap. 38. *Gronov.*

94. *Pontifex max. est Q. Scævola trucidatus.*] Videatur auribus jucundius, quod extat in Pal. tert. *pont. max. Q. Scævola trucidatus.* sedem refert alterum in pr. & sec. non auctum ab eis recedere, tanquam qui multis millibus præsent ubique tertio. *Gruter.*

95. *Septimum Consul.*] Pal. pr. duoque Wouv. *septies.* Idem.

96. *Si quia Drusum ferro &c.*] Aureola emendatio, quam hausi à Pal. pr. ac quinto, alludebantque sec. ac tert. in quibus, *si quia*, juvenit hæcenus impressi: *sed quia Drus.* ipsumque illud non esse emiss. arguit editus ab Aldo avo, qui diserte etiam *si quia*. Idem.

97. *Quam multos ante hunc &c.*] Sic Pal. tert. item pr. & sec. præterquam quod ii *multos*, quod & in editione Victorii. vulgata: *Quam multas ante hunc, in ipso Græciæ flore Pissistratus, ac Phalaris, ac Apollodorus pœnas sustulit, multos &c.* Idem.

98. *Zenonem Eleæ &c.*] Eleaten vulgati, sed præter quatuor Pall. & productam lectionem à Victorio. *Idea.*

99. *Prædo felix habebatur.*] Sic Pal. quint. ac pr. & sec. *prædo f. i. hab. tert. prædo sulia.* quartus ac Wouv. *prædo in Pamphylia habebatur.* aliquid latet monstrari in illo *stia*; quod exequiet aliquis attentior, satis mihi est detexisse falsitatem vulgatæ. *Gruter.* De hoc Harpalo dubitabat pater an non esset *Scirialus*, ejus mentio est apud Sudam in v. *Δρυϊνός & Ξεργεταίος.* Gronov.

100. *Cum secundissimo vento cursum teneret, ridens: Videtisne.*] Admissi Palatinorum nostrorum quinque & Wouv. codicum scripturam, itane etiam pro eis Victorio. nam publicati, cum *secundissimo* eum *sum* teneret: *Videtisne &c.* *Gruter.*

¹ *Karthaginensium tyrannus Gelo.*] Videtur Camerarius pugnaturus pro Hiero, quod erat in retrò vulgatis, sed destituebatur is

miss. libris, in quibus disertim alterunt: & verò Pal. pr. ac sec. exhibent, *Gelu.* Idem.

2. *Eique lanæum pallium iniecit.*] Pal. quinto ac P. non adest *pallium.* forsan à Valerio huic loco additum fuit. *Idem.*

3. *Cum id esse ad omne anni tempus diceret.*] Ita egregiè Pal. pr. & quinto expressitque Victorius: sed nemo sequi ausus. non Camerarius, non Sturmius, sublegere alias soliti selectiora Victorii. vulgata, voce auctior, *id esse aptum ad &c.* à qua etiam divertit Pal. sec. in quo, *apte.* Idem.

4. *Æsculapii Epidauri.*] Sic Pall. quatuor nec abit ulla editio præter Lambinianam in qua *Epidaurii.* quod in Pal. quinto, nec displicet. verum alterum à Valerii Maximi lib. 1 cap. 1. de neglecta religione firmari annotaverat Gulielmius. *Idem.*

5. *Jam mensas argenteas.*] Non inceptè tentabat idem Gulielmius. *Etiam mensas:* ast alter amicus noster Pighius *Idem mensas.* quod in quarto. quintus nec hoc nec illud habet. forsan rectè. *Idem.*

6. *Coronasque, quæ simulacrorum porrectis manibus sustinebantur.*] Cum non habeat Pal. pr. *quæ*, expresseritque *sustinebantur*, vix dubitarem admittere scripturam P. & Pal. quint. *coronasque simulacrorum quos porrectis manibus sustinebant.* Idem.

7. *Atque in suo lectulo mortuus.*] Jacobus Bongarsius noster tentabat ad Justinum suum, *namque in suo.* ego potius atque habuerim pro additamento scribæ alicuius: quamvis major sententia energia, si legeremus, *atque.* *Gruter.* Mirum si id in nullo fuit Palatino, quum clare exister in Bullidiano. *Gronov.*

8. *In Tympanidis rogam illatus est.*] Sic repeti in vetustissimo eod. Victorius, eum edidisset, in *tyrannidis*, quod extat quoque in Pal. tert. verum pr. ac sec. clarè præ se ferunt, in *typanidis*. quart. *tipanidis*, quint. *tipanidis.* *Gruter.* Post omnes nuper conjecturam suam publicavit Pet. Petus in *Thymariæ heroum*, lib. 1 Miscell. observ. cap. 4. ubi multa interrogat, quibus responderi vix fas est. *Gronov.*

25 Invita in hoc loco versatur oratio. videtur enim auctoritatem afferre peccandi: recte videretur; nisi & virtutis, & vitiorum, sine ulla divina ratione, grave ipsius conscientiae pondus esset. qua sublata, jacent omnia. Ut enim nec dominus, nec respublica ratione quadam, & disciplina designata videatur, si in ea nec recte factis præmia existent ulla, nec supplicia peccatis: sic mundi divina in homines moderatio, profectio nulla est, si in ea discernim nullum est bonorum & malorum.

26 At enim minima dii negligunt, neque agellos singulorum, nec viticulas persequuntur: nec, si vredo, aut grando quippiam nocuit, id Jovi animadvertendum fuit. Ne in regnis quidem reges omnia minima curant. sic enim dicitur, quasi ego paullo antè de fundo Formiano P. Rutilii sum questus, non de amissa salute. Atque hoc quidem omnes mortales sic habent, externas commoditates, vineta, segetes, oliveta, ubertatem frugum, & fructuum; omnem denique commoditatem, prosperitatemque vitæ, à diis se habere: virtutem autem nemo unquam acceptam deo retulit.

27 Nimirum recte, propter virtutem enim jure laudamur, & in virtute recte gloriamur. Quod non contingeret, si id donum à deo, non à nobis haberemus. At vero ut honoribus aucti, aut re familiari, aut si aliud quippiam nacti sumus fortuiti boni, aut depulimus mali, cum diis gratias agimus, tum nihil nostræ laudi assumptum arbitramur. Num quis, quod bonus vir esset, gratias diis egit unquam? At quod dives, quod honoratus, quod incolumis. Jovemque optimum, maximum, ob eas res appellant, non quod nos justos, temperatos, sapientes efficiat, sed quod salvos, incolumes, opulentos, copiosos.

28 Neque Herculi quisquam decumam vovit unquam, si sapiens factus esset. Quamquam Pythagoras, cum in geometria quiddam novi invenisset, musis bovem immolasse dicitur. sed id quidem non credo, quoniam ille ne Apollini quidem Delio hostiam immolare voluit, ne aram sanguine adspiceret. Ad rem autem ut redeam, judicium hoc omnium mortalium est, fortunam a deo petendam, à se ipso sumendam esse sapientiam. Quamvis licet Menti delubra, & Virtuti, & Fidei conferemus; tamen hæc in nobis ipsis sita videmus: Spei, Salutis, Opis, Victoriæ facultas à diis expetenda est. Improborum igitur prosperitates, secundæque res redarguunt (ut Diogenes dicebat) vim omnium deorum, ac potestatem.

37 At nonnumquam bonos exitus habent boni. Eos quidem arripimus, attribui musque sine ulla ratione diis immortalibus. At Diagoras, cum Samochoiam venisset, Atheos ille qui dicitur, atque ei quidam amicus, Tu, qui deos putas humana negligere, nonne animadvertis, ex tot tabulis pictis, quàm multi votis vim tempestatibus effugerint, in portumque salvi pervenerint? Ita fit, inquit. illi enim nusquam picti sunt, qui naufragia fecerunt, in marique perierunt. Idemque, cum ei naviganti vectores adversa tempestate timidi, & perterriti dicerent, non injuria sibi illud accidere, qui illum in eandem navem receperunt: ostendit eis in eodem cursu multas alias laborantes: quævisitque num etiam in iis navibus Diagoram vehi crederent. Sic enim res se habet, ut ad prosperam, adversamve fortunam, qualis sis, aut quemadmodum vixeris, nihil intersit.

Non animadvertunt, inquit, omnia dii: ne reges quidem. Quid est simile? Reges enim si scientes prætermittunt, magna culpa est. At deo ne excusatio quidem est insipientiæ. Quem vos præclare defenditis, cum dicitis, eam vim deorum esse, ut, etiam si quis morte pœnas sceleris effugerit, experantur ex pœnæ à liberis, à nepotibus, à posteris. O miram æquitatem deorum! Ferretne ulla civitas latorem istiusmodi legis, ut condemnaretur filius, aut nepos, si pater, ut avus deliquisset?

*Quinam Tantalidarum interiectioni modus
Paretur? aut quenam unquam ob mortem Mytili
Pœnis laudis dabitur satias supplicii?*

Utrum poetæ Stoicos depravarint, an Stoici poetis dederint auctoritatem, non facile dixerim. portenta enim, & flagitia ab utrisque dicuntur. neque enim, quem Hippocæstis jambus læserat, aut qui erat Archilochi versu vulneratus, à deo immisum dolorem, non concepim à se ipso, continebat: nec, cum Ægisti libidinem, aut cum Paradis videmus, à deo causam requirimus, cum culpa parè vocem audiamus: nec ego multorum agrorum salutem non ab Hippocrate potius, quàm ab Æsculapio datam judico: nec Lacedæmoniorum disciplinam dicam unquam ab Apolline potius Spartz, quàm à Lycurgo datam. Critolaus, inquam, evertit Corinthum; Karthaginem Hasdrubal. Hi duo illos oculos oræ maritimæ effoderunt, non iratus alicui, quem omnino ita fieri posse negatis deum.

At subvenire certe potuit, & conservare urbes tantas, atque tales. Vos enim ipsi dicere soletis, nihil esse quod deus efficere non possit, & quidem sine labore ullo. ut enim huminum membra nulla contentione, mente ipsa, ac voluntate moveantur: sic numine deorum omnia fingi, moveri, mutarique posse. Neque id dicitis superstitiosè atque aniliter, sed physica, constantique ratione. materiam enim rerum, ex qua, & in qua omnia sunt, totam esse flexibilem, & commutabilem, ut nihil sit, quod non ex ea quovis subitò fingi, convertique possit. ejus autem universæ sctricem, & moderatricem divinam esse providentiam. hanc igitur, quocumque se moveat, efficere posse, quidquid velit. Itaque aut nescit, quid possit: aut negligit res humanas: aut, quid sit optimum, non potest judicare. Non curat singulos homines. Non mirum: ne civitates quidem.

Non eas? ne nationes quidem, & gentes. Quod si has etiam contemnet, quid mirum est, omne ab ea genus humanum esse contemptum? Sed, quo modo iidem dicitis, non omnia deos persequi, iidem vultis, à diis immortalibus hominibus dispartiri, ac dividi omnia? idcirco hæc tecum, quia vestra est de somniorum veritate sententia. Atque iidem etiam vota suscipi dicitis oportere. Nempe singuli vovent: audit igitur mens divina etiam de singulis. Videtis ergo, eam non esse tam occupatam, quàm putabatis? Fac esse distentam, calum versantem, terram tuentem, maria moderantem: cur tam multos deos nihil agere; & cessare patitur? cur non rebus humanis aliquos otiosos deos præfici? qui à te, Balbe, innumerabiles explicati sunt. Hæc ferè dicere habui de natura deorum, non ut eam tollerem, sed ut intelligeretis, quàm esset obscura, & quàm difficiles explicatus haberet. Quæ cum dixisset, Cotta finem.

Lu-

9. Recte videretur, nisi & virtutis &c.] Sic Aldus senior. Pal. quinque & P. & ed. Victorii, nisi quod deant & primo loco positum. vulgati posterius: & recte videretur, nisi in virtutis. Gruter.

10. Id Jovi animadvertendum fuit.] Arridet magis quod habet Pal. pr. advertendum. Idem.

11. Quamvis Menti delubra.] Pal. pr. ac sec. Quamvis licet Menti, alterum supervacuum est. Gruter. Longe igitur aliud in hac parte fuit iudicium Gruteri, aliud Gebhardi, qui lib. 4. Tusc. Quæst. cap. 24 id utrumque non dubitavit Ciceronis esse. Quod ipsum nec ego dubito; & propterea quum ut duo isti habent Palatini, sic & in Bullidiano ipse viderim & in Vossiano pater, non cunctatus sui nunc quoque id Ciceroni restituere. Miror Gruterum flere

de Wouwerianis. Gronov.

12. Vim omnem Deorum ac potestatem.] Illud ac potestatem, non est in Pal. pr. neque nimium requiritur. Gruter.

13. Eos quidem arripimus &c.] Vulgati Arripimus; sed præter Pall. meliores & P. & editionem Victorianam. Idem.

14. Atque ei quidam amicus.] Pall. quart. ident. item P. quidam Atticus. & videtur verius. Idem.

15. Hi duos illos oculos.] Pall quinque hi duo illos oculos; quod, distumne sit antiquè an verò respiciat Critolaum & Hasdrubalem, nescio. Idem.

16. Quæ cum dixisset Cotta, finem.] Vocabulum fecit, quod additum hæcenus fuit illi finem, deleri. quippe non erat in Pal. pr. sec.

94 Lucilius autem, Vehementius, inquit, Cotta, tu quidem, inuectus es 17 in eam Stoicorum rationem, quæ de providentia deorum ab illis sanctissimè, & providentissimè constituta est. Sed quoniam advesperascit, dabis diem nobis aliquem, ut contra ista dicamus. est enim mihi tecum pro aris, & focus certamen, & pro deorum templis, atque delubris, proque urbis muris, quos vos, pontifices, sanctos esse dicitis, diligentiusque urbem religione, quàm ipsis mœnibus tingitis. Quæ deseri à me, dum quidem spirare potero, nefas iudico.

Tum Cotta, Ego verò & opto redargui me, Balbe: & ea, 25 quæ disputavi, disserere malui, quàm iudicare: & facile me à te vinci posse, certò scio. Quippe, inquit Velleius, qui etiam somnia putet ad nos iuisti ab Jove. Quæ ipsa tamen tam levia non sunt, quàm est Stoicorum de natura deorum oratio. Hæc cum essent dicta, ita discessimus, ut Velleio Cottæ disputatio verior, mihi Balbi ad veritatis similitudinem videretur esse propensior.

sec. quart. quinto: & fuisse à librariis non dubitabunt, cui notus Cicero; præcipue sine cuiusque libri. Grut.

17. In eam Stoicorum rationem.] Sic quidem Pal. sec. at pr. in

aram, supra scriptumque istam. tert. in meram. quartus ac quint. in aram istam Stoicorum rationem. P. in aram istam. Gulielmus singebat, in aram istam Stoicorum, omisso rationem. Idem.

M. TULLII CICERONIS DE DIVINATIONE, LIBER PRIMUS.

1 **V**ETUS opinio est, jam usque ab heroicis ducta temporibus, eaque & populi Romani & omnium gentium firmata consensu, versari quandam inter homines divinationem, quam Græci *μαντικὴ* appellant, id est, præsentionem, & scientiam rerum futurarum. 1 Magnifica quædam res, & salutaris, si modò est ulla: 2 quæque proxima ad deorum vim natura mortali possit accedere. Itaque ut alia nos melius multa, quàm Græci: sic huic præstantissimæ rei nomen nostri à divis; Græci, ut Plato interpretatur, à furore duxerunt.

2 Gentem quidem nullam video neque tam humanam, atque doctam, neque tam immanem, tamque barbaram, quæ non significari futura, & à quibusdam intelligi, prædicique posse censent. Principio Assyrii, 3 ut ab ultimis auctoritatem repetam, propter plantium, magnitudinemque regionum, quas incolebant, cum cælum ex omni parte parens, atque apertum intuerentur, trajectiones, 4 motusque stellarum observaverunt: quibus notatis quid cuique significaretur, memoria prodiderunt. Qua in natione Chaldaei, non ex artis, sed ex generis vocabulo nominati, diuturna observatione siderum, scientiam putantur effecisse, ut prædici posset, quid cuique eventurum, & quo quisque fato natus esset. Eandem artem etiam Ægyptii longinquitate temporum innumerabilibus pœnè sæculis consecuti putantur. Cilicium autem, & Pisidarum gens, & his finitima Pamphilia, quibus nationibus præsumus ipsi, volatibus avium, 5 cantibusque, certissimis signis, declarari res futuras putant.

3 Quam verò Græcia 6 coloniam misit in Æoliam, Joniam, Asiã, Siciliam, Italiam sine Pythio, aut Dodonæo, aut

Hammonis oraculo? aut quod bellum susceptum ab ea sine consilio deorum est? Nec unum genus est divinationis publicè, privatimque celebratum. nam, ut omittam ceteros populos; nofter quàm multa genera complexus est? Principio, hujus urbis parens Romulus, non solum auspicarò urbem condidisse, sed ipse etiam optimus augur fuisse traditur. Deinde auguribus & reliqui reges usi: & exactis regibus, nihil publicè sine auspiciis nec domi, nec militiæ gerebatur. Cumque magna vis videretur esse 7 & in impetrandis, consulendisque rebus, & in monstis interpretandis, ac procurandis in haruspicum disciplina; omnem hanc ex Etruria scientiam adhibebant, 8 ne genus esset ullum divinationis, quod neglectum ab iis videretur.

Et, cum duobus modis animi sine ratione, & scientia, 9 motu ipsi suo, soluto, & libero incitarentur; uno, furente; altero, somniante: furoris divinationem Sibyllinis maximè verbis contineri arbitrati, eorum decem interpretes delectos è civitate esse voluerunt. Ex quo genere sæpe hariolorum etiam, & vatium furibundas prædictiones, ut Octaviano bello, Cornelii Culecòli, audiendas putaverunt. Nec verò somnia graviora, si quæ ad rempublicam pertinere visa sunt, à summo consilio neglecta sunt. Quin etiam memoria nostra templum Junonis Sospita L. Julius, qui cum P. Rutilio consul fuit, de senatus sententia refecit ex Cæciliæ, Balearici filia, somnio. Atque hæc, ut ego arbitrator, veteres rerum magis 3 eventis moniti, quàm 9 ratione docti, probaverunt.

Philosophorum verò exquisita quædam argumenta, cur esset 5 vera divinatio, collecta sunt. è quibus, ut de antiquissimis loquar, Colophonius Xenophanes, unus, qui deos esse dicebat, divinationem funditus sustulit. Reliqui verò omnes, præter

1. Magnifica quædam.] Fuit prius in Pal. pr. quidem, neque aliter Wouvieriani: non admodum duplicet. Gruter.

2. Quæque proxima ad Deorum &c.] Turnebus libro v cap. 20. corrigi, quæque proximè. sed non accedunt eodd. nostri, recepta tamen isthæc correctura ab Manutio, ab Lambino, & sic Marlii edidit ante annos centum. Idem.

3. Ut ab ultimis auctoritatem repetam.] Sic & nostri, at Francisci Pithæi codex auctoritate, quod placebat Gulielmo: ultimi, inquit auctoritate, ἡ τελευταία, ἡ ἀρχαία. Idem.

4. Motusque stellarum observaverunt.] Ita etiam nostri duo priores, at tertius & exemplar S. Victoris, quo usus Janus Gulielmius, abseriverunt: quæ vox iterum occurrit infra cap. 45. Idem.

5. Cantibusque, certissimis signis.] Vulgatiore, canibusque, ut certiss. sed illa connexio non est in Pall. aut S. Victoris eodd. neque admittit Marlii Victoris editio. Idem.

6. Coloniam misit in Æoliam.] Est, non tam à conjectura Turnebi, quam prodidit d. cap. 20. quam ab auctoritate Pal. pr. atque Pithæani codicis à Gulielmo consulti: expresseratque item Marlii editio. post publicatam, Ætoliam. Gruter. Invito igitur Gruteri intercedit præpositio in ejus editione. quam reposui. Grotov.

7. Et in impetrandis.] Pal. pr. & in petrandis. sec. & in parandis. S. Vist. & in impetudis, emendatumque a veteri manu, impetudis. non dubium est quin agat de sacris impetritis. itaque viderint Critici, quæ conjugatione hoc verbum auctori nostro redonari debeat. Gruter.

8. Ne genus esset ullum divinationis, quod neglectum.] Ejecto esset, ac quot, nihil periret vultu sententia. Idem.

9. Ratione docti probaverunt.] Vulgati amplius docti putaverunt & probaverunt, sed contra eodd. Marlii atque Victorii, item Pall. tres & S. Victoris. Idem.

præter Epicurum, balbutientem de natura deorum, divinationem probaverunt, sed non uno modo. Nam cum Socrates, omnesque Socratici, Zenoque, & hi, qui ab eo essent profecti, manerent in antiquorum philosophorum sententia, veterem Academia, & Peripateticis consentientibus; cumque huic rei magnam auctoritatem Pythagoras jam antè tribuisset, qui etiam ipse augur velle esse, plurimisque locis gravis auctor Democritus præfensionem rerum futurarum comprobaret: Diczarchus Peripateticus cetera divinationis genera sustulit, somniorum, & furoris reliquit: Cratippusque, familiaris noster, quem ego patrem summis Peripateticis iudico, eisdem rebus fidem tribuit, reliqua divinationis genera rejecit.

6 Sed cum Stoici omnia ferè illa defenderent, quòd & Zeno in suis commentariis quasi semina quædam sparsisset, & ea Cleanthes paulo uberiora fecisset: accessit acerimio vir ingenio Chrylippus, qui totam de divinatione duobus libris explicavit sententiam, uno præterea de oraculis, uno de somniis: quem subsequens, unum librum Babylonius Diogenes edidit, ejus auditor: 11 duo Antipater: quinquè noster Posidonius. 12 Sed à Stoicis, vel principibus ejus disciplinæ, Posidonii doctor, discipulus Antipatri, degeneravit Panætius: nec tamen ausus est negare vim esse divinandi, sed dubitare se dixit. Quod illi in aliquare, invitissimis Stoicis, Stoico facere licuit, id, nos ut in reliquis rebus faciamus, à Stoicis non concedetur? præsertim cum id, de quo Panætio non liquet, reliquis ejusdem disciplinæ solis luce videatur clarius.

7 Sed hæc quidem laus Academia præstantissimi philosophi judicio, & testimonio comprobata est. Etenim nobilissimi quærentibus, quid sit de divinatione judicandum, quòd à Carneade multa acutè, & copiosè contra Stoicos disputata sunt: verentibusque, ne temerè vel falsè rei, vel non satis cognita, assentiamur, faciendum videtur, ut diligenter etiam, atque etiam argumenta cum argumentis comparemus, ut fecimus in iis tribus libris, 13 quos de natura deorum scripsimus. Nam cum omnibus in rebus temeritas in assentiendo, errorque turpis est, tum in eo loco maximè, in quo judicandum est, quantum auspiciis, rebusque divinis, religionique tribuamus. Est enim periculum, ne aut, neglectis iis, impia fraude; aut, susceptis, anili superstitione obligemur.

8 Quibus de rebus & aliàs sæpe, & paulo accuratius nuper, cum essem cum Q. fratre, in Tusculano, disputatum est. Nam cum ambulandi causa in Lyceum venissemus: (id enim superiori Gymnasio nomen est) Perlegi, ille inquit, tuum paulo antè tertium de natura deorum: in quo disputato Cotta, quamquam labefactavit sententiam meam, non funditus tamen sustulit. Optimè verò, inquam, etenim ipse Cotta sic disputat, ut Stoicorum magis argumenta confutet, quàm hominum debeat religionem. Tum Quintus, Dicitur quidem istuc, inquit, à Cotta, & verò sapiens: credo, 14 ne communia jura migrare videatur: sed studio contra Stoicos differendi deos mihi videatur funditus tollere.

9 Ejus orationi non sanè desideo, quid respondeam: satis enim defensa religio est in secundo libro à Lucilio: cujus disputatio tibi ipsi, ut in extremo tertio scribis, ad veritatem

est visa propensior. Sed, quod prætermisum est in illis libris, credo quia commodius arbitratus es separatim id quæri; deque eo differi, id est, de divinatione, quæ est eorum rerum, quæ fortuita putantur, prædictio, atque præfensio, id, si placet, videamus, quam habeat vim, & quale sit. Ego enim sic existimo: si sint ea genera divinandi vera, de quibus accepimus, quæque colimus, esse deos: vicissimque, si dii sint, esse qui divinent.

Artem tu quidem Stoicorum, inquam, Quinte, defendis, 6 si quidem ista sic recipiuntur; ut &, si divinatio sit, dii sint, &, si dii sint, sit divinatio. Quorum neutrum tam facile, quàm tu arbitraris, conceditur. Nam & natura significari futura sine deo possunt: &, ut sint dii, potest fieri, ut nulla ab iis divinatio generi humano tributa sit. Atque ille, Mihi verò, inquit, satis est argumenti, & esse deos, & eos consilire rebus humanis; quòd esse clara, & perspicua divinationis genera iudico. De quibus quid ipse sentiam, si placet, exponam, ita tamen, si vacas animo, neque habes aliquid, quod huic sermone prævertendum putes.

Ego verò, inquam, philosophia, Quinte, semper vaco. 15 hoc autem tempore, cum sit nihil aliud, quod libenter agere possim, 15 multo magis aveo audire, de divinatione quid sentias. Nihil, inquit, equidem novi, nec quod præter ceteros ipse sentiam, nam cum antiquissimam sententiam, tum omnium populorum, & gentium consensu comprobata sequor. Duo sunt enim divinandi genera; quorum alterum artis est, alterum natura.

Quæ est autem gens, aut quæ civitas, 16 quæ non aut ex- 12 tis pecudum; aut monstra, aut fulgura interpretantium, aut augurum, aut astrologorum, aut sortium, (ea enim ferè artis sunt) aut somniorum, aut vaticinationum, (hæc enim duo naturalia putantur) prædicatione moveatur? quarum quidem rerum eventa magis arbitror, quàm causas quæri oportere. Est enim vis, & natura quædam, quæ cum observatis longo tempore significationibus, tum aliquo instinctu, inflatuque divino futura pronuntiat. Quare omittat urge 7 Carneades: quod faciebat etiam Panætius, requirrens, Jupiterne cornicem à lava, corvum à dextera canere jussisset. Observata sunt hæc tempore immenso, & in significatione eventus animadversa, & notata. Nihil est autem, quod non longinquitas temporum, excipiente memoria, prodendisque monumentis, possit, atque assequi proficit.

Mirari licet, quæ sint animadversa à medicis herbarum genera, 13 quæ radicem ad morsus bestiarum, ad oculorum morbos, ad vulnera. quorum vim, atque naturam ratio numquam explicavit: utilitate & ars est, & inventor probaus. Age, ea, quæ, quamquam ex alio genere sunt, tamen divinationi sunt similliora, videamus.

Atque etiam ventos præmonstrat sæpe futuros
Inflatum mare, cum subito, positusque tumescit,
Saxaque cana, salis niveo spumata liquore,
Tristificas certant Neptuno reddere voces:
Aut, densus stridor cum celsa è vertice montis
Ortus, 17 adangescit scopulorum sæpe repulsus.

Atque his rerum præfensionibus prognostica tua referta sunt. 3 Quis igitur elicere causas præfensionum potest? etsi 18 video Boethum Stoicum esse conatum, qui hæctenus aliquid egit, ut

10. Qui etiam ipse augur velle esse.] Pal. sec. tert. ac Wouv. quin etiam. Grut.

11. Duo Antipater.] Vulgo duos, sed alterum expressit etiam Petrus Victorius, vistorque in Pall. & S. Victoris, cui manu demum recenti adjecta illa litera. Idem.

12. Sed à Stoicis, vel principibus ejus disciplinæ.] Non intelligo quid velit auctor. clarius & verius Pal. sec. vel princeps ejus discip. ut innuat Panætium. neque recedit ab hac scriptura Pal. pr. nisi quod illa auctior, principes. Idem.

13. Quos de natura deorum scripsimus.] S. Victoris codex præscripsimus, quod confirmabat Gulielmus illo Virgilii: Quam sibi que Vari præscripsit pagina nomen. malebat tamen, præscripsimus. Idem.

14. Ne communia jura migrare videatur.] Communi jure, vulgò legitur, sed præter Pall. tres & inf. S. Victoris; in quibus nostrum clarè visitur. sique conjecerat Turnebus lib. v. cap. 20. Idem.

15. Multo magis aveo audire.] Pall. tres & S. Victoris habeo; veteri ratione scribendi. Idem.

16. Quæ non aut extis pecudum &c.] Sic inf. nam Josias Mercerus conjicit valde verisimiliter, aut extispicum &c. Idem.

17. Adangescit scopulorum sæpe repulsus.] Vulgata repulsa, sed alterum restat in Pall. & Pinhaeano, item S. Victoris; denique expressit editio Victorii. Idem.

18. Video Boethum.] Pall. video eorum, S. Vict. video eo cum. editi à Victorio, vide Boethum. Idem.

ut earum rationem rerum explicaret, quæ in mari, cælove fierent.

14 Illa verò cur eveniant, quis probabiliter dixerit?

19 *Cana fulix itidem fugiens è gurgite ponti,*
Nuntiat horribiles clamans inflare procellas,
Haud modicos tremulo fundens è cœnate cantus.
Sæpe etiam pertristè canit de pectore carmen,
Et matutinis acredula vocibus instat,
Vocibus instat, & assiduas jacit ore querelas,
Cum primùm gelidos rores aurora remittit.
Fuscæque nonnumquam cwfans per littora cornix
20 Demersit caput, & fluctum cervicè recepit.

9 Videmus hæc signa numquam ferè ementientia: nec tamē, cur ita fiat, videmus.

Vos quoque signa videtis, aquai dulcis alumna,
Cum clamore paratis inanes fundere voces,
Absurdoque sono fontes, & stagna cietis.

Quis est, qui ranunculos hoc videre suspicari possit? 21 sed inest in rivis & ranunculis natura quædam significans aliquid, per se ipsa satis certa, cognitioni autem hominum obicior.

Mollipedesque boves spectantes lumina cæli,
Naribus humiferum duxere ex ære succum.

Non quæro, cur, quoniam, quid eveniat, intelligo.

Jam verò semper vividis, semperque gravata
Lentiscus triplici solita grandescere setu,
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

16 Nec hoc quidem quæro, cur hæc arbor una ter floreat, aut cur arandi maturitatem ad signum floris accommodet. Hoc sum contentus, quòd, etiam si 22 quo quidque fiat ignorem, quid fiat intelligo. pro omni igitur divinatione idem quod

10 pro iis rebus, quas commemoravi, respondebo. Quid scamoneæ radix ad purgandum, quid aristolochia ad morsus serpentum possit, quæ 23 nomen ex inventore reperit, rem ipsam inventor 24 ex somnio, video, quod satis est: cur possit, nescio. Sic ventorum, & imbrum signa, quæ dixi, rationem quam habeant, non satis perspicio; vim, & eventum agnosco, scio, approbo. Similiter, quid fistum in extis, quid fibra valeat, accipio: quæ causa sit, nescio. Atque horum quidem plena vita est: extis enim omnes fere utuntur. Quid? de fulgurum vi, dubitare num possimus? nonne cum multa alia mirabilia, tum illud in primis? cum Summanus in fastigio Iovis optimi maximi, qui tum erat fidialis, è cælo ictus esset, nec usquam ejus simulacri caput inveniretur, haruspices in Tiberim id depulsurum esse dixerunt, idque inventum est eo loco, qui est ab haruspiciibus demonstratus.

11 Sed quo potius utar aut auctore, aut teste, quam te? 25 cujus

17 edidici etiam versus, & libenter quidem, quos 25 in secundo

consulatu Urania musa pronuntiat:

Principio ætherio flammatus Iupiter igni
Perstitit, & totum collustrat lumine mundum,
Menteque divina cælum, terræque ptescit:
Quæ penitus sensus hominum 26 vitæque retentat,
Ætheris æterni septa, atque inclusa cavernis.
Et, si stellarum motus, cursusque vagantes
Nosse velis, quæ sint signorum in sede locatæ,
Quæ verbo, & salis Grætorum vocibus evant,
Re vera certo lapsu, spatioque feruntur:
Omnia jam cernes divina mente notata.

Nam primùm astrorum volucres te consule motus,
Concursusque graves stellarum ardore micantes
Tu quoque, cum tumulos Albano in monte nivales
Lustrasti, & 27 læto mastassi lacte Latinas,
Vidisti & clavo tremulos ardore cometas,
Multaque miseri nocturna strage putasti:

Quod sermè dirum in tempore cecidere Latine,
Cum claram speciem concreto lumine luna
Abdidit, & subito stellanti nocte perempta est.
Quid verò Phæbi sax, tristis nuntia belli,
Quæ magnum ad columnæ flammato ardore volabat
Præcipites cæli partes, obtusæque petisset:
Aut cum terribili percussus fulmine civis,
Luce serenanti vitalia lumina liquit:
Aut cum se gravido tremesceret corpore tellus.

Jam verò varia nocturno tempore vise
Terribiles formæ, bellum motusque monabant:
Multaque per terras rates oracla furenti
Pectore fundebant tristes munitantia casus:

Atque ea, qua lapsu tandem cecidere vetusto,
Hæc fore, perpetuis signis, clarisque frequentans
Ipse deùm genitor cælo, terrisque canebat.

Nunc ea, Torquato quæ quondam, & consule Cotta
Lydius ediderat Tyrrhenæ gentis haruspex,
Omnia fixa tuis glomerans determinat annus.
Nam pater alitoniens stellanti nixus Olympo
Ipse suos quondam tumulos, ac templa petivit,
Et Capitolinis iniecit sedibus ignes;
Tum species ex ære vetus, 28 generatæque Næstæ,
Concidit, 29 elapsæque vetusto numine leges:
Et dirùm simulacra peremit fulminis ardor.

Hic silvestris erat, Romani nominis alvix,
Marta, quæ parvos Martovis semine natos
Uberibus gravidis vitali rore rigabat:
Quæ tum cum pueris flammato fulminis ictu
Concidit, atque avulsa pedum vestigia liquit.

19. *Cana fulix.*] Lambinus edidit *Rana*, secutus codd. mss. ipse ut inquit; ut ego puto, conjecturam Camerarii. certè Pall. & Pith. & S. Victoris, & Wouvi. codd. *Cana* præferunt, quamvis nonnulli corrupte. *Gruter.*

20. *Demersit caput & fluctum cervicè recepit.*] Nihil variant nostri. Gulielmus tamen malebat, *Demersit caput & st. cr. recepit.* Idem.

21. *Sed inest in rivis & ranunculis.*] Ita mss. Victorii, & putat verè Gulielmus, neque quid mutandum ut volebat idem Victorius. Pall. proximè accedunt ad hanc scripturam. primus enim & sec. habebant *in renis*. nam tertius, *sed inest mire & ran.* ut passim publicatur *Gruter.* Sed If. Vossius in notis ad Melam citat *Sed inest ranis & ran* additque [sic fere meliores codices] At ipse appinxit in editione Gothofredi, qua in conferendo usus est, *sed inest in ranis & ranunculis natura quædam v.* Deinde quum ranunculi præcedant & sequantur, qui conveniunt huc *ranis*, quos Græci dicunt esse *μυρτιάδες*? Me quoque attingit, non puto posse subtrahi Tullio locutionem *inest in aliquo*, præsertim quum eam scripti omnes subministrant, & utique quum *ranæ* ut plurimum sint in rivis, si inul rivis & ranis attribuit talem causam. *Gronov.*

22. *Quo quidque fiat.*] Publicata, quomodo quidque fiat, sed contra omnes libros meliores, editio nemque Victorii; quorum auctoritate expunxi etiam sequenti linea dictionem *omnibus*, male inculcatam à librariis, *Gruter.*

23. *Nomen ex inventore reperit.*] Explicat Gulielmus Canterus

lib. 1 Nov. Lect. cap. 14. videatur & Victorius libro vi Var. Lect. cap. 3. Lambinus intulit libris conjecturam suam, *nomen ex inventore reperit.* Gulielmus malebat propius scripturam vulgatam, *ex inventore reperit.* vò *ἄριστον νομίζω*, inventum est. Idem.

24. *Ex somnio, video &c.*] Ita quidem Aldus senior. sed Victorius interstera voce; *ex somnio posse video &c.* quæ item reperta mihi in Pall. Gulielmio in Pithæano. *Gruter.* Etiam ex Vossiano advertit Pater, & ipse If. Vossius. *Gronov.*

25. *In secundo consulatu.*] Adr. Turnebus, & P. Manutius emendant, *in secundo de Consulatu*, subintellige libro. Gulielmus, *in secundo Consulatu*; ut error natus fuerit è compendio scripturæ. *Gruter.*

26. *Vitæque retentat.*] Marci editio *retentant*, ut & Pall. & Pith. nam S. Victoris liber *recentant*. Idem.

27. *Læto mastassi lacte.*] Sic omnes nostri. Gulielmus tamen videtur inclinare in *læto*, quomodo constat legisse Marsum. sic Virgilius, inquit, *lætos hidentes*. inepit. Idem.

28. *Generatæque Næstæ.*] Sic quidem Pithæanus & Pal. tert.; sed sec. *generatoque*, pr. *generaque*. S. Vict. à prima manu, *gene nateque Næstæ*. Lambinus oggerit *generosæque*. Gulielmus coniciebat *venerat aque*, aut etiam *gener Ataque Næstæ*. Idem.

29. *Elapsæque vetusto numine leges.*] Gulielmus reponi volebat *arumine*: quod constat ex lib. 1 infra cap. 21. *era legum de cælo nata*, hocque loco de eis agere Tullium. Palatini nostri propugnant vulgatam. Wouverii unus habebat *nomine*. Idem.

Tam quis non artis scripta, ac monumenta voluitans,
 Voces tristificas chartis promebat Etruscis?
 30 Omnes civili generosam stirpe profectam
 31 Vitare ingentem cladem, vessemque monebant:
 Vel legum exitium constanti voce sevebant,
 Tempia deumque ades flammis, urbesque jubebant
 Eripere, & stragem horribilem, eademque vereri:
 Atque hac fixa gravi fato, ac fundata teneri;
 32 Ni post excisum ad columen formata decore
 Sancta Jovis species clavos spectaret in ortus:
 Tum fore, ut occultos populus, sanctisque senatus
 Cernere conatus posset, si solis ad ortum
 Conversa, inde patrum sedes, populique videret.

24 Hæc tardata diu species, multumque morata:
 Consule te tandem celsa est in sede locata:

Atque una fixi, ac signati temporis hora
 33 Jupiter excelsa clarabat sceptrâ columna:

14 At clades patriæ flamma, seroque parata,
 Vocibus Allobrogum patribus, populoque patebat.

Ritè igitur veteres, quorum monumenta tenetis,
 Qui populos, urbesque modo, ac virtute regebant,

Ritè etiam vestri, quorum pietasque, fidesque
 Præstitit, & longè vicit sapientia cunctos,

35 Præcipue coluere vigenti numine divos.

Hæc adeo penitus cura videre faciat
 Otia qui studiis lati tenere decoris,

2 Inque Academia umbrifera, nitidique Lyceæ
 Enderunt claras secundi pectoris artes.

Et quibus erectum primo jam à flore juvenæ,
 Te patria in media virtutum mole locavit.

Tu tamen anxiosas curas requiete relaxas,
 36 Quid patriæ vocis studii nobisque sacrasti.

Tu igitur animum poteris inducere contra ea, quæ à me dis-
 putantur, & de divinatione dicere, qui & gesseris ea, quæ
 gessisti, & ea, quæ pronuntiavi, accuratissime scripseris?

2) Quid? quæris, Carneades, cur hæc ita fiant, aut qua arte
 perspicari possint? nescire me fateor: evenire autem, te ipsum
 dico videre. Casu, inquis. Itane verò? Quidquam potest casu
 esse factum, quod omnes habet in se numeros veritatis?
 Quattuor tali facti, casu Venereum efficiunt. Num etiam cen-
 tum Venereos, 37 si cccc talos egeris, casu futuros putas?
 adpersa temerè pigmenta in tabula, oris lineamenta effinge-
 re possunt; 38 num etiam Veneris Cnidia, Coæque pulcritu-
 dinem effingi posse adpersione fortuita putas? Sus rostro si
 huic a litteram imprefferit, num propterea suspicari pote-

ris, Andromacham Ennii ab ea posse describi? Fingebat Car-
 neades, in Chiorum lapicidinis saxo diffuso caput exstitisse
 Panifici. Credo, aliquam non dissimilem figuram, sed certè
 non talem, ut eam factam à Scopâ diceret. sic enim se pro-
 fecit res habet, ut nunquam perfectè veritatem casus imi-
 tetur.

At nonnumquam ea, quæ prædicta sunt, minùs eveniunt. 14
 Quæ tandem id ars non habet? earum dico artium, quæ con- 24
 jectura continentur, & sunt opinabiles. An medicina, ars
 non putanda est? quam tamen multa fallunt. Quid? guber-
 natores nonne falluntur? an Achivorum exercitus, & tot na-
 vium rectores non ita profecti sunt ab Illo,

Ut profectioe lati piscium lasciviam

Interventur, ut ait Pacuvius, 39 nec tuendi satietas capere
 posset?

Interea propè jam occidente sole inhorrescit mare,
 Tenebræ conduplicantur, nubiisque & nimbùm occæat
 nigrum.

Num igitur tot clarissimorum ducum, & regumque naufragium
 sustulit artem gubernandi? aut num imperatorum scientia ni-
 hil est, quia summus imperator nuper fugit, amisso exer-
 citu? aut num propterea nulla est republicæ gerendæ ratio,
 atque prudentia, quia multa Cn. Pompejum, quadam M. Ca-
 tonem, nonnulla etiam te ipsum fecellerunt? Similis est ha-
 ruspicum responsio, omnisque opinabilis divinatione. conje-
 ctura enim nititur, ultra quam progressi non potest.

Ea fallit fortasse nonnumquam: sed tamen ad veritatem 35
 sapientissimè dirigit. est enim ab omni æternitate repetita: in
 qua cum 40 pane innumerabiles res eodem modo evenirent
 isdem signis antegressis, ars est effecta, eadem sæpe animad-
 vertendo, ac notando. Auspicia verò vestra quam constant? 15
 quæ quidem nunc à Romanis auguribus ignorantur: (bona
 hoc tua venia dixerim:) à Cilicibus, Pamphyliis, Pisidis, Ly-
 ciis tenentur.

41 Nam quid ego hospitem nostrum, clarissimum, atque 6
 optimum virum, Dejororum regem commemorem? qui ni-
 hil umquam nisi auspiciatò gerit: qui, cum ex itinere quodam
 proposito, & constituto revertisset, aquilæ admonitus vola-
 tu; conclave illud, ubi erat mansurus, si ire perrexisset, pro-
 xima nocte corrui.

Itaque, ut ex ipso audiebam, persæpe revertit ex itinere, 27
 cum jam progressus esset multorum dierum viam. Cujus qui-
 dem hoc præclarissimum est, quòd posteaquam à Cæsare te-
 trarchiæ regno, pecuniaque multatus est, negat se tamen eo-
 rum auspiciorum, quæ sibi ad Pompejum proficiscenti fecun-
 da

30. Omnes civili generosam stirpe profectam.] Hæc est recepta
 vulgò lectio, proximèque accedens ad mss. quorum tamen nonnulli,
 generosa. Aldus senior ediderat, o. civili generosa stirpe profectos
 &c. quod & in antiquo Urli. Lanbinus arbitrato suo legit, omnes
 civili & generosa a stirpe profectam. Grut.

31. Vitare ingentem.] Mss. nostri ad unum omnes verum hunc
 habent post sequentem Vel legum; neque aliter posuit in editione sua
 Victorius. ceterum Pal. pr. ac sec. loco Vitare, representant viri.
 tert. verò & S. Victoris, vel diram. præterea avri rā, Vel legum,
 orati in pr. & Pith. Vultu legum. in sec. Vultum legum. Idem.

32. Ni post excisum ad columen.] Sic ferè Pall. nisi quod sec. Ne-
 pos excisum. ad S. Victoris codex, Nepus excisum. Pith. Nec post
 excisum. unde formabat Gulielmius, Ne prius excis. Idem.

33. Jupiter excelsa clarabat.] Liber S. Victoris, clarabit, quod
 esset claravit, sed alterum constantè hæret in nostris. Idem.

34. At clades.] Sic Pall. o. & editio Victorii. alix At clades.
 mox pro parata Val. pr. ac Pithæanus præ fe ferunt parata. mem-
 brane verò S. Victoris ac Pal. tert. putata. Idem.

35. Præcipue coluere vigenti numine.] Est à Pall. nostris, nisi
 quod ni viginti. Victorius edidit, vigenti nomine. Ante eufi, præ-
 cipue ingenti coluere numine. quæ positura in nullis est mss. à Gu-
 lielmio & Wouverio excussis. Idem.

36. Quod patriæ vocis studii.] Ita longè melius Pith. S. Vict.
 editioque Victorii, quam vulgata, in qua vocis. quid quod pro al-
 tera stent etiam Pall. nisi quod in pr. ac tert. vocis, in sec. vota hiis.
 Idem.

37. Si cccc. talos egeris.] Sic Pall. item Pith. nec non S. Victo-

ris, denique editio Aldi senioris. exinde vulgati jeceris. Idem.

38. Numetiam Veneris Cnidia Coæque.] Sic quidem Aldus senior,
 & recentes quæque. verum Victorius, Veneris Coæ, omisso illo Cni-
 dia, quod nec reperitur in Pall. aut Pith. aut S. Victoriano; quo-
 rum hic habet æque, quod & in Pall. pr. ille coæque, quod placuit
 Gulielmio, pro, Aurora. Pal. sec. exhibet; Veneris coæque. tert. Ve-
 neris coæque pulcritudinem coæque effingi. iidem mss. nostri etiam
 scriptum habent, non effingere, & effingi; sed efficere & effeci, quom-
 modo & publicati à Victorio. Gruter. Itaque notari saltem meruit
 adulteria vox, quod feci diverso characterè. Sed potius explen-
 denda; quum Cnidia non fuerit in pictura, sed in marmore statua,
 ut notum, quum Coam Apelles fecerit. Nec vero expelli vctat
 conjunctiva que, ut videtur consensisse Victorius, ideo eam contra
 libros antiquos omittens, & alii, qui ideo alteram putarunt adden-
 dam. Dicit Cicero, num etiam Veneris, scilicet qualiscunque, at
 semper formosæ, Coæque, hoc est, & præsertim Apellæ in insula
 Co, pulcritudinem efficiet. Gronov.

39. Nec tuendi satietas capere posset.] Justè hæc ita scribi, ut
 verus iidem, unà eum sequentibus. pedibus eorum consuleret, si
 fingamus, satias capere posset. mirum, neminem hæcæus depren-
 didisse tam apertos numeros. Gruter.

40. Penè innumerabiles res &c.] Pall. omnino volunt restituam-
 us, innumerabiliter res. Idem.

41. Nam quid ego hospitem &c.] Ita ad nnum libri nostri; etiam
 editi à Marso & Victorio. reliqui maluerunt Aldinum illud Jam.
 Idem.

da eaverint, pœnitere. senatus enim auctoritatem, & populi Romani libertatem, atque imperii dignitatem suis armis esse defensam: sibi que eas aves, quibus auctoribus officium, & fidem secum esset, bene consuluisse. antiquiorem enim sibi fuisse possessionibus suis gloriam. Ille mihi videtur igitur verè augurari. Nam nostri quidem magistratus auspiciis utuntur coactis. necesse enim est, ossa objecta, cadere frustum ex pulli ore, cum pascitur.

23 Quod autem scriptum habetis, 42 aut tripudium fieri, 43 si ex ca quid in solidum ceciderit: hoc quoque, quod dixi coactum, tripudium solistimum dicitis. itaque multa auguria, multa auspicia, quod Cato ille sapiens queritur, negligentia collegii amissa planè, & deserta sunt. Nihil ferè quondam majoris rei, nisi auspiciatò, ne privatim quidem gerebatur: quod etiam nunc 44 nuptiarum auspices declarant, qui, re omiſſa, nomen tantum tenent. Nam ut nunc extis: quainquam id ipsum aliquanto minus, quàm olim; sic tum avibus magnæ res impetiri solebant. Itaque, sinistra dum non exquirimus, in dira, & in vitiosa incurrimus.

29 Ut P. Claudius Appii Caci filius, ejusque collega, L. Junius, classes maximas perdidit, cum vitio navigassent. Quod eodem modo evenit Agamemnoni, qui, cum Achivi cœpissent

Inter se strepere, aperteque artem obtere extispicum;

Solvere imperat secundo rumor, adversaque avi.

Sed quid vetera? M. Crasso quid acciderit, videmus, dirarum obnuntiacione neglecta. In quo Appius, collega tuus, bonus augur, ut ex te audire soleo, non satis scienter vitum bonum, & civem egregium censor 45 C. Atejum notavit, quod ementitum auspicia suscripserit. Esto: fuerit hoc censoris, si judicabat ementitum. At illud minime auguris, quod adscripsit, ob eam causam populum Romanum calamitatem maximam cepisse. Si enim ea causa calamitatis fuit: non in eo est culpa, qui obnuntiavit; sed in eo, qui non paruit. veram enim fuisse obnuntiacionem, ut ait idem augur, & censor, exitus approbavit. Quæ si falsa fuissent, nullam asserere potuissent causam calamitatis. etenim 46 dira, sicut cetera auspicia, ut omina, ut signa, non causas asserunt, cur quid eveniat, sed nuntiant eventura, nisi prouideris.

30 Non igitur obnuntiatio Ateji causam finxit calamitatis, sed signo objecto monuit Crassum, quid eventurum esset, nisi cavisset. Ita aut illa obnuntiatio nihil valuit: aut si, ut Appius judicat, valuit, id valuit, ut peccatum hæreat non in eo, qui monuisset; sed in eo, qui non obtemperavit. Quid lituus iste vester, quod clarissimum est insigne auguratus, unde vobis est traditus? nempe eo Romulus regiones direxit tum, cum urbem condidit. qui quidem Romuli lituus, 47 id est, incurvum, & leviter à summo inflexum bacillum, quod ab ejus litui, quo canitur, similitudine nomen invenit; cum situs esset in curia Saliorum, quæ est in Palatio, eaque deſtagravisset, inventus est integer.

Quid multis annis post Romulum, Prisco regnante Tarquinio? quis veterum scriptorum non loquitur, quæ sit ab Attio Navio per lituum regionum facta descriptio? qui cum propter paupertatem suæ puer pasceret, una ex his amissa, vovisse dicitur, si recuperasset, uvam se deo daturum, quæ maxima esset in vinea. itaque sue inventa, ad meridiem spectans in vinea media dicitur constitisse: eumque in quatuor partes vineam divisisset, tresque partes aves abdidissent, quarta parte, quæ erat reliqua, in regione distributa, mirabili magnitudine uvam, ut scriptum videmus, invenit. Quæ re celebrata, cum vicini 48 omnes ad unum de rebus suis referrent, erat in magno nomine, & gloria.

Ex quo factum est, ut eum ad se rex Priscus 49 arceſſeret. Cujus cum tentaret scientiam auguratus, dixit ei cogitare se quiddam, id posse fieri, consuluit. 50 Ille augurio acto, posse respondit. Tarquinius autem dixit, se cogitasse, cotem novacula posse prædici. Tum Attium jussisse experiri, ita cotem in comitium allatam; inspectante & rege & populo, novacula esse discissam. Ex eo evenit, ut & Tarquinius augure Attio Navio uteretur, & populus 51 de suis rebus ad eum referret.

Cotem autem illam, & novaculam deſossam in comitio, supraque impostum putal accepimus. Negemus omnia: comburamus annales: ficta hæc esse dicamus: quidvis denique potius, quàm deos res humanas curare, fateamur. Quid quod apud te scriptum est de Ti. Graccho, nonne & augurum, & haruspicum comprobatur disciplinam? qui cum tabernaculum vitio cepisset imprudens, quod inauspicatò pomœrium transgressus esset: comitia 52 consulibus rogandis habuit. Nota res est, & à re ipsa mandata monumentis. Sed & ipse augur Ti. Gracchus auspicioꝝ auctoritatem confessione errati sui comprobavit, & haruspicum disciplinæ magna accessit auctoritas, qui recentibus comitiis in senatum introducti, negaverunt justum comitorum rogatorem fuisse.

Iis igitur assentior, qui duo genera divinationum esse dixerunt: unum, quod particeps esset artis; alterum, quod arte careret. Est enim ars in iis, qui novas res conjectura persequuntur, veteres observatione didicerunt. Carcet autem arte ii, qui non ratione, aut conjectura observatis, ac notatis signis, sed concitacione quadam animi, aut soluto, liberoque motu futura præsentunt. quod & somniantibus sæpe contingit, & nonnumquam vaticinantibus per furorem, ut Bacis Bœotius, ut Epimenides Cres, ut Sibylla Erythraea. Cujus generis oracula etiam habenda sunt, non ea, quæ æquatis fortibus ducuntur, sed illa, quæ instinctu divino, affluatque funduntur. isti ipsi fors contemenda non est, si & auctoritatem habet vetustatis, ut ex sunt fortes, quas de terra editas accepimus: 53 quæ tamen ductæ ut in rem apud eandem, fieri credo posse divinitus. Quorum omnium interpretes, ut grammatici poetarum, proximè ad eorum, quos interpretantur, divinationem videntur accedere.

Quæ

42. *Aus tripudium fieri.* Turnebus lib. v. Advers. cap. 20. conjicit, *avi trip.* quod illic editioni suæ inseruit L. Ambinus. *Grut.*

43. *Si quid ex ca in solidum ceciderit.* Haud divertunt Pall. nostri. Marſus tamen, & Manutius, & Lambinus amplexi sunt *in ſolum*; quos refellit gemma illa Jurisconsultorum Brissonius libro 1 de formulis. *Idem.*

44. *Nuptiarum auspices.* Lambinus stultè heic inveſtitur in Turnebum. nam *auspices* non solum videntur in Victoriana; sed in Pall. in Pithæano, in S. Victoris mss. *Idem.*

45. *Cajum Atejum.* Ita aliis vocatur. Mss. tamen nostri favent vulgato *Atejum*; tam heic quàm infra. *Gruter.* Sed quid hoc rei aut voluntatis est, ut Gruterus ediderit statim *ementita*, quantum intelligo, contra omnes veteres libros simul scriptos simul typis editos? præsertim quam nihil illustret sententiam. imo sequentia antiquum confirmat. Miror de eo nullum verbum factum. Hinc edidit ut oportebat. *Gronov.*

46. *Dira, sicut cetera auspicia, ut omina.* Est ab Victoriana, & respondent nostri scripti. vulgata, *dira, sicut cetera auspicia, ut omina.* Gruter.

47. *Id est incurvum & leviter à summo inflexum bacillum, quod ab*

ejus litui quo canitur similitudine nomen invenit. Lipsius lib. 1 Var. cap. 20. isthæc omnia habet pro glossemate: restant tamen constanter in omnibus mss. delevitque Lambinus. *Idem.*

48. *Omnes ad unum.* Pall. & S. Victoris exemplar, *o. ad eum*, quomodo & edidit Victorius. *Idem.*

49. *Arceſſeret.* Sic quidem Pal. sec. tert. S. Viçt. item editi à Victorio: sed tamen pr. *arceſſeret*. vulgg. *arceſſeret*. *Idem.*

50. *Ille augurio acto.* Lambinus capto. præter Pall. nostros, sugillatque Gifanius in Observationibus Latine lingue. nam & sic lib. 111 de Officiis: *cum in aere augurium augures acturi essent &c.* Gruter. Grandius impingitur ab Steph. Pighio, qui scribere sustinet ad Valerii Maximi lib. 1 caput iv mendose in vulgatis Ciceronianis legi *augurio acto*, atque ita Lambium pro Cicerone habens. *Gronov.*

51. *De suis rebus ad eum referret.* Pal. pr. & Pithæanus, *adferret*. Gruter.

52. *Consulibus rogandis.* Attendant Antiquarii. nam S. Victoris liber, item Pal. sec. tert. habent *rogandis*. Pith. & pr. *rogantis*. *Idem.*

53. *Quæ tamen ductæ.* Pal. pr. *eductæ*. *Idem.*

31. Quæ est igitur ista calliditas, res vetustate robustas calumniando velle pervertere? Non reperio causam. lateat fortasse obscuritate involuta natura: non enim me deus ista scire, sed his tantummodo uti voluit. Utar igitur, 54 nec abducar, ut rear aut in exitis totam Etruriam delirare, aut eandem gentem in fulguribus errare, aut faciliere portentia interpretari, cum terræ sæpe fremitus, sæpe mugitus, sæpe motus multa nostræ reipublicæ, multa ceteris civitatibus gravia, & vera prædixerint. Quid? qui irridetur, parvus hic mulx, nonne quia sætus exitit in sterilitate naturæ, prædictus est ab haruspiciibus incredibilis parvus malorum?

16. Quid? Ti. Gracchus, P. F., qui bis consul, & censor fuit, idemque & summus augur, & vir sapiens, civisque præstans; nonne (ut C. Gracchus, filius ejus, scriptum reliquit) duobus anguibus domi comprehensis, haruspices convocavit? qui cum respondissent, si marem emisisset, uxori brevi tempore esse moriendum; si feminam, ipsi: æquius esse censuit, se maturam oppetere mortem, quam P. Africani filiam adolescentem. faminam emisit: ipse paucis post diebus est mortuus. Irrideamus haruspices: vanos, futiles esse dicamus: quorumque disciplinam & sapientissimus vir, & eventus, ac res comprobavit, contemnamus: contemnamus etiam Babylonios, & eos, qui à Caucafo calti signa servantes, numeris, & motibus, stellarum cursus persequuntur: condemnemus, inquam, hos aut stultitiam, aut vanitatis, aut impudentiam, qui ecce LXX millia annorum, ut ipsi dicunt, monumentis comprehensa continent, & mentiri judicemus, nec sæculorum reliquorum judicium, quod de ipsis futurum sit, perimere.

17. Age, Barbari vani, atque fallaces: num etiam Grajorum historia mentita est? quæ Cræolo Pythius Apollo, ut de naturali divinatione dicam, quæ Atheniensibus, quæ Lacedæmoniiis, 55 quæ Tegeatis, quæ Argivis, quæ Corinthiis responderit, quis ignorat? collegit innumerabilia oracula Chryssippus, nec ullum sine locupleite auctore, atque teste. quæ quia nota tibi sunt, relinquo. Defendo unum hoc. Numquam illud oraculum Delphis tam celebre, & tam clarum fuisset, neque tantis donis referentium omnium populorum, atque regum, nisi omnis ætas, oraculorum illorum veritatem esset experta.

32. Jamdudum idem non facit. Ut igitur nunc minore gloria est, quia minus oraculorum veritas excellit: sic tum, nisi summa veritate, in tanta gloria non fuisset. Potest autem vis illa terræ, quæ mentem Pythiæ divino afflatu concitabat, evanuisse vetustate, ut quosdam 56 evanuisse & exaruisse amnes, aut in alium cursum contortos, & deflexos videmus. 57 Sed, ut vis, acciderit: magna enim quaestio est: modò maneat id, quod negari non potest, nisi omnem historiam perverterimus, multis sæculis verax fuisse id oraculum.

Sed omittamus oracula: veniamus ad somnia, de quibus 20 disputans Chryssippus, multis, & minutis somniis colligendis facit idem, quod Antipater, ea conquirens, quæ Antiphontis interpretatione explicata, declarant illa quidem acumen interpretis, sed exemplis grandioribus decuit uti. Dionysii mater, ejus, qui 52 Syraculorum tyrannus fuit, ut scriptum apud Philistum est, & doctum hominem, & diligentem, & æqualem temporum illorum, cum pragnans hunc ipsum Dionysium alvo contineret, somniavit se peperisse Sathyrsicum. Huic interpretes portentorum, qui 59 Gaietotæ tum in Sicilia nominabantur, responderunt, (60 ut ait Philistus) eum, quem illa peperisset, clarissimum Græciæ diurna cuna fortuna fore.

Num te ad fabulas revoco vel nostrorum vel Græcorum 40 poetarum? narrat enim & apud Ennium Vestalis illa:

*Excita cùm tremulis anus atulit artubus lumen,
Talia commemorat lacrymans exterrita somno,
Eurydica prognata, pater quam noster amavit,
Vires, vitæque corpus meum nunc deserit omne.
Nam me visus homo pulcer per anona salicis
Et ripas raptare, locosque vocos, ita sola
Post illa, germana soror, errare videbar,
Tardaque vestigare, & querere te, neque posse
Corde capeffer e, semita nulla pedem stabilibat.*

*Exin compellare pater me voce videtur
His verbis. 61 cognata, tibi sunt ante gerenda.
Hæc pater effatus, germana, repente recessit
Ærumna post: ex fluxio 62 fortuna resistit;
Nec sese dedit in conspectum corde cupitus:
Quamquam multa manus ad cali carula templæ
Tendebam lacrymans, & blanda voce vocabam.
Vix ægro tum corde meo me somni reliquit.*

Hæc, etiam si ficta sunt à poeta, non absunt tamen à consuetudine somniorum. 21

Sit hæc etiam illud commenicium, quo Priamus est conturbatus. 42

*Quia mater gravidæ parere se ardentem facem
Visa est in somnis Hecuba: quo facto pater
Rex ipse Priamus, somnio 63 mentis inætra
Perclusus, 64 curis sumptus suspirantibus
Exsacrificabat hostiis balantibus.*

*65 Tum conjectorem postulat, pacem petens,
Ut se edoceret obsecrans Apollinem,
Quò sese vertant tantæ sortes somnium.
Ibi ex oraculo voce divina edidit
Apollo; puerum, primus Priamo qui foret
Post illa 66 natus, temperaret tollere,
Eum esse exitium Trojæ, pestem Pergamo.*

Sint hæc ut dixi, somnia fabularum: hisque adjungatur 43 etiam

54. Nec adducar, ut rear aut in exitis.] Vix potui refrenare manum, quinejecerem illud, ut rear; quod nullo apice comparceret in Pal. pr. aut sec. & certè Latine loquetur Tullius, quamvis refeceretur. Gronov.

55. Quæ Tegeatis.] Est Turnebi conjectura, quam sibi putidè arrogare nititur Lambinus. vulgata, *Tægetis*, ad quam magis inclinant mss. quam ad priorem. Idem.

56. Evanuisse & exaruisse amnes.] Illud evanuisse & reddidit auctori volentibus membranarum nostris, quid quod & Victoriana agnoscit editio. & habet sanè heic quod agat. Idem.

57. Sed, ut vis acciderit.] Pal. pr. & sec. *occiderit*, quod salivam nonnullis movebit. Ursini liber ut *ut vis occiderit*. Idem.

58. Syraculorum tyrannus fuit.] Pal. pr. *Syracusanorum*. Idem.

59. Gaietotæ.] Si standum à numero inss. referibendum *Gaietæ*. sic enim Pal. pr. sec. Pith. S. Victoris. liber tamen Ursini nostri *Gaietotæ*. quomodo vocati Stephano. Idem.

60. Ut ait Philistus.] Non videtur Tullii, sed librarii. proxime enim præcessit, *ut scriptum apud Philistum est*. Grut. Utique & cap. 17 quum dixisset quod apud te scriptum est subnectit, *notæ res est, & a te ipsis mandata monumentis*. Gronov.

61. Cognata tibi sunt ante gerenda. Hæc pater &c. *Ærumna post ex fluxio*.] Sic Aldi vetus, sic omnes mss. nostri, nisi quod distinctio mea est. videbatur enim duriosculum; ante gerenda (Hæc

pater effatus, germana repente recessit) *Ærumna: post ex fluxio &c.* quomodo ediderat Victorius. post editi transposuere verum. Lambinus præterea cognata, mutavit in *ognata*; secutus conjecturam Turnebi, cujus meminit lib. v. Advers. cap. 121. Gruter. Sed cur tacet in Victorianis esse *Hæc effatus pater*, quod sane est ita & ex Voss. notatum ab patre, & videtur Ennianum. Gronov.

62. Fortuna resistit.] Sic Pith. & Pal. pr. alii *resister*, quod & in vulgg. Pal. sec. præsert, *resesit*; qui & interpunxerat, *Ærumna post ex fluxio. fortuna recessit*, forsitan non male. Grut.

63. Mentis inætra Perclusus.] Lambinus mentem. sed contra mss. neque erat necesse. nam *mentis percussus* dicitur, ut Terentio, *animi percussus*. Gulielmii. Idem.

64. Curis sumptus suspirantibus.] Edebatur antea, *sumptis*, sed mutavi secutus Gulielmii mentem, & librum Fulvii Ursini, item inss. Pal. pr. tert. & librum S. Victoris, in quibus hærebat alterum. *sumptis pro consumptis, maceratusque*. Terentius: *Cura sumitur, dum tibi sit quod placeat*. Idem.

65. Tum conjectorem postulat.] Pall. omnes & S. Victoris exemplar *conjecturam*, quod probabatur Gulielmio, pro *conjectrici Sibyllæ*. Idem.

66. Natus; temperaret tollere: Eum &c.] Ita rectè edidit P. Victorius. ineptè ante & post cusi; *natus tempora, hunc si tolleret*. Pal. sec. habebat, *natus, temperaret tollere*. Codex S. Victoris solus

etiam *Aenea somnium*: quod in Numerii Fabii Pistoris Graecis annalibus ejusmodi est, ut omnia, quae ab *Aenea* gesta sunt, quaeque illi acciderunt, ea fuerint, quae ei secundum quietem 22 visa sunt. Sed propiora videamus. cujusnam modi est Superbi Tarquini somnium, de quo 67 in Bruto Accii loquitur ipse?

68 *Cum jam quieti corpus nocturno impetu
Dedi, sapore placans artus languidos,
69 Visum est in somnis pastor ad me appellere,
Duos consanguineos arietes inde eligi,
70 Pecus lanigerum eximia pulcritudine:
Praelarioremque alterum 71 immolare me:
Deinde ejus germanum cornibus committer
In me arietate, eoque ictu me ad casum dari:
Exin prostratum terra graviter facium,
Resupinum; in caelo contueri maximum,
Ac mirificum facinus; dextrosum orbem flammis
Radiatum solis 72 liquier cursu novo.*

45 Eius igitur somnii à conjectoribus quae sit interpretatio facta, videamus.

*Rex, quae in vita usurpant homines, cogitant, curant, vident,
Quaeque ajunt vigilantes, agitantque, ea si cui in somno accidunt,
Minus mirum est: sed in re tanta haud temere improvisò offerunt,
Prævidete, ne, quem tu esse hebetem deputes, aequè ac peccus,
Is sapientia munitum pectus egregium gerat,
Teque regno expellat. Nam id quod de sole 73 ostentum est tibi,
Populo commutationem rerum portendit fore.
74 Perpropinqua 75 haec bene verruntur populo. nam quod ad dexteram
Capit cursum ab læva signum præpotens; pulcerrimè
Auguratum est, rem Romanam publicam summam fore.*

23 Age nunc ad externa redeamus. Matrem Phalaridis scribit 46 bit Ponticus Heraclides, doctus vir, auditor, & discipulus Platonis, visam esse videre in somniis simulacra deorum, 76 quae ipsa Phalaris domi consecrasset: ex his Mercurium è patera, quam dextra manu tenebat, sanguinem visum esse fluere: qui cum terram attingisset, referrefere videretur sic,

ut tota domus sanguine redundaret. Quod matris somnium immanis filii crudelitas comprobavit. Quid ego, quae magi Cyro illi principi interpretati sunt, 77 ex Dinonis Persicis libris proferam? nam cum dormienti ei sol ad pedes visus esset, ter cum scribit frustra appetivisse manibus, cum se convolvens sol elaboretur, & abiret: ei magos dixisse (quod genus sapientum & doctorum 78 habebatur in Persis) ex triplici appetitione solis, xxx annos Cyrum regnatum esse, portendit. quod ita contigit. nam ad septuagesimum pervenit, cum xl natus annos regnare coepisset.

Est profecto quiddam etiam in Barbaris gentibus praesens 47 tiens, atque divinus: siquidem ad mortem proficiscens Callanus Indus, 79 cum ascenderet in rogam ardentem, O praclarum discessum, inquit, è vita! cum, ut Herculi contigit, mortali corpore cremato, in lucem animus excesserit. Cuiusque Alexander cum rogaret, si quid vellet, ut diceret; Optimè, inquit: propediem te videbo. quod ita contigit. nam Babylone paucis post diebus Alexander est mortuus. Discedo parumper à somniis: ad quae mox revertar. Qua nocte templum Ephesiae Dianae deflagravit, eadem constat ex Olympiade natum esse Alexandrum, atque ubi lucere coepisset, clamatasse magos, pestem, ac perniciem Asiae proxima nocte natam. Haec de Indis, & Magis. Redeamus ad somnia.

Hannibalem Coelius scribit, cum columnam auream, quae 24 esset in fano 80 Junonis Laciniae, auferre vellet, dubitaretque, 48 utrum ea solida esset, an extrinsecus inaurata, perterebravisse: cumque solidam 81 invenisset, statuisseque tollere, ei secundum quietem visam esse Junonem praedicere, ne id faceret, minarique, si id fecisset, se curaturam, ut eum quoque oculum, quo bene videret, amitteret: idque ab homine acuto non esse neglectum: itaque ex eo auro, 82 quod exterebratum esset, buculam curasse faciendam, & eam 83 in summa columna collocavisse.

Hoc idem in Sileni, quem Coelius sequitur, Graeca historia 49 est: is autem diligentissimè res Hannibalis perscrutus est: Hannibalem, cum cepisset Saguntum, visum esse in somniis à Iove in deorum concilium vocari: quò cum venisset, Iovem imperasse, ut Italiae bellum inferret, ducentem ei unum è concilio datum: quo illum utentem, cum exercitu progressum cepisset: tum ei ducentem illum praecipisse, ne respiceret: illum autem id diutius facere non potuisse, elatumque cupiditate respexisse: tum visam beluam vastam, & immanem, circum-

habebat, natus tempora, Eum &c. neque plus erat in Pal. pr. aut Pitheaco, nisi quod hic ipsa per compendium, loco tempora. tert. tempora & tolleret. quart. tempora & tolle e. quod in Numerii Fabii Pistoris. Conjecturam Sigonii admisit dudum Aldus Nepos; itaque nec mihi excludenda videbatur; quod nihil aliud esset in vulgato, in numerum Fabii; adprobassetque alterum Turnebi censura, praesequi tulerit, P. Manutium sic invenisse in libris antiqua. Gruter. Quomodo sic laudat Gruterus Victorianum, sic deprimat vulgatum, quae malum causa est, ut quod ipse ineptum fatetur ac damnat, in sua editione retinuerit? quod nihil aliud factum, quam ut H. Vossio materia daretur in notis ad Melam pag. 44 referendorum horum versuum ex solo scilicet optimo suo codice, quomodo diu antea illi viri doctissimi non aliter legerint. Etiam illustravit pater lib. 2 observat. cap. 20. Gronov.

67. In Bruto Accii loquitur ipse.] Sic quidem passim. Sed apud Victorium est Accius, atque ita etiam ex MS. Vossiano pater notavit. Ne quid intercidat, videtur fuisse in Bruto Accii à loquitur ipse. Idem.

68. Cum jam quieti.] Sic quidem haecenus editi; sed adversantibus membranis Pall. Pithæi & S. Victoris omnibus. Ex enim Quoniam quieti. quod item poni pro postquam meminit Donatus, qui videatur. Gruter.

69. Visum est in somnis pastor.] Vulgati pastorem. Aldi vetus & Victorii editio, Visus est in somnis pastor. Lambinus, Visus in f. pastor. sed nostrum illud visus in quatuor Pall. in Pith. in S. Victoris, annotavit Gulielmum dictum; ut pugna factum est. Gruter. Pater hinc notavit Visu est. Gronov.

70. Pecus lanigerum.] Nihil valent mss. nostri. Bene tamen monet P. Manutius Muretum Notis in Terentium sic transponendos putare versus: ad me appellere pecus lanigerum eximia pulcritudine. Duos consanguineos &c. potest tamen consistere vulgatum. Gruter.

71. Immolare me.] Ridicule Lambinus contra editos ineditoque

involare. nam Tarquinius utique fratrem Bruti occidit. Idem.

72. Liquier cursu novo.] Pall. duo priores melioresque linguier, quod mihi rectius. Gruter. Sic & Vossianus. Gronov.

73. Ostentum est tibi.] Pall. pr. sec. quart. ostensum. Gruter.

74. Perpropinqua haec &c.] Lambinus arripuit Turnebi forte perpropinquam haec bene &c. male & contra omnes mss. perpropinqua positum, pro perpropinqua, ut crebra Virgilio, alia aliis. Gulielmus. Idem.

75. Haec bene verruntur.] Pal. pr. & Pitheacenus, averruntur, neque video cur admitti non debeat. Idem.

76. Quae ipsa Phalaris.] Revocavi quod erat in Pal. pr. sec. & membranis S. Victoris. nam Pithæi liber & Marsi editio non habent vocem tertiam. vulgati; Phalaridis. & verò si alii adhuc codices ea vocerent, abjicerent. Idem.

77. Ex Dinonis Persicis libris.] Haud aliter Pal. tert. ac quart. item S. Victoris, nisi quod addiderunt literam, Dinonisi. inde natum publicatorum haecenus, Dionysii. interim videatur Muretus libro xi cap. 14. Var. lecti. Gulielmus putabat glofema rō libris, & videtur. Idem.

78. Habebatur in Persis.] S. Victoris in super sis, conjicitque Gulielmus in susis. ego sinxerim potius habebatur ipsi, si tamen aliquid est mutandum. Idem.

79. Cum ascenderet.] Pal. pr. & S. Victoris, inscenderet, Pithæi, descenderet: unde facit Gulielmus, escenderet. Idem.

80. Junonis Laciniae.] Libri nostri sex aut Lycia, aut Lucia. forte inquit Gulielmus, Lucina. malum vulgatum. Idem.

81. Invenisset, statuisseque tollere, ei secundum.] Sic Victorii editio & membranae Pithæi. item Pal. tert. quart. verum pr. & sec. statuisse tollere, ei. quod forte auctoris genuinum. Idem.

82. Quod exterebratum esset.] Pal. ille primus cerebratum. Idem.

83. In summa columna collocavisse.] MS. sex columna. Pal. verò sec. ac quart. praeterea firmo. quod fortasse melius. Idem.

complicatam serpentibus, quacunque incederet, omnia arbusta, virgulta, recta pervertere: & eum admiratum quæssisse de deo, quodnam illud esset tale monstrum: & deum respondisse, vastitatem esse Italix: præcepisseque, ut pergeret proteritus: quid retrò, atque à tergo fieret, ne laboraret.

80 Apud Agathoclem scriptum in historia est, Hamilcatem Karthaginensem, cum oppugnaret Syracusas, visum esse audire vocem, se postridie cenaturum Syracusis: cum autem is dies illuxisset, magnam seditionem in castris ejus inter Pœnos, & Siculos milites esse factam: quod cum sensitent Syracusani, improvisè eos in castra irrupisse, Hamilcarumque ab iis vivum esse sublatum. Ita res somnium comprobavit. Plena exemplorum est historia, tum cetera vita communis.

81 At verò P. Decius ille, Q. F. qui primus & Decius consul fuit, cum esset tribunus militum M. Valerio, A. Cornelio consulibus, à Samnitibusque premeretur noster exercitus, cum pericula prælorum iniret audacius, monereturque, ut cautior esset, dixit, quod exstat in annalibus: sibi in somniis visum esse, cum in mediis hostibus versaretur, occidere cum maxima gloria. Et tum quidem incolomis exercitum obfisione liberavit. Post triennium autem, cum consul esset, devovit se, & in aciem Latinorum irrupit armatus. quo ejus factò superati sunt, & deleri Latini. Cujus mors ita gloriosa fuit, ut eandem concupisceret filius.

82 Sed veniamus nunc, si placet, ad somnia philosophorum. 25 Est apud Platonem Socrates, cum esset in custodia publica, dicens Critoni suo familiari, sibi post tertium diem esse moriendum: vidisse se in somnis pulcritudine eximia foeminam, quæ se nomine appellans diceret Homericum quandam ejusmodi versum:

Tertia te Pithia tempestas læta locabit.

Quod ut est dictum, sic scribitur contigisse. Xenophon Socraticus, 24 qui vir & quantus? in ea militia, qua cum Cyro minore perfunctus est, sua scribit somnia; 83 quorum eventus mirabiles extiterunt.

83 Mentiri Xenophontem, an delirare dicemus? Quid singulari vir ingenio Aristoteles, & prædè divino? ipsene errat? an alios vult errare? cum scribit, Eudemum Cyprium, familiarem suum, iter in Macedoniam facientem Pheras venisse, quæ erat urbs in Thessalia tum admodum nobilis, ab Alexandro autem tyranno 86 crudeli dominatu tenebatur: in eo igitur oppido ita graviter ægrum Eudemum fuisse, ut omnes medici diffiderent: ei visum in quiete egregia facie juvenem dicere, 87 fore ut per brevi convalesceret, paucisque diebus interitum Alexandrum tyrannum, ipsum autem Eudemum quinque annis post domum esse rediturum. Atque ita quidem prima statim scribit Aristoteles consecuta; & convalescisse Eudemum; & ab uxoris fratribus interfectum tyrannum: quinto autem anno exeunte, cum esset spes ex illo somnio, in

Cyprum illum ex Sicilia esse rediturum, præliantem eum ad Syracusas occidisse: ex quo ira illud somnium esse interpretatum, ut, cum animus Eudemus à corpore excesserit, tum domum revertisse videatur.

88 Adjungamus philosophis doctissimum hominem, postquam quidem divinum, Sophoclem: qui, cum ex æde Herculis patera aurea gravis surrepta esset, in somnis vidit ipsum deum dicentem, qui id fecisset. Quod semel ille, iterumque neglexit. ubi idem sapius, 89 ascendit in Ariopagum: detulit rem. Ariopagita comprehendit jubent eum, qui à Sophocle erat nominatus. Is, quaestione adhibita, confessus est, pateramque retulit. Quo facto, sanum illud Indicis Herculis nominatum est.

Sed quid ego Græcorum? nescio quo modo me magis notastra delectant. Omnes hoc historici, Fabii, Gellii, sed proxime Cælius. Cum bello Latino ludi votivi maximi primum fierent, civitas ad arma repente est excitata. itaque ludis intermissis instaurativi constituti sunt, qui antequam fierent, cumque jam populus confedisset, servus per circum, cum virgis caderetur, furcam ferens ductus est. Exin cuidam rusticò Romano dormienti visus est venire, qui diceret, 90 præfulem sibi non placuisse ludis, idque ab eodem justum esse eum senatui nuntiare: illum non esse ausum. 91 iterum esse idem visum, & monitum, ne vim suam experiri vellet: ne tum quidem esse ausum. exin filium ejus esse mortuum: eandem in somniis admonitionem fuisse tertiam. tum illum etiam debilem factum, rem ad amicos detulisse, quorum de sententia lecticula in curiam esse delatum, 92 cumque senatui somnium enarravisset, pedibus suis saluum revertisse. Itaque somnio comprobato à senatu, ludos illos iterum instauratos memorie proditum est.

93 C. verò Gracchus multis dixit, ut scriptum apud eundem Cælium est, sibi in somnis quaesturam petenti Ti. fratrem visum esse dicere, quàm vellet cunctaretur, tamen eodem sibi leto, quo ipse inierisset, esse perendum. Hoc antequam tribunus plebi C. Gracchus factus esset, & se audisse scribit Cælius, & dixisse multis. quo somnio quid inveniri potest certius? Quid illa duo somnia, quæ creberimè commemorantur à Stoicis, quis tandem potest contemnere? unum de Simonide: qui cum ignotum quandam projectum mortuum vidisset, eumque humavisset, haberetque in animo navem conscendere, moneri visus est, ne id faceret, ab eo, quem sepultura affecerat: si navigasset, eum naufragio esse periturum: itaque Simonidem redidisse: perisse ceteros, qui tum navigassent.

Alterum ita traditum, clarum admodum somnium. Cum duo quidam Arcades familiares iter unà facerent, & Megaram venissent, alterum ad cauponem divertisse; ad hospitem, alterum. qui ut cenari quiescerent, concubia nocte 94 visum esse in somnis ei, qui erat in hospitio, illum alterum orare, ut subveniret, quod sibi à caupone interitus pa-

ra-

84. Qui vir & quantus?] Voculam vir immissi, volentibus nostris, quibus accedebat editio Victorii. Gruter.

85. Quorum eventus mirabiles.] Est & hoc ab iisdem libris, nam recepta lectio, quorum exitus mir. Idem.

86. Crudeli dominatu tenebatur.] Idem istud est à dictis codicibus, & Victorianis, pro quo vulgati, premebatur. facinus proculdubio eorum, quibus ignota vis verbi alterius. Idem.

87. Fore ut per brevi convalesceret, paucisque diebus. illud per hactenus abfuit vulgatis. Idem.

88. Adjungamus philosophis.] Vulgata lectio. Adjungam. sed nostrum extat in Pal. in S. Victoris, in Wouvierianis, in editis à Victorio. Idem.

89. Ascendit in Ariopagum.] Pal. sec. scendit. tert. scendit, ut videatur excidisse vetus scriptura, ascendit. Idem.

90. Præfulem sibi non placuisse.] Tacet heic Gulielmus. sed tamen cum annotat, legi in S. Victoris & Pithæano præfulem, non, ut hactenus habuimus in editis, præfultorem, scripturam receptam ejecei, tanto quidem fidentius, quod non compareret in ullo Palatinorum, in quibus omnino erat hæc nostra. Hand aliter Capitolinus in Marco Philosopho cap. 14. Fuit in saliatu & præfult & vates.

proculdubio tale quid invenit & in suis Victorius, sed non ausus fuit exprimere. Gruter. Ego nullam editionem nancisci potui, in qua exhiberetur præfultorem, sed in omnibus præfultorem, & id opinor voluit Gruteri mens, etsi manus posterit aliud. Gronov.

91. Iterum esse idem justum.] Non mihi fit dubium reponendum visum, quemadmodum extat in Pall. & Pith. & S. Vict. qui ultimus & supra disertè habebat, dormienti visum esse venire. non ausus autem sum delere vulgatum, quod veritas hujus loci non ita aperte cuivis ut prioris. Gruter.

92. Cumque senatui somnium enarravisset.] Pal. pr. heic manens est ob solium excisum. sed sec. omnino non agnoscit cumque, unde suspicor esse à librariorum liberalitate, detrahendamque adhuc litteram postremam ab illo enarravisset. Gruter. Sed etiam non debet oblivioni dari, mox in Victorianis exemplaribus edi, pedibus suis saluum hominem revertisse. Quæ quarta vox statim excidit in omnibus editionibus, quum tamen extet quoque in Vossiano. Gronov.

93. Cælius verò Gracchus &c.] Auribus admodum blanditur, S. Victoris, Gracchus verò Cælius. Gruter.

94. Visum esse in somnis.] Sic Pall. quatuor, Pithæanus & S. Victoris. vulgati, in somniis. Pal. præterea primus heic habet ego non caupo; quomodo tamen ceteri omnes. Idem.

raretur: cum primò perterritum somnio surrexisset: dein cum se collegisset; idque visum pro nihilo habendum esse duxisset, recubuisse: tum ei dormienti eundem illum visum esse rogare, ut, quoniam sibi vivi non subvenisset, mortem suam ne inultam esse parceretur: se interfectum in plaustrum à caupone esse coniectum, & supra sterces injectum: petere, ut manè ad portam adficeret, prorsumque plaustrum ex oppido exiret. 95 hoc verò somnio eum commotum, manè bubulco praesto ad portam fuisse: quassisse ex eo, quid esset in plastro: illum perterritum fugisse, mortuum erutum esse: cauponem, re patefacta, poenas dedisse.

28 Quid hoc somnio dici divinius potest? sed quid aut plura, 95 aut vetera quarimus? saepe tibi mecum narravi; saepe ex te audivi tuum somnium: Me, 96 cum Asia Proconsul praessem, vidisse in quiete, cum tu equo adveñus ad quandam magni fluminis ripam, proventus subito, atque delapsus in flumen, nusquam apparuisses, me contremuisse, timore perterritum: tum te repente latum exiitum, eodemque equo adversam ascendisse ripam, nosque inter nos esse complexos. Facilis conjectura huius somni: mihi quae à peritis in Asia praedictum est, fore eos eventus rerum, qui acciderunt.

59 Venio nunc ad tuum. audivi equidem ex te ipso, sed mihi sapius noster Sallustius narravit: cum in illa fuga, nobis gloriosa, patriæ calamitosa, in villa quadam campi Atinati maneres, magnamque partem noctis vigillares, ad lucem denique arctè, & graviter dormitare coepisses. Itaque, quamquam iter instaret, te tamen silentium fieri iussisse, neque esse passum te excitari: cum autem expectatus esses hora secunda ferè, te sibi somnium narravisse: visum tibi esse, cum in locis solis moestus errares, C. Marium cum fascibus laureatis quaerere ex te, quid tristis esses: 97 cumque tute tua patria vi pulsam esse dixisses, prehensisse eum dextram tuam, & bono animo te iussisse esse, historice proximo tradidisse, ut te in monumentum suum deduceret: & dixisse, in eo tibi salutem fore. tum & se exclamasse Sallustius narrat, reditum tibi celere, & gloriosum paratum, & te ipsum visum somnio delectari. nam illud mihi ipsi celeriter nuntiatum est, ut audivisses, in monumento Marii de tuo reditu magnificentissimum illud senatus consultum esse factum, referre optimo & clarissimo viro consule, idque frequentissimo theatro, incredibili clamore & plausu comprobatum: dixisse te,

29 nihil illo Atinati somnio fieri posse divinius. At multa falsa.

60 Immo obscure fortasse nobis. sed sint falsa quaedam, contra vera quid dicimus? quæ quidem multo plura evenirent, si ad quietem integri iremus. nunc onusti cibo & vino, perturbata & confusa cernimus. Vide, quid Socrates in Platonis Politia loquatur. Dicit enim, *Cum dormientibus ea pars animi, quæ mentis & rationis sit particeps, sopita languet: illa autem, in qua spiritus quaedam sit, atque agrestis immanitas, cum sit immoderate obstupescita potu, atque pastu, exultare eam in somno immoderateque jaculari. itaque huic omnia visa obiciuntur, à mente, ac ratione vacua: ut aut cum matre corpus misere videamus, aut cum quovis alio vel homine, vel deo, sepe belua; atque etiam trucidare aliquem, & impiè cruciari, multaque facere impurè, atque tædè, cum temeritate & impudentia.*

61 *At qui salubri, & moderato cultu atque vitæ quieti se tradiderit, ea parte animi, quæ mentis & consilii est, 98 agitata,*

& erecta, saturataque bonarum cogitationum opulis: eaque parte animi, quæ voluptate alitur, nec incipia enecta, nec satietate affluenti (quorum utrumque prastringere aciem mentis solet, si ve desit natura quippiam, si ve abundat, atque affluit) illa etiam tertia parte animi, in qua irarum existit ardor, sedata, atque resincta: tum evenit, duabus animi temerariis partibus compressis, ut illa tertia pars rationis, & mentis cluceat, & se veritatem ad somnandum, acremque præbet: tum ei visa quietis, occurrunt tranquilla atque veracia. Hæc verba ipsa Platones expressit.

Epicurum igitur audicimus potius? namque Carneades con- 30 certationis studio, modò ait hoc, modò illud. At ille quid sentit? sentit autem nihil unquam elegans, nihil decorum. Huic ergo antepones Platoni, & Socrati? qui ut rationem non redderent, auctoritate tamen hos minutos philosophos vince- rent. Jubeat igitur Plato, sic ad somnum proficisci corporibus affectis, ut nihil sit, quod errorem animis, perturbatio- nemque afferat. Ex quo etiam Pythagoricis interdicitum pu- tatur, ne faba vescerentur, quòd habet inflationem magnam is cibus, tranquillitati mentis, quærenti vera, contrariam.

Cum ergo esse somno sevocatus animus à societate, & à 65 contagione corporis, tum meminit præteritorum, præsentia cernit, futura prævidet. jacet enim corpus dormientis, ut mortui: viget autem, & vivit animus. quod multo magis faciet post mortem, cum omninò corpore excefferit. itaque appropinquante morte multo est divinior. Nam & id ipsum vident, qui sunt morbo gravi, & mortifero affecti, instare mortem. itaque his occurrunt plerumque imagines mortuo- rum: tuncque vel maximè laudi student: eosque qui secus, quam decuit, vixerunt, peccatorum suorum tum maximè prænitent.

Divinare autem morientes, etiam illo exemplo confirmat 64 Posidonius, quo assert, Rhodium quendam morientem sex æquales nominasse, & dixisse, qui primus eorum, qui secundus, 99 qui deinde deinceps moriturus esset. Sed tribus modis censet decorum appellu homines somnare: uno, quòd prævideat animus ipse per sese, quippe qui deorum cognatio- ne teneatur: altero, quòd plenus aer sit immortalium animorum, in quibus tamquam insignita notæ veritatis appa- reat: tertio, quòd ipsi dum dormientibus colloquantur: idque, ut modò dixi, facillius eveniet appropinquante mor- te, ut animi futura augerentur.

Ex quo & illud est Calani, de quo antè dixi, & Homerici 65 Hæctoris, qui moriens propinquam Achilli mortem denun- tiat. Neque enim illud verbum temerè consuetudo approba- 31 visset, si ea res nulla esset omnino.

100 *Præ sagibat animus, frustra me vive, cum exirem domo.*
Sagire enim, sentire acutè est: ex quo sagæ anus, quia multa scire voluit: & sagaces dicti canes. Is igitur, qui antè sa- git, quàm oblata res est, dicitur præ sagire, id est, futura antè sentire.

Inest igitur in animis præ sagitio extrinsecus injecta, atque 66 inclusa, divinitus. ea si exarrit acridis, furor appellatur, cum à corpore animus abstractus divino instinctu concitatur.

*Sed quid oculis 1 habere visa est de repente ardentibus?
Ubi illa paulo antè sapiens, virginis modestia?
2 Mater optima, tum multo melior mulierum;*

Mis-

95. *Hoc verò somnio commotum.]* Pal. pr. non habet pronomen eum, & juvenilius auribus lectio accidit, si desit. Grut.

96. *Cum Asia Proconsul praessem.]* Ita rectè editio Victorii, & accedit plane Pal. tert. quart. & S. Victoris, in quibus prociis. nam eeteri scripti, provinciis. recepta lectio, provincie. Idem.

97. *Cumque tu te tua patria vi pulsam.]* Melius fortasse Pall. tres cumque te tu patria vi & c. nam quart. te tum patr. Victorii editio habet cumque de tua patria. S. Victoris liber cumque tu patria vi pulsam; forsitan optimè. Idem.

98. *Agitata atque erecta.]* Laminibus excitata, sed contra mff. & editos. neque erat causa. Idem.

99. *Qui deinde deinceps moriturus.]* Verbum deinde revocavi à duobus Pall. melioribus; erat præterea in tert. & quarto, item Pi-

thæano, sed repetita præterea voce hoc modo: qui deinde, qui deinceps. quod etiam ferri queat. Idem.

100. *Præ sagibat animus.]* MS. Vossian. *Præ sagibat,* quod non minus mihi aridet, quam observitare, quod bis in his libris occurrit. Gronov.

1. *Habere visa.]* Ita codex antiquus Mureti, de quo libro 1x Var. lect. cap. 19 ipsemet. nostri omnes una litera aberrant, habentque *rapere*. Sequentem versum constituitur nigrum Turnebus lib. v. Adversar. cap. 22. sed membrana nostræ stant à vulgatis. Gruter.

2. *Mater optima, tum multo melior optima, mulierum.]* Addidi mulierum, ex Pall. & Gallicanis duobus. Gulielmius concinnare volebat; *Mater optumatum multo mel. opt. mulierum.* Gruterus. Admodum

Missa sum superstitiosis haviolationibus :

Neque me Apollo satis sanctis dementem invitam ciet.

3 Virgines verò æquales, patris mei, meum factum pudet,

Optimi viri : mea mater, tui me miseret, mei pigeet.

Optimam progeniem Priamo reperisti extra me : hoc dolet,

4 Me obesse, illos prodesse, me obstrare, illos obsequi.

O poema tenerum & moratum, atque molle ! sed hoc minus ad rem.

67 Illud, quod volumus, expressum est, ut vaticinari furor vera solcat.

5 Adest, adest sax obvoluta sanguine, atque incendio :

Multos annos latuit. 6 Cives referte opem, & resinguite.

Deus inclusus corpore humano jam, non Cassandra loquitur,

7 Jamque mari magno clasissis ceta

Texitur : exitium examen rapit :

Advenit, & fera velvolantibus

Naribus complevit manu littora,

Tragœdias loqui videor, & fabulas.

32 At ex re ipso non commenticiam rem, sed factam, ejusdem generis audivi : C. Componium ad te venisse Dyrhachio, cum pratorio imperio classi Rhodiæ præfesset, 7 cum primis hominem prudentem, atque doctum : eumque dixisse remigem quandam de quinqueremi Rhodiorum vaticinatum, mactatum iri minus xxx diebus Græciam sanguine : rapinas Dyrhachii, & consensionem in naves cum fuga ; fugientibusque miserabilem respectum incendiorem fore : sed Rhodiorum classi propinquum reditum, 8 ac domum itionem dari : tum neque te ipsum non esse commotum ; Marcumque Varronem, & M. Catonem, qui tum ibi erant, doctos homines, vehementer esse perterritos : paucis sanè post diebus ex Pharsalica fuga venisse Labienum : qui cum interitum exercitus nuntiavisset, reliqua vaticinationis brevi esse confecta.

69 Nam & ex horreis direptum, effusumque frumentum vias omnes, angustiorisque contraxerat : & naves subito perterriti metu consensidistis ; & noctu ad oppidum respicientes, flagrantes onerarias, quas incenderant milites, quia sequi noluerant, videbatis : postremò à Rhodia classe deserti, verum vatem fuisse sensistis. Expositi quam brevissimè potui, somnii, & furoris oracula, quæ carere arte dixeram.

90 Quorum amborum generum una ratio est, qua Cratippus nosset uti soler ; animos hominum quoad ex parte extrinsecus esse tractos, & hæstos. Ex quo intelligitur, esse extra divinum animum, humanus unde ducatur : humani autem

animi eam partem, quæ sensum, quæ motum, quæ appetitum habeat, non esse ab actione corporis sejugatam : quæ autem pars animi, rationis atque intelligentiæ sit participes, eam tum maximè vigere, cum plurimum abisti a corpore.

Itaque 9 expositis exemplis verarum vaticinationum, & 72 somniorum Cratippus solet rationem concludere hoc modo. Si sine oculis non potest existare officium, & munus oculorum ; possunt autem aliquando oculi non fungi suo munere : qui vel semel ita est usus oculis, ut vera cerneret ; is habet sensum oculorum vera cernentium. Item igitur, si sine divinatione non potest, & officium, & munus divinationis existare, potest autem quis, cum divinationem habeat, errare aliquando, nec vera cernere : fatis est ad confirmandam divinationem, semel aliquid esse ita divinarum, ut nihil fortuito cecidisse videatur. Sunt autem ejus generis innumerabilia : esse igitur divinationem confitendum est.

Quæ verò aut conjectura explicantur, aut eventis, animi 33 madversa, & notata sunt, ea genera divinandum, ut supra dixi, 72 non naturalia, sed artificiosa dicuntur. in quo haruspices, augures, conjectoresque numerantur. Hæc improbantur à Peripateticis ; à Stoicis defenduntur. Quorum alia sunt posita in monumentis, & disciplina : quod Etruscorum declarant & haruspici, 10 & fulgurales, & rituales libri, 11 nostri etiam augurales : alia autem subito ex tempore conjectura explicantur, ut apud Homerum Chalcas, qui ex passerum numero belli Trojani annos auguratus est : & 12 ut in Sullæ scriptum historia videmus, quod te inspectante factum est, ut, cum ille in agro Nolano immolaret ante pratorium, ab infima ara subito anguis emergeret, 13 cum quidem C. Postumius haruspex oraret illum, ut in expeditionem exercitum educeret, id cum Sulla fecisset, tum ante oppidum Nolam florentissima Samnitium castra cepit.

Facta conjectura etiam in Dionysio est paulo ante, quam 73 regnare cœpit : qui cum per agrum Leontinum iter faciens, equum ipse demississet in flumen, 14 summerlus equus voraginibus non exstitit : quem cum maxima contentione non potuisset extrahere, discessit, ut air Philistus, agrè ferens. cum autem aliquantulum progressus esset, subito exaudivit hinnitum, respexitque, & equum alacrem latius aspexit, cujus in juba examen apum confederat. Quod ostentum habuit hanc vim, ut Dionysius paucis post diebus regnare cœperit.

Quid ? Lacedæmonis paulo ante Leuctricam calamitatem 34 quæ significatio facta est, cum in Herculis fano arma sonuerunt, Herculisque simulacrum multo sudore manavit ? At eodem :

modum negligenter. Sic citare ! sic edere ! Quod autem editur, est quoque in Vossiano, ut id pro vero habendum sit, melior inquam, non optima. Gronov.

3. *Virgines verò æquales, patris mei, meum factum pudet.*] Pall. pr. non agnoscit illud factum, habetque mecum : quod ultimum quoque est in Pithæano, sed retinet tamen factum. Gruter.

4. *Me obesse, illos prodesse.*] Sic Pall. pr. ac sec. forte *Meme obesse*, est tamen apertè in tert. & quarto *Men obesse* : quod alia distinctione addita nota interrogatoria hæc conveniat. Gulielmius ait in S. Victoris codice fuisse, *Meu* ; unde facit, *Me hen obesse*. Turnebus malebat *Med obesse*, quod statim arripuit Lambinus. Idem.

5. *Adest, adest sax &c.*] Lamb. de conjectura Turnebi : *Ab, adest sax.* præter mss. qui duplicant vocem, fortè fuit, *Adest, adest*, Idem.

6. *Cives referte opem.*] Non potui excludere illud re inventum à me in Pall. quatuor ; à Guliel. in S. Vict. & Pithæano. sicque locutus Cicero libro 11 i de legibus cap. 19. m. Turneb. libro v cap. 22. putabat re tollendum, versus causa. Idem.

7. *Cum primis hominem prudentem &c.*] Si præscriptioni membranarum adque vicinis, referendum cum primo, ita enim quatuor Pall. item S. Victoris & Pithæanus ; neque aliter fuisse in mss. Victorii, fidem facit editio, in quo idem exi ; resissa. Idem.

8. *Ac domitium davi.*] Etiam istam admittit scripturam, exhibitam a codice Fulvii Ursini, item S. Victoris : nisi quod is *domitium* nomen, nam Pall. *domum* ; *tionem*, de, qua voce confutatur Andr. Schottus noster libro 10. Nodorum Ciceron. cap. 10. Gruter. An admittitur, faceret ipsa editio. Interim posterior hoc est & in Vossiano. Unde nec ipse nunc mutavi. Gronov.

9. *Expositis exemplis.*] Ita Pall. quatuor, & Wouvieriani, exhibitque editione sua Petrus Victorius. alii, ex ipsis exemplis. Gruter.

10. *Et fulgurales & rituales libri.*] Aut omnia me fallunt, aut restituendum est sive Pal. sec. & sonitruales. sanè rituales hæc placuè sunt inepte ; & alioquin est in Pal. tert. ac quart. rituales. Idem.

11. *Nostri etiam augurales.*] Non vacat retrò legere, qui loquatur, sed monendus lector, Pall. omnes & Pithæanum servare vestri, neque temeraria est talis conspiratio. Gruter. Itane ? ignora, bat hoc Gruterus primi de Divinatione libri sermonem continuum procedere sub persona Quinti, eumque alloqui fratrem Marcum augurem ? Hinc cap. 41 dixit quod vos augures Nonis solebatis facere. Et cap. 17 Livius vester. Hinc 70 Vestri Tullianum credo. Gron.

12. *Ut in Sullæ scriptum historia videmus &c. ut cum ille &c.*] Feliciter hunc locum emendavimus præeuntibus libris mss. sex, quatuor Pall. item Pithæano & S. Victoris. 1 actenus falsò lectum, ut in Sisenne scriptum hist. vid. &c. ut cum Silla, nimirum hæc talia cudit in Aldina officina Asulanus, verò similia potius quam vera. Petrus sane Victorius tale quid quod nos in suis item invenit. nam etsi retineat Sisenne, expressit tamen ille, quod quam rectè adplicetur Sisenne, ipse viderit. contradicit ei diserte Val. Maximus lib. 3. cap. 3. Gruter.

13. *Cum quidem C. Postumius.*] Male libri vulgati, quidam. alterum extat in quadriga Pall. & prodidit Victorius, sed nemo sequi dignatus est : adeo proclivior sumus in pelora. Idem.

14. *Submersus voraginibus non exstitit.*] Vox postrema mihi non placet, nihil tamen variant libri nostri. Idem.

dem tempore Thebis, ut ait Callisthenes, in templo Herculis valvæ clausæ repagulis, subito se ipsæ aperuerunt: armaque, quæ fixa in parietibus fuerant, ea sunt humi inventa. Cumque eodem tempore apud Lebadium Trophonio res divina fieret, gallos gallinacōs in eo loco sic assidue canere cœpisse, ut nihil intermitterent: tum augures dixisse Bœotios, Thebanorum esse victoriam, propterea quod avis illa victa filere solet; canere, si vicisset.

75 Eademque tempestate multis signis, Lacedæmonis Leuæticæ pugnæ calamitas denuntiabatur. Namque & Lysandri, qui Lacedæmoniorum clarissimus fuerat, statua, quæ Delphis stabat, in capite corona subito exstitit ex asperis herbis & agrestibus: 15 stellæque aureæ, quæ Delphis erant à Lacedæmonis positæ post navalem illam victoriam Lysandri, qua Atheniensis considerunt, qua in pugna quia Castor & Polux cum Lacedæmoniorum classe visi esse dicebantur, eorum insignia deorum, stellæ aureæ, quas dixi, Delphis positæ, paulo ante Leuæticam pugnam deciderunt, neque repertæ sunt.

76 Maximum verò illud portentum iisdem Spartiatis fuit, quòd, cum oraculum ab Jove Dodonæo petivissent, de victoria sciscitantes, legatiquæ illud, in quo inerant sortes, collocavissent: simia, quam rex Molosorum in deliciis habebat, & sortes ipsas, & cetera, quæ erant ad sortem parata, disturbavit, & aliud aliud dissipavit. Tum ea, quæ præposita erat oraculo, sacerdos dixisse dicitur, de salute Lacedæmonis esse, non de victoria cogiandum.

35 77 Quid? bello Punico secundo, nonne C. Flaminius consul iterum, neglexit signa rerum futurarum magna cum clade republicæ? Qui exercitu lustrato, cum Arretium versus castra movisset, & contra Annibalem legiones duceret: & ipse, & equus ejus ante signum Jovis Statoris sine causa repente concidit, nec eam rem habuit religioni, objecto signo, ut peritis videbatur, ne committeret prælium. Idem cum tripodio auspicaretur, pullarius diem prælii committendi diferebat. Tum Flaminius ex eo qualiviv, si ne postea quidem pulli pascerent, quid faciendum censeret. Cum ille quietandum respondisset: Flaminius, Præclara verò auspiciis, si esurientibus pullis res geri poterit, saturis nihil geretur. itaque signa convelli, & se sequi iussit. Quo tempore, cum signifer primi hastati signum non posset movere loco, nec quidquam proficeretur, plures cum accederent; Flaminius renuntiata, suo more neglexit. itaque 16 tribus his horis concisus exercitus, atque ipse interfectus est.

78 Magnum illud etiam, quod addidit Cœlius, 17 eo tempore ipso, cum hoc calamitosum feret prælium, tantos terræ motus in Liguriis, Gallia, compluribusque insulis, totaque in Italia factos esse, ut multa oppida conruerint, multis locis labes factæ sint, terræque defecerint, fluminaque in contrarias partes fluxerint; atque in amnes mare influxerint. Fiunt certè divinationum conjecturæ à peritis. Midæ illi Phrygio, cum puer esset, dormientem formicæ in os tritici grana congesterunt. Divitissimum fore, prædictum est. quod evenit. At Platoni, cum in cunis parvulo dormienti apes in labellis confedisent, responsum est, singulari illum suavitate orationis fore. ita futura eloquentia provisâ in infante est.

79 Quid amores, ac deliciae tuæ, Roscius? num aut ipse, aut pro eo Lannivium totum mentiebatur? qui cum esset in cubulis, educareturque in Solonio, qui est campus agri Lannuvini; noctu lumen appositum experrecta nutrix animadvertit puerum dormientem circumplexum serpentis amplexu.

quo adpectu exterrita, clamorem sustulit. Pater autem Roscii ad haspices retulit, qui responderunt, nihil illo puero clarius, nihil nobilius fore. Atque hanc speciem Praxiteles calavit argento, & noster expressit Archias versibus. Quid igitur expectamus? an dum in foro nobiscum dii immortales, dum in viis versentur, dum domi? qui quidem ipsi se nobis non offerunt, vim autem suam longe, lateque diffundunt. Quam cum terræ cavernis includunt, tum hominum nauris implicant. Nam terræ vis Pythiam Delphis incitabat, naturæ Sibyllam. Quid enim? non videmus, quàm sint varia terrarum genera; ex quibus & mortifera quædam pars est, ut & Amphandri in Hirpinis, & in Asia Plutonia, quæ videmus: & sunt partes agrorum alix pestilentes: alix salubres: alix, quæ acuta ingenia gignant: alix, quæ retusa. quæ omnia sunt & ex cæli varietate, & ex disparili adspiratione terrarum.

Fit etiam sæpè specie quadam, sæpè vocum gravitate, & cantibus, ut pellantur animi vehementius: sæpè etiam cura, & timore: qualis est illa,

Flexanima tanquam lymphata, 18 ut Bacchi sacris

Commota: in tumulis Teucrum commemorans suum.

Atque etiam illa concitatio declarat vim in animis esse diviniam. negat enim, sine furore Democritus quemquam potest magnum esse posse. quod idem dicit Plato. quem, si placet, appellet furem, dum modò is furor ita laudetur, ut in Phædro Platonis laudatus est. Quid vestra oratio in causis? quid ipsa actio? potest esse vehemens, & gravis, & composita, nisi est animus ipse commotior? equidem etiam in te sæpè vidi; & (ut ad leviora veniamus) in Æsopo familiari tuo, tantum ardorem vultuum, atque motuum, ut eum vis quadam abstraxisset à sensu mentis videretur.

Objiciuntur etiam sæpè formæ, quæ reapse nullæ sunt: 20 speciem autem offerunt. Quod contigisse Brenno dicitur, ejusque Gallicis copiis, cum fano Apollinis Delphici nefarium bellum intulisset, tum enim ferunt, ex oraculo 19 effatum esse Pythiam,

Ego providebo rem istam, & alba virgines.

ex quo factum, ut & viderentur virgines ferre arma contra, & nive Gallorum obrueretur exercitus. Aristoteles quidem eos etiam, qui valitudinis vitio furent, & melancholici dicerentur, censere habere aliquid in animis præfagiens, atque divinum. Ego autem haud scio, an nec cardiacis hoc 23 tribuendum sit, nec phreneticis. animi enim integri, non vitiosi corporis est divinitio.

Quam quidem esse re vera, hac Stoicorum ratione concluditur. Si sunt dii, neque antè declarant hominibus quæ futura sunt: aut non diligunt homines: aut, quid eventurum sit, ignorant: aut existimant, nihil interesse hominum, scire quid futurum sit: aut non censent esse suæ majestatis præsignificare hominibus quæ sunt futura: aut ea ne ipsi quidem dii significare possunt. At neque non diligunt nos: sunt enim benefici, generique hominum amici: neque ignorant ea, quæ ab ipsis constituta, & designata sunt. neque nostra nihil interest, scire ea, quæ eventura sunt: erimus enim cautiore, si sciemus.

Neque hoc alienum ducunt majestate sua: nihil est enim 24 beneficentia præstantius: neque non possunt futura prænoscere. Non igitur sunt dii, nec significant futura. Sunt autem dii: significant ergo. 20 Et, non si significant, nullas vias dant nobis ad significandam scientiam: frustra enim significarent: nec, si dant vias, non est divinitio: est igitur divinitio.

15. *Stellæque aureæ &c. considerant.*] Aut omnia isthæc supervacua sunt, aut illa post, *quæ in pugna &c. deciderunt.* Grut.

16. *Tribus his horis.*] Pronomen *his* coactus sum interponere è libris scriptis, vistorque in Victoriana. Idem.

17. *Eo tempore ipso, cum hoc calamitosum feret prælium.*] DiCio prælium non est in mill. nostris. habetque Pal. text. *ipso hoc quo cal.* & forsitan quinque voces à sine, sunt scribarum. Idem.

18. *Ut Bacchi sacris.*] Sic solum Pal. sec. ceteri *Baccha.* & in

nullo est, aut, quod Lambinus recepit in contextum ex con. cætura Jo. Aurati. Idem.

19. *Effatum esse Pythiam.*] Est è Pithæi membranis, quibus accedebant veteri ratione scribendi Pal. pr. in quibus cæsatam. nam reliqui *hæc fatam*; ut in hunc diem evulgati. Idem.

20. *Et, non si significant.*] Victorii editio, *Est, non*, quomodo & Pall. omnes. Idem.

39 natio. Hac ratione & Chryſippus, & Diogenes, & Antipater utitur.

24 Quid eſt igitur, cur dubitandum ſit, quin ſint ea, quæ diſputati, veriſſima. ſi ratio mecum facit, ſi eventa, ſi populi, ſi nationes, ſi Græci, ſi barbari, ſi majores etiam noſtri, ſi denique hoc ſemper ita putatum eſt, ſi ſummi philoſophi, ſi poætæ, ſi ſapientiſſimi viri, qui reſpublicas conſtituerunt, qui urbes conſiderunt? an dum beſtiæ loquantur, expectamus, hominum conſentiente auctoritate contenti non ſumus?

25 Nec verò quidquam aliud aſſertur, cur ea, quæ dico, divinandæ genera, nulla ſint: niſi quòd difficile dictu viderur, quæ cuiuſque divinationis ratio, quæ cauſa ſit. Quid enim habet haruſpex, cur pulmo inciuſus etiam ²¹ in bonis extis dirimat tempus, & proferat diem? quid augur, cur à dextra corvus, à ſiniſtra cornix faciat ratum? quid aſtologus, cur ſtella Jovis, aut Veneris conjuncta cum Luna ad ortus pucrorum ſalutaris ſit: Saturni, Martiſve contraria? cur autem deus dormientes nos moneat, vigilantes negligat? quid deinde cauſæ ſit, cur Caſſandra furens futura proſpiciat, Priamus ſapiens hoc idem facere non queat?

26 Cur ſiat quidque, quæriſ? rectè omnino. ſed non nunc id agitur. ſiat, necne ſiat, id quaeritur. ut ſi magnetem lapidem eſſe dicam, qui ferrum ²² ad ſe allicit, & trahat; rationem, cur id ſiat, aſſerre nequeam: fieri omnino neges. Quod idem facis in divinatione. quam & cernimus ipſi, ²³ & audimus, & legimus, & à patribus accepimus: neque ante philoſophiam patefactam, quæ nuper inventa eſt, hæc de re communis vita dabatur: & poſtea, quàm philoſophia proceſſit, nemo aliter philoſophus ſenſit, in quo modo eſſet auctoritas.

27 Dixi de Pythagora, de Democrito, de Socrate: excepi de antiquis, præter Xenophanem, neminem: adjuñxi veterem Academiam, Peripateticos, Stoicos, tunc diſſentit Epicurus. quid verò hoc turpius, quàm quod idem nullam ſenſit gratitiam eſſe virtutem? Quis eſt autem, quem non moveat clariffimis monumentis reſtata, conſignataque antiquitas? Calchantem augurem ſcribit Homerus longè optimum, eumque ²⁴ duceſt claſſium fuiſſe. ²⁵ at illam auſpicioſiorum credo ſcientia, non locorum.

28 Amphilocheus, & Mopſus, Argivorum reges fuerunt, ſed iidem augures: iique urbes in ora maritima Ciliciæ Græcas condiderunt. Atque etiam ante hos Amphiaræus, & Tireſias, non humiles, & obſcure, neque eorum ſimiles, ut apud Ennium eſt.

Qui ſui quaſtus cauſa fictas ſuſcitant ſententias?

ſed clari, & præſtantes viri, qui avibus, & ſignis admoniti futura dicebant. Quorum de altero etiam apud inferos Homerus ait, ſolum ſapere, ceteros umbrarum vagari modo. Amphiaræum autem ſic honoravit fama Græciæ, deus ut haberetur, atque ut ab ejus ſolo, in quo eſt humatus, ²⁶ oracula peterentur.

29 Quid Aſiæ rex Priamus, nonne & Helenum filium & Caſſandram filiam divinantem habebat alterum auguriis, alteram

mentis ²⁷ incitatione & permotione divina? quò in genere Martios quosdam fratres, nobili loco natos, apud majores noſtros ²⁸ fuiſſe ſcriptum videntur. Quid? Polyidum Corinthium, nonne Homerus & aliis multa, & filio ad Trojam proficiſcenti, mortem prædiſſe commemorat? Omnino apud veteres, qui rerum potiebantur, iidem auguria tenebant. ut enim ſapere, ſic divinare regale ducebant, ut teſtis eſt noſtra civitas: in qua & reges, augures, & poſtea privati eodem ſacerdotio præditi reſpublicam religionum auctoritate reſerunt.

Eaque divinationum ratio ne in barbaris quidem gentibus ⁴¹ neglecta eſt. ſi quidem & in Gallia ²⁹ Druidæ ſunt, è quibus ⁵⁰ ipſe Divitiacum Æduum, hoſpitem tuum, laudatoremque cognovi: qui & naturæ rationem, quam phyſiologiam Græci appellant, notam eſſe ſibi proſitebatur, & partim auguriis, partim conjectura, quæ eſſent futura dicebat. Et in Perſis augurantur & divinant Magi, qui congregantur in ſano commentandi cauſa, atque inter ſe colloquendi: quod etiam idem vos quondam facere Nonis ſolebatis.

Nec quiſquam rex Perſarum poteſt eſſe, qui non antè magorum diſciplinam, ſcientiamque perceperit. Licet autem videre & genera quædam, & nationes huic ſcientiæ deditas. Telmeſſus in Caria eſt: qua in urbe excellit haruſpicum diſciplina. itemque Elis in Peloponneſo familias duas certas habet, Jamidarum unam: alteram, Cluditarum, haruſpicinæ nobilitate præſtantes. In Syria Chaldæi cognitione aſtorum, ſollertiæque ingeniorum antecellunt.

Etruria autem de cælo tacta ſcientiſſimè animadvertit: eademque interpretatur, quid quibuſque oſtendatur monſtris, atque portentis. Quocirca benè apud majores noſtros ſenatus tum, cum florebat imperium, decrevit, ut de principum filiis ³⁰ ſex ſingulis Etruriæ populis in diſciplinam traderentur, ne ars tanta propter tenuitatem hominum à religionis auctoritate abduceretur ad mercedem, atque quaſtum. Phryges autem, & Piſidæ, & Cilices, & Arabum natio, avium ſignificationibus plurimum obtemperant. quod idem factitatum in Umbria accepimus.

Ac mihi quidem videntur è locis quoque ipſis, qui à quibuſque incolebantur, divinationum opportunitates eſſe ductæ. ⁴² ut enim Ægyptii, ut Babylonii in camporum patentium æquoribus habitantes, cum ex terra nihil emeret, quod contemplationi cæli officere poſſet, omnem curam in ſiderum cognitione poſuerunt. Etruſci autem, quod religione imbuti ſtudioſiſſi, & crebrius hoſtias immolabant, extorum cognitioni ſe maximè dederunt: quodque propter aeris craſſitudinem de cælo apud eos multa fiebant, & quòd ob eandem cauſam ³¹ multa inuſitata partim è cælo, alia ex terra oriebantur, quædam etiam ex hominum, pecudumve conceptu, & ſatu, oſtentorum exercitatiſſimi interpretes exſtiterunt. quorum quidem vim, ut tu ſoles dicere, verba ipſa prudenter à majoribus poſita declarant. quia enim oſtendunt, portendunt, monſtrant, prædicunt, oſtenta, portenta, monſtra, prodigia dicuntur.

Ata-

21. In bonis extis dirimat tempus.] Lambini editiones aliquot, boves, quod neſcio an ſit typographi ſphalma. Gulielmus maluiſſet perimat tempus. ſed alterum retinet miſſ. Grut. Unde igitur factum, ut ²¹ in non appareret in editione contextus Gruteri, qui arguens ²¹ quædam typographi in Lambino, nunc deſe debuit magis ſollicite agere. Gronov.

22. Et ſe allicit & trahat, rationem.] Ita Pal. pr. & ſec. item editi à Victorio. Pithæanus, & attrahat, rationem. vulgati, & trahat, à rationem. quod etiam in Pal. tert. & quarto, ſequioris note codicibus. Grut.

23. Et audivimus.] Alibi edd. audivimus. ſed noſtra eſt in omnibus Pall. habetque Victoriæna Idem.

24. Duces claſſium fuiſſe.] Ita Marſi editio & Victorii, neque aliter Pal. ſec. aut Pithæanus. nam pr. claſſici. cum linea jacente ſupra literam extremam. tert. ac quart. claſſici. S. Victoriæ claſſicium. vulgati claſſis. Idem.

25. At illam auſpicioſiorum.] Corrupti heic omnes libri. vix tamen cordato dubium quin referendum ſit cum Gulielmo, duces claſſium fuiſſe ad illam, auſp. &c. emendatio palmaria. Idem.

26. Oracula peterentur.] Pithæanus addit, vel præſtarentur &

verò Pal. pr. præſtarentur. ut forſan præſtarentur verum ſit. Gruter. Immo præberentur, ut palam eſt in Pal. pr. Gronov.

27. Incitatione & permotione divina.] Illud, & permotione, manavit ab editione Victoriæ, reſtatque in S. Victoriæ & Pall. omnibus, niſi quod ſec. permotione. Grut.

28. Fuiſſe ſcriptum videmus.] Supercava videri queat diſtito iſtita videmus. Idem.

29. Druidæ ſunt.] Sic fere Pall. omn. & Gulielmiani; non Druides, ut editi ante Victorium, quem tamen nemo ſequi auſus, cum interter procul dubio auctoritate librorum antiquorum ut nos. Idem.

30. Sex ſingulis Etruriæ populis.] Lipſius libro 11 Eleſtorum cap. 11. ſine, putat inſuaſiſſe heic ſe errorem, repoiendumque duodecim. non putarim. eſt enim totidem fuerint populi, non id negat Tullius, ſed vult fortè duodecim illis Etruriæ populis conceditos in univerſum ſexaginta duos filios principum Romanorum. aliter hæc Valerius ſcio, ſed quid ſi & ille locus in menda cubat. verum ego non pertendo, neque niſi ipſi mea factis ſcit interpretatio. Id.

31. Multa inuſitata partim & cælo.] Obſervabat pater in MSto Voſſiano fuiſſe ab prima manu inuſitata de cælo: ſic clare, tum voce partim ignota. Gronov.

14 Arabes autem, & Phryges, & Cilices, quod pastu pecudum maximè uiuntur, campos, & montes hieme, & aestate peragrantes, propterea facilius cantus auium, & volatus notaverunt. eademque & Pifidia causa fuit, & huic nostræ Umbriæ. Tum Caria tota, 32 præcipueque Telmesses, quos antè dixi, quod agros uberissimos, maximeque fertiles incolunt, in quibus multa propter fecunditatem fingi, & gignique possunt, in ostentis animadvertendis diligentes fuerunt.

43 Quis verò non videt, in optima quoque republica plurimum auspicia, & reliqua divinandi genera valuisse? quis rex unquam fuit, quis populus, qui non uteretur prædictione divina? neque solum in pace, sed in bello multo etiam magis: quo majus erat certamen, & discrimen salutis. Omitto nostros, qui nihil in bello sine ensis agunt, 33 nihil sine auspiciis domi habent. Auspicia externa videamus. Nam & Athenienses omnibus semper publicis consiliis divinos quosdam sacerdotes, quos *μυθολογας* vocant, adhibuerunt: & Lacedæmonii regibus suis augurem assessorem dederunt; itemque senibus (sic enim consilium publicum appellatur) augurem interesse voluerunt: iidemque de rebus maioribus semper aut Delphis oraculum, aut ab Hamnone, aut à Dodona petebant.

36 Lycurgus quidem, qui Lacedæmoniorum rempublicam temperavit, leges suas auctoritate Apollinis Delphici confirmavit. quas cum veller Lyfander commutare, eadem est prohibita religione. Atque etiam qui præerant Lacedæmonii, non contenti vigilantibus curis, in Passiphæ fano, quod est in agro prope urbem, 34 somniandi causa excubabant, quia vera quietis oracula ducebant. Ad nostra jam redeo. Quoties senatus decemviro ad libros ire iussit?

37 Nam & cum duo visus soles essent, & cum tres lunæ, & cum faces, & cum sol nocte visus esset, & cum de cælo fremitus audiret, & cum cælium discessisse visum est, atque in eo animadverti globi. Delata etiam ad senatum labes agri Privernatis, cum ad infinitam altitudinem terra defecisset, Apuliaque maximis terræ motibus conquassata esset. quibus portentis magna populo Romano bella, perniciosæque seditiones denuntiabantur. inque his omnibus responsa haruspicum cum Sibyllæ versibus congruebant.

38 Quid, cum Cumis Apollo sudavit, Capuæ Victoria? quid ortus androgyni? nonne fatale quoddam monstrum fuit? quid, quod fluvius arraus sanguine fluxit? quid, cum sæpe lapidum, sanguinis nonnumquam, terræ interdum, quondam etiam 35 lactis imber efflavit? quid, cum in Capitolio ictus centaurus de cælo est? in Aventino portæ, & homines? Tusculi ædes Castoris, & Pollucis, Romaque Pietatis? nonne & haruspices ea responderunt, quæ evenerunt, & in Sibyllæ libris eadem reperta prædictiones sunt?

44 Quoties senatus decemviro ad libros ire iussit? quantis in rebus, quamque sæpe responsis haruspicum paruit? Cæcilix, Quæ filia, somnio, modo, Marsico bello, templum est à senatu Junoni sospitæ restitutum. quod quidem somnium Sisenam cum dispartivisset mirifice ad verbum cum re convenisse, tum insolentier, credo ab Epicureo aliquo inductus, disputat, somniis credi non oportere. Idem contra ostenta nihil dispu-

tat, exponiturque initio belli Marsici & deorum simulacra sudavisse, & sanguinem fluxisse, & discessisse cælium: & ex occulto auditas esse voces, quæ pericula belli nuntiarent: & Lanuvii clypeos, quod haruspicum tristissimum visum esset, à muribus esse derosofos.

Quid, quod in annalibus habemus, Vejentis bello, cum la-¹⁰⁰cus Albanus præter modum crevisset, Vejentem quendam ad nos hominem nobilem profugisse, eumque dixisse, ex fatiis, quæ Vejentes scripta haberent, Vejos capi non posse, dum lacus in redundaret: & 36 si lacus emisisset, lapsu, & cursu suo ad mare profuisset, perniciosum populo Romano; sin autem ita esset eductus, ut ad mare pervenire non posset, tum salutare nostris fore. ex quo illa admirabilis à maioribus Albanæ aquæ facta deductio est. Cum autem Vejentes bello fessis legatos ad senatum misissent, tum ex his quidam dixisse dicitur, non omnia illum transfugam autem esse senatu dicere: in istdem enim fatiis scriptum Vejentes habere, *Fore ut brevi à Gallis Roma caperetur.* quod quidem sexennio 37 post Vejos captos factum esse vidimus.

Sæpe etiam & in præliis Fauni audit; & in rebus turbidis 49 veridicæ voces ex occulto missæ esse dicuntur. cuius generis 103 duo sunt ex multis exempla, sed maxima. Nam non multo ante urbem captam exaudita vox est à luco Vestæ, qui à Palatii radice in novam viam devexus est: Ut muri, & portæ reciderent; futurum esse, nisi provisum esset, ut Roma caperetur. Quod neglectum, cum cavere poterat, post acceptam illam maximam cladem explicatum est. ara enim Ajo Loquenti, quam septimam videmus, exadversus cum locum consecrata est. Atque etiam scriptum à multis est, cum terra motus factus esset, *Ut sue plena procuratio fieret*, vocem ab æde Junonis ex arce exstitisse: quocirca Junonem illam appellatam Monetam. Hæc igitur & diis significata, & à nostris maioribus iudicata contemnimus?

Neque solum deorum voces Pythagorei 38 observaverunt, 102 sed etiam hominum, quæ vocant omina. quæ majores nostri, quia valere censebant, edicere omnibus rebus agendis, *Quod bonum, fastum, felix, fortunatumque esset*, præfabantur: rebusque divinis, quæ publicè ferent, ut *favere linquas*, imperabatur; inque feris imperandis, *ut leibus & jurgis se abstinere.* Itemque in lustranda colonia, ab eo, qui eam deduceret; & cum imperator exercitum, censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias ducerent, eligebantur. quod idem in delectu consules observant, ut primus miles fiat bono nomine.

Quæ quidem à te scis & consule, & imperatore summa religione esse servata Prærogativa etiam majores 39 omni iustorum comitorum esse voluerunt. Atque ego exempla omnium 46 nota proferam. L. Paullus consul iterum, cum ei, bellum ut cum rege Perse gereret, obrigisset: ut ea ipsa die domum ad vesperam rediit, filiolam viam Tertiam, quæ iam erat admodum parva, 40 ofensulas animadvertit tristitiam. quid est, inquit, mea Tertia? quid tristis es? Mi pater, inquit, Perse perit, tum ille archæius puellam complexus, Accipio, inquit, mea filia, omen; 41 erat autem mortuus catellus eo nomine.

L. Flac-

32. *Præcipueque Telmesses.*] Errore vocabulum posterius obfiderit, & a librariis receptam hanc lectionem, atque adeo corruptum in Cicerone & variis auctoribus emendari posse ex nimis notis auctor disert. quædam de præstant. & usu numism. pag. 478. Sed nunquam est evincere poterit esse a librariis id receptum, quum ab ipsis auctoribus sit proditum, & in sanctissimæ fidei exemplaribus, quibus nequaquam nummos præposterum, ea ratio scribendi exisset. Potuit civibus placuisse canina; sed certe scriptoribus placuit alia liquida. Nam cur citet illic *præcipueque Telmesses*, viderit. Gronov.

33. *Nihil sine auspiciis domi.*] Pro voce postrema est in MS. *Vostian. dum*, unde ipse dominus apposuerat conjecturam, *qui nihil in bello sine ensis agunt, nihil sine auspiciis, dum habent auspicia. Externa vid.* Idem.

34. *Somniandi causa excubabant.*] Recepti Lambinus conjecturam P. Manutii *incubabant*; non bonam. certè contra miss. nostros sex. nam excubabant à domo sua foris in æde sacra. quamobrem & *excubia* Plauto dicuntur; ut monuit Gulielmus. Gruter.

35. *Lactis imber efflavit.*] Sic Aldus senior. sic Pith. sic S. Viët. & Pall sequentes *defluxit*, etiam Victorius. Idem.

36. *Si lacus emisisset.*] Pal. sic. non agnoscit *emisisset*. quid fuerit in primo, incertum est, utpote hec mutilo. Idem.

37. *Post Vejos captos factum esse vidimus.*] Nihil deederet sententia, quamvis recideretur, esse vidimus. vulgati adhuc ineptius, *videmus*, versus ferè longo. Idem.

38. *Observaverunt.*] Ita ossi nostri sex, nec non editio Victorii. Vulgati, *observaverunt*. ex istdem supra etiam repolui *exadversus*, cum prius legeretur *adversus*, tantum. Idem.

39. *Omen iustorum comitorum.*] Ita est in P. Manutii editione, secutusque est Lambinus, sed vetustiores & miss. nostri, *omnes*. Idem.

40. *Ofensulas animadvertit tristitiam.*] Mirum in solis Victoria nis legi *animadvertit*, ut ab eo est editum, sed non video deinde id observatum in MSS. Gronov.

41. *Erat autem mortuus catellus*] Est à nostris miss. & edit. Victoriana. vulgata enim *mortua catella*. Gruter.

104 L. Flaccum, flaminem Martialem, ego audivi cum diceret, Cæciliam Merelli, cum vellet fororis suæ filiam in matrimonium collocare, exisse in quoddam facellum omnis capienti causa: quod fieri more veterum solebat. cum virgo itaret, & Cæcilia in sella sederet, neque diu ulla vox exstitisset, puellam defatigatam petiisse à matertera, ut sibi concederet paulisper, ut in ejus sella requiesceret: illam autem dixisse, Verò, mea puella, tibi concedo meas sedes. quod omen res consecuta est. ipsa enim brevi mortua est: virgo autem nupsit cui Cæcilia nupta fuerat. Hæc posse contemni, vel etiam rideri, præclare intelligo: sed idipsum est, deos non putare: quæ ab iis significantur, contemneret.

47 Quid de auguribus loquar? tuæ partes sunt: tuum, inquam, 105 auspicioꝝ patrocinium debet esse. tibi P. Claudius augur consilii nuntiavit, addubitato Saluti augurio, bellum domesticum triste, ac turbulentum fore: quod paucis post mensibus exortum, paucioribus à te est diebus oppressum. Cui quidem auguri vehementer assentior. solus enim multorum annorum memoria non decantant augurii, sed divinandi tenent disciplinam. quem irridebant collegæ tui, eumque tum Pisdam, tum Soranum augurem esse dicebant. quibus nulla videbatur in auguriis, aut auspiciis præsentio, aut scientia veritatis futuræ; sapienter ajebant ad opinionem imperitorum esse fictas religiones. Quod longè fecus est; neque enim in pastoribus illis, quibus Romulus præfuit, nec in ipso Romulo hæc calliditas esse potuit, ut ad errorem multitudinis religionis simulacra fingerent: sed difficultas, laborque discendi disertam negligentiam reddidit. malunt enim disserere, nihil esse in auspiciis, quàm, quid sit, edificere.

106 Quid est illo auspicio divinius, quod apud te in Mario est? ut utat potissimum te auctore.

*Hic Jovis altisoni subito pinnata satelles
Arboris è trunco serpentis fascia morsa,
42 Subigit ipsa seris transfigens unguibus anguem
Semianimum, & varia gyraziter cervicis micantem.
Quem se intorquentem lanians, rostroque crucians,
Jam sitiata animos, jam durus ultra dolores,
Adjicit estantem, & laceratum affligit in unda,
Seque obitu à solis nitidos convertit ad ortus.
Hanc ubi præpetibus pinnis, lapsuque volantem
Conspexit Marius, divini numinis augur:
Fausaque signa sue laudis, reditusque notavit;
Partibus intonuit cæli pater ipse sinistris.
Sic aquile clarum firmavit Jupiter omen.*

48 Atque ille Romuli auguratus, pastoralis, non urbanus fuit: 107 nec fictus ad opiniones imperitorum, sed à certis acceptus, & posteris traditus. Itaque Romulus augur, ut apud Ennium est, cum fratre item augure,

43 Curantes magna cum cura, concupientes

Regni, dant operam simul auspicio, augurioque.

44 Hinc Remus auspicio se devovet, atque secundam

45 Solus avem servat. At Romulus pulcer in alto

Quærit Aventino, 46 servans genus altivolantum:

Certabant, urbem 47 Romam, Remoram vocarent.

48 Omnibus cura viris, uter esset induperator.

Exspectant, veluti, consul cum mittere signum

Volat, omnes avidi spectant ad carceris oras,

49 Quam mox emittat pictis ex faucibus curvus:

Sic exspectabat populus, 50 atque ore timebat

Rebus, utri magni victoria sit data regni.

Interea sol albu recessit in infera notis.

Exin candida se radiis dedit iusta foras lux:

Et simul ex alto longè vulcerima præpes

Læva volavit avis: simul aures exortit sol.

Cedunt de cælo ter quattuor corpora sancta

Azium, præpetibus sese, pulcrisque locis dant.

Conspicit inde sibi data Romulus esse priora,

Auspicio regni 51 stabilia scæmna, solumque.

52 Sed unde huc digressa est, eodem redeat oratio. Si nihil queam disputare, quamobrem quædam fiat, & tantummodo fieri ea, quæ commemoravi, quæque, parumne Epicuro, Carneade respondeam? quid, si etiam ratio existat artificiosæ præfensionis, facilis; divinæ autem, paullo obscurior? quæ enim extis, quæ 53 fulguribus, quæ portentis, quæ astris præsentiantur, hæc nota sunt observatione diuturna. Præter autem vetustas omnibus in rebus longinqua observatione incredibilem scientiam: quæ potest esse etiam sine motu, atque impulsu deorum, cum, quid ex quoque eveniat, & quid quamque rem significet, crebra animadversione perceptum est.

Altera divinatio, est naturalis, ut antè dixi: quæ physica disputandi subtilitate referenda est ad naturam deorum: à qua, ut doctissimis, sapientissimisque placuit, 54 hæntos animos, & libatos habemus: cumque 55 omnia completa & referta sunt, æterno sensu, & mente divina, necesse est cognitione divinotum animorum animos humanos commoveri. Sed vigilantes animi vitæ necessitatibus serviunt, dijunguntque se à societate divina, vinclis corporis impediti.

Rarum est quoddam genus eorum, qui se à corpore avocent, & ad divinarum rerum cognitionem cura omni, studioque rapiantur. horum sunt auguria non divini impetus, sed rationis humanæ. nam & natura præsentiant, ut 56 aquarum fluxiones, & deflagrationem futuram aliquando cæli, atque terrarum. alii autem in republica exercitati, ut de Atheniensis Solone accepimus, orientem tyrannidem multo antè prospiciunt: quos prudentes possimus dicere, id est, providentes, divinos nullo modo possumus, non plus, quàm Miletium Thalem, qui ut objurgatores suos convinceret, ostende-

42. Subigit ipsa seris.] Ita Pall. & Pithæanus. Lambinus duplicavit literam tertiam ut versus itaret. Gifanius, in Lucretiano Indice, vult sic quoque longam syllabam. Gulielm. emendabat, Subicit pro subjicit. Grut.

43. Curantes magna &c.] Ciofanus in Notis ad Ovidii Tristia, reponit è veteri libro certantes, sed sic non est in ullo nostrorum. Idem.

44. Hinc Remus auspicio.] Pithæi liber & Pall. quatuor: In monte Remus ansp. Idem.

45. Solus avem servat.] Sic Pall. & Ciofanianus, item editio Victorii. editi servans. Idem.

45. Servans genus altivolantum.] Est à Ciofani codice. nam Pall. servat, quomodo etiam publicati alii. Aldus Manutius Nepos videtur legisse, certens, Pithæanu habet certis. Idem.

47. Romam Remoram vocarent.] Victorius Romam Remamne. Aldus Nepos Romamne Remamne, quod & in scripto Ciofani, sed Pall. quat. item S. Vist. & Pith. habent illud nostrum existatque item in Aldi veteri editione. Lambinus expressit, Remoramne; quod eodem redit. Idem.

48. Omnibus cura viris.] Sic Pall. pr. sec. ac Pithæanus, neque aliter editit Victorius. aliz editiones, Omnis cura. Idem.

49. Quam mox mittat.] Ita omnino Pal. sec. neque aliter volebat

Turnebus lib. v Advers. cap. 22. Vulgg. Qua mox. Idem.

50. Atque ore timebat.] Lambinus admittit Turnebi conjecturam, atque ora timebat, nolentibus mss. & ratione ipsa. bellè enim tribuit poeta spectatoribus eam sollicitudinem, quæ & ipso se vultu prodere; ut ferè solet. Idem.

51. Stabilia scæmna.] Ciofani liber stabilitaque. sed præter mss. nostros. Idem.

52. Sed unde huc digressa &c.] Pall. duo: Sed ut unde huc. & revocandum videtur. Idem.

53. Fulguribus.] Nescio sitne ab antiqua ratione scribendi, an verò alio significato, in Pall. fulguribus. idem reperit in suis Gulielmius, expressitque editione sua Victorius. idem tamen infra cap. 52. p. servat fulguribus, ubi liadem nostri habent fulguribus. Idem.

54. Haustos animos aut libatos.] Vulgg. delibatos, verum restat alterum in mss. Pall. & S. Vist. neque aliter Victoriana. sicque iterum loquitur lib. 2 cap. 11. Idem.

55. Omnia completa & referta sunt.] Gulielmius adnotavit codicem S. Victoris servare complexa, neque aliter exstare in fragmento Busbequiano. nostri nihil variant. Grut. Vide autem, an non mox legi debeat æthero sensu & mente divina, pro æterno. Gron.

56. Aquarum fluxiones.] Acute Turnebus divinat, eluviones. mss. branæ tamen nihil variant. Grut.

U z z z z z z z

57. Multa

deretque etiam philosophant, si ei commodum esset, pecuniam facere posse, omnem oleam, antequam florere coepisset, in agro Milesio coemisse dicitur. Animadvertat fortasse quadam scientia, olearum ubertatem fore.

112 Et quidem idem primus defectioem solis, quæ Astyge regnante facta est, prædixisse fertur. Multa medici, multa gubernatores, agricolæ etiam multa præsentunt: sed nullam eorum divinationem voco, ne illam quidem, quæ ab Anaximandro physico moniti Lacedæmonii sunt, ut urbem, & restâ linquerent, armatique in agro excubarent, quod terræmotus instaret, tum, cum & urbs tota corruit, & ex monte Taygeto extrema montis quasi puppis avulsa est. Ne Pherocydes quidem ille pythagoræ magister, potius divinus habetur, quam physicus: qui cum vidisset hautam aquam de jugi puteo, terræmotus dixit in stare.

113 Nec verò unquam animus hominis naturaliter divinat, nisi cum ita solutus est, & vacuus, ut ei planè nihil sit cum corpore. quod aut vatibus contingit, aut dormientibus. Itaque ea duo genera à Dicæarcho probantur, & ut dixi, à Cratippo nostro, si propterea, quod ea proficiuntur à natura, sint summa sanè, modò ne sola. sin autem nihil esse in observatione putant: multa rollunt, quibus vitæ ratio continetur. Sed quoniam dant aliquid, idque non parvum, vaticinationes cum somniis: nihil est, quod cum his magnopere pugnemus, præsertim cum sint, qui omninò nullam divinationem probent.

114 Ergo & ii, quorum animi, spiritibus corporibus, evolant, atque excurrunt foras, ardore aliquo inflammati, atque incitari, cernunt illa profectò, quæ vaticinantes prænuntiant: multique rebus inflammantur tales animi, qui corporibus non inhaerent; ut ii, qui sono quodam vocum, & Phrygiis cantibus incitantur: multos memora, silvaque; multos amnes, aut maria commovent: quorum furibunda mens videt antè multo, quæ futura sunt. Quo de genere illa sunt,

*Eheu, videte: judicavit inclytum judicium
Inter deas tres aliquis: quo judicio Lacedæmonia
Mulier, furiarum una, adveniet.*

Eodem enim modo 57 multa à vaticinantibus sæpe prædicta sunt, neque solum verbis, sed etiam

Versibus, quos olim Fanni, vatesque canebant.

115 Similiter Marcus, & Publicus vates cecinisse dicuntur. quo de genere, Apollinis opera prolata sunt. Credo etiam anhelitus quosdam fuisse terrarum, quibus inflata mentes oracula funderet. Atque hæc quidem 58 vatium ratio est: nec dissimilis sanè somniorum. nam quæ vigilantibus accidunt vatibus, eadem nobis dormientibus. 59 viget enim animus in somnis, liberque sensibus ab omni impeditioe curarum, jacente, & mortuo panè corpore. Qui quia vixit ab omni aternitate, versatusque est cum innumerabilibus animis, omnia, quæ in natura rerum sunt, videt, si modò temperatis seiscis, modicisque potionibus ita est affectus, ut sopito corpore ipse vigilet. hæc somniantis est divinatio.

116 Hic magna quadam exoritur, neque ea naturalis, sed artificiosa somniorum 60 Antiphonis interpretatio: eodemque modo & oraculorum, & vaticinationum. sunt enim explanatores, ut grammatice-poetarum. Nam ut aurum, & argentum, æs, ferrum frustra natura divina genuisset, nisi eadem docuisset, quemadmodum ad eorum venas perveniretur: nec fruges terræ, baccæque arborum cum utilitate ulla generi humano dedisset, nisi earum cultus, & conditiones tradidisset: 61 materiarum quæ juvaret, 62 nisi confessionis ejus fabricam habere-

mus? sic cum omni utilitate, quam dii hominibus dederunt, ars aliqua conjuncta est, per quam illa utilitas percipi possit. Item igitur somniis, vaticinationibus, oraculis, quod erant multa obscura, multa ambigua, explanationes adhibita sunt interpretum.

Quo modo autem aut vates, aut somniantes ea videant, 117 quæ nusquam etiam tunc sint, magna questio est. Sed explorata si sint ea, quæ antè queri debeant: sint hæc, quæ querimus, faciliora. continet enim totam hanc questionem ea ratio, quæ est de natura deorum, quæ à te secundo libro explicata dilucidè. Quam si obtinemus, stabit illud quidem, quod locum hunc continet, de quo agimus, Esse deos, & eorum providentia mundum administrari, eosdemque consulere rebus humanis, nec solum universis, verum etiam singulis. Hæc si tenemus, quæ mihi quidem non videntur posse convelli: profectò hominibus à diis futura significari necesse est.

Sed ditinguendum videtur, quoniam modo. Non placet 118 Stoicis, singulis jecorum fassis, aut avium cantibus interesse deum: neque enim decorum est, nec diis dignum, nec fieri ullo pacto potest: sed ita à principio inchoatum esse mundum, ut certis rebus certa signa præcurrerent, alia in extis, alia in avibus, alia in fulguribus, alia in ostentis, alia in stellis, alia in somniantium visis, alia in furentium vocibus. Ea quibus benè percepta sunt, si non sæpe falluntur. Malè conjecta, maleque interpretata, falsa sunt, non rerum vitio, sed interpretum inscientia. Hoc autem posito, atque concesso, esse quandam vim divinarum hominum vitam continentem: non difficile est, quæ fieri certe videmus, ea qua ratione fiant, suspicari. Nam & ad hostiam deligendam potest dux esse vis quadam sentiens, quæ est toto confusa mundo: & tum, ipsam cum immolare velis, extorum fieri mutatio potest, ut aut absit aliquid, aut supersit. parvis enim momentis multa natura aut affingit, aut inmutat, aut detrahit.

Quod ne dubitare possimus, maximo est argumento, quod 119 paulo ante interitum Cæsaris contigit: qui cum immolaret illo die, quo primùm in sella aurea sedir, & cum purpurea veste processit, in extis bovis optimi cor non fuit. Num igitur cesses ullum animal, quod sanguinem habeat, sine corde esse posse? qua ille rei novitate percussus, cum Spurinna diceret, timendum esse, ne & consilium, & vita deficeret: earum enim rerum utrumque à corde proficisci: postero die caput in jecore non fuit. quæ quidem illi portendebantur à diis immortalibus, ut videret interitum, non ut caveret. Cum igitur ea partes in extis non reperiantur, sine quibus vitæ in illa vivere nequisset: intelligendum est, in ipso immolationis tempore eas partes, quæ absint, interisse.

Eademque efficit in avibus divina mens, ut tum huc, tum 53 illuc volent alites: tum in hac, tum in illa parte se occultent: 120 tum à dextra, tum à sinistra parte canant oscines. Nam si animal omne, ut vult, ita utitur motu sui corporis, pronò, obliquo, supino, membraque vult flexit, contorquet, porrigit, contrahit; & eaque antè efficit panè, quam cogitat: quanto id deo est facilius, cujus numini parent omnia?

Idemque mittit & signa nobis ejus generis, qualia permulta 121 historia tradidit; quale scriptum illud videmus: si Luna paulo ante solis ortum defecisset in signo leonis, fore, ut armis Darius, & Persæ ab Alexandro, & Macedonibus prælio vincerentur, Dariiisque moreretur: & si puella nata biceps esset, seditionem in populo fore, corruptelam, & adulterium domi: & si mulier leonem peperisse viva esset, fore, ut ab

exte-

57. Multa à vaticinantibus sæpe prædicta.] Codex S. Victoris interjecit vaticinantibus & avantibus. quod benè mutat in evantibus nosor Gulielmius. verum Pall. consentiunt cum vulgg. Grut. Quem in nomine Marius scribendo sequutus non sum, ut nec Victorium alioque per litteram et, sed magis Gryphum & similes, qui per e coneeperunt, quom sic in Livio id exhibeat præstantissimus codex Puteaneus, & hic de Vossiano idem suppono ex silentio patris. Gron.

58. Vatium ratio est.] Pal. pr. & sec. vatium. Grut.

59. Viget enim animus in somniis.] Vulgati somniis, sed alterum

hæret in Pith. & Pall. quatuor. Idem.

60. Antiphonis.] Sic Pall. exemplarque S. Victoris, expressitque editione sua Victorius. vulgg. Antiphantis. Idem.

61. Materiarum quid juvaret.] Est ab editione Victorii, neque aliter Pal. pr. aut sec. sicque etiam Pithocanus. vulgg. materia deinde quid. Idem.

62. Nisi confessionis ejus fabricam.] Ita Pall. duo meliores. nam tert. & quart. confessionis, quod invenit etiam in S. Victoris Gulielmii, & tantum non probabat. Idem.

exteris gentibus vinceretur ea respublica; in qua id contigisset. Eiusdem autem generis etiam illud est, quod scribit Herodotus: Cresi filium, cum esset infans, locutum: quo ostento regnum patris, & domum funditus concidisse. Caput arsisse Servio Tullio dormienti, quæ historia non prodidit? Ut igitur, qui se tradet ita quieti, præparato animo cum bonis cogitationibus, tum rebus ad tranquillitatem accommodatis, certa & vera cernit in somnis: sic castus animus, purusque vigilantis, & ad astrorum, & ad aviuni, reliquorumque signorum, & ad extorum veritatem esse patator.

54 Hoc nimirum est illud, quod de Socrate accepimus, quod ab ipso in libris Socraticorum sæpe dicitur, esse divinum quiddam, quod dæmonion appellat, cui semper ipse paruerit, numquam impellenti, sæpe revocanti. Et Socrates quidem, quo quem auctorem meliorem quarimus? Xenophonti consulentem, sequeretur Cyrum, postea quam exposuit, quæ sibi videbantur, *Et nostrum quidem, inquit, humanum est consilium; sed de rebus & obscuris, & incertis ad Apollinem 63 censeo referendum: ad quem etiam Athenienses publice de maioribus rebus semper retulerunt.*

122 Scriptum est item, cum Critonis, sui familiaris, oculum alligatum vidisset, quævisse, quid esset: cum autem ille respondisset, in agro ambulanti ramulum adductum, ut remissus esset, in oculum recidisse: tum Socrates, Non enim parvissimi mihi revocanti, cum iterer, qua soleo, præfagitione divina. Idem etiam Socrates, cum apud Delium malè pugnatum esset, Lachete prætoris, fugeretque cum ipso Lachete: ut ventum est in trivium, eadem, quæ ceteri, fugere noluit. quibus quartentibus, cur non eadem via pergeret, deterreri se à deo dixit. tum quidem ii, qui alia via fugerant, in hostium equitatum inciderunt. 64 Permuta collecta sunt ab Antipatro, quæ mirabiliter à Socrate divinata sunt: ab prætermitam. tibi enim nota sunt: mihi ad commemorandum non necessaria.

124 Illud tamen ejus philosophi magnificum, ac panè divinum, quod cum impiis sententis damnatus esset, æquissimo animo se dixit mori. neque enim domo egredienti, neque illud suggestum, in quo causam dixerat, ascendenti, signum sibi utrum, quod consueisset, à deo, quasi mali alicujus impendentis, datum. Equidem sic arbitror, etiam si multa fallant eos, qui aut arte, aut conjectura divinare videantur, esse tamen divinationem: homines autem, ut in ceteris artibus, sic in hac posse falli. Potest accidere, ut aliquod signum dubiè datum pro certo sit acceptum: potest aliquid latuisse aut ipsum, aut quod esset illi contrarium. mihi autem ad hoc, de quo disputo, probandum satis est, non modo plura, sed pauciora, divinè præsentia, & prædicta reperiri.

125 Quin etiam hoc non dubitans dixerim: si unum aliquid ita sit prædictum, præsentumque, ut cum eveniret, ita cadat ut prædictum sit, neque in eo quidquam casu, & fortuito factum esse appareat, esse certè divinationem, idque esse omnibus confitendum. Quocirca primum mihi videtur, ut Posidonius facit, à deo, de quo satis dictum est, deinde à fato, deinde à natura, vis omnis divinandi, ratioque repetenda. Fieri igitur omnia fato, ratio cogit fateri. Fatum autem id appello, quod Græci εἰρησπῆστος, id est, ordinem, seriemque causarum, cum causæ causæ nexa rem ex se gignat. ea est ex omni æternitate fluens veritas sempiterna. Quod cum ita sit, nihil est fatum, quod non futurum fuerit, eodemque modo nihil est futurum, cujus non causas id ipsum efficientes, natura contineat.

126 Ex quo intelligitur, ut fatum sit non id, quod superstitiosè,

sed id quod physicè dicitur, causa æterna rerum, cur & ea, quæ præterierunt, facta sint, & quæ instant, fiant, & quæ sequuntur, futura sint. ita sit, ut & observatione notari possit, quæ res quamque causam plerumque consequatur, etiam si non semper. nam id quidem affirmare difficile est. Eademque causæ verisimile est rerum futurarum cerni ab iis, qui aut per furorem eas, aut in quiete vident.

Præterea cum fato omnia fiant (id quod alio loco ostendetur, 56) si quis mortalis possit esse, qui colligationem causarum omnium perspiciat animo, nihil eum profectò fallat. qui enim teneat causas rerum futurarum, idem necesse est omnia teneat, quæ futura sint. Quod cum nemo facere, nisi deus, possit, relinquendum est homini, ut signis quibusdam, consequentia declarantibus, futura præseant. non enim illa quæ futura sunt, subito existunt, sed est, quasi rudentis explicatio, sic traductio temporis nihil novi efficiens, & primum quidque replicantis. Quod & ii vident, quibus naturalis divinatio data est: & ii, quibus cursus rerum observando notatus est. qui eisi causas ipsas non cernunt, signa tamen causarum, & notas cernunt: ad quas, adhibita memoria, & diligentia, ex monumentis superiorum efficitur ea divinatio, quæ artificiosa dicitur, extorum, fulgurum, ostentorum, signorumque cælestium.

66 Non est igitur, ut mirandum sit, ea præsentiri à divinantibus, quæ nusquam sint. sunt enim omnia, sed tempora absunt. Atque ut in feminibus vis inest earum rerum, quæ ex iis progignuntur: sic in causis condita sunt res futura, quas esse futuras aut concitata mens, aut soluta somno, cernit: aut ratio, aut conjectura præsentit. Atque ut ii, qui solis, & lunæ, reliquorumque siderum ortus, obitus, motusque cognoscunt, quo quidque tempore eorum futurum sit, multo antè prædicunt: sic qui cursum rerum, eventorumque consequentiam diuturnitate pertractata notaverunt, aut semper, aut, si id difficile est, plerumque; quod si ne id quidem conceditur, nonnumquam certè, quid futurum sit, intelligunt. Atque hæc quidem, & quædam hujusmodi argumenta, cur sit divinatio, ducuntur à fato.

A natura autem alia quædam ratio est: quæ docet, quanta sit animi vis sejuncta à corporis sensibus: quod maxime contingit aut dormientibus, aut mente permotis. Ut enim deorum animi sine oculis, sine auribus, sine lingua sentiunt inter se, quid quisque sentiat: ex quo fit, ut homines, etiam cum taciti optent quid, aut voveant, non dubitent, quin dii illud exaudiant: sic animi hominum, cum aut somno soluti vacant corpore, aut mente permoti per se ipsi liberi incitari moventur, cernunt ea, quæ permitti cum corpore animi videre non possunt.

Atque hanc quidem rationem naturæ difficile est fortasse traducere ad id genus divinationis, quod ex arte profectum dicimus: sed tamen id quoque rimatur quantum potest? Posidonius esse censet in natura signa quædam rerum futurarum. 67 Ut enim Ceos accepimus ortum canicula diligenter quotannis solere servare, conjecturamque capere, ut scribit Ponticus Heraclides, salubrisne, an pestilens annus futuras sit. nam si obscurior quasi ralignosa stella exstiterit, pingue & concretum esse cælum, ut ejus adspiratio gravis & pestilens futura sit: un illustris, & perlucida stella apparuerit, significari cælum esse tenue, purumque, & propterea salubre.

Democritus autem censet sapienter instituisse veteres, ut hostiarum immolarum inspicerentur exta, quorum ex habitu atque ex colore tum salubritatis, tum pestilentia signa percipi;

63. Censeo referendum.] Vossian. referendum: qui etiam mox in oculum suum recidisse, quomodo edidit quoque Victorius, sed postcripronomen omiserunt, nescio an rectè. Gronov.

64. Permuta collecta.] Sic legendum conjecit P. Vict. lib. x Var. lect. cap. 7, receptique Lambinus & Aldus Nepos. nam priores, collecta: quod & in omnibus nostris mss. Gruter.

65. Si quis mortalis posse esse &c.] Haud aliter editio Victorij,

cui accedit Pithœi liber, & quatuor Pall. & Wouvierianus. publicati, si quis modo talis possit. Idem.

66. Non est igitur ut mirandum sit.] Tolle, ut, item sit, nihil tamen defuerit sententia. Idem.

67. Ut enim Ceos &c.] Possent deleri sine damno sententia voces duæ priores, ut enim. P. Manutius, mutat: Et enim Ceos. scripti nostri, nihil variant. Idem.

cipi; nonnumquam etiam quæ sit vel sterilitas agrorum, vel fertilitas futura. quæ, si à naturâ profecta, observatio, atque usus agnovit; multa afferre potuit dies, quæ animadvertendo notarentur; in ille Pacuvianus, qui in Chryse physicus inducitur, minime⁶⁸ naturam rerum cognoscere videatur.

*Nam istis, qui linguam avium intelligunt,
Plusque ex alieno secere sapiunt, quam ex suo,
Magis audiendum, quam auscultandum censio.*

Cur quæso? cum ipse, paucis interpositis versibus,⁶⁹ dicas satis luculentè:

*Quidquid est hoc, omnia animat, format, alit, auget, creat,
Sepelit, recipitque in sese omnia: omniumque idem est pater;
70 Indidemque eadem, quæ oriuntur, de integro, atque eodem occidunt.*

Quid est igitur, cur, cum domus sit omnium una, eaque communis, cumque animi hominum semper fuerint, futuri que sint, cur ii, quid ex quoque eveniat, & quid quamque rem⁵⁸ significet, perspicere non possint? Hæc habui, inquit, de divinatione quæ dicerem.

Nunc illa testabor, non me fortilegos, neque eos, qui quæ situs causa hariolentur, ⁷¹ ne psychomantia quidem, quibus Appius amicus tuus uti solebat, agnoscerem.

*Non habeo denique nauci Marsum augurum,
Non vicinos haruspices, non de circo astrologos,
Non Isaacos conjectores, non interpretes omnium.
72 Non enim sunt ii aut scientia, aut arte divini,
Sed supersticiosi vates, impudentesque harioli.*

Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperat:

*Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam:
Quibus divitiis pollicentur, ab iis drachmam ipsi petunt.
De his divitiis sibi deducant drachmam, reddant cetera.*

Atque hæc quidem Ennius, qui paucis antè versibus esse deos censet, sed eos non curare opinatur, quid agat humanum genus. Ego autem, qui & curare arbitror, & monere etiam, ac multa prædicere, levitate, vanitate, malicia ⁷⁴ exclusa, divinationem probo. Quæ cùm dixisset Quintus, Præclare tu quidem, inquam, paratus.

Defunt pauca quedam.

68. *Naturam rerum cognoscere.*] Plane MS. Vossian. *cognosc.* quod quis credat non etiam in aliis MSS. existisse, qui tot inspecti fuerunt? Certe ausus sui admittere. Gronov.

69. *Dicas satis luculentè*] Vulgata lectio, *dicat*. sed alterum existat in S. Victoris, in Pith. in Pall. in edit. Victorii. Gruter.

70. *Indidemque eadem quæ oriuntur.*] Gulielmus castigat, *Indidemque eademque oriuntur &c.* Idem.

71. *Nec psychomantia quidem.*] Sic ex Victorio Gruterus, quum

Gryphius *ne psychomantiam quidem* ediderit, Gothofredus *ne psychomantia quidem*, quod non fuit causa, cur mutaretur. Gronov.

72. *Non habeo denique nauci.*] Sic quidem omnes edd. sed nostri nisi plane, non ab eodem sancti. Gruter.

73. *Non enim sunt ii aut &c.*] Gulielmio versus iste habebatur non versus, sed interlocutio Quinti. Idem.

74. *Exclusa, divinationem.*] Pall. omnes ut & vulgati à Victorio, *exclusam divinationem*, quod fortè revocandum. Idem.

M. TULLII CICERONIS

DE

DIVINATIONE,

LIBER SECUNDUS.



1 **Q**UÆRENTI mihi, multumque & diu cogitanti, quamam re possem profectè quàm plurimis, ne quando intermitterem consulere reipublicæ, nulla major occurtebat, quàm si optimarum artium vias traderem meis civibus: quod compluribus jam libris me arbitror consecutum. Nam & cohortati sumus, ut maxi-

2 **Q**uodque fundamentum esset philosophiæ positum in finibus bonorum, & malorum, perpuratus est is locus à nobis quinque libris, ut, quid à quoque, & quid contra quemque philosophum diceretur, intelligi posset. Totidem subsecuti libri Tusculanarum disputationum, res ad beatè vivendum maximè necessarias aperuerunt. primus enim est de contentenda morte: secundus de tolerando dolore: de ægritudine lenienda tertius: quartus de reliquis animi perturbationibus: quintus cum locum complexus est, qui totam philosophiam maximè illustrat. docet enim, ad beatè vivendum virtutem se ipsa esse contentam.

3 **Q**uibus rebus editis, tres libri perfecti sunt de natura deorum: in quibus omnis eius loci quæstio continetur. quæ ut plenè esset cumulateque perfecta, de divinatione ingressi sumus

mus his libris scribere. quibus (ut est in animo) de fato si adjunxerimus, erit abunde satisfactum toti huic quæstioni. Atque his libris annumerandi sunt sex de Republica, quos tunc scripsimus, cum gubernacula reipublicæ tenebamus. magnus locus, philosophiæque proprius, à Platone, Aristotele, Theophrasto, totaque Peripateticorum familia tractatus uberimè. Nam quid ego de Consolatione dicam? quæ mihi quidem ipsi sanè aliquantulum medetur. ceteris item multum illam profuturam puto. ¹ inierjectus est etiam nuper liber is, quem ad nostrum Articum de Senectute misimus. In primisque, quoniam philosophia vir bonus efficitur, & fortis, Cato noster in horum librorum numero ponendus est.

Cumque Aristoteles, itemque Theophrastus, excellentes ⁴ viri cùm subtilitate, rum copia, cum philosophia dicendi etiam præcepta conjunxerint, nostri quoque oratorii libri in eundem numerum referendi videntur. ita tres erunt de Oratore: quartus, Brutus: quintus, Orator. Adhuc hæc erant. ad reliqua ² alacri tendebamus animo, sic parati, ut, nisi quæ causa gravior obstitisset, nullum philosophiæ locum esse patere-mur, qui non Latinis literis illustratus pateret. Quod enim minus reipublicæ afferre majus, meliusve possumus, quàm si docemus, atque erudimus juventutem? his præsertim moribus, atque temporibus: quibus ita prolapsa est, ut omnium opibus restrenanda, ac coercenda sit.

Nec verò id effici posse confido, quod ne postulandum quidem est, ut omnes adolentes se ad hæc studia convertant. pauci

1. *Inierjectus est etiam nuper liber is.*] Vocabulum *liber* addidimus, secuti mss. & editionem Victorii. supra etiam iisdem volentibus scripsimus, *multum illam profuturam*; cùm pronomen id

abesset vulgo publicatis. Gruterus.

2. *Alacri tendebamus.*] Ita S. Victoris, & Pall. quatuor unaque editi à Victorio. publicatis alij acri. Idem.

pauci utinam ! quorum tamen in republica latè patere poterit industria. Equidem ex his etiam fructum capio laboris mei, qui jam ætate provecti in nostris libris acquiescunt : quorum studio legendi meum scribendi studium vehementius indices incitatur, quos quidem plures, quàm rebar, esse cognovi. Magnificum illud etiam, Romanisque hominibus gloriosum, ut Græcis de philosophia literis non egeant. Quod assequar profectò, si instituta perfecero.

6 Ac mihi quidem explicandæ philosophiæ causam attulit gravis casus civitatis, cum in armis civilibus nec tueri meo more rempublicam, nec nihil agere poteram ; nec, quid potius, quod quidem me dignum esset, agerem, reperiebam. Dabunt igitur mihi veniam mei cives, vel gratiam potius habebunt, quòd, cum esset in inius potestate respublica, neque ego me abdidit, neque deserui, neque affixi, neque ita gessi, quasi homini aur temporibus iratus: neque ita porro aut adulatus, aut admiratus fortunam sum alterius, ut me mei poeniteret. Id enim ipsum à Platone, philosophiæque didiceram, naturales esse quasdam conversiones rerum publicarum, ut ea tum à principibus tenerentur, tum à populis, aliquando à singulis.

7 Quod cum accidisset nostræ reipublicæ, tum pristinis orbati numeribus hæc studia renovare cœpimus, ut & animus molestiis hæc potissimum re levaretur, & prodessemus civibus nostris qua re cumque possemus. In libris enim sententiam dicebamus, concionabamur, philosophiam nobis pro reipublicæ procuratore substitutam putabamus. Nunc, quoniam de republica consuli cœpti sumus, tribuenda est opera reipublicæ, vel omnis potius in ea cogitatio, & cura ponenda: tantum huic studio relinquendum, quantum vacabit à publico officio & munere. Sed hæc aliàs pluribus: nunc ad institutam disputationem revertamur.

8 Nam cum de divinatione Quintus frater ea differuisset, quæ superiore libro scripta sunt, satisque ambulationum videretur, tum in bibliotheca, quæ in Lyceo est, affedimus. Atque ego, Accuratè tu quidem, inquam, Quinte, & Stoicè Stoicorum sententiam defendisti: quodque me maximè delectat, plurimos nostris exemplis usus es, & iis quidem claris & illustribus. Dicendum est mihi igitur ad ea, quæ sunt à te dicta, sed ita, nihil ut affirmem, quæram omnia, dubitans plerumque, & mihi ipse diffidens. si enim aliquid certi haberem, quod dicerem; ego ipse divinarem, qui esse divinationem nego.

9 Etenim me movet illud, quod in primis Carneades querere solebat, quarumnam rerum divinatio esset: earumne, quæ sensibus perciperentur? At eas quidem cernimus, audimus, gustamus, olfacimus, tangimus. Numquid ergo in iis rebus est, quod provisione, aut permotione mentis magis, quàm natura ipsa sentiamus? aut nescio qui ille divinus, si oculis captus sit, ut Tiresias fuit, possit, quæ alba sint, quæ nigra, dicere? aut, si surdus sit, varietates vocum, aut modos noscere? Ad nullam igitur earum rerum, quæ sensu accipiuntur, divinatio adhibetur. Atqui ne in iis quidem rebus, quæ arte tractantur, divinatione opus est. Etenim ad ægros non vates, aut hariolos, sed medicos solemus adducere. Nec verò, qui fidibus, aut tibis uti volunt, ab haruspibus accipiunt earum tractationem, sed à musicis.

10 Eadem in litteris ratio est, reliquisque rebus, quarum est disciplina. Num censēs eos, qui divinare dicuntur, posse respondere, sol majorne, quàm terra sit? an tantus, quantus

videatur? lunaque suo lumine, an solis, utatur? sol, luna, quem motum habeant? quem quinque stelle, quæ errare dicuntur? nec hæc, qui divini habentur, profitentur se esse dicturos; nec eorum, quæ in geometria describuntur, quæ vera, quæ falsa sint; sunt enim ea mathematicorum, non hariolorum. De illis verò rebus, quæ in philosophia versantur, numquid est, quod quisquam divinatorum aut respondere soleat, aut consuli, quid bonum sit, quid malum, quid neutrum? sunt enim hæc propria philosophorum.

Quid de officio? num quis haruspicem consuluit, quemadmodum sit cum parentibus, cum fratribus, cum amicis vivendum? quemadmodum utendum pecunia? quemadmodum honore? quemadmodum imperio? ad sapientes hæc, non ad divinos referri solent. Quid? quæ à dialecticis aut physicis tractantur, num quis eorum divinare potest, unumne mundus sit, an plures? quæ sint initia rerum, ex quibus nascuntur omnia? physicorum est ista prudentia. Quo modo, aut mentientem, quem *ψευδόμενον* vocant, dissolvat? aut quemadmodum sortiti resistat? quem si necesse sit, Latino verbo liceat cervalem appellare: sed nihil opus est: ut enim ipsa philosophia, & multa verba Græcorum, sic sortes satis Latino sermone tritus est. Ergo hæc quoque dialectici dicunt, non divini. Quid? cum quaritur, qui sit optimus reipublicæ status, quæ leges, qui mores aut utiles, aut inutiles, haruspicesne ex Etruria arcescentur, an principes statuunt, & delecti viri, periti rerum civilium?

Quòd si nec earum rerum, quæ subjæta sensibus sunt, ulla divinatio est: nec earum, quæ artibus continentur: nec earum, quæ in philosophia differuntur: nec earum, quæ in republica versantur: quarum rerum sit, nihil prorsus intelligo. nam aut omnium debet esse, aut aliqua ei materia danda est, in qua versari possit. sed nec omnium divinatio est, ut ratio docuit: nec locus, nec materia invenitur, cui divinationem præficere possimus. vide igitur, ne nulla sit divinatio. Est quidam Græcus vulgaris in hanc sententiam versus:

Bene qui conjiciet, 7 vatem hunc perhibebo optimum.

Num igitur, aut quæ tempestas impendeat, vates melius conjiciet, quàm gubernator; aut morbi naturam acutius, quàm medicus; aut belli administrationem prudentius, quàm imperator, conjectura assequetur?

Sed animadverti, Quinte, te cautè & ab iis conjecturis, quæ haberent artem, atque prudentiam, & ab iis rebus, quæ sensibus aut artificibus perciperentur, abducere divinationem; eamque ita desuare, Divinationem esse earum rerum prædictionem, & prævisionem, quæ essent fortuitæ. Primum eodem revolveris. nam & medici, & gubernatoris, & imperatoris prævisio est rerum fortuitarum. Num igitur aut haruspex, aut augur, aut vates quis, aut somnians melius conjecerit, aut è morbo evasurum ægrotum, aut è periculo navem, aut ex insidiis exercitum; quàm medicus, quàm gubernator, quàm imperator?

Atqui ne illa quidem divinantis esse dicebas: ventos, aut imbres pendentes quibusdam præferre signis. in quo nostra quædam Aratea memoriter à te pronuntiata sunt. etsi hæc ipsa fortuita sunt. plerumque enim, non semper eveniunt. Quæ est igitur, aut ubi versatur fortuitarum rerum prævisio, quam divinationem vocas? quæ enim præsentiri aut arte, aut ratione, aut usu, aut conjectura possunt, ea non divinis tribuenda putas, sed peritis. Ita relinquitur, ut ea for-

5. Pro reipubl. procreatione.] Quæ illa sit procreatio, quam sic ab Græco acceptam fovet & ulterius propagant Basilicenses & Londinenses, viderint. Ego enim ab typis erratum judicans, repetivi verum & antiquum, quod vides. Paulo ante dubito, an de industria ediderit Gruterus ut me mei *ganteret*, quum ubique pro eo reperiam *meæ*. Gronov.

4. Quomodo aut mentientem.] Sic editio Victorii & Pith. & Pal. sec. nam pr. aut *mentientem*, tert. autem non *mentientem*, quart. aut non *ment*. vulgati, quomodo autem *ment*. Gruter.

5. Ex Etruria arcescentur.] Haud aliter Pall. quatuor, Pith. S. Victorii, editioque Victorii: aliæ, *arcescentur*. Idem.

6. Est quidam Græcus vulgaris in hanc sententiam.] Sic meliores Palatini ed. quæ Victorii. nam tert. & quart. non habent illud *Græcus*, abestque codici S. Victorii. at Pithæanus destituitur illo *vulgaris*. lectio communis, *Est quidem Gr. vulg. &c.* Idem.

7. Vatem hunc perhibebo optimum.] Est à Victorianis, item S. Vict. Pith. Pall. tribus. nam sec. *perhibeo*, vulgata, & perhibeo Idem.

fortuita divinari possint, quæ nulla nec arte, nec sapientia providi possunt: ut, si quis M. Marcellum illum, qui rex consul fuit, multis annis ante dixisset naufragio esse periturum; divinasset profecto. nulla enim arte alia id, nec sapientia scire potuisset. Talium ergo rerum, quæ in fortuna positæ sunt, præsentio, divinatio est.

6 Potestne igitur earum rerum, quæ nihil habent rationis, providi possunt: ut, si quis M. Marcellum illum, qui rex consul fuit, multis annis ante dixisset naufragio esse periturum; divinasset profecto. nulla enim arte alia id, nec sapientia scire potuisset. Talium ergo rerum, quæ in fortuna positæ sunt, præsentio, divinatio est.

16 Medicus morbum ingravescentem ratione providet, insidias imperator, tempestates gubernator. & tamen hi ipsi sæpe falluntur, qui nihil sine certa ratione opinantur. ut agricola cum florem oleæ videt, baccam quoque se visurum putat: non sine ratione ille quidem; sed nonnumquam tamen fallitur. Quod si falluntur ii, qui nihil sine aliqua probabili conjectura ac ratione dicunt: quid existimandum est de conjectura eorum, qui extis, aut avibus, aut ostentis, aut oraculis, aut somniis futura præsentunt? Nondum dico, quàm hæc signa nulla sint, fissum jecoris, corvi cantes, volatus aquilæ, stellæ trajectio, voces furentium, fontes, formia: de quibus singulis dicam suo loco: nunc de universis.

17 Qui potest provideri, quidquam futurum esse, quod neque causam habet ullam, neque notam, cur futurum sit? solis defectio, itemque lunæ, prædicuntur in multos annos ab iis, qui siderum cursus, & motus numeris persequuntur. ea enim prædicunt, quæ naturæ necessitas perfectura est. Vident ex constantissimo motu lunæ, quando illa è regione solis facta incurrat in umbram terræ, quæ est meta noctis, ut eam obscurari necesse sit: quandoque eadem luna subiecta atque opposita soli, nostris oculis ejus lumen obscurat: quo in signo quæque errantium stellarum, quoque tempore fututa sit, qui exortus quoque die signi alicujus, aut qui occasus futurus sit. hæc qui ante dicunt, quam rationem sequantur, vides.

7 Qui thesaurum inventurum, aut hereditatem venturam dicunt, quid sequuntur? aut in qua rerum natura inest, id futurum? quod si hæc eaque que sunt ejusdem generis, habent aliquam talem necessitatem; quid est tandem, quod casu fieri, aut forte fortuna putemus? nihil enim est tam contrarium rationi, & constanti, quàm fortuna: ut mihi ne in deum quidem cadere videatur, ut sciat, quid casu, & fortuito futurum sit. Si enim scit, certè illud eveniet. sin certè eveniet, nulla fortuna est. est autem fortuna. rerum igitur fortuitarum nulla est præsentio.

19 Aut si negas esse fortunam, & omnia, quæ fiunt, quæque futura sunt, ex omni æternitate definita dicis esse fataliter: muta definitionem divinationis, quam dicebas præsentionem esse rerum fortuitarum. Si enim nihil fieri potest, nihil accidere, nihil evenire, nisi quod ab omni æternitate certum fuerit esse futurum rato tempore: quæ potest esse fortuna? qua sublata, qui locus est divinationi? quæ à te fortuitarum rerum est dicta præsentio. quamquam dicebas, omnia, quæ fie-

rent, futurave essent, fato contineri. Anile sanè, & plenum superstitionis fuit nomen ipsum. sed tamen apud Stoicos de isto fato multa dicuntur, de quo aliàs: nunc quod necesse est. Si omnia fato: quid mihi divinatio prodest?

Quod enim is, qui divinat, prædicat, id verò futurum est: ut ne illud quidem sciam quale sit, quod Dejotarum, necessarium nostrum, ex itinere aquila revocavit. qui nisi revertisset, in eo conclavi ei cubandum fuisset, quod proxima nocte corrui. ruina igitur oppressus esset. At id neque si fatum fuerat, efugisset: nec, si non fuerat, in eum casum incidisset. Quid ergo adjuvat divinatio? aut quid est, quod me moveant aut fortes, aut exta, aut ulla prædictio? si enim fatum fuit, classes populi Romani bello Punico primo, alteram naufragio, alteram à Pœnis depressam interire: etiam si tripudium solitimum pulli fecissent, L. Junio, & P. Clodio consulibus classes tamen interissent. Sin, cum auspiciis obtemperatum esset, interitæ classes non fuerunt, non interierunt fato. vultis autem omnia fato. nulla igitur est divinatio.

Quod si fatum fuit, bello Punico secundo exercitum populi Romani ad lacum Thrasimenum interire: num id vitari potuit, si Flaminius consul iis signis, iisque auspiciis, quibus pugnare prohibebatur, parvisset? certè potuit. Aut igitur non fato interit exercitus: mutari enim fata non possunt: aut, si fato; quod certè vobis ita dicendum est: etiam si obtemperasset auspiciis, idem eveniturum fuisset. Ubi est igitur divinatio ista Stoicorum? que, si fato omnia fiunt, nihil nos admonere potest, ut cautiore simus. quoquo enim modo nos gesserimus, fiet tamen illud, quod futurum est. sin autem id potest fieri, nullum est fatum. ita ne divinatio quidem, quoniam ea rerum futurarum est. Nihil autem est pro certo futurum, quod potest aliqua procuracione accidere ne fiat.

Atque ego ne utilem quidem arbitrò esse nobis futurarum rerum scientiam. Quæ enim vita fuisset Priamo, si ab adolescentia scisset, quos eventus senectutis esset habiturus? Ab eam à fabulis: propria videamus. Clarissimorum hominum nostræ civitatis gravissimos exitus in Consolatione collegimus. Quid igitur? ut omittamus superiores, Marcone Crasso putas utile fuisse, tum, cum maximis opibus, fortunisque florebat, scire, sibi, intersecto Publio filio, exercitumque deletò, trans Euphratem cum ignominia, & dedecore esse pereundum? An Cn. Pompejum censes, tribus suis consulatibus, tribus triumphis, maximam rerum gloria, lætaturum fuisse, si scisset se in solitudine Ægyptiorum trucidatum iri, amisso exercitu: post mortem verò ea consecutura, quæ sine lacrymis non possumus dicere?

Quid verò Casarem putamus? si divinasset fore, ut in eo senatu, quem majore ex parte ipse cooptasset, in curia Pompeja, ante ipsius Pompeji simulacrum, tot centurionibus suis inspectantibus, à nobilissimis civibus, partim etiam à se omnibus rebus ornatis, trucidatus ita jaceret, ut ad ejus corpus non modò amicorum, sed ne servorum quidem quisquam accederet; quo cruciatu animi vultu acturum fuisset? Certè igitur ignoratio futurorum malorum, utilior est, quàm scientia.

Nam

8. Vel non cadere atque evenire.] Pall. meliores, hoc est. pr. & sec. nihil horum habent, neque agnoscunt membranz Pithœi. equidem vel ea propter suspexit mihi sunt. *Grut.*

9. Volubilitate fortunæ.] Liber S. Victoris nobilitate. quod mutat in mobilitate Gulielmii. sed malim alterum, firmatum omnibus Palatinis. *Idem.*

10. Siderum cursus & motus.] Ita solum Pithœanus. quippe Pall. quatuor, codex S. Victoris, editioque Victorii non agnoscunt illud cursus &c. *Idem.*

11. Qui thesaurum inventurum.] Subintellige, alicujus, vel aliquem, inquit Gulielmii. Lambinus quamvis libris omnibus reclamantibus reposuit, inventurum. *Idem.*

12. Quod si hæc eaque que sunt ejusdem generis.] Est ab editione Victorii, alluduntque & Pall. & Gulielmiani. vulgatur passim, quod si ea, qua sunt ejusdem &c. *Idem.*

13. Dejotarum necessarium nostrum.] Non aliter Pall. quatuor, Pith. S. Vict. editioque Victorii. alii familiarem nostram. cur obscuro? *Idem.*

14. Aut ulla prædictio?] Pal. pr. & Pithœanus dissio. non male. nam dicere, est Apollinis vatum oraculorumque. sic supra lib. i cap. 40. futura dicebant. & cap. sequenti: conjectura qua essent futura dicebat. Gulielmii. *Idem.*

15. Nam id vitari potuit.] Vulgata scriptura mutari. sed alterum hæret in Pall. in Pith. in edit. Victorii. *Idem.*

16. In solitudine Ægyptiorum trucid.] Tanag. Faber, quum hæc vituperasset lib. i epist. Critic. 4. reponit a satellitibus Ægyptio contrucidatum iri. Vel ipsum contrucidare clamet hæc nimis facta, qua sita que esse, quum Tullio succederet trucidare atque in Pompejo, ac in Casare mox. *Gronov.*

17. In curia Pompeja.] Lectio communis, Pompejana. sed prior

24 Nam illud quidem dici, præsertim à Stoicis, nullo modo potest: Non isset ad arma Pompejus: Non transisset Crassus Euphratem: Non suscepisset bellum civile Cæsar. non igitur fatales exitus habuerunt. vultis autem evenire omnia fato; nihil ergo illis profuisset divinare: atque etiam omnem fructum vitæ superioris perdidissent. quid enim posset iis esse latum, exitus suos cogitantibus? Ita, quoquò se verterint Stoici, jaceat necesse est omnis eorum solertia. Si enim id, quod eventurum est, vel hoc modo, vel illo potest evenire: fortuna valet plurimum. Quæ autem fortuita sunt, certa esse non possunt. Sin autem certum est, quid quaque de re, quoque tempore futurum sit: quid est quod me adjuvent haruspices, cum res tristissimas portendi dixerint?

10 Addunt ad extremum, omnia levius casura, rebus divinis procurari. Si enim nihil sit extra fatum, 12 nihil leviri re divina potest. Hoc sentit Homerus, cum quærentem Jovem inducit, quòd Sarpedonem filium à morte contra fatum eripere non posset. Hoc idem significat Græcus ille in eam sententiam versus:

Quod sove paratum est, id summum exsuperat Iovem.

Totum omnino fatum etiam Atellanio versu jure mihi esse irrisum videtur. sed in rebus tam severis non est jocandi locus. Concludatur igitur ratio. si enim provideri nihil potest futurum esse eorum, quæ casu fiunt, quia esse certa non possunt: divinatio nulla est. Sin autem idcirco possunt provideri, quia certa sunt, & fatalia: rursus divinatio nulla est. eam enim tu fortuitarum rerum esse dicebas.

26 Sed hæc fuerit nobis tamquam levis armaturæ prima orationis excursio: nunc comminus agamus, experiamurque 11 possimus cornua commovere disputationis turæ. Duo enim genera divinandi esse dicebas, unum artificiosum, alterum naturale. artificiosum constare partim ex conjectura, partim ex observatione diuturna: naturale, quod animus arripere, aut exciperet extrinsecus ex divinitate, unde omnes animos haustos, aut acceptos, aut libatos haberemus. Artificiosæ divinationis illa ferè genera ponebas, extispicum, eorumque, qui ex fulguribus, ostentisque prædicerent, tum augurum, eorumque, qui signis, aut ominibus nterentur, omneque genus conjecturale in hoc ferè genere ponebas.

27 Illud autem naturale, aut concitatione mentis edi, & quasi fundi videbatur, aut animo, per somnum sensibus, & curis vacuo, provideri. Duxisti autem divinationem omnem à tribus rebus, à deo, à fato, à natura. Sed tamen cum explicare nihil posses, pugnavisti commenticiorum exemplorum mirifica copia. De quo primum hoc libet dicere. hoc ego philosophi non arbitror, restibus uti; qui aut casu veri, aut malitia falsi, fictique esse possunt. Argumentis, & rationibus oportet, quare quidque ita sit, docere, non eventis, iis præsertim, quibus mihi liceat non credere.

12 Ut ordiar ab haruspicina, quam ego reipublicæ causa, communiisque religionis, colendam censeo: sed soli sumus: licet verum exquirere sine invidia, mihi præsertim de plerisque dubitanti. inspiciamus, si placet, exta primum. Persuaderi igitur cuiquam potest, ea, quæ significari dicuntur extis, cognita esse ab haruspicibus observatione diuturna? quam diuturna ista fuit? aut quàm longinquo tempore observari potuit? aut quo modo est collata inter ipsos, quæ pars inimici, quæ pars familiaris esset; quod fillum, periculum; quod commo- dum aliquod ostenderet? an hæc inter se haruspices Etrusci, Elii, Ægyptii, Pœni contulerunt? At id, præterquam quòd fieri non potuit, ne fingi quidem potest. alios enim alio mo-

re videmus exta interpretari, nec esse unam omnium disciplinam.

Et certè, si est in extis aliqua vis, quæ declaret futura, necesse est, eam aut cum rerum natura esse conjunctam, aut conformari quodam modo numini deorum. Atqui divina cum rerum natura tanta, tamque præclara in omnes partes; motusque diffusa, quid habere potest commune? non dicam galinaceum fel, (sunt enim, qui vel arguissimam hæc exta esse dicant) sed tauri opimi jecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quòd declarare possit, quid futurum sit?

Democritus tamen non inscitè nugatur ut physicus: quo genere nihil arrogantius.

Quod est ante pedes, nemo spectat: cœli scrivantur plagas.

Verum is tamen habitu extorum, & colore declarari cenfet, hoc duntaxat, pabuli genus, & earum rerum, quas terra procreet, vel ubertatem, vel tenuitatem: salubritatem etiam, aut pestilentiam 19 extis significari putat. O mortalem beatum! cui certò scio ludum numquam defuisse. Huncine hominem tantis delectatum esse nigus, ut non videret, tum futurum id verisimile, si omnium pecudum exta eodem tempore in eundem habitum se, eolorumque converterent? sed si eadem horà aliæ pecudis jecur nitidum, atque plenum est, aliæ horridum, & exile:

Quid est quòd declarari possit habitu extorum, & colore? 14 an hoc ejusdem modi est, quale Pherecydeum illud, quòd est à te dictum? qui cum aquam vidisset ex puteo haustam, terræmotum dixit futurum. Parum, credo, impudenter, quòd cum factus esset motus, dicere audent, quæ vis id effecerit. etiamne futurum esse, aquæ jugis colore præsentiant? multa istiusmodi dicuntur in scholis: sed credere omnia vide ne non sit necesse.

Verum sint sanè ista Democritea vera. quando ea nos extis 12 exquirimus? aut quando aliquid ejusmodi ab haruspice, inspectis extis, audivimus? ab aqua, aut ab igni pericula moment: tum hereditates, tum damna denuntiant: fillum familiare, & vitale tractant: caput jecoris ex omni parte diligentissimè considerant: si verò id non est inventum, nihil putant accidere potuisse tristici. Hæc observari certè non poterunt, ut supra docui. sunt igitur artis inventa, non vetustatis, si est ars ulla rerum incognitarum.

Cum rerum autem natura quam cognitionem habent? quæ 13 ut uno consensu juncta sit, & continens, quòd video placuisse physicis, eisque maximè, qui omne, quòd esset, unum esse dixerunt: quid habere mundus potest cum thesauri inventionem conjunctum? si enim extis pecuniæ mihi amplificatio ostenditur, idque sit natura: primum exta sunt conjuncta mundo: deinde meum luctum natura rerum continetur. Nonne pudet physicos hæc dicere? Ut enim jam sit aliqua 20 in natura rerum cognatio, quam esse concedo: multa enim Stoici colligunt: nam & muscælarum jecuscula bruma dicuntur augeri, & pulejum aridum florescere ipso brumali die, & inflatas rumpi vesiculas, & semina inalorum, quæ in iis mediis inclusa sint, in contrarias partes se vertere: jam nervos in fidibus aliis pulsus resonare alios: ostriscisque, & conchyliis omnibus contingere, ut cum luna pariter crescant, pariterque decrescant: arboreque ut hyemali tempore, cum luna simul senescentes, quia tum exsiccata sint, tempestivè cædi putentur.

Quid de fretis, aut de marinis æstibus plura dicam? quorum 14 accessus, & recessus lunæ motu gubernantur. 21 Sexcenta licet ejusmodi proferri, ut distantium rerum cognatio naturalis appareat. Demus hoc, nihil enim huic disputationi 15 ad-

est in omnibus Pall. *Græter.*

18. *Nihil leviri re divina potest.*] Ita Pal. o. & Victoriana. Aldus senior, nihil levare divinationis potest, quòd est in Pitheæano. vulgata, nihil leviri de re divina potest. Idem.

19. *Extis significari putat.*] Pall. omnes & S. Victoris putat; ut suspicer has tres voces manasse ab librariis, & delendas. Idem.

20. *In natura rerum cognatio.*] Omnes Pall. & S. Victoris contagio. sed facilis est literæ unius transpositio. itaque Lambinus hec fluctus excitat in sympulo. Idem.

21. *Sexcenta licet ejusmodi.*] MS. Vossian. ejusdem modi, quomodo etiam Victorius ante edidit, ut loquutus etiam creditur Tullius modo cap. præced. Gronov.

A a a a a a a

22. *Quæ*

adversatur. num etiam, si fiffum eujufdammodi fuerit in jecore, lucrum ostenditur? ²² qua ex conjunctione naturæ, & ²³ quasi concentu, atque consensu, quam *συμπύθηται* Græci appellant, convenire potest, aut fiffum jecoris cum luctello meo, aut meus quæsticulus cum cælo, terra, rerumque natura? concedam hoc ipsum, si vis; etsi magnam jacturam causa fecero, si ullam esse convenientiam naturæ cum extis concessero.

³⁵ Sed tamen eo concessio, qui venit, ut is qui impetire velit, convenientem hostiam rebus suis immolet? hoc erat, quod ego non rebar posse dissolvi. At quàm festivè dissolvitur. Puder me non tui quidem, cujus etiam memoriam admiror, sed Chryssippi, Antipatri, Posidonii, qui idem istuc quidem dicunt, quod est dictum à te, ad hostiam deligendam ducem esse vim quendam sentientem, atque divinam, quæ toto confusa mundo sit. Illud verò multo etiam melius, quod & à te usurpatum est, & dicitur ab illis: cum immolare quispiam velit, tum fieri extorum mutationem, ut aut abscit aliquid, aut superfit: deorum enim numini parere omnia.

³⁶ Hæc, mihi jam crede, ne anicula quidem existimant. An censens, eundem vitulum si alius delegerit, sine capite jecur inventurum: si alius, cum capite? hæc decessio capitis, aut accessio subitone fieri potest, ut se exta ad immolatoris fortunam accommodent? non perspicitur, aleam quandam inesse hostiis deligendis, præsertim cum res ipsa doceat? cum enim tristissima exta sine capite fuerunt, quibus nihil videtur esse dirius: proxima hostia litatur sapè pulcerrimè. Ubi illæ minx superiorum extorum? aut quæ tam subito facta est

¹⁶ deorum tanta placatio? Sed affers, in tauri opimi extis, immolante Cæsare, cor non fuisse: id quia non potuerit accedere, ut sine corde victima illa viveret, judicandum esse tum interisse cor, cum immolaretur.

³⁷ Qui sit, ut alterum intelligas, sine corde non potuisse bovem vivere: alterum non videas, cor subito non potuisse nescio quò avolare? ego enim possum vel nescire, quæ vis sit cordis ad vivendum, vel suspicari, contactum aliquo morbo, bovis, exile, & exiguum, & victum cot, & dissimile cordis fuisse. Tu verò quid habes, quare putes, si paulo antè cor fuerit in tauro opimo, subito id in ipsa immolatione interisse? an, quod adpexit vestitu purpureo excordem Cæsarem, ipse eorde privatus est? Urbem philosophiæ, mihi crede, proditis, dum castella defenditis. Nani, dum haruspiciam veram esse vultis, physiologiam totam pervertitis. Caput est in jecore, cor in extis: jam abscedit, simul ac molam, & vinum insperferis. deus id eripiet, vis aliqua conficiet, aut exedet. Non ergo omnium interitus, atque obitus natura conficiet: & erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum subito occidat. Quis hoc physicis dixit umquam? haruspices dicunt. His igitur, quàm physicis, potius credendum existimas?

¹⁷ Quid cum pluribus diis immolatur, qui tandem evenit, ut ¹⁸ litetur aliis, aliis non litetur? quæ autem inconstantia deorum est, ut primis minentur extis, benè promittant secundis? aut tanta inter eos dissensio, sæpe etiam inter proximos, ut Apollinis exta bona sint, Dianæ non bona? quid est tam perspicuum, quàm, cum fortuito hostiæ adducantur, talia cuique exta esse, qualis cuique obtigerit hostia? At enim id ipsum habet aliquid divini, quæ cuique hostia obtingat ²⁴ tamquam in fortibus, quæ cui ducatur. Mox de fortibus. quamquam tu quidem non hostiarum casum confirmas fortium si-

militudine, sed infirmas fortes collatione hostiarum.

An, cum in Æquimelum misimus qui afferat agnum, quem ¹⁹ immolemus: is mihi agnus offertur, qui habet extra rebus accommodata, & ad eum agnum non casu, sed duce deo servus deducitur? nam ²⁵ si casus in eo quoque dicis esse, quasi fortem quandam cum deorum voluntate conjunctam; doleo tantam Stoicos nostros Epicureis irridenti sui facultatem dedisse. non enim ignoras, quàm ista deinde.

Et quidem illi facilius facere possunt. deos enim ipsos ⁴⁰ candi causa induxit Epicurus perucidus, & perfabiles, & habitantes, tamquam inter duos lucos, sic inter duos mundos, propter metum ruinarum: eosque habere putat eadem membra, quæ nos, nec usum ullum habere membrorum. Ergo is circuitione quadam deos tollens, rectè non dubitat divinationem tollere. Sed non, ut hic sibi constat, item Stoici. illius enim deus nihil habens nec sui, nec alieni negotii, non potest hominibus divinationem impertire. vester autem deus potest non impertire, ut nihilominus mundum regat, & hominibus consulat.

Cur igitur vos ²⁶ induitis in eas captiones, quas numquam ⁴¹ explicetis? ita enim, cum magis properant, concludere solent: Si dii sunt, est divinatio. sunt autem dii. est ergo divinatio. Multo est probabilis: non est autem divinatio. non sunt ergo dii. Vide, quàm temerè committant, ut, si nulla sit divinatio, nulli sint dii. divinatio enim perspicuè tollitur. deos esse, retinendum est. Atque hæc extispicum ¹³ divinatione sublata, omnis haruspicina sublata est.

Ostenta enim sequuntur, & fulgura. valet autem in fulguribus observatio diurna; in ostentis ratio plerumque conjecturaque adhibetur. Quid est igitur, quod observatum sit in fulgure? cœlum in xvr partes divisit Etrusci. facile id quidem fuit, quattuor, quas nos habemus, duplicate: post idem iterum facere, ut ex eo dicerent, fulmen qua ex parte venisset. Primum id quid interest? deinde quid significat? nonne perspicuum est, ex prima admiratione hominum, quod tonitrua, jactusque fulminum extimuisse, credidisse ea efficere rerum omnium præpotentem Jovem? itaque in nostris commentariis scriptum habemus;

Jove tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas. ⁴³ Hoc fortasse reipublica causa constitutum est. comitorum enim non habendorum causas esse voluerunt. Itaque comitorum solum vitium est, fulmen: quod idem omnibus rebus optimum auspiciam habemus, si finitum fuit. Sed de auspiciis alio loco, nunc de fulgutibus. Quid igitur minus ¹⁹ à physicis dici debet, quàm quidquam certi significari rebus incertis? non enim te puto esse eum, qui Jovi fulmen fabricatos esse Cyclops in Ætna putes.

Nam esset mirabile, quomodo id Jupiter toties jaceret, ⁴⁴ cum unum haberet. Nec verò fulminibus homines, quid aut faciendum esset, aut cavendum, moneret. placet enim Stoicis, eos anhelitus terræ, qui frigidi sint, cum fluere cœperint, ventos esse: cum autem se in nubem induerint, eisque tenuissimam quamque partem cœperint dividere, atque disrumpere, idque crebrius facere, & vehementius, tum ²⁷ & fulgura, & tonitrua existere: si autem nubium conspectu ardor expressus se emisit, id esse fulmen. Quod igitur vi naturæ, nulla constantia, nullo ratio tempore verum effici, ex eo significationem rerum consequentium querimus? Scilicet, si ista Jupiter significaret, ²⁸ tam multa frustra fulmina emitteret.

Quid

22. *Qua ex conjunctione naturæ.*] Sic editi à Victorio & Pall. duo meliores, nam tert. & quart. *ex natione*, ut vulgè. *Gruter.*

23. *Quasi concentu.*] Pal. pr. *accentu*. ut forsitan voluerit vitare repetitiones similis syllabæ auctor. *Idem.*

24. *Tamquam in fortibus.*] Pal. pr. *fortibus*. quod ne fortuito fuisse videatur, statim iterum eadem forma expressit. *Idem.*

25. *Si casus in eo &c.*] Vulgati *casum*, sed alterum erat in Pall. omnibus, agnoverantque item scripti Victoriani. *Idem.*

26. *Inducitis in eos captiones.*] Sic Pal. pr. & sec. item S. Victoris

antiquus liber. *in lucris* aliæ editiones; quod & displicent P. Manutio. sed non habuit suffragantis membranas. ideoque jure se ei opposuit Mich. Brutus, cui iniquum videbatur recipi à Lambino in contextum meram conjecturam. *Idem.*

27. *Et fulgura, & tonitrua.*] Editio Victorii & S. Victoris, *fulgures*. Pal. pr. & sec. *fulgures*, tert. *fulgorem*, quart. *fulgura*. *Idem.*

28. *Tam multa frustra fulmina emitteret.*] Pal. pr. ac sec. immittunt negationem, *fulmina non emitteret*. & hoc verum est. non avus

45 Quid enim proficit, cum in medium mare fulmen jecit? quid, cum in altissimos montes? quod plerumque fit: quid, cum in desertas solitudines? quid, cum in earum gentium oras, in quibus hæc ne observantur quidem? At inventum est caput in Tiberi. Quasi ego artem aliorum esse negem. divinationem nego. cœli enim distributio, quam ante dixi, & certarum rerum notatio docet, unde fulmen venit, quod concesserit: quid significet autem, nulla ratio docet.

20 Sed urges me meis verbis:

*Nam pater albitonans stellanti nixus olympo,
Ipse suos quondam tumulos, ac templa petivit,
Et Capitolinis iniecit sedibus ignes.*

Tum statua Nattæ, tum simulacra deorum, Romulusque, & Remus cum atrice belua, vi fulminis isti conciderunt, de quæ his rebus haruspicum existit responsa verissima.

46 Mirabile autem illud, quod eo ipso tempore, quo fieret indicium conjurationis in senatu, signum Jovis biennio post, quam erat locatum, in Capitolio collocabatur. Tu igitur animum induces, (sic enim mecum agebas) causam istam & contra facta tua, & contra scripta defendere? Frater es, eò vereor. Verum quid tibi hic tandem nocet? refne, quæ talis est: an ego, qui verum explicari volo? Itaque nihil contra dico: à te rationem totius haruspiciæ peto. Sed te mirificam in latebram conjecisti. Quod enim intelligeres, fore, ut premerer, cum ex te causas uniuscujusque divinationis exquirerem, multa verba fecisti, te, cum res videres, rationem, causamque non querere: quid fieret, non cur fieret, ad rem pertinere. Quasi ego aut fieri concederem, aut esset philosophi, causam cur quidque fieret, non querere.

47 Et eo quidem loco & prognostica nostra pronuntiabas, & genera herbarum, scamoneam, aristolochiamque radicem,

21 quarum causam ignorares, vim & effectum videres. Dissimile totum, nam & prognosticorum causas persecuti sunt & Boethius Stoicus, qui est à te nominatus, & noster etiam Posidonius. estis causæ non reperiantur istarum rerum, res tamen ipsæ observari, animadvertique potuerunt. Nattæ verò statua, aut æra legum de cœlo tacta, quæ quid habet observatum, ac vetustum? Pinarii Nattæ nobiles: à nobilitate igitur periculum. hoc tam callidè Jupiter cogitavit. Romulus lactens fulmine ictus: urbi igitur periculum ostenditur, ei, quam ille condidit, quam scite per notas nos certiores facit Jupiter? At eodem tempore signum Jovis collocabatur, quo conjuratio indicabatur. Et tu scilicet inavis, numine deorum id factum, quam casu arbitrari & redemptor, qui columnam illam de Cotta, & de Torquato conduxerat faciendam, non inertia, aut inopia tardior fuit, sed à diis immortalibus ad istam horam reservatus est?

43 Non equidem planè despero ista esse vera, sed nescio, & discere à te volo. Nam cum nihil quædam casu viderentur sic evenire, ut prædicta essent à divinantibus: dixisti multa de casu, ut, Venerium jaci posse casu, quattuor talis jactis; quadringentis, centum Venerios non posse casu consistere. Primum nescio, cur non possint: sed non pugno: abundas enim similibus: habes & resperionem pigmentorum, & rostrum suis, & alia permulta. Idem Carneadem fingere dicis de capite Panifici. Quasi non potuerit id evenire casu, & non in

omni marmore necesse sit inesse vel Praxitelis capita. illa enim ipsa efficiuntur detractio: nec quidquam illuc afferunt à Praxitele: sed cum multa sunt detracta, & ad lineamenta oris perventum est, tum intelligas, illud, quod jam expositum sit, intus fuisse.

Potest igitur tale aliquid etiam sua sponte in lapidinis Chiorum existisse. Sed sit hoc fictum. quid? in nubibus numquam animadvertisti leonis formam, aut hippocentauri? Potest igitur, quod modò negabas, veritatem casu imitari. Sed quoniam de extis, & fulguribus satis est disputatum, ostenta restant, ut tota haruspiciæ sit pertractata. Multa partus prolatus est à te: res mirabilis, propterea quia non sapè fit: sed si fieri non potuisset, facta non esset. Atque hoc contra omnia ostenta valeat; numquam, quod fieri non potuerit, esse factum: sin potuerit, non esse mirandum. Causarum enim ignoratio in re nova mirationem facit. eadem ignoratio si in rebus usitatis est; non miramur. nam qui mulam peperisse miratur, is, quo modo equa pariat, aut omnino quæ natura partum animantis faciat, ignorat, sed, quod crebrò vider, non miratur, etiam si, cur fiat, nescit. quod autè non vidit; id si venerit, ostentum esse censet. Utrum igitur, cum concepit mula, an cum peperit, ostentum est?

Conceptio contra naturam fortasse: sed partus propè necessarius. Sed quid plura? ortum videamus haruspiciæ. sic facillimè, quid habeat auctoritatis, iudicabimus. Tages quidam dicitur in agro Tarquiniensi, cum terra araretur, & sulcus altius esset impressus, existisse repente, & eum affarus esse, qui arabat. Is autem Tages, ut in libris est Etruscorum, puerili specie dicitur visus, sed senili fuisse prudentia. ejus adpectu cum obtupuisset bubulus, clamoremque majorem cum admiratione edidisset; concursum esse factum, totamque brevi tempore in eum locum Etruriam convenisse: tum illum plura locutum multis audientibus, qui omnia ejus verba exceperint, litterisque mandaverint: omnem autem orationem fuisse eam, qua haruspiciæ disciplina contineretur: eam postea crevisse rebus novis cognoscendis, & ad eadem illa principia referendis. Hæc accepimus ab ipsis: hæc scripta conservant: hunc fontem habent disciplinæ.

Num ergo opus est ad hæc refellenda Carneade? num Epicuro? Estne quisquam ita desipiens, qui credat exaratum esse, deum dicam, an hominem? si deum, cur se contra naturam in terram abdiderit, ut patefactus aratro lucem adspiceret? Quid? idem nonne poterat deus hominibus disciplinam superiore loco tradere? si autem homo ille Tages fuit, quoniam modo potuit terra oppressus vivere? unde porrò illa potuit, quæ docebat alios, ipse didicisse? sed ego insipientior, quam illi ipsi, qui ista credunt, qui quidem contra eos tam diu disputem. Verus autem illud Catonis admodum scitum est, qui mirari se agebat, quod non rideret haruspex, haruspicem cum vidisset.

Quota enim quæque res evenit prædicta ab istis? aut si evenit quippiam, quid afferri potest, cur non casu id evenerit? Rex Prusias, cum Annibali apud eum exsulantem depugnari placeret, negabat se audere, quod exta prohiberent. An tu, inquit, caruncula vitulinæ mavis, quam imperatori veteri credere? Quid? ipse Cæsar, cum à summo haruspice mone-

retur,

aufus tamen sum admittere in contextum, quod & alteri scripturæ suis esset sensus, neque discordarent editiones. Gruter.

29. Fulmen jecit.] Ita Pall. tres, ita editio Victorii, ita membranæ S. Victoris, neque abit noster tert. quam quod is, iniecit, editi, jecit. Idem.

30. Vi fulminis icti.] Pal. pr. tert. quart. ut fulminis ictu. Idem.

31. Quo fieret iudicium.] Non opinor volente Grutero factum, ut ejus editio sic deviare ab omnibus prioribus, quæ habent quod reposui, quum & res ipsa id confirmet, & mox Cicero seq. cap. Renov.

32. Fore ut premerer, cum &c.] Est à Pall. quatuor. mirorque hæcenus obtinuisse premerer te, cum; & lectionem infæctam, præ nostra. Gruter.

33. Animadvertique potuerunt.] Ita Pal. pr. & sec. nam tert. ac

quart. item S. Vict. ultima voce carent; quam tamen expressit etiam editio Victorii. aliæ enim, possunt. Idem.

34. Quid habent observatum ac vetustum?] Distinguit Guilielmus, quid habent? Observatum, ac vetustum. Pinarii &c. placet. Idem.

35. Periculum, hoc tam callidè Jupiter.] Sic Pall. & S. Victoris. editi hæcenus tamen. forsitan adhuc interponendum: periculum hoc. tam callidè, nisi malimus callidè. quomodo S. Victoris codex. Idem.

36. Ad istam horam reservatus est?] Vulgati desituebantur illo re; quod ejeci à Pall. S. Victoris, & Victoriana editione. Idem.

37. Quod ante non vidit.] Est ab editione Victorina & Pall. quatuor. prius cusi, quod autem non vidit. Idem.

retur, ne in Africam ante brumam transmitteret, nonne transiit? quod in fecisset, ³⁸ uno in loco omnes adversariorum copia convenissent. Quid ego haurispicum responsa commemorem, (possum equidem innumerabilia) quæ aut nullos habuerunt exitus, aut contrarios?

⁵³ Hoc civili bello, dii immortales! quàm multa luserunt? quæ nobis in Græciam Roma responsa haurispicum missa sunt? quæ dicta Pompejo? etenim ille admodum extis, & ostentis movebatur. Non lubet commemorare, nec verò necesse est, tibi præferam, qui interfuisti. Vides tamen omnia ferè contraria, ac dicta sint, evenisse. Sed hæc hæctenus. nunc ad ostentam veniamus.

²⁵ Multa me consule à me ipso scripta recitasti: multa ante ⁵⁴ Maricum bellum à Sifenna collecta attulisti: multa ante Lacedæmoniorum malam pugnam in Leuctris à Callisthene commemorata dixisti. de quibus dicam equidem singulis, ³⁹ quoad utile videbitur: sed dicendum etiam est de universis. Quæ est enim ista à diis profecta significatio, & quasi denuntiatio calamitatum? ⁴⁰ quid autem volunt ea dii immortales primùm significantes, quæ sine interpretibus non possimus intelligere: deinde ea, quæ cavere nequamus? At hoc ne homines quidem probi faciunt, ut amicis impendentes calamitates prædicant, quas illi effugere nullo modo possunt: ut medici, quamquam intelligunt scæpe, tamen nunquam agris dicunt illo morbo eos esse morituros. Omnis enim prædictio mali tum probatur, cum ad prædictionem cautio adiungitur.

⁵⁵ Quid igitur aut ostenta, aut eorum interpretes, vel Lacedæmonios olim, vel nuper nostros adjuverunt? quæ si signa deorum putanda sunt, cur tam obscura fuerunt? si enim, ut intelligeremus, quid esset eventurum: apertè declarari oportebat, aut ne occultè quidem, si ea sciri volebant. Jam verò ²⁵ conjectura omnis, in qua nititur divinatio, ingeniis hominum in multas, ac diversas, aut etiam contrarias partes sæpè deducitur. Ut enim in causis judicialibus alia est conjectura accusatoris, alia defensoris, & tamen utriusque credibilis: sic in omnibus iis rebus, quæ conjectura investigari videntur, anceps reperitur oratio. Quas autem res tum natura, tum casus affert, nonnumquam etiam errorem creat similitudo: magna stultitia est earum rerum deos facere effectores, causas rerum non querere.

⁴⁶ Tu vates Bœoties credis Lebadia vidisse ex gallorum galinaceorum cantu, victoriam esse Thebanorum, quia galli victi silere solent, canere victores. Hoc igitur per gallinas Jupiter tantæ civitati signum dabat? An illæ aves, nisi cum vicerint, canere non solent? At tum canebant, nec vicerant. Id enim, inquires, ostentum. Magnum verò: quasi pisces, non galli cecinerint. quod autem est tempus, quo illi non cantent, vel nocturnum, vel diurnum? quòd si victores alacritate, & quasi lætitia, ad canendum excitantur: potuit accidisse alia quoque lætitia, qua ad cantum moverentur.

³⁷ Democritus quidem optimis verbis causam explicat, cur

ante lucem galli canant. depulso enim de pectore, & in omne corpus diviso, & ⁴¹ mitificato cibo, cantus edere, quiete satiatis: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, ⁴² favent faucibus rufis cantu, plausque prenuunt alas. Cum igitur hoc animal tam sit canorum sua sponte, quid in mentem venit Callistheni dicere, deos gallis signum dedisse cantandi, cum id vel natura, vel casus efficere potuisset?

Sanguinem pluisse fenatui nuntiatum est, ⁴³ atratum etiam fluvium fluxisse sanguine; deorum sudasse simulacra: num ²⁷ censens his nuntiis Thalen, aut Anaxagoran, aut quemquam physicum crediturum fuisse? nec enim sanguis, nec sudor, nisi è corpore est. sed & decoloratio quædam ex aliqua contagione terrena maximè potest ⁴⁴ sanguinis similis esse, & humor allapsus extrinsecus, ut in bestioris videmus auro, sudorem imitari. Atque hæc in bello plura & majora videntur timentibus: eadem non tam animadvertuntur in pace. accedit illud etiam, quòd in metu & periculo cum creduntur facilius, tum finguntur imponi.

Nos autem ita leves, atque inconsiderati sumus, ut, si mu ⁵⁹ res corroserint aliquid, quorum est opus hoc munus, monstrum putemus. Ante verò Maricum bellum, quòd clypeos Lanuvii, ut à te est dictum, mures roffissent, maximum id portentum haurispices esse dixerunt. quasi verò quidquam interit, mures, diem noctem aliquid rodentes, scuta, an cribra corroserint. Nam si ista sequimur, quòd Platonis Politiam nuper apud me mures corroserint, de republica debuit pertimescere: aut, si Epicuri de Voluptate liber rosus esset, putarem annonam in macello cariorem fore.

An verò illa nos terrent, si quando aliqua portentosa aut ²⁸ ex pecude aut ex homini nata dicuntur? quorum omnium, ⁶⁸ ne sim longior, una ratio est: quidquid enim oritur, qualecumque est, causam habeat à natura necesse est: ut etiam si præter consuetudinem existerit, præter naturam tamen non possit existere. Causam igitur ⁴⁵ investigato in re nova, atque admirabili, si potes, si nullam reperies: illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuisse sine causa: ⁴⁶ cumque errorem, quem tibi rei novitas attulerit, naturæ ratione depellit. ita re nec terræ frumtus, nec cali discessus, nec lapideus, aut sanguineus imber, nec trajectio stellæ, nec faces visæ terrebut.

Quarum omnium causas si ⁴⁷ à Chryssippo quarram, ipse ille ⁶⁷ le divinationis auctor numquam illa dicit facta fortuito, naturalemque rationem omnium reddet. nihil enim fieri sine causa potest: nec quicquam fit, quod fieri non potest. nec, si id factum est, quod potuit fieri, portentum debet videri. nulla igitur portenta sunt. Nam si, quod raro fit, id portentum putandum est, sapientem esse, portentum esse. sæpius enim mulam peperisse arbitror, quàm sapientem fuisse. Illa igitur ratio concluditur, nec id, quod non potuerit fieri, factum unquam esse: nec quod potuerit, id portentum esse: ita omninò nullum esse portentum.

Quod etiam conjector quidam & interpretes portentorum ⁶² non

^{38.} Uno in loco omnes &c.] Vulgari, unum in locum, sed præter Pall. & editionem Victorii, in quo extat alterum: sicque etiam S. Victorii, nisi quod is, uni in loco. Grut.

^{39.} Quoad utile videbitur.] Media vox ignorata est Victorii editionibus, & certe non extat in MS. Vossiano. Gronov.

^{40.} Quid autem volunt ea dii &c.] Sic Pall. omnes & S. Victorii, neque recedit Victorii editio, quam quod ipsa, ea volunt dii. lectio vulgaris, quæ autem ea volunt. Gruter.

^{41.} Misseto erba.] Est à Victorianis, cui succurrunt ultrò Pall. pr. ac. sec. nam tert. & quart. modificato, quomodo aliæ editiones; ineptè. Idem.

^{42.} Favent faucibus rufis cantu.] Est à Victoriana aliisque editis. solummodo distinctio est à Gulielmio. nam, favent faucibus: rufis cantu &c. Victorius. favent canibus rufis: cantu, P. Manutius, Lambinus, Brutus minus rectè. nam favere cantu, est canere: ut favere linguis, ominari verbis bene; non tacere: ut vult Petrus Marsus. hæc Gulielmius. Idem.

^{43.} Atratum etiam fluvium.] Hoc demum loco expurgitur Ph. Cluverius, & notat in Italia antiqua 11, 12 Ciceronem scripississe

Atratum patere ex Livio atque Obsequente. At nunc responderet eis, quæ lib. 1 cap. 43 disputaverat Quintus, ubi etiam nominabatur fluvius atratus sanguine, & primo debuerat tractari. Reliqua Cluverii incertissima. Præterquam enim quod in Piceno & alius fuisse fluvium significatus ab Obsequente potuerit, & in Livio plane nihil agat, non in Cicerone declaratur unum speciale prodigium & semel factum, sed genus prodigii, quod sæpius contigit, ut sunt etiam alia duo, quibus hoc adiungitur. Gronov.

^{44.} Sanguinis similis.] Pal. quatuor & S. Victorii, sanguini, nihilo pejus. Gruter.

^{45.} Investigato &c. si potes.] Editio Victorii poteris, neque secus Pal. pr. ac. sec. nam tert. & quart. investigate &c. si poteris. Idem.

^{46.} Eumque errorem.] Sic omnes nostri. Lambinus tamen adfirmat, duos suorum eodd. habere errorem. non probo; & improbant istud statim sequentia. Idem.

^{47.} A Chryssippo quarram.] Est à Pal. pr. & sec. item Victoriana, & Aldina recentè. vulgata, quaras. Idem.

non incitè respondisse dicitur ei, qui cum ad eum retulisset, quasi ostentum, quòd anguis domi 48 veltè circumjectus fuisset, Tum esset, ostentum, si anguem veltis circumplicavisset. Hoc ille responso satis apertè declaravit, nihil habendum esse portentum, quod fieri posset. C. Gracchus ad M. Pomponium scripsit, duobus anguibus domi comprehensis, haruspices à patre convocatos. Qui magis anguibus, quàm lacertis, quàm muribus? quia sunt hæc quotidiana, angues non item. quasi verò referat, quod fieri potest, quàm id scire fiat. Ego tamen miror, si emissio famini anguis mortem afferebat Ti. Graccho; emissio autem maris anguis erat mortifera Cornelie, 49 cur alterutram emisit. nihil enim scribit respondisse haruspices, si neuter anguis emissus esset, quid esset futurum. At mors insecta Gracchum est. Causa quidem, credo, aliqua morbi gravioris, non emissio serpentis. neque enim tanta est infelicitas haruspicum, ut ne casu quidem unquam fiat, quod futurum illi esse dixerint.

63 Nam illud mirarer, si crederem, quod apud Homerum Calchantem dixisti ex passerm numero belli Trojani annos auguratum: de cujus conjectura sic apud Homerum, ut nos otiosi convertimus, loquitur Agamemnon:

30 *Ferte viri, & duos animo tolerate labores,
Anguis ut nostri Calchantis fata queamus
Scire, rivosne habeant, an rivos pectoris orsus.
Namque omnes memori portentum mente retentant,
Qui non funestis liquerunt lumina fati.
Argolicis primam ut vestita est classibus Aulis,
Quæ Priamo cladem, & Troje, pestemque ferebant:
Nos circum latices gelidos fumantibus aris,
Aurigeris divum placantes numina tauris,
Sub platano umbrifera, fons unde emanat aquæ,
Vidimus immani specie, torqueque draconem
Terribilem, Forvis ut pulsu penetraret ab ara:
Qui platani in ramo solivum tegmine septos
Corripuit pullos: quos cum consumeret oculo,
Nona super tremulo genitrix clangore volabat:
Cui serus immani lanævit viscer a morsu.*

64 *Hunc, ubi tam teneros volucres matremque peremit,
Qui luci ediderat, genitor Saturnius idem
Abdidit, & 50 dno formavit tegmine saxi.
Nos autem timidi stantes mirabile monstrum
Vidimus in mediis divum versarier aris.
Tum Calchas hæc est fidenti voce locutus.
Quidnam torpentes subito obstupuisse Achivos?
Nobis hæc portenta deum dedit ipse creator,
Tarda, & seræ nimis: sed fama, ac laude pervenit.
Nam quot aves tatro maternas dente videtis,
Tot nos ad Trojam belli exanclabimus annos:
Que decimo cadet, & pœna satiabit Achivos.
Edidit hæc Calchas: quæ jam maturna videtis.*

65 Quæ tandem ista auguratio est ex passeribus, annorum portus, quàm aut mensium, aut dierum? cur autem de passeribus conjectura facit; in quibus nullum erat monstrum: de dracone silet, qui, id quod fieri non potuit, lapideus dicitur

factus? postremo quid simile habet passer annis? nam de angue illo, qui Sullæ apparuit immolanti, utrumque memini, & Sullam, cum in expeditionem educturus esset, immolavisset, & anguem ab ara exstitisse, eoque die rem præclare effectam non haruspices consilio, sed imperatoris.

Atque hæc ostentorum genera mirabile nihil habent. quæ 31 cum facta sunt, tum ad conjecturam aliqua interpretatione 66 revocantur: ut illa tritici grana in os pueri Midæ congesta; aut apes, quas dixisti in labris Platonis confedisse pueri, non tam mirabilia sunt, quàm conjecta bellè: quæ tamen vel ipsa falsa esse, vel ea quæ prædicta sunt, 51 fortuito cecidisse potuerunt. De ipso Roscio potest illud quidem esse falsum, ut circumligatus fuerit angui: sed ut in cunis fuerit anguis, non tam est mirum, 52 in Solonio præsertim, ubi ad focum angues 53 mundinari solent. Nam quod haruspices responderunt, nihil illo clarius, nihil nobilius fore: miror, deos immortales historioni futuro claritatem ostendisse, nullam ostendisse Africanam.

Atque etiam à te Flaminiana ostenta collecta sunt, quòd 57 ipse, & equus ejus repente conciderit. non sanè mirabile hoc quidem, quòd evelli primi hastati signum non potuerit. timidè fortasse signifer evellat, quod fidenter infixerat. Nam Dionysii equus quid attulit admirationis, quòd emerit ex flumine? quòdque habuit apes in juba? sed quia brevi tempore regnare cœpit, quòd acciderat casu, vinum habuit ostenti. At Lacedæmonis in Herculis fano arca sonuerunt, ejusdemque dei Thebis valvæ clausæ, subito se aperuerunt: eaque scuta, quæ fuerant sublime fixa, sunt humi inventa. Horum cum fieri nihil potuerit sine aliquo motu, quid est cur divinitus ea potius, quàm casu facta esse dicamus?

At in Lylandri statua capite Delphis exstitit corona ex aspe- 32 ris herbis, & quidem subita. Itane censes, 44 antè coronam 62 herbæ exstitisse, quàm conceptum esse semen? herbam autem asperam, credo, avium congestu, non humano fatu. Jam quicquid in capite est, id coronæ simile videri potest. Nam quòd eodem tempore stellas aureas Castoris & Pollucis, Delphis positas, decidisse, neque eas usquam repertas esse dixisti: furum id magis factum, quàm deorum videtur.

Simæ verò Dodonææ improbitatem historioni Græcis man- 69 datam esse demiror. Quid minus mirum, quàm illam 55 monstruosissimam bestiam urnam evertisse, fortes dissipavisse? Et negant historici Lacedæmonis illum ostentum hoc tristius accidisse. Nam illa prædicta Vejentium, si lacus Albanus redundasset, isque in mare fluxisset, Romam perituram; si repressus esset, Vejos: 56 ita aqua Albana deducta ad utilitatem agri subutani, non ad areem, urbemque retinendam. At paulo post audita vox est momentis, ut providenter ne à Gallis Roma caperetur: ex eo 57 Ajo Loquenti aram in nova via consecratam. Quid ergo? Ajos iste Loquens, quando eum nemo norat, ajebat, & loquebatur, & ex eo nomen invenit: posteaquam & sedem, & aram, & nomen invenit, obmutuit? Quod idem dici de Moneta potest: à qua, præterquam de sue plena, quid umquam moniti sumus? Satis multa de 33 ostentis.

Auspicia restant, & fortes ex, quæ ducuntur, non illæ, quæ 70

va-

48. Veltè circumjectus.] Sic Pall. & Victoriana. vulgata circumplexus. Lambinius, circumnexus, fugebat Gulelmus circumplexus. Grut.

49. Cur alterutram emisit.] Nunc quoque Victorius alteram utram. Gronov.

50. Dno formavit tegmine saxi.] Vulgati firmavit. sed alterum est in editione Vist. in Pall. & S. Victoris. Gruter.

51. Fortuito cecidisse.] Ita idem nostri aliorumque codices. vulgata lectio accidisse, ex iisdem paulò ante pro illa repetimus ea, quæ indigna quidem sunt ut monentur, sed sciri oportet ne minimum quidem apicem nobis mutatum, nisi fide membranarum, aut editionum nobilium. Idem.

52. In Solonio.] Victorius edidit Solonio, neque aliter Pall. & S. Victoris. sed cum iisdem supra libro 1 cap. 36. habuerint Solonio, nihil heic mutare ausim. Grut. Donamus hanc hæsitacionem Gruteri: etsi etiam meminisse debebat lib. 2 ad Attic. ep. 3 se jam edidisse So-

lonium. Hanc appellationem quam post eum jam pluribus locis firmavit Ph. Cluverius lib. 111 Ital. antiq. pag. 939 & 1028, non potuit cunctari in ea ubique admittenda. Cluverianis adde Macrobium lib. 1 Sat. cap. 10, ubi Solinius scribitur. Vossianus etiam in anno. Gronov.

53. Mundinari solent.] Habent hoc modo Pal. pr. & Luc. nam tert. & quart. nudari, conjiciunt nudulari, non necessariò. Grut.

54. Ante coronam herbæ exstitisse, quàm conceptum &c.] Est à Victorii editione, firmantque Pall. omnes & liber S. Victoris. Aldi verum ceterorumque, ante coronam exstitisse, quàm herbam conceptum &c. Idem.

55. Monstruosissimam bestiam.] Et istud est ab iisdem libris. vulgò monstruosissimam. Idem.

56. Ita aqua Albana &c.] I. amb. locum asterisco insignivit sustuli, quod nihil variarent mss. & sententia bellè coherere videretur. Idem.

57. Ajo Loquenti.] Paulus Merula in Ennjanis suis monet restitue-

vaticinatione funduntur, quæ oracula verius dicimus: de quibus tum dicemus, cum ad naturalem divinationem venerimus. restat etiam de Chaldais. sed primùm auspicia videamus. Difficilis auguri locus ad contrâ digendum; Marfo fortasse, sed Romano facilissimus. non enim sumus ii nos augures, qui avium, reliquorumve signorum observatione futura dicamus: & tamen credo Romulum, qui urbem auspiciò condidit, habuisse opinionem, esse in providendis rebus augurandi scientiam. Errabat enim multis in rebus antiquitas: quam vel usu jam, vel doctriâ, vel vetustate immutatam videmus. retinetur autem & ad opinionem vulgi, & ad magnas utilitates reipublicæ mos, religio, disciplina, s² jus augurium, collegii auctoritas.

71 Nec verò non omni supplicio digni P. Claudius, L. Junius, consules, qui contra auspicia navigarunt. parendum enim fuit religioni, nec patrius mos tam contumaciter repudiandus. Jure igitur alter populi judicio damnatus est: alter mortem sibi ipse conscivit. Flaminius non paruit auspiciis. itaque perit cum exercitu. at anno post Paulus paruit. num minus cecidit in Cannensi pugna cum exercitu? etenim, ut sint auspicia, quæ nulla sunt; hæc certè, quibus utimur sive tripudium, sive de cælo, simulacra sunt auspiciorum, auspicia nullo modo. Q. FABI, 59 TE MIRI IN AUSPICIO ESSE VOLO; respondet, AUDIVI. hic apud majores nostros adhibebatur peritus, nunc quilibet. peritum autem esse necesse est eum, qui, silentium quid sit, intelligat. id enim silentiam dicimus in auspiciis, quod omni vitio caret.

72 Hoc intelligere, perfecti auguris est. illi autem, qui in auspicio adhibetur, cum ita imperavit is, qui auspicatur, 60 DICITO, SI SILENTIUM ESSE VIDEBITUR; nec suspicit, nec circumspicit: statim respondet, SILENTIUM ESSE VIDERI. Tum ille, DICITO, SI PASCUNTUR. PASCUNTUR. QUÆ AVES? aut, ubi? Attulit, inquit, in cavea pullos is, qui ex eo ipso nominatur pullarius. Hæc sunt igitur aves internuntia Jovis: quæ pascuntur, necne, quid referat: nihil ad auspicia: sed quia, cum pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere, & terram pavire, terripavium primò, post terripudium dictum est: hoc quidem 61 jam tripudium dicitur. cum igitur ossa cecidit ex ore pulli, tum auspicanti tripudium solistimum nuntiant.

35 Ergo hoc auspicium divini quiddam habere potest, quod tam sit coactum, & expressum: quo antiquissimos augures non esse uos, argumento est, quod decretum collegii vetus habemus, omnem avem tripudium facere posse. Tum igitur esset auspicium, si modò ei esset liberum se ostendisse; tum avis illa videri posset interpres, & satelles Jovis. nunc verò inclusa in cavea, & fame enecta, si in ossam pulvis invadit, & si aliquid ex ore cecidit, hoc tu auspicium, aut hoc modo Romulum auspicari solitum putas?

74 Jam de cælo servare non ipsos cenfes solitos, qui auspica-

bantur? nunc imperant pullario. ille renuntiat. Fulmen sinistrum, 62 auspicium optimum habemus ad omnes res, præterquam ad comitia: quod quidem institutum reipublicæ causa est, ut comitorum vel in judiciis populi, vel in jure legum, vel in creandis magistratibus principes civitatis essent interpretes. At Ti. Gracchi litteris Scipio, & Figulus, 63 quòd tum augures judicassent eos vitio creatos esse, magistratum se abdicaverunt. Quis negat augurum disciplinam esse? divinationem nego. At haruspices divini. quos cum Ti. Gracchus propter mortem repentinam ejus, qui in prærogativa referenda subito concidisset, in senatum introduxisset, 64 non justum rogatorem fuisse dixerunt.

Primum vide, ne in eum dixerint, qui rogator centuriæ 75 fuisset. is enim erat mortuus. id autem sine divinatione, conjectura poterat dicere. deinde fortasse casu; qui nullo modo est ex hoc genere tollendus. Quid enim scire Etrusci haruspices aut de tabernaculo rectè capto, aut de pomœrii jure potuerunt? equidem assentior C. Marcello potius, quàm App. Claudio: qui ambo mei collega fuerunt: existimoque jus augurum, etsi divinationis opinione principio constitutum sit, tamen postea reipublicæ causâ conservatum, ac retentum. Sed 36 de hoc loco plura in aliis: nunc hætenus.

Externa enim auguria, quæ sunt non tam artificiosa, quàm 76 superstitiosa, videamus. Omnibus ferè avibus utuntur: nos admodum paucis. alia illis sinistra sunt, alia nostris. Solebat ex me Deiotarus percunctari nostri augurii disciplinam, 65 ego ex illo sui. Dii immortales! quantum differebat? ut quædam essent etiam contraria. Atque ille iis semper utebatur: nos, nisi dum à populo auspicia accepta habemus, quàm multum iis utimur? Bellicane rem administrari majores nostri nisi auspicatò noluerunt. quàm multi anni sunt, cum bella à proconsulibus & prætoribus administrantur? qui auspicia non habent.

66 Itaque nec amnes transeunt auspicatò, nec tripudium au- 77 spicantur. Nam ex acuminibus quidem, quod totum auspicium militare est, jam M. Marcellus ille quinquies consul totum omisit, idem imperator, idem augur optimus. Ubi ergo avium divinatio? quæ, quoniam ab iis, qui auspicia nulla habent, bella administrantur, ab urbanis retenta videtur, à bellicis esse sublata. Et quidem ille dicebat: si quando rem agere vellet, ne impediretur auspiciis, lectica aperta facere iter se solere. Huic simile est, quod nos augures præcipimus, 67 ne jnge auspicium obveniat, ut jumenta jubcant dijun- gere.

Quid est aliud nolle moneri à Jove, nisi efficere, ut aut ne 78 fieri possit auspicium, aut, si fiat, videri? Nam illud admodum 37 ridiculum, quod negas Deiorarum, auspiciorum, quæ sibi ad Pompejum 68 proficiscenti facta sunt, pœnitere, quòd fidem secutus, amicitiamque populi Romani functus sit officio: antiquio-

quendum, *Ajo Locutio*, non hæc solum, sed aliis Ciceronis locis. faciet id qui volet, non ego; nisi videro libros qui tale quid mihi præscribant. *Gruter.*

58. *Jus augurium.*] Liber S. Victoris, *augurium*; quod idem concorditer in quatuor Palatinis. adeo ut videatur positum pro *auguriorum*. *Gruter.* Ita & MS. Vossianus, unde recepi in contextum, etsi cap. 35 recurrit *jus augurum*. Sed miserum Grammaticum! qui non aliter id expeditæ queat, quod simplicissime dictum est, & quod in secundo caluiple ediderat jam lib. 3 ad famil. epil. 9 *juris auguria*. *Gronov.*

59. *TE MIRI IN AUSPICIO ESSE VOLO. respondet, AUDIVI. hic apud.*] Restitui egregiè ex Pal. pr. ac sec. quomodo ante quinquaginta amplius annos enendarat P. Victorius: sed nemo obsecutus est, præter Camerarium; qui tamen distinctione usus minus bona. sed nec Lambinus bene; qui omnino altero *volo*, reposuit ad hæc *apud*. sic enim nulli scripti. *Gruter.*

60 *DICITO SI SILENTIUM &c.*] Totam hanc etiam periodum reduxi, sive codicum Petri Victorii, & Bibliothecæ Palatinæ. sed & mox reposui. *Quæ aves aut ubi? &c.* suadentibus iisdem libris. *Idem.*

61. *Jam tripudium dicitur.*] Videtur expungendum *dicitur*, ut-

pote quod sit in solo Pal. sec. non in tribus reliquis, aut S. Victoris. *Idem.*

62. *Auspicium optimum habemus.*] Si sequemur libros costem, admittemus præterea quod, sic: *ausp. opt. quod habemus &c.* *Idem.*

63. *Quod tum augures judicassent.*] Est ab edit. Victorii. nam alia excludunt tum. verum Pall. omnes exhibent, quos quum *aug. Id.*

64. *Non justum rogatorem fuisse.*] Hætenus excusi, *rogatorem comitorum*, sed ea vox in nullo est Pall. respuitque codex S. Victoris; nec mihi fit dubium, natum in officina Aldi Romani. *Idem.*

65. *Ego ex illo sui.*] Hoc modo editi à Victorio, quàm proximè ad Pal. pr. in quo, *ego & illos vidi immortales*. nam sec. *ego ex illo si dii. ceteri, ego & illos.* o dii, quas lectiones produxi, ut constaret vulgatum, & *ego illius*, esse typographorum emblemata, non membranaceorum codicura. *Idem.*

66. *Itaque nec amnes transeunt auspicatò.*] Ita legendum cum Pall. melioribus, neque aliter Aldus, Victorius, alii que: nam ineptè Lambiniane aliquot edd. *omnes.* *Idem.*

67. *Ne jnge auspicium.*] Pal. pr. & S. Victoris *juges ausp.* unde sec. *ingens ausp.* tertius tamen & quart. servant vulgatum. *Idem.*

68. *Proficiscenti sunt, pœnitere.*] Ita Pall. meliores. Victoriana, non pœnitere; quod etiam in tert. & quarto, sed non nimium legitimi commatis libris. *Idem.*

riquiorum enim sibi fuisse laudem, & gloriam, quam regnum, & possessiones suas. Credo id quidem: sed hoc nihil ad auspicia. ⁶⁹ nec enim cornix canere potuit, recte eum facere, quod populi Romani libertatem defendere pararet. ipse hoc sentiebat, sicuti sensit. Aves eventus significant aut adversos, aut secundos.

⁷⁰ Virtutis auspiciis video esse usum Deiotarum: quæ ⁷⁰ verat spectare fortunam, dum præstetur fides. aves verò si prosperos eventus ostenderunt, certe fefellerunt. Fugit è pralio cum Pompejo: grave tempus. discessit ab eo: luctuosa res. Cæsarem eodem tempore hostem, & hospitem vidit: quid hoc tristius? Is cum ei ⁷¹ Troginorum tetrarchiam eripuisse, & affleat suo Pergameno nescio cui dedisset, eidemque detraxisset Armeniam à senatu datam: cumque ab eo magnificentissimo hospitio acceptus esset; spoliatum reliquit & hospitem, & regem. Sed labor longius. ad propositum revertar. Si eventa quærimus, quæ exquiruntur avibus: nullo modo prospera Deiotaro. sin officia: à virtute ipsius, non ab auspiciis petita sunt.

³⁸ Omitte igitur lituum Romuli, quem in maximo incendio ²⁰ negas potuisse comburi: contemne ceteram Attii Navii. nihil debet esse in philosophia commenticiis fabellis loci. Illud erat philosophi, totius augurii primam naturam ipsam videre, deinde inventionem, deinde constantiam. Quæ est igitur natura, quæ volucres huc, & illuc passim vagantes efficiat, ut significant aliquid, & tum vetent agere, tum jubeant, aut cantu, aut volatu? cur autem aliis à larva, aliis à dextra datum est avibus, ut ratum auspiciis facere possint? quo modo autem hæc, aut quando, aut à quibus inventa dicemus? Etruscæ tamen habent exaratum puerum auctorem disciplinæ suæ. nos quem? Attiumque Navium? At aliquot annis antiquior Romulus, & Remus, ambo augures, ut acceptimus. An Pisdarum, aut Cilicum, aut Phrygum ista inventa dicemus?

²¹ Placet igitur, humanitatis expertes habere divinitatis au- ³⁹ diores? At omnes reges, populi, nationes utuntur auspiciis. Quasi verò quidquam sit tam valde, quam nihil sapere, vulgare: aut quasi tibi ipsi in judicando placeat multitudo. Quotus quisque est, qui voluptatē neget esse bonum? plerique etiam summum bonum dicunt. Num igitur eorum frequentia Stoici de sententia deterrerent? aut num plerique in rebus sequitur eorum auctoritatem multitudō? Quid mirum igitur, si in omnibus auspiciis, & omni divinatione imbecilli animi superstitiosa ista ⁷² concipiant? verum dispicere non possunt.

²¹ Quæ autem est inter augures conveniens, & conjuncta constantia? ad nostri augurii consuetudinem dixit Ennius,

Cum tonuit lacum bene tempestate serena.

At Homeicus Ajax apud Achillem querens de ferocitate Trojanorum, nescio quid hoc modo nuntiat:

Prospera Jupiter his dextris fulgoribus edit.

Ita nobis sinistra videntur; Grajis, & barbaris dextra, meliora. Quamquam haud ignoro, ⁷³ quæ bona sint, sinistra nos dicere: etiam si dextra sint. Sed certe nostri sinistram nominaverunt, externique dextrum, quia plerumque melius id videbatur. Hæc quanta dissensio est?

Quid, quod aliis avibus utuntur, aliis signis? ⁷⁴ aliter ob- ²⁵ servant, alia respondent? non necesse est fateri, partim horum errore susceptum esse, partim superstitione multa fallendo? Atque his superstitionibus non dubitasti etiam omnia ⁴⁰ ad adjungere. Æmilia Paulo, Perfan perisse; quod pater omen accepit: Cæcilia sororis filia sedes suas tradere. Jam illa, Favete linguis: & prærogativam, omen comitionum: hoc est, ipsum esse contra se copiosum, & disertum. quando enim illa observans, quieto, & libero animo esse poteris, ut ad rem gerendam non superstitionem habebas, sed rationem ducem? itane? si quis aliquid ex sua re, atque ex suo sermone dixerit, & ejus verbum aliquid aptè ceciderit ad id, quod ages, aut cogitabis, ea res tibi aut timorem afferet, aut alacritatem?

Cum M. Crassius exercitum Brundisii imponeret, quidam ²⁶ in portu caricas Cauno advectas vendens, ⁷⁵ Cauneas, clamitabat. Dicamus, si placet, monitum ab eo Crassum, cave- ret, ne iret: non fuisse periturum, si omni paruisset. Quæ si suscipiamus, pedis offensio nobis, & abruptio corrigæ, & sternutamenta erunt observanda. Sortes restant, & Chaldaei: ut ad vates veniamus, & ad somnia. Dicendum igitur putas de fortibus.

Quid enim fors est? idem propemodum, quod micare, ⁴¹ quod talos jacere, quod tesseras. quibus in rebus temeritas, ²⁷ & casus, non ratio, nec consilium valet. tota res est inventa fallacis, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem. Atque ut in haruspicina fecimus, sic videamus, clarissimum sortium quæ tradatur inventio. ⁷⁶ Numerium Suffucium Prænestinorum monumenta declarant, honcstum hominem, & nobilem, somniis crebris, ad extremum etiam minacibus, cum juberetur certo in loco silicem cadere, perterritum visis, irradientibus suis civibus, id agere cœpisse: itaque pertracto saxo sortes erupisse, ⁷⁷ in robore insculptas præscarum litterarum notis. Is est hodie locus septus religio- se propter Jovis pueri, qui lactens cum Junone ⁷⁸ Fortunæ in gremio sedens, mammam appetens, castissimè colitur à matribus.

⁷⁹ Eodemque tempore, in eo loco, ubi Fortunæ nunc sita ²⁸ ædes, mel ex olea fluxisse dicunt: haruspicesque dixisse, summa nobilitate illas sortes futuras, eorumque jussu ex illa olea arcam esse factam; ⁸⁰ eaque conditas sortes, quæ hodie Fortunæ monitu tolluntur. Quid igitur in his potest esse certi, quæ Fortunæ monitu, pueri manu miscentur, atque ducuntur?

quo

69. Nec enim cornix canere potuit.] Sic Pol. tert. vulgati, nec enim ei cornix canere poterat. Grut.

70. Verat spectare fortunam.] Palatinorum quadriga, exspectare. & sic quoque promissæ supra usus auctor noſter. Idem.

71. Troginorum.] Duo Pall. meliores, Trochamorum. reliqui, Trachamorum. Gruter. Haud dubie si vulgatæ scripturæ litteris litandum, Trochamorum vel Trochamorum. Sed ut duo Palat. meliores, sic & MS. Vossian. In quo videtur residere Trochamorum vel Trochamorum, quibus convenientia sunt, quæ notavit Luc. Holstenius ad Patriarch. Roman. in Galatia secunda. Gronov.

72. Concipiunt? vera dispicere non possunt.] Quanto sic melius Pall. & ed. Viçt. quàm vulgata, Concipiunt, vera dispicere non possunt. Gruter. Non dixerim, unde istud vera. Gronov.

73. Quæ bona sint, sinistra nos dicere.] Non divertunt nostri. Lambinus tamen ausus ingerere nobis, quæ mala sint. Grut.

74. Aliter observant, alia respondent.] Communis lectio aliter respondent. sed præter Pall. S. Viçt. & editos à Viçtorio. Idem.

75. Cauneas.] Hanc scripturam omnino damnat Casaubonus ad Athenæum 111, 3, vel quod aliena ab eo sono vox, vel quod careat analogia, quum a Καυνά debet venire Καυνά, ideoque hic scribendum monet Cinnæas. Quidquid id est, Cicerone non ab Caunis Æolica urbe, sed a Cauno Carica eas accessit, & dulces caricas in

animo habebat, quod vir maximus debuit attendere. Sonos autem vocum nitriceæ in illo circulatorum elamore defleci & mutari in omnibus linguis & urbibus quis non quotidie experitur? Gronov.

76. Numerium Suffucium.] Ita vulgò. at Pal. & ed. Viçt. Suffucium. sec. Sufucium. tert. Suffucium. quart. Suffucium. S. Viçtoris Suffucium. Gruter.

77. In robore insculptas.] Sic Pall. omnes. nat. S. Viçt. insculpta. recepta lectio, insculptis. iidem Pall. etiam habebant eripuisse, pro vulgato erupisse. Idem.

78. Fortunæ in gremio sedens, mammam appetens &c.] Ita Pall. duo meliores. nam tert. & quart. interponunt. mammam notis appetens. S. Viçtoris, nodis. ex quo facit Gulielmius Opis. ingeniosius fortasse quàm verius. Idem.

79. Eodemque tempore in eo loco, ubi Fortunæ nunc sita ædes, mel. &c.] Est à membris S. Viçtoris, & Pall. quatuor. quippe vulgata, Eodem tempore illo loco ubi nunc Fortunæ sita ædes est, mel. &c. priorem partem hujus emendationis admittit etiam editio Petri Viçtorii, non etiam posteriorem, quæ tamen meo iudicio satis certa est. Idem.

80. Eaque conditas sortes.] Quinque iidem codices, eoque, nihilo pejus. Idem.

quo modo autem ista posita in illo loco? quis robur illud cecidit, dolavit, inscripsit? nihil est, inquiunt, quod deus efficere non possit. Utinam sapientes Sroicos effecisset, ne omnia superfluitiosa sollicitudine, & miseria crederent! Sed hoc quidem genus divinationis vira jam communis explosit. Fani pulcritudo, & vetustas, Prænestinarum etiam nunc retinet sortium nomen, arque id in vulgus.

- 27 Quis enim magistratus, aut quis vir illustrior utitur fortibus? ceteris verò in locis fortes planè refrixerunt. quod Carneadem Clitomachus scribit dicere solitum, nusquam se fortunatorem, quàm Præneste vidisse Fortunam. Ergo hoc divinationis genus omitamus. Ad Chaldaeorum monstra veniamus: de quibus Eudoxus, Plaronis auditor, in astrologia, iudicio doctissimorum hominum, facillè princeps, sic opinatur, id quod scriptum reliquit: Chaldaeis in prædictione, & in notatione cuiusque vitæ ex natali die, minimè esse credendum.

28 Nominat etiam Panætius, qui unus è Stoicis astrologorum prædicta rejicit, Archelaum, & Cassandrum, summos astrologos illius ætatis, qua erat ipse, cum in ceteris astrologia partibus excelleret, hoc prædictionis genere non usos. Scyllax Halicarnassensis, familiaris Panætii, excellens in astrologia, idemque in regenda sua civitate princeps, totum hoc Chaldaicum prædicendi genus repudiavit.

- 29 Sed, ut ratione utamur, omiſſis testibus, sic isti disputant, qui hæc Chaldaeorum natalicia prædicta defendunt. Vim quandam esse ajunt signifero in orbe, qui Græcè *ζωδιακός* dicitur, ralem, ut ejus orbis unaquæque pars alio modo moveat, immutetque cœlum, perinde ut quæque stella in iis, finitimisque partibus sint quoque tempore: eamque vim variè moveri ab iis sideribus, quæ vocantur errantia. Cum autem in eam ipsam partem orbis venerint, in qua sit ortus ejus, qui nascitur, aut in eam, quæ conjunctum aliquid habeat, aut consentiens: ea triangula illi, & quadrata nominant. Etenim cum tempore anni, tempestatumque, cœli conversiones, commutationesque tanta fiant accessu stellarum, & recessu; cumque ea vi solis efficiantur, quæ videtur: non verisimile solum, sed etiam verum esse censent, perinde, utcumque temperatus sit aer, ita pueros orientes animari, atque formari, ex coque ingenia, mores, animum, corpus, actionem vitæ, casus cuiusque, eventusque fingi. O delirationem incredibilem! non enim omnis error, stultitia est dicenda.

30 Quibus etiam Diogenes Stoicus concedit, aliquid ut prædicere possint, duntaxat qualis quisque natura, & ad quam quisque maximè rem aptus futurus sit. Cetera, quæ profiteantur, negat nullo modo posse sciri: etenim geminorum formas esse similes, viram atque fortunam plerumque disparem.

31 Procles, & Eurysilenes, Lacedæmoniorum reges, gemini fratres fuerunt.

- 32 At hi nec totidem annos vixerunt: anno enim Procli vita brevior fuit, multumque is fratri rerum gestarum gloria præstitit. At ego id ipsum, quod vir optimus Diogenes Chaldaicus, quasi quadam prævaricatione, concedit, nego posse intelligi. Etenim cum, ut ipsi dicunt, ortus nascentium luna moderetur, eaque animadvertant, & notent sidera natalicia Chaldaei, quæcumque lunæ juncta videantur: oculorum fallacissimo sensu judicant ea, quæ ratione, atque animo videre debebant. docet enim ratio mathematicorum, quam istis notam esse oportebat, quanta humilitate luna feratur, terram panè contingens, quantum absit à proxima Mercurii stella, multo autem longius à Veneris, deinde alio intervallo distet à sole, cujus lumine collustrari putatur. Reliqua verò tria in-

tervalla, infinita, & immensa, à sole ad Martis, inde ad Jovis, ab eo ad Saturni stellam, inde ad cœlum ipsum, quod extremum, atque ultimum mundi est.

33 Quæ potest igitur contagio ex infinito panè intervallo pertere ad lunam, vel potius ad terram? Quid? cum dicunt id, quod iis dicere necesse est, omnes omnium ortus, quicumque gignantur in omni terra, quæ incolatur, eisdem esse, eademque omnibus, qui eodem statu cœli, & stellarum nati sunt, accidere necesse esse: nonne ejusmodi sunt, ut ne cœli quidem naturam interpretes istos cœli, nosse appareat? cum enim illi orbes, qui cœlum quasi medium dividunt, & aspectum nostrum definiunt, qui à Græcis *οὐρανός* nominantur, à nobis finientes rectissime nominari possunt, varietatem maximam habeant, aliique in aliis locis sint, necesse est, ortus, occasusque siderum non fieri eodem tempore apud omnes.

34 Quod si eorum vi cœlum modò hoc, modò illo modo temperatur: qui potest eadem vis esse nascentium, cum cœli tanta sit dissimilitudo? in his locis, quæ nos incolimus, post solstitium Canicula exoritur, & quidem aliquot diebus: apud Troglodyras, ut scribitur, ante solstitium: ut, si jam concedamus aliquid vim cœlestem ad eos, qui in terra gignantur, pertinere, confitemur sit illis, eos, qui nascuntur eodem tempore, posse in dissimiles incidere naturas propter cœli dissimilitudinem. Quod minimè illis placet. volunt enim illi, omnes eodem tempore ortos, qui ubique sint nati, eadem conditione nasci.

35 Sed quæ tanta dementia est, ut in maximis motibus, mutationibusque cœli, nihil intersit, qui ventus, qui imber, quæ tempestas ubique sit? quarum rerum in proximis locis tantæ dissimilitudines sæpe sunt, ut alia Tusculi, alia Romæ veniat sæpe tempestas. Quod, qui navigant, maximè animadvertunt, cum in flectendis promontoriis, ventorum mutationes maximas sæpe sentiant. Hæc igitur cum sit tum feritas, tum perturbatio cœli: estne sanorum hominum, hoc ad nascentium ortus pertinere non dicere: quod non certè pertinet: illud nescio quid tenue, quod sentiri nullo modo, intelligi autem vix potest, quæ à luna, ceterisque sideribus cœli temperatio fiat, dicere ad puerorum ortus pertinere? Quid? quod non intelligunt, feminum vim, quæ ad gignendum, procreandumque plurimum valeat, funditus tolli, medicis erroris est? quis enim non videt, & formas, & mores, & plerosque status, ac motus effingere à parentibus liberos? quod non contingeret, si hoc non vis, & natura gignentium efficeret, sed temperatio lunæ, cœlique moderatio.

36 Quid? quod uno & eodem temporis puncto nati, dissimiles & naturas, & vitas, & casus habent: parumne declarant, nihil ad agendam vitam nascenti tempus pertinere? nisi forte petamus neminem eodem tempore ipso & conceptum, & natum, quo Africanum. Num quis igitur talis fuit?

37 Quid? illudne dubium est, quin multi, cum ita nati essent, ut quædam contra naturam depravata haberent, restituerentur, & corrigerentur ab natura, cum se ipsa revocasset, aut arte, aut medicina? aut quorum lingua sic inharerent, ut loqui non possent, ex scalpello resecta liberarentur? Multi etiam naturæ vitium meditatione, atque exercitatione sustulerunt; ut Demosthenem scribit Phalereus, cum *κρο* dicere nequiret, exercitatione fecisse, ut planissimè diceret. quod si hæc astro ingenerata, & tradita essent, nulla res ea mutare posset. Quid? dissimilitudo locorum nonne dissimiles hominum procreaciones habet? quas quidem percurrere oratione facile est: quid inter Indos, & Persas, & Æthiops, &

Sy-

31. *Proclus & Eur.*] Terminationem istam attribuo terminationi casus incerti, qui sequitur, *Procli*, sive Tullius eum secundum, sive tertium habuerit, unde librarii hunc primum casum sinxerunt. eos enim hic hæsitasse apparet notabiliter ex MS. Vossiano, ubi quum ab correctrice manu esset exaratum *Procles*, sexta litera superscriptum v. Hinc verus elegi. *Gronov.*

32. *Ut in maximis motibus.*] Sic edidi ex aliis & fere omnibus editionibus ante Gruterum, a quo nescio qui abolita est præpositio, certe sine causa, & forsan in seipso. Infra MS. Voss. ut editiones Victorii *aut arte atque medicina*. Idem.

33. *Æthiops & Syros.*] Editio Victorii *Æthiops Syros*, neque aliter S. Victorii aut Pall. duo meliores. *Gruter.*

Tyros differat, corporibus, animis: ut incredibilis varietas, dissimilitudoque sit.

97 Ex quo intelligitur, plus terrarum situs, quam ⁸⁴ lunæ tractus ad nascendum valere. Nam quod ajunt, quadringenta, & septuaginta millia annorum in periclitandis, experiundisque pueris, quicumque essent nati, Babylonis posuisse, fallunt. si enim esset factitatum, non esset desitum. neminem autem habemus auctorem, qui id aut fieri dicat, aut factum sciat. Videtne, me non ea dicere, quæ Carneades, sed ea, quæ princeps Stoicorum Panætius dixerit? ego autem etiam hoc requiro, omnesne, qui Canuensis pugna ceciderunt, uno astro fuerint. Exitus quidem omnium unus, & idem fuit. Quid? qui ingenio, atque animo singulares, nam astro quoque uno? quod enim tempus, quo non innumerabiles nascantur? at certe similis nemo Homeri.

98 Et, si ad rem pertinet, quo modo cælo affecto, compositisque sideribus quodque animal oriatur: ⁸⁵ valeat id necesse est etiam in rebus inanimis. quo quid dici potest absurdius? L. quidem Tarutius Firmianus, familiaris noster, in primis Chaldaicis rationibus eruditus, urbis etiam nostræ natalem diem repetebat ab iis Partilibus, quibus eam à Romulo conditam accepimus; & Romamque, in jugo cum esset luna, natam esse dicebat, nec ejus fata canere dubitabat.

99 O vim maximam erroris! Etiamne urbis natalis dies ad vim stellarum, & lunæ pertinebat? fac in puero referre, ex qua affectione cæli primum spiritum duxerit. num hoc in latere, aut in cæmentis, ex quibus urbs effecta est, potuit valere? sed quid plura? quotidie refellunt. Quam multa ego Pompejo, quam multa Crasso, quam multa huic ipsi Casari à Chaldaicis dicta memini, neminem eorum nisi fenecere, nisi domi, nisi cum claritate esse moriturum? ut mihi permirum videatur, quemquam existare, qui etiam nunc credat iis, quorum prædicta quotidie videat re, & eventis refelli.

48 Restant duo dividendi genera: quæ habere dicuntur à natura, non ab arte; vaticinandi, & somniandi. De quibus, 300 Quinte, inquam, si placet, disseramus. Mihi verò, inquit, placet. his enim, quæ adhuc disputasti, proflus assentior: & verè ut loquar, quamquam tua me oratio confirmavit, tamen etiam mea sponte nimis superstitionem de divinatione Stoicorum sententiam judicabam; ac me Peripateticorum ratio magis movebat, & veteris Dicaarchi, & ejus, qui nunc floret, Cratippi, qui censent esse in mentibus hominum tantorum oraculum aliquid, ex quo futura præsentiant, si aut futu- 49 rare divino incitatus animus, aut somno relaxatus, solutè moveatur, ac liberè. His de generibus quid sentias, & quibus ea rationibus infirmes, audire sanè velim.

301 Quæ cum ille dixisset, tum ego rursum quasi ab alio principio exorsus dicere. Non ignoro, inquam, Quinte, te semper ita sensisse, ut de ceteris dividendi generibus dubitares: ⁸⁶ ista duo, furoris, & somni, quæ à libera mente fluere viderentur, probares. Dicam igitur, de istis ipsi duobus generibus mihi quid videatur, si prius, ⁸⁷ Stoicorum conclusio rationis, & Cratippi nostri, quid valeat, videro. Dixisti enim, & Chryssippum, & Diogenem, & Antipatrum concludere hoc modo. Si sunt dii, neque antè declarant hominibus, quæ futura sint: aut non diligunt homines: aut, quid eventurum sit, ignorant: aut existimant nihil interesse, ho-

minem scire, quid sit futurum: aut non censent esse sui majestatis, præsignificare hominibus, quæ sint futura: aut ea ne ipsi quidem dii significare possunt.

At neque non diligunt nos: sunt enim benefici, generique hominum amici: neque ignorant ea, quæ ab ipsis constituta, & designata sunt: neque nostra nihil interest, scire ea, quæ futura sunt; erimus enim cauriore, si sciemus: neque hoc alienum ducunt majestate sua; nihil est enim beneficentia præstantius: neque non possunt futura prænoscere, non igitur dii sunt, nec significant nobis futura: sunt autem dii: significant ergo. Et, non, si significant futura, nullas dant nobis vias ad significationem scientiam: frustra enim significarent: neque, si dant vias, non est divinitio: est igitur divinitio.

O acutos homines! quàm paucis verbis negotium confestim putant? Ea sumunt ad concludendum, quorum iis nihil conceditur. Conclusio autem rationis ea probanda est, in qua ex rebus non dubiis id, quod dubitatur, efficitur. Videtne Epicurum, quem hebetem, & rudem dicere solent Stoici, quemadmodum, quod in natura rerum omne esse dicimus, id infinitum esse concluderit? Quod finitum esse, inquit, habet extremum. Quis hoc non dederit? quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus. hoc quoque est concedendum. At, quod omne est, id non cernitur ex alio extrinsecus. Ne hoc quidem negari potest. Nihil igitur cum habeat extremum, infinitum sit necesse est. Videtne, ut ad rem dubiam concessis rebus pervenerit?

Hoc vos dialectici non facitis: nec solum ea non sumitis ad concludendum, quæ ab omnibus concedantur: sed ea sumitis, quibus concessis, ⁸⁸ nihil magis efficitur quod velitis. Primum enim hoc sumitis. *Si sunt dii, benefici in homines sunt.* Quis hoc vobis dabit? Epicurus, ⁸⁹ qui negat, aliquidquam deos nec alieni curare, nec sui? an noster Ennius, qui inagno plausu loquitur, assentiente populo?

Ego deum genus esse semper dixi, & dicam cælitum: Sed eos non curare opinor, quid agat humanum genus.

Et quidem, cur sic opinetur, rationem subjicit. Sed nihil est necesse dicere, quæ sequuntur. tantum fact est intelligi, id sumere istos pro certo, quod dubium, controversumque sit.

Sequitur porro, *Nihil deos ignorare, quod omnia sint ab iis constituta.* Hic verò quanta pugna est doctissimorum hominum, negantium esse hæc à diis immortalibus constituta? At nostra interest scire, quæ eventura sint. Magnus Dicaarchi liber est, necsire ea melius esse, quàm scire. ⁹⁰ Negant id esse alienum majestate deorum, ⁹¹ scilicet casus omnium introspicere, ut videant quid cuique conducat. Neque non possunt futura prænoscere. Negant posse ii, quibus non placet esse certum, quid futurum sit.

Videtne igitur, quæ dubia ⁹² sint, ea sumi pro certis, atque concessis? deinde contorquent, & ita concludunt: *Non igitur & sunt dii, nec significant futura:* id enim jam perfectum arbitrantur. Deinde assumunt: *Sunt autem dii:* quod ipsum non ab omnibus conceditur: *Significant ergo.* Ne id quidem sequitur. possunt enim non significare, & tamen esse dii: nec si significant, non dare vias aliquas ad scientiam significationis. At id quoque potest, ut non dent hominibus ipsi habeant. cur enim Tuscis potius, quàm Romanis darent?

Nec

84. Luna tractus.] Pall. tres & S. Victoris saltus. sec. actus. verumque præposuerim vulgato. Gruter.

85. Valeat id necesse est etiam in rebus inanimis.] Atqui Victorium edere videmus necesse est non in hominibus solum, & verum in bestiis atiam, idque ipsum ex codice Vossiano adscriptis patet. Gronov.

86. Ista duo, furoris &c.] Victorii editio & Pall. quatuor ita. sed cum eadem vox statim præcesserit, vix admiserim. Gruter.

87. Stoicorum conclusio rationis.] Hic est ordo in hac secundi casus conjuncta iteratione Ciceroni probatus, ut jam olim edidit Victorius & Hervægius, non Stoicorum rationis conclusio, ut ex aliis Gruterus. Id probavit ipse auctor supra in principio quorum studio legendi. Tale canum fida adulatio dominorum. Tale lib. 1 ad famil. ap. 7. propter aliquorum opinionem sua cupiditatem. Copulativam,

quam præmisitidem Victorius, ex MSio non notatur. Gronov.

88. Nihil magis efficitur.] Sic Pall. quatuor. prius vulgati efficitur. à quo etiam recedit Wou. in quo efficitur. Gruter.

89. Qui negat, aliquidquam deos.] Sic edidi ex admonitu patris, de quo satis supra, quum vulgo negat quicquam. Gronov.

90. Negant id esse &c.] Lambinus heic multa interponit de suo, plane ex supervacuo. quod nos damus, est à mss. Pall. item editione Victorii. neque aliquid deesse videtur. Gruter.

91. Scilicet casus omnium introspicere.] Ita videtur legisse in antiquo P. Manutius, quomodo erui omnino è Palatino secundo. alii, causas omnium; minus bene. Idem.

92. Sint, ea sumi pro certis.] Est à melioribus Pall. editisque à Victorio. alii, sunt, ea sumere ipso pro certis. Grut. Imo ipsos.

Nec si dant vias, nulla est divinatio. Fac dare deos: quod absurdum est: quid refert, si accipere non possumus? Extremum est, *igitur divinatio*. Sit extremum: effectum tamen non est. ex fallis enim, ut ab ipsis didicimus, verum effici non potest. jacet igitur tota conclusio.

52 Veniamus nunc ad optimum virum, familiarem nostrum,

107 Cratippum. Si sine oculis, inquit, non potest existere officium, & munus oculorum, possunt autem aliquando oculi non fungi suo munere: qui vel semel ita est usus oculis, ut vera cerneret, is habet sensum oculorum, vera cernentium. Item igitur, si sine divinatione non potest officium, & munus divinationis existere, potest autem, cum quis divinationem habeat, errare aliquando, nec vera cernere: satis est ad confirmandam divinationem, semel aliquid ita esse divinatum, nihil ut fortuito cecidisse videatur. sunt autem ejus generis innumerabilia. esse igitur divinationem confitendum est. Festive, & breviter. sed cum bis sumpsit quod voluit, etiam si faciles nos ad concedendum habuerit: id tamen, quod assumit, concedi nullo modo potest.

108 Si, inquit, aliquando oculi peccent, tamen, quia recte aliquando videntur, inest in iis vis videndi. Item, 93 si quis semel aliquid dixerit, is etiam cum peccet, tamen existimandus sit habere vim divinandi. Vide, quæso, Cratippe noster, quam sint ista similia. nam mihi non videntur. oculi enim vera cernentes, utuntur natura, atque sensu: animi si quando vel vaticinando, vel somniando vera videntur, usi sunt fortuna, atque casu. Nisi forte concessuros tibi existimas eos, qui somnia pro somniis habent, si quando aliquid somnium verum evaserit, non id fortuito accidisse. Sed demus tibi istas duas suspensiones, ea, quæ *λημεντα* appellant dialectici: sed nos Latine loqui malimus: 94 præsumptio tamen, quam *ωβελανθη* iidem vocant, non dabitur.

109 Assumit autem Cratippus hoc modo: Sunt autem innumerabiles præsentiones non fortuitæ. At ego dico nullam. Vide, quanta sit controversia. Jam assumptione non concessi, nulla conclusio est. At impudentes sumus, 95 qui, cum tam perspicuum sit, non concedamus. Quid est perspicuum? Multa vera, inquit, evadere. Quid, quod multa plura falsa? nonne ipsa varietas, quæ est propria fortunæ, fortunam esse causam, non naturam esse docet? deinde, si tua ista conclusio, Cratippe, vera est: (tecum enim mihi res est) nonne intelligis eadem uti posse & haruspices, & fulguratores, & interpretes ostentorum, & augures, & fortilegos, & Chaldaeos? quorum generum nullum est, ex quo non aliquid, sicut prædictum sit, evaserit. Ergo aut ea quoque genera divinandi sunt, quæ tu rectissime improbas: aut, si ea non sunt, non intelligi, cur hæc duo sint, quæ relinquis. quæ ergo ratione hæc inducis, eadem illa possunt esse, quæ tollis.

110 Quid verò habet auctoritatis furor iste, quem divinum vocatis, ut, quæ sapiens non videat, ea videat insanus, & is, qui humanos sensus amiserit, divinos affectus sit? Sibiyllæ versus observamus, quos illa furens fuisse dicitur. quorum interpretes nuper falsa quædam hominum fama dicturus in senatu putabatur, eum, quem re vera regem habebamus, appel-

landum quoque esse regem, si salvi esse vellemus. Hoc si est in libris, in quem hominem, & in quod tempus est? callidè enim, qui illa composuit, perfecit, ut, quodcumque accidisset, prædictum videretur, hominum, & temporum definitione sublata.

Adhibuit etiam latebram obscuritatis, ut iidem versus a-113 lias in aliam rem posse accommodari viderentur. Non esse autem illud carmen furentis, cum ipsum poema declarat (est enim magis artis, & diligentiz, quam incitationis, & motus) tum verò ea, quæ *ἀνεργής* dicitur, cum deinceps 96 ex primis versus litteris aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennianis, 97 quæ Ennius fecit. id certè magis est attentis animi, quam furentis.

98 Atque in Sibyllinis 99 ex primo versu cujusque sententia primis litteris illius sententiæ carmen omne præteritur. Hoc scriptoris est, non furentis; adhibentis diligentiam, non insani. Quamobrem Sibyllam quidem sepositam, & conditionem habeamus, ut, id quod proditum est à majoribus, injussu senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quam ad suscipiendas religiones: cum antistitibus agamus, ut quidvis potius ex illis libris, quam regem proferant: quem Romæ posthac nec dii, nec homines esse patientur.

At multi sæpe vera vaticinati, ut *Cassandra*,

Jamque vari magnò. —

Eademque paullo post:

Eheu videte. —

Num igitur ne cogis etiam fabulis credere? quæ delectationis habeant, quantum voles: verbis, sententiis, numeris, cantibus adjuventur: auctoritatem quidem nullam debemus, nec fidem commenticiis rebus adungere. Eodemque modo ne ego Publicio nescio cui, nec Marcis vatibus, nec Apollinis operis credendum existimo: quorum partim ficta aperte, partim effusita temerè, namquam ne mediocri quidem cuiquam, non modò prudenti, probata sunt.

Quid? inquires: remex ille de classe Cōponii, nonne ea 114 prædixit, quæ facta sunt? Ille verò, & ea quidem, quæ omnes eo tempore, ne acciderent timebamus. castra enim in Thesalia castris collata audiebamus: videbaturque nobis exercitus Cæsaris & audacia plus habere, quippe qui patriæ bellum intulisset; & roboris, propter vetustatem. Casum autem prælii, nemo nostrum erat, quin timeret: sed ita, ut constantibus hominibus par erat, non aperte. Ille autem Græcus quid mirum, si magnitudine timoris, ut plerumque fit, à constantia, atque à mente, atque à se ipse discessit? qua perturbatio animi, quæ, sanus cum esset, timebat ne evenirent, ea demens eventura esse dicebat. Utrum tandem, per deos, atque homines! magis verisimile est, vesanum remigem, an aliquem nostrum, qui ibi tum eramus, me, Catonem, Varronem, Cōponium ipsum, consilia deorum immortalium 100 perspicere potuisse?

Sed jam ad te venio,

1 O sancte Apollo, qui umbilicem certum terrarum ob-

93. Si quis semel aliquid dixerit.] Vulgati in hunc usque diem, aliquid in divinatione dixerit. sed delevi glossulam illam auctoritate Palatini primi, ubi ejus nec vola, nec vestigium. & supra notavi, dicere idem esse quod predicere. Crut.

94. Præsumptio tantum, quam *ωβελανθη* &c.] Silibros nostros, & S. Victoris, in id si editos à Victorio, Sturmio, Camerario, sequimur; referendum erit plane præsentia: quod idem reposuissim, nisi iterasset Cicero linea sequenti. Idem.

95. Qui cum tam perspicuum sit &c.] Vulgati, qui quod. sed præter Pall. præter S. Victoris, præter Petri Victorii editionem, quem æquè heic sequi poterat Camerarius ac Sturmius, quam supra. Idem.

96. Ex primis versus litteris.] Notet curiosior existare in Pal. pr. & sec. primi, non primis. Idem.

97. Quæ Ennius fecit.] Expressi quod erat in Pall. alji ma-

lunt, Q. Ennius, de quo videatur Hent. Stephanus in Sediafmate Januarii sui. Clarissimus vir Claud. Puteaus isthæc habebat pro spuris. Idem.

98. Atque in Sibyllinis.] Forfan *Æque in &c.* Idem.

99. Ex primo versu cujusque sententia primis litteris illius sententiæ carmen &c.] Pal. pr. non agnoscit, primis litteris illius sententiæ. & respiciunt sanè aliquid falsi. quamvis in prioribus omnia forte nondum emaculata. Puteanus adnotarat, repertum in veteri scripto, ex primis versus cujusque sententiæ litteris, videndumque Dionys. Halicarnassum, libro 1 Antiq. Rom. & Eusebium in oratione ad Christianos. Idem.

100. Perspicere potuisse.] Si antiquos libros sequi oportet, longè alia exorietur, & melior fortè sententia. habent enim S. Victoris, certè Pall. quatuor respicere: secundus præterea, respicere non potuisse. Idem.

1. O sancte Apollo.] Prima littera versus expungenda potius, ut

Unde superstitiosa primum : seva evasit vox sera.

Tuis enim oraculis Chryſippus totum volumen implevit partim falsis, ut ego opinor, partim casu veris, ut sit in omni oratione sepiſſimè; partim flexililoquis, & obscuris, ut interpret egeat interpretare, & fors ipsa ad fortes referenda sit; partim ambiguus, & quæ ad dialecticum referenda sint. Nam cum fors illa edita est opulentissimo regi Asia,

Cræſus Halym penetrans magnam pervertet operum vim : hostium vim sese perverſurum putavit, pervertit autem suam.

Utrum igitur eorum accidisset, verum oraculum fuisset. Cur autem hoc credam unquam editum Cræſo? aut Herodotum cur veraciorem ducam Ennio? num minus ille potuit de Cræſo, quam de Pytho fingere Ennius? quis enim est, qui credat, Apollinis ex oraculo Pytho esse responsum?

Ajote, Æacida, Romanos vincere poſſe.

Primum Latine Apollo numquam locutus est. deinde ista fors inaudita Græcis est. præterea Pyrrhi temporibus jam Apollo verſus facere deſerat. poſtremo, quamquam semper fuit, ut apud Ennium est,

— ſolidum genus Æacidarum,

Bellipotentes ſunt magi, quam ſapientipotentes :

tamen hanc amphiboliam verſus intelligere potuiſſet, *vincere te Romanos*, nihil magis in ſe, quam in Romanos valere. Nam illa amphibolia, quæ Cræſum decepit, vel Chryſippum potuiſſet fallere. hæc verò ne Epicurum quidem.

Sed, quod caput est, cur isto modo jam oracula Delphi non eduntur, non modo noſtra ætate, sed jamdiu, jam ut nihil poſſit eſſe contemptus? Hoc loco cum arguerit, evanuiſſe ajunt vetuſtate vim loci ejus, unde anhelitus ille terre fieret, quo Pythia mente incitata oracula ederet. De vino, aut ſalſamento putes loqui, quæ evaneſcunt vetuſtate. De vi loci agitur, neque ſolum naturali, sed etiam divina: quæ quo tandem modo evanuit? Vetuſtate, inquires. Quæ vetuſtas eſt, quæ vim divinam conſecrere poſſit? quid tam divinum autem, quàm aſſatus ex terra mentem ita movens, ut eam providam rerum futurarum efficiat, ut ea non modo cernat multo antè, sed etiam numero, verſuque pronuntiet? quando autem iſta vis evanuit? an poſtquam homines minus creduli eſſe cœperunt?

Demosthenes quidem, qui abhinc annos propè eceſſit, jam rum *φιλιστιον* Pythiam dicebat, id est, quaſi cum Philippo facere. hoc autem eò ſpectabat, ut eam à Philippo corruptam diceret. quo licet exiſtimare, in aliis quoque oraculis Delphicis aliquid non ſinceri fuiſſe. Sed neſcio quomodo iſti philoſophi, ſuperſtitioſi, & præne fanatici, quidvis malle videntur, quàm ſe non ineptos. Evanuiſſe mavultis, & exſtinandum eſſe id, quod ſi umquam fuiſſet, credere æternum eſſet, quàm ea, quæ non ſunt credenda, non credere.

Similis eſt error in ſomniis: quorum quidem deſenſio repetita quàm longè eſt? divinos animos cenſent eſſe noſtros, coſque eſſe tractos extrinſecus, animorumque conſentientium multitudine completum eſſe mundum: hæc igitur mentis, & iplius divinitate, & conjunctione cum externis men-

tibus, cerni quæ ſunt futura. Contrahi autem animum Zeno, & quali labi putat, atque concidere, & iplum eſſe dormire. Jam Pythagoras, & Plato locupletiffimi auctores, quo in ſomniis certiora videamus, præparatos quodam cultu, atque viſtu proficiſci ad dormiendum jubent. faba quidem Pythagorei utique abſtinuere: quaſi verò eo cibo mens, non venter inſtetur. Sed neſcio quomodo nihil tam abſurdè dici poſteſt, quod non dicatur ab aliquo philoſophorum.

Utrum igitur cenſemus dormientium animos *per se ne* ipſos in ſomniando moveri, an, ut Democritus cenſet, externa, & adventicia viſione pulſari? ſive enim ſic eſt, ſive illo modo, videri poſſunt permulta ſomniantibus falſa pro veris. Nam & navigantibus moveri videntur ea, quæ ſtant: & quodam obtutu oculorum duo pro uno lucernæ lumina. Quid dicam, inſanis, quid, ebriis quàm multa falſa videntur? quòd ſi ejuſmodi viſis credendum non eſt, cur ſomniis credatur, neſcio. nam tam licet de his erroribus, ſi velis, quàm de ſomniis diſputare: ut ea, quæ ſtant, ſi moveri videntur, terræ-motum ſignificare dicas, aut repentinam aliquam ſugam: gemino autem lucernæ lumine declarari, diſſenſionem, ac ſeditionem moveri.

Jam ex inſanorum, aut ebriorum viſis innumerabilia con-jectura trahi poſſunt, quæ futura videntur. Quis eſt enim, qui totum diem jaculans *7* non aliquando collineet? *8* totas noctes ſomniamus; neque ulla ferè eſt, qua non dormiamus: & miramur, aliquando id, quod ſomniamus, evadere? quid eſt tam incertum, quàm talorum jaſtus? tamen nemo eſt, quin ſape jaſtans, Venerium jaciat aliquando, nonnumquam etiam iterum, ac tertium. num igitur, ut inepti, Veneris id fieri impulſu malumus, quàm caſu dicere? quòd ſi ceteris temporibus, falſis viſis credendum non eſt; non video, quid præcipui ſomnus habeat, in quo valeant falſa pro veris.

Quòd ſi ita natura paratum eſſet, ut ea dormientes agerent, quæ ſomniant: *9* alligandi omnes eſſent, qui cubitum ierent. majores enim, quàm ulli inſani, efficerent motus ſomniantes. Quòd ſi inſanorum viſis fides non eſt habenda, quia falſa ſunt; cur credatur ſomniantium viſis, quæ multo etiam perturbatiora ſunt, non intelligo. an quòd inſani ſua viſa conjectori non narrant, narrant qui ſomniantur? Quæro etiam, ſi velim ſcribere quid, aut legere, aut canere vèl voce, vel ſidibus, aut geometricum quiddam, aut phyſicum, aut dialecticum explicare, ſomniumne expectandum ſit, an ars adhibenda, ſine qua nihil earum rerum nec fieri, nec expedi-ti poſteſt? Atqui, ne ſi navigare quidem velim, ita gubernarem, ut ſomniamerim. præſens enim pœna ſit.

Qui igitur convenit, ægros à conjectore ſomniorum po-tius, quàm à medico petere medicinam? an Æſculapius, an Serapis poſteſt nobis præſcribere per ſomnium curationem valitudinis; Neptunus gubernantibus non poſteſt? & ſi ſine medico medicinam dabit Minerva; Muſæ ſcribendi, legendi, ceterarum artium ſcientiam ſomniantibus non dabunt? At ſi curatio daretur valitudinis, hæc quoque, quæ dixi, darentur. quæ quoniam non dantur, medicina non datur. qua ſublata, tollitur omnis auctoritas ſomniorum. *10* Sed hæc quo-

que

ſiat trochaicus; quàm ut cum Lambino reſcribamus carmine ſecundo contra libros, *Unde hæc ſuperſtitioſa*. Grut.

2. Seva evasit vox sera. Junior, conjiciebam, *ſepe evasit vox sera*. nunc malo aliquid non intelligere, quàm indulgere divinationi qualicunque; quàm debere ingeniis melioris doctrinæ fruge ſaturis ludibrium. Idem.

3. Ut fit in omni oratione sepiſſimè; partim flexililoquis. Idem hæſitabat, ut ſit in partim flexililoquis; omniſis mediis, tanquam à manu interpolatorum, nunctateo. Idem.

4. Ad dialecticum referenda ſint. Duo Palatini veriores, deſerenda ſint, neque aliter editi Viſtorius. etiam S. Viſtoris liber deſerenda. Idem.

5. Sed jam diu, jam ut nihil. Metuo ne locus mala labore in-terſtinctione, ſitque vitioſior quàm haberetur. nam Pal. pr. & tert. *ſed jam diu tantummodò jam ut nihil*. neque aliter quartus, niſi quod adluce inſarciat, *ſed etiam jam diu*. S. Viſtoris *ſed jam diu tantum-*

modo ut nihil &c. Viſtorius vulgavit, *ſed jam diu, ut nihil*. Grut. Immo apud hunc palam legitur *jam diu, ut modo nihil*. Gronov.

6. Per se ne ipſos. Vulgati per ſemetipſos. ſed alterum eſt in Pall. in exemplari S. Viſtoris & editione Viſtoris. Gruter.

7. Non aliquando collineet. Ita Pall. omnes & S. Viſtoris, ſed hæc facie continet. ſic in iſſdem *liniamenta viſas pro lineamenta*. Idem.

8. Totas noctes ſomniamus &c. Conſirmant hæc lectionem Pall. Muretus tamen lib. vi Var. lect. cap. r6. emendat, *totas noctes dormimus &c. qua non ſomniamus*, quod ſtatim arripuit Lambinus. Idem.

9. Alligandi omnes eſſent. Pal. pr. non habet eſſet, neque eo addeget ſententia. Idem.

10. Sed hæc quoque in promptu fuerint. Illud fuerint redonavi Tullio, ſtagitantibus Pall. quart. S. Viſt. & edit. Viſtorii. Idem.

que in promptu fuerint : nunc interiora videamus.

204 Aut enim divina vis quadam, consulens nobis, somniorum significaciones facit : aut conjectores ex quadam convenientia, & conjunctione nature, quam vocant *συμπάθειαν*, quid cuique rei conveniat, ex somniis, & quid quamque rem sequatur, intelligunt : aut eorum neutrum est, sed quadam observatio constans, atque diuturna est, cum quid visum secundum quietem sit, quid evenire, & quid sequi solet. Primum igitur intelligendum est, nullam vim esse divinam effectricem somniorum. Atque illud quidem perspicuum est, nulla visa somniorum proficisci à numine deorum. nostra enim causa dii id facerent, ut providere futura possemus.

205 Quotus igitur est quisque, qui somniis pareat? qui intelligat? qui meminerit? quam multi verò, qui contemnant, eamque superstitionem imbecilli animi, atque anilis putent? quid est igitur, cur his hominibus consulens deus, somniis moneat eos, qui illa non modo cura, sed ne memoria quidem digna ducant? nec enim ignorare deus potest, qua mente quisque sit: nec frustra, ac sine causa quid facere, dignum deo est: quod abhorret etiam ab hominis constantia. Ita si pleraque somnia aut ignorantur, aut negliguntur; aut nescit hoc deus, aut frustra somniorum significatione utitur. Sed horum neutrum in deum cadit. nihil igitur à deo somniis significati fatendum est.

61 Illud etiam requiro, cur, si deus ista visa nobis providendi causa dat, non vigilantibus potius det, quam dormientibus. Sive enim externis, & adventiciis pulsus animos dormientium commovet, sive per se ipsi animi moventur, sive quæ causa alia est, cur secundum quietem aliquid videre, audire, agere videamur, eadem causa vigilantibus esse poterat: idque si nostra causa dii secundum quietem facerent, vigilantibus idem facerent; præsertim cum Chrysippus, Academicos resellens, permulto clariora, & certiora esse dicat, quæ vigilantibus videantur, quam quæ somniantibus. Fuit igitur divina beneficentia dignius, cum consuleret nobis, clariora visa dare vigilantibus, quam obscuriora per somnium. quod quoniam non fit, somnia divina putanda non sunt.

227 Jam verò quid opus est circuitione, & amfractu, ut sit utendum interpretibus somniorum potius, quam directo? deus si quidem nobis consulebat, *Huc facito, Hoc ne feceris*, diceret? idque visum vigilantibus potius, quam dormientibus daret? jam verò quis dicere audeat, vera omnia esse somnia? *Aliquot somnia*

62 vera, inquit Ennius; sed omnia non est necesse. Quæ est tandem ista distinctio? quæ vera, quæ falsa habet? & si vera à deo mittuntur, falsa unde nascuntur? nam si ea quoque divina, quid inconstantiam deo? quid inscitiam autem est, quam mentes mortalium falsis, & mendacibus visis concitare? sin vera visa divina sunt: falsa autem, & inania, humana: quæ est ista designandi licentia, ut hoc deus, hoc natura fecerit potius, quam aut omnia deus, quod negatis, aut omnia natura? quod quoniam illud negatis, hoc necessariò confitendum est.

228 Naturam autem eam dico, qua nunquam animus insitens, agitatione, & motu esse vacuus potest. Is cum languore corporis, nec membris uti, nec sensibus potest, incidit in visa varia, & incerta ex reliquiis, ut ait Aristoteles, inhærentibus, earum rerum, quas vigilans gesserit, aut cogitarit. quarum perturbatio mirabiles interdum existunt species somniorum. Quæ si alia vera, alia falsa: qua nota internoscantur, scire sanè velim. Si nulla est: quid istos interpretes audiamus? sin quæpiam est, aveo audire, quæ sit.

63 Sed hæc rebant. venit enim jam in contentionem, utrum sit probabilius, deosne immortales, rerum omnium præstan-

tia excellentes, concurrere omnium mortalium, qui ubique sunt, non modo lectos, verum etiam grabatos, & cum stertentes aliquos viderint, objicere his visa quadam tortuosa, & obscura, quæ illi exterriti somnio ad conjectorem manè deferant; an natura fieri, ut mobiliter animus agitatus, quod vigilans viderit, dormiens videre videatur. utrum philosophia dignius, sagarum superstitione ista interpretari, an explanatione naturæ? ut, si jam fieri possit conjectura vera somniorum, tamen isti, qui profitentur, eam facere non possint: ex levissimo enim, & indoctissimo genere constant. Stoici autem tui negant quemquam, nisi sapientem, divinum esse posse.

Chrysippus quidem divinationem definit his verbis, Vim cognoscentem, & videntem, & explicantem signa, quæ à diis hominibus portendantur: officium autem esse ejus, prænoscerere, dei erga homines mente qua sint, quidque significant, quemadmodumque ea procurentur, atque expientur. Idemque somniorum conjectionem definit hoc modo, Esse vim cernentem, & explanantem, quæ à diis hominibus significantur in somnis. Quid ergo, ad hæc mediocri opus est prudentia, an & ingenio præstanti, & eruditione perfecta? talem autem cognovimus neminem.

Vide igitur, ne, etiam si divinationem tibi esse concessere, quod nunquam faciam, neminem tamen divinum reperire possimus. Qualis autem ista mens est deorum, si neque ea nobis significant in somnis, quæ ipsi per nos intelligamus: neque ea, quorum interpretes habere possimus? similes enim sunt dii, si ea nobis objiciunt, quorum nec sciantiam, neque explanatorem habeamus, iamquam si Pœni, aut Hispani in senatu nostro loquerentur sine interprete.

Jam verò quò pertinet obscuritates, & ænigmata somniorum? intelligi enim à nobis dii velle debebant ea, quæ nostra causa nos moneant. Quid? poeta nemo, nemo physicus obscurus? ille verò nimis etiam obscurus Euphorion. at non Homerus. Uer igitur melior? Valde Heraclitus obscurus: minimè Democritus. num igitur conferendi? mea causa memones, quod non intelligam.

Quid me igitur mones? ut si quis medicus ægroto imperet, ut sumat

Terrigenam, herbigradam, domi-portam, sanguine cassam,
potius quam hominum more, cochlear, dicere. Nam Paccuvianus Amphio,

Quadrupes cardigrada, agrestis, humilis, aspera,
Capite brevi, cervice anguina, adspectu truci,
Eviscerata, inanima, cum animali sono,

cum dixisset obscurus, tum Attici respondit: Non intelligimus, nisi apertè dixeris. At ille uno verbo, Testudo. Non potueras hoc igitur à principio, citharista, dicere? Desert ad conjectorem quidam, somniasse se, ovum pendere ex fascia lecti sui cubicularis.

Est hoc in Chrysippi libro somnium. Respondit conjector, thesaurum defossum esse sub lecto. fodit: invenit auri aliquantum, idque circumdatum argento. misit conjectori quantum visum est de argento. Tum ille, Nihilne, inquit, de vitello? id enim ei ex ovo videbatur aurum declarasse; reliquum, argentum. Nemone igitur unquam alius ovum somniavit? cur ergo hic nescio qui thesaurum solus invenit? quam multi inopes, digni præsidio deorum, nullo somnio ad thesaurum reperendum admonentur? quam autem ob causam tam est obscure admonitus, ut ex ovo nasceretur thesauri similitudo potius, quam apertè thesaurum quærere juberetur, sicut apertè Simonides vetitus est navigare?

Er-

11. Aveo audire.] Pall. omnes veteri modo scribendi, habeo. Grut.

12. Neque explanatorum.] Sic plerique Palatinorum, neque secus editio Victorii. vulgata explanationem. Idem.

13. Paccuvianum Amphio.] Recepta lectio Amphion, sed alterum

restat in libro S. Victoris, in Pal. pr. ac sec. denique in editis ab Victorio. Idem.

14. Nullo somnio ad thesaurum reper. aim.] Ita edidi, quia non adæquebar, quid vellet Gruterus, dum exhibet nullum, quod tamen retinet Bassileensis & Londinensis, contra Victoriana & reliqua antiquiora exemplaria. Gronov.

53 Ergo obicuta somnia, 15 minime consentanea majestati
66 deorum. Ad aperta, & clara veniamus, quale est de illo in-
terfecto à caupone Megaris: quale de Simonide, qui ab eo,
quem humarat, vetitus est navigare: quale etiam de Alexan-
dro: quod à te præteritum esse miror: qui, cum Ptolemæus,
familiaris ejus, in proelio toto venenato icibus esset, coque
vulnere summo cum dolore moreretur; Alexander affidens,
somnia est confopitus. Tum secundum quietem visus ei dicitur
draco is, quem mater Olympias alear, radiculam ore ferre,
& simul dicere, quo illa loci nasceretur, (neque est longè
aberat ab eo loco) ejus autem esse vim tantam, ut Ptolemæum
facile sanaret. Cum Alexander experteret narraffer amicis
somnia, emisisse qui illam radiculam quereret. qua in-
venta, & Ptolemæus sanatus dicitur, & multi milites, qui
erant eodem genere teli vulnerati.

136 Multa etiam sunt à te ex historiis prolata somnia, matris
Phalaridis, Cyri superioris, matris Dionysii, Pœni Hamilca-
ris, Annibalis, P. Decii: per vulgatum jam 16 illud de præsu-
le: Gracchi etiam: & recens Cæciliz, Balearici filiz, som-
nium. Sed hæc externa, ob eamque causam ignota nobis
sunt: nonnulla etiam ficta fortasse. quis enim auctor isto-
rum? de nostris somniis quid habemus dicere? tu de merso
me, & equo ad ripam? ego de Mario cum falceibus laureatis
67 me in suum deduci jubente monumentum? Omnium som-
niorum, Quinte, una ratio est. quæ, per deos immortales!
videamus ne nostra superstitione, & depravatione superetur.
Quem enim tu Marium visum à me putas?

137 Speciem, credo, ejus, & imaginem, ut Democrito videtur.
Unde profectam imaginem? à corporibus enim solidis, &
à certis figuris vult fluere imagines. quod igitur Marii corpus
erat? 17 Ex eo, inquit, quod fuerat. plena sunt imaginum
omnia. ista igitur imago Marii in campum Atinatem per-
sequatur. nulla enim species cogitari potest, nisi pulsu ima-
ginum.

238 Quid ergo? istæ imagines ita nobis dicto audientes sunt,
ut simul atque velimus, accurrant? etiamne earum rerum,
quæ nullæ sunt? quæ est enim 18 forma tam inusitata, tam
nulla, quam non sibi ipse animus possit effingere? ut, quæ
nunquam vidimus, 19 ea tamen informata habeamus, oppi-
dorum situs, hominum figuras.

239 Num igitur, cum aut muros Babylonis, aut 20 Homeri faci-
ciem cogito, imago illorum me aliqua pellit? Omnia igitur,
quæ volumus, nota nobis esse possunt. nihil est enim, de quo
cogitare nequeamus. Nullæ ergo imagines obrepunt in ani-
mos dormientium extrinsecus, nec omnino fluunt illæ: nec
cognovit quemquam, qui majore auctoritate nihil diceret.
animorum est ea vis, eaque natura, ut vigeant vigilantes, nul-
lo adventicio pulsu, sed suo motu, incredibili quadam celeri-
tate. Hi cum sustinentur membris, & corpore, & sensibus,
omnia certiora cernant, cogitant, sentiunt. cum autem hæc
subtrahita sunt, desertiveque animus languore corporis, tum
agitatur ipse per sese. itaque in eo & formæ versantur, &
actiones: & multa audiri, multa dici videntur.

240 Hæc scilicet imbecillo, remissoque animo, multa omnibus
modis confusa, & variata versantur, maximeque reliquæ ear-
um rerum moventur in animis, & agitantur, de quibus vi-
gilantes aut cogitavimus, aut egimus: ut mihi temporibus il-

lis multum in animo Marius versabatur, recordanti, quam
ille gravem suum casum magno animo, quam constanti tu-
lisset. Hanc credo causam de illo somnandi fuisse. Tibi au-
tem de me cum sollicitudine cogitanti subitò sum visus emer-
sus è flumine. inerant enim in utriusque nostrum animis, vi-
gilantium cogitationum vestigia. At quadam adjuncta sunt:
ut mihi de monumento Marii; tibi, quod equus, in quo ego
vehebar, mecum unà demersus rursus apparuit.

An tu censeres ullam animum tam delirant futuram fuisse, ut 141
somnia crederet, nisi ista casu nonnumquam, fortè temere
concurrerent? Alexandro draco loqui visus est. Potest omni-
no hoc esse falsum, potest verum: sed utrum sit, 21 non est
mirabile. non enim audivit ille draconem loquentem, sed
est visus audire: & quidem, quo majus sit, cum radicem ore
tejeret, locutus est. Sed nihil est magnum somniant. Qua-
ro autem, cur Alexandro tam illustre somnium, tam certum,
nec huic eidem aliàs, nec multa ceteris. Mihi quidem, præ-
ter hoc Marianum, nihil sanè, quod meminerim. 22 Frustrà
igitur consumptæ tot noctes tam longa in atate.

Nunc quidem propter intermissionem forensis operæ & lu- 143
cubrations detraxi, & meridiationes addidi, quibus uti an-
tea non solebam: nec tam multum dormiens, ullo somnio
suum admonitus, tantis præsertim de rebus: nec mihi magis
usquam videor, quam cum aut in foro magistratus, aut in curia
senatum video, somnare. Etenim (ex divisione hoc fe- 69
cundum est) quæ est continuatio, conjunctioque naturæ
(quam, ut dixi, vocant *συμπάθειαν*) ejusmodi, ut thesaurus
ex ovo intelligi debeat? nam medici ex quibusdam rebus &
adventientes, & crescentes morbos intelligunt: nonnullæ
etiam validius significationes, ut hoc ipsum, *pleni, enestivi-
ferimus*, ex quodam genere somniorum intelligi posse dicuntur.
Thesaurus verò, & hereditas, & honos, & victoria, &
multa generis ejusdem, qua cum somniis naturali cognitione
junguntur?

Dicitur quidam, cum in somnis complexu Venerio junge- 143
retur, calculos eiecisse. video sympathiam. visum est enim
tale objectum dormienti, ut id, quod evenit, naturæ vis, non
opinio erroris effecerit. Quæ igitur natura obtulit illam spe-
ciem Simonidi, à qua vetaretur navigare? aut quid naturæ
copulatum habuit Alcibiadis, quod scribitur, somnium? qui
paullo ante interitum, visus est in somnis amica esse amiculo.
Is cum esset projectus inhumatus, ab omnibusque
desertus jaceret: amica corpus ejus texit suo pallio. Ergo hoc
inerat in rebus futuris. & causas naturales habebat: an, &
ut videretur, & ut eveniret, casus effecit?

Quid? ipsorum interpretum conjecturæ, nonne magis in- 70
genia declarant eorum, quam vim, consensumque naturæ? 144
Curfor ad Olympia proficisci cogitans, visus est in somnis
curru quadrigarum vehi. manè ad conjectorem. At ille, Vin-
ces, inquit. id enim celeritas significat, & vis eorum. Post
idem ad Antiphontem. Is autem, Vincere, inquit, necesse
est. an non intelligis quattuor ante te cucurrisse? Ecce alius
curfor: atque horum somniorum, & talium plenus est Chry-
sippi liber, plenus Antipatri. sed ad curforem redeo. ad in-
terpretem detulit, aquilam se in somnis visum esse factum.
At ille, Vicisti. ista enim avi volat nulla vehementius. 23 Huic
equidem Antipho, Baro, inquit, te victum esse non vides?
ista

15. Minime consentanea majestati deorum.] Ita Pall. & S. Victoris, omisso sunt, quod in omnibus publicatis. Gruter.

16. Illud de præsu.] Id jam primum reddidit Cicero, inven-
tum in Palatinis quatuor & codice S. Victoris. aliæ omnes editiones
præstolore. supra etiam erant in Pal. pr. & S. Vict. copo non caupo. sed
tamen tanti non erat ut textui immitteretur. Idem.

17. Ex eo inquit quod fuerat.] Rectè. Pal. tamen pr. fuerat, sec.
fuxerat. Idem.

18. Forma tam inusitata.] Non displicet quod est in Pal. pr. in-
visitata. Idem.

19. Ea tamen informat.] Est à Pall. & Victorii editione, aliæ
formata. S. Victoris liber id formata, Idem.

20. Homeri faciem cogito, imago illorum.] Pal. pr. cogita. unde
fortè non malè Pal. tert. & quart. cogito, cogitato imago. sicque etiam
Wouwerii liber. sed bene habet vulgata. Idem.

21. Non esse mirabile.] Est à Pall. tribus & S. Vict. item editione
Victorii. vulgò, est. Idem.

22. Frustrà igitur consumptæ tot noctes.] Pal. pr. sine præpositio-
ne sumptæ. & vix est ut non sic scripserit Cicero. Idem.

23. Huic equidem Antipho; Baro, inquit, te visum esse non vides.]
Haud aliter Pal. pr. ac sec. nam tert. heic mutulus est, quartus verò
voem illam inulicatum omisit; quam tamen etiam in scriptis suis
reperit Victorius. Vulgati, Antipho, Tu verè, inquit. insulse,
Idem.

ista enim avis infectans alias aves & agitans, semper ipsa potestrema est.

145 Patere quædam matrona cupiens, dubitans essetne prægnans, visa est in quiete obsignatam habere natutam. 24 retulit. Negavit eam, quoniam obsignata fuisset, concipere potuisse. At alter, prægnantem esse dixit. 25 nam inane obsignari nihil solere. 26 Quæ est ista ars conjectoris, eludentis ingenio? an ea, quæ dixi, & innumerabilia, quæ collecta habent Stoici, quidquam significant, nisi acumen hominum, ex similitudine aliqua, conjecturam modo huc, modo illuc ducuntium? Medici signa quædam habent ex venis, & ex spiritu ægroti: multisque ex aliis futura præsentunt. Gubernatores eum exultantes lorigines videtint, aut delphinos se in portum conjicientes, tempestatem significari putant. Hæc ratione explicari, & ad naturam facillè revocari possunt: ea verò quæ paulo antè dixi, nullo modo.

71 At enim observatio diuturna, (hæc enim pars una restat) notandis rebus fecit artem. An tandem somnia observari possunt? quonam modo? sunt enim innumerabiles varietates. Nihil tam præposterè, tam inconditè, tam monstruosè cogitari potest, quod non possimus somniare. Quo modo igitur hæc infinita, & semper nova aut memoria complecti, aut observandum notare possumus? Astrologi motus errantium stellarum notaverunt, inventus est enim ordo in iis stellis, qui non putabatur. ceddè tandem, qui sit ordo, aut quæ concursatio somniorum? quo modo autem distingui possunt vera somnia à falsis, cum eadem & aliis aliter evadant, 27 & iisdem non semper eodem modo? ut mihi mirum videatur, cum mendaci homini, ne verum quidem dicenti credere soleamus, quo modo isti, si somnium verum evasit aliquod, non ex multis potiùs uni fidem derogant, quàm ex uno innumerabilia confirmant.

247 Si igitur neque deus est effector somniorum, neque naturæ societas ulla cum somniis, neque observatione inveniri potuit scientia: effectum est, ut nihil prorsus somniis tribuendum sit: præsertim cum illi ipsi, qui ea vident, nihil divinent; ii, qui interpretantur, conjecturam adhibeant, non naturam: calus autem innumerabilibus partè sæculis in omnibus plura mirabilia, quàm in somniorum visis effecerit: neque conjectura, quæ in varias partes duci potest, nonnumquam etiam in contrarias, 28 quidquam sit incertius.

72 Explodatur hæc quoque somniorum divinatio pariter cum

142 24. *Retulit.*] Ita libri nostri. inepte igitur Lambinus interponit ad sententiæ perspicuitatem de suo, *ad conjectorem retulit.* satis subintelligitur. *Gruter.*

25. *Nam inane obsignari.*] Non malè forsan pr. & quart. *nam & inane obs.* Idem.

26. *Quæ est ista ars conjectoris.*] Pall. non agnoscunt ista, neque habetur in Victoriana. Idem.

27. *Es iisdem non semper eodem modo.*] Pal. pr. habet amplius, *& iisdem senset evascentia non semper.* aliquid certè in eo latet. Idem.

28. *Quidquam sit incertius.*] Pal. pr. certius, quod forsan referendum ad casum, ut conjectura aequè sit certa ac casus; hoc est incertissima. sed cum reliqui codd. ei non adtipulerunt, non est quod librario uni nimium tribuamus. Idem.

29. *Stirpes omnes ejicienda.*] Sic mss. nostri, sed more suo, unicà litera, *ejicienda.* frustra alii conjecturis operantur. quippe ejiciendæ stirpes jam antea evulsæ sint extractæque radieit us oportet; quo ipso, nunquam certè renascantur. si tamen quid mutandum, malim *eligende sunt*, quomodo locutus noster sine libri 11 Tusculan. quæst. pro quo tamen vulgati *eligenda.* Gruter. Sed neque opus est hæc nimis quæstia commoditate Gruteri, quæsi prius evulsæ ex-

ceteris. nam ut verè loquamur, supersticio fusa per gentes, oppressit omnium ferè animos, atque hominum imbecillitatem occupavit. quod & in iis libris dictum est, qui sunt de natura deorum: & hæc disputatione id maximè egimus. multum enim & nobismet ipsis, & nostris profuturi videbimur, si eam funditus sustulissimus. Nec verò (id enim diligenter intelligi volo) superstitione tollenda religio tollitur. Nam &, majorum instituta rueri sacris caeremoniisque retinendis, sapientis est: & esse præstantem aliquam, æternamque naturam, & eam suspiciendam, admirandamque hominum generi, pulchritudo mundi, ordoque rerum celestium cogit confiteri.

Quamobrem ut religio propaganda etiam est, quæ est juncta cum cognitione naturæ: sic superstitionis 29 stirpes omnes ejiciendæ. instat enim, & urget, 30 & quò te eumque verteris, persequitur; sive tu vatem, sive tu omen audieris; sive immolaris, sive avem aspexeris; si Chaldæum, si haruspicem videris; si fulserit, si tonuerit, si tæstem aliquid erit de coelo, si ostenti simile natum, factumve quippiam; quorum necesse est plerumque aliquid eveniat: ut nunquam liceat quietam mente consistere.

Perfugium videtur omnium laborum, & sollicitudinum, esse somnus. at ex eo ipso plurimæ curæ, metusque nascuntur. qui quidem ipsi per se minus valent, & magis contemnerentur, nisi somniorum patrocinium philosophi suscepissent, nec ii quidem contemptissimi, sed in primis acuti, & consequentia, & repugnantia videntes: qui propè jam absoluti, & perfecti putantur. quorum licentiæ nisi Carnades restitisset, haud scio, an soli jam philosophi judicarentur. eum quibus omnis ferè nobis disceptatio, contentioque est, non quòd eos maximè contemnamus: sed quòd videntur acutissimè sententias suas, prudentissimeque defendere. 31 Cum autem proprium sit Academicæ, iudicium suum nullum interponere, ea probare, quæ simillima veri videantur, conferre causas, & quid in quamque sententiam dici possit, expromere, nulla adhibita sua auctoritate iudicium audientium relinquere integrum, ac liberum: tenebimus hanc consuetudinem à Socrate traditam; eaque inter nos, si tibi, Quinte frater, placebit, quàm sapissimè utemur. Mihi verò, inquit ille, nihil potest esse jucundius. Quæ cum essent dicta, surreximus.

tractæque, deinde ejiciantur: quum ipsum *ejicere* notet convellere, diffringere; *evulsæque*, quomodo *nervos conjurationis ejectos* translate dixit Livius vi 1, 39, *coxas ejicere* proprie Higinus fab. 57, quæ quidem emendatiora sunt, quam ut ullis suspitionibus violari oporteat. *Gronov.*

30. *Es quo cunque te verteris.*] Haud aliter hucusque eusi, sed num rectè? Pall. enim quatuor & liber S. Victoris nulla litera variante præferunt, *& quo te, Quinse, verteris.* loqui verò Ciceronem cum fratre suo Quinto, satis constat. verum videtint Senavi Criticus, ego festino. *Gruter.* Miror Gruterum sic scribere potuisse. Tantum enim abest, ut haud aliter huc usque eusi, ut Victorianæ editiones tam apud Rob. Stephanum quam Lucam Antonium Juntam, quas utique passim Gruterus ante oculos habuit, diserte præferant *& quo te cunque.* Imo idem retinet quoque Hervagius, nec dubito, quin id sit more Ciceronianum, unde tmeos istius gratia abesse nequit, ut supra etiam restitimus, idem autè nunc quoque admittere. *Gronov.*

31. *Cum autem proprium sit Academicæ.*] Pal. tert. & S. Victoris non habent voculam *proprium.* sed cum refert in aliis illis nostris majoribus, nihil ei adhuc moveo controversiæ. *Gruter.*

F A T O

LIBER SINGULARIS.

Deest principium.

1 Quia pertinet ad mores, quod *ἠθικόν* illi vocant, nos eam partem philosophiæ, de moribus appellare solemus: sed deest augentem linguam Latinam; nominare moralem. explicandaque vis est, ratioque enuntiationum, quæ Græci *ἠθικὰ* vocant: quæ de re futura cum aliquid dicunt, deque eo, quod possit fieri, aut non possit, quam vim habeant, obscura quæstio est: quam *ἠθικὴ δυνάμις* philosophi appellant: totaque est logice; quam rationem differendi voco. Quod autem in aliis libris feci, qui sunt de natura deorum: itemque in iis, quos de divinatione edidi, ut in utramque partem perpetua explicaretur oratio, quod facilius id à quoque probaretur, quod cuique maximè probabile videretur, id in hac disputatione de fato, casus quidam, ne facerem impedivit.

2 Nam cum essem in Puteolano, Hirtiusque noster, consul designatus, iisdem in locis, vir nobis amicissimus, & iis studiis, in quibus nos à puerticia viximus, deditus: multum unâ eramus; maximè nos quidem exquirentes ea consilia, quæ ad pacem, & ad concordiam civium pertinerent. cum enim omnes post interitum Cæsaris novarum perturbationum causæ quæri viderentur, hisque esse occurrendum putaremus: omnis ferè nostra in iis deliberationibus consumebatur oratio; idque & sæpe aliàs, & quodam liberiore, quàm solebat, & magis vacuo ab interventoribus die, cum ille ad me venisset, primò illa, quæ erant quotidiana, & quasi legitima nobis, de pace, & de otio.

3 Quibus actis, Quid ergo? inquit ille, quoniam oratorias exercitationes non tu quidem, ut spero, reliquisti, sed ceterè philosophiam illis anteposuiti, possumne aliquid audire? Tu verò, inquam, vel audire, vel dicere. nec enim (quod rectè existimas) oratoria illa studia deferui: quibus etiam te incendi, quamquam flagrantissimum acceperam: nec ea, quæ nunc tracto, minuunt, sed augent potius illam facultatem. nam cum hoc genere philosophiæ, quod nos sequimur, magnam habet orator societatem. subtilitatem enim ab Academia mutatur, & ei vicissim reddit ubertatem orationis, & ornamenta dicendi. Quamobrem, inquam, quoniam utriusque studii nostra possessio est, hodie, utro frui malis, optio sit tua. Tum Hirtius, Gratissimum, inquit, & tuorum omnium simile. nihil enim unquam abnuat meo studio voluntas tua.

4 Sed quoniam rhetorica mihi nostra sat nota, teque in iis & audivimus sæpe, & audiemus, atque hanc Academicorum, contra propositum disputandi, consuetudinem indicant te suscepisse Tusculanæ disputationes; ponere aliquid, ad quod audiam, si tibi non est molestum, volo. An mihi, inquam,

potest quidquam esse molestum, quod tibi gratum futurum sit? sed ita audies, ut Romanum hominem, ut timidè ingredientem ad hoc genus disputandi, in longo intervallo hæc studia repetentem. Ita, inquit, audiam te disputantem; ut ea lego, quæ scripsisti. proinde ordire.

Multa hic desunt.

7 Consideramus hic: quorum in aliis, ut in Antipatro poeta, ut in brumali die naris, ut in simul ægotantibus fratribus, ut in urina, ut in unguibus, ut in reliquis ejusmodi, naturæ contagio valet: quam ego non tollo: vis est nulla fatalis. In aliis autem fortuita quadam esse possunt, ut in illo naufrago, ut in Icadio, ut in Daphita. Quædam etiam Posidonius (pace magistri dixerim) comminisci videretur. Sunt, inquam, quidem absurda. Quid enim? si Daphitæ fatum fuit de equo cadere, atque ita perire? ex hocne equo qui cum equus non esset, nomen habebat alienum? aut Philippus læscæ in capulo quadrigulas vitare monebatur? quasi verò capulo sit occisus. Quid autem magnum, & naufragum illum sine nomine in vivo esse lapsum? quamquam huic quidem hic scribit prædictum in aqua esse pereundum. Ne hercule Icadii quidem prædonis video fatum ullum. nihil enim scribit ei prædictum.

Quid mirum igitur, ex spelunca saxum in crura ejus incidisse? puto enim, etiam si Icadius tum in spelunca non fuisset, saxum tamen illud casurum fuisse. Nam aut nihil est omnino fortuitum, aut hoc ipsum potuit evenire fortuna. Quæ igitur, (atque hoc latè patebit) si fati omnino nullum nomen, nulla natura, nulla vis esset, & fortè teneret casu aut pleraque fierent, aut omnia: num aliter, ac nunc eveniunt, evenirent? quid ergo attinet inculcare fatum, cum sine fato ratio omnium rerum ad naturam, fortunam referatur?

Sed Posidonium, sicut æquum est, cum bona gratia dimittamus: ad Chryssippi laqueos revertamur. Cui primùm quidem de ipsa rerum contagione respondeamus: reliqua postea persequemur. Inter locorum naturas quantum intersit, videmus: alios esse salubres, alios pestilentes: in aliis esse pituitosos, & quasi redundantes, in aliis exsiccatos, atque aridos: multaque sunt alia, quæ inter locum, & locum plurimum differunt. Athenis tenuè cælum, ex quo acutiores etiam putantur Attici: crassum Thebis, itaque pingues Thebani, & valentes. Tamen neque illud tenuè cælum efficiet, ut aut Zenonem quis, aut Arcesilam, aut Theophrastum audiat; neque crassum, ut Nemea potius, quàm Isthmo victoriam petat.

Dijunge longius. quid enim loci natura afferre potest, ut in porticu Pompei potius, quàm in campo ambulemus? tecum,

1. Quia pertinet ad mores, quod *ἠθικόν* illi vocant.] Est à mss. nostris; firmavitque dudum editione sua Petrus Victorius. Palatinis ego usus sum tribus. Guilielmus variantes lectiones adscripsit marginibus, è libris S. Victoris, Francisci Pithæci, & Francisci Fabricii, vulgata lectio habet, quos *ἠθ.* Græci vocant. Gruter.

2. Appellare moralem.] Pal. sec. & S. Victoris, *morbilem*. quod, quamvis non probeum, libuit tamen indicare. quippe secundus ille noster, quantvis est pretii, præ aliis duobus quibus utor. Idem.

3. Quam *ἠθικὴ δυνάμις* Philosophi appellant.] Dictionem philosophi reddimus auctori, fide Pall. & P. atque S. V. exhibuitque editione sua Victorius, infinitæ & incredibilis diligentie vir. Idem.

4. De pace & de otio. Quibus actis, Quid.] Hæc est lectio Pal. pr.

editionisque Victorianæ, aliorumque. nam ceteri mss. Quibus acceptis. omnes tamen omiserant illa vulgata, *distia sunt*; quæ in Lambinianis ac Brutianis. Idem.

5. Rhetorica mihi nostra sat nota] Pall. sunt nota, quod & in Guilielmianis tribus, qui præterea vestra. quod ego expressi, erat à Victorianis. Idem.

6. Ponere aliquid, ad quod audiam.] Est à mss. quinque, neque secus Victorii editio. publicati ferè proferunt. Idem.

7. Consideramus hic, quorum &c.] Turnebus monuit vet. libros præterre *constantius*; ex quo factum illud vulgatum, *Consideramus Hirti*. Pal. sec. servat *ordire* *consideramus hic hic deest quorum*. alii duo, nescio quos versus admiserant. Idem.

cum, quàm cum alio? Idibus potius, quàm Kalendis? Ut igitur ad quãdam res natura loci pertinet aliquid, ad quãdam autem nihil: sic affectio astrorum valeat, si vis, ad quãdam res; ad omnes certè non valebit. At enim quoniam in naturis hominum dissimilitudines sunt, ut alios dulcia, alios subamara delectent; alii libidinosi, alii iracundi, aut crudeles, aut superbi sint; alii talibus vitis abhorreant: quoniam igitur, inquit, tantum natura à natura distat, quid mirum est, has dissimilitudines ex differentiis causis esse factas? Hac differens, qua de re agatur, & in quo causa consistat, non videt.

Non enim si alii ad alia propensiores sint propter causas naturales, & antecedentes, idcirco etiam nostrarum voluntatum, atque appetitionum sunt causæ naturales, & antecedentes. nam nihil esset in nostra potestate, si res ita se haberet. nunc verò fateamur, acuti, hebetesque; valentes, imbecillissimi, non esse id in nobis. Qui autem ex eo cogi putat, ne ut sedeamus quidem, aut ambulemus, voluntatis esse; is non videt, quæ quæque res consequatur. Ut enim & ingeniosi, & tardi ita nascantur antecedentibus causis, itemque valentes, & imbecilli: non sequitur tamen, ut etiam sedere, & ambulare, & rem agere aliquam, principalibus causis definiatur, & constitutum sit.

Stilponem, Megareum philosophum, acutum sanè hominem, & probatum temporibus illis accepimus. Hunc scribunt ipsius familiares et biosum, & mulierosum fuisse: neque hoc scribunt vituperantes, sed potius ad laudem. vitiosam enim naturam ab eo sic edomitam, & compressam esse doctrina, ut nemo unquam violentum illum, nemo in eo libidinis vestigium viderit. Quid? Socratem nonne legimus, quemadmodum notat Zopyrus, physiognomon, qui se profitebatur hominum mores, naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere? stupidum esse Socratem dixit, & bardum, quòd jugula concava non haberet: obstructas eas partes, & obturatas esse dicebat: addidit etiam, mulierosum: in quo Alcibiades cacinnum dicitur sustulisse.

Sed hæc ex naturalibus causis vitia nasci possunt: extirpari autem & funditus tolli, ut in ipse, qui ad ea propensus fuerit, à tantis vitis avocetur, non est id positum in naturalibus causis, sed in voluntate, studio, disciplina. quæ tolluntur omnia, si vis, & natura fati ex divinationis ratione firmabitur. Etenim si est divinatio, qualibusnam à perceptis artis proficiunt? percepta appello, quæ dicuntur Græcè *θεωρήματα*. Non enim credo nullo percepto aut ceteros artifices versari in suo munere, aut eos, qui divinatione utantur, futura prædicere.

Sunt igitur astrologorum percepta hujusmodi. Si quis, verbi causa, oriente Canicula natus est, is in mari non morietur. Vigila, Chryssippe, ne tuam causam, in qua tibi cum Diodoro, valente dialectico, magna luctatio est, deserat. Si enim verum est, quod ita connectitur, Si quis oriente Canicula natus est, in mari non morietur: illud quoque verum est, Si Fabius oriente Canicula natus est, Fabius in mari non morietur.

Pugnant ergo hæc inter se, Fabium oriente canicula natum esse, & in mari Fabium moriturum: & quoniam certum in Fabio ponitur, ortum esse eum Canicula oriente, hæc quoque pugnant, & esse Fabium, & in mari moriturum. Ergo hæc quoque conjunctio est ex repugnantibus, & est Fabius, & in mari Fabius morietur: quod ut propositum est, ne fieri quidem potest. Ergo illud, Morietur in mari Fabius, ex eo genere est, quod fieri non potest. Omne igitur, quod falsum dicitur in futuro, id fieri non potest.

At hoc, Chryssippe, inanimè vis: maximeque tibi de hoc ipso cum Diodoro certamen est. ille enim id solum fieri posse dicit, quod aut sit verum, aut futurum sit verum: & quid, quid futurum sit, id dicit fieri necesse esse, & quidquid non sit futurum, id negat fieri posse. Tu, & quæ non sunt futura, posse fieri dicis, ut frangi hanc gemmam, etiam si id nunquam futurum sit: neque necesse fuisse Cypselum regnare Corinthi, quamquam id millesimo antè anno Apollinis oraculo editum esset. At si ista comprobabis divina prædicta; & quæ falsa in futuris dicuntur, in his habemus, ut ea fieri non possint: ut, si dicatur, Africanum Karthagine potiturum: & si verè dicatur de futuro, idque ita futurum sit, dicat esse necessarium. quæ est tota Diodori vobis inimica sententia.

Et enim si illud verè connectitur, Si oriente Canicula natus es, in mari non morieris: primumque, quod in connexo, Natus es oriente Canicula, necessarium est: (omnia enim veta in præteritis, necessaria sunt, ut Chryssippo placet, dissentienti à magistro Cleanthe, quia sunt immutabilia, nec in falsum è vero præterita possunt converti: si igitur quod primum in connexo est, necessarium est: fir etiam quod consequitur, necessarium: Quamquam hoc Chryssippo non videtur valere in omnibus. Sed tamen, si naturalis est causa, cur in mari Fabius non moriatur, in mari Fabius mori non potest.

Hoc loco Chryssippus æstuans falli sperat Chaldaeos, ceterosque divinos, neque eos infusos esse conjunctionibus, ut in sua percepta pronuntiant. Si quis natus est oriente Canicula, is in mari non morietur: sed potius ita dicant, Non & natus est quis oriente Canicula, & is in mari morietur. O licentiam jocularum! ne ipse incidat in Diodorum, docet Chaldaeos, quo pacto eos exponere percepta oporteat. Quæro enim, si Chaldaei ita loquantur, ut negationes infinitarum conjunctionum potius, quàm infinita connexa ponant: cur idem medici, cur geometræ, cur reliqui facere non possint? medicus in primis, quod erit ei perspectum in arte, non ita proponet: Si cui venæ sic moventur, is habet febrem: sed potius illo modo, Non ei venæ sic moventur, & febrem is non habet: itemque geometræ non ita dicent, In sphaera maximi orbis, medii inter se dividuntur: sed potius illo modo: Non & sunt in sphaera maximi orbis, & hi non medii inter se dividuntur.

Quid est, quod non possit isto modo ex connexo transferri ad conjunctionum negationem? & quidem aliis modis eadem

res

8. *Megarum.*] Est à Victorii editione. & accedit Pal. sec. in quo *Megarum*. nam ceteri *Megaricum*, quibus adhæret Turnebus. Græc. Plaque patet aliquam, etiam parvam varietatem Gruteri statutam inter Pal. sec. & editionem Victorii, quum hæc utraque non habeat eodem ordine. Idque verum est. Nam Victorius edidit *Megarum*, ut & Hervægius, idque voluit Gruterus. unde repetivi, ut jam lib. 14 Acad. Quæst. cap. 42. occurrit *Euclides Megareus*. Sed & uterque ille paulo ante edunt quæ quamque rem res consignantur. Gron. 9. *Stupidum esse Socratem dixit.*] Gulielmus adnotavit videri expungeuda, *Socratem dixit*, ut supervacua; uti revera suat. Gruterus.

10. *Quibusnam à perceptis artis &c.*] Sic meliores mss. neque aliter Victorius, Turnebus, Aldus. alii, *qualibet natura à perceptis*. Idem.

11. *Dicatur Africanum Karthagine potiturum.*] Rectè ita editi à Victorio, respondetque Pal. sec. castissimus liber. alii quidem *Karthagine*, sed non ita tam bonæ notæ. itaque videbit de suis Lambinus. Idem.

12. *Præterita possunt converti.*] Non habeo, quod arguam, si sic

vir doctissimus ediderit ex certa scriptorum exemplarium fide. Sed tamen injicit scrupulum Victorius, qui licet etiam nunc ita ediderit, tamen in notis ad librum vii ad Atticum, diserte hunc locum ex vetusto exemplari scribit ab se emendatum, ut legat *convertere*; ut solet id instar neutrius adhiberi. Itaque idem ex Victorio & MSS. etiam cap. 9 fecit Gruterus. sed tantum in notis. Mihi defunt iusta hic subsidia. Gronov.

13. *Ut in sua percepta pronuntiant.*] Unde hanc lætionem Gruteri? aut ipsam loquutionem? Omnes enim ante eum editi ut ita sua, & vere. Sed ne quid ineptie deesset, sustulit Londiniensis editor exhibere in sua præcepta, stulte ab atate Evandri revocans, quod notæ in editione Gryphiana jam deterruerunt. Idem.

14. *Non ei venæ sic moventur.*] Vulgata: *Non & eue venæ*, sed contra Pal. sec. Pith. Fabr. & Victorii editionem. nec ablundus Pal. tert. quart. in quibus, *Non enim venæ*. Gruter.

15. *In sphaera maximi orbis, medii &c.*] Secutus sum eosdem libros, nam e communis læctio: *Si in sphaera maximi orbis sunt, medii*. quidquid etiam in mox sequentibus mutavi; feci codicibus istem præsentibus. Idem.

res efferre possumus. Modò dixi, In sphaera maximi orbes, medii inter se dividuntur: possum dicere, In sphaera maximi orbes erunt; possum dicere, Quia in sphaera maximi orbes erunt. Multa genera sunt enuntiandi, nec ullum distortius, quam hoc, quo Chrysippus sperat Chaldros contentos Stoicorum causa fore. Illorum tamen nemo ita loquitur. majus est enim has contortiones orationis, quam signorum ortus, obitusque perdiscere.

9 Sed ad illam Diodori contentionem, quam *αὐτὸς διακρίων* appellat, revertamur: in qua quid valeat ¹⁶ id, quod fieri possit, anquiritur. Placet igitur Diodoro, id solum fieri posse, quod aut verum sit, aut verum futurum sit. Qui locus attingit hanc quaestionem, Nihil fieri, quod non necesse fuerit: & Quiddid fieri possit, id aut esse jam, aut futurum esse: nec magis commutari ex veris in falsa ea posse, quae futura sunt, quam ea, quae facta sunt: sed in factis immutabilitatem apparere, in futuris quibusdam quia non apparent, ¹⁷ ne inesse quidem videti: ut in eo, qui mortifero morbo utgeatur, verum sit, Hic morietur hoc morbo: at hoc idem si verè dicatur in eo, in quo vis morbi tanta non appareat, nihilo minus futurum sit. Ita fit, ut commutatio ex vero in falsum ne in futuro quidem ulla fieri possit. Nam, Morietur Scipio, talem vim habet, ut, quamquam de futuro dicitur, tamen ut id non possit converti in falsum. de homine enim dicitur, cui necesse est mori.

18 Sic si diceretur, Morietur noctu in cubiculo suo Scipio vi oppressus, verè diceretur. id enim fore diceretur, quod esset futurum: futurum autem fuisse, ex eo, quia factum est, intelligi debet. nec magis erat verum, Morietur Scipio, quam, Morietur illo modo: ¹⁸ nec minus necesse mori Scipionem, quam illo modo mori: nec magis immutabile est verum in falsum; Necatus est Scipio, quam, Necabitur Scipio: nec, cum hæc ita sint, est causa, cur Epicurus ¹⁹ fatum extimescat, & ab atomis petat præsidium, eaque de via deducat, & uno tempore suscipiat res duas inenodabiles: unam, ut sine causa fiat aliquid, ex quo existet, ut de nihilo quippiam fiat, quod nec ipsi, nec cuiquam physico placet: alteram, ut, cum duo individua per inanitatem ferantur, alterum è regione moveatur; alterum declinet.

19 Licet enim Epicuro, concedenti omne enuntiatum aut verum, aut falsum esse, non vereri, ne omnia fato fieri sit necesse: non enim ²⁰ æternis causis naturæ necessitate manantibus verum est id, quod ita enuntiat: Descendit in Academiam Carneades: nec tamen sine causis: sed interest inter causas fortuito antegressas, & inter causas cohærentes in se efficientiam naturalem. Ita & semper verum fuit, Morietur Epicurus, cum duo & septuaginta annos vixerit, Archonte Pitharato; neque tamen erant causæ fatales, cur ita accideret: sed quod ita accidisset, certè casurum, sicut cecidit, fuit.

20 Nec ii, qui dicunt immutabilia esse, quæ futura sint, nec posse ²¹ verum futurum converti in falsum, fati necessitatem confirmant, sed verborum vim interpretaantur. At, qui introducunt causarum seriem sempiternam, ii mentem hominis voluntate libera spoliata, necessitate fati devinciunt.

10 Sed hæc hætenus. Alia videamus. concludit enim Chrysippus hoc modo, Si est motus sine causa, non omnis euntiatio, quod *ἀξίωμα* dialectici appellant, aut vera, aut falsa

erit. causas enim efficientes quod non habebit, id nec verum, nec falsum erit. omnis autem enuntiatio, aut vera aut falsa est. motus ergo sine causa nullus est.

Quod si ita est, omnia, quæ fiunt, causis fiunt antegressis. ²² id si ita est, omnia fato fiunt. efficitur igitur, fato fieri, quæcumque fiunt. Hic primùm si mihi liceat assentiri Epicuro, & negare omnem enuntiationem aut veram esse, aut falsam: eam plagam potius accipiam, quam fato omnia fieri comprobem. illa enim sententia aliquid habet disputationis, hæc verò non est tolerabilis. itaque contendit omnes nervos Chrysippus, ut persuadeat, omne *ἀξίωμα* aut verum esse, aut falsum. Ut enim Epicurus veretur, ne, si hoc concesserit, concedendum sit, fato fieri, quæcumque fiunt: ²² (si enim alterutrum ex æternitate verum sit, esse id etiam certum; & si certum, etiam necessarium: ita & necessitatem, & fatum confirmari putat) sic Chrysippus metuit, ne, si non obtineat, omne, quod enuntietur, aut verum esse, ²³ aut falsum; non teneat, omnia fato fieri possint, & ex causis æternis rerum futurarum.

Sed Epicurus declinatione atomi vitari fati necessitatem ²² putat. Atque tertius quidam motus oritur extra pondus, & plagam, cum declinat atomus intervallo minimo. id appellat *ἐλαττωσις*. Quam declinationem sine causa fieri si minus verbis, re cogitur confiteri. non enim atomus ab atomo pulsa declinat. nam qui potest pelli alia ab alia, si gravitate feruntur ad perpendicularum corpora individua, rectis lineis, ut Epicuro placet? sequitur enim, ut, si alia ab alia nunquam de pellatur, ne contingat quidem alia aliam. ex quo efficitur, ut jam si sit atomus, eaque declinet, declinare sine causa.

Hanc rationem Epicurus induxit ob eam rem, quòd veritas ²³ est, ne, si semper atomus gravitate ferretur naturali, ac necessaria, nihil liberum nobis esset, cum ita moveretur animus, ut atomorum motu cogeretur. Hinc Democritus auctor atomorum accipere maluit, necessitate omnia fieri, quam à corporibus individuis naturales motus avellere. Acutius Carneades, qui docebat, posse Epicureos suam causam sine hac committentia declinatione defendere. nam cum doceret, esse posse quandam animi motum voluntarium, id fuit defendi melius, quam introducere declinationem, cujus præsertim causam reperire non possunt. quo defenso, facile Chrysippo possent resistere. Cum enim concessissent, motum nullum esse sine causa, non concederent, omnia, quæ fierent, fieri causis antecedentibus. voluntatis enim nostræ non esse causas externas, & antecedentes.

Communi igitur consuetudine sermonis abutimur, cum ²⁴ ita dicimus, velle aliquid quempiam aut nolle sine causa. ita enim dicimus, sine causa, ut dicamus, sine externa, & antecedenti causa, non sine aliqua. Ut cum vas inane dicimus, non ita loquimur, ut physici, quibus inane esse nihil placet: sed ita, ut, verbi causa, sine aqua, sine vino, sine oleo vas esse dicamus: sic, cum sine causa animum moveri dicimus, sine antecedente, & externa causa moveri, non omnino sine causa, dicimus. De ipsa atomo dici potest, cum per inane moveatur gravitate, & pondere, sine causa moveri, quia nulla causa accedat extrinsecus.

Rursus autem, ne omnes à physicis irridcamur, si dicamus, ²⁵ quidquam fieri sine causa, distinguendum est, & ita dicendum, ipsius individui hanc esse naturam, ut pondere & gra-

16. Id quod fieri possit anquiritur.] Sic Pitheæus, neque secus editio Victorii acque Turnebi, vulgata, inquirir. Grut.

17. Ne inesse quidem videti.] Lambini, eaque priores aliquot edidit. ne necesse quidem. Idem.

18. Nec minus mori necesse Scipionem.] Ita Pal. sec. & Fabricianus. editi; nec minus necesse est mori Scipioni. Gruter. Imo verbum istud substantivum nec est apud Victorium, nec apud Hervagium. Gronov.

19. Fatum extimescat.] Nihilo pejus Pal. sec. ac Pitheæus, perimescat. Gruter.

20. Æternis causis natura necessitate manantibus.] Sic restitui,

quum Gruterus non pro decora ipsius cura nescio qui permisisset irrepere mutantibus, omnino præter manum Tullii & statum matris. Gronov.

21. Verum futurum converti in falsum.] Pall. omn. & Pich. & publicati à Victorio convertere. Gruter.

22. Si enim alterutrum.] Denuo Victorius alterum utrum. Gronovius.

23. Aut falsum, non teneat, omnia fato fieri &c.] Secutus sum Victorianam, cum aperte sic exlaret in Palat. sec. vulgatis abest illud non teneat. Gruter.

gravitate moveatur, eamque ipsam esse causam, cur ita feratur. Similiter ad animorum motus voluntarios, non est requirenda externa causa. motus enim voluntarius eam naturam in se ipso continet, ut sit in nostra potestate, nobisque parcat: nec id sine causa. ejus enim rei causa, ipsa natura est.

26 Quod cum ita sit, quid est, cur non omnis pronuntiatio aut vera, aut falsa sit, nisi concesserimus fato fieri quæcumque fiant? quia futura vera, inquit, non possunt esse ea, quæ causas, cur futura sint, non habent. habeant igitur causas necessæ est, ut ea, quæ vera sunt, ita cum evenierint, fato evenerint. Confectum negotium, si quidem tibi concedendum est,

24 aut fato omnia fieri: aut quidquam posse fieri sine causa.

27 An aliter hæc enuntiatio vera esse non potest, Capiet Numantiam Scipio, nisi ex æternitate causa causam ferens hoc erit effectura? An hoc falsum potuisset esse, si esset sexcentis sæculis antè dictum? & si tum non esset vera hæc enuntiatio, Capiet Numantiam Scipio: ne illa quidem eversa vera est hæc enuntiatio, Capiet Numantiam Scipio. Potest igitur quidquam factum esse, quod non verum fuerit futurum esse. nam ut præterita ea vera dicimus, quorum superiore tempore vera fuerint instantia: sic futura, quorum conlequenti tempore vera erunt instantia, ea vera dicimus.

28 Nec si omne eventum aut verum, aut falsum est, sequitur illico esse causas immutabiles, easque æternas, quæ prohibeant quidquam fecus cadere, atque casurum sit. fortuita sunt causæ, quæ efficiant, ut verè dicantur, quæ ita dicuntur, Veniet Cato in senatum, non inclusæ in rerum natura, atque mundo. Et tamen tam est immutabile venturum, cum est verum; quàm venisse: nec ob eam causam fatum, aut necessitas extimescenda est. Etenim erit confiteri necesse, si hæc enuntiatio, Veniet in Tusculanum Hortensius, 26 verum non est: sequitur ut falsum sit. quorum isti neutrum volunt. quod fieri non potest. nec nos impedit illa ignava ratio, quæ dicitur. appellatur enim quidam à philosophis ἀρξὸς λόγῳ, cui si pareamus, 27 nihil omnino agamus in vita. Sic enim interrogant: Si fatum tibi est, ex hoc morbo convalescere; sive medicum adhibueris, sive non, convalesces.

29 Item, Si fatum tibi est, ex hoc morbo non convalescere: sive tu medicum adhibueris, sive non, non convalesces. & alterutrum fatum est. medicum ergo adhibere nihil attinet.

3 Rectè genus hoc interrogationis ignavum, atque iners nominatum est, quòd eadem ratione omnis è vita tolletur actio. Licet etiam immutare, 28 ut fati nomen ne adjungas, & eandem tamen teneas sententiam, hoc modo: Si ex æternitate verum hoc fuit, Ex isto morbo convalesces; sive adhibueris medicum, sive non, convalesces. Itemque, Si ex æternitate, hoc falsum fuit, Ex isto morbo non convalesces; sive adhibueris medicum, sive non adhibueris, non convalesces: deinde cetera.

30 Hæc ratio à Chryssippo reprehenditur. Quardam enim sunt, inquit, in rebus simplicia, quædam copulata. Simplex est, Morietur eo die Socrates. Huc, sive quid fecerit, sive non fecerit, finitus est moriendi dies. At si ita fatum sit, Nascetur

OEdipus Lajo: non poterit dici, sive fuerit Lajus cum muliere, sive non fuerit, copulata enim res est, & confatalis. sic enim appellat: quia ita fatum sit, & concubitum cum uxore Lajum, & ex ea OEdipum procreaturum, ut si esset dictum, Luctabitur Olympiis Milo: & referret aliquis: Ergo, 29 sive habuerit adversarium, sive non habuerit, luctabitur: erraret. est enim copulatum, Luctabitur, quia sine adversario nulla luctatio est. Omnes igitur istius generis captiones eodem modo refelluntur: Sive tu adhibueris medicum, sive non adhibueris, convalesces: captiosum. tam enim est fatale, medicum adhibere, quàm convalescere. hæc ut dixi, confatalis ille appellat.

Carneades hoc totum genus non probat, & 30 nimis inconsiderate concludit hanc rationem putabat. itaque premebat alio modo, nec ullam adhibebat ealumnam: cujus erat hæc conclusio. Si omnia antecedentibus causis sunt, omnia naturali colligatione confertè, contextequè sunt. quod si ita est, omnia necessitas efficit. Id si verum est, nihil est in nostra potestate. est autem aliquid in nostra potestate. Ac, si omnia fato sunt, omnia causis antecedentibus sunt. non igitur fato fiunt, quæcumque fiunt.

31 Hoc arctius adstringi ratio non potest. Nam si quis velit idem referre, atque ita dicere: Si omne futurum, ex æternitate verum est, ut ita certè eveniat, quemadmodum sit futurum, omnia necesse est colligatione naturali confertè, contextequè fieri: nihil dicat. multum enim differt, utrum causa naturalis ex æternitate, futura vera efficiat, an etiam sine æternitate naturali, futura quæ sint, ea vera esse possint intelligi. Itaque dicebat Carneades, ne Apollinem quidem futura posse dicere, nisi ea, quorum causas natura ita contineret, ut ea fieri necesse esset.

Quid enim spectans deus ipse diceret, Marcellum eum, qui iter consul fuit, in mari esse peritum? erat quidem hoc verum ex æternitate, sed causas id efficientes non habebat. ita ne præterita quidem ea, quorum nulla signa, tanquam vestigia, existarent, Apollini nota esse censebat: quo minus futura. causis enim efficientibus quamque rem cognitis, posse denique sciri, quid futurum esset. 32 ergo nec de Oedipode potuisset Apollinem prædicere, nullis in rerum natura causis præpositis, eum ab eo patrem interficere necesse esset: nec quidquam hujusmodi. Quocirca si stoicis, qui omnia fato fieri dicunt, consentaneum est hujusmodi oracula, ceteraque, quæ ad divinationem pertinent, comprobare: iis autem, qui, quæ futura sunt, ea vera esse ex æternitate dicunt, non idem dicendum est: vide, ne non eadem sit illorum causa, & Stoicorum. hi enim urgentur angustiùs; illorum ratio soluta, ac libera est.

Quòd si concedatur, nihil posse evenire, nisi causa antecedente: quid proficiatur, si ea causa non ex æternis causis apta ducatur? causa autem ea est, quæ id efficit, cujus est causa; ut vulnus, morbis; cruditas, morbi; ignis, ardoris. Itaque non sic causa intelligi debet, ut, quod cuique antecedit, id ei causa sit, sed quod cuique efficienter antecedit: nec, quòd in eam-pum descenderim, id fuisse causæ, cur pila luderem: nec He-

24. Aut fato omnia fieri, aut quidquam &c.] Lambinus amplius inserit, omnia que causas habeant cur fiant fieri, aut quidquam &c. sed non addit euss. ne an ex ingenio. nihil ejus profectò est in Pall. aut Gulielmianis, neque agnoscent meliores ullæ edd. Aldi, Victorii, Turnebi. itaque valeat. Crux.

25. Ne illa quidem eversa vera est &c.] Edidit istud Turnebus. inde sumpsit Lambinus, quamvis dissimulet. alius exulabat eversa; pro quo in Pal. sec. vera esset, in Pith. vera esse. Lambinus deinde legit, Cepit Numantiam: sed sic nulla editio, nulli scripti. Idem.

26. Verum non est, sequitur ut falsum sit.] Haud aliter Aldus, Turnebus, Victorius, firmatque Pal. sec. neque abeunt alii nostri quàm quod ii vera, item falsa. at Lambinus ingeniem verborum molem istis intermiscuit, proculdubio totam de suo, licet partem admittat. Idem.

27. Nihil omnino agamus in vita.] Sic Turn. Vict. item Pith. & sec. eam Aldus nihil est quòd omnino agamus in vita. Idem.

28. Ut fati nomen ne adjungas.] Habent Pal. sec. ac Pith. item editi à Vict. vulgg. non adjungas. Idem.

29. Sive habuerit adversarium, sive non habuerit.] Pal. sec. utrobique, adhibuerit. Idem.

30. Nimis inconsideratè.] Pal. sec. minus consideratè. non ineptè. Idem.

31. Hoc arctius adstringi ratio non potest.] Victorii editio sic habet, neque fecus Pal. ille sec. cujus bonitatem cum expertus fugrini etiam in aliis Tullii libris, delevi vulgarum hæc, neque adhuc Turnebiano, Hoc arctius adstringi ratione non potest; quod id reperissem in Pal. tert. ac quarto, non nimium castis codicibus; utpote conjecturis librorum sapientè violatis. Idem.

32. Ergo nec de Oedipode.] Coactus fui istud admittere, quod exsaret in Fabriciano, in Pall. omn. in edat. Victorina. publicati alii, Oedipo. Idem.

causam, causam interitus fuisse Trojanis, quod Alexandrum generit: nec Tyndareum Agamemnoni, quod Clytemnestram, hoc enim modo viator quoque bene vestitus 33 causa grassatori fuisse dicitur, cur ab eo spoliaretur.

15 Ex hoc genere illud est Ennii,

Utinam ne in nemore Pelio securibus

Casa, cecidisset abjegna ad terram trabes!

Liquit vel altius, Utinam ne in Pelio nata ulla umquam esset arbor: etiam supra, Utinam ne esset mons nullus Pelius: si similiterque superiora repentem regredi infinitè licet.

Neve 34 inde navis inchoanda exordium

Cepisset.

Quorum hæc præterita? quia sequitur illud,

Nam nunquam hera errans mea, domo esseret pedem,

Medea, animo agro, amore sacro fancia,

non ut ea res causam afferrent amoris.

16 Interesse autem ajunt, utrum ejusmodi quid sit, sine quo aliquid effici non possit, 35 an ejusmodi, quo aliquid effici necesse sit. Nulla igitur earum est causa, 36 quoniam nulla eam rem sua vi efficit, cujus dicitur causa: nec id, sine quo quippiam non fit, causa est: sed id, quod cum accessit, id, cujus causa est, efficit necessarid. nondum enim ulcerato serpentis morsu Philoëta, quæ causa in rerum natura continebatur, fore, ut is in insula Lemno lineretur: post autem causa fuit propior, & cum exitu junctior.

17 Ratio igitur eventus aperit causam. sed ex æternitate vera fuit hæc enuntiatio: 37 Relinquetur in insula Philoëtes: nec hoc ex vero in falsum poterat converti. necesse est enim in rebus contrariis duabus (contraria autem hoc loco ea dico, quorum alterum aliquid, alterum negat) ex his igitur necesse est, invito Epicuro, alterum verum esse, alterum falsum: ut, 38 Sauciabitur Philoëta, omnibus antè sæculis verum fuit: Non sauciabitur, falsum. Nisi fortè volumus Epicureorum opinionem sequi, qui tales enuntiationes nec veras, nec falsas esse dicunt: aut, cum id patet, illud tamen dicunt, quod est impudentius, veras esse ex contrariis disjunctiones: sed quæ in his enuntiatione essent, eorum neutrum esse verum.

38 O admirabilem licentiam, & miserabilem 39 inscientiam differendi! Si enim aliquid in-loquendo nec verum, nec falsum est, certè id verum non est. quod autem verum non est: qui potest non falsum esse? aut quod falsum non est, qui potest non verum esse? 40 Tenebitur id, quod à Chrylippo defenditur: Omnem enuntiationem aut veram, aut falsam esse, ratio ipsa cogit, & ex æternitate quædam vera esse, & ea non esse nexa causis æternis, & à facti necessitate esse libera.

17 Ac mihi quidem videtur, cum dux sententiæ fuissent veterum philosophorum, una eorum, qui censent omnia ita fato fieri, ut id factum vim necessitatis afferret, in qua sententia Democritus, Heraclitus, Empedocles, Aristoteles fuit: altera eorum, quibus viderentur sine ullo fato esse animorum motus voluntarii: Chrylippus, tanquam arbiter honorarius, 41 medium ferire voluisse: sed applicat se ad eos potius, qui necessitate motus animos liberaos volunt. Dum autem verbis utitur suis, delabitur in casus difficultates, ut necessitatem facti confirmet invitus.

40 Atque hoc, si placet, quale sit videamus in assensionibus,

quas prima oratione tractavi. eas enim veteres illi, quibus omnia fato fieri videbantur, vi effici, & necessitate dicebant. qui autem ab his dissentiebant, fato assensionibus liberabant, negabantque fato assensionibus adhibito, necessitatem ab his posse removeri: itaque ita differebant. si omnia fato sunt, omnia sunt causa antecedente: hoc, si appetitus; illa etiam, quæ appetitum sequuntur. ergo etiam assensionibus. At, si causa appetitus non est sita in nobis, ne ipse quidem appetitus est in nostra potestate. Quod si ita est, ne illa quidem, quæ appetitu efficiuntur, sunt sita in nobis. non sunt igitur neque assensionibus, neque actiones in nostra potestate. ex quo efficitur, ut nec laudationes iuste sint, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia. Quod cum vitiosum sit, probabiliter concludi putant, non 42 omnia fato fieri, quæcumque fiant.

Chrylippus autem cum & necessitatem improbaret, & nihil vellet sine præpositis causis evenire, causarum genera distinguit, ut & necessitatem effugiat, & reitineat factum. Causarum enim, inquit, alix sunt perfectæ, & principales: alix adjuvantes, & proximæ. Quamobrem cum dicimus, omnia fato fieri causis antecedentibus, non hoc intelligi volumus, causis perfectis, & principalibus, sed causis adjuvantibus, antecedentibus, & proximis. Itaque illi rationi, quam paulo antè conclusi, sic occurrit, si omnia fato fiant, sequi illud quidem, ut omnia causis fiant antepositis; verum non principalibus, & perfectis, sed adjuvantibus, & proximis. quæ si ipsæ non sint in nostra potestate, non sequitur, ut ne appetitus quidem sit in nostra potestate. at hoc sequeretur, si omnia perfectis, & principalibus causis fieri diceremus, ut cum hæc causæ non essent in nostra potestate, ne ille quidem esset in nostra potestate.

Quamobrem qui ita factum introducunt, ut necessitatem 42 adjungant, in eos valebit illa conclusio. qui autem causas antecedentes non dicunt perfectas, neque principales, in eos nihil valebit. quod enim dicantur assensionibus fieri causis antepositis, id quale sit, facile à se explicari putant. nam quamquam assensio non possit fieri nisi commota visio: tamen cum id visum proximam causam habeat, non principalem, hæc habet rationem (ut Chrylippus vult) quam dudum diximus, non ut illa quidem fieri possit nulla vi extrinsecus excitata, (necesse est enim assensionem visio commoveri) sed revertitur ad cylindrum, & ad turbinem suum, quæ moveri incipere; nisi pulsa, non possunt: id autem cum accidit, suaque natura, quod superest, & cylindrum volvi, & versari turbinem putant.

Ut igitur, inquit, qui protrusit cylindrum, dedit ei principium 19 motionis, volubilitatem autem non dedit: sic visum 43 obiectum imprimet illud quidem, & quasi signabit in animo suam speciem, sed assensio nostra erit in potestate: eaque, quemadmodum in cylindro dictum est, extrinsecus pulsa, quod reliquum est, suaque vi, & natura movebitur. Quod si aliqua res efficeretur sine causa antecedente, falsum esset, omnia fato fieri: sin omnibus, quæcumque fiunt, verisimile est causam antecedere; quid afferri poterit, cur non omnia fato fieri fatendum sit? modo intelligatur, quæ sit causarum distinctio, ac dissimilitudo.

Hæc

33. *Causa grassatori fuisse dicitur.*] Sic. Pal. sec. editio Victorii, dicitur, vulgè, diceretur. Grut.

34. *Inde navis inchoanda exordium Cap.*] Pall. tres. Pith. Fabr. inchoandi. quod probat Guelicmius; atque si *navis* poneretur accusandi casu *inchoanda*. supra etiam erat in Fabr. & Pith. *accidisset abjegna &c.* adeo ut videatur revocandum, *accidisset*. Idem.

35. *An ejusmodi quo aliquid.*] Publicati passim, *ejusmodi, cum quo*. sed præpositio non erat in Pal. sec. aut Victorianis. Idem.

36. *Quia nulla eam rem suavi &c.*] Haud aliter Ires Pall. & Fabricianus. nam Vict. & Turn. *eam rem suavi vi*. vulgè, *nullam rem &c.* Idem.

37. *Relinquetur in insula Phil.*] Alix edd. *insula Lemno*. sed id vocis abest & Pall. tribus & Pithæo, neque admittit Vict. Idem.

38. *Sauciabitur Philoëta.*] Editi alii *Philoëtes*. verum est in

Pall. in Pith. & Victorinis alterum. Idem.

39. *Inscentiam differendi.*] Habui à Pal. sec. Fabricianoque vulgata *inscentiam*. Idem.

40. *Tenebitur id.*] Fabricianus, *Tenebitur ergo id*, non otiosè. nui malinus igitur, quod erat in Pithæo. nam Pall. nihil abibant à vulgatis. Grut. Majus erat, si edidisset causam, cur legerit *ratio ipsa cogit*, & non *cogit*, quod est apud Victorium, luntam, Hervag. Gryphium. & sequi debui. Grut.

41. *Medium ferire voluisse.*] Est à Victorio, qui consulatur lib. 1 Var. lect. cap. 18. Pal. sec. *medium ferre voluisse*. tert. quart. *medium ferre voluit se*. vulgata, *medium se ferre voluisse*. Grut.

42. *Omnia fato fieri quæcumque fiant.*] Guelicmius auctoritate codicis Pithæani dicit, *quæcumque fiant*; cui aberat. habent tamen Pall. Idem.

- ⁴⁴ Hæc cum ita sint à Chryſippo explicata, ſi illi, qui negant aſſenſiones fato fieri, fateantur tamen eas non ſine viſo antecedente fieri; alia ratio eſt. ſed ſi concedunt antecire viſa, nec tamen fato fieri aſſenſiones, quòd proxima illa, & continens cauſa non moveat aſſenſionem: vide, ne idem dicant. neque enim Chryſippus concedens, aſſenſionis proximam, & continentem cauſam eſſe in viſo poſitam, ⁴⁴ neque eam cauſam ad aſſeniendum neceſſariam eſſe, conceder, ut, ⁴⁵ ſi omnia fato ſiant, omnia ſiant cauſis antecedentibus, & neceſſariis: itemque illi, qui ab hoc diſſentiunt, contententes non fieri aſſenſiones ſine præcurſione viſorum, dicent, ſi omnia fato fierent ejuſmodi, ut nihil fieret, niſi prægreſſione cauſæ, conſtitendum eſſe fato fieri omnia: ex quo facile intellectum eſt, quoniam utrique, patefacta, atque explicata ſententia ſua, ad eandem exitum veniant, verbis eos, non re diſſidere.
- ⁴⁵ Omninoque cum hæc ſit diſtinctio, ut quibusdam in rebus verè dici poſſit, cum hæ cauſæ antegreſſæ ſint, non eſſe in noſtra poteſtate, quin illa eveniant, quorum cauſæ fuerint. quibusdam autem in rebus, cauſis antegreſſis, in noſtra tamen eſſe poteſtate, ut aliud aliter eveniat; hanc diſtinctionem utrique approbant: ſed alteri conſent, quibus in rebus cum cauſæ antecceſſerint, ita, ut non ſit in noſtra poteſtate, ut aliter illa eveniant, illas fato fieri: quæ autem in noſtra poteſtate ſint, ⁴⁶ ab his fatum abeſſe.
- ^{20.} Hoc modo hanc cauſam diſceptari oportet, non ab atomis errantibus, & de via declinantibus præſidium petere. Declinat, inquit, atomus. Primum cur? ⁴⁷ aliam quandam vim

motus habebunt à Democrito impulſionis, quam plagam ille appellat: à te, Epicure, gravitatis, & ponderis. Quæ ergo nova cauſa in natura eſt, quæ declinet atomum? aut num fortiantur inter ſe, quæ declinet, quæ non? aut cur minimo declinent intervallo, majore non? aut cur declinent uno minimo, non declinent duobus, aut tribus? optare hoc quidem eſt, non diſputare.

Nam neque extrinſecus impulſam atomum loco moveri, ⁴⁷ & declinare dicis: neque in illo inani, per quod feratur atomus, quidquam fuiſſe cauſæ, cur ea non è regione ferretur: nec in ipſa atomo mutationis aliquid factum eſt, quamobrem naturalem ſui ponderis motum non teneret. Ita cum attuliſſet nullam cauſam, quæ iſtam declinationem efficeret: tamen aliquid ſibi dicere videtur; cum id dicat, quod omnium mentes aſpernentur, ac reſpuant.

Nec verò quiſquam magis confirmare mihi videtur non ⁴⁸ modò fatum, verum etiam neceſſitatem, & vim omnium rerum, ſuſtulſiſſeque motus animi voluntarios, quàm hic, qui aliter obſistere fato fateatur ſe non potuiſſe, niſi ad has commenticias declinationes conſuſiſſet. nam, ut eſſent atomi, quas quidem eſſe, mihi probari nullo modo poteſt: tamen declinationes iſtæ namquam explicarentur. nam ſi atomis, ut gravitate ferantur, tributum eſt neceſſitate naturæ, quòd omne pondus nulla re impediende moveatur, & feratur neceſſe eſt: illud quoque neceſſe eſt, declinare quibusdam atomis, vel, ſi voluit, omnibus naturaliter.

Multi defunt.

^{43.} Non ſunt viſo antecedente.] Lambinus contra omnes edd. miſſ. que noſtros delet non. Grut.

^{44.} Neque eam cauſam ad aſſeniendum.] Idem invitiſſimè ferè libris ejuſ, inuſiſſimèque priorum vocem neque; ſecutus editionem Turnebi. Idem.

^{45.} Si omnia fato ſiant.] Hoc voluit opinor Gruterus, etſi in ejus editione exhibeatur ſi omnino, ſequentibus etiam Londinien-

ſibus, contra omnes priores editiones & rei ſenſum. Gronov.

^{46.} Ab his fatum abeſſe.] Lambinus poſt hæc alteriſſimum poſuit, tanquam aliquid neceſſario abeſſet. Carriquoque libro I. Emendationum cap. 13. heic quoddam fragmentum reponere conatur, ſed avi non fuit. ipſe videatur. Gruter.

^{47.} Aliam quandam vim &c.] Vulgati, aliam enim quandam. ſed præter Pal. ſec. Fabr. & editos à Victorio. Idem.

M. TULLII CICERONIS

DE

L E G I B U S,

LIBER PRIMUS.

A T T I C U S.

LUCUS quidem ille, & hæc Arpinatium quercus agnoſcitur, ſæpe à me lectus in Mario. Si manet illa quercus, hæc eſt proſectio. etenim eſt ſanè vetus. **Q**UINIVS. Manet verò, Attice noſter, & ſemper manebit. fata eſt enim ingenio. Nullius autem agricolæ cultu ſtirps tam diuturna, quàm poeæ verſu ſeminari poieſt. **A**tt. Quo tandem modo, Quinie? aut quale eſt iſtuc, quod poeæ ferunt? mihi enim videris, fratrem laudando, ſuſſragari tibi.

Q Sit ita ſanè. Verum tamen, dum Latine loquentur litteræ, quercus huic loco non deerit, quæ Mariana dicatur: eaque, ut ait Scævola de fratris mei Mario,

Cauſæ ſæclis innumerabilibus.

Niſi fortè Athenæ tuæ ſempiternam in arce oleam tenere poterunt, aut, quòd Homericus Ulyſſes Deli ſe proceram, & teneram palmam vidiffe dixit, hodie monſtrant eandem:

multaque alia multis locis diutiùs commemorarione manent, quæ natura ſtare poterunt. Quare glandifera illa quercus, ex qua olim evolavit

Nuntia ſulva Jovis, miranda viſa figura,
nunc ſit hæc. ſed cum eam rempeſtas, vetuſtate conſumpſerit, tamen erit hiſ in locis quercus, quam Marianam quercum vocent.

Att. Non dubito id quidem: ſed hoc jam non ex te, Quinie, quæro, verum ex ipſo poeæ, tuine verſus hanc quercum ſeverint, ita factum de Mario, ut ſcribis, acceperis. **M**arcus. Reſpondebo tibi equidem, ſed non antè, quàm mihi tu ipſe reſponderis, Attice. certè, non longè à tuis adibus inambulans, poſt exceſſum ſuum Romulus Proculo Julio dixerit, ſe deum eſſe, & Quirinum vocari, remplumque ſibi dedicari in eo loco juſſerit: & Athenis non longè item à tua illa antiqua domo, Orithyam Aquilo ſuſtulerit: ſic enim eſt traditum.

Att.

^{1.} Tempus quercus fuit.] Pal. quartus, neceſſaſue. nec videtur tenerarium. Gruter.

^{2.} A ſi factum de Mario, ut ſcribis, acceperis.] Ferè ma-

gis placet, quod in Pal. quarto. & Fabriciano, ut ſcripsit aſſerit. Idem.

^{3.} Et Athenis, non longè item à tua &c.] Ita Albi editio vetus. ju-

4. Att. Quorsum tandem, aut cur ista quaris? M. Nihil sanè, nisi ne quibus diligenter inquiras in ea, quæ isto modo memorata sunt prodita. Att. Atqui multa quæruntur in Mario, sicutane, an vera sint: & à nonnullis, quod & in recenti memoria, & in Aspinati homine, vel severitas à te postulatur. M. Et me, hercule, ego cupio non mendacem putari: sed tamen nonnulli isti, Tite, faciunt imperite, 7 qui in isto periculo non ut à poeta, sed ut à teste, veritatem exigant. nec dubito, quin idem, & cum Egeria collocutum Numam, & ab aquila Tarquinio apicem impostum putent. Q. Intellico, te, frater, alias in historia leges observandas putare, alias in poemate.

5. M. Quippe cum in illa ad veritatem, Quinte, referantur, in hoc ad delectationem pleraque. quamquam & apud Herodotum, patrem historiarum, & apud Theopompum sunt innumera fabulæ. Att. Teneo quam optabam occasionem, neque omitam. M. Quam tandem, Tite? Att. Postulatur à te jamdiu, vel flagitatur potius historia. sic enim putant, te illam tractante, effici posse, ut in hoc etiam genere Græciæ nihil cedamus. Atque, ut audias, quid ego ipse sentiam, non solum mihi videris eorum studiosi, qui litteris delectantur, sed etiam patriæ debere hoc munus; ut ea, quæ salva per te est, per te eundem sit ornata. abest enim historia litteris nostris, ut & ipse intelligo, & ex te persæpe audio. potes autem tu profectò satisfacere in ea, quippe cum sit opus, ut tibi quidem videri solet, unum hoc oratorium maxime.

6. Quamobrem aggredere, quosumus, & sume ad hanc rem tempus, quæ est à nostris hominibus adhuc aut ignorata, aut relicta. Nam post annales pontificum maximorum, quibus nihil potest esse jucundius: si aut ad Fabium, aut ad eum, qui

tibi semper in ore est, Catonem, aut ad Pisonem, aut ad Fannium, aut ad Vennonium venias: quamquam ex his alius alio plus habet virum, tamen quid tam exile, quam isti omnes? Fannii quod ætate conjunctus Antipater paulo inflavit vehementius, habuitque vires agrestes ille quidem, atque horridas, sine nitore, ac palæstra, sed tamen admodum reliquos potuit, ut accuratius scriberent. Ecce autem successere huic Gellii, Clodius, Asellio, nihil ad Cælium, sed potius ad antiquorum languorem, etque incertiam.

Nam quid Atium numerem? cuius loquacitas habet aliquid argutiarum. nec id tamen ex illa erudita Græcorum copia, sed ex librariolis Latinis: in orationibus autem multis & ineptus, ad summam impudentiam. Sisenæ, ejus amicus, omnes adhuc nostros scriptores, nisi qui sorte nondum ediderunt, de quibus existimare non possumus, facile superavit. Is tamen neque orator in numero vestro unquam est habitus, & in historia puerile quiddam confectatur: ut unum Clitarchum, neque præterea quemquam, de Græcis legisse videatur: eum tamen velle duntaxat imitari: quæ si assequi posset, aliquantum ab optimo tamen abesset. Quare tuum est munus: hoc à te expectatur: nisi quid Quinto videatur fecus.

Q. Mihi verò nihil: & sæpe de isto colloqui sumus. sed quædam inter nos parva dissenso. Att. Quæ tandem? Q. A quibus temporibus scribendi capiat exordium. ego enim ab ultimis censeo, quoniam illa sic scripta sunt, ut ne legantur quidem: ipse autem æqualem ætatis suæ memoriam deponit: ut ea complectatur, quibus ipse interfuit. Att. Ego verò huic potius assentior. sunt enim maximæ res in hac memoria, atque ætate nostra: tum autem hominis amicissimi;

Cn. Pom-

junioris enim, & verumne sit Athenis, non &c. quomodo & Victoriana; accessitque proximè Pal. tert. in quo; & verumne sit an it non longe &c. nam quartus; justis. ne sit alius non longe. cui quarto deinceps magis fere attendendum, quam tertio; quamvis aliquo in sit non magne rei. quippe tertius idem est, quem superioribus aliquo libris citavi laude cum exigua. at quartus iste nihil habet nisi liberos de Legibus, sed scriptura antiquiore; quamquam papyraceus. Erat in Gulielmii Fabr. τὸ νεώτερον, ut ipsemet vocat, & verum ne sit at it. in S. Victoris & Pithæano. & verum ne sit Athenis. Grut.

4. Nimis diligenter inquiras. Ita Turnebii miss. representaratque antea editio Victorii. vulgata, inquiras. Pal. quart. nihil illius verbi habet; & quam magis examino, tam id minus heic requiritur. belle subaudiatur. Idem.

5. Vel severitas à te postulatur. Non aliter Pal. quart. & Turnebianus, & S. Victoris; neque nimium abutur Pithæanus, aut Fabricianus. vulgata prius lectio, sed veritas à te postulatur. quæ ferenda non est; cum præcesserit, sitta. ad eam enim vocem est responsio Ciceronis, non ad veritatem, ut Turnebus aliique arbitrantur. Allusitque forte ad illud Terentii:

Tristis severitas inest in vultu, atque in verbis fides. Idem.

6. Et, mehercule ego cupio &c. Ita Pall. nostri. Victorius transposuit pronomen: Et hercule ego me cupio. publicata passim, & mehercule ego me cupio. Idem.

7. Qui in isto periculo. Non potui recedere à scriptura librorum nostrorum quinque. nam & Victorius, quantus vir? contra antiquos proculdubio suos, adhæsit vulgato, isto opusculo. de nostro, variè litigant Cujacius lib. v. observat. cap. 25. & Hotomanus lib. 11. i. Observat. cap. 20. qui consuluntur. Gruter. Merebatur in hoc confesso etiam sententiæ dicendæ locum Jos. Scaliger, in Aufonianis lectionibus hoc tangens lib. 1. cap. 3. Gronov.

8. Non ut à poeta, sed ut à teste veritatem exigant. Hotomanus locum variè corrigi. mihi sufficit indicasse, reperiri in Pal. quarto; ut à teste examinantur. quomodo item fuit in Fabriciano, sed is item addidit vocem, veritatem. si quis asseverarit, illud veritatem exigant, esse ab interprete, rei facile accesserim. Gruter.

9. Quibus nihil potest esse jucundius. Sic & libri nostri omnes. Victorius vulgavit, nudius. Lambino placebat jejunius, aut junaidius. Gulielmii sargebat jejunius. Gruter. Et hoc postremum traheret quoque Ger. Jo. Vossium in principio operis de Historicis Latinis, est explicacionem quoque vulgatæ lectionis non poterat omittere. Gronov.

10. Atque horridas sine nitore. Pal. quart. atque rudis. Gruteris.

11. Successere huic Gellius, Clodius, Asellio. Monuit Mercerus

ad Nonium ita emendasse Passeratium. & verò hujus mentio apud nostrum lib. 1. de Divinat. caput 26. Gulielmii, quod invenisset in suis Belli (quomodo & edidit Victorius, & restat item in Pal. quarto) adnotarat Gellii, ut de duobus sermo fuerit. Gruter. Id potuit utique videre Ger. Jo. Vossius, qui citati libri pag. 34. scribit se ita legendum censere. Certe quum MSSi omnino requirant & significant pluralen numerum, ego quidem sic putavi edendum. Gronov.

12. Quid Atium numerem. Pal. tert. Acrum. quart. Acim. Paulus Manutius publicavit Acrum, accessitque Sigonio, aut manri legendum Macrum, ut intelligatur C. Licinius Maer. At Turnebus monuit Atii mentionem factam Tullio in Bruto, laudatumque eundem à Festo, in verbo Metelli. Gruter. Ger. Jo. Vossius quoque Macrum tuetur cap. 10. lib. 1. de Historicis Latin. ubi tacite Turnebum refutat, quum licet Accius scripserit annales, tamen eos scripserit versu, non prosa, quum Cicero nunc agat de illis, qui prosa scripserunt. Tum quia temporum ratio refragatur, quum is dicatur mox Sisenæ amicus, quod esse Accius ille non potuit. Quod satis miror; quum ipse initio capituli ejus ex Vellejo ostendat Numantino bello historiarum auctorem jam tum Sisenam fuisse juvenem; & capite 7. colligat Accium xxx. annorum fuisse anno urbis 106. xiv, quæ in Hispaniis cæperit bellum Numantinum. Sed postea filius ejus Isaacus in notis ad Catullum pag. 339. Acrum retinet, vocatque Acrum Historicum; sed quum ille sit, & quem judicet, ne verbo quidem indicat, ut neque Datium ipsum, quum tamen citans ineptus. Datio summa impudentia, sibi necat sic et vetustissimis suis membranis retinuisse locum Ciceronis, qui pessime & sine ullo sensu vulgo legebatur, quum tamen dicat nihil, quin ex Gruteri nota pateat fuisse satis cognitum. Utique Datio summa impudentia sic exhibuit & Lucas Antonius Juntas & Hervægius. Gronov.

13. Erudita Græcorum copia. Pal. quart. Græchorum. quod nonnullis forte dignum examine. Gruter.

14. Multus & ineptus ad summam impudentiam. Sic Aldus senior. nam filius Paulus, ineptus, datio summa impudentia. Victorius sine dubio representavit quod invenit in antiquis suis; nempe, multus ineptus, datio summa impudentiam, quomodo item est in S. Victoris, & in Pithæano, nisi quod hic datio. Pall. aliorumque varietates, producere taceret: satis est adlevisse libri nostri orat. Idem.

15. Capiat exordium. Est ab nostris omnibus, neque aliter Victorii editio. atque, capiatur. Idem.

16. Ut ne legantur quidem. Temera ex editione Gruteri ne exciderat. Et hanc tamen perveritatem imitatur Londiniensis & Basileensis. Gronov.

Cn. Pompeji, laudes illustrabit. ¹⁷ ineuret etiam in illummet memorabilem annum suum. quæ ab isto malo prædicari, quàm ut ajunt, de Remo, & Romulo. M. Intellego equidem à me istum laborem jamdiu postulavi, Attice: quem non recusarem, si mihi illum tribueretur vacuum tempus, & liberum. neque enim occupata opera, neque impedito animo, res tanta suscipi potest. utrumque opus est, & cura vacare, & negotio.

• Att. Quid? ad cetera (quæ scripsisti plura, quàm quisquam è nostris) quod tibi tandem tempus vacuum fuit concessum? M. Subsciva quædam tempora incurunt, quæ ego perire non patior: ut siqui dies ad rusticandum dati sunt, ad eorum numerum accommodentur, quæ scribimus. Historia verò nec institui potest, nisi præparato otio; nec exiguo tempore absolvi: & ego animi pendere soleo, cum semel quid oritur, traduco aliud; neque tam facile interrupta contexto, quàm absolvo instituta.

15. Att. Legationem aliquam ¹⁸ nimirum oratio ista postulat, aut ejusmodi quampiam ¹⁹ cessionem liberam, atque otiosam. M. Ego verò ætatis potius vacationi confidebam, cum præsertim non recusarem, quo minus more patrio sedens in solio consulenticus responderem, ²⁰ senectutisque non ineritis grato, atque honesto fungerer munere. ²¹ sic enim mihi liceret & isti rei, quam desideras, & multis uberioribus, atque majoribus, operæ, quantum vellem, dare.

4. Att. At qui vereor, ne istam causam nemo noscat: tibi que semper dicendum sit, & eo magis, quòd te ipse mutasti, & aliud dicendi instituisti genus: ut quemadmodum Roscius, familiaris tuus, in senectute ²² numeros in cantu cecinerat, ipsaque tardiores fecerat tibias: sic tu à contentionibus, quibus summis uti solebas, quotidie relaxes aliquid, ²³ ut jam oratio tua non multum à philosophorum lenitate absit. quod sustinere cum vel summa senectus posse videatur, nullam tibi à causis vacationem video dari.

12. Q. ²⁴ At mehercule ego arbitraber posse id populo nostro probari, si te ad jus respondendum dedisses. quānobrem, cum placebit, experiendum tibi censco. M. Id, siquidem, Quinte, nullum esset in experiendo periculum. sed vereor, ne, dum minuere velim laborem, augeam, atque ad illam causam operam, ad quam ego nunquam, nisi paratus, &

meditatus accedo, adjungatur hæc juris interpretatio, quæ non tam mihi molesta sit propter laborem, quàm quòd dicendi cogitationem auferat, sine qua ad nullam majorem umquam causam sum ausus accedere.

Att. Quin igitur ista ipsa explicas nobis his subscivis, ut ¹ ais, temporibus, & conscribis de jure civili subtilius, quàm ceteri? Nam à primo tempore ataris juri studere te memini, cum ipse etiam ad Scævolum ventirarem: neque umquam mihi visus es ita te ad dicendum dedisse, ut jus civile contemneres. M. ²⁵ In longum sermonem me vocas, Attice: quem tamen, nisi Quintus aliud quid nos agere mavult, suscipiam: &, quoniam vacui sumus, dicam. Q. Ego verò libenter audierim. quid enim agam potius? aut in quo melius liane consumam diem?

M. Quin igitur ad illa spatia nostra, sedesque pergimus? ¹⁴ ubi, cum satis erit deambularum, requiescemus. nec profectò nobis delectatio deerit aliud ex alio quærentibus. Att. Nos verò: & hac quidem adire, si placet, per ripam & nurban. Sed jam ordire explicare, quæso, de jure civili quid sentias. M. ²⁶ Egone? summos fuisse in civitate nostra viros, qui id interpretati populo, & responditare soliti sint: sed eos magna profectos, in parvis esse versatos. Quid enim est tantum, quantum jus civitatis? quid autem ram exiguum, quàm est munus hoc eorum, qui consuluntur, ²⁷ quamquam est populo necessarium? nec verò eos, qui ei muneri præfuerunt, universi juris expertes fuisse existimo, sed hoc civile quod vocant, eatenus exercecurt, ²⁸ quoad populum præstare voluerunt. ²⁹ Id autem incognitum est, minusque in usu necessarium. Quānobrem quòd me vocas? aut quid hortaris? ut libellos consciam de stillicidioribus, ³⁰ ac de parietum jure? aut ut stipulationum, & judiciorum formulas componam? quæ & scripta sunt à multis diligentibus, & sunt humiliora, quàm illa, quæ à vobis expectari puto.

Att. Atqui, si quæres, ego quid expectem: quoniam scriptum est à te de optimo reipublicæ statu, consequens esse ¹⁵ videtur, ut scribas tu idem de legibus. sic enim fecisse video Platonem illum tuum, quem tu admiraris, quem omnibus anteponis, quem maxime diligis. M. Visne igitur, ut ille ³¹ Crete cum Clinia, & cum Lacedæmonio Megillo, æstivo, quemadmodum describit, die, in cupressetis Quosiorum, & spa-

17. *Incurret etiam in illummet memorabilem &c.*] Est à conjectura Turnebi, cum in ill. passim haberent *illum & memor* &c. ideoque locum alterisco insigniisset Victorius. *Gruter.*

18. *Nimirum ista oratio postulat.*] Victoriana, *nimirum historia postulat.* male, & præter edd. omnes, nostrosque scriptos quinque. *ut tua verba, inquit, audio, & legationem aliquam requirit.* Hotomannus lib. vi observ. capit. 8 emendabat, *ista opera.* Idem.

19. *Cessionem liberam.*] Adhæsimus libris pluteariis, in quibus hæc scriptura; de qua consulatur Turnebus. alii ediderunt *cessionem.* Lambinus, secutus Cujacii conjecturam, reposuit *cessionem;* quem impugnat Hotomannus, emendatque *secessionem.* Idem.

20. *Senectutisque non ineritis grato &c.*] Haud absurde Pal. quart. *senectutisque meritis grato &c.* sed nihil tamen putarim mutandum. Idem.

21. *Sic enim mihi liceret &c. quantum vellem dare.*] Idem codex: *sic enim veri liceret &c. quantum vultemus.* aliquid latet in illo veri. Idem.

22. *Numeros in cantu cecinerat.*] Est à Victorii & Turnebi editis, neq. aliter nostrum quinque. Aldus senior, *cediderat,* quod plerique receperunt in contextum, & lita secunda mutata in a. Lambinus heic, more suo, multa in terjeit à scriptis aliena. Idem.

23. *Ut jam oratio tua.*] Fabricianus *utinam,* unde facit Gulielmus, *uti jam.* Idem.

24. *At mehercule ego arbitraber.*] Pal. quart. *At ne ego hercule;* ut videatur referribendum: *At me ego hercule arb.* Idem.

25. *In longum sermonem me vocas.*] Vulgata *revocat,* sed nostra est à Pal. quart. & S. Victoris; neque aliter Victorina aut Turnebiana. Idem.

26. *Ego ne? summos fuisse &c.*] Sic Pal. quart. S. Victoris & Pith. neque aliter Victorius aut Turnebus. vulgata: *Ego memini summos &c.* quam tuctur Micliæel Brutus tanquam alteram portionem. Idem.

27. *Quamquam est populo necessarium.*] Admissi conjeçturam Gul-

Canteri, quæ conjectura non erit, si grandioribus literis exaretur publicatum quæ: notaret enim id vocis bis reponendum. Turnebus conjeçit *quam est &c.* non inepte. sed alterum est appositum magis. videatur ipse Canterus lib. v Var. lect. cap. 10. ne quis autemet, scripturam hanc natam è capite Lambini; quemadmodum præ fert. Victorius edidit *Q. Atqui est populo &c.* Idem.

28. *Quoad populum præstare voluerunt.*] Est à mss. nostris melioribus, probavitque Turnebus: *cui vulgo, populo.* Idem.

29. *Id autem incognitum est, minusque in usu necessarium.*] Est hæc quidem lectio vulgata, sed non etiam vera: quod vel arguit diversitas scripturarum. hæret quidem in Pall. nostris; sed S. Victoria codex expressit tantum; *id autem incogniti est, in usu necessarium;* quod & è suo produxit probavitque Turnebus. etsi non neget esse qui legant, *id autem cognitum est, in usu necessarium.* Victorius publicavit, *id autem incognitum est, in usu necessarium.* Aldus Nepos, *id autem incognitum est minus necessarium.* Adolescens sinxeram: *id autem incognitum, est minus minusque in usu necessarium.* ut exiderit minus ob repetitionem. *inusu* autem vox prisca, pro eo quo quis non utitur. poterat etiam, *id autem incognitum minus in usu necessarium.* Idem.

30. *Ac de parietum jure.*] Scriptura nescio an sana sit. nam Fabricii membranæ, *parietum,* aut tale quid. Pal. quart. *parietum,* vel simile. notat Gulielmus ad oram Fabr. legi *par.* unde conjeçit *parietum.* ego malim *parietum.* hoc ideo, quod ubi habemus in Oratione pro Murena cap. 10. *ille tenet & se it ubi bosium copia; tu ut aqua pluvia arceantur;* existet apud Quintilianum, laudatorem illius sententia, *aqua pluvia arceantur.* quod quis non videt mutandum in *pariantur.* Idem.

31. *Crete cum Clinia.*] Non potui dubitare, quin sic ederem, secutus ordinem vocum, prout est in MSS. non ut Turnebus eum *Crete Clin.* Nec video cur Gruterus & omnes alii tenerint *Crete cum Cl.* quam id quod sequor accuratissimus ille Victorius jam exhibuerit, & exigat utique Plato. *Gronov.*

spatis silvestribus, crebrò insitens, interdum acquiescens, de institutis rerum publicarum, ac de optimis legibus disputat: sic nos inter has procerissimas populos, in viridi, opacaeque ripa inambulantem, tum autem residentes, quarum iisdem de rebus aliquid uberius, quam forensis usus desiderat?

18 Att. Ego verò ista audire cupio. M. Quid ait Quintus?

Q. Nulla de re magis. M. Et rectè quidem. nam sic habetote, nullo in genere ³² disputandi magis honestè patefieri, quid sit homini triburum natura, quamiam vim rerum optimarum mens humana contincat, cujus muneris colendi, efficiendique causa nati, & in lucem editi sumus, quæ sit conjunctio hominum, quæ naturalis societas inter ipsos. his enim explicaris, fons legum, & juris inveniri potest.

17 Att. Non ergo à prætoris edito, ut plerique nunc, neque à xxi tabulis, ut superiores, sed penitus ex intima philosophia hauriendam juris disciplinam putas. M. Non enim id querimus hoc sermone, Pomponi, quemadmodum caveamus in jure, aut quid de quaque consultatione respondeamus. Si ista res magna, sicut est: quæ quondam à multis claris viris, nunc ab uno summa auctoritate, & scientia sustinetur: ³³ sed nobis ita complectenda in hac disputatione tota causa universi juris est, ac legum; ut hoc, civile quod dicimus, in partem quandam, & angustum locum concludatur naturæ. natura enim juris explicata est nobis, eaque ab hominis repetenda natura: consideranda leges, quibus civitates regi debeant: tum hæc tractanda, quæ composita sunt, & descripta, jura, & jussa populorum, in quibus ne nostri quidem populi latebunt, quæ vocantur jura civilia.

6 Q. Alè verò, & ut oportet, à capite, frater, repetis quod querimus: & qui aliter jus civile tradunt, non tam iustitiam, quam litigandi tradunt vias. M. Non est ita, Quinte: ac potius ignorantia juris litigiosa est, quam scientia. Sed hæc posterius. Nunc juris principia videamus. Igitur doctissimis viris proficisci placuit à lege: haud scio an rectè, si modò, ut iidem definiunt, Lex est ratio summa, insita in natura, quæ jubet ea, quæ facienda sunt, prohibetque contraria. Eadem ratio cum est in hominis mente ³⁴ confirmata, & confecta, lex est.

19 Itaque arbitrantur, prudentiam esse legem, cujus ea vis sit, ut rectè facere jubeat, vetet delinquere: eamque rem illi Græco putant nomine, à suum cuique tribuendo appellatam: ego nostro à legendo. nam ut illi aquiratis, sic nos delectus vim in lege ponimus, & proprium tamen utrumque legis est. Quod si ita rectè dicitur, ut mihi quidem plerumque videri solet: à lege ducendum est juris exordium. ea est enim naturæ vis: ³⁵ ea mens, ratioque prudentis: ea jure, atque injuriæ regula. Sed quoniam in populari ratione omnis nostra versatur oratio, populariter interdum loqui necesse erit, & eam legem, quæ scripto sancit quod vult, aut jubendo, aut vetando, ut vulgus, appellare. Constituendi verò juris ab illa summa lege capiamus exordium, quæ faculis omnibus antè nata est, quam scripta lex ulla, aut quam omnino civitas constituta.

Q. Commodius verò, & ³⁶ ad rationem instituti sermonis sapientius. M. Visne ergo, ipsius juris ortum à fonte repetamus? quo invento, non erit dubium, quò sint hæc referenda, quæ querimus. Q. Ego verò ita faciendum esse censeo. Att. Me quoque adscribitis fratris sententiæ. M. Quoniam igitur ejus reipublicæ, quam optimam esse docuit in illis sex libris Scipio, tenendus est nobis, & servandus status, omnesque leges ad commodandam ad illud civitatis genus, serendi etiam mores, nec scriptis omnia faciendia: repetam stirpem juris à natura, qua duce est nobis omnis disputatione explicanda. Att. Rectissimè: & quidem ista dice errari nullo pacto potest.

M. Dasne igitur hoc nobis, Pomponi, (nam Quinti novi 7 sententiam) de deorum immortalium vi, natura, ratione, potestate, mente, numine, sive quod est aliud verbum, quo plinius significem quod volo, ³⁷ naturam omnem regi? nam si hoc non probas, ab eo nobis causa ordiendae est potissimum. Att. Do sanè, si postulas. etenim propter hunc concentum avium, strepitumque fluminum, non vereor, condiscipulorum nequis exaudiat. M. Atqui cavendum est. solent enim, id quod vitorum bonorum est, admodum irasci. nec verò ferent, si audierint, te primum caput libri optimi prodidisse: in quo scripsit, *Nihil curare deum, nec sui, nec alieni.*

Att. Perge, quæso, nam id, quod tibi concessi, quorsum ³⁸ pertineat expecto. M. Non faciam longius. huc enim pertinet. Animal hoc providum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilii, quem vocamus Hominem, præclara quadam conditione generatum esse à supremo Deo. solum est enim ex tot animantium generibus, atque naturis, particeps rationis, & cogitationis, cum cetera sint omnia expertia. Quid est autem non dicam in homine, sed in omni cælo, atque terra, ratione divinius? quæ cum adolevit, atque perfecta est, nominatur ritè Sapientia.

Est igitur, quoniam nihil est ratione melius, eaque & in ³⁹ homine, & in deo: prima homini cum deo rationis societas. Inter quos autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio communis est. Quæ cum sit lex, ⁴⁰ lege quoque consociati homines cum diis putandi sumus. Inter quos potè est communio legis, inter eos communio juris est. Quibus autem hæc sunt inter eos communia, & civitatis ejusdem habendi sunt. Si verò iisdem imperiis, & potestatibus parent: multo etiam magis parent huic cælesti descriptioni, mentique divinæ, & præpotenti deo. ut jam universus hic mundus, una civitas communis deorum, atque hominum, existimanda: & quòd in civitatibus ratione quadam, de qua dicitur idoneo loco, ⁴¹ agnationibus familiarum distinguuntur status, id in rerum natura tanto est magnificentius, tantoque præclarior, ut homines deorum agnatione, & gente teneantur.

Nam cum de natura omni queritur (& ⁴² nimirum ita sunt ut disputantur) perpetuis cursibus, conversationibus cælestibus existisse quandam maturitatem serendi generis humani. ⁴³ quod sparsum in terras, atque satum, divino auctum sit animorum munere. ⁴⁴ cumque alia quibus cohærent homines, è mortali genere sumpserint, quæ fragilia

32. *Disputandi magis honestè patefieri.* Malui istud ut erat in Pal. tert. & Fabr. quam *honestè*, ut Aldi vetus editio. nam Victorii, ac Turnebi, *disputando honestè patefieri*, quomodo & liber S. Victoris. Gruter.

33. *Sed nobis ita complectenda.* Ita Aldus Nepos, neque aliter Victoriana, nisi quod non habeat *ita*. olim edita, sed *notis ista complectenda*. Idem.

34. *Confirmata & confecta.* Conjecit Gulielmius *confirmata*. necio an verè. Idem.

35. *Ea mens ratioque prudentis.* Non infubidè Pal. quartus, *prudentia*. Idem.

36. *Ad rationem instituti sermonis sapientius.* Victorii & Turn. ac Lamb. edd. *aprius*. nostri mss. nihil recedunt à vulgata. Idem.

37. *Naturam omnem regi.* Pal. quart. à prima manu hominum, emendatumque omnium. medium non duplicet. Idem.

38. *Legem quoque consociati homines cum deo &c.* Pal. quart. &

Fabricianus, *conciliati*. neque displicet, ut usus sit varietate verborum Cicero. Idem.

39. *Agnationibus familiarum &c.* Gulielmius emendat, ac *nationibus*. Idem.

40. *Disputari solet (& nimirum ita sunt ut disputantur) perpetuis &c.* Ita fere mss. nostri, editique à Turn. & Victorio, & Lambino. forsitan omnia planiora essent, si transposita syllaba legeretur: *& mirum ni ita sunt ut disputantur*. vulgata lectio solim hæc: *disputari solent, nimirum ista: perpetuis*. cui adhaesit Aldus Nepos. Idem.

41. *Sparsum in terras atque satum.* Sic mss. aut *fastum*. Lambini editio qua usus Gulielmius, habebat *senatum*. unde ipse fingebat, atque enatum. & verò conjecturæ orta à sphæmate typo-grapho, minimè est inepta. Idem.

42. *Cumque alia, quibus cohærent homines, è mortali.* Secutus sum editionem Turcebi, ut etiam fecit Aldus Nepos, & Lambi-

lia essent, & caduca; animum tamen esse ingeneratum à deo: ex quo verè vel agnatio nobis cum coelestibus, 43 vel genus, vel stirps appellari potest. itaque ex tot generibus nullum est animal, præter hominem, quod habeat notitiam aliquid dei: ipsique in hominibus nulla gens est neque tam immansueti, neque tam fera, quæ non, etiam si ignoret, qualem habere deum deceat, tamen habendum sciat.

25 Ex quo efficitur illud, 44 ut is agnoscat Deum, qui, unde ortus sit, quasi recorderetur, ac noscat. Jam verò virtus eadem in homine, ac deo est, neque ullo alio ingenio præterea. est autem virtus nihil aliud, quam in se perfecta, & ad summum perducta natura. est igitur homini cum deo similitudo. Quod cum ita sit, quæ tandem potest esse 45 prior certiorve cognatio? Itaque ad hominum commoditates, & usus tantam rerum ubertatem natura largita est, ut ea, quæ gignuntur, donata consultò nobis, non fortuito nata videantur: nec solum ea, quæ frugibus, atque baccis terræ foetu profunduntur, sed etiam pecudes: quòd perspicuum sit, partim esse ad usum hominum, partim ad fructum, partim ad vescendum procreatas.

26 Artes verò innumerabiles repetæ sunt, docente natura. quam imitata ratio, res ad vitam necessarias solleter confecta est. Ipsum autem hominem eadem natura non solum celeritate mentis ornavit, sed etiam sensus, tamquam scelerites, attribuit, ac nuntios: & rerum plurimarum 46 obscuras, & necessarias intelligentias enudavit, quasi fundamenta quædam scientiæ: figuramque corporis habitalem, & aptam ingenio humano dedit. nam cum ceteras animantes abjecisset ad partem, solum hominem erexit, ad cœlestis quasi cognationis, domiciliique pristini conspectum excitavit: tum speciem ita formavit oris, ut in ea penitus reconditos mores effingeret.

27 Nam & oculi nimis arguti, quemadmodum animo affecti sumus, loquuntur: & is, qui appellatur vultus, qui nullo in animante esse, præter hominem, potest, indicat mores: cuius vim Græci norunt, nomen omnino non habent. Omitto opportunitates, habitatesque reliqui corporis, moderationem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix est humanæ maxime societatis. Neque enim omnia sunt hujus disputationis, ac temporis: & hunc locum satis, ut mihi videretur, in his libris, quos legisit, expressit Scipio. Nunc quoniam hominem, 47 quod principium reliquarum rerum esse voluit, generavit, & ornavit Deus, perspicuum sit illud (ne omnia discerantur) ipsam per se naturam longius progredi: quæ etiam nullo docente perfecta ab iis, quorum, ex prima, & inchoata intelligentia, genera cognovit, confirmat ipsa per se rationem, & perficit.

10 Att. Dii immortales, quàm tu longè juris principia re-
22 petis! atque ita, ut ego non modò ad illa non properem, quæ aspectabam à te de jure civili, sed faciliè patiar te hunc

diem vel totum in isto sermone consumere. sunt enim hæc majora, quæ aliorum causa fortasse complecteris, quàm ipsa illa, quorum hæc causa præparantur. M. Sunt hæc quidem magna, quæ nunc breviter attinguntur: sed omnium, quæ in hominum doctorum disputatione versantur, nihil est profectò præstabilius, quàm planè intelligi nos ad justitiam esse natos, neque opinione, sed natura constitutum esse jus. Id jam patebit, si hominum inter ipsos societatem, conjunctionemque perspexeris.

Nihil est enim unum uni tam simile, tam par, quàm omnes 19 inter nos inter ipsos sumus. Quòd si depravatio consuetudinum, si opinio vanitas non inbecillitatem animorum torqueret, & flecteret quocumque cœpisset: sui nemo ipse tam similis esset, quàm omnes sunt omnium. itaque quæcumque est hominis definitio, una in omnes valet.

Quod argumenti satis est, nullam dissimilitudinem esse in genere. quæ si esset, non una omnes definitio contineret. Etenim ratio, qua unquam præstamus beluis, per quam conjectura valemus, argumentamur, resellimus, differimus, conficimus aliquid, concludimus, certè est communis, doctrina differens, discendi quidem facultate par. nam & sensibus eadem omnia comprehenduntur: & ea, quæ movent sensus, iidem movent omnium: quæque in animis imprimuntur, de quibus antè dixi, inchoatè intelligentiæ, similiter in omnibus imprimuntur: interpretæque est mentis oratio, verbis discrepans, sententiis congruens.

Nec est quisquam gentis ullius, qui ducem naturam nactus 11 ad virtutem pervenire non possit. Nec solum in rectis, sed etiam in pravitatibus, insignis est humani generis similitudo. nam & voluptate capiuntur omnes: quæ etiam illecebra turpitudinis, tamen 48 habet quiddam simile naturalis boni. 49 lenitate est enim, & suavitate delectans, sic ab errore mentis, tamquam salutare aliquid, asciscitur: similique inscitia mors fugitur, quasi dissolutio nature: vita expetitur, quæ nos, in quo nati sumus, continet: dolor in maximis malis ducitur, cum sua asperitate, tum quòd nature interitus videtur sequi.

Propterque honestatis, & gloriæ similitudinem, beati, qui 12 honorati sunt, videntur: miseri autem, qui inglorii moleste, lætitiæ, cupiditates, timores, similiter omnium mentes pervagantur: nec, si opiniones alix sunt apud alios, idcirco, qui canem, & selem, ut deos, colunt, non eadem superstitione, qua ceteræ gentes, consistantur. Quæ autem natio non comitatem, non benignitatem, non gratum animum & beneficii memorem diligit: quæ superbos, quæ maleficos, quæ crudeles, quæ ingratos non aspernatur, non odit? quibus ex rebus cum omne genus hominum sociatum inter se esse intelligatur, illud extremum est, quòd rectè vivendi ratio meliores efficit. Quæ si approbata, pergam ad reliqua: sin quid requi-

nus, qui ipsam alioquin semper arripit. vulgata: *Nam quod aliquibus est. sumferunt &c. animum esse ingeneratum.* Victorius exhibet: *quantquam alia quibus cohor. &c.* ut vulgata. Pal. quart. accedit scriptura communi. at quart. à manu prima solum agnoscit: *quantquam alia quibus coherent homines à mortali genere & Deo. ex quo &c.* Grut.

43. *Vel genus vel stirps.* Victorius, *gens*, seque editi à Turnebo: quamquam hic non neget, in nisi. hæc alterum; quod & in Pall. Idem.

44. *Ut is agnoscat Deum.* Turnebus de ingenio edidit, *ut is se agnoscat Deum*; quod tale quid requireret sententiæ nexus. Idque statim etiam intulit suis Lambinus. nō. nostri nihil variant, nisi quod S. Victorius respicit illud is. Idem.

45. *Propriè certiorve cognatio.* Ita Pal. tert. nam quart. & Fabr. prior, non male. ceteri proprii. Idem.

46. *Obscuras & necessarias intelligentias enudavit.* Retinui vulgatum. nam Victorius *obscuras nec satis intelligentias enudavit.* quomodo & Turnebus, nisi quod is *enudavit*, inventum etiam Gulielmo in eod. S. Victorius; qui maluisset, *obscuras nec faciles intelligentias enucleavit.* Pall. & Fabr. *obscurarum necessarias intelligentias enudavit.* Gulielmus Canterus libr. 1. Novar. lect. cap. 4. contentus vulgata lectione, solum mutat *enudavit*, in *inchoavit*.

quam emendationem transcribit Aurato I anbinus; qui præterea suo more intulit in contextum haviolationem suam, *obscuras nec satis apertè intellige.* Scilicet hoc erat emendare Ciceroem, ad fidem codicum ealmo exaratorum. Gruter. Si ut citatur ex Pall. & Fabr. habent etiam alii scripti, miror tantopere placuisse turbari. Quidni enim clarum est rerum plurimarum obscurarum necessarias inter enudavit? Gronov.

47. *Quod principium reliquarum rerum esse voluit.* Pal. tert. aperte præfert, quem principem reliq. sed interpretis forsitan est emblema, non auctoris. Gruter.

48. *Habet quiddam simile naturalis boni.* Vox simile erat in Pal. quart. & Fabr. nam S. Victorius *simile naturalis bono.* æquè bene, si non melius. vulgata, *habet quiddam naturalis boni.* sed ab ea seorsum abiere Victorius & Turnebus. Supra etiam edidi, eosdem viros libroseque secutus, *pravitatibus*, pro quo vulgatores, *pravus* attribuit. Idem.

49. *Lenitate enim & suavitate delectans, sic ab errore &c.* Est à Turnebi editione, cui responderet Victorina, nisi quod ipsa, *delectans vulgata; lenitatis, enim & suavitatis: id enim, ut suavitate delectans, sic ab errore &c.* quam scripturam solum retinent, qui Bratti vestigia sequuntur. nam Aldus Nepos, admisit item illud nostrum. Idem.

requiritis, id explicemus prius. Att. Nos verò nihil: ut pro utroque respondeam.

72 M. Sequitur igitur, ad participandum alium ab alio, communicandumque inter omnes, iustus natura nos esse factos, atque hoc in omni hac disputatione sic intelligi volo, 50 quod dicam naturam esse: tantam autem esse corruptelam naturæ consuetudinibus, ut ab ea tamquam igniculi extinguantur in natura dati, exorianturque, & confirmantur vitia contraria. Quod si, quo modo est natura, sic iudicio, homines, humani (ut ait poeta) nihil à se alienum putarent, cohererent jus æquè ab omnibus. quibus enim ratio à natura data est, iidem etiam recta ratio data est: ergo & lex, quæ est recta ratio in iubendo, & vetando: si lex, jus quoque. at omnibus ratio. jus igitur datum est omnibus. recteque Socrates exsecrari eum solebat, qui primus utilitatem à natura se junxisset.

74 Id enim querebatur caput esse exitiorum omnium: 51 unde est illa Pythagorea vox, 52 ΤΑ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ ΚΟΙΝΑ, 53 ΦΙΛΙΑΝ ΙΣΟΤΗΤΑ. ex quo perspicitur, cum hanc benivolentiam ram latè longèque diffusam viri sapientis in aliquem pari virtute præditum contulerit, tum illud effici, quod quibusdam incredibilem videatur, sit autem necessarium, ut nihilo sese plus, quàm alterum diligat. Quid enim est, quod differat, cum sint cuncta paria? quod si interesse quippiam tantulum modo poterit, jam amicitia nomen occiderit: cuius est ea vis, ut, simul atque sibi aliquid, quod alteri, inaleverit, nulla sit. Quæ præmuniuntur omnia reliquo sermone, disputatione nostræ, quo facilitas jus in natura esse positum, intelligi possit. De quo cum perpauca dixerò, tum ad jus civile veniam, ex quo hæc omnis nata est oratio.

73 Q. Tu verò jam perpauca scilicet. ex iis enim, quæ dixisti, 54 Attico videtur, mihi quidem certè, ex natura ortum esse jus. Att. An mihi aliter videri possit, cum hæc jam pericæta sint: primum quasi muneribus deorum nos esse instructos, & ornatos: secundo autem, unam esse hominum inter ipsos vivendi parem, communemque rationem: deinde omnem inter se naturali quadam indulgentia, & benivolentia, tum etiam societate juris contineri: quæ cum vera esse rectè, ut arbitror, concesserimus, qui jam licet nobis à natura leges & jura sejungere?

76 M. Rectè dicitis: & res sic se habet. Verùm philosophorum more, non vicium quidem illorum: sed eorum, qui quasi officinas instruxerunt sapientia: quæ fusè olim disputabantur, ac liberè. ea nunc articulatim, distincteque dicuntur. nec enim satisfacere censent huic loco, qui nunc est in manibus, nisi separatim hoc ipsum, naturæ esse jus, disputarint. At. Et scilicet tua libertas differendi amissa est: at tu is es, qui in disputando non tuum iudicium sequare, sed auctoritati aliorum parcas?

M. Non semper, Tite: sed iter hujus sermonis quod sit, 55 vides. 53 ad respublicas firmandas, & ad stabiliendas vires, sanandos populos, omnis nostra pergit oratio. Quocirca veteror committere, ut non bene provisâ & diligenter explorata principia ponantur: nec tamen ut omnibus probentur, (nam id fieri non potest) sed ut iis, qui omnia recta, atque honesta, 54 per se expetenda duxerunt, & aut nihil omnino in bonis numerandum, nisi quod per seipsum laudabile esset, aut certè nullum habendum inagnum bonum, nisi quod verè laudari sua sponte posset: his omnibus (sive in Academia veteri cum 55 Speusippo, Xenocrate, Polemone manserint:

Sive Aristotelem, & Theophrastum, cum illis re congruentibus, genere docendi paulum differentes, secuti sunt: sive, ut Zenoni visum est, rebus non commutatis, immutaverunt vocabula: sive etiam Aristonem difficilem, atque arduum, sed jam tamen fractam, & convictam sectam secuti sunt, ut, virtutibus exceptis, atque vitiis, cetera in summa æqualitate ponerent) his omnibus hæc, quæ dixi, probantur.

Sibi autem indulgentes, & corpori deservientes, atque omnia, quæ sequantur in vita, quæque fugiant, voluptatibus, & doloribus ponderantes, etiam si vera dicant, (nihil enim opus est hoc loco litibus) in hortulis suis jubeamus dicere, atque etiam ab omni societate reipublicæ, cujus partem nec norunt illam, nec unquam nosse voluerunt, 56 paulisper facessant, rogemus. Perturbatricem autem harum omnium rerum Academiam, hanc ab Arcesila & Carneade recentem, exoremus, ut sileat. nam si invaserit in hæc, quæ satis scitè nobis instructa, & composita 57 videntur, nimias edet ruinas. quam quidem ego placare cupio, submovere non audeo.

Desunt hic fortasse nonnulla de peccati conscientia & scelere pœnis.

58 Nam & in iis sine illius suffragentis expiati sumus.

At verò scelere in homines, atque impietatum nulla expiatio est. Itaque pœnas luunt non tam iudiciis, (quæ quondam nusquam erant, hodie multifariam nulla sunt, ut sint tamen, per hæc falsa sunt) 59 ut eos agitant, insectanturque furia, non ardentibus tædis, sicut in fabulis, sed angore conscientia, fraudisque cruciatu. Quod si homines ab injuria pœna, non natura arcere deberet, quam sollicitudo vexaret impios, 60 sublato suppliciorum metu? quorum tamen nemo tam audax umquam fuit, quin aut abnueret à se commissum esse facinus, aut iusti sui doloris causam aliquam fingeret, defensionemque facinoris à naturæ viro aliquo quaereret. Quæ si appellare audent impii, quæ tandem studio coluntur à bonis? Quod si pœna, si metus supplicii, non ipsa turpitudine, deterret ab injuriosa, facinorosaque vita: nemo est injustus; 61 aut incauti potius habendi sunt improbi.

Tum autem qui non ipso honesto movemur, ut boni viri 41
simus,

50. Quod dicam naturam esse.] Haud aliter Vict. & Turn. edd. ea priores, quod dico naturam esse. P. Manut. istud putat esse à glossa; cui potius accedam, quam Lamb. alia atque alia interponenti. nam variant mss. nostri, ut solent testes in re falsa. quippe quart. habet, quod dicam verum esse. Grut.

51. Unde est illa Pythagorea vox.] Sic Pal. tert. expressitque Aldus Nepos. Vulgati unde enim illa &c. quæ particula heic inepta. Idem.

52. Τα τῶν φίλων.] Exstant hæc in Aldi senioris editione. Victorii & Turnebi ejus loco habent vacuum, cique inscriptum *Locus de Amicitia*, quomodo mss. nostri: quatuor. Idem.

53. Ad respublicas firmandas & ad stabiliendas vires.] Locus jam olim dubius, sed majora iusta putavi me habere ad sequendum Victorii & Turnebum ita exhibentes, ut reor, bona fide ex MSS. quam Gruterum aliosque qui habent *reipubl.* quam locutionem videtur satis dampnare repetitio præpositionis *ad*, qua indicatur diversas res conjungi, ut solet Tullius, & videntur novisse docti, qui propterea de hoc loco censentes, experienter postulerunt ad in Gryphiana editione & Wecheli, apud quem quom notam collectorem aliquid dicat, de hoc tacet, ut & Gothofredus, etiam ipse omittens. Non enim populo Rom. sed omnibus bonis simulque populis leges damus, ait ipse 11, 14, & alibi. Gronov.

54. Per se expetenda duxerunt.] Vid. & Turn. edd. dixerunt, quomodo & exemplar S. Victorii. Sed alii tamen libri faciunt pro-

vulgata. Gruter.

55. Speusippo, Xenocrate, Polemone manserunt.] Exemplar S. Victorii, Xenocrate, Crate, Polemone. Idem.

56. Paulisper facessant rogemus.] Pal. quart. habet ad oram, facessant & abstinent rogemus. Idem.

57. Videntur, nimias edet ruinas.] Turneb. inf. videntur in seves ruinas. Pal. quart. videantur misce & ruinas. S. Vict. videntur dabit ruinas. Idem.

58. Nam & in iis sine illius suffragentis.] Ita editi à Victorio & Turnebo. Ea priores, nam etiam sine illius suff. quod & in Pal. quarto. quidam sine ulla. Idem.

59. Quin ut eos agitant.] Haud aliter Aldus Nepos. sed in avi libris, aliorumque non comparet quam; neque agnoscat ullum m. nostrum; nedum ut præterea habeat Lambini quæ conscientia, ut eos ag. Gruter. Itaque causa non est, ut non præse adhæreamus fidæ MSS. scripturae, ejectionis quæ Tulliana non sunt, & repetitis quæ temere mutata erant, accepto queleni auxilio ab Turnebo. causam orat pater in libro 11 observat. cap. 6. Gronov.

60. Sublato suppliciorum metu.] S. Victorii liber sublato metu. & verò placeret sublato metu, ejectione illo suppliciorum, quod nihil glossam respicit, quoniam præcesserat pœna. Gruter.

61. Aut incauti potius.] Sic Pall. sic S. Vict. ac Fabr. expressitque editio Victorii. alia ac præter Lambini quæ sed incauti, pro arbitrio scilicet suo. Idem.

simus, sed utilitate aliqua atque fructu, callidi sumus, non boni. ⁶² Nam quid faciet is homo in tenebris, qui nihil timeat nisi rethem, & judicem? quid in deserto loco nactus, quem multo auro spoliare possit, imbecillum, atque solum? noster quidem hic natura justus vir, ac bonus, etiam colloquetur, jvabit, in viam deducet. is verò, qui nihil alterius causa ⁶³ facit, & meritar suis commodis omnia, videtis, & falsa, credo, quid sit acturus. Quòd si negabit se illi vitam erepturum, & autem ablaturum, numquam ob eam causam negabit, quòd id natura turpe judicet, sed quòd metuar, ne emanet, id est, ne malum habeat. O rem dignam, ⁶⁴ in qua non modò docti, verum etiam agrestes erubescant!

¹⁵ Jam verò illud stultissimum, existimare omnia justa esse, ⁴² quæ scita sint in populorum institutis, aut legibus. Etiamne, si quæ leges sint tyrannorum? si triginta illi Athenis leges imponere voluissent? aut, si omnes Atheniensis delectarentur tyrannicis legibus, num ideo hæc leges, justæ haberentur? nihil, credo, magis illa, quam interrex noster tulit, ut dicitur, quom vellet civium, indicta causa impudè posset occidere. est enim unum jus, quò devincta est hominum societas, & quòd lex constituit una. quæ lex est recta ratio imperandi, atque prohibendi: quam qui ignorat, is est injustus, sive est illa scripta uspiam, sive nusquam. Quòd si justitia, est obtemperatio scriptis legibus, institutisque populorum, & si, ut iidem dicunt, utilitate omnia metienda sunt: negliget leges, easque pertempt, si poterit, is, qui sibi eam rem fructuosam putabit fore. Ita fit ut nulla sit omninò justitia; si neque natura est, & ea, quæ propter utilitatem constituitur, ⁶⁵ utilitate alia convellitur.

⁴³ Atqui, si natura confirmatura jus non erit, virtutes omnes tollantur. ubi enim liberalitas, ubi patriæ caritas, ubi pietas, ubi aut bene merendi de altero, aut referendæ gratiæ voluntas poterit existere? nam hæc nascuntur ex eo, quòd natura propensum sumus ad diligendos homines: quòd fundamentum juris est: neque solum in homines obsequia, sed etiam in deos cæremoniæ, religionisque tolluntur: quas non metu, sed ea conjunctione, quæ est homini cum deo, conservandas puto. Quòd si populorum justis, si principum decretis, si sententiis judicum, jura constituerentur; jus esset atrocissimi: jus, adulterare: jus, ⁶⁶ testamenta falsa supponere, si hæc suffragis, aut scitis multitudinis probarentur.

⁴⁴ Quæ si tanta potestas est stultorum sententiis, atque justis, ut eorum suffragiis rerum natura vertatur: cur non faciunt, ut, quæ mala, perniciosaque sunt, habeantur pro bonis, ac salutaribus? aut cur, cum jus ex injuria lex facere possit, bonum eadem facere non possit ex malo? Atqui nos legem bonam à mala, nulla alia nisi naturæ norma dividere possumus. Nec solum jus & injuria à natura dijudicatur, sed omninò omnia honesta, ac turpia. nam & communis intelligentia nobis notas res efficit, easque in animis nostris inchoavit, ut honesta in virtute ponantur, in vitiiis turpia.

⁴⁵ Hæc autem in opinione existimare, non in natura posita, dementis est. Nam nec arboris, nec equi virtus, quæ dicitur

(in quo abutimur nomine) in opinione sita est, sed in natura. quod si ita est; honesta quoque, & turpia, naturâ dijudicanda sunt. Nam si opinione universa virtus, eadem ejus etiam partes probarentur. Quis igitur prudentem, & ut ita dicam, catum, non ex ipsius habitu, sed ex aliqua re externa judicet? est enim virtus perfecta ratio. quòd certè in natura est. igitur omnis honestas eodem modo. Nam ut verâ, & falsa, ut ¹⁷ consequentia, & contraria, sua sponte, non aliena judicantur: sic constans, & perpetua ratio viræ, quæ est virtus, itemque inconstantia, quòd est vitium, sua natura probatur.

⁶⁷ Nos ingenia juvenum non item ad ingenia: naturæ virtutes & vitia, quæ existunt ab ingeniiis, judicabuntur? an ea non aliter? honesta, & turpia, non ad naturam referri necesse erit? quòd laudabile bonum est, in se habeat quòd laudetur necesse est. ipsum enim bonum, ⁶⁸ non est opinionibus, sed natura. nam ni ita esset, beati quoque opinione essent. quò quid dici potest stultius? quare cum & bonum, & malum natura judicetur, & ea sint principia naturæ: certè honesta quoque, & turpia, simili ratione dijudicanda, & ad naturam referenda sunt.

Sed perturbat nos opinionum varietas hominumque diversus sensus: & quia non idem contingit in sensibus, hos natura certos putamus: illa, quæ aliis sic, aliis fecus, nec iidem semper uno modo videntur, ficta esse dicimus. quòd est longè aliter. Nam sensus nostros non parens, non nutrix, non magister, non poëta, non scena depravat, non multitudinis consensus ⁶⁹ abducit à vero. Animis omnes tenduntur insidiæ, vel ab iis, quos modo enumeravi, qui teneros, & rudes cum acceperunt, insciunt, & flectunt, ut volunt: vel ab ea, quæ penitus in omni sensu implicata insidet, imitatrix boni, voluptas, malorum autem mater omnium. cujus blanditiis corrupti, quæ natura bona sunt, quia dulcedine hac, & scabie carent, non cernimus satis.

Sequitur, ut conclusa mihi jam hæc sit omnis ratio, (id quòd ¹⁸ ante oculos ex iis est, quæ dicta sunt) & jus, & omne honestum, sua sponte esse expetendum. Etiam omnes viri boni ipsam æquitatem, & jus ipsum amant, nec est viri boni, errare, & diligere, quòd per se non fit diligendum. Per se igitur jus est expetendum, & colendum. quòd si jus est: etiam justitia. sic in ea reliquæ quoque virtutes, per se colendæ sunt. Quid? liberalitas gratuita est, aut mercenaria? ⁷⁰ si sine præmio benigna est, gratuita: si cum mercede, conducta: nec est dubium, quin is, qui liberalis, benignusve dicitur, officium, non fructum sequatur. Ergo item justitia ⁷¹ nihil exprimit præmii, nihil pretii. per se igitur expetit. eademque omnium virtutum causa, atque sententia est.

Atque etiam si enolumentis, non ⁷² sua sponte virtus expenditur. una erit virtus, quæ malitia rectissimè dicitur. Ut enim quisque maxinè ad suum commodum refert quæcumque agit, ita unimè est vir bonus; ut, qui virtutem præmio metiuntur, nullam virtutem, nisi malitiam putent. Ubi enim beneficium, si nemo alterius causa benignè facit? ubi gratias, ⁷³ si non eum ipsum cernunt grati cui referunt gratiam?

74 ubi

62. Nam quid faciet is homo in tenebris.] Pal. quart. is non in tenebris. Placeret magis si transpositis verbis foret: nam quid non faciet in tenebris. Grut.

63. Facit & meretur.] Sic vulgata; placetque præ faciet & meretur; quod in Victorio & Turnebo; quia videam in Pal. quarto talem lectionem natam ex librorum negligentia. habet tamen Pal. tert. item S. Vict. & Fabr. faciet & meretur. Idem.

64. In qua non modò docti, verum etiam.] Vict. & Turn. non habent illud verum. & poterat abesse: sed cum fuerit in nostris omnibus, non ausus sum amovere. Idem.

65. Utilitate alia convellitur.] Est à Victoriana. quippe Turnebi illa, quomodo & vulgata. Pal. tert. ipsa. Idem.

66. Testamenta falsa supponere.] Pal. quartus subjicere. Idem.

67. Nos ingenia juvenum, non item etc.] Lambinus heic mirè ludit de corio Ciceronis. Quod nos representamus, videtur auctoritate Victorii, quam antiquis libris sustentatam affirmavit Turnebus: cui quis fidem deegerit? Idem.

68. Non est opinionibus sed natura.] Sic etiam omnes Pall. & Guilielmi. vulgata nuper in opinionibus sed in natura: quomodo nec Aldus senior. Idem.

69. Abducit à vero: animis omnes tenduntur insidiæ.] Victorius & Turnebus publicauerunt, abducit: ad vero animis omn. etc. & sic ferè mss. nostri. nihil tamen mutò. Idem.

70. Si sine præmio benigna est.] Ita Pal. quart. nam tert. benignus, & S. Victorius, neque aliter editio Turnebi. Idem.

71. Nihil exprimit præmii.] Sic Pal. quart. Fabric. editique à Turnebo. vulgata expetit. Idem.

72. Sua sponte virtus expenditur.] Est à Victorii editione, cui accedit Turnebiana, nisi quod ea suapte. Minus rectè: quòd inde colligo quòd nss. nostri quatuor exhibeant solum suapte, non etiam virtus, tanquam si utraque vox constata esset in unam. vulgg. sua natura virtus expetit. Idem.

73. Si non eum ipsum cernunt grati cui referunt gratiam?] Est à Palati. item Fabr. expressitque Aldus Nepos. neque recedunt

Vic.

74 ubi illa sancta amicitia, si non ipse amicus per se amatur toto peccatore, ut dicitur? qui etiam deferendus, & abjiciendus est, desperatis emolumentis, & frustribus. quo quid potest dici immanius? Quod si amicitia per se colenda est, societas quoque hominum, & aequalitas, & iustitia, per se expectanda.

50 Quod ni ita est, omnino iustitia nulla est. id enim iustissimum ipsum est, iustitiae mercedem querere. Quid vero de modestia, quid de temperantia, quid de continentia, quid de verecundia, pudore, pudicitiaque dicemus? infamiae metu non esse petulantes: an legum, & iudiciorum? Innocentes ergo, & verecundi sunt, ut bene audiant, & ut rumorem bonum 75 colligant? Erubescunt pudici etiam loqui de pudicitia. 76 ac me nimis istorum philosophorum pudet, qui nullum vitium vitare, nisi 77 iudicio ipso notatum, putant.

51 Quid enim? possumus eos, qui à stupro arcantur infamiae metu, pudicos dicere, cum ipsa 78 infamia propter rei turpitudinem consequatur? nam quid aut 79 laudari ritè, aut vituperari potest, 80 si ab ejus natura recesseris, quod aut laudandum, aut vituperandum putes? an corporis pravitates, si erunt per insignes, habebunt aliquid offensivum: animi deformitas non habebit? cuius turpitudine ex ipsis virtutibus facillime percipi potest. quid enim foedius avaritia, quid immanius libidine, quid contemptus timiditate, quid abjectius tarditate, & stulticia dici potest? Quid ergo? eos, qui singulis virtutibus excellunt, aut etiam pluribus, propter damna, aut detrimenta, aut cruciatu aliquos, miseros esse dicimus, aut propter vim, turpitudinemque vitiorum? quod item ad contrariam laudem in virtutem dici potest.

52 Postremo, si propter alias res virtus expetitur, melius esse aliquid, quam virtutem, necesse est. Pecuniamne igitur? an honores? an formam? an valitudinem? quae &, cum adfunt, parvam sunt; & quam diu assitura sint, certum sciri nullo modo potest. an, (quod turpissimum dictum est) voluntatem? at in ea quidem spernenda, & repudianda, virtus vel maxime committitur. Viduistine, quanta series rerum, sententiarumque sit: atque ut ex alio alia necessatur? quin labebat longius, nisi me retinuissem. Q. Quò tandem? libenter enim,

frater, ad istam orationem rectim prolaberer. M. Ad finem bonorum, quò referuntur, 82 & cuius apiscendi causa sunt facienda omnia: controversam rem, & plenam discussionem inter doctissimos, sed aliquando tamen iudicandam.

Att. Qui istuc fieri potest, L. Gellio mortuo? M. Quid tandem id ad rem? Att. Quoniam Athenis audire ex Phaedro meo memini, Gellium, familiarem tuum, 83 cum proconsule ex pratura in Graciam venisset, Athenis philosophos, qui tum erant, in locum unum convocasse, ipsique magnopere auctorem fuisse, ut aliquando controversiarum aliquem facerent modum. quòd si essent eo animo, ut nollent atatem in litibus conterere; 84 posse rem convenire: & simul operam suam illis esse pollicitum, si posset inter eos aliquid convenire. M. Jocularè istuc quidem, Pomponi, & à multis saepe derisum. sed ego planè vellem me arbitrum inter antiquam Academiam, & Zenonem datum. Att. Quo tandem istuc modo? M. Quia de re una solum dissident, de ceteris mirifice congruunt. Att. 85 An tandem? una de re est solum dissensio?

M. Quae quidem ad rem pertineat, una: quippe cum anti- 54 qui omnes, quod secundum naturam esset, quo juvaremur in vita, bonum esse decreverint: hic, nisi quod honestum esset, 86 nihil putavit bonum. Att. 87 Perparvam verò controversiam dicis, ac non eam, quae dirimat omnia. M. Probè quidem sentis, si re, ac non verbis dissiderent. Att. Ergo assentiris Aniocho familiari meo (magistro enim non audeo dicere) quocum vixi, & qui me ex nostris panè convellit hortulis, deduxitque in Academiam perpauculis passibus. M. Vir iste 88 fuit ille quidem prudens, & acutus, & in suo genere perfectus, mihi quae, ut scis, familiaris: cui tamen ego assentiar in omnibus, necne, mox videro: hoc dico, controversiam totam istam posse sedari.

Att. 89 Quin istuc tandem vides? M. Quia si, ut Chius 55 Aristò dixit, 90 solum bonum esse diceret, quod honestum esset, malumque, quod turpe, ceteras res omnes planè pares, ac ne minimum quidem, utrum adessent, an absentent, interesset: valde à Xenocrate, & Aristotele, & ab illa Platonis familia discreparet, essetque inter eos de re maxima, & de omni viden-

Victorius aut Turnebus, nisi quod ii, ipsi cernunt. liber S. Victoris h bet tantum: si non cum ipsi cernunt grati? ubi illa &c. ante eufi, cum ipsum, cui referunt gratiam, ipsi cernunt grati? Grut.

74. Ubi illa sancta amicitia. Pal. quart. tibi illa sancta, quod non ita inficentem videri queat. Idem.

75. Colligant? erubescunt pudici etiam loqui de pudicitia.] Sic Victoriana & Turnebiana; neque aliter membrans S. Victoris, quam quod meliore forsitan posito, de pudicitia loqui. nihil hac lectione certius; ut nihil ineptius Lambiniana. Ea potior est Pal. quart. colligant, erubescunt. Pudet jam loqui quod pudicitia Ac. &c. ut fuerit innotuit, neque aliter tertius aut Fabricianus, quam quod ii, loqui de pudicitia. retrò vulgata habebat: erubescunt: & pudet impudico loqui. Ac. Idem.

76. Ac me nimis istorum philosophorum pudet.] Egregiè hunc locum correxi ex Pall. meis & Fabriciano. oim enim eufi, Ac me nimirum istorum Phil. Victorius abjecerat nimirum, neque comparat in codice S. Victoris. cohærent hæc cum superioribus; neque quidquam deest, ut videbatur Turnebo. Idem.

77. Iudicio ipso notatum.] Haud aliter idem S. Victoris, item editi à Viët. & Turn. vulgata, multatum. Idem.

78. Infamia propter rei turpitudinem consequatur.] Victorii editio formidinem; neque aliter S. Victoris volumen, aut Pal. tert. reicit tamen alterum in ceteris nostris. Idem.

79. Laudari ritè aut vituperari potest.] Ita ferè plutearii nostri, nisi quod quart. & Fabr. laudari à te. Turnebus induxit à miss. laudare, Titè, aut vituperare potes. non sequor. Idem.

80. Si ab ejus natura recesseris.] Ita nostris aliquot, unus tamen & alter, eo nat. recesseris, quod admittit Viët. & Turn. neque improben. Idem.

81. Postremo, si propter.] Sic Pal. quart. & Fabr. expressitque item Victorius alique. vulgata, Nam si propter. Idem.

82. Et cuius apiscendi causa.] Est à Victorio. nam Turnebus apiscendi. prius publicati verbum illud non habebant, neque extat in Pal. tert. nam quart. ascendi. Fabr. ascendi. Idem.

83. Cum proconsule.] Sic editi probans Turnebus, Victorium

& Junta editionem præ Grutero & quos ille sequutus fuit; ut ederet proconsul. sæpius occurrit in prioribus. Gronov.

84. Posse rem convenire.] Forsan interferendum, posse rem tuam convenire. nam est in Pal. quart. eufi, in tert. eum eo. in S. Viët. & conv. aliquid latet aut videtur mox expungenda; si posset inter eos aliquid convenire. Gruter.

85. An tandem? una de re est.] Sic Turnebiana. quippe Victorii An tandem? una non est solum dissensio? & habet utraque lectio fautores miss. Gruter. Mirabar; quos fautores habere posset lectio Victorii, quum eum inspicimus video edidisse unane est sol. quæ videtur omnino probabilior. Gronov.

86. Nihil putavit bonum.] Vox nihil abest miss. nostris quatuor; & vero non admisit Victorius, indicavitque Turnebus non agnosci à libro suo veteri. & sic interdum loqui antiquos ostendit exemplis. Consulatur. Gruter. De quibus tamen etiam inspicere possunt; aeterna ad Livium xxxiv, 16. Gronov.

87. Perparvam verò controversiam dicis, ac non eam quæ dirimat omnia.] Lectio controversa. nam edidit Victorius, Parvam verò contr. dicis. ac non eam quæ dirimat omnia. Turnebus adhaeret vulgatae, nisi quatenus reposuit parvam, quomodo & Pal. tert. at enim quart. perparvam verò controversiam dicis. Cic. An non eam quæ dirimat omnia. S. Victoris liber: Perp. v. contr. dicis ac noscunt omnia quæ derivant omnia. unde Guilielmus conjicit, ac non communia quæ dirimat omnia. Gruter.

88. Fuit ille quidem prudens.] Si obtemperandum miss. nostris omnibus, abijcenda dictio videtur, ut fecit Petr. Victorius. G. ur. In cuius editione sequitur prave hæc dico, & sequuntur tamen Basilæ & Londinii. Gronov.

89. Quin istuc tandem vides?] Est à Victorii editione, cui ad stipulatur Fabricianus; etiam Pal. quart. nisi quod is præterea, tandem ne. Gruter.

90. Solum bonum esse diceret, quod honestum.] Pall. nostris, item Guilielmianis non adest illud diceret, habetque quart. ac Fabr. esset; infra quoque interesset, pro interesse. de qua scriptura delibere quibus pluresum est otii. Idem.

vivendi ratione dissenſio. Nunc verò cùm decus, quod antiqui ſummum bonum eſſe dixerunt, hic ſolum bonum dicat: irem dedecus, quod illi ſummum malum, hic ſolum: divitijs, vaſtitudinem, pulcritudinem, commodas res appellet, non bonas: paupertatem, debilitatem, dolorem, incommodas, non malas: ſentit idem, quod Xenocrates, quod Ariſtoteles: loquitur alio modo. Ex hac autem non rerum, ſed verborum diſcordia, controverſia nata eſt de ſinibus: in qua quoniam uſurpationem XII tabulæ⁹¹ inter quinque pedes eſſe voluerunt, depaſci veterem poſſeſſionem Academiae ab hoc acuto homine non ſinemus; nec⁹² Manilia lege ſinguli,⁹³ ſed ex iis tres arbitri ſines regemus.

56 Q. Quamnam igitur ſententiam dicitur? M. Requiritur placere terminos,⁹⁴ quos Socrates pegerit: iſſque parere. Q. Praclare, frater, jam nunc à te verba uſurparum civilis juris, & legum: quo de genere⁹⁵ expecto diſputationem tuam. nam iſta quidem magna diſiudicatio eſt, ut ex te ipſo ſape cognovi. Sed cerè res ita ſe habent, ut ex natura vivere, ſummum bonum ſit, id eſt, vita modica, & apta virtute perfrui: aut naturam ſequi, & ejus quaſi lege vivere, id eſt, nihil, quantum in ipſo ſit, prætermittere, quo minus ea, qua natura poſtulet, conſequatur, quod⁹⁶ inter hæc velit virtute tamquam lege vivere. Quapropter hoc diſiudicari neſcio an unquam, ſed hoc ſermone cerè non poteſt, ſi quidem id, quod ſuſcepimus, perfecturi ſimus.

22 Att. At ego⁹⁷ huc declinabam nec invitus. Q. Licebit aliàs: nunc id agamus, quod cœpimus, cùm præſertim ad id nihil pertineat hæc de ſummo malo, bonoque diſſenſio. M. Prudentiſſimè, Quinte, dicis. nam qua à me adhuc diſta ſunt, * Q. Nec Lycurgi leges, nec Solonis, neque Charondæ, neque Zaleuci, nec noſtras XII tabulas, nec plebiſcita deſidero: ſed te exiſtimo cùm populis, tum etiam ſingulis hodierno ſermone leges vivendi, & diſciplinam daturum.

58 M. Eſt hujus verò diſputationis, Quinte, proprium id, quod expectas: atque utinam eſſet etiam facultatis meæ! Sed profecto ita ſe res haber, ut, quoniam vitiorum emendaricem, legem eſſe oportet, commendatricemque virtutum, ab ea vivendi doctrina ducatur. Ita ſit, ut mater omnium bonarum artium, ſapientia ſit: à cuius amore Græco verbo philoſophia nomen invenit: qua nihil à diis immortalibus uberius, nihil ſorenius, nihil præſtabilius hominum vitæ datum eſt. hæc enim una nos cùm ceteras res omnes, tum, quod eſt diſſiciliſſimum, docuit, ut noſmet ipſos noſceremus: cuius præcepti tanta vis, tanta ſententia eſt, ut ea non homini cuiquam, ſed Delphico deo tribueretur.

59 Nam qui ſe ipſe norit, primum aliquid ſentiet ſe habere divinum, & ingeniumque in ſe ſuum, ſicut ſimulacrum aliquod, dedicatum putabit; tantoque munere deorum ſemper dignum aliquid & faciet, & ſentiet: & cùm ſe ipſe perſpexerit, totumque tentarit; intelliget, quemadmodum⁹⁹ à na-

tura ſubornatus in vitam venerit, quantaque inſtrumenta habeat ad obtinendam, adipiſcendamque ſapientiam: quoniam principio rerum omnium quaſi adumbratas intelligentias animo, ac mente conceperit: quibus illuſtratus, ſapientia duce, bonum virum, & ob eam ipſam cauſam cernat ſe beatum fore.

Nam cùm animus, cognitio, perceptiſque virtutibus, à corporis obſequio, indulgentiaque diſceſſerit, voluptatemque, ſicuti labem aliquam decoris oppreſſerit, omnemque moriis, doloriſque timorem eſtugerit, ¹⁰⁰ ſocietatemque caritatis coierit cum ſuis, omneſque natura conjunctos, ſuos duxerit, cultumque deorum, & puram religionem ſuſceperit, & exacerit illam, ut oculorum, ſic ingenii aciem, ad bona deligenda, & rejicienda contraria: qua virtus ex providendo eſt appellata Prudentia: quid eo dicit, aut excogitari poterit beatus?

Idemque cùm cœlum, terras, maria, rerumque omnium naturam perſpexerit, eaque unde generata, quo recurrant, quando, quo modo obitura, quid in iis mortale, & caducum, quid divinum, æternumque ſit, viderit, ipſumque ea moderate, & regentem præne prehenderit, ſeſequæ non unis circumdatum mœnibus, ¹ popularem alicujus definiti loci, ſed civem totius mundi, quaſi unius urbis, agnoverit: in hac ille magnificentia rerum, atque in hoc conſpectu, & cognitione naturæ, dii immortales! quàm ipſe ſe noſcet?

Quod Apollo præcepit Pythius: quàm contemnet, quàm deſpiciet, quàm pro nihilo putabit ea, qua vulgo dicuntur ampliffima? Atque hæc omnia, quaſi ſepimento aliquo, vallabit diſſerendi ratione, veri, & falſi iudicio, ſcientia, & arte quadam intelligendi, quid quamque rem ſequatur, & quid ſit cuique contrarium. Cumque ſe ad civilem ſocietatem natum ſenſerit, non ſolum illa ſubtili diſputatione ſibi urendam putabit, ſed etiam ſua latius perpetua oratione, qua regat populos, qua ſtabiliat leges, qua caſtiget improbos, qua tucatur bonos, qua laudet claros viros: qua præcepta ſalutis, & laudes aptè ad perſuadendum edat ſuis civibus: qua hortari ad decus, revocare à ſtagitio, conſolari poſſit afflicti: factaque, & conſulta fortium, & ſapientium, cum improborum ignominia, ſempiternis monumentis prodeire. Quæ cùm tot res, tantæque ſint, quæ in eſſe in homine perſpicantur ab iſis, qui ſeipſi velint noſſe, earum parens eſt, educatricque ſapientia. Att. Laudata quidem à te graviter, & verè. Sed quorſum hæc pertinent?

M. Primum ad ea, Pomponi, de quibus acturi jam ſumus: ⁶³ qua tanta eſſe volumus: non enim erunt, niſi ea fuerint, unde illa mauant, ampliffima. Deinde facio & liberent, & ut ſpero, rectè, quòd eam, cuius ſtudio teneor, & quæque me, quicumque ſum, effecit, non poſſum ſilentio prætereire. Att. Verò facis & meritò, & ipſe: ſuitque id, ut dicis, in hoc ſermone 4 faciundum.

91. Inter quinque pedes eſſe voluerunt.] Haud ſecus editi omnes ante Victorem, ſi publicavit, imra q p. eſſe noluerunt; quomodo legi voluerat Alciatus; cuius rationes ex Aggenio videantur tit. Cod. Finium reg. noſtræ ſcripturæ accedunt Pall. & codex S. Victoris, item Fabricianus, imò & Turnebi veteres, qui item conſulatur hoc loco. Grut.

92. Manilia lege.] Sic Fabr. & S. Viſt. item vet. liber Claudii Puteani: alluduntque literæ Pal. tertii in quo Manubia. vulgati olim Manilia. Idem.

93. Sed ex iis tres arbitri.] Pall. hiſ. S. Victoris hiſi. Fabr. iſi. Victori editio excluſit illud, ex iis, ſuppoſuitque nos. verum argutè ſinxit Rauconnetus de priore, ſed ex XII. tres arb. ut movuit Turnebus lib. IV Adverſar. cap. 24. quod ſtatim in contextum admiſit Lambinus, quàm bene, ipſe viderit. conſulatur iamen & Cujacius libro v. obſervat. cap. 21. ubi & propugnat emendationem hæc Amarianam. Idem.

94. Quos Socrates pegerit, iſſque parere.] Eſt à Turnebi ſcriptis, neque ſecus S. Victoris liber. præteritum ſcilicet à pango notatum Prificiano editioſim, pegerit. Idem.

95. Ex ſpecto diſputationem tuam.] Pal. quart. & Fabr. dubitationem. Idem.

96. Inter hæc velit virtute, tamquam lege vivere.] Scriptus S. Victoris virtutem, ex quo ſcit Gulielmius, virtutum. Idem.

97. Huc declinabam nec invitus.] Idem ſiber invitus, quod probabat Gulielmius dictum, ſicut ingratius. Idem.

98. Ingeniumque in ſe ſuum.] Delecta ſyllaba Gulielmius tentabat geniumque. non male. Idem.

99. A natura ſubornatus.] Forte, ſua ornatu, inquit Gulielmius. ſed libri nihil variant, & bene explicat Turnebus. Idem.

100. Societatemque caritatis coierit cum ſuis &c.] Non eſt iſtæ hæc à conjectura Turnebi, ut autumat Mich. Brutus, ſed à libris veteribus: neque aliter etiam Victorii editio, niſi quod ea, forte typhothetæ errato, conjececit; quomodo iamen exemplar S. Victoris. Pal. quart. habebat ad oram caritatis tenuerit. Idem.

1. Popularem alicujus definiti loci.] Illud definiti decrat olim impreſſis; revocavigne ex Victorigiana & Turnebiana; quod exſtare alioquin in membranis S. Victoris. Idem.

2. Quæque me quicumque ſum effecit.] Pal. tert. & S. Viſt. mecum: unde Gulielmius, mecum. non inuete. Idem.

3. Verò facis, & meritò, & ipſe &c.] Eſt à Victorina editione, cui accedit codex S. Victoris, etiam Pal. quart. niſi quod iſtæ Verè. Turnebus publicavit. Enimvero facis &c. quod ſecutus eſt Aldus Nepos. nam Lambinus antiquum obtinet; multa de ſuo interſpargit. Idem.

4. Faciundum.] Fuiffe iſtud in veteribus ſcriptis, inde collegi quod eſſet in Pal. quarto faciundum. Idem.

ATTICUS.

SED visite, quoniam & satis jam ambulatum est, & tibi aliud dicendi initium sumendum est, locum mutemus, & in insula, quæ est in Fibreno, (nam opinor illi alteri flumini nomen esse) sermoni reliquo demus operam, fecerentes? M. Sanè quidem. nam illo loco libentissimè soleo uti, sive quid mecum ipse cogito, sive aut scitibo, aut lego.

Att. Equidem, qui nunc potissimum huc venetim, satiri non quo: magnificasque villas, & pavimenta marmorea, & laqueata tecta contemno. ductus verò aquarum, & quos isti Nilos & Euripos vocant, quis nou cum hæc videat, irriserit? Itaque, ut tu paullo antè de lege, & jure differens, ad naturam refererebas omnia; sic in his ipsis rebus, quæ ad requietem animi, delectationemque queruntur, natura dominatur. Quare antea mirabar, (nihil enim his in locis nisi saxa, & montes cogitabam: idque ut facerem, & orationibus inducbar ruis, & verbibus) sed mirabar, ut dixi, te tam valde hoc loco delectari. nunc contrà miror, te, cum Roma abis, usquam potius esse.

M. Ego verò, cum licet plures dies abesse, præsertim hoc tempore anni, & amœnitatem hanc & salubritatem sequor, ardorem licet. Sed nimirum me alia quoque causa delectat, quæ te non attingit ita. Att. Quæ tandem ista causa est? M. Quia, si verum dicimus, hæc est mea, & hujus fratris mei germana patria: hinc enim orti stirpe antiquissima: hæc sacra, hæc gens, hæc majorum tunda vestigia. Quid plura? hanc vides villam, ut nunc quidem est, lautius ædificatam patris nostri studio: qui cum esset infirma validudine, hæc ferè ætatem egit in litteris. sed hoc ipso in loco cum avus viveret, & antiquo more parva esset villa, ut illa Curiana in Sabinis, me scito esse natum. Quare inest nescio quid, & latet in animo, ac sensu meo, quo me plus hic locus fortasse delectet: siquidem etiam ille sapientissimus vir, Ithacam ut vi-

deret, immortalitatem scitibitor repudiasset.

Att. Ego verò tibi istam justam causam puto, cur huc libentius venias, atque hunc locum diligas. Quin ipse, verè dicam, sum illi villæ amior modò factus, atque huic omni solo, in quo tu ortus, & procreatus es. movemur enim nescio quo pacto locis ipsis, in quibus eorum, quos diligimus, aut admiramur, adsunt vestigia. me quidem ipsæ illæ nostræ Athenæ non tam operibus magnificis, exquisitisque antiquorum artibus delectant, quàm recordatione summorum virorum, ubi quisque habitare, ubi sedere, ubi disputare sit solitus: studioseque eorum etiam sepulcra contemplor. quare istum, ubi tu es uatus, plus amabo posthac locum. M. Gaudeo igitur, me incunabula patre mea tibi ostendisse.

Att. Equidem me cognosse admodum gaudeo. Sed illud tamen quale est, quod paullo antè dixisti; hunc locum (idem ego te accipio dicere Arpinum) germanam patriam esse vestram? numquid duas habetis patrias? anne est illa una patria communis? nisi fortè sapienti illi Caroni fuit patria non Roma, sed Tusculum. M. Ego me hercule & illi, & omnibus municipibus duas esse censeo patrias: unam naturæ: alteram, civitatis: ut ille Cato, cum esset Tusculi natus, in populi Romani civitatem susceptus est. itaque, cum ortu Tusculanus esset, civitate Romanus, habuit alteram loci patriam, alteram juris: ut vestri Attici, priusquam Thebes eosdem migrare ex agtis, & in astu, quod appellatur, omnes se conferre jussit, & Sunii erant iidem, & Attici: sic nos & eam patriam ducimus, ubi nati; & illam, qua excepti sumus. sed necesse est, caritate eam præstare, quæ republicæ nomen universæ civitatis est: pro qua mori, & cui nos totos dedere, & in qua nostra omnia ponere, & quasi consecrare debemus. Dulcis autem non multo fecus est ea, quæ genuit, quàm illa, quæ exceptit. itaque ego hanc meam esse patriam prorsus nunquam negabo, dum illa sit major, & hæc in ea contineatur.

Att. Rectè igitur Magnus ille noster, me audiente, posuit in

1. In Fibreno.] Pall. S. Viçti. & Fabr. Fibreno, quomodo etiam partim fuisse in veteri suo testatus est Turnebus. sed inratamen cap. 3. accedunt vulgato. Gruter.

2. Sive aut scribo, aut lego.] Est à Victorio. nam editi, sive aliquid, quod in solo Pal. tert. quartum enim sive aliud quid. S. Viçti. sive aut quid. quomodo & Fabr. Idem.

3. Nunc potissimum huc venetim.] Vulgatur passim, nunc primum, sed alterum est in Pall. in Fabr. & S. Viçti. exhibuitque olim Victorius ac Turnebus; sed metuerunt sequi ad unum omnes, Sturmius, Camerarius, Lambinus, Aldus Nepos, Brutus. vellem scire causam. Idem.

4. Et laqueata tecta.] Pall. & Fabr. illaqueata. neque nimirum recedit S. Viçti. unde Gulielmius, & illaqueata. Idem.

5. Quos isti Nilos & Euripos vocant.] Sic mss. nostrorum quadriga; erueratque ex suis Victorius ac Turnebus. antea erat, rivos & Euripos. Idem.

6. Sed nimirum me alia quoque causa delectat.] Pal. quart. sed nimirum ex alia quoque &c. ut videatur rescribendum, sed nimirum me ex alia quoque. Idem.

7. Quæ te non attingit ita.] Gulielmius inclinabat in Tite. Idem.

8. Orti stirpe antiquissima: hæc sacra, hæc gens.] Secutus sum Pal. quart. & Fabricianum exemplar. hæcenus cusi, antiq. sumus, voce supervacua. ceterum monendus lector, Pall. præterea scribere, hinc sacra, hinc gens. de quo ipse cogitet licet. Idem.

9. Hanc vides villam.] Dicitio vides non comparat in codice S. Victoris. & mox desinitur illo Curiana quod sequitur. Idem.

10. Lautius ædificata.] Pal. tert. larius. quod malebat etiam Tur-

nebus, ob sequens parva. Idem.

11. Hic locus fortasse delectet.] S. Victoris antiquus codex: electet. quod placuit Gulielmio. Idem.

12. Ego verò tibi istam justam causam puto.] Pal. tertio non abest justam. quod mirè laudaret alius quis, at ego nihil mutò. Idem.

13. Numquid duas habetis patrias?] Pal. tert. numquid? duasne habetis patr. quart. ac Fabr. Quid? duas ne hab. p.? editi nunquid vos duas hab. quod pronomen in nullo est nostrorum, exultatque editione Victorii. Idem.

14. Anne est illa una patria.] Sic ed. Turnebi & vetus S. Victoris. nam vulgatis deest ne. Victorius publicat: est ne una illa patria. Pal. quart. habet; au est illa patria, sine una. Idem.

15. Et Sunii erant iidem & Attici.] Est à Victoriana & Turnebiana; quam imitatur sunt quoque alii. prius erat, & Symphrodas ex Atticis. de qua lectione consulatur & Camerarius, & Paulus Manutius. nam mss. nostri mirifice variant. alludunt tamen admodum emendationi illi Duumvirum. Idem.

16. Quæ rep. nomen universæ civitatis est.] Pal. tert. quam R. P. tert. quæ rep. nomen universæ civitatis adpta est. Lambinus in quæ rep. nomen & univ. annotat tamen extare in Memmiano, quæ populi Romani universi civitas est. nostram lectionem recepere Victorius, Turnebus, Manutii. Idem.

17. Et hæc in ea contineatur.] Pall. abjiciunt & potestque abesse. Aldus senior post hæc novum orditur sermonem; item Victorius. at cum Turnebi editio atroxit, contineatur, quæ jus habet civitatis, & unam illam civitatem putat. Camerarii verò, contineatur. habet civitates duas, sed illas unam civitatem putat. quorum verborum nullus apex in mss. nostris. Idem.

in iudicio, ¹⁸ cūm pro Avidio tecum simul diceret, reipublicam nostram iustissimas huic municipio gratias agere posse, quod ex eo duo sui conservatores existerent: ut jam videri adduci, hanc quoque, quæ te procreavit, esse patriam tuam. Sed venium in insulam est. Hac verò nihil est amœnitas. ut enim hoc quasi nostro finitur Fibrenus, & divisus æqualiter in duas partes latera hæc alluit, rapideque dilapsus citò in unum confluit, & tantum completitur, quod satis sit modicæ palestræ loci. quo effecto, tamquam id habuerit operis, ac muneris, ut hanc nobis efficeret sedem ad disputandum, statim præcipit in Litrem, & quasi in familiarum patriciarum venerit, amittit nomen obsecutus, Litremque multo gelidiorum facit. nec enim ullum hoc frigidius flumen attingi, cum ad multa accesserim, ut vix pede tentare id possim: quod in Phædro Platonis facit Socrates.

⁷ M. Est verò ita: sed tamen huic amœnitati, quam ex Quinto sæpe audio, ¹⁹ Thebanus Epirotes tuus ille nihil, opinor, concesserit. Q. Est ita, ut dicis. cave enim putes Attici nostri ²⁰ Emathio, platanisque illis quidquam esse præclariorum. Sed, si videtur, confidamus hic in umbra, atque ad eam parrem sermonis, ex qua egressi sumus, revertamur. M. Præclarè exigis, Quinte. at ego effugisse arbitrabar: & tibi horum nihil debere potest. Q. Ordire igitur: nam hunc tibi totum dicamus diem.

M. *A Jove Musarum primordia.* — sicut in Aratio carmine orsi sumus. Q. Quorsum istuc? M. Quia nunc itidem ²¹ ab eodem, & à ceteris diis immortalibus sunt nobis agendi capienda primordia.

⁸ Q. Optimè verò, frater: & fieri sic decet. M. Videamus ⁴ igitur rursus, priusquam aggrediamur ad leges singulas, vim, naturamque legis, ne, cum referenda sint ad eam nobis omnia, labamur interdum errore sermonis, ignoremusque vim sermonis ejus, quo jura nobis definienda sint. Q. Sanè quidem, hercule. & est ista recta docendi via. M. Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingenii excogitatam, nec scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod universum mundum regeret, imperandi, prohibendique sapientiam. Ita principem legem illam, & ultimam, mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogentis, aut vetantis dei: ex qua illa lex, quam dii humano generi dederunt, rectè est laudata. est enim ratio, mensque sapientis, ad iubendum, & ad deterrendum idonea.

⁹ Q. Aliquoties jam iste locis à te tactus est: sed antè quàm ad populares leges venias, vim istius celestis legis explana, si placet: ne æstus nos consuetudinis absorbeat, & ad sermonis morem usitati trahat. M. ²² A parvis enim, Quinte, didi-

mus, ²³ Si in ius vocat, atque ejusmodi alias leges nominat. sed verò intelligi sic oportet, & hæc, & alia iusta, ac veti a populorum, vim habere ad rectè facta vocandi, & à peccatis avocandi: quæ vis non modò senior est, quàm ætas populorum, & civitatum, sed æqualis illius, cœlium, atque terras tuentis, & regentis dei.

Neque enim esse mens divina sine ratione potest, nec ratio divina non hanc vim in rebus, pravisque faciendis habere: nec, quia nusquam erat scriptum, ut contra omnes hostium copias in ponte unus assisteret, à tergoque pontem intersecundi juberet, iccirco minus Cœcitem illum rem gessisse tantam, fortitudinis lege, atque imperio putabimus: nec si regnante Tarquinio nulla erat Roma scripta lex de stupris, iccirco non contra illam legem sempiternam Sex. Tarquinius vim Lucretiæ, Tricipitini filia, attulit. erat enim ratio profecta à rerum natura, & ad rectè faciendum impellens, & à delicto avocans: quæ non tum denique incipit lex esse, cum scripta est, sed tum, cum orta est. orta autem simul est cum mente divina. quamobrem lex vera, atque princeps, apta ad iubendum, & ad vetandum, ratio est recta summi Jovis. Q. ⁵ Assentior, frater, ut quod est rectum, verum quoque sit, neque cum litteris, quibus scita scribuntur, aut oriatur, aut occidat.

M. Ergo ut illa divina mens, summa lex est; item, ²⁴ cum in homine est perfectum, est in mente sapientis. Quæ sunt autem ²⁵ vatiè, & ad tempus descripta populi, si favore magis, quàm re, legum nomen tenent. omnem enim legem, quæ quidem rectè lex appellari possit, esse laudabilem, quibusdam talibus argumentis docent. Constat profectò ad salutem civium, civitatumque incolumitatem, vitamque hominum quietam, & beatam, inventas esse leges: eoque, qui primum ejusmodi scita sanxerint, populis ostendisse, ea se scripturos, atque laturos, ²⁶ quibus illi adscriptis, susceptisque, honestè, beateque viverent: quaque ita composita, sanctaque essent, eas leges videlicet nominarunt. Ex quo intelligi par est, eos, qui perniciosa, & injusta populis iusta descripserint, cum contra fecerint, quæ polliciti, profectique sunt, quidvis potius tulisse, quàm leges: ut perspicuum esse possit, in ipso nomine legis interpretandum inesse vim, & sententiam justis, ²⁷ & juris legendi.

Quæro igitur à te, Quinte, sicut illi solent; Quo si civitas ¹⁸ careat, ob eam ipsam causam, quod eo careat, pro nihilo habenda sit, id estne numerandum in bonis? Q. Ac maximis quidem. M. Lege autem carens civitas, ane ob ipsam habenda nullo loco? Q. Dici aliter non potest. M. Necesse est igitur, legem haberi in rebus optimis. Q. Profusus assentior.

M. Quid, quod multa perniciosè, multa pestiferè sciscuntur ¹⁵

18. *Cum pro Avidio tecum*] Malmi istud, quia placuit Victorio, quem scio usum libris edecumate antiquitatis; sicque extat in membranis S. Victoris. nam Pall. servat vulgatum *Ambio*. fuit qui legant *Albio*, fuit qui *Balbo*, quod hæret in Massiano asleveravit P. Manutius. nec deest qui legat *Oppio*, aut *Ampio*, vel denique *Aprio*. Turnebus divinabat *Gabinio* Grut.

19. *Thebanus Epirotes*.] Nihil variant nostri, quàm quod S. Vici. *Thebanus*. Turnebus lib. xi. *Adversus* cap. 16. emendat *Thyamis*. quod recepit in contextum Lambinius. *Idem*.

20. *Emathio*.] Iti Pal. tert. nam quart. *Emathio*. Turnebi vetus *Emathyo*. emendabat idem *Amathio*; propter ea quæ scribit Cicero 1. ad Atticum; idque in contextum receperunt Lambinius, Aldus Nepos, alii. *Idem*.

21. *Ab eisdem & a ceteris Diis*] Sic Turnebus, Victorius, Hervægius omnesque iterant præpositionem, quæ ut deleteretur ab Grutero sequente quantum video Gryphianam & Wechelnam, nulla vox quidem meruit *Gravus*.

22. *A parvis enim Quinte didicimus*.] Sic legitur apud Turnebum, Victorium, Juntam, Hervægium, Gryphium, Wechelium. Nec potest venire in controversiam. Una editio Gruteri dedit *Quinte didicimus*, haud dubio solum typorum errore, nec ut propterea loeus hic Tullii advocari debeat, ut quasi emendatione memorabili instauraretur, ut facit nonnemo. Gravus peccaverunt, quæ se iure etiam in hæc menda concinere sultinent. Est plane idem cap. 13. *Idem*.

23. *Si in ius vocat, atque ejusmodi alias, leges &c.*] Secutus

sum Pal. quartum; neque abibat tertius, nisi quod is, atque ad ejusmodi &c. quid quod sic quoque præjerit mihi Aldus avus & Nepos; ut nimirum Tullius principium modò legis laudaret. sequentes editiones addeere VOCAT ATQUE, EAT, ejusmodi &c. quo Jurisconsultis nonnullis crucem fixerunt. certè Cujacius lib. v. 11 observ. cap. 16. leges capitur, VOCAT, NEI EAT. Carrion contra defendit alterum lib. 11. Emendat. cap. 12. atque enim, idem esse, quod statim, quod ipsum tringinta aliquot ante annos prodiderat Turnebus. Gruter.

24. *Cum in homine est perfecta, est in mente sapientis*.] Hæc est lectio recepta, quam & mirè probat Turnebus, reperique in Pall. & Fabr. ipse edidit, est perfectum in mente quod & extat in S. Victoris, expressitque editione sua Petrus Victorius. Lambinius multa interjicit de suo; & nobis ludos facit. *Idem*.

25. *Vatiè & ad tempus descripta populi favore &c.*] Sic uno consensu Vici. & Turnebus; sicutusque est Aldus Nepos. nam Lambinius addidit vulgate, *variè & ad tempus scripta, populi favore*. Pal. quart. exhibet *variè & ad tempus descripta, populi favorem magis quàm legum nomen tenent*, cui & suus quoque sensus. *Idem*.

26. *Quibus illi adscriptis susceptisque*.] Pall. & Fab. & S. Vici. illis adscriptis. notavitque Gulielmius, à literam puncto signatam, mihi edita satis facit. *Idem*.

27. *Et juris legendi*.] Ita Turnebi editio. nam Victorii & vim legendi. communis lectio *juris colendi*; cui assentitur Pal. tert. sed quart. habet & *jurulenti*. *Idem*.

tur in populis, quæ non magis legis nomen attingunt,²⁸ quam si latrones aliqua concessu suo sanxerint? Nam neque medicorum præcepta dici verè possent, si quæ insciii, imperitique pro salutaribus mortifera conscripserint: neque in populo lex, cuiusmodi fuerit illa, etiam si perniciosum aliquid populus acceperit. Ergo est lex, iustorum iniustorumque distinctio, ad illam antiquissimam, & rerum omnium principem expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, descendunt ac timentur bonos. Q. Præclare intelligo: nec verò jam aliam esse ullam legem puto non modo habendam, sed ne appellandam quidem. M. ²⁹ Igitur tu Titias, & Apulejas leges nullas putas?

Q. Ego verò ne Livias quidem. M. Et rectè, quæ præsertim uno versiculo senatus, puncto temporis sublatæ sint: lex autem illa, cuius vim explicavi, neque tolli, neque abrogari potest. Q. Eas tu igitur leges rogabis videlicet, quæ nunquam abrogentur. M. Certè, si modo acceptæ à vobis duobus erunt. Sed, ut vir doctissimus fecit Plato, atque idem gravissimus philosophorum omnium, qui princeps de republica conscripsit, idemque separatim de legibus egi, id mihi credo esse faciendum; ut prorsus ipsam legem recitem, de eius legis laude dicam. quod idem & Zaleucum, & Charondam fecisse video; cum quidem illi non studii, & delectationis, sed republicæ causâ leges civitatis suis scripserunt. Quos imitatus Plato, videlicet hoc quoque legis putavit esse, persuadere aliquid, non omnia vi ac minis cogere.

Q. Quid, quod Zaleucum istum negat ullum fuisse Timæus? M. At Theophrastus auctor haud deterior, mea quidem sententia; meliorem multi nominant: commemorat verò ipsius civis, nostri clientes, Locri. Sed five fuit, five non fuit, nihil ad rem. loquimur, quod traditum est. ³¹ Sit igitur hoc à principio persuasum civibus, dominos esse omnium rerum, ac moderatores deos, eaque quæ gerantur, eorum gerî ³² vi, ditione, ac numine, eisdemque optimè de genere hominum mereri, & qualis quisque sit, quid agat, quid in se admittat, qua mente, qua pietate colat religiones, instructi: piorumque, & impiorum habere rationem.

His enim rebus imbutæ mentes, haud sanè ³³ abhorrebunt ab utili, & à vera sententia. Quid est enim verius, quam neminem esse oportere tam stultè arrogantem, ut in se rationem, & mentem putet inesse, in cælo, mundoque non putet? aut ut ea, quæ vix summa ingenii ratione comprehendat, nulla ratione moveri putet? quem verò astrorum ordines, quem dierum, noctiumque vicissitudines, quem mensium temperatio, quemque ea, quæ gignuntur nobis ad fruendum,

non gratum esse cogant; hunc hominem omnino numerare qui decet? cunquæ omnia, quæ rationem habent, præsentius, quæ sint rationis expertia, nefasque sit dicere, ullam rem præstare naturæ omnium rerum: rationem inesse in ea, conatendum est. Utiles esse autem opiniones has, quis negat, cum inrelligat, quàm multa firmentur iurejurando, ³⁴ quantum salutis sint fœderum religiones? quam multos divini supplicii metus à scelere revocavit? quamque sancta sit Societas civium inter ipsos, diis immortalibus interpositis tum iudicibus, tum testibus?

Habes legis proœmium: sic enim hoc appellat Plato. Q. ³⁵ Habeo verò, frater: & in hoc admodum delector, quod in aliis rebus, aliisque sententiis verlaris, atque ille. nihil enim tam dissimile est, quàm vel ea, quæ antè dixisti, vel hoc ipsum legis exordium. Unum illud mihi videris imitari, orationis genus. M. Vellem fortasse, quis enim id potest, aut umquam poterit imitari? nam sententias interpretari perfacile est. Quod quidem egofacerem, nisi planè esse vellem meus. quid enim negotii est, eadem, propè verbis iisdem conversa, dicere? Q. Prorsus assentior. Verum, ³⁶ ut modo tute dixisti, te esse malo tuum. Sed jam exproine, si placeat, istas leges de religione.

M. Expromam equidem, ut potero: &, quoniam & locus, & sermo, familiaris est, legum leges voce proponam. Q. Quidnam id est? M. Sunt certa legum verba, Quinte, neque ita prisca, ³⁷ ut in veteribus ex his, sacratisque legibus; et tamen, quò plus auctoritatis habeant, paulo antiquiora, quàm hic sermo est. Eum morem igitur cum brevitate, si potero, conseqvar. Leges autem à me edentur non perfectæ: nam esset infinitum: sed ipsæ ³⁸ summa rerum, atque sententia.

Q. Ita verò necesse est. quate audiamus verba legis: ³⁹ M. Ad divos adeunto castè. pietatem adhibento. opes amovendo. Qui secus saxit, deus ipse iudex erit. Separatim nemo habesit deos neve novos: sed ne advenas, nisi publicè adscitos, privatim colunto. constructa à patribus delubra habento. lucos in agris habento & larum sedes. ritus familia, patrumque servando. divos, & eos, qui cælestes semper habiti, colunto, & illos, ⁴⁰ quos endo cælo merita vocaverint, Herculem, Liberum, Esculapium, Castorem, Pollucem, Quirinum. ast olla, propter que datur homini adscensus in cælum, Mentem, Virtutem, Pietatem, Fidem, earumque laudum delubra suntu. ⁴¹ Nec ulla vitiorum sacra sollempnia obeunto. Feriis iurgia amovendo, easque in sanulis, operibus patris, habento. ⁴² itaque, ut ita cadat in amnis amfractibus, descriptum esto. certasque fruges, certasque

28. *Quam si latrones aliqua concessu suo sanxerint.* Legit Gulielmus, latrones concessu suo, quod verum videtur: certe præponendis tribus quatuor conjectaneis Lambini. eodem modo coniecit Lipsius lib. 11. Antiqu. cap. 2. *Grut.* Voluit præponendum. Et bene iudicat, & quia non dubito ad idem nunc ab eo alludi, quolib. 3. c. 19. de quo servati & latrones scrivisse se dicerent, denique id recei. Gronov.

29. *Ergo tu Titias & Apulejas.* Scriptura ista vera est; neque aliter codex S. Victoris & ii quos excussit Petrus Victorius; nisi quod iis unità dictione Titias. male. rescribendum enim fuerat veteri ratione literarum, tu TIAS, quod valeret tu Titias. His enim legendum illud xi majusculum; suppeditantque exempla Pandectæ Florentinorum. cur su arbitratus sim requiri, facit responsio Quinti; *Ego verò &c.* Petr. Pithæus l. b. 11. Advers. subsec. cap. 2. inclinat reponere Titias, aut Torsias, videantur ibidem rationes quos minime scrivola. *Grut.*

30. *Sententia; meliorem multi nominant.* Lipsius lib. 11. Variarum cap. 11. labem hujus sententiæ auferre conatur, rescribendo, *sententia melior, eum multis commemorat.* ingeniosè. Turnebus movit alios legere, *sententia melior, multi memorant.* Idem.

31. *Sit igitur hoc à principio.* Sed omnes, quibus utor, auctius. *Sit igitur hoc jam à prin.* Gronov.

32. *Vi, ditione, ac numine.* Est à Turnebiana. quippe Victoriana omisit illud vi. quod nec in Pal. quarto. vulgata, *judicio, numine.* Gluter.

33. *Abhorrebunt ab utili & à vera sententia.* Pall. *utili ac vera sententia.* Idem.

34. *Quanta salutis sint fœderum religiones.* Est à mss. nostris

quatuor, neque aliter Victorius aut Turnebus, quos & secutus Manutius Nepos. Idem.

35. *Ut modo tute dixisti.* Pal. quartus *tupte.* quod an temerarium fit, nescio. Idem.

36. *Ut in veteribus ex his sacratisque legibus.* Hæc est scriptura codicum nostrorum, neque abeunt Victoriani, in quibus *ex is sacratisque.* Turnebus aliquando putavit legendum *saxit*, aliquando *Ofis*, aliquando *regis.* sed Cujacius mellebat *veteribus xi.* *sacratisque.* videatur libro v. observ. cap. 21. Gulielmus, *veteribus ex xi.* *sacratisque.* quod ultimam animo maxime satisfacit. Idem.

37. *Summa rerum atque sententia.* Ita mss. nostri omnes, nam vulgata, *ac sententia.* haud tamen displicet quod publicavit Victorius, *summere rerum sententia.* Idem.

38. *Quos endo cælo merita vocaverint.* E tenebris istud eruit solertissimus Victorius, alibeseant etiam huic scripturæ liber S. Victoris. in quo, *quos secundo cælo.* Pal. quartus, qui, in *ascendo cælo.* Fabr. ubi, *nascendo cælo.* ceterum nondum videtur locus persanatus. nam Lactantius laudat, *locaverint;* & sic loquitur ipse Tullius lib. 11. de offic. cap. 5. Istudque ipsum aliquando di. inar. Notis in Catullum Janus Doufa filius cap. 2. cuius immatura morte insignem alumnum amiserunt Musæ ac Gratiæ, ego vero aequalè exivium. Vulgatur hodie, *quos in cælum merita voc.* Idem.

39. *Nec ulla vitiorum sacra.* Pal. quart. *Nucula.* Fabr. *Nucula.* S. Vict. *nucula.* unde Gulielmus facit, *neve ulla.* Turnebus autumat illud *nucula* esse posse vocem ipsam, qua tunc loquebantur cum ab iis etiam *ningulum* pro *nullus* dictum esse annotet. Idem.

40. *Itaque ut ita cadat, ann. anfr. def. esto.* Ita nostri libri, & publicati per Victorium, verum Turnebiani, *cadant.* Idem.

tasque baccae sacerdotes publice libant: hoc certis sacrificiis, ac diebus.

20. 41 Itemque alios ad dies ubertatem lactis, fetusque servant. 42 Id quod ne committi possit, 43 ad eam rem, rationem, cursus annuos sacerdotes finiunt. Quaeque quoque divo decore, gratiaeque sint hostia, providentia: 44 divisque aliis alii sacerdotes, omnibus pontifices, singulis flamines sunt. Virgines Vestales in urbe custodiunt ignem foci publici sempiternum. Quodque haec privatim, & publice modo, ritusque fiat, discunt ignari à publicis sacerdotibus. Eorum autem duo genera sunt; unum, quod praestitit cavimonis, & sacris; alterum, 45 quod interpretetur fatidicorum, & ratum effata incognita, cum senatus, populusque adsciverit. Interpretes autem Jovis optimi maximi, publici augures signis, 46 & auspiciis postea vidento, disciplinam tenent.
- 21 Sacerdotes vineta, virgataque, & salutem populi augurant. quique agent rem ducti, quique popularem, auspiciam praeponunt; illique obtemperant. 47 divorumque iras providentia, iisque apparento. caligine fulgura regionibus ratis temperant: urbenque, & agros, & templa liberata, & effata habent: quaeque augur iniusta, nefasta, 48 vitiosa, dira defixerit, 49 irrita, infestaque sunt: quique non paruerit, capitale esto. Eodem, pacis, belli, induciarum oratores, senales, 50 iudices duo sunt. bella disceptant. Prodigia, portenta ad Etruscos, & haruspices, 51 si senatus jussisset, deserunt: Etrusque principes disciplinam docent. Quibus divis creverint, procurant: iidemque fulgura, atque obsita piavnt. Nocturna mulierum sacrificia ne sunt, praeter olla, quae pro populo vitè fiant. Neve quem intantio, nisi ut affolet Cereri, Graco sacro.
- 22 Sacra commissum quod neque exierit, publici sacerdotes expiant. Ludis publicis, quod sine curiculo & sine certatione corporum fiat, popularem letitiam in cantu & fidibus, & tibis moderant, eamque cum divum honore jungunt. Ex patriis ritibus optima colunt; praeter Idæa matris sumulos, eosque, justis diebus, ne-

quis stipem cogito. Sacrum, sacrorum commendatum 52 qui elepsit, rapsitque, parricida esto. Perjurii poena divina exitum; humana, dedecus. Incestum pontificis supremo supplicio sancimus. Impius ne audeat placare donis iram deorum. Cantè vota reddunt. Poena violati juris esto. 53 Quocirca ut quis agrum consecrato, auri, argenti, eboris sacrandi modus esto. Sacra privata, perpetua manent. Deorum manium iura, sancta sunt. Hos leto datos, divos habent. 54 Sumptum in ollos, luctumque minuunt.

Att. Conclusa quidem est 55 à te tam magna lex, sanè quàm brevi: &, ut mihi quidem videtur, non multum discrepat 56 ista constitutio religionum à legibus Romana, nostrisque moribus. M. An censet, cum in illis de republica libris persuadere videatur Africanus, omnium rerum publicarum nostram veterem illam fuisse optimam, non necesse esse optimam reipublicam leges dare consentaneas? Att. Immo prius ita censeo. M. 56 Ergo ad id expectate leges, quae genus illud optimam reipublicam continent: &, si quae forte à me hodie rogabuntur, quae non sint in nostra republica, nec fuerint, tamen erant ferè in fere majorum: qui tunc, ut lex, valebat.

Att. Suade igitur, si placet, istam ipsam legem, 57 ut ego, 24 vteI ROGAS, possim edicere. M. Ain tandem, Attice, non es edicturus aliter? Att. Proxius majorem quidem rem nullam sciscam aliter. in minoribus, si voles, remittam hoc tibi. 58 M. Atque mea quidem sententia est. At ne longum fiat, videte. Att. Utinam quidem! quid enim agere malimus? M. Castè jubet lex adire ad deos, animo videlicet, in quo sunt omnia: nec tolli castimoniam corporis: sed hoc oportet intelligi, cum multum animus corpori praestet; observeturque, ut 59 casta corpora adhibeantur, multo esse in animis id servandum magis. nam illud vel aspersione aquae, vel dierum numero tollitur: animi labe nec diuturnitate vaneferre, nec annibus ullis elui potest.

Quod autem pietatem adhiberi, opes anoveri jubet, significat, probitatem gratam esse deo: sumptum esse removendum.

41. Itemque alios ad dies.] Debetur editioni Turnebianæ. nam alia, ut & mss. nostri, addes nullo sensu. Steph. Pighius libro 111 Falorum malebat adhuc vocula transposita, alios dies ad. quod loqui videtur de certis conceptivis. Græc.

42. Id quod ne committi.] Est & istud ab eadem. ceteræ enim, idque ne com. Idem.

43. Ad eam rem, rationem & cursus &c.] Hand aliter mss. nostri aliorumque. Turnebus tamen malebat ratione; nisi velimus idem valere alterum scriptura præfata; ut atateni, aliaque. Idem.

44. Divisque aliis alii sacerdotes.] Sic Aldi vetus. nam Victoriana, Turnebiana, item mss. nostri quatuor excludunt illud alii. Idem.

45. Quod interpretetur fatidicorum.] Quod esset in membranis Victoriana fatidicorum, legebat Gulielmius fatidicorum. Idem.

46. Et auspiciis postea vidento.] Lamb. postera, contra mss. & edd. Gulielmius, licet sciret vulgatum probari à Jos. Scaligero in Conjectaneis ad Varronem, iussit nos videre, num legendum sit, hostia, aut postea. Idem.

47. Divorumque iras.] Claud. Puteanus malebat divorumque. Idem.

48. Vitiosa dira defixerit.] Lipsius libro IV Epistolæ. quæst. cap. 11. arbitratur scriptum antiquitus, defixerit. neque enim heic aptum videri defixerit. at mihi videtur aptissimum. consilium modo ad hunc locum summus ille Criticorum Turnebus. Idem.

49. Irrita infestaque sunt.] Obfecere sum libris ineditis, in quibus hæc lectio; probabatque etiam præ vulgato, infesta, Turnebus. Idem.

50. Iudices duo sunt.] Melius istud longè quàm quomodo olim vulgati, iudices ne sunt; aut mss. non sunt, qui error inde ortus, quod virgula jaceret super binarium numerum. videatur Turnebus. Idem.

51. Si senatus jussisset.] Mss. nostri omn. jussit, sicque editi à Turnebo, antiqua scilicet scribendi ratione. Idem.

52. Qui elepsit rapsitque.] Turnebus elepsit rapsitque, veteri pronuntiatione; etiam si non neget in mss. suo esse eleperit; quod ipsum probatur Scaligero ad Varronem. Fabr. favet scripturæ mediæ. nam Pall. & S. Victoris; qui elepsit rapsitque. Idem.

53. Quocirca ne quis agrum consecrato.] Claud. Puteanus delendum putabat Quocirca, translatum ex interpretatione Platonis, quæ infra sequitur. Idem.

54. Sumptum in ollos luctumque minuunt.] Pal. quart. luctumque. S. Viç. luctumque. undefacit Gulielmius. luctumque. non bene. nam duo vetat, & luxum & luctum. luxum inest voci sumptum. Grut. An possunt hæc dubitari, quum ipse auctor se firmet cap. 23. Jam cetera in xii minuendi sumptus lamentationesque funeris &c. Alioqui ex his illud luctumque verissimum putarem, idque opinarer ipsum, quod deseripit ad eandem sententiam Ovidius lib. 2. Fast.

Est honor & tamulis animas placare paternas. Parvaque in exstrullas muneræ ferre pyras.

Parva pelum manes, pietas pro divite grata est Munere, non avidos Styx habet una deos. Gronov.

55. A te tam magna lex sanè quàm brevi.] Ita Aldi vetus editio, nisi quod addita literula brevitas. unde putabat Gulielmius eandem, brevi; sed, ut mihi, Victorius publicavit, breviter, omisitque tam, quod nec in Turnebiano. retinui ego quod extaret in Pal. quart. essetque in ceteris, altera magna. ubi aperte videntur elementa ejusdem voculæ. Gruter.

56. Ergo Adeo expectate leges.] Reduxi veterem scripturam Aldi. nam Victorii, Turnebi, Camerarii, Sturmii, Bruti editiones, expectate; neque ausus fuissim mutare, nisi viderem meam in Aldina ultima. pro qua tamen nimium nolim pugnare; imò ne rixari quidem. Idem.

57. Ut ego vteI ROGAS possim edicere.] Libuit ita scribere quod inde ortam putarem lectionem vulgatam, ut ego vt et tv ROGAS. quod extat quidem in Pal. tert. sed respunt alii, in quibus, ut ego, & tv ROGAS. Idem.

58. M. Atque mea quidem sententia est.] Turnebus hæc adhuc relinquit Attico. non video tamen quam appositi. imo ne quidem quomodo dicantur à Tullio; suspiciorque attribuenda Quinto. certe mss. Pall. differunt nomen et us præposuere infra illis, Utinam quidem; rectèque factum, inde magis inducor, quod Cicero inferat: At ne longum fiat, videte; non, vide, ut debebat soli Attico respondere. Pal. tert. representat, Atque quidem mea sententia est. ut adhuc fortasse rescribi debeat: Quæ Atque idem mea sententia est, in m. quartus ferè habet; Atque hæc mihi ea quidem sent. Idem.

59. Casta corpora adhibeantur.] Est à libris nostris antiquis, itema Viç. & Turn. editionibus. priores, casto corpore adatur. Idem.

60. Nec annibus ullis.] Non dubitavi admittere id quod sententia omnino requiritur. vulgati manibus; quod quidem in Pal. tert. verum quartus, Fabr. S. Viç. differet amanibus. Idem.

dum. quid est enim, cum paupertatem divitiis etiam inter homines esse æqualem velimus, cur eam, sumptu ⁶¹ ad sacra addito, deorum aditu arceamus? præsertim cum ipsi deo nihil minus gratum futurum sit, quam non omnibus patere ad se placandum, & colendum viam. ⁶² Quod autem non iudex, sed deus ipse iudex constituitur; præsentis poenæ metu religio confirmari videtur. Quosque deos, aut novos, aut alienigenas coli, confusionem habet religionum, & ignotas ⁶³ carimonias.

²⁶ Non à sacerdotibus, non à patribus acceptos deos, ita placet coli, si huic legi paruerunt ipsi. Patrum delubra esse in urbibus censeo: nec sequor magos Græcarum; quibus auctoribus Xerxes inflammasse templis Græciæ dicitur, quod parietibus includerent deos, quibus omnia deberent esse patentia, ac libera, quorumque hic mundus omnis templum esset, & domus. Melius Græci, atque nostri: qui, ut auerent pietatem in deos, eisdem illos, quas nos, urbes incolere voluerunt. affert enim hæc opinio religionem utilem civitatibus: siquidem & illud bene dictum est à Pythagora, verissimum viro, tum maximè, & pietatem, & religionem doctissimi in animis, cum rebus divinis operam datemus. ⁶⁴ & quod Thales, qui sapientissimus in septem fuit, homines existimare oportere, omnia que cernerentur, deorum esse plena: fore enim omnes castiores, ⁶⁵ veluti qui in fanis essent maximè religiosi. est enim quadam opinione species deorum in oculis, non solum in mentibus.

²⁷ Eandemque rationem luci habent in agris. Neque ea, quæ à majoribus prodita est cum dominis, tum famulis, posita in fundi villaque conspectu, religio Larum, repudianda est. Jam ritus familiaræ, patrumque servate, id est (quoniam antiquitas proximè accedit ad deos) à diis quasi traditam religionem tueri. Quod autem ex hominum genere consecratos, sicut Herculem, & ceteros, coli lex iubet, indicat omnium quidem animos immortales esse, sed fortium, bonorumque divinos.

Bene verò, quod Mens, Pietas, Virtus, Fides, consecratur: manu: quarum omnium Romæ dedicata publicè templa sunt, ut illa qui habeant (habent autem omnes boni) deos ipsos in animis suis collocatos putent. * Nam illud vitiosum Athenis, quod, Cylonio scelere expiato, Epimenide Crete suadente, fecerunt Contumeliæ sanum, & Impudentiæ virtutes enim, non vitia consecrare decet. ⁶⁶ Araque vetus stat in Palatio, Febris: & altera Esquilis, ⁶⁷ Malæ Fortunæ, detestataque, quæ omnia ejusmodi repudianda sunt. Quod si fingenda nomina ⁶⁸ Vicepotæ potius vincendi atque potius, ⁶⁹ Itacassandique cognomina, Statoris, & Invidi Jovis: rerumque expetendarum nomina, Salutis, Honoris, Opis, Victoriæ. ⁷⁰ quoniamque expectatione rerum bonarum erigitur animus, rectè etiam à Calatino Spes consecrata est: Fortunæque sit ⁷¹ vel Hujusce diei, nam valet in omnes dies; vel Respicens, ad opem ferendam; vel Fors, in quo incertitudo significatur magis, vel Primgenicium, ⁷² à gignendo comes. tum.

Desunt pauca.

* Feriarum festorumque dierum ratio in liberis requietem: ² habet litium, & jurgiorum; in servis, operum, & laborum: ³ quas compositor anni conferre debet ⁷⁴ & ad perfectionem operum rusticorum. quod tempus, ut sacrificiorum libamenta serventur, sæturque pecorum, qua dicta in lege sunt; diligenter habenda ratio intercalandi est. quod institutum perit à Numa, posteriorum pontificum negligentia dissolutum est. Jam illud ex institutis pontificum, & haruspicum, non mutandum est, quibus hostiis immolandum cuique deo, cui majoribus, cui lactentibus, cui maribus, cui feminis. ⁷⁵ Plures autem deorum omnium, singuli singulorum sacerdotes, & respondendi juris, & ⁷⁶ conferendarum religionum facultatem afferunt. Cumque Vesta, ⁷⁷ quasi focus urbis, ut Græco nomine est appellata (quod nos propè idem Græcum interpretatum nomen tenemus) consecrata sit; ei colen-

61. Ad sacra addito.] Habent & istud iidem libri editi scriptique, nisi quod Turnebiana stet pro vulgata, que addibito. Grut.

62. Quod autem non iudex.] Ferè non displicet scriptura Pall. & Fabr. non homo iudex. Idem.

63. Carimonias non à sacerdotibus, non à patribus acceptos Deos, ita placet coli.] Secutus sum, quod repererunt in suis Victorius ac Turnebus. solummodò distinctio nostra est. quam tamen, ita me Deus amet, vix intelligo. quare hæreo adhuc; hæreo, vulgata habebat, ceremonias etiam sacerdotibus. nam à patribus acceptos &c. neque aliter Aldi vetus, quam quod ea; esse sacerdotibus: propriis ad manus scriptos nostros, in quibus, ceremonias nosse sacerdotibus, nam patribus acceptos &c. Tu Mercere, tu Guitheri, tu Rigalti, succurrite. Idem.

64. Et quod Thales, qui &c.] Lambinus, & quod à Thale, sed nullo suffragante mss. si quid mutandum, maluissent. & quid Thales &c. Idem.

65. Veluti qui in fanis essent maximè religiosi.] Retinui Lambinianum, natum è conjectura Turnebi, veluti qui in fanis essent, maximè religiosi. vulgata sine sensu: veluti quo infans esse maximè religiosus, quod & in Pall. tert. nam quart. castiores quo infans esse religiosus, exclusisset. Idem.

66. Araque vetus stat in Palatio Febris.] Pal. quart. Araque vetustissima est Palatio Febris. Idem.

67. Malæ fortuna, detestataque. que omnia ejusmodi.] Nihil adjuvat hic membrance nostræ, nam Pal. tert. stat à vulgato. quartus verò legit, detestataque hujusmodi repudianda sunt. S. Vict. detestataque omnia ejusmodi rep. nec aliter Fabr. nisi quod is, detestataque videatur Turnebus lib. xiv cap. 6. Idem.

68. Vicepotæ.] Verbi hujus restituito, debita Ferrici Memmii libris: qui eam communicavit Nicolao Fabro, à quo primum prodita fuit in Notis ad Senecam de Morte Claudii. exinde & Jacobus Schegkius idem conjectit Premesso Observat. Epistol. 1. Nos de voce ista multa quoque ad eundem Senecam in animadversionibus nostris ante littera bis duo. Idem.

69. Itacassandi &c.] Adhuc medicæ expectat manus hic locus. Memmii è libro suo exhibuit Itacassandi. sed non satisfaciit, non magis quam Schegkiana conjectura sistendoguz. in voce enim tam plana non ita hærent librarii, aut tam longe divertunt. Palat. tert. stat à vulgata, ut & Fabr. nisi quod una littera stat assandi. quartus

habebat, Itacassandi. codex S. Victoris sibrasfandi. ex quo fingebat Gulielmus noster, & Ara sancti. sed tali malagmate non sanatur illud vulnus. Gruterus. Rectè judicat vir magnus. Nam ut Vicepotæ nomen est, tale nunc quoque requiritur; post demum transit ad cognomina. Nec dubito, quin scripserit: si fingenda nomina, Vicepotæ potius, vincendi atque potius; State, standi: cognominaque Statoris. State mentio multiplex est, & præcipua apud Festum in State Matris simulacrum. Gronov.

70. Quoniamque expectatione &c.] Arrogat conjecturam hanc sibi Lambinus, quomodo tamen dudum antea ediderat Petr. Victorius. vulgata, quoniam quidem exst. quæ & in mss. nostris. Grut.

71. Vel hujusce diei.] Valet hujusque diei, id est uniuersujusque diei; de quo plerè multa libro 1. de Formulis Brissonius; qui consulatur. Hujusce autem est in Pal. tert. & Fab. item editis à Victorio & Turnebo. nam priores & posteriores, hujus diei. Idem.

72. A gignendo comes. tum.] Ita duo è mss. nostris, nisi quod ii junctim comestum. videatur Turnebus. vulgata cum est. quod Aldus Junior annectit sequentibus, hoc modo: cum est feriarum &c. Idem.

73. Quas compositor anni &c.] Huic quoque scripturæ accedit Pal. quart. publicati, compositio anni. adeatur P. Victorii Variæ lect. lib. xxxvi cap. 6. Idem.

74. Et ad perfectionem op. rusti.] Est ab eodem quarto, item Francisci Fabritii libro. vulgata, & perfecti. Vict. & Turn. ad perf. sine copula antecedit. Idem.

75. Plures autem Deorum omnium, singuli singulorum sacerdotes &c.] Lipsius lib. 2. cap. 11. Antiquæ lectionum putat locum manentem, interponendumque, omnium pontifices singuli. sed potest hæc tū xovū intelligi, sacerdotes. Idem.

76. Conferendarum religionum.] Est ab antiquo codice Paulli Manutii. quippe vulgo recepta lectio, confitenda nam: quod utcumque explicat Turnebus. Idem noster Lipsius divinat cum file tuendarum relig. ingenio. è Palat. noster quart. habet confitendum. Idem.

77. Quasi focus urbis complexa sit.] Ita editio Turnebi, & aludunt aliquot mss. antiquiores tamen, focus urbis complexa, quomodo item exstat in Victoriana. nam lectio communis, focus urbis complexa sit. Grut. Non potest ferri licentia mutationis ex nominativo in accusativum. Manifeste patet manus Tullii Cumque Vesta, quasi focus urbis, complexa sit. Itaque eur non exhiberem? Gronov.

co'endæ virgines præfunt, ut advigiletur facilis ad custodiam ignis, & sentiant mulieres ⁷⁸ in natura feminatum omnem caltitate pati.

³⁰ Quod sequitur verò, non solum ad religionem pertinet, sed etiam ad civitatis statum, ut sine iis, qui sacris publicè præfunt, religioni privatæ satisfacere non possint. ⁷⁹ continet enim, reipublicæ consilio, & auctoritate optimatum, semper populum indigere. Descriptioque sacerdotum, nullum iustæ religionis genus præmittit. nam sunt ad placandos deos alii constituti, qui sacris præfunt sollempnibus: ad interpretanda alii prædicta vatum; neque multorum, ne esset infinitum, ⁸⁰ neque ut ea ipsa, quæ suscepta publicè essent, quicquam extra collegium nosset.

³¹ Maximum autem, & præstantissimum in republica jus est augurum, & cum auctoritate conjunctum. neque verò hoc, quia sum ipse augur, ita sentio, sed quia sic existimare nos est necesse. Quid enim majus est, si de jure querimus, quàm posse à summis imperiis, & summis potestatibus ⁸¹ comitatus & concilia, vel instituta dimittere, vel habita rescindere? quid gravius, quàm rem suscipere dirimi, ⁸² si unus augur ALIVM dixerit? quid magnificentius, quàm posse decernere, ut magistratu se abdicent consules? ⁸³ quid religiosius, quàm cum populo, cum plebe agendi jus, aut dare, aut non dare? quid? legem, si non jure rogata est, tollere? ⁸⁴ ut Teriam decreto collegii; ut Livias, consilio Philippi, consulis, & auguris: ⁸⁵ nihil domi, nihil foris per magistratus gestum, sine eorum auctoritate posse cuiquam probari?

³² Att. Agè, jam ista video, fateorque esse magna: sed est in collegio vestro inter Marcellum, & Appium, optimos augures, magna dissensio. nam eorum ego in libros invidi: cum alteri placeat, auspicia ista ad utilitatem esse reipublicæ composita: alteri disciplina vestra ⁸⁶ quasi divinate videatur profus posse. hactenus de re, quæro quid sentias. M. Egone? divinationem, quam Græci *μαρτυρία* appellant, esse cenfeo, & hujus hanc ipsam partem, quæ est in avibus, ⁸⁷ ceterisque signis disciplina nostræ; quòd cum summos deos esse concedamus, eorumque mente mundum regi, & eorundem benignitate hominum consulere generi, & posse nobis signa rerum futurarum ostendere, non video cur esse divinationem negem.

³³ Sunt autem ea, quæ posui, ex quibus id, quod volumus, efficitur, & cogitur. Jam verò permultorum exemplorum &

nostra est plena respublica, & omnia regna, omnesque populi, cunctaque gentes, augurum prædictis multa incredibiliter vera cecidisse. ⁸⁸ neque enim Poletis, neque Melanpodis, neque Mopsi, neque Amphiarai, neque Calchantis, neque Heleni tantum nomen fuisset, neque tot nationes id ad hoc tempus reinvissent, ⁸⁹ Arabum, Phrygum, Lycaonum, Cilicium, maximeque Pisidarum, nisi veritas ea certa esse docuisset: nec verò Romulus noster auspiciò urbem condidisset, neque Atii Navii nomen memoria floreret tam diu, nisi hi omnes multa ad veritatem admirabilia dixissent. Sed dubium non est, quin hæc disciplina, & ars augurum evanuerit jam & vetustate, & negligentia. Itaque neque illi assentior, qui hanc scientiam negat umquam in nostro collegio fuisse: neque illi, qui esse etiam nunc putat. quæ mihi videtur apud majores fuisse dupliciter, ut ad reipublicæ tempus nonnumquam, ad agendi consilium sapissimè pertinere.

Att. Credo, hercle, ita esse, istique rationi potissimum ⁹⁴ assentior. Sed redde cetera. M. ⁹⁰ Reddam verò, & si potero, brevi. Sequitur enim de jure belli: in quo & suscipiendo, & gerendo, & deponendo, jus ut plurimum valet, & fides: horumque ut publici interpretes essent, lege sancimus. Jam de haruspicum religione, de expiationibus, & procurationibus satis superque in ipsa lege dictum puto. Att. Assentior, quoniam omnis hæc in religione versatur oratio. M. At verò, quod sequitur, quomodo aut tu assentiar, aut ego reprehendam, sanè quæro, Tite.

Att. Quid tandem id est? M. De nocturnis sacrificiis mulierum. Att. Ego verò assentior; excepto præsertim in ipsa lege sollempni sacrificio, ac publico. M. Quid ergo ager lacchus, ⁹¹ Eumolpidæque nostri, & augustia illa mysteria, siquidem sacra nocturna tollimus? non enim populo Romano, sed omnibus bonis, firmissique populis leges damus.

Att. Excipis, credo, illa, quibus ipsi initiati sumus. M. ⁹² Ego verò excipiam. Nam mihi cum multa eximia, divinaque videntur Athenæ tux peperisse, atque in vita hominum attulisse, tum nihil melius illis mysteriis, quibus ex agrestis, immanique vita, exculsi ad humanitatem, & mitigati sumus: Initiaque ut appellantur, ita re vera principia vitæ cognovimus: neque solum cum lætitia vivendi rationem accepimus, sed etiam cum spe meliore moriendi. Quid autem mihi displiceat, ⁹³ innocentes poetæ indicant comici. Qualicentia Romæ data, quidnam egisset ille, qui in sacrificio cogitavit libidi-

78. In natura feminatum omnem castitatem pati.] Longè istud animo venustius illo Turnebiano, *peti*; licet probatum Lambino, Alodique Nepoti. quid quod istud exstat in omnibus membranis nostris. olimque eusi; omnium *Deum cast. pati*. Gruter.

79. Continet enim, reipublicæ consilio.] Petri Victorii editio, R. T. quod & in Pal. tert. Turnebi, *reipub.* quod & alii fecerunt sunt. nostrum istud est in olim impressis, agnoscuntque mss. caltiores. Idem.

80. Neque ut ea ipsa &c.] Lambin. tamquam si locus esset defectuosus, adiecit de suo, *neque paucorum librorum, ne ea. Phuy!* Idem.

81. Comitatus & concilia, vel instituta &c.] Haud aliter serè mss. nostri: prodideruntque Victorius ac Turnebus. malè, vulgata, *comitia tollere? consilia vel instit.* Idem.

82. Si unus ALIVM dixerit.] Id est, *diem*. sic & Victorius eodex, repræsentanturque Victorius ac Turnebus, qui tamen maluissent, ALIO DIE; quod ipsum statim: contextui intulit Lambinus, contra mss. qui si abeunt ab ipso, accedunt vulgato, *aliter*. Idem.

83. Quid religiosius.] Palat. quart. *regius*. natum sortè, ex decurata feribendi ratione. Idem.

84. Ut Teriam decreto collegii.] Ita mss. quos citat Franciscus Fabricius anno Ciceronis 11x. inquit Gulielmius, & accedunt antiqui nostri, in quibus, *ut etiam*, quomodo olim vulgati. Critici deinde intulerunt *Teriam* Petrus Picticus lib. 2. Advers. subsec. cap. 2. emendat *Toriam* seu *Turiam*. rationes ejus ibidem videantur. Idem.

85. Nihil domi, nihil foris.] Pal. & Fabr. *nihil familia*. ex quo facile fiat, *nihil militia*. ut volebat Gulielmius. Gruter. At sane sic jam dudum edidit Turnebus, qui nec omisit notare. Gronov.

86. Quasi divinate videatur profus posse.] Sic editio Victorii. nam priores *divinari*. Turnebus abiecit *profus*, quod nec in codice S. Victoris. habet tamen Pal. tert. nam quart. *quam divinatio*

videatur profus esse posse. & verò quasi divinatio, habet item Fabr. Gruter.

87. Ceterisque signis disciplina nostra, quod cum summos Deos esse concedamus &c.] Pall. item S. Vict. & Fabr. mirè abeunt ab hac scriptura. nam tert. & Fabr. servat primum, *signis quos disc.* quart. *signis que disc.* S. Vict. *signis quod disc.* deinde concorditer rejiciunt *quod cum*; denique non agnoscunt *Deos*, mox etiam nullus eorum admittit vocem *benignitatem*. Victor. & Turnebus silent: ideo forsitan, quod nihil ex suis scriptis eruerent vulgata lectione, inclius. Idem.

88. Neque enim Poletis.] Ita reformavit Victorius; eum prius fuisset, *Polide*. non dubio quin ex veteri libro. at nostri tamen omnes quatuor, & Turnebi, habent, *Polyidi*. videturne revocandum? Gruter. Sero de eo refert, de quo jam censuit & quidem sententiam gravissimam dixit Turnebus. Gronov.

89. Arabum, Phrygum.] Harum duarum gentium loco est in nostris vel *Adparigum*, vel *Adpangum*. ut Arabes isti forsitan hujus non fuerint elassis. Gruter.

90. Reddam verò, si & potero, brevi.] Pall. & Fabr. amplius, & ipsa se potero. S. Vict. & ipsi potero. Gulielmius inde format, *verò, & id si potero br.* Idem.

91. Eumolpidæque nostri.] Victorii editio, *vestri*. sed alterum exstat in nostris scriptis & Turnebi. neque aliquid habet vitii. Idem.

92. Innocentes poetæ indicant comici.] Nihil variant mss. nostri, nisi quod quarto abijt comici. maluisse exulasse, *poeta*. Turnebus impressit, *in nocentes*. Victorius in *nocturnis*. nihili satisfacit vulgata, quidquid ogganuat Lambinus. ita enim vocat, illud genus comicum quod nemini infert fabulis suis injuriam; tantum memorias veterum repræsentant. videatur item Turnebus lib. xiv. Advers. cap. 6. Idem.

bidinem intulit, quò ne imprudentiam quidem oculorum ad-
jici fas fuit? Att. 91 Tu verò istam Romæ legem rogato. no-
bis nostras ne ademeris.

15 M. Ad nostra igitur revertor: quibus profectò diligentif-
37 simè faciendum est, ut mulierum famam multorum oculis
lux clara custodiat, initiaturque eo ritu Cereri, quo Romæ
initiantur. Quo in genere severitatem majorum senatus vetus
auctoritas de Bacchanalibus, & consulum, exercitu ad-
hibito, questio animadversioque declarat. Atque omnia no-
cturna, ne nos duriores fortè videamur, in media Græcia
94 Diagonas Thebanus lege perpetua sustulit. Novos verò
deos, & in his colendis nocturnas pervigilationes sic Aristo-
phanes, facetissimus poeta veteris comœdiæ, vexat, ut apud
cum Sabazius, & quidam alii dii peregrini iudicati, è civita-
te ejiciantur. Publicus autem sacerdos, imprudentiam consi-
lîo expiatam metu liberet; audaciam in admittendis religio-
nibus fœdis damnet, atque impiam iudicet.

38 Jam ludi publici, quoniam sunt cavea, circoque divisi,
95 sint corporum certationes, cursu, & pugilatione, luctatio-
ne, curriculaque equorum usque ad certam victoriam circo
constitutis: cavea, cantu, voce, ac fidibus, & tibis; dum-
modo ea moderata sint, ut lege præferibitur. assentior enim
Platoni, nihil tam facile in animos teneros, atque molles in-
fluere, quàm varios canendi sonos. quorum dici vix potest
quanta sit vis in utramque partem. Namque & incitat lan-
guentes, & 96 languescit excitatos, & tum remittit animos,
tum contrahit: civitatumque hoc multarum in Græcia inter-
fuit, antiquum vocum servare modum: quarum mores lapsi
ad mollitiem, pariter sunt immutati cum cantibus: aut hac
dulcedine, corruptelæque depravati, ut quidam putant; aut,
cum severitas eorum ob alia vitia cecidisset, tum fuit in au-
ribus animisque mutatis etiam huic mutationi locus.

39 Quamobrem ille quidem sapientissimus Græciæ vir, lon-
geque doctissimus, valde hanc labem veretur. negat enim
mutari posse musicas leges sine mutatione legum publicarum.
Ego nec tam valde id timendum, nec planè contemnendum
puto. Illa quidem, quæ solebant quoniam compleri severi-
tate jucunda Livianis, & Nævianis modis; nunc ut eadem
exsultent, cervices, oculosque pariter cum modorum flexio-
nibus torqueant. Gravior olim ista vindicabat vetus illa Græ-
cia, longè providens, quàm sensim perniciës illapsa civium
animos, malis studiis, malisque doctrinis repente totas ci-
vitates everteret: si quidem illa severa Lacedæmon nervos
jussit, quòd plures quàm septem haberet, 97 in Timothei fi-
dibus demi.

40 Deinceps in lege est, ut de ritibus patriis colantur optimi:
40 de quo cum consulerent Athenienses Apollinem Pythium,

quas potissimum religiones tenerent, oraculum editum est,
eas, quæ essent in more majorum. Quò cum iterum venissent,
majorumque morem dixissent sæpe esse mutatum, quævis-
sentque quem morem potissimum sequerentur de variis: res-
pondit, optimum. & profectò ita est, ut id habendum sit
antiquissimum, & deo proximum, quod sit optimum. Stipem
sustulimus, nisi eam, quam ad paucos dies propriam Idææ
Matris excepimus. implet enim superstitione animos, &
exhaurit domos. Sacrilego pœna est, neque ei soli, qui sa-
crum abstulerit, sed etiam ei, qui sacro commendatum. quod
& nunc multis fit in fanis.

Alexander in Cilicia deposuisse 98 apud Solos in delubro 41
pecuniam dicitur; & Atheniensis Clisthenes Junoni Samiæ,
civis egregius, cum rebus tineret suis, filiarum dotes credi-
dit. Sed jam de perjuriis: de incestis nihil sanè hoc quidem
loco disputandum est. Donis impii ne placare audeant deos:
Platonem audiant, qui vetat dubitare, qua sit mente futurus
Deus, cum vir nemo bonus ad improbo fe donari velit. Dili-
gentia votorum satis in lege dicta est, ac voti sponso, qua
obligamur deo. Pœna verò violatæ religionis justam recula-
tionem non habet. Quid ego hic sceleratorum utar exemplis?
quorum sunt plene tragœdiæ. quæ ante oculos sunt, ea potius
atingantur. Et si hæc commemoratio vereor ne supra homi-
nis fortunam esse videatur: tamen, 99 quoniam mihi sermo
est apud eos, nihil rectebo: velimque hoc, quod loquar, diis
immortalibus gratum potius videri, quàm grave.

Omnia tum perditorum civium scelere, discessu meo, re- 17
ligionum jura polluta sunt: vexati nostri Lares familiares: 42
in eorum sedibus exædificatum templum Licentiæ: pulsus à
delubris is, qui illa servarat. 100 Circumspecte celeriter ani-
mo, (nihil enim attinet quemquam nominari) qui sint re-
rum exitus consecuti. Nos, qui illam custodem urbis, omni-
bus ereptis nostris rebus, ac perditis, violari ab impiis passî
non sumus, amque ex nostra domo in ipsius patris domum
detulimus, 1 judicium senatus, Italiæ, gentium denique
omnium, conservatæ patriæ consecuti sumus. quo quid acci-
dere potuit homini præclarior? 2 Quorum scelere religiones
tam prostratæ, afflictæque sunt; partim ex illis distracti, ac
dissipati jacent: 3 qui verò ex iis & horum scelerum princi-
pes fuerunt, & præter ceteros in omni religione impii; 4 non
solum vita cruciati, atque dedecore, verùm etiam sepultura,
ac 5 justis exequiarum caruerunt.

Quidem ista agnosco, frater, & meritas diis gratias 43
ago: sed nimis sæpe secus aliquanto videmus evadere. M.
Non enim, Quinte, rectè existimamus, quæ pœna divina
sit: 6 & opinionibus vulgi rapimur in errorem, nec vera cer-
nimus: morte, aut dolore corporis, aut luctu animi, aut offen-

93. Tu verò Romæ istam legem rogato.] Dicitur rogato, non est in
Pal. quarto. & certè non displicet nimis sed tamen. Gruter.

94. Diagonas Thebanus.] Verissime ostendit Cl. Meursius inter
Bæotios obtinuisse nomen Pagondas, & id restituendum hic etiam
esse Ciceroni, satis probabiliter iudicat lib. 3 Attic. lect. cap. 23.
Gronov.

95. Sint corporum certationes.] Palatin. quart. fuerint. Gru-
terus.

96. Languescit excitatos.] Mallet languere facis. Cl. Puteanus.
Idem.

97. In Timothei fidibus demi.] Hoc quidem modo Turnebus. sed
vulgata voce auctior, inde demi, quod & in Palat. tert. quartus. ni-
hil habet sinceri. S. Victoris non agnoscat demi, contentus solo in-
de, quod & in editione Victorii cum alterisco. Lambinus suo ar-
bitratu finxit, fidibus incidit. hoc est scilicet solvere nodum Gordi-
um. Idem.

98. Apud Solos.] Sic Turnebus. vulgata Solem, quod & in Vi-
ctoriana; neque aliter tert. et quart. Seleph. S. Victoris Soleste. Gu-
lielmus conjicit apud Solenses. Gruter. Nemo dubitare potest, hic
latere rō Solis, eadem terminatione, qua lib. 111 de Nat. Deor.
cap. 18 restitui Astypaleis, quod præclare confirmatur ex eo, quod
occurrit lib. 1 Divin. cap. 42 Telmesses, pro Τελμοσίδης, Σολίης, Αστυ-
παλείς, Gronov.

99. Quia mihi sermo est apud eos.] Ita Turnebus vetus, item Gu-
lielmi. nam Pall. Deos, quod & in Victorinis. hodie ferè execu-

ditur apud nos, ex conjectura Raneoneti; sed non necessariò. Gru-
terus.

100. Circumspecte celeriter animo.] Stabiliit hanc lectionem Vi-
ctorius lib. xxxi Var. lect. cap. 22. prius erat: circumspecte hæc ce-
lester animus. Idem.

1. Judicia Senatus, Italiæ &c.] Frustra heic mutata quadam ad-
ditæque cupit Lambinus. omnia sana sunt. Idem.

2. Quorum scelere &c.] Totius hujus periodi emendatio debita
Victorio ac Turnebo. antea legebatur: quæ scelere &c. illis dis-
tractæ ac dissipatæ jacent. Idem.

3. Qui verò ex iis & horum scelerum.] Est à mss. nostris & edd.
Duumvirum superiorum, nam vulgata; ex his qui omnium scelerum.
Idem.

4. Non solum vita cruciati &c.] Multa heic ineptè mutat Lam-
binus, dum non assequitur mentem auctoris, quam pluribus expli-
cavimus ad illud Taciti lib. 2. Annal. c. 87. Mox inter veteres re-
cepto, qui satis penarum adversus impudicos, in ipsa professione flagi-
tii credebant. Idem.

5. Justis exequiarum caruerunt.] Hoc quoque à Turn. & Vict.
est, neque aliter nostri codices calamo exarati; præterquam quod
quart. instar exequiorum. olim vulgati, justis exequiis. Idem.

6. Et opinionibus vulgi.] Ista recepta est lectio, magisque placet,
quam Victorii ac Turnebi, quæ, nos opin. veteres nostri præ-
ferunt, nec opinio. &c. que diversitas facit, ut opiner omnino eji-
ciendam syllabam primam, rescribendamque: quæ pœna divina sit.

offensione iudicii, hominum miseras ponderamus: quae fa-
teor humana esse, & multis bonis viris accidisse: sceleris est
poena, tristis: & praeter eos eventus, qui sequuntur, per se
ipsa maxima est. Vidimus eos, qui nisi odissent patriam, num-
quam inimici nobis fuissent, 7 ardentem cum cupiditate, tum
metu, tum conscientia: quid agerent, modò timentes; vi-
cissim contemnentem religiones; iudicia perrupta ab iisdem;
corrupta hominum, non deorum.

44 8 Reprimam jam, & non insequar longius, eoque minus,
quo plus poenarum habeo, quam petivi. 9 tantum ponam,
cui duplicem poenam esse divinam, quod constaret & ex
vexandis vivorum animis; & ea fama mortuorum, ut eorum
18 exitium & iudicio vivorum, & gaudio comprobetur. Agri
autem ne consecrentur, Platoni proferus assentior: qui, si mo-
dò interpretari potuero, his serè verbis utitur.

45 10 Terra igitur, ut focus domiciliorum, sacra deorum
omnium est. Quocirca ne quis iterum idem consecrato. Aurum
autem, & argentum in uribus & privatim, & in fanis
invidiosa res est. Tum 11 ebur ex inani corpore extractum,
haud satis castum donum deo. Jam aes, atque ferrum, duelli
instrumenta, non sani. Lignum autem 12 quodque volue-
rit, 13 uno è ligno dedicato, iteinque lapideum, in delubris
communitibus. Textile ne operosius, quam mulieris opus men-
struum. color autem albus, praecipue decorus deo est tum in
ceteris, tum maxime in textili. tincta verò absint, nisi à bel-
licis insignibus. Divinissima aurem dona, 14 aves & formae
ab uno pictore uno absolutae die: iteinque cetera hujus exem-
pli dona sunt. Haec illi placent. sed ego cetera non tam
restricte praefinio, vel hominum vitii, vel subsidiis temporum
victus. Terra cultum seignorem suspicor fore, 15 si ad eam
tuendam, ferroque subficiendam, superstitionis aliquid ac-
cesserit. Att. Habeo ista. Nunc de sacris perpetuis, & de ma-
nium iure restat. M. O miram memoriam, Pomponi, tuam!
at mihi ista exciderant.

46 Att. Ita credo: sed tamen hoc magis eas res & memini, &
expecto, quòd & ad pontificium jus & ad civile pertinent.
M. Verò; & apertissima sunt istis de rebus & responsa &
scripta multa: & ego in hoc omni sermone nostro, quod ad
cumque legis genus me disputatio nostra deduxerit, tractabo,
quoad poterò, ejus ipsius generis jus civile nostrum: sed ita,
locus ipse ut notus sit, ex quo 16 ducatur quaeque pars juris,

ut non difficile sit, qui paullum modò ingenio possit move-
ri, quaeunque nova causa, consultatio acciderit, ejus tene-
re jus; cum scias à quo sit capite repetendum.

Sed jureconsulti sive erroris obijcendi causa, quo plura & 19
difficiliora scire videantur: sive, quod similis veri est, igno-
ratione docendi (nam non solum scire aliquid, artis est, sed
quaedam ars etiam docendi) saepe, quod positum est in una
cognitione, id in infinita dispariuntur: velut in hoc ipso ge-
nere, quam magnum illud Scavola faciunt, pontifices ambo,
& iidem juris peritissimi? Saepè, inquit Publii filius, ex patre
audiui, pontificem neminem bonum esse, nisi qui jus civile
cognosset. totumne? quid ita? quid enim ad pontificem, de
jure parietum, & aquarum, 18 aut ullo omnino? ergo,
quod cum religione conjunctum est. id autem quantum est
de sacris, credo, de votis, de feriis, de sepulcris, & si quid
ejusmodi est. Cur igitur haec tanta facimus, cum cetera per-
parva sint? De sacris autem, qui locus patet latius, haec sit
una sententia, ut consecrentur semper, & deinceps familiis
prodantur, & ut in lege posui, perpetua sint sacra.

Hoc uno posito, haec jura pontificum auctoritate consecuta 48
sunt, ut ne morte patris familiis sacrorum memoria occide-
ret; iis essent ea adjuncta, ad quos ejusdem morte pecunia
venerit. Hoc uno posito, quod est ad cognitionem disciplinae
satis, innumeraabilia nascuntur, quibus implentur juricons-
ultorum libri. quaruntur enim, qui adstringunt sacris. He-
redum causa iustissima est. nulla est enim persona, quae ad
vicem ejus, qui 19 è vita emigraverit, propius accedat. Deinde
qui morte, testamento ejus tantumdem capiat, quantum
omnes heredes. id quoque ordine. est enim ad id, quod pro-
positum est, accommodatum. Tertio loco, si nemo sit he-
res, is, qui de bonis, quae ejus fuerint, cum moritur, usu ce-
perit plurimum possidendo. Quarto, si nemo sit, qui ulam
rem ceperit, de creditoribus ejus, qui plurimum server.

Extrema illa persona est; ut is, qui ei qui mortuus sit, pec-
uniam debuerit, nemineque eam solverit, perinde habeatur,
quasi eam pecuniam ceperit. Haec nos à Scavola didicimus; 20
non ita descripta ab antiquis. Nam illi quidem his verbis do-
cebant, 20 tribus modis sacris adstringi: hereditate: aut si
majorem partem pecuniae capiat: aut si major pars pecuniae
legata est, si inde quippiam ceperit. Sed pontificem se-
quamur.

Vide-

opinionibus vulgi rapimur in errorem &c. Grut.

7. *Arduentes cum cupiditate, tum metu &c.*] Sic Victor. & Turnebiana; nam vulgata tum cap. quod & in Pala; tert. quippe quar-
tus, *ardentes vero cupiditate, metu, cum conscientia quid gerent.* S.
Victoris codex, *cum cupiditate metu;* quod fuit item in ms. Tur-
nebi; fingebatque *ardentes tum cupiditatem esse, tum conscientiam.*
quod ipsum statim in contextum recepit Lambinus; nec improba-
bat: Henr. Stephanus lib. 1v Schediasmatum; nisi quod putaret ad-
huc requiri genitivum *conscientiam peccatorum, scelerum, facinorum-
que.* nihil rectè. *conscientiam enim verbum est ambiguum, & tam bo-
rum notat, quam malum. Idem.*

8. *Reprimam jam, & non insequar &c.*] Conjecit Turnebus jam
me. quod illico admisit Lambinus. maluissimè *Reprimam animum, &
non.* ut id verbi natum sit à compendiarie scribendi forma. *Idem.*

9. *Tantum ponam erit duplicem poenam esse &c.*] Oblectus serè
fuisse duobus mss. quos laudat Paullus Manutius: quibus abesse
illud erit. sed enim cum seruet vulgata; *tantum poenam merui, du-
plicem &c.* restetque & in mss. nostris, nisi quod Pal. quart. *metui;*
habeantque item membranae Turnebi; neque recedant Victorianae
quam una littera, *poena merui;* quemodo & liber S. Victoris, ma-
lui acquiresse coniecisse Turnebi. *Grut.* Quid magis perspicuum
verat ac lectione *tantum ponam meriti duplicem p.* Meritum, & xuxiv.
Ut Cvid. *Alterius meritis cur ego damnatus?* Gronov.

10. *Terra igitur, ut focus domiciliorum, sacra deorum &c.*] FR à
Turnebi mss. quibus adstantur item nostri, excepto quod in
his, *sacro. vulgata, ut focus, domicilium sacrum omnium deorum est.*
Grut.

11. *Ebur ex inani corpore extractum.*] Ita edd. olim & mss. nostri
omnes. cui recentius *inanium.* quod tamen eodem redit. Lipsius
lib 2 Antiq. lect. cap. 2. item ad librum 2. Historiarum Taciti,
adverat manifestè legendum *ex inanimi corpore.* Gruter. Hoc ipsum
sic in Lipsio arguendo repetit Dionysius Salvagnus Boestius in
Cvidiana lib 1, *corpore inane* sic Romani saepe dictum ostendens,

& hujus loci vulgatam lectionem fulciens ex ipso Platone, unde
haec ipsa petiit Tullius: *Ελευθερος & ἀπελευθερωτο ψυχην σωματι & εν
εὐαγγελισ τινος.* Gronov.

12. *Quodque voluerit.*] Sic mss. nostri, pro *quodcumque.* Turne-
bus conjic. *quod qui vol.* quod recepit statim Lambinus, addita
adhuc littera F. Gruter.

13. *Uno è ligno dedicato.*] S. Victoris antiquus liber, *cato.* Pall.
& Fabr. *causato.* ortus forte inde error, quod illud *dedicatio* prio-
ribus litteris minus legere poterat librarii. *Idem.*

14. *Aves & formae.*] Lectio haec egregia debetur conjecturae Vi-
ctorii, cum inveniisset in suis *habes.* quod & in nostris omnibus.
nam vulgg. *habent & formae.* *Idem.*

15. *Si ad eam tuendam ferroque subficiendum.*] Ita nostri, nisi
quod antiquo scribendi modo *subficiendum.* P. Manutius & Lambi-
nus, malebant, *subigendum.* at Gulelium potius illud *tuendam*
reformabat in *ruendam,* benè. *Idem.*

16. *Ducatur quaeque pars juris.*] Antiquiores scripti, *quaeque
pars juris;* ex eo Ranconetus fecit *pars,* approbante Turnebo. an-
tealegebatur, *ducatur quaeque res & ars juris.* *Idem.*

17. *Ut non difficile sit, qui paullum modò ingenio possit moveri, quae-
cumque &c.*] Est à mss. libris, nisi quod domo mutarit in modò Tur-
nebus. ediderat Victorius, *ut non diff. sit qui domo ingeni possit mo-
veri, quaeunque &c.* quod item exstat in exemplari S. Victoris.
Idem.

18. *Aut ullo omnino?*] Haud aliter mss. nisi quod ii, *inno.* Tur-
nebus putabat legendum *aut luminum?* quod statim arripuit pro
auctoris genuino Lambinus. *Idem.*

19. *E vita emigraverit.*] Victorius & Turnebus *emigravit.* Gron.

20. *Tribus modis adstringi: hereditate &c.*] Secuti sumus editionem
Victorii, quam & Turnebus representavit; cui Turnebo per
omnia serè libris his tribus secundas agit Aldus Manutius Nepos.
equidem in re tam obfusa, neminem invenire poterat, cui se tu-
tus honestiusque committeret. Gruter.

10 Videtur igitur omnia pendere ex uno illo, quod pontifices pecuniam sacris conjungi voluit: iisdemque ferias, & carimonias adscribendas putant. Atque etiam dant hoc Scævola, 21 quod est partitio: 22 ut, si in testamento deducta, scripta non sit, ipsique minus ceperint, quam omnibus heredibus relinquatur, sacrisne alligentur. In donatione hoc iidem secus interpretantur: & quod paterfamilias in ejus donatione, qui in ipsius potestate esset, approbavit, ratum est: quod eo insciente factum esset, si id is non approbat, ratum non est.

11 His propositis, quaestiuiculae multae nascuntur: 23 quas qui intelligit, non si ad caput referat, per se ipse facili perspicit: veluti, si minus quis cepisset, ne sacris alligaretur: ac post de ejus heredibus aliquis excogisset pro sua parte id, quod ab eo, cuius ipse heres esset, praetermissum fuisset: caque pecunia non minor esset facta cum superiore exactione, quam heredibus omnibus esset relicta: qui eam pecuniam excogisset, 24 solum sine coheredibus, sacris alligari. Quin etiam cavent, ut, cui plus legatum sit, quam sine religione capere liceat, is per aes, & libram, 25 heredem testamenti solvat, propterea quod eo loco res est, ita soluta hereditate, quasi ea pecunia legata non esset.

21 Hoc ego loco, multisque aliis quaero à vobis, Scævolae pontifices maximi, & homines, meo quidem iudicio, acutissimi, quid sit, quod ad jus pontificium civile appetitis. civilis enim juris scientia pontificium quodam modo tollitis. nam sacra cum pecunia, pontificum auctoritate, nulla lege, conjuncta sunt. 26 Itaque si vos tantummodo pontifices essetis, pontificalis maneret auctoritas: sed 27 quod iidem juris civilis estis peritissimi, hac scientia illa eluditis. Placuit P. Scævola, & Coruncanio, pontificibus maximis, itemque ceteris, qui tantumdem caperet, quantum omnes heredes, sacris alligari. Habeo jus pontificium.

12 Quid hic accessit ex jure civili? partitionis caput, scriptum caute, ut centum nummi deducerentur. Inventa est ratio, cur pecunia sacrorum molestia liberaretur. Quod si hoc, qui testamentum faciebat, cavere noluisse, admonet jurisconsultus hic quidem ipse Mucius, pontifex idem, ut minus capiat, quam omnibus heredibus relinquatur. 28 Super dicebant, qui quid cepisset, adstringi. Rursus sacris liberantur. Hoc verò nihil ad pontificium jus, & è medio est jure civili, ut per aes, & libram heredem testamenti solvant, & eodem loco res

sit, quasi ea pecunia legata non esset, si is, cui legatum est, stipulatus est id ipsum, quod legatum est, ut ea pecunia ex stipulatione debeatur, 29 sitque ea [non alligata sacris.

Venio nunc ad manium iura, quae majores nostri & sapientissimi instituerunt, & religiosissime coluerunt. Februario autem mense, qui tunc extremus anni mensis erat, mortuis parentari coluerunt: quod tamen D. Brutus, ut scriptum à Sisenna est, Decembri facere solebat. Cujus ego rei causam cum mecum quaerere, Brutum reperiebam idcirco à more majorem discessisse, (nam Sisennam video causam, cur is vetus institutum non servavit, ignorare. Brutum autem majorem institutum temere neglexisse, non sit mihi verisimile) doctum hominem sanè: cujus fuit Accius perfamilias: sed inensem, credo, extremum anni, ut veteres Februarium, sic hic Decembrem sequebatur. Hostia autem maxima parentare, pietatis esse adjunctum purabat.

Jam tanta religio est sepulcrorum, ut extra sacra, & gen-tem, inferti fas negent esse: idque apud majores nostros A. Torquatus in gente Popilia iudicavit. Nec verò tam denicales, quae à nece appellatae sunt, 30 quia residentur mortui, quam ceterorum coelestium quieti dies, feriae nominantur, nisi majores eos, qui ex hac vita migrassent, in deorum numero esse voluissent: eas in eos dies conferre 31 jus, quibus neque ipsius, neque publicae feriae sint. totaque hujus juris compositio pontificalis magnam religionem, carimoniamque declarat. Neque necesse est edisseri à nobis, quae finis sit familiae, 32 quod genus sacrificii Latere vervecibus fiat; 33 quemadmodum os rejectum terra obtegatur; quaque 34 in porca contracta iura sint; quo tempore incipiat sepulcrum esse, & religione teneatur.

35 At mihi quidem antiquissimum sepulturae genus id fuisse videtur, quo apud Xenophontem Cyrus utitur. redditur enim terrae corpus, & ita locatum, ac sium, quasi operimento matris obducitur. eodemque riu in co sepulcrum, 36 quod procul ad Fontis aras, regem nostrum Numam conditum accepimus: gentemque Corneliam usque ad memoriam nostram hac sepultura scimus esse usam. C. Marii sitas reliquias apud Anienem, dissipari iussit Sulla victor, acerbior odio incitatus, quam si tam sapiens fuisset, 37 quam fuit vehemens.

Quod haud scio an timens suo corpori posse accidere, pri- mus è patriciis Cornelii igni voluit cremari. declarat etenim

En-

21. Quod est partitio &c.] Lambinus haec mirè omnia confundit, ut sententia sua sibi constet Tullio, si Diis placet: recipiteque praeterea in contextum Rancetoni divinationem, partitionis caput; eumque secutus, quod miror, Aldus Nepos. Gruterus. Versat hunc difficilem locum quae pater lib. 4 de pecunia vetere cap. 7. Gronovius.

22. Ut si in testamento deducta scripta non sit.] Victorii editio ut si in test. ut deducantur scriptum non sit. Pal. tert. item Turnebi codd. stant à vulgato. quartus habet, ut si in test. se ducta scripta non sit. Gruter.

23. Quos, qui intelligat, non si ad caput referat.] Exhibendum putavi iterum lectionem exoletam. Victorius enim, Lambinus, Aldus Nepos maluerunt, quas qui non intelligat, si ad caput referat; contra auctoris mentem, ut bene ostendit Turnebus. Idem.

24. Solum sine coheredibus.] Mss. nostri nisi eob. neque aliter vulgati ante Victorium & Turnebum. Idem.

25. Heredem testamenti solvat.] S. Victorii scriptus & Pal. quart. heredis, quod valet heredis. Idem.

26. Itaque si vos tantummodo Pontificis essetis, pontificalis maneret &c.] Elegans haec emendatio manavit à libris Petri Victorii. prius cusi, itaque usibus tantum modo pontificis esset, si pontificalis &c. Idem.

27. Quod iidem juris civilis estis peritissimi, hac &c.] Debemus & istud Victorii. antea enim erat, quod idem jur. civ. est aspernitus, ac &c. Idem.

28. Super dicebant.] Palat. tert. ita scribit tanquam si una esset lectio. Turnebus legendum censebat superiores dicebant: quod illic Lambinus textum tulit. Idem.

29. Siquae ea (non alligata &c.)] Uncis inclusa, adfirmat Lambinus inventa sibi in codice perantiquo ad oram: ideoque haec retineri posse censebat Gulielmus; quamvis ideum nullum extaret vestigium in Fabr. aut S. Vict. & verò nihilo magis comparent in

Pal. tertio aut quarto: respuuntque omnes ad unum editiones. Idem.

30. Quia residentur mortui.] Turnebus ait lectionem esse à Rancetono. eam ego quoque offendi in editione Victorii. publicati alii residuar. sed contra mss. nostros, in quibus ferè nostra illa, quam mirifice, sed ridiculè tamen versat agitatque Lambinus. Idem.

31. Jus, quibus neque ipsius, neque &c.] Ita Turnebus alique eum secuti. vetum priores, jus, ut neque ipsius. Victorii editio, jus, ut ne ipsius &c. quomodo & scripti ferè nostri, alioquin mendosissimi. Idem.

32. Quod genus sacrificii Latere vervecibus fiat.] Haec est lectio communis ab Aldo usque Manutio; licet aliam proferat Lambinus. Turnebi ms. ut & noster S. Victorii, quod genus sacrificare vervecibus fiat. at Pal. tert. nihil abit à vulgato, nisi addita littera, e Latere. quartus exhibet, sacrificii vervecibus fiat. Turnebo videbatur scriptum fuisse sacrificii ara vervecibus fiat. Idem.

33. Quenad. os rejectum terra obtegatur.] Ita omnes mss. nostri, ita editi ferè ante Lambinum, qui maluit è Festo, os rejectum terra obtegatur. Aldus Nepos expressit, os rejectum terra obteg. Idem.

34. In porca contracta iura.] Sic è membranæ nostrae meliores. vulgata olim constalla. Idem.

35. At mihi quidem.] Nuperæ edd. Ac. sed altera scriptura remanet in mss. nostris. Idem.

36. Quod procul ad Fontis aras.] Haec est vulgata, item mss. Turnebus abiecit procul, quod tamen in omnium mss. quippe & ipsius liber habebat, quod procul à Fontis ara. unde Lambinus fecit, non procul à Fontis ara; sed praeter meliores membranaceos, in quibus exstat recepta lectio. Idem.

37. Quam fuit vehemens.] Ita & nostri scripti omnes. P. Manutius, secutus fidem unius libri, reposuit, fuit felix. Idem.

Ennius de Africano, *Hic est ille situs*. Verè. nam siti dicantur ii, qui conditi sunt. nec tamen eorum antè sepulcrum est, quàm iusta facta, 18 & corpus incensum est. & quòd nunc communiter in omnibus 39 sepultis penitus, humati dicantur: id erat proprium tum in iis, quos humus injecta congereret: eumque morem jus pontificale confirmat. Nam priusquam in eos injecta gleba est, locus ille, ubi crematum est corpus, nihil habet religionis. Injecta gleba 49 tum & illic humatus est, 41 & gleba vocatur: ac tum denique multa religiosa jura complectitur. Itaque in eo, qui in navi necatus, deinde in mare projectus esset, decrevit P. Mucius, familiarium puram, 42 quòd os supra terram non exstaret: porcam heredi esse contractam, & habendas triduum ferias, & porco famina piaculum patri. si in mari mortuus esset, eadem, præter piaculum & ferias.

23 Att. Video, quæ sint in pontificio jure. Sed quæro, quidnam sit in legibus. M. Paucæ sanè, Tite, &c, uti arbitror, non ignota vobis. Sed ea non tam ad religionem spectant, quàm ad jus sepulcrorum. *Hominem mortuum*, 43 inquit lex in XII tabulis, *in urbe ne sepelito, neve urito*. 44 Credo, vel propter ignis periculum. Quod autem addit, *neve urito*, indicat, non qui utatur, sepeliri, sed qui humetur. Att. Quid, qui post XI in urbe sepulti sunt, clari viri? M. Credo, Tite, fuisse; aut eos, quibus hoc ante hanc legem virtutis causa tributum est, ut Publicolæ, ut Tuberto, quod eorum posterij jure tenuerunt: aut eos, si qui hoc, ut C. Fabricius, virtutis causa, soluti legibus, consecuti sunt. Sed in urbe sepeliri lex vetat. Sic decretum à pontificio collegio, non esse jus, in loco publico fieri sepulcrum, nostris extra portam Collinam ædem Honoris: & aram in eo loco fuisse, memoriæ proditum est. ad eam cum lamina esset inventa, & in ea scriptum, 45 *DOMINA HONORIS*: ea causa fuit ad jus dedicandæ. Sed cum multa in eo loco sepulcra fuissent, exarata sunt. statuit enim

collegium, locum publicum non potuisse privata religione obligari.

Jam cetera in XII minuendi sumptus, lamentationesque funeris, translata de Solonis ferè legibus. 46 *hoc plus*, inquit, *ne facito. rogam astita ne polito*. Nostis quæ sequuntur. Discebamus enim pueri XII, ut carmen necessarium: quas jam nemo discit. Extenuato igitur sumptu, 47 tribus riciniis, 48 & vinculis purpuræ, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationem. *Mulieres 49 genas ne radunto, neve lessum funeris ergo habento*. Hoc veteres interpretes, Sex. Aelius, L. Acilius non satis se intelligere dixerunt, 50 sed suspicari vestimenti aliquod genus funebris: 51 L. Aelius, lessum, quasi lugubrem ejulationem, ut vox ipsa significat. quod eo magis judico verum esse, quia lex Solonis id ipsum vetat. Hæc laudabilia, & locupletibus ferè cum plebe communia.

Quod quidem maximè è natura est, tolli fortunæ discrimen 60 in morte. Cetera item funcbria, quibus luctus augetur, duodecim sustulerunt. *Homini*, inquit, *mortuo ne ossa legito, quò post funus faciat*. Excipit bellicam, peregrinamque mortem. Hæc præterea sunt in legibus de unctura; quibus *ferovilis unctura* tollitur. omnisque *circumpotatio*, quæ & rectè tolluntur, neque tollerentur, nisi fuissent; *ne sumptuosa resperfo*; *ne longa corona*, 52 *nec acerra* prætereantur. Illa jam significatio est, laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quòd 33 *coronam virtute partam*, & ei, qui peperisset, & ejus parenti, sine fraude esse lex impositam jubet: credoque, quòd erat factitatum, ut uni plura fierent, lætisque plures sternerentur, id quoque ne fieret, lege sanctum est. Quia in lege cum esset, *neve aurum addito*, quàm 54 humanè excipit altera lex *Quoi auro dentes vinciti essent, asti in cum illo* 55 *sepelire urereve, se fraude esto*, & simul illud videtote, aliud habitum esse, sepelire, & urere.

Dux sunt præterea leges de sepulcris. quarum altera privata

38. *Et corpus incensum est.*] Palat. quart. *intefum est*. liber S. Viçl. & corpus orsus est, quomodo & Turnebi mss. unus, nam alius *essus*. P. Manutius putat Tullium heic loqui de eis qui cremabantur. Turnebus verò contra. unde lib. XIV Advers. cap. 6. cupidè ac perlibenter legerit, & corpus ejus est, id est corpus sepulcri factum est. *Grut.*

39. *Sepultus penitus, humati dicantur.*] Hæc est consentiens omnium vet. librorum lectio. Turnebus primum de suo fecit *sepultus ponitur, ut humati d.* quod Lambinus, Aldus Nepos, alij sequuntur, quo jure ipsi viderint. Turnebus sane apertè fatetur, illud *ponitur ut*, non esse à libris, sed à conjectura sua. *Idem.*

40. *Tum & illic humatus est, & gleba vocatur.*] Expressi quod erat in Pal. quarto, neque abit S. Viçtoris, quàm quod *is illis*. sed & *tum illis* erat in Fabr. nihilque ab hac scriptura recedit Turnebus, quàm quod edat *tum & ille*. Viçtorius lib. XXIII cap. 8 emendabat *tum is hum.* recepta lectio, *tumulis humatus est &c.* *Idem.*

41. *Et gleba vocatur.*] Sic Pall. duo, sic S. Viçtoris, sic Fabricianus; neque aliter legit in veterimo suo Turnebus, adprobataque. Lambinus correjcto oggerit ex Memmiano, & *tumulus voc.* quod quis nou videt esse glossema, æque ac Viçtorii, & sepulcrum vocatur? *Idem.*

42. *Quod os supra terram non exstaret: portam heredi esse contractam, & habendas triduum ferias, & porco semina piaculum pati, si in mari mortuus esset, eadem, præter piaculum & ferias.*] Locus desuperatus est, itaque cum viderem aliter ei medicinam facere Viçtorium, aliter Turnebum, aliter Lambinum, representavi eam omnino scripturam, quàm expresserit pro vera, in Nonio suo, Josias Mercerus: tanto quidem proclivius, quod conspiraret ferè omnino cum Pal. nostro quart. quint. habebat: quos supra terram non exstare porcam heredi esse contractet habendas &c. Aldus scilicet publicarat, quos supra terram non exstare porcam heredi esset. contra tenet hab. trid. ferias, & porco sem. piac. pati. si in mari mortuus esset: eadem præter piaculum & ferias: quomodo, apice nullo minus Pal. tert. nisi quod is, portam. *Idem.*

43. *Inquit lex in XII tabulis.*] Ita quidem multæ editiones. Sed optime, ut quibus adhiit Viçtorius, Iuntas, Turnebus, ne hic quidem vocem postremam agnoscent, æque ac in sequentibus. *Gronovius.*

44. *Credo vel propter ignis periculum.*] Turnebus lib. XXIV Advers. cap. 3. malet, *credo videlicet*. at vulgatum mihi efficacius. al-

terum tamen pro legitimo auctoris recepit Lambinus. *Gruter*

45. *DOMINA HONORIS.*] Est ab Aldi antiqua, reperieque in Palatin. tert. nam quart. *numa honoris*. Viçtorius * *MINA HONORIS*. coniecit Turnebus *LAMINA HONORIS*, quod illico recepit in contextum Lambinus. accipit rem qui vocaverit, verum ei dedit cognomen. *Idem.*

46. *Hoc plus inquit.*] Inclinat Paul. Manutius legere *OPUS*, inquit, non necessario. *Idem.*

47. *Tribus riciniis.*] Explicat hæc contra Rævardum Lipsius lib. I Epist. quart. cap. 8. *Idem.*

48. *Et vinculis purpuræ.*] Pall. & S. Viçl. item Turnebi *vinela*. unde idem coniecit, & *clavis purpure*, quod & textui intulit Lambinus. *Gruter*. Etiam Alb. Rubenius lib. I de re vestiari. cap. 7 modo accedit ad hanc Turnebi sententiam, modo mavult *cum clavis purpure*. Gronov.

49. *Genas ne radunto.*] Lambinus reposuit è Servio *CARPUNTO*. sed contra edd. omnes, & mss. nostros, item auctoritatem Plinii lib. XI cap. 37. que mihi Serviana potior. *Gruter*.

50. *Sed suspicari vestim. aliq. genus funebris: Lelius &c.*] Lipsius nollet libro I Epist. quart. cap. 7 immitterit, sed *Acilius suspicari &c.* decepti cum quod sequitur *L. Aelius*, quem eundem putavit cum Sexto; cum tamen sit ille cui cognomen *Traconini*. *Idem.*

51. *L. AELIUS.*] Ita Turnebus. nam prius editi *Lelius*, quod & in Pall. & Guelicmianis. *Idem.*

52. *Nec acerra prætereantur.*] Palatin. quart. *prætereant*. P. Manutius divinabat, *præferantur*. *Idem.*

53. *Coronam virtute partam.*] S. Viçtoris, & Palat. quart. *partam*. *Idem.*

54. *Humanè excipit altera lex: Quoi auro dentes &c.*] Secutus sum vestigia Viçtorii & Turnebi. Viçtorius tamen adhuc abiecerat, *altera lex*. nam vulg recepta lectio habebat, *humanè excipiat: Altera lex præcipit, altera lex vetat, ut Cui Auro &c.* quomodo & Pall. nostri. De illo *EXCIPIUNT*, videatur Columna ad Eranium, Gifanuis ad Lucretium. Imò de emendatione atque interpretatione harum legum consulatur Rævardus, Hotomannus, alique qui scripserunt in XII tabulas. neque enim vauit occupari ipsorum conjecturis, eum quot eorum capita, tot etiam sint sententiarum. *Idem.*

55. *Sepelire & urere.*] Est à conjectura Turnebi. prius cusi, *sepeliretur are*, quod & in mss. nostris. *Idem.*

torum adificiis, altera ipsis sepulcris cavet. Namque *rogum*, *bustumve* novum vetat propius sexaginta pedes adici adies alienas, invita domino: incendium veretur acerbum. 56 Quod autem *forum*, id est, vestibulum sepulcri, *bustumve*, *usucapi* vetat, tuerit jus sepulcrorum. Hæc habemus in Duodecim, sanè secundum naturam: quæ norma legis est. Reliqua sunt in more: funus ut indicatur, si quid ludorum; 57 dominusque funeris utatur accenso, atque lictoribus.

62 Honoratur virorum laudes in concione memorentur, easque etiam cantu ad tibicinem prosequatur: cui nomen *neniæ*: quo vocabulo 58 etiam Græcis cantus lugubres nominantur.

25 Q. Gaudeo nostra jura ad naturam accomodari: majorumque sapientia admodum delector. M. Sed credo, Quinte, ut ceteros sumptos, sic etiam sepulcrorum modum redè requiri. quos enim ad sumptos progressa jam ista res sit, in C. Figuli sepulcro vides. Sed credo minimam olim istius rei fuisse cupiditatem. 59 Alioquin multa exstarent exempla majorum. Nostræ quidem legis interpretes, quo capite jubentur sumptos, & lucum removere à deorum manium jure, hoc intelligunt, in primis sepulcrorum magnificentiam esse minuendam.

63 Nec hæc à sapientissimis legum scriptoribus neglecta sunt. nam & Athenis jam ille mos à Cecrope, ut ajunt, 60 permanfit, hoc jus terra humandi: 61 quam cum proximi injece- rant, obducatæ terra erat, frugibus obserebatur, ut sinus & gremium quasi matris mortuo tribueretur, solum autem frugibus expiarum ut vivis redderetur. Sequebantur epulæ, 62 quas inibant parentes coronati: apud quas de mortui laude, cum quid veri erat, prædicatum. nam mentiri nefas habebatur. 63 at juxta conjecta erant.

64 Postquam ut scribit Phalereus, sumptuosa fieri funera, & lamentabilia coepissent, Solonis lege sublata sunt. quam legem eisdem propè verbis 64 nostri decemviri in undecimam tabulam conjece- runt. Nam de tribus riciniis, & pleraque illa Solonis sunt. de lamentis verò expressa verbis sunt. *mulieres*

26 *genas ne radunto, neve lessum, funeris ergo, habento.* De sepulcris autem nihil est apud Solonem amplius, quam, *ne quis ea deleat, neve alienum inservat*: pœnaque est, *si quis bustum* (nam id puto appellari *τύμβον*) aut monumentum, inquit, aut columnam violarit, *dejecerit, fregit.* Sed post aliquanto propter hæc amplitudines sepulcrorum, quas in Ceramicam videmus, lege sanctum est, *ne quis sepulcrum faceret operosius, quàm quod decem homines effecerint triduo.*

65 Neque id opere tertorio exornari, nec Hermas hos, quos vocant, licebat imponi; nec de mortui laude, nisi in publicis

sepulcris; nec ab alio, nisi qui publicè ad eam rem constitutus esset, dici licebat. Sublata etiam erat celebritas virorum ac mulierum, quò lamentatio minueretur. habet enim luctum concursus hominum.

Quocirca Pittacus omninò accedere quemquam vetat in funus aliorum. Sed ait rursus idem Demetrius, increbuisse eam funerum, sepulcrorumque magnificentiam, quæ nunc ferè Romæ est. quam consuetudinem lege minuit ipse. fuit enim hic vir, ut scitis, non solum crudelissimus, sed etiam civis è republica maximè, 65 tuendæque civitatis peritissimus. iste igitur sumptum minuit non solum pœna, sed etiam tempore. ante lucem enim jussit ferri. Sepulcris autem novis finivit modum. nam super terræ tumulum noluit quid statui, nisi columellam tribus cubitis ne altiorem, aut mensam, aut labellum: & huic procurationi certum magistratum præfecerat.

Hæc igitur Athenienses tui. Sed videamus Platonem, qui 27 juxta funerum rejicit ad interpretes religionum. quem nos 67 morem tenemus. de sepulcris autem dicit hæc: Vetat ex agro culta, eove, qui coli possit, ullam partem sumi sepulcro: sed, quæ natura agri tantummodò efficere possit, ut mortuorum corpora sine detrimento vivorum recipiat, ea potissimum ut compleatur: quæ autem terra fruges ferre, & ut mater, cibos suppeditare possit, eam ne quis nobis minuat, neve vivus, neve mortuus.

Exstrui autem vetat sepulcrum altius, 66 quàm quod quin- que diebus homines quinque absolverint, nec è lapide excitari plus, nec imponi, quàm quod capiat 67 laudem mortui; incisam quattuor herois versibus; quos longos appellat Ennius. Habemus igitur lujus quoque auctoritatem de sepulcris summi viri: à quo iterum funerum sumptus præfinitur ex censibus à minis quinque usque ad minam. Deinceps dicit eadem illa de immortalitate animorum, & reliqua post mortem tranquillitate bonorum, pœnis impiorum.

Habetis igitur explicatum omnem, ut arbitror, religionis locum. Q. Nos verò, frater, & copiosè quidem: 68 sed perge cetera. M. Pergam quidem: & quoniam libitum est vobis me ad hæc impellere, hodierno sermone conficiam, spero; hoc præsertim dic. video enim Platonem idem fecisse, omnem- que orationem ejus de legibus, peroratum esse uno ætivo die. Sic igitur faciam, & dicam de magistratibus. idem enim est profectò, quod constituta religione reipublicam contineat maximè. Att. Tu verò dic, 69 & istam rationem, quam accepisti, tene.

56. Quod autem forum, id est vestibulum.] Ita legit ex Festo Turnebus; cum esset in scriptis ejus nostrisque, eorum. Victorius excudit ipsos. Grut.

57. Dominusque funeris.] Editi omnes & scripti, *domusque*. alterum conjectit Paullus Manutius, probavitque Turnebo. Idem.

58. Etiam Graccho cantus lugubres nominantur.] Vulgati Græci; sed falsò. Meliores mss. habent *Gracchos*. unde fecit Graccho Turnebus. Pal. quart. non agnoscit illa etiam Græci. neque quidpiam habet eorum loco. & potuit glossa esse ad vocem *nenia*. Gruterus. Non certius in hoc loco ex Msta lectione Turnebus formavit Graccho, quam lib. 1. cap. 2. potuit ex simili rescire Gracchorum: nedum ut Gruterus id sequeretur, aut adseveraret falso cantus lugubres Græcis dici *nenias*. Est hæc vulgatissima literarum confusio. Itaque non pareit ei Thom. Reinesius lib. 1. Variar. lect. cap. 20. cujus etiam justissimo admonitu præscam lectionem restitui, & non ut Gruterus, *nenia*, sed ut is erudite monet, atque idem patet ex Vossio in Etymologico, *nenia*, *venia*, scripti. Gronov.

59. Alioquin multa exstarent exempla majorum.] Pall. & Fabr. extant ampla maj. quod item expressum à Victorio, à Turnebo, aliique. nostrum restat in Aldina veterè. Gruterus.

60. Permanfit hoc jus terra humandi.] Sic et idem Aldus, neque recedunt nostri, quàm quod scribant ociosus. Idem.

61. Quam cum proximi injece- rant.] Est à conjectura Paulli Manutii. Turnebus quoque divinarat *fecerant*. nam vulgata & mss.

fecerant. Idem.

62. Quas inibant propinqui coronati.] Sic Pal. quartus. vetus editio *quas inibant parentes*. tert. *quas inirent prop.* quod & in Vict. & Turn. S. Vict. exhibet *quas intrant propinqui cor*. Idem.

63. At juxta, conjecta erant.] Ita ferè mss. nostri. neque aliter Victorii aut Turnebi editio. nam vulgata, *ad juxta &c.* Paullus Manutius conjiciebat, *conjecta*: quod non improbem. Pal. quart. servat, *ac juxta conjectaverant*. Idem.

64. Nostri Decemviri in undecimam tabulam.] Est à mss. Turnebi; cui consentit codex S. Victorii. qui tamen non habet illud x sed *nostri viri*. vulgata, *nostri viri in decimam tabul.* Idem.

65. Tuendæque civitatis peritissimus.] Palatin. & Fabr. *paratissimus*. S. Vict. *paritissimus*. Idem.

66. Quam quod quinque diebus homines quinque.] Voces illæ homines quinque ortum habent à Turnebo, qui eas adjectit è Platone. non videntur in anterioribus edd. aut mss. nostris. Idem.

67. Laudem mortui incisam quattuor.] Pall. & Gulielmiani, *incisam ne plus*, quod & in editis à Victorio & Turnebo. Poteratque revocari. monendum tamen Pall. supra habere *excitari prius*, non *exc. plus*, ut est in publicatis omnibus. Idem.

68. Sed perge cetera.] Editi olim *perge ad cetera*. sed sic nulli mss. nostri. revocavit primum Victorius. Idem.

69. Et istam rationem quam accepisti.] Palat. quart. & liber S. Victorii, *accepisti*. forsan *accepisti* inquit Gulielmii. Idem.

M. TULLII CICERONIS
DE
LEGIBUS,
LIBER TERTIUS.

M A R C U S.

S EQUAR igitur, ut institui, divinum illum vinum: quem quadam admiratione commotus, sæpius forlasse laudo, quàm necesse est. Att. ¹ Platonem videlicet dicis. M. Istum ipsum, Attice. Att. Tu verò eum nec nimis valde unquam, nec nimis sæpe laudaveris. nam hoc mihi etiam nostri illi, qui neminem, nisi suum, laudari volunt, concedunt, ut eum arbitrato meo diligam. M. Bene hercule faciunt. quid enim est elegantia tua dignius? cuius & vita, & oratio consecuta mihi videtur difficillimam illam societatem gravitatis cum humanitate. Att. Sanè gaudeo, quòd te interpellavi, quandoquidem tam præclarum mihi dedisti iudicii tui testimonium.

² Sed perge, ut cœperas. M. Laudemus igitur priùs legem ipsam veris, & propriis generis sui laudibus. Att. Sanè quidem, sicut de religionum lege fecisti. M. Videtis igitur, magistratus hanc esse vim, ut præsit, præscribatque recta, & utilia, & conjuncta cum legibus. Ut enim magistratibus leges; ita populo præfunt magistratus: vereque dici potest, magistratum legem esse loquentem; legem autem, mutum magistratum.

³ Nihil porò tam aptum est ad jus, conditionemque naturæ: (quod cum dico, ² legem à medici, nihilque aliud intelligi volo,) quàm imperium, sine quo nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum universum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest. nam & hic deo pareat, & huic obediunt maria, terraque, & hominum vita iustis supremæ legis obtemperat.

² Atque, ³ ut ad hæc ceteriora veniam, & notiora nobis: ⁴ omnes antiquæ gentes regibus quondam paruerunt. quod genus imperii primum ⁴ ad homines iustissimos, & sapientissimos deferrebat: idque in republica nostra maximè valuit, quoad ei regalis potestas præfuit. deinde etiam deinceps posteris prodebat: quod & in his etiam, qui nunc regnant, manet. Quibus autem regia potestas non placuit, non ii nemini, sed non semper uni parere voluerunt. Nos autem, quoniam leges damus liberis populis; quæque de optima republica sentiremus, si in sex libris antè diximus: accommodabimus hoc tempore leges ad illum, quem probamus, civitatis statum.

⁵ Magistratibus igitur opus est: sine quorum prudentia, ac

diligentia esse civitas non potest: quorum descriptione omnia reipublicæ moderatio continetur. Neque solum iis præscribendus est imperandi, ⁶ sed etiam civibus obtemperandi modus. nam & qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est: & qui modeste pareat; videtur, qui aliquando imperet, dignus esse. Itaque oportet & eum, qui pareat, sperare se aliquo tempore imperaturum: & illum, qui imperat, cogitare brevi tempore sibi esse parendum. Nec verò solum ut obtemperarent, obediantque magistratibus, sed etiam ut eos colant, diligantque, præscribimus, ut Charondas in suis facit legibus. Noster verò Plato ⁷ Titanum è genere statuit eos, qui ut illi coelestibus, sic hi advenfentur magistratibus. Quæ cum ita sint, ad ipsas jam leges veniamus, si placet.

Att. Mihi verò & istud, & ordo iste rerum placet. M. ⁸ *Iusta imperia sunt; iisque civis modeste, ac sine recusatione parento. Magister nec obedientem, & noxium civem multa, vinculis, verberibusque coerceto: ni par, majorve potestas, popululve prohibesit: ad quos provocatio esto. Cum magistratus judicasset, inrogassitve; per populum multa pœnæ certatio esto. Militiæ ab eo, qui imperabit, provocatio ne esto: quodque is, qui bellum gerat, imperassit; jus, ratumque esto. Minores magistratus, ¹⁰ partii juris, plures in plera sunt. Militiæ quibus iussi erunt imperant, eorumque tribuni sunt. Domi pecuniam publicam custodiunt: vincula fontium servant: capitalia vindicant: as, argentum, aurumque publice signant: lites contractas judicant: quodcumque senatus creverit, agunt.*

Suntque adiles curatores urbis, annonæ, ludorumque sollemnium: alisque ad honoris amplioris gradum is primus adscensus esto. Censores, populi civitates, soboles, familias, pecuniæque censento: urbis templa, vias, aquas, ararium, vestigia invento: populi que partes in tribus distribuunt: exin pecunias, civitates, ordines partivnt. equitum, peditumque prolem describunt: calibes esse prohibent: mores populi regunt: probum in senatu ne relinquant: bini sunt: magistratum quinquennium habent: reliqui magistratus annui sunt; eaque potestas semper esto.

Juris disceptator, qui privata judicet, judicare jubeat, prætor esto. is juris civilis custos esto. ¹¹ huic potestate pari quotcumque senatus creverit, popululve iusserit, tot sunt. Regio imperio duo sunt: iique præuendo, judicando, consulendo prætores, judices, consules appellantur. militiæ summum jus habent, nemini parento. omnis salus populi suprema lex esto. Eundem

1. Platonem videlicet dicis.] Pall. Fabr. S. Victoris diligis. nec temeraria videtur talis concordia. Gebhard.

2. Legem à me dici, nihilque aliud intelligi volo.] Ita Palaq. quartus. reliqui, nihil aliud. quod & in editionibus omnibus antequam operi huic manum admovisset Victorius, is enim delevit par illud vocum, secutusque cum Turnebus & Aldus Nepos, & alii. an rectè necesse. nam quod Lambinus asseverat duas illas dictiones deletas in Memniano, nihil eum juvat; cum non constet, à quo sint deletæ; certè non quo jure. Idem.

3. Ut ad hæc ceteriora veniam.] Pal. quart. editio Victorii: certiora. nihilo pejus. olim vulgati desituebantur pronomine hæc. addita est è libris. Idem.

4. Ad homines iustissimos & sapientissimos.] Palatin. quart. non admittit, & sapientissimos. viderique queat minus necessarium. nam & Justinus libro 1 cap. 1. Reges ad fastigium hujus majestatis, non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio. verum nihil peritendo. Idem.

5. In sex libris ante diximus.] Tres voces priores non videntur in Pal. quart. Idem.

6. Sed etiam civibus obtemperandi modus.] Hotomanus lib. 11 cap. 7. Observationum habet pro adulterino civibus. mihi non videtur Idem.

7. Titanum è genere statuit eos, qui ut illi coelestibus.] Gulielmus collocat defectus notam post eos, & legit, quia, ut &c. videtur sanè aliquid deesse. Idem.

8. Nec obedientem & noxium civem.] Membræ nostræ quatuor, & innoxium. reperitur item in suis Turnebus: adeo ut ita restituendum videatur; vel certè, & in noxia civem. Idem.

9. Judicasset inrogassitve.] Pal. quart. interrogassitve, quomodo emendandum dividebat Gulielmus. sed non video, quei hæc locum habere debeat præ altero. sic tamen etiam habet Aldi vetus. Idem.

10. Partii juris plures in plera sunt.] Est à Victorio & Turnebo; alluduntque ferè missi nostri. ut prius publicati, periti juris, plures in plera sunt. Idem.

11. Huic potestate pari quotcumque Senatus &c.] Vulgata huic potestati parento. Quotcumque &c. altera mauavit à missi. Victorii. Idem.

den magistratum, ni interfuerint decem anni, nequis capito. *Exi-*
tatem annali lege seruant.

12. *Asi quando duellum grauius, 12 discordiæve ciuium eſcunt, ænus, ne amplius ſex meſes, ſi ſenatus creuerit, idem iuris, 13 quod duo conſules, teneto: iſque ære ſiniſtra dictus, populi magiſter eſto. Equitem cumque qui regat habeto pari iure cum eo, quicumque erit iuris diſceptor. 14 Asi quando conſul is eſt, magiſter ve populi; reliqui magiſtratus ne ſunto. Auſpicia patrum ſunto: ollique ex ſe produnt, qui comitiatu creare conſules ritè poſint. Imperia, poteſtates, legationes, cum ſenatus creuerit populiſue iuſſerit, ex urbe exeunt: duella juſta juſtè gerunt: ſociis parcunt: ſe, & ſeruos continente: populi ſui gloriam augent: domum cum laude redeunt: rei ſuæ ergo ne quis legatus eſto. Plebes quos pro ſe contra vim, auxilii ergo, decem creauit, tribuni ejuſ ſunto: quodque ii prohibeſint, quodque plebem rogaſint, ratum eſto: ſanctique ſunto: neue plebem urbam tribunis relinquunt.*

15. *Omnes magiſtratus auſpiciam, iudiciumque habent: 15 ex quois ſenatus eſto: ejus decreta, rata ſunto. Asi ni poteſtas par, maioræ prohibeſit, ſenatus conſulta perſcripta ſeruant. Is ordo uitio uacato: ceteris ſpecimen eſto. creatio magiſtratum, iudicia, populi juſta, uetita, 16 cum ſuffragio conſciſcentur, optima tribus nota, plebi libera ſunto. At ſe quid erit, quod extra 17 magiſtratus curatore æſus ſit, qui cæret populus creato, eique ſeruantur dæto. Cum populo, patribusque agendi ius eſto conſuli, prætori, magiſtro populi, æquitumque, eique, quem produnt patres conſulum rogandorum ergo: tribuniſque, quos ſibi plebes rogabit, ius eſto cum patribus agendi: 18 idem ad plebem, quod æſus erit, ſerunt. Quæ cum populo, quæque in patribus agentur, modica ſunto.*

19. *Senatori, qui nec aderit; aut cauſa, aut culpa eſto. Loco ſenator, & modo orato: cauſus populi teneto. Vis in populo abeſto. Par, maioræ poteſtas plus ualeto. 19 Asi qui turbatiſtur in agendo, fraus actoris eſto. Interceſſor uici mala, ſalutaris ciuis eſto. Qui agent, auſpicia ſeruant: auguri parento: promulgata, propoſita, 20 in ærario cognita, agunt: 21 nec plus, quam de ſingulis rebus ſemel conſultato: rem populum docent: doceri à magiſtratus, priuatiſque patiunt. Priuilegia ne irrogant:*

12. *Discordia ciuium eſcunt, ænus, ne amplius.] Nefcio à quo primùm eruta ſit iſthæc lectio, Giſanione an Lambino. accedit certè ei plane uetus ſcriptura codicis Turneb. in quo ciuium eſcuntiones ne amplius. ſed & in S. Viſtorii libro erat, ciuium eſcuntiones. Pall. ciuium eſcuntio ne ampl. publicati prius ciuium eſcuntio ne amplius. Cl. Puteanus tentabat, discordiæve ciuium eſſet, unus ne a. ſ. m. nei ſen. Gebb.*

13. *Quod duos conſules.] Huc quæ res adegerit Gruterum, ut ſic eaderet, non adſequor, quum Viſtorii, Iunta, Gryphii, Hervagii, Turnebi, Wecheli editiones conſenſu pari habeant duo, quod ſine dubio reſolui. Gronou.*

14. *Asi quando conſul is eſt magiſterve populi; reliqui magiſtratus ne ſunto.] Non recelli ab editione Viſtorii, præterquam quod conſulis diuiſi in duas piſtiones. uidenturque Cicero idem juſ tribuere Dictatori quod habebat olim. Aliter hæc Turnebus, aliter P. Manutius. ſed noſtra ſcriptura ſenſum habet maniſteſſimum. Puteanus annotarat: Is quando eſt, conſules mag. Gebb.*

15. *Ex quois ſenatus eſto.] Etiam heic ad hære Viſtorianæ, confirmatæ à noſtris, in quibus ex quo is; aut, ex quo his. Turnebus habet ex quis. uulgata; eque his; uel, ex que iis. Idem.*

16. *Cum ſuffragio conſciſcentur.] Inclinabat clariffimus Puteanus legere, cum ſuffragia ſciſcentur. Idem.*

17. *Magiſtratus curatore æſus ſit, qui cæretus.] Eſt à conſectura Turnebi. nam libri Viſtorii, mag. coherenti æſuſſit, qui coheret populus creato eique juſ coherenti. feliciter antiquæ uſurpation pro u. itaque curatore, & æſus eſt curator & iuſus. uidentur Turnebus. Idem.*

18. *Idem ad plebem quod æſus erit.] Eſt à libro S. Viſtorii, item à diuinatione Turnebi; cum exiſtaret in ueteri editione, cenſus erit; in recentiore quod conſeruiſſet, protraxiſſeque à ſuis Viſtorius quod cenſus erit. quomodo & Palatin. tert. Lipſius lib. 11 Antiq. Læc. cap. 2. idem coniecit quod Turnebus. Idem.*

19. *Asi qui turbatiſtur in agendo &c.] Legit Puteanus, Asi qui turbatiſtur in agendo, fraus actoris &c. Idem.*

20. *In ærario cognita agunt.] Controverſiam ſtatus moxuit huic ærario Paullus Manutius, uarieque locum uexat. uerum quanto familiaris erat emendare, in ærario condita, quod mihi naſcebatur ſub*

de capite ciuis, niſi per maximum comitiatum, olloſque, quos cenſores in partibus populi locaſint, 22 ne ſeruenta: donum ne capiunt, neue dant, neue petenda, neue gerenda, neue geſta poteſtate. Quod quis eorum rerum migratiſſit, noxiæ poena par eſto. 23 Cenſoris fide legem cuſtodiunt. 24 Priuati ad eos acta referunt: nec eo magis lege liberi ſunt. Lex recitata eſt. 25 Diſce ſem, & tabellam iubebo dari.

Q. Quàm breui, frater, in conſpectu poſita eſt à te omnium 12 magiſtratum deſcriptio: ſed ea parè noſtra ciuitatis: eſti à te pauillum allatum eſt noui. M. Recentiſſimè, Quinte, animaduertis. hæc eſt enim, 26 quam Scipio laudat in libris, 27 & quam maximè probat temperationem reipublicæ; quæ effici non potuiſſet, niſi tali deſcriptione magiſtratum. nam ſic habetote, magiſtratibus, iſſique, qui præſint, contineri reipublicam; & ex eorum compositione, quod cuiuſque reipublicæ genus ſit, intelligi. Quæ res cum ſapientiſſimè, moderatiſſimeque conſtituta eſſet à maioribus noſtris, nihil habui, ſanè non multum, quod putarem novandum in legibus.

Att. Reddes igitur nobis, ut in religionis lege feciſti ad 15 monitu, & rogatu meo, ſic de magiſtratibus, ut diſputes, quibus de cauſis maximè placeat iſta deſcriptio. M. Faciam, Attice, ut vis: & locum iſtum totum, ut à doctiſſimis Græciæ quaſitum, & diſputatum eſt, explicabo: & ut inſtitui, noſtra jura attingam. Att. Iſtud maximè deſcriptio diſſerendi genus. M. 28 Atqui pleraque ſunt dicta in illis libris, cum de optima reipublica quaeretur.

Sed huius loci de magiſtratibus ſunt propria quædam, à 14 Theophrasto primùm, deinde à Dione Stoico quaſita ſubtiliſſis. Att. Ain tandem? etiam à Stoicis iſta tractata ſunt? M. Non ſanè, niſi ab eo, quem modo nominavi, & poſtea à magno homine, & in primis erudito, Panætio. Nam ueteres uerbo tenus, acutè illi quidem; ſed non ad hunc uſum popularem, atque ciuilem, de reipublica diſſerebant. 29 Ab hæc familia magis iſta manarunt, Platone principe: poſt Ariſtoteles illuſtrauit omnem hunc ciuilem in diſputando locum, Heraclideſque Ponticus, proſectus ab eodem Platone. Theophrasto uerò 30 inſtitutus ab Ariſtotele, habitauit, ut ſcitis, in

acumen ſtyli. Puteanus annotarat, promulgata coguſa agunt in ærario ſeruantur. Idem.

21. *Nec pluſquam de ſingulis rebus ſemel conſultato.] Delet τὴ ſemel Viſtorii editio ejuſque tradux Manutiana. ſed retinet duo mſſ. Pall. editioneſque ceteræ. Gruterus inter fabulandum calidè coniecerat ſimul. Idem.*

22. *Ne ſeruenta: donum ne cap.]* Inſerit præterea Viſtorius ne ſeruenta: uim ne faciunt. donum &c. ſed neque id in mſſ. neque in edd. noſtris apparet. Idem.

23. *Cenſoris fide legem cuſtodiunt.]* Ita editio Aldi; ſic quoque uult Turnebus ex ſcriptis libb. aut leui mutatione cenſorum. Fabr. S. Viſt. Palat. tert. cenſoris fidem legem cuſt. unica tantum litterâ abijt quart. cenſores. in uulgatis cenſores fide legem. Idem.

24. *Priuati.]* Ita editio Viſtorii. conſuadet codex S. Viſtorii priuati reſpreſentans. erat ſcriptum priuati; deinde à ſcriba à omiſſum forteſſe. Idem.

25. *Diſce ſem, & tabellam iubebo dari.]* Sic editio Viſtorii ceteræque. accedit Pal. quartus exhibens diſcerem. Ceterum Turnebus pro iubebo in antiquis libris uidebo repeririſſe teſtatur, ut alium ſit ad ſuffragiorum diribitores, quorum, uidere & proſpicere de dandis populo tabellis. ſed sæpe ſic uſi pro ju alterant uerbuſ. Idem.

26. *Quam Scipio laudat in libris, & quam Reip.]* Nihil diuertunt ab hæc lectione Fall. neque Guilelmiani: retinentque editiones meliores, puta Aldi atque Viſtorii. Idem.

27. *Et quam maximè probat temperationem Reip.]* Delentur hæc in Fabr. S. Viſt. at retinent ad hunc modum editiones Aldi, Viſtorii, Turnebi; reliquæque; præterea mſſ. quartus. uam ſecundus, Temperatione. Idem.

28. *Atqui pleraque ſunt dicta, cum de optima Reip. quaeretur.]* Auſus ſum eiecere uerborum illam trigam, quâ abundat editiones quod faciundum ſunt: quia nihil hic agunt, & quoniam abijciunt duo optimi libri mſſ. S. Viſtor. quartus Palatin. Idem.

29. *Ab hæc familia magis iſta &c.]* Argute admodum coreulum illud Gallix ſue, ab Academia magis iſta &c. Idem.

30. *Inſtitutus ab Ariſtotele habitauit, ut ſcitis, in &c.]* Nemo auſus eſt ſequi magnum Turnebum hæc lectionem primò produ-

eo genere rerum, ab eodemque Aristotele doctus Dicaearchus, huic rationi, studioque non defuit. Post à Theophrasto Phale-reus ille Demetrius, de quo feci supra mentionem, mirabiliter doctrinam ex umbraculis eruditorem, orioque, non modo in solem, atque pulverem, sed in ipsum discrimen, aciemque produxit. Nam & mediocriter doctos magnos in republica viros, & doctissimos homines non nimis in republica versatos, multos commemorare possumus. Qui verò utraque re excelleret, ut & doctrinæ studiis & regenda civitate princeps esset, quis facile, præter hunc, inveniri poterit?

7 Att. Puto posse, & quidem aliquem de tribus nobis. Sed
25 perge, ut cœperas. M. Quæsitum igitur ab illis est, placeretne unum in civitate esse magistratum, cui reliqui parerent: quod exactis regibus intelligo placuisse nostris majoribus. Sed quoniam regale civitatis genus, probatum quondam, postea non nam regni, quàm regis vitium, repudiatum est, nomen tantum videbitur regis repudiatum, res manebit, si unus omnibus reliquis magistratibus imperabit.

26 Quare nec Ephori Lacedæmone sine causa à Theopompo-
oppositi regibus, nec apud nos consulibus tribuni. Nam illud quidem ipsum, quod in jure positum est, habet consul, ut ei reliqui magistratus omnes pareant, excepto tribuno, qui post exstitit, ne id, quod fuerit, esset: hoc enim primum iniussit consulare jus, quòd exstitit ipse, qui in eo non teneretur: deinde quòd attulit auxilium reliquis non modò magistratibus, sed etiam privatis, consuli non parentibus.

17 Q. Magnum dicis malum. nam, ista potestate nata, gravitas optimatum cecidit, convulsi que jus multitudinis. M. Non est ita, Quinte. non enim jus illud solum superbius populo, sed violentius videri necesse erat: quòd posteaquam inodica, & sapiens temperatio accessit, conversa lex in omnes est.

Deest omnium hujus legis capitum explicatio à principio, usque ad hoc caput, Domum cum l.

8 Domum cum laude redeunt. Nihil enim, præter laudem,
28 bonis atque innocentibus, neque ex hostibus, neque à focis reportandum. Jam illud apertum profectò est, nihil esse turpius, quàm quemquam legari nisi reipublicæ causa. Omitto quemadmodum isti se gerant, atque gesserint, qui legatione hereditates, aut syngraphas suas persequuntur. In hominibus est hoc fortasse vitium. Sed quæro, quid reapse sit turpius, quàm sine procuratore senator, legatus sine mandatis, sine ullò reipublicæ munere? quod quidem genus legationis ego consul, quamquam ad commodum senatus pertinere videatur, tamen approbante senatu frequentissimo, nisi mihi levissimus tribunus plebis tum intercessisset, sustulissim. tamen minui manus, & quod erant infinitum, annum feci. ita turpitudine temporis, diuturnitate subblata. Sed jam, si placet,

32 de provinciis decedatur, in urbemque redcat. A. Nobis vero placet: sed iis, qui in provinciis sunt, minimè placet.

M. At verò, Tite, si pareant his legibus, nihil erit his ur-
be, nihil domo sua dulcius: nec laboriosius, molestiusque provincia. Sed sequitur lex, quæ sancit eam tribunorum plebis potestatem, quæ in republica nostra: de qua differi nihil necesse est. Q. At mehercule ego, frater, quæro, de ista potestare quid sentias. nam mihi quidem pessifera videtur, quippe quæ in seditione, & ad seditionem nata sit: cujus primum ortum, si recordari volumus, inter arma civium, & occupatis, & obsessis urbis locis procreatum videmus.
33 Deinde cum esset citò legatus, tamquam ex XII tabulis, insignis ad deformitatem puer, brevi tempore creatus, multo-
que tærior, & fœdior natus est. 34 Quem enim ille non g-
edidit? qui primum, ut impio dignum fuit, patribus omnem honorem eripuit, omnia infima summis paria fecit, turbavit, miscuit: cum affixisset principum gravitatem, numquam tamen conquievit.

Atque ur 35 C. Flaminium, atque ea, quæ jam prisca sunt, 20
relinquam: quid juris bonis viris Ti. Gracchi tribunatus reliquit? etsi quinquennio antè, D. Brutum, & P. Scipionem consules, quos, & quantos viros? homo omnium infimus, & fordissimus, tribunus plebis C. Curiatius in vincula coniecit: quod antè factum non erar. C. verò Gracchus 36 rui-
nis, & iis scis, quas ipse se propecessit in forum dixit, quibus digladiarentur inter se cives, nonne omnem reipublicæ statum permutavit? Quid jam de Saturni supplicio, reliquisque dicam? quos ne depellere quidem à se sine ferro potuit reipublica?

Cur autem aut vetera, aut aliena proferamus potius, quàm 21
& nostra, & recentia? quis nunquam tam audax, tam inimicus nobis fuisse, ut cogitaret unquam de statu nostro labefactando, nisi mucronem aliquem tribuniciam exacuisse in nos? quem cum homines scelerati ac periti, non modò ulla in domo, sed nulla in gente reperirent, gentes sibi in tenebris reipublicæ perturbandas putaverunt. Quod nobis quidem egregium, & ad immortalitatem memoriæ gloriosum, neminem in nos mercede ulla tribunalum potuisse reperiri, nisi cui ne esse quidem licuisset tribuno.

Sed ille quas strages edidit? eas videlicet, quas sine ratio- 22
ne, ac sine ulla spe bona furor edere potuit impura belæ, multorum inflammatus furoribus. Quamobrem in ista quidem re vehementer Sullam probo, qui tribunus plebis sua lege injuriæ faciendæ potestatem ademerit, auxilii ferendi reliquerit: Pompejum nostrum ceteris rebus omnibus, semper amplissimis summisque effero laudibus; de tribuniciâ potestate taceo. nec enim reprehendere libet, nec laudare possum.

M. Vitia quidem tribunatus præclare, Quinte, perspicis. 10

Sed 37

entem: sed eum eam quoque asserat S. Vict. Pal. tert. Fabr. nihil relinquitur amplius dubii eam verissimam esse. Est igitur habitavit *ἡνελικὸν κῶρον*, ut idem explicat, plurimum se dedit. simile quid Tusculanis restitimus in Crepundii. vulgatum *abundavit* putidum planè est glossina. Gebb.

31. Nisi mihi levissimus Tribunus.] Ita vulgat. editiones. mss tamen ut & Victorii edit. *levis*. sic infra paullo cap. 10. *leveis & non bonos fortasse plures*. Idem.

32. De provinciis decedatur.] Putavit igitur Gebhardus, qui his notis præfuit, vel Gruterus, sequi Victorium, Turnebum, Hervagium potius, quam editiones Juntæ, Gryphii, Wecheli & Gothofredi, in quibus *decidatur*. Magna illi fateor nomina. Sed hic vera sedes & elegantia locutionis, ad quam perspicue patet alludi, eaque, ut opinor, hausta ex MSS. ideoque admisi. Gronov.

33. Deinde cum esset cito legatus, tanquam.] Sic habent Pall. edd. Aldi, Victorii. mss. Turnebi *ostio leg.* ex quo ille, *solo Gajus* facit. Gulielmus verò, *oreo legatus*. noti sunt *Orcini* ex jure civili. Auratus ex conjectura, *allegatus*. Canterus, *ablegatus*. Puteanus *neatus*. denique Gruterus *Lebatus*. cetera serè eum edidit. & mss. consentiunt; nisi quod abdicent *tò nescio quo passo*. locus igitur depositus, quem conjecturà sanare velle, est rete jaculo pileari in aere; quanquam mihi neque Gulielm. neque Gruteri conje-

ctura displiceat. Gebhardus. Hos tamen simplicitate superat Puteanzum. Itaque eo delectatus pater reponerat *cito necatus*, i. ex XI tab. *inf. ad def. puer*, brevi tempore creatus, multoque concretior & fœdior natus est; In observat. ad scriptores Eccelesiast. cap. 19. Gronov.

34. Quem enim ille non edidit?] Sic Turnebus aliæque. verum Victorius asterisco notat *quem enim* non edidit. Palat. tertius cum Lambino facit asserens, *qua enim ille non edit*. ceterum quart. pro *edidit*, addidit. Gebb.

35. Cn. Flaminium.] Nimium clarus error, quam ut imitaret, etsi & Victorius apud Stephanum, & Turnebus, & Juntas, & Hervagium cum Gothofredo ac Grutero sive Gebhardo præirent. Gryphiana, Wehelina mihi pro auctoritate fuerunt, & veritas ipsa, quam & Turnebus in commentariis bene novit. Gronov.

36. Ruinis & iis scis.] Ita Turneb. quem sequuti Lambin. atque Aldus N. edd. vulgatæ, *ruinis & emistiis*, quod existat in tert. quoque Pal. at quart. pro *emistiis exitiis*. Locus invidè corruptus. alluivit Turnebi tamen præ vulgatâ lectio. Nam statim post *mucronem* meminit: requiritur tale quid aditum verbum *digladiarentur*. Gebb. Cujacius ad Novellam LXXV producebat *ruinis & semiscis*. Gronov.

Sed est iniqua in omni re accusanda, prætermisiss bonis, maiorum enumeratio, vitioremque selectio. Nam isto quidem modo 37 vel consulatus vituperio est, si consulum, quos enumerare nolo, peccata collegeris. Ego enim fateor in ista ipsa potestate inesse quiddam mali. Sed bonum, quod est exquisitum in ea, sine isto malo non haberemus. Nimia potestas est tribunorum plebis. quis negat? sed vis populi multo favior, multoque vehementior, quæ ducent quod habet, interdum lenior est, quàm si nullum haberet. dux enim suo periculo progredi cogitat: populi impetus periculi rationem sui non habet.

38 At aliquando incenditur; & quidem sæpe sedatur. quod enim est tam desperatum collegium, in quo nemo è decem sana mente sit? 39 quin per ipsum Ti. Gracchum non solum factus, sed etiam sublatus intercessor fuerat. Quid enim illum aliud perculit, nisi quod potestatem intercedendi collegæ abrogavit: sed tu sapientia majori in illo vide. Concessa plebi à patribus ista potestate arma ceciderunt: restituta seditionis est: inventum est temperamentum, quo tenuiores cum principibus æquari fe putarint: in quo tunc civitatis salus. At duo Gracchi fuerunt. Et præter eos quinvis enumeres multos licet; 40 cum deni creantur, nullos in omni memoria reperies perniciosos tribunos? leves, etiam non bonos fortasse plures. invidia quidem summum ordo caret: plebes de suo jure periculosas contentiones nullas facit.

41 Quamobrem aut exigendi reges non fuerunt: aut plebi re, non verbo danda libertas: quæ tamen sic data est, 42 ut multis præclarissimis addiceretur, ut auctoritati principum cederet. Nostra autem causa, quæ, optime & dulcissime frater, incidit in tribuniciam potestatem, nihil habuit contentionis cum tribunatu. Non enim plebs incitata nostris rebus invidit: sed vincula soluta sunt, & servitia incitata, adjuncto terrore etiam militari. Neque nobis cum illa tum peste certamen fuit, sed cum gravissimo reipublicæ tempore: cui si non cessissem, non diuturnum beneficium patriæ fructum tulisset. Atque hoc rei exitus indicavit. Quis enim non modo liber, sed etiam servus libertate dignus fuit, cui nostra salus cara non esset?

43 Quod si is casus fuisset rerum, quas pro salute reipublicæ gessimus, ut non omnibus graius esset: & 42 si nos multitudinis vis furentis inflammata invidia pepulisset; si tribunos aliquis in me populum, sicut Gracchus in Lænatem, Saturninus in Metellum, incitasset: ferremus, o Quinte frater: consolaremurque nos non tam philosophi, qui Athenis fue-

tunt, qui hoc facere debent, quàm clarissimi viri, qui illa urbe pulsi carere ingrata civitate, quàm manere in improba maluerunt. Pompejum verò quod una ista in re non ita valde probas, vix satis mihi illud videris attendere, non solum ei, quid esset optimum, videndum fuisse, sed etiam quid necessarium. 43 sensit enim deberi non posse huic civitati illam potestatem. quippe quam tantopere populus noster ignotam expetisset, qui posset carere cognita? sapientis autem civis fuit, causam nec perniciosam, & ita popularem, ut non posset obfisti, perniciosè populari civi non relinquere. Scis sole-re, frater, in hujusmodi sermone, ut transiri aliò possit, ADMODUM, dici.

44 Att. Prorsus ita est. Q. Haud equidem assentior, tu tamen ad reliqua pergas velim. M. Perferas tu quidem, & in tua vetere sententia permanes. Q. Nunc mehercule. Att. Ego sanè à Quinto nostro dissentio. Sed ea, quæ restant, audiamus. M. Deinceps igitur omnibus magistratibus auspicia, & judicia dantur: judicia, ut esset populi potestas, ad quam provocaretur: auspicia, ut multos inutiles comitiatus, probabiles impedirent moræ: sæpe enim populi impetum injustum, auspiciis dii immortales reprefferant. 45 Ex his autem, qui magistratum ceperunt, quod senatus efficitur, popularem sanè neminem in summum locum, nisi per populum, venire, sublata cooptatione censoria. Sed præsto est hujus vitii temperatio, quod senatus lege nostra confirmatur auctoritas.

Sequitur enim: *ejus decreta sentio*. Nam ita se res habet, ut, si senatus, dominus sit publici consilii, quodque is creverit, defendant omnes: & si ordines reliqui, principis ordinis consilio rempublicam gubernari velint, possit, ex temperatione juris, cum potestas in populo, auctoritas in senatu sit, teneri ille moderatus, & concors civitatis status, præsertim si proximæ legi parebitur. Nam proximum est. *Is vicio vitio caveo, ceteris specimen esto*. Q. 46 Præclara verò, frater, ista lex est, & latè patet, ut vitio careat ordo, & censorem quarat interpretem.

Att. Ille verò, etsi est totus tuus ordo, gratissimamque memoriam reinet consulatus tui, pace tua dixerim, non modo censores, sed etiam judices omnes potest defatigare. M. O mitte ista, Attice. non enim de hoc senatu, nec his de hominibus, qui nunc sunt, sed de futuris, si qui fortè his legibus parere voluerint, hæc haberet oratio. Nam cum omni vitio carere lex jubeat, ne veniet quidem in eum ordinem umquam vitii particeps. Id autem difficile factum est, nisi educatione qua-

37. Vel consulatus vituperio est.] Recepti contra omnes edd. hanc lectionem repositam à concordi Palat. consensu. nam sic loquitur Cicero frequentissimè, aliique. Vulgo vituperabilis est, quod liquet mihi pro glossa. Gebhard.

38. At aliquando incenditur; & quidem sæpe sedatur.] Sic in omnibus præter quartum, referibentem, & aliquando sedatur. non in eadè, si adhuc unus pluresque melioris notæ testes accederent. Idem.

39. Quin per ipsum Tib. Gracchum non solum nactus, sed.] Variè agitur locus. Turnebus ita edidit, ut scripsit. Victori verò editio, quin * per ipsum &c. Pal. tert. omittit & per, in reliquis eum vulgatis concinens. quartus tale quid muginatur: quin ipsum Tiberium Gracchum non solum nactus, sed etiam sublatus intercessor servaverat. de quo miraculo ad ingeniosiores referendum cenfeo. Porro ex nostra lectione concinnat Gulielm. rejectus, aut, quod verissimum putat, neglectus. Puteanus conabatur, quin perdidit ipsum Tib. Gracchum, non solum nactus, sed etiam sublatus intercessor; ejecta voce fuerat, quæ sequebatur in vulgatis. Ego, quod Victorius, Turnebus à Ald. Nepos, præterea cum quarto S. Vict. Fabr. codd. retinent, exhibendum duxi. Idem.

40. Cum deni creantur, nullos in omni memoria reperies perniciosos tribunos? leves etiam non bonos fortasse plures.] Sic è mss. Pall. Fabr. Interrogationis notam immisit judicium fecutus Gulielmii. nam quod alii non inferunt, contra mss. est: sicque leviculà distinctione sensus juvatur. Idem.

41. Ut multis præclarissimis addiceretur.] Sic mss. & edd. Lambinus sua lubidine legibus innisicuit. Gulielmii ex conjecturâ addiceretur. quod non probat, qui legit eruditissimum Turnebi comecentarium. Idem.

42. Si nos multitudinis vis furentis inflammata invidia pepulisset; si tribunos aliquis in me populum.] Malumus Turnebum & Manutium Nep. sequi, quam vulgatum: si in os m. f. v. f. inf. invidia pepulisset tribunitia: quis in me popul. &c. Locus in mss. etiam exiliè corruptus. Lambinus, ne non aliquid novi post Turnebum & Manutium reperisse videretur, contra omnes mss. pepulisset legit. Puteanus adquisivit nostræ lectionis, sed mallet referri, pepulisset, si quis sic in me, recessis intermedii. Idem.

43. Sensit enim deberi non posse.] Sic omnes edd. elegantissimè. sic etiam Ovidius Epistolâ Paridis. At Pall. itemque Fabr. dclerit. Idem.

44. T. Prorsus ita est. Q. Haud equidem.] Sic distincti ex Victorio, Turnebo, Manutio Nep. vulgo Q. Prorsus ita sentio: haud equid. mss. Palatin. Fabr. S. Victor. P. ita est: aut equidem. ut vulgata inepta; Lambini andax & contra libb. est. Gebhardus. Satis negligenter. Ubi enim illam vulgo lectionem? Tum qua illa mutatio nominis in persona loquente, ubi omnes non Thabent, sed Att. Gronov.

45. Ex his autem, qui magistratum ceperunt, quod senatus efficitur, popularem sanè.] Non sustinui sequi conjecturam Turnebi, resingentis, popularem est, cum vulgatum lectionem tuncant mss. S. Victor. Fabr. Pal. tert. (nam quart. hic deficit) atque adeo visatur in edd. Ald. Victor. ceterum pro sublata cooptatione censoriâ Palat. tert. Fabr. sublata est cooptatio censoria. Lambino quod libet, licet. Gebhard.

46. Præclara verò, frater, ista lex est, & latè patet, ut vitio careat ordo, & censorem quar.] Ita Turnebus, quem sequitur nobiscum Ald. Nep. Mich. Brutus. vulgò, ista lex, sed & altera, ut & vitio careat ordo; & ut cens. Idem.

- quadam, & disciplina: de qua dicemus aliquid fortasse, si quid fuerit loci, aut temporis.
- 30 Att. Locus certe non deerit, quoniam tenes ordinem legum: tempus verò largitur longitudo dici. Ego autem, etiam si praterieris, repetam à te istum de educatione, & de disciplina locum. M. Tu verò & istum, Attice. 47 & si quem alium praterii. *Ceteris specimen esto.* quod si est, tenemus omnia. Ut enim cupiditatis principum, & vitis infici solet tota civitas: sic emendari, & corrigi continentia. Vir magnus, & nobis omnium amicus, L. Lucullus, 4^o efferebatur quasi commodissimè respondisset, cum esset objecta magnificentia villa Tusculanæ, 49 duo se habere vicinos: superiorem, equitem Romanum; inferiorem, libertinum: quorum cum essent magnificæ villæ, concedi sibi oportere, quod iis, qui tenuioris ordinis essent, liceret. Non vides, Luculle, à te id ipsum natum, ut illi cuperent? quibus id, si tu non faceres, non liceret.
- 31 Quis enim ferret istos, cum videret eorum villas signis, & tabulis referas, partim publicis, partim etiam sacris, & religiosis? quis non frangeret eorum libidines, nisi illi ipsi, qui eas frangere deberent, 50 cupiditatis ejusdem tenerentur?
- 14 Nec enim tantum mali est peccare principes (quamquam est magnum hoc per se ipsum inatum) quantum illud, quod per multi imitatores principum existunt. Nam licet videre, si velis replicare innotiam temporum, qualescumque summi civitatis viri fuerunt, talem civitatem fuisse: quacumque mutatio morum in principibus existerit, eandem in populo secuturam.
- 32 Idque haud paullo est verius, quam quod Platoni nostro placet, qui multorum cantibus ait mutatis, mutari civitatum status. Ego autem nobilium vita, victuque mutato, mores inutari civitatum puto. Quo perniciosius de republica merentur vitiosi principes, quod non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in civitatem: neque solum obsunt, quod ipsi corumpuntur, 51 sed etiam quod corumpunt, pluique exemplo, quam peccato nocent. Atque hæc lex dilata in ordinem cunctum, coangustari etiam potest. pauci enim, atque admodum pauci, honore & gloria amplificati, vel corumpere mores civitatis, vel corrigere possunt. Sed hæc & nunc satis, & in illis libris tractata sunt diligentius. Quare ad reliqua veniamus.
- 33 Proximum autem est de suffragiis: quæ jubeo nota esse optimatum, populo libera. Att. Ita incherule attendi, nec satis intellexi, quid sibi lex, aut quid verba ista vellent. M. 52 Dicam, Tite, & verfabor in re difficili, ac multum, &
- sepe quaesita: suffragia in magistratu mandando, 53 aut reo judicando, aut lege, aut rogatione scienda, clam, an palam ferre, melius esset. Att. An etiam id dubium est? Q. Vereor, ne à te rursus dissentiam. M. Non facies, Quinte, nam ego in ista sum sententia, quia te fuisse semper scio, nihil ut fuerit in suffragiis voce melius, sed, obtineri an possit, videndum est.
- Q. Frater, bona tua venia dixerim, ista sententia maxime 34 & fallit imperitos, & obest sapientissimè reipublicæ, cum aliquid verum, & rectum esse dicitur, sed obtineri, id est, obtinere posse populo, negatur. Primum enim obsistit, cum agitur severè: deinde vi opprimi in bona causa, & est melius, quam male cedere. Qui autem non sentit, auctoritatem omnem optimatum tabellariam legem abstulisse? quam populus liber numquam desideravit: idem oppressus dominatu, ac potentia principum, flagitavit. Itaque graviora judicia de potentissimis hominibus 54 exstant voces, quam tabellæ. Quamobrem suffragandi nimia libido in non bonis causis eripienda fuit potentibus, non latebra danda populo, in qua, bonis ignorantibus, quid quisque sentiret, tabella vitiosum occultaret suffragium.
- Itaque isti rationi neque lator quisquam est inventus, nec 15 auctor unquam bonus. Sunt enim quatuor leges tabellarie: 16 quarum prima de magistratibus mandandis: ea est Gabinia, lata ab homine ignoto, & fordido. Secuta biennio post Cassia est, de populi judicio. ea à nobili homine lata est, L. Cassio, sed, pæce familiarè dixerim, dissidente à bonis, 55 atque omni rumulosos populares ratione aucupante. Carbonis est tertia de jubendis legibus, ac vetandis, seditiosi, atque improbi civis: 56 cui ne reditus quidem ad bonos, salutem à bonis potuit afferre.
- Uno in genere relinqui videbatur vocis suffragium, quod 36 ipse Cassius exceperat, perduellionis. Dedit huic quoque judicio Cælius tabellam, 57 docuitque quoad vixit, se, ut opprimeret C. Popilium, nocuisse & reipublicæ. Et avus quidem noster singulari virtute in hoc municipio, quoad vixit, restitit M. Gratio, cujus in matrimonio sororem, aviam nostram, habebat, ferenti legem tabellariam. excitabat enim fluctus in simpulo, ut dicitur, Gratiidius, quos post 58 filius ejus Marius 59 in Ægæo excitavit mari, ac nostro quidem. Quoi cum res esset ad se delata, Scavrus consul, Utinam, inquit, M. Cicero, isto animo, atque virtute in summa republica nobiscum versari, quam in municipali maluisses!
- Quamobrem, quoniam non recognoscimus nunc leges po- 37 puli Romani, sed aut repetimus ereptas, aut novas scribimus: non

47. *Esti quædam alium praterii.* Mss. Palat. edit. Victorii, Turneb. vulgò deest. Gebb.

48. *Efferebatur, quasi commodissimè respondisset.* Parvi editioni Victorii, Turnebi aliorumque: & minus duabus litteris hanc lectionem præstant Palatina Membrana; in iis pro *efferebatur, ferebatur.* vulgò *ferebatur* quàm *commodissimè respondisset.* Idem.

49. *Duos se habere vicinos.* Stupor ex tanta editionum copia solum Iuntinam exhibere *duo se*: quod quum ex certis & optimis MSS. toties supra sit restitutum, putavi illam unam hic quoque prægravare debere, quæ nunc præstaret instar emendatissimi codicis. Gronov.

50. *Cupiditatis ejusdem tenerentur.* Non malè Victorius, *Eisdem tenerentur.* sed quandoquidem Palat. Fabr. S. Victoris consentiunt cum Turnebo, nihil visum mutare: Lambinus ex conjecturâ Manutii *cupiditatibus easdem* t. contra omnes libros. Gebhardus.

51. *Sed etiam quæ corumpunt.* Forte temere, ut opinor, in Gruteri editione hæ voces abolitæ erant. Absesse iussit & Londinensis. Rejecit & Basleensis. Non debuit ultra serpere hoc carcinoma. Mox verba *An id etiam dubium est*, non Quinto, ut Gruterus aut Gebhardus & ex utroqueque citiores, sed Attico dedidit, ut Turnebus, Victorius, Iuntina, Hervagiana. Gronov.

52. *Dicam, Tite, & verfabor.* Adhæsius tribus mss. Pall. Victor. Fabr. videbaturque adeo mirum cur nunc, quem semper Titum compellabat, Atticum nominet: quippe & inter amicos *gaudent prænomine molles Aviculae.* Gebb. Rectè scriptis obsequitur. Sed Atticum compella. it cap 5 & 13. Gronov.

53. *Aut reo judicando aut lege aut rogatione sciendâ clam an pa-*

lam serè melius esset. Sic Victorius, absque dubio ex mss. vulgò. *Aut de reo judicando, quin in lege aut rogatione clam an palam ferre.* Et serè nulla est editio, quæ non variet in hoc loco. Gebb.

54. *Exstant voces quàm tabellæ.* Contra alias editiones amplexi sumus Victorii lectionem, quam stabilit Palatin. item Aldi vetus: ac si quis introspiciat, præferet nostrum vulgatæ *vocis.* Idem.

55. *Atque omni rumulosos populares ratione aucupante.* Ita cum Victorio malui. vulgò tamen non malè atque omnes rumulosos populari ratione auc. Idem.

56. *Cujus ne reditus quidem ad bonos, salutem à bonis potuit afferre.* Miror Lambinum, unde nobis eduxerit illud suum *aufferri.* certè à nobis stant mss. S. Victor. Fabr. Palat. editionesque adeo omnes. Idem.

57. *Docuitque quoad vixit, se, ut opprimeret C. Popilium, nocuisse & reipub.* Merus dies hic est à Turnebo, quem sequitur Lambinus. Vulgatis nihil intricatius, *doluitque quoad vixit, sed ut opprimeret Cælius populum, nocuit & reipub.* Pighius emendationem hanc quoque probat, nisi quod putat retineri posse, *doluit.* videatur ad annum urbis conditæ DCXLVI. Idem.

58. *Filius ejus Marius.* Ita Membranae Pall. Vict. ed. Turneb. accedunt mss. S. Victor. Fabr. Idem.

59. *In Ægæo excitavit mari, ac nostro quidem. Quoi cum res esset.* Sic elegantissimus Victorius. vulgò, *mari, ac nostro quidem, quoi cum res esset ad se del.* Lambinus, ut capus istius viri erat, ad placitum interpolat; nescirem an ex libris an de conjectura; nisi Claudii Puteani filius communicasset Gruteri patris sui hariolationes, inter quas & hæc, *ac nostro quidem avo cum &c.* Idem.

non quid hoc populo obtineri possit, sed quid optimum sit, tibi dicendum puto. Nam Cassia legis culpam Scipio tuus sustinet, quo auctore lata esse dicitur. Tu, si tabellariam rularis, ipse praestabis. nec enim mihi placet, nec Attico nostro, quantum è vultu ejus intelligo. At. Mihi vero nihil unquam populari placuit: eamque optimam rempublicam esse duco, quam hic consul constituerat, ⁶⁰ quo fit in potestatem optimorum.

³⁸ M. Vos demum, ut video, legem antiquastis sine tabella. Sed ego, etsi satis dixit pro se in illis libris Scipio, rem libertatem istam largior populo, ut & auctoritate valeant, & utantur bonis. Sic enim à me recitata lex est de suffragiis. *Optimatus nota, plebi libera sunt.* Quae lex hanc sententiam continet, ut omnes leges rolleret, quae postea latae sunt, quae tegunt omni ratione suffragium, ne quis inspiciat tabellam, ne roget, ne appellet. Pontes etiam lex Maria fecit angustos.

³⁹ Quae si opposita sunt ambiciosus, ut sunt ferè, non reprehendo. Sin valuerint tantum leges, ut ne sint ambitus: habeat sane populus tabellam, quasi vindicem libertatis, dum modò hæc optimo cuique, & gravissimo civi ostendatur, ultroque offeratur, ⁶¹ uti in eo sit ipso libertas, in quo populo potestas honestè bonis gratificandi datur. Eoque nunc fit illud, quod à te modo, Quinte, dictum est, ut minus multos tabella condemnet, quam solebat vox, quia populo licere satis est. Hoc retento, reliqua voluntas auctoritatis, aut gratiae traditur. Itaque, ut omittam largitione corrupta suffragia, non vides, si-quando ambitus flear, quar in suffragiis, quid optimi viri sentiant? Quamobrem lege nostra libertatis species datur, bonorum auctoritas retinetur, contentionis causa tollitur. Deinde sequitur, quibus vis sit cum populo agendi, aut cum senatu. gravis, &, ut arbitror, præclara lex.

⁴⁰ ⁶² Quae cum populo, quaeque in patribus agentur, modica sunt: id est, modesta, atque sedata. Actor enim moderatur, & fingit non modò mentem, ac voluntates, sed panè vultus eorum, apud quos agit. quod in senatu non difficile est. est enim senator is, cujus non ad auditorem referatur animus, sed qui per se ipse spectari velit. huic iussa tria sunt: ut adit: nam gravitatem res habet, cum frequens ordo est: ut loco dicat, id est, rogatus: ut modo, ne sit infinitus: nam brevitas, non modò senatoris, sed etiam ⁶³ oratoris magna laus est in sententia. Nec est unquam longa oratione utendum, ⁶⁴ nisi aut peccante senatu, quod fit ambitione sapissi-

mè, nullo magistratu adjuvante, tolli diem utile est: aut cum tanta causa est, ut opus sit oratoris copia vel ad hortandum, vel ad docendum: quorum generum in utroque magnus noster Cato est.

Quodque addit, *causas populi teneto*, est senatori necessarium nosse rempublicam. idque late patet, quid habeat militum, quid valeat arario, quos socios republica habeat, quos amicos, quos stipendiarios, qua quique sit lege, conditione, foedere: tenere consuetudinem decernendi, nosse exempla majorum. Videtis jam, genus hoc omne scientiæ, diligentiae, memoriae esse, sine quo paratus esse senator nullo pacto potest.

Dinceps sunt cum populo actiones: in quibus primum, & maximum, *Vis abesto*. nihil est enim exitiosius civitatibus, nihil tam contrarium juri, & legibus, nihil minus civile, & humanum, quam, composita & constituta republica, quidquam agi per vim. Parere jubet intercessori: quo nihil praestantius. impediri enim bonam rem melius, ⁶⁵ quam concedi malè. ⁶⁶ Quod vero actoris jubeo esse fraudem, id totum dixi ex Crassi, sapientissimi hominis, sententia: quem est senatus secutus, cum decrevisset, ⁶⁷ C. Claudio consule de Cn. Carbonis seditione referente, invito eo, qui cum populo ageret, seditionem non posse fieri, quippe cui liceat concilium, simulatque intercessum, turbarique ceptum fit, dimittere. ⁶⁸ Quod qui permovet, cum agi nihil potest, vim quaerit. ejus impunitatem amittit hac lege. Sequitur illud. *Intercessor rei malæ, salutaris civis esto.*

Quis non studiosè reipublicæ subvenerit, hac tam præclara legis voce laudatus? Sunt deinde posita deinceps, quae habemus etiam in publicis institutis, atque legibus: *auspicia fervante, auguri parento*. Est autem boni auguris, meminisse maximis reipublicæ temporibus præsidè esse debere: Jovisque optimo maximo se consilium, atque administrum datum, ut sibi eos, quos in auspicio esse jussit: cœlique partes sibi definitas esse traditas, ⁶⁹ de quibus saepe opem referere possit. Deinde de promulgatione, de singulis rebus agendis, de privatis, magistratibus audiendis.

Tum leges præclarissimæ de XII tabulis tractatæ duæ: quarum altera privilegia tollit; altera de capite civis rogari, nisi maximo comitiatu, vetat, ⁷⁰ nondum initis seditionis tribus plebis. ⁷¹ Negotialis quidem admirandum tantum majores in posterum providisse: ⁷² in privatos homines leges ferri noluerunt: id est enim privilegium: quo quid est injurium? cum legis hac vis sit, ⁷³ scitum est iustum in omnes? ferri

60. *Quae sit in potestatem optimorum.*] Restitutum ivi suam elegantiam Ciceroni ex mss. S. Victoris atque edit. Victorii: sic sapius pro Tusculanas emendavimus in Crepundiis Tullium: & sic sepius inè loquitur. Gebb.

61. *Uti in eoste ipso libertas, in quo populo potestas.*] Prætulit Turnebi lectionem indicatam & assertam ab ipso ex veteri libro. alioquin non displicet Victorii, *uti in eo sit ipsa libertas, quod populo p. vulgata habet, uti sit ipsa libertas, in quâ populo.* cum Turnebo tacit codex S. Victoris. Idem.

62. *Quae cum populo, quaeque in patribus agentur.*] Turnebus ita edidit ceteræ edit. duabus vocibus minus *cum populo*. Idem.

63. *Oratoris magna laus est in sententia.*] Putreanus delet, tanquam glossema, *est in sententia*. quod nemini non adprobandum videtur. Idem.

64. *Nisi aut peccante Senatu.*] Retinui Turnebi lectionem: adriente etiam Lambino & Pall. membranis; nec longe abeunt S. Victoris, Fabr. ingereutes, *peccante*. vulgò *spestante*. Idem.

65. *Quim concedi malæ.*] Maluisset Putreanus, *malam*. Idem.

66. *Quod vero actoris jubeo esse fraudem.*] S. Victor. edit. Vist. Turnebi atque, *fraudem vero*, cum Turnebo, culpam ac penam interpretare. vulgò: *actoris jubeo abesse fraudem*. Idem.

67. *C. Claudio consule de Cn. Carbonis seditione referente, invito eo.*] Turnebo debetur hæc emendatio, qui cum ex vert. libris eruit: accediteque proximè Victorii; tantum in C. pro Cn. denutans. vulgò: *C. Claudio consule designato Carbonis seditionem referente, eo invito*. quæ varietas unde nata sit, prodit Pighius in Fastis ad annum urbis MCCCXII. Idem.

68. *Quod qui permovet.*] Rectius arbitrat de loco Pighius,

permovetur. Idem.

69. *De quibus saepe opem referre possit.*] Non ausus sum conjecturam Manutii in textum recipere, è quibus saepe opem resp. ferre possit: quamquam eam valde laudet Lambinus, receperitque Turnebus, præsertim cum & Victoriana lectioni sensus suus constet. Idem.

70. *Nondum initis seditionis tribus plebis.*] Variè conspurcatus locus. Turnebus quia in mss. invenerat *nitis, in ventis* reponit. Lambinus *cognitis*. omninò mihi, ut verum fatear, præ reliquis alluiscit Guilmii conjectura, *munis* ex Turnebo ariolantis. Idem.

71. *Negotialis quidem admirandum.*] Etiam insigniter corruptum locum sic legi in mss. notat Turnebus. Volebat ille *negotialis*. Victorius edidit *negotia is quidem*. Bosius ex conjectura: *nec hoc satis est adm.* ceterum Camerarius, nescio quibus opibus fretus, exhibuit: *negotia siquidem admirandum &c.* contra mss. nihil conari potui. Lambinus ediderat, *vetat, nondum cognitis seditionis tribus pl. no cogitatis quidem &c.* quod habuissè à conjectura Putreani, liquet ex notis ejus, quas filius Petrus Grutero submisit. Idem.

72. *In privatos homines.*] Idem Putreanus amabat, *privas*. Idem.

73. *Scitum est iustum in omnes? ferri de singulis.*] Hæc est mss. omnium lectio, quam Victorius sua editione expressit; reperitque postea in V. L. Turnebus. conjectat tamen, Lambino secundas agente, *scitum esse & iustum*. sed quoniam perniciter nostram, & Fabrit. & Palat. defendunt, religio fuit ab illis dissentionem facere. Gebhardus. Atqui *scitum esse* notat dicitur Turnebus in V. L. & legere Budacum, *scitum & iustum*, ut est in editione Hervagii. Gronov.

ferri de singulis nisi centuriatis comitiis noluerunt. descriptus enim populus censu, ordinibus, ætatibus, plus adhibet ad suffragium consilii, quam fusè in tribus convocatus.

- 43 Quo verius in nostra causâ viri magni ingenii, summaque prudentia, L. Cotta, dicebat, nihil omnino actum esse de nobis. præter enim quàm quod comitia illa essent armis gesta fervilibus, præterea neque tributa capitis comitia, rata esse possent, neque ulla privilegii: quocirca nihil nobis opus esse lege, de quibus nihil omnino actum esset legibus. Sed visum est & nobis, & clarissimis viris, melius, 74 de quo servi, & latrones seivisse se aliquid dicerent, de hoc eodem cunctam
- 20 Italiam, quid sentiret, ostendere. Sequuntur de capris pecuniis, & de ambitu legis.
- 46 Quæ cum magis iudiciis, quàm verbis scienda sint: adjungitur, *noxie pœna pæstata*, ut in suo vitio quisque plectatur: vis, capite; avaritia, multa; honoris cupiditas, ignominia sciatur. Extremæ leges sunt nobis non usitatæ: reipublicæ necessariæ. Legum custodiam nullam habemus. itaque hæc leges sunt, quas apparitores nostri volunt: à libtariis petimus, publicis litteris consignatam memoriam publicam nullam habemus. Græci hoc diligentius: apud quos *νομοϋλάκες* creantur: nec hi solum litteras (nam id quidem etiam apud majores nostros erat) sed etiam facta hominum observabant, ad legesque revocabant.
- 47 Hæc detur cura censoribus: quandoquidem eos in republica semper volumus esse. apud eosdem, qui magistratu abierint,

edant, & exponant, quid in magistratu gesserint: deque iis censores præjudicent. Hoc in Græcia fit, publicè constitutis accusatoribus. Qui quidem graves esse non possunt, nisi sint voluntarii. Quocirca melius est, rationes referri, causamque exponi censoribus: integram tamen legem accusatori, iudicioque servari. Sed satis jam disputatum est de magistratibus, nisi fortè quid desideratis. Att. Si nos tacemus, locus ipse non admonet, quid tibi sit deinde dicendum? M. Mihine? de iudiciis arbitror, Pomponi: id est enim junctum magistratibus.

Att. Quid? de jure populi Romani, quemadmodum instituiti, dicendum nihil putas? M. Quid tandem hoc loco est, quod requiras? Att. Egone? quod ignorari ab iis, qui in republica versantur, turpissimum puto. Nam, ut modò à te dictum est, leges 75 à libtariis lego: sic animadverto, 76 quosque in magistratibus ignoracione juris sui tantum sapere, quantum apparitores velint. Quamobrem, si de sacrorum alienacione dicendum putasti, quoniam de religione leges proposueras: faciendum tibi est, ut, magistratibus lege constitutis, de potestate, tum de jure disputes.

M. Faciam breviter, si consequi potero: nam pluribus 49 verbis scripsit ad patrem tuum M. Junius sodalis, peritè, meo quidem iudicio, & diligenter. 77 At de jure naturæ cogitare per nos, atque dicere debemus: de jure populi Romani, quæ relicta sunt, & tradita. Att. Sic profectò censeo: & id ipsum, quod dicis, expecto.

74. De quo servi & latrones seivisse se.] Receptum hoc est in omnibus fere edd. à Turnebi conjectura. nam Vict. ed. codiceque mss. vet. patroni, vel patronis, Gebh.

75. A libtariis lego.] Placebat Puteano legi. Lambino peri. Idem.

76. Quosque in magistratibus &c.] Idem Puteanus, quosque magistratibus &c. Gebh. Mira animi manusque remissio! Cur igitur edit in contextu plerisque? id sane habet una Steplianica Victorii:

reliquæ quas citavi sapius, omnes tenent quosque. Parcimoniam hæc est in citandis MSSis libris sane quam illaudabilis. Placuit tamen adhibere verius. Gronov.

77. At de jure naturæ cogitare per nos atque dicere.] Expeditissima hæc Turnebi lectio an à libris sit, nescio. quandoquidem ex ipsius veltigii vulgatæ lectiois eruta est: habeat hæc sedes ejecta vulgatâ implicitissimâ: at de jure naturæ cogitari per nos & quæ dicere debemus. Gebhard.

M. TULLII CICERONIS
DE
OFFICIIS,
AD
MARCUM FILIUM,
LIBER PRIMUS.



QUAMQUAM te, Marce fili, annum jam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet præceptis, institutisque philosophiæ, propter summam & doctoris auctoritatem, & ubis; quorum alter te scientia angere potest, altera exemplis: tamen, ut ipse ad meam utilitatem semper cum Græcis Latina conjunxi, neque id in philosophia solum,

sed etiam in dicendi exercitacione feci: idem tibi censeo faciendum, ut par sis in utriusque orationis facultate. Quam quidem ad rem, nos (ut videmur) magnum attilimus adjumentum hominibus nostris, ut non modò Græcarum litterarum rudes, sed etiam docti, aliquantum se arbitrentur adeptos 2 & ad dicendum, & ad judicandum.

Quamobrem discas tu quidem à principe hujus ætatis philosophorum, & discas, quamdiu voles: tamdiu autem velle debe-

1. Idem tibi censeo faciendum.] Malebat Gulielmii *idem*, secutus fidem Suffridi Petreji, qui ita in mss. suis reperisse testatus est. at Lambinius præponebat *item*. nos adharebimus vulgato; dum nascatur Dictator aliquis legitime factus, à quo doceamur verum. nam Palatini nostri adhærent lectioi receptæ. ceterum meminere lector, me tantum consuluisse Palat. duos; cum innumeros haberet Bibliotheca Electoralis, duos inquam notæ optimæ. Gulielmii vero citat Coloniensem & Fabricianum. item V. & D. per Merulau collatos, ut & excerpta Cartionis; denique Crucianum exemplar. *Gruter.* Ita cum abulit prior vox, ut postremæ fuerit securus. Quum enim Laugius alique edant *faciendum*,

haud dubie ex fidelissimis libris, idque toties Gruterus alibi apprehenderit, qui nunc id potuit prætermittere? Ipse omnino recepi, tanto justius, quod & cap. 6 *gerendis*, cap. 7 *accipiundo* edidit idem Gruterus. In quo observando nullus accuratior Langio, qui hinc etiam cap. 6 fin. *consilii capiendis*, (quod eo certius elegi, quod etiam Cl. Grævius in postremæ editionis ultima pagina monet cap. 4 corrigi se velle *consilii capiendi*, hoc nostrum non attendens) cap. 7 fin. edidit *injuriarum faciendam*. & quomodo eum spernere possunt viri docti, citantem e. g. ex sex MSSis *inferenda*? quod expressi. Gron.

2. Et ad dicendum & ad judicandum.] Palatini, & sex membranæ Gulielmii, una littera amplius, *discendum*, neque ei displicebat. *Grut.*

debebis, quoad te, quantum proficias, non poenitebit. Sed tamen nostra legens, non multum à Peripateticis dissidentia: quoniam utrique, & Socratici, & Platonici esse volumus: de rebus ipsis utere tuo iudicio: nihil enim impedit: orationem autem Latinam profectò legendis nostris efficias pleniorum. Nec verò arroganter hoc dictum existimari velim. Nam philosophandi scientiam concedens multis; quod est oratoris proprium, & aptè, distinctè, ornate dicere, quoniam in eo studio ætatem consumpsi, si id mihi assumo, videor id meo jure quodam modo vindicare.

3. Quamobrem magnopere te hortor, mi Cicero, ut non solum orationes meas, sed hos etiam de philosophia libros, & qui jam se illis ferè æquarunt, studiosè legas. Vis enim dicendi major est in illis: sed hoc quoque colendum est æquabile, & temperatum orationis genus. Et id quidem nemini video Græcorum adhuc contigisse, ut idem utroque in genere laboraret, sequereturque & illud forense dicendi, & hoc quietum disputandi genus: nisi fortè Demetrius Phalereus in hoc numero haberi potest, disputator subtilis, orator parum vehementis: dulcis tamen; ut Theophrasti discipulum possis agnoscere. Nos autem quantum in utroque profecerimus, aliorum sit iudicium: utrumque certè secuti sumus.

4. Equidem & Platonem existimo, 6 si genus forense dicendi tractare voluisset, gravissimè, & copiosissimè potuisset dicere: & Demosthenem, si illa, quæ à Platone didicerat, tenuisset, & pronuntiare voluisset, ornate splendideque facere potuisset. Eodemque modo de Aristotele, & Isocrate iudico: quorum uterque suo studio delectatus, contemptus alterum. Sed cum statuissem aliquid hoc tempore ad te scribere, & multa posthac, ab eo ordiri volui maximè, quod & ætati tuæ esset aptissimum, & 7 auctoritati meæ. Nam cum multa sint in philosophia & gravia, & utilia, accuratè copioseque à philosophis disputata, latissimè patere videntur ea, quæ de officiis tradita ab illis, & præcepta sunt. Nulla enim vitæ pars neque publicis, neque privatis; neque forensibus, neque domesticis in rebus; neque si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas, vacare officio potest: in eoque & colendo sita vitæ est honestas omnis, & in negligendo turpitudò.

5. Atque hæc quidem quæstio communis est omnium philosophorum, quis est enim, qui nullis officii præceptis tradendis philosophum se audeat dicere? Sed sunt nonnullæ disciplinæ,

quæ propositis bonorum, & malorum finibus, 8 officium omne pervertunt. nam qui 9 summum bonum sic instituit, ut nihil habeat cum virtute conjunctum; idque suis commodis, non honestate metitur: hic si sibi ipse consentiat, & non interdum naturæ bonitate 10 vincatur, neque amicitiam colere possit, nec justitiam, nec liberalitatem. fortis verò, dolorem summum malum iudicans; aut temperans, voluptatem summum bonum statuens, esse certè nullo modo potest.

Quæ quamquam ita sunt in promptu, ut res disputatione non egeat, tamen sunt à nobis alio loco disputata. Hæ disciplinæ igitur si sibi consentaneæ esse velint, de officio nihil queant dicere. neque ulla officii præcepta firma, stabilia, conjuncta naturæ, tradi possunt, nisi aut ab iis, qui solum, aut ab iis, qui maximè honestatem propter se dicant expetendam. Itaque propria est ea præceptio Stoicorum, Academicorum, Peripateticorum: quoniam Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, jam pridem explosa sententia est: qui tamen haberent jus suum disputandi de officio, si rerum aliquem delectum reliquissent, ut ad officii inventionem aditus esset. 11 Sequimur igitur hoc quidem tempore, & hac in quæstione potissimum Stoicos, non ut interpretes; sed ut solemus, de fontibus eorum, iudicio, arbitrioque nostro, 12 quantumcumque modo videbitur, hauriemus.

Placet igitur, quoniam omnis disputatio de officio futura est, antè definire, quid sit officium: quod à Panatio præmissum esse miror. omnis enim, quæ à ratione suscipitur de aliqua re, institutio, debet à definitione proficisci: ut intelligatur, quid sit id, de quo disputetur. Omnis de officio duplex est quæstio. unum genus est, quod pertinet ad finem bonorum: alterum, quod positum est in præceptis, quibus in omnes partes usus vitæ confirmari possit. Superioris generis hujusmodi exempla sunt: Omniane officia perfecta sint: num quod officium aliud alio inajus sit: & quæ sunt generis ejusdem. Quorum autem officiorum præcepta traduntur, ea, quamquam pertinent ad finem bonorum, tamen id minus apparet, quia magis ad institutionem vitæ communis spectare videntur: de quibus est nobis his libris explicandum.

Atque etiam alia divisio est officii. nam & medium quoddam officium dicitur, & perfectum. Perfectum officium, rectum, opinor, vocemus, quod Græci κατὰ φύσιν ; hoc

3. Quoniam utrique & Socratici & Platonici esse volumus.] Si & de filio & de se loqueretur Cicero, pater: quia de se agit solo, suspicor enim scripserit utrumque. Sic enim & Græci & Latini solebant. Homicria.

Et Αμφοτερον Ζηση τε και ενιαυτοι παρακοησι Κικλημα.

Αμφοτερον Ζηση τε και ενιαυτοι παρακοησι Κικλημα.

Αμφοτερον ειναι ενιαυτοι εν ενδοξοι εναντιον.

Plautus Cistellaria 1, 3. Utrumque hac & multiloqua & multibibis est anus. Pœnulo 5, 5. Utrumvis est & leno & lycus. Pseudolo 2, 4. Dic utrum spernem an saluem te saluem, Pseudolo. Pl. Utrumque. Ovidius lib. 13, 758 Par utrumque fuit. Sententia est: quia non tantum Academicos (qui duces Platonem & Carneadem habuerunt, & Peripateticorum, qui ab illis duce Aristotele recesserant, sunt antisophista) sectamur, sed etiam Socraticos, hoc est, qui & ipsi Socratis philosophandi rationem præterunt, nec tamen istarum, sectarum, in quas postea facti sunt philosophi, alicui se omnino dedunt. Vide librum 111 de Orat. cap. 16 & 17. J. Fr. Gronovius.

4. Aptè, distinctè, ornate dicere.] Sic apud Stephanum Victorius, & luntas, & deinde Langius alicui optimi sine adhesionem copulæ, quos sequor relicto Grutero, qui id non attendit. Gronov.

5. Qui jam se illis ferè æquarunt.] Vocula se, non est in aliquot Langianis, exclusitque Pal. pr. putabatque Gulielmius delendam; item Gifanius in Indice Lucretiano, ad verbum locare; ut capia-

tur æquare παθητικῶς, quemadmodum, augere, maturare, alia trecenta. Gruter. Livius xxxi11, 23. Is triumphus, ut loco, & fama rerum gestarum, & quod sumptum non erogatum ex arario omnes sciebant, in honorator fuit: ita signis, carpentisque & spoliis æquabat. Quem locum annotarat pater, unde patet accusativum facile abesse & intelligi posse. Gronov.

6. Si genus forense.] Prius editi si genus id forense, sed contra bigam Palatinorum, & Gulielmianos tres, in quibus dictiuncula illa non comparebat. Gruter.

7. Auctoritati meæ.] Exclussit illud gravissimum, sive gratissimum, quod exstat in aliis edd. secutus Victorianam: nec que agnoscunt Pall. aut quatuor Gulielmiani. Idem.

8. Officium omne pervertunt.] Ita Pall. malebat tamen Gulielmius pervertant, inventum in suis quatuor. Idem.

9. Summum bonum sic instituit.] Ita ausus fui edere, neglecto Grutero & sequutis editionibus, quæ volent tò se, quum id ferent Victorius, Iuntas, Hervagius, Langius & tota cohors eorum, qui scriptos libros inspexerunt & studiose secuti sunt. Quod etiam inique forsitan tollit lib. 111 Legg. cap. 11. si tribunus aliquis sic in me populum. ubi vide Gruterum; at Turnebus hoc modo edidit. Gronovius.

10. Vincatur, neque amicitiam colere possit.] Fulvius Ursinus persuaserat nonnullis, legerent sive m. sui, vincatur, sit ut neque &c. sicque etiam plerique antea excusi, verum cum utraque vox abest & Pall. & Gull. item antiquissimis edd. cur admitterem? Gruter.

11. Sequimur igitur hos &c.] Sic omnes nostri, non sequemur, ut plerique euss. Idem.

12. Quanto cunqve modo videbatur.] Obscure sum mss. Parthasii. aliæ edd. quantum quoque modo, quod & in Palat. secun. nam pr. aliorumque, quantum quoque modo; quomodo item improprietates primæ. Idem.

¹³ hoc autem commune καὶ κοινὸν vocant. Atque ea sic definiunt, ut, rectum quod sit, id perfectum officium esse definiant: medium autem officium id esse dicant, quod, cur factum sit, ratio probabilis reddi possit.

⁹ Triplex igitur est, ut Panaxio videtur, ¹⁴ consilii capiendi deliberatio. nam, honestumne factu sit, an turpe, dubitant, id, quod in deliberationem cadit. in quo considerando saepe animi in contrarias sententias distrahuntur. Tum autem aut anquirent, aut consultant, ad vitæ commoditatem, iucunditatemque, ad facultates rerum, atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus & se possint iurare, & suos; conducit id, necne, de quo deliberant. quæ deliberatio omnis in rationem utilitatis cadit. Tertium dubitandi genus est, cum pugnare videtur cum honesto id, quod videtur esse utile. Cum enim utilitas ad se rapere, honestas contra revocare ad se videtur, fit ut distrahatur deliberando animus, afferatque accipientem curam cogitandi.

²⁰ Hac divisione, (cùm præterire aliquid maximum vitium in dividendo sit) duo prætermissa sunt. Nec enim solum utrum honestum, an turpe sit, deliberari solet, sed etiam, duobus propositis honestis, utrum honestius. Itemque duobus propositis utilibus, utrum utilius. Ita, quam ille triplicem putavit esse rationem, in quinque partes distribui debere reperitur. Primum igitur est de honesto, sed dupliciter: tum pari ratione de utili; post de comparatione eorum differendum.

⁴ Principio generi animantium omni est à natura tributum, ut se, vitam, corpusque tueatur, declinetque ea, quæ nocitura videantur, omniaque, quæcumque ad vivendum sint ¹⁵ necessaria, anquirat, & pater, ut pastura, ut latibula, ut alia ejusdem generis. Commune autem animantium omnium est conjunctionis appetitus, procreandi causa, & cura quadam eorum, quæ procreata sunt. Sed inter hominem, & beluam hoc maxime interest, quod hæc tantum, quantum sensu movetur, ad id solum, quod adest, quodque præsens est, se accommodat, paululum admodum sentiens præteritum, aut futurum. ¹⁶ Homo autem, quod rationis est particeps, per quam

consequentia cernit, causas rerum videt, earumque progressus, & quali antecessiones non ignorat, similitudines comparat, & rebus præsentibus adjungit, atque annexit futuras: facile totius vitæ cursum videt, ad eamque degendam præparat res necessarias.

Eademque natura vi rationis hominem conciliat homini & ¹⁷ ad orationis, & ad vitæ societatem: in generatque in primis præcipuum quandam amorem in eos, qui procreati sunt: ¹⁷ impellitque, ut hominum cœtus, & celebrationes, & esse, & à se obiri velit: ob easque causas studeat parare ea, quæ suppedient & ad cultum, & ad vîtum: nec sibi soli, sed conjugii, liberis, ceterisque, quos caros habeat, tuerique debeat. Quæ cura exufficit etiam animos, & majores ¹⁸ ad rem degendam facit.

In primisque hominis est propria ¹⁹ veri inquisitio, atque ¹⁹ investigatio. Itaque cum sumis necessariis negotiis, curisque vacui, ²⁰ tum avemus aliquid videre, audire, addiscere: cognitionemque rerum aut occultatum, aut admittibilem: ²¹ ad beatè vivendum necessariam ducimus, ex quo intelligitur, quod verum, simplex, sincerumque sit, id esse naturæ hominis aptissimum. Huic veri videndi cupiditati adjuncta est appetitio quædam principatus, ut nemini parere animus bene à natura informatus velit, nisi præcipienti, aut docenti, aut utilitatis causa, iuste, & legitime imperanti: ex quo animi magnitudo existit, ²² humanarumque rerum contemptio.

Nec verò illa parva vis naturæ est, rationisque, quod unum ¹⁴ hoc animal sentit ²³ quid sit ordo; quid sit, quod deat; in factis dictisque qui modus. itaque eorum ipsorum, quæ ad specum sentiuntur, nullum aliud animal pulchritudinem, venustatem, convenientiam partium sentit. quam similitudinem natura, ratioque ab oculis ad animum transferens, multò etiam magis pulchritudinem, constantiam, ordinem ²⁴ in consiliis, factisque conservandum putat: cavetque, ne quid indecorè, effaminateve faciat: tum in omnibus & opinionibus, & factis, ne quid libidinosè aut faciat aut cogitet. quibus ex rebus conflatur, & efficitur id, quod quarimus honestum: quod etiam si nobilitatum non sit, tamen honestum sit: quodque

¹³. Hoc autem commune καὶ κοινὸν vocant.] Est à Lambino, aut potius Maturantio. consulantur notæ Camerarii. Pall. nostri & Gull. habent, hoc autem commune, officium vocant. quod etiam ferri possit, inquit Gulielmius; ut velit, vocari posse Latine rectum, quoniam Græcis κατὰ λόγον; commune autem occupasse jam generis nomen, & vulgo officium dici. Ita n. usurpabant officii nomen, pro quovis etiam leveculo beneficio: rectum verò, ut & auctori ad Herennium, id est, quod cum virtute atque officio sit. igitur illud vocant, non respiciet, quod præcessit Græci, sed ἀπὸ τοῦ κοινὸν intellegendum homines. Gruterus. Recte sic citat. Nunc ut huic citationi responderet contextus, operam dedi delendo quod, interpositum contra MSSes libros. Hervagius mirabiliter, Hoc autem commune officium καὶ κοινὸν μὴ κοινὸν vocant. Gronov.

¹⁴. Consilii capiendi deliberatio.] Inquit in hac locutionem Ericus Stephanus libro 11. Schediasmatum cap. 27. Gruter.

¹⁵. Necessaria inquirunt.] Lambinus anquirunt, placebatque Gulielmo, qui id repererat in M. & V. alluditque Pal. pr. & F. in quibus acquirit. nam secundus noster, atquirat. idem Lambinus supra cap. 3. admisit item Langianum; cum aut anquirunt, pro quo Pal. noster fecit. tum autem aut anxie querunt; quod videtur interpretamentum alterius. Interim pendat Criticus, nun illud præcedens ad vivendum, auctoris sit genuinum. certè non est in Pal. pr. nisi inter lineas, à manu recentissima. Gruterus. Et cur ipse non edit causam, cur non admisit? Gronovius.

¹⁶. Homo autem, quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumque progressus &c.] Sic Gifanii, sic Gulielmi eodd. sic Pall. nisi quod pr. qui rationis; quomodo & primæ edd. nam subsequæ, quoniam rationis &c. ut mirè postea irrepissit, qui rationis est particeps, consequentia cernit, principia & causas rerum videt &c. Turnebus lib. xxvi cap. 22. maluit præterea præcessisse; quod & in Gifanians, si non mentium litteræ ejus ad Suffridum nostrum; diserteque præfert Pal. secundus. Gruter.

¹⁷. Impellitque, ut hominum cœtus & celebrationes, & esse, & à se obiri velit.] Sic Turnebus à mss. suis, neque aliter Langiani duo,

Pal. sec. M. D. V. C. primitus ensi, ut hominum cœtus & celebrari inter se & sibi obediri velit; quod & secuti Victorius ac P. Manutius. Palatiæ membræ primæ brevius; impellitque hominum cœtus & celebrari inter se & obediri velit. Idem.

¹⁸. Ad rem gerendam.] Apte ad præcedentia spectans pater cogitabat ad rem gerendam, intelligens, ut honestis rationibus augeremus patrimonium. Sed id non est necessarium. Nam Cicero significat sic nos avocari ab otio & desidia, & ut quocunque vel publicum vel privatum aggrediamur, atque inde liberis commodi simus. Gronovius.

¹⁹. Veri inquisitio.] Adnotat Gulielmius in Langians inveniri inquisitio. Gruter.

²⁰. Tum avemus aliquid videre, audire, addiscere.] Ita Lambinus, neque aliter M. V. D. Cr. primæ enim editiones, audire, discere, vel addiscere: sic sancti liber editio: Romæ 1700 eod. LXXVII. per Ulricum Han de Vienna. mss. alii ac discere. Idem.

²¹. Ad beatè vivendum.] Haud secus Pal. M. Cr. V. D. C. eodiceque Lambini; non, ad bene beateque vivendum; ut præferunt primis temporibus excusi. Idem.

²². Humanarumque rerum contentio.] Sic & Pall. & M. recte, ut Suffridus noster jam dudum docuit. Gulielmius verò addit, contentionem heic non tantum significare studium, sed & comparationem quandam rerum humanarum, quæ permagna sit à viro magnanimo & forti: eodem enim sæpe magui faciendæ, sæpe despiciendæ sunt. Sic inira: cæcessibus animi Rempub. nihil minus quam Philosophis, haud scio an magis etiam, & magnificentia & desipientia adhibenda est rerum humanarum. Idem.

²³. Quid sit ordo, quid sit quod deat in factis dictisque, qui modus.] Est à mss. M. F. V. D. E. C. neque aliter fere primæ editiones. ac enim Pal. pr. quid sit quod deat in factis dictisque, qui modus; sine illo, quid sit ordo: quod restat quidem in sec. sed is, quid deat, solum habet, cyclis sit quod. placetque. Idem.

²⁴. In consiliis factisque conservandum.] Editio vetustior ac Pal. nec nnn M. F. D. conservandam. manifesta veritas, conservanda, inquit Gulielmius. Idem.

que verè dicimus, etiam, si à nullo laudetur, natura esse laudabile. Formam quidem ipsam, Marce fili, 25 & tamquam faciem honesti vides: quæ si oculis cerneretur, mirabiles amores (ut ait Plato) excitaret sapientia. Sed omne, quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua. aut enim in perspicacia veri, follertiaque versatur: aut in hominum societate tuenda, tribuendoque stum cuique, & rerum contractatum fide; aut in animi excelsi, atque invicti magnitudine, ac robore; aut in omnium, quæ sunt, quæque dicuntur, ordine, & modo, 26 in quo inest modestia, & temperantia.

25 Quæ quatuor quamquam inter se colligata, atque 27 implicata sunt, tamen ex singulis certa officiorum genera nascuntur: velut ex ea parte, quæ prima descripta est, in qua sapientiam & prudentiam ponimus, inest indagatio, atque inventio veri: ejusque virtutis hoc munus est proprium.

26 Ut enim quisque maximè perspicit, quid in re quaque verissimum sit, quique acutissimè, & celerrimè potest 28 & videre, & explicare rationem, is prudentissimus, & sapientissimus ritè haberi solet. quocirca huic, quasi materia, quam tractet, & in qua versetur, subjecta est veritas.

27 Reliquis autem tribus virtutibus necessitates propostæ sunt ad eas res parandas, tuendasque, quibus actio vitæ continetur: ut & societas hominum, conjunctioque servetur; & animi excellentia magnitudoque cum in augendis opibus, utilitatibusque & sibi, & suis comparandis, tum multo magis in his ipsis despiciendis eluceat. Ordo autem, & constantia, & moderatio, & ea quæ sunt his similia, versantur in eo genere, ad quod adhibere est actio quædam, non solum mentis agitatio.

28 His enim rebus, quæ tractantur in vita, modum quandam & ordinem adhibentes, honestatem & decus conservabimus.

29 Ex quatuor autem locis, in quos honesti naturam, vimque divisimus, primus ille, qui in veri cognitione consistit, maximè naturam attingit humanam. Omnes enim trahimur &

ducimur ad cognitionis, & scientiæ cupiditatem: in qua excellere pulcrum putamus: 29 labi autem, errare, nescire, decipi, & malum, & turpe ducimus. In hoc genere & naturali, & honesto, duo vitia vitanda sunt: unum, 30 ne incognita pro cognitis habeamus, hisque temerè assentiamus. quod vitium effugere qui vult, (omnes autem velle debent) adhibebit ad considerandas res & tempus, & diligentiam.

Alterum est vitium, quòd quidam nimis magnum studium, 31 multamque operam in res obscuras, atque difficiles conferunt, easdemque non necessarias: quibus vitiis declinatis, quid in rebus honestis, & cognitione dignis, operæ, curæque ponetur, id jure laudabitur: 31 ut in astrologia C. Sulpicium audivimus: in geometria Sex. Pompejum ipsi cognovimus: multos 32 in dialecticis, plures in jure civili. quæ omnes artes 33 in veri investigatione versantur: 34 cujus studio à rebus gerundis abduci, contra officium est. virtutis enim laus omnis in actione consistit: 35 à qua tamen sæpe fit intermissio: multique dantur ad studia redivis: tum agitari mentis, quæ numquam acquiescit, 36 potest nos in studiis cogitationis, etiam sine opera nostra continere. Omnis autem cogitatio, motisque animi, aut in consiliis capiundis de rebus honestis, & pertinentibus ad bene, beateque vivendum, aut in studiis scientiæ, cognitionisque versatur. 37 ac de primo quidem officii fonte diximus.

De tribus autem reliquis latissimè patet ea ratio, qua societas hominum inter ipsos, & vitæ quasi communitas continetur. 38 cujus partes duæ sunt. Justitia, in qua virtutis splendor est maximus: ex qua boni viri nominantur; 38 & huic conjuncta beneficentia, quam eandem vel benignitatem, vel liberalitatem appellari licet. Sed justitiæ primum munus est, ut 39 ne cui quis noceat, nisi lacessitus injuria: deinde ut communibus utatur pro communibus, privatis ut suis.

Sunt autem privata nulla naturâ: sed aut veteri occupatio- 40 ne, ut qui quondam in vacua venerunt; 40 aut victoria, ut qui

25. Et tanquam faciem.] Vetusta editio etiam tanquam faciem, quod placebat Gulielmio. Sic Catone: Non modo eos qui sunt novi, sed eorum patres: etiam avos. & infra hoc libro; non repulsum solum sed ignominiam, etiam calamitatem. Facies heic pulcritudinem signat & venustatem: est enim τῶν καλῶν. Terentius: ὁ faciem pulchram] Virgilius: quibus aspera quondam Visa maris facies. Grut.

26. In quo inest modestia & temperantia.] Nihil certius quam veram hujus loci scripturam herere in Pal. pr. qui habet, in quo vis est modestia & temperantia. quod quid fortius? Idem.

27. Implicata sunt.] Pal. pr. & vetustius eusi impliciti. sed malebat Gulielmius cum Langianis & M. V. D. implicata, quomodo citari à Grammaticis reperiri que in mss. aliis dudum testatus est in Epistolicis suis doctissimus Parrhasius. Idem.

28. Et videre & explicare rationem.] Pal. pr. ratione. m. E. oratione, quod non displicet. secund. videtur habere ratiocinationem. Idem.

29. Labi autem, errare, nescire.] Gulielmius initio putabat delendum illud nescire: sed re amplius ad liberata sententiam mutavit, vultque alludi ad fultorem vulgare dictum, nescire. Idem.

30. Ne incognita pro cognitis.] Vide Antoninum ad se ipsum, num. 13 lib. 1. ubi celebrat Patris τὸ ἐπιπέδη ἀρετῶν ἐν τοῖς συμβολαῖς; ὁ ἐπιπέδων, ὡς ὁ περὶ τῆς τῆς ἐπιπέδων ἀρετῶν τῶν περὶ τῶν συμβολαῖς. J. F. Gronovius.

31. Ut in Astrologia C. Sulpicium audivimus.] Palat. secund. M. & V. audimus. rectè. per. erse enim hæcenus acceptus loens. non enim hoc dicit, sibi magistrum fuisse Sulpicium; sed fando accepisse de ejus in astrologia studio: quod sequentia liquido docent: & repetendum ubi λέγει τὸ πῶς, possuisse operam. Est hic Sulpicius Gallus, qui bello Perfico luxæ deliquium prædixit, de quo sæpe alibi; quin certè doctentem audisse Cicero non potuit. De Sexto Pompejo, mentio est 1. de Oratore. Gulielmius. Gruterus.

32. In dialecticis.] Ita edere malui, existimans a me revosari veram & veterem lectionem, qua usus est jam Victorius, Iuntas, Hervagius, Langius, fidei quibus codicum antiquissimorum arbitri, testes, ac sententios: ut miræ novitios ne curam quidem horum ullam gerere, quum & Cicero sic plane videatur scripsisse non ob locutionis modo gratiam, sed & varietatis specieem. Vulgo dialecticæ. Gronov.

33. In veri investigatione versantur.] M. V. D. Palatin. prim.

item Langiani, vestigatione, neque insuperhabuerim. placebat quoque Gulielmio. Gruter.

34. Cujus studio à rebus gerundis.] Prima editio, Palatin. M. L. E. F. D. hanc scripturam tuerunt, non vulgatam agendis. Idem.

35. A qua tamen sæpe fit intermissio.] Nonlibenter indulgeo conjecturæ; sed ut heic insitam faciunt aliquot libri vet. in quibus reperio, à qua tamen fit intermissione sæpe. legebam, à qua tamen fit iter missione sæpe. venustissima tralatione à re militari ducta; in qua missione honesta ad visendos nostros sæpe iter facimus. itaque persistens in eadem metaphora, adjicit, multique dantur ad studia redivis. Hoc suspicabar. eruditi judicent. sic Gulielmius. & verò Pall. nec non F. V. E. habent, fit intermissio sæpe, quod & in editione principe. haud tamen acquieverim suspicioni huic amici nostri, & longius petiæ, & positi verborum mire tortuose. Idem.

36. Potest nos in studiis cogitationis.] Lambinus libris, ut ait, omnibus invitit, legit cognitionis; malè, si quid judico. Studia aut sunt lectionis aut cogitationis. illa interruptit sæpe occupatio rerum agendarum: in his nos continet agitatio mentis perpetua, quæ & in mediis negotiis cogitatione sæpe rapitur ad studia literarum. notantur & sequentia: inducit enim distributionem quandam earum rerum de quibus cogitetur. Gulielmius. Idem.

37. Ac de primo quidem officii fonte diximus.] Adhuc placebat Gulielmio illud Fulvii nostri Ursini satis diximus: sed sic tamen nullo exemplar scriptum. Si conjecturæ quid liceret, mallem; & hæc de primo quidem officii fonte, omiâ dictione, diximus. Pal. sec. habebat duximus. Idem.

38. Et huic conjuncta beneficentia.] Hand aliter Langiani, ac Lambiniani; sicque etiam Pall. ac Gulielmii M. F. V. D. annotatque dicit, ut efficiencia, desipientia. pægnat verò pro analogia ista Gifanius in Lucretio, ad Desipientia. Idem.

39. Ne quis noceat nisi laecessus injuria.] Vox postrema non est in Pal. prim. dispiciant acutiores: liber enim notæ est planè felicitæ. Idem.

40. Aut victoria, ut qui bello potiti sunt.] Victoria ait fieri à communibus privata. nam quibus belli, impæra potitur, ea vi & jure victoriæ possidemus. Est ergo heic, bello potiri, in bello occupare, & nobis vindicare: neque necesse, sententiæ explicandæ causa locum integrum pervertere cum Lambino; invitit præsertim libris omnibus, quos ego aut alii viderint. Gulielmius. Idem.

qui bello potiti sunt; 41 aut lege, passione, conditione, sorte. ex quo fit, ut ager Arpinas, Arpinatum dicatur: Tusulanus, Tusulanorum. Similisque est privatarum possessionum descriptio. ex quo quia sum cuiusque fir; eorum, quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit, id quisque teneat: 42 è quo si qui sibi appetet; violabit jus humanæ societatis.

22 Sed quoniam, (ut præclare scriptum est à Platone) non nobis solum nati sumus, ortusque nostri 43 partem patria vindicari, partem amici: atque, (ut placet Stoicis) quæ in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari, homines autem hominum causa esse generatos, 44 ut ipsi inter se, aliis alii prodesse possent: in hoc naturam debemus ducem sequi, communes utilitates in medium asserre, 45 mutatione officiorum, dando, accipiundo: tum artibus, tum opera, tum facultatibus devincite hominum inter homines societatem.

23 Fundamentum est autem iustitiæ fides; id est, dictorum, conventorumque constantia, & veritas. ex quo, quamquam hoc videbitur fortasse cupiam durius, tamen audeamus imitari Stoicos, qui studiosè exquirunt, unde verba sint ducta: credamisque, quia fiat, quod dictum est, appellatam fidem. Sed iniustitiæ genera duo sunt: unum eorum, qui inferunt; alterum eorum, qui ab iis, quibus inferunt, si possint, non propulsant injuriam. Nam qui iniuste impetum in quempiam facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incitatus, 46 is quasi manus afferre videtur socio. qui autem non defendit, nec obstitit, si potest injuriam, tam est in vitio, quam 47 si parentes, aut patriam, aut socios deserat.

24 Atque illæ quidem injuriæ, quæ nocendi causa de industria inferuntur, sæpe à metu 48 proficiscuntur; cum is, qui nocere alteri cogitat, 49 timet, ne, nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Maximam autem partem ad injuriam faciendam 50 aggrediuntur, ut adipiscantur ea, quæ concipiunt: in quo vitio latissime patet avaritia. Expetunt autem divitiæ cum ad usus vitæ necessarios, tum ad perfruendas voluptates.

25 In quibus autem major est animus, in iis pecuniæ cupiditas spectat ad opes, & ad gratificandi facultatem: ut nuper M.

Crassus negabat, ullam satis magnam pecuniam esse ei, qui in republica principes vellet esse, 51 ejus fructibus exercitum alere non posset. 52 Delectant etiam magnifici apparatus, vitæque cultus cum elegantia, & copia: quibus rebus effectum est, 53 ut infinita pecuniæ cupiditas esset. Nec verò rei familiaris amplificatio, nemini nocens, vituperanda: sed fugienda semper injuria est.

Maximè autem adducuntur plerique, ut eos iustitiæ capiat 26 oblitio, cum in imperiorum, honorum, gloriæ cupiditatem inciderint. Quod enim est apud Ennium,

Nulla sanctorum societas, nec fides regni est:

id latius patet. nam, quidquid ejusmodi est, in quo non possint plures excellere, in eo fit plerumque tanta contentio, ut difficillimum sit, sanctam servare societatem. 54 Declaravit in modò temeritas C. Cæsaris, qui omnia jura divina, atque humana pervertit, 55 propter eum, quem sibi ipse opinionis errore finxerat, principatum. Est autem in hoc genere molestum, quod in maximis animis, splendidissimisque ingeniis plerumque existunt honoris, imperii, potentia, gloriæ cupiditates. quo magis cavendum est, ne quid in eo genere peccetur.

Sed in omni iniustitia permixtum interest, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est, & ad rempulsio: 56 an consultò, & cogitata fiat injuria. Levior enim sunt, quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea, quæ meditata, & præparata inferuntur. A e de inferenda quidem injuria satis dictum est. Prætermittenda autem defensionis, 9 deferendique officii plures solent esse causæ.

Nam, aut inimicitias, aut laborem, aut sumptus suscipere nolunt; aut etiam negligentia, pigritia, inertia; aut suis studiis quibusdam, occupationibusve sic impediuntur, ut eos, quos tutari debeant, desertos esse patiantur. 57 Itaque videndum est, ne non satis fit id, quod apud Platonem est in philosophos dictum: 58 quòd in veri investigatione versentur, quodque ea, quæ plerique vehementer expetunt, de quibus inter se diligenter solent, contemnant, 59 & pro nihilo ducant, propterea justos esse. 60 Nam alterum iustitiæ genus af-

41. Aut lege, passione, conditione, sorte.] Pulerè isthæc explicat Turnebus lib. xxviii cap. 39. at Nannius lib. ix Miscellanorum producit vestita exemplaria, ubi inter reliquos modos consuetudo; sic: aut lege, aut consuetudine, aut passione. Grut.

42. Ego si quis sibi appetet.] Vulgati, ex quo si quis sibi appetet. sed illud plus, aberat Pal. secum. M. & F. interpretandūque, è quo. eo videlicet quod quisque tenet, quod & Langio dicitur placuisse. Gruter. Sed & operæ pretium erat advertere apud Langium notabiliter edi si quis, non si quis; & quum is tractatus, inspectus usurpatuque sit passim, miror neminem voluisse id sequi præter unum Plantinum; quod quum alibi non prætereat Gruterus, putavi etiam hic, revocandum ut & cap. 16 si quis velit, ex eodem Langio: est aliter idem cap. 40, & 2, 13. Gronov.

43. Partem patria vindicari, partem amici.] Libros scriptos secutus sum; qui ad unum omnes illa, partem parentes (quod illi insarfere qui Platoni verbis attendunt) non habent. Gulielmus. Grut.

44. Ut ipsi inter se, aliis alii, prodesse possent.] Ita concinnus Pall. M. F. V. D. E. vulgò, aliis alii; minus bene. Idem.

45. Mutatione officiorum.] Mutare officia, honestè dicitur, non item mutari. rectius ergo, ut in omnibus meis est, mutatione, quam mutatione, Lambini invento. Gulielmus. Gruter.

46. Is quasi manus adferre videtur socio.] Vulgo, violenter adferre; sed vocem inculcatam induxi, a floribus membranarum Palatinarum, item sive M. F. V. D. E. mirorque Suffridum nostrum restitutam dictionem, repertam in omnibus tam mss. quam excusis. habet eam liber excusis Mogunticæ 1500 ecce Lxx. sed qui editus Romæ ecce Lxxviii, nullum exhibet vocabuli illius vestigium. Idem.

47. Si parentes, aut patriam, aut socios.] Dux postremæ voces ignoravit Victorio, nec etiam fuit in Iuntina. In quo si & illi fidem sequenti sunt codicum veterum, id præferrem lectio nialiorum, quæ interpositi aut amicos, junctura hæc petita ex loco Platonis supra citato per lectorem aliquem. Tullius autem id agit, ut aperitissimum erimen ponat, & quod omnes tale debeant fateri in illis duobus: eoque videtur iterum redire cap. 17. Gronov.

48. Proficiscuntur; cum se &c.] Haud secus Pall. M. F. V. D. E. Fulvianus; non ut nuperè vulgati, ut cum. nam ne posteriores quidem edd. verbum id præseruat. Gruter.

49. Timet ne, nisi id fecerit &c.] Auribus longe suavius Palatinus pr. Almet ne, si id non fecerit. Idem.

50. Aggrediuntur, ut adipiscantur.] Antiquis eufi verbo amplius ager. nonnulli, ut adip. fed est jus nihil comparat in Pal. alterutro, in M. F. V. D. E. ideoque etiam delendum existimabat Gulielmus. Idem.

51. Cujus fructibus exercitum alere.] Reduxi scripturam olim eorum codicum: recentiores enim, qui suis fructibus, contra omnes mss. & Langii, & Gulielmi, & Palatinum nostrum utrumque. Idem.

52. Delectant etiam magnifici apparatus.] Longè hoc melius Pal. pr. M. F. & primæ edd. quæ enim recentiorum. Idem.

53. Ut infinita pecuniæ cupiditas esset.] Blanditur mihi admodum Erurdiense exemplar, in quo non habetur vox pecuniæ. Idem.

54. Declaravit id modò temeritas C. Cæsaris.] Sic mss. omnes ferè, certè edd. præfæ. semper, placet Manutio, repertum etiam in mss. ut inquit. Idem.

55. Propter eum quem sibi ipse.] Diçtio postrema non est in Pal. pr. neque requiritur. Idem.

56. An consultò & cogitatò fiat injuria.] M. F. D. V. & Pall. cogitars. Sic Horatius incogitare malum; & ita mox meditars. Gulielmus. Id.

57. Itaque videndum est, ne non satis &c.] Parum assecutus è heic vim verbi Lambini. itaque reponit verendum est; reclamantibus, ut ipsæmet adjicit, libris omnibus: & rectè reclamantibus, videte, valet considerare & secum cogitare. Lælio: quàm rectè faciam, videris sapientis. Ad Atticum: Sed videndum est, ne distrahatis adversariis parvis esse non possimus. Hoc libro non longè infra: Quapropter & hæc videnda sunt, & pecuniæ fugienda cupiditas. ita enim melioris notæ libri. Gulielmus. Idem.

58. Quòd in veri investigatione.] Iterum Pal. pr. item E. & D. investigatione, ut supra. Idem.

59. Et pro nihilo ducant.] Palat. sec. M. E. F. V. editioque Romana anni Lxxviii, putent, quod mllit Gulielmus, ut Terentianum. Sic Lælio: Honores permulti sunt qui pro nihilo putent. Pal. pr. & editio princeps Fausti, stant pro altero. Gruter. Et id omnino est 11155. Gronov.

60. Nam alterum iustitiæ genus assequuntur, inferenda ne cui no-

assequantur inferenda ne cui noceant injuria: ⁶¹ in alterum incidunt. Discendi enim studio impediti, quos tueri debent, deserunt. Itaque eos ad republicam ne accessuros quidem putant, nisi coactos. æquius autem erat id voluntate feri. nam hoc ipsum ita justum est, quod rectè sit, si est voluntarium.

⁶² Sunt etiam, qui aut studio rei familiaris tuendæ, aut odio quodam hominum, suum se negotium agere dicant, ne facere cuiquam videantur injuriam: ⁶³ qui altero injustitiæ genere vacant; in alterum incurunt, deserunt enim vitæ societatem, quia nihil conferunt in eam studii, nihil operæ, nihil facultatum. Quobiam igitur duobus generibus injustitiæ propositis, adjunximus causas utriusque generis, easque res ante constituimus, quibus justitia continetur: facile, quod cuiusque temporis officium sit, poterimus, nisi nosmetipsos valde amabimus, judicare.

⁶⁴ Est enim difficilis cura rerum alienarum, quamquam Terentianus ille Chremes humani nihil à se alienum putat. Sed tamen, quia magis ea percipimus, atque sentimus, quæ nobis ipsi aut prospera, aut adversa eveniunt, quàm illa, quæ ceteris; quæ quasi longo intervallo interjecto videmus: aliter de illis, ac de nobis, judicamus. Quocirca benè præcipiunt, qui vetant quidquam agere, quod dubites, æquum sit, an iniquum. Æquitas enim lucet ipsa per se: dubitatio cogitationem significat injuriæ.

⁶⁵ Sed incidunt sæpe tempora, cum ea, quæ maximè videntur digna esse justo homine, eoque, quem virum bonum dicimus, commutantur, fiuntque contraria: ⁶⁶ ut reddere depositum, promissum facere, quæque pertinent ad veritatem, & ad fidem, ea migrare interdum, & non servare, sit justum. Refertur enim decet ad ea, quæ proposui in principio, fundamenta justitiæ: primum, ut ne cui noceatur: deinde, ut communi utilitati serviatur. ea cum tempore commutantur, commutatur officium; ⁶⁷ & non semper est idem.

⁶⁸ Potest enim accidere promissum aliquod, & conventum, ut id effici si inutile vel ei, cui promissum sit, vel ei, qui promiserit. Nam si, ut in fabulis est, Neptunus, quod Thæseo promiserat, non fecisset, Thæseus filio Hippolyto non esset orbat. Ex tribus enim optatis, ut scribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optavit: quod imperato, in maximos luctus incidit. Nec promissa igitur servanda sunt ea, quæ sunt iis, quibus promiseris, inutilia: nec, si

plus tibi noceant, quàm illi profint, cui promiseris. ⁶⁵ Contra officium est, majus non anteponi minori: ut, si constitueris te cuiquam advocatum in rem præsentem esse venturum, atque interim graviter ægrotare filius coeperit, non sit contra officium, non facere quod dixeris; magisque ille, cui promissum sit, ab officio discedat, si se destitutum queratur. Jam illis promissis standum non esse, quis non videt, quæ coactus quis metu, quæ deceptus dolo promiserit?

Quæ quidem pleraque jure prætorio liberantur, nonnulla ⁶⁶ legibus. Existunt etiam sæpe injuriæ calumnia quadam, & ⁶⁷ nimis callida, sed maligna juris interpretatione. Ex quo illud; *summum jus, summa injuria*; factum est jam trium sermone proverbiū. Quo in genere etiam in republica multa peccantur: ut ille, qui, ⁶⁸ cum triginta dierum essent cum hoste pax indutæ, noctu populabat agros, quod dierum essent pax, non noctium indutæ. ⁶⁹ Ne noster quidem probandus, si verum est, Q. Fabium Labeonem, seu quem alium (nihil enim præter auditum habeo) arbitrum Nolanis & Neapolitanis ⁷⁰ de finibus à senatu datum, cum ad locum venisset, cum utrisque separatim locutum, ⁷¹ ut ne cupidè quid agerent, ne appeteret; atque ut regredi, quàm progressi mallent. Id cum utrique fecissent, aliquantum agri in medio relicto est. Itaque illorum fines, sicut ipsi dixerant, terminavit: in medio relicto quod erat, populo Romano adjudicavit. Decipere hoc quidem est, non judicare. quocirca in omni re, fugienda est talis solertia. Sunt autem quadam officia etiam adversus eos servanda, à quibus injuriam accepturis. Est enim ulciscendi, & puniendi modus, atque haud scio, an satis sit, eum, qui lacefferit, injuriæ suæ poenitere: ⁷² ut & ipse ne quid tale posthac, & ceteri sint ad injuriam tardiores.

Atque in republica maximè conservanda sunt jura belli. ⁷³ Nam cum sint duo genera decertandi; unum per disceptationem, alterum per vim: cumque illud proprium sit hominis, hoc beluarum: confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiori.

Quare suscipienda quidem bella sunt ob eam causam, ut si; ne injuria in pace vivatur. parta autem victoria, ⁷⁴ conservandi ii, qui non crudeles in bello, non immanes fuerunt: ut majores nostri Tusculanos, Æquos, Volcos, Sabinos, Hernicos in civitatem etiam acceptur: at Karthaginem, & Numantiam funditus sustulerunt. nollem Corinthum: ⁷⁵ sed credo

ceant injuria.] Sic Pall. & V. D. vulgati; nam dum alterum &c. F. habet, in non inferenda. Grut.

⁶¹ In alterum incidunt.] Incidere, videtur esse hoc loco offendere, impingere. Gulielmius. Idem.

⁶² Qui altero injustitiæ genere.] Vulgg. qui dum altero, quæ dicitur abest Palat. M. F. D. V. & editioni 1468. habetur tamen in omnium prima. Idem.

⁶³ Ut reddere depositum, promissum facere &c.] Ausus sum reformare hunc locum, ad eam faciem quam ei optabant Langius, Suffridus, Gifanius; neque abibant mss. Pall. aliorumque plurimi, quam quod præterea interponerent, etiamne furioso? quod & expressit Victorius, placebatque Gulielmio. ego glossam marginalem arbitror. sequentia certe palam clamant, Tullium illo loco exemplum commutati officii ponere nondum potuisse. consulatur Schotus noster libro 11 Notior. Cic. cap. 12. item Hotomanus lib. 11 Observat. cap. 22. Idem.

⁶⁴ Et non semper est idem.] Gulielmius malebat, ut non semper sit idem, cum duobus libris Suffridi. ego nihil mutavi, cum altera lectio firmaretur omnibus mss. ipsius, item Pal. pr. orque editionibus antiquioribus. nam secund. ut non semper est idem. Idem.

⁶⁵ Contra officium est majus damnum anteponi minori.] Movit Gulielmius vocabulum damnum abesse M. V. D. E. placet; dummodò isthæc sic connectatur præcedentibus verbis, cui promiseris; contra officium est majus antep. min. verum cum Langius editione secundâ publicavit, est majus non anteponi minori; sique palam exstat in Pal. pr. lectio: ei magis acquievi, in qua cum Gulielmio. Idem.

⁶⁶ Nimis callida, sed maligniosa.] Sic M. F. V. D. E. neque aliter Palat. aut edd. prima; non aut. malis. haud eolo tamen lectorem emendatum esse in editione principie omnium anni fidei citio cece Lxx. seu maligniosa: male. nam si abesse malis, calliditas propria

Jureconsultorum, ut annotat heic Gulielmius. Idem.

⁶⁷ Cum xxx. dierum essent cum hoste pax indutæ.] Gulielmii mss. & Pall. induciæ factæ. unde suspicor, cum vocem irrepitiam, abjiciendamque, certè cum paulo post sequatur iterum pax, heic locum suum vix belle tueatur. Idem.

⁶⁸ Nec noster quidem.] Cur sic nunc editur? Utiq; Victorius, Iuntas, Langius ne nos. quod debui præferre. Gronov.

⁶⁹ De finibus à Senatu datum.] Ita Pall. eddque. proxima à prima, nec non Gulielmii M. V. D. F. siue vocæ agris, quæ in aliis adjecta non necessaria. Gruter.

⁷⁰ Ne cupidè quid agerent, ne appetenter.] Est ab Pall. M. & V. firmatque auctoritas Turnebi libro xxv Adversariorum cap. 32. publicati, nec appetenter; minus venuste. Gruter. Sed non minus invenit, quod nunc sic edatur vulgo, quom Langius, Plantinius, aliique legant ut ne cupidè &c. quod Ciceronis esse patet ex precedentibus primò ut ne cui noceatur, & millies in aliis partibus. Ideo & ipse adhibui. Gronov.

⁷¹ Ut & ipse ne quid tale posthac, & ceteri &c.] Sic multi codd. scripti, quos secutus Lambinus & Aldus Nepos. neque aliter M. aut Pall. item editio Romana princeps. solum Palatinus pr. transponit, & ut ipse, quod placet; ut, ne quid tale posthac, sit deprecandi formula; sicut illud apud Terentium. si unquam posthac occidito, quod & annotarat Gulielmius. adeantur annotationes Langii. noster. publicati, posthac committat, & ceteri. Gruter.

⁷² Conservandi ii qui non crudeles in bello, non immanes fuerunt.] Haud aliter mss. quos exuffit Gulielmius, sine verbo sunt. Palatinus pr. ad hoc abjicit non immanes. Idem.

⁷³ Sed credo aliquid fecuros; opportunitatem &c.] Sic mss. fora Gulielmii, & Langii, & Pal. sec. nam prim. & ed. Romana prima aliquid, seqq. illos. veniebat in mentem aliud; sed non est necessè. Idem.

credo aliquid securos, opportunitatem loci maxime, ne posset aliquando ad bellum faciendum locus ipse adhortari. Mea quidem sententia paci, quæ nihil habitura sit insidiarum, semper est consulendum. 74 In quo si mihi esset obtemperatum; si non optimam, at aliquam rempublicam, quæ nunc nulla est, haberemus. 75 Et cum iis, quos vi deviceris, consulendum est; tum ii, qui, armis positis, ad imperatorum fidem confugient, quamvis innumeros aries percellerint, recipiendi sunt. in quo tantopere apud nostros justitia culta est, ut ii, qui civitates, aut nationes devictas bello in fidem recepissent, earum patroni essent in ore majorum.

36 Ac belli quidem æquitas sanctissimè fœderali populi Romani jure perscripta est. Ex quo intelligi potest, nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum antè sit, & indictum. Pompius imperator tenebat provinciam in cuius exercitu Catois filius tiro militabat. 76 Cum autem Pompiolo videretur unam dimittere legionem, Catois quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimisit. Sed cum amore pugnandi in exercitu remansisset, Cato ad Pompiolum scripsit, ut, si cum pateretur in exercitu remanere, secundo eum obligaret militiæ sacramento: quia, priore amisso, jure cum hostibus pugnare non poterat.

37 Ad hæc summa erat observatio in bello movendo. M. quidem Catois senis epistola est ad M. filium, in qua scripsit, se audisse, cum missum factum esse à consule, cum in Macedonia Persico bello miles esset. Monet igitur ut caveat, ne prælium ineat. negat enim jus esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste. Equidem illud etiam animadverto, quod qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi tristitia rei mitigatam. Hostis enim apud majores nostros id dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. 77 Indicant duodecim tabulæ: AUT STATUS DIES CVM HOSTE. Itemque, ADVERSUS HOSTEM AETERNA AUCTORITAS. Quid ad hanc mansuetudinem addi potest? eum quicum bella geras, tam molli nomine appellari? Quamquam id nomen durius jam efficit vestustas, à peregrino enim jam recessit, & proprie in eo, qui arma contra ferret, remansit.

38 Cùm verò de imperio deceratur, 78 belloque quaritur glo-

ria, causas omnino subesse tamen oportet easdem, quas dixi paullo antè justas causas esse bellorum. Sed ea bella, quibus imperii gloria propostia est, minus acerbe gerenda sunt. 79 Ut enim cum civi aliter contendimus, si est inimicus; aliter, si competitor: cum altero certamen honoris, & dignitatis est: cum altero capitis, & fama: sic cum Celtiberis, cum Cimbricis bellum, ut eum inimicus gerebatur, uter esset, non uter imperaret: eum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Pœnis, Pyrrho de imperio dimicabatur. Pœni fœdiferi, crudelis Hannibal, reliqui iustiores. 80 Pyrrhi quidem de captivis reddendis, illa præclara:

Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis;

Nec me cauponantes bellum, sed belligèntes;

Ferò, non auro vitam certamus utrique.

Posse velit, an me regnare, heu quid veserat fors,

Virtute experiamur. Et hoc simul accipe dictum:

Quorum virtuti belli fortuna pepercit,

Eorumdem me libertati parere certum est:

23. Dono, ducite, doque, 24. Volentibus cum magnis diis.

Regalis sanè, & digna Scædardum gente sententia.

13 Atque etiam si quid singuli, temporibus adducti, hosti pro miserint, est in eo ipso fides conservanda: ut primo Punico bello Regulus captus à Pœnis, cùm de captivis commutandis Romam missus esset, jurassetque se rediturum: 85 primum, ut venit, captivos reddendos in senatu non censuit: deinde, 86 cùm retineretur à propinquis, & ab amicis, ad supplicium redire maluit, quàm fidem hosti datam fallere.

87 Secundo autem Punico bello, post Cannensem pugnam, quos decem Hannibal Romam adstrictos misit jurjurando se redituros esse, nisi de redimendis iis, qui capti erant, impetrasset: eos omnes censores, quoad necessitas eorum vixit, qui pesserassent, in aranis reliquerunt; nec minus illum, qui jurjurandi fide culpam invenerat. Cùm enim Hannibal permisso existisset à Cæstris, rediit paulo post, quod se oblitum nescio quid diceret. Deinde egressus è castris, jurjurando se solum putabat: Erat verbis, re non erat. 88 Semper autem in fide, quid senseris, non quid dixeris, cogitandum. Maximum autem exemplum est justitiam in hostem à majoribus nostris constitutum. Cùm à Pyrrho

74. In quo si mihi esset obtemperatum.] Gulielmius motus fide m. M. delictum vitæ, tanquam inculcatum à scæolis. venustaque subintelligeretur. nimis calidè. Grut.

75. Et cum his quos vi deviceris &c.] Editio vetus deviceris, inquit Gulielmius. at Pal. vi deviceris. Idem.

76. Cum autem Pompiolo &c.] Sic Pall. & edd. primæ. Popillius M. D. infraque etiam V. quod plauti Gulielmius, textuique inutilit Lambinus, secutus Langium. Grut. Pater nobis adolescentibus significabat fe cogitare de A. Hostilio, cuius meminuit Livius lib. XL. 11. cap. 6 & 11. Inter alios Samuel Petrus lib. 1. Observationum cap. 10. disputavit esse Cajum Popillum, & postea scribi eum in Macedonia bello Persico fecisse apud Justinum narratur Cato, est tironis opus; etsi priore quodam tempore illie potuerit tirocinia posuisse. Latet aliud. Mox edidi mitigatam, quod verissimum pro mitigante. Gronov.

77. Indicant x11. tabulæ.] Sic edd. primæ. sequtores interposito verbo: indicant enim x11. tab. Palat. pr. indicant hoc x11. tabulæ quod non asperner. Gruter.

78. Belloque quaritur gloria.] Tò gloria videtur inculcatum: maxime quia mox sequitur: bella quibus imperii gloria propostia est. & ita effert ad exemplum Sallustii, concivium quarere. sed nihil mutò; quamvis magis est ut subintelligatur de imperio quàm de gloria. Gulielmius. Idem.

79. Ut n. cum civi aliter contendimus, si est &c.] Ita ediderat Lambinus; & placet. sic enim eruit ex nembranais Augustanis Anemæcius. Idem.

80. Pyrrhi quidem de captivis reddendis illa præclara: Nec &c.] Sic M. F. item Pall. secutusque est Victorius. alii adjectere, præclara sententia est: Nec. quod & in editione prima Moguntia publica. verum que tribus post annis Romæ prodit præfert: præclara verba sunt: Nec. quæ diversitas clare prodit glossema. Idem.

81. Nec cauponantes.] Palat. pr. Non caup. quod placet, ut Romanos alloquat r, dicatque vos qui minime cauponatis, sed belligeratis, ne mihi dederitis pretium. Suffridi emendatio frigidior est, quæ ut veritatis solam ferat, usque statim liquescat, nivis

instat. consulatur tamen. Gruter. Utinam verbum quoque addidisset de ordine, quem sequitur versus Eunii! quo video etiam ut Paul. Merulam in illius annalium collectione, sed quem non item adhibet in commentariis. Est haud dubie turbatus, & non attendente Grutero ex Gothofredi editione descriptus; quem concinniter mali exhibere cum aliis. Gronov.

82. Quorum virtuti belli fortuna.] Sic nulla littera minus Pal. & vetustè eufi. monet tamen Gulielmius esse in M. F. V. D. suorumque virtute belli fortuna. suspicabaturque si vestrorum virtute fortuna; maxime quod in uno inf. bello glossæ loco lineis interjectum esset. Gruter.

83. Dono ducite.] Ut dono promittere Plauto Mostellariâ. Virgilius abducere: Jamadum à me illos abducere Thestylis orat. Gulielmius. Idem.

84. Volentibus cum magnis Diis.] Quod alii repererunt volentibus id magnis Diis. id verò perpicuè adulterium est. Hoc enim modo semper Latini. Plautus Persa: sequere hæc, mea gnata, mecum Diis volentibus. Gulielmius. Idem.

85. Primum venient, captivos reddendos in senatu, non censuit.] Auribus suavis influit lectio Palatini pr. reddendos non esse, in Senatu censuit. Gulielmius adnotat, miss. suos habere, in Senatu in unde suspicari quis possit commutandum, primum ut venis in Senatum, captivos reddendos non censuit. Idem.

86. Cùm retineretur à propinquis & ab amicis.] Vocula ab non est in editione Romana prima. Palatini verò prim. transposuit, ab amicis & propinquis; quod non displicet. Idem.

87. Secundo autem &c.] Hæc sequentia omnia, dissimili characterè expressa, non comparant in Pal. aut primis editionibus, quis primum inveniit nescio. comparant in Joachimi Camerarii editione, nata anno 110. xlx. sed non in Roberti Stephani Victoriana, producta duobus annis citius. Gulielmius annotavit, non extare in M. sed in Fabriciano codice. idem de Parcensi suo prodidit Langium. iterantur ferè totidem verbis libro 111. ut ferè liquet non esse auctoris germana. Idem.

88. Semper autem.] Retinet hæc scripturam Gulielmius, ejecto enim Suffridi, quod admitterat Lambinus. Idem.

quo persinga senatus est pollicens, se venenum regi datum, & eum necaturum: senatus, & C. Fabricius persingam Pyrrho dedit. Ita ne hostis quidem, & potentes, & bellum ultrò inferentis, interitum cum scire approbavit.

41. Ac de bellicis quidem officiis satis dictum est. Meminerunt autem, etiam adversus infimos justitiam esse servandam. Est autem infima conditio, & fortuna servorum: quibus, non male precipiunt, qui ita jubent uti, ⁸⁹ ut mercenariis: operam exigendam; justa præbenda. Cum autem duobus modis, id est, aut vi, aut fraude fiat injuria: fraus, quasi vulpecula; vis, leonis videtur: ⁹⁰ utrumque homine alienissimum: sed fraus odio digna majore. Totius autem injustitiæ ⁹¹ nulla capitalior est, quam eorum, qui tum, cum maxime fallunt, id agunt, ut viri boni esse videantur. De justitia satis dictum est.

42. Deinceps (ut erat propositum) ⁹² de beneficentia ac liberalitate dicatur: qua quidem nihil est naturæ hominis accommodatius. sed habet multas cautiones. Videndum est enim primum, ne obis benignitas, & iis ipsis, quibus benignè videbitur fieri, & ceteris: deinde, ne major benignitas sit, ⁹³ quam facultates: tum ut pro dignitate cuique tribuatur. Idem est justitiæ fundamentum, ad quam hæc referenda sunt omnia. Nam & qui gratificantur cupiam, quod obis illi, cui prodesse velle videantur, non benefici, neque liberales, sed perniciosi officiatores judicandi sunt: & qui aliis nocent, ut in alios liberales sint, in eadem sunt injustitia, ut si in suam rem aliena convertant.

43. Sunt autem multi, & quidem cupidi splendoris & gloriæ, qui cripiunt aliis, quod amicis largiantur. Hique arbitrantur se beneficos ⁹⁴ in suos amicos visum iri, si locupletent eos quacumque ratione. Id autem ⁹⁵ tantum abest officio, ut nihil magis officio possit esse contrarium. Videndum est igitur, ut ea liberalitate utamur, quæ pro fit amicus, nocere nemini. Quare L. Sullæ, & C. Cæsaribus pecuniarum translatio à iustis dominis ad alienos non debet liberalis videri. Nihil est enim liberale, ⁹⁶ quod non idem justum. Alter erat locus cautionis, ne benignitas major esset, quam facultates.

44. Quod, qui benigniores volunt esse, quam res patitur, primum in eo peccant, quod ⁹⁷ injuriosi sunt in proximis. quas enim copias his & suppeditari æquius est, & relinquere, eas transferunt ad alienos. Inest autem in tali liberalitate cupiditas plerumque rapiendi, & auferendi per injuriam, ut ad lar-

giendum suppetat copia. Videre etiam licet plerosque non tam natura liberales, quam quadam gloria ductos, ut benefici videantur, facere multa, ⁹⁸ quæ proficisci ab ostentatione magis, quam à voluntate videantur. Talis autem simulatio, vanitati est conjunctior, quam aut liberalitati, aut honestati.

99. Tertium est propositum, ut in beneficentia delectus esset ⁴⁵ dignitatis: in quo & mores ejus erunt spectandi, in quem beneficium conferret, & animus erga nos, & communitas, ac societas vitæ, & ad nostras utilitates officia ante collata: quæ ut concurrant omnia, optabile est; sin minus, plures causæ, majoresque, ponderis plures habebunt.

100. Quoniam autem vivitur non cum perfectis hominibus, pleneque sapientibus, ⁹⁹ sed cum iis, in quibus præclare agitur, ⁴⁶ si sunt simulacra virtutis: etiam hoc intelligendum puto, neminem omnino esse negligendum, in quo aliqua significatio virtutis appareat: colendum autem esse ita quemque maxime, ut quisque maxime his virtutibus lenioribus erit ornatus, modestia, temperantia, hæc ipsa, de qua jam multa dicta sunt; justitia. Nam fortis animus, & magnus in homine non perfecto, nec sapiente; ferventior plerumque est: ¹⁰⁰ illæ virtutes, virum bonum videntur potius attingere.

Atque hæc in moribus. De benevolentia autem, quam ⁴⁷ quisque habeat erga nos, primum illud est in officio, ut ei plurimum tribuamus, à quo plurimum diligitur: sed benevolentiam non adolescentulorum more, ardore quodam amoris, sed stabilitate potius, & constantia judicemus. Sin erunt merita, ut non ineunda, sed referenda sit gratia: major quædam cura adhibenda est. Nullum enim officium referenda gratia magis necessarium est.

Quod si ea, quæ utenda acceperis, majore mensura, ² si ⁴⁸ modo possis, jubet reddere Hæsiodus: quidnam beneficio provocati facere debemus? 3 an imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quam acceperunt? 4 Etenim si in eos, quos speramus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre: quales in eos esse debemus, qui jam profuerunt? Nam cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficii, alterum reddendi: demus, necne, in nostra potestate est: non reddere, viro bono non licet, modo id facere possit sine injuria.

Acceptorum autem beneficiorum sunt delectus habendi. ⁴⁹ Nec dubium, quin maximo cuique plurimum debeatur. In quo tamen in primis, quo quisque animo, studio, benevolentia

89. *Ut mercenariis: operam exigendam; justa præbenda.*] Haud aliter edd. primæ, item Palatinæ, ac mss. Gulielmii, & vovidos. Opera est quæ per singulos dies datur, ait Paullus J. C. l. 20. de statu liberis. *Justa* intelligit cibaria quæ debentur. Haud dissimiliter Propertius: *Surge & povescentes justa precare Deos.* Grut.

90. *Utrumque homine alienissimum.*] Est à Pall. & Gulielmianis. editi enim, utrumque homine alienissimum ab homine. Gruter. Hoc ordine quidem Hervagius, Wechelus alique, sed & apponunt est. Victorius vero & Iuntus utrumque ab homine alienissimum. Ac tamen id quod ex Palat. & Gulielmianis Cicero in imputatur, utique ipsum exhibuit Langius in editione anni 1563. Gronov.

91. *Nulla capitalior quam eorum, qui tum cum &c.*] Sic Gulielmii & mss. nec aliter editio Romana prima, aut Palatinus pr. qui præterea non agnoscit particulam tum, neque desideratur. ejus loco existat in Pal. sec. tamen. Gruter.

92. *De beneficentia.*] Ita rursus Pall. item M. F. aliorumque membranæ; nec heic modo sed & sine hujus capitis, & alibi semper. Idem.

93. *Quantum facultates.*] Editi serè facultas: sed alterum visum in M. F. D. E. ac Palatino. Idem.

94. *In suos amicos.*] Habuerim vocem amicos pro spuria. Idem.

95. *Tantum abest officio.*] Sic M. F. D. item Langiani, & quos excussit Lambinus. vulgatis abest, ab officio. Pall. sec. tantum est ab officio. Grut. Cap. 18. *absumas à natura servorum.* Gronov.

96. *Quod non idem justum.*] Idem sit justum, editi, verum ea vox non est in Pall. aut M. & E. Grut.

97. *Injuriiosi sunt in proximis.*] M. in proximis. illud autem usitatum, quod retineo. neque tamen non & hoc modo locuti sunt veteres. Ita de Rep. lib. vi nosser: *Justitiam cole & pietatem, quæ cum magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est.*

ut enim illic pietas in propinquis, ita heic injuria in proximis, qua afficiuntur proximi. Gulielmii. Idem.

98. *Quæ proficisci ab ostentatione magis, quam à voluntate videantur.*] Sic omnes mss. Gulielmiani, sic Pall. vulgati enim; quæ videntur ab ostentatione magis quam à voluntate proficisci. sufficisset mihi dixisse, quæ ab ostentatione magis quam à voluntate. Idem.

99. *Sed cum his, in quibus præclare agitur si sunt simulacra virtutis.*] Haud aliter M. P. C. item Palat. pr. nisi quod is amplius, sed & cum &c. quod non displicet. aliæ edd. si sunt. Lambinus si in sunt reposuit, ex mss. suis, uti quidem jactat. Palat. sec. legit, sed cum civibus: præclare agitur si sunt &c. Idem.

100. *Ille virtutes bonum virum videntur potius attingere.*] Sic Lambiniani, neque abeunt Pall. aut Gulielm. codd. qui ipse præterea annotavit M. retinere honorum virorum. unde ei suspicio est, e glossate adjunctum verbum attingere; aut legendum, videntur propius attingere. Idem.

1. *Atque hæc in moribus.*] Vulgati posterius in minoribus considerentur; sed præter edd. præfasc & mss. Pall. M. F. D. ne addam etiam Lambinianos. Idem.

2. *Si modo possis.*] Gulielmii maluit possit, è Mauriziano, notâ veterum loquendi formulâ. Idem.

3. *An imitari agros &c.*] Est non modo à Lambiniani libris omnibus, sed & Pall. M. F. D. item editione Romana prima. nam Moguntina, ut & aliæ seqq. an non imitari agros. Grut. Sed & mox video patrem annotasse in exemplari suo, f. *afferunt*, quod est apud Rob. Stephanum & Iuntam, atque id verbum pluribus in locis ita usurpatum observavit Nizolius. Gronov.

4. *Etenim si in eos.*] Ex auctoritate membranæ suæ & indole Latini sermonis legit etenim qui in eos, & illustravit pater in notis ad Senecam lib. 2 ac benefic. cap. 24. Idem.

lenta fecerit, ponderandum est. Multi enim faciunt multa temeritate quadam, sine iudicio, vel morbo, in omnes, vel repentino quodam, quasi vento, impetu animi incitari: quæ beneficia æquè magna non sunt habenda, atque ea, quæ iudicio, consideratè, constanterque delata sunt. Sed in collo- cando beneficio, & in referenda gratia, si cetera paria sint, hoc maximè officii est, ut quisque maximè opis indigeat, ita ei potissimum opitulari: quod contrà fit à plerisque. ⁶ A quo enim plurimum sperant, etiam si ille his non eget, tamen ei potissimum inserviunt.

¹⁶ Optimè autem societas hominum, conjunctioque servabi-
tur, si ut quisque erit conjunctissimus, ita in eum benignita-
tis plurimum conferetur. Sed quæ natura principia sint com-
munitatis, & societatis humana, repetendum altius videtur. est enim primum, quod ⁷ cernitur in universi generis humani societate. ejus autem vinculum est, ratio, & oratio: quæ do- cendo, discendo, communicando, disceptando, judicando, conciliat inter se homines, junguntque naturali quadam socie- tate. Neque ulla re longius absumus à natura ferarum, in quibus inesse fortitudinem sepe dicimus, ⁸ ut in equis, ⁹ in leonibus: iustitiam, æquitatem, bonitatem non dicimus. Sunt enim rationis, & orationis expertes.

⁵¹ Ac latissimè quidem patens hominibus inter ipsos, omni- bus inter omnes, societas hæc est: in qua omnium rerum, quas ad communem hominum usum natura genuit, est ser- vanda communitas: ut quæ descripta sunt legibus, & jure ci- vili, hæc ita teneantur, ¹⁰ ut sit constitutum: è quibus ipsis cetera sic observentur; ut in Græcorum proverbio est: *Ami- corum esse omnia communia.* Omnia autem communia ho- minum videntur ea, ¹¹ quæ sunt generis ejus, quod ab En- nio positum in una re, ¹² transferri in multas potest.

¹³ *Homo qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit:
Nihilominus ipsi luceat, cum illi accenderit.*

Una ex re satis præcipitur, ut, quidquid sine detrimento possit commodari, id ¹⁴ tribuatur vel ignoto.

Ex quo sunt illa communia, ¹⁵ Non prohibere aquam pro- fluentem; Pati ab igne ignem capere, si qui velit; Consilium fidele deliberanti dare: quæ sunt iis utilia, qui accipiunt; danti non molesta. Quare & his utendum est, & semper aliquid ad communem utilitatem afferendum. Sed quoniam copiarum parvæ singulorum sunt: eorum autem, qui his egent, infinita est multitudo: vulgaris liberalitas referenda est ad illum Ennii finem, Nihilominus ipsi luceat: ut facultas sit, qua in nostros simus liberales.

Gradus autem plures sunt societatis hominum. Ut enim ¹⁶ ab infinita illa discedat, propior est ejusdem gentis, na-
tionis, linguæ; quæ maximè homines conjunguntur: ¹⁷ in-
terius etiam est, ejusdem esse civitatis. Multa enim sunt ci-
vibus inter se communia: forum, fana, porticus, viæ,
leges, jura, judicia, suffragia, consuetudines præterea, &
familiaritates, ¹⁸ multisque cum multis res, rationesque con-
tractæ. Arctior verò colligatio est societatis propinquorum. ab illa enim immensa societate humani generis in exiguum, angustumque concluditur.

¹⁹ Nam cum sit hoc natura commune animantium, ²⁰ ut si
habent libidinem procreandi, prima societas in ipso conju-
gio est: proxima in liberis: ²¹ deinde una domus, commu-
nia omnia. Id autem est principium urbis, & quasi femina-
rum reipublicæ. Sequuntur fratrum conjunctiones: post con-
sobrinorum, sobrinorumque: qui cum una domo jam capi
non possint, in alias domos, tamquam in colonias exeunt.
Sequuntur connubia, & affinitates: ex quibus etiam plures
propinqui. Quæ propagatio, & soboles, origo est rerum pub-
licarum. ²² Sanguinis autem conjunctio, benevolentia de-
vincit homines & caritate.

Magnus est enim, eadem habere monumenta majorum, ⁵⁵
iisdem uti sacris, sepulera habere communia. Sed omnium
socie-

5. *Fel morbo.* Vulgati, vel modo: sed alterum illud longè ve-
rius, cruitque Gulielmius è M. D. C. affirmatque etiam Aldus Ne-
pos inventum à se in tribus mss. retrahendum autem putabat ante
Aldum fere utam Anemæcius fide codicis Augustani: neque aliter
quoque Pal. fce. *morbis* autem est animi vitium inveteratum,
ita ut evelli difficile sit: quale in prodigis opum proluvium. Cice-
ro in Verrem: *venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat su-
dium, ut amici ejus morbum & insaniam, ut Siculi latrocinium.* Et
Seneca centies morbum opponit iudicio. videntur modo Animad-
versiones nostræ in eum auctorem. Gruter.

6. *A quo cum plurimum sperant &c.* Sic omnes scripti antiqui-
que publicati. recentissimi tamen omiserunt litteram illam prin-
cipalem. Idem.

7. *Cernitur in universi generis humani societate.* Tò in abest M.
non malè, ita hereditate cernere dicimus. Gulielmius. Idem.

8. *Ut in equis.* Ennius: *Sicut fortis equus, spatio qui sepe
supremo vicit Olympia, nunc Senio consensu quiescit.* J. Fr. Grono-
vovius.

9. *In leonibus.* Capitolinus in Maximino cap. 9. *Leo fortis est,
& occiditur.* Idem.

10. *Ut sit constitutum: è quibus ipsis cetera &c.* Gulielmius ma-
lebat conjunctum hæc legere, *constitutum legibus ipsis cetera &c.*
Gruter.

11. *Quæ sunt generis ejus &c.* Non ejusdem, ut posterius vulga-
ri. alterum enim hæret in omnibus membranis & edd. præficeis.
Idem.

12. *Transferri in multas.* Sic etiam ante sæculum cuss & Pall.
& F. D. non, *permutatæ*, ut heri natæ editiones. Lambinus pro-
duxit, *in permutatæ*, quod & in M. Idem.

13. *Homo qui errantem.* Ita Pall. nec non M. F. V. D. omisso, ut,
quod præponitur ab aliis. Gulielmius ualut, *Domo qui erranti.*
Idem.

14. *Tribuatur vel ignoto.* Illud cuique quod hodie comparat in
plerisque edd. non agnoscunt Palatin, non F. aut Langiani, sed
nec editio Romana, in qua, *vel etiam ignota.* Idem.

15. *Non prohibere aquam profluentem.* Scilicet haurire, inquit
Gulielmius, sique vetit. edd. etiam Victorii, neque secus mss. etiam
Palatin. prim. Nannius tamen libro 1x Συμπύκτων exemplaria lau-
dat in quibus, *aqua profluentis*, quod placitum Aldo nepoti; neque

profecto contemnendum est; existitque etiam in M. habetque Pal.
sec. Idem.

16. *Ab infinita illa discedatur.* Est à Pall. M. F. D. & Langia-
nis; item primitus excusis. alii quippe, *ab illa discedatur infinitate.*
Gruterus. Quod tamen rejicere tenere non potuit pater, quin
contendens contemplationem hæc Ciceronis cum Livii restituo
loco sibi gratum fuisse ostenderet ad librum xxviii cap. 32. Grono-
vovius.

17. *Interior etiam est, ejusdem esse civitatis.* Ita Langius; & de-
sendi rectè potest. magis tamen placeat aliorum librorum scriptu-
ra, *interior*, subintellige *societatis.* Gulielmius. Et verò cum illud
interior restet in aliquot Manutianis, ei acquieverim; sed ut deinde
publicetur tantum, *interior etiam ejusdem civitatis.* sic enim omni-
editio Romana orta anno 1700 cccc lxxviii. nisi quod ipsa quo-
que *interius.* Gruter.

18. *Multæque cum multis res &c.* Palatin. Lil. F. D. *multis que
cum multis res*, quod in editionem suam admisit Lambinus, neque
vituperari meretur. Gruter. Et quia alii quoque de suis codicibus
idem restantur, eoaclus fuit id approbare & eligere. Gronov.

19. *Nam cum sit hoc natura commune animantium.* Sic Pal. se-
cund. M. F. D. aliorumque scripti sine voce *omnium*, quæ passim
additur. Palatinus noster pr. rotundius, meo iudicio, nam cum sit
hoc commune nature animalium. Gruter.

20. *Ut habeant libidinem procreandi.* Libidinem in re ponunt bo-
na; in mala libidinem. Idem.

21. *Deinde una domus, communia omnia.* F. domus cui sunt com-
neque aliter editio Romana prima. majim tamen quod restat in
Pall. pr. domus, & communia omnia. Idem.

22. *Sanguinis autem conjunctio & benevolentia devincit homines
caritate.* Juntas transponit caritate homines, ut & Rob. Step-
hanus, & Hervagius. Idque ipsum est, quod huic loco nocuisse sem-
per censui, sed non in illis verbis, verum in copula. Lege igitur
sanguinis autem conjunctio benevolentia homines devincit & caritate.
Sic enim ubique Cicero. De amicis. cap. 27. *Caritate enim bene-
volentiaque sublata omnis est & vita sublata jucunditas.* Pro Sextio
cap. 3. *Sed caritate illius necessitudinis & benevolentiam non admittit.*
11 Philip. 44. *Caritate & benevolentia civium sepium oportet esse, non
armis.* Et copula ommissa, sed tamen intellecta ibidem cap. 41.
Magno quidem iudicio, studio, benevolentia, caritate &c. Sic
nusquam iterata copulativa. Ideo sequor. Gronov.

Societatum nulla præstantior est, 23 nulla firmitior, quam cum viri boni, moribus similes, sunt familiaritate conjuncti. Illud enim honestum (quod sæpe dicimus) etiam si in alio cernimus, tamen nos movet, 24 atque illi, in quo id ineffe videtur, amicos facit.

56 Et quamquam omnis virtus nos 25 ad se allicit, faciatque ut eos diligamus, in quibus ipsa ineffe videtur: tamen 26 justitia, & liberalitas id maxime efficit. nihil autem est amabilis, nec copulativum, quam morum similitudo bonorum. In quibus enim eadem studia sunt, eademque voluntates: in his fit, ut æquè quisque altero delectetur, ac seipso: efficiturque id, quod Pythagoras vult in amicitia, 27 ut unus fiat ex pluribus. Magna etiam illa communitas est, quæ conficitur ex beneficiis 28 ultrò citro, datis acceptis: quæ & mutua, & grata dum sunt, inter quos ea sunt, firma devinciuntur societate.

57 Sed cum omnia ratione, animoque lustraris, omnium societatum 29 nulla est gravior, nulla carior, quam ea, quæ cum republica est unicuique nostrum: cari sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: sed omnes omnium caritates patria una complexa est: pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus? Quo est detestabilior istorum immanitas, qui lacerarunt omni scelere patriam, & in ea funditus delenda occupati & sunt, & fuerunt.

58 Sed si contentio quædam, & comparatio fiat, 30 quibus plurimum tribuendum officii, principes sunt, patria & parentes, quorum beneficiis maxime obligati sumus: proximi, liberi, totaque domus, quæ spectat in nos solos, neque aliud ullum potest habere 31 perfugium: deinceps bene convenientes propinqui, quibuscum etiam communis plerumque fortuna est. Quamobrem necessaria præsidia vitæ debentur iis maxime, quos antè dixi: vitæ autem, victusque communis, consilia, sermones, cohortationes, consolationes, interdum

etiam objurgationes 32 in amicitis vigent maxime: esseque jucundissima amicitia, quam similitudo morum conjugavit.

Sed in his omnibus officiis tribuendum erit, quid cuique maxime necesse sit, & 33 quid quicquid vel sine no- 39 bis aut possit consequi, aut non possit. Ita non iidem erunt necessitudinum gradus, qui temporum. Sunt quædam officia, quæ aliis magis, quam aliis debeantur: ut vicinum civitatis adjuveris 34 in fructibus percipiendis, quam aut fratrem, aut familiarem. at, si lis in iudicio sit, propinquum potius, & amicum, quam vicinum defenderis. Hæc igitur, & talia, circumspectanda sunt in omni officio: & 35 consuetudo, exercitatioque capienda, ut boni ratiocinatores officiorum esse possimus, 36 & addendo, deducendoque videre, quæ reliqui summa fiat: ex quo, quantum cuique debeatur, intelligas.

Sed ut nec medici, nec imperatores, nec oratores, quam- 60 vis artis præcepta perceperint, quidquam magna laude dignum sine usu, & exercitatione consequi possunt: sic officii conservandi præcepta 37 traduntur illa quædem, ut facimus ipsi: sed rei magnitudo usum quoque exercitationemque desiderat. Atque ab iis rebus, quæ sunt in jure societatis humanæ, quemadmodum ducatur honestum, 38 ex quo aptum est officium, satis ferè diximus.

Intelligendum est autem, cum propòsita sunt genera quat- 61 tuor, è quibus honestas, officiumque manaret, splendidissimum videri, quod animo magno, clatoque, humanasque res despiciens factum sit. Itaque in probis maxime in promptu est, si quid tale dici potest:

Vos etenim juvenes, 39 animum geritis muliebre;

Ille virago viri.

Et si quid ejusmodi:

40 Salmaci, da spolia, sine sudore & sanguine.

Contraque in laudibus, quæ magno animo, & fortiter, excellenterque gesta sunt, ea nescio quomodo quasi plenior ore lauda-

23. Nulla firmitior, quam cum viri boni moribus similes, sunt familiaritate conjuncti.] Sufficisset mihi, nulla firmitior, quam viri boni moribus similes, abjectis ceteris omnibus. Gruter.

24. Atque illi in quo id ineffe videtur.] Vocula id non est in Pal. pr. neque ea hec opus. Editio Romana princeps solummodò agnoscit, atque illi quo videtur ineffe. rectè; reformato quo in quoi. Idem.

25. Ad se allicit faciatque.] Cum sic quoque reperirit in duobus Suftridius nofter Petrejus, sequi ipsum libuit, cum ita quoque exstaret in Palatin. pr. editionibusque primis, Moguntiana, Romana, ceterisque. seqq. maluerit, allicit faciatque. Gruter. Dubitare incipit pater, an non Tullius dederit id se allicefacit, ut alibi usurpat quæ facere, languefacere, ut relituit idem verbum Senecæ epist. 118. Infra 7. timefacere. Gronov.

26. Justitia ac liberalitas id maxime efficit.] Ferrem si deleteretur illa, id, & equitatis; tanquam glossatoris additamentum. Gruterus.

27. Ut unus fiat è pluribus.] Proposuerim Palatini primi exemplaris scripturam unum. Gruter. Magis notabile, quod quum ut editur, habeatur in omnibus ad hanc ætatem servatis MSScis, Nonius pro eo legat id quod Tythagoras utinum in amicitia putavit, adeo ut etiam nonnullis relituit placuerit. Quod quidem ego non potui progredi, quum frequenter diversas ab scriptis libris citationes occurrere noverim etiam in illo ipso Nonio. Gronov.

28. Ultrò citro, datis acceptis: quæ & mutua.] Ita liquidò scriptus liber, neque aliter divinarat Langius. Donatus ad hoc Terentii è postulo ut mihi tua domus te absente presente pateat. Proverbiale est, absente presente: ut sursum deorsum ultro citro, & cetera hujusmodi; sanda insanda, justa injusta, velit nolit. Gulielmus. Gruter.

29. Nulla gravior, nulla carior.] Vulgæ, gratior. sed altera lectio conspicitur in editione Romana prima, in M. F. D. I. ac Langianis; denique Pal. sec. Idem.

30. Quibus plurimum tribuendum officii.] Victorius, iuntas, Hervagios, Langius & omnes priores tribuendum sit officii. quod verbum qua auctoritate deletur nullo memoria vestigio? Idemque principes sunt, & quorum beneficiis maximis, sed maxime jam mutare incipit Hervagius. Gronov.

31. Perfugium.] Pall. & F. item ead. primæ profugium. nec aliter Victorii impressio; neque video cur non debeat recipi. Gruterus.

32. In amicitis vigent maxime: esseque ea jucunda.] Sic vet. ead.

& mss. omnes. nisi quod Palatino pr. absit vox maxime. Gulielmus monuit in Hitropiano correctum ab eadem manu; in amicitis vigent: maximeque est ea jucunda. idque amplectitur. vulgati nuper in amicis. Idem.

33. Quid quisque nobissem vel sine nobis.] Nescio cur reponendam tertiam vocem judicavit Gruterus ex Victorianis aliisque, quam Langius ex indicio veterum sine duobus codicum ejecerat, ut interpositam ob male spectatam voculam vel, per quam contrarium nunc quoque annecti priores crederant. Sed nostra auxilium & officii in eo præstatum consideratio, & vis vocis nobissem, jam præcessit in præcedentibus de necessitate agentibus, ut forsitan inficior Gruteri invasisset. Quod credens, firmitiora judicia sequutus, jure explui. Gronov.

34. In fructibus percipiendis.] Sic ead. omnes vetustæ, sic Pall. M. F. D. deinceps maluerunt fugibus. Gruter.

35. Consuetudo exercitatioque capienda.] Nihil temerè mutandum: sed venustus fortasse sit scienda; idque malum, quæ quod viri docti excoogitarunt, atbidenda. nimium recedentes a vestigiis scripturæ veteris. Gulielmus. Idem.

36. Et addendo deducendoque.] Sic Pal. pr. & mss. ferè omnes, nisi quod secund. D. M. addendoque, in quam vocem inclinabat Gulielmus; ut & ante ipsum Langius. Gruter. Sed quæ bene hos spreverit Gruterus, & Palatini normam sequutus sit, pluribus ostendit pater libr. 11 observ. cap. 10. Gronov.

37. Traduntur illa quidem, ut facimus ipsi.] Ita scripsi, Langium & mss. meos secutus. antea erat faciamus, ineptè facimus, in his libris scilicet, quibus officiorum servandorum præcepta tradit. Gulielmus. Gruter.

38. Ex quo aptum est officium.] Haud secus Aldi nepotis editio, firmatque Palatin. secund. M. F. D. aliudunque ead. exoletæ, in quibus actum, non ortum, ut deinde publicati. Sic apta pennis poetæ vetus. Apus ab apiscor, quo multi veterum usi; in illis Livius lib. 1v. & non præciditur spes plebeo quoque si dignus sit, apiscendi summi honoris. Ibidem: Ut patricios desperatio primum irritata plebe apiscendi honoris &c. Attereret. ita optimum fragmentum Colon. in vulgatis utrobique adipsicendi, male. Gulielmus. Idem.

39. Animum geritis muliebre; illa virago viri.] Revocavi lectionem primam editionis Romane, quam stabilunt Palatin. prim. aliorumque scripti. neque aliter Victorius aut Lambinus. intermediis placuit, animos geritis muliebres, illaque virago viri. Idem.

40. Salmacida spolia, sine sudore & sanguine.] Sic Pallat. M. F. D. V. Salmacida aduqum. Glossarium. captura enim marina, ventione

laudamus. Hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Platæis, Thermopylis, 41 Leuctris. hinc noster Coeles, hinc Decii, hinc Cn. & P. Scipiones, hinc M. Marcellus, innumerabileque alii: maximeque ipse populus Romanus animi magnitudine excellit. Declaratur autem studium bellicæ gloriæ, quod statuas quoque videmus ornatu ferè militari.

59 Sed ea animi clatio, quæ cernitur in periculis, & laboribus, si iustitia vacat, pugnatque non pro salute communi, sed pro suis commodis, in vitio est. Non enim modo id virtutis non est, sed potius immanitatis, omnem humanitatem repellentis. Itaque probè definitur à Stoicis fortitudo, cum eam, virtutem esse dicunt propugnantem pro æquitate. Quocirca nemo, qui fortitudinis gloriæ consecutus est insidiis, & malitia, laudem esse adeptus. nihil enim honestum esse potest, quod iustitia vacat.

61 Præclarum igitur Platonis illud: Non solum, inquit, scientia, quæ est remota à iustitia, calliditas potius, quam sapientia est appellanda: verum etiam animus paratus ad periculum, si sua cupiditate, non utilitate communi impellitur, audaciæ potius nomen habeat, quam fortitudinis. Itaque 42 viros fortes, magnanimos, ceterum bonos, & simplices, veritatis amicos, minimeque fallaces esse volumus: quæ sunt ex media laude iustitiæ.

62 Sed illud odiosum esse, quod in hac elatione, & magnitudine animi, facillimè pertinacia, & nimia cupiditas principatus innascitur. Ut enim apud Platonem est, 43 omnem morem Lacedæmoniorum, inflammatum esse cupiditate vincendi: sic, ut quisque animi magnitudine maxime excellit, ita maxime vult princeps omnium, vel potius solus esse. Difficile autem est, cum præstare omnibus concupieris, servare æquitatem, quæ est iustitiæ maxime propria. Ex quo fit, ut neque disceptatione vinci se, nec ullo publico, ac legitimo jure patiantur. existuntque in republica plerumque largitores, & factiosi, ut opes quam maximas consequantur, & sint in potius superiores, quam iustitia pares. Sed quo difficilius, hoc præclarus. nullum est enim tempus, quod iustitia vacare debeat.

63 Fortes igitur, & magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed qui propulsant injuriam. Vera autem, & sapiens animi

magnitudo, honestum illud, quod maxime natura sequitur, in factis positum, non in gloria iudicatur: principumque se esse mavult, quam videri. 44 Etenim qui ex errore inperitæ multitudinis pender, hic in magnis viris non esse habendus. Facillimè autem ad res injustas impellitur, 45 ut quisque est altissimo animo, & gloriæ cupiditate. qui locis est sanè lubricus, quod vix invenitur, qui, laboribus susceptis, periculosisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desiderat gloriæ.

Omnino fortis animus, & magnus, duabus rebus maxime cernitur: quarum una in rerum externarum desipientia ponitur, cum persuasum sit, nihil hominem, nisi quod honestum, decorumque sit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere: nullique neque homini, neque perturbationi animi, nec fortunæ succumbere. Altera est res, ut, cum ita sit affectus animo, ut supra dixi, res gerat magnas illas quidem, & maxime utiles, 46 sed & vehementer arduas, plenisque laborum, & periculorum, 47 tum vitæ, tum multarum aliarum rerum, quæ ad vitam pertinent.

Harum rerum duarum splendor omnis, & amplitudo, addo etiam utilitatem, in posteriore est: causa autem, & ratio efficiens magnos viros, est in priori. In eo enim est illud, quod excellentes animos, & humana contemnentis facit. Id autem ipsum cernitur in duobus, si & solum id, quod honestum sit, bonum iudices, 48 & omni animi perturbatione liberi sint. nam & ea, quæ eximia plerisque & præclara videntur, parva ducere: eaque ratione stabili, firmaque contemnere, fortis animi, magnique duendum est: & ea, quæ videntur acerba: 49 quæ multa, & varia in hominum vita, fortunæque versantur: ita ferre, ut nihil à statu naturæ discedas, nihil à dignitate sapientis, robusti animi est, magnæque constantiæ.

Non est autem consentaneum, qui meum non frangatur, eum frangi cupiditate: nec, qui invictum se à labore præstiterit, vinci à voluptate. 50 Quamobrem & hæc videnda; & pecuniæ fugienda cupiditas: nihil enim est tam angusti animi, tamque parvi, quam amare divitias: nihil honestius, magnificentiusque, quam pecuniæ contemnere, si non habeas: si habeas, 51 ad beneficentiam, liberalitatemque conferre. Cavenda est etiam gloriæ cupiditas, ut supra dixi. Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio.

tionem est faciliore; utpote ἀναπαύσει καὶ ἀνομιᾷ; eum illa sit & pulverulenta & cruenta. quod præclarè ut omnia, notavit Scaliger ad Aufonium & Scitum. Ut autem à Salmaci Salmaciis, ita ferè inflexit M. Tullius à Threæ Threidica, Philippica 111. Gulielmus. Gruter. Nec aliter Ger. Jo. Vossius ad Fragmenta Tragicorum pag. 55. Non fuit tamen mihi deliberatio, quin discederem in aliorum sectam patrisque, qui se hunc versum excipiebat: [Sunt verba in prælio agredientis aliquem, & spolia ei detrahentis, cui objicit ignaviam & mollitiam, hæc sententia; O semivir & tam mollis, quam Nympha est Salmæis, porrigere arma, quæ male sustinet, & succumbere ἀνομιᾷ. Sic Tydeus aggreditur Atyn apud Statium lib. 8 Theb. vers. 582.] Gronov.

41. Leuctris. hinc noster Coeles, hinc Decii.] Ita ἀδελφοὶ Petrus Balduinus; proximè vestigia scripturæ veteris, quæ est, Leuctris, Stereocles, hinc Decii; aut Stereades. Langius maluit, Leuctris, Strato: hinc noster Coeles. sed recedit à libris longius. Gulielmus. Parrhasius dudum indicarat in libro de Quæstis per epistolam, Leuctris. hinc sunt Coeles, hinc Decii, quæ lectio nec aspernanda. Gruter. Negari nequit admodum grate exceptam fuisse ab viris doctis Balduini conjecturam satis liberam, & tot literas impingentem, quæ in nullo leguntur MSto, nec facile ab Tullio agnoscentas, præsertim quam lenius remedium in promptu sit. Ut si cap. 29 scriba retinuerunt Plautus noster, & c. 10, probabile est hie etiam retenturos, si scripsisset Tullius. Video patrem nescio unde adscripsisse Leuctris stereocles Decii hinc hinc Cn. Ipse Balduinus in exemplari suo testatur lectum stereocles, in quibus plane resider, Leuctris. Hercules, Decii, vel (addito hinc, quod alii significavit in suis codicibus fuisse) Hercules hinc, Decii. Sed quia fabulæ hinc rejiciuntur Leuctris. Si et Coeles, Decii, hoc est, Sunt. Gronov.

42. Viros fortes, magnanimos.] Copulam delerit Gulielmus à noll. suis, quæ nec in Palat. aut editionibus primis. Gruter.

43. Omnem morem Lacedæmoniorum.] Equidem ita mollior & doctæ hæc tractat pater in observationibus Ecclæs. cap. 19, ut facile oblivisci queamus & Aulum Casp. Barthii & Marcum Lacedæmo-

nium Th. Reinesii. Facere tamen nequeo, ut tegam, quod mihi semper in animo hæsit, nempe Tullium scripsisse, omnem morem Lacedæmoniorum inflammatum esse. De qua mora quis non scripsit? Vide Corn. Nepotis Iphiericum, qui itam moræ Spartanæ gloriæ imminuit. Gronov.

44. Etenim qui ex errore etc.] Hæc periodus in vetusto M. dimidiata solum legitur, hoc vultu: est enim qui ex errore imperitæ multitudinis pender, ceteris ommissis. Gulielmus. Gruter.

45. Ut quisque est altissimo animo & gloriæ cupiditate.] Sic ferè mss. nostri, sic aliorum propè omnes, non cupido, quod ne in primis quidem extat editionibus. At Lamb. Latini sic dici negat: à quo dissentio. altissimo, utrumque σὺν ἀποσπασθῆναι comprehendit, & animam, & cupiditatem gloriæ. sic Gulielmus. sed enim cum Anæmeæcius prodiderit, extare in mss. Augustano, & gloriæ, & cupiditate, querendum an non ea lectio potior adhuc sit priore. utpote quæ duabus quasi alis instruat altissimum illum animum. Palat. secund. præfert altissimo, ex gloriæ cup. Idem.

46. Sed & vehementer arduas.] Sic Palatin. pr. alluduntque edd. vetustiss. in quibus, ut & in mss. M. F. Palatin. secund. sed ut web. Idem.

47. Tum vitæ, tum multarum aliarum rerum etc.] Sic M. F. & Lambiniani, nisi quod M. F. item D. abstinet adhuc vox aliarum. Palatinus pr. ostendat, tum vitæ tum aliarum causa rerum etc. & verò si mei foret arbitratus, tum vitæ, tum aliarum rerum etc. Idem.

48. Et omni an. perturbatione liberi sit.] Victorius, luntas, Hervagius, l angius & ab omni. Qui audent hodierni itam præpositionem negligere? Nec aliter agnovit Nizolius. Gronov.

49. Quæ multa & varia.] M. quæ in ultia & alia; Adjecto tamen ma u eadem varia. lego; inulta & varia. impune, inquit, & multis modis graffatur in vitam humanam fortuna. Gulielmus. Gruter.

50. Quamobrem & hæc videnda, & etc.] Sic M. P. D. item Palatin. vulgo est, sunt vitanda. Idem.

51. Ad beneficentiam.] Ita & hoc loco Palatin. & M. F. probatque Gulielmus. Idem.

tenio. Nec verò imperia expetenda, ⁵² ac potius aut ⁵³ non accipienda interdum, aut deponenda nonnumquam.

⁶⁹ Vacandum autem est omni animi perturbatione, tum cupiditate, & metu, tum etiam aegritudine, & voluptate animi, & iracundia; ut tranquillitas & securitas adit, quæ affert cum constantiam, tum etiam dignitatem. Multi autem & sunt, & fuerunt, qui eam, quam dico, tranquillitatem expetentes, à negotiis publicis se ⁵⁴ removerint, ad otiumque perfugerint. In his & nobilissimi philosophi, longæque principes; & quidam homines severi, & graves, ⁵⁵ nec populi, nec principum inores ferre potuerunt: vixeruntque nonnulli in agris, delectati re sua familiari.

⁷⁰ His idem propositum fuit, quod regibus, ut ne qua re egerent, ne cui parerent, libertate uterentur: cuius proprium ²¹ est, sic vivere, ut velis. Quare, cum hoc commune sit potentibus cupidorum cum iis, quos dixi, otiosis: alteri se adipisci id posse arbitrantur, si opes magnas habeant: alteri, si contenti sint & suo, & parvo. in quo neutrorum omnino contemnenda est sententia: sed & facilius, & tutius, & minùs aliis gravis, aut molesta vita est otiosorum: fructuosior autem hominum generi, & ad claritatem, amplitudinemque aptior eorum, qui se ad rempublicam & ad res magnas gerendas accommodaverunt.

⁷¹ Quapropter & iis forsitan concedendum sit, rempublicam non capeissentibus, qui ⁵⁶ excellenti ingenio, doctrinæ sese didicerunt: & iis, qui aut validius imbecillitate, aut aliqua graviore causa impediti, à republica recesserunt, cum ejus administrandæ potestatem aliis, laudemque concederent. ⁵⁷ Quibus autem talis nulla sit causa, si despiciere se dicant ea, quæ plerique mirentur, imperia, & magistratus, iis non modo non laudi, verùm etiam vitio dandum puto. Quorum iudicium in eo, quòd gloriam contemnunt, & pro nihilo putent, difficile factu est non probare: sed videntur labores, & molestias, ⁵⁸ tum offensum, tum repulsarum, quasi quandam ignominiam timere, & infamiam. Sunt enim, qui in rebus contrariis parum sibi consent: voluptatem severissimè contemnunt, in dolore sunt molliores: gloriam negligant, frangantur infamia: atque ea quidem non satis constant.

⁷² Sed iis, qui habent à natura adjumenta rerum gerendarum, abjecta omni cunctatione, ⁵⁹ adipiscendi magistratus, & gerenda respublica est. nec enim aliter aut regi civitas, aut de-

clarari animi magnitudo potest. Capeissentibus autem rempublicam nihilo minùs, quam philosophis, haud scio an magis etiam, & magnificentia, & despicientia adhibenda sit rerum humanarum, quam sæpe dico, & tranquillitas animi, atque securitas: si quidem nec anxii futuri sunt, & cum gravitate, constantiaque victuri.

Quæ eo faciliora sunt philosophis, quo minùs multa patent ⁷³ in eorum vita, quæ fortuna feriat, & quo minùs multis rebus egent: & quia, si quid adversi eveniat, tam graviter cadere non possunt. Quocirca non sine causa majores motus animorum concitantur, ⁶⁰ majoraque efficienda, rempublicam gerentibus, quàm quietis; quo magis his & magnitudo animi est adhibenda, & vacuitas ab angoribus. Ad rem gerendam autem qui accedit, caveat, ne id modò consideret, quàm illa res honesta sit: sed etiam, ut habeat efficiendi facultatem. in quo ipso considerandum est, ne aut temere desperet, propter ignaviam: aut nimis confidat, propter cupiditatem. In omnibus autem negotiis, priùs, quàm aggrediare, adhibenda est præparatio diligens.

Sed cum plerique arbitrentur res bellicas majores esse, ²² quàm urbanas: minuenda est hæc opinio. multi enim bella sæpe ⁷⁴ quæsierunt propter gloriam cupiditatem: atque id in magnis animis, ingeniiisque plerumque contingit: eoque magis, si sunt ad rem militarem apti, & cupidi bellorum gerendorum. Verè autem si volumus iudicare, multæ res existerent urbanæ majores, clarioresque, quàm bellicæ.

Quamvis enim Themistocles jure laudetur, & sit ejus nomen, quàm Solonis, illustrius, citeturque Salamis clarissimæ testis victoria, quæ anteponatur consilio Solonis, ei, quo primum constituit Arcopagitas: non minùs præclarum hoc, quàm illud, judicandum est. illud enim semel profuit, hoc semper proderit civitati: hoc consilio leges Athenensium, hoc majorum instituta servantur. Et Themistocles quidem nihil dixerit, in quo ipse Arcopagum adjuverit: ⁶¹ at ille verò a se adjutum Themistoclem. Est enim bellum gestum consilio senatus ejus, qui à Solone erat constitutus.

Licet eadem de Pausania, Lyfandroque dicere: ⁶² quorum rebus gestis quamquam imperium Lacedæmoniis daturum putatur; tamen ne minima quidem ex parte Lycurgi legibus, & disciplinæ conferendi sunt. Quinetiam ob has ipsas causas ⁶³ & parentiores habuerunt exercitus, & fortiores. Mihi quidem neque

52. Ac potius aut non accipienda interdum, aut reponenda nonnumquam.] Brevius Romana editio prima, ac potius non accipienda, aut deponenda nonnumquam M. reliqua retinet, solumque excludit vocem postquam, scribitque, aut non deponenda. quod nescio cui Politico salivam movebit. Gronv.

53. Non accipienda interdum aut deponenda.] Ut Timoleon regnum Siciliae, Nep. & Plutarch. Fabius consulatum, Liv. 10, 15 & censuram, Aur. Victor. Manlius consulatum, Liv. 26, 22. Africanus regnum Hispaniæ, Liv. 27, 21. C. Menius dictataram, Liv. 9, 26. L. Quinctius Liv. 3, 21. f. Fr. Gronov.

54. Removerint ad otiumque perfugerunt.] Haud aliter Pal. pr. & Gulielmii M. F. V. D. C. editioque Romana principes, & Victoriana. alii valuerè, removerunt, & perfugerunt. Palat. præterea secund. profugerunt. Gronv.

55. Nec populi nec principum inores ferre potuerunt.] Gulielmii ssecta ultima voce, substituebat Langianorum codd. potentes. ego utrunque potius removerim, tanquam à seculo immisissum, igno- rante ferre valere serebant. Idem.

56. Excellenti ingenio, doctrinæ se deliderunt.] Sic mss. omnes, sic edd. vetustiores, etiam Victorii atque Aldi nepotis. sequiores interjecerè, otio dōstrinæque. Idem.

57. Quibus autem talis nulla est causa.] Mss. & impressi ævi majoris, sit causa. forte sit causa. Plautus Mercatore: Fit causa vitæ: exigitur matrimonis. Gulielmii. Gronv. Quo jure iugis mutatum? Gronov.

58. Nec populi nec principum inores ferre potuerunt.] M. F. item Carrionis mss. nec non Palat. & repulsarum; quod probat Gulielmii, tanquam quatuor poneret causas, labores, molestias, offensiones, repulsas; quæ multos detererent ab adeundis magistratibus. Gronv.

59. Adipiscendi magistratus, & gerenda &c.] Ta concorditer vet. & Pall. tresque & mss. Gulielmianis; sine verbo sunt. Idem.

60. Majoraque efficienda.] Palatin. ut & M. atque F. efficienda.

Gulielmii repositum ibat ex C. & D. Majorque circa efficiendi. nam sollicitudo major urget reip. ministros, quam privatiarum rerum curiosos, ut quæ conatur exitu optato concludatur. sic ille. Idem.

61. At ille adjuvit Themistoclem.] Sic prima editio, Moguntia nata; sic Romana, anni ecce LXXI. neque recedit Palatinus noster, nisi quod voce auctior; at ille verè adjuvit Tb. erat in Palatin. sec. & M. at ille vero se adjutum Tb. in F. D. C. at ille verum esse adjutum Tb. Gruterus. Atqui jam Stephanus apud Victorium & Luntas at ille verè, a se adjutum, quod & multæ alia editiones inde tenuerunt, & nos exhibuimus. Hervagius nescio unde at ille dixerit verè a se adjutum. Gronov.

62. Quorum rebus gestis quamquam imperium Lacedæmoniis putatur.] Ita rectum arbitror, deleta voce quæ vulgaris fibros obfedit, dilatatum; quam neque invenio in M. aut D. & à suis abesse, permulti dudum meminere. Tutare, æstimare est. In Verrem v. St denariis ecce. Cupidinem illum putasset. Ita heic, imperii Spartani magnitudo æstimatur rebus gestis Lyfandri & Pausania. Famil. Epist. 15. Natio hominis me impulit, ut ei restè putarem. Terent. Adelphis: Num id sibi laus putat, si solum corrupit? Sallustius Catilin. de Cethego: Maximum bonum celeritate putabat. ita mss. Gulielmii. habetque sibi quoque faventes Palat. nos. Gronv. Hæc nauci non sunt. Sed in notissima voce quod tanti tumultus existerint, non aliam originem assequor, quam quod minutissima quam esset, brevissime etiam fuerit scripta, & sere intercederet per quandam quoque conventioniam vicinarum literarum, ut fuerit imperium Lacedæmonii datum putatur. Id videtur in hoc duce adverti voluisse Tullius, sicut cap. 24 vice versa notat, quo sub duce corruerint cæpe Lacedæmoniorum. Itaque ausus fui ita conecinnare contextum. Gronv.

63. Et parentiores habuerunt exercitus.] Est à Palatin. ut & M. F. D. Gulielmianis, præferturque editio Victorii. alia maluerunt paratiores. ex iisdem membranarum rursus statim feci parvi enim sunt. &c. probatum & Turnebo libro XXI cap. 39 Gronv.

que pueris nobis, M. Scavus C. Mario, neque, cum verfaremur in republica, Q. Catulus Cn. Pompejo cedere videbatur. Patvi enim sunt foris arma, nisi est consilium domi. Nec plus Africanus, singularis & vir, & imperator, in ⁶⁴ excidunda Numantia reipublice profuit, quam eodem tempore P. Nafica privatus, cum Ti. Gracchum interemit: quamquam hæc quidem res non folium ex domestica eft ratione: ⁶⁵ attingit etiam bellicam, quoniam vi, manaque confecta est: sed tamen id ipsum gestum est consilio urbano, sine exercitu.

⁷⁷ Illud autem optimum est, ⁶⁶ in quod invadi solere ab improbis, & invidis audio:

Cedant arma togæ, & cancelat laurea laudi.

Ut enim alios omittam, nobis rempublicam gubernantibus, nonne togæ arma cedere? neque enim in republica periculum fuit gravius unquam, ⁶⁸ nec majus otium. Ita consiliis, diligentiaque nostra celeriter de manibus audacissimorum civium ⁶⁹ delapsa arma ipsa ceciderunt. Quæ res igitur gesta unquam in bello tanta? qui triumphus conferendus?

⁷⁸ Licet enim mihi, Marce filii, apud te gloriari, ad quem & hereditas hujus gloriæ, & fastorum imitatio pertinet. Mihi quidem certè vir abundans bellicis laudibus Cn. Pompejus, multis audientibus, hoc tribuit, ut diceret, frustra se triumphum tertium deportatum fuisse, nisi meo in rempublicam beneficio, ubi triumpharet, esset habiturus. Sunt ergo domesticæ fortitudines non inferiores militaribus: in quibus plus etiam, quam in his, operæ, studijque ponendum est.

²³ Omnino illud honestum, quod ex animo excelso, magnifacoeque querimus, animi efficitur, non corporis viribus. Exercendum tamen corpus, & ita afficiendum est, ut obedire consilio, rationique possit in exsequendis negotiis, & in labore tolerando. Honestum autem id, quod exquirimus, totum esse positum in animi cura, & cogitatione: in quo non minore utilitatem afferunt, qui togati reipublicæ præsumt, quam qui bellum gerunt. Itaque eorum consilio sæpe aut non suscepta, aut confecta bella sunt, nonnumquam etiam illata:

ut M. Catonis bellum tertium Punicum; in quo etiam mortui valuit auctoritas.

Quare expectenda quidem magis est decernendi ratio, quam decertandi fortitudo: sed cavendum, ne id bellandi magis fuga, quam utilitatis ratione faciamus. Bellum autem ita suscipiatur, ut nihil aliud, nisi pax, quaesita videatur. ⁷⁰ Fortis verò & constantis est, non perturbari in rebus asperis, nec tumultuantem de gradu dejici, ut dicitur; ⁷¹ sed præsentis animi uti consilio, nec à ratione discedere.

Quamquam hoc animi, illud etiam ingenij magni est, præcipere cogitatione futura, ⁷² & aliquanto ante constituere, quid accidere possit in utramque partem: & quid agendum sit, cum quid eveniret; nec committere, ut aliquando dicendum sit, *Non putaram.* ⁷³ Hæc sunt opera magni animi, & excelsi, & prudentia, consilioque fidentis. Temerè autem in acie versari, & manu cum hoste confligere, immane quiddam, & beluarum simile est. ⁷⁴ Sed cum tempus, necessitasque postulat, decertandum manu est, & mores servituti, turpitudinique anteponenda.

De eventendis autem, diripiendisque urbibus, ⁷⁵ valde considerandum est, ne quid temerè, ne quid crudeliter. idque est viri magni, rebus agitatis, punire fontes: multitudinem conservare: in omni fortuna, recta, atque honesta retinere. Ut enim sunt, quemadmodum supra dixi, qui urbanis rebus bellicæ antequam: sic reperies multos, quibus periculosa & calida consilia, ⁷⁶ quietis & cogitatis & splendidiora, & majora videantur. Numquam omnino periculi fuga committendum est, ut imbelles, timidique videamur.

Sed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis sine causa: quo nihil potest esse stultius. Quapropter in adeundis periculis consuetudo imitanda medicorum est, ⁷⁷ qui leviter ægrotantes leniter curant: gravioribus autem morbis periculosa curatione, & accipites adhibere coguntur. Quare in tranquillo tempestatem adversam optare, dementis est: subvenire autem tempestati quavis ratione, sapientis: eoque magis, si plus adipiscere re explicata boni, quam addubita-

^{64.} *Excidenda Numantia.* Quam edidisset Langius *excidunda*, Plantinius & alii inde *excidunda*, a quo posteriores huc derivarunt, quam tamen & Stephanus & Iuntas & Hervagius *excidenda*. Quæso cur aut hoc aut ipsum Langianum editoribus non placuit? quod nunc revocavi. Gronov.

^{65.} *Attingit etiam bellicam.* Haud aliter idem libri quinque; neque ab editio Romana princeps: secutusque est Victorius, nisi quod præposuerit, *sed*. aliæ edd. *attingit enim & bellicam.* Gronov.

^{66.} *In quod invadi solere ab improbis.* Est ab iisdem mss. nostris aliorumque; quibus proxime accedunt primitus vulgati, qui in *quo invadi*. nam deinceps, *in quo me invadi*. Idem.

^{67.} *Concedat laurea lingue.* Haud aliter Palatin. pr. cussique a. orum ævo. Duo tamen mss. quibus usus Gulielmius & Palatin. secund. volebant *laurea laudi*, quod & probare videbatur: tanquam hoc faceret illud pro Cn. Plancio cap. 27. *Ita si quam habeo laudem &c.* item capite 13 Bruti: *At verò extra Græciam magna dicendi studia suere, maximeque huius laudi habitus honores &c.* Et quidem illud *laudi* invenit etiam in suis Turnebus, sed plures sunt, sed plura; qui, quæque militant pro altera scriptura. Gronov. Si modo rite ponderavit singula, & vel solem viam *laudi*, quam sic nobis interpretabatur pater [Ger. Jo. Vossius lib. 4 Instit. Orat. pag. 133] id probat. Laus hic est honorificum judicium senatus de conservata republ. Hoc meruisse significat plus esse, quam triumphum; idque acquisivi post Catiline accusationes. Quæ judicia sæpe sunt concessa viris bene meritis, & nomine *laudi* solent decernari, ut Livius de Camillo 5, 28; quum ei & ab hostibus & a civibus gratias esse actas dixisset, *Camillus meliore multis laude quam reatset.* Gronov.

^{68.} *Nec majus otium.* Revocavi hanc lectionem primus Pauleus Manutius, firmaturque Palatin. secund. M. F. D. prius legebatur nullo idoneo sensu, odio. Gronov.

^{69.} *Delapsa arma ipsa ceciderunt.* Turbat viros doctos vox tertia, nec sensus nec fono commode locata. Agnoscent eam tamen Victorius, Iuntas, Hervagius, Langius, aliique, etsi Plantinius anno 1579 omiserit: unde colligo eam in scriptis existare, & successisse opinor in locum genuinæ *ipsa*, quam scriptum esset *ipsa*, unde superposita luceola exolevit fuit causa mutationis. Gronov.

^{70.} *Fortis verò & constantis &c.* Approbavi conjecturam Suffridi nostri, qui istud animi, ejiciendum rectè movit: idque vincunt sequentia, & omnes membranz Langii. Gulielmius. restat tamen in Palatin. Gronov.

^{71.} *sed presentis animi uti consilio.* M. F. D. E. item Palatin. editioque Romana omnium prima, *sed presentis animo uti & consilio*, quod & in contextum recepit Lambinus; exstabatque aliquam in editione Victorina; invenitque in aliquot suis mss. Aldus nepos, qui tamen adhaeret lectioni alteri. Idem.

^{72.} *Et aliquanto ante constituere.* Omnes mss. *aliquando*, ut videatur glossæma ejus quod sequitur, ante. Gulielmius. Idem.

^{73.} *Hæc sunt opera magni animi & excelsi.* Suavius influit auribus, *magni & excelsi animi*, quomodo est in Palatino primo. Idem.

^{74.} *Sed cum tempus necessitasque postulat.* Vulgati *tempus est*; verum præter Palatin. & M. atque F. editionesque ultimæ originis; neque aliter Victoriana; ejusque traduces. Idem.

^{75.} *Valde considerandum, ne quid temere, ne quid crudeliter.* Sic Palatin. sic M. F. D. ejectione primùm voce *illud*, deinde *fiat*. de quo postremo, temere libris invecito, dudum conquestus fuit Janus Parrhasius in Quæstis per epistolam. Idem.

^{76.} *Quietis cogitationibus & splendidiora &c.* Ita Palatin. prim. nisi quod is transposita copula *quietis & cogitationibus splendidiora*. Editio Romana prima ut & Palat. secun. habet, *& quietis & cogitationibus splend.* quod cum & offendisset in M. F. D. Gulielmius, eidem placuit; sic tamen, ut præponeret Lambini lectionem, *quietis & cogitatis*; ut hoc opponatur *calidis*, quemadmodum *periculosis quietis*. Gronov. Potuit ultra procedere. Nam quum etiam Langius palam testetur de omnibus suis exemplaribus, nempe in iis sic haberi; quin etiam Stephanus apud Victorium & Iuntas ediderint jam *& quietis & cogitatis*; miror quæ calumniarum doctissimum moverit ad alia ire. Utique Palatinus ille primus collocatio copulativæ satis ostendit *& cogitationibus* esse productionem errantis calami. Itaque non potui non adoptare, quod erat verissimum. Gronov.

^{77.} *Qui leviter ægrotantes leniter curant.* Sic Palatin. prim. & M. D. Item editio Victorii, & Lambini; aliæ enim *leviter*. Gronov.

ra mali. Periculose autem rerum actiones partim iis sunt, qui eas suscipiunt, partim reipublicæ. Itemque alii de vita, alii de gloria, & benivolentia civium in discrimen vocantur. Promptiores igitur debemus esse ad nostra pericula, quam ad communia, dimicareque paratius de honore, & gloria, quam de ceteris commodis.

24 Inveni autem multi sunt, qui non modò pecuniam, sed vitam etiam profunderè pro patria parati essent: iidem gloriæ jacturam ne minimam quidem facere vellent, ne reipublica quidem postulante: ut Callieratidas, qui cùm Lacedæmoniorum dux fuisset Peloponnesiaco bello, multaque fecisset egregie; verit ad extremum omnia, cùm consilio non paruit eorum, qui classem ab Arginussis removendam, nec cum Atheniensibus dimicandum putabant. Quibus ille respondit, Lacedæmonios, classè illa amissa, aliam parare posse: se fugere sine suo dedecore non posse. 78 Atque hæc quidem Lacedæmoniiis plaga mediocritas: illa pestifera, qua, cùm Cleombrotus, invidiam timens, temerè cum Epaminonda conflixisset, Lacedæmoniorum opes contulerunt. Quanto Q. Maximus melius? de quo Ennius:

79 Unus homo nobis cunctando restituit rem.

80 Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo postque, magisque viri nunc gloriæ claræ.

Quod genus peccandi vitandum est etiam in rebus urbanis. Sunt enim, qui, quod sentiunt, etsi optimum sit, tamen invidiæ metu non audent dicere.

25 Omnino qui reipublicæ præfaturi sunt, duo Platonis præcepta reneant: Unum, ut utilitatem civium sic tueantur, ut quæcumque agunt, ad eam referant, oblii commodorum suorum: alterum, ut rotum corpus reipublicæ curent: ne, dum partem aliquam tueantur, reliquas deserant. Ut enim tutela, sic procuratio reipublicæ ad utilitatem eorum, qui commissi sunt, non ad eorum, quibus commissi est, gerenda est. Qui autem parti civium consulunt, partem negligunt, rem perniciosissimam in civitatem inducunt, seditionem, atque discordiam: ex quo evenit, ut alii populares, alii studiosi optimi cujusque videantur, pauci universorum.

26 82 Hinc apud Athenienses magna discordia: in nostra reipublica non solum seditiones, sed pestifera etiam bella civilia: quæ gravis, & fortis civis, & in republica dignus principatu fugiet, atque oderit: tradetque se rotum reipublicæ, neque opes, aut potentiam confectabitur: totamque eam sic tuebitur, ut omnibus consulat. Nec verò criminibus falsis in odium aut invidiam quemquam vocabit: omninoque ita justitiæ, honestati que adhæret, ut, dum ea conservet, quavis graviter offendar, mortemque oppetat potius, quam deserat illa, quæ dixi.

27 Miserrima est omnino ambitio, honorumque contentio: de qua præclarè apud eundem est Platonem: Similiter facere eos, qui inter se contenderent, uter potius reipublicam ad-

ministraret, ut si navæ certarent, quis eorum potissimum gubernaret. Idemque præcepit, ut eos adversarios existimemus, qui arma contra ferant; non eos, qui suo judicio tueri reipublicam velint: qualis fuit inter P. Africanum, & Q. Metellum sine acerbitate dissenso.

Nec verò audiendi, qui graviter irascendum inimicis putabant, idque magnanimum, & fortis viri esse censebant. Nihil enim laudabilius, nihil magno, & præclaro viri dignius placabilitate, atque clementia. In liberis verò populis, & in juris æquabilitate exercenda, etiam est facilitas, & altitudo animi, quæ dicitur: ne, si irascamur aut intempestivè accedentibus, aut impudenter rogantibus, in morositate inutilem, & odiosam incidamus. Et tamen ita probanda est mansuetudo, atque clementia, ut adhibeatur, reipublicæ causa, severitas, sine qua administrari civitas non potest. Omnibus autem & animadversio, & castigatio, contumelia vacare debet: neque ad ejus, qui punitur aliquid, aut verbis castigat, sed ad reipublicæ utilitatem referri.

Cavendum est etiam, ne major pœna, quam culpa sit: & ne iidem de causis alii plectantur, alii ne appellentur quidem. Prohibenda autem maxime est ira in puniendo, numquam enim, iratus qui accedit ad pœnam, mediocritatem illam tenebit, quæ est inter nimium & parum; quæ placet Peripateticis: & rectè placet, modò ne laudent iracundiam, & dicerent utiliter à natura datam. Illa verò omnibus in rebus repudianda est: optandumque, ut ii, qui præfunt reipublicæ, legum similes sint, quæ ad puniendum non iracundiâ, sed aequitate ducuntur.

Atque etiam in rebus prosperis, & ad voluntatem nostram fluentibus, superbiam, fastidium, arrogantiamque magnopere fugiamus. nam ut adversas res, sic secundas immoderatè ferre, levitatis est: præclaræque est æquabilitas in omni vita, & idem semper vultus, eademque frons, ut de Socrate, item de C. Lælio accepimus. Philippum quidem Macedonum regem, rebus gestis, & gloria superatum à filio; facilitate & humanitate video superiorem fuisse. Itaque alter semper magnus, alter sæpe turpissimus fuit: ut rectè præcipere videantur, qui monent, ut quanto superiores sumus, tanto nos geramus summissius. Panætius quidem Africanum auditorem, & familiarem suum solitum ait dicere, ut equos propter crebras contentiones præliorum ferocitate exultantes, dormitoribus tradere soleant, ut his facilius possint uti: sic homines secundis rebus effrenatos, sibi que præfidentes, tamquam in gyrum rationis, & dæmoniæ duci oportere, ut perspicere rerum humanarum imbecillitatem, varietatemque fortuna.

Atque etiam in secundissimis rebus maxime est utendum consilio amicorum, hisque major etiam, quam antè, tribuenda auctoritas. iidemque temporibus cavendum est, ne assentatoribus patefaciamus aures, nec adulari nos sinamus:

in

78. Atque hæc quidem Lacedæmoniiis plaga mediocritas.] Exclusi vocem fuit, quod non extaret in Palatin. aut M. F. D. C. qui quatuor postremi quod haberent, de Lacedæmoniiis, Gulielmius v. Lacedæmoniiis ausus fuit delere, tanquam verba illa bina initio oræ adjecta à studioso, librarii postea retulissent in textum. Gruet.

79. Unus homo nobis.] Sic primæ edd. sic Palatin. & M. alii tamen libri, unus qui nobis. malè tamen, si & Macrobius audias, & haud paullò meliorem testem, T. Livium, historiarum libro xxx cap. 26. Idem.

80. Non ponebat enim rumores.] O. L. Langii & Palat. & M. F. D. Non enim ponebat. legebat Gulielmius, non enim ponebat. veteres quippe eni dixisse, quod nos enim enuaciamus. Idem.

81. Ut quæcumque agunt.] Sic miss. omnia, non quidquid. Idem.

82. Hinc apud Atb. magne discordia.] Addiderant alii oræ, quod non est in membranis Palatin. aut M. F. D. ino ne quidem in editione Roinana prima. Idem.

83. Ut dum ea conservet.] Est ab iisdem libris. vulgati enim eam. Idem.

84. Quavis graviter offendar, mortemque oppetat.] Pall. non habent encliticam que, quo ipso alius sensus induceretur sententiæ. Idem.

85. Qui arma contra ferant.] Liber M. conferant. non malè: sed illo modo alibi loquitur. Gulielmius. Idem.

86. Irascendum inimicis putabant &c. esse censebant.] Revocavi lectionem Victorianæ editionis, quæ & in Romana anni cccc lxxx. item Palatin. prim. & M. F. D. E. sequentes invexere, putant, & censent. Palatin. secund. præfert, putabant &c. viri censebunt. Idem.

87. Impudenter rogantibus.] Haud aliter Victorii, Aldi nepentis, Lambinique editio; restatque in Palatin. & M. F. præposuere alii imprudenter. Idem.

88. Propter crebras contentiones præliorum.] Vereor ne sub his verbis ulcus lateat occultius. nam Palatin. secund. cont. plerumque præliorum. Gruet. Aliam in hoc loco molestiam vidisse sibi imaginabatur Hotonannus, sed quam imaginariam fuisse ostendit pater in notis ad Senecam lib. 1. de Ira cap. 12. Gronov.

89. Sibi que præfidentes.] Ita miss. nostri, præter D. in quo præfidentes. Gruet.

90. Ut perspicere rerum humanarum.] Erfurdienſe exemplar prospicerent. Idem.

91. Ne assentatoribus patefaciamus aures, nec adulari nos sinamus.] F. assentationi. non malè, si accederet præterea aliorum codd. au-

in quo falli facile est. ⁹² Tales enim nos tunc esse putamus, ut jure laudemur. ex quo nascuntur innumerabilia peccata, cum homines inflati opinionibus, turpiter irridentur, & in maximis versantur erroribus. Sed hæc quidem hæstentus.

⁹³ Illud autem sic est judicandum, maximas geri res, & maximi animi ab iis, qui respublicas regant, quod earum administratio latissime pateat, ad plurimosque pertineat. Esse autem magni animi, & fuisse multos etiam in vita otiosa, qui aut investigarent, aut conarentur magna quadam, seseque suarum rerum finibus continerent: aut interjecti inter philosophos, & eos, qui rempublicam administrarent, delectarentur re sua familiari, non eam quidem omni ratione exaggerantes, neque excludentes ab ejus usu suos: poriusque & amicis impartientes, & reipublicæ, si quando usus esset. Quæ primum bene parata sit, nullo neque turpi questu, neque odioso: tum quàm plurimis, modò dignis, se utilem præbeat: deinde augeatur ratione, diligentia, parsimonia: nec libidini potius luxuriæque, quàm liberalitati ⁹⁴ & beneficentiæ pateat. Hæc præscripta servantem licet magnificè, graviter, animosèque vivere, atque etiam simpliciter, fideliter, viraque hominum amicè.

²⁷ Sequitur, ut de una reliqua parte honestatis dicendum sit: ⁹⁵ in qua verecundia, & quasi quidam ornatus vitæ, temperantia, & modestia, omnisque sedatio perturbationum animi, & rerum modus cernitur. Hoc loco continetur id, quod dici Latine decorum potest: Græcè enim *πρέπον* dicitur. Hujus vis ea est, ut ab honesto non queat separari. Nam & quod decet, honestum est: & quod honestum est, decet.

⁹⁴ Qualis autem differentia sit honesti, & decori, facilius intelligi, quàm explari potest. quidquid est enim, quod decet, id tum apparet, cum antegressa est honestas. Itaque non solum in hac parte honestatis, de qua hoc loco discernendum est, sed etiam in tribus superioribus, quid decet, apparet. nam & ratione uti, atque oratione prudenter: & agere quod agas, consideratè: omnique in re quid sit veri, videre, & tueri decet: contraque falli, errare, labi, decipi tam dedecet, quàm delirare, & mente esse captum. & justa omnia, decora sunt; injusta contrà, ut turpia, sic indecora. Similis est ratio fortitudinis. quod enim viriliter, animoque magno fit, id dignum viro, & decorum videtur: quod contrà, id ut turpe, sic indecorum.

⁹⁵ Quare pertinet quidem ad omnem honestatem hoc, quod dico, decorum: & ita pertinet, ut non recondita quadam ratione cernatur, sed sit in promptu. est enim quiddam, idque intelligitur in omni virtute, quod decet: quod cogitatione magis à virtute potest, quàm re separari. Ut venustus, & pulchritudo corporis secerni non potest à valitudine: sic hoc, de quo loquimur, decorum, totum illud quidem est cum virtute confusum: sed mente, & cogitatione distinguitur.

Est autem ejus descriptio duplex. nam & generale quoddam decorum intelligimus, quod in omni honestate versatur: & aliud huic subiectum, quod pertinet ad singulas partes honestatis. Atque illud superius sic ferè definitur soler: Decorum id esse, quod consentaneum sit hominis excellentiæ, in eo, in quo natura ejus à reliquis animantibus differat. Quæ autem pars subiectæ generi est, eam sic definiunt, ut id decorum esse velint, quod ita naturæ consentaneum sit, ut in eo moderatio, & temperantia appareat cum specie quadam liberali.

⁹⁴ Hæc ita intelligi, existimare possumus ex eo decoro, ²⁸ quod poeta sequuntur: de quo alio loco plura dici solent. ⁹⁷ Sed tum fervare illud poetæ dicimus, quod decet, cum id, quod quaque persona dignum est, & fit, & dicitur. ut, si *Xacus*, aut *Minos* diceret,

Oderint dum metuant: — aut,

96 Natis sepulcro ipse est parens:

indecorum videretur: quod eos fuisse justos accepimus. at *Atreo* dicente, plausus excitantur. est enim digna persona oratio. Sed poeta quid quem decet, ex persona judicabunt. nobis autem personam imposuit ipsa natura, magna cum excellentia, præstantiaque animantium reliquarum.

Quocirca poetæ in magna varietate personarum, etiam vitiosis quid conveniat, & quid deceat, videbunt: nobis autem cum à natura constantia, moderacionis, temperantiæ, verecundiæ partes datæ sint: cumque eadem natura doceat non negligere, quemadmodum nos adversus homines geramus: efficitur, ut & illud, quod ad omnem honestatem pertinet, decorum, quàm latè fufum sit, appareat; & hoc, quod spectatur in unoquoque genere virtutis. Ut enim pulchritudo corporis apta compositione membrorum movet oculos, & delectat hoc ipso, quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt: sic hoc decorum, quod elucet in vita, movet approbationem eorum, quibus-cum vivitur, ordine, & constantia, & moderacione dictorum omnium, atque factorum.

Adhibenda est igitur quadam reverentia adversus homines, ⁹⁹ & optimi cuiusque, & reliquorum. nam negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. Est autem quod differat, in hominum ratione habenda, inter justitiam, & verecundiam. Justitia partes sunt, non violare homines: Verecundia, non offendere: in quo maxime perpicitur vis decori. His igitur expositis, quale sit id, quod decere dicimus, intellexit puro.

Officium autem, quod ab eo ducitur, ⁹⁷ hanc primum habet viam, quæ deducit ad convenientiam, conservationemque naturæ: quam si sequitur ducem, numquam aberrabimus: ⁹⁸ sequemurque & id, quod acutum, & perspicax natura est: & id, quod ⁹⁹ ad hominum consociationem accommodatum: & id, quod vehemens atque forte. Sed maxima vis decori in hac incit parte, de qua disputamus. neque enim solum cor-
poris,

floritas. ceterum dispiciant otii solutioris homines, num, nec adulari nos sinamus, haberi possit pro interpretamento verborum præcedentium. certè Palatin. secund. habet, *ne adula Gruter.* Mirificum problema. quum utique sciret Nonium jam Ciceronis exemplaribus ea ut Ciceroniana venditata agnovisse. Gronov.

⁹² Tales enim nos esse putamus.] Post editiones Viçtorii animadvertito hinc excidisse voelam, ejus ne orbitam quidem residuum esse voluerunt viri deinceps docti, quæ mihi hinc abesse posse omnino non videtur, quum sit nimis aspera hæc seu Gruteriana seu aliorum admotio, & in magno humani generis numero non toleranda. Edidit enim apud Viçtorium Stephanus & luntas tales enim nos tunc esse putamus, nempe in rebus secundis, non semper. Quæ necessaria limitatio & ideirco addidi. Idem.

⁹³ Et beneficentiæ pateat.] Veteres libri plerique omnes, præterit; quod plane genuinum est. parent enim opes virtutibus aut vitis, cum horum administræ lunt, & quidam veluti apparitores. Probant tamen quod vulgantur ea quæ sequuntur libro 11. nec ita referant à benignitas, ut pateat omnibus. Gulielmius. Gruter.

⁹⁴ Hæc ita intelligi existimare possumus.] Ita o. l. vet. & rectè. Philocephum enim est illud intelligi, quod est mentis agitatione comprehendi. vulgati, intelligi à Philosophis, possumus existimare. Gulielmius. Idem.

⁹⁵ Quod poeta sequuntur.] Palatin. pr. exsecuntur. Idem.

⁹⁶ Natis sepulcro ipse est parens.] Sic edd. vet. sic mss. omnes. solum Palatinus habet; *Natis sepulcro ipse est.* posterius vulgati, *Natis sepulcro est ipse parens. Gruter.* Ut in hoc versu idem observaretur, quod in præcedenti, & paterent verba impotentis tyranni & floccifacientis reu horridam & detestabilem, imo talem videretur jubere, pater cogitabat ipse sit parens. Quod ut peropportunum, ita non necessarium. Videtur enim de industria Tullius duo exempla tyranno eon ecentia attulisse, sed diversi generis, quorum alterum sit jubentis & optantis, posterius vero irridentis & in cachinno narrantis, quod factum erat, velut aliquod lepium, quum tota humanitas deplorare atque execrari id deberet: ut sic pateat hæc esse tyranni sceleratissimi personam. Gronov.

⁹⁷ Hanc primum habet viam.] Viçtorius non modo habet viam, ut notavit Fr. Fabritius, sed & primam: quod postremum si est in MSSis, miror adeo contemni. Utique cap. 5 censuerunt scribi ex ea parte, quæ prima descripta est, ubi erat primo. Idem.

⁹⁸ Sequemurque & id.] Palatin. *consequemurque.* Gruter.

⁹⁹ Ad hominum consociationem.] Ita I. Ambiniani & F. D. neque aliter Palat. secund. & quidem versute eufi, placuitque etiam Viçtorio. prima editio, *consolationem*, secunda *conservationem*. Palat. prim. *servat sociatam*, quod & in plerisque editis. Item.

foris, qui ad naturam apti sunt, sed multo etiam magis animi motus probandi, qui item ad naturam accommodati sunt.

107 Duplex est enim vis animorum, atque natura: una pars in appetitu posita est, quæ est ὁρμη Græcè, quæ hominem huc, & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet, & explanat, 100 quid faciendum, fugiendumque sit. ita fit, 1 ut ratio

29 præsit, appetitus obtemperet. Omnis autem actio vacare debet temeritate, & negligentia: nec verò agere quidquam, cuius non possit causam probabilem reddere. Hæc est enim ferè descriptio officii.

102 Efficiendum autem est, ut appetitus rationi obediant, eamque neque præcurrant, nec propter pigritiam, aut ingnaviam deserant: sintque tranquillæ, atque omni perturbatione animi careant. Ex quo elucebit omnis constantia, omnique moderatio. nam qui appetitus longius evagantur, & tamquam exultantes sive cupido, sive fugiendo, non satis à ratione retinentur, hi sine dubio finem, & modum transeunt. relinquunt enim, & abijciunt obedientiam, nec rationi parent, cui sunt subiecti lege naturæ: à quibus non modò animi perurbantur, sed etiam corpora. Licet ora ipsa cernere iratorum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu commoti sunt, aut voluptate nimia gestiant: quorum 2 omnium vultus, voces, motus, statusque mutantur.

103 Ex quibus illud intelligitur (ut ad officii formam revertamur) appetitus omnes contrahendos, sedandosque, excitandamque animadversionem, & diligentiam, ut ne-quid temerè, ac fortuito, inconsideratè, negligenterque agantur. neque enim ita generati à natura sumus, ut ad ludum, & jocum facti esse videmur: sed ad severitatem potius, & ad quædam studia graviora, atque majora. Ludo autem, & joco 3 ut illo quidem licet: sed sicut 4 fomo, & quietibus ceteris, tum cum gravibus, seriisque rebus satisfecerimus. Ipsumque genus jocandi non profusum, nec immodestum, sed ingenuum & facetum esse debet. Ut enim pueris non omnem ludendi licentiam damus, sed eam, quæ ab honestis actionibus non sit aliena: 5 sic in ipso joco aliquod probi ingenii lumen eluceat.

104 Duplex omninò est jocandi genus: unum illiberale, perturbans, flagitiosum, obscœnum; alterum, elegans, urbanum, ingeniosum, facetum. quo genere non modò Plautus noster, & Atticorum antiqua comœdia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri referri sunt: multaque multorum facete dicta: ut ea, quæ à sene Catone collecta sunt, 6 quæ vocant ἁπορρηγμένα. Facilis igitur est distinctio ingenui & illiberalis joci. alter est, si tempore fit, 7 ac remisso animo, homine dignus: alter ne libero quidem, si rerum turpitudini adhibetur verborum obscœnitatis. Ludendi etiam est quidam modus retinendus, 8 ut ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur. Suppe-

ditant autem & campus noster, & studia venandi, honesta exempla ludendi.

Sed pertinet ad omnem officii quaestionem, semper in 30 promptu habere, quantum natura hominis pecudibus, 9 reli- 105 quisque bellis antecedit. Illæ nihil sentiunt, nisi voluptate, ad eamque feruntur omni impetu: hominis autem mens discendo alitur, & cogitando, semper aliquid aut acquirit, aut agit, videndique, & audiendi delectationem ducitur. Quinetiam si quis est paullo ad voluptates propensior, modò ne sit ex pecudum genere, (sunt enim quidam homines non re, sed nomine) sed si quis est paullo erectior, quamvis voluptate capiatur, 10 occultat, & dissimulat appetitum voluptatis, propter verecundiam.

Ex quo intelligitur, corporis voluptatem non satis esse 106 dignam hominis præstantia, eamque contentum, & rejici oportere. sin sit quispiam, qui aliquid tribuit voluptati, diligenter ei tenendum esse ejus fruendæ modum. 11 Itaque victus, cultusque corporis 12 ad valitudinem referantur, & ad vires, non ad voluptatem. atque etiam si considerare volumus, quæ sit in natura excellentia, & dignitas; intelligemus, quam sit turpe, dissuere luxuria, & delicatè ac molliter vivere: quamque honestum, parè, continenter, severè, sobriè.

Intelligendum est etiam, duabus quasi nos à natura indutos 107 esse personis: quarum una est communis, ex eo, quòd omnes participes sumus rationis, præstantiaque ejus, qua antecellimus bestiis: à qua omne honestum, decorumque trahitur, & ex qua ratio inveniendi officii exquiritur: altera autem, quæ propriè singulis est tributa. Ut enim in corporibus magnæ dissimilitudines sunt (alios enim videmus velocitate ad cursum, alios viribus ad instandum valere: itemque in formis aliis dignitatem inesse, aliis venustatem) sic in animis existunt etiam majores varietates.

Erat in L. Crasso, & in L. Philippo multus lepos: major 108 etiam magisque de industria in C. Cæsare, L. F. At iisdem temporibus in M. Scauro, & in M. Druso adolescente, singularis severitas: in C. Lælio multa hilaritas: in ejus familiari Scipione ambitio major, vita tristior. De Gracis autem, dulcem, & facetum, festivique sermonis, atque in omni oratione simulatorem, 13 quem ἑρρωτα Græci nominaverunt, Socratem accepimus: contra, Pythagoram, & Peridem, summam auctoritatem consecutos, sine ulla hilaritate. Callidum Hannibalem, ex Pœnorum; ex nostris ducibus Q. Maximum accepimus: facile celare, tacere, dissimulare, insidiari, præcipere hostium consilia. In quo genere Græci Themistoclem, & Pheraem Jasonem ceteris anteponunt. in primisque versutum & callidum factum Solonis: qui, quo & tutor vita ejus esset, & plus aliquanto reipublicæ prodesset, 14 furere se simulavit.

Sunt

100. Quid faciendum fugiendumque sit.] F. qui fugiendum, Palatin. prim. fugiendumque sit. Grut.

1. Ut ratio præsit, appetitus obtemperet.] Haud aliter M. F. D. item Palatin. sed primus præterea habet, & appetitus obtemperet. vulgg. appetitus verò obtemperet. Idem.

2. Omnium vultus, voces, motus, statusque mutantur.] Fabr. codex interserit, voces, gestus, motus, at Palatinus prim. ne quidem habet illud motus. Idem.

3. Ut illo quidem licet.] Est à vett. edd. & mss. M. F. item Pall. ceterisque: posterius eussillus. Idem.

4. Sermo & quietibus ceteris.] Sic Palatin. & M. F. & omnes Suffridi. quare inducere verbum quietibus non sum ausus. quod tamen si quis fecerit, Langii librum vetustum & judicium secutus, me libente fecerit, Gulielmius. Idem.

5. Sic in ipso joco aliquid probi ingenii eluceat.] Ausus sum ejicere voculam lumen, quæ in omnibus passim edd. quod priores viderem habere aliquid, quod & est in M. & F. esse lumen à glossa disertè iudicat Palatinus prim. in quo est inter lineas. Idem.

6. Quæ vocant ἁπορρηγμένα.] Sic primæ edd. numero tres, sic M. D. F. & Palatin. non vocantur, ut vulgati. Idem.

7. Ac remisso animo, homine dignus: alter ne libero quidem.] Ita primæ edd. item Palatin. & M. F. recentiores enim vocibus transpositis, libero dignus, alter ne homine quidem, quod sequuntur I. Ambius, Aldi nepus, alique; non etiam Victorius aut Gulielmius. Idem.

8. Ut ne nimis omnia profundamus.] Retineat hanc scripturam Gulielmiani codd. scripti; neque aliter Palat. videntur castigationes Langii ac Suffridi, addaturque locus Ciceronis pro Cælio, principio capitis 12. nam Gulielmius propendit in Langii, animo profundamus. Idem.

9. Reliquisque bellis antecedit.] Sic & Palatin. nec non M. F. D. editioque Romana princeps. aliæ bestiis, nonnulli etiam antecellat, quod improbatum Gulielmio, adducitque verbum Titimii: Ubi ambitionem virtuti videat antecedere. Idem.

10. Occultat & dissimulat appetitum voluptatis.] Cum non agnoscat M. verbum voluptatis, suspicor & alterum appetitum, scioli quoque esse additamentum. Gulielmius contentus fuerat abjecisse vocem utrimam. Idem.

11. Itaque victus cultusque corporis.] Sic Palatin. nam M. fructus victusque, quod amplectitur Gulielmius, quemadmodum dicitur fructus vite, libidinum. Idem.

12. Ad virtutem referantur.] Palatin. referatur. M. F. D. referat. Idem.

13. Quem ἑρρωτα Græci nominaverunt.] Postrema dictio non est in Palatin. prim. sed videtur abesse posse. annotavit Gulielmius non esse in Basilicano has voces quatuor, putatque esse posse à glossamate. Idem.

14. Furere se simulavit.] Palatin. prim. non habet pronomen se, neque eo erat opus. Idem.

¹⁰⁹ Sunt his alii multum dispares, simplices, & appeti: qui nihil ex occulto, ¹⁵ nihil ex infidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimici: itemque alii, qui quidvis perperantur: ut Sullam, & M. Crassum videbamus. quo in genere versutissimum, & patientissimum Lacedæmonium Lylandrum accepimus; contraque Calliceratidam, qui præfectus classi proximius post Lylandrum fuit. Itemque in sermonibus ¹⁷ alium quemque, quamvis præpotens sit, efficere, ut unus de multis esse videatur. quod in Catulo, & in patre, & in filio: ¹⁸ idemque in Q. Mucio Mancina vidimus. Audivi ex majoribus natu hoc idem fuisse in P. Scipione Nasica: contraque patrem ejus, illum, qui Ti. Gracchi conatus perditos vindicavit, nullam comitatem habuisse sermonis: ¹⁹ ne Xenocratem quidem, severissimum philosophorum, ob eamque rem ipsam magnum, clarumque fuisse. Innumerabiles aliarum dissimilitudines sunt naturarum, morumque, minime tamen vituperandum.

³¹ ²⁰ Admodum autem tenenda sunt sua cuique, non vitiosa, ²¹ sed tamen propria, quo facilius decorum illud, quod quaerimus, retineatur. sic enim est faciendum, ut contra universam naturam nihil commendamus: ea tamen conservata, ²² propriam naturam sequamur: ut, etiam si sint alia graviora, atque meliora, tamen nos studia nostra, naturæ regula metiamur. ²³ neque enim attinet repugnare naturæ, nec quidquam sequi, quod assequi nequeas. Ex quo magis emergit, quale sit decorum illud, ideo, quia nihil decet ²⁴ invita (ut ajunt) Minerva, id est, adversante, & repugnante natura.

¹¹¹ Omnino si quidquam est decorum, nihil est profecto magis, ²⁵ quam æquabilitas universæ vitæ, tum singularum actionum: quam conservare non possis, si aliorum naturam imitans, omittas tuam. Ut enim sermone eo debemus uti,

qui notus est nobis, ne, ut quidam, Græca verba inculcantes jure optimo irrideamur: sic in actiones, omnemque vitam nullam discrepantiam conferre debemus.

Atque hæc differentia naturarum tantam habet vim, ut nonnumquam mortem sibi ipse conficere alius debeat, ²⁶ alius in eadem causa non debeat. ²⁷ Num enim alia in causa M. Cato fuit, alia ceteri, qui se in Africa Cæsari tradiderunt? Atqui ceteris forsitan vitio darum esset, si se interemissent, propterea quod eorum vita lenior, & mores fuerant faciliores: ²⁸ Catoni autem cum incredibilem tribuisset naturæ gravitatem, eamque ipse perpetua constantia roboravisset, semperque in proposito, susceptoque consilio permansisset, moriundum potius, quam tyranni ²⁹ vultus adspiciendum fuit.

³⁰ Quam multa passus est Ulysses in illo errore diuturno, cum & mulieribus (si Circe, & Calypso, mulieres appellandæ sunt) inferviret, & in omni sermone ³¹ omnibus affabilem & jucundum se esse vellet? domi verò etiam contumelias servorum, ancillarumque pertulit, ut ad id aliquando, quod cupiebat, perveniret. At Ajax, quo animo traditur, milites oppetere mortem, ³² quam illa perpeti maluisset. quæ contemplantes expendere oportebit, quid quisque habeat sui: eaque moderari, nec velle experiri, quam se aliena deceant. id enim maxime quemque decet, ³³ quod est cujusque suum maxime.

Suum igitur quisque noscat ingenium, acremque se & bonorum & vitiorum suorum judicem præbeat: ne scenici plus, quam nos, videantur habere prudentiæ. illi enim non optimas, sed sibi accommodatissimas fabulas eligunt. qui voce freti sunt, ³⁴ Epigonos, Medumque: qui gestu, Menalippam, Clytæmnestram: semper Rupilius, quem ego memini, Antioquam: non sæpè Æsopus Ajacem. Ergo histrio hoc videbit in scena, quod non videbit sapiens in vita? Ad quas igi-

15. Nihil ex infidiis agendum.] Sic Palatin. prim. verum edd. præfere; item mss. M. F. D. Palatin. sec. de infidiis; probabatque Gulielmii. Gruter.

16. Cuius deserviant. . . ut Sullam.] Sallustius Jugurth. c. 96. Milites benigne appellare; multis rogantibus, aliis per se ipse dare beneficia, in vitis accipere; sed ea propterantius, quam es mutuum, reddere; ipse ab nullo repetere; joca atque seria cum humillimis agere. Gronov.

17. Alium quemque, quamvis &c.] Ita omnes Langii & M. & F. sine vocabulo videmus. neque aliter editio Romana prima; ut & secunda. Palatin. nam primus positione diversa, quemque alium quamvis. & verò illud videmus esse à manu correctorum, indicat editio Moguntina anni eccē LXX. in qua, ejus loco est, alium quemque accepimus. at enim seqq. edd. alium quidem videmus. examinanda isthæc otiosis; qui præterea seiant licet in ed. Romani. princepe, extare non itemque, sed itaque. Gruter.

18. Idemque in Q. Mucio Mancina.] Sic M. F. D. neque recedunt Palatin. quam quod prim. exhibet Q. Mucio Mantia, à qua scriptura minimi abeunt edd. priores, in quibus Q. Mucio Numantio, Numantiove. nam posteriores, Q. Mucio Mancino, Numantio. videatur Turnebus libro XXI. c. 39. Idem.

19. Ne Xenocratem quidem.] Est à Palatin. prim. item F. & D. neque divertit ad. Romana prima, quam quod adjecta littera, nec. posteriores, nec non Xenocratem. Idem.

20. Admodum autem tenenda.] Sic Palatin. sic M. F. D. neque aliter aliquot mss. Lambini, non tenenda, quod est quidem in editionum prima, sed non in secunda. Idem.

21. Sed tamen propria.] Non aliter Palatin. aut Gulielmii. qui conjicit tamen, sed tandem propria. Aldus nepos invenit tantum. quod & in primis edd. omnibus, placueratque Suffridi. Idem.

22. Propriam naturam sequamur.] In libris scriptis, nostram; sed scripturæ quodam compendio; explicarunt librarii naturam. male. Etiam glossæ videtur pro propria. sed non mihi animi tantum, ut delere amsim. sic Gulielmii. & verò Palatin. nostri habet, nunc nostram sequamur propriam; nunc propriam nostram sequamur. Idem.

23. Neque etiam attinet repugnare naturæ.] M. atque. unde mihi suspicio incidit, scripsisse M. Tullium: Ad quod enim attinet, repugnare naturæ, & nequicquam sequi, quod assequi nequeas. Idem.

24. Invita, ut ajunt, Minerva.] Non conspiciuntur in M. ut ajunt. ceteri mss. locant post Minerva, etiam Palatin. adeo ut videatur exterpitior: præsertim cum in exemplari Romano anni eccē LXXIII. conspiciatur. invita Minerva, obstante ut ajunt, id

est adversante &c. Idem.

25. Quam æquabilis.] Sic Palatin. edd. vetustæ, magisque animo meo satisfacit, quam Petre, æqualis. Idem.

26. Alius in eadem causa non debeat.] M. F. D. non habet in eadem causa, forte non male, inquit Gulielmii. at in eo eardo vertitur totius sententiæ. itaque minime profecto id tollendum. nam exstat tam in Palat. nostro, quam Augustæ ab Anenæcio excusulo, desideratæque omnino sententiæ Tullii. Idem.

27. Num enim alia in causa.] Sic edd. primæ, neque secus Victorius, firmanque m. M. F. posteriores admiserunt: non enim &c. quod languidius altero. Idem.

28. Catoni autem cum incredibilem tribuisset naturæ gravitatem.] M. M. fuisse naturæ. forte, incredibili fuisse naturæ gravitate. aut magis, habuisset naturæ gravitatem. Gulielmii. Gruter. Codex ille significat incredibilem tulisset naturæ. Idem.

29. Vultus aspiciendum.] M. aspiciendum. & ita supra idem cap. 28. m. adhibendum est igitur quadam reverentia. Gulielmii. Idem.

30. Quam multa passus est Ulysses.] Jubet Gulielmii animadvertam legi in mss. Ulyxem. & sic sanè Palat. atque edd. exolete. Gruter. Id vero in recensione Tullianorum operum venit fatis tarde, in quibus jam aliquoties mentio ejus occurrit, & laud dubie idem in scriptis libris patuit, ut solet in vetustissimis; de quo quum multi jam monuerint, tum optime & doctissime Henr. Valerius ad Ammiani Marcellini librum XXVI. Gronov.

31. Omnibus affabilem & jucundum se esse vellet.] Revocavi lectionem Victorio publicatam, inventamque in Palatin. prim. atque F. ceteris abest illud, & jucundum. Gruter.

32. Quam illa perpeti maluisset.] Sic quoque editus diligentia Victorii, ejectionis ab alio, quod reliqui quidem eusi retinent, sed abest Pall. atque M. & F. Idem.

33. Quod est cujusque maxime suum. Quisque igitur noscat &c.] Ita mei libri: rectè suum cujusque. id est maxime, in quod natura propendet. sic Gulielmii. quod placet; hæc tamen dum illud suum reserctum ab ipso reponatur mox; Quisque igitur noscat ingenium suum. sic enim Palatin. noster; & nescio quomodo est venustus. Gruter. Ergo Gruterus non delet alterum & posterius suum, quod video & miror ei culpe verti, sed reponit ejectionem ab Gulielmio aucto; tantum discrepat in loco, quem ipse ei dat in fine, alii editi & scripti in principio: idque sequi placuit. Gronov.

34. Epigonos, Medumque.] Palatin. & F. Medumque. nam M. & D. Medumque, quod & in primis edd. placuitque Victorio, Langio, Lambino, & Aldo; nobisque approbandum, vel ob membrarum consensum. Gruter.

igitur res aptissimi erimus, in iis potissimum elaborabimus. In aliquando necessitas nos ad ea detulerit, quæ nostri ingenii non erunt: omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea, si non decore, at quàm minimùm indecore facere possimus. Nec tam est enitendum, ut bona, quæ nobis data non sint, sequamur, quàm ut vitia fugiamus.

Ac duabus iis personis, quas supra dixi, tertia adiungitur, quam casus aliqui, aut tempus imponit: quarta etiam, quam nobismetipsis iudicio nostro accommodamus. nam regna, imperia, nobilitates, honores, divitiæ, opes, eaque, quæ sunt his contraria, in casu sita, temporibus gubernantur. Ipsi autem gerere quam personam velimus, à nostra voluntate proficiscitur. itaque se alii ad philosophiam, alii ad jus civile, alii ad eloquentiam applicant: ipsarumque virtutum in alia alius mavult excellere.

Quorum verò patres, aut majores aliqua gloria præstiterunt, si student plerumque eodem in genere laudis excellere: ut Q. Mucius, P. F. in iure civili; Pauli filius Africanus in re militari. Quidam autem ad eas laudes, quas à patribus acceperunt, addunt aliquam suam: ut hic idem Africanus eloquentia cumulavit bellicam gloriam. quod idem fecit Timotheus, Cononis filius, qui, cum belli laude non inferior fuisset, quàm pater: ad eam laudem, doctrinam, & ingenii gloriam adjecit. Fit autem interdum, ut nonnulli, ommissa imitatio maiorum, suum quoddam institutum consequantur: maximeque in eo plerumque elaborant ii, qui magna sibi proponant, obscuris orti majoribus.

Hæc igitur omnia, cum querimus, quid deceat, complecti animo, & cogitatione debemus. In primis autem constituendum est, quos nos, & quales esse velimus, & in quo genere vitæ: quæ deliberatio est omnium difficillima. Ineunte enim adolescentia, cum est maxima imbecillitas consilii, tum id sibi quisque genus ætatis degendæ constituit, quod maxime adamavit. itaque antè implicatur aliquo certo genere, cursuque vivendi, quàm potuit, quod optimum esset, iudicare.

Namque Herculem Prodicium dicunt (ut est apud Xenophontem) cum primùm pubesceret (quod tempus à natura ad deligendum, quam quisque viam vivendi sit ingressurus,

datum est) exisse in solitudinem, atque ibi sedentem, diu secum, multumque dubitasse, cum duas cerneret vias, unam Voluptatis, alteram Virtutis, utram ingredi melius esset. hoc Herculi Jovis fatu edito, potuit fortasse contingere: nobis non item, qui imitamur, quos cuique visum est, atque ad eorum studia, institutaque impellimur: plerumque autem parentium præceptis imbuti, ad eorum consuetudinem, moremque deducimur. alii multitudinis iudicio feruntur, quæque majori parti plucerrima videntur, ea maxime exoptant. nonnulli tamén sive felicitate quadam, sive bonitate naturæ, sive parentium disciplina, rectam vitæ secuti sunt viam.

Illud autem maxime rarum genus est eorum, qui aut excellentem ingenii magnitudinem, aut præclaram eruditionem, atque doctrinam, aut utraque re ornati, spatium etiam deliberandi habuerunt, quem potissimum vitæ cursum sequi vellent: in qua deliberatione ad suam cuiusque naturam consilium est omne revocandum. Nam cum in omnibus, quæ aguntur ex eo modo, quo quisque natus est, (ut supra dictum est) quid deceat, exquirimus; tum in tota vitæ constituta, multo est rei cura major adhibenda, ut constare in vitæ perpetuitate possimus nobismetipsis, nec in ullo officio claudicare.

Ad hanc autem rationem quoniam maximam vim natura habet; fortuna proximam: utriusque omnino ratio habenda est in deligendo genere vitæ: sed naturæ magis, multo enim & firmior est, & constantior: ut fortuna nonnumquam, tamquam ipsa mortalis, cum immortalis natura pugnare videatur. Qui igitur ad naturam suam non vitiosam genus consilium vivendi omne contulerit, is constantiam teneat. id enim maxime decet: nisi forte se intellexerit errasse in deligendo genere vitæ. Quod si acciderit (potest autem accidere) faciendi morum, institutorumque mutatio est: eam mutationem, si tempora adjuvabunt, facilius, commodiusque faciemus. In minus; sensim erit, pedetentimque faciendæ: ut amicitias, quæ minus delectent, & minus probentur, magis decere censent sapientes sensim discurrere, quàm repente præcidere.

Commutato autem genere vitæ, omni ratione curandum est, ut id bono consilio fecisse videamur. Sed quoniam paullo ante

35. *Quæ nobis data non sint sequamur.* Palatin. prim. non habet nobis; exhibet verò adferamur, quod placet; nisi malimus consequamur, quod ex Augustiano cod. v. eundem antiquitatis olim eruit Anemacius. Gronov.

36. *Quam casus aliqui aut tempus.* Sic Palatin. & mss. nisi quod præterea M. & D. aliqui, quod lætisfacit Gulielmum, tanquam abjecerit ultimam litteram auctor, dum vitæ continuatum frigidorem sibi. Gronov. Quæcumque illa causa, utique ipse edit 11, 7. nisi aliqui casus aut occupatio consilium ejus peremisset. Hinc etiam nunc id teneo. Gronov.

37. *Nobilitates, honores, divitiæ.* Palatin. & M. D. F. nobilitatem, honores, divitiæ; quod torfit Gulielmum. Gronov.

38. *In casu sita.* Palatin. prim. ut sunt casu. Idem.

39. *Si student plerumque eodem in genere laudis excellere.* Est à Palatin. & M. F. D. nec abijt editio prima Romana, nisi quod ipsa eorum in genere. sequentes retinere, eorum plerique in hoc genere laudis student excellere. Idem.

40. *Cum querimus quid deceat.* Ita mss. nostri, ita edd. primæ. posteriores, quæ deceant, quare quæso? Idem.

41. *Cum est maxima imbecillitas consilii, tum.* Sic Pall. & Gulielmiani, primitusque impressi Romæ; nam Moguntina editio cui inest maxima, quod & in Victorii exemplaribus, recentiores enim maluerit, cum inest maxima imbecillitas consilii, tunc. Idem.

42. *Jovis fatu edito.* Vox editio non est in primis edd. quarum Moguntina & Romana secunda habent fatu, prima vero fatu. & videtur operæ pretium ut super isto loco alii consulant membranas veteriores; eum & Victorius testetur libro xvi 1 cap. 12 Jovis fatu tantum restare in veterimo suo. Gronov. Cur tacet, unde paulo ante ediderit nam quod Herculem Prodicum dicit? An sic ereditus esse in optimo Pal. aut in eis, quos vidit Gulielmianus? Quum Langium edat Prodicium dicunt, Victorius, Iuntas, Hervagius namque Here. Prodicium quod dicit. Nam Fr. Fabricius erronee scribit Victorium edidisse nam quod. id in tam crebra MSSorum auctoritate debuit admittere. Gronov.

43. *Quos cuique visum est.* Palatin. prim. quoscumque. Gronov.

44. *Parentium præceptis.* Est à mss. Gulielmii, cui perplacbat, præ vulgato parentum, tam heic quàm infra. Idem.

45. *Qui aut excellentem ingenii magnitudinem.* Palatin. noster prim. excellentis. Idem.

46. *Ex eo modo quo quisque natus est.* M. F. Palatin. voce transposita ex eo quo modo. at enimavorum evio impressi, ex eo modo quem quisque natus est: quanvis tamen prima omnium editio, ex eo modo quo quis natus est. Idem.

47. *Multo est rei cura major.* F. & C. ei. at Palatin. amplius ejus rei. editio Romana prima, multo etiam rei cura major. videtur Palatina lectio accommodatissima: & forsitan fuit primitus, multo ei rei cura major &c. Idem.

48. *Constare possimus nobismet ipsis.* Ita quom viderem edidisse Langium, sequente Plantino, non sulinus egregiam elegantiam & Ciceroni usurpatam semel ab viro, qui accuratissime libros scriptos & quidem optimos consuluit, restitutam, frustra dein obumbratam rursus, delere. Idemque censent eo, quod est initio capitis præcedentis. Gronov.

49. *Ut fortuna nonnumquam, tanquam ipsa mortalis.* Vox tanquam non est in editione Moguntina prima, aut Romana secunda. nam prima exhibet. constantior quàm fortuna. nonnumquam tanquam ipsa mortalis: quæ diversitas arguit locum istum minus sanum. præterea M. servat, mortalitas cum mortali in natura. consulti libros notæ melioris qui otio abundantis. Gronov.

50. *Consilium vivendi.* Editio prima & Romana secunda consilium vitæ. at prior & Palatin. & M. F. D. alteram scripturam propugnant, neque aliter Lambinus. Idem.

51. *Facienda morum institutorumque mutatio.* Palatin. non agnosceit particulam que, & nescio an omnino requiratur. Idem.

52. *Eam mutationem.* Interpofuerant alii igitur, quæ dictio neque in Romana prima, neque Palat. non magis quàm in M. F. D. Gulielmianis. quid quod neque comparet in editione Victorii. Idem.

53. *Quæ minus delectent minusque probentur.* Mauritianus probent; elegantius profecto, inquit Gulielmianus. Idem.

54. *Sensim discurrere, quàm repente præcidere.* Agnosceit hæc v-

antè dictum est, imitandos esse majores: primum illud exceptum sit, ne vitia sint imitanda: deinde, si natura non ferret, ut quadam imitari possint, ut superioris Africani filius, qui hunc Paullo natum adprovavit, propter infirmitatem validitudinis non tam potuit patri similis esse, quam ille fuerat sui. Si igitur non poterit vice causa defenditare, live populum concionibus tenere, si ve bella gerere: illi tamen praestare debet, quæ erunt in ipsius potestate, justitiam, fidem, liberalitatem, modestiam, temperantiam, quo minus ab eo id, quod desit, requiratur. Optima autem hereditas à patribus traditur liberis, omnique patrimonio præstantior, gloria virtutis, rerumque gestarum: cui dedecori esse, nefas, & impium judicandum est.

34 Et quoniam officia non eadem disparibus ætatibus tribuntur, aliaque sunt juvenum, alia seniorum: aliquid etiam de hac distinctione dicendum est. Est igitur adolescentis, majores natu vereri, exque his deligere optimos, & probatissimos, quorum consilio, atque auctoritate nitatur. Incantis enim ætatis inscientia, fenum constituenda, & regenda prudentia est. Maxime autem hæc ætas à libidinibus arcenda est, exercendaque in labore, patientiaque & animi, & corporis: ut eorum & in bellicis, & in civilibus officiis vigeat industria. atque etiam cum relaxare animos, & dare se jucunditati volent, cavent intemperantiam, meminerint verecundiæ: quod erit facilius, si in ejusmodi quidem rebus majores natu interesse velint.

35 Scribus autem labores corporis minuendi, exercitationes animi etiam augendæ videntur. danda verò opera, ut & amicos, & juventutem, & maxime rempublicam consilio, & prudentia quam plurimum adjuvent. Nihil autem magis cavendum est senectuti, quam ne languori se, desidæque dedat. Luxuria verò cum omni ætati turpis, tum senectuti foedissima est. sin autem libidinum etiam intemperantia accesserit, duplex malum est, quod & ipsa senectus concipit dedecus, & facit adolescentium impudentiore intemperantiam.

36 Ac ne illud quidem alienum est, de magistratu, de privatorum, de civium, & peregrinorum officiis dicere. Est igitur proprium munus magistratus, intelligere, se gerere personam civitatis, debereque ejus dignitatem, & decus sustinere, servare leges, jura defendere, ea fidei suæ commissa meminisse. Privatum autem oportet æquo, & pari cum civibus jure vivere, neque submissum & abjectum, neque se effertentem: rum in republica ea velle, quæ tranquilla, &

honestæ sint. talem enim & sentire bonum civem, & dicere solemus.

Peregrini autem, & incolæ officium est, nihil præter suum negotium agere, nihil de alio acquirere, minimeque in aliena esse republica curiosum. Ita fere officia reperientur, cum quaeretur, quid deceat, & quid aptum sit personis, temporibus, ætatibus. Nihil est autem, quod tam deceat, quam in omni re gerenda, consilioque capiendo servare constantiam.

Sed quoniam decorum illud in omnibus factis, & dictis, in corporis denique motu, & statu cernitur, idque positum est in tribus rebus, formositate, ordine, ornatu ad actionem apto: difficilius ad eloquendum; sed satis erit intelligi: in his autem tribus continetur cura etiam illa, ut probemur, quibus cum, apud quosque vivamus: his quoque de rebus pauca dicantur. Principio, corporis nostri magnam naturam ipsa videtur habuisse rationem: quæ formam nostram, reliquamque figuram, in qua esset species honesta, eam posuit in promptu. quæ partes autem corporis ad naturæ necessitatem datæ, ad idque essent deformem habituræ, atque turpem, eas contextit, atque abdidit.

Hanc naturam tam diligentem fabricam imitata est hominum verecundia. Quæ enim natura occultavit, eadem omnes, qui sana mente sunt, remouent ab oculis: ipsique necessitati dant operam, ut quam occultissimè pareant: quarumque partium corporis usus sunt necessarij, eas neque partes, neque earum usus suis nominibus appellat: quodque facere turpe non est, modò occultè; id dicere obscœnum est. itaque nec aperta actio rerum illarum, petulantia vacat, nec orationis obscœnitatis.

Nec verò audiendū sunt Cynici, aut si qui fuerunt Stoici, panem Cynici, qui reprehendunt, & irrident, quod ea, quæ turpia re non sint, nominibus ac verbis flagitiosa dicamus: illa autem, quæ turpia sint, nominibus appellemus suis. Latrocinari, fraudare, adulterare, re turpe est: sed dicitur non obscœnè: liberis dare operam, re honestum est, nomine obscœnum: pluraque in eam sententiam ab eisdem contra verecundiam disputantur. Nos autem naturam sequamur, & ab omni, quod abhorret ab oculorum auriūque approbatione, fugiamus. Status, incessus, sessio, accubitus, vultus, oculi, manuum motus, teneant illud decorum.

Quibus in rebus duo maxime sunt fugienda; nequid effeminatum, aut molle, & nequid durum, aut rusticum sit. Nec verò

cen Palatin. prim. nam secund. M. F. D. C. diluere, quod & in editionum prima. altera quippe discurrere. unde meo judicio natus error. Aliter Turnebus libro XXI cap. 39. videatur similis locus in Lælio cap. 21. Grut.

55. Nefas & vitium judicandum est. Vix me continui qui delicto illo vitium, intulerim impium, quod reperi in Palatino primo, ead. tamen omnes stant pro altero. Gruter. Ut 2, 14 jungit nefarium impiumque. Gronov.

56. In bellicis & in civilibus. Id quoque Ciceronis est sic repetere præpositionem, ut toties ostendimus. Itaque quum & Stephanus apud Victorium & Iuntas & postea I angius hoc modo exhibuerint, etiam ipse huic numero me addidi, mirans optimas quoque editiones eam omittente. Idem.

57. Si ejusmodi quoque rebus majores natu interesse velint. Haud aliter Palat. quam quod agnoscat quidem loco quoque, interponantque in; denique repræsentent volent, vel volint. quomodo & M. & D. nisi quod habeat nolint intersse. quod non displicebat Guelmio, faciebatque, si ne ejusmodi rebus majores natu nolint interesse. mihi simpliciter videretur si quidem majores natu volent interesse. ut intermedia accesserint ab intersse. quam conjecturam scio me adprobaturum senioribus quibuscunque. Lambinus edi curavit, si ejusmodi quoque rebus majores natu non nolint interesse. audacter satis, & tanto quidem magis, quod ne lectori quidem id indicarit. Supra quoque ubi est hodie, cum relaxare animos & dare se jucunditati volent, Palatinus prim. respuit pronomen se, neque desideraverim. Gruter. Si illud quoque non est in MSSis, cur retinetur? Tum jam Stephanus apud Victorium & Iuntas si in ejusmodi quidem. Itaque is consensus pro veritate est. Gronov.

58. Apto: difficilius ad eloquendum: sed satis erit intelligi. Sic Palatin. secund. & hujus ævi editiones. nam Victorij, difficilius est ad eloquendum. Romana anni cccc LXXI. difficilius ad eloquendum

rebus, sed satis &c. quomodo & Pal. pr. adeo ut mihi dubium non sit, legendum; apto, difficilius ad eloquendum; satis erit intelligi; ut cetera in exercit. librorum sinistra liberalitas. illud autem difficilius, respicit rebus, quod præcessit. Non displicebat Guelmio libri unius scripti lectio, difficile est ad eloquendum: sed &c. Grut.

59. Quibus cum & apud quos vivamus. Sic quidem Gruterus cum aliis. Sed longe accidit dulcis, & creditibilis ab Tullio venisse quibuscum apud quosque, quod placuit & Victorio & Langio & Iunta; idque tenui, quum caperet Tullius, ut cap. 25 ad plurimosque. 2, 4 ab eslemque. 10 a meque. Gronov.

60. Aspectum essent deformem habituræ atque formam ear. Sic Palatin. secund. Victorij præterea publicavit, turpem formam, ear. sed enim ead. omnes exoleat, item M. F. D. exhibent nostrum istud. vulgata enim: habituræ atque turpem, eam &c. Gruter. Ut apud Suetonium Nero, vivo de formiter ac turpiter: res turpicula ac deformes lib. 11 de Orat. Gronov.

61. Itaque nec aperta actio rerum illarum, petulantia vacat, nec oratio obscœnitate. Sic quidem hodie vulgati; at ævo posteriore, nec orationis obscœnitatis. quod & invenitur in Palatin. editioque primis temporibus; nisi quod ii nec actio rerum illarum aperta, petulantia; quod & reperit Guelmii in F. & D. nam M. oratio obscœnitate. Grut.

62. Verbis flagitiosa dicamus. M. F. D. amplius, nominibus ac verbis. neque locus Palatin. prim. quum quod is insuper dicamus. nec displicet vox ea postrema. Idem.

63. Adulterari, turpe est. Palatin. prim. item M. D. Langianique adulterare, turpe est. Idem.

64. Ab oculorum auriūque approbatione. Sic editio Victorij & Romana prima, neque aliter M. D. nam F. & Palat. præ. adhuc aufferent patriciam ab. retrò vulgè, ab ipsa oculorum auriūque approbatione. Idem.

verò histrionibus, oratoribusque concedendum est, ut iis hæc apta sint, nobis dissoluta. Scenicorum quidem mos ⁶⁵ tantam habet veteri disciplina verecundiam, ut ⁶⁶ in scenam sine subligaculo prodeat nemo. verentur enim, ne, si-quo casu evenerit, ut corporis partes quædam aperiantur, adspiciantur non decorè. Nostro quidem more cum parentibus puberes filii, cum foceris generi non lavantur. Retinenda est igitur hujus generis verecundia, præsertim nativa ipsa magistra, & duce.

⁶⁶ Chim autem pulchritudinis duo genera sunt, quorum in altero venustas sit, in altero dignitas; venustatem, muliebrem ducere debemus; dignitatem, virilem. Ergo & à forma removeatur omnis viro non dignus ornatu: & huic simile vitium in gestu, motuque caveatur. Nam & palæstrici motus sæpe sunt odiosiores; ⁶⁷ & histrionum nonnulli gestus inepti non vacant offensione: & in utroque genere, quæ sunt recta, & simplicia, laudantur. Formæ autem dignitas, coloris bonitate tuenda est: color, exercitationibus corporis. Adhibenda est præterea munditia non odiosa, neque exquisita nimis; tantum quæ fugiat agrestem, & inhumanam negligentiam. eadem ratio est habenda vestitus: in quo (sicut in plerisque rebus) mediocritas optima est.

⁶⁸ Cavendum est autem, ne ⁶⁸ aut tarditatibus utamur in gressu mollioribus, ut pompam ferulis esse videamur: aut in festinationibus suscipiamus nimis celeritates; quæ cum fiunt, ⁶⁹ anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam. Sed multo etiam magis elaborandum est, ne animi motus à natura recedant: quod assequemur, si cavebimus, ne in perturbationibus, atque examinationibus incidamus; & si attentos animos ⁷⁰ ad decoris conservationem tenebimus.

⁷¹ Motus autem animorum, duplices sunt; alteri, cogitationis; alteri, appetitus. Cogitatio in vero exquirendo maxime versatur: appetitus impellit ad agendum. curandum est igitur, ut cogitatione ad res quàm optimas utamur: appetitum rationi obedientem præbeamus. Et quoniam magna vis orationis est, eaque duplex: altera, contentionis; altera, sermonis: contentio, disceptationibus tribuatur iudiciorum, concionum, senatus: sermo in circulis, disputationibus, congressionibus familiarium versetur: ⁷¹ persequatur etiam

convivia. contentionis præcepta ⁷² rhetorum sunt; nulla sermonis: quamquam haud scio, an possint hæc quoque esse. sed discipulorum studiis inventum magistri: huic autem qui studeant, sunt nulli: rhetorum verba referta omnia: quamquam quæ verborum, sententiarumque præcepta sunt, eadem ad sermonem pertinebunt.

Sed cum orationis indicem, vocem habeamus; in voce ⁷³ autem duo sequamur, ut clara sit, ut suavis: utrumque omnino à natura petendum est: verum alterum exercitatio auget, alterum imitatio præsens loquentium, & leniter. ⁷³ Nihil aliud fuit in Catulis, ⁷⁴ ut eos exquisito iudicio putares uti litterarum: quamquam erant litterati: sed & alii. hi autem optime uti lingua Latina putabantur. Sonus erat dulcis: litteræ neque expressæ, neque oppressæ, ne aut obscurum esset, ⁷⁵ aut putidum. Sine contentione vox, nec languens, nec canora. Uterior oratio L. Crassi, nec minus facta: sed bene loquendi de Catulis opinio non minor. ⁷⁶ Sale verò, & facetiis Crassus, Catuli patris frater, vicit omnes, ut in ipso illo forensi genere dicendi contentiones aliorum sermone vinceret. in omnibus igitur his elaborandum est, si in omni re, quid deceat, exquirimus.

Sit igitur hic sermo, in quo Socratici maxime excellunt, ⁷⁴ lenis, minimeque pertinax: insit in eo lepos. Nec verò, tamquam in possessionem suam venerit, excludat alios: sed cum reliquis in rebus, cum ⁷⁷ in sermone communi, vicissitudinem non inquam putet. ac videat in primis, quibus de rebus loquatur: si seriis, severitatem adhibeat; si jocosis, leporem. in primisque provideat, ne sermo vitium aliquod indicet ⁷⁸ inesse in moribus: quod maxime tum solet venire, cum studiosè de absentibus detrahendi causa, aut per ridiculum, aut severe, maledicè, contumelioseque dicitur.

Habentur autem plerumque sermones aut de domesticis ⁷⁵ negotiis, aut de republica, aut de artium studiis, atque doctrina. Danda igitur opera est, ut etiam si aberrare ad alia cœperit, ad hæc revocetur oratio: ⁷⁹ sed, utrumque aderunt, neque enim omnes ⁸⁰ isdem de rebus, nec omni tempore, nec similiter delectamur. Animadvertendum est etiam, quatenus sermo delectationem habeat: & ut incipiendi ratio fuerit, ita ⁸¹ sit desinendi modus.

Sed quomodo in omni vita rectissimè præcipitur, ut pertur- ⁸² ba. ⁸³

65. *Tantam habet veteri disciplina verecundiam.*] Sic mss. sine præpositione a; quæ in postremis edd. nam avorum sæculo natæ, veteri discipline. Gulielm. videtur heic maluisse, tantam, quam tantam. Grut.

66. *In scenam.*] Vulgo scena. sed contra mss. veteresque edd. etiam Victoriana. Idem.

67. *Et histrionum nonnulli gestus inepti non vacant offensione.*] Wolfgang. Anemæcius qui anno 1510 xxxv. edidit hunc librum, collatum cum mss. Cænonii D. Ulrici, quod est Augulæ affirmat in mss. exstare hanc lectionem, eaque propter auli sumus illam invenire textui; præsertim cum nullo apice disereparet Palatinis ille noster primi alie edd. gestus ineptis non vacant. male. inepta enim multa vacant offensione. at heic plane aliquid requiritur quod accederet ad lasciviam & obscenitatem: quam inter. enire nosis ac necibus sustantium, præter D. Cyprianum libro de Spectaculis, etiam Sidonius eredit lib. 2 epist. 2. alique. Idem.

68. *Aut tarditatibus utamur in gressu mollioribus.*] Vocabulum postremum nullum habet sui vestigium in Palatin. primu. Idem.

69. *Anhelitus moventur.*] Palatin. prim. moventur. Idem.

70. *Ad decoris conservationem tenebimus.*] Editiones recentiores decori: sed littera altera vitium non solum in olim eius, verum & Palatin. item M. F. D. C. Et pagina sequenti nollet: *Modus autem est optimus, decus ipsum tenere, de quo ante diximus, significat nimirum hunc locum.* Gulielmii. Idem.

71. *Persequatur etiam convivia.*] Langius dedit sequatur: idque Gothofredus etiam notat ex V. C. Gronov.

72. *Rhetorum sunt, nulla sermonis.*] In possessionem suam rediit scripturam editionum antiquarum. recentior enim addiderat, *sunt multa, nulla*; quod neque in Palat. aut M. F. D. Gruter.

73. *Nihil aliud fuit in Catulis.*] Etiam heic revocari præferam edd. lectionem quam & expressit Victoriana. sequentes omiserunt illud aliud. quod tamen etiam in membranis Palatinis prim. nisi quod eadem quam ut & c. at illo aliud etiam desiniantur M. F. D. nam recentiores obtruserat nobis; *Quid fuit in Catulis & c.* Idem.

74. *Ut eos exquisito iudicio putares uti litterarum.*] Parrhasius libro de Quæstis per epistolam, verberat os impudentis typographi, quod hinc sustulisset vocem quasi minus necessariam, in quo sensus tamen verteretur, *uti beneficiis litterarum.* Sed verò neque vocabulum illud ejus reperi in Palatinis, aut ullà editione notæ melioris. quid quod neque id compareat in Moguntina, aut duabus Romanis. itaque miror, quibus in impressis locum suum habuerit. haud negem tamen heic optime convenire. Idem.

75. *Aut putidum.*] Ita quoque Victoriana, firmantque Palatin. M. F. D. item Lambiniani. editi alii, aut nimis putidum. Idem.

76. *Sale verò & facetiis & c.*] Rursus libuit adnoscere publicatis à Victoriana, quamvis Camerarius ab eo seorsum sentiat, interposito, *verò conditus & facetiis*, quod certe non comparet in Palat. aut Gulielmii M. F. D. aliorumque codicibus. Idem.

77. *In sermone communi, vicissitudinem non inquam putet.*] Non aulus sum recedere à M. F. D. præsertim cum ita quoque Palatin. & Augustanus collatus ab Anemæcio. editi olim, in sermone, communi consuetudine nonnunquam utendum putet. Idem.

78. *Inesse in moribus.*] Hoc modo quom adverterem edidisse Victoriana, Iuntan, Langium, facile potui negligere recentiores, qui præpositionem negligunt. Gronov.

79. *Sed utrumque aderunt res & c.*] Delectum ibat Gulielmii vocabulum *res*, auctoritate M. F. D. neque enim exstat in Palatin. verum eum pro ea pugnet Aldus nepos, malui id relinquere suo loco, quam cum ipso inire certamen; utique cum habeat omnis editio vetus. Grut. An igitur Tullianum est *adversus res*, pro, de his rebus loquimur? Nihil alienius. Sed auditors adesse passim dicit. Sequor ergo MSSos. Gronov.

80. *Isdem de rebus.*] Subintellige commemoratores; aut quid simile, non enim tollo contra codices de, quod Lambinus audeat. Gulielmii. Grut.

81. *Sit desinendi modus.*] Nihil variant nostri. Turnebiani tamen duo desinendi. consulatur libro XXI ix cap. 39. Idem.

bationes fugiamus, id est, motus animi nimios, rationi non obtemperantes: sic ejusmodi motibus sermo debet vacare, ne aut ira existat, aut cupiditas aliqua, aut pigritia, aut ignavia, aut tale aliquid appareat. maximeque curandum est, ut eos, quibus-cum sermonem conferimus, & vereri, & diligere videamur. Objurgationes etiam nonnumquam incidunt necessarias, in quibus utendum est fortasse & vocis contentione majore, & verborum gravitate aciore. ⁸² id agendum etiam, ut ne ea facere videamur irati: sed, ut ad urendum, & ⁸³ secandum; sic & ad hoc genus castigandi, raro, inviti que venimus. nec umquam, nisi necessariorum, si nulla reperietur alia medicina. sed tamen ira procul abfit, cum qua nihil recte fieri, nihil considerate potest.

⁸⁷ ⁸⁴ Magna autem parte elementis castigatione licet uti, gravitate tamen adjuncta, ⁸⁵ ut & severitas adhibeatur, & contumelia repellatur. atque etiam illud ipsum, quod acerbitas habet objurgatio, significandum est, ipsius causa, qui objurgetur, susceptum esse. Rectum est autem, etiam in illis contentionibus, quæ cum inimicissimis fiunt, etiam si nobis indigna audiamus, tamen gravitatem retinere, iracundiam repellere, quæ enim cum aliqua perturbatione fiunt, ⁸⁶ nec constanter fieri possunt, nec ab iis, qui adiunt, probari. Deforme etiam est, de se ipso prædicare, falsa præsertim, & cum irrisione audientium, imitari militem gloriosum.

⁸⁹ ⁸⁷ Et quoniam omnia persequimur, volumus quidem ⁸⁸ certè, dicendum est etiam, qualem hominis honorati, & principis domum placeat esse, ⁸⁸ cujus finis est usus: ad quem accommodanda est ædificandi descriptio: & tamen adhibenda dignitatis, commoditatisque diligentia. Cn. Octavio, qui primus ex illa familia consul factus est, honoris fuisse acceptum, quod præclaram ædificasset ⁸⁹ in Palatio, & plenam dignitatis domum: quæ cum vulgò viseretur, suffragata domino, novo homini, ad consulum putabatur. hanc Scævus demolitus, accessionem adjunxit ædibus. Itaque ille in suam domum ⁹⁰ consulatum primus attulit: hic summi, & clarif-

simi viri filius, in domum multiplicatam, non repulsam solum retulit, sed ignominiam, etiam calamitatem.

Ornanda est enim dignitas domo, ⁹¹ non ex domo tota ⁹¹ querenda: nec domo dominus, sed domino domus honestanda est. & ut in ceteris ⁹² habenda ratio non sua solum, sed etiam aliorum: sic in domo clari hominis, in quam & hospites multi recipiendi, & admittenda hominum ⁹³ ejusque modi multitudo, adhibenda est cura laxitatis. aliter ampla domus dedecori domino sæpe fit, si est in ea solitudo. & maxime, si aliquando alio domino solita est frequentari. odiosum est enim, cum à prætereuntibus dicitur:

94 O domus antiqua, heu, quam dispari dominare domino!

quod quidem his temporibus in multis licet dicere.

⁹⁵ Cavendum autem est, præsertim si ipse ædifices, ne ex ⁹⁴ tra modum sumptu, & magnificentia prodeas: quo in genere multum mali etiam in exemplo est. studiosè enim plerique, præsertim ⁹⁶ in hanc partem, ⁹⁷ facta principum imitantur: ut L. Luculli, summi viri, virtutem, quis? at quam multi villarum magnificentiam imitati sunt? quarum quidem certè est adhibendus modus, ad mediocritatemque revocandus.

Eademque mediocritas, ⁹⁸ ad omnem usum, cultumque vitæ transferenda est. Sed hæc hæcenus. In omni autem actione suscipienda, tria sunt tenenda: primum, ut appetitus rationi pareat; quo nihil est ad officia conservanda accommodatius: deinde, ut animadvertatur, quanta illa res sit, quam efficere velimus; ut neve major, neve minor cura, & opera suscipiatur, quam causa postulet: ⁹⁹ tertium est, ut caveamus, ut ea, quæ pertinent ad liberalitatem, specie & dignitate moderata sint. Modus autem est optimus, decus ipsum tenere, de quo antè diximus, nec progredi longius. ¹⁰⁰ Horum tamen tertium præstantissimum est, appetitum obtemperare rationi.

Deinceps de ordine rerum, & temporum opportunitate ¹⁰⁰ dicent-

^{82.} *Id agendum etiam, ut ne ea facere videamur irati.*] Requirit sententia, tantum aut tamen, non etiam. annotatque Janus Gulielmius alicubi scriptum; *fatendumque* si sic, nihil certius, quam etiam mutandum in aliam quamcunque particulam. *Grut.*

^{83.} *Secundum sic & ad hoc.*] Revocevi scripturam primanum editio, certè Palatinorum. Camerarius enim duabus vocibus amplius, *secundum medicum veniunt, sic.* posteriores unâ tantum, *secundum medicum, sic nos ad hoc gen. cast. raro inviti que veniamus,* sed præter omnes *msf. Idem.*

^{84.} *Magna autem parte.*] Recentiores editi, *ex parte,* contra *msf. & edd. exoletas. Idem.*

^{85.} *Ut & severitas.*] Haud secus Victorii editio, neque aliter Palatin. aut V. non editis aliis abest & Idem.

^{86.} *Nec constanter fieri possunt, nec ab iis qui adfunt probari.*] Expressit Palatinum prim. cui sere accedit editio omnium prima. editi enim postea, *ea nec const. f. p. nec iis qui adfunt approbari. Idem.*

^{87.} *Et quoniam omnia persequimur (volumus quidem certè) dicendum &c.*] Iterum sigillatim typographus nescio quis Parrhasio, tanquam hunc locum corruperit, cum vera esset lectio: *Et quoniam omnia persequi volumus quidem certè, dicendum &c.*] at eam scripturam non invenio in Palatin. non in olim cufis, non in celebribus edd. sed planè priorem. neque ferri potest altera ejus. *Idem.*

^{88.} *Cujus finis est usus.*] Sic & Palatin. Gulielmius malcat, & *msf.*, quod & in M. F. D. item avorum xvo cufis; ut dicat eundem finem ædificandi domus esse & usum. qui sensus etiam resultat ex altera scriptura. *Idem.*

^{89.} *In Palatio.*] Sic Danielis *msf.* suffragaturque editio Romana omnium princeps. vulgata *Palatio.* minus belle. in altero subauditur *monte.* ita sæpe legimus in *Aventino, in Æsculino.* Gulielmius. *Gruter.* Potuit sic ille arbitrari, non statim debuit hie illud arripere & ipsi inserere contextui. *Gronov.*

^{90.} *Consulatum primus attulit.*] Nupere vulgati *intulit,* minus rectè. respondit enim *attulit* illi *retulit,* quod mox sequitur. neque enim id otiosum est, ut quidam autumant; habentque utriusque & vet. edd. & libricallano exarati. *Gruter.*

^{91.} *Non ex domo tota querenda.*] Ita Gulielmiani. nam typis quondam publicati, non tota *ex domo querenda.* recentius impressi *domo digni ut tota &c.* superflue. *Idem.*

^{92.} *Habenda ratio non sua solum.*] Vulgatus *sui,* contra con-

sensum veterum membranarum. Gulielmius. *Idem.*

^{93.} *Cujusque generis.*] Inveni & istud in omnibus editionibus jam antiquatis, & tamen Palatinum noster expressit *cujusque modi. Gruter.* Cur igitur hunc non habet pro cynosura, ut in præfatione spondet. Et utique præter et ante alios hanc loquutionem firmaverat jam quoque Jos. Gruterus ad Dicty lib. 11 belli Trojani. *Gron.*

^{94.} *O domus antiqua heu, quam dispari dominare domino.*] Retinui quod inveni in plerisque cufis avorum sæculo: tanto quidem magis quod calculum eis adderet *msf.* Gulielmii aliorumque. haud reprehendendum tamen quæ dicitur Turnebus libro xxxix capit. 39. Adversariorum: imò nec abhorreo à transpositu verborum qui placuit Gulielmo. Sirleto. nam Latomi conjectura à Nannio producta libro 1x Miscellan. nimium abit à litteris. *Gruter.*

^{95.} *Cavendum autem est.*] In sedem pristinam intuli vocem *autem,* quæ & in cd. Romana prima, vulgatissimè à Victorio, neque recedunt Gulielm. aut Pallat. sequentes invexerant, *cavendum est etiam. Idem.*

^{96.} *In hanc partem.*] Restitui quod publicarat olim Victorius, quoniam ei faverent Pallat. & Gulielmiani. *seqq. in hac parte. Idem.*

^{97.} *Facta principum imitatur.*] Mauritianus meus *principium.* ne, ut fecus editio Romana prima. Gulielmius. *Idem.*

^{98.} *Ad omnem usum cultumque vite transferenda.*] Ita scripsi ex meis libris. nam ab habitandi mediocritate admonitus, iterum inculcat, in omni vite usu ac cultu tenendum id quod est mediocritas; fugiendum id quod aut nimium aut parum. Alia sententia vulgo edunt, *ad communem usum cultumque vite referenda.* ut dicat, jam mediocritatem referendam ad ejusque usum & cultum vite. rectè id quidem: sed contra omnes libros. sic Gulielmii; cujus castigationem præter editio Victorii. *Idem.*

^{99.} *Tertium est ut caveamus, ut ea que pertinent ad liberalem speciem & dignitatem moderata sint.*] Par illud verborum ut *caveamus,* suspicor ab liberariorum adjecta manu. si non; inclinat animus adlectionem prim. Palatini, *ut ea que pertinent ad liberalitatem specie & dignitate moderata sint:* quomodo cum & legatur in membranis D. Ulrici Augustanis, nihil certius est quam sic deinceps publicandum. *Grut.* Et obsecutus sum bene monenti. *Gronov.*

^{100.} *Horum tamen trium præstantissimum est.*] Mauricius præsentissimum, & id verbi interpretatur eleganter eruditissimus Victorius. *Grut.*

dicendum est. ¹ Hac autem scientia continetur ea, quam Graeci *δυσκλιν* nominant, non hanc, quam interpretatur modestiam; quo in verbo modus inest: ² sed illa est *δυσκλιν*, in qua intelligitur ordinis conservatio. Itaque, ut eandem nos modestiam appellemus, sic definitur à Stoicis, ut modestia, sit scientia earum rerum, quae agentur, aut dicentur, loco suo collocandarum. itaque videtur eadem vis ordinis, & collocationis fore. Nam & ordinem sic definiunt, compositionem rerum aptis, & accommodatis locis. locum autem actionis, opportunitatem temporis esse dicunt. tempus autem actionis opportunum, Graecè *δυσκλιν*, Latine appellatur occasio. sic fit, ut modestia haec, quam ita interpretatur, ut dixi, scientia sit opportunitatis idoneorum ad agendum temporum.

³ Sed potest esse eadem prudentiae definitio, de qua principio diximus. hoc autem loco de moderatione, & temperantia, & earum similibus virtutibus quaerimus. Itaque, quae erant prudentiae propria, suo loco dicta sunt. quae autem harum virtutum, & de quibus jamdiu loquimur, quae pertinent ad verecundiam, & ad eorum approbationem, quibus cum vivimus, nunc dicenda sunt.

⁴ Talis est igitur ordo actionum adhibendus, ut, quemadmodum in oratione constant, sic in vita omnia sint apta inter se, & convenientia. Turpe est enim, valdeque vitiosum, in re severa convivi delicias, aut delicatum aliquem inferre fermonem. Bene Pericles, cum haberet collegam in praetura Sophoclem poetam, hique de communi officio convenissent, & casu formosus puer praeiret, dixissetque Sophocles, O puerum pulcrum, Pericle! At enim praetorem, Sophocle, decet non solum manus, sed etiam oculos ab illis habere. Atque hoc idem Sophocles si in athletarum probatione dixisset, iusta reprehensione caruisset. tanta vis est & loci, & temporis. Ut si quis, cum causam sit acturus, in itinere, aut in ambulatione secum ipse meditetur, aut si quid aliud attentius cogitet, non reprehendatur: at hoc idem si in convivio faciat, inhumanus videatur, ⁶ inscientia temporis.

⁵ Sed ea, quae multum ab humanitate discrepant, ut, si quis in foro canter, aut si qua est alia magna perveritas, facile apparent, nec magnopere admonitionem, & praecipua desiderant. quae autem parva videntur esse delicta, neque à multis intelligi possunt, ab iis esse diligentius declinandum: ⁷ ut in seditibus, aut in tibiis, quamvis paululum discrepent, tamen id

à sciente animadverti solet: sic videndum est in vita, ne forte quid discrepet; vel multo etiam magis, quo maior, & melior actionum, quam sonorum concentus est.

Itaque, ut in seditibus musicorum aures vel minima sentiunt: ⁸ sic nos, ⁹ si acres, ac diligentes esse volumus, animadvertit resque vitiorum, magna saepe intelligimus ex parvis. Ex oculorum obtutu, ⁹ ex superciliorum aut remissione, aut contractione, ex maestitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex recitencia, ex contentione vocis, ex submissione, ex ceteris similibus, facile judicabimus, quid eorum apte fiat, quid ab officio, naturaeque discrepet. Quo in genere non est incommodum, quale quodque eorum sit, ex aliis judicare: ¹⁰ ut, si quid dedecet in aliis, vitemus & ipsi. sit enim nescio quo modo, ut magis in aliis cernamus, quam in nobismetipsis, si ¹¹ quid delinquitur. itaque facillime ¹² corriguntur in discendo, quorum vitia imitantur, emendandi causa, magistri.

Nec verò alienum est, ¹³ ad ea eligenda, quae dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, vel etiam usi peritos, & quid his ¹⁴ de quoque officii genere placeat, exquirere. Major enim pars eò ferè deferri solet, quò à natura ipsa deducitur. in quibus videndum est, non modò quid quisque loquatur. sed etiam, ¹⁵ quid quisque sentiat, atque etiam, qua de causa quisque sentiat. Ut enim pictores, & ii, qui signa fabricantur, ¹⁶ & verò etiam poetae, suum quisque opus à vulgo considerari vult; ut, si quid reprehensum sit à pluribus, id corrigatur: hique & secum, & cum aliis, quid in eo peccatum sit, exquirunt: sic aliorum iudicio permulta nobis à facienda, & non facienda, & mutanda, & corrigenda sunt.

Quae verò more aguntur, institutisque civilibus, de iis nihil est praecipuum. Illa enim ipsa praecipua sunt: nec quemquam hoc errore duci oportet, ut, si quid Socrates, aut Aristippus contra morem, consuetudinemque civilem fecerint, locutive sint, idem sibi arbitretur licere. Magnis illi, & divinis bonis hanc licentiam assequantur. Cynicorum verò ratio, ¹⁷ tota est ejicienda. est enim inimica verecundiae, sine qua nihil rectum esse potest, nihil honestum.

Eos autem, quorum vita perfecta in rebus honestis, atque magnis est, bene de republica sentientes, ac ¹⁸ bene meritos, aut merentes, sicut aliquo honore, aut imperio affectos, observare & colere debemus: tribuere etiam multum fenechuti: cedere iis, qui magistratum habebunt: habere delectum

1. Hac autem scientia continetur ea quam Graeci.] Reposui in veterem sedem scripturam editionum veterum, quam & expressit Victorius, extatque in Palatin. & F. D. nam nuper natae, hac autem scientia continetur ea quam Graeci. Gruter.

2. Sed illa est iustitia.] Lege, Sed & illa est iust. J. Fr. Gronovius.

3. Sed potest esse eadem.] M. P. voce transposita, eadem esse; Palatinus verò pr. amplius: sed potest haec eadem esse; quod perplect. Gruter.

4. De quibus jam diu loquimur.] Sic M. F. D. item Palatin. neque aliter aut editio Romana prima, aut vulgatae auctore Victorio, sequiores, jamdiu. Idem.

5. Convivio dignum, aut delicatum Graeci.] M. F. D. convivio digna. Palat. prim. conviviis dicta. quae lectio sanè millecuplò Cicerone dignior quam altera; meo quidem iudicio: dijudicent tamen prudentiores. Idem.

6. Inscentia temporis.] Sic quum praecessissent Stephanus apud Victorium, Iuntas, Langius, & ex hoc etiam Plantinus, non debui non sequi, ut tunc in aliis locis factum monuitque ab viris doctissimis. Gronov.

7. Ut in seditibus aut in tibiis.] Palatinus primus, ut in seditibus tibiis. omittit ceteris. Gruter.

8. Si acres ac diligentes iudices esse volumus animadvertitoresque vitiorum.] Editio Romana prima, diligentes esse volumus animadvertores; neque aliter Palatin. secund. M. F. D. quod ad vocem iudices attinet; sed solus F. abiecit explicitam. Gruter. Itaque accommodavi omnia ad MSSos, quum sint illa egregia. Utique cap. 29 dicit excitate animadvertorem diligentiamque. Gronov.

9. Ex superciliorum aut remissione, aut contractione.] Haud aliter mihi nostris & Gullielmii, & ultima vetustatis editiones. Parrhasius tamen in Quaestis per epistolam invehitur in nescio quem impressorem, tanquam huic locum mutavit: legendum enim: ex eleva-

tione superciliorum, aut remissione, aut contractione. Bone Deus, quos ille habuit libros! Gruter.

10. Ut si quid dedecet in aliis, vitemus & ipsi.] Prima editio in illos, quomodo & Maurit. expressitque Victorius. alia, in illis. prim. Palatinus, ut si quid dedecet alios vitemus ipsi. pro in illis pugnat Parrhasius, in Quaestis per epistolam. Idem.

11. Quid delinquitur.] Romana prima, delinquitur. Palatin. prim. delinquimus. quod & genuinum putarim. Idem.

12. Corriguntur in discendo, quorum vitia.] Sequiores edd. corrig. illi in disc. prima verò omnium item Romana secunda exhibent nobis, in discernendo vitia quorum: adeo ut incipiam suspicari, illud, in discendo, inculcatum ab interprete. Idem.

13. Ad ea eligenda.] Palatinus primus dirigenda. Idem.

14. De quoque.] Ita quoque publicati à Victorio. nam alii de uno quoque. quod in nullo mss. Gullielmii. Idem.

15. Quis quisque sentiat, atque etiam qua de causa quisque sentiat.] Parrhasius invehitur, Quasitis suis per epistolam, in typographum Mediolanensem, tanquam de suo adiecit Ciceroni, atque etiam qua de causa quisque sentiat. at illa tamen omnia reperuntur in editionibus antiquioribus, nostrisque: adeo mss. locumque suum bene teneant. Idem.

16. Et verò etiam poetae.] Videtur istud complacitum Gullielmo, suadente ejus Mauritiano. Aldus tamen Mantuius prodidit, restare in plerisque mss. & veri etiam poetae, neque secus Palatin. prim. alique. Idem.

17. Tota est ejicienda.] Forfan, rejicienda, inquit Gullielmus. Idem.

18. Bene meritos aut merentes, aliquo honore.] Est à mss. nostris, nisi quod Palatinus primus praeterea, sicut aliquo Graeci. ut forte restituendum sit auctori illud vocabulum: velicque non secus honorandos esse Philosophos aliosque privatos bene merentes et republica, atque eos qui constituti sunt in honore vel imperio. Et vel

lectum civis, & peregrini: ¹⁹ in ipsoque peregrino, privatimne, an publicè venerit. ad summam, ne agam de singulis, communem totius generis hominum conciliationem, & confociationem colere, tueri, servare debemus.

⁴² Jam de artificibus, & quæstibus, qui liberales habendi, qui sordidi sint, hæc ferè accepimus. Primum improbantur ii quæstus, qui in odia hominum incurunt: ²⁰ ut portitorum, ut feneratorum. Illiberales autem, & sordidi ²¹ quæstus mercenariorum, omniumque, quorum operæ, non quorum artes emuntur. est enim illis ipsa merces auctoramentum servitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur à mercatoribus, quod statim vendant. ²² nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. ²³ nec verò quidquam est turpius vanitate. opificesque omnes in sordida arte versantur. ²⁴ nec enim quidquam ingenium potest habere officina. ²⁵ minimeque artes hæc probandæ, quæ ministræ sunt voluptatum, *cetarii, lanii, coqui, factores, piscatores*, ut ait Terentius. ²⁶ adde huc, si placet, unguentarios, saltatores, ²⁷ totumque ludum talarium.

³¹ Quibus autem artibus aut prudentia major inest, aut non mediocri utilitas quaeritur, ut medicina, ut architectura, ut doctrina rerum honestarum, hæc sunt iis, quorum ordini conveniunt, honestæ. Mercatura autem, si tenuis est, sordida putanda est: si magna, & copiosa, multa undique apportans, multisque sine vanitate impartiens, non est admodum vituperanda. atque etiam, si satiata quaestu, vel contenta potius, ut sæpe ex alto in portum, ex ipso portu se in agros, possessioneque contulerit, videtur jure optimo posse laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine, nihil libero dignius. de qua, quoniam in Catone majore satis multa diximus, ²⁸ illinc assumas, quæ ad hunc locum pertinebunt.

⁴³ Sed ab iis partibus, quæ sunt honestatis, quemadmodum officia ducerentur, satis expositum videtur. Eorum autem ipsorum, quæ honesta sunt, potest incidere sæpe contentio, & comparatio; de duobus honestis utrum honestius: qui locus à Panætio est prætermisus. Nam cum omnis honestas manet

à partibus quattuor, quarum una sit cognitionis: altera, communitatis: tertia, imaginimitatis: quarta, moderationis: hæc in deligendo officio sæpe inter se comparantur, necesse est.

Placet igitur, apriora esse naturæ ea officia, quæ ex communitate, quam ea, quæ ex cognitione ducuntur: idque hoc argumento confirmari potest, quod, si contingerit ea vita sapienti, ²⁹ ut in omnium rerum affluentibus copiis, quamvis omnia, quæ cognitione digna sunt, summo otio sciam ipse consideret, & contempleretur: tamen, si solitudo tanta sit, ut hominem videre non possit, ³⁰ excedat è vita. Princepsque omnium virtutum est illa sapientia, quam *σφίαν* vocant: ³¹ prudentiam enim, quam Græci *σοφίαν* dicunt, aliam quandam intelligimus: que est rerum expectandarum, fugiendarumque scientia. illa autem sapientia, quam principem dixi, rerum est divinarum, atque humanarum scientia: in qua continetur deorum, & hominum communitas, & societas inter ipsos. ea si maxima est, ut est certè; necesse est, quod à communitate ducatur officium, id esse maximum. Erenim cognitio, contemplatioque naturæ, manca quodam modo, atque inchoata sit, si nulla actio rerum consequatur. ea autem actio in hominum commodis tuendis maximè cernitur.

Pertinet igitur ad societatem generis humani, ergo hæc cognitioni anteponenda est: atque id optimus quisque re ipsa ostendit, & judicat. Quis enim est ³² tam cupidus in perspicenda, cognoscendaque rerum natura, ut, si ei tractanti, contemplanti que res cognitione dignissimas, ³³ subito sit allatum periculum, discrimenque patriæ, cui subvenire, optularique possit: non illa omnia relinquat, atque abiciat, etiam si dinumerare se stellas, aut metiri mundi magnitudinem posse arbitretur? atque hoc idem in parentis, in amici re, aut periculo fecerit.

Quibus rebus intelligitur, studiis, officiisque scientiæ, præponenda esse officia justitiæ, quæ pertinent ³⁴ ad hominum utilitatem: qua nihil homini esse debet antiquius. Atque illi, ⁴⁴ quorum studia, vitæque omnis in rerum cognitione versata est, tamen ab augendis hominum utilitatibus & commodis non recesserunt. nam & erudiverunt multos, quo meliores cives, ³⁵ utilioresque rebus suis publicis essent: ut Thebanum

Epa-

hujus dictionis protractæ causa, non nihil mihi debet spero studiosus Ciceronis. antea enim, sententia erat & intricata. nam non loqui heic Tullium de constitutis in aliquo magistratu, evincunt illa sequenti; *cedere eis qui magistratum habebunt*. Et quid est incivilius quam censere, minime observandos esse eos, quos quorum vita perspicua in rebus honestis atque magnis est, deque republ. bene sentientes, imò adeo merentes, si prius ac vixerint, si non simul fuerint in aliquo honore aut imperio? *Grut.*

^{19.} *In ipsoque peregrino.*] Sic quoque Laubinus, firmatque M. F. D. item Palatin. editioque Romanæ prima, & Victorina. alii, *in ipso quoque peregr.* Idem.

^{20.} *Ut portitorum, ut feneratorum.*] Est ab editione principis, item Romana secunda. nam prima, *ut portitorum, feneratorum*. seqq. *ut portitorum & feneratorum*. & verò nostram scripturam, reperit etiam in omnibus suis Gulielmii, probabatque unicè. sic Paulo post, *ut medicina, ut architectura*. Idem.

^{21.} *Quæstus mercenariorum omnium, quorum operæ.*] Palatin. prim. nullam habet dictionis omnium litteram. & poterat profectò abesse. *Grut.* Facile potuit absorberi ab præcedente *orum*. Itaque jam non mirum, si nulla ab Grutero deducta ratio copulativæ, quam voci omnium annexam habent Stephanus apud Victorium, Iuntas, Langius. Certe hi sunt optimi, & fidei præstantes. Unde apposui. *Grut.*

^{22.} *Nihil enim proficiunt.*] Palatin. item M. D. *proficiant*. Gruterus.

^{23.} *Nec verò quicquam est turpius vanitate. opificesque omnes in sordida arte versantur.*] Sic Palatin. secund. & Gulielmiani, nisi quod F. omnes qui in. Verum enimverò membrana Palatinæ, nisi quod *vanitate opificum, qui omnes in sordida &c.* quam lectiorem sanè habuerim ferè meliorem hæcenus vulgata. Idem.

^{24.} *Nec enim quicquam.*] Revocavi in locum suum mss. plurimum scripturam, quæ & in Romana prima & Victorina. alia, *nec verò quicquam*. Idem.

^{25.} *Minimequè artes hæc probandæ.*] Vocula *hæc* non aspicitur in edd. omnium primis. Palatin. præterea habent, *probantur*. Idem.

^{26.} *Adde huc, si placet &c.*] Victorii editionem sequor, cui ac-

cedunt M. F. D. item Palatin. alluditque Romana prima, in qua *hic*. ceteræ edd. *adde hic*. Idem.

^{27.} *Totumque ludum talarium.*] Palatin. prim. *totum ludum tabularium*. Mauriti. *tabularium*. consulari Parrhasius in Quæstis. defendit enim egregie vulgatam contra eum qui ediderat *talarem*. Idem.

^{28.} *Illinc assumas.*] Gulielmii fidem secutus Mauriti. reponerat *illa*. sicque Palat. prim. Idem.

^{29.} *Ut in omnium rerum affluentibus copiis, quamvis.*] Secutus sum quò vocabar à Palatin. à M. D. ceterique vocem *dixerat*. que ferè in hæcenus vulgatis. & eam quidem antea quoque respicit Victorius, sed adsumpsit illic Camerarius. Idem.

^{30.} *Excedat è vita.*] Plantinus nescio unde edidit *excidat*: id quod vehementer placebat patri; ut, *e vita*, notet, e consortio & societate hominum, ut quasi vivus pro mortuo debeat haberi. *Vita* enim, ponitur pro hominibus. Plinius lib. 2. cap. 53 *Varia in hoc vita sententia*. Et 15, 18. *Mutatam esse vitam*. Et 28, 4. *Sed & alios efficacia ejus usus recognoscant vita*. Ut sic ab eo fiat, quod scribit Seneca consol. ad Marciam 3. *Eximis te numero vivorum*. *Grutovius*.

^{31.} *Prudentiam enim, quam Græci σοφίαν dicunt.*] Vox postrema non est in Palatin. pr. neque agnoscit Moguntina editio, aut Romana secunda. *Gruter.*

^{32.} *Tam cupidus in perspicenda &c.*] Ingerunt alii fortè legendum, *tam cupidus perspicende cognoscendaque rerum natura &c.* ex supervacuo. auferendi enim casus postus pro gignendi, ut sæpe alias. *ita dives ab auro &c.* Gulielmii. Idem.

^{33.} *Subitum sit allatum periculum.*] Nihil pejor, si non melius, Palat. pr. *oblatum*. eique alludit ed. Romana priata, in qua, *ablatum*. Idem.

^{34.} *Ad hominum utilitatem.*] Non de nihilo est, quod Palatinus pr. ostendit *ad hominum caritatem*. Idem.

^{35.} *Utilioresque rebus suis publicis essent.*] Videtur Gulielmii inclinasse in Lambinianum illud, & *suis & publicis*, quod & in Aldi nepotis editione. non ausus fui admittere, quod sic nulla editio antiqua, nullus liber auctoritatis robustæ. & verò, si inspiciamus peni-

Epaminondam Lyſis Pythagoreus, ³⁶ Syracuſium Dionem Plato, multique multos: noſque ipſi, quidquid ad rempublicam attulimus, (ſi modò aliquid attulimus) à doctōribus, atque à doctōrina inſtructi ad eam, & ornatu acceſſimus.

³⁵⁶ Neque ſolùm vivi, atque præſentes ſtudioſos diſcendi erudiunt, atque docent: ſed hoc idem etiã poſt mortem inſtituunt litterarum aſſequuntur. nec enim locus ullus prætermiſſus eſt ab iis, qui ad leges, qui ad mores, qui ad diſciplinam reipublice pertineret: ut otium ſuum ad noſtrum negotium contuliſſe videantur. ita illi ipſi doctōrinæ ſtudiis, & ſapientiæ dediti, ad hominum utilitatem ſuam intelligentiam, prudentiamque poſſimum conferunt. ³⁷ Ob eamque cauſam eloqui copioſè, modò prudenter, melius eſt, quàm vel acutiſſimè ſine eloquentia cogitare: quòd cogitatio in ſe ipſa vertitur, eloquentia complectitur eos, quibuſcum communitate juncti ſunt.

³⁵⁷ Atque ³⁸ ut apum examina non fingendorum favorum cauſa congregantur, ſed; cùm congregabilia natura ſint, fingunt favos: ſic homines, ac multo etiã magis, natura congregati, ³⁹ adhibent agendi, cogitandique ſollertiam. Itaque niſi ea virtus, quæ conſtat ex hominibus tuendis, id eſt, ex ſocietate generis humani, attingat cognitionem rerum, ſolvaga cognitio, & jejuna videatur. itemque magnitudo animi, ⁴⁰ remota communitate, conjunctioneque humana, feritas ſit quædam, & immanitas. Ita ſit, ut vincat cognitionis ſtudium ſociatio hominum, atque communitas.

³⁵⁸ Nec verum eſt, quod dicitur à quibuſdam, propter neceſſitatem vitæ, quòd ea, quæ natura deſideraret, conſequi ſine aliis, atque efficere non poſſemus, ⁴¹ idcirco iſtam eſſe cum hominibus communitatem, & ſocietatem: quòd ſi omnia nobis, quæ ad victum cultumque pertinent, quaſi virgula divina, ut ajunt, ſuppeditarentur: tum optimo quiſque ingenio, negotiis omnibus omiſſis, totum ſe ⁴² in cognitione, &

ſcientia collocaret. Non eſt ita. nam & ſolitudinem fugeret, & ſocium ſtudiū quæreret: tum docere, tum diſcere veller, tum audire, tum dicere. Ergo omne officium, quod ad conjunctionem hominum, & ad ſocietatem tuendam valet, ⁴³ anteponendum eſt illi officio, quod cognitione, & ſcientia continetur.

Illud forſitan quærendum ſit, num hæc communitas, quæ ⁴⁵ maximè eſt apta naturæ, ſit etiã moderationi, modeſtiæque ſemper anteponenda. Non placet. ſunt enim ⁴⁴ quædam ita foeda, partim ita flagitioſa, ut ea, in conſervandâ quidem patriæ cauſa, ſapiens facturus ſit. ea Poſidonius collegit per multa, ſed ita tætra quædam, ita obſcœna, ut dictu quoque videantur turpia. Hæc igitur ⁴⁵ non ſuſcipiet reipublicæ cauſa; ⁴⁶ ne res quidem publica pro ſe ſuſcipi volet. ⁴⁷ Sed hoc commodius ſe res habet, quòd non poteſt accidere tempus, ut interſit reipublicæ, quidquam illorum facere ſapientem.

Quare hoc quidem effectum ſit, in officiis deligendis id genus officiorum excellere, quod teneatur hominum ſocietate. etenim cognitionem, prudentiamque ſequitur conſiderata actio. ita ſit, ut agere conſideratè pluris ſit, quàm cogitare prudenter. Atque hæc quidem hætenus. patefactus eſt enim locus ipſe, ut non ſit difficile in exquirendo officio, quod cuique ſit præponendum, videre. In ipſa autem communitate ſunt gradus officiorum: ex quibus, quid cuique præſtet, intelligi poſſit: ut prima diis immortalibus; ſecunda, patriæ; tertia, parentibus, deinceps gradatim reliquis debeantur.

Quibus ex rebus breviter diſputatis intelligi poteſt, non ſolùm id homines ſolere dubitare, honeſtumne, & an turpe ſit: ſed etiã, duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius. Hic locus à Panatio eſt, ut ſuprà dixi, prætermiſſus. Sed jam ad reliqua pergamus.

penitus mentem auctoris, talis interpolatio ad mentem ejus non facit. Gruter. Livius in præſatione: *Inde tibi tuæque reipublica quod imitere, capias.* Sic & reſpublica dicitur alicujus, vel aliquorum; & ideo nihil contra MSSos novandum. Gronov.

^{35.} *Syracuſium Dionem Plato.* Palatin. prim. particula auctoris, & Plato. Gruter.

^{37.} *Ob eamque cauſam eloqui copioſè, modo prudenter.*] Eſt ab F. & D. neque aliter Palatinus pr. niſi quod is inſuper, *modò & prudenter.* non malè. vulgatioreſ, *ob eam etiã cauſam.* Victoriuſ, *ob eamque etiã cauſam.* Idem.

^{38.} *Ut apum examina.*] Palat. pr. ut & M. F. *apium;* imò ſic & editio prima Romana. Gruter. Sed præterea in paternis membranis video *fingendorum favorum,* ſine voce *cauſa:* quod quidem maxime mirum, ſi ab iis ſolis abſuerit. Gronov.

^{39.} *Adhibent agendi cogitandique ſollertiam.*] Haud aliter Palatin. noſter pr. nam M. F. D. ut & antiquitus impreſſi, *congregandique:* minus rectè. Grut.

^{40.} *Remota communitate.*] Non auſus ſum excludere lectionem exemplaris Palatini primi, ſuſtentatam auctoritate editionum primariarum, ac plerorumque manuſcriptorum; etiã eorum quibus uſus Gulielmus, quamvis ipſe ab ea voce alienior. de ea ego latius in ſuſpicionibus meis. Idem.

^{41.} *Idcirco iſtam eſſe cum hominibus.*] Palatinus prim. diſertè, *ideo inſitam eſſe.* quod neſcio cuiam debeat diſplicere, quamvis & vulgatæ ſcripturæ ſua quoque ſit reuſtas. & verò *inſitam* ante

octuaginta annos oggeſſit quoque nobis è codicè Auguſtano Wolfgangus Anemæcius. itaque ſic legatur. Idem.

^{42.} *In cognitione & ſcientia.*] Laudat hæc Tullii Parrhaſius in Quæſtis per epistolam; ſed ita, tanquam eſſet genuinum, *in cognitione ſcientia,* quomodo nulli libri vel impreſſi vel ſcripti, quod ſciam. Idem.

^{43.} *Anteponendum eſt illi officio.*] Gulielmus expunxit vecem officio. an ex libris neſcio. non admodum heic deſiderari, palam eſt. Idem.

^{44.} *Quædam partim ita ſæda partim ita flagitioſa.*] Palat. non iterat voelam *partim.* Editio princeps Moguntina, & Romana ſecunda ſervat; *quædam ita ſæda, partim ita flagitioſa.* ſuper qua ſcriptura, adeantur commentaria Aldi nepotis. vulgatioreſ, *quædam partim ita ſæda, quædam partim ita ſag.* Idem.

^{45.} *Non ſuſcipiet quiſquam reipubl. cauſa.*] Diſtictio quiſquam non eſt in Palatin. aut M. F. D. ejus loco habet editus à Victorio *quis.* Idem.

^{46.} *Nec reſpublica quidem pro ſe.*] M. F. *ne reſpubl.* at Pal. pr. *nec res quidem publica,* quod auribus gratius, invenitque in uno ſuorum Aldus junior. Idem.

^{47.} *Sed & hæc commodius ſe res habet.*] Ita Victorii editio, ac quatuor mſſ. Aldi. Palatin. enim pr. *ſed hoc commodius ſe res habet,* ut ſuſpicer ab interpolatore illa, *ſe res habet.* ac fuiſſe initio, *ſed & hoc commodius, quod.* Idem.

M. TULLII CICERONIS
DE
OFFICIIS,
AD
MARCUM FILIUM,
LIBER SECUNDUS.



QUEMADMODUM officia ducerentur ab honestate, Marce fili, atque ab omni genere virtutis, satis explicatum arbitror libro superiore. Sequitur, ut hæc officiorum genera persequar, quæ pertinent ad vitæ cultum, & ad earum rerum, quibus utuntur homines, facultatem, ad opes, ad copias. in quo tum quæri dixi, quid utile, quid inutile: tum ex utilibus quid utilius, aut quid maximè utile. de quibus dicere aggrediar, si pauca prius de infuturo, ac de iudicio meo dixerò.

Quamquam enim libri nostri complures non modò ad legendi, sed etiam ad scribendi studium excitaverunt: tamen interdum vereor, ne quibusdam bonis viris philosophiæ nomen sit in visum; mirenturque, in ea tantum me operæ, & temporis ponere. Ego autem quamdiu respublica per eos gerebatur, quibus se ipsa commiserat, omnes meas curas, cogitationesque in eam conferebam: cum autem dominatu unius omnia tenerentur, neque esset usquam consilio, aut auctoritati locus: socios denique tuendæ reipublicæ, summos viros, amisissim: nec me angoribus dedidi, quibus essem confectus, nisi iis restitissim: nec rursum indignis homine docto voluptatibus.

Atque utinam respublica stetitset quo cœperat statu, nec in homines non tam commutandarum rerum, quàm evertendarum cupidus, incidisset! primùm enim, ut stante respublica facere solebamur, in agendo plus, quàm in scribendo, operæ poneremus: deinde ipsis scriptis non ea, quæ nunc, sed actiones nostras mandaremus, ut sæpe fecimus. Cum autem respublica, in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni solebar, nulla esset omnino, illæ scilicet litteræ conticuerunt, forenses, & senatoriæ.

Nihil agere autem cum animus non posset, in his studiis ab initio versatus ætatis; existimavi honestissimè posse deponi, si me ad philosophiam retulissim. cui cum multum adolescens, discendi causa, temporis tribuissim: postea quàm honoribus inservire cœpi, meque totum reipublicæ tradidi; tantum erat philosophiæ loci, quantum superfuerat amicorum &

reipublicæ temporis. Id autem omne consumebatur in legendo: scribendi otium non erat.

Maximis igitur in malis hoc ramen boni affecti videmur, ut ea litteris mandaremus, quæ nec satis erant nota nostris, & erant cognitione dignissima. Quid est enim, per deos! optabilis sapientia? quid præstantius? quid homini melius? quid homine dignius? Hanc igitur, qui expectant, philosophi nominantur: nec quidquam aliud est philosophia, si interpretari velis, quàm studium sapientiæ. Sapientia autem est, (ut à veteribus philosophis definitum est) rerum divinarum, & humanarum, causarumque, quibus hæ res continentur, scientia: cuius studium qui vituperat, haud sanè intelligo, quidnam sit, quod laudandum putet.

Nam si ve oblectatio quæritur animi, requiesque curarum: quæ conferri cum eorum studiis potest, qui semper aliquid anquirunt, quod spectet, & valeat ad bene, beateque vivendum? si ve ratio constantiæ, virtutisque ducitur: aut hæ ars est, aut nulla omnino, per quam eas assequamur. nullam dicere maximarum rerum artem esse, cum minimarum sine arte nulla sit, hominum esse parum consideratè loquentium, atque in maximis rebus errantium. Si autem est aliqua disciplina virtutis, ubi ea quæretur, cum ab hoc discendi genere discesserit? Sed hæc, cum ad philosophiam cohortamur, accuratius disputari solent: quod alio quodam libro fecimus. Hoc autem tempore tantum nobis declarandum fuit, cur orbi reipublicæ muneribus, ad hoc nos studium potissimum contulissim.

Occurrit autem nobis, & quidem à doctis, & eruditis, quærentibus, satisne constanter facere videamur, qui, cum percipi nihil posse dicamus, tamen & aliis de rebus disserere soleamus, & hoc ipso tempore præcepta officii persequamur. Quibus vellem satis cognita esset nostra sententia. non enim sumus ii, quorum vagetur animus errore, nec habet umquam, quid sequatur. quæ enim esset ista mens, vel quæ vita potius, non modò disputandi, sed vivendi ratione sublata? Nos autem, ut ceteri, alia certa, alia incerta esse dicunt, sic ab his dissentientes, alia probabilia, contrà, alia non probabilia esse dicimus.

Quid

1. *Tum ex utilibus quid utilius, aut quid maximè utile.*] Habentur hæc omnia quidem in Palat. prim. non etiam in M. F. D. Palatin. secund. nedum ut approbet illa Lambiniana; tum ex duobus utilibus quid utilius, aut ex pluribus quid maximè utile. imò sic nulli quidem typis excusi. Gruter.

2. *Non tam commutandarum rerum quàm evertendarum cupidus &c.*] Palatin. prim. non habet illud rerum. quod glossographine alicuius sit, disquirent otiosiores. Idem.

3. *Honestissimè posse deponi.*] Vulgati aliquot, molestias inserunt inter vocem primam & secundam; quod tamen non comparat in ed. Romana prima, aut M. D. neque agnoscit editio Victorii: recepit tan in iterum Camerarii, exillatque in Palatino prim. sed non etiam in sec. Idem.

4. *Tantum erat Philosophiæ loci.*] Vocabulum loci, non videtur in Mauri neque videbatur requirere Gulielmii. Idem.

5. *Et requiritur temporis.*] Ita F. D. M. Palatin. secund. neque aliter edd. antiquatæ. nam novatrices, temporibus. in Palat. pr. est temporis. Idem.

6. *Hanc igitur qui expectant.*] Palatin. secund. M. F. D. expectant.

7. *alterum est in Palatin. prim. edd. que prisceis, quarum Romana prima non admittit voculam igitur. secund. & Moguntina collocarunt post expectant.* Idem.

7. *Semper aliquid anquirunt.*] Ita Mauri. aliorumque scripti. cui alludunt edd. prisce & mss. in quibus acquirunt: quamquam fortè hoc priore melius; licet placitum Lambino ac Gulielmio, vulgatiore, inquirunt, quod & in multorum membranis, etiam Nannii. Idem.

8. *Sive ratio constantiæ virtutisque ducitur.*] Reduxi lectionem Victorianam, quippe Camerariana quæritur, præter mss. omnes, & antiquitus typis expressos. sic enim Moguntina & Romana prima; extat tantum illud quæritur in secunda. ceterum notandum duxi loco constantiæ, esse in Pal. pr. vivendi. Idem.

9. *Contra, alia non probabilia esse dicimus.*] Illud non probabilia abest M. F. D. Palatin. secund. neque agnoscent vetustæ edd. nisi quod quædam earum alia improbabilita. prius hæret in Palatin. prim. expressitque Victorius. imò tamen Palatin. abiecit voculam esse, quæ neque in ed. Romana prima. Idem.

Quid est igitur, quod me impediatur, ea, quæ mihi probabilia videantur, sequi: quæ contra, improbare: atque affirmandi arrogantiam vitantem, fugere temeritatem, quæ à sapientia distinet plurimum? Contra autem omnia disputatur à nostris, quod hoc ipsum probabile elucere non posset, nisi ex utraque parte, causarum esset facta contentio. Sed hæc explanata sunt in Academicis nostris satis, ut arbitror, diligenter. Tibi autem, mi Cicero, quamquam in antiquissima, nobilissimaque philosophia, Cratippo auctore, versaris, iis similimo, qui ista præclara pepererunt: tamen hæc nostra, finitima vestris, ignota esse nolui. Sed jam ad instituta pergamus.

Quinque igitur rationibus propositis officii persequendi, quantum dux ad decus, honestatemque pertinent: dux ad commoda vitæ, copias, opes, facultates: quinta ad eligendi iudicium, si quando ea, quæ dixi, pugnare inter se viderentur: honestatis pars, confecta est, quam quidem tibi cupio esse notissimam. Hoc autem, de quo nunc agimus, id ipsum est, quod utile appellatur. in quo lapsa consuetudo defexit de via, sensumque eò deducta est, ut honestatem ab utilitate fecerens, & constitueret honestum esse aliquid, quod utile non esset: & utile, quod non honestum: qua vulla pernicietas major hominum vitæ potuit afferri.

Summa quidem auctoritate philosophi severe sanè, atque honestè, hæc tria genera confusa, cogitatione distinguunt. quidquid enim iustum sit, id etiam utile esse censent: itemque quod honestum, idem iustum. ex quo efficitur, ut, quidquid honestum sit, idem sit utile. Quod qui parum perspiciant, hi sæpe versutos homines, & callidos admirantes; nihiliam, sapientiam iudicant. quorum error eripendens est, opinioque omnis ad eam speciem traducenda, ut honestis consiliis, iustisque factis, non fraude, & malitia se intelligant ea, quæ velint, consequi posse.

Sunt ergo ad vitam hominum tuendam pertinent, partim sunt inanima, ut aurum, argentum, ut ea, quæ gignuntur è terra, ut alia eisdem generis: partim animalia, quæ habent suos impetus, & rerum appetitus. Eorum autem aia rationis expertia sunt, alia ratione utentia. Expertes rationis, equi, boves, reliquæ pecudes, apes, quarum opere efficitur aliquid ad hominum usum, atque viam. Ratione autem utentium duo genera ponuntur: unum, deorum: alterum, hominum. deos, placatos, pietas efficit, & sanctitas: proximè autem, & secundum deos, homines hominibus maximè utiles esse possunt.

Earumque rerum, quæ noceant, & obstant, eadem divisio est. Sed quia deos nocere non putant, his exceptis, homines hominibus obesse plurimum, arbitrantur. ea enim ipsa, quæ inanima diximus; pleraque sunt hominum operis effecta, quæ nec haberemus, nisi manus, & ars accessisset: nec his sine hominum administratione uteremur. neque enim validudinis curatio, neque navigatio, neque agricultura, neque frugum, fructuumque reliquorum perceptio, & conservatio, sine hominum opera ulla esse possent.

Jam verò & earum rerum, quibus abundaremus, exportatio, & earum, quibus egeremus, inventio, certè nulla esset, nisi his muneribus homines fungerentur. eademque ratione nec lapides è terra exciderentur ad usum nostrum necessari:

Nec ferrum, æs, aurum, argentum essederentur penitus abditum,

sine hominum labore, & manu. Testa verò, quibus & frigo rum vis pelleretur, & calorum molestia fedarentur, unde aur initio generi humano dari potuissent, aut postea subveniri, si aut vi tempestatis, aut terræ motu, aut vetustate cecidissent, nisi communis vitæ ab hominibus harum rerum auxilia petere didicisset?

Adde ductus aquarum, derivationes fluminum, agrorum irrigationes, moles oppositas fluctibus, portus manu factos, quæ unde sine hominum opera habere possemus? ex quibus, multisque aliis perspicuum est, qui fructus, quæque utilitates ex rebus iis, quæ sunt inanimæ, percipiuntur, eas nos nullo modo sine hominum manu, atque opera capere potuissent. Qui denique ex bestiis fructus, aut quæ commoditas, nisi homines adjuvarent, percipi posset? nam & qui principes inveniendi fuerunt, quem ex quaque belua usum habere possemus, homines cerè fuerunt: nec hoc tempore sine hominum opera aut pascere eas, aut domare, aut tueri, aut tempestivos fructus ex his capere possemus: ab eisdemque & ea, quæ nocent, interficiuntur: & quæ ului possunt esse, capiuntur. Quid enumerem artium multitudinem, siue quibus vitæ omnino nulla esse potuissent? quis enim agris subveniret, quæ esset oblectatio valentium, qui victus, aut cultus, nisi tam multæ nobis artes ministrarent?

Quibus rebus exulta hominum vitæ tantum distat à victu, & cultu bestiarum. Urbes verò sine hominum coetu non potuissent nec ædificari, nec frequentari: ex quo leges, moresque constituti: tum juris æqua descriptio, certa que vivendi disciplina. quas res & mansuetudo animorum consecuta, & verecundia est: effectumque, ut esset vitæ munition; atque

10. *Finitima.*] *Finitima*, quinta vocali, non tertia ferè scribitur in mss. quemadmodum & in similibus dictionibus. quod uno verbo monere volui, quia existimem genuinam eam scripturam, & ab ipso Cicero esse: cum primus Dictator Cæsar in his vocali tertia sit usus, Quintiliano teste. Gulielmus. *Grms.*

11. *Honestatis pars confecta est.*] Ita Palatino. M. F. D. item editio Romana prima. nam alix *perfecta*. à quo & habere mss. Lambiniani. *Idem.*

12. *In quo verbo lapsa consuetudo.*] Illud *verbo* non est in Palatino pr. nec Anemæcii Augustiani membranarum. scio, quomodo explicet Aldus Nepos: sed tamen vix habuerim pro genuino auctoris. *Idem.*

13. *Quarum opere efficitur.*] Non mihi animus invitit libris omnibus subferbere Lambino, cui placuit *opera*. quid autem movit illum? nonne opus faciunt cum arant, boves, cum vehunt equi, cum mellificat apes? nonne eo opere efficitur aliquid ad usum hominum? *En cor Zenodoti! en secur Cratetis!* Gulielmus. *Idem.*

14. *Obesse plurimum arbitrantur.*] Vulgati hæc tenus, plurimum obesse veli prodesse arbitrantur. Sed contra mss. nostros aliorumque, imò & editionem Romanam primam; in quibus dictionum earum nullum vestigium. *Idem.*

15. *Nec ferrum, æs, aurum, argentum essederentur penitus abditum.*] Scripti characteres diverſo. est enim septenarius, ex poeta veteri, more Ciceronis, ut videtur, translatus, mutatio verborum manavit à mss. nostris & Lambinianis; neque aliter editio Victorii. alix enim *nec ferrum, aurum, æs arg. essederentur penitus abditum.* *Idem.*

16. *Aut postea subveniri.*] Langius conjicit, *subministrari*, cui prope modum adæquatur, ut vetustè scriptum fuerit *subministrari*, nisi ta-

men verum est *submoliri*; ut Livius dixit *immoliri*: que in loca publica in alificata immolitate privati habebant. sed tamen rectè illud *subveniri* quoque explicatur. Gulielmus. *Idem.*

17. *Adde ductus aquarum.*] Vetus Gulielmi liber *aut deductus*. unde conjicit *at deductus*, quomodo omnino præfert Palatinus prim. certè de aquæ ductibus heic non agit, sed de aquis deducendis, ne in vicina inundent. *Idem.*

18. *Que unde sine hominum opera habere possemus.*] Sic & editio Victor. neque aliter antiquitus cusi, nisi quod ii opere, quod & in Palatino. & F. ac D. vulgatores, que non sine. Gulielmus restituendum putabat, *quæ unde*; quod repererat in cuso ita veteri, ut è mss. desumptus videretur. *Idem.*

19. *Ab eisdemque & ea &c.*] Ita M. F. D. nec aliter vetustius cusi Moguntiz anno cccc Lxx. Romæque anno Lxxi. id placuit Gulielmio; uti *ad usum* repetere *hominibus*. neque aliter præferat Victorius. minus concine vulgo legunt, *ab eis denique.* *Idem.*

20. *Multa nobis artes ministrarent.*] Edd. pleræque *ministrarentur*, sed præter mss. nostros aliorumque, è quibus tamen Palatia. prim. multa. *Idem.*

21. *Tantum distat à victu &c.*] Malim tandem *desistit*. Palatino. prim. habet, *tantum distat*, neque aliter restat in cod. Augustiano, verum cum quem Anemæcius excusit; abicit ut id non sequamur: nisi velimus aureo sæculo homines edisse & vixisse cum bestiis. *Idem.*

22. *Certa que vivendi disciplina. quas res.*] Sic Palatino. sic M. F. D. item Langiani, nec non editio Romana prima, sicutusque est Victorius. alix edd. *disciplina, per quas bene beateque vivitur. quas res.* *Idem.*

atque ut dando, & accipiendo, ²³ mutandisque facultatibus, & commodis nulla re egeremus.

¹⁵ Longiores hoc loco sumus, quàm necesse est. Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quæ pluribus verbis à Pannatio commemorantur, neminem ²⁴ neque ducem bello, nec principem domi, magnas res, & salutares sine hominum studiis gerere potuisse? Commemoratur ab eo Themistocles, Pericles, Cyrus, Agesilaus, Alexander, quos negat ²⁵ sine adiumentis hominum tantas res efficere potuisse. Utitur in re non dubia restibus non necessariis. Atque ut magnas utilitates adipiscimur conspiratione hominum, atque consensu: sic nulla tam detestabilis pestis est, quæ non homini ab homine nascatur. Est Dicaarchi liber de interitu hominum, Peripatetici magni, & copiosi: qui, collectis ceteris causis, eluvionis, pestilentia, vastitatis, beluarum etiam repentina multitudine, quantum impetu docet quædam hominum genera esse consumpta: deinde comparat, quanto plures delerit sint homines hominum impetu, id est, bellis, aut seditionibus, quàm omni reliqua calamitate.

²⁷ Cum igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin homines plurimum hominibus & profint, & obsint: ²⁶ proprium hoc statuo esse virtutis, conciliare animos hominum, & ad usus suos adungere. Itaque, quæ in rebus inanims, ²⁷ quæque in uli, & tractatione beluarum fiunt, utiliter ad hominum vitam, artibus ea tribuuntur operosis: hominum autem studia ad amplificationem nostrarum rerum prompta ac parata, ²⁸ virorum præstantium sapientia, & virtute excitantur.

¹⁸ Etenim virtus omnis tribus in rebus ferè vertitur: quarum una est in perspicendo, quid in quaque re verum, sincerumque sit, quid consentaneum cuique, quid consequens, ²⁹ ex quo quæque gignantur, quæ cuiusque rei causa sit: ³⁰ alterum cohibere motus animi turbatos, quos Græci *πάθος* nominant: appetitionesque, quas illi *ὀρέξεις*, obediens efficere rationi: tertium, iis, quibuscum congregamur, uti moderate, & scienter, quorum studiis ea, quæ natura desiderat, expleta, cumulateque habeamus: ³¹ per eosdemque, si quid importetur nobis incommodi, propulsemus, ulciscamurque eos, qui nocere nobis conati sunt, tantaque pœna afficiamus, quantum æquitas, humanitasque patitur.

⁶ Quibus autem rationibus hanc facultatem assequi possumus, ¹⁹ ut hominum studia complectamur, eaque teneamus, dicimus: neque ita multo post: sed pauca ante dicenda sint. Magnam vim esse in fortuna in utramque partem, vel secundas ad res, vel adversas, quis ignorat? nam & ³² cum prospero statu ejus utimur, ³³ ad exitus pervenimus optatos: & cum restavit,

affligimur. Hæc igitur ipsa fortuna ceteros casus ratiore habet, primum ab inanims procellas, tempestates, naufragia, ruinas, incendia: deinde, à bestis ictus, morsus, impetus. Hæc ergo, ut dixi, ratiore.

At verò interitus exercituum, ut proximè trium, sæpe multorum, clades imperatorum, ut nuper summi, ac singularis viri: invidia præterea multitudinis, atque ob eas, bene inrutorum sæpe civium expulsiões, calamitates, fugæ: rursusque secundæ res, honores, imperia, victoriæ, quamquam forniita sunt, tamen sine hominum opibus, & studiis neutram in partem effici possunt. Hoc igitur cognitum, dicendum est, quoniam modo hominum studia ad utilitates nostras allicere, atque excitare possimus. quæ si longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparatur. ita fortassis etiam brevior videbitur.

Quæcumque igitur homines homini tribuant ad eum augendum, atque honestandum, aut benevolentia gratia faciunt, cum aliqua de causa quempiam diligunt: aut honoris, si cuius virtutem suspiciunt, ³⁴ quemque dignum fortuna quàm amplissima putant: aut cui fidem habent, & bene rebus suis consulere arbitrantur: aut cuius opes metuunt: aut contra, à quibus aliquid expectant: ut cum reges, populareseve homines largitiones aliquas proponant: aut postremo, pretio, ac mercede ducuntur: quæ fordiosissima est illa quidem ratio, & inquinatissima, & iis, qui ea tenentur, & illis, qui ad eam confugere conantur.

Malè enim se res habet, cum, quod virtute effici debet, id tentatur pecunia. Sed quoniam nonnumquam hoc subsidium necessarium est: quemadmodum fit utendum eo, dicemus, si prius iis de rebus, quæ virtuti propiores sunt, dixerimus. Atque etiam subiiciunt se homines imperio alterius, & potestati de causis pluribus. ducuntur enim ad benevolentiam, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis præstantiam, aut spe, sibi id utile futurum, aut metu, ne vi parere cogantur, aut spe ³⁵ largitionis, promissisque capti: aut postremo, ut sæpe in nostra republica videmus, mercede conducti.

Omnium autem rerum nec aptius est quidquam ³⁶ ad opes 7 tuendas ac tenendas, quàm diligi: nec alienius, quàm timeri. ³⁷ Præclare enim Ennius: *Quem metuunt, oderunt: quem quisque odit, peritisse experit.* Multorum autem odii nullas opes posse obsistere, si antea fuit ignotum, nuper est cognitum. Nec verò huius tyranni solum, quem armis oppressa pertulit civitas, paretque cummaximè mortuo, ³⁷ interitus declarat, quantum odium hominum valeat ad pestem: sed reliquorum similes exitus tyrannorum: quorum haud ferè quisquam inter-

23. *Mutandisque facultatibus.*] Ita rursus iidem scripti, neque aliter Victorius. vulgati alii *permutandisque*. Grut.

24. *Nec ducem bello, nec principem domi.*] Haud aliter libri quibus usus Gulielmius, qui arbitrabatur scribendum *belli*. sic enim Terentius & Plautus utitur, *belli domique*. imò & ipse Tullius huius libri sub finem: *Quibuscumque rebus vel belli vel domi poterunt.* & verò belli illud diserte extat in Palatino nostro primo. *Idem.*

25. *Sine adiumentis.*] Palatin. idem exprimit *adiuamentis*. *Idem.*

26. *Proprium hoc statuo esse virtutis.*] Idem Palat. primùm hoc. quod si & reperiretur in aliorum membranis, non erat contineendum. *Idem.*

27. *Quæque in usu & tractatione.*] Sic quidem Palat. prim. verum sec. aut B. & D. non agnoscut *usu &*; ut nec editionum prima, aut Victorina. *Idem.*

28. *Virorum præstantium sapientia ac virtute excitantur.*] Palatin. prim. *virorum sapientium & virtute præstantium excitantur*. secund. *exercitantur*. *Idem.*

29. *Ex quo quæque gignantur.*] Palatin. prim. *ex quo quæque gignatur*. Maur. *ex quoque gignantur*. *Idem.*

30. *Alterum, cohibere motus animi.*] Annotant alii fortè rescribendum: *altera*. sed non sic vetustas librorum. forsitan non male Palatinus prim. *alterum est cohibere* &c. *Idem.*

31. *Per eos denique.*] Palatin. M. F. C. *per eosdemque*. neque aliter Victorii editio, aliquotque sequentes. *Idem.*

32. *Cum prospero statu ejus utimur.*] Vetus M. *factu*. de quo cogitandum. mox idem *inflavit*, quod per placet, & sic memini lo-

cutum Ovidium. Gulielmius. *Idem.*

33. *Ad exitus pervenimus optatos.*] Sic Victorii, Lambini, Aldi nepotis editio. antiquiores tamen *provenimus*, quod & in Pall. aliquotque aliis mss. annotavit Gulielmius, *pervenit* ex alto in portum, *proveni* ex portu in altum. *Idem.*

34. *Et si quem dignum.*] Sic nonnullæ editiones, ut & Camerarii. at Victorii omittit duobus prioribus verbis, *quemque dignum*, quod & in Palatin. D. M. F. item impressione Romana prima. *Idem.*

35. *Largitionis, promissionisque.*] Vulgati: *promissionibusque*. sed alterum hæret in ed. Vict. & mss. M. F. D. olimque eufis, item Palatin. secund. Gruter. fatendum tamen est spem illam promissionis esse valde teneum, jejunam; & plerique per presentes & veras promissiones decipere populos. Unde omnino sequor unicum librum Cl. Grævii, ut verissimum Tullianæ manus custodem, qui habebat, quod edidi. Gronov.

36. *Ad opes tuendas ac tenendas.*] Non opinor hanc mentem fuisse doctissimorum virorum, qui ab Grutero ad hanc usque editionem in Cicerone postulo versati fuerunt, ut velint elisas duas extremas voces, quas agnoscut Victorius, Intas, Langius, Hervagius. Certe ego relictui, quum ea hodiernis, etiam optimis, editionibus abesse iubeantur. Utique habentur etiam in antiquis exemplaribus. *Idem.*

37. *Interitus declarat, quantum &c.*] Locum hunc Gulielmius compungit notulis non Theocitis, sed his nostris consensu; tanquam haud dubie mutilum elamet varietas lectionis; alia quidem apud Langium, alia in mss. ejus; ista nempe: *Nec verò huius ty-*

interitum similem effugit. Malus enim custos diuturnitatis metus: contraque, benevolentia, fidelis est, vel ad perpetuitatem.

24 Sed iis, qui vi oppressos imperio coercent, sit sanè adhibenda savitia, ut heris in famulos, si aliter teneri non possunt. qui verò in libera civitate ita se instruant, ut metuantur; his nihil esse potest demeritis. quamvis enim demerita sint leges allicijus opibus, quamvis 38 timefacta libertas, emergunt tamen hæc aliquando aut judiciis tacitis, aut occultis de honore suffragiis. Acriores autem morfus sunt inermis libertatis, quam retentæ. Quod igitur latissimè patet, neque ad incolumitatem solum, sed etiam ad opes, & potentiam valet plurimum, id amplectamur, ut metus abfit, caritas retineatur; ita facillimè, quæ volumus, & privatis in rebus, & in republica consequemur. etenim, qui se metui volent, à quibus metuuntur, eosdem metuant ipsi, necessesse est.

25 Quid enim censemus superiorem illum Dionysium, quo cruciari timoris angere solitum? qui cultros metuens tonsorios, 39 candemini carbone sibi adurebat capillum? quid? Alexandrum Phœrum, quo animo vixisse arbitramur? qui (ut scriptum legimus) cum uxorem Theben admodum diligeret, tamen ad eam ex cupulis in cubiculo veniens, barbarum, & eum quidem, ut scriptum est, compunctum notis Threiciis, 40 descripto gladio jubebat anteire: pramittebatque de stipatoribus suis, qui seruantur arculas muliebres, & 41 ne quod in vestimentis occultaretur telum, exquirerent. O miserum, qui feliorem, & barbarum 42 & stigmatiam putaret, quam conjugem! 43 nec eum sefellit, ab ea enim est ipse, propter pelliciam suspensionem, interfectus. Nec verò ulla vis imperii tanta est, quæ premente metu, possit esse diuturna.

26 Testis est Phalaris, cujus est præter ceteros nobilitate crudelitas: qui non ex insidiis interit, ut is, quem modò dixi, Alexander; non à paucis, ut hic noster: sed in quem universa Agrigentinarum multitudo impetum fecit. Quid? Macedones nonne Demetrium reliquerunt, universique se ad Pyrrhum conulerunt? Quid? Lacedæmonios injustè impetrantes, nonne repente emnes feroci deseruerunt, 44 spectatoresque se otiosos præbuerunt Leudricæ calamitatis? Extrema libentibus in tali re, quam domestica, recordor. Verum tamen quamdiu imperium populi Romani beneficii tene-

batur, non injuriis, bella aut pro focis, aut de imperio gerebantur: exitus erant bellorum aut mites, aut necessarii. Regum, populorum, nationum portus erat, & refugium, senatus.

Nostri autem magistratus, imperatoresque ex hac una re: maximam laudem capere studebant, si provincias, si focios æquitate, & fide defendissent. Itaque illud patrociniū orbis terræ veriū, quam imperium poterat nominari. Sensim hanc consuetudinem, & disciplinam jam antea minuebamus: post verò Sullæ victoriam penitus amissimus. desitum est enim videri quidquam in focios iniquum, cum extitisset in civitate tanta crudelitas. Ergo in illo secuta est honestam causam non honesta victoria. est enim ausus dicere, hasta posita, cum bona in foro venderet & bonorum vitiorum, & locupletum, & certè civium, prædam suam se vendere. secutus est, qui in causâ impia, victoria etiam foediore, 45 non singulorum civium bona publicaret, sed universas provincias, regionesque 46 uno calamitatis jure comprehenderet.

Itaque, vexatis & perditis exteris nationibus, ad exemplum amissi imperii portari in triumpho Massilian vidimus, & ex ea urbe triumphari, sine qua nunquam nostri imperatores ex Transalpinis bellis triumpharunt. multa præterea commemorarem nefaria in focios, si hoc uno sol quidquam vidisset indignius. Jure igitur plectimur. nisi enim multorum impunita scelera tulissimus, nunquam ad unum tanta pervenisset licentia: à quo quidem rei familiaris, ad paucos; cupiditatum, ad multos improbos venit hereditas.

Nec verò unquam bellorum civilium semen, & causa deperit, dum homines perditū hastam illam cruentam & meminerint, & sperabunt. quam P. Sulla cum vibrasset, dictator propinquo suo: idem sexto tricesimo anno post à sceleratiore hasta non recessit. alter autem, qui in illa dictatura scriba fuerat, in hac fuit quæstor urbanus. Ex quo debet intelligi, talibus præmiis propositis, nunquam defutura bella civilia. Itaque parietes urbis modò stant, & manent, sique ipsi jam extrema scelera metuentes: rem verò publicam penitus amissimus: atque in has clades incidimus (redeundum est enim ad propositum) dum metui, quam cari esse, & diligere maluimus. Quæ si populo Romano injustè imperanti accidere potuerunt, 47 quid debent putare singuli? Quod cum perspicuum sit, benevolentia vim, esse magnam; metus, imbecillam: sequitur, ut differamus, quibus rebus possimus facillimè

ranni s. q. a. op. pert. civitas, apparet cujus maxima portus interitus declarat, quantum. tentabat, perulit civitas, apparet cuius maxime portus, quantum. & capillimè quidem hoc respondet iis quæ præcedunt; sed tamen tu cogita, eruditelctor. Palatinus primus non discrepat à vulgato, nisi quod mox excludat vocem similes. iterumque sine periodi eandem dictionem similem, sive talem, ut nonnulli publicaverunt. & utrumque verbum abesse protectò poterat sententia salva. Palatin. secund. præfert: civitas, apparet cujus maxime portus interitus declarat &c. Gruterus. Sed & hic depositus sane locus codici Græviano integritatem suam debebit, quum ex reliquis nihil boni existat. In eo quum sic extare scriptum publicasset Cl. dominus, civitas, paret que cum maxime tyranno, statim id ipsum, quod in contextu vides, exculpit, quo nihil mollius. Gronov.

38. Timefacta libertas.] Publicati aut Victorium timefacta, eique scripturæ accedunt quoque membrane; haud tamen desunt in quibus hæreat alterum. certè ita Palat. & Maur. exemplar. Gruterus.

39. Candemini carbone sibi adurebat capillum.] Basilicanus adulebatur, antequam pro adulebat: ita & adulescens pro adolescens. Gulielmii. Idem.

40. Descripto gladio.] Non sine risu miror ambitiones laureolæ in hoc verbo, postquam diu de eo monuit pater in notis ad Livium: 27, 12: & tamen quomodo sic agi placuerit, hodieque in Suetonii editionibus in Caligula cap. 56 exhiberi descripto gladio. Nam iste nonnemo, qui in observationum libro IV ausus est scribere [licet male hodie de eadem re, n. strigili, apud Martialem distringere lib. 14 Ep. 21, voluit 51, scribatur] fucum ut solet, facit, ut videbit, quisquis insperxit editionem ipsam Seriveri, vel que anno 1661 in hoc oppido prodit. Tullius vero hunc locum tetigit Nic. Heinssius ad Ovidium lib. IV Tristium eleg. 13, in quo verus ad fidem scripturæ lectionis concinnando tantum potuisse se ostendit,

quantum modo natus infans. Gronov.

41. Ne quod in vestimentis occultaretur telum.] Palat. prim. sine voce postrema, ne quid in vestim. occultaretur. & placet. Gruterus.

42. Et stigmatiam.] Sic ex Nonio edd. Victorii, Lambini, Aldi; suffragantibus M. & F. aliæ stigmatium. Idem.

43. Nec eum sefellit. ab ea enim.] Prius editi, sefellit opinio. ab &c. verum ea dictio haud videtur in Palatin. non magis quam M. F. D. quid quod & abest editio Rom. pr. Idem.

44. Spectatoresque se otiosos.] Palatin. prim. non arguatus est ullo loco voculam se. Idem.

45. Non singulorum civium.] Secuti simus Victorianam edit. ad stipulantibus ei Palatin. item M. F. D. Gulielmianis. aliæ voce auctiores, non solum singulorum. Idem.

46. Uno calamitatis jure comprehenderet.] In possessionem, quasi postliminio, reduxi lectionem omnium fere mss. quam ejecerat judicium Lambini, invecito, calamitatis genere; quod quidem in exoletis edd. sed minime in membranaceis Gulielmii expressis, aut Palatino utroque, calamitatis jure, est jure belli, quo aliis adimebat regna Casar, aliis dabat; aliis populis largiebatur, aliis tributa ac vestigalia nova imponebat. venuste simul atque acerbe. Gruter. Sensus est, simul & semel calamitosas miserisque redderet. Uno, ut apud Florum 2, 17 Unum bellum. Lucan. 2, 195. Unus populum pereuntem tempore mortis. Jus populorum notat statum, conditionem, ut III Verr. 6. Ut cotem jure essent, quo fuissent. III Agrar. 2. Libera meliore jure sunt, quam serva. Infr. 111, 16 fin. Ita intelligit, multis populis eundem statum dedisse, nempe miserum. J. Fr. Gronov.

47. Quid debent putare singuli?] Palatinus prim. quid debetur putare singulis. Idem quoque antea præfert, Quæ si populo Romano, injustè accidere imperanti potuere; ut suspicer aliquid latere ulceris occulti. Palatin. secund. præfert, deberent. Gruter.

K k k k k k k k

48. Virif-

cillimè eam, quam volumus, adipisci cum honore, & fide caritatem.

30 Sed ea non pariter omnes egemus. nam ad cuiusque vitam instituendam accommodandum est, à multisne opus sit, an satis à paucis diligi. Certum igitur hoc sit, idque & primum & maximè necessarium, familiaritates habere fidas amanium nos amicorum, & nostra mirantium. hæc enim est una res profusa, ut non multum differat inter summos, & mediocres viros; eaque 48 utriusque est propemodum comparanda.

31 Honore, & gloria, & benevolentia civium fortasse non æquè omnes egent, sed tamen si-cui hæc suppetunt, adjuvant aliquantum tum ad cetera, tum ad amicitias comparandas.

9 Sed de amicitia alio libro dictum est, 49 qui inscribitur Lælius. Nunc dicamus de gloria: quamquam ea quoque de re duo sunt nostri libri: sed attingamus, quandoquidem ea in rebus maioribus administrandis adjuvat plurimum. Summa igitur, & perfecta gloria constat ex tribus his: si diligit multitudo: si fidem habet: si cum admiratione quadam honore dignos putat. Hæc autem, si est simpliciter, breviterque dicendum, 50 quibus rebus pariuntur à singulis, eisdem ferè à multitudine. Sed est alius quoque quidam aditus ad multitudinem, ut in universonum animos tamquam influere possimus.

32 Ac primum de illis tribus, quæ antè dixi benevolentia præcepta, videmus: quæ quidem 51 beneficiis capitur maximè: secundo autem loco benefica voluntate benevolentia movetur, etiam si res forte non suppetit. vehementer autem amor multitudinis commovetur ipsa fama, & opinione liberalitatis, 52 beneficentia, iustitia, fidei, omniumque earum virtutum, quæ pertinent ad mansuetudinem morum, ac facilitatem. Etenim illud ipsum, 53 quod honestum decorumque dicimus, quia per se nobis placet, animosque omnium natura, & specie sua commover, maximeque quasi perlucet ex eis, quas commemoravi, virtutibus: idcirco illos, in quibus eas virtutes esse remur, à natura ipsa diligere cogimur. Atque hæc quidem causæ diligendi gravissimæ: 54 possunt enim præterea nonnulla esse leviores.

33 Fides autem ut habeatur, duabus rebus effici potest: si existimabimur adepti conjunctam cum iustitia prudentiam. nam & iis fidem habemus, quos plus intelligere, quam nos, arbitramur, quosque & futura prospicere credimus, & cum res agatur, in discrimenque ventum sit, expedire rem, & consilium ex tempore capere posse. hanc enim utilem omnes existimant, veramque prudentiam. Iustis autem & fidis hominibus, id est, bonis, ita fides habetur, ut nulla sit in his fraudis, injuriæque suspicio. Itaque his salutem nostram, his fortunam, his liberos, rectissimè committi arbitramur.

34 Harum igitur duarum ad fidem faciendam iustitia plus pollet: quippe cum ea sine prudentia factis habeat auctoritatem, prudentia sine iustitia nihil valeat ad faciendam fidem. Quo enim quis versutior, & callidior est; hoc invisor, & suspi-

ciator, detracta opinione probitatis. Quamobrem intelligentiæ iustitia conjuncta, quantum volet, habebit ad faciendam fidem virium. iustitia sine prudentia multum poterit: sine iustitia nihil valebit prudentia.

Sed, ne quis sit admiratus, cur, cum inter omnes philosophos constet, à meque ipso sæpe disputatum sit, qui unam haberet, omnes habere virtutes: nunc ita sejungam, quasi possit quisquam, qui non idem prudens sit, iustus esse: alia est illa, cum veritas ipsa limatur in disputatione, subtilitas; alia, cum ad opinionem communem omnis accommodatur oratio. Quamobrem, ut vulgus, ita nos hoc loco loquimur, ut alios fortes, alios bonos viros, alios prudentes dicamus. Popularibus enim verbis est agendum, & usitatis, cum loquimur de opinione populari, idque eodem modo fecit Panxtius. Sed ad propositum revertamur.

Erat igitur ex tribus, quæ ad gloriam pertinent, hoc tertium, 55 ut cum admiratione hominum, honore ab iis digni judicemur. Admirantur igitur communiter illi quidem omnia, quæ magna, & præter opinionem suam animadverterunt: separatim autem in singulis, si percipiunt nec opinata quædam bona. itaque eos viros suspiciunt, maximeque efferunt laudibus, in quibus existimant se excellentes quasdam, & singulares virtutes percipere: despicunt autem eos, & contemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil nervorum putant. non enim omnes eos contemnunt, de quibus malè existimant. nam quos improbos, maledicos, fraudulentos putant, & ad faciendam injuriam instructos, 55 eos contemnunt quidem neutiquam, sed de his malè existimant. Quamobrem, (ut antè dixi) contemnunt ii, 56 qui nec sibi, nec alteri, ut dicitur; in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est.

57 Admiratione afficiuntur ii, qui anteire ceteros virtute putantur, & cum omni carere dedecore, tum verò iis vitis, quibus alii non facile possunt obfistere. nam & voluptates, blandissimæ dominæ, majores partes animi à virtute detorqueant; & dolorum cum admoventur faces, præter modum plerique exterrantur: vita, mors, divitiæ, paupertas, omnes homines vehementissimè permovent. Quæ qui in utraque partem excessu animo, magnoque despicunt, cumque aliqua his ampla, & honesta res objecta est, totos ad se convertit, & rapit, tum quis non admiretur splendorem, pulcritudinemque virtutis?

Ergo & hæc animi desipientia admirabilitatem magnam 11 facit: & maximè iustitia (ex qua una virtute viri boni appellatur) mirifica quædam multitudini videtur: nec injuria. Nemo enim iustus esse potest, qui inortem, qui dolorem, qui exsilium, qui egestatem timeret, aut qui ea, quæ his sunt contraria, æquitate anteposit. maximeque admirantur eum, qui pecunia non movetur: quod in quo viro perfectum sit, 58 hunc igni spectatum arbitrantur. Itaque illa tria, quæ proposita sunt ad gloriam, omnia iustitia conficit: & benevolentiam, quod prodesse vult plurimis: & ob eandem causam, fidem:

48. *Utriusque est propemodum comp.*] Forfan est pari modo ut lib. 2. de Orat. cap. 52. *Pari aique unaratio est. Vel bono modo.* J. Fr. Gron. Sed hic miror ita hodie digeri notas distinctionum. Nam pulcherrime apud Victorium opinari esse; eaque utriusque est propemodum comparanda honore, gloria, & benevol. civium. Fortasse &c. Gronov.

49. *Qui inscribitur Lælius.*] Vix est, ut hoc à Ciccone esse, & non a magistro quopiam potius adjecta arbitretur Gulielmus. Grut.

50. *Quibus rebus pariuntur.*] Palatin. prim. *parantur*; quod eum etiam representet eodem qui servatur Augustæ ad D. Ulricum ætate admodum grandi; ut affirmat Anenæcius, præposuerim figuratio illi pariuntur. Idem.

51. *Beneficiis capitur maximè.*] Langius *carpitur* è libro uno. at nos nihil mutamus consentientibus libris. *captare benevolentiam* eleganter dicitur; quidni ergo & *capere*? cum illud conatum, hoc effectum significet. Plautus Anaphorone: *Tu si me impudicitia capias, non potes capere.* Gulielmus. Idem.

52. *Beneficentia.*] Sic plane legi video & miror in editione Langii, Gruteri; utraque Græviana, quum tamen in præcedentibus & sequentibus tam arcte *beneficentia* retineatur. Gronov.

53. *Quod honestum decorumque dicimus.*] Sic editio Victorii, sic

Palatin sic Gulielmiani. alia, quod decorum honestumque dicimus. Grut. 54. *Possunt enim præterea nonnulla esse leviores.*] Nihil horum visitur in prim. Palatino; & certè poterat totum abesse. supra quoque repolui aique hæc quidem causæ, fiducia miss. editionumque primarum. Idem.

55. *Eos haud contemnunt quidem.*] Palatin. prim. *eos contemnunt quidem* neutiquam: quod & in quatuor miss. reperit Aldus nepos, ac probat; ut magis antiquum. in Palatin. secund. erat, *eos contemnunt quidem nunquam.* Idem.

56. *Qui nec sibi nec alteri, ut dicitur.*] Reduxi lectionem quam intulerat editioni suæ Victorius, confirmatam à Palatin. F. D. aliorumque membran. vulgata enim alteri profunt, ut dicitur. Idem.

57. *Admiratione afficiuntur ii &c.*] Secutus sum Palatin. & Gulielmianos; item editionum primam. ceteræ aut *admiratione quadam afficiuntur*, aut *admiratione quadam verò afficiuntur*, aut adeo *admiratione autem affe.* quæ varietas satis prodit falsitatem scripturæ. Idem.

58. *Hunc igni spectatum arbitrantur.*] Parmianum redolet. *spectare autem*, probare est. Plautus Perfa: *non hercle qui nunc hoc dum spectandum scia.* Probatur autem igni optime. ab auro igitur ad hominem facta translatio est. Gulielmus. Idem.

dem : & admirationem , quòd eas res spernit , & negligit , ad quas plerique inflammati aviditate rapiuntur.

59 Ac meaque quidem sententia omnis ratio , atque institutio vitæ adjumenta hominum desiderat : in primisque , ut habeas , quibus cum possis familiares conferre sermones : quod est difficile , nisi speciem præ te boni viri feras. Ergo etiam solitario homini , atque in agro vitam agentis , opinio justitiæ necessaria est : eoque etiam magis , quòd si eam non habebant , iniusti habebantur : nullis prædiis septi , multis afficiuntur injuriis.

60 Atque us etiam , qui vendunt , emunt , conducunt , locant , contrahendique negotiis implicantur , justitia ad rem gerendam necessaria est. cujus tanta vis est , 59 ut ne illi quidem , qui maleficio , & scelere pascuntur , possint sine ulla particula justitiæ vivere. nam qui eorum cupiunt , qui unâ latrocinantur , furatur aliquid , aut eripit ; is sibi ne in latrocinio quidem cœlitur locum : ille autem , qui archipirata dicitur , nisi æquabiliter prædam disperiat , aut interficiatur à sociis , aut relinquitur. quin etiam leges latronum esse dicuntur , quibus pareant , quas observent. Itaque propter æquabilem prædæ partitionem , & 60 Bardylis Illyrius latro , de quo est apud Theopompum , magnas opes habuit ; & multo majores Viriatus Lusitanus : cui quidem etiam exercitus nostri , imperatoresque cesserunt : quem C. Lælius , is , qui sapiens usurpatur , prætor fregit , & comminuit : ferocitatemque ejus ita repressit , ut facile bellum reliquis traderet. Cum igitur tanta vis justitiæ sit , ut ea etiam latronum opes firmet , atque augeat , quantam ejus vim inter leges 61 & judicia , in constituta republica fore putamus ?

62 Mihi quidem non apud Medos solum , ut ait Herodotus , sed etiam apud majores nostros , 62 justitiæ fruendæ causa videtur olim benè morati reges constituti. 63 Nam cum premeretur inops multitudo ab iis , qui majores opes habebant : ad unum aliquem confugiabant , virtute præstantes ; qui 64 cum prohiberet injuria tenuiores , æquitate constituenda 65 summos cum infimis pari jure retinebat. Eademque constitutarum legum fuit causa , quæ regum. Jus enim semper quæsitum est æquabile.

66 Neque enim aliter esset jus. id si ab uno justo , & bono viro consequeretur , eo erant contenti. cum id minus contineret , leges sunt inventæ , quæ cum omnibus semper una , atque eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perspicuum est , eos ad imperandum deligi solitos , quorum de justitia magna esset opinio multitudinis. Adjuncto verò , ut iidem etiam prudentes haberentur , nihil erat , quod homines his auctoribus non posse consequi se arbitrentur. Omni igitur ratione colenda & retinenda justitia est , tum ipsa propter sese : nam aliter justitia non esset : tum propter amplificacionem honoris , & gloriæ. Sed ut pecuniæ non quærendæ so-

lum ratio est , sed etiam collocandæ , quæ perpetuos sumptus suppeditet , nec solum necessarios , sed etiam liberales : sic gloria & quærenda , & collocanda ratione est.

Quamquam prælatè Socrates , hanc viam ad gloriam proximam , & quali compendiarium dicebat esse , si quis id ageret , ut , qualis haberi vellet , talis esset. Quòd si qui simulatione , & inani ostentatione , & fido non modò sermone , sed etiam vultu , stabilem se gloriam consequi posse rentur , vehementer errant. Vera gloria radices agit , atque etiam propagatur : ficta omnia celeriter , tamquam flosculi , decidunt , nec simulatum potest quidquam esse diuturnum. Testes sunt permulti in utramque partem : sed brevitas causa , familia erimus contenti una. Ti. enim Gracchus , P. F. tamdiu laudabitur , dum memoria rerum Romanarum manebit. At ejus filii , nec vivi probabantur bonis , & mortui 66 numerum obtinent jure cætorum. Qui igitur adipisci veram gloriam 135 volent , justitiæ fungatur officiis. ea quæ essent , dictum est libro superiore.

Sed , ut facillimè , quales simus , tales esse videamur , etsi 44 in eo ipso vis maxima est , ut simus ii , qui haberi velimus , tamen quædam præcepta danda sunt. nam si quis ab incunte ætate habet causam celebritatis , & nominis , aut à patre acceptam , (quod tibi , mi Cicero , arbitrò contigisse) aut aliquo casu , atque fortuna : in hunc oculi omnium conjungitur , atque in eum , quid agat , quemadmodum vivat , anquiritur : & tanquam in clarissima luce versetur , ita nullum obscurum potest nec dictum ejus esse , nec factum.

Quorum autem prima ætas propter humilitatem , & obscuritatem in hominum ignoracione versatur : hi simul ac juvenes esse cœperunt , magna spectare , & ad ea rectis studiis debent contendere : quod eo firmiore animo faciunt , quia 67 non modò non invidetur illi ætati , verum etiam faveat. Prima igitur est adolescenti commendatio ad gloriam , si qua ex bellicis rebus comparari potest ; in qua multi apud majores nostros existerunt : semper enim ferè bella gerebantur. Tua autem ætas incidit in id bellum , cujus altera pars , sceleris nimium habuit ; altera , felicitatis parum. Quo tamen in bello , cum te Pompejus alæ alteri præfecisset , magnam laudem & à summo viro , & ab exercitu consequere equitando , jaculando , 68 omni militari labore tolerando. atque ea quidem tua laus pariter cum republica cecidit. Mihi autem hæc oratio suscepta non de te est , sed de genere toto. quam obrem pergamus ad ea , quæ restant.

Ut igitur in reliquis rebus multo majora sunt opera animi , 46 quàm corporis : sic hæc res , quas sequimur ingenio , ac ratione , graviore sunt , quàm illæ , quas viribus. Prima igitur commendatio proficiscitur à modestia , tum pietate in parentes , tum in suos benevolentia. Facillimè autem , & in optimam partem cognoscuntur adolescententes , qui se ad claros , & fa-

59. *Ut ne illi quidem.*] Ita editio Victorii apud Stephanum , Juntas , Langius , non nec , ut eum Gruterus hodiernæ. Gronov.

60. *Bardylis.*] Etiam sic editi ex admonicione justissima Henr. Valefii ad Peirefsciana , ubi hunc omnibus numeris perfectum latronem facit doctè notiozem. Idem.

61. *Et judicia , & in constituta republ.*] Ita Palatin. neque aliter Lambiniani. editio Romana prima , & *judicia constituta republ.* non absurde. vulgati alii , & *instituta republ.* Gruter.

62. *Justitiæ fruendæ causa.*] Sic Palatin. & F. editionesque antiquiores , etiam Victorina. aliæ *servandæ justitiæ.* Idem.

63. *Nam cum premeretur inops multitudo.*] Sic Moguntina editio omnium princeps & Romana altera ; neque aliter invenit in suis duobus miss. Aldus nepos. Palatinus noster uterque habet *in otio multo.* Gulielmo placebat , quod habebatur in tribus Suffridi miss. *premeretur in otio inops multitudo.* ad mihi illud in otio natum videtur ab altero *inops.* vulgati ferè , *premeretur in otio multitudo.* Gruter. Pater conjiciebat *innoxia* , quæ tranquille & honeste vellet vivere sine damno alterius. Gronov.

64. *Cum prohiberet injuria tenuiores.*] Palat. pr. accedit lectio Victorinae *injuriæ tenuioris.* Gruter.

65. *Summos cum infimis pari jure retinebat.*] Editiones primæ ,

item Palat. & Langiani , ut & Lambiniani & Aldini , una eum D. & E. servant omnino *perinebar.* adnotatque Gulielmus , F. adscriptum , *id est , percellit tenebat.* & videtur revocanda vox minus sed nota , vel ob exemplarium conspiracionem. Idem.

66. *Nomen obtinent jure cætorum.*] Aliæ editiones *numerum obtinent* , sed præter scripturam Pal. pr. & Gulielmianorum , ut puto , nam nihil ipse adscripsit huic loco , nisi nomen Langii ; quem & initio secutus fuerat Lambinus , sed postea adhæsit lectio alteri ; quam tamen improbo. rationes promissi ad locum Senecæ Epistolæ 104 in Suspicionibus. Palatin. secund. *numerum* agnosceit , nec nomen , neque aliud quid eorum loco. Gruterus. Etiam in patris membranis legebatur *numerum* , quod & ipse præferbat , ut docuit libro 1 Observat. cap. 6 : ideoque tenui. Gronov.

67. *Non modò non invidetur.*] Pal. pr. *non videtur.* & verè etiam in pluribus olim auctoribus invenirem *lectur* pro *invidetur* ; examinet lector , hecne suum obtinere queat locum ; quod forsitan ab imperitioribus abiit primum in *videtur* , deinde in *videtur*. Gruterus.

68. *Omni militari labore.*] Haud aliter Palatin. & F. expresseratque in editioe Victorius. nam priores , *omnia milit.* aut *omnem militarem laborem.* posteriores , *omniaque milit.* Idem.

& sapientes viros, bene consulentes reipublicæ, contulerunt: quibuscumque si frequentes sint, opinionem afferunt populo, eorum fore se similes, quos sibi ipsi delegerint ad imitandum.

47 P. Rutilii adolescentiam ad opinionem & innocentiam, & juris scientiam, P. Mucii commendavit domus. nam L. quidem Crassus, cum esset admodum adolefcens, non aliunde mutatus est, sed sibi ipse peperit maximam laudem ex illa accusatione nobili & gloriosa. & quæ atate qui exercentur, laude affici solent, (ut de Demosthene accepimus) ea atate L. Crassus ostendit, id se in foro optimè jam facere, quod etiam tum poterat domi cum laude meditari.

14 Sed cum duplex ratio sit orationis, quarum in altera sermo
48 sit; in altera, contentio: non est id quidem dubium, 69 quin contentio orationis majorem vim habeat ad gloriam. ea est enim, quam eloquentiam dicimus. sed tamen difficile distu est, quantopere conciliet animos hominum comitas, affabilitateque sermonis. Exstant epistolæ, & Philippi ad Alexandrum, & Antipatri ad Cassandum, & Antigoni ad Philippum filium, trium prudentissimorum, (sic enim accepimus) quibus præcipiunt, ut oratione benigna multitudinis animos ad benevolentiam alliciant, 70 militesque blandè appellando deleant. Quæ autem in multitudine cum contentione habetur oratio, ea sæpe universam excitat. Magna est enim admiratio copiosè, sapienterque dicentis: quem qui audiunt, intelligere etiam, & sapere 71 plus, quam ceteros, arbitrantur. Si verò inest in oratione mista modestiæ gravitas, nil admirabilius fieri potest; eoque magis, si ea sunt in adolescente.

49 Sed, cum sint plura causarum genera, quæ eloquentiam desiderant, multique in nostra republica adolescentes & apud iudices, & apud senatum dicendo laudem affecti sunt, maxima admiratio est in iudiciis: quorum ratio duplex est. nam ex accusatione, & defensione constat: quarum etsi laudabilior est defensio, tamen etiam accusatio probata sæpe est. Dixi paulo antè de Crasso. idem fecit adolescens M. Antonius. etiam P. Sulpicii eloquentiam accusatio illustravit, cum seditiosum, & inutilem civem, C. Norbanum, in iudicium vocavit.

50 Sed hoc quidem non est sæpe faciendum, nec umquam nisi aut reipublicæ causa, ut duo Luculli: aut patrocinio, ut nos pro Siculis; 72 pro Sardis: pro M. Albucio Julius. in accusando etiam 73 M^o Aquilio L. Fufii cognita industria est. Semel igitur, aut non sæpe certè. Sin erit, cui faciendum sit sæpius, reipublicæ tribuat hoc munus, cuius inimicos ulcisci sæpius, non est reprehendendum. modus tamen adit. qui

69. *Quin contentio rationis majorem vim habeat etiam ad gloriam.*] Hæc est scriptura Palatinorum, à quibus nihil abit F. aut Romana ed. prima, nisi quod ex. & ad gloriam. sicque etiam seqq. edd. præterquam quod destituatur illo &. at posteriores, orationis plurimum possit, & majorem vim habeat ad gloriam. Lambinus verò, plus possit, majoremque vim habeat & ad gratiam & ad gloriam. satis licentiosè; certè præter miss. etsi ipse super isto suo facinore totus taceat; ut solet, cum mentiri palam pudet, & interim venditat operam suam minus nascitis, unde factum, ut Suffridus Petri Lambiniana omnino sequenda censeat, tanquam Ciceronis maximè germana; cum adulterina sint; certè tale nihil in miss. duodecim Aldus Nepos. Grut.

70. *Militesque blandè appellando deleant.*] Tò sermone delevit ut glossèma, è libris tribus miss. Gulielmus. idem quoque statim delevit vocem gloriam, quam non agnorant aut Langii, aut Lambini membranæ. In F. erat excitat turbam vel gloriam, interpretis scilicet additamentum. Idem.

71. *Plus quam ceteros arbitrantur.*] Palatinus prim. plus ceteris arbitrantur, nihil pejus vulgatis, si non melius. Idem.

72. *Pro Sardis, pro M. Albucio Julius.*] Nihil variant hæc miss. Gulielmiani, aut Palatini. Lambinus delcet, pro M. Albucio. Langius ac Paulus Manutius mutantur in contra M. Albucium; aut in M. Albucium. sed conjectura obrudi nequit pro vero. quare malui representare omnium editionum scripturam, quam nimium tribuere hariois. Idem.

73. *Man. Aquilio L. Fufii.*] Sic ingeniosè Paulus Manutius ex Ciceronis Bruto, ejus conjectaneum Lambinus sibi arrogasse videtur. Editi Manilo L. Fufii. miss. Manlio L. Fufii. Idem.

enim hominis, vel potius vix hominis videtur, periculum capitis inferre multis. id cum periculosum ipsi est, tum etiam sordidum ad famam, committere, ut accusator nomine: quod contigit M. Bruto, summo genere nato, illius filio, qui juris civilis in primis peritus fuit.

Atque etiam hoc præceptum officii diligenter tenendum est, ne quem unquam innocentem 74 iudicio capitis accessas: id enim sine scelere fieri nullo pacto potest. Nam quid est inhumanum, quam eloquentiam, à natura ad salutem hominum, & ad conservationem datam, ad bonorum pestem, perniciemque convertere? Nec tamen, ut hoc fugiendum est, 75 ita habendum est religioni, nocentem aliquando, & nefarium, inipiumque defendere. vult hoc multitudo, patitur consuetudo, fert etiam humanitas. Iudicis est, semper in causis verum sequi: patroni, nonnumquam verisimile, etiam si minus sit verum, defendere: quod scribere (præsertim cum de philosophia scriberem) non auderem, nisi idem placeret gravissimo Stoicorum Panatio. Maximè autem & gloria paritur, & gratia defensionibus: eoque major, si quando accidit, ut ei subveniant, qui potentis alicujus opibus circumveniri, urgerique videatur. ut nos & sæpe alios, & adolescentes, contra L. Sullæ dominantis opes pro S. Roscio Amerino fecimus: quæ, ut scis, exstat oratio.

Sed expositis adolescentium officiis, quæ valeant ad gloriam 15 adipiscendam, deinceps de beneficiencia ac liberalitate dicendum est. Cujus est ratio duplex. nam aut opera benignè sit indigentibus, aut pecunia. facilior est hæc posterior, locupletari præsertim: sed illa laudior, ac splendidior, & viro forti, clatogue dignior. quoniam enim in utroque inest gratificandi liberalis voluntas, tamen 76 altera ex arca, altera ex virtute depromitur: largitioque, quæ fit ex re familiari, fontem ipsum benignitatis exhaurit. ita benignitate benignitas tollitur: qua quo in plures usus sit, eo minus in multos uti possis.

At qui opera, id est, virtute, & industria, beneficii, & liberales erunt, primùm quo pluribus profuerint, eo plures ad benignè faciendum adjutores habebunt: deinde consuetudine beneficiencie paratiores erunt, & tamquam exercitiores ad bene de multis promerendum. 77 Præclarè epistola quadam Alexandrum filium Philippus accusat, quòd largitione benevolentiam Macedonum confecerat. *Que te, malum, inquit, ratio in istam spem induxit, ut eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupisses? An tu id agis, ut Macedones non te regem suum, sed ministrum & præbitorem sperent fore?* 78 Bene ministrum, & 79 præbitorem; quia sordidum regi: melius etiam,

74. *Judicio capitis accessas.*] Duo ait hominis duri iudicio multos accessere, & accessere capitis. hoc minus viderunt, qui bine expulerunt iudicio, contra liberos. Gulielmus. Idem.

75. *Ita habendum est religioni.*] Addiderant alii, contrarium, præter miss. editionemque omnium primam; in quibus vocis ejus nec vola nec vestigium. Idem.

76. *Altera ex arca.*] Reiecit has tres voculas, ut subditias Langius, cum non invenisset in uno scripto. minus rectè. arca enim sumitur pro parata nummorum copia, sæpe Tullio. Idem.

77. *Præclarè in epistola quadam.*] Palatinus prim. non habet præpositionem, neque desideratur. Idem paulo post exhibet, *Quid te malum, inquit, in istam &c.* non ut vulgati, *Quod te malum, inquit, rationis, aut Que te malum, inquit, ratio.* moxque pro præbitorem putent? oggerit, præbitorem sperent fore? quæ utraque lectio, vulgatam antecedit bonitate. certè illud patet, non esse auctoris genuinum, inde sejanus, quod existet ejus loco in ed. Roman. prima, & Palatin. secund. existiment. utramque scripturam admisissem in contextum, nisi esset contra bonos mores itare testimonio unius: admisi tamen illud sperent fore; quod Anacæcius prodidisset, sic quoque restare in exemplari Augulano. Idem.

78. *Bene ministrum &c.*] Hæc Victorianis & Aldinis absunt. pessimè, absque eis enim nimis quam frigidum est illud, *melius etiam*, quod statim sequitur. quid quod omnibus litteris representent Palatinæ membranæ, & Augulana. Idem.

79. *Præbitorem.*] Gulielmus adnotavit: eave sequaris eos qui reponunt, *Arbitorem*. primùm contra sunt libri omnes. deinde ne vox quidem hæc convenit: notat n. cum qui calculus tribus diribit, non qui nummos, quem *divisorum* rectius dixeris. *Præbitor* autera.

etiam, quod largitionem, corruptelam esse dixit. Fit enim deterior, qui accipit, atque ad idem semper expectandum parator.

54 Hoc ille filio: sed præceptum putemus omnibus. Quamobrem id quidem non dubium est, quin illa benignitas, que constat ex opera, & industria, & honestior sit, & latius pateat, & possit prodesse pluribus. nonnumquam tamen est largiendum, nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum est. & sæpe idoneis hominibus indigentibus, de re familiari impertiendum: sed diligenter, atque moderatè. Multi enim patrimonium effuderunt, inconsultè largiendo. Quid autem est stultius, quam quod libenter facias, curare, ut id divitiis facere non possis? Atque etiam sequuntur largitionem rapinæ. Cum enim dando egere cœperint, alienis bonis manus afferre coguntur. ita, cum benevolentiam comparanda causa benefici esse velint: non tanta studia assequuntur eorum, quibus dederunt, quanta odia eorum, quibus ademerunt.

55 Quamobrem nec ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non possit: nec ita referanda, ut pateat omnibus. modus adhibeatur, isque referatur ad facultates. Omnino meminisse debemus id, quod à nostris hominibus sæpissimè usurpatum, jam in proverbii consuetudinem venit, largitionem fundum non habere. etenim quis potest modus esse, cum & idem qui conferunt, & idem illud alii desiderant? Omnino duo sunt genera largorum: quorum alteri, prodigi; alteri, liberales. Prodigii, qui epulis, & viscerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum, venationumque apparatu, pecunias profundunt in eas res, quarum memoriam aut brevem, aut nullam omnino sint relictauri.

56 Liberales autem, qui suis facultatibus aut capros à prædonibus redimunt, aut æs alienum suscipiunt amicorum, aut in siliarium colloccatione adjuvant, aut opitulantur vel in re querenda, vel augenda. Itaque miror, quid in mentem venerit Theophrasto, in eo libro, quem de divitiis scripsit: in quo multa præclarè; illud absurde. Est enim multus in laudanda magnificentia, & apparatione popularium muverum: taliumque sumptuum facultatem, fructum divitiarum putat. Mihi autem ille fructus liberalitatis, cujus exempla pauca posui, multo etiam major videtur, & certior. ⁸¹ Quanto Aristotele gravius, & verius nos reprehendit, qui has pecuniarum effusiones ⁸² non admiremur, quæ sunt ad multitudinem deleniendam. at ii qui ab hoste obfidetur, si emere ⁸³ aquæ sextarium mina cogentur, hoc primò incredibile nobis videri, omnesque mirari: sed, cum attenderint; veniam necessitati dare: in his immanibus jaçturis, insensitque sumptibus, nihil nos magnopere mirari; cum præsertim nec necessitati subveniatur, nec dignitas augeatur; ipsaque illa ⁸⁴ delectatio multitudinis ⁸⁵ sit ad breve exiguumque tempus;

etiam à levissimo quoque: in quo tamen ipso unà cum satietate, memoria quoque moriatur voluptatis.

Bene etiam colligit, hæc pueris, & mulierculis, & servis, ⁵⁷ & servorum simillimis liberis, esse grata. gravi verò homini, & ea quæ sunt, iudicio certo ponderanti, probari posse nullo modo. quamquam intelligi, in nostra civitate ⁸⁶ inveterasse & jam à bonis temporibus, ut splendor adilitatum ab optimis viris postuletur. itaque & P. Crassus cum cognomine dives, tum copiis, functus est adilitio maximo munere. Et paullo post L. Crassus cum omnium hominum moderatissimo, Q. Mucio, magnificentissima adilitate functus est: deinde C. Claudius, Appii filius: ⁸⁷ multi post, Luculli, Hortensius, Silanus. omnes autem P. Lentulus, me consulere, vicit superiores. hunc est Scavrus imitatus. Magnificentissima verò nostri Pompeji munera secundo consulatu: in quibus omnibus quid mihi placeat, vides. Vitanda tamen est suspicio ¹⁷ avaritiæ.

Mamerco, homini divitissimo, prætermisso adilitatis consulatus repulsam attulit. Quare &, si postulatur à populo, bonis viris si non desiderantibus, attamen approbantibus, faciendum est, modo pro facultatibus; nos ipsi ut fecimus: &, si quando aliqua res major, atque utilior populari largitione acquiritur; ut Orestis nuper prandia in semitis decem nomine magno honori fuerunt. ne M. quidem Seio vitio datum est, ⁸⁸ quod in caritate asse modicum populo dedit. magna enim se, & inveterata invidia, nec turpi jaçtura, quando erat adilis, nec maxima liberavit. Sed honori summo nuper nostro Miloni fuit, quod gladiatoribus emptis reipublica causa, quæ salute nostra continebatur, omnes P. Clodii conatus, furoresque compressit. Causa igitur largitionis est, si aut necesse est, aut utile.

In his autem ipsis mediocritatis regula optima est. L. quidem ⁵⁹ Philippus Q. F. magno vir ingenio, in primisque clarus, gloriari solebat, se sine ullo munere adeptum esse omnia, quæ haberentur amplissima, dicebat idem Cotta, Curio. Nobis quoque licet in hoc quodammodo gloriari. Nam pro amplitudine honorum, quos cunctis suffragiis adepti sumus nostro quidem anno, quod contigit eorum nemini, quos modo nominavi, sanè exiguus sumptus adilitatis fuit.

Atque etiam illa impensæ meliores, muri, navalia, portus, aquarum ductus, omniaque, quæ ad usum reipublicæ pertinent. quamquam quod præsens tamquam in manum datur, jucundius est: tamen hæc in posterum gratiora. Theatra, porticus, nova templa, verecundius reprehendo, propter Pompejum: sed doctissimi non probant, ut & hic ipse Panætius, quem multum ⁸⁹ in his libris secutus sum, non interpretatus: & Phalereus Demetrius, qui Periclem, principem Græciæ, vituperat, quod tantam pecuniam in præclara illa pro-

autem propriè convivi dominus. huc fortassis in Lucano emendatio mea potius inculcari. *Gruterus*. Fere similia sunt Car. Langii ad librum 1 cap. 13, ubi interpretatur *justa præbenda*. Sed potius videtur alludi ad genus mancipium, qui præbitoribus dicti conducebant aliqua necessaria in municipiis præbenda publice facientibus, qui ab Horatio lib. 1 Sat. 5 dicuntur parochi. J. Fr. Gronovius; qui etiam idoneos illos homines, de quibus sequitur, declarat & illustrat lib. 1 Observat. cap. 9. *Gronov.*

80. *Gladiatorum muneribus.*] Palatin. prim. *gladiatorii*, quod fere malim. supra quoque delevi dictionem *dicuntur*, infraque *causa*, jubentibus *mill.* *Gruterus*.

81. *Quanto Aristoteles gravius.*] Murctus malebat *Aristo*, quod horum nihil inveniretur in Aristotele. *Idem*.

82. *Non admiremur.*] Fulvius Ursinus putabat deleri posse adverbativam particulam, contra mentem auctoris, quæ ab illa voce tota pendet; neque aliter argumentatio ejus procedit, ut liquet ex sequentibus. *Idem*.

83. *Aquæ sextarium mina cogentur.*] Palatin. prim. *mina argenti cogantur*, nec displicet. *Idem*.

84. *Delectatio multitudinis.*] Forfan melius, *delectatio multitud.* uti est in Palatin. in D. F. in Aldinis sex. placebatque etiam Gulielmio. *Idem*.

85. *Sis ad breve exiguumque tempus; etque à levissimo quoque: in*

quo &c.] Secutus sum editionem acuratissimam Petri Victorii, nisi quod adposuerim illud *fit*, ut placebat Lambino, quod annotasset Gulielmius haberi etiam in veteribus suis F. & D. neque aliter sanè editio princeps nam sequentes, *ad breve exiguumque tempus daret*, *etque à levissimo quoque animo: in quo &c.* *Idem*.

86. *Inveterasse jam à bonis.*] Sic è Langianis & F. D. Gulielmius. vulgati non habent illud *a. in Palatin.* prim. est, *inv. etiam bonis*; quod alteri fere præposuerim; utique cum idem mox habeat *postularetur*. *Gruter.* Quum & Cl. Grævii codex cum Palat. optimo consentiret, non dubitavi ejus rationem habere. Quod commode fieri putabam, didicenda voce *etiam*, ut editum vides. *Gronov.*

87. *Multi post, Luculli.*] Expressi scripturam Palatinorum confirmatam veteribus Langii libris. vulgg. *Lucullus*. *Gruter.*

88. *Quod in caritate asse.*] Vulgati ferè *caritate canonice asse*. sed vox *ca* media non apparet in Palatin. D. F. inò nec in editione quidem Romana priore, quare & jure exclusi suis Victorius, sed deinde iterum irrepit, culpa eorum quibus nihil satis apertum est, nisi & superfluis eorum valletur vocibus. *Idem*.

89. *In his libris secutus.*] Palatinus refugit particulam *in*; & non requiritur. mox scripti *non probant* pro vulgari *improbant*, volentibus ead. primis & *mill.* nostris. *Idem*.

propylæa conjecerit. Sed de hoc genere toto, in iis libris, quos de republica scripsi, diligenter est disputatum. Tota igitur ratio talium largitionum, genere, vitiosa est; temporibus, necessaria; & tum ipsa & ad facultates accommodanda, & mediocritate moderanda est.

18 In illo autem alio genere largiendi, quod à liberalitate proficiscitur, non uno modo in disparibus causis affecti esse debemus.

62 Alia causa est ejus, qui calamitate premitur, & ejus, qui res meliores quarit, nullis suis rebus adversis. Propensior benignitas esse debet in calamitosos, nisi forte erunt digni calamitate. in his tamen, qui se adjuvari volent, non ut ne asfligantur, sed ut altiore gradum ascendant, restricti omnino esse nullo modo debemus: sed in deligendis idoneis iudicium, & diligentiam adhibere. nam prælatè Ennius:

Benefacta malè locata, malefacta arbitror.

63 Quod autem tributum est bono viro & grato, in eo cum ex ipso fructus est, tum etiam ex ceteris. temeritate enim remota, 90 gratissima est liberalitas: eoque eam studiosius perique laudant, quod summi cuiusque bonitas, commune perfrugium est omnium. Danda igitur opera est, ut his beneficiis quam plurimos afficiamus, quorum memorialiberis posterisque prodatur, ut iis ingratis esse non liceat. omnes enim immemorem beneficii oderunt: eamque injuriam 91 in deterrenda liberalitate sibi etiam fieri; eumque, qui faciat, communem hostem tenuiorum putant. Atque hæc benignitas etiam reipublicæ utilis est, redimi e servitute captos, locupletari tenuiores: quod quidem vulgò solitum fieri ab ordine nostro in oratione Crassi scriptum copiosè videmus. Hanc ergo consuetudinem benignitatis 92 largitioni munerum longè antepono. hæc est gravium hominum, atque magnorum: 93 illa quasi assentatorum populi, multitudinis levitatem voluptate quasi titillantium.

64 Conveniet autem cum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum: in omnique re contrahenda, vendendo, emendo, conducendo, locando; 94 vicinitatibus & consiniis, æquum, & facilem; multa multis de jure suo cedentem: à litibus verò, quantum liceat, & nescio an paullo plus etiam quam liceat, abhorrentem. Est enim non modò liberale, paululum nonnumquam de suo jure decedere, sed interdum etiam fructuosum. Habenda autem est ratio rei familiaris, quam quidem dilabi sinere, flagitiosum est: sed ita, ut illiberalitatis, avaritiæque absit suspicio. Possè enim liberalitate uti, non spoliantem se patrimonio, nimirum is est pecunite fructus maximus. Reddè etiam à Theophrasto est laudata hospitalitas. est enim (ut mihi quidem videtur) valde decorum, patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus: idque etiam reipublicæ est ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in urbe nostra non egere. Est autem etiam vehementer utile iis, qui honestè posse multum volunt, per hospites apud externos populos valere opibus, & gratia. Theophrastus quidem scribit, Cimionem Athenis etiam in suos curiales Laciadas hospitem fuisse. ita enim instituisse, & villicis imperavisse, ut omnia præberentur, quicumque Laciadas in villam suam devertisset.

Quæ autem operà, non largitione, beneficia dantur, hæc 19 tum in universam reipublicam, tum in singulos cives conferuntur. nam in jure cavere, consilio juvare, atque hoc scientiæ genere prodesse quam plurimis, vehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Itaque cum multa præclara majorum, tum quod optimè constitui juris civilis summo semper in honore fuit cognitio, atque interpretatio: quam quidem ante hæc confusionem temporum in possessione sua principes retinebant: nunc ut honores, ut omnes dignitatis gradus, sic hujus scientiæ splendor deletus est: idque eo indignius, quod eo tempore hoc contigit, cum is esset, qui omnes superiores, quibus honore par esset, scientia facile vicisset. Hæc igitur opera, grata multis, & ad beneficiis obstruendos homines accommodata.

Atque huic arti finitima est dicendi gravior facultas, & gratior, & ornatior. Quid enim eloquentia præstabilius, vel admiratione audientium, vel spe indigentium, vel eorum, qui defensi sunt, gratia? huic quoque ergo à majoribus nostris est 95 in toga dignitatis principatus datus. Diserti igitur hominis, & facile laborantis, quodque in patriis est moribus, multorum causas, & non gravatè, & gratuito defendentis, beneficia, & patrocinia latè patent.

Admonebat in re, ut hoc quoque loco intermissionem 67 eloquentiæ, ne dicam interitum, deplorarem: ni vererem, ne de meipso aliquid viderem queri. Sed tamen videmus, quibus extinctis oratoribus, quam in paucis spes, quanto in paucioribus facultas, quam in multis sit audacia. Cum autem omnes non possint, ne multi quidem, aut jurisperiti esse, aut disert: licet tamen operà prodesse multis, beneficia petentem, commendantem iudicibus, & magistratibus, vigilantem pro re alterius, eos ipsos, qui aut consuluntur, aut defendunt, rogantem: quod qui faciunt, plurimum gratiæ consequuntur, latissimeque eorum manat industria.

Jam illud non sunt admonendi, (est enim in promptu) 68 ut animum advertant, cum juvare alios velint, ne quos offendant, sæpe enim aut eos laudent, quos non debent: aut eos, quos non expedit. si imprudentes, negligentis est: si scientes, temeritatis. Utendum etiam est excusatione adversus eos, quos invitus offendas, quacumque possis, quare id, quod feceris, necesse fuerit, nec aliter facere poteris: ceterisque operis, & officiis erit, quod violatum est, compensandum.

Sed cum in hominibus juvandis aut mores spectari, aut fortuna soleat: dictu quidem est proclive, itaque vulgò loquuntur, se in beneficiis collocandis mores hominum, non fortunam sequi. honesta oratio est. sed quis est tandem, qui inopis, & optimi viri causa non anteponat, in opera danda, gratiam fortunati, & potentis? à quo enim expeditur, & ceterior remuneratio fore videtur, in eum ferè est voluntas nostra propensior. Sed animadvertendum est diligentius, quæ natura rerum sit. nimirum enim inops ille, si bonus est vir, etiam si se ferre gratiam non potest, habere certè potest. Commodè autem, quicumque dixit, pecuniam qui habeat, non reddidisse: qui reddiderit, non habere: gratiam autem & qui retulerit, habere: & qui habeat, retinisse.

At,

90. *Gratissima est liberalitas.*] Vix mihi eripi potest, pejorem esse scripturam codicis Palatini prim. *gravissima.* examinet eam modo otiosiores, conferantque cum eis quæ habet Tullius capituli hujus medio. *Grut.*

91. *In deterrenda liberalitate.*] Elegans figura. Palatinus tamen prim. *deterrenda.* cui quidem non adqueisco; solum modò indico ob Aldum Nepotem, qui hujusmodi scripturam extare negat in veteribus libris. *Idem.*

92. *Largitioni munerum longè antepono.*] Manutius negat vocem *longè* reperiri in exemplaribus vetustis, investamque primam à Lambino, sed fallitur: repræsentat enim & Petrus Victorius, extatque disertè in Palatino pr. *Idem.*

93. *Illæ quasi assentatorum populi.*] Vox *quasi* non est in Palatino prim. nisi à manu recentiore. neque admodum requiritur. imò eum non repetatur, ne requiritur quidem. *Idem.*

94. *Vicinitatibus & c.*] Sic mss. quoque nostri, sine in. Eisdem auctoribus statim etiam rescripti, *de jure suo cedentem:* tanto confidentius, quod ita quoque publicasset Victorius; imò & ille qui Romæ primum vulgavit libros de Officiis, anno eccc lxxviii. exinde culi, *cedentem.* *Vicinitates & consinia* dixit pro vicinis ac consiniis: quemadmodum alibi passim legimus, *matrimonium servitiam, convivia,* loco convivarum, servorum, uxorumque. *Idem.*

95. *In toga dignitatis.*] Haud aliter Palatinus pr. nec abibat Petri Daucis liber, quam quod is *toga Arginate.* publicati tere, in *toga dignitate.* ineptè. *toga* enim opponitur *sago.* adeatur Manutius Nepos, & Naunii Synnecista. *Idem.*

96. *Ut animadvertant.*] Minutum quidem est, sed tamen moneri operæ pretium est; Palatinum pr. *servare animum advertant.* *Grut.* Adde paterna ad Livium lib. 24 cap. 48. *Grutov.*

70 At, qui se locupletes, honoratos, beatos putant, hi ne obligari quidem beneficio volunt. quin etiam beneficium se dedisse arbitrantur, cum ipsi quamvis magnum aliquod acceperint: quæ etiam à se aut postulari, aut expectari aliquid suspicantur: patrocinio verò se usos, & clientes appellari, mortis instar putant. At verò ille tenuis, cum, quidquid factum sit, se spectatum, non fortunam putet, non modò illi, qui est meritis, sed etiam illis, à quibus expectat, (egregium enim multis) gratum se videri studet. neque verò verbis augere suum munus, si quo fortè fungitur, sed etiam extenuat. Videndamque illud est, quòd si opulentum, fortunatumque defenderit, in illo uno, aut fortè in liberis ejus manet gratia. sua autem inopem, probum tamen, & modestum: omnes non improbi humiles (quæ magna in populo multitudo est) præsidium sibi paratum vident. Quamobrem meliùs apud bonos, quàm apud fortunatos, beneficium collocari puto.

71 Danda omnino opera est, ut omni generi satisfacere possimus. sed si res in contentione veniet, nimirum Themistocles est auctor adhibendus; qui cum consuleretur, utrum bono viro pauperi, an minùs probato diviti filiam collocaret: Ego verò, inquit, malo virum, qui pecunia egeat, quàm pecuniam, quæ viro. Sed corrupti mores, depravatique sunt admiratione divitiarum: quarum magnitudo quid ad unumquemque nostrum pertinet? Illum fortasse adjuvat, qui habet: ne id quidem semper. sed fac juvare: 97 utentior sanè sit: honestior verò quomodo? Quòd si etiam bonus erit vir, ne impediatur divitiis, quo minùs juvetur, modò ne adjuvet: sitque omne iudicium, non quàm locuples, sed qualis quisque sit. Extremum autem præceptum in beneficiis, operaque danda est, ne quid contra æquitatem contendas, nequid pro injuria. fundamentum enim perpetuè commendationis, & famæ, est justitia, sine qua nihil potest esse laudabile.

72 Sed quoniam de eo genere beneficiorum dictum est, quæ ad singulos spectant: deinceps de iis, quæ ad universos, quæque ad rempublicam pertinent, disputandum est. Eorum autem ipsorum partim ejusmodi sunt, ut ad universos cives pertineant, partim singulos ut attingant, quæ sunt etiam gratiora. danda est opera omnino, si possit, utrique, nec minùs, ut etiam singulis consulatur: sed ita, ut ea res aut proficit, aut certè non obsit reipublicæ. 98 C. Gracchi frumentaria magna largitio; exhauriebat igitur ærarium: modica M. Octavii, & reipublicæ tolerabilis, & plebi necessaria. ergo & civibus, & reipublicæ salutaris.

73 In primis autem videndum erit ei, qui rempublicam admi-

nistrabit, ut suum quisque teneat, neque de bonis privatorum publicè 99 deminutio fiat. perniciosè enim Philippus in tribunatu, cum legem agrariam ferret, quam tamen antiquarij facillè passus est, & in eo vehementer se moderatum præbuit: sed cum in agendo multa populariter: tum illud malè; *non esse in civitate duo millia hominum, qui rem haberent.* 100 Capitalis oratio, & ad æquationem bonorum pertinens: qua pester quæ potest esse major? Hanc enim ob causam maxime, ut sua tenerent, reipublicæ civitateque constituta sunt. Nam etsi duce natura congregabantur homines, tamen spe custodia rerum suarum, urbium præsidia quærebant.

Danda etiam opera est, ne (quod apud majores nostros sæpe fiebat, propter ærarii tenuitatem, assiduitatemque bellorum) tributum sit conferendum: idque ne eveniat, multo antè erit providendum. sin qua necessitas hujus muneris alicui reipublicæ obvenit: (malo enim quàm nostræ ominari, neque tamen de nostra, sed de omni republica discepto) danda erit opera, ut omnes intelligant, (si salvi esse velint) necessitati esse parendum. atque etiam omnes, qui rempublicam gubernabunt, consulere debebunt, ut earum rerum copia sit, quæ sunt necessariæ. quarum qualis comparatio fieri solet, & debeat, non est necesse disputare. est enim in promptu: tantum locus attingendis fuit.

Caput autem est in omni procuracione negotii, & muneris publici, ut avaritiæ pellatur etiam minima 3. Utinam, inquit C. Pontius Samnis, ad illa tempora me fortuna reservasset, & tum essem natus, siquod Romani dona accipere cœpissent! non essem passus diutius eos imperare. Ne illi multa sæcula expectanda fuerunt. modò enim hoc malum in hanc rempublicam invasit. itaque facillè patior tum potius Pontium fuisse, siquidem in illo tantum fuit roboris. Nondum centum, & decem anni sunt, cum de pecuniis repetendis à L. Pisonè lata est lex, nulla antea cum fuisset. At verò postea tot leges, & proxima quæque duriores: tot rei, tot damnati, tantum Italicum bellum propter iudiciorum metum excitatum: tanta, sublatis legibus, & iudiciis, 4 expilatio, direptioque sociorum, ut imbecillitate aliorum, non nostra virtute valeamus. Laudat Africanum Panætius, quòd fuerit 22 abstinentis. Quid ni laudet? sed in illo alia majora.

Laus abstinentiæ, non hominis est solum, sed etiam temporum illorum. Omni Macedonum gaza, quæ fuit maxima, potius est Paulus: 5 tantum in ærarium pecuniæ inexit, ut unius imperatoris præda finem attulerit tributorum. At hic 6 nihil domum suam præter memoriam nominis sempiternam dedulit. Imitatus patrem Africanus, nihilo locupletior Kar-

Kar-

97. *Utentior sanè sit.*] Diu est quod nonnisi Turnebus restitendam è mss. hanc scripturam; sed nemo id fecit, deterreri credo raritate vocis. & verò eum conspiciatur in Palatinis, in F. in D. eam non admittere religio fuit. vulgati prius *potentior*. Lambinus *opulentior*. Grut.

98. *C. Gracchi frumentaria magna largitio.*] In membranis paternis est *frumentarii*. cui varietati adnotavit loca illa duo ex libro 111, ubi *frumentarius* vocatur ille, quem Cicero exempli causa fingit Rhodius frumentum vendidisse. Sed & paulo ante luntas edidit Langiusque & alii *aut certe ne obsit reipub.* Quod si in melioribus est libris, non debuerat mutari. Gronov.

99. *Deminutio fiat.*] Exemplar Palatinum pr. *minutio* syllaba prima ablata. Gruter.

100. *Capitalis oratio & ad æquationem &c.*] Rectè, si modo viris bene meritis hæc quoque conferret ratio. Nam apud Iuniam simileque & ipsum Langium non video conjunctionem. Etiam in membranis paternis *lego oratio est ad*. Certe poterat abesse. Gronov.

1. *Ut sua tenerentur.*] Palatinus idem *tenerent*. Gruter.

2. *Malo enim quàm nostræ ominari.*] Sic quoque Palatinus uterque, sine illi, aut alteri, aut aliene, invecito à correctoribus; quodque suis quoque abuisse testatus est & Langius & Lambinus. Idem.

3. *Utinam inquit C. Pontius Samnis &c.*] Non video quomodo votum hominis hæc quadrat: nisi velimus vatem fuisse; aut potius hæc ipsum pronunciare apud inferos. si sic; viderint acutiores, nam ex verbis ipsius erui possit genus aliquod carminum. Gruter. Sint qualiaunque carmina, neutrum tamen inde potest colligi. Vo-

tum esse patet perspicue. Sed quod latebat molestiæ, prælaro exenit exemplar MStum Cl. Gravii, pro *quanto* exhibens *si quando*, quod omnino adhibui. Ita liquet, quid velit. Porro membranz paternæ *reservaret*, unde eum plurimis MSSis & Iunta etiam edidi *reservasset*. Gronov.

4. *Expilatio direptioque sociorum.*] Meretur etiam hic consecrari notabilis scriptura optimi codicis Græviiani *expilatio viditioque soc.* unde Cl. eius dominus ex seculpebat *ndatio*. Nec quidquam renuo: nisi potius tres lineæ in principio nolint accessionem pati, & litera d existerit per duas ol. & sic indieent fuisse *expilatio violatioque soc.* Id & convenit illis perquam exacte, & videtur ipse Tullius suam linguam tueri lib. 111 cap. 5. *Ut præter suum quisque emolumentum spoles aut violet alterum*. Vulgatum ita supplerunt: ex 111, & *expilationes direptionesque sociorum*. Gronov.

5. *Tantum in ærarium pecuniæ inexit.*] Palatinæ membranz *tantam pecuniam*. malim. Gruter.

6. *Nihil domum suam intulit.*] Sic plerique Aldini & Pal. sec. D. atque F. etiam Pal. pr. quin tamen habet, *nihil domum suam præter memoriam nominis sempiternam ætulit*. Gruter. Non intelligo hanc codicum refectionem. Itaque & Cl. Grævius putavit fieri hæc mentionem Palatinj quinti, quum ex plurimis duo tantum se confu- luisse notarit Gruterus ipse in principio notarum ad hos libros, nec uspiam plures memorat. Quod tamen profert, accipimus, ut proprium sermonem de iis, qui ex provincia revertebantur. Sic Imileo, in clade tamen, ait apud Justinum lib. 19 cap. 3 *desere se civibus non modica solatia*. Sic corruperant *de decedere* lib. 111 de legibus. Alias. Iustit loquendo in domum afferre & referre lib. 1 c. 39, sed in urbe. Gron.

Karthagine eversa. Quid? qui ejus collega in censura fuit L. Mummius, nunquid copiosior, cum copiosissimam urbem funditus sustulisset? Italiam ornare, quam domum suam, maluit, quinquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatio.

77 Nullum igitur vitium tætrius, (ut eò, unde egressa est, referat se oratio) quam avaritia, præsertim 7 in principibus rempublicam gubernantibus habere enim quæstui rempublicam non modo turpe est, sed sceleratum etiam, & nefarium. Itaque 8 quod Apollo Pythius oraculo edidit, Spartam nulla re alia, nisi avaritiæ peritiam, id videtur non solum Lacedæmonis, sed & omnibus opulentis populis prædixisse. Nulla autem re conciliare facilius benevolentiam multitudinis possunt ii, qui reipublicæ præfunt, quam abstinentia & continentia.

78 Qui verò 9 se populares volunt, ob eamque causam aut agrariam rem tentant, ut possessores suis sedibus pellantur, aut pecunias creditas debitoribus condonandas putant: ii labefactant fundamenta reipublicæ; concordiam primùm, quæ esse non potest, cum aliis adimuntur, aliis condonantur pecuniæ: deinde æquitatem, quæ tollitur omnis, si habere suum cuique non licet. id enim est proprium (ut supra dixi) civitatis, atque urbis, ut sit libera, & non sollicita 10 suæ rei cuiusque custodia.

79 Atque in hac pernicie reipublicæ ne illam quidem consequuntur, quam putant, gratiam. nam cui res erepta est, est inimicus: cui data, etiam dissimulat se accipere voluisse: & maxime in pecuniis creditis occultat suum gaudium, ne videatur non fuisse solvendo. At verò ille, qui accipit injuriam, & meminit, & præ se fert dolorem suum: nec, si plures sunt ii, quibus improbe datum est, quam illi, quibus injustè ademptum est, idcirco plus etiam valent. Non enim numero hæc judicantur, sed pondere. Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis, aut etiam facilius antè possessum, qui nullum habuit, habeat: qui autem habuit, amittat?

23 Ac propter hoc injuriæ genus Lacedæmonii Lyfandrum 80 ephorum expulerunt: Agin regem (11 quod nunquam antea apud eos acciderat) necaverunt: ex eoque tempore tanta discordiæ secuta sunt, ut & tyranni existerent, & optimates exterminarentur: & præclarissimè constituta respublica dilaberetur. nec verò solum ipsa cecidit, sed etiam reliquam Græciam evertit contagionibus malorum, quæ à Lacedæmonis profectæ, manarunt latius. Quid? nostros Gracchos, Ti. Gracchi, summi viri, filios, Africanis nepotes, nonne agrariæ contentiones perdidit?

81 At verò Aratus Sicyonius jure laudatur, qui cum ejus civitas quinquaginta annos à tyrannis teneretur, profectus Argis Sicyonem, clandestino introitu urbe est potius. Cum-

que tyrannum Nicoclem improvise oppressisset, sexcentos exules, qui fuerant ejus civitatis locupletissimi, restituit, remque publicam adventu suo liberavit. Sed cum magnam animadverteret in bonis, & possessionibus difficultatem, quod & eos, quos ipse restituerat, quorum bona alii possederant, egere iniquissimum arbitrabatur, & quinquaginta annorum possessiones movere non nimis æquum putabat, propterea quod tam longo spatio multa hereditatibus, multa emptionibus, multa dotibus tenebantur sine injuria: judicavit, neque illis adimi, neque his non satisfieri, quorum illa fuerant, oportere.

Cum igitur stantisset, opus esse ad eam rem constituendam pecunia, Alexandriam se proficisci velle dixit, remque integram ad reditum suum justit esse: isque celeriter ad Ptolemaum, suum hospitem, venit, qui tum regnabat alter post Alexandriam conditam: cui cum expulisset, patriam se liberare velle, causamque docuisset; à rege opulento vir summus facile impetravit, ut grandi pecunia adjuvaretur. Quam cum Sicyonem attulisset, adhibuit sibi in consilium quindecim principes, cum quibus causas cognovit & eorum, qui aliena tenebant, & eorum, qui sua amiserant: perfecitque æstimandis possessionibus, ut persuaderet aliis, ut pecuniam accipere mallet, possessionibus cederent: aliis, ut commodius putarent, numerari sibi 12 quod tanti esset, quam suum recuperare. Ita perfectum est, ut omnes concordia constituta sine querela discederent.

O virum magnum, dignumque, qui in nostra republica natus esset! Sic par est agere cum civibus, non (ut bis jam vidimus) hastam in foro ponere, & bona civium voci subjicere præconis. At ille Græcus (id quod fuit sapientis, & præstantis viri) omnibus consulendum putavit: eaque est 13 summa ratio, & sapientia boni civis, commoda 14 civium non divellere, atque omnes æquitate eadem continere. 15 Habitant gratis in alieno. Quid ita? Ut, cum ego cinerim, adificiarum, tuar, impendam, tu, me invito, fruare meo? Quid est aliud, aliis sua eripere, aliis dare aliena?

Tabulæ verò novæ quid habent argumenti, nisi ut emas mea pecunia suum: cum tu habeas, ego non habeam pecuniam? Quamobrem ne sit æs alienum, quod reipublicæ noceat, providendum est; quod multis rationibus cavere potest: non si fuerit, ut locupletes suum perdant, debitores lucrentur alienum. nec enim ulla res vehementius rempublicam continet, quam fides: quæ esse nulla potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum. Nunquam vehementius actum est, quam me consule, ne solveretur. armis, & castis tentata res est ab omni genere hominum, & ordine: 16 quibus sic restiti, ut hoc tantum malum de republica tolleretur. nunquam nec majus æs alienum fuit: nec melius, nec facilius dissolutum est. fraudandi enim spe sublata, 17 Tol-

vendi

7. In principibus & temp. gubernantibus.] Copula non comparat in Pal. pr. Severò tantum abest eam desiderem, ut facile paterer adhuc auferri sequentia temp. gubernantibus. Grut. Et merito delevi. Grut.

8. Quod Apollo Pythius oraculo edidit.] Nescio qui potuerit hic tacere Gruterus, quum Languius jam exhibeat quod A. P. oraculum edidit. Non quo repellam vulgatum, aut id ferri posse negem, (potest enim intelligi vocula ex, ut ad Brutum, hæc ex oraculo Apollinis data tibi putat) sed quod suspicer ita lectum fuisse in Palatino I, quum id Cl. Grævius de suo optimo testetur, qui duo plerumque conferunt, eorumque testimonia reliquos prægravarent. Idem.

9. Se populares volunt.] Sic Pall. F. D. editionesque primæ, imò & Victorina. aliæ populares esse volunt. Gruter.

10. Sui rei cuiusque custodia.] Forte, cuique, hoc est, quod quisque recte acquisivit, id ut secure & palam sine metu raptoris aut inuvasoris tenere atque eo frui queat. Id quod non contigit Adherbar, cui propterea scribit Iustinus magnas sed dissimulatas opes fuisse, aurumque metu regis non tectis, sed terræ credidisse. Sic quondam pater. Sed idem sensus potest elici ex vulgata, ut sint duo genitivi, in quibus sæpe ludere Ciceronem ostendimus quoque supra, cuiusque, scilicet hominis vel reipublicæ, custodia rei suæ. Vicillim hic jungit dativos III, 10. Sui cuique militati servandam. Gronov.

11. Quod nunquam antea apud eos acciderat.] Poterant abesse voces tres posteriores. Sic & mox videri queant interpretis potius quam Tulli illa, quæ à Lacedæmonis profectæ, manarunt latius. Grut.

12. Quod tanti esset.] Pal. quanti essent. quod mihi non ita videtur ineptum. quum facile præponerem vulgato, si haberem adimplulatoreum adhuc alium alicujus codicem vetustissimi edecumate. Idem.

13. Summa ratio & sapientia.] Illud & sapientia, non videtur in Palatino pr. neque requiritur, qui ferè etiam quæ præcedunt, id quod fuit sapientis & præstantis viri, haberim omnia pro glossatoris interpretatiuncula. Idem.

14. Civium non divellere.] Editi olim civium defendere non divellere, sed contra scripturam Palatinorum codicum item F. ne dicam & Langianorum. Idem.

15. Habitant gratis in alieno.] Lectionem istam primus eruit è mss. suis Turnebus, reperitque in F. Gulielmus: exitat quoque in Pall. non, Habitant prius. Idem.

16. Quibus sic restiti ut hoc tantum malum.] Victorii ed. ut totum hoc. Pal. pr. quibus restiti, ut sum hoc malum. sec. quibus ita restiti, ut hoc totum &c. Idem.

17. Solvendi necessitas.] Pal. pr. vendendi, quod agros respicit & possessores oberatorum. Idem.

vedi necessitas consecuta est. ¹⁸ At verò hic nunc victor, tum quidem victus, ¹⁹ quæ cogitatur, ea perfecit, cum ejus jam nihil interesset. tanta in eo peccandi libido fuit, ut hoc ipsum eum delectaret, peccare, etiam si causa non esset.

¹⁵ Ab hoc igitur genere largitionis, ut aliis datur, aliis auferatur, aberunt illi, qui republicam tuebuntur: in primisque operam dabant, ut juris, & judiciorum æquitate suam quisque teneat: & neque tenuiores ²⁰ propter humilitatem circumveniantur, neque locupletibus ad sua ²¹ vel tenenda, vel recuperanda obstitit invidia: præterea quibuscumque rebus vel belli, vel domi poterunt, rempublicam augeant imperio, agris, vestigialibus. hæc magnorum hominum sunt: hæc apud majores nostros facilitata: hæc genera officiorum qui persequuntur, cum summa utilitate republicæ magnam ipsi adipiscuntur & gratiam, & gloriam.

¹⁶ In his autem utilitatum præceptis Antipater Tyrius, Stoicus, qui Athenis nuper est mortuus, ²² duo præterita censet esse à Panætio, validitudo curatiorem, & pecunia. quas res à summo philosopho præteritas arbitror, quòd essent faciles: sunt certè utiles. Sed validitudo sustentatur notitia sui corporis; & ²³ observatione, quæ res aut prodesse soleant, aut obesse; & continentia in victu omni, atque cultu, corporis tuendi causa; & prætermittendis voluptatibus; postremò arte eorum, quorum ad scientiam hæc pertinent.

¹⁷ Res autem familiaris queri debet iis rebus, à quibus abest turpitudò: conservari autem diligentia, & parsimonia: iidem etiam rebus augeri. has res commodissimè Xenophon Socraticus persecutus est in eo libro, qui Oeconomicus inscribitur:

¹⁸. At verò hic nunc victor, tum quidem victus. Est à libris sanctæ antiquitatis quos consulit Turnebus, neque aliter F. D. Pall. Aliæ edd. nosse victor, nunc quidem victus. contra verum. *Græc.*

¹⁹. Quæ cogitatur, ea perfecit &c. Pal. idem amplius, nescio an & melius, quæ cogitatur cum ipse interesset, tum ea perfecit cum ejus jam nihil interesset. Idem.

²⁰. Propter humilitatem. Vulgati imbecillitatem; sed alterum exstat in Pall. & omnibus Langii Gulielmiquè mss. quid quod & invenit in sex suorum Aldus Nepos; etiam si præferat imbecillitatem. Idem.

²¹. Vel tenenda. Palatinus primus vel utenda. Idem.

²². Duo præterita censet esse à Panætio, validitudo &c. Hæc fuit Victorii lectio, pro qua aliæ substituere, duo præcepta censet esse à Panætio prætermissa, valetudinis; inquit Palatinis, & F. D. Gulielmianis, imò & editione prima Romana. Idem.

²³. Observatione, quæ res &c. Sic rursus Victoriana, cui accedunt mss. nostri & aliquot Aldini. vulgati exinde, observatione quarum rerum quæ. Idem.

quem nos ista ferè ætate cum effemus, qua es tu nunc, è Græco in Latinum convertimus.

Sed utilitatum comparatio, quoniam hic locus erat quarrens ²⁴ à Panætio prætermittendus, sæpe est necessaria. Nam & corporis commoda cum externis, & externa cum corporis, & ipsa inter se corporis, & externa cum externis comparari solent. Cum externis, corporis, hoc modo comparantur: Valere ut malis, quàm dives esse. Cum corporis, externa, hoc modo: Dives esse potius, quàm maximis corporis viribus. Ipsa inter se corporis sic: ut Bona valitudo voluptati anteponatur, vires celeritati. Externorum autem, ut gloria divitiis, vestigialia urbana rusticis.

²⁴ Ex quo genere comparationis illud est Catonis senis: ²⁵ quo cum quæreretur, quid maximè in re familiari expediret, respondit, Bene pascere. Quid secundum? Satis bene pascere. ²⁵ Quid tertium? Male pascere. Quid quartum? Arare. Et, cum ille, qui quæsierat, dixisset, Quid scenerati? Tum Cato, Quid hominem, inquit, occidere? Ex quo, & multis aliis, intelligi debet, utilitatum comparationes fieri solere, rectèque hoc adjunctum esse quartum exquirendorum officiorum genus.

Sed toto hoc de genere, de quærenda, de collocanda pecunia, etiam de urenda, commodius à quibusdam optimis viris ad medium Janum sedentibus, quàm ab illis philosophis ulla in schola disputatur. Sunt tamen ea cognoscenda. pertinent enim ad utilitatem, de qua hoc libro disputatum est. Reliqua deinceps persequemur.

²⁴. Ex quo genere comparationis. Dicitio ultima non est in Palatino pr. & nescio an non possit abesse. Idem.

²⁵. Quid tertium? male pascere. Quid sentiendum sit de omnibus calamo exaratis codicibus aliorum, indicio est vel iste locus. Victorius enim, item Turnebus lib. vi Adv. cap. 20. ut & Langius, nec non Aldus Nepos ac Lambinus, Siffrius præterea & Giffanius, jactant hæc suum vestire, aut vestire; sed sine omni venere & gratia. male pascere positum oportuit; quod disertè exstat in Palatino nostro primo: meminisse proflus Columella libro vi de re rustica, ipsa præfatione; his verbis: Ceterum de tam sapiente viro piget dicere, quod eum quidam auctores memorant, quidnam quarrenti cuidam tertium in agriculture questuosum esset, asseruisse, si quis vel male pasceret &c. Nimirum quod homines non adsequerentur quid esset male pascere, id Ciceronis fundo omnino eradigarunt. at vult Cato, tantum esse utilitatis in pecore, ut quamvis malignissimè curetur, superet tamen fructus omnes arationis, reliquæque adeo agriculturæ. Pal. sec. totum istud membrum omisit; deceptus repetitione vocis postremæ. quo ipso confirmatur magis majestas Palatini primi. Idem.

M. TULLII CICERONIS

O F F I C I I S,

MARCUM FILIUM,

LIBER TERTIUS.

PUBLIUM Scipionem, Marce fili, eum, qui primus Africanus appellatus est, dicere solitum scripsit Cato, qui fuit ferè ejus æqualis, Numquam se minus otiosum esse, quàm cum otiosus: nec minis solum, quàm cum solus esset. Magnifica verò vox, & magno viro, ac sapiente digna: quæ declarat, illum & in otio de negotiis cogitare, & in solitudine secum loqui solitum; ut neque ces-

faret umquam, & interdum colloquio alterius non egeret. Itaque duæ res, quæ languorem afferunt ceteris, illum acuebant, otium, & solitudo. Velleim nobis hoc idem verè dicere liceret: sed si minus imitatione tantam ingenii præstantiam consequi possumus, voluntate certè proximè accedimus: nam & à republica forensibusque negotiis, armis impiis, vique prohibiti, otium persequimur: & ob eam causam, urbe relicta, ¹ rura peragrantes, sæpe soli sumus.

Sed

¹. Rura peragrantes. Nihil mutandum cum Langio ejusque assecla Lambino. nam sic ferè de Tibercio Tacitus lib. 3 Annal. *littora & lacus Campania tum maximè peragrantes.* Gulielmianis, *Gr-*

terus. Magis conveniunt hæc Liviana 26, 41. *Traducite in terras cum multis sortibus saltis sepe à vobis peragratae.* 27, 8 *Ipsæ provinciam peragratae.* GROBOY.

LIIIIII

In

2. Sed nec otium hoc cum Africani otio, nec hæc solitudo cum illâ comparanda est. Ille enim requiescens à reipublica pulcerrimis numeribus otium sibi sumebat aliquando, & à cætu hominum, frequentiaque interdum, tanquam in portum se in solitudinem recipiebat. nostrum autem otium negotii inopia, non requiescendi studio, constitutum est. extincto enim senatu, delectisque judiciis, quid est, quod dignum nobis aut in curia, aut in foro agere possimus?
3. Itaque qui in maxima celebritate, atque in oculis civium quondam viximus: nunc fugientes conspectum sceleratorum, quibus omnia redundant, abdimus nos, quantum licet, & sæpe soli sumus. Sed quia sic ab hominibus doctis accepimus, non solum ex malis eligere minima oportere; sed etiam excipere ex his ipsis, si quid inesset boni: propterea & otio fruor non illo quidem, quo debeat is, qui quondam peperisset otium civitati; nec eam solitudinem languere patior, quam mihi adfert necessitas, non voluntas.
4. Quamquam Africanus majorem laudem vel meo iudicio assequebatur: nulla enim ejus ingenii monumenta mandata litteris, nullam opus otii, nullam solitudinis munus extat. ex quo intelligi debet, illum mentis agitatione, investigationeque rerum, quas cogitando consequabatur, nec otiosum, nec solum unquam fuisse. nos autem, qui non tantum roboris habemus, ut cogitatione tacita à solitudine abstrahamur, ad hæc scribendi operam omne studium, curamque convertimus. Itaque plura brevi tempore, eversa, quàm multis annis stante reipublica, scripsimus.
2. Sed cum tota philosophia, mi Cicero, frugifera, & fructuosa, nec ulla pars ejus, inculta ac deserta sit: tum nullus feracior in ea locus est, nec uberior, quàm de officiis, à quibus constanter, honesteque vivendi præcepta ducuntur. Quare quamquam à Cratippo nostro, principe hujus memoratæ philosophorum, hæc te assidue audire, atque accipere confido: tamen conducere arbitrator, talibus aures tuas vocibus undique circumsonare; nec eas, si fieri possit, quidquam aliud audire.
6. Quod cum omnibus est faciendum, qui vitam honestam ingredi cogitant, tum haud scio, an nemini potius, quàm tibi. sustines enim, non parvam expectationem imitandæ industriæ nostræ, magnam honorum, nonnullam fortasse nominis. Suscepisti onus præterea grave & Athenarum, & Cratippi: ad quos cum tanquam ad mercaturam bonarum artium sis profectus, inanem redire turpissimum est, dedecorantem & urbis auctoritatem, & magistri. Quare quantum conniti animo potes, quantum labore contendere (si discendi labor est potius, quàm voluptas) tantum fac ut efficias: neve committas, ut, cum omnia suppeditata sint à nobis, tute tibi defuisse videare. Sed hæc hæcenus. multa enim sæpe ad te cohortandi gratia scripsimus. nunc ad reliquam partem propositæ divisionis revertamur.
7. Panætius igitur, qui sine controversia de officiis accuratissimè disputavit, quemque nos, correctione quadam adhibita, potissimum secum sumus, tribus generibus propositis, in quibus deliberare homines, & consultare de officio solerent, uno, cum dubitarent, honestumne id esset, de quo ageretur,

tur, an turpe: altero, utilene, an inutile: tertio, si id, quod speciem habere honesti, pugnetur cum eo, quod utile videretur, quomodo ea discerni oporteret: de duobus generibus primis, tribus libris explicavit: de tertio autem genere deinceps se scripsit dicturum, nec exsolvit, quod promiserat.

Quod è magis miror, quia scriptum à discipulo ejus Posidonio est, triginta annis vixisse Panætium, posteaquam eos libros edidisset. quem locum miror à Posidonio breviter esse tactum in quibusdam commentariis; præsertim cum scribat, nullum esse locum in tota philosophia tam necessarium.

Minimè verò assentior iis, qui negant, cum locum à Panætio prætermisum, sed consiliò relictum, nec omnino scribendum fuisse: quia nunquam posset utilitas cum honestate pugnare: de quo alterum potest habere dubitationem, adhibendumne fuerit hoc genus, quod in divisione Panætii tertium est, an planè omittendum: alterum dubitari non potest, quin à Panætio susceptum sit, sed relictum. nam qui è divisione tripartita, duas partes absolverit, huic necesse est restare tertiam. Præterea in extremo libro tertio de hac parte pollicetur se deinceps esse dicturum.

Accedit eodem testis Iocuples, Posidonius, qui etiam scribit in quadam epistola, P. Rutilium Rufum dicere solere, qui Panætium audierat, ut nemo pictor esset inventus, qui Cœ Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquisset, absolveret (oris enim pulchritudo reliqui corporis imitandi spem auferebat: sic ea, quæ Panætius prætermisisset, & non perfecisset, propter eorum, quæ perfecisset, præstantiam, neminem esse perfectum.

Quomobrem de iudicio Panætii dubitari non potest: recte autem hanc tertiam partem ad exquirendum officium junxerit, an secus, de eo fortasse disputari potest. Nam sive honestum, solum bonum est, ut Stoicis placet: sive quod honestum est, id ita summum bonum est, quemadmodum Peripateticis vestris videtur, ut omnia ex altera parte collocata, vix mirari momenti instar habeant: dubitandum non est, quin nunquam possit utilitas cum honestate contendere. Itaque accepimus, Socratem exsectari solitum eos, qui primum hæc natura coherentia, opinione distraxissent. Cui quidem ita sunt Stoici assensu, ut, quidquid honestum esset, id utile esse censerent: nec utile quidquam, quod non honestum.

Quod si is esset Panætius, qui virtutem propterea colendam diceret, quod ea efficiens utilitatis esset; ut ii, qui res expetendas vel voluptate, vel indolentia merentur: liceret ei dicere, utilitatem aliquando cum honestate pugnare. Sed, cum sit is, qui id solum bonum judicet, quod honestum sit: quæ autem huic repugnent specie quadam utilitatis, eorum neque accessione meliorem vitam fieri, nec decessione peiorem: non videtur ejusmodi debuisse deliberationem introducere, in qua, quod utile videtur, cum eo, quod honestum est, comparatur.

Enim quod summum bonum à Stoicis dicitur, Conventienter naturæ vivere: id habet hanc, ut opinor, sententiam, cum virtute congruere semper: cetera autem, quæ secundum naturam essent, ita legere, si ea virtuti non repugnarent. Quod

2. In oculis civium.] Ei respondent quæ sequuntur, conspectum sceleratorum. nam ne civis quidem illos scelerum servos à se haberi significat. non rectè igitur Langius Lambinusque censent delectandum ad civium. Gullielmus. Gruter.

3. Languere patior.] Palatinus pr. exlangore patior. an voluit exprimere? exlangere. Idem.

4. Nulla enim ejus etc.] Sic omnes libri. rectè opinor. tamen si mirifica sit & singularis ratio, cum hoc ipso majorem laudem affectum, quod nihil in solitudine elaboravit operis. esse enim hoc argumentum, eum sola cogitatione contentum, nihil præterea requisivisse. quod summæ ingenii præstantia est. Idem.

5. Non parvam expectationem.] Pal. pr. existimationem. Idem.

6. Ad quos cum tanquam ad mercaturam.] Pal. pr. ad qua. Idem.

7. Qui Cœ Veneris.] Ita etiam Pal. pr. sed præterea adexit,

qui in templo Cœ Veneris. Idem.

8. Quæ Panætius prætermisisset & non perfecisset.] Prodidit M. Antonius Muretus lib. xv cap. 9. Variar. lectio. tres postremas voces non comparere in uno inf. suo. quod idem eum confirmet de quinque suorum Aldus Nepos; habuerim pro spuris. Idem.

9. De eo fortasse disputari potest.] Cum sic inveniret in omnibus suis Lambinus, restetque in Pall. in F. & D. item plurimis Aldinis, nec non editionum principis, quidni id admittamus, excluso dubitari? Idem.

10. Peripateticis vestris.] Nostris olim editi. sed alterum præferunt Pall. item aliquot Aldini. quid quod sic quoque victorius? Idem.

11. Quod ea efficiens utilitatis esset.] Pal. pr. solum habet: quod est efficiens utilitatis. Idem.

12. Utilitatem aliquando cum honestate pugnare.] Non ausus sum. exclu-

Quod enim ita sit, putant quidam, hanc comparationem non rectè introductam, nec omninò de eo genere quidquam præcipiendum fuisse. Atque illud quidem honestum, quod propriè, vereque dicitur, id in sapientibus est solis, neque à virtute divelli unquam potest; in iis autem, in quibus sapientia perfecta non est, ipsum illud quidem perfectum honestum, nullo modo; similitudines honesti esse possunt.

4 Hæc enim omnia officia, de quibus his libris disputamus, media Stoici appellant. ea, communia sunt, & late patent: quæ & ingenii bonitate multi assequuntur, & progressionè discendi. Illud autem officium, quod rectè iidem appellant, perfectam, atque absolutam est: & ut iidem dicunt, omnes numeros habet; nec, præter sapientem, eadere in quemquam potest.

5 Cùm autem aliquid actum est, 13 in quo media officia compareant, id cumulatè videtur esse perfectum: propterea quòd vulgus, quid absit à perfecto, non ferè intelligit: quatenus autem intelligit, nihil prætermissum. quod item in poematibus, & picturis usu venit, in aliisque compluribus, ut delectentur impetiti, laudentque ea, quæ laudanda non sint, ob eam, credo, causam, quòd in sit in his aliquid probi, quod capiat ignatos, qui iidem, quid in unaquaque re vitii sit, nequeant judicare. itaque cùm sunt docti à peritis, facilè desistunt à sententia. Hæc igitur officia, de quibus his libris describimus, quasi secunda quædam honesta esse dicunt, non sapientum modò propria, sed eum omni hominum genere communia.

6 Itaque his omnes, in quibus est virtutis indoles, commoventur. Nec verò eum duo Decii, aut duo Scipiones, fortes viri commemorantur, 14 aut eum Fabricius, Aristidesve justus nominatur: aut ab illis, fortitudinis; aut ab his, justitiz, tamquam à sapientibus, petitur exemplum. nemo enim horum sic sapiens est, ut sapientem volumus intelligi. Nec ii, 15 qui sapientes habitus sunt, & nominati, M. Cato, & C. Lælius, sapientes fuerunt: ne illi quidem septem: sed ex mediolorum officiorum frequentia similitudinem quandam gerebant, speciemque sapientum.

7 Quocirca nec id, quod verè honestum est, fas est tum utilitatis repugnantia comparari: nec id, quod communiter appellamus honestum, quod colitur ab iis, qui bonos se viros haberi volunt, eum emolumentis unquam est comparandum: tamque id honestum, quod in nostram intelligentiam cadit, ruendum, conservandumque est nobis, quàm id, quod propriè dicitur, vereque est honestum, sapientibus. aliter enim teneri non potest, si qua est ad virtutem facta progressio. Sed hæc quidem de iis, 17 qui conservatione officiorum existimantur boni.

8 Qui autem omnia metiuntur emolumentis & commodis, neque ea volunt præponderari honestate, hi solent in deliberando honestum cum eo, quod utile putant, comparare: boni viri non solent. Itaque existimo, Panarium, cùm dixerit, homines solere in hac comparatione dubitare, hoc ipsum sensisse, quod dixerit, solere modò, non etiam oportere. etenim non modò pluris putare quod utile videatur, quàm quod ho-

nestum; sed hæc etiam inter se comparare, & in his addubitare, turpissimum est. quid est ergo, quod nonnumquam dubitationem asserre soleat, considerandumque videatur? Credo, si quando dubitatio accidit, quale sit id, de quo consideretur.

Sæpe enim tempore fit, ut, quod plerumque turpe haberi solet, inveniat non esse turpe. Exempli causa, ponatur aliquid, quod pateat latius. Quod potest majus esse scelus, quàm non modò hominem, sed etiam familiaritatem hominem occidere? Num igitur se adstrinxit scelere, si quis tyrannum occidit, quamvis familiaritatem? Populo quidem Romano non videtur, qui ex omnibus præclaris factis illud pulcherrimum existimat. 18 Vicit ergo utilitas honestatem, immo verò honestas utilitatem secuta est. Itaque, ut sine ullo errore disjuncte possimus, siquando cum illo, quod honestum intelligimus, pugnare id videbitur, quod appellamus utile, formula quædam constituenda est: quam si sequemur in comparatione rerum, ab officio nunquam recedemus.

Erit autem hæc formula, Stoicorum rationi, disciplinæque maxime consentanea: quam quidem in his libris propterea sequimur, quòd, quamquam à veteribus Academicis, & à Peripateticis vestris, 19 qui quondam iidem erant, qui Academicis, quæ honesta sunt, anteponuntur iis, quæ videntur utilia: tamen splendidius hæc ab eis differuntur, quibus, quidquid honestum est, idem utile videtur: nec utile quidquam, quod non honestum: quàm ab iis, quibus aut honestum aliquid non utile, aut utile non honestum. Nobis autem nostra Academia magnam licentiam dat, ut, quodcumque maxime probabile occurrat, id nostro jure liceat defendere. Sed redeo ad formulam.

Detrahete igitur aliquid alteri, & hominem hominis in commodum suum augere commodum, magis est contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cetera, quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. nam principio tollit convictum humanum, & societatem. si enim sic erimus affecti, ut propter suum quisque emolumentum spoliè, aut violet alterum, disrumpi necesse est eam, quæ maxime est secundum naturam, humani generis societatem.

Ut, si unamquodque membrum sensum hunc haberet, ut posse putaret, se valere, si proximi membri validitatem ad se traduxisset; debilitari, & interire totum corpus necesse est: sic, si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque quod cuique possit, emolumentum sui gratia: societas hominum, & communitas evertatur necesse est. nam, sibi ut quisque malit, quod ad usum vitæ pertinet, quàm alteri, acquirere, concessum est, non repugnante natura. illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.

Neque verò hoc solum natura, id est, jure gentium, sed etiam legibus populorum, quibus in singulis civitatibus republica continetur, eodem modo constitutum est, ut non liceat sui commodi causa nocere alteri. hoc enim spectant leges, hoc volunt; incolumem esse civium conjunctionem: quam qui dirimunt, eos morte, exilio, vinculis, damno coercent. atque

excludere scripturam Palatinam, præsertim cùm ei suffragaretur editio Romana princeps, & Victoriana, & decas mss. Aldi Nepotis. alii expresserant, honestatem aliquando cum utilitate pugnare. Grut.

13. In quo media officia compareant.] Ita editio Victorii, nec non Langii, eumque ferè semper in eoque solita Lambini, laudatque ad hanc faciem hunc locum ex veteri suo Petrus Nannius lib. 9. Pal. pr. habet compareant. i. e. comparant. vulgè. comparantur. Idem.

14. Aut eum Fabricius Aristidesve justus.] Heic auctusum sequi auctoritatem unius Palatii pr. eum hæcenus legeretur aut Aristides, quod quàm auribus minus sit venustum altero, quis dubitet? Idem.

15. Qui sapientes habitus sunt & nominati.] Vocula sunt, non est in Pall. aut editionibus principibus Moguntina, ac Rouana. Idem.

16. Quocirca &c. cum utilitatis repugnantia &c.] Inquinata

lectio sic fortè resurgenda ex vet. lib. Nannii: Quocirca nec id quod verè honestum est, cum utilitatis ratione comparari; nec id quidem quod communiter appellamus honestum. alterum tamen servatur in Palat. & Augustano. Idem.

17. Qui conservatione officiorum.] Ferri potest, & ita ante dixit, honestum tuendum conservandumque est nobis. sed nescio an melius sit, coactione. sic enim supra, mediolorum officiorum frequentiam, ait Guilielmus. Idem.

18. Vicit ergo utilitas honestatem.] Nescio an præstet locum animare nota interrogatoria, quæ est in Palat. invenitque in exemplari uno Muretus, qui consulatur lib. xv Var. cap. 9. Idem.

19. Qui quondam iidem erant, qui Academicis.] Aldus Manutius junior, affirmat duo verba postrema non reperiri in uno mss. idemque testatur de altero suorum Ursinus noster, habent tamen Pall. Idem.

que hoc multo magis exigit ipsa naturæ ratio, quæ est lex divina, & humana: cui parere qui velit (omnes autem parebunt, qui secundum naturam volent vivere) numquam committet, ut alienum appetat, & id, quod alteri detraxerit, sibi assumat.

24. Etenim multo magis est secundum naturam excellentia animi, & magnitudo: itemque comitas, justitia, liberalitas, quàm voluptas, quàm vita, quàm divitiæ: quæ quidem contemnere, & pro nihilo ducere, comparantem cum utilitate communi, magni animi, & excelli est. 20. Detrahere autem alteri sui commodi causa, magis est contra naturam, quàm mors, quàm dolor, quàm cetera generis ejusdem.

25. Itemque, magis est secundum naturam, pro omnibus gentibus, si fieri possit, conservandis, aut juvandis maximos labores, molestiasque suscipere, imitantem Herculem illum, quem hominum fama, beneficiorum memor, in concilio celestium collocavit: quàm vivere in solitudine, non modo sine illis molestiis, sed etiam in maximis voluptatibus, abundantem omnibus copiis; ut excellas etiam pulcritudine, & viribus. Quocirca optimo quique, & splendidissimo ingenio longè illam vitam huic anteponeat. Ex quo efficitur, hominem naturæ obediens, homini nocere non posse.

26. Deinde, qui alterum violat, ut ipse aliquid commodi consequatur: aut nihil se existimat contra naturam facere: aut magis 21 fugiendam censet mortem, paupertatem, dolorem, amissionem etiam liberorum, propinquorum, amicorum, quàm facere cuiquam injuriam. si nihil existimat contra naturam fieri hominibus violandis: quid cum eo differas, qui omnino hominem ex homine tollat? sin fugiendum id quidem censet, sed & multo illa peiora, mortem, paupertatem, dolorem: errat in eo, quod ullum aut corporis, aut fortunæ vitium, animi vitii gravius existimat. Ergo unum debet esse omnibus propositum, ut eadem sit utilitas uniuscujusque, & universorum: quam si ad se quisque rapiat, dissolvetur 22 omnis humana consortio.

27. Atque si etiam hoc natura præscribit, ut homo homini, quicumque sit, ob eam ipsam causam, quod is homo sit, consilium velit: necesse est secundum eandem naturam omnium utilitatem esse communem. quod si ita est, unà contineatur omnes, & eadem lege naturæ: idque ipsum si ita est, certè violare alterum lege naturæ prohibemur. verum autem primum. verum igitur & extremum.

28. Nam illud quidem absurdum est, quod quidam dicunt, parenti se, aut fratri nihil detracturos, commodi sui causa: aliam rationem esse civium reliquorum: hi sibi nihil juris, & nullam societatem, communis utilitatis causa, statuunt esse cum civibus: quæ sententia omnem societatem destrahit civi-

tatis. Qui autem civium rationem dicunt habendam, exterrorum negant: hi dirimunt communem humani generis societatem: qua sublata, beneficentia, liberalitas, bonitas, justitia funditus tollitur: quæ qui tollit, etiam adversus deos immortales impii judicandi sunt. ab iis enim constituta inter homines societatem evertunt: cujus societatis arctissimum vinculum est, magis arbitrari esse contra naturam, hominem homini detrahere, sui commodi causa, quàm omnia incommoda subire vel externa, vel corporis, 23 vel etiam ipsius animi, quæ vacant justitia.

Hæc enim una virtus, omnium est domina, & regina virtutum. Forsitan quispiam dixerit: Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minimè verò. Non enim mihi est vita mea utilior, quàm animi talis affectio, neminem ut violens commodi mei gratia. Quid? si Phalarim, crudelem tyrannum, & immanem, vir bonus, 24 ne ipse frigore conficiatur, vestitu spoliare possit, nonne faciat?

Hæc ad judicandum sunt facillima. nam, si quid ab homine ad nullam partem utili, tuæ utilitatis causa detraxeris: inhumanè feceris, contraque naturæ legem. sin autem is tu sis, qui nullam utilitatem reipublicæ atque hominum societati, si in vita remaneas, afferre possis: si quid ob eam causam alteri detraxeris, non sit reprehendendum. 25 sin autem id non sit ejusmodi: suum cuique incommodum ferendum est potius, quàm de alterius commodis detrahendum. Non igitur magis est contra naturam morbus, aut egestas, aut quid hujusmodi, quàm detractio, aut appetitio alieni.

Sed communis utilitatis derelictio contra naturam est. est enim injusta. itaque lex ipsa naturæ, quæ utilitatem hominum conservat, & continet, decernit profectò, ut ab homine inertis, atque inutilis, ad sapientem, bonum, fortemque virum transferantur res ad vivendum necessariæ: qui si occiderit, multum de communi utilitate detraxerit: modò hoc ita faciat, ut ne ipse de se bene existimas, seseque diligens, hanc causam habeat ad injuriam. ita semper officio fungetur, utilitati consulens hominum, & ei, quam sæpe commemoro, humanæ societati.

Nam, quod ad Phalarim atinet, perfacile judicium est. 24 nulla enim nobis societas contra tyrannos, sed potius summa distractio est: neque est contra naturam, spoliare eum, si possis, quem honestum esse necare: atque hoc omne genus pestiferum, atque impium, ex hominum communitate exterminandum est. Etenim, ut membra quadam amputantur, si & ipsa sanguine, & tanquam spiritu carere cœperunt, & nocent: reliquis partibus corporis: sic ista in figura hominis scinditur, & immanitas beluæ, à communi 26 tanquam humanitate

20. *Detrahere autem alteri.*] Totà ista periodus mihi suspecta est, tanquam repetita à scolo de capitis hujus principio. Pall. tamen nostri habent *Detr. autem de altero*, quod & in Fabr. & plurimis Aldi exemplaribus. Gronov.

21. *Fugiendam censet mortem, paupertatem, dolorem.*] Miror in petenda vera lectione & tam procul ire Fabricium, & ad libros de finibus, quasi non & dies mutet stilum; & alios viros doctos plane non attendere, eum haud dubie recte Victorinus & Iuntas edant *fugienda* vel ipsorum judicio qui sic exhibent libro 1 cap. 25. *Ita justitia honestaque adhereret, ut dum ea conservet, quamvis graviter offendant.* Et nonne sequitur? *beneficentia, liberalitas, bonitas, justitia funditus tollitur: quæ qui tollit, non quæ.* Etiam præcedit *voluptas, vita, divitiæ, quæ contemnere.* Gronov.

22. *Omnis humana consortio.*] Hanc lectionem firmat & uterque Pal. codex, & editio prima Moguntina, & Romana altera. nam prima admisit illud vulgatum *consociatio.* Gruter.

23. *Vletiam ipsius animi quæ vacant justitia.*] Sic & Pall. Muretus monuit veterem scripturam depravatam fuisse, *evacant justitiam*, exque ea facit *servantem justitiam*; tanquam ita planè legendum. vix putarim Gruter. Pater nobis significabat, l. broque suo adseripit, jubere legem naturæ, hominem subire quævis incommoda *ne vacet justitia.* atque ita scripisse Ciceroem, notat, crediderim. Alii alia, quæ parum intelligo. Nam satis elare disputat Tullius se arbitrari magis esse contra naturam, si homo homini detrahatur sui commodi causa, quam si patiatur se vel in bonis vel in

corpore vel in animo lædi per injuriam; quod videbatur pati non debere, ob duas maxime causas, primo quia sibi quisque est junctissimus & natura ipsum sibi maxime commendavit; secundo, quod utique injuriam pati non cogatur. Hæc sunt igitur incommoda, quæ vacant justitia; quæ verba non dicuntur respectu subeuntis, sed inferentis & subire cogentis. Gronov.

24. *Ne ipse frigore conficiatur.*] Muretus dicto libro xv cap. 9. affirmat libros suos vett. habere, *ne ipse algore pereat.* at sic nulla editio, nulli mss. aliorum, neque adeò Palatini: ita ut dubitem de fide eodiem ejus. Gruter.

25. *Sin autem id non sit ejusmodi.*] Sic quoque Pall. nisi quod præferat *sin autem is non sit ejusmodi:* unde colligit librarium primò per errorem, eum scripserit *sin*, rediisse denuò ad superius membrum, ejus principium erat, *sin autem is tu sis:* deinde errore animal-verso, non delevit quidem duas voces quas frustra repetiverat, *autem is*, sed cetera per secutum: ut sit vera lectio, *sin non sit ejusmodi.* acutè. Fabricii exemplar periodum istam non agnoscebat. Idem.

26. *Tanquam humanitate corporis.*] Putabat pater hæc sensu esse nullo, & scribendum *humanitatis corpore*, ut vulgavit lib. 11 Observat. cap. 6. quum universum genus humanum faciat corpus unum, ejus morticina membra sint tyranni. Ita sane & hic & alibi considerat. Sed videndum, an non humanitatem nunc vocet id quod contrarium est immunitati beluinae; non vero societatem hominum: atque adeò humanitas consideretur in corpore & actu humanum.

tate corporis segreganda est. Hujus generis sunt quaestiones omnes ex, in quibus ex tempore officium exquiritur.

7 Ejusmodi igitur credo res Panætium persecutorum fuisse, nisi aliqui casus, aut occupatio consilium ejus peremisset: ad quas ipsas consultationes ex superioribus libris satis multa praecepta sunt, quibus perspicui possit, quid sit propter turpitudinem fugiendum; quid, quod idcirco fugiendum non sit, quia omnino turpe non est. 27 Sed quoniam operi inchoato, propè tamen absoluto, tanquam fastidium imponimus: ut geometrae solent non omnia docere, sed postulare, ut quaedam sibi concedantur, quò facilius, quæ volunt, explicent: sic ego a te postulo, mi Cicero, ut mihi concedas, si potes, nihil, præter id, quod honestum sit, propter se esse expetendum. In hoc non licet per Cratippum: at illud certè dabis, quod honestum sit, id esse maxime propter se expetendum. Mihi utrumvis satis est: & cum hoc, tum illud probabilius videretur, nec præterea quidquam probabile.

34 Ac primùm Panætius in hoc defendendus est, quòd non utilia cum honestis pugnare aliquando posse dixerit (neque enim ei fas erat) sed ea, quæ videntur utilia. Nihil verò utile, quod non idem honestum: nihil honestum, quod non idem utile sit, sæpe testatur: negatque ullam pestem majorem in vitam hominum invasisse, quam eorum opinionem, qui ista distraxerint. Itaque non ut aliquando anteponeamus utilia honestis, sed ut ea sine errore dijudicemus, si quando incidissent, induxit eam, quæ videretur esse, non quæ esset, repugnantiam. Hanc igitur partem relictam explebimus, nullis adminiculis, sed (ut dicitur) Marte nostro. neque enim quidquam de hac parte post Panætium explicatum est, quod quidem mihi probaretur, de iis, quæ in manus meas venerunt.

8 Cum igitur aliqua species utilitatis objecta est, commoveri necesse est. sed si, cum animum attenderis, turpitudinem videas adjunctam ei rei, quæ speciem utilitatis attulcrit; 28 tunc non utilitas relinquenda est, sed intelligendum, ubi turpitudinis sit, ibi utilitatem esse non posse. Quod si nihil est tam contra naturam, quam turpitudinis (recta enim, & convenientia, & constantia natura desiderat, àspè naturæque contraria) nihilque tam secundum naturam, quam utilitas: certè in eadem re utilitas, & turpitudinis esse non potest. itemque si ad honestatem nati sumus, eaque ut sola expetenda est, (ut Zenoni visum est) aut certè omni pondere gravior habenda, quam reliqua omnia, quod Aristoteli placet: necesse est, quòd honestum sit, id esse aut solum, aut summum bonum: quod autem bonum, id certè utile: ita quidquid honestum, id utile.

36 Quare error hominum non proborum, cum aliquid, quod utile visum est, 29 arripuit, id continuò secernit ab honesto. Hinc sciz, hinc venena, hinc falsa testamenta nascuntur: hinc furta, peculatus, expilationes, direptionesque sociorum, &

civium: hinc opum nimirum potentia non ferenda: potestrem etiam in liberis civitatibus 30 regnandi existunt cupiditates, quibus nihil nec traxius, nec foedius excogitari potest. emolumenta enim rerum fallacibus judiciis vident: 1 pœnam non dico legum, quas sæpe pertrumpunt, sed ipsius turpitudinis, quæ acerbissima est, non vident.

Quamobrem hoc quidem deliberatum genus pellatur 37 medio (est enim rotum sceleratum, & impium) qui deliberant, utrum id sequantur, quod honestum esse videant, an se scientes scelere contaminent: in ipsa enim dubitatione facinus inest, etiamsi ad id non pervenerint. Ergo ea deliberanda omnino non sunt, in quibus est turpis ipsa deliberatio. atque etiam ex omni deliberatione elapsi, & occultandi spes, opinioque removenda est. satis enim nobis (si modò in philosophia aliquid proficimus) persuasum esse debet, si omnes deos, hominesque celare possimus, 32 nihil tamen avarè, nihil injustè, nihil libidinose, nihil incontinenter esse faciendum.

Hinc ille Gyges inducitur à Platone: qui, 33 cum terra discessisset magnis quibusdam imbribus, in illum hiatus descendit, æneumque equum (ut ferunt fabulæ) animadvertit, cujus in lateribus fores essent: 34 quibus apertis hominis mortui vidit corpus magnitudine inusitata, annulumque aureum in digito: quem ut detraxit, ipse induit: (erat autem regius pastor) tum in concilium pastorum se recepit. ibi cum palam ejus annuli ad palmam converterat, à nullo videbatur, ipse autem omnia videbat. idem rursus videbatur, 35 cum in locum annulum inverterat. Itaque hæc opportunitate annuli usus, reginæ stuprum intulit: eaque adjuvante regem dominum interemit, sustulit quos obtare arbitratur: nec in his eum quisquam facinoribus vitare recepit. sic repente annuli beneficio rex exortus est Lydiæ. Hunc igitur ipsum annulum si habeat sapiens, nihil plus sibi licere putet peccare, quam si non haberet. honesta enim bonis viris, non occultata quaeruntur.

Atque hoc loco philosophi quidam, minimè mali illi quidem, sed non satis acuti, fictam, & contentiam fabulam dicunt prolata à Platone: quasi verò ille, aut factum id esse, aut fieri potuisse defendat. Hæc est vis hujus annuli, & hujus exempli: si nemo sciturus, nemo ne suspicatus quidem sit, cum aliquid, divitiarum, potentia, dominationis, libidinis causa, feceris, si id diis, hominibusque futurum sit semper ignotum, sine facturus. negant id fieri posse, 36 quamquam potest id quidem. sed quaro, quod negant posse, 37 id si possit, quidnam facerent? Urgent rusticè sanè. negant enim posse, & in eo perstant: hoc verbum quid valeat, non vident. Cum enim quaerimus, 38 si possint celare, quid facturi sint: non quaerimus, possuntne celare: sed tanquam tormenta quædam adhibemus, ut, si responderint, se, impunitate

minum idem, quod sanguis & spiritus in corpore quod ex carne & membris constat. Nam ut hoc non potest consistere sine sanguine & spiritu: sic & humanæ societatis proprietates & ratio, ad quam natura illam voluit produci, collabunt & degenerat, si humanitas & illa commendata suavitatis, quam ignorant, abigunt & eorumpunt tyranni, evanuerit: unde corruptores illi inde sunt expellendi. Gronov.

27. Sed quoniam operi inchoato, propè tamen absoluto, tanquam fastidium imponimus.] Palatinus pr. pro his omnibus, solummodò habet, inchoato jam, quasi fastig. imp. quod genuinum magis videtur. Gruterus.

28. Tunc non utilitas relinquenda.] Sic Augustanus Anemæcii codex & Victorii editio; neque secus Romana prima, quomodo & erat in Fabriciano & Danieliano, & Pal. sec. alterum tamen requirunt hæret in Palatino pr. & Aldi Neporis mss. omnibus: ambigoque quænam scriptura alteri eedere debeat. Idem.

29. Arripuit, id continuo secernit.] Danielis liber adheret Langianis, in quibus arripuit, item secernit. Idem.

30. Regnandi existunt cupiditates.] Verbum existunt, videtur à Glossa. Idem.

31. Panas non dico legum, quas sæpe pertrumpunt.] Langiani omnes, item Pall. F. D. quædam. Idem.

32. Nihil tamen avarè.] Fabr. interserit nos. Pal. pr. nobis: quod ultimum ferri queat. Idem.

33. Cum terra discessisset.] Pal. pr. oggerit discessisset; formatum fortè ab *dehiscere*. Gruter. Ut de eo solliciti non simus, facient paterna ad Senecæ librum 111 de benefic. cap. 37. Gronov.

34. Quibus apertis mortui vidit corpus.] Quæ ista editionum recentium licentia, ut post Gruterum omnes sic extibeant, quam ante cum Stephanus apud Victorium, luntas, Langius addita voce, quam restitui, quia in membranis quoque patris eam deprehendebam, & sine controversia legant. Idem.

35. Cum in lucem.] Retinui hanc vocem contra Pall. & mss. aliorum, in quibus locum. persuasus verbis Suffridi, affirmantis sic legi in Erphurdienfisibus eodd. Gruterus.

36. Quamquam potest id quidem.] Sic omnes vet. edd. sic omnes eodd. scripti. neque immittenda negatio, ut placuit Lambino & Aldo Nepoti. ut enim Academiensis, dubitanter de providentia & natura divina loquitur Cicero, inquit Guelicinius. Idem.

37. Id si possit.] Pal. pr. possit, quomodo & editi ab Victorio. Idem.

38. Si possint celare.] Vox postrema non est in Pal. pr. neque videtur omnino necessaria. Idem.

tate propofita, facturos quod expedit, facinorofos fe effe fateantur: fi negent, omnia turpia per feipla fugienda effe concedant. Sed jam ad propofitum revertamur.

10 Incidunt faepe multa caufae, quae conturbent animos utilitatis fpecie; non cum hoc deliberetur, relinquendane fit honeftas propter utilitatis magnitudinem: (nam id quidem improbum eft) fed illud, poffitne id, quod utile videatur, fieri non turpiter. Cum Collatio collegae Brutus imperium abrogabat, poterat videri facere id injufte. fuerat enim in regibus expellendis focius Bruti, confiliorum etiam adjutor. cum autem confilium hoc principes cepiffent, cognationem Superbi, nomenque Tarquiniarum, & memoriam regni, effe tollendam: quod erat utile, patriae confulere; id erat ita honeftum, ut etiam ipfi Collatio placere deberet. Itaque utilitas valuit propter honeftatem: fine qua ne utilitas quidem effe potuiffet. At in eo rege, qui urbem condidit, non ita.

41 Species enim utilitatis animum pepulit ejus: cui cum vifum effer utilius, folum, quam cum altero regnare, fratrem interemit. Omifit hic & pietatem, & humanitatem, ut id, quod utile videbatur, neque erat, affeque poffet: & tamen mauri caufam oppofuit, fpeciem honeftatis neque probabilem, neque fatis idoneam. Peccavit igitur, pace vel Quirini, vel Romuli dixerim.

42 Nec tamen noftra nobis utilitates omittenda funt, aliiſque tradenda, cum his ipfi egeamus: fed fua cuique utilitati, quod fine alterius injuria fiat, ferviendum eft. Scite Chryſippus, ut multa: Qui ftadium, inquit, currit, eniti, & contendere debet, quam maxime poffit, ut vineat: fupplannare eum, qui-cum certet, aut manu depellere, nullo modo debet. fic in vita fibi quemque petere, quod pertinet ad ufum, non iniquum eft: 40 alteri deripere, jus non eft.

43 Maxime autem perturbantur officia in amicitia: quibus & non tribuere, quod recte poffis, & tribuere, quod non fit æquum, contra officium eft. Sed hujus generis totius, breve, & non difficile præceptum eft. Quae enim videntur utilia, honores, divitiae, voluptates, cetera generis ejusdem, haec amicitiae numquam anteponenda funt. At neque contra republicanam, neque contra jufjurandum, ac fidem, amici caufa, vir bonus facit; ne fi iudex quidem erit de ipfo amico. Punit enim perfonam amici, cum induit iudicis. Tantum dabit amicitiae, ut veram amici caufam effe malit: ut oranda li ti tempus, quoad per leges liceat, accommodet.

44 Cum vero jurato ſententia dicenda fit: meminerit, deum fe adhibere teſtem, id eft (ut arbitrator) mentem ſuam, qua nihil homini dedit deus ipſe divini. Itaque præclarum à majoribus acceptum morem rogandi iudicis, ſi eum teneamus, Quae falva fide facere poſſit. Hæc rogatio ad ea pertinet, quae paulo ante dixi honeſte amico à iudice poſſe concedi. nam, ſi omnia faciendâ ſint, quae amici velint: non amicitia tales, ſed conjurationes purandâ ſunt.

45 Loquor autem de communibus amicitia. nam in ſapientibus viris, perfectiſque, nihil poteſt eſſe tale. 42 Damonem,

& Phintiam, Pythagoreos, ferunt hoc animo inter fe fuiſſe, ut, cum eorum alteri Dionyſius tyrannus diem necis deſtinaviſſet: & is, qui morti addiſtus eſſet, pau. os ſibi dies 43 commendandorum fuorum caufae poſtulaviſſet: vas factus eſt alter ejus ſiſtendi; ut, ſi ille non revertiſſet, moriendum eſſet ipſi. qui cum ad diem fe recepiſſet, admiratus eorum fidem tyrannus, petiit, ut fe ad amicitiam tertium adſcriberent.

Cum igitur id, quod utile videtur in amicitia, cum eo, quod honeſtum eſt, comparatur: jaceat utilitatis ſpecies, valeat honeſtas. cum autem in amicitia, quae honeſta non ſunt, poſtulantur, religio, & fides anteponatur amicitiae: ſic habebitur is, quem exquirimus, delectus officii. Sed utilitatis ſpecie in republica ſapentiſſimè peccatur, ut in Corinthi diſturbatione noſtri. diutius etiam Athenienſes, qui ſeiverunt, ut Æginetis, qui claſſe valebant, pollices præciderentur. hoc viſum eſt utile. nimis enim imminebat, propter propinquitatem, Ægina Piræeo: ſed nihil, quod crudele, utile. eſt enim hominum naturæ, quam ſequi debemus, maxime inimica crudelitas.

Malè etiam qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosque exterminant, ut Pennus apud patres noſtros, Papius nupcr. Nam eſſe pro cive, qui civis non fit, rectum eſt non licere: quam tulerunt legem ſapentiſſimi conſules, Craſſus & Scævola: uſu verò urbis prohibere peregrinos, ſanè inhumanum eſt. Illa præclara, in quibus publicæ utilitatis ſpecies præ honeſtate contemnitur. Plena exemplorum eſt noſtra republica, cum ſæpe, tum maxime bello Punico ſecundo: quae, Cannenſi calamitate accepta, majores amicos habuit, quam umquam rebus ſecundis. nulla timoris ſignificatio, nulla mentio pacis. tanta vis eſt honeſti, ut ſpeciem utilitatis vitaret.

Athenienſes cum Perſarum impetum nullo modo poſſent ſuſtinere, ſtarentque, ut urbe relicta, conjugibus & liberis Træzene depoſiti, naves conſcenderent, libertatemque Græciæ claſſe defenderent: Cyrcum quandam, ſuadentem, ut in urbe manerent, Xerxemque reciperent, lapidibus obruerunt. Atque ille ultimum ſequi videbatur: ſed ea nulla erat repugnante honeſtate.

Themiftocles poſt victoriam ejus belli, quod cum Perſis fuit, dixit in concione, ſe habere confilium reipublicæ ſalutare, ſed id ſciri opus non eſſe. poſtulavit, ut aliquem populus daret, qui-cum communicaret. datus eſt Ariſtides. Huic ille, claſſem Laedæmoniorum, quae ſubducta eſſet ad Gytheum, clam incendi poſſe: quo facto frangi Laedæmoniorum opes neceſſe eſſet. Quod Ariſtides cum audiſſet, in concione magna expeſtatione venit: dixitque, perutile eſſe confilium, quod Themiftocles afferret: ſed minime honeſtum. Itaque Athenienſes, quod honeſtum non eſſet, id ne utile quidem putaverunt: totamque eam rem, quam ne audierant quidem, auctore Ariſtide repudiaverunt. Melius hi, quam nos, qui piratas, immunes; & amicos, veſtigales habemus. Maneat ergo, quod turpe ſit, id numquam eſſe utile: ne tum quidem, cum id, quod eſſe utile putes, adipiſcare.

Hoc

39. Quod erat utile, patrie conſulere.] Diſtinctionem ultimam delectumivic Languiſac Lamb contra omnes membranas. malè. nam interpunctione noſtra, id utile ait Tullius quod ſequatur Brutus, ut patrie ſcilicet conſulere, id etiam honeſtiſſimum erat. Grur.

40. Alteri deripere.] Sic Viſtorii editio, ac Moguntina omnium princeps; neque aliter F. D. Pall. aliorumque exemplaria niſi vulgo ſurripere. Idem.

41. Cum vero jurato ſententia dicenda.] Pal. pr. habet, aut juratiſſimis ſententia. aut juratiſſimis ſententia, compendiaria ſcribendi ratione. Editio Romana prima, juramento. An forte fuit? Cum vero jurato omnia ſent. Eſt in Pal. ſec. juratio. Idem.

42. Damonem & Phintiam.] Quid nos torquemus: in vero hujus nomine, cum Palatini pr. contextus habeat, Phintiam; ora verò Phintiam, item Phintiam? admitti tamen Turnebi Phintiam, motus ratione quam poſit lib. xx Adverſ. cap. 13. totidemque habet literis Pal. ſec. Idem.

43. Commendandorum fuorum caufa.] Ita vetuſta exempla, non

conveniendorum. commendare enim idem quod valelicere notat Giſtaniuſ noſter. mihi potius eſt, fidei aliorum committere; ut faciunt morituri. unde idem auctor de Finibus: Simul atque natum ſit animal, iſſum ſibi conciliari & commendari ad conſervandum. Gruter. Commodiora poterat adhibere, & exemplis propioribus & ritum hunc & verbum illuſtrare, quod fecit pater libro 113 obſervat. cap. 23. Gronov.

44. Cum ſæpe tum maxime.] Sic primitus cuſi, ſic Pall. & F. & Victoriani. poſteriores, cum ſæpe alias tum cur obſecro? Gruterus.

45. Lapidibus obruerunt.] Blanditur magis, quod eſt in exemplari Palatino pr. ſap. cooperuerunt. Idem.

46. In concione magna expeſtatione venit.] Pal. idem tantum, in concione magna venit. Idem.

47. Itaque Athenienſes, quod honeſtum non eſſet, id.] Pal. Ita quod Ath. honeſtum non eſſe. niſiulo pejor vulgato. Idem.

Hoc enim ipsum utile putare, quod turpe sit, calamitosum est.

⁵⁰ Sed incidunt (ut supra dixi) sæpe causæ, cum repugnet utilitas honestati videatur, ut animadvertendum sit, repugnetne planè, an possit eum honestate conjungi. Ejus generis hæ sunt quæstiones: Si (exempli gratia) vir bonus Alexandria Rhodum magnum frumenti numerum advenire in Rhodiolum inopia, & fame, summaque annonæ caritate: si idem sciat, complures mercatores Alexandria solvisse, naveque in cursu, frumento onustas, petentes Rhodum, viderit: dicturusne sit id Rhodiis, an silentio suum quàm plurimo venditurus? Sipientem, & bonum virum fingimus: de ejus deliberatione & consultatione quarimus: qui celaturus Rhodios non sit, si id turpe judicet: sed dubitet, an turpe non sit.

⁵¹ In hujusmodi causis aliud Diogeni Babylonio videri solet, magno & gravi Stoico: aliud Antipatro, discipulo ejus, homini acutissimo. Antipatro, omnia patefacienda, ut ne quid omnino, quod venditor norit, emptor ignoret: Diogeni, venditorem, quatenus jure civili constitutum sit, dicere vitia oportere: cetera sine infidiis agere: & quoniam vendat, velle quàm optimè vendere. Advexi, exposui, vendo meum non pluris, quàm ceteri: fortasse etiam minoris, cum major est copia. cui sit injuria?

⁵² Exoritur Antipatri ratio ex altera parte: Quid ais? tu cum hominibus consulere debeas, & fervere humanæ societati, eaque lege natus sis, & ea habeas principia naturæ, quibus parere, & quæ sequi debeas, ut utilitas tua, communis utilitas sit: vicissimque communis utilitas, tua fit: celabis homines, quid iis adsit commoditatis, & copiar? Respondebit Diogenes fortasse sic, Aliud est celare, aliud tacere: neque ego nunc re celo, si tibi non dico, quæ natura deorum sit, quis sit finis bonorum: quæ tibi plus prodesse cognita, quàm tritici utilitas: sed non quidquid tibi audire utile est, id mihi dicere necesse est.

⁵³ ⁴⁸ Immo verò (inquit ille) necesse est, si quidem meministi esse inter homines natura conjunctam societatem. Memini, inquit ille, sed num ista societas talis est, ut nihil suum cuiusque sit? quod si ita est, ne vendendum quidem quidquam est, sed donandum. Vides in hac rota disceptatione non illud dici, Quamvis hoc turpe sit; tamen, quoniam expedit, faciam: sed ita expedire, ut turpe non sit: ex altera autem parte; ea re, ⁴⁹ quia turpe sit, non esse faciendum.

⁵⁴ Vendat ædes vir bonus propter aliqua vitia, quæ ipse norit, ceteri ignorent: pestilentes sint, & habeantur salubres: ignoretur, in omnibus enbuculis apparere serpentes; sciat materiæ, ruinosa: sed hæc, præter dominum, nemo faciat. quæro, si hoc emptoribus venditor non dixerit, ædesque venderit pluris multo, quàm se venditum putarit, num id injustè, an improbè fecerit.

⁵⁵ Ille verò, (inquit Antipater.) quid enim est aliud, erranti viam non monstrare (quod Athenis execrationibus publicis sancitum est) si hoc non est, emptorem pati ruere, & per errorem in maximam fraudem incurere? plus etiam

est, quàm viam non monstrare. nam est scientem in errorem, alterum inducere. Diogenes contra: Num te emere coegit, qui ne hortatus quidem est? ille, quod non placebat, proseripsit: tu, quod placebat, emisisti. quod si qui proseribunt, VILLAM BONAM, BENEQUE AEDIFICATAM, NON existimantur fessellisse, etiam si illa nec bona est, nec adificata ratione; multo minus, qui domum non laudant. Ubi enim judicium emptoris est, ibi fraus venditoris quæ potest esse? sin autem dictum non omne præstandum est, quod dictum non est, id præstandum putas? Quid verò est stultius, quàm venditorem, ejus rei, quàm vendat, vitia narrare? quid autem tam absurdum, quàm si domini jussu ita præco prædicet? DOMVM PESTILENTEM VENDO.

Sic ergo in quibusdam causis dubiis ex altera parte defenditur ut honestas, ex altera ita de utilitate dicitur, ut id, quod utile videatur, non utodò facere honestum sit: sed etiam, non facere, turpe. Hæc est illa, quæ videtur utilium fieri cum honestis sæpe dissensio. Quæ dijudicanda sunt. Non enim, ut quæreremus, exposuimus, sed ut explicaremus.

Non igitur videtur nec frumentarius ille Rhodios, nec hic ⁵⁷ ædium venditor, celare emptores debuisse. Neque enim id est celare, quidquid reticeas: sed eum, quod tu scias, id ignorare emolumenti tui causa velis eos, quorum non fecit id scire. Hoc autem celandi genus quale sit, & cujus hominis, quis non videt? certè non aperti, non simplicis, non ingenui, non justis, non viri boni: versuti potius, obscuro, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. hæc tot, & alia plura, nonne inutile est vitiorum subire nomina?

Quòd si vituperandi sunt, qui reticuerunt: quid de iis ¹⁴ existimandum est, qui orationis vanitatem adhibuerunt? ⁵⁸ C. Canius, eques Romanus, nec infacetus, & satis litteratus, cum se Syracusas oriandi (ut ipse dicere solebat) non negotiandi causa, contulisset, distabat, se hortulos aliquos velle emere, quòd invitare amicos, & ubi se oblectare sine interpellatoribus posset. quod cum pererebuisset, Pythius ei quidam, qui argentariam faceret Syracusis, venales quidem se hortos non habere, sed licere uti Canio, si vellet, ut suis: & simul ad cenam hominem in hortos invitavit in postero die. cum ille promississet, tum Pythius, qui esset, ut argentarius, apud omnes ordines gratus, piscatores ad se convocavit, & ab his petivit, ut ante suos hortulos postredie piscarentur: dixitque, quid eos facere vellet. Ad cenam tempore venit Canius: opiparè à Pythio apparatus convivium: ⁵⁹ cymbarum ante oculos multitudo. pro se quisque quod ceperat, afferbat: ante pedes Pythii pisces abjiciebantur.

Tum Canius, Quæso, inquit, quid est hoc, Pythi, tantumne piscium, tantumne cymbarum? Et ille, Quid mirum? inquit, hoc loco est, Syracusis quidquid est piscium: ⁵¹ hæc aquatio: hæc villa isti carere non possunt. Incensus Canius cupiditate, contendit à Pythio, ut venderet. Gravate ille primo. quid multa? impetrat, emit homo cupidus, & locuples, tanti, quanti Pythius voluit, & emit instructos: ⁵² nomina facit: negotium conficit. invitat Canius postredie familiares suos. venit ipse maturè. scalmum nullum videt. quærît ex proximo

^{48.} Imo verò, inquit ille. Voces duæ postremæ non habentur in Palatino pr. & possunt abesse. satis enim subintelliguntur. Græc.

^{49.} Quia turpe sit, non esse faciendum. Non vacat pendere, locumne hæc habere possit scriptura Palatini pr. quia turpe non sit faciendum. Idem.

^{50.} Cymbarum ante oculos multitudo. Sic vet. edd. & Pall. Victorius publicavit ante hortulos, quomodo & ex Ambrosio antea edictum fuisse à Balduino monuit Suffridus nosser. mihi satisfacit vulgata. Idem.

^{51.} Hæc aquatio. Sic edidit Langius, & ex eo Plantinus, unde facta Leidenfis editio anni 1617, quæ utebatur pater; ut hæc non sit ejus conjectura, sed mirabatur alios aliter legere. Gronov.

^{52.} Nomina facit. Quomodo id proprie sit edictoris apud Latinos; his tamen verbis, quæ ordinem historiarum & facti continent, sit adjunctum nomen debitoris Canii, qui impetrat, qui emit quanti

Pythius voluit, qui emit instructos, atque ita qui nunc etiam nomina facit; putabat pater intercedisse nomen Pythius ante hæc verba; idque Cl. Grævius eo probabilius censebat, quod mox repetitur nomen Canius, quæ repetitione alioquin opus non foret. Sed cum venia junctissimorum nominum & caput, ei sententia prorsus neque accedere. Nam quæ hæc alia narrationis forma, quæ defectus & omissionis in narrando alia ratio est, quam quæ apud Cæsarem lib. 1. bell. Gallic. Quærit ex solo ea, quæ in conventu dixerat. Dicit liberius atque audacius. Eadem sermo ab aliis reperit esse vera. Quærit nimirum Cæsar: dicit Lilius: reperit iterum Cæsar, ut egregie hæc quoque narrantium trajectionem sine personarum identidem appellatione & expressione illustrat ipse pater in notis ad Livium lib. xxxv. 1. cap. 20. Id enim verissimum est sic fieri ab eis, qui rem gestam narra. ac pluribus clarissimis exemplis adhibere facile possunt, quod ut nunc est discoro. Idem.

proximo vicino, si num ferie quædam piscatorum essent, quod eos nullos videret. Nulla, (quod sciam) inquit ille: sed hic piscari nulli solent. itaque heri mirabar, quid accidisset. Stomachari Cælius.

60 Sed quid faceret? nondum enim Aquillius, collega, & familiaris meus, si proulerat de dolo malo formulas: in quibus ipsis cum ex eo quæreretur, quid esset doli malus: responderebat, cum esset aliud simulatum, aliud actum. 55 Hoc quidem sanè luculenter, ut ab homine perito definiendi. Ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud simulantes, perfidi, improbi, malitiosi sunt. Nullum igitur factum eorum potest utile esse, cum sit tot vitii inquinatum. Quod si Aquiliana definitio vera est: ex omni vita simulatio, dissimulatioque tollenda est. ita nec, ut emat melius, nec ut vendat, quiddam simulabit, aut dissimulabit vir bonus.

61 Atque iste doli malus etiam legibus erat vindicatus, ut tutela XII tabulis, & circumscriptio adolescentium lege Lætorum: si sine lege iudicium, in quibus additur, EX FIDE BONA AGITUR. Reliquorum autem iudiciorum hæc verba maximè excellent; in arbitrio rei uxoris, MELIUS AEOQUIVS: in fiducia, UT INTER BONOS BENE AGIER. Quid ergo? aut in eo, quod MELIUS, AEOQUIVS: potest ulla pars inesse fraudis? aut, cum dicitur, INTER BONOS BENE AGIER: quiddam agi dolo, aut malitiosè potest? Dolus autem malus simulatione, ut ait Aquillius, continetur. tollendum est igitur ex rebus contrahendis omne mendacium. 57 non licitorem venditor, si nec qui contra se liceatur, emptor apponet: uterque, si ad eloquendum venerit, non plus, quam semel, eloquetur.

62 Quidem Scævola, P. F. cum postulasset, ut sibi fundus, cuius emptor erat, semel indicaretur, idque venditor ita fecisset: dixit, se plus aestimare: 59 addidit centum millia. nemo est, qui hoc boni viri fuisse neget; sapientis, negant: ut si minoris, quam potuisset, vendidisset. Hæc igitur est illa pernicies, quod alios bonos, alios sapientes existimant. ex quo Ennius nequicquam sapere sapientem, qui sibi ipse prodesse non quirit. Verè id quidem, si, quid esset professe, mihi cum Ennio conueniret. Hecatonem quidem Rhodium, discipulum Panætii, video in iis libris, quos de Officiis scripsit Q. Tuberoni, dicere;

63 Sapientis esse, nihil contra mores, leges, instituta facientem, habere rationem rei familiaris. neque enim solum nobis diuites esse volumus, sed liberis, propinquis, amicis, maximeque reipublica. singulorum enim facultates, & copia, diuitiæ sunt civitatis. Huic Scævola factum (de quo paulo antè dixi) placere nullo modo potest. etenim omnino tan-

tum se negat facturum compendii sui causa, quod non liceat. Huic nec laus magna tribuenda, nec gratia est.

Sed siue simulatio, & dissimulatio, doli malus est; per pauca res sunt, in quibus doli iste malus non vertetur: siue vir bonus est, qui prodest, quibus potest, nocet nemini, 60 rectè iustum virum bonum non facillè reperimus. Numquam igitur est utile peccare, quia semper est turpe: & quia semper est honestum, virum bonum esse, semper est utile.

Ac de iure quidem prædiorum sancitum est apud nos iure civili, ut in his vendendis vitia dicerentur, quæ nota essent venditori. Nam, cum ex XII tabulis satis esset ea præstari, quæ essent lingua nuncupata, quæ qui inficiatus esset, 61 dupli poenam subiret: à iureconsultis etiam reticentiæ poena est constituta. 62 Quidquid enim esset in prædio vitii, id statuerunt, si venditor sciret, nisi nominatim dictum esset, præstari oportere.

Ut, cum in arce augurium augures acturi essent, iussissentque T. Claudium Cæcurnalum, qui ades in Cælio monte habebat, demoliri eas, quarum altitudo officeret auspiciis: Claudius proscriptis insulam, vendidit: emit 64 P. Calpurnius Lanarius. huic ab auguribus illud idem denuntiatum est. Itaque Calpurnius cum demolitus esset, cognossetque, Claudium ades postea proscriptis, quam esset ab auguribus demoliri iustus, arbitrium illum adegit, quidquid sibi dare, facere oportere ex fide bona. M. Cato sententiam dixit, huius nostri Catonis pater. ut enim ceteri ex patribus, sic, qui lumen illud progenit, ex filio esse nominandum. Is igitur iudex ita pronuntiavit: cum in venundando rem eam scisset, & non pronuntiasset, 65 emptori damnum præstari oportere.

Igitur ad fidem bonam statuit pertinere, notum esse emptori vitium, quod nosset venditor. Quod si rectè iudicavit: non rectè frumentarius ille, non rectè ædium pestilentium venditor tacuit. sed huiusmodi reticentiæ iure civili omnes comprehendi non possunt: quæ autem possunt, diligenter tenentur. M. Marius Gratiandianus, propinquus noster, C. Sergio Oratæ vendiderat ades eas, quas ab eodem ipse paucis antè annis emerat. hæc Sergio serviebant: sed hoc in mancipio Marius non dixerat. Adducta res in iudicium est. Oratam Crassus, Gratiandianum defendebat Antonius. jus Crassus urgebat: quod vitii venditor non dixisset sciens, id oportere præstari: æquitatem Antonius: quoniam id vitium ignotum Sergio non fuisset, qui illas ades vendidisset, nihil fuisse necesse dici: nec cum esse deceptum, qui id, quod emerat, quo iure esset, teneret.

Quorsum hæc? ut illud intelligas, non placuisse majoribus

110-

53. Num ferie quædam piscatorum essent. Pronomen quædam non est in Pal. pr. sed aliqua post vocem essent: unde fit ut suspicer prius fuisse tantum, num ferie piscatorum essent? recita non solum unâ illa vocula, sed & sequentibus illis, quod eos nullos videret. Gruterus.

54. Proulerat de dolo malo formulas. Sic editi ante Victorium qui maluit proulerat, sed contra Palatinum utrumque, & rationem. mecum facit & Turnebus lib. xx cap. 13. Idem.

55. Hoc quidem sanè luculenter. Mss. lere luculentè, item etiam ead. avorum seculo procurate. at Pal. pr. copula interlerta, sanè & luculentè. sec. satis luculentè. Idem.

56. Et sine lege, iudicium, in q. Prave sic distinxit cum quibusdam Gruterus, quum rectè alii iustim ediderint, ut exhibui & ipse. Nam, ut nobis interpretabatur pater, intelligit ea iudicia, quæ non descendunt ex XII tabulis, aut lege per populum lata, sed in quibus prætor supplet, quod deest iuri civili: tum etiam arbitraria, de quibus agitur § 31 Instit. de actionibus. Gronov.

57. Non licitorem venditor. Palatini nostri pr. fundus herbam novi quasi generis suggerit, nempe illicitorem: quod non improbitur si & aliis membranis firmetur. Gruter.

58. Nec qui contra se liceatur emptor apponet. Sic quoque Pall. nisi quod in non qui. vulgati ferè opponet. Muretus lib. xiv Var. Lect. cap. 3. contra esse liceatur emptor apponet. argutè quidem, an etiam vere. examinare non licet, hoc icu temporis. Idem.

59. Addidit centum millia. Editio omnium prima item Romana secunda voce amplius, нитотити. Wolfio vix probabile sit alie-

rum aut ita fundi pretium ignorasse, aut alterum tantum addidisse; itaque putat erratum esse in numero, nisi aliquid ei oragium gloriae captarit Scævola. Idem.

60. Rectè istum virum bonum non facillè reperimus. Sic membrana mea & aliorum. & sensus est, non facile istum Hecatonem reperiri virum bonum, siue doli mali definitione, siue sua natura accipiat vir bonus. rectè, ei est perfectè, absolute. Guelielmus. Gruterus. Equidem & in paternis membranis legitur rectè, ac præterea non istum, sed iustum, & rectè iustum edidit luntas, quum alii certe istum: quorum alterum quum retinendum esset, dedi Victorio & Grutero, ut illud hic legeretur. Gronov.

61. Dupli poenam subiret. Vox poenam non est in Pal. pr. & velò cum varie hic locus exprimitur in membranaceis & editis, verisimile est, non esse Cicero. Gruter.

62. Quicquid enim esset in prædio vitii. Ita Pal. pr. neque recedit Victorius, quam quoad is, est. quomodo & Pal. sec. Idem.

63. Augurium acturi essent. I forte facturi, annotavit ad oram libri sui Guelielmus. Idem.

64. P. Calpurnius Lanarius. Sic & Pall. forsitan Lanatus. nam inscriptio antiqua producta ab Aldo Nepote, nihil probat, nisi Casurum illum fuisse ante Lanarium, non cognomine; mea quidem sententia. Idem.

65. Emptori damnum præstari oportere. Sic & Pall. Nonius tamen in Præfate citat; Emptorem indemnum damno præstari oportere. Idem.

17 nostris astutos. Sed aliter leges, aliter philosophi tollunt astutias: leges, quatenus manu tenere possunt: philosophi, quatenus ratione, & intelligentia. Ratio igitur postulat, nequid insidiosè, nequid simulatè, nequid fallaciter. Suntne igitur insidiosi, tendere plagas, etiam si excitaturus non sis, nec agiturus? ipsi enim fera nullo insequente saepe incidunt. sic tu ades proscribas, tabulam, tanquam plagam, ponas, domum propter vitia vendas; in eam aliquis incurrat imprudens.

69 Hoc quamquam video propter depravationem consuetudinis, neque more turpe haberi, neque aut lege sanciri, aut iure civili: tamen naturæ lege sancitum est. Societas enim est, (quod etiam saepe dictum est, dicendum tamen est sapientius) latissimè quidem quæ pateat, hominum inter homines: ⁶⁶ interiorum eorum, qui ejusdem gentis sunt; propior eorum, qui ejusdem civitatis. Itaque majores aliud jus gentium, aliud jus civile esse voluerunt. quod civile, non idem continuentium: quod autem gentium, idem civile esse debet. Sed nos veri juris, germanæque justitiæ solidam, & expressam effigiem nullam tenemus: umbra & imaginibus utimur: eas ipsas utinam sequeremur! feruntur enim ex optimis naturæ, & veritatis exemplis.

70 Nam quanti verba illa, VTI NE PROPTER TE, FIDEMVE TVAM CAPTIVS, FRAVDATVSVE SIEM? quàm illa aurea! VTI INTER BONOS BENE AGIER OPORTET, ET SINE FRAVDATIONE? Sed, qui sint boni, & quid sit bene agi, magna quaestio est. Quis quidem Scævola, pontifex inaximus, iuniorum vim dicebat esse in omnibus iis arbitriis, in quibus adderetur, ex fide bona: fideique bonæ nomen existimabat manere latissimè, idque versari in tutelis, societatibus, fiduciis, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis, quibus vitæ societas continetur: in his magni esse iudicis, statuere præsertim cum in plerisque essent iudicia contraria) quid quemque cuique præstare oporteret.

71 Quocirca astutia tollendæ sunt, eaque malitia, quæ vult illa quidem videri se esse prudentiam: sed abest ab ea, distatque plurimum. Prudentia est enim locata in delectu bonorum, & malorum: malitia (si omnia, quæ turpia sunt, mala sunt) ⁶⁷ mala bonis ponit ante. Nec verò in prædiis solum jus civile, ductum à natura, malitiam, fraudemque vindicat: sed etiam in mancipiorum venditione fraus venditoris omnis excluditur. qui enim scire debuit, de sanitate, de fuga, de furtis, ⁶⁸ præstat edicto adilium. Heredum alia causa est.

72 Ex quo intelligitur, quoniam juris natura fons sit, hoc secundum naturam esse, neminem id agere, ut ex alterius præderetur inscientia. nec ulla perniciæ vitæ major inveniri potest, quàm in malitia simulatio intelligentiæ: ex quo ista innumerabilia nascuntur, ut utilia cum honestis pugnant videantur. Quotus enim quisque reperietur, qui impunitate, & ignorantia omnium proposita, abstinere possit injuria?

73 Periclitemur, si placet, in iis quidem exemplis, in quibus peccari vulgus hominum fortasse non putat.

74 Neque enim de sicariis, veneficis, testamentariis, furibus, peculatoribus hoc loco disserendum est: qui non verbis sunt & disputatione philosophorum, sed vinculis & carcere fatigandi. sed hæc consideremus, quæ faciunt ii, qui habentur

boni. L. Minucii Bassi, locupletis hominis, falsam testamentum quidam à Græcia Romanam attulerunt: quod quo facilis obtinerent, scripserunt heredes secum M. Crassum, & Q. Horrentium, homines ejusdem ætatis potentissimos: qui, cum illud falsum esse suspicarentur, sibi autem nullius essent conscius culpæ; alieni facinoris manusculum non repudiaverunt. Quid ergo? fatin' hoc est, ut non deliquisse videantur? mihi quidem non videtur: quamquam alterum amavi vivum, alterum non odi mortuum.

Sed cum Bassius M. Satrium, sororis filium, nomen suum ⁷⁴ ferre voluisset, eumque fecisset heredem: hunc dico patronum agri Piceni, & Sabini: (ô turpem notam temporum illorum!) num erat æquum, principes cives rem habere, ad Satrium nihil præter nomen pervenire? Etenim, si is, qui non descendit injuriam, neque propulsa à suis, cum potest, injustè facit, ut in primo libro diserui: qualis habendus est is, qui non modò non repellit, sed etiam adjuvat injuriam? Mihi quidem etiam veræ hereditates, non honestæ videntur, si sint malitiosis blanditiis officiorum; ⁶⁹ non veritate, sed simulatione quaesitæ. At qui in talibus rebus aliud utile interdum, aliud honestum videri solet.

Falsò: nam eadem utilitatis, quæ honestatis est regnula: ⁷⁵ qui hoc non perviderit, ab hoc nulla fraus aberit, nullum facinus. sic enim cogitans: *Est istuc quidem honestum, verum hoc expedit*: res à natura copulatas audebit errore divellere; qui fons est fraudium, maleficiorum, scelorum omnium. Itaque si vir bonus habeat hanc vim, ut, si digitis conpreperit, possit in locupletium testamenta nomen ejus irrepere, ¹⁹ hac vi non utatur, ne si exploratum quidem habeat, et omnino neminem unquam suspicaturum. ⁷⁰ At dares hanc vim M. Crasso, ut digitorum percussione heres posset scriptus esse, qui re vera non esset heres: in foro, mihi crede, saltaret. homo autem justus, isque quem sentimus virum bonum, nihil cuiquam, quod in se transferat, detrahet. Hoc qui admiratur, is se, quid sit vir bonus, nescire fateatur.

At verò si quis voluerit animi sui complicatam notionem ⁷⁶ evolvere, jam se ipse doceat, enim virum bonum esse, qui profit quibus possit: noceat nemini, nisi laceffurus injuria. Quid ergo? ⁷¹ hic non noceat, qui quodam quasi veneno perficiat, ut veros heredes moveat, in eorum locum ipse succedat? Non igitur faciat (dixerit quis) quod utile sit, quod expedit? Immo intelligat, nihil nec expedit, nec utile esse, quod sit injustum. hoc qui non didicerit, bonus vir esse non poterit.

Fimbriam consularem, audiebam de patre nostro puer, ⁷⁷ iudicem M. Lutatio Pintia fuisse, equiti Romano sanè honesto, cum is sponsonem fecisset, *ni bonus vis esset*. itaque ei dixisse Fimbriam, se illam rem nunquam iudicaturum; ne aut spoliaret fama probatum hominem, si contra iudicasset: aut statuisse videretur, virum bonum aliquem esse, cum ea res innumerabilibus officiis, & laudibus contineretur. Huic igitur viro bono, quem Fimbria etiam, non modò Socrates noverat, nullo modo videri potest quidquam esse utile, quod non honestum sit. Itaque talis vir non modò facere, ⁷² sed ne cogitare quidem quidquam audebit, quod non audeat prædicare. Hæc nonne est turpe, dubitare philosophos, ⁷⁸

simulatione, quamvis restet in mss. Gulielmus putabat potius unciis includendum, unà cum illo *non veritate*, tanquam controversum. Idem.

70. *At si dares hanc vim Marco Crasso.*] Vocula si excluditur Langianis, item Danielis nostri membranis; neque agnoscerit ab editione Romana omnium prima poteratque abesse. Gruter. Ergo quia sic scriptis volentibus non modo sine fraude sententiæ abest, sed etiam ex elegantia Ciceronis quoque alibi usurpata, (ut notavit pater lib. iv Observat. cap. 20) abesse iussi. Gronov.

71. *Hic non noceat, qui quodam quasi veneno perficiat.*] Pal. *noceat*, item *perficit*. nihilo pejus. sunt etiam exemplaria olim cusa, in quibus, *noceat*, sed ii tamen *perficiat*. Gruter.

72. *Sed ne cogitare quidem.*] Poterant in hoc etiam sequi Victorium & Iuniam & Langium, qui id poterunt facere in mox sequen-

66. Interior eorum, qui ejusdem gentis sunt.] Sive restitui, quum adverterem ita edidisse Iuntam, ita Langium, ita etiam legi in membranis paternis, non generis, ut ex aliis Gruterus & post eum alii. Utique dixit ipse Cicero de hac eadem secunda societate 13, 17 *Propior est ejusdem gentis, nationis, lingue.* Quin etiam hanc manum Tullii probat jus gentium, quod inde sic appellans subnectit. Gronov.

67. Mala bonis ponit ante.] Hoc etiam ordine disponit has voces membrana paterna: qui quum in tot aliis esse idem prædicetur, qui potuit non memorare Gruterus, & libentius edere cum vulgo anteponit? Idem.

68. Præstat edicto Adilium.] Palatinus præponit voculam *is*, quam facile potuit devorare præcedens dictio *furtis*. Gruter.

69. Non veritate, sed simulatione quaesita.] Quidam ejiciunt, sed

quæ ne rustici quidem dabant? à quibus natum est id, 73 quod jam contritum est vetustate proverbium: cum enim fidem alicujus, bonitatemque laudant; dignum esse dicunt, quicum in tenebris mices. Hoc quam habet vim, nisi illam, nihil expedire, quod non deceat, etiam si id possis nullo repellente obtinere?

78 Videlicet igitur, hoc proverbio, neque Gygi illi posse veniam dari, neque huic, quem paulo antè fingebam, digitorum percussione 74 hereditates omnium posse convertere? Ut enim, quod turpe est, id quamvis occultetur, tamen honestum fieri nullo modo potest: sic, quod honestum non est, id utile ut sit, immodi non potest, adverteat & repugnante natura.

20 At enim, cum permagna præmia sunt, est causa peccandi.

79 C. Marius cum à spe consulatus longè abesset, & jam septimum annum post præturam jaceret, neque petiturus umquam consulatum videretur: Q. Metellum, cujus legatus erat, summum virum, & civem, cum ab eo, imperatore suo, Romam missus esset, apud populum Romanum 75 criminatus est, bellum ducere: si se consul em fecissent, brevi tempore, aut vivum, aut mortuum Jugurtham se in potestatem populi Romani redacturum. Itaque factus est ille quidem consul, sed à fide, justitiaque discessit, qui optimum, & gravissimum civem, cujus legatus, & à quo missus esset, in invidiam falso crimine adduxerit.

80 Ne noster quidem Gratidianus officio boni viri functus est tum, cum prætor esset, collegiumque prætorum tribuni plebis adhibuissent, ut res nummaria de communi sententia constitueretur. 76 jactabatur enim temporibus illis nummus, sic, ut nemo posset scire, quid haberet. Conscripterunt communiter editum cum poena, atque judicio; constitueruntque, ut omnes simul 77 in Rostra post meridiem escenderent: & ceteri quidem alius aliud: Marius à subselliis in Rostra recta, idque quod communiter compositum fuerat, solus edixit. & ea res (si quæris) ei magno honori fuit. omnibus vicis statuit: ad eas tus, & cerei. quid multa? nemo umquam multitudini fuit carior.

81 Hæc sunt, quæ conturbant homines in deliberatione nonnumquam, cum id, in quo violatur æquitas, non ita magnum; illud autem, quod ex eo paritur, permagnum videtur: ut Mario, præripere collegis, & tribunis plebis popularem gratiam, non ita turpe: consulere ob eam rem fieri, quod sibi tunc proposuerat, valde utile videbatur. Sed omnium una regula est, quam tibi cupio esse notissimam: aut illud, quod utile videtur, turpe ne sit; aut, si turpe est, ne videatur esse utile. Quid igitur? postsumusne aut illam Marium, virum bonum judicare, aut hunc? Explica, atque excute intelligentiam tuam, ut videas, quæ sit 78 in eâ species, forma, & notio viri boni. Cadit ergo in virum bonum, mentiri emolumentum sui causa, criminari, præripere, fallere? nihil profecto minus.

82 Est ergo illa res tanti, aut commodum ullum tam expe-

tendum, ut viri boni & splendorem, & nomen amittas? quid est, quod afferre tantum utilitas ista, quæ dicitur, possit, quantum auferre, si boni viri nomen eripuerit? fidem, justitiamque detraherit? Quid enim interest, utrum ex homine se quis conferat in beluam, an hominis figura immanitatem gerat beluæ? Quid? qui omnia recta & honesta negligunt, dummodo potentiam consequantur, nonne idem faciunt, quod is, qui etiam sacerum habere voluit eum, cujus ipse audacia potens esset? Utile ei videbatur plurimum posse alterius invidia. id quàm injustum in patriam, quàm inutile, quàm turpe esset, non videbat. Ipse autem sacer in ore semper Græcos versus de Phœnissis habebat, quos dicam ut potero, incoindite fortasse, sed tamen ut res possit intelligi.

Nam si violandum est jus, regnandi gratia

Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

Capitalis Etcooles, vel potius Enripides, qui id unum, quod omnium sceleratissimum fuerat, exceperit.

Quid igitur minuta colligimus, hereditates, mercaturas, 83 venditiones fraudulentas? Ecce tibi, qui rex populi Romani dominusque omnium gentium esse concupierit, idque perfecit. Hanc cupiditatem si honestam quis esse dicit, amens est. probat enim legum, & libertatis interitum: earumque oppressionem tætarum, & detestabilem, gloriosam putat. Qui autem fateatur, honestum non esse in ea civitate, quæ libera fuit, quæque esse debeat, regnare, sed ei, qui id facere possit, esse utile: quæ hunc oburgatione, aut quo potius convicio à tanto errore 79 coner avellere? Potest enim, dii immortales! cuiquam esse utile foedissimum & tæterrum paricidium patriæ: quamvis is qui se eo obstrinxerit, ab oppressis civibus parens nominetur? Honestate igitur dirigenda utilitas est, & quidem sic, ut hæc duo, verbo inter se discrepare, re tamen unum sonare videantur.

80 Non habeo, ad vulgi opinionem, quæ major utilitas, 84 quàm regnandi, esse possit: nihil contra inutilius ei, qui id injustè consecutus sit, invenio, cum ad veritatem cœpi revocare rationem. possunt enim cuiquam esse utiles, angores, sollicitudines, diurni & nocturni metus, vita insidiam, periculorumque plenissima?

Multi iniqui, atque infideles regno, pauci sunt boni, inquit Accius. At cui regno? quod à Tantalos, & Pelope proditum jure obtinebatur. Nam quanto plures ei regi putas, qui exercitu populi Romani populum ipsum Romanum oppressisset, civitatemque non modò liberam, sed etiam gentibus imperantem, servire sibi coegisset?

Hanc tu 81 quas conscientia labes in animo censens habuisti? se? quæ vulnera? Cujus autem vita ipsi potest utilis esse, cum ejus vita ea conditio sit, ut, qui illam eriperit, in maxima & gratia futurus sit, & gloria? Quod si hæc utilia non sunt, quæ maxime videtur, quia plena sunt dedecoris, ac turpitudinis: satis persuasum esse debet, nihil esse utile, quod non honestum sit.

Quamquam id quidem, cum sæpè aliàs, tum Pyrrhi bello à 21

C. Fa. 86

quentibus quæ ne rustici quidem. Sed Gruterus aliquæ nescio cur maluerunt sed nec cogit. Membranzæ paternæ sed nec cogitare quidquam. Gronov.

73. Quod jam tritum est vetustate proverbium.] Aliquid hæc lætæ falsi. nam exemplaria antiquiora habent contritum, Palatinus verò noster pr. contrarium. Gruter. Itaque duntaxat ex his non erat spernenda prima Syllaba; de reliqua parte ampliari licet. Idque sicci. Gronov.

74. Hereditates omnium posse convertere.] Ita vetus codex Nannii, uti dudum prodidit Συμικίων libro 1x. neque aliter aliorum exemplaria. primitus editi, posse convertere. deinceps posse ad sese convertere. Est in Pal. pr. post se convertere. & verò convertere post se, num locum hæc aliquem habeat, viderint otiosiores. Grut.

75. Criminatus est bellum producere.] Sic & Pall. alii interposita voce, bellum illum prod. perique, bellum illum ducere. non carpo ducere, sed illum autumofupervacaneum. Idem.

76. Jactabatur enim &c.] Periodum hanc, capitis ream fecerat Lambinus, inducto habitu squalenti. ego ei priorem suam reddidi, cum nihil in ea invenirem, aut spuria haberi posset. Idem.

77. In rostra post meridiem escenderent.] Quod affirmaret Muretus sic legi in uno suo codice, idemque diceret de altero suo Aldus Nepos, neque aliter exlaret in membranis Petri Danielis, ausus sum excludere hæctenus vulgatum, descenderent. escendere, antiquis esse ascendere, diu est quod Critici palam fecere. Idem.

78. In ea species, forma.] Pal. Specie, quod & placuit Victorio. videatur Suffridus & Lambinus. Idem.

79. Coner avertere.] Etiam Palatinus facit pro eis mss. in quibus avellere. Idem.

80. Non habeo, ad vulgi opinionem, quæ major utilitas quam regnandi esse possit.] Sic habet Palatinus uterque, sic Mureti unus, sic Aldi. inceptè prius: Nunc abeo ad vulgi opinionem. Quæ major utilitas, quam regnandi esse possit? Idem.

81. Quas conscientia labes.] Henricus Stephanus libro iv. Schediasmatum mutat vocem postremam in tabes. non erat necesse: intelligit enim & maculas & ictus, & lacerationes mentium tyrannicarum, de quibus multa diximus ad librum vi Annal. Taciti cap. 6. Idem.

C. Fabricio, consule iterum, & à senatu nostro iudicatum est. Cum enim rex Pyrrhus populo Romano bellum ultrò intulisset, cumque de imperio certamen esset cum rege generoso, ac potente; perfuga ab eo venit in castra Fabricii, eique est pollicitus, si præmium sibi proposuisset, se, ut clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra rediturum, & eum veneno necaturum. Hunc Fabricius reducendum curavit ad Pyrrhum: Idque factum ejus à senatu laudatum est. Atqui si speciem utilitatis, opinionemque quarimus, magnum illud bellum perfuga unus, & gravem adversarium imperii sustulisset: sed magnum dedecus, & flagitium, quicum laudis certamen fuisset, eum non virtute, sed scelere superatum.

87. ⁸² Utrum igitur utilius vel Fabricio, qui talis in hac urbe, qualis Aristides Athenis fuit, vel senatu nostro, qui nunquam utilitatem à dignitate sejunctit, armis cum hoste certare, an venenis? Si gloria causa imperium expetendum est, scelus absit, in quo non potest esse gloria. Sin ipsa opes expentur quoquo modo, non poterunt utiles esse cum infamia. Non igitur utilis illa L. Philippi, Q. F. sententia: quas civitates L. Sulla, pecunia accepta, ex senatusconsulto liberavisset, ut hæ rursus vestigalia essent: neque his pecuniam, quam pro libertate dederant, redderemus. Est ei senatus assensus. turpe imperio. piratarum enim melior fides, quam senatus. At aucta vestigalia: utile igitur. Quoique audebunt dicere quidquam utile, quod non honestum?

88. Potest autem uli imperio, quod gloria fultum esse debet, & benevolentia sociorum, utile esse odium, & infamia? Ego etiam cum Catone meo sæpe disseni. nimis mihi prætracte videbatur ærarium, vestigialiaque defendere, omnia publicaniscis negare, multa sociis: cum in his benefici esse deberemus; cum illis sic agere, ut cum colonis nostris solemus: eoque magis, quo illa ordinum conjunctio ad salutem reipublicæ pertineat. Malè etiam Curio, cum causam Transpadanorum æquam esse dicebat: semper autem addebat, Vincat utilitas. Potius diceret, non esse æquam, quia non esset utilis reipublicæ, ⁸³ quàm, cum utilem esse diceret, non esse æquam fateretur.

23. ⁸⁹ Plenus est sextus liber de officiis Hecatonis, talium quæstionum, Sine boni viri, in maxima caritate annonæ, familiam non alere. in utramque partem disputat: sed tamen ad exitum ⁸⁴ utilitate putat officium dirigi magis, quam humanitate. Quærit, si in mari jactura faciendâ sit, equine pretiosius potius jacturam faciat, an servuli vilis. hic aliò res fa-

milliaris, aliò ducit humanitas. Si tabulam de naufragio stultus arripuerit, extorquebitne eam sapiens, si potuerit? negat, quia sit injurium. Quid? dominus navis, eripietne suum? minimè: non plus, quàm si navigantem in alto, eicere de navi velit, quia sua sit. quoad enim perventum sit eò, quò sumpra navis est, non domini est navis, sed navigantium.

Quid, si una tabula sit, duo naufragi, ⁸⁵ hique sapientes, ⁸⁶ sibi uterque rapiat, an alter cedat alteri? cedat verò: sed ei, cujus magis interfit vel sua, vel reipublicæ causa, vivere. Quid, si hæc patria in utroque? nullum erit certamen, sed ⁸⁶ quasi forte, aut micando victus, alteri cedat alter. Quid si pater sana exiplet, cuniculos agat ad ærarium: indicent id magistratibus filius? nefas id quidem est. quinetiam defendat patrem, si arguatur. non igitur patria præstat omnibus officiis? immò verò: sed ipsi patriæ conducit, pios cives habere in parentes. Quid, si tyrannidem occupare, si patriam proderè conabitur pater? silebitne filius? immò verò obsecrabit patrem, ne id faciat. si nihil proficiet, accusabit: minabitur etiam: ad extremum si ad perniciem patriæ res spectabit, patriæ salutem anteponet salutis patriæ.

Quærit etiam, si sapiens adulterinos nummos acceperit im- ⁸⁷ prudens pro bonis: cum id rescierit; solummodo sit eos, si cui debeat, pro bonis. Diogenes ait: Antipater negat: cui potius assentior. ⁸⁷ Qui vinum fugiens vendat sciens, debeatne dicere. Non necesse putat Diogenes: Antipater viri boni existimat. Hæc sunt quasi controversa jura Stoicorum. In mancipio vendendo, dicendane vitia, non ea, quæ nisi dixeris redhibeatur mancipium jure civili: sed hæc, mendacem esse, ⁸⁸ aleatorem, furacem, ebriosum. Alteri dicenda videntur, alteri non videntur.

Si quis aurum vendens, orichalcum se putet vendere, indi- ⁸⁹ cetne ei vir bonus, aurum illud esse, an emat denario, quod sit mille denarium? Perspicuum jam est, & quid mihi videatur, & quæ sit inter eos philosophos, quos nominavi, controversia. Pacta, & promissa semper servanda sint, quæ nec ²⁴ vi, nec dolo malo ⁸⁹ (ut prætores solent) facta sint? Si quis medicamentum cuiquam dederit ad aquam intercutem, pepigeritque, ne illo medicamento umquam postea uteretur, si eo medicamento sanus factus fuerit: & annis aliquot post incidit in eundem morbum: nec ab eo, qui-cum pepigerat, impetret, ut item eo liceat uti, quid faciendum sit. ⁹⁰ Cum sit is inhumanus, qui non concedat uti, nec ei quidquam fiat injuriæ, vitæ & salutis consulendum.

Quid?

82. *Utrum igitur utilius etc.* Palatinus pr. favet lectioni quæ est in editione Victorii: *Vsum esse igitur.* sed adhaerens alteri, quæ tamen in Pal. altero. *Item.*

83. *Quam cum utilem esse diceret, non esse æquam fateretur.* Socrates sum Palatinus, auctoritate fultus editionis Victorianæ, librorumque Suffridi; imò & Petri Danielis, imò editionum primariis. posteriores enim invertere, *æquam esse dic. non esse utilem fat. incept.* *Item.*

84. *Utilitate putat officium dirigi magis.* Pal. pr. & editio Rom. prima, *utilitate ut putat.* neque secus à Victorio publicatus & Pal. sec. nisi quod ii præterea *dirigit.* unde suspicio mihi oritur fuisse primitus, *utilitate putat officium magis,* omisso illo *dirigi.* Gruterus. Hoc scilicet quoque specimen poni a magno viro debebat, ut ostenderet, quam ipsam imaginaria *sputare* notio fascinarit. Debet enim hoc addi iis, quæ dixit collegitque ad lib. 1 cap. 21. Quis concedat ita contra fideiosos & omnes MSSos Ciceronem circumcidi? Dum autem attendo, proprus adverte debuisse editum veterum & editionum & fere MSS. lectionem *utilitate, ut putat, officium dirigit magis.* Hecaton vocat & putat utilitatem, Cicero negat utrumque, non vocandam, non putandam utilitatem, utpote inhumanam. Illa duo sic acute notari ab Cicerone non attendant omnes, unde in illis tunc secundæ & pejoris notæ codicibus temerarie inculcatum est *utilitate putat dirigi.* Gronov.

85. *Hique sapientes.* Sic quidem Gruterus, & ex ejus imitatione hodie alii, & præcedentia *Quid si in una tabula sint duo naufragi.* Sed eam scripturam ferri posse non opinor, quum de isto casu demum sequatur in illis verbis *quid si hæc patria in utroque.* Hinc & apud Stephanum Victorius, *Iuntas, Langius & alii,* etiam MSS. *hique vel ique, vel eique.* Denique cur non retinetur vetus totalis lectio *Quid si una tabula sit, duo naufragi, hique sapien-*

tes. quæ sic est & in membranis paternis. Utique quum sit multo lenior, putavi reducendam. *Item.*

86. *Quasi forte aut micando vultus.* Sic Pal. pr. & F. non *sorte.* habet tamen Pal. illud *micando,* quod Turnebus syllaba una decurtavit, suadente ms. suo. ad quam faciem & aliorum fuerit enim membranæ. verum Pal. sec. *micando.* Gruterus. Sed nimis sæpe simul junguntur fors & micatio, quam ut debeat de eo verbum fieri. Gronov.

87. *Qui venenum fugiens.* Hæc est lectio consentiens editionum primogeniarum, neque aliter ms. Pall. Danielis, Fabricii, aliorumque. videatur Brissonius in voce *Venenum* libro De verborum significationibus. recentiores maluerunt *venenum fugiens;* male: potest enim hoc sciri gustu: neque de talibus interrogat venditor, sed emptor ipsemet experitur. *Gruter.*

88. *Aleatorem.* Non vidi qui aliam lectionem produceret, si que omnes edd. antiquæ. sed tamen vix mihi cripi potest malam esse scripturam codicis Palatini pr. in quo *amatorem.* servis etiam subtrahæ, subtrahis aleam; non etiam amores. & certè longè pluramanna d. immo contingunt ex ferre amatore quàm aleatore. scio tamen quæ de eo juriconsulti: scio. *Item.*

89. *(Ut prætores solent) facta sint.* Sic Victorius, neque secus olim cusi. sublequentes enim ætatis minoris est: *terferere solent dicere, vel dicere.* at enim Pal. pr. adhibere fecit *illud facta sunt.* & perplaceret, dummodo annuere huc apostrophe aliæ etiam membranæ. *Item.*

90. *Cum sit is inhumanus etc.* Malim ferè hæc omnia attribui respondententi, connectique cum, *Vitæ & salutis consulendum est.* *Grut.* At quæ non sic paulo melioris notæ editio post Langium? utique sic tum iste, tum Plantinus anno 1579, tum Leidenis 1617. *Gronovius.*

93 Quid? si quis sapiens rogatus sit ab eo, qui cum heredem faciat, cum ei testamentum lictorium milles relinquatur, ut autem, quam hereditatem adeat, luce palam in foro saltet, idque se facturum promiserit, quod aliter cum heredem scripturus ille non esset: faciat, quod promiserit, necne? 91 Promississe nollem, & id arbitror fuisse gravitatis. sed quoniam promiserit, si saliare in foro turpe ducet, honestus mentietur, si ex hereditate nihil ceperit, quam si ceperit: nisi forte eam pecuniam in reipublica magnum aliquod tempus contulerit: ut vel saltare eum, cum patris consulturus sit, turpe non sit.

25 Ac ne illa quidem promissa servanda sunt, quæ non sunt iis 94 ipsis utilia, quibus illa promiseris. Sol Phaethoni filio (ut redeamus ad fabulas) facturum se esse dixit, quidquid optasset: optavit, ut in curium patris tolleretur: 92 sublatuſ est; atque insanus quæ constitit, istu fulminis deſagravit. Quanto melius fuerat, in hoc, promissum patris non esse servatum? Quid, quod Theſeus exegit promissum à Neptune? Cui cum tres optationes Neptunus dedisset, optavit interitum Hippolyti, filii sui, cum is patri suspectus esset de noverca: quo optato impetrato, Theſeus in maximis fuit lucibus.

95 Quid? Agamemnon cum devoviſſet Dianæ, quod in suo regno pulcherrimum natum esset illo anno, immolavit Iphigeniam, qua nihil erat eo quidem anno natum pulchrius. promissum potius non faciendum, quam tam traxum facinus admittendum fuit. Ergo & promissa non facienda nonnunquam: neque semper deposita reddenda. Si gladiuſ quis apud te sana mente deposuerit, repetat infans: reddere, peccatum sit; non reddere, officium. Quid? si is, qui apud te pecuniam deposuerit, bellum inſerat patriæ, reddasne depositum? non, credo: facias enim contra rempublicam, quæ debet esse carissima. Sic multa, quæ honesta natura videntur esse, temporibus fiunt non honesta. facere promissa, stare conventis, reddere deposita, commutata utilitate, fiunt non honesta. Ac de iis quidem, quæ videntur esse utilitates contra iustitiam, simulatione prudentiæ, satis arbitror dictum.

96 Sed quoniam à quattuor fontibus honestatis primo libro officia duximus, in eisdem versabimur, cum docebitur, ea, quæ videntur esse utilia, neque sunt, quam sint virtutis inimica. Ac de prudentia quidem, quam vult imitari malitia; itemque de iustitia, quæ semper est utilis, disputatum est. Reliquæ sunt duæ partes honestatis, quarum altera in animi excellentis magnitudine, & præstantia cernitur: altera in conformatione, & moderatione continentia, & temperantia.

26 Utile videbatur Ulyſſi, ut quidem poetæ tragici prodiderunt: nam apud Homerum, optimum auctorem, talis de Ulyſſe nulla suspicio est: sed insinuant cum tragœdiæ, simulatione insanæ militiam subterfugere voluisse. non honestum consilium. at utile (ut aliquis fortasse dixerit) regnare, & Ithacæ vivere otiosè cum parentibus, cum uxore, cum filio. Ullum tu decus in quotidianis periculis & laboribus cum hac tranquillitate conferendum putas? Ego verò istam conte-

mnendam, & abiciendam: quoniam, quæ honesta non sit, ne utilem quidem esse arbitror.

Quid enim auditurum putas fuisse Ulyſſem, si in illa simulatione perseverasset? qui cum maximas res gesserit in bello, tamen hæc audiat ab Ajace:

*Cuius ipse princeps iuris iurandi fuit,
Quod omnes scitis, solus neglexit fidem.
Furere assimulavit, ne cœret, insitit.
Quod ni Palamedis perspexat prudentia
Istius perciperet malitiosam audaciam,
94 Fide sacratum jus perpetuo falleret.*

Illi verò non modò cum hostibus, verum etiam cum fluctibus, id quod fecit, dimicare melius fuit, quam delerere consentientem Græciam ad bellum barbaris inferendum. Sed dimittamus & fabulas, & externa: ad rem factam, nostamque veniamus. M. Atilius Regulus, cum consul iterum in Africa ex insidiis captus esset, duce Xanthippo Lacedæmonio, imperatore autem patre Hannibalis, Hamilcare: juratus missus est ad senatum, ut, nisi redditi essent Pœnis captivi nobiles quidam, rediret ipse Karthaginem. is cum Romam venisset, utilitatis speciem videbat, sed eam, ut res declarat, falsam iudicavit: quæ erat talis. manere in patria, esse domi suæ cum uxore, cum liberis; quam calamitatem accepisset in bello, communem fortunæ bellicæ iudicantem, tenere consularis dignitatis gradum. 95 quis hæc neget esse utilia? quem censes? magnitudo animi & fortitudo negat.

Num locupletiores quæris auctores? Harum enim est virtutum proprium, nil extimescere, omnia humana despiciere; nihil, quod homini accidere possit, intolerandum putare. itaque quid fecit? In senatum venit: mandata exposuit: sententiam ne diceret, recusavit: quamdiu iurejurando hostium teneretur, non esse se senatorem. Atque illud etiam (ô stultum hominem, dixerit quispiam, & repugnantem utilitati suæ!) reddi captivos, negavit esse utile: illos enim adolescententes esse, & bonos duces, se jam confectum senectute. cuius cum valuisse auctoritas, captivi retenti sunt: ipse Karthaginem rediit: neque cum caritas patriæ retinuit, nec suorum. Neque verò tum ignorabat, se ad crudelissimum hostem, & ad exquisita supplicia proficisci: sed iusjurandum conservandum putabat. Itaque tum, cum vigilando necabatur, erat in meliore causa, quam si domi senex captivus, perjurus consularis remanisset.

At stultè, qui 96 non modò non censuerit captivos remittendos, verum etiam dissuaserit. Quomodo stultè? etiamne si reipublicæ conducebat? potest autem, quod inutile reipublicæ sit, id cuiquam civi utile esse? Pervertunt homines ea, 28 quæ sunt fundamenta naturæ, cum utilitatem ab honestate sejungunt. omnes enim expetimus utilitatem, ad eamque rapimus, nec facere aliter ullo modo possumus. nam quis est, qui utilia fugiat? aut quis potius, qui ea non studiosissimè persequatur? sed quia nusquam possumus, nisi in laude, decore, honestate utilia reperire, propterea illa prima, & summa habemus:

91. Promississe nollem, & id arbitror fuisse gravitatis. sed quoniam promiserit &c.] Horum nihil existit in Pal. pr. nisi ad oram manu rectori. Gruter.

92. Sublatuſ est; atque insanus quæ constitit &c.] Sic collocat voces Palatinus, item Liliæus Suffridi. Gulielmius format hæc in versum hoc modo: Sublatuſ, atque insanus quæ constitit istu. ex poeta desumptum, indicat ipsa dictio. Idem.

93. Quanto melius fuerat &c.] Totam hanc periodum videas in Pal. pr. ad oram libri, scriptura minus veteri. Idem.

94. Fide sacratum jus.] Cur possunt hic ita desungi viri docti, quam istud sacratum vix inveniant in scriptis; qui passim exhibere dicuntur sacrata, ut video & in membranis paternis; quod nec habeo causam cur mutatum velim. Ius perpetuo falleret, & id quod æquum ac honestum erat, & ad quod obligabatur, delideret ipsa fide sacrata & communi principum iurejurando, quodque ipse etiam probaverat, quasi firmus & verus defensor gloriæ Græcorum futurus, quæ animo esset defensor, & sic fere exemplo illius apud

Ovidium scelerato profuit ara. Gronov.

95. Quis hæc neget esse utilia? Quem censes?] Sic quum viderem edidisse Victorium, Iuntam, Langium, principes scilicet sententiarum, illis adhærere malui quam aliis quibuscunque; præsertim quia sic inſtare & iterare hanc formulam interrogandi est Tullianum, & cum maxime videtur obſervata menti auctoris, unde rursus cap. seq. Nec facere aliter ullo modo possumus (hoc est, quis facere aliter ullo modo potest?) nam quis est qui utilia fugiat? aut quis potius &c.? Idem.

96. Non modo non censuerit.] At in editionibus Car. Langii & inde propagatis posterius non deest, quod in verbis cap. 29 de optimo Palatino significat Gruterus: contra quæ notabiles Tullii vneres placuit passim semidoctis committere, ut in vilioribus MSS. exoleverint, ubi sane etiam membranz pat. id autem non modo summum malum, sed ne malum quidem, ubi nescio cur hodierni scioli reponant sed nec, quum malam hanc extremam literam expulerint jam Victorius & Langius. Idem.

bemus : utilitatis nomen non tam splendidum , quàm necessarium ducimus .

101 Quid est igitur , dixerit quis , in iurejurando ? num iratum timentis Jovem ? At hoc quidem commune est omnium philosophorum , non eorum modò ; qui deum nihil habere ipsùm negotii dicunt , & nihil exhibere alteri : sed eorum etiam , qui deum semper agere aliquid , & moliri volunt , nunquam nec irasci deum , nec nocere . Quid autem iratus Jupiter plus nocere potuisset , quàm nocuir sibi ipse Regulus ? nulla igitur vis fuit religionis , quæ tantam utilitatem præverteret . An ne turpiter faceret ? Primum , minima de malis . Num igitur tantum mali turpitudine ista habebat , quantum ille cruciatus ? deinde illud etiam apud Attium ,

Fregistine fidem ? neque dedi , neque do infideli cuiquam :

quædam ab impio rege dicitur , luculentè tamen dicitur .
102 Addunt etiam , quemadmodum nos dicamus , videri quædam utilia , quæ non sint : 97 sic se dicere , videri quædam honesta , quæ non sint : ut hoc ipsum videtur honestum , conferendi juris jurandi causa ad cruciatum revertisse : sed fit non honestum ; quia , quod per vim hostium esset actum , ratum esse non debuit . Addunt etiam , quidquid valde utile sit , id
29 fieri honestum , etiam si antea non videretur . Hæc ferè contra Regulum . Sed prima videamus .

103 Non fuit Jupiter metuendus , ne iratus noceret : qui neque irasci soler , neque nocere . Hæc quidem ratio non magis contra Regulum , quàm contra omne iusjurandum valet . sed in iurejurando , non qui metus , sed quæ vis sit , debet intelligi . est enim iusjurandum , affirmatio religiosa . quod autem affirmatè , quasi deo teste , promiseris : id tenendum est . jam enim non ad iram deorum , quæ nulla est ; sed ad justitiam , & ad fidem pertinet . nam præclare Ennius :

O fides alma , 98 apta pinnis , & iusjurandum Jovis !

Qui igitur iusjurandum violat , is fidem violat , quam in Capitolio vicinam Jovis Optimi Maximi (ut in Catonis oratione est) majores nostri esse voluerunt .

105 At enim ne iratus quidem Jupiter plus Regulo nocuisset , quàm sibi nocuit ipse Regulus . Certè , si nihil malum esset , nisi dolere . Id autem 99 non modò non summum malum , sed ne malum quidem esse , maxima auctoritate philosophi affirmant : quorum quidem testem non mediocrem , sed haud scio an gravissimum , Regulum , nolite , quæso , vituperare . quem enim locupletiotem quærumus , quàm principem populi Romani , qui retinendi officii causa 100 cruciatum subierit voluntarium ? Nam quod ajunt , minima de malis , id est , ut turpiter potiùs , quàm calamitosè : an est illum majus malum turpitudine ? quæ si in deformitate corporis habet aliquod offensionis , quanta illa depravatio , & scæditas turpificati animi debet videri ?

106 Itaque , nervosius qui ista differunt , 1 solum audent malum dicere id , quod turpe sit : qui autem remissius , hi tamen non dabant summum malum dicere . Nam illud quidem ,

2 Neque dedi , neque do fidem infideli cuiquam :

idcirco rectè à poeta ; quia , cùm tractaretur Atreus , personæ serviendum fuit . Sed si hoc sibi sumunt , nullam esse fidem ,

quæ infideli data sit : videant , ne quarratur latebra perjurio .

Est autem jus etiam bellicum , fidesque jurisjurandi sæpe 107 cum hoste servanda . Quod enim ita juratum est , ut mens conciperet fieri oportere , id servandum est : quod aliter ; id si non feceris , nullum est perjurium . ut , si prædonibus 3 pactum pro capite pretium non attuleris , nulla fraus est , ne si juratus quidem id non feceris . nam pitata non est 4 ex perduellium numero definitus : sed communis hostis omnium . cum hoc nec fides debet , nec iusjurandum esse commune .

Non enim fallum jurare , perjurare est : sed , quod ex animi 108 tui sententia juraris , sicut verbis concipitur more nostro , id non facere , perjurium est . Scitè enim Euripides :

Juravi lingua , mentem injuratum amo .

Regulus verò non debuit conditiones , pactionesque 5 bellicas , & hostiles perturbare perjurio . cum iusto enim , & legitimo hoste res gerebatur ; adversus quem & totum jus fediale , & multa sunt jura communia . quod ni ita esset , nunquam claros viros senatus vincens hostibus dedidisset .

At verò T. Veturius , & Sp. Postumius , cùm iterum con- 30 sules essent , quia , cùm malè pugnantem apud Caudium esset , 109 legionibus nostris sub jugum missis , pacem cum Samnitibus fecerant , dediti sunt his : injussu enim populi , senatusque fecerant . eodemque tempore 6 Ti. Numicius , Q. Mælius , qui tum tribuni plebis erant , quòd eorum auctoritate pax erat facta , dediti sunt , ut pax Samnitium repudiaretur . Atque hujus deditiois ipse Postumius , qui debebatur , suavor & auctor fuit . quod idem multis annis post C. Mancinus : qui , ut Numantinis , quibuscum sine senatus auctoritate fœdus fecerat , dederetur , rogationem suavit eam , quam L. Furius , & S. Atilius ex senatus consulto ferebant : quæ accepta , est hostibus deditus . Honestius hic , quàm Q. Pompejus , quo , cùm in eadem causa esset , deprecante , accepta lex non est . hic ea , quæ videbatur utilitas , plus valuit , quàm honestas : apud superiores , utilitatis species falsa , ab honestatis auctoritate superata est .

At non debuit ratum esse , quod erat actum per vim . Quasi 110 verò forti viro vis possit adhiberi . Cur igitur ad senatum proficisceretur , cùm præsertim de captivis disuasurus esset ? Quod maximum in eo est , id reprehenditis . Non enim suo iudicio stetit , sed suscepti causam , ut esset iudicium senatus : cui nisi ipse auctor fuisset , captivi profectò Pœnis redditi essent . ita incolumis in patria Regulus restitisset . quod quia patris non utile putavit , idcirco sibi honestum & sentire illa , & pati credit . Nam quod ajunt , quod valde utile sit , id fieri honestum : immò verò esse , non fieri . est enim nihil utile , quod idem non honestum : nec quia utile , honestum est ; sed quia honestum , utile .

Quare ex multis mirabilibus exemplis , haud faciliè quis 31 dixerit hoc exemplo aut laudabilis , aut præstantius . Sed ex 111 tota hac laude Reguli , unum illud est admiratione dignum , quòd captivos retinendos censuerit . nam quòd rediit , nobis nunc mirabile videtur : illis quidem temporibus aliter facere non potuit . itaque ista laus non est hominis , sed temporum . nullum enim vinculum ad adstringendam fidem iure-
reju-

97. Sic se dicere , videri &c.] Palatinus pr. non habet vocem dicere ; & videtur subintelligi posse . sic & paulo post , ubi est , quod per vim hostium esset actum , idem liber exeludit verbum hostium , non basurde . Gruter . Et videtur ea posterior vox omnino delenda . Sic enim ediebat prætor : Quod vi metuisse causa gestum erit , ratum non habeo . leg. 1 D. Quod metus causa . J. Fr. Gronov .

98. Apta pinnis .] Bene hæc explicat Muretus lib. xiv Var. lect. cap. 3 . itaque miror quod Aldus Nepos neget se intelligere quid sit , apta pinnis . Gruter .

99. Non modò non summum malum .] Alterum non abest pr. Palatino , neque semper necessarium est . Idem .

100. Cruciatum subierit voluntarium ?] Pal. idem cr. sibi ferat voluntarium : quæ diversitas scripturæ non videtur temeraria . Idem .

1. Solum audent malum dicere .] Vox ultima non est in Pal. pr. &

verò ἀπὸ τῆς κοινῆς bellè subintelligi potest , cùm mox iterum repetatur . Idem .

2. Neque dedi neque do fidem &c.] Senarius inde facit Muretus transposito verborum , Neque do infideli cuiquam , neque dedi fidem . sed quæ præstabit germanum esse Attii ? Idem .

3. Pactum pro capite pretium .] Est lapsus typonum in Gruteri editione postremam vocem omittentium , quum illa habeatur apud Stephanum , Juntam , Hervagium , Languium , Gothofredum omnique . Etiam est in membrana paterna , ut in aliis . Gronov .

4. Ex perduellium numero definitus .] Videtur vox postrema à glossatore . certè Romana editio prima tale quid ferè arguit , in qua , est perduellium numero , definitus . Gruter .

5. Bellicas & hostiles .] Non habet Pal. pr. voculas duas posteriores ; & ambigat quis sanè num sint auctoritas . Idem .

6. Ti. Numicius , Q. Mælius .] Pal. noster non abit ab eis libris qui præferunt Ti. Minucius , Q. Amilius . Idem .

rejurando majores arctius esse voluerunt. id indicant leges in XII tabulis, indicant sacrae, indicant foedera, quibus etiam cum hoste devincitur fides: 7 indicant notiones, animadversionesque censorum; qui nulla de re diligentius, quam de rejurando, judicabant.

12 L. Manlio, A. F. cum dictator fuisset, M. Pomponius, tribunus plebis, diem dicit, quod is paucos sibi dies ad dictaturam gerendam addidisset: criminabatur etiam, quod Titum filium, qui postea est Torquatus appellatus, ab hominibus relegasset, & ruri habitare iussisset. quod cum audivisset adolescentens filius, negotium exhiberi patri: accurrisse Romanam, & cum prima luce Pomponii domum venisse dicitur. cui cum esset nuntiatum; quod illum iratum allatum ad se aliquid contra patrem arbitraretur: surrexit e lectulo, remotisque arbitris, ad se adolescentem iussit venire. At ille, 2 ut ingressus est, confestum 10 gladium destrinxit, juravitque, se illum statim interfecitum, nisi jusjurandum sibi dedisset, se patrem missum esse facturum. Juravit, hoc coactus terrore Pomponius. 11 rem ad populum detulit: docuit, cur sibi causa desistere necesse esset: Manium missum fecit. tantum temporibus illis jusjurandum valebat. Atque hic T. Manlius is est, qui ad Anienem Galli, quem ab eo provocatus occiderat, torque detractio, cognomen invenit. cujus tertio consulari Latini ad Veferim fusi, & fugati. magnus vir in primis, & qui perindulgens in patrem, idein acerbè severus in filium.

32 Sed, ut laudandus Regulus in conservando rejurando, sic decem illi, quos post Cannensem pugnam 12 juratos ad senatum misit Hannibal, se in castra redituros, ea, quorum potiri erant Pœni, si de redimendis captivis impetravissent: si non redierunt, vituperandi. De quibus non omnes uno modo. nam Polybius, bonus auctor in primis, scribit, ex decem nobilissimis, qui tum erant missi, novem revertisse: ad senatum re non impetrata: unum ex decem, qui paulo post, quam egressus erat e castris, redisset, quasi aliquid esset oblitus, Romam remansisse. Reditu enim in castra, liberatum esse esse rejurando interpretabatur: non rectè. 13 fraus enim adstringit, non dissolvit perjurium. Fuit igitur stulta calliditas, perversè imitata prudentiam. Itaque decrevit senatus, ut ille veterator, & callidus, vincus ad Annibalem duceretur.

14 Sed illud maximum: octo hominum millia tenebat Hannibal, non quos in acie cepisset, aut 14 qui periculo mortis diffugissent, sed qui relicti in castris fuissent à Paulo, & Varone, consulibus. eos senatus non censuit redimendos, cum

id parva pecunia fieri posset: ut esset instum militibus nostris aut vincere, aut emori. Qua quidem re audita, fractum animum Hannibal scripsit idem, quod senatus, popululque Romanus rebus afflictis tam excelso animo fuisset. sic honestatis comparatione, ea, quæ videntur utilia, vincuntur.

Acilius autem, qui Græcè scripsit historiam, plures ait 15 fuisse; qui in castra revertissent, eadem fraude, ut rejurando liberarentur, eosque à censoribus, omnibus ignominiosis notatos. Sit jam hujus loci finis. perspicuum est enim, quæ timido animo, humilis, demissio, fractoque fiant: quale fuisset Reguli factum, si aut de captivis, 15 quod ipsi opus esse videretur, non quod reipublicæ censuisset, aut domi remanere voluisset: non esse utilia, quia sint flagitiosa, foeda, turpia.

Restat quarta pars, quæ decore, moderatione, modestia, 33 continentia, temperantia, continetur. Potest igitur quidam 16 quam esse nite, quod sit huic talium virtutum choro contrarium? Atqui ab Aristippo Cytenaici, atque Annicerii philosophi nominati, omne bonum in voluptate posuerunt: virtutemque censuerunt ob eam rem esse laudandam, quod efficiens esset voluptatis. quibus obsoletis floret Epicurus, ejusdem ferè adjutor, auctorque sententiæ. 16 Cum his vitis, equisque, ut dicitur, si honestatem tueri, ac retinere sententia est, decertandum est.

Nam si non modò utilitas, sed vita omnis beata, corporis 17 firma constitutio, ejusque constitutionis spe explorata, ut a Metrodoro scriptum est, continetur: certè hac utilitas, & quidem summa (sic enim censent) cum honestate pugnabit. nam ubi primùm prudentiæ locus dabitur? an, ut conquiritur undique suavitates? quàm miser virtutis famulatus, servientis voluptati! quod autem munus prudentiæ? an legere intelligenter voluptates? fac nihil isto esse jucundius: quid cogitari potest turpius? Jam, qui dolorem summum malum dicat, apud eum quem habet locum fortitudo, quæ est dolorum, laborumque contemptio? quamvis enim multis in locis dicat Epicurus (sicut hic dicit) satis fortiter de dolore: tamen non id spectandum est, quid dicat, sed quid consentaneum sit ei dicere, qui bona, voluptate terminaverit: mala, dolore: ut, si illum audiam de continentia, & temperantia; dicit ille quidem multa multis locis: sed aqua hæret, ut ajunt, nam qui potest temperantiam laudare is, qui ponat summum bonum in voluptate? est enim temperantia libidinum inimica: libidines autem, concetrices voluptatis.

Atque in his tamen tribus generibus, quoquo modo possunt, non incallidè tergiverfantur. Prudentiam introducunt, scienc-

7. Indicant notiones.] Sic edd. primæ. posteriores notiones: sed contra missi qui caterantiam alterum tuerent, poniturque pro judicio ac cognitione. Noster pro Domino: Omnis notio Pontificum esse debuit. De provin. Clodius censorium judicium & notionem, ac morem illum severissimum suscipit &c. Gruter. Adde paterna ad Livium xxvii, 25. Gronov.

8. Adolescentens filius, negotium exhiberi patri.] Pal. idem exhibere, annectatumque alias legi, filii; quæ scriptura non displicet, ut doluerit adolescenti Pomponium patri eripere jus quod per leges habebat in filium familias. videatur Suffridus Petri. nam ceteri commentatores heic tacent. Gruter.

9. Ut ingressus est.] Magis ferè probem quod est in Palatino pr. ut congressus est. Idem.

10. Gladium destrinxit.] Non judicavi herendum esse, quin sic ederem, ut supra. Est enim MSSi habere dicantur destrinxit. illis in hac parte credendum non est, quum semper in ea parum sibi consent, cujus in hoc libro præclarum exemplum suppeditant Manutiana ad caput sequens in hoc ipso verbo, destrinxit, destrinxit, destrinxit, destrinxit. Jam autem qualescunque sint alia, in hoc loco membranæ paternæ id ipsum sanctè servavit, quod elegi & edidi. Gronovius.

11. Rem ad populum detulit.] Gulielmus emendandum putat tetulit. Gruterus.

12. Juratos ad Senatum misit Hannibal se in castra &c.] Vellem & heic Aldum Nepotem proxime variantes scripturas membranarum suarum, item Suffridum, alioque. sed quid? omnes ad unum tacent; in loco tamen minus integro. quippe Palatinus noster pr. solummodò agnoscit, jur. ad Senatum missos, in castra re-

dituros ea quorum Peni, nisi de redimendis &c. sec. jur. ad Senatum in castra redituros ea quorum erant tui Peni, nisi &c. Romæ excusus ecce LXX. præfert: juratos in castra redituros à senatu: ea quorum erant tui Peni: nisi de &c. Moguntia cusus anno quarto maturum habet: misit Hannibal in castra redituros ea quorum erant Peni, nisi de. ex quo facillè laciarius, Senatum misit Annibal, in castra redituros ea quorum erant potiti, nisi. & verosimile enim omnes has turbas lectionum ortas ab insolenti locutione, potiri castrorum. Gruterus. Membranæ etiam paternæ ad exemplum Palat. i juratos ad Senatum missos in castra redituros ea quorum erant pena, cui postremæ literæ superscriptum i. Et opinor verissimum esse hanc orationem, cui subintelligitur verbum scribunt, quod hic ponere noluit Cicero; sed ex frequentibus adoptari. Gronov.

13. Fraus enim adstringit.] Distringit editi ferè. sed alterum exstat in Palat. pr. in Fabriciano, in Langiano; & minus auctibus officinaculo est quàm adstringit. quod tamen propugnat Litanus noster in Observationibus suis Lingue Latine, quæ in adolescentium manibus versantur. vultque adstringere interdum valere non dirumpere, aut dissolvere; sed aliquid resolutum aliter ligare ac stringere. Gruter.

14. Qui periculo mortis diffugissent.] Pal. idem, periculum mortis effugissent. nescio utrale lectio potior sit. Idem.

15. Quod ipsi opus.] Pal. sibi. idem etiam primus habet, sed jam hujus loci finis sit. ex quibus nihil haurimus, nisi inmane quantum calamo suo indulsisse librariorum. Idem.

16. Cum his vitis equisque.] Editiones multæ velis equisque. sed alterum exstat in Romana secunda, neque aliter Palat. pr. nam Gulielmii missi veri pedisquis; ignorantia scilicet proverbii. Idem.

scientiam suppeditantem voluptates, depellentem dolores. fortitudinem quoque aliquo modo expediunt, cum tradunt, rationem negligendæ mortis, perpetiendique doloris. Etiam temperantiam inducunt, non facillimè illi quidem, sed tamen quoquo modo possunt. dicunt enim, voluptatis magnitudinem ¹⁷ doloris detractatione finiri. Iustitia vacillat, vel jacet potius, omnesque ex virtutes, quæ in communitate cernuntur, & in societate generis humani. neque enim bonitas, nec liberalitas, nec comitas esse potest, non plus quàm amicitia, si hæc non per se expectantur, sed ad voluptatem, utilitatemve referantur.

¹⁹ Conferamus igitur in pauca. nam ut utilitatem nullam esse docuimus, quæ honestati esset contraria: sic omnem voluptatem dicimus honestati esse contrariam. quo magis reprehendendos Calliphonem, & Dinomachum iudico, qui se de retempturos controversiam putaverunt, si cum honestate voluptatem, tamquam cum homine pecudem, copulavissent. Non recipit istam conjunctionem honestas, aspernatur, repellit. nec verò ¹⁸ finis bonorum, & malorum, qui simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri, & temperari potest.

Sed de hoc (magna enim res est) alio loco pluribus.

Nunc ad propositum. Quemadmodum igitur, si quando ea, ¹²⁰ quæ videretur utilitas, honestati repugnare, dijudicanda res sit, satis est suprâ disputatum. sin autem speciem utilitatis etiam voluptas habere dicitur, nulla potest esse ei cum honestate conjunctio. nam, ut tribuamus aliquid voluptati, condimenti fortasse nonnihil, utilitatis certè nihil habebit.

Habes à patre munus, Marce fili, mea quidem sententia, ¹²¹ magnum: sed perinde erit, ut acceperis. quamquam tibi hi tres libri, inter Cratippi commentarios, tamquam hospites, erunt recipiendi. Sed, ut, si ipse venisses Athenas (quod quidem esset factum, nisi me è medio cursu clara voce patria revocasset) aliquando me quoque audires: sic, quoniam his voluminibus ad te profecta vox est mea; tribues his, temporis quantum poteris: poteris autem, quantum voles. cum verò intellexero, te hoc scientiæ genere gaudere, tum & presens tecum propediem (ut spero) & dum aberis, abiens loquar. Vale igitur, mi Cicero, tibi que persuade, esse te quidem mihi carissimum: sed multo fore cariorem, si talibus monimentis, præceptisque lætare.

17. Doloris detractatione finiri.] Est à Palatino pr. cui secundas facit codex vetus Mureti, uti videre est in Variis ipsius lib. xlv cap. 3. prius cusi, fieri. Idem.

18. Finis bonorum ac malorum.] Muretus dicto loco autumat duas illas voces & malorum ab hominibus fortasse minimè malis, sed certè non satis intelligentibus, additas esse. Idem.

M. TULLII CICERONIS
C A T O M A J O R,
S E U
D E S E N E C T U T E.
A D T. POMPONIUM ATTICUM.



QUITE, si quid ego adjuvero, curamve levassô,
Que nunc te coquit, & versat in pectore
fixa,
Ecquid erit pretii?

Licet enim verbis iisdem mihi affari te, Attice, quibus affatur Flamininum

Ille vir, haud magna cum re, sed i plenus fidei.

Quamquam certò scio, non, ut Flamininum,

Sollicitari te, Tite, sic noscesque diesque.

novi enim moderationem animi tui, & æquitatem: teque non cognovimus solum Athenis deportasse, sed humanitatem, & prudentiam intelligo. & tamen suspicor, iisdem rebus te, quibus me ipsum interdum gravius commoveri: quarum consolatio & major est, & in aliud tempus differenda. Nunc autem mihi visum est de Senectute aliquid ² ad te conscribere.

² Hoc enim onere, quod mihi tecum commune est, aut jam urgentis, aut certè adventantis senectutis, & te, & me ipsum levari volo. etsi te quidem id modicè, ac sapienter, (sicut omnia) & ferre, & laturum esse certò scio. Sed mihi, cum

de senectute aliquid vellem scribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo uterque nostrum communiter uteretur. Mihi quidem ita jucunda hujus libri confectio fuit, ut non modò omnes absterferit senectutis molestias, sed effecerit mollem etiam, & jucundam senectutem. namquam igitur satis laudari dignè poterit philosophia, cui qui pareat, omne tempus ætatis sine molestia possit degere.

Sed de ceteris & diximus multa, & sæpe dicemus. hunc librum de senectute ad te misimus. Omnem autem sermonem tribuimus non Tithono, ut Aristo Chius, ³ ne parum esset auctoritatis in fabula: sed M. Catoni seni, quò majorem auctoritatem haberet oratio. apud quem, Lælium, & Scipionem facimus admirantes, quòd is tam facillè senectutem ferat, iisque eum respondentem. qui si eruditius videbitur disputare, quàm consuevit ipse in suis libris, attribuito Græcis litteris, quarum constat eum perstudiosum fuisse in senectute. Sed quid opus est plura? jam enim ipsius Catonis sermo explicabit nostram omnem de senectute sententiam.

SCIPIO. Sæpè numero admirari soleo cum hoc C. Lælio, tum ceterarum rerum tuam excellentem, M. Cato, perfectamque sapientiam, tum vel maximè, quòd numquam senectutem tibi gravem

Ufus est heic iterum Gulielmii libro Mauriciano ac Fabriciano: accessit Celberdensis, olim Abbatæ in Frisia, quem habuit à Sufrido Petrojo. Quartus fuit Matalii Metelli: quintus erat bibliothecæ Carthusianorum Coloniz. sextus Victorinorum Parisiensium. Sed & adhibuit codicem collatum à Francisco Martinio. Ego Palatinos duos tres consulere satis habui. omnes excutere, peræ fuisset infinitæ. Gruterus.

1. Plenus fidei.] Sic omnes libri veti, probatque Gifanius ad

Lucretium. ut sit versus *plenus*. alii *fide plenus*, aut *fidei plenus*. Idem.

2. Ad te conscribere.] Sic omnes mss. etiam Palatini, aliorumque. vulgo scribere. Idem.

3. Ne parum esset auctoritatis.] Mauric. Celberd. ac S. Victoris codd. *parum enim esset auctor.* quod ut venulius perplebeat Gulielmio. ego alteri adhæreo; à quo stant & Pall. aliorumque membranæ omnes. Idem.

gravem esse fenserim: quæ plebisque senibus sic odiosa est, ut onus se Æna gravius dicant sustinere. CATO. Rem haud sanè difficilem, Scipio & Læli, admirari videmini. quibus enim nihil opis est in ipsis ad bene, beateque vivendum, iis omnis gravis est ætas: qui autem ⁴ omnia bona à se ipsi petunt, iis nihil potest malum videri, quod naturæ necessitas afferat. quo in genere in primis est senectus, ⁵ quam ut adipiscantur, omnes optant: eandem accusant adeptam: tanta est inconstantia stultitiæ, atque perversitas. Obrepere ajunt eam citius quam putassent. Primum, quis coegit eos falsum putare? qui enim citius adolescentiæ senectus, quam pueritiæ adolescentiæ obrepit? deinde, qui minus gravis esset iis senectus, si octingentesimum annum agerent, quam octogesimo? præterita enim ætas, quamvis longa, cum effluxisset, nulla consolatione permulcere posset stultam senectutem.

⁵ Quocirca si sapientiam meam admirari soletis (quæ utinam digna esset opinione vestra, nostroque cognomine!) in hoc sumus sapientes, quòd naturam optimam ducem, tamquam deum, sequimur, eique paremus: à qua non verisimile est, cum ceteræ partes ætatis ⁶ bene descriptæ sint, extremum ætatis, tamquam ab inertis poeta, esse neglectum. sed tamen necesse fuit esse aliquid extremum, & tamquam in arborum bacis, retraque frugibus maturitate rempessiva, quasi vitium, & caducum: quod ferendum est molliter sapienti. quid enim est aliud, gigantum modo bellare cum diis, nisi naturæ repugnare?

⁶ LÆLIUS. Atqui, Cato, gratissimum nobis, ut etiam pro Scipione pollicear, feceris, si, quoniam speramus (volumus, quidem certè) senes fieri, antè multò à te didicerimus, quibus facillimè rationibus ingravescentem ætatem ferre possimus. Cat. Faciam verò, Læli; præsertim si utrique vestrum gratum, ut dicis, futurum est. Scip. Volumus sanè, nisi molestum est, Cato, tamquam aliquam viam longam confeceris, quam nobis quoque ingrediendum sit, istuc, quòd pervenisti, videre, quale sit.

⁷ Cat. Faciam, ut potero, Læli. sæpe enim interfui querelis meorum æqualium (pares autem cum paribus, veteri proverbio, facillimè congregantur) ⁷ quæ C. Salinator, quæ Sp. Albinus, homines consulares, nostri ferè æquales, deplorare

solebant: tum quòd voluptatibus carerent, sine quibus vitam nullam putarent: tum quòd spernerentur ab iis, à quibus essent coli soliti. qui mihi non id videbantur accusare, quòd esset accusandum. nam si id culpa senectutis accideret, eadem mihi usù evenirent, reliquisque omnibus, majoribus natu; quorum ego multorum cognovi senectutem sine querela: qui se & libidinum vinculis laxatos esse non molestè ferrent, nec à suis despicerentur: sed omnium istiusmodi querularum in moribus, nec culpa, non in ætate. moderati enim, & nec difficiles, nec inhumani senes, rostrabilem agunt senectutem. importunitas autem, & inhumanitas ¹⁰ omni ætati molesta est.

Læli. Est, ut dicis, Cato. sed fortasse dixcrit quispiam, tibi propter opes, & copias, & dignitatem tuam, tolerabiliorem senectutem videri: id autem non posse multis contingere. Cato. Est istuc quidem, Læli, aliquid; sed nequam in isto sunt omnia: ut Themistocles fertur Scipio cuidam in jurgio respondisse, cum ille dixisset, non eum sua, sed patriæ gloria splendorem assecutum: Nec hercule, inquit, ¹¹ si ego Scipius essem, nobilis: nec tu si Atheniensis esses, clarus unquam fuisses. quòd eodem modo de senectute potè dici. Neque enim in summa inopia levis esse senectus potest, ne sapienti quidem: nec insipienti etiam in summa copia non gravis.

Apertissima omninò sunt, Scipio, & Læli, atque senectutis, artes, exercitationesque virtutum, quæ in omni ætate cultæ, cum multum, diuque vixeris, mirificos effertur fructus, non solum quia numquam deserunt, ne in extremo quidem tempore ætatis, ¹² (quamquam id maximum est) verum etiam quia conscientia bene actæ vitæ, multorumque benefactorum recordatio, jucundissima est.

Ego Q. Maximum, cum, qui Tarentum recepit, adolescentis ita dilexi senem, ut æqualem. erat enim in illo vitio ¹⁰ comitate condita gravitas: nec senectus mores mutaverat, quamquam cum colere cœpi non admodum grandem natu, sed tamen jam ætate provectum. ¹³ anno enim post, consul primum fuerat, quam ego natus sum: cumque eo quartum consule adolescentulus miles profectus sum ad Capuam, quinque anno ¹⁴ post ad Tarentum quaestor: deinde ædilis, qua-

4. Omnia bona a se ipsi petunt.] Ita meminisse me vidisse in MS. quod quum plane exprimeret Langius non dubitavit haud dubie ex fidelissimis membranis, rejiciendos putavi eos qui id rejiciunt & edunt a seipsis, quod faciunt hodie omnes. Gronov.

5. Quam ut adipiscantur.] Verus hos esse, leviter à M. Tullio immutatos acutè jam olim vidit Scaliger ad Varronem. Gulielmii proprius ad libros eos ita scribebat.

Quam ut adipiscantur omnes optant: eandem item adeptam accusant. tanta est inconstantia stultitiæ & perversitas. Grut.

Ferò Gulielmii legit non modo adeptam, ut habent plurimi veteres, sed etiam tanta est inconstantia stultitiæ, quòd & ipsum est in antiquis libris, & ipse vidi: de quo utroque miror nihil dici ab Grutero, quum diversum sequatur, in quo judicium ejus non potui probare, quum & adeptus passivo genere soleat sumi, & stultitiam passim sic usurpet Tullius, ut stultos mortales intelligat. Gronov.

6. Bene descripta sint.] E Metelli libro restituit Gulielmii descripta; addito: describere est suum cuique, & diversa diversis adscribere. pro hoc verbo penè ubique substitutum, describere: quod longe aliud est. ita designare, diffinire, alia passim corrupta in libris. Grut.

7. Que C. Salinator &c.] Sic primitus euss, neque aliter Victorius. monuitque Gulielmii collocandam hæc admirandi notam. alii vulgaverunt, quas, quidam quis. Idem.

8. Eadem mihi usù evenirent &c.] Palatinus unus præfert, eadem omnia mihi usù evenirent, reliquisque majoribus natu. neque lectio illa temeraria est. Idem.

9. Se a libidinum vinculis.] Plane illud a existit ex coalitione literarum et, ut edidit Langius, quum ipse in MS. legerim se ex libid. ut etiam loquitur alibi. Sed Langium sequor. Gronov.

10. Omni ætati.] Malebat Gulielmii, suavia aliquot codd. suorum, ætate. alterum restat in Palatinis & edd. omnibus, neque quid in eo vitii. Grut.

11. Si ego Scipius essem, nobilis.] Alter Palatinus, non agnoscit illa si ego. & verò si hinc tollantur, auferenda sunt etiam paulò

post. ceterum nobilis non exstat in Pall. aut aliis membranis à Gulielmo exeussis, sed ignobilis aut innobilis, quòd ei non displicet; præcipuè si prætera sequamur Celberdenis libri scripturam marginalem: Neque enim in summa inopia non levis esse senectus potest; sapienti quidem: nec insipienti etiam in summa copia non gravis. At repugnat huic sententiæ Plato aliique. Scio, inquit, sed tamen vide, ne Cato & senex, & in rebus Græcis, quas serò attigit, voluntate & commodo Cicerois halucinetur memoria. certe idem in Laerte succorant, & Pelia recollit, usù ei evenisse negari non potest, & unde alias in omnibus omnium, non scriptis modò, sed etiam ante hæc pervertendi omnia licentiam, impressis codicibus istud ignobilis. Verum nihil præjudico. hæc enim Gulielmii. Puteanus quod non fuisset vox ignobilis in uno veteri codice Danielis, nisi à manu recenti, in altero verò nihil illius loco; arbitrabatur repeti posse à se non xavò clarus, quemadmodum & apud Platonem ubi hæc sententia est, ut est, apud Plutarchum idem: itaque restitutum putabat, scripsi essem, nec tu si Atheniensis clarus unquam, cui subscribo. Gruter. Sane ita vidi & ipse in libro veteri si ego scripsi essem, nec si, & super scriptum ignobilis. Gronov.

12. Quamquam id maximum est.] Sic jam Hervægius & Gothofredus. Sed Rob. Stephanus & Iuntas & mox Langius quamquam id quidem maximum est, & ita vidi in MS. nec intelligo cur deleverint. Idem.

13. Anno enim post consul primum fuerat, quam ego natus sum.] Sic tres Pall. & tres Gulielmiani, neque aliter editio Victoriana. recentius ut & antiquius publicati, postquam primum consul fuit: contra chronologiam, ut egregie ostendit Vincentius Contarenus Variarum lectionum libro capit. 24. & ante ipsum Carolus Langius. habet tamen altera scriptura suas rationes, quas persequitur Pighius noster in Fastis suis anno P. R. C. DXXXI qui adeantur. Grut.

14. Post ad Tarentum quaestor, deinde ædilis, quadriennio post factus sum prator: quem magistratum &c.] Pighius, anno DXXXI, emendandum putabat, post ad Tarentum? quaestor deinde quadren-

quadriennio post factus sum prætor : quem magistratum gessi consulisbus Tuditano, & Cethego, cum quidem ille admodum senex, & suavor legis Cincix de donis & muneribus fuit. Hic & bella gerebat, ut adolefcens, cum planè grandis esset : & Hannibalem juveniliter exultantem 15 patientia sua mollebat : de quo præclarè familiaris noster Ennius :

Unus qui nobis cunctando restituit rem.

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo postque, magisque viri nunc gloria claret.

Tarentum verò qua vigilantia, quo consilio recepit? cum quidem, me audiente, Salinatori, qui, amisso oppido, 16 fugerat in arcem, gloriantur, atque ita dicenti: Mea opera, Q. Fabi, Tarentum recepit: Certè, inquit ridens: nam, nisi tu amississet, numquam recepissem. Nec verò in armis præstantior, quam in toga: qui consul iterum, 17 Sp. Carvilio collega quiescente, C. Flaminio tribuno plebis, quoad potuit, restitit, 18 agrum Picentem, & Gallicum viritum contra senatus auctoritatem dividenti: augurque cum esset, dicere ausus est, optimis auspiciis ea geri, quæ pro republicæ salute gerentur: quæ contra rempublicam ferrentur, contra auspicia ferri.

12 Multa in eo viro præclara cognovi: sed nihil est admirabilius, quam quomodo ille mortem M. filii tulit, clari viri, & consularis. est in manibus laudatio: quam cum legimus, quem philosophum non contemnimus? Nec verò ille in luce modo, atque in oculis civium magnus: sed intus, domique præstantior. qui sermo? quæ præcepta? quanta notitia antiquitatis? 19 quæ scientia juris augurii? multæ etiam, ut in homine Romano, litteræ. omnia memoria tenebat, non domesticæ solum, sed etiam externa bella: cujus sermone ita tum cupidè fruebar, quasi jam divinarem id, quod evenit, illo existimato, fore unde discerem neminem.

5 Quotum igitur hæc tam multa de Maximo? quia profectò 13 videtis, nefas esse dictu, miseram fuisse talem senectutem. Nec tamen omnes possunt esse Scipiones, aut Maximi, ut urbium expugnationes, ut pedestres navalesve pugnas, ut bella à se gesta, 20 triumphosque recordentur. est etiam quietè, & purè, & eleganter ætæ ætatis placida, ac lenis senectus:

qualem accepimus Platonis, qui uno, & octogesimo anno scribens mortuus est. qualem Ilocratis, qui eum librum, qui Panathenæicus inscribitur, 21 quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur; vixitque quinquennium postea: cujus magister Leontinus Gorgias, centum & septem complevit annos: neque unquam in suo studio, atque opere cessavit. qui, cum ex eo quæreretur, cur tamdiu vellet esse in vita? Nihil habeo, inquit, quod incussem senectutem. Præclarum responsum, & docto homine dignum.

Sua enim vitia insipientes, & suam culpam, in senectutem 22 conferunt: quod non faciebat is, cujus modò mentionem fecit, Ennius,

Sicut fortis equus, 22 spatio qui sæpe supremo

Vicit Olympia, nunc senio confectus quietis.

Equi fortis, & victoris senectuti comparat suam: quem quidem probè meminisse potestis. Anno enim undevicesimo post ejus mortem, hi consules, T. Flamininus, & M. Acilius facti sunt: ille autem Cæpione, & Philippo iterum, consulisbus, mortuus est: cum ego quidem v & 23 annos natus, legem Voconiam voce magna, & bonis lateribus fuassem. Annos 24 natus (tot enim vixit Ennius) ita ferebat duo, quæ maxima putantur onera, paupertatem, & senectutem, 23 ut eis panè delectari videretur.

24 Etenim, cum contemplor animo, reperio quattuor causas, cur senectus misera videatur: unam, quod avocet à rebus gerendis: alteram, quod corpus faciat infirmius: tertiam, quod priver omnibus ferè voluptatibus: quartam, quod haud procul absit à morte. Earum, si placer, causarum 25 quanta, quamque sit justa unaqueque, videamus. A rebus 6 gerendis senectus 26 abstrahit? Quibus? an iis, quæ geruntur juventute, & viribus? Nullane igitur res sunt seniles, quæ vel infirmis corporibus, animo tamen administrentur? Nihil ergo agebat Q. Maximus? nihil L. Paulus, pater tuus, Scipio, socer optimi viri, filii mei? ceteri senes, Fabricii, Curii, Coruncanii, cum rempublicam consilio & auctoritate defendebant, nihil agebant?

Ad App. Claudii senectutem accedebat etiam, ut cæcus es- 16 set: tamen is, cum sententia senatus inclinaret ad pacem, 27 &

no post factus sum; quem magistratum &c. exclusis illo *Edilis & Prætor*. Puteanus adheret Langianæ correctioni, ad Tarentum: *Quæstor*. quem magistratum gessi &c. erasis illis, deinde *edilis quad. post fact.* sum prætor quæ quidem in unius veteris codicis quem vidit Puteanus, contextu non sunt, sed ad oram postea alia manu adscripta à studioso, ut opinatur, qui ceteros Catonis magistratus indicare vellet. *Grut.*

15. *Patientia sua mollebat.*] Langius mollebat ex uno libro; quod non displicet: sed vulgata lectionem loco non movi ob consensum codicum, & locum T. Livii 111 Histor. *Propalam obviam ire cupiditati non ausi, obsecundandoque molire impetum aggrediuntur.* Agnoscebat & mollebat Nonius. Sicque & Accius Telepho mons dicitur *molire mare*, quod fluctus infringat & retundat mole sua: *Remisque nixi propterit navem in fugam tradunt. subter saxa ad levam quæ mons mare mollebat.* Gulielmius. *Grut.* Sic Turpilio dictum *mitigare sandalio caput*. Sic Plauto Milit. act. v. sc. 1. *Mitis sum sustibus.* J. Fr. Gronov.

16. *Fugerat in arcem.*] Rescribit Gulielmius, fuerat in arcem, ex. mss. duobus. & verò Pal. secunduus disertè habet, fuerat vel fugerat. primus enim, *fegerat, fuisse in arcem* dictum vult; ut infra, *in portum futurus*. sed nihil tamen mutò. *Grut.*

17. *Sp. Carvilio collega quiescente, C. Flaminio &c. dividenti.*] Fighius d. loco hæc ita putat supplenda ex Charifio: *quiescente, C. Carvilio &c. Flaminio &c. dividenti.* quo ipso tacite declaratur eur Sp. quiescerit: ne scilicet confanguineo aut gentili adverteretur. *Idem.*

18. *Agum Picentem.*] Quum & Langius edidisset *Picentem* & ipse sic in MS. reperissem, etiam Cl. Grævius in suo, compulsus sui sequi, quod erat probabiliss. *Gronov.*

19. *Quæ scientia juris augurii?*] Pal. tres desunt untr vocula princepe, firmant tamen vocem ultimam. nam editiones aliæ, etiam Victorii, augurandi. *Grut.*

20. *Triumphosque recordentur.*] Pal. trias, ut *triumphos recordentur*. Gruter. Cum Palatinis convenit MS. quem vidi, non modo in hæc parte, sed etiam ante ut omiserit *quæ*, & post ut exhiberet *scripsisse se dicit*. Ex quibus duo priora quam jam firmatus aucto-

ritate codicum suorum Langius expresserit, cur Græterus iterum mutavit, quum de suis libris idem testetur? Hæc Ferrinequeunt. *Gronov.*

21. *Quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur.*] Pal. pr. & duo Gulielmiani, *scripsisse se dicit*. non male. nam ipsemet Ilocratis hoc de se non semel autumat. *Grut.*

22. *Spacio qui sæpe supremo Vicit Olympia.*] Non ita absurda videtur scriptura Palatini primi, in quo, *qui sorte supremo Vicit Olympia*. & verò illud *vincit* restat adhuc in edd. antiquissimis. *Idem.*

23. *Ut eis panè delectari videretur.*] Fr. & Maur. ei. fuit scilicet, *ut epene del.* Gulielmius; conjectura non absurda. *Idem.*

24. *Etenim cum contemplor animo.*] Sic Gulielmius malebat, *non complector*. secutus Hittorpiani codicis scripturam quæ & libris Balduini confirmatur. *contemplari*, verbum augurale, eorum qui templo capto, qua visus pertinet, circumspiciunt. unde elegantior ad animi contentionem transtulit Cicero, & heic, & in Tusculana prima: *Sic mentis acies se ipsa intuens novissimamque habesit, ob eamque causam contemplanti diligentiam amittimus*. nequo multo aliter Plautus Pseudolo: *Ne illi, quantum ego nunc corde conspicio meo, Malam rem magnam multasque ævum dantur*. Videtur & Nizolius. *Idem.*

25. *Quanta, quamque sit justa unaqueque videamus.*] Ausus sum mutare lectionem vulgatam, quæ erat, *quantum quæque valeat, quantumque justa sit unaqueque videamus*; quod nihil tale conspiceretur in Palat. aut membranis S. Victoris. quid quod nostram scripturam Aldus Nepos asseverat existare in scriptis suis undecim; idemque fatetur in Variis suis Contarenius de membranis suis tribus, nisi quod ibidem, *quamque justa sit*. *Idem.*

26. *Abstrahit? quibus? an iis que geruntur juventute.*] Pal. sec. *abstrahit? A quibus? his que juvenute geruntur*. quod non displicet. Gulielmius malebat: *abstrahit? quibus? an iis que in juvenute geruntur*; quod erat in Pal. tertio, Maur. & Martin. neque aliter edidit Victorius; reperitque in novem mss. Aldus: addit tamen alia novem exemplaria respuisse eam conjunctionem. Cameraarius etiam sua editione exclusit ceterique. *Idem.*

17 & scdus faciendum cum Pyrrho, non dubitavit dicere illa, quæ versibus persecutus est Ennius:

*26 Quo vobis mentes, recte que stare solebant
Antehac, 29 dementes sese flexere via?*

ceteraque gravissimè: notum enim vobis carmen est: & tamen ipsius Appii exstat oratio. atque hanc ille egit septem & decem annos post alterum consulatum, cum inter duos consulatus 10 anni decem interfluxissent, censorque ante consulatum superiorem fuisset. Ex quo intelligitur, Pyrrhi bello grandem sanè fuisse: & tamen sic à patribus accepimus.

17 Nihil igitur afferunt, qui in regenda versari senectutem negant, si milesque sunt, ut, si qui gubernatorem in navigando agere nihil dicant, cum alii malos scandant, alii per foros cursent, alii sentinam exhauriant: ille autem clavum tenens sedeat in puppi quietus. 31 non faciat ea, quæ juvenes. at verò multo majora, & meliora facit. Non viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum res magna geruntur: 32 sed consilio, auctoritate, sententia: quibus non modò non orbari, sed etiam augeri senectus solet.

18 Nisi forte ego vobis, qui & miles, & tribunus, & legatus, & consul veritatis sum in vario genere bellorum, cessare nunc videor, cum bella non gero. At senatui, quæ sunt gerenda, 33 præscribo, & quomodo: Carthagini malè jam diu cogitanti, bellum multo antè denuntio: de qua vereri non antè desinam, quàm illam excisam esse cognovero.

19 Quam palmam utinam dii immortales tibi, Scipio, referent, ut avi reliquias persequere! 34 cuius à morte hic tertius, & tricesimus est annus: sed memoriam illius viri excipient omnes anni consequentes. Anno ante me censorem mortuus est, novem annis post meum consulatum, cum consul iterum, me consule, creatus esset. Num igitur, si ad censuram annum vixisset, senectus eum sua poeniret? 35 nec enim excursionem, nec saltu, nec evinsum hastis, aut comminus gladiis uteretur: sed consilio, ratione, sententia. quæ nisi essent in senibus, non summum consilium majores nostri appellassent Senatuum.

Apud Lacedæmonios quidem ii, qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam nominantur senes. Quod si legere, aut audire volitis externa, maximas respublicas ab adolescentibus labefactas, à senibus sustentatas, & restitutas repericis.

Cedò, qui vestram rempublicam tantam amisistis tam cito?

36 sic enim percontantur, ut est in Nævii poetæ ludo. respondentur & alia, & hæc in primis:

37 Proventabant oratores novi, stulti, adolescentuli.

Temeritas est videlicet florentis ætatis; 38 prudentia, senescentis.

At memoria minuitur. credo, nisi eam exerceas, aut si hinc 7 natura tardior. Themistocles omnino civium nomina percepit. num igitur censetis eum, cum ætate processisset, qui Aristides esset. Lysimachum salutare solitum? Equidem non modò eos novi, qui sunt; sed eorum patres etiam, & avos. nec sepulcra legens vereor, (quod ajunt) ne memoriam perdam: his enim ipsis legendis redeo in memoriam mortuorum. nec verò quemquam senem audivi oblitum, quo loco thesaurum obruisset. omnia, quæ curant, meminerunt: vadmimonia constituta: qui sibi, quibus ipsi debeant.

Quid juris consulti? quid pontifices? quid augures? quid philosophi senes? quàm multa meminerunt? manent ingenia senibus, modò permaneat studium, & industria: nec ea solum in claris & honoratis viris, sed in vita etiam privata, & quæta. Sophocles ad summam senectutem tragœdias fecit: quod propter studium cum rem familiarem negligere videretur, à filius in iudicium vocatus est; ut, quemadmodum nostro more 39 male rem gerentibus patribus bonis interdicti solet: sic illum, quasi desipientem, à re familiari removerent iudices. Tum senex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat, & proximè scripserat, Oedipum Coloneum recitasse iudicibus, quævisseque, num illud carmen desipientis videretur. quo recitato, sententiis iudicum est liberatus.

Num

27. Et scdus faciendum cum Pyrrho.] Palatini tres cum Pyrrho scdusque faciendum: quæ scriptura sanè temeraria non est. an vox faciendum manavit à glossa, sicutque tantum? scdusque cum Pyrrho. Grut.

28. Quo vobis mentes.] Pall. pr. sec. nobis oratione minus invidiosa. Idem etiam, ut & tertius, supra habebant, persecutus est Ennius, non persecutus. Idem.

29. Dementes sese flexere via?] Lectio communis, dementi sese flexerunt, pro qua mirè pugnat Suffridus Petreus, ad Gulielmium proclivior erat in alteram nostram, repertam in Lambinianis pleurisque & duobus suis, in suis fons mendæ, hic: fuerat olim *degenens mentes dementis, vos vos*, inde eum evanuisse litera ultima, ob eandem in sequenti voce primam; boni correctores versus constituendi, exegerunt istud *ruina*, eujus vestigium nullum in libris ullis, præter Fr. hurdenfes; quos non ausculto. neque enim Latinum est, *ruina se fellere*, sed *precipitare*. at *via fellere* pro *desellere*, pro *aberrare*, mel merum. neque opus mutatione in *viam*, etiam si jurent libri, nedum iis invitis omnibus. peribit enim ardor omnis inereptantis Appii. ita Gulielmus. At ego potius arbitrer adhuc illud *viam* æque esse interpretum atque erat *ruina*, quæ vox sanè in xi. mss. Aldi Nepotis, atque in altero Palatino; in quo tamen, dementes. Idem.

30. Anni decem interfluxissent.] Mss. plerique *interfluxissent*, cui & adlentitur Pal. pr. & tert. sed melius forsan secundus, in quo tantum, *anni decem fuissent*. Idem.

31. Non faciat ea qua juvenes. at verò m. m. & m. facit.] Langere mihi videtur vis argumenti hac verborum pronuntiatione. cui roboris multum accederet, si mutata interpunctione legeretur. *quietus. Non facit ea qua juvenes? ac verò multa majora, & meliora facit.* & sic ferè editio Aldi Manutii Nepotis. Idem.

32. Sa consilio, auctoritate, sententia.] Pal. sec. *scientia*, de quo viderint alii; nam nihil sanè ea vox hec absurda minimè videtur, quamvis sine hujus capitis recurrat, *consilio, ratione, sententia*. Idem.

33. Præscribo, & quomodo: Carthagini malè jam diu cogitanti, bellum multo antè denuntio.] Sic Vist. Celberd. & Metelli codices. vulgati inceptè, *præscribo; & quomodo Carthagini malè jam cogitanti, bellum inseratur, multo antè denuntio*. nam illud *inseratur* exulat, plerisque libris mss. neque agnoscat Pal. sec. qui tamen habet, &

quomodo restatur Carthagini, cui malè jam diu cogitanti, bellum multo antè denuntio. Pal. tert. habet, & quomodo Carthagini malè jam diu cogitanti restatur, multo antè denuntio. non bene. nam inulto ante, inquit, Carthagini se denunciare bellum, quod Orationibus suis semper pro sententia adieceret: Hoc censeo: ET KARTHAGINEM DELENDAM. auctor in vita ejus Plutarchus. Grut. Certe tamen in his non apparet illud quomodo. Censet quidem, & relationem egrediendo velut præscribebat; sed non quomodo id perficeret. Propterea vereor ne solenne sit vitium, & Ciceroni subreptum sit fœum verbum, scripseritque *senatui*. . . *præscribo & commodo*. h. e. ei utilis esse eorum consilio, ut frequentissimum id esse apud Tullium docent exempla apud Nizolium. Gronov.

34. Cuius à morte tertius hic & tricesimus est annus.] Sic ferè omnes edd. præter Aldi Nepotis; in qua, *sexius hic &c.* idem tamen, candidè proficitur, viginti aliquot membranas suas servare alteram scripturam. Vincentius Contarenius repositum it, *quintus hic &c.* & quidem è tribus mss. Idem consulatur Variarum lectionum cap. 24. nam Pal. nostri ac Gulielmiani conspirant eum vulgatis. Pighius in Fastis anno Urbis DLXXIII. mallet *quartus*. Gruter.

35. Nec enim excursionem.] Nihil moveo, sed malim, *decursionem*. *Decursiones* enim & *decurrere*, in exercitiis istis propria. Grut. At non de exercitiis & proleudiis, sed ipsi belli laboribus agitur. Gronov.

36. Sic enim percontantur.] Ita omnes libri, ait Langius, quibus consentiunt Aldini, Gulielmiani, & Palatini. intellige *ita* ad *quod homines*. publicati recentius *percontantur*: nam & antiquiores stant a nostra scriptura. Grut.

37. Proventabant oratores.] Sic scripsit à libro Celberdensi Gulielmus, neque aliter Pal. sec. hæctenus tamen, ut & alterum admiserit, *proventabant*; quod in ceteris vulgatis, nisi I ambianis; qui *Provehebantur ad res novi stulti &c.* è veteri libro Rheuani. Idem.

38. Prudentia senescentis.] Ita omnes omnium libri, & mirum hæctenus receptum non fuisse. manifestè enim captatum à Cicerone *ὀνομασθέντων*. vulgg. *senectutis*. Idem.

39. Male rem gerentibus patribus.] Ideoque isdem actio rei uxoria in dote filia nomine repetenda non dabatur; quod periculum esset, ne accepta consumerent. Ulpianus Disput. 3. ex Laboniis sententia. Gulielmus. Idem.

40. Num

23 Num igitur hunc, 40 num Homerum, num Hesiodum, num Simonidem, num Stesichorum, num, quos antè dixi, Iliocatem, Gorgiam, num philosophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Xenocratem, num postea Zenonem, Cleanthem, aut eum, quem vos etiam Romæ vidistis, Diogenem Stoicum, coegit in suis studiis obmutescere senectus? 41 an in omnibus iis studiorum agitatio, vitæ qualis fuit?

24 Agè, ut ista divina studia omittamus, possum nominare ex agro Sabino rusticos Romanos vicinos, & familiares meos, quibus absentibus, nequam fecèdè ulla in agro majora opera fiunt, non ferendis, non percipiendis, non condendis fructibus. quamquam in illis minùs hoc mihi. nemo enim est tanti senex, qui se annum non putet posse vivere: sed iidem elaborant in eis, quæ sciunt nihil omnino ad se pertinere.

Serit arbores, quæ alteri sæculo prospiciunt,

ut ait Staius noster in Synephebis.

25 Nec verò dubitet agricola, quamvis senex, quærenti, cui serat, respondere: Diis immortalibus, qui me non accipere modò hæc à maioribus voluerunt, sed etiam posteris prodesse. Melius Cæcilius de sene alteri sæculo prospiciente, quam illud, idem:

Edepol senectus, si nihil quidquam aliud vitii

Apportes tecum, cum advenis; unum id sat est,

Quòd diu vivendo, multa, quæ non vult, videt.

Et multa fortasse, quæ vult: atque in ea quidem, quæ non vult, sæpe etiam adolescentia incurrit. Illud verò idem Cæcilius vitiosus:

Tum equidem in senectâ hoc deputo miserrimum,

Sentire ea ætate esse se odiosum alteri.

26 Jucundum potius, quam odiosum. ut enim adolescentibus bona indole præditis sapientes senes delectantur, leviorque fit eorum senectus, qui à juventute coluntur, & diliguntur: sic adolescentes senum præceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur. nec minùs intelligo me vobis, quam vos mihi esse jucundos. Sed videtis, ut senectus non modò languida, atque iners non sit, verùm etiam sit operosa, & semper agens aliquid, & moliens; tale scilicet, quale cuiusque studium in superiore vita fuit. Quid, quòd etiam addiscunt aliquid? ut Solonem versibus gloriantem videmus, 42 qui se quotidie aliquid addiscunt, senem fieri dicit: ut ego feci, qui Græcas litteras senex didici. quas quidem sic avidè attripi, quasi diurnam sitim explere cupiens, ut ea ipsa mihi nota essent, quibus me nunc exemplus uti videtis. quod cum fecisset Socratem in fidibus audire, vellem equidem & illud: (discabant enim fidibus antiqui) sed in litteris certè elaboravi.

27 Ne nunc quidem vires desidero adolescentis, (is enim erat locus alter de vitii senectutis) non plus, quam adolescentens tauri, aut elephantis desiderabam. 43 quod est, eo de-

cetuti: & quicquid agas, agere pro viribus. Quæ enim vox potest esse contemptior, quam Milonius Crotoniata? qui, cum jam senex esset, athletasque se in curriculo exercentes videret, adspexisse lacertos suos dicitur, illacrymansque dixisse, At hi quidem jam mortui sunt. Non verò tam isti, quàm tu ipse, nugator. neque enim ex te umquam es nobilitatus, sed ex lateribus & lacertis tuis. Nihil S. Aelius tale, nihil multis aunis antè Ti. Coruncianus: nihil modò P. Crassus: à quibus jura civibus præscribebantur: quorum usque ad extremum spiritum est provecta prudentia.

Orator, metuo, ne langueat senectute. est enim munus: 2 ejus non ingenii solum, sed laterum etiam, & virium. Omnino canorum illud in voce splendescit etiam nescio quo pacto in senectute; quod equidem adhuc non amisi: & videtis annos: sed tamen est decorus sermo senis, quietus, & remissus; 44 facitque per se ipsa sibi audientiam discreti senis compta & mitis oratio. quod si ipse exsequi nequeas, possis tamen Scipioni præcipere, & Lælio. Quid enim est jucundius senectute, stipata studiis juvenutus?

An ne eas quidem vires senectuti reliquamus, ut adolescentulos doceat, instituat, ad omne officii munus instruat? quo quidem opere quid potest esse præclarior? Mihi verò Cn. & P. Scipiones, & avi tui duo, L. Æmilius, & P. Africanus comitatu nobilium juvenum fortunati videbantur. nec ulli bonarum artium magistri non beati putandi, quamvis conseruerint vires, atque defecerint. etsi ista ipsa defectio virium, adolescentiæ vitii efficitur sapius, quam senectutis. libidinosa etenim, & intemperans adolescentia effectum corpus tradit senectuti.

Cyrus quidem apud Xenophontem eo sermone, quem moriens habuit, cum admodum senex esset, negat se umquam sensitisse, senectutem suam imbecilliolem factam, quam adolescentia fuisset. Ego L. Metellum memini puer, (qui cum quadriennio post alterum consulatum pontifex maximus factus esset, viginti & duos annos ei sacerdotio præfuit) ita bonis esse viribus extremo tempore ætatis, ut adolescentiam non requireret. Nihil necesse est mihi de me ipso dicere: quamquam est id quidem senile, & ætate nostræ conceditur.

Viderisne, ut apud Homerum sapissimè 45 Nestor de virtutibus suis prædicet? 46 tertiam enim jam ætatem hominum vivebat: nec erat ei verendum, ne vera de se prædicans, nimis videretur aut insolens, 47 aut loquax. etenim (ut ait Homerus) ex ejus lingua melle dulcor fluebat oratio: quam ad suavitatem nullis egebat corporis viribus: & tamen dux ille Græciæ 48 nusquam opat, ut Apjæcis similes habeat decem, at ut Nestoris; quod si acciderit, non dubitat, quin brevi Troia sit peritura.

Sed redeo ad me. quartum annum ago & octogesium: 2 equidem posse velle idem gloriari, quod Cyrus: sed tamen hoc quoque dicere, non me quidem iis esse viribus, quibus aut miles

40. Num Homerum, num Hesiodum.] Retraxi ex alio loco Homerum & primore poetarum collocaui, si sède Celberdensis, eorumque quos excoffit Aldus Nepos. Gruter. Quum sic elegerit pro dignitate ordinem; miror, quid mox Socratem postponat Platoni; præsertim quum & Victorius jam & Langius ediderint Xenocratem, quem reddidit. Gronov.

41. An in omnibus iis.] Sic plures Aldini & Gulielmiani, nisi quod adhuc refecit voculam iis codex S. Victoris. vulgati, an non in omnibus, & quomodo neque Pall. Gruter.

42. Qui se quotidie aliquid addiscunt senem fieri dicit.] Nihil dilaceret sententiæ, si verba isthæc truncarentur capite ac cauda, h. e. auferretur eis vox prima & ultima. Idem.

43. Quod est, eo uti decet.] Sic editio Victorii, sic omnes fere mss. non ut vulgati, quod enim homini naturaliter insitum est, eo uti decet: quas voces miror non excludisse suo Ciceroe Camerarium. fecit postea Aldus Nepos. Idem.

44. Facitque per se ipsa sibi audientiam.] Subodoror antiqui poætæ verius duos, tres, sub his & aditis vocibus, ordinandi rationem, non video. Idem.

45. Nestor de virtutibus suis.] Alludit ad Orationem Catonis, in-

inscriptam, De Virtutibus suis, in Thermum. è qua multa huc translata à Ciceroe, ex reliquiis, quas conservarunt Grammatici, colligere est. Catonis jactantiam & Plutarchus notat, & Cicero, dum prætoris personæ servit, ostentat. sed hoc loco dissimulanter exemplo simili Nestoris exultat. Non insulto Cantero, consipienti viribus. Lambinum rideo, magnificè se jactantem in re levissima; virtutem pro viribus corporis ulitari. quod mchercule pueri si nesciant, meritò virgis variantur. Gulielmianus. Idem.

46. Tertiam enim jam ætatem hominum videbat.] Vulgo vivebat, sed contra Pall. omnesque codd. mss. quos excoffit Contarenius, quid quod sic quoque editi à Petro Victorio, à Camerario, ab Aldo Nepote. adeo ut mirum sit homines quosdam inventis frugibus, redire ad glandem. Idem.

47. Aut loquax.] Notabat Langius ex uno codice S. Jacobi eloquax, eique iere adhibebatur. Hinc sustinuit ad elegiam sextam libri secundi Anonum Ovidii scribere Nic. Heinsius sic esse in vetustissimis libris; quorum videret nullum viderat. Sed hoc ex more ejus. Gronov.

48. Nusquam opat.] Apud Homerum sic licet. & sic mss. Gulielmiani & Pall. sec. tert. vulgo, nunquam, malè. Gruter.

niles bello Punico, aut quæstor eodem bello, aut consul in Hispania fuerim, aut quadricennio post, cum 49 tribunus militaris depugnavi apud Thermopylas, M^o Acilio Glabrione consule: sed tamen (ut vos videtis) non planè me enervavit, nec afflixit senectus: non curia vires meas desiderat, non Rostra, non amici, non clientes, non hospites. nec enim unquam sum assensus veteri illi laudatoque proverbio, quod monet, maturè fieri senem, si diu velis esse senex. Ego verò me minus diu senem esse malle, quàm esse senem antè, quàm essem. Itaque nemo adhuc convenire 50 me voluit, cui fuerim occupatus.

33 At minus habeo virum, quàm vestrum utervis. 51 Ne vos quidem T. Pontii centurionis vires habetis. num idcirco est ille præstantior? moderatio modò virum adfit, & tantum, quantum potest quisque, nitur. 52 nã ille non magno desiderio tenebitur virum. Olympiæ per stadium ingressus esse Milo dicitur, 53 cum humeris sustineret bovem vivum. utrum igitur has corporis, an Pythagoræ tibi malis vires ingenii dari? 54 denique isto bono utare, dum adfit: cum abfit, ne requiras, nisi fortè adolescentes pueritiam, paulum ætate progressi adolescentiam debeant requirere. Cursus est certus ætatis, & una via naturæ, eaque simplex: 55 suaque cuique parti ætatis, tempestivitas est data; 56 ut & infirmitas puerorum, & ferocitas juvenum, & gravitas jam constantis ætatis, & senectutis maturitas naturale quiddam habeat, quod suo tempore percipi debeat.

34 Arbitror te audire, Scipio, hospes tuus avitus Masinissa quæ faciit hodie, nonaginta annos natus: cum ingressus iter pedibus sit, in equum omninò non ascendere; cum equo, ex equo non descendere: nullo imbre, nullo frigore adduci, ut capite aperto sit: summam in eo esse corporis siccitatem: itaque exsequi omnia regis officia, & munera. Potest igitur exercitatio, & temperantia etiam in senectute conservare aliquid pristini roboris. 57 Non sunt in senectute vires? ne possuntur quidem vires à senectute. ergo & legibus & institutis vacat ætas nostra muneribus iis, quæ non possunt sine viribus sustineri. itaque non modò, quod non possumus, sed ne quantum possumus quidem, cogimur.

At ita multi sunt imbecilli senes, ut nullum officii, aut omninò vitæ munus exsequi possint. At id quidem non proprium senectutis est vitium, 58 sed commune valitudinis. Quàm fuit imbecillus P. Africanus filius is, qui te adoptavit? quam tenui, aut nulla potius valitudine? quod nisi ita fuisset, alterum ille exstitisset lumen civitatis. ad paternam enim magnitudinem animi doctrina superior accesserat. Quid mirum igitur in senibus, si infirmi sunt aliquando, cum ne id quidem adolescentes effugere possint? Resistendum, Laeli, & Scipio, senectuti est, ejusque vitia 59 diligentia compensanda sunt. Pugnandum, tamquam contra morbum, sic contra senectutem.

Habenda ratio valitudinis: utendum exercitationibus modicis. tantum cibi, & potionis adhibendum, ut reficiantur vires, non opprimantur. Nec verò corpori soli subveniendum est, sed menti, atque animo multo magis. nam hæc quoque, nisi tamquam lumini oleum infusiles, extinguuntur senectute. & corpora quidem 60 defatigatione, & exercitatione ingravescunt: animi autem exercitatio levantur. nam quos ait Cæcilius — *comicos stultos senes*: hos significat credulos, obliviosos, dissolutos: quæ vitia sunt non senectutis, sed inertis, ignavæ, somniculose senectutis: ut petulantia, ut libido, magis est adolescentium, quàm senum: nec tamen omnium adolescentium, sed non proborum: sic ista senilis stultitia (quæ deliratio appellari solet) senum levium est, non omnium.

Quattuor robustos filios, quinque filias, tantam domum, 37 tantas clientelas Apollus regebat & senex, & cæcus. intentum enim animum, tamquam arcum, habebat, nec languescens succumbebat senectuti. tenebat non modò auctoritatem, sed etiam imperium in suos: metuebant servi, verebantur liberi, carum omnes habebant: vigeat in illa domo patrius mos, & disciplina.

Ita enim senectus honesta est, si se ipsa defendit, si suum; 38 retinet, 61 si nemini emancipata est, si usque ad extremum spiritum dominatur in suos. ut enim adolescentem, in quo senile aliquid; sic senem, in quo est adolescentis aliquid, probò: quod qui sequitur, corpore senex esse poterit, animo num-

49. *Tribunus militaris.*] Revocavi lectionem exoletam, quæ & in primis edd. & in Victoriana. recentiores enim *tribunus mil.* quod fore *militum* signat. antiquè alterum; quomodo & apud Plautum *tribunus vopularis*. & hinc *tribuni consulares*, inquit Gulielmus. *Gruter.* Ad eam rationem & C. Sulpicius tribunus militum secunde legionis, qui prætor superiore anno fuerat, apud Livium 44. 37. & unus & viginti tribuni militum consulares quidam prætorique & adiliti. 22. 49. Sed & mox video apud Victorium, Iuntam & Langium non afflixit, repetita eadem vocula, non mutata in nec, & id accidit suavius. *Gronov.*

50. *Me voluit, cui fuerim occupatus.*] Ita Langiani, & Pal. tert. nam sec. *me voluit qui fuerim.* respexit ad illud Plauti Mercatore: *Non sum occupatus unquam amico operam dare.* vulgata, *me voluit, quin,* à sensu Catonis aliena, & certè falsa est; cum mox remissiones suas commemoraturus sit. sed nec rectè Aldus & Lambinus, *me voluit quin &c.* Gruter.

51. *Ne vos quidem.*] Quum hic legerim ipse in MS. quum sic ediderit Langius, non dubito, quin sic habebant plures MSS. & errent qui edunt nec vos q. ut & cap. præcedentis initio. *Gronov.*

52. *Nã ille non magno desiderio tenebitur virum.*] Sic edd. quidem posteriores; verum priores annorum centum; nec ille magno sine egativa; quæ & abest Pall. doctus, quorum primus *ne ille magno &c.* sec. *ne ille quidem magno.* restat tamen recepta in tertio. *Gruter.*

53. *Cum humeris sustineret bovem vivum. Utrum.*] In possessionem suam reposui lectionem præscam, confirmatam plerisque mss. exemplaribus, etiam Pal. sec. aliæ edd. omiserunt vocem *vivum*, unde tamen Victorius. *Idem.*

54. *Denique isto bono utare dum adfit, &c.*] Pall. pr. sec. *utere.* Gulielmus ea totâ voce neglectâ, resistit, *denique isto bono dum adfit, gaudet;* ex Hippocratiano. venuste quidem: sed unius testimonio que statuitur? suspicari potius capior & gaudere æquè esse spiritum quàm utare, ac per ellipsein usurpasse sententiam proverbialem. *Idem.*

55. *Suaque cuique parti ætatis tempestivitas &c.*] Vox ætatis exstat quidem in Victoriana, sed non etiam in primoribus editionibus annorum centum, neque est in Pall. pr. tert. imò ne quidem in sec.

qui tamen habet, *partis a temp.* quod probem sublato deinde, est data, quod mox sequitur. Gulielmus ex V. & Suffr. mss. ubi erat *periclitatis*, divinat, *pernicitatis.* *Idem.*

56. *Ut & infirmus.*] Noli abire à Langiani, quod mss. Gulielmiani, aut Pall. variant, & serè propenderent in lectionem quam proposui. vulgati prius: *Ut enim infirmitas puerorum est, & ferocitas juvenum, & gravitas jam constantis ætatis, sic senectus;* quomodo tamen esse in tribus suis membranis testatus est Vinc. Coartarenus. *Idem.*

57. *Non sunt in senectute vires?*] Ita Pall. sed absque interrogatione. at Gulielmii codd. nulli sic legunt. Metelli, *Ne sint,* ceteri duo: *Ne desint.* quod putat Gulielmus apte coherere cum præcedentibus. mallet tamen: *sed ne sint in senectute vires: ne possuntur quidem.* Ergo &c. abjectis à senectute vires, quæ sane si abfint neuo requiratur. *Idem.*

58. *Sed commune valitudinis.*] Sic omnes Gul. & Pall. idque præstat quam in valitudine Langianum, hoc quidem loco. hæc enim nunquam non vitiosa, ut morbus: illa cum imbecilla tantum. *Idem.*

59. *Diligentia compensanda sunt.*] Ita omnes Gulielmii codices, cui mirè placet quod edidit Langius, *compensanda sunt,* qui licet non indicet aut è libris fuisse, sic tamen legi in Pal. primo & tert. tellor, deque octo suis idem prodidit Manutius Nepos. *Idem.*

60. *Defatigatione & exercitatione.*] Pal. sec. *exercitatione defatigatione,* sine copula, ut suspicer illud & *exercitatione* quod non agnoscit Pal. tertius, esse interpretationem prioris, unde nata lectio altera *exercitationum defatigatione,* quæ & in Pal. pr. & Victorii editione. *Idem.*

61. *Si nemini emancipata est.*] Pro hac lectione præter Lambinum alioque facit Juretus Animagyrisonib. tamen & Symmachum. & varò sic quoque Pal. primus. secundus tamen & tert. stant à vulgato *mancipata;* in quam magis etiam inclinare videbatur Gulielmus, laudato Ciceronis loco xvi. Epist. ad Brutum: *en ut esset sui juris, an mancipii respublica.* Gruter. Quibus possunt addi paterna ad Senecæ epistolam xlv. *Gronov.*

namquam erit. Septimus mihi Originum liber est in manibus : omnia antiquitatis monumenta colligo : causarum illustrium , quasquam defendi , ⁶² nunc quam maxime conficio orationes : jus augurum , pontificum , civile tracto : multum etiam Græcis litteris utor : Pythagoreorumque more exercendæ memoriæ gratia , quid quoque die dixerim , audierim , egerim , commemoro vesperi. Hæc sunt exercitationes ingenii , hæc curricula mentis : in his desudans , atque elaborans , corporis vires non magnopere desidero : adsum amicis : venio in senatum ⁶³ frequens , utroque assero res multum & diu cogitatas ; easque tueor animi , non corporis viribus. quæ si exsequi nequirem , tamen me lectulus oblectaret meus , ea ipsa cogitantem , quæ jam agere non possem : sed ut possim , facit acta vita. Semper enim in his studiis , laboribusque viventi non intelligitur , quando obrepit senectus. Ita sensum sine sensu atas senescit : nec subito frangitur : sed diuturnitate exstinguitur.

¹² Sequitur tertia vituperatio senectutis , quod eam carere dicunt voluptatibus. O præclarum munus atatis , si quidem id auferi nobis , quod est in adolescentia vitiosissimum ! Accipite enim , optimi adolescentes , veterem orationem Archytæ Tarentini , magni in primis , & præclari viri : quæ mihi tradita est , cum essem adolescens Tarenti cum Q. Maximo. Nullam capitaliorem pestem , quam corporis voluptatem , hominibus dicebat à natura datam : cuius voluptatis avidæ libidines tementè , & effrenatè ad potiundum incitantur.

⁴⁰ Hinc patriæ proditioes , hinc rerum publicarum eversiones , hinc cum hostibus ⁶⁴ clandestina colloquia nasci : nullum denique scetus , nullum malum facinus esse , ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret : supra verò , & adulteria , & omne tale flagitium , ⁶⁵ nullis aliis illecebris excitari , nisi voluptatis. Cumque homini sive natura , sive quis deus nihil mente præstabilius dedisset ; huic divino muneri , ac dono nihil esse tam inimicum , quam voluptatem.

⁴¹ Nec enim libidine dominantem temperantiam locum esse ; neque omnino in voluptatis regno virtutem posse consistere. quod quo magis intelligi posset ; fingere animo jubebat , tanta incitatum aliquem voluptate corporis , ⁶⁶ quanta percipi posset maxima. nemini censebat fore dubium , quin tamdiu , dum ita gauderet , nihil agitare mente , nihil ratione , nihil cogitatione consequi posset. quocirca nihil esse tam detestabile , tamque pestiferum , quam voluptatem : si quidem ea ,

⁶⁷ cum major esset , atque longior , omne animi lumen exstingueret. Hæc cum C. Pontio Samnite , patre ejus , à quo , Caudino prælio Sp. Postumius , T. Veturius , consules , superari sunt , locutum Archytam , Nearchus Tarentinus , hospes noster , qui in amicitia populi Romani permanerat , se à majoribus natu accepisse dicebat , cum quidem ei sermoni interfuisset Plato Atheniensis : quem Tarentum venisse , ⁶⁸ L. Camillo , Appio Claudio consulibus , reperio.

Quorsum hæc ? ut intelligatis , si voluptatem aspernari ratione & sapientia ⁶⁹ non possemus , magnam habendam senectuti gratiam , quæ efficeret , ut id non liberet , quod non oporteret. Impedit enim consilium voluptas , rationi inimica : ac mentis (ut dicam) ⁷⁰ præstringit oculos , nec habet ullum cum virtute commercium. Invitus quidem feci , ut fortissimi viri T. Flaminii fratrem L. Flaminium è senatu eicerem , septem annis post , quam locutus fuisset : sed notandam putavi libidinem. Ille enim cum esset consul , in Gallia ⁷¹ exoratus in convivio à scorto est , ut securi feriret aliquem eorum , qui in vinculis essent damnati rei capitalis. hic Tito fratre suo censore , (qui proximus ante me fuerat) elapsus est : mihi verò , & Flacco neutiquam probari potuit tam flagitiosa , & tam perditia libido , quæ cum probro privato conjungeret imperii dedecus.

Sæpe audivi à majoribus natu , qui se potè pueros à senibus audisse dicebant ; mirari solum C. Fabricium , quod cum ⁷² apud regem Pyrrhum legatus esset , audisset à Thessalica neca , esse quendam Athenis , qui se sapientem profiteretur : eumque dicere , omnia , quæ faceremus , ad voluptatem esse referenda. quod ex eo audientes M. Curium & Ti. Coruncanium optare solitos , ut id Samnitibus , ipsique Pyrrho persuaderetur : quo facilius vinci posset , cum se voluptatibus dedidisset. Vixerat M. Curius cum P. Decio , qui quinquentio ante eum consulem se pro republica quarto consulatu de-
⁷³ voverat. Vixit eundem Fabricius , norat Coruncianus : qui cum ex sua vita , tum ex ejus , quem dico , P. Decii factis , judicabant esse profectò aliquid natura pulcrum , atque præclarum , quod sua sponte peteretur , quodque spreto , & contempta voluptate optimus quisque sequeretur.

Quorsum igitur tam multa de voluptate ? quia non modò ⁴⁴ vituperatio nulla , sed etiam summa laus senectutis est , quod ea voluptates nullas magnopere desiderat. caret epulis , exstructisque mensis , & frequentibus poculis ? ⁷³ caret ergo etiam

62. Nunc quam maxime conficio.] In MS. quem vidisse me testor , erat scriptum *quam maxime* , & medio spatio super u & in erat posita vocalis. An dubium potest esse , quin Tullius dederit *nunc cum maxime* ? Pro Cluentio cap. 5. *Qua multos jam annos & nunc cum maxime filium interfecim caput*. In eodem mox legebatur *magno opere*. Gron.

63. Frequens , utroque : assero.] Ita interpunxit Gulielmus. prius fuerat , *frequens : utroque assero*. Nimium aut inviti in Senatuum cogebantur ; aut cum abesset locum , utroque veniebant. neque aliter dislinxit Pal. pr. Gruter.

64. Clandestina colloquia nasci.] Attequunt alii , dicebat , quam vocem cum Petro Victorio abjeci , quamvis extaret in mss. tribus Contareni : aberat enim Palatinis tribus , & omnino non requiritur. Idem.

65. Nullis aliis illecebris excitari , nisi voluptatis.] Membranæ Metellæ in aliis rebis illecebris excitari nisi voluptatibus. antiquè res illecebre , ut rete jaculum , mulier Gallia , hecatomba hostia. sed nihil mutò. Ita Gulielmus. ego propter hanc diversitatem scripturæ , ed potius inclinam , ut suspicer illud *nisi voluptatis* , esse à glossa Idem.

66. Quanta percipi posset maxima.] Vox percipi non est in Pal. secundo. & verò ejicienda videbatur etiam Gulielmio , ecu spuria , quamvis cum reprisset in mss. suis omnibus. Idem.

67. Cum major esset atque longior.] Sic quidem editur hodie , & credo , imò scio haberi in MSSis quibusdam. Verum tamen & Victorius & Langius bene antiquos inspexerunt libros , unde ediderunt atque longiorum , quod sine dubio excellentius , & Ciceroni probatus , ut patet ex lib. 5. Tusc. Quæst. 31. *De dolore certa habet , qua signatur : quorum magnitudinem brevitate consolatur , longinquitatem lenitate*. Mox in MS to codice deprehendi *impellit enim libido consilium , voluptas rationi inimica est*. Quæ vox intermissa effecit

videtur , ut verbum est a quibusdam MSS. abst. in aliis apparca t. Gronov.

68. L. Camillo , Appio Claudio.] Reposui Appio , eiecique *Tullium* , qui in posterioribus editionibus irreperat , contra Fastos Capitolinos , contra mss. plerisque & primæ atatis cufos ; qui tamen eufi perperam , L. Emilio. nam alterum reperit in sex mss. suis Aldus Nepos. Consulatur Pighius noster libro iv. Fastorum ; qui Fasti dum hodie paucis sunt in manibus ; sæculo nostro clarum faciunt convicium. Gruter.

69. Non possemus.] Sic Pall. & tres Contarceniani , neque aliter Aldus Nepos. priores possumus aut possumus. Idem.

70. Præstringit.] Haud aliter conditiones annorum centum & amplius ; sequentes , *perstringit* , novissimæ *præstringit* ; in quam ultimam propendebat etiam Gulielmus , tanquam inventam in omnibus libris : quod tamen pronunciar valde lubricum est. quis enim omnes insepexit ? certè Pal. pr. tert. habet *perstringit*. sec. *præstringit*. Idem.

71. Exoratus in convivio à scorto est.] Cum non offenderim in Pal. sec. illa , à scorto est , sermè suspicor esse additamentum interpretis. Ceterum Gulielmus heic introduxit , *exortatus est* , ex libris scriptis & olim cufis. non repugno : sed tamen imitari non libuit , cum etiam sint exemplaria calamo exarata , in quibus refert alterum : & convenit magis personæ obnoxia , quam *exortatus* ; dummodo tamen deus ita olim locutos rei Latine scriptores. Idem.

72. Apud regem Pyrrhum.] Disio regem non est in Pal. pr. neque eo opus fuerat. Idem.

73. caret ergo etiam vinolentia , & cruditate , & insomniis.] Ergo etiam adiecit Gulielmus , è libris omnibus ; ut necessaria ad ostendendam *insomniis* sermonis. & *insomniis* heic refertur etur contra Lambini *insomniis* , Suffridus noster. falsum certè est vinolento : tra Ju

etiam vinolentia, & cruditate, & infomniis. Sed si aliquid dandum est voluptati, quoniam ejus blanditiis non facile obstitimus (divine enim Plato escam malorum, voluptatem appellat, quod ea videlicet homines capiuntur, ut hamo pisces) quamquam immoderatis populis caret senectus, modicis tamen conviviis delectari potest. C. Duillium, M. F. qui Pœnos classe primus devicerat, redeuntē à cena senem sæpe videbam puer; 74 delectabatur crebro funali, & tibicine, quæ sibi nullo exemplo privatus sumpserat: tantum licentiæ dabat gloria.

45 Sed quid ego alios? ad meipsum jam revertar. Primum habui semper sodales. sodalitates autem me questore constitutæ sunt, sacris Idæis Magnæ Matris acceptis. epulabar igitur cum sodalibus omnino modicè, sed erat quidam fervor ætatis: qua progrediente, omnia fiend indies mitiora. neque enim ipsorum conviviorum delectationem voluptatibus corporis magis, quàm cœu amicorum, & sermonibus metiebar. bene enim majores nostri 75 accubitionem epularem amicorum, quia vitæ conjunctionem haberet, convivium nominarunt, melius, quàm Græci; qui hoc idem tum compotationem, tum concautionem vocant: ut, quod in eo genere minimum est, id maximè probare videantur.

14 Ego verò propter sermonis delectationem tempestivis quoque conviviis delector, nec cum æqualibus solum (qui pauci admodum restant) sed cum vestra etiam ætate, atque vobiscum: habeoque senectuti magnam gratiam, quæ mihi sermonis aviditatem auxit, potiones & cibi fustulit. Quòd si quem etiam ista delectant (non omnino bellum indixisse videar voluptati, cuius est etiam fortasse quidam 76 naturalis modus) non intelligo, ne in istis quidem voluptatibus ipsis, carere sensu senectutem. Me verò & magisteria delectant, à majoribus instituta: & is sermo, qui more majorum 77 à summo adhibetur in poculis: & pocula, sicut in symposio Xenophonis, minuta, atque rorantia, & refrigeratio astate, & vicissim aut sol, aut ignis hibernus. quæ quidem in Sabinis etiam persequi soleo, conviviumque vicinorum quotidie compleo: quod ad multam noctem, 78 quàm maximè possuimus, vario sermone producimus.

47 At non est voluptatum tanta quasi titillatio in senibus. Credo: sed ne desideratio quidem. Nihil autem molestum, quod non desideres. Bene Sophocles, cum ex eo quidam 79 iam affecto ætate, quereret, utereturne rebus veneris: Dii meliora, inquit, libenter verò istine, tanquam à domino agris, ac furioso profugi. cupidinis enim rerum talium,

odiosum, & molestum est fortasse carere. satiatis verò, & expletis, jucundius est carere, quàm frui. quamquam non caretis, qui non desiderat. 80 Ergo hoc non desiderare, dico esse jucundius, quàm frui.

Quòd si istis ipsis voluptatibus bona ætas fruitur libentius; 48 primum 81 parvulis fruimur rebus, ut diximus: deinde iis, quibus senectus, si non abundè potitur, non omnino caret. Ut Turpione Ambivio magis delectatur, qui in prima cavea spectat; delectatur tamen etiam qui in ultima: sic adolescentia voluptates propè intuens magis fortasse lætatur: sed delectatur etiam senectus procul eas spectans, tantum, quantum sat est.

At illa quanti sunt, animum tanquam emeritis stipendiis 49 libidinis, ambitionis, contentionis, inimicitiarum, cupiditatum omnium, secum esse, secumque (ut dicitur) vivere? si verò habet aliquid tanquam pabulum studii atque doctrinæ, nihil est otiosa senectute jucundius. mori videbamur in studio dimetiundi panè cœli atque terræ 82 C. Gallum, familiarem patris tui, Scipio. quoties illum lux noctu aliquid describere ingressum, quoties nox oppressit, cum inanè cepisset? 83 quàm delectabar eum defectiones solis, & lunæ multo nobis antè prædicere?

Quid in levioribus studiis, sed tamen acutis? quàm gaudebat bello suo Punico Nævius! quàm Truculentio Plautus! quàm Pseudolo! Vidi etiam senem Livium: qui cum sex annos antè, quàm ego natus sum, fabulam docuisset, Centone, Tuditanoque consulibus, usque ad adolescentiam meam processit ætate. quid 84 de P. Licinii Crassi & pontificis, & civilis juris studio loquar? aut de hujus P. Scipionis, qui his paucis diebus pontifex maximus factus est? Atqui eos omnes, quos commemoravi, his studiis flagrantes senes vidimus. M. verò Cethegum, quem rectè Suadæ inedullam dixit Ennius, quanto studio exerceri in dicendo videbamur, etiam senem? Quæ sunt igitur epularum, aut ludorum, aut scortorum voluptates cum his voluptatibus comparandæ? 85 Atque hæc quidem studia doctrinæ. quæ quidem prudentibus, & bene institutis pariter cum ætate crescunt: ut honestum illud Solonis sit, quod ait versiculo quodam, ut ante dixi, senescere se multa indies addiscentem: qua voluptate animi nulla certè potest esse major.

Venio nunc ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector: quæ nec ulla impediuntur senectute, & mihi ad sapiens vitam proximè videntur accedere. 86 habent enim rationem cum terra, quæ nunquam

cere noctes infomneis, neque hoc quisquam aut scripsit, aut expertus est. Gruter.

74. *Delectabatur crebro funali.*] Sic omnino Pall. pr. sec. Gulielmus malebat credo, quod Aldus in duobus suis reperit, & extabat in Pall. tert. in Celberdensi interque lineas Metelliano. ita Livius libro I. Huic nuncio, quia (credo) dubie sibi videbatur, nihil voce responsum est. & sic infra: Vult, credo, se carum esse suis. Lipsius noster lib. iv. Centuria Miscellanea Epist. 3 legendum censebat, crebro funali. Gruter. Sic sane illi, quia non intelligebant significationem vocis crebro, quam eximie illustravit pater lib. 3 Observ. cap. 6. Gronov.

75. *Accubitionem epularem.*] Sic Nonius, retinentque adhuc plurimi mss. Aldi, Giffanii, Gulielmii, Pal. sec. tert. alii accubationem. Gruter.

76. *Naturalis quidam modus.*] Vulgati motus, malè, & contra o. l. Allatit ad formulam, quod bono fiat modo. Plautus Mercatore: Non quisquam posthac prohibeado adolescentem silium, Quin amet, & scortum lætari, quod bono fiat modo. Et plaue quidquid sine cupiditate & desiderio sit, bono modo fieri dicebat. ad Q. fratrem lib. 11. Epist. 5. Idem.

77. *A summo adhibetur in poculis.*] Vileatur Turnebus libro x111. cap. 6. sic legenti ex mss. quomodo haud dubiè legendum affirmat Lipsius libro 111. Antiq. lectio. Gulielmus monuit in Metelli mss. extare à summo magisterio adhib. vulgo: à summo magistro. atque ut non neget alterutrum abundare, aut summo aut magistro; ita utrum potissimum, hæret. certè au à summo sermo more majorum habitus sit, nascit: à magistro scit; eum leges convivii edicere. Idem.

78. *Quam maximè possuimus.*] Glossam olet Gulielmio vocabulum possuimus. Idem.

79. *Jam affecto ætate.*] Sic omnes libri Gul. aliorumque vulgo jam conjelto et. Lambinus jam affecta et. Gruter. Sic lib. 3 de Oratore cap. 18. Qui illum a se adolescente Athenis, jam affectum senectute, multos dies audivum esse dicebat. Gronov.

80. *Ergo hoc non desiderare, dico esse jucundius quàm frui.*] Ad sensum præbeo Aldo Manutio Nepoti, arbitranti, ob monstrasam in his verbis diversitatem scripturarum, isthæc omnia esse supposititia. Gruter.

81. *Parvulis fruimur.*] Lambinus pravus, contra mss. & Ciceronis argumentationem. Idem.

82. *C. Gallum.*] Pronomen huic homini dedi, faventibus mss. meis & Contareni. id prius aberat; sed non editionibus omnibus: conspicietur enim in Victoriana. Idem.

83. *Quam delectabar cum defest. Solis & Lunæ multo ante nobis prædicere!*] Est ab Palatinis: neque multò secus Contareniana: certè sic omnino editio Victorii. adeo ut mirer Camerarium ab hac scriptura transiisse ad illam antiquiorem, quàm delectabatur, cum def. &c. prædicere! Idem.

84. *De P. Licinii Crassi.*] Pall. non agnoscunt illum Licinii, & est sanè additamentum librarii. Idem.

85. *Atque hæc quidem studia doctrine. quæ qui tem prudentibus &c.*] Ita Pall. & Gulielmiani. nam editi fere, studia sunt doctrinæ, quæ. nam Aldus nimis licentiosè, Atque hæc quidem studia doctrinæ prudentibus. & bene quod non indicat ita esse in libris suis. Idem.

86. *Habent enim rationem cum terra.*] Gulielmus referri voluit ex Hittorpiano, habent etiam; ut tertia proponatur causa, cur delectetur agri cultione Cato, utilitas; cum præcessissent dux, voluptas

27 recusat imperium, nec umquam sine usura reddit, quod accipit: sed aliàs minore, plerumque maiore cum sanore. quamquam me quidem non fructus modo, sed etiam ipsius terra vis, ac natura delectat: quæ cum 28 gremio molli, ac subactò semen sparsum excipit; 29 primum id occacatum cohibet; ex quo occatio (quæ hoc efficit) nominata est: deinde tepesfactum 30 vapore, & compressu suo diffundit, & elicit herbescentem ex eo viriditatem: quæ nixa fibris stirpium, sensim adolescit, culmoque erecta geniculato, vaginis jam quasi pubescens includitur; & quibus cum emerferit, 31 fundit frugem spici, ordine structam, & contra avium minorum morsus munitur vallo aristarum.

52 Quid ego vitium satus, ortus, incrementa commemorem? satari delectatione non possum, ut meæ senectutis requietem, oblectamentumque noseatis. Omitto enim vim ipsam omnium, quæ generantur in terra: quæ ex fici tantulo grano, aut ex acino vinaceo, aut ex ceterarum frugum, ac stirpium minutissimis seminibus tantos truncos, ramosque procreat: malloeli, plantæ, farnenta, viviradices, propagines, nonne ea efficiunt, ut 32 quemvis cum admiratione delectent? 33 Vitis quidem quæ naturâ caduca est, & nisi sulca sit, ad terram fertur; eadem, ut se erigat, claviculari suis, quasi manibus, quidquid est nacta, complectitur: quam serpentem multiplici lapsu & erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne silvescat sarmentis, & in omnes partes nimia fundatur.

53 Itaque ineunte vere in iis, quæ relicta sunt, existit 34 tamquam ad articulos sarmentorum ea, quæ gemma dicitur: à qua oriens uva sese ostendit: quæ & sicco terræ, & calore solis augetens primò est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit; vestitaque pampinis, nec modico tepore caret, & nimios solis defendit ardores. qua quid potest esse cum fructu lætius, tum ad spectu pulchrius? cuius quidem non utilitas me solum, ut antè dixi, sed etiam cultura, & ipsa natura delectat: adminiculorum ordines, capitum jugatio, religatio & propagatio vitium; sarmentorumque, ea, quam dixi, aliorum amputatio, aliorum immisio. Quid ego irrigationes? quid fossiones agrî, repastinationesque proferam, quibus fit multo terra fecundior?

Quid de utilitate loquar stercoreandi? dixi in eo libro, 54 quem de rebus rusticis scripsi: de qua doctus Hesiodus ne verbum quidem fecit, cum de cultura agrî scriberet. At Homerus, qui multis, ut mihi videtur, antè sculcis fuerit, Laertem lenientem desiderium, quod capiebat è filio, colentem agrum, 55 & eum stercoreantem facit. Nec verò fegetibus solum, & pratis, & vineis, & arbutis res rustica læta sunt, sed etiam hortis & pomariis: tum pecudum pastu, apium examiniibus, forum omnium varietate. Nec conditiones modo delectant, sed etiam insitiones: quibus nihil invenit agricultura solertius.

Possum 56 persequi multa oblectamenta rerum rusticarum: sed ea ipsa, quæ dixi, 57 fuisse sentio longiora. Ignoscetis autem. nam & 58 studio rerum rusticarum proventus sum, & senectus est natura loquaci: ne ab omnibus eam vitium videri vindicare. 59 Ergo in hac vita M^o Curius, cum de Samnitibus, de Sabinis, de Pyrrho triumphasset, 100 consumpsit extremum tempus atatis: cuius quidem villam ego contempfans (absent enim non longè à me) admirari satis non possum vel hominis ipsius continentiam, vel temporum disciplinam. Curio ad focum sedenti, magnum auri pondus Samnites cum attulissent, repudiati ab eo sunt. non enim aurum habere, præclarum sibi videri dixit; sed iis, qui habent aurum, imperare.

Poteratne tantus animus non jucundam efficere senectutem? Sed venio ad agricolas, ne à meipso recedam. In agris erant tum senatores, id est, senes. siquidem aranti L. Quintio Cincinnato nuntiatum est, eum dictatorem esse factum: cuius dictatoris iussu magister equitum C. Servilius Ahala Sp. Mælium regnum appetentem, occupatum interemit. à villa in senatum arcesserantur & Curius, & ceteri senes: ex quo, qui eos arcesserant, viatores nominati sunt. 2 num igitur eorum senectus miserabilis fuit, qui se agrî cultione oblectabant? Mea quidem sententia haud scio, 3 an ulla beator esse possit: neque solum officio, quod hominum generi universo cultura agrorum est salutaris; sed & delectatione, quam dixi, & saturitate, copioque omnium rerum, quæ ad victum hominum, ad cultum etiam decorum pertinent: ut, quoniam hæc quidam desiderant, in gratiam jam cum voluptate

Iuptas atque honestas, ad mihi auctor heic potius reddit rationem cur conveniat maximè rus sapienti. itaque nihil mutavi contra alios nisi lectionemque hæctenus publicatam. Gruter.

87. *Recusat imperium.*] Sic potius legendum. nam Pauli Manutii imperium, heic minus facit. nemini enim ignotum est effatum rusticorum, non nimium esse imperandum terræ. Gruter. Tetigit quoque Salmastius de Ufuris pag. 187. Gronov.

88. *Gremio molli.*] Forte molito, ut Virgilius molire terram; annotat Gulielmius. Gruter. Sane molito vidit in MS. Gronov.

89. *Primum id occacatum cohibet &c.*] Petr. Victorius id repofuit ex ms. suis lib. 111. Var. cap. 23. Item lib. xxiv. cap. 12. eratque in Langg. & nostris. vulgo, occatum. Gruter.

90. *Vapore suo & compressu diffundit.*] Ita vulgati. Celberdenfis tamen spatio interlineari diffundit. quod verum esse convincit id quod præcedit, compressu. & norunt qui in re rustica non planè hospites sunt, granum primo diffindi, tum culmen eiecerit. atque hoc quidem jam pridem sagaciter odoratus erat Godescalcus Stewechius nofter ad Vegetium. Gulielmius. Idem.

91. *Fundit frugem spici ordine structam.*] Gulielmius mutatum it vocem ultimam in fructu ex ms. duobus. spici ordo gluma est, quam structam fruge at compleri. mox notat manutius vegetius postum, pro munit; ut alibi punitur Tufculana 1. Multi inimicos etiam mortuos puniuntur. Idem.

92. *Quemvis non sine admiratione del.*] Non intelligo, unde hoc admiserint quidam viri docti, quum & ipse in MS. legerim quem vis eum admir. & ita exhibeat Rob. Stephanus, in la luntas, ita Langius: idemque Cl. Grævius de suis instrumentis testetur. Hervagius vero quemvis admir. Merito elegimus verissimum, ut & mox capitum jugatio, non conjugatio, idque in eodem libro notavi. Gronovius.

93. *Vitis quidem, qua natura caduca est, & nisi sulca sit &c.*] Sic Pall. quatuor; quorum numero secundum non agnoscit voculam sit, & euphonia seu fuerit ea absente, gratior, nam non esse auctoris, inde liqueat quod Pal. pr. ejus vicem habeat est. Gruter.

94. *Tamquam ad articulos sarmentorum.*] Metelli ms. non habet

ad. unde conjicit Gulielmius, tanquam articulus sarmentorum. esse enim geminam: crè quasi articulum quandam. lectio vulgata mihi sollicitanda non videtur. Idem.

95. *Et eum stercoreantem.*] Budæus libro v de Assè, monet Ciceronem alicujus fide deceptum: nec enim hujus rei meminisse Homeium. consulatur & Brodæus Miscellaneorum lib. vi. cap. 13. Ullius causam agit Victorius lib. xxviii. cap. 4. Idem.

96. *Persequi multa.*] Exhibui sic cum aliis. Sed certe in libro MS. legi persequi permulta, & sic edidit Victorius, luntas, sic quoque Langius, & opinor in aliorum codicibus similiter exstare. Gronov.

97. *Fuisse sentio longiora.*] Vox fuisse non comparat in Palatinio secundo. Gruter.

98. *Studio rerum rusticarum proventus.*] Nihil discederet de sententia, si omitterentur rerum rusticarum. Idem.

99. *Ergo in hac vita Manius Curius.*] M. V. C. Constanter habent hanc vitam, adprobavitque ipse Gulielmius. nostri nihil abeunt a vulgata, nisi quod quarto ablit vita. Idem.

100. *Consumpsit extremum tempus atatis.*] Distio extremum non vifitur in Pal. sec. & poterat abelle. Idem.

1. *Occupatum interemit.*] Ita omnes libri Gulielmii, & Palatinus quart. nam priores variant. prius enim vocem occupatum non habet, sed secundum. at tert. occupatum. pro me dictio tota abelle poterat. retrò cussere, & occupatum interemit. forsitan fuit initio, regnum occupantem interemit; aut certe, regnum appetentem occupatum. deleto, interemit; quod verius arbitror; ut imposuerit hominibus notio rarior occupare, pro prevenire & inexpectato opprimere. editio princeps habet & occuparem. Victoriana, & occupare volentem, indicia falsitatis. Idem.

2. *Num igitur horum senectus miserabilis fuit.*] Pal. pr. mis. eras: unde conjicias, utrumque esse à librario, & fuit, & erat. Idem.

3. *An ulla beator esse possit.*] Est ab editione prima, à qua nihil recedunt Gulielmianæ, aut Pal. sec. aut tert. aut quart. vulgati ferè; hæc an ulla vita beator possit esse. Idem.

prate redeamus. Semper enim boni, assiduique domini re-
ferta calla + vinaria, olearia, etiam penaria est, villaque tota
locuples est: abundat porco, hædo, agno, gallina, lacte, ca-
leto, melle. Jam hortum ipsi agricola succidiam alteram ap-
pellant: tum conditiora facit hæc, + supervacanei etiam ope-
ris, aucupium, atque venatio.

- 57 Quid de pratorum viriditate, aut arborum ordinibus; aut
vinearum, oliviorumque specie dicam? Brevi præcidam.
Agro bene culto nil potest esse, nec usu uberius, nec specie
ornatius: ad quem fruentum non modò non retardat, verùm
etiam invitat, atque allestat senectus. Ubi enim potest illa
ætas, aut calefcere vel apricatione melius, vel igni; aut vi-
cissim umbris, aquisve refrigerari salubrius?
- 58 Sibi igitur habeant arma, sibi equos, sibi hastas, sibi clava-
vam, sibi pilam, + sibi nationes, & cursus: nobis senibus ex
lusionibus multis talos relinquunt, & tæteras: 7 idipsum,
urum lubebit: quoniam sine his beata esse senectus potest.
- 17 Multas ad res, peritiles Xenophontis libri sunt. quos le-
59 gite, quælo, studiosè, ut faciis. quàm copiosè ab eo agri-
cultura laudatur in eo libro, 8 qui est de tuenda refamiliari,
qui Oeconomicus inscribitur? Atque ut intelligatis, 9 nihil
ei tam regale videri, quàm studium agri colendi, Socrates in
eo libro loquitur cum Critobulo, Cytum minorem, regem
Persarum, præstantem ingenio, atque imperii gloria, cum
Lyfander Lacedæmonius, vir summæ virtutis, venisset ad
eum Sardis, eique dona à sociis attulisset: & 10 ceteris in
rebus comem erga Lyfandrum, atque humanum fuisse, & ei
quendam consertum agrum, diligenter constitum ostendisse.
eum autem admiraretur Lyfander & proceritates arborum,
& directos in quincuncem ordines, & humum subactam, at-
que puram, & suavitatem odorum, 11 qui afferantur è so-
ribus: tum dixisse, mirari se non modò diligentiam, sed
etiam sollertiam ejus, à quo essent illa dimensa, atque de-
scripta: & ei Cytum respondisse: Atqui ego omnia ista sum
dimensus; mei sunt ordines, mea descriptio; multæ etiam
istarum arborum mea manu factæ. Tum Lyfandrum in-
tuentem ejus 12 purpuram, & nitorem corporis, ornatum-
que Persicum multo auro, multisque gemmis, dixisse: 13 Ritè
verò te, Cyre, beatum ferunt, quoniam virtuti tuæ fortuna
conjuncta est.

Hac igitur fortuna frui licet senibus: nec ætas impedit, quò
minùs & ceterarum rerum, & inprimis agri colendi studia te-
neamus 14 usque ad ultimum tempus senectutis. M. quidem
Valerium Corvum accepimus 15 ad centesimum annum per-
duxisse, cum esset acta jam ætate in agris, eosque coleret:
cujus inter primum & sextum consulatum, sex & quadraginta
anni interfuerunt. itaque quantum spatium ætatis majores
nostri ad senectutis initium esse voluerunt, tantius illi cursus
honorum fuit. atque ejus extrema ætas hoc beator, quàm
media, quòd auctoritatis plus habebat, laboris verò minus.
Apex autem senectutis est auctoritas.

Quanta fuit in L. Cæcilio Metello? quanta in Atilio Cala-
tino? in quem illud 16 elogium unicum: PLURIMAE CONSEN-
TIUNT GENTES, POPULI PRIMARIUM FVISSE VIRUM 17 notum
est totum carmen, incisum in sepulcro. Jure igitur gravis, cu-
jus de laudibus omnium esset fama contentissus. Quem virum
P. Craffum, nuper pontificem maximum, quem postèa M. Le-
pidum eodem sacerdotio præditum vidimus? Quid de Paulo,
aut Africano loquar? aut, ut jam antè de Maximo? quorum
non in sententia solum, sed etiam in num. residente auctori-
tate. Habet senectus, honorata præsertim, tantam auctori-
tatem, ut ea plus sit, quàm omnes adolescentiæ vo-
luptates.

Sed in omni oratione mementote, eam me laudare se-
nectutem, quæ fundamentis adolescentiæ constituta sit, ex
quo id efficitur, (quod ego magno quondam cum assensu
omnium dixi.) Miseram esse senectutem, quæ se oratione
defendet. non cani, non rugæ repente 18 auctoritatem
arripere possunt: sed honestè acta superior ætas fructus capit
auctoritatis extremos.

Hæc enim ipsa sunt honorabilia, quæ videntur levia, atque
communia, salutari, appeti, decedi, affurgi, deduci, reduci,
consuli: quæ & apud nos, & in aliis civitatibus, ut quæque
optimè morata, ita diligentissimè observantur. Lyfandrum
Lacedæmonium, cujus modò mentionem feci, dicere ajunt
solitum, 19 Lacedæmone esse honestissimum domicilium se-
nectutis. nusquam enim tantum tributur ætati, nusquam est
senectus honoratior: quin etiam memoriæ proditum est, cum
Athenis, ludis, quidam in theatrum grandis natu venisset,
in magno consensu locum ei à suis civibus nusquam datum:

cum

4. Vinaria, olearia, etiam penaria est.] Sic Pall. & Gulielmiani. I ambinus interjecerat, mellearia, sed ejus nullam in libris nostris vestigium. & cum excussisset viginti aliquot codices scriptos Aldus Nepos, vix id invenit in uno atque altero. & verò non est omnium patrumfamilias educare tot apes, imò ne patitur quidem quivis locus. sed & postea meminit auctor mellis. Grut.

5. Supervacanei etiam operis.] Hoc malui cum Victorio ac Langio, quàm Lambini *supervacaneis*. etsi id repererim in Pal. sec. Idem.

6. Sibi nationes & cursus.] Ita editio princeps, ita Pal. pr. item Hittorpianus, natio à nando; natatio est a natando. Pal. quart. præter *venationes*. Idem.

7. Illisum urum lubebit.] Sic Pall. omnes, & Gulielmiani. vulgati; id ipsum tamen ut libebit. quod nescio an originem sumpserit ab Victorianis: certè prima edd. nihil recedunt à scriptura nostra. Idem.

8. Qui est de tuenda re familiaris.] Ferè habuerim omnia isthæc pro additamento interpretis. Idem.

9. Nihil ei tam regale.] Pal. sec. exclusit *voenam ei*; quæ nescio an adesse debuerit. Idem.

10. Ceteris in rebus comem erga Lyfandrum & humanum.] Jam Nicol. Heinſius ad Ovidii libri iv trisium elegiam quartam hunc locum citavit, ut ex suo codice, quem vocat veterissimum, juberet legi *communem*; cujus vocis efficacia toties declarata est, ut sit ineptum tangere, nec sic debet ubique immitti. Gronov.

11. Qui afferantur è floribus.] Sic & Pall. nisi quod sec. *afferentur floribus*. Gifanii obrutus eriticis *adferent*. Gulielmio placebat *effragrant*, quod in Cujacii codice exstaret, *effragrantur*. non male. Gruter.

12. Purpuram ejus corporis ornamentumque.] Pal. tert. *purpura ejus corporis ornamentumque*; ut suspicer illud, & nitorem corporis, esse à manu extranea: nisi si eo Tullius reddidit illud Xenophontis, 12 τῆς ἑστῆς ἀλουργίας, quod verosimile videtur. Idem.

13. Ritè verò te Cyre &c.] Vulgo *Ritè*. malè, & contra ll. mſſ. inquit Gulielmius. & verò ita quoque in multis suis fuisse refert Sufridus nosfer; & de tribus item suis testatur Aldus Nepos. Palatini tamen vulgatis olim favent, nisi quòd sec. *Ritè*. quartus, *Ritè* Cyre te, sine verò. Idem.

14. Usque ad ultimum tempus.] Gulielmius abiciendum putabat ad, sive Metelliani codicis. neque improbo: sed uni libro tantum tribuere nequeo, ut abeam à lectione omnium nationum. si duo essent, forsitan conriverem. Idem.

15. Ad centesimum annum perduxisse.] Sic mſſ. omnes Gulielmiani, repudiato illo vulgato, *annum vitam produxisse*. adducitque similem locum è Censorini libro antiquissimo: *Tiſo Annali septimo: Multos suorum civium ad hanc ætatem producere videbant*. Mox idem scripsit, *cum esset acta jam ætate*, è mſſ. omnibus; & expressum est de Terentio. Idem.

16. Elogium unicum: PLURIMAE &c.] Adſunt alii, uno ore PLURIMAE. inter quos Thircebus & Gulielmijus, C auterus, & Paulus Manutius. sed cum voces hæ non conspiciantur in Lambiniano, in Gulielmiano, in Pal. imò in nullis editionibus ætatis eoleæ, institi vestigiis Gifanii Aldique Nepotis, retinuique vulgatum; tantò quidem proclivius, quod liquet ex sequentibus, Catonem non laudasse carmen intergen. hæreo tamen an non interpungendum: UNICUM PLURIMAE. Idem.

17. Notum est totum carmen.] Sic Victorii editio, & duo Gulielmiani. vulgatiem interfecto pronominè *totum ejus carmen*. at si standum tribus Palatinis prioribus, abiciendum adhuc verbum *totum*, cujus nullus in iis apex. Idem.

18. Auctoritatem arripere.] Ita duo Pall. omnes Gulielmiani, quindecim Alai Nepotis. neque secus editio Victorii. vulgatur magis, *aust. afferere*. Idem.

19. Lacedæmone esse honestissimum domicilium.] In MS. vidi *Lacedæmonem*, ut Liber apud Ovidium lib. iv Metam. *Naxos, At Liber, cursus adverte vestros. Iſta mihi domus est*, Plautus Milite 11, 5. *Ofium hoc mihi domicilium est*. Gronov.

cum autem ad Lacedaemonios accessisset, ²⁰ qui legati cum essent, in loco certo confederant, consurrexerunt omnes, & senem illum festum receperunt.

⁶⁴ Quibus cum à cuncto confessu plausus esset multiplex datus, dixisse ex iis quendam, Athenienses scire, quae recta essent, sed facere nolle. Multa in nostro collegio praeclara: sed hoc, de quo agimus, imprimis, quod, ut quisque aetate antecellit, ita sententiae principatum tenet: neque solum honore antecedentibus, sed iis etiam, qui cum imperio sunt, majores natu augures anteponantur. Quae sunt igitur voluptates corporis cum auctoritatis praemii comparanda? quibus qui splendide uti sunt, illi mihi videntur fabulam aetatis peregrisse, nec, tamquam in exercitatu histrionum, in extremo actu cortuisse.

⁶⁵ At sunt morosi, & anxii, & iracundi, & difficiles senes: si querimus, etiam avari. sed haec, mortui vitia sunt, non senectutis. Ac morositas tamen, & ea vitia, quae dixi, habent aliquid excusationis, non illius quidem iustae, sed quae probari posse videntur: contemni se putant, despici, illud, praeterea in fragili corpore odiosa omnis offensio est. quae tamen omnia dulciora sunt & moribus bonis, & artibus: idque tum in vita, tum in scena intelligi potest ex iis fratribus, qui in Adelphis sunt. quanta in altero duritas, in altero comitas? Sic se res habet. ut enim non omne vinum, sic non omnis aetas vetustate coacescit. severitatem in senectute proba, sed eam (sicut alia) modicam: acerbitatem nullo modo. avaritia verò senilis quid sibi velit, non intelligo.

⁶⁶ Potest enim quidquam esse absurdius, quam, quo minus ⁶⁹ via restat, eo plus viatici quaerere? Quarta restat causa, quae maxime angere, atque sollicitam habere nostram aetatem videtur, appropinquatio mortis: quae certe à senectute non potest longè abesse. O miserum senem, qui mortem contemnendam esse in tam longa aetate non viderit! quae aut planè negligenda est, si omnino exstinguit animum; aut etiam opranda, si aliquid eum deducit, ubi sit futurus aeternus. Atqui tertium certè nihil inveniri potest.

⁶⁷ Quid igitur timeam, si aut non miser post mortem, aut beatus etiam futurus sum? quamquam quis est tam stultus, quamvis sit adolescens, cui sit exploratum, se ad vesperum esse victurum? quin etiam aetas illa multo plures, quam nostra, ⁷¹ mortis casus habet. facilius in morbos incidunt adolescententes; gravius aegrotant; tristius curantur. itaque pauci veniunt ad senectutem: quod nisi ita accideret, melius, & prudentius viveretur. Mens enim, & ratio, & consilium, in senibus est: qui si nulli fuissent, nullae omnino civitates essent. Sed redeo ad mortem impendentem. quod illud esse crimen senectutis, cum illud videatis cum adolescentia esse commune?

⁶⁸ Sensi ego cum in optimo filio meo, tum in expectatis ad amplissimam dignitatem fratribus tuis, Scipio, omni aetati mortem esse commuam. At sperat adolescens, diu se victurum: quod sperare idem senex non potest. Insuper sperat. Quid enim stultius, quam incerta pro certis habere, falsa pro veris? Senex ne quod speret quidem habet. At est

eo ²² meliore conditione, quam adolescens: cum id, quod ille sperat, hic jam consecutus est. Ille vult diu vivere: hic diu vixit. Quamquam, o dii boni! Quid est in hominis vita diu? da enim supremum tempus:

⁶⁹ Expectemus Tarsestiorum regis aetatem: fuit enim (ut scriptum video) Arganthonius quidam Gadibus, qui octoginta regnavit annos, centum & viginti vixit. Sed mihi ne diuturnum quidem quidquam videtur, in quo est aliquid extremum. cum enim id advenit; tunc illud, quod praeterit, effluxit: tantum remanet, quod virtute, & rectè factis consecutus sis. horae quidem cedunt, & dies, & menses, & anni: nec praeteritum tempus unquam revertitur, nec quid sequatur, sciri potest. quod cuique temporis ad vivendum datur, eo debet esse contentus.

Neque enim histrioni, ut placeat, peragenda est fabula, ⁷⁰ modò, in quocumque fuerit actu, probetur: neque sapienti ⁷³ usque *Plaudite* vivendum. Breve enim tempus aetatis, factis est longum ad bene, honesteque vivendum. sin procefferis longius, non magis dolendum est, quam agricolae dolent, praeterita verni temporis suavitate, autem, autumnumque venisse. ⁷⁴ ver enim, tamquam adolescentiam significat, ostenditque fructus futuros: reliqua tempora demetendis fructibus, & percipiendis accommodata sunt.

Fructus autem senectutis est (ut saepe dixi) ante partorum ⁷⁵ bonorum memoria & copia. Omnia verò, quae secundum naturam sunt, sunt habenda in bonis. quid est autem tam secundum naturam, quam senibus emori? quod idem contingit adolescentibus, advesante & repugnante natura. Itaque adolescententes mori sic mihi videntur, ut cum aquae multitudine vis flammæ opprimitur: senes autem, sicut sua sponte, nulla adhibita vi, consumptus ignis exstinguitur. & quasi poma, ex arboribus, si cruda sunt, ⁷⁵ vi avelluntur; si matura, & cocta, decidunt: sic vitam adolescentibus vis auferit, senibus maturitas: quae mihi quidem tam jucunda est, ut, quo propius ad mortem accedam, quasi terram videre videar, aliquandoque ⁷⁶ in portum ex longa navigatione esse venturus.

⁷⁷ Omnium aetatum certus est terminus: senectutis autem ⁷⁸ nullus certus est terminus: recteque in ea vivitur, quoad minus officii exsequi, & tueri possis: & tamen mortem contemnere. ex quo fit, ut animosior etiam senectus sit, quam adolescentia, & fortior. Hoc illud est, quod Pisistrato tyranno à Solone responsum est: cum illi quaerenti, Qua tandem spe fretus, sibi tam ⁷⁸ audaciter obisset; respondisse dicitur, Senectute. Sed vivendi finis est optimus, cum integra mente, ⁷⁹ ceterisque sensibus, opus ipsa suam eadem, quae ⁸⁰ coagmentavit, natura dissolvit. Ut navem, ut aedificium idem destruit facillimè, qui construxit: sic hominem eadem optimè, quae conglutinavit, natura dissolvit. jam omnis conglutinatio recens, aegre; inveterata, facillè divellitur. ita fit, ut illud breve vitae reliquum nec avidè appetendum senibus, nec sine causa deserendum sit:

Vetatque Pythagoras injussu imperatoris, id est, dei, de ⁸¹ pra-

20. Qui legati cum essent, in loco certo confederant.] Pal. pr. v. o. cibusaliquot ininus, qui legati certo in loco conf. vix est ut non probem. Gruter.

21. Mortis casus habet.] Sic omnes omnium mss. non causas, quod in aliquibus edd. sed non primogeniis. Idem.

22. Meliore conditione quam adolescens.] In Pal. pr. non comparat quam adolescens, neque erat necessarium. Idem.

23. Usque Plaudite.] Sic plerique Pall. & Gulielmiani, excluso at; quod tamen retinuissem, nisi animadvertissem abesse etiam editione Victoriana. Idem.

24. Ver enim adolescentiam significat.] Lambinus ediderat adolescentiam, sed alterum est in Pall. melioribus, item Gulielmianis, nec non quindecim Aldinis; ne dicam receptam esse alioquin lectionem omnium typographorum. Idem.

25. Vi avelluntur.] Gulielmus abiciendam putabat syllabam vi, quae tamen erat in mss. ejus & Pall. aliorumque. & placet. Idem.

26. In portum ex longa navig. venturus.] Idem ex Histroriano emendat futurus. non placet. Idem.

27. Omnium aetatum certus est terminus.] Horum nihil reperitur in Pall. aut Gulielmianis. Monuit tamen Suffridus & Aldus Nepos extare in membranaceis aliquot. & verisimile est omnia, festinatione librorum, ob oem terminus mox repetitam. seorsum enim sentio ab eis qui arbitrantur è marginali annotatione lectoris venisse in textum. Idem.

28. Audaciter.] Ita & Victorina ed. omnesque scripti Gulielmiani, annotavitque id magis κατὰ τὸ ἀνάλογον, quam audaciter. se enim à sagax, pernix, sagaciter, perniciter. Idem.

29. Ceterisque sensibus.] Plerique mss. certis. & utraque scriptura habet rationes suas. retinui tamen vulgatam, quod eam non improbesset Victorius. Idem.

30. Coagmentavit.] Omnes Gul. & Pall. & Suffridi Martinijs, coagmentavit. cogitandum, inquit Gulielmianus. Idem.

praesidio, & statione vitæ decedere. Solonis quidem sapientis ³¹ elogium est, quo se negat velle suam mortem dolore amicorum & lamentis vacare. vult, credo, se esse carum suis. Sed haud scio, an melius Ennius:

*Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletu
Faxit.*

24 Non censet lugendam esse mortem, quam immortalitas consequatur. ³² Jam sensus moriendi, aliquis esse potest, isque ad exiguum tempus, praesertim seni: post mortem quidem sensus aut optandus, aut nullus est. Sed hoc meditandum ab adolescentia debet esse, mortem ut negligamus: sine qua meditatione, tranquillo esse animo nemo potest. moriendum enim certè est: & id incertum, an eo ipso die. Mortem igitur omnibus horis impendentem timens, qui poterit animo consistere: de qua non ita longa disputatione opus esse videtur, cum recorder, ³³ non solum L. Brutum, qui in liberanda patria est interfectus:

75 ³⁴ Non duo Decios, qui ³⁵ ad voluntariam mortem cursum equorum incitauerunt: non M. Atilium, qui ad supplicium esse profectus, ut fidem hosti datam conservaret: non duo Scipiones, qui iter Pœnis vel corporibus suis obstruere voluerunt: non avum tuum L. Paullum, ³⁶ qui morte luit collegæ in Cannensi ignominia temeritatem: non M. Marcellum, cujus interitum ne crudelissimus quidem hostis honore sepulturae carere passus est: sed legiones nostras (quod scripsi in Originibus) in eum saepe locum profectas alacri animo, & erecto, unde se nunquam redituras arbitrarentur. Quod igitur adolescentes, & ii quidem non solum indocti, sed etiam rustici contemnunt, id docti senes extimescent?

76 Omnino (ut mihi quidem videtur) ³⁷ studiorum omnium fatietas, vitæ facit satietatem. Sunt pueritiæ certa studia. num igitur ea desiderant adolescentes? sunt & ineuntis adolescentiæ. num ea jam constans requirit ætas, quæ media dicitur? sunt etiam hujus ætatis, ne ea quidem quaeruntur à senectute. sunt extrema quædam studia senectutis. ergo, ut superiorum ætatum studia occidunt, sic occidunt etiam senectutis. quod cum evenit, satietas vitæ tempus maturum mortis affert.

21 Equidem non video, cur, quid ipse sentiam de morte, non 77 audeam vobis dicere: quod eo melius mihi cernere videor, quò ab ea propius absfum. Ego vestros patres, P. Scipio, tuque, C. Læli, viros clarissimos, mihi que amicissimos, vivere arbitror: & eam quidem vitam, quæ est sola vita nominanda. Nam dum sumus in his inclusi compagibus corporis, munere quodam necessitatis, & gravi opere perfungimur.

est enim animus cœlestis ex altissimo domicilio depressus, & quasi demersus in terram, locum divinæ naturæ, æternitatisque contrarium. Sed credo, deos immortales sparsisse animos in corpora humana, ut essent, qui terras tuerentur, qui que cœlestium ordinem contemplantes, imitarentur eum vitæ modo, atque constantia. nec me solum ratio, ac disputatio impulit, ut ita crederem: sed nobilitas etiam summorum philosophorum, & auctoritas.

Audiebam Pythagoram, Pythagoreosque, incolas pæne nostras, qui essent Italici philosophi quondam nominati, numquam dubitasse, quin ex universâ mente divina delibatos animos haberemus. demonstrabant mihi præterea, quæ Socrates supremo vitæ die de immortalitate animorum disseruisset, ³⁸ is, qui esset omnium sapientissimus oraculo Apollinis iudicatus. Quid multa? sic mihi persuasi, sic sentio, cum tanta celeritas animorum sit, tanta memoria præteritorum, futurorumque prudentia, ut artes, tantæ scientiæ, tot inventa, non posse eam naturam, quæ ³⁹ res eas contineat, esse mortalem: cumque semper agitur animus, nec principium motus habeat, quia se ipse moveat; ne finem quidem habiturum esse motus, quia numquam se ipse sit relinquitur. & cum simplex animi natura esset, neque haberet in se quidquam admixtum dispar sui, atque dissimile, non posse eum dividi: quod si non possit, non posse interire: magnoque esse argumento, homines scire pleraque antè, quàm nati sint, quòd jam pueri, cum artes difficiles discant, ita celeriter res innumerabiles arripiant, ut eas non tum primum accipere videantur, sed reminisci, & recordari.

40 Hæc Platonis ferè. Apud Xenophontem autem moriens ⁷⁹ Cytus major, hæc dicit. Nolite arbitrari, o mihi carissimi ²² filii, me, cum à vobis discessero, nusquam, aut nullum fore. nec enim, dum eram vobiscum, animum in eum videbatis: sed eum esse in hoc corpore, ex his rebus, quas gerebam, intelligebatis. eundem igitur esse creditote, etiam si nullum videbitis.

Nec verò clarorum virorum post mortem honores permerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, ⁴¹ quo diutius memoriam sui teneremus. Mihi quidem numquam persuaderi potuit, animus, dum in corporibus essent mortalibus, vivere: cum existent ex his, emori: nec verò tum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore evasisset: sed cum omni admixtione corporis liberatus, purus & integer esse cœpisset, tum esse sapientem. Atque etiam, cum hominis natura morte dissolvitur, ceterarum rerum perspicuum est, quòd quæque discedant: abeunt enim illuc omnia, unde orta sunt: animus autem solus, nec cum adest, nec cum dis-

ce-

31. *Eulogium.*] Sic Pall. priores tres, sic editio princeps: neque refugit Aldus Nepos. aliis *eulogium, eclogium, eltegeum, ellogium, Grut.*

32. *Jam sensus moriendi aliquis esse potest, isque ad exiguum tempus, praesertim &c.*] Obsecutus sum libris Gulielmianis, quibus adfenticbantur quoque Pall. nisi quod ii *aliquis &c.* quod tamen sensum hæcenus turbavit. vulgati ferè, *si aliquis esse potest, is ad extremum tempus durat, præterea illud durat, exturbatum rectè olim à Victorio: recepit tamen mox Canerarius alique, sed nolentibus membranæ correctoribus. Idem.*

33. *Non solum L. Brutum.*] Dicitio *solum* non visitur in Pal. pr. aut tertio; & forsan est interpretis. quart. *cum non modò recordor L. Brutum.* Gruter. Male igitur & præter Gruteri consilium ex ejus editione ejectum est prænomen, quod doleo hodie etiam factum ex optimis. De meacavere volui, ut videtis. Gronov.

34. *Non duos decios.*] Reponendum arbitrabatur Gulielmius, duo, sive Celberdenis exemplaris. & sic, inquit, eadem in re Tusculana prima MSS. mei. Grut.

35. *Ad voluntariam mortem cursum equorum incitauerunt.*] Pal. sec. *cursum equorum incitauerunt.* ex quo facile fieret *incitauerunt*, pro, *incitatos sunt.* sed nonne nimium antiquè? Idem.

36. *Qui morte luit collegæ in Cannensi.*] Pal. sec. *luit in Cannensi ignominia Terentii collega sui &c.* nescio num è mente interpretis, an verò auctoris. Idem.

37. *Rerum omnium satietas.*] Feci volens, ut aliter ederem & quod verum est, instaurarem ex Cl. Grævii membranæ & ratiocinatione, quum & ipse in MS. ita legerim, idque semper exemplari meo adscriptum probaverim. Ex quo eodem MS. mox etiam ut multo lenius recipiam (& utinam reponere liceisset!) *Ego vestros patres, tu P. Scipio tuque C. Læli, viros clarissimos, etiam viros excedit ex sola Gruterina; quaquam de Amieit. cap. 27 sic quoque legi seiam Virtus, inquam, C. Fanni, & tu, Q. Muci. Gronov.*

38. *Is qui esset sapientissimus oraculo.*] Monet Gulielmius mss. o. adijcere *esset omnium sap.* neque aliter de viginti aliquot suis testatur Aldus Nepos. absit tamen Pal. primo. haud tamen disconvenit. Ceterum facile pateret, eo admissio auferri tres voculas priores, *is qui esset.* nam cur videatur adjectitia esse, facit Pal. sec. in quo visitur, *is esset qui omnium sapientiss. est oraculo &c.* quart. enim habet, *is quierat.* Gruter.

39. *Res eas contineat.*] Hittorpianus *continuat.* Idem.

40. *Hæc Platonis ferè.*] Non minus hæc variant Pall. quàm Aldi eodd. nam pr. adfentitur lectio quam publico. sec. habet *hæc Platonis sunt.* tert. *hæc Plato noster.* quart. *hæc sunt Plat. scri.* Idem.

41. *Quo diutius memoriam sui teneremus.*] Non pejor lectio Maur. si non melior, quo *justius mem. sui tenerentur.* Xenophon: *ὁ μνησθεὶς αὐτὸ ψυχῆς ἀρχὴν ἔσται.* Gul. Idem.

cedit, apparet. Jam verò videtis, nihil esse mortis tam simile, quam somnium.

21 Atqui dormientium animi maximè declarant divinitatem suam. multa enim cum remissi, & liberi sunt, futura prospiciunt. Ex quo intelligitur, quales futuri sint, cum se planè corporis vinculis relaxaverint. Quare, si hæc ita sunt, sic me colitote ut deum. sin unà est interitus animus cum corpore, vos tamen deos verentes, qui hanc omnem pulchritudinem tuentur, & regunt, memoriam nostræ piæ, inviolateque servabitis. Cyrus quidem hæc moriens. Nos (si placet) nostra videamus.

23 Nemo unquam mihi, Scipio, persuadebit, aut patrem tuum
22 Paullum, aut duos avos, Paullum, & Africanum, aut Africanum patrem, aut patruum, aut multos præstantes viros, quos enumerare non est necesse, tanta esse conatos, quæ ad posteritatis memoriam pertinerent: nisi animo cerneat. posteritatem 42 ad se pertinere. An censet (ut de me ipso aliter quid more senum gloriæ) me tantos labores diurnos, nocturnosque, domi militiaque suscepturum fuisse, si iisdem finibus gloriam meam, quibus vitam, essem terminaturus? nonne melius multo fuisset, otiosam ætatem, & quietam, sine ullo labore, & contentione traducere? sed nescio quomodo animus erigens se, posteritatem semper ita prospiciebat, quasi, cum excessisset è vita, tum denique victurus esset. quod quidem ni ita se haberet, ut animi immortales essent, haud optimi cuiusque animus maximè 43 ad immortalem gloriam niteretur.

23 Quid, quòd sapientissimus quisque æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo? Nonne vobis videtur animus is, qui plus cernat, & longius, videre, se ad meliora proficisci: ille autem, cujus obtusior sit acies, non videre? Equidem effor studio patres vestros, quos colui, & dilexi, videndi; neque verò eos solum convenite aveo, quos ipse cognovi; sed illos etiam, de quibus audivi, & legi, & ipse conscripsi. Quòd quidem me proficiscentem haud sanè quis facile retraxerit, 44 neque tamquam Peliam recoxerit. Quod si quis deus mihi largiatur, ut ex hac ætate repueriscam, & in

cunis vagiam, valde recusem: nec verò velim, quasi decurso spatio, ad carceres à calce revocari.

Quid enim habet vita comodi? quid non potius laboris? sed habeat sanè. habet certè tamen, aut satietatem, aut inodum. non luber enim mihi deplorare vitam, quod multi, & ii docti, sæpe fecerunt. neque me vixisse pœnitet: quoniam ita vixi, ut non frustra me natum existimem: & ex vita ita discedo, tamquam ex hospitio, non tamquam ex domo. commemorandi enim natura deversorium nobis, non habitandi dedit.

O præclarum diem, cum ad illud divinum animorum concilium, cœtumque proficiscar, cumque ex hac turba, & coluvione discedam! proficiscar enim non ad eos solum viros, de quibus ante dixi; sed etiam ad Catonem meum, quo nemo vir melior natus est, nemo pietate præstantior: cujus à me corpus crematum est; quod contra decuit ab illo meum. animus verò non me deserens, sed respectans, in ea profectò loca discessit, quò mihi ipsi cernebat esse veniendum. quem ego meum calum fortiter ferre visus sum: 45 non quòd æquo animo ferrem: sed me ipse consolabar, existimans, non longinquum inter nos digressum, & discessum fore.

His mihi rebus, Scipio (id enim te cum Lælio admirari 36 solere dixisti) levis est senectus, 46 nec solum non molesta, sed etiam jucunda. quòd si in hoc erro, 47 quòd animos hominum immortales esse credam, lubenter erro: nec mihi hunc errorem, quo delector, dum vivo, extorqueri volo. sin mortuus (ut quidam in minuti philosophi censent) nihil sentiam: non vereor, ne hunc errorem meum mortui philosophi irrideant, quòd si non sumus immortales futuri, tamen extingui homini suo tempore optabile est. Nam habet natura, ut aliarum omnium rerum, sic vivendi modum. Senectus autem, peractio ætatis est, tamquam fabulæ: 48 cujus defatigationem fugere debemus, præsertim adjuncta satietate. habui hæc, de senectute quæ dicerem: ad quam utinam perveniat! ut ea, quæ ex me audistis, re experti probare possitis.

42. *Ad se pertinere.*] Ita Pall. quatuor, editioque Victorii. Gulielmus revocatum cupiebat olim vulgatum è mss. suis, *ad se posse pertinere*: tanquam Ethnici semper hæsitanter loquerentur de immortalitate animorum. at Catonis tota oratio contrarium clamat: Aldique membranæ inaximâ parte sui, eunt in nostram sententiam. Gruter.

43. *Ad immortalem gloriam.*] Duo Gulielmii eodd. *ad immortalitatem & gloriam, eique placebat.* Ego nihil muto contra Palatinos, aliorumque scriptos. Gruter. Quod ex libris Gulielmii refertur, vidi & ipse in scripto. Gronov.

44. *Neque tanquam Peliam recoxerit.*] Ita legendum facillè assentitur doctissimis viris Gulielmus, estque & hæc Plauti imitatio, more illius sæculi, quo ex eo Comico joca seria qui politiores audiebant, depromebant omnia: videatur Muretus lib. vi Va-

riarum cap. 10. & ante eum Junii Adagia Centur. vii. 76. Gruterus.

45. *Non quòd æquo.*] In MS. vidi *non quòd æquo.* Gronov.

46. *Nec solum non molesta.*] Pal. sec. non habet dictiones duas priores, *nec solum.* Gulielmus annotavit in Hittorpiano fuisse, *nec molesta*, quod Langius reperit. unde nescit, an faciendum sit, *ne molesta*, ut *nefanda.* Gruter.

47. *Quod animos h. im. e. credam.*] At ego legi in MS. *qui animos*, nec aliter video edidisse Langium. Gronov.

48. *Cujus defatigationem.*] Hittorpianus, *defectionem*, ni fallor, bene, inquit Gulielmus. histrio *desicit* cum eum vox & vires deserunt. simile illi, quod paullò ante dixit, *in extremo actu corruisse.* mihi vulgata satisfacit. Gruter.

M. TULLII CICERONIS
L A E L I U S,
S I V E
DE AMICITIA DIALOGUS
AD T. POMONIUM ATTICUM.



QUINTUS Mucius augur multa narrare de C. Laelio, socero suo, memoriter, & jucundè solebat, nec dubitare illum in omni sermone appellare sapientem. Ego autem à patre ita eram deductus ad Scavolam, sumpta virili toga, ut, quoad possem, & liceret, à senis latere numquam discederem. Itaque multa ab eo prudenter disputata, multa etiam breviter, & commodè dicta, memoriæ mandabam: fierique studebam ejus prudentia doctior. Quo mortuo, me ad pontificem Scavolam contuli: quem unum nostræ civitatis & ingenio, & justitia præstantissimum audeo dicere. Sed de hoc aliàs: nunc redeo ad augurem.

4 Cùm sæpe multa, tum memini, domi in hemicyclo sedentem, ut solebat, cùm & ego essem unà, & pauci admodum familiares, in eum sermonem illum incidere, 5 qui tum ferè omnibus erat in ore. 6 meministi enim profectò, Attice, & eo magis, quòd P. Sulpicio utebare multùm (cùm is tribunus plebis capitali odio à Q. Pompcio, qui tum erat consul, diffideret, quocum conjunctissimè, & amantissimè vixerat,) quanta hominum esset vel admittatio, vel querela.

1 Itaque tum Scavola, cùm in eam ipsam mentionem incidisset, exposuit nobis sermonem Laëlii de amicitia, habitum ab illo secum, & cum altero genero C. Fannio, M. F. paucis diebus post mortem Africani. Ejus disputationis sententias memoriæ mandavi: 7 quas hoc libro exposui meo arbitrato. quasi enim ipsos induci loquentes, ne, Inquam, & Inquit, 8 sapius interponeretur: atque, ut tamquam à præsentibus coràm haberi sermo videretur.

Cùm enim sæpe mecum ageres, ut de amicitia scriberem aliquid, digna mihi res cùm omnium cognitione, tum nostra familiaritate, visa est. Itaque feci non invitus, ut prodessem multis tuo rogatu. Sed, ut in Catone Majore, qui est scriptus ad te de senectute, Catonem induxi senem disputantem, quia nulla videbatur aptior persona, quæ de illa ætate loqueretur, quàm ejus, qui & diutissimè senex fuisset, & in ipsa senectute præ ceteris florisset: sic, cùm accepissemus à patribus maximè memorabilem C. Laëlii, & P. Scipionis familiaritatem fuisse, idonea mihi Laëlii persona visa est, quæ de amicitia ea ipsa differeret, quæ disputata ab eo 10 meminisset Scavola. Genus autem hoc sermonum, positum in hominum veterum auctoritate, & eorum illustrium, plus, nescio quo pacto, videtur habere gravitatis. Itaque ipse mea legens, sic afficior interdum, ut Catonem, non me loqui existimem.

Sed ut tum ad senem senex de senectute, sic hoc libro ad amicum amicissimus de amicitia scripsit. Tum est Caro locutus, quo erat nemo ferè senior temporibus illis, nemo prudentior: nunc Laëlius & sapiens (sic enim est habitus) & amicitia gloria excellens, de amicitia loquitur. Tu velim animum à me parum per avertas, Laëlium loqui ipsum putes. C. Fannius, & Q. Mucius ad socerum veniunt post mortem Africani. ab his sermo oritur: respondet Laëlius: cujus tota disputatio est de amicitia, 11 quam legens tu te ipse cognoscas.

FANNIUS. 12 Sunt ista, Laëli. 13 nec enim melior vir fuit Africanus quisquam, nec clarior. sed existimare debes, 14 omnium oculis in te esse conjectos: unum te sapientem & appellant & existimant. tribuebat hoc modò M. Catoni. scimus L. A-

1. *Quintus Mucius augur multa.*] Aliæ edd. *augur Scavola multa*; quomodo & Pall. nostri; præter pr. in quo *Scavola augur*. sed vocem tamen intermediam expunxi fide Martialis Rogerii, asseverantis, suis in hunc librum commentariis, eam abuisse duobus exemplaribus antiquissimis. falsissimum enim est quod adscribitur editionibus Lambinianis, cognomen istud abesse. v. l. Aldus enim Manutius Nepos, alique in omnibus id suis profectò invenere. omisit tamen editio Victorii; neque extat apud Charisium in *jucunditer*. Gruter.

2. *A senis latere nunquam discederem.*] Pal. sec. non. Gulielmii nihil quidem mutabat invitis libris; sed tamen putabat magis è consuetudine Latine loquentium *nusquam*. Idem.

3. *Et justitia præstantissimum.*] Edd. primæ & Pall. sex istud præferunt, non Victorii *industria*. sed & mss. Gallorum Italorumque plures habent nostrum. Idem.

4. *Cùm sæpe multa, tum &c.*] Passim interpositum, *narraret*. sed adnotat Gulielmii, libris suis omnibus id vocis abuisse; Rogeriusque idem antea adseverarat de pluribus suis; neque agnoscit Pal. sec. habetque item pro suppositio Aldus Nepos. Pal. sextus habebat, *multa dixisset*. Idem.

5. *Qui tum ferè omnibus erat in ore.*] Sic Pall. omnes præter quintum, in quo, *qui tum multis & omnibus &c.* Vulgati *qui tum multis*. adfentior Vallæ; & hanc & illam vocem adfentitiam censo. Idem.

6. *Meministi enim profectò, Attice.*] Vox *profectò* non est in Pal. quarto summè vetustatis codicè. ceterum aliæ edd. intruserant, *profectò*, ut opinor, Attice. sed ita nullus Palatinorum, adfirmatque idem de Gallicanis plerique Rogerius, qui & D. Victorii membranas aliquot excussit. ne dicam Aldum annotare nihil ejus comparuisse in exemplaribus mss. duodecim. Idem.

7. *Quas hoc libro.*] Tò in quod visit in aliis edd. ex fide omnium

codicum suorum delet Gulielmii; neque habetur in aliorum melioribus libris. Idem.

8. *Sæpius interponeretur.*] Pal. sec. quart. *interponeretur*. neque aliter unus Rogerii, neque dispiect. Idem.

9. *Præ ceteris florisset.*] Gulielmii malebat cum suis *præ ceteris*. utraque scriptura extat etiam in Pall. nihil tamen temerè mutaverim, cùm utrumque Tullio fuerit familiare. Idem.

10. *Meminisset Scavola.*] Non conspiciebantur in Gulielmianis, aut Pall. quinque, *magister meus*, quæ in aliis aliquot edd. Idem.

11. *Quam legens te ipsum cognoscas.*] Ita Pal. sec. & sext. Metelli codex, & editio vetus, te ipse; à quo ceteri verbis nonnihil, sententia plane non discrepabant. Mauricianus ita, *tu te ipsum cogn. Celb. te ipse*, Pal. quart. *tu te ipse cogn.* At persecturum Atticum in hac veri amici idea se ipsum, & tanquam exemplar quoddam intuiturum sui. Nihil fani erat in hætenus vulgatis, *quam legens te ipsum cognoscas*. Idem.

12. *Sunt ista vera, Laëli.*] Gulielmii doletum ibat vocem *vera* ex mss. suis ac Lambini. restat ea quidem in Pall. quatuor; sed malim cum Pal. tert. *Sunt ista Laëli, ut dicitur*; nam ex voces duo diserte extant in sec. & quinto, productivæ ex aliquot suis Rogerius atque Aldus Nepos. Pal. sextus verba isthæc omnia omisit. Gruter. Mirum sic nullam rationem haberi Langianorum. Certe undecunque patet brevitatem in hoc placuisse Cicroni & Latinis, in quibus Livio lib. xxxviii cap. 48, ubi non neglexit hunc locum pater. Gronov.

13. *Nec enim melior vir fuit.*] Dicitio *vir*, non est in Pal. quarto, notæ optimæ libro; neque requiritur. Gruter.

14. *Omnium oculis in te esse conjectos.*] Mirum est, dicere Aldum Nep. omnes mss. suos interjecere *nunc*. cum id in nullo comparet Palatinorum, quorum sec. *convoscos*. Idem.

L. Atilium apud patres nostros appellatum esse sapientem. sed uterque alio quodam modo: Atilius, quia ¹⁵ prudens esse in iure civili putabatur: Cato, quia multarum rerum usum habebat: multa ejus & in senatu, & in foro vel ptovisa prudenter, vel acta constanter, vel responsa acute ferebantur. ¹⁶ propterea quasi cognomen jam habebat in senectute sapientis. te autem alio quodam modo, non solum natura, & moribus, verum etiam studio, ¹⁷ & doctrina esse sapientem: nec sicut vulgus, sed ut eruditi solent appellare sapientem, qualem in ¹⁸ reliqua Graecia neminem.

7 (Nam qui septem appellantur, eos, qui ista subtilius quarunt, in numero sapientium non habent.) Athenis unum accepimus, & eum quidem etiam Apollinis oraculo sapientissimum judicatum. hanc esse in te sapientiam existimant, ut omnia tua in te posita esse dicas, humanosque casus virtute inferiores putes. itaque ex me quarunt, ¹⁹ credo item ex te, Scavola, quoniam pacto mortem Africani feras, eoque magis, ²⁰ quod his proximis Nonis, cum in hortos D. Bruti auris, commentandi causa, ut assolet, venissemus, tu non affuisti: qui diligentissime semper illum diem, & illud munus solitus esses obire.

8 SCAEVOLA. Quarunt quidem, C. Laeli, multi, ut est à Fannio dictum: sed ego id respondeo, quod animadverti, te dolorem, quem acciperis cum summi viri, tum amicissimi mortis, ferre moderate: nec potuisse non commoveri, nec fuisse id humanitatis tuae. ²¹ quod autem his Nonis in nostro collegio non affuisses, validudinem causa, non maestitiam fuisse.

LAELIUS. Recte tu quidem, Scavola, & vere. nec enim ab isto officio, quod semper usurpavi, cum valerem, abduci incommodum meo debui: nec ullo casu arbitrator hoc constanti homini posse contingere, ut ²² illa intermissio fiat officii.

9 Tu autem, Fanni, qui mihi tantum tribui dicis, quantum ego nec agnosco, nec postulo, facis amice: sed, ut mihi videris, ²³ non recte iudicas de Catone. aut enim nemo, quod quidem magis credo, aut, si quisquam, ille sapiens fuit. Quomodo enim (ut alia omittam) mortem filii tulit? memineram Paullum, videram Gallum: sed hi in pueris; Cato in perfecto, & spectato viro. Quamobrem cave Catoni anteponas, ne istum quidem ipsum, quem Apollo, ut ais, sapientissimum iudicavit.

10 Hujus enim facta, illius dicta laudantur. De me autem

(ut jam cum utroque loquar) sic habetote. Ego, si Scipionis desiderio me moveri negem, quam id recte faciam, viderint sapientes: sed certe mentiar. Moveor enim tali amico orbatus, qualis, ut arbitrator, nemo umquam erit: ²⁴ & ut confirmare possum, nemo certe fuit. sed non ego medicina: me ipse consolator, & maxime illo solatio, quod ex errore caereo, quo amicorum decessu, plerique angunt solent. nihil enim mali accidisse Scipioni puto. mihi accidit, si quid accidit. suis autem incommodis graviter angunt, non amicum, sed seipsum amantis est.

Cum illo vero quis neget actum esse praclare? ²⁵ nisi enim, quod ille minime putabat, immortalitatem optare vellet, quid non est adeptus, quod homini fas esset optare? qui summam spem civium, quam de eo jam puero habuerant, continuo adolescens incredibili virtute superavit. qui consulatum petivit numquam, factus est consul sibi, primum ante tempus: iterum sibi, suo tempore; reipublica, panem sero: qui, duabus urbibus evulsis, inimicissimis huic imperio, non modo praesentia, verum etiam futura bella delevit. Quid dicam de moribus facillimis? de pietate in matrem? liberalitate in foreos? bonitate in suos? iustitia in omnes? nota sunt vobis: quam autem civitati carus fuerit, maxore funeris indicatum est. Quid igitur hunc paucorum annorum accessio juvare potuisset? senectus enim quamvis non sit gravis, ut meminimus Catonem anno ante, quam mortuus est, mecum, & cum Scipione disserere, tamen aufert eam viriditatem, in qua ²⁶ etiam tunc erat Scipio.

Quamobrem vita quidem talis fuit, vel fortuna, vel gloria, ²⁷ ut nihil posset accedere. moriendi autem sensum celeritas abstulit. quo de genere mortis difficile dictum est: quid homines suspicentur, videris. Hoc tamen verè licet dicere, P. Scipioni, ex multis diebus, quos in vita celeberrimos, laetissimosque viderit, illum diem clarissimum fuisse, cum, ²⁷ senatu dimisso, domum reductus ad vesperum est, à patribus conscriptis, à populi Romani sociis, & Latinis, pridie quam excessit è vita: ut ex tam alto dignitatis gradu ²⁸ ad superos videatur Deos potius, quam ad inferos pervenisse.

Neque enim assentior iis, qui hæc ²⁹ nuper disserere coeperunt, cum corporibus simul animos interire, atque omnia morte deleri. Plus apud me antiquorum auctoritas valet, vel 4 nostrorum majorum, qui mortuis tam religiosa jura tribue-

runt:

15. Prudens esse in iure civili. Pal. quart. prudens iure civili, sine esse in, quæ si abstinere nemo desideret. Græc.

16. Propterea quasi cognomen. Palat. noster ordine quidem quartus, sed bonitate primus; præterea. Idem.

17. Et doctrina esse sapientem. Cupercm abesse verbum esse. nam illud dicunt, quod præcessit in vulgatis, non est in ullo Palatinorum, quorum tamen unus heic adfuit, sapientem asserant, alter iudico. Idem.

18. Reliqua neminem (nam &c.) Sic ista parenthesi includit Gulielmus, omnino rectè. Idem.

19. Credo item ex te, Scavola. Secutus est Gulielmus auctoritatem duorum Erphurdensium codd nam vulgati credo ex hoc item Scavola; quomodo & Pall. omnes. & ferri poterat. Idem.

20. Quod his proximis Nonis. Sic omnes nostri, quidam etiam amplius, quod in his prox. Gulielmus tamen ex mss. suis omnibus inderaxerat his, & hoc loco, & paullo post infra. non improbo; sed tamen non libuit eum sequi. Idem.

21. Quod autem his Nonis in collegio nostro non adfuisse. Gulielmus sinitulerat nostro; secutus eodidem unum Fulvii Ursini. sed cum exisset in Pall. omnibus, nihil ausus fuit mutare, indicandum solum dixi, illud his Nonis, non comparere in Pal. pr. aut sec. adeo ut suspicer esse ab interpretibus. Idem.

22. Ulla intermissio fiat officii. Movet Gulielmum Langii codex, in quo intercessio, ut locum pinguius gloriemate. conjicit, ut ulla intercessio fiat officii: hoc est, ut nullus dolor tantus sit, qui officium impediatur, eique tanquam violentus tribunus plebi intercedat. de Legibus: Intercessor rei male solutarius civis esto. sic Gulielmus. Pall. nihil recedunt à vulgato. Palmerius divinat, intercessio officii. Idem.

23. Non rectè iudicas de Catone. Hittorplanus, nec rectè, quod per se laet Gulielmum, pro male aut injuriæ, quoniam saepe Plautus. Idem.

24. Et ut confirmare possum, nemo certe finit. Habuerim illa, &

ut confirmare possum, interpretamentum vocis certè, quæ sequitur. Idem.

25. Nisi enim, quod ille minime putabat, immortalitatem optare vellet. Gulielmii unus liber, minime, probatque Gianius: & sic Tullius Lib. 1 Famil. Epist. 9. tamen à me minime putabatur. verum in eo magis sum ut suspicer voculam putabat non esse auctoris sed insitivam. vertit sese heic in omnes partes Lambinus, sed parvo successu, sive immortalitatem accipimus pro ðava(ia sive probabatur, quia, uti omnium rerum, sic & vite quæpiam sit fatietas, ut est in Catone pro secunda verò significatione habemus Ciceronem Orat. post reditum in Senatu: Itaque Patres conscripti, quod ne optandum quidem est homini, immortalitatem quandam per vos adepti videmur. Immortales enim iidem qui Dei. Varro apud D. Augustinum: Primum quod dixi in eo sunt multa, contra dignitatem & naturam immortalium sista. Plautus Mercatore: Neque apud mortuos, neque hic es. C. H. Salvo sum. Immortalitas mihi data est. Idem.

26. Etiam tunc erat Scipio. Si sequemur libros Gulielmii, Aldi, in eosque, reponendum, nunc; quod de praterito quoque dicit, ut apud Græcos, & exemplis alioqui alii dudum confirmarunt: & verò sic quoque antiquitus eusi. Idem.

27. Senatu dimisso. Gulielmus Langii & Gianii libros secutus, scripserat Senatu. antiquè. idemque reddebat Livio lib. 111. Ut si quis memorem libertatis vocem, aut in Senatu aut in populo misisset. ita, inquit, legi in optimo & vetustissimo fragmento Coloniensi. Idem.

28. Ad superos videatur Deos potius &c. Vocem Deos restitui, jubentibus omnibus serè omnium mss. certè Pall. sex. neque quemquam spero inventum iri qui carpat; cui modò ei venerit in mentem illud Horatii Od. 10 de Mercurio: Superis Deorum Gratus & imis. Idem.

29. Nuper disserere. Ursini liber asserere, quod placet Gulielmio. sed sic nulli nostrorum, aut Aldi Nepotis. Idem.

runt: quod non fecissent profecto, si nihil ad eos pertinere arbitrantur: vel eorum, qui in hac terra fuerunt, magnamque Græciam (quæ nunc quidem delata est; tum florebat) instituit, & præceptis suis erudierunt: vel ejus, qui Apollinis oraculo sapientissimus est iudicatus: qui non tum hoc, tum illud, ut in plerisque, ³⁰ sed idem dicebat semper, animos hominum esse divinos; iisque, cum è corpore excessissent, rediunt in cælum patere, optimoque & iustissimo cuique expeditissimum.

¹⁴ Quod idem Scipioni videbatur: ³¹ qui idem quasi præfagiret, perpaucis ante mortem diebus, cum & Philus, & Manilius adessent, & alii plures, tuque etiam, Scævola, ³² mecum venisses, triduum disseruit de republica: cujus disputationis fuit extremum ferè de immortalitate animorum: quæ se in quiete per visum ex Africano audisse dicebat. Id si ita est, ut optimi cuiusque animus in morte facillimè evelet, rariquam è custodia, vinculisque corporis: cui censemur cursum ad deos faciliorem fuisse, quàm Scipioni? quocirca mæcere hoc ejus eventum, vereor, nec invidi magis, quàm amici sit. ³³ Sin autem illa veriora, ut idem interitus sit animorum, & corporum, nec ullus sensus maneat; ut nihil boni est in morte, sic certè nihil mali. sensu enim amissò, fit idem, quasi natus non esset omnino: quem tamen esse natum & nos gaudemus, & hæc civitas, dum erit, letabitur.

¹⁵ Quamobrem cum illo quidem (ut supra dixi) actum optimè est; mecum incommodiùs: quem fuerat æquius, ut priùs introieram, sic priùs exire de vita. sed tamen recordatione nostræ amicitia sic fruor, ut beatè vixisse videar, quia cum Scipione vixerim: quocum mihi conjuncta cura de republica, & de privata fuit, quocum & domus, & militia communis; & id, in quo est omnis vis amicitia, voluntatum, studiorum, sententiarum summa consensio. Itaque ³⁴ non tam ista me sapientia, quam modo Fannius commemoravit, fama delectat, falsa præsertim, quàm quòd amicitia nostræ memoriam spero sempiternam fore. idque mihi eo magis est cordi, quòd ex omnibus sæculis vixit, aut quattuor ³⁵ nominantur paria amicorum: quo in genere sperare videor Scipionis & Lælii amicitiam, notam posteritati fore.

¹⁶ Fann. Istud quidem, Læli, ita necesse est: sed, quoniam amicitia mentionem fecisti, & sumus otiosi, pergratum mihi feceris, (spero item Scævola) si, quemadmodum soles, de ceteris rebus, cum ex te quaeruntur; sic de amicitia disputaris, quid sentias, qualem existimes, quæ præcepta des. Scæv. Mihi verò pergratum erit: atque, id ipsum cum tecum agere conarer, Fannius antevertit. quamobrem utrique nostrum gratum admodum feceris.

¹⁷ Læli. Ego verò non gravarer, si mihi ipse considerem. nam & præclara res est, & sumus, ut dixit Fannius, otiosi. sed quis ego sum? aut qui in me est facultas? doctorum est ista consuetudo, eaque Græcorum, ut iis ponatur, de quo disputent quamvis subitò. Magnum opus est, egetque exercitatione

non parva. Quamobrem quæ disputari de amicitia possunt, ab eis censo petatis, qui ista profitentur. ego vos hortari tantum possum, ut amicitiam omnibus rebus humanis anteponas. nihil est enim tam naturæ aptum, tam conveniens ad res vel secundas, vel adversas.

Sed hoc primùm sentio, nisi in bonis amicitiam esse non posse: neque id ad vivum refert, ut illi, qui hæc subtilius disserunt, fortasse verè, sed ad communem utilitatem parum. negant enim, quemquam virum bonum esse, nisi sapientem. Sit ita sanè. sed eam sapientiam interpretantur, quam adhuc mortalis nemo est consecutus. nos autem ea, quæ sunt in usu, vitæque communi, non ea, quæ finguntur, aut optantur, spectare debemus. numquam ego dicam, C. Fabricium, M? Curium, Ti. Cornucanium, quos sapientes nostri majores iudicabant, ad istorum normam fuisse sapientes. Quare sibi habeant sapientia nomen & invidiosum, & obscurum: concedantque; ut hi boni viri fuerint. Ne id quidem facient, negabunt, id, nisi sapienti, posse concedi.

Agamus igitur pingui Minerva, ut aiunt. Qui ita se gerunt, ¹⁹ ita vivunt, ut eorum probetur fides, ³⁶ integritas, æqualitas, liberalitas: nec sit in illis ulla cupiditas, vel libido, vel audacia: sintque magna constantia, ut ii fuerint, modò quos nominavi: hos viros bonos, ut habiti sunt, sic etiam appellandos putemus; ³⁷ quia sequantur (quantum homines possunt) naturam, optimam bene vivendi ducem. sic enim mihi perspicere videor, ita natos esse nos, ut inter omnes esse societas quædam: major autem, ³⁸ ut quisque proximè accederet. itaque cives, potiores, quàm peregrini; & propinqui, quàm alieni. cum his enim amicitiam natura ipsa peperit: sed ea non satis habet firmitatis. namque hoc præstat amicitia propinquitati, quòd ex propinquitate benevolentia tolli potest, ex amicitia non potest. sublata enim benevolentia, amicitia nomen tollitur, propinquitatis manet.

Quanta autem vis amicitia sit, ex hoc intelligi maximè ³⁹ potest: quod ex infinita societate generis humani, quam conciliavit ipsa natura, ita contracta res est, & adducta in angustum, ut omnis caritas aut inter duos, aut inter paucos jungeretur. Est autem amicitia nihil aliud nisi omnium divinitiam, humanarumque rerum cum benevolentia, & caritate summa consensio: qua quidem haud scio, an, excepta sapientia, quicquam melius homini sit à diis immortalibus datum. divitiis alii præponunt, bonam alii validitatem, alii potentiam, alii honores, multi etiam voluptates. beluarum hoc quidem extremum est: illa autem superiora, caduca, & incerta, posita non tam in nostris consiliis, quàm in fortunæ temeritate. Qui autem in virtute summum bonum ponunt, præclare illi quidem: sed hæc ipsa Virtus amicitiam & gignit, & continet: nec sine virtute amicitia esse ullo pacto potest.

Jam virtutem ex conductivæ vitæ, sermonisque nostri ²¹ interpretemur: nec eam, ³⁹ ut quidam docti, verborum magnificentia metiamur: virosque bonos eos, qui habentur,

nu-

^{30.} Sed idem dicebat semper.] Illud dicebat scripti pauci habent, imò ne quidem publicatus Victorio. itaque Gulielmius ambigebat, num supra reponendum foret, cui non tum &c. ut omnia referrentur ad illud quod sequitur, videbatur. Grut.

^{31.} Qui idem quasi.] Sic plerique Pall. nam quidam, quique idem, quod placebat Gulielmio. vulgati qui quidem. Idem.

^{32.} Mecum venisset.] Retinet hanc lectionem & Aldus Nepos & Gulielmius, tanquam omnium ferè librorum; neque aliter Pall. nam Langiani, me convenisset. Idem.

^{33.} Sin autem illa veriora.] Malui istud Aldi Manutii, quam vulgatum vereor, licet reperitum quoque in Pall. Gulielmius quod est in Celberdeni, sin autem haud illa vereor, tres voces postremae parenthesi includi posse putabat. Palmerius verò omnino ibat delectum. Idem.

^{34.} Non tam ista me sapientia &c.] Emendarat Gulielmius è Celberdeni suo, sapientiam; hac sententiâ, non delectari se ista commemoratione sapientium, utpote qui nullquam sint, si audiamus Philosophos, falsoque ita à vulgo nominantur; sed illud sperare in amicorum paribus se futurum cum Scipione. sic ille; sed minus placet; respicit potius ad vulgi opinionem, qua sapiens dice-

batur; eamque per modestiam elevat. Idem.

^{35.} Nominantur paria amicorum.] Sic & Pall. o. neque video causam, cur Lambinus supposuerit numerum, invitis omnibus, uti ipsemet prodit, mss. idem repetitur verbum sub finem capitis sexti. & nomen sæpe gloriam, laudam celebritatemque notat. Idem.

^{36.} Integritas, æqualitas.] Lambinus oggessit æquitas, sed contra vetusta exemplaria. & sanè æqualitas, Euripidi ieris, maximè in amicitia requiritur. Gulielmius. Idem.

^{37.} Quia sequantur.] Ita quo mss. Gulielmii. rectè. ex hac depravata est vulgata qui assequuntur; aut qui assequantur. Idem.

^{38.} Ut quisque proximè accederet.] Palatin. prim & quart. adhaereret, ita tamen ut quart. utrumque præferret, hoc modo; adhaereret vel accederet, quod & in duobus Aldinis. de quo judicet Senatus Criticus: mihi enim non displicet. Pal. sec. habet proximè. Idem.

^{39.} Ut quidam docti.] Sic Pall. omnes quod ad verba atinet, quatuor verò quod ad positionem. editi quippe ferè nec metiamur eam ut quidam indocti, verborum magnificentia. sed sic nulli codices scripti; rejectumque Victorio aliique. Idem.

numeremus, Paullos, Catones, Gallos, Scipiones, Philos. his communis vita contenta est. eos autem omitamus, qui omninò nusquam reperiuntur. Tales igitur inter viros, amicitia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere.

32 Principiò, ⁴⁰ quis potest esse vita vitalis, ut ait Ennius, qui non in amici mutua benevolentia conquiescat? Quid dulcius, quam habere, qui cum omnia audeas sic loqui, ut tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æquè, ac tu ipse, gauderet? adversas verò ferre difficile esset sine eo, qui illas gravibus etiam, quam tu, ferret. denique ceteræ res, quæ expectantur, opportuna sunt singulæ rebus ferè singulis: divitiarum, ut utare: opes, ut colare: honores, ut laudare: voluptates, ut gaudeas: valitudo, in dolore careas, & muneribus fungare corporis: amicitia res plurimas continet: quodque verteris, præstò est: nullo loco excluditur: numquam intempestiva, numquam molesta est. Itaque non aqua, non igni, ut ajunt, pluribus locis utimur, quam amicitia. neque ego nunc de vulgari, aut de mediocri (quæ tamen ipsa & delectat, & prodest) sed de vera, & perfecta loquor, qualis eorum, qui pauci nominantur, fuit, nam & secundas res, splendiores facit amicitia, & adversas

41 partiens, communicansque, leviores.

7 Cumque plurimas, & maximas commoditates amicitia 33 contincat, tum illa nimirum præstat omnibus, quòd ⁴² bona se præluceat in posterum: nec debilitat animos, aut cadere patitur. ⁴³ Verum etiam amicum qui intuetur, tamquam exemplar aliquod intuetur sui. quocirca & absentes adunt, & egentes abundant, & imbecilles valent, & quod difficilius dictu est, mortui vivunt: tantus eos honos, memoria, desiderium prosequitur amicum. ex quo illorum beata mors videtur: horum via laudabilis. quod si exemeris ex natura rerum benevolentiarum vincionem; nec domus ulla, nec urbs stare poterit: ne agri quidem cultus permanebit. ⁴⁴ id si minus intelligitur, quanta vis amicitiarum, concordiarumque sit: ex dissensionibus, atque discordiis percipi potest. quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma civitas est, quæ ⁴⁵ non odiis, atque dissidiis funditus possit everti? ex quo, quantum boni sit in amicitia, judicari potest.

24 Agrigentinum quidem, doctum quendam virum, carminibus Græcis vaticinatum ferunt: quæ in rerum natura, totoque mundo constarent, quæque moverentur, ea contrahere amicitiam, dissipare discordiam. atque hoc quidem omnes mortales & intelligunt, & reprobant. Itaque, si quando aliquod officium existit amici in periculis aut audeandis, aut communicandis, quis est, qui id non maximis efferat laudi-

bus? qui clamores tota cavea nuper in hospitibus, & amici mei M. Pacuvii, nova fabula: cum, ignorante rege, ut eorum esset Orestes, Pylades Orestem se esse diceret, ut pro illo necaretur: Orestes autem, ita ut erat, Orestem se esse per-severaret? stantes plaudebant in re facta: quid arbitramur in vera fuisse facturos? facillè indicabat ipsa natura vim suam: cum homines, quod facere ipsi non possent, id rectè fieri in altero judicarent. Hactenus mihi videor, de amicitia quid sentirem, ⁴⁶ potuisse dicere. siqua præterea sunt (credo autem esse multa) ab iis, si videbitur, qui ista disputant, auxeritote.

Fann. Nos autem à te potius: quamquam etiam ab istis ⁴⁷ sæpe auxerivi, & audivi, non invitus equidem: sed aliud quoddam filium orationis tuæ. Scæv. Tum magis id diceret, Fanni, si nuper in hortis Scipionis, cum est de Republica disputatum, affuisses, qualis tum patronus justitiæ fuit contra accuratam orationem Philii Fanni. Facile id quidem fuit, justitiam justissimo viro defendere. Scæv. Quid amicitiam? nonne facile ei, qui ob eam summa fide, constantia, justitiæque servatam, maximam gloriam cepit?

Læli. Vim hoc quidem est asserere. quid enim refert, qua 8 me rogatione cogatis? cogitis certè. Studiis enim genero- rum, præsertim in re bona, cum difficile est, tum ne æquum quidem, obistere. Sapissimè igitur mihi de amicitia cogitanti, maximè illud considerandum videri solet, num propter imbecillitatem, atque inopiam, desiderata sit amicitia: ut dandis, recipiendisque meritis, ⁴⁸ quod quisque minus per se ipse possit, id acciperet ab alio, vicissimque redderet: an esset hoc quidem proprium amicitiarum; sed antiquior, & pulchrior, & magis à natura ipsa profecta alia causa. amor enim (ex quo amicitia nominata,) princeps est ad benevolentiam conjungendam. nam utilitates quidem etiam ab iis percipiuntur sæpe, qui simulatione amicitiarum coluntur, & observantur causa temporis. In amicitia autem nihil fictum, nihil simulatum; & quidquid in ea est, id est verum, & voluntarium.

Quapropter à natura mihi videtur potius, quam ab indi- 27 gentia, orta amicitia, & applicatione magis animi cum quodam sensu amandi, quam cogitatione, quantum illa res utilitatis esset habitura. Quod quidem quale sit, etiam in bestiis quibusdam animadverti potest: quæ ex se natos ita amant ad quoddam tempus, & ab eis ita amantur, ut facile earum sensus appareat. quod in homine multo est evidentius. Primum ex ea caritate, quæ est inter natos, & parentes: quæ dirimi, nisi detestabili scelere, non potest. Deinde, cum similes

40. Quis potest esse vita vitalis, qui &c.] Non ausus sum recedere à Palatin. meis quatuor. nam solus sec. habebat utrobique illud Lambinianum, quæ. ceteri alterum qui planè retinebant. neque visus abhorrebat ab ista lectione Gulielmius, producto Plauti Persæ: *Faciám ut mei meminere dum vita vivas.* sic & Cureulione: *Hoc quidem non multo post lucelebit.* nam Lambinus, *vitam vivas* reposuit, ex mss. ut ait. pro nobis quoque facit Aldus Nepos. Victorii editio, cui potest &c. Grut.

41. Partiens communicansque leviores.] Ita editio princeps, neque aliter Langiani, & quos excussit Gulielmius, at Palatin. unus tantum accedit illi scripturæ. quatuor obtinent *patiens*, cui & suus sensus, neque sineptus. *Idem.*

42. Bona spe præluceat.] Est quidem etiam in tribus Pall. & duobus Gulielmi illud Lambini & Gifanii, *bonam spem*; sed & alterum conscribitur in reliquis codicibus; firmaturque editionibus primis. *Idem.*

43. Verum etiam amicum.] Malebat Gulielmus ex Urfsiano & Celberdensi, *etenim*; tanquam ratio redderetur cur amicitia præficio sit. sed ego prius genuinum magis arbitror; ut: *ote qui enumeratis amici commodis, istud præterea inuat accedere, ut sit velut exemplar sui.* sic & cap. x. *Magna etiam assidua &c.* *Idem.*

44. Id si minus intelligitur.] Mallem ferè abjici syllabam *primam*; aut haberem ferè pro suspectis sequentia omnia, *quanta vis amicitia concordiaque sit*; tanquam glossematium: à quo etiam vix recedit illud quod inferius sequitur, *ex quo quantum boni sit in amicitia, judicari potest.* quis enim istud requisiverit, si abluerit? *Idem.*

45. Non odiis atque dissidiis.] Admisi Gulielmianum, ejecto *dissidiis*, quamvis parum faciat ad rem; quod affirmaret sic passim fuisse in libris mss. & ille quidem cum nonnullis criticis omnino vult *dissidium* scribendum, cum sermo est de amicitia quasi dissidenda; *dissidium* verò, eum dissidemus, id est locorum duntaxat intercapedine disjungimur. Proprietus: *Quantum Hispanis Veneto dissidet Eridano.* Gruterus. Meliora ab utroque expectare fas erat. Itaque harum vocum indolem auctor scrutatus est pater ad Livium lib. xxv cap. 18. Add. cap. 10. Gronov.

46. Potissimè dixisse.] Ita editio princeps, ac sequentes. nam mss. omnes ad unum, certè Pall. *potuisse dicere*, quod & secutus Victorius, Lambinus, alique; neque in alia fuit sententia Gulielmi. ego isthanc tuor lectionem, donec doceat à Lambinianis eam perspicue mendosam esse; ut ipse voluit. Gruterus. Quo rapitur vir eximius? ut iam non manum Tullicam, que indicantes libros veteres attendat, sed exsequi velit impotentiam Lambini periculo maximi scriptoris? Gronov.

47. Quoddam filium orationis suæ.] Libuit sequi editionem Victorii, quamvis Pall. nostri alique mss. præmitterent, *vel expectimus*, *vel expectamus*, vel denique *petimus*. ea enim varietas, satis arguit non esse ab auctore, sed librario interim mentium elare nota marginalis addita Lambinianis, quæ asseverat, verbum *expectimus*, nullis in codicibus vix reperiri. Gruter.

48. Quo quisquæ.] Ita ex Gulielmianis tres, ex Pall. duo. vulgati quod, æquè bonum; sed pudebat toties recedere à sententia Gulielmiana. *Idem.*

similis sensus existit amoris, si aliquem nacti sumus, cujus cum moribus & natura congruamus, quod in eo quasi lumen aliquod probitatis & virtutis perspicere videamur.

38 Nihil est enim amabilis virtute: nihil, quod magis alligat ad diligendum: quippe cum propter virtutem & probitatem eos etiam, quos nunquam vidimus, quodam modo diligamus. Quis est, qui C. Fabricii, M? Cuii 49 non cum caritate aliqua & benevolentia memotiam usurpet, quos numquam viderit? quis autem est, qui Tarquiniam Superbum, qui Sp. Cassium, Sp. Malium non oderit? Cum duobus duobus de imperio in Italia decertatum; Pyrho, & Hannibale. ab altero, propter probitatem ejus, non nimis alienos animos habemus: alterum propter crudelitatem semper hæc civitas oderit.

9 Quod si tanta vis probitatis est, ut eam vel in eis, quos numquam vidimus, vel, quod majus est, in hoste etiam diligamus: quid mirum, si animi hominum moveantur; cum eorum, quibus cum usu conjuncti esse possunt, virtutem, & bonitatem perspicere videantur? Quamquam confirmatur amor & beneficium accepto, & studio perspecto, & consuetudine adjuncta: quibus rebus ad illum primum motum animi, & amoris adhibitis, admirabilis quædam exarscit benevolentia: magnitudo: quam si qui putant ab imbecillitate proficisci, ut sit, per quem quisque assequatur, quod desideret; humilem sane relinquunt, & minimè generosum, ut ita dicam, ortum amicitia: quam ex inopia, atque indigentia natam volunt. quod si ita esset; ut quisque minimum in se esse arbitretur, ita ad amicitiam esset aprissimus. quod longè secus est.

30 Ut enim quisque sibi plurimum confidat, & ut quisque maximè virtute, & sapientia sic munitus est, ut nullo egeat, suaque omnia in se ipso posita judicet: ita in amicitia expetendis, colendisque maximè excellit. Quid enim Africanus indigens mei? Mihi me herclè: ac ne ego quidem illius: sed ego admiratione quadam virtutis ejus; ille vicissim opinione fortasse nonnulla, quam de meis moribus habebat, me dilexit: auxit benevolentiam consuetudo. Sed quamquam utilitates multæ, & magnæ consecutæ sunt, non sunt tamen ab eorum spe causæ diligendi profectæ.

31 Ut enim benefici, liberalesque sumus, non ut exigamus gratiam (50 neque enim beneficium foeneramur) sed natura propensius ad liberalitatem sumus: sic amicitiam non spe mer-

cedis adducti, sed quod omnis ejus fructus in ipso amore inest, expetendam putamus.

Ab iis, qui pecudum ritu ad voluptatem omnia referunt, 32 longè dissentiunt; nec mirum. nihil enim altum, nihil magnificum, ac divinum suspicere possunt, qui suas omnes cogitationes abjecerunt in rem tam humilem, tamque contemptam. quomobrem hos quidem ab hoc sermone removeamus: ipsi autem intelligamus, natura gigni sensum diligendi, & benevolentia caritatem, facta significatione probitatis: quam qui appetiverunt, applicent se, & propius admovent, ut & usque ejus, quem diligere cœperunt, fruantur, & moribus; sintque pares in amore, & æquales: propiusque 52 ad bene merendum, quam ad reposeundum. Atque hæc inter eos sit honesta certatio. sic & utilitates ex amicitia maximæ capiuntur: & erit ejus ortus à natura, quam ab imbecillitate, & gravior, & verior. nam si utilitas amicitia conglutinaret, eadem commutata dissolveret. sed quia natura invari non potest, idcirco veræ amicitia sempiternæ sunt. Ortum quidem amicitia videri, nisi quid ad hæc forte vultis. 53 Fanni. Tu verò perge, Laeli. pro hoc enim, qui minor est natu, meo jure respondeo.

Scæv. Rectè tu quidem. quomobrem audiamus. Laeli. Audite ergo, optimi viri, ea quæ passimè inter me, & Scipionem de amicitia diserebantur. quamquam ille quidem nihil difficilius esse dicebat, quam amicitiam usque ad extremum vitæ diem permanere. nam, vel ut non idem 54 expediret utrique, incidere sæpe: vel ut de republica non idem sentiret: mutari etiam mores 55 hominum sæpe dicebat, aliàs adversis rebus, aliàs 56 ætate ingravescente. atque earum rerum exemplum ex similitudine capiebat incensis ætatis, quod summi puerorum amores sæpe 57 unà cum prætexta ponerentur.

Sin autem ad adolescentiam perduxissent; dirimi tamen 34 interdum 58 contentione, vel uxoria conditionis, vel commodi alicujus, quod idem adipisci uterque non possent. quod si qui longius in amicitia proveci essent, tamen sæpe labefactari, si in honoris contentione incidissent: pestem enim majorem esse nullam in amicitia, quam in plerisque pecunia cupiditatem: in optimis quibusque honoris certamen, & gloria: ex quo inimicitias maximas sæpe inter amicissimos existisse.

Magna enim dissidia, & plerumque justa nasci, cum aliquid 35 ab amicis, quod rectum non esset, postularetur: ut aut libidinibus

49. Non cum caritate aliqua & benevolentia memotiam usurpet.] Sic disposuerunt voces, omnes mss. nostri. legebat præterea cum duobus suis mss. Gulielmii, cum caritate benevola. tertius, qui Metelli fuit, caritate aliqua benevolentia: & sic quidem loquitur paullo post; natura gigni sensum diligendi, & benevolentia caritatem. sed nihil loco movi, quod non dissentiret Pall. nisi quatenus sec. tolleret copulam & primus verò præferret benevolentiaque; quo ipso tamen apparet non convenisse primi quasi commatis exemplaria. Gruet.

50. Neque enim beneficium foeneramur.] Pal. sec. neque beneficium foeneramur; ut pendeat a prioribus, quod & invenit in suis Aldus Nepos. forsitan rectius. Idem.

51. Longè dissentiunt.] Sic Gulielmii emendabat à duobus mss. neque aliud S. Victoris liber. illis, inquit auctor, quæ de origine amicitiae disserui, longè dissentiunt Epicurei. li enim utilitatis causa amicitias colendas assererant. At ego doleo nec Suffridum, nec Aldum heic proferre variantes membranarum suarum lectiones. Palatinae profectò mirè dissentiunt. primus quidem liber, item tert. & quintus habent usitatam lectionem, dissentimus: at in secundo vultur dissentatur, in quarto est dissentientes, quod & in sexto; habenturque pro genuino, tali interpunctione: putamus; ab iis &c. dissentientes. Idem.

52. Abene merendum.] Ad promerendum fuisse in scripto Pompeii Læti prodidit Fulvius Ursinus, placuitque Gulielmio. & verò ad bene promerendum scriptum in tribus Aldi Nepotis. Sed cum cetera exemplaria favent vulgato, cur eis temerè moveamus contrarium etiam status? Idem.

53. FANNI. Tu verò perge.] Transposui personas volente ipso Cicerone in Bruto, ubi ait Scævola minorè natu Faunio; & faventibus Pall. duobus, quibus tantum personæ interponebantur. & sic etiam faciendum ex binis mss. suis, dudum monuit Rogerius,

secutusque solummodo Aldus Nepos. vulgati alii, heic collocant Scævola; infraque Fannium. Idem.

54. Expediret utrique.] Vox postrema non vultur in editione Victoriana, non magis quam in Pal. sec. tert. quart. sed quod hæctenus recepta, neque quid aut Aldus aut Gulielmii annotaverint de varietate suorum, nihil volui mutare: quemadmodum neque in proximè seqq. non idem sentiret; quamvis Pall. o. item tres Gulielmiani, nec non Rogeriani, non idem sentiret, quod item in editis à Victorio. Idem.

55. Hominum sæpe dicebat.] Dictiones duas postremas habuerim pro supposititiis. Idem.

56. Ætate ingravescente.] Gulielmii reposuerat ingravescentes, ex Car. Ma. & Celb. ut mores ingravescant eodem modo quo moribus. non ausus sum sequi, aliis heic tacentibus, quibus membranarum erat copia. Idem.

57. Unà cum prætexta ponerentur.] Ita scripsi cum Gulielmio, sive membranarum Metelli, cui adstruebant auctoritatem & Pal. sec. & Mauricianus, in quibus, unà cum prætexta vel toga ponuntur, vulgati hæctenus, prætexta & toga deponentur; quod ferri non potest, nisi explicetur ac si scriptum esset, toga prætexta, quomodo existit in Victoriana, sed certè prætexta heic solummodo requiritur. Idem.

58. Contentione vel uxoria conditionis.] Non piguit sequi nos conjecturam eruditissimi Turneri lib. xii Advers. cap. 7. quam & sibi arrogat Lambinus; præsertim cum eodem ducerent libri vet. Pal. tert. Celberd. & Carthus. in quibus, vel luxuria conditionis. quam autem sæpe literæ ita geminarint perperam; aut mutari o in u, qui nescit, in his literis nihil scit. ætterna inimicitiarum causa in adolescentibus rivalitas. testimonio sunt Comædiæ, in re autem uxoria, proprium verbum conditio. Idem.

dinis ministri, aut adjuutores essent ad injuriam. quod qui recusarent, quamvis honestè id facerent, jus tamen amicitia deferere arguerentur ab iis, quibus obsequi nollent: illos autem, qui quidvis ab amico auderent postulare, postulatione ipsa profiteri, omnia se amici causa esse facturos. eorum 59 querela inveterata non modò familiaritates exstingui solet, sed etiam 60 odia gigni sempiterna. Hæc ita multa, quasi fata, impendere amicitia, ut omnia subterfugere non modò diffidentia, sed etiam felicitatis diceret sibi videtur.

17 Quamobrem id primum videamus, si placet, quatenus 61 amor in amicitia progredi debeat. num, si Coriolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolano debueret? num Visellinum amici regnum appetentem, num Sp. Maelium debuerunt juvare?

37 Ti. quidem Gracchum rempublicam vexantem, à Q. Tuberone, æqualibusque amicis derelictum videbamus. At C. Blossius, Cumanus, hospes familiaris vestra, Scævola, cum ad me, qui aderam Lanati & Rupilio consulibus in consilio, deprecatum venisset, hanc, ut sibi ignoscerem, causam afferbat, quòd tanti Ti. Gracchum fecisset, ut, quidquid ille veller, sibi faciendum putaret. Tum ego, Etiamne, si te in Capitolium faces ferre vellet? Numquam, inquit, voluisset id quidem. 62 Sed, si voluisset? Paruissim. Videtis, quam nefaria vox. & hercle ita fecit, vel plus etiam quam dixit. Non enim paruit ille Ti. Gracchi temeritati, sed præfuit: 63 nec se comitem illius furoris, sed ducem præbuit. Itaque hæc amentia, quaestione nova perterritus, in Asiam profugit, ad hostes se contulit, pœnas reipublicæ graves, iustasque perfolvit. Nulla est igitur excusatio peccati, si amici causa peccaveris. nam, cum conciliatrix amicitia, virtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam manere, si à virtute defeceris.

38 Quod si rectum statuerimus, vel concedere amicis, quidquid velint, vel imperare ab iis quidquid velimus, 64 perfecta quidem sapientia sumus, si nihil habeat res vitii: sed loquimur de iis amicis, qui ante oculos sunt, quos videmus, aut de quibus memoria accepimus, aut quos novit vita communis. ex hoc numero nobis exempla fumenda sunt: & eorum quidem maximè, qui ad sapientiam proximè accedunt.

39 Videmus Papum Æmilium C. Lusino familiarem fuisse (sic à patribus accepimus) bis unà consules, & collegas in

cenfura: 66 tum & cum iis, & inter se conjunctissimos fuisse, M? Curtium, & Ti. Coruncanium, memoria proditum est. igitur ne suspicari quidem possumus, quemquam horum ab amico quippiam contendisse, quod contra fidem, contra jurandum, contra rempublicam esset. nam hoc quidem in talibus viris quid attinet dicere? si contendisset, 67 scio impetratum non fuisse; cum illi sanctissimi viri fuerint. Æque autem nefas sit, tale aliquid & facere rogatum, & rogare. At verò Ti. Gracchum sequebantur C. Carbo, C. Cato, 68 & minimustum quidem Cajus frater, nunc idem acerrimus.

Hæc igitur lex in amicitia faciatur, ut neque rogemus 12 turpes, nec faciamus rogati. Turpis enim excusatio est, & 40 minimè accipienda, cum in ceteris peccatis, tum si quis contra rempublicam se amici causa fecisse fateatur. Etenim eo loco, Fanni, & Scævola, locati sumus, ut nos longè prospicere oporteat futuros casus reipublicæ. Deflexit enim jam aliquantulum de spatio, curiculoque consuetudo majorum. Ti. Gracchus tegnum occupare conatus est, vel regnavit is quidem paucos menses.

Num quid simile populus Romanus audierat, aut viderat: 41 Hunc etiam post mortem secuti amici, & propinqui, quid in P. Scipionem effecit, sine lacrymis non quo dicere. nam Carbonem quoquo modo potuimus, propter recentem pœnam Ti. Gracchi, sustinimus. De C. Gracchi mortem tribuato, quid expectem, non libet augurari. scripserit deinde res: quæ proclivis ad perniciem, cum semel cœpit, labitur. Videtis in tabella jam antè quanta sit facta labe, primò Gabinia lege, biennio autem post, Cassia. Videre jam videat 69 populum à senatu disjunctum, multitudinisque arbitrio res maximas agi. Plures enim discent, quemadmodum hæc fiant, quam quemadmodum his resistatur.

Quorsum hæc? quia sine focis nemo quidquam tale conatur. 42 Præcipiendum est igitur bonis, ut, si in ejusmodi amicitias ignari casu aliquo inciderint, ne existiment, ita se alligatos, ut ab amicis 70 in magnam aliquam rem peccantibus, non discedant: improbis autem pœna statuenda est: nec verò minor iis, qui sequuti erunt alterum, quam iis, qui ipsi fuerint impietatis duces. Quis clarior in Græcia Themistocle? quis potentior? qui cum imperator bello Persico servitute Græciam liberasset, propterque invidiam in exilium missus esset, ingrata patriæ injuriam non tulit, quam ferre de-

59. Querela inveterata, non modò familiaritates exstingui.] Non displicet Pal. sec. inveteratas non modo fam. &c. Grut.

60. Odiâ gigni sempiterna.] Sic Pall. sex. sic viginti aliquot Aldi Nepotis, sic edd. avorum, usque ad Camerarianam, quæ admittit præterea, gigni maxima atque sempiterna. reperiunturque quidem in aliquot mss. fed malè, meo quidem judicio, quamvis neque displicerent Gulielmo. Idem.

61. Amor in amicitia progredi.] Pall. pr. sec. quint. amicitiam. Idem.

62. Sed si voluisset? Paruissim.] Immissa interrogationem, ut priora sint Lælii, ultima Blossii, quemadmodum fuit in aliquot mss. Aldi Nepotis. & verosimile sit, ultro tale nihil extulisse, sed interrogatione coactum. Idem.

63. Nec se comitem furoris illius.] Non absurdè prorsus Pal. sec. illius furori. Idem.

64. Perfecta quidem sapientia sumus, si nihil habeat res vitii.] Canterus libro vii. Novar. lect. c. 14. legit valdè probabiliter, si sumus, nihil habeat. idque secuti sunt Sufridus ac Lambinus; ardebatque Gulielmo, sed contra omnes mss. tamen; quos propugnat Aldus Nepos. Idem.

65. Videmus Papum Æmilium.] Rogerius malebat istud Videmus, idque statim arripuit Lambinus, neque ab eo abhorrebat Gulielmus, quamvis contrairet omn. libri; in quibus Vidimus. requirit alterum bene offendit Rogerius, non uno Ciceronis loco. Idem.

66. Tum & cum his.] Sic omnes Gulielmij eodd. neque dissentit ullus Palatinorum. prius impressi, tum etiam eum his. quod eodem quidem redit. sed cur feramus aliquid auctoribus addi non suum? Idem.

67. Scio imperatum non fuisse.] Ne Blossius quidem eo usque impotentiam Ti. Gracchi exaggeravit, ut sibi imperari ab eo esset passurus. Ita non decebat hoc quidquid est ambiguum decidere.

Quem enim Rob. Stephanus, hoc est, Victorius, Iuntas, Hervagius alique exhibuissent contendissent, & imperaturos, etiam Gothofredus agnoscit imperaturos; Langius in singularem mutavit numerum: certe ab ejus ævo ita in bonis editionibus retentum fuit imperaturos: & id opinatus voluisse Gruterum restitui. Ostendere enim vult bonitatem utriusque, tum contententis, quem negavit contra æquitatem aliquid ab amico exacturum; tum ejus, unde contenditur, a quo itidem negat tale quid imperatum iri. Gronov.

68. Et minimus tum quidem C. frater, nunc idem acerrimus.] Vulgati prius, minimè, item acerrimus hostis. Verùm Mauriciana isthæc lectio perspicue est vera, si quid iudico, post eadem fratris agrariam legem jactasse C. Gracchum, loeuples auctor Appianus lib. i. bell. civilium: nec distitetur Langius; quem tamen non juvat, quod non perseveravit. hoc enim est cur Lælius eum dicat minimum eorum qui Gracchum secuti sunt, h. e. lenissimum, minimè vehementem: & potest ad ætatem respexisse. verùm illud magis probat, quod adiecit, nunc idem acerrimus. Langij lectio erat, & minimè tunc quidem; quam & ipse in duobus libris reperi: sed minus probat, ut historice veritatis repugnarem. hæc Gulielmus, cujus voluntati hæc obsecutus sum, retinendo illud minimus; cum alioquin inter omnes criticos constaret, locum hunc minimè sanum. & in reliquis conveniret ei cum Pall. eorumque scriptis. Gruter.

69. Populum à Senatu disjunctum.] Sic nostri habet. expresseratque prius editio Victorij. Palatinus solum sec. habet divulsam, vocem profectò minimè ineptam huic loco. Idem.

70. In magnam aliquam rem peccantibus.] Ita omnino legendum cum Victoriana ed. aut in rem publicam peccantibus; quomodo est, in Pal. sec. ac quart. nam quatuor ceteri, in magna aliqua rem publicam peccantibus. Idem.

debut. ⁷¹ fecit idem quod xx annis antè apud nos fecerat Coriolanus. His adiutor contra patriam inventus est nemo. itaque mortem sibi uterque conficit.

⁴¹ Quare talis improborum confensio non modò excusatione amicitiae regenda non est, sed potius omni supplicio vindicanda: ut ne quis sibi concessum putet, ⁷² amicum, vel bellum patriae inferentem, sequi. quod quidem, ut res cœpit ire, haud scio, an aliquando futurum sit. Mihi autem non minori curæ est, qualis respectiva post mortem meam futura sit, quam qualis hodie sit.

¹³ ⁴⁴ Hæc igitur prima lex amicitiae sancitur, ut ab amicis honeste petamus, amicum causâ honesta faciamus: ne expectemus quidem, dum rogemur: studium semper adsit, curatio absit: ⁷⁴ consilium verò dare gaudemus libetè: plurimum in amicitia amicorum bene suadentium valeat auctoritas: eaque & adhibeatur ad monendum non modò aperte, sed etiam acriter, si res postulat: & adhibita pareatur.

⁴⁵ Nam quibusdam, quos audio sapientes habitos in Græcia, placuisse opinor mirabilia quædam. sed nihil est, quod illi non persequantur suis argutiis: partim fugiendas esse nimias amicitias, ne necesse sit unum sollicitum esse pro pluribus: satis, superque esse ⁷⁵ sibi suarum cuique rerum: alienis nimis implicari molestum esse: commodissimum esse, quam laxissimas habenas habere amicitias; quas vel adducas, cum velis, vel remittas. caput enim esse ad beatè vivendum, securitatem: qua frui non possit animus, si tamquam parvitas unus pro pluribus.

⁴⁶ Alios autem dicere ajunt multo etiam inhumanius, (quem locum breviter perstrinxit paulo antè) præsidii, adjumentique causa, non benevolentiae, neque caritatis, amicitias esse expectandas. itaque ut quisque minimum firmitatis habeat, minimumque vitium, ita amicitias appetere maximè. ex eo fieri, ut mulierculæ magis amicitiarum præsidia querant, quam viri: & inopes, quam opulenti: & calamitosi, quam ii, qui putentur beati.

⁴⁷ O præclaram sapientiam! Solem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vita tollunt: qua à diis immortalibus nihil melius habemus, nihil jucundius. quæ est enim ista securitas? specie quidem, blanda, sed reapse multis locis repudianda. Neque enim esse consentaneum, ullam honestam rem, actionemve, ut sollicitus sis, aut non suscipere, aut susceperam deponere. quòd si curam fugimus, virtus fugienda est; quæ necesse est, cum aliqua cura res sibi contrarias aspernetur, atque oderit; ut bonitas malitiam, temperantia libidinem, ignaviam fortitudinem. Itaque videas rebus iniustus justos maximè dolere, imbecillibus fortes, flagitiosis mode-

stos. Ergo hoc proprium est animi bene constituti, & lætari bonis rebus, & dolere contrariis.

Quamobrem si cadit in sapientem ⁷⁶ animi dolor (qui profecto cadit, nisi ex ejus animo exstirpata humanitatem arbitremur) quæ causa est, cur amicitiam funditus tollamus è vita, ne aliquas propter eam suscipiamus molestias? Quid enim interest, motu animi sublato, non dico inter hominem & pecudem: sed inter hominem, & saxum, aut truncum, aut quidvis generis ejusdem? neque enim sunt isti audiendi, qui virtutem duram, & quasi ⁷⁷ ferream esse quamdam volunt: quæ quidem est cum multis in rebus, tum in amicitia, tenera, atque tractabilis: ut & bonis amici quasi ⁷⁸ diffundantur, & incommodis contrahantur. Quamobrem angor iste, qui pro amico saepe capiendus est, non tantum valet, ut tollat è vita amicitiam: non plus, quam ut virtutes, quia nonnullas trahas, & molestias afferunt, repudietur. Cum autem con-

¹⁴ trahat amicitiam (ut supra dixi) si qua significatio virtutis eluceat, ad quam se similis animus applicet, & adjungat; id cum conringit, amor exoritur necesse est.

Quid enim tam absurdum, quam delectari multis inanibus rebus, ut honore, ut gloria, ut adificio, ut vestitu, cultuque corporis: animo autem virtute prædico, eo, qui vel amare, vel (ut ita dicam) redamare possit, non admodum delectari? Nihil est enim remuneratione benevolentiae, nihil vicissitudine studiorum, officiorumque jucundius. ⁵⁰ Quod si etiam illud addimus, quod rectè addi potest, nihil esse, quod ad se rem ullam ⁷⁹ tam illiciat, & tam attrahat, quam ad amicitiam similitudo: concedetur profecto verum esse, ut bono boni diligant, adfisciantque sibi quasi propinquitate conjunctos, atque natura. Nihil est enim appetentius similitudinem sui, nihil rapacius, quam natura. Quamobrem hoc quidem, Fanni, & Scævola, constat, (ut opinor) bonis inter bonos quasi necessariam benevolentiam esse: qui est amicitiae fons à natura constitutus. sed eadem bonitas etiam ad multitudinem pertinet. non est enim inhumana virtus, ⁸⁰ neque immuns, neque superba: quæ etiam populos universos tuæ, eisque optimè consulere soleat: quod non faceret profecto, si à caritate vulgi abhorretet.

Atque etiam mihi quidem videntur, qui utilitatis causa ⁵¹ fingunt amicitias, amabilissimum nodum amicitiae tollere. non enim tam utilitas parva per amicum, quam amici amor ipse delectat: tumque illud fit, quod ab amico est profectum, jucundum, ⁸¹ si cum studio est profectum: tantumque abest, ut amicitia propter indigentiam colatur, ut ii, qui opibus, & copiis, ⁸² maximeque virtute (in qua plurimum est præsidii) minime alterius indigent, liberalissimi sint, & beneficentissimi. Atque haud scio, an me opus sit quidem, nihil um-

^{71.} Fecit idem quod xx annis ante apud nos fecerat Coriolanus.] Verbum fecerat, videtur delendum; certè non est in Pal. pr. sed nec idem comparat in Pal. tert. poteratque etiam abesse. Infra quoque legitur in duobus S. Victoris mss. futura, quæ qualis hodie sit, non video cur id non recipiamus. Græc.

^{72.} Amicum, vel bellum patriæ inferentem.] Particulam, vel è Celberdenfi & Carthusiano adjecti Gulielmii, eratque etiam in Pal. sec. heicque pulcrè auget. ut de legibus: isto modo vel consuevit vituperabilis. Idem.

^{73.} Hæc igitur prima lex amicitiae sancitur.] Cùm in Pal. sec. non habeatur illud sancitur, sed ejus loco sit: suspicor utramque tollendam. pulcrè enim tale quid subaudiatur; utique cùm supra initio capituli xii. exisset; heicque ita loquatur tanquam lege cærogata, imperataque. Idem.

^{74.} Consilium verò dare gaudemus.] Admissi verò, suafu Pal. tertii ac quarti, item S. Victoris libro uno, nam non video quomodo heic locum habeat verum, quod passim vulgatur. Idem.

^{75.} Sibi suarum cuique rerum.] Editi adjecte, curam, sed sic nullus è lex Pall. unus tantum ejus loco habet studium, quo ipso arguit & alterum, tanquam suppositum. Idem.

^{76.} Animi dolor.] Qui heic delent illud animi repugnantibus libris, parum ab animo valent. opponitur enim dolori corporis. Gulielmii. Idem.

^{77.} Ferream esse quamdam.] Ως ἑστῆς τιμῆς. à vulgaris recentio-

ribus abest quamdam, quod scripti omnes agnoscunt, imò & patrum ævo cusi, nedomavorum. Idem.

^{78.} Diffundantur &c. contrahantur.] Revocavi exoletam lætionem, firmatam pluribus mss. Rogerii, Aldi Nep. Gulielmii, Palatinis. Victorius ceterique invexerant diffundantur &c. contrahantur. Idem.

^{79.} Tam illiciat, & tam attrahat.] Sic scripti è Pal. sec. & tribus mss. Guliel. vulgati illiciat, minus bene. ita propè Plautus Aulularia: Deus impulsor fuit: is me ad illam illexit. ceterum cùm Pal. quintus non habeat illud tam illiciat, & sere suspicor istud & tam attrahat, esse abiinterprete. abesse uno libro suo indicat Aldus Nepos. Idem.

^{80.} Neque immuns.] Quidam immans. Aldus verò pater utramque dictionem editione sua excluderat: sed extitare priorem in omnibus membranis, prodidit Nepos ejus; neque aliter primitus cusi aut Pall. aut Gul. ut miror pro altera lætione stare Lambinum ac Suffridum. quid ea vox sibi velit; liquet ex Doufa nostro ad Plautum; imò è Turnebo lib. xii. cap. 7. Idem.

^{81.} Si cum studio est profectum.] Victorius aliique addunt si cum amore & studio &c. sed sic nulli ferè mss. nulla editio antiquior. Idem.

^{82.} Maximeque virtute, (in qua &c.] Sic plerique mss. certè quindecim Aldi Nepotis, Gul. omnes ac Palatini tres, ut pendente ab indigent, quod sequitur. vulgati inserfererant, virtute præditi (in qua &c. Idem.

umquam omnino deesse amicis. Ubi enim studia nostra viguissent, si numquam consilio, numquam opera nostra nec domi, nec militia Scipio eguisset? non igitur utilitatem amicitia, sed utilitas amicitiam consecuta est.

Non ergo erant homines delictis diffidentes audiendi, si quando de amicitia, quam nec usu, nec ratione habent cognitam, disputabunt. Nam quis est, pro deum fidem, atque hominum? qui velit, ut neque diligit quemquam, nec ipse ab ullo diligatur, circumfluere omnibus copiis, atque in omnium rerum abundantia vivere? hæc enim est tyrannorum vita; in qua numerum nulla fides, nulla caritas, nulla stabilis benevolentia: nisi potest esse fiducia: omnia semper suspecta, atque sollicita: nullus locus amicitia.

Quis enim aut eum diligit, quem metu it; aut eum, à quo se metui parat? Coluntur tamen simulatione dantaxat ad tempus. quod si forte (ut sit plerumque) ceciderint: tum intelligitur, quam fuerint inopes amicorum. quod Tarquinium dixisse quàm tum exultantem, se intellexisse, quos fidos amicos habuisset, quos infidos, cum iam neutris gratiam referre posset.

Quamquam miror illa superbia, & importunitate, si quemquam habere potuit. Atque ut hujus quem dixi, mores, veros amicos parare non potuere: sic multorum opes præpotentium excludunt amicitias fideles. Non enim solum ipsa fortuna cæca est, sed eos etiam plerumque efficit cæcos, quos complexa est. Itaque esserunt illi ferè fastidiosus, & contumacia: neque quidquam insipienter fortunato intolerabilis fieri potest. Atque hoc quidem videre licet, eos, qui antea comodis fuerunt moribus; imperio, potestate, prosperis rebus immutati, spernique ab iis veteres amicitias, indulgere novis.

Quid autem stultius, quàm, cum plurimum copiis, facultatibus, opibus possint, cetera parare, quæ parantur; pecuniam, equos, famulos, vestem egregiam, vasa pretiosa: amicos non parare, optimam & pulcherrimam vitam, ut ita dicam, suppellectilem? etenim cetera cum parant, cui parent, nesciunt, nec cuius causa laborent. ejus enim est istorum quidque, qui vincit vitibus: amicitiarum sua cuique permanet stabilis, & cetera possessio: ut, etiam si illa maneat, quæ sunt quasi dona fortunæ, tamen vita inculta, & deserta ab amicis, non possit esse jucunda. Sed hæc hæc enus.

Constituendi autem sunt, qui sint in amicitia fines, & quasi termini diligendi: de quibus tres video sententias ferri; quarum nullam probo: unam, ut eodem modo erga amicum affecti simus, quo erga nosmetipsos: alteram, ut nostra in amicos benevolentia, illorum erga nos benevolentia patiter, æqualiterque respondeat: tertiam, ut, quanti quisque seipse facit, tanti fiat ab amicis. Harum trium sententiarum nulli proavis assentior. nec enim illa prima vera est, ut, quemadmodum in se quisque, sic in amicum sit animatus.

Quàm multa enim, quæ nostra causa numquam faceremus, si facimus causa amicorum? precari ab indigno, supplicare; tum acerbis: aliquem invehi, insectarique vehementius: quæ in nostris rebus non satis honestè, in amicorum sunt honestissime: multaque res sunt, in quibus de suis commodis viri boni multa detrahunt, detrahique patiuntur, ut iis amici potius, quàm ipsi, fruantur.

Alteram sententia est, quæ definit amicitiam paribus officiis, ac voluntatibus: hoc quidem est nimis exiguè, & exiliter ad calculos vocare amicitiam, ut par sit ratio acceptorum, & datorum. Divitior mihi, & affluentior videtur esse vera amicitia: nec obsequare restrictè, ne plus reddat, quàm acceperit. neque enim verendum est, ne quid excidat, aut ne quid in terram defluat, aut ne plus æquo quid in amicitiam congeratur.

Tertius verò ille finis detrimimus, ut, quanti quisque se ipse faciat, tanti fiat ab amicis. sæpe enim in quibusdam aut animus abjectior est, aut spes amplificandæ fortunæ fractior. non est igitur amici, talem esse in eum, qualis ille in se est: sed potius eniti, & efficere, ut amici jacentem animum excitet, inducatque spem, cogitationemque meliorem. Alius igitur finis veteris amicitia constitutus est, si prius, quid maxime reprehendere Scipio solitus sit, edixero. Negabar ullam vocem inimiciorum amicitia potuisse reperiri, quàm ejus, qui dixisset, ita amare oportere, ut si aliquando esset o sursus. nec verò se adduci posse, ut hoc, quemadmodum putaretur, à Biante esse dictum crederet, qui sapiens habitus esset unus de septem, sed impuri cujusdam, aut ambitiosi, aut omnia ad suam potentiam revocantis esse sententiam. Quoniam enim modo quisquam amicum esse poterit, cui se putabit inimicum esse posse? quinetiam necesse erit cupere & optare, ut quàm sapientissimè peccet amicus, quod plures det sibi tamquam ansas ad reprehendum: rursum autem rectè factis, commodisque amicorum necesse erit angere, dolere, invidere.

Quare hoc quidem præceptum, cuiuscumque est, ad tollendam amicitiam valet. Illud potius præcipiendum fuit, ut eam diligentiam adhiberemus in amicitias comparandis, ut nequam amare inciperemus eum, quem aliquando odisse possemus. quinetiam si minus felices in deligendo fuissimus, ferendum id Scipio potius, quàm inimicitiarum tempus cogitandum, putabat.

His igitur finibus utendum arbitror, ut, cum emendati mores amicorum sint, tum sit inter eos omnium rerum, consiliorum, voluntatum, sine ulla exceptione communitas: ut etiam si qua fortuna acciderit, ut minus iusta amicorum voluntates adjuvande sint, in quibus eorum aut caput agatur, aut fama, declinandum sit de via, modo ne summa turpitudine sequatur. est enim quatenus amicitia dari venia possit, nec verò negligenda est fama: nec mediocre telum ad res gerendas existimare oportet benevolentiam civium: quam

83. Si nunquam consilio.] Recentius editi, si nunquam studio, nunquam consilio. quod non reperitur in vetustè cufis aut libris scriptis; & superfluum est. inest enim studium in utroque eorum quæ ponit. quare induxi. Guelm. Grat.

84. Delictis diffidentes.] Maurician. desuantes; ut & aliquot Aldi Nepotis. neque eo dubito fuisse diffidentes, quod & Lambinus reperisse dicit in suis; non assuantes. notat enim Epicureos. Guelm. & vero sic quoque exstat in editione Petri Victorii. superiore ævo impressi divitiis assuantes. Idem.

85. Potest esse fiducia.] Vix mihi eripi potest, voces duas à principio, non esse glossatoris alienius. Idem.

86. Itaque esserunt illi ferè fastidiosus, & contumacia. aliorum est, à fastu. Glossæ, Fastidiosus utrogæus, æque. Plautus Bacchidibus: Sed dicesne est isthic Theotimus? Cui. Etiam rogat? qui soccis habeat auro suppatum solum. N. C. Cur ita fastidiosus? tantis divitiis habet. Nes? auro quid faciat. considerasset hoc Largius, non mutasset in esserantur; quod crudelitatis est & fastidii, de qua hic non agit. Guelm. Idem.

87. Quæ parantur, pecuniam.] Reduxi præfæm lectionem, in qua nihil vitii. haud damno tamen quarundam membranarum quæ parantur pecunia. omnino tamen displicet Aldi Nepotis sententia, astumantis vocem pecuniam esse glossam; certè non adscribendam supellectili. recentior editio, quæ parant pecuniam. Idem.

88. Quasi termini diligendi.] Id est diligendi. ita enim veteres scribebant. ita infra, amicos, tanquam pecunias, eos potissimum diligunt. hinc translatione à re pecuniaria, diligere pro amare. pecudem enim selettam plerumque pastor peculiarem habet, & amat. Guelm. contra Erasum qui malcebat dirigendi. & sero. infra sine istius capituli, ubi vulgatur, felices in deligendo Pall. o. & Guelm. habent diligendo. Idem.

89. Aut ne quid in terram defluat.] Videri possent hæc omnia interpretamentum ejus quod præcessit, ne quid excidat. Idem.

90. Præceptum cuiuscumque est.] Distinctum ultima, non est in Pal. quarto nisi à manu secunda, alioque vultu, nempe sit, quod & in contextu pr. unde suspicor, & hoc & illud expungi posse, tanquam spurium. Idem.

- ⁹¹ blanditiis, & affectando colligere turpe est. virtus, quam sequitur caritas, minimè repudianda est.
- ⁶² Sed saepe (etenim redeo ad Scipionem, cuius omnis sermo erat de amicitia) querebatur, quod omnibus in rebus homines diiigentiores essent; ut captas, & oves quot quisque haberet, dicere posset: amicos quot haberet, non posset dicere: & in illis quidem parandis adhibere curam, in amicis eligendis negligentes esse: nec habere quasi signa quaedam, & notas, quibus eos, qui ad amicitiam essent idonei, iudicarent. Sunt igitur summi, & stabiles, & constantes eligendi; cuius generis est magna paenuria: & iudicare difficile est, sanè, nisi expertum. experiendum autem est in ipsa amicitia. ita praerurrit amicitia iudicium, tollitque experiendi potestatem.
- ⁶³ Est igitur prudentis, sustinere, ut currum, sic impetum benevolentiae: quo utamur ⁹² quasi equis temperatis, sic amicitiiis, aliqua parte periclitatis moribus amicorum. Quidam saepe in parva pecunia perfriscuntur, quam sint leves: quidam, quos parva movere non potuit, cognoscuntur in magna. sin verò erunt aliqui reperti, qui pecuniam praferre amicitia, sordidum existimant: ubi eos invenimus, qui honores, magistratus, imperia, potestates, opes amicitia non anteponunt? ut, cum ex altera parte proposita haec sint, ⁹³ ex altera ius amicitiae, non multo illa malint? imbecilla enim natura est ad contemnendam potentiam: quam etiam si neglecta amicitia consecuti sunt, ⁹⁴ obscuratum iri se arbitrantur, quia non sine magna causa sit neglecta amicitia.
- ⁶⁴ Itaque verè amicitiae difficillimè reperiuntur in iis, qui in honoribus, reque publica versantur. ⁹⁵ Ubi enim istum invenias, qui honorem amici anteponat suo? Quid? haec ut omitam, quam graves, quam difficiles plerisque videntur calamitatum societates? ad quas non est facile inventu, qui descendat. Quamquam Ennius rectè:
- Amicus velis in re incerta cernitur:*
- tamen haec duo levitatis, & infirmitatis plerosque convincunt;
- ⁶⁵ aut si in bonis rebus contemnunt, aut in malis deserunt. Qui igitur utraque in re gravem, constantem, stabilem se in amicitia praestiterit, hunc ex maximè raro hominum genere iudicare debemus, & paenè divino.
- ⁶⁵ Firmamentum autem stabilitatis, constantiaeque ejus, quam in amicitia quaerimus, fides est. Nihil enim stabile est, quod infidum est. Simplicem praeterea, & communem, & consentientem, qui rebus iisdem moveatur, eligi par est: quae omnia pertinent ad fidelitatem. neque enim fidum potest esse multiplex ingenium, & torquosum. Neque verò, qui non iisdem rebus moveatur, & natura consentit, aut fidus, aut

stabilis potest esse. Addendum eodem est, ut ne criminibus, aut inferendis delectetur, aut erodat oblati: quae omnia pertinent ad eam, quam jamdudum tracto, constantiam. Ita sit verum illud, quod initio dixi, amicitiam, nisi inter bonos, esse non posse. est enim boni viri (quem eundem sapientem licet dicere) haec duo tenere in amicitia: primum, nequid fictum sit, nec simulatum: aperte enim vel odisse, magis ingenui est, quam fronte occultare sententiam. deinde, non solum ab aliquo allatas criminationes repellere, sed ne ipsum quidem esse suspiciosum, semper aliquid existimantem ab amico esse violatum.

Accedat huc suavitas quaedam oportet sermonum, atque ⁶⁶ morum, haudquaquam mediocre condimentum amicitiae. Tristitia autem, & in omni re ⁹⁶ severitas, habet illa quiddam gravitatem: sed amicitia remissior esse debet, & liberior, & dulcior, & ⁹⁷ ad omnem comitatem, facilitatemque proclivior.

Exsistit autem hoc loco quaedam quaestio subdifficilis: num- ¹⁹ quando amici novi, digni amicitia, veteribus sint antepo- ⁶⁷ nendi, ut equis vetulis teneros anteponere solemus. Indigna homine dubitatio. non enim amicitiarum esse debent, sicut aliarum rerum, fatietates. Veterinaria quaeque (ut ea vina, quae vetustatem ferunt) esse debent suavissima: verumque illud est, quod dicitur, multos modios salis simul edendos esse, ut amicitia munus expletum sit.

Novitates autem, si spem afferunt, ut, tamquam in herbis ⁶⁸ non fallacibus, fructus appareat, non sunt illa quidem repudianda: vetustas tamen suo loco conservanda est. maxima est enim vis vetustatis, & consuetudinis. ⁹⁸ atqui in ipso equo, cuius modò mentionem feci, si nulla res impediat, nemo est, qui non eo, quo consecutus, libentius utatur, quam intraçtato, & novo: nec modò in hoc, quod est animal, sed in iis etiam, quae sunt inanimata, consuetudo valet: cum locis etiam ipsis montuosis delectemur, & silvestribus, in quibus diutius commorati sumus.

Sed maximum est in amicitia, superiorem parem esse in ⁶⁹ feriori. saepe enim excellentiae quaedam sunt: qualis erat Scipionis in nostro, ut ita dicam, grege. Numquam se ille Philo, numquam Rupilio, nunquam Mummio anteposuit, nunquam inferioris ordinis amicis. Q. verò Maximum fratrem, egregium virum, omnino sibi nequaquam parem, quod is antebat aetate, tamquam superiore colebat, suosque omnes, ⁹⁹ per se posse esse ampliores volebat.

Quod faciendum, imitandumque est omnibus: ut, si quam ⁷⁰ praestantiam virtutis, ingenii, fortunae consecuti sunt, ¹⁰⁰ im- per-

⁹¹ Blanditiis & affectando.] Ita Celberdensis, alluduntque Pall. quinque in quibus affectando. nempe auctor duo posuit quibus homines nobis demeremur, adulatione verborum, & observantia familiarum. hoc sit re, illud verbis. affectari forensis verbum de elientibus, qui patronos ubique comitabantur, inde affecta verbum quam efficacissimum. videtur modò Nizolius. Gruo. Cur resitit ipsi Ciceroni cap. 26. item iungenti blanditiis, affectationem, praesertim idem volentibus Palatinis? Gronov.

⁹² Quasi equis temperatis.] Noli abire à P. Victorii exemplaribus fidei probatissime. nam Pall. quinque, quasi equis temperatis; ut & habet editio prima. solum in Pal. sexto, inveni illud equis temperatis. Explicat haec suam lectionem idem Victorius libro xxiv Var. Lect. cap. 20. At fr. Hotomano libri v observat. cap. 24. emendandum videtur: ut cursum equi quo utamur, equis tentatis: sine inceptu benevolentiae in amicitia, periclitatis &c. vultque similitudinem sumptam ab agitatoribus, qui (ut aliquoties vidit) in extremo curriculo, ubi equos ad cursum incitant, deforsum habent lacum; ut si freno sustinere currentis equi impetum non possint; tamen equos se sua sponte tentatis in eo laeni equis, & earum altitudinem formidans, sistat. Gulielmius ad hunc locum ita annotat: legendum omnino, quasi equis temperatis, volentibus libris; ut & paulò ante currum. ut aurriga, inquit, temperativè equis temperat, ne ferantur effusi; ita & nos ardori primo in amicitia temperabimus, donec periclitati sinus amici mores. non improbo. Gruo.

⁹³ Ex altera jure amicitiae.] Quidam scripti, editioque vetus, viz. quod probare videtur id quod paulò post sequitur: Nam cum amicitia vis sit in eo, ut unus quasi animus fiat è pluribus. Gulielm. Idem.

⁹⁴ Obscuratum iri se arbitrantur.] Fit à libris Gulielmii, neque aliter publicat Langius. primitus editi, excusatum iri arb. Victorius excusatum iri se arbit. Palatinus pr. & tert. tantum habet, excusari arbit. quartus accedit avorum avo vulgaris. habet verò sec. obscurari arbitrantur, in eoque praeterea, Imbecilla est enim hominum natura. quintus exhibet osculari arb. sext. obscuratum iri arbitrantur. aliud quid latet abstrusioris vocis. nam non fuit, obscurari arbitrantur, quod veniebat mihi sub acumen styli. Idem.

⁹⁵ Ubi enim istum invenias?] Pal. sec. non habet istum, neque eo erat opus. Idem.

⁹⁶ Severitas, habet.] Vulgati amplius, severitas absit. habet. sed ita pauci mss. abiecitque Victorius. Idem.

⁹⁷ Ad omnem comitatem.] Pall. tres communitatem. quintus praeterea legit, liberalior & dulcior ad omnem commoditatem facilitatemque, sine voce proclivior. quae tamen exstat in sexto, praeter ceteras voces. Idem.

⁹⁸ Atqui in ipso equo.] Ita solum duo è sex Palatinis. ceteri; ut in ipso equo, quod malium. reperitque in sex mss. suis Aldus Nepos. Idem.

⁹⁹ Per se posse esse ampliores volebat.] Sic mss. nostri, nam antiquus impressi, esse posse. Victorius omisit illud posse. Camerarii editio sex istas voces omisit. Gulielmius annotat, in Mauric. legi, pra se. forte bend, ut dicat Scipionem voluisse suos vel ampliores se esse. ita alibi pra nobis beatius. idem alibi adseripit oræ, legere se è vestigiis librorum, pra se posse, esseque ampliores. Idem.

¹⁰⁰ Impertiant ea suis.] Vulgo eam, contra omnes mros, inquit Gulielmius, & verò id item extat in duobus Pall. sed iidem praeterea scriptum habent impertiantur. Idem.

periant ea suis, communicentque cum proximis: ut, si parentibus nati sint humilibus, si propinquos habeant imbecilliores vel animo, vel fortuna, eorum angeant opes, eisque honori sint, & dignitati: ut in fabulis, qui aliquandiu propter ignoracionem stirpis, & generis in famulatu fuerint, cum cogniti sunt, & aut deorum, aut regum filii inventi, retinent tamen caritatem in pastores, quos patres multos annos esse duxerunt. Quod quidem est multo profectò magis in veris patribus, certisque faciendum. Fructus enim ingenti, & virtutis, omnisque præstantiæ, tum maximus capitur, cum in proximum quemque confertur.

- 20 Ut igitur ii, qui sunt in amicitia, conjunctionisque necessitudine superiores, exæquare se cum inferioribus debent: sic inferiores non dolere, se à suis aut ingenio, aut fortuna, aut dignitate superari. quorum plerique aut queruntur semper aliquid, aut etiam exprobrant: coque magis, si habere se putant, quod officiosè, & amicè, & cum labore aliquo suo factum queant dicere. Odiosum sanè genus hominum, officia exprobrantium: quæ inemini se debet is, in quem collata sunt, non commemorare, qui consulit.
- 72 Quamobrem ut ii, qui superiores sunt, summittere se debent in amicitia: sic quodam modo inferiores extollere. 4 sunt enim quidam, qui molestas amicitias faciunt, cum ipsi se contemni putant: quod non ferè contingit, nisi iis, qui etiam contemnendos se arbitrantur; qui hac opinione non modò verbis, sed etiam opere levandi sunt.
- 73 Tantum autem cuique tribuendum, primùm, quantum ipse efficere possit: deinde etiam, quantum ille, quantum diligas, atque adjuves, sustinere. 6 non enim tu possis, quantumvis licet excellas, omnes tuos ad honores amplissimos perducere: ut Scipio P. Rutilium potuit consulè efficere, fratrem ejus Lucium non potuit. quòd si etiam possis quidvis deferre ad alterum, videndum est tamen, quid ille possit sustinere.
- 74 Omnino amicitia, corroboratis jam, confirmatisque & ingeniis, & ætatis, judicanda sunt: nec, si qui ineunte ætate venandi, aut pilæ studiosi fuerint, eos habere necessarios oportet, quos tum eodem studio præditos dilexerunt. isto enim modo nutrices, & pædagogis jure vetustatis plurimum benevolentia postulant: qui negligendi quidem non sunt, sed alio quodam modo colendi. aliter amicitia stabiles permanere non possunt. Disparès enim mores, disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo dissociat amicitias: nec ob aliam causam ullam boni, improbis; improbi, bonis amici esse non possunt, nisi quòd tanta est inter eos, quanta maxima potest esse, inorum, studiorumque distantia.
- 75 Rectè etiam præcipi potest in amicitia, ne intemperata

quædam benevolentia (quod per se fit) impediatur magnas utilitates amicorum. nec enim (ut ad fabulas redeam) Trojam Neoptolemus capere potuisset, si Lycomedem, apud quem erat educatus, multis cum lacrymis iter suum impediendum, audire voluisset. & sepe incidunt magnæ res, ut discedendum sit ab amicis: quas qui impedire vult, quòd desiderium non facillè ferat, is & infirmus est, mollisque natura, & ob eam ipsam causam in amicitia parum justus.

Atque in omni re considerandum est, & quid postules ab amico, & quid patiare à te impetrari. Est etiam quasi quædam calamitas in amicitia dimittendis nonnumquam necessaria: jam enim à sapientium familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio nostrâ delabitur. Erumpunt sæpe vitia amicorum cum in ipsos amicos, tum in alienos; quorum tamen ad amicos redunt infamia. tales igitur amicitia sunt 9 remissione usus eluendæ, & (ut Catonem dicere audi) 10 dissuendæ magis, quam discindendæ. nisi quædam admodum intolerabilis injuria exarserit, ut neque rectum, neque honestum sit, neque fieri possit, ut non statim alienatio, disjunctioque faciendâ sit.

Sin autem morum, aut studiorum commutatio quædam (ut fieri solet) facta erit, aut in republicæ partibus dissensio intercesserit (loquor enim jam, ut paullo antè dixi, non de sapientium, sed de communibus amicitia) cavendum erit, ne non solum amicitia deponatur, sed inimicitia etiam suscepta videantur. nihil enim est turpius, quam cum eo bellum gerere, qui-cum familiariter vixeris. Ab amicitia Pompeji meo nomine se removerat (ut scitis) Scipio: propter diffensionem autem, quæ erat in republica, alienatus est à collega nostro Metello. utrumque egit graviter, auctoritate, & offensione animi non acerba.

Quamobrem primùm danda opera est, nequa amicorum diffidia fiant: sin tale aliquid evenerit; ut extincta potius amicitia, quàm oppressa esse videantur. Cavendum verò est, ne etiam in graves inimicitias convertant se amicitia: è quibus jurgia, maledicta, contumelia gignuntur. quæ tamen si tolerabiles erunt, ferendæ sunt: & hic honos veteri amicitia tribuendus est, ut is in culpa sit, qui faciat, non qui patitur injuriam. Omnino omnium horum vitiorum, atque incommodorum una cautio est, atque una provisio, ut ne nimis citò diligere incipiamus, neve indignos.

12 Digni autem sunt amicitia, quibus in ipsis inest causa, 79 cur diligantur. Rarum genus (& quidem omnia præclara rara) nec quidquam difficultius, quam reperire, quod sit omni ex parte in suo genere perfectum. sed plerique neque in rebus humanis quidquam bonum norunt, nisi quod fructuosum

1. *Cum cogniti sunt.*] Pall. quatuor, *sunt.* itaque cum Victorino eodici abist, *cum*; suspicari quis possit, solum *cogniti*, auctoris esse legitimum. *Gust.*

2. *Quos patres multos annos esse duxerunt.*] Duo libri *dixerunt*, quod verius est, si omittas istud *esse*, recenti manu adjectum Carthusiano. Ita loquuntur, etiam contra atque est, rem arbitrantur. Terentius Heauton: *Si ullum unquam tempus fuit mater, cum ego voluprati tibi fuerim dictus filius tuus &c.* Apud eundem Thais: *Primum quod soror est dicta.* Livius lib. 111. *ut si falsò pater dictus sum, æquiore animo hinc discedam.* Ita Gulielmius; acutus forte quàm verius, quamvis & ea lectio in uno Palatinorum. nam & alii duo differunt. sextus verò, ore *dixerunt.* Idem.

3. *Si habere se putant, quod officiosè & amicè &c.*] Sic Palatini ferè, nisi quod sec. *officiosè amico.* quart. *officiosè in amico &c.* ut suspicer illud & amicè promanasse à glossa. vultus publicati, si aliquid habere se putant, quod officiosè aut amicè &c. Idem.

4. *Sunt enim quidam qui molestas.*] Respexit nisi fallor, ad locum Terentii Adelphis Scæna: *Ego in hacre.* Idem.

5. *Atque adjuves sustinere.*] Sic Pall. duo, sic omnes quibus usus est Gulielmius. vulgati, atque *adjuves possit sustinere.* exsuperflu. Idem.

6. *Non enim tu possis, quantumvis licet excellas.*] Vox licet non est ullo Gulielminorum, legebatque idem cum Langianis, *excellas.* & verò recepta lectio in solo est Pal. tertio. ceteri etiam illud licet excludunt; sed mirè variant. nam pr. non enim neque tu possis, quamvis excellas. sec. non enim neque tu quantumvis possis vel quam-

vis excellas. quint. non enim tu neque possis quamvis excellas. sext. non enim tu possis quamvis excellas &c. Idem.

7. *Eos habere necessarios oportet.*] Vox oportet, non videtur in tribus Pall. duoque eam habent non isto loco sed supra: *Nec oportet, si qui.* Gulielmius annotavit, variè locum scribi, ac restare in Carthusiano, eos habuere. non malè. Idem.

8. *Sed alio quodam modo colendi.*] Sic duo Pall. alter *amandi.* alius *diligendi.* quæ diversitas falsitate scripturæ prodit. & verò in Pal. tert. ac sexto restat, *modo est,* quod & in duobus suis invenit Gulielmius; sicutque in Langianis, inquit, omnibus, dictum putat ut illud Terentii: *Alia res est.* Aldus dicere videtur, nos enim suorum habere tantum, sed alio quodam modo. hocque probat. Idem.

9. *Remissione usus eluendæ.*] Haud aliter libri Gulielmii, item unus Palatinorum; ceteri enim favent vulgati, habentque *eluvandæ.* solum sextus, *excellendæ.* Gifanio placebat *deluendæ.* mihi non displiceret *eludendæ.* nec abhorrerem ab illo *remissione usui,* si reperiretur in mss. ut innuere videtur Lambinius. Idem.

10. *Dissuendæ magis quàm discindendæ.*] Ita laudat hunc locum D. Hieronymus Epistola ad Nicæam. respicitque ad istud Catonis Tullius libro 1 de Officiis. cap. 33. Idem.

11. *Cavendum verò est, ne etiam.*] Tantam invenio varietatem in meis, ut putem scripsisse solummodo auctorem, *Cavendum etiam ne;* aliis rejectis. paullo etiam post, Pal. sec. pro *signuntur,* retinet, *generentur,* quod probò. Idem.

12. *Digni autem sunt amicitia.*] Poterant tolli *sunt,* item *amicitia,* sententia salva. Idem.

sum sit: & amicos, tamquam pecudes, eos potissimum diligit, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos.

30 Ita pulcherrima illa, & maxime naturali carent amicitia, per se, & propter se expetenda: nec ipsi sibi exemplo sunt, hęc vis amicitia, qualis, & quanta sit. Ipse enim se quisque diligit, non ut aliquam à se ipse mercedem exigit caritatis suę, sed quod per se sibi quisque carus est. quod nisi idem in amicitiam transferatur, vcrus amicus nunquam reperitur. 13 est enim is quidem tamquam alter idem.

31 Quod si hoc appareat in bestis, volucris, nantibus, agris, cicuribus, feris, primum ut se ipse diligant: (id enim pariter cum omni animante nascitur) deinde, 14 ut requirant, atque appetant, ad quas se applicent, ejusdem generis animantes: idque faciunt cum desiderio, & cum quadam similitudine amoris humani: quanto id magis 15 in hominis sit natura, qui & se ipse diligit, & alterum anquirat, cujus animum ira cum suo commisceat, ut efficiat pene unum ex duobus?

22 Sed plerique perversè, ne dicam impudenter, amicum 32 habere talem volunt, quales ipsi esse non possunt: quæque ipsi non tribuunt amicis, hæc ab eis desiderant. Par est autem, primum ipsum esse virum bonum, tum alterum similem sui querere. in talibus ea, quam jamdudum tractamus, stabilitas amicitia, confirmari potest: cum homines benevolentia conjuncti; primum cupiditatibus iis, quibus ceteri seruiant, imperabunt: deinde aequitate, justitiæque gaudebunt, omniaque alter pro altero suscipiet: neque quidquam unquam nisi honestum, & rectum alter ab altero postulabit: neque solum colunt inter se, ac diligunt, sed etiam verebuntur. nam maximum ornamentum amicitia tollit, qui ex ea tollit verendum.

33 Itaque in iis perniciosus est error, qui existimant, libidinum, peccatorumque omnium patere in amicitia licentiam. Virtutum amicitia adjuvat à natura data est, non vitiorum comes: ut, quoniam solitaria non posset virtus ad ea, quæ summa sunt, pervenire, conjuncta, & confociata cum altera perveniret; quæ si quos inter societas aut est, aut fuit, aut futura est, eorum est habendus ad summum naturæ bonum optimus, beatissimusque comitatus.

34 Hęc est, inquam, societas, in qua omnia insunt, quæ putant homines expetenda, honestas, gloria, tranquillitas animi, atque jucunditas: ut, cum hæc adsint, beata vita sit, & sine his esse non possit. Quod cum optimum, maximumque sit, si id volumus adipisci, virtuti opera danda est: sine qua neque amicitiam, 16 neque ullam rem expetendam consequi possumus. ea verò neglecta, qui se amicos habere arbitrantur, tum se denique errasse sentiunt, cum eos gravis aliquis casus experiri cogit.

35 Quocirca (dicendum est enim sapius) cum judicaveris, diligere oportet: non cum dilexeris, judicare. sed cum mul-

tis in rebus negligentia plectimur: tum maxime in amicis, & deligendis, & colendis. præposteris enim utimur consiliis, & acta agimus, quod vetatur veteri proverbio. Nam implicari ultro & citro, vel usu diuturno, vel etiam officio, repente in medio cursu amicitias, exorta aliqua offensione, dirumpimus. Quo etiam magis vituperanda est rei maxime necessaria tanta incuria.

Una est enim amicitia in rebus humanis, de cujus utilitate omnes uno ore consentiunt. quamquam à multis ipsa virtus contemnitur, 17 & venditatio quædam, atque ostentatio esse dicitur. multi divitias despiciunt, quos parvo contentos tenuis victus, cultusque delectat: honores verò, quorum cupiditate quidam inflammantur, quam multi ita contemnitur, ut nihil inanius, nihil levius esse existiment. itemque cetera, quæ quibusdam admirabilia videntur, permulti sunt, qui pro nihilo putent. de amicitia omnes adunum idem sentiunt, & ii, qui ad rempublicam se contulerunt: & ii, qui rerum cognitione, doctrinaque delectantur: & ii, qui 18 suum negotium gerunt otiosi: postremo ii, qui se totos tradiderunt voluptatibus, 19 sine amicitia vitam esse nullam sentiunt, si modò velint aliqua ex parte liberaliter vivere. scripit enim nescio quomodo per omnium vitas amicitia: nec ullam ætatis degendæ rationem patitur esse experiri sui.

Quinciam si quis ea aperiret esse, & immanitate naturæ, 37 congressus ut hominum fugiat, atque oderit, qualem fuisse Athenis Timonem nescio quem accepimus: tamen is pati non possit, ut non acquirat aliquem, apud quem evomat virus acerbatis suæ. Atque hoc maxime judicaretur, 20 si quid tale posset contingere, ut aliquis nos deus ex hac hominum frequentia tolleret, & in solitudine usquam collocaret, atque ibi suppeditans omnium rerum, quas natura desiderat, abundantiam, & copiam, hominis omnino adspiciendæ potestatem eriperet. quis tam esset ferreus, qui eam vitam ferre posset, cuique non auferret fructum voluptatum omnium solitudo?

Verum ergo illud est, quod à Tarentino Archyta, ut opinor, dici solitum, nostros senes commemorare auctori, ab aliis senibus audium: Si quis in cœlum ascendisset, naturamque mundi, & pœleritudinem siderum perpexisset, in suam illam admirationem ei fore, quæ jucundissima fuisset, 21 si aliquem cui narraret, habuisset. Sic natura solitarii nihil amat, semperque ad aliquod tamquam adminiculum anitur: quod in amicitissimo quoque dulcissimum est. Sed cum 24 tot signis eadem natura delectat, quid velit, anquirit, ac desideret: obfuscescimus tamen nescio quomodo; nec ea, quæ ab ea monemur, audimus. est enim varius & multiplex usus amicitia, multaque causæ suspicionum, offensionumque dantur: quas tum evitare, 22 tum elevare, tum ferre, sapientis est. una illa sublevanda offensio est, 23 ut & utilitas in amicitia, & fides retineatur, nam & monendi amici læpesunt, & objurgandi: hæc accipiendæ amicæ, cum benevolentia.

Sed

13. Est enim is quidem, tamquam.] Ita à Metelli libro Gulielmii, firmantque Falli. ferè omnes. vulgati; *Est enim is amicus quidem, qui est tamquam alter idem.* sed nostræ lectio accedunt membranæciis tredecim quos excussit Aldus Nepos. *Græc.*

14. Ut requirant atque appetant.] Gulielmii, quod reperisset in Metelli libro *acquirant*, referi, sit *anquirant*: sed enim cum eadem formâ mox sequatur, retinuerim vulgatum, nullo meorum dissepante. *Idem.*

15. In hominis sic natura] Persiæ ieva serijura libri Mauriciana. Vulgò *in homine sit natura.* *Idem.*

16. Neque ullam rem expetendam consequi possumus.] Mauriciana *expetere*, antiqua & venusta formula, inquit Gulielmii. *Idem.*

17. Et venditatio quædam atque ostentatio esse dicitur.] Gulielmiiu repositum cupiebat Langianum *conceditur*, contra miss. nostros & suos. malim ego potius abjectis vocibus ultimis, ut *venditatio quædam atque ostentatio*: etsi tamen omnino non excluderim omnium membranarum scripturam *venditatio.* *Idem.*

18. Suis negotiis gerunt otiosi.] Ita omnes libri scripti. rectè. otiosi: Latine qui a re publica se removerunt. exempla in promptu sunt. Gulielmii. Neque antea Victorii ac Manutij Nepotis editio. antiq. fore otiosi. *Idem.*

19. Sine amicitia vitam esse nullam sentiunt.] Gulielmii sequi volebat eos qui tollunt vocem *sentiant*, quæ tamen erat in miss. ejus, habebatque Falli. quique, nam unus eorum *dicitur.* & certe odiosè admodum sine verbo elandatur ea periodus. *Idem.*

20. Si quid tale posset contingere, ut aliquis nos Deus.] Vix mihi eripi potest, non legendum, si aliquis nos Deus, relicto intermedii. *Idem.*

21. Si aliquem cui narraret habuisset.] Perspicua sententia; quam tamen deformabit negatio, quam in uno suo invenit Fulvius Ursinus, exstatque in nonnullis aliorum. Gulielm. *Idem.*

22. Tum elevare.] Gulielmiiu substituitur ex Mauriciana, *elvere.* sic supra inquit; *amicitiæ sunt remissione usus eluenda.* *Idem.*

23. Ut & utilitas in amicitia.] Haud fecus editiones omnes ante Læmbinum, qui ut utis libris substituerat *veritas.* non rectè. ceteræ, ait, offensiones vitandæ: una retinenda quæ ex mentionibus suspicienda erit, ne fides & utilitas, quæ maxime hæc in re consistunt, ab amicitia exsulent. ea tamen sublevanda est, hoc est, mitiganda, & quod potest lenienda comitate quadam. hæc hujus loci sententia. Gulielmii. *Idem.*

29 Sed nescio quomodo verum est, 34 quod in Andria familiaris meus dicit:

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Molesta veritas, si quidem ex ea nascitur odium; (quod est venenum amicitiae) sed obsequium multo molestius, quod peccatis indulgens, praecipitem amicum ferri sinit. maxima autem culpa in eo est, qui & veritatem aspernatur, & in fraudem obsequio impellit. 25 Omni igitur hac in re habenda ratio, & diligentia est: primam, ut monitio acerbitate, deinde objurgatio contumelia careat: in obsequio autem (quoniam Terentiano verbo lubenter utimur) comitas adfit: assentatio, vitiorum adiutrix, procul amoveatur: quae non modo amico, sed ne libero quidem digna est. aliter enim cum tyranno, aliter cum amico vivitur.

30 Cujus autem aures veritati clausae sunt, ut ab amico verum audire nequeat, hujus salus desperanda est. scitum est enim illud Catois, ut multa; Melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quam eos amicos, qui dulces videantur: illos verum saepe dicere, hos numquam. Atque illud absurdum est, quod ii, qui monentur, eam molestiam, quam debent capere, non capiunt: eam capiunt, qua debent vacare. peccasse enim se non augurant, objurgari molestè ferunt: quod contra oportebat, delicto dolere, 26 correctione gaudere.

25 Ut igitur & moneri, & moneri, proprium esse veræ amicitiae: & alterum liberè facere, non asperè; alterum patienter accipere, non repugnantè: sic habendum est, nullam in amicitia pestem esse majorem, quam adulationem, blanditiam, assentationem. 27 quamvis enim multis nominibus est hoc vitium notandum, levium hominum atque fallacium, ad voluptatem loquentium omnia, nihil ad veritatem.

32 Cum autem omnium rerum simulatio est vitiosa (tollit enim iudicium veri, idque adulterat) tum amicitiae repugnat maximè: delet enim veritatem, sine qua nomen amicitiae valere non potest. nam cum amicitia vis sit in eo, ut unus quasi animus fiat ex pluribus: qui id fieri poterit, si ne in uno quidem quoque unus animus erit, idemque semper; sed varius, commutabilis, multiplex?

33 Quid enim potest esse tam flexibile, tam devium, quam animus ejus, qui ad alterius non modo sensum, ac voluntatem, sed etiam vultum, atque nutum convertitur?

Negat quis? nego: ait? aio. postremo imperari egonet mihi,

Omnia assentari,

ut ait idem Terentius: sed ille sub Gnathonis persona: quod

amici genus adhibere, omnino levitatis est.

Multi autem Gnathonum similes cum sint, loco, fortuna, 34 fama superiores: horum est assentatio molesta, cum ad vanitatem accessit auctoritas.

Secerni autem blandus amicus à vero, & internosci, tam 35 potest, adhibita diligentia, quam omnia fucata, & simulata à sinceris, atque veris. Concio, quæ ex imprimitissimis constat, tamen judicare solet, quid intersit inter popularem, id est, assentatorem & levem civem, & inter constantem, severum, & gravem. Quibus blanditiis C. Papirius nuper infuebat in aures concionis, cum ferret legem de tribunis plebis reficiendis? Dissuasimus nos.

Sed nihil de me: de Scipione dicam libentiùs. Quanta illa, 36 dii immortales! fuit gravitas? quanta in oratione majestas? ut facillè ducem populi Romani, non comitem diceres, sed affuistis: & est in manibus oratio. itaque lex popularis, suffragiis populi repudiata est. Atque, ut ad me redeam; meministis, Q. Maximo, fratre Scipionis, & L. Mancino consulis, quam popularis lex de sacerdotibus C. Licinii 28 Crassi videbatur? cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferebatur. Atque is primùm instituit in forum versus, agere cum populo. tamen illius veudibilem orationem religio deorum immortalium, 29 nobis defendentibus, facillè vincebat. atque id actum est prætorè me, quinquennio ante, quam consul sum factus. itaque re magis, 30 quam summa auctoritate causa illa defensa est.

Quod si 31 in scena, id est, in concione, in qua rebus 26 fictis, & adumbratis loci plurimum est, tamen verum valet, 37 (si modo id patefactum, & illustratum est) quid in amicitia fieri oportet, quæ tota veritate penditur? in qua nisi (ut dicitur) 32 apertum pectus videas, tuumque ostendas, nihil fidum, nihil exploratum habeas: 33 ne amare quidem, aut amari; cum id, quàm verè fiat, ignores. 34 Quamquam ista assentatio, quamvis perniciosa sit, nocere tamen nemini potest, nisi ei, qui eam recipit, atque ea delectatur. ita fit, ut is assentatoribus patefaciat aures suas maximè, qui ipse sibi assentetur, & se maximè ipse delectet.

Omnino est amans sui virtus. optimè enim se ipsa novit, 38 quamque amabilis sit, intelligit. ego autem non de virtute nunc loquor, sed de virtutis opinione. virtute enim ipsa non tam multi præditi esse, quàm videri volunt. Hos delectat assentatio: his fictus ad ipsorum voluptatem sermo cum adhibetur, orationem illam vanam, testimonium esse laudum suarum putant. nulla est igitur hæc amicitia, cum alter verum audire non vult, alter ad mentendum paratus est. Nec parato-

24. Quod in Andria familiaris meus dicit.] Ita etiam ferè Pall. aliorumque mss. vulgati; meus Terentius dixit. mihi adhuc aliena heic videtur vocula dicit. cumque offenderim in Pal. sec. meus se dicit, videtur prius fuisse, se. dicit, hoc est, scilicet dicit, glossatoris nimirum adnotamentum. Grut.

25. Omni igitur hac in re.] Est à libris; neque aliter Victoriana editio. alie: Omnis igitur. Idem.

26. Correctione gaudere.] Omnes libri, etiam vetustissimi editi; nisi quod in correctione. recentiores objurgatione. non rectè. objurgari se nemo gaudet, si nihil aliud infit; at hoc modo corrigi, & errantem quasi in semitam reduci, gaudere debet. Idem.

27. Quamvis enim multis nominibus.] Gulielmius ex Mauriciano suo, item Ursiniano, emendaverat, quam enim multis. addiderat tamen; videndum ane alterum eleganter poneretur pro admodum multis. & verò illud quam exstat in aliquot libris Aldi Nepotis, sed non est, cur ideo ei cedat quamvis, quod in totidem quoque invenit mss. idem Manutius. Idem.

28. Crassi jubebatur.] Pighius præferbat videbatur; promulgata enim lex, non perlatà. Idem.

29. Nobis defendentibus.] Sic mss. Pall. omnes, & viginti aliquot Aldi Nep. probaveratque aliquando etiam ipse Gulielmius tali notatione: Dissuasit Lælius, & morem majorum in sacerdotibus creandis defendit. Langius ex duobus libris mavult, deferenibus, quod minus probò, hoc quidem loco. ita ille noster. sed postea eadem omnia cancellavit. nobis non datum fuit videre Langiana, rationeque ejus examinare. vulgata tamen nihil videtur habere eum repudiatur. adcantur interim amici nostri Pighii

Factorum libri ad annum Urbis DCV 111. Idem.

30. Quam summa auctoritate.] Gulielmius adiecit vocem summa, & mss. ejus, quibus accedunt Pall. omnes, & plerique Aldi. auctoritate defendebatur eam, pratoris scilicet; summa non defendebatur, quæ erat Consularis. Idem.

31. In scena, id est in concione.] Propendit Turnebus in scripturam quam nonnulli prodiderant sine ulla varietate legi in obsoletis libris, visiturque in Pal. sexto, in scenam. cum vide lib. XIII cap. 7. Gulielmius tuetur vulgatum, adducto Ciceronis loco ad Brutum Epist. 9. circa med. idem postea malebat legi cum codice S. Victoris, in scena vel in concione: ut respiciatur ad ea quæ præcesserunt: nam de scena prius, & posterior de concione dixisse Tullium. Si standum non est omnino scripturæ priori, quæ in plerisque Pall. tunc putarim referri posse, in scena, in concione. aut sane in scena, item in concione, quomodo ferè Pal. sec. & unus Aldi, in quibus, idem, unde nasci potuit aliorum id est. Idem.

32. Apertum pectus videt.] Ejeci amici vocem, quæ comparat quidem in posterioribus eid. sed non in prioribus, aut adeo mss. Pall. aliorumque. Idem.

33. Ne amare quidem aut amari.] Addunt alii possunt, sed quampluribus mss. Aldi ea vox abest, aliorumque omnibus. falsitatem autem ejus deprehendamus, ex Pal. quinto; in quo, nec fecit amare quidem nec amari. Idem.

34. Quamquam ista assentatio quamvis &c.] Sic plerique libri, editioque Victoris & Lambini. Mallem tamen abesse dictionem primam Quamquam. certè non comparat in Pal. sec. at textus non agnoscat quamvis. Idem.

fiturum in comœdiis assentatio nobis faceta videretur, nisi essent milites gloriofi.

Magnas verò agere gratias Thais mihi?

Satis erat respondere, *Magnas: ingentes*, inquit. semper auget assentator id, quod is, cuius ad voluntatem dicitur, vult esse magnum.

99 Quamobrem, quamvis blanda ista vanitas apud eos valeat, qui ipsi illam allecant, & invitant: tamen etiam graviore constantioresque admonendi sunt, 35 ut animum advertant, ne callida assentatione capiantur. aperte enim adulantem nemo non videt, nisi qui admodum esse excors. callidus ille, & occultus ne se insinuet, studiosè cavendum est. nec enim facillimè agnoscat, quippe qui etiam advertendo sæpe assentatur: & litigare se simulans, blandiatur, atque ad extremum det manus, vincique se patiat: ut is, qui illulus sit, 36 plus vidisse videatur. quid autem turpius quam illudi? Quod ne accidat, magis cavendum est, ut in Epiclero:

*Hodie me ante omnes 37 comicos stultos senes
Versaris, atque luseris lautissimè.*

100 Hæc enim etiam in fabulis stultissima persona est improvidorum, & credulorum senum. Sed nescio quo pacto ab amicitiiis perfectorum hominum, id est, sapientium (de hac dico sapientia, quæ videtur in hominem cadere posse) ad leves amicitias deflexit oratio. Quamobrem ad illa prima redeamus, & quæ ipsa concludamus aliquando. 38 Virtus, virtus, inquam, C. Fanni, & tu, Q. Muci, & conciliat amicitias, & conferyat. in ea est enim convenientia rerum, in ea stabilitas, in ea constantia: quæ cum se extulit, & ostendit lumen suum, & idem aspexit, agnovitque in alio; ad id se admovent, vicissimque accipit illud, quod in altero est: ex quo eorum exardefcit sive amor, sive amicitia. 39 utrumque enim dictum est ab amando. amare autem nihil aliud est, nisi eum ipsum diligere, quem ames, nulla indigentia, nulla utilitate quaesita.

101 Quæ tamen ipsa efflorescit ex amicitia, etiam si tu eam minus sequutus sis. hæc nos adolescentes benevolentia senes illos L. Paullum, M. Catonem, C. Gallum, P. Nasicam, Ti. Gracchum, Scipionis nostri socetum, dileximus. hæc etiam magis elucet inter æquales, ut inter me, & Scipionem, L. Furium, P. Rupilium, Sp. Mummius. vicissim autem senes

35. *Ut animadvertant.*] Pal. sec. *ut animum advertant*, non profus ineptè; quamvis & vulgato sua venustas. *Gruter.* Atqui jam Iuntas, jam Rob. Stephanus apud Victorium ediderunt profus *ut animum advertant*. Cujusnam arbitrio in hac parte sic lapsus fuit Cicero, ut priusquam sibi similis esse rursus inciperet, ad hæc usque editionem expectari debuerit? *Gronov.*

36. *Plus vidisse videatur.*] Est à Gulielmo ejusque libris, neque aliter Lambinus. primæ edd. *vicisse*. Victoriana *illuisse*. *Gruterus.*

37. *Comicos senes.*] Videtur propendere in *comicos* Gulielmus, quod ita omnes scripti ejus: adducitque Plauti Perfam: *Mi Jupiter terrestres te coepulnus salutat*. Idem etiam Quæstionibus Plautinis cap. 4. in eundem Perfam adhæret libris, in quibus est; *Versaris, atque ut jufferis lautissimè*. ut prius verbum sit domini, cetera servi. mihi non videtur cadere tanta responsi impudentia in mancipium adversus herum. potius legerim; *Versaris atque inluseris lautissimè*, ut est in Pal. sec. nisi malimus cum pr. *atque unxeris lautissimè*. Præterea aliquot Pall. innuunt primo versu fuisse ferè: *Sic me hodie &c.* Videatur Gifanius in *conlectus*, Victorius lib. v. 111 Var. lect. cap. 12. *Gruter.* Nec ludere in his operam se putavit pa-

in adolescentium caritate acquiescimus; ut in vestra, ut in Q. Tuberonis: equidem etiam admodum adolescentis, 40 P. Rutilii, A. Virginii familiaritate delector. Quoniamque ita ratio comparata est vitæ, naturæque nostræ, ut alia ætas oriatur; maximè quidem oprandum est, ut cum æqualibus possis, quibus-cum tamquam è carceribus emissus sis, cum iisdem ad calcem, ut dicitur, pervenire.

Sed quoniam res humana fragiles, caducaque sunt, semper 103 aliqui inquirentes sunt, quos diligamus, & à quibus diligamur. caritate enim, benevolentiaque sublata omnis est è vita sublata jucunditas. Mihi quidem Scipio, quamquam est subitò ereptus, vivit tamen, semperque vivet: virtutem enim amavi illius viri, quæ extincta non est. nec mihi soli versatur ante oculos, qui illum semper in manibus habui, sed etiam posteris erit clara, & insignis. nemo unquam animo, aut spe majora suscipiet, qui sibi non illius memoriam, atque imaginem proponendam putet.

Equidem ex omnibus rebus, quas mihi aut fortuna, aut 103 natura tribuit, nihil habeo, quod cum amicitia Scipionis possim comparare. In hac mihi de republica consensus, in hæc rerum privatarum consilium; in eadem requies plena oblectationis fuit. numquam illum ne minima quidem re offendi, quod quidem senserim: nihil audivi ex eo ipse, quod nollem. una domus erat, idem victus, isque communis: neque solum militia, sed etiam peregrinationes, rusticationesque communes.

Nam quid ego de studiis dicam cognoscendi semper alii- 104 quid, atque discendi? in quibus remori ad oculis populi, 41 omne otiosum tempus contrivimus? Quorum rerum recordatio, & memoria, si unà cum illo occidisset, desiderium conjunctissimi atque amantissimi viri ferre nullo modo possem. sed nec illa extincta sunt, alunturque potius, & augentur cogitatione, & memoria: & si illis planè orbatus essem; magnum tamen afferret mihi ætas ipsa solatium: diuivis enim jam in hoc desiderio esse non possum. Omnia autem brevia, tolerabilia esse debent, etiam si magna sint. Hæc habui, de amicitia quæ dicerem. Vos autem hortor, ut ita virtutem locetis, sine qua amicitia esse non potest, ut ea excepta, nihil amicitia præstabilius putetis.

ter, si hæc ipsa versaret in observ. ad scriptores Ecclesiast. cap. 2. *Gronov.*

38. *Virtus, virtus, inquam, C. Fanni &c.*] Geminata est vox præcunctibus quatuor mss. Gulielmii, & Langii tribus. *Gruter.*

39. *Utrumque enim dictum ab amando.*] Celberdensis *dulsum*. Idem.

40. *P. Rutilii, A. Virginii.*] Verum arbitror quod reperit Fulvius, *P. Rutilii Virginiani*; ut hic Publii adoptione Rutilius sit ex Virginio. sed querendum. nam de *Virginio*, qui quidem clarus postea fuerit, nihil horum temporum historiarum editio vetus *Annii Virginii*. Vetustissima, *P. Rutilii Virginii*. & sanè genus sermonis indicat de uno loqui hæc. *Gulielmus*. Pighius in Fastis ad annum DCXXXIV, refert in vetustissimo exemplari fuisse, *P. Rutilii Virginii Angulini*. ipse verò concinnat, *P. Virginii Rutili A. F. familiariter &c.* Idem.

41. *Omne otiosum tempus.*] A reipubl. videlicet negotiis. sic supra, *qui suum negotium gerunt otiosi*. porrò sic omnes libri scripti. *Gulielm.* neque aliter Pall. sex. secutusque fuit in editione sua Petrus Victorius examinatore eodiem pluteariorum morosissimus. vulgati, *omne otium tempusque*; haud absurda lectio, ac quam ferè præpositum alteri. *Idem.*

M. TULLII CICERONIS

P A R A D O X O N I A,

A D

M A R C U M B R U T U M.



A NIMADVERTI, Brute, saepe Catonem, avunculum tuum, cum in senatu sententiam diceret, locos graves ex philosophia tractare, abhorrentes ab hoc usu forensi, & publico: sed dicendo consequi tamen, ut illa etiam populo probabilia viderentur. quod eo majus est illi, quam aut tibi, aut nobis: quia nos ea philosophia plus utimur, quae peperit dicendi copiam, & in qua dicuntur ea, quae non multum discrepant ab opinione populari. Cato autem perfectus (mea sententia) Stoicus, & ea sentit, quae non sanè probantur in vulgus: & in qua est haeresi, quae nullum sequitur florem orationis, neque dilatat argumentum: 2 minuit interrogatiunculis, & quasi punctis, 3 quod proposuit, efficit. Sed nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile: nihil tam horridum, tam incultum, quod non splendescat oratione, & tamquam excolatur. quod cum ita putarem, feci etiam audacius, quam ille ipse, de quo loquor. Cato enim duntaxat de magnitudine animi, de continentia, de morte, de omni laude virtutis, de diis immortalibus, de caritate patriae, Stoicè solet, 4 oratoriis ornamentis adhibitis, dicere. 5 Ego vero illa ipsa, quae vix in gymnasis, & in otio Stoici probant, ludens conieci in communes locos. quae quia sunt admirabilia, contraque opinionem omnium, ab ipsis etiam ἀγροῖα appellatur: tentare volui, possentne proferri in lucem, id est, in forum, & ita dici, ut probarentur: an alia quaedam esset erudita, alia popularis oratio: eoque scripsi libentius, quod mihi ista ἀγροῖα quae appellant, maxime videntur esse Socratica, longaeque verissima. Accipies igitur hoc parvum opusculum, lucubratum his jam contractioribus noctibus: quoniam illud majorum vigiliatum

munus in tuo nomine apparuit. & degustabis genus hoc exercitationum earum, quibus uti consuevi, cum ea, quae dicuntur in scholis ἑπικρα, ad nostrum hoc oratorium transfero dicendi genus. Hoc tamen opus 7 in acceptum ut referas, nihil postulo. 8 non est enim, ut in arce poni possit, quasi illa Minerva Phidiae: sed tamen, ut ex eadem officina exisse appareat.

P A R A D O X O N I.

9 Ὅτι μόνον ἀγαθόν, τὸ καλόν.
Quod honestum sit, id solum bonum esse.

10 Vereor, necui vestrum ex Stoicorum hominum disputationibus, 11 non ex meo sensu deprompta haec videlicet oratio: dicam tamen quod sentio: & dicam brevius, quam res tanta 12 dici possit. Numquam inelerculo ego neque pecunias istorum, neque lecta magnifica, neque opes, neque imperia, neque eas, quibus maxime adstricti sunt, voluptates in bonis rebus aut expectendis esse duxi: quippe cum viderem, rebus his 13 circumfuentibus ea tamen 14 desiderare maxime, quibus abundarent. neque enim expletur unquam, nec satiatur cupiditatis sitis: neque solum ea qui habent, libidine augendi cunctantur, sed etiam amittendi metu. in quo equidem continentissimorum hominum, majorum nostrorum, saepe requiro prudentiam, qui haec imbecilla, & commutabilia pecuniarum membra, verbo bona putaverunt appellanda, cum re, ac factis longe aliter judicavissent. Potestne bonum cuiquam inale esse? aut potest quisquam in abundantia bonorum ipse esse non bonus? Atqui ista omnia, talia videmus, ut etiam improbi habeant, & obfunt probis. Quamobrem licet irideat,

1. *Quae non sanè probantur in vulgus.* Aldini decem codd. Pal. pr. & Mauricianus, non *reffe.* forte verum putat Gulielmus, *ne reffe.* Gruter. Imo ex eorum scriptura debuit exculpi *quae non certe.* Gronov.
2. *Minuitis interrogatiunculis.* Sic Pal. sec. tert. Viſt. & Aldi Nepotis mss. novem. vulgati praeposuerant, *sed.* quo nihil erat opus. Gunt.
3. *Quod proposuit.* Ma. *quod possint.* Gulielmio certum est Ciceronem scripsisse *quod possit.* Idem.
4. *Oratoriis ornamentis adhibitis.* Plerique euss praemittebant nullis, quod non videntur in melioribus membranis, mirorque agnosceret pro genuino auctoris Lambinum; eum id ipsum spernat ratio; & dicendi artem tribuat Catoni Tullius in Bruto capit. 31. sine, ut adnotaverat Gulielmus: qui cum esset in Ma. *hortatoris,* id heic locum habere posse putabat. Idem.
5. *Ego vero illa ipsa.* Sic edidit Gruterus, nescio unde, etsi sequatur Cl. Gravius, quum jam olim Hervagius dederit *ego autem,* nec aliter accuratissimus ille Langius, cum Gothofredo. Sed Rob. Stephanus ex Victorio & Iuntas proferunt *Ego tibi illa,* quod video & patri obviesse in collatione membranarum quarundam, in quibus etiam haec inseruntur PARADOXA STOICORUM. Id quidem ego censio verissimum & enusissimum; sive *ad tibi accipias pro in tuam gratiam,* s quod tanto majorem habet vim, quia Brutum & sese jam ante obduxit Catoni) sive abundare velis, ut solet fieri, e apud Tullium. In eisdem quoque legitur *minuitis interrogatiunculis quasi punctis,* sine copula, ut bene monebat quoque ex Pithaeano Cl. Gravius, itaque & sequitur sui. Gronov.
6. *Galix.* In Maur. ciano *zixixis.* Gruter.
7. *In acceptum ut referas.* Lambinius sic protulit & mss. suis; inventumque idem Gulielmio in Maur. ac Fabr. item Metellano. vulgati prius, *in aserum ut proferas,* quod etiam damnabat colex

scriptus quem contulit Gifanius; ut indicat ipse in Observationibus suis linguae Latinae, haerentibus passim in manibus studiosae juventutis, quarumque copiam mihi fecit nostrorum artium vir primarius Mich. Piccartus. Gruter. Habes totum apud Senecam lib. vi Nat. Quæst. cap. 5, ubi & de membranis optimis testatur pater in notis. Gronov.
8. *Non est enim ut &c.* Vocem *vale* interpositam passim delevit Gulielmus & libri Mauriciani fide: tanquam abundaret, & venustius subintelligeretur. Gruter.
9. *Ἅτι μόνον ἀγαθόν, τὸ καλόν.* Ut Langius, ut ante Victorius & Hervagius, sic & membranae patri inspectae ordinant *Ἅτι μόνον τὸ καλόν ἀγαθόν,* quod non fuit mutandum. Gronov.
10. *Vereor ne cui.* Liber Metelli, & Pal. pr. *Vereor tamen ne cui,* quod non displicet Gulielmio: tanquam abrupte usque heic incipiat. Mox in eodem adnotatum erat, *alias exoticozum,* quod idem reperit in suo Suffridus, probatque item Gulielmus; quoniam ita omnes peregrini nominarentur Romanis. Gruterus.
11. *Non ex meo sensu deprompta.* Pal. sec. *disputata.* quae scripturae varietas facit ut putem serè utramque e eodem institutam, neque auctoris, certè non desiderari, quibus videt. Idem.
12. *Dici possit.* Ita Camerarii editio. Victorii & antiquae, *potest.* sed enim cum in Pal. sec. alii que *reſſet potest,* vixi nobis ostendit ad scripturam a teram. Idem.
13. *Circumfuentes, ea tamen desiderare.* Gulielmus malebat circumfuentibus ea tamen eos maxime ex Mauriciano. & verò illud circumfuentibus exstat & in primi edd. & Victoriana: ceterae accedunt nostris; sed ita tamen ut supra habeant *homines rebus his,* ubi nos illud *homines* expunximus suavis omnium serè membranarum. Idem.
14. *Desiderare maxime, quibus abundarent.* Verba duo postrema non re, quae si abſint. Idem.

deat, ¹⁵ si qui vult: plus apud me tamen vera ratio valebit, quam vulgi opinio. neque ego unquam bona perdidisse dicam, si qui pecus, aut suppellectilem amiserit: neque non saepe laudabo sapienter illum, Biantem, ut opinor, qui numeratur in septem: ejus cum patriam Prienen cepisset hostis, ceterique ita fugerent, ut multa de suis rebus secum asportarent: cum esset admonitus à quodam, ut idem ipse faceret: Ego vero, inquit, facio. nam omnia mea porta mecum. Ille hæc ludibria fortunæ, ne sua quidem putavit, quæ nos appellamus etiam bona. Quid est igitur, quætet aliquis, bonum? si quid rectè sit, & honestè, & cum virtute, & cum virtute est, id solum opinor Bonum. Sed hæc videri possunt ¹⁶ obscuriora, cum lentius disputantur. vita, atque factis illustranda sunt summorum virorum hæc, quæ verbis subtilibus, quam satis est, disputari videntur. Quæro enim à vobis, num ullam cogitationem habuisse videantur illi, qui hæc rempublicam tam præclare fundatam nobis reliquerunt, ¹⁷ aut auri, aut argenti ad avaritiam, aut amoenitatum ad delectationem, aut suppellectilis ad delicias, aut epularum ad voluptates? Ponite ante oculos unumquemque regum. ¹⁸ Vultis à Romulo? vultis post liberam civitatem, ab iis ipsis, qui liberaverunt eam? Quibus tandem gradibus Romulus ascendit in cœlum? iisne, quæ isti bona appellant? an rebus gestis, atque virtutibus? ¹⁹ Quid? à Numa Pompilio, minutim gratas diis immortalibus capedines, ac fictiles urnulas fuisse, quam ²⁰ filicatas aliorum pateras arbitramur? Omitto reliquos: sunt enim omnes pares inter se, præter Superbum. Brutum si qui roget, quid egerit in patria liberanda: si quis item reliquos ejusdem consilii socios, quid spectaverint, quid secuti sint: num qui existit, cui voluptas, cui divitiæ, cui denique præter officium fortis, & magni viri, quidquam aliud propositum fuisse videatur? Quæ res ad necem Porcennæ ²¹ C. Mucium impulit, sine ulla spe salutis suæ? Quæ vis Colentium contra omnes hostium copias tenuit in ponte solum? quæ patrem Decium, quæ filium ²² devoravit, atque immisit in armatas hostium copias? Quid continencia C. Fabricii, quid tenuitas victus M? Cuius sequebatur? Quid duo propugnacula belli Punici, Cn. & P. Scipiones, qui Karthaginensium adventum corporibus suis intercludendum putaverunt? quid Africanus major? quid minor? quid inter horum ætates interjectus Cato? quid innumerabiles alii (nam domestici exemplis ²³ abundamus) cogitasse quidquam in vita sibi

expetendum, nisi quod laudabile esse, & præclarum videretur? Veniant igitur isti irrisores hujus orationis, ac sententia: & jam vel ipsi quodent, utrum se horum alicujus, qui marmoris rectis, ebore, & auro fulgentibus, qui signis, qui tabulis, qui calato auro, & argento, qui Corinthiis operibus abundant, an C. Fabricii, qui nihil eorum habuit, nihil habere voluit, similes esse malint? Atque hæc quidem, quæ modò huc, modò illuc transferuntur, facile adduci solent, ut in rebus bonis esse negent: illud tamen arctè tenent, accurateque defendunt, voluptatem esse summum bonum. quæ quidem mihi vox pecudum videretur esse, non hominum. Tu, cum tibi sive deus, sive mater (ut ita dicam) rerum omnium, natura, dederit animum, quo nihil est præstantius, neque divinius: sic te ipse abjicies, atque prosternes, ut ²⁴ nihil inter te, atque inter quadrupedem aliquam putes interesse? Quidquam bonum est, quod non eum, qui id possidet, meliorem facit? Ut enim quisque est maximè boni particeps, ita & laudabilis maximè: neque est ullum bonum, de quo non is, qui id habeat, honestè possit gloriari. quid autem est horum in voluptate? Melioremne efficit, aut laudabiliorem virum? an quisquam in potentiis voluptatibus gloriano sese, & prædicatione effert? Atqui si voluptas, quæ plurimorum patrociniis defenditur, in rebus bonis habenda non est; eaque, quo est major, eo inagis mentem è sua sede, & statu dimovet: profecto nihil est aliud bene, & beatè vivere, nisi honestè, & rectè vivere.

PARADOXON II.

Ὅτι ἀρετὴς ἢ ἀρετῆς ὁδὸς ὀδὸν ἀνομιῶν.
In quo virtus sit, ei nihil deesse ad beatè vivendum.

Nec verò ego M. Regulum, ærumnosum, nec infelicem, nec miserum, unquam putavi non enim ²⁵ magnitudo animi ejus excruciaratur à Pœnis, non gravitas, non fides, non constantia, non ulla virtus, non denique animus ipse: qui tot virtutum præsidio, tantoque comitatu, cum corpus ejus caperetur, capi certè ipse non potuit. C. verò Marium vidimus, qui mihi secundus in rebus unus ex fortunatis hominibus; in adversis, unus ex summis viris videbatur, quod beatus esse mortali nihil potest. Nescis, insane, nescis, quantas vires virtus habeat, nomen tantum virtutis usurpas: quid ipsa valeat, ignoras. Nemo potest non beatissimus esse, qui est totus aptus ex sese, quique in se uno

15. Si qui vult.] Ita Victorius, Iuntas, Langius, nec aliter membranæ: & sic mox ex eodem Langio membranisque si qui petes. itemque Brutum si qui roget, non quæ, quo utitur interdum magis ex voluntate edentium, quam ex auctoritate MSSorum. Gronov.
16. Obscuriora scilicet lentius disputantur. vita atque factis illustranda sunt.] Gulielmus malebat odiosiora, ex duobus suis; item mox illustrata. ego acquiesco lectioni exemplari vulgatæ antiquitatis. nam recentius acri interjecere: obse. cum sue appositione exemplorum lentius disp. inepit. imò, ne quid dissimulem, suspicor illud, sed hæc videri possunt obscuriora, cum lentius disputantur, totum esse à glossa; aut verò subsequens istud hæc quæ verbis subtilibus, quam satis est, disputari videntur. sed prius magis membrum refecandum quam secundum; tuncque legendum omnino illustrata; hoc modo: opinor Bonum. Vita atque factis illustrata sunt summorum virorum hæc, quæ verbis subtilibus quam satis est disputari videntur. Grut.
17. Aut auri, aut argenti.] Illud aut auri, non est in Maur. & Met. sed nec videtur in Pal. sec. aut tert. ac fortan omnino repouendum quod extat in pr. auri, argenti, ejectionis syllabis aliis duabus. Idem.
18. Vultis incipiam à Romulo?] Vox incipiam non est in Pal. sec. tert. sexto. imò ne quidem in F. aut M. & verò editione sua excludit Victorius. V. & Pal. pr. ejus loco habet incipere. Gruterus. Sed neque in membranæ, quibus usus pater; ex quibus etiam mox produxi ascendit, ubi vulgo ascendit. Gronov.
19. Quid? à Numa Pompilio.] Non displicuit hæc scriptura inventa in Pal. duobus & S. Victoris membranæ; tanto quidem minus quod eam representavit Victorius, probatitque Hier. Wolfius, ut Græcæ imitatione prolata, τὸς αὐτῶν Νουμῶν εἰς. Alii, Quid autem Numa Pompilius? Sicut qui etiam ualint: Quid? Numa Pom-

pilius minus etc. sed sic nulli mss. nostri, nulli Aldi Nepotis. Gruterus.
20. Filicatas aliorum pateras.] Abrupit me auctoritas librorum Petri Victorii; neque aliter Pal. sextus. ceteri enim nostri ferè delicatas. Ma. tamen habebat felices. F. verò ac V. felicitas. Idem.
21. C. Mucium impulit.] Scripsit C. Mucium Gulielmus, quod sic nominaretur à Livio, à Plutarcho: neque aliter sanè editio prima, membranæque M. ac. V. posterius vulgatæ Quintum maluerit; quod demiratur viros doctos non examinasse. Idem.
22. Devoravit.] Invenit istud in suis Langius; neque aliter M. F. V. imò sic quoque editio princeps. sequentes devoravit. Idem.
23. Abundamus cogitasse quidquam in vita etc.] Sic Palatinus secundus, neque recessit editio Victorii, quam quod sine parenthesi expresserit, abundamus. an cogitasse etc. alia introtruserit, abundamus. An putamus quemquam horum cogitasse quidquam in vita etc. Idem.
24. Nihil inter te atque quadrupedem aliquam putes interesse.] Nolui abire à Palatinis, præsertim cum sic quoque ediderit Victorius, nisi quod repetierit inter, nimis odiosè, cum statim sequeretur interesse. vulgati: atque inter quadrupedem aliquid putes. Gulielmus voluit exprimi, inter quadrupedem dicat interesse, fide cod. Mauriciani; quod non sic putare tantum fed dicerent, cum voluptatem arctè defenderent. Gruterus. Ut Victorius repetit id inter, sic & Langius cum membranæ: & utique pater Gulielmio idem in MSSis inventum. Cur igitur deleteret? Gruterus quum odiosas repetitiones iactat, loquitur ex suo sensu. Tullius ubique sic iteravit præpositionis usum, ut vidimus passim. Gronov.
25. Magnitudo animi excruciaratur. Ita maluit ex codice Metellii Gulielmus. vulgo cruciabat. Gruter.

sua ponit omnia. cui spes omnis, & ratio, & cogitatio pendet ex fortuna; huic nihil potest esse certi; ²⁶ nihil quo exploratum habeat, permanens sibi unum diem. Eum tu hominem terreo, si quem eris nactus, istis mortis, aut exiliti minis. mihi verò quiddam acciderit in tam ingrata civitate, ne recusanti quidem eveneret, non modo repugnanti. Quid enim ego laboravi, aut quid egi, aut in quo evigilaverunt cura, & cogitationes meae; tu quidem nihil peperisti, nihil consecutus sum, ut eo statu essem, quem neque fortuna temeritas, neque inimicorum labefactaret injuria? Mortemne mihi munitaris, ut omnino ab hominibus; an exilium, ut ab improbis demigrandum sit? mors terribilis est iis, quorum cum vita omnia extinguantur; non iis, quorum laus emori non potest: exilium autem illis, quibus quasi circumscriptus est habitandi locus; non iis, qui omnem orbem terrarum, unam urbem esse ducunt. Te miseræ, te ærumnæ ²⁷ premunt, qui te beatum, qui florentem putas: tuæ libidines te torquent: tu dies, noctesque cruciaris; cui nec fat est, quod est, ²⁸ & id ipsum, ne non sit diuturnum, times: te conscientia stimulant maleficiorum tuorum: te metus exanimant judiciorum, atque legum: quocumque adspexisti, ut furæ, sic tux tibi occurrunt injuriæ, quæ te respirare non sinit. Quomobrem ut improbo, & stulto, & inertis nemini bene esse potest: sic bonus vir, & fortis, & sapiens, ²⁹ miser esse non potest. Nec verò, ejus virtus, moreque laudandi sunt, ejus non laudanda vita est: neque porro fugienda vita, quæ laudanda est. effret autem fugienda, si esset misera. Quomobrem quiddam esse laudabile, idem & beatum, & florens, & expectandum ³⁰ videri decet.

P A R A D O X O N I I I .

Ὅτι ἴσα τὰ ἀμαρτήματα, ἢ τὰ κατηγόματα.
Æqualia esse peccata, & reſe facta.

³¹ Parva, inquis, res est: at magna culpa. nec enim peccata, rerum eventum, sed viis hominum merienda sunt. In quo peccatur, id potest aliud alio majus esse, aut minus: ipsum quidem illud peccare, quoquo verteris, unum est. Auri navem cvertat gubernator, an paleæ; in re aliquantulum, ³² in gubernatoris inscientia nihil interest. Lapsa est libido in muliere ignota: dolor ad pauciores pertinet, quam si petulans fuisset in aliqua generosa, ac nobili virgine: peccavit verò nihilominus, si quidem esse peccare, tamquam ³³ transilire lineas: quod cum feceris, culpa commissæ est: quam longè progrediare, cum semel transieris, ³⁴ ad augendam transvendi culpam nihil pertinet. Peccare certe licet nemini. Quod autem non licet, id hoc uno tenetur, si arguitur non licere. Id si nec majus, nec minus unquam fieri potest (quoniam in eo est peccatum, si non licuit; quod semper unum, & idem est) quæ ex eo peccata nascuntur, æqualia sint oportet. Quod

si virtutes pares sunt inter se: paria esse etiam vitia necesse est. Atqui pares esse virtutes, nec bono viro meliorem, nec temperante temperantiorem, nec forti fortiorem, nec sapiente sapienterem posse fieri, facillimè potest perspici. An vitium bonum dices, qui depositum nullo teste, cum lucrari impunè posses, auri pondo decem, reddiderit: si idem in decem millibus pondo non idem fecerit? aut temperantem eum, qui se in aliqua libidine continuerit, in aliqua effuderit? Una virtus est consentiens cum ratione, & perpetua constantia. nihil huic addi potest, quo magis virtus sit: nihil demì, ut virtutis nomen relinquatur. etenim si benefacta, rectè facta sunt, & nihil recto reſctus: certè ne bono quidem melius quidquam inveniri potest. Sequitur igitur, ut etiam vitia sint paria: siquidem pravitates animi rectè vitia dicuntur. Atqui quoniam pares virtutes sunt: rectè facta, quando à virtutibus proficiuntur, paria esse debent: itemque peccata, quoniam ex vitis manant, sint æqualia necesse est. A philosophis, inquis, ista sumis. Metuebam, ne à lenonibus diceret. Socrates disputabat isto modo. Bene hercle narras. nam istum doctum, & sapientem virum fuisse, memoria traditum est. Sed tamen quæ ex te (quando verbis inter nos contendimus, non pugnis) ³⁵ utrum bonis est querendum, quid bajuli, atque operarii, an quid homines doctissimi sentierint? præsertim cum hæc sententia non modo verior, sed ne utilior quidem hominum vitæ reperiri ulla possit. Quæ vis enim est, quæ magis arceat homines ab improbitate omni, quam si sentierint, nullam in delictis esse discrimen? æquè peccare se, si privatis, ac si magistratibus manus adferant? quocumque in domum stuprum invulerint, eandem esse labem libidinis? Nihilne igitur interest (nam hoc dicit aliquis) patrem quis enecat, an servum? Nuda ista si ponas, judicari, qualia sint, non facile possunt. patrem vitæ private, si per se scelus est: saguntini, qui parentes suos, liberos emori, quam servos vivere nualerunt, parricidæ fuerunt. ergo & parenti nonnumquam adimi vitæ sine scelere potest: & servo sæpe sine injuriâ non potest. Causa igitur hæc, non natura distinguit: ³⁶ quæ quoniam utro accessit, id sit propensius; si utroque adjuncta sit, paria fiant, necesse est. illud tamen interest, quod in servo necando, si adsit injuria, semel peccatur. ³⁷ in patris vitæ violanda, multa peccantur. violatur is, qui procreavit: is, qui aluit: is, qui erudit: is, qui in sede, ac domo, atque in republica collocavit. multitudinem peccatorum præstat, eoque poena majore dignus est. Sed nos in vitæ, non quæ cuique peccato poena sit, sed quantum cuique liceat, spectare debemus. quiddam non oportet, scelus esse; quiddam non licet, nefas punire debemus. Etiamne in minimis rebus? etiam: si quidem rerum modum fingere non possumus; animorum modum tenere possumus. Histrion si paulum se movit extra numerum, aut si versus pronuntiatus est syllaba una brevior, aut longior, exhibi-

26. Nihil quo exploratum habeat, permanens sibi unum diem.] Est a duobus Pall. sententia tam expedita, ut de ejus veritate verbum facere, supervacuum sit. Editi, nihilque quod exploratum habeat permanens sibi ne unum quidem diem. Gronov.
27. Premunt qui te beatum qui florentem putas.] Sic Pall. omnes, nisi quod secundus, te fortem, qui te florentem. non male. Editi premunt omnes qui te beatum qui te fat. put. Idem.
28. Et id ipsum, ne non sit diuturnum times.] Est a Pal. fec. cui & accedit tert. item F. M. V. nisi quod in verbo auctiores, diuturnum futurum times. Vulgati: & id ipsum quod habes, ne non sit diuturnum futurum times. Idem.
29. Miser esse non potest.] Victorius, luntas esse nemo potest. nec aliter membrana inspecta patri. Gronov.
30. Videri decet.] Ita major pars librorum pluteariorum; secutusque fuit Victorius. alii debet. Gronov.
31. Parva, inquis, res est: at magna culpa.] Palatini nostri codicibus eis accedunt, in quibus hæret: Parva, inquit, est at magna culpa. Idem.
32. In gubernatoris inscientia.] Non debuit me morari ab hoc restituendo aliorum tarditas, quam adverterem sic edidisse Langium; & quum hujus contextum adhüberit pater in comparandis

membranis, nihilque ad hanc vocem annotatum sit, colligerem iam illis similiter lectum fuisse, quum vulgati inscientia. Etiam membrana lapsa est ipsius libido. Gronov.
33. Transilire lineas.] Cur igitur mox ab omnibus subnectitur cum semel transieris, & non transilueris? Atqui & Victorius, & Luntas, & Langius, & membrana retinent transire. Et certe id est ipsum Græcum ἀπεβήτω in vitio, de quo nunc agitur. Etiam non dicit quam longè procurras aut proflias, sed progrediare. Idem.
34. Ad augendam transvendi culpam.] Vox transvendi non est in Pal. sec. & est alioquin otiosa. Gronov.
35. Utrum bonis est querendum] Haud aliter publicatus à Victorio, acceditque Pal. sec. item Ma. F. V. Alii, utrum potius de bonis &c. quod loco non movebat Gulielmus, quamvis probaret alterum. Idem.
36. Quæ quoniam utro accessit.] Est à Victoriana ed. cui accedunt membrana S. Victoris & Met. nam reliquæ ultra. vulgo; quæ quoniam alteri accessit &c. Idem.
37. In patris vitæ violanda.] Dictio violanda, abesse poterat sententia salva, & ingrata heic est auribus, cum statim iteum sequatur. Idem.

fibilatur, & exploditur: 18 in vita tu, qui omni gestu moderatior, omni versu aprior esse debes, ut in syllaba te peccare diceas? poetam non audio in nugis: in vite societate audiam civem, digitis peccata dimetientem ista? quæ si visa sunt breviora, leviora quæ possunt videri, cum quicquid peccatur, perturbatione peccatur rationis, atque ordinis? perturbata autem semel ratione, & ordine, nihil possit addi, quo magis peccari possit videatur.

PARADOXON IV.

Ὅτι πᾶς ἄφρων μαινεταί.
Omnem stultum insanire.

1 Ego verò te non stultum, ut sæpe; non improbum, ut semper; sed dementem, & insanum 19 rebus addicam necessariis. Sapientis animus magnitudine contulit, tolerantiam rerum humanarum, contemptione fortunæ, virtutibus denique omnibus, ut mœnibus septus, vincetur, & expugnabitur, qui ne civitate quidem pelli potest? Quæ est enim civitas? Omnisne conventus 20 etiam furum & immanium? omnisne etiam fugitivorum, ac latronum, congregata unum in locum multitudo? certe negabis. Non igitur erat illa tum civitas, quæ leges in ea nihili valebant: cum judicia jacebant: cum mos patrius occiderat: cum ferro pulsus magistratus, senatus nome in republica non erat. Prædonum ille concursus, & te duce latrocinium in foro constitutum, & reliquit conjurationis à Caillinæ furis ad tuum scelus, furoremque conversæ, non civitas erit? Itaque pulsus ego civitate non sum, quæ nulla erat; accessit in civitatem sum, cum esset in republica consul, qui tum nullus fuerat: esset senatus, qui tum occiderat: esset consensus populi liber: esset juris, & æquitatis, (quæ vincula sunt civitatis) repetita memoria. Ac vide, quàm ista tui latrocinii tela contempserim. jactam, & immisam à te nefariam in me injuriam semper duxi: 21 pervenisse ad me nunquam putavi: nisi fortè, cum parietes distulabas, aut cum rectis sceleratas faces inferebas, meorum aliquid ruere, aut desfragare arbitrabare. Nihil neque meum est, neque cuiusquam, quod auferri, quod eripi, quod amitti potest. Si mihi eripuisses divinam animi mei constantiam, meas curas, vigiliis, consilia, 22 quibus respublica in invitissimum stat; si hujus æterni beneficii immortalis memoriam delevisses: multo etiam magis si illam mentem, unde hæc consilia manarunt, mihi eripuisses: tum ego accepisse me confiterer injuriam. Sed si hæc nec fecisti,

nec facere potuisti: reditum mihi gloriosum injuria tua dedit, non exitum calamitofum. Ergo ego semper civis; & tum maxime, cum meam salutem senatus exteris nationibus, ut civis optimi, commendabat; tu, 23 ne nunc quidem: nisi fortè idem esse hostis, & civis potest. An tu civem ab hoste natura, ac loco, non animo, factitius distinguis? Eadem in foro fecisti: armatis latronibus templa tenuisti: privatorum domos, ædes sacras incendisti. Cur hostis Spartacus, si tu civis? potes autem esse tu civis, propter quem aliquando civitas non fuit? 24 & me tuo nomine appellas, cum omnes meo discessu exulasse rempublicam putent? Nunquamne, homo amentissime, te circumspicias? nunquam nec quid facias considerabis, nec quid loquere? nescis, exsilium scelerum esse poenam? meum illud irer ob præclarissimas res à me gestas esse susceptum? Omnes scelerati, atque impii, quorum tu te ducem esse profiteris, quos leges exilio affici volunt, exsules sunt, etiam si solum non mutarunt. an cum omnes leges te exsule esse jubeant, non eris tu exsul? 25 Num appellatur inimicus, qui cum telo fuerit? ante fenatum tua sica deprehensa est. qui hominem occiderit? tu plurimos occidisti. qui incendium fecerit? ædes Nympharum manu tua deflagavit. qui templa occupaverit? in foro castra posuisti. Sed quid ego communes leges profero, quibus omnibus es exsul? Familiarissimus tuus de te privilegium tulit, ut, si in opertum Bonæ Dæ accessisses, exsulares. At te id fecisse, etiam gloriari soles. Quomodo igitur tot legibus in exsilium ejectus, nomen exsulis non perhorrescis? Romæ sum, inquis. & quidem in operto fuisti. Non igitur ubi quisque erit, ejus loci jus tenebit; si ibi eum legibus esse non oportebit.

PARADOXON V.

Ὅτι μόνος ὁ σοφὸς ἐλάττωται, καὶ πᾶς ἄφρων ἐλάττωται.
Solum sapientem esse liberum, & omnem stultum servum.

Laudetur verò hic imperator, aut etiam appelletur, aut hoc nomine dignus putetur. quo modo, aut cui tandem hic libero imperabit, qui non potest expudicatus suis imperare? Resfrenet primùm libidines, spernat voluptates, iracundiam teneat, coereat avaritiam, ceteras animi labes repellat: tum incipiat aliis imperare, cum ipse improbiſſimis dominis, dedecori, ac turpitudini parere desierit. dum quidem his obedi- diet, non modò imperator, sed liber habendus omnino non erit. præclare enim est hoc usurpatum à doctissimis, quorum auctoritate non uteret, si mihi apud aliquos agrestes hæc habenda

38. In vita tu, qui omni gestu moderatior, omni versu aprior esse debes, ut in syllaba &c.] Sic quatuordecim exemplaria scripta Aldi Nepotis, neque aliter Pal. pr. & Mauricianus, nisi quod desinuerit particula ut, quam ceteris suis in ss. non adesse, adnotavit Gulielmius, probavitque vulgati, in vita, quæ &c. debet, ut &c. Grut.

39. Rebus addicam necessariis.] Sic Palatini. Gifanius prodidit in mss. suo fuisse, adveniam. videantur Victorii, Lambini, Suffridi, Aldique Nepotis notæ, lectionum diversitatibus mirè scaten- tes. Gruterus. Quom quicquid notum est codicum MSSorum, particulam ad sancte servant, certe suspectos merito habeas, qui in quibusdam non esse eam scribunt, quæ tam perpetue apparet in libris, qui ab dignis fide fuerunt nuper & olim inspecti: utique non teneat eam delevim. Opinor igitur dedisse Tullium rebus adigam necessariis. Quod ad lemma & titulum attinet, vix dixerò at- tenderint id Gruterus, quom Victorio, Iunia, Langio, qui habent id ipsum, quod nunc præfixi, (& est quoque in membranis patri visis) relicti maluerit ut altero διεπαισῖς οἱ μωροὶ μαινεταί. Gronovius.

40. Etiam furum.] Ita Pal. pr. ac. tert. item Mauric. V. Fab. quorum ultimus etiam furum, quod Gulielmio aptius visum, ad illud quod mox infert, fugitivorum. Vulgati, Omnisne conventus ferorum. Victoriani, &c. etiam ferorum. Idem.

41. Pervenisse ad me nunquam putavi.] Sic Pall. & Gul. sine ta- men quod in vulgatis. Pal. tert. præterea exclusit, ad me; licetque per me. cui tamen minus placet quod præcessit, nefariam in me injuriam: non placet, inquam, dictio injuriam. sed quid ejus loco substitutam non reperio. Idem.

42. Quibus respublica te invitissimo stat.] Est Lambini, sed mutò serè sum; tum à Victoriana, quæ mirè tamen discedit à vulgatis. Pall. horum nihil omnino habent; expressere enim serè, vigiliis, consilia in republ.; si hujus &c. quomodo serè in editione prima; nempe, consilia si temp. si hujus. Gulielmius promissit ex Metelli libro, si modò inventa in rep. unde, si ausit, libens fecerit, si monumenta in rep. verum desperatis potius abstineamus. Gruter. Membranz tamen laudatæ patri habent ut Victorius, meis curis, vigiliis, consilia stare te invitissimo rempublicam. In quibus certe non sententia modo, sed sententia melior quam in Lambiniano isto est; utique digna, quæ ab hæc varietatem in scribendo congerie neutiquam mereretur abesse. Gronov.

43. Ne nunc quidem: nisi fortè &c.] Vulgati, quidem es civis; sed delevi tuam Pal. tertii, S. Victorii, item auctoritate editionis Victorinæ. Gruter.

44. Et me tuo nomine appellas.] Ita in Lambini mss. quatuor tribus Pall. & totidem Gul. interjecerant magistratelli, exsulem. Idem.

45. Num appelleret inimicus &c.] Vitiosissima hoc loco Victorii editio: cetera tolerabiliora. itaque securus sum retrò vulgatos, nisi quod ex veteribus nostris membranis pinxi appelleret pro appel- latur, atque auctoritate Palat. tertii ac sexti. Non refinxerim in Num: argumentatur quippe à minori ad majus. Si inimicus est, qui deprehenſus alicubi cum telo: quid tu, cujus sica penetravit in sanctissimum Urbis locum curiam? si inimicus, qui unicum occidit; quid tu, qui plurimos? si inimicus, qui incendio grassatur, &c. sunt enim liquidiora, quam ut debeam inculcare. Idem.

benda esset oratio. cum verò apud prudentissimos loquar, quibus hæc inaudita non sunt: cur ego similem, me, si quid in his studiis operæ posuerim, perdidisse? Dictum est igitur ab eruditissimis viris, nisi sapientem, liberum esse neminem. Quid est enim libertas? potestas vivendi, ut velis. Quis igitur vivit, ut vult, nisi qui recta sequitur, qui gaudet officio, cui vivendi via considerata, atque provisa est? qui legibus quidem non propter metum parat, sed eas sequitur, atque colit, quia id salutare maximè esse judicat: qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique, nisi libenter, ac liberè: cuius omnia consilia, resque omnes, quas gerit, ab ipso proficiscuntur, eodemque feruntur: nec est ulla res, quæ plus apud eum polleat, quam ipsius voluntas, atque iudicium: cui quidem etiam (quæ vim habere maximam dicitur) Fortuna ipsa cedit: sicut sapiens poeta dixit; *Suis ea cuique fingitur moribus.* Soli igitur hoc contingit sapienti, ut nihil faciat invitus, nihil dolens, nihil coactus. quod etsi ita esse, pluribus verbis disserendum est: 46 illud tamen & breve & confitendum est, nisi qui ita sit affectus, esse liberum neminem. 47 Igitur omnes improbi, servi. nec hoc tam re est, quam dictu inopinatum, atque mirabile. non enim ita dicunt, eos esse servos, ut mancipia, quæ sunt dominorum facta nexu, aut aliquo iure civili: sed, si servitus sit, sicut est, obedientia fracti animi, & abjecti, & arbitrio carentis suo, quis neget, omnes leves, omnes cupidos, omnes denique 48 improbos, esse servos?

2 An ille mihi liber, cui mulier imperat? cui leges imponit, præferibit, jubet, vetat quod videtur? qui nihil imperanti negare potest, 49 nihil recusare audent? poscit? dandum est: vocat? veniendum: ejicit? abeundum: minatur? extimendum. Ego verò istum non modò servum, sed nequissimum servum, etiam si in amplissima familia natus sit, appellandum puto. 50 Atque ut in magna stultorum familia sunt alii lautiores (ut sibi videntur) servi, sed tamen servi, atrienses ac topiani stultitiæ suæ: quos signa, quos tabule, quos calatum argenteum, quos Corinthia opera, quos ædificia magnifica nimio opere delectant. Et sumus, inquit, civitatis principes. Vos verò ne conservorum quidem vestrorum principes estis. Sed ut in familia, qui tractant ista, qui tergunt, qui unguunt, qui verunt, qui spargunt, non honestissimum locum servitutis tenent: sic in civitate, qui se istarum rerum cupiditatibus dederunt, ipsius civitatis locum panè infimum obtinent. Magna, inquis, bella gessi: magnis imperiis, & provinciis præfui. Gere igitur animum laude dignum. Echionis tabula te stupidum detinet, aut signum aliquod Polycleti. Omitto, unde susululeris, & quomodo habeas. intuentem te, admirantem, clamores tollentem cum video, servum te esse inepiarum omnium iudico. Nonne igitur sunt illa festiva? Sunt. nam nos quoque oculos eruditos habemus. sed obsecro te, ita venusta habeantur ista, non ut vincula vitorum sint, sed ut oblectamenta puerorum. Quid enim censes? si L. Mummius aliquem istorum videret matellionem Corinthium cupidissimè tractantem, cum ipse totam Corinthum contempnisset: turum illum civem excellentem, an ariensem diligentem putaret?

Revivificat M? Curius, aut eorum aliquis, quorum in villa, ac domo nihil splendidum, nihil ornatum fuit, præter ipsos; & videat aliquem summis populi beneficiis utum, balbanulos multos 51 exceptantem de piscina, & pertractantem, & muranarum copia gloriantem: nonne hunc hominem ita servum judicet, ut ne in familia quidem dignum majore aliquo negotio putet? An eorum servitus dubia est, qui cupiditate peculii nullam conditionem recusant durissimæ servitutis? hereditatis spes quid iniquitatis in serviendo non suscipit? quem numum locupletis oibi senis non obferat? loquitur ad voluntatem: quidquid denunciatum sit, facit: affectatur, assidet, muneratur. quid horum est liberi? quid denique servi non inertis? Quid? jam illa cupiditas (quæ videtur esse liberior) honoris, imperii, provinciarum, quam dura est domina! quam imperiosa! quam vehemens! Cethego homini non probatissimo, servitæ coegit eos, qui sibi esse amplissimi videbantur; munera mittere, noctu venire domum ad eum, precari, denique supplicare. quæ servitus est, si hæc libertas existimari potest? Quid? cum cupiditatum dominatus excessit, & alius est dominus exortus ex conscientia peccatorum, timor? quam est illa misera, quam dura servitus! adolescentibus paullo loquacioribus est servendum: omnes, qui aliquid scire videntur, tamquam domini, timentur. 52 Judex verò quantum habet dominatum? quo timore nocentes afficit? an non est omnis metus, servitus? Quid valet igitur illa eloquentissimi viri, L. Crassi, copiosa magis, quam sapiens oratio? *Eripite nos ex servitute.* quæ est ista servitus, tam claro homini, tamque nobili? Omnis animi debilitas, & humilis, & fracti timiditas, servitus est. *Nolite sine nos cuiquam servitæ.* In libertatem vindicari vult? minimè. Quid enim adjungit? *nisi vobis universis.* Dominum mutare, non liber esse vult. *quibus & possumus & debemus.* Nos verò, siquidem animo excelso, & alto, & virtutibus exaggerato sumus, nec debemus, nec possumus. Tu posse te dicito, quoniam quidem potes: debere ne dixeris; 53 quoniam nihil quisquam debet, nisi quod est turpe non reddere. Sed hæc hæc sumus. Ille videat, quomodo imperator esse possit: cum eum ne liberum quidem esse ratio, & veritas ipsa convincat.

P A R A D O X O N V I .

Ὁ π μόνον ὁ σοδὲ πρῶτον.
Solum sapientem esse divitem.

Quæ est ista in commemoranda pecunia tua tam insolens! ostentatio? solusne tu dives? Prò dii immortales! egone me audivisse aliquid, & didicisse, non gaudeam? Solutus dives? Quid si ne dives quidem? quid si pauper etiam? Quem enim intelligimus divitem? aut, hoc verbum, in quo homine ponimus? opinor in eo, cui tanta possessio est, ut ad liberaliter vivendum facillè contentus sit: qui nihil quarat, nihil appetat, nihil optet amplius. Animus oportet tuus, se judicet divitem, non hominum sermo, neque possessiones 54 tur: nihil sibi deesse putet, nihil curet amplius. Satiatus est, aut conten-

46. Illud tamen & breve, & confitendum est. Sic Maur. & Pal. tert. & duæ edd. vet. imò ipsamet Victoriana. Vulgata, illud tamen brevè confitendum est. Grat.

47. Servi igitur omnes improbi. Sic Pall. o. & Gul. secundus præterea nosse geminat vocabulum servi, non sine venere. Servi igitur omnes improbi; servi. idem.

48. Improbos esse servos. Gulielmus edi voluit ex Mauric. improbos, & servos esse. & enim pro etiam familiare esse Cicroni. Idem.

49. Nihil recusanti audent. Verbum recusare non conspicitur in Mauric. habetque pro pedagogi adjectione Gulielmus. & verò id quoque edit one sua ejecit Aldus Nepos, sed sine suffragiis librorum suorum. Idem.

50. Atque ut in magna stultorum familia &c. Locus vextatissimus si quisquam in Cicrone, nos representavimus editionem Victorij, proxime accedentem ad exemplaria calamo exarata; cui & acquiescebat Gulielmus. Aldus Nepos pedibus jbat in conjecturam Gifami, quam expressit in Notis suis Suffridus; quæ videantur.

tur. Ego post tot ariolos capillum non dimitto. Idem.

51. Exceptantem de piscina. Non carpo; sed tamen communicanda videtur publico scriptura Pal. sec. quæ, excitantem; ut innuat multos illos ad domini vocem ultrò accessisse ad ejus manum. Idem.

52. Judex verò quantum habet dominatum. Sic & mss. nostri, neque inclinandum in Lambini iudex. neque enim iudex timetur: jam enim accusavit suum reum, simulatque iudicis nomen accepit. ceterum digna videtur notatione scriptura Pal. tertii, qui tam hab. Idem.

53. Quoniam nihil quisquam debet. Vox initialis videtur supervacua. sanè cum linea præcedenti kabeatur quoniam quidem, addicentibus omnibus ferè mss. odiosè heic quoque repetatur. Idem.

54. Tur: nihil sibi deesse putat, nihil curet amplius. Satiatus est, aut &c. Ita mss. Pall. & quos consulit Gulielmus. prius editi: tur. qui si tibi nihil deesse putas, nihil curas amplius, satiatus es, aut &c. nostra scriptura accessit editio Victorij, nisi quod exaratur, item curat. Idem.

tenentis etiam pecunia concedo, dives es. sin autem propter aviditatem pecuniæ nullum questum turpem putas, cum isti ordini ne lionensis quidem possit esse ullus: si quotidie fraudas, decipis, possis, pacificeris, auferis, eripis: si socios fraudas, ætariis expilas: si testamenta amicorum expectas, aut ne expectas quidem, sicut ipse supponis: hæc utrum abundantis, an egentis signa sunt? Animus hominis, dives, non arca appellari solet. quamvis illa sit plena, dum te tantum videbo, divitem non putabo. etenim ex eo, quantum cuique satis est, metiuntur homines divitiarum modum. Filiam quis habet? pecunia est opus. duas? majore. plures? majore etiam. & si, ut ajunt Danaï, quinquaginta sint filiarum: tot doctores magnam querunt pecuniam. Quantum enim cuique opus est, ad id accommodatur, ut ante dixi, divitiarum modus, qui igitur non filias plures, sed innumerabiles cupiditates habet, quæ brevi tempore maximas copias exhaurire possint; hunc quo modo ego appellabo divitem, cum ipse etiam eger se sentiat? multi ex te audierunt, cum diceres, neminem esse divitem, nisi qui exercitum alere possit suis fructibus: quod sicut populus Romanus tantis vestigalibus jam pridem vix potest. ergo hoc propolito, numquam eris dives ante, quam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, ut eo tucri sex legiones, & magna equitum, ac pedum auxilia possis. Jam frateris igitur non esse te divitem, cui tantum desit, ut expleas id, quod exoptas. itaque istam pauperatatem, vel potius egestitatem, ac mendicantiam tuam numquam obscure tulisti.

2. Nam ut iis, qui honeste rem querunt mercatoris facientes, operis dandis, publicis sumendis, intelligimus opus esse questum: sic, qui videt domi tuæ pariter accusatorum, atque judicium confociatos greges, qui nocentes & pecunosos reos eodem te auctore corruptelam judicii molientes, qui tuas mercedum petitiones in patrocinis, intercessionibus pecuniarum in coitionibus candidatorum, dimissionibus libertorum ad defænerandas, diripiendasque provincias: qui expulsionem vicinorum, qui latrocinia in agris, qui cum servis, cum libertis, cum clientibus societates, qui possessiones vacuas, qui proscriptiones locupletium, qui cædes municipiorum, qui illam Sullani temporis messem recorderet, qui testamenta subiecta, qui sublatis tot homines; qui denique omnia venalia, sicut delectum, decretum, alienam, suam sententiam, forum, domum, vocem, silentium; quis hunc non putet conseri, sibi questum opus esse? cui autem questum opus sit, quis unquam hunc verè dixerit divitem? est enim divitiarum fructus in copia: copiam autem declarat varietas rerum, atque abundantia: quam tu quoniam nunquam assequere, nun-

quam omnino es futurus dives. Meam autem quoniam pecuniam contemnis, & rectè (est enim ad vulgi opinionem mediocris; ad tuam, nulla; ad meam, modica) de me sileo: de te loquor. Si censenda nobis, atque æstimanda res sit, utrum tandem pluri æstimemus pecuniam Pyrrhi, quam Fabricio dabat, an continentiam Fabricii, sicut illum pecuniam repudiabat? utrum aurum Samnitium, an responsum M. Curii? hereditatem L. Paulli, an liberalitatem Africanam, qui ejus hereditatis Q. Maximus fratri partem suam concessit? Hæc profecto, quæ sunt summæ virtutum, pluri æstimanda sunt, quam illa, quæ sunt pecuniæ. Quis igitur (si quidem, ut quisque, quod plurimi sit, possideat, ita divitissimus habendus sit) dubitet, quin in virtute divitiarum sint? quoniam nulla possessio, nulla vis auri, & argenti, pluri, quam virtus, æstimanda est. O dii immortales! non intelligunt homines, quam magnum vestigal sit parsimoniam. venio enim jam ad sumptuosos: relinquam istum questuosum. Caput illi ex suis prædiis sexcenta sestertia: ego centena ex meis: illi aurata tecta in villis, & sola matmore facienti, & signa, tabulas, supellectilem, & vestem infinitè concupiscenti, non modo ad fructum ille est sumptus, sed etiam ad scænus, exiguus. ex meo tenui vestigali, detractis sumptibus cupiditatis, aliquid etiam redundabit. Uter igitur est divitior, cui deest, an cui superat? qui eget, an qui abundat? ejus possessio quo est major, eo plus requirit ad se tuendam: an quæ suis se viribus sustinet? Sed quid ego de me loquor, qui morum, ac temporum vitio aliquantum etiam ipse fortasse in hujus sæculi errore verser? M. Manilius patrum nostrorum memoria (ne semper Curios, & Lucinos loquamur) pauper tandem fuit. habuit enim ædificas in Carinis, & fundum in Labicano. nos igitur divitiores, qui plura habemus? utinam quidem! sed non æstimatio census, verum vitæ, atque cultu terminatur pecuniæ modus. non esse cupidum, pecunia est: non esse emacem, vestigal est. contentum verò suis rebus esse, maximæ sunt, certissimæque divitiæ. Etenim si isti callidi rerum æstimatores, prata, & areas quidam magno æstimant, quod ei generi possessionum minimè quasi noceri potest: quanti est æstimanda virtus, quæ nec eripit, nec surripi potest unquam: neque naufragio, neque incendio amittitur? nec tempestatum, nec temporum perturbatione mutatur? qua præditi qui sunt, soli sunt divites. Soli enim possident res & fructuosas, & sempiternas: folique (quod est proprium divitiarum) contenti sunt rebus suis. satis esse putant, quod est: nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nihil requirunt. Improbi autem, &

ava-

55. *At ipse supponis.* Sic jam olim Victoriana & Iuntæ exemplaria. Sic Langius, qui etiam discrete ita citat, nec aliter membram patri consultæ. Unde igitur istud aliorum? atque ipse Gronov.

56. *Populus Ro. tantis vestigalibus.* Particulam ex abjeci ut non necessariam ex fide librorum scriptorum, & ex impressis vetustissimi cujusque. neque aliter Victorius. Gruter.

57. *Ad defænerandas.* Liber scriptus Gulielmii, *deferendas*: unde ipse putabat aliquando legendum *deferendas*. Idem.

58. *Dilectum, decretum.* Paullus Manutius conjiciebat, *decretum*. Gulielm. editum. Pal. tert. habet *delictum*. Mihi vulgata lectio satisfecit; ut dicat ad militiam adseitos vel non adseitos prout demeruerat vel non demeruerat præsidem pecunia donique. Wolffius accommodat venditioni functionum earum quæ luerosæ erant. Idem.

59. *Qui illam pecuniam repudiabat.* Dicitur pecuniam non est in Pal. tert. & poterat abesse salva sententia. Idem.

60. *Ita divitissimus.* Hoc retinui, ut & infra *divitior*, ex imitatione Victorii apud Rob. Stephanum, & Iuntæ, & Langii, & membranarum MSS. non majorem mutandi causam in hoc loco opinatus, quam lib. 111 de Oratore 43, ubi editur *divitior*, quod idcirco ex Langio etiam retinui de Amicitia c. 16. Sed etiam statim ita Gruterus. Paulo antecorrexerit de te loquor, pro quo in editione Gruteri proculdubio per typosum negligentiam ingruerat *de te*, quum tam Victorius, quam Iuntas, quam denique etiam Lancius id ipsum casu exhiberent, quod reposui, nedum ut omnes edi-

ti accusandi sint, quasi de te haberent, idque refutari debeat, & ex nescio quo aperto aliquid proferri; quod hic consulit video fieri, ut & alia satis indecora Gronovius.

61. *Sexcenta sestertia.* Locum hunc pro vitioso habet Badæus libro de Affecundo. Gruter.

62. *Et vestem infinitè concupiscenti.* Pal. sec. habet, & *vestem nostrate*; aut certe *nostrate concup.* quæ quid sibi velit examinabunt curiosiores. Idem.

63. *Non modo ad fructum ille est sumptus &c.* Sic editi antiquitatis, sic MSS. nostri aliorumque. voluit tamen Lambinus, non modo ad sumptum ille fructus; arripuitque Aldus Nepos, quasi inventum in unis membranæ, cum tamen viginti & amplius invenire scripturam priorem. quæ hoc vult, tantum abesse ut sexcenta illa sufficiant ad sumtus domesticos, ut ne quidem satis sint ad dissolvendum sænus. Idem.

64. *Nos igitur divitiores qui plura habemus? utinam quidem.* Ita primæ edd. & MSS. nostri omnes. subsequentes enim, *ditiores sumus q. p. b. i. u. quidem esemus.* supervacaneæ. Idem.

65. *Minimè quasi noceri possit.* Gulielmii conjiciebat, *casu noceri*. nescio an verè. quasi enim notat etiam ferè, ut multis offendit Manutius Nepos Idem.

66. *Nec tempestatum nec temporum perturbatione mutatur.* Maud secus olim editi: & sic Pall. omnes, item perique Aldi Nepotis codices. Gulielmii probabatur veteris editionis lectio, *perturbatione moveretur*. in Pal. pr. existat, nec *vi tempestatum*, quod & in uo Manutiano. Idem.

avari, quoniam incertas, 7 atque in casu positas habent, & plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inventus

est, cui, quod haberet, esset satis; non modò non copiosi ac divites, sed etiam inopes ac pauperes existimandi sunt.

67. Atque in casu positas.] Gulielmii Maur. in usu. quo ei non displicet; quia, inquit, utuntur, opus habent quaesito, ut sumptus reficiatur. Grut.

Q. C I C E R O

D E

P E T I T I O N E C O N S U L A T U S ,

A D

M. T U L L I U M F R A T R E M .

ETSI tibi omnia suppetunt, quæ consequi ingenio, aut usu homines, aut diligenter possunt: tamen amore nostro non sum arbitratus alienum, ad te perferbere ea, quæ mihi veniebant in mentem, dies ac noctes de petitione tua cogitanti. non ut aliquid ex iis novi adjicerem: sed ut ea, quæ in re dispersa, atque infinita viderentur esse, ratione, & distributione sub uno adspectu ponerentur. Quamquam plurimum natura valet, tamen videtur in paucorum mensum negotio posse simulatio naturam vincere. Civitas quæ sit, cogita, quid petas, qui sis. Propè quotidie ad forum tibi descendenti 4 meditatum hoc sit, *novus sum, consulatum peto, Roma est.* Nominis novitatem dicendi gloria maximè sublevis. Semper ea res plurimum dignitatis habuit. Non potest, qui dignus habetur patronus consularium, indignus consulatu putari. Quamobrem, quoniam ab hac laude proficisceris, & quicquid es, ex hoc es: ita paratus ad dicendum venito, quasi in singulis casibus iudicium de omni ingenio futurum sit. Ejus facultatis adjumenta, quæ tibi scio esse seposita, ut parata ac prompta sint, cura; & sæpe, quæ de Demosthenis studio & exercitatione scripsit Demetrius, recordare. Deinde & amicorum multitudo, & genera appareant: habes enim ea, 5 quæ novi habuerunt; omnes publicanos, totum serè equestrem ordinem, 6 multa præterea municipia, multos abs te defensos cujusque ordinis, aliquot collegia: præterea studio dicendi conciliatos plurimos adulescentulos, quotidianam amicorum assiduitatem & frequentiam. Hæc cura ut teneas commendando, & rogando, & omni ratione efficiendo, ut intelligant, & qui debent tua causa, referendæ gratiæ; & qui volunt, obligandi tui tempus sibi aliud nullum fore. Etiam hoc multum videtur adjuvare posse novum hominem, hominum nobilium voluntas, &

maximè consularium. Prodest quorum in locum ac numerum pervenire velis, ab his ipsis illo loco, ac numero dignum putari. Hi rogandi omnes sunt diligenter, & ad eos 7 allegandum; persuadendumque est iis, nos semper cum optimatibus de republica sensisse, minimè populares fuisse. si quid locuti populariter, id nos eo consilio fecisse, ut nobis Cn. Pompejum adjungeremus, ut eum, qui plurimum posset, aut amicum in nostra petitione haberemus, aut certè non 8 adversarium. Præterea adulescentes nobiles elabora, ut habeas, vel ut teneas, studiosos tui quos habes. Multum dignitatis afferent. Plurimos habes: perisce ut sciant, quantum in his putes esse. 8 si adduxeris, ut ii, qui non nolunt, cupiant, plurimum proderunt. Ac multum etiam novitatem tuam adjuvat, quod ejusmodi nobiles tecum petunt, ut nemo sit, qui audeat dicere, plus illis nobilitatem, quàm tibi virtutem prodesse oportere. 9 Jam P. Galbam, & L. Cassium, summo loco natos, quis est, qui petere consulatum putet? vides igitur amplissimis ex familiis homines, 10 quòd sine nervis sint, tibi pares non esse. At Antonius & Catilina molesti sunt. Immo 11 homini novo, industrio, innocenti, diserto, gratioso apud eos, qui res judicant, optandi competitors: ambo à pueritia sicarii, ambo libidinosi, ambo egentes. Eorum alterius bona proscripta vidimus, vocem denique audivimus jurantis, se Romæ iudicio æquo cum homine Græco certare non posse: & ex senatu ejectum scimus. Optima vero censorum existimatione in prætura competitorum habuimus, amico Sabidio, & Panthera, cum ad tabulam quos poneret, non habebat. quo tamen in magistratu amicam, quam palam domi haberet, 12 de machinis emit. In petitione autem consulatus 13 caupones omnes compilare per turpissimam legationem maluit, quàm adesse, & populo Romano supplicare. Alter verò, dii boni! quo splendore est? pri-

1. Aut usu homines.] Muretus autumat vocem homines temere additam, & prius *consequi nihilis* positum, lib. vii Var. lect. cap. xi. restat tamen in mss. nostris. Gruter.
2. Tamen amore nostro.] Sic membrans, non nostræ solùm sed Valerii Palermi. vulgati, tamen ab am. Idem.
3. Quamquam igitur &c. vincere.] Monuit Puteanus totam hanc periodum non inveniri in libro veteri. Idem.
4. Meditatum hoc sit.] Ita Palermi editio, alix *meditandum*, quomodo & exemplaria ejus scripta, & nostra. Idem.
5. Quæ novi habuerunt omnes.] Sic Victorius, nam Lambinus *quæ novi non habuerunt.* contra mss. nostros, qui tamen, *omnibus.* Muretus d. l. arbitratur habuerunt esse à glossa, & *novi* legendum priore syllaba longa, tanquam verbum præteritum. Idem.
6. Multa præterea municipia.] Cum paullò post repetatur vox *præterea*, non abhorreo ab, *multa propria mun.* ut est in Pal. & M. Gruter. Forfan in alterutro latet *præterea*. Caterum patet hinc, gravem labem inultam contextui Gruteri, ubi legis *municipia*, certe invito ipso; & utique ab eo imitando abstinere deberant sequentibus editiones, quæ tamen bona fide retinent. Gronov.

7. Allegandum persuadendumque est iis.] Vox postrema, non est in Pal. neque admodum requiritur. Gruter.
8. Si adduxeris, ut ii qui non nolunt, cupiant.] Est à Palatino nostro, neque aliter eruit à suo Turnebus lib. xxv cap. 3. Advers. vulgati, *Quod si adduxeris ut ii qui non volunt cupiant*, neque aliter Victorius. at posteriores, *Quod si add. ut ii qui nolunt, ut cupiant.* minus rectè. ii enim non nolunt, qui trigidè volunt. Idem.
9. Jam P. Galbam &c.] Muretus d. cap. putat legendum *Nam.* sed contra mss. eum tamen secutus l. amb. Idem.
10. Quod sine nervis sint.] Est à nostris libris & Turnebi. publicati, *qui sine nervis sunt.* Idem.
11. Homini novo, industrio &c.] Malebat Claud. Puteanus, *navo.* Idem.
12. De machinis emit.] Malè mediam vocem cupit mutatam Palermus, tuentem se omnium scriptorum auctoritate. Idem.
13. Caupones omnes compilare.] Iditiones præcedentes interpositum habebant, *caup. o. hic compilare:* quæ syllaba non erat in mss. Pal. aut M. & vidit turbando loco esse Palermus. Idem.

primam nobilitate eadem: 14 num majore? non, sed virtute; quamobrem, quod inanis, umbram suam metuuit: hic ne leges quidem, natus in patris egestate, educatus in fororibus stupris, corroboratus in eade civium: cujus primus ad rempublicam aditus in equitibus Romanis occidentis fuit. Nam illis, quos meminimus, Gallis, 15 qui tum Titiniorum, ac Nanniorum, ac Tanusiorum capita denebant, Sulla unum Catilinam profecerat, in quibus ille hominem optimum Q. Caecilium, fororis suar virum, equitem Romanum, nullarum partium, cum semper natura, tum etiam aetate jam quiescentem, suis manibus occidit. Quid ego nunc dicam 16 perere eum consulatum, qui hominem carissimum populo Romano M. Marium, inspectante populo Romano, 17 vitibus per totam urbem ceciderit? ad bustum egerit? ibi omni 18 cruciatu vivum laceravit? stanti collum gladio sua dextera secuerit, cum sinistra capillum ejus a vertice teneret? caput sua manu tulerit, cum inter digitos ejus rivi sanguinis fluere? qui postea cum histrionibus, & cum gladiatoribus ita vixit, ut alteros libidinis, alteros facinorosi adjuutores haberet? qui nullum in locum tam sanctum, ac tam religiosum accessit, in quo non, nisi in aliis culpa non esset, tamen ex sua nequitia dedecoris suspicionem relinqueret? qui ex curia Curios, & Annios, ab atriis 19 Sapalas, & Carvilius, ex equestri ordine 20 Pompilios, & Vettios sibi amicissimos comparavit? qui tantum habet audaciae, tantum nequitiae, tantum denique in libidine artis & efficacitatis, ut prope in parentum gremiis praeceptorum liberos confutaret? Quid ego nunc tibi de Africa, quid de testium dicitis scribam? nota sunt: & ea tu saepius legito. Sed tamen hoc mihi non praevertendum videtur, quod primum ex eo iudicio tam egens discessit, quam quidam iudices ejus 21 ante illud iudicium fuerunt: deinde tam invidiosus, ut aliud in eum iudicium quotidie flagitetur. Hic se sic habet, ut magis timeat, etiam si quierit, quam ut contemnat, si quid con. moverit. Quanto melior tibi fortuna petitionis data est, quam nuper homini novo C. Caelio? Ille cum duobus hominibus ita nobilissimis petebat, ut tamen in iis omnia pluris essent, quam ipsa nobilitas: summa ingenia, summus pudor, plurima beneficia, summa ratio, ac diligentia petendi. 22 Tamen eorum alterum Caelius, etiam cum multo esset inferior genere, superior nulla re, parum superavit. Quare si facies ea, quae tibi natura, & studia, quibus semper

usus es, largiuntur, quae temporis tui ratio desiderat, quae potes, quae debes; non erit difficile certamen cum iis competitoribus, qui nequaquam sunt tam genere insignes, quam vitis nobiles. Quis enim reperiri potest tam improbus civis, qui velit uno suffragio duas in rempublicam scias destringere? Quoniam quae subsidia novitatis haberes, & habere posses, 4 expofui: nunc de magnitudine petitionis dicendum videtur. Consulatum petis: quo honore nemo est, 21 quin te dignum arbitretur: sed multi, qui invidiant. Petis enim homo ex equestri loco summum locum civitatis; atque ita summum, ut forti viro, diserto, innocenti, multo ille idem honos plus amplitudinis, quam ceteris asserat. Noli putare, eos, qui sunt eo honore nisi, non videte, tu cum idem sis adeptus, quid dignitatis habiturus sis. Eos vero, qui consularibus familiis nati locum majorum consecuti non sunt, 24 suspiror tibi, nisi qui admodum te amant, invidere. Etiam novos homines pratorios existimo, nisi qui 25 tuo beneficio vincti sunt, non se abs te se honore superari. Jam in populo quam multi invidi sint, quam multi consuetudine horum aetatem ab hominibus novis alienati, venire tibi in mentem cerio scio. esse etiam nonnulli tibi iratos ex iis causis, quas egisti, necesse est. Jam illud tunc circumspicito, quod ad Cn. Pompeii gloriam augendam tanto studio te dedisti, num quos tibi pares ob 26 eam causam esse amicos. Quamobrem cum & summum locum civitatis petas: & videas esse studia, quae tibi advenient: adhibeas necesse est omnem rationem, & curam, & laborem, & diligentiam. Et petitio magistratum 5 divisa est in duarum rationum diligentiam: quarum altera in amicorum studiis, altera in populari voluntate ponenda est. Amicorum studia beneficiis, & officiis, & veritate, & facilitate, ac jucunditate naturae parva esse oportet. Sed hoc nomen amicorum in petitione latius patet, quam in cetera vita. Quisquis est enim, qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui donum ventitet, is in amicorum numero est habendus. Sed tamen, qui sunt amici ex causa honestiore, cognationis, aut affinitatis, aut fodalitatis, aut alicujus necessitudinis, his carum & jucundum esse maxime prodest. 27 Deinde ut quisque est intimus, ac maxime domesticus, ut is amet, & quam amplissimum esse te cupiat, valde elaborandum est: tum ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, 28 postremo etiam servi tui: nam ferè omnis ser-

14. Num majore? non; sed virtute. quamobrem, quod inanis, umbram &c.] Scentus lum fidem Palatini, corroboratam membranis Turnebi; neque divertebat M. nisi quod is manus. Victorii ceterorumque editio, heic vitiosissima est: Lambini verò licentiosissima. Interim non displicet mihi conjectura Palernii, num majore re? non. &c. Puteanus totum locum hic legendum putabat: Alter vero, Dii boni! quo splendore est? pr. nob. eadem, num majore virtute? non: sed audacia. quamobrem? quia C. Antonius umbram suam metuuit. hic ne leges quidem; natus in patri. eg. educ. in for. st. corroboratus in caele civ. &c. Gallis, qui tum Caeciliorum, ac Volumniorum ac Tansaforum capita &c. Grut.

15. Qui tum Titiniorum ac Nanniorum ac Tanusiorum capita.] Revocavi scripturam Victorianae editionis, praterquam quod loco tantum sup. offerim tum jubente ms. Turnebi & nostris duobus, qui praeterea nullo apice dissentiebant ab nominum horum scriptioe. Lambinus conjecturas aliorum nobis obtruserat, non ineptas eas quidem, sed tamen conjecturas: tanquam nullos alios occidere potuisset Catilina, quam nominatos ab A. Corio Idem.

16. Petere cum consulatum.] Ejeci eum glossographi pannum, quod erat in eisd. prioribus, volentibus authenticis nostris. Idem.

17. Vitibus per totam urbem.] Non ausus sui excludere lectioem a Turnebo repertam in veteri suo, stabilitamque M. ac Pal. praecipuo eum & aliorum exemplaria scripta praesertim viribus, vulgati virgis signoratione antiquitatis. Gms. Deresabilitatorum corruptela, quam post Hamburgensem retinuerunt sequentes. Itaque haec nunc saltem litura exisset. Traclavit & Lipsius lib. v Milit. Rom. cap. xviii. Gronov.

18. Cruciatu vivum laceravit? stanti collum &c.] Omnia bene habent, nisi & nostris discedentia a vulgato. nam M. cruciatu vivo lac. at Pal. cruc. lacer? vivo stanti &c. videntur & aliae lectioes apud Turnebum. Volaterana legit, vivo stanti: minus recte. nam summa est in eo immanitas, quod sic stanti caput amputat, non secutis, non in genua flexo. Puteanus legendum arbitratur spiranti. Grut. Palatini confirmant lectioem quam exhibuerunt olim

Rob. Stephanus, Junta & Hervagius. Et mirum contra eam disputari ab Grutero, ex ea ratione, quae hodie observari viderat. At cur non addit in serobem demisso? Sed omne id nugatorium. Leggebam: omni cruciatu laceravit? vivo etiam collum &c. In eo est emphasis seditrix, quod laceratum omnibus modis prohibuit interire mori; sed tunc capite truncare incepit, quum id etiam videret ac sentiret. Gronov.

19. Sapalas.] Idem Puteanus reponebat Scapulas. Gruter.

20. Pompilios & Vettios.] Ita proxime liber Turnebi & Palatini, nempe Vettios. In M. erat Vittias, vulgati, & Gnaos. Idem.

21. Ante illud iudicium fuerat.] Vox fuerat non est in Maur. & poterat tolli. Idem.

22. Tamen eorum alterum Caelius.] Publicati interjecerant, eum deesset alter Caelius, quorum verborum nihil est in Turnebianis, in Palat. in Maur. inter retis proculdubio fuit. sic & mox suspiror mihi admodum, etiam cum multo esset, tanquam glossae. & verò illud etiam non apparet in ms. nostris aut Turnebi. Idem.

23. Quin te dignum arb.] Est a Turnebi ms. eum accedit Maur. & Pal. haec lenus tibi, qui te non dignum. Idem.

24. Suspiror tibi, nisi qui adm. amant, invidere.] Pal. nisi qui, quomodo & classici saepe locuti & iste nosster. porro advenit penè Lambino, deirahendum hinc suspiror, eum spiritum; ac etiam legendum, tibi non invidere, omnino uegen. mox quoque deleri poterat existimo; ut omnia ad. ue pendeant ab putare illo superiori. Idem.

25. Tuo beneficio vincti.] Maur. juncti. malim vincti, quod & Palerno in mentem venit. Idem.

26. Eam causam esse amicos.] Lambini editio, esse non amicos, quomodo conjeceat Turnebus. sed sic nulli ms. itaque amicos interpretabimur locutione figurata. videatur Paernus. Idem.

27. Deinde ut quisque intimus.] Sic non modò Turnebi ac Puteani codex, sed & Palatinus; ut omittant eos, quos laudat Iambinus. inepte antea, & quisque optimus. Idem.

28. Postremo etiam servi tui.] Ita emendare se aequat Muretus lib.

sermo ad forensam famam à domesticis emanat auctoribus. Denique instituenti sunt cuiusque generis amici: ad speciem, homines illustres honore ac nomine; qui etiam si suffragandi studia non navant, tamen affertur petitori aliquid dignitatis: ad jus obtinendum, magistratus; ex quibus maxime consules, deinde tribuni plebis ad faciendas centurias, homines excellentis gratia. ¹⁰ Qui abs te tribum, aut centuriam, aut aliquod beneficium, aut habeant, aut ut habeant sperent; eos prorsus magnopere & comparata, & confirma. nam per hos annos homines ambitiosi vehementer ¹¹ omni studio, atque opere laborarunt, ut possent à tribulibus suis ea, quæ petere, impetrare. Hos tu homines, ¹² quibuscumque rationibus, ut ex animo, atque ex illa summa voluntate tui studio sint, elaborato. Quod si satis grati homines essent, hæc omnia tibi parata esse debebant, sicut ¹³ parata esse confido: nam hoc biennio quatuor sodalitates civium ad ambitionem gratiosissimum tibi obligatis, M. Fundanii, Q. Gallii, C. Corneli, ¹⁴ C. Orcinini: horum in causis ad te deferendis quidnam eorum sodales tibi receperint & confirmarint, scio. nam interfui. Quare hoc tibi faciendum est, ut hoc tempore ab iis, quod debent, exigas sæpe commouendo, rogando, confirmando, curando: ut intelligant, nullum se unquam aliud tempus habituros referendæ gratiæ. profecto homines & spe reliquorum tuorum officiorum etiam recentibus beneficiis ¹⁵ ad studium navandum excitabuntur. Et omnino quoniam eo genere amicitiarum ¹⁶ petitio tua maxime munita est, quod causarum defensionibus adeptus es: fac ut planè in omnibus, quos devinctos tenes, descriptum ac dispositum suum cuique inanus sit. & quemadmodum nemini illorum molestus nulla in re unquam fuisti; sic cura ut intelligant, omnia te, quæ ab illis tibi deberi putaris, ad hoc tempus reservasse. Sed quoniam hinc rebus homines maxime ad benevolentiam, atque ad hæc suffragandi studia ducuntur, beneficio, spe, adjunctione animi, vel voluntate: animadvertendum est, quemadmodum cuique horum generi sit inferiendum. Minimus beneficiis homines adducuntur, ¹⁷ ut satis causæ putent esse ad studium suffragationis: nedum ii, quibus saluti fuisti, quos tu habes plurimos, non intelligant, si hoc tuo tempore tibi non satisfecerint, se probatos nemini unquam fore. quod cum ita sit, tamen rogandi sunt, atque etiam in hac opinione adducendi, ut, qui nobis adhuc obligati fuerint, iis vicissim nos obligari posse videamus. Qui autem spe tenentur, quod genus hominum multo etiam est diligentius, atque officiosius: iis fac ut propositum, ac paratum auxilium tuum esse videatur: denique ut spectatorem te suorum officiorum esse intelligant diligentem: ut videre te pla-

nè, atque animadvertere, quantum à quoque proficiatur, appateat. Tertium illud genus est studiorum voluntarium, quod agendis gratiis, accommodandis sermonibus ad eas rationes, propter quas quisque studiosus esse tui videbitur, significanda erga illos pari voluntate, attendenda amicitia in spem familiaritatis, & consuetudinis confirmari oportebit. Atque in iis omnibus generibus judicari & perpendi, quantum quisque possit; ut scias, & quemadmodum cuique infervias, & quid à quoque expectes, & postules. Sunt enim quidam homines in suis vicinitatibus, & municipiis gratiosi; sunt diligentes & copiosi; qui etiam si antea non studuerunt huic gratiæ, tamen ex tempore elaborare ejus causa, cui debent aut volunt, facile possunt. his hominum generibus sic inferiendum est, ut ipsi intelligant, te videre quid à quoque expectes, sentire quid accipias, meminisse quid acceperis. Sunt autem alii, qui aut nihil possunt, aut etiam odio sunt. tribulibus suis: nec habent tantum animi, aut facultatis, ut cunctantur ex tempore. hos inter noscitas video; ne, spe in aliquo majore posita, præsidii parum comparetur. Et quamquam partis & fundatis amicitia fretum ac munus esse oportet, tamen in ipsa petitione, amicitia permulæ, ac peritiles comparantur. nam in ceteris inolestitis habet hoc tamen: ¹⁸ petitio commodi, ut possis honestè, quod in cetera vita non queas, quoscumque velis, adungere ad amicitiam; quibuscumque si alio tempore agas, ¹⁹ ut te utantur, absurdè facere videre: in petitione autem nisi id agas, & cum multis, & diligenter, ²⁰ nullus petitor esse videare. Ego autem tibi hoc confirmo, esse neminem (nisi aliqua necessitudine competitorum alicui tuorum sit adjunctus) à quo non facile, si contenderis, impetrare possis, ut suo beneficio promeratur, se ut ames, & sibi ut debeas: modò ut intelligat, te magni estimare, ex animo agere, benè se ponere, fore ex eo non breve & suffragatoriam, sed firmam & perpetuam amicitiam. Nemo erit, mihi crede, ²¹ in quo modò aliquid virtutis sit, qui hoc tempus sibi oblatum amicitia tecum constituendæ prætermittat: præsertim cum tibi hoc casus afferat, ut ii tecum petant, quorum amicitia aut contemnenda, aut fugienda sit; & qui hoc, quod ego te hortor, ²² non modò non assequi, sed ne incipere quidem possint. Nam quid incipiat Antonius homines adungere, atque invitare ad amicitiam, quos per se suo nomine appellare non possit? mihi quidem stultius nihil videtur, quam existimare eum studiosum tui, quem non noris. Eximiam quandam gloriam, & dignitatem, ac rerum gestarum magnitudinem esse oportet in eo, quem homines ignoti, ²³ nullis suffragantibus meritis, honore afficiant. ²⁴ ut quidem homo iners, sine officio, sine ingenio,

CUM

lib. vii Var. lect. cap. 12. cum tamen ita quoque invenitur in Victoriana, aliisque edd. Legeat ipse, *servatus*. Grut.

²⁹ Denique instituenti sunt &c.] Secutus sum inter-punctionem à Mureto proditam d. cap. 12. nam ex retrò vulgata, nulla extundit queat senior sententia. ceterum admissi, ad jus obtinendum, persuasus à Gulielmo; tanto quidem facilis quo. sic etiam extaret in Palatino; perplaceretque Turnebo; annotassetque nonnulli, id quoque hæere in libris suis placentiis. Idem.

³⁰ Qui abs te tribum aut centuriam, aut aliquod.] Sic rursus Pal. quomodo & Turnebi liber vetus. primitus impressi qui tribuent centuriam, ut aliquod &c. ubi Puteanus putabat delenda tria verba priora. Idem.

³¹ Omni studio atque opere.] Lambinus reposuit, *opera*, secutus, inquit, conjecturam Turnebi. at alterum quæ Latinum, licet non æque usitatum. Idem.

³² Quibuscumque rationibus, ut ex animo.] Addiderant librarii de suo, *rationibus tibi adungere poteris, ut ex animo*; quæ ablicidi auctoritate Manr. præsertim cum & Pal. & Victoriana non agnoverent, tibi adungere. Idem.

³³ Parata esse confido.] Editi serè concerno, sed contra Turnebianum exemplar, & Palatinum. Idem.

³⁴ C. Orcinini.] Ita Turnebi liber, neque abiant nostri nisi quod Pal. Corchivii, M. verò Chocivii. vulgati L. Corvini. at Orcinini mentio est in Cluentiana. Idem.

³⁵ Ad studium navandum.] Haud aliter Palat. noster, ne puzemur tantum tribuere uni Turnebiano. vulgati servandum. Idem.

³⁶ Petitio munita est.] Alie edd. *munita est*. Muretos inde scribebat *intixa est*; sed primum servatur à mss. plerisque. Idem.

³⁷ Ut satis causæ putent esse ad studium suffragationis.] Istud concinnius multo quam vulgatum, *putent te sibi ad studium suffragationis*. cuius nihil existit in mss. Turn. M. Palat. qui tres libri in proximè sequentibus ubique conspirant. quare quidquid nob. s emendatum est, iisdem auctoribus factum esse, norit lector. Idem.

³⁸ Petitio commodi, ut possit honestè.] M. *noticia commodi potest bon.* Pal. *notitia commodi potest bon.* Idem libri latim habent *amicitiam*, loco *amicitiam*. Idem.

³⁹ Ut te utantur.] Triga hæc verborum non comparet in exemplaribus nostris, neque videtur necessaria: haud ausus tamen tollere, quod taceret heic Turnebus; & duobus testibus semper credi non debeat. Idem.

⁴⁰ Nullus petitor.] Palatinus, *nullus*, ne, ut aliter ferè fuisse videtur in M. & placet, ut subintelligatur *rei*, aut simile quid. nisi malimus indicare eum qui parvi sit pretii. Idem.

⁴¹ In quo modò aliquid sit virtutis.] Pal. ac M. non habent *virtutis*. & poterat abesse. quid quod & Lambinus prodit delentam in Turnebiano. Idem.

⁴² Non modo non assequi.] Negativum secundum loco positum non est in Pal. aut M. & per melioret. Idem.

⁴³ Nullis suffragantibus meritis.] D. *ctio meritis* non est in nostris, ut nec in Turnebi veteri. Pal. præterea tantum habet *naui*. Idem.

⁴⁴ Ut quidem homo iners.] Ita codex Turnebi; neque recedit Pal.

R r r r r r r

cum infamia, 45 nullis amicus septus, hominem plurimorum studio, atque omnium bona existimatione munitum præcurat, sine magna culpa negligentia fieri non potest. Quam obrem omnes centurias mulis & variis amicitias cura ut confirmatas habeas: & primam, id, quod ante oculos est, senatorum, equitumque Romanos, ceterorum ordinum navos homines & gratiosos complectere. multi homines urbani indutriti, multi libertini in foro gratiosi, navique versantur, quos per te, quos 46 per communes amicos poteris sumere, cura ut tui cupidi sint: elaborato, appetito, allegato, summo beneficio te affici ostendit. 47 deinde habeto rationem urbis totius, collegiorum omnium, pagorum, vicinitatum. ex iis principes ad amicitiam tuam si adjuveris, per eos reliquam multitudinem facile tenebis. postea totam Italiam fac ut in animo ac memoria tributum descriptam, comprehensamque habeas: ne quod municipium, coloniam, præfecturam; locum denique Italiæ ne quem esse patiare, in quo non habeas firmamenti quod satis esse possit. perquiras etiam & investigates homines ex omni regione, eosque cognoscas, appetas, confirmes; cures ut in suis vicinitatibus tibi petant, & tua causa quasi candidati sint. Volent te amicum, si suam à te amicitiam expeti videbunt. id ut intelligant, oratione, 48 quæ ad eam rationem pertinet, abundè consequere. Homines municipales, ac rustici, si nomine nobis noti sunt, in amicitia esse arbitrantur. 49 si verò etiam præsidii se aliquid sibi constituere putant, non amittunt occasionem promerendi. hos ceteri, & maximè tui competitoris ne norunt quidem: tu & nosti, & facile cognoscas: sine quo amicitia esse non potest. neque id tamen satis est, tamen magnum est, 50 si non consequatur spes utilitatis atque amicitia, ne nomenclator solum, sed amicus etiam bonus esse videat. ita cum & hos ipsos, propter suam ambitionem, qui apud tribules suos plurimum gratia possunt, tui studiosos in centuriis habeas: & ceteros, qui apud aliquam partem tribunatum proper municipii, 51 aut civitatis, aut collegii rationem valent, cupidos tui constitueris, in optima spe esse debebis. Jam equitum centuriæ multo facilius mihi diligentia posse teneri videntur. 52 primum cognoscendi sunt equites; pauci enim sunt: deinde adipiscendi: multo enim facilius illa adolescentulorum ætas ad amicitiam adiungitur. deinde habeas tecum ex juventute optimum quemque, & studiosissimum humanitatis. 53 tum autem quod equester ordo tuus est, sequentur illi auctoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, 54 ut non ordinis solum voluntate, sed etiam sin-

gularum amicitias eas centurias confirmatas habeas. Jam studia adolescentulorum in suscipiando, in obeundo, in nuntiando, in affectando mirifice & magna, & honesta sunt. Et quoniam affectationis mentio facta est, id quoque curandum est, ut quotidiana cuiusque generis, & ordinis, & status utare. nam ex ea ipsa copia conjectura fieri poterit, quantum sis in ipso campo virium ac facultatis habueris. Hujus autem rei tres partes sunt. una saluatorum, quum domum venimus: altera deductorum: tertia affectatorum. In saluatoribus, qui magis vulgares sunt, & hac consuetudine, quæ nunc est, plures veniunt, hoc efficiendum est, ut hoc ipsum minimum officium eorum, tibi gratissimum esse videatur. Qui domum tuam venient, iis significato, te animadvertere, & eorum amicis, qui illis renuntiant, ostendito, sæpe ipsis dicio. sic homines sæpe, quum obcurrunt plures competitoris, & vident unum esse aliqueum, qui hæc officia maxime animadvertat, ei se dedunt, deserunt ceteros, minutatim ex communibus proprii, ex fucosis firmi suffragatoris evadunt. Jam illud teneto diligenter, si cum, qui tibi promiserit, 55 fucum (ut dicitur) facere audieris, aut feneris; ut te id audisse, aut scire distimules: si quis tibi se purgare velit, quod suspectum esse arbitretur, affirmes te de illius voluntate nunquam dubitasse, nec debere dubitare. is enim, qui se non putat satisfacere, amicus esse nullo modo potest. Sicut autem oportet, quo quisque animo sit, ut & quantum citique confidas, constituere possis. Jam deductorum officium, quo majus est, quàm saluatorum, hoc gratius tibi esse significato, atque ostendito, & quoad eius fieri poterit, certis temporibus descendito. magnam affert opinionem, magnam dignitatem quotidiana in deducendo frequentia. Tertia est ex hoc genere assidua affectatorum copia. in ea quos voluntarios habeas, cura, ut intelligant, te sibi in perpetuum summo beneficio obligari. qui autem tibi debent, ab iis planè hoc munus exigit: qui per ætatem ac negotium poterunt, ipsi tecum ut assidui sint. 56 qui ipsi sectari non poterunt, necessarios suos in hoc munere constituent. valde ego te volo, & ad rem pertinere arbitror, semper cum multitudine esse. præterea magnam affectum laudem, & summam dignitatem, si iis tecum erunt, qui à te defensi, & qui per te servati, ac iudiciis liberati sunt. 57 Hæc ut planè ab iis postulato, ut quoniam nulla impensa per te 58 alii rem, alii honestatem, alii salutem ac fortunas omnes obtinuerunt, nec aliud ullum tempus futurum sit, ubi tibi referre gratiam possint, hoc te officio remunerent. Et quoniam in amicorum studiis, hæc omnis ratio versatur: qui locus in hoc genere

ca-

Pal. aut M. quàm quod hic addat, *hominem quam iners: ille, hominem quam iners.* ex quo Gulielmus legebat ut *quidem homo nequam, iners, &c.* restitueret. Gruter.

45. *Nullis amicis septus.* Verbum *septus*, non est in Palatino, aut duobus ambrosianis: & poterat expungi tanquam interpretis additamentum. Idem.

46. *Per communes amicos poteris sumere cura &c.* Pal. *poteris summa cura &c.* quomodo & editio Victorii. M. *poteris summa.* forte fuit: *poteris. Summa; cura ut tui &c.* pro quo passim, in *summa*, vel, *Al. summam.* Gruterus. Transpositio syllabæ se videtur novisse, quum Quintus scripserit *poteris summe curare*, ut aliquoties frater Marcus. Gronov.

47. *Deinde habeto rationem urbis totius, collegiorum &c.* Sic chirographi libri nostri, sic Turnebi. incepte prius, *habe oratores urbis totius, collegium omnium pagorum.* Gruter.

48. *Quæ ad eam rationem pertinet, consequere.* Quod est in Turnebi libro, reperitur & in nostris, *perinet, habenda consequere.* videntur tamen librarii potius quàm auctoris. Gruter. Non ita temere & abrupte condemnandum pro vili, quod tot scilicet Ciceronis esse testantur. Quin levi remedio adhibito crede Tullianam manum esse, *perinet, abundè consequere*, quod volentibus cum MSSis restituere sustinui. Gronov.

49. *Si verò etiam, præsidii se aliquid sibi constituere putant.* Accedunt proxime ad hanc scripturam membranacei nostri, expressitque Victorius. malè recentiores, *si verò etiam præsidii in se aliquid tibi constitutum esse putant.* & quænam illæ sunt: ita temerè sic interpolandi auctorem notæ melioris? Gruter.

50. *Si non consequatur spes.* Est à Turnebi codice; rectè: dum-

modò demat syllaba *con*, sive Palatii. sine ullo idoneo sensu retro impressi, sed ut consequatur. Idem.

51. *Aut civitatis, aut collegii.* Turnebus lib. xxx cap. 3. *malit vicinitatis*, idemque adnotarat Puteanus. Idem.

52. *Primum cognoscendi sunt equites; pauci enim sunt: deinde adipiscendi.* Retinui scripturam à Victorio publicatam. Lambinus enim exeluserat, *pauci enim sunt*, quod tamen in nostris & Turnebi veteribus; qui interim in ceteris discrepant. nam Turn. habet: *Primum cognoscit equites, pauci enim sunt, deinde adepti.* Pal. *Primum cognoscit equites, pauci enim sunt: deinde appeti.* neque aliter M. nisi quod is, *apeti.* Idem.

53. *Tum autem quod equester ordo tuus est, sequentur illi auctoritatem ordinis.* Sic fere restituendum putabat Sebast. Corradus: neque aliter omnino Pal. Maur. Turn. Supra quoque in locum suum redimus periodum iniegram, petulanter ter nimis trajectam à Lambino, contra codices authenticos. at hoc loco, editio Victorii mendosissima est. Idem.

54. *Ut non ordinis solum voluntate &c.* Puteanus delet, *solum voluntate.* Idem.

55. *Fucum facere audieris.* Editi interponunt, *facere velle* aut. sed contra Maur. ac Pal. Idem.

56. *Qui ipsi sectari.* Ita nostri: editi amplius, *qui si ipsi adsectari.* Idem.

57. *Hæc tu planè ab illis &c.* Egredie Puteanus, *Hæc tu planè.* Idem.

58. *Alii rem, alii honestatem.* Sic scribendum fuit ex Puteani libro, item Turn. ac Palat. ad quam lectionem accessit quoque utcumque Muretus lib. vii cap. 13. nisi quod non recipiat vocem *alii*. Idem.

cauendum sit, prætermittendum non videtur. Fraudis atque infidiarum, & perfidie plena sunt omnia. non est hujus temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus beneuolus, & simulator disjuncti possit. 59 tantum est hujus temporis admonere. Summa tua virtus eosdem homines & simulare tibi se esse amicos, & inuidere coegit. Quamobrem *Ἐπικριμένον* illud teneto, nervos atque artus esse sapientiæ non tenere credere. Et cum tuorum amicorum studia constitueris, tum etiam obrectatorum, atque aduersariorum rationes, & genera cognoscito. 60 Hæc tria sunt: unum ex iis, quos læssi: alterum, qui sine causa non amant: tertium, qui competitorum valde amici sunt. Quos læssi, cum contra eos pro amico diceres, his te planè purgato: necessitudines commemorato: in spem adducto; te in eorum officio futurum: spondeto. Qui sine causa non amant, eos aut beneficio, aut spe, aut significando 61 tua erga illos studia futura, delinito, dans operam, ut de illa animi prauitate deducas. Quorum voluntas erit abs te propter competitorum amicitias alienor, his quoque eadem inservi oratione, qua superioribus: & si probare poteris, te in eos ipsos competitorum tuos beneuolo esse animo ostendito. Quoniam de amicitias constituendis satis dictum est, dicendum de illa altera parte petitionis, que in populari ratione versatur. Ea desiderat nonnomenclationem, blanditiam, assiduitatem, benignitatem, tumorem, spem in republica. Primum id, quod facis, ut homines noris, significa, ut appareat: & auge, ut quotidie melius fiat. nihil mihi tam populare, neque tam gratum videtur. Deinde id, quod natura non habes, induc in animum ita simulandum esse, ut natura facere videare. 62 nam comitas tibi non deest, ea, que bono ac luau homine digna est. sed opus est magnopere blanditia: que etiam si vitiosa est, & turpis in cetera vita, tamen in petitione est necessaria. tunc enim cum deteriore alicquem assentando facit, improba est: cum amicioem, non tam vituperanda. petitori verò necessaria est, cuius & frons, & vultus, & sermo ad eorum, quoscumque conuenerit, sensum, & voluntatem 64 commutandus est. Jam assiduitatis nullum est præceptum: verbumque ipsum docet, que res sit. prodest quidem vehementer 65 nusquam deesse: sed tamen hic fructus est assiduitatis, non solum esse Romæ, atque in foro, sed assidue petere, sæpe eosdem appellare: non committere, ut quisquam

66 possit dicere, quod ejus sit, consequi possis, si abs te non sit rogatum, & valde ac diligenter rogatum. Benignitas autem late patet: & est in re familiari; que quamquam ad multitudinem pervenire non potest, tamen ab amicis laudatur, & multitudini grata est: est in conuiviis; 67 que facito & abs te, & ab amicis tuis concelebratur & passim, & tribuim: est etiam in opera; quam per vulga & communica: curaque, ut aditus ad te diurni, nocturnique pateant, neque foribus solum adiunvatarum, sed etiam vultu ac fronte, que est animi janua. que si significant voluntatem abditam esse ac retrusam, parvi referat parere ostium. homines enim non modo promitti sibi, præferim que à candidato petant, sed etiam 68 largè atque honorificè promitti volunt. quare hoc quidem facile præceptum est, ut, quod acturus sis, id significes te studiosè ac libenter esse facturum. illud difficiliss, & magis ad tempus, quam ad naturam accommodatum tuam: quod facere non possis, 69 ut id aut jucundè promittas, aut ingenuè neges. quorum alterum est boni viri, alterum boni petitoris. Nam cum id petitur, quod honestè, aut sine detrimento nostro promittere non possumus (quo modo si qui roget, ut 70 contra amicum alicquem causam recipiamus) belè negandum est, ut ostendas necessitudinem, demonstris quam molestè feras, aliis te id rebus 71 exarturum esse persuadeas. Audivi hoc dicere quendam de quibusdam oratoribus, ad quos causam suam detulisset, gratioris sibi orationem fuisse, qui negasset, quam illius, qui recepisset. sic homines fronte & oratione magis, quam ipso beneficio reque capiuntur. Verum hoc probabile est: illud alterum subdum tibi 72 homini Platonico suadere: sed tamen tempori tuo consulam. quibus enim te propter aliquod officium necessitudinis assurturum negaris, tamen id possunt abs te placati, aequique discedere. quibus autem idcirco negaris, quod te impeditum esse dixeris aut amicorum negotiis, aut gravioribus causis, antè susceptis; inimici discedunt: omnesque hoc animo sunt, ut sibi te mentiri malint, quam negare. C. Corta in ambitione artifex dicere solebat, te operam suam, quoad non contra officium rogaretur, polliceri solere omnibus, impertire iis, apud quos optimè poni arbitrareretur: idè se nemini negare, quod sæpe accideret, 73 ut is, qui pollicitus esset, non uteretur: sæpe ut ipse magis esset vacuus, quam putasset: neque posse domum ejus compleri, qui tantum modò reciperet, quantum videret se obire posse: casu fieri, ut agantur

59. *Tantum est hujus temporis admonere.* Illa hujus temporis, videtur magistelli alicujus, non Tullii. Gruter.

60. *Hæc tria sunt: unum ex iis, quos læssi.* Amplector quod est in Pal. unum, quos læssi. Maur. ad huc aberat vox unum. Idem.

61. *Officio futurum: spondeto.* Vox ultima non est in libro Putecani, Turnebi, aut Palatino nostro; neque desideraverim. Idem.

62. *Tua erga illos studia, dans operam.* Transcripsi quod erat in exemplari Turnebiano, tanto quidem confidentius, quod ei accederet Putecani codex, & librorum nostrorum biga, nisi quod ipsa, suo studio. vulgati immiserunt, studia futura, delinito, dans operam &c. Idem.

63. *Nam comitas tibi non deest ea, que &c.* Ita nullo apice minus Turn. Pal. Maur. quare ejeci publicatum illud hastenus: Non committas tibi necesse est, que b. ac. f. homi. d. gna sunt. quo nihilo melius Lambiniana editio: non comitas tibi, nec ea que &c. sunt. unde nam? Putecanus putabat se locum totum legendum: ut natura facere videare. Quamquam plurimum natura valet, tamen videtur in paucorum mensum negotio posse simulato naturam vincere. nam comitas tibi non deest ea que bona ac suavi &c. Idem.

64. *Commutandus est.* Pal. & Maur. interponunt, commutandus & accommodandus est. Porfan rectè. Idem.

65. *Nusquam deesse.* Idem membra, nusquam discedere, neque admodum displicet. Idem.

66. *Post dicere quod ejus sit, consequi possis, si abs te non sit rogatum &c.* Intricata lectio; juvauit (ortan libris) nostri. Pal. enim, p. dicere Quoad ejus consequi possis, si abs te non sit rogatum. neque aliter M. nisi quod is, quod loco quoad. Lambinus publicavit, p. dicere, quod ejus sit, consequi possis, se abs te non esse rogatum. Palermus adnotavit, libros scriptos desitui negatione non; quibus contradicunt nostri. Idem.

67. *Que facito & abs te &c.* Pal. & M. facetè abs te. Victorius edidit, que facere oportet & amicis tuis. minus rectè. Gruter. Patet MSSos velle fac & abs te. Gronov.

68. *Largè atque honorificè.* Pal. & M. longè. quod esset non mutua aut verbo uno alterove, sed proluxa verborum serie. an ei scripturæ acquiescendum sit, nescio. Gruter. Imo istud longè est ipsum largè, si sententiam Tulliorum & usum respicias. Sic frater in oratore cap. 41. Hec dixi brevius, quam si de hac una re disputarem (est enim hic locus late patens de natura usque verborum) longius autem, quam insituta ratio postulabat. Ita in multis aliis constructionibus passim obviis. Sed etiam Rob. Stephanus apud Victorium, & Iuntas ediderunt non modo prompè sibi. Gronov.

69. *Ut id aut jucundè promittas, aut ingenuè neges.* Manavit ab Lambini conjectura, nam veteres editiones, ut id jucundè neges omisiss ceteris. Palatinus accedit membranarum Turnebi, ut id aut jucundè neges, quod ipse mutat in, hanc jucundè. Maur. habuit, ut id jucundè ingenuè neges. Gruter.

70. *Contra amicum alicquem causam.* Est à nostris libris. hæcenus enim eui, alicquem. Idem.

71. *Exarturum esse.* Est à Lambino, probatque Muretus, nam lectio recepta exarturum. non displicet tamen Turnebianis codicibus exarturum, quam & exhibet Palatinus. Gruter. Ea scriptura ostentat ipsum exarturum, pro exhausturum, ut dixit Marcus exhaurire mandata in epistolis ad Atticum. Gronov.

72. *Homini Platonico suad. re.* Est ab editione Victorii, neque aliter Palat. aut M. alie; homini planè prius, minus rectè. Putecani mf. habebat item illud Platonico, idemque non agnoscebat illud, quod & abesse poterat. Gruter.

73. *Ut is qui &c. quim putaret.* Legit Putecanus ex vet. libro, cur is qui &c. quam putasset. Idem.

tur ea, quæ non putatis; illa, quæ credideris in manibus esse, ut aliqua de causâ non agantur: deinde esse extremum, ut irascatur is, cui mendacium dixeris. id si promittas, & incertum est, & in diem, & in paucioribus. ⁷⁴ sin autem id neget, & certè abalienes, & statim; & plures: plures enim multo sunt qui rogant, ut uti liceat opera alterius, quàm qui utantur. Quare satius est, ex his aliquos aliquando tibi in foro irasci, quàm omnes continuè domi: præsertim cum multo magis irascantur ei, qui neget, quàm ei, quem videant iusta causâ impeditum; ut facere, quod promissit, cupiat, si ullo modo possit. Ac ne videar aberrasse, à distributione mea, qui hæc in hac populari parte petitionis disputem: hoc sequor; hæc omnia non tam ad amicorum studia, quàm ad popularem famam pertinere. ⁷⁵ etsi enim inest aliquid ductum ex illo genere, benignè respondere, studiosè inservire negotiis, ac periculis amicorum: tamen hoc loco ea dico, quibus multitudinem capere possis, ut de nocte domus compleatur; ut multi spe tui præsidii teneantur, ut amiciores abs te discedant, quam accesserint, ut quàm plurimorum aures optimo ¹³ sermone compleantur. Sequitur, ut de rumore dicendum sit: cui maxime servendum est. sed quæ dicta sunt omni superiori oratione, eadem ad celebrandum rorem valent, dicendi laus, studia publicanorum, & equestris ordinis, hominum nobilium voluntas, adolescentulorum frequentia, eorum, qui abs te defensi sunt, assiduas, ex municipiis multitudo eorum, quos tua causâ venisse appareat: ⁷⁶ bene ut homines nosse, comiter appellare, assidue ac diligenter petere, benignum ac liberale esse, loquantur & existant; domus ut multa nocte compleatur, omnium generum frequentia ad sit, satisfiat oratione omnibus; re, operaque multis: perficitur id, quod fieri potest labore, & arte, ac diligentia; non ut ad populum ab iis omnibus fama perveniat, sed ut in his studiis populus ipse versetur. Jam urbanam illam multitudinem, & eorum studia, qui conciones tenent, ⁷⁷ quæ adeptus es in Pompejo orando, Manilii causâ recipienda, Cornelio defendendo, excitanda nobis sunt: quæ adhuc habuit nemo, quin idem splendorem omnium, voluntatesque haberet. Efficiendum etiam illud, ut sciant omnes, Cn. Pompeji summam erga te esse voluntatem, & vehementer ad illius rationes, te id assequi, quod petis, pertinere. Postremò tota petitione cura ut pompæ plena sit, ut illustri, ut splendida, ut populari, ut habeat summam speciem, ac dignitatem, ⁷⁸ ut, etiam si quid possit, nec competitoribus tuis existat aut sceleris, aut libidinis, aut largitionis accommodata ad eorum mores infamia. Atque etiam in hac petitione maxime videntur, ut spes reipublicæ bona de te sit, & honesta opinio. nec tamen in petendo respública capeßenda est, neque in senatu, neque in concione: sed hæc tibi sunt retinenda; ut se-

natus te existimet ex eo, quòd ita vixeris, defensores auctoritatis sue fore: equites Romani, & viri boni, & locupletes, ex vita acta te studiosum otii ac rerum tranquillarum: multitudo, ex eo duntaxat, quòd oratione in concione ac iudicio popularis fuisti, te à suis commodis alienum non futurum. Hæc mihi veniebant in mentem de duabus ⁷⁹ illis commotionibus matutinis, ⁸⁰ quod tibi quotidie ad forum descendenti meditandum esse dixeramus: Novus sum, consulatum peto. Tertium restat, Roma esse civitas ex nationum conventu constituta: in qua multæ insidiæ, multa fallacia, multa in omni genere vitia versantur: multorum arrogantia, multorum contumacia, multorum malevolentia, multorum superbia, multorum odium ac molestia perferenda est. Video esse magni consilii, atque artis, in tot hominum cuiusque modi vitiis, tantique versantem vitare offensionem, vitare fabulam, vitare insidias; esse unum hominem accommodatum ad tantam inorum, ac sermonum, ac voluntatum varietatem. Quare etiam atque etiam perge tenere istam ⁸¹ viam, quam instituisti: excelle dicendo: hoc & tenentur Romæ homines, & alliciuntur, & ab impediendo, ac ledendo repelluntur. Et quoniam in hoc vel maxime vitiosa est civitas, quòd, largitione interposita, virtutis, ac dignitatis oblivisci solet; in hoc fac ut te bene noris, id est, ut intelligas, eum esse te, qui iudicii ac periculi metum maximum competitoribus afferre possis. Fac ut fe abs te custodiri, atque observari sciant, cum diligentiam tuam, cum auctoritatem, vimque dicendum profectò equestris ordinis ⁸² erga te studium pertimescant. Atque hæc ita te volo illis proponere, non ut videare jam accusationem meditari, sed ut hoc terrore facilius hoc ipsum, quod agis, consequare. & planè sic contendere omnibus nervis, ac facultatibus, ut adipiscamur quod petimus. Video nulla esse comitia tam inquinata largitione, quibus non gratis aliqua centuriarum renuncient suos, maxime necessarios. Quare si advigilamus pro rei dignitate, & si nostros ad summum studium benevolos excitamus; & si hominibus studiosis gratiosisque nostri suum cuique ⁸³ munus describimus, & si competitoribus iudicia proponimus; sequetibus metum injicimus; divisores ratione aliqua coercemus: perfici potest, ut largitio aut nulla fiat, aut nihil valeat. Hæc sunt, quæ putavi non melius scire me, quàm te, sed facilius his tuis occupationibus colligere unum in locum posse, & ad te perscripta mittere. ⁸⁴ quæ tamen ista ita scripta sunt, ut non ad omnes, qui honores petent, sed ad te propriè, & ad hanc tuam petitionem valeant: tamen tui quid mutandum esse videbitur, aut omninò tollendum, aut si quid erit præteritum; velim hoc mihi dicas: volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

74. Sin autem id neget, certè alienes & statim &c. Idem Puteanus movit referendum, sin autem neget, abs te alienes &c. Grut. 75. Etsi enim inest aliquid ductum ex illo genere. Pal. ac M. non agnoscunt enim, aut ductum. Idem.

76. Bene ut homines nosse &c. benignum ac liberale esse, loquantur & existant. Reduxi quatuor autographorum scripturam, Turn. Put. Pal. Maur. editio publica, bene homines nosse &c. benignum ac liberale esse, bene loqui existant. Lambinus licenter omnia permutavit. Idem.

77. Quæ adeptus est. Maur. non admisit pronomen, quæ. in aliis consentit planè cum Palat. ac vulgatis, retenta specie solæcimii; circa quem miserè se cruciat Corradus. Idem.

78. Ut, etiam si quid possit, nec competitoribus &c. Scriptus noster uterque, ut etiam, si quæ possit ne comp. Gulielmus conjiciebat, si cui possit & competitoribus. Palermus, ut etiam si quæ possit, in competitoribus. Gruter. Quam egregie universum & integerrimum exit ex MSSorum lectione? Nempe, ut etiam, si quæ possit, ne

competitoribus tuis existat &c. Gronov.

79. Illis commotionibus matutinis. Sic Corradus legit à suis; item Turnebus. antea vulgati, commotionibus, quod & in nostris duobus. Palermus maluisse commentationibus. Grut.

80. Quod tibi quot. adf. defc. med. esse dixeramus. Pal. & M. quo, quomodo & Victoriana aliaque. iidem nostri, dixeram. Idem.

81. Viam quam instituisti. Forlan non deterius foret instituisti. Idem.

82. Erga te studium pertimescant. Sic malui cum codice Palatino; tanto quidem magis, quod sic quoque servarent membraura Turnebi. Idem.

83. Munus describimus. Non rejicio; tantum moneo legi in Palatino, munus distribuimus. Idem.

84. Quæ tamen ista ita scripta sunt. Hanc scripturam non mortuus fui revocare, quum viderem eandem ab Rob. Stephano, Iunta & Hervagio ante sæculum adoptatam fuisse, aliis postea eductibus quæ tamen ita ser. Grutero autem quæ tamen ita ita fortasse typographorum quoque lapsu. Gronov.

I N D E X
O R A T I O N U M,
M. TULLII CICERONIS,
Quarum deinceps subjiuntur
F R A G M E N T A.

Pro M. Tullio.
L. Vareno.
P. Oppio.
M. Fundanio.
C. Cornelio. I.
C. Cornelio. II.
In competitoribus.
Pro Q. Gallio.
De proscriptorum liberis.
Contra Q. Metelli concionem.
De consulatu suo.

In Clodium, & Curionem.
De rege Ptolemao.
Pro M. Emilio Scauro.
Pro A. Gabinio.
Præterea fragmenta orationum,
Pro P. Quinctio.
Pro M. Fonteio.
De lege Agraria.
In L. Pisonem.
Præterea ex commentariis causarum.

AUCTORES, *Ex quibus omnia fragmenta librorum Ciceronis, poematum, orationum, &c. à Rob. Stephano, Carolo Sigonio, Andrea Patricio, &c. collecta sunt.*

Aquila.
Asconius.
D. Augustinus.
Boethus.
Carisius.
Ipse Cicero.
Columella.
Diomedes.
Donatus.
Festus.
Fortunatianus.
Gellius.
D. Hieronymus.

Isidorus.
Lactantius.
Macrobius.
Amm. Marcellinus.
Nonius Marcellus.
Plinius.
Priscianus.
Quintilianus.
Seneca.
Servius.
Sueronius.
Valerius.
Ulpianus.

EX ORATIONE PRO M. TULLIO I.

Deest principium.

PRISCIANVS.] Hoc iudicium sic expectatur, ut non unæ rei statui, sed omnibus constitui putetur.

QVINT. libro 4 capite 2.] Fundum habet in agro Tigrino M. Tullius paternum.

QVINT. libro 5 c. de refutatione.] Quis hoc statuit umquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum jure poterit occidere, à quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?

QVINT.] Si quis furem occiderit, injuria occiderit. quam obrem? quia jus constitutum nullum est. quid si se telo defendit? haud injuria. quid ita? quia constitutum est.

Cetera desunt.

Pro L. Vareno. II.

Deest principium.

PRISC.] C. Ancharius Rufus fuit è municipio Fulginate.

PRISC.] In præfectura Fulginate.

QVINT. lib 5 cap. 13.] Cum iter per agros, & loca sola faceret, cum Populeno, in familiam Ancharianam incidisse

dixerunt: deinde Populenum occisum esse: illico Varenum vincitum, adservatum, dum hic ostenderet, quid de eo fieri vellet.

QVINT. lib. 7 c. 1.] In legem de sicariis commisit L. Varenus. Nam C. Varenus occidendo, & Cræum vulnerando, & Salarium item occidendo, cadit.

QVINT. lib. 7 cap. 1.] Tum C. Varenus is, qui à familia Anchariana occisus est: (Hoc, quæso, iudices, diligenter attendite.)

PRISC. lib. 3. & QVINT. lib. 8 cap. 3.] L. ille Septimius diceret. etenim est ad L. Crassi eloquentiam gravis, & vehemens, & volubilis. Erucius hic noster, Antoniafter est.

PRISC. lib. 12.] Ea cades si potissimum criminis datur, datur ei, cuius interfuit, non ei, cuius nihil interfuit.

QVINT. lib. 5 cap. 10.] Optio vobis datur, utrum velitis, casu illo itinere Varenus esse usum, an hujus persuasus, & inductu.

PRISC.] Deum fidem.

Desunt reliqua.

Pro P. Oppio. III.

Deest principium.

QVINT. lib. 5 c. 10.] Utrum cum Cottam appetisset, an cum ipse selet conaretur occidere, telum ei è manibus ereptum est?

QVINT. *ibid.*] Quos educere invitos in provinciam non potuit, eos invitos retinere qui potuit?

QVINT. lib. II cap. 1.] At enim verisimile non est, tantum scelus M. Cottam esse commentum. quid? hoc verisimile est, tantum scelus Oppium esse conatum?

MARCEL.] Etenim multum posse ad salutem alterius, honori multis: parum potuisse ad exitium, probro nemini fuit.

QVINT.] O amorem mirum! ò benevolentiam singularem!

Cetera desiderantur.

Pro M. Fundanio. IIII.

Deest principium.

PRISC. lib. 7.] Non modò hoc à Villio Annale, sed vix meretricule à Q. Mutone factum probari potest.

PRISC. lib. 16.] Effetne id, quod Meno nuntiasset.

SERVIVS.] Arcades se profelenos esse asseverant.

Plurima desunt.

Pro C. Cornelio. I.

PRISC. lib. 6.] Ut ab Jove optimo maximo, ceterisque diis, deabusque omnibus opeui, & auxilium petamus.

PRISC. lib. 2.] Ex promulgatione tritundinum dies ad ferendum, potestaque venisset.

QVINT.] Codicem attigit.

PRISC. lib. 8.] Quæ intermissa complures annos.

PRISC. *ibid.*] Num alicui gratificabantur aut homini, aut ordini?

PRISC. lib. 10.] Cœptum igitur per eos, qui agi volebant, desitum est per hunc, qui deceffit.

PRISC. lib. 8.] Circuitis Roftris ejicerentur lapidibus homines.

PRISC.] Qui eloquentia ceteris antecellit.

ACVILIA.] Referum tribuniciis legibus, exhaustum à quibus sit, ipsi sciunt.

SCHOL. *Jurand. ad Sat. 7.]* Conrepsit in scalas.

Cetera desunt.

Pro C. Cornelio. II.

Deest initium.

ASC. & FORTVNATIANVS lib. 3. *Rhet.*] Pugnem aperte contra nobilissimorum hominum voluntates, studia, consilia, cogitationesque eorum aperiam?

CICERO ORATORE PERF.] O callidos homines, ò rem excogitatum, ò ingenia metuenda! restes dare volumus. quem, quæso, nostrum sefellit, ita vos esse facturos?

ASC.] Sed si familiariter ex Q. Catulo, sapientissimo viro, atque humanissimo, velim querere, utrius tandem tibi tribunatus minus probari potest, C. Cornelii, an, non dicam P. Sulpicii, non L. Saturnini, non C. Cracchi, non Tiberii: neminem, quem isti seditiosum existimant, nominabo: sed avunculi tui, Q. Cavule, clarissimi, patriæque amantissimi viri, quid tibi tandem responsurum putatis?

ASC.] Hæc est controversia ejusmodi, ut mihi tribuni plebis Cn. Domitius, Catulo * M. Terpolius contemptissimum nomen ejectum esse ex iis, qui tribuni plebis fuerunt.

CIC. *Orat. perf. & QVINT. lib. 9 c. 4.]* Nam neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos, & Lælios multi venaliciarii, mercatoresque superatant, neque vestis, aut cælatum aurum, & argentum, quo nostros veteres Marcellos,

Maximosque multi eunuchi è Syria, Ægyptoque vicerunt. neque verò movent me ornamenta ista villarum, quibus L. Paullum, & Mummius, qui rebus his urbem, Italianque omnem refererunt ab aliquo video perfacile Deliaci, aut Syro potuisse superari.

PRISC. lib. 18.] Quis tam abundans copiis.

Extrema desunt.

CONTRA C. ANTONIUM,

ET

L. CATILINAM,

Competitores in toga candida. VII.

ASC.] Te tamen, Q. Muci, tam malè de republica existimare, molestè fero, qui hesternò die me esse dignum consultatu negabas. quid? populus Romanus minus diligenter scit sibi constituere defensorem, quam tu tibi? qui, cum te furti L. Calenus argueret, me potissimum fortunarum tuarum patronum esse voluisti. & cujus tu consilium in tua turpissima causa delegisti, hunc honestissimarum rerum defensorem populus Romanus, auctore te, repudiare potest? nisi fortè hoc dicturus es, quo tempore à L. Caleno furti delatus sis, te eo tempore iam tibi parum auxilium esse vidisset.

ASC.] Quod caput etiam tum plenum animæ & spiritus, ad Sullam usque ab Janiculo ad ædem Apollinis, manibus ipse suis detulit.

* stupris se omnibus, ac flagitiis contaminavit, eæde nefaria cruentavit, diripuit socios, leges, quaestiones, judicia violavit.

Mentitos esse equites Romanos. falsas fuisse tabellas honestissimæ civitatis existimo: mentium Q. Metellum Pium, mentiam Africanam: vidisse puto nescio quid illos iudices, qui te innocenter judicaverunt. O miser, qui non sentias, illo judicio te non absolutum, verum ad aliquod severius iudicium, ac majus supplicium reservatum!

Extremum deest.

Pro Q. Gallio. VIII.

Deest principium.

ACVIL. & QVINT. lib. 8 cap. 3.] * ut clamor, convicium, ut symphonix cantus. videbar mihi videre alios intrantes, alios autem exeuntes, partim ex vino vasillantes, partim hesternæ potatione oscitantes. versabatur inter hos Gallius, unguentis oblitus, redimitus coronis. humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & spinis coopta piscium.

B. HIER. *vit. cleric.*] Loquor enim quæ sum ipse nuper expertus unus. Quidam poeta nominatus, homo perlitteatus, cujus sunt illa colloquia poetarum, ac philosophorum, cum facit Euripidem & Menandrum inter se, & in alio loco Socratem atque Epicurum differentes, quorum ætates non annis, sed sæculis scimus esse disjunctas, quantos is plautus, & clamores movet? multos enim condiscipulos habet in teatro, qui simul litteras non didicerunt.

QVINT.] An ista, si vera essent, sic à te dicentur?

CIC. *Bruto.*] Tu istuc, M. Caldi, nisi fingeres, sic ageres? præsertim cum ista eloquentia alienorum hominum pericula defendere acerrimè soleas, tuum negligeres? ubi dolor? ubi ardor animi? qui etiam ex insaniam ingenii elicere voces, & querelas solet. Nulla peturbatio animi, nulla corporis, frons non percussa, non semur, pedis (quod minimum est) nulla suppositio. itaque (tantum astitit, ut infammates nostros animos) somnum isto loco vix tenebamus.

NON. *Logi.*] Ego certò scio, omnes logos, qui ludis dicti sunt, animadvertisse.

CARIS.] * poematorum.

Cetera desunt.

De

1. Hoc fragmentum in Gruteri editione ponitur quasi ex Corneliana petum, quum perspicue Servius meminerit Fundaniam.

2. Putavi non negligendum esse hæc occasione fragmen-

tum hoc, quod Rutgerius dignum annotatu judicaverat libr. v Variar. Lection. cap. 3. ubi tamen ipse in MS. legi *correpsit in scalas.*

De proscriptorum liberis. IX.

Desunt cetera, præter fragmentum, quod sequitur.

QVINT. lib. II cap. I.] Quid enim crudelius, quam homines honestis parentibus, ac majoribus natos, à republica submoveri? sed ita legibus Sullæ continetur status civitatis, ut his solutis, stare ipsa non possit.

Contra concionem Q. Metelli. X.

Deest principium.

FORTVN.] Sic enim, ut opinor, insequar fugientem, quoniam congregari non licet cum resistentem.

PRISC. lib. 9.] * permullâ, atque recreata est.

PRISC. lib. 18.] * nisi eorum exitio, non requieturam.

GELL. lib. 18 cap. 7.] Adscendi in concionem: concursus est populi factus.

QVINT. lib. 9 cap. 3.] Qui judicabantur, eos vocari, custodiri, ad senatum adduci iussi: in senatu sunt positi.

Reliqua desunt.

De consulatu suo. XI.

NONIVS.] Quorum luxuries, fortunata censa peperit.

In Clodium, & Curionem. XII.

Desunt multa, nec, quæ restant, digeri possunt in nullum ordinem.

NON.] Tu verò festivus, tu elegans, tu solus urbanus, quem decet muliebris ornatus, quem incessus psaltriæ, qui lavare vultum, mollire vocem potes.

NON. Longus. Speculum.] Sed, credo, postquam tibi speculum allatum est, longè re à pulcris abesse sensitisti.

NON.] Ac vide, an facilè tu fieri poteris, cum is factus non sit, cui tu concessisti.

NON. Calantica.] Tunc cum vincerentur pedes fasciis, cum calanticam capiti accommodares, cum strophio accuratè præcingerere.

QVINT. lib. 8 c. 6.] Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita antea cta servavit.

QVINT. lib. 9 c. 2.] * Quibus iste, qui omnia sacrificia nosset, facilè à se deos placari posse arbitrabatur.

QVINT.] Quo ex iudicio, velut ex incendio, nudus egressus.

CICERO ad Attic.] Eras, Clodi: non te iudices urbi, sed carceri reservarunt: neque te retinere in civitate, sed exsulio privare voluerunt. Quamobrem, Patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem: manet illa in republica bonorum consensus, dolor accessit bonis viris, virtus non est imminuta: nihil est damni factum novi: quod erat, inventum est. in unius hominis perditu iudicio plures similes reperti sunt.

De rege Ptolemæo. XIII.

Nisi unicum hoc fragmentum esset, vix ipsam orationis inscriptionem teneremus.

AQV. & FORTVN.] Difficilis ratio belli gerendi: at plena fidei, plena pietatis.

Pro M. Æmilio Scauro. XIV.

FORTVN. August. in Rhet.] Maximè fuit optandum M. Scauro, iudices, ut nullo suscepto cuiusquam odio, sine offensione ac molestia.

PRISC. lib. 6.] Cum date nosset Aris, clam ex Sardinia est fugere coactus.

PRIS.] Arinis uxorem pelliculus dolore concitatum.

ISTO. lib. 19 c. 3.] Quem purpura regalis non commovit, eum Sardorum mastruca tentavit?

MARCELL.] Vos quoque de familia nobili cum auctoritate

orbis terrarum sentire debetis.

QVINT.] Ego porrò, qui Albanas habeo columnas, clitelis eas apportavi.

QVINT. lib. 5 cap. 13.] Domus tibi deerat? at habebas. pecunia superabat? at egebas. Incurristi amens in columnas, in alienos insanus insanisti. depressam, exeam, jacentem domum pluris, quam te, quam fortunas tuas æstimasti.

SERV. I. Georgic.] * redimunt se ea parte corporis, propter quam maximè expetuntur.

* ab ipsa stiva mecum homines loquebantur.

CARSIVS.] * universè.

LAMB. addit hoc, ex QVINT.] Libertus pattonum non occidit, sed duobus digitulis gulam obliquit.

Extremum deest.

Pro A. Gabinio. XV.

Desunt cetera præter hoc.

HIER. Apol. adversus Rufinum.] Ego cum omnes amicitias tuendas semper putavi summa religione, & fide, rum eas maximè, quæ essent ex inimicitis revocata in gratiam: propterea quòd integris amicitis officium prætermisissim, imprudentiæ, vel (ut gravius interpretetur) negligentia excusatione defenditur: post reditum in gratiam si quid est commissum, id non neglectum, sed violatum putatur, nec imprudentiæ, sed perfidia assignari solet.

Pro P. Quintio. XVI.

ULPIAN.] Turpis occultatio sui.

Pro M. Fonteio. XVII.

MARCEL. lib. 15.] Galli posthac dilutius potabunt, quod illi venenum esse arbitrabuntur.

QVINT. lib. 6 c. 4.] Mater ruæ, dum vixit, ludum, postquam mortua est, magistros habuit.

AQVILA.] Frumenti maximus numerus è Gallia, peditatus amplissimæ copia è Gallia, equites numero plurimi è Gallia.

Cetera in ea, quæ inter reliquas orationes exsunt.

De lege Agraria Kal. Jan. XVIII.

Deest principium.

GELL. lib. 13 cap. 24.] Prædam, manubias, sectionem, castra denique Cn. Pompeji, sedente imperatore, X viri vendent.

GELL. ibid.] * ex præda, ex manubiis, ex auro coronario.

AQV.] Veniet igitur sub præcone tota Propontis, atque Hellepontus: addicetur communis ora Lyciorum atque Cilicum: Myria & Phrygia item conditioni legique parebunt.

CARIS.] * imberbâ juventute.

Cetera in ea, quæ exstat, in senatu habita.

In L. Pisonem. XIX.

QVINT. lib. 9 c. 4. Diom. lib. 2.] Proh, dii immortales! qui hic illuxit dies?

SERVIVS.] Quæ re beluam ex utero, non hominem fudit.

ASC.] Insaber quidam fuit, id est, mercator, & præco. is cum Romam cum filia venisset, adolescentem nobilem Cæsonium, hominis fortissimi filium, ausus est appellare. filiam collocavit.

QVINT. lib. 8 c. 5.] * Cum tibi tota cognatio in serraco advehatur.

DIOMED.] Proximè Pompeium sedebam.

LAMB. addit ex QVINT.] Caput opponis, cum eo coniscans.

Ex commentariis lib. XIII.

DIOMED.] * re vendita, iterum empta.

1. Perperam id in editione Gruteri tribuitur Afconio, quom servaverit Quintilianus, ut bene norunt Sigonius & Patricius.

I N D E X
E P I S T O L A R U M
M. TULLII CICERONIS,
Quarum deinceps subsequuntur
F R A G M E N T A.
INDEX FRAGMENTORUM EX EPISTOLIS

Ad M. Titinium.
Ad Cornel. Nepotem.
Ad C. Cæsarem.
Ad Cæsarem juniorem.
Ad C. Panfam.
Ad A. Hirtium.
Ad M. Brutum.

Libri II.
Lib. III.
Lib. III.
Lib. III.
Lib. IX.
Lib. VIII.

Ad M. Filium.
Ad M. Licinium Calvum.
Ad Q. Axium.
Ad Catonem.
Ad Cerelliam.
Ad L. Plancum.
Incertain Epistolarum. Lib. II.

Ex M. T. Ciceronis ad M. Titinium epist.

SVEY. cl. Rhet.] Equidem memoria teneo, pueris nobis primum Latine docere coepisse L. Plautium quendam, ad quem cum fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere, continebar autem doctissimorum hominum auctoritate, qui existimabant, & Graecis exercitationibus ali melius ingenia posse.

Ad Cornelium Nepotem epist. lib. II.

MACR. lib. 2 c. 1 Satur.] Itaque nostri cum omnia, quae dixissemus, dicta essent: quae faceret, & breviter, & acute locuti essimus, ea proprio nomine appellari distertia voluerunt.

Ad eundem ex libro incerto.

PRISC. lib. 8.] Hoc restiterat etiam, ut à te factis aggredere donis.

PRISC. ibid.] Qui habet, ultrò appetitur, qui est pauper, aspernatur.

SVEY. in Jul. Cas.] Quid? oratorum quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? quis sententiis aut acutior, aut crebrior? quis verbis aut ornatior, aut elegantior?

MARCEL.] Neque enim quidquam aliud est felicitas, nisi honestarum rerum prosperitas: vel, ut alio modo definiam, Felicitas est fortuna, adiutrix consiliorum bonorum: quibus qui non utitur, felix nullo pacto esse potest. Ergo in perditis, impiisque consiliis, quibus Cæsar usus erat, nulla potuit esse felicitas: feliciorque meo iudicio Camillus exsulans, quam temporibus ipsidem Manlius, etiam si, id quod cupierat, regnare potuisset.

Ad C. Cæsarem epist. lib. I.

M. Cicero C. Cæsari S.

NON. Dicere.] Balbum quanti faciam, quamque ei me totum dicaverim, ex ipso scies.

NON. Consequi. Honor.] Tum cum ea, quae es ab senatu summo cum honore consecutus.

NON. Improbam.] Debes odisse improbitatem ejus, quia impudentissimum nomen delegit.

NON. Tueri.] Ut sciret, majore cura tuenda esse, quae parva sunt.

Ad eundem epist. lib. II.

NON. Locare.] Vel quòd locatio ipsa pretiosa.

NON. Putare.] Quod sapientes homines, ac boni putant.

CARIS. lib. I.] Neque pro cauto, ac diligente se castris continuit.

NON. Monumentum.] Sed ego quae monumenti ratio sit, nomine ipso admoneor. ad memoriam magis spectare debet posteritatis, quam ad praesentis temporis gratiam.

Ad eundem epist. lib. III.

NON. Dimittere.] Quae si videres, non de exercitu retinendo tueri, sed eo tradito, aut dimisso.

NON. Contemno.] * Amici nonnulli à te contemni, ac despici, ac pro nihilo haberi senatum velint.

Ad eundem ex lib. incerto.

NON. Levare.] Jam amplitudinem, gloriamque tuam magno mihi ornamento fore existimo, quod me levas cura.

NON. Consequi.] Extrema verò nec quanta, nec qualia sint, verbis consequi possum.

Ad Cas. Junioem epist. lib. I.

Cicero Cæsari juniore S.

OMNIA ex Nonio, Sagum.] Pridie nonas Febr. cum ad te litteras manè dedissem, descendì ad forum togatus, cum reliqui consulares sagati vellent descendere.

ADITVS.] * & aut ad consules, aut ad te, aut ad Brutum adissent, his fraudi ne esset, quòd cum Antonio fuissent.

RELATVBI.] Sed hæc viderimus, cum legati responsa retulerint.

VINDICARE.] Quasi si me ad id beneficium arcesseres, quò per te me unà cum republica in libertatem vindicassem.

ACCIPERE. Rogare.] Roga ipsam, quemadmodum ego eum Arimini acceperim.

CUNCTARI.] Sed citò poenituit, domum rediit, ceteri cunctabantur.

OPINIO.] Erat opinio bona de Planco, bona de Lepido.

COMPARARE.] * neminem tibi profectò hominem ex omnibus aut anteposuissem unquam, aut etiam comparassem.

EXPEDIRE.] Ex ceteris autem generibus tunc pecunia expeditur, cum legionibus victricibus erunt, quae spondimus, persolvenda.

CON-

1 Cui bono sit hæc inscriptionis formula, aut quam in finem posita ab Patricio (nam Sigonius in utraque editione ignorat) & ab Grætero scripta, parum a se quor, necdum illa sit, quens ad Cæsarem juniorem, quem Cicero nunquam tali loco sic appellavit, ut opinor.

CONFECTVM.] In singulas tegulas impositis sexcentis, sexcentis confici posse.

DUCERE.] Ne res duceretur, fecimus ut Hercules Antianus in alium locum transferretur.

INVOLVERE.] Sed quod videret nomine pacis bellum involutum fore.

IGNOSCERE, ac concedere.] Quod mihi & Philippo vacationem das, bis gaudeo. nam & prateritis ignoscis, & concedis futura.

FEROX.] Itaque vercor, ne ferociorem eum faciat tuam præclara de eo judicia.

Ad eundem epist. lib. II.

OMNIA EX NONIO. INSVLSVM.] Sed ita locutus insulsè est, ut mirum senatus convicium exceperit.

IGNAVVM & SEGNE.] In quo tua me provocavit oratio, mea consecuta est segnis.

CONFECTVM.] Bellum, ut opinio mea fert, ex consensu civitatis confectum jam haberemus.

CONSTAT.] * cum constet, Casarem Lupercis id vestigal dedisse, qui antè poterat id constare?

DEICERE.] Adest Albæ nescio quis Claudius, quem cum restitui iussisset, Ancone cum eo dejectus est ex senatus consulto.

INSOLENS.] * insolens, arrogans, jactans.

SECUNDVM.] Scripsum erat equestre prælium valde secundum, quin potius adversum.

MERET.] Quem perisse ita de republica merentem consulem, vehementer doleo.

PRAESTARE.] Tu si meam fidem præstiteris, quod confido te esse facturum.

SPURCVS.] Cum iter facerem Claternam tempestate spurcissima.

LOCUPLES.] Nihil omnino certi, nec locupletem ad hoc auctorem habebamus.

PALVDATVS.] Antonius demens ante lucem paludatus.

Ad eundem epist. lib. III.

NON. Invehi.] Itaque in eum palam vehementer est inventus.

NON. Antiquus.] Ego autem antiquissimum Scythis oriundum, quibus antiquior lætitia est, quam lucrum.

Ad eundem ex lib. incerto.

NON. Opinio.] Posthac quod voles à me fieri, scribito. viam opinionem tuam.

NON. Promittere.] Promissa tua memoria teneas.

Ad C. Pansam epist. lib. I.

M. Cicero C. Pansæ S. D.

NON. Humaniter. & PRISC. lib. 15.] De Antiocho fecisti humaniter, quem quidem ego semper dilexi, meque ab eo diligi sensi.

NON. Inaudire.] * quorum erupit illa vox, de qua ex te primum quidam inaudieram.

Ad eundem epist. lib. III.

NON. Concalfacere.] Nos Ventidiansis rumoribus concalfacimus.

Ad A. Hirtium epist. lib. II.

NON. Error.] Qua in re si mediocriter lapsus sum, defendas velim tolerabile erratum.

Ad eundem epist. lib. V.

NON. Impertio.] Et quoniam, ut hoc tempus est, nihil habeo, patriæ quod impertiam.

Ad eundem epist. lib. IX.

NON. Interfici.] Dices, quid, quæso, istuc intererat? nescio, nisi tamen erat mihi verendum: sapius, nequi casus perimeret superiora.

Ad eundem ex lib. incerto.

NON. Vetustifcere à veterascere.] Cum enim nobilitas sit nihil aliud, quam cognita virtus, quis in eo, quem veterascen-

tem videt ad gloriam, generis antiquitatem desideret?

NON. Lutum.] * luta & limum aggerabant.

Ad M. Brutum epist. lib. VII.

NON. Experiri.] His contraria, atque parata, ut esse solent, expertus sum.

Ad eundem epist. lib. 8.

NON. doct. indag.] Et quod te tantum amat, ut vel me audeat provocare.

NON. Amare & diligere. & contentus.] Sic igitur facies, & me aut amabis, aut, quo contentus sum, diliges.

QVINT. l. 5 c. 10.] Veritus fortasse, ne nos in Catonem nostrum transferamus illinc mali aliquid: est argumentum simile non erat.

QVINT. l. 8 c. 3.] Nam eloquentiam, quæ admirationem non habet, nullam iudico.

QVINT. ibid.] * & cum amorem, & cum, ut hoc verbo utar, favorem in consilium advocabo.

QVINT. l. 9 c. 3.] Ego cum in gratiam redierim cum Ap. Claudio, & redierim per Cn. Pompejum: ego ergo cum redierim.

QVINT. ibid.] Sermo nullus, scilicet nisi de te. quid enim potius? Tum Flavius, Erras, inquit, tabellarie, & ego ibidem orans inter cenam exoravi.

QVINT. ibid.] Præstat enim nemini imperare, quam alicui fervire. sine illo enim vivere honestè licet, cum hoc vivendi nulla conditio est.

QVINT. lib. 3 cap. 10.] Simne bonus vir, si hoc suadeam? minimè. Suavis enim est finis, utilitas ejus, cui quisque suadet. At recta sunt. quis negat? sed non est semper rectis in suadendo locus.

QVINT. lib. 8 c. 6.] Populo imposuimus, & oratores visum sumus.

QVINT. lib. 6 cap. 4.] Res mihi invisæ visæ sunt, Brute.

Ad M. filium lib. I.

PRISC. l. 8 & l. 10.] Quare effice, & elabora ut excellas.

Ad eundem lib. II.

NON. Commodare.] Cui ego, quibuscumque rebus potero; libentissimè commodabo.

Ad eundem ex lib. incerto.

DIOM. lib. 1.] Ceris delitris.

LACT. l. 4 c. 14.] Philosophiæ quidem præcepta noscenda, vivendum autem civiliter.

Ad Licinium Calvum lib. I.

PRISC. l. 9.] Tuli molestè, quod litteræ delitæ sunt mihi à te redditæ.

NON. Auguro.] Præsentit animus, atque augurat quodammodo, quæ futura sit suavitas.

M. Tullii C. ad Q. Axium epist. lib. I.

FRONTO.] Ad M. Bibulum adierunt.

FRONTO.] Si tu nos aliquid adjutare potes.

SVET. in Jul. Cæs.] Cæsar in consulatu confirmavit regnum, de quo ædilis cogitavit.

Ad Catonem epistola.

NON. Plus & multum.] Nec ideo mihi desiderandam esse dignitatem meam, quod eam multi impugnarint, sed eo magis recolendam, quod plus desiderarint.

Ad Cerelliam epistola.

QVINT. l. 6 c. 4.] Hæc aut animo Catonis ferenda sunt, aut Ciceronis stomacho.

Ad L. Plancum.

GELL. lib. 1 cap. 21.] Nam neque deesse reipublicæ volo, neque superesse.

Ex epistola incerta.

QVINT. lib. 9 cap. 3.] Data Lupercalibus, quo die Antonius Cæsari.

QVINT. lib. 6 cap. 4.] * Ne illi sunt pedes faceti, ac delictis ingredienti mollius.

I N D E X

LIBRORUM PHILOSOPHORUM

M. TULLII CICERONIS,

Quorum deinceps subsequuntur

F R A G M E N T A.

Oeconomica è Xenophonte, libri III.

Protagoras, ex Platone.

De republica libri VI, in quorum ultimo inest Somnium Scipionis.

De iure civili liber.

De anguriis lib.]

Hortensius, vel, de Philosophia.

M. Cato, seu, Laus M. Catonis.

De gloria lib. II.

De consolatione.

De suis consiliis.

De virtutibus.

De notis.

Chorographia.

Præterea fragmenta nonnulla librorum Academicorum.

De natura Deorum.

De divinatione.

De legibus.

De fato.

Timæi, ex Platone.

OECONOMICORUM EX XENOPHONTE

LIB. I.

Pars. lib. 8.] Homo ex eo numero hominum, qui apud nos hoc nomine dignantur.

COLVM. lib. 12 cap. 1.] Maritale conjugium, sic comparatum est natura, ut non solum jucundissima, verum etiam utilissima vitæ societas iniretur, & ne genus humanum temporis longinquitate occideret. propter hoc mas cum femina est conjunctus: deinde ut ex hac eadem societate mortalibus adiutoria senectutis, nec minus propugnacula præparentur: tum etiam, cum victus & cultus humanus non, uti feris, in propulo, ac silvestribus locis, sed domi sub tecto accurandus esset, necessarium fuit, alterutrum foris sub dio esse, qui labore, & industria compararet: intus, qui tectis reconderet, atque custodiret: si quidem vel rusticari, vel navigare, vel etiam alio genere negotiari necesse erat, ut aliquas facultates acquirereamus. Cum verò parata res sub tectum essent congestæ, alium esse oportuit, qui & illas custodiret, & cetera conficeret opera, quæ domi deberent administrari. nam & fruges, & cetera alimenta terrestria indigebant tecto: & ovium, ceterarumque pecudum fetus, atque fructus clauso custodienda erant, nec minus reliqua utensilia, quibus aut aliter hominum genus; aut etiam excolitur. Quare cum & operam, & diligentiam ea, quæ proposuimus, desiderarent, nec exigua cura foris acquirerebantur, quæ domi custodiri oporteret: jure, ut dixi, à natura comparata est opera mulieris ad domesticam diligentiam, viri autem ad exercitationem forensis, & extraneam. itaque viro calores, & frigora perpetienda, tum etiam itinera, & labores pacis ac belli, id est, rusticationis, & militarium stipendiorum, distribuit: mulieri deinceps, quod omnibus his rebus secerat inhabilem, domestica negotia curanda tradidit. Et quoniam hunc sexum custodiæ & diligentia assignaverat, idcirco timidiores reddidit, quam virilem. nam metus plurimum confert ad diligentiam custodiendi. Quod autem necesse erat foris & in aperto victum quarentibus nonnumquam injuriarum propulsare, idcirco virum, quam mulierem fecit audaciorum. Quia verò partis opibus aquè fuit opus memoria, & diligentia:

non minorem famina, quam viro, earum rerum tribuit possessionem. Tum etiam, quod simplex natura non omnes res commodas amplecti volebat, idcirco alterum alterius indigere voluit: quoniam, quod alteri deest, præter plerumque est alteri.

COLVM. lib. 12 c. 2.] Nam vetus est proverbium, paupertatem certissimam esse, cum alicujus indigeas, uti eo non posse, quia ignoretur, ubi projectum jaceat quod desideretur, itaque in re familiari laboriosior est negligentia quam diligentia. Quis enim dubitet, nihil esse pulchrius in omni ratione vitæ, dispositione, atque ordine? quod etiam ludicris spectaculis licet sæpe cognoscere. Nam ubi chorus canentium, non certis modis, neque numeris præsentis magistri consentit, dissonum quiddam, ac tumultuosum audientibus canere videtur. At ubi certis numeris, ac pedibus, velut facta conspiratione consentit, atque concinuit: ex ejusmodi vocum concordia, non solum ipsis canentibus, amicis quiddam & dulce resonat, verum etiam spectantes, audientisque lætissima voluptate permulcentur.

DONAT. in Ter.] Quid igitur, pro deum immortalium, primum eam docebas? quæso.

COLVM.] Preparatis idoneis locis, instrumentum & suppellectilem distribuere cepimus, ac primum ea secrevimus, quibus ad res divinas uti solemus: postea mundum muliebrem, qui ad dies festos comparatur: deinde virilem: item dierum sollennium ornatum, nec minus calceamenta viri-que sexui convenientia: tum jam seorsum arma, ac tela seponabantur, & in altera parte instrumenta, quibus ad lanificia utuntur: post quæ ad cibum conficiendum vasa (ut assolent) constituebantur: inde, quæ ad lavationem, quæ ad exornationem, quæ ad mensam quotidianam, atque epulationem pertinent, exponebantur: postea ex iis, quibus quotidie utimur, quod menstruum esset, seposuimus: quod annum quoque in duas partes divisimus. nam sic minus fallit, qui exitus futurus sit. Hæc postquam omnia secrevimus, tum suo quaque loco disposuimus: deinde quibus quotidie servulorum utun-

1. Cur maluit Gruterus edere *clausuro*, quam id retinere, quod ex Sigonio & Patricio reposui? Utique est id amatum Columellæ;

& illustratum ab patre in notis ad Senecam libro 111 Controversiarum: qui uterque forsitan ab Tullio adseverunt.

utuntur, quæ ad lanificia, quæ ad cibaria coquenda & conficienda pertinent, hæc ipsa iis, qui uti solent, tradidimus, & ubi ea ponerent, demonstravimus, & ut salva essent, præcepimus. Quibus autem ad dies festos, & ad hospitum adventum utimur, hæc primò tradidimus, & loca singula demonstravimus, & cuique sua annuercavimus, atque annuercata ipsi exscripsimus, eamque admonuimus, ut quodcumque opus esset, sciret unde daret: & meminisset atque adnotaret, quid, & quando, & cui dedisset, & cum recepisset, ut quidque suo loco reponeret.

M. TULLII CICERONIS
OECONOMICORUM EX XENOPHONTE

LIB. II.

COLVM. lib. 2 cap. 1.] Utrumne, Ischomache, inquam, si res familiaris desiderasset, mercari villicum tamquam fabrum, an ipse instituire consuevisti? Ego vetò ipse instituo. Enim qui me absente in meum locum substituitur, & vicarius meæ diligentia succedit, is ea quæ ego scire debet.

EIVSDEM

OECONOMICORUM EX XENOPHONTE

LIB. III.

NONIVS. Interfici.] Nullo modo facilis arbitrator posse neque herbas atescere, & interfici: neque terram ab sole percoqui.

*. Hunc quintum casum sic propinat lectori Gruterina editio, haud dubie ex ipso Prisciano, ubi dederant Sigonius ac Patricius Sacrates, qui tamen in præcedente fragmento eum admisserunt.

Sed mirum, cur omittat Gruterus, postulo, ut de isto casu, tum hæc jusserim, ut illic videbis.

QUINT. l. 12 c. 5. NON. profugare.] Cum vetò affecta jam propè æstate, uvæ à sole mitescere tempus est.

MACR. lib. 3 cap. 10.] Qui neque ferit vitem, neque quæ fata est, diligentè colit: oleum, ficus, poma non habet.

CARIS. lib. 1.] Apes in alvearium concesserunt.

CICERO de senectute.] Cum ad Cyrum minorem regem Persarum, præstantem ingenio, atque imperii gloria Lysander Lacedæmonius, vir summæ virtutis, venisset Sardis. Et reliqua, quæ peti possunt ex cap. 17 libri de Senectute; quæ miror omnia ab Grutero hic repetita esse & quidem aliter quædam, quam illic edidit.

SERVIVS in 2 Georg.] * Scrobes.

M. TULLII CICERONIS

PROTAGORAS EX PLATONE.

PRISC. lib. 6.] Quid tu? unde tandem appares, ô Socrate? an id quidem dubium non est, quin ab Alcibiade?

PRISC. lib. 8.] Nunc à vobis, Protagora, & Socrate, postulo, concedatis alter alteri, & inter vos de hujusmodi rebus controversemini, non concretis.

PRISC. lib. 6.] Quæ igitur potest esse indignitas voluptatis ad molestiam, nisi in magnitudine, aut longitudine alterius utrius posita?

DONATVS in PHORMION.] Confitmandi genera compluria.

FRUSTA, SEU FRAGMENTA

M. T. CICERONIS

LIBRORUM SEX DE REPUBLICA.

EX
M. T. CICERONIS
DE REPUBLICA
LIBRO I.

FRONTO.] Nuntiatum est, venire Lælium, domoque jam exisse.

NON. Propter.] Eum quoque ut salutavit, propter Tuberonem iussit assidere.

FRONTO.] Negotii publici expers.

NON. Cituma.] Quare si placet, deduc orationem tuam de celo ad hæc cituma.

DIOMEDES.] Quasi alius assimilare rempublicam aut melius non possit, aut omninò non possit.

NON. Accommodatum.] * expositamque ad exemplum nostræ republicæ accommodabo ad eam, si potero, omnem illam orationem, quæ est mihi habenda de optimo civitatis statu.

NON. Urbs à civitate.] Quam cum locis, manuque sepsissent, ejusmodi conjunctionem rectorum, oppidum, vel urbem appellarunt, delubris distinctam, spatiique communibus. omnis ergo populus, qui est talis cœtus multitudinis, qualem exposui, civitas est: 1. omnis civitas, quæ est constitutio populi, respublica.

D. AVGVST. epist. 5.] * brevi multitudo diversa atque vaga, concordia civitas facta erat.

NON. Cognoscere.] Cognoscere mehercule, inquit, consuetudinem istam, & studium, sermonemque.

SENECA lib. 19 epist.] * duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Servii matre dubitatur. 2. Anci Marcii pater quoque ignoratur. tantum hic Marcius, Numæ nepos dicitur.

NON. Dimittere.] Tum instituti annui consules, tum dimissi populo fasces.

SENECA l. 19 epist.] * provocationem ad populum etiam à regibus fuisse.

NON. Horrendum ab horrido.] Horum enim severitatem dicitur inhorruisse primum civitas.

NON. lib. 19 epist.] Quem nos dictatorem dicimus, & in historia ita nominari legimus, apud antiquos magister populi vocatus est, quòd qui ab illo nominatur, magister equitum est.

CIC. 6 ad Atticum 9.] * Cn. Flavius fastos protulit.

FRONTO.] Ipsa cognitio nos delectavit.

NON. Emulus.] Quomodo enim iudicatur iste optimas, aut optimatum æmulus doctrina, artibus, studiis. audio, quando?

NON.] 3 Sed audisse te credo, tum vetò Platonem, Socrate mortuo, primum in Ægyptum discendi causa, post in Italiam contendisse.

NON. Anima.] Tum virtute, labore, industria quaerere summi viri indolem, nisi nimis animosè ferax natura illum nescio quo pacto.

NON. Constitura.] Quæ videlicet ille non ex agri constitura, quam cernebat, sed ex doctrinæ iudiciis interpretabatur.

NON. Antiquus Antiquior.] Sed quoniam plurima beneficia continet patria, & est antiquior parens, quam is, qui, ut ajunt, creaverit, major ei profectò, quam parenti, debetur gratia.

NON. Pignetari.] Sed ut plurimas, & maximas nostri animi, ingenii, consilii prima ipsa sibi ad utilitatem pigneraretur.

NON. Conducere.] Facillimam autem in ea republica esse posse concordiam, in qua idem conducat omnibus.

NON. *Firmitudo.*] Habent æquabilitatem quandam, quæ carere diutius vix possunt liberi, deinde firmitudinem.

NON. *lib. de doct. indagine.*] Nec tantum Karthago habuisset opum sexcentos ferè annos sine consiliis, & disciplina.

NON. *Dominatus.*] Quid? tunc cum es iratus, permittis illi iracundiæ dominatum animi tui?

NON. *Anima.*] Ergo non probares consilio pulso libidines, quæ sunt innumetabiles, iracundias, & quæ terrent omnia. Ego verò nihil isto animo, nihil ita animato homine miserius ducerem.

NON. *Invitare.*] Denique ipsa natura non invitaret solum, sed etiam cogeret.

FRONTO.] Populo gratificans & aliena, & sua.

FRONTO.] Nec verò jam meo nomine abstinet.

NON. *Horrendum ab horrendo.*] Sed ut ille, qui navigat, cum subito mare cœpit horrere.

MACR. *lib. de different. & societatis Græci Latineque verbi.*] Libenter tibi, Læli, ut cum desideras, equidem concessero.

E X

M. TULLII CICERONIS
D E R E P U B L.

L I B R. I I.

NON. *Exsultare.*] Est igitur quiddam turbulentum in hominibus singulis, quod vel exsultat voluptate, vel molestia frangitur.

NON. *Volubundus.*] Cupido autem, & expetenti, & libidinoso, & volubundo in voluptatibus.

NON. *Anxiendo.*] Quantaque anxietudo prona ad luctum, & increns, semperque ipsa se sollicitans.

NON. *Tisor, & timiditas.*] 1 Esse autem angores, esse miseria afflictas, atque abjectas timiditate, & ignavia.

NON. *Elidere.*] 2 Ut auriga indoctus è curru trahitur, operitur, eliditur, laeniatur.

NON. *Offendere.*] Sed imitor Archytam Tarentinum, qui cum ad villam venisset, & omnia aliter offendisset.

NON. *urbs à civitate.*] * quo auctore, & principe vocitatur civitas.

NON. *Modicum.*] Statuo esse optimè constitutam rempublicam, quæ ex tribus generibus illis, 3 regali, optimo, & populari consula modicè, nec puniendo irriter animum immanem ac ferum, nec omnia prætermittendo, licentia cives deterioris reddat.

D. AVG. *lib. 2 c. 21 Civit.*] Ut in fidibus, ac tibiis, atque cantu ipso, ac vocibus concentus est quidam tenendus ex distinctis sonis, quem immutatum, ac discrepantem aures eruditæ ferre non possunt, isque concentus ex dissimillarum vocum moderatione concors tamen efficitur & congruens: sic ex summis, & infimis, & mediis interjectis ordinibus, ut sonis, moderata ratione civitas consensu dissimillarum concinit, & quæ harmonia à musicis dicitur in cantu, ea est in civitate concordia, arctissimum atque optimum omni in republica vinculum incolunitatis: quæ sine justitia nullo pacto esse potest.

NON. *Projectum.*] Justitia foras spectat, & projecta tota est, atque cminet.

NON. *Explicare.*] Quæ virtus præter ceteras totam se ad alienas utilitates porrigit, atque explicat.

NON. *Exsultare.*] * quæ sanguine alitur, atque in omni crudelitate sic exsultat, ut vix hominum acerbis funeribus fatietur.

NON. *lib. de doct. indagine.*] Itaque præclara illa institutio Romuli cum ducentos annos & triginta ferè firma mansisset.

NON. *Viritim.*] Ac primum agros, quos bello Romulus cepit, divisit viritim civibus.

FRONTO.] Cum aliud nihil domum suam deportavisset.

NON. *Pecuniosus.*] * multaque ditione ovium, & boum,

quod tunc erat res in pecore, & in locorum possessionibus, ex quo pecuniosi, & locupletes vocabantur.

NON. *Calumniæ.*] * ut Carneadi respondeatis, qui sæpe optimas causas ingenii calumniæ ludificari solebat.

FRONTO.] Neque enim ad mare admovit, quod ei fuit facillimum.

D. AVG. *lib. 2 c. 21 Civit.*] Nihil est quod adhuc de republica putem dictum, & quo possim longius progredi, nisi sit confirmatum, non modò falsum esse illud, sine injuria non posse, sed hoc verissimum, sine summa justitia rempublicam regi non posse.

E X

M. TULLII CICERONIS
D E R E P U B L.

L I B R. I I I.

D. AVG. *lib. 4 contra Pelagium.*] Homo non ut à matre, sed ut à neverca natura editus est in vitam corpore nudo, & fragili, & infirmo: animo autem anxio ad molestias, humili ad timores, molli ad labores, prono ad libidines: in quo tamen inest tamquam obrutus quidam divinus ignis ingenii, & mentis.

SENECA *lib. 19 epist.*] Quoniam sumus ab ipsa calce ejus interpellatione revocati.

LACT. *Epitome cap. 1.*] Nullum est jus naturale. itaque omnes animantes ipsa ducente natura commoda sua defendunt: & ideo justitia, si alienis utilitatibus consulat, suas negligat, stultitia est dicenda. Quod si omnes populi, penes quos sit imperium, ipsique Romani, qui orbem totum possedere, justitiam sequi velint, ac suum cuique restituere, quod vi & armis occupaverunt, ad calas, & egestatem revertentur, quod si fecerint, justos dicemus quidem, sed tamen stultos judicare necesse est, qui, ut aliis profint, sibi nocere contendunt.

LACT. *l. 5 c. 16. Epit. c. 1.*] Bonus vir si habeat servum fugitivum, vel domum insalubrem, ac pestilentem, quæ vitia solus sciat, & ideo proscibat, ut vendat: utrumne prostebitur, fugitivum servum, ac pestilentem domum se vendere, an celabit emptorem? si prostebitur emptori, fugitivum esse: bonus quidem, quia non fallat, sed tamen stultus judicabitur, quia vel parvo vendet, vel omnino non vendet. si celaverit, erit quidem sapiens, quia rei consulat: sed idem malus, quia fallat. Deinde, si reperiat hominem, qui aut aurum pro orichalco, aut argentum pro plumbo vendat per errorem, atque id emere necessitas cogat: utrum dissimulabit, & emet parvo, an potius indicabit? justus utique dicitur, quia non sefellit, sed idem stultus, qui alteri fecerit lucrum, sibi damnum. sed facile de damno esse: qui si vita ejus in periculum veniet, ut eum aliquando necesse sit, aut occupare, aut mori, quid faciet? Potest hoc evenire, ut naufragio facto inveniat aliquem imbecillum, tabulæ in hærentem: aut victo exercitu, fugiens reperiat aliquem vulneratum, equo insidentem: utrumne aut illum tabula, aut hunc equo deturbabit, ut ipse possit evadere? si volet justus esse, non faciet. sed idem stultus judicabitur, qui dum alterius vitæ parcat, suam perdet. si faciet, sapiens quidem videbitur, quia sibi consulit: sed & idem malus, quia nocebit.

LACT. *lib. 5 cap. 12.*] Quæro, si duo sint, quorum alter optimus vir, æquissimus, summa justitia, singulari fide: alter insigni scelere & audacia existimetur: & si in eo sit errore civitas, ut bonum illum virum, sceleratum, facinorosum, nefarium putet: contra autem, qui sit improbissimus, summa esse probitate ac fide existimetur, proque hac opinione omnium civium, bonus ille vir vexetur, rapiatur, manus ei denique afferantur, effodiantur oculi, damnetur, vinciatur, uratur, exterminetur, egeat: postremò jure etiam optimo omnibus miseritimus esse videatur: contra autem ille improbus laudetur, colatur, ab omnibus diligatur, omnes ad cura

honores, omnia imperia, omnes opes, omnes denique copiarum conferantur: vir denique optimus omnium existimatione, & dignissimus omni fortuna iudicetur: quis tandem erit tam demens, qui dubitet, utrum se esse malit?

NON. *Famulatur.*] Est enim genus injustæ servitutis, cum ii sunt alterius, qui sui possunt esse. cum autem hi famulantur.

NON. *Insestum mare. Myopara.*] Nam cum quaereretur ex eo, quo scelere compulsi mare haberent insestum uno myoparone: Eodem, inquit, quo tu orbem terræ.

GELL. *lib. 1 cap. 22.*] Non gravarer, Læli, nisi & hos velle putarem, & ipse cuperem te quoque aliquam partem hujus nostri sermonis attingere: præsertim cum heri dixeris, te nobis etiam superfuturum. verum, si id quidem fieri non potest: ne desis, omnes te rogamus.

LACT. *lib. 6 c. 8.*] 2 Est quidem vera lex, recta ratio, naturæ congruens, diffusula in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet ad officium jubendo, vetando à fraude deterreat, quæ tamen neque probos frustra jubet, aut vetat, nec improbos jubendo, aut vetando movet. Huic legi nec obrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec verò aut per senatum, aut per populum solvi hac lege possumus. Neque est quaerendus explanator, aut interpretes ejus alius: nec erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia posthac; sed & omnes gentes, & omni tempore una lex, & sempiterna, & immortalis continebit; unusque erit communis quasi magister, & imperator omnium Deus ille, legis hujus inventor, disceptator, lator: cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur, atque hoc ipso luet maximas pœnas, etiam si cetera supplicia, quæ putantur, effugerit.

LACT. *lib. 5 c. 19.*] Huic tu viro quas divitias objicies? quæ imperia? quæ regna? qui ista omnia putat humana, sua bona divina judicat.

PRISC. *l. 8.*] * quibus assentior, sollicitam & periculofam justitiam non esse sapientis.

NON. *Ubi genit. pro ablativo.*] Noster autem populus, sociis defendendis, terrarum jam omnium potitus est.

NON. *Largitas.*] * 3 Pyrrhi ridetur largitas à consule, aut Samnitiū copiarum Curio desuerunt.

NON. *Apud.*] Cujus etiam focum Cato ille noster, cum venerat ad se in Sabinos, ut ex ipso audiebamus, visere solebat, apud quem sedens Samnitiū quondam hostium, tum jam clientium suorum dona repudiaverat.

D. AVG. *lib. 22 cap. 6.*] Nullum bellum suscipitur à civitate optima, nisi aut pro fide, aut pro salute.

D. AVG. *lib. 22 cap. 4 Civit.*] * quorum non corpora sunt in cœlum elata: neque enim natura pateretur, ut id, quod esset de terra, nisi in terra maneret.

D. AVG. *lib. 22 c. 6 Civit.*] Magis est in Romulo admirandum, quòd ceteri, qui dii ex hominibus facti esse dicuntur, minus eruditus hominum sæculis fuerunt, ut fingendi proclivior esset ratio, cum imperiti facile ad credendum impellerentur. Romuli autem ætatem minus his sexcentis annis, jam inveteratis litteris, atque doctrinis, omnique illo antiquo ex inculata hominum vitæ errore sublato, fuisse certum.

D. AVG. *ibidem.*] Ex quo intelligi potest, permultis annis antè Homerum fuisse, quàm Romulum: ut jam doctis hominibus, ac temporibus ipsis eruditus ad fingendum vix quicquam esset loci. antiquitas enim recipit fabulas, fœtas etiam nonnumquam incondidè. Hæc ætas autem, jam exculta præsertim, & erudita, omne quod fieri non potest, respuit.

LACTAN. *lib. 5 c. 19. SENECA lib. 19 epist.*] Apud Ennium sic loquitur Afticanus,

4 Si fas endo plagas cœlestium ascendere cuiquam est,
Mi soli cœli maxima porta patet.

Est verò, inquit, Africane. nam & Herculi eadem ipsa porta patuit.

SENECA. *ibid.*] Hic est ille situs, cui nemo civis, neque hostis. Quirit pro factis reddere operæ pretium.

D. AVG. *lib. 3 c. 15 Civit.*] * tantum est consecutus, ut, cum subito sole obscurato, non comparuisset, deorum in numero collocatus putaretur: quam opinionem nemo unquam mortalis assequi potuit sine eximia virtutis gloria.

D. AVG. *lib. 22 c. 6.*] Propterea & istum non creditum inter Deos receptum tali morte, quia forassee quod erat in Romulo probatum, Romani vulgare noluerunt, si hoc & alteri tribueretur.

LACT. *lib. 5 c. 19.*] Vult planè virtus honorem: nec est virtutis ulla alia merces, quam ramen illa accipit facile, exigit non acerbè. sed si aut ingrati universi, aut invidi multi, aut inimici potentes suis virtutum præmiis spoliant, ne illa se tamen multis solatiis oblectat, maximeque suo decore se ipsam sustentat.

D. AVG. *lib. 22 c. 6 Civit.*] Sed his pœnis, quas etiam stultissimi sentiunt, egestate, exsilio, vinculis, verberibus elabuntur sæpè privati, oblata mortis celeritate. Civitatis autem mors ipsa pœna est: quæ videtur à pœna singulos vindicare. debet enim constituta sic esse civitas, ut æterna sit. Itaque nullus interitus est reipublicæ naturalis, ut hominis, in quo mors non modò necessaria est, verum etiam optanda per sepe. Civitas autem cum tollitur, deletur, exstinguitur, simile est quodammodo, ut magnis parva conferamus, ac si omnis licet mundus intereat, ac concidat.

D. AVG. *lib. 2 cap. 21 Civit.*] Respublica est res populi. Populus autem non omnis cœtus multitudinis, sed cœtus juris consensu, & utilitatis communione sociatus.

D. AVG. *ibidem.*] Respublica res est populi, cum bene ac justè geritur, sive ab uno rege, sive à paucis optimatibus, sive ab universo populo. cum verò injustus est rex, quem tyrannum voco: aut injusti optimates, quorum consensus factio est: aut injustus ipse populus, cui nomen usitatum nullum reperio, nisi ut etiam ipsum tyrannum appellem: non jam vitiosa, sed omnino nulla respublica est, quoniam non est res populi, cum tyrannus eam, factiove capessat: nec ipse populus jam populus est, si sit injustus, quoniam non est multitudine juris consensu, & utilitatis communione sociata.

D. AVG. *lib. 22 c. 21 Civit.*] Ubi verò justitia non est, nec jus potest esse. quod enim jure fit, profectò justè fit: quod autem fit injustè, nec jure fieri potest. non enim jura dicenda sunt, vel putanda, iniqua hominum constituta, cum illud etiam ipsi sus esse dicant, quod de justitiæ fonte manaverit: falsumque sit, quod à quibusdam non rectè sentientibus dici solet, id jus esse, quod ei, qui plus potest, utile est.

D. AVG. *lib. 4 contra Pelagium.*] An non certum, optimo cuique dominatum ab ipsa natura, cum summa utilitate infirmorum datum: Cur igitur deus homini, animus imperat corpori, ratio libidini, iracundiæque, & ceteris vitiosis ejusdem animi partibus?

D. AVG. *ibidem.*] Sed & imperandi, & serviendi sunt dissimilitudines cognoscendæ. Nam, ut animus corpori dicitur imperare, dicitur etiam libidini: sed corpori, ut rex civibus suis, aut parens liberis: libidini autem, ut servus dominus, quòd eam coarctet, & frangit: sic regum, sic imperatorum, sic magistratum, sic patrum, sic populorum imperia civibus, sociisque præstant, ut corporibus animus. domini autem servos ita fatigant, ut optima pars animi, id est, sapientia, ejusdem animi vitiosas, imbecillaque partes, ut libidines, ut iracundias, & perturbationes ceteras.

NON. *Mercatura.*] Phœnicis primi mercaturis, & mercibus

1. Sic legitur in Lactantio, habetque Patricius, quod ignoro cur mutatum sit in vero.

bus suis avaritiam, & magnificentiam, & inexplebiles cupiditates omnium retum supputaverunt in Græciam.

NON. *Confidentia.*] * duas sibi res, quo mihi in vulgus, & in foro diceret, confidentiam & vocem defuisse.

NON. *Proferre.*] Sapientia jubet proferre opes, amplificare divitias.

NON. *Periculum.*] * sed ut ipsi seu animum periclitentur, seu videant, quid se putent esse facturos.

NON. *Impigritas.*] Namquam viri fortissimi fortitudinis, impigritatis, patientiæ.

PRISC. *lib. 6.*] Quid ergo illa sibi vult absurda exceptio, nisi quis Athonem pro monumento vult, funditus efficere? quis enim est Arho, aut Olympus tantus?

NON. *Vasum.*] Non sunt in disputando vassi, non veteratores, non malitiosi.

EX

M. TULLII CICERONIS
DE REPUBLICA

LIB. IV.

NON. *Ubi accusatus pro genitico.*] Atque ipsa mens, quæ futura videt, præterita meminit.

NON. *Misus.*] Cumque autumno terras ad concipiendas fruges patefecit, hieme ad concipiendas compresserit, vere ad effundendas relaxavit, ætate ac maturitate alias mitigaverit, alias torruerit.

NON. *Aptam.*] * eademque soli objecta umbram, noctemque efficiat, cum ad numerum dietum aptam, tum ad laborum quietem.

LACT. *de epis. Dei.*] Nec voluntatem mihi defuisse, nec curam.

D. AVG. *lib. 9 cap. 9 Civit.*] Numquam comœdix, nisi consuetudo vitæ pateretur, probare sua theatris flagitia potuissent.

D. AVG. *ibidem.*] Quem illa non attingit, vel potius quem non vexavit? cui pepercit? esto: populares homines, improbos in rempublicam, seditiosos, Cleonem, Cleophontem, Hyperbolum lasit. patiamur: etsi hujusmodi cives à censore melius est, quam à poeta notari. Sed Periclem, cum jam suæ civitati maxima auctoritate plurimos annos domi & belli præfuisset, violari vestibus, & eos agi in scena, non plus deuit, quam si Plautus nosset voluisset, aut Nævius, P. & Cn. Scipioni, aut Cæcilius M. Catoni maledicere.

D. AVG. 6.] Nostra contrà XII tabulæ cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sancendam putaverunt, si quis activavisset, sive carmen condidisset, quod infamiam afferret, flagitiumve alteri: præclare. judiciis enim, ac magistratuum disceptationibus legitimis propositam vitam, non poetatum ingenii habere debemus, nec probum audire, nisi ea lege, ut respondeat liceat, & iudicio defendere.

D. AVG. *lib. 2 c. 10 Civit.*] Æschines Atheniensis, vir eloquentissimus, cum adolescens tragœdias activavisset, rempublicam capessivir, & Aristodemum itagium item actorem, maximis de rebus pacis ac belli legatum ad Philippum Atheniensis sæpe misertunt.

D. AVG. *lib. 2 cap. 12 Civit.*] * Probris & injuriis poetarum subjectam vitam famamque habere noluerunt, capite etiam puniti sancientes, tale carmen condete si quis auderet.

D. AVG. *lib. 2 cap. 13 Civit.*] * Cum attem Indieram, scenamque totam in probro ducerent, genus id hominum non modo honore civium reliquorum carete, sed etiam tribu moveri notatione censoria voluerunt.

D. AVG. *lib. 2 cap. 14 Civit.*] Ad quos cum accessisset clamor, & approbatio populi, quasi magni cuiusdam, & sapientis magistris, quas illi obducunt tenebras? quos invehunt metus? quas inflammant cupiditates?

NON. *Finger.*] Ego vetò eodem, quo ille Homerum re-

dimitum coronis, & delibutum unguentis, emittit ex ea urbe, quam ipse sibi finit.

MARCEL. *lib. 30.*] Cuique nihil tam incorruptum esse debeat in republica, quam suffragium, quam sententia: non intelligo, cur, qui ea pecuniâ conturperit, poena dignus sit; qui eloquentia, laudem etiam fetat. Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quam qui pretio iudicem corrumpit, quòd pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo potest.

NON. *Impurus & immanis.*] * Sed juventuti nostræ minime audiendus. Quippe si ita sensit, ut loquitur, est homo impurus: si aliter, quod malo, oratio est tamen immanis.

NON. *Ignominia.*] Censotis iudicium nihil fere damnato affect, nisi ruborem. Itaque quia omnis ea judicatio versatur tantummodo in nomine, animadversio illa ignominia dicta est.

NON. *Ubi datus pro accusator.*] Nec vetò mulieribus præfectus præponatur, qui apud Græcos creari solet, sed sit censor, qui viros doceat moderari uxoribus.

NON. *Tenulenta.*] Magnam habet vim disciplina vercundia. carent temeto omnes mulieres.

NON. *Fama.*] * atque etiam si qua erat famosa, ei cognati osculum non ferebant.

NON. *Clepe.*] Non modò ut Spartz, rapere ubi pueri, & clepete disunt.

SERV.] Apud Græcos opprobrio fuit adolescentibus, si amatores non haberent.

NON. *Jurgium à lite.*] * admiror, nec rerum solùm, sed verborum etiam elegantiam, si jurgant (inquit) benevolorum concertatio, non lis inimicorum, jurgium dicitur.

NON. *Ibid.*] Jurgare igitur lex putat inter se vicinos, non litigare.

NON. *Petulantia, Procacitas.*] Itaque à petendo petulantia, à procando, id est, poscendo, procacitas nominata est.

NON. *Fides.*] Fides enim nomen ipsum mihi videtur habere, cum fit, quòd dicitur.

NON. *Blandimentum.*] In cive excelsò, atque homine nobili, blanditiam, ostentationem, ambitionem, notam esse levitatis.

NON. *Portitor.*] Nolo enim eundem populum, impetorem, & portitorem esse terrarum: optimum autem & in privatiis familiis, & in republica vetigal duco esse parsimoniam.

NON. *Pecuda.*] * cum adhibent in pecuda pastores.

NON. *Excipere.*] * quòd insulpatos reliquissent eos, quos ex mati, propter vim rempestatis, excipere non potuissent, innocentes necaverint.

NON. *Proprium.*] Et noster Plato magis etiam, quam Lycurgus, omnia potius jubet esse communia, nequis civis propriam, aut suam rem ullam queat dicere.

NON. *de doct. ind.*] Nec in hac dissensione suscepi populi causam, sed bonorum.

NON. *Azuro.*] Cui quidem vitam verè auguraverim.

NON. *Sanctitudo.*] * eosdem terminos hominum curæ, atque vitæ: sic pontificio jure sanctitudo sepulcræ.

PRISC. *lib. 15.*] Non enim facilè valenti populo resistitur, si aut nihil impertias jutis, aut parum.

PRISC. *Carm.*] Brachialia.

PRISC.] Armentum habco.

EX

M. TULLII CICERONIS
DE REPUBLICA

LIB. V.

D. AVG. *lib. 2 c. 21 Civit.* & NON. *quendam locum, qui est in hoc frag. presert in canone.*] Enn.

Moribus antiquis res stat Romana, virisque.

Quem quidem ille versum, vel brevitate, vel veritate, tamquam

quam ex oraculo mihi quodam esse effatus videtur. nam neque viri, nisi ita morata civitas fuisset, neque mores, nisi hi viri præfuisent, aut fundare, aut tandiu tenere possissent tantam, & tam longè, lateque imperantem rempublicam. Itaque ante nostram memoriam & mos ipse patrius præstantes viros adhibebat, & veterum morem, ac majorum instituta retinebant excellentes viri. nostra verò ætas cum rempublicam sicut picturam accepisset egregiam, sed jam evanescentem veritate, non modo eam coloribus iisdem, quibus fuerat, renovare neglexit, sed ne id quidem curavit, ut formam saltem ejus, & extrema tamquam lineamenta servaret. quid enim manet ex antiquis moribus, quibus ille dixit rem stare Romanam: quos ita oblivione obsoletos videmus, ut non modo non colantur, sed etiam ignorentur. Nam de viris quid dicam? mores enim ipsi interierunt virorum penuria. cujus tanti mali non modo reddenda ratio nobis, sed etiam tamquam reis capitis quodammodo dicenda causa est. nostris enim vitiis, non casu aliquo, rempublicam verbo retinemas: reapse verò jampridem amisimus.

Cic. lib. 8. *epist. ad Atticum.*] Ut enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria: sic huic moderatori reipublicæ beata civium vita proposita est, ut opibus sita, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. hujus enim operis maximi inter homines, atque optimi, illum esse effectorem volo.

DIOMEDES. lib. 1.] Excellunt.

NON. *Contemptio.*] Quæ virtus fortitudo vocatur, in qua est magnitudo animi, mortis, dolorisque magna contemptio.

NON. *Lentum.*] Marcellus, ut acer & pugnax. Maximus, ut consideratus, & lenius.

NON. *ubi nominativus, vel.*] Sed tamen ut bono patrifamilias colendi, adificandi, ratiocinandi quidam usus, opus est.

GEL. lib. 12. c. 2.] Menelao Laconi quædam fuit suaviliorum jucunditas.

Idem ib.] Brevisloquenciam in dicendo colat.

NON. *Imbuere.*] Quæ cum Scipio dixisset, admodum probans: nimio enim erat odio rhetorum imbutus.

NON. *Fercia.*] Qui competit ejus vim, & effrenatam illam ferociam.

CARIS. l. 1. *Orbi.*] Orbi terrarum comprehensos.

NON. *Impertire.*] Quod molestias senectutis suæ vestris familitis imperite possit.

NON.] Quod non modo singulis hominibus, sed potentissimis populis sæpe contingit.

M. TVLLII CICERONIS
DE REPUBLICA
LIB. VI.

NON. *Prudentia.*] Totam igitur expectas prudentiam hujus rectoris, quæ ipsum nomen hoc nata est ex providendo.

NON. *Tristis.*] Qui numeros optimarum, & principum obtulit his vocibus, & gravitatis suæ liquit illum tristem, & plenum dignitatis sonum.

NON. *Expleri atque satiari.*] Graves enim dominæ cogitationum libidines, infinita quadam cogunt, atque imperant: quæ quia expleri, atque satiari nullo modo possunt, ad omne facinus impellunt eos, qui illecebris suis incendantur.

NON. *Samium.*] Oratio exstat, Læli, quam omnes habemus in manibus, i. quàm simplicitate pontificum diis immortalibus grata sint, Samiaque, ut hic scribit, capedines.

NON. *Firmiter & Præse.*] Firmiter enim majores nostri stabilita matrimonia esse voluerunt.

NON. *Comparare.*] Quamobrem se comparet hic civis ita necesse est, ut sit conita hæc, quæ civitatis statum perverunt, semper armatus.

NON. *Seditio.*] Eaque dissensio civium, quod seorsum eunt alii ad alios, seditio dicitur.

NON. *de doctr. ind.*] Et verò in dissensione civili, cum boni plus, quàm multi valent, expendendos ab his, non numerandos puto.

GEL. lib. 6. c. 16. & NON. *Deprecari.*] Quod equidem eo fuit majus, quia cum in cautâ pari collegæ essent, non modo invidia pari non erant, sed etiam Claudii invidiam Gracchi cæcitas deprecabatur.

NON. *Maestare.*] Ferunt hos laudibus, maestant honoribus.

D. AVG. lib. 5. c. 13. *Civis.*] Alendus hic est gloria.

NON. *Desubito.*] * in his, ut meminisset, concursu levissimæ multitudinis ære congesto funus desubito esset ornatum.

NON. *ubi genitivus pro nominativus.*] 4. Ut quemadmodum scribit ille, quotidiano in forum mille hominum cum palliis conchylio tintis descenderent.

MACR. lib. 1. *Sovinn.*] Sed quamquam sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissimum virtutis præmium est, tamen illa divina virtus, non statuas plumbo inherentes, nec triumphos arefcentibus laureis, sed stabiliora quadam & viridiora præmiorum genera desiderat. Quæ tandem ista sunt? inquit Lælius. Tum Scipio, Patimini me (inquit) quoniam tertium diem fetiati sumus.

SOMNIUM SCIPIONIS.
SCIPIO LOQUITUR.



QUM in Africam venissem, M^o Manilio consuli ad quartam legionem tribunus (ut scitis) militum; nihil mihi potius fuit, quàm ut Manissimam convenirem, regem familia nostra justis de causis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex collacrimavit, aliquantotum post ¹ suspexit in cælum: &, Grates, inquit, tibi ago, summe Sol, vobisque reliqui cœlites, quòd antè quàm ex hac vita migro, conspicio in meo regno,

& his testis P. Cornelium Scipionem, cujus ego nomine ipso recreor: ita nunquam ² ex animo meo discedit illius optimi, atque invictissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno; ille me de nostra republica percontatus est. multisque verbis ultro, citroque habitis, ille nobis consumptus est dies post autem regio apparatu accepti, sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueteretur, omniaque ejus non facta solum, sed etiam dicta meminisset. deinde, ut cubitum discessimus, ³ me & de

1. *Suspexit in cælum.*] In multis MSS. mihi obvenit ad, etsi Cicero soleat utramque præpositionem omittere. *Genov.*

2. *Ex animo meo discedit.*] Sic edidi, quod habent & alii, quum

id in MSS. annotavisset, vel *discessit.* Idem.

3. *Me & de via, & qui.*] Aulus sum exprimere quod ajunt à Langio productum, quoniam sic quoque extaret in Palatino pr.

de via, & qui ad multam noctem vigilassem, arctior, quam solebat, somnus complexus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti: si enim ferè, ut cogitationes, sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sapissimè vigilans solerè cogitare, & loqui) Africanus se ostendit ea forma, quæ mihi ex imagine ejus, quam ex ipso, erai notior. quem ut agnovi, equidem cohorru. sed ille, A des, inquit, animo, & omnite timorem, Scipio, & quæ dicam, trade memoriaz.

2. Videtne illam urbem, quæ parere populo Romano coacta per me, renovat pristina bella, nec potest quiescere? (ostendebat autem Karthaginem de excelso, & pleno stellarum, illustri, & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis panè miles? hanc hoc biennio consul evertes, eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc à nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris, cenforque fueris, & obicris legatus Ægyptum, Syriam, Asiam, Græciam, deligere iterum consul abiens, bellumque maximum conficies, Numantiam excindes. Sed cum eris cirru Capitolium invehens, offendes rempublicam perturbatam consiliis nepotis mei. Hic tu, Africane, ostendas oportebit patriæ, lumen animi, ingenii, consiliique tui. Sed ejus temporis ancipitem video quasi fatorum viam. nam cum atas tua septenos ortus solis anfractus, reditusque converterit, duoque hi numeri, quorum uterque plenus, alter altera de causâ, habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem conferent: in te unum, atque in tuum nomen, se tota convertet civitas: te fœnatus, te omnes boni, te socii, te Latini insuebuntur: tu eris unus, in quo nitatur civitatis salus; ac ne multa, dictator rempublicam consiliis oportet, si impiis propinquo manus effugeris. Hic cum exclamasset Lælius, ingemissentque ceteri vehementius: leniter aridens Scipio, Quæro, inquit, ne me è somno exciteris, & parum rebus: audite cetera. Sed quid sis, Africane, alacrior ad tutandum rempublicam, sic habeto: Omnibus, qui patriam conservarint, adjuverint, auserint, certum esse in cælo definitum locum, ubi beati avo sempiterno fruuntur. nihil est enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia, cœntique hominum, jure sociati, quæ civitates appellantur: harum rectores, & conservatores hinc profecti, huc revertuntur. Hic ego, nisi eram perterritus, non tam metu mortis, quam insidiarum à meis, quæsi vi tamen, viveretne ipse & Paullus pater, & alii, quos nos extinctos arbitraremur. Immò verò, inquit, ii vivunt, quæ ex corporum vineulis, tamquam à carcere, evolaverunt: vestra verò, quæ dicitur vita, mors est. quin tu aspicias ad te venientem Paululum patrem. Quem ut vidi, equidem vim lacrimarum profudi. Ille autem me complexus, atque osculans, flere prohibebat. Atque ego ut primum, fletu represso, loqui posse cœ-

pi, Quæro, inquam, pater sanctissime, atque optime, quoniam hæc est vita, (ut Africanum audio dicere) quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi Deus is, cujus hoc templum est omne, quod conspicias, istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi adius patere non potest. homines enim sunt hæc lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quæ terra dicitur: hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera, & stellæ vocatis: quæ globosa, & rotunda, divinis animarum mentibus, circulos suos, orbisque conficiunt celeritate mirabilis. Quare & tibi, Publi, & piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis: nec injussu ejus, à quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum assignatum à Deo deguisse videamini. Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, justitiam cole, & pietatem: quæ, cum sit magna in parentibus, & propinquis, tunc in patriâ maxima est: ea vita, via est in cælum, & in hunc cœtum eorum, qui jam vixerunt, & corpore laxati, illum incolunt locum, quem vides: erat autem is splendidissimo candore inter flammis circulo elucens, quem vos, ut à Graiis accepistis, orbem lacteum nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti præclara cetera, & mirabilia videbantur. erant autem ex stellæ, quas nunquam ex hoc loco vidimus: & ex magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicavi sumus: ex quibus erat illa minima, quæ ultima à cælo, citima terris, luce lucebat aliena. stellarum autem globi terræ magnitudinem facillè vincebant. Jam ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo quasi punctum ejus attingimus, pœniteret. Quam cum magis intuerer, Quæro, inquit Africanus, quousque humi defixa tua mens erit? nonne adspicias, quæ in templa veneris? novem tibi orbibus, vel potius globis, connexa sunt omnia: quorum unus est cœlestis, extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Deus, arcens, & continens ceteros; in quo infixi sunt illi, qui voluntur, stellarum cursus sempiterni: cui subiecti sunt septem, qui versantur retrò, contrario motu, atque cælum, ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. deinde est hominum generi prosperus & salutaris ille fulgor, qui dicitur Jovis: tunc rutilus, horribilisque terris, quem Martium dicitis: deinde subter medium ferè regionem Sol obtinet, dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & imperator, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce illulset, & compleat. hunc ut comites consequantur, Veneris alter, alter Mercurii cursus: in infimoque orbe Luna, radiis foliis accensa, convertitur. infra autem jam nihil est, nisi mortale & caducum, præter animos generi hominum, munere deorum datos. supra lunam sunt æterna omnia, nam ea, quæ est in media, & nona tellus, neque movetur, & infima est, & in eam feruntur omnia suo nutu ponde-

ra.

vulgati amplius, me & sessum de via; quomodo & Cicero locum scio prima Academica: sed haud id etiam invenisse in membranis suis Theodotum Gazam, prodiit loci illius versio. Gruter. Cicero suus est lib. 11 de Invent. cap. 4. Nocturni postquam illos avit ut sit jam ex lassitudine dormire sensit. Gronov.

4. Numantiam excindes. Sic sane ex MSSis quidam. Sed Victorius apud Stephanum, Iuntas, Hervagius excindens, Langius excindes. Sed vidi quoque notaviæ ex aliis excides, quod præfero. Gronov.

5. Et pax sit rebus. Et si taceat, non dubito tamen Gruteram quoque in libris vetustis vidisse & parum rebus, quod mihi & aliis ubique occurrunt. Si Manus in duobus invenit pax sit rebus vel pax reb. erunt illi tales, qui ætate ipsius aut paulo antea fuerunt scripti; quale nomen exemplar fuit etiam, unde Maximus Planudes (hoc enim nomen, non Theod. Gazam præferebat liber Mediceus) hæc interpretabatur, ἡ δὲ ἄλλη τῶν τοῖς περὶ ἡμᾶς, ἡ δὲ ἄλλη τῶν τῶν ἀλλοῦ. Certe quidquid sit, τὸ rebus nullo pacto deleri aut mutari meretur, quum id constanti fide approbent omnia sæcula. Neque etiam dubitem, si Scipio exclamationibus aut interjectionibus usus esset, quin ipse se e somno excitasset. Præstat facerem me mihi non fatiscere. Si licet nunc evulgare, quo vergam;

colligo ex indubitata fide scriptorum librorum, & per avum, de his aulite cetera. Vox enim parum coalluit, quum compendiarie nota literæ p non intelligeretur. Non potuit validius eos & lenissime tamen compescere, quam per avum, illum præsentem conspicuumque, oblectando. Olim fuit hiis scriptum, quod suppono in his mutatum; atque ita existisse rebus. Idem.

6. Qui ex corporum unis &c. Palatino sec. non adest vocula ex, paulloque post illud è additum ipsi à manu posteriore. Gruter.

7. Nisi Deus hic. Victorius alique ediderunt nisi enim quum Deus. Et sic creditur citavisse Macrobius lib. 1 cap. 13. Sed Langius edidit nisi enim Deus, ut & Sigonius cum Patricio, quomodo è in pluribus MSS. referi. Gronov.

8. Assignatum à Deo, defugisse. Palat. Deo, ipsi defugisse. Gruterus.

9. Circus elucens. Sic & nostri mss. & admittit in contextum P. Victorius. vulgg. elucens circulus. Idem.

10. Connexa sunt omnia. Sic Palat. pr. & aliorum aliquot membræ, nec ab eo abhorrebat Aldus Nepos. Idem.

11. Prosperus & salutaris. Ita & Pal. sec. non prosper. Idem.

12. Quem Martium dicitis. Haud æter è suis Guilielmus, quomodo & Pall. quippe vulgati, Martem. Idem.

12. Quæ cum intuerer stupens, ut me recepi, ¹³ Quid hic inquam, quis est, qui complet aures meas tantus, & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui intervallis conjunctus imparibus, sed tamen ¹⁴ pro rata parte ratione distinctis, impulsu, & motu ipsorum orbium conficitur: qui acuta cum gravibus temperans, varios æqualiter concentus efficit. nec enim silentio tanti motus incitari possunt, & natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acutè sonent. Quam ob causam summus ille ¹⁵ cœli stellifer cursus, ejus conversio est concitator, acuto, & excitato movetur sono: gravissimo autem hic lunaris, atque infimus. nam terra, nonna, immobilis manens, ima fere semper hæret, complexa medium mundi locum. illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est ¹⁶ duorum, Mercurii, & Veneris, septem efficiunt distinctos intervallis sonos: qui numerus rerum omnium fere nodus est. quod docti homines nervis imitati, atque caribus, aperuere sibi reditum in hunc locum: sicut alii, qui præstantibus ingeniis in vita humana divina studia coluerunt. Hoc sonitu oppletæ aures hominum obsurdæzunt: nec est ullus hebetior sensus in vobis: sicut ubi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipit ex altissimis montibus, ea gens, quæ illum locum accollit, propter magnitudinem sonitus, sensu audiendi caret. Hic verò tantus est rotius mundi incitatissima conversio sonitus, ut eum aures hominum capere non possint: sicut intueri solem adversum nequitis, ejusque radiis acies vestra, sensusque vincitur. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram identidem. Tum Africanus, Sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum ac domum contempnaris: quæ si tibi parva (ut est) ita videtur, hæc cœlestia semper spectato: illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum, aut quam experendam gloriam consequi potes? vides habitari in terra raros & angustis in locis: & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitudines interjectas: hosque qui incolunt terram, non modo interruptos ira esse, ut nihil inter ipsos ad alios anare possit: sed partim obliquos, ¹⁷ partim aversos, partim etiam adversos stare vobis: à quibus ¹⁸ expectare gloriam certè nullam potestis. Cernis autem eandem terram, quasi quibusdam redimitam, & circumdatam cingulis: è quibus duos maximè inter

se diversos, & cœli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos, obriguisse pruina vides; medium autem illum, & maximum, solis ardore torreret. duo sunt habitabiles: quorum australis ille, in quo qui insunt, adversa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus. Hic autem alter subiectus aequiloni, quem incolitis, cerne, quam tenui vos parte contingat. omnis enim terra, quæ colitur à vobis, angusta verticibus, lateribus latiori, parva quædam insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod Magnum, ¹⁹ quem Oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomine, quam sit parvus, vides. Ex his ipsis cultis, notique terris, nunc aut tum aut cujusquam nostrum nomen, vel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit, vel illum Gangem transfatere? quis in reliquis orientis, aut obeuntis solis ultimis aut aequilonis, austrive partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis, cernis profectò, quantis in angustiis vestra gloria se dilatari velit. Ipsi autem, qui de vobis loquuntur, ²⁰ quam loquentur diu? Quin etiam, si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes unius cujusque nostrum à patribus acceptas posteris prodere; tamen propter eluviones, extinctionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modò æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Quid autem interest ab iis, qui postea nascuntur, sermonem fore de re, cum ab iis nullus fuerit, qui antè nati sint? qui nec pauciores, & certè meliores fuerunt viri: cum præsertim apud eos ipsos, à quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni in memoriam consequi possit: homines enim ²¹ populariter annum tantummodò solis, id est, unius astri reditu metiuntur: ²² cum autem ad idem, unde semel profecta sunt, ²³ cuncta astra redierint, ²⁴ eandemque totius cœli descriptionem longis intervallis retulerint, tum ille verè vertens annus appellari potest: in quo vix dicere audeo, quam multa secula hominum reaneantur. namque, ut olim deficere sol hominibus, extinguique visus est, cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetravit: ita quandoque eadem parte sol, eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad idem principium, stellisque revocatis, expletum annum habeto. hujus quidem annidum vicissimam partem scito esse conversam. Quocirca si reditum ²⁵ in hunc locum desperaveris, in quo omnia sunt

12. Quid? hic inquam quis est &c.] Ita è nostris libri quinque, invenitque item in suis Manutius Nepos. Vulgati Quis hic, inquam, quis est. Gruter.

14. Pro rata parte ratione distinctis.] Quid quæso in his verbis potest agnosci corruptum? Mihi quidem hæc lectio contigit in omnibus codicibus, non modò in hoc somnio, sed etiam in Macrobbii libro 11 cap. 1 videre. An non egregie dicit esse quidem hæc intervalla imparia, sed non indigeste & incondite sic variata, verum distincta pro rata parte, neque id quoque sic obvenisse temere, sed ratione, certè illas ratas partes separatas tam accuratè, ut ratio & res exigeret? Paulo ante etiam ubique inveni ultima a calo, ut edidit Rob. Stephanus quoque & Iuntas. Gronov.

15. Cæli stellifer cursus.] Mss. nostri omnes habent stellifer; ut & testatus est Aldus de suis tribus; assertitque item legi in Boethii membranarum Suffridus Petri. publicati stelliferi, minus lepide. Gruter.

16. Duorum Mercurii & Veneris, septem.] Obsecutus sum Palatino primo sic habenti. ejiunt alii Mercurii & Veneris, quæ & aliquot mss. nostris habent. sed non video cur haberi debeant pro glossa. sine eis enim locis omnibus est obscurissimus, nisi astronomis recentius vulgatis præferunt, duorum Mercurii & Veneris modorum; sed ea postrema vox abest & nostris & Gulielmianis omnibus. Gruter. Quid nobis jam olim de hoc loco placeret, pæne pueri diximus olim ad librum 11 cap. 1 Macrobbii, ubi hæc verba ponit & declarat, nec eorum præterit. Nam post in nullo scripto libro eas voces invenimus. Etiam ex exemplari collegii Lincolnienfis hæc adscriptum scholion notavimus. [1. Mercurii & Veneris, vel primi & octavi, & aplanæ & lunæ, quarum acutus dicitur alter sonus, ut aplanæ, alter gravis, ut lunæ, quia inferior est, & idem tamen sonans cum acuto in diapason.] Gronov.

17. Partim aversos, partim etiam adversos.] Palat. pr. non agnoscit duas voces primas. Victorius alique expressere, partim aversos. sunt qui habent transversos; à quibus stant codices Petri Danielis & Pavillonis, & Pal. sec. & placuit Gulielmo. Gruter.

18. Expectare gloriam.] Nostri mss. fere omnes spectare, nec improbem. pro eodem enim usurpasse utrumque auctores classicos, indicio est consensus in vocibus membranarum veterum. & verò spectare admittit editio accuratissimi Italorum Petri Victorii; pro quo alii supposuere, sperare. Idem.

19. Quod Oceanum.] Inveni in plurimis MSS. quem oceanum. Et sane nunc masculino genere usum auctorem patet ex sequentibus, quæ in eodem continuat, ubi semel quidam e via elapsi varie titubant, ut etiam scripserint quod parvum. In masculino etiam edere judicavit Langius, certè ex MSS. Gronov.

20. Quamdiu loquentur.] Victorius, Iuntas, Langius quam loquentur diu, quod præter alios vidi in Thuaneo codice. Et est merum Tullianum, ut coactus fuerim revocare. Idem.

21. Populariter annum &c.] Sic & nostri manu scripti. coniecit Turnebus joculariter, secutus voligia fugientium Chirographorum, in quibus loquelariter: quod vocabulum quamvis flocci putet, hanc temerè spreverim; cum exisset item in Dan & Pavil. mss. affirmetque Scaliger ad Vestum, ita legi etiam in membranarum aliis, certè Langianis, videturque fuisse primitus in Palat. secundo. Gruter.

22. Cum autem ad idem.] Præmisit Lambinus, reapse autem cum &c. ejus vocis nullum vestigium in mss. ipsoque aliqui de ea tacet in Notis suis. si non est è libris Langii; confidens sanè temeritas, addere demere classico auctori quilibet pro libidine, nedum Ciceroni. Idem.

23. Cuncta astra redierint eandemque.] Annotavit Guliel. legi in Pavil. adhuc red. ut eademque. forte, inquit, vi. Idem.

24. Eandemque totius anni descriptionem.] Non assequor, unde tam erronea scriptura sese invexerit, quam & Victorius, & Iuntas, & Langius & MSSi omnes habeant totius cæi, quod est necessarium. Itaque recepi. Gronov.

25. In hunc locum desperaveris.] Recentiores, speraveris, contra codices calamo depictos, editionesque præfatas. Gruter.

sunt magnis, & praestantibus viris: quanti tandem est ista hominum gloria, quae pertinere vix ad unius anni partem exiguum potest? Igitur aliquid spectare si voles, atque hanc sedem, & aeternam domum contueri: neque te sermonibus vulgi dederis, nec in praemiis humanis spem posueris rerum tuarum: suis te oportet illecebris ipsa virtus trahat ad verum decus. quid de te alii loquantur, ipsi videant: sed loquentur tamen. Sermo autem omnium ille, & angustiis cingitur iis regionum, quas vides; nec umquam de ullo petennis fuit; & obruitur hominum interitui; & oblivione posteritatis exstinguitur. Quae cum dixisset, Ego verò, inquam, ò Africae, si quidem bene meritis de patria quasi limes ad caeli aditum patet, quamquam à pueritia vestigiis ingressus patriis, & tuis, decori vestro non defui: nunc tamen, ²⁶ tanto praemio exposito, enitar multò vigilantius. & ille, Tu verò enitere, & sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc. ²⁷ nec enim tu is es, quem forma ista declarat: sed mens cuiusque, is est quisque; non ea figura, quae digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse: siquidem Deus est, qui videt, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit, & moderatur, & movere id corpus, cui praepositus est, quam hunc mundum ille princeps Deus: & ut mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus aeternus, sic fragile corpus animus sempiternus movet. Nam quod semper movetur, aeternum est: quod autem motum affert alicui, ²⁸ quodque ipsum agitur aliunde; quando finem habet motus, vivendi finem habere necesse est. solum igitur, quod sese movet, quia nunquam defertur à se; nunquam ne moveri quidem desinit: quin etiam ceteris, quae moventur, hic fons, hoc principium est

movendi. principio autem nulla est origo. nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem ²⁹ nulla ex te alia nasci potest: nec enim id esset principium, quod gigneretur aliunde: quòd si nunquam oritur, ne occidit quidem utroquam. nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ita sit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se movetur: id autem nec nasci potest, nec mori: vel concidat omne caelum, omnisque natura, & consistat necesse est, nec vim ullam nanciscatur, quo à primo impulsa moveatur. Cum pateat igitur aeternum id esse, quod à se ipso movetur, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimata est enim omne, quod pulsu agitatur externo: quod autem animal est, id motu cietur interiore, & suo. nam haec est natura propria animae, atque vis. Quae si est una ex omnibus, quae sese moveat: neque nata est certè, & aeterna est. Hanc tu exerce in optimis rebus. sunt autem optima curae, de salute patriae: quibus agitur, & exercitatus animus, velocius in hanc sedem, & domum suam pervolabit: idque oculus faciet, si jam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras, & ea, quae extra erunt, contemplans, quam maxime se à corpore abstrahet. Namque eorum animi, qui se corporis voluptatibus dederunt, earumque se quasi ministros praebuerunt, impulsuque libidinum voluptatibus obedientium, Deorum, & hominum iura violaverunt: corporibus elapsi circum terram ipsam volutantur; nec hunc in locum, nisi multis exagitati saeculis, revertuntur. Ille discessit: ego fomno solutus sum.

26. *Tanto premio exposito.*] Pall. & Danielis, *exposito*; quomodo & tres Aldini. adeo ut videndum veniat, sine genuinum auctoris. *Grut.* Etiam ipse ubique sic inveni: unde cur non admitterem? *Gron.*
27. *Nec enim tu is es.*] Haec est ipsa Tullii scriptura, ut docent MSS. pro qua mirifice maluerunt Victorius & Iuntas *nec enim is es*, Langius *nec enim tu es*, quomodo & utraque Grævii, Gruterus *nec enim is*. Gronov.

28. *Quodque ipsum agitur aliunde.*] Non debuit ex his secunda vox aboleri, quam agnoverunt Victorius, Iuntas, Hervagius, Langius; agnoverunt omnes scripti, non modo hic, sed & in citatione

Macrobij lib. 11 cap. 13. Unde igitur hodie tam futiliter potuerunt ejicere? Ut etiam vox *nec enim esset id principium*, (vel *id esset*) ut est in MSS. omnibus ea vocula, etiam expressa ab Langio, proque ea Victorius dedit *hoc*. nescio unde, nedum cur hodierni omittant. *Idem.*

29. *Nulla ex te alia nasci potest.*] Est à libro Danielis & Pal. firmatque editio Victorii. publicati: *nulla ex te fieri potest*. quomodo nulli Manutiani. *Gruter.* Nullum exemplar tractavi (quae tamen fuerunt perplura) quin repererim id, quod Gruterus elegit. Unde & ipse id antefero. Viderint alii, quid agant. *Gronov.*

TESTIMONIA QUaedam, EX IPSIUS CICERONIS SCRIPTIS,

In quibus suorum de republica librorum mentionem facit.

1. Quòd quaeris, quid in illis libris fecerim, quos, cum essem in Cumano, scribere institui, non cessavi, neque cesso: sed saepe jam scribendi totum consilium, rationemque mutavi. Nam jam duobus factis libris, in quibus Novendialibus iis feriis, quae fuerunt Tuditano & Aquillio consulibus, sermo est à me institutus Africanus paullo ante mortem, & Laelii, Philii, Maniliique, & Laelii generorum, Fannii & Scavolar. Sermo autem in novem & dies, & libros distributus de optimo statu civitatis, & de optimo cive. Sanè tenebatur opus luculentè, hominumque dignitas aliquantum orationi ponderis afferebat. Hi libri cum in Tusculano mihi legerentur, audiente Sallustio, admonitus sum ab illo, multo majore auctoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer de republica, praesertim cum essem non Heraclides Ponticus, sed consularis, & is, qui in maximis versatus in republica rebus essem: quae tam antiquis uominibus attribuerem, ea visum iri facta esse. Oratorum sermonem in illis nostris libris, quòd esset de ratione dicendi, bellè à me removisse: ad eos tamen retu-

lisse, quos ipse vidissem. Aristotelem denique, quae de republica & praestante viro scribat, ipsum loqui. Commovit me, & eo magis, quòd maximos motus nostrae civitatis attingere non poteram, quòd erant inferiores, quam illorum aetas, qui loquebantur. Ego autem id ipsum tum eram secutus, ne in nostra tempora incurrens, offenderem quempiam. Nunc & id vitabo, & loquar ipse tecum, & tamen illa, quae institueram ad te, si Romam venero, mittam. Puto enim te existimaturum, à me illos libros non sine aliquo meo stomacho esse relictos.

2. Varro, de quo ad me scribis, includetur in aliquem locum, si modo erit locus. sed nosti genus dialogorum meorum, ut in Oratoriis, quos tu in caelum fers, non potuit mentio fieri cuiusquam ab his, qui disputant, nisi ejus, qui illis notus, aur auditus esset. Hanc ego de republica quam institui disputationem, in Africanus personam, & Philii, & Praei, & Manilii contuli: adunxi adolecentes, Q. Tiberonem, P. Rutilium, duos Laelii generos, & Scavolam & Fannium. Itaque

cogitabam, quoniam in singulis libris utor proceuiis, ut *Αελοφιλους* in iis, quos *εξαπτελους* vocat, aliquid efficere, ut non sine causa istum appellarem. Id quod intelligi tibi placere: utinam modò conata efficere possim? rem enim (quod te non fugit) magnam complexus sum, & gravem, & plurimi otii, quo ego maximè egeo.

3. Si Cottam, & Varronem fecissem inter se disputantes, ut à proximis litteris admoner, meum *καρὸν ἀεὶ ὁσίων* esset. hoc in antiquis personis suaviter fit, ut & Heraclides in multis, & nos in sex de republica libris fecimus.

4. Qui Apollinis oraculo sapientissimus est iudicatus, qui non tum hoc, tum illud, (ut in plerisque) sed idem semper, animos hominum esse divinos, iisque, cum è corporibus excessissent, reditum in cœlum patere, optimoque & iustissimo cuique expeditissimum: quod idem Scipioni videbatur. Qui quidem, quasi præfagiret, perpaucis ante mortem diebus, cum & Philus, & Manilius adessent, & alii plures, tuque etiam Scævola mecum venisses, triduum differuit de republica; cujus disputationis fuit extremum ferè de immortalitate animorum: quæ se in quiete per visum ex Africano audisse dicebat.

5. Atque his libris annumerandi sunt sex de republica, quos tunc scripsimus, quum gubernacula reipublica tenebamus: magnus locus, philosophique proprius, à Platone, Aristotele, Theophrasto, totaque Peripateticorum familia tractatus uberissimè.

6. Quum à primo urbis ortu regis institutis, partim etiam legibus, auspiciis, carimoniarum, comitiis, provocaciones, patrum consilium, equitum peditumque descriptio, tota res militaris divinitus esset constituta: tum progressio admirabilis, incredibilisque cursus ad omnem excellentiam factus est, dominata regio reipublica liberata. Nec verò hic locus est, ut de moribus, institutisque majorum, & disciplina, ac temperatione civitatis loquamur: aliis locis satis accuratè à nobis dicta sunt, maximeque in iis sex libris, quos de republica scripsimus.

7. Quòd si ista nobis cogitatio de triumpho injecta non esset, quam tu quoque approbas, nã tu haud inultum requireres illum virum, qui in sexto libro informatus est. Quid enim tibi faciam, qui illos libros devorasti? quin nunc ipsum non dubitabo rem tantam abjicere, si id erit rectius: utrumque verò simul agi non potest, & de triumpho ambitiosè, & de republica liberè. Sed ne dubitaris, quin quod honestius, id mihi futurum sit antiquius.

8. An census, quum in illis de republica libris persuadere videatur Africanus, omnium rerumpublicarum nostram veterem illam fuisse optimam, non necesse esse optimæ reipublicæ leges dare consentaneas? A. Immodò prorsus ita censeo. M. Ergo aded expectate leges, quæ genus illud optimum reipublicæ contineant.

9. Quoniam igitur ejus reipublicæ, quam optimam esse docuit in illis sex libris Scipio, tenendus est nobis, & servandus status: omnesque leges accommodandæ ad illud civitatis genus, ferendi etiam mores, nec scriptis omnia faciendæ: repletam stirpem juris à natura.

10. Quam brevi frater in conspectu posita est à te omnium magistratum descriptio, & ea penè nostræ civitatis? etsi à te paulum allatum est novi. M. Rectissimè, Quinte, animadvertis. Hæc est enim, quam Scipio laudat in sex libris, & quam maximè probat temperationem reipublicæ, quæ effici non potuisset, nisi tali descriptione magistratum. Nam sic habetote, magistratibus, iisque, qui præsunt, contineri reipublicam, & ex eorum compositione quod cuiusque reipublicæ genus sit, intelligi. Quæ res quam sapientissimè, moderatissimèque constituta esset à majoribus nostris, nihil habui, sanè non multum, quod putarem novandum in legibus.

11. Irascatur qui volet, patiar. *τὸ γὰρ ἔστι μὲν ἐμὲ*. præferim cum sex libris, tamquam prædibus, me ipsum obstrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo. E quibus unum

ἵσθηκὸν requiris de Cn. Flavio, Aunni F. Ille verò ante Xviro non fuit, quippe qui ædilis curulis fuerit, qui magistratus multis annis post Xviro institutus est. Quid ergo proficere, quòd protulit fastos? Occulratam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterent à paucis. Nec verò pauci sunt auctores, Cn. Flavium scribam fastos protulisse, actionesque composuisse, ne me hoc, vel potiùs Africanum (is enim loquitur) commentum putes.

12. Ain tandem, Attice, laudator integritatis & elegantiarum nostrarum? ausus es hoc ex ore tuo, inquit Ennius, ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? an tu, si mecum esses (qui scribis morderi te interdum, quòd non simul sis) paterere me id facere, si vellem? *Et post aliquot versus*. Sed jam quid opus est equitatu? solvunt enim Salamini? nisi fortè id volumus armis efficere, ut fœnus quaternis centesimis ducant. Et ego audebo legere umquam, aut attingere eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero?

13. Et, si (ut nos à te admonemur) rectè in illis libris diximus, nihil esse bonum, nisi quod honestum; nihil malum, nisi quod turpe sit: certè uterque istorum est miserum, quorum utriusque semper patriæ salus, & dignitas posterior sua dominatione, & domesticis commodis fuit.

14. Filiola tua te delectari lætor, & probari tibi *σοφικὴν φουκίαν* esse *τῶν περὶ τὰ τέκνα*. Etenim, si hæc non est, nulla potest homini esse ad hominem naturæ adjunctio: qua sublata, vitæ societas tollitur. Bene eveniat, inquit Carneades. Spurcè: sed tamen prudentiùs, quàm Lucius noster, & Patro, qui cum omnia ad se referant, quidquam alterius causæ fieri putent: cum ea re bonum virum oportere esse dicant, ne malum habeat, non quòd id natura rectum sit: non intelligunt, se de callido homine loqui, non de bono viro. Sed hæc, opinor, sunt in iis libris, quos dilaudando, animos mihi addidisti.

15. Quoniam scriptum est à te de optimo reipublicæ statu, consequens esse videtur, ut scribas tu idem de legibus. Sic enim fecisse video Platonem illum tuum.

16. Quoniam leges damus liberis populis, quæque de optima republica sentiremus, in sex libris antè diximus, accommodabimus hoc tempore leges ad illum, quem probamus, civitatis statum.

17. A te peto (inquit Pomponius) ut scribas aliquid. Jampridem enim conticuerunt litteræ tuæ. Nam ut illos de republica libros edidisti, nihil à te sanè postea accepimus, eisque nosmetipsi ad rerum naturalium memoriam comprehendendam impulsim, atque incensi sumus. Sed illa cum poteris, atque ut possis, rogo.

18. Quòd in civitatibus ratione quadam, de qua dicitur idoneo loco, agnationibus familiarum distinguuntur status, id in rerum natura tanto est magnificentius, tantoque præclarior, ut homines deorum agnatione & gente teneantur.

19. Sed heus tu, *παρὲς εἰς δῆμον* Athenis. placet hoc tibi? Etsi non impediebant mei certè libri. non enim ista largitio fuit in cives, sed in hospites liberalitas.

20. Sed de hoc genere toto in iis libris, quos de republica scripsim, diligenter est disputatum.

21. Ut cupiditatibus principum, & vitiiis infici solet tota civitas, sic emendari & corrigi continentia. *Πίσθ, aliquot interpretatus versibus*. Sed hæc & nunc satis, & in illis libris tractata sunt diligentius.

22. Non quòd hoc populo obtineri possit, sed quòd optimum sit, tibi dicendum puto. Nam Cassius legis culpam Scipio tuus sustinet, quo auctore lata esse dicitur. M. Vos demum, ut video, legem antiquastis sine tabella. sed ego, etsi satis dixit pro se in illis libris Scipio, tamen libertatem istam largior populo, ut & auctoritate valeant, & utantur bonis. sic enim à me recitata lex est de suffragiis: Optimatibus nota, plebi libera sunt.

MARCII TULLII CICERONIS

DE JURE CIVILI.

CARIS.] Aliquo eccellente, ac nobili viro.
 GEL. l. 7 c. 22.] Nec verò scientia juris majoribus suis
 Q. Ælius Tubero defuit, doctrina etiam superfluit.

MARCII TULLII CICERONIS

DE A U G U R I I S.

OMNIA Ex Carisso.] Ofsen.
 Avi incerta.
 Ofsinis.

MARCII TULLII CICERONIS

DE PHILOSOPHIA SIVE HORTENSIIUS.

NON. Occupare.] * Et Paulum Marcelli occupavisse.
 NON. Annuere.] Quod cum uterque nostrum annuisset, omnesque ad id tempus, quod erat dictum, postero die venissent.
 FRONTO.] Lucullo quidem noster adventus & gratus & jucundus fuisse.
 Idem.] Hic primum Catulus delectatur ipso loco.
 NON. Inanima.] Nam cum omnis solertia admiranda est, tum ea, quæ efficit, ut inanima quæ sunt, vivere & spirare videantur.
 NON. Effero.] * præter ceteras nostra extulit civitas.
 NON. Lentus.] * hunc Crassum, qui lentus (ut scitis) dicere solebat, ad imitationem quasi nostri generis contendisse.
 NON. Imbuere, sufficere.] Ut ii, qui combibi purpuram volunt, sufficiunt prius lanam medicamentis quibusdam, sic litteris, talibusque doctrinis antè excoli animos, & ad sapientiam concipiendam imbui, & præparari decet.
 NON. Subigere segetes.] Ut enim segetes agricolæ subigunt aratris multo antè quam ferant.
 NON. Græce, Acce, Mite.] Quid enim aut Herodoto dulcius, aut Thucyde gravius, aut Philisto brevius, aut Theopompo acrius, aut Theophrasto mitius inveniri potest?
 NON. Cognoscere, Græve.] Unde autem facilius quàm ex annalium monumentis, aut res bellica, aut omnis reipublicæ disciplina cognoscitur? unde ad agendum, aut dicendum copia depromi major gravissimorum exemplorum, quasi in corruptorum testimoniorum potest?
 NON. Exorsum.] Perge, quæso: nec enim imperitè exorsus es.
 NON. Contendere.] Magna etiam animi contentio adhibenda est in explicando Aristotele, si legeris.
 NON. Comest.] Se ad extremum pollicetur prolaturum, quæ seipsa comest. quod efficit dialecticorum ratio.
 NON. Relaxo. Remitto.] Quæro enim, non quibus intendam rebus animum, sed quibus relaxem, & remittam.
 LACT. l. 3 c. 15.] Quando philosophi esse cœperunt? Thales, ut opinor, primus. recens hæc quidem ætas.
 D. AVG. lib. 3 contra Acad.] Id enim est sapientis providere: ex quo sapientia est appellata, prudentia.
 SERVIUS.] Epicurei plures volunt esse cœtos.
 NON. Urgeo.] Itaque tunc Democriti inanus urgebatur. est enim non magna.
 SERVIUS in I & 2 Æneid.] * annum magnum esse voluerunt omnibus planetis in eundem recurrentibus locum, quod fit post XII millia nongentos quinquaginta quatuor annos.
 D. AVG. lib. 12 cap. 4 Trin.] Beati certè omnes esse volumus.
 NON. Differre.] Quantum inter se homines studiis, moribus, & omni vitæ ratione differant.
 NON. Præfractum.] Huic contrarius Aristo Chius, præ-

fractus, ferreus, nihil bonum, nisi quod rectum & honestum est.

D. AVG. lib. 13 cap. 5 Trin.] Ecce autem non philosophi illi quidem, sed prompti tamen ad disputandum homines, omnes ajunt esse beatos, qui vivant, ut ipsi velint. Falsum id quidem. Velle enim quod non deccat, id ipsum miserimum est: nec tam miserum est, non adipisci quod velis, quàm adipisci velle quod non oporteat.

LACT. lib. 1 cap. 7.] Si Deus unus est, quis beatus esse in solitudine queat?

NON. Præcipere.] Præcipiunt hoc isti, & facit nemo.

LACT. lib. 3 c. 16.] Profectò omnis istorum disputatio, quamquam uberrimos fontes virtutis, & scientiæ contingat, tamen, collata cum hominibus actis, perfectisque rebus, vereor ne tantum videatur attulisse negotiis hominum quandam oblectationem otii.

NON. Lantum.] Quæ est igitur philosophia, Socrates? nec dubito, quin, quæcumque sit, laurum vitæ & elegantem, magnificè, neque minus quàm deceret, colere instituisset.

NON. de doct. ind.] Vidi in dolore podagræ vel omnium maximum Stoicorum Possidonium, nihilo ipsum, quàm Nicomachum Tyrium, hospitem meum, fortiorem.

NON. Sublatum.] * eloquentiam rueri, quam tu in cœlum, Hortensii, credo, ut ipse cum ea simul adscenderes, sustulisses.

NON. Eventus.] Tu me & alias nonnumquam, & paulò antè adhortatus es, ut aliorum facta, & eventa conquiram.

FRONTO.] Qui cum hodie bellum cum mortuo gerant.

NON. Sumo.] Quare velim dari mihi, Luculle, jubeas indicem tragicorum, ut sumam, si qui fortè mihi defunt.

NON. Faceffo.] Faceffant igitur omnes, qui docere nihil possunt, quo meliùs, sapienitiusque vivamus.

D. AVG. l. 4 c. 2 Trin.] Prudentiæ partes sunt, memoria, intelligentia, providentia.

D. AVG. ibid.] Si nobis, cum ex hac vita migraverimus, in beatorum insulis, immortale ævum, ut fabulæ ferunt, degere liceret, quid opus esset eloquentia? cum judicia nulla fierent: aut ipsi etiam virtutibus? nec enim fortitudinis indigeremus, nullo proposito aut labore, aut periculo: nec justitia, cum esset nihil, quod appetere alieni: nec temperantia, quæ regeret eas, quæ nullæ essent, libidines: ne prudentia quidem egeremus, nullo dilectu proposito bonorum & malorum. Una igitur essemus beati cognitione naturæ, & scientia, quæ sola etiam deorum est vita laudanda. ex quo intelligi potest, cetera necessitatis esse: unum hoc, voluptatis.

NON. Capere.] * deinde boni mores, & modestiores, & ad capienda præcepta molliores.

NON. Aptum.] Altera est nexa cum superiore, & inde, apteque pendens.

NON. Spectare.] * Cœli signorum admirabilem ordinem, insatiabilemque pulcritudinem magis spectant.

D. AVG. lib. 4 c. 15 Civit.] * Ut easdem tenebras efficiat, quas effecit in interitu Romuli: qui in obscuratione solis factus est.

NON. Increpo.] Tune pseudomonon, & foritem, & totam dialecticam aut illudis, aut increpas?

NON. Pressum.] Quis te aut est, aut fuit umquam in pariundis rebus, in definiendis, in explanandis pressor?

LACT. lib. 6 c. 2.] Malo vel unum parvum de officio libellum, quàm longam orationem pro seditioso homine Cornelio.

NON. Convenire.] Nam quod veteris, ne non conveniat nostris ætatibus ista oratio, quæ spectat ad hortandum.

NON. Cadere.] Aut tibi id ipsum pervertendum fuit, quod tu ne attigisti quidem: aut ejus partes, quasi membra quadam, cadendæ.

NON. Æra.] Quid tu, inquam? soles, cum rationem à dispen-

pensatore accipis, si æra singula probasti, summam quæ ex his confecta sit, non probare?

NON. *Scripta.*] Itaque tibi concedo, quod in duodecim scriptis solemus, ut calculum reducas, si te alicujus dati pœnitent.

NON. *Gratificari.*] Quare egredere, quæso; & gratificare reipublicæ.

Idem, Tollere.] * nihil tamen esse, in quo se animus excellens tollat.

Idem, Capere.] Captum me fortasse, inquit, tu putas, & id quod nollem, confiteri coactum.

Id. Subducere.] An cum videat me, & meos comites, fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam, constantiam, gravitatem, fidem, ipsa se subducit?

PRISC. *lib. 6.*] * ut ait Ennius: Refugiat timido sanguen, atque albefcat metu.

NON. *Præfere.*] Itaque nec in philosophia cuiquam cessit, & vitæ gravitate præstitit.

Idem, Contemptus.] * magnitudo animi, patientia laborum, inortis denique contemptio.

Idem, Detrahere.] * ut ea sibi raro vera restituar, quæ consuetudo vitiosa detraxerit.

Idem, Despicere.] Consolabitur eum magnitudo animi, & humanarum opinionum alta quædam despectio.

Idem, Deductum.] Habet enim ipsa certam & definitam viam, sed ex ea multis vitiis, & erroribus depravata deducitur.

Idem, Vindicare.] * deinde imitator, ut sibi quidem videtur, naturæ mos vindicat.

Idem, Exsultare.] Imbecillus autem est pudoris magister timor, qui si quando paullulum aberraverit, statim spe impunitatis exsultat.

SERVIVS *lib. 9. En.*] Sufficit ad gloriam benefacti conscientia.

NON. *Redundo.*] Tum intelligas, quàm illud non sit necessarium, quod redundat.

Idem, Glicis.] Ad juvenilem libidinem, copia voluptatum glicis illa, ut ignis oleo.

Idem, Verecundantur.] Hi nostri amici verecundantur, capti splendore virtutis.

D. AVG. *Vita beata.*] Oratæ, homini ditissimo, amœnissimo, delicatissimo, neque ad voluptatem quidquam defuit, neque ad gratiam, neque ad bonam integramque validitatem. Nam & prædiis quaestuosissimis, amicis jucundissimis, quantum libuit, & abundavit, & illis omnibus aptissime ad salutem corporis usus est: ejusque (ut breviter totum explicem) omne institutum, voluntatemque omnem successio prospera consecuta est.

NON. *Balneæ.*] Primus balneolas suspendit, inclusit pisces.

PRISC. *lib. 10.*] * & amœnitate summa perfructus est.

NON. *Offrea.*] * solertiaque eam, quæ possit vel in tegulis profeminare ostrens.

Idem, Summus.] Vixit ad summam senectutem validitatem optima.

Idem, Invitare.] Voluptates autem nulla ad res necessarias invitamenta afferunt senibus.

D. AVG. *lib. 4. contra Pelagium.* NON. *Conficere.*] An verò voluptates corporis expetendæ, quæ verè & graviter à Platone dictæ sunt illecebræ, atque elcæ malorum? quæ enim confectio est validitatis, quæ deformatio coloris, & corporis, quod turpe damnum, quod dedecus, quod non evocetur, atque eliciatur voluptate? cujus motus ut quisque est maximus, ita est inimicissimus philosophiæ. congruere enim cum cogitatione magna voluptas corporis non potest. quis enim cum utatur voluptate ea, qua nulla possit major esse, attendere animum, intrare rationem, cogitare omnino quidquam potest? quis autem tantus est gurgis, qui dies & noctes sine ulla minimi temporis intermissione velit ita moveri suos sensus, ut moventur in summis voluptatibus? quis autem bona men-

te præditus non mallet nullas omnino nobis à natura voluptates datas?

D. AVG. *contra Pelag. lib. 5. cap. 5.*] * tunc obsequatur naturæ, cum sine magistro senserit, quid natura desideret.

NON. *Ubi genitivus pro ablativo.*] Et qui expectat, pendet animi, quia semper, quid futurum sit, incertum est.

NON. *Noxia à noxia.*] Et ceteris quidem in rebus, in quibus peccata non maxima insunt, noxias tamen inferunt.

NON. *Equuleus.*] Ut igitur domitores equorum non verbera solum adhibent ad domandum, sed cibum etiam subtrahunt, ut fame debilitetur equuleorum nimis effrenata vis.

NON. *Lentum.*] Qui cum publicas injurias lentè tulisset, suam non tulit.

NON. *Continens.*] In continentibus quidem terris vestrum nomen dilatari potest.

NON. *Conficere.*] Ea facultas nostris majoribus erat, qui confectis senatusconsultis.

NON. *Acree.*] * quod alterius ingenium sic dulce, ut acetum Ægyptium; alterius sic acree, ut mel Hymettium dicimus.

NON. *Fides.*] Ponendæ sunt fides, & tibiæ.

NON. *Severum.*] Aliud ex filvis severum, & triste.

NON. *Tenne.*] Eundem enim non modò ex mediocri pecunia, sed etiam ex tenui percipere possunt.

NON. *Priores à Primores.*] Qui iidem nescio quid, quod in primoribus habent, ut ajunt, labris.

NON. *Subducere.*] * non & sine cogitatione incundis, subducendisque rationibus.

D. AVG. *lib. 4. contra Pelagium.*] Ex quibus humanæ vitæ erroribus, & ærumnis fit, ut interdum veteres illi sive vates, sive in sacris, initiisque tradendis divinæ mentis interpretes, qui nos ob aliqua scelera suscepta in vita superiore, pœnarum luendarum causa natos esse dixerunt, aliquid vidisse videantur, verumque sit illud, quod est apud Aristotelem, simili nos affectos esse supplicio, atque eos, qui quondam, quum in prædonum Etruscorum manus incidissent, crudelitate excogitata necabantur: quorum corpora viva cum mortuis, adversa adversis accommodata, quàm aptissime colligabantur: ita nostros animos cum corporibus copulatos, ut vivos cum mortuis esse conjunctos.

NON. *Appendix.*] Vidit enim, quod videndum fuit, appendix animi esse corpus, nihilque in eo esse magnum.

D. AVG. *lib. 14. cap. ult. Trin.*] Quæ nobis dies, noctesque considerantibus, acuentibusque intelligentiam, quæ est mentis acies, caventibusque, nequando illa hebescat, magna spes est, aut si hoc, quod sentimus & sapimus, mortale & caducum est, jucundum nobis, perfundis muneribus humanis, occasum, neque molestam extinctionem, & quasi quietem vitæ fore: aut si, ut antiquis philosophis, hisque maximis, longeque clarissimis placuit, æternos animos, ac divinos habemus: sic existimandum est, quo magis hi fuerint semper in cursu, id est, in ratione & investigandi cupiditate, & quo minus se admiscuerint, atque implicuerint hominum vitiis, atque erroribus, hoc illis faciliorem adscensum, & redditum in cœlum fore. Quapropter, ut aliquando terminetur oratio, si aut extingui tranquillè volumus, cum in his artibus vixerimus, aut si ex hac in aliam haud paullo meliorem domum sine mora demigrare, in his studiis nobis omnia opera, & cura ponenda est.

M. TULLII CICERONIS

M. CATO, SEU, LAUS M. CATONIS.

GRÆC. *lib. 13. cap. 18.*] Pronepos M. Catonis censorii.

MACR. *lib. 6. cap. 2.*] Contingebat in eo, quod plerisque contra solet, ut majora omnia re, quàm fama viderentur, id quod non sæpe evenit, ut expectatio à cognitione, aures ab oculis vincerentur.

T t t t t t t t 3.

M. TULLI

M. TULLII CICERONIS

DE GLORIA LIB. I.

CARIS.] In Tusculanum mihi nuntiabantur gladiatorii sibi.

FESTVS lib. 13.] Oppidorum appellationem usurpatione appellatam esse existimo, quòd opem darent.

M. TULLII CICERONIS

DE GLORIA, LIB. II.

GEL. lib. 15 cap. 6.] Apud eundem poetam Ajax cum Hectore congrediens depugnandi causa agit, ut sepeliatur, si sit fortè victus, declaratque se velle, ut suum tumulum multis etiam pòst saeculis prætereuntes, sic loquantur :

Hic situs est vitæ jam pridem lumina linquens,

Qui quandam Hectoreo percussus concidit ense.

Fabitur hoc aliquis, mea semper gloria vivet.

CARIS.] Quo stante, & incolumi.

PHILARGYR. ad Virgil. Eclog. II.] Statuerunt gloria læna.

M. TULLII CICERONIS

DE CONSOLATIONE LIBER.

PLIN. præfatione.] Crantorem sequor.

LACT. lib. 3 cap. 18.] Idcirco nati sumus, ut scelerum poenas lucremus.

LACT. lib. 2 cap. 19.] Non nasci, longè optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ: proximum autem, si natus sis, quamprimum mori, & tamquam ex incendio effugere fortunæ.

LACT. lib. 3 cap. 14.] Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri.

CIC. Tusc. I. LACT. ira cap. 10. lib. I cap. 5 Infit.] Animorum nulla in terris origo inveniri potest. Nihil enim est in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum esse videatur, nihil ne aut humidum quidem, aut stabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoris, mentis, cogitationis habeat: quod & præterita teneat, & futura provideat, & completi possit præsentia, quæ sola divina sunt. Nec invenietur umquam, unde ad hominem venire possint, nisi à Deo. Singulæ est igitur quædam natura, atque vis animi, sejuncta ab his usitatæ, notisque naturis. Ita quidquid est illud, quod sapit, quod vult, quod viget, cœlestis & divinum est: ob eamque rem æternum sit necesse est. nec verò Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni concrectione mortali, omnia sentiens, & movens, ipsaque prædicta motu sempiterno.

LACT. lib. I cap. 15.] Cum verò & mares, & fæminas complures ex hominibus in deorum numero esse videamus, & eorum in urbibus, atque agris augustissima templa veneremur: assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingenii, & inventis omnem vitam legibus, & institutis excultam, constitutamque habemus. Quòd si ullum umquam animal consecrandum fuit, illud profectò fuit. si Cadmi, aut Amphionis progenies, aut Tyndari, in cœlum tollenda fama fuit, huic idem honos certè dicandus est. quod quidem faciam, teque omnium optimam, doctissimamque, approbantibus diis immortalibus ipsis, in eorum cœtu locatam, ad opinionem omnium mortalium consecrabo.

LACT. lib. 3 cap. 19.] Nec enim omnibus iidem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in cœlum patere. nam vitis & sceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atque in cœno jacere docuerunt: castos autem, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis atque artibus expolitos, levi quodam ac facili lapsu ad deos, id est, ad naturam sui similem pervolare.

LACT. lib. 3 cap. 28.] Cedo, & manum tollo.

M. TULLII CICERONIS LIBER

DE SUIS CONSILIIS, VEL EXPOSITIO SUORUM CONSILIORUM.

BOETH. lib. I Mus.] Sed ut aliqua similitudine adductus, maximis minima conferam, ut cum vinolenti adolescentes, tibiæ etiam cantu, ut fit, instincti, mulieris pudicæ foeces frangerent, admonuisset tibiæ cantum, ut spondeum caneret, Pythagoras dicitur. quod cum illa fecisset, tarditate modorum, & gravitate cantus, illorum furentem petulantiam reseclisse.

M. T. CICERONIS

DE VIRTUTIBUS LIBER.

CARIS. lib. 2.] Illud neutiquam probares.

M. T. CICERONIS

DE NOTIS LIBER.

Adprobat.	modestus.	epistola.
comprobat.	immodestus.	littera.
improbus.	modicus.	litteræ.
probus.	immodicus.	syllaba.
probitas.	commodus.	tempus.
improbitas.	incommodus.	per tempus.
probabilis.	accommodat.	per idem tempus.
reprobat.	in modum.	temporalis.
modus.	admodum.	extemporalis.
modulus.	quemadmodum.	homo.

M. T. CICERONIS

CHOROGRAPHIA.

PRISC. lib. 6.] Ibi quercorum rami ad terram jacent, ut fues, quasi capræ ex ramis glande pascantur.

EX

M. TULLII CICERONIS,

AD VARRONEM ACADEMICORUM

LIB. I.

NON. Digladiari.] Quid autem stomachetur Mnesarchus, quid Antipater digladietur cum Carneade tot voluminibus?

Ex lib. II Academicorum, ad Varronem.

NON. Adhæmare.] Qui enim seriùs honores adhamaverunt, vix admittuntur ad eos, nec satis commendati multitudini possunt esse.

NON. Exponere.] Frangere avaritiam, scelera ponere, vitam suam exponere ad imitandum juventuti.

NON. Hebes.] Quid? lunæ quæ lineamenta sunt, potestue dicere? cur ejus nascentis aliàs hebetiora, aliàs acutiora videantur cornua?

NON. Purpurascit.] Quid? mare nonne cæruleum? ad ejus unda, cum est pulsa remis, purpurascit: & quidem aqua tinctum quodammodo, & infectum.

NON. Equor.] Quid tam planum videtur, quàm mare? ex quo etiam æquor illud poeta vocat.

NON. Alabaster.] Quibus etiam alabaster plenus unguenti putere videatur.

NON. Siccum.] Alius adultis, alius senibus: alius ægris, alius sanis: alius siccis, alius vinolentis.

NON. Urinari.] Si quando enim nos demersimus, ut qui utinantur, aut nihil superum, aut obscurè admodum cernimus.

NON. Perpendicularum.] Atqui, si id crederemus, non egeremus perpendicularis, non armis, non regulis.

NON. Gallina.] Cum ovum inspexerant, quæ gallina peperisset, dicere solebant.

DIOMEDES.] Opera affina.

Ex lib. III Academicorum, ad Varronem.

NON. Ingenerari.] In tanta animalium varietate homini ut soli cupiditas ingeneraretur cognitionis, & scientiæ.

NON.

1. Id quoque addidi ex monitu I. Rutgersii lib. 5 Var. lect. 3, ubi corrigit gloria Læna, & exponit.

NON. *Vindico.*] Aliqua potestas si sit, vindicet se in libertatem.

NON. *Digladiani.*] Digladiani autem semper, depugnare cum facinorosis, & audacibus, quis non cum miserrimum, cum etiam stultissimum dixerit?

NON. *Exsulto.*] Et ut nos nunc sedemus ad Lucrinum, pisciculosque exsultantes videmus.

LACT. *lib. 6 c. 24.*] Quod si liceret, ut iis, qui in itinere decessissent, sic vitam deviam secutus, corrigere errorem poenitendo, facilius esset emendatio temeritatis.

Ex lib. incerto Academicorum, ad Varronem.

LACT. *lib. 3 cap. 15.*] Mihi autem non modo ad sapientiam cæci videmur, sed ad ea ipsa, quæ aliqua ex parte cerni videntur, hebetes & obtusi.

MARCIAN. *l. 5. FORTYN. lib. 3.*] Latent ista omnia, Varro, magnis obscurata, & circumfusa tenebris.

D. AVG. *lib. 3 contra Acad.*] Academico sapienti ab omnibus ceterarum sectarum, qui sibi sapientes viderentur, secundæ partes dantur, cum primas sibi quemque vindicare necesse sit: ex quo potest probabiliter confici, eum rectè primum esse iudicio suo, qui omnium ceterorum iudicio sit secundus. Fac enim, verbi causa, Stoicum adesse sapientem. nam contra eos potissimum Academicorum exarsit ingenium. Ergo Zeno, vel Chrysippus si interrogentur, quid sit sapiens, respondebit, eum esse, quem ipse descriperit. Contrà Epicurus, vel quis alius adversariorum negabit, suumque potius peritissimum voluptatum aucupem, sapientem esse contendere. Inde ad iurgium. Clamar Zeno, & tota illa porticus tumultuatur, hominem natum ad nihil aliud quam honestatem: ipsam suo splendore in se animos ducere, nullo profusus commodo extrinsecus posito, & quasi lenocinante mercede: voluptatemque illam Epicuri solis inter se pecoribus esse communem, in quorum societatem & hominem, & sapientem trudere nefas esse.

Contrà ille, convocata de hortulis in auxilium quasi libera turba temulentorum, querentium tantum, quem incomptis unguibus bacchantes, & asperosque ore discerpant, voluptatis nomen, suavitatem, quietem jecte populo exaggerans, instat acriter, ut sine ea beatus nemo esse posse videatur. In quorum rixam si Academicus incurrerit, utrosque audiet trahentes se ad suas partes. sed si in illos, aut in istos concesserit, ab eis, quos deserit, infansus, imperitus, temerariusque clamabitur. Itaque cum & huc, & illuc aurem diligenter ad-moverit, interrogatus quid ei videatur, dubitare se dicet. Roga nunc Stoicum, quis sit melior, Epicurusne, qui delirare illum clamat: an Academicus, qui sibi adhuc de re tanta deliberandum esse pronuntiat. nemo dubitat Academicum prælatum iri. Rursus te ad illum converte, & quære, quem magis amet, Zenonem, à quo bestia nominatur, an Arce-siam, à quo audit, tu fortasse verum dicis, sed requiram diligentiùs: nonne apertum est totam illam porticum, insanam, Academicos autem præ illis modestos, cautosque homines visum iri Epicuro?

D. AVG. *lib. 2 contra Acad.*] Talia mihi videntur omnia, quæ probabilia, vel verisimilia putavi nominanda: quæ tu si alio nomine vis vocare, nihil repugno: satis enim mihi est, te jam bene accepisse, quid dicam: id est, quibus rebus hæc nomina imponam. non enim vocabulorum opificem, sed rerum inquisitorem decet esse sapientem.

D. AVG. *l. 3 cont. Acad.*] Mos fuit Academicis occultandi sententiam suam, nec eam cuiquam, nisi qui secum ad sententiam usque vixissent, aperiendi.

Ex lib. de natura Deorum, III.

LACT. *lib. 2 c. 9.*] Primum igitur non est probabile, eam materiam rerum, unde orta sunt omnia, esse divina providentia effectam, sed habere & habuisse vim, & naturam suam. Ut igitur faber, cum quid edificaturus est, non ipse facit materiam, sed ea utitur, quæ sit parata: fitorque item è cera: sic isti providentiæ divinæ materiam præstò esse oportuit, non quam ipsa faceret, sed quam haberet paratam: quod si non est à Deo materia facta, ne terra quidem, & aqua, & aer, & ignis à Deo factus est.

LACT. *lib. 2 cap. 3.*] Non sunt ista vulgò disputanda, ne susceptas publicè religiones disputatio talis extinguat.

Ex lib. I de Divinatione.

DIOMED. *lib. I.*] Præterea similiter cohortatione circum-conciliabula antecellunt.

Ex lib. I de legibus.

LACT. *lib. 5 c. 8.*] Sicut una, eademque natura mundus omnibus partibus inter se congruentibus coheret, ac nititur; sic omnes homines inter se natura confusi, pravitare dis-sentiunt, nec se intelligunt esse consanguineos, & subiectos omnes sub unam, eandemque tutelam: quod si teneretur, deorum profectò vitam omnes viverent.

Ex lib. II de legibus.

LACT. *lib. I c. 20.*] Magnum, audaxque consilium Græcia suscepit, quòd Cupidinum, & Amorum simulacra in gymnasiis consecravit.

Ex lib. V de legibus.

MACR. *lib. 6.*] Visne igitur, quoniam sol paullulum à meridie jam devexus videtur, neque dum satis ab his novellis arboribus omnis hic locus opacatur, descendamus ad Lirim, eaque, quæ restant, in illis alnorum umbraculis persequamur?

Ex libro incerto de legibus.

LACT. *lib. 3 cap. 19.*] Gratulemurque nobis, quoniam mors aut meliorem, quam qui est in vita, aut certè non deteriore est allatura statum. nam sine corpore, animo vigente, divina est vita: sensu carenti nihil profectò est mali.

AVGVST. *lib. 21 Croit.*] Octò poenarum genera in legibus continentur, damnum, vincula, verbera, talio, ignominia, exsilium, mors, servitus.

Ex lib. De fato.

GELL. *lib. 5 c. 3.*] Chrysippus æstans, laboransque quòdam pacto explicet, & fato omnia fieri, & esse aliquid in nobis, intricatur hoc modo.

MACR. *lib. 3.*] Nam cum esset apud se ad Lavernium Scipio, unaque Pontius: allatus est fortè Scipioni acipenser, qui admodum rarè capitur, sed est piscis, ut ferunt, in primis nobilis. Cum autem Scipio unum & alterum ex iis, qui eum salutatum venerant, invitasset, pluresque etiam invitaturus videretur: in aurem Pontius, Scipio, inquit, vide quid agas. acipenser iste paucorum hominum est.

Ex Timæo, seu de universo, ex Platone.

NON. *Curriculum.*] Ratione igitur, & mente divina ad originem temporis curriculum inventum est solis, & lunæ.

PRISC. *lib. I part. ** Defenstrix.

M. TULLII CICERONIS,
T I M A E U S,
S E U
DE UNIVERSO, FRAGMENTUM.

MULTA sunt à nobis & in Academicis con- scripta contra physicos, & sæpe cum P. Ni- gidio, Carneade in ore & modo disputata. fuit enim vir ille cum ceteris artibus, quæ quidem dignæ libero essent, ornatus omni- bus: tum acer investigator, & diligens earum rerum, quæ à natura involutæ videntur.

Denique sic judico, post illos nobiles Pythagoreos, quorum disciplina exstincta est quodammodo, cum aliquot sæcula in Italia, Siciliaque vigerent; hunc exstitisse, qui illam renovaret. Qui cum me in Ciliam proficiscentem, Ephesi exspectavisset, Roma ex legatione ipse decedens: venissetque eodem Mytilenis mei saluandi & visendi causa Cratippus, Peripateticorum omnium, quos quidem ego audiverim, meo judicio facile princeps: perlibenter & Nigideum vidi, & Cratippum cognovi. Ac primum quidem tempus salutationibus, reliquum percunctatione consumpsimus.

Desunt multa.

2 Quid est, quod semper sit, neque ullum habet ortum, & quod gignatur, nec umquam sit? Quorum alterum intelligentia, & ratione comprehenditur; quod unum semper, atque idem est: alterum, quod affert opinionem per sensus, rationis expertus; quod totum opinabile est, id gignitur, & interit, nec umquam esse verè potest. Omne autem quod gignitur, ex aliqua causâ gigni necesse est. nullius enim rei, causâ remota, reperiri origo potest. Quocirca si is, qui aliquid munus efficere molitur, eam speciem, quæ semper est eadem, intuebitur, atque eam sibi proponer exemplar, præclarum opus efficiat necesse est. sui autem illam, quæ gignitur: nunquam illam, quam expetere, pulcritudinem consequetur. Omne igitur cœlum, sive mundus, sive quovis alio vocabulo gaudet, hoc à nobis nuncupatus sit. De quo id primum consideremus, quod principio est in omni quæstione considerandum, semperne fuerit, nullo generatus ortu: an ortus sit, an ab aliquo temporis principatu ortus est, quandoquidem cernitur, & tangitur, & est undique corporatus. Omnia autem talia sensum movent: sensusque moventia quæ sunt, eadem in opinione considunt, quæ ortum habere, gigni quæ diximus: nihil autem gigni posse sine causâ. Atque illum quidem quasi parentem hujus universitatis invenire, difficile: & cum jam inveneris, indicare in vulgus, nefas. Rursus igitur videndum, ille fabricator tanti operis utrum sit imitatus exemplar, idne, quod semper unum & idem, & sui simile: an id, quod generatum, ortumque dicimus. Atqui si pulcher est hic mundus, si probus ejus artifex: profectò speciem æternitatis imitari maluit: sin fecus, quod æ dictu quidem fas est; generatum exemplum est pro æterno secutus. Non igitur dubium, quin æternitatem maluerit exsequi, quandoquidem neque mundo quidquam pulchrius, neque ejus adificatore præstantius. Si ergo generatus, ad id est effectus, quod ratione, sapientiaque comprehenditur, atque immutabili æternitate continetur. Ex quo efficitur, ut sit necesse, hunc, quem cernimus, mundum, simulacrum æter-

num esse alicujus æterni. Difficillimum autem est in omni conquisitione rationis, exordium. De iis igitur, quæ diximus, hæc sit prima distinctio. In omni oratione cum iis rebus, de quibus explicandum, videtur esse cognitio. Itaque cum de re stabili, & immutabili disputatur: oratio talis sit, qualis sit illa, quæ neque redargui, neque convinci potest. Cum autem ingressa est imitatio, & efficta simulacra: bene agi putat, si similitudinem veri consequatur. Quantum enim ad id, quod ortum est, æternitas valet: tantum ad fidem veritas. Quocirca si fortè de deorum natura, ortuque mundi differentes, minus id, quod habemus, animo consequimur, ut tota dilucide, & planè exornata oratio sibi conflet, & ex omni parte secum ipsa consentiat: haud sanè erit mirum; contentique esse debebitis, si probabilia dicentur. æquum est enim meminisse, & me, qui dissemat, hominem esse: & vos, qui judicatis: ut sic probabilia dicentur, nil ultra requiratis. Quæramus igitur causam, quæ cum impulerit, qui hæc machinatus sit, ut originem rerum, & molitionem novam quaereret. Probitate videlicet præstabat: probus autem invider nemini. itaque omnia sui similia generavit. Hæc nimirum gignendi mundi causâ justissima. Nam cum constituisset Deus bonis omnibus explere mundum, mali nihil admiscere, quoad natura pateretur: quidquid erat, quod in cernendi sensum caderet, id sibi assumpsit, non tranquillum, & quietum, sed immoderatè agitatam, & fluctuans: idque ex inordinato in ordinem adduxit. hoc enim judicabat esse præstantius. Fas autem nec est, nec umquam fuit, quidquam nisi pulcherrimum facere eum, qui esset optimus. Cùm rationem igitur habuisset, repetiebat nihil esse eorum, quæ natura cernerentur, non intelligens, intelligente, in toto genere, præstantius intelligentiam autem ulli rei adjunctam esse, sine animo nefas esse. Quocirca intelligentiam in animo. animum conclusit in corpore. sic ratus est opus illud effectum esse pulcherrimum. Quam ob causam non est cunctandum profiteri, si modò investigari aliquid conjectura potest, hunc mundum, animal esse, idque intelligens, & divina providentia constitutum. Hoc posito; quod sequitur, videndum est, cujusnam animantium Deus in fingendo mundo similitudinem secutus sit. Nullius profectò, eorum quidem, quæ sunt nobis nota animantia. sunt enim omnia in quadam genera partira, aut inchoata, nulla ex parte perfecta. imperfecto autem, nec absolutio simile, pulcrum esse nihil potest. cujus ergo omne animal quasi particula quædam est, sive in singulis sive in diverso genere cernatur, ejus similem mundum esse dicamus. Omnes igitur, qui animo cernuntur, & ratione intelliguntur animantes, complexu rationis, & intelligentiæ, sicut homines, hoc mundo, & pecudes, & omnia, quæ sub aspectum cadunt, comprehenduntur. quod enim pulcherrimum in rerum natura intelligi potest, & quod ex omni parte absolutissimum est, cùm Deus similem mundum efficere vellet, animal unum, adspectabile, in quo omnia animalia continentur, effecit. Retenc igitur unum mundum dixerimus, an sint plures, an innumerabiles, dictu verius, & melius. Unus profectò, si-

1. In Italis Siciliaque viguerunt.] In MS. lego *viguerunt*, quod connotidius respondet *τῶν δὲ ἀρχαίων ἐξῆλεττα*, ubi in eodem MS. est *ἀρχαίων*. CΥΡΟΥΟΥ.

2. Minus id, quod habemus, animo consequimur.] Mutavi distinctionem ex justissimo patris monitu in notis ad I. titulum xxiv. 25. Idem.

quidem factus est ad exemplum. quod enim omnes animantes eos, qui ratione intelliguntur, complectitur, id non potest esse cum altero. Rursus enim alius animans, qui eum contineat, sit necesse est, ejus partes sint animantes superiores, cœlumque hoc, simulacrum illius ultimi sit, non proximi. Quorum ne quid accideret, atque ut hic mundus esset animanti absoluto simillimus, hoc ipso, quod solus, atque unus esset, idcirco singularem Deum hunc mundum, atque unigenam procreavit. Corporeum autem, & adspicibile, itemque tractabile omne necesse est esse, quod natum est. Nihil porrò, igni vacuum, videri potest: nec verò tangi, quod careat solidò: solidum autem nihil, quod terræ sit expers. Quamobrem mundum efficere moliens Deus, terram primum, ignemque jungebat. Omnia autem duo ad coherendum, tertium aliquid requirunt, & quasi nodum, vinculumque desiderant. Sed vinculum illud est aptissimum, atque pulcherrimum, quod ex se, atque de his, quæ adstringit, quam maxime unum efficit. Id optime assequitur hæc Græcè *ἀναλογία*, Latine (audendum est enim, quoniam hæc primum à nobis novantur) comparatio, proportiove dici potest. Quando enim trium vel numerorum, vel figurarum, vel quorumcumque generum contingit, ut quod medium sit, uti primum proportionem, ita id postremo comparetur, vicissimque ut extremum cum medio, sic medium cum primo conferatur; id quod medium est, tum primum sit, tum postremum; postrema verò, & prima media fiunt, ita necessitas cogit, ut eadem sint ea, quæ de juncta fiunt. eadem autem cum facta sunt, efficitur, ut omnia sint unum. Quòd si universitatis corpus, planum, & æquabile explicaretur, neque in eo quidquam esset requisitum: unum interjectum medium, & se ipsum, & ea, quibus esset interpositum, colligaret. Sed cum soliditas mundo quæreretur: solida autem omnia uno medio nunquam, duobus semper copulenter: ita contigit, ut inter ignem & terram, aquam Deus, animamque poneret, eaque inter se compararet, & proportionem conjungeret, ut quemadmodum ignis, animæ; sic anima aquæ; quodque anima, aquæ; id aqua, terræ proportionem redderet. Qua ex conjunctione cœlum ita aptum est, ut sub adspicibilem & tactum cadat. Itaque & ob eam causam, & ab iis rebus numero quatuor mundi est corpus effectum, & ea constructum proportionem, qua dixi: ex quo ipse se concordiam quadam amicitiam, & caritatem complectitur: atque ita aptè coheret, ut dissolvi nullo modo queat, nisi ab eodem, à quo est colligatus. Earum autem quatuor rerum, quas supra dixi, sic in omni mundo omnes partes collocatae sunt, ut nulla pars hujusce generis excederet extrâ, atque in hoc universo inessent genera illa universa. Id ob eas causas, primum ut mundus animans, possit ex perfectis partibus esse perfectus: deinde ut unus esset, nulla parte, unde alter gigneretur, relicta: postremò ne quis morbus eum possit, aut senectus affligere. Omnis enim coagmentatio corporis, vel calore, vel frigore, vel aliqua impulsione vehementi labefactatur, & frangitur, & ad morbos, senectutemque compellitur. Hanc igitur habuit rationem effector mundi, molitorque Deus, ut unum opus rotum, atque perfectum ex omnibus totis, atque perfectis aboleretur; quod omni morbo, seniove careret. Formam autem & maxime sibi cognatam, & decoram dedit. A quo enim animante omnes reliquos contineri vellet animantes, hunc ea forma figuravit, qua una omnes reliquæ formæ concluduntur: & globosus est fabricatus; quod *σφαιροειδής* Græci vocant. cuius omnis extremitas paribus à medio radiis attingitur: idque ita tornavit, ut nihil effici possit rotundius, nihil ut asperitatis haberet, nihil offensionis, nihil inclusum angulis, nihil amfractibus,

nihil eminens, nihil lacunosum: omnesque partes simillimæ omnium, quoad ejus præstabat judicio dissimilitudini similitudo. Omni autem totam figuram mundi levitate circumdedit. nec enim oculis egebat, quia nihil extrâ, quod cerni posset, relictum erat: nec auribus, quia ne quod audiretur quidem: neque erant anima circumfusa extrema mundi, ut respirationem requireret: nec verò desiderabat aut alimentum corporis, aut detractionem consecuti, & consumpti cibi. neque enim ulla decessio fieri poterat, neque accessio: neque verò erat unde. ita se ipse consumptione, & senio alebat sui, cum ipse per se, & à se & pateretur, & faceret omnia. sic enim ratus est ille, qui ista junxit, & condidit, ipsum se contentum esse mundum, neque egere altero. Itaque nec ei manus affinxit, quia nec capiendum quidquam erat, nec repellendum: nec pedes, nec alia membra, quibus ingressus corpore sustineret. motum enim dedit cœlo eum, qui figura ejus sit aptissimus, qui unus ex septem motibus mentem, atque intelligentiam cohiberet maxime. Itaque una conversione, atque eadem ipse circum se torquetur, & vertitur. Sex autem reliquos motus ab eo separavit. itaque cum ab omni erratione liberavit. Ad hanc igitur conversionem, quæ pedibus, & gradu non egeret, ingrediendi membra non dedit. Hæc Deus is, qui erat, de aliquando Deo futuro cogitans, levem eum effecit & undique æquabilem, & à medio ad summum parem, & perfectum, atque absolutum ex absolutis, atque perfectis. Animum autem ut in ejus medio collocavit, ita per totum tetendit: deinde eum circumdedit corpore, & vestivit extrinsecus: cœloque solivago, & volubili, & in orbem incitato complexus est, quod secum ipsum propter virtutem facile esse posset, nec desideraret alterum; satis sibi ipsum notum & familiare. Sic Deus ille æternus hunc perfectè beatum Deum procreavit. sed animum haut ita, ut modò locuti sumus, rum denique, cum corpus ei effecisset, inchoavit. neque enim esset rectum, minori parere majorem. Sed nos multa inconsideratè, ac temerè dicimus. Deus autem & ortu, & virtute antiquiorem genuit animum, eumque ut dominum, atque imperantem, obedienti præfecit corpori: idque molitus tali quodam est modo. Ex materia, quæ individua est, & quæ semper unius modi, suiique similis, & ex ea, quæ corporibus dividua gignitur, tertium materiam genus ex duobus in medium admisit, quod esset ejusdem naturæ; & quod alterius: idque interjecit inter individuum, atque id, quod dividuum esset in corpore. Ea cum tria sumpsisset, unam in speciem temperavit: naturamque illam, quam alterius diximus, vel cum eadem conjunxit, fugientem, & ejus copulationis alienam, permiscens cum materia, cum ex tribus effecisset unum, id ipsum in ea, quæ decuit, membra partitus est. Jam partes singulas ex eodem, & ex altero, & ex materia temperavit. Fuit autem talis illa partitio. Unam principio partem detraxit ex toto: secundam autem primæ partis duplam: deinde tertiam, quæ esset secundæ sesquialtera, primæ tripla: deinde quartam, quæ secundæ dupla esset: quintam inde, quæ tertiæ tripla: tum sextam octuplam primæ: postremò septimam, quæ septem, & viginti partibus antecederet primæ. Deinde instituit dupla, & tripla intervalla explere, partes rursus ex toto defecans: quas intervallis ita locabat, ut in singulis essent bina media: vix enim audeo dicere medietates, quas Græci *μεσότητις* appellant: sed quasi ita dixerim, intelligatur: erit enim planius. Earum alteram, eadem parte præstantem extremis, eademque superatam: alteram pari numero præstantem extremis, parique numero superatam. Sesquialteris autem intervallis, & sesquiteritiis, & sesquioctavis sumptis ex his colligationibus

in

3. Ea constructum proportionem.] Victorius ediderat *comparationem*, & sic erat in MS. qui etiam mox excideret *extra*. Gron.

4. Ne quis morbus eum possit aut senectus affligere.] Victorius, ne qui morbo. &c. *senectus attingere*. Chalcedius, ut *atena compos incolumitatis foret*. Certe illud attingere prorsus erat quoque in MS.

ut & paulo infra *seniove careret*, non *careret*. Idem.

5. In ejus medio collocavit.] Perस्पice legebam in MS. in eo medio, quod videntur mutasse parum edocli Latina. Idem.

6. Ex eodem & ex altero.] Sic legit Victorius, sic habet liber MS. At Gruterus placuit & altero, sine ulla causa vel venia. Idem.

in primis intervallis, sesquioctavo intervallo, sesquitercia omnia explebat, cum particulam singulorum reliqueret. 7 Ejus autem particula intervallo habebat numerus ad numerum eandem proportionem, comparationemque in extremis, quam habent *ccxvi* cum *ccxliii*, atque ita permixtum illud, ex quo hæc secuit, jam omne consumpserat. Hanc igitur omnem conjunctionem, duplicem in longitudinem distendit: medietate accommodans mediam, quasi decessavit: deinde in orbem torfit, ut & ipsa secum, & inter se, ex commixtura, quæ è regione esset, jungerentur: eoque motu, cuius orbis semper in eodem erat, eodemque modo ciebatur, undique est eas circumplexus. Atque ita cum alterum esset exteriorem amplexus orbem: illum, ejusdem naturæ; hunc, alterius nominavit: eamque, quæ erat ejusdem, detorsit à latere in dextram partem: hanc autem citinam, à media linea direxit ad lavam: sed principatum dedit superiori, quam solam individuum reliquit. Interiorem autem cum in sex partes divisisset, septem orbis dispares, duplo & triplo intervallo moveri iussit, contrariis inter se cursibus. eorum autem trium fecit pares celeritates: sed quattuor, & inter se 8 dispares, & dissimiles trium reliquorum. Animum igitur cum ille procreator mundi Deus ex sua mente, & divinitate genuisset; rum denique omne, quod erat concretum, atque corporeum, subternebat animo, interiusque faciebat: atque ita medio medium accommodans copulabat. Sic animus à medio profectus, extremitatem cœli à suprema regione rotundo ambitu circumjecit, seseque ipse versans, divinæ, sempiternæ, sapientisque vitæ induxit exordium. Et corpus quidem cœli spectabile effectum est, animus autem oculorum effugit obitutum. Est autem animus ex omnibus, rationis, contentionisque (*ἀπορίαι* Græcè) sempiternarum rerum, & sub intelligentiam cadentium compos, & particeps; quo nihil ab optimo, & præstantissimo genitore melius procreatum: quippe qui ex eadem vinculis, alteraque natura, adjuncta materia, temperatione trium partium, proportionem compacta, se ipse conversans, cum materiam mutabilem attripuisset, & eam rursus individuum, atque simplicem, per quam omnis movetur, discernitque, quid sit ejusdem generis, & alterius, & cetera dijudicat, quid cuique rei sit maxime aptum, quid quoque loco, aut modo, aut tempore contingat. quæque distinctio sit inter ea, quæ gignantur, & ea, quæ sint semper eadem. Ratio autem vera, quæ versatur in iis, quæ sunt semper eadem, & in iis, quæ mutantur, cum in eodem, & in altero movetur ipsa per se sine voce, & sine ullo sono, cum eandem partem attingit, qua sensus certi potest: orbis illius generis alterius immutatus, & rectus omnia animo, mentique denuntiat: tum opiniones, 9 ad ascensionisque firmæ, veræque gignuntur. Cum autem in illis rebus veritur, quæ manentes semper eadem, non sensu, sed intelligentia continentur; tum intelligentia scientiaque necessario efficitur.

Desunt multa.

9 Ratione igitur & mente divina, ad originem temporis, curriculum inventum est solis & lunæ, * * * * Corpora autem eorum singulorum cum effecisset deus, ea ad eas conversiones collocavit, quas alterius circuitus conficiebat, quæ sunt septem, ut & illa septem: ita vim suam natura convertit, ut terram lunæ cursus proximè ambiret, eique supra terram proxima solis circumvectio esset. Lucifer deinde, & sancta Mercurii stella cursum habent solis celeritati parem, sed vim quandam contrariam: eaque conversione, quam inter se habent lucifer, Mercurius, Sol, alii alios vincunt, vicissimque vincuntur. Reliquorum siderum quæ causa collocandi fuerit,

quæque eorum sit collocatio, in sermonem alium differendum est, ne in eo, quod attingendum fuit, quam in eo, cuius causa id attingimus, longior ponatur oratio. Quando igitur unumquodque eorum siderum cursum decorum est adeptum, è quibus erat motus temporis consignandus: colligatisque corporibus vinculis animalibus, tum animantia orta sunt: eaque imperio parere didicerunt: tunc ex alterius naturæ motione transversa, in ejusdem naturæ motum incurrentia, in eoque hærentia, atque impedita, cum alia majorem lustrarent orbem, alia minorem, tardiusque majorem, reteriusque minorem, motu verò unius, ejusdemque naturæ: quæ velocissimè movebantur, ea celeritate vinci à tardioribus, & cum superab, superari videbantur. omnis enim orbis eorum quasi facilitatis inflexione vertebatur: quam bifariam contrariè simul procedentia efficiebant, ut quod esset tardissimum, id proximum fieret celerissimo. Atque ut esset mensura quadam evidens, quæ in istis octo cursibus celeritates, tarditatesque declaret: Deus ipse solem, quasi lumen, accendit ad secundum supra terram ambitum, ut quàm maximè cœlum omnibus colluceret, animantesque, quibus jus esset doceri, ab ejusdem motu, & ab eo, quod simile esset, numerorum naturam, vinque cognoscerent. Nox igitur, & dies ad hunc modum, & ob has generata causas, unum circuitum orbis efficit sapientissimum, atque optimum: mensis autem, quando luna lustrato suo cursu solem consecuta est: annus, ubi sol suum totum confecit, & peragravit orbem. Ceterorum autem siderum ambitus ignorantes homines, præter admodum paucos, neque nomen appellat, neque inter se numero committuntur. itaque nesciunt, hos siderum errores, id ipsum esse, quod ritè dicitur tempus, multitudine infinita, varietate admirabili præditos. Artamen illud perspici, & intelligi potest, absoluto, perfectoque numero temporis, absolutum, perfectumque annuum, tunc compleri denique, cum se octo ambitus, consecutis suis cursibus, ad idem caput retulerunt, cumque eos permenus est idem, & semper sui similis orbis. Has igitur ob causas nata astra sunt, quæ per cœlum penetrantia solstitiali fite, & brumali revocatione converterent: ut hoc omne animal, quod videmus, esset illi animali, quod sentimus, ad æternitatis imitationem simillimum. Et cetera quidem usque ad temporis ortum impressa ab illis, quæ imitabatur, effinxerat: sed quia nondum omne animal in mundo intus incluserat, ex ea parte deficiebat ad propositum exemplar imaginis similitudo. Quot igitur, & quales animalium formas mens, in speciem rerum intuens, poterat cerere, totidem, & tales in hoc mundo secum cogitavit effingere. Erant autem animantium genera quattuor: quorum unum divinum, atque cœleste: alterum pennigerum, & acrim: tertium aquaticum: terrestre, quartum. Divinæ animationis maxime speciem faciebat ex igne, ita ut splendidissimus esset, & ad aspectum pulcherrimus. cumque similem univèrsitatis naturæ efficere vellet, ad volubilitatem rotundavit, comiteque eum sapientia quàm optimæ mentis effecit, circumque cœlum æqualiter distribuit, ut hunc hæc varietate distinctum benè Græci *κόσμον*, nos lucentem mundum nominaremus. Dedit autem divinis duo genera motus: unum, quod semper esset in eodem aequè, & idem in omnibus, atque uno modo celeraret: alterum, quod in anticam partem à conversione ejusdem, & similis pelleretur. Quinque autem reliquis motibus orbem cum esse voluit expertem, immobilem, & stantem. Ex quo genere ea sunt sidera, quæ infixæ cœlo non moventur loco: quæ sunt animantia: eaque divina, ob eamque causam suis sedibus inhaerent, & perpetuò manent. Quæ autem

vaga,

7. Ejus autem particula intervallo habebat.] Victorius & Iuntas repetunt post vocem quartam *reliquo*. Et certe codex quoque MS. *adrello* interponit. Nec contradicit Chalcedius tacite relicto intervallo subinuenens, dum vertit, ita ut *ad perfectam cumulatamque completionem desset aliquid spiritus, tantum scilicet quantum desset habitus comparationis ascensum quadraginta tribus aduersus ascen-*

ros quinquaginta sex. Gronov.

8. *Ascensionisque firmæ*.] Ita & Gothofredus. Victorius edidit cum Iunta *ascensionisque*. In MS. erat nota, quam *vix* assequabar, nisi si fuit *opinionis firmæ*, vegelesta media voce. Certe Chalcedius reddidit *cuncta anima recte opiniones & digna credulitate nascuntur*, non geminato substantivo. *Idem*.

vaga, & mutabili ratione labantur, ita generata sunt, ut supra diximus. Jam verò terram, alricein nostram, quæ trajecto axe sustinetur, diei, noctisque effectricem, eandemque custodem, antiquissimam deorum voluit esse eorum, qui intra cælum gignerentur. Flexiones autem deorum, & inter ipsos deos concursiones, quæque in orbibus eorum conversiones, antecessioneque eveniant, cumque inter se parè contingant, eos, qui propè copuleniur contraria regione, & ponè quos, aut ante labantur, quibusque temporibus à nostro ad spectu oblitescant, rursusque emerit errorum incutiant rationis experibus, si verbis explicare conemur, nullo posito sub oculis simulacro, earum rerum frustra suscipiatur labor. Sed hæc satis sint dicta nobis. quæ de deorum, qui cernuntur, quique orti sunt, natura præfati sumus, habeant hunc terminum. Reliquorum autem, quos Græci *δαίμονας* appellant, nostri (opinor) Lares, si modò hoc rectè conversum videri potest, & nosse, & nuntiare ortum eorum, majus est, quam ut proferri scribere nos audeamus. Credendum nimirum est veteribus & præcis, ut ajunt viris, qui se progeniem deorum esse dicebant. itaque eorum vocabula nobis prodiderunt. nosse autem generatores suos optimè poterant: ac difficile factum est, à diis ortis, fidem non habere; quamquam nec argumentis, nec rationibus certis eorum oratio confirmatur: sed quia de suis rebus notis videntur loqui, veteri legi, morique parendum est. Sic igitur, ut ab his est traditum, horum deorum ortum habeatur, atque dicatur, ut Oceanum, Salicamque Cæli fatu, Terraque conceptu generatos, editosque memoremus: ex his Phorcyn, Saturnum, & Opem: deinceps Jovem, atque Junonem, reliquos, quos fratres inter se, agnatosque usurpare, atque appellare videmus, & eorum, ut utamur veteri verbo, prosapiam. Quando igitur omnes, & qui moventur, palamque ostenduntur, & qui ⁹ catenus nobis declarantur, quo ipsi volunt, creati sunt: tum ad eos is Deus, qui omnia genuit, fatur. Hæc vos, qui deorum fau orti estis, attendite: quorum operum ego parens, effectorque sum, quæ per me facta, non sunt dissoluta, me invito: quamquam omne colligatum solvi potest: sed haudquaquam boni est, ratione vincitum velle dissolvere. Sed quoniam orti estis, immortales vos quidem esse, & indissolubiles non potestis: ne utique tamen dissolvemini, nec vos ulla mortis fata periment, nec fraus valentior, quam consilium meum, quod majus est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa, quibus estis tum, cum gignebamini, colligati. Quid sentiam igitur, cognoscite. Tria nobis genera reliqua sunt, eaque mortalia: quibus prætermisiss, cæli absolutio perfecta non erit. omnia enim genera animalium, complexu non tenebit: teneat autem oportebit, ut eodem ne quid absit, quæ à me ipso effecta sint, quod deorum vitam possit adquire. Ut igitur mortali generentur conditione, vos suscipite, ut illa gignatis, imiteminique vim meam, qua in vestro ortu me usum esse meministis: in quibus qui tales creantur, ut deorum immortalium quasi gentiles esse debeant, divini generis appellentur, teneantque omnium animantium principatum, vobisque jure & lege volentes pareant: quorum vobis initium, statufque traditur à me: vos autem ad id, quod erit immortale, partem atexitote mortalem. Ita orientur animantes, quos & vivos alatis, & consumptos sinu recipiatis. Hæc ille dixit. Deinde ad temperationem superiorem revertit: in qua omnem animum universæ naturæ temperans permiscebat, superiorisque permutationis reliquias fundens æquabat, eodem modo firmè, nisi quòd non ita incorruptas, ut ea, quæ semper idem. sed à diis secundum sumebat, atque tertium. Toto igitur omnino

constituto, sideribus parem numerum distribuit animorum, & singulos adjunxit ad singula, atque ita quasi in currum universitatis imposuit, commonstravitque leges fatales, ac necessarias, & ostendit primum ortum unum fore omnibus, eumque moderatum, atque constantem, nec ab ullo imminutum: satis autem, & quasi sparsis animis, fore uti certis temporum intervallis oriretur animal, quod esset ad cultum Deorum aptissimum. Sed cum duplex esset natura generis humani, sic se res habebant, ut præstantius genus esset eorum, qui essent futuri viri. Cum autem animis corpora cum necessitate infunderet, cumque ad corpora necessitate tum accessio fieret, tum abcessio; necesse erat, sensum existere unum, communemque omnium vehementiore motu excitato, conjunctoque naturæ: deinde voluptate, & molestia mixtum anorem: post iram, & metum, & reliquos motus animi, comites superiorum, & his etiam contrarios dissidentes: quos qui ratione xerit, justè vixerit; qui autem his se dederit, injustè. Atque ille, qui rectè & honestè curriculum vivendi à natura datum confecerit, ad illud astrum, quo cum aptus fuerit, revertetur. qui autem immoderatè & intemperatè vixerit, eum secundus ortus in figuram muliebrem transferet. & si ne tum quidem finem vitiorum faciet: gravius etiam jactabitur, & in suis moribus simillimas figuras pecudum, & ferarum transferetur: neque malorum terminum prius adspiciet, quam illam sequi coeperit conversionem, quam habebat in se ipse, ejusdem, & unius, simul innatam, & insitam. Quod tum eveniet, cum illa, quæ ex igne, aere, aqua, atque terra, turbulentia, & rationis expertia infederint, denique ratione depulerit, & ad primam, atque optimam affectionem animi pervenerint. Quæ cum ita designasset, seseque, si quid postea fraudis, aut vitii evenisset, extra omnem culpam, causamque posuisset: alios in terra, alios in luna, alios in reliquis mundi partes, quæ sunt ad spatorum temporis significationem notæ constitutæ, spargens quasi ferebat. Post autem rationem eam diis, ut ita dicam, junioribus permisit, ut corpora mortalia effingerent, quantumque esset reliquum ex humano animo, quod deberet accedere, id omne, & quæ sequentia essent, perpolirent, & absolverent: deinde ut huic animanti principem se, ducemque præberet, vitamque ejus pulcherrimè regeret, & gubernaret: nisi quatenus ipse benefactus sua culpa sibi aliquid miseriam quæretet. Atque is quidem, qui cuncta composuit, constanter in suo manebat statu. qui autem erant ab eo creati, cum parentis ordinem cognovissent, hunc sequebantur. Itaque cum accepissent immortale principium mortalis animantis, imitantes genitorem, & effectorem sui, particulas ignis, & terræ, & aquæ, & aeris à mundo, quas rursus redderent, mutuabantur, easque inter se copulabant, haud iisdem vinculis, quibus ipsi erant colligati, sed talibus, quæ cerni non possent propter parvitatem, crebris quasi cuneolis injectis unum efficiebant ex omnibus corpus: itemque in eo influente atque effluente ¹⁰ animo divino ambitus illigabant. Itaque illi in flumen immerfi, neque tenebant, neque tenebantur. sed vi magna tum ferebant, tum ferebantur. Ita totum animal movebatur illud quidem, sed immoderatè, & fortuito, ut sex motibus veheretur. nam & antè, & ponè, ad levam, & ad dextram, & sursum, & deorsum, modò huc, modò illuc.

sex oras, regionefque versùs errans procedebat,

Desunt nonnulla.

Jam verò earum imaginum, quæ finguntur, & redduntur in

9. *Eatenus nobis declarantur.*] In MS. reperi simplex *clarantur*, Gronov.

10. *Animo divino ambitus illigabant.*] Chalcidius pro eo scribit: itaque apparatus materia circumitus immortalis anima circumligabant irrisu fluidaque corpori. Ipse Plato: τὰς τῆς ἀθανάτου ψυχῆς περιόδους εἴπων ἐν ἰνέριον ἐμὴ καὶ ἀπείριον. Unde Gatakerus ad Antoni-

num lib. x suspicatur vel aliam scripturam secutum fuisse Tullium, vel (quod magis aumat) apud hunc vitiosa esse verba, legendumque *animi divini*. Vere ad Platonem; sed potuit Tullius dativo pro genitivo usus fuisse. Ut mox in Arateis. *Hinc non una modo caput ornans stellare luceat*, pro *hujus*. Idem.

in speculis, eorumque, quæ splendida, & lævia sunt, rationem percipere, haud difficile est. Nam ex ignis utriusque externi, atque interni communione inter ipsos, cum unus per singulas partes effectus, & multis modis concors & aptus redditus in lavore confedit.

14. Sed si in splendore confedit: tum vel eadem species, vel interdum immutata redditur.

omniaque huiusmodi necessariò in speculo referuntur,

cùm ignis oculorum cum eo igne, qui est ob os
offusus.

in re levi, & splendida,

se confudit, & contulit. Dextra autem videntur, quæ lava sunt, quia contrariis partibus oculorum, contrarias partes attingunt.

præter morem usitatum adjectionis, & commissuræ.

Respondent autem dextra dextris, læva lævis conversione luminum, cum ea inter se non cohæreant. Id fit, cum speculorum lævitas hinc, illincque altitudinem assumpsit, & ita dextra detruxit in lavam partem oculorum, lævaque in dextram. Supina etiam ora cernuntur depulsione luminum: quæ convertens inferiora reddit, quæ sunt superiora. Atqui hæc omnia ex eo genere sunt, quæ reum adjuvant causas. Quibus utitur ministeris Deus, cum optimi speciem, quoad fieri

potest, efficit. Sed existimant plerique non hæc adjuvantia causarum, sed has ipsas esse omnium causas, quæ vim habeant frigoris, & caloris: concretionis, & liquoris: careant autem omni intelligentia, atque ratione, quæ, nisi in animo, nulla alia in natura reperiantur. Animus autem sensum omnem effugit oculorum. At ignis, & aqua, & terra, & aer, corpora sunt, eaque cernuntur. Illum autem, qui intelligentiæ, sapientiæque se amatores profiteretur, necesse est, intelligentis, sapientisque naturæ primas causas conquirere: deinde secundas causas rerum earum, quæ necessariò movent alias, cum ipse ab aliis moventur. Quocirca nobis sic cerno esse faciendum, ut de utroque nos quidem dicamus genere causarum, separatim autem de iis, quæ cum intelligentia sunt efficietes pulcerrimarum rerum, atque optimarum: & de iis, quæ vacantes prudentia, inconstantia, perturbataque efficiunt. Ac de oculorum quidem causis, ut haberent eam vim, quam nunc habent, satis ferme esse dictum puto. Maxima autem eorum utilitas donata humano generi deorum munere deinceps explicetur. Rerum enim optimarum cognitiones nobis oculi atulcrunt. Nam hæc, quæ est habita de Universitate oratio à nobis, haud umquam esset inventa, si neque sidera, neque sol, neque cælum sub oculorum adspæctum cadere potuissent. Nunc verò dies, noctesque oculis cognita, tum mensium, annorumque conversiones ad numerum machinatae sunt, & spatium temporis demensa sunt, & ad quæstionem totius naturæ impulerunt. quibus ex rebus philosophiam adepti sumus: quo bono nullum optabilius, nullum præstantius, neque datum est mortalium generi deorum concessu, atque munere, neque dabitur.

Multi desiderantur.

M. TULLII C I C E R O N I S, P H A E N O M E N O N

E X

A R A T O, F R A G M E N T A.

CIC. 2 leg.] *Ab Jove musarum primordia.*

LACT.] *Malebant tenui contenti vivere cultu.*

LACT.] *Et Iovis in regno, cælique in parte resedit.*

CIC. 2 Nat. Deor.] *Cetera labuntur celeri cælestia motu,*

Cum cæloque simul noctesque diesque feruntur.

Extremusque adeo duplici de cardine vertex

Dicitur esse Polus.

Ex his altera apud Græcos Cynosura vocatur,

Altera dicitur esse Helice.

Quas nostri Septem Soliti vocitare triones.

Hæc fidunt duce nocturna Phœnices in alto.

Sed prior illa magis stellis distincta resulget,

Et latè prima cœlestium à nocte videtur.

Hæc verò parva est, sed nautis usus in hac est.

Nam cursu interiore brevi convertitur orbe.

Hæc inter, veluti rapido cum gurgite flumen,

Torqu' Draco serpsit¹ sulter, supraque revolvens

Sese, conscienisque sinus è corpore flexos.

Huic non una modo caput ornans stella velucet,

Verùm tempora sunt duplici fulgore notata,

E trucibusque oculis duo seruida lumina flagent,

Atque uno mentum radiantem fidevelucet:

² *Obstipum caput & tereti cervicæ reflexum.*

3 *Obtu-*

1. *Subter supraque revolvens.*] Priscianus, ut notat quoque Hugo Grotius, *retorquens.* Gruter.

2. *Obstipum caput.*] Confusum in hac voce censet Festum et Grotius; sed quid esset *Obstipum* ipse parum enucleatè tradit. Non enim *Obstipum* simpliciter λόγος est, aut *Obstipum caput* in alterum humerum reclinatum. Dupliciter invenio *Obstipum* usurpari & quidem contrario modo. *Obstipi* sunt ἐπιικνωτίς, quales describit Persius Satira IV Vers. 18.

Non ego cura

Essè quod Accersit, arumnasque Solones

Obstipo capite & fientes imagine terram,

Μυγμουρα cum secum & rabiosa silentia rodunt,

Atque exprobrato trutinantes verba labello.

Et Plautus Baecchid. Act. IV sc. 4.

Nam qui nummi exciderunt, here, tibi, quod sic terram

Obtuere?

Et Lucianus Timone: Καρῆναι τὸ γένει ἀνάπλωσι, κινυδὸν ἐμφορῆμεν ἐπιικνωτίς καθάπερ ἐν ταῖς λοιπαῖς τὴν ἀρίστην εὐφροσύνην προσδοκῶν. Nam ibi alludit ad meditationes Philosophorum vultus in terram deicientium. Sic Horatius servum comicum vult *Obstipum*, hoc est, ἐπιικνωτίς & dolos lycophantiaque quasi è terræ obtutu colligentem:

3 Obtutum in cauda majoris figere dicas.
 Quod caput hic paullum sese, subitoque recondit,
 4 Ortus ubi atque obtutus partem admiscetur in unam.
 Id autem caput *
 5 Attingens desessa velut mærentis imago
 Vertitur. *

quam quidem Græci
 Εὐβοῶντι vocitant, genibus quid nixa feratur.
 Hic illa eximio posita est fulgore corona.
 propter, caput Anguinententis,
 Quem clavo perhibenti dicitur nomine Græci.
 Huic supra duplices humeros affixa videtur
 Stella micans, tali specie, talique nitore.
 Hic pressu duplici palmarum cominet Anguem,
 Ejus & ipse manet vestigat corpore toto.
 Namque virum medium Serpens sub pectora cingit,
 Ille tamen nitens graviter vestigia ponit,
 Atque oculos urget pedibus, pectusque Nepai.
 Septemtriones sequitur
 Arctophylax, vulgo qui dicitur esse Bootes,
 Quod quasi remone adjunctam præ se quatit Arcton.
 Huic Booti
 subter præcordia fixa tenentur
 Stella micans radiis, Arcturus nomine clara.
 * cui subjecta fertur
 Spicum illustre tenens splendenti corpore Virgo.
 Ferrea tum verò proles exorta repetend est:

6 Ausaque funestum prima est fabricarier ense,
 Et gustare manum victum, domitunque juvenentum.
 Et natos geminos invisis sub capite arcti.
 Subjectus media est Cancer: pedibusque tenetur
 Magnus Leo tremulans quatiens è corpore flammam.
 Hoc motu radiantis Etesiae in cauda Ponti,
 Navibus assumptis fluitantia quaerere a plustra.
 auriga
 Sub læva Geminorum obductus parte feretur.
 7 Adversum caput huic Helice trucidenta tuerur.
 At Capra lævum humerum clara obinet.
 Verùm hæc est magno atque illustri prædita signo.
 Contra Hædi exiguum jacient mortalibus ignem.
 cujus sub pedibus
 Corniger est valido connixus corpore Taurus,
 Has Græci stellas Ἰδαίος vocitare suerunt.
 Namque ipsum ad tergem Cynosura vertitur arcti.
 hunc antecedit
 Obscura specie stellarum Cassiopeia.
 Hanc autem illustri versatur corpore propter
 Andromeda, ausugens ad spectum mæstra parentis.
 Huic Equus ille jubam quatiens fulgore micanti
 Summa contingit caput alvo, stellaque jungens
 Una tenet duplices communi lumine formas.
 8 Æternum ex astris cupiens connectere nodum.
 Exin contortis Arias cum cornibus hæret.

Sis Davus comicus, atque
 Sies capite obstituto. Ad superiora verba Persi illustranda pertinet
 locus Luciani Timone: ubi amaro sale Philosophos lamberat:
 Εκπετάσας γόν τὸν πάγωνα, καὶ τὰς δεξιὰς ἀναλάνας, καὶ βενθούμην ἐπι
 πέδῳ αὐτῶν, τὰ αὐτῶν δὲ ἄλματα, ἀναστρέφουσιν τὴν ἐπὶ τῷ μετώπῳ. Idem
 Lucianus de obstituto Philosophorum obtutu ἀπὸ τῆς δὲ dixit Hermotim
 quoniam videatur. Jam notum est quid sit obstituto caput. Sed Ci
 cero obstituto videtur accepisse ἀναστρέφουσα, retrò flexum, non ut
 voluit, in alterum humerum inclinatum, sicut & Licinius Imbrix,
 quem laudat Grotius ex Festo.
 Resupina obstituto capitulo sibi venum fecere canicule. Grut.
 3. Obtutum in cauda majoris figere dicas.] Grotius mavult, in
 caudam, quia apud Aratum ἀκρον εἰς ἑλκῆς ἄκρον: sequentem verò verum
 ita constituit,
 Hoc caput hoc paullum sese subito aequore condit.
 Ex conjectura pateret alia; sed quorsum hæc arguendi mihi ineptia?
 Idem.
 4. Ortus ubi atque obtutus partem admiscetur in unam.] Apud Hyginum,
 ut notat quoque Grotius, paullò aliter: parte admiscetur
 in una. alii item, partem miscetur in unam. Idem.
 5. Attingens desessa.] Cl. Grotius quò cohæreant Ciceroniani in

terpolationi suæ, reposuit quod tangens: quod permitti illi necessitati potest. Nos & hic & postea, ut à Cicrone ipso servati sunt, discessuri non sumus. Idem.
 6. Ausaque funestum prima est fabricarier ense.] Grotius notat Funestum ense dictum à Cicrone μύζωσαν κακίον καὶ δεινόν: quemadmodum Aratus extulit. Sed funestus ensis sicut funestum bellum, funestus Mars ἐξολογός, hoc est, ἀνεπισημασμένος, ἀνεπισημασμένος. Ad hunc modum Scholiastes Sophoclis ad Electram dixit ἔξ ἐπὶ τῶν κρυφῶν εἰς αἰὶν ἔχων. Fabius Quintilianus l. 111 cap. 2. Nisi quis dicit etiam gladium fabricatum ad eo prius qui ferrum in tutelam, quam qui in pernicem alterius comparavit. Hæc obiter. Idem.
 7. Adversum caput huic Helice trucidenta tuerur.] Grotius contra codices pertendit huic Helice. Versu proximo: quia alii agnoscent humero, non humerum, illi legendum videtur: At capra lævo humero clara obinet. præclare. Idem.
 8. Æternum ex astris.] Ita omnes codices attestante Grotio: malit tamen ille Ethernum ex astris cupiens connectere nodum. Quia alibi,
 Quam veteres soliti calessem dicere nodum. Idem.

ARATI PHAENOMENA, A M. TULLIO CICERONE. ADOLESCENTE LATINA FACTA.

1 E quibus hinc subter possis cognoscere fultum,
 2 Jam caeli median partem teris, ut prius illa
 Chele, quum pectus quod cernitur Orionis.
 Et propè conspicies parvum 3 sub pectore larva

Andromeda signum, Delton dicere Græci
 Quod soliti, simili quia forma litera claret:
 Huic spatio ductum simili latus exstat utruaque.
 At non tertia pars lateris: 4 namque est minor illis,

1. E quibus hinc subter possis cognoscere fultum.] Grotius mavult, E quibus hinc. testatur aliàs editum esse huic: Turnebus l. 111 cap. 17 Advers. emendat. Connixus hanc subter, ut intelligatur esse sub Andromeda Zonâ. Nam fultum postum dixit, Græcè est ἰσημερῶ. Hæc ille. Sed vulgata lectio nem tuerur in editione suâ Petrus Victorius. Grut.
 2. Jam caeli median.] Contra codices legit Hugo Grotius, nam caeli, & sequentia ita legit:

Ut prius illa
 Chele, tum pectus quoque cernitur Orionis.
 Sed Turnebus legit, quâ cernitur. observatque ab Cicrone eleganter Ζώνη pectus converti. Vulgo & in Victorii est editione, quum pectus. Idem.
 3. Sub pectore larva Andromeda.] V. c. clara. Idem.
 4. Namque est minor illis.] Sic vetus codex, Turnebus, Grotius. cum scribat Aratus, ἡ δὲ ἑστὶ τοῦ. Victorii & vulgatæ editiones: nam non minor illis. Idem.
 VVVVVVVV 3

Scd
 5. Di-

Sed stellis longè densis præclaravelucet.
 Inferior paullo est Aties, & flamen ad Anstri
 Inclinator, atque etiam vehementius illo
 Pisces, quorum alter paullo prælabitur antè,
 Et magis horifons Aquilonis tangitur alis.
 Atque horum è caudis duplices velut esse catena
 Dicuntur, sua diverse per lumina serpant:
 Atque una tandem in stella communiter hærent,
 Quam veteres soliti cœlestem dicere Nodum.
 Andromeda ⁶ larvo ex humero si querere perges,
 Appostema poteris supra cognoscere Piscem.
 7 E pedibus natum summo natus Iove Persus,
 Quos humeris retinet defixo corpore Perseus:
 Quam summa ab regione Aquilonis flamina pulsant.
 Hic dextram ad sedes intendit Cassiopeæ,
 Dextersiveque pedes vinctos talaribus aptis
⁸ Pulverulentus uti de terra lapsus reptat
 In cælum victor magnum sub culmine portat.
 At propter larvum genus omni ex parte locatas
 Parvis Vergiliis tenui cuniluce videtis.
 He septem vulgè perhibentur nove vetusto
 Stella, cernuntur vero sex nudique parvæ.
 At non interisse putari convenit unam:
 Sed frustra temerè à vulguratione sine ulla

Septem dicier, ut veteres statuerè poete,
 Eterno cunctas ævo qui nomine dignant,
 Alcione, Meropeque, Celano, Tygeteque,
 Electra, Steropeque, simul sanctissima Maia. 55
 Hæc tenues parvo labentes lumine lucent:
 At magnum nomen signi, clarumque vocatur,
 Propterea quòd & æstatis primordia clarat,
 Et post hiberni præpardens temporis ortus 40
 Admonet, ut mandent mortales semina terris.
 Inde Fides leviter posita & convexa videtur,
 Mercurius ¹¹ parvus manibus quam dicitur olim
 Infirmis fabricatus in alta sede locasse.
 Quæ genus ad larvum Nixi delapsa refedit,
 Atque inter flexum genus, & caput Aliris hæsit. 45
 Namque est Alis avis lato sub tegmine cæli
 Quæ volat, & serpens geminis secat æra pennis.
 Altera pars huic obscura est, & luminis expertis:
 Altera nec parvis nec claris lucibus ardet,
 Sed mediocri jacit quatiens è corpore lumen.
 Hæc dextram Cephei dextro pede pelle palmam
 Gestit: jam vero clinata est ungula rehemens
 Fortis equi propter pennati corporis alai.
 Ipse autem labens multis equis ille teneur
 Pisibus: huic cervix dextra mulcetur Aquari. 55

13 Se-

5. *Dicuntur sua diverse per lum. serp.* Cl. Puteanus Senator Regius notat in hoc versu diserepare vulgatos libros à vetustis, qui tamen nec ipsi inter se consentiunt. Unum verò habere, *discesque diu versa alterum*, *Dices que diu diversa per lumina*. Pro dicit deinde impressionis primæ lectionem, *dices aut diversa*. Ex quibus putat vulgatam subditam esse, neque tamen habet quod responat. Viderit ociosi & curiosi. Mihi neque opera est, neque hæc vel tanti sunt. Grui.

6. *Larvo ex humero si querere perges.* Ita alii ediderunt *ἀρχαῖα*; quod non valde probat Grotius. Aldina editio, quemadmodum & Victorii, si quæ exere, unde Lambinus in sua editione si querere perges, quod præfert idem Grotius. Hic locus me admonet Propertii mei, qui ob idem verbum obtorto collo in dubii aleam à Criticis nostris raptatus est lib. 1 Eleg. 17.
*Quam se ignotis circumdata litora silvis
 Cernere, & optatos querere Thyridas.*

Vir Magnus contra Doufam querere hic capit pro requirere & investigare oculis ex illo Albinovani in Mæcænatii obitum. *querere amatæ Conjugis amplexus*. Sed ego malim cum Doufa querere pro querere. Queruntur Dii, cum invocantur & opes illorum advocantur. Notus est ex sacris idiotisimus Hebraeorum, *querere Dominum seu Jehovanam*. Sumptis hoc obstrutum loquendum ornamentum ex Græciâ. Sic invenio apud Pindarum *μαρτύριον* pro *ἑτάριον* Pyth. 1 1 1 elegantissimo & saluberrimo monito:
*Κηὶ τὸ ἰουδῆν πᾶρ
 Δαμῖνον μαρτυρίων θυρωτῆς ἐστὶν,
 Ἰνδῆος τὸ πᾶρ ποδῆς, δίος ἢ μὲν ἀΐξος.*

Ubi quoque aptissime interpres *μαρτυρίων* enucleat *ἀπῆιον*. Optati verò *Thyridas*, vel *ἑτάριος* sunt, vel *ἑτάριον ὑπόχθιν*. Gloss. *ἑτάριον*, *optatus, votivus*. Sic Euripidi *Ἀδῆν ἑτάριον* δῖος τοῖς δουραχέσιον appellatur. convenit cum τὸ querere optatus, hoc est, in auxilium vocatus, imploratus votis. *Plaut. Aulul. act. 3 sc. 1. optati civem.* Idem.

7. *E pedibus natum summo natus Jove Persus.* Hæc est lectio Victoriana, quam secutus quoque Lambinus est. Aldina editio, notante Grotio,
E pedibus natum summo Jove Terseuses.
 veram iudicat hæc: *E pedibus natum summo Jove Tersea vives*, quam ex vetere codice nos quoque admittimus. Turnebus legendum censet, *E pedibus varum*, quòd nou tam legisse videtur Cicero *γυμνοῖ* quam *εκαμπεδῆ*. Idem.

8. *Pulverulentus uti de terrâ lapsus videtur.* Turnebus hos versus ita legendos & distinguendos arbitratur.
*Diversosque pedes vinctos talaribus aptis
 Pulverulentus uti, de terrâ lapsus reptat
 In cælum victor, magno sub culmine portat.
 Ac propter larvum genus.*

Genus pro *genu*, ut veteres dixerunt, quod Priscianus lib. vi notat. Sic infra legendum, *Quæ genus ad larvum*. Rursum, atque *inter flexum genus*. Aldina editio, ex quâ reliquis architelati sunt, refert:
*Pulverulentus uti de terra lapsus reptat
 In cælum victor magnum sub culmine portat.*

ex quâ Grotius aliis lectionibus omissis effingit,
*Diversosque pedes vinctos talaribus aptis,
 Pulverulentus uti de terrâ lapsus reptat
 In cælum victor magno sub culmine portat.*

Ea, inquit porro, quæ occidunt rerum Astronomicarum auctores in terram ruere dicunt, ut contrâ orientia ex terris in cælum redire. Id in Germanico Avienoque videre sæpe est. Hæc ratione Cicero putavit Arato Persea orientem describi, ideoque *κεκλυμένον* appellari. Eum locum alii quomodocumque explicant alibi ostendimus. Hæc Tullii erat mens. De terrâ elapsus dicit, pro de terrâ ascendens, eadem ratione quâ alii cælum profundum dicunt, & mare altum. *Vestor* legendum non *victor* hæcenus apud omnes. magno sub culmine *ἀρχαῖα* dictum est pro magnum sub culmen. Nam veteres illas (ut vocant) præpositiones *in*, *sub*, *super* nullo omnino discrimine cum accusandi & auferendi casu extulerunt. Simile est illud Maronis: *pulchro veniens in corpore virgatus*. Hæc ille. Idem.

9. *Propterea quòd æstatis primordia clarat.* Secutus sum consensum Turnebi ac Grotii hanc lectionem adferentium. Victorius edidit, *propterea quòd æstatis primordia clarant*. Sed notat Turnebus *clarare* pro *declarare* antiquis usitatum. Item Grotius *clarare* Horatium dixisse *λαμπρύνει*. Et hic diverticulum me advocat, ut obiter luceam inferam Heliodoro, divino sanè scriptori, quem non cepit interpres. 11. ταῦτος ὡς τὴν ἑπίπρην λήξει ἀναλαύσει, καὶ ἕξιν μὲν τῶν δῖων ἀπαθῆ κακῶν, ἐπὶ πασὶ δὴ τοῖς ἕξ αὐτῆς ἀεσθημένοι. reddit ille: *in duobus filiis ex eâ susceptis me oblectans*. Αἰετῶν μὲν ἐπὶ πᾶσι est quod Latini dicunt, *libris honoratus*, seu *laudatus*. Martialis. *Premia laudato tribuit mihi Cæsar uterque.*

Natorumque delicti jura paternæ trium.
 Explicant hæc omnia pleuius verba Valerii Maximi. 1 v c. 4. *Maxima ornamenta esse matronis liberos*, apud Pomponium Rursum *Collectorum* libro sic invocamus: *Coruclia Gracchorum mater*, cum Campana matrona apud illam hospita, ornamenta sua illo seculo pulcherrima ostenderet: *iraxit cum sermone, quomæsque è schola redirent liberi: Et hæc, inquit, ornamenta meo sunt*. Papius l. 1 1 1 vers. 155.

*Vosne illa potentia matris,
 Vos utri fortuna mei, quâ tangere divos
 Rebar, & Oxygiar titulis auferre parentes.*
 Idem l. 1 v vers. 125.

*Quatuor hos undè decus & solatia Patris
 In gremio (licet amplexu lacrimisq; nocentur)
 Transdidam ferro.*

Hefychius; & *ἀεσθημένοι*; *στυμνομένοι*; *λαμπρύνονται*. Idem.
 10. *Inde Fides leviter posita & convexa videtur.* Turnebus extimat legendum, *levis ἀρπῆσις & convexa*. Grotio videtur Cicero scripsisse, *convexa σὺν κρημῶσιν*. addit præterea: hoc dubium esse non debet, licet pugnet codices. Idem.

11. *Parvis manibus quam dicitur olim lu cuius fabricatus.* Præeunte ac postulante sensu nefas duxi parvi ducere auctoritatem se reponentis, cui adsupplatur Grotius, addidit: *In cuius* ut Aratus *παρὰ λίαν*. Lucejanus *ἰν τοῖς παραγῶν*. Theon *ἰν τῷ κλίβω*. Hæc ille. Idem.

12. *Ipse autem labens multis equis ille teneur Piscibus.* Morellus edidit, notante Lambino & probante, *geminis*, tanquam magis expri-

13 *Serius hæc obitus terræ iussit equinus,*
Quam gelidum valido de corpore frigus anbelans
Corpore semifero magno Capricornus in orbe:
 14 *Quem quum perpetuo vestivit lumine Titan*
Hoc cave te ponto studeas committere mensi:
Nam non longinquum spatium labere diurnum:
Non Liberna cito volvetur curvato nox:
Humida non sese vestris auroa querulis
Ocibus ostendet, clari prænuntia solis:
At validis æquor pulsabit viribus Austro:
 15 *Tum fixum tremulo quatietur frigore corpus,*
 16 *Sed tamen anni jam labuntur tempore toto,*
Nec cui signorum cedunt, neque flamina vitant,
Nec metuunt canos munitant murmur fluctus.
 17 *Atque etiam supero navis pelagoque vagato*
Mense, Sagittipotens solis cum sustinet orbem.
Nam jam cum minus exiguo lux tempore præsto est,
Hoc signum veniens poterunt præfocere nauas:
Jam propè præcipiti antè licebit visere nocti,
Ut sese ostendens emergit Scorpionis altè,
Posterior trahens flexum vi corporis arcum:
Jam supra cernes Arctici caput esse minoris,

Et magis erectum ad summum versarier orbem.
Tum sese Orion tuto jam corpore condit
Extrema propè nocte, & Cepheus conditur antè,
 60 *18 Lumborum tenuis à prima depulsus ad undas.*
 19 *Hic missore vacans fulgens jacet una sagitta,*
Quam propter nitens penna convolvitur Ales:
 85 *Et clinata magis paullo est Aquilonis ad auras.*
At propter se Aquila ardenti cum corpore porat
 65 *Igniferum mulcens tremebundis athera pennis,*
 20 *Non nimis ingenti cum corpore, sed græve mastis*
Offendit nautis perturbans æquora signum.
 90 *Tum magni curvus Capricorni corpora propter*
Delphinus jacet haud nimio lustravit nitore,
 70 *Præter quadruplices stellas in fronte locatas,*
Quas intervallum binas disternant unum.
 21 *Cetera pars lata tenui cum lumine serpit.*
 95 *Illæ quæ fulgent lucis ex ore curvato,*
 22 *Sunt inter partes gelidas Aquilonis locata,*
 75 *Atque inter spatium & lati vestigia solis.*
At pars inferior Delphini susca videtur
Inter solis iter, simul inter flamina venti,
 100 *Viribus evompt quæ summi spiritibus Austri.*
Exinde Orion obliquo corpore nitens

Inse-

exprimens Arati verba, τοῦδε τῷ σκαρπὸν δὲ ἡβέας ἀμφοτέρων ἴστανται. &c. Sed τὸ geminis aut, quod alii architectati sunt, binis nimis licentiosum reprehendit Grotius, vergens ad emendationem Turnebii mutis. Muti enim pisces, qui & ex eo ἰαπύρας à Poetis Græcis vocantur. addit Grotius. Mutos Pisces post Tullium dixit Romanæ fidei lyræ, & fortè legendum apud Germanicum:

Procur à mutis quæ Piscibus unus
Vincula connectit nodus.

Hodie amoris legitur. Est itaque à piscibus dictum pro nodus piscium, ut fulgor ab auro, quod supra notavimus. Sed si recedendum foret ab Aldina lectione, legere non immerito possis, utrisque equus ille tenetur. Nam vox illa que ob primam syllabam sequentis dictionis inverfæ similitudinem omnia possit videri. Hyginus, summus Ciceronis imitator, de Equo ait, & utrisque piscibus clausus. Hæc tunc præstantissimus Batavorum. Grut.

13. *Serius hæc obitus terræ iussit equinus.]* Grotius legendum ait, *Serius hæc obitus terræ iussit equi vis.* Turnebus verò, *visit equi vis.* id est, equus, genere loquendi poetis utriusque lingue usitato. Sic Grotius paullo post citat, & videtur omnino vera esse lectio. Multis de mente Arati, quæ à diversis diversimodè accepta sit, Cl. Grotius; quæ apud auctorem requirantur. non est nostrum omnia cum pulvisculo auferre hucque ingerere. Idem.

14. *Brumali stectens contorquet tempore cursum.]* Turnebus lib. 1. ix cap. 17. Adverf. legebat, *cum torquet,* quod damnat Grotius, legit que pro τὸ *cursum,* *curvum:* nam & alibi, *Curriculum nunquam defesso corpore sedans.* Idem.

15. *Tum fixum tremulo quatietur frigore corpus.]* V. c. *ffsum* legendum existimat Grotius: *Tunc fsssum tremulo.* Idem.

16. *Sed tamen anni jam labuntur tempore toto.]* Aldina editio refert, *Sed tamen jam anni immutatis paulullum & repetitis voci præcedentis litteris.* Unde Grotius legere malebat repetitâ syllaba *huius* præcedenti hoc pacto,

Sed tamen en anni labuntur tempore toto.

Anni est gignendi casus, non relictus pluralis. Deinde *labuntur* refert ad nauas subauditio non reformativo, ut & apud Aratum. *Labuntur* dixit, ut ante:

Nam non longinquum spatium labere diurnum. Idem.

17. *Atque etiam supero navis pelagoque vagato.]* Claud. Puteanus ex V. C. probat: *Supero navis pelagoque vagantur.* Turnebus deinde, *haud supero navis pelagoque vagator.* Sed contra Lambinus *vagato* pro *vagator* accipit, ut apud Lucretium alioque. Grotius locum alium in Arateis depravationem se seire negat. ergo sic ibat restitutum:

Atque etiam supero, endo mari, pelagoque vagatus
Mense, sagittipotens solis cum sustinet orbem.

Nam jam tum minus exiguo lux tempore præsto est.

Hoc signum veniens poterunt præfocere nauas.

Jam propè præcipitant licet visere nocte,

Ut sese emergens ostendat Scorpionis alto.

Posterior trahens flexum vi corporis arcum.

Supero mense dixit pro superiore: nisi πῆξις Arato. Ita infra, superioris præstare duobus Dicitur. ubi male legitur *supereß.* Ita & Avienus

locutus est, & Capella *postera* dixit pro *posteriori.* Ait præterea verbum unum aut alterum deesse. versu 74 *tum* substituit pro *cum,* sicut & Turnebus, qui tamen malebat, *Nam jam tum nimis exiguo &c.* notatque emendare nonnullos, *Nam jam comminus.* Claudius Puteanus hoc quoque in V. C. reperit. in altero verò exemplari *tum minus,* quod item Andrea Patritio in mentem venerat, ipse probatur magis, tali sententiâ exente: hodie legitur toto anno, neque solum quo mense Sol est in Capricorno, id est, Januario: verum etiam cum Sol est in Sagittario, quod est, Decembri mense. Jam tum enim dies breviores sunt. punctum denique adseribi jubet post, *præsto est.* Postea vers. 76 Grotius pro *Jam* legit *Nam:* & pro *præcipiti ante* substituit *præcipitante.* pro *nocti nocte.* Deinde vers. 77 legit *emergens ostendat.* quod ita citet Cicero, neque ulla sit immutandi causa. Ordo est, ut Scorpionis emergens alto sese ostendat. Sed quia hoc non intellerunt exscriptores, iutarunt. Pro *alto* quoque in omnibus codicibus *altè* legitur. Cicero τὸν apud Aratum non bene *Arcum* interpretatur, quamlibet asseratur Germanicus; melius *Feltus telum.* Nam telum sagittarij aculeo Scorpionis est proximum: itaque simul oritur, ut Theon docet. omnia hæc sunt Cl. Grotii. Idem.

18. *Lumborum tenuis à prima depulsus ad undas.]* Hæc est Aldina editionis, Victoriana, imò & omnium vetustiorum codicum, restante Grotio, lectio. Morellius edidit à *palmâ.* dixitque Aratus τὸν τῆς ἐν τῇ. Possit legi elegantius cum metaphora auctore Grotio, à *ripâ depulsus ad undas.* nam *umbas* quod hic quidam habent eodices, non probat. versu 82 quoque malit pro *conditur ante,* legi *altè* vel etiam *conditus alto.* At Puteanus ex veteribus libris producit *alte* & exponit à summâ parte; idque ait mox declarari, *Lumborum tenuis à palmâ depulsus ad undas.* ubi probat Morellii emendationem à *palmâ,* pro quo vulgò à *primâ.* ceterum idem tenetur haberi in iisdem libris ad *umbas* eodem sensu: quoniam hoc & illo modo Cicero passim in hoc poemate signorum oceanum significat. Exempla denique addit esse in promptu. Idem.

19. *Hic missore vacans fulgens jacet una sagitta.]* Ita legendum ex emendatione Morellii, approbatoribus Turnebo, Lambino, ac denique Grotio, qui addit & leuani Avieni, *Inscia nam Domini est.* Aliàs erat: *Hic missore vocans.* Idem.

20. *Non nimis ingenti cum corpore.]* Hanc lectionem imperat recipendam Puteanus ex vetere codice, & ex Arato Grotius, & sic ead. *μυθῆ.* Vulgò: *Non minus ingenti.* Versu præcedenti edidit Victorius, *Igniferum mulcens tremebundis athera pennis.* quod riviculum pronunciat Grotius: nam supra quoque erat:

Hinc cervix dextrâ mulcetur Aquari.

sed hunc versum omnino à V. C. abesse notat Puteanus, neque Græcum esse cui respondeat. Idem.

21. *Cetera pars lata tenui.]* Restat, ut puto, legendum videtur Grotio, latè tenui. Idem.

22. *Sunt inter partes gelidas Aquilonis locata.]* Sic vetus codex; & Grotio vera lectio iudicatur. Vulgò, *Aquilone locata.* versu quoque 99 *susca* ex vet. codice & iudicio Grotii reposui, ex ullo τῷ *susca,* vulgarium editionum, quia & Aratus χύσθ: Probat hoc quoque Puteanus ex vetustis libris. quia tamen reperit *susca,* coniecit *susca.* Idem.

Inferiora tenet irruenti corpora Tauri :
 23 Quem qui suspiciens in caelum nocte serena
 Latè dispensum non viderit , haud ita verò
 Cetera se speret cognoscere signa potesse.
 Namque pedes subter rutilo cum lumine claret
 Pervidus ille Canis stellarum luce resurgens.
 24 Hunc tegit obscuro subter praecordia Venter :
 Nec toto spirans rabido de corpore flammam
 Estiferos validis erumpit flatibus ignis :
 Totus ab ore micans jacitur mortalius ardor.
 Hic ubi se pariter 25 cum sole in culmina caeli
 Extulit , haud patitur solorum tegmine frustrà
 Suspensas animos arbuta ornata tenere .
 Nam quorum stirpes tellusimplexarebrendit ,
 Haec augens anima vitali flamine mulect :
 At quorum nequeunt radices findere terras ,
 Dendat foliis ramos & cortice truncos .
 26 Hunc propter , subterque pedes quos diximus antè ,
 Orionis jacet levispes Lepus . hic fugit ignis
 Horrificos metuens vultus tremebundus acuti .
 Nam Canis infesto sequitur vestigia cursu ,
 27 Praecipitantem agitans , oriens jam denique paullo
 Curriculum nunquam desessò corpore sedans .
 At canis ad caudam 28 serpens praelabitur Argo ,
 Conversam praese portans cum lumine puppim :
 Non 29 aliae naves ut in alto pondere proraso
 Antè solent vostro Neptunia prata secantur ,
 Sed conversa 30 retrò caeli se per loca portat :
 Sicut quum captant 31 tutos constringere portus ,
 Obvertunt navem magno cum pondere navis ,

32 Adversamque trahunt optata ad littora puppim.
 Sic conversa vetus super aethera vertitur Argo,
 Atque usque à proa 33 ad caelum sine lumine malum ,
 A malo ad puppim cum lumine clara videtur ,
 Inde gubernaculum disperso lumine fulgens ,
 Clari posteriora 34 Canis vestigia condit .
 Exin semotatam procul , in tutoque locatam
 Andromedam tamen explorans fera quaerere Pistrix
 Pergit , 35 & usque stiam validas Aquilonis ad aurās
 Caerulea vestigat finita in partibus austrī .
 Hanc Aries tegit , & 36 squammoso corpore Pifces
 37 Fluminis illustris tangentem corpore ripas .
 Namque etiam Eridanum cernes in parte locatum
 Caeli , funestum magnus cum viribus amnem ,
 Quem lacrimis mixtae Phaethontis saepe sorores
 Sparserunt , letum marenti voce canentes .
 Hunc Orionis sub leuoa cernere planta
 Serpentem poteris , proceraque vincla videbis ,
 Quae retinent Pifces , caudarum parte locata ,
 Flumine mixta retro ad Pistricis terga reverti .
 38 Hic una stella nectuntur , quam jacit ex se
 39 Pistricis spine valida cum luce resurgens .
 Exinde exigua tenui cum lumine multae
 Inter Pistricem susae sparsaeque videntur ,
 Ante gubernaculum stellae , quas contegit omnis
 Formidans acrem morsum Lepus : his neque nomen ,
 Nec formam veteres certam statuisse videntur .
 40 Nam quae sideribus clavis nati poliorit ,
 Et variis pinxit distinguens lumine formas ,
 Haec ille astrorum custos ratione notavit ,

Signa-

23. Quem qui suspiciens in caelum nocte serena
 Latè dispensum non viderit , haud ita verò
 Cetera se speret cognoscere signa potesse .]
 Hunc quoque locum ex arbitrio ac mente Cl. Grotius edidit , in par-
 tem praecunte Turnebo ac veterè cod. Arateae sunt :
 — Μη κλον βρι ; καλαρη έρι νοαλι
 Υψη πηθηθη περιερα ; & κλη σε νεοθι
 Οριωνι στραυθδν περ περιερα ενι ; ουδ αη .
 Sed Tullius legit αλλα , & βρι ; interpretatus est βρι ; ut alibi no-
 naimus . πηθηθη dispensum transtulit , non dispersum , quod pertina-
 citione ferunt omnes codices . Nos etiam alibi πηθηθη in hac signifi-
 catione suam notavimus . Haec Grotius . Turnebus praeterea malebat
 cetera ne speret . vulgò : Quem qui suspiciet in c . n . f . Latè disper-
 sum u . v . abdita verò . Crut .
 24. Hunc tegit obscuro subter praecordia Venter Nec toto .] Sic
 hunc locum resitit Turnebus , cui assentitur Grotius , nisi quod
 putat rō tegit locum habere non posse ; reponi ergò vult tenet aut
 gerit . Aratus , καλ' αριθη Γασηρα κλονο ; vulgò , ut & Aldina editio ;
 Hunc tegit obscuro subter praecordia Vesper : Ver toto . Scriptum fuit
 abbreviatè VER pro Venter . Deinde Ver toto pro Nec toto : nam R
 pro T error est frequentissimus , V pro N in hoc fragmento non
 rarus . ita pro vi corporis , antiqui libri habent ne corporis , pro Equi-
 nis , Equinis & similia alia . Exprimit hic Arateum illud , Αλλ' ε
 πινθη περιερα ; Idem Grotius . Idem .
 25. Cum sole in culmina caeli .] Sic veter codex , quod melius put-
 at Grotius , quam vulgatum lumina . Idem .
 26. Hunc propter subterque pedes , quos diximus ante Orionis jacet .]
 Et haec vet . cod . lectio est , approbante Grotio . Turnebus corri-
 gebat , quem diximus ante . quod non acceptat Grotius , & addit ,
 Ante non est ne . h . q . ; sed in epou . Bonè , quos diximus ante . nam su-
 pra habuimus . Namque pedes subter &c . Cum dieit levispes
 conjunxit ιρουελας enim nomine . Nam L . Aelius scripsit Leporem
 dictum , quod sit levispes , quod à Varrone saepe reprehenditur , &
 ab Isidoro refertur . Sed Graeci ii qui in Sicilia erant λευωα dice-
 bant : itaque inde potius descendit vocabuli origo . vulgò , Oriona
 jacet . Idem .
 27. Praecipitantem agitans , oriens jam denique paullo .] Turnebus
 corrigebat , orientem denique . Quia alii plerique codices paulum ,
 dubitabat Grotius an legendum sit ,
 Praecipitantem agitans , orientem denique paulum .
 Addit porro , Denique , simul , tum , simileque particulas pro co-
 pula usurpat Cicero . Sensus istius est : Canis leporem insequitur
 occidentem agitans , & paulum jam ortum . Ita convenit Arato :
 alias ipse sensus non conitabit . Idem .
 28. Serpens praelabitur Argo .] Turnebus vel pertabitur vel potius

prolabitur emendabat ; quod posterius Grotius quoque amplectitur .
 Idem .
 29. Aliae naves ut in alto pondere proraso .] Vera est lectio , etiam
 Grotio iudice , ut in alto penere proraso Ante solent . haec barque in
 margine editionis Lambianae à Commelino iteratè & interpola-
 ta . Idem .
 30. Retrò caeli se per loca portat .] Turnebus sic emendat , recipi-
 que Grotius . vulgò malè : caeli semper loca portat . Alibi : At pro-
 pter se Aquila ardens cum corpore portat . Idem .
 31. Tutos contingere portus .] Introduxit rectè hanc lectionem
 Lambius . Nam cum Aratus dicat , ηγεμον εινερχησινυι &c . contingere
 portus valdè his verbis respondet , constringere quod est in lib . vul-
 gatis , nullo modo . Probat hoc Grotius , & addit ; Hyginus citat
 contingere . Erit plurimi codices . Aratus : καθαρθη η περιερα . Idem .
 32. Adversamque trahunt .] Ita Grotius . Germanicus , Adversam-
 que ratem votis damatus ad oram Perligat . vulgò , Adversamque
 trahunt . Idem .
 33. Ad caelum sine lumine malum .] Bonè hunc ad modum hic me-
 dicinam ab ingenio praestitit Turnebus . nam quod se & ne pro sine
 & caelum pro caelum legitur , nullius precii esse Grotio quoque vi-
 detur . Idem .
 34. Canis vestigia condit .] Turnebus ait , si Arati sententiam se-
 quaris , legendum videretur , conditum . Sed Grotius cum Hygino , ve-
 stigia tangit . Idem .
 35. Et usque stiam .] Aldina in stiam , unde Grotio , nisi placeat
 vulgata , in itam posse effici videtur . Inire , est ; insequi . Idem .
 36. Squammoso corpore pifces .] Turnebus quod eodem recidit ,
 sciammoso . vulgò squammoso . sed , ut prius posui , citat ipse Cicero
 l . 11 De Natura Deorum . Idem .
 37. Fluminis illustris tangentem corpore ripas .] Non illustri , me-
 lius alii habent . Fluminis illustris ποταμω ασπρησιν . Arat . Idem .
 38. Hic una stella nectuntur , quam jacit ex se .] Et hunc locum
 emendavit ad primum suum nitorem Turnebus . Malè alii Haec vel
 hanc pro hic : & vertuntur pro nectuntur , & pro jacit , jacet .
 Idem .
 39. Pistricis spine valida cum luce resurgens .] Alii ex hac lectio-
 ne elicerunt Pistrix è spina . quod Grotius nullius sensus esse pu-
 tat : conjunctique ipse , quam jacit ex se .
 Pistricis spina , evaliata cum luce resurgens .
 nam evaliata dicere , non minus licet , quam evalesere & evalescere
 simili significato cum voce primigenia . Idem .
 40. Nam quae sideribus clavis nati poliorit .] Sic vet . cod . probatque Grotius sicut
 vers . 163 . Itas ille astrorum . Formas enim nominat . Editiones qua
 & haec . Idem .

Signaque signavit cœlestia nomine vero:
 Has autem, quæ sunt 41 parvo sub culmine fuisse
 Consimili specie stellæ, parillique nitore,
 Non potuit nobis 42 nota clarare figura.
 Exinde australem soliti quem dicere Piscem,
 Voluit inferior Capricornus versus ad Austrum,
 Piscicem observans, procul illis Piscibus hærent.
 At propè conspicies expertes nominis omnes
 Inter Piscicem & Piscem quem diximus Austri
 Stellæ 43 sub pedibus stratas radiantis Aquari.
 Propter Aquarius obscurum dextra rigat amnem,
 Exiguo qui stellarum candore nitefcit.
 E multis tamen his duo latè lumina fulgent.
 Unum sub magnis pedibus cernetur Aquari.
 Quod superest gelido delapsum flumine fontis
 Spiniferam subter caudam Piscicis adhasit:
 44 Et tenues stellæ perhibentur nomine Aquari.
 Hic alia volitant parvo cum lumine clara,
 Atque priora pedum subeunt vestigia magni
 Arcitentis, & 45 obscuræ sine nomine cedunt.
 Inde Nepæ cernes propter fulgentis acumen
 Aram, quam statim permulcet spiritus Austri,
 Exiguo superum 46 quæ lumina tempore tranat:
 47 Nam procul Arcturo est adversa parte locata.
 Arcturo magnum spatio supra dedit orbem
 Jupiter: hunc parvum inferiore in parte locavit.
 Hic tamen æterno invisens loca curriculo nox,
 Signa dedit nautis, cunctis quæ noscere possent,
 Commiserans hominum metuentes undique casus.
 Nam quum fulgentem cernes sine nubibus atris
 Aram sub media cœli regione locatam,
 A summa parte obscura caligine tectam,
 Tum validis fngito devotans viribus Austrum:
 Quem si propiciens vitaveris, omnia cautè
 Armamenta locans, tuo labere per undas.
 Sin gravis incidit vehementi flamine ventus,

Perfringet celsos desixo robore malos:
 Ut res nulla feras possit mulcere procellas,
 Ni parte ex Aquilonis opacam pellere nubem
 Cæperit, & 48 subitis auris diduxerit Ara.
 Sin humeros medio in cælo Centaurus habebit,
 Ipseque carulea contectus nube feretur,
 49 Atque Aram tenui caligans vestiet umbra,
 Ad signorum obitum vis est metuenda Favoni.
 Ille autem Centaurus in alta sede locatus
 50 Quæ sese clarè collucens Scorpius insert,
 Hæc subter partem præportans ipse virilem
 Cedit, 51 equi partes properans conjungere Chelis.
 52 Hic dextram porgens quadrupes quæ vasta tenetur,
 Quam nemo certo donavit nomine Graium,
 Tendit, & illustrem truculentus cedit ad Aram.
 Hic sese infernis de partibus erigit Hydra
 Præcipiti lapsu flexo cum corpore serpens.
 215 Hæc caput atque oculos torquens ad terga Nepæi,
 Convexoque sinu subiens inferna Leonis,
 Centaurum leni contingit lubrica cauda:
 In medioque sinu fulgens Cratera relucet.
 220 Extremum nitens plumato corpore Corvus
 Rostro tundit, & hic Geniis est ille sub ipsis
 185 Ante Canem, Graio Procyon qui nomine fertur.
 Hæc sunt, quæ visens nocturno tempore signa,
 54 Æternumque volens mundi pernoscere motum,
 Legitimo cernes cœli lustrantia cursu.
 225 Nam quæ per bis sex signorum labier orbis
 Quinque solent stellæ, similitatione notari
 Non possunt: 55 quia quo faciunt vestigia cursu,
 Non eodem semper spatio 56 portata toruntur.
 Sic malunt errare vagæ per nubila cœli,
 230 Atque suos vario motu metiri orbis.
 Hæc faciunt magnos longinqui temporis annos,
 Quum redeunt ad idem cœli sub tegmine signum.
 57 Quare ego nunc nequeo 58 totos evolvere cursus.

Verum

41. Parvo cum lumine fuisse.] Ita cum antiquis codicibus legit Grotius. Editi; parvo sub culmine fuisse. addit Grotius: Vox illa sub spuria est, duæque illæ dictiones cum lumine coaluerunt. Grot.
 42. Notâ clarare figurâ.] Turnebo sic placuit. Vulgò clarare. Idem.
 43. Sub pedibus stratas.] Alii spatias. Ita supra, fuisse spatiasque videtur. Idem.
 44. Hæc tenues stellæ perhibentur nomine Aquari.] Secutus sum vet. codicem. putatque hanc lectionem verissimam Cl. Grotius. Vel quia Aldina: Et tenues, hæc tenues. καὶ τὰ ἀστέριον. Pro Aquariis alii melius habent Aquari. Aratus: τὰς ἀστέρας καλῶς ἰδόντων. Sed tamen hæc lectio sustineri potest. Nam & aqua à nonnullis Aquarium seu κάλυψις vocatur. Hæc Grotius. Idem.
 45. Obscura sine nomine cedunt.] Vet. cod. & istud habet. vulgò cedunt. Idem.
 46. Quæ lumina tempore tranat.] Turnebus malit limina. Idem.
 47. Nam procul Arcturo est adversa parte locata: Arcturo magnum spatio supra dedit orbem Jupiter, huic parvum inferiore in parte locavit. spatio & orbem vocat arcum illum qui ab orientali Finitoris signo ad occidentale per datum signum ducitur. Metas vocat Cæsar. Idem.
 48. Subitis auris diduxerit Ara.] Nescio (inquit Grotius) an scripserit Cicero:
 Niparte ex Aquilonis opacam pellere nubem
 Cæperit, & subitis auris diduxerit ara.
 Sanè non ineleganter ita potuisset scribere, hoc sensu: Nil est, quod illæ tempestates demulceat, nisi aura supervehiens subitis illas auras diduxerit, Borealis videlicet Aufralles. Confer cum Arato: videbis eam esse sententiam. Sed tamen Cicero tam in sequentibus quam præcedentibus eadem quidem dicit quæ Aratus, sed aliquantò parcius. Idem.
 49. Atque Aram tenui caligans vestiet umbra.] Alii tenuis. Grotius legendum censet, Atque Aram tenui caligo vestiet umbra. Caligo est vis Arato. Idem.
 50. Quæ sese clarè.

Grotio, ut ipse Centaurus hoc epitheto ornetur. Alii clarè: alii clarum habent. Idem.
 51. Equi partes properans conjungere Chelis.] Citat ipse Cicero (ut notat Grotius) l. 11 de Natura Deorum submergere. Sed & hic & illie libri sunt corrupti. legitur itaque his postpositis ex lectionum miltura, cedit, Equi partes properans subjungere chelis. Eleganter Aratus: ἰσχυρὰ δὲ ὄντο σελήνην καὶ ἕρποντα. Idem.
 52. Hic dextram porgens.] Transcribam verba Grotii: Porgam pro Porrigam veteres dixisse festus testatur, ut surgo pro surrigo. Sed Aldina editio non habet porgens sed pergens: Id ego non improbo, nam simili modo & alibi labens & serpens & se portans dicit. Sed dices unde regitur τὴν Dextram: nimirum à sequentibus Tendit & cedit. Nam cedere dextram eleganter dicimus, unde celebre illud in fabulis cedo manum. Possis tamen cedit legere καὶ δὲ ἕρποντα ut ad Feram referatur, quæ hostia dicitur Hygino. Et hoc verisimile est, licet pugnet codices, quia addit truncidare dicimus, hoc est, ἐφαρῶς, ab eo fonte, à quo & truncidare dicimus. Idem.
 53. Antecanis Grajo Procyon qui nomine fertur.] Sic emendavit Grotius ornamentum perpetuum Turnebus, cumque illo Hugo Grotius. Scaliger ἀεζωνῶς malebat Antecanis quod mihi probatur. Reddidit Cicero Græcorum προκυών. Idem.
 54. Æternumque volens mundi pernoscere motum.] Grotius hoc modo transponebat:
 Hæc sunt quæ visens nocturno tempore signa,
 Æternumque volens mundi cognoscere motum,
 Legitimo cernes cœli lustrantia cursu.
 Vulgò pro cœli malè est cœli. Versu deinde sequenti rectè Turneb. emendavit orbem, quòd Zodiacum intelligat. Vulgò orbis. Idem.
 55. Quia quo faciunt vestigia cursu.] Ita emendavit quoque Turnebus. vulgò, quæ faciunt. Idem.
 56. Portata feruntur.] V. cod. portata feruntur. Conjicit Grotius portata feruntur. Idem.
 57. Quorum ego nunc nequeo.] Non possum pugnare Cl. Grotio hanc lectionem rectissimè ab ipso esse constitutam. Aldina editio habet, quare ego. Scriptum erat. Quam. ego. pro Quorum. Itellas nominavit pullò ante Idem.
 58. Totos evolvere cursus.] Alii tortos. Idem.

Verum hæc, quæ semper certo voluuntur in orbe
 59 *Fixa simul magnos edem * gentibus orbes.*
Quatuor atque voluuntur lumine mundum,
Orbes stelligeri portantes signa feruntur,
 60 *Amplexi terras cæli sub tegmine sulci.*
E quibus annorum volitantia lumina nosces,
Quæ densis distincta licebit cernere signis.
Trior multos orbes magno cum lumine latos,
Vinctos inter se, & nodis cœlestibus aptos,
Atque pari spatio duo cernes esse duobus.
 61 *Nec sic nocturno cognoscens tempore cælum,*
Quum neque caligans deterisit sidera nubes,
Nec pleno stellis 62 superavit lumine Luna,
Vidisti magnum candentem serpere circum.
 63 *Lacteus hic nimio fulgens candore notatur.*
Hic non perpetuum detexens confici orbem,
Sed spatio multum superis præstare duobus
Dicitur, & latè cæli lustrare cavernas.
Quorum alter tangens Aquilonis vertitur auras,
Ora petens Geminorum 64 illustraria tum genus ardens
In sese retinens Auriga portat utrumque.
Hunc supra læva Perseus, humeroque sinistro
Tangit: 65 ad Andromedam hic dextra de parte tenetur,
Imponitque pedes duplices Equus: & simul Alas
Ponit acris caput, & clinat corpore tergum,
Anguitenens 66 humeris conuicitur: illa recedens
Austrum consequitur deuitans corpore Virgo.
At verò 67 totum spatium concessit & orbis
Magnus Leo, & claro collucens lumine Cancer,
In quo consistens conuertit curriculum sol
Æstiuus, medio distinguens corpore cursus.
 68 *Hic totus medius circo disjungitur ipso:*
Pestoribus validis, atque aluo possidet orbem.
Hunc octo in partes diuisum noscere circum
Si potes, inuenies supero conuertit orbe,
Quinque pari spatio, partes tres esse relictas,
Tempore nocturno quas vis inferna frequentet.
 69 *Alter ab infernis Austris conuertitur auris:*
Distribuens medium subter facit hinc Capricornum,

235 *Atque pedes gelidum rivum fundentis Aquari,*
 70 *Ceruleæque seram caudam Piscicis, & illum*
 275 *Fulgentem Leporem, inde pedes Canis, & simul amplam*
Argolicam retinet. 71 crebro cum lumine Navem:
Terzaque Centauri atque Nepai portat acumen:
 240 *Inde Sagittari defixum possidet arcum.*
Hunc à clarifrons auris Aquilonis ad Austrum,
 280 *72 Condens postremum tangit rota seruida solis:*
Exinde in superas 73 brumali tempore flexu
Se recipit sedes: hinc ubi quinque tribuita
 245 *Nocturna partes, supra tres luce dicantur.*
 74 *Hæc inter mediam in partem retinere videtur*
Tantum quantum erit collucens Lacteus orbis.
In quo autumnali, atque iterum sol lumine cerno
Exaquat spatium lucis cum tempore noctis,
 250 *Hunc retinens Ariet subleat corpore totus,*
Atque genu flexo Taurus conuicitur ingens:
 290 *Orion claro contingens corpore fertur:*
 75 *Hydra tenet flexu; Cratera & Corvus adheret:*
Et pauca è Chelis stella, simul Anguiconcentis
 255 *Sunt genera, & summi Jovis Alas nuntius instat:*
Propter Equus capite & cervicium lumine tangit.
 295 *Hocæ 76 æquo spatio devinctos sustinet axis,*
Per medios summo cæli de vertice trahans.
 260 *Ille autem claro quartus cum lumine circus,*
Partibus extremis extremae continet orbes,
 300 *Et simul à medio medio de parte secatur,*
Atque obliquus in his nitens cum lumine fertur:
Ut nemo, cui sancta manu doctissima Pallas
Sollerem ipsa dedit fabricæ rationibus artem,
 265 *Tam tornare catè contortos possiet orbes,*
Quam sunt in cælo 77 divino numine flexi,
 305 *Terram cingentes, ornantes lumine mundum.*
Culmine transverso retinentes sidera sulca.
 78 *Quatuor hi motu cuncti voluuntur eodem.*
Sed tantum supra terras semper tenet ille
 270 *Curriculum, oblique inflexus tribus orbibus unus.*
 310 *Quanto est diuisus Cancer spatio à Capricorno,*
Ac subter terras spatium par esse necesse est:

Et

59. *Fixa simul magnos edem * gentibus orbes.* Hiulcus locus, quem pro sua parte sanare conatus Turnebus legendo: *magnos edem gentibus orbes* vel pro *gentibus canibus*. Aldina editio, moxente Grotio, habet: *Fixa simul magno scdem gentibus orbes*. Ad id præterea idem: clarum est esse syllabæ defectum. sed scriptum fuit at, *magnos edemg*. nam usitata est exscriptio isthæc abbreviatio. Legendum itaque:
Verum hæc quæ semper certo voluuntur in orbe
Fixa, simul magnos edemus gentibus orbes.
 Nota est Poetarum phrasis, edere populi &c. vulgare *gentibus*. Simul ut alibi monuimus copulæ est loco. Neque te moveat quod hic in numero loquatur plurali, cum supra in singulari dixerit, *quorum ego nunc nequeo*. Nam hic novum est *καλον*, & si hoc non sufficit, Avienum vide qui in eodem hoc loco numeros confundit. *Groti*.
 60. *Amplexi terras.* Vet. cod. quod approbat Grotius. Vulgo, *terrà*. Idem.
 61. *Nec sic nocturno.* Vet. cod. *At si*. alii reposuerunt *Nam si*. Grotius putat non male legi posse omisiss ultimis litteris: *En si nocturno*. Suam etiam coniecturam iuvare ait, quod codex quidam vetus et si habet. Deinde ex v. c. *conuictens* legendum pertendit: quia *visere & conuictere* sunt verba Poetica Ciceroniana. Idem.
 62. *Superavit lumine Luna.* Turneb. *superavit*. Idem.
 63. *Lacteus hic nimio fulgens candore notatur.* Idem l. 11 x cap. 17 leg. vocatur. Grotius, notatur. Idem.
 64. *Illustraria, tum genus ardens.* Auclior ac persuasor Grotio huius lectionis est Turnebus. vulgò: *Illustrarum genus ard*. Idem.
 65. *Ad Andromedam.* Ita quoque Turnebus. Sed Grotius malit: *Ad Andromedam hic dextra de parte tenetur*. Vulgatum est: *ad Andromedam hic dextrâ*. Idem.
 66. *Humeris conuicitur.* Turnebus propius ad Arati sententiam accedere autumat, si legatur: *conuicitur*. at Grotius quia & aliis in locis sic legitur, nihil opus esse ait mutatione: nam & alias legi posse, *conuicitur*. Idem.
 67. *Totum spatium concessit & orbis.* Grotius citat *conuicit & orbis*, additque codices sic habere sine sensu. Ergo sic male / spa-

cium conuictet orbis. Idem.
 68. *Hic totus medius.* Docti viri hæc mutila existimaverunt. Grotio verò videtur nihil deesse si legatur hoc pacto, quod vero est simile:
Hic totus medius circo disjungitur: iste
Pestoribus validis, atque aluo possidet orbem. Idem.
 69. *Alter ab infernis.* Sic edidit Aldus; alii omnes, *Alter ab infernis Cancro conuicitur auris*. unde Grotius coniecit duos versus in unum coaluisse: itaque restituit ex coniectura:
Ille quidem à Boreâ Cancro conuicitur auris.
Alter ab infernis contrâ conuicitur Austris. Idem.
 70. *Ceruleæque seram.* Alii *sera*. Unde l. Grot. *Ceruleamque seram caudam Piscicis*. Idem.
 71. *Claro cum lumine Navem.* Ita v. c. nam editum est *crebro*. Sed illud quoque *Argolicam* Grotio non placet. legit ergo: *Argoam retinet claro cum lumine Navem*. Idem.
 72. *Cedens postremum.* Turnebi emendatio est, quam secutus quoque est Grotius. aliâs condens. Idem.
 73. *Brumali tempore flexu.* Contra codices putat Grotius, *flexu*. Ut pulsus Sol dicitur *καλον* κατὰ τὸν οὐρανόν, apud Avienum. Idem.
 74. *Hocæ inter mediam partem.* Vulgo, *Hæc*. Idem.
 75. *Hydra tenet flexu; Cratera & corvus adheret.* Ante L. quasi annos restituit hunc locum Turnebus. Circumfertur in publicatis libris, *Crateram coruus adheret*. Ita quoque versu sequenti emendavit, *Et pauca è Chelis*: Utrumque Grotio quoque in uentem fuit. aliâs præpositio omisiss est. Idem.
 76. *Æquo spatio devinctos.* Turnebus, *disjunctos*, quod non videtur displicere Grotio. Idem.
 77. *Divino numine flexi.* Beneficio Turnebi & hic locus restitutus est: intelligit ex more ac disciplina Stoicorum *περιωρα* Cicero. alii temerè mutarunt *lumine*. Idem.
 78. *Quatuor hi motu cuncti voluuntur eodem.* Aldina editio: *in motu*. Unde Grotius legi posse putat: *Quatuor in motu cuncti voluuntur eodem*. Sed verum censet: *Quatuor in motu*. Idem.

Et quantos radios jacimus de lumine nostro,
 79 Quæis luna convexum oculis contingimus orbem,
 Sex tanta poterunt sub eum succedere partes,
 Bina pari spatio cælestia signa tenentes.
 Zodiaco hunc Græci vocitant, nostrique Latini
 Orbem signiferum perhibebunt nomine vero:
 Nam gerit hic volvens bis sex ardentia signa.
 Æstifer est pandens ferventia sidera Cancer,
 Hunc subter fulgens cedit vis torva Leonis,
 Quem rutilo sequitur collucens corpore Virgo.
 Exin projectæ claro cum lumine Chelæ,
 Ipsaque consequitur lucens vis magna Nepai:
 Inde Sagittipotens dextra flexum tenet arcum:
 Post hunc ore sero Capricornus vadere pergit:
 Humidus inde loci collucet Aquarius orbi.
 80 Exin squammigeri serpentes ludere pisces:
 Quæis comes est Aries obscuro lumine labens,
 Inflexoque genu projecto corpore Taurus,
 Et Gemini clarum saltantes lucibus ignem.
 Hæc sol aeterno concessit lumine lustrans,
 Annua conscians 81 vententia tempora cursus.
 Hic quantus terris 82 connexus pellitur orbis,
 Tantundem ille patens supra mortalibus edit.
 Sex omni semper cedunt labentia nocte,
 83 Tot cælum rursus fugientia signa revisunt.
 Hoc spatium tranans cæcis nox conficit umbris,
 Quod supra terras prima de nocte relictum est
 84 Signifero ex orbe & signorum ex ordine iulturna.
 Quod si solis aves certos cognoscere cursus,
 Ortus signorum nocturno tempore vises:
 Nam semper signum exoritur Titan trahit unum.
 Sin autem officios signis mons obstruit altus,
 Aut adiment lucem cæca caligine nubes:
 Certas ipse notas 85 cæli de tegmine fumens,
 Ortus atque obitus omnes cognoscere possis.
 Que simul existant cernes, quo tempore eisdem
 Precipitent obitum nocturno tempore, noctes.
 86 Jam simul ut supra se toto lumine Cancer
 Exiit, extemplo cedit delapsa Corona,
 Et loca convexit caudæ tenus infera Pisces.
 Dimidiam retinens stellis distincta Corona
 Partem etiam supra, atque alia de parte repulsa est:
 Quum tamen insequitur Pisces, nec tunc ad umbras
 315 Tractus, sed supero contextus corpore cedit,
 Atque humeros usque à genibus, 87 clarumque recondit
 Anguitenens validis magnam à cervicibus Anguem.
 Jam verò Arctophylax non aqua parte secatur.

Nam brevior clara cæli de parte videtur,
 Amplior infernas depulsus possidet umbras.
 Quattuor hic obiens secum deducere signa
 Signifero solet ex orbi, tum feris ille
 Quum supera sese satiavit luce, recedit,
 Post mediam labens claro cum corpore noctem.
 365 Hæc obscura tenens concessit sidera tellus:
 At parte ex alia claris cum lucibus errat
 Orion, humeris & lato pectore fulgens,
 Et dextra retinens non cassum luminis ense.
 Sed quum de terris vis est patefacta Leonis,
 Omnia que Cancer præclaro delulit ortu,
 325 Cedunt obscurata, 88 simul vis magna Aquilæ
 Pellitur, ac 89 flexo confidens corpore Nixus
 Jam supero ferè depulsus lumine cedit:
 Sed lævum genus atque illustrem linquit in altum
 375 Plantam. tum contra exoritur clarum caput Hydræ,
 Et Lepus, & Procyon, qui sese fervidus inferi
 Ante Canem: inde Canis vestigia prima videntur.
 Non pauca è cælo depellens signa repetè
 Exoritur 90 candens illustra lumina Virgo.
 Cedit clara Fides Cyllenia, mergitur unda
 335 Delphinus, simul obtegitur depulsa Sagitta,
 Atque Avis ad summam caudam primasque recedit
 Pinnas, & magnus pariter delabitur Amnis.
 Hic Equus à capite & longa cervice læscit:
 385 Longius exoritur jam claro corpore Serpens,
 Crateraque tenus lucet mortalibus Hydræ.
 Inde pedes Canis ostendit jam posteriores,
 Et post ipse trahit claro cum lumine Puppim:
 Insequitur labens 91 per cæli lumina Navis,
 Et jamjam toto processit corpore Virgo:
 345 Hæc medium ostendit radiato stipite Malum.
 At quum procedunt obscuro corpore Chelæ,
 Exsiliit pariter larva cum luce Bootes,
 Cujus in adversum est Arcturus corpore fixus,
 Totaque jam supra fulgens prolabitur Argo:
 395 Hydraque quod latè cælo dispersa tenetur,
 92 Nondum tota latet, non caudam contegit umbra.
 Jam dextrum genus, & decoratam lumine suram
 Erigit 93 ille vagans vulgato nomine Nixus,
 Quem nocte extinctum, atque exoritur vidimus undæ,
 Persæpe ut parvum tranans geminaverit orbem.
 Hic genus & suram cum Chelis erigit altè:
 Ipse autem præceps obscura nocte tenetur,
 Dum Nepa & Arcitenens invitant lumina cæli,
 405 Non se cum medium pandet Nepa, tollere verò
 In

79. Quæis luna convexum.] Turnebus: Quæis luna convexum oculis. Alii habent: Quæis luna convexum cali tangimus orbem. Possit, judice Grotio, transpositis vocibus legi: Quæis luna cali convexum tangimus orbis. Sed verum censet,

Quæis hunc convexum cali contingimus orbem. quod in textum quoque receptandum est. Grot.

80. Exin squammiferi serpentes ludere Pisces.] Locum depravatum esse pronunciat Grotius, & quia nulla à libris medela, putat legendum:

Exin squammiferi serpentes ludere Pisces. Sudere veteres scribebant pro sydere. Possit tamen squammiferi rctineri. Sed alterum est intolerabile. Hæcille. Idem.

81. Vententia tempora cursus.] Ita Aldina, alii vententia tempora cursu. Legit Grotius: vententia tempora cursus, Πέντε τμήματα ἡμερῶν Aratus. Possit etiam: vententia tempora cursu. Idem.

82. Connexus pellitur orbis.] Hanc veram lectionem putat esse Grotius. aliâ constans. veru deinde sequenti legit, Tantundem ille patens supra mortalibus exir. Alii; Tantundem pandens. Turnebus, Tantundem parvus: pro apparens, ut in actionum formulis si parer. vulgò edit pro quo alii extat. Idem.

83. Tot cælum rursus.] Veteris codicis lectionem probat hanc Grotius. Turnebus putabat: Tot cælum iuxta. Aliâ jussus vel jussu. Idem.

84. Signifero ex orbis.] Judicium Turnebi locum hunc restituit, quem sic quoque concepit Aldus. Alii in editionibus signifer ex or-

be & signorum. Idem.

85. Cali de tegmine fumens.] Turneb. vulgò fumes. Idem.

86. Jam simul ut supero.] Alii: Nam simul ac primum supero se lumine Cancer. Quia ea lectio non est antiqua, reponit Grotius: Nam simul ut supero se totum lumine Cancer. Turnebus pro supero feribit superà: quod pro supra veteres dicebant. Idem.

87. Clarumque recondit.] Conjectat Grotius: camurumque. Camurum veteribus Latinis, licet propriè de cornibus dicatur, est τὸ ἐκκαρπῆς, tortum, quod angulum est proprium. Idem.

88. Simul vis magna Aquilæ.] Ita hunc locum emendavit Turnebus arripiente eundem Grotio. Vulgò ineptè. Vis major Aquar. Vide hic Grotium & Turneb. lib. 11 cap. 17. Idem.

89. Flexo confidens corpore.] Rectè omnino Turnebus, confidens. Idem.

90. Candens illustri lumine Virgo.] Monuerunt alii sic legendum; monuit & Grotius. in publicatis libris convulsitur: illustra lumina Virgo. Idem.

91. Per cali lumina.] Mihi placet Turnebianum lumina, sicut versu proximo Et eum jam toto. Idem.

92. Nondum tota patet: non caudam contegit umbra.] Sic legebat Turnebus non adversante Grotio. Editum aliâ erat: Nondum tota latet: non e. Idem.

93. Ille vagans.] Male alii, judice Grotio, vagans. sicut & vers. 409. Non secum. cum sic legendum: Nam secum. Idem.

In cœlum totum exorients conabitur Arcus.
 Hic tribus elatum cum signis corpore toto
 Lucet; at exoritur media de parte Corona,
 Caudaque Centauri extimo candore resulget.
 Hic se jam totum cœcus Equus abdit in umbras,
 Quem rutila fulgens pluma prætervolat Ales.
 Occidit Andromedæ clarum caput, & fera Pistrix
 Labitur, horribiles epulas sumepta requirens.
 Haec contra Cephæus non cessat tendere palmas.
 Illa usque ad spinam mergens se carula condit.
 At Cephæus caput atque humeros, palmasque reclinat.
 Quam verò vis est vehementis exorta Nepai,
 94 Latè susa volat. in terras labitur unda,
 Orionque metu percussus conditur unâ.
 Pace huius liceat causam explicuisse timoris,
 Virgo, iua: mihi quæso veni placata Diana.
 Hæc fama est hominum, hæc per terras fama vagatur.
 95 Ut quondam Orion manibus violasse Dianam
 Dicitur, excelsis errans in collibus amens,
 Quos tenet Egæo defixa 96 in gurgite Echineis,
 97 Brachia quam viridi concessit tegmine vitis.
 Ille feras recors amoni corde necabat
 O Enopionis acens 98 epulas cenare nitentes.
 At verò pedibus subito percussa Diane
 Insula discessit, disiectaque saxa revellens
 Perculit, & cæcis lustravit luce lacunas,
 E quibus ingenti existit cum corpore præ se
 Scorpium infestus præportans flebile acumen.
 Hic valido cupide venientem percudit ictu,
 Mortiferum in venas figens per vulnera virus:
 Ille gravi moriens constravit corpore terram.
 Quare cum magnis sese Nepa lucibus effert,
 Orion fugiens commendat corpora terras.
 Tum verò fugit Andromeda, & Neptunia Pistrix
 Tota latet, cedit converso corpore Cephæus
 Extremæ n.edio contingens corpore terras.
 Hic caput, & superas potis est demergere partes:
 Infera lunborum nunquam concessit umbra.
 Nam retinent 99 Arci lustrantes lumine suras.
 Labitur illa simul gnata lacrimosa requirens
 Cassiopea, neque ex cælo depulsa decorè
 Festur: nam verso contingens vertice primùm
 Terras 100 post humeros eversa sele resertur.
 Hanc illi tribuunt pœnam Nereides alme,
 450 Cum quibus (ut perhibent) ausa est contendere forma.
 Hæc obit inclinata: at pars exorta Coronæ est
 Altera, cum caudaque omnis jam panditur Hydra.
 At caput, & totum sese Centaurus opacis
 Eripit: tenebris linquens vestigia parva
 Antepedum contecta, simul cum lumine pandit:
 Ipse feram dextra retinet. prolabitur inde
 Anguitenens capite & manibus. profert simul Anguis
 Jam caput, & summa flexo de corpore lumen.
 Hic ille exoritur converso corpore Nixus,
 460 Alcum, crura, humeros, simul & præcordia lustrans,
 Et dextra radios lato cum lumine jactans.

Inde Sagittipotens superas convulserit lucas
 2 Institit, & mergit Nixi caput, & simul effert
 Sese clara Fides, & promit corpore Cephæus,
 410 Ferridus ille Canis toto cum corpore cedit,
 Abditur Orion, obit & Lepus abditus umbra,
 Inferiora cadunt Aurigæ lumina lapsu.
 Inde obicis Capricornus ab alto lumine pellit
 Aurigam, instantemque Capram, parvos simul Hædas,
 415 Et magnam antiquo depellit nomine Navem.
 Obruatur Procyon, 3 emergunt alite lapsu
 E terris Volucres. existit clara Sagitta.
 Crus, dextrumque pedem linquens obit infera Persens
 In loca, tum cedens à puppi linquitur Argo:
 420 PRIS. lib. 8.] Sub pedibus profert finita Booti,
 PRIS. lib. 6.] Tertia sub caudam ad genus ipsum lumina
 pandit.

PRIS. lib. 10.] Quem neque tempestas perimet, neque longa
 vetustas
 425 Interimet, stinguens præclara insignia cœli.

P R O G N O S T I C A.

PRIS. lib. 10.] Ut cum luæ means Hyperionis officit orbi,
 Stinguuntur radii cæca caligine tecti.

430 PRIS. lib. 16.] Ast autem tenui quæ cadent lumina
 Phataæ.

CIC. I Divin.] Atque etiam ventos præmonstrat sæpe su-
 turos

Inflatum mare, cum subito penitusque tumescit,
 435 Saxaque cæca salis niveæ spumata liquore,
 Tristificas certant Neptuno reddere voces:
 Aut densus stridor cum cælo è vertice montis
 Ortus adaugecit scopulorum sæpe repulso.
 Cæca fulix itidem fugiens è gurgite ponti
 440 Nuntiat horribiles clamans instare procellas,
 Haud modicos tremulo fundens è gutture cantus.

Vos quoque signa videtis aquæ dulcis alumna,
 Cum clamore paratis inanes suadere voces,
 Absurdoque sono fontes & stagna cietis.
 445 Quis est qui ranunculos hoc videre suspicari possit?
 Sæpe etiam pertriste canis de pectore carmen,
 Et matutinis acredula vocibus instat,
 Vocibus instat, & astiduas jactat ore querelas,
 450 Cum primùm gelidos rores aurora remittit.
 Fuscaque nonnumquam currens per littora cornix,
 Demersit caput, & stactum cervice recepit.
 Mollipedesque boves spectantes lumina cœli
 Naribus humiferum duxere ex aere succum,
 Jam verò semper viridis semperque gravata,
 455 Leatiscus triplici solita grandescere setu,
 Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.
 PRIS. lib. 6.] Caprigeni pecoris custos de gurgite vasto.

C E T E R A D E S I D E R A N T V R.

M. TULLII CICERONIS ALCYONES.
 NON.] Alcyonem genuit clavis delapsus ab astris
 Præcius auroræ solis, noctisque satellites.

M. T.

94. Latè susa volat.] Legit Grotius: Latè susa volans in ter-
 ras labitur unda. Gruter.

95. Ut quondam Orion.] Grotius, Vi quondam. Idem.

96. In gurgite Echineis.] Hanc lectionem sanam pronuntiat ac præ-
 stat Grotius. conjectat idem tamen Echinar, etii non satisfaciât.
 Vulgo Echineis Ald. Echinus. Idem.

97. Brachia quæ viridi.] Ita emendavit Grotius. Aldina editio:
 Brachia quam viridi alii substituerunt: Brachia cui viridi. Turne-
 bus emendat: Bacchus quam virid. vel: Bacchica quam viridi.
 Idem.

98. Epulas ornare.] Male alii, cenare. Idem.

99. Arci.] Aldina Arcto. unde Grotius rectè: arctos, Et ita

semper scribi in Cæsaris Germanici libro, antiquissimâ manu exar-
 rato, testatur. Idem.

100. Post humeros eversa.] Rectè sic Turnebus, quod laudat quo-
 que Grotius. Aliàs humeros. Idem.

1. Cum lumine pandit.] Alii cum lumina. Legit Grotius: simul
 tum lumina pandit. Idem.

2. Institit, emergit.] Hanc veram lectionem prædicat esse Gro-
 tius. Turnebus tamen instat & emergit. Aliàs parvo discrimine,
 Institit & mergit. Idem.

3. Emergunt alite lapsu.] Turnebus rectissimè: Emergunt alite
 lapsu E terris volucres. Vitiosissimè editum fuerat: Emergunt alites
 una. Idem.

M. T. CICERONIS LIMON.

CIC.] Tu quoque, qui solus lecto sermone, Terenti,
Conversum, expressumque Latina voce Menandrum
In medio populi sedatis vocibus effers,
Quidquid come loquens, atque omnia dulcia linguens.

M. T. CICERONIS MARIUS.

CIC.] Nuntia fulva Jovis, miranda visi figura.
CIC.] Hic Jovis altissimi subitò pinnata satellites,
Arboris è trunco serpentis faucia morsus,
Ipsa feris subigit transfigens unguibus anguem
Semiannimum, & varia graviter cervicè micantem,
Quem se intorquentem lanians, rostroque cruentans,
Jam satiata animum, jam duras ultra dolores,
Abjicit efflantem, & laceratum affligit in undas,
Seque cœtu à solis nitidos convertit ad ortus.
Hanc ubi præpetibus pennis, lapsuque volentem
Conspexit Marius, divini numinis angur,
Fausaque signa sua laudis, reditusque notavit:
Partibus intonuit cœli pater ipse sinistris.
Sic aquilæ clarum firmavit Jupiter omen.

M. TVLLII CICERONIS

DE SUO CONSULATU,

LIB. II.

CIC. I Divin.] Principio atherio flammatus Jupiter igni
Vertitur, & totum collustrat lumine mundum,
Menteque divina cælum, terrasque petiisti:
Quæ penitus sensus hominum, vitasque retentat,
Ætheris æterni septa, atque inclusa cavernis.
Et si stellarum motus cursusque vagantes
Nosse velis, qua sint signorum in sede locata,
Quæ verbo, & falsis Græcorum vocibus errant,
Re vera certo lapsu spatique seruntur:
Omnia jam cernes divina mente notata.
Nam primùm astrorum volucres te Consule motus,
Concurfusque graves stellarum ardore micantes,
Tu quoque, cum tumulos Albano in monte nivalis
Lustrasti, & lato mactasti lacte Latinas,
Vidisti, & claro tremulos ardore cometas,
Multaque misceri nocturna strage putasti,
Quod ferè dirum in tempus cecidere Latina,
Cùm claram speciem concreto lumine luna
Abdidit, & subitò stellanti nocte precepta est.

Quid verò Phœbi fax tristis nuntia belli,
Quæ magnum ad culmen flammato ardore volabat,
Præcipites cœli partes, obitusque petisset:
Aut cum terribili percussus fulmine civis
Luce serenanti vitæ lumina liquit:
Aut cum se gravido tremefecit corpore tellus.
Jam verò varia nocturno tempore vise
Terribiles forma bellum, motusque monebant:
Multaque per terras vates oracula furenti
Pectore fundebant tristes minitania casus.
Atque ea, quæ lapsu tandem cecidere vetusto,
Hæc fore perpetuis signis, clarisque frequentans
Ipse Deùm genitor cœlo, terrisque canebat.
Nunc ea, Torquato quæ quondam, & consule Cottæ
Lydius ediderat Tyrhæna gentis hærispex,
Omnia fixa tuus glomerans determinat annus.
Nam pater altitonans stellanti mixtus Olympo,
Ipse suos quondam tumulos ac templa petiit,
Et Capitolinis injecit sedibus ignes;
Tum species ex ære vetus generosaque Natiæ

Concidit, elapsæque vetusto numine leges:
Et divum simulacra peremit fulminis ardor.
Hic silvestris erat Romani nominis altrix
Marta, quæ parvos Martovitis semine nator
Uberibus gravidis vitali rore rigabat:
Quæ tum cum pueris flammato fulminis ictu
Concidit, atque avulsa pedum vestigia liquit.
Tum quis non artis scripta ac monimenta volutans,
Voces tristificas chartis promebat Etruscis?
Omnes civili generosam stirpe profectam
Vitare ingentem cladem, pestemque monebant:
Vel legum exitium constanti voce serebant,
Templa deumque adeo flammis urbesque jubebant
Eripere, & stragem horribilem, cademque vereri:
Atque hæc fixa gravi fato, ac fundata teneri,
Ni post excisum ad columen formata decorè
Sancta Jovis species claros spectaret in ortus:
Tum fore, ut occultos populus sanctusque senatus
Cernere conatus possit, si solis ad ortum
Conversa, inde patrum sedes, populique videret.
Hæc tardata diu species, multumque morata,
Consule te tandem celsa est in sede locata:
Atque una fixi ac signati temporis hora
Jupiter ex celsa clarabat sceptræ columna:
Ac clades patriæ flamma ferroque parata
Vocibus Allobrogum patribus populoque patebat.
Ritè igitur veteres, quorum monumenta tenetis,
Qui populos, urbesque modo ac virtute vegebant;
Ritè etiam vestri, quorum pietasque fidesque
Præstitit, ac longè vicit sapientiasque fidesque
Præcipue ingenti coluerunt numine divos,
Hæc adeo penitus cura videre sagaci,
Otia qui studiis læti tenuere decoris,
Inque Academia umbrifera, nitidoque Lyceo
Fuderunt claras secundæ pectoris artes.
E quibus ereptum primo jam à flore juvenæ,
Te patria in media virtutum mole locavit.
Tu tamen anxiferas curas requiete relaxas,
Quod patriæ voces studiis nobisque sacraſti.

NON.] Atque animo pendens noctis everta timebat.

M. T. CICERONIS

DE SUO CONSULATU,

LIB. III.

CIC. 2 Att.] Interea cursus, quos prima à parte juvenæ,
Quosque adeo consul virtute, animoque petisti,
Hos retine, atque ange famam, laudemque bonorum.

M. T. CICERONIS

DE SUIS TEMPORIBUS.

QVINT.] Cedant arma togæ, concedat laurea laudi.

QVINT.] O fortunatam natam me Consule Romam!

M. TVLLII CICERONIS

ELEGIA TAMELASTIS.

SERVIVS in Æncid.] Jam mare Tyrhænum longè penitus-
que palumbes Relliquit.AVG. l. 5 c. 8 Civit.] Tales sunt hominum mentes, qualis pa-
ter ipse

Jupiter auctiferas lustravit lumine terras.

M. TVLLII CICERONIS

JOCULARIS LIBELLUS.

QVINT.] Fundum Varro vocat, quem possim mittere
funda,

Ni tamen exciderit, quæ cava funda patet.

M. TULLII CICERONIS,
FRAGMENTA
LIBRORUM INCERTORUM.

LACT. lib. 3 cap. 16.] Recteque Tullius civiles viros, qui rempublicam gubernant, qui urbes aut novas constituunt, aut constitutas æquitate tueantur, qui salutem & libertatem civium, vel bonis legibus, vel salubribus consiliis, vel judiciis gravibus confervent, philosophiæ doctores præferunt.

D. AVG. lib. 4 contra Pelagium.] Eorum quippe opinionis convenienter ait quodam loco Tullius, se non putare idem esse arietis, & P. Africani bonum.

D. AVG. Vita beata.] An verò, quod ait Tullius, multorum in terris prædiorum dominos divites appellamus, omnium virtutum possessores pauperes nominabimus?

D. AVG. epist. 1.] * nullum unquam verbum, quod revocare vellet, emisit.

QUINT. lib. 11 cap. 1.] * non se id egisse, ut ita diceret, quo modo se quilibet posse consideret, sed quo modo nemo.

HER. super obitu Paulinæ.] Cæsar cum quosdam ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa turpavit.

LACT. lib. 5 cap. 11.] Etenim si nemo est, qui non mori malit, quam converti in aliquam figuram bestię, quamvis neutem hominis habiturus, quanto est miserius, in hominis figura animo esse efferato? mihi quidem tanto videtur, quanto est præstabiliior animus corpore.

LACT. lib. 7 cap. 11.] Nihil esse, quod sit manibus humanis laboratum, quod non aliquando ad interitum redigatur, vel injuria hominum, vel ipsa confectricie omnium vetustate.

QUINT. 1. 8 c. 6.] Hoc miror enim, quærorque, hominem ita pessundare verbis alterum velle, ut etiam navem perforet, in qua ipse naviget.

PLIN. 1. 3 c. 2.] Fæminas omnes visu nocere, quæ duplices pupillas habent.

PLIN. 1. 7 c. 5, & 1. 13 c. 3.] Meliora unguenta sunt, quæ terram, quam quæ crocum sapiunt.

IDEM. 1. 17 c. 21.] In nucæ inclusam Iliada Homeri eatmen in membrana scriptum.

IDEM.] Fuisse qui prævideret cxxxv M. passuum.

SENEC. 1 Tranquil.] Gladiatores invidiosos habemus, si omnimodo vitam impetrare cupiunt: favemus, si contemptum ejus præ se ferunt.

IDEM in epist.] Si mihi vitæ spatium duplicetur, vel iis tantummodo poetis percurrendis, qui λυρικοί à Græcis vocantur, non esse suffecturum.

MARCEL. lib. 15.] Et quamquam optatissimum est, perpetuò fortunam quam florentissimam permanere: ita tamen æquabilis vitæ non tantum habet sensum, quantum cum ex adversis, & perditis rebus ad meliorem statum fortuna revocatur.

PLIN.] In libris de republica Platonis me comitem profiteor; in consolatione filię, Crantorem sequor, item Panætium de officiis.

D. AVG.] * Omnium pectora sic attingit, ut eogat in gemitum.

O miserum cui peccare licetbat.

D. AVG.] Nullæ sunt occultiores insidiæ, quam quæ latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine.

Philosophiam dii paucis quibusdam veram dederunt.

NON.] * arcera.

NON.] Exstimavi honestissimè molestias posse deponi,

si me ad philosophiam retulisset. *Exstat initio libri XI de officiis.*

FORTVN.] * forem.

SERVIVS.] Ad militiam euntibus dari solebant eustodes, quibus primo anno regeantur.

IDEM 3 Georg.] De accusatore lege quinta dicta.

IDEM 6 Æneid.] Est autem causa difficilis, laudare puerum: non enim res laudanda, sed spes est.

D. AVG.] Hippocrates nobilissimus medicus scriptum reliquit, quosdam fratres, cum simul agrotare cœpissent, & eorum morbus eodem tempore ingravesceret, eodem levare,ur, geminos esse suspicatum.

MARCEL.] * cum parcere, vel lædere potuisset, ignoscendi quærebam causas, non puniendi occasiones, quod judicis lenti & considerati est proprium.

MARCEL. lib. 26.] Infelices esse, qui omnia sibi licere existimarent.

IDEM lib. 31.] Erythræo oppido superpositum montem Mianta.

D. AVG.] * de plebeia sæce sellulariorum.

DIONELD.] Qui fuit locus religiosissimus, is erit desertissimus, & custodia castrorum non honoris, sed oneris existimatur.

LACT.] Lex Dei præclara & divina semper, quæ recta & honesta juber, vetat prava & turpia: cui parentem sanctissimæ ac certissimæ Legi, justè ac legitimè necesse est vivere.

LACT.] Atque aded in plerisque civitatibus intelligi potest acuedæ virtutis gratia, aut quo libentiùs reipublicæ causa periculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam honore deorum immortalium consecratam.

FESTVS.] * ruckaretur.

IDEM.] Tesqua.

QUINT.] Dic mihi quæso Xenophontis uxor, si vicina tua melius habeat aurum, quam tu habes, utrumne illius, aut tuum malis? illius, inquit. Quid? si vestem & ceterum ornatum muliebrem pretii majoris habeat, quam tu habes, tumne, an illius malis? illius verò, respondit. Ages inquit, si virum illa meliorem habeat, quam tu habes, utrumne tuum virum malis, an illius? Hic mulier erubuit, & merito. male enim responderat se malle alienum aurum, quam suum. nam est id improbum. At si respondisset, se malle aurum suum tale esse, quale illud esset: potuisset pudicè respondere, malle se virum suum talem esse, qualis melior esset. *Exstat lib. 1 de Invent. cap. 31.*

Ex Ausonio de Monosyllabis.

Spes.

Ex Carisso.] Plure venit.

COLVM. 1. 3 cap. 8.] Romanum fuisse civem Nævium Polionem, pede longiorem, quam quemquam longissimum.

Donatus in vita Terentii.

COMOPDIA.] Est imitatio vitæ, speculum consuetudinis, imago veritatis.

In Andr.

Non solum videam, sed etiam audiam, pleneque sentiat.

GELL. 1. 10 cap. 18.] Mausolus rex terræ Cariz.

ISID. lib. 19 cap. 1.] *Tunc se fluctigero tradis, mandatque paroni.*

LACT. lib. 7 c. 8.] Quoniam utraque earum sententiarum doctif.

doctissimos habuit auctores, nec quid certi sit, divinari potest.

PLIN. lib. 7 c. 43.] P. Ventidium mulionem castrensem suffarraneum fuisse.

IDEM lib. 29 c. 4.] * formicas solivagas.

IBID.] Mustela catulos suos quotidie transfert, mutatque sedem.

IDEM lib. 30 c. 5.] Animalia byturos vocari, qui vites in

Campania erodant.

IDEM l. 31 c. 2.] Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantum paludibus ungulas jumentorum indurari.

IDEM lib. 31 c. 4.] Quædam terræ imbribus sicciore sunt, veluti in Narniensi agro, quod admirandis suis inferunt M. Cicero; siccitate lutum fieri prodens, imbre pulverem.

SO LIN. cap. 2.] Romam conditam olympiadis sextæ anno tertio.

Cum Oxonia uterex Bodlejanis membranarum, incidens in eas, quæ in fine præferebant titulum *Finit hoc opus de natura rerum* materia contexta ex variis bonæ notæ scriptoribus, reperi post alia has quoque voces. Duo axes, Boreus, quem aquilonem vocamus. hinc ardux sunt id est septentriones quæ nobis semper apparent, cujus contrarius est nothus qui australis dicitur. hic est qui terra tegitur, ut ait Cicero, & fanera a Græcis nominatur. *Gronovius.*

M. TULLII CICERONIS, S I D E O P L A C E T, C O N S O L A T I O.



QUAMQUAM recentibus morbis medicinam adhibere vetant sapientes, nihilque adversi hominibus accidere solet in vita, quod aut improvisum, aut inexpectatum videatur: conemur tamen, si qua ratione possimus, mederi nobismetipsis, & domesticæ subvenire calamitati. Si enim quoties intervenit, consulimus ceteris, cur non aliquando nobis ipsis? & si mala, quæ nec vitari, nec averti humanis viribus possunt, pertulimus tolerantius, cur non ea, si possimus, ratione leviora faciamus? præsertim cum ad ægitudines, & molestias depellendas eo acrius incumbere homines debeant, quo melius est, sine cura vivere, quàm curis, & angoribus oppressum, ac circumventum, humanam conditionem, satis per se miseram, aliis etiam incommodis efficere miseriores. quid porro præstantius, quid utilius est, quàm, cum corpore valeas, curare, ut etiam animo valere possis? siquidem corpus animi gubernaculo, animus autem ministerio corporis indiget. at neque animus æger bene gubernabit, nec affectum corpus animi rectè parebit imperio. Quamobrem prudenter à doctis & sapientibus viris & cogitatum, & factum est, qui de luctu minuen-do ante nos scripserunt: quorum existant satis multa, sanè sapienter litteris mandata, in primisque à Theophrasto, Xenocrate, & Crantore: quorum libros cum sæpe animi causâ sumperimus in manus, admirati eorum saluberrimis præceptis refertam, & conditam eloquentiam, tum proximè legimus necessariò. casus enim ereptæ nobis filiarum, quam in oculis ferebamus, eximias & virtutis, & prudentiæ laudibus præstantem, ita nos vel perculit, vel afflixit: ut ab illis opem ad leniendum, & mitigandum dolorem petere coacti simus, quorum maximè doctrina, atque auctoritate antea movebamur. Itaque multa, quæ ab illis vel acutè cogitata, vel elegantius enuntiata sunt, ad dolorem nostrum abstergendum colligimus: ut, si minùs ceteros in tanto mœrore delectare poterimus, quod alias & dicendo, & scribendo efficere conati sumus, & fortasse interdum præstitimus, saltem nobis ipsis medeamur. Sed nos etiam in hoc fortiores erimus, quàm ceteri, quibus difficile non fuit, cum doloris expertes ipsi essent, alios consolari, & à mœrore abducere: nos autem dolore afflicti, consolationem à nobis petentes, nosmetipsos in dolore vincemus, ac naturæ quandam quasi vim asseremus. quæ utinam tanti sit, ut ceteros quoque in pari fortuna doceat adversos casus patienter ferre: qui quo sæpius contingunt, eo propiores hominibus putandi sunt, quæsiq; in ipsâ

humana natura innati atque insiti, ideoque levius ferendi. qui enim hominem se esse agnoscit, hominisque nomen sibi vindicat, cur ea, quæ hominis maxime propria sunt, recusare, ac rejicere audeat? quod simul ut fecisset, & imprudens, & injustus meritò haberetur. Atque hic locus à Theophrasto egregiè tractatus, & perpolitus est: itemque à Xenocrate: quorum uterque eos, qui communes casus recusant, imprudentiæ, atque injustitiæ condemnat: alter etiam diis ipsis adversos non dubitat appellare. quod etiam gravius crimen est, ac vix in homine tolerabile: qui, cum omnia diis immortalibus accepta referre debeat, quorum ope vivit, intelligit, agit; si eorum voluntati repugnet, cum diis, gigantum more, bellare videbitur. Hæc autem peritè, ut dixi, à multis tractata sunt. sed ego Crantorem sequor: cujus legi brevem illum quidem, sed verè aureum, & ut Panætio placuit, ad verbum ediscendum de luctu librum, quo acutè universam doloris medicinam complexus est. sed humanæ naturæ incommoda ita diligenter, & accuratè expressit, ut quasi luendorum scelorum causâ nasci homines, & in hanc lucem ingredi, possis agnoscere. Fac enim nasci hominem, & in lucem edi. continuo senties, non rerum humanarum dominum, & gubernatorem exortum, sed verius miseriarum servum, atque incoomodorum. nam infantiam, & pueritiam vagitus, lacrymæ, imbecillitas, nullus nec rationis, nec corporis usus, dolores, molestiæque quamplurimæ amplectuntur. Adolescentiam ardor quidam excipit ætatis, nec prudentiæ, nec judicii compos: rerum utilium, ac laudabilium contemptio: voluptatis, & sæpe turpitudinis appetitio: veri boni ignorantia: in pares ferocia, in superiores superbia, in infimos arrogantia. ex his contentiones, rixæ, contumeliæ, assiduis denique molestiarum concursus existit: ex rebus honestis contemptis infelicitas, & infamia: ex turpibus curiosè arreptis, & conquisitis, luctus, morbi, perpetuum denique sui ipsius odium, ex cognita rerum turpium mercede constat. Adde insanas pecuniarum largitiones, nullam futuri temporis curam, non inopiæ, non liberorum, non uxoris, non posterorum, non familiarum. quæ siquis ætatis potius vitia, quàm naturæ miseria, velit appellare: quamquam nominis quæstionem inducat, non tamen ipsas ab homine miseria, atque incommoda removebit. Nec verò audiendus erit, qui hæc ab humanæ naturæ miseriis separanda putet, quod non in natura insita sunt, sed unius, vel aliquorum hominum errores videntur: totius autem naturæ illa esse affirmet, quæ à nullo profus homine seungi possint. quasi verò humanum non sit irasci, quod multi non irascantur, aut non humanum loqui,

qui, & societatem coire, quòd multi reperiantur, qui nihil difficilius faciant, quàm cum hominibus congregari, aut sermone cum aliquo conferre. verè autem humanæ miseræ sunt, quòd & si non omnes in uno, certè omnes in omnibus, & aliqua in multis, & multæ sæpe in uno agnoscuntur. Jam, constantis ætatis quot, quantaque miseræ sint, non difficile est intelligere, at difficillimum enumerare. hæc enim ex omnibus hominis ætatibus in perturbatione animi, in periculo capitis, famæ, fortunarum una maximè incurrit. sicut enim ceterarum omnium ætatum, ad res, negotiorumque tum privata, tum publica petagenda aptissima est, maximeque idonea: ita etiam una, præ ceteris omnibus, difficultatum, miseriarumque omnium, quæ ex publica, privataque administratione oriuntur, particeps, & sociæ est. hæc privata amicorum negotia procurat, hæc publica sustinet munera: hæc gloriam, & communodum ex rebus feliciter evenientibus, hæc ærumnas, & molestias ex adversis experitur. huic bonorum civium propugnatio, huic malorum accusatio propofita est: huic invidia, & emulatio à bonis imminet, à malis pericula & insidiæ intenduntur: ætas nunquam sibi ipsi non infesta, nunquam pacata: semper laboriosa, semper anxia, & sollicita. que si non aliquos interdum vel utilitatis, vel voluptatis fructus ex assiduo labore perciperet, se ipsam profectò regere, ac tueri non posset. Sed miseriarum numerus multo major est: magnitudo autem tanta, ut neminem à publicis procurationibus non avertere, ac detertere possit. illustre præbuit exemplum univerfæ civitati calamitas nostra, quam ex parta civium salute, ex defensis aris, ac focis, ex proditoribus à reipublicæ, ac populi Romani cervicibus depulsis contraximus. Sed nostra fuit ærumna: civibus contigit salus & quies: quam etiam, vita ipsa profundenda, si opus fuisset, libentissimè redemissimus. Nihil necesse est mihi de me ipso prædicare. Sed tamen verissimè affirmare possum, eos decimum annos me verè vixisse, quos in præclaro aliquo patriæ vel commodo, vel ornamento consumpsi. ac, si longius mihi vitam producere liceret, non me alia causa ad diutius vivendum, quam publicæ utilitatis studium, curaque adduceret: quæ una cogitatio in homine gloriosa, & laudabilis est maximè. Nunc, quæ extrema de ætatibus superest, quid ego de senectutis incommodis, ac miseris loquar? quas plurimas esse, & gravissimas, & nomen ipsum, languoris, calamitatisque plenissimum, indicat, & ad spectus ipse senum hominum patefacit. quid est enim aliud, senem videre trementem, incurvum, canum, imbecillum, infirmum, quàm cernere morientem vivum, aut viventem mortuum? Ac, si nonnullis visum est, magnam esse senilis ætatis consolationem, prudentiam, usu rerum quæsitam, quæ illius ætatis propria est: eosdem illos fateri oportet, ex eo ipso fonte manare etiam ad senes non minimum doloris, atque molestiæ. qui enim se prudentem, rerumque agendarum peritum agnoscit, cur non doleat, quæ optimè intelligit, præ ætatis vitio, optimè etiam perficere non posse? & si patriam diligit, cur non angatur, quòd, quam consilio juvat, opera etiam juvare non possit? eoque major prudentium dolor est, quòd optimorum consiliorum fructum nulla alia ratione percipi posse, quàm si optimè ad exitum perducantur, intelligunt: quòd, nisi vir optimus, patriæque amatissimus ad agendum accedat, profus inania sint futura. De ætatibus satis mihi videor dixisse, quid jam de generibus hominum loquar? aut numquid principis viros, & medios, & infimos atque miseros esse negare possum? Reges ipsi quàm miseri sint, quantoque opere sollicitudini, timori, atque insidiis propofiti, satis ostendit Dionysius, cum imminente capiti gladio Damoclem fortunæ suæ felicitatem voluit experiri. nec mirum: cum iis bellorum calamitates, agrorum vastationes, populorum cedes, urbium exitia immineant. quæ cum eveniunt, qui victoria potitur, aliquid & ad gloriam, & ad imperium semper acquirit: sed tanta præterea rerum amissio, tantisque sumptus consequitur, ut magui constet victoria, ac plerumque præsterit,

numquam arma sumpsisse. sin profligatio exercitus, aut clades aliqua contingit, nihil eo statu miseris ne cogitari quidem potest. siquidem captivitati, inopia, luctui, contemptui conjunctus est. Sed fac Regem esse à bellorum impetu, & à castrorum pulvere remotum, sua pacatè possidentem, nulla hostium incursionè vexatum: nam iccirco tutior, à miseris securior? quin immo, ut otium humana natura non fert, ipse tibi molestiam, ac sollicitudinem exhibebit. nam aut de augendis veltigalibus, aut de producendis finibus, deque urbibus ad imperium acquirendis, aut de jungendis cum potentioribus propinquitatibus, atque amicitiis cogitabit. quæ qui animo agit, nec à molestia liber est, nec alios securos, ac quietos esse sinit. De Avaritia verò, maxima animorum peste, nolim hoc loco pluribus disputare: quæ in deside, atque otiosa mente quàm maximè exoritur. eaque erectiores animos, & altiores dignitatis gradus maximè sollicitat. Huic generi infimum hominum genus opponitur: quòd, ut nomine abjectissimum, sic re quoque omnibus calamitatis, atque angoribus est propofitum. Huic inopia, famas, contumelia, injuriæ, tributorum solutio, militiæ incommoda, misera denique omnia perferenda sunt: eoque miserius est, quòd ceteris omnibus, cum adversa fortuna preminitur, penultima tamen suppetunt, è quibus consolationem, dolorisque levationem petunt. at infimum plebem natura ipsa fatali quadam necessitate tam abjecto, tamque imo loco collocavit, ut omnibus ærumnis subjecta, nulla propemodum ratione erigi, aut sublevari possit. Ne mediocris quidem hominum conditio miseriarum experte esse cognoscitur. nam inter summum, & infimum interjecta, alteri pareat, alterum patitur. cui si imperare posset, certè longius à miseria distaret. Sed quia neque dignitate præstat, nec summis viribus adæquat, suo statu contenta esse cogitur. Itaque multis in civitate perungitur incommodis, non illis quidem parum reipublicæ fructuosus, aut valde ad ferendum gravibus, atque asperis: sed quæ tamen animum sollicitent, & humanas miseras augeant. Hæc longiori oratione persequi, non est præsentis instituti: ante oculos omnia sunt, & nobis præcipue re ipsa perfecta & cognita. Nec verò alia est faminarum conditio. aut enim iidem, aut parum certè diversis & molestiis, & angoribus vexantur. nam & iidem morbis, quibus viri, & iidem animi perturbationibus, mentisque erroribus obijciuntur. eoque inferior illorum status est, quo mollior natura, & ad propulsanda incommoda, calamitatesque perferendas infirmior. eadem, quas viri, ex parentum, fratrum, sororum, affinium interitu molestias, & dolores hauriunt: maritos sæpe fauos, parum de re domestica sollicitos, pecuniam profundentes nanciscuntur. ex quo paupertas, & luctus. quibus malis eo præmuntur gravius, quòd non, ut homines, indagare possunt, qua maximè ratione medeantur incommodis, rebusque suis consulant. Quantum Tullia mea ex patris exilio doloris, quantum ex maritorum ærumnis, & difficultatibus luctus, molestiæque percepit? & quamvis optanda etiam minimè pauca in vita viderit: malorum tamen paucorum sensus, vel doctissimis hominibus judicantibus, ita acerbus est, ut bonis vel plurimis, & maximis æquetur, interdum etiam præferatur. Permulta præterea in hoc genere sunt, quæ reticere præstat, quàm edere. sed magna certè, vel hoc uno nomine, faminarum miseria est, quòd, quamdiu vivunt, parere semper coguntur. aut enim innuptæ parentibus, & affinis: aut nuptæ, maritis parent, & serviunt. sic, quo minis liberæ, eo magis miseræ, nec umquam liberæ, nisi à vita profectæ, ergo mortuæ beatæ censende erunt. Nec sane video, quid aptius dici possit. sed, ut ad nos ipsos redamus: cui uxori contingit, is præter communes omnium calamitates præcipuo etiam miseræ genere premitur, quòd non solum suis, sed etiam domesticis uxoris, & familie molestiis, curisque vexatur. neque enim ab ea, qui cum arctissimo matrimonii vinculo conglutinatus est, aut mente, aut cogitatione junctus esse potest. Itaque tot vexatus calamitatibus, tantisque mi-

miseriis circumclusus hominis animus, quid egregium, aut exitium suscipere, aut cogitare potest? mirum, ni sese abjiciat, ac veluti desperatione percussus humi jaceat. Redeo igitur ad illud, quod initio dixi, neminem esse, qui spiritum ducat, non miserum, neminem verè felicem. parumque sapiunt ii, qui hominem luendorum scelerum causa natum, felicem, aut beatum audent nominare. nostra enim, quæ dicitur vita, mors est: nec umquam vivit animus, nisi compage solutus corporis, liber æternitate potiat. itaque mortem in beneficii loco tributam à Diis immortalibus iis, quos maximè dilexerunt, traditum est: ut, cum Herodoto auctore, Argia sacros, quod optimum filiis esset, à Dea precata, eos reperit mortuos, mortem autem, tamquam optimam, illis esse concessam. credamus sanè Apollini Delphico, qui exoratus à Trophonio, & Agamede, à quibus templum magnificè Apollini exedificatum Delphis erat, ut, quod esset optimum homini, tribueret: post diem tertium exanimis fuit inventi. quo munere judicavit Deus, & Deus is, cui divinationis patres à reliquis diis sunt reliquæ, mortem homini omnium rerum esse optimam: itaque excutitur jam, & evellatur funditus falsâ illa multorum opinio, malam esse mortem: quandoquidem, vel deorum judicio, non modo mala non est, sed omnium rerum optima, & omnium munerum, quæ humano generi dari possunt, præstantissima. præclare: nam & miseriarum omnium, quas viventes pertulimus, finis est in morte, & vitatio futurarum, in quas progredientes in vita incurunt. docemur enim exemplis, à propagatione vitæ, permultos optimos, & fortissimos cives incredibiles hæc hæc calamitates. immerentes dixerit aliquis; ergo non sunt in miseris ponenda. nihil enim miserum, quod non culpa contractum. de hoc aliàs viderimus: sed calamitates certè fuerunt: quarum etiam unica cogitatio, quæ prætervolat, & effugit, non modo sensus, qui corpori firmius inhæret, acerbitalis hæbet plurimum. ex quo verè colligi potest, sapienter fecisse Thracas, qui si Herodoto credimus, nascentibus liberis lugere, morientibus lætari solebant. exitum videlicet vitæ, ut miseriarum finem, & quietis portum, probabant: vitæ initium, ut ingressum ad molestias & dolores, invitæ videbant. Si ergo nascimur miseri, morimur beati: quis in hanc lucem edi velit, ut miseris opprimatur? quis non potius mori, ut beatam vitam acquirat? & si hoc nobismetipsis, ut optimum, vellemus: cur liberis, & affinis, diversum? an melius nobis, quàm iis, quos sum nè diligimus, esse velimus, aut potius beatè nobis, miserè ipsis, & infeliciter? hoc certè non modo. quamobrem amanda mors semper omnibus, carissimis etiam optanda. Ac, si quibus mori præstat, quam vivere, iis præcipuè, quos & acta cum virtute vita claros effecit, & mors, satis diuturna vita perfunctos, molestia afficere non potest. Nasci verò non intelligo, quibus expediat. nam in ærumnas, miseriaeque ingredienti quid gratum, quid hilare aspicimus? quare potius non offendimus? quod primus ille nascentium infantium vagitus, & exclamatio satis declarat. tribus enim est ab optima parente natura, quæ nihil inane solet efferre, ac potius iis rebus, quas efficit, admiranda semper edit vel pietatis, vel justitiæ, vel prudentiæ documenta. Ex quo intelligi licet, non nasci longè optimum esse, nec in hos scopolos incidere vitæ. proximum autem, si natus sis, quàm primum moti, & tamquam ex incendio effugere fortunæ. Sileni quæ fertur fabula, si gravioribus ludicra interdum admiscere liceat, idem certè confirmat. qui captus à Mida, inquisitionem doctrinæ redemit. docuit autem Regem, nunquam nasci optimum esse, sed celeritatem mortis proximè accedere. idemque Euripidis testimonio, poeta sapientissimi, comprobatur. Sed Crantor noster patri, filii mortem ægerinè ferenti, responsum ait datum esse in Psychomantio, filio suo bene beatèque esse, utiliusque futurum fuisse, si etiam pater patri ratione satis concessisset. Quamobrem, si dolorum finem mors avertit, si securioris & melioris initium vita: si futura mala avertit: si medetur presentibus: si nos ex plu-

rimis vel morborum, vel molestiarum, vel acerbitalum periculis educit, cur eam tantopere accusare, aut dolorem ex ea derivare velimus, ex qua potius consolationem, ac lætitiâ haurire fas esset? Nisi si, quod mortem subsequitur, nos fortasse sollicitos habet. de quo libet pauca dicere, ne hic unus ad molestiam, doloremque alendum angulus relinquatur. qui profectò insipientibus objiciendus non est, nec in tanto argumentorum acervo, quibus mortem ipsam nobis obstringere conamur, committendum, ut hoc uno nomine minùs nobis debere videatur. & quamquam hæc futuri post mortem temporis cura hominis propria non sit, sed diis immortalibus potius relinquenda, quorum nos vel liberalitati, vel sapientiæ permittere fas, piusque esset: qui enim nascentium curam suscipiunt, qui viventes protegunt, alunt, timent, fovent, cur morientes deserant? tamen aliquid etiam modestè de iis exquirere, non est inutile. Necesse est autem, sit alterum de duobus, ut aut sensus penitus omnes mors auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. quòd si morte sensus exstinguitur, obitusque noster ei somno similis est, qui nonnumquam etiam, sine visis somniorum, placatissimam quietem affert, quid lucri est emori? aut quod omnino tempus reperiri potest, quod ei temporis anteponat, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis ætatis? Sin migrationem malimus esse mortem in eas oras, quas è vita profecti incolunt: quid optabilius, quàm ad eos proficisci, quos mortuos vivens dilexerit: & cum iis perpetua vita perfrui, qui, ut nos in laude viveremus, & libenter moremur, suis & præceptis, & exemplis tantopere laborant? mihi certè nihil videtur evenire posse gratius, quàm, si mors aditum ad alia loca patefaciat, ad eos venire, & cum iis esse, quos & maximè dilexi, & nunquam non diligere, ac laudare possum. Ad meos autem & affines, & amicos ut pervenero, quantopere laboro? quæ jucundior collocutio, qui suavior vel congressus, vel complexus? O vitam verè vitalem, ut ait Ennius, omnibus bonis, ac gaudiis circumfluentem: sit beatam etiam mortem, quæ ad beatissimam vitam aditum aperiat. Me quidem, et si dolore vehementer percussus & afflictus, his tamen monitis, & præceptis non mediocriter allevari sentio: itaque neminem puto fore, quem non rationes, à nobis tam studiosè è sapientum libris collectæ, juvent, ac delecent. eoque magis, quod leviores erunt aliorum dolores, quàm hic, quo nos tantopere vexati sumus. nam si amor, si pietas filii, si virtus, si gravitas, si constantia, si cetera, quæ vix in feminis spectari, nedum requiri solent, consideranda sint: tanta facta jactura, gravissimè dolere debuimus. sed vincat dolorem consolatio: nec jam, quid amiserimus, sed, quatenus mortalem filiam lugere deceat, cogitemus. Hoc nos in mœtore nostro: quod certè fortis est ægroti, non solum accipere, sed etiam exquirere medicinam. At, si quis erit, quem dolor à ratione averterit, cui non satis firma videantur ea, quæ jam dicta sunt: is se hominem esse meminerit: nihil autem humanius esse morre, ut, si mors ab ipso divelli, atque auferri posset, diis propior habendus esset, quàm hominibus, nec omni ex parte hominis nomen ipsi congrueret, quia communi, & præcipua hominis conditione non uteretur. præterea lacrymis nihil profici, quæ si quid adjuamenti afferre possent, non solum effundendæ, sed studiosè conquerendæ viderentur. Denique, non solum injustè, sed etiam turpissimè agere qui immodicè doleat. turpitudine enim pejor est dolore: siquidem dolor homini à natura inscius est, nihilque habet infamiæ. turpitudine autem iccirco vituperanda, quòd aliquid semper indecorum continet, culpa contractum. at omnis immodicus dolor turpis est, & à viro alienus: quandoquidem, ut immodicè, præterque rationem doleas, sponte efficis. ex quo culpa exoritur: quæ homini maximè fugienda, vitandaque est, ne cogitationibus mollissimis, quales interdum perditè amantes suscipere solent, nimium perturbemur, & estaminemur. quin potius nos ad Homericæ præcepta referamus:

Y y y y y y y y

Corde

Corde age sis firmo, nec te submitte dolori :

Namque aliquid gravius, prorsus aliquando tulisti.

Nemo videlicet horum sanctorum experitur, cui non adversa multa antea contigerint: ita variis omni ex parte incommodis humana natura concluditur. cur igitur graviora, vel certe æquè gravia fortiter passus, cum maximè occalluisse, & ad dolorem novum obdurausse debet, despondeat animum, te que mœtori tradat? quod etiam injulium esse, paullo ante dicebamus. natura enim usuram nobis vitæ dedit, tamquam pecuniæ, nulla præfixita die. quod si, cum liber, sua reperit, ea conditione commodata, ut restituenda sint, cur acculatur? aut, cur non potius naturæ gratias agis, quòd, cum citius potuisses, tardius reperierit, quàm, quod aliquando reperierit, injusta querela inlæqueris? certum est enim, non habitandi locum, sed commorandi diversorium, nobis esse concessum: è quo cum migramus, alacres, tamquam ex hospitio miseriarum, atque incommodorum plenissimo, egredi debemus, ac latissimo animo ad futuram vitam, tamquam ad patriam, evolare. quod sapientes re ipsa præstitisse memorantur. profectò enim, si quid est, quod inorientes perturbet, aut morientium affines habeat sollicitos, id totum aut ex falsa quadam opinione oritur, quòd vitæ hujus usum nimis utilem, ac jucundum arbitremur, aut ex nimio in nosmetipsos amore, caritateque provenit. Sed opinionem illam, quam rationes adeò firmæ convellunt, libenter deponere debemus: ab hoc verò amore nimio tanto libentius abhorrete, quanto indecentius est, vitæ munere perfunctos velle etiam in vita, diis invidis, commorari: communemque omnium, qui ante nos è vita discesserunt, conditionem reculare: deinum, tanta esse mollitie, tantaque impudentia, ut ne in morte quidem confirmemur, ac respiciamus. Quòd si nostrorum mortem dolemus, cogitemus aliquando, moriendum ipsis fuisse: mortem autem incertam esse, nec in hominis arbitrio positam, sed è deorum voluntate pendere: quos verò lugemus, eos quoque suorum mortem vidisse, patienterque tulisse: ideoque suo exemplo, quid nos facere velint, præcipere: denique, id quod ad consolandum maximum, ac firmissimum est, non eos nobis penitus creptos esse, nec prorsus amissos, sed ad præfixitum tempus à nostris oculis, nostraque consuetudine remotos. itaque, cum ad eum vitæ terminum, quem natura præscripsit, nos quoque pervenerimus, statim eorum consuetudinem regulabimus, & ad suavissimam vel consuetudinem, vel convictum redibimus. Mortem suis acerbam, amarameque in moriendo esse, nonnulli existimant, atque ideo fortasse perturbantur, quod me quidem, sublatis gravioribus dolendi causis, quas jam superiori disputatione rejecimus, minimè angit. ipse enim discessus animi à corpore vel cum nullo, vel certè cum modico dolore fit, & interdum sine sensu: nonnumquam etiam, si rectè sapimus, cum voluptate. Sed quidquid sit, totum hoc ita leve est, qualia sunt ea, quæ puncto temporis sunt. nec, si mors paullo longior alicui contingat, desperandum est de deotum, naturæque benignitate, quin eo quoque tempore properantem è vita discedere foveant, atque allevent. cuius rei in morientibus sapissimè signa in inimè dubia cernuntur: cum velut è somno exciti, quo tempore extremum spiritum edituri sunt, ita gaudentes & alacres aspiciunt, ut libentissimè iudices è vita proficisci. quamobrem ne hac quidem ullam æquam doloris afferre causas possunt; qui certè comprimendus ac minuendus est, quòd, etiam si nolis, tempore tamen ipso extenuatur, & evanescit: non, quòd minuendi doloris vis in ipsa die posita sit, sed quod usus ipse, cogitatioque diuturni temporis doceat, nihil esse in morte mali, ideoque leviter, & patienter ferendam. Sed turpe, stultumque est homini, tanta, tamque varia rerum cognitione instructo, non à se ipso potius mature, quam sero ab usu, & cogitatione doloris remedia expectare: quæ tam firma sunt, ut neminem fore putem, quem non vehementer non juvent solum, sed etiam permovcant. mihi verò eo magis necessaria fuerunt, quo turpius visum esset: me,

qui ceteros constantissimè consolatus essem, in meo dolore jacere: voxque illa exaudiri, & fortasse non immeritò, potuisset. Hicne ille Cicero, cujus ob os Graji ora obvertebant sua? Sed nos Philosophia adversus omnes vel temporum, vel forum, vel naturam insidias munivit: quæ ita fortis est, ut nullius injuriæ impetum extimescat: ita lenis & suavis, ut omnes acerbitates facile mitiget ac molliat: ita demum utilis & fructuosa, ut totam se ad humanas utilitates liberalissimè porrigat atque explicet. nec vetò secus debet, quæ enim humanarum miseriarum cumulum optimè norit, & acutissimè perspicat, si eas patiatur manare longius, neque homini mœore confecto, consilio, præsidioque suo præstito sit: quid illo miserius? quid vita nostra laboriosius, aut ætrius? aut quid prodesset, adspèctum à natura ad superærectum accepisse, ut cœlum contempleri, ut deorum majestatem cogitare, aut à diis immortalibus mentem & rationem, ut utilia cognoscere, honesta à turpibus secernere, aqua amplexi, ab iniquis abstinere possemus, voce denique ipsa, & oratione frui, quæ nullis animantibus concessa est, quaque ceteris omnibus, quæ sub cœlo sunt, vivensium naturis antecellimus? inania hæc vidcri possent, si tam inultis ex adverso miseris oppressa hominis natura neque se ad cœlestia erigere, nec tantis bonis, quibus majora nulla esse potuerint, uti posset. sed profectò, ut contra serpentium virus pharmacorum genera multa, contra inopix calamitatem solertia & industria, contra turpitudinis voluptatem pudor & verecundia, sic contra doloris morsum philosophia nobis data est deorum immortalium concessu atque munere. quam ut nemo satis pro dignitate laudare queat, sic quàm plurimi mentis tranquillitatem, animi moderationem, in voluptates imperium, in acerba omnia summam quandam vim ac fortitudinem illi uni acceptam referant necesse est. Neque nos aut in exilio patientes, aut in honorum cursu temperantes fuissimus, aut nunc in tanto mœore sapienter & fortiter versamur, nisi tuo, philosophia optima rerum humanarum moderatrix, beneficio. Tu verò felix & beata, Tullia mea, si quis tibi in morte sensus est, quæ tot, tantisque miseris, quibus proposita fuisses in vita, una morte perfunctas: è præsentibus malis expedita, ab impendentibus crepta, & in tuto ac tranquillo quietis portu collocata. meritò tibi mortem jucundam fuisse putem, cum vel ea bona, quibus viventi frui licuit, animo reputas, vel mala, quæ moriens vitasti, mente, ac cogitatione complecteris. Ego autem, cum te felicem judicem, ac, si dicere liceat, pænè oculis cernam, cur tua morte exerceat? potius lator, ac tibi, tamquam de re optatissima, gratulabor. cui nisi molestum est, me jam atate confectum in tam perturbata republica, tamque misero vitæ genere reliquisse, quid jam grave aut acerbum esse possit? Sed hoc quoque ratione ipsa levius aliquanto efficitur: neque tu nunc, quid me perferre necesse sit, sed, quàm non multo post tecum iisdem bonis usus sim, debes cogitare. nihil enim accidere valde grave potest iis, qui spe jam propinqua futuri boni recreantur, & aluntur. Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri. non enim tantopere bonis delectamur, quàm malis affligimur: ex quo fit, ut hæc etiam nolentes augeamus: bona autem, quæ fruendo, cogitando, gaudendo majora efficere expediret, etiam detrahimus. quod certè minimè oporteret. nam, si serio disputare volumus, cur dolores, resque adversas refugiamus, quæ fortitudinem in nobis gignunt, & efficiunt? quæ si nulla essent, nulla profectò fortitudo agnosceretur. cur mortem horreamus, quæ assidua sui memoria, nos ut meliores simus, admonet? nec patitur, ad ea nos animum adungere, quæ aliquam nomini nostro vel intemperantiæ, vel injustitiæ notam possint inurete. Bona verò, & ea, quæ probantur in vulgus, cur tantopere appetamus? quæ consecuti, molliores plerumque, ac deteriores evadimus. itaque his voluptatum lenociniis obruimur, ut discessum ex hac vita impendère, vix aliquando recordemur. Sapienter philosophorum principes, & magi-

magister Plato: quæ sensus appetit, aut timet, nihil aliud esse, quam somnia. itaque penitus contemnenda esse. mala verò ut vitentur, ad æterna properandum: quò nisi confugas, vitari numquam posse. at ad æterna ne properari quidem potest, nisi morte janitore, ac duce. Quorsum hæc? ut intelligamus, non modò à dolore vacuum, quietam, opportunam, bonam denique esse mortem, sed etiam summorum atque immortalium bonorum liberalem, ac beneficam ministram. itaque Cato sic è vita discessit, ut lætaretur, causam se natum esse moriendi. Jam nemini dubium esse potest, quin vir prudentissimus, si sua morte lætatur, mortem etiam optinam esse agnosceret. Certè enim in re sua, quæ præsertim sensu percipiatur, nemo fallitur. quod comprobare possunt Arabani Xerxis patrui, viri sapientissimi, testimonio. de quo est apud Herodotum, cum Xerxes exercitus sui copias penè innumerabiles, ante se in aciem instructas intuens collacrymans esset, neminem ex tot millibus ad centum annos superstitem futurum, illum Xerxi respondisse: at tam multa sunt, tanque misera, quæ viventes perferunt, ut nemo sit, quin mori sapissime cupiat: cum incidentes calamitates, & motui vitam adeo perturbent, sollicitamque habeant, ut longissima videatur. itaque mortem perfrugium esse ætumnosæ vitæ, dubitare nemo potest. nec his contentus addidit etiam illud: deos immortalis, cum hominum vitam, quæ adeo misera sit, multis bonorum integumentis velarunt & operuerunt, fecisse quodammodo invidiosius, ne mortis suavitatem, quanta est, omni ex parte degustatent. Amphiarum fabule narrant, Jovi, atque Apollini fuisse carissimum, neque tamen illum senium attingisse. ex quo quid aliud conjici potest, quàm mortis celeritatem divinum munus, & lucrum esse maximum? itaque scitum est illud comicum:

Nam quæ tuctur, atque diligit deus,

Juvenis supremum mortis intrat limitem.

Neminem enim, quem dilexerint dii, patiuntur esse miserum. quare vitam eis, miseriarum plenam, adimant necesse est. quid autem contingere homini tam gratum potest, quod cum magnopere in vita retineat? voluptas, credo, quam ex aliquis sive artis, sive doctrine tractatione percipit. at doctrinam æmulationem, omnium rerum molestissimam, si queris, etiam dolorum parit. non tam enim delectatur, aliquid discentes, quàm angimur, multo plura, ac majora, quæ scire vellemus, penitus ignorantes. Artes verò, quas tenuiores tractant, quid habeat voluptatis, aut quid non potius molestiarum, & mœroris? quanta inter eos, qui illas exercent, perfidia? quantum odium? quanta invidia? aut quis est sua sorte contentus, & non alienæ sive industriae, sive fortunæ, æmulator, odor, detractor? Si in civilem vitam quisquam appetit, & in Reipublicæ luce vivere pulchrum putat, is se exigua, ac penè nulla honoris specie magnas comparate calamitates certò sciat, quotus enim quisque est, cui non publica administratio vel mœroris, vel jacturæ tantum attulerit, quantum verbis explicare vix queat? ac, si de toto vitæ cursu judicare verè volumus, exitum videamus. Ubi optimi reipublicæ administratores, seu viri parentes, Miltiades, Ephialtes, Cimo, Themistocles, Aristides? quantum illis fides, caritas, integritas, constantia peperit miseriam? ut non modò honoribus, dignitate, auctoritate spoliaret, sed etiam in exilium miserit. quod contra oportebat: viros optimos, patriæque amantissimos honore affici, in oculis ferri. Scipio Africanus apud nostros optimam causam amplexus, paucorum immoderatæ libidini repugnans, manè mortuus in lecto est inventus. nec absuit suspicio, quin ab uxore, quæ Gracchorum soror fuit, interfectores essent immissi. Metello autem Numidico, homine omnium clarissimo, ac præstantissimo, quid miserius? qui, ne in legem perniciosam juraret, in exilium abire sit coactus. fateor profectò, inter omnia exilii genera, atque omnes miseriarum causas maximè honestam Numidici fuisse conditionem: cui probitas, integritas, in patriam caritas, calamitatis causam attulerit: sed tamen fatendum est,

gravissimam fuisse calamitatem, pelli patria, avelli à suis, bonorum direptionem, liberorum sive mœstiam, sive ætumnam videre, M. Regulum, C. Marium, L. Brutum, ob liberandam patriam interfectum, prætere. nolim, in iis commemorandis nimius videri, quorum exitus nemo est, quin ex libris, imaginibus, fama denique vulgari jam didicerit. quæ cum multa, maximeque gravia sint: gravissimum tamen illud debet videri, quod homine ambitionis vinculis ittetito, quisque è popularibus suffragiis totus pendeat, nihil usquam infelicis reperiri potest. quantum in eo timor, quanta dubitatio, quantum conatus, quanta sollicitudo? ut nullam illi à molestia vacuum esse horam, non immeritò suspicari possimus. nam si servientis ea est conditio, ut ex ejus, cui servit, moribus, voluntate, ingenio propriam sibi fortunam fingat: qui populo serviet, avido, invidio, ignaro, ad mutationem proclivi, & quod caput est, ingrato, num aliquando beatus esse poterit? an potius, quoties de ejus natura cogitabit, toties suam ipsæ calamitatem, ac fortunam conqueretur? præclare vetus Poeta:

Æterno mixtam luctu mortalibus vitam

Olim constituit divum pater, atque hominum Rex.

Itaque quamdiu hæc luce utimur, vivere quidem videmur, sed verius assidue morimur, aut saltem vitam verbo retinemus, re ipsa amissimus. Equidem non video, quid in hominis vita valde optandum, aut felix esse possit. multos potius, ne in majora, quàm quæ humana consuetudo quotidie fert, mala inciderent, mortem sibi dedita opera contempsisse scio. quod tamen non iccirco dictum velim, quia probandum putem: sed, ut ex eo appareat, humana vita quàm multis undique prematur difficultatibus. Cleomenes Lacedæmoniorum Rex, ejusque filius, morte ultro appetita: præterea Theagenes Numantinus, qui, ne in hostium manus veniret, primum suis, deinde sibi ipsi mortem attulit, quantopere vita fugienda sit, satis videntur apertè declarasse. Ac nisi turpe videatur, homines à mulierculis, multo certè imbecillioribus, fortitudinis exempla petere, repetamus ex liistoris Adrabalis uxorem illam, quæ Carthagine in hostium potestatem redacta, se ipsam cum tribus filiis in confagratæ patriæ incendium immisit. Sed præter hæc, quæ jam testata sunt, & illustrata, fateamur sanè ingenuè, tantam esse humanæ naturæ miseriam, ut neque genus ipsum hominum, nec è toto genere singuli miseriarum expertes esse possint. quod eo magis mirandum est, quòd non iis solum malis, quibus hominis natura assidue affligitur, mala nostra præscripta sunt: sed ipsi nos, quantum in nobis est, miseros quotidie reddere conamur. nullum enim aliud in toto tertatium orbe genus animalium reperis, præter unum hominem, quod in proprium genus, atque in se ipsum sævitiam exerceat suam. meritoque Diexarchus in eo libro, quem de hominis interitu luculentum, & eruditum conscripsit, nihil habere dubitationis putavit, quin multo plures extincti sint homines ipsa hominum sævitia, & acerbitate, quàm omni reliquo genere calamitatis. tanta est enim in permultis avaritia, rantium ambitionis, imperii, divitiarum studium, ut explendæ cupiditatis gratia nihil sibi non licere putent. atque hoc malum non jam angustis finibus compressum videmus, sed superioribus seculis erupisse vehementer, & manasse latius, non enim certum aliquem hominum numerum, sed regna ipsa, & totas per sepe funditus sustulit civitates. At, si ad singulos homines, quæ proxima ratio est, mentem, cogitationemque converteres, ne in iis quidem quidquam reperies, quod valde appetere, ac approbare possis. finge enim animo quidquid homini felix, aut beatum ex opinione vulgari possit in vita contingere. congerantur divitiæ, bona valiudo, honores, potentia, etiam voluptates accedant. cum hæc omnia in hominem conuleris, nihil tamen tribueris stabile, aut firmum? nihil, quod non repentinam, & assiduam pati mutationem possit. caduca enim, & incerta sunt omnia, non in humanis consiliis, aut viribus posita, sed in fortunæ temeritate, ac temporum vicissitudine

Yyyyyyy 2

confli-

constituta. quid autem homini turpius, quàm è temporis, ac fortunæ mutatione pendere, & secundo illius statu sublevari; restari, deprimi, & affligi? aut lætis rerum eventis gloriari, adversis lugere, nec lacrymis temperare posse? quid jam interit inter hominem, mutamque pecudem, si nos perinde atque illa, quibus rationem natura denegavit, extrinsecus toti pendeamus, in nobis ipsis nihil fortitudinis, nihil firmitatis, nihil habeamus constantiæ? quamvis enim homini non mater, sed verus novæ natura corpus fragile, infirmumque tradiderit, animum autem & in molestiis anxium, & in timore humilem, & ad labores mollem: plurimos tamen in sevit divinos ingenii, judicii que igniculos, quorum auxilio & cum dolore luctati, & timori obistere, labores verò omnes nullo negotio vincere, ac perferre possemus. itaque tributum divinitus mentis ignem, & prudentiam, non exstinguere, sed fopitum fovere, atque augere debemus. Mors autem, progressus in vita longius si immineat, nihil est, cur magnopere commoveamur: quæ præsertim aut meliorem, quàm quæ viventes fruimur, aut certè non deteriore vitam statum sit allatura. quis enim negabit, si animus omnino intereat, extincto sensu nihil esse mali, propterea que nullam justam doloris causam existere: at, si vigeat, corpore solutus ac liber, quid jam illa vita beatius, quid divinius? ex quo maxima, & verissima lætitiæ, ac voluptatis exoriatur occasio. Itaque nihil jam restat, quo minus, optimam esse mortem, verè affirmare possimus, tantumque abesse, ut, cum adest, dolenda sit, ut numquam fugienda, sæpe etiam optanda videatur, atque eo magis, quo diutius in vita homo permanferit. nam, cum iis bonis, quæ afferre vita potest, satiasi cœperit, tum ab humanis molestiis secedens, in beatissimam vitam commigrabit. non enim is ego sum, qui animum simul cum homine interire putem, tantumque mentis lumen, è divina natura delibatum, posse exstingui, sed potius certo tempore emensio, ad immortalitatem redire. quid autem hominem magis deceat, quàm tam multis, tamque firmis rationibus nixum, virilem animum retinere, fœmineam molliorem exsistere? qui verò mortuos nimis lugent, nec humanam conditionem magno, elatoque animo despiciere possunt: in eos illud probri plenum verè dicitur:

*Vos etenim juvenes animum geritis muliebrem:
Illaque virgo viri.*

Multa enim reperitur faminæ sunt, quæ in domestico luctu singularem animi præsentiam, ac magnitudinem præstiterunt. Sed virilis fortitudo, ut libidini, sic dolori, non aliter, quàm servo domina, imperare debet, eamque coercere, ac frangere, tanquam vitiosam, & imbecillam animi partem. quam si emergere patiatur, seque paullo altius efferte, non modò rationi præcurrerit, sed etiam vitæ in animo exsultabit. quo nihil homini turpius, aut perniciosius ne excogitari quidem possit. Gorgias orator, jam ætate confectus, ac morti proximus, rogatus, num liberent moreretur: Maxime verò, inquit. nam tanquam ex putri, miseraque domo lætus egredior. O virum egregium, dignumque, cuius vigeat in omnium ore, ac mente sententia! quid enim potuit præclarior dicere? cum mala, quæ viventem pati necesse est, cogitaret, miseriarum finem, quas moriens relinquebat, adesse lætaretur? sic par est loqui hominem, qui non libidine vexetur, non voluptatis illecebris irretiat, nulli denique parcat cupiditati: quæ summa est ratio & sapientia, humanæ necessitati imperare, non dolori cedere, non desiderio angere, nihil denique humanum extimescere. Angamur liberorum, aut affinium interitu? quid ita? ut stultos imitemur, qui, quæ mutari non possunt, quasque vel nolentes opprimunt, perferre nequeunt: saniores, quorum tam multa existant ad æternitatem illustrata sive exempla, sive testamini, negligamus? quid est aliud, exorum more ambulare, & cum in celebritate versari, ac Solis luminis: uti possis, solitudinem tamen, ac tenebras quærere? jam enim ad eos, quos æmulari satidus est, quosque nobis imitandos proposuit antiquitas, nostra delabatur oratio.

Mortem igitur in malis nullo modo esse ponendam, sed in præcipuis bonis numerandam, dubitaturum puto neminem. si enim à miseris abstrahit, si in meliorem vitam inducit, si neque misera ipsa est, nec ullius particeps miseris, cur mala censatur? si hoc largitur, ut sempiternis bonis potiamur, vitamque, quam mortalem habuimus, æternam adipiscamur, quid morte bearius esse possit? itaque sapientissimos homines accepimus non modò suorum morte non perculos, neque dolore ullo affectos, sed etiam sapientissimè lætatos esse, Anaxagoræ, inter familiares suos de natura rerum disserenti, filii mortem nuntiatam tradunt: nihilque aliud ab eo responsum, nisi, se illum genuisse mortalem. præclara verò vox, & verè digna, quæ à tanto viro emitteretur. non enim sanè video, quid sapientius, aut constantius dici posset. an adolescentem illum esse mortuum? fracti hoc animi, nec in rebus adversis admodum firmi signum fuisset. An angeli se non sua, sed filii causa? num igitur ignorare se fateretur, quantis è malis elapsus esset filius? an se quidem dolere, sed tamen humanum casum agnoscere? ubi ergo hominis gravitas, iudicium, sapientia? aut quid ab imperitorum turba distabit? è quibus tamen sæpe multi nec iis rebus anguntur, quæ necessarid eveniunt, nec, quo minus evasiant, cum communes omnibus sint, laborandum ullo pacto censent. Ille verò sapiens, & verè philosophus: quem neque improvisus nuntius percussit, nec à disputatione abduxit, sed potius vocem expressit, summæ indicem fortitudinis, ac sapientiæ. vellem & hoc ipsum de pluribus ex nostris dicere liceret: quos si qua interdum fortunæ oppressit injuria, nihil aliud iudices, quàm prostratos illos, ac penitus abjectos esse. quasi verò aliquid acciderit, quod vel ante ipsos nemini, aut, quod ipsis, si minus hoc tempore, saltem paucis post annis non eventurum fuerit. ac, cum maximè animo vigere deberent, tum præcipue non solum præterita, patriæque virtutis, sed etiam humanæ legis, ac panè obliviscuntur sit. tantum in eorum animis mollities potest, ac servitus quædam doloris, atque tristitiæ. An ego illum iudicare liberum possum, cui dolor imperat? quem repentinus casus perturbat, impellit, evertit? qui nihil præ doloris magnitudine, cogitare, nihil meditari queat? qui nihil in se ipso: in temporibus, atque in fortuna, quæ stabilitatis nihil habet, sua ponat omnia? ego verò istam non modo servitutum sed panè captivitatem, & quidem miseriam, censuram. quid enim interest inter eum, qui vincit ab hostibus, & carceribus conclusus, obsideatur, & eum, qui dolore captus, suo proorsu careat arbitrio? at ille quidem, etsi corpore serviat, animo tamen liber est, nec dubitat aliquando fore, ut libertatem assequatur: qui verò dolori pareat, nec valet corpore, & animo quàm maximè laborat, non enim amicis frui, non Reipublicæ prodesse, non privatas res curare, non publicis consulere potest. ita in orio, & quidem molestissimo, nec cuiquam pareat, & tamen sibi non imperat. qui cum assiduis, & maximis prematur angustiis, alterum esse necesse est, ut quamdiu in dolore versatur, semper miser sit: alterum feri nullo modo potest, ut, nisi dolere desinat, à miseris eximatur. Quanto sapientius Xenophon, qui, cum sacra solemniam perageret, majoremque natum filium in prælio apud Mantineam cecidisse audiret, coronam tantum è capite deposuit, sed in sacris peragendis constantem perstitit. ubi verò cognovit, fortiter pugnantem occidisse, coronam rursus capiti imposuit, deosque ipsos, quibus libitatur, testatus est, majorem se ex filii virtute voluptatem, quàm ex obitu molestiam cepisse. huic ego non dubitarii, quin omnia, quæcumque accidere possent in vita, nullam essent perturbationem allatura. qui enim usque eò in deorum cultu constans, & firmus esset, ut neque filii morte nuntiat, ab iis avocari posset, cur eum credam filii morte lugenda à deorum voluntate dissensum fuisse? aut qui virtutem, filii vitæ anteferet, non jute credi possit, illum & virtutis studio incensum, & patriæ caritate impulsam, omnes molestias, omnesque calamitates libentissimè fuisse subitutum? sed quo-

recensendis etiam priores effemus. sed sit nescio quomodo, ut ex aliorum casibus ad mala nostra sananda medicinam colligamus. nobis quidem ita videtur: & cum nostro vulnere medeamur, mirati non debent qui hæc in manus fument, siquid fortasse paulo expressum ubetius invenerint. illud certe propositum habemus, ut omnibus nobiscum prodesse, omniumque dolori, quam accuratissimè fieri possit, consolationem afferre possimus. quamobrem his enumerandis nostram valde imminui, atque allevati molestiam experimur: ceteris idem optamus, ac, si dicere liceat, etiam speramus. nam in tanta vel argumentorum, vel exemplorum copia, quibus selegentes præne obrui sentient, æquis se immobilem, aut in dolore inexorabilem præbeat?

Desunt nonnulla.

Nec verò ignoro, nonnulla interdum accidere, quibus ita perturbetur, & opprimatur animus, ut à medicina refugiat, idque si ullo in casu contingit, ceterè, cum dolore affligimur, maximè solet evenire. quod ex eo fit, quòd erepti vel amici, vel affinis, vel filii cogitatio adeo nobis grata est, quòd illum præne ante oculos constituere videatur, ut, etiam si dolorem refricet, & lacrymas eliciat, tamen eam deponete nolimus. ac, si ad consolandum remedia suppetant, tamen nihil minus, quam consolantium verba, audiamus. falluntur sanè graviter qui ita agunt: sed hunc errorem, quo magno pere delectantur, sibi extorqueri nolunt. Quate suum unicuique studium, suaque omnibus delectatio relinquatur. non enim vereor, quin, si minus in ipso doloris æstu remediis utendum homines censeant, ceterè, cum modicè dolor reciderit, ac se paulùm quasi remittere cœperit, ad extinguendas doloris reliquias monita, præceptaque nostra adhibeantur. nihil autem utilius est, quam hæc eadem in voluptate, ac lætitia pertractare, atque in manibus habere. sic enim & legi, atque ad verbum edisci, & penitus memoriæ mandari possunt, ut, cum in animum penitus influxerint, tum exhauriri ac proflus elabi, non facile queant. ita fit, ut, cum repente dolor invasit, tum iis utamur: quæ, nisi antè percepta, & cognita sint, impetu ipso doloris incurrente, plane depelli, atque excludi solent. sentimus hoc in nobis ipsis: nec parum nobis obfuit, hanc universam adversus dolorem commentationem non multo antè animo, ac mente percurrisse. quamvis enim permultos philosophorum libros vel de luctu, vel de morte satis accuratè legissemus, ut Theophrasti, Xenocratis, aliorum, quos commemorare nihil attinet: tamen hoc non ideo feceramus, quòd eventurum putarem, ut iis ipsis in nostro mœrore uteremur. itaque neque lectionem, quantum oportuisset, accuratam, nec memoriæ satis intentionem adhibuimus. casu autem repente oppressi, non prius ad libros confugere potuimus, quin antè acetbitaris vi prosterneremur. quanquam postea tempore ipso factum est, ut dolor nec, ut antea, acrior, & mens ipsa paulo esset sedatior, & ad medicinam accipiendam magis idonea. Sed pergamus ad reliqua, quæ nec multa restant, & scitu, ac cognitione dignissima: fructu autem ipso, quem præcipuè quarimus, gratiora fortasse, & uberiora. Quid est ergo, quòd aliquam nobis afferre dubitationem possit, cur nihil omnino nostrorum morte dolere debeamus? credo, si quando nobis in mentem venit, magnam nos ex eorum, quos amissimus, opera, ac studio utilitatem percepturos fuisse. at hoc non ad amicos, aut affines, quorum dolere videmur interitum, sed ad nosmet ipsos pertinebit. mercenarius igitur dolor fuerit, quique non ex affinitate, aut benevolentia, sed ex una proveniat utilitate. quid autem flagitiosus & indignus, quam eum, qui sic doleat, fatcri oportere, cum tantopere alicujus morte crucietur, quòd aliqua utilitate privatus sit, si nihil ex ejus vita beneficii ac commodi se consecuturum speravisset, nihil sibi omnino dolendum fuisse? At videamus, non Persas, aut Scythas, sed è media civitate nostra clarissimos, & præstantissimos viros, ac cives, qui non modò amicorum, cum quibus conjunctissimè vixerant, sed etiam liberorum, & qui-

dem carissimorum, interitum ita fortiter, & constantè tulerunt, ut cautè nihil sit, quin eos superioribus Græcis comparare, atque etiam anteferre debeamus. atque hoc multo magis in illis mirandum fuerit, quòd in eorum obitu se fortissimos & constantissimos præbuerunt, qui non modò ipsis utilissimi, si vixissent, sed præne soli utiles, ac jucundi esse possent. quid enim utilius filio? quid jucundius unico? at filium, & unicum Q. Fabius: præterea Consularem, qui jam magnas res gesserat, & majores cogitabat, amisit. neque solum non doluit, quòd fortissimi animi fuit: sed etiam mortuo laudationem in foro dixit: quo nihil fortius, aut laudabilius ne ex omni quidem antiquitate recenseri potest. cujus orationem quis non admiretur, insignem ingenii, judicii, ordinis præstantia: quo modo ille vel ea, quæ dixit, sine luctu dicere, aut, quæ scripsit, sine dolore cogitare potuit? cum præsertim hoc in illa laudatione & admirari, & obstupescere soleamus, quòd non ut alii, de ceterorum fortitudine disputat, ut suum ipse dolorem aliorum exemplo minuat, sed in filio hærens, illius maximè virtutes, propriasque laudes, quæ vel acerbiorem efficere doloris sensum poterant, longissimo sermone persequitur. quòd singularis virtutis exemplum fortasse Horatii Pulvilli laudem magna ex parte deminueret videatur: quem tamen summum virum silentio præterire nefas ducimus, cum in eo ipso, quòd filii mortem æquissimo, ac fortissimo animo tulit, etiam Jovi Opt. Max. cujus ædem dedicabat, gratissimum fecisse videatur. nam Pontifex, inter sollempnium verborum nuncupationem, postem tenens, ut filium mortuum audivit, neque manum à poste removit, ne sacra dirimeret, nec vultum à populo avertit, ne suum potius dolorem, quam populi utilitatem, ac salutem, cogitare videtur. Jam, quid L. Paulo insignis, quid illustrius? qui filios paucissimis diebus duos ita perdidit, ut nullum præne doloris paulo acrius indicium edidit. ac potius in ea concione, quam de rebus à se gestis ad populum habuit, lætatus est, quiddid populo Romano immineret adversi, totum id in se ipsum à diis immortalibus esse conversum. Cum Sulpicio verò Gallo quis neget actum esse præclarissimè? cujus innocentiam, sapientiam, militarem virtutem, etiam insignis in obitu filii fortitudo illustraverit. quem ut nunquam lubens tacitum dimiserim, sic ad Catonem properans exsulare videtur animus, & quasi in portum ex horrida tempestate delatus, in sapientissimi viri nomine, atque exemplo conquiescere. neque enim majori mihi admirationi esse solent clarissimi hominis res gestæ, ac virtus, non solum in luce patriæ, sed etiam in congressu hostium cognita, quam fuit illa in filii morte, prætoris designati, in oculis omnium civium fortitudo declarata. Atque horum egregia in domesticis miseris, atque ærumnis facinora qui fortiter in civitate nostra imitati sint, casusque fortunæ gravissimos patientissimè tulerint, non difficile fuerit oratione complecti. nam & Q. Martius Rex, cum unicum summæ pietatis, summæque virtutis filium amisisset, dolorem prudentia pervicit, & eo ipso die, quo filii rogum spectarat, curiam ingressus est: senatumque jussit convenire. Crassus verò, in eo prælio, quòd cum Parthis commisit, occiso filio, tantum abfuit ut doleret, ut etiam exercitum increpaverit, quòd unius militis jactura tantopere commoveretur, hortatusque sit, ut patriæ virtutis memores, pro republica fortiter dimicarent, filii mortui ultionem sibi uni relinquerent. Sed antiquior P. Crassus, vir clarus, & consularis, P. Crassi filii mortem & vidit, & moderatissimè tulit. Nec ab ejus laude abfuit, ac fortasse Crasso præstitit, Cn. Cæpio, qui Cæpionem filium naufragio absumptum ita non doluit, ut eum ne leviter quidem è vultu, aut ulla corporis parte commotum è familiaribus quisquam ullo pacto senerit. Jam quid Pisones, Scævolas, Brutos, Marcellos, Metellos, Lepidos, Aufidios enumerem? quorum singuli pluribus amissis filiis, vel uxoribus, vel parentibus, nec lugendum existimarent, & suam in illorum funcribus virtutem, atque constantiam

tiam non sibi solum, sed etiam generi, nominique Romano gloriosam fore putaverunt. Pudet in virorum gravissimis casibus repetendis longiori uti oratione, cum virorum maxime peculiaris virtus sit, & in viris efflorescat, ac vigeat maxime. quamobrem de feminis potius dicendum est, ut, cum eas fortissimas fuisse cognovimus, tum pudeat viros, à mulierculis virtutis exempla petere, & ab his ea virtute, quæ ipsorum propria esse debeat, videri aliquando superatos. nam, si verum est, quod à Theophrasto alicubi proditum memorix mandavimus, orbem terrarum theatrum quoddam esse magnum, divina mente repletum, & celestis indicandæ sapientix gratia tam multis undique colluentibus ornamentis illustratum ac depictum: in eo autem medio collocatos esse homines à deo, ut cum fortuna, dolore, morbis, egestate, casibusque permultis alicubi luctentur: deum verò ipsum, quantum quisque pugnando valeat, quamque viriliter fortitudine divinitus accepta utatur, desuper aspescere: hoc, inquam, si verum est, dubitari profecto non potest, quin, quemadmodum populus Romanus in muneribus publicis invisos habet gladiatores, qui omni modo vitam impetrare cupiunt, favet iis, qui contemptum ejus præ se ferunt: itidem dii immortales, si quos ex hominibus nimis anxie de vita sollicitos, ejusque exitum detrectantes aspiciant, iis aliquo modo succenseant: eos verò & caros habeant, & muneribus profequantur, qui si è vita revocentur ipsi, vel suos revocari videant, alacres, lætisque deo parent, nihilque propterea mali sibi accidisse iudicent. quod si feminas præstitisse intelligimus: cur iis imbecilliores, atque infirmiores videri velint viri? neque solum unam aliquam è multis feminam, sed totam gentem, ac nationem, ut marium virtute, sic feminarum eximia quadam magnitudine animi præstitisse accepimus. Læcænas enim matronas traditum est, occisis filiis vulnera inspicere consuevisse. ac, si adversos vulneratos esse comperissent, lætabundas funus ducere, eosque in avita sepulera inferte solitas esse: contra verò, quos adversis vulneribus concisos agnoscebant, ab iis refugientes, clam sepe- liendos curabant, nec ullo proflus honore funeris profequendos statuebant. tantum in feminis quoque animis decus poterat, & studium gloriæ. quæ ex gente etiam illud ad nos præclarum dimanavit, matrem quandam filium, senis confossum vulneribus, intuentem nec in gemere voluisse, nec coronam è capite deponere, sed ad comites conversam, ita locutam: Quanto pulcrius, & optabilis est, in acie victorem animam efflare, quam in Olympio certamine parta victoria vivere? at alla filium in prælio interfectum audiens, iccirco, inquit, genueram, ut mortem pro patria fortiter occumbere non dubitaret. Quid his feminis facias, aut quo non honore, ac gratulatione dignas putes, quæ de patriæ dignitate, deque gloria sollicitæ, honestam mortem cuius saluti, ac lucro anteponebant? Agè verò, num Læcænis Romanarum virtus inferior? par fortasse, nisi malis etiam superiorem appellare. quàm fortis enim, & quam magnifica illa Cornelia vox, quæ duodecimo jam fatu amisso, cum Tiberium & Cajum filios interfectos spectavisset, nullo timore percussa, nulloque dolore confecta: Numquam, inquit, ego me non felicem dixerim, quæ Gracchos pepererim. fortem verò feminam, & cuius ex veteribus mentis præstantia, ac magnitudine animi confendendam. non enim dolori concessit, sed potius, cum virtute vicisset, victrix de dolore triumphum egit. Nihil nam Rutilliam miremur, quæ C. Cotta filium in exilium secuta, cum postea reversum in patriam amississet, nemo eam lacrymantem post elatum funus vidit. parique fato Claudia usa est, quæ D. Brutum filium, consularum, mortuum superstes vidit, neque tamen ejus obitum non fortiter, & patienti animo tulit. quæ virtutis non vulgaria in feminis exempla mirari aliquis possit, qui sexus imbecillitatem, ac molliorem cogitet. at verò, qui fortissimis genitas parentibus, & fortibus etiam avas, majoribusque prognatas recordatus fuerit, nihilo ab eis minorem vel pruden-

tiam, vel animi magnitudinem requirat. Est ergo ulla res tanti, aut commodum ullum tam expectandum, ut, illo amisso, ne prudentiam quidem retineamus? quæ si illa in nobis residet, nos profecto vel avitæ, vel patriæ virtutis admonet, nec de Pisonibus, Fabiis, Brutis, Marcellis cogitantes, quos imitemur, & à quibus ortum ducamus, immemores esse patitur. Horum enim armis impetii fines producti sunt: horum sanguine parta, ac stabilita libertas: horum denique labore, ac studio respublica ad tantam pervenit sive bellicæ laudis, sive domesticæ virtutis gloriam. quorum in vestigia pedem ponere oportet, qui laudabiliter vivere, quæ honestis in actionibus exerceri volunt, nec ullo mentis errore ad nimium dolorem, atque insaniam traduci. Nominavimus externos magnos, clarosque viros: collegimus de nostris plurimos, quibus mortis sensus non modo ingratus, sed etiam optatus, & jucundus accidit. Addatur, si placet, etiam Tharamenes, qui veneno epoto, maxima æquitate animi, ludens in morte, quod erat in poculo reliquum, Criticæ propinavit. Ergo ille in sua morte vir clarus, & sapiens ludebat: nos in filiorum, aut affinium morte lugebimus? & veterum dicta quotidie legentes, atque addiscentes, prælara ducemus, exempla repudiabimus? aut eam vitam, quæ mortem hanc consecutura est, immortalem, beatam, à miseris omnibus vacuum, negligemus? quamvis enim nudum corpus, & examine discedens relinquat animus, nec amplius liceat homini, qui è vita discedat, suis opibus, bonis, divitiis perfrui:

Astante, ut ille ait, ope Barbarica,

Textis cælestis, laqueatis,

Tamen multò majoribus & bonis, & opibus, quæ nulla vastitas absumeret, nulla vis eripiet, piorum mentes assidue potiuntur. Sed dimittamus & exempla clarorum hominum, & illorum virtutis impressam historiis memoriam: veniamus ad id, quod unusquisque sensu percipit, quantumque ex morte consequamur emolumentum, ac commodi, re ipsa, factisque probemus. ex qua docendi, ac disputandi ratione perspicue veritas elucescit, quidque hoc modo se habeat, vel illo, facile potest perspicui. Si quisquam est, qui secundos in omni vita rerum exitus adipisci, & consequi possit, nihilque timeat adversi, hunc nemo infirmari poterit, jure dicturum, si vitam sibi morte multis partibus meliorem affirmet. atqui nemo est, qui non modo miserias, atque arumnas ab humana vita segregare, sed ne semihoram quidem felicem sibi, ac beatam polliceri possit. Metelli sibi fortunam sperant omnes: Priami sobolem, ac regnum exoptant alii: quasi non & Metellus tam multos nactus filios, ac nepotes, cum maxime beatus esse posset, invitus obierit, & Priamum non omni orbatum progenie, summoque dolore confectum, hostilis manus interemerit. His vitam si mors aliquot ante annis ademisset, è multis eos miseris, ac luctibus simul eripisset. quos iccirco experti sunt, quia vitam diutius, quàm ipsorum requirebat felicitas, produxerunt. hinc illa miserabiliter decantata:

Hæc omnia vidi inflammari,

Priamovi vitam auferri,

Jovis aram sanguine turpari.

Quæ non modo visu, sed etiam auditu acerbissima sunt: quid putamus misero Regi, qui omnia & videre, & audire, & experiri cõctus est? num ei multo melius evenisset, si vitam omnino multis ante annis, quàm hæc acciderent, amississet? Fortitan quispiam dixerit: multa, quæ vivens nactus est, bona, citò decedens penitus reliquisset. sed à malis etiam multo gravioribus, qualia multa sæcula non videntur, felicissimè liberatus esset. Ex quibus omnibus, multisque aliis perspicuum est, pervertere homines ea, quæ sunt humanæ fundamenta felicitatis, cum utilitatem à morte sejungunt, aut eam miseriam cum morte connectunt. L. Crassum, ex nostra civitate clarissimum, & eloquentissimum virum, matura inors, quantis è molestiis, quantisque incommodis eripuit? nam, quæ in patriam pietate fuit, ex his malis, quæ mortem ejus consecuta sunt, incredibilem, si vixisset, dolorem accepisset.

flagravit enim bello Italia, exarsit fenatus invidia, nihil denique in civitate fuit, quod non ejus temporis calamitatem, luctumque perferret. Nam quid fugam Marii, quid cetera, quæ in illius discessu acciderunt, maxime luctuosa, summeque miseranda commemorem? quid editum illum sanguinariū, cuius ex recordatione nemo est, qui non intimis sensibus exhorrescat. teneamus enim memoria, aut saltem ex patrum scriptis accepimus, crudelissimam omnium eadem illo tempore esse factam, trucidatos bonos viros, & cives, incisas eorum cervices, in Rostrisque postas, qui multorum civium salutem, ac dignitatem eloquentia peperissent. quàm multos ex illa reipublica tempestate commemorare possumus, innocentissimos homines, atque optimos, ut acerbissimam calamitatem effugerent, libertatem morte quæsisse. O acerbum ac nemini non poenitentium Reipublicæ statum, conditionemque vivendi! cum eos ipsos, qui Rempublicam suo labore, suoque sanguine auxerint, juvarint, fervarint, nusquam tuto nihilque magis, quàm propinquo rum manas, ac gladios timentes, horrescentesque videas: illorum autem, quorum ope, atque auxilio servatus sis, cum horribiles, miserofque casus spectes, nulla tamen ratione opitulari, nihilque afferre adjumenti queas. quis neget iis ipsis, qui hæc intueri cogantur, mortem esse non modo detrectandam, sed etiam optandam? qui autem ne in horum temporum flammam incidant, mortis beneficio consecuti sint, eos verò beatissimos jure omnes existimabunt: qualem fuisse L. Crassum nisi res ipsa probavisset, nihil esset, cur oratione persuadendum videretur. Sed hæc paulo antiquiora, quàm ut omnibus in memoriam redigi, ac cogitatione comprehendere possint. Pompeji autem, nostri familiaris, casu quid in civitate notius, quid illustrius? aut quid omnium oculis, ac mentibus perspectius, & clarior? hunc si maturè extinctus esset, nihil doloris, nihil invasisset mali. quòd tam diu in vita mansit, iccirco factum est, ut singularis calamitatis exemplum omnibus præberet. cui eo luctuosior fortunæ acerbitas visa est, quo feliceiore, ac secundiore fortuna in omni vita usus erat. quis enim univervis civibus aliquando clarior? quis in toga vel rebus gestis, vel honoribus extra ordinem delatis, clarior? quis opibus, propinquitatibus, amicitiiis florentior? cui nihil profus ad summam, absolutamque felicitatem, præter honestum, ac jucundum vitæ exitum, deesset. Sed videamus, quantum in rebus humanis fortunæ possit injuria. nisi malimus ad propriam mortalis vitæ nimis asperam, miseramque conditionem omnia mala revocare. qui enim amplissimis fortunis usus erat: nihil, nisi sublime, ac beatum nec cogitare, nec optare consueverat: cui omnia vel ad usum, vel ad voluptatem supererant, bellum cum focero suscepit: deseruit domum, profugit ex Italia: & cum antea nihil in ceteris bellis, nisi summo consilio prudentiaque gessisset, cum vel maxime ingenio, judicioque excellere debuisset, sui præne oblitus est. itaque imbelles, & infirmas copias, tirones, collectitiosque milites cum robustissimis legionibus conferre non dubitavit: & amisso exercitu, ereptisque castris turpissimè victus, in servorum manus vitæ summus, & clarissimus incidit. vita verò ut miserabiliter privatus sit, commemorare nihil est necesse: cum eo ipso, quòd, in tam miseram fortunam delapsus, vitam citò amisisset, minus fortasse miser censeretur. beatissimus autem obiisset, si, cum in Republica florebat, cum valebat auctoritate, & gratia, cum copiis, opibusque affluebat, & vita decessisset. cuius propagatio quantum illi mœroris, ac luctus attulerit, non modo scribendo, sed vix etiam cogitando consequi quisquam possit. itaque hoc stabilito, & fixo, mortem sapissimè beatam homini contingere, non solum, quòd nos in beatam vitam inducat, sed etiam, quòd multarum, magnarumque miseriarum sensu liberet, & à futuris vel calamitatis, vel doloribus abstrahat, quid jam reliquætur, cui non morte latari, ac clarorum hominum virtutem, qui nullus interitu perturbari sunt, imitari debeamus? An non optimam, beatamque mortem judicabat

L. Brutus, cum Tyrannum atrens, quem expulerat, vitam pro nihilo ducebat? item Decii, quo tempore cum Latinis pro patria dimicantes, sese hostium telis objiciebant? præterea Scipio, Paulus, Marcellus, Albinus, quos vitam in acie juvandæ patriæ causâ fortissimè profudisse memoria proditum legimus. Et verò nihil fuit, quamobrem clato, excelsoque animo homines vitam non despicerent, ut sempiternam gloriam consequi possent. nam cum nullo, vel certè minimo doloris sensu, quem morientes perferunt, infinitam laudem commutabant. hunc enim locum de exiguò, vel nullo potius dolore mortis, quem supra perstrinximus, paulo uberius percurramus. Neque enim absurde dixisse mihi videtur is, qui morientium, mortuorumque dominum statum, & conditionem duabus potissimum ex rebus percipi, atque intelligi posse affirmavit: quarum unam somnum statuit, alteram verò tempus illud, quod nostrum cuiusque ortum antecessit. & sanè ita est, ut ex omnibus opinioibus, quarum errore duci vulgus solet, cum de morte loquitur, nulla planè ad veritatem videatur esse propensior. ita enim multi vivunt, ut præsentibus bonis fruuntur: nec sanè cogitent, quid paucis post annis vel ipsis, vel ceteris boni, aut mali possit evenire. Itaque sæpe non opinatis morbis, perturbationibus, angoribus vexantur. mortis verò, de qua potissimum cogitare debuerant, ita non reminscuntur, ut ad se minimum illam pertinere, nec sua quidquam interessè existiment. qui, ut Panatius Africanus dicere solitum tradit, ferociores eques domitoribus tradendos esse, ut paulatim parere, sequemittiores, ac molliores parere incipiant: sic ipsi in gymrum fortitudinis ac patientiæ reducendi sunt, ne, si mors imprudenter oppresserit, perterreantur, planeque concidant. Sed nescio quo modo voluptate, luxuque delinuita hominum consuetudo de recta majorum vita deflexit, eoque sensum delata est, ut nihil minus, quàm verum, agnoscat, nec, cum aliquid agitur, rectum id, necne sit, magno opere cogitet. qua nulla major pestis, ac perniciis humanis rebus, valde jam labefactatis, potuit asserri. atqui, si in ullo homine, certè in his ipsis vulgare dictum & verum, & acutè cogitatum esse deprehenditur. quid enim isti aliud agunt, nisi totos dies per inertiam perdunt, atque ita vivunt, ut stertere potius quàm ullo pacto vivere videantur? dormiens autem ut nihil sentit, nihil agit, nihil curat: sic mortuus quid agere, quid curare, aut sentire possit, haud sanè intelligas. itaque in fabulis, quos dii maxime adamarunt, eos, ne imminentem aliquam calamitatem sentire cogerentur, si vigilassent, à diis immortalibus consopitos esse accepimus. mortem igitur, siquidem somno similis est, singulis noctibus induimus, & cum in somno sensus sit planè nullus, nullum etiam in morte futurum esse sensum, verissime statuere debemus. quod ut sensu ipso planè percipitur, sic ne de altero quidem dubitari ullo pacto potest, quin, quales autè, quàm oriremur, fuimus, tales etiam mortui futuri simus. mors enim quemadmodum ad eum, qui nondum ortus est, nihil pertinet, sic ne ad eum quidem, qui mortuus est, ulla ratione pertinebit. ad morientem verò vel nihil, vel parum certè pertinet. siquidem tam angusto spatio, tamque brevi curriculo coreerit, ut nec si velit quidem, vires suas nimium porrigere, aut explicare possit. Quæ est igitur eorum oratio, qui tantum in morte dolore se timere, atque expavescere dicunt? quamquam non sanè video, quo modo aliter facere possint. qui enim mortem nunquam experti sunt, quam semel homo subiturus est, quo modo, bona, malane sit, verè sentire, ac judicare possint? Morientes ajunt cruciari, angustari, distorqueri. quod in nonnullis fortasse animadverti, atque observari potuit. in quo tum isti aliquid dixisse videri possent, si hoc ex ipso mortis sensu penderet. nam, si mors ipsa dolore suo corpus usque eò cruciaret, atque angeret, ut hæc doloris edere indicia cogeretur: negari posset non posset, quin dolorem non levissimum mors ipsa esset allatura. Cum verò luxuriam cruciatus paucissimos angat, & eos maxime, qui intemperanter, flagitiosè, nefarie

vixerint, nunc dubitari non potest, quin tales homines non mors, sed admissorum scelorum conscientia vexet, habeantque sollicitos. qui enim se morituros numquam crediderint, ac ne cogitarint quidem, cum ad ipsam mortem pervenerint, anguntur, non dolore moriendi, sed quod è vita inviti discedunt. in qua cum omnia secunda, feliciaque experientur, ne secus mortuus accidat, valde vereri, ac dubitare coguntur. At bonis, qui mortem semper, ramquam præsentem tempestatis portum, in ore, ac sermone habuerint, quique ex huius vitæ procellis, mortis beneficio, aliquando egredi, sapissimè concupiverint, nihil libentius, ac jucundius mentione, ac nomine mortis accidunt. Atque in iis etiam præstans, planeque admirandum deorum munus agnoscitur. bonos enim, & quidem plurimos, non modò cum exiguo dolore, ut optare homines vulgò solent, sed omnis planè doloris expertes ex hac vita egressos, sine ulla dubitatione reperias. ex quibus Q. Fabius Consulatum adeptus, cum in Curia prætereuntes salutaret, nihil dolens, nihil molesti sentiens, inmodò planè gaudens, è vita discessit. atque idem contigit A. Pompeio, cum in æde Jovis Capitolini sacra fecisset, itaque Thalæ Consili, diis immortalibus supplicanti. quid hos in ipso mortis articulo doloris expertos existimes, qui paulo ante læti vivebant, & in eo, quò moriebantur, puncto temporis, nihil lugubre testati sunt, nihil fœbile dixerint? Morie, inquit, oppressi sunt. at sapientissimi, & optimi viri: quibus mortem, tamquam beatæ vitæ initium, dii immortales largiri voluerunt. quam eo fortasse jucundiorè ipsis fore videbant, quò minus eo tempore tantum boni expectaverant, ac ne sperare quidem poterant. nam cum mors è divina voluntate tota pendeat, haud sanè in hominis potestate esse possit, quò potissimum die, quaque conditione mori velit. Nec verum est quod dicitur à quibusdam, mortis eundem omnibus hominibus diem, ac terminum divinitus esse constitutum: ut autem vel citius, vel serius moriamur, singulorum hominum vel interperantia, vel negligentia contingere. nam, ut illud verissimum est, prænitium esse vitæ terminum à Deo, quem præterite, aut ex quo egrèdi nemini liceat: sic illud affirmare nemo possit, eundem omnibus, eademque hora vitæ finem impendere. quod si agnosceremus, nihil sanè esset, quò homini prudentiam, temperantiam, cur temperantia, si eodem, quo reliqui omnes, temporis spatio vitam esset terminaturus? Ut diutius, inquis, vitam producere liceret. at, si vitæ terminus fatalis est, nec immutari quidem posse necesse est. Sin voluntarius, & in hominis arbitrio positus, nihil est, cur, eundem omnibus à Deo constitutum esse, quidquam affirmet. Sed de his statuat unusquisque ut libet. quid autem verius sit, Deus ipse viderit: hominem quidem scire arbitror neminem. stet modò nobis illud, doloris esse nihil in morte: boni autem tantum ex ea ad homines permanere, quantum sperare multi possint, cogitatione quidem assequatur nemo itaque hoc divinitus hominibus datum est, ut quoties molesti aliquid experiantur, tum mortem exoptent, ac votis etiam conceptis sepe implorent. quid ita? quia bonam, utilemque esse mortem, coguntur agnoscere: malam autem, aut acerbam esse nunquam posse, homini à natura insitum est. itaque dolore percussis mortem imploramus, eamque imam, ut miseriarum, malorumque terminum exoptamus. Admonet mè locus, ut, cum neminem ipsa morte magnopere commoveri debere probatum sit, iis præcipiè dolendum nihil esse contendam, quos mors cum laude appetita consolari potest. satis enim diu vixisse parandi sunt, qui vitam honestè clauserunt. eosdemque è vita abeuntes non modò laus, sed etiam perpetua voluptas, delectatioque profœquitur. quæ sanè eo major in animo exortiri, ac vigere solet, quo laior alienius in colendo officio, vitæque honestè ducenda manavit indultia. certè enim, cum ad rectè agendum natus homo sit,

ideoque mentis, & rationis munere, præ ceteris animantibus ornatus, atque instructus, unde potius laudem, ac voluptatem, quam ab honestis actionibus, petat? An, unde ortum duxerit, obliviscatur? ille verò nec sui oblitus est, qui rectè vixit, nec iniquo animo mori potest, cum multos relinquar suæ restes, memoresque virtutis. quanto autem gaudio exultare credendus est illorum animus, qui corporis admissione solutus, in cælestes ignes, sempiternaque domos, unde exierat, revertit? profectò enim ex divina mente delibatos habemus animos, qui hac mole inclusi tamquam terra gravitate, sic ipsi nimio pondere corporis opprimuntur. ubi autem soluti corporibus ad proprias sedes evolaverunt, tum verè vivunt, nec libidini, voluptati, dolori serviunt: sed sui compotes, nulla re anguntur, nihil requirunt, omnibus imperant. Rectè igitur dictum est, corpus terram esse; mentem autem, ignem de cælo sumptum. id quod clarorum virtutum acta cum virtute vita, præclaræque actiones facile testantur. quo modo enim aut omnia humana vitæ commoda contemneret, aut voluptates cunctas pro nihilo duceret, aut vitam ipsam laudis, honestatisque gratia profunderet, qui nihil quidquam ad se, præter hæc ipsa mortalia, qua manibus contrectat, quæ terit pedibus, pertinere cogitare? verum hæc non ita se habent. corpus enim è terra concretum, tamdiu terrestrium rerum amore ducitur, quoad in terram ipsam, unde ortum duxit, revertatur. animus verò, qui è cælo sumptus est, sempiternum quiddam, & cæleste appetit, nec iisdem, quibus corpus, sensibus cogitationes coeret suas. itaque nunquam quiescere, nec verè vivere putandus est, quoad corpus conclusus, invitus propemodum mortali labe, terrenisque vinculis cohibetur. At illa quanti sunt, gravissimæ vitæ laboribus liberari, in mediis doloribus, & arumnis obdormiscere, & quasi emissos è molestissima vitæ custodia, in jucundissimam, suavissimamque domum remigrare: huc enim pertinent quæ de piorum quiete, deque voluptate illa, qua egressi è vita perfrui dicuntur, disputari à sapientibus solent. qui cum intelligerent, non fortuito, aut temerè satis, & creatos homines esse: nec eadem meteri bonos, qui multis exantlatis laboribus vitam in medio dolore amississent, & improbos, quorum in patrandis flagitiis semper est animus, cogitatioque defixa: iccirco non eundem probis, & improbis vitæ terminum, nec eadem mortuus præmia statuerunt. Qua nos recordatione potissimum refici, ac recreari deest, qui carissimam siliam, optimeque de nobis meritam, ita vixisse scimus, ut ad optimos mores, summamque prudentiam nihil posset accedere: & ita mortuum, ut in dolore, quem ex partu contraxerat, summam animi magnitudinem, summamque constantiam præstiterit. cuius mentio nobis, dolore jam, si non penitus extincto, certè magnopere levato, non solum acerba, sed etiam jucunda accidit. qui enim aliter debet? cum nec ipsi quidquam accideret mali, nec ego ulla re, quæ tantopere cum natura congruat, & cum omnibus hominibus communicet, angui, aut perturbari debeam. Quid ergo mihi restat? nihil sanè, nisi, cum ex divino potissimum beneficio vitæ munere perfuncta sit, ut ad eam maxime vivendi conditionem cogitationem meam, mentemque referam, qua nunc ipsam perfrui credimus, ac si, quod æquum est, fateri velimus, etiam intelligimus. qua ex meditatione eo majorem voluptatem percepturus sum, quo meliore illa nunc statu, quam quem vivens experta est, sine ulla dubitatione perfruitur. quid enim boni non merita est, quæ nihil unquam egit, ac ne cogitavit quidem mali, & iis angoribus, ac malis, quæ viventibus objecta sunt, ita patienter perfuncta sit, ut non secus de adversis, quam de secundis rebus, diis immortalibus gratulari, gratiasque agere soleret? & cum nihil, nisi rectum, honestumque cogitaret, tamen una conscientia contenta, nec sua benefacta in luce collocari, nec sibi quidquam propere laudis, aut gloriæ deberi arbitrareretur. Quæ ergo ira animata fuerit, ut de se quidem minime, de recta mente, ac de aequitate plurimum labora-

ret, an non diis ipsis censemus maxime gratam, & probatam fuisse? in qua non ficta, & adumbrata, ut in multis, sed maxime solida, & expressa virtutis elucebat effigies. nam, cum eam talem natura genuisset, ut, quod pulcrum, rectumque agnoscebat, sua sponte sequeretur: tamen eo non contenta, summa vi rationis, prudentiaque perfecerat, ut nulla re minus, quam natura duce, egere videretur. itaque qui ejus instituta, & mores paulo diligentius inspexisset, qui regundæ familiæ sollicitiam, qui summum in cunctis rebus ingenium, singularemque doctrinam advertisset: haud fuisset sanè, quod aut virilem in intelligendis, judicandisque rebus prudentiam, aut exquisitam patris familiæ sollicitiam requireret. itaque quibus maxime rebus egere sæpe homines solemus, fortitudo, & prudentia, licet ita in muliere abundabant, ut sui mœroris medicinam non peteret foris, sed in se ipsam spectantes, ex sua semper virtute penderet. Quanto autem graviores, ac difficiliores animi morbi sunt, quam corporis, eo magis mirandum est, talem existisse illam, cujus fortitudini corporis mala parerent, prudentiæ verò omnes animi morbi facile cederent. itaque quamquam ex calamitate, temporibusque nostris molestia plurimum traxerit, numquam tamen animo percussam, aut dejectam sensimus. angebatur patris exilio, totiusque familiæ luctum, bonorumque direptionem invita videbat: sed mari tamen consilio, prudentiaque aderat, & rebus in magnum sæpe discrimen adductis, reditus spem nobis afferre numquam dubitavit. ita, quantum ex calamitate doloris, tantundem ex filia suavitate, ac pietate solatii capiebamus. quod ut esset diuturnius, si commodum nostrum, aut eam, quæ omnibus antiquissima est, libetorum charitatem cogitaremus, magnopere optare debuimus. at, cum illam corporis vinculis solutam, omnibus exsitam miseris, & immortalitatis compositam factam, animo reputamus, non modo in dolore conquiescimus, sed etiam præcipue lætamur. quid enim mihi accidere lætius potest, quam de immortalitate animorum cogitanti, de filia simul æterna, beataque vita considerare? animos enim esse immortales, ne dubitandum mihi quidem videtur. faciam autem non invitus, ut sapientissimorum hominum percurram hæc de re sententiam, quando me in hunc locum deduxit oratio. Neque verò hæc ita disputanda censeo, ut animos iccirco non interire probari possit, quod mortuorum corporibus vis quædam inesse veneratione digna putetur, quæ significare debeat, non deleri morte animos, sed immortalium animorum, veluti sepulcra quædam, mortalia corpora fuisse. quasi non & majora, & firmitiora multa suspitent, quibus planum fieri possit, qui animos simul cum corporibus interire contendat, eum contra rationem, nulla nixum ratione, pugnare. quod si auctoritas quaerenda sit, quem graviores nominare auctores possum, quam cum, quem Apollo ipse sapientissimum omnium pronuntiavit? cujus testimonium tale fuit, ut divinos esse hominum animos, & eos, corpore solutos, in cælum remigrare, unde prius venissent, in omni sermone asseveraret. in quo cum Philosophis illis consensit, quos quondam Italicos nominavit antiquitas, maximeque nobiles indicavit. quorum semper constans fuit opinio, demitti animos de cælo, divinæque mentis eos esse non solum munus, sed etiam partem præcipuam, ac propriam. quod si fecus esse quisquam putet, haud sanè facile, quid multis, & firmis in hanc sententiam argumentis respondere possit, inveniet. Sic enim planè cognosci, ac sensu ipso judicari potest: summam esse partem incredibilem in animis celeritatem, ac festinationem, cujus ope, quæ corpus non modò certo mensum, sed vix etiam annorum spatio perficere, atque exsequi posset, ea ipsi non modò senes puncto temporis percurrere, sed etiam sapius excogitare, & repetere facillimè queant. quod si mirum videtur, cur non admirabilibus censeatur, meminisse animum tam multa, innumerabilibus antè sæculis gesta: quæ futura sunt, cogitando prospicere, ac non modò præsentia, sed etiam præ-

terita, & futura, veluti deum, omnia complecti, ac sub oculos subjicere conari? quis dubitet, cum hæc intelligat, eademque in se ipso agnoscat, divinum esse animum, nec, si divina æterna sunt, ipsum esse mortalem? cum præsertim, duabus ex rebus, quæ præcipue in animo sunt, illius æterna natura facile intelligi, ac deprehendi possit. hæc autem sunt, inotus, qui in eo præcipuus est, principium, ac perpetuitas. cum enim ex seipso moveatur, nec aliunde, ut cetera, principium motus murvetur: summa autem in eo, quamdiu in corpore est, perpetuitas motus appareat, quippe quæ etiam in dormientibus agnoscat, & vigeat: iccirco dubitari nullo modo potest, quin divinus sit, & sempiternus futurus. & sanè ita esse ratio vincit, & retum probat exitus. Dei enim imago quædam animus est, ex ipso Deo delibata, ac profecta. quod si Deus immortalitate fruatur, cur eam partem, quam ex seipso sumpsit, mortalem esse velit? quin hoc ipso singulariter, & eximiam divinam esse vim indicandum putavit, quod non solum ipse immortalis sit, sed etiam, quos velit, suæ naturæ compotes, & planè immortales efficiat. Corpus autem voluit esse mortale. nec immeritò. cum è terra, cujus mutationi subiecta natura est, initium duxerit, & in eam ipsam, vitæ cursu confecto, abire debeat. Sed animus, profectus à Deo, cælum ipsum appetit: nam in eum locum, unde discessit, semper optat redire. terra autem, si cui appetenda, corpori soli est. at verò animis æterna cæli sedes quaerenda, eaque propria illorum patria: siquidem animorum nulla in terris origo inveniri potest. nihil enim est in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque factum esse videatur. nihil ne aut humidum quidem, aut stabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, inventis, cogitationis habeat: quod & præterita teneat, & futura prævideat, & completi possit præsentia. quæ sola divina sunt, nec invenitur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi à Deo. singularis est igitur quædam natura, atque vis animi, sejuncta ab his usitatiss, notisque naturis. Ita quidquid est illud, quod sapit, quod vult, quod viger, cœlestis & divinum est, ob eamque rem æternum sit, necesse est. nec verò Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni confectione mortali, omnia sentiens, & movens, ipsaque prædita motu sempiterno. itaque eandem æternitatem animis quoque nostris, ex se ipsa exortis, impartitur. quorum ex cogitationibus atque operibus nihil aliud, nisi divinos esse illos, & sempiternos, colligere possumus. nam si adificiorum magnitudinem, atque ornatum, si monumenta literarum, si pecuniæ vim insuistam in res maxime stabiles, & admirandas effusam, si plurimarum, maximarumque rerum adeptionem cogitare voluerimus, profectò intelligemus, hæc numquam facturum fuisse hominem, nisi diuturnitatem temporis, ipsamque æternitatem plurimum ad se pertinere existimaret. Jam ipsa gloriæ cupiditas, honorum sitis, opum, ac divitiarum assidua procuratio, quid aliud indicat, nisi cogitare hominem in posterum, nec eodem vescendi, vivendique studio, quo ceteras animantes duci videmus, humanum animum detineri. Sed hæc abjectiora, atque humiliora, nec ullis, nisi sanè angustiis naturæ terminis, circumscripta. Quid illa in primis gravia, atque præstantia, nec ulli planè in terris degenti, nisi soli homini tributa? contemplatore esse ipsum cœli, rerumque cœlestium: frui magnarum, obscurissimarumque rerum scientia, quæ vel ad excolendum ad integritatem, atque innocentiam mores, vel ad comparandam Solis, astrorumque cognitionem, vel ad exercendam in abditis, obscurisque rebus memoriam, mentemque pertineant. nonne hæc ipsa tanta, ac talia, divinum esse animum ostendunt, nec illius naturam aliunde, quam è cælo, delibatam ac deductam? An censemus, si unà cum corporibus animi interirent, aut sapientissimos homines tam æquo animo mori posse, aut tam iniquo, planeque invito stultos, & fatuos? Soetatem ferunt, mor-

motti proximum, de piorum immortalitate, beataque vita, quæ mortem consequitur, disputavisse, itaque læto, ac libenti animo letale illud poculum hausisse, quasi non ad mortem, sed ad regnum, atque imperium vocaretur. At verò, quorum animus in terra defixus hæret: qui nihil, nisi mortale, terrenumque, cogitant, eos planè repugnantes, atque invitos à vita discedere videmus. nec immerito. cum animorum æternitatem propius jam intuentes, crucientur mirum in modum, quasi flagitiosè actam vitam poena etiam sit immortalis consecutura. Atque illud etiam (ò stultum hominem, dixerit aliquis, & naturæ sux penitus ignarum!) nemini obsecrum esse potest, ex ipsiis etiam sacris, caremonisque majorum æternam hominis vitam facillè cognosci, atque intelligi posse. neque enim illi aut mortuos tanto honore coluissent, aut tam multas, tamque varias sepulchrorum caremonias posteris tradidissent, nisi cognitum, perfectumque habuissent, vigere animum in morte, nec, quamquam corpore occidat, hominem ipsùm penitus evanescere. itaque statuisse videntur, mortem ipsam non esse humanam vitæ consecutricem, nec ex ea sequi interitum: sed potius ad aliam multo feliciorum vitam iis, qui rectè vixissent, ducem optimam solere existere. quicumque enim convenienter naturæ vixerint, nec illam secuti sint malæ consuetudinis corruptelam, quæ divinitus datos igniculos exstinguit, vitiaque gignit, & confirmat omnia, eos & viventis gloria, & è vita excedentes præmiis profèqui oportet. id enim non solum rationi consentaneum, sed etiam verissimum, atque æquissimum est. cui autem æquitatis antiquior cura, quam Deo? itaque, cum homo solus ex omni propemodum genere nactus sit aliquam notitiam Dei, nisi vitæ iniquitate Deo iniquus, atque invidus evaserit, ad Deum certè evolabit. idque æternitatis humanæ vel maximum, ac firmissimum argumentum est, solum hominem divinæ voluntatis participem, conscientium existere: ut, quamquam agrestibus, silvestribusque in locis natus sit, tamen, ipsa docente natura, & esse Deum, & colendum ac verendum esse, dubitare non possit. O rem dignam, in qua non modò homines, sed ipsas etiam pecudes obstupescere, ac, si fieri possit, etiam erubescere oporteat! cognatum esse hominem Deo: nullum aliud in terris animal, nisi hominem solum, Dei cognitione imbutum esse: nec quidquam esse aliud, quod animo, è divina mente hausit, præditum sit: tantamque inesse homini cæcitatem, atque socordiam, ut divinæ cognitionis inmemor, averteretur inigrationem ad Deum? nec enim aliud esse mors, quam migratio ad cœlestes, superaque sedes, existimanda est. nec id solum ratione quadam æquitate, veritatisque consentanea, sed etiam sapientissimorum hominum maximè firmo, stabilique consensu. Atqui cum, qui hoc pacto vivere, ac pæne à seipso dissentire velit, meminisse certè oportuit, terram ipsam, omniaque quæ sub cœlo sunt, divina voluntate regi, proptereaque quiddam nobis, quod observandum, & addiscendum videatur, præseribere. quis ergo terram ipsam, aut quotannis feracem, aut semper optimas fruges, & nunquam malas, inutilesque herbas edentem, efferentemque vidit? quis animalia semper uberes fecerit edidisse, nunquam sterilitatem passâ esse, recordabitur? quod si hæc ipsa secus se habent, nihilque in rebus humanis perpetuò firmum, ejusdemque naturæ optare licet: cur, quam in omnibus & rebus, & animantibus vicissitudinem cernimus, eam ab homine sejungamus? qui si multos annos feliciter vixerit, si sobolem, honores, opes assequatur, diu tantis bonis frui poterit: præclare secum esse actum verè dixerit. Sed adversi tamen aliquid subeundum, perferendumque relinquetur: demum appenda mors erit, quæ eo levior esse debet, quod omnibus commune est, nec cuiquam singularis, aut præcipua. Sed hoc quoque gratior, quod nos à multis erroribus arstatit, quibus, quoad vivimus, in tanta opinio varietate, assidueque veri inquisitione perturbari sæpe solemus, & ad ipsam cernendam, fruendamque veritatem

jucundè traducit. quo nihil beatius homini posse contingere, satis, ut arbitror, ex eo suspicari possumus, quod innata est homini cupiditas scientiæ: ejus autem præstantia non sanè video, quæ alia in re, nisi in perfecta veritatis cognitione posita sit. ex quo fit, ut veritatis cognitionem assecuti, perfecta, absolutaque scientia potiamur. vereque dici potest, qui veritatem intueatur, sensuque percipiat, eum voti sui compotem, vereque beatum esse. quod si beata vita querenda nobis est, nec quidquam fugiendum magis, quam ne miseriarum gravitate premiamur: quid illo homine stultius, aut stolidius reperiri potest, qui ceterorum morte ita angitur, ut beata vitæ oblitus, miseriam, atque infelicem consecutetur? profectò enim ita se res habet, ut, nisi mortis, dolorisque timore liberatus sit, etiam si multas cogitas, perceptasque virtutes habeat, rectumque, & æquum omni planè utilitati anteponat, beatus tamen esse nemo possit. quid enim aliud dolor est, nisi cruciatus animi, iisque perpetuus? quid aliud timor, nisi assiduum invitatum ac molestum rerum metus? at quo modo felix, aut beatus esse poterit, qui assiduo cruciatur, metuque urgebitur? Quin eo inferior, atque infelicio existimari debet, quod non solum sibi ipsi molestiam, miseriamque comparabit, sed in ceterorum etiam sermonem, ac vituperationem incurret. nihil enim nimio dolore deformis, nihil à viro alienius. & si corporis pravitatibus vituperatio proposita est, vitii ipsi, quibus laborat animus, nihil turpitudinis, nihil inuretur infamiae? Illa verò & graviora sunt, & majori animadversione vindicanda, quo nobiliorem, quam corpus est, sedem, nempe animum ipsum, occupaverunt. quod si turpis dolor nimis, & vituperatione dignus, certè illud consequetur, ut, qui nimio dolori seipsum tradat, ne laude quidem illa dignus censcatur. est enim series quadam maximè veritati consentanea, ut sententiarum, sic rerum: & quemadmodum in sermone, disputationeque nostra nequitur aliud ex alio, ita qui se una aliqua vel deformitate, vel turpitudine implicari patitur, multis statim miseris, ac deformitatibus opprimetur. Nec verò credi velim, me, quia dolori nimio repugnem, iccirco dolorem omni ex parte improbare, omnesque illius ex animo fibras evellendas existimare. est enim, quatenus homo doleat, & (quod quidem ulla Creatore dictum est,) sive seceat pars aliqua corporis, sive avellatur, sensus tamen adesse debet. istuc enim nihil dolere, fieri non potest, quin, quemadmodum feritatem corporis quandam, sic animi stuporem maximum indicet. Sed nimirum illud est, quod improbamus, dolori nos ipsos ita tradere, ut in aliam fortasse graviorem ex alia parte vituperationem incidamus. nam quemadmodum qui nihil profusus doleat, desiccare videatur ab hominis natura, quæ morte perculsa, dolorem, ac luctum aliquo modo indicare cogitur: ita, qui dolori nimis indulgeat, humanæ naturæ penitus oblitus, communemque omnium conditionem recensare judicabitur. quibus rebus intelligitur, graviter peccare homines, cum vel ea, quæ omnibus perferenda, subeundaque sunt, detrectare audent, vel, quid ipsos in vita deceat, quæque sequi, aut fugere debeant, non cernunt satis. quod propriam prudentiæ manus est: quam humanarum actionum moderatricem à diis immortalibus esse constitutam, inficiari nemo potest. atqui huic tam præclaro, divinoque muneri planè oblitus, qui nimio dolore ducitur. non modò enim se ipsum sine ullo fructu lacrymis, ac tristitiæ tradit, sed etiam omni planè consilio, ac judicio vacat. ubi enim ratio, si se dolore auferri sinat? ubi constantia, si sibi ipse repugnet, & in mœrore jaceat? ubi denique humanitas, si se hominem esse oblitus, nihil sibi cum morte commune esse contendat? Jam verò illud stultissimum, existimare, quæ ceteri homines libenti animo subeant, iis se non esse obstrictum. quid enim? an ignorare quisquam potest, quanta inter homines cognatio sit, quantaque similitudo? etenim, nisi hoc verum faceretur, causa nihil esset, cur homo hominem consilio,

re, gratia juvaret: ab hostium impetu, ac latione defenderet. quod contra videmus accidere: ut, qui ab his actionibus avertat animum, non modò in vulgus improbetur, sed etiam inhumanitatis, ac feritatis accusetur. tertè enim non è marmore sculpti, aut è robore dolati sumus: est in nobis quiddam, quod pietatis, misericordiaeque moveatur, nec extingui sinat illam, qua Diis proximi sumus, juvandi, ac beneficiendi voluntatem. itaque instum homini, atque innatum videtur, ut, quoties alium hominem, quamvis alienum, premi calamitate, atque ærumna videat, crucietur animo, nec, si facultas suppetat, dimittendam puer illius sublevandi occasionem. quam enim ipse, si eo loco esset, benignitatem sibi impartiri optaret, ea ut in alium uratur, natura tacita quadam voce monere, ac præcipere videtur. quæ igitur sibi evenire posse dubitet ea, si contingant, cur angat, ac perturbari velit? aut, cur non potius humana illa esse, & omnibus hominibus proclivis, fateatur? quanto rectius ille, qui hominè se agnoscit, nihilque humani à se alienum putat? itaque cum hanc ex animis nostris opinionem, mala omnia non esse humana, veluti immitem quandam, & immanem belluam, extraxerimus, profectò minùs miserè, minùsque sollicitè vivemus. relinquetur enim illa cogitatio, quæcumque accidant, fortiter ferenda esse, nihilque posse homini evenire, quo funditus proferatur. idque ita erit, si nobismetipsis non assentabimur, sed veritatem, qua nihil præclarior, præstabilius, uberius esse potest, toto pectore amplectemur. hæc enim illa est, quam assecuti, meliores multò efficitur, & ad perferenda incommoda, præclaraque præcogenda alacriores. cum nihil, nisi quod rectum, & æquum est, laudabile arbitramur, nihilque aliud, nisi egregia illa, ex quibus vera gloria nascitur, expetimus. Ac mihi video nimis etiam nunc angustè, atque exilitè agere. qui enim latior objici campus queat, in quo fidentius atque alacrius exultare possit oratio? sed faciam impudenter, si medicinam deserens animum, quam ex omnibus maximè utilem esse intelligo, ad meam unius delectationem sermonem omnem mentemque convertam. Dolorem igitur nimis acrem, ac diuturnum fugiendum diximus. & quidem probabiliter: cum ex eo mala multa, maximeque gravia soleant exoriri: contra verò nihil boni. neque enim dolor ex illis rebus est, in quibus vel ad probandum, vel ad vituperandum, multa, & magna contrariarum rationum paria momenta agnoscantur. hoc enim si acciderit, agere in verecundis, neque me in eum locum demitterem, unde nullum planè exitum viderem. Sed, quoniam hæc ira se habent, contendo, vincendum esse animum, dolorique acriter obstinendum. sive enim nosmetipsos, sive vulgi opinionem cogitemus, id nobis sine ulla dubitatione faciendum est. at, si ad mortuos ipsos animum traducamus, qui possumus existimare, gratum illis fore, quòd nimio dolore cruciemur? præsertim cum ex eo nihil ad illos militatis, sed permultum ad nos dedecoris, atque incommodi pennanet. Quid igitur eos ipsos à nobis optare, atque experere arbitremur? nihil sanè, nisi ut eos illustri memoria, ac recordatione decoremus.

Nemo me lachrymis decorat,

ait Ennius:

Cur? quia volito vivis per exanimam.

quid igitur est causæ, cur factum, lachrymaque recenset? nimirum ea gloria, quam se adhuc viventem assecutum esse confidebat. eandem igitur ob causam nostrum quoque luctum mortuis ingratum, molestumque fore suspicemur, nec aliud eos à nobis quiddam flagitare credamus, quam, ut id ipsum illis, quo maxime delectamur, tribuamus. hæc autem gloria est, & assidua illorum virtutis recordatio. quam si sermone, laudationeque nostra immortalem efficere liceat, hoc uno de mortuis nos vel optimè meritis existimare possemus. Quid, quòd eum, qui sic doleat, ut recreari, confirmarique non possit, ne divinum quidem numen horrete, sapientissimi homines prodiderunt? impium autem est, quibus debemus

omnia, iis pessimam referre gratiam. contra verò, qui Deorum voluntati pareretur, nihilque se, quòd ab illis ultrò daretur, molestè ferre declaraverunt, eos non solum viventes præcipua laude ornavit antiquitas, sed etiam è vita egressos perpetuo colui honore. idque è studiosius, ac libentius, si quos intellexit cum Deorum cultu exercitationem virtutis, & præcipuam in mortales beneficentiam, conjunxisse. scitè profectò, ut cetera fermè omnia. quid enim majori laude dignum, ex omnibus rebus humanis commemorare possimus, quam eum, qui vitam ducat cum virtute conjunctam, ad Deorum cultum, atque honorem, perpetuum in homines studium, ac pietatem aggregare? nec quiddam tantulum modò in ejus animo existere, quòd non vel pietati, vel humanitati, vel denique virtuti sit consentaneum? Nec aliam sanè ob causam perturbari omnem vitam errore, inficitiaque videmus, nisi quòd, quæ in hominis vita præcipua esse deberent, pietas erga Deos, in homines beneficentia, virtus in ingeniis, ac moribus, ea ferè omnia negliguntur. eadeinque ratione quæ maxime vitare deberemus, ea studiosè expetimus, cæcoque impetu ferimur ad illa, quibus vita nostra planè fera, atque immanis efficitur. ex hoc fonte cupiditates insatiabiles exoriantur, quibus non modò singulos homines, sed totas familias, & universas funditus everfas civitates videmus: præterea seditiones, insidias, discordias, rerumque, & hominum clades, & interitus, ex his etiam incredibiles dolores emanant, quibus perturbari vitam, neque solum insuavem, sed acerbissimam effici necesse est. quòd contra probis, virtutemque amantibus accidit. nam divina voluntati obtemperantes, nihil in se ipsis, sed in ea se ipsos, ac sua ponunt, & locant omnia: neminem lædunt! omnes liberalitate, benignitate, charitate amplectuntur: nulla re cruciantur: nihil appetunt, omnium vitiorum fracto impetu, cupiditatumque radicibus ex animo penitus evulsis. Nempe igitur eos, qui ita viverent, ut sibi jucundi, diis grati, hominibus fructuosissimi existerent, divinis honoribus jure dignos majores nostri censuerunt: eosque cum diis immortalibus ævum agere sapientissimum poeta non immeritò cecinit. Nec tamen iccirco, quòd eorum corpora in cælum perlata credere sapienter quisquam possit: quòd quia natura non patitur, ut, quòd è terra est, alibi, quam in terra maneat, ne credi quidem debeat, necesse est: sed quòd eorum animi, tamquam hominum de diis immortalibus, humanoque genere optimè meritorum, in cælum putentur elati. quòd de Romulo, Urbis nostræ conditore, memoriæ proditum accepimus: quem singulare in genus hominum collatum munus tam præclaræ urbis condendæ, in Deorum numero collocavit. idque eo tempore, quo litteris & doctrinis homines exculti facillè factum à germano, verum à falso fecerant: ut credi non possit, quiddam illis persuaderi potuisse, quòd ullam ficti, aut falsi imaginem præ se ferret. sed, quòd ille mortalis, eximia virtutis, ac beneficentiæ gloria consecutus est, ut non solum immortalis, sed Deus judicaretur: id ipsum alii etiam tributum esse, ut inter Deos recepti putarentur, cum excessissent è vita, annales veterum loquuntur. quòd & apud Græcos prius contigit, & inde fortasse ad nostros permanavit. nam & Hercules, & Liber, fratres Tyndaridæ, & famiæ plurimæ, quibus nunc inter deos locus esse præcipuus creditur, & hominibus nati, & homines fuerunt. Sed, quòd virtute præstiterunt, & ut ceteris ad rectè vivendum, beneque merendum præluerent, laboraverunt, ideo eos hominum fama, beneficiorum memor, in consensu, concilioque cælestium collocavit, atque ipsos, quos vocamus majorum genitum Deos, aliosque quamplurimos, quos in Deorum numerum retulimus, hinc à nobis egressos, & in cælum profectos, facillimum erit agnoscere. Maximum verò argumentum est, quòd de illis credimus, id esse verissimum, quòd & tantis tot sæculorum, doctissimorumque hominum consensus, veritatis vox ipsa esse videtur, & quòd tantæ, tamque præclaræ virtuti, quem alium verè congruentem locum tribuere oporteat, non

sanè reperies. quis est autem tam demens, ut, quos innocentia, liberalitate, & singulari quadam ac præcipua virtute diis proximis intelligat, iis se junctum à Diis tribuendum locum censat? & cum hominis animus terrena respuat, ad supra semper feratur: qui non solum tacito naturæ impulsu, sed voluntate, reque ipsa, ut quam maxime cœlestibus similes essent, præsterunt, eos licebitne cœlo esse privatos? Mihi verò eo justius in cœlo collocati videntur, quo clarior eorum inter homines vel eluxit liberalitas, vel virtus nituit. quis enim Hercule fortior? quis prudentior? qui ab omni cupiditate remotior? quos ille labores, ut fortiter ageret, & hominibus prodesset, susceperit, & pertulit? aut quid non doloris & calamitatis exhaustit? quis ergo hunc cœlo excludi patiatur, cum ejus virtuti sempiterna gloria, & laudis paruerit immortalitas? eademque ceterorum conditio est: quorum alius alio genere virtutis, omnes summis, & singularibus vel in ipsos deos, vel in homines meritis præsterunt. itaque tam egregiis, eximisque factis non infixas plumbo statuas, non arecentes triumphorum coronas fati diuturna persolvere posse præmia judicaturum est, sed florentiora, stabilioraque munera quaesita sunt, quibus ornarentur ii, qui virtutem, honestatem, gloriam, otio, libidini, voluptati, vitæ denique præulissent. tamque id æquum est, quam illud decorum, maximeque probandum, non eandem improbis sedes, quas bonis, atque integris, post mortem esse propositas. intellexerunt enim ex majoribus nostris complures, qui sapientia præsterunt, cum in diis æquitas præcipue vigeat, eaque in eorum gubernatione appareat maxime fieri non posse, quin nequitiam, sceleraque averterent, quique ea in vita exercuerunt, eos à se ipsis longissimè sejungant. quod in vulgus edii, verumque existimari, non modo rationi conveniens, sed utile quoque in primis est futurum. nam, si quid in hominum animis pietatis, si quid religionis inerit, certe ob hanc potissimum causam se à flagitiis, ac facinoribus abstinebunt, quod impios, ac nefarios homines à Deorum concilio, ac societate arceri judicabunt. Nec enim omnibus iidem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in cœlum patere. nam vitii, & sceleribus contaminatos, deprimi in tenebras, atque in cæno jacere docuerunt. castos autem animos, piros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis, atque artibus expositos, leni quodam, ac facili lapsu ad Deos, id est, ad naturam sui similes, pervolvunt. quod si ita est, certè nobis, quantum comiti animo possumus, quantum diligentia consequi, contendendum, atque elaborandum est, ut ne ab iis segregemur, quorum est proprium vita frui sempiterna, ac beata. quod efficere qui voluerit (omnes autem velle debent, qui se ipsos diligere, convenienterque naturæ volent vivere) numquam committere, ut, quæ ceteris exitiosa fore crediderit, ea ipse persequatur. neque enim in spem venire poterit, aut ignoraturos esse Deos, quæ ipse agat, cum divinam naturam nihil prætere credibile sit, aut illa probaturus, à quibus non modo dii, sed etiam sani homines abhorreant. quid enim turpis libidine? quid rætrius avaritia? quid detestabilis crudelitate? quæ quamvis in hominibus aliquando existant, tamen ab hominis natura tam aliena sunt, quam humanum illud erit, si omnia nobis bona, omniaque commoda expectamus. atque in hoc comprinendæ sunt cupiditates, quibus trahimur per sepe ad ea, quæ virtuti adversantur. quod facillimè perficiet, qui tam gloriosi facinoris exitum secum ipse assidue cogitabit. tantaque est hujus cogitationis suavitatis, ut, quod libenter, alacriterque agimus, etiam sine labore peragamus. idque in præstantibus, laudisque appetentibus hominibus facile cernitur. quorum raris esse solet vel in obscundis præclis, vel in agendis causis, vel in contentionibus pro republica suscipiendis alacritas, tantaque virtus, ut quod in iis rebus periculi, aut laboris est, aut non sentiant, aut pro nihilo decant. magnum enim est contententis, & ad gloriam anhelantis animi fomentum, magnum solatium, spes future, ac propinquæ sive utilitatis, sive gloriæ. neque

id solum in magnis, sed etiam in levioribus laboribus, ac studiis. quos enim cursus, quos venatio delectat, eos quamvis de via fessos, ac parè exanimis videas, numquam tamen minus alacres, minusque concitatos animadvertas. Jam, honorum cupiditas, quid non in nostra civitate laboris, quid non sollicitudinis, negotiique facessit? quotus tamen quisque est, qui se vel labore defaigatum, vel pressationis molestia, curaque confectum audeat dicere? sic, quorum oculos virtutis splendor occupavit, gloriæque studium animos delenivit, ii nec laborem sentiunt, & si tantus est, ut aliquando erumpat, eo tamen non magnopere moventur. toti enim in eo sunt, ut profint patriæ, immortalæque sibi nominis memoriam comparent. nam si quis negligendam ducat, omnemque hominis felicitatem rectè factorum conscientia metiri velit, is certè divinos honores, qui claris viris tribui consueverunt, numquam negliget. etenim de Diis ipsis, qui eosdem sibi honores asciverunt, pessimè judicasse videretur. tanta aurem eorum, qui hujusmodi consuetudine delectati sunt, & sapientia, & æquitas agnoscerit, ut dubitari non possit, quin, ipsi quod egerunt, à certa ratione proficiat. quales numerare Lacedæmonas possumus, clarissimos, & fortissimos viros, qui cives suos, mortem pro patria obeuntes, divinis honoribus afficere solebant. Quid verò illæ, omnis planè doctrinæ, omnisque sapientiæ parentes Athenæ? nonne Codrum regem suum, ob pietatem in patriam, meritaque illa, quibus excelluit, magno consensu in Deos reulerunt? Atque haud scio, an rectè senserint viri doctissimi, quorum ea fuit opinio, viros claros, & fortes iccirco deorum immortalium honore consecratos, ut incitaretur virtus acris, & acuerentur vehementius ad obeunda pericula qui patriæ amore, studioque tenebantur. vera enim virtutis merces gloria est: nec quidquam est aliud, quo magis ad rectè, honesteque agendum præstantis animi homines incenduntur. quod optimè agnovit, ac diutissimè retinuit, omnium litterarum præclara custos, & alitrix Græcia: quæ multos habet virtutis gratia factos ex hominibus Deos, quorum alios fatentur novos: alios multis jam sæculis receptos in cœlum, consecratosque contendunt, quam multi autem sint, qui reconditas eorum scrutantur litteras, nosse fortasse possunt. Neque verò hæc a me ideo copiosius disputantur, quod eos temerè, neque satis consideratè tam multos consecratos esse credi velim: cum eos ipse quoque venerer, deorumque loco habendos putem: sed potius, cum tot apud omnes parè gentes immortalitate, divinisque honoribus affecti reperiantur, ut exacum bonorum mentes ad ea promerenda, quæ sapientium judicio ducuntur amplissima. nihil enim præstantius, aut beatus accedere homini potest, quam eo loco donari, in quem ut ascenderent Urbis nostræ conditores, nullum periculum, nullum laborem, nullum denique certamen prætermerferunt. ac, si privatæ utilitatis, & commodi habenda ratio est, nullam aliam expetere, aut optare vir sapiens, & eruditus, præter hanc unam, debet. Templà verò publicè vota, & dedicata; quantum in vulgus dignitatis, quantum habent gloriæ? cum omnes, qui Deos illos, quibus templa voverunt, publicè colunt, fateri cogantur, & fuisse homines, & ad Deos, divinosque honores, una virtute fretos, ascendisse. Nec mirandum est, Deos illos publicè coli, eorumque delubra, & templa augustè, sanctèque exornari, qui vel patribus nati sunt diis, vel matribus. nam, quemadmodum eorum cultus & sanctus, & religiosus est, maximeque pietatis, atque æquitatis consentaneus: sic admirationis, aut dubitationis nihil habet. totus enim ex natura oritur: ut jure ipso naturæ, qui Deo factus, vel Dea editus, procreatusque sit, deus esse debeat. at verò, qui homine parte, vel mortali matre natus est, hunc esse Deum, & magnum quiddam videri potest, & dubitandi occasionem, nec fortasse inopiam, nullus afferre solet. non enim, si eximius talium virorum virtuti tribuatur honos, quin id jure fiat, aut dubitare, aut negare quisquam potest: sed, quod tantam virtutis esse vim velamus, ut vel natura ipsa ejus

unius ope immutetur, hoc illud est, de quo querere doctiores viri non immerito soleant. quibus ita responsum est, non immutari virtute naturam: nec enim id, sine prioris naturæ corruptione, posse venire: sed, eadem in illis manente natura, evolare animum ad deos, & in eorum adscribi concilium, cum immortalis sit, & immortalitatis divinæ particeps, corpus autem, suapte natura mortale, manere in terra, quodque terrenum est, nullo pacto suam exsistere posse naturam, ut alienam induat. quamvis enim hæc ipsa questio perobscura videri solet, nec omnino proclives, aut faciles habeat explicatus: tamen, nisi auctoritatibus contra rationem pugnetur, non incommodè opinor, à nobis exposita censei poterit. Et quoniam, quæ in hoc genere præcipua, cognitique digna sunt, persequimur omnia, (volumus quidem certè) prætereundum non est, quales, quamque multæ virtutes, erudiendorum hominum gratia, sint honore deorum immortalium consecrata. cuius rei finis est, publica utilitas: ut, quo honore virtutes ipsas decoratas videant, eundem se consecuros esse homines sperent, si iisdem virtutibus excellant. quo in genere multum boni est in imitatione. libenter enim ea imitantur, & persequuntur multi, ex quibus alios illa eadem, quæ ipsi appetunt, consecutos vident. atque ex eo perumque accidit, ut multis in rebus, quas antea ne cogitaverant quidem, cum ad clarorum virorum imitationem se contulerint, multoties vigeat industria. quæ cum paullo inanavit latius, quætos progressus, quantaque acquirat incrementa, nihil necesse arbitror commemorare. constat enim inter omnes, quæ præclara ducuntur, ea ferè omnia à tenuibus initiis sumpsisse exordium. quod paulatim, imitatione progrediente confirmatum, iam increbruit, ut ne augeri quidem, aut exaggerari magis posset. quod si ulla in re gratum nobis, atque optatum esse debet, certè in complectendis, provehendisque virtutibus non video, quid esse possit optatius. siquidem ex his informatio pendet, educatioque vitæ: quæ cum rectè instituitur, atque excolitur, incredibile dictum est, quantos, quamque uberes justitiæ, integritatis, omnisque amplissimæ laudis fructus afferat. Sed, cum virtutes multæ merito colantur, quod & ipsæ cultu dignæ sint, & multæ ab iis ad universum genus hominum utilitates proveniant: quid sit, cur bestiarum quoque ipsæ ab Ægyptiis ferè omnes consecratae sint, scire sanè velim. sit piscis in cultu, ac Deorum opinione apud Syros, homines nec tanta ingenii acie præditos, nec tantis doctrinarum præfidiis instructos, ut, hæc inepta, ridiculaque esse, possint agnoscere. Ægyptii verò, omnibus affluentibus eruditionis, & scientiæ laudibus, quo modo in tam inanem, tamque absurdam delabi opinionem poterint, equidem intelligere vix possum. quid enim? an boves, canes, lupos, feles, pisces in Deorum numero habebimus? & quas nobis natura præfidiis, auxiliisque causa animantes genuit, eas per inscitiam Deos iudicabimus? quibus nihil foedius, obscenius, lulentius ne natura quidem ipsa viderit. Etiamne animalium monstra illa, à quibus hominum generi præcipua incommoda inferuntur, crocodilos, aspidas, serpentes, ceteras feras, & immanes beluas, in Deorum numerum referemus? quid erit aliud, naturam invertere, & ima summis, sumnia infimis commutare? & cum tantam in his imperitiam, barbariamque agnoscamus, tamenne ista penitus inania pertinaciter defendemus? Eademque inscitia cæpas, allia, fructus ceteros, qui oriuntur è terra, in Deorum numero reposuit Ægyptus. quæ haud scio cur longiori oratione refellere sit necesse. incredibile est enim eorum absurditas, ut nulla esse possit aut pertinacia, aut imperitia tanta, quæ non ista aspernetur, atque refugiat. Imbres autem, nimbis, procellæ, si à nostris consecratae sunt, id antiquissimis Populi Romani ritibus ac cæremoniis receptum, & confirmatum est. quæ tolli, aut perturbari, cum & satis firma ratione nitantur, & usum iam ipsò confirmata, & approbata sint, sine nefario scelere non possunt. Græciam verò, quam paullo ante laudibus

ornavimus, hoc loco non sanè laudare possumus, quæ Cupidines, & Amores, satis audacter, & temere in Gymnasiis, ædibusque publicis consecrarit. Quid enim Cupidini, aut Amoribus cum Gymnasiis? aut, quid ea consecratio vel ad considerandum, vel ad imitandum afferre potuit honestatis, aut boni? nihil enim temerarium, nihil insipientis in Deorum consecratione esse debet, nec, quod ullam vel levissimam aut turpitudinis, aut ullius omnino imprudentiæ suspensionem afferat, quales videri possint eorum consecrationes, quorum in rebus prohibiti, pudorique contrariis numen esse, potentiaque creditur. Qui ergo ad hominum vitam vel adjuvandam, vel excolendam, atque exornandam aliquid adulterant, quique virtutibus, retinque gestarum gloria præstiterunt, eos nemo dubitet, jure deos habitos, divinoque cultu affectos esse. Neque ego ullo pacto audeam hoc prius prodere. non enim tam studiosæ, quæ laudari possunt, appeto, quàm reformidare ea soleo, ex quibus possit aliquid vel levioris culpæ redundare. Cum verò & mares, & fæminas complures in Deorum numero esse videamus, & eorum in urbibus, atque agris augustissima templa veneremur: assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingenii, & inventis omnem vitam legibus, & institutis excellentiam, constitutamque habemus. tantis enim ductibus aberrare non possumus: nec à nobis, sed ab illis ipsis, quos sequimur, rei tam justæ, ac debiti ratio reperescit. jure enim fecisse putandi sunt, qui, ne quem virum, aut faminam præclare meritam debito honore spoliarent, eorum memoriam sanctam, venerandamque esse voluerunt. nos autem injuste ageremus, si, quos pari cultu, veneracioneque dignos cognovimus, eos patere silentio præteriri. Neque hoc de te una, mea Tullia, dictum voluimus, cujus exstant virtutis, prudentiæ, doctrinæ, continentiæ, ad omnem æternitatem impressa vestigia, sed de iis omnibus, quos tali honore dignos aut ipsi vidimus, aut futuro tempore posteritas intuebitur. Nunc autem de te loquar, quam non ego amissam, aut mihi penitus ademptam, velim dicere, cum illucceat menti meæ quotidie magis præclarissima nominis tui, tuarumque virtutum gloria. vigebris autem memoria quamdiu monumenta exstant illa, quibus eximia consignata sunt tam excelssæ laudis testimonia: quæ sempiterna fore, cum præstantissima sint, planè considerare debemus. Tibi igitur nunquam me debitum persolvisse officium putabo, nisi de me optime meritam, quem eximie coluisti, ac de patria, quam semper ornaisti, supremo honore decoravero. Id autem facile consequar, cum is locus, quem tibi delegi, sempiternam habiturus sit religionem. nostra verò si qua erit ex ea re consolatio, quæ magna certe erit: aut, si qua laus ex paterna pietate: mihi certe jucundissima acciderit. nihil enim aliud vel audire, vel memoria reperere libentius possum, quàm me in eam, quam summe dilexerim, summeque diligendam merito suo censuerim, quàm maxime pium, gratumque esse. cum præferent in alienos, quia de se optime erant meriti, tam prolixos, liberalesque sese, & majores nostri, & exteri præberint. Quod si ullum unquam animal consecrandum fuit, qualia multa consecraverunt Ægyptii, quod nullum profecto fuit: si Cadmi, aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in cœlum tollenda fama fuit: huic idem honos certe dicendus est. quod quidem faciam, teque omnium optimam, doctissimamque, approbantibus diis immortalibus ipsis, in eorum cœlu locatam, ad opinionem omnium mortalium consecrabo. Tu ergo in eo ipso sanè, quod ad nominis tui memoriam, ac cultum, votum, dedicatumque est, & laudari te, & coli senties. inaxime autem la taberis in eo, quod & cum tibi, quem maxime debui, honorem persolverim, & me simul iniquissimo fortunæ imperio penitus exsolverim. nostri enim, quàm semper alacri, fortunæ animo cunctis casibus restiterim: ut ne me quidem, pulsum patria, omnique plane dignitate spoliatum, tam acri impetu frangere, ac dejicere fortuna poterit. Cum inimicis

cis autem quanta contentione decertaverim, quæque mea fuerit in iis refutandis, frangendisque virtus, & constantia, norunt omnes, qui varios civitatis nostræ casus curiose notaverunt. Cum verò, Tullia, te mihi extremo loco fortuna ademisset, tum equidem intellexi, quantum illa in rebus posset humanis, quantaque adversus me ipsum vi, ac potestate niteretur. itaque nihil habui, quod dicerem, nisi, cedo, & manum tollo, cum tam gravi accepto vulnere, plane dolore percussus, atque afflictus essem. Nunc autem & præceptis sapientiz adversus omnem fortunæ vim confirmatus, & te consecrata, in cœlumque recepta, tanta affectus voluptate,

ac lætitia, quantam animò capere maximam possum: exsultare plane videor, victorque de fortuna, ac de omni profusus dolore triumpho. Tu ergo, quando me insigni, & excellenti tuarum laude, memoriaque virtutum, tam præclare juvisti, nunc ab hominibus sejuncta, non me deserens, sed aliquando respectans, perduc eo, ubi tua tandem colloctatione conspectuque fruar: ut & parenti tui amantissimo, quam potissimum optare debes, gratiam referas, & ego multo mihi gratiorem, multoque jucundiozem congressum nostrum futurum intelligam, quam insuavis, & acerbus digressus fuit.

F I N I S.



IN-

INDEX OPERUM

M. TULLII CICERONIS

GRÆCO-LATINUS,

CONTINENS

GRÆCAS DICTIONES PASSIM

OCCURRENTES,

Et earum

INTERPRETATIONES.

A.



Ἄβητικόν, Abdesiticum; stultum. ad Att. 7, 7.
 Ἀβειαν, abstinentiam, innocentiam, frugalitatem. Tusc. 3, 8.
 Ἀβελῶς, expers risus. Fin. 5, 30.
 Ἀβελῶς, sincere, sine præfugiis & fuce. ad Att. 12, 3.
 Ἀβρον, non scriptum. ad Att. 6, 1.
 Ἀβρων, certamen, contentio. ad Att. 14, 7.
 Ἀβωνα, certamen. ad Att. 1, 16.
 Ἀβαστοί, sine auctore. ep. 15, 17.
 Ἀβῶς, fidenter, sine ullo periculi metu aut suspicione. ad Att. 13, 52.
 Ἀβλα, incerta. Acad. 2, 17.
 Ἀβμοιῶν, mærens, sollicitudinis plenus. ad Att. 9, 13.
 Ἀβασορία, in neutram partem inclinatio. ad Att. 2, 17. Acad. 2, 42.
 Ἀβζορον, indifferens. Fin. 3, 16.
 Ἀβκαίρα, injusti magistratus. ad Att. 2, 12.
 Ἀβρόβα, incorrecta, inchoata. ad Att. 13, 21.
 Ἀβελῶς, loquax. ad Att. 16, 11.
 Ἀβῶλον, quod fieri non potest. ad Att. 1, 1.
 Ἀβροδύκλον, integrum & incorruptum largitione. ad Att. 5, 20.
 Ἀβλοτύπλον, sine invidia. ad Att. 13, 19.
 Ἀβιπῆς, improbatio. ad Att. 6, 9.
 Ἀβισίων, Atheniensium. ad Att. 2, 2.
 Ἀβδὲ τὴν τυράννων δεήσεις, inquit Πλάτων, οἷδι' ὅτι μεμιγμένα ἀνάγκαις: tyrannorum preces, inquit Plato, permixtae sunt, ut scis, necessitatibus. ad Att. 9, 13.
 Ἀβδύμα Τρώας ἢ Τρωάδας ἐλκεπέπλους, vereor Trojanos & Trojanas peplos trahentes. ad Att. 2, 5.
 Ἀβδύμα Τρώας ἢ Τρωάδας, vereor Trojanos & Trojanas. ad Att. 7, 1.
 Ἀβδύμα Τρώας, vereor Trojanos. ad Att. 7, 12. 8, 16. 13, 24.
 Ἀβδύμα ἀνύαδῃ, δεῖξαι δὲ ὑποδέχθαι, veriti sunt quidem reculare, timuerunt autem suscipere. ad Att. 6, 1. 16, 11.
 Ἀβδύμα, si modò possis. ad Att. 13, 12.
 Ἀβδύμα, scéta. ep. 15, 16.
 Ἀβδύμα σιωπῆν. Integer senarius sic habet: αἰγρὸν σιωπῆν ἰσχυρῶς τ' ἰάν λήγν: Turpe est tacere, & sinere, ut Iſocrates loquatur. ad Att. 6, 8.
 Ἀβδύμα φαντασία, turpitudinis imago. ad Att. 9, 6.
 Ἀβδύμακω, Academicam. ad Att. 13, 12.

Ἀβαστός, intempestivus. ad Att. 9, 4.
 Ἀβασίαν, animum terrore liberum. Fin. 5, 29.
 Ἀβασίαν, quod comprehendi non potest, incomprehensibile. Acad. 2, 6.
 Ἀβασίαν, opinionem eorum, qui nihil comprehendi posse dicunt. ad Att. 13, 19.
 Ἀβασίαν, abhorrens à studio rerum inanium. ep. 15, 17.
 Ἀβασίαν, sincerè. ad Att. 15, 21.
 Ἀβασίαν, contemptu, quod curæ & studio nemini esset. ad Att. 4, 18.
 Ἀβασίαν, torpedo cum mæstitia. ad Att. 12, 45.
 Ἀβασίαν, periculo carentia. ad Att. 13, 19.
 Ἀβασίαν, periculi quidem expertia sive tuta, sed diuturniora. ep. 16, 8.
 Ἀβασίαν, dissimulamus. ad Att. 2, 19.
 Ἀβασίαν, alienum à familiari consuetudine. ad Att. 6, 3.
 Ἀβασίαν, rigidè, & minimè familiariter. ad Att. 6, 1.
 Ἀβασίαν, contra assentationem. ad Att. 13, 51.
 Ἀβασίαν, intemperantiam. ad Att. 14, 11.
 Ἀβασίαν, auditio. ad Att. 12, 4.
 Ἀβασίαν, liquidum, non perturbatum. ad Att. 10, 17.
 Ἀβασίαν, recitationem. Vita Att. 14.
 Ἀβασίαν, genus versus Sibyllini. Div. 2, 54.
 Ἀβασίαν, clausulam. ad Att. 5, 21.
 Ἀβασίαν, signa secundæ tempestatis ex vexillis navium & domorum. ad Att. 5, 12.
 Ἀβασίαν, invenustum. ep. 7, 32.
 Ἀβασίαν, ineptum. ep. 16, 17.
 Ἀβασίαν, anxietas & sollicitudo animi nusquam conquiescentis. ad Att. 10, 1.
 Ἀβασίαν, loca portu carentia, loca importuosa. ad Att. 9, 13.
 Ἀβασίαν, Satis querens. ad Att. 2, 19.
 Ἀβασίαν, satis studii & operæ. ad Att. 2, 1.
 Ἀβασίαν, humili. ad Att. 14, 13.
 Ἀβασίαν, ἴνα τίς σε ἢ ὑψιζόναν εἶπη, strenuus esto, quo te & posterorum, vel qui sero nascuntur, aliquis laudet. ep. 13, 15.
 Ἀβασίαν, πῶς μέμονας; εἰ δεῖγε ἢ ἀκλειῶς δπολέδῃ, ἀλλὰ μέγα μέγας τι καὶ ἰσομύθειο πηβέδῃ. Verum age, quo pacto cunctaris? non decet sanè inglorium perire: Sed magnum quid cum fecero, quod vel à posteris audiatur. *ibid.*
 Ἀβασίαν, αἰεὶ τίνα μέγαν, sed semper virum ingentem. ad Quint. 1, 2.
 Ἀβασίαν, ἐμὸν ἔπος θυμὸν ἐνὶ στήθεσιν ἔπειθεν, ὧς νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα, Nub enim tegebat aqua. ep. 13, 15.
 Ἀβασίαν, ἐμὸν ἔπος θυμὸν ἐνὶ στήθεσιν ἔπειθε Πατριδῶν, *supple ex Homero: ὡς ἐδὲν γλυκίον ἦς: sed mihi nunquam persuasisti patria quidquam ulli sua dulcius esse.* ad Att. 7, 1.

A. M.

Α'λλ' ὀμώζειτο, sed ploret, malè ipsi fit. ad Quint. 3, 9.
Α'λλ' ἢ δ' αὐτοῖς ἐπιτρέψαι ἔργα μέμνηται, Α'λλὰ λίγω μέγα πῆμα, διατρέφεις, εἰσπρέφεις Δείδηλον. ἐν δὴν ἢ σωστέμην, ἢ Σπο- κίδω, Sed nobis curæ non est convivio desiderato o- peram dare. Verùm magnam cladem à Jove immisam intuentes Extimescimus. incertumque est salvine futuri, an interituri simus. ad Att. 14, 13.
Α'λλὰ τί αὐτὸς, ἢ αὐτὸς ἢ δὲ δαίμων ἐσθλήσῃ: alia quidem ipse, alia autem vel Deus fuggeret. ad Att. 9, 15.
Α'λλὰ τὰ μὲν ποτετύχων ἐσθλήσῃ, ἀχρὺν ἄνθρωποι περ, sed hæc quidem quæ ante acta sunt, omittemus, licet cum mænore. ad Att. 7, 1. 10, 12.
Α'λληγορία, figura translationis. Orat. 27.
Α'λληγορίας, verbis alium sensum, quàm quem vulgò præ se ferunt, indicantibus. ad Att. 2, 20.
Α'λλο πρῶτον, alia questio. ad Att. 6, 5.
Α'λλοις ἐν ἐδολοῖς ἢ ἐπὶ ἀποθέσει ψόρον, aliis in bonis dedecus hoc detrudunt à se. ad Att. 14, 22.
Α'λογοῦν, negligatur. ad Att. 12, 3.
Α'λογοῦσαι, inconsideratè, stultè. ad Att. 9, 10.
Α'λόγως, sine ratione, temere. ad Att. 12, 35. 13, 48.
Α'μα πρῶτον, ἢ ὀπίσσω, simul à fronte & à tergo. ep. 13, 15.
Α'μαλθεία, Amalthea. ad Att. 1, 16.
Α'μαλθεῖον, Amaltheum. *ibid.*
Α'μείβεσθαι, immortalis, divinus. ad Att. 16, 5.
Α'μεμψία, non accusanda. ad Att. 7, 1.
Α'μείλιαν, quem non pœnitet. ad Att. 13, 52.
Α'μείλιαν, non poenitenda. ad Att. 7, 3.
Α'μηχανία, inopia consilii. ad Att. 15, 29.
Α'μορφον, ἀνπολιθουμένη χειροειπέτω, deforme & turpe esse, ejus, qui contrarie sit in republica factionis, debito- rem esse. ad Att. 7, 8.
Α'μπόδιμα σημῶν Α'λφειῦ, respirationem vengerandam Alpei. ad Att. 12, 5.
Α'μφιβολία, ambigua oratio. ep. 7, 32.
Α'μφιλαρία, anceps anfa. ad Quint. 2, 6. & 14.
Α'μυχανία, reprehensionis expertus. ad Att. 16, 5.
Α'ναθεώρησιν, animadversionem. ad Att. 14, 15.
Α'ναθεώρησις, animadversio, consideratio. ad Att. 14, 16.
Α'ναλογία, comparatio, proportio. ad Att. 6, 2. Tim. 4.
Α'ναλιρωγήσασθαι, taciturnitas in respondendo. ad Att. 15, 13.
Α'ναλιρωγήσῃ, sine responsione. ad Att. 6, 1.
Α'νασπένδιον, remotum ab omni occurfu. ad Att. 9, 1.
Α'ναπολόγηλον, quod nulla ratione defendi potest, quod de- fensionem caret. ad Att. 16, 7.
Α'ναρρένεσθαι, apparere, in publicum prodire. ad Att. 2, 10.
Α'νεκδοτα, non edita. ad Att. 2, 6.
Α'νεκδοτὸν, non editum. ad Att. 14, 17.
Α'νεκτόν, tolerandum, tolerabile. ad Att. 15, 19.
Α'νεκτότερον, tolerabiliora. ad Att. 12, 45.
Α'νεμπίστια, nulli reprehensionis obnoxia, nemini stomachum moventia. ad Att. 16, 7.
Α'νεμπίστον γδ. caret enim invidia. ad Att. 12, 12.
Α'νεμορένια, levia ac ventis dissipata. ad Att. 13, 37.
Α'νεξίαν, tolerantiam. ad Att. 5, 11.
Α'νθη, flores. ad Att. 16, 11.
Α'νθαρογραφεῖσθαι, floridè scribi, σμари. ad Att. 2, 6.
Α'νθοποιήσιον, alienum à recta morum conformatione, in quo mores conformari & effingi nequeant. ad Att. 10, 10.
Α'νισορσίαν, inscitiam historiarum. ad Att. 6, 1.
Α'νοικεῖον, alienum. ad Att. 16, 11.
Α'ντα, *surplendum εἶναι αὐτὸ ἐλθεῖν*: contrà stare, contra progredi. ad Att. 2, 9.
Α'ντίσειον, oppositam & objectam voluntati mæ. ad Quint. 2, 10.
Α'ντίθετα, contraria opposita contrariis. Or. 50.
Α'ντίθετον, terram oppositam pedibus nostris. Tusc. 1, 28.
Α'ντικακηρέσεια, vicissim deridere. ep. 15, 19.

Α'ντιόχεια, Antiochi sententiam continentia. ad Att. 13, 12 & 16.
Α'νω κέστω, sursum deorsum. ad Att. 5, 10.
Α'νω ποταμῶν. *Supple ex Euripide versum: ἰερῶν χορῶσι παρὰ*, sursum versus sacrorum fluminum feruntur fontes. ad Att. 15, 4.
Α'ξίαν, pondus dignum æstimatione. Fin. 3, 6. & 10.
Α'ξιόπιστος, fide dignum. ad Att. 13, 37.
Α'ξιωμα, enuntiatum, effatum, enuntiatio. Acad. 2, 29. Tusc. 1, 7. Fat. 10.
Α'παθῆ, quæ non sentiuntur. Acad. 2, 62.
Α'παίδουσία, ignorantia. ad Att. 13, 16.
Α'παλαίτους: ἴνευ ποτιυ ἀπαλαίτους, ἀ παλαίττω imperitos. Or. 68.
Α'παρίησις, occurfus, obviam itio. ad Att. 8, 16. 9, 7.
Α'παξ θανέν, semel mori. ad Quint. 1, 2.
Α'παρησίαν, minimè liberam, impeditam, & reprehendi licentia carentem. ad Att. 9, 2.
Α'πέριον, infinitionem. Fin. 1, 6.
Α'πέριον, descripta ex aliorum libris. ad Att. 12, 52.
Α'πόδεις, argumenti conclusio. Acad. 2, 8.
Α'ποδυτήριον, loco, ubi lavaturi vestimenta deponerent. ad Quint. 3, 1, 3.
Α'ποθέσιν, consecrationem. ad Att. 1, 16. 12, 12 & 36.
Α'ποκαίριον, Hegesii liber ita dictus. Tusc. 1, 35.
Α'πολιτικῶτατον, civilis gubernationis maxime expertem. ad Att. 8, 16.
Α'πολογισμὸν σωτάζομαι, defensionem componam. ad Att. 16, 7.
Α'ποσπένδιον, rejectum. ep. 9, 7. Fin. 3, 15.
Α'πορία, dubitatio. ad Att. 7, 2. 15, 4. 16, 8.
Α'πορίαν, dubitationem. ad Att. 7, 12.
Α'πορῶ dubito. ad Att. 7, 11. 9, 13.
Α'ποσασμάτια, fragmenta. ad Att. 2, 1.
Α'πόσθημα, abetratio, spæ frustratio, infelix successus. ep. 9, 21. ad Att. 13, 27. ad Quint. 3, 2.
Α'πόσθησις, rigidè, asperè. ad Att. 10, 11.
Α'πόσπιν, abstergit. ad Att. 7, 5.
Α'πραγμία, negantia, contraria agentibus. Top. 11.
Α'προβήματα, facete dicta. Off. 1, 29.
Α'προβημάτων, sententiarum brevium & acutarum. ep. 9, 16.
Α'προκρίσιον, rebus agendis ineptissimum. ad Att. 1, 16.
Α'προσδιόντων, absurdum, ineptum. ad Att. 16, 13.
Α'προσπίον, non facilem aditu, minimè affabilem. ad Att. 5, 20.
Α'προσφρονήτης, infalutatos. ad Att. 8, 8.
Α'ργὸς λόγος, ignava ratio. Fat. 12.
Α'ρεῖον πάρος, Arcopagus. ad Att. 1, 14.
Α'ρετή, non est διακτόν, virtus non est disciplinabilis, vel quæ tradi & doceri possit. ad Att. 10, 12.
Α'ρη πνέων, Martem spirans. ad Quint. 3, 4.
Α'ρεσία, præclarum facinus. ad Att. 16, 9.
Α'ρεσίαν, ad Att. 14, 16.
Α'ρεσκονομίας, accommodatè ad statum optimatum. ad Att. 1, 14.
Α'ριστοτέλειον, Aristotelium. ad Att. 13, 19.
Α'ριστέλης, Aristoteles. ad Att. 4, 16.
Α'ριστοτέλης ἐξῶτερος, Aristotelis libros ita dictos. ad Att. 4, 16.
Α'ριστέλης & Θεοπόμπη πρὸς Α'λέξανδρον, Aristotelis & Theopompi ad Alexandrum. ad Att. 12, 40.
Α'ρκαδία: *Hexameter integer sic habet: Α'ρκαδία μὲ αἰτεῖ, μέγα μ' αἰτεῖς, ἔτσι δώσω*, Arcadium me poscis, rem magnam me poscis, nequaquam dabo. ad Att. 10, 5.
Α'ρκίος, Urfa major & minor. Nat. D. 2, 41.
Α'ρμονία, consensus. Tim. 8.
Α'ρροσήμια, ægrotationes. Tusc. 4, 10.
Α'ρχαῖα, exemplaria primigenia, veteres tabulæ. ad Att. 12, 5.

Αρχέτυπον, archetypam, exemplar. ad Att. 16, 3.
 Ἀρχή, initium. ad Att. 10, 10.
 Ἀσπερίτερον, obscurior. ad Att. 13, 25.
 Ἀσέλγης, lascivi, delicati. ad Att. 2, 12.
 Ἀσφρόδισια, libentissimè. ad Att. 13, 22.
 Ἀσφρόδισον, gratissimum, libentissimum. ad Att. 9, 2.
 & 10.
 Ἀσπονδον, implacabile. ad Att. 9, 10.
 Ἀσπρατήρητον, ignarus artis imperatoriae. ad Att. 7, 13.
 Ἀσπρατηριώτατον, artis imperatoriae maximè ignatum. ad Att. 8, 16.
 Ἀσφαλές, tutum. ad Att. 16, 5.
 Ἀσφάλειαν, securitatem, tutum praesidium adversus vitæ pericula. ad Att. 2, 19, 16, 8.
 Ἀσώματον, sine corpore, corporis expertem. Nat. D. 1, 12.
 Ἀταραξίαν, statum mentis perturbatione vacuum. ep. 15, 19.
 Ἀτέχνως, artis expertes. Top. 4.
 Ἀπίσα, defectu solutionis. ad Att. 14, 19.
 Ἀπώτατον, absurdissimum, alienissimo loco positum. ad Att. 15, 26.
 Ἀπειρία, ruditas. ad Att. 13, 16.
 Ἀπικισμός, Atticismsus, five orationis lepos. ad Att. 4, 17.
 Ἀπικάτατα, quæ maximè sunt Attica. ad Att. 15, 1.
 Ἀπικάτερα, magis Attica. ad Att. 1, 13.
 Ἀπυρον, sine ambitione, sine fastu. ad Att. 6, 9.
 Ἀυθεντικώς, cum auctoritate, certo auctore. ad Att. 9, 14, 10, 9.
 Ἀυθαρεί, illa ipsa hora. ad Att. 2, 13.
 Ἀύξησις, augmento, amplificatio. Or. 36.
 Ἀὐτίκα γάρ τοι ἔσθ' ἔτα μὲθ' Ἐκτορα πότμου ἔτιμ' ἔτιμ', statim enim tibi deinde post Hectorem mors parata. ad Att. 9, 5.
 Ἀὐτίκα πεθάνω, ἔπει δὲ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρω Κτενορμήφ' ἐπαμύω, utinam statim moriar, posteaquam non eram socio, cum interficeretur, opem laturus. *ibid.*
 Ἀὐτονομίαν, facultatem suis utendi legibus. ad Att. 6, 1. & 2.
 Ἀὐτόχθων, nativa & indigena. ad Att. 7, 2.
 Ἀὐτὴ τῆ μίτρῳ, καὶ λατῶν, eadem mensura, & melius. ad Att. 13, 12.
 Ἀφατα, ἀδήγητα, non dicenda, non nartanda. ad Att. 13, 9.
 Ἀφατα, non dicenda. ad Att. 15, 19.
 Ἀφελίστατον, simplicissimum. ad Att. 1, 18.
 Ἀφελῶς, simpliciter. ad Att. 6, 1. & 7. ad Quint. 1, 2.
 Ἀφιδρυμα, fanum. ad Att. 13, 29.
 Ἀφιδρόζον, ambitione vacans. ad Att. 2, 17.
 Ἀφελια, naves non tecta sed aperta. ad Att. 5, 11, & 12.
 Ἀφελίω, nave aperta. ad Att. 10, 11.
 Ἀφωμίλησα, me à colloquio separavi. ep. 16, 17.
 Ἀφραξίστις, ingrati animi. ad Att. 9, 7.

B.

Βασύτης, profunda taciturnitas. ad Att. 4, 6.
 Βασύτησα, taciturnitatem, patientiam. ad Att. 5, 10, 6, 1.
 Βελίω, vita feliciter acta est. ad Att. 12, 2, 14, 21.
 Βλάμματα, detrimenta. Fin. 4, 21.
 Βλάστημα, quæ mali sunt ominis. ad Att. 15, 11.
 Βόλησιν, voluntatem. Tusc. 4, 6.
 Βολύσι, vespera, tempore quo boves ab aratro solvi. ad Att. 15, 27.
 Βουπις, bubulis oculis prædita: Junonis epitheton Homeoricum. ad Att. 2, 9.
 Βούπιδ' ἔτιμ', ad Att. 2, 12. & 14.
 Βούπιν, ad Att. 2, 22.

Γ.

Γαυριώ, glorior. ad Att. 16, 5.
 Γέλωτα σαρδόνιον, Sardonium risum. ep. 7, 25.
 Γενικώς, generaliter. ad Att. 1, 14.
 Γενικώτερον, generalius. ad Att. 9, 10.
 Γεροντικώτερον, seniliter. ad Att. 12, 1.
 Γεωγραφικά, commentarios de terræ descriptione. ad Att. 2, 6.
 Γεωμετρικώς, rationibus geometricis. ad Att. 12, 5.
 Γνώσθ' ἅμα, longè lateque terrarum. ad Att. 14, 10.
 Γλαῦκ' εἰς Ἀθῶνας, noctuam Athenas (sc. porto, vel mitto.) ep. 6, 3, 9, 3. ad Quint. 2, 15.
 Γλιχρῶς, parcè, tenuiter. ad Att. 16, 1.
 Γλυκύπικρον, dulce amarum. ad Att. 5, 21.
 Γνωθί, πὸς ἄλλω κίχρη, nosce quemadmodum alio usus fuerit. ad Quint. 3, 1, 7.
 Γνωθί σεαυτῶν, nosce teipsum. ad Quint. 3, 6.
 Γοντείαν, prastigias, malitiosas blanditias. ad Att. 9, 13.
 Γόνυ κνήμης, genu tibia, sc. propius est. ep. 16, 23.
 Γοργεῖα γυμνά, larvæ nudæ. ad Att. 4, 16.
 Γυμνασιόδη, apta gymnasio. ad Att. 1, 6.

Δ.

Δαίμονες, Lares. Tim. 11.
 Δεδήχθαι, morsum esse. ad Att. 13, 20.
 Δεῖ πηλείως ἐπι, nutrice adhuc opus est. ad Att. 10, 11.
 Δεινὸς ἀνὴρ, πάρα κεν καὶ ἀναίτιον ἀπόλοιο, acer vir, & qui forte vel infontem accuset. ad Att. 13, 25.
 Δέριβεις, pelles, involucria. ad Att. 4, 17.
 Δουτέρες φρονήσεις, posteriores cogitationes. ad Quint. 3, 1, 6.
 Δημήτηρ, Ceres, nominata, quasi Γημήτηρ, terra mater. Nat. D. 2, 26.
 Δημοθένης, Demosthenis. ad Att. 15, 1.
 Δήμες, vicos. ad Att. 7, 3.
 Διάθεσιν, sensum, cogitationem. ad Att. 14, 3.
 Διαλεκτικῶς, dialecticam. Or. 2, 38.
 Διάλογον, dialogum, colloquium. ad Att. 15, 13.
 Διαλόγους, colloquia. ad Att. 5, 5.
 Διαίρεσιν, divisionem. ad Att. 6, 1.
 Διανοητικὰς φαντασίας, in intelligentia positas visiones. ep. 15, 16.
 Διαρρήθην, apertè, disertè. ep. 16, 21.
 Διάρροια, alvi profluvium. ep. 7, 26.
 Διά σημείων, per notas. ad Att. 13, 32.
 Διαθύπω, infamiam. ad Att. 9, 13.
 Διαφάσεις, transpectus. ad Att. 2, 3.
 Διαφύρεσιν, animi relaxationem. ep. 16, 18.
 Διβάριον, bis inadefacta purpura. ad Att. 2, 9.
 Διδασκαλίαν, doctrinam. ep. 8, 3.
 Διδασκτὸν, quod doceri potest. ad Att. 10, 12.
 Διδιερνήσεις ἀσέλημα πολιτικόν, explicabis quaestionem ad reip. statum pertinentem. ad Att. 7, 9.
 Διοίκησιν, jurisdictionem vel provinciae administrationem. ep. 13, 53.
 Διονύσιον ἐν Κορίνθῳ, Dionysius Corinthi est. *Proverb.* ad Att. 9, 9.
 Διόσκουρι. Nat. D. 3, 21.
 Δισπλή, dupla, (species erat notæ duplici linea formatæ.) ad Att. 8, 2.
 Διθραξίαι, pelliti, libri qui membranis & pellibus conteguntur. ad Att. 13, 24.
 Δίχα μοι νότον, ἀσκήλιον εἰπεῖν, ambigit animus ad vetum dicendum. ad Att. 13, 38.
 Διψῶσαν κρύωλον, atidum vel siticulosum fontem. ad Att. 12, 5.

Δόγματα, decreta philosophica. Acad. 2, 9.
 Δολιχὴν πῶλον ἱρμαίνοντα, longam navigationem molientem. ad Att. 16, 13. ἱρμαίνοντες *ibid.* 6.
 Δρομῶθεν, ex cursu. ad Att. 11, 6.
 Δυσδιάγνωστον, difficile dijudicatu. ad Att. 5, 4.
 Δυσεντερίαν, intestinorum morbum. ep. 7, 26.
 Δυσξήματα, quae vix è profundo educi possunt. ad Att. 5, 10.
 Δυστηρία, urinae difficultas. ad Att. 10, 10.
 Δυστηρικῆ, ἢ Δυσεντερικῆ πάθη, urinae & intestinorum difficultates. ep. 7, 26.
 Δύσχηστα, incommoda. ad Att. 7, 5.
 Δύσχηστήματα, incommoda. Fin. 3, 21.
 Δύσχηστία, difficultas versuræ faciendæ, seu mutuo sumendæ pecuniæ. ad Att. 16, 7.
 Δυσωπία, verecundia. ad Att. 13, 33.
 Δυσωπιῆν, verecundiam. ad Att. 16, 15.

E.

Εἰ ἀν Ἀλκμήνῃ, si permanserit. ad Att. 15, 12.
 Εἰ ἀπάσις, mitte, vel sine omnes. ad Quint. 2, 10.
 Εἰ αὐτὸν, relinquere oportet. ad Att. 1, 16.
 Εἰ αὐτὸν τιμαρτέμῃ, seipsum puniens. Tusc. 3, 27.
 Εἰ δ' ἐν αἰῶνι ἐξήσπας, si verò in terra vixisses. ad Quint. 2, 10.
 Εἰ ζήμῃ, sit, si non. ad Att. 2, 16.
 Εἰδῶλα, spectra, imagines. ep. 15, 16. ad Att. 2, 3.
 Εἰδῶλον, spectrum. ep. 15, 16.
 Εἰδὸς σοι λέγω, sciens tibi dico. ad Att. 9, 7.
 Εἰη μοι τοῦ φίλου οἴου, odio fuerit familiaris domus. ad Att. 4, 8.
 Εἰλικρινές, sincerum, integrum. ad Quint. 2, 8.
 Εἰμαρτύριον, fatalem necessitatem, fatum. Nat. D. 1, 20. Div. 1, 55.
 Εἰ μὲν τὴν ἐν τῇ πατρίδι τυραννῆσιν, &c. an manendum in patria tyrannide oppressa: ea verò tyrannide oppressa an quovis modo tyrannidis everso molienda est, etiamsi civitas propter id de summa rerum periculum subitura sit. An cavendum sit, ne qui tyrannidem evertit, ipse evehat. An tentandum sit opem ferre patriæ tyrannide oppressæ verbis & rei opportunitate, potius quàm bello. Utrum civis boni sit, sedecentem aliquò, quiescere oppressa à tyranno patria, an quodcumque subeundum discrimen pro libertate. An bellum inferendum regioni, eaque sit obfidentia, si à tyranno opprimatur. An etiam is, qui non probet, ut bello tyrannidis evertatur, tamen nomen suum profiteri cum fortissimis viris debeat. An cum bene meritis & amicis una subeunda sint pericula in rebus, quæ pertinent ad remp. etiamsi illi minus recte de summa rerum consuluisse videantur. Utrum de patria bene meritus, ob eamque causam gravissima quæque passus, & invidia oppressus, ultrò pro patria discrimen subire debeat; an permittendum ei, ut sui ipsius interdum & carissimarum personarum rationem habeat, dimissis universis potestatem concertationibus pro republica. ad Att. 9, 4.
 Εἰρηνα, simulatorem dissimulatorem. Or. 2, 67. Brut. 88. Off. 1, 30.
 Εἰρηνεία, dissimulatio. ad Att. 16, 11.
 Εἰρηνείαν. Acad. 2, 5.
 Εἰρηνοδέξῃ, dissimulare, dissimulante loqui. ep. 4, 4.
 Εἰρηνοδέμῃ, dissimulans. *ibid.*
 Εἰς ἁποθέωσιν, ad consecrationem. ad Att. 12, 37.
 Εἰς ἑκατὰ μύρια, unus mihi decem millia, unus mihi instar

multorum millium. ad Att. 16, 11.
 Εἰς οἰωνὸς ἀρεσῶν ἀμυδῆς πρὸς πάτριον, unum augurium optimum pugnare pro patria. ad Att. 2, 3.
 Εἰ βολὴ λόγου, egressio orationis. ad Att. 7, 1.
 Εἰ μαζῶτον, signum, expressum simulacrum. ad Att. 10, 1.
 Εἰ κτενέστρον, prolixius & largius in officiis promittendis. ad Att. 13, 9.
 Εἰ κτένειαν, prolixam & largam studii & voluntatis declarationem. ad Att. 10, 17.
 Εἰ κτέποιμι, remota à via. ad Att. 12, 12.
 Εἰ κρότης, ἰστέρω, exclamatio, supra quam dici possit, recte, egregie. ad Att. 10, 1.
 Εἰ κρησῖς, effusio. ad Att. 2, 3.
 Εἰ κλάψεν, falso ostentabat, insolentius jactabat. ad Att. 9, 13.
 Εἰ λάχσον, minimum. Fat. 10.
 Εἰλικτὴ ἢ ἔδεν, Euripidis *Andromacha* sic habet integrum locum: Εἰλικτὴ ἢ ἔδεν ἕρπης, ἀλλὰ πάντα πέριξ φρονήτες, quorum mens est involucris circumtectæ, quique minime sincero & candido estis animo, sed versute omnia cogitatis. ad Att. 2, 25.
 Εἰ μὲδλιον, partem quandam ab argumento proposito sejunctam, insertum quoddam. ad Quint. 3, 1.
 Εἰ μεπιλω, curationem per vomitum. ad Att. 13, 52.
 Εἰ μοι τοῖς νόμοις σοι, tecum ago de republica. ad Att. 7, 7.
 Εἰ μορπακώτερον, luculentius, cum majori significatione. ad Brut. 1.
 Εἰ μοιλοσοφῆσαι, una philosophari. ad Att. 4, 16.
 Εἰ ν ἀνίσησῖς, obscure dictis. ad Att. 2, 19, 6, 7.
 Εἰ νερχέια, perspicuitas, evidentia. Acad. 2, 6.
 Εἰ νῆνασιν, genibus nixa. Arat. ff.
 Εἰ νδύμυρον, arcanum de re domestica. ad Att. 5, 14.
 Εἰ νδουμάω, secreto rei domestica. ad Att. 5, 21.
 Εἰ νδουμάω, cum vi & efficacia. ad Att. 9, 6.
 Εἰ νεπερπερασίμω, venditavi me. ad Att. 1, 14.
 Εἰ νεπιτομή, summatum. ad Att. 5, 20.
 Εἰ νερδύεστρον, rubicundiorem. ad Att. 12, 4.
 Εἰ νθεσαστρός, afflatus divinus. ad Quint. 3, 4.
 Εἰ ννοιαν, notionem, intelligentiam. Top. 7. Fin. 3, 6.
 Εἰ ννοιας, notitias rerum. Acad. 2, 7. Tusc. 1, 24.
 Εἰ ν ὁμοσπολοία, in societate navigandi. ad Att. 16, 1.
 Εἰ ν παρέρη, obiter. ad Quint. 3, 9.
 Εἰ ν παρόδω, in transitu, obiter. ad Att. 5, 20.
 Εἰ ν πολιτικῶν, in eo genere, quod ad reipublicæ moderationem spectat. ad Att. 16, 15.
 Εἰ νχολάξω σοι, otium consumo in opera tibi navanda. ad Att. 7, 11.
 Εἰ ντάριον, sepulcrale involucrum. ad Att. 12, 29.
 Εἰ ντελεχῆ, continua & perennis motio. Tusc. 1, 10.
 Εἰ ντεχνῆ, artificialia. ep. 7, 32.
 Εἰ ν τῆς ἐρωτικῆς, in rebus amatoris. ad Att. 9, 10.
 Εἰ ν τῆς πολιτικῆς, in rebus civilibus, vel quæ spectant ad reipublicam. ad Att. 1, 13.
 Εἰ ν τυραννείδῃ, sub tyranno esse. ad Att. 2, 14.
 Εἰ ζαρέσμοι, dies Græcorum ac Siculorum: dies unus aut summum erant duo, qui modo ex mense uno eximebantur, modò addebantur. Verr. 2, 52.
 Εἰ ζακηνδέειν, persecutari, subtiliter indagare. ad Att. 6, 6.
 Εἰ ζατέως ἐπταλίαν τήρων παρῆδουκιν, &c. Ex urbis septicolis mœnibus (libertus uxoris mex) edidit Camillo rationes vicenarum quaternarum, & quadragenarum octonarum minarum aris alieni; seque debere vicenas & quaternas minas ex bonis Crotoniaticis, & quadragenas octonas ex iis, quæ sunt in Cherfoneo: & quamvis ex hereditatibus, quas adivit, redegerit minas bis sexcentenas & quadragenas, se tamen aris illius alieni ne obolum quidem dissolvisse, cum omnia hæc debeantur jam iude à Kalendis secundi mensis:

libertum autem ipsius, eum qui Cononis patri cognomini est, nihil planè curasse. Primum igitur hoc; omnia ut serventur; deinde ut ne usuras quidem negligas eas, quæ debentur ex die supra apposita. Per eos dies, quibus illum pertuli, valde magno in timore fui. Venrat etenim ad nos exploraturus, & aliquid panè sperarat; sed spe frustratus temerè recessit, sic factus; concedo: turpe quidem manere diu. ad Att. 6, 5.

Εξ αμείωσας, per diminutionem. ad Att. 6, 1.

Εξοχή, excellentia. ad Att. 4, 15.

Εξωτερικόν, populariter scriptum. Fin. 5, 5.

Εξωτερικός, populares. ad Att. 4, 16.

Επιγυλιόμαι άνδρ' άπαιμωέωξ ότι πς ωέτερφ @ χαλοπνήν, denuncio me eum virum ultimum, quicumque prior molefusus mihi fuerit. ad Att. 2, 9.

Επει άχ' ίπρίων, έδδ βσιήσω, quia non victimam, neque tergusbubulum (sc. capro.) ad Att. 1, 1.

Επειχον άεί, retinebam identidem. ad Att. 5, 11.

Επέχθην, assensum sustinere, dubitare, hafitare. ad Att. 6, 6 & 9.

Επγήνημαπιόν, posterum & consequens. Fin. 3, 9.

Επίδεικπιόν, demonstrativum dicendi genus, quasi delectationis causa comparatum. Or. 11 & 61.

Επίδημιον, contagiosum, pestilens. ad Att. 12, 10.

Επίκειράλεια, tributa in singula capita imperata. ad Att. 5, 16.

Επίκώρειον, Epicureum. ep. 3, 9.

Επίκρωσι, conclusiones. Her. 2, 30.

Επίσημασιαν, animi significationem ex gestu. ad Att. 14, 3.

Επίσημασιος, signa quibus animus & voluntas populi declaratur: plausus. ad Att. 1, 16.

Επίσκοπον, speculatorem, custodem. ad Att. 7, 11.

Επίσταθμίαγ, hospitii procuracionem. ad Att. 13, 52.

Επίσραδής, in otio. ad Att. 2, 5.

Επίσπύμα, experta rei adeptio, prosper successus. ad Att. 13, 27.

Επίπικτα, fluxa, non diuturna, quæ facillè extinguantur. ad Att. 7, 1.

Επίπροφήμια, acclamationes. ad Att. 1, 19.

Επίπροφημίον, Epichami scitum. Per. conf. 10.

Επίπροφήμια, argumentationes. Her. 2, 2.

Επίπροφία άποχή, diuturna dubitatio. ad Att. 6, 9.

Επίπροφ, carmen heroicum. ad Quint. 3, 9.

Επίποχή, assensionis retentio. ad Att. 7, 9. Acad. 2, 18.

Επίποχή, assensionis retentione. ad Att. 13, 21.

Επίποχώ, retentionem assensionis. Acad. 2, 48. ad Att. 15, 21.

Επίποχός, dubitationis. ad Att. 6, 6.

Επίπαμυλίων, septimestrem. ad Att. 10, 18.

Επειρον, collationem, munus. ad Att. 12, 5.

Επειρον, opus. ad Att. 13, 25.

Επειρώδες, laboriosum. ad Att. 15, 19.

Επειρώτις. *Senarius integer sic apud Aristophanem existit: έρωδι πς λω έκασ @ ειδείν τέχνην*, quam quisque norit artem, in hac se exerceat. ad Att. 5, 10.

Επειρώτιον, larcum insperatum. ad Att. 13, 19.

Επειρώτις, cavillabatur, malitiosè cogitabat. ad Att. 2, 16.

Επειρώτις, Vestis. Nat. D. 2, 27.

Επειρώτις νυ μοι μύσση, ύπως σδ πρώτων πδρ έμπισσ, præite nunc mihi Musæ, quo modo ignis primum illaptus &c. ad Att. 1, 16.

Επειρώτις ή α ή πο ή έρωάριον, β. γ. άκτινες ή η ή e sit visus a. quod autem videtur b, g. radii verò d & e. ad Att. 2, 3.

Επειρώτις, sodali. ad Att. 9, 5.

Επειρώτις, adhucne finimus. ad Att. 16, 1.

Επειρώτις, veriloquium. Top. 8.

Επειρώτις. ep. 16, 10.

Επειρώτις, ut a quo velis, facile perducas. ad Att. 13, 23.

Επάλθεια, boni seu lati nuntii. ad Att. 2, 3 & 12. 13, 40.

Επαιμωέωξ, quæ facillè possunt everti. ad Att. 2, 14.

Επαίωμα, generis prætantia seu bonitas. ep. 3, 7.

Επαίωμα, nobilior. ad Att. 13, 21.

Επαίωμα, generosa, nobilia. ad Att. 8, 9.

Επαίωμα, felicem. ad Att. 9, 11.

Επαίωμα, bona fama, gloria. Fin. 3, 17.

Επαίωμα, bona spes. ad Att. 2, 17.

Επαίωμα, benefactori, benemerito. ad Att. 9, 5.

Επαίωμα, fatuum simplicitatem. ad Att. 6, 2.

Επαίωμα, prospero successu. ad Att. 5, 21.

Επαίωμα, prosperitatem, felicem successum. ad Att. 9, 12.

Επαίωμα, facilem inortem. ad Att. 16, 7.

Επαίωμα, animi tranquillitas, securitas, animus terrore liber. Fin. 5, 8 & 29.

Επαίωμα, liberior siue apertior in loquendo. ep. 12, 16.

Επαίωμα, occasionem, opportunitatem, tempus actionis opportunum. ad Att. 16, 8. Fin. 3, 4.

Επαίωμα, opportunus. ad Att. 4, 7.

Επαίωμα, opportunè. ad Att. 13, 9. ad Quint. 2, 3.

Επαίωμα, facillè. ad Att. 13, 21.

Επαίωμα, probabilem convenientiam. ad Att. 13, 22.

Επαίωμα, consentaneum, probabile. ad Att. 13, 7 & 33. 14, 22.

Επαίωμα, maximè consentaneum. ad Att. 13, 6.

Επαίωμα, benivolentia. ad Att. 15, 11.

Επαίωμα, Eumolpidarum ritus patrios. ad Att. 1, 9.

Επαίωμα, venustè redolens gratiam vetustatis. ad Att. 12, 6.

Επαίωμα, studiosè expresse veterum loquendi forma. ad Att. 15, 17.

Επαίωμα, hominem exploratæ fidei, cui tutò credi potest. ad Att. 11, 25.

Επαίωμα ή ή άρχαίος, Eupolim illum veteris (scilicet comedie poetam.) ad Att. 6, 1.

Επαίωμα, parabilem. ad Att. 7, 1.

Επαίωμα ή ή μισθ σπριω, ήσι έχ' άυτη ή σπριω. Euripidis: sapientem odi, qui sibi ipse non sapit. ep. 13, 15.

Επαίωμα, mobilia tamquam Euripus, vcl facilia ad excitandum & impellendum. ad Att. 14, 5.

Επαίωμα, bono stomacho, fortiter. ad Att. 9, 5.

Επαίωμα, ordinis conservationem. Off. 1, 40.

Επαίωμα, festivitas. ad Att. 7, 32.

Επαίωμα, commoda. Fin. 3, 21.

Επαίωμα, infinuatio. Her. 1, 4.

Επαίωμα, obsoleta. ad Att. 13, 21.

Επαίωμα, obsoleta, non recens. ep. 9, 2.

Z.

Ζηλοτυπει, invidè fert. ad Att. 13, 18.

Ζηλοτυπειν, invidè ferre, invidere à me loquentem induci. *ibid.*

Ζηλοτυπειδς, invideri, quod in meis libris loquentur inducatur. ad Att. 13, 13.

Ζηλοτυπία, obtreccatione, dolore ex alterius consortio in amore. ad Att. 10, 8 Ant.

Ζήτημα, quæstionem. ep. 9, 26. ad Att. 7, 3.

Ζήτηση, *επειρώτις* ή ή άφώνων διδασκαλιον, viva vocis major est vis & efficacias quam mutorum doctorum. ad Att. 2, 12.

H.

Ηγήμονικόν, principatus. Nat. D. 2, 11.

Ηδεδώκασ σοι ή άφώνων διδασκαλιον, iter huc succurum cui tibi usui nunc est, age dictu qui oraculum con-

consulis. ad Att. 15, 12, 16, 6.

- Ἡδονῶν, voluptatem, item lætitiā, quasi gesticentis animi elationem voluptariam. ep. 15, 19. Fin. 2, 3, 3, 10.
 Ἡθικόν, ad mores accommodatum. Or. 37.
 Ἡθῶν, mos. Fat. 1.
 Ἡθῶν διδαχῆ ἀλωτῶν, ingenium quod disciplina subigi & domari possit. ad Att. 10, 12.
 Ἡθῶς ἐπιμελητέον, moribus adhibenda est diligentia. ad Att. 10, 10.
 Ἡλίας ἀνάθημα, solis donum. ad Att. 1, 1.
 Ἡμαρ ὀπωπεύει, ἵτε λαερότατον χεῖρ ὕδαρ ζεός, ὅτε δὴν ἀνδρεσι κοπευάμεν χαλπιάνη, οἱ βίη ἐν ἀγορῇ σοκολίος κρινωσι θέμιστας, Ἐκ δὲ δίκων ἐλάσσονι, θεῶν ὅπιν ἐκ ἀλέγροντες, die autumnali cum abundantissimam effundit aquam Jupiter, hominibus iratus, qui per vim in foro obliquas pronuntiant sententias, Justitiam autem expellunt, Deorum iram non curantes. ad Quint. 3, 7.
 Ἡμερῶν δὲ δὴν, ut quæque singulis diebus acciderunt. ad Att. 4, 15.
 Ἡπριῆας, dubitasti. ad Att. 6, 1.
 Ἡρακλείδων, iis simile, quasi Heraclides Ponticus scripsit: præclarum aliquid quod quasi Heraclidis opus videatur. ad Att. 15, 4, & 13, & 29, 16, 2.
 Ἡρώα, herocem. ad Att. 7, 13.
 Ἡρώας, heroes. ad Att. 15, 12.
 Ἡρώδης, Herodes, philosophus Atheniensis. ad Att. 2, 2.
 Ἡρώες, heroes. ad Att. 14, 4.
 Ἡσίτησας, à cibo abstinuiti. ad Att. 14, 5.
 Ἡσκολίας ἀπάτης, supple. ex Platone: τεύχεον ἀναβάς: an oblique & veritæ fraudis consensio muro. ad Att. 13, 38.
 Ἡσυχάζειν, quiescere. Acad. 2, 29.
 Ἡυπόκνησεν, feliciter peperit. ad Att. 10, 18.

Θ.

- Θῆοι, patrii. ad Att. 2, 2.
 Θεοφάνης, Theophanes. ad Att. 2, 5.
 Θεοφραστῆος περὶ φιλοσοφίας, Theophrasti scriptum de studio honorum. ad Att. 2, 3.
 Θέρμων, lupinum. ad Att. 1, 1.
 Θέσεις, propositiones, quæstiones universales, consultationes. ad Att. 9, 4 & 9.
 Θέσιν, universi generis quæstionem: infinitam quæstionem: propositum. Or. 36. Top. 21.
 Θετικά, quæstionibus philosophicis referta, apta. Parad. præf.
 Θεπικώτερον, philosophicis quæstionibus magis refertum, aptum. ad Quint. 3, 3.
 Θεωρήματα, percepta. Fat. 6.
 Θεωρίαν, speculationem. ad Att. 12, 6.
 Θεουροποιεῖ, tumultum excitat. ep. 16, 23.
 Θεμικώτερον, stomachosius, iracundius. ad Att. 10, 11.
 Θύμωσις, excandescencia. Tusc. 4, 9.

I.

- Ἰδέας, formas. Top. 7.
 Ἰλιάς, Ilias. ad Att. 8, 11, 15, 3.
 Ἰσθιωμάμεσαν, idem valentem, ejusdem vis. ad Att. 6, 1.
 Ἰσονομίαν, æquabilem tributionem, æquilibratam. Nat. D. 1, 19 & 39.
 Ἰστίον, resbus verè narrandis accommodata, historica. ad Ἰστορικόν, historicum. ad Att. 10, 1.
 Ἰστορικώτατον, historicorum peritissimus. ad Att. 10, 1.
 Ἰπτίον, eundem. ad Att. 14, 22.
 Ἰπύξ, illecebra, desiderium, pellacia. ad Att. 7, 8.

K.

- Καθεῖνον, officium. ad Att. 16, 11, & 14. Fin. 3, 6. Off. 1, 3.
 Καθολικὸν θεῶν, perceptum artis, quod in omnes conveniat, regulam generalem. ad Att. 15, 20.
 Καὶ Κικέρων ὁ φιλόσοφος ἡ πολιτικὸν τίτον ἀσπάζει, & Cicero philosophus Titum reipublicæ deditum salutem. ad Att. 2, 12.
 Καὶ μάλα κατῆρος, & admodum tristis. ad Att. 13, 42.
 Καὶ μάλα σμῆνος, & valde gravis. ad Att. 15, 12.
 Καὶ σωμαποθανεῖν, & commori. ad Att. 7, 20.
 Καὶ τίδὲ Φακυλίδου, & hoc Phocylidis. ad Att. 4, 9.
 Κακίαν, vitium, vitiositas. Fin. 3, 19. Tusc. 4, 15.
 Κακίας, vitia, malitias. Fin. 3, 11.
 Κακοσμάχον, imbecillum stomachum seu ventriculum habens. ep. 16, 4.
 Καλλιπίδης, Callipides. ad Att. 13, 12.
 Κανὼν ἐπὶ σέση, Πικρῶς ἀκίειν φεκάθον ὀδύση φρενί, & utique sub tecto confertim labentem audire pluviaria sopito & quieto animo. ad Att. 2, 9.
 Κανὼν, regula, norma. ep. 16, 17.
 Κατ' εἰδῶν ἐμπλάσσει, per simulacrorum lapsus. ad Att. 2, 3.
 Κατ' εἰδῶν φαντασίας, secundum spectroscopum visiones. ep. 15, 16.
 Κατ' ὀπώραν πρὸς, per autumnum fax. ad Att. 2, 12.
 Καταβάσσει, de descensu in antrum Trophonium. ad Att. 13, 31 & 32.
 Καταβῶσιν, vitæ ad exitum perductionem. ad Att. 13, 1.
 Κατὰ Διόδωτον κρινῶν, secundum Diodotum, vel, ex Diodoti sententia judicare. ep. 9, 4.
 Κατακλείς, clausula. ad Att. 19, 18.
 Κατὰ λεπτόν, minutatim. ad Att. 2, 18.
 Κατάληπτον, comprehensibile. Acad. 1, 11.
 Κατάληψιν, comprehensionem, cognitionem, perceptionem. Acad. 2, 6 & 47.
 Καταλήψεις. Fin. 3, 5.
 Κατὰ μίτον, singula quæque tamquam telæ licia percutendo. ad Att. 14, 16.
 Κατάτασις, contentio. ad Att. 2, 3.
 Κατὰ τὸ ἀρχαῖον, ut agendi ratio constet. ad Att. 2, 7.
 Κατὰ τὸ κηδεμονικόν, cum acuratione & sedulitate. ad Att. 2, 17.
 Κατὰχρησιν, abusivam. Or. 27.
 Κατὰ Χρύσιππον δυνάσσειν, secundum Chrysippum fieri potest. ep. 9, 4.
 Κατηρημένα, quæ dicuntur de quodam. Tusc. 4, 9.
 Κατηρησά, institutioni. ad Att. 15, 12.
 Κατῶρμα, Fin. 3, 14.
 Κατῶρμα, recta, recte facta. Fin. 3, 7. Off. 1, 3.
 Κατῶρσιν, rectam effectivam. Fin. 3, 14.
 Καχέκτης, habitu vitiorum depravatus, inavolus. ad Att. 1, 14.
 Κεῦθεισα, in cubi & tesseræ modum me conformavi, firmissime flo. ad Att. 13, 31.
 Κέλδωσιν, iustum. ad Att. 2, 24.
 Κέλῆσα ἀκνον, veredum impigrum. ad Att. 10, 13.
 Κενόν, vacuum, inanem. ad Att. 7, 9.
 Κενόσσωδα, inanis studii plena. ad Att. 9, 1.
 Κέντρον, punctum, medium circuli. Tusc. 1, 17.
 Κεπτόμαι, animo suspensio huc illuc impellor. ad Att. 13, 1.
 Κεφάλαιον, caput. ad Att. 3, 1.
 Κικέρων ἀριστοκρητικώτατον παῖς, Cicero status optimatum studiosissimus puer. ad Att. 2, 15.
 Κικέρων ὁ μικρὸς ἀσπάζει Τίτον Ἀθωαῶν, Cicero parvulus salu.

A a a a a a 3

salutat Titum Atheniensem. ad Att. 2, 9.
 Κινδυνώδης, periculose. ad Att. 9, 17.
 Κλίθ, laudem, gloriam. ad Quint. 3, 6.
 Κοινόπειρα, communiora. ad Att. 13, 10.
 Κολακία, assentatio. ad Att. 13, 27.
 Κολακίαι. ad Att. 13, 30.
 Κόρυμματα, incisa orationis. Or. 62.
 Κορινθίων, Corinthiorum. ad Att. 2, 2.
 Κοσμον, luculentum mundum. Tim. 10.
 Κορύνιον, corporis partem cui adfuta sunt pudenda. ad Att. 13, 9.
 Κρύβω, fontem. ad Att. 12, 5.
 Κελεύθρον, judicatio sive judicii questio in quo quasi certamen est controversiæ. Her. 1, 16. Or. 36. Top. 25.
 Κεῖςις Χρυσιππέα, judicium ex Chryssippi sententia. ep. 9, 4.
 Κεῖνθ, Saturnus dictus quasi χεῖνθ. Nat. D. 2, 25.
 Κτύπρω, plausus. ad Att. 12, 3.
 Κύκλ, circulus, orbis. Nat. D. 2, 18.
 Κυρίας δόξας, maxime ratas sententias. Fin. 2, 7. Nat. D. 1, 40.
 Κύρθ, δ. e. Cyrus quarti & quinti tomi Antisthenis. ad Att. 12, 38.
 Κύρε παιδείαν, Cyri institutionem. ad Att. 2, 3.
 Κώλα, membra orationis. Brut. 44. Or. 62.
 Κωμικός μάρτυς, comicus testis, testis eo nomine occurrens sæpe in comœdiis. ep. 2, 13.
 Κορυθαίσι, Corycæi. ad Att. 10, 18.
 Κωρὴν προσώπων, muta persona. ad Att. 13, 19.

Λ.

Λακωνισμόν, Laconicam breviter. ep. 11, 25.
 Λαλαγεῖν, supple ornis sive χαλιδών, garricens avis sive hirundo. ad Att. 10, 2.
 Λαλαγεῖσιν. ad Att. 9, 18.
 Λυμπερά, splendida. ad Att. 5, 20.
 Λάπσμα, falsa quædam offensatio. ad Att. 9, 13.
 Λαχεῖν, nancisci, forte adipisci. ad Att. 15, 9.
 Λεηδύπος, sensum, latenter, clam. ep. 9, 2. ad Att. 6, 5.
 Λέγη, confabulario. ad Att. 12, 1.
 Ληυθὸς, ampullas, pigmenta, quibus ornatio & grandior fit oratio. ad Att. 13, 14.
 Λήρυμματα, sumptiones dialecticorum. Div. 2, 53.
 Λήρθ-πολύς, nugæ multæ. ad Att. 14, 21. 16, 1.
 Λήψις, correctio (scilicet quartana) impetuis. ad Att. 7, 7.
 Λιτότητα, frugalitatem. ep. 7, 26.
 Λογική, philosophiæ pars quaerendi ac differendi. Fin. 1, 7.
 Λογικότερα, eruditiora. ad Att. 13, 19.
 Λίτρι (ἢ Ἑρμόδοιθ). Ad supplendum integrum senarium adde: ἑμπορεύει, libris Hermodorus mercaturam facit. ad Att. 13, 21.
 Λογδαυδάλως, artificiosius sermonis fabricatores. Or. 12.
 Λόρον, globum sedecim gladiatorum sive militum. ad Att. 4, 4.
 Λύπη, ægrotudo, quasi solutio totius hominis. Tusc. 3, 25.
 Λυρικοί, poetæ qui ad lyra cantum poemata sua recitabant. Or. 55. frag. incert.

M.

Μακράν νῆσσι, beatotum insula. ad Att. 12, 3.
 Μακροφύχων, affectionem animi longinqua spectantis. ad Att. 9, 11.
 Μαλ' ἀεισηκεῖνικώς, valde ut optimitatem decet. ad Att. 1, 14.
 Μάσικω, Legg. 2, 13.
 Μάσικος δὲ ἀείσθ, supplendum ut senarius integer balbeatur. Or.

πρὸς εἰκάροι καλῶς: vates is optimus fuerit, qui bene conjecerit. ad Att. 7, 13.
 Μεταρμύζομαι, commuto, ad alias personas transfero. ad Att. 12, 12.
 Μείλιγμα, lenimentum. ad Att. 13, 27.
 Μεγαλόθυαν, furorem. Tusc. 3, 5.
 Μελετη, meditato, cura. ad Att. 5, 10.
 Μελέτη, cura erit. ad Att. 12, 3. 14, 17. 15, 4.
 Μεμψιν, accusationem, reprehensionem. ad Att. 13, 13.
 Μεμψιν ἀναφύρα, accusationem inrendit. ad Att. 12, 49.
 Μέντωρ πῶς τ' ἄρῃ, πῶς τ' ἄρ' ἀποσπύξομαι αὐτῶν; Mentor quonam modo adcam, & quonam modo amplexabor ipsum? ad Att. 9, 8.
 Μεσποταμίαν, Mesopotamiam. ad Att. 17, 11.
 Μεσότητις, medietates. Tim. 7.
 Μετ' ἀμύμονα, post expertem culpa. ad Att. 16, 5.
 Μετέωρθ, incerti & dubii animi: ancipitis cura. ad Att. 5, 11. 15, 14.
 Μεταεῖπρον, suspensiore animo. ad Att. 16, 5.
 Μὴ γὰρ αὐτοῖς, neque enim ipsis (scilicet credo.) ad Att. 13, 20.
 Μὴδὲ σωθῆναι ὑπὸ τῶν τούτων, ne salvus quidem fiam ab hoc. ad Att. 16, 15.
 Μὴδὲ δίκην. Supplendum hoc integrum versum exhibebit: δίκης ὡρὴν ἀμφοῖν μύθων ἀκρίβησις: neque causam judicariis prius, quam quid uterque dicat audieris. ad Att. 7, 18.
 Μὴδὲν αὐτοῖς, supplendum: μίλη: nihil ipsis cura est. ad Att. 6, 1.
 Μὴ μὲν ἀσπυδεῖ γὰρ ἢ ἀκλειῶς ἀπολείμην, ἀλλὰ μὲν βέξας πρὸς ἰσορροφίῃσι περὶ τῶν, ne ignaviter & inglorie peream: sed magno aliquo facinore edito, quod audiat à posteris. ep. 13, 15. ad Att. 10, 1.
 Μήμιος γοργεῖλον κεφαλῶν δεινότο πελάργου, ne mihi Gorgoneum caput horrendi & gravis monstri. ad Att. 9, 7.
 Μὴ πολιτὸν βίβει, abstinendum administratione republica. ad Att. 14, 21.
 Μήπω μὲν εἴπης; ὡρὴν τελευτήσῃ τ' ἴδης; neminem magnum dixcris, prius quam mortuum videris. ad Att. 4, 8.
 Μισάνθρωπθ, odor generis humani. Tusc. 4, 11.
 Μισογυνεία, odium mulierum. ibid.
 Μνημονικά, memorativa. Her. 3, 17.
 Μνημονικὸν ἀμάρτημα, lapsus memoriæ. ad Att. 14, 5.
 Μυσπηταύτθ, à musis percussus. ad Quint. 2, 10.
 Μυσθητικοί, unguenti, & pigmentorum arculam. ad Att. 2, 1.
 Μυστικότερα, secretiora. ad Att. 4, 2.
 Μυστικότερον, secretius. ad Att. 6, 4.
 Μώμαθ. ad Att. 5, 20.

N.

Νεκρομανθία, mortuorum divinationes. Tusc. 1, 16.
 Νεκρία. ad Att. 9, 18. Tusc. 1, 16.
 Νεκρίαν, turbam mortuorum. ad Att. 9, 10 & 11.
 Νεόκλις, nuper condita. ad Att. 6, 2.
 Νεωπελιμῶδ, rerum novarum. ad Att. 14, 5.
 Νῆφε ἢ μέμνησ' ἀπσείν, ἄρδρα ταῦτα τ' φρενῶν, vigilans sis & memineras non facile credere; hi sunt nervi sapientiæ. ad Att. 1, 19.
 Νικωνθ, ἀπὸ πολυφύχας, Niconis de edacitate. ep. 7, 20.
 Νομανανθίαν, ignaviam & inertiam in præfecturis: vacationes. ad Att. 5, 11.
 Νομοφύλακας, legum custodes. Legg. 3, 20.
 Νοσήματα, morbi. Tusc. 4, 10.
 Νῆσθ, polito. ad Att. 12, 46.
 Νῆσθ ἐνύαλιθ, communis Mars. ad Att. 7, 8.

O.

Ὁ'ελίξει, veru notat. ep. 9, 10.
 Ο' γναφιδε ἀθηραδός, fullo est carbonarius: ad Att. 15, 5.
 Ο' ἢ μάλινος ἐκ ἐπ' ἀνεκτός, hic autem insanit sic, ut ferri amplius non possit. ad Quint. 3, 9.
 Ο' ἢ ἐκ ἐμπόλετο μύθων, hic vero non curabat, quæ dicebantur. ad Att. 4, 7.
 Ο' δὲ πέρρηρον, præter propositum, obiter. ad Att. 5, 21.
 Οἷα γ' ἢ δέσποινα, hoc proverbiu sic ex Platone potest concipi integrum: οἷα γὰρ ἢ δέσποινα, πάντα ἢ καὶ ἢ κύνων: qualis heræ, talis & canis. ad Att. 5, 11.
 Οἷον, proprium, accommodatum ad naturam. ad Att. 1, 10. Acad. 2, 12.
 Οἰκοδαστορικὰ, patrisfamilias officio convenientia. ad Att. 12, 44.
 Οἰκονομία, ad Att. 6, 1.
 Οἰκονομία, dispositionem, ordinem. *ibid.*
 Οἶκος φίλος: *supple.* οἶκος ἀρεστος, domus cara est optima. ad Att. 15, 15.
 Οἶ μὲ παρ' ἑδὲν εἶσιν, οἷς δὲ ἑδὲν μάλιστ', alii quidem prope nihil sani; aliis autem nihil curæ est. ad Att. 1, 20.
 Οἶ πάλι αὐτῶν, qui circa ipsum erant, ipsius familiares. ad Att. 13, 52.
 Οἶχος, ratio quidem hercle apparet, argentum οἶχεται, disparat, evanescit. ad Att. 6, 1. in Pison. 25.
 Οἷμοειδεις, ejusdem generis & formæ. ad Att. 2, 6.
 Οἰμολογία, convenientiam. Fin. 3, 6.
 Οἰμολογικῶς τυραννίδα συσκοδάζει, proculdubio tyrannidem affectat. ad Att. 2, 17.
 Οἰμοσολοία, sociate navigandi. ad Att. 16, 4.
 Οἷστυνος, famelicus, avidus cibi, avidissimus, ut fame percitus. ad Att. 2, 12. 4, 13.
 Ο' παρὶ, affecta aliorum in militia. ad Att. 4, 6.
 Ο' πῶς ἀρῶμαι, navigatio tempestiva. ad Att. 9, 7.
 Ο' πένιοι, σπένιοι, Opuntii, sipuntii. ad Att. 6, 2.
 Οργανον, instrumentum. ep. 11, 14.
 Ορθὸν πέναντιον, rectam navem. ad Quint. 1, 2.
 Ορίζοντες, finientes. Div. 2, 44.
 Ορμάς. Nar. D. 2, 22. Off. 2, 5.
 Ορμή, impetus: Item appetitio: appetitus. ad Att. 7, 11. Fin. 3, 7.
 Ορμῶν. Fin. 5, 6.
 Οσοφὸς διδύρημωνέσι, sapiens recte loqueris. ep. 9, 22.
 Ο' π' αὐτάρκεια ἢ ἀρετὴ πρὸς διδαιμονίαν: in quo virtus fit, ei nihil deesse ad beatè vivendum. Parad. 2.
 Ο' π' ἴσται τὰ ἀμαρτήματα, καὶ τὰ κροτομάλα: æqualia esse peccata & rectè facta. Parad. 3.
 Ο' π' μόνον ἀγαθόν, τὸ καλόν, quod honestum sit, id solum bonum esse. Parad. 1.
 Ο' π' μόνος ὁ σοφὸς κλέσται, solum sapientem esse divitem. Parad. 6.
 Ο' π' πάντες οἱ μωροὶ, μείνοντες, omnes stultos insanire. Parad. 4.
 Ο' π' πάντες οἱ σοφοὶ, ἐλθθησοί, πάντες ὁ μωροὶ, δέλοι, omnes sapientes liberos esse; & stultos omnes, servos. Parad. 5.
 Οὐ γὰρ ἀν' ἑσὶ μείζον ἐπὶ κακόν, neque enim hoc majus est malum. ad Att. 7, 6.
 Οὐδὲ μοι ἴσται Ἐμπεδόν, ἀλλ' ἀκαλύκημα, Neque mihi peccus Firmum, sed consternatio sum animo. ad Att. 9, 6.
 Οὐδὲν γλυκύτερον, ἢ πάντα εἶδέναι, nihil dulcius, quam omnia nosse. ad Att. 4, 11.
 Οὐδὲν ὑμῖς, nihil sineum. ad Att. 15, 1.
 Οὐκ ἔλαθε σέ; non tetuluit. ad Att. 6, 1.
 Οὐκ ἔστ' ἐτυμὸν λόγος, non est verus sermo. ad Att. 9, 12.
 Οὐκ ἔστιν ἠδὲσθαι αἰδοῦν κακῶς καὶ δικαίως ζῆν, non licet jurari

de vivere, nisi honeste & juste vivatur. ep. 15, 19.

Οὐκ ἐπέστησεν, non advertit. ad Att. 13, 38.
 Οὐδ' ἀποστρέψων, non apud illum. ad Att. 15, 29.
 Οὐδ' οὐδὲ ἀρετὴ ἀμα παρὶν, nonne scio te, ὁ Mars, confuisse cum Paphia sive Venere. ad Att. 4, 16.
 Οὐδ' αὐτὸ ἐκ τῆ αὐτῆ, non idem ex eodem. ad Att. 15, 1.
 Οὐδ' αὐτῶν εἶδος, *supplendum* ex Euripidis Ione: φαίνετο τῶ ἀρετῶν ἀρετῶν ἀρετῶν ὄντων, ἐστὶν ὅθεν ὁ ἀρετῶν ἀρετῶν: non eadem facies apparet, cum res procul sunt, & cum propè cernuntur. ad Att. 13, 10.
 Οὐτο πῶς τῶ ἀρετῶν ἐπιδοδόμεθα κλέα ἀνδρῶν, sanè eorum qui ante nos vixerunt virorum audiebamus laudes. ad Att. 7, 11.
 Οὐχ' ὅστιν φθιμῶσι. *Hexameter integer sic habet:* ὁχ' ὅστιν φθιμῶσι ἐπ' ἀνδρῶσι βίχεται ἀδῆ, fas non est vitis mortuis insulciare. ad Att. 4, 7.
 Ο' φρέχον, anguinentem. Arat. fragm.
 Ο' ψμαθεῖς, sero discentes. ep. 9, 20.

II.

Πάθος, affectu. ad Att. 12, 3.
 Πάθος, perturbaciones, motus animi turbati. Fin. 3, 20. Tusc. 3, 4, 4, 5. Off. 2, 5.
 Παθητικόν, ad perturbaciones animi accommodatum. Or. 37.
 Πάθος, perturbatio. Fin. 3, 10. Tusc. 4, 6.
 Παῖδες παίδων, nati natorum, posterii. ad Att. 16, 11.
 Παυδία Κυρς, institutionem Cyri. ep. 9, 25.
 Παλιγυροσίαν, status nostri instaurationem. ad Att. 6, 6.
 Παλινοδία, ad Att. 4, 5, 7, 7.
 Παλινοδία, cantum contrarium, recantandi modum. ad Att. 2, 9.
 Πάλτοφ, Palto, Syria oppido. ep. 12, 13.
 Πανευπίστος πρὸς προνοίας, Panatii de providentia. ad Att. 13, 8.
 Πανήγυρις, conventus. ad Att. 1, 14.
 Πανικός, pánicos sive fubitos terrores. ad Att. 5, 20.
 Πανικόν, inanem terrorem. ad Att. 14, 3, 16, 1.
 Πανικός, repentinis terroribus. ep. 16, 23.
 Πάντα πρὸς πάντων, omnia de omnibus. ep. 12, 20. ad Att. 15, 17.
 Πάντα φιλόδημον, omnem popularem. ad Att. 12, 6.
 Παντοῖος ἀρετῆς μιμησκειο, omnis virtutis reminiscete. ad Att. 1, 15.
 Πάνυ φιλοστρηγος, valde amanter. ad Att. 15, 27.
 Παρὰ τὸ ἐπιπέδον, mandatum annum. ad Att. 5, 14.
 Παρὰ γράμμα, inversio litterarum. ep. 7, 32.
 Παρὰ γνώμη, inductio. Top. 10.
 Παρὰ δόξα, mirabilia, admirabilia, quæque sunt contra opinionem omnium. Acad. 2, 44. Fin. 4, 27. pag. 1385.
 Παρὰ νειδιωδύτων, se temere periculo objicere. ad Att. 13, 27.
 Παρὰ λέξιν, contra proprie loquendi rationem. ad Att. 16, 4.
 Παρὰ προσδοκίαν, præter expectationem. ep. 7, 32.
 Παρὰ πῶς ἴσται, præter historiam. ad Att. 13, 10.
 Παρὰ τὸ πρέπον, præter decorum. ad Att. 13, 16.
 Παρὰ φύλαξον πῶς τῶ φρεσὶ φιλοτιμίαν αὐτῶντα, observa conturbatoris Philotimi actionem quam maximè. ad Att. 6, 9.
 Παρεγγέριος, molitio in alieno opere. ad Att. 15, 4.
 Παρὰ μεθελήγῃσι, inferti, subditivii, interjecti. ep. 9, 10.
 Παρ' ἐμοῖς καὶ ἄλλοι, οἳ καὶ με τιμήσουσι, μάλιστα ὁ μπιπέτα Ζεὺς, apud me sanè & alii sunt, qui me honorabunt, maxime autem consiliarius, seu consilio valens Jupiter. ad Att. 3, 7.

Ποδ' ἀνεμόεντα μίμναι Νίξ ἐπὶ φύθις, Appiam ἐπ' ἀρίστῃ ἔχοντα, ad ventosum Mimantem in insula Pfyria, Appiam sinistra habentem. ad Att. 16, 13.
 Παερισήσαι, obiter scire. ad Att. 6, 1.
 Παρηνικῶς, insolenter, contumeliosè. ad Att. 10, 10.
 Παρηνουστῶν, verbi parvam immutationem in litterâ positam. Or. 2, 63.
 Παρρησίαν, loquendi libertatem. ad Att. 1, 16.
 Παρῶν παλῶτεον, intempestive navigandum. ad Att. 10, 12.
 Πάχω π, passior aliquid, angor. ad Att. 15, 20.
 Πατριδα ἐμὴν μᾶλλον φιλῶν, patriam meam magis amans. cp. 12, 14.
 Πειθανάγκην, suasionem violentam. ad Att. 9, 13.
 Πειθα, Suada Dea. Brut. 15.
 Πειρεξέειν ὡδὸν ἁλῶν, tentari paralyti, infestari siferatione, seu resolutione nervorum. ad Att. 16, 7.
 Πειρῶν, Pircnen, sive fontem uberrimum, qualis fuit Pircene. ad Att. 12, 5.
 Πελλαίων, Pellencorum, Dicæarchi lib. de populis Pellennis. ad Att. 2, 2.
 Πεντέλοπον, qui quinis superest, hoc est, sextum. ad Att. 14, 21. 15, 2.
 Πεπνωμέναι, nitidæ & eleganter scriptæ. ad Att. 14, 7.
 Πεπνωμένως, doctè & perpolitè. ad Att. 15, 16.
 Πεπλορησίαν, pepi descriptionem. ad Att. 16, 11.
 Πεπολιώμεθα, reipublicam gessimus. ad Att. 14, 6.
 Περὶ δουλῶν, de iis quæ fieri possunt. ep. 9, 4. Fat. 9.
 Περὶ κοιλουσίαν γίνεσθαι, in alvo solvenda occupatum esse. ad Att. 10, 13.
 Περὶ μικρὰ σαδάζειν, in parvis rebus multum laborare. ad Att. 13, 21.
 Περιδοὶ ἢ κερματῶν, ἐνθυμήματα, ἢ κερματῶν, ambitus verborum aut flexus clausularum, aut argumenta rhetorum, aut confirmationes. ad Att. 1, 14.
 Περιδοὺν, ambitum, circuitum, comprehensionem, continuationem, circumscriptionem orationis. Or. 61.
 Περὶ ὁμογενείας, de concordia. ad Att. 8, 11.
 Περιοδείας, verborum complexiones, periodos. ad Att. 13, 26.
 Περιπατητικῶν, peripatetica, partes peripateticorum. ad Att. 13, 19.
 Πέριστασις, status & conditio. ad Att. 4, 8.
 Περὶ τελῶν σώταξιν, de finibus opus. ad Att. 13, 12 & 19.
 Περὶ τῆς κατὰ πέριστασιν κερματῶν, de officio cui quædam adjecta est circumstantia. ad Att. 16, 11.
 Περὶ τῶν ὄλων, de summa rerum. ad Att. 2, 17.
 Περὶ ψυχῆς, de animo. ad Att. 13, 32.
 Περσεφόνη, Proserpina. Nat. D. 2, 26.
 Περυσώμα, intumescere, superbia ciferot. ad Att. 5, 20.
 Πέσαν, ὀποκοπίαν, ἀπέπαλον σύμμιξον, πέραν, δύλοσιαν κοιλίας, concoctionem, vitationem lassitudinis, ambulationem moderatam, delectationem, solutionem alvi. ep. 16, 18.
 Πιθανῶν, apta ad persuadendum, probabilia. ad Att. 13, 19.
 Πίνου, venustas veteris sermonis. ad Att. 14, 7.
 Πινακῶν, navigationem commodam expectans. ad Att. 10, 8.
 Πίλις, navigatio. ad Att. 15, 21.
 Πλάτων, Dives, Dis. Nat. D. 2, 26.
 Πῶ τῶτ' ἄρ' ὀποσιήσῃ, quoniam hæc utique crumpent? ad Att. 12, 5.
 Ποιότης, efficientia. Fin. 3, 15.
 Ποιότητα, qualitatem. Nat. D. 2, 37.
 Ποιήσις. Acad. 1, 7.
 Πολιτοῦσθαι, urbium everforem, sive vastatorem. ep. 10, 13.

Πολιτεία, respublica. ad Att. 2, 1.
 Πολιτεία, in libris de republica. ad Att. 4, 16.
 Πολιτεῖαν, reipublicam. ad Att. 2, 3.
 Πολιτείας, civitatum gubernandarum rationes. ep. 9, 2.
 Πολιτείας, administrare reipublicam, versari in republica. ep. 7, 12. ad Att. 14, 6.
 Πολιτεύμα, factum in republica, actionem publicam. ad Att. 6, 1. 9, 7.
 Πολιτεύουσα, reipublicæ operam navo. ad Att. 2, 6.
 Πολιτεύσθαι, reipub. danda opera: versandum in reipub. ad Att. 2, 6. 10, 1.
 Πολιτικά, de republica. ad Quint. 2, 13.
 Πολιτικῶν, de civium officio in reipub. ad Att. 9, 18.
 Πολιτικοί, reipublicæ moderatores, reipub. dediti. ad Att. 12, 23 & 51.
 Πολιτικῶν, reipublicæ deditum. ad Att. 9, 10. quod est ex usu reipub. *ibid.* 11.
 Πολιτικὸν σίεμμα, consideratio ad statum reipub. pertinens. ad Att. 7, 8.
 Πολιτικὸν σύλλογον, conventum & sermonem de ratione reipublicæ gerendæ. ad Att. 13, 30.
 Πολιτικός, civilis, reipublicæ deditus. ad Att. 4, 6.
 Πολιτικός ἀνὴρ ἐστὶ δναρ, reipublicæ deditus vir ne in somnio quidem. ad Att. 1, 18.
 Πολιτικῶς, ut vitum reipub. deditum decet, convenienter statui reip. ad Att. 4, 8. 7, 8 & 13.
 Πολιτικώτερον, ad reipublicæ administrationem magis pertinentia. ad Att. 13, 10. 14, 6 & 14.
 Πολιτικώτερον, reip. peritiorum. ad Att. 5, 12.
 Πολιτικώτερον, accommodatius ad rationem reipublicæ administrationis. ep. 2, 8.
 Πολλὰ δ' ἐν μέλαμμίῳ Νότῳ κυλινδῶ κύματ' ὀρείνας ἄλως: multos autem in intermedio Auster volvit fluctus lati maris. ad Att. 6, 3.
 Πολλὰ χείρειν τῷ καλῷ, multam salutem honesto. ad Att. 8, 8.
 Πολλοὶ μαθητῶν κρείττους διδασκάλων, multi discipuli praestantiores magistris. ep. 9, 7.
 Πολλὸ γὰρ καὶ δέ, multum quidem abest. ad Att. 6, 1.
 Πολυγεγραμμένος, qui plurima scripsit. ad Att. 13, 18.
 Πολυδάμης, Pollucis adem. ad Att. 6, 1.
 Πομπηδομα καὶ τοῖς προσώποις, ex personarum dignitate pompam captare. ad Att. 13, 32.
 Ποῦμα, labore & molestia conficior. ad Att. 16, 12.
 Πότερον δίχως τείχεσσι ὄψιν, *supplendum ex Platone, qui hæc iidem refert, εἰνάσας, utrum excaenso alto muro iustitiam.* ad Att. 13, 38.
 Πολυδάμης μὲν πρῶτος ἐλεγχέτω ἀναδήσῃ, Polydamas mihiprimus probum objicet. ad Att. 2, 5. 7, 1.
 Πῶ σάφῳ τὸ τ' Ἀτρείδων, ubi navigium Atridarum. ad Att. 7, 3.
 Περίμακτοι, ministri oratorum apud Græcos, mercedula adducti. Or. 1, 45.
 Περίμακτως, aptè ad rem gerendam. ad Quint. 2, 14.
 Πεχέειν, factum. ad Att. 14, 19.
 Πεχέειν πολιτικῶν, factum cive dignum reipub. dedito. ad Att. 10, 13.
 Πεχότατα, lenissimè. ad Att. 11, 17.
 Πέριπον, decorum. Or. 21. Off. 1, 27.
 Πέρελλημα, quæstionem. ad Att. 7, 1. 12, 2.
 Πέρελλημα Ἀρχιμήδειον, quæstio Archimæda. ad Att. 12, 4. 13, 28.
 Πέρελλῶν, statum jamjam dimicaturi, gestum pugilis ad pugnam. ad Att. 13, 21.
 Περνήθια. Fin. 4, 26.
 Περνήθειον, productum, promotum, remotum, praepositum, præcipuum. Fin. 3, 15.
 Περυσισίω, praesagio. ad Att. 8, 11.
 Περυσισίω, progressum in litteris. ad Att. 15, 16.

Προεργαζίας, quæ præfari solemus, antequam disputationem aliquam explicandam suscipimus. ep. 9, 18.

Προλήψεις, notitiae rerum. Acad. 2, 10.

Προλήψεις, notionem : anticipationem : antceptam animo rei quandam informationem : prænotionem, præsumptionem. Top. 7, Nat. D. 1, 17.

Πρόνοια, providentia. Nat. D. 2, 22.

Πρόνοιαν, Nat. D. 2, 29.

Προνοικονομήσειμι, procuravi, providi. ad Quint. 2, 3.

Προρίμιν, principium. Her. 13, 4.

Προσλαστική, præfigmentum, periculum elaborati operis, rudis informatio exacti operis. ad Att. 12, 41.

Προπόλιον, vestibulum. ad Att. 6, 1.

Προπόλιον, vestibulo. ad Att. 6, 6.

Προσνακτερομήσω, recreatam. ad Att. 6, 1.

Πρόθεσι λέων ὄπθην ᾗ : Homericus versus integer sic habet : ὀρθῆσι λέων, ὄπθην ᾗ δρόμων, μέσση ᾗ ἤμιον : ante Leo, à tergoque Draco, media ipsâ Capella. ad Att. 2, 16.

Πρόστιον, ἴμοιονque, ad æqualem similemque, ad Att. 13, 51.

Πρόσνῶσιν, assensum. ad Att. 5, 4.

Πρόστιον ἀσφαλές, ad id, quod tutum sit. ad Att. 7, 13.

Πρόστιον ὀφείτω, ad prius. ad Att. 1, 16.

Πρόστιον τῆσ' ὄ, π' ἤδη, ἢ παλαμάδων, ἢ πάντ' ἐπ' ἴμοι τεκμηρίων. τὸ ἡδ' ἔστ' ἴμοι : adversus hoc quod opus est factum, & machinentur & fabricent quidvis in me : quod enim rectum est, à me fiat. ad Att. 8, 8.

Προσφώνησιν, nuncupationem. ad Att. 13, 12.

Προσφώνησον, nuncupamus, dicimus. ad Att. 15, 13.

Προσφώνω, nuncupo, dico, ad Att. 16, 11.

Πρόσωπον πόλιος, faciem civitatis. ep. 15, 17.

Πρόστιον, prolapsio, casus. ad Att. 2, 17.

Πυρρῆσι, Mars. Nat. D. 2, 20.

Πυρρῆσι δῆμον, frumenta in populum. ad Att. 6, 6.

P.

Ρ' ἀθυρότερον, segniora. ad Quint. 2, 15.

Ρ' ἠτορθεσίην, declamant, quasi rhetorum more. ad Att. 15, 16.

Ρ' ἠτορ, eloquens. Or. 19.

Ρ' ἴψη πολλὰ μάτην κερχασσιν ἐς ἠέρα θυμὸν ἄνθη, Cum fureter multa frustra cornibus in aerem prouisse. ad Att. 8, 5.

Ρ' οἰζόθεν μιν, litem & causam tumultuosam. ad Att. 14, 10.

Ρ' ὀπί, momentum, inclinatio. ad Att. 16, 5.

Ρ' ὀρθῆσι, numerus oratorius. Or. 20.

Ρ' ὀρθογραφία, descriptio, pictura cum virgultorum & plantarum ibi virentium representatione. ad Att. 15, 16.

Σ.

Σ' ἐμνότερος τις, ἢ πολλοκίωτερος, gravior auctoritateque pollentior, & rebus civilibus tractandis accommodatior. ad Att. 2, 1.

Σ' ἦμα δὲ τοι ἔρω, signum autem tibi dicam. ad Att. 4, 15.

Σ' ἠστοδίετον, magis Sestiane. ad Att. 7, 17.

Σ' ἀρῶ, navigium. ad Att. 7, 3.

Σ' ἐμίμα, consideratio. ad Att. 7, 21.

Σ' ἐψέω, confidera. ad Att. 12, 3.

Σ' ἐκίπομαι, tergiverfor, causas neco. ad Att. 16, 9.

Σ' ἐκίψης atque ἀναβλάῃ, excusationes atque dilationes. ad Att. 1, 12.

Σ' ἐκαμαχίω, umbratiles pugnae, simulacra pugnarum. ep. 11, 14.

Σ' ἐκλά, obliqua, tortuosa. ad Att. 13, 39.

Σ' ἐκλά ἀπάτης, versutæ fraudis : supple, murum ascensurum. ad Att. 13, 41.

Σ' ἐκπῶ, scopus, ultimum, finis. ad Att. 2, 18.

Σ' ἐκλεινός, tenebrosus. Fin. 2, 5.

Σ' ἐκλεινός, vexationem, molestiam. ad Att. 4, 13.

Σ' ἐκλεινός Λακωνικῶν, Scytalem Laconicam (brevem epistolam, quales occutis gravibusque de rebus Lacedæmonii ad imperatores suos in loris scriptas, mittere solebant.) ad Att. 10, 10.

Σ' ἐκλεινός, olentia solæcisimum. ad Att. 1, 19.

Σ' ἐκλεινός, absurdum. ad Att. 14, 6.

Σ' ἐκλεινός, sapientiam. Off. 1, 43.

Σ' ἐκλεινός, sapientes. Tusc. 5, 3.

Σ' ἐκλεινός, rei oratorix operam dare : causas acitare. ad Att. 2, 9.

Σ' ἐκλεινός, declamo, fictas causas ago. ad Att. 9, 9.

Σ' ἐκλεινός, Spartam. ad Att. 1, 20.

Σ' ἐκλεινός ἐλαχῆς, ταύταν κίσησθαι, Spartam sortitus es, hanc oma. ad Att. 4, 6.

Σ' ἐκλεινός, inducias facere, pacisci. ad Att. 15, 29.

Σ' ἐκλεινός, quinta sede spondæum habentem. ad Att. 7, 2.

Σ' ἐκλεινός, serio agere. ad Att. 15, 18.

Σ' ἐκλεινός ἐδίω, serium nihil. ad Att. 13, 52.

Σ' ἐκλεινός, gravius & magis serium. ad Att. 5, 3.

Σ' ἐκλεινός, studium, propensa voluntas. ep. 16, 21. ad Att. 13, 27.

Σ' ἐκλεινός, status. Top. 25.

Σ' ἐκλεινός, solida, firma. Nat. D. 1, 19.

Σ' ἐκλεινός, probandum, æqui bonique consulendum. ad Att. 9, 10.

Σ' ἐκλεινός, privantia. Top. 11.

Σ' ἐκλεινός, Mercurius. Nat. D. 20.

Σ' ἐκλεινός, amor & pietas inter parentes & liberos. ad Att. 10, 1.

Σ' ἐκλεινός, consilium imperatorium. Nat. D. 3, 6.

Σ' ἐκλεινός, imperatorculus. ad Att. 16, 15.

Σ' ἐκλεινός, conscriptio, opus quod scripto constat. ad Att. 16, 7.

Σ' ἐκλεινός, assensionem, approbationem. Acad. 4, 12.

Σ' ἐκλεινός, casum. ad Att. 2, 12.

Σ' ἐκλεινός, confusionem. ad Att. 6, 9.

Σ' ἐκλεινός, confusione reipublicæ. ad Att. 7, 8.

Σ' ἐκλεινός, tu verò quid cogitabundus? ad Att. 13, 42.

Σ' ἐκλεινός, mutua quæstione. ep. 16, 21.

Σ' ἐκλεινός, conjugatio. Top. 3.

Σ' ἐκλεινός, Top. 3.

Σ' ἐκλεινός, Ficus per Cicerem ficus nulla unquam tam similis fuit. ad Att. 4, 8.

Σ' ἐκλεινός, indices. ad Att. 4, 4.

Σ' ἐκλεινός, conventum. ad Att. 13, 32.

Σ' ἐκλεινός, convictus. ad Att. 13, 23.

Σ' ἐκλεινός, convictorem, convivam. ep. 9, 10.

Σ' ἐκλεινός, nota. Top. 8.

Σ' ἐκλεινός, consilii plenum, ad deliberationem aptum. ad Att. 12, 40.

Σ' ἐκλεινός, consensus naturæ, convenientia & conjunctio naturæ. ad Att. 4, 17.

Σ' ἐκλεινός, animi commotionem ex commiseratione, doloris consensum. ad Att. 4, 15, 5, 18, 10, 1. Nat. D. 3, 11. Div. 2, 60.

Σ' ἐκλεινός, cum animi commoti significatione. ad Att. 5, 11. 12, 44.

Σ' ἐκλεινός, una afficior. ad Att. 12, 11.

Σ' ἐκλεινός, computationes. ep. 9, 24.

Σ' ἐκλεινός, computatio. ad Att. 2, 12.

Σ' ἐκλεινός, simul gloriæ mæx serviunt. ad Att. 5, 17.

Σ' ἐκλεινός, de literis disputare. ep. 16, 21.

Σ' ἐκλεινός, collectio, volumen. ad Att. 9, 13, 16, 5.

Σ' ἐκλεινός, concenationes. ep. 9, 24.

Σ' ἐκλεινός, concenatioes Sophoclis. ad Quint. 2, 15.

Σ' ἐκλεινός, simul diem conterimus. ad Att. 8, 9.

Σ' ἐκλεινός, Diis juvantibus dico. ad Att. 10, 10.

Σ' ἐκλεινός, cum illo mœrebam, condolebam. ad Att. 5, 12.

Σιώνων, contubernalem. ad Att. 12, 45.
 Σιωδία, colloquium, conversatio. ad Att. 10, 7.
 Σιωπαγμα, opus, compositio. ep. 8, 3, ad Att. 16, 3.
 Σιωπαγματα, opera. ad Att. 12, 45.
 Σιωπαξιν, opus. ad Att. 13, 16.
 Σιωπαξεις, compositiones librorum. ad Att. 15, 14.
 Σόντε δι' ἐρχομῶν, *complendum ex Homeri Iliad. κ. κεί τε πορὸ*
ἤ ἐνὶ κεν Ὀππος κέρδι ἔη, duobusque simul euntibus,
 alter alterum praevertisset cogitando, quod è re foetet. ep.
 9, 7. ad Att. 9, 6.
 Σωπίεις, acta animorum conjunctio, & conglutinatio. ad
 Att. 10, 8.
 Σωπωμα, compendiosè, paucis. ad Att. 7, 3.
 Σφαίρα, globus. Nat. D. 2, 18.
 Σφαιροειδής, globosum. Tim. 6.
 Σφάλμα, erratum, lapsus. ad Att. 10, 12.
 Σχεδίαζοντα, scribentem, quod subito in mentem venit. ad
 Att. 6, 1.
 Σχεδιασμα, subitum & tumultuarium consilium. ad Att.
 15, 19.
 Σχηματα, sententiarum orationisque formæ, sive verborum
 & sententiarum lumina, ornamenta. Brut. 17 & 37.
 Σχόλιον, explicationem. ad Att. 16, 7.
 Σχολίον, explicatione. ad Att. 16, 7.
 Σωκερλίως εἰς ἐκείτην, Socraticorum more in utramque
 partem (*scilicet disputare.*) ad Att. 2, 3.
 Σωμα, corpus. ad Att. 2, 1.
 Σώφρονα, temperantem. Tusc. 3, 8.
 Σωφροσύνη, temperantiam. *ibid.*

T.

Ταροί, duces. ad Att. 4, 6.
 Τὰ κεί μέρδι, *particularia, singula quæ particulatim. ad*
Att. 13, 22.
 Τὰ κενά τ' πολέμου, inanes terrores belli. ad Att. 5, 29.
 Τὰ κεφάλαια, capita. ad Att. 16, 11.
 Τὰ πῦ διδόμενα, *provenibunt hoc ita explicari potest ex scriptis*
Platonis: τὰ πῦ διδόμενα ἀνίτηκη δέχεται, quæ dantur ne-
 cesse est accipere. ad Att. 6, 5. 15, 17.
 Τὰ πῦ ἐν κείδι ἡμῶς τάδε, quæ igitur ad nos pertinent, hæc
 sunt. ep. 16, 21.
 Ταξίάρχης, ordinis ductor, centurio. ad Att. 16, 11.
 Τάελα, tota, universa. ad Att. 13, 40.
 Τὰ ὄνεα, ea quæ sunt ex usu. ad Att. 10, 18.
 Τὰ πάλι τ' κερδῶν, quæ de officio sunt, libros de officiis.
 ad Att. 15, 13. 16, 11.
 Τὸς τ' κελεύοντων. *Enripidis integer versus sic habet: τὸς τ'*
κελεύοντων ἀμαθίας φέρειν χεῖρῶν, dominantium stultitias
 ferre oportet. ad Att. 2, 25.
 Τὰ τ' φίλων κενά, *ἢ φίλων ἰσότητα,* amicorum communia
 omnia: & amicitiam esse æqualitatem. legg. 1, 12.
 Ταυτόματον ἡμῶν, *versus integer habet: ταυτόματον ἡμῶν*
κεκλιώ βελθῶ, casus inelius quàm nos consulit. ad Att.
 1, 12.
 Τέθριππα, quadrigas. ad Att. 5, 21.
 Τεμνησιώδεις, signum ejusmodi, ut dubitari non possit. ad
 Att. 7, 4.
 Τένον ἐμῶν, *ἢ τὸ δέδι* πολυμήτεια ἔργα, *Ἀλλὰ σὺ ἴμεθεντα*
μετέρχου ἔργα λόγιον. Non tibi, nata mea, data sunt opera
 bellica, Verùm tu placida persequere munera eloquentiæ.
 ad Att. 14, 13.
 Τελικῶς, ad ultimum pertinentia. Fin. 3, 16.
 Τέλιδι, summa rerum, finis: quod ad nullam aliam rem,
 omnia autem ad id referuntur. ad Att. 12, 6. Fin. 1, 13.
 3, 7.
 Τέμπη, amœnissima loca. ad Att. 4, 15.
 Τεταρκής, morbi genus in corporis partibus posterioribus.
 Vita Att. . . .

Τέρας, monstrum, prodigium. ad Att. 8, 9.
 Τεχνολογία, tractationem artis, disputationem de præceptis
 artis. ad Att. 4, 16.
 Τέτρα, κωπύρον, *supplendum ex Homero ἔτλης: perfer,* gra-
 vius tullisti. ad Att. 9, 15.
 Τετραδῶδες, *infectum esse, inflatum insanisse.* ad Att.
 12, 25.
 Τεῖκεας. ad Att. 1, 14.
 Τηλέπυλον λαεφυρονίω, magnam urbem Lastrygoniam. ad
 Att. 2, 13.
 Τὴν ἀρίστησαν, sententiam quæ placeat. ad Att. 2, 3.
 Τὴν ἑσὺν χειμῶν, interiorem lineam. ad Att. 4, 8.
 Τὴν πῶν μεγίστων ἢ τ' ἔχρη τυραννίδα; ut tyrannide potia-
 tur, quæ inter Deos dea est maxima. ad Att. 7, 11.
 Τὴν παρῶν κερδῶν τυποδῶς, præsentem statum repu-
 blicæ subiecta rudi ejus forma. ad Att. 4, 13.
 Τὴν δὲ ἀμαρτίαν μετ' ἀπελευθέρου. (*οἶδα ὅν λήθη,*) &c. *tychis*
meæ libertus (nostri quem dico) visus est mihi dudum è
verbis, quæ inconsideratè effutiebatur, turbasse calculos, ex
coemtionem bonorum Crotoniatæ tyrannidæ. timeo, ne
id adhuc non intellexeris. Unus nimirum hoc ubi confide-
raveris, reliqua in tuto pone. Att. 6, 4.
 Τὴν δὲ ἀρετῆς ἰδρύματα θεοὶ καταπέθειν ἐθήκεν Ἀθάνατοι, ante
 virtutum sudorem posuerunt Dii immortales. ep. 6, 18.
 Τὴν ξυναίρετ' ἐμῆς ὃ ὑπέλευθερον, &c. uxoris meæ libertus
 visus est mihi sæpe garricus & hæsitans in conciliabilis &
 circulis quodammodo conturbasse rationes in bonis Cro-
 toniatæ. ad Att. 6, 5.
 Τί γὰρ αὐτῷ μέλι; quid enim illi cura est? ad Att. 12, 2.
 Τί λοιπὸν? quid reliquum? ad Att. 6, 1.
 Τιμῶν, honorem. ad Att. 12, 12.
 Τίς δὲ ἐστὶ δούλος, τ' θανείν ἀφρονίως ἄν; quisnam est servus;
 de morte securus qui sit? ad Att. 9, 2.
 Τίς πατέρ' αἰνήσῃ; *integer versus sic se habet: τίς πατέρ' αἰνήσῃ*
εἰ μὴ κερκοδαίμονες υἱοί, quis patrem laudabit, nisi infelices
 filii. ad Att. 1, 19.
 Τὸ ἀμείνον, *ἢ τὸ χεῖρον ἐν ἀφανείῃ περὶ σωφροσύνης*
μέλιτος, quid melius & deterius, in obscuro adhuc providebat maxime.
 ad Att. 10, 1.
 Τὸ γὰρ εὐ μετ' ἐμῶν, quod enim rectum est, à me stat. ad Att.
 6, 1.
 Τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, in lente unguentum. ad Att. 1, 19.
 Τοιαῦτα ὁ τλήμων πολέμου ἐξέρχεται, talia ærumnosum bel-
 lum efficit. ad Quint. 2, 14.
 Τόις ἀπανθρώσιν, obviam prodeuntibus. ad Att. 7, 5.
 Τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἰρετῶν, honestum propter seipsum expeten-
 dum. ep. 15, 17. & 19.
 Τὸ καλὸν, honestum. ad Att. 8, 8.
 Τὸ μέλλον κερκοδακίης, quod futurum est, expectabis. ad
 Att. 9, 10.
 Τὸν διαρήσκον, quæ in rerum contemplatione occupatur. ad
 Att. 2, 16.
 Τὸ νεμεσῶν interest τ' φθονεῖν, indignatio differt ab invidia.
 ad Att. 5, 19.
 Τὸν κερκοδικὸν βίον, vitam quæ in rebus agendis versatur. ad
 Att. 2, 16.
 Τὸν πύρον μετὰς θεῶν ἔσποφόνισον, insolenti & vanæ am-
 bitioni meæ, per Deos, indulge. ad Att. 13, 29.
 Τὸ περὶ δόξασιν, inopinatissimum. ad Att. 6, 1.
 Τροποθεσία, loci descriptionem. ad Att. 1, 13.
 Τροποθεσία, loci descriptione. ad Att. 1, 16.
 Τὸ σωίχον, quod conjunctum est, proximum. ad Att. 9, 7.
 Τότε μοι χεῖνοι δρέα χεῖτων, tunc tellus mihi lata dehiscat. ad
 Att. 9, 9. ad Quint. 3, 9.
 Τὸ καλὸν, honesti. ad Att. 7, 12.
 Τὸ μὲν ὄνειρον μοι. *supple, λέγεις: Esthne provenibunt:* meum
 somnium mihi narras. ad Att. 6, 9.
 Τὸ ποιῆς, poetæ. ep. 9, 10.
 Τὸ τὸ μῦθα ὄνει; hoc vero quantum mufca? ad Att. 12, 5r.

Τρεῖς διοικήσεις, tres provinciales administraciones. ep. 13, 67.
 Τριχῆϊ, ἀλλ' ἀγαθὴ κροῦσθῶ, ἔπι ἐργῶ ἢς γαίης δύναμαί γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθῳ, Aspera sed bona puerorum nutritrix, nequaquam ego hac terra possū dulcius quidquam aspicere. ad Att. 2, 11.
 Τριπολιτικόν, librum inscriptum, Tripoliticus. ad Att. 13, 32.
 Τρισεπειραγίτας, eximios Areopagitas. ad Att. 4, 15.
 Τρόπος, verborum immutationes. Brut. 17.
 Τυραννοκτόνοι, tyrannicidæ. ep. 12, 22.
 Τυραννοκτόνος, tyrannicidas. ad Att. 14, 6.
 Τυφλόπῳ, cæcutio. ad Att. 2, 19.
 Τῶν ἀδύνατων, earum rerum, quæ fieri non possunt. ep. 9, 4.
 Τῶν δ' αἰτίαν τῷ Βρούτων πῆς εἶχον, horum culam quis Bruto-rum sustinet? quis Brutorum harum rerum auctor fuit? ad Att. 15, 12.
 Τῶν ἡ παρόντων δι' ἐλαχίστης βελῆς κερπέσῳ γνώμων, Τῶν ὃ μαιλλῶν ἐπὶ σπείσον τῷ γρηγορηθῆς ἀρεσῶ εἰκασθῆς, rerum quidem præsentium initio brevi & extemporalis consilio optimus index: Futurorum autem, magna ex parte ejus quod eventurum erat, certissimus conjector. ad Att. 10, 1.
 Τῶν νεώτερον, juniorum. ad Att. 7, 2.
 Τῶν πολιτικῶτάτων σεμμάτων, considerationum maximè ad rempub. pertinentium. ad Att. 10, 1.
 Τῶν πρόργη τι, eorum quæ sunt ex re aliquid. ad Att. 9, 4.
 Τῷ κελῶ, honesto. ep. 15, 19.
 Τῷ κελῶ ὑπερσπένοντα, erga honestum sum affectus. ad Att. 2, 19.
 Τῷ τῷ γῶν κεταλόγη, navium enumeratione. ad Att. 6, 2.

τ.

Τάδας, hyadas. Nat. D. 2, 43. Arat. frag.
 Τῆς, sincerum, sanum. ad Att. 10, 12.
 Τῆν, plueret. Nat. D. 2, 43.
 Τῆδ' ἔλεβο, perulo. ad Att. 13, 30.
 Τῆπερδέμῳ, cum clam subduxero & exportaro. ad Att. 7, 17.
 Τῆπερπικῆς, plus quàm Articus. ad Att. 15, 1.
 Τῆπερβολῆ, sermōnis exsuperantia. ad Att. 7, 32.
 Τῆπερβελικῶς, supra veritatem, supra modum. ad Att. 5, 21. 6, 2. ad Quint. 2, 14.
 Τῆπυέμι, inanis & futilis, sub vento exposita. ad Att. 14, 10.
 Τῆπυρεσιαν, ministerium, officiorum præstationem. ad Att. 9, 13.
 Τῆποθέσι, argumento. ad Att. 4, 5.
 Τῆποθέσις, positiones, argumenta. ad Att. 15, 1. ad Quint. 3, 5.
 Τῆποθέσιν, causam, quæstionem definitam. Top. 21.
 Τῆποθέσιν, materiam, argumentum. ad Att. 1, 14. 12, 45. 14, 22. ad Quint. 2, 15.
 Τῆποθήκας, documenta, præcepta. ad Att. 2, 17.
 Τῆποθήκας, pignora. ep. 13, 52.
 Τῆποουριζῆ, leni vocabulo appellas. ad Att. 9, 10.
 Τῆπομυμψμοίρας, subquerulas. ad Att. 6, 1.
 Τῆπομνημα, commentarium. ad Att. 2, 1. 15, 23. 16, 14.
 Τῆπομνηματισμῶν, decretum, vel, ad rei memoriam litteris mandatum. ep. 13, 1. ad Att. 5, 11.
 Τῆποσλυκα, subabsurda. ad Att. 14, 21.
 Τῆποσλοικον, subabsurdum. ad Att. 2, 10.
 Τῆποσσειν, fundamentum, & inceptionem. ad Att. 2, 3.
 Τῆπο τῷ ἀσλαψιν, sub ipsam accessionem febris. ad Att. 9, 2.
 Τῆπο τῷ λῆψιν, sub accessionem febris. ad Att. 9, 10.
 Τῆποτον, subdolum. ad Att. 10, 11.
 Τῆποπον, macula, infamia. ad Att. 1, 20.
 Τῆπερον κερπτερον, Ὁμπερῶς, ordine præposito, cum primo

loco quod posterius est, secundo quod prius effertur, Homericè. ad Att. 1, 16.

Φ.

Φάβων, Jupiter. Nat. D. 2, 20.
 Φάβρη βεσσων, & ἐν δέδῳ, de iis quæ redundant in Phædro Platonis, & de Græciæ vita. ad Att. 13, 39.
 Φανωροσωπτείν, vultum ostendere, faciem aperire. ad Att. 7, 21.
 Φανωροσωπτείν, resecto vultu & aperta facie procedendum. ad Att. 14, 22.
 Φάβων, Saturnus. Nat. D. 2, 20.
 Φαλάκραμα, tranquillitatem & otium. ad Att. 14, 2.
 Φαλαρεσμῶν, Phalaridis imitationem, savitiam. ad Att. 7, 12.
 Φαντασα. Acad. 2, 6.
 Φαντασιαν, viliū. Acad. 1, 11.
 Φιλαίον συμφορῆ, querula res, calamitas. ad Att. 12, 41.
 Φιλαίπῳ, accusandi seu criminandi cupidus. ep. 3, 7. ad Att. 13, 20.
 Φιλακθῶς, ingenuè, liberè. ad Quint. 2, 15.
 Φιλαιτία, amor sui ipsius. ad Att. 13, 13.
 Φιλελλωες, Græcorum amantes. ad Att. 1, 15.
 Φιλνδῶς, ambitiosus, amator illustrium virorum. ad Att. 13, 19.
 Φιλνδνοι, amatores voluptatis. ep. 15, 19.
 Φιλντπίειν, cum Philippo facere. Div. 2, 57.
 Φιλογυνεία, mulierofitas. Tusc. 4, 11.
 Φιλοθέρον, spectandi cupidum. ep. 7, 16.
 Φιλόλογοι, ἢ φιλοδίκμοι, amatores honesti & studiosi iusti. ep. 15, 19.
 Φιλόλογο, erudita. ad Att. 13, 52. 15, 15.
 Φιλολογοτερε, eruditiora. ad Att. 13, 12.
 Φιλόπατρις, patriæ amans. ad Att. 2, 1.
 Φιλόπατριον. ad Att. 9, 10.
 Φιλοσοφικῶς, studio benignissimo & suavissimo. ad Att. 5, 9.
 Φιλοσοφια, studiosum artis dicendi. ad Att. 1, 13.
 Φιλοσοφείν, philosophari. ad Att. 2, 5.
 Φιλοσοφίον, philosophandum. ad Att. 1, 16.
 Φιλοσοφίαν, philosophiam. Or. 1, 3.
 Φιλοσοφόμεθα, philosophamur. ad Att. 15, 13.
 Φιλοσοφόμενα, quæ à Philosophis tractantur, libros Philosophicos. ep. 11, 27.
 Φιλοσοφώμεθα, philosophemur. ad Att. 2, 13.
 Φιλοσοφως, philosophicè. ad Att. 13, 20.
 Φιλοσοφώτερον διδουκηνήσασιν, magis philosophicè examinabimus & discutiemus. ad Att. 7, 8.
 Φιλοσοφώτερον, amantius. ad Att. 13, 9.
 Φιλοσοφως, peramanter. ad Att. 15, 17.
 Φιλοτέγγημα, opus studiosè elaboratum. ad Att. 13, 40.
 Φιλοτιμία, hoc loco, Philotimi actio. ad Att. 7, 1.
 Φιλοφρόνως, humaniter, amanter. ad Att. 15, 15.
 Φλιῆς, ὀπῆς, σπῆς, Phlius, Opus, Sipus. ad Att. 6, 2.
 Φλυαρῶν, garrulum. ep. 15, 18.
 Φοβερῶν ἰῶ, formidabile erat. ad Att. 13, 37.
 Φρόνησιν, prudentiam. Off. 1, 43.
 Φυερίτης, conturbator. ad Att. 7, 1.
 Φυρμῶς πολλῶς, conturbatio multa, tumultus ingens. ad Att. 14, 5.
 Φυσῶ δ' ἔσμιμροῖσιν ἀλλήλοισι ἔπι, ἀλλ' ἀγρείως φύσασιν φορ-εῖται ἄτερ, Spirat enim non jam exilibus tibiolis, Sed immanibus follibus sine ligula. ad Att. 2, 16.
 Φυσικῶς, Physicos. Or. 1, 50.
 Φυσικῶ τῷ κερῶ τῶ τέκνα, naturalem amorem in liberos. ad Att. 7, 2.
 Φώσφορῳ, Lucifer, Venus. Nat. D. 2, 20.

χ.

Χῆρς, falvc. Fin. 1, 3.
 Χαρχλήρ, forma, rei descriptio. Or. 11.
 Χαρχλήρ, stilus, nota. ad Quint. 2, 15.
 Χαρχλήρ, descriptio. Top. 22.
 Χολύ ἀρχίον, bilem meram. ep. 14, 7.
 Χρῶν σκοπίαις, φυχάδων κειθῶν, tabulas novas, ex salum
 reditis. ad Att. 7, 11.
 Χρῆσαι μῆ iuus: κηρῆς ὅ, Attici nostri: usu quidem tuus, pos-
 sessione vero Attici. ep. 7, 29.
 Χρῆσιμος, frugi homines. Tusc. 3, 8.
 Χρῆσιμος, oraculum. ad Att. 9, 10.
 Χρῆσιμαθῆ, quæ sunt ex usu discendum. ad Att. 1, 6.
 Χρῆσιμα χαλκείων, aurea pro ancis. ad Att. 6, 1.
 Χρόνῳ, spatium temporis. Nat. D. 2, 25.

ψ.

Ψδελφείο, falsè perscripto. ad Att. 15, 26.
 Ψδελφείδων, quod falsò Hesiodo ascribitur. ad Att. 7,
 18.

Ψδελφῆρον, inuentientem. Div. 2, 4.
 Ψιλῶς, nudè, tenuiter. ad Att. 12, 4.
 Ψύχῳ ὅ λεπτῷ χροτῷ πολεμιώτατον, frigus autem tenui cui
 inimicissimum. ep. 16, 8.

ω.

Ωῖ ἀπειρολογίας ἀνδῆς, ὁ loquacitatem insuavem. ad
 Att. 12, 9.
 Ωῖ περιστάτων ἀσυκλώτων, ὁ res, quæ contexi non possunt:
 ὁ perturbatum rerum ordinem. ad Att. 6, 1.
 Ωῖ περὶ εὐχῆς, κελῆς μῆ, ἀπλῆς ὅ, ὁ factum pulcrum quidem,
 sed imperfectum. ad Att. 14, 12.
 Ωῖ πολλῆς ἀγνηείας, ὁ multam animi ignaviam. ad Att. 10,
 15.
 Ωῖ νόσ, venditiones. ad Att. 5, 16.
 Ωῖ φέλημα, quod prodest. Fin. 3, 10.
 Ωῖ φελέματα. Fin. 3, 21.



I N D E X R E R U M E T V E R B O R U M,

In quo digerendo commoditas postulavit, ut per omnia Ciceronis opera quibusdam uteremur notis, quæ ex ordine hæ sunt: ubi duo sunt numeri, primo signante librum, secundo caput Gruterianæ distinctionis; id quod & in præcedente indice observatum.

Her. 1, 1.	Ad Herennium liber primus, caput primum.	3 Cat.	tertia in Catilinam.
Her. 2, 1.	liber secundus caput primum.	4 Cat.	quarta in Catilinam.
Her. 3, 1.	liber tertius caput primum.	Mur.	Oratio pro L. Murena.
Her. 4, 1.	liber quartus caput primum.	Flac.	Oratio pro L. Flacco.
Inv. 1, 1.	De inventione liber primus, caput primum.	Sul.	Oratio pro P. Sulla.
Inv. 2, 1.	liber secundus caput primum.	Arch.	Oratio pro P. Licinio Archia.
Or. 1, 1.	De Oratore liber primus, caput primum.	Red. ad Quir.	Oratio post reditum ad Quirites.
Or. 2, 1.	liber secundus caput primum.	Red. in sen.	Oratio post reditum in senatu.
Or. 3, 1.	liber tertius caput primum.	Pro dom.	Oratio pro domo.
Br.	Brutus ser. de claris Oratoribus.	Har. resp.	Oratio de haruspicum responsis.
Or. cum uno numero.	Orator ad M. Brutum.	Planc.	Oratio pro Plancio.
Top.	Topica.	Sext.	Oratio pro Sextio.
Par.	Partitiones Oratoriæ.	Vat.	Oratio in Vatinius.
Opt. gen. or.	Fragmentum de Optimo genere Oratorum.	Cœl.	Oratio pro Cœlio.
Quint.	Oratio pro Quintio.	Prov. conf.	Oratio de provinciis consularibus.
Rosc. Am.	Roscio Amerino.	Cor. Bal.	Oratio pro L. Cornelio Balbo.
Rosc. com.	Roscio comædo.	Pis.	Oratio in Pisonem.
Div. cum uno numero.	Divinatio in Q. Cæciliam.	Scaur. fr.	Orationis pro M. Æmilio Scauro fragmenta.
Act. 1 Ver.	Actio prima in Verrem.	Mil.	Oratio pro T. Annio Milone.
1 Ver.	Actionis secundæ in Verrem liber primus.	Rab. Post.	Oratio pro C. Rabirio Postumo.
2 Ver.	Actionis secundæ in Verrem liber secundus.	Mar.	Oratio pro M. Marcello.
3 Ver.	Actionis secundæ in Verrem liber tertius.	Lig.	Oratio pro Q. Ligario.
4 Ver.	Actionis secundæ in Verrem liber quartus.	Dejot.	Oratio pro rege Dejotaro.
5 Ver.	Actionis secundæ in Verrem liber quintus.	1 Phil.	Oratio in Antonium Philippica prima.
Font.	Oratio pro M. Fontejo.	2 Phil.	Philippica secunda.
Cæc.	Oratio pro Cæcina.	3 Phil.	Philippica tertia.
Man.	Oratio pro lege Manilia.	4 Phil.	Philippica quarta.
Clu.	Oratio pro Cluentio.	5 Phil.	Philippica quinta.
Cor. Frag. 1.	Orationis pro C. Cornelio fragmentum primum.	6 Phil.	Philippica sexta.
Tog. cand. frag. 1.	Orationis in toga candida fragmentum primum.	7 Phil.	Philippica septima.
1 Agr.	Prima Agraria in Rullum.	8 Phil.	Philippica octava.
2 Agr.	Secunda Agraria in Rullum.	9 Phil.	Philippica nona.
3 Agr.	Tertia Agraria in Rullum.	10 Phil.	Philippica decima.
C. Rab.	Oratio pro C. Rabirio perduellionis reo.	11 Phil.	Philippica undecima.
1 Cat.	prima in Catilinam.	12 Phil.	Philippica duodecima.
2 Cat.	secunda in Catilinam.	13 Phil.	Philippica tertia decima.
		14 Phil.	Philippica quarta decima.
		1 epist.	Liber primus epistolarum, quæ vulgo ad familiares dicuntur.
		2 epist. & sic porrò ad 16.	Liber secundus epistolarum & sic ad XVI.
		1 Att.	Liber primus Atticæ orationum cum.
		2 Att.	Liber secundus epistolarum & sic ad XVI.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

1 Quint. 1, 1.	Liber primus epistolarum ad Quintum epistola prima caput primum.	Tusc. 2, 1.	Liber secundus.
2 Quint.	Liber secundus epistolarum ad Quintum.	Tusc. 3, 1.	Liber tertius.
3 Quint. 1, 1.	Liber tertius epistolarum ad Quintum epistola prima caput primum.	Tusc. 4, 1.	Liber quartus.
Brut. 1.	Liber epistolarum ad Brutum epistola prima.	Tusc. 5, 1.	Liber quintus.
Brut. Cer. ep. 1.	ad Brutum a Germanis inventus, epistola prima.	Nat. D. 1, 1.	Liber primus de Natura Deorum caput primum.
Acad. 1, 1.	Academicarum Quæstionum liber primus caput primum.	Nat. D. 2, 1.	Liber secundus.
Acad. 4, 1.	liber quartus caput primum.	Nat. D. 3, 1.	De Fato caput primum.
Fin. 1, 1.	Liber primus de Finibus caput primum.	Div. 1, 1.	Liber primus de Legibus caput primum.
Fin. 2, 1.	Liber secundus.	Div. 2, 1.	Liber secundus.
Fin. 3, 1.	Liber tertius.	Fat. 1.	Liber tertius.
Fin. 4, 1.	Liber quartus.	Leg. 1, 1.	Liber primus de Officiis caput primum.
Fin. 5, 1.	Liber quintus.	Leg. 2, 1.	Liber secundus.
Tusc. 1, 1.	Liber primus Tusculanarum quæstionum caput primum.	Leg. 3, 1.	Liber tertius.
		Off. 1, 1.	Liber primus de Officiis caput primum.
		Off. 2, 1.	Liber secundus.
		Off. 3, 1.	Liber tertius.
		Sen. 1.	De Senectute caput primum.
		Amic. 1.	De Amicitia caput primum.

A.	recens. Leg. 1, 13.	L. Accius poeta. Het. 1, 14.	Achaja. 1 Ver. 21. Flac. 26.
B, in accepti tabulis.	— Tusculani. Tusc. 2, 3, 33.	2, 13.	— & Græcia. 5 Ver. 48.
Or. 47.	— vetus. Bt. 31 & 40. Acad. 1, 2. Leg. 1, 13 & Peripatetici. Div. 1, 3.	Accius Or. 3, 7. Opt. gen. or. 6. Sext. 58. 1 Phil. 15. 16	Prov. conf. 4. & Græcia omnis. Man. 12.
Abalienatio. Top. 5.	Academia Ciceronis. Off. 2, 2.	Att. 2. Acad. 1, 3. Tusc. 1, 44. 4, 25. Nat. D. 3, 16.	Achaici deprecatores. 11 Att. 14.
Ab amicis imprudentes prodimur. Clu. 52.	— ἁλιῶν. 13 Att. 16.	Off. 3, 21.	Achaicum bellum. 11 Phil. 7. negotium. 4 epist. 4.
Abdera. 4 Att. 16.	Academie adolescentioris os. 9 Epist. 8.	— persamiliaris Sifemæ. Leg. 2, 21.	Achaicus cursus Ciceronis. Brut. ep. 15.
Abnutas. Or. 3, 41.	— est pro omnibus & contra omnia disputare. Or. 3, 36.	P. Accius Varus. Lig. 1.	Achanto Rhodi peperit solum. Nat. D. 3, 21.
Abrogare legem est senatus. Cor. Frag. 11.	— gymnasium. 4 epist. 12.	T. Accius Pisavensis. Bt. 78.	Acheron. Red. in sen. 10. Tusc. 1, 16. Nat. D. 3, 17.
Abruptio corrigiæ. Div. 2, 40.	— ad omne probabile defendendum. Off. 3, 4.	Accommodatum ad naturam appetitur ab animali. Acad. 4, 12.	Acherontis transfretio. Tusc. 1, 5.
Absentis nomen recipere in provincia non licet. 2 Ver. 42.	— mos tempore Ciceronis. Fin. 2, 1.	Accusare, aliud maledicere. Cæc. 3 & 13.	Acheruntia templa. Tusc. 1, 21.
Absoluta juridicialis constitutio. Her. 1, 14, 2, 13.	— nomen obtinuit Xenocrates. Or. 3, 17.	Accusatore alterius sibi bene sit conscius. 3 Ver. 1.	Achilles colunt Astypalines. Nat. D. 3, 18.
— juridicialis. Inv. 1, 11.	— ἁγορεύων. 6 Att. 1 & 6.	Accusatore absente condemnari reus nequit. 2 Ver. 40.	Achilles soror. Brut. ep. 6.
— pars constitutionis juridicialis. Inv. 2, 23.	— ratio quibusdam ignorata. Acad. 2, 2.	Accusatorem nominari, sordidum ad famam. Off. 2, 14.	Achilles. Tusc. 3, 9. 10 epist. 13.
Absolutio partitionis. Inv. 1, 22.	— vix est cum Xenone. 9 epist. 22.	Accusator firmus verusque sit. Div. 9.	— ab Homero laudatus. 5 epist. 12.
Absinentie laus etiam temporum. Off. 2, 22.	— spatia. Or. 3.	Accusatori maxime optandus constans reus. Lig. 1.	— Homericus. Tusc. 4, 23.
Absinentia & continentia magistratum. Off. 2, 22.	Academici & Peripatetici ab Platone. Acad. 1, 4, 4, 5. Fin. 5, 8.	Accusatoris, defensoris & testium dicendi vices. Flac. 10.	— Pclei filius. Or. 3, 15.
— Romanorum. Man. 14.	— quatuor libri. Tusc. 2, 2. Nat. D. 1, 5. Div. 2, 1.	— Mos. Quint. 2.	— trahit Hebreum. Tusc. 1, 44.
Absyrtus frater Medæ. Nat. D. 3, 19.	Academicorum pertinacia. Acad. 4, 6.	— Officium. Her. 4, 35.	Achillis tumulus in Sigeo. Arch. 10.
Abusio. Her. 4, 33. Or. 27.	Acarnania. Pil. 40.	— potentia nihil in iudicio valeat. Mut. 28.	Achirorum exercitus. Div. 1, 14.
Abutens intemperanter otio, qui mandat literis cogitationes suas, nec disponere potest, nec illustrare. Tusc. 1, 3.	Acassus. 14 epist. 5. 16, 5. 6 Att. 9, 1.	Accusatori utrum liceat accusare, nec ne, quæritur in publicis quæstionibus. Her. 1, 12.	Acidini. 2 Agr. 26.
Abusus. Her. 4, 54.	Acciani versus. 9 epist. 16.	Accusatorum consideratio. Ros. Am. 20.	— & Catilina. 4 Att. 3.
Academia. Or. 1, 10. 13 Att. 13.	Accianus Agamemno. Tusc. 3, 26.	— spes. Deiot. 2.	Acidinus. 4 epist. 12.
— Ciceronis. 1 Att. 4.	Accii Brutus. Div. 1, 21.	Acerbi et Zenonis schola. Nat. D. 2, 31.	— & Messala Athenis student. 12 Att. 32.
— ejus mos patrius in disputando. Or. 1, 18.	— Eullaciloquentie. Fin. 4.	Acherum patris L. Piso Div. 20.	Acilia. Act. 1. Ver. 17. 1 ver. 9. Sext. 64.
— gymnasium alterum Athenis. Acad. 1, 4.	— Menalippus. Tusc. 3, 9.	Acherum patris L. Piso Div. 20.	Acilius in Græciam cum legionibus missus. 7 epist. 30.
— est quædam turba, & sex studia ab Dipylo. Fin. 5, 1.	— Philocletes. 7 epist. 33.		— Græce scripsit historiam. Off. 3, 32.
— recentior ab Arcefila. Or. 3, 18. nova Acad. 1, 4 & 12	— versus. Or. 46.		
	Accipitres culti. Nat. D. 3, 19.		

INDEX RERUM ET VERBORUM.

L. Acilius interpres XII. tab. Leg. 2, 23.
M. Acilius Glabrio. 5 Ver. 29. — *cos.* Sen. 10.
Acipenser. Fin. 2, 8 & 28.
Acmonensis civitas. Flac. 15.
Acradina pars Syracusarum. 4 Ver. 53.
Acratophori. Fin. 3, 4.
Acredula. Div. 1, 8.
Acron Pythagoreus Locrensis. Fin. 5, 29.
Acrostichis Emiana. Div. 2, 54.
Acta agere. Amic. 22. — *consilium delata ad collegium augurum*. 2 Phil. 33. — *proprie dicenda de legibus*. 1 Phil. 7.
Actio est corporis quadam eloquentia. Or. 17. — *est sermo corporis*. Or. 3, 59. — *in dicendo dominatur*. Or. 3, 56. — *injuriarum*. Cæc. 12. — *Oratoris*. Or. 1, 5, 2, 17. — *rerum necessaria*. Off. 1, 43. — *singularis in Antonio*. Br. 38. — *vultu multa conficiens*. Or. 25.
Actiones Hostiliana. Or. 1, 57.
Actionis questio. Top. 21. Par. 18. — *suscipienda ratio ponenda in tribus*. Off. 1, 39. — *translatio aut commutatio*. Inv. 2, 19.
Actionum major & melior contentus est, quam sanorum. Off. 1, 40.
Actio, ope consilii que tuo furtum aio factum esse. Nat. D. 3, 30.
Activum. 16 epist. 6. 5 Att. 9.
Actius Dionysius. 12 epist. 30.
Actorena malum in theatro non perpetiuntur. Or. 1, 26.
Actores Graeci. Div. 15. — *industrii solent in extrema parte esse diligentissimi*. 1 Quint. ep. 1, 16.
Actoris finis sit. Leg. 3, 19.
Actor iuvene imitatur veritatem. Or. 2, 8.
Actus etatis bene a natura descripti. Sen. 2.
Activitas & solitudine. Off. 3, 1.
Actulanum. 16 Att. 2.
Aculeo. Or. 2, 65. — *pater C. Vespellii Varronis*. Br. 76.
C. Aculeo. Or. 1, 43. 2, 1.
Acumen, ratio, diligentia tria ad inveniendum. Or. 2, 35.
Acusilas. Or. 2, 12.

Acusus. 11 Att. 23.
Acuti in morbum incidunt tardius. Tusc. 4, 14.
Acutiliana controversia. 1 Att. 3.
Acutilius. 1 Att. 5 & 8.
Addere, in corrigenda lege. 1 Ver. 55.
Adelphi. Sen. 18.
Adipisci quod male volueris. 7 Att. 11.
Aditus ex Syria in Ciliciam sunt duo. 15 epist. 4. — *provinciales*. 6 Att. 2.
Adjunctio. Her. 4, 27. Inv. 2, 57.
Adjunctum negotio. Inv. 1, 28.
Admirabile causæ genus. Inv. 1, 15.
Admirabiles plures in omni genere, quam in dicendo. Or. 1, 2.
Admirabilia contraque opinionem omnium. præf. parad.
Admirabilis orator videri debet. Or. 1, 26.
Admirari nil nisi honestum decorumque. Off. 1, 20.
Admiratio homin. am. Off. 2, 10.
integrat auditoris animum. Inv. 1, 17.
Admodum, in transitu. Leg. 3, 11.
Adolescens errare cum excusatione potest. 11. epist. 28.
Adolescentie præscriptio & moderatio. Cœl. 18.
Adolescentiam proterviam odimus. Fin. 5, 22.
Adolescentis defensio. Cœl. 1. — *officium*. Off. 1, 34.
Adolescentuli accusabant gloria & ostentationis causa. 3 Ver. 1.
Adolescentium mors. Sen. 19.
Adonidi nupsit Venus. Nat. D. 3, 23.
Adoptio inter peregrinos. 7 Att. 7.
Adoptionis jus. Pro Dom. 13.
Adrianum mare. 10 Att. 7.
Adrumetum. Flac. 28.
Adverse & secundæ res. Off. 1, 26.
Adversando assentari. Amic. 26.
Adversarii qui existimandi. Off. 1, 25.
Adversarius palam, facile vitatur. 1 Ver. 15.
Adversum argumentationis genus. Inv. 1, 50.
Æacidarum gentis Pyribus. Off. 1, 12.
Æacus. Tusc. 1, 41. Off. 1, 28.
Æbutia lex. 2 Agr. 8.
Æbutius. 16 Att. 2.
M. Æbutius Falcidii affinis. Flac. 37.

S. Æbutius. Cæc. 1.
Ædes Castoris. Pro Dom. 21. Har. resp. 23. 3 Phil. 11. — *Concordia*. Sext. 11. — *Felicitatis*. 4 Ver. 2. 4 Ver. 57.
Ædiphorum. Mil. 27.
Telluris. Pro Dom. 38. 1 Phil. 1 & 13. 2 Phil. 35.
Ædiles. Leg. 3, 3.
Ædificiorum grave vestigal in provinciis. 1 Quint. ep. 1, 9.
Ædilis curulis multis annis post decemviro institutus. 6 Att. 1. — *officium & jura*. 5 Ver. 14. — *verbo aut simpulo aberravit*. Har. resp. 11. — *unus magistratus Arpini*. 13 epist. 11.
Ædilitates ornatissima L. Crassi, Q. Scævola, C. Claudii. 4 Ver. 59.
Ædilitatis ornatu. Pro Dom. 43.
Ædilitatum splendor. Off. 2, 16.
Ædiliu pl. comitia. 8 epist. 4.
Ædium vitia. Off. 3, 13.
Æe. Nat. D. 3, 19.
Æeta pater Medææ. Nat. D. 3, 19 & 21. — *Solis filius*. Tusc. 3, 12 & 18.
Ægeum mare. Man. 18. Fin. 3, 14.
Ægialeus Pacuvio, aliis Ablyrtus. Nat. D. 3, 19.
Ægina. 4 epist. 5.
Æginetis pollices præcisi ab Atheniensibus. Off. 3, 11.
Ægritudine maximum malum. Tusc. 4, 38.
Ægritudo. Fin. 3, 10. Tusc. 3, 10. — *an cadat in sapientem*. Tusc. 3, 4. — *effectus ejus*. Tusc. 3, 13. — *in metu & cupiditate*. Her. 2, 21. — *pars perturbationis ex opinato malo*. Tusc. 4, 6 & 16. — *procul a sapiente*. Tusc. 3, 34. — *solutio totius hominis*. Tusc. 3, 25.
Ægrotant gravius ii, qui cum levitate morbo videntur, in eum de integro inciderunt. 12 epist. 30.
Ægrotatio animi. Tusc. 4, 11 & 13.
Ægroti non convalescentes mutatione loci juvantur. Tusc. 4, 35.
Ægroti dum anima est spes est. 9 Att. 10.
Ægypta. 16 epist. 15. 8 Att. 15. 9, 15. libertus. 13 Att. 3. 12. 37.
Ægypti bonitas. 2 Agr. 16. — *custos Fulcenus*. Nat. D. 3, 22.

Ægyptii condunt mortuos. Tusc. 1, 45. — *in specie deorum diversi a Romanis*. Nat. D. 1, 29. — *nefas habent nominare Mercurium*. Nat. D. 3, 22.
Ægyptiis leges & literas dedit Mercurius. Nat. D. 3, 22.
Ægyptiorum ars prædicendi. Div. 1, 1. — *cautela in violando ibide*. Tusc. 5, 27. — *dementia de diis*. Nat. D. 1, 16. — *in solitudine trucidatus Pompejus*. Div. 2, 9.
Ægiphi libido. Nat. D. 3, 38.
Ælia lex. Sext. 14. 2 Att. 9.
Ælia & Fusia lex. Red. in Sen. 5. Vat. 7 & 9 & 15. Prov. conf. 19. Pis. 4.
Ælia lex & Fusia. 1 Att. 16. — *Sentia lex*. Top. 2.
Æliorum imagines. Sext. 32.
Ælius. Br. 45. Top. 2.
L. Ælius. Br. 56. Pis. 27. Acad. 1, 2.
M. Ælius. 15 Att. 26 & 29. P. Ælius. Clu. 59.
Q. Ælius cos. Br. 28. — *Tabero L. Pauli nepos*. Br. 31.
S. Ælius. Or. 1, 45 & 48 & 56. 3, 33. Br. 20. 7 epist. 22. Sen. 9. — *cordatus egregie*. Tusc. 1, 9.
S. & L. Ælius interpres XIII tab. Leg. 2, 23.
Emilia. Div. 2, 40.
Emilianus Scipio. 13 Phil. 4.
Emilia tribus. 2 Att. 14. — *via*. 10 epist. 30.
Emilium Alba. 3 Ver. 62.
Papus. Amic. 11.
M. Emilius. Clu. 36. Arch. 3. 13 epist. 2.
M. Emilius Avianus. 13 epist. 21 & 27.
M. Aemilius lapide percussus. Or. 2, 47.
M. Emilius Lepidus Porcina. Br. 25.
L. Emilius. 13 Phil. 4.
acus Scipionis. Sen. 9.
M. Emilius pontifex maximus. Pro Dom. 53. — *Porcina*. Or. 1, 10. — *princeps senatus*. C. Rab. 7. — *Scaurus*. Scaur. Fr. 12. Font. 13. Mur. 7. — *dedicavit fidem & Montem*. Nat. D. 2, 23. — *testis non creditur*. Font. 7.
Emulario. Tusc. 4, 8 & 26.
Emulationes & cupiditates. Tusc. 1, 19.
Enavia. 10 Att. 13.
Enea formium. Div. 1, 21.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Aeneas*. Her. 4, 34.
 — *fugiens a Troja*. 4 Ver. 33.
 — *Halesinus*. 3 Ver. 73.
Enigmata. Or. 3, 42.
Enus. Flac. 14.
Enes tertium Graecorum genus. Flac. 27.
Equabilitas praelara. Off. 1, 25 & 31.
Equi. Off. 1, 11.
Equilibras. Nat. D. 1, 39.
Equimelium. Pro Dom. 38.
 — *locus agrorum ad ianulandum*. Div. 2, 17.
Equitas & continentia firmisimum magistratus praesidium. 15 epist. 4.
Equitas in judiciali genere finis. Inv. 2, 51.
 — *interpretandi*. Cae. 13.
 — *justitiae maxime propria*. Off. 1, 19.
 — *legum in puniendo*. Off. 1, 25.
 — *lucet per se*. Off. 1, 9.
 — *qui tollitur*. Off. 2, 22.
 — *tripartita*. Top. 23.
Equitati infesta arma. Cae. 11.
Equitatis vis respicitur in Graeca legis voce. Leg. 1, 6.
Ex Aequo & bono jus. Her. 2, 13.
Equum cuique concedere. Fin. 4, 1.
 — *queritur in iudiciis*. Inv. 2, 4.
Aer. Nat. D. 2, 36.
Erarii dispensatio apud senatum. Vat. 15.
Erarium sanctius Syracusis. 4 Ver. 63.
Erumna. Tusc. 4, 8.
Erucinae. Fin. 2, 35.
Eschines. Or. 1, 11. 2, 23. Br. 9 & 84. Fin. 5, 2. Tusc. 3, 26.
 — *Milesius*. Br. 95.
 — *Socraticus*. Inv. 1, 31.
 — *Ebadum se contulit*. Or. 3, 56.
Eschbinis lenitas. Or. 31. libri. Br. 85. sonitus. Or. 3, 7.
Eschbro. 4 Ver. 26. 2 Ver. 14 & 21. 3 Ver. 33.
Eschironis uxor. 5 Ver. 12 & 31.
Eschylus Promethens. Tusc. 3, 31.
Eschylus. Or. 3, 7. Acad. 1, 3.
 — *Cnidius*. Br. 91 & 95.
 — *Pythagoreus*. Tusc. 2, 10.
 — *Tyndaritanus*. 4 Ver. 22.
Es circumfractum. 2 Att. 1.
Es Corinthium in aruginem incidit tardius. Tusc. 4, 14.
Esculapii ades Syracusis. 4 Ver. 57.
 — *aurea barba*. Nat. D. 3, 34.
 — *sinum Agrigenti*. 4 Ver. 43.
 — *porticus*. Tusc. 2, 16.
Esculapius. 14 epist. 7. Nat. D. 2, 24. 3, 15.
Esculapius per somnium. Div. 2, 59.
Esfermius. Br. 36. Opt. gen. or. 6.
 — *Sannis*. 3 Quint. ep. 4.
Esopi filius. 11 Att. 15.
Esopus. Her. 3, 21. Or. 1, 61. Tusc. 2, 17. Off. 1, 31.
 — *familiaris Ciceronis*. Div. 1, 37.
 — *trifris*, *dilicie M. Marii*. 7 epist. 1.
 — *iratus non egit*. Tusc. 4, 25.
 — *poeta*. Sext. 58.
 — *tragædus*. 1 Quint. ep. 2, 4.
Estimabile Stoicum. Fin. 3, 6.
Estimatio adium & villarum Ciceronis. 4 Att. 2.
 — *litis non est iudicium*. Clu. 41.
 — *statuarum*. 4 Ver. 7.
Estimationis frumenti initium & consuetudo. 3 Ver. 82.
Etas consularis. 5 Phil. 17.
 — *iniens arcenda ab libidinibus & in labore exercenda*. Off. 1, 34.
 — *septem sapientium*. Tusc. 5, 3.
 — *succedit aetati*. 11 Phil. 15.
 — *vocat*. Tusc. 1, 31.
Etae antecellens principatum sententia tenet. Sen. 18.
Etae adolescentis ludus. Coel. 12.
 — *certus cursus*. Sen. 18.
 — *sunt verba effervescentia & redundantia*. Or. 2, 21.
Etaum omnium terminus praefer senectutis. Sen. 20.
Eterna moliri licet. Tusc. 1, 38.
Eternitas Epicureis. Nat. D. 1, 9.
 — *unde efficitur*. Tusc. 1, 23.
Ether. Nat. D. 2, 36.
 — *& Dies Caeli parentes*. Nat. D. 3, 17.
 — *pater Iovis*. Nat. D. 3, 21.
Aethiops. Her. 4, 50.
 — *stipes*. Red. in Sen. 6.
Aethra. Nat. D. 2, 45.
Aetiden. Flac. 22.
Action pilator. Br. 18.
Aetna. 3 Ver. 23.
Aetnaci ignes. Nat. D. 2, 38.
Aetnae cortex. 4 Ver. 48.
Aetna graevius onus senectutis. Sen. 2.
Aetnam obtinuit Cyclops. 5 Ver. 56.
Aetnensis azer. 3 Ver. 18.
 — *optimus & nobilissimus*. 44.
Aetoli. Arch. 11. Man. 6.
Aetolia. Br. 20. Pif. 37.
 — *provincia M^o Nobilioris*. Tusc. 1, 2.
Aestibus quasi morbis carere.

sapientem voluit Zeno. Acad. 1, 10.
Affectio. Inv. 2, 58.
 — *conjecturam praebet*. Inv. 2, 9.
 — *in comparatione*. Top. 18.
 — *persona*. Inv. 1, 25.
Affirmare aliquid de altero est periculosum. Brut. ep. 1.
Afflictio. Tusc. 4, 8.
Afrania sabula. Coel. 30.
Africanus. 7 Att. 26.
 — *consularis*. 1 epist. 1. 4 Att. 1.
 — *dux vi legionum Hispaniae*. 16 epist. 12.
 — *in Hispania superatus*. 9 epist. 13. perit sede 18.
 — *poeta*. Tusc. 4, 20 & 25.
 — *a Menandro solet transferre locos*. Fin. 1, 3.
L. Afranius. 13 Phil. 14.
L. Afranius poeta. Br. 45.
Africa, pro Asris. Or. 27.
 — *omnium provinciarum arx*. Lig. 7.
 — *Sicilia, Sardinia, tria frumentaria Roma subsidia*. Man. 12.
 — *tremuit tumultu, pro, Asri*. Or. 3, 42.
Africa causam in Senatu egit Hortensius. Or. 3, 61.
Africam cur non petierit Cicero. 11 Att. 7.
Africanae ad ludos. 8 epist. 8 & 9.
Africanae res. 5 epist. 21.
Africani casti per Pompejum. Man. 11 & 21. Or. 1, 48.
P. Africani comparatio cum P. Nasica. Off. 1, 22.
 — *& Q. Metelli sine acerbitate dissensus*. Off. 1, 25.
 — *filius imbecillus*. Sen. 11.
 — *fratris nepos*. Tusc. 1, 33.
 — *gravis filius*. Or. 3, 7.
 — *legationis ante censuram comes Panætius*. Acad. 2, 2.
 — *liberalitas*. Parad. 6.
 — *monumenta Therms*. 2 Ver. 34.
 — *mors*. Mil. 7. Nat. D. 2, 5.
 — *orationes*. Br. 86.
 — *responsum de morte Ti. Gracchi*. Mil. 3.
 — *fororis filius C. Cato*. 4 Ver. 10.
 — *statua ad Opis postea*. 6 Att. 1.
 — *superioris celeritas, posterioris consilium*. 5 Ver. 10.
 — *superioris filius non potuit patris similis esse*. Off. 1, 33.
 — *nepotes*. Her. 4, 15 & 31.
Gracchi. Inv. 1, 4.
Afric. mo acerba nox. 10 Att. 8.
 — *major Pompejus*. 5 epist. 7.
 — *L. Minnio coss.* 16 Att. 13.

- Ager Camer.* Sul. 19.
 — *decumanus Sicilia.* 3 Ver. 6.
 — *Leontinus.* Div. 1, 33.
 — *Liparenfis.* 3 Ver. 37.
 — *Nolanus.* Div. 1, 33.
 — *Picens & Gallicus.* Sen. 4.
 — *Picens.* Nat. D. 3, 30.
 — *& Sabinus.* Off. 3, 18.
 — *Priueris.* Div. 1, 43.
Agr. 2, 25.
 — *publicus vestigali levatus.*
 Br. 36.
 — *Recentioricus Siciliensis.* 1
Agr. 4.
 — *Tarquiniensis.* Div. 2, 23.
 — *vestigalis.* 13 epist. 7.
 — *Volaterranus iussu Caesaris*
divisus. 13 epist. 5.
Agefianus. Or. 2, 84. 3, 34.
 1 Quint. ep. 2, 2. Fin. 2, 35.
 — *egit adjuventis hominum.*
 Off. 2, 5.
 — *Spartiates.* 5 epist. 12.
Agri cum populo fas non est, ubi
de caelo servatum est. Pro
 Dom. 15.
Agri rex a Lacedaemoniis occisus.
 Off. 2, 23.
Aglaophon pictor. Or. 3, 7.
Agnascento rumpitur testamen-
tum. Or. 1, 57.
Agonis, nomen feminae. Div. 17.
Agraria lex. 1 Att. 18 & 19.
 — *C. Caesaris.* 13 epist. 4.
 2 Att. 3.
 — *Rullii.* 8 epist. 6.
 — *Ti. Gracchii.* Sext. 48.
 — *res 10 epist.* 22.
Agricola feret vires alteri saculo.
 Tusc. 1, 14.
Agricultura. Off. 1, 42.
Agricultura novanomina. Fin.
 3, 2.
Agri fructuarii. 8 epist. 9.
Argentini veteres & coloni.
 2 Ver. 50.
Argentinerum universa multi-
tudo occidit Phalaris. Off. 2,
 17.
Argentinus carminibus Gracii
vincinatus. Amic. 7.
Argentum. 2 Ver. 26.
Arginorum oppida. Pif. 37.
Agri publici semper, non pri-
vati fuere, in quos deducti
coloni. 2 Agr. 25.
 — *regii in Macedonia.* 1 Agr. 2.
L. Agrus. Flac. 13.
Agrorum fertile mos. Off. 1,
 15.
 — *similitudo cum animo.* Tusc.
 2, 5.
 — *varietas.* Div. 1, 36.
T. Agrippa comes Ciceronis exili.
 13 epist. 71.
Agrynenfes. 2 Ver. 65.
Agrynenfis ager. 3 Ver. 18.
Agrynum. 3 Ver. 27.
Abala. Mil. 30.
- *& Brutus.* 13 Att. 40.
Abale imago. 2 Phil. 11.
Abacis mors. Tusc. 3, 29.
 — *navis.* Top. 16.
Ajax. Her. 1, 11. 2, 19. Inv.
 1, 49. 10 epist. 13. Tusc. 1,
 41. 3, 5, 4, 22 & 23. Off. 1,
 31. 3, 26. Sen. 10.
 — *apud Cyzicenos.* 4 Ver. 60.
 — *Homerici.* Div. 2, 39.
 — *Oileus.* Or. 2, 66.
Ain. Or. 45.
Aio Loquenti ara consecrata. Div.
 1, 45. 2, 32.
Ala dictus ante Axilla. Or.
 45.
Alabandeis. 13 epist. 56.
Alabandum colunt Alabandi.
 Nat. D. 3, 15 & 19.
Alabarches. 2 Att. 17.
Alacritas inavis. Tusc. 4, 16.
Alarii Transpadani. 2 epist.
 17.
Alanda. 13 Phil. 2 & 18.
 — *judices.* 5 Phil. 5.
Alaudarum legio. 1 Phil. 8. 16
 Att. 8.
Alba. 8 Att. 12.
Alba Emilius. 3 Ver. 62.
 — *urbs.* 5 Phil. 3 & 15, 4, 2.
Albana. 2 Agr. 34.
Albanorum multi & luci. Mil. 31.
C. Albanus. 13 Att. 31.
Albanum Bruti. Or. 2, 55.
 — *Clodii.* Mil. 17.
 — *Curionis.* 9 Att. 15.
 — *Falcidii.* Flac. 37.
 — *En. Pompeii.* Pif. 30. Rab.
 Post. 3. 13 Phil. 5. 4 Att.
 11. 7, 5.
Albanus ager. 2 Agr. 25.
 — *fundus Bruti.* Clu. 51.
 — *lacus.* Div. 1, 44. 2, 32.
 — *mons.* 1 Att. 3.
S. Albedius. 13 Phil. 13.
Albenfes. Her. 2, 28.
Albium iudicium. Cæc. 10.
 — *negotium.* 14 Att. 18 &
 20.
C. Albinius senator. 13 epist. 8.
Albinovanus. Vat. 1 & 17.
P. Albinovanus pontifex minor.
 Har. resp. 6.
Albinus consularis. 13 Att. 30.
 — *in Latio cadens.* Tusc. 1, 37.
A. Albinus cor. Br. 21 & 24.
 — *collega M. Antonii.* Red.
 ad Quir. 5.
 — *flamen.* Br. 35.
 — *prator.* Acad. 4, 45.
C. Albinus avus P. Sextii. Sext. 3.
Sp. Albinus. Br. 34. Sen. 3.
Albius. Or. 2, 70.
 — *Sabinus.* 13 Att. 14.
L. Albius S. F. Quirina. Quint. 6.
T. Albucio negata supplicatio.
 Prov. conf. 7.
Albucius. Or. 2, 70. 3, 43.
 Or. 44. Nat. D. 1, 33.
- *in Sardinia triumphans.*
 Pif. 38.
L. Albucius Sardiniam rexit.
 Div. 19.
M. Albucius. Off. 2, 14.
T. Albucius. Br. 26 & 35.
 — *Athenis exsul.* Tusc. 5,
 37.
 — *prator Graecus salutatus.*
 Fin. 1, 3.
Alcum delectat necus in articulo
pueri. Nat. D. 1, 28.
Alcum. Tusc. 4, 33.
Alcamenis Vulcanus. Nat. D. 1,
 30.
Alcibiades. Or. 3, 34. Br. 7.
 6 Att. 1.
 — *cachinnum sustulit ad no-*
tam Socratis q. mulierosi.
 Fat. 5.
 — *se affligens.* Tusc. 3, 32.
Alcibiadis scripta. Or. 2, 22.
 — *somnum paulo ante interi-*
tum. Div. 2, 69.
Alcidamus rhetor. Tusc. 1, 48.
Alcmae. Tusc. 3, 5.
 — *Crotoniates solem, lunam-*
que pro diis habet. Nat. D. 1,
 & 28.
 — *Emmii.* Fin. 4, 23.
Alcmeonius verba. Acad. 4, 17
 & 28.
Alcumena. Nat. D. 3, 16.
Aledius. 12 Att. 4 & 23.
Alcmae. Tusc. 3, 26.
L. Alenus transcripsit tabulas
publicas. Nat. D. 3, 30.
Aleo. Nat. D. 3, 21.
Aletrinas municipium. Clu. 16
 & 20.
Aletrimensis foederatus. Cor.
 Bal. 22.
Alexander. Her. 4, 22. 5 Att.
 20.
 — *ab Apelle pingi & ab Ly-*
sippo fingi tantum volebat. 5
 epist. 12.
 — *egit adjuventis hominum.*
 Off. 2, 5.
 — *interemit Clitum.* Tusc. 4,
 37.
 — *Magnus.* Rab. Post. 9.
 Arch. 10.
 — *pancis diebus post Calanum*
mortuus. Div. 1, 23.
 — *pecuniam in delubro Ciliciae*
deposuit. Leg. 2, 16.
 — *suasoribus eloquentium &*
doctorum hominum incitatus
ad veram gloriam. 13 Att. 28.
 — *Ephesorum.* 4 Ver. 60.
 — *missus a Cicerone.* 13 Att. 2.
 — *Parisi.* Her. 4, 30.
 — *Pheraui.* Inv. 2, 49. Off.
 2, 7.
 — *tyrannus Pherarum.* Div.
 1, 25.
 — *rex Egypti.* 2 Agr. 16
Alexandria. 1 Agr. 1. 2, 16.
- *& Egyptus.* 2 Att. 5.
Alexandriae pro quaestore Lucul-
lus. Acad. 4, 4.
Alexandri ara. 15 epist. 4.
 — *doctor Aristoteles.* Or. 3,
 35.
 — *laudationes.* Fin. 2, 35.
 — *poetae libri.* 2 Att. 22.
 — *similis esse voluit Crassus.*
 Br. 81.
Alexandri belli mora. 15 epist.
 15.
 — *oratores.* Har. resp. 16.
Alexandrinum bellum. Deiot.
 5.
 — *Cæsaris.* 13 epist. 16.
Alexandrinus rex mortuus. 8
 epist. 4.
Alexinus. Acad. 4, 24.
Alexio. 7 Att. 2. 13, 25. 15,
 1 & 2.
Alexis. 5 Att. 20. 7, 2 & 7.
 16, 15.
 — *imago Tironis.* 12 Att. 10.
C. Alfius. Planc. 17. Var. 16.
Alfmae. Tusc. 3, 5.
Alcinarum rerum cura difficilis.
 Off. 1, 9.
Alieni detractione aut appetitio
quam contra naturam. Off.
 3, 6.
Alii fortes, alii boni viri, alii
prudentes. Off. 2, 10.
Alimentaria lex. 8 epist. 6.
Alio die, formula in comitiis.
 2 Phil. 33.
Aliphera. 6 Att. 2.
Alipha habent rationem virium
& corporis. 1 epist. 9.
Alium, dicebant augures impe-
dientes. Leg. 2, 12.
Aliensis pugna. 9 Att. 5.
Alienus. Div. 15.
 — *prator.* 10 Att. 15.
A. Alienus. 12 epist. 11.
 — *legatus.* 11 Phil. 12.
Allifanus ager. 2 Agr. 25.
 — *tractus.* Planc. 9.
Allobroges. Font. 8. 10 epist.
 11.
Allobrogum bellum. Prov. conf.
 13.
 — *legati.* 3 Cat. 2.
 — *pacifactor.* 1 Att. 13.
Alper. 8 epist. 15. 11, 9.
 — *spiculis scrutari.* Pif. 26.
 — *transulere.* 10 epist. 31.
S. Alphenus. Quint. 5.
Alpibus Italiani munit natura.
 Prov. conf. 14.
Alpium murus. 5 Phil. 13.
 — *vallum.* Pif. 33.
Alphense Caesaris. 9 epist. 6.
 — *Pompeii.* Mil. 20.
Alpsium. 13 Att. 50.
Altitudo ut arborum, sic omnium
rerum delectat. Or. 43.
Alyzia. 16 epist. 2.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Amasinius. Acad. 1, 2.
Amasini. 15 epist. 19.
C. Amasinius. Tulf. 4, 4.
Amalthæum. 1 Att. 16.
Amalthæa. 1 Att. 13.
 — *Ciceronis.* 2 Att. 1.
Amantem alienam immundæ & insulse. 9 Att. 10.
Amantia. 11 Phil. 11.
Amans ita, ut aliquando osurus; inimica amicitie vox. Amic. 16.
Amantes sunt morosi. 7 epist. 15.
Amentii nihil difficile. Or. 10.
Amentis mors, Amanthes. 2 epist. 10. 3, 8. 8, 6. 12, 15. 15, 4.
 — *Syriam a Cilicia dividit.* 5 Att. 20.
Amare carissimos æque ac se rectum & verum. Tulf. 3, 29.
 — *quid sit.* Fin. 2, 24. Amic. 27.
Amator differt ab amante. Tulf. 4, 12.
Amatorius sermo est diligere alium plus quam se. Tulf. 3, 29.
Ambigua. Or. 34.
 — *ridicula in verbo.* Or. 2, 62.
 — *vitanda.* Her. 4, 54.
Ambiguum. Or. 2, 26.
Ambitio est timida. Mil. 16.
 — *causa everisionis urbium.* Tulf. 3, 2.
 — *miserima.* Off. 1, 25.
Ambitiosi perferunt multa. Tulf. 5, 27.
Ambios actio. 3 epist. 11.
 — *lege non tollitur suffragatio, observantia, gratia.* Planc. 18.
 — *verborum quæ insinguntur.* Or. 3, 48.
Ambrosius Turpio. Sen. 14.
Ambrosia. Pis. 37. Brut. ep. 6.
Ambrosia. Tulf. 1, 26.
 — *alexand.* Or. 2, 57.
 — *& neclat decorum apud poetas.* Nat. D. 1, 40.
Ambulatiuncula teclæ. 13 Att. 29.
Amentia. Tulf. 3, 5.
Amentis est, cum aciem videas, pacem cogitare. Lig. 9.
Amerinus municipes. Rosc. Am. 6.
Amestratini. 3 Ver. 39.
Amianus. 6 Att. 1.
Amici amisi iustura. Br. 1.
 — *causa peccari non debet.* Amic. 11 & 22. ita tamen, ut possit quadam venia dari. 17.
 — *& hospitis nomina.* 2 Ver. 45.
 — *inimicorum non infelandi.* 14 Att. 13.
 — *insidiosus.* Pro Dom. 11.

— *pleramque eliguntur ut peccudis.* Amic. 21.
Amicitia. Inv. 2, 55.
 — *apud Stoicos.* Fin. 3, 21.
 — *de ea gerenda libri præclarissime scripti.* 3 epist. 8.
 — *Epicuri.* Fin. 1, 20.
 — *& caritas hominum est gratuita.* Nat. D. 1, 44.
 — *ex studiorum & naturæ similitudine.* Clu. 16.
 — *ipsa fructus amicitie.* 3 epist. 13.
 — *non impedit propulsare pericula.* Sul. 17.
 — *non nisi in bonis potest esse.* Amic. 5. in posterum bona spe preelucet 7. contrahit omnia. ibid.
 — *non vertenda in conjurationem.* Off. 3, 10.
 — *nulla inter ingratos.* Planc. 33.
 — *ob fortunæ instabilis.* Her. 4, 17.
 — *vitium adiutrix.* Amic. 22.
 — *utrum desiderata ob imbecillitatem an ab amore profecta.* Amic. 8.
Amicitia ambitiose fucosæque. 1 Att. 18.
 — *comparande causa.* Rosc. Am. 38.
 — *definitio.* Amic. 7. ea nihil melius homini datum excepta sapientia. ibid. vis 7.
 — *iuste lex, ut idem amici semper velint.* Phil. 2.
 — *efficiunt.* Her. 4, 47.
 — *sempiterna.* Rab. Post. 12.
 — *termini.* Amic. 16 & 17.
 — *ubi locus.* Fin. 2, 24.
 — *vera sempiterna.* Amic. 9.
Amicitiarum officia. Off. 3, 10.
 — *officia maxime vigentia.* Off. 1, 17.
 — *pestes.* Amic. 10.
Amicitias minus probatas sensim diffuere, non repente præcidere. Off. 1, 33.
 — *veteres spernunt immutati prospera rebus.* Amic. 15.
Amici vel beneficii vel cognatione. Pet. conf. 5.
Amicomum causâ faciendâ honesta. Amic. 13.
 — *omnia communia.* Off. 1, 16.
 — *respectu facimus multa, quæ nostrâ causa nunquam faceremus.* Amic. 16.
Amicos alicujus plurimos inveniri si percubescat, proficit quiddam. 1 Att. 1.
 — *peridos quæ ulciscendum.* Red. ad Quir. 9.
Amicos alter idem. Amic. 31.
 — *certus in re incerta cernitur.* Amic. 17.
Amisus oppidum. Man. 8.

Ammanius. 15 Att. 15.
 — *legatus regis Ptolemæi.* 1 epist. 1.
Amnes transibantur auspicio. Div. 2, 36.
Amor amici delectat. Amic. 14.
 — *inliberos est origo societatis.* 7 Att. 2.
 — *levitatis plenus.* Tulf. 4, 32. Stoicorum. 34.
 — *omnis sollicitus atque anxius.* 2 Att. 23.
 — *sui quis & unde.* Amic. 21.
 — *voluntatisque conjunctio habet multum suavitatis.* 10 epist. 5.
Amore iacens perferunt multa. Tulf. 5, 27.
Amores sancti probantur Stoicis. Fin. 3, 20.
Amoris ardor omnia adsequitur. Or. 1, 30.
 — *conciliatio.* Or. 2, 51.
 — *humani similitudo in bestiis.* Amic. 21.
 — *signum, in epistola nominibus tantum uti.* Pro Dom. 9.
Amphiarai prædicta. Leg. 2, 13.
Amphiarauus. Tulf. 2, 25. Nat. D. 2, 3. 3, 19.
 — *vates & deus.* Div. 1, 40.
 — *prudens & sciens ad pestem ivit.* 6 epist. 6.
Amphictyones. Inv. 2, 23.
Amphilochia. Pis. 40.
Amphilochus Argivorum rex. Div. 1, 40.
Amphion. Her. 2, 27. Inv. 1, 50.
 — *Pacruvianus.* Div. 2, 64.
Amphora vini. Font. 5.
Amphorum dnum millium naves oneraria. 12 epist. 15.
Ampia. 6 epist. 12.
Ampius histricus. 6 epist. 12.
T. Ampius. 1 epist. 3. 2, 16. 8 Att. 11.
 — *Balbus.* 13 epist. 70.
 — *Menander.* 13 epist. 70.
Ampla & pulcra diu placere possunt. Her. 4, 23.
Amplificatio. Her. 2, 30.
 — *inorando.* Her. 3, 13.
Amplissimus quis videtur. Rosc. Am. 30.
Amplius. Inv. 2, 55.
 — *& dignitas in virtute & propriis rebus gestis posita.* 1 epist. 5.
Amplius pronuntiare. Br. 22.
Amplum per se nihil est, nisi in quo iudicii ratio extat. Brut. ep. 16.
 — *tunc est parvum, quum est aliquid amplius.* Marc. 8.
Amplius orator. Br. 55.
Ampsancti agri. Div. 1, 36.
Amynomachus heres Epicuri.

Fin. 2, 31.
Amyntæ filius. 12 Att. 9. Philippus 18.
Amyntas. Flac. 30.
Anaces tres. Nat. D. 3, 21.
Anacharsis Scythæ. Tulf. 5, 32.
Anacreontis poesis amator. Tulf. 4, 33.
Anagnia. 16 Att. 8.
Anagnini. 2 Phil. 41.
 — *municipes.* Pro Dom. 30.
Anagninum. 15 Att. 26. 2 Quint. ep. 7.
 — *Ciceronis.* 12 Att. 1.
Anagnostes servus. 5 epist. 9.
Anaplasti herous pes. Or. 3, 47.
 — *pedes.* Tulf. 2, 16.
Anaplastus Aristophaneus. Or. 56.
Anatum ova gallinis supposita. Nat. D. 2, 48.
Anaxagora mentis infinita vis. Nat. D. 1, 11.
 — *nix nigra.* Acad. 4, 23 & 31.
Anaxagoras. Or. 3, 15. Acad. 1, 12. 4, 37. Tulf. 1, 43. 3, 24. 5, 23. Div. 2, 27.
 — *physicus.* Or. 4. Br. 11.
 — *Clazomenius.* Or. 3, 34.
 — *contempsit patrimonium.* Tulf. 5, 39.
 — *doctor Archelai.* Tulf. 5, 4.
Anaxarchus Democritus. Tulf. 2, 22. Nat. D. 3, 33.
Anaximander. Acad. 4, 37.
 — *physicus.* Div. 1, 50.
Anaximandri opinio de diis nativis. Nat. D. 1, 10.
Anaximenes æra deum statuit. Nat. D. 1, 10.
 — *auditor Anaximandri.* Acad. 4, 37.
Ancarii pastores. Clu. 59.
Anceps causæ genus. Inv. 1, 15.
Q. Ancharius. Pis. 36. Sext. 53.
Anchialus servus L. Egnatii. 13 epist. 45.
Ancillæ partus an in fructu. Fin. 1, 4.
Ancon. 7 Att. 11 & 18.
Ancona. 12 Phil. 9. 16 epist. 12.
Andabata. 7 epist. 10.
Andria. Opt. gen. or. 6.
 — *Terentii.* Fin. 1, 2. Amic. 24.
Andricus. 16 epist. 14.
Andro Centurpinus. 2 Ver. 64.
Androgynus. Div. 1, 43.
Andromacha. Opt. gen. or. 6. Tulf. 3, 22.
 — *cantatur.* Acad. 4, 7.
 — *Ennii.* Div. 1, 13.
Andromache. 4 Att. 15.
Andromeda. Nat. D. 2, 43.
Andromenes. 13 Att. 24 & 25.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Andron Centuripinus.* 3 Ver. 45.
— Laodicensis. 13 epist. 67.
— Andronicus Puteolanus. 5 Att. 15.
Andro Sextilius. Flac. 34 & 36 & 37
Anecdota Ciceronis. 2 Att. 6.
Anemo. Nat. D. 3, 20.
Angor. Tusc. 4, 8.
Angues volucres Libya. Nat. D. 1, 36.
Anicatus. 2 Att. 20.
Aniciana religiosa regis Ptolemæi. 2 Quint. ep. 10.
Anicius. 7 epist. 26.
— Cos. Br. 83.
C. Anicius. 12 epist. 21.
T. Anicius. 3 Quint. ep. 1, 7.
Anienis ripa. Br. 14.
Aniensis tribus. Planc. 22. 8 epist. 8.
Animal agit aliquid. Acad. 4. 12.
— omne mortale. Nat. 3, 13.
— quod se oederit, cogitari nequit. Fin. 5, 10.
— ut natum est, sibi conciliatur. Fin. 3, 5. 4, 7. 5, 9.
Animantes hominum causa. Nat. D. 2, 14. & omnia. 60.
Animantia omnia se inveniunt & conjungi cupiunt procreandi causa. Off. 1, 4 & 17.
Animas inferorum elicit Vatinus. Vat. 6.
Animatus bene. Tusc. 1, 9.
Animi a corpore se avocantes. Div. 1, 49.
— agnitio. Nat. D. 1, 1.
— duæ partes apud Pythagoreos & Platonem. Tusc. 4, 5.
— & corporis res. Inv. 2, 59.
— ex universa mente divina delibati juxta Pythagoreos. Sen. 21.
— humani comparatio cum deo. Tusc. 5, 13.
— humani materia & opportunitas. Inv. 1, 2.
— ingenii res, cui multum debeas, eisdem plurimum velle debere. 2 epist. 6.
— laus. Her. 3, 6. virtutes aut vitia. ibid. 7.
— levis est repudiare justam gloriam. Pif. 24.
— magni in republica gerenda, sed & in vita otiosa. Off. 1, 26.
— medicina mire neglecta. Tusc. 3, 1. philosophia. 3.
— motus debent esse celeres. Or. 1, 25.
— moventur etiam rebus, que nulle sunt. Acad. 4, 15.
— minus est ratione bene uti. Tusc. 3, 7.
— natura. Div. 2, 62.
— omnium immortales, sed for-
- tium bonorumque divini.* Leg. 2, 11.
— opera majora quam corporis. Off. 3, 13.
— optimorum sepe hominum irritabiles & iidem placabiles. 1 Att. 17.
— partes ad ostendendum naturam appetitum summi boni. Fin. 5, 18.
— similitudines cum corpore. Tusc. 2, 23.
— summum bonum. Acad. 1, 5.
— viribus efficitur honestum, non corporis. Off. 1, 23.
— vitia graviora corporis vitii. Off. 3, 5.
Animis relaxari etiam in turbidis rebus homines. 2 Phil. 16.
— vis major, quam corporis. 1 Phil. 4.
Animo que concipiuntur, graviora, quam que corpore. 11 Phil. 4.
— quo quidque fiat, spectandum. Clu. 28.
Animorum medicina est. Tusc. 4, 27.
Animos sempiternos primus dixit Pherecydes. Tusc. 1, 16.
Aninagus. Tusc. 1, 9.
Animo teniorem sunt, qui vita ingenua, in beata civitate & in libera vixerunt. 5 epist. 21.
Animum ubi esse crediderit Cicero. Tusc. 1, 29. fecernere oportet a corpore. 31.
— ignem esse volunt Stoici. Nat. D. 3, 14.
Animus aeger semper errat. Tusc. 3, 3.
— appetit aliquid agere. Fin. 5, 20.
— & sensibus instructus & prestans mentis. Fin. 5, 12.
— fortis & magnus unde cernitur. Off. 1, 20.
— fortis in homine non perfecto ferventior plerumque est. Off. 1, 15.
— hominis dices. Parad. 6.
— in partes tributus dicitur. Tusc. 2, 21.
— in somno qualis, appropinquante morte divinitus. Div. 1, 30.
— mundi. Acad. 1, 7.
— ornatus sensibus. Fin. 5, 21.
— quid. Tusc. 1, 9.
— secum vivens. Sen. 14.
— solutus & vacuus a corpore. Div. 1, 50.
— trium temporum particeps. Fin. 2, 33.
— valens tentari morbo non potest. Tusc. 4, 14.
Anio. Cor. Frag. 27. Mur. 39. Fin. 2, 21. Leg. 2, 22. Off. 3, 31.
- Annales Libonis.* Br. 27.]
— maximi. Or. 2, 12.
— pontificum maximorum. Leg. 1, 2.
— Quinti. 2 Att. 16.
Annalis. 3 Quint. ep. 1, 6.
Annalis lex. Leg. 3, 3.
Anneius Brocchus senator. 3. Ver. 40.
C. Anneius. 12 epist. 26.
M. Anneius legatus Ciceronis. 13 epist. 55. 15, 4.
Annia. 1 Ver. 43. 2, 7.
Anniana domus Milonis. 4 Att. 3.
Amianus. 15 Att. 53.
Annibal. Inv. 2, 57. Sext. 68. Har. resp. 13. Annibal ad portas. 1 Phil. 5. Fin. 4, 9. — apud Prusiam exsulans. Div. 2, 24.
Annicerii philosophi. Off. 3, 33.
Amii amici Catiline. Pet. conf. 3.
T. Amii Milonis petitio consulatus. 2 epist. 6.
Anni Sicularum ratio. 2 Ver. 52.
Annus. 14 Att. 5.
C. Annius Bellienus. Font. 4.
L. Annius. 1. Ver. 41.
M. Annius. 1 Ver. 5, 29, & 60. 5 Att. 4.
M. Annius Appius. Cor. Bal. 20.
P. Annius Asellus. 1 Ver. 41.
T. Annius. Har. resp. 3. Clu. 28 & 65. Red. ad Quir. 6. in Sen. 8 & 12. Vat. 17.
T. Annius Cimber. 11 Phil. 6.
— Luscus. Br. 20.
— Milo gladiatores in preteritis comitatu prehenso in vincula conjecit. Sex. 39. & 40.
Annus Saturninus. 5 Att. 1.
T. Annius Felina. Br. 48.
Annominatio. Her. 4, 21.
Anno quinto Sicilia censetur. 2 Ver. 56.
Annorum cccc. lxx. millia habent Indi. Div. 1, 19.
Annulus sit, ut ipse tu. 1 Quint. ep. 1, 4.
Annus Magnus mathematicorum. Nat. D. 2, 20.
— prætura biennium post adilitatem. 10 epist. 25.
Anseres & canes in Capitolio. Rosc. Am. 20.
— in Falerno. 13 Phil. 5.
Anteus. 13 Att. 41.
Antepone se omnibus, intolerabilis arrogantia. Her. 4, 1.
Anteros. 9 Att. 14. 11, 1. Nat. D. 3, 23.
Antiberus. 16. epist. 21.
Anthropinus Apolloniensis. 5 Ver. 34.
Anticlea Ulyssi pedes abluit. Tusc. 5, 16.
- Antigenidas tibicen.* Br. 50.
Antigoni epistola ad Philippum. Off. 2, 14.
Antigonus. 13 epist. 33.
— Legatus Dejotari. Deiot. 15.
Antii copia librorum Ciceronis. 2 Att. 6.
— domus Ciceronis. 9 Att. 9.
— Lepidi. 13 Att. 47.
Antilibanus mons. 2 Att. 16.
Antimachus, Clarius poeta. Br. 51.
Antiochea. 2 epist. 10. 12, 14. 15, 4. 11 Att. 20.
Antiochia. Arch. 3.
Antiochia probat Varro. 13 Att. 12. contra dyotadon. 19.
Antiochii. Acad. 4, 22.
Antiochi liber ad Ballum. Nat. D. 1, 7.
Antiochine partes. 9 epist. 8.
Antiochi regis filii. 4 Ver. 27.
Antiochum audivit Cicero. Fin. 5, 1.
Antiochus. Or. 2, 18. Tusc. 3. 25. 5, 8.
— familiaris Attici. Leg. 1, 21.
— Flaccilibertus. Flac. 36.
— frater Aristi. Acad. 1, 3. 4, 4. correctionem Zenonis explicabat. 9. Philonis auditor. 2, 2. Academicus. 4, 43.
— peregrinatus. Tusc. 5, 37.
— instituit Ciceronem. Nat. D. 1, 3.
— veteris Academiae. Br. 91.
— Commagenus rex. 15 epist. 1. — a L. Scipione victus. 1 Ver. 21.
— classe superatus. Man. 6 & 18.
— devictus. Rab. Post. 10.
— Magnus. Sext. 27. Deiot. 13. 11 Phil. 7.
— rex. 8. Phil. 8.
— servus Æbucii. Crc. 8.
Antiope. Opt. gen. or. 6. Off. 1, 31.
— cantatur. Acad. 4, 7.
— Pacuvii. Fin. 1, 2.
Antiope mater musarum. Nat. D. 3, 21.
Antipater collegit divinationes. Div. 1, 54.
— Cyrenæicus cæcus. 38.
— Derbetes. 13 epist. 73.
— Diogenis discipulus. Off. 3, 12.
— doctor Panatii Stoicus. Div. 1, 3. Acad. 4, 6. Fin. 1, 2.
— princeps dialecticorum. Acad. 4, 47.
— Sidonius. Or. 3, 50.
— somnia collegit. Div. 1, 20.
— Tyrius Stoicus. Off. 2, 24.
— peregrinatus. Tusc. 5, 37. --- poeta.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- *peeta*. Fat. 3.
Antipatri epistolæ ad *Cassandrum*. Off. 2, 14.
— *ratio pro diriminatione*. Div. 1, 39, 2, 15.
Antipho. Or. 2, 59.
Antiphon histrio *manuissus*. 4 Att. 15.
— *interpretatus somnia*. Div. 1, 20 & 51.
— *Rhannusius*. Br. 12.
Antipodes. Acad. 4, 39.
Antiquitas laudabilis. Or. 50.
Antiquitatis auctoritas. Tusc. 1, 12.
Antiquorum auctoritas. Her. 4, 2.
Antisthenes. 12 Att. 38.
— *auctor Cynicorum & Stoicorum*. Or. 3, 17.
Antisthenis liber physicus. Nat. D. 1, 13.
Antistius. Br. 90. *Rosc. Am.* 3, 2, *Quint.* epist. 1.
— *Vetus*. Brut. ep. 11.
C. Antistius magister publicanorum. 3 Ver. 71.
I. Antistius. Cor. Bal. 1, 1.
M. Antistius Pyrgensis. Or. 2, 71.
P. Antistius. Br. 49 & 63.
T. Antistius. 13 epist. 19.
Antium. 2 Att. 1 & 3, 12, 19, 15, 10.
— *Rome, ut Butbrotum Corycæ*. 4 Att. 8.
Antius. 4 Att. 16.
M. Antius Brisô. Br. 25.
Sp. Antius legatus. 9 Phil. 2.
Antonia legis. 12 epist. 14.
Antoniana saxa. 12 Phil. 8.
Antonii Leones. 10 Att. 13.
— *madus in diluendo crimine*. 2 Ver. 73.
— *quebrosi Caesaris concio*. 7 Att. 8.
— *præfæctus*. Div. 17.
Antonina defendit Cicero. 5 epist. 6.
Antonius. 16 epist. 11.
— *Alexandriæ quæ differuerit*. Acad. 4, 19.
— *Ciceronis collega*. Pis. 3.
— *competitor Ciceronis*. *Pet. Conf.* 2.
— *imputat Tullio Brundisii eum a se non occisum*. 2 Phil. 3.
— *præfæctus evocatorum sub Cicerone*. 3 epist. 6.
— *qualis*. Brut. ep. 15.
— *scriptor*. Her. 4, 5.
C. Antonium defendit Cicero. *Pro dom.* 16.
C. Antonius. *Sext.* 3. *Flac.* 38. 3 Phil. 10. 7 Phil. 1 & 6.
— *accusatus ab Cælio*. *Cæli.* 31.
— *reus*. *Vat.* 11.
— *Macedoniam, Illyricum, Græciam occupare voluit*. 1, 4.
— *septemvir*. 15 Att. 19.
L. Antonii concio. 15 Att. 2.
L. Antonius. 3 Phil. 10. 10 epist. 15.
— *patronus populi R.* 6 Phil. 5.
M. Antonii caput in Rostris. Or. 3, 3.
— *improbissimum factum*. 3 Ver. 91.
— *infinitum imperium*. 2 Ver. 3.
— *liber*. Or. 5.
— *oratio præclara post occisum Cæsarem*. 1 Phil. 1.
— *sevitia Brundisii exercita*. 3 Phil. 2 & 3.
M. Antonius. Br. 30 & 37. Or. 1, 7. *C. Rab. G.* *Scaur.* 1, 8. *Planc.* 14. *Clu.* 50.
— *defensor M. Aquillii*. 5 Ver. 1.
— *genum terram tetigit in dicendo*. Tusc. 2, 24.
— *vir prudentissimus*. 6 epist. 2.
— *adolescens nobilissimus*. *Mil.* 15.
— *adolescens accusavit*. Off. 2, 14.
— *cum A. Albino cos.* *Red. ad Quir.* 5.
— *eloquentissimus*. Tusc. 5, 19.
— *Græce doctus*. Or. 2, 1.
— *proconsul Ciliciæ*. Or. 1, 18.
Antonin. 15 Att. 17.
Anxietas differt ab angore. Tusc. 4, 12.
Aede musa. *Nat. D.* 3, 21.
Apamea. 2 epist. 17, 3, 8. 12, 12, 15, 4. 5 Att. 16.
Apameæ comprehensum aurum Judaicum. *Flac.* 28.
Apameensis civitas. 5 epist. 20.
Apamense forum Laodiceæ ædium. 5 Att. 21.
Apella. *Cibius*. 12 Att. 19.
Apellus. 10 epist. 17.
— *libertus Fabii Galli*. 7 epist. 25.
Apelles. Or. 22. 5 epist. 12. 2 Att. 21.
Apelles pictor. Or. 3, 7. Br. 18.
— *Coam Venerem inchoatam reliquit*. Off. 3, 2.
Apellis pictura Veneris. 1 epist. 9.
Apenas. 4 Att. 8.
Apenini pruina. *Sext.* 5.
— *tramites*. 12 Phil. 11.
Apenninus. Or. 3, 19. 2 *Cat.* 10. *Mil.* 9. 11 epist. 10.
Aper Erymanthus. 4 Ver. 43. Tusc. 4, 22.
Aperta narratio. *Inv.* 1, 20.
Apertum pectus in amicitia videtur oportet. *Amic.* 26.
Apes apium simillime. *Acad.* 4, 17.
Apibilia. Br. 48.
Apis sanctus bos. *Nat. D.* 1, 29.
Apollinæes ludi. 1 Phil. 15, 2, 13, 10, 3. 2 Att. 19. 16, 4.
Apollini dicati cygni. Tusc. 1, 30.
Apollinis ades. 15 Att. 3. 2 *Quint.* ep. 3.
— *fanum Deli*. 1 Ver. 17.
— *ludi*. Br. 20.
— *operta*. Div. 1, 50.
— *oraculum*. Br. 14. *Amic.* 2.
— *prædictiones*. *Har. resp.* 9.
— *signum*. 4 Ver. 17.
— *Agrigenti*. 4 Ver. 43.
— *templum*. 8 epist. 4.
Apollo. 14 epist. 7.
— *Cibio*. 5 Ver. 72.
— *crinitus*. *Acad.* 4, 28.
— *cum Hercule de tripode concertavit*. *Nat. D.* 3, 16.
— *cum Jose certavit de Cræta*. *Nat. D.* 3, 23.
— *Cumis sudavit*. *Div.* 1, 43.
— *Deliis*. *Nat. D.* 3, 36.
— *Delphicis*. *Div.* 1, 37.
— *imberbis*. *Nat. D.* 1, 30.
— *omnium sapientissimum dixit Socratem*. *Acad.* 1, 4.
— *Pythius*. Or. 1, 45. *Font.* 10. *Brut.* ep. 2. Tusc. 1, 9. *Div.* 1, 19. *Leg.* 1, 23, 2, 16. Off. 2, 22.
— *jubet nos noscere nosmet ipsos*. *Fin.* 5, 16.
— *sanctus*. Tusc. 4, 34.
— *sol*. *Nat. D.* 2, 27.
— *Temenites Syracensis*. 4 Ver. 53.
Apollodorus. 12 Att. 23.
— *ab Zenone male acceptus*. *Nat. D.* 1, 34.
— *Agyrio*. 4 Ver. 23.
— *Laphiron*. 2 Ver. 7.
— *Pyragus*. 3 Ver. 31.
— *tyrannus*. *Nat. D.* 3, 33.
Apollonia Epiri. 10 Phil. 5, 11, 11.
Apollonia signatum argentum tempore belli circulis. 13 epist. 29.
Apolloniæe. *Pis.* 35.
Apollonides. *Flac.* 29 & 32.
Apollonides. *Flac.* 21.
Apollonidenses. 1 *Quint.* ep. 23.
Apolloniensis civitas. 3 Ver. 43.
Apollonius. 4 Att. 7.
— *Geminus Diocli filius*. 5 Ver. 7.
— *libertus P. Craffi*. 13 epist. 16.
— *Niconis*. 4 Ver. 17.
— *rhetor*. *Inv.* 1, 56.
— *Rhodi doctor eloquentia*. Or. 1, 17. *Alabandenfis*. 28.
Apologorum narrationes. Or. 2, 66.
Apophthegmata Cesaris. 9 epist. 16.
Apoprogmena. *Fin.* 3, 4.
Appartorium Romæ potestas. *Leg.* 3, 20.
Appetitio. *Acad.* 4, 8.
— *animi*. *Fin.* 3, 7.
Appetitus animi unde. *Fin.* 5, 9.
— *impellit ad agendum*. Off. 1, 36.
— *rationi obediunt*. Off. 1, 29 & 36 & 39.
— *rerum unde oriuntur*. *Nat. D.* 2, 11.
Appia. 8 Att. 16. 9, 11. 16, 10.
— *ad Maris*. 3 *Quint.* ep. 7.
— *via*. *Man.* 18. *Sext.* 59. *Mil.* 6. 7 *Phil.* 1. 8 Att. 11. 1 *Quint.* ep. 1, 6.
Appiani legati. 3 epist. 7. *Appianorum ædificatio*. 3, 9.
Appianus. 3 epist. 1.
Appietas. 3 epist. 7.
Appii Cæci carmen. Tusc. 4, 2, 2.
— *forum*. 2 Att. 10.
— *injuria erga Cælium ob magna beneficia*. 8 epist. 12.
— *necromantia*. Tusc. 1, 16.
— *prætoris tabule*. *Arch.* 5.
— *questio*. 3 Att. 17.
Appon. 2 *Agr.* 19.
Appius. *Inv.* 1, 19.
— *a Dolabella reus factus*. 8 epist. 6.
— *Cæcus*. Br. 14. *Cæc.* 19. *Mil.* 7. Tusc. 5, 38.
Appius censor notavit Atejum. *Div.* 1, 16.
Appius Claudius. Br. 14 & 28. 11 epist. 22. *facor Bruti*. Br. 77. *defensus ab Hortensio*. Br. 64.
— *dicax*. Or. 2, 60.
— *frater P. Clodii*. *Pro dom.* 15.
— *major*. Or. 2, 70.
— *minor*. 8 epist. 8.
— *psichomantiis usus*. *Div.* 1, 58.
Approbatio. *Acad.* 4, 12.
Approbatum, in iudicatio. *Inv.* 1, 30.
Apricans Diogenes. Tusc. 5, 32.
Apronius. 2 Ver. 44.
— *adolescens*. *Mil.* 27.
Q. Apronius princeps decumanorum. 3 Ver. 9.
Apte dicere & ornate. Or. 3, 24.
Apuleja lex. Or. 2, 25 & 49. *Cor. Bal.* 21.
Apuleje leges. *Leg.* 2, 6.
Apuleja populi. 4 Att. 11.
Apulejus. *Brut.* epist. 7. 5 Att. 11. 15, 13. *prediator*. 14 & 17.
L. Apulejus. *Planc.* 11. *Div.* 15.
— *Saturninus*. Br. 62.
M. Apulejus. 10 Phil. 11.
P. Apulejus. 6 Phil. 1.
— *tribunus pleb.* 14 Phil. 6.
Apulia. *Clu.* 41. 4 Att. 17.
— *inavisima pars Italia*. 8 Att. 3.
Apum ex amen, mali ominis. *Har. resp.* 12.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Aqua calida e puteis jugibus. Nat. D. 2, 9.
 --- *Crabra.* 3 Agr. 2.
 --- *gelida primo relevat homines* astu febrique tactatos, deinde gravius adficiat. 1 Cat. 13.
 --- *heret.* Off. 3, 33.
 --- *mibi heret in hac causa.* 2 Quint. ep. 8.
 --- *pluvia.* Top. 9.
Aque & ignis interdictio in crimine de vi & majestate. 1 Phil. 9.
 --- *septem.* 4 Att. 15.
Aquam profluentem non prohibere. Off. 1, 16.
Aquaria provincia. Vat. 5.
Aquarii. 8 epist. 6.
ad Aquas venisse. Planc. 27.
Aquila, civis praestantissimus. 11 Phil. 6, 13, 12.
 --- *mortuus.* Brut. ep. 15.
 --- *argentea Catilina.* 1 Cat. 9, 2, 6.
 --- *quarta legionis.* 14 Phil. 10.
Aquile volatus admonet. Div. 1, 15.
Aquileia. Vat. 16.
Aquillia. 14 Att. 13. lex. Br. 34. *noverca Quinti.* 14 Att. 17.
Aquillii regnum judiciale. 1 Att. 1.
Aquillius. Top. 7.
 --- *collega & familiaris Ciceronis protulit formulas de dolo malo.* Off. 3, 14.
C. Aquillius. Clu. 13. Cæc. 27. Cor. Bal. 20. Nat. D. 3, 30.
 --- *Gallus.* Br. 42.
 --- *judex.* Quint. 1.
M? Aquillium defendit M. Antonius. 5 Ver. 1.
M? Aquillius. Or. 2, 45. Div. 22. Flac. 39. 2 Agr. 50. Clu. 45. Font. 13. Scatur. fr. 6. Tusc. 5, 5.
 --- *accusatus ab L. Fusco.* Br. 62. Off. 2, 14.
 --- *prator Sicilia.* 3 Ver. 54.
Aquilonis horripit stridor. Tusc. 1, 28.
Aquilo susulit Orithyiam. Leg. 1, 1.
Aquinas. Planc. 9.
Aquinate. Clu. 68.
Aquinus. Tusc. 5, 22.
Aquinum. 2 Phil. 41. 9 epist. 24. 16, 24. 5 Att. 1, 16, 10 & 13.
Arabes admisso Parthico ornatu. 3 epist. 8.
 --- *aribus dediti.* Div. 1, 41.
 --- *pro Parthis nuntiati.* 8 epist. 10.
Arabia eudæmon. 9 Att. 11.
Arabio. 15 Att. 17.
Arabum phylarchus. 15 epist. 1.

--- *regna.* Pro dom. 47.
Aradus. 9 Att. 9.
Ara Alexandri. 15 epist. 4.
Ara Iulii Casarii. 11 epist. 2.
 --- *Larentie in Vclabro.* Brut. ep. 15.
Arandi ratio. 3 Ver. 98.
Arata Ciceronis. Div. 2, 5.
Arati carmina ab Cicerone admodum adolescentulo Latina facta. Nat. D. 2, 41.
Aratum carmen. Leg. 2, 3.
Aratum colonia circumducere. 2 Phil. 40.
Aratus. Or. 1, 16. Acad. 4, 20. --- *Sicyonius.* Off. 2, 23.
Arbiter familiae crescendæ. Cæc. 7.
Arbitrari, in testimonio proprium. Font. 9. Acad. 4, 47.
Arbitria ex fide bona. Off. 3, 17.
 --- *Arbitrii & judicii differentia.* Rosc. Com. 4.
Arbitri singuli ex lege Manilia regebant fines. Leg. 1, 21.
Arborum causa est in seminibus. 2 Phil. 22.
 --- *partes venuste.* Or. 3, 46.
Arbutula mimia. 4 Att. 15.
Arcades colunt Æsculapium. Nat. D. 3, 22.
Arcadem duorum iter. Div. 1, 27.
Arcæ, in quas conjecti servi. Mil. 22.
Arcanum Quinti. 5 Att. 1, 7, 5, 10, 2, 16, 10. 3 Quint. ep. 3.
Arcem facere ex cloaca. Planc. 40.
Arcifile differentia ab Aristotele. Fin. 5, 4.
 --- *ἄροχθ.* Acad. 4, 18.
 --- *mos audiendi primo alios, tum contra dicendi.* Fin. 2, 1.
Arcifilas. Nat. D. 1, 5 & 25.
 --- *peregrinatus.* Tusc. 5, 37.
 --- *Polemonis.* Fin. 5, 31.
 --- *Polemonis auditor.* Or. 3, 18. Acad. 1, 3.
 --- *Zenoni adversus.* Acad. 1, 12.
Archagathus Haluntinus. 4 Ver. 23.
Arche musa. Nat. D. 3, 21.
Archelai classis. Rab. Post. 8.
Archelau discipulus Anaxagoræ. Tusc. 5, 4.
 --- *Astrologus.* Div. 2, 42.
 --- *Perdicca filius.* Tusc. 5, 12.
Archias. 1 Att. 16.
 --- *versibus calavit speciem Roscii circumplicati ser pente.* Div. 1, 36.
Archidemus. Flac. 22. Acad. 4, 47.
Archilechi jambus. 16 Att. 11.
 --- *versus.* Nat. D. 3, 38.
Archilochium edictum. 2 Att. 20.

Archilochus. Or. 1. Fin. 2, 34. Nat. D. 1, 38.
 --- *regnante Romulo.* Tusc. 1, 1.
Archimedes. Or. 3, 33. Clu. 32. Acad. 4, 36.
Archimedeum problema. 12 Att. 4, 13, 28.
Archimedis arder studii. Fin. 5, 19.
 --- *sepulcrum indagavit Cicero.* Tusc. 5, 23.
 --- *Sphaera.* Tusc. 1, 25. Nat. D. 2, 35.
Archipirata. 5 Ver. 25.
 --- *prædam disperiebat.* Off. 2, 11.
Architecturæ ars honesta. Off. 1, 42.
Archonides. 4 Ver. 26.
 --- *Elorinus.* 3 Ver. 56.
Archytæ scripsit Plato. Fin. 2, 14.
 --- *vita.* Tusc. 5, 22.
Archytam Tarentum accessit Plato. Fin. 5, 29.
Archytas Tarentinus. Sen. 12. Amic. 23.
 --- *doctor Philolai.* Or. 3, 34.
Archtyphylax. Nat. D. 2, 42.
Arceates ager. Nat. D. 3, 18.
Area Syra. 2 Quint. ep. 10.
Arenaria extra portam Esquilinam. Clu. 13.
Areopagi consilium. Nat. D. 2, 29.
Areopagite. Cor. Bal. 12.
 --- *constituit a Solone.* Off. 1, 22.
 --- *præclari.* 1 Att. 16.
Areopagitarum decretum. 13 epist. 1.
Areopagites. 5 Phil. 5.
Areopagus. Div. 1, 25. 5 Att. 11.
 --- *senatus.* 1 Att. 14.
Arethusa fons. 4 Ver. 53. 5, 31.
Arens. 5 Att. 9.
Argentarius Tartesiorum rex. Sen. 19.
Argentarii tabula. Cæc. 6.
Argentarius apud omnes ordines gratus. Off. 3, 14.
Argentum flumen. 10 epist. 34.
Argentum continet pecuniam numeratam. Top. 3.
Argia sacerdos. Tusc. 1, 47.
Argiletanum edificium. 1 Att. 14.
Argileti mercedes. 12 Att. 32.
Arginuste. Off. 1, 24.
Argivi. Tusc. 3, 22.
Argivus orator nullus. Br. 13.
Argo. Her. 2, 22. Top. 16. Tusc. 1, 20.
Argonautæ. Or. 1, 38.
Argonautarum princeps. Tusc. 4, 32.
 --- *vehiculum.* Nat. D. 2, 35.
Argumentatio. Inv. 1, 29. Par. 13. duo notat. Inv. 1, 40.
 --- *absolutissima.* Her. 2, 18.

--- *vitiata.* Inv. 1, 48.
Argumentationum dispositio in confirmatione vel consutatione. Her. 3, 10.
Argumenti definitio. Top. 2.
 --- *& affectuum diversa consideratio.* Or. 2, 53.
Argumento qui reficitur. Or. 2, 53.
Argumentum. Her. 1, 8. 2, 5. Inv. 1, 19. Par. 2.
Argumentorum loci. Or. 35.
Argus. Nat. D. 3, 22.
Ariarathes Ariobarzani filius. 13 Att. 2.
 --- *frater Ariobarzani.* 15 epist. 2.
Aricia. 2 Agr. 25. Mil. 19.
Aricia mater Othavii. 3 Phil. 6.
Arimeneses. Cæc. 35.
Ariminum. 1 Ver. 14. 12 Phil. 9. 8 epist. 4 & 16. 16, 12. 5 Att. 19. 2 Quint. ep. 14.
Ariobarzanes. 5 Att. 20.
 --- *Ensebes & Philoromæus.* 15 epist. 2 & 4.
 --- *rex.* Prov. cons. 4. 2 epist. 17.
Ariobarzani filius Ariarathes. 13 Att. 2.
Ariobarzani regnum. Man. 2.
Arionem Methymæum excepit delphinus. Tusc. 2, 27.
Aristæi signum in ade Liberi. 4 Ver. 57.
Aristæus Dexionis f. 5 Ver. 42.
 --- *olive inventor.* Apollinis filius. Nat. D. 3, 18.
Aristarchus. 9 epist. 10.
 --- *grammaticus.* Pif. 30.
 --- *Homeri versuum censor.* 3 epist. 11.
 --- *orationum Ciceronis Atticus.* 1 Att. 14.
Aristides. Or. 2, 84. Fin. 2, 335, 5, 22.
 --- *Athenis, qualis Fabricius Roma.* Off. 3, 22.
 --- *datus a populo, ut cum Themistocles communicaret consilium.* Off. 3, 11.
 --- *justus.* Off. 3, 4.
 --- *patria expulsi, quod præter modum justus.* Tusc. 5, 36.
Aristidis fuga Sexti. 67.
Aristippi voluptas. Fin. 2, 6.
Aristippus. Inv. 2, 58. Acad. 4, 42. Fin. 5, 7. Off. 1, 41. 3, 33.
 --- *auctor Cyrenaica doctrinae.* Or. 3, 17.
 --- *& Cyrenaici.* Fin. 1, 7.
 --- *Socraticus.* 9 epist. 26.
 --- *Socraticus dotorum dixit summum malum.* Tusc. 2, 6.
Aristo. Fin. 2, 11 & 13. Tusc. 5, 8.
 --- *Chius.* Acad. 4, 39. Tusc. 5, 9. Nat. D. 3, 31. Leg. 1, 21. Sen. 1.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Aristo Mastiliensis.* Cor. Bal. 22.
 --- *discipulus Zenonis.* Acad. 4, 42. Nat. D. 1, 14.
 --- *Lysia auditor.* Fin. 5, 5.
Aristo. 2 epist. 18. Acad. 4, 4. Fin. 3, 3.
Aristo confundit omnem vitam. Fin. 3, 15.
Aristonea vitia. Fin. 4, 15.
Aristonis appetitio. Fin. 4, 16.
 --- *sententia de dolore.* Tusc. 2, 6.
 --- *sententia explosa.* Off. 1, 2.
 --- *sententia de summo bono unde.* Fin. 5, 25.
Aristocritus. 14 epist. 3.
Aristodamus Apolloniensis. 5 Ver. 6.
Aristodemus. 2 Att. 7.
Aristogiton. Tusc. 1, 49.
Aristolochia. Div. 1, 10. 2, 22.
Aristomache uxor Dionysii. Tusc. 5, 20.
Aristonici. 2 Agr. 33, 11 Ph. 8.
Aristophanes. 12 Att. 6. 16 11.
 --- *literator.* Or. 3, 33.
 --- *poeta.* Or. 9.
 --- *veteris comedia.* Leg. 2, 15.
Aristophanes anapaestus. Or. 56.
 --- *modus.* 3 Quint. ep. 1, 6.
Aristophania atus in literis ducta. Fin. 5, 19.
Aristoteleia Topica. 7 epist. 19.
Aristoteles. Inv. 1, 5 & 35, 2, 2 & 51. Or. 1, 10. 2, 10 & 36, 3, 35 & 47. Or. 1 & 27 & 32. Mur. 30. Fin. 4, 2. Tusc. 1, 39.
 --- *de animo.* Tusc. 1, 10.
 --- *de republica.* 3 Quint. ep. 5.
 --- *deinde Sardaniapali epigramma.* Fin. 2, 32.
 --- *flumen orationis fundens auverunt.* Acad. 4, 38.
 --- *lucubravit Isocratem.* Or. 19.
 --- *negat Orpheum poetam fuisse.* Nat. D. 1, 38.
 --- *nervus.* Br. 31.
 --- *peregrinatur.* Tusc. 5, 37.
 --- *Platonis discipulus.* Or. 3, 17.
 --- *Sequitur.* Acad. 1, 4.
 --- *unde dicere capit.* Tusc. 1, 4.
Aristoteles scribendi mos. 1 e pist. 9.
Aristoteles pigmenta. 2 Att. 1.
Aristoteli discipulus Alexander. 13 Att. 28.
Aristotelis accusatio veterum philosophorum. Tusc. 3, 28.
 --- *judicium de busto Sardaniapali.* Tusc. 5, 35.
 --- *libri exoterici.* 4 Att. 16.
 --- *opera.* Fin. 5, 4.
 --- *ratiocinatio de iis qui semper sub terra habitavissent.* Nat. D. 2, 37.
 --- *sententia de animalibus in arbere.* Nat. D. 2, 15.
 --- *tertius liber de philosophia.* Nat. D. 1, 13.
 --- *sub imagine sedecula.* 4 Att. 10.
 --- *topica.* Top. 1.
Aristoxeni ingenium. Fin. 5, 19.
Aristoxenus. 8 Att. 4, 13, 32.
 --- *de animo.* Tusc. 1, 10. & *Dicaearchus condiscipuli.* 18.
 --- *musicus.* Or. 3, 33.
Aristus. 5 Att. 10.
 --- *doctor Bruti.* Acad. 1, 3.
 --- *frater Antiochi.* Fin. 5, 3.
 --- *heres veteris Academiae.* Br. 97.
 --- *Panormitanus.* 4 Ver. 12.
Arma membra militis. Tusc. 2, 16.
Arma, tela, pro bello. Or. 3, 42.
 --- *senectutis.* Sen. 3.
Armarium ad nummos. Clu. 64.
Armentarium Atheniense. Or. 1, 14.
Armati. Cxc. 21.
Armeniae sanum locupletissimum & religiosissimum. Man. 9.
Armenia & Syria. 9 epist. 15.
Armeniam Caesar detraxit Dejotaro. Div. 2, 37.
Armeniorum copia fuisse ab Lucullo. Aich. 9.
Arms non contendendum, quia de re jure decernari oportet. Cxc. 1.
Armenii judicium. Or. 46.
Arnicensis tribus. 2 Agr. 29.
Arpinas Ciceronis. 7 epist. 23. Tusc. 5, 26.
 --- *fundus.* 3 Agr. 2, 14 epist. 7.
Arpinates aquae. 1 Att. 16.
 --- *municipes.* 13 epist. 11.
Arpinatia praedia. 1 Att. 6 & 16.
Arpinatum nummi. 15 Att. 15.
 --- *quercus.* Leg. 1, 1.
Arpinum. 2 Att. 11. 8, 9, 8, 16.
Arqui species. Nat. D. 3, 20.
Arretina mulier. Cxc. 33.
Arretini coloni. Mur. 24.
Arretinum. 16 epist. 12. Div. 1, 35.
Arrii epulum. Vat. 12.
Arrius. 1 Att. 17. 1 Quint. ep. 3.
 --- *amicus Ciceronis.* Mil. 17.
Arrius. 2 Att. 5 & 7 & 13.
Arrius. 4 Ver. 20.
 --- *M. Crassi secundarum.* Br. 69.
Arrogantia fugienda. Off. 1, 26.
 --- *ingent & eloquentia est molestissima.* Div. 11.
 --- *Roma.* 1 Quint. ep. 1, 7.
Arvus. Tusc. 4, 22.
Arvuntius. 7 epist. 18.
Asaces. 8 epist. 14.
Asinae. Nat. D. 3, 22.
Asis. quid. Her. 1, 2.
 --- *absoluta & perfecta quae solet.* Or. 3, 23.
 --- *dicendi sine exercitatione parum jurat.* Her. 1, 1.
 --- *docendi.* Leg. 2, 19.
 --- *dux certior quam natura.* Fin. 4, 4.
 --- *earum verum est, quae sciuntur.* Or. 2, 7.
 --- *ex multis animi perceptionibus.* Acad. 4, 7.
 --- *in dicendo tegitur.* Her. 4, 7.
 --- *in quibus est.* Div. 1, 18.
 --- *iocandi.* Or. 2, 57.
 --- *memoria prolata sub Themistocle.* Acad. 2, 1.
 --- *non est rerum incognitarum.* Div. 2, 14.
 --- *non proficiscitur a se.* Fin. 5, 6.
 --- *nulla literis sine interprete percipi potest.* 7 epist. 19.
 --- *quid faciat.* Or. 2, 35.
 --- *quomodo fiat.* Or. 1, 41.
Asinae urbs. Pis. 37.
Asippus. Nat. D. 3, 22.
Asimon. 13 epist. 67.
Artaxasdes Armenius. 5 Att. 20.
Artaxerxes. 10 Att. 8.
de & ex Arte loqui. Inv. 1, 6.
Artemidorus. 3 Ver. 60.
 --- *Etenensis.* 3 Ver. 44.
 --- *Cornelius.* 3 Ver. 49.
 --- *Pergeus, post Cornelium dicitur.* 3 Ver. 21.
Artemisia Mausoli uxor. Tusc. 3, 31.
Artemo Climachias. 2 Ver. 52 & 64.
Artem scribere. Her. 4, 33.
Arteria aspera. Nat. D. 2, 54.
Arterie non debent in principio acui clamore compleri. Her. 3, 11.
Artes in iis reprehense, qui cum professi fuerint, satisfacere non possunt. Planc. 25.
 --- *omnes etustiores eloquentia.* Br. 7.
 --- *propter se assumi volunt Stoici.* Fin. 3, 5.
Arthemon Centuripinus. 3 Ver. 45 & 87.
Articuli connectunt membra. Or. 2, 88.
Articulus, in oratione. Her. 4, 19.
Artifex egregius suis operibus letatur. 1 epist. 7.
Artificia magna fuerunt in Sicilia. 4 Ver. 21.
Artificium memoriae. Her. 3, 16.
 --- *praestat medicus.* Clu. 21.
 --- *suspicionum.* Inv. 2, 14.
Artificum vocabula aliis incognita. Fin. 3, 2.
Artis definitio. Or. 1, 23.
 --- *& naturae dona diversa.* Or. 1, 25.
Artium ad humanitatem pertinentium vinculum. Arch. 1.
 --- *commune, ut suis utantur verbis.* Acad. 1, 7.
 --- *separatio, sed concursus in uno homine.* Or. 1, 50.
Artuafdes rex Armenius. 15 epist. 2.
Artotagani & Sportella. 9 epist. 20.
Arula ante Deos. 4 Ver. 3.
Aruspices ex Etruria. 3 Cat. 8.
Arx ad augurium agendum. Off. 3, 16.
 --- *& Capitolium.* 4 Cat. 9.
Aseanio. 3 Quint. ep. 4.
P. Aseius. Coel. 10.
Asclapio medicus. 16 epist. 9.
 --- *Patrensis.* 13 epist. 20.
Asclepiades Acmonensis. Flac. 15.
 --- *Eretricus philosophus.* Tusc. 5, 39.
 --- *medicus.* Or. 1, 14.
Asculani. Font. 14.
Asculanum genus. Sul. 8.
Asculum. Br. 45. Clu. 7.
Asellio histioricus. Leg. 1, 2. M. Asellius. Clu. 61.
Asellus. Or. 2, 64 & 66.
Asie consoria locatio. 3 Ver. 6.
 --- *portus.* 2 Agr. 29.
 --- *praesuit Servilius Isauricus.* 13 epist. 68.
 --- *rex Dionysius.* Nat. D. 3, 23.
 --- *ubertas.* Man. 6.
Asia habet suspensionem luxuriae. Mur. 5.
 --- *Quinto obtigit.* 1 Att. 15.
 --- *stat Luculli instituit servandis.* Acad. 2, 1.
Asiani, n. publicani. 1 Att. 17.
Asiatica negotiationis reliquia. 6 epist. 8.
 --- *possessiones Cavelliae.* 13 epist. 72.
Asiatica genera orationis. Br. 95.
Asiatici Graeci ex omni hominum genere humanissimi. 1 Quint. ep. 1, 1.
Asiatici oratores. Br. 13.
 --- *venales.* 5 Ver. 56.
Asiaticum bellum. Man. 7.
 --- *& regium bellum.* Man. 22.
Asinius. 12 Att. 2.
 --- *Dento.* 5 Att. 20.
 --- *Larinas.* Clu. 13.
 --- *Pollio.* 11 epist. 9 & 11. 12 Att. 38.
 --- *senator voluntarius.* 15 Phil. 13.
Asius de patella edentes. Fin. 2, 7 & 8.
 --- *ex Arisippi schola.* Nat. D. 3, 31.
Aspasus. Inv. 1, 31.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Apendus Pamphiliae urbs.* I Ver. 20.
- Apera Stoicorum.* Fin. 5, 31.
- Aspis in Aegypto non violatur.* Tusc. 5, 27. Nat. D. 3, 19.
- Affecta mulieris serpens.* Clu. 63.
- Affectatio.* Pet. conf. 9.
- Affectio.* Acad. 4, 12.
- ab Academicis cohibita. Nat. D. 1, 1.
- Affentatio, vitiorum adiutrix.* Amic. 2, 1.
- Affentatores perniciosi.* Off. 1, 14.
- repellendi. Off. 1, 26.
- Afiduitas.* Pet. conf. 11.
- affectus studium. Mui. 9.
- Afforinus ager.* 3 Ver. 118.
- Afforum civitas.* 4 Ver. 44.
- Affumptiva iudicialis.* Inv. 1, 11.
- pars constitutionis iudicialis. Inv. 2, 23.
- Affyria rex Sardanapalus.* Fin. 2, 32.
- Affyriorum observatio stellarum.* Div. 1, 1.
- Affurte Venus.* Nat. D. 3, 23.
- Afferia soror Latona, mater Herculis.* Nat. D. 3, 16 & 18.
- Affa Dii Stoicis.* Nat. D. 2, 16.
- ex singulari elemento crediti Aristoteles. Acad. 1, 7.
- Affura.* 12 Att. 40. 13, 26. & 34 & 38. 15, 12.
- Affura fuit Cicero.* 6 epist. 19.
- Affutia non semper confidens.* Clu. 65.
- Affuti est omnia referre ad utilitatem suam.* 3 epist. 10.
- Affyge regnante defectio solis.* Div. 1, 49.
- Affyanax.* 4 Att. 15.
- Affypalmsis.* Nat. D. 3, 18.
- C. Ateii Plogalesis.* 10 Att. 8.
- C. Atejus Capito.* 13 epist. 29.
- notatus ab Appio. Div. 1, 16.
- L. Atejus L. F. Capito.* 8 epist. 8.
- Atilla.* Clu. 25. 2 Agr. 31.
- Atellanum versus.* Div. 2, 10.
- Atellanum municipium.* 13, epist. 7. 2 Quint. ep. 14.
- Atellanus Oenomaus Ateii.* 9 epist. 16.
- Atbamantis exultatio.* Har. resp. 18.
- Atbamaum gens.* Pis. 40.
- Athamas* 12 Att. 10. Tusc. 3, 5.
- saltator. Pis. 36. *tragicus.* Pis. 20.
- Athene.* Or. 2, 1.
- *Attici.* Br. 7.
- doctrinarum omnium inventrices. Or. 1, 4.
- non magis Attica, quam Demosthenes. Or. 6.
- olim in Apollinis tutela. Nat. D. 3, 22 & 23.
- tenent sempiternam in arce oleam. Leg. 1, 1.
- Athenaus.* 15 epist. 4.
- Athenagoras Cymnus.* Flac. 7.
- Athenais.* 15 epist. 4.
- Athenas & Rbulum venit Cicero.* Br. 91. 5 Att. 10.
- Athenienses ab Romanorum hominum gravitate disjuncti.* Sext. 67.
- *miseriordes.* 5 Phil. 5.
- *virgines in capitibus sacra suffinent.* 4 Ver. 3.
- Athemensibus crudelis visum utile.* Off. 3, 11.
- Athenensium civitas late mare tenet.* Man 18.
- *civitas prudentissima.* Rosc. Am. 25.
- *exemplum in pace civili.* I Phil. 1.
- *laus.* Flac. 26.
- *sacerdotes divini.* Div. 1, 43.
- *sacra Cereris.* 4 Ver. 49.
- Athenio.* 3 Ver. 26 & 54. Har. resp. 12.
- *fugitivus.* 2 Ver. 54.
- *signifer.* 2 Att. 12.
- Athenis.* 12 epist. 16.
- Athenis intra urbem sepultus nemo.* 4 epist. 12.
- *laudatus in concione, qui sint in praetibus interfecti.* Or. 44.
- *optimo cuique accedebat exitum.* Or. 2, 13.
- *prae aestimatio.* Or. 1, 54.
- *tenuis calum.* Fat. 4.
- *Trebonius scripsit epistolam.* 12 epist. 16.
- Athenodorus.* 16 Att. 14.
- *Calvus.* 16 Att. 11.
- *Sandonis fil.* 3 epist. 7.
- Atherianum jus.* 9 epist. 18.
- Athletica.* 7 epist. 1.
- *voracitas.* Tusc. 2, 17.
- Athletarum prohibitio.* Off. 1, 40.
- Atho perfoffus a Xerxe.* Fin. 2, 34.
- Atidius praefecti nomine apud Verrem.* 3 Ver. 32.
- Atiliana praedia.* 5 Att. 1.
- Atilii Calatini.* Sext. 33.
- *Elithra.* Fin. 1, 2.
- Atillius.* 13 epist. 62.
- *Calatinus.* Planc. 25. Sen. 17.
- *Calatinus Fidem consecravit.* Nat. D. 2, 23.
- *Gavianus.* Sext. 34.
- *poeta durissimus.* 14 Att. 20.
- *spargens semen.* Rosc. Am. 18.
- A. & L. Atillii.* Cxc. 10.
- K. Atilii.* 2 Att. 3.
- L. Atilii Sicipiens.* Amic. 1.
- M. Atilius Aet.* 1 Ver. 13. Tusc. 5, 5.
- *Regulus.* Sext. 59.
- *Regulus iterum consul.* Off. 3, 26.
- *ad supplicium profectus.* Sen. 20.
- S. Atilius ex Sello rogationem tulit.* Off. 3, 30.
- Atina.* Planc. 12.
- Atinus Adramitenus pugil Olympionices.* Flac. 13.
- *fundus.* 15 Att. 3.
- *praefectura.* Planc. 8.
- Atinatis campi villa.* Div. 1, 28.
- Atimia lex.* 1 Ver. 42.
- C. Atinius.* Pro dom. 47.
- Atinus historicus.* Leg. 1, 2.
- Atlante calum nitiur.* Sext. 8.
- Atlas.* Tusc. 5, 3.
- Atomi.* Acad. 1, 2. Fin. 1, 6.
- Atomorum declinatio Epicuri cur inventa.* Fat. 10.
- *infinita vis Epicuri.* Nat. D. 1, 20. regno abutuntur Epicurei. 23.
- *turba potest efficere omnia.* Tusc. 1, 11.
- Atramentum futurum.* 9 epist. 21.
- Atratinus.* Cael. 1.
- Atrei filii irati.* Tusc. 4, 36.
- *persona instar tyranni.* Off. 1, 28.
- *praeceptum.* Tusc. 5, 18.
- Atreus.* Her. 4, 34. Tusc. 1, 44. Nat. D. 3, 27. Off. 3, 29.
- *pater Anacum.* Nat. D. 3, 21.
- *tragodia.* Or. 3, 58.
- Atria auctionaria.* 1 Agr. 3.
- *Licina Quint.* 3.
- Atride reges.* Her. 3, 21.
- Atrienses & copiarum stultitia sua.* Parad. 5.
- Atriolum solet fieri, ubi est atrium magis.* 3 Quint. ep. 1, 1.
- Atrium Libertatis.* Mil. 22. 4 Att. 16.
- Att.* Sext. 51.
- Attalenses.* 1 Agr. 2, 19.
- Attalica peripetasma.* 4 Ver. 12.
- Attalici agri in Cherroneso.* 2 Agr. 19.
- Attalo Asiadata.* Sext. 27.
- Attalus.* 4 Ver. 26.
- *Iphemenus.* 1 Quint. ep. 2, 4.
- *rex qualis in P. Africanum.* Deiot. 7.
- Attendi auditoris sciendi ratio.* Inv. 1, 16.
- Attenua figura orationis.* Her. 4, 8.
- Attenuatio aut complexio litera.* Her. 4, 21.
- Atellanum nomen.* 5 Att. 19.
- Attiana legiones.* 7 Att. 15 & 20.
- Attica distinctio salubritatis.* Et. 13.
- *Br. 82.*
- Attici excellunt in faciliis.* Or. 2, 54.
- *liber.* Br. 3.
- *liber 700 annorum memoriam continens.* Or. 34.
- *oratores Opt. gen. or. 3.*
- *sales.* 9 epist. 15.
- *vita & oratio.* Leg. 3, 1.
- Atticorum est nihil habere molestiarum nec ineptiarum.* Br. 91.
- *genus.* Tusc. 2, 1.
- Atticum segetem faciunt atas, mores, liberi.* Brut. ep. 17.
- Atticus.* 6 epist. 10. 7, 29. 9, 26. 11, 29. 16, 23.
- *adoptatus testamento arunculi.* 3 Att. 20.
- *& Cicero ad Scevolam venustabant.* Leg. 1, 4.
- *scriptus commentarium consularis Ciceronis.* 2 Att. 1.
- *filius.* Br. 45.
- *thesaurus historiae collegit.* Fin. 2, 21.
- Attii Navitilius.* Nat. D. 2, 3, 3, 6.
- Attius.* Br. 64. Or. 11. Opt. gen. Or. 1. Fin. 5, 11. Off. 3, 28.
- *D. Bruti amicus.* Arch. 11.
- *Navius.* Div. 1, 17. 2, 38.
- *Leg. 2, 13.*
- *pignoratarius.* 15 epist. 17.
- *poeta.* Br. 18. Nat. D. 2, 35.
- C. Attius pelignus.* 8 Att. 4.
- L. Attius poeta.* Br. 28.
- M. Attius Balbus.* 3 Phil. 6.
- P. Attius.* 7 Att. 13.
- T. Attius.* Clu. 23.
- Avaritia.* Her. 4, 25. Tusc. 4, 11.
- *penetravit.* Or. 3, 42.
- Avaritia suspicio pellenda.* Off. 2, 21.
- Auctores comitorum centuriatorum & curiatorum.* Pro dom. 14.
- *domestici plerumque servanis ad forenses famam.* Pet. Conf. 5.
- Auctoribus optimis uti debet valere plurimum.* Tusc. 1, 12.
- Auctoritas apex senectutis.* Sen. 17.
- *in indignatione.* Inv. 1, 53.
- *natura.* Top. 19.
- *rata bonorum pendet a iure.* Cxc. 26.
- Auctor quisque erat sua arrogationis.* Pro dom. 29.
- Audaces & mali.* 14 Phil. 3.
- Audacia alia fortitudine.* Off. 1, 19.
- *Caesaris voluit Pompejus esse potens.* Off. 3, 21.
- *non semper callida.* Clu. 65.
- *pro sapientia.* 1 epist. 10.
- *vitium.* Inv. 2, 54.
- Audere, fugiendum.* Or. 3, 24.
- Audire*

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Audire aliqua malle, quam videre.* 4 epist. 4.
 — multa coguntur, quibus commissa tota respublica. Mil. 24.
 — tolerabilis est, quam civile. 7 epist. 30.
Auditor doctus ab indocto discrepat. Br. 54.
Auditoris animus unde infestus. Inv. 1, 17.
Auditorum prudentia est moderatrix eloquentia. Or. 8.
Aventini mercedes. 12 Att. 32.
Aventini. Mur. 7. Cor. frag. 28. 8 Phil. 4.
Averni lacus. Tusc. 1, 16.
Avernus lacus. 7 Att. 8.
Aufer. Or. 47.
Ausfidium nomen. 16 epist. 19.
Ausfidus. 1 Att. 1.
Cn. Ausfidus. Fin. 5, 19.
 — *Orestes.* Pro dom. 13.
 — *praetorius cecus.* Tusc. 5, 39.
S. Ausfidus. 12 epist. 26 & 27.
T. Ausfidus. Br. 48.
 — *prator.* Flac. 19.
Ausius. 6 Att. 1.
Angur a duobus nominabatur. 2 Phil. 2.
 — *affessor regibus Lacedaemone.* Div. 1, 43.
 — *constitarius & administrator Iovis.* Leg. 3, 19.
 — *Iovis optimi maximi.* 13 Phil. 5.
Auguralem librum Appius ad Ciceronem misit. 3 epist. 4.
Augurales libri. Div. 1, 33.
Augurialis cena apud Lentulum. 7 epist. 26.
Auguratus Ciceronis competitor Hirrus. 8 epist. 3.
Augures ab iuratis cooptabantur. Br. 1.
 — *ab Romulo usque.* Vat. 8.
 — *aururium in arce agebant.* Off. 3, 16.
 — *non habent vocationem a iudicis.* Br. 31.
 — *tres in curiatis comitiis.* 4 Att. 18.
Auguria captantur ex altis involutis aut cantu oscinis aut tripudiis solistimis aut sonoriis. 6 epist. 6.
Auguribus reges usi & respublica. Div. 1, 2.
Augurio quid contineatur. Har. resp. 9.
Auguris boni officium. Leg. 3, 19.
 — *potest us.* Leg. 2, 12.
Augurium ius. 3 epist. 9.
Augurum collegium. Sen. 18.
 — *libri recomiti.* Pro dom. 15.
 — *magna auferitas.* Nat. D. 2, 4.
 — *precatio.* Nat. D. 3, 20.
Avianus. 7 epist. 23.
 — *Flaccus.* 13 epist. 35.
C. Avianus Flaccus. 13 epist. 75 & 79.
 — *Hammonius.* 13 epist. 21 & 27.
Avianus. Acad. 4, 25.
C. Avianus Evander. 13 epist. 2.
 — *Philoxenus.* 13 epist. 35.
Avidium defendit Pompejus & Cicero. Leg. 2, 3.
Avilius Larinas. Clu. 13.
Avis alba. 7 epist. 28.
 — *cantu tenetur suspensa.* Br. 54.
 — *instar prospectantem evolare cupere.* 9 Att. 10.
 — *omnis tripodum facere potest.* Div. 2, 35.
Aviti defensio. Or. 29.
Avius. 12 Att. 5, 13, 4.
M. Aulanus. Sext. 4.
Auletes Ptolemaus. Rab. Post. 10.
Auli filius Cos. 1 Att. 18 & 20.
Aulis. Tusc. 1, 48. Div. 2, 30.
Autædi sunt, qui citharædi esse non possunt. Mur. 13.
Avocatio Epicuri a cogitanda molestia. Tusc. 3, 15.
Aura rumoris sepe commutat opinionem. Mur. 17.
Aurelia lex. 1 Phil. 8. Cor. frag. 31. 1 Quint. epist. 3.
Aurelianus. 4 Att. 16.
Aurelia via. 2 Cat. 4. 12 Phil. 9.
Aurelii gradus. Flac. 28. Clu. 34.
Aurelium forum. 1 Cat. 9.
 — *tribunal.* Red. ad Quir. 5.
Pro dom. 21. Pif. 5. Sext. 15.
L. & C. Aurelii. 13 epist. 40.
 — *Orestes.* Br. 24.
Aurelius. 16 epist. 24. 16 Att. 15.
 — *praepositus ab Hirtio Germanis.* 14 Att. 9.
C. Aurelius Cos. 1 Ver. 50.
M. Aurelius Scaurus. Br. 35.
Div. 19.
Aures, annulus, accensus, licetor pratoris qualis debeat esse. 1 Quint. ep. 1, 4.
 — *populi Rom. hebetiores, oculiacres & acuti.* Planc. 27.
 — *hominum modulatur verbum natura.* Or. 3, 48.
Aureum genus apud poetas. Nat. D. 2, 63.
Auribus dolorem percipere majus quam oculis. 4 epist. 9.
Auricula infima mollior. 2 Quint. ep. 15.
Auriculam mordicus auferre. 3 Quint. ep. 4.
L. Aurifex. Or. 2, 60.
Aurium iudicium simplex & unum. Fout. 6.
 — *iudicium super bisimum.* Or. 44.
A. Aurinus Melinus. Clu. 6.
Aurum argentumque prohibetur exportari. Vat. 5.
 — *covarium.* 1 Agr. 4.
 — *igni, benevolentia periculo perspiciuntur.* 9 epist. 16.
 — *Tolosanum.* Nat. D. 3, 30.
Auspiciandi formula. Div. 2, 34.
Auspicato omnia olim gerebantur. Div. 1, 16.
Auspicia dantur magistratibus. Leg. 3, 12.
 — *patrum.* Leg. 3, 3.
Auspicii ineptia. Div. 2, 33.
Auspicii augures praesunt. Nat. D. 1, 44.
 — *praerat Cicero.* Nat. D. 1, 6.
Auspicio dignitas. Vat. 6.
Australis ora. Tusc. 1, 28.
Aut libat aut abeat. Tusc. 5, 41.
Authessa. Rofc. Am. 46.
Autobulus. Pif. 36.
Automedon. Rofc. Am. 35.
Autroniana domus. 1 Att. 13.
Autronius. Sul. 1, 3 Att. 2 & 7.
P. Autronius. Br. 68.
Avus Ciceronis. M. Cicero. Leg. 3, 16.
Axia castellum. Cæc. 7.
M. Axianus. 15 Att. 29.
Axius. 1 Att. 12. 3, 15, 4, 15, 5, 21.
Q. Axius. 10 Att. 14. & 13, & 15.

B.

Babullius. 13 Att. 48.
Babylon. Pro dom. 23.
Babylonii. Div. 1, 19, 2, 46.
Babylonis mari. Div. 2, 67.
Bacchanalia. Leg. 2, 15.
Baccharum stantia. 7 epist. 23.
Bacchi coronæ. 15 Att. 27.
 — *facris commota.* Div. 1, 36.
Bacis Exotius vates. Div. 1, 18.
Babius. 13 Att. 45, 9, 14.
M. Babius. Pif. 36.
Q. Babius Tampillus legatus Sargentum. 5 Phil. 10.
P. Babiennus. 10 epist. 33.
Baje. 9 epist. 2 & 7 & 12. 1 Att. 16.
 — *optima.* 12 Att. 40.
Bajarum celebris us. Cæl. 20.
Bajus vidisse. Cæl. 11.
Balbi duo. Or. 3, 21.
Balbilus. 15 Att. 13.
Balbinus. 13 Att. 21.
Balbus. Cæl. 21. 6 epist. 8 & 18 & 19, 7, 5.
Balbus Fausti libertus. Sul. 19.
 — *epiphora oppressus.* 16 epist. 23.
Cornelius Balbus. 8 epist. 9 & 11. 2 Att. 3, 8, 15.
 — *minor.* 11 Att. 12.
Balbus quæstor Asini Pollionis. 10 epist. 37.
Balbutius. Clu. 60.
Balearici filia Cæcilia, soror Nepotis. Rofc. Am. 51.
Baleures. 12 Att. 2.
Ballio. 2 Phil. 6.
 — *leno Rofc. Com. 7.*
Balnea Bruti. Clu. 51.
 — *palatina.* Rofc. Am. 7.
 — *Senia.* Cæl. 25.
Bambalo pater Fulvii. 3 Phil. 6.
M. Bambalio. 2 Phil. 36.
Banobal Venerius. 3 Ver. 39.
Barba horrida patet in status antiquis. Cæl. 14.
Barbati, dicebant Romani de antiquis suis. Fin. 4, 23.
Barbarismus. Her. 4, 12.
Barbati. 13 Phil. 2.
Barbe. 13 Phil. 2.
Bardylis Illyrius latro. Off. 2, 11.
Barnes. 14 Att. 19.
Basilii bustum. 7 Att. 9.
Basilica Baulli. 4 Att. 16.
 — *non villa.* 2 Att. 14.
Basilica & forum. 5 Ver. 58.
Basilus. 2 Phil. 41. 10 Att. 5.
M. Basilus. Clu. 38.
Basis Diane Segestana. 4 Ver. 34.
Basis feruus. 15 Att. 13.
Bassus. 7 epist. 20.
Battara. 7 epist. 9.
Batonius. 6 Att. 8.
Bauli. 8 epist. 1. 15 Att. 1. Acad. 4, 3 & 40.
Beate vivere apud Epicureos. Fin. 2, 27.
Beati, qui vel in negotio sine periculo, vel in otio cum dignitate sunt. Or. 1, 1.
 — *sunt comites virtutum.* Fin. 5, 24.
Beatisimus, qui aptus ex sese. Parad. 2.
Beatitas vel beatitudo. Nat. D. 1, 34.
Beatum Deum non faciunt Epicurei. Nat. D. 1, 47.
Beatus. 1 Phil. 14. Tusc. 4, 17.
 — *non est, cui terror insondet.* Tusc. 5, 21.
 — *quis Metrodoro.* Tusc. 2, 6.
Beatum nihil Epicuri, nisi quietum. Nat. D. 1, 20.
M. Bebrius senator. Clu. 16 & 19.
Bella civilia oriuntur ex discordiis. 7 Phil. 9.
 — *Punica & Siciliensa.* 5 Ver. 47.
Bellandi fuga non debet esse. Off. 1, 23.
Belle, festiva, exclamatio. Or. 3, 26.
Bellerophon. Tusc. 3, 26.
Belli iura. Off. 1, 11.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Belli & tumultus differentia.* 8 Phil. 1.
vis ac turba molitur multa imprudentibus imp. Rolf. Am. 32.
Bellie fortuna calamitas communis. Off. 3, 26.
res non sunt majores, quam urbana. Off. 1, 22.
Bellica res non nisi auspicio gerebatur. Div. 2, 36.
Belliarum rerum commendatio adolescentis ad gloriam. Off. 3, 13.
Bellicum jus. Off. 3, 29.
L. Bellieni domus incensa. 2 Phil. 36.
Bellienus, verus Demetrii. 8 epist. 15.
Bellona ades. 5 Ver. 16.
Bellorum civilium semen. Off. 2, 8.
Bellovacii. 8 epist. 1.
Bellum Achaicum. 11 Phil. 7.
Africanum, Transalpinum, Hispaniese. Man. 10.
Asiaticum. Man. 7.
Asiaticum & regium. Man. 22.
civile opinione & fama gubernatur. 5 Phil. 10.
Cretense. Flac. 3.
fugitivorum. 2 Agr. 30.
fugitivorum in Sicilia. 5 Ver. 2.
Gallicum. Font. 11.
Gracis non suscipitur sine consilio Deorum. Div. 1, 1.
Hispaniese. Font. 2.
Italicum. Her. 3, 2. 2 Ver. 2. 2 Agr. 29. Clu. 7. Arch. 4.
& civile, Troicum, Pyrrhi, Numantinum. 5 epist. 12.
justum. Off. 1, 11.
Latinorum. Nat. D. 2, 2.
Ligusticum. Nat. D. 2, 23.
Marsicum. 8 Phil. 10.
Mithridaticum. Br. 89.
ob solem pacem suscipiendum. Off. 1, 23.
Ottavianum. 14 Phil. 8. Nat. D. 2, 5.
Parthicum. 2 epist. 10. 8, 7.
Peloponnesiacum. Off. 1, 24.
Persicum. Off. 1, 11. *Persicus Græcia.* Amic. 12.
piraticum. Red. in sen. 5.
Punicum tertium. 4 Ver. 33.
Sociale. Font. 14.
Transalpinum. 3 Cat. 2.
Belum in solem incidit. 4 Phil. 5.
delectatur sui generis belua. Nat. D. 1, 27.
Belum Demosthenem vocat Æschines. Or. 9.
Belus dicitur Hercules in India. Nat. D. 3, 16.
Bene agi. Off. 3, 17.
Benefacta omnia in luce collocari volunt. Tusc. 2, 26.
Benefici sumus ut natura propensi ad liberalitatem. Amic. 9.
Beneficia memoriam servatura. Off. 2, 18.
nostra tueri solemus. 15 Att. 14.
Beneficentia nihil præstantius. Div. 1, 38.
Beneficentia ac liberalitas. Off. 1, 14 & 26.
Beneficentia ratio duplex. Off. 2, 15.
Beneficii consideratio. Inv. 2, 38.
Beneficiorum vicissitudo de vincit. Off. 1, 17.
Beneficium melius collocatur apud bonos quam fortunatos. Off. 2, 20.
non causa coegit Ciceronem præferre Pompejum. 9 Att. 7.
Benevolentia. 1 Ver. 15. 5 Att. 3. 9, 15.
Bene vivere. Tusc. 5, 5.
Benevolentia ex propinquitate tolli potest, non ex amicitia. Amic. 5.
fidelis vel ad perpetuitatem. Off. 2, 7.
intemperata impedit utilitates magnas amicorum. Amic. 20.
ut moveatur. Off. 2, 9.
Benevolentia comparanda modus. Inv. 1, 16.
officia. Off. 1, 15.
Bonigni in timore facilius quam grati in victoria reperimur. Brut. ep. 15.
Bonitas. Fin. 5, 23. *Pet. conf.* 11.
Bonitate bonitas tollitur. Off. 2, 15.
Boreæ oppidum deivum. Pif. 36.
Bosticægens. Pif. 34.
Bestia. Brut. ep. 17. 11 Phil. 5. 12, 8. 13, 12.
Bestia necessarius Ciceronis. Cœl. 11.
Bestia reus. Or. 2, 70.
L. Bestia. Br. 34.
Bestiarum genera. Nat. D. 1, 37.
Bestia defenso de ambitu. 2 Quint. ep. 3.
Bestie in fame redunt ad locum ubi paste aliquando sint. Clu. 25.
sacræ Egyptiis. Nat. D. 3, 15 & 19.
Bestiis homines uti ad utilitatem suam possunt sine injuria. Fin. 3, 20.
Bestiole unum diem viventes. Tusc. 1, 39.
T. Bestius Barrus Asculanus. Br. 46.
Biantis patria Priene. Parad. 1.
Binas sapiens unus et septem. Amic. 16.
Bibliotheca Græca Quinti. 3 Quint. ep. 4.
in Lyco. Div. 2, 3.
Biblii edita. 2 Att. 19.
filii anguratus. 2 epist. 17.
Bibulus Athenis studebit. 12 Att. 52.
M. Bibulus. Br. 77. *Pro dom.* 15 & 26. *Har. resp.* 23. *Vat.* 9. 12 epist. 19.
Biceps puella. Div. 1, 53.
Bilis oppidum. 2 Ver. 22.
Biennio ante petitionem gladiatorum dari vetitum. Var. 15.
Bilienus Demetrius. 16 epist. 22.
C. Bilienus. Br. 47.
Bimaritus. Planc. 12.
A. Binnius copo de via Latina. Clu. 59.
Bionis fucetum de Agamemnone. Tusc. 3, 26.
Bis ad eundem. 10 epist. 20.
sententia ferebatur de magistratibus. 2 Agr. 11.
Bythynia. Her. 4, 54. *Planc.* 34. 12 epist. 13.
provincia. Man. 2.
Bythynie agri regii. 2 Agr. 19.
reges lectica lati. 5 Ver. 11.
regnum. 2 Agr. 15.
rex. Or. 3, 61.
socii. 13 epist. 9.
Bythynicus. 16 epist. 23.
Byton & Cleobis. Tusc. 1, 47.
Blundenius Zenxis. 1 Quint. ep. 2, 2.
Blundenona. 2 Quint. ep. 15.
Blesianus. Deiot. 12. 16 Att. 3.
Blosii Campani. 2 Agr. 34.
C. Blosius Cumanus. Amic. 11.
Boethus Stoicus. Div. 1, 8. 2, 20. 1 Ver. 21. *Flac.* 26. 4 epist. 12.
Bœtii Pif. 35.
Boeti manus fallahydia. 4 Ver. 14.
Bozudis regnum. 10 epist. 31.
Boius. Her. 4, 3.
M. Bolanus. 13 epist. 77.
Bona apud sapientes. Deiot. 13.
corporis dicuntur, quia sumenda. Tusc. 5, 27.
Dea. 1 epist. 9.
quædam, etsi non laudabilia. Fin. 4, 18.
que putantur. Tusc. 4, 31.
Romani imprudenter appellarunt. Parad. 1.
verba. Or. 3, 37.
Bona deæ opertum. Parad. 4.
pulvinaria. *Har. resp.* 5. *Pif.* 39.
Sacerdos. Att. 4.
sacrarium in fundo. Mil. 31.
Sacrificium. *Pro dom.* 40. *Har. resp.* 17.
Boni. Off. 3, 17.
bonos diligunt. Amic. 14 & 22.
definitio ex Diogene. Fin. 3, 10.
& equi nomen quando ponitur. *Cæc.* 23.
facient nobilitati. *Sext.* 9.
nulli. 7 Att. 7.
nullo emolumento impelluntur in fraudem. Mil. 12.
omnes non beati. Tusc. 5, 5.
secum Roma mulieres suas auerant. 14 epist. 18.
solent sequi consilia periculosa magis, dum se probent, quam sua. 10 epist. 18.
tardiores sunt. *Sext.* 47.
viri. Tusc. 5, 10.
viri unde nominantur. Off. 1, 7.
bonis expedit salvam esse rempull. 13 Phil. 8.
interdicitur patribus male rem gerentibus. Sen. 7.
Bonitas adspertatur militiam. Amic. 13.
est popularis. Lig. 12.
Bononia. 11 epist. 13.
Bononie. 12 epist. 5.
Bonorum caritas naturalis. Nat. D. 1, 44.
deorum mensa. Nat. D. 3, 34.
malorum discrimen. Nat. D. 3, 35.
omnium una navis est. 12 epist. 25.
tria genera Peripateticis. Fin. 3, 13. *Tusc.* 5, 30.
Bonum, etiam honestum. Fin. 3, 8. 10 Att. 4.
quid. Fin. 2, 2.
summum est adeptio eius, quod ut perfectissimum a natura habentes appetimus. Fin. 5, 16.
summum in natura querendum. Acad. 1, 5.
verum & simplex. Acad. 1, 2.
Bonus vir. Leg. 1, 14.
justus non est, qui ne habeat malum abstinet se ab injuria. Fin. 2, 22.
idem & sapiens. Amic. 18.
numquam non leatus. Pif. 18.
secundum Epicureos. 7 Att. 2.
Bootes. Nat. D. 2, 42.
Borea oppidum. 16 Att. 4.
Bosphorani. Man. 4.
Bosphorus. Mur. 16.
Bovianum. Clu. 69.
Bovilla. 5 Att. 13.
Bovillana vicinitas Tusculi. Planc. 9.
Bovillanus fundus. 3 Quint. ep. 1, 2.
Bracata & Transalpina nationes. 9 epist. 15.
Bracabium toga continere adolescentes jubebantur anno. Cœl. 5.
Bremus ejusque Gallicæ copie. Div. 1, 57.
Brevia omnia tolerabilia esse debent

bent. Amic. 27.
Brevis narratio. Inv. 1, 20. Or. 2, 80.
Brevius. Her. 4, 54. *in universa eloquentia laudem non habet.* Br. 13.
 --- *partitionis.* Inv. 1, 22.
Brimiana aulio. 13 Att. 12.
Brimianus sandus. 13 Att. 50.
Brianii libertus coheres Ciceronis. 13 Att. 14.
Eritania. 7 epist. 6 & 7.
 --- *aut Scythia.* Nat. D. 2, 34.
Eritannici astus maritimi. Nat. D. 3, 10.
T. Broechus. Lig. 4.
Brogitarus. Sext. 26. 2 Quint. ep. 9.
 --- *Gallegrecus.* Har. resp. 13.
Bruzei. Pbruges. Or. 48.
Bulla talis delectatur. Or. 3, 23.
Brundisina colonia natalis. Sext. 63. 4 Att. 1.
Brundisium. Act. 1 Ver. 2. Man. 12. Planc. 40. 1 Phil. 3. Div. 2, 40.
Bruti ad studium in studiis. Or. 10.
 --- *epitome Caelianorum.* 13 Att. 8.
 --- *Famiana.* 12 Att. 5.
 --- *liber de virtute.* Tusc. 5, 1. Fin. 1, 3.
 --- *libri responsorum.* Or. 2, 33.
 --- *libelli de iure civili tres.* Or. 2, 55.
 --- *oratio in concione Capitolina.* 15 Att. 1.
 --- *soror nupta Lepido.* Brut. ep. 13.
Bruti studium philosophiae. Acad. 1, 3.
D. Bruti anguris horti. Amic. 2.
 --- *praedia.* 1 Ver. 55.
 --- *provincia in vadit Antonius.* 3 Phil. 1.
M. Bruti ingenium. 9 epist. 14.
 --- *moderatio & modestia.* 10 Phil. 3.
Brutii. Rosc. Am. 46.
Brutina consilia. Brut. ep. 15.
Bruttius. 16 epist. 21.
L. Brutius. 13 epist. 38.
Brutus. Fin. 2, 20.
 --- *abjectus, a Cicerone exci-*
tatus. 5 Att. 20 & 21.
 --- *Accii.* Div. 1, 22.
 --- *accusavit Cn. Plancum.* Or. 2, 54.
 --- *Ciceronis.* Div. 2, 1.
 --- *collegae Collatino abrogavit imperium.* Off. 3, 10.
 --- *liberator patris.* Parad. 1.
 --- *pro Dejotaro dixit.* 14 Att. 1.
 --- *tragedia Accii.* Sext. 58.
D. Brutus. Bt. 28. C. Rab. 7.
 --- *Attii amicus.* Arch. 11.
 --- *consul.* Br. 2 & 47.
 --- *ductus Paullam Valeriam.*

8 epist. 7.
 --- *& P. Scipio Coss.* Leg. 3, 9.
L. Brutus. Her. 4, 53. Or. 1, 9. 2, 55. Bt. 14. Planc. 25. 1 Phil. 6. 3, 4. 5, 6. Tusc. 1, 37. 4, 1 & 2. Sen. 20.
M. Brutus. Bt. 3 & 47. 2 Agri. 33. 7 epist. 22. 9 Att. 14. Fin. 1, 4.
 --- *accusationem facitavit.* Br. 34.
 --- *accusator.* Off. 2, 14.
 --- *accusatur Scauri.* Font. 13.
 --- *occiso Casare Ciceronem exclamavit.* 2 Phil. 12.
 --- *L. Plancii accusator.* Clu. 51.
 --- *proconsul.* 2 Phil. 38.
M. Bucculejus. Or. 1, 39.
Bucellianus. 15 Att. 17. 16, 4.
Bucula Myronis. 4 Ver. 60.
Bulbus. 2 Ver. 3. 2. Clu. 26.
Bulterium Syracusis. 2 Ver. 21.
Bulliensis. Pil. 40.
Bulliones. 13 epist. 42.
Burriens praetor. Quint. 6.
Burrum dicit Ennius, non Pyrrhum. Or. 48.
Bursa. 7 epist. 2. 6 Att. 1.
Bursa Plancus. 9 epist. 10.
Buscenum. 2 Quint. ep. 12.
Bussenius. 8 Att. 12.
Bustum Basili. 7 Att. 9.
 --- *Græce.* Leg. 2, 26.
Buthroti agripeta concisi. 16 Att. 1.
Buthrotiorum causa. 16 Att. 16.
Buthrotam. 16 epist. 7. 2 Att. 6.
 --- *Corcyrae, ut Antium Romae.* 4 Att. 8.
Bylidem tenebat C. Antonius. 11 Phil. 11.
Byzantii. 2 Ver. 31. Prov. conf. 3. Pil. 35. 14 Att. 8.
 --- *faceti.* Or. 2, 54.
Byzantium. Pro dom. 20. 2 Quint. ep. 9.
 --- *reducti exules.* Sext. 26.

C.

Caciliannatio vituperatur. Tusc. 4, 31.
C. Cacurius. 4 Ver. 17.
Cadens similiter exornatio. Her. 4, 20.
Cadmi filia Ino. Tusc. 1, 12. Nat. D. 3, 19.
Caduceo ornatum incolumem vel inter hostium tela versari. Or. 1, 46.
Cacilia Attici. 6 Att. 2.
 --- *& Didia lex.* Pro dom. 16 & 20. 2 Att. 9.
 --- *Metelli.* Div. 1, 46. 2, 40.
 --- *Nepotis filia.* Rosc. Am. 10.
 --- *Q. Balarici filia.* Div. 1, 2 & 44.
Cacilianna fabula. 1 Att. 16.
Cacilianum de pauperate. Tusc.

3, 23.
Cacilianus ille. Fin. 2, 4.
 --- *pater.* Coel. 16.
 --- *senex.* Rosc. Am. 16.
Cacili locus de senibus. Sen. 11.
 --- *synephebi.* Fin. 1, 2.
Q. Cacilio, M. Junio coss. Cor. frag. 11.
Cacilius. Or. 2, 10. 14 Att. 9.
 --- *arunculus Attici.* 1 Att. 1 & 12.
 --- *Bassus.* 11 epist. 1.
 --- *comicus.* Opt. gen. or. 1.
 --- *de amore.* Tusc. 4, 32.
 --- *frater P. Sullæ.* 3 Quint. ep. 3.
 --- *malus auctor Latinitatis.* 7 Att. 3.
 --- *poeta male locutus.* Br. 74.
 --- *quæstor.* 2 Att. 9.
 --- *Tryphon.* 3 Att. 8.
C. Caelius. Flac. 36.
L. Caelius. Sull. 22. 1 Quint. ep. 2, 2.
 --- *Metellus.* Sen. 17.
 --- *praetor.* Red. in Sen. 9. Mil. 14.
Q. Caelius, affinis Catiline, ab hoc occisus. Pet. conf. 2.
 --- *Bassus.* 11 Phil. 13. 12 epist. 11 & 18.
 --- *C. F. Metellus Pius Scipio.* 8 epist. 8.
 --- *Dio.* 2 Ver. 8.
T. Caelius Eutychedes. 4 Att. 15.
Cæcina. Or. 29. 10 epist. 25.
 --- *Volaterranus.* 16 Att. 8.
A. Cæcina. Cæc. 1. 6 epist. 9. 13, 66.
Cæcitas horribilis. Tusc. 5, 38.
C. Cæcius. 9 Att. 11 & 13.
Cæcus Appius. Coel. 14. Pro dom. 40.
M. Cæparius. 3 Cat. 6.
C. & L. Cæpasi. Br. 69.
Cæpio. Her. 1, 12 & 14. Pat. 30. 1 Quint. ep. 3. Fin. 3, 2.
Cn. Cæpio consul. Fin. 2, 16.
 --- *perit naufragio.* 12 Att. 20.
Q. Cæpio. Br. 35 & 56 & 62. Pro dom. 46. Tusc. 5, 5.
 --- *Brutus.* 10 Phil. 11. 2 Att. 24.
 --- *consul.* Br. 43.
 --- *praetor.* 7 epist. 21.
 --- *Smyrna civis factus.* Cor. Bal. 11.
Cæpione & Philippo coss. Sen. 5.
 --- *& Pompeio coss.* 12 Att. 5.
Cæpiones duo. Br. 25.
Cn. & Q. Cæpiones. Font. 7.
Cæpionia casus. Or. 2, 47 & 48.
 --- *lex iudiciaria.* Inv. 1, 47.
 --- *odium.* Or. 2, 28.
Cærellia. 13 epist. 72. 12 Att. 51. 13, 21. 14, 19. 15, 1.
Cæsar. Or. 2, 23.
 --- *an Ciceronis consilio occisus.*

2 Phil. 11.
 --- *consul.* Br. 60.
 --- *ex Ægypto Ciceroni literas de venia & salute misit.* Lig. 3.
 --- *Cæuli patris frater.* Off. 1, 37.
 --- *factus.* Or. 2, 54.
 --- *insinorum hominum amicitias adiungit.* 8 epist. 4. *sua causa remp. non curat.* 8, 5.
 --- *Octavianus.* 12 epist. 23 & 25. Brut. Ger. ep. 7.
 --- *scripsit contra Catonem Ciceronis.* Top. 23.
 --- *Popiseus.* 11 Phil. 5.
C. Cæsar. 4 Cat. 4. Pro dom. 9.
 --- *junior.* 3 Phil. 2.
 --- *pontifex.* 5 Phil. 17.
 --- *praetor in Hispania.* Cor. Bal. 19.
L. Cæsar. 4 Cat. 6. Planc. 21. Sul. 19. 6 Phil. 5. 11 Phil. 8. 10 epist. 28. 7 Att. 13 & 14.
 --- *arunculus Antonii.* 2 Phil. 6.
 --- *agrotus Neapoli.* 9 epist. 14.
 --- *consul.* Mur. 34.
 --- *filius.* 9 epist. 7.
 --- *Neapoli graviter affectus.* 14 Att. 17.
S. Cæsar flamen Quirinalis. Har. resp. 6.
L. & C. Cæsares. Tusc. 5, 19.
Cæsaris bonitas in ignoscendo. 6 epist. 6.
 --- *hasta.* 9 epist. 10.
 --- *horti & Baje.* 11 Att. 6.
 --- *hortorum conjuratio.* 14 Att. 5.
 --- *oratio.* Br. 74 & seq.
 --- *vituperatio Catonis.* 12 Att. 40.
C. Cæsaris C. F. Lepos. Off. 1, 30.
 --- *judicium de Vatino.* Vat. 16.
 --- *laudes.* Planc. 39.
 --- *patris adolescentia.* 5 Phil. 18.
 --- *temeritas & opinionis error de principatu.* Off. 1, 8.
 --- *virtutes.* Rab. Post. 15. Marc. 1. 2 Phil. 45.
Cæsena. 16 epist. 27.
Cæsentia. Cæc. 4.
P. Cæsentius. Cæc. 4 & 10.
Cæsetius. 13 Phil. 15.
C. Cæsetius. Lig. 11. 3 Phil. 10.
P. Cæsetius. 5 Ver. 25.
Cæsius. 3 Quint. ep. 1, 2.
L. Cæsius, comes Quinti. 1 Quint. ep. 1, 4 & 2, 2.
M. Cæsius. 3 Ver. 39 & 43. 13 epist. 11.
 --- *praetor.* 1 Ver. 50.
P. Cæsius. Cot. Bal. 22.
S. Cæsius. Flac. 28.
Cæso Quintus. Pro dom. 32.
Cæsonius Calventius. Red. in sen. 6. Prov. conf. 4.
 --- *semitracentinus Calventius.* Pil. 6.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Cæsonius*. I Att. I. 12, 11.
M. Cæsonius adilis. A&C. I Ver. 10.
Cæstius. 5 Att. 13.
L. Cæstius. Br. 34.
Caia, mulieres comptionem facientes. Mur. 12.
Caicus. Flac. 29.
Cajeta. Or. 2, 6. I Att. 3 & 4. 8, 3, 14, 7.
Cajeta portus. Man. 12.
Calabini. 3 Ver. 42.
Calamidis signa. Br. 18.
Calamitis interdum saluti est. 5 Ver. 46.
Calamitatis nomen in quibus rebus ponatur. Tusc. 3, 34.
Calamitosorum consideratio. Off. 2, 18.
Calamitosum est utile putare, quod turpe est. Off. 3, 12.
Calanus Indus. Tusc. 2, 22. Div. 1, 23.
Calatia. 16 Att. 8.
Calatini. 2 Agr. 26.
Calatini elogium. Fin. 2, 35.
Calatini sepulchrum. Tusc. 1, 7.
Calatinus. Tusc. 1, 46.
Calatini spem deditur. Leg. 2, 11.
Calchantis predicta. Leg. 2, 13.
Calchas. Or. 22. Nat. D. 2, 3. Div. 1, 33 & 40. 2, 29.
Caldus, unde appellatur. Inv. 2, 59.
M. Calenus. 8 Att. 12.
Calenum, municipium. 2 Agr. 31.
Calenus. 16 Att. 11.
L. Calenus. 2 Ver. 8.
Cales. 2 Agr. 25. 12 Phil. 11. 7 Att. 14. 16, 11.
Calices Placentini. Pil. 27.
Calidi lege Q. Metellus restitutus. Planc. 28.
Calidius. 3 Ver. 25. I Quint. ep. 3, 2, 11.
Calidius defensor Gabinii. 3 Quint. ep. 2.
Cn. Calidius eques, cujus filius senator. 4 Ver. 20.
M. Calidius. Br. 79. Red. in Sen. 9.
Q. Calidius. A&C. I Ver. 13.
Callieratidas. Off. 1, 24 & 30.
Callidama mulier. 2 Ver. 36.
Callidi. Leg. 1, 14.
Callidus stultus, perverse imitata prudentiam. Off. 3, 32.
Callidus. Nat. D. 3, 10.
Callimachi epigramma. Tusc. 1, 34.
Callimachus. Tusc. 1, 39.
Callimachus liberator. Or. 3, 33.
Calliope in libris Ciceronis. 2 Att. 3.
Calliphana Veliensis. Cor. Bal. 24.
Callipho. Acad. 4, 42 & 45. Fin. 4, 18. 5, 8. Tusc. 5, 30 & 31. Off. 3, 33.
- Calliphonis summum bonorum*. Fin. 2, 6 & 11.
Calliphonis sententia de summis bonorum unde. Fin. 5, 25.
Callipides. 13 Att. 12.
Calliphenes. 2 Quint. ep. 13. Div. 1, 34. 2, 25.
Calliphon ab Alexandro necatus. Rab. Post. 9.
Callistocles discipulus. Or. 2, 14.
Callisthenis interitus. Tusc. 3, 10.
Callisthenis Troicum bellum. 5 epist. 12.
Calvis vis facit aliis crescere. Nat. D. 2, 9.
Calpe. 10 epist. 31.
Calpurnia familia. Pil. 23.
Calpurnius lex. Cor. frag. 13.
Calpurnius de ambitu. Mur. 23.
Calpurnius. 10 Att. 8.
L. Calpurnius. Cæc. 12.
Calpurnius consul. 4 Ver. 49.
P. Calpurnius Lanarius. Off. 3, 16.
Calva testamentum. 15 Att. 3.
Calvona. 14 Att. 5 & 9.
Calvona. 16 Att. 11.
Calvinus. Or. 2, 61.
Calvisius. 10 epist. 25 & 26. 12, 25.
C. Calvisius. 3 Phil. 10.
Calumnia erat acerbissima minisiva pratorum avaritie. I Quint. ep. 1, 8.
Calvus. 15 epist. 21. I Att. 16. 3 Quint. ep. 1, 2.
Calx in decurando. I Tusc. 8.
Calypso. Off. 1, 31.
Camerinum. 8 Att. 12.
Camerus ager. Sul. 19.
Cameyter. Cor. Bal. 20.
Camillus. 14 epist. 5 & 14. 5 Att. 8. 6, 1, 11, 16.
Camillus elegans & mundus. 9 epist. 20.
C. Camillus. 5 epist. 20.
L. Camillus Appius Claudius coff. Sen. 12.
M. Camillus. Tusc. 1, 37.
Camirus. Nat. D. 3, 21.
Campana & maritimæ ora episcopus Cicero. 7 Att. 11.
Campana lex. 2 Att. 18.
Campani coloni. 7 Att. 14.
Campanus ager. 2 Agr. 28. Pil. 2. 2 Phil. 17 & 39. 1 epist. 9. 11, 20. 2 Att. 16. 2 Quint. ep. 5.
Campos sustulit pacis, inepte turgidum. Heren. 4, 10.
Campus in republ. magnus. 14 Phil. 6.
Camillus Martius. Or. 2, 63. 2 Agr. 31. Pro dom. 28. 4 Att. 16.
Campus, pro comitiis. Or. 3, 42.
Camulus centurio. 5 Att. 21.
M. Camillus. Cæc. 30.
Cana. 13 Att. 41.
Canaebi signa. Br. 18.
- Candacia*. 3 Att. 7.
Candacia ima. Brut. ep. 6.
Candidatorum difficultas. Mil. 16.
Candidi officiosa natio. Pil. 23.
Candidi officiosissima natio. Mur. 33.
Candidatus accusare non debet. Mur. 21.
Candide deducatur. 2 Att. 1.
Canephora. 4 Ver. 4.
Canes & anseres in Capitolio. Rosc. Am. 20.
Canes Hyrcania. Tusc. 1, 45.
Canicula. Nat. D. 3, 10.
Canis post solstitium exoritur. Div. 2, 44.
Canidii. 10 epist. 20.
Canidius. 8 epist. 9.
Caninianum tempus. I epist. 7.
Caninii transfugium. 12 Att. 37 & 44.
Caninus consule nemo prandit. 7 epist. 30.
Caninus. 9 epist. 2 & 6. 7 Att. 3. 14, 5. 16, 14. 2 Quint. ep. 2.
Caninus Gallus. 7 epist. 1. 15 Att. 13.
Gallus Athenis cum Cicero. 2 epist. 8.
Saturnus. I Att. 1.
tribunus pl. I epist. 2.
Canis in Ægypto non violatur. Tusc. 5, 27. Nat. D. 3, 19.
C. Caninus eques Romanus. Off. 3, 14.
Canna. Tusc. 1, 37.
Caninus Paullum sustulerunt. Nat. D. 3, 32.
Canrensis calamitas. Br. 3. Off. 3, 11.
Canoninia. Sen. 20.
Canopus pugna. Rosc. Am. 32. Div. 2, 33 & 47. Off. 1, 13. 3, 32.
Canopus pugna nequitia. 5 Ver. 11.
C. Caninus. Or. 2, 69.
Canutus. 12 epist. 23.
Cantharides. 9 epist. 21.
Cantharidis vim consequi. Tusc. 5, 40.
Canus in dicendo. Or. 18.
Canis Phrygi. Div. 1, 50.
Canutus vis. Leg. 2, 15.
Canuleius. 2 Ver. 70. 10 Att. 5.
M. Canuleius. Br. 92.
Canum virtutes. Nat. D. 2, 65.
Canusinus hospes. I Att. 13.
Canusium. 8 Att. 11 & 12.
Canutus. 12 epist. 2.
P. Canutus. Br. 56. Clu. 10 & 18 & 21 & 27.
Ti. Canutus. 3 Phil. 9.
Capedines ac fideles urnulae Numæ. Parad. 1.
Capena porta. 4 Att. 1. Tusc. 1, 7.
Capeduncule Numæ. Nat. D. 3, 17.
Capenas ager. Flac. 29. 2 Agr. 25. 9 epist. 17.
- fundus. 2 Ver. 12.
Capones. 8 Phil. 3 & 9. 10, 10. 11, 5. 12, 8.
Capitales, qui cum maxime saluntur id agunt, ut boni viri videantur. Off. 1, 13.
Capitulum rebus condemnatis quanto amittebant civitatem. Pro dom. 30.
Capitina civitas. 3 Ver. 43.
Capito. 16 Att. 16.
C. Capito. 13 Att. 33.
L. Capito. 3 Quint. ep. 1, 5.
Capitolii adscensus Gallorum. Pro dom. 38.
Capitolium. Or. 3, 46.
Capitolium incensio. 3 Cat. 4.
Capitolium nondum perfectum. 4 Ver. 28.
Capitolium turres. 3 Cat. 8.
Capitolinorum collegium. 2 Quint. ep. 5.
Capitolinus circus. Red. in Sen. 5 & 13. Sext. 12. Mil. 24. 2 Phil. 7.
Capitolium hostis Cicero. Pro dom. 3.
Capitolium Jupiter. Pro dom. 57. Nat. D. 1, 31.
Capitolium Rosc. Am. 20.
Capitolium a porta petiit Cicero redux. Pro dom. 28.
Capitolium gratis exedificatum. 5 Ver. 19.
Capitolium locus senatus. Red. in Sen. 10.
Capitones. Nat. D. 1, 29.
Capitulum exactio. 3 epist. 8.
Capius. 7 epist. 24.
Cappadocia. I Agr. 2, 2, 19. Man. 3 & 8.
Cappadocia clientela Catonis. 15 epist. 4.
Cappadocia maxime patet a Syria. 15 epist. 2 & 4. ejus pars continens eam Cilicia. ibid.
Cappadox de grege venalium. Red. in sen. 6.
Cappadox Mithridates. Flac. 25.
Capra fera in Creta. Nat. D. 2, 50.
Caprius pater Dionysii. Nat. D. 3, 23.
Caprius. Or. 45.
Capri qui videantur. 8 Att. 11.
Capri fugi & diligentes. 8 Phil. 11.
Capua. Sext. 4. Sen. 4.
Capua colonia. 2 Agr. 34.
Capua Corinthus, Kartago. 2 Agr. 32.
Capua domicilium superbia. Red. in sen. 7.
Capua Roma altera. 12 Phil. 3.
Capua decretum de Cicero red- ducendo fecit Pompejus. Mil. 15.
Capua ubertas. I Agr. 6.
Capua tuendam suspexit Cicero. 16 epist. 11.
Caput in jecore. Div. 1, 52.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- *Summani in Tiberi*. Div. 1, 10, 2, 19.
- Cracibium* Brut. Ger. ep. 3.
- Carbo perjurus*. Nat. D. 1, 23.
- C. Carbo*. Br. 25 & 27 & 41 & 89. Mil. 3. Amic. 11.
- *C. F.* Or. 63.
- *eloquentis filius*. Br. 62.
- *inimicus Crassi*. Or. 1, 34, 2, 2, tribunus & Consul. 2, 25 & 39, 3, 3.
- Cn. Carbo*. Or. 1, 10. Br. 62. 9 Att. 14.
- Carbones non cives e republica*. 9 epist. 21.
- Carbonis & Silvani lex*. Arch. 4.
- *profertus & canorus filius*. Or. 3, 7.
- Cn. Carbonis seditio*. Leg. 3, 19.
- Carcer, vindex nefariorum & manifestorum scelerum*. 2 Cat. 12.
- Cardiaci*. Div. 1, 38.
- in Care faciendum, quod cum periculo velis experiri*. Flac. 27.
- Careadi triste nomen*. Tulc. 1, 36.
- Cureudo magis intelligitur, quid habeant singula voluptatis, quam fruendi*. Red. ad Quir. 1
- Carfulenus*. 15 Att. 4.
- D. Carfulenus*. 3 Phil. 9, 10 epist. 33.
- Carie agri uberrimi*. Div. 1, 42.
- *dictionis genus*. Or. 8.
- Carica Canas ad vesce*. Div. 2, 40.
- Carine*. 2 Quint. ep. 3. Parad. 6.
- Carine Pompeji*. Har. resp. 23.
- Caritas generis humani*. Fin. 5, 23.
- *naturalis inter bonos*. Nat. D. 1, 44.
- Carinadas*. Tulc. 1, 24.
- Carmentalis flamen*. Br. 14.
- Carmina in epulis cantata*. Br. 19.
- *priscorum Romæ cruciatum*. C. Rab. 4.
- Carminibus tradiderunt præcepta Pythagorei*. Tulc. 4, 2.
- Carneades*. 7 Att. 2, 12, 23, 13, 21.
- *Academicus Cyrenæus*. Tulc. 4, 3.
- *contra Stoicos*. Div. 1, 4 & 7.
- *Crassi aequalis*. Or. 1, 11.
- *Epicuri per familiaris constitavit Arcepsiam*. Fin. 5, 31.
- *& Diogenes Stoicus ad senatum in Capitolio*. Acad. 4, 45.
- *ex Academia recentiore*. Or. 3, 18.
- *in scitator Stoicorum*. Tulc. 4, 24.
- *modo fuit*. Fin. 5, 2 & 9.
- *peregrinatus*. Tulc. 5, 37.
- *philosophus*. Or. 2, 37.
- *querens ab Arcepsia*. Acad. 1, 12, 4, 6.
- Carneadeus finis*. Fin. 4, 18.
- Carneadi placuit Socratica ratio*. Tulc. 5, 4.
- Carneadiis bellum cum Stoicis*. Fin. 2, 13.
- *dictum de Prænesina Fortuna*. Div. 2, 41.
- *disputatio de sapientis agri tudine patriæ capta*. Tulc. 3, 22.
- *jocus de Glicomacho & Charnida*. Or. 16.
- *insus*. Acad. 4, 30.
- *ratiocinatio de corpore*. Nat. D. 3, 11.
- *Stoicorum antisophista beata vita*. Tulc. 5, 29. Nat. D. 2, 65.
- Carnem Latinis petebant municipia*. Planc. 9.
- Carnifex carerebat urbis domicilio*. C. Rab. 5.
- Carnificina reip. differt a medicina*. Sext. 65.
- L. Carpinatus*. 2 Ver. 70.
- T. Carvina*. 13 Att. 33.
- L. Carvejus*. 12 epist. 11.
- Carthejus*. 15 Att. 20.
- Carvii amici Catilinæ*. Pet. conf. 3.
- Sp. Carvilius*. Or. 2, 61.
- Caruna esse civem & diligi gloriosum est*. 1. Phil. 14.
- Casca*. 13 Att. 44. Brut. ep. 17.
- Casca tribunatus*. 16 Att. 15.
- Cascelius*. 15 Att. 16.
- Castellus pradiator*. Cor. Bal. 10.
- M. Castellus*. 1 Quint. ep. 2, 2.
- Castos Eavius vocat piscos*. Tulc. 1, 12.
- Castlinenses*. Inv. 2, 57.
- Castlinum*. 19 Att. 8 & 10.
- *colonia*. 2 Phil. 40.
- Casinas*. Planc. 9.
- *ager*. 2 Agr. 25, 3, 4.
- Cassander astrologus*. Div. 2, 42.
- Cassandra*. Or. 2, 66. Div. 1, 31 & 39.
- Cassandra fabula*. Div. 2, 55.
- Cassia lex*. 3 Ver. 70, 5, 21.
- *Leg.* 3, 16. Amic. 12.
- *via*. 12 Phil. 9.
- Cassia leger*. Cor. frag. 29.
- Cassiani hortii*. 12 Att. 21.
- *judices*. Rosc. Am. 30.
- Cassianum Cui bono evertit*. Mil. 12, 2 Phil. 14.
- *negotium*. 11 Att. 16.
- Cassianus iudex*. 3 Ver. 60 & 62.
- Cassii*. 13 Phil. 2.
- C. Cassius Ians*. 11 Phil. 12.
- C. Cassius*. 3 Ver. 41.
- L. Cassii tabellaria lex*. Sext. 48.
- C. Cassinius Scola, Interannus*. Mil. 17.
- Cassinum*. 2 Phil. 41.
- Sp. Cassio, Postumio Cominio* Coff. Cor. Bal. 23.
- Cassiope*. 16 epist. 9.
- Cassiopea*. Nat. D. 2, 43.
- Cassius*. 5 Att. 18.
- *Barbs*. 13 Att. 51.
- *frater Q. Cassi*. 5 Att. 21.
- *imperator in Hispania*. Cor. Bal. 17.
- *legatus Casaris*. 6 epist. 6.
- *rhctor Atticus*. 16 epist. 21.
- *tribunus pl.* 6 Att. 8, 7, 3 & 21.
- C. Cassius Clu*. 49. Man. 23. Planc. 11. 2 Phil. 11.
- *ensor*. Pro dom. 50.
- *consul*. 1 Ver. 23.
- *Rhodo Alexandream profectus*. 11 Att. 13 & 15.
- L. Cassius Her.* 4, 35. Br. 25. Act. 1 Ver. 10. Clu. 38. 3 Cat. 4. Planc. 24. Sull. 13. 14 Att. 2. Acad. 4, 5. Leg. 3, 16.
- *competitor Ciceronis*. Pet. conf. 2.
- *tribunus pl.* 2 Phil. 9.
- *verissimus & sapientissimus iudex*. Rosc. Am. 30.
- Q. Cassius*. 3 Phil. 10. 16 epist. 11.
- *a Pompejo relicus in provincia*. 6 Att. 6.
- Sp. Cassius*. Pro dom. 38. 2 Phil. 34. Amic. 8.
- Castellus & operibus prohibetur aditus hostium*. 5 Phil. 4.
- Castor*. Nat. D. 2, 24.
- *& Pullux*. Or. 2, 86. 5 Ver. 72.
- *pugnantes ex equis*. Nat. D. 2, 2.
- *cum Lacedæmoniorum classe visi*. Div. 1, 34.
- Castoris & Pollucis ades in foro a Postunio dedicata*. Nat. D. 3, 5.
- Castor nepos Deiotari*. Deiot. 1.
- Castoris ades*. 1 Ver. 49. Har. resp. 13. Pro dom. 21, 3 Phil. 11, 6, 5.
- Castoris equi ungula vestigium in silice*. Nat. D. 3, 5.
- Castoris & Pollucis ades Tusculi*. Div. 1, 43.
- Castoris, locus argentariorum*. Quint. 4.
- Castoris templum*. Har. resp. 23. Pil. 5. Mil. 7. Vat. 13. 2 Quint. ep. 3. Sext. 15 & 37.
- Castra Alexandri contra Davium apud Issum*. 5 Att. 20.
- Castrata respubl.* Or. 3, 41.
- Castrieanum mendum*. 2 Att. 7.
- *nomen*. Flac. 23 & 31.
- Castrius*. 12 Att. 28.
- M. Castrius*. 3 Ver. 80.
- L. Castrius Patrus*. 8 epist. 2.
- L. Castrius Patrus*. 13 epist. 13.
- Castrum Tridentinum*. 8 Att. 12.
- Castulonensis saltus*. 10 epist. 31.
- Casus non fieri omnia*. Har. resp. 9.
- Casus*. Inv. 2, 31.
- *& natura dominantur*. 4 epist. 12.
- *nunquam perfecte imitatur veritatem*. Div. 1, 13, 2, 21.
- *persona*. Inv. 1, 25.
- *que importet*. Tulc. 5, 10.
- Cataplus Puteolanus*. Rab. Post. 14.
- Catiana spectra*. 15 epist. 16 & 19.
- T. Catiens*. 1 Quint. ep. 2, 2.
- Catilina bis abolutus*. 1 Att. 16.
- *competitor Ciceronis*. Pet. conf. 2.
- *felix, Clodius*. Pro dom. 27.
- *homo audacissimus*. Or. 37.
- *prator Africae*. Cœl. 4.
- Catiline adumbrata signa circumtums*. Cœl. 5.
- *grex, barbaruli juvenes*. 1 Att. 14.
- Catiline defendere cogitat Cicerone*. 1 Att. 2.
- Catilius*. 5 epist. 10.
- Catina*. 16 Att. 11.
- *oppidum*. 4 Ver. 23.
- Catius Infuber, Epicureus*. 15 epist. 16.
- C. Catius Vestinus*. 10 epist. 23.
- Cato*. Inv. 1, 4. Or. 3, 15. Tulc. 1, 46.
- *adolescens nullius consilii*. 1 Quint. ep. 2, 4.
- *avunculus Bruti, perfectus Stoicus*. Praef. paradox.
- *ensor*. Or. 2, 64.
- *Ciceronis*. Or. 10. Top. 23.
- Div. 2, 1. & Bruti*. 13 Att. 46.
- *dicebat cereas amicitias remissione usus eluendas*. Amic. 21.
- *& Flaccus censores*. Sen. 12.
- *seve aequalis primi Africani*. Off. 3, 1.
- *historicus*. Or. 2, 12.
- *iater Africanos interjectus*. Parad. 1.
- *iudicium minatus Catilinæ*. Mil. 25.
- *M. Fabii Galli*. 7 epist. 24.
- *magus est in tollendo die*. Leg. 3, 18.
- *major*. Off. 1, 42.
- *Ciceroni scriptus de senectute*. Amic. 1.
- *non decevit supplicationes Ciceroni*. 8 epist. 11. 7 Att. 1.
- *omnium virtutum auctor*. Fin. 4, 16.
- *quadrimus*. 16 epist. 22.
- *sapiens*. Div. 1, 15.
- *se debuit interimere*. Off. 1, 31.
- *Siciliam turpiter reliquit*. 10 Att. 16.
- *tribunus pl.* Sext. 5. 1 epist. 3.
- *Tusculi natus in civitatem populi R. susceptus*. Leg. 2, 2.
- *vexans publicanos*. 1 Att. 18.
- *unus pro centum millibus*. 2 Att. 5.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

C. Cato. Br. 34. 4 Att. 16. A-
mic. II.
— Africani seroris filius. Br.
28.
— consularis. 3 Ver. 80.
— cof. M. Catonis nepos 4 Ver.
10.
— Tarracone civis factus. COI.
Bal. II.
L. Cato. Font. 15.
M. Cato. Or. 1, 37, 49 & 53. 3,
33 & 41. 5 Ver. 70. Sul. 7.
Mur. 2. Arch. 7. Planc. 8.
Pro dom. 8. 13 Phil. 14.
4 epist. 6. Tulc. 3, 28.
— anno mortuus LXXXV. Br.
20.
— avunculus Bruti. Fin. 3, 2.
— Catonis pater. Off. 3, 16.
— in senectute didicit Græca.
Acad. 4, 2.
— inuisus per beneficium rele-
gatus Cyprium. Pro dom. 25.
— iudex Milonis. Mil. 7 &
16.
— pertervitus vaticinatione
remigis. Div. 1, 32.
— quaestor. Br. 15. censor.
ibid.
— Sapiens. Div. 21. 2 Ver.
2. Off. 3, 4.
— seuer. Sen. I.
Catonem Romæ esse palam post
Pharsalicum prælium non pla-
cuit Cæsari. II Att. 7.
— se pollicetur Quintus. 16
Att. I.
— unum existisse mirabile
est. 15 epist. 6.
M. Catonem quædam f. fillerunt.
Div. 1, 14.
Catonem, Philippi, Lælii, 2 Agr.
26.
Catonem necesse fuit mori. 9 epist.
18.
M. Catoni de bello Punico aliud
visum quam L. Lentulo. Tulc.
3, 21.
Catonis dictum. Flac. 29.
— dictum de haruspice. Div. 2,
24.
— diffusio cum Cicerone. Off.
3, 22.
— filius tiro. Off. 1, 11.
— historica. Leg. 1, 2.
— imprudentia in severita-
te. 2 Att. I.
— joca. Or. 2, 63 & 69.
— laudatio quæ debet esse.
12 Att. 4.
— liber de rebus rusticis.
Sen. 15.
— libri responsorum. Or. 2,
33.
— mors. Tulc. 1, 30.
— nefaria promulgatio. I
epist. 5.
— oratio. Tulc. 1, 2. Off.
3, 29.

— orationes. Or. 45.
— scriptum. Tulc. 1, 42.
— senis collecta apophtheg-
mata. Off. 1, 29.
— comparatio rei querendæ.
Off. 2, 25.
— sententia de acerbis ami-
cis. Amic. 24.
— vita constans & probata.
Top. 20.
M. Catonis Consideratio. Mur.
29.
— Splendor. Sext. 28.
— virtus in bello Antiochi.
Mur. 14.
Catonii. Brut. ep. 2.
Catonini in Catonium. 7 epist. 25.
Catuli evant literati, sed quomo-
do. Off. 1, 37.
— jocus. Or. 2, 69.
— monumentum. 4 Ver. 57.
Catuli porticus. Pro dom. 38.
4 Att. 2. 3 Quint. ep. 1, 4.
— villa, nunc Ciceronis. 4
Att. 5.
Q. Catuli mors. Or. 3, 3. Sen-
tentia de bello Mithridatico.
Man. 20.
Catulo & Mario coff. Arch. 3.
Catulus. Or. 2, 57. Br. 74.
Acad. 4, 3.
— & ejus tempora. 9 epist.
15.
— pater & filius in sermone
unum & multis fingere se pot-
erant. Off. 1, 30.
Q. Catulus. Br. 35. Aft. 1 Ver.
15. Mur. 17. Man. 17. Font.
15. Sext. 47. C. Rab. 7. Nat.
D. 1, 28.
— filius. Br. 62.
— mori iussus. Nat. D. 3,
32.
— non cedit Cn. Pompejo.
Off. 1, 22.
— pater & filius. 3 Ver.
90.
— Sener. Or. 2, 3.
Caucasi nives. Tulc. 5, 27.
— radices. Tulc. 2, 22.
Caucaso affixus Prometheus.
Tulc. 5, 3.
Caucasus. Tulc. 2, 10. Div. 1,
19.
Caudinum prælium. Sen. 12.
C. Caudinus. Clu. 38.
Caudium. Off. 3, 30.
Cavere ne capiatur, videre ne sul-
latur, vis maxima sapientis.
Acad. 4, 20.
Cavillatio. Or. 2, 54.
L. Cælius Mergus. Clu. 38.
Cæneas. Div. 2, 40.
Cæunii. I Quint. ep. 1, 11.
Cæno cavice ad velle. Div. 2, 40.
Causa cadit, qui non, quemad-
modum oportet, egerit. Inv.
2, 19.
— constat ex crimine, con-

troversa, deliberatione, per-
sona, disputatione. Or. 2, 24.
— discessionis nostræ ab igni-
culis natura. Tulc. 3, 1.
— distinguit quædam facta,
non natura. Parad. 3.
— facit dolores tolerabilio-
res. Fin. 3, 13.
— liberalis. Flac. 17.
— morbi inventa, medici cu-
rationem inventam putant.
Tulc. 3, 10.
— numeri in oratione. Or. 53.
— pendet ex genere quæstio-
nis, non tempore, non persona.
Or. 2, 32.
— philosophia explicandæ in
Cicerone. Div. 2, 2.
— quid Hermagore. Inv.
1, 6.
— simplex. Inv. 1, 12.
— transfertur. Inv. 1, 11.
Causæ controversæ. Or. 2, 19.
— liberales. 8 epist. 9.
— naturales & antecedentes
propensionem fingunt. Fat. 5.
— præbent argumentum. Or.
2, 40.
Causarum divisio Chryssippi. Fat.
18.
— duo genera. Top. 16.
— judicialium conjctura.
Div. 2, 26.
Causas populi tenere debet sena-
tor. Leg. 3, 18.
Cautiones benignitatis. Off. 2, 14.
Cautio sapientis. Tulc. 4, 6.
Cecropis tempore terra humaban-
tur. Leg. 2, 25.
Cei observant sortum Cunicula.
Div. 1, 57.
Celare aliud, aliud tacere. Off.
3, 12 & 13.
Celebritatis causam qui habet, ab
omnibus aspicitur. Off. 2, 13.
Celer. 10 Att. 1 & 4.
Celeripes. 9 Att. 7.
Q. Celeris oratio contra M. Ser-
viliam. 6 Att. 3.
Celeritas animi. Tulc. 1, 19.
— corporis & ingenii. Tulc.
4, 13.
Cela Concordiæ. 2 Phil. 8. 3, 12.
— prætorum. 3 Ver. 86 &
seq.
— vinaria, olearia, penaria.
Sen. 16.
Celtiberi. Tulc. 2, 27. Off. 1, 12.
Celtiberia ultima. I I Phil. 5.
Cena auxuralis apud Lentulum. 7
epist. 26.
Censor bonus nequissimos ejicit.
I Att. 16.
Censores. Leg. 3, 3.
— in conspectu populi R. de-
bent locare veltigalia. t Agr. 3.
I Att. 17.
— in Sicilia. 2 Ver. 53.
— locabant agros Philippi &

Perse in Macedonia. 2 Agr. 19.
Censoria animadversio atque au-
cloritas non est iudicium. Clu.
42.
— lex. Nat. D. 3, 19.
— in pactionibus facien-
dis. I Quint. ep. 1, 12.
— locatio Asia. 3 Ver. 6.
— potestas. Pif. 5.
Censorie tabule. Or. 46.
— publicæ Larini. Clu. 14.
Censorio & Manilio Coff. 12
Att. 5.
Censorius. Br. 90. I I Phil. 5
& 14. 13, 2. 14 Att. 10.
— Consul. Br. 27.
C. Censorinus. Br. 65.
L. Censorinus Consul cum M. Ma-
nilio. Acad. 4, 32.
Censoris est iudicium senatus de
dignitate. Pro dom. 51.
— officia. 3 epist. 10.
Censorum pascua. I Agr. I.
Censu liberatus ex iugis servitute.
Cæc. 34.
Centauri sanguis. Tulc. 2, 8.
Nat. D. 3, 28.
Centaurorum convivium. Pif. 10.
Centaurus nubes peperit. Nat. D.
3, 20.
Centaurus in Capitolio. Div. 1,
43.
C. Cento. Or. 2, 71.
Centone Tuditanoque coff. Sen. 14.
Centumvirale iudicium. Cæc. 18.
Centumvirii. Cæc. 24. 2 Agr. 17.
Centumvirum angusta auspicia.
Mil. 16.
Centumvira civitas. 4 Ver. 23.
Centumviri legati. 2 Ver. 49.
— maximam agri Ætneensis
partem possident. 3 Ver. 45.
& Leontini. 3, 48.
Cæos. 5 Att. 12.
M. Ceparinus. 9 epist. 23.
Cepasii fratres. Clu. 20.
Cephaladum. 2 Ver. 52.
Cephalo. 7 Att. 25, 9, 19, 10, 1 & 15
Cephalus. 4 Att. 16.
Cepheus. Nat. D. 3, 43.
— stellatus. Tulc. 5, 3.
Ceramieus. I Att. 10. Leg. 2,
26.
— Athenis. Fin. 1, 11.
Cerberus. Nat. D. 3, 17.
— Ericeps apud insulas. Tulc.
1, 5.
Cercops Pythagoreus. Nat. D. 1,
38.
Cerecem appellaverunt fruges. Nat.
D. 2, 23 & 26.
Cerevi consecratum. Pro dom.
48.
— initiare licitum. Leg. 2, 5.
Cerevis etymologia. Nat. D. 3, 21.
— insula. 5 Ver. 18.
— sacra. Cor. Bal. 24.
— sacrarium Catinæ. 4 Ver.
5.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- templum Syracusis. 4 Ver. 53.
Ceres, pro frugibus. Or. 3, 42.
 — *Chrysiippo* quid. Nat. D. 1, 15.
 — cum *Liberio* & *Libera* augulle consecratis. Nat. D. 2, 24.
 — *Ennefis*. Or. 62.
Cerialia. 2 Att. 12.
Cernimus magis in aliis, quam in nobismetipsis, si quid delinquatur. Off. 1, 41.
Certum testimonium victoria vineli duces hostium. 5 Ver. 26.
P. Cervius legatus Ferris. 5 Ver. 44.
Cesennius Iento Septemvir. 12 Phil. 9.
C. Cestius. Red. in Sen. 8.
C. Cestius. Flac. 13.
Cetbegus. Parad. 5.
C. Cethicus. 3 Cat. 3.
M. Cetbegus. Sen. 14.
P. Cetbegus. Br. 48. Clu. 31.
Charesstratus, comicum nomen. Rofc. Am. 16.
Cherippus. 4 Att. 7, 54.
 — *comes Quinti*. 1 Quint. ep. 1, 4.
Chalcidicus Emipus. Nat. D. 3, 10.
Chaldaei. Mur. 11. Far. 8.
 — in natione *Affyria*. Div. 1, 1.
 — in *Syria*. Div. 1, 41.
Chaldæis minime credendum censuit Endoxus. Div. 2, 42.
Chaonia. 6 Att. 3.
Chares statuaris. Her. 4, 6.
Charidemus Cibus. 1 Ver. 20.
Charisius. Br. 83.
Charmides, divina memoria. Or. 2, 88.
Charon. Nat. D. 3, 17.
Charonda leges. Leg. 1, 22. 2, 6.
Charondas voluit magistratus cetium coli & diligere. Leg. 3, 2.
Charonis Trophoniana narratio. 6 Att. 2.
Charyldis. 5 Ver. 56. 2 Phil. 27.
 — *bonorum*. Or. 3, 41.
 — *fungendo a patris expressis*. Har. resp. 27.
Chelidon. 1 Ver. 40 & 51. 3, 17.
Chelidonis arbitrii jura regebantur. 5 Ver. 13.
Cherippus. 12 epist. 22 & 30.
Cherrouenses. Pis. 35.
Cherrensis. 2 Agr. 19. Brut. ep. 2.
Chersonesus. 6 Att. 1.
Chrysippum vocabat Epicurus Chrysippum. Nat. D. 1, 34.
Chii. Arch. 8.
Chillus. 1 Att. 9 & 12 & 16.
Chilo. 3 Quint. ep. 1, 2.
Chimara. Nat. D. 1, 38. 2, 2.
- Chionum lapidina*. Div. 1, 13, 2, 21.
Chius. Fin. 2, 22.
 — *insula*. 1 Ver. 19.
Chlomydatus L. Sulla. Rab. Polit. 10.
Chorii pedes. Or. 3, 50.
Chremes. Off. 1, 9.
 — *Terentianus*. Fin. 1, 1.
Chrestis consilio. 2 epist. 8.
Chritulus. Br. 74.
Chrysus per agros Afforinorum fluvius. 4 Ver. 44.
Chryses Pacuvii. Div. 1, 57.
 — *tragedia*. Or. 46.
Chrysidis Tarentiana mors. Or. 2, 80.
Chrysiippi ars rhetorica. Fin. 4, 3.
 — *definitio fortitudinis*. Tusc. 4, 24.
 — *dictum de suis anima*. Nat. D. 2, 64.
 — *disciplina*. Or. 32.
 — *diverso animantium, & quod cuiusque extremum*. Fin. 4, 11.
 — *& Stoicorum ratio de perturbantibus patiendis, & definiendis*. Tusc. 4, 5.
 — *opinio de bona fama*. Fin. 3, 17. *cujus causa sine lesia*. 20.
 — *ratio pro divinatione*. Div. 1, 39. 2, 15.
 — *ratiocinatio de diis*. Nat. D. 2, 6.
 — *scitum*. Off. 3, 10.
 — *sententia de divinatione*. Div. 1, 3.
 — *de insipiens*. Tusc. 3, 22.
 — *status sedentis, porrecta manu*. Fin. 1, 11.
Chrysiippo anteponitur Democritus. Acad. 4, 23.
Chrysiippus. Or. 1, 11. 9 epist. 4. 13 Att. 29. 14, 9. 3 Quint. ep. 4 & 5.
 — *ignotus deus facit*. Nat. D. 1, 15.
 — *oraculorum collector*. Div. 1, 19. & *sonnorum*. 20.
 — *peregrinatus*. Tusc. 5, 37.
 — *præceptor pueri Ciceronis*. 7 Att. 2 & 5.
 — *quid censeat caput in consolando*. Tusc. 3, 31.
 — *volumen implevit oraculis*. Div. 2, 16. & *sonnis*. 70.
Cilyra. 4 Ver. 13. 13 epist. 21.
Cibyrate. 8 epist. 4 & 9.
 — *panthera*. 5 Att. 21.
Cibyriticum forum Lasdicæ a Æum. 5 Att. 21.
Cicero a patre deductus ad Scævolam. Amic. 1.
 — *eripuit Græciæ, quo uno Romanæ vincebat*. Br. 73.
 — *filius in Macedonia cum equitatu missus*. Brut. ep. 4.
 — *a Pompejo alæ præfectus*. Off. 2, 13.
- Cicero natus Q. Capione C. Latio*. Off. Br. 43.
Cicero Platonius homo. Pet. conf. 12.
Ciceronem nonnulla sefellereunt. Div. 1, 14.
Cicevones pueri in provincia cum Cicerone. 2 epist. 17.
Ciceroni ultra quadringenta milia licebat esse. 3 Att. 4.
Cicevoni causa non ea fuit, ut aliquid habuerit cum tribunatu contentionis. Leg. 3, 11.
 — *consilium in exilio suscipiendo*. Scat. 19. Vat. 3.
 — *in relinquenda urbe*. Pio dom. 36.
 — *exilium quæ res effecerint*. 1 Quint. ep. 4.
 — *filius edilis Aspini*. 13 epist. 11.
 — *cum Bruto in Macedonia accepit legionem a L. Fafone*. 10 Phil. 6.
 — *cum equitibus in hiberna profectus*. 12 epist. 14.
 — *parentes*. 2 Agr. 1.
Ciceronis sermocinatio cum Bruto & Cassio. 15 Att. 11.
Ciceronum mater etiam inanes lagenas obfigabat. 16 epist. 26.
Ciceronum pater & avus. Leg. 2, 1.
L. Cicero patris. Fin. 5, 1.
L. Cicero patruus Marci. Or. 2, 1.
M. Cicero, oratoris pater. Or. 2, 66.
Q. Cicero Asiæ præconsul. Div. 1, 28.
 — *fratris M. filius*. 3 Phil. 6.
 — *legatus Marci*. 15 epist. 4.
 — *succesit L. Flacco in Asia*. Flac. 14.
Cilicia. Or. 2, 1. Bi. 1. Man. 12.
 — *contra Syriam nihil munitionis*. 15 epist. 4.
 — *Cyprus provincia*. 1 epist. 7.
 — *provincia Dolabellæ*. 1 Ver. 16.
Cilicensis provincia. 13 epist. 67.
Cilicium ærania. 7 Att. 1.
 — *gens delicia volatilis avina*. Div. 1, 1.
 — *myoparo*. 4 Ver. 52.
 — *quidam in armis sub Cicerone*. 15 epist. 1.
Cilix libertus Appii. 3 epist. 1.
Cilo. 6 epist. 20.
Cimber. Her. 3, 21.
 — *Germanum occidit*. II Phil. 6.
Cimbri. Man. 20. Tusc. 2, 27. Off. 1, 12.
Cimbrica manubie. Pro dom. 38.
 — *res ab Archia sciptæ*. Arch. 9.
 — *victoria gloria*. Tusc. 5, 19.
Cimbricum Mariannum scutum. Or. 2, 66.
- Cimmerii*. Acad. 4, 19.
Cimon hospitalis in curiales suos. Off. 2, 18.
Cincialex. 1 Att. 20. Sen. 4.
Cincinnati ab aratro distat. Flac. Fin. 2, 4.
Cincius. 1 Att. 1 & 20. 4, 4. 2 Quint. ep. 2, 3, 1.
L. Cincius. 1 Att. 7.
M. Cincius. Or. 2, 71.
P. Cincius. Sul. 20.
Cineæ libri. 9 epist. 25.
Cineas Pyrrhi legatus, magna memoria. Tusc. 1, 24.
 — *Theffalus*. Sen. 13.
Cingulum oppidum. 7 Att. 11 & 13.
Cinna nimis potens. 2 Phil. 42.
 — *tenuit regnum Romæ*. 3 Cat. 4.
L. Cinna. Font. 15. 3 Phil. 10.
 — *interfecit Antonii avum*. 1 Phil. 14.
Cinna scævita. Nat. D. 3, 32.
Cinnani temporis iniquitas. Pio dom. 31.
Cinnatum tempus. Red. in Sen. 4.
Cinnaus atque Octavianus dies. Sex. 36.
Circæum paculum. Div. 17.
Circe. Off. 1, 31.
Circeji. 15 Att. 10, 12, 19. Fin. 4, 3.
Circe colunt Circeenses. Nat. D. 3, 19 & 21.
Circeensis summi ludi mei. 8 epist. 12.
Circutio. Her. 4, 32.
Circulator auctionum. 10 epist. 32.
Circumscriptio adolescentum. Off. 3, 15.
Circumvestit dictis. Or. 3, 39.
Circus Flaminius. Red. in sen. 6. Planc. 22. Sext. 14. 1 Att. 14.
 — *maximus*. 1 Ver. 59.
Cispiana. 12 Att. 24.
Cispius. Planc. 31. 13 Att. 33.
 — *Levius*. 10 epist. 18 & 21.
M. Cissius. Red. in sen. 8.
 — *tribunus pl.* Sext. 35.
Cistophorum in Asia flagitare. Pro dom. 20.
Cistophorus Pompejanus. 2 Att. 6.
Citardini. 3 Ver. 43.
Citharædi proximum. Or. 2, 80.
Citharistes Aspensius. 1 Ver. 20.
Citici cientes Cætonis e Phœnicæ. 5, 20.
Civaro in finibus Allobrogum. 10 epist. 23.
Cives bonos natura efficit, fortuna adjuvat. 13 Phil. 7.
 — *mali in magno numero*. Sext. 46.
 — *malos quæ ulciscendum*. Red. ad Quit. 9.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Cives natura, voluntate hostes.** 8 Phil. 4.
 — optime de republ. meriti miseriter interdum. Mil. 23.
 — quousque appellandi. Br. ep. 4.
 — societate multarum rerum juncti. 5 Ver. 65 & 67.
 — sediciosi solent ex antiquis proferre clarum popularem, ut ei similes videantur fuisse. Acad. 4, 5.
 — si male tractentur, socii non erit melius. Off. 2, 8.
Civile aliquid inmatum homini. Fin. 5, 23.
Civilitas belli nefas. 13 Phil. 1.
 — ratio & scientia Inv. 1, 5.
Civilitum bellorum miseria. 4 epist. 3 & 9.
Civis ab hoste distinguitur animo factique, non loco. Parad. 4.
 — bonus. Off. 1, 34.
 — boni opus in civili bello. 4 epist. 7.
 — Patrensis fit exsul. 13 epist. 19.
 — perniciosus acriori supplicio coercendus, quam hostis acerbitissimus. 1 Cat. 1.
 — qui non sit, esse prociue non licet. Off. 3, 11.
 — Romani jura. 5 Ver. 62. & seqq.
 — Romanus non amittit libertatem aut civitatem, nisi ipse auctor factus sit. Pro dom. 29.
 — Salutaris. Leg. 3, 19.
Civitas adimi non potest. Cæc. 33.
 — quid sit. Parad. 4.
Civitatem nemo amittit invito. Pro Dom. 29.
Civitates conventicula hominum. Sext. 42.
 — immunes ac liberæ. 3 Ver. 6.
Civitatis atque urbis proprium. Off. 2, 22.
 — constituende sapientia. Or. 2, 37.
 — liberæ proprium. Pro dom. 13.
Civitatum perditarum signa. 5 Ver. 6.
 — duarum civis jure civili nemo est. Cor. Bal. 11.
 — duarum nemo esse potest jure civili. Cæc. 34.
 — Græcarum æraria vacua. Flac. 9.
Civium conjunctionem esse incolumem volunt leges. Off. 3, 5.
 — salus carior propria vita. Sext. 20.
 — suorum res anteferre et extraneis. Or. 2, 1.
- Clasitius.** 5 Phil. 6.
Clasitidum. Tusc. 4, 22.
Claterna. 8 Phil. 2. 12 epist. 5.
Claudia Metelli. 5 epist. 2.
 — Vestalis. Cæc. 14.
 — castissima matronarum. Har. resp. 13.
Claudii patricii. Or. 1, 39.
App. Claudii libido. Fin. 2, 20.
C. Claudii Pulchri ædilitas. 4 Ver. 3.
P. Claudii temeritas. Nat. D. 2, 3.
C. Claudii Cæcili filio M. Tuditorio coff. Tusc. 1, 1.
App. Claudius. Planc. 21. Sul. 14.
 — senex & cæcus. Sen. 68 & 11.
A. Claudius. 2 Ver. 57.
C. Claudius. Planc. 21. C. Rab. 7.
 — Appii filius, ædilis. Off. 2, 16.
 — consul. Leg. 3, 19.
 — Pulcher prætor. 2 Ver. 49.
 — Palatina. 2 Ver. 43.
L. Claudius rex sacrorum. Har. resp. 6.
M. Claudius. 8 epist. 4.
P. Claudius consul. Br. 15.
 — Appii Cæci filius & L. Invinæ collega. Div. 1, 16. 2, 8 & 33.
 — augur. Div. 1, 47.
Ser. Claudius. 1 Att. 20.
T. Claudius. Vat. 1.
 — Centumalus. Off. 3, 16.
Claudius pilam. Pil. 28.
Clausula orationis. Or. 3, 50.
Clavus clavo ejiciendus. Tusc. 4, 35.
Clazomene. Tusc. 1, 43.
Cleantes. Acad. 4, 23. Tusc. 3, 31. Sen. 7.
 — discipulus Dionysii. Tusc. 2, 25.
 — magister Chryssippi. Acad. 4, 47. Fat. 7.
 — peregrinatus. Tusc. 5, 37.
 — uberiora fecit femina ab Zenone sparsa. Div. 1, 3.
 — Zenonis auditor de sole quid statuit. Acad. 4, 41.
 — Zenonis discipulus deum vult mundum. Nat. D. 1, 14.
Cleantes ars rhetorica. Fin. 4, 3.
 — probatio deorum. Nat. D. 3, 7.
 — sententia de informatis notoribus deorum. Nat. D. 2, 5. de calore 9. siderum igne 15.
 — tabula. Fin. 2, 21.
Clementer & mansuete factum aliquid legentes commoveatur. Man. 3.
Clementes præci Romanis in Capua. 1 Agr. 6.
Clementia. Inv. 2, 54.
Cleobis & Biton. Tusc. 1, 47.
Cleombrotus. Off. 1, 24.
- **Ambraciota.** Tusc. 1, 34.
Cleomenes. 4 Ver. 26.
 — Syracusanus. 2 Ver. 14 & 21. 5, 12 & 31.
Cleon eloquens. Br. 7 & 10.
Cleophantus medicus. Clu. 16.
Clinius Cres. Leg. 1, 5.
Clisthenes. Br. 7.
 — Atheniensis. Leg. 2, 16.
Clitarchus. Br. 11. 2 epist. 10.
 — Græcus historicus. Leg. 1, 2.
Cliternini coeli. 9 epist. 22.
Clitomachi liber ad consulandos Kynthaginienses cives suos. Tusc. 3, 22.
Clitomachus audiit Heraclitum. Acad. 4, 4. Pænus. 31. scripsit ad Lucillum. 32.
Clitomachus. Or. 1, 11. Or. 16. Div. 2, 41.
 — peregrinatus. Tusc. 5, 37.
Clitius familiaris Alexandri. Tusc. 4, 37.
Clivus Capitolinus. C. Rab. 11. Red. in Sen. 5 & 13. Sext. 12. Mil. 24. 2 Phil. 7.
Clœa referuntur corporibus. Sext. 35.
de Cloacia interdicit prætor. Cæc. 13.
Clodia D. Bruti consularis mater. 12 Att. 22.
 — lex. Sext. 32.
 — P. Clodii soror. Cæc. 13.
 — Socrus L. Metelli. 9 Att. 6.
Clodia gentis sacra. Pro Dom. 13.
Clodiana manus. Sext. 37.
Clodiane opera. Vat. 17.
Clodianum imperium. Pro Dom. 10.
Clodii levitas & imbecillitas. 1 epist. 7.
C. Clodii filius. 3 Att. 17.
P. Clodii insula. Cæc. 7.
 — sepultura. Mil. 13.
P. Clodium voluit occidere Antonius. 2 Phil. 20.
Clodius Pteromogenes. 13 Att. 24.
 — historicus. Leg. 1, 2.
 — P. tavinus. 12 Att. 44.
 — Philætarus. 14 epist. 4.
 — rhetor. 4 Att. 15.
A. Clodius Apollonius. 4 Ver. 17.
C. Clodius. Br. 45.
 — Cæci F. Consul. Br. 18.
 — comes P. Clodii. Mil. 17.
L. Clodius. 3 epist. 4 & 6. Brut. ep. 1.
 — Anconitanus. Clu. 14.
 — Philo. 13 epist. 32.
M. Clodius Archagathus. 13 epist. 32.
P. Clodius. Pro dom. 5.
 — Appii F. 1 Att. 12.
 — an Ciceronis suavis occisus. 2 Phil. 9.
S. Clodius. Sext. 64. Pil. 4. Cæc. 32. Pro dom. 10 & 31. Har. resp. 6. Mil. 12. 14 Att. 13 & 19.
 — P. Porcius argentarius. Cæc. 10.
 — rhetor. 2 Phil. 17.
Clœlius. 15 Att. 13.
Clœlius clemens Attici. 10 Att. 8.
T. Clœlius Tarracensis. Rofc. Att. 23.
Clœtius ager. 12 Att. 18 & 36.
Cluditorum familia rates Elide. Div. 1, 41.
A. Cluentii periculum. Clu. 1.
A. Cluentius. Br. 78.
 — Arvius. Clu. 5.
N. Cluentius. Clu. 60.
Cluvii cretio. 13 Att. 46.
Cluvius Puteolanus. 13 epist. 56.
 — Tullus legatus. 9 Phil. 2.
C. Cluvius juxta. Rofc. com. 14.
M. Cluvius. 6 Att. 2.
Clypeus Lamvii. Div. 1, 44. 2, 27.
Clytemnestra. Her. 1, 10. Inv. 1, 22. 7 epist. 1. Off. 1, 31.
Cnæus Cicero vocatur Pompejus. 1 Att. 16.
Cnidii. 4 Ver. 60.
Cnidus. Man. 12.
Cnosiorum cupresseta. Leg. 1, 5.
Coactis hominibus. Cæc. 21.
Cobianachus vicus. Font. 5.
Cocceji responsum. 16 Att. 15.
Coccejus. 12 Att. 13 & 18.
Cocleia se abscidens. Her. 4, 49.
Coctes. Leg. 2, 4. Off. 1, 18. Parad. 1.
Coctius. 9 epist. 4.
Coctii fremitus. Tusc. 1, 5.
Cocynus. Nat. D. 3, 17.
Codrus. Fin. 5, 22. Tusc. 1, 48. Nat. D. 3, 19.
Cœlestia & sempiterna ab homine confici nequeunt. Nat. D. 2, 6.
Cœlia lex. 4 Att. 16.
Cœlianus epitome Bruti. 13 Att. 8.
Cœliculus. Har. resp. 15.
Cæli lex tabellaria in perduellione. Leg. 3, 16.
 — locus. Or. 3, 38.
 — recentes novi homines. Mur. 8.
Cælimontana porta. Pil. 23 & 25.
Cæli palatum non suspexisse. Nat. D. 2, 18.
 — puri ingenia acutiora, quam illorum, qui utuntur crasse. Nat. D. 2, 16.
Cælius. Or. 2, 64. Deiot. 8.
Cælius Antipater historicus. Leg. 1, 2.
 — familiaris Crasti. Or. 2, 12.
 — historicus. Nat. D. 2, 3.
 — historicus sequitur Silenium. Div. 1, 24 & 26.
 — mons. Off. 3, 16.
 — quæstor præpositus provincie.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- cia.* 2 epist. 15.
 — *Sannus.* Clu. 59.
 — *tribunus pl.* 7 Att. 1.
C. *Cælius.* Her. 2, 13. Or. 1, 25. Br. 45. 5 Ver. 70. Planc. 21. 8 epist. 8. Pet. conf. 3.
 — *Cælius quaestor.* 6 Att. 2 & 5. 75. 1.
L. Cælius. Cæc. 9.
 — *Antipater.* Br. 26. Or. 69.
M. Cælius. Br. 79. 4 Ver. 17. Flac. 4. Coel. 2. Mil. 33. 3 epist. 10.
 — *Vicinianus.* 8 epist. 4.
P. Cælius prator. 1 Ver. 50.
Q. Cælius Antonii collator. 13 Phil. 2 & 12.
 — *Latiniensis.* Man. 19.
S. Cælius. 2 Quint. ep. 6.
T. Cælius. Cor. Bal. 23.
Cælius in XVI partes divisum ab Etruscis, in IV ab Romanis. Div. 2, 18.
 — *rotundus.* Or. 3, 45.
Cælius & dies parentes Mercurii. Nat. D. 3, 22. *Veneris.* 23.
 — *exsecutus a filio Saturno.* Nat. D. 2, 24. 3, 24.
 — *pater Saturni.* Nat. D. 3, 17.
 — *Vulcani.* Nat. D. 3, 22.
Compro certis verbis fit. Or. 1, 56.
Comptionales senes. 7 epist. 29.
Comptiones facere sacrorum interitum eorum causa. Mur. 12.
Conum omne male olet. Tusc. 4, 24.
Cognitare est vivere docto homini. Tusc. 5, 38.
Cognitatio diurna iuvat. Tusc. 3, 30.
 — *in quo versatur.* Off. 1, 36.
Cognitatio distinctum iustum, honestum, utile. Off. 2, 3.
 — *tacita ab solitudine abstrahi.* Off. 3, 1.
Cogitationes posteriores solent esse sapientiores. 12 Phil. 2.
 — *sunt liberae.* Mil. 29.
Cognatio rerum naturalis. Div. 2, 14.
Cognitio & ratio in Stoicis. Fin. 3, 6.
Cognitiones rerum. Fin. 3, 5.
Cognitionis amor. Fin. 5, 18.
 — *insistit menti.* Fin. 4, 7.
 — *& scientia cupiditas.* Off. 1, 6.
 — *quaestio.* Top. 21. Pat. 18.
 — *tres medi.* Or. 3, 29.
Cognoscere oratorem causas oportet. Or. 2, 24.
Colortatio in amplificatione. Her. 3, 13.
 — *in lite.* Or. 2, 12, & 15.
Coli habent Venerem picum. 4 Ver. 60.
Colitio candidatorum consularium. 3 Quint. ep. 1, 5.
Colchis. Her. 2, 22. 9 Att. 9 & 10.
Collei Lanuvini Cliternini. 9 epist. 21.
Collatia. 2 Agt. 35.
Collatinus collega Bruti. Off. 3, 10.
Collatio, in comparabili. Inv. 1, 30.
Collectiones Hortensii. Br. 88.
Collegium Corneliorum. Cor. frag. 24.
 — *vix tam desperatum, ut e decem nemo sana mente sit.* Leg. 3, 10.
Colligere se ipsam. Tusc. 4, 36.
Collina nova. Mil. 9.
 — *porta.* Leg. 2, 23.
Collocatio verborum. Or. 3, 43.
Collocatorum verborum ornatus. Or. 24.
Colonus locus. Fin. 5, 1.
Colonia duodecim potuerunt hereditates a populo R. capere. Cæc. 35.
 — *Græcæ in Æliam, Ioniam, Asiam, Siciliam, Italiam missa non sine oraculo.* Div. 1, 1.
 — *Latina.* Br. 46. Pro dom. 30.
 — *propugnacula imperii.* 2 Agt. 27.
Colonia est specula populi R. Font. 1.
 — *Narbonensis.* Or. 2, 55. Br. 45.
 — *ubi est, nova jure deduci nequit.* 2 Phil. 40.
in Colonia qua consideranda. 1 Agt. 5.
Colophon. Man. 12.
Colophonii. Arch. 8.
Color albus dignus Deo præcipue. Leg. 2, 18.
 — *oculi, vultus, taciturnitas sunt indicia.* 3 Cat. 5.
 — *orationis.* Or. 3, 52.
Colorum pulcritudo primo aspectu nos capit, diutius non delectat. Or. 3, 25.
Columba collum. Acad. 4, 7 & 25.
Columna aris alieni. Sext. 6. *au rea in fimo Iunonis Lacinia.* Div. 1, 24.
Columnae aeneæ fœdus incisum. Cor. Bal. 23.
Columna exsecrata & eversio. 1 Phil. 2.
Columna Mexia. Div. 16. Sext. 58.
Columnarii. 8 epist. 9.
Columnarium. 13 Att. 6.
Columnarum utilitas & dignitas. Or. 3, 46.
Columna triumviri. Clu. 13.
 — *vix potest esse ad perpendicularium.* 1 Ver. 51.
Comata Callia. 8 Phil. 9.
Comensis. 5 Att. 11.
Comes homines, & comiter. Cor. Bal. 16.
Comica levitates. Nat. D. 3, 29.
Comici stulti senes. Sen. 11. Amic. 26.
 — *veteres maledixerunt Pericli.* Or. 3, 34.
P. & L. Cominii. Clu. 36.
Cominius. Cor. frag. 1.
P. Cominius Spoletinus. Br. 78.
S. Cominius. 4 Ver. 10.
Comissio tempestatis. Or. 3, 41.
Comitas. Fin. 5, 23.
 — *& affabilitas sermonis.* Off. 2, 14.
 — *& duritas contraria.* Sen. 18.
Comites prator delet præstare innoxentes. 2 Ver. 10.
Comitia centuriata, curiata, tributa. 2 Agt. 11.
 — *centuriata.* Mur. 1. Leg. 3, 19.
 — *centuriata iusta.* Red. in sen. 11.
 — *consularia a prætore haberi non possunt.* 9 Att. 9.
 — *pontificia.* Coel. 8.
 — *pontificis maximi.* 2 Agt. 7.
 — *quaestoria, centuriata.* 7 epist. 30.
 — *sunt populi ac multitudinis.* Mur. 19.
 — *Transpadanorum.* 8 epist. 1.
Comitiales dies Quirinalia sequuntur. 2 Quint. ep. 13.
Comitiis centuriatis tantum iudicari potest de capite. Sext. 34.
 — *nocet fulmen sinistrum.* Div. 2, 33.
Comitiis non iudicat semper populus. Leg. 2, 4.
Comitiis sacerdotum haberi potest ratio absentium. Brut. ep. 5.
 — *servare de celo non licet.* 2 Phil. 32.
Comnagene. 8 epist. 10.
Comnagenus rex. 2 Quint. ep. 12.
Commemoratio diutius manent quedam, quam natura stare potuerunt. Leg. 1, 1.
Commentaria C. Casaris. 1 Phil. 1.
Commissio ludorum & reliqui dies. 15 Att. 26.
Commissio brevis fit. Her. 2, 31.
Commoda res & incommoda Aristi. Leg. 1, 21.
Commoda & incommoda Stoicorum. Fin. 3, 21.
Commoditas, prava virtutis imitatrix. Inv. 1, 2.
Commoratio. Her. 4, 45.
Compositio. 15 epist. 4.
Commune argumentationis genus. Inv. 1, 48.
 — *exordium.* Inv. 1, 18.
 — *in iudicato.* Inv. 1, 30.
 — *officium.* Off. 1, 3.
Communio beneficiorum fit per fœdera. Cor. Bal. 12.
Communis locus. Inv. 2, 15.
 — *occasus.* Inv. 1, 27.
Communitatis officia præponenda cognitionis. Off. 1, 43.
Communitabile exordium. Inv. 1, 18.
Communitandi modus triplex. Her. 4, 42.
Communitatio. Her. 4, 28.
 — *actionis.* Inv. 2, 19.
Comœdia ad imaginem vitæ nostræ quotidianæ. Rosc. Am. 16.
 — *antiqua Atticorum.* Off. 1, 29.
Compar, in oratione. Her. 4, 20.
Comparabile. Inv. 1, 28.
 — *in iudicato.* Inv. 1, 30.
 — *ejus infirmitas.* Inv. 1, 44.
Comparatio. Inv. 1, 11. 2, 24.
Comparationes sunt numero, specie, vi, affectione ad res. Top. 18.
Compendii turpis causæ. Her. 4, 40.
Compita ad auctionandum. 1 Agt. 3.
Compitalicis ambulationes. 2 Att. 3.
Compitalicis dies. 7 Att. 7.
Complexio. Her. 4, 13. Inv. 1, 29.
 — *in argumentatione.* Her. 2, 18. *vitiosa.* 29.
 — *literæ.* Her. 4, 21.
Complexionis infirmitas. Inv. 1, 45 & 47.
Complexionum genera. Inv. 1, 40.
Compositio elocutionis. Her. 4, 12.
Comprehensibile. Acad. 1, 11. *comprehensio.* 4, 6 & 47.
Concessio. Inv. 1, 11. 2, 31.
 — *crimini.* Her. 1, 14. 2, 16.
Conciliandi animos iudicium ratio. Or. 2, 43.
Concio maxima & oratio gravissima ad populum quæ fuerit. 2 Or. 56.
Concionatorum lenitas. 4 Cat. 5.
Concione, comitiis & luis significabatur voluntas populi. Sext. 50.
Concinis nulla vis olim Romæ. Flac. 7.
Concio prima eorum, qui honores ab populo R. nati erant. 2 Agt. 1.
Conclusio. Her. 1, 33. 4, 30. Inv. 1, 52.
 — *argumenti.* Top. 13. Acad. 4, 8.
Conclusionis simplicis reprehensio. Inv. 1, 46.
Conclusio simplex. Inv. 1, 29.
 — *tripertita.* Inv. 2, 30.
Concordes. Tusc. 1, 9.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Concordiæ ædes.* 3 Cat. 9. Sext. 11. 5 Phil. 6.
cella. 2 Phil. 8. 3, 12.
gradus. 7 Phil. 8.
signum. Pro dom. 50.
templum. Pro dom. 5. Nat. D. 2, 23 & 31.
valvæ. 2 Phil. 44.
vincula. Fin. 2, 35.
Concordia quæ labefactetur. Off. 2, 22.
statum retinere potest. Har. resp. 28.
Concupiscere aliqua est maxima causa injuriæ. Off. 1, 17.
Condemnari nequit, qui accusatus non est. Pro dom. 33.
Conditio communis servitutis. Cœl. 23.
Conditio optima debet esse is, cujus res sit, eujus periculum. 1 Ver. 54.
Conduplicatio. Her. 4, 28.
Constatia. Fat. 13.
Confessione non poenam, sed defensionem dant, putat causam interitus querendam. Mil. 7.
Confidentes cause. Par. 26.
Confidens. Tusc. 3, 7.
Confirmatio. Her. 1, 3. Inv. 1, 24.
rationis. Her. 2, 24.
Conformatio. Her. 4, 53.
Confusatio. Her. 1, 3.
Congregabiles natura apes. Off. 1, 41.
Confiteores. Div. 1, 33.
ex quo genere. Div. 2, 63.
Conjectura est divinatio. Inv. 2, 50.
modus cognitionis. Or. 3, 29.
Conjecturæ varietas. Div. 2, 26.
Conjecturalis constitutio. Inv. 1, 8. 2, 4.
loci communes ejus. Inv. 2, 16.
Conjuncta argumenta. Top. 3.
Conjuncta. Or. 2, 40.
verba. Par. 5.
Conjunctio. Her. 4, 27.
Conjunctissimus benignitate juvandus. Off. 1, 16.
Communis nobilissimus fidicen. 9 epist. 22.
Conon Timothei pater. Off. 1, 32.
Conquestio conclusivus. Inv. 1, 55.
in amplificatione. Her. 3, 13.
Conscientia animi fontem vocat. Rosc. Am. 24.
mentis. Clu. 58.
facit timidum & suspiciosum. 5 Ver. 29.
mordaci melius. Tusc. 4, 20.
nullum majus virtuti theaetrum. Tusc. 2, 26.
pluris, quam omnium sermo. 12 Att. 28.
rectæ voluntatis est maxima consolatio rerum incommodarum. 5 epist. 4.
- Conscientiæ grave pondus sine ulla divina ratione.* Nat. D. 3, 35.
magna vis in utramque partem. Mil. 23.
vis. 3 Cat. 5.
Consecrata Karthago vetus ad oblatam religionem. 1 Agr. 2.
Consecratio legis. Cor. Bal. 14.
Consecratum signum. 4 Ver. 2.
Consectaria Stoicorum. Fin. 3, 8. 4, 18.
Consecratio, modus cognitionis. Or. 3, 29.
Consensus consiliorum certum amicitie vinculum. Phil. 2.
Consentiri se aiebat scribere Persius. Fin. 1, 3.
Consequencia ad argumentandum. Or. 2, 40.
Conservatores civitatis. Sext. 45 & 66.
Considius. 1 Att. 12.
Nonianus. 16 epist. 12.
C. Considius. Lig. 1.
L. Considius. 2 Agr. 34.
M. Considius propator. 8 Att. 11.
Q. Considius. 1 Ver. 7. Clu. 38. 2 Att. 24.
Gallus. 12 epist. 26.
Consilia, acta, eventus partes historiarum. Or. 2, 15.
Ciceronis inter Pompejum & Casarem. 2 Phil. 10.
Ciceronis pacis & togæ sociæ, non belli. Marc. 5.
ex eventu, non ex voluntate probari solent. 9 Att. 8.
hominum, æque ac exitus rerum vindicantur legibus. Mil. 7.
humana superantur divina necessitate. Lig. 6.
nostra confirmantur, quum prudentibus idem videtur. 2 epist. 12.
perditia. 3 Phil. 7.
Consilii copinandi deliberatio triplex. Off. 1, 3. vel quintuplex potius ibid.
maxima imbecillitas in eunte adolescentia. Off. 1, 32.
mutatio non est inconstantia. 16 Att. 7.
ut sacrificii, certus dies non est. 3 Phil. 1.
Consiliis non accerrimis, sed inertissimis, dummodo diligentibus, multa adquiruntur. 15 Att. 6.
Consilium. Inv. 1, 25.
dicitur dolus. Her. 3, 4.
domi debet esse. Off. 1, 22.
inde suspicio. Inv. 2, 9.
fidèle deliberanti dare. Off. 1, 16.
non ex necessitate interpretandum. Rab. Post. 11.
publicæ questionis. Cæc. 10.
- publicum senatus.* Rosc. Am. 52.
summum in senatu. C. Rab. 1.
Consolantium officia. Tusc. 3, 31.
Consolatio Ciceronis. 12 Att. 14. Tusc. 3, 28 & 31. Div. 2, 1 & 9.
in lite. Or. 2, 12 & 15.
in malis reipublicæ una est ab nervis & robore cujusque animi. 6 epist. 1.
magna, recte vereque sensisse. 6 epist. 21.
vulgaris. Quid si melius hoc? 13 epist. 47.
Consolationis genus miserum. 4 epist. 5.
liber in medio mæore scriptus. Tusc. 4, 29.
Conspicere in jure. Cæc. 19.
Constantes sibi parum in rebus contrariis. Off. 1, 21.
Constantia, alia pertinacia. Marc. 10.
moderatio unde elucet. Off. 1, 29.
scientiæ est. Tusc. 4, 37.
tenenda. Off. 1, 33 & 34.
Constitutio. Inv. 1, 8.
cause. Her. 1, 11.
translativa. Inv. 2, 19.
Consuetudine jus. Inv. 2, 54.
quid jus. Her. 2, 13.
Consuetudinis jus. Inv. 2, 22.
laus. Her. 4, 17.
Consuetudo incommodorum adimit misericordiam. Rosc. Am. 53.
laborum juvat ad dolores. Tusc. 2, 15.
Consul, qui consulit patriæ. Or. 2, 39.
Consulares tempore Catilinarie conjurationis. 12 Att. 21.
tempore consulatus Tullii. 2 Phil. 5.
rogati erant, quum in sagis esset civitas. 8 Phil. 11.
Consulari loco sententiam dicere. 1 Phil. 6, 7, 5.
Consularium laus vigilare & semper aliquid pro republica facere, certe non invadere labori alterius. 8 Phil. 10.
Consulatus a nobilitate tenebatur obvallatus ante Cicronem. 2 Agr. 1.
commentarium Græcè composuit Cicero. 1 Att. 19.
illustratur tempore. 7 Phil. 2.
M. Antonii. Or. 2, 11.
tertius Pompeji divinus. 7 Att. 1.
Tullii gestus ex senatus sententia. 2 Phil. 5.
Consulera quæ esse oportet. Pis. 10.
Consulere licet, vox Ictorum. Mur. 13.
Consules consilii publici duces. E e e e e e
- Sext.* 19.
probabant hostias de censuræ sententia. 2 Agr. 34.
Consulibus edebantur postulata provinciarum. 1 Ver. 64.
Consulum collega prætores. 9 Att. 9.
Consul non prohibet senatum patere ipsius decretis. Sext. 14.
legitimus tutor reipublicæ. Red ad Quir. 5.
unus improbus sæpe, duo nunquam fuerunt ante Cimannum tempus. Red. in sen. 4. Pro dom. 41.
quasi parens bonus aut tutor senatus. Or. 3, 1.
Consulatum est iis, qui aliquando futuri sunt. Fin. 3, 19.
omnibus. Off. 2, 23.
victis & deditis. Off. 1, 11.
Consul sine lege curiata rem militarem non attingit. 2 Agr. 12.
Consulationes Ciceronis in principio belli civilis. 9 Att. 4.
Consulatum tucla reges & extere nationes. Sext. 30.
Contemere, quod aut per naturam fas est aut per leges licet. Mil. 16.
Contentiones adversario parandæ modus. Inv. 1, 16.
Contentus non contingit iisdem, quibus mala existimatio. Off. 2, 10.
Contendere de republ. Cor. Bal. 27.
tantum in republ. quantum probare civibus possis. 1 epist. 9.
Contentio. Her. 4, 15 & 45.
animi est officii custodia. Tusc. 2, 23.
causarum maximum opus. Or. 2, 17.
in orando. Her. 3, 13.
orationis. Off. 1, 37.
Contentionibus summus utebatur Cicero. Leg. 1, 4.
Contentionibus viguit philosophia. Tusc. 2, 2.
Contentionis studium in altercando. 1 Att. 16.
Contentus sese, continet facile esse quibus præest. 1 Quint. ep. 1, 2.
Contententia. Inv. 2, 54.
causarum. Par. 29.
voluptati resistit. 5 Att. 20.
Continuatio contentionis. Her. 3, 13.
triplex, in oratione. Her. 4, 19.
Contractio animi recte non fit. Tusc. 4, 31.
Contrahere nihil cum populo præstat. Tusc. 5, 36.
- Contra

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Contra praecepta exordium.* Inv. 1, 18.
 — *republicam fieri.* Mil. 5.
Contraria. Acad. 4, 30. Fat. 16.
Contrarium contraria sunt consequentia. Tusc. 5, 17.
Contrarium. Her. 4, 18.
 — *ad argumentandum.* Or. 2, 40.
 — *argumentationis genus.* Inv. 1, 50.
 — *in negotio.* Inv. 1, 28.
Controversum argumentationis genus. Inv. 1, 49.
Contumeliosus aculeus. 3 Ver. 41.
 — *sanum Athenis.* Leg. 2, 11.
Contumelia nulla est, quam facit dignus. 3 Phil. 9.
Contumeliam ne habeat animadversio. Off. 1, 25.
Conturbatio. Tusc. 4, 8.
Convenienter naturae vivere Stoicum. Off. 3, 3.
Convenientia Stoica. Fin. 3, 6.
Conversio. Her. 4, 13.
Conversiones rerum publicarum naturales. Div. 2, 2.
Corvicium. Coel. 3.
Corvix in epulis caneant ad tibicinem de clarorum hyminum virtutibus. Tusc. 1, 2.
Corvicia Graecorum. Tusc. 5, 41.
 — *magistratura in silentio.* 5 Ver. 11.
Corvium. 9 epist. 24. Sen. 13, 1. — *publicum in ludis.* Pil. 27.
Copo de via Latina. Clu. 59.
Coponiana villa. 12 Att. 51.
C. Coponii. Coel. 10.
C. Coponius praetor. 8 Att. 12.
 — *praetorio imperio classis Rhodiae praefectus.* Div. 1, 32.
M. Coponium defendit Q. Scævola. Br. 52.
M. Coponius. Or. 1, 39, 2, 32.
Cor enigma consilii & vitæ. Div. 1, 52, 2, 16.
Corax. Or. 3, 21. Br. 12.
 — *inventor artis rhetoricae.* Or. 1, 20.
Corbis messoria. Sext. 38.
Corbita vel actuariola. 16 Att. 6.
Coreulum. Tu'c. 1, 9.
Corcyra. 13 epist. 29, 16, 7. 5 Att. 9, 7, 2, 16, 6.
Corcyram venit Cicero. 3 epist. 5 & 6.
Cordax. Or. 57.
L. Cordius. 4 Ver. 20.
Corduba. 4 Ver. 25. 10 epist. 3, 12 Att. 37.
Corduba nati poetæ. Arch. 10.
L. Cordus. Leg. 11.
Cusfiniensis clementia. 9 Att. 16.
 — *diaprosi.* 9 Att. 13.
 — *expectatio.* 8 Att. 5.
Corsinium. 8 Att. 11.
Corsiam Arcades nominant Mi-
- nerzam.* Nat. D. 3, 23.
Coriscus. 13 Phil. 12.
Corinthia. Tusc. 2, 14.
 — *operæ.* Parad. 1 & 5.
 — *suppellex.* 2 Ver. 34.
 — *vasa.* 2 Ver. 19 & 72. 4, 23. Rosc. Am. 46.
Corinthi disturbatio improbatw. Off. 3, 11.
Corinthii agri. 2 Agr. 19.
 — *statuam polliciti Scipioni.* Or. 2, 65.
Corinthium. Fin. 2, 8.
 — *as.* 4 Ver. 44 & 59. 2 Att. 1. Tusc. 4, 14.
 — *vas.* 4 Ver. 1.
Corinthius ager. 1 Agr. 2.
 — *matellio.* Parad. 5.
 — *orator nullus.* Br. 13.
Corinthum arcam altam. 7 epist. 6.
 — *coerit Critolau.* Nat. D. 3, 38.
Corinthus. 4 epist. 5.
 — *Capua, Karthago.* 2 Agr. 32.
 — *cur exlinctæ.* Man. 5.
 — *sublata ab L. Mummi.* 1 Ver. 21.
 — *sublata funditus.* Off. 1, 11.
Coriolanus. 9 Att. 10. Amic. 11.
 — *exul.* Br. 10.
Cornelia. 1 epist. 9.
 — *filia Scipionis.* Inv. 1, 49.
 — *gens usæ est sepultura terræ.* Leg. 2, 22.
 — *lex.* 1 Ver. 42 & 47. Rosc. Am. 43. Rab. Post. 4. Clu. 20 & 56. 3 epist. 6 & 10.
 — *maiestatis.* Pil. 21.
 — *mater Gracchi.* Br. 27.
 — *Gracchorum.* Br. 58.
Corneliae leges. 2 Ver. 31. 3 Agr. 2, 1 Phil. 7.
Corneliana secunda. Or. 67 & 70
 — *Sextii.* 5 epist. 6.
Cornelii Calledi prædicationes. Div. 1, 2.
 — *defensio.* Or. 29.
 — *patrii.* Leg. 2, 22.
 — *tres reges futuri Romæ.* 3 Cat. 4.
C. Cornelii. Pet. conf. 5.
Cn. Cornelio L. Mummi. 13 Att. 33.
 — *M. Tullio.* 2 Agr. 14.
Cornelium forum. 12 epist. 5.
Cornelius. 1 Att. 12.
 — *Gallus.* 10 epist. 32.
 — *lictor Ferris legati.* 1 Ver. 26.
 — *medicus.* 3 Ver. 11 & 21 & 28.
C. Cornelius. Br. 78. Sul. 2 & 6.
 — *Vat. 1.* 2 Quint. ep. 3.
 — *consul.* Br. 18.
Cn. Cornelius. Cor. frag. 21.
 — *Lentulus.* Cor. Bal. 7 & 14.
 — *terre filius.* 7 epist. 9.
L. Cornelius Chrysegonus. Rosc. Am. 2.
M. Cornelius. 1 Att. 13.
- *Cethegus M. F.* Br. 15.
P. Cornelius. Or. 2, 66. 13 epist. 6 & 14. 8 epist. 8.
P. Cornelius civitate impetrata per Dolabellam a Casare. 13 epist. 36.
Q. Cornelius. 5 epist. 6.
 — *pontifex minor.* Har. resp. 6.
Cornicinus. 4 Att. 2.
Cornicis cantus. Nat. D. 3, 6.
Cornicis diurnitas. Tusc. 1, 31.
Cornificia Q. filia. 13 Att. 29.
Cornificius. 8 epist. 7. 12 Att. 14.
 — *scriba Ferris.* 1 Ver. 57.
Q. Cornificius. Act. 1 Ver. 10. 1 Att. 1 & 13.
Cornix a sinistra. Div. 1, 39.
 — *cecinit.* Acad. 4, 41.
Cornus resonans in cantibus ad nervos. Nat. D. 2, 59.
Corvatus. Brut. Ger. ep. 7.
 — *praetor urbanus.* 10 epist. 12 & 16.
 — *tribunus pl. Pseudocato.* 1 Att. 14.
C. Cornutus. Red. in sen. 9.
M. Cornutus. Font. 15.
 — *praetor urbanus.* 14 Phil. 14.
Corona civica. Planc. 30. Pil. 3.
Corone tori. Or. 6.
Coronarum aurum. 2 Agr. 22. Pil. 37.
Coronas victoribus ludorum imponebant praetores. 5 epist. 12.
Coronatus Quintus Parilibus. 14 Att. 14.
Corpora duo republicae. Mur. 25.
Corpore non nisi praesens sentitur. Fin. 1, 17.
Corporis bona Stoici male in suo summo bono non attendunt. Fin. 4, 12 & 13.
 — *commodorum nulla momenta esse ad beatam vitam dicere violentum est.* Fin. 5, 24.
 — *& animi res.* Inv. 2, 59.
 — *faces.* Tusc. 1, 19.
 — *humani figura.* Leg. 1, 9.
 — *laus.* Her. 3, 6.
 — *mans.* Her. 3, 15.
 — *summum bonum.* Acad. 1, 5.
 — *vis ad ostendendam naturam.* Fin. 5, 17.
Corporum dissimilitudines. Off. 1, 30.
Corpus omne mutabile. Nat. D. 3, 12.
 — *qui exercendum.* Off. 1, 23.
Correlio. Her. 4, 26.
Corfica. Nat. D. 3, 20.
Corvini. 5 Phil. 17.
Corvum Balbi. 14 Att. 3.
Corviciani. Sen. 6.
Corvicianus. Or. 3, 15.
 — *peritissimus pontifex.* Pro dom. 54.
 — *pontifex maximus.* Nat. D. 1, 41. Leg. 2, 21.
- Ti. Cornicianus.* Or. 3, 33. Br. 14. Sul. 7. Planc. 8. Sen. 9 & 13. Amic. 5 & 17.
 — *Pyrrhi bello.* Nat. D. 2, 66, 3, 2.
Corvus a dextra. Div. 1, 39.
Corybanti filius Apollo. Nat. D. 3, 23.
Corycai subsuscitant. 10 Att. 18.
Corycus. 12 epist. 13.
Coryphe Oceani filia, mater Minerva. Nat. D. 3, 23.
Cosannum. 9 Att. 6 & 9. 15, 27.
Cosconius. 2 Att. 19. 2 Quint. ep. 6.
C. Cosconius. Clu. 35. Sul. 14.
 — *Calidianus.* Br. 69.
 — *proconsul Hispanie ulterioris.* Vat. 5.
Cosimus. 15 Att. 29.
M. Cossetius. 3 Ver. 22.
Cosinius. 13 Att. 46.
L. Cosinius. 13 epist. 23. 1 Att. 19 & 20. 2, 1.
 — *Anchialus libertus.* 13 epist. 23.
 — *Tiburis.* Cor. Bal. 25.
Cossutianæ tabernæ. 16 epist. 27.
M. Cossutius. 3 Ver. 80.
Colburni laus. Fin. 3, 14.
Cotta. Br. 74. Off. 2, 17.
 — *disertissimus.* Cæc. 33.
 — *& Torquato Coss.* 3 Cat. 8.
 — *Sardiniam tenere dictus.* 10 Att. 16.
C. Cotta. Or. 1, 7 & 53. 2, 23, 3, 3. Br. 49 & 55. Cor. Frag. 8 & 38. Pil. 26. Nat. D. 1, 6.
 — *Cos.* 3 Ver. 7. 2 Agr. 22.
 — *filius Rutilii.* 12 Att. 20.
 — *in ambitione artifex.* Pet. Conf. 12.
 — *pontifex.* Nat. D. 1, 2.
 — *severus Rutilii filius.* Br. 30.
L. Cotta. Or. 2, 47. 3, 11. Br. 21 & 36. Font. 13. Pro dom. 26. 2 Phil. 6. 12 epist. 2. 12 Att. 23. Leg. 3, 19.
 — *ab Africano accusatus.* Div. 22. Mut. 28.
 — *caesarius.* Pro dom. 32.
 — *Kal. Jan. ab P. Lentulo princeps rogatus.* Sext. 34.
 — *L. Torquato Coss.* 2 Agr. 17.
M. Cotta. 12 Att. 22.
 — *consul.* 5 Ver. 13.
 — *cum Geminio consul bis.* Acad. 4, 26.
M. & P. Cottii. 5 Ver. 64.
Cottus Rex. Pil. 34.
Cotylas Varius. 5 Phil. 2, 8, 8.
Cous. 9 Att. 9.
Crabra aqua. 3 Agr. 2. 16 epist. 18.
Crannon in Thesalia. Or. 2, 85.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Crantor. Or. 3, 18. Tulf. 3, 6 & 29.
 — *pergrinatus.* Tulf. 5, 37.
Platonius Acad. 1, 2.
Crantoris consolat. Tulf. 1, 48.
 — *veteri Academi liber de luctu.* Acad. 4, 44.
Craterille delicatus. 2 Att. 8.
Crassi facultus. Het. 4, 2 & 5.
 — *filii duo Marcus & Publius.* 5 epist. 8.
 — *fragmentum.* Or. 65.
laudatio consulatus Ciceronis. 1 Att. 14.
 — *modus in diluendis criminibus.* 2 Ver. 78. *pœnitentia ob C. Carbonem accusatum.* 3 Ver. 1.
L. Crassi copiosa magis quam sapiens oratio. Parad. 5.
 — *lepos.* Off. 1, 30.
 — *nepos.* 14 Att. 8.
 — *oratio.* Off. 1, 37.
M. Crassi castissima domus. Coel. 4.
 — *contentiones cum Cicerone.* 2 Phil. 3.
 — *pater.* Sext. 2 I.
 — *sententia de pecunia principis viri in republ.* Off. 1, 8.
P. Crassii legiones. Planc. 13.
Crassicius Antonii collator. 13 Phil. 2.
Crassipedis horti. 4 Att. 12.
 3 Quint. ep. 7.
Crassipes. 1 epist. 7. 4 Att. 5.
 7, 1. 9, 11. 2 Quint. ep. 4 & 5.
Crassum superare divitiis. 1 Att. 4.
Crassus ab Ciceronis fere laribus in provinciam est profectus. 1 epist. 9.
 — *consul & pontifex maximus.* 11 Phil. 8.
 — *Cives.* 2 Att. 13. Fin. 3, 22.
 — *& Julius censes.* Arch. 5.
 — *& Scævola sapientissimi consules.* Off. 3, 11.
 — *facetus.* Or. 2, 54.
 — *Junianus.* 3 Quint. ep. 8.
 — *paludatus exit.* 4 Att. 13.
 — *testamento Crassi adoptatus.* Br. 58.
L. Crassus. Or. 1, 7. 2, 1. Br. 30 & 38. Or. 5. C. Rab. 7. Cæc. 18. Pro dom. 19. Arch. 3. Planc. 14. Pis. 26. 12 Att. 49. Off. 2, 13.
 — *discipulus L. Crassi.* Br. 26.
 — *& P. Mucius adiles.* Off. 2, 16.
 — *familiaris Cottæ.* Nat. D. 1, 21.
 — *inimicus M. Marcelli.* Font. 7.
 — *natus ad dicendi facultatem.* Cor. Bal. 1. *affinis Ma-*

vii. 2.
 — *Plancii defensor.* Clu. 51.
 — *socer Scipionis.* Br. 58.
M. Crassus. Br. 64 & 66 & 90.
 — *Mur.* 4 & 23. Flac. 14. Coel. 8. Har. resp. 6. Div. 2, 40. Off. 3, 18.
 — *ἀγνάσθω.* Fin. 5, 30.
 — *contra fugitivos dux in Italia.* 5 Ver. 2.
 — *consul.* 3 Ver. 53.
 — *civis desertiens ad imperandam cupido.* Off. 1, 30.
 — *cum P. filio trans Euphratem perit.* Div. 2, 9.
 — *dirarum obnuntiationem neglexit.* Div. 1, 16.
 — *prætor.* Or. 1, 36.
 — *semel visit.* Tulf. 3, 15.
 — *solebat uti suo bono.* Fin. 2, 18.
 — *surdaster.* Tulf. 5, 40.
P. Crassus. Or. 1, 50. 3, 33. Scaur. fr. 6. Cor. Bal. 22. Font. 15. Red. in sen. 9. 13 epist. 16. 12 Att. 24. Tulf. 5, 19. Sen. 9.
 — *consul.* Br. 19.
 — *dives.* Or. 1, 37. Off. 2, 16.
 — *frater P. Scævole.* Acad. 4, 5.
 — *M. F.* Br. 81.
 — *Mucii filius.* Br. 26.
 — *pontifex maximus.* Sen. 17.
 — *se interfecit.* Or. 3, 3.
 — *socer C. Galbæ.* Br. 33.
Craterus. 12 Att. 13.
Crates Platonius. Acad. 1, 9.
Cratippi laus. Off. 3, 2.
Cratippus. Br. 71. 12 epist. 16. 10, 21. Div. 1, 50. 2, 48.
 — *ajebat animos rapti extrinsecus & confirmabat divinationem.* Div. 1, 32.
 — *par summis peripateticis.* Div. 1, 3.
 — *Tyndaritanus.* 4 Ver. 12.
Creari omnia ad usus hominum Stoicum. Off. 1, 7.
Crebrius. 3 Quint. ep. 5.
Credibile. Inv. 1, 30.
Creditur & fingitur facilius in metu & periculo. Div. 2, 27.
Credulitas est error magis quam culpa. 10 epist. 23.
M. Creperius. A. G. 1 Ver. 10.
Crescentia perniciofa sunt vitiosa nascentia. Tulf. 4, 18.
Crephantes. Het. 2, 24. Tulf. 1, 48.
Creta Asiatica. Flac. 16.
Creta Bruti provincia. 11 Phil. 12.
Creteense bellum. Flac. 3. Brut. ep. 8.
Cretenfes. 2 Ver. 31. Man. 12 & 16.
 — *dura natio.* 5 Phil. 5.
Cretenfis Jupiter. Nat. D. 3, 21.

Cretensum civitates. 2 Phil. 38.
Cretes cubantes non gustant. Mur. 35.
Creteus. Or. 3, 47.
Creto libera. 13 Att. 46.
 — *simplex.* 11 Att. 12.
Creto leges. Tulf. 2, 14.
Crimen sit respectu priorum. Flac. 14.
 — *nascitur ex hominum iudicio.* 2 Ver. 67.
 — *quo majus & falsum, eo major injuria.* Font. 5.
Criminum cause inficiatione defenduntur. Or. 2, 25.
Crispus. 12 Att. 5. 13, 3.
Q. Crispus. 12 epist. 11 & 12.
Critias. Or. 2, 22. 3, 34. Br. 7.
 — *in Therameneo laterimus.* Tulf. 1, 40.
Crito familiaris Socratis. Div. 1, 25 & 54.
Crito Socratis. Tulf. 1, 43.
Critobulus cum Socrate loquens. Sen. 17.
Critolai libra. Tulf. 5, 17.
Critolans. 4 Ver. 26. Fin. 5, 5.
 — *everit Corinthum.* Nat. D. 3, 38.
 — *Peripateticus.* Or. 1, 11.
 — *philosophus.* Or. 2, 37.
 — *ab Aristotele.* 38.
Critonius. 13 Att. 21.
Crocodilus. Nat. D. 2, 48 & 52.
 — *in Ægypto non violatur.* Tulf. 5, 27. Nat. D. 3, 19.
 — *sacer Ægyptiis.* Nat. D. 1, 29 & 36.
Cræse divitiæ. Fin. 3, 14. 4, 12.
Cræsus. Fin. 2, 27. Div. 1, 19 & 53. 2, 56.
 — *ab Solone monitus non sapiens.* Fin. 3, 22.
Crodunum urbs Gallie. Font. 5.
Crommyu-acris. 12 epist. 13.
Q. Croto. C. Rab. 11.
Croton. 9 Att. 19.
Crotoniate. Inv. 2, 1.
Crotoniatas Locri devicerunt. Nat. D. 2, 2.
Crudelitas male objecta Ciceroni. Pro dom. 35.
 — *maxime inimica natura.* Off. 3, 11.
Crudelitatis crimen. 4 Ver. 41.
Cruste vasorum. 4 Ver. 23.
Crustumina tribus. Cor. Bal. 25. Planc. 16.
Crustuminus ager. Flac. 29.
Crux in campo Martio. C. Rab. 3.
Ctesiphon accusatus ab Æschine. Or. 3, 56.
Cui bono, in maleficiis. Rosc. Am. 30.
Cullei supplicium, cur? Rosc. Am. 26.
Culleo. 10 epist. 34. 3 Att. 15. 8, 12.
Culleolus. 6 Att. 3.
 — *Ecc e e e e e 2*

Culleonis auctio. 2 Quint. ep. 2.
Culpâ contracta moleste homines ferre debent. 1 Quint. ep. 11.
 — *non est, cum id, quod præstari ab homine nequit, evenerit.* Tulf. 3, 16.
 — *sola præstanda in vita.* 6 epist. 1.
 — *vacare magnum est solatium.* 7 epist. 3.
 — *una in malis numeranda.* 12 epist. 23.
Culpam præstat solam sapiens. 9 epist. 16.
Cumæ. 2 Agr. 31 & 35. 8 epist. 1. 15 Att. 1. Tulf. 3, 12.
Cumana Catuli regio. Acad. 4, 25.
 — *prædia.* 2 Agr. 28.
Cumanum Bruti & Ciceronis. Br. 87.
 — *Ciceronis.* 2 epist. 16. 4, 2. 7, 4. 9, 23. 12, 20. 16, 10.
 — *Compeji.* 4 Att. 10.
 — *Varanis.* 9 epist. 1.
Cumanus ager. 2 Agr. 25.
Cumis Apollo sudans. Div. 1, 43.
Cupere videri, quod non curas. 11 Phil. 10.
Cupidines tres. Nat. D. 3, 23.
Cupidinis signum Thestis. 4 Ver. 60.
 — *vocabulum consecratum.* Nat. D. 2, 23.
Cupiditas. Tulf. 3, 11. 4, 15.
 — *consulatus est sollicita.* Mil. 16.
 — *genus omnium libidinum.* Inv. 1, 23.
 — *bonivis videtur liberalior.* Parad. 5.
 — *levissima animi pars.* Fin. 2, 34.
 — *qualis.* Inv. 1, 2.
Cupiditates impotentium distrahæ. Tulf. 5, 20.
 — *insatiabiles.* Fin. 1, 13.
earum diviso in tria genera ab Epicuro. ibid. 2, 9.
Cupido argenteus. 2 Ver. 47.
 — *Diana filius.* Nat. D. 3, 23.
 — *Praxitela.* 4 Ver. 2.
 — *propter quem Thestis videntur.* 4 Ver. 2.
Cupiennius. 16 Att. 16.
Curæ omnibus est, quæ post mortem futura sint. Tulf. 1, 14.
Curatio negabatur illi qui de ea tulisset, etiam collegis, cognatis, affinibus. 2 Agr. 8.
Curator viæ Flaminiæ. 1 Att. 1.
Curatores legibus agrariis constituti. 2 Agr. 7.
Cures. 15 epist. 20.
L. Cursidius. 13 Att. 44.
Curia, profrenatu. Or. 3, 42.
 — *Hospitalia.* Fin. 5, 1.
 — *Pom-*

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Pompeja. Div. 2, 9.
 — *facrarium republicae*. Mur. 39.
 — *Saliorum in Palatio*. Div. 1, 17.
 — *index temeritatis & moderatrix officii*. Flac. 24.
Curia incendium. Mil. 5 & 33.
 — *triginta*. Pro dom. 29.
Curiana causa. Top. 10. Or. 2, 6.
 — *defensio*. Or. 2, 54.
 — *Præcis*. 2 Att. 18.
 — *villa in Sabinis*. Leg. 2, 1.
Curvata comitia ob auspicia. 2 Agr. 11.
 — *lex*. Har. resp. 23. 1 epist. 9. 4 Att. 18. 3 Quint. ep. 2.
Curvati. Inv. 2, 26.
C. Curvatus tribunus pl. Leg. 3, 9.
Curii amici Catilineæ. Pet. conf. 3.
 — *antiqui novi homines*. Mur. 8.
M: Curii causa apud centumviro. Br. 39.
Curio. Or. 2, 23. 2 epist. 13, & 15. 16, 11. Off. 2, 17.
 — *Acerbis in Cicerone*. 1 epist. 4.
 — *corruptus*. 10 Att. 4.
 — *pater*. Or. 37.
 — *popularis factus pro Casare loqui cepit*. 8 epist. 6 & 8.
 — *stuprator Antoini*. 2 Phil. 18.
Curionem concio reliquit. Br. 51.
Curionis filiola. 1 Att. 14.
 — *opinio de causa Transpadanorum*. Off. 2, 22.
 — *theatrum*. 8 epist. 2.
C. Curio. Br. 29 & 32 & 49 & 58 & 59 & 89. C. Rab. 7. Cor. frag. 2. Har. resp. 6. Man. 23. 2 Phil. 2. 8 epist. 4.
 — *filius*. Br. 81.
C. Curiones. Vat. 10.
C. Curionis actiones de agro Campano. 8 epist. 10. *intercessio de provinciis*. 13.
 — *triumphus*. Pif. 19.
Curius. Sul. 7. 16 epist. 4. 1 Att. 1, 9, 17. 16, 3. Tusc. 1, 46.
 — *consobrinus Cælii Caldi*. 2 epist. 19.
 — *defensor Fulvii*. Inv. 1, 43.
C. Curius pater Rabirii Postumi. Rab. Post. 2 & 17.
M: Curius. Or. 1, 39 & 56. 2, 32. Br. 14 & 52 & 73. Cæc. 18. Planc. 25. 5 Phil. 5. 8, 9. 13 epist. 17 & 50. 4 Att. 15. 7, 2 & 3. 8, 5. Fin. 2, 10. Sen. 13 & 16. Amic. 5 & 8 & 11.
 — *de rege Pyrrho tri. in napha*. Mur. 14.
 — *quæstor*. Flac. 13.
M. Curius. 13 epist. 50.
Q. Curius quaestorius. Tog. cand. frag. 23.
Currentem incitare. Or. 2, 44.
 — *ut dicitur, incitare*. 3 Phil. 7.
Cursores in stadio exclamant. Tusc. 2, 23.
Curtii. Rosc. Am. 31. 1 Ver. 39.
Curtius verbero. 14 Att. 6.
Curtius. 2 epist. 16. 2 Att. 5. 10, 13. 1 Quinr. ep. 4.
C. Curtius. 13 epist. 5.
 — *Mithres*. 13 epist. 69.
 — *propinquus Rabirii*. C. Rab. 3.
M: Curtius. Red. in sen. 8.
M. Curtius. 14 Att. 9. 2 Quint. ep. 15. 3, 1, 3.
P. Curtius. 6 epist. 18.
Q. Curtius. 1 Ver. 61. 3 Quint. ep. 2.
Cuspidius. 12 Att. 38 & 41.
Cuspius. 16 epist. 17.
P. Cuspius. 13 epist. 6.
L. Cuspidius. 13 epist. 18.
Custos primum sui sui capitis, qui se multorum custodem profite. 12 Phil. 10.
Cybea. 4 Ver. 8.
Cybea navis. 5 Ver. 17.
Cybisira. 5 Att. 18. 6, 1.
 — *ad Taurum*. 15 epist. 2 & 4.
Cyberus. Brut. ep. 6.
Cyclopes in Ætna Jovi fulmen fabricati. Div. 2, 19.
Cyclops. 5 Ver. 56.
Cyda Cretenfis, iudex. 5 Phil. 5, 8, 9.
Cydnæ fluminis ostium. 2 Phil. 11.
Cygni dicati Apollini. Tusc. 1, 30.
Cydonium scelus. Leg. 2, 11.
Cynæus fundus. Flac. 20.
Cymbala & crotala. Pif. 9.
Cynici, & Stoici pæne Cynici. Off. 1, 35 & 41.
Cynicorum ratio varie accepta Stoicis. Fin. 3, 20.
Cynicus consularis. 2 Att. 9.
Cynocephalus. 6 Att. 1.
Cynofura. Nat. D. 2, 41.
 — *p.u.v.a.* Acad. 4, 20.
Cynofuris humatus Mercurius. Nat. D. 3, 22.
Cyprios ex insula evocari litis causa non licet. 5 Att. 21.
Cyprius rex. Pro dom. 20.
 — *tyrannus*. Nat. D. 3, 33.
Cyprus. 12 epist. 13.
 — *clientela Catonis*. 15 epist. 4.
Cypselus regnavit Corinthi. Fat. 7.
 — *tyrannus Corinthi*. Tusc. 5, 37.
Cyrcæ & ambulatio. 4 Att. 10.
Cyrenæ. Planc. 5 & 26.
Cyrenæi. Acad. 4, 24.
Cyrenæici. Acad. 4, 42. Fin. 2, 34.
 — *ab Aristippo*. Off. 3, 33.
 — *putant in solo tactu iudicium veri*. Acad. 4, 7.
Cyrenæicorum de inopinatis sententia. Tusc. 3, 22.
Cyrenæicorum opinio de ægritudine. Tusc. 3, 13.
Cyrenensis ægri. 2 Agr. 19.
Cyri padia. 2 Att. 3.
 — *sepultura apud Xenophonem*. Leg. 2, 22.
 — *vita & disciplina*. Br. 29.
Cyvo multa magi sunt interpretati Div. 1, 25.
Cyrrhestica Syriæ pars. 5 Att. 18 & 21.
Cyrsilus suasit Xerxem recipere. Off. 3, 11.
Cyrus. Br. 81. 12 Att. 38. Fin. 2, 35. 3, 22.
 — *ab Xenophonte scriptus*. 1 Quint. ep. 1, 8.
 — *architectus*. Mil. 17. 7 epist. 14. 2 Quint. ep. 2.
 — *eguit adjumentis hominum*. Off. 2, 5.
 — *major moriens apud Xenophonem*. Sen. 22.
 — *minor, rex Persarum*. Sen. 17.
 — *non sensit senectutem suam imbecillens factam*. Sen. 9.
Cytheris. 9 epist. 26. 10 Att. 10.
Cytherius. 15 Att. 22.
Cythereorum mœnia. Mur. 15.
 — *urbis*. Man. 8. Arch. 9.
Cyziçi Ajax & Medea. 4 Ver. 60.
Cyziçum. 2 Agr. 15. 14 epist. 4. 3 Att. 6 & 13.
Cyziçum spoliata ab pratoribus. 5 Ver. 48.

D.

Dactyli herous pes. Or. 3, 47.
Dædali opus. Br. 18.
Dæmonion Socratis. Div. 1, 54.
Dalmatia. 5 epist. 9.
Damassippi pradium. 12 Att. 29.
Damassippus. 7 epist. 23.
 — *occidit Carbonem*. 9 epist. 21.
Damnatio est iudicium, pana legis. Sul. 22.
Damocles assentator, Dionysii. Tusc. 5, 21.
Damon & Phintias Pythagorei. Off. 3, 10.
 — *muscus*. Or. 3, 33.
Danai. Her. 4, 30. Fin. 2, 6.
Danaï filie quinquaginta. Patrad. 6.
Daphitas. Fat. 3.
Dardani ac Thracæ. Sext. 43.
Dardanus libertus Furnii. 10 epist. 25.
 — *Stoicus*. Acad. 4, 22.
Dare præcepta in aliquid. Inv. 1, 14.
Darei prator Orætes. Fin. 5, 30.
Dareus. 5 Att. 20.
 — *ab Alexandro victus*. 2 epist. 10.
 — *& Persæ victi ab Alexandro*. Div. 1, 53.
 — *laudat aquam turbidam*. Tusc. 5, 34.
Debeat quid aliquis. Parad. 5.
Debitio dissimilis pecunie & gratiæ. Planc. 28.
Decem interpretes Sibyllinorum versuum. Div. 1, 2.
 — *primi America*. Rosc. Am. 9.
 — *primi Centuripini*. 2 Ver. 67.
Decemvirale collegium amplissimum. 4 Ver. 49.
Decemviri. Cæc. 33. 11 epist. 14 & 20.
 — *agrif didicendis*. 1 Agr. 1.
 — *a senatu iussi ad libros ire*. Div. 1, 43.
 — *auctores xii tabb.* Or. 1, 13.
Decere, caput est artis. Or. 1, 29.
Decianus. Flac. 21 & 29.
Decianus. C. Rab. 8.
Decidius Saxa. 13 Phil. 13.
Decii. Pro dom. 24. 5 Phil. 17. Tusc. 2, 24. Off. 1, 18.
 — *Capua*. Pif. 11.
 — *duo*. Sen. 20.
 — *duo fortes*. Off. 3, 4.
 — *Mures*. 13 Phil. 13.
 — *tres*. Tusc. 1, 37.
P. Decii. Sext. 21.
C. Decimius. 4 Att. 16.
Decimus. Or. 2, 6.
 — *designator*. 4 Att. 3.
Deciorum devotiones. Nat. D. 3, 6.
Decius. Or. 2, 30 & 62. Par. 30.
 — *librarius*. 5 epist. 6.
 — *pater & filius*. Patrad. 1.
Cn. Decius Sannis. Clu. 59.
P. Decius. Or. 2, 31. Br. 28. 11 Phil. 6. 13, 13. Sen. 13.
 — *filiiisque & nepos*. Fin. 2, 19.
 — *Q. F. primus & Decius consul*. Div. 1, 24.
Decipi non posse est proprium prudentiæ. 10 epist. 20.
Declamations Ciceronis. 7 epist. 33.
Decori cognitio. Or. 21.
Decorum honesto iunctum, & ejus definitio. Off. 1, 27.
Decreta sapientiæ. Acad. 4, 9.
Decumæ vel agrorum vel incedarum. 3 Ver. 40.
Decumani. 2 Ver. 71.

Decuria senatoria iudicium. Clu. 37.
 — tertia iudicium. I Phil. 8.
 Decurio Neapoli. 13 epist. 30.
 Decuriones America. Rosc. Am. 9.
 — Larini. Clu. 14 & 15 & 69.
 — vetantur esse, qui praeconium facerent. 6 epist. 18.
 Decursum est ad calcem. I Tusc. 8.
 Decus verum in virtute positum. 10 epist. 12.
 Decore nihil peius. Tusc. 2, 5.
 Deductio Romae & affectatio. Mur. 33.
 Deductores. Pet. conf. 9.
 De eadem re, alio modo, Formula IC. 13 epist. 17.
 Defensio laudabilior quam accusatio. Off. 2, 14.
 — varia. Sul. 2.
 Defensionibus silicia dicta. 3 Ver. 61.
 Defensio lex. Mil. 4.
 — omittenda causa. Off. 1, 9.
 Defensor debet post accusatorem dicere. Quint. 2.
 Defensorem laudari praestat, quam accusatorem. I Ver. 38.
 Defensoris officium. Her. 4, 35.
 Deservescere. Tusc. 4, 36.
 Definitio. Her. 4, 25. Inv. 2, 51. Or. 1, 42. Or. 33.
 — mala in argumentatione. Inv. 1, 49.
 — modus cognitionis. Or. 3, 29.
 — non placet Epicuro. Fin. 2, 2.
 — nec dialectica. 6.
 — rei. Or. 2, 25.
 Definitionis opus. Top. 2 & 5.
 Definitiva constitutio. Inv. 1, 8, 2, 17.
 Degressio. Inv. 1, 51.
 Dejanira. Nat. D. 3, 28. Tusc. 2, 8.
 Deiectus quis videatur. Cae. 11 & seqq. & 17.
 Dei Epicurei humana forma habentes quasi corpus & quasi sanguinem. Nat. D. 1, 18 & 24.
 Deici de gradu tumultuantem. Off. 1, 23.
 Dejotari causa ab Bruto defensa. Br. 5.
 — filio pacta Arianaedis filia. 5 Att. 21.
 — reges, pater & filius. 11 Phil. 12.
 Dejotaro Caesar inimicus. 2 Phil. 37.
 Dejotarum defendit Brutus. 14 Att. 1.
 Dejotarus. Har. resp. 13, 15 epist. 1 & 2 & 4.
 — filius. 5 Att. 17.
 — rex per Fulviam. 14

Att. 12 & 19.
 — hospes Ciceronum. Div. 1, 15. necessarius. 2, 8 & 36.
 Delatio de pecuniis repetundis cui danda. Div. 3.
 Delectatio. Tusc. 4, 9.
 Delicia supellex. 2 Ver. 34 & 72.
 — vasa. Rosc. Am. 46.
 Delicium vas. 4 Ver. 1.
 Deli digamma Attici vidit Cicerone. 9 Att. 9.
 — erant, qui ovis gallinarum inspectis dicebant, quae gallina quodque peperisset. Acad. 4, 18.
 — palma. Leg. 1, 1.
 Deliberatio non requirit principium. Par. 4.
 Deliberationes de republ. domi Antonii. I Phil. 1.
 — varii modi. Her. 3, 2. & finis. ibid.
 Deliberationis ratio & finis. Par. 24.
 Deliberativum cause genus. Her. 1, 2.
 — genus dicendi. Inv. 1, 5.
 Delicia & amores. Cael. 19.
 Delicto suo sapiens, non injuria commoveatur. 5 epist. 17.
 Deliquisse non videri satis non est. Off. 3, 18.
 Deliratio diversa a stultitia. Div. 2, 43.
 — senum. Sen. 11.
 Delium. Div. 1, 54.
 Dellius. 8 Att. 12.
 Delos referta divitiis & mercibus. Man. 18.
 Delphi. Or. 3, 32. Font. 10. Tusc. 1, 47.
 Delphica mense e marmore. 4 Ver. 59.
 Delphicus Deus. Leg. 1, 22.
 Delphini in portum se conjicientes. Div. 2, 70.
 Delphi oraculum celebre. Div. 1, 19.
 Delphos venit Apollo ex Hyperboreis. Nat. D. 3, 23.
 Delius Athenis sexto die. 5 Att. 12.
 Demades. Br. 9 praeter ceteros facetus. Or. 2, 26.
 Demaratus pater Tarquinii. Tusc. 5, 37.
 Demea. 13 Att. 30.
 Demetrius. 16 epist. 17 & 19.
 — a Macedonibus relictus. Off. 2, 7.
 — de Demosthenis studio scripsit. Pet. conf. 1.
 — libertus. 14 Att. 17.
 — Magnes. 4 Att. 11. 8, 12.
 — Megas Siculus. 13 epist. 36.

Phalerens. Or. 2, 17 & 23.
 — aspide perivit. Rab. Post. 9
 — auditor Theophrasti. Fin. 5, 19.
 — excelluit doctrina & regenda civitate princeps fuit. Leg. 3, 6 disputator subtilis, orator parum vehemens Off. 1, 1.
 — non Phalerens, sed Bi-lienus. 16 epist. 22.
 — Syrus. Br. 91.
 Deminutio. Her. 4, 38.
 Demingus. 9 epist. 22.
 Demochares. Or. 2, 23. Br. 83.
 Democritea Epicuri. Nat. D. 1, 26 & 43.
 Democriti satum. Fat. 17.
 — flagitia. Nat. D. 1, 24.
 — imagines. Nat. D. 1, 38.
 — laus. Fin. 5, 19.
 — locutio. Or. 20.
 — opinio de mundis. Acad. 4, 17 & 37.
 — opinio de poeta. Div. 1, 37.
 — securitas. Fin. 5, 8.
 — sententia de exispicio. Div. 1, 57.
 Democritici. Or. 1, 10.
 Democritus ingratus Epicurus. Nat. D. 1, 33.
 — veritas in profundo demersa. Acad. 1, 12, 4, 10.
 Democritus. Or. 2, 46 & 58, 3, 15, 6 Att. 1. Tusc. 5, 23. Sen. 7.
 — Athenas venit. Tusc. 5, 36. cecus 39.
 — de animo. Tusc. 1, 11.
 — de galli cantu ante lucem. Div. 2, 26.
 — deos facit imagines. Nat. D. 1, 12.
 — gymnasarchus. 4 Ver. 42.
 — lustravit ultimas terras. Tusc. 4, 19 & 25.
 — minime obscurus. Div. 2, 64.
 — se oculis privasse dicitur. Fin. 5, 29.
 — Sicyonius. 13 epist. 78.
 — statuit praesensionem. Div. 1, 3.
 Democriti tabula. 15 Att. 3.
 Demonstratio. Her. 4, 55.
 — sermonis. Her. 3, 13.
 Demonstrativi generis finis beneplacitus. Inv. 2, 51.
 Demonstrativum cause genus. Her. 1, 2 & 3, 6.
 — genus dicendi. Inv. 1, 5.
 Demosthenes. Or. 1, 13. Br. 9 & 36 & 82 & 84. Acad. 1, 3. Fin. 5, 2.
 — Atheniensis. Or. 1, 61. 2, 23.
 — leviculus ob gloriam. Tusc. 5, 36.
 E e e e e e e e 3

minus facetus. Or. 26.
 — non satisfacit. Or. 29.
 — Platonem studiose lectitabat. Br. 31.
 — Platonis audiendi studiosus. Or. 1, 20.
 — Platonis auditor. Or. 4.
 — Pythiam dicebat philippicem. Div. 2, 57.
 — rho dicere nequibat. Div. 2, 46.
 — septimo die post filiae mortem immolans hostiam reprehenditur ab Aeschine. Tusc. 3, 26.
 Demosthenis exercentis se atus. Off. 2, 13.
 — fulmina. 15 Att. 1.
 — iudicium de actione. Or. 3, 56. Br. 38. Or. 17.
 — Oratio contra Leptinem, Philippum, Aeschinam, pro Ctesiphonte. Or. 31.
 — Philippicae. 2 Att. 1.
 — vigiliae. Tusc. 4, 19 & 25.
 — vis. Or. 3, 7.
 Demosthratus. 13 epist. 33.
 Denarius. 9 epist. 16.
 Denicales feria. Leg. 2, 22.
 Deni et municipii evocati. 10 Att. 13.
 Denominatio. Her. 4, 31.
 Despectus. Pif. 34.
 Dentes chordarum similes. Nat. D. 2, 59.
 — genuini. Nat. D. 2, 54.
 Dentium crepitus. Tusc. 4, 8.
 Deo quis simillimus. Marc. 3.
 — uni dei ceteri concesserunt, ut divinaret. Tusc. 1, 47.
 Deorum agri in Bœotia. Nat. D. 3, 19.
 — beneficio multi abutuntur. Nat. D. 3, 28.
 — manium iura sancta. Leg. 2, 9.
 — mentes pietate placantur. Clu. 68.
 — nomina tot, quot linguae. Nat. D. 1, 30.
 — opinio imbutit omnium gentium animos. Tusc. 1, 13.
 — virtus excellit natura. Top. 20.
 — vita Epicuri. Nat. D. 1, 19.
 — vita simillima vita quietas. Fin. 5, 4.
 — voluntas caput est in religiosis suscipiendis. Pro dom. 41.
 Deos alios ditos solebant venerari. Red. in sen. 12.
 — esse & quatuor ex rebus omnia constare putant Stoici. Fin. 4, 5.
 — habere procuratorem nullam censebant quidam. Nat. D. 1, 2.
 — manes

mans puerorum extis
 machue. Vat. 6.
 propitior vel iratus alicui
 cur dicas. Cœl. 17.
 Deprecatio. Inv. 1, 11. 2, 34.
 Depulsi in Neptunus lacunas,
 surgide ineptum. Heren. 4,
 10.
 Dertona. 11 epist. 10.
 Descriptio civitatis a majoribus
 constituta & defendenda.
 Sext. 66.
 Desideriis condiuntur omnia ad
 vultum. Tusc. 5, 34.
 Desiderium. Tusc. 4, 9.
 Desinens similiter exornatio.
 Her. 4, 20.
 Desippus. 14 epist. 3.
 Desperatio. Tusc. 4, 8.
 Desperatis non est adhibenda me-
 dicina. 16 Att. 15.
 Destruit facillime, qui construxit.
 Sen. 20.
 Detrabere alicui alteri magis
 contra naturam est, quam
 mors. Off. 3, 5.
 Detruendi. Cœc. 17.
 Deducendi. Tusc. 1, 10.
 Deus beatus & æternus Epicuri.
 Fin. 2, 27.
 qui intelligitur a nobis. Tusc.
 1, 27.
 nihil non efficere potest. Nat.
 D. 3, 39.
 Platonicus rotundus. Nat. D.
 1, 10.
 Platonis in Timæo. Tusc. 1,
 25.
 Stoicis mundus. Nat. D. 2,
 11 & 17.
 Dexio Tyndaritanus. 5 Ver. 42.
 Dexius maritus Liciniae. 7 epist.
 23.
 L. Diadematus filius Q. Metelli.
 Red. ad Quir. 3.
 Dicta curari chirurgia tæden-
 tem. 4 Att. 3.
 Diacestes Asiaticæ tres. 13 epist.
 67.
 cis Taurum. 3 epist. 8.
 Diacestes regius. Rab. Post. 8 &
 10.
 Diagonas Thebanus. Leg. 2, 15.
 Diagoras atheos. Nat. D. 1, 23 &
 42.
 Atheos Samothraciam venit.
 Nat. D. 3, 37.
 Melius negat deos. Nat. D.
 1, 1.
 Rhodius Olympionices. Tusc.
 1, 46.
 Dialectica. Acad. 4, 28.
 est contracta & adstricta
 eloquentia. Br. 90.
 id est, oratio ratione conclu-
 sa. Acad. 1, 8.
 inter virtutes Stoicis. Fin. 3,
 21.
 Dialecticæ captiones. Fin. 2, 6.

& eloquentiæ discrimen. Or.
 32.
 judicia nulla. Acad. 4, 46.
 Dialectici. Or. 2, 26 & 38.
 acumen. Or. 1, 28.
 Dialecticorum categoremata.
 Tusc. 4, 9.
 Dialogorum mos. 9 epist. 8.
 Diana Delo nata. 1 Ver. 18.
 luna lucifera. Nat. D. 2, 27.
 Pergæ. 5 Ver. 72.
 Proserpina filia. Nat. D. 3,
 23.
 Segeziana. Or. 62.
 Diane ades Syracusis. 4 Ver. 53.
 Ephesia templum. Nat. D. 2,
 27.
 Ephesia templum deflagra-
 vit. Div. 1, 23.
 sanum asyllum Ephesi. 1 Ver.
 33.
 sanum Pergæ. 1 Ver. 20.
 facellum in Cœliculo. Har.
 resp. 15.
 simulacrum ex ære Segezæ
 cultum Karthaginensibus. 4
 Ver. 33.
 templum Pergæ. 3 Ver. 21.
 vitulum immolare lex vetat.
 Inv. 2, 31.
 Dianium. 5 Ver. 56 & 59.
 Hispaniæ oppidum. 1 Ver.
 34.
 Dicatione mut. tre civitatem. Cor.
 Bal. 11.
 Dicax. Or. 2, 62.
 Dicæarchi liber de interitu homi-
 num. Off. 2, 5.
 mos 13 Att. 30 liber περί
 ηγεραβαστος 31 & alii 32.
 πρακτικός βίβλ. 2 Att. 16.
 tabula Geographica. 6 Att. 2.
 volumen de rebus publ. 2 Att.
 2 & 12.
 Dicæarchus. 7 Att. 3, 8, 4. Fin.
 4, 28. Div. 1, 50. 2, 48. Leg.
 3, 6.
 accusat Platonem de amore.
 Tusc. 4, 34.
 de animo. Tusc. 1, 10 &
 Aristoxenus condiscipuli 18
 negavit immortalitatem. 31.
 de animo quid sentiat.
 Acad. 4, 39.
 peripateticus divinationem
 somnii & furoris reliquit. Div.
 1, 3.
 Dicacitas. Or. 2, 54. Or. 26.
 Dicendi copia utiliorne an magis
 noxia. Inv. 1, 1.
 facultas plena dignitatis.
 Mur. 11.
 tria genera. Or. 5.
 Dicendo quodcumque sit probabile.
 præf. parad.
 ut dicat fieri solet. Or. 1,
 33.
 Dicere apte sine sententiis insa-
 nia est. Or. 71.

Dicitur turpissime de re quam
 quis non novit. Or. 2, 24.
 Dicta sacra Ciceroni attributa.
 Planc. 14.
 proprio nomine que appel-
 lentur. Or. 2, 54.
 Dictamnus herba. Nat. D. 2, 50.
 Dictator Lanuvii prodebat fla-
 minem. Mil. 10.
 Dictatorius gladius. Clu. 44.
 Dictatura vim regis potestatis
 obsederat. 1 Phil. 1.
 Dicto factum. Or. 2, 59.
 Didia. 13 Att. 50.
 Didia lex. Sext. 64.
 Didii recentes novi homines.
 Mur. 8.
 T. Didii triumphus ex Macedo-
 nia. Pil. 25.
 P. Didius. Font. 15.
 T. Didius. Or. 2, 47.
 Diebus xxx, quibus relatæ ratio-
 nes erant, debebant præfati
 & contubernales deseri ad
 ararium. 5 epist. 20.
 Diei noctisque vicissitudo. Nat.
 D. 2, 53.
 Diem natalem coli jubere post
 mortem non decebat Epicurum.
 Fin. 2, 31.
 Dies a Chaldæis petebantur. Mur.
 11.
 comitiales per quos senatus
 haberi nequit. 2 Quint. ep. 2.
 debilitat cogitationes & ini-
 micorum & proditorum. 1 epist.
 6.
 delet opinionum commenta.
 Nat. D. 2, 2.
 hora affert clades ma-
 gnas. 3 Phil. 1.
 longinquitas est tarda me-
 dicina. Tusc. 3, 16.
 quibus servamur tam jucundi
 quam quibus nascimur. 3 Cat.
 1.
 stultis quoque medetur. 7
 epist. 28.
 tertius an pervendimus. Mur.
 12.
 triginta ad decedendum con-
 sultati. 3 epist. 6.
 Difficile. Her. 4, 4.
 fieri. Inv. 2, 56.
 Dissidentia. Inv. 2, 54.
 Digamma Attici. 9 Att. 9.
 Dignitas Idæi. Nat. D. 3, 16.
 Dignitas extremis attingisse. Cœl.
 12.
 peccata dimetiens. Parad. 3.
 Dignito quem attingere. Tusc. 5,
 19.
 uno plus habere est molestum.
 Nat. D. 1, 35.
 Dignorum percussione heredita-
 tes convertere. Off. 3, 19.
 Dignitum ab honesto nusquam.
 7 Att. 3.
 eius causa non porrigendum.

Fin. 3, 17.
 iransversum non discedere.
 Acad. 4, 18.
 Dignitas. Inv. 2, 55. 4 epist.
 14.
 maxime expetenda. Or. 1,
 43.
 omnis conjuncta est cum re-
 publ. 12 epist. 25.
 orationis. Her. 4, 13.
 potest esse eadem omnium,
 qui per gradus remittuntur.
 Mur. 8.
 feronnis. Her. 3, 13.
 spectanda in liberalitate.
 Off. 1, 14.
 vini nequit. 4 epist. 7.
 Dignitate nihil præstantius. 12
 epist. 22.
 Dignitatem tenere. 12 Phil. 2.
 Dignitatis causa facere. 7 Att. 11.
 laus in republica quaritur.
 Flac. 12.
 que fundamenta. 1 Quint.
 ep. 1, 6.
 Dignus. 3 Phil. 9.
 quicum in tenebris micet.
 Off. 3, 19.
 Dii beati & immortales Epicuro.
 Nat. D. 1, 17 & 24.
 cælestes. Har. resp. 10.
 domini omnium rerum ac
 moderatores. Leg. 2, 7.
 Epicuri, perlicidi, persfla-
 biles, habitantes inter duos mun-
 dos. Div. 2, 17.
 flexerunt fata. 3 Cat. 8.
 in sceleribus hominum in-
 terdum aut committent aut pœ-
 nam referant. Cœl. 24.
 neque propitii cuiquam esse
 solent, nec irati juxta Epicu-
 rum. Pil. 25.
 nolunt aperiri templa impu-
 ris. Prov. conf. 6.
 Penates penetrales. Nat. D.
 2, 27.
 penates quando invocantur,
 Acad. 4, 20.
 prædicunt futura modo pro-
 digiis, interdum consensu ho-
 minum. 4 Phil. 4.
 sunt. Har. resp. 9.
 sunt benefici generique ho-
 minum amici. Div. 1, 38.
 Dii immortalibus satisfieri cen-
 sebant dolore. Tusc. 3, 29.
 Dilabrem familiarem finire est
 flagitiosum. Off. 2, 18.
 Diligentia. Her. 4, 25.
 plurimum valet. Or. 2, 35.
 Diligere nihilo plus se quam al-
 terum. Leg. 1, 12.
 Diligi est apertissimum ad tuendas
 opes. Off. 2, 7.
 Diligimus nos propter nos. Fin.
 5, 11.
 Dimicatio futura civilis belli.
 7 Att. 1.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Dimittere exercitum injussu populi senatusque. Plif. 20.
Dinarchus. Or. 2, 23. Br. 9.
Dinea. Clu. 7.
Dinomachus. Fin. 5, 8. Tulf. 5, 30. Off. 3, 33.
Dionis Persici libri. Div. 1, 23.
Diochares Caesaris libertus. II Att. 6.
Diocharina epistola. 13 Att. 45.
Diocles Centuripinus. 3 Ver. 56.
Phimes Panormitanus. 3 Ver. 40.
Popillius. 4 Ver. 16.
Diodori sententia de summo bono unde. Fin. 5, 25.
summum bonorum. Fin. 2, 6 & 11.
Diodorus. Acad. 4, 24. Fin. 4, 18, 5, 8.
Critolai auditor. Fin. 5, 5.
dialecticus. Far. 6.
Melitenfis. 4 Ver. 18.
peripateticus. Or. 1, 11. Acad. 4, 42. Tulf. 5, 30 & 31.
philosophus de possibili. 9 epist. 4.
Timarchides. 4 Ver. 62.
Diodoti mors. 2 Att. 20.
Diodotus. 9 epist. 4.
Luculli libertus. I Quint. ep. 2, 4.
Stoicus. Br. 90. 13 epist. 16. Acad. 4, 36. Tulf. 5, 39. instituit Ciceronem. Nat. D. 1, 3.
Diogenes Apolloniates. Nat. D. 1, 12.
Babylonius. Nat. D. 1, 15.
Babylonius auditor Chryssippi. Div. 1, 3.
Babylonius Stoicus. Tulf. 4, 3. Off. 3, 12.
Cælii. 2 epist. 11.
Cynicus. Mur. 36. Nat. D. 3, 34.
Cynicus frustratur Alexandrum. Tulf. 5, 32.
Græcus. 8 epist. 8.
pauper. Tulf. 3, 23.
philosophus. Or. 2, 37. Stoicus. 38.
sevus medicus Cleophanti. Clu. 16.
Stoicus. Acad. 4, 30. Fin. 1, 2. Div. 1, 43.
Stoicus Roma fuit. Sen. 7.
Diogenis Cynici jocus de sepultura. Tulf. 1, 43.
opinio de divitiis. Fin. 3, 15. de bonafama. 17.
ratio pro divinatione. Div. 1, 39.
Die. Flac. 30. Cœl. 10. Acad. 4, 4.
Alexandrinus. Cœl. 22.
Halefinus. 1 Ver. 10. 2, 7.
Philosophus. 9 epist. 26.

Syracusus. Or. 3, 34.
Stoicus de magistratibus. Leg. 3, 5.
Diognotus. 3 Ver. 38.
Diona. Nat. D. 3, 23.
Dionem Syracusum docuit Plato. Off. 1, 44.
Dionis legatio. 15 Att. 10.
propinqui. Tulf. 5, 35.
Dionysia. Rosc. com. 8.
Dionysiarchus proagorus. 4 Ver. 23.
Dionysii superioris timor. Off. 2, 7.
tyranni mater. Div. 1, 20 & 33.
Dionysopolitæ. I Quint. ep. 2, 2.
Dionysius. 12 epist. 24. 4 Att. 8 & 11. 2 Quint. ep. 13.
cenavit apud Lacedæmonios. Tulf. 5, 34.
Ciceronis servus. 5 epist. 10.
Corinthi. 9 Att. 9.
Corinthi pueros docebat. Tulf. 3, 12.
Heracleotes. Acad. 4, 22. Fin. 5, 31. Tulf. 2, 25, 3, 9.
libertinus. 7 Att. 4 & 7. 8, 4.
Magnes. Br. 91.
sevus Ciceronis. 13 epist. 77.
Stoicus. Tulf. 2, 11.
Syracusus pulsus Corinthi ludum aperuit. 9 epist. 18.
tyrannus. Or. 2, 13. 5 Ver. 55. Fin. 4, 20. Off. 3, 10.
Sicilia tyrannus. Rab. Post. 9.
Syracusanorum tyrannus. Tulf. 5, 20.
tyrannus 38 annos. Nat. D. 3, 33 & 34.
Dionysodorus. 2 Ver. 21.
Dionysus. Nat. D. 3, 21.
Diophanes Mytilæus. Br. 27.
Diphili. 3 Quint. ep. 9.
Diphilus Diphilo tardior. 3 Quint. ep. 1, 1.
Diphilus scriptor & lector Craspi. Or. 1, 30.
Diphilus tragedus. 2 Att. 19.
Diploma erat signum veniæ Caesaris & permisi reditus. 6 epist. 12.
Dipylum. Fin. 5, 1.
Discendi labor an voluptas. Off. 3, 2.
Discere est recordari. Tulf. 1, 24.
Discitibus obest auctoritas doctum. Nat. D. 1, 5.
Disciplinas singulas percipere magnum est. Nat. D. 1, 5.

Discipuli ex eodem ludo dissimiles inter se. Or. 3, 9.
Discipulus ex magistro amatus. Rosc. com. 10.
Discordia. Tulf. 4, 9.
Discordiarum exitus inter claros & potentes viros. Har. resp. 25.
Diferepantia absit arita. Off. 1, 31.
Discum audire quam philosophum malle. Or. 2, 5.
Diferti a doctis distincti. Or. 3, 19.
Diferti multi, eloquens nemo. Or. 5.
Diferti nullius memoria ante Solonem. Br. 10.
Difertus & eloquens diversi. Or. 1, 21.
Disjunctio. Her. 4, 27.
Disjunctiones dialecticorum. Nat. D. 1, 25.
Disparatum in negotio. Inv. 1, 28.
Dis pater. Nat. D. 2, 26. 4 Ver. 48.
Dispositio. Her. 3, 9. Inv. 1, 7.
oratoris. Her. 1, 2.
Disputari sine reprehensione nequit. Fin. 1, 8.
Disputatio Ciceronis de republ. 4 Att. 16.
Dissensioibus viguit philosophia. Tulf. 2, 2.
Dissensionis civilis non molestus exitus. 5 Ver. 58.
Dissensio tum tolerabilior, cum quisque habet quod sequatur. 2 Phil. 15.
Dissentientium reprehenses non improbandæ. Fin. 1, 8.
Dissimilitudo ad argumentandum. Or. 2, 40.
nulla in genere hominum. Leg. 1, 10.
Dissolutio. Her. 4, 30.
Distinguitur oratio. Inv. 2, 15.
Distributio. Her. 4, 35.
in contentione. Her. 3, 13.
Dithyrambus. Or. 3, 48.
Diversam variis modis. Inv. 2, 50.
Dives multo facilius fit de secura, quam paterfamilias. Quint. 17.
quis. Parad. 6.
Divina bona. Tulf. 5, 27.
bonitate fieri creditum, quidquid magnam utilitatem afferret humanogenere. Nat. D. 2, 23.
Divinatio. Div. 1, 1 & 5.
adquiritur magno usu, & temporum varietate, & doctrinae studio. 6 epist. 6.
artis una est, altera natura. Div. 1, 6.
esse credita Stoicis. Nat. D.

3, 65.
in Gabinium. 3 Quint. cp. 2.
naturalis. Div. 1, 49.
nititur conjectura. Div. 1, 14.
quarum rerum sit. Div. 2, 3.
Stoica. Nat. D. 1, 20.
Divinationem esse censet. Leg. 2, 13.
Divinationis definitio Chryssippi. Div. 1, 63.
Divisio in exornationibus. Her. 4, 40.
oratione. Her. 1, 3.
Dissonum definitio. Top. 5.
Divites, ambigue & apud Stoicos. 7 epist. 16.
Divitiacus Ædus. Div. 1, 41.
Divitia cur expeantur. Off. 1, 8.
opportuna, ut utare. Amic. 6.
orationis. 4 epist. 4.
Divitiarum magnitudine nemo est benefactor. Off. 2, 20.
proprium. Parad. 6.
Divitias amare est angusti animi. Off. 1, 20.
de Divitiis opinio Diogenis. Fin. 3, 15.
Diu in hac vita nihil est. Marc. 9.
nihil in hominis vita. Sen. 19.
Divortia ob novas inimicitias. Clu. 67.
Divortium, in uxore translutum. Or. 3, 40.
Diurnus fur. Mil. 3.
Diuturna per se non sunt, que fluunt. 15 Att. 6.
Dicus Julius. 2 Phil. 43.
Docendi ars. Leg. 2, 19.
Docendo, conciliando, permovendo ducimus ad nostram sententiam. Orat. 2, 77.
Docere, delectare, movere est oratoris. Br. 49 & 80.
Docet iracundius, qui est solertior. Rosc. com. 11.
Docetur iudex aliter, ac commovetur. Or. 2, 53.
Docilitas humana. Serr. 42.
Doctrina ac literæ habent salutem. 6 epist. 12.
nihil primum invenit. Her. 3, 22.
vetus recte faciendi & bene dicendi magistra. Or. 3, 15 & 19.
Doctrinae fructus. 9 epist. 6.
levamentum in adversis. Fin. 5, 19.
ratio ad naturam eximiam accedens facit exsistere præclarum quid. Arch. 7.
sunt flatia. 4 epist. 3.
Doctrinarum consensus. Or. 3, 6.
Doctus & rudis in faciendo plurimum dissent. in iudicando non multum. Or. 3, 51.

Dodona. 3 Att. 12. Div. 1, 43.
 Dodonca quercus. 2 Att. 4.
 Dodonem oraculum. Div. 1, 1.
 Dodrans aedificii. 1 Att. 14.
 Dolabella. 6 epist. 11 & 18. 7, 32, 9, 7.
 Dolabella & Tullia valetudo. 14 epist. 9.
 — laus. 14 Att. 15 & 16.
 Dolabella gener Ciceronis. 2 epist. 15.
 — in Hispaniensis praetio vulneratus. 2 Phil. 30.
 — interfecit Trebonium. 11 Phil. 1.
 — reum fecit Appium. 8 epist. 6.
 Cn. Dolabella. Act. 1 Ver. 4. 1 Ver. 15. Cor. frag. 20.
 — consularis. Br. 92.
 — damnatus. 2 Ver. 44.
 — praetor. Quint. 8.
 Cn. Dolabella triumphus. Pif. 19.
 P. Dolabella. praetor. Cxc. 8.
 — quindecimvir. 8 epist. 4.
 Dolendum non est in eo, quod accidit universis. 6 epist. 2.
 Dolere non malum esse. Off. 3, 29.
 Doli mali iudicium. Nat. D. 3, 30.
 Dolo deceptus promittens non tenetur. Off. 1, 10.
 Dolepum oppida. Pif. 37.
 Dolor. Tusc. 4, 8.
 — an summum malum, certe malum. Tusc. 2, 5.
 — est res tristis. Tusc. 2, 7.
 — omne id quo offendimur. Fin. 1, 11. in longinquitate levis, in gravitate brevis. 12.
 — quid. Tusc. 2, 15.
 — summum malum Epicuro. Fin. 1, 9.
 — summus plures dies manere potest. Fin. 2, 28.
 Dolor est alii miseri, alii laboriosi. 11 Phil. 4.
 Doloris medicina. Tusc. 2, 19.
 — praeteriti secura recordatio delectat. 5 epist. 12.
 Dolorum factis exterrere. Off. 2, 10.
 Dulus & vis faciunt tutam utilitatem deliberantis. Her. 3, 2.
 — malus. Top. 9. Off. 3, 14.
 Dotimus. 3 Ver. 33.
 Domestici depravant omne sanctum. 1 Phil. 13.
 Domi sua melius est sine periculo, quam aliena cum periculo. 4 epist. 7.
 Dominatio quaesita proceribus, non ut beata & honesta civitas esset. 8 Att. 11.
 Domini caput defendere. Mil. 22.
 Domitius lex. Brut. ep. 5.
 — via in Gallia. Font. 4.
 Domitii dicitur. 16 Att. 4.

Cn. Domitii exercitus. Deiot. 5.
 Domitius. Her. 3, 21.
 — Apulus. 11 Phil. 6.
 — Calvinus. 4 Att. 18.
 — Calvinus praetorius. 3 Quint. ep. 4.
 — collega Crassi in censura. Orat. 2, 56.
 — consul. Brut. 26.
 — hospes Caesaris Intimeli. 8 epist. 15.
 — in Marfis. 7 Att. 13.
 — populo dedit, collegis eripuit cooptandorum sacerdotum potestatem. Cor. frag. 34.
 — septidii Caesaris. 8 Att. 8.
 — tot annos quot habet, designatus consul fuit, fieri consul non potuit. 4 Att. 8.
 C. & L. Domitius. C. Rab. 7.
 Cn. Domitius. 2 Ver. 47. Font. 12. Coel. 13. Scaur. fr. 1. Sext. 53. 2 Phil. 11. 8 epist. 14.
 — adolescens. 10 Phil. 6.
 — censor. Br. 44. Clu. 42.
 — legatus in Asia. Flac. 13 & 28.
 — Silani accusator. Div. 21.
 — tribunus pl. 2 Agr. 7.
 — tribunus pl. consul, censor, pontifex maximus. Deiot. 11.
 L. Domitius. Br. 77. 1 Ver. 53. Var. 10. Mil. 8. 1 Att. 1.
 — ab Antonio occisus. 2 Phil. 29.
 — Cn. F. Abenobarbus. 8 epist. 8.
 — inimicus Caelli. 8 epist. 12.
 — praetor in Sicilia. 5 Ver. 3.
 Domum reverti, est mori. Div. 1, 25.
 Domus Ciceronis in Palatio. Pro dom. 24.
 — civium sanctissima. Pro dom. 41.
 — potest esse exilium. Vat. 9.
 — vivi principis. Off. 1, 39.
 Donae nuptialia. Clu. 9.
 Donandi causa ad vocabant conationem. 3 Ver. 80.
 Donari nemo bonus ab improbo velis. Leg. 2, 16.
 Dores tertium Græcorum genus. Flac. 27.
 Doris, uxor Dionysii, Locrensis. Tusc. 5, 20.
 Dorotheus. 2 Ver. 36.
 Dorylaeus. Deiot. 15.
 Doryphoi statua. Or. 2.
 Doryphorus Polycleti. Br. 86.
 Dorylenses. Flac. 16.
 Doterio histrio. 1 Att. 16.
 Draeo. Or. 1, 44.
 — thesaurum circumplexus. 13 Phil. 5.
 Drepanitanus pupillus. 2 Ver. 57.
 Druides in Gallia. Div. 1, 40.
 Drusi colluvio. Vat. 9.
 Drusi hortii. 12 Att. 21.

— tribunatus. Or. 1, 7.
 — vocatus sonatus coactus. Or. 3, 1.
 C. Drusi consultores. Tusc. 5, 38.
 M. Drusi adolescentis severitas. Off. 1, 30.
 — leges. Pro dom. 16.
 Drusus. Her. 4, 22. 8 epist. 14. 11, 19.
 — avunculus M. Catonis. Fin. 4, 24.
 — domi sua interfectus. Nat. D. 3, 32.
 — Pisaurensis. 2 Att. 7.
 — praetor. 7 Att. 2.
 C. Drusus frater Marci. Br. 28.
 M. Drusus. Her. 2, 13. Br. 28 & 49 & 62. Rab. Post. 7. Planc. 14. Pro dom. 19. Clu. 56. C. Rab. 7.
 — avunculus M. Catonis. Mil. 7.
 — tribunus plebis & pontifex. Pro dom. 46.
 Duas res agere nemo potest. 11 Phil. 9.
 Dubitatio. Her. 4, 29.
 — significat cogitationem injuria. Off. 1, 9.
 Dubitationi, utrum sequatur honesta, an sciens se contaminet scelere, inest facinus. Off. 3, 8.
 Dubium relinquens incertum ridiculus est. Mur. 32.
 Duellium dixerunt Bellium. Or. 45.
 P. Duellius. Planc. 25.
 C. Duilius M. F. Pænos primus classe devicit. Sen. 13.
 — consul. 9 epist. 21.
 Duriense praelium. Cor. Bal. 2.
 Duri est non desiderare patriam. 4 epist. 9.
 Duris Sannius. 6 Att. 1.
 C. Duronius. 5 Att. 8.
 M. Duronius. Or. 2, 68.
 Dumvirii. C. Rab. 4.
 — in colonis. 2 Agr. 34.
 Dynaei. 16 Att. 1.
 Dynastæ. 2 Att. 9.
 Dyrachini. Sext. 43. Pif. 34 & 38.
 — Ciceronis studiosi. 3 Att. 22.
 Dyrachinorum secligal & portorium. Prov. conf. 3.
 Dyrachinus. 3 Ver. 56.
 Dyrachinum. 10 Phil. 5. 14 epist. 1. 1 Att. 17. Div. 1, 32.
 — in fide Ciceronis. Planc. 41.

E

Eclipses solis raræ. Her. 3, 22.
 Ecbecrates Pythagoreus Locrensis. Fin. 5, 29.
 Echionis tabula. Parad. 5.
 Ecuus est facti quaestio. Mil. 21.
 Elicacitatis morbus. 7 epist. 26.
 Elicere oportebat, quid esset obferasurum in iure dicendo. Fin. 2, 22.
 Edicium Bruti & Cassii. 1 Phil. 3.
 — 3.
 — praetoris lex annua. 1 Ver. 42.
 — provinciale. 6 Att. 1.
 — provinciale a Cicerone Roma cemptum. 3 epist. 8.
 Elyssa portus. 5 Ver. 34.
 Editicii iudices. Mur. 23. Planc. 15.
 Edui fratres Romanorum. 1 Att. 19.
 Effatum. Acad. 4, 29.
 Effeminatum fugiendum in statu, incesso. Off. 1, 35.
 Effectio restra. Fin. 3, 14.
 Efficitio. Her. 4, 49.
 Efflare animam. Tusc. 1, 9.
 Effrenari rebus secundis homines. Off. 1, 26.
 Effugere nemo potest, quod futurum est. Nat. D. 3, 6.
 Egens, duplex est. Her. 4, 17.
 Egeria. Leg. 1, 1.
 Egefinus. Acad. 4, 6.
 Egeyna civitas. 3 Ver. 43.
 Egelius. Or. 2, 68.
 Egnatius. 4 Att. 12. 7, 18.
 — Maximus. 13 Att. 34.
 — Sidicinus. 6 Att. 1.
 Cn. Egnatius pater. Clu. 48.
 L. Egnatius. 10 Att. 15. 11, 3.
 — Rufus. 13 epist. 43 & 44 & 45 & 73.
 L. Egnatulejus quaestor. 3 Phil. 3 & 15, 5, 19.
 Egritomasus. Div. 21. 2 Ver. 47.
 Ejulatus ne mulieris quidem concessus. Tusc. 2, 23.
 Elea. Nat. D. 3, 33.
 Eleatici philosophi. Acad. 4, 42.
 Eletra Saphoclis. Fin. 1, 2.
 — tragedia Quinti. 3 Quint. ep. 6.
 Elegantes. 4 Ver. 44.
 Elegancia elocutionis. Her. 4, 12.
 Flementia. Acad. 1, 7.
 Elephantus in exercitu Caesaris. 5 Phil. 17.
 Elephantorum nulla bellum prudentior. Nat. D. 1, 35.
 Elephantorum cum humano genere quaedam facies. 7 epist. 1.
 Eleusiolus. Font. 5.
 Eleusin. 6 Att. 1 & 6.
 — sancta. Nat. D. 1, 42.
 Eleuthericilices. 15 epist. 4. 5 Att. 20.
 Elide delubrum Veneris. Nat. D. 3, 23.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Eligere de multis, difficile.* Her. 4, 4.
— lautius, quam expetere. Fin. 5, 30.
— præslat ex multis. Inv. 2, 2.
Elitii barufpices. Div. 2, 12.
Elis. 13 epist. 26.
— in Peloponneso. Div. 1, 41.
Elisius Terentius. Tulf. 1, 48.
Elocutio. Inv. 1, 7.
— oratoris. Her. 1, 2.
— tres res habeat. Her. 4, 12.
Elocutionis præceptio. Her. 4, 8.
Elogium exheredationis. Clu. 48.
Eloquens. Or. 21 & 29.
— & disertus diversi. Or. 1, 21.
Eloquentes perpauci. Or. 1, 4.
Eloquentia. Pat. 23.
— est contentio orationis. Off. 2, 14.
— est virtus. Or. 3, 14.
— lumen ingenii. Br. 15.
— pacis comes, otis socia & alumna civitatis bene constituta. Br. 12.
— pavitur vel arte, vel exercitatione, vel natura. Br. 6.
— rivis deducta, non fontibus. Or. 6, 3.
— siue sapientia obest. Inv. 1, 1.
— vi divina. Tulf. 1, 26.
Eloquentia datus principatus dignitatis in toga. Off. 2, 19.
— effectus est audientium approbatio. Tulf. 2, 1.
— & dialecticæ discrimen. Or. 32.
— laus. Or. 2, 8. Roma. Or. 41.
Eloquentia dominatio. Or. 1, 8.
Eloqui copiose & prudenter melius est, quam vel acutissime sine eloquentia cogitare. Off. 1, 44.
Elorini. 3 Ver. 43.
Emergunt multi ex vitiiis adolescentia. Coel. 12 & 18.
Eminentia in picturis. Acad. 4, 7.
Emitur bene quod necesse est. 12 Att. 23.
Emulus. Nat. D. 3, 21.
Empedocleæ Sallustii. 2 Quint. ep. 11.
Empedocles. Acad. 1, 12, 4, 23 & 37. Nat. D. 1, 33.
— de diis. Nat. D. 1, 12.
— physicus. Or. 1, 50.
Empedoclis fatum. Fat. 17.
— sententia de animo. Tulf. 1, 9.
Emplatorius. 1 epist. 8.
Endymionis fabula. Tulf. 1, 38.
— famus. Fin. 5, 19.
Enguini. 4 Ver. 44.
Engonastis. Nat. D. 2, 42.
Ennii vicina Asfiro. 4 Ver. 44.
- Ennenses.* 2 Ver. 65.
Ennensis Ceres. Or. 62.
Ennenium nemus. 4 Ver. 48.
Ennii Alcmeo. Fin. 4, 23.
— Andromacha. Div. 1, 13.
— annales. Nat. D. 2, 37.
— laus. Or. 11.
— locus. Amic. 6.
— Medea. Fin. 1, 2.
— tragædia. Her. 4, 4.
Ennius. Her. 2, 22, 4, 1. Or. 1, 34 & 45, 2, 37 & 68, 3, 7, Or. 27 & 45 & 47, 6 Att. 2. Acad. 1, 3, Fin. 2, 13. Tulf. 1, 12 & 44 & 49, 2, 1, 3, 3 & 26, 4, 8. Nat. D. 2, 2 & 18 & 25. Div. 1, 20 & 40, 2, 26 & 39 & 50 & 62. Fat. 15. Leg. 2, 22. Off. 1, 8 & 16 & 24, 2, 7 & 18, 3, 15. Sen. 14. Amic. 17.
— ab Homero solet transferre locos. Fin. 1, 3.
— lxx annos vixit. Sen. 5.
— calumniator. Clu. 59.
— carus Africano. Arch. 9.
— & civitate donatus. — de Q. Maximo præclare. Sen. 4.
— epicus poeta. Opt. gen. or. 1.
— Fulvii comes. Arch. 11.
— iram ait initium insanie. Tulf. 4, 23.
— natus a. At I urbis. Tulf. 1, 1.
— non vult lugeri mortem suam. Sen. 20.
— scitatus Euhemerum. Nat. D. 1, 42.
— simiam homini similem facit. Nat. D. 1, 35.
— Sphæram in scenam attulit. Or. 3, 40.
— viennus Ser. Galba. Acad. 4, 16.
— vocat poetas Sanctos. Arch. 8.
M. Ennius. 15 Att. 26.
Q. Ennius. Br. 15, à Fulvio civitate donatus. Br. 20. natus. Br. 18.
Entellini. 3 Ver. 43.
Enthymemata. Top. 13.
Enumeratio. Inv. 1, 29.
Enumeratio conclusionis. Her. 2, 20. Inv. 1, 52.
— vitiosa. Inv. 1, 45.
Enuntiationes. Fat. 1.
Eo restitutus. Cæc. 30.
Epinandum docuit Lylis Pythagoreus. Off. 1, 44.
Epinandus. Inv. 1, 33. Or. 1, 48, 2, 84, 3, 34. Br. 13. Fin. 2, 19 & 21 & 30. Tulf. 1, 46 & 49, 2, 24. Off. 1, 24.
- apud Mantineam moriens.* 5 epist. 12.
— fidibus cecinit. Tulf. 1, 2.
— habet aliquid prædicabile. Tulf. 5, 17.
Ephesus. Flac. 21. Smyrna. 31.
Ephesi publicani. 5 epist. 20.
— eriduum fuit Cicero. 3 epist. 5.
Ephesia. 3 Phil. 6.
Ephesus. Or. 2, 18, 3 Ver. 83, 2 Agr. 15, 5 Att. 13.
— Cæsaris facta. Deiot. 5. sedes præfecti Asia. 9.
Ephippia. Fin. 5, 4.
Ephori Lacedæmonie. Tulf. 1, 42.
— Lacedæmonie oppositi regibus. Leg. 3, 7.
Ephori lenissimum ingenium. Br. 56.
Ephorus. 6 Att. 1.
— discipulus Isocratis. Or. 2, 13 & 23, 3, 9. Or. 51 & 57.
Epicharmi præcepta. 3 Quint. ep. 1, 7.
Epicharmus Ennii. Acad. 4, 16.
— ille vaser Siculus. 1 Att. 19.
— Siculus. 1 Tulf. 8.
Epiclesus. Amic. 26.
Epicrates. 2 Att. 3.
— Agyrinensis. 2 Ver. 9.
— Bidinus. 2 Ver. 22.
— princeps Atheniensium. 16 epist. 21.
Epicurei combibones. 9 epist. 25.
— literas negligunt. Pif. 29.
— minime apti ad dicendum. Br. 35.
— negabant alios intelligere voluptatem Epicuri. Fin. 2, 4.
Epicureus. Red. in sen. 6.
— Trebatius. 7 epist. 12.
Epicuri castra. 9 epist. 20.
— divisio cupiditatum. Tulf. 5, 33.
— & Epicureorum scripta. Fin. 1, 2.
— horti. Fin. 5, 1.
— intermundia. Nat. D. 1, 8.
— nugias Sæq. Fin. 2, 7.
— laus de diis. Nat. D. 1, 16.
— liber de summo bono. Tulf. 3, 18.
— liber de voluptate. Div. 2, 27.
— parietina. 13 epist. 1.
— sententia de sole. Acad. 4, 26.
Epicurus. Br. 85, 7 epist. 26, 12 Att. 12.
— divinus. Pif. 25.
— id est, Democritus. Acad. 1, 2.
— in physica. Democritus. Fin. 4, 5.
- mortuus Archonte Pitava-* to. Fat. 9.
— neglexit ornamenta dicendi. Fin. 1, 5, & Democritus quædam habent communia 6.
— non dicit sibi constanter & convenienter. Tulf. 5, 9.
— non multum differt a iudicio ferarum. Tulf. 5, 26.
— verbis reliquit deos, res sustulit. Nat. D. 1, 30.
— voluit subvenire erroribus cognitionem veri conturbantibus. Acad. 4, 14. diadematicam contemnit 30.
Epidaurus. 4 epist. 12. Nat. D. 3, 34.
Epigoni. Opt. gen. or. 6. Tulf. 2, 25.
— fabula. Off. 1, 31.
Epilogus. Br. 33.
— rhetorum e Phrygia & Caduria. Or. 18.
Epimenides Cretæ. Leg. 2, 11.
— Cretæ vates. Div. 1, 18.
Epiphanea. 15 epist. 4.
Epiroticæ res Atticæ. 13 epist. 18.
Epistola Bruti ad Ciceronem ex Asia. Br. 3 & 96. Or. 52.
— non erubescit. 5 epist. 12.
Epistola offendunt non loco reddite. 11 epist. 16.
— stilus diversus a iudicio am concione. 9 epist. 21.
— sunt colloquia amicorum absentium. 2 Phil. 4.
Epistolarum pluræ genera. 2 epist. 4.
Eporedia. 11 epist. 20 & 23.
M. Eppius. 8 Att. 11.
Eppuleia Ampii. 6 epist. 12.
Epuleia ludorum publicorum. Har. resp. 10.
Epulare sacrificium ludorum. Or. 3, 19.
Epularum mos vetus apud Romanos. Tulf. 4, 2.
Epulones Iovis Opt. Max. Har. resp. 10.
Epulis magistratum præcinnat fides. Tulf. 4, 2.
Equi Pelopiæ Neptunii. Tulf. 2, 27.
Equi vetulis teneri antepsumatur. Amic. 19.
Equitatus populi R. de unaturma. Or. 3, 42.
Equitem R. triumphare inauditum. Man. 21.
Equites ordini senatorio dignitate proximi. Clu. 55.
— quinquaginta iudices. Flac. 2.
— Romani. 4 Cat. 7.
— Rom. iudices. Or. 2, 48. Font. 8.
Equitum Rom. res in Asia vestigabiles exercendis occupata. Man. 2.
— Rom. vita quieta & otiosa. Rab.

- Rab. Post. 7.
 Equum publicum. 6 Att. 1.
 Equus publicus. 6 Phil. 5.
 --- Trojano. Or. 2, 23. 4 Ver. 23. Mur. 3. Cael. 28. 2 Phil. 13. 7 epist. 1.
 --- comœdia. 7 epist. 16.
 Erant, inſar ubi in Amano. 15 epist. 4.
 Eratoſthenes. 2 Att. 6. 6, 1.
 Erſum citur certis verbis. Or. 1, 56.
 Erere & Noſte nata multa. Nat. D. 3, 17.
 Erechthei filia. Fin. 5, 22. Tuſc. 1, 48.
 --- regis filia mortem pro patria contempſerunt. Sext. 21.
 Erechtheus templum habet & ſacerdotum. Nat. D. 3, 19.
 Eretrici. Acad. 4, 42.
 Eretrici philoſophi. Or. 3, 17.
 Erigena Oppii. 3 Quint. ep. 1, 4.
 --- tragoedia Quinti. 3 Quint. ep. 6 & 9.
 Eriphyle facinus ob monile. 4 Ver. 18.
 Eriphyle. Inv. 1, 50.
 Eros. 12 Att. 7 & 18. 15, 5.
 --- comœdius. Roſc. com. 11.
 --- Philotimi. 10 Att. 15.
 --- Turis. 12 epist. 26.
 Erranti vitium non monſtrare. Athenis exſecrationibus publicis ſancium eſt. Off. 3, 13.
 Errare eſt cuiuſvis hominis nullius niſi inſipientis in errore peſſerare. 12 Phil. 2.
 Error turpis. Div. 1, 4.
 Erucius. Roſc. Am. 13.
 Erudit qui appellentur. Fin. 1, 7 & 21.
 Erulatio ſumma Græcorum in nerorum uſcumque cantibus. Tuſc. 1, 2.
 Erycus inus. 2 Ver. 47.
 Erymanthia bellus. Tuſc. 2, 9.
 Erymanthius aper. 4 Ver. 43. Tuſc. 4, 22.
 Erythra. 1 Ver. 19.
 Eſernia. 8 Att. 11.
 C. Fernus. Cael. 3, 25. Leg. 2, 11.
 Eſquilina porta. Clu. 13. Piſ. 23 & 25.
 Eſquilinus campus. 9 Phil. 7.
 Eſſe dicitur, quod cerni tangere poſſit. Top. 5.
 --- non videtur, qui nihil agit. Nat. D. 2, 16.
 Eſſe ſari Britannia. 7 epist. 6.
 Etecles. Off. 3, 21.
 Eteſia. 2 epist. 15. 12, 25. 15, 11. 6 Att. 7 & 8. 16, 4. Brut. ep. 15. Nat. D. 2, 53.
 Ethologi mini. Or. 2, 59.
 Etruria. 11 epist. 10.
 --- perita monſtrorum. Div. 1, 41.
 --- vexata ab Clodio. Mil. 9.
 Etrurica diſciplina haruſpicum. Div. 1, 2.
 --- ſauces. 1 Cat. 2.
 --- haruſpices. Har. reſp. 12.
 Etrurica diſciplina. 6 epist. 6.
 Etruſorum diſciplina. Har. reſp. 9.
 --- haruſpicini & fulgurales & rituales libri. Div. 1, 33.
 Etymologia. Acad. 1, 8.
 Evander Egeſini doctor, Lacydis diſcipulus. Acad. 4, 6.
 Evaneſcere vetuſtate. Div. 2, 57.
 Eubuleus. Nat. D. 3, 21.
 Eubulida Herbitenſis. 5 Ver. 42.
 Eubulides Groſphus Centuripinus. 3 Ver. 23.
 Euchadia villa. Piſ. 36.
 Euclides Megareus, Socratis diſcipulus. Or. 3, 33. Acad. 4, 42.
 Eudemus Cyprius familiaris Ariſtotelis. Div. 1, 25.
 Eudoxus Platonis auditor. Div. 2, 42.
 Eventus conſilia ponderamus. Rab. Poſt. 1.
 Ecentorum cauſe magis movent, quam ipſa eventa. 9 Att. 5.
 Eventus in negotio. Inv. 1, 28.
 --- quando fallit. Inv. 2, 7.
 Eubemeus. Nat. D. 1, 42.
 Evidentia. Acad. 4, 6.
 Euius, Nixus, Bacchus, Liber Mithridates. Flac. 25.
 Eumenidas Halycienſis. 5 Ver. 7.
 Eumenides ſancti habent Athenis. Nat. D. 3, 18.
 Eumolpida. Lcg. 2, 14.
 Eumuchus Terentii. 1 epist. 9. Nat. D. 3, 29.
 Euphorion poeta obſcurus. Div. 2, 64.
 Euphorionis cantores. Tuſc. 3, 19.
 Euphrates Paribi transferunt. 15 epist. 1.
 Euphrates. 2 Quint. ep. 12. Fin. 3, 22. 8 epist. 10. 5 Att. 18.
 --- fertilem facit Meſopotamiam. Nat. P. 2, 52.
 Eupolemus Calactinus. 4 Ver. 22.
 Eupolis. Bi. 9. 12 Att. 6.
 --- creditus ab Alcibiade deſectus in mare. 6 Att. 1.
 Euripides. Inv. 1, 50. Or. 3, 37. Opt. gen. or. 6. 16 epist. 8. Acad. 1, 3. 4, 28. Fin. 2, 32. Tuſc. 1, 48. 4, 29. Nat. D. 2, 25. Off. 3, 21 & 29.
 --- animam dicit Dem. Tuſc. 1, 26.
 --- auditor Anaxagora. Tuſc. 3, 13.
 Euripideum carmen. Tuſc. 3, 25.
 Euripidis fabula. Fin. 1, 2.
 --- vera præcepta. 13 epist. 15.
 Euripus. Mur. 17.
 --- Chalcedicus. Nat. D. 3, 10.
 Europa in tauro ſedens Tarenti. 4 Ver. 60.
 Europam vexit taurus. Nat. D. 1, 28.
 Eurotas fl. Inv. 2, 31. 15 Att. 9. Tuſc. 2, 15. 5, 34.
 Eurypylus. Tuſc. 2, 17.
 Euryſthenes & Procles. Div. 2, 43.
 Euryſtheus. Acad. 4, 18. Tuſc. 2, 8.
 Euthydemus. 13 epist. 56.
 Euthymus. Tuſc. 1, 48.
 Eutranelus. 13 Phil. 2, 15 Att. 8.
 Eutyhides. 4 Att. 15 & 16. 5, 9.
 Eutycheus, comicum nomen. Roſc. Am. 16.
 Eaxinus pontus. Or. 1, 38.
 Ex acuminibus auſpicia. Nat. D. 2, 5.
 --- auſpicium militare. Div. 2, 36.
 Ex ambiguo controverſa. Inv. 2, 40.
 --- animi ſententia. Tuſc. 1, 9.
 Examinatio. Tuſc. 4, 8.
 Excandefcentia. Tuſc. 4, 9.
 Excedere e vita, poteſt eſſe aliquando ſapientia Stoici. Fin. 3, 18.
 Excelſitas animi, comitas, juſtitia magis ſecundum naturam ſunt, quam voluptas, vita &c. Off. 3, 5.
 Exceptio, cuius pecunie dies fuiſſet. Quod ea res in iudicium antea veniſſet. Or. 1, 37.
 --- in interdicto. 7 epist. 13.
 Exceptiones prætoris. Inv. 2, 19.
 Exceptionis via. Coi. Bal. 14.
 Exercepe ex malis, quod boni inſeſt. Off. 3, 1.
 Excidere malum ita oportet, ut aliud non reſcatur illo pejus. Brut. ep. 4.
 Excipi oportet, ut, ſi quod jus non eſſet rogare, ne eſſet rogatum. Pro dom. 40.
 Exclamatio. Her. 4, 15.
 --- acuta. Her. 3, 12.
 --- Bene, præclare. Or. 3, 26.
 Ex conducto aut locato iudicium. Nat. D. 3, 30.
 Excordes. Tuſc. 1, 9.
 Excusandi ejus qui arguitur rationes argute. Or. 3, 19.
 Exegitſtu. Piſ. 36.
 Exemplar artis utrum aliens, an propria potius uſurpanda. Her. 4, 1.
 Exemplo quod fit, id jure fieri putant. 4 epist. 3.
 Exemplorum citatio quid promittat. 3 Ver. 89.
 Exemplum. Her. 4, 49.
 --- & teſtimonium diſerſa. Her. 4, 5.
 --- in comparabili. Inv. 1, 30.
 --- vitioſum. Her. 2, 29.
 Ex empto aut vendito iudicium. Nat. D. 3, 30.
 Exerceat ſe quiſque in arte, quam novit. Tuſc. 1, 18.
 Exercitatio in eloquentia. Or. 2, 22.
 --- ſili. Or. 1, 61.
 Exercitus ad triumphum conveniens. Mur. 18.
 --- & imperii jus amittit ſi, qui eo rempubl. oppugnat. 10 Phil. 5.
 --- nomen unile & labor. Tuſc. 2, 16.
 Ex eventu de alicujus conſilio exiſtimatur. 1 epist. 7.
 Exhaurienda eſt urbana plebs. 2 Agt. 26.
 Exhedria in Tuſculano. 7 epist. 23.
 Exheredare filium, quanta rei. Roſc. Am. 19.
 Exierunt de poteſtate irati. Tuſc. 4, 36.
 Exile orationis genus. Her. 4, 11.
 Exiſſe ex poteſtate. Tuſc. 3, 5.
 Exiſtimare aliquid licere, eſt peſſidiffima deſenſio. 2 Ver. 41.
 Exiſtimatio & delectus ſunt verba & ineptia. Piſ. 27.
 Exitus, Philadelphi frater. 13 Phil. 13.
 Exitus bellorum civilium. 12 epist. 18.
 --- caſuum replet animos jucunda lectioſis voluptate. 5 epist. 12.
 --- diſciplina comparantur. Her. 3, 22.
 Exorabiles iracundia levitatem oſtendunt. 1 Quint. ep. 1, 13.
 Exordium. Her. 1, 3.
 --- orationis. Inv. 1, 15 & 18.
 Exornatio in argumentatione. Her. 2, 18.
 --- ſententiarum & verborum. Her. 4, 13.
 Exornationes rare, non crebre in oratione. Her. 4, 11.
 Ex pacto jus. Her. 2, 13.
 Expectat. Or. 3, 38.
 Expeditio. Her. 4, 29.
 Explanatio, pars elegantia. Her. 4, 12.
 Expolitio. Her. 4, 42.
 Expofitio vitioſa. Her. 2, 20.
 Exprobrantes diſſi. Arnic. 20.
 Exſtiti ſolutum. Tuſc. 5, 37.
 Exſtium eſt pauci ſcelerum. Pa-rad. 4.
 --- ibi eſt, ubi virtutium eſt locus. Mil. 37.
 --- non eſt ſupplicium. Cæc. 34.
 --- tolerabile, ſi abſit turpitudine. 7 epist. 3.
 Exſpectatio eſt adverſaria adoleſcentis. 2 epist. 4.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Exsul. Pro dom. 17.
 --- *Cicero appellatus a Gabinio.*
 3 Quint. ep. 2.
Exsules Byzantini. Pro dom. 20.
Exsulis vita. Clu. 6 r.
Exis omnes uiuntur. Div. 1, 10.
Extrordinarium imperium. 11
 Phil. 7.
Extraria res. Inv. 2, 59.
Extrema delere non minus gra-
sum, quam prima depellere.
 10 epist. 14.
Extremitas apud Mathematicos.
 Acad. 4, 36.
 F.
Fabatus. 8 Att. 12.
L. Fabatus. 10 epist. 33.
Fabellina sine argumento. Coel. 27.
Faberius. 12 Att. 21 & 25.
Fabia. Top. 3.
 --- *lex.* Mur. 34. C. Rab. 3.
Fabianus formix. A. G. 1 Ver. 7.
Fabii ex Tusculo. Planc. 8.
 --- *formix.* Or. 2, 66.
 --- *historica.* Leg. 1, 2.
Fabius. 7 Att. 3, 8, 3.
 --- *formix.* Planc. 7.
 --- *Gallus.* 8 Att. 12. 13, 49.
 --- *historicus.* Div. 1, 26.
 --- *Lufcus.* 4 Att. 8.
 --- *piflor.* Tusc. 1, 2.
C. Fabius. 1 Quint. ep. 2, 2.
M. Fabius. 2 epist. 14, 9, 25,
 15, 14.
 --- *fulscriptor Platorii.* Font.
 12.
Q. Fabius. 9 epist. 25.
 --- *Labeo.* Br. 21. Off. 1, 10.
 --- *legatus Appii.* 3 epist. 3.
Virgilianus 4.
 --- *Maximus & Sp. Carvilius*
coff. Sen. 4. *Turentum recepti.*
 ibid.
 --- *Q. Fulvius coff.* 2 Agr. 33.
 --- *Stagninus.* Cor. Bal. 22.
Ser. Fabius Piclor. Br. 21.
Fabrateria. 9 epist. 24.
Fabricii continentia. Parad. 6.
C. & L. Fabricii. Clu. 16.
Fabricius. Or. 3, 15. Tusc. 1,
 49.
 --- *iusus.* Off. 3, 4.
C. Fabricius. Or. 2, 66. Br. 14.
Planc. 25. Tusc. 3, 23. Off.
 1, 13. Parad. 1. Amic. 5 & 8.
 --- *conful.* Cor. Bal. 22.
 --- *conful iterum.* Off. 3, 21.
 Sen. 13.
 --- *in uibe sepultus.* Leg. 2, 23.
Q. Fabricius. Red. in sen. 8.
 Sext. 35. Mil. 14.
Fabula. Her. 1, 8. Inv. 1, 19.
Fabula ex physica ratione. Nat.
 D. 2, 24.
 --- *Liviana.* Br. 18.
Fabularum laus. Fin. 5, 19.
Facere contumeliam. 3 Phil. 9.
 --- *ipse debes posse, quod alteri*
praeceperis. Brut. ep. 9.

Facetia. Or. 26. 9 epist. 15.
Facetos natura creat. Or. 2, 54.
Facile fieri. Inv. 2, 56.
Facilitas. Tusc. 4, 12.
 --- *in liberis populis & altitudo*
animi. Off. 1, 25.
Facta uerbis difficiliora. 1 Quint.
 ep. 4.
Facti controversa. Inv. 1, 8.
Factus transferretur. Inv. 1, 11.
Facultus aut potestas. Inv. 2, 7.
 --- *efficiendi consideranda.* Off.
 1, 21.
Facultates. Inv. 1, 27.
 --- *superare benignitas non de-*
bet. Off. 1, 14.
Facultatis in dicendo tres rationes.
 Or. 2, 29.
Facultatum consideratio. Inv. 2,
 39.
Fadia. 13 Phil. 10.
C. Fadius filia. 16 Att. 11.
Fadius. 1 Quint. ep. 4.
 --- *miles Pompejanus.* 10
 epist. 32.
L. Fadius adilis Arpini. 15 Att.
 15.
Q. Fadius Gallus. Fin. 2, 17 &
 18.
 --- *libertinus pater Antonii.* 2
 Phil. 2.
S. Fadius, Niconis discipulus. 7
 epist. 20.
T. Fadius. Red. in sen. 8. 3 Att.
 23.
Facunditas adolescentis. Or. 2,
 21.
Fasulanus coloni. Mur. 24.
Fasulanus ager. 2 Cat. 6.
Fasulus Sulla coloniam constituit.
 2 Cat. 9.
Falcarij. 1 Cat. 4. Sul. 18.
Falcidius, Falcidianum crimen.
 Flac. 36.
C. Falcidius. Man. 19.
Falernum. Clu. 62.
 --- *Macula.* 6 epist. 19.
 --- *Pompeji.* 13 Phil. 5.
 --- *vinum.* Br. 93.
Faliscus ager. 2 Agr. 25.
Fallaciloquentia Accii. Fin. 4,
 25.
Falsum argumentationis genus.
 Inv. 1, 48.
Fama bona. Fin. 3, 17.
 --- *popularis, imitatrix gloriae.*
 Tusc. 3, 2.
Fames cibi condimentum Socrati.
 Fin. 2, 28.
 --- *& seditio, magna caufe*
confiliorum. Pro dom. 5.
Familia Titurnia. 13 epist. 39.
Familia nomine uniuersum. Cae.
 19.
 --- *publicanorum.* Man. 6.
Familiares genus epistolae. 2 epist. 4.
Familiaritas respubl. causa inter
Ciceronem & Pompejum. 2
 Att. 1.

Familiaritates fidias habere aman-
tium nos amicorum. Off. 2, 8.
Fanniana epitome Bruti. 12 Att. 5.
Fannii exordium. Or. 3, 47.
 --- *historia.* Tusc. 4, 17.
 --- *historica.* Leg. 1, 2.
C. Fannii annales. Br. 2 r.
 --- *historia.* Br. 87.
 --- *patruales.* Br. 26.
Fannius. 11 Att. 6. Acad. 4, 5.
 --- *annales scripti.* Or. 2, 67.
 --- *in Siciliam cum imperio.* 7
 Att. 15.
C. Fannius I Ver. 49. Sext. 53.
Har. resp. 6. 2 Att. 24.
 --- *Charea.* Rosc. com. 1.
 --- *legatus.* 13 Phil. 6.
 --- *M. F. gener Lelii.* Amic. 1.
 --- *M. F. tribunus pl.* 16 Att.
 13.
M. Fannius. Rosc. Am. 4.
Fannius Dianae in portu. Inv. 2,
 31.
 --- *Fortuna Syracusis.* 4 Ver. 53.
 --- *Iouis Urui.* Pil. 35.
Fasces insignia dignitatis sint,
non potestatis. 1 Quint. ep.
 1, 4.
 --- *praetum pratoribus.* 2 Agr.
 34.
 --- *sumptuum Ciceronem spar-*
serunt inimici. 14 Phil. 5.
Fasces creatae Pompeji. 2 Att. 3.
Fasti diu occultati. 6 Att. 1.
Fastigiorum multorum tetum.
 3 Quint. ep. 1, 4.
Fastigium Capitoli & adium. Or.
 3, 46.
 --- *Iouis.* Div. 1, 10.
Fastos vulgo olim non habebant.
 Mur. 11.
Fata mutari non possunt. Div.
 2, 8.
Fati nomen anile. Div. 2, 7.
Fato facta & culpa commissa ep-
ponuntur. 14 epist. 1.
 --- *fieri omnia, Stoicorum.* Nat.
 D. 1, 20.
 --- *de eo scriptum.* Div. 2, 1.
Fatum. Div. 1, 55.
 --- *Democriti, Heracliti, Empe-*
doctis, Aristotelis. Fat. 17.
 --- *ex omni aeternitate rerum.*
 Nat. D. 3, 6.
 --- *Stoicorum ex quo genere cau-*
sarum. Top. 15.
M. Fancius M. F. 13 epist. 11.
Favete lingua. Div. 2, 40.
Favetur prima aetati, non inui-
detur. Off. 3, 13.
Favni. Br. 18.
 --- *in praelis auditi.* Div. 1, 45.
 --- *vatesque.* Div. 1, 50.
Favni vox. Nat. D. 3, 6.
Faunorum voces. Nat. D. 2, 2.
Favonio nascente mari purpureum.
 Acad. 4, 33.
Favonius. 8 epist. 9 & 11. 1 Att.
 14, 7, 1, 15, 11.

--- *fortissimus vir.* Mil. 9.
 --- *orator praeuus.* 2 Att. 1.
 --- *uentus.* 9 epist. 24.
Fausla. 5 Att. 8.
Fausli bibliotheca Puteolis. 4 Att.
 10.
 --- *epulum.* Vat. 13.
 --- *gladiatores debiij ex testa-*
mento patris. Sul. 19.
Fausti conscripti legio. 8 Att. 3.
Faustus. 1 Agt. 4.
 --- *Sulla.* Clu. 34.
Febres tertianae & quartanae.
 Nat. D. 3, 10.
Febrys ara in Palatio. Leg. 2, 11.
 --- *fanum in Palatio.* Nat. D. 3,
 25.
Februarium mensem socii exspe-
rant. 1 Ver. 35.
Feciales jus. Off. 1, 11. 3, 29.
Feciales. 5 Ver. 19.
Fecisse alios, non est desensio. 3 Ver.
 88.
Felicitas parere. Parad. 1.
Felicitas testamentum. 3 Quint.
 ep. 9.
Felicitas laudationis est. Or. 2, 85.
Felicitatis aetas. 4 Ver. 2 & 57.
Felicitatem de se ipso praestare ne-
mo potest. Man. 16.
Felis in Aegypto non violatur.
 Tusc. 5, 27. Nat. D. 3, 19.
 --- *facet Aegyptiis.* Nat. D. 1,
 29 & 36.
Felix esse nequit, qui republ. est
in felix. 2 Phil. 26.
Fenestrae animi sunt oculi & au-
res. Tusc. 1, 20.
Feralia. 8 Att. 14.
Ferarum natura. Fin. 2, 11.
Ferentani. Clu. 69.
Feriae denicales & aliae. Leg. 2,
 22.
 --- *Latinae.* 8 epist. 6.
 --- *in vendiales.* 3 Quint. ep. 5.
M. Feridius. 8 epist. 9.
Feris praestat homo per sermonem.
 Or. 1, 8.
Feritas & inhumanitas quae. Off. 1,
 44.
Ferre si quid ferendum est, &
probare si quid probandum non
est, non est idem. 9 epist. 6.
 --- *fortiter, quod evenit.* 11
 Phil. 3.
Ferro Phrygiis vulneratus. Rosc.
 Am. 32.
Fibreni insula. Leg. 2, 1.
Ficulense Cicronis. 12 Att. 34.
Fidei bonae nomen versatur in tu-
telis, societatis, filicium,
manulatis, rebus emptis, ven-
ditis, conductis, locatis. Off.
 3, 17.
 --- *delubra.* Nat. D. 3, 36.
Fideliter, proprium domicilium in
officio, migrationes in alienam
multa. 16 epist. 17.
Fidem contra utilitatem seruari
 pro-

probamus. Fin. 5, 22.
 — infideli servandam negans
 quæ sit labebram perjurio. Off.
 3, 29.
 — non prodit vir bonus. Acad.
 4, 8.
 — prestare futis esse videtur.
 7 Phil. 7.
 Fidenæ. 2 Agr. 35. 9 Phil. 2.
 Fidens. Tusc. 3, 7.
 Fidentia. Inv. 2, 54. Tusc. 4,
 37.
 Fides ac tibia epularum. Or. 3, 51.
 — amicorum. Rofc. Am. 38.
 — opta pinnis. Off. 3, 29.
 — communis debetur omnibus.
 1 Quint. ep. 1, 9.
 — continet rempublicam. Off.
 2, 24.
 — continet vitam. Rofc. com.
 6.
 — dea. Nat. D. 2, 23 & 31.
 — est firmamentum stabilitatis
 in amicitia. Amic. 18.
 — fundamentum justitiæ. Off.
 1, 7.
 — præcinitur deorum pulvina-
 ribus. Tusc. 4, 2.
 — publica postulata iudici. 2
 Att. 24.
 — tollitur sublata pietate ad-
 versus deos. Nat. D. 1, 2.
 — valuit. Or. 3, 42.
 — vicina Iovis in Capitolio.
 Off. 3, 29.
 — vigilantia, patriæ caritas
 præstanda omnibus. Brut. Ger.
 ep. 1.
 — unde comparanda. Off. 2, 9.
 — unde fiat. Top. 19.
 Fideiulanius Falcula. Cæc. 10.
 F. Fideiulanius Falcula. Clu. 37.
 Fiducia formula, inter bonus bene
 agier. 7 epist. 12.
 — iudicium. Cæc. 3. Nat. D.
 3, 30. Off. 3, 15.
 C. Fidulus. Vat. 13.
 C. Figuli sepulcrum. Leg. 2, 25.
 C. Figulo L. Iulio coss. Sul. 20.
 C. Figulus. Br. 20.
 Figura corporis ad naturam apta.
 Fin. 5, 12.
 — rotunda pulcherrima. Nat.
 D. 2, 18.
 — vocis. Her. 3, 11.
 Figura orationis tres. Her. 4, 8.
 Or. 3, 52 & 55.
 Filia Erecthei divino honore co-
 lantur. Nat. D. 3, 19.
 Filiarum amor patris. 1 Ver. 44.
 Filii preteritati sedebant in equis
 triumphantium. Mur. 5.
 — student in laudis paternæ
 genere excellere, sed non sem-
 per. Off. 1, 32.
 Fimbria consularis. Off. 3, 19.
 C. Fimbria. Or. 2, 22. Br. 34 &
 45. Rofc. Am. 12. Font. 7.
 C. Rab. 7. Planc. 21.

— inimicus Crassi. Br. 65.
 L. Fimbria. 5 Ver. 70.
 Fines amicitia. Amic. 16 & 17.
 — bonorum & malorum. Acad.
 4, 42.
 — bonorum quæ sententiis di-
 versis. Tusc. 5, 30.
 — magis agrorum sunt. Top.
 10.
 de Finibus controversia. Leg. 1,
 21.
 de Finibus libri quinque. 13 Att.
 19.
 Finientes orbis. Div. 2, 44.
 Finis bonorum & iudicium veri,
 duo maxima in philosophia.
 Acad. 4, 9.
 — bonorum non crescit. Fin.
 3, 14.
 — bonorum Stoicis. Fin. 2, 11.
 — eloquentiæ. Inv. 1, 5.
 — juris civilis. Or. 1, 42.
 — quid. Fin. 2, 2.
 Firmamenta defensionis. Top. 23.
 Firmamentum cause. Inv. 1, 14.
 Firmani. 7 Phil. 9.
 Firmanus Pompeji. 13 Phil. 5.
 Firmidius. Sext. 52.
 Firmissima societas, si viri boni
 sunt familiaritate conjuncti.
 Off. 1, 17.
 Firmum. 8 Att. 12.
 Fissum in extis & fibra. Div. 1,
 10.
 Fissus jecoris. Nat. D. 3, 6.
 Fistulator Gracchi. Or. 3, 61.
 Flacci. Nat. D. 1, 29.
 Flaccus consul. Br. 62.
 — flamen Martialis. II
 Phil. 8.
 — in provincia Ciceronis. 3
 epist. 11.
 C. Flaccus imperator in Gallia.
 Quint. 7.
 — L. F. 3 epist. 4.
 L. Flaccus. Div. 19. Planc. II
 & 36. 1 Att. 19. 8, 3.
 — flamen Martialis. Div.
 1, 46.
 — interrex. 3 Agr. 2.
 — legatus Bionis. Pif. 23.
 — prator. 3 Cat. 2.
 P. Flaccus. Or. 2, 70.
 — accusavit M. Carbonem.
 9 epist. 21.
 Q. Flaccus. 4 Att. 3.
 Flagitiosus. Tusc. 4, 32.
 Flamen Carmentalis. Br. 14.
 — Jovi, Marti, Quirino.
 2 Phil. 43.
 — Lantivii prodendus. Mil.
 10.
 Flaminius patricii. Pro dom. 14.
 Flaminiæ via. 12 Phil. 9. I
 Att. 1.
 T. Flamini de Philippo trium-
 phus. Mur. 14.
 T. Flamini Q. Metello coss.
 Pro dom. 53.

Flaminius. 4 Ver. 58. Sen. 1.
 — Philippi victor. 1 Ver.
 21.
 L. Flaminius. Sen. 12.
 T. Flaminius. Br. 28. 1 Agr. 2.
 Pif. 25. 5 Phil. 17.
 — consul. Br. 74.
 — & M? Acilius coss. Sen.
 5 & 12.
 Flaminius. 12 Att. 52.
 — circus. Red. in sen. 6.
 Sext. 14. 1 Att. 14.
 — consul. Div. 1, 35. 2, 8.
 — Flamma. 14 Att. 16.
 C. Flaminius. Inv. 2, 17. Br. 14.
 Acad. 4, 5. Leg. 3, 9.
 — aditis curulis. Clu. 45.
 — cecidit apud Thrasime-
 nura. Nat. D. 2, 3.
 — tribunus pl. Sen. 4.
 Flamma. 16 epist. 24.
 Flavii controversia cum Dyrrachi-
 nis. Brut. ep. 6.
 Flavio legio & Sicilia data. 10
 Att. 1.
 Flavius. 1 Att. 18 & 19.
 C. & L. Flavius. 13 epist. 31.
 C. Flavius. Planc. 42.
 — Puffo. Clu. 56.
 Cn. Flavius Cn. F. 6 Att. 1.
 — exposuit actiones. Or. 1,
 41.
 — sciba. Mur. 11.
 L. Flavius. 1 Ver. 5.
 — eques R. 1 Ver. 59.
 — prator designatus. 1 Quint.
 ep. 2, 3.
 — procurator Matrinii. 5 Ver.
 7.
 Q. Flavius Tarquiniensis. Rofc.
 com. 11.
 Flexiones in cantu. Or. 3, 25.
 Flora mater. 5 Ver. 14.
 Florus. Clu. 19.
 Flos populi. Br. 15.
 Fluctibus immobilant hostiam du-
 ces Romani mare ingredienti-
 bus. Nat. D. 3, 20.
 Fluctuans & dissolutum orationis
 genus. Her. 4, 11.
 Fluctus a saxo, fortuna ab animo
 frangi debet. 9 epist. 16.
 — excitare in simpulo. Leg. 3,
 16.
 — in republica excitantur. Sext.
 46.
 Flumentana porta. 7 Att. 3.
 Fœdus, id est, populi religio &
 fides. Cor. Bal. 4.
 — fieri in Capitolio videri pote-
 rat. Rab. Post. 3.
 — Carnetinum. Cor. Bal. 20.
 — cum Rhodiis. 12 epist. 15.
 Fœculo posito in Restis adhibito-
 que tibicine bona consecrabantur.
 Pro dom. 47.
 Fœnei homines. Cor. ftag. 1.
 Fœneratio est suam ob causam
 commedare. Fin. 2, 35.

Fœnicularius campus. 12 Att. 8.
 Fons fraudum. Off. 3, 18.
 — legum & juris. Leg. 1, 5.
 — primorum invitamentorum
 nature. Fin. 5, 6.
 Fonteja virgo Vestalis. Font. 17.
 Fontejus. 4 Att. 15.
 C. Fontejus M. uci legatus. Font.
 4.
 M. Fontejus præfuit Gallia pro-
 vincia. Font. 1.
 P. Fontejus. Pro dom. 13 & 29.
 Fontes se esse dicere. Her. 4, 6.
 M. Fontinus. 1 Att. 6.
 Fontis aræ. Leg. 2, 22.
 — delubrum ex Corsica. Nat.
 D. 3, 20.
 Fori insignia. Or. 39.
 Foris adsumpta argumenta. Or.
 2, 40.
 Forma definitio. Top. 7.
 — dignitas. Her. 4, 27. Off.
 1, 36.
 Forma honestatis. Fin. 2, 15.
 — in adolescentia capit male-
 dictum de pudicitia. Cæc. 3.
 Formicæ. 8 epist. 16. 14, 18. 16,
 12. 7 Att. 8.
 — Læstrygonia πλεπυλλο. 2
 Att. 13.
 Forminans. 16 epist. 10. 1 Att.
 4.
 — Ciceronis. II epist. 27.
 Formianus fundus P. Rutillii. Nat.
 D. 3, 35.
 Formido. Fin. 3, 10. Tusc. 4, 8.
 Formula auspicandi. Div. 2, 34.
 — EA RES AGET VR. Fin. 2, 1.
 — præscriptionis actionum, De
 eadem re alio modo. Fin. 5,
 29.
 — SI QUID MEI IUDICII EST.
 Fin. 2, 12.
 — triumphis decernendi, Quo-
 ejus virtute aut felicitate & c.
 Fin. 4, 9.
 Fornices cæli. Or. 3, 40.
 Formix Fabianus. Act. 1 Ver. 7.
 — Fabii. Or. 2, 66.
 — Verriis. 2 Ver. 63.
 Fors. Leg. 2, 11.
 — domina campi. Pif. 2.
 — fortuna, casus, eventus.
 Div. 2, 6.
 Fortes fortuna adiuvat. Tusc. 2,
 4.
 — quales debent esse & qui sint.
 Off. 1, 19.
 — viri quid sequantur. Fin. 2,
 19.
 Fortis. Tusc. 3, 7.
 Fortitudinis definitio. Tusc. 4,
 24.
 — Stoica proba. Off.
 1, 19.
 — ratio. Fin. 1, 15.
 Fortitudo. Her. 3, 2. 4, 25.
 Inv. 2, 54. Fin. 5, 23.
 Tusc. 3, 17. Nat. D. 3, 15.
 Off. 3.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Off. 3, 33.
 --- despicit omnia humana.
 Off. 3, 27.
 --- sapientia vix possunt se-
 jungi. 13 Phil. 3.
 --- in equis, in leonibus, non
 justitia, non aequitas. Off. 1, 16.
 --- sine ira est nec rationis ex-
 pers. Tusc. 4, 22.
 --- viciis. Her. 3, 11.
 Fortium virorum pugna. Pis. 32.
 Fortituarum rerum diviniatio.
 Div. 2, 5.
 Fortunatum ob bonum diis gratias
 agimus. Nat. D. 3, 36.
 Fortuna bona. 4 Ver. 3.
 --- caeca. 13 Phil. 5.
 --- et caecos facit, quos com-
 plexa est. Am. 15.
 --- cedit beate vicia. Tusc. 5,
 25.
 --- cedit sapienti. Parad. 5.
 --- constantiam respuit. Nat. D.
 2, 16.
 --- exigua intervenit sapienti.
 Fin. 1, 19. 2, 27.
 --- fortes. Fin. 3, 4.
 --- fortitudini solet esse adju-
 mento. Her. 3, 5.
 --- hujusce diei. Leg. 2, 11.
 --- imperatorum. Man. 16.
 --- metienda, non accensio fa-
 me querenda. 2 epist. 11.
 --- multum sibi vindicat in bel-
 licis. Marc. 2.
 --- nihil magis contrarium ra-
 tioni et constantia. Div. 2, 7.
 --- persona. Inv. 1, 25.
 --- vaga et volubilis. Mil. 26.
 --- argens non patitur unoinlu-
 ta perire. Sul. 32.
 Fortunam cuiusque non eventis,
 sed factis ponderari. Pis. 41.
 --- laudare stultitia, vituperare
 superbia est. Inv. 2, 59.
 --- negant homines in beneficiis
 collocandis sequi. Off. 2, 20.
 --- volunt sibi objici militares.
 5 Ver. 50.
 --- vitare nemo potest. 9 epist.
 13.
 --- utramque ferre. 4 epist. 5,
 5, 21.
 Fortuna altitudo officit luminibus
 mentis. Rab. Post. 16.
 --- attributa et inde suspicio.
 Inv. 2, 9.
 --- bona. Or. 2, 11 & 84.
 --- descriptio. Her. 2, 23.
 --- sanum Syracusis. 4 Ver. 53.
 --- gremium et ades. Div. 2,
 41.
 --- impetus in quibus consistant.
 1 Quint. ep. 1, 1.
 --- male ara. Nat. D. 3, 25.
 Leg. 2, 11.
 --- secundae praevitas. Her. 4,
 17.
 --- tela, non culpa. Pis. 19.

--- vicissitudines in legendo ju-
 cundae. 5 epist. 12.
 --- vim non decet stultitia con-
 temnere. 14 Phil. 3.
 --- vis in utramque partem. Off.
 2, 6.
 --- et varietas. Or. 3, 3.
 Fortunatus, cuius salute omnes
 latantur. Marc. 1.
 --- Damocles. Tusc. 5, 21.
 Forum Appii. 2 Att. 10.
 --- Aurelium. 1 Cat. 9.
 --- cedit castris. Mur. 14.
 --- Cornelium. 12 epist. 5.
 --- Gallorum. 10 epist. 30.
 --- id est, vestibulum sepulchri.
 Leg. 2, 24.
 --- Julii. 10 epist. 15 & 17.
 Voconii. 17.
 --- laxatur. 4 Att. 16.
 --- negotiatorum. 3 Ver. 60.
 --- Voconium. 10 epist. 34.
 --- urbis commune est. 5 epist.
 15.
 de Fossis interdicat prator. Cae.
 13.
 Frangones. 14 Att. 10.
 Frater alter ego. 2 epist. 15.
 Fratrum amoris vis. 5 epist. 2.
 Fraus adstringit, non dissolvit
 perjurium. Off. 3, 32.
 --- impia vel anisio superstitio a
 rebus divinis amovenda. Div.
 1, 4.
 --- odio majore digna quam via.
 Off. 1, 13.
 --- venditoris in mancipiorum
 venditione excluditur. Off. 3,
 17.
 Fregellæ. Her. 4, 27.
 --- perfidiosis. Her. 4, 15.
 Fregellani. Inv. 1, 8.
 Fregellanum bellum. 2 Agr. 33.
 Fregellanus ager. 15 epist. 76.
 Fremitus murmurantis maris.
 Tusc. 5, 40.
 Frequentatio. Her. 4, 40.
 Eretense mare. 10 Att. 7.
 Frigus Dalmaticum. 5 epist. 10.
 Fronte et oratione homines ma-
 gis quam beneficio reque ca-
 piuntur. Pet. conf. 12.
 Frontones. Nat. D. 1, 29.
 Fructuarii agri. 8 epist. 9.
 Fructuosa aratio. Tusc. 5, 31.
 Fructuosum interdum de suo iure
 decedere. Off. 2, 18.
 Fructus divitiarum in copia. Pa-
 rad. 6.
 --- facti satis in ipsa conscien-
 tia. 2 Phil. 44.
 --- otii. Or. 2, 5.
 --- pecunie maximum. Off. 2, 18.
 --- senectutis. Sen. 19.
 --- uberrimus e philosophia
 Tusc. 1, 49.
 Frugalitas frugi homines. Tusc.
 3, 8. 4, 16.
 Frugalitatis verbo reges laudari

non solent. Deiot. 9.
 Fruges inventa in Sicilia. 5 Ver.
 38.
 --- nihil juvant, nisi cultus
 earum et conditione natura
 divina tradidisset. Div. 1,
 51.
 Frugi. Font. 13 & 14.
 --- homo omnia recte facit.
 Tusc. 4, 16.
 --- Piso. Fin. 2, 27.
 Frui non tam jucundum, quam
 non desiderare. Sen. 14.
 Frumentaria lex C. Gracchi. Sext.
 48.
 Frumenti emendi curationem Cas-
 sio datum iri putabant. 15
 Att. 9.
 --- nascentis descriptio. Sen.
 15.
 Frumentum Siculum. 3 Ver. 31.
 Frustas fundus. 10 Att. 4. &
 13.
 Frustra ac sine causa quid facere
 indignum deo, etiam abhor-
 rens ab hominis constantia.
 Div. 2, 60.
 Fucum facere. Pet. conf. 9.
 Fuffanus. 7 Att. 15.
 C. Fuficus. 2 Ver. 12.
 Fufidiani coheredes. 11 Att. 13.
 praedia. 14.
 Fufidians fundus. 3 Quint. ep.
 1, 2.
 Fufidius eques Rom. Pis. 35.
 L. Fufidius. Br. 29.
 Q. Fufidius Q. F. 13 epist. 11
 & 12.
 Fufius. 2 Att. 18. 11, 15 & 16.
 --- levissimus tribunus pl. 1
 Att. 14.
 A. Fufius. 13 epist. 3.
 L. Fufius. Or. 1, 39. Br. 49 &
 62. Off. 2, 14.
 Q. Fufius. 5 epist. 6. 9 Att. 5,
 15, 4.
 Q. Fufius Calenus. 8 Phil. 4.
 10, 1. 11, 6. 12, 1.
 Fuzæ proximorum in periculis.
 Mil. 26.
 Fugitivo in C. Marii nomen in-
 vadentis uncus impactus. 1
 Phil. 2.
 Fugit manu telum. Or. 3, 39.
 C. Fulcinius legatus. 9 Phil. 2.
 M. Fulcinius. Cae. 4.
 Fulgura, tonitrua, fulmen unde
 exfulant Stoicis. Div. 2, 19.
 Fulgurat res. Div. 2, 53.
 Fulmen sinistram munitare. 2 Phil.
 38.
 --- sinistram optimum. Div. 2,
 33.
 Fulvii, Maximi, Marcelli. Arch.
 10.
 M. Fulvii de Aetolis triumphus.
 Mur. 14.
 --- Flacci dimus. Pro dom.
 38.

Fulvius, inter Philotimus. 12 Att.
 44.
 Fulvius cum Aetolis bellans comite
 est usus Ennio. Arch. 11.
 --- reus. Inv. 1, 43.
 M. Fulvius. 8 Phil. 4.
 --- collega Lepidi in censura.
 Prov. conf. 9.
 --- consularis occisus cum liberis.
 1 Cat. 2.
 --- Flaccus. Br. 28.
 --- Nobilior. 4 Att. 16.
 P. Fulvius Veratius. Flac. 20.
 Q. Fulvius censor. 1 Ver. 41.
 --- Nobilior. Br. 20.
 --- Q. Fabius coss. 2 Agr.
 33.
 Ser. Fulvius. Br. 21 & 32.
 Fundanus ager. 2 Agr. 25.
 C. Fundanius. 1 Quint. ep. 2, 3.
 M. Fundanius. Pet. conf. 5.
 Fundi. 14 Att. 6.
 --- sunt non modo federati, sed
 liberi. Cor. Bal. 8 & 11.
 Fundus Cymensis. Flac. 20.
 --- Herculanensis. 9 epist. 25.
 --- Manili in Labiano. Parad. 6.
 --- Sabinus. Mur. 12.
 Funebre epulum. Vat. 12.
 Funnulanius. 5 Att. 4. 10, 15.
 Funnus Clodii. Mil. 32.
 --- sepulto jum filio factum.
 Clu. 9.
 Fur ac sacrilegus, vasa sacra ex
 privato furcipiens. Inv. 2, 18.
 --- nocturnus interfectus impu-
 ne. Mil. 3.
 Fures motus mentium. Div. 1, 2.
 Fures signa rerum commutata.
 Fin. 5, 25.
 T. Furfans. Mil. 27.
 T. Furfans Postumus. 6 epist. 8.
 Furiæ lex. 1 Ver. 42.
 Furiæ atrata. Vat. 13.
 --- dea. Nat. D. 3, 18.
 --- incitant ad pœnas. Sul. 27.
 --- infabulis. Rosc. Am. 24.
 --- non ardentibus sedis, sed
 angore conscientie fraudisque
 cruciatur. Leg. 1, 14.
 --- occurrunt tunc tibi injuria.
 Parad. 2.
 --- quaedam sunt perturbatio-
 nes. Tusc. 3, 11.
 Furiarum tede aridentes. Pis.
 20.
 C. Furiæ lex de testamentis. Cor.
 Bal. 8.
 Furina lucus. Nat. D. 3, 18.
 --- templum 3 Quint. ep. 1, 2.
 P. Furius S. Attilio coss. 12 Att. 5.
 Furius non est dominus rerum
 suarum. Tusc. 3, 5.
 Furius Heraclensis. 5 Ver. 43.
 --- praedator. Cor. Bal. 20.
 A. Furius poeta. Br. 35.
 L. Furius. Or. 2, 37. Arch. 7.
 Anic. 27.
 --- ex Scto rogationem tulit.
 Off. 3, 30.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Off. 3, 30.
 — Philus. Br. 28.
 M. Furius Camillus. Pro dom. 32.
 — Flaccus. 2 Quint. ep. 5.
 P. Furius. C. Rab. 9. 3 Cat. 6
 Q. Furius, eques Rom. 2 Phil. 16.
 Furnius. 8 epist. 10. 10, 1 & 3 & 10 & 11. 5 Att. 2. 9. 6.
 Futor. Tusc. 3, 5. Div. 1, 31.
 — amoris. Tusc. 4, 35.
 — gravissima a diis poena. Har. resp. 18.
 Fustia lex. 1 Ver. 42. Sext. 14. Vat. 2.
 C. & M. Fufsi. Flac. 20.
 Fufsi. Or. 2, 22.
 — casarum actor. Or. 3, 13.
 Fulvarium merentur legiones, quia consul. in reliquerunt. 3 Phil. 6.
 Futura possunt significari natura. Div. 1, 6.
 — precipere cogitatione. Off. 1, 23.
 — significari & praedici posse statuerunt omnes gentes. Div. 1, 1.

G

Gabina vicinitas Tusculi. Planc. 9.
 Gabinia lex. 5 Att. 21. Leg. 3, 16. Amic. 12.
 Gabinii cum Cicerone gratia reconciliata. Rab. Post. 8 & 32.
 — & Pisonis turpitudine ab Apelline derisa. 3 Quint. ep. 1, 7.
 — pratoris levitas. Arch. 5.
 Gabinio postulanti negotia supplicatio. 14 Phil. 8. 2 Quint. ep. 8.
 — Syria data. Pro dom. 21.
 Gabinus. Vat. 10.
 — accusatus a Memmio. 3 Quint. ep. 2.
 — Antiochus. 4 Att. 16.
 — Cimber. 3 Cat. 3.
 — consul. 11 epist. 16.
 A. Gabinus. Man. 17. Cot. frag. 16.
 — consul. 12 epist. 29.
 C. Gabinus. Pro. conf. 5.
 P. Gabinus. Div. 20.
 Gades. Cor. Bal. 2. Pro dom. 30. 10 epist. 31. Sen. 19.
 Galata milites. 6 Att. 5.
 Galba. Br. 86. 11 epist. 10.
 — consponsor Lepae. 6 epist. 18.
 — scriptor. Her. 4, 5.
 — splebas praesse legioni Mariae. 10 epist. 30.
 C. Galba. Or. 1, 56. Fr. 33.
 — gener P. Craffi. Br. 26.
 P. Galba. 1 Vet. 7. Har. resp. 6. 1 Att. 1.

— competitor Ciceronis. Pet. conf. 2.
 Ser. Galba. Or. 1, 10 & 53 & 56 & 60. 2, 2 & 65. Br. 20. C. Rab. 7.
 Ser. Galba vicinus Ennii. Acad. 4, 16.
 — ejus orationes. Br. 21.
 Galba asper stilus. Or. 3, 7.
 Galbam Cicero gratia superavit. Mur. 8.
 Ser. Galbam accusavit M. Cato. Mur. 28.
 Galesius hereditas. 11 Att. 12.
 Gallata in Sicilia interpretes portentorum. Div. 1, 20.
 Gallia Cisalpina. Man. 12.
 Gallia citerior. Inv. 2, 37. Pro. conf. 16. 7 Phil. 1. 10 epist. 4.
 — civium Rom. negotiantium plena. Font. 1.
 — comata & togata. 8 Phil. 9.
 — maxime timenda Romanis. Pro. conf. 13.
 — potest in suffragiis. 1 Att. 1.
 — per Pompejum patefacta itineri Rom. in Hispaniam. Man. 11.
 — provincia. 3 Phil. 5.
 — Transalpina. Mur. 41.
 — ulterior. Pro. conf. 15.
 — Domitio contigit. 16 epist. 12.
 Gallie amplissimus cum infimo civis Romano non comparandus. Font. 8.
 Galliarum provinciarum successio. 8 epist. 1.
 Galliae & lacerna. 2 Phil. 30.
 Gallianae legiones. 2 Cat. 2.
 Gallicanus. Clu. 8.
 — saltus. Quint. 25.
 Gallici belli metus. 1 Att. 19.
 Gallicum bellum. Font. 11. Pro. conf. 8.
 Gallicus ager. Br. 14. Sen. 4.
 — tumultus. 14 Att. 1.
 Galli duo. 8 epist. 4.
 — equites. 10 epist. 32.
 — suellites Sullae in occidendo. Pet. conf. 2.
 — vici silere solent, canere vici flores. Div. 2, 26.
 Gallinaceum sel. Div. 2, 12.
 Gallinaria silva. 9 epist. 23.
 Gallius. 13 Phil. 12. 10 Att. 15. C. Gallus. 3 Ver. 65.
 M. Gallius. Q. F. 11 Att. 20.
 Q. Gallius. Br. 80. Pet. conf. 5.
 Gallo torquis detractus a Torquato. Tusc. 4, 22.
 Gallonius. Quint. 30.
 P. Gallenus gurgis. Fin. 2, 8 & 28.
 Gallorum cuniculus in Capitolium.

3 Phil. 8.
 — forum. 10 epist. 30.
 — perjuria. Font. 17.
 Gallos robore Romani non superant. Har. resp. 9.
 Gallus. 4 epist. 6.
 — e Phrygia aut aristus. Her. 4, 49.
 — testis in Pisonem. Or. 2, 66.
 C. Gallus. Br. 23. Mut. 31. Sen. 14.
 — vir bonus. Amic. 6 & 27.
 — filium excusit. Amic. 2.
 Gamala. 12 Att. 23.
 Gamelion mensis. Fin. 2, 31.
 Ganymedes. Tusc. 1, 26. Nat. D. 1, 40.
 Ganymedis raptus. Tusc. 4, 33.
 Gargetius. 15 epist. 16.
 Gaudia beate vitae. Tusc. 5, 24.
 Gaudium aliud letitia. Tusc. 4, 31.
 — Stoicum. Tusc. 4, 6.
 Gavi Olei herreum. Sext. 33.
 Gavius Firmianus. 4 Att. 8.
 L. Gavius. 6 Att. 1 & 3.
 P. Gavius Cofanus municeps. 5 Ver. 61.
 T. Gavius Capio. 5 Att. 20.
 Gaurus mons. 2 Agr. 14.
 Gedusanus ager. 2 Agr. 19.
 Gelenfes. 3 Ver. 43. 4, 33.
 Gellii historici. Clu. 1, 2.
 Gellius. 4 Att. 3. 2 Quint. ep. 1.
 — frater consul. Vatin. 2. Sext. 50.
 — historicus. Div. 1, 26.
 L. Gellius. Br. 27 & 47. 1 Ver. 48. Cor. Bal. 7. Red. ad Quir. 7. Pil. 3. 10 epist. 17.
 — censor. Clu. 42.
 — consul. 2 Ver. 39.
 — mortuus. Leg. 1, 20.
 Gelo tyrannus. Nat. D. 3, 34.
 Geminorum similitudo. Acad. 4, 17.
 Geminus ad Cannas cecidit. Tusc. 1, 37.
 Gemma vitium. Sen. 15.
 Gemmare vites. Or. 3, 38. Or. 24.
 Genealogi antiqui. Nat. D. 3, 17.
 Genera duofacietiarum. Or. 2, 54.
 — elocutionis. Her. 4, 8 & 12.
 Generalis constitutio. Inv. 1, 8. 2, 21.
 de Genere optimo dicendi liber Ciceronis. 14 Att. 20.
 Generi cum saceris non lavabantur. Off. 1, 35.
 Generis controversia. Inv. 1, 9.
 — definitio. Top. 7.
 Genialis lectus. Clu. 5.
 Genitales dii. Or. 3, 38.
 Gens fallacissima Africa. 11 Att. 7.
 Gentilium definitio. Top. 6.
 Gentium consensio lex naturae.

Tusc. 1, 13.
 — jus idem civile voluerunt Romani. Off. 3, 17.
 — majorum dit. Tusc. 1, 13.
 — minorum patricii. 9 epist. 21.
 L. Gemellius Curvus. 13 epist. 53.
 Genus. Or. 1, 42.
 — ad argumentandum. Or. 2, 40.
 — optimum dicendi, liber Ciceronis. 12 epist. 17.
 — plures partes amplectitur. Inv. 1, 22 & 28.
 — quaestionis infinitum. Or. 2, 10.
 Geographica Ciceronis. 2 Att. 6.
 Geometria non omnia docent, sed postulant quaedam concessa. Off. 3, 7.
 — non persuadent, sed cogunt Acad. 4, 36.
 Geometrarum mos sumendi pro concessa. Tusc. 5, 7.
 Geometres. Fat. 8.
 Geometria. Acad. 1, 2.
 — honorata Graecis. Tusc. 1, 2.
 — mathematicorum. Div. 2, 3.
 — Pythagorae. Nat. D. 3, 36.
 Gemalo Milonis domus. 4 Att. 3.
 Germania patria. Leg. 2, 2.
 Germani. Pro. conf. 13.
 Gestio negotii. Inv. 1, 26.
 Gestus junctus est vultus. Or. 17.
 Gestus brachii. Her. 4, 19.
 — qualis? Her. 3, 15.
 — significatio. Or. 3, 59.
 C. Geta. Clu. 42.
 Getarum copiae. 9 Att. 10.
 Gigantes. Nat. D. 2, 28.
 Gigantum modo bellare cum diis est repugnare naturae. Sen. 2.
 Glabrio. Man. 9. 6 Att. 1.
 M. Glabrio. Br. 68. Har. resp. 6.
 Gladiatorum acriter se morti offerentes. Mil. 34.
 — aut perlici homines aut barbari. Tusc. 2, 17.
 — Casiris Capuae. 7 Att. 14.
 — nobiles honeste decumbunt. 3 Phil. 14.
 — gladiatoribus imperatur, Ferrura recipe. Sext. 37.
 Gladiatorio munere multitudo maxime delectatur. Sext. 58.
 Gladiatorium est stomachari, ut fit fortis. Tusc. 4, 21.
 Gladiatorium libelli. 2 Phil. 38.
 — spectaculum an crudele. Tusc. 2, 17.
 Gladiatorum in externis locis minor verecundia. 4 epist. 9.
 Glarea ad vinum. 3 Quint. ep. 1, 2.
 Glaucæ mater Diana. Nat. D. 3, 23.
 Glauca. Or. 2, 61 & 65. 3, 41.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

--- prator. 8 Phil. 5.
Glaucia monitum in lege recitanda. Rab. Post. 6.
Glaucias prator. C. Rab. 7.
C. Glaucias. Har. resp. 21.
Glaucippus. I Agr. 4.
P. Globulus. Flac. 31 & 34.
Gloria. Inv. 2, 55. Mil. 35. I Phil. 12.
 --- est solida res. Tulc. 3, 2.
 --- habet formam honestatis. Fin. 5, 24.
 --- in quibus consistat. Off. 2, 9, 3, 22.
 --- iustus est fructus verae virtutis honestissimus. Pif. 24.
 --- non potest esse in scelere. Off. 3, 22.
 --- quid est. Marc. 8.
 --- vere sola, fama honorum. Sext. 66.
 --- ut umbra sequitur virtutem. Tulc. 1, 45.
Gloria bellica studium. Off. 1, 19.
 --- causa oblivionis iustitia. Off. 1, 8.
 --- cupiditas. Tulc. 4, 11.
 --- cur cavenda. Off. 1, 20.
 --- facile ad res iniustas impellitur. Off. 1, 19.
 --- iactura multis difficilior quam vita. Off. 1, 24.
 --- speciem habentia. 10 epist. 12.
 --- verum iter in republ. I Phil. 14.
Gloriam non sequi, sed ea, ex quibus vera gloria nasci potest. 15 epist. 4.
Gloriosus de se non praedicavit Cicero. Pro dom. 35.
Gnatho. 2 Phil. 6.
Gnathonis persona apud Terentium. Amic. 25.
Gorgias. Br. 12 & 85. 16 epist. 21.
 --- dialogus. Or. 3, 31.
 --- doctor sapientiae. Or. 3, 16.
 --- in Thesalia. Or. 52.
Leontinus. Inv. 1, 5. Or. 1, 22, 3, 32. Br. 8. Or. 12, Sen. 5.
 --- Leontinus sophistes. Fin. 2, 1.
 --- Platonis. Or. 1, 11. Tulc. 5, 12.
 --- princeps in concinnitate finiendarum vocum per numerum. Or. 49.
 --- servus. Her. 4, 52.
Gorgones os crinitum anguibus. 4 Ver. 56.
Gortynus. 5 Phil. 5.
Gracchi. Her. 4, 54.
 --- duo. 2 Agr. 29.
 --- unde perditii. Off. 2, 23.
C. Gracchi caedes. Or. 2, 25.
 --- caput. Or. 2, 67.

--- largitio frumentaria. Off. 2, 21.
 --- lex de capite civium C. Rab. 4.
 --- frumentaria. Sext. 48.
 --- ratio & effundendi ararii & tamen verbis defendendi. Tulc. 3, 20.
Ti. & C. Gracchi. 2 Agr. 5.
 --- tribunatus. Leg. 3, 9.
Ti. Gracchi agraria lex. Sext. 48.
 --- caedes. Or. 2, 25 & 40.
Gracchorum ferocitas. Vat. 9.
 --- largitio. I Agr. 7.
Gracchus. Or. 1, 34. 3, 56.
 --- apud Lucaeus casus. Tulc. 1, 37.
 --- augur in Sardinia. 2 Quint. ep. 2.
 --- ex compedibus & ergastulo. C. Rab. 7.
 --- pater, censor. Inv. 1, 30.
 --- per irrisum vocatus. Sext. 33 & 38.
 --- scriptor. Her. 4, 1. Gracchi. Her. 4, 5.
C. Gracchus. Brut. 33. Font. 13. I Car. 2. Pro dom. 9. Clu. 55. Mil. 6. Div. 1, 26.
 --- aequalis Drusi. Fin. 4, 24.
 --- collega M. Drusi. Br. 28.
Ti. & C. Gracchus. Her. 4, 22. 4 Cat. 2. Har. resp. 19. Mil. 6.
Ti. Gracchus. Her. 4, 55. Or. 1, 48. 2, 370. Br. 27. I Cat. 1. Mil. 27. Nar. D. 1, 38. Tulc. 4, 25.
 --- P. F. Br. 20 & 46. Off. 2, 12.
 --- auctores legis habuisse dicitur. Acad. 4, 5.
 --- consul iterum. Nat. D. 2, 4.
 --- de relictis ab amicis. Amic. 11.
 --- fractus ab Octavio. Br. 25.
 --- inauspicato pomerium transfregit. Div. 1, 17.
 --- occisus. 4 Ver. 49.
 --- occisus duce privato Maximo Scipione. Br. 28.
 --- pater. Inv. 1, 49. Prov. conf. 8. Fin. 4, 24.
 --- P. F. C. Gracchi pater. Div. 1, 18.
 --- Scipionis sacer. Amic. 27.
Gradatio. Her. 4, 25.
Gradus Aurelii. Clu. 34. Flac. 28.
 --- honorum sunt pares, gloria dispares. Planc. 24.
 --- necessitudinum non iidem, qui temporum. Off. 1, 18.
Gracia bella. Mur. 14.
 --- sacra. 4 Ver. 51.
 --- via. 7 epist. 16.
 --- vina. 5 Ver. 56.
Graccharum literarum perstudiosus in senectute Cato. Sen. 1 & 8.

Gracias multi non amant literas. Acad. 2, 2.
Gracchus. 11 epist. 7 & 12. 15 Att. 8 & 10.
Graci apud Pisonem. Pif. 27.
 --- am. Ofci Iuli. 7 epist. 1.
 --- comites Clodii. Mil. 10.
 --- copia verborum non vincunt Latinos. Nat. D. 1, 4.
 --- de memoria scripserunt. Her. 3, 23.
 --- homines iidem multarum civitatum. Cor. Bal. 12.
 --- in conviviis nominant, cui poculum tradituri sint. Tulc. 1, 40.
 --- ineptum dicere nequeunt. Or. 2, 4.
 --- in officio negligentes. 7 Att. 18.
 --- leves. Lig. 4.
 --- Iudi. 16 Att. 5.
 --- multa supervacua scripserunt. Her. 1, 1.
 --- male ab aliis sumunt exempla artis. Her. 4, 7.
 --- versus & Latini. Arch. 10.
 --- vere Gracia digni. 1 Quint. ep. 1, 5.
Gracia magna. Or. 2, 37. Tulc. 1, 16. 4, 1, 5, 4. Amic. 4.
 --- princeps eloquentiae. Or. 1, 4.
 --- vetus Italiae, magna appellata. Or. 3, 34.
Gracia ab ora prima ad Aegyptum. 12 epist. 5.
 --- ab prima ora usque ad Aegyptum. 10 Phil. 5.
 --- debetur studiorum erigo. 1 Quint. ep. 1.
 --- imperium. Her. 4, 25.
 --- mos habere adolescentes amore conjunctos. Tulc. 5, 20.
Gracis literis explicata philosophia. Acad. 1, 2.
Graeco more bibere. 1 Ver. 26.
Gracorum artes. Har. resp. 9.
 --- doctorum consuetudo, ut iis sonatur, de quo dispuent quamvis subitio. Amic. 4.
 --- gymnasia. Tulc. 4, 33.
 --- insultas. Rab. Post. 13.
 --- lingua copiosior Latina. Tulc. 2, 15.
 --- mos in jurante. Cor. Bal. 5.
 --- nemini contigit forense dicendi & quietum disputandi genus. Off. 1, 1.
 --- odium usque ad sanguinem. Lig. 4.
 --- ornamenta. Man. 14.
 --- sapientum argutie de amicitia. Amic. 13.
 --- tria genera. Flac. 27.
 --- vanitas in testimoniis. Flac. 4.
Gracostasis. 2 Quint. ep. 1.
Graculacantio. 7 epist. 18.

Graculi. Red. in sen. 6.
 --- comites, aug. Mil. 21.
 --- homines contentionis cupidiores quam veritatis. Or. 1, 11.
Graculis doctor rhetorices. Or. 2, 18.
Gravis mos tropaei statuendi. Inv. 2, 23.
Grammatici multi. Or. 1, 3.
 --- poetarum explanatores. Div. 1, 51.
Grandis oratio. Or. 3, 43.
Gravii. 9 epist. 15.
Granius. 2, 60 & 70. 6 Att. 3.
 --- praco. Planc. 14.
P. Granus. 5 Ver. 59.
Q. Granus praco. Br. 43 & 46.
Grati esse coguntur homines erga deos. Leg. 2, 7.
 --- debemus. Planc. 33.
 --- homines peccato reperiuntur. Planc. 2.
Gratia. Inv. 2, 22 & 55.
 --- beneficium leve onus. Planc. 32.
 --- populi consistit in suffragiis. 2 Agr. 37.
 --- referenda nullum officium magis necessarium est. Off. 1, 15.
Gratia nihil loci relinquit via juris in quibusdam rebus. 1 Quint. ep. 2, 3.
 --- & pecunia inaequalitas in reddendo. Off. 2, 20.
 --- referenda principia in nolis continemus. Fin. 5, 15.
Gratium onus. Planc. 30.
M. Gratilius legatus. Flac. 21.
 --- propinquus Tullii. Br. 45.
Gratidianus. Or. 2, 65.
 --- prator. Off. 3, 20.
Gratidius. 1 Quint. ep. 4.
 --- legatus Quinti. 1 Quint. ep. 1, 3.
M. Gratidius. Leg. 3, 16.
Gratius. Arch. 4.
Gratulatio fera non reprehenditur, si nulla negligentia praetermissa est. 2 epist. 7.
Gratus debet esse etiam is, cui potestas accipiendi fuit, etsi non acceperit. Prov. conf. 17.
Grave est vere accusari in amicitia. Mur. 3.
Gravis figura orationis. Her. 4, 8.
Gravitas & magnitudo animi Romanata. Sext. 67.
Gravus est spoliari fortunae, quam non augeri dignitate. Planc. 9.
Gravus tarditates & festinationes. Off. 1, 36.
Grunnius suus. Tulc. 5, 40.
Grunna in mari transmittenda mos. Nat. D. 2, 49.
Gubernatio republ. cum nave comparatur. 1 epist. 9.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Gubernator tempestates ratione providet. Div. 2, 6.
 Gubernatores nb rectoribus etiam admoventur in magnis tempestatibus. 7 Phil. 9.
 Gustatus citis respicit valde dulce. Or. 3, 25.
 Gutta. 3 Quint. ep. 8.
 T. Gutta de ambitu accusatus. Clu. 35 & 45.
 --- iudex. Clu. 26 & 36.
 Guttae cadentes faciunt numerum. Or. 3, 48.
 Gyarus. 5 Att. 12.
 Gyges inductus ab Platone. Off. 3, 9.
 Gymnasia ad quid. Or. 2, 5.
 --- Athenis. 4 epist. 12.
 --- Graecorum. Tusc. 4, 33.
 Gymnasticus praerat illo loco, ubi erat statua Mercurii. 4 Ver. 42.
 Gymnasticorum similitudo. 7 epist. 23.
 Gymnasium Leontinorum. 2 Ver. 66.
 --- Ptolemaeum. Fin. 5, 1.
 --- superius Tusculani. Div. 1, 5.
 Gymnicus ludus. 5 epist. 12. Tusc. 2, 26.
 Gythium n. vale Lacedaemoniorum. Off. 3, 11.
 H.
Habena valida legum. Or. 3, 41
 Habere & celare, ut existimemis egere, novum genus ostentationis. Rab. Post. 14.
 --- gratiam potest, qui referre non potest. Off. 2, 20.
 Habitus animi duplices. Par. 23.
 --- & ex eo suspicio. Inv. 2, 9.
 --- persone. Inv. 1, 25.
 Hadrianum mare. Pis. 38.
 Hadrianus praetor Uticae exultus. 5 Ver. 27, 5, 36.
 Haedui fratres Romanorum. 7 epist. 10.
 Haesaretus Larissicus. 13 epist. 25.
 Halefa urbi. 2 Ver. 7, 75, 3, 73 & 83.
 Halefina civitas. 13 epist. 32.
 Halicarnassus. 1 Ver. 19. Tusc. 3, 31.
 --- Carie nobilissima urbs. 1 Quint. ep. 1, 8.
 Halicyenses. 2 Ver. 33, 3, 40.
 Halicyensis civitas immunis. 3 Ver. 6.
 Halienus legatus Quinti. 1 Quint. ep. 1, 3.
 M. Halienus Pelignus. Tusc. 4, 22.
 Halimeti res. 4 Att. 12.
 Haluntina civitas. 3 Ver. 43.
 Haluntium oppidum. 4 Ver. 23.
 Halys. Div. 2, 56.
 Humiliter Karthaginiensis obsedit Syracusas. Div. 1, 24.
 --- pater Hannibalis. Off. 3, 26.
 Hammon. Div. 1, 43.
 Hammonis oraculum. Div. 1, 1.
 Hannibal. Her. 3, 2. Inv. 1, 12.
 Or. 1, 48. Mur. 14. 4 Cat. 10. Prov. conf. 2. 5 Phil. 9. 6, 3. 7 Att. 11. Amic. 8.
 --- callidus. Off. 1, 30.
 --- columnam auream e templo Laciniae Iunonis voluit tollere. Div. 1, 24.
 --- crudelis. Off. 1, 12.
 --- decem iuratos captivos ad senatum misit. Off. 3, 32.
 --- exul apud Antiochum. Or. 2, 18.
 --- Verves. 5 Ver. 12.
 Hannibalem luxuriae Capuae corripit. 1 Agr. 7, 2, 35.
 Hannibalis cohortatio. Cor. Bal. 22.
 Hannoni scripsit Anacharsis. Tusc. 5, 32.
 Harmodius. Tusc. 1, 49.
 Harpalus. 16 epist. 24.
 --- praeido felix. Nat. D. 3, 34.
 Haruspex seve videt videns haruspitem. Nat. D. 1, 26.
 Haruspicina ars. Div. 2, 22.
 Haruspicum ars. Nat. D. 2, 4.
 Hasdrubal cum Panorum exercitu in Sicilia. 3 Ver. 54.
 --- evertit Karthaginem. Nat. D. 3, 38.
 --- Gaditanus. Cor. Bal. 22.
 Hasta Caesuris. 9 epist. 10.
 --- posita auctionabantur. 2 Agr. 20.
 --- praeconus. 1 Agr. 2.
 Hastae velut amentata. Br. 78.
 Hastarum factatio. Or. 2, 78.
 Hebes in communi vita. Or. 1, 58.
 Hebetes cito in morbum incidunt. Tusc. 4, 14.
 Hecate filia Aeterea. Nat. D. 3, 18.
 Hecaton Rhodius discipulus Pannetii, de officii scripsit. Off. 3, 15.
 Hector. Tusc. 4, 21.
 --- ad currum religatus. Tusc. 1, 44.
 --- apud Naevium. 15 epist. 6.
 --- Homericus Achilli mortem propinquam dicit. Div. 1, 30.
 --- Neuvianus. 5 epist. 12. Tusc. 4, 31.
 Hecuba Alexandrum genuit. Fat. 15.
 --- in canem conversa. Tusc. 3, 26.
 Hegesiae genus. 12 Att. 6.
 Hegesias. Or. 67. Br. 83.
 --- Cyrenicus. Tusc. 1, 34.
 Hejus princeps legationis Mameritinae. 4 Ver. 67.
 C. Hejus. 2 Ver. 5.
 --- Mameritinus. 4 Ver. 2.
 Cn. Hejus. Clu. 38.
 Helena Troianis causa belli. 2 Phil. 22.
 Helene simulacrum. Inv. 2, 1.
 Heleni praedicta. Leg. 2, 13.
 Helenus cliens Attici. 5 Att. 12.
 Helennus. Nat. D. 2, 3.
 --- filius Priami divinus augurii. Div. 1, 40.
 Heletes fluxius. 7 ep. 20. 16 Att. 7.
 Helice. Acad. 4, 20. Nat. D. 2, 41.
 Helico nequissimus. 16 epist. 18.
 Heliopolis. Nat. D. 3, 21.
 Hellanicus. Or. 2, 12.
 Helle Pontus. Her. 4, 54. 1 Ver. 24. Prov. conf. 2.
 --- a Xerxe junctus. Fin. 2, 34.
 --- Hellepontius. 13 epist. 53.
 Helmius Manca. Or. 2, 66.
 L. Helvius Lamin. Or. 2, 65.
 Hephastus Apamensis. 1 Quint. ep. 2, 2.
 Heraclea. Brut. ep. 6.
 --- Italia. Arch. 4.
 --- Sicilia. 5 Ver. 33.
 Heracleam colonos P. Rupilius duxit. 2 Ver. 50.
 Heraclea pocula. 4 Ver. 18.
 Heracleo pirata. 5 Ver. 34.
 Heraclides. Flac. 19. 13 Att. 19.
 --- auditor Platonis. Tusc. 5, 3.
 Div. 1, 23 & 57.
 --- de deo. Nat. D. 1, 13.
 --- Fonticus. Leg. 3, 6. 3 Quint. ep. 5.
 --- Temnites. Flac. 18.
 Heraclideum scribendi genus. 15 Att. 13 & 27. 16, 2.
 Heraclenses & Neapolitani. Cor. Bal. 8.
 Heraclensium legio. Cor. Bal. 22.
 Heracliti fatum. Fat. 17.
 Heraclitus. Acad. 4, 37.
 --- consulto dicebat obscure. Nat. D. 1, 26.
 --- intelligi noluit, quid diceret. Nat. D. 3, 14.
 --- obscurus valde. Div. 2, 64.
 --- physicus. Tusc. 5, 36.
 --- socraticus. Fin. 2, 5.
 --- Tyrius. Acad. 4, 4.
 Heraclius Centuripinus. 2 Ver. 27.
 --- legatus Amestratinus. 3 Ver. 39.
 --- Segestanus. 5 Ver. 43.
 --- Syracusanus. 2 Ver. 5 & 14.
 Herbarum & radicum genera medica. Div. 1, 7.
 Herbas illi lauti condiebant, ut nihil suavius. 7 epist. 26.
 Herbita. 3 Ver. 32.
 Herbitenses. 2 Ver. 65.
 Herbitensis ager. 3 Ver. 18.
 Herculeana via. 2 Agr. 14.
 Herculanensis fundus. 9 epist. 25.
 Herculanum. 7 Att. 3.
 Hercule digna laus. Tusc. 2, 7.
 --- in Oeta ejulans magnitudinis dolorum. ibid.
 Hercules. Tusc. 4, 22. Nat. D. 2, 24.
 --- ab Polylecto fictus. Or. 2, 16.
 --- apud Euripidem confogens suos liberos sagittis. Acad. 4, 28.
 --- arsit. Div. 1, 23.
 --- cultus. Nat. D. 3, 15.
 --- de tripode concertavit cum Apolline. Nat. D. 3, 16.
 --- deus. Tusc. 1, 12.
 --- Gaditanos agros voluit esse terminum itinerum suorum. Cor. Bal. 17.
 --- Myronis. 4 Ver. 3.
 --- plures. Nat. D. 3, 16.
 --- Pradicius. Off. 1, 32.
 --- pro omnibus gentibus conservandis labores subit. Off. 3, 5.
 --- secreta docuit. Pro domo. 52.
 --- sanctissimus. Sext. 68.
 --- servator generis hominum. Fin. 3, 20.
 --- Xenophontius. 5 epist. 12.
 Herculi decuma daretur. Nat. D. 3, 36.
 --- labor exanellatus. Acad. 4, 34.
 --- tunica sanguine centauri tincta data. Nat. D. 3, 28.
 Herculis ades. Div. 1, 25.
 --- sanum Lacedaemone & Thebis. Div. 1, 34.
 --- perpeti arumnas. Fin. 2, 35.
 --- templum & simulacrum Agrigenti. 4 Ver. 43.
 Hereditas major n. iure & legibus quam ab testatoribus venit. Cax. 26.
 --- optima quam liberis tradunt patres. Off. 1, 33.
 --- usucapta. 1 Att. 5.
 Hereditates verae, & tamen non honestae. Off. 3, 18.
 Hereditatis definitio. Top. 6.
 --- spes facit servos. Parad. 5.
 Herenniani coheredes. 13 Att. 6.
 Herennius Gallus histrio. 10 epist. 32.
 --- negotiatio ex Africa. 1 Ver. 5.
 C. Herennius senator. Aet. 1 Ver. 13.
 --- trib. pl. 1 Att. 18 & 19.
 L. Herennius. 5 Ver. 59. Coel. 11.
 M. Herennius. Br. 45. Mur. 17.
 Herillii philosophi. Or. 3, 17.
 Herilli sententia explosa. Off. 1, 2.
 --- levitas. Fin. 4, 15.
 Herillus. Fin. 2, 11 & 13. 4, 14. 5, 8. Tusc. 5, 30.
 --- unde scientiam summum bonum posuit. Fin. 5, 25.
 --- Zenonis auditor. Acad. 4, 42.
 Her-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Hermacho scribit Epicurus.* Fin. 2, 30.
- Hermachus.* Acad. 4, 30. Nat. D. 1, 33.
- *Chius.* Har. resp. 16.
- Hermacren.* Inv. 1, 30.
- Hermæ Penteleici.* 1 Att. 8.
- Hermagore disciplina.* Br. 76 & 78.
- *error.* Inv. 1, 9.
- Hermagoras.* Inv. 1, 6 & 51.
- Hermas non licebat imponi sepulcro.* Leg. 2, 26.
- Hermathena.* 1 Att. 1.
- Hemeracle.* 1 Att. 10.
- Hermes commune gymnasiorum infigne.* 1 Att. 4.
- Hermetes.* Her. 1, 11.
- Hermias.* 16 epist. 15. 1 Quint. ep. 2, 4.
- Hermippus.* Flac. 19.
- *princeps Dionysopolitarum.* 1 Quint. ep. 2, 2.
- Hermobius.* Flac. 18.
- Hermodorus.* Or. 1, 14.
- *Platonis libros dysulgabat.* 13 Att. 21.
- *princeps Ephesorum.* Tusc. 5, 36.
- Hermogenes.* 12 Att. 25 & 31.
- Hermon.* 5 Att. 21.
- Hernici.* Off. 1, 11.
- *deiciã a Q. Tremulo.* 6 Phil. 5.
- *in civitatem recepti.* Cor. Bal. 13.
- Herodes.* 2 Att. 2, 6, 1, 14, 16 & 18, 15, 16 & 27, 16, 3.
- Herodoti innumerabiles fabule.* Leg. 1, 1.
- Herodotus.* Or. 2, 13. Or. 12. 5 ep. 12. Fin. 2, 27. Tusc. 1, 47. Div. 1, 53. Off. 2, 12.
- *an veracior Ennio.* Div. 2, 56.
- *cavet numero.* Or. 55.
- *Cephaladitanus.* 2 Ver. 52.
- Heroica tempora.* Nat. D. 3, 21.
- Heroi versus, longi Ennio.* Leg. 2, 27.
- Heros.* 3 Quint. ep. 1, 1.
- Hesiodi theogoniam interpretatus Zeno.* Nat. D. 1, 14. fabella 15.
- Hesiodium de reddenda vice.* Br. 4.
- Hesiodus.* 6 epist. 18. 13 Att. 12. Tusc. 1, 41. Off. 1, 15. Sen. 7.
- *ante Romam.* Tusc. 1, 1.
- *doctus.* Sen. 15.
- Hesperides.* Nat. D. 3, 17.
- Hesperos.* Nat. D. 2, 20.
- Heterereus.* 13 Att. 50.
- Hicæ versus causa.* Or. 45.
- Hiberna militum.* Man. 13.
- Hicampsal rex.* 2 Agr. 22.
- Hicampsalis agri.* 1 Agr. 4.
- *regnum.* Vat. 5.
- Hiera.* 16 Att. 3.
- *legatus Deiotari.* Deiot. 15.
- Hiero Cithyara.* 4 Ver. 13.
- *quis sit de Simonide quid sit Deus.* Nat. D. 1, 22.
- *rex Siculis carissimus.* 3 Ver. 6.
- *satelles Verri.* 4 Ver. 44.
- Hierocles.* Or. 2, 23. Or. 69.
- *Alabandens.* Br. 95.
- Hieronica lex.* 2 Ver. 13 & 60. 3, 6.
- Hieronis regis domus in insula.* 4 Ver. 53. 5, 12 & 31.
- Hieronymi summum bonum unde.* Fin. 5, 25.
- Hieronimus.* Acad. 4, 42. Fin. 4, 18. 5, 5 & 7. Tusc. 5, 41.
- *peripateticus.* Or. 56.
- *Rhodius.* Fin. 2, 3.
- *dolere vacare dixit summum bonum.* Tusc. 2, 6.
- Hierosolymam quotannis exportatur aurum.* Flac. 28.
- Hierosolymarius traductus ad plebem.* 2 Att. 9.
- Hilare quis vivere dicitur.* Fin. 5, 30.
- Hilarius.* 13 epist. 33. 12 Att. 37.
- *libertus.* 1 Att. 12.
- *libertus Libonis.* 16 Att. 4.
- *librarius.* 13 Att. 19.
- Himeræ oppidum.* 2 Ver. 35.
- *sustulerunt Pæni signa.* 4 Ver. 33.
- Hipparchus.* 2 Att. 6.
- Hippia.* 2 Phil. 25.
- Hippias.* Br. 85.
- *Calaethus.* 13 epist. 37.
- *Eleus.* Or. 3, 32. Br. 8.
- *Pisistrati filius.* 9 Att. 10.
- Q. Hippus.* 13 epist. 76.
- Hippocentaurus.* Tusc. 1, 37. Nat. D. 1, 38. 2, 2. Div. 2, 21.
- Hippodami.* 3 Quint. ep. 15, 3 & 6.
- Hippocrates.* 16 Att. 15. Nat. D. 3, 38.
- *Cons.* Or. 3, 33.
- Hippodamia.* Tusc. 3, 12.
- Hippolyti odium mulierum.* Tusc. 4, 11.
- Hippolytus.* Her. 3, 34. Nat. D. 3, 31.
- *Thesii filius.* Off. 1, 10, 3, 25.
- Hippocrætei versus.* Or. 56.
- Hippocræteum præconium.* 7 epist. 24.
- Hippocrætis jambus.* Nat. D. 3, 38.
- Hirpini.* Div. 1, 36.
- Hirrus.* 7 Att. 1, 3 Quint. ep. 8.
- C. Hirrus.* 8 epist. 2 & 9.
- Hirtia lex.* 13 Phil. 16.
- Hirtiimori.* Brut. ep. 3.
- Hirtius collega Ciceronis.* 7 Phil. 4.
- *dicendi discipulus Ciceronis.* 9 epist. 16.
- A. Hirtius.* 1 Phil. 15.
- *consul designatus.* 3 Phil. 15. consul 5, 19.
- Hirundines astito tempore præsto sunt, frigore pulsa recedunt.* Her. 4, 48.
- Hismenias.* 4 Ver. 42.
- Hispalis.* 10 epist. 32. 13 Att. 20.
- Hispani milites veterani.* 4 Phil. 1
- Hispania citerior.* 1 epist. 9. 12 Att. 37.
- *ulterior.* Font. 16. Sul. 20. Vat. 5.
- Hispania dicitur.* Font. 3. Man. 12.
- *vestigal stipendiarium.* 3 Ver. 6.
- Hispaniense bellum.* Font. 2. Man. 10 & 20.
- Hispanienses astus maritimi.* Nat. D. 3, 10.
- Hispantiensis casus.* 2 epist. 16.
- *pugniaculus.* Tog. cand. frag. 22.
- Hispanos numero Romani non sperant.* Har. resp. 9.
- Hippo.* 14 epist. 1.
- Historia.* Her. 1, 8. Inv. 1, 19.
- *Albini scripta Græce.* Acad. 4, 45.
- *finitima orationi.* Or. 20.
- *Græca Scipionis filii.* Br. 19.
- *in Epicuri disputationibus muta est.* Fin. 2, 21.
- *munus oratoris.* Or. 2, 12 & 14.
- *opus maxime oratorium.* Leg. 1, 2.
- Historie gratia.* Fin. 5, 19.
- *laus.* Or. 2, 9.
- *leges.* Or. 2, 14.
- *scriptio qualis.* Leg. 1, 3.
- Historiam scribere.* Or. 2, 12.
- Histrion cur exhibetur.* Parad. 3.
- *imitator veritatis.* Or. 3, 56.
- Histriones modo tragici, modo comici.* Or. 31.
- Histrionum donatio.* 4 Ver. 16.
- *gestus.* Off. 1, 36.
- Homerice ὕστερον πρῶτον.* 1 Att. 16.
- Homericus Agamemno.* Tusc. 3, 26.
- Homeri fabella.* Nat. D. 1, 15.
- *fiçtio de Ganymede.* Tusc. 1, 26.
- *incerta tempora.* Br. 10 & 13.
- *libri ab Pisistrato dispositi.* Or. 3, 34.
- *magniloquentia.* 13 epist. 15.
- *Minerva.* 9 Att. 8.
- *necyia.* Tusc. 1, 16.
- *nemo similis.* Div. 2, 47.
- *quodam vertit Cicero.* Fin. 5, 18.
- *versus.* 3 epist. 11.
- *Quint.* ep. 7.
- Homero soli in potis non est locus.* Or. 1.
- Homerus.* Or. 3, 15. Fin. 2, 34. Tusc. 1, 41. 3, 9. 4, 22. Nat. D. 1, 38. 2, 28. Div. 1, 40. 2, 30. Off. 3, 26. Sen. 7 & 10.
- *Achilli præconium dedit.* 5 epist. 12.
- *aqualis Lycurgi.* Tusc. 5, 3.
- *ante Romam.* Tusc. 1, 1.
- *cæcus.* Tusc. 5, 39.
- *Herculem facit conveniri ab Ulyssæ.* Nat. D. 3, 16.
- *in somnis adesse visus Ennio.* Acad. 4, 16.
- *multis sæculis ante Hesiodum.* Sen. 15.
- *non obscurus.* Div. 2, 64.
- *philosophum Plato.* Tusc. 1, 32.
- *propter excellentiam poetæ.* Top. 13.
- *quid sentiat de fato.* Div. 2, 10.
- *vindicatur a multis vrbibus eius.* Arch. 8. præco virtutum Achillis 10.
- *Ulyssæ vocat ποδῖποδον.* 10 epist. 13.
- Hominem a natura institutum debet sapientia absolvere.* Fin. 4, 13.
- Homines docti adhibendi ad eligenda, quæ dubitationem afferunt.* Off. 1, 41.
- *esse nos meminimus.* 5 epist. 16 & 17.
- *hominibus maxime utiles aut obvis.* Off. 2, 3.
- *hominum causa generati.* Off. 1, 7.
- *multa in vita falso opinantur.* Pro dom. 40.
- *nobiles in recte seu perperam factis excellere siliti.* Quint. 8.
- *similes etiam in pravitatebus.* Leg. 1, 11.
- *spectatores rerum superarum.* Nat. D. 2, 56.
- Homini cum bestis nihil juris.* Fin. 3, 10.
- *optimum non nasci, proximum quamprimum mori.* Tusc. 1, 48.
- *homine nihil pulcrius.* Nat. D. 1, 27.
- Hominis descriptio.* Leg. 1, 7.
- *fabricatio.* Nat. D. 2, 53.
- *maxime est, respondere in amore is, a quibus provocet.* Brut. ep. 1.
- *occidendi causa cum telo esse lex vetat.* Mil. 4.
- *proprium alligari & beneficio & significatione beneficii.* Planc. 33.
- Hominum duo genera.* Par. 25.
- *inter homines conjunctio.* Fin. 5, 23.
- *magnorum facta.* Off. 2, 24.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- novorum contemptus apud
 nobiles. 3 Ver. 4.
 — que conjunctio. Leg. 1, 5.
 — triplex genus. Amic. 23.
 Homo ad intelligendum & agen-
 dum natus. Fin. 2, 13.
 — frangi omnia recte facit.
 Tusc. 4, 16.
 — natura obediens nequit nocere
 homini. Off. 3, 5.
 — Romanus, pro, Romani. Or.
 3, 42.
 — sapiens, cum judicat, non
 est solus. Clu. 58.
 — utilis, qualis animi ejus af-
 fectus. Tusc. 5, 16.
 — tantum ex forma. Clu. 70.
 Honestas Academicorum. Fin. 5,
 20 & 21.
 — petenda ab amicis. Amic.
 13 & 22.
 — vita, etiam beata. Fin. 3, 8.
 Honestas & utilis in delibera-
 tivo genere finis. Inv. 2, 51.
 — in natura. Leg. 1, 16 & 18.
 — omni pondere gravior habenda,
 quam omnia. Off. 3, 8.
 Honestate antequam patet deco-
 rum. Off. 1, 27.
 Honestate vivere finem bonorum er-
 ronee dicitur. Fin. 4, 16.
 Honestioribus duriores legum con-
 ditiones positae. Clu. 55.
 Honestum cause genus. Her. 1, 33.
 Inv. 1, 15.
 — Epicuri. Fin. 2, 15.
 — est vel rectum vel lauda-
 bile. Her. 3, 2.
 — & natura laudabile. Off. 1,
 4.
 — in alio nos movet. Off. 1,
 17.
 — nequit comparari cum utili-
 tatis repugnancia. Off. 3, 3.
 — quaeritur in demonstrationi-
 bus. Inv. 2, 4.
 — Stoicis solum bonum. Off. 3,
 3.
 — quomodo est in sapientibus,
 & in illis, in quibus sapien-
 tia non est perfecta. Off. 3, 3.
 — Stoicorum arguitur ab Epicu-
 reis. Fin. 1, 18.
 — summum & solum bonum
 Stoicis. Fin. 3, 3.
 — Zenonis simplex, solum &
 unum bonum. Acad. 1, 10, 4,
 42.
 Honestus & honoratus. Br. 81.
 Honor, gloria & benevolentia ci-
 vium jurat ad amicitias. Off.
 2, 8.
 — vulgaris, vilis; temporis
 causa constitutus, levis; meri-
 tibus tributus, meretur operam
 in tuendo. I Quint. ep. 1, 10.
 Honorarium. Pil. 35.
 Honoris causa oblivioni justitiae.
 Off. 1, 8.
 — Ciceronis. Pil. 1.
 — junioribus dandi. 5 Phil. 17.
 — opportuni, ut laudare. Amic.
 6.
 Honoris ades extra portam Col-
 linam. Leg. 2, 23.
 — & Virtutis ades. Romae. 4
 Ver. 54.
 — templum. Nat. D. 2, 23.
 — tempus est ad judicia aliena
 de nobis spectanda. Vat. 4.
 Honoris Virtutis templum. Sext.
 54.
 Honus alie artes. Tusc. 1, 2.
 — is est, qui non propter spem
 futuri beneficii, sed propter
 merita claris viris datur. 10
 epist. 10.
 — magnus est, quia justus. 5
 Phil. 15.
 — populi consistit in judiciis &
 equitate. 2 Agr. 37.
 — quis premium virtutis. Br.
 81.
 — Romae paritur diligentia &
 gratia petitorum. Planc. 3.
 — ubi publice non est, ibi cu-
 piditas gloria esse non potest.
 2 Agr. 33.
 Hora tertia comitorum in campo
 Martio. Mur. 33.
 Horatius. Inv. 2, 26. 12 epist.
 30.
 — imperator in Hispania. Cor.
 Bal. 17.
 M. Horatius Pulvillus. Pro dom.
 54.
 — sororis interfectior. Mil. 3.
 T. Hordeonius. 13 Att. 46.
 Horuminum frumentum. 3 Ver.
 18.
 Hortulus. 2 Att. 25, 4, 15.
 Hortensiana illa. 4 Att. 6.
 Hortensii ars in corrumpendis
 judiciis. Div. 7.
 — domus. 11 Att. 6.
 — filius corruptus. 10 Att. 4 &
 16 & 18.
 — frans. 1 Quint. ep. 3.
 — memoria. Tusc. 1, 24.
 — memoria verborum. Acad.
 2, 1.
 — mors. 6 Att. 6.
 — scelus Servilia. 2 Ver. 8.
 — villa ad Baulos. Acad. 4, 3.
 Q. Hortensii eloquentia. Quint. 1.
 — mors. Br. 1.
 Hortensio Metello Coss. Clu. 64.
 Hortensiorum tota domus. Arch. 3.
 Q. Hortensio Macedoniae precon-
 sulj succedere voluit C. An-
 tonius. 10 Phil. 5 & 6 & 11.
 Hortensius. Br. 50 & 88. 16
 Att. 2.
 — edilis. Off. 2, 16.
 — Ciceronis. Div. 2, 1. Tusc.
 2, 1, 3, 3.
 — filius. 6 Att. 3.
 — gener Casuli, Or. 3, 61.
 — sibi exceptus in theatro.
 8 epist. 2.
 — vituperavit philosophiam.
 Fin. 1, 1.
 L. Hortensius pater Quinti. 3
 Ver. 16.
 Q. Hortensius. Br. 64. Man. 17.
 Mur. 4 & 23. Flac. 17. Sul. 1.
 Planc. 15. Off. 3, 18.
 — animam agens. 8 epist. 13.
 — Ciceronem nominavit augu-
 rem. 2 Phil. 2.
 — defendit C. Rabirium. C.
 Rab. 6.
 — nunquam bello civili inter-
 fuit. 2 epist. 16.
 — pane servorum manus inter-
 fectus. Mil. 14.
 — peroravit in causa Sextii.
 Sext. 2.
 Horti ad Tiberim. Coel. 15.
 — Cluviani. 13 Att. 46. 14,
 16.
 — Epicuri. Fin. 5, 1.
 — Scipionis. Nat. D. 2, 4.
 — trans Tiberim. 15 Att. 15.
 Hortus dicebatur succidia altera.
 Sen. 16.
 Hospes Tarracinenis Tullii. 7
 epist. 23.
 Hospitalitas. Off. 2, 18.
 Hospites ex Asia multi venerunt
 ad Ciceronem in exilio. 6 epist.
 6.
 Hospitia hominum nobilissimorum.
 Rosc. Am. 6.
 Hospitii necessitudo. 13 epist. 19.
 — sanctitas. Deiot. 5.
 Hospitis nomen sanctissimum. 2
 Ver. 45.
 Hospitium, non domus est hac vi-
 ta. Sen. 23.
 Hostes et triumpho quando in car-
 cerem ducti. 5 Ver. 30.
 — populi R. nomine & numero
 certo esse oportet. Inv. 2, 37.
 Hosti promissum servandum.
 Off. 1, 13.
 Hostia deligebatur. Div. 1, 5, 2, 2,
 15.
 — maxima parentare. Leg.
 2, 2.
 Hostie in sacrificio redemptae.
 Inv. 2, 31.
 — majores probatae. 2 Agr. 34.
 Hostilia curia. Fin. 5, 1.
 Hostiliana actiones. Or. 1, 57.
 Hostilius rex. Nat. D. 2, 3.
 C. Hostilius Mancinus. Or. 1, 56.
 Hostis in bello retinet religionem
 & consuetudinis jura. 4 Ver.
 55.
 — olim peregrinus. Off. 1, 12.
 — suorum est communis omnium
 inimicus. 1 Ver. 15.
 Humana ferenda. 15 Att. 20.
 — semper sint homini meditata.
 Tusc. 3, 14.
 Humanae conditionis recordatio
 levat dolorem. 6 epist. 6.
 Humanitas an sit remissio animi
 in acerbissima injuria. 5 epist.
 2.
 Humanitatis ergo officia. Off. 1,
 40.
 — est defendere rem integram
 suspiciosa. Clu. 20.
 — vis. Rosc. Am. 22.
 Humaniter vivere. 7 epist. 1.
 Humani. Tusc. 1, 16.
 Humile cause genus. Her. 1, 39
 Inv. 1, 15.
 Humilitas non prohibet beatum
 esse. Tusc. 5, 36.
 Humilitum magna in populo mul-
 titudo. Off. 2, 20.
 Hydrauli voces audire. Tusc. 3,
 18.
 Hydra generatus Cerberus. Tusc.
 2, 9.
 Hyades. Nat. D. 2, 43.
 Hydrius. 16 epist. 9. 15 Att.
 21. 16, 5.
 ab Hymetto philosophia. 2 Quint.
 ep. 10.
 Hymettus. Fin. 2, 24.
 Hymnis, comœdia. Fin. 2, 7.
 Hypallage rhetorum. Or. 27.
 Hypanis fl. Tusc. 1, 39.
 Hyperbole. Top. 10.
 Hyperbolus, Atheniensis impro-
 bus. Br. 62.
 Hyperborei. Nat. D. 3, 23.
 Hyperides. Or. 1, 13. 2, 23.
 Br. 9 & 17 & 36 & 82 & 84.
 Acad. 1, 3.
 — satis facetus. Or. 26.
 Hyperidis acumen. Or. 3, 7.
 — argutia & acumen. Or. 3, 1.
 Hyperion. Nat. D. 3, 21.
 Hypodidascali sella. 9 epist. 18.
 Hypsiae literae ad Pompejum.
 Flac. 9.
 Hypses. Or. 1, 36. 1 epist. 2.
 3 Att. 8.
 Hyrcanie mos in cadaveribus.
 Tusc. 1, 45.
 I;
 Iacchus. Leg. 2, 14.
 — Athenis. 4 Ver. 60.
 Iactatio. Tusc. 4, 9.
 Iulysus. Nat. D. 3, 21.
 — apud Rhodios. 4 Ver. 60.
 — Protogenis. 2 Att. 21.
 — Rhodi. Or. 2.
 — Rhoeticus phylarchus Arabum.
 15 epist. 1.
 Jambus. Or. 3, 47.
 Jambidarum familia vates Elide.
 Div. 1, 41.
 Janiculum. 1 Agr. 5. 2, 27.
 Mil. 27.
 Janitor Lampacenus. 1 Ver. 25.
 Janus medius. 6 Phil. 5. Off. 2,
 25.
 — princeps in sacrificando.
 Nat.

Nat. D. 2, 27.
Japides, Cor. Bal. 14.
Jafon Pheraui, Nat. D. 3, 28.
 Off. 1, 30.
Ibis in Aegypto non violatur, Tusc. 5, 27. Nat. D. 3, 19,
 --- *sacer Aegyptiis*, Nat. D. 1, 29 & 36.
Ibycus Rheginus, Tusc. 4, 33.
Icadius prado, Fat. 3.
M. Icaus, 3 Phil. 10.
Ichnemonum utilitas, Nat. D. 1, 36.
Iconium, 3 epist. 5 & 6 & 8. 15, 3. 5 Att. 20.
Idea sacra, Fin. 5, 22.
 --- *magna matris*, Sen. 13,
Idea matris sumuli, Leg. 2, 9.
 --- *stipes*, Leg. 2, 16.
Idei Digni, Nat. D. 3, 16.
Ideus pastor, 1 Att. 18.
Idea Platonis, Or. 3.
Idea Platonis appellata, Acad. 1, 8. ab *Aristotele* labefactata. 9.
Idiotae, Pil. 26.
Idiotarum divitiæ, Sext. 51.
Idyia mater Medee, Nat. D. 3, 19.
Ignem ab igne capi non prohibere, Off. 1, 16.
 --- *statuebat naturam Zeno*, Acad. 1, 11,
Igneus ardor adspectu, Her. 4, 33.
Ignis elicitur confictu lapidum & tritu, Nat. D. 2, 9.
 --- *e specula aut tumulo*, 5 Ver. 35.
 --- *in aquam coniectus refrigeratur*, Rofc. Com. 6.
 --- *non æternus*, Nat. D. 3, 14.
 --- *origo animorum, statuitur Zenoni*, Fin. 4, 5.
 --- *Veste perpetuus ac sempiternus*, 4 Cat. 9.
Ignobilis non prohibet beatum esse, Tusc. 5, 36.
Ignominie causa non remouet a magistratibus aut iudiciis, Clu. 43.
Ignoratio ejus, qui scivit omnia, de aliquo debet videri purgatio, Sul. 13.
Ignoscere interdum vocatur sceleris poenam prætermittere, Brut. ep. 15.
Ignotum tibi nequeas existimare studiosum tui, Pet. conf. 7.
Ignotus, ignarus &c., Or. 47.
Iguvinites, Cor. Bal. 20.
Iguvium, 7 Att. 13.
Iliana, Acad. 4, 27.
Ilium, Div. 1, 14.
Ille senius, Or. 3, 38.
Illyricum, 10 Phil. 4 & 5.
 --- *mare*, Mar. 12.
Imagines deprecantur aliquos a poena, 2 Agi. 36.

--- *Democriti*, Div. 2, 67.
 --- *Epicuri*, Nat. D. 2, 30.
 --- *idola Democriti*, Fin. 1, 6.
 --- *in artificiosa memoria*, Her. 3, 16. *firma & infirme*, 3, 21.
 --- *in finere Junia*, Or. 2, 55.
 --- *in memoria, ut litera in literaturâ*, Par. 7.
Imago, Her. 4, 49.
 --- *in comparabili*, Inv. 1, 30.
Imbecillitas sibi indulget, Tusc. 4, 18.
Imbelles timidosque videri non deceet nec periculis sine causa offerri, Off. 1, 24.
Imitantes vitia magistri facillime corrigunt in docendo, Off. 1, 41.
Imitatio, quid, Her. 1, 2.
 --- *in eloquentia*, Or. 2, 21.
Imitatores principum multi, Leg. 3, 14.
Immemor benefici est odio, Off. 2, 18.
Immortalem deum non faciunt Epicurei, Nat. D. 1, 39.
Immortales nulli, qui aliquando homines, Nat. D. 3, 19.
Immortalis Romana civitas, Sext. 22.
Immortalitas mortali non est contentenda, 2 Phil. 44.
Immortalitate cedit vita beata celestibus, Nat. D. 2, 61.
Immortalitatis spes accendit magnos viros, Tusc. 1, 15.
Immunitas civitas, 5 Ver. 43.
Immunita via, Cæc. 19.
Impediri bonam rem melius quam concedi male, Leg. 3, 18.
Imperans bene parnerit aliquando, Leg. 3, 2.
Imperare sibi, quomodo dicatur, Tusc. 2, 20.
Imperator appellatus Cicero, 3 epist. 9.
 --- *& supplicatio jungi debent*, 14 Phil. 4.
 --- *insidias ratione providet*, Div. 2, 6.
 --- *libero imperaturus*, Parad. 5.
Imperatores cari esse debent, Or. 2, 40.
Imperatorum cum oratore compositio, Br. 73.
 --- *definitio*, Or. 1, 48.
 --- *oratoris artes summe*, Mur. 14.
 --- *requisita quatuor*, Man. 10 & 13.
Imperatorium laborem facit leuiorem bonos, Tusc. 2, 26.
Imperatorum plura genera, 5 Ver. 10.

Imperia causa oblivionis iustitie, Off. 1, 8.
 --- *non sunt Peripateticis sine acerbitate iniurie*, Tusc. 4, 19.
 --- *regum*, Rab. Post. 11.
Imperii necessitas, Lig. 3, 1.
Imperiosus, Fin. 2, 19.
Imperium populi Rom. beneficiis continebatur, Off. 2, 8.
 --- *majus a minore rogari nequit*, 9 Att. 9.
 --- *publico consilio deferri debet*, Lig. 1.
 --- *qui habent, more majorum possunt omnes adire provincias*, 8 Att. 15.
 --- *summum in consulibus*, C. Rab. 1.
Impertientum moderate, Off. 2, 15.
Impetus pueri aut senis aut debilis est nullus, Sext. 10.
Impietas & scelus maxime miseros facit, Fin. 4, 24.
Impiorum furia, Pil. 20.
 --- *vindicta*, Leg. 2, 17.
Importunitas & inhumanitas omni ætati molesta, Sen. 3.
Improbis sepe parvo emolumento impelluntur in fraudem, Mil. 12.
 --- *serui*, Parad. 5.
Improbis optime, bonis male evenit, Nat. D. 3, 32.
Impudentia, Inv. 2, 27 & 31.
Impudentia est profitevi, quod non possis implere, Clu. 18.
 --- *est rem judicatum labefactare conari*, Clu. 20.
 --- *sanum Athenis*, Leg. 2, 11.
 --- *nomen quid effugimus*, Or. 1, 26.
Impulsio, Inv. 2, 5.
Impunitas peccatorum videtur data illis, qui sine dolore ferunt infamiam, Tusc. 4, 20.
Impunitatis spes est maxima peccandi illecebra, Mil. 16.
Impunius fit, quod cum est factum negari potest, Deiot. 6.
Inestimabile Stoicum, Fin. 3, 6.
Inalpinus, 11 epist. 4.
In animo sunt omnia, Leg. 2, 10.
Inane infinitum Democriti, Fin. 1, 6.
Inanimum agit nihil, Acad. 4, 12.
Inensus venditur, Cæc. 34.
Incerta, Acad. 4, 17.
 --- *omnia præter virtutem*, 4 Phil. 5.
Incisa, incise dicta, Or. 66 & 67.
Incolomis qui sit, Brut. ep. 16.
Incolumitas, Inv. 2, 56.
Incolumitate utilior nulla ees, Her. 3, 5.
Incommoda & commoda Stoico

rum, Fin. 3, 21.
Inconstans argumentationis genus, Inv. 1, 50.
Incurvescere, Or. 3, 38.
Inermatus non sustinet poenam damnati, Pro dom. 29.
India, 5 Ver. 64. Fin. 3, 14.
 Tusc. 5, 27. Nat. D. 1, 35, 3, 16.
Indicis Herculis sanum, Div. 1, 25.
Indicum redundans eopia, Sext. 44.
Indifferens, Fin. 3, 16.
Indigentia, Tusc. 4, 9.
Indigere pecunia, ambiguum, Inv. 1, 47.
Indignatio conclusio, Inv. 1, 53.
Indignus beneficio qui videtur, inhumanus est, Planc. 33.
Individua, Nat. D. 1, 24.
 --- *Epicuri*, Fin. 2, 25.
Indocilis disciplina usus, Acad. 2, 1.
Indolentia diversa ab voluptate, Fin. 2, 4.
 --- *non probabilis*, Tusc. 3, 6.
Inductia dierum, Off. 1, 10.
Inducuntur, Font. 8 & 12.
Inductio, Inv. 1, 31. Top. 9.
Indulgentia paterna non facit mendacem aut atarum, 10 Att. 11.
Indus omnium fluminum maximus, Nat. D. 2, 52.
Industria non oportet inimicos esse, Cot. Bal. 7.
Inepti magistri, Red. in sen. 6.
Ineptum esse in petendo, Or. 1, 24.
Ineptus, Or. 2, 4. Or. 67.
Inertes, Fin. 2, 34.
Infamie falsæ finis in uno æquo iudicio, Clu. 2.
Infans loquutus, Div. 1, 53.
Inferi, ineptie ac fabulae, Clu. 61.
Inferiores non oportet dolere se ab amicis superari, Amic. 20.
Inferorum fictio, Tusc. 1, 16.
 --- *portenta*, Nat. D. 2, 2.
 --- *supplicia*, 4 Cat. 5.
In fide quid senseris, non quid dixeris cogitandum, Off. 1, 13.
Infinio, Fin. 1, 6.
Infirmatio ejus quod credible dicitur, Inv. 1, 43.
Ingeniosere nunquam viro concessum, Tusc. 2, 23.
Ingenia præclara, que gloria invitantur, Brut. ep. 15.
 --- *Romana*, Or. 1, 4.
Ingenii bonitas imitatur sepe dulcinam, Her. 3, 16.
 --- *celeritas major apparet in respondendo*, Or. 2, 16.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- est oratio celer & concitata. Or. 2, 21.
- est polite & ornate dicere. Cœl. 3.
- magni est revocare mentem a sensibus. Tulf. 1, 16.
- Ingeniis nihil feracius, quæ disciplinis excolta. Or. 15.
- Ingenio & eruditione ornati. Off. 1, 33.
- Ingeniosi est loca spectare, ubi magni viri fuerunt. Fin. 5, 2 & 8.
- melancholici. Tulf. 1, 33.
- Ingenium, decus hominis. Br. 15.
- ingeniosus. Fin. 5, 13.
- oratorum. Br. 29.
- sæpe si industria non alitur, valet suis viribus. Cœl. 19.
- velut simulacrum in homine dedicatum. Leg. 1, 22.
- Ingenue & belle negare quid facere nequeas, est boni viri. Pet. conf. 11.
- Ingrati vitium nihil mali non continet. 8 Att. 4.
- Ingratum, letari ceteros, Ingere eum solum, propter quem ceteri letarentur. Mil. 30.
- Ingratus. Red. ad Quir. 9.
- Inhibere verbum nauticum. 13 Att. 21.
- Inhospitalis. Tulf. 4, 11.
- Inhumum est urgere homines jacentes. Rab. Post. 1.
- Inimici aperti. Prodom. 11.
- contentio alia est, alia competitoris. Off. 1, 12.
- pars in extis, & familiaris. Div. 2, 12.
- potestati parere misericors est. C. Rab. 2.
- Inimicitia. Tulf. 4, 9.
- Inimicitia deposita. Prov. conf. 8.
- mortales. Rab. Post. 12.
- non tradenda posteris. 14 Att. 13.
- suscipienda. 5 Ver. 70.
- tacita magis timenda, quam aperta. 5 Ver. 71.
- Inimicorum in Cicronem odii vehementia. Planc. 29.
- Inimicos morte affici volunt, vel quod metuent, vel quod odierunt. Clu. 61.
- Inimicus dens. Cor. Bal. 26.
- Initium in agendo balere debet sapientia. Acad. 4, 8.
- In iudice spectanda fortuna & dignitas. 1 Phil. 8.
- Injuria facile serpit. 2 Ver. 22.
- fit fraude vel vi. Off. 1, 13.
- semper fugienda. Off. 1, 8.
- Injuria. Her. 4, 25.
- Injuriam accipere præstat, quam facere. Tulf. 5, 19.
- Injuriaum actio. Cæc. 12.
- Injustitia duo genera. Off. 1, 7.
- Injustum & inonestum nihil expetitur ab diis. Pro dom. 41.
- nec expedit nec utile est. Off. 3, 19.
- Injustus, qui ignorat legem, quæ est recta ratio. Leg. 1, 15.
- Innocens. Tulf. 5, 14.
- Innocentia. Tulf. 3, 8.
- in accusatore requiritur. Div. 1, 9.
- Ino Cadmi filia. Tulf. 1, 12.
- postea Leucothea. Nat. D. 3, 15 & 19.
- In palastra tædas ardentes accipiunt. Her. 4, 46.
- In Palatio domus Ciceronis. Red. in fen. 7.
- In potestate nostra est aliquid. Fat. 5 & 14 & 17.
- Infantia & ira similes. Tulf. 4, 23.
- est omnis animi commotio. Tulf. 3, 4.
- simulata Ulyssi. Off. 3, 26.
- Infscientia Zenoni. Acad. 1, 11.
- Infscientia implicata est impudentia. 2 Phil. 32.
- In scripto versans controversa. Inv. 2, 40.
- Insidias facere contra rempubl. est. Mil. 11.
- Insidiator & latro iuste occiditur. Mil. 4.
- Insignia virtutis sine virtute adsecuti multi sunt. 3 epist. 13.
- Insinuatio exordii. Inv. 1, 15.
- ἐφοδῶ. Her. 1, 3.
- Insipiens futuratus. Amic. 15.
- Insipientes insani apud Stoicos. Tulf. 4, 24.
- Insolenter facit, qui meliorem hortatur. 4 epist. 3.
- Insolentia commovet homines. 2 Agr. 35.
- Inspectionem habent magistratus. 2 Phil. 32.
- Instantia, præterita, futura. Fat. 12.
- Instauratiui Iudi. Div. 1, 26.
- Insuaves. Cor. Bal. 14.
- Insula Arpinas. 12 Att. 12.
- Insula, pars urbis Syracusanæ. 4 Ver. 52, 5, 31. facilis ad descendendum. 5, 32.
- Insule ædicula. Cœl. 7.
- Intelligens mundus Stoicis. Nat. D. 2, 13.
- Intelligentia. Inv. 2, 53.
- vel notio Stoicorum. Fin. 3, 6.
- Intemperantia cavenda adolescentibus. Off. 1, 34.
- soni perturbationum. Tulf. 4, 9.
- Intemperantis est, scribere, quod occultari velis. Acad. 1, 1.
- Interamna. Pro dom. 30. Mil. 17. 2 Phil. 41. 2 Att. 1.
- Interannates. 4 Att. 15.
- Intercalandi ratio a Numa. Leg. 2, 12.
- Interdicta prætorum. 3 Agr. 3.
- Interdictum prætoris de vi hominibus armatis. Cæc. 8.
- restitutionis, unde dejectus sis, in hoc anno. 15 epist. 16.
- Interest multum inser mentes hominum. 5 Ver. 14.
- utrum quis sponte rejiciat, an iuste expiatur ei. 1 Ver. 8.
- Inter lucos. 4 Att. 3.
- Intermundia Epicuri. Fin. 2, 23.
- Interpres postulat in senatu. Fin. 5, 29.
- Valerius. 1 Att. 12.
- Interpretatio. Her. 4, 28.
- Interpretem habuit Cicero. 13 epist. 54.
- Interpres indiferti. Fin. 3, 4.
- Interrex patricius. Pro dom. 14.
- Interrogabat accusator testem. Flac. 10.
- Interrogatio concinna. Her. 4, 15.
- testium. Font. 6.
- Intervalia in orando. Her. 3, 12.
- locorum memoria. 19.
- siderum. Div. 2, 43.
- Intimelum. 8 epist. 15.
- Intragædis ira deorum immortalium. Har. resp. 18.
- Involitus primus in causam fabulæ. 1 Att. 18.
- Inventio. Inv. 1, 7 & seqq.
- finis questionis. Acad. 4, 8.
- oratoris. Her. 1, 2.
- In veteratio. Tulf. 4, 37.
- Invidens aut faciens est iniquus dignitatis iudex. Planc. 3.
- Invidentia, invidere. Tulf. 3, 9 & 10. 4, 7 & 8.
- Invidere virtuti est saculi vitium. Cor. Bal. 6.
- Invidetur commedis. Or. 2, 51.
- Invidi. 1 epist. 7.
- Invidia. Her. 4, 26.
- Invidic adversario movenda modus. Inv. 1, 16.
- causa communis. Clu. 1.
- metus interdum spernendus. Off. 1, 24.
- motus acerrimus. Or. 2, 52.
- Invidos quæ ulciscendum. Red. ad Quir. 9.
- Invidiosa verba. Or. 3, 38.
- Inutile est vitiorum subire nomina. Off. 3, 13.
- Joca in epistolis, si proferantur, inepta. 2 Phil. 4.
- Jocatio sermonis. Her. 3, 13.
- Joco quando utendum. Off. 1, 29.
- Jocosum genus epistola. 2 epist. 4.
- Jocus & facilia miles. Or. 2, 54.
- Ionium mare superum. Or. 3, 19.
- Ionium gens Atheniensis. Flac. 27.
- Iota litera. Or. 3, 12.
- Jove fulgente cum populo agi nefas. Vat. 8.
- fulgente, tonante. Nat. D. 2, 25.
- tonante fulgurante. Div. 2, 18.
- tonante non est fas cum populo agi. 5 Phil. 3.
- Jovem iratum timeo. Off. 3, 28.
- Lapidem jurare. 7 epist. 12.
- Opt. Max. in iudicio precabantur. 4 Ver. 32.
- Joves plures. Nat. D. 3, 16.
- tres. Nat. D. 3, 21.
- Jovis ara. Tulf. 1, 35.
- Didonæ oraculum. Div. 1, 34.
- hospitalis numen. De jot. 6.
- in templo senatus. 10 epist. 12.
- interpretes augures. Leg. 2, 8.
- iurjurandum. Off. 3, 29.
- Olympii fatum in Peloponneso & aureum amiculum. Nat. D. 3, 34.
- Olympii templum Syracusis. 4 Ver. 53.
- opt. max. templum. 1 Agi. 6.
- oratio. 2 Quint. ep. 9.
- pueri ades & lactentis cum Junone. Div. 2, 41.
- sacerdos Syracusis. 2 Ver. 51.
- Statoris ades. 2 Phil. 26.
- Statoris signum. Div. 1, 35.
- stella. Nat. D. 2, 20 & 46.
- templum. Her. 4, 55.
- Uvæ fanus. Pil. 35.
- Iphigenia. Or. 22. Tulf. 1, 48.
- immolata Diana. Off. 3, 25.
- Ira. Tulf. 4, 9.
- differt ab iracundia. Tulf. 4, 12.
- prohibenda in puniendo. Off. 1, 25.
- semper procul absit. Off. 1, 38.
- Iracunde agere aliud, aliud vehementer. 8 Phil. 5.
- Iracundia. Or. 1, 51.
- est fortitudinis pervipeteticis. Tulf. 4, 19.
- inimica consilio. Marc. 3.
- libido ulciscendi. Tulf. 3, 5.
- Iracundie pæna tormenta & cruciatus. 11 Phil. 1.
- vitium. 1 Quint. ep. 1, 13.
- vocis genus. Or. 3, 58.
- Iracundus non semper iratus. Tulf. 4, 24.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Irasci male quidam censuerunt fortis viri esse. Off. 1, 25.
Ironia Socratis. Br. 85.
Irpinius fundus. 3 Agr. 2.
Isauri. 15 epist. 2.
Isauricum forum Laodicea actum. 5 Att. 21.
Isiaci conjectores. Div. 1, 58.
Ifidorus. 10 Att. 4.
— mimus. 3 Ver. 34, 5, 12 & 31.
Isis. Nat. D. 3, 19.
Isocrates ratio oratoria. 1 epist. 9.
Isocrates. Or. 3, 35 & 44. Br. 56. 6 Att. 1. Off. 1, 1.
— abstinens a rep. sed docens. Or. 3, 16.
— aequalis Platonis. Or. 13.
— an Thrasymachus, inventor numerorum in verbis solutis. Or. 52.
— doctor Ephori & Theopompi. Or. 2, 13. 3, 9. *Critia & Theramenes.* 2, 22. *Timothei.* Or. 3, 34.
— laudatus a Socrate. Opt. gen. or. 6.
— pater eloquentia. Or. 2, 3.
— rhetor. Inv. 2, 2.
Isocrati archus. 2 Att. 1.
Isocratis domus quasi ludus dicendi cuncta Gracia. Br. 8.
— Panegyricus. Or. 11.
— Rhetoris gloria. Tusc. 1, 4.
— senectus. Sen. 5 & 7.
— suavitatis. Or. 3, 7.
Iusus. 2 epist. 10. 5 Att. 20.
Isthmus. 13 Att. 32.
Italia pro Italis. Her. 4, 32.
— plena Gracarum artium. Arch. 3.
— prohibiti omnes, nisi quorum causam Caesar cognovit. II Att. 7.
— referta Pythagoreorum. Or. 2, 37.
Italia regiones. 16 epist. 11.
— duo maria. Man. 12.
— species. Red. ad Quir. 1.
Italica mense. Tusc. 5, 35.
Italici philosophi. Sen. 21.
Italicum bellum. 2 Ver. 2. 2 Agr. 29. Pif. 36. Cor. Bal. 22. Har. resp. 9. Arch. 4. 15 epist. 12. Off. 2, 21.
Iter Hispaniensis auro pedibus conficitur aut certa ratione navigandi. Vat. 5.
— nocturnum. 16 Att. 13.
— ritum in Graciam. 1 Phil. 3.
Ithaca. Or. 1, 44. Leg. 2, 1. Off. 3, 26.
Ithyri. 2 Phil. 8 & 44. 12, 8.
Itinera militum. Man. 13.
Itinerum labor vel maximus in militari. 5 Ver. 10.
Iuba. 7 epist. 3.
Iubellii Campani. 2 Agr. 34.
Iubellius Tavea. Pif. 11.
Incundo promittere quod facere

nequeas est boni petitoris. Pet. conf. 11.
Incundi acti labores. Fin. 2, 32.
Incunditas major virtutis, quam ex libidine & cupiditate. 1 Ver. 21.
Incundus ab iurando. Fin. 2, 34.
Iudei nati servituti. Prov. conf. 5
Iudicium aurum. Flac. 28.
Index bonus parvis ex rebus facit conjecturam. 4 Ver. 15.
— suspensio certa movetur. 5 Ver. 26.
— Cassianus. 3 Ver. 60 & 62.
— debet inter adversarios convenisse. Clu. 43.
— mittit ad horas. Bt. 54. 1
— periculi sui, aequiore se sibi, quam reo praebebit. De-jot. 2.
Iudicant homines plura affectibus. Or. 2, 42.
Iudicare est onus grave & incommodum. 1 Ver. 8.
— prius, tum diligere. Amic. 22.
Iudicata res vitiose proferunt. Her. 2, 29.
Iudicati infirmitio. Inv. 1, 44.
Iudicatio causa. Inv. 1, 13.
Iudicatum, quid. Her. 2, 13.
— Inv. 1, 30. 2, 22 & 54.
Iudicatur saepe perperam per impudentiam. 2 Ver. 23.
Iudices centum viginti quinque. Planc. 17.
— quinquaginta. 4 Att. 15.
— septuaginta. 4 Att. 16.
— septuaginta in crimine majestatis. 3 Quint. ep. 4.
— trecenti. 8 epist. 8.
— triginta duo. Clu. 27.
— jurati pronuntiabant videri. Acad. 4, 47.
— provident, ne ab aliorum iudiciis discrepent. Clu. 22.
Iudicia corrupta. Div. 3.
— dantur magistratibus. Leg. 3, 12.
— de mala fide. Nat. D. 3, 30.
— hodierna per sepe falsa. Leg. 1, 14.
— libera. Tusc. 4, 4.
— omnia duorum sunt generum. Cxc. 2.
— populi R. moderata. Pro dom. 17.
— privata in jurisconsultorum prudentia sunt. Top. 17.
— privata summa estimatio nis tria. Rosc. Com. 6.
— propter innocentiam non metuent. 2 Phil. 45.
Iudiciale cause genus. Her. 1, 2.
— genus dicendi. Inv. 1, 5.
Iudiciales orationes. Clu. 50.
Iudicaria lex. Pif. 39.
Iudicii aequi definitio. Clu. 2.
— & arbitrii differentia. Rosc.

Com. 4.
Judicium continetur omne jus. Sext. 42.
— fallacibus multi vident emolumenta rerum. Off. 3, 8.
Judicio aliorum permulta agenda. Off. 1, 41.
— de vi bona publicantur. Brut. ep. 12.
— turpi damnatus. Clu. 42.
Judiciorum eloquentia. Off. 2, 14.
— formula ex fide bona agitur, melius aequius, ut inter bonos bene agier. Off. 3, 15.
— perturbatio. 2 Agr. 4.
Judici persona expellit personam amici. Off. 3, 10.
— potestas sapienter cogitatur, quam aequitas. Quint. 2.
— sapientia. Rab. Post. 5.
— sapientia in testibus. Font. 6.
— sapientis cogitata. Clu. 58.
Judicium aliorum oportet habere. Vat. 4.
— armorum aliud quam juris & aequitatis. Cxc. 21.
— centumvirale. Cxc. 18.
— recuperatorium. 3 Ver. 11.
— veri & finis bonorum, duo maxima in philosophia. Acad. 4, 9.
— vulgi cum intelligente congruit in oratore probando. Br. 49.
Judicium potestas. 2 Ver. 12.
Juge auspicium. Div. 2, 36.
Jugera dena sustinere poterant v millia hominum. 2 Att. 16.
Jugurtha. Man. 20. Off. 3, 20.
Jugurthina conjuratio. Br. 33. Nat. D. 3, 30.
Julia lege civitas data sociis & Latinis. Cor. Bal. 8.
Julia lex. Pif. 37. Rab. Post. 4. 2 epist. 17, 5, 20. 5 Att. 10.
— de repetundis. Pif. 21.
— de sacerdotiis. Brut. ep. 5.
Juliae leges. Prov. conf. 19. Har. resp. 23.
Julii forum. 10 epist. 15 & 17.
L. Julii caput. Or. 3, 3.
L. Iulio C. Figulo coff. Sul. 20.
L. Iulio Casare, C. Marcio Figulo coff. auctus filio Tullius. 1 Att. 2.
S. Iulio L. Marcio coff. Cor. frag. 12.
Iulius accusator. Off. 2, 14.
— & Crassus censors. Arch. 5.
— Proculus. Leg. 1, 1.
C. Iulius. Br. 89.
— L. F. Br. 48.
— dieulam duxit. 5 Att. 21.
— frater Catuli. Or. 2, 3.
— proditus ab hospite. Or. 3, 3.

— voluit accusare Allicium. Div. 19.
L. Iulius. Font. 15. 13 epist. 6.
— cum P. Rutilio consul. Div. 1, 2.
S. Iulius. Her. 2, 13.
— prator. Pro dom. 53.
Iungere voluntate, qua commodis & natura diversa sunt, difficile est. 1 Quint. ep. 1, 12.
Iunia. 14 Att. 8.
— anus. Or. 2, 55.
— & Licinia lex. 2 Att. 9.
— lex. Sext. 64.
— Marcelli. 15 epist. 8.
Iunianum iudicium. Clu. 1.
M. Iunio Q. Caelio coff. Cor. frag. 11.
Iunius. 12 Att. 14.
— Arvianii familiaris. 7 epist. 23.
— collega P. Claudii. Nat. D. 2, 3.
C. Iunius quaestor. Clu. 20. *judex quaestoris.* 27.
M. Iunius. 1 Ver. 51.
— Brutus. Quint. 1 & 20.
— prator. Clu. 45. *C. Iunius filius.* 49.
— Sodalis. Leg. 3, 20.
P. Iunius. 1 Ver. 50.
Q. Iunius. 1 Ver. 7.
T. Iunius. L. F. Br. 48.
Iuno implacabilis Heruli. Tusc. 2, 8.
— Lucina. Nat. D. 2, 27.
— Melita. 5 Ver. 72.
— Regina. Pro dom. 57.
— Samia. 1 Ver. 19. Leg. 2, 16.
— Sospita. Mur. 41.
— Sospita, Argiva, Romana. Nat. D. 1, 29.
Iunonis ades ex arce. Div. 1, 45.
— sanum in promontorio Melitae. 4 Ver. 46.
— Lacinia sanum. Div. 1, 24.
— nomine aer. Nat. D. 2, 26.
— Sospite templum refecit L. Iulius. Div. 1, 2 & 44.
— templum Crotona. Inv. 2, 1.
Jupiter Ammon. Nat. D. 1, 29.
— barbatus. Nat. D. 1, 36.
— Capitolinus. 4 Ver. 29.
— Chrysiippo quid. Nat. D. 1, 15.
— Cicero, Minerva soror ejus. Pro dom. 34.
— dempta aeternitate nihil beatior Epicuro. Fin. 2, 27.
— fabulis poetarum versatur in flagitiis amoris. Tusc. 4, 33.
— filius optimus maximus. Div. 1, 10.
— Hospitalis. 2 Quint. ep. 12.
— imperator, Graece Urios. 4 Ver. 57.
— juvenis pater Stoicus optimus maxi-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

maximus. Nat. D. 2, 25.
Minianus. 9 epist. 16.
Olympus. Or. 2. Tusc. 2, 17.
Opt. Max. Rofc. Am. 45. 5 Ver. 72. 3 Cat. 9.
C. Rab. 2 & 11. Red. ad Quir. 1. Pro dom. 6 & 57.
Har. resp. 5. Sext. 61. Nat. D. 3, 36. Leg. 3, 19. Off. 3, 29.
Platonis voce loqueretur. Br. 31.
Salutaris, hospitalis, Stator. Fin. 3, 20.
sanctus. 2 Phil. 13.
sanctus in monte Latiare. Mil. 31.
sanxit Cretum leges. Tusc. 2, 14.
legitima & iusta haberi, quæ republicæ salutaria. 11 Phil. 12.
Saturnius. Tusc. 2, 10.
Stator. 1 Cat. 5 & 13, 2, 6.
Stoicorum. Nat. D. 2, 2.
tertius genuit Herculem. Nat. D. 3, 16.
Iurare ex animi tui sententia. Acad. 4, 47. Off. 3, 29.
per Iovon deoque penates contingit interdum de republ. discipulantibus. Acad. 4, 20.
Iurati cooptabant augurem. Br. 1.
Iuratus mentem adhibet testem. Off. 3, 10.
Iure gestum, & per vim gestum contraria. Pro dom. 20.
optimo esse, quod est privatum, hereditarium, auctoritatis, mancipi, nexi. Har. resp. 7.
quæ defendantur. Or. 2, 25.
rogata lex. Pro dom. 19.
Iuri civilia primo statim tempore studuit Cicero. Leg. 1, 4.
Invidicialis causa. Inv. 2, 36.
constitutio. Inv. 2, 23.
pars constitutionis generalis. Inv. 1, 12.
Iuri nihil tam inimicum, quam vis. Cxc. 11.
Iuris civilis cognitio semper in honore. Off. 2, 19.
definitio. Top. 2.
cognitio facillima. Or. 1, 41 & 58.
consideratio apud Stoicos. Fin. 3, 21.
consulti cui diligenter presunt. Inv. 1, 11.
definitio. Or. 1, 48.
dictio in provinciis qualis debeat esse. 1 Quint. ep. 1, 7.
& iudicii diversitas. Cxc. 25.

jurandi definitio. Off. 3, 29.
memoria. Or. 1, 28.
non facti, questio est in iudicio. Mil. 21.
utilitas. Leg. 2, 7.
peritorum auctoritas. Cxc. 24.
universi causa ac legum. Leg. 1, 5.
Ius a natura. Inv. 2, 22.
Atherianum. 9 epist. 18.
angurium. 3 epist. 9.
aut vis valere debet. Sext. 42.
bellicum. Off. 3, 29.
civile diligenter retinendum. Cxc. 25.
docere semper plerumque fuit. Or. 41.
& natura. Nat. D. 3, 18.
ex libris percipi nequit, doctorem desiderat. 7 epist. 19.
in parvis tractatum, etsi esset magnum. Leg. 1, 4.
civium Rom. inviolatum ubicumque. 5 Ver. 55.
fides in bello. Leg. 2, 14.
faciale. Off. 1, 11. 3, 29.
jurandum Ciceronis pulcherrimum verissimumque. 5 epist. 2.
jurandum Ciceronis, republicam sui unius opera esse salvam. Pil. 3.
legitimum. 8 epist. 6.
natura. Her. 2, 13.
nigrum Lacedæmonia cense. Tusc. 5, 34.
non opinione, sed natura constitutum. Leg. 1, 10.
non pendet apertum ex verbis. Cxc. 18.
pontificium. Br. 42. Tusc. 1, 12. Leg. 2, 18.
prediatorium. Cor. Bal. 20.
prediorum in vendendo. Off. 3, 16.
prætorium. 1 Ver. 44. 2, 12.
prætorium & leges. Off. 1, 10.
publicum. Pro dom. 13 & 53. Cor. Bal. 15. Vat. 7. Mil. 26. 4 epist. 4 & 14. 6, 1.
& privatum. Par. 37.
unum & lex una. Leg. 1, 15.
Iusti natura facti sunt homines. Leg. 1, 12.
Iustitia. Her. 3, 2. Inv. 2, 53. Tusc. 3, 17.
ad deos non pertinet. Nat. D. 3, 15.
apud Epicureos vacillat. Off. 3, 33.
conscit. Or. 3, 42.

contra dolorem. Tusc. 2, 13.
est, ad quam nati sunt homines. Leg. 1, 10.
fundamentum perpetua commendationis. Off. 2, 20.
non est obtemperatio scriptis legibus populorum. Leg. 1, 15.
plus pollet, quam prudentia ad benevolentiam acquirendam. Off. 2, 9 & 11.
servanda etiam adversus infimos. Off. 1, 13.
servari nisi a sapiente nequit. Fin. 5, 23.
vacare non potest aliquod honestum aut tempus. Off. 1, 19.
una excellentissima virtus. Nat. D. 1, 2.
unicuique necessaria. Off. 2, 11.
Iustitia laudatio. Or. 2, 85.
primum munus. Or. 1, 7.
Iustitiam assert cognita summi rectoris voluntas. Fin. 4, 5.
Iustum bellum. Off. 1, 11.
Iustus apud Stoicos. Fin. 3, 20.
Iuvene ædes. Clu. 36.
Iurare, in animo & in corpore. Fin. 2, 4.
Inventas. Nat. D. 1, 40.
pacula deorum ministrat. Tusc. 1, 26.
Inventatis anniversary sacra. 1 Att. 18.
ludi. Br. 18.
Inventia familia. Planc. 8.
Inventus. Planc. 24.
M. Inventus Peto. Clu. 38.
T. Inventus. Br. 48.
Inventus princeps Brutus. 3 epist. 11.

K.

Kalendæ intercalares. Quint. 25.
intercalares priores. 6 epist. 14.
Kanus. 13 Att. 31. 15, 21.
Karthaginem evexit Hasdrubal. Nat. D. 3, 38.
Karthaginenses fallaces, unde? 2 Agr. 35.
Karthaginensium civitas mari valuit. Man. 18.
Karthaginis opes quæ conciderint. 2 Ver. 1.
Karthago, Corinthus, Capua. 2 Agr. 32.
& Numantia duo terrores imperii Romani. Mur. 28. 4 Cat. 10.
filia Herculis. Nat. D. 3, 16.
noxa in Hispania & ætus. 1 Agr. 2, 2, 19.
sublata funditus. Off. 1, 11.

L.

Labco. 13 Att. 12. 1 Quint. ep. 1, 4, 3, 1, 6.
L. Labco. Her. 4, 27.
Laberii pœmata. 12 epist. 18.
Laberius. 7 epist. 11.
M. Laberius. 13 epist. 8.
Labes agri Privernatis. Div. 1, 43.
Labicanum. Parad. 6.
Labiæ divitiæ. 7 Att. 7.
Labiens. 14 epist. 14. 7 Att. 11 & 12. 3 Quint. ep. 7.
interitum Pharfalici exercitus Dyrrhachii nuntiavit. Div. 1, 32.
Q. Labienus fuit cum Saturnino. C. Rab. 7.
T. Labienus. C. Rab. 3.
transfuga. 16 epist. 12.
Labi, errare, nescire, decipi in scientia turpe ducimus. Off. 1, 6.
Labor quid. Tusc. 2, 15.
Laboriosa non utique præclara & gloriosa. Her. 4, 4.
Laboriosi. Tusc. 2, 15.
Labris primis gustasse. Nat. D. 1, 8.
primoribus. Cœl. 12.
Labron. 2 Quint. ep. 6.
Lacæne virgines. Tusc. 2, 15.
Lacedæmon corruit terra motu. Div. 1, 50.
honestissimum domicilium senectutis. Sen. 18.
Lacedæmone fuit Cicero. Tusc. 5, 27.
longinqua. 15 Att. 9.
severa. Leg. 2, 15.
Lacedæmonii. 13 epist. 28.
auctores vitæ austera. Mur. 35.
injuste imperarunt. Off. 2, 7.
Lacedæmoniorum disciplina. Nat. D. 3, 38.
laus. Flac. 26.
lex in sacrosocio. Inv. 2, 31.
victus. Tusc. 5, 34.
Lacedæmonius orator nullus. Br. 13.
Laches prætor infelix ad Delium. Div. 1, 54.
Laciæe curiales Cimonis. Off. 2, 18.
Laco Anagninus. 2 Phil. 41. 16 Att. 11.
Læonia Scytala. 10 Att. 10.
Laconicum. 4 Att. 10.
Laconis dictum in mercatorum. Tusc. 5, 14.
Lacrima nihil citius arefcit. Inv. 1, 56.
Lacus Albanus. Div. 1, 44. 2, 32.
Prelius. Mil. 27.
Velinus. 4 Att. 15.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Lacedæ.* Acad. 4, 6.
 --- *peregrinatus.* Tusc. 5, 37.
Ladas. Her. 4, 3.
Lalia C. F. Br. 58.
 --- *scelus L. Crassi.* Or. 3, 12.
Lalii atas. Tusc. 4, 3.
 --- *areolæ orationum.* Nat. D. 3, 17.
 --- *eadem fons.* Off. 1, 26.
 --- *faciæ.* 9 epist. 15.
 --- *gener Fannius.* 12 Att. 5.
 --- *lenis filius.* Or. 3, 7.
 --- *oratio.* Br. 86.
 --- *vita constans & probata.* Top. 20.
C. Lelii hilaratus. Off. 1, 30.
Lelius. Inv. 1, 4. Or. 136. 1 epist. 7. 11 Att. 7 & 14 & 15. Tusc. 1, 46.
 --- *angur.* 2 Phil. 33.
 --- *cum generis Scævola & Fannio.* 4 Att. 16.
 --- *& Scipio filii repuerascere.* Or. 2, 6.
 --- *inscribitur Ciceronis liber de amicitia.* Off. 2, 9.
 --- *sapiens Diogenem Stoicum, dein Panatium audiuit.* Fin. 2, 8.
 --- *scriptor.* Her. 4, 5.
 --- *semel consul, & Cinna quater.* Tusc. 5, 19.
C. Lelius. Or. 1, 48. 2, 37 & 71 & 84. Br. 21 & 58 & 74. Arch. 7. 7 Att. 3. Sen. 2.
 --- *angur & sapiens.* Nat. D. 3, 2.
 --- *comis.* Mut. 31.
 --- *consul.* Br. 43.
 --- *sapiens.* Off. 3, 4.
 --- *Sapiens, prætor fugit Vi-riatum.* Off. 2, 11.
 --- *fecer Q. Mucii.* Amic. 1.
 --- *Sapientis pater.* 11 Phil. 7.
 --- *fecer C. Fannii.* Br. 26.
 --- *fecer Mucii.* Or. 1, 9.
D. Lelius. Flac. 1. 8 Att. 11.
Lena in sacrificio publico. Br. 14.
Lenas. 12 Att. 13 & 14 & 17.
 --- *habuit populum in se incitatum due Graccho.* Leg. 3, 11.
 --- *& Rupilius coff.* Amic. 11.
C. Lenas Nuceria civis factus. Cor. Bal. 11.
C. & M. Lanius. 13 epist. 63.
Laertes. Sen. 15.
Lesi ut reconciliantur. Pet. conf. 10.
Letabile omne bonum. Tusc. 5, 15.
Letæ segetes. Or. 3, 38. Or. 24.
Latitia. Fin. 3, 10.
 --- *gestiens Stoicus.* Tusc. 4, 6.
 --- *immoderata quid.* Tusc. 3, 10.
 --- *pars perturbationis ex opinato bono.* Tusc. 4, 6 & 15 & 31.
Lætoria lex. Nat. D. 3, 30. Off.
- 3, 15.
Letus Neapoli. 4 Att. 9.
Leio Oedipus nascetur. Fat. 13.
Lais. 9 epist. 26.
Laius. Tusc. 4, 33.
Lamentatio. Tusc. 4, 8.
 --- *lugubris unde.* Tusc. 1, 13.
Lamia. 5 Att. 8. 13, 45. 14, 14.
 --- *Segestana.* 4 Ver. 26.
Lamiani bovi. 12 Att. 21.
C. Lamia. 2 Quint. ep. 13.
L. Lamia. Red. in sen. 5. Sext. 13. 11 epist. 16. 12, 29. 13, 62. 11 Att. 7.
Lamia habitatores mundi. 2 Quint. ep. 3.
Lampacum. Tusc. 1, 43.
 --- *oppidum in Hellesponto.* 1 Ver. 24.
Langui senes non oportet se dare. Off. 1, 34.
Lanista clemens. 1 Att. 16.
Lanvini. Nat. D. 1, 29.
Lanninum. 9 Att. 9 & 13.
Lanuvini. Cor. Bal. 13.
 --- *calci.* 9 epist. 22.
Lanvium. 2 Agr. 25. Mil. 10. 12 Att. 41 & 43. 13, 26. Div. 1, 36. 2, 27.
 --- *municipium.* Mur. 41.
Laodicea. 1 Ver. 30. 9 Phil. 2. 2 epist. 17. 3, 5 & 7. 9, 25. 13, 54. 15, 4. 5 Att. 15.
 --- *in Syra ad mare.* 12 epist. 14.
Laodiceis. 12 epist. 13.
Laodicensis civitas. 5 epist. 20.
Laomedon. Tusc. 1, 26.
Lapathi suavitatis. Fin. 2, 8.
Lapidatio facta a plebe. Pro dom. 5.
Lapidem et sepulcro colere pro Deo. Planc. 40.
Lapitharum convivium. Pil. 10.
Larentia. Brut. ep. 15.
Lares familiares. Quint. 27.
Lar familiaris. 3 Ver. 11 & 54.
Largitio corruptela. Off. 2, 15.
 --- *fundum non habet ibid.*
 --- *non popularis.* 2 Agr. 4.
 --- *promissa ab Pompejo.* 9 Att. 9.
Largius. Or. 2, 59.
Largorum duo genera. Off. 2, 15.
Largus n. p. 6 epist. 8.
Larvas municipium. Clu. 5.
Larinum. Clu. 63. 4 Att. 12. 7, 12 & 13.
Laræ Tulmnius rex Veientim. 9 Phil. 2.
Lartidius germanus. 7 Att. 1.
Larum edes. Nat. D. 3, 25.
 --- *religio.* Leg. 2, 11.
Læthea in animis hominum. Marc. 7.
Laterensis. 10 epist. 11 & 15 & 18 & 21 & 23. 2 Att. 18. 12, 17.
- *prætor.* 8 epist. 8.
M. Laterensis. Var. 11. Planc. 1.
Laterium. 2 Quint. ep. 7. 3. 1.
 --- *Quinti Ciceronis.* 10 Att. 1.
 3 Quint. ep. 3.
Laterius. 4 Att. 7.
Laterinalinea. 4 Att. 3.
Laternarius Casiline. Pil. 9.
Latiar consecutum. 2 Quint. ep. 4.
Latiaris mons. Mil. 31.
Latina lingua non modo non inopi, sed locupletior quam Græca. Fin. 1, 3.
 --- *via.* Clu. 59.
Latina. 1 Att. 3.
 --- *colonia.* Br. 46. Cæc. 33.
 Pro dom. 30.
 --- *seria.* 8 epist. 6. Nat. D. 1, 6.
 --- *in Albano monte.* Div. 1, 11.
 --- *post quas duo dies religiosi.* 2 Quint. ep. 4 & 6.
Latine loqui & scire. Br. 37.
Latini ad Veferim fusi. Off. 3, 31.
 --- *& socii.* 5 Ver. 24.
 --- *libri mendoso & scribuntur & venent.* 3 Quint. ep. 5.
 --- *magistri dicendi quando Roma.* Or. 3, 24.
 --- *populi adseverunt interdum aliquid ex iussis populi Rom.* Cor. Bal. 8.
Latinienses. Har. resp. 28.
Latiniensis ager. Har. resp. 10.
Latinis carnem petebant municipia. Planc. 9.
 --- *verbis melius notata, quam Græcis.* Tusc. 3, 5.
Latinitas. Her. 4, 12.
 --- *Siculis a Cæsare data.* 14 Att. 12.
Latinum bellum. Div. 1, 26.
Latinus. 12 epist. 30.
 --- *Atticissimus.* 4 Att. 17.
Latitantes. Quint. 19.
Latium. Arch. 3.
Latmus mons Caria. Tusc. 1, 33.
Latona Apollinis mater & Diana. Nat. D. 3, 23.
 --- *soror Aferia.* Nat. D. 3, 16 & 18.
Latone partus. 1 Ver. 18.
Latro interdum etiam a viatore occiditur. Mil. 21.
Latronis beneficium. 2 Phil. 3.
Latronum leges. Off. 2, 11.
 --- *non sunt leges.* Leg. 2, 5.
Laudabile. Her. 3, 4.
Laudandi vis unde sumenda. Par. 23.
Laudari a laudato viro. 15 epist. 6.
Laudatio. Or. 2, 84.
 --- *Africani ab Q. Maximo.* Mur. 36.
 --- *an tertium questionis genus.* Or. 2, 11.
- *in iudicio.* Clu. 69.
 --- *mortis.* Tusc. 1, 48.
 --- *Q. Fabii in morte M. filii.* Sen. 4.
Laudationes familiarum. Fin. 2, 35.
 --- *mortuorum.* Br. 16.
Laudatores decem in iudicio dari oportebat. 5 Ver. 22.
Laudat quisque, quantum sperat imitari. Or. 7.
Laude multum, honore nihil amplius consequi. Planc. 25.
Laudis studiosi perferunt multa. Tusc. 5, 27.
 --- *studio trahimur omnes.* Arch. 11.
 --- *vera splendor.* Marc. 6.
Laudum bellicarum ratio. Marc. 2.
 --- *delubra.* Leg. 2, 8.
Lavicana vicinitas Tusculi. Planc. 9.
Lavici. 2 Agr. 35.
Laurentum. Or. 2, 6.
Laus animi vel corporis. Her. 3, 6.
 --- *& caritas vitæ sine metu degenda præsidia firmissima.* Fin. 1, 10 & 16.
 --- *& lucrum distant.* 2 Phil. 45.
 --- *jucunda que.* 15 epist. 6.
 --- *nulla, ibi esse integram, ubi nemo potest corrumpere.* Act. 1 Ver. 16.
 --- *præclara ac divina subire arumnas conservandorum civium causa.* Pro dom. 37.
 --- *studii sapientie.* Off. 2, 2.
Lautumia. 1 Ver. 5.
 --- *Syracusana.* 5 Ver. 27 & 55.
Lebadia. Div. 1, 34. 2, 26.
M. Lecca. 1 Cat. 4. 2, 6. Sul. 2.
Leistica ostrophoros. 5 Ver. 11.
Leitoris est animadvertere, qua re commoveatur. Her. 4, 2.
Leituli Punicani. Mur. 36.
Lectus genialis. Clu. 5.
Leda mater Anacum. Nat. D. 3, 21.
Legati decem ad Cæsarem. Prov. conf. 11.
 --- *Cæsari decreti.* 1 epist. 7.
 --- *in Achaïam.* 13 Att. 4 & 5 & 6 & 30.
 --- *incommodi a prætoribus iusti decedere de provincia.* 3 Ver. 58.
 --- *prævi in provinciis.* Man. 19.
Legatio aut cæstio libera. Leg. 1, 33.
 --- *Græcorum de Orope.* 12 Att. 23.
 --- *libera.* 11 epist. 1. 12, 21. 2 Att. 4.
 --- *vitiva sanorum.* 4 Att. 2.
Legationes hereditatum admodandum. 1 Agr. 3.
Legationes libere. 2 Agr. 17. Flac.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Flac. 34.
 — *præva*. Leg. 3, 8.
Legationis liberæ definitum tempus lege Julia. 15 Att. 11.
Legationis jus. Man. 5.
Legatis decem more majorum, bello confecto permittuntur omnia. 12 Phil. 12.
Legatoria provincia. 15 Att. 9.
Legatorium jus. Har. resp. 16.
 — *occisorum statua in Rostris*. 9 Phil. 2.
Legatus proconsulis habebat licentiam. 12 epist. 30.
 — *secum affert faciem senatus, auctoritatem reipubl.* 8 Phil. 8.
Lege creatus, ea tenetur. 2 Ver. 56.
 — *in publicis actis nihil gravius*. 2 Phil. 42.
 — *jus est*. Her. 2, 13. Inv. 2, 54.
 — *posset aqi, nec ne, pauci sciebant*. Mur. 11.
Legem de ambitu tulit Cicero. Mur. 3.
Legere, sumere, fecerere Stoica. Fin. 4, 26.
Leges ab jure legendo. Leg. 2, 5.
 — *aliter quam philosophi tolerant astutias*. Off. 3, 17 & 18.
 — *annales*. 5 Phil. 17.
 — *Antonie*. 12 epist. 14.
 — *Atinise, Furie, Fusie*. 1 Ver. 42.
 — *Cassia*. Cor. frag. 29.
 — *Cicerone exule late*. Sext. 25.
 — *de provocacionibus*. Acad. 4, 5.
 — *XII tabularum vetant in funeribus fletum adhiberi*. Tusc. 2, 23.
 — *& mores unde*. Off. 2, 4.
 — *historie*. Or. 2, 14.
 — *in XII tabulis, & sacratæ*. Off. 3, 31.
 — *Julie*. Prov. conf. 14. Har. resp. 23.
 — *latronum*. Off. 2, 11.
 — *Livie*. Cor. frag. 12.
 — *militares*. Flac. 32.
 — *privatis hominibus non debent irrogari*. Pro dom. 17.
 — *sacratæ*. Cor. frag. 27.
 — *salutem omnium anteponunt saluti singulorum*. Fin. 3, 19.
 — *Scatinie*. 3 Phil. 6.
 — *Sempronie*. 5 Ver. 63.
 — *Sempronie, Cornelia*. 1 Phil. 7.
 — *spectant commodum reipublicæ*. Inv. 1, 30.
 — *silent inter arma*. Mil. 4.
 — *Titia, Apuleje, Livie*. Leg. 2, 6.
Legibus islem uti. Clu. 55.
Legio Alaudarum. 16 Att. 8.
 — *decima*. 10 epist. 11.
 — *duodecima*. 11 Att. 21.
 — *Martia*. 3 Phil. 3. *quarta ibid.* 4, 2.
 — *octava vicecima*. 10 epist. 32.
 — *quarta*. Brut. ep. 2.
 — *secunda & quinta trigesima*. 5 Phil. 19. 10 epist. 30.
 — *septima*. 14 Phil. 10. 8 epist. 1.
 — *septima, octava, nona*. 10 epist. 33.
 — *sexta & octava*. 11 Phil. 14.
 — *trigesima*. 10 epist. 31 & 32.
Legiones Macedonicæ. 12 epist. 23.
 — *omnes sunt populi Romani & reipubl.* 10 Phil. 5.
 — *solicitare tenetur legem majestatis*. Clu. 35.
Legis caput in curia poste fixum. 3 Att. 15.
 — *definitio*. Leg. 1, 6.
Legitime disceptationes. Top. 23.
Legitimum jus. 8 epist. 6.
 — *scriptum*. Inv. 2, 45.
Legum custodia. Leg. 3, 20.
 — *constituendarum eadem causa, qua regum*. Off. 2, 12.
 — *laus*. Clu. 53.
 — *similes sint magistratus*. Off. 1, 25.
Leius. 5 Att. 20.
Lemnius furtum Promethei. Tusc. 2, 10.
 — *saxum*. Fin. 2, 29.
Lenius. Her. 4, 54. Nat. D. 1, 42. 3, 22.
 — *insula*. Fat. 16.
Lenonatribus. Planc. 16. 9 Phil. 7.
Lenii Flacci. Sext. 63.
M. Lenii Flacci horti ad Brundisium. Planc. 41.
Lenitas ab peripateticis lentitudo dicta. Tusc. 4, 19.
 — *acumen & vis in oratione*. Or. 2, 29.
 — *Græcorum*. Bt. 25.
 — *placebat Bruta*. Brut. Ger. ep. 7.
Lenius. 5 Att. 20.
M. Lenius Flaccus. 14 epist. 4.
Lentidii. Pro dom. 33.
Lentidius. Sext. 37.
Lentiscus monstrat tria tempora arandi. Div. 1, 9.
Lento. 11 Phil. 6. 12, 8 & 9. 13, 2.
Lentuli divortium cum Metella. 13 Att. 7.
 — *duo*. Br. 90.
 — *mors*. 4 Att. 6.
 — *navis*. 1 Att. 8.
P. Lentuli ingenium & dicendi exercitatio. 3 Cat. 5.
Lentulitas. 3 epist. 7.
Lentulo & Marcello coff. 7 epist. 3. 15 Att. 3.
 — *Philippoque coff.* 5 Att. 21.
L. Lentulo C. Marcello coff. 2 Phil. 21.
 — *de bello Punico visum aliud, quam M. Catoni*. Tusc. 3, 21.
P. Lentulo Q. Metello coff. Har. resp. 7.
Lentulus bis absolutus. 1 Att. 16.
 — *Clodiani filius*. 1 Att. 19.
 — *consul*. 1 epist. 2.
 — *Crus*. 8 epist. 4.
 — *flamen*. 12 Att. 7.
 — *flaminis filius*. 2 Att. 24.
 — *Spinther*. 14 Att. 11.
C. Lentulus Marcellinus. Br. 70.
Cn. Lentulus. Br. 64 & 66. Man. 19 & 23.
 — *ensor*. 5 Ver. 7. Clu. 42.
 — *Pro dom.* 47.
 — *ensor Terentiarum patronus*. Flac. 19.
 — *Clodianus*. Vat. 11.
 — *consul*. 2 Ver. 39.
 — *Marcellinus*. 4 Ver. 24. Div. 4.
 — *Vaccia*. 2 Quint. ep. 3.
L. Lentulus. Br. 20 & 77. 3 Phil. 10. 11 Att. 6.
 — *flamen Martialis*. Vat. 10.
 — *Har resp.* 6.
 — *fluminis filius*. 3 Quint. ep. 1, 5.
 — *prator*. Aich. 5.
 — *proconsul*. 10 epist. 32.
P. Lentulus. Or. 1, 48. Br. 19 & 28 & 36 & 77. Sex. 32.
P. Lentulus adilis. Off. 2, 16.
 — *consul*. Red. ad Quir. 5.
 — *consul & pontifex*. Har. resp. 6.
 — *legem Cypro constituit*. 13 epist. 48.
 — *princeps senator*. 8 Phil. 4.
 — *princeps senatus*. Div. 22. 2 Agi. 30.
 — *questor urbanus*. 1 Ver. 14.
 — *socius Catiline*. 3 Cat. 2.
 — *Sura*. Br. 64 & 66.
 — *vitricus Antonii*. 2 Phil. 7.
Leocorion. Nat. D. 3, 19.
Leonicum. Nat. D. 3, 19.
Leo Nemeæus. Tusc. 4, 22.
Leones Antonii. 10 Att. 13.
Leonida Siculi familia. 5 Ver. 4.
Leonidas. 14 Att. 16 & 18. 15, 16. Fin. 2, 19 & 30. Tusc. 1, 42 & 49.
Leonides. 16 epist. 21.
Leon Megarensis. 5 Ver. 6.
Leon Philastorum princeps. Tusc. 5, 3.
Leontini, misera civitas. 2 Ver. 66.
 — *ager optimus ac nobilissimus* 3 Ver. 44.
Leontini urbs. 3 Ver. 15 & 24.
Leontinus ager. 2 Phil. 17 & 34. Div. 1, 33.
 — *caput rei frumentariæ*. 3 Ver. 18.
Leontium metreticula contra Theophrastum scripsit. Nat. D. 1, 33.
Lepida & concinna cito faciunt aves. Her. 4, 23.
Lepidi orationes. Bt. 86.
M. Lepidi adium oppugnatio. Mil. 5.
 — *supplicatio*. 3 Phil. 9.
Lepido & Tullo coff. 1 Cat. 6.
 — *& Volcatio coff.* Sul. 4.
 — *Siciliae pratori successit C. Marcellus*. 3 Ver. 91.
M. Lepido Q. Catulo coff. Cor. Bal. 15.
Lepidus affinis Cassii. 12 epist. 8.
 — *qualis*. Brut. ep. 15.
M2 Lepidus. 7 Att. 12 & 23.
M. Lepidus. Or. 2, 71. C. Rab. 7. 1 Cat. 8. Har. resp. 6.
 — *bis consul & pontifex maximus*. Prov. conf. 9.
 — *consul*. Br. 25 & 27 & 28. 15 epist. 26.
 — *dissentit a Q. Catulo*. 3 Cat. 10.
 — *imperator iterum, pontifex maximus*. 13 Phil. 4.
 — *S. Pompeium restituit*. 5 Phil. 14.
 — *pontifex maximus*. Sen. 17.
Lepidus. Flac. 22.
Lepor & humanitas in omni vitæ tempore requisita. Or. 2, 67.
 — *habuisse dictus in labris Pericles*. Or. 3, 34.
Lepreus Arcadie. 6 Att. 2.
Lepia. 14 epist. 17. 16, 4 & 23. 5 Att. 17. 9, 12 & 14. 13, 46.
Q. Lepia legatus & præfectus. 5 epist. 20.
 — *præfectus fabricum sub Cicerone*. 3 epist. 7.
Leptines Octavianum legatum interfecit. 9 Phil. 2.
Leptis. 5 Ver. 59.
Lerna. Tusc. 2, 9.
Lesbiaci libri Diocærci. Tusc. 1, 31.
Lesbus. 9 Att. 9.
Lessus. Leg. 2, 23.
Letilius. 2 Ver. 26 & 56.
Letini. 3 Ver. 43.
Levatur, cum aut constitit consilium, aut cogitando nihil expiatur. 8 Att. 11.
Leucadia. Tusc. 4, 34.
Leucasia. 16 epist. 1. Tusc. 4, 18.
Leucæa. 5 Att. 9.
Leucippi flagitia. Nat. D. 1, 24.
Leucippus. Acad. 4, 77.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

<p><i>Leucopetra</i>. 1 Phil. 3. <i>Tarentinorum</i>. 16 Att. 6 <i>Leucothea</i>. Tusc. 1, 12. antes <i>Ino</i>, colitur a <i>Gracis</i>. Nat. D. 3, 15 & 19. <i>Leuctra</i>. Off. 1, 18. <i>Bzotia</i>. Tusc. 1, 46. <i>Leuctrica calomitas</i>. Div. 1, 34. Off. 2, 7. <i>pugna</i>. 6 Att. 1. <i>Lex argumentationis genus</i>. Inv. 1, 48. <i>M. Leuvinus prator Sicilia</i>. 3 Ver. 54. <i>Lex de hominum Romae testimonia</i> <i>pollicitantium gratiosis</i>. Coel. 2. <i>Lex vitia est inane acupari ru-</i> <i>morem & umbras falsae glo-</i> <i>riae</i>. Pif. 24. <i>Lex accusatoria</i>. Mur. 5. <i>Acilia</i>. Act. 1 Ver. 17. 1, 9. <i>Acilia, Didia, Licinia,</i> <i>Iunia</i>. Sex. 64. <i>Elia</i>. Sext. 53. Var. 2. <i>Elia & Fufia</i>. Red. in Sen. 5. Pif. 4. Var. 7 & 9 & 35. Prov. conf. 19. Har. resp. 27. 1 Att. 16. <i>Elia, Fufia</i>. Sext. 14. <i>Elia Sentia</i>. Top. 2. <i>agraria</i>. 2 Agr. 5. <i>agraria C. Casaris</i>. 13 epist. 4. 2 Att. 3. <i>agraria Flamini</i>. A- cad. 4, 5. <i>annalis</i>. Leg. 3, 3. <i>Apuleja</i>. Or. 2, 25 & 49. Cor. Bal. 21. <i>Aurelia</i>. Cor. frag. 3, 1. 1 Quint. ep. 3. <i>Aurelia, Pompeja</i>. 1 Phil. 8. <i>Cacilia & Didia</i>. Pro dom. 16 & 20. 5 Phil. 3. <i>Calpurnia</i>. Cor. frag. 13. Mur. 23. <i>Campana</i>. 2 Att. 18. <i>Carbis & Silvanii</i>. Arch. 4. <i>cenfaria</i>. Prov. conf. 5. Nat. D. 3, 19. in <i>pacationibus</i> <i>faciendis</i>. 1 Quint. ep. 1, 12. <i>centuriata</i>. 2 Agr. 11. <i>Cincia</i>. 1 Att. 20. <i>Cincia de donis &</i> <i>muneribus</i>. Or. 2, 71. Sen. 4. <i>Clodia</i>. Sext. 32. <i>Coelia</i>. 4 Att. 16. <i>contra peregrini-</i> <i>nos</i>. 1 Agr. 4. <i>Cornelia</i>. Clu. 20. 3 epist. 6 & 9 & 10. <i>majeftatis</i>. Pif. 21. <i>testamentaria &</i> <i>nummaria</i>. 1 Ver. 42. <i>Crassii de civitate</i>. Or. 2, 64.</p>	<p> <i>curiata</i>. 2 Agr. 10. Har. resp. 23. 1 epist. 9. 4 Att. 18. 3 Quint. ep. 2. <i>de collegiis</i>. 3 Att. 15. <i>de pecuniis repetun-</i> <i>dis</i>. Br. 27. <i>de repetundis prima</i> <i>L. Pifonis Frugi</i>. 3 Ver. 84. <i>de fedulicis</i>. Coel. 1. <i>de vi</i>. Coel. 29. Har. resp. 8. <i>Domitia Julia</i>. Brut. ep. 5. <i>est aeternum quiddam</i>. Leg. 2, 4. <i>est a numine tracta rati-</i> <i>o</i>. 11 Phil. 12. <i>Fabia de numero secta-</i> <i>torum</i>. Mur. 34. <i>Fabia de servis alienis</i> <i>retentis</i>. C. Rab. 3. <i>fertur, ne quis illa lege</i> <i>rens fiat</i>. 1 Phil. 9. <i>fumentaria</i>. Sext. 48. <i>C. Furi de testamen-</i> <i>tis, Q. Voconii de mulierum</i> <i>hereditatibus</i>. Cor. Bal. 8. <i>Gabinia</i>. Man. 18. 5 Att. 21. <i>Gabinia, Cassia</i>. A- mic. 12. <i>Gellia & Cornelia</i>. Cor. Bal. 14. <i>Hieronica</i>. 3 Ver. 6. <i>Hirvia</i>. 13 Phil. 16. <i>in convivio Graecorum</i>. Tusc. 5, 41. <i>judicialis</i>. Pif. 39. 2 e- pist. 17. 5, 10. 5 Att. 10. 6, 7. <i>Julia</i>. Pif. 37. <i>Julia Cornelia, Ser-</i> <i>vilia</i>. Rab. Post. 4. <i>Julia de repetundis</i>. Pif. 21. <i>Junia & Licinia</i>. 5 Phil. 3. <i>Junia & Licinia, Ca-</i> <i>cilia & Didia</i>. 2 Att. 9. <i>Junia & Licinia, item</i> <i>Fufia</i>. 4 Att. 16. <i>Latoria</i>. Nat. D. 3, 30. Off. 3, 15. <i>Licinia</i>. 8 epist. 2. <i>Licinia de fidalicis</i>. Planc. 15. <i>Licinia & Junia</i>. Var. 19. <i>Licinia & Mucia</i>. Br. 16. Cor. Bal. 21 & 24. Cor. frag. 10. <i>Licinia vetat curatio-</i> <i>nem sibi ferre</i>. Pro dom. 20. <i>C. Licinii Crassii de fa-</i> <i>cerdotiis</i>. Amic. 25. <i>Mania</i>. Br. 14. <i>Mamilia</i>. Leg. 1, 21. <i>Manilia</i>. Or. 29. Mur. 23. <i>Lex Maria</i>. Leg. 3, 17.</p>	<p> <i>Valeria</i>. 3 Agr. 2. <i>Valeria, sive Corne-</i> <i>lia</i>. Rosc. Am. 45. <i>Varia</i>. Br. 56 & 89. <i>Scaur. fr. 3. Cor. frag. 32.</i> <i>Tusc. 2, 24.</i> <i>Verrea</i>. 3 Ver. 49. <i>Vitaria, agraria Rullii,</i> <i>alimentaria</i>. 8 epist. 6. <i>Voconia</i>. 1 Ver. 41. Fin. 2, 17. Sen. 5. <i>Libanus servus</i>. Her. 4, 50. <i>Libelli M. Erui de jure civili</i>. Clu. 51. <i>Libenter cenare & bene cenare</i> <i>differunt</i>. Fin. 2, 8. <i>Libet aliquando nihil agere</i>. Ot. 2, 6. <i>appellatur vinum</i>. Or. 3, 42. Nat. D. 2, 23. <i>est qui matre liberae est</i>. Nat. D. 3, 18. <i>filium Iovis</i>. Nat. D. 3, 21. <i>nemo nisi sapiens</i>. Parad. 5. <i>Semele natus deus</i>. Tusc. 1, 12. Nat. D. 2, 24. <i>servator generis ho-</i> <i>minum</i>. Fin. 3, 20. <i>Liber Ciceronis de gloria</i>. 15 Att. 27. 16, 2. <i>quartus Ciceronis de</i> <i>Finibus</i>. Tusc. 5, 11. <i>Libera consecrata Sicilia</i>. 1 Ver. 48 <i>templum Syracusis</i>. 4 Ver. 53. <i>Liberalis debet esse justum</i>. Off. 1, 14. <i>Liberales</i>. Off. 2, 16. <i>sine misericordia esse</i> <i>possimus</i>. Tusc. 4, 26. <i>Liberalitas</i>. 12 epist. 25. 6 Att. 1. 9, 9. 14, 10 & 14. <i>Liberalitas</i>. Fin. 5, 23. <i>gratuita an mercena-</i> <i>ria</i>. Leg. 1, 18. <i>in suis & memoria</i> <i>amicitiae est magna virtus</i>. Rab. Post. 16. <i>proste amicis, necesse</i> <i>nemini</i>. Off. 1, 14. <i>sine periculo existima-</i> <i>tionis</i>. 2 Ver. 11. <i>Liberalitatis duo genera</i>. Off. 1, 15 <i>Liberi ades Syracusis</i>. 4 Ver. 57. <i>cuique sui dulcissimi</i>. Red. ad Quir. 1. <i>effingunt pleraque a</i> <i>parentibus</i>. Div. 2, 45. <i>& domus obligant nos</i>. Off. 1, 17. <i>qui nihil mernere, pu-</i> <i>niantur</i>. Brut. ep. 15 & 16. <i>suspiciuntur non solum</i> <i>generi, sed patrie</i>. 3 Ver. 69. <i>Libero dignum aliquid vel in-</i> <i>dignum est in gestu & statu</i>. Fin. 5, 17.</p>
--	---	--

Libro Liberæque & Cerevi ludos facit aditus. 5 Ver. 14.
Liberorum caritas debet parentes amiciores reipubl. reddere.
Brut. ep. 12.
 — populorum conditio est posse suffragiis vel dare vel detinere. Planc. 4.
Liberta Veneris. Div. 17.
Libertas. Parad. 5.
 — Clodii in domo Ciceronis. Pro dom. 41.
 — confissus in legibus. 2 Agr. 37.
 — debet retineri. Off. 1, 20.
 — interdum timefacta. Off. 2, 7.
 — jucunda, & misera sub dominatione vita. 10 epist. 31.
 — non in pertinacia sed quadam moderatione ponitur. Planc. 39.
 — patriæ amici vitæ impendenda. 11 epist. 27.
 — popularis. 2 Agr. 4.
 — populi est commendata senatui. 7 Phil. 9.
 — propria populi Romani. 6 Phil. 7, 10, 10.
 — tranquilla est pax. 2 Phil. 44.
Libertate parca ceteris, dignitate princeps. 1 Phil. 14.
Libertatem jucundiorē facit servitutis recordatio. 3 Phil. 14.
Libertatis atrium. Mil. 22. 4 Att. 16.
 — summissima fundamenta. Cor. Bal. 13.
 — proprium. Off. 1, 20.
 — templum. Nat. D. 2, 23.
Libertini. 4 Cat. 8.
 — honestissima defensio probari patrono. Clu. 18.
 — in urbanis tribus translati ab Græcho patre. Or. 1, 9.
Libertas militum ad pecunias perendas. Flac. 20.
Libidines, consecutrices voluptatis. Off. 3, 33.
Lilido. Fin. 3, 10. Tusc. 3, 11.
 — habet ardorem. Tusc. 3, 13.
 — finem non invenit. Tusc. 5, 7.
 — pars perturbationis ex opinato bono. Tusc. 4, 6.
Libo. 1 epist. 11, 7. 7 Att. 12. Acad. 1, 1.
 — M. Murr. 7 epist. 4.
L. Libo tribunus pl. 12 Att. 5.
T. Libo. Br. 23.
Libonis annalis. 13 Att. 30 & 32
Libra & tabula ad tutorem instituendum. Or. 1, 53.
Librii. Sul. 15. 2 Agr. 5.
 — Attici. 12 Att. 40.
Librioli. Cor. Bal. 6.

Librarius Bruti. 10 Phil. 2.
Libri augurales. Div. 1, 33.
 — de optima republica sex. Leg. 3, 2.
 — de republica. Br. 5.
 — duo Ciceronis de gloria. Off. 2, 9.
 — id est, ceteros amici. 9 epist. 1.
 — Protogora Athenis comulsi. Nat. D. 1, 23.
 — quinque de finibus bonorum & malorum. Div. 2, 1.
 — Silyllini. 4 Ver. 49.
 — tres de natura deorum. Div. 1, 5.
 — vatium. Har. resp. 9.
Licentia. Her. 4, 36.
Licentia templum. Leg. 2, 17.
Licere & oportere, diversa. Cor. Bal. 3.
 — id dicimus, quod cuique conceditur. Tusc. 5, 19.
 — quid nolet. 13 Phil. 6.
Licinia. 7 epist. 23.
 — atria. Quint. 3.
 — & Luniæ lex. Vat. 14.
 — & Mucia lex de civitate. Cor. Bal. 21 & 24.
 — lex. Br. 16. 2 Agr. 8. Cor. frag. 10. Pro dom. 20. Sext. 64. 8 epist. 2.
 — de sodaliciis. Planc. 15.
 — C. F. virgo vestalis. Pro dom. 53.
 — virgo. Br. 53.
Licinia neptes Lælia. Br. 58.
Liciniana ad lucum Pisonis domus. 2 Quint. ep. 3.
Liciniæ Calvi Hipponacteo præconio. 7 epist. 24.
 — judicium de Attilio. Fin. 1, 2.
C. Liciniæ Crassi lex de sacerdotiis. Amic. 25.
P. Liciniæ Crassi studium juris pontificii & civilis. Sen. 14.
 — editum. 5 Att. 3.
Licinius Tescpi servus. 1 Quint. ep. 2, 4.
 — Denticula. 2 Phil. 23.
 — gladiator. Tog. cand. frag. 23.
 — Macer. 2 Quint. ep. 4.
 — plagarius. 1 Quint. ep. 2, 2.
 — popa. Mil. 24.
A. Licinius Archias princeps studiorum Tullii. Arch. 1.
 — Aristoteles Melitensis. 13 epist. 52.
C. Licinius Calvus. Br. 81.
 — Nerva. Br. 34.
 — Sacerdos. Clu. 48.
L. Licinius consul. 2 Ver. 49.
 — Crassus. Inv. 2, 37.
P. Licinius. Cœl. 25.
 — Varus. Or. 2, 61.
Licinus cliens Catuli. Or. 3, 60.

Licor sit lenitatis prætorum apparitor. 1 Quint. ep. 1, 4.
Lictores ad portam togulis sagula mutantes. Pis. 23.
 — auferebantur interdum legatis. 12 epist. 30.
 — cum bacillis in coloniis. 2 Agr. 34.
 — laureati. Pis. 22. 7 Att. 10.
 — xxx in comitiis curiatis. 2 Agr. 12.
Ligariana oratio. 13 Att. 12 & 19 & 20 & 44.
T. Ligarius. 13 Att. 44.
 — quaestor urbanus. Lig. 12.
Ligur novicius. Pro dom. 19.
Ligures duri & agrestes. 2 Agr. 35.
Ligurinus momus. 5 Att. 20.
Ligurus. 11 Att. 9. 3 Quint. ep. 7.
A. Ligurius. 16 epist. 18.
Ligurum castella. Br. 73.
Ligus. Sext. 31. 5 Att. 4. 14, 6.
 — cognomen Ælium. Clu. 26.
 — pater. 12 Att. 23.
 — stipes. Har. resp. 3.
L. Ligu. 7 Att. 18.
Lilyba ab Pompejo occisus Cn. Carbo. 9 epist. 21.
 — studuisse Græcæ. Div. 12.
Lilybaum. 12 epist. 28.
Lindus. Nat. D. 3, 21.
Lingua continentia. 1 Quint. ep. 1, 13.
Lingua plectri similis. Nat. D. 2, 59.
 — Romana inops. Cæc. 18.
Linterius ager. 2 Agr. 25.
Liris excipit Fibrenum. Leg. 2, 3.
Lis, an res dicenda. Mur. 12.
Liso Lilybatanus. 4 Ver. 17.
Lisyo mater Herculis unius. Nat. D. 3, 16.
Litera Attici delectantur Cicero. nem. Br. 3.
 — fons perfecta eloquentiæ. Br. 93.
 — Phrygia. Nat. D. 3, 16.
 — publica de Capua. 2 Agr. 32.
Literarum forma una & viginti. Nat. D. 2, 37.
 — paucis notis sonos vocis infinitos terminavisse magnum est. Tusc. 1, 25.
Literas amici proferre est tollere e vita vice societatem. 2 Phil. 4.
Literis alienis non credi est pænna. Prov. cons. 6.
Literninum C. Marcelli. 10 Att. 13.
Litoris definitio. Top. 7.
Litius Attii Navii. Nat. D. 2, 3.
 — Romuli. Div. 1, 17. 2, 38.
Livia Leges. Cor. frag. 12. Leg. 2, 6.

— testamentum. 7 Att. 8.
Liviani modi. Leg. 2, 15.
Livinejus M. Reguli libertus. 3 Att. 17.
L. Livinejus Trypho. 13 epist. 60.
Livius fabulas docuit. Sen. 14.
 — poeta. Br. 18.
 — poeta anno 410 urbis dedis fabulam. Tusc. 1, 1.
 — Sullinator. Or. 2, 67.
Loca, ubi viri magni fuerunt versati, nos movent. Fin. 5, 1.
 — urbes, campum, venandi consuetudines adamare solemus. Fin. 1, 20.
Loci æquitatis. Top. 23.
 — argumentum. Par. 2.
 — communis. Or. 3, 27. Br. 12. Or. 15 & 36. præf. Parad.
 — consideratio. Inv. 2, 12.
 — in artificiosa memoria. Her. 3, 16.
 — natura ingenerat mores incolis. 2 Agr. 35.
 — philosophiæ. Or. 33.
Loci movetur. Leg. 2, 2.
Loco suo a censore in senatum legi. Pro dom. 31.
Locorum communium duo genera. Inv. 2, 22.
 — naturæ. Fat. 4.
Locos capere ad memoriam. Or. 2, 86.
Locrenses. 5 Ver. 34.
Locri. Pis. 40.
 — Ciceronis clientes. Leg. 2, 6.
 — Crotoniatis devicerunt. Nat. D. 2, 2.
Locorum prælium apud Saguntum. Nat. D. 3, 5.
Locuples. Top. 2.
Locus actionis est opportunitas temporis. Off. 1, 40.
 — communis. Inv. 2, 15.
 — amplificationis. Her. 2, 20.
 — est sedes argumenti. Top. 3.
 — in circo & foro datus amicis & tribulibus. Mur. 34.
 — in philosophia de officiis. Off. 3, 2.
 — negotio attributus. Inv. 1, 26.
 — publicus non potest sepulcro servire. Leg. 2, 23.
 — quo quisque natus est, potest illustrari, nec utique idem tenendus. Cor. Bal. 7.
 — unigo tributum datus est gladiatoribus. Mur. 32.
Logica Epicuri. Fin. 1, 7.
 — Stoicorum de perturbationibus. Tusc. 4, 14.
Logice, ratio differendi. Fat. 1.
Loligines exultantes. Div. 2, 70.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Lollis. Pro dom. 33.
 — & *Varronis* laudatio. 13 Att. 48.
Lollis. 5 epist. 3. 2 Att. 2.
L. Lollius. 8 epist. 8.
M. Lollis. Pro dom. 5.
Q. Lollis. 3 Ver. 25.
Longilius redemptor. 2 Quint. ep. 6.
Longenus. Or. 1, 60.
Longum exordium. Inv. 1, 18.
Ti. Longus consul cum P. Africa-
no. Cor. frag. 14.
Loquendo homines distant a be-
stis. Inv. 1, 4.
Lutus advenas tenens. 7 epist. 20.
Lubentina Venus. Nat. D. 2, 23.
Lucea. 1 epist. 9.
Luceanus aeger. 13 Phil. 5.
Luceji tribus. 2 Att. 1.
 — *vici.* 7 Att. 3.
Lucejus. 1 Att. 11 & 14 & 17. 4, 6 & 9. 5, 20.
 — *apud Pompejum.* 9 Att. 11.
C. Lucejus C. F. Hirrus. 8 epist. 8.
Cn. Lucejus. 16 Att. 5.
L. Lucejus. Coel. 10 & 21. 13 epist. 41 & 42.
P. Lucius. 12 epist. 25 & 30.
Lucium castellum. Deiot. 6.
Lucius. Flac. 33.
Q. Lucius. 5 Ver. 64.
Lucense municipium. 13 epist. 13.
Luceria. Clu. 69. 15 epist. 15. 7 Att. 12. 8, 1.
Lucifer. Nat. D. 2, 20. 3, 20.
Lucilii. 9 epist. 15.
 — *astus.* Fin. 2, 8.
Lucilius. Or. 6, 62 & 70. 3, 23 & 43. Br. 26 & 43 & 46 & 79. Or. 44. Opt. gen. or. 6. 12 epist. 16. Fin. 1, 3. 5, 30. Tusc. 3, 15. 4, 21. Nat. D. 1, 23.
 — *Bassus.* 12 Att. 5.
 — *poeta.* Her. 2, 13. *ad-*
idius in transjektivibus. 4, 12.
 — *prescius clausi Dolabel-*
le. 12 epist. 13.
C. Lucilius. Or. 1, 16. 2, 6.
 — *Babus.* Br. 42.
 — *poeta.* Acad. 4, 32.
L. Lucilius. 3 epist. 5.
Q. Lucilius Balbus. Nat. D. 1, 6.
S. Lucilius. 5 Att. 20.
Lucilianus filius. 16 Att. 11.
Lucius frater Ciceronis. 1 Att. 5.
Lucretia. Fin. 2, 20.
 — *Tricipitini filia.* Leg. 2, 4.
Lucretii poemata. 2 Quint. ep. 11.
Lucretius Attici sol. 7 Att. 11.
Lucretius familiaris Casii. 7 Att. 24.
M. Lucretius. 1 Ver. 7.
Q. Lucretius. 8 Att. 4.
 — *Vipillo.* Br. 48.

Lucrineses res. 4 Att. 10.
Lucinus. 14 Att. 16.
Lucum habet concussum hominum.
 Leg. 2, 26.
Luctus. Tusc. 4, 8.
 — *impudens est merentis,*
quod impedire non liceat libe-
ris. Tusc. 3, 12.
Lucubrations detrahit Cicerone
tempore Caesaris. Div. 2, 68.
Lucullus avus consul. Acad. 4, 45.
 — *historiae Graecae.* 1 Att. 19.
 — *hospitium.* 14 Att. 20.
 — *pueri bibiiotheca.* Fin. 3, 2.
 — *versus.* 13 Att. 21.
 — *villa, nunc Torquati.* Fin. 2, 33.
L. Luculli laus. Acad. 2, 1.
quaestor in Asia. ibid. *ex pra-*
tura in Africam missus. ibid.
pro quaestore Alexandria. 4.
 — *triumphus.* Mur. 18.
 — *virtutem nemo, sed mag-*
nificentiam villarum imitan-
tur. Off. 1, 39.
M. & L. Luculli. Prov. conf. 9. 13 Att. 6.
M. Luculli triumphus. Pif. 19.
 — *uxor ab Memmio supra-*
tata. 1 Att. 18.
Lucullus. Man. 2. 1 Att. 1.
 — *puer.* 13 Att. 6.
Cn. Lucullus. 15 Att. 1.
L. Lucullus. Quint. 16. 4 Ver. 22. Mur. 9. Flac. 34. Vat. 10. Mil. 27. Leg. 3, 13.
 — *consul.* Br. 21 & 62. 5 Ver. 13. Clu. 49.
 — *habuit sororem Metelli Nu-*
midici. 4 Ver. 66.
 — *in Siciliam profectus.* Arch. 4.
M. Lucullus. Br. 62. 2 Ver. 8. Clu. 49.
 — *pontifex.* Pro dom. 52.
Lucus Furina. Nat. D. 3, 18.
Ludendi modus. Off. 1, 29.
Ludi Antii futuri. 2 Att. 8 & 10.
 — *Apollinares.* 2 Phil. 13. 2 Att. 19. 16, 4.
 — *Apollinis.* Br. 20.
 — *Circenses.* 4 Ver. 15.
 — *Compitalicii.* Pif. 4.
 — *Graci.* 16 Att. 5.
 — *gymnici.* 5 epist. 12. Tusc. 2, 26.
 — *Juventatis.* Br. 18.
 — *maximi.* Har. resp. 6.
 — *Offi aut Graci.* 7 epist. 1.
 — *Romani.* Act. 1 Ver. 10.
 — *Romani.* 1 Ver. 54. 8 epist. 8. 13 Att. 45.
 — *antiquissimi sunt Jovi,*
Junoni & Minerva. 5 Ver. 14.
 — *in circo.* 2 Phil. 43.

— *talarii confessus.* 1 Att. 16.
 — *votivi.* Div. 1, 26.
Ludicra armorum ars. Or. 2, 20.
Ludis delectatur populus. Mur. 19.
 — & *serius scripsit Cicero ora-*
tionem. Planc. 27.
Ludus constitit. Har. resp. 11.
Ludo quando utendum. Off. 1, 29.
Ludo, um epulare sacrificium. Or. 3, 19.
 — & *munerum inutilitas.* Off. 2, 16.
 — *Romanorum d'es.* Or. 1, 7.
 — *scenicorum extremus dies.* Or. 3, 1.
Ludos sine causa mirantur qui-
dum. 7 epist. 1.
Ludus concessus omnium datur ado-
lescentiae. Coel. 12.
 — *discendi, non lusonis.* 3 Quint. ep. 4.
 — *gladiatorius.* 2 Cat. 5.
Lugendi finem facit & mulier.
 5 epist. 16.
Lugere nolle, quos luctu afficiat.
 Pif. 8.
Lumen virtutis ac beate vitae ap-
paret serius. Fin. 5, 21.
Luna accipit solis lumen. Or. 3, 45.
 — *conspicit Endymionem.* Tusc. 1, 38.
 — *Dea.* Nat. D. 3, 20.
 — *in terris versatur.* Nat. D. 2, 21.
 — *major quam dimidia terre*
pars. Nat. D. 2, 40.
 — *mater Dionysi.* Nat. D. 3, 23.
 — *unde dicta.* Nat. D. 2, 27.
Luna curfus. Nat. D. 2, 19.
 — *eclipses crebriores, quam so-*
lis. Her. 3, 22.
 — *ortu aut obitu commoventur*
astus maritimi. Nat. D. 2, 7.
Lupercal. 7 epist. 20.
Lupercalia. 2 Phil. 33. 3, 5. 2 Quint. epist. 13.
Luperci. Coel. 11. 7 Phil. 1.
Lupercus. 2 Phil. 34.
 — *filius Quintus.* 12 Att. 5.
Lupus. 11 epist. 5 & 6 & 7. 8 & 12. 2 Quint. ep. 1.
 — *egregius ovium custos.* 3 Phil. 11.
 — *impurus.* Nat. D. 1, 23.
 — *in fabula.* 13 Att. 33.
 — *tribunus pl.* 1 epist. 1 & 2.
P. Lupus praetor. 8 Att. 12. 9, 1.
Lurco. 1 Att. 16.
M. Lurco. Flac. 4 & 34.
Luscius. 7 Att. 5.
Luscini. 2 Agr. 26. Parad. 6.
C. Luscius. Amic. 11.
Luscius. Tog. cand. frag. 15.
C. Luscius Ocrea. Rosc. com. 14.
Lustitania. 10 epist. 33.
 Hhh hhh hhh 2

Lustitani ab Galba intersecti. Br. 23.
Lustum flumen Arcadiae. Nat. D. 3, 23.
M. Lutatus Pinthias eques Rom.
 Off. 3, 19.
Q. Lutatus. Or. 2, 40.
 — *Catulus.* 2 Phil. 5.
 — *Diodorus.* 4 Ver. 17.
Luxuria varia. Pif. 27.
Luxuriam accusare facile est.
 Coel. 12.
Luxuries in herbis. Or. 3, 38.
 — *irrupt.* Or. 3, 42.
 — *mater avaritiae.* Or. 2, 47.
Luxuriosa frumenta. Or. 2, 4.
Lustranda colonia, exercitus, po-
pulus. Div. 1, 45.
Lycania. 5 Att. 15.
Lycaniai aut Phrygi credere. 3 e-
 pist. 10.
Lyconia & Cappadociae fines.
 15 epist. 1 & 4.
Lycum & Academia. Or. 1, 21.
 — *Tusculani.* Div. 1, 5.
Lycia. 13 epist. 14 & 15.
Lycii mil. 6 Att. 5.
 — *tenent anguria.* Div. 1, 15.
Lycium Aristotelis. Acad. 1, 4.
Lycu. Tusc. 3, 32.
Lycomedes. Amic. 20.
Lycurgus. 1 Att. 13.
Lycurgi leges. Tusc. 1, 42 & 46. 2, 14. Leg. 1, 22.
 — *esse negabant Stoici.* Acad. 4, 44.
Lycurgi tempore Homerus. Tusc. 5, 3.
Lycurgus. Or. 1, 44. 2, 23. Div. 1, 43. Off. 1, 22.
 — *accusationem Athenis fa-*
ctaverit. Br. 34.
 — *eloquens.* Or. 1, 13.
 — *non Apollo dedit Spartae*
disciplinam. Nat. D. 3, 38.
 — *non auditur in schola Epi-*
curi. Fin. 2, 21.
 — *orator.* Br. 9.
 — *sapiens.* Or. 3, 15.
 — *superior Lacedaemonius.* Br. 10.
Lydiae rex Gyges annuli beneficio.
 Off. 3, 9.
Lydorum respublica. Flac. 2.
Lydus in comedia servus primu-
rum partium. Flac. 27.
Lyncus. 9 epist. 2.
Lysander. Off. 1, 22 & 30.
 — *ephorus ejectus.* Off. 2, 23.
 — *Lacedaemoniorum clarissi-*
mus. Div. 1, 34.
 — *Lacedaemonius.* Sen. 17.
 — *vultu commutavit leges Ly-*
curgi. Div. 1, 43.
Lysias princeps legationis. Flac. 18 & 21.
Lysides Atheniensis. 5 Phil. 5. 8, 9.
Lysia nihil piccius. Br. 85.
 Lysia.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Lysite subititiss. Or. 3, 7. Or. 3 I.
Lysiss. Opt. gen. or. 3.
Attice dicit. Or. 9.
disertissimus orator. Or. 1, 54, 2, 22.
primo professus artem esse dicendi. Br. 9 & 82.
Atticus an Syracusanus. 16. *subtilitas Attice ejus.* 17.
satis factus. Or. 26.
Seratenis auditor. Fin. 5, 5.
Lysidam. 11 Phil. 6.
Lysimachus munitans Theodoro. Tusc. 5, 40.
rex. Tusc. 1, 43.
Lysippi magister fuit doryphorus Polycteti. Br. 86.
Lysippus. 5 epist. 12. Acad. 4, 26.
in fingendi arte prestans. Or. 3, 7.
statuarius. Her. 4, 6.
Lysii Pythagoreus. Off. 1, 44.
doctor Epaninonde. Or. 3, 24.
Lysio. 4 Ver. 26. 16 epist. 4.
Lizibatanus. 13 epist. 34.
Patrensis. 13 epist. 19 & 24.

M.

Macedo Alexander. 5 Phil. 17.
Macedones Demetrio relicto conuerterunt se ad Pyrrhum. Off. 2, 7.
Macedonia amica & fidelis provincia. Font. 16.
plurimorum imperatorum tropicis munita. Prov. conf. 2.
provincia provincia. Pif. 36.
Macedonica desectio. Pif. 34.
Macedonica legiones. 12 epist. 23.
Macedonum gazæ. Off. 2, 22.
Macedoniam. Div. 2, 27.
fauces. Quint. 6. 3 Ver. 62.
Macer. C. Rab. 2. 1 Att. 4.
M. Macer. Br. 67.
Machavensis ager. 3 Ver. 18.
Maceron. 4 Att. 12.
Macula. 6 epist. 19.
Madusus. 14 Att. 2.
Madadi. Pif. 22.
Meandrius. Flac. 22.
Mecia iribus. 4 Att. 15.
Sp. Meciis. 7 epist. 1.
Menialex. Br. 14.
C. Menius Gemellus. 13 epist. 19.
Mecia Paulus. Tusc. 5, 17.
Merror. Tusc. 4, 8.
Meroris ac miseracionis vocis genus. Or. 3, 58.
Merius. 3 Ver. 75.
Magi. Div. 1, 23.
in Persis. Div. 1, 41.
Posarum sperabant templa. Leg. 2, 10.
Magii Campani. 2 Agr. 34.

Capsæ. Pif. 11.
Magister populi. Leg. 3, 3.
est dictator. Fin. 3, 22.
Magistratu abiens habebat concionem. 5 epist. 2.
Magistratum habentibus cedendum. Off. 1, 41.
iniens more majorum dicebat de majoribus suis ac se ipso. Fin. 2, 22.
Magistratus improbi afferre solent aliquam facti rationem. 3 Ver. 85.
in potestate populi. Or. 2, 40.
in specula collocati. 7 Phil. 7.
manus. Off. 1, 34.
efficiunt. Her. 4, 35.
per largitionem adepti solent rapere. 2 Ver. 55.
qua religione accipiendi. 5 Ver. 14.
quasi reipublicæ villici. Planc. 25.
tanquam gladius quibusdam datur ad rempublicam contrucidandam. Sext. 10.
vis. Leg. 3, 1. *est lex loquens.* Ibid.
minor potestas quam populi. Leg. 3, 3.
Magistratum epule. Tusc. 4, 2.
Magius. 13 Att. 10.
præfectus. Or. 2, 66.
C. Magius. Clu. 7 & 11.
Cn. Magius Pompeji præfectus. 9 Att. 8.
L. Magius. 1 Ver. 34.
N. Magius. 9 Att. 13.
P. Magius. Br. 48.
Cito. 4 epist. 12.
Magna amplificationi commoda. Par. 16.
Magnificencia. Inv. 2, 54.
Magnitudo animi nil extimescit. Off. 3, 27.
venit deorum opera & facta cernentibus. Fin. 4, 5.
unde existat. Off. 1, 4.
vocis unde comparatur & conferuntur. Her. 3, 11.
Magnus n. Pompejus. Arch. 10.
Magonis Kartaginensis libri de agricultura. Or. 1, 58.
Magorum mos in cadaueribus. Tusc. 1, 45.
portenta de diis. Nat. D. 1, 16.
Maja. Nat. D. 3, 22.
Majestas ex definitione Sullæ. 3 epist. 11.
imminuta. Or. 2, 25 & 29 & 49.
reipublicæ. Her. 4, 25.
imminuta. 5 Ver. 20.
Majestatem minime. Her. 1, 12,

2, 12. Inv. 2, 17. Par. 30.
populi R. comiter conservatio, formula in fœderibus. Cor. Bal. 16.
Majestatis crimen. 4 Ver. 41.
imperii auxilium. C. Rab. 1.
lege tenetur sollicitasse legionem. Clu. 35.
Majus anteponi minori, est ex officio. Off. 1, 10.
Maledicere, aliud accusare. Coel. 2.
Maledictio locus non est, ubi omnia laus occupavit. Mur. 5.
Maledicus, non inimicus dens. Cor. Bal. 26.
Mali & audaces. 14 Phil. 3.
in eloquentia erigo. Inv. 1, 3.
nihil est in morte. Tusc. 1, 34.
Malius. Tusc. 4, 15. Nat. D. 3, 30. Leg. 1, 18.
distat ab prudentia. Off. 3, 17.
Maliuolentia. Tusc. 4, 9.
Malle. Or. 45.
Malleoli ad incendia. Mil. 24.
Malleolus parricida. Her. 1, 13.
C. Malleolus. 3 Ver. 15 & 36.
Mallius Glauca. Rofc. Am. 7.
Malo emere quam rogare. 4 Ver. 6.
Malorum enumeratio iniqua est in accusando prætermisiss bonis. Leg. 3, 10.
Malum, etiam mediocre magnum est. Tusc. 3, 10.
nascens facile opprimitur, inveteratum fit plerumque robustius. 5 Phil. 11.
nullum nisi culpa. Tusc. 3, 16.
quod quis decernit, ille nequit contemneri. Fin. 3, 8.
Manerci. Rofc. Am. 32.
Mamercus. Off. 2, 16.
consul. Br. 47.
Q. Mamercus Q. F. 13 epist. 21.
Mamertina civitas. 2 Ver. 5.
in fœderata. 3 Ver. 6.
Mamertini non habent materiem navibus ædificandis. 5 Ver. 18.
Mamilia lex. Leg. 1, 21.
L. Mamilius scriba Ciceronis quaestorius. 3 Ver. 78.
Mamurra. 13 Att. 51.
Mamurra. 7 Att. 7.
Mancinus. Or. 2, 32. Top. 8. Cæc. 34.
consul. Br. 27.
C. Mancinus. Or. 1, 40.
consul. Har. 1 sep. 20.
deditus Numantinis. Off. 3, 30.
Mancipia, facta dominorum verbu

aut aliquo jure civili. Parad. 9.
Mancipi esse prædia. Flac. 32.
verum repetitio. Mur. 2.
Mancipii lex. Or. 1, 39.
Mancipiorum venditio. Off. 3, 17.
Mancipium mendax, aleator, furax, ebriosus. Off. 3, 23.
Mandati judicium. Rofc. Am. 38. Cæc. 3. Nat. D. 3, 30.
Manilia lex. Or. 29.
rogatio. Br. 33.
Manilie legis prorogatio. Mur. 23.
Manilianæ repalium vendendum leges. Or. 1, 58.
Manilius. Cor. frag. 3. 7 epist. 8 & 10. 4 Att. 16. Amic. 4.
Manilius consul. Br. 27.
C. Manilius. Man. 24.
Falcidii gener. Flac. 37.
M. Manilius consul. Or. 3, 33. Br. 15. Fin. 1, 4.
habuit adules in Carinis. Parad. 6.
Jurisconsultus. Cæc. 24.
M. Manilius. Or. 1, 48. Br. 28. 7 epist. 22.
Q. Manilius triumvir. Clu. 13.
T. Manilius. Rofc. com. 14.
Manliana imperia. Fin. 2, 32.
Manliannum. 3 Quint. ep. 1, 1.
M. Manlii felus. 1 Phil. 13.
Manlius. 1 Att. 16.
C. Manlius. 1 Cat. 3.
Cn. Manlius. Or. 2, 28. Planc. 3.
superavit in comitiis Q. Catulum. Mur. 17.
L. Manlius Acidinus. Or. 2, 64.
A. F. dictator. Off. 3, 31.
Sofis. 13 epist. 30.
M. Manlius. Pro dom. 38. 2 Phil. 34.
Q. Manlius. Act. 1 Ver. 10.
Cbilo. 3 Cat. 6.
T. Manlius. 2 Ver. 8. 13 epist. 22.
prator. 2 Ver. 50.
Torquatus auctor cognominis. Off. 3, 31.
mansuetudo animorum & vercunilia. Off. 2, 4.
Mantina. Fin. 2, 30.
Manubie Kartaginensium. Nat. D. 3, 34.
Manum de tabula. 7 epist. 25.
non versuros. Fin. 5, 31.
Manu quondam ac viribus omnia agebantur. Sext. 42.
Manus subsequens verba. Or. 3, 59.
tollere in admirando. Acad. 4, 19.
Manuum ministeria. Nat. D. 2, 60.
Marathon. Off. 1, 18.
Marathonia pugna. 9 Att. 10.
Marathonius taurus. Tusc. 4, 22.
Marcellæ. 2 Ver. 21 & 63.

Marcelli. *Or.* 1, 39.
 — *acebitas acrofata Cafari.*
 4 *epist.* 4.
 — *ad Nolam praelium.* *Br.* 3.
 — *antiquissimi Siciliae patrii.* 3 *Ver.* 18.
 — *Appii augurum dif-fenfo.* *Leg.* 2, 13.
 — *Maximi, Fulvii.* *Arch.* 10. *Planc.* 25.
 — *propinqui Antonii.* *Sul.* 6.
 C. Marcelli *lacrima.* *Marc.* 4.
 Marcellini & Marcelli. 15 *epist.* 10.
 Marcellino & Philippo *coff.* 1 *epist.* 9.
 Marcellinus. 1 *epist.* 1.
 — *conful.* 9 *Att.* 9.
 — *cupidissimus Ciceronis.* 4 *Att.* 2.
 C. Marcellus *timidior Servius.* 10 *Att.* 15.
 M. Marcellus *Ser. Sulpicio coff.* 12 *epist.* 15.
 Marcellorum *statuae equestres.* 4 *Ver.* 40.
 Marcellus *Annibal interemit.* *Nat. D.* 3, 32.
 Marcellus. *Br.* 71.
 — *ad Venusiam cecidit.* *Tusc.* 1, 37 & 46.
 — *apud Clusidium foris.* *Tusc.* 4, 22.
 — *relaturus de successione Galliarum.* 8 *epist.* 1.
 — *vicinus Ciceronis.* 4 *Att.* 3.
 C. Marcellus. 4 *epist.* 4. *Div.* 4. 2 *Ver.* 45. 3 *Phil.* 6. 4 *epist.* 4.
 — *Aeserninus.* 4 *Ver.* 42.
 — *conful.* *Br.* 64 & 96.
 — *conful factus.* 15 *epist.* 8.
 — *ejectus Capua.* *Sext.* 4.
 M. Marcellus. *Br.* 36. *Quint.* 17. 1 *Ver.* 21 & 51. *Off.* 1, 18. *Sen.* 20.
 — *adilis curulis.* *Or.* 1, 13.
 — *cepit Syracusas.* 3 *Ver.* 52. 5, 32.
 — *consilia Pompeji impro-barit.* 4 *epist.* 7.
 — *in mari perit.* *Pif.* 19.
 — *renovavit Honoris & Virtutis templum.* *Nat. D.* 2, 23.
 — *sodalis Catilinae.* 1 *Cat.* 8.
 — *tardus & parum efficax.* 8 *epist.* 10.
 — *ter conful naufragis perit.* *Div.* 2, 5.
 Marcianus. 12 *Att.* 17 & 53.
 Marcii fratres *Vates Roma.* *Div.* 1, 40.
 — *Reges.* *Her.* 3, 21.
 — *vates.* *Div.* 2, 55.
 M. Marcilius. 13 *epist.* 54.

L. Marcio S. Julio *coff.* *Cor. frag.* 12.
 Marcus. *Brut. Ger. ep.* 5.
 — *vates.* *Div.* 1, 50.
 L. Marcus. *Lig.* 11.
 — *consul.* 1 *Ver.* 55.
 — *conful.* *Br.* 15.
 — *principili centurio.* *Cor. Bal.* 15.
 Q. Marcus *consul.* *Pro dom.* 50.
 — *conful.* *Br.* 20.
 — *Crispus proconful Syria.* 11 *Phil.* 12.
 — *legatus Pifonis.* *Pif.* 23.
 Marcus filius *audiebat Cratippum Athenis.* *Off.* 1, 1.
 Mare *Adrianum, Fretense.* 10 *Att.* 7.
 — *Aegyrium.* *Fin.* 3, 14.
 — *Ilyricum.* *Man.* 12.
 — *inferum Tuscum.* *Or.* 3, 19.
 — *vabrum.* *Nat. D.* 1, 35.
 — *sua natura tranquillum vi-ventorum agitur.* *Clu.* 49.
 — *superum.* *Clu.* 68.
 — *superum & inferum.* *Flac.* 13.
 — *superum Ionium.* *Or.* 3, 19.
 Maria *lex pontes fecit angustos.* *Leg.* 3, 17.
 Mariani *confulatus.* *Br.* 47.
 Marianum *scutum.* *Or.* 2, 66.
 Mariv. *Role.* *Am.* 32.
 — *monumentum.* *Planc.* 32.
 C. Mariv *comparatio cum Catulo.* *Tusc.* 5, 19.
 — *fuga.* *Or.* 3, 2.
 — *monumentum.* *Sext.* 54.
 — *inferum.* *Red. ad Quint.* 3.
 — *reliquis sita apud Anienem.* *Leg.* 2, 22.
 — *varices.* *Tusc.* 2, 15 & 22.
 — *vis ac virtus.* 5 *Ver.* 10.
 Mariv. 16 *epist.* 1.
 — *confule & Catulo.* *Arch.* 3.
 C. Mariv L. Valerio *coff.* 8 *Phil.* 5.
 Mariv *putantur omnia expiari.* *Role.* *Am.* 26.
 Mariv & *anivi comparatio.* *Tusc.* 5, 6.
 Marivina *praediola amabat Cice-ro.* 2 *epist.* 16.
 Marivus. 15 *Att.* 3.
 — *conful.* *Br.* 62.
 — *Ciceronis.* *Div.* 1, 47. *Leg.* 1, 1.
 — *Gratidianus.* *Or.* 1, 39.
 — *Gratidiv filius.* *Leg.* 3, 16.
 — *in somnio cur Ciceroni visus.* *Div.* 2, 67.
 — *sublatu a Casare creditu Ciceroni.* 14 *Att.* 6 & 7.
 — *successor.* 2 *epist.* 17.
 C. Marivus. *Or.* 2, 47. *Br.* 45. 5 *Ver.* 70. *Font.* 12. *Sext.* 22. *Man.* 20. *Fin.* 2, 32.
 — *absolvit militem exso tribuno*

mil. *Mil.* 4.
 — *affinis Crassi.* *Or.* 1, 15.
 — *P. Africani discipulus ac miles.* *Cor. Bal.* 20.
 — *C. F. C. N.* 12 *Att.* 49.
 — *callidissimus vir.* 10 *Att.* 8.
 — *in Cappadocia fuit.* *Brut.* *ep.* 5.
 — *in secundis fortunatus, in adversis summus vir.* *Parad.* 2.
 — *non praeferendus Scauro.* *Off.* 1, 22.
 — *occidit praeorem Glauciam.* 3 *Cat.* 6.
 — *omnium perfidiosissimus.* *Nat. D.* 3, 32.
 — *Cn. Papirius Carbo confules.* 3 *Agri.* 2.
 — *septimum annum post praeturae jacuit.* *Off.* 3, 20.
 — *L. Valerius Flaccus C. Rab.* 7. 1 *Cat.* 2.
 — *visus Ciceroni in somnio.* *Div.* 1, 28.
 M. Marivus. *Br.* 62. 5 *Ver.* 16.
 — *a Catilina lateratus.* *Pet.* *conf.* 3.
 — *Gratidianus.* *Br.* 45.
 — *Gratidianus propinquus Ciceronis.* *Off.* 3, 16.
 S. Marivus *legatus Dolabella.* 12 *epist.* 15.
 T. Marivus. 5 *epist.* 20.
 Marrucini. *Clu.* 69. 7 *Phil.* 9.
 Mars *communis.* 5 *Ver.* 50. *Mil.* 21. 10 *Phil.* 10.
 — *belli.* *Or.* 3, 42.
 — *fortissimum quemque ex acie pigneri solet.* 14 *Phil.* 12.
 — *omnis belli communis.* 6 *epist.* 4.
 Marvi. *Br.* 46. *Pro dom.* 44. 7 *Att.* 13.
 — *fortissimi viri.* *Vat.* 15.
 Marvicum *bellum.* 2 *Agri.* 33. 8 *Phil.* 10. *Div.* 1, 44. 2, 25.
 Marvis *angur.* *Div.* 1, 58. 2, 33.
 Marvte *nostro.* *Off.* 3, 7.
 — *vestro.* 3 *Ver.* 4.
 Marvtem *spirare diceret.* 15 *Att.* 11.
 Marvta *legio.* 3 *Phil.* 3.
 Marvtales *Larini.* *Clu.* 15.
 — *militet.* 4 *Phil.* 2.
 Marvtales *flamen.* 11 *Phil.* 8.
 Marvtales *ades Appia.* 3 *Quint.* *ep.* 7.
 — *Veneris filius Anteros.* *Nat. D.* 3, 23.
 — *beta.* *Nat. D.* 2, 20 & 46.
 — *signum.* 7 *epist.* 23.
 Marvtales *campus.* *Sext.* 50. *Mur.* 33. *Pif.* 25. 6 *Phil.* 5. 1 *Att.* 18. 4, 16. 12, 8. 13, 33. 2 *Quint.* *ep.* 2.
 Marvtales. 13 *Phil.* 15.
 Marvtales. *Sen.* 10.
 Marvtales *regis classis.* 4 *Ver.* 46.

Mas. 5 *Att.* 4. *Nat. D.* 3, 20.
 Masivi *montis radices.* 2 *Agri.* 25.
 Masvilia. 2 *Cat.* 6. *Flac.* 26.
 — *in triumpho portata.* *Off.* 2, 8.
 — *urbs fidelissimorum scio-rum.* *Font.* 1.
 Masvilia *erat S. Pompejus.* 13 *Phil.* 6.
 — *exulabat Scipio.* *Sext.* 3.
 Masvilienses. 13 *Phil.* 15.
 — *Gaditani, Saguntini fi-delissimi scii.* *Cor. Bal.* 9.
 — *vicini Attici.* 14 *Att.* 14.
 Masvilienses *Casari inimicus.* 2 *Phil.* 37.
 — *iratus Fufius.* 8 *Phil.* 6.
 Masviliensium *factum.* 10 *Att.* 12.
 C. Masvili. *Cor. Bal.* 23.
 Masviliense *regnum.* *Vat.* 5.
 Masviliense *latuncul.* *Prov.* *conf.* 7.
 Mater *dea.* *Har. resp.* 10.
 — *lugens unicum filium.* 9 *epist.* 20.
 — *Magna.* *Sext.* 26.
 Materiv eloquentie. *Inv.* 1, 5.
 — *nihil juvat sine conse-ctiois fabrica.* *Div.* 1, 51.
 — *sermonis.* *Off.* 1, 37.
 Mathematice *illustris apud Graecos.* *Tusc.* 1, 2.
 — *multi.* *Or.* 1, 3.
 Mathematicorum *mos.* *Tusc.* 5, 7.
 P. Mativinus. 5 *Att.* 21.
 Mativus. 6 *epist.* 12. 9 *Att.* 11 & 12. 14, 4.
 — *Centurus.* 3 *Quint.* *ep.* 1, 4.
 — *procurator ludorum Octavii.* 15 *Att.* 2.
 C. Mativus. 7 *epist.* 15.
 Mato. 9 *epist.* 25.
 Matre *libera qui est, liber est.* *Nat. D.* 3, 18.
 Matrem *familias esse.* *Top.* 3.
 Matrimonii *dignitate conjuncte nuptiae.* *Clu.* 12.
 — *ius castum atque legitimum.* *Clu.* 62.
 Matrivinus. 2 *epist.* 15.
 C. Matrivinus. 5 *Ver.* 24.
 — *egres R.* 5 *Ver.* 7.
 D. Matrivinus. *Clu.* 45.
 L. Matrivinus *Spolentinus.* *Cor.* *Bal.* 21.
 Matrivus *magna fanum.* 4 *Ver.* 44.
 — *Idaea sacra.* *Sen.* 13.
 Matrivinarum *sanctitas.* *Coel.* 13.
 Matrivus *fius senex, si diu velis esse senem.* *Sen.* 10.
 Matrivus. *Tusc.* 1, 12. *Nat. D.* 3, 19.
 Matrivus. *Nat. D.* 2, 26. 3, 24.
 Matrivusiana. *Vat.* 5.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Mauritania rex. Sul. 20.
 Maurorum equites. 10 epist. 30.
 Mausolus Carix rex. Tusc. 3, 31.
 Maximi. Or. 1, 48.
 — Marcelli, Fulvii. Arch. 10.
 Planc. 25.
 Q. Maximi sapientia. 5 Ver. 10.
 — sella. 7 epist. 30.
 Q. Maximo & L. Maecio coffi.
 Atmic. 25.
 Maximus. Tusc. 1, 46.
 — extulit filium consularem.
 Nat. D. 3, 32.
 Q. Maximus. Or. 1, 26. Font.
 12. Mur. 17. Vat. 11. Tusc.
 3, 28. Off. 1, 24.
 — dedicavit Honoris & Vir-
 tutis templum. Nat. D. 2, 23.
 — epulum populo dedit. Mur.
 36.
 — filium consularem amisit. 4
 epist. 6.
 — Nuceria civis factus. Cor.
 Bal. 11.
 — L. Paullinopos. Br. 28.
 — Verrucosus. Br. 14 & 18 &
 19.
 Mucronius. Flac. 20.
 Medea. Her. 2, 22. Man. 9. 7
 epist. 6. Nat. D. 3, 19 & 26.
 — apud Cyrenicos. 4 Ver. 60.
 — Emii. Fin. 1, 2.
 — Palatina. Coel. 8.
 Medea amor. Tusc. 4, 32.
 — miseria. Tusc. 3, 26.
 Medii iustitia fruenda causa se-
 cerunt reges. Off. 2, 12.
 Media officia Stoicis. Off. 3, 3.
 Medici alii morbis, alii vulne-
 ribus, alii oculis medebantur.
 Or. 3, 33.
 — in medendo officium. Or. 2,
 44.
 — leniter curant leviter agro-
 tantes. Off. 1, 24.
 — mali curare se nequeunt. 4
 epist. 5, 7, 6.
 — quanquam intelligenti, tamen
 nunquam aegris dicunt eos mo-
 rituos esse. Div. 2, 25.
 — toto corpore curculo etiam
 minima parti medentur. Tusc.
 3, 34.
 Medicina animorum est. Tusc. 4,
 27.
 — ars. Div. 1, 14.
 — ars, etsi non omnes aegri con-
 valescant. Nat. D. 2, 4.
 — ex libris imbecillior quam
 morbus. 10 Att. 14.
 — inventioni deorum consecra-
 ta. Tusc. 3, 1.
 — reipublice. Sext. 65.
 — sanans vitiosas partes, non
 exfecans. 2 Att. 1.
 Medicinae ars honesta. Off. 1, 42.
 — vis tum non apparet, quam
 quis valet. 9 epist. 3.
 Medicorum scientiam non ipsius
 artis, sed bonae valetudinis
 causa probamus. Fin. 1, 13.
 Medicus medico iratus, si hic in
 agylo metet rationem curandi
 ab priore institutam. 6 Att. 1.
 — optimus queritur in morbis
 corporis difficillimis. Clu. 21.
 — ratione providet futurum.
 Div. 2, 6.
 Medicus figura orationis. Her.
 4, 8.
 Medicritas inter nimium & pa-
 rum. Off. 1, 25.
 — optima etiam in vestitu.
 Off. 1, 36. in arificando 39.
 Medicritatis Academia veteris.
 Acad. 4, 44.
 — naturales vel opinabiles.
 Tusc. 3, 31.
 — perturbationum. Tusc. 3, 10.
 — vitiorum. Tusc. 4, 26.
 Mediolanensis praeco avus Pifo-
 nis. Pil. 26.
 Medistullum. Top. 8.
 Medium in sphaera infimum. Nat.
 D. 2, 45.
 — officium. Off. 1, 3.
 Medius locus semper infimus in
 rotundo. Tusc. 5, 24.
 Medus fabula. Off. 1, 31.
 Megabocbus. 2 Att. 7.
 Megalensa. 2 epist. 11.
 Megalesia. Har. resp. 11.
 Megara. 4 epist. 5. Div. 1, 27.
 Megarica signa. 1 Att. 8.
 Megarici. Acad. 4, 42.
 — philosophi. Or. 3, 17.
 Megaris non longe a Syracusis. 5
 Ver. 25.
 Megaristhus Antandrius. 1 Quint.
 ep. 2, 2.
 Megillus Lacedaemonius. Leg.
 1, 5.
 Megistus. 4 Ver. 26.
 Mela Antonii collusor. 13 Phil. 2.
 Melampodis praedicta. Leg. 2,
 13.
 Melampus. Nat. D. 3, 21.
 Melancholici. Div. 1, 37.
 Melanctius Rhodius. Acad. 4, 6.
 Meltemusa. Nat. D. 3, 21.
 Melissa. Acad. 4, 37.
 Melita. 4 Ver. 18. 3 Att. 4, 10
 7 & 8 & 18.
 — insula. 4 Ver. 46.
 Melitenis vestis. 2 Ver. 72.
 Melius. 2 Phil. 34.
 Q. Melius tribunus pl. Off. 3,
 20.
 Sp. Melius. 1 Cat. 1. Pio dom.
 38. Mil. 27. Amic. 8 & 11.
 — regnum appetit. Sen. 16.
 Mel ex Hymetto. Fin. 2, 34.
 — suo genere dulce. Fin. 3, 10.
 Melle dulcor sermo. Her. 4, 33.
 Mella amphora. 2 Ver. 74.
 Mellis eloquentiae quinque. Or.
 2, 19.
 — membratim dicta 67.
 — quaedam solent amputari.
 Off. 3, 6.
 Membris utimur prius, quam di-
 dicimus, cuius ea utilitatis
 causa habeamus. Fin. 3, 20.
 Membrorum alia ad usum, alia
 ad oratum. Fin. 3, 5. alia
 sibi nata 19.
 Membrum orationis. Her. 4, 19.
 Memmiana praedia. 5 Att. 1.
 C. & L. Memmii. Br. 36.
 Memmius. Or. 2, 59. 2 Att. 12.
 — privignus P. Sulla. 3 Quint.
 ep. 3.
 — uxorem M. Luculli stupravit.
 1 Att. 18.
 C. Memmius. Or. 2, 70. Font.
 7. Sul. 19. Rab. Post. 3. 4
 Att. 18. 3 Quint. ep. 1, 5
 & 2.
 — L. F. Br. 70.
 — prator. Vat. 14.
 — quaestor Pompeji in Hispania.
 Cor. Bal. 2.
 I. Memmius. Br. 89. 4 Cat. 2.
 P. Memmius. Cae. 10.
 Memoria. Inv. 1, 7. 2, 53.
 — bene reddita vita sempiterna
 est. 14 Phil. 12.
 — custos ceterarum ingenii
 partium. Br. 61.
 — custos omnia. Par. 1 &
 7. Opt. gen. or. 2.
 — falsorum nulla. Acad.
 4, 7.
 — oratoris. Her. 1, 2. Or.
 1, 5.
 — Platoni quid. Tusc. 1,
 24.
 — recte factorum & liber-
 tate contentum negligere huma-
 na. Brut. ep. 16.
 — rerum in Lucullo. Acad.
 2, 1.
 — senis. Sen. 7.
 — thesaurum & custos in-
 ventorum. Her. 3, 16.
 — unde oritur. Acad. 4, 10.
 Memoria ars. Fin. 2, 32.
 — facie mandatur dictum
 novissime. Her. 3, 10.
 Menalippa. Off. 1, 31.
 Menalippus Accii. Tusc. 3, 9.
 Menalius pater Vulcani. Nat. D.
 3, 22.
 Menander. Opt. gen. or. 2. 16
 epist. 13.
 Menandri Synpheli & Andria.
 Fin. 1, 2.
 Mendacium honestum & miseri-
 cors. Lig. 5.
 Mendax & periurus. Rosc. com.
 16.
 Meneles. Or. 69.
 — Alabandensis. Or. 2, 23.
 — frater Hierocle. Br. 95.
 Menedemus. Or. 1, 19. 13 Phil.
 16. 15 Att. 2 & 19.
 — Eretrias. Acad. 4, 42.
 Menelaus. Br. 17. Or. 22.
 — cuius uxor stuprata. 1
 Att. 18.
 — Marathenus. Br. 26.
 Menenatribus. 13 epist. 9.
 Menenii. 3 Ver. 43.
 Menia columna. Div. 16. Sext.
 58.
 Menianorum umbra. Acad. 4,
 22.
 Menippus imitatus Varro. Acad.
 1, 2.
 Menippus Stratonicensis. Br. 91.
 Meniscus. 3 Ver. 87.
 Menocritus. 1 epist. 9.
 Menocæus. Tusc. 1, 48.
 Menon liber Platonis. Tusc. 1, 24.
 Menophilus. 4 Att. 8.
 Mens bona in homine optimum.
 Tusc. 5, 23. se ipsa quæ agno-
 scat. 25.
 — Dea. Nat. D. 23 & 31.
 — civitatis posita in legibus.
 Clu. 53.
 — divina sine ratione esse ne-
 quit. Leg. 2, 4.
 — vox pura & integra in
 cultu Deorum. Nat. D. 2, 28.
 — extinguuntur senectute, nisi
 tanquam luminis oleum instille-
 tur. Sen. 11.
 — sensus sensum & ipsa sensus.
 Acad. 4, 10.
 — hominis aliter discendo. Off.
 1, 30.
 — humana quantum vim rerum
 optimarum continent. Leg. 1, 5.
 — letans Epicuri. Tusc. 3, 18.
 — movetur ipsa per sese. Acad.
 4, 15.
 — perfecta. Tusc. 5, 13.
 — quod concepit ita fieri oportere,
 servandum est. Off. 3,
 29.
 — ratio, & prudentia hominis.
 Nat. D. 2, 59.
 Mensa publica. Flac. 19.
 Mensa argentea in delubris Grae-
 ciae. Nat. D. 3, 34.
 — Delphicae e marmore. 4 Ver.
 59.
 Menses unde nominati. Nat. D.
 2, 27.
 Mensis primus Aegyptiis Thoth.
 Nat. D. 3, 22.
 Mensura majore reddendum,
 quod utendum acceperis. Off.
 1, 15.
 Mente nihil celerius. Or. 59.
 — nihil homini dedit deus divi-
 nius. Off. 3, 10.
 — nihil praestabilis. Sen. 12.
 Mentem nostram non videmus.
 Mil. 31.
 Mentes ex singulari elemento re-
 batur Aristoteles. Acad. 1, 7.
 — impiorum figuntur telis Deo-
 rum. Har. resp. 18.
 Menti regimen animi a natura
 tribu-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- tributum.* Tusc. 3, 5.
Mentiens, forites, dialectico- rum. Div. 2, 4.
Mentis acies prastringitur inopia vel satietate. Div. 1, 29.
delubra. Nat. D. 3, 36.
virtutum duo prima genera. Fin. 5, 13.
Mentor. 9 Att. 8.
Mentoris manu facta torrenata. 4 Ver. 18.
Menulla Anagninus. Pro dom. 30.
Mercatoris fortuna videntibus apta. Tusc. 5, 14.
Mercatura. Off. 1, 42.
utilitatum. Nat. D. 1, 44.
Mercatus Gracia. Tusc. 5, 3.
Mercenarius quomodo utendum. Off. 1, 13.
Mercurialium collegium. 2 Quint. ep. 5.
Mercurii signum ad palestram. 7 epist. 23.
signum Tyndaritamum. 4 Ver. 39.
stella. Nat. D. 2, 20.
Mercurius in gymnasio. 5 Ver. 72.
manu dextra pateram tenens. Div. 1, 23.
Proserpina ad spectu commotus. Nat. D. 3, 22.
Meretricio amoribus non interdicitur juvenuti. Coel. 20.
Meridiatione non utebatur quondam Cicero. Div. 2, 68.
Meridie non luce judicetur. 1 Att. 1.
Mescinius quaestor. 16 epist. 4 & 9. 6 Att. 3.
M. Mescinus quaestor Ciceronis. 13 epist. 26 & 28.
Mesopotamia. 9 Att. 11. Nat. D. 2, 52.
Messala. Rosc. Am. 51. 6 epist. 18. 8, 4. 14 Att. 10.
consul. 1 Att. 14.
consularis. 4 Att. 1.
M. Messala. Br. 70. Sul. 6 & 14. Har. resp. 6.
M. Messala M. Pisonis coff. 1 Att. 12 & 13.
Messala laus. Brut. ep. 15.
Messalam defendit Hortensius. Br. 96.
Messana. 2 Ver. 5.
situ, moenibus, portuque ornata. 4 Ver. 2.
Mesidius. 3 Quint. ep. 1, 1.
M. Mesibius. 13 epist. 51.
Mesiilex. 4 Att. 1.
Mesius. 4 Att. 1.
Mesius. Red. in sen. 8. 8 Att. 11.
Messorum vox. Or. 3, 12.
Metapontus. Fin. 5, 2.
Metella. 11 Att. 23.
Lentulus. 13 Att. 7.
mater M. Scauri. Sext. 47.
Metellarum liberi. Red. ad Quir. 3.
Metelli Celer & Nepos. Br. 70.
Muse. 7 epist. 23.
porticus. 4 Ver. 57.
quatuor filii. Tusc. 1, 35.
villa. 12 epist. 2.
L. & Q. Metelli. Font. 7.
M. Metelli gladiatores. 2 Att. 1.
Metellina oratio. 1 Att. 13.
Q. Metelli castra circa Larinum. Clu. 8.
quatuor filii consulares. 8 Phil. 4.
triumphus de Pseudophilippo. Mur. 14.
Metello Hortensio coff. Clu. 64.
L. Metello Q. Maximo coff. 12 Att. 5.
Q. Metello & L. Afranio coff. 1 Att. 18.
Metellorum sepulchrum. Tusc. 1, 7.
Metellus. Or. 2, 65.
collega Lelii. Amic. 21.
consul. 1 Att. 18.
habuit populum incitatum in se ab Saturnino. Leg. 3, 11.
non homo, sellitus. 1 Att. 18.
Nepos. 2 Att. 5 & 12.
Numidicus. Red. in sen. 10. 1 Att. 16.
tribunus pl. pene occisus. 10 Att. 4.
veneno sublatas a Q. Vario. Nat. D. 3, 33.
C. Metellus. Or. 2, 66.
cenforius. Red. ad Quir. 3.
L. Metellus. 2 Ver. 4. C. Rab. 7.
avus Scauri. Scaur. fr. 13.
cenfor. Clu. 42.
pontifex maximus per annos XXI. Sen. 9.
praetor Sicilia. Aet. 1 Ver. 9. 2, 25.
Q. Marcius coff. Pif. 4.
tribunus pl. 9 Att. 6.
M. Metellus. Aet. 1 Ver. 8.
Q. Metellus. Or. 1, 48. 2, 40. Aet. 1 Ver. 9. Clu. 35. Coel. 24. Cor. frag. 2. Man. 19. Pif. 25. Fin. 5, 27.
avus P. Servilii. 3 Ver. 90.
Celer. Br. 89.
cenfor. 1 Ver. 50.
consul. Br. 14 & 19. & 74.
Creticus. 1 Att. 19.
cujus IV filii. Br. 58.
exul. Red. ad Quir. 3. Pro dom. 31 & 32.
F. Br. 56.
imperator Marii. Off. 3, 20.
in Hispania. Cor. Bal. 2.
L. F. Or. 3, 18. 1 epist. 9.
L. F. repetundarum reus. Cor. Bal. 5.
Nepos. Prov. conf. 9. Red. ad Quir. 3.
Numidicus. Br. 35.
Numidicus, & Pius filius. Arch. 3.
pater quatuor consularium. Br. 21.
Pius. Sul. 25. Cor. Bal. 22.
praetor. 1 Cat. 8. 2, 2 & 12.
Scipio. Har. resp. 6.
Metiatribus. Planc. 16.
Meto. 12 Att. 51.
Metonis annus. 12 Att. 3.
Metonymia grammaticorum. Or. 27.
Metra. 15 epist. 4.
Metrilius Philemon. 7 epist. 18.
Metrodori iactatio contra fortunam. Tusc. 5, 9.
Scepthis memoria. Tusc. 1, 24.
vita beata. Off. 3, 33.
Metrodorus. Or. 1, 11. 16 epist. 20. 15 Att. 1.
Chius. Acad. 4, 23.
pene alter Epicurus. Fin. 2, 28.
sapiens ab Epicuro appellatus. Fin. 2, 3.
Scepsius. Or. 2, 88. 3, 20.
Stratonicus. Acad. 4, 6.
Mettius. 15 Att. 27.
Metu coactis promissis non standum. Off. 1, 10.
Metui & in odio esse detestabile est. 1 Phil. 14.
Metus. Tusc. 3, 11. 4, 37. 5, 18.
custos malus diuturnitatis. Off. 2, 7.
est absentium rerum, quarum praesentium est agritudo. Tusc. 4, 4 & 16 & 30. de eo Stoici 6.
habet humilitatem. Tusc. 3, 13.
in re militari esse debet. 5 Ver. 50.
malis gravior est, quam id ipsum quod timetur. 6 epist. 4.
vocis genus. Or. 3, 58.
Metuscilius. 8 Att. 12.
Metuunt homines diligentius quam meminere. Brut. ep. 16.
Micare. Div. 2, 41.
Midus cepis Silenum. Tusc. 1, 48.
Phrygius. Div. 1, 36. 2, 31.
Miles Ciceronis in Cilicia Caesor. Deiot. 10.
gloriosus. Off. 1, 38.
ignavus, timidus, fugiens saepe perit, cum qui stetit, saluus sit. Tusc. 2, 23.
non factus venditur. Cae. 34.
primus in delictu sit bono nomine. Div. 1, 45.
sit, qui pugnare possit in hostem. Off. 1, 11.
Milefia mulier ob partum abactum inflammata rei capitalis. Clu. 11.
Milefius ager. Div. 1, 49.
populus. 1 Ver. 35.
Miletus. 2 Agri. 15. 9 Att. 9.
Militares leges. Flac. 32.
Militaris consuetudo animalum vendendi in flagitio multorum. Clu. 46.
suffragatio in comitiis. Mut. 18.
viri necessitas. Font. 15.
virtus, an iuris civilis gloria adferat plus dignitatis. Mut. 9.
Militis gregarii dant coronam civicam servatoribus. Planc. 30.
imperator & pecunia sunt stimuli bellorum. Her. 4, 8.
paratos tamen adhartatur dux. 4 Phil. 5.
Militia urbana. C. C. Mut. 9.
Militibus insum, sincere aub emeri. Off. 3, 32.
Militis gloriose assentatio. Amic. 26.
Milo Crotoniatis. Sen. 9.
humeris bovum vicum sustinuit. Sen. 10.
reipubl. causa gladiatores emit. Off. 2, 17.
Milonis bona. 8 epist. 3.
causa. Vat. 17.
domus Germalio. 4 Att. 3.
Miltiades. Fin. 2, 21.
Miltiades calamitas. Sext. 67.
tropaea. Tusc. 4, 19.
Milyadum commune. 1 Ver. 38.
Mima uxor faceta. 2 Phil. 8.
Mimi communes. 7 epist. 1.
exitus, non fabulae. Coel. 27.
Mimicus jocus. Or. 2, 59.
Minorum argumenta ab Alexandria. Rab. Post. 12.
dicta. 14 Att. 3.
Mimus Oenomaus Accii. 9 epist. 16.
Mina, ut mercede dialecticorum, dialecticam didicerat Carneades. Acad. 4, 30.
Mina Gallorum. Font. 11 & 12.
Minantis nulla auctoritas est apud liberos. 11 epist. 3.
Mindius Marcellus. 15 epist. 17.
M. Mindius. 13 epist. 26.
frater Rufi. 5 epist. 20.
Minerva. Nat. D. 2, 26.
Athenis. 4 Ver. 32.
custos urbis. Pro dom. 57.
scitia Iovis inventrix belli. Nat. D. 3, 21.
galeata. Nat. D. 1, 36.
invita nihil decet. Off. 1, 31.
mater Apollinis. Nat. D. 3, 22 & 23.
medicinam dat. Div. 2, 59.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Minerva non insula.* 3 epist. 1.
12, 25.
— *pingui agamus.* Amic. 5.
— *stimulata Mentori.* 9 Att. 8.
— *singulare insigne Academicæ Ciceronis.* 1 Att. 4.
Minerva ades Syracusis. 4 Ver. 53.
— *Athenis.* 1 Ver. 17.
— *casu oculi.* Nat. D. 1, 30.
— *etymologia.* Nat. D. 3, 24.
— *forma Phidie.* Oc. 2.
— *in clypeo similem speciem sui inclusit.* Tusc. 1, 15.
— *quinque.* Nat. D. 3, 23.
— *signum effectum a Phidia.* Or. 2, 17.
— *signum Phidie.* Br. 73.
Minervam qui docet, ineptus. Acad. 1, 4.
— *fortem Ciceronis jocus Clodius.* Pro dom. 34.
— *sus.* 9 epist. 18.
Minimum, quod dividi nequeat, in verum natura nihil. Acad. 1, 7.
Minimus Jupiter. 9 epist. 16.
Minima ex mali eligere. Off. 3, 1.
— *de malis.* Off. 3, 28 & 29.
Minimus animus. Or. 27.
Ministri publici Martis. Clu. 15.
Minor. Tusc. 1, 5, 2, 14. Off. 1, 28.
— *vere iudex.* Tusc. 1, 41.
Minotaurus. 12 epist. 25.
Minuturne. 2 Agr. 14. Sext. 22. 5 Att. 1 & 3, 7, 13, 16, 17.
Minurnenses. Red. ad Quir. 8.
— *coloni.* Planc. 10.
Minurnensium paludes. Pil. 19.
Minucia gens. 1 Ver. 45.
— *poricus.* 2 Phil. 34.
— *via.* 9 Att. 6.
En. Minucius. 12 epist. 25.
L. Minucius Bassus. Off. 3, 18.
Q. Minucius. 2 Ver. 28, 3, 64, 4, 27.
— *consul.* Br. 18.
— *Rufus.* 4 Ver. 31.
Minutus animus. Or. 3, 43.
Mirabilia Stoicorum. Acad. 4, 14.
Mirmillo. 5 Phil. 12, 5, 7, 6, 4 & 5.
Miseai τῆροθεῖα. 1 Att. 13.
Misepum Antonii. 2 Phil. 19.
Misepus. Or. 2, 14. Man. 12. 10 Att. 8, 14, 20, 15, 1.
Miser quis. Fin. 2, 28.
— *non est ingratulus.* Sext. 57.
Miseri. Tusc. 5, 6.
Miseria res est querula. 12 Att. 41.
Misericordia. Tusc. 3, 10, 4, 8.
— *alienorum casuum legentibus est jucunda.* 5 epist. 12.
— *est virtus gratissima.* Lig. 12.
Misericordia movenda loci. Inv. 1, 55.
— *ratio.* Her. 2, 31. Or. 2, 52.
Miserior, qui suscipit in se scelus, quam qui subit facinus alterius. 11 Phil. 4.
Miserosus defensor debet ipse esse miser. Mur. 25.
Miserum est dominum posse esse molestum, si velit. 8 Phil. 4.
— *quia turpe.* 8 Att. 8.
Mitella Romanorum Neapoli. Rab. Post. 10.
Mithridates. Mur. 15.
— *& Tigranes.* Pro dom. 8.
— *rex.* 1 Agr. 2. Man. 2.
— *rex post Alexandrum maximus.* Acad. 2, 1.
— *testis in L. Flaccum.* Flac. 17
Mithridatis agri in Paphlagonia. 2 Agr. 19.
— *regis crudelitas in cogatos.* Rab. Post. 10.
— *regis epistola.* Flac. 24.
Mithridati statua Rhodi. 2 Ver. 65.
Mithridaticum bellum. Br. 89.
— *Luculli.* Acad. 2, 1.
Mnastriai familia. 3 Ver. 46.
Mnemosyne. Nat. D. 3, 21.
Mnesarchus Stoicus. Acad. 4, 22. Fin. 1, 2.
— *auditor P. metii.* Or. 1, 11.
Mobilitas & inconstantia tuis. 7 Phil. 3.
Modestia. Her. 3, 2. Inv. 2, 54. Fin. 2, 19. Tusc. 3, 8.
— *ficta in scribendo.* Her. 4, 3.
— *ordinis conservatio.* Off. 1, 40. ejus definitio. ibid.
— *adolescentis.* Off. 3, 13.
Molestiam affert cognitio rerum celestium. Fin. 4, 4.
Molestus. Tusc. 4, 16.
Modi Liviani ac Næviani. Leg. 2, 15.
Modica. Leg. 3, 18.
Modificata orationis membra esse debent. Or. 3, 48.
M. Modius. 2 Ver. 48.
Modo hoc, modo illud. Nat. D. 1, 18.
Molam quoque habet sapiens consilium. 4 epist. 7.
Modus est literarum. 9 epist. 26.
— *& forma verborum.* Or. 3, 44.
— *negotii.* Inv. 1, 27.
C. Mæcenus. Clu. 56.
Moeetii. 2 Agr. 19.
Mœrogenes. 5 Att. 15, 6, 1.
Mola & vinum inspergitur vicinis. Div. 2, 16.
Molestia. Tusc. 4, 8.
— *habet suum vocis genus.* Or. 3, 58.
Molestum nihil, quod non deside-
res. Sen. 14.
Mollitia natura. 1 Att. 17.
Mollitudo vocis. Her. 3, 11.
Mollitur mare. Or. 3, 42.
Molo Rhodi. 2 Att. 1.
— *Rhodium.* Br. 89 & 91.
Molonis disciplina. Br. 70.
Molossorum rex. Div. 1, 34.
Momentis minimis fiunt maxime inclinationes temporum. 5 Phil. 10.
Monedula aurum commissum. Flac. 31.
Moneta. 7 Phil. 1, 8 Att. 7.
— *dea.* Nat. D. 3, 18.
— *Iuno.* Div. 1, 45, 2, 32.
Monogrammi dii Epicuri. Nat. D. 2, 23.
Mons Albanus. 1 Att. 3.
— *facer ad Anienem.* Br. 14.
— *facer trans Anienem.* Cor. frag. 27.
Monstra. Nat. D. 2, 3.
Monstrum exprimens vastitatem Italiae. Div. 1, 24.
Montanus. 16 Att. 15.
Montes altissimos plerumque peti sulmen. Div. 2, 19.
— *belli fabricatus, ineptæ turgidum.* Her. 4, 10.
Monumenta majorum non patiebantur alieno nomine ornari. 4 Ver. 36.
Monumento quod plus infumitur, quam lege concessum, tantumdem populo dandum. 12 Att. 35.
Monumentorum custodes plurimi esse debent. 4 Ver. 38.
Monumentum Catuli. 4 Ver. 57.
— *Marii.* Div. 1, 28.
Mopsi prædicta. Leg. 2, 13.
Mopsus. Nat. D. 2, 3.
— *Argivorum rex & augur.* Div. 1, 40.
Moralis philosophia. Fat. 1.
Morbi animi. Fin. 1, 18.
— *perniciosiores, quam corporis.* Tusc. 3, 3.
— *ex corrupto sanguine.* Tusc. 4, 10.
Morlosi iracundi. Tusc. 4, 24.
Mores aut fortuna spectari solet in hominibus juvenandis. Off. 2, 20.
— *civitatis crebro mutantur.* Or. 2, 82.
— *externi alii ab Romanis.* Lig. 4.
— *reconditi in specie oris.* Leg. 1, 9.
— *sunt, ex quibus ponderandum, quid quis voluerit.* Sul. 25.
Mori aliis bonum, aliis vivere. Fin. 4, 20.
Moriatur, vox Marii. Tusc. 5, 19.
Moritur vitis. Fin. 5, 14.
Morofitas senum. Sen. 18.
Mors adolescentum & senum. Sen. 19.
— *an malum.* Tusc. 1, 5.
— *aut summum bonum aut nullum malum.* Tusc. 1, 46.
— *extremum omnium rerum.* 6 epist. 21.
— *invidiam exstinguit.* Cor. Bal. 6.
— *natura finis, non pœna.* Mil. 37.
— *nihil mali.* 5 epist. 16.
— *non a diis constituta supplicii causa, sed necessitas natura & laborum quies.* 4 Cat. 4.
— *quid.* Tusc. 1, 9.
— *servituti antepœnenda.* 10 epist. 27.
— *servituti turpitudinique antepœnenda.* Off. 1, 23.
— *sonni similima.* Tusc. 1, 38.
— *viro forti non turpis nec misera sapienti.* 4 Cat. 2.
— *unum in malis perfugium calamitatis.* Clu. 61.
Morsus libertatis intermisisse acriter quam retente. Off. 2, 7.
Mortales a diis immortalibus uscupere nihil possunt. Har. resp. 14.
Mortem natura omnibus proposuit. 4 Phil. 5.
Mortis appropinquatio an sollicitus debeat habere. Sen. 19.
— *commendata prudentia doctorum hominum.* Marc. 8.
— *fuga turpis est omni morte peior.* 8 Phil. 10.
— *instar est locupletibus clientes appellari.* Off. 2, 20.
— *meditatio.* Sen. 20.
— *solatium.* Sext. 21.
— *terror.* Fin. 5, 11.
Mortui vicem dolere non oportet. 4 epist. 5.
Morum bonorum similitudo est conjunctissima. Off. 1, 17.
Mos majorum in decedendo e provincia & succedendo. 3 epist. 7.
— *majorum optimus.* Leg. 2, 16.
— *ut lex, valebat.* Leg. 2, 10.
Motio. 16 epist. 18.
Motu aliquis communia tempora immutantur. Mil. 26.
— *non fractus, cupiditate frangi non debet.* Off. 1, 20.
Motus animi voluntarius. Fat. 11.
— *animi quisque habet suum gestum & sonum & cultum.* Or. 3, 57.
— *animorum duplices.* Off. 1, 36.
— *& corporis qui probandi.* Off. 1, 28.
— *turbidi.* Tusc. 4, 5.
— *corporis.* Her. 3, 15.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Motus duo Platonii. Nat. D. 2, 22.
 --- **inanis apud philosophos.** Nat. D. 1, 38.
Movemur comprobatione honestatis. Fin. 5, 22.
Mucia lex. Br. 16.
Mucia savor Metelli. 5 epist. 2.
Mucia divertium. 1 Att. 12.
 --- **filia Lalia.** Br. 58.
Mucianus exitus. 9 Att. 12.
P. Mucii domus. Off. 2, 13.
Q. Mucii P. F. editum Asiaticum. 6 Att. 1.
Q. Mucii innocentia. 2 Vet. 10.
P. Mucio L. Calpurnio coff. 1 Att. 19.
Mucius. 7 epist. 10.
 --- **Scævola.** Br. 26. Fin. 1, 3.
C. Mucius. Parad. 1.
P. Mucius. Her. 2, 13. Or. 1, 50. 2, 12 & 70.
 --- **arma ab privato Scipione sumpta, jure optimo sumpta esse defendit.** Planc. 36.
 --- **consul.** 4 Ver. 49. Pro dom. 34.
Q. Mucius. Div. 17. C. Rab. 7. Cæc. 18. Tog. cand. frag. 9. 4 epist. 9. 4 Att. 16. 8, 3.
 --- **augur gener C. Lalii.** Amic. 1.
 --- **consul.** 2 Ver. 49.
 --- **in castra Porſene venit.** Sext. 21.
 --- **Mucias.** Off. 1, 30.
 --- **P. F.** Off. 1, 32.
 --- **Scævola.** Cæc. 24. Or. 1, 7. & 13.
 --- **Scævola P. F.** Top. 8 & 9. **Mule partus.** Div. 1, 18. 2, 22.
Muciber. Tuſc. 2, 10.
Muliercule in Græcia ferunt aquam. Tuſc. 5, 36.
Mulier nullo auctore dotem dicens. Cæc. 25.
Mulier acumbunt in convivio virorum apud Græcos. 1 Vet. 26.
 --- **bene olent, quia nihil olent.** 2 Att. 1.
 --- **insrnatas eſſe ſepe decet.** Or. 23.
 --- **in tutorum poteſtate.** Mur. 12.
 --- **India.** Tuſc. 5, 27.
Mulier ſtratas. Tuſc. 4, 11.
Mulionica panula. Sext. 38.
Mulli barbaruli. Parad. 5.
Mulſum figulum. Or. 2, 70.
Multiproſuerunt, cum uelſe velent. Nat. D. 3, 28.
Multitudinis iudicio alii feruntur. Off. 1, 32.
 --- **non ſtandum.** Tuſc. 2, 26.
 --- **reſtimonium non graviſſimum.** Fin. 2, 25.
Mulviana contriverſa. 2 Att. 15.
Mulvius pons. 3 Cat. 2. 13 Att.

33. **Amic.** 19.
 --- **cenſor.** Or. 2, 66.
 --- **conſul.** 13 Att. 4.
L. Mummius triumphus de Corinthiſis. Mur. 14.
L. Mummius. Br. 24. 4 Ver. 29. 1 Agr. 2. Pro dom. 48.
Sext. 11. Parad. 5.
 --- **cenſor.** Br. 22.
 --- **collega Afſicanus in cenſura.** Off. 2, 22.
 --- **Corinthum ſuſtulit.** 1 Vet. 21.
M. Mummius prator. 3 Ver. 53.
P. Mummius. Or. 2, 67.
Sp. Mummius. Br. 24. 13 Att. 5 & 6 & 30. Amic. 27.
Muraſſas alienum. 2 Cat. 2.
T. Manatius. 10 epist. 12.
Mundi natura artifex Zenoni. Nat. D. 2, 22.
 --- **ratio diſceptata.** Acad. 4, 38.
Munditia virilis. Off. 1, 36.
Mundus. 15 Att. 26 & 29.
 --- **deorum atque hominum domus communis.** Nat. D. 2, 62.
 --- **factus deorum & hominum caſa.** Nat. D. 2, 53.
 --- **non eſt deus.** Nat. D. 3, 9.
 --- **sapiens Stoicis.** Nat. D. 2, 13.
 --- **Stoicis communis urbs & civitas hominum & deorum.** Fin. 3, 19.
 --- **una civitas deorum atque hominum.** Leg. 1, 7.
Muneris cuius colendi caſa natiſſimus. Leg. 1, 5.
Munerum facultas eſt copiarum, non virtutis. 2 epist. 3.
Municipalium patrum ſtudia. Roſc. Am. 16.
Municipes Arpinates. 13 epist. 11.
Municipia morventur conjunctione vicinitatis. Planc. 9.
Municipibus due patria. Leg. 2, 2.
 --- **ſuis probatus.** Cœl. 2.
Municipii civitas fruſtra adempta. Pro dom. 30.
Municipii Atellani ager veſtigialis. 13 epist. 7.
Municipium Aricinum. 3 Phil. 6.
 --- **Calenum.** 9 epist. 13.
 --- **Larinus.** Clu. 5.
 --- **Lucente.** 13 epist. 13.
 --- **Tuſculanum.** Planc. 8.
Munionem citare. Or. 1, 59.
Murci naufragium. 12 Att. 2.
Mureus. Brut. Ger. ep. 5.
L. Mureus. 12 epist. 11 & 2.
Murena. Br. 90. Har. reſp. 20. 13 Att. 50.
 --- **bellum in Ponto geſit.** Acad. 2, 21.
 --- **& Silano coff.** Flac. 13.
 --- **vitricum Fulvii.** Pro dom. 52.

C. Murena ſater L. Mur. 41.
L. Murena. 1 Ver. 35. Flac. 39.
 --- **conſul a Ciccerone renuntiatus.** Mur. 1.
 --- **conjunctiſſimus L. Lucullo.** 13 Att. 6.
 --- **deſenſus a Ciccerone contra Catoem.** Fin. 4, 27.
 --- **triumphavit de Mithridate.** Man. 3.
P. Murena. Br. 65.
Murena libertus. 11 Att. 13.
Murgenſinus ager. 3 Ver. 18.
Muri caſa, an idonea ad mortem Remi. Off. 3, 10.
Muros ubi ſanctos dicunt pontifices. Nat. D. 3, 40.
Muſce agraſtiores oratorum dicebantur philoſophis. Or. 3.
 --- **id eſt, humanitas & doctrina.** Tuſc. 5, 23.
 --- **manſuetines.** 1 epist. 9.
 --- **M. telli.** 7 epist. 23.
 --- **quatuor.** Nat. D. 3, 21.
 --- **Varronis.** Acad. 1, 1.
Muſci ſabulle. Nat. D. 1, 15.
Muſſens. Tuſc. 1, 41.
Muſca. 12 Att. 40.
Muſca. Or. 2, 60.
Muſci ſervierunt apud Græcos. Tuſc. 1, 2.
 --- **idem ſim poeta.** Or. 3, 44.
Muſcorum canibus mutatis ait Plato mutari civitatum ſtatus. Leg. 3, 14.
 --- **norma.** Or. 3, 49.
Muſſela. 5 Phil. 6. 8, 9. 13, 2. 12 Att. 5 & 44.
 --- **Anagninus.** 1 Phil. 41. 16 Att. 11.
Muſſius. 1 Ver. 51.
Mutare animum difficile eſt. 1 Quint. ep. 1, 13.
Mutari lumina. Or. 1, 39.
Mutata verba. Or. 27.
Mutatio extorum facile fieri poteſt. Div. 1, 52.
Mucia lex. Cor. frag. 10.
Mutina colonia. 5 Phil. 9.
Mutineneſe praelium. 10 epist. 14.
Mutineneſis fuga. Brut. ep. 5.
Mutum in amicitia. 5 epist. 2.
Mutyenſis ager. 3 Ver. 43 & 51.
Mycenenſes. Fin. 2, 6.
Myſaſa. 4 Phil. 7. 6, 5.
Myſaſeis. 33 epist. 56.
Myndenſis. 3 epist. 8.
Myndus. 1 Ver. 34.
Myrina. 5 epist. 20.
Myrmecides. Acad. 4, 38.
Myro in fingendi arte præſtans. Or. 3, 7.
 --- **ſtatuarius.** Her. 4, 6.
Myronis Apollo. 4 Ver. 43.
 --- **bucula Athenis.** 4 Ver. 60.
 --- **Hercules.** 4 Ver. 3.
 --- **ſigna jam pulcra.** Br. 18 & 19.
Myrtis mors. Nat. D. 3, 38.

Myrtillus. 15 Att. 13. 16, 11.
Myſia concio. Flac. 7.
 --- **diſſionis genus.** Or. 8.
 --- **latrocinia.** 1 Quint. ep. 1, 8.
Myſſorum reſpublica. Flac. 2.
 --- **ultimus.** Flac. 27.
Myſſagogi. 4 Ver. 59.
Myſſeria. 5 Att. 21.
 --- **Athenarum.** Leg. 2, 14.
 --- **Athenis.** Or. 3, 30.
 --- **quo die iaculum.** 15 Att. 25.
 --- **Romana.** Nat. D. 2, 24.
Myſilene. Br. 71. Rab. Poſt. 10.
Myſſeria. 4 epist. 7. 16, 31.
Myſſilenarum dicota. 5 Att. 11.
Myſſilenas aut Rhoduna exilia. 7 epist. 3.

N.

Næviani modi. Leg. 2, 15.
Nævianus Heſtor. 5 epist. 12.
Tuſc. 4, 31.
Nævii bellum Punicum. Sen. 14.
 --- **poeta Indus.** Sen. 6.
 --- **verſus.** Or. 45.
Nævius. 15 epist. 6. Tuſc. 1, 1.
 --- **ignavus.** Or. 2, 61.
 --- **mortuus.** Br. 175.
 --- **poeta.** Or. 2, 63 & 69 & 70. 3, 12.
 --- **Turpio.** 2 Ver. 8. 5, 41.
P. Nævius Turpio. 3 Ver. 39.
Ser. Nævius. Br. 60.
S. Nævius. Quint. 1.
Næviani. 1 Att. 16.
Nævii Pet. conf. 2.
Næv ſturius. 4 Att. 15.
Narratio ſons eſt relique orationis. Or. 2, 81.
Narvo. Quint. 4. 2 Phil. 14 & 30. 10 epist. 33. 12 Att. 37.
 --- **Marcus.** Font. 1.
Narbonenſis colonia. Or. 2, 55.
Br. 43. Clu. 51.
Narona. 13 epist. 77.
Narratio. Her. 1, 3. Inv. 1, 19.
 --- **ſermonis.** Her. 3, 13.
Nafeimur ſine ſenſu. 3 Cat. 1.
C. Naſennius Suſſannus muſiceps. Brut. ep. 8.
Naſica. Mil. 30.
 --- **corculum.** Tuſc. 1, 9.
 --- **Ennii equalis.** Or. 2, 68.
P. Naſica. Planc. 14. Mil. 3.
 --- **Ti. Gracchum interfecit.** 8 Phil. 4.
Naſica acceſſit Favonius. 2 Att. 1.
Nafidius. 11 Att. 17.
Naſo. 12 Att. 17.
P. Naſo. 3 Phil. 10.
Q. Naſo. Clu. 53.
 --- **pratorius.** Flac. 21.
Nafſurium Perſarum. Fin. 2, 28.
Natalicia dare in hortis. 2 Phil. 6.
Natalis Bruti idem dies, quo ad

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Mutinam liberatus.* Brut. ep. 15
 — *dies Romæ.* Div. 2, 47.
 — *Salutis.* Sext. 65.
 — *soli amor.* Leg. 2, 1.
Natatio jurentantis in Tiberi.
 Cœl. 15.
*Nati bene, cupiunt gerere negotia
 utpote ad agendum nati.* Fin.
 5, 20.
Natio optimatum. Sext. 44.
Nationi ut deæ res divina sit.
 Nat. D. 3, 18.
Natta. 4 Att. 8.
L. Natta. Mur. 35.
Natio & statua. Div. 2, 20.
Natura ab interitu abhorret. Fin.
 5, 11.
 — *cernitur in pueris, ut spe-
 culis.* Fin. 5, 22.
 — *conciliatrix blanda & quasi
 lena sui.* Nat. D. 1, 27.
 — *dat suspensionem.* Inv. 2, 9.
 — *deorum libri tres.* Div. 2, 1.
 — *dominatur in rebus ad re-
 quietem animi delectationem
 que pertinentibus.* Leg. 2, 1.
 — *Duce velimus ad deos.* Nat.
 D. 1, 1.
 — *effectus est mundus Epicuri.*
 Nat. D. 1, 20.
 — *& fortuna considerata in
 iudicando genere vite.* Off. 1,
 31.
 — *fest in omnibus rebus, ut se-
 sentiant.* Tusc. 2, 2.
 — *fit, ut liberi a parentibus
 amentur.* Fin. 3, 18, 4, 7.
 — *id est, jure gentium.* Off. 3, 5.
 — *juris repetenda ab hominis
 natura.* Leg. 1, 5.
 — *jus.* Inv. 1, 53.
 — *uocinatorum.* Tusc. 3, 22.
 — *nihil amat solitarium.* A-
 mic. 23.
 — *nihil extremum invenit.* Her.
 3, 22.
 — *non pœna areet ab injuria.*
 Leg. 1, 14.
 — *nos conciliat primum paven-
 tibus & patriæ.* Har. resp. 27.
 — *nutrivi in oratione.* Off. 53.
 — *omnis est diligens sui.* Fin.
 4, 13.
 — *que daret visa.* Div. 2, 62.
 — *que sit Epicuro & aliis &
 Stoicis.* Nat. D. 2, 32.
 — *quid homini tributum sit.*
 Leg. 1, 5.
 — *quidque perfectum esse vo-
 luit.* Tusc. 5, 13.
 — *recta plus quam ratio prava
 valet.* Fin. 2, 18.
 — *sine doctrinis sepe valuit ad
 laudem.* Arch. 7.
 — *si rationis conciliat hominem
 homini.* Off. 1, 4.
 — *vitiola.* Tusc. 5, 32.
Natura blandimenta. Cœl. 17.
 — *bonitas.* Red. in sen. 10.
- *consideratio est naturale ani-
 mi pabulum.* Acad. 4, 41.
 — *definitio Zenonis.* Nat. D.
 2, 22.
 — *discerse.* Fin. 5, 9.
 — *& artis dona diversa.* Or. 1,
 25.
 — *iter ac progressio.* Fin. 4, 14.
 — *quam relinquentes peccant.* 16.
 — *judicia confirmantur die.*
 Nat. D. 2, 2.
 — *jus.* Inv. 2, 22.
 — *locorum.* Fat. 4.
 — *necessitas.* Div. 2, 6.
 — *senectus.* Sen. 2.
 — *partes.* Inv. 1, 24.
 — *ratio in nostro corpore.* Off.
 1, 33.
 — *sepe gratia debentur.* Her.
 3, 12.
 — *varia faciunt varia genera
 dicendi.* Or. 16.
 — *vis ad vicia & prava in ar-
 tibus ac rationibus dijudican-
 da.* Or. 3, 50.
 — *vis magna.* Fin. 2, 9.
 — *vox auditur in bestis.* Fin.
 3, 19.
Naturale nihil nimium. Tusc. 4,
 26. in perturbationibus. 28.
Naturalis divinitia. Div. 1, 49.
 — *memoria.* Her. 3, 16.
*Naturam idoneam complexa stu-
 dia valent.* Tusc. 2, 4.
 — *intueri & perspicere eaque
 optima ducere cursum vite con-
 ficere.* Tusc. 3, 1.
 — *ipsam quidam secuti sine do-
 ctrina.* Fin. 3, 3.
 — *vis vincere non potest.* Tusc.
 5, 27.
Naturarum gradus. Nat. D. 2, 12
Naturis proprius locus est. Nat. D.
 1, 37.
*Navarchi ratio in classe sociorum
 Rom. 5 Ver. 20.*
Neguerates. Or. 2, 23.
 — *discipulus Isocratis.* Or. 3,
 44. Or. 51.
*Navigantes in fluctibus promon-
 toriis sentiunt maximas muta-
 tiones ventorum.* Div. 2, 15.
*Navigantium est navis, non do-
 mini, dum progreditur.* Off. 3,
 23.
Navigii partium venustus. Or. 3,
 45.
Navis tentuli. 1 Att. 8.
Naupactus urbs. Pis. 37.
Nauphibanes Democrateus. Nat.
 D. 1, 26.
 — *magister Epicuri.* Nat. D.
 1, 33.
Neapoli ægrotavit Pompejus.
 Tusc. 1, 35.
Neapolis. 2 Agr. 31 & 35. Sul.
 5 & 19. 9 epist. 14.
 — *pars Syracensium.* 4 Ver.
 53.
- Neapolitana emptio.* 9 epist. 15.
Neapolitanæ seditiones. Cœl. 10.
Neapolitani. Arch. 3.
 — *sacri ciues Romani.* 13
 epist. 30.
*Neapolitanis arbiter de finibus
 datus.* Off. 1, 10.
Neapolitanum Luculli. Acad. 4, 3.
 — *Pontii.* 14 Att. 21.
Neapolitanus sermo Pompeii. 7
 Att. 2.
Nearchus Tarentinus. Sen. 12.
Nee caput nec pedes. 7 epist. 31.
Necessaria demonstratio. Inv. 1,
 29.
Necessarii informatio. Inv. 1, 45.
*Necessarii artificis inventis ad
 elegantiora desimus.* Tusc.
 1, 25.
*Necessarium quoque, non modo
 optimum videndum.* Leg. 3, 11.
Necessè quid est. Par. 24.
Necessitas. Acad. 1, 7.
 — *fatalis Stoicorum.* Nat. D.
 1, 20.
 — *nature.* Off. 1, 35.
 — *vita non efficit communita-
 tem.* Off. 1, 44.
*Necessitate omnia fieri voluit De-
 mocritus.* Fat. 10.
*Necessitatis inventa antiquiora
 quam voluptatis.* Or. 55.
 — *solatum negat Carneades.*
 Tusc. 3, 25.
Necessitudo. Inv. 2, 32 & 57.
 — *omni civium ad singulo-
 rum defensionem.* C. Rab. 1.
Nec sibi nec alteri. Off. 2, 10.
Nesæus. Tusc. 1, 26.
 — *& anabrosia deorum apud
 poetas.* Nat. D. 1, 40.
*Nesarius & impius potest defen-
 di.* Off. 2, 14.
Nesas, quod non licet. Parad. 3.
Negligentia offensio in causis. Or.
 2, 24.
*Negligentia vacare debet omni
 alio.* Off. 1, 29.
*Negligere quid de se quisque sen-
 tiat, arrogantis ac dissoluti est.*
 Off. 1, 28.
*Negotialis pars constitutionis ge-
 neralis.* Inv. 1, 11. 2, 21.
*Negotiatores non ejuant forum,
 ubi negotiantur.* 3 Ver. 60.
Negotiis attributa. Inv. 1, 26.
 — *& inde suspi-
 cio.* Inv. 2, 12.
Nemeæus leo. Tusc. 2, 9, 4, 22.
Nemorense Caesaris. 6 Att. 1.
Nemus L. Caesaris. 15 Att. 4.
Nenia. Leg. 2, 24.
Nevcles, agripeta, pater Epicuri.
 Nat. D. 1, 26.
Neoptolemus. Tusc. 2, 1.
 — *ad Trojam invenit nomen.*
 Or. 2, 63.
 — *apud Ennium.* Or. 2, 37.
 — *Trojam cepit.* Amic. 20.
- Ne Persa quidem tolerabile re-
 gnum.* 10 Att. 8.
Neposis epistola. 16 Att. 5.
 — *filius.* 16 Att. 14.
Neptuni caruere oculi. Nat. D. 1,
 30.
 — *filius Neleianus perjurus.*
 Nat. D. 1, 23.
 — *portuens Puteolis.* Acad. 4,
 25.
Neptuniæ lacuna, ineptum. Her.
 4, 10.
Neptunii equi Pelopis. Tusc. 2, 27
Neptunus. Har. resp. 10. Tusc.
 1, 46. Off. 3, 25.
 — *Chrysippe quid.* Nat. D. 1,
 15.
 — *frater Jovis.* Nat. D. 2, 26.
 — *omnipotens.* Tusc. 4, 34.
 — *pro mari.* Or. 3, 42.
 — *Theso promisit.* Off. 1, 10.
Nequitia contraria frugalitati.
 Tusc. 3, 8.
Nequitia fama aliquos delectat.
 2 Ver. 47.
(N. Nerius index. 2 Quint. ep. 3.
Nero. 13 epist. 64.
C. Nero Asia procos. 1 Ver. 19
 & 28.
Ti. Nero. 6 Att. 6. 3 Quint. ep.
 1, 5, & 2.
Neronianum dictum. Or. 2, 61.
Nerva. 10 epist. 18.
Nervii. 3 Quint. ep. 8.
*Nervi sapientia non temere crede-
 re.* Pet. conf. 10.
Nesire quid liceat in republ. Cor.
 Bal. 6.
Nesis. 16 Att. 1 & 2.
Nestor. Br. ic. 9 epist. 14. Tusc.
 5, 3.
 — *de virtutibus suis prædicat.*
 Sen. 10.
Nestorius. 6 epist. 11.
Nepinenses. 2 Ver. 65.
Netini. 5 Ver. 22.
Nexum oppidum. 4 Ver. 26.
Nexum, quod per libram agitur.
 Or. 3, 40.
Nice uxor Cleomenis. 5 Ver. 31.
Nicaea. Dejot. 9. 14 Att. 1.
Nicaea. Planc. 34.
Nicaenses. 13 epist. 61.
Nicander Colophonius. Or. 1, 16.
Nicanor. 5 Att. 3 & 20.
Nicasio Emmensis. 4 Ver. 51.
Nicephorus villicus Quinti. 3
 Quint. ep. 1, 2.
Nicias Syracensius. Acad. 4, 39.
Nicias. 7 epist. 23. 9, 10. 12
 Att. 26 & 51.
 — *Cous.* 7 Att. 3.
 — *Smyrnenus.* 1 Quint. ep. 2, 2.
Nico nobilissimus pirata. 5 Ver.
 30.
Nicoles tyrannus Sicyonis. Off.
 2, 23.
Nicotheon rex Cypri. Tusc. 2, 22.
- Nico-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Nicomachus Aristotelis filius.
 Fin. 5, 5.
 — pictor. Br. 18.
Nicomedes rex. I Ver. 24.
 — legatus. Flac. r8.
Niconis medici liber $\alpha\delta\epsilon\iota$ $\pi\alpha\lambda\alpha\iota$
 $\varphi\alpha\gamma\iota\alpha\varsigma$. 7 epist. 20.
Nicostratus servulus. Clu. 62.
Nigidius. 2 Att. 2. 7, 24.
 — praetor I Quint. ep. 2, 5.
P. Nigidius. Sul. 14. 4 epist. 13.
Nihil agere aliquando. Or. 2, 6.
 — nimis. Fin. 3, 21.
 — semper floret. I I Phil. 15.
 — simul incertum & perfectum. Br. 18.
Nihili homo. Tusc. 3, 8.
Nili & euipi. Leg. 2, 1.
Nilus Ciceronis. I I Att. 12.
 — & piscina & palestra mul-
 torum Philotimorum est. 3
 Quint. ep. 9.
 — genuit Herculem. Nat. D. 3, 16.
 — irrigat Aegyptum. Nat. D. 2, 52.
 — pater Dionysi. Nat. D. 3, 23.
 — pater Mercurii. Nat. D. 3, 22.
 — pater Vulcani. Nat. D. 3, 21. & Minerva. 23.
Nimum magis offendit, quam parum. Or. 22.
Nimius. 3 Att. 23. 10, 16.
L. Ninius. Sext. 31. Red. in sen. 2.
Nioba lapidea. Tusc. 3, 26. Nat. D. 3, 26.
Niptra Pacuvii. Tusc. 2, 21.
Nisus. Nat. D. 3, 23.
Niveus candor. Her. 4, 33.
Nobilibus dormientibus beneficia populi deseruntur. 5 Ver. 70.
Nobilior nobilitor. Or. 2, 63.
M? Nobilior. Tusc. 1, 2.
Nobilitas. 3 epist. 7.
 — blanda conciliatricula. Sext. 9.
 — integra & innocens supplex non fuit repudiata a populo. Planc. 22.
Nobilitatis vera vis. Red. in sen. 10.
Nobiscum. Or. 45.
Nocentes praetores in provinciis. 2 Ver. 65.
Noceat non debet deesse inimicus. 3 Ver. 69.
Noceat aliis, ut in alios liberalis sis. Off. 1, 14.
Nothurna seminarum sacra. Leg. 2, 14.
Nodinus. Nat. D. 3, 20.
Nola. Br. 3.
Nolanis arbiter de finibus datus. Off. 1, 10.
Nolanum Faberii. 13 Att. 8.

Nolanus ager. Div. 1, 33.
Nolle. Or. 45.
Nomen. Inv. 1, 24.
Nomenclatio in populari ratione petitionis. Pet. conf. 1 I I.
Nomenclator. Mur. 36.
Nomenclatori ignotus homo. 4 Att. 1.
Nomina honesta turpissimis rebus imponuntur. 2 Ver. 58.
Nomina imposuisse rebus Pythagoras credidit summa sapientiae. Tusc. 1, 25.
 — nequum esse nota rebus ignotis. Or. 62.
 — sunt nota rerum. Fin. 5, 25.
Nominatio. Her. 4, 31.
Nomine si noti essent, putabant se in amicitia procerum esse homines municipales & rusticani. Pet. conf. 8.
Nominis controversia. Inv. 1, 8, 2, 17.
 — suspicio. Inv. 2, 9.
Nomionem Arcades vocant Apollinem. Nat. D. 3, 23.
Non agere, quod dubites, aequum sit an iniquum. Off. 1, 9.
 — amantes sine causa. Pet. conf. 10.
 — aqua, non igni pluribus locis utimur. Amic. 6.
 — concessa argumentatio. Inv. 1, 49.
 — esse dicitur, quod cervi demonstrant, urique nequit, nisi animo. Top. 5.
 — liceat. Parad. 3.
 — omnibus dormio. 7 epist. 24.
 — oportet aliquid, etsi licet. Cor. Bal. 3.
 — potest melius, exclamatio. Or. 3, 26.
 — putaram. Off. 1, 23.
 — tibi hoc soli, consolatio est. Tusc. 3, 33.
Nonas Decemb. in ore habebat Cicerone. Brut. ep. 17.
Nonis Decemb. quastimes procedebant. Act. 1 Ver. 10.
M. Nonius. 6 Att. 1.
Norbanus. Par. 30.
 — consul. Quint. 6.
C. Norbanus. Or. 2, 21 & 25 & 39 & 45 & 48. 3 Ver. 49, 5, 4.
 — seditiosus & inutilis civis. Off. 2, 14.
Noscere nos ipsos. Leg. 1, 22.
 — se. Fin. 3, 21.
Nosce te, hoc est, nosce animum tuum. Tusc. 1, 22.
Nosse nosmet ipsos qui possimus. Fin. 5, 16.
 — rempubl. debet, qui consilium vult de ea dare. Or. 2, 82.
L. Nostrius Zoilus. 13 epist. 46.
Nostri sunt aquae, quae animo

complectimur, quam quae vultis intuemur. 5 epist. 17.
Nota jurisconsultorum. Mur. 11.
Notatio. Her. 4, 50.
Notio. Top. 5.
Notitiae. Acad. 4, 7.
Nota curia, minor, quam sit major. Fin. 5, 1.
 — tantum & admirabili re commoveretur animus. Her. 3, 22.
Novendiales feria. 3 Quint. ep. 5.
Novia. Clu. 9.
Novocomensis. 13 epist. 35.
Novorum hominum fructus Roma. Clu. 40.
Nox ab terra umbra. Nat. D. 2, 19.
 — non adimit vitam beatam. Tusc. 5, 38.
Noxia poena par esto. Leg. 3, 20.
Nuceria. 2 Agr. 31 & 35.
Nucula. Or. 2, 62.
Nucula beneficia. 6 Phil. 5, 8, 9, 11, 6, 12, 8. 13, 2 & 12.
Nudare corpora flagitium est. Tusc. 4, 33.
Nullo esse miserum est. Tusc. 1, 6.
Numa collocatus cum Egeria. Leg. 1, 1.
 — peregrinus rex. Sul. 7.
 — Pompilius. C. Rab. 4. Pio dom. 48.
 — ante Pythagoram. Or. 2, 37.
 — Pythagoreus existimatus. Tusc. 4, 1.
 — rex doctissimus. Or. 3, 51.
 — ubi & quae conditus. Leg. 2, 22.
Numa Pompilii bona. Parad. 1.
 — eloquentia. Or. 1, 9.
 — sacra. Nat. D. 3, 2.
Numantia. Deiot. 7. 4 Phil. 5.
 — & Karthago ab eadem Scipione deleta. Man. 20.
 — sublata funditus. Off. 1, 11.
Numantini sceleris invidia. Har. resp. 20.
 — non accipere Mancinum. Cic. 34.
Numantinum bellum Polybii. 5 epist. 12.
 — sedus. Or. 1, 40. Br. 27. Fin. 2, 17.
Numerius. 3 Ver. 23.
Numeriorationis. Par. 6.
Numeriorum raudisculum. 7 Att. 2.
Numerii Fabii Pictoris annales Graeci. Div. 1, 21.
Numerius. Sext. 38 & 43.
 — Furius. Or. 3, 23.
 — Suffucius. Div. 2, 41.
M. & Numerius Auri. Clu. 7.
Numerius Numestius. 2 Att. 20 & 22 & 24.
Nunero comparata. Top. 18.

Numerum distinctio facit, non continuatio. Or. 3, 48.
Numerus perimulet aures. Or. 49.
 — verborum. Or. 3, 44.
Ti. Numerius tribunus pl. Off. 3, 30.
Numidicus Metellus voluit laudatione juvare L. Lucullum sarraceni virum. 4 Ver. 66.
Numine deorum omnia fingi. Nat. D. 3, 39.
Numinus Emnesis. 4 Ver. 51.
Numifus Tiro. 2 Phil. 4. 12, 6.
Numitoria Fregellana. 3 Phil. 6.
C. Numitorius. 5 Ver. 63.
Q. Numitorius Pullus. Inv. 2, 34.
Nunius. Font. 5.
Nunmaria Cornelia lex. I Ver. 42.
 — res. Off. 3, 20.
Nunnius divisor. Or. 2, 63.
Nuacupari. Or. 3, 38.
Nuntius nunquam malus ex agro Capiano. 2 Agr. 30.
Nuntiationem solum habent augures. 2 Phil. 32.
Nuntii affingunt aliquid ut lectius quid afferant. 1 Phil. 3.
Nuptiarum auspices. Div. 1, 16.
Nuptiis quotidianis delectabatur. Her. 4, 34.
Nymphae. Nat. D. 3, 17.
Nympharum ades. Mil. 27. Par. rad. 4.
Nymphas Centuripinus. 3 Ver. 21.
Nymphodorus. 3 Ver. 23.
 — Agrigentinus. 4 Ver. 22.
Nymphon Colophonius. I Quint. ep. 2, 2.
Nysae. 13 epist. 63.
Nysam interemit Dionysus. Nat. D. 3, 23.
Nysius, Bacchus, Liber, Enjus, Mithridates. Flac. 25.

O.

O
Obibatur provincia Sicilia astate summa. 5 Ver. 12.
Objurgatio amici sine contumelia. Amic. 24.
 — in lite. Or. 2, 12.
Objurgationum ratio. Off. 1, 38.
Objurgator non ferendus, in quo deprehenditur vitium, quod in altero reprehendit. 3 Ver. 2.
Obligari beneficio nolunt, qui se locupletes putant. Off. 2, 20.
Obligatio animi & sententia pro altero gratior, quam pecunia. Brut. ep. 18.
Obligis injuriis praestat quam ulcisci. Red. in Sen. 9.
Oblenitati an adsit flagitium. 9 epist. 22.
Obscurae nihil significari solet de viris ad laudem insignibus. 3 epist. 11.
Obscurum cause genus. Inv. 1, 15.
Observantia. Inv. 2, 22 & 52.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Observari colique debent illi quorum vita persequenda in rebus honestis & magnis est* Off. 1, 41.
- Obsignandi mos apud Græcos.* Flac. 15.
- Obsignari nihil inane solet.* Div. 2, 70.
- Obtestatio legis.* Cor. Bal. 14.
- tibicinis.* Pro dom. 48.
- Obtestatio.* Tusc. 4, 8 & 26.
- Occasio.* Inv. 1, 27. Off. 1, 49.
- unde nominata.* Sen. 15.
- Occupatio.* Her. 4, 27.
- Oceani servor.* Nat. D. 3, 10.
- filia Coropbe.* Nat. D. 3, 23.
- Persis.* Nat. D. 3, 19.
- freta vidisse.* Tusc. 1, 20.
- osium.* Man. 12.
- Oceanus nihil longius.* Prov. conf. 12.
- Oceanum coniungere cum Ponto voluit Mithridates.* Mur. 15.
- Oceanus.* 7 epist. 10.
- absbens.* 2 Phil. 27.
- Ocella.* 2 epist. 15. 10 Att. 13 & 17. 16, 12.
- Servius Ocella.* 8 epist. 7.
- Ocellanus villa Milonis.* Mil. 24.
- Ocelliana formula.* 3 Ver. 65.
- Ocellianum bellum.* 14 Phil. 8.
- Nat. D. 2, 5. Div. 1, 2.*
- Ocellianus.* 10 epist. 33. 15 Att. 12. 16, 8 & 11 & 14.
- Ocellii.* Arch. 3.
- adventus.* 14 Att. 5.
- filii Cn.* 13 Att. 49.
- Cn. Ocellii caput præcisum.* Tusc. 5, 19.
- M. Ocellii largitio tolerabilis.* Off. 2, 21.
- Ocellius.* Brut. ep. 16. 2 Att. 1.
- Mamilius.* 9 Att. 10.
- Tusculanus.* Nat. D. 2, 2.
- Marfus.* 11 Phil. 2.
- Cn. Ocellius.* Planc. 21. 7 epist. 9 & 16. 1 Quint. ep. 1, 7 & 2, 2.
- consul.* Br. 47. 3 Cat. 10.
- cum L. Torquato.* Fin. 1, 7.
- consularis.* Or. 1, 36.
- legatus interfectus.* 9 Phil. 2.
- M. F.* Br. 62. Fin. 2, 28.
- primus ex ea familia consul.* Off. 1, 39.
- L. Ocellius Balbus.* 2 Ver. 12.
- consul.* 1 Ver. 50. 3, 7.
- Reatinus.* Br. 68.
- Naso.* 1 Quint. ep. 2, 3.
- M. Ocellius.* Br. 25. 5 Att. 21.
- 6, 1. Nat. D. 1, 38.*
- Cn. F.* Br. 62. 3 epist. 4, 8, 2 & 3.
- Ligur.* 1 Ver. 48. 2, 7 & 48.
- P. Ocellius Billus.* Clu. 38.
- Ollingenti fere ad Ciceronem confules.* Planc. 25.
- Oculi argenti dolorem.* 6 epist. 1 & 4.
- dominantur in ore oratoris.* Or. 3, 59.
- & aures fenestra animi.* Tusc. 1, 20.
- indices animi.* Or. 18.
- possunt falli.* Div. 2, 58.
- Oculorum consuetudine adsuescunt animi.* Nat. D. 2, 38.
- fabrica.* Nat. D. 2, 57.
- sensus accerrimus.* Or. 3, 40.
- Oculus abstinentes, non modo manus debet habere prætor.* Off. 1, 40.
- Oculum dum metuant.* Sext. 48. 1 Phil. 14.
- Odi adversario conciliandi modus.* Inv. 1, 16.
- Odisse aliquem libenter est bellum.* 13 Att. 49.
- Odis, quem quisque timuit.* Sul. 30.
- Odius.* Tusc. 4, 9.
- civile est, quo omnes improbos odimus.* Mil. 13.
- multis modis aboletur.* Red. ad Quir. 9.
- qui creatur.* Or. 2, 51.
- suum satis cognovit Casar.* 14 Att. 1.
- venenum amicitie.* Amic. 24.
- Odyssa Latina.* Br. 18.
- Oeconomiis inscribitur liber Xenophonis.* Off. 2, 24. Sen. 17.
- Oedipus.* Fin. 5, 1.
- Colonens fabula Sophoclis.* Sen. 7.
- Laco nascetur.* Fat. 13.
- Oenci partus.* Tusc. 2, 8.
- Oenonius Papii Patii.* 9 epist. 16.
- Oeta.* Tusc. 2, 7.
- Oetus mons.* Nat. D. 3, 16.
- Offa objecta necesse est aliquid cadere ex pulli ore, cum passitur.* Div. 1, 15.
- Offensio odiosa in fragili corpore.* Sen. 18.
- pedis.* Div. 2, 40.
- Stoica quid pariat.* Tusc. 4, 11.
- Offensum argumentationis genus.* Inv. 1, 49.
- Officia servata prætermittaque media ponebat Zeno.* Acad. 1, 10.
- virtutum.* Or. 2, 85.
- Officii initium apud Peripateticos & Academicos.* Acad. 1, 6.
- intermissio fieri nequit constanti homini.* Amic. 2.
- iudicium in dolore.* Tusc. 3, 27.
- partem adco optimus quisque non ullam deservit, ut dolores ideo suscipiat.* Fin. 1, 7.
- persolvendi ratio distat ab pecunia debita.* Red. ad Quir. 9.
- regionibus se continere est difficile.* 2 Agr. 35.
- Officio fungi erga alios in recte factis.* Fin. 5, 24.
- nulla vitæ pars vacat.* Off. 1, 2.
- quemque suo consulere oportet.* Inv. 2, 29.
- vel gloria non est magistratus dulcor.* 10 epist. 26.
- Officium apud Stoicos.* Fin. 3, 17.
- a quibus disciplinis pervertatur.* Off. 1, 2.
- consulum, senatus.* 16 Att. 14.
- decori.* Off. 1, 28.
- eloquentia.* Inv. 1, 5.
- fortis & magni viri.* Parad. 1.
- hominum in diffensione domestica.* 8 epist. 14.
- medium vel perfectum.* Off. 1, 3.
- non prodit vir bonus.* Acad. 4, 8.
- primum Stoicum.* Fin. 3, 6.
- Offilius.* 7 epist. 21. 13 Att. 37.
- Offilius.* 16 epist. 24.
- Officus.* Tusc. 3, 29.
- Offia.* 2 Quint. ep. 8.
- Offiensis epistola.* 2 Quint. ep. 3.
- Offea in agro Milefio.* Div. 1, 49.
- Olympeni.* 1 Agr. 2. 2, 19.
- Olympia.* Or. 3, 32. Opt. gen. or. 3. 13 Att. 30. 16, 7. Tusc. 1, 46. Nat. D. 2, 2. Div. 2, 70. Sen. 10.
- Olympiacus cursus.* Her. 4, 3.
- Olympiadis partus.* Nat. D. 2, 27.
- Olympias Alexandri mater.* Div. 1, 23.
- draconem alebat.* Div. 2, 66.
- Olympii Jovis sanum in Peloponneso.* Nat. D. 3, 34.
- templum Syracusis.* 4 Ver. 53.
- Olympionicarum præmium.* Inv. 2, 49.
- Olympionices.* Flac. 13.
- Olympiorum cupidi pugiles.* Br. 69.
- victoria.* Tusc. 1, 17 & 20.
- Olympus urbs.* 1 Ver. 21.
- Omina capiabant de nuptiis.* Div. 1, 46.
- Pythagoreorum.* Div. 1, 45.
- Omnes naturâOTOS se expectandos putant.* Fin. 5, 17.
- Omnia hæc supra & subter sunt unum.* Or. 3, 5.
- Omibus consulendum.* Off. 2, 23.
- Onasus Segestanus.* 5 Ver. 45.
- Oncheshmites ventus.* 7 Att. 2.
- Opas Vulcanus in Nilo natus.* Nat. D. 3, 22.
- Opera benefica.* Off. 2, 19.
- Clodianæ.* 2 Quint. ep. 3.
- Opera hominum necessaria ad res producendas.* Off. 2, 3.
- Operarius orator.* Or. 1, 62.
- Operta Apollinis.* Div. 1, 50. 2, 55.
- Opertum Bona deæ.* Parad. 4.
- Opes opportuna, ut colare.* Amic. 6.
- Ophiuchus.* Nat. D. 2, 42.
- Opificum sordida ars.* Off. 1, 42.
- Opimii causa.* Or. 2, 25 & 30 & 39.
- L. Opimii sepulcrum in litore detestissimo Dyrrachii.* Sext. 67.
- Opimius.* Par. 30. Mil. 30. 4 Att. 16.
- conservator reipubl.* Planc. 28 & 36.
- consul.* Br. 83.
- L. Opimius.* Inv. 2, 34. Br. 34. Pil. 39. Mil. 3, 8. Phil. 4.
- L. Opimius consul.* 1 Cat. 2. Red. ad Quir. 5.
- Q. Opimius.* 1 Ver. 60.
- consularis.* Or. 2, 68.
- Opinabar.* Or. 3, 38.
- Opinabilis pars rerum.* Acad. 1, 8.
- Opinari.* Acad. 4, 18.
- Opinatio Stoicorum.* Tusc. 4, 7.
- Opinio fallis dupliciter.* Inv. 2, 6.
- præjudicata.* Nat. D. 1, 5.
- unde Zenoni.* Acad. 1, 11.
- Opinionem quisque habet talentum de aliquo, quale videatur ei.* Brut. ep. 17.
- Opinionis de eventu prælii Pharsalici futuro.* Div. 2, 55.
- falsæ de diis unde.* Nat. D. 2, 28.
- veræ.* Fin. 2, 24.
- Opinionis malum, non naturæ, dolor.* Tusc. 2, 22.
- Opis adæ.* 14 Att. 14 & 18. 16, 14.
- faentia a diis.* Nat. D. 3, 36.
- templum.* 1 Phil. 7. 2, 14 & 37. 5, 6. 8, 9. Nat. D. 2, 23.
- Opilandum potissimum ei, qui maxime indigeat.* Off. 1, 16.
- P. Opus.* 3 Phil. 10.
- Oporete & decere diversa.* Or. 22.
- Oppia uxor Mindii.* 13 epist. 28.
- Oppianicus.* Clu. 4 & 7.
- Oppida diruta salantur infirmitatem hominum.* 4 epist. 5.
- Oppii.* 8 Att. 7.
- Melienses.* 10 Att. 7.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Oppio toga praetexta textur. 2 epist. 16.
Oppiorum aenigma ex Veliis. 7 Att. 13.
Oppius. 6 epist. 8 & 19. 4 Att. 3
 --- **curator literarum Caesaris.** 3 Quint. ep. 13.
En. Oppius. Red. ad Quir. 5.
L. Oppius. Flac. 13.
 --- **M. F.** 13 epist. 43 & 44 & 73.
M. Oppius M. F. 8 epist. 8.
Opportunitas. Fin. 3, 14.
Opportunitates amicitiae. Amic. 6.
Optanda semper prospera. Red. ad Quir. 1.
Optare nil nisi honestum decorumque. Off. 1, 20.
Optima praemittenda. Or. 2, 77.
Optimatus. Sext. 45.
Optimatum consilia. 1 Quint. ep. 1, 8.
Optime factis poena est maxima constituta. 1 Quint. ep. 3.
Optimis proxima sunt magna in rebus praestantibus. Or. 2.
Optimum quidque v. arisimum est. Fin. 2, 25.
 --- **quod rectissimum.** Sext. 68.
Optimus consul. 12 Att. 21.
 --- **quisque credulus.** 10 epist. 23.
Ora iratorum aut gestientium aut commotorum metru. Off. 1, 29.
Oracula. Top. 20.
 --- **physicorum.** Nat. D. 1, 24.
 --- **sapientiae Epicuri.** Fin. 2, 7.
Orata. Fin. 2, 22.
Oratio Crassii. Off. 2, 18.
 --- **est mollis, tenera & flexibilis.** Or. 16.
 --- **potius temporis quam auctoritatis.** Clu. 50.
 --- **prima consulum in senatu.** 2 Agr. 3.
 --- **proprie dicta.** Or. 19.
 --- **tenera, flexibilis, sequens quocumque ducat.** Or. 3, 45.
Orationes Ciceronis. 7 epist. 1.
 --- **Ciceronis consulares.** 2 Att. 1.
 --- **pro Scavo & Plancio.** 3 Quint. epist. 1, 2.
 --- **rebus transactis scribebantur.** Tusc. 4, 25.
Orationis duplex ratio. Off. 2, 14.
 --- **facultas.** Nat. D. 2, 59.
 --- **obscenitas non vacat petulantia.** Off. 1, 35.
 --- **partes.** Par. 1.
 --- **vis, si iudex sit integer.** Or. 2, 44.
Oratiuncula Ciceronis pro Deponato. 9 epist. 12.
Orator, auctor ipsius veritatis. Or. 3, 56.

Orator auctoritate praestat. Clu. 21.
Orator Ciceronis. 6 epist. 7 & 18. 7, 32. 15, 20. 12 Att. 6.
 --- **dependet a vulgi iudicio.** Br. 49.
 --- **doctus.** Or. 3, 35.
 --- **primum ex Athenis.** Br. 7.
 --- **quenquam meliorem se non arbitrat.** 14 Att. 20.
 --- **quis.** Or. 1, 6.
 --- **versus, perfectus, solus.** Or. 3, 21.
de Oratore libri tres. 13 Att. 19.
 --- **& orator.** Div. 2, 1.
Oratores qui esse nequeat ad iuris studium deveniunt. Mur. 13.
 --- **sepe extremo primum ressondent.** 12 epist. 18.
 --- **sapientiam despexerunt post Socratem.** Or. 3, 19.
 --- **veteres praecave locuti, etsi ornare non poterant.** Or. 3, 10.
Oratori tria videnda, quid dicat, & quo quidque loco, & quomodo. Or. 14.
Oratorii libri. 4 Att. 16.
Oratoris definitio. Or. 1, 15 & 49.
Oratorum bonorum duo genera. Br. 55.
 --- **studia nituntur frequentia.** Deiot. 2.
Orba urbs. Or. 27.
Orbis terrae. Nat. D. 2, 66.
 --- **terrarum omnis una urbs.** Parad. 2.
P. Orbis. Br. 48. Flac. 31.
Orbone fanum. Nat. D. 3, 25.
C. Orchinius collega Ciceronis. Clu. 34 & 53.
C. Orcininus. Pet. conf. 5.
Orcus alter Verres. 4 Vet. 50.
 --- **frater Iovis & Neptuni.** Nat. D. 3, 17.
Ordinis definitio. Off. 1, 40.
Ordo & collocatio rerum ac locorum. Or. 2, 76.
 --- **& dispositio argumentorum.** Or. 2, 42.
 --- **& ornatus orationis valet multum.** Br. 52.
 --- **frequens habet gravitatem.** Leg. 3, 18.
Orestes. Her. 1, 10 & 15. 2, 23. Inv. 1, 13 & 49. Fin. 5, 22. Tusc. 3, 5. Off. 2, 17. Amic. 7.
 --- **amicitia notus.** Fin. 1, 20. 2, 24.
 --- **fabula Euripidis.** Tusc. 4, 29.
 --- **tragicus.** Pif. 20.
Cn. Orestes. Planc. 21.
L. Orestes consul. Br. 28.
Orestilla. 8 epist. 7.
Orestis pars Macedoniae libera. Har. resp. 16.

M. Orsius. 7 epist. 5. 2 Quint. ep. 14.
Oriens in bello civili cur cum Pompejo. Deiot. 4.
Origines M. Catonis. Or. 1, 53. Planc. 27. Tusc. 1, 2. 4, 2. Sen. 20.
 --- **& orationes.** CL. amplius. Br. 17 & 23.
Originum Catonis liber septimus. Sen. 11.
Orindicus ager. 2 Agr. 19.
Orion. Nat. D. 2, 44. 3, 10.
Orithyiam Aquilo sustulit. Leg. 1, 1.
Ornamenta in virtute & industria posita lucent. 13 Phil. 11
Ornamentis certis frictum aggerdi ad consulatus petitionem par est. Mur. 7.
Ornare consistit aut in premio virtutis aut in honore verborum. 10 epist. 13.
Ornate dicere. Or. 3, 10 & 14.
Ornatum suave & affluens. Or. 24.
Ornatus orationis vel ex singulis verbis vel conjunctis. Or. 3, 37.
Orodres rex Parthorum. 1 septim. 1. 5 Att. 18.
 --- **Orodus filius.** 5 Att. 21.
Oroetes praetor Darii. Fin. 5, 30.
Oropus. 12 Att. 23.
Orpheus fabella. Nat. D. 1, 15.
Orpheum poetam negat Aristoteles fuisse. Nat. D. 1, 38.
Orpheus. Tusc. 1, 41.
 --- **matre musa natus.** Nat. D. 3, 18.
Orphica sacra. Nat. D. 3, 23.
Ortus nostri partem patria sibi vindicat, partem amici. Off. 1, 7.
Ofaces dux Parthorum. 5 Att. 20.
Ofici aut Gracii ludi. 7 epist. 1.
Oficines. Div. 1, 53.
 --- **augurum.** Nat. D. 2, 64.
Os oratoris. Or. 3, 59.
Ostenta. Nat. D. 2, 3.
Ostentare se, non ostendere artem. Her. 4, 1.
Ostia. 9 epist. 6. 2 Quint. ep. 6. 3, 2.
 --- **Ostense incommodum.** Man. 12.
 --- **Cotta.** 12 Att. 23.
Ostiensis provincia. Mur. 8.
 --- **questor.** Sext. 17.
Ostiorum exactio. 3 epist. 8.
(M. Otacilius Nasp.) 13 epist. 33.
Otho. 12 Att. 37.
L. Otho Ciceronis necessarius. Mur. 19.
Othones. 15 Att. 29.
Otium aequae ac negotii rationem constare oportet. Planc. 27.
 --- **fructus, relaxatio.** Or. 2, 55.
 --- **literati dulcedo.** Tusc. 5, 36

--- **oblectatio honestissima.** Acad. 1, 3.
Otiis in incertis capiunt voluptatem. 2 Agr. 37.
Otiosus nunquam minus, quam cum sis otiosus. Off. 3, 1.
Orium cum dignitate, Sext. 45.
 --- **cum dignitate propositum esse debet.** 1 epist. 9.
 --- **honestum in malis solatium.** 4 epist. 4.
 --- **populare.** 2 Agr. 4.
 --- **subsidium senectutis.** Or. 1, 60.
Ova ovorum simillima. Acad. 4, 17.
Ovia C. Lullii. 12 Att. 21 & 24 & 30.
Ovius. 16 Att. 1.

P.

T. Pacarius eques Rom. Mil. 27.
M. Paccius. 4 Att. 16.
Paceni pastores. Clu. 59.
Pachyanus. 5 Vet. 33.
Paci consulendum, quae nihil habitura insidiarum. Off. 1, 11.
Paciacus. 6 epist. 18.
Pacidianus. Opt. gen. or. 6.
 --- **cum Aesernis Samnite compositus.** 3 Quint. ep. 4.
Pacilianadomus. 1 Att. 14.
Pacilius. 2 Vet. 38.
Pacis commoda. 8 Phil. 4.
 --- **cura Ciceroni.** 9 Att. 11.
 --- **dulce nomen.** 2 Phil. 44. 13, 1.
Pacideianus. Tusc. 4, 21.
Pacinius Mysius aut Phryx, non Graecus. 1 Quint. ep. 1, 6.
Pacorus Parthus. 15 epist. 1.
 --- **quocum verba regis Armeniorum sero 3.**
Pacorus. 11 Phil. 14.
 --- **Orodus regis Parthorum filius.** 5 Att. 10.
 --- **Parthus.** 14 Att. 9.
Pactum. Inv. 2, 22 & 54.
Pacuviane tragoediae. Her. 4, 4.
Pacuvianus Amphio. Div. 2, 64.
 --- **physicus.** Div. 1, 57.
 --- **Zethus.** Or. 2, 37.
Pacuvii Antiopti. Fin. 1, 2.
 --- **laus.** Or. 11.
 --- **Niptrae.** Tusc. 2, 21.
 --- **Teneor.** Or. 1, 58.
Pacuvius. Her. 2, 23. Inv. 1, 50.
 --- **Or.** 2, 46. 3, 7. Br. 64. Opt. gen. or. 6. Acad. 1, 3. Fin. 5, 11. Nat. D. 2, 36. Div. 1, 14.
 --- **male locutus.** Br. 74.
 --- **tragicus.** Opt. gen. or. 1.
M. Pacuvius hospes & amicus Lullii. Amic. 7.
Pacnem citare. Or. 1, 59.
Pacanis signum in eade Aesculapii. 4 Vet.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- 4 Ver. 57.
Panula mulionica. Sext. 38.
Panulatus. Mil. 10 & 20.
Paeon duplex. Or. 3, 47.
Paeonius rubeor. 3 Quint. ep. 3.
Paeonius finus. 16 Att. 6.
Paeonum. 11 Att. 17.
Pactuli. Nat. D. 1, 29.
Pactus. 14 Att. 16.
 --- *cognomen Heliorum.* Clu. 26.
Paganus & montani. Pro dom. 28.
Palaemon filius Inaei. Nat. D. 3, 15.
Palaestra bistrionem iurat. Or. 4.
 --- *Syracusanusrum.* 2 Ver. 14 & 18. *Bidenfis* 22.
Palaestra nodicae locis. Leg. 3, 3.
Palaestrici natus. Off. 1, 36.
Palamedes. Her. 2, 19. Top. 20.
 Tulc. 1, 41. Off. 3, 26.
Palatium nocturnum praesidium.
 1 Cat. 1.
 --- *radix.* Div. 1, 45.
Palatina palaestra. 2 Att. 4.
 --- *Sexti.* Pro dom. 19.
 --- *tribus.* 2 Ver. 43. Sext. 53.
Palatina balneae. Rosc. Am. 7.
Palatio domus conducta Caetii.
 Coel. 7.
Palatium. Or. 2, 65. Nat. D. 3, 25. Off. 1, 39.
Palicanus. Br. 62. 1 Att. 1 & 18.
M. Palicanus. 2 Ver. 41.
Palimpsestus. 7 epist. 18.
Palladium. Mil. 12.
Palla bona. Coel. 10.
Pallus. 3 epist. 1.
 --- *pater Minervae.* Nat. D. 3, 23.
Pallium fovebatur Alexandriae.
 Rab. Post. 9.
Palme agrestes in Sicilia. 5 Ver. 33.
Paltos. 12 epist. 13.
Pammenes. Br. 97. 5 Att. 20.
 --- *Demosthenis studiosissimus.*
 Or. 37.
Pammenia illa. 6 Att. 2.
Panphilia. Man. 12. 12 epist. 15. *dedita volatibus avium.*
 Div. 1, 1.
 --- *pantheras plures nutriebat.*
 8 epist. 9.
Panphilius solum Laedicee actum. 5 Att. 21.
Panphibius. Or. 3, 21. 7 Att. 2.
 --- *auditor Platonis.* Nat. D. 1, 26.
 --- *Lilybatanus.* 4 Ver. 14.
Panctii auditor & familiaris P. Africanus. Off. 1, 26.
 --- *auditor Rutilius.* Br. 30.
 --- *locus de hominum studiis necessarius.* Off. 2, 5.
Panetium auditit C. Fannius.
 Br. 26.
Panetius. Or. 3, 21.
 --- *addubavit fore ut mundus ignesceret.* Nat. D. 2, 46.
 --- *ad Q. Tuberosum de dolore*
patiendo scripsit. Fin. 4, 9.
 --- *animorum interitum statuit.*
 Tulc. 1, 32.
 --- *Antipatri discipulus dubitat de divinatione.* Div. 1, 3 & 7.
 --- *apud Scipionem.* 9 Att. 12.
 --- *comes P. Africani.* Acad. 2, 2. *princeps prope Sescorum.*
 4, 33. Fin. 1, 2.
 --- *de magistratibus.* Leg. 3, 6.
 --- *de officio.* 16 Att. 11.
 --- *de officiis scripsit accuratissime.* Off. 3, 2.
 --- *de providentia.* 13 Att. 8.
 --- *epistola laudat carmen Appii Caei.* Tulc. 4, 2.
 --- *negat majorem pestem, quam eorum opinionem qui utile ab honesto disraverunt.* Off. 3, 7.
 --- *omisit officii definitionem.*
 Off. 1, 2.
 --- *peregrinatus.* Tulc. 5, 37.
 --- *praceptor Masarcbi.* Or. 1, 11.
 --- *rejecit astrologos.* Div. 2, 42.
 --- *Stoicorum gravissimus.* Off. 2, 14.
Panathenaicus Isocratis. Or. 12. Sen. 5 & 7.
Panegyricus Isocratis. Or. 11.
Pan ex Mercurio & Penelope.
 Nat. D. 3, 22.
Panisci. Nat. D. 3, 17.
 --- *caput.* Div. 1, 13. 2, 21.
Panormi Atticus cum Lucullo loquutus. 1 Att. 19.
Panorumum. 2 Ver. 26.
Pansa. Br. 60.
 --- *apud Caearem.* 7 epist. 12.
C. Pansa. Lig. 1.
 --- *consul designatus.* 3 Phil. 15.
 --- *consul.* 5 Phil. 19.
Panse vulneta. Brut. ep. 3.
C. Pansa laudatio & adhortatio. 11 Phil. 9.
Panthera. Pet. conf. 2.
Panthera. 8 epist. 2 & 4. *Graeca*
 6. *ex Pamphilia.* 9.
 --- *circa Ciliciam.* 2 epist. 14.
Pantherarum in barbaria captura. Nat. D. 2, 50.
Panurgus Fannii. Rosc. com. 10.
Paphii. 13 epist. 48.
Paphlagonia. 1 Agr. 2, 2, 19.
Paphum Pharsalica fuga tenent die Pompejus. 2 Phil. 15.
Papia. Clu. 9.
 --- *lex.* Arch. 5. Cor. Bal. 23. 4 Att. 16.
Papius. 16 epist. 24.
Papiriana domus. 7 epist. 20.
Papirii olim Papisti. 9 epist. 21.
Papirius Potamo. 3 Ver. 60.
C. Papirius. Amic. 25.
Cn. Papirius Carboni consul quaestor fuit Verres. Act. 1 Ver. 4. 1, 12.
Cn. Papirium Carbonem C. Marium coiff. 3 Agr. 2.
L. Papirius. 4 Ver. 21.
 --- *Fregellanus.* Br. 46.
 --- *Mugillanus, Crassus, Cursor, Masso, Carbo, Turdus.* 9 epist. 21.
 --- *Petus.* 1 Att. 20. 2, 1.
 --- *scriba.* 3 Ver. 66.
M. Papirius. Pro dom. 19.
 --- *a P. Clodio occisus.* Mil. 7.
Q. Papirius de dedicando legem tulit. Pro dom. 49.
Papius peregrinos exterminans.
 Off. 3, 11.
Par. Inv. 2, 22 & 54.
 --- *ad argumentandum.* Or. 2, 40.
Paralus pictus Athenis. 4 Ver. 60.
Parca. Nat. D. 3, 17.
Parcendum est caritati, ne illudatur. Or. 2, 58.
Parcennii. 4 Ver. 11.
Parcere homini scelerato peccatum est. 1 Ver. 27.
Parhedrus. 16 epist. 18.
Parus ab oppressis civibus nominatus. Off. 3, 21.
 --- *patria.* Pil. 3. 13 Phil. 11.
Parentalia. 1 Phil. 6.
Parentem patria atrocis est occidere, quam suum. 2 Phil. 12.
Parentes cur carissimi habendi.
 Red. in sen. 1.
 --- *non alere nefarium.* 9 Att. 9.
Parentis loco erat augur ei, quem cooptaverat. Br. 1.
Parentium scelera sui filiorum poenis acerbum est. Brut. ep. 12.
 --- *injuria ferenda & tacenda.*
 Clu. 6.
Pares cum paribus facillime congregantur. Sen. 3.
Pariana civitas. 13 epist. 53.
Paridis libido. Nat. D. 3, 38.
Parietes duo de eadem fidelia dealbare. 7 epist. 29.
 --- *tecta, pro aedificiis.* Or. 3, 42.
Pavilia. 2 Att. 8. 4, 10. 14, 14. Div. 2, 47.
Paris Romanus. 1 Att. 18.
Parma. 10 epist. 33. 12, 5.
Parmenides. Acad. 4, 5 & 23 & 37 & 42.
 --- *deum coronae similem facit.*
 Nat. D. 1, 11.
Parmensium calamitas. 14 Phil. 3.
Parthasii. Tulc. 1, 2.
Parrhasius. Flac. 22.
Parricida insutus in culleum.
 Rosc. Am. 25.
Parricidii crimen. Rosc. Am. 13.
Parricidio patria obstrictus deservendus. Sul. 2.
Parricidium aliquando non est parricidium. Parad. 3.
 --- *fraternum.* Clu. 11.
 --- *patria.* Off. 3, 21.
Parv ad argumentandum. Or. 2, 40.
 --- *causa.* Inv. 1, 9 & seq.
 --- *republica, qua in virtute & moderatione animi sita est.*
 1 Quint. ep. 1, 1.
 --- *subest generi.* Inv. 1, 22 & 28.
Parvifonia magnum rectigat.
 Parad. 6.
Parta male, male dilabuntur. 2 Phil. 27.
Partes corporis a natura occultatas remorent ab oculis omnes qui sana mente sunt. Off. 1, 35.
 --- *generis.* Or. 1, 42.
 --- *in republica, tanquam in scena.* Sext. 56.
 --- *qua dicenda.* 13 Phil. 18.
Partheno Attici. 13 Att. 40.
Parthi casti ab Cassio. 11 Phil. 14.
Parthicum bellum. 2 epist. 10.
Parthini. Pil. 40.
Partis cuiusque natura nostrae & in corpore & in animo sua quaeque vis & ad summum bonum. Fin. 5, 17.
Partitio. Inv. 1, 22.
Partitiones Hortensii. Br. 88.
Partitionum definitio. Top. 5.
Partus conceptus necatus. Clu. 11.
Parti simulacris virtutum moventis. Fin. 5, 15.
Pasiphae sanum prope Lacedaemona. Div. 1, 43.
Pasiphae. Nat. D. 3, 19.
Passem annum augurabat Calchas. Div. 1, 33. 2, 29.
Pastores in Apulia. 3 Cat. 6.
Pastorica fistula. 1 Att. 16.
Pastorum in collibus controversia.
 Clu. 59.
Pastus suavissimus animorum solertia. Tulc. 5, 23.
Patavani. Flac. 32.
Patavini. 12 Phil. 3.
Patella grandes cum sigillis & simulacris deorum. 4 Ver. 21.
Pater aut avus quod deliquit, eius poena expiet a liberis non debent. Nat. D. 3, 38.
 --- *patruus dedit circum.* C. C. 34. Or. 1, 40. 2, 32.
Patientia. Inv. 2, 54.
Patiens. 12 Att. 2.
T. Patina. Mil. 17.
Patiscus. 2 epist. 11. 9, 9. 12, 13 & 15.
Patre. 7 epist. 28. 13, 17 & 50. 16, 1. 5 Att. 9.
Patres conscripti Capuae. 2 Agr. 34.
 --- *siebant auctores.* Planc. 3.
Patria communis omnium nostrum parens. 1 Cat. 7.
 --- *cui cara est.* Pro dom. 37.
 --- ger-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

— germana. Leg. 2, 2.
 — nihil potest esse jucundius. Red. in Sen. 1.
 — omnibus officiis præstat. Off. 3, 23.
 — per se deserta aut oppressa nemo potest beatus esse. 10 Att. 4.
 — una complexa est caritates omnium. Off. 1, 17.
Patria amor. Or. 1, 44.
 — caritas maxima. 10 epist. 5.
Patricii minorum gentium. 9 epist. 21.
 — non possunt esse omnes. Sul. 8.
Patricius nemo M. Manlius. 1 Phil. 13.
Patris Ciceronis mors. 1 Att. 6.
Patrium jus & potestas in filii familiaritatem. 2 Phil. 18.
Patro. 7 Att. 2, 5, 11 & 19.
 — **Epicureus.** 13 epist. 1. 1 Quint. ep. 2, 4.
Patroclus medicus. Tusc. 2, 16.
Patroni civitatum & nationum facti, qui bello eis devicerant. Off. 1, 11.
 — clientibus provincialibus locum dabant gladiatoribus. 2 Att. 1.
 — plures in una causa dividebant inter se partes orationum. Br. 5, 18 & 57.
Patrono probari honestissima libertini defensor. Clu. 18.
Patricianum nomen. 13 Att. 18.
Paucitas partitionis. Inv. 1, 22.
Pauci versantur in labore eloquentia. Coel. 19.
Paula Valeria divorcium fecit. 8 epist. 7.
Pauli basiliica. 4 Att. 16.
 — ratio ac disciplina. 5 Ver. 10.
 — responsio Perse. Tusc. 5, 40.
L. Pauli de Perse triumphus. Mur. 14.
 — hereditas. Parad. 9.
Paullo & Marcello coff. 13 epist. 29.
Paulus. 8 epist. 10. 14 Att. 7 & 8.
 — ad Cannas. Tusc. 1, 37 & 46.
 — **Africanus Maximus.** Sen. 17 & 23.
 — **consul.** 8 epist. 11, 11, 19.
 — **consul designatus.** 8 epist. 4.
 — **& Varro coff.** Off. 3, 32.
 — **potius gazæ Macedonum.** Off. 2, 22.
L. Paulus. Br. 20. 4 Ver. 10. 4 Cat. 10. 1 Agr. 2. Pif. 25. Mil. 9. Fin. 5, 24. Tusc. 3, 28. Sen. 20.
 — **C. Marcellus coff.** 8 epist. 8.
 — **consul.** Br. 64 & 96.
 — **cum Perse bellum gessit.**

Div. 1, 46.
 — **legatus.** 13 Phil. 6.
 — **pater Scipionis, pater Antonii minoris.** Sen. 6.
 — **Persem regem superavit.** 1 Ver. 21.
 — **questor in Macedonia.** Vat. 10.
 — **septem diebus duo filios amisit.** 4 epist. 6.
Pavor. Tusc. 4, 8.
Paupertas inter homines equalis debet esse. Leg. 2, 10.
 — **orationis.** 4 epist. 4.
Paupertatis causa facile defensa. Tusc. 5, 35.
 — **solatia.** Tusc. 3, 23.
Pausanias. 8 epist. 8. Off. 1, 22.
 — **Alabandensis.** 13 epist. 64.
 — **Lacedæmonius.** Top. 20.
 — **Lentuli libertus, accusatus Ciceronis.** 3 epist. 7.
Pax civilis semper optabilis. 7 Phil. 3. in discordia non potest esse. 7 Phil. 9.
 — **cum civibus melior civili bello.** 2 Phil. 15.
 — **& bellum nihil habent medium.** 8 Phil. 1.
 — **nequit esse, cum ei, cum quo pacem facias, nihil potes concedere.** 12 Phil. 5.
 — **popularis.** 2 Agr. 4.
Peccabant veteres ita, ut defensionem locum relinquerent. 2 Ver. 78.
Peccandi jucunditas, cum poena absumit, & licentia consecuta est. 3 Ver. 76.
 — **maxima illecebra spes impunitatis.** Mil. 16.
Peccare nemini licet. Tusc. 5, 19.
 — **ob peccandi libidinem, et si causa non esset.** Off. 2, 24.
 — **unum est.** Parad. 3.
Peccata animadverenda maxime, quæ difficillime præcaventur. Rofc. Am. 40.
 — **omnia paria Stoicis.** Acad. 4, 43.
Peccatum vel cum effectu vel sine effectu. Fin. 3, 9.
Peccatore toto, ut dicitur, cogitare. Tusc. 2, 24.
Pecudes dispulsa sui generis sequuntur gregem. 7 Att. 7.
Pecudis est non admovere Græcis aurem. Or. 2, 36.
Peculatus crimen. 4 Ver. 41.
 — **est fœneratio publica pecuniæ.** 3 Ver. 72.
 — **questio.** Mur. 21.
Pecunia Cæsaris ad Opes. 1 Phil. 7. 2, 14 & 37.
 — **mortui adjungebatur sacris.** Leg. 2, 20.
 — **semper ab amplissimo quoque contempta.** 1 Phil. 12.
Pecunia cupidiores sunt propter

liberos. Clu. 9.
 — **cupiditas infinita unde.** Off. 1, 8.
 — **& gratia æqualitas in reddendo.** Off. 2, 20.
 — **repetunde ex judicio urbano.** Clu. 37.
Peculiarum captarum crimen. 4 Ver. 44.
Pedanium. 9 Att. 18.
Pedibus compensari pecuniam. Flac. 29.
Pedis supposito. Or. 3, 59.
Q. Pedius. Planc. 7. 9 Att. 14.
Peducea rogatio de incestu. Nat. D. 3, 30.
S. Peducei absolutio. 8 epist. 14.
Peduceus. 1 Att. 4 & 5. 7, 13. 9, 10. 12, 51.
 — **filius.** 13 Att. 1.
C. Peduceus. 10 epist. 33.
L. Peduceus. Flac. 28.
S. Peduceus. 1 Ver. 7. 3, 93. 4, 64.
 — **prator Sicilia.** 2 Ver. 56.
 — **S. F. Fin.** 2, 18.
Pegasus. Quint. 25.
Pegasus Br. 15.
Pejerans semel non meretur fidem. Rab. Post. 13.
Peiræus. Br. 13.
Pelagi. Fin. 2, 4.
Peleus pater Achillis. Or. 3, 15
Peliam recoxisse. Sen. 23.
Pelias rex. Her. 2, 22.
Pelizui. Vat. 15.
Pelium nemus. Her. 2, 22. Inv. 1, 49. Top. 16. Coel. 8.
Pelius mons. Fat. 15.
Pella. 3 Att. 8.
Pellenaorum respublica. 2 Att. 2.
Pellium nomine extorta pecunia. Pif. 36.
Pelope natus. Tusc. 3, 12.
Pelopide. 7 epist. 28 & 30.
Pelopidarum facta. 15 Att. 11.
Pelopis equi Neptunii. Tusc. 2, 27.
 — **filius Thyestes.** Tusc. 1, 44.
Peloponnesiacum bellum. Off. 1, 24.
Peloponnesia civitates. 6 Att. 2.
Peloponnesum ipsam sustinere. 10 Att. 12.
Peloponnesus. 7 epist. 28.
Pelops. 14 Att. 8. Off. 3, 21.
 — **pater Atrei.** Nat. D. 3, 21.
Pelorus. 5 Ver. 3.
Pelorus. 5 Ver. 34.
Penatium ara. 4 Cat. 9.
 — **Deorum carimonie.** Har. resp. 6.
Pendens ex errore multitudinis non est magnus vir. Off. 1, 19.
Penelopa. Nat. D. 3, 22.
Penelopa telam retexens. Acad. 4, 29.
Pennis peregrinos exterminans. Off. 3, 11.

M. Pennus. Br. 28.
Pentelici Hermae. 1 Att. 8.
Pennis. Par. 31.
Peplographia Varronis. 16 Att. 11.
Percepta. Fat. 6.
Percipi aliqua posse. Acad. 4, 7.
Percipiendi vis apud Stoicos. Fin. 5, 26.
Percussionum modi apud tibicines. Or. 58.
Perdiscere nunquam, qui cito non discit. Or. 3, 36.
Perduellis. Off. 1, 12.
Peregrinantium curiositas in rebus quæ domi geruntur. 8 epist. 1.
Peregrinatio omnis obscura & sordida. 2 epist. 11.
Peregrinationes philosophorum. Tusc. 5, 37.
Peregrini officium. Off. 1, 34.
 — **Roma lege ejecti.** 1 Agr. 4.
Peregrinos ubi prohibere inhumanum. Off. 3, 11.
Peregrinus. Sul. 7.
Perennia nulla servantur. Nat. D. 2, 3.
Perendinus dies, an tertius. Mur. 12.
Perfectum officium. Off. 1, 3.
Perfectus mundus Stoicis. Nat. D. 2, 14.
Perfidia aut negligentia est non efficere quod possit. Clu. 18.
 — **offensio in causis.** Or. 2, 14
Perge. 1 Ver. 20. 12 epist. 14 & 15.
Pergameni largitione saturati. Flac. 7.
Pergamum. 2 Agr. 15.
 — **spoliata ab pratoribus.** 5 Ver. 48.
Pericles. 7 Att. 11. Off. 1, 40.
 — **Anaxagora auditor.** Or. 4.
Athenis eloquentissimus. Or. 1, 50. 2, 22.
 — **Ephesus.** 1 Ver. 33.
 — **eguit adjumentis hominum.** Off. 2, 5.
 — **faciendi dicendique sapiens.** Or. 3, 16.
 — **princeps Græciæ.** Off. 2, 17.
 — **sine ulla bilaritate.** Off. 1, 30.
 — **Xanthippi filius.** Br. 11.
Periclis copia dicendi. Or. 3, 34. Br. 9.
 — **quædam scripta.** Br. 7 & 84.
 — **sepulcrum.** Fin. 5, 2.
Pericula ad nostra debemus esse promptiores. Off. 1, 24.
 — **eadem, quibus defuncti sumus, ingredientibus favemus.** Mur. 2.
 — **propulsare cupiunt homines etiam aliena.** Mur. 22.
Periculis moriturus: etiam in fortissimi

INDEX RERUM ET VERBORUM.

semi viri. 1 epist. 9.
 Periculum proprium non reformidandum in magna re. Mil. 30.
 Periodus. Br. 43.
 Peripatetici ab Aristotele. Or. 3, 17.
 — Academi. Or. 3, 28. Br. 31.
 — ab Platone.
 Acad. 1, 4, 45. Fin. 5, 8.
 — iidem, qui Academici quondam. Off. 3, 4.
 — statuant animos necesse esse perturbari. Tusc. 4, 17. & naturale & utile esse 19.
 — veteres. Fin. 5, 3.
 — veteresque Academici. Tusc. 5, 26 & 29.
 Peripateticus placet iracundia. Off. 1, 25.
 Peripateticorum & Academicorum industria. Fin. 4, 3.
 — ornamenta dicendi. Or. 1, 10.
 — sententia de fine bonorum & vita beata. Fin. 4, 21 & 25.
 — sententia in consolando. Tusc. 3, 31.
 Perire non posse, nisi crura fracta sint. 13 Phil. 12.
 Peristroma conchyliata. 2 Phil. 27.
 Peritus quando haberi nemo potest. Mur. 13.
 Perjurare. Off. 3, 29.
 Perjurus & mendax. Rofc. com. 16.
 Permissio. Her. 4, 29.
 Permutatio. Her. 4, 34.
 Pernicies vita maxima. Off. 3, 17.
 Periculosi nulli tribuni. Leg. 3, 10.
 Perorandi locus ab Hortensio tribuebatur Ciceroni. Br. 51. Or. 37.
 Perpendicularis & linea uti. 3 Quint. ep. 1, 1.
 Perperna. 5 Ver. 58.
 M. Perperna. Or. 2, 65.
 — consor. 1 Ver. 55.
 Perrebia. Pif. 40.
 Perse. 5 Ver. 64. Har. resp. 13. Pro dom. 23 & 47.
 — mortuos eora circumlitos condunt. Tusc. 1, 45.
 — pepercerunt Delo. 1 Ver. 18.
 Perfarum bellum contra Gracos. Br. 10.
 — impetus in Athenicas. Off. 3, 11.
 — magi. Leg. 2, 10.
 — nuptium. Fin. 2, 28.
 — res uxoribus attribuunt urbes. 3 Ver. 32.
 — rex magorum disciplinam ante percipit. Div. 1, 41.
 — magnus. Tusc. 5, 12.
 — victus & nuptium.

Tusc. 5, 34.
 Perseis Oceani filia. Nat. D. 3, 19.
 Perseus victum nautiarum Tyndaridæ. Nat. D. 2, 2.
 Perseus. 4 Cat. 10. 1 Agr. 2, 2, 19.
 — captus. Tusc. 3, 22.
 — deprecatus triumphum. Tusc. 5, 40.
 — rex. Fin. 5, 24.
 — superatus. Man. 18.
 — ab Paulo. 1 Ver. 21.
 Perseverantia. Inv. 2, 54.
 Perseus. Nat. D. 2, 44.
 — Zenonis auditor. Nat. D. 1, 15.
 Perseus porticus. 15 Att. 9.
 Persecum bellum Græciæ. Off. 1, 11. Amic. 12.
 Persus factus. Fin. 1, 3.
 — doctissimus. Or. 2, 6. C. Persus. Br. 26.
 Persona de mimo, modo egens, repente dives. 2 Phil. 27.
 Personæ dant conjecturam. Inv. 2, 9.
 — loquentes in libris de republica. 3 Quint. ep. 5.
 Personam quoque nobis damus nostra voluntate. Off. 1, 32.
 Personis attributa. Inv. 1, 24, 2, 13.
 — duabus homines singuli sunt indui. Off. 1, 30.
 — persona longa esse nos debent. Fin. 3, 9.
 Perspicuis dubia aperiuntur. Fin. 4, 24.
 Perspicuitas. Acad. 4, 6 & 14.
 — argumentatione elevatur. Nat. D. 3, 4.
 Perspicuum argumentationis generum. Inv. 1, 49.
 Pertinacia differt ab constantia. Marc. 10.
 — etiam in minimis rebus reprehenditur. Acad. 4, 20.
 — vitium. Inv. 2, 54.
 Pertisum. Or. 48.
 Perturbatio animi brevis & ad tempus. Off. 1, 8.
 — universa. Tusc. 4, 27.
 Perturbatione animi vacandum est. Off. 1, 20.
 — rationis & ordinis peccatur. Parad. 3.
 Perturbationes animi. Fin. 3, 10. Tusc. 3, 4 & 6.
 — fugiendæ. Off. 1, 38.
 — omnes in nostra potestate. Tusc. 4, 31.
 Perturbationis definitio Zenonis. Tusc. 4, 6. aliorum. 15.
 Perturbationum ratio Zenonis. Acad. 1, 10.
 Perverse dicere perverse dicendo scilicet acquiritur. Or. 1, 33.

Pes in naui. Or. 3, 40.
 Pescennius. 14 epist. 4.
 Pestinuntius sacerdos Magnæ Matris. Sext. 26.
 Pestinus. 2 epist. 11.
 — sedes domiciliumque matris deorum. Har. resp. 13.
 Pestiferum in reipubl. corpore amputandum. 8 Phil. 5.
 Petasiti tabellarii. 15 epist. 17.
 M. Petillius eques R. 2 Ver. 29.
 Q. Petillius. Mil. 16.
 Petisius Urbinas. 12 Phil. 8, 13, 2.
 Petitio dat veniam honeste adiungendi quoscunque velis. Pet. conf. 7.
 — magistratum dicitur in diligentiam duarum rationum. Pet. conf. 5.
 Petrejus. 8 Att. 2.
 — dux vi legionum in Hispania. 16 epist. 12.
 M. Petrejus. Sext. 5.
 Petrini. 3 Ver. 39.
 Petrinum Leptæ. 6 epist. 19.
 Petrus. 13 Phil. 16.
 Phædoni Socratico maledixit Epicurus. Nat. D. 1, 33.
 Phædri libri. 13 Att. 39.
 Phædrum auditur Cicero cum Attico. Fin. 1, 5.
 Phædrus. 13 epist. 1. 16 Att. 7. Fin. 5, 1.
 — Attici. Leg. 1, 20.
 — Epicureus. Nat. D. 1, 33.
 — nobilis Philosophus. 5 Phil. 5.
 — Platonis. Or. 1, 7. Or. 4 & 12. Fin. 2, 2. Tusc. 1, 23. Div. 1, 37. Leg. 2, 3.
 Phæthron. 1 Quint. ep. 4.
 — libertus. 3 Att. 8.
 — filius filius. Nat. D. 3, 31. Off. 3, 25.
 Phæacum epula. Br. 18.
 Phalarzus Centuripinus. 5 Ver. 40.
 Phalaridis mater. Div. 1, 23.
 — taurus. 4 Ver. 33. Pif. 18. Fin. 5, 28. Tusc. 2, 7, 5, 26.
 Phalaris. 5 Ver. 56. Fin. 4, 23. Nat. D. 3, 33. Off. 2, 7.
 — grammaticus. Pif. 30.
 Phaleræ Hieronis. 4 Ver. 12.
 Phalerens. Div. 2, 46.
 Phalerens. Leg. 2, 25 & 26.
 — Demetrius. Br. 9 & 82. Or. 27.
 Phalericum. Fin. 5, 2.
 Phamea mortuus. 9 Att. 9 & 13.
 Phamea causa. 9 epist. 24.
 — cæna. 9 epist. 16.
 Phameas. 13 Att. 49.
 Phania κομικὸς μαχρὸς. 2 epist. 12. liberius Appii. 3 epist. 1.
 Pharmacopola circumforans. Clu. 14.

Pharnaces. Deiot. 5. 11 Att. 2 & 22. 13, 30 & 44.
 — nescio quis. 15 epist. 15.
 Pharsalica pugna. 14 Phil. 8.
 Pharsalica acies. Lig. 3.
 — fuga. 2 Phil. 15.
 — pugna. Div. 1, 32.
 Pharsalicum prælium. Deiot. 5.
 Phaselis Lyciorum urbs. 4 Ver. 10.
 Phaselis. 2 Agr. 19.
 Phaselus. 1 Att. 13.
 Phebus. 6 Att. 1.
 Phebus. 5 Att. 20.
 Pheneæ. Nat. D. 3, 22.
 Phere ubi in Theffalia. Div. 1, 25.
 Pherei in Theffalia. Inv. 2, 49.
 Phereus. 9 epist. 22.
 Pherecrates Phæbiæ senex. Tusc. 1, 10.
 Pherecydes. Or. 2, 12.
 Pherecydes Pythagoræ magister. Div. 1, 50. 2, 13.
 — Syrus sub Tullio. Tusc. 1, 16.
 Phetrii. 14 Att. 14.
 Phidias clypeus. Or. 71.
 — Minerva. Tusc. 1, 15.
 — signum Minervæ. Br. 73.
 — ut aspectum ita probatum. Br. 64.
 — simulacra. Or. 2.
 Phidias. Or. 2, 17. Acad. 4, 47. Fin. 2, 34. 4, 13.
 Phidippus medicus Deiotari. Deiot. 6.
 Phiditia Lacedæmoniorum. Tusc. 5, 34.
 Philadelphus. 1 Att. 11.
 — Annus. 13 Phil. 12.
 Philarchus Centuripinus. 4 Ver. 12 & 23.
 — Haluntinus. 5 Ver. 34.
 Philargus Haluntinus. 5 Ver. 46.
 Philargyrus. 9 Att. 15.
 — Torquati. 6 epist. 1.
 Phileros. Cor. frag. 24.
 — tabellarius. 9 epist. 15.
 Philinus Herbitensis. 3 Ver. 34.
 Philippi bellum. 11 Phil. 7.
 — concio contra senatum. Or. 3, 1.
 — epistole ad Alexandrum. Off. 2, 14 & 15.
 — & Alexandri comparatio. Off. 1, 26.
 — factum in Cinne dominatio. ne 8 Att. 3.
 — jocus. Or. 2, 60.
 — laudationes. Fin. 2, 35.
 — tribuni lex agraria. Off. 2, 21.
 L. Philippi iudicium de Cn. Pompejo. 11 Phil. 8.
 — lepos. Off. 1, 30.
 Philippicæ Ciceronis. Brut. Ger. ep. 4.
 — Demosthenis. 2 Att. 1.
 Philippus. Or. 2, 54. Piov. conf. 9. 5 Att.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

9. 5 Att. 12. 13, 51.
 --- Antigonii filius. Off. 2, 14.
 --- consul. Or. 1, 7.
 --- & Alexander. Or. 2, 84.
 --- & Perseus reges. 1 Agt. 19 & 33.
 --- Lacedæmonius. 13 epist. 38.
 --- Lysiniæ gener. Flac. 18.
 --- Macedo. Inv. 1, 12. Or. 52.
 --- minitatus Lacedæmonis per literas. Tusc. 5, 14.
 --- Oclavius non salutat Casarem. 14 Att. 12.
 --- omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ assellus auro onustus ascenderet. 1 Att. 16.
 --- quadrigulas in capulo vitare monebatur. Fat. 3.
 --- rex. Man. 6.
 --- rex sapientissimus. Or. 3, 35.
 --- subactus a Flammino. 1 Ver. 21.
 2. Philippus. Br. 45 & 47. 2 Agt. 16. Mur. 17 & 31. C. Rab. 7. Sexti. 51. Planc. 21. 3 Phil. 6 & 10.
 --- censor. Pro dom. 32.
 --- Q. F. Off. 2, 17. 3, 22.
 Q. Philippi Nucerie civis factus. Cor. Bal. 11.
 Philistus. Br. 85. 2 Quint. ep. 13. Div. 1, 20 & 33.
 --- Syracusanus. Or. 2, 13 & 23. Br. 17.
 Philo. 2 epist. 11. 13, 1. Nar. D. 1, 21.
 --- alio tempore rhetorum præcepta, alio philosophorum docebat. Tusc. 2, 3.
 --- architectus. Or. 1, 14.
 --- in Academia vicens. Or. 3, 28.
 --- libertus Cælii. 8 epist. 8.
 --- magister Antiochi. Acad. 1, 4.
 --- peregrinatus. Tusc. 5, 37.
 --- instituit Ciceronem. Nat. D. 1, 3.
 --- Pompeii libertus. 16 Att. 4.
 --- princeps Academiæ. Br. 89.
 L. Philo. Div. 19.
 Philocteta. Fin. 5, 11.
 Philoctetæ ejulatus. Har. resp. 18.
 --- sagitta. Her. 4, 30.
 Philoctetæus clamor. Fin. 2, 29.
 Philoctetes. 7 epist. 33. 2 Quint. ep. 10.
 --- generis. Tusc. 2, 7.
 --- serpentis morsu ulceratus. Fat. 16.
 --- tragædia. Or. 3, 35.
 Philodamus Lampiscenus. 1 Ver. 25.
 --- Opuntius. 2 Ver. 44.
 Philodemus Epicureus. Fin. 2, 35.

Philodorus Trallianus. Flac. 22.
 Philogenes. 5 Att. 13 & 20.
 Philologus libertus Quinti. 1 Quint. ep. 3.
 Philolaus. Or. 3, 34.
 Philomelium. 13 epist. 43. 15, 4. 5 Att. 20.
 --- Phrygia. 3 Ver. 83.
 --- venit Cicero. 3 epist. 8.
 Philonis memoria. Nat. D. 1, 40.
 --- partes. 9 epist. 8.
 Philonem audiit Heraclitus Tyrius. Acad. 4, 4.
 Philosophandi ratio triplex a Platone accepta. Acad. 1, 5.
 Philosophari displicet quibusdam. Fin. 1, 1.
 --- necesse, sed paucis. Tusc. 2, 1.
 --- paucis. Or. 2, 37.
 Philosophi aliter quam leges tolerant astutias. Off. 3, 17 & 18.
 --- de augurio qualis tractatio. Div. 2, 38.
 --- definitio. Or. 1, 49.
 --- in libris de contemnenda gloria inscribit nomen suum. Tusc. 1, 15.
 --- multi & magni fuerunt. Or. 1, 3.
 --- multi se removerunt ab negotiis publicis. Off. 1, 20.
 --- nomen suum inscribunt libellis, quos scribunt de contemnenda gloria. Arch. 11.
 --- non esse uti testibus. Div. 2, 11.
 --- non parentes decretis suis. Tusc. 2, 4.
 --- politici. Or. 3, 28.
 --- , qui expetunt sapientiam. Off. 2, 2.
 Philosophia. Or. 3, 16.
 --- ab Hymetto. 2 Quint. ep. 10.
 --- ars vitæ. Fin. 3, 2.
 --- Ciceronis. Nat. D. 1, 3.
 --- præf. parad. ejus defensor. 5.
 --- Ciceroni substituta pro republica. Div. 2, 2.
 --- cultura animi. Tusc. 2, 5.
 --- divisa in tres partes. Fin. 4, 2.
 --- incertum prævitatatis affectat, non sit contenta mediocritate vitiorum. Fin. 2, 9.
 --- jurat eloquentiam. Or. 4.
 --- , mater artium, donum, inventum deorum. Tusc. 1, 26.
 --- mater benefactorum beneque dictorum. Br. 93.
 --- nullum majus aut melius a diis datum munus homini. Acad. 1, 2.
 --- nullum majus munus hominum generi a deo datum. 15 epist. 4.

--- paucis judicibus contenta. Tusc. 2, 1.
 --- perfecta. Tusc. 1, 4.
 --- Pisonis. Pif. 24. quid continent. 29.
 --- tota fructuosa. Off. 3, 2.
 --- vetus a Socrate orta. Acad. 1, 1.
 Philosophiæ ab Catone civitas datur. Fin. 3, 12.
 --- effectus. Tusc. 4, 38. vitæ dux. 5, 2.
 --- gratia habenda. 12 epist. 23.
 --- locus proprius de republica. Div. 2, 1.
 --- mutatio. Br. 8.
 --- nomen. Leg. 1, 22.
 --- partitio. Inv. 1, 23.
 --- portus. 7 epist. 30.
 --- vis. Tusc. 2, 4.
 --- in senectute. Sen. 1.
 Philosophiam aggreditur Cicero. 4 epist. 3.
 --- patritam & avitam ait Theophrastus. Tusc. 1, 19.
 Philosophica de officio. 15 Att. 13.
 Philosophorum ambulandi ratio. 7 Att. 1.
 --- laudatio apud Platonem non satis certa. Off. 1, 9.
 --- minus multa patent fortune. Off. 1, 21.
 --- oratio. Or. 19.
 --- sententia. Or. 1, 28.
 --- vitæ commentatio mortis est. Tusc. 1, 30.
 Philosophus Pythagoras. Tusc. 5, 3.
 Philotes Alabandensis. 13 epist. 56.
 Philotimo tribules commendat Cicero per ludorum dies. 3 Quint. ep. 1, 1.
 Philotimus. 14 epist. 24. 2 Att. 4. 5, 3. 6, 3.
 --- libertus. 8 epist. 3.
 --- Ciceronis. 3 epist. 9.
 Philoxenus. 13 epist. 37. 4 Att. 6. 7, 2. 13, 8. 3 Quint. ep. 1, 1.
 Philus. 4 Att. 16. Amic. 4 & 7 & 19.
 --- vir bonus. Amic. 6.
 Phimes cognomen Siculum. 3 Ver. 40.
 Phintia urbs. 3 Ver. 83.
 Phintias Pythagoreus. Off. 3, 10.
 Phlasiis. 6 Att. 2.
 Phliantem venit Pythagoras. Tusc. 5, 3.
 Phocii. Pif. 40.
 Phœnice & Syria. 11 Phil. 14.
 Phœnissæ Euripidis. Off. 3, 21.
 Phœnix apud Homerum. Or. 3, 15.
 Phormio. 2 Phil. 6. Nat. D. 3, 29.

--- peripateticus. Or. 2, 18.
 --- Terentianus. Cæc. 10.
 Phoronis mater Mercurii. Nat. D. 3, 22.
 Phrenetici. Div. 1, 38.
 Phrygiæ aut Lycæoni credere. 3 epist. 10.
 Phrygia. Har. resp. 13.
 Phrygiæ concio. Flac. 7.
 --- dictionis generis. Or. 8.
 --- litera. Nat. D. 3, 16.
 Phrygii cantus. Div. 1, 50.
 Phrygium ferrum. Rosc. Am. 32.
 Phrygum avaria. 7 Att. 1.
 --- respubl. Flac. 2.
 Phryx plagis fit melior. Flac. 27.
 Phthia. Div. 1, 25.
 Phthiote senex Pherecrates. Tusc. 1, 10.
 Physica Epicuri. Acad. 1, 2.
 --- Fin. 1, 19.
 --- ratione dii facti. Nat. D. 2, 24.
 Physicæ honos apud Stoicos. Fin. 3, 21.
 Physicæ, aliter communiter loquimur. Fat. 11.
 Physici veteres nominabantur. Acad. 4, 4.
 Physico genere nihil arrogantius. Div. 2, 13.
 --- nihil turpius quam sine causa quidquam fieri dicere. Fin. 1, 6.
 --- non placet de nihilo quippiam fieri. Fat. 9.
 Physicorum difficultas. Nat. D. 1, 21.
 --- ne sit ignarus orator. Or. 3, 4.
 --- quæ prudentia. Div. 2, 4.
 Physiologia. Nat. D. 1, 8. Div. 1, 41. 2, 16.
 Physognomon. Fat. 5.
 Picens. 7 Att. 13.
 Picens agris & Sabini patronus Satrius. Off. 3, 18.
 Picens ager & Gallicus. Sen. 4. Picens. Sul. 8.
 Picensium. Br. 14. Sul. 19.
 Picensium ager. C. Rab. 8. 2 Cat. 2 & 12. 5 Phil. 16. Nat. D. 3, 30.
 Pictor, historicus. Or. 2, 12.
 Pictores deum fecerunt humana specie. Nat. D. 1, 20.
 --- volunt a vulgo considerari opus suum, ut reprehensum à pluribus corrigatur. Off. 1, 41.
 Pictorum & poetarum portenta. Tusc. 1, 6.
 Pictum philosophum nunquam vidisse. Fin. 5, 27.
 Picturæ veteris color obsoletus nos tenet. Or. 3, 25.
 Picturæ vetus paucorum colorum. Or. 50.
 Picturarum eminentia. Acad. 4, 7.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Petrus Iupitrus tertius. Nat. D. 5, 21.
Pietus. Inv. 2, 22 & 53. Fin. 5, 23.
 ————— *adolescens.* Off. 3, 13.
 ————— *erga deos vera Pro domi.* 41.
 ————— *fundamentum virtutum.* Planc. 12.
 ————— *maxima conservatio patriæ.* 13 Phil. 20.
 ————— *nulla debetur ei, a quo nihil accepit.* Nat. D. 1, 41.
 ————— *quid.* Nat. D. 1, 41.
 ————— *unde oritur.* Nat. D. 2, 61. *ei juncta iustitia.* ibid.
Pietatis ades Romæ. Div. 1, 43.
Pignoribus coercitus senator. Or. 3, 1.
Pigritia. Tusc. 4, 8.
Pila diligenter lusit Dionysius. Tusc. 5, 20.
 ————— *lulentes.* Or. 1, 16 & 50.
Pilam claudus. Pis. 28.
Pilia. 4 Att. 4.
Pilius, necessarius Attici. 8 epist. 8.
M. Pilius. 13 Att. 31.
Q. Pilius. 4 Att. 17.
Pilus. Brut. Ger. ep. 7.
Pina. Nat. D. 2, 48.
Pinarii Nasta nobiles. Div. 2, 21.
Pinarius. 8 Att. 15.
 ————— *apud Deiotarum ager.* 6 Att. 1.
M. Pinarius Rusca. Or. 2, 65.
T. Pinarius. 12 epist. 24. 3 Quint. ep. 1, 6.
Pindarus. Or. 1, 13 Att. 38. Fin. 2, 34.
 ————— *decumans.* 16 Att. 1.
Pinlenissus. 2 epist. 10, 15, 4. 5 Att. 20.
Pinnu, pinnoteres. Fin. 3, 19.
Pinnarum salaria affiguntur Minerva. Nat. D. 3, 23.
T. Pinnius. 13 epist. 61.
Pippa. 5 Ver. 31.
 33.
Piræo imminabat nimis Ægina. Off. 3, 11.
Piræus. 4 epist. 5 & 12. 4 Att. 16. 5, 12. 6, 9. 7, 1.
 ————— *an oppidum.* 7 Att. 3.
Pirata non est ex perduellium numero. Off. 3, 29.
Piraticum bellum. Red. in sen. 5.
Pireneus. 8 Att. 3.
Pisæ. 2 Quint. ep. 6.
Pisaurum. Sext. 4. 13 Phil. 12. 16 epist. 12.
Piscem Syri venerantur. Nat. D. 3, 15.
Piscina publica. 3 Quint. ep. 7.
Piscinarum amici Attici. 1 Att. 19.

Pisida iocose licebat P. Claudius. Div. 1, 47.
Pisidæ milites. 6 Att. 5.
Pisidærum gens dedita volatibus avium. Div. 1, 1.
Pisistrati eloquentia. Or. 3, 34.
Pisistratus. Br. 7. 8 Att. 16. Nat. D. 3, 33.
 ————— *tyrannus.* Sen. 20.
Piso. Br. 90.
 ————— *historicus.* Or. 2, 12.
 ————— *in Antonium intellectus.* 12 epist. 2.
Piso portentum reipubl. Prov. conf. 1.
C. Piso. Br. 68. Rosc. Com. 3. 1 Att. 17.
 ————— *defensor Æbutii.* Cæc. 12.
 ————— *gener Ciceronis.* Br. 78. Red. ad Quir. 3. Vat. 11. 13 epist. 31.
Cn. Piso. Sul. 24.
 ————— *focius Catilinæ conjurationis.* Tog. cand. frag. 20.
L. Piso. Div. 20. 5 Phil. 7. 4 epist. 4.
 ————— *& L. Philippus legati ad Antonium.* 8 Phil. 10. 9, 1.
 ————— *Frugi.* Font. 13.
 ————— *legem de repetundis primus tulit.* 3 Ver. 84.
 ————— *Filius ejus qui tulit de repetundis, L. Pisonis pratoris pater, in Hispania prætor occisus.* 4 Ver. 25.
 ————— *legatus Antonii.* 10 Phil. 6.
 ————— *prator.* 1 Ver. 46.
 ————— *primus legem tulit de pecuniis repetundis.* Br. 27.
M. Piso. Or. 1, 22. Br. 64 & 67. 1 Ver. 14. Flac. 3. Planc. 5 & 21. Pis. 26. 3 Phil. 10. Nat. D. 1, 7.
 ————— *irrisor facetus Stoicorum.* Fin. 4, 26. 5, 1.
Pisoni Macedonia data. Pro dom. 21.
Pisonis ad Lucum Liciniana domus. 2 Quint. ep. 3.
 ————— *Frugi annales.* 9 epist. 22.
 ————— *historica.* Leg. 1, 2.
 ————— *humanitas.* 14 epist. 1.
C. Pisonis defensor Cicevo. Flac. 39.
Cn. Pisonis conspiratio. Mur. 38.
L. Pisonis cognomen. Tusc. 3, 8 & 20.
 ————— *laudata vox.* 12 Phil. 6.
 ————— *lex de pecuniis repetundis prima.* Off. 1, 21.
 ————— *oratio.* 1 Phil. 4.
Pistor domi nullus Pisoni. Pis. 27.
Pistrinum, vel publica custodia. 1 Quint. ep. 2, 4.
Pinharatus archon. Fat. 9.
Pitacus. Or. 3, 15. Leg. 2, 26.

Pitavanius. 4 Att. 15.
Placabilitas & clementia. Off. 1, 25.
Placentia. Pis. 1. 6 Att. 9. 2 Quint. ep. 15.
Placentini calices. Pis. 27.
Placentinus aleator. 5 Ver. 13.
Placere volentibus adversaria maxime expectatio. Acad. 4, 4.
Platorianum incendium. 5 Att. 20.
Platorius. 15 Att. 17.
L. Platorius senator. Clu. 60.
M. Platorius. Font. 5 & 12.
 ————— *adilis curulis.* Clu. 45.
Plaga atomorum Democræi. Fat. 20.
 ————— *in Illyrico accepta.* 11 Att. 16.
Plagiostippus. Her. 4, 31.
Plagueii. Pro dom. 33.
Plaguejus C. Aletii. 10 Att. 8.
Cn. Plancii pueri. 6 epist. 20.
 ————— *servus.* 16 epist. 9.
Plancius. 14 epist. 1. 3 Att. 14.
Cn. Plancius. Red. in sen. 14. 1 Att. 12.
L. Plancius. Clu. 51.
Plancus. 8 epist. 1. 11, 9. 14 Att. 10.
Cn. Plancus. Or. 2, 54.
L. Plancus. 2 Phil. 31. 3, 15. 13, 7.
M. Planius Calenus. 9 epist. 13.
Platææ. Off. 1, 18.
Platalea avis. Nat. D. 2, 49.
Plato. Or. 2, 46. Mur. 30. 1 epist. 9. 9 Att. 13. Acad. 1, 2. Fin. 5, 1.
 ————— *Ægyptum peragravit.* Fin. 5, 29.
 ————— *Aristoteles, Theophrastus de magistratibus.* Leg. 3, 6.
 ————— *Atheniensis.* Sen. 12.
 ————— *auctor rejiciendi oratoris ab civitatum gubernaculis.* Or. 1, 11.
 ————— *auditor Antimachi.* Br. 51.
 ————— *de ambitione.* Off. 1, 25.
 ————— *de animo.* Tusc. 1, 10 & 11.
 ————— *doctor Aristotelis & Xenocratis.* Or. 3, 17.
 ————— *doctor Dionis.* Or. 3, 34.
 ————— *ex sua civitate ejicit poetas.* Tusc. 2, 11.
 ————— *ingenii ac doctrinæ princeps.* 1 Quint. ep. 1, 10.
 ————— *lustravit ultimas terras.* Tusc. 4, 19 & 25.
 ————— *prestans in geometria & musica.* Or. 1, 50.
 ————— *Sardianus.* 1 Quint. ep. 2, 4.
 ————— *vituperat Syracusanas mentes.* Fin. 2, 28.
Platonem Epicurei etiam Attico

permitterebant ut diligeret. Leg. 3, 1.
Platonica de mundo & mente. Tusc. 1, 17.
Platonis amplitudo. Or. 1.
 ————— *anguria de tyrannidis.* 10 Att. 8.
 ————— *civitas.* Or. 1, 52.
 ————— *convitiura.* 15 epist. 18.
 ————— *duo præcepta presuturis reipubl.* Off. 1, 25.
 ————— *Cyges.* Off. 3, 9.
 ————— *hortuli in Academia.* Fin. 5, 1.
 ————— *legum libri.* Nat. D. 1, 12.
 ————— *libri.* Br. 85.
 ————— *libri ab Hermodoro divulgati.* 13 Att. 21.
 ————— *libri mirabiliter scripti.* Or. 3, 4.
 ————— *locutio.* Or. 20.
 ————— *numero obscurus.* 7 Att. 13.
 ————— *opinio de cantuum sonis.* Leg. 2, 15.
 ————— *pericula.* Rab. Post. 9.
 ————— *Phadrus.* Or. 1, 7. Fin. 2, 2. Tim. 5.
 ————— *Politia.* Div. 1, 29. 2, 27.
 ————— *respublica.* 2 Att. 1.
 ————— *senectus.* Sen. 5.
 ————— *statua.* Br. 6.
 ————— *Timæus.* Nat. D. 1, 8 & 12.
 ————— *ubertas in dicendo.* Br. 31.
 ————— *verecundia.* 9 epist. 22.
 ————— *vita.* Tusc. 5, 22.
Plator ex Orestide. Har. resp. 16.
 ————— *hospes Pisonis ab eo occisus.* Pis. 34.
Plaudite. Sen. 19.
Plausus, modo res levis, modo immortalitas. Sext. 54.
 ————— *populi.* 1 Phil. 15.
Plauti Truculentus & Psenululus. Sen. 14.
 ————— *versus.* 9 epist. 16.
Plautinus pater in Trinummo. Brut. ep. 2.
Plauti genus jocandi. Off. 1, 29.
Plautus. Her. 2, 23. Inv. 1, 50. Or. 3, 12. 1 Att. 16. Tusc. 1, 1.
 ————— *mortuus.* Et. 15.
A. Plautus. 13 epist. 29.
Plebeia ampla & honesta familia. Mur. 7.
Plebeji ludi. A. C. 1 Ver. 10.
Plebejus philosophus. Tusc. 1, 23.
Pleuratus. Pis. 34.
Plotia lex. Cor. frag. 32. Mil. 13.
 ————— *agraria.* 1 Att. 18.
 ————— *de vi.* 8 epist. 8.
Plotiana bona. 13 epist. 8.
Plotius. Planc. 22.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- unguentarius. 13 Att. 46.
A. Plotius. Planc. 7. 5 Att. 15.
C. Plotius Nursinus. Fin. 2, 18.
 — fenator. Flac. 21.
L. Plotius poeta Mario gratus. Arch. 9.
Pluma aut folio facilius moveri. 8 Att. 15.
Plutonia in Asia. Div. 1, 36.
Pocula Heraclea. 4 Ver. 18.
Podagra M. Marii. 7 epist. 4.
 — *Bulbi*. 6, 19.
 — *Papirii Pateri*. 9 epist. 23.
 — *Tereatix*. 1 Att. 5.
Poema picurata censis. Her. 4, 28.
Poenae ante oculos versatur illis qui peccaverunt. Mil. 23.
 — *capitis nequit conjungi cum pecunia*. Pro dom. 27.
 — *legitima saepe insipientium non habet propter vim temporum*. Pro dom. 31.
 — *ne major quam culpa sit & omnes delinquentes tangere debet*. Off. 1, 25.
 — *insipientium acerbissima est*. Off. 3, 8.
 — *vera est frans suscepta & mens oppressa conscientia*. Pil. 18.
Poenae verae sceleribus ab diis constituitur. Har. resp. 18.
Poeni. Man. 6.
 — *sedisfragi*. Off. 1, 12.
 — *hursipices*. Div. 2, 12.
Poenitendi vis in Alexandro. Tusc. 4, 37.
Poenitenti optimus portus mutatio consilii. 12 Phil. 2.
Poenorum calliditas. Har. resp. 9.
 — *vecligal stipendiarum*. 3 Ver. 6.
 — *Zeano*. Fin. 4, 20.
Poeta bonus nemo sine afflatu q. furoris. Or. 2, 47.
 — *natura valet*. Arch. 8.
 — *oratori finitimus*. Or. 1, 16.
 — *quenquam meliorem se non arbitratur*. 14 Att. 20.
 — *quisque sibi optimus videtur*. Tusc. 5, 22.
 — *sine furore non est*. Div. 1, 37.
 — *vi divina*. Tusc. 1, 26.
Poeta ante Homerum. Br. 18.
 — *auxerunt errorem de inferis*. Tusc. 1, 16.
 — *boni solent in extrema parte esse diligentissimi*. 1 Quin. ep. 1, 16.
 — *doluerunt morte poetarum*. Br. 1.
 — *molliunt nos inducendo lamentantes fortissimos viros*. Tusc. 2, 11.
 — *pauci*. Or. 1, 3.
 — *quando servant decorum*. Off. 1, 28.
 — *versu seminatur magis di-*
turna quercus, quam agricola cultu. Leg. 1, 1.
Poetarum corruptela. Tusc. 3, 2.
 — *genera*. Opt. gen. or. 1.
 — *genus antiquissimum & doctur*. Tusc. 1, 1.
 — *in calamitatibus mos*. Man. 9.
 — *more verba fundere*. Fin. 4, 4.
Poetice loqui. Fin. 5, 4.
Poetis maxima cognatio cum oratoribus. Or. 3, 7.
 — *nullus olim honor*. Tusc. 1, 2.
Poleas legatas. 4 Ver. 42.
Polemarchus Murgentinus. 3 Ver. 23.
Polemo. Fin. 4, 2.
 — *Platonius*. Acad. 1, 9.
 — 4, 35 & 42. Fin. 2, 11.
 — *Xenocratis auditor*. Or. 3, 18.
Polemycrates. Flac. 30.
Polemonis aliorumque summum bonum, secundum naturam vivere. Fin. 4, 6.
Poles. Flac. 18.
Polettis pradicla. Leg. 2, 13.
Pollitia Platonis. Div. 1, 29, 2, 27.
Pollitici libri Ciceronis. 8 epist. 1.
 — *philosophi*. Or. 3, 28.
Polla D. Bruti. 11 epist. 8.
Pollentia. 11 Phil. 6. 11 epist. 13.
Pollux. 14 epist. 6. 10 Att. 4, 13, 46.
 — *servus Ciceronis a pedibus*. 8 Att. 5.
Pollus. 1 epist. 6. 9, 25.
Polliones. 13 Phil. 2.
Pollucius ades. 6 Att. 1.
Pollux. Nat. D. 2, 24.
Polyacanthus, magnus mathemeticus. Acad. 4, 33.
 — *Epicuri familiaris*. Fin. 1, 6.
Polybius. 13 Att. 30. Off. 3, 32.
 — *Numantinum bellum*. 5 epist. 12.
Polycharmus prator Athenis. 5 Att. 11.
Polycleus. Tusc. 1, 2.
 — *Doryphorus*. Br. 86.
 — *signa jam perfecta*. Br. 18.
 — *signum*. Parad. 5.
Polycles. 4 Ver. 3. Acad. 4, 47.
 — *Herculem finxit*. Or. 2, 16.
 — *fungendi arte praestans*. Or. 3, 7.
 — *statuarius*. Her. 4, 6.
Polycrates Samius. Fin. 5, 30.
Polygami Ladorum. Tusc. 5, 27.
Polygnotus pictor. Br. 18.
Polydus Corinthius. Div. 1, 40.
Polyphemus Cyclops. Tusc. 5, 39.
Polypus Miniani Fovis similis. 9 epist. 16.
Pomeridianus. Or. 47.
Pomarium intrare, transire. Nat. D. 2, 4.
Pompeja lex. 10 Att. 4. 13, 49.
 — *de teras horis ad dicendum*. Br. 94.
 — *via Messane*. 5 Ver. 66.
Pompejana consilia. 9 Att. 7.
Pompejani in Campania. Sul. 21.
 — *prod. omi*. 1 Att. 12.
Pompejanorum vitia. 7 epist. 3.
Pompejanum. 7 epist. 3 & 4. 12, 20.
 — *Ciceronis*. 1 Att. 20. 2, 1, 10, 15. Acad. 4, 3.
 — *Eberii*. 13 Att. 8.
 — *Panse*. 5 Att. 2.
Pompeji. 2 Agr. 31 & 35.
 — *de Cicerone post eadem testimonium*. 2 Phil. 15.
 — *encomium de Cicerone*. 2 Att. 1.
 — *errata*. 8 Att. 3 & 8.
 — *horti*. 2 Phil. 42.
 — *infelicitas post morbum*. Tusc. 1, 35.
 — *in Hispania magus exercitus*. 9 epist. 18.
 — *munerata secundo consulatu*. Off. 2, 16.
 — *porticus*. Fat. 4.
 — *trajectu Brundisio*. 9 Att. 6.
Pompejis tres cohortes. 10 Att. 16.
Cn. Pompeji castra in Macedonia. Lig. 9.
 — *& Ciceronis conjunctio*. 3 epist. 10.
 — *exercitus in Gallia hiemans*. Font. 3.
 — *laudatio Ciceroni facta*. 2 Phil. 5.
 — *laus*. Man. 10.
 — *ludi vivivi*. Act. 1 Ver. 10.
 — *oratio*. Br. 68. Cor. Bal. 1.
Pompejo & Sulla Coff. Clu. 5. 1 Agi. 3.
 — *omnis potestas rei frumentaria toto orbe terrarum danda*. 4 Att. 1.
 — *recte facienti gratia est habenda*. Fin. 2, 18.
Q. Pompejo L. Sulla coff. 2 Agr. 15.
Cn. Pompejum multa sefellentur. Div. 1, 14.
Pompejus. 4 Cat. 10.
 — *a Cicerone nominus, ne se conjungeret cum Casare*. 6 epist. 6.
 — *consul*. Br. 89.
 — *Cassus & Casar cur Ciceronem non adjuverint contra Clodium*. Sext. 17 & 18.
 — *creditus per Ilyricum in Galliam ire voluisse*. 10 Att. 6. in Germaniam. 9.
 — *humili loco natus*. 5 Ver. 70.
 — *Magnus Cn. E. per Lepidum adductus est ad pacem*. 13 Phil. 4.
 — *ob versum inimicus Ciceroni*. Pil. 30.
 — *Phrygio*. Or. 2, 70.
 — *pro Milone dixit apud populum*. 1 epist. 5.
 — *Rhodi apud Posidonium*. Tusc. 2, 25.
 — *soles aliud sentire & loqui*. 8 epist. 1.
 — *Vindullus*. 6 Att. 1.
Cn. Pompejus. Div. 19. 2 Agt. 9 & 17. Planc. 39. Cor. frag. 32. Red. ad Quir. 7. in Sen. 3. Deiot. 4.
 — *Bysi isus*. 4 Ver. 11.
 — *Ciceronem nominavit augurum*. 2 Phil. 2.
 — *consul*. 3 Ver. 53.
 — *consul designatus*. 3 Ver. 18.
 — *cooptatus Ciceronem augurum*. 13 Phil. 5.
 — *dux contra fugitivos in Italia*. 5 Ver. 2.
 — *ex fano Hierosolymorum nihil attigit*. Flac. 28.
 — *filius satius & crudelitate virtutem putans*. 15 epist. 19.
 — *L. Flacco inimicus*. Flac. 6.
 — *Piilo*. 4 Ver. 22.
 — *quid tribuerit Ciceroni*. Off. 1, 22.
 — *Sexti E.* Br. 47 & 64. 12 Phil. 11.
 — *Thiodorus*. 2 Ver. 42.
 — *vulneribus concideas*. Tusc. 3, 27.
Q. Pompejus. Br. 25 & 89. Sul. 19. Mur. 7. 8 epist. 1. 3 Quint. ep. 2. Acad. 4, 5. Amic. 21.
 — *Bithynicus A. F.* Br. 68.
 — *callidus improbus*. Fin. 2, 17.
 — *ensor avus Sicini*. Br. 76.
 — *consul*. Amic. 1.
 — *deprecatas deditioem*. Off. 3, 30.
 — *homo novus*. Font. 7.
 — *prator urbanus*. Or. 1, 37.
 — *proconsul Africae*. Cocl. 30.
 — *Rufus*. Br. 56. 4 Att. 16.
S. Pompejus. Or. 3, 21. 11 epist. 1.
 — *Chlorus*. 2. Ver. 8 & 42.
S. & Cn. Pompejus. 12 Att. 37.
 — *frater consulis Cnei*. 12 Phil. 11.
 — *in geometria multum operae posuit*. Off. 1, 6.
 — *jurisconsultus & geometriae & stercorarius peritus*. Br. 47.
 — *Magnus*. 5 Phil. 15.
 — *philosophus*. Or. 1, 15.
 — *Pom-*

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Pompiii amici Catilinae.* Pet. conf. 3.
Pompiiius imperator. Off. 1, 11.
Pomponius. 1 Att. 5 & 6.
ad M. Pomponium scripsit C. Gracchus. Div. 2, 29.
Pomponius. Br. 90. 7 epist. 31. 14, 5 & 10 & 14.
 — *Atticus.* 13 epist. 1.
 — *causarum patronus.* Or. 3, 13.
Cn. Pomponius. Br. 49 & 57 & 62 & 89.
M. Pomponius Dionysius. 4 Att. 15.
 — *tribunus pl.* Off. 3, 31.
T. Pomponius. Br. 3. 5 epist. 4 & 5, 9, 8.
Pompina summa. 7 Att. 5.
Pompinatibus. 8 epist. 8 Att. 15.
Pomptinus. 5 Att. 21.
C. Pomptinus. Prov. conf. 13. 2 epist. 15, 3, 3 & 10.
 — *legatus Cicronis.* 15 epist. 4.
Pomptinus. Or. 2, 17.
 — *Metrilii Philensis.* 7 epist. 18.
Pomptinus. 3 Quint. ep. 4.
C. Pomptinus necessarius Cicronis. Pif. 24.
 — *prator.* 3 Cat. 2. Flac. 40.
Pons Argentens. 10 epist. 34 & 35.
 — *Mulvius.* 13 Att. 33.
 — *Tirens.* 16 Att. 13.
Pentes in comitio. 1 Att. 14.
Pontiana. 12 Att. 44.
Pontidia. 5 Att. 21. 6, 1.
Pontidium. Or. 2, 68.
M. Pontidius. Br. 70.
Pontifex creavit tribunos. Cor. frag. 28.
 — *& tribunus pl. potest esse.* Pro dom. 46.
 — *max. mandabat literis res singulorum annorum.* Or. 2, 12.
 — *ut jus nosse debeat.* Leg. 2, 19.
Pontificatu quid contineatur. Har. resp. 9 & 10.
Pontifices iudices religionis. 4 Att. 2.
 — *quid sint.* Pro dom. 1 & 12.
Pontificum Romanorum nomina. Nat. D. 1, 30.
Pontificis maximi comitia. 2 Agr. 7.
Pontificum jus. Or. 3, 33. Pro dom. 14. Tusc. 1, 12.
Pontificum honorum est monere modum quendam esse religionis. Pro dom. 40.
 — *interpretatio habet potestatem iudicium.* Har. resp. 7.
- *jus absconditum.* Pro dom. 54.
 — *libri.* Or. 1, 43.
 — *maximorum annales.* Leg. 1, 2.
Pontii Neapolitanum. 14 Att. 21.
Pontios atque angustia. 4 Ver. 58.
 — *ostium vidisse.* Tusc. 1, 20.
Pontius. 5 Att. 2 & 3.
 — *Aquila occisus.* 10 epist. 33.
 — *centurio.* Fin. 1, 3.
 — *Titinianus.* 9 Att. 19.
C. Pontius Samnis. Off. 2, 21. Sen. 12.
L. Pontius. 1 Att. 1, 7, 2.
T. Pontius centurio. Sen. 10.
Pontus. Mur. 15. 1 Agr. 2, 2, 19. Min. 3 & 8 & 15. Tusc. 1, 39.
 — *a populo R. apertus per L. Lucullum.* Atch. 9.
 — *& Bithynia, una questoris provincia.* Red. in sen. 15.
Popilia gens. Leg. 2, 22.
 — *mater Catuli.* Or. 2, 11.
P. Popillio P. Rupilio coff. 13 Att. 32.
Popillius. 9 epist. 16.
C. Popillius. Her. 1, 15. Clu. 35. Leg. 3, 16.
 — *legatus ad Antiochum.* 8 Phil. 8.
 — *senator.* Act. 1 Ver. 13.
L. Popillius libertini filius. Clu. 47.
M. Popillius. Br. 14.
P. Popillius consul. 4 Ver. 50.
 — *& C. filius.* Br. 25.
 — *exul.* Red. ad Quir. 3. Pro dom. 31 & 32.
 — *vi C. Gracchi expulsus.* Br. 31.
Q. Popillius de ambitu accusatus. Clu. 36.
Popilia tribus. 8 epist. 8.
Populares. Sext. 45.
Popularis. 4 Cat. 5, 2 Agr. 4. — *Casar.* 16 Att. 16.
 — *, id est, assentator & levitatis.* Amic. 25.
 — *levitatis.* 5 Phil. 18.
Populi impetus lenior per duceem. Leg. 3, 10.
 — *officium.* Her. 4, 35.
 — *potestas in agro municipii adimenda.* Pro dom. 30.
 — *Romani acumen in theatris.* Sext. 55.
 — *sensus in theatro spectatur.* 2 Att. 19.
Populo & sem. a servendum. Brut. ep. 9.
Populus Atheniensis desipit senectute. 1 epist. 9.
 — *auctoritatem minimam, vim maximam habet.* Fin. 2, 14.
- *& senatus facit, quod facit is, qui potestatem facienti ab eis habet.* 2 Ver. 49.
 — *exsuperantiam virtutis odit.* Tusc. 5, 36.
 — *fundus factus.* Cor. Bal. 8.
 — *inanis iudex dignitatis.* Planc. 3.
 — *in comitiis interdum factum admiratur, quasi non ipse fecerit.* Mur. 17.
 — *libertate abutitur in eo, per quem eam consecutus est.* 11 epist. 12.
 — *Romanus.* Pro dom. 33.
 — *sua sponte placatus hominum seditionum vocibus concitatur.* Clu. 49.
Porcam tenens in fodere. Inv. 2, 30.
Porcia. 15 Att. 11.
Porcia lex. 5 Ver. 63. C. Rab. 3.
Porcia laudatio. 13 Att. 37 & 48.
Porcina, scriptor. Her. 4, 5.
Porcius. Font. 5.
L. Porcius consul. Br. 15.
 — *Nasica.* Or. 2, 64.
Posena. Sext. 21. 9 Att. 10. Par. rad. 1.
Porta Capena. 4 Att. 1. Tusc. 1, 7.
 — *Caelimontana.* Pif. 23 & 25.
 — *Collina.* Leg. 2, 23.
 — *Esquilina.* Clu. 13. Pif. 23.
 — *Flumentana.* 7 Att. 3.
Porta jecoris. Nat. D. 2, 55.
Portenta. Nat. D. 2, 3.
Portentosa unde nascuntur. Div. 2, 28.
Porticula Tusculani. 7 epist. 23.
Porticus Catuli. 4 Att. 2.
 — *Metelli.* 4 Ver. 57.
 — *Minucia.* 2 Phil. 34.
 — *Perse.* 15 Att. 9.
 — *ccc pedum.* Pro dom. 44.
 — *ut palatrum quod.* Or. 2, 5.
Portorium rebus venalibus impostum. Pif. 36.
 — *vini.* Font. 5.
Portunus. Nat. D. 2, 26.
Portus Syracusanus intra urbem. 5 Ver. 37.
Posides Matro Solentinus. 2 Ver. 42.
Posidonii collectio eorum, quae ne rei quidem publicae causa fieri debent. Off. 1, 45.
 — *doctor Panatius.* Div. 1, 3.
 — *libri de natura deorum.* Nat. D. 1, 44.
 — *Sphaera.* Nar. D. 2, 34.
Posidonius. Fin. 1, 2. Tusc. 2, 25. Fat. 3.
 — *discipulus Panatius.* Off. 3, 2.
 — *instituit Cicronem.* Nat. D. 1, 3.
 — *locum de officio persecutus.* 16 Att. 11.
 — *morientes divinare probat.*
- Div. 1, 30. 2, 15. prognosticorum causas persecutus 21.
 — *peregrinatus.* Tusc. 5, 37.
 — *Rhodi vivens.* 2 Att. 1.
Posse aliquem plus legibus ac senatu, intolerabile. Brut. ep. 16.
 — *tantum quisque postulat, quantum habet virium.* Brut. ep. 10.
Posidorus legatus Thermitanus. 3 Ver. 42.
Posterius iudicant incorruptus. Marc. 9.
 — *persequantur laudes majorum.* Rab. Post. 1.
Posteritatem prospicit animus. Sen. 23.
Posteritatis spes fructusque. C. Rab. 10.
Posterum & consequens. Fin. 3, 9.
Poste tenendo & aliquo dieo consecratur domus. Pro dom. 45.
Postia curiae. Cic. 15.
Postimnio fit civitatis mutatio. Cor. Bal. 11.
 — *quae redeant.* Top. 8.
Postiminius non est ei, quem pater aut populus vendidit. Or. 1, 40.
Postulata causa, non flagitat. Quint. 3.
Postulatio, tum nominis delatio. 8 epist. 6.
Postulationes esse Iovi, Saturno, Neptuno, Telluri. Har. resp. 10.
Postumi libertus C. Curtius. 13 epist. 69.
Postumia. 5 Att. 21. 12, 22.
 — *Servii.* 10 Att. 9.
 — *Sulpicii.* 4 epist. 2. 12 Att. 11.
Q. & Cn. Postumii. 1 Ver. 39.
Postumius statua in Isthmo. 13 Att. 32.
Postumius. 6 epist. 12. 14 Att. 10. Fin. 2, 22.
 — *ad Regillum.* Nat. D. 3, 5.
 — *fororis Gellii filius.* Sext. 52.
A. Postumius censor. 1 Ver. 41.
 — *dictator.* Nat. D. 2, 2.
C. Postumius harruspex. Div. 1, 33.
Cn. Postumius. Mur. 26 & 27.
M. Postumius questor Ferris. 2 Ver. 18.
P. Postumius. 4 epist. 12.
Q. Postumius. Pro dom. 44.
Sp. Postumius T. Veturius coff. Sen. 12.
T. Postumius. Br. 77.
Postumilenus. 6 epist. 10.
Postumus. 7 Att. 15.
 — *Curtius.* 9 Att. 2.
 — *procurator ludorum Octavii.* 15 Att. 2.
Potamo. 4 Ver. 20.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

scriba. Div. 9.
 Potentia. Inv. 2, 56. Mil. 5.
 --- urbs Piceni. Har. resp. 28.
 Potestas aut facultas. Inv. 2, 7.
 --- regia. Clu. 44.
 --- tribunus pl. male nata. Leg. 3, 8.
 Potestatis & sapientia conjunctio. I Quint. ep. 1, 10.
 P. Potitius. I Ver. 51.
 Præcepta rhetorum communia & contrita. Or. 1, 31.
 Præcilius. 13 epist. 15.
 Præcipua vel producta Stoicorum. Tusc. 5, 16.
 Præcisio. Her. 4, 30.
 Præclara hic etiam inania. 2 Att. 5.
 Præclare nihil quis facit, nisi quod libent. Tusc. 4, 19.
 Præco & bastain sectione. 2 Phil. 26 & 40.
 --- & tibicen in sacrificio. 2 Agr. 34.
 --- in comitiis pronuntiat. 5 Ver. 15.
 --- in vendendis decimis. 3 Ver. 16.
 --- in vendendo. Off. 3, 13.
 --- publicus testis in ædiligibus vendendis. 2 Agr. 27.
 Præcones ludorum gymniorum. 5 epist. 12.
 Præconis basta. 1 Agr. 2.
 --- voce ferri ab liberis semovebantur in ludis. Har. resp. 12.
 Præconum voces in comitiis. 2 Agr. 2.
 Præda Sulla erant bona civium. Off. 2, 8.
 Prædam præfecti curabant. 2 epist. 17.
 Prædicatorium jus. Cor. Bal. 20.
 Prædicatio virtutis cuique est acroama gratissimum. Arch. 9.
 Prædictio mali quando probatur. Div. 2, 25.
 Prædilex. Par. 31.
 Prædiorum nulla gens est. Cor. Bal. 25.
 Prædo sibi facit amicum. 4 Ver. 9.
 Præfecti avari decedere de provinciis ab prætoribus iussi. 5 Ver. 58.
 --- quinque. 5 Att. 4 & 7.
 Præfectura Atinas. Planc. 8.
 --- aut municipium. Pis. 22.
 --- Reatina. 3 Cat. 2. Nat. D. 2, 2.
 Præjudicare, quod nomen senatus censuit, nec populus iussit, arrogans est. Brut. ep. 4.
 Præmeditari ferendum modice, quod advenit, sapientis est. I Phil. 3.
 Præmeditatio rerum futurarum male reprehensa Epicuro. Tusc.

3, 16.
 Præmia provocant virtutem. Cor. Bal. 10.
 Præmii petitio. Inv. 2, 37.
 Præmium & pœna continent rempubl. Brut. ep. 15.
 Præmolestia est metus. Tusc. 4, 30.
 Prænest. Planc. 26.
 --- ludii. 12 Att. 2.
 --- soluit occupare Catilina. I Cat. 3.
 Prænestorum monumenta. Div. 2, 41.
 Prænestinus ager. 2 Agr. 28.
 Præparatio diligens adhibenda. Off. 1, 21.
 Præposita. Fin. 3, 4. aut præcipua. 4, 26.
 --- plus quam bona. Fin. 4, 26.
 --- varie considerantur. Fin. 3, 17.
 --- Zenonis. Acad. 1, 10.
 Prærogativa omen iustorum comitorum. Div. 1, 45.
 --- centuria. Planc. 20.
 Prærogativum omen in comitiis. Mur. 18.
 Præscriptio senatusconsulti. 5 epist. 2.
 Præstantia deorum. Nar. D. 2, 66.
 Præsentia debent habere comparationem. Tusc. 5, 13.
 --- sua debet in proximum conferri. Amic. 19.
 Præstare præter fidem nihil debet, qui consilium dat. 16 Att. 7.
 Præsul in ludis. Div. 1, 26.
 Præsumptio. Div. 2, 53.
 Prætor. Leg. 3, 3.
 --- dat iudicis. Cic. 3.
 --- Ephesius. 5 Att. 13.
 --- ludos facit Apollini. Br. 20.
 --- non facta solum, sed dictis prætoria cohortis præstare debet. I Quint. ep. 1, 4.
 --- sustinet munus consulari, quum consules absint. 10 epist. 12.
 --- urbanus iurare debet optimum quemque in selectos iudices referre. Clu. 43.
 Prætores a prætore creati non posse. 9 Att. 9.
 --- Capua, qui in ceteris coloniis duumviri. 2 Agr. 34.
 --- ex Sicilia complures condemnati. 2 Ver. 64.
 --- ita creati, ut dies ex essent privati. 2 Quint. ep. 9.
 --- quæstoribus in parentum loco. Planc. 11.
 Prætori aut legato nihil in provincia licebat emere, nisi municipium in demortui locum. 4 Ver. 5.
 --- jus non est dictatorem dice-

re. 9 Att. 15.
 Prætoriam comitia. 8 epist. 4.
 --- potestas. Man. 24.
 Prætorie exceptiones. Inv. 2, 19.
 Prætorium Ferris. 4 Ver. 28.
 Prætorum domus Syracusis. 4 Ver. 53.
 Prætura jurisdictionis. Flac. 3.
 --- fors. Mur. 19.
 Prætura probata in iure, grata in munere, ornata in provincia. Mur. 26.
 Prævaricatio. Par. 36.
 Præta Pacci. Pro dom. 38.
 Præxiteles Cupido. 4 Ver. 2.
 Præxiteles argento calavit speciem Roscii circumplexi serpente. Div. 1, 36.
 --- statuarius. Her. 4, 6.
 Præxiteles capita. Div. 2, 21.
 Præcatio solennis consularibus auspiciis consecrata. Mur. 1.
 Præciana. 12 Att. 24.
 --- hereditas. 14 epist. 5, 6 Att. 9, 7, 1.
 Præcians jureconsultus. 7 epist. 8.
 L. Præcius. 5 Ver. 62.
 Præfessus orator. Br. 55.
 Præfessus lacus. Mil. 27.
 Præmii domus. Tusc. 3, 19.
 Præmii. Rosc. Am. 32.
 --- honoratus quinquaginta filiis. Tusc. 1, 35.
 --- lacrimavit sapius, quam Troius. Tusc. 1, 39 & 44.
 --- somnio conturbatus. Div. 1, 21.
 Priene. Parad. 1.
 Prima secundum naturam. Fin. 5, 7.
 --- sequens honeste in secundis consistit ac tertius. Or. 1.
 Primi genia Fortuna. Leg. 2, 11.
 Princeps civis curam, consilium vigiliamque præstat. 7 Phil. 7.
 Principatus naturæ & rerum. Nar. D. 2, 11.
 --- nimia cupiditas. Off. 1, 19.
 Principem esse malle, quam videri. Off. 1, 19.
 Principes in republ. quales sunt, tales solent esse cives. I epist. 9.
 --- peccare magnum malum est. Leg. 3, 14.
 Principia dicendi. Or. 2, 78.
 --- rerum a diis ducuntur. Nat. 6.
 Principibus civitatis an decora disputatio Græcarum rerum. Acad. 2, 2.
 Principia cognitio extrema facilius intelliguntur. Clu. 4.
 --- omnibus inest teneritas. Fin. 5, 21.
 Principiorum ratio. Par. 8.
 Principia personam in republ. tenere megnum est. 8 Phil. 10.
 Principium. Tusc. 1, 23.

exordii. Inv. 1, 15.
 Principium munus est resistere levitati multitudinis & temeritati. Mil. 8.
 Privari iniuria aliud, aliud accipere beneficium. 1 Agr. 4.
 Privata unde sint. Off. 1, 7.
 Privati officium. Off. 1, 34.
 Privatus esse non poterat Dionysius. Tusc. 5, 21.
 Privernas ager. Div. 1, 43.
 --- fundus Bruti. Or. 2, 55. Clu. 51.
 Privernus ager. 2 Agr. 25.
 Privilegium. Pro dom. 17. Leg. 3, 19.
 Prius undas flammamque. 13 Phil. 21.
 Proagorus Catina. 4 Ver. 23.
 --- Tyndari. 4 Ver. 39.
 Probabile. Inv. 1, 29.
 --- quid Ciceroni. Off. 3, 7.
 Probabilia alia, & non probabilia habet Cicero, quum alii certa quedam & incerta. Off. 2, 2.
 --- esse multa. Nat. D. 1, 6.
 Probabilis narratio. Inv. 1, 21.
 Probitas etiam in hoste diligitur. Amic. 8 & 9.
 --- gratuita innata homini. Fin. 2, 31.
 Procius. 2 Att. 2, 4, 15 & 16. 2 Quint. ep. 8.
 Procles & Eurysibenes. Div. 2, 43.
 Proclivitas. Tusc. 4, 12.
 Proconsule ex prætura. Leg. 1, 20.
 Proconsules & prætores non habent auspicia. Div. 2, 36.
 Procuratores Pompeji sexcenti. 6 Att. 1.
 Procuratoris nomine intelliguntur liberi. Cacin. 20.
 Procyon. Nat. D. 2, 44.
 Prodesse quid sit, non convenit Pnno cum Cicerone. Off. 3, 15.
 --- volumus quamplurimis. Fin. 3, 20.
 Prolici Chii religio. Nat. D. 1, 42.
 Prodicus Hercules. Off. 1, 32.
 Prodicta die accusari. Pro dom. 17.
 Prodicus. Br. 85.
 --- Chius. Or. 3, 32. Br. 8.
 Prodigii. Off. 2, 16.
 Prodigia. Nat. D. 2, 3.
 Proditiones amicitiarum & rerum publicarum. Acad. 4, 9.
 Proditor odio est. Fin. 5, 22.
 --- patria. Fin. 3, 19.
 Proditori non credendum. I Ver. 15.
 Prodomi. 16 Att. 6.
 --- Pompeiani. I Att. 12.
 Producta. Fin. 4, 26.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Progymna.* Fin. 3, 4.
Procius Curiana. 2 Att. 18.
Prognostica Ciceronis. 2 Att. 1.
 Div. 1, 8, 2, 20.
Pro insecto bubundum, quod iudicatum non est. Inv. 2, 27.
Promethei furtum Lemnium. Tulf. 2, 10.
Promethus. Her. 4, 6.
 --- *affixus Caucasus.* Tulf. 5, 3.
 --- *Aethyia.* Tulf. 3, 31.
Promissa inutilitatis, quibus promiseris, vix servanda. Off. 3, 25.
 --- *que non servanda.* Off. 1, 10.
 --- *scelerata vel honesta.* 8 Phil. 3.
Promota. Fin. 3, 16.
Pronominatio. Her. 4, 31.
Pronuntiatum quod est verum aut falsum. Tulf. 1, 7.
Pronuntiatio. Her. 3, 11. Inv. 1, 7.
 --- *oratoris.* Her. 1, 2.
Proponium legis. Leg. 2, 7.
 --- *libri de Gloria.* 16 Att. 6.
S. Propertius. Pro dom. 19.
Propitius deus. Nat. D. 1, 44. *tratus* 3, 19.
Propositio in argumentatione. Her. 2, 18.
Propositum. Top. 20. Par. 18.
Proprator Sardiniae. Prov. conf. 7.
Propria verba. Her. 4, 12. Or. 3, 37.
Proprium cuiusque. 7 epist. 30.
Prora mihi & puppis. 16 epist. 24.
Proscribere. Pro dom. 17.
Proserpina. Nat. D. 2, 26.
 --- *eadem Libera.* 4 Ver. 48.
 --- *filia Iovis.* Nat. D. 3, 21.
Proserpine sanum Locris. Nat. D. 3, 34.
Pro facio iudicium. Nat. D. 3, 30.
Prospicientia procerum & vigilia reddit populum vacuum armet. 7 Phil. 7.
Protogoras dubitatio de diis. Nat. D. 1, 12.
 --- *verum.* Acad. 4, 46.
Protogoras. Br. 12 & 85.
 --- *Abderita Sphister.* Nat. D. D. 1, 23 & 42. Or. 3, 32. Br. 8.
 --- *dubitat de diis.* Nat. D. 1, 1.
Protogenes. 2 Att. 21.
 --- *M. Marii.* 7 epist. 1.
 --- *pictor.* Br. 18.
Proterebium, quicum in tenebris. Fin. 2, 16.
 --- *de Sagra.* Nar. D. 3, 5.
Providentia. Inv. 2, 53.
 --- *deorum mundus administratur.* Nat. D. 2, 29.
 --- *Sticorum annu fœdicio.*
- Nat. D. 1, 8.
Providere futurum, est boni consulis. Mur. 2.
Provincia aquaria. Vat. 5.
 --- *legatoria.* 15 Att. 9.
 --- *Ostiensis.* Mur. 8.
Provincia ulmanistrande misera conditio. Flac. 35.
 --- *consulares.* Pro dom. 9. 8 epist. 8.
 --- *fimrutarie.* 9 Att. 9.
 --- *octo, quas pratorii propretare obtinerent.* 8 epist. 8.
 --- *pratorie annum, consulares biennium, non plus obtineri poterant.* 1 Phil. 8.
Provinciale edictum. 1 Ver. 43.
Provinciales bonos iudicare periculosum est. 1 Quint. ep. 1, 5.
Provinciam egredi illicitum. Pif. 21.
 --- *debant pratores suama astute.* 5 Ver. 31.
Provincias atomis dicit. Fin. 1, 6.
 --- *contemni, multis ingratum.* Mur. 20.
Provocatio, patrona civitatis ac vindex libertatis. Or. 2, 48.
Provocatores, gladiatores. Sext. 64.
Proximus sapientissimo, qui alterius bene inventis obtemperet. Clu. 31.
Prudens & catus ex ipsius habitu, non aliqua re externa. Leg. 1, 17.
Prudenter intelligere. Br. 6.
Prudentes, id est, providentes, non divini. Div. 1, 49.
Prudentia definitio. Off. 1, 43.
 --- *est scire quid deceat.* Or. 3, 55.
 --- *& modestia vicinitas.* Off. 1, 40.
 --- *ratio.* Inv. 1, 27.
Prudentia. Inv. 2, 53. Fin. 5, 23. Tulf. 3, 17. Nat. D. 3, 15.
 --- *communis.* Fin. 4, 27.
 --- *distat ab malitia.* Off. 3, 17.
 --- *duplex.* Par. 22.
 --- *Epicurea.* Off. 3, 33.
 --- *ex providendo.* Leg. 1, 23.
 --- *indiserta optabilior loquace stultitia.* Or. 3, 35.
 --- *lex scilicet.* Leg. 1, 6.
 --- *nihil dulcius.* Tulf. 1, 39.
 --- *non est nunquam sobrii.* 2 Phil. 32.
 --- *prastanda principibus.* Brut. Ger. ep. 1.
 --- *quid?* Her. 3, 2.
 --- *sine non potest intelligi virtus.* Tulf. 2, 13.
 --- *vel providentia.* Nat. D. 2, 21.
 --- *vivendi ars.* Fin. 5, 6.
Prudentissimus quis. Off. 1, 5.
Prusias rex. Div. 2, 24.
- Prutaneum Athenis.* Or. 1, 54.
Pseudonatus. 8 epist. 15.
Psephismata. Flac. 6 & 8.
Pseudocato. 1 Att. 14.
Pseudulam asippus. 7 epist. 23.
Pseudulus Plauti. Sen. 14.
Pseudomenus Stoicorum. Acad. 4, 48.
Pseudophilippus. 2 Agr. 33.
Pseudomantia. Div. 1, 58.
Pseudomantium. Tulf. 1, 48.
Ptolemæi pulsi dolosa consilia. Rab. Post. 2.
 --- *regis lætica Anicianæ.* 2 Quint. ep. 10.
Ptolemæum gymnasium. Fin. 5, 1.
Ptolemaus. 2 Ver. 31. 2 Agr. 17.
 --- *Alexandri familiaris, vulneratus.* Div. 2, 66.
 --- *alter hospes Arati.* Off. 2, 23.
 --- *est in regno.* 4 Att. 10.
 --- *laudat cibarium panem.* Tulf. 5, 34.
 --- *rex.* Coel. 8. Fin. 5, 19.
 --- *rex Cypri.* Flac. 13. Sext. 26.
 --- *rex Cypri, frater regis Alexandrini.* Pro dom. 8.
Ptolemæus. 1 epist. 7.
Publica occasio. Inv. 1, 27.
Publicani aut negotiatores in Asia. 1 Quint. ep. 1, 1.
 --- *Ephesi.* 5 epist. 20.
 --- *totus equester ordo.* Pet. conf. 1.
Publicanorum ordine continentur flos equitum Rom. Planc. 9.
 --- *ordo.* 1 Quint. ep. 1, 12.
 --- *societas picarias redemit.* Br. 22.
 --- *tabellarii.* 5 Att. 16 & 21.
 --- *tabellarius.* 8 epist. 7.
Publicanos inter & socios moderari decet. 1 Quint. ep. 1, 11.
Publicanus petitor ac pigerator. 3 Ver. 11.
Q. Publiceni statua. 1 Quint. ep. 2, 4.
Publicianus locus. 12 Att. 38.
Publici as alienum. 2 Cat. 2.
Publicius vates. Div. 1, 50.
C. Publicius. Or. 2, 67.
Cn. Publicius Menander. Cor. Bal. 11.
L. Publicius. Quint. 6.
Q. Publicius prator. Clu. 45.
Publicola in urbe sepultus. Leg. 2, 23.
Publicus ius. 4 epist. 4 & 14. 6, 1.
 --- *& privatum ius.* Par. 37.
Publii poemata. 12 epist. 18.
Publicia cupit ad Ciceronem venire. 12 Att. 32.
Publilius. 12 Att. 7 & 24. 16, 2.
Pudici. Leg. 1, 19.
Pudor. Tulf. 4, 8.
- *cupiditatis moderator.* Fin. 2, 34.
 --- *in bello maxime periculosus.* 10 epist. 23.
Pudore multi saepe fralli sunt. Tulf. 2, 21.
Puer patrimus & matrimus terram non tenuit, ant censam aut lorum omisit. Har. resp. 11.
 --- *sumit exemplum a patre.* 3 Ver. 69.
Pueri ab Bruto cum literis missi in Asiam. 3 ep. 7.
 --- *delicati cessatio.* Nat. D. 1, 36.
 --- *diserbant duodecim, ut carmen.* Leg. 2, 23.
 --- *venales ex Gallia.* Quint. 6.
Pueritiae casus meninimus optime, non que nunc vilemus. & cur? Her. 3, 22.
Puevorum acria India. Fin. 5, 22.
Pugiles cistibus confusi. Tulf. 2, 17. *ingemiscunt* 23.
Pugilis ωεβωδης. 13 Att. 21.
Pugna navalis ad Tenedum. Arch. 9. Mur. 15.
Pulchelli furor. 2 Att. 1.
Pulchritudinis duo genera. Off. 1, 36.
Pulchritudo corporis & animi. Tulf. 4, 13.
Pulchrum & praclarum aliquid natura. Sen. 13.
Puleros, Cetegos, trumpos. Or. 48.
Pullariorum admonitu objectare religio. 10 epist. 12.
Pullarius. Div. 2, 34.
Pullus Numitor Fregellanus. Fin. 5, 22.
Pulmo incisus dirimit tempus. Div. 1, 39.
Pulmonum raritas. Nat. D. 2, 55.
Punctum apud Mathematicos. Acad. 4, 36.
Punica literæ. 4 Ver. 46.
Punicani lectuli. Mur. 36.
Punici belli propugnacula Scipionis. Parad. 1.
Punico bello hostis fuit ad Anienem. Mur. 39.
Punicum bellum. Man. 20. Har. resp. 13.
 --- *primum.* Off. 1, 13.
 --- *secundum.* Inv. 2, 17. Br. 14.
 --- *tertium.* 4 Ver. 33.
 --- *tertium susceptum consilio M. Catonis.* Off. 1, 23.
Pupia lex. 1 epist. 4. 2 Quint. ep. 13.
Pupilli sunt certissima prada pratoribus. 1 Ver. 50.
Pupillum fraudare, nefarium. Rosc. com. 6.
Pupillus Cornelius heres sit. Cæc. 19.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

— *seuatus reliquus morte*
Catonis. Or. 3, 41.
Pupiniatribus. Sepist. 8. 2 Quint.
 ep. 3.
Pupinus ager. 2 Agri. 35.
En. Pupius. 13 epist. 9.
M. Pupius Piso. Pro dom. 13.
Pupula. Nat. D. 2, 57.
Purgatio. Inv. 1, 11. 2, 31.
 — *criminis.* Her. 2, 16.
Purpura plebeja ac pane suscia.
 Sext. 8.
 — *Tyria.* Flac. 29.
Puteal coti & novacula desosse
impositum. Div. 1, 17.
Puteolana pradia. 2 Agri. 28.
Puteolanorum memoria. 5 Att. 2.
 — *patroni C. Cassius &*
Banti. 2 Phil. 41.
Puteolanum Ciceronis & Lucretii.
 5 epist. 15. Fat. 1.
 — *Lentuli.* 9 Att. 11.
 — *raudusculum.* 6 Att. 8.
Puteolanus mos Pheborum. 14
 Att. 14.
Puteoli. 5 Ver. 59. Rab. Post.
 14. 2 Agri. 31 & 35. Vat. 5.
 7 Att. 3.
 — *& aqua.* 8 Phil. 3.
Puteoli Neptuni porticus. Acad.
 4, 25.
 — *prosequutus Appium Ci-*
cero. 3 epist. 10.
Puteolorum topographia. 1 Att.
 13.
Puteolos & Sicilia venit Cicero.
 Planc. 26.
Pylades amicitia. Fin. 2, 26.
Pylades. Fin. 2, 24. Amic. 7.
Pyramus stuvius. 3 epist. 11.
Pyrrhægethon. Nat. D. 3, 17.
Pyrrhi bellum. Off. 3, 22.
 — *Timæus scripsit.* 5 epist.
 12.
 — *libri.* 9 epist. 25.
 — *pax.* Br. 14. 1 Phil. 5.
 — *pecunia.* Parad. 6.
 — *tempora.* Cor. Bal. 22.
Pyrrho. Acad. 4, 42. Fin. 2, 11
 & 13. 3, 3.
Pyrrhoni philosophi. Or. 3, 17.
Pyrrhoni sententia de dolore.
 Tusc. 2, 6.
 — *sententia expiosa.* Off.
 1, 2.
 — *virtus.* Fin. 4, 16.
Pyrrhus. Cœl. 14. 11 Phil. 7.
 Fin. 2, 19. Sen. 6 & 13.
 Amic. 8.
 — *Æacides.* Div. 2, 56.
Pythagora animus numerus.
 Tusc. 1, 10.
 — *deus animus per omnem*
naturam rerum intentus. Nat.
 D. 1, 11.
 — *harmonia.* Nat. D. 3, 11.
 — *justum in Deo ut impera-*
toe colendo. Sen. 20.
 — *opinio de rerum divina-*

rum administratione. Leg. 2,
 11.
 — *quæstum in amicitia.*
 Off. 1, 17.
 — *vires ingenii.* Sen. 10.
Pythagora. Or. 3, 15 & 34.
 Fin. 5, 19. Tusc. 4, 1. Sen. 7.
 — *Ægyptum lustravit &*
Perfarum magos adiit. Fin. 5,
 29.
 — *augur.* Div. 1, 3.
 — *celabat alienos.* Nat. D. 1,
 26.
 — *discipulus Pherocyda.*
 Tusc. 1, 16.
 — *& Pythagorei, Italici*
philosophi nominati. Sen. 21.
 — *lustravit ultimas terras.*
 Tusc. 4, 19 & 25.
 — *musis bovem immolavit.*
 Nat. D. 3, 36.
 — *sine ulla hilaritate.* Off.
 1, 30.
 — *summa sapientia credi-*
dit imposuisse rebus nomina.
 Tusc. 1, 25.
 — *ubi vitam edidit.* Fin. 52
Pythagora. vox de natura & ju-
 ris communis commendatione.
 Leg. 1, 12.
Pythagorei. Or. 2, 37.
 — *cantu & sibus vsi.*
 Tusc. 4, 2.
 — *commemorabant vesperi,*
quid quoque die dixerint, au-
dierint, egerint. Sen. 11.
 — *duo amici.* Tusc. 5, 22.
Pythagoreorum ipse dixit. Nat.
 D. 1, 5.
 — *mare sibus uti.* Tusc.
 5, 39.
 — *omina.* Div. 1, 45.
 — *opinio de rerum ortu.*
 Acad. 4, 37.
Pythagoreus se vadem dedit ty-
ranno pro amico. Fin. 2, 24.
Pythagoreis faba interdicitum.
 Div. 1, 30.
Pythagoreus Vatinius. Vat. 6.
Pythiam terre vis concitabat.
 Div. 1, 19 & 36.
Pythium oraculum. Div. 1, 1.
 — *Pythius Syracusanus.*
 Off. 3, 14.
Pythidori. Flac. 22.

Q
Quacunque agere jumentum.
 Cœc. 19.
Quadrantaria mulier. Cœl. 26.
Quadrata in sideribus. Div. 2,
 42.
Quadrati dimensio. Tusc. 1, 24.
Quadrigarius. Tog. cand. frag.
 10.
Quadrigarum inventrix Miner-
va. Nat. D. 3, 23.
Quadrigis poetici veli. 2 Quint.
 ep. 15.

Quæri de servis in domos ini-
quum est. Rosc. Am. 41.
 — *tormentis more majorum*
non licet. De jot. 1.
Quæ salva fide facere possit,
formula rogandi judicis. Off.
 3, 10.
Quæstoris officium. Her. 4, 35.
Quæstio causa. Inv. 1, 13.
 — *de servis in dominum*
non est nisi de incestu. Mil. 22.
 — *est appetitio cognitionis.*
 Acad. 4, 8.
 — *quid Hermagora.* Inv. 1,
 6.
 — *servorum.* Clu. 63.
Quæstiones de cade, de vi. Mil. 5
 — *perpetua.* Br. 27.
Quæstiones controversæ. Or. 2,
 19.
 — *genus certum.* Or. 2, 10.
 — *partes.* Par. 1.
 — *publicæ consilium.* Cœc.
 10.
Quæstor est fidelis. Or. 2, 50. li-
 berum loco præconsuli. 49.
 — *in provincia habet dnos*
scribas. 3 Ver. 78.
 — *Ostiensis.* Sext. 17.
Quæstorem fors dat. 1 Quint. 1, 3
Quæstores nummarii de provincia
decedere iusti a prætoribus. 3
 Ver. 58.
 — *in Sicilia vendebant decu-*
mas. 3 Ver. 7.
 — *Rhodii.* Inv. 2, 29.
Quæstoria comitia. 7 epist. 30.
Quæstorum Thessalonica. Planc.
 41.
Quæstorum fors. Mur. 8.
Quæstiosa mercatura. Tusc. 5,
 31.
Quæstura Ciceronis in Sicilia.
 Planc. 26.
 — *Siciliensis Tullii.* 13 epist. 38
Quæstura conjunctio liberorum
necessitudini proxima. 13 e-
 pist. 10.
Quæstus liberales & illiberales.
 Off. 1, 42.
Qualitas. Nat. D. 2, 37.
Qualitates. Acad. 1, 7.
Quarta legio. 3 Phil. 3.
Quatuorviratus Balbi Galibus.
 10 epist. 32.
Quatuorviri Larini. Clu. 8.
 — *in municipiis.* 10 Att. 13.
Quercus Arpinatum Mariana.
 Leg. 1, 1.
Querelærum Cæcina liber. 6 epist.
 6.
Quæri non possumus eadem, quæ
dolemus. Flac. 24.
Quid deceat, non quid liceat,
spectandum. Rab. Post. 5.
 — *si hoc melius, sepe oportu-*
ne dicitur. 7 Att. 3.
Quinquatrus. 9 Att. 11 & 13.
 — *dies seuatus.* 12 epist. 25.

— *maleficia.* 2 epist. 11.
Quinque priavi Aggrinenses. 3
 Ver. 28.
Quinquæviratus Ciceroni oblatu-
a Casare. Prov. conf. 17.
Quinti domus in Carinis. 2 Quint.
 ep. 3.
 — *fratris filii perversitas.* 10
 Att. 4.
 — *patris & filii similitates*
cum Marco. 11 Att. 7 & 8 &
 10 & 13 & 21.
C. Quintilius. Clu. 62.
P. Quintilius. Quint. 17.
S. Quintilius. Red. in sen. 9.
T. Quintio M? Acilio coff. 12
 Att. 5.
L. Quintius. Br. 62. 7 Att. 9.
 — *Cincinnatus.* Sen. 26.
 — *patronus Oppianici.* Clu. 27.
P. Quintius Varus. Clu. 19.
Quintus frater apud Casarem. 7
 epist. 7. cum Marco in provin-
 cia. 2 epist. 15.
Quirina tribus. Quint. 6. 8 e-
 pist. 8.
Quirinalia. 2 Quint. ep. 3 & 13
Quirino sive & Casare. 12 Att.
 45. 13, 28.
Quirinus vel Romulus. Off. 3, 10
Quiritium jus. 2 Ver. 12.
Quisque sibi miserimus inter-
dum videtur. 4 epist. 4.
Quod adipisci quis vel scelere ve-
lit, mavult tamen ad se sine
facinore pervenire. Fin. 3, 11.
 — *est, eo decet uti.* Sen. 9.
Quodcumque in solum venit. Nat.
 D. 1, 23.
Quomodo nunc est, non est testi-
monium fidentis, sed potius
timentis. 14 Att. 16.
Quæ homines tot sententia. Fin.
 1, 5.
Quotidianas, parvas, & usita-
tas res non meminimus. Her.
 3, 22.

R
Rabiriana domus Neapoli. 1
 Att. 6.
Rabirii causa. Or. 29.
Rubirius. Acad. 1, 2.
C. Rabirius perduellionis reus.
 Pis. 2.
L. Rabius. 1 Ver. 34.
Rabsectus, Bessica gentis prin-
ceps. Pis. 34.
L. Rabonius. 1 Ver. 50.
Racilius. 2 Quint. ep. 1 & 6.
L. Racilius. 2 Ver. 12. Planc. 32.
 1 epist. 7.
Rana marina. Nat. D. 2, 49.
Ranarum prognostica. 15 Att. 16.
Rapacitas magistratum in pro-
vinciis. 5 Ver. 48.
Rapere lumen. Or. 3, 40.
Rapine sequuntur largitionem.
 Off. 2, 15.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Rava & ardua ex premio pulchra. Inv. 2, 39.
 — omnia praeclara. Amic. 21.
 Rarius. 12 Att. 21.
 Raro accidentia non ideo negligenda. Her. 3, 8.
 Ratio causae. Inv. 1, 13.
 — domina omnium & regina. Tusc. 2, 21.
 — & oratio complectur artibus inveniendi & differendi. Fin. 4, 4.
 — & oratio vinculum humane societatis. Off. 1, 16.
 — & rationis confirmatio in argumentatione. Her. 2, 18. vitiosa. 23.
 — boninum. Fin. 2, 14.
 — ignavia philosophorum. Fat. 12.
 — lux lumenque vitae. Acad. 4, 8.
 — quasi deus, dux hominum. Fin. 5, 15.
 — quibusdam q. praeceptis confirmat vim consuetudinis. Tusc. 2, 4.
 — recta & constans Dei Stoici. Nat. D. 2, 13.
 — Socratica medicina. Tusc. 4, 11.
 — vera & summa lex. Fin. 4, 5.
 Ratiocinatio. Her. 4, 16. Inv. 2, 5.
 — triperitita, an quinqueperitita. Inv. 1, 34.
 Ratiocinationis controversia. Inv. 2, 50.
 Ratiocinativum genus. Inv. 1, 13.
 Rationatores officiorum oportet esse. Off. 1, 18.
 Ratione nihil divinius. Leg. 1, 7.
 — nihil in homine divinius. Fin. 5, 13.
 Rationes decedentium apud duas civitates posita. 6 Att. 7.
 — provinciales deponerantur apud duas maximas civitates. 5 epist. 20.
 Rationis crimina. Nat. D. 3, 26.
 — momenta quaerenda, non auctores. Nat. D. 1, 5.
 — opera. Off. 1, 4.
 — quaestoriae exemplum. 1 Ver. 14.
 — societas prima homini cum deo. Leg. 1, 7.
 Rationum referentiam ex provincia jus vetus. 6 epist. 20.
 Ruranna. Col. Bal. 22. 1 epist. 9, 8, 1. 7 Att. 1.
 Reatina praefectura. 3 Cat. 2. Nat. D. 2, 2.
 Reatinorum corona. 9 Att. 8.
 — Tempe. 4 Att. 15.
 Reatinus ager. 2 Agri. 25.
 Rebilus. 12 Att. 41.
 T. Rebilus. 9 Att. 15.

Rebus novis nova nomina ponenda. Nat. D. 1, 17.
 Recens Zenoni. Tusc. 3, 31.
 Recentissima quaeque sunt correctis & emendata maxime. Acad. 1, 4.
 Recentior Siciliensis ager. 1 Agri. 4, 2, 21.
 Recensus in animis hominum. Marc. 7.
 Reciprocatio Stoica, si dii sunt, ergo divinitio, & si divinitio, ergo dii, non conceditur. Div. 1, 6, 2, 17.
 Recta aut recte facta Stoica. Fin. 3, 7, 4, 6.
 Rectior republica quis. Or. 1, 48.
 Rectum honestumque solum expedit bonis. 4 epist. 2.
 — unum bonum statuens tollit rerum reliquarum discrimen. Fin. 3, 4.
 — quid? Her. 3, 2.
 — officium. Off. 3, 3.
 — sine verecundia nihil esse potest. Off. 1, 41.
 Recuperatores. 3 Ver. 11. Cæc. 1.
 Refellere sine pertinacia, & refelli sine iracundia. Tusc. 2, 2.
 Referre falsum Scitum. Pro dom. 19.
 Regale est ut sapere, sic divinare. Div. 1, 40.
 Reges non laudantur ut fugi. De jor. 9.
 — omnia minima non curant. Nat. D. 3, 35.
 — servantur auspicia. 3 Phil. 4.
 Regi credere pecuniam est insanire. Rab. Post. 9.
 Regia. Mil. 14. 10 Att. 3.
 Regibus omnes antiquae gentes paruerunt. Leg. 3, 2.
 — quid propositum. Off. 1, 20.
 Regiones. 13 epist. 7.
 Regillum. Nat. D. 2, 2.
 Regillus Lepidi filius. 12 Att. 24.
 Regina verum oratio. Or. 2, 44.
 Regina fuga. 14 Att. 8.
 Regina. 10 Att. 12.
 Regiones Italiae. 16 epist. 11.
 Regis hereditas. 1 Att. 16.
 Regium. 16 Att. 6.
 — Lepidi. 12 epist. 5.
 — tribules Cornificii. 12 epist. 25.
 Regium dare salutem. Or. 1, 8.
 — nomen Romae sanctum. De jor. 14.
 — quid in republica. Sul. 8.
 Regnandi cupiditates in liberis civitatibus unde existunt & quales. Off. 3, 8.
 Regni fides & societas nulla sancta. Off. 1, 8.
 Regnum. Sul. 7.
 — , ubi parendum alteri & servendum. Rab. Post. 8.
 Regula philosophia. Acad. 4, 9.

Reguli causa. 16 Att. 11.
 M. Reguli supplicium apud Carthaginenses. Rif. 19.
 Regulus. Fin. 5, 27.
 — arumnosus. Parad. 2.
 — crucians a Carthaginensibus. 11 Phil. 4.
 — crudelitati Romanorum traditus. Nat. D. 3, 32.
 — fidem hosti servavit. Off. 1, 13.
 L. Regulus. 13 epist. 60.
 M. Regulus. Fin. 2, 20.
 Regum afflictæ fortunæ alliciunt misericordiam. Man. 9.
 — appellationes venales. Pro dom. 50.
 — constituendorum causa eadem, quæ legum. Off. 2, 12.
 — culpa, si scientes prætermittunt. Nat. D. 3, 37.
 — imperia. Rab. Post. 11.
 Rejcti. Fin. 3, 4.
 — Zenis. Acad. 1, 10.
 Rejctanea. Fin. 4, 26.
 Rejicienda quadam, non fugienda dicebant Stoici. Fin. 4, 9.
 Rei privatae judicium publicum. Nat. D. 3, 30.
 Republicæ causæ fuerunt bella civilia. 8 Phil. 2.
 — vir excellens arbitratur optabile ab civibus suis diligi. Vat. 3.
 — & navis comparatio. Sext. 20.
 — genus ex magistratibus intelligitur. Leg. 3, 5.
 — de ejus optimo statu scripsit Cicero. Leg. 1, 5.
 — pars, in qua dominatur fortuna. 1 Quint. ep. 1, 1.
 — procuratio est in tutela. Off. 1, 25.
 — Romanæ civis non veniebat in regnum. Rab. Post. 8.
 — seminarium. Off. 1, 17.
 — statum considerant principes & delecti viri periti rerum civilium. Div. 2, 4.
 — unusquisque obligatur societate. Off. 1, 17.
 Rei, quorum de re disceptatur. Or. 2, 43.
 Relatio criminis. Inv. 1, 11, 2, 26.
 Religio. Inv. 2, 22 & 53.
 — continetur cultu pio decorum. Nat. D. 1, 42.
 — & diligentia major est jurati judicis quam censoris. Clu. 43.
 — & fides antependa amicitie. Off. 3, 11.
 — quando tribuenda diis. Nat. D. 1, 2.
 — retinenda. Div. 2, 72.
 — solennis consulum initio honore. Red. ad Quir. 5.
 Religione Romani sunt superiores.

Nat. D. 2, 3.
 Religionis domesticæ auctor panis. Pro dom. 51.
 — est quidam modus. Pro dom. 40.
 Religiosi unde dicti. Nat. D. 2, 28.
 Religiosum, in judicatio. Inv. 1, 30.
 Romanet, quod virtute & recte factis consecutus sis. Sen. 19.
 Remedia tolerandi doloris. Tusc. 5, 26.
 Remmia lex. Rosc. Am. 19.
 de Remo & Romulo scribere. Leg. 1, 3.
 Remota. Fin. 3, 16.
 Remota criminis. Inv. 1, 11, 2, 28.
 Reiectum argumentationis genus. Inv. 1, 49.
 Rempublicam recte regere ars difficilis. 7 Att. 25.
 — tractantium ratio ac salus non veritate solum, sed etiam fama nititur. 1 Quint. ep. 2, 5.
 Remuneratione benevolentia nihil jucundius. Amic. 14.
 Remus inflexus. Acad. 4, 7 & 25.
 Renovata quadam videntur illius priora. Red. ad Quir. 1.
 Renuntiatio gradus habet. Mur. 8.
 Res non plus ad salutem largiendū, quam defensor purgandum potest consequi. Clu. 1.
 Repentina videntur graviora. Tusc. 3, 13. contra Epicurum. 15.
 Repetitio. Her. 4, 13.
 Reprehensio. Inv. 1, 42.
 de Republica libri Ciceronis. Fin. 2, 18. Off. 2, 17.
 — fex. Tusc. 4, 1. Div. 2, 1.
 Repulsi. perita caremus minore desiderio quam bona. 6 epist. 6.
 Repulsi sapientis & boni viri. Tusc. 5, 19.
 Repulsi. Har. resp. 26.
 Re ridiculum. Or. 2, 59.
 Rerum eternarum laus. Her. 3, 6.
 — natura veri nequit populorum suffragii. Leg. 1, 16.
 — nulli differentia apud quosdam. Fin. 3, 9.
 — philosophia series. Nat. D. 1, 4.
 — potentes olim avaritia tenebunt. Div. 1, 40.
 — publicarum optima sunt vetus Romana. Leg. 2, 10.
 — ratio in historia. Or. 2, 15.
 — similitudines in memoria. Her. 3, 20.
 — singularum singula proprietates. Acad. 4, 18.
 Res aliusmodi ac putatur. Inv. 2, 6.
 — anli dicenda. Mur. 12.
 — debent.

debet esse ante nomina. Her. 4, 7.
 ---- elocutionis. Her. 4, 12.
 ---- expendenda triplices. Inv. 2, 52.
 ---- familiaris uinistra & famula corporis. Tusc. 1, 31.
 ---- ipsa loquitur. Mil. 20 & 24.
 ---- ipsa, non summa delectat. 5 Att. 20.
 ---- nominantur ex maiore parte. Tusc. 5, 8 & 31.
 ---- praebet fidem uerbis, uerba lumen rebus. Or. 3, 5.
 ---- suas sibi habere eam iussit ex XII tabulis. 2 Phil. 28.
 Rescindere res iudicatas miserum. 5 Ver. 6.
 Resiciens Fortuna. Leg. 2, 11.
 Respondere consulentibus seclentem in silio. Leg. 1, 3.
 Responso est humanitatis. Or. 2, 56.
 Respublica gerenda iis, qui adiungunt naturam habent. Off. 1, 21.
 ---- immortalitati praeferenda. Planc. 37.
 ---- in quibus rebus consistat. Red. in sen. 14.
 ---- non est in parietibus. 7 Att. 11.
 Respublica ad communem utilitatem. Sext. 42.
 ---- ciuitatesque cur instituta. Off. 2, 21.
 Retentio poena in uendendo. Off. 3, 16.
 Retuocari ad carceres a calce. Sen. 23.
 Reus. Or. 2, 79.
 ---- condemnari nequit, se uno minus damnat. Cae. 10.
 ---- etsi nocens, nisi causa cognita, condemnari nequit. 1 Ver. 9.
 Rex. Or. 2, 28.
 Rex capitis reus, iniustitatum. Deiot. 1.
 ---- sacrorum patricius. Pro dom. 14.
 Rhadamanthus. Tusc. 1, 5 & 41.
 Rhedarius. Mil. 10.
 Rbegini. 5 Ver. 61. Arch. 3.
 ---- habent materiem nauibus adificandis. 5 Ver. 18.
 Rbeginus ager. 1 Phil. 3.
 Rbeginum. 2 Ver. 22. 7 epist. 19.
 Rheni fossa gurgitibus reducunt. Pif. 33.
 Rhesus matre iussa natus. Nat. D. 3, 18.
 Rhetores nunc appellati. Or. 3, 14.
 Rhetorica artificiosa eloquentia. Inv. 1, 5.
 Rhetorici. Or. 1, 12.
 ---- libri. Or. 3, 31.

agrestes. Or. 2, 3.
 Rhetorum epilogus. Tusc. 1, 47.
 ---- & dialecticorum diuersitas. Fin. 2, 6.
 Rhinton. 1 Att. 20.
 Rhodano consuetus. 10 epist. 34.
 Rhodanus. 10 epist. 9.
 Rhodi exilium. 11 epist. 1.
 Rhodia disciplina Molais. Br. 70.
 Rhodii adscribuntur Athenis. Cor. Bal. 12.
 ---- faceti. Or. 2, 54.
 ---- legati. Inv. 2, 29.
 ---- fauiores in eloquentia. Br. 13.
 Rhodii insule ab Sulla attributa. 1 Quint. ep. 1, 11.
 Rhodiorum amentia. 12 epist. 14.
 ---- apbraha. 5 Att. 11 & 12 & 13.
 ---- apbraha. 10 Att. 11.
 ---- dicendigenus. Or. 8.
 ---- disciplina naualis. Man. 18.
 ---- opinio de status. 2 Ver. 65.
 ---- premia. Br. 90.
 Rhodon. 2 epist. 18.
 Rhodus. Or. 2, 1. Br. 1 & 41. Planc. 34. 2 epist. 17. 4, 7.
 Rhodanus. 10 epist. 11.
 Rhusiaca uasa. 6 Att. 1.
 Rhythmico uox norma. Or. 3, 49.
 Ridiculi ex dolore homines. 1 Ver. 46.
 Rifus. Or. 2, 58.
 ---- renouat auditoris animum. Inv. 1, 17.
 Ritus patricii. Leg. 2, 16.
 Rogati quidam deteriores fiunt. 2 epist. 17.
 Rogatio est gratiosissima. Planc. 10.
 Rogator comitorum. Div. 1, 17. rogatus. Nat. D. 2, 4.
 Roma domus uirtutis, imperii, dignitatis. Or. 1, 44.
 ---- pusilla. 5 Att. 2.
 Roma ita geruntur multa, ut uix ea que fiunt in provinciis audiantur. Planc. 26.
 ---- non negligebantur artes Graeca. Arch. 3.
 Romani generis certa uox. Or. 3, 12.
 ---- inueniunt omnia per se sapientius quam Graeci, aut accepta ab illis meliora fecerunt. Tusc. 1, 1.
 ---- Iudi. Aet. 1 Ver. 10. 1 Ver. 54. 8 epist. 8. 13 Att. 45.
 ---- in circo. 2 Phil. 43.
 ---- ueteres sales saliores Atticis. 9 epist. 15.
 Romanorum ciuim caedes per uniuersam Asiam. Flac. 25.

gloria. Fin. 5, 22.
 ingenia uirtutesque ad omnes artes ac studia. Tusc. 4, 1.
 Romilia tribus. Aet. 1 Ver. 8. 2 Agr. 29.
 Romuli fax. 2 Att. 1.
 ---- gradus in caelum. Parad. 1.
 ---- imago. Nat. D. 1, 38.
 ---- lituum. Div. 1, 17. 2, 38.
 Ronulus. Or. 1, 9. Br. 10. C. Rab. 4. 1 Cat. 13. 3, 1 & 8.
 ---- augur. Div. 1, 2.
 ---- cum fratre item augure. Div. 1, 48. 2, 33.
 ---- auspicia constituit. Nat. D. 3, 2.
 ---- dixit Proculo Julio se deum esse. Leg. 1, 1.
 ---- idem Quirianus. Nat. D. 2, 24.
 ---- pro deo. Nat. D. 3, 15.
 ---- Sabinos recepit. Cor. Bal. 13.
 Rosa Melitenfis. 5 Ver. 11.
 Rosia lex. Cor. frag. 31.
 ---- de XIV ordinibus. 2 Phil. 18.
 Rosiana imitatio senis. Or. 2, 59.
 Roscii ners. Arch. 8.
 T. Roscii Capito & Magnus. Rosc. Am. 6.
 Roscio spectante agere in scena gestum. Or. 2, 57.
 Roscius. Or. 3, 26. 9 epist. 22.
 ---- deliciae & amores Cicronis. Div. 1, 36. 2, 31.
 ---- histrio. Or. 1, 27 & 28 & 59 & 61.
 ---- in scena est. Br. 84.
 ---- municeps Velleji. Nat. D. 1, 28.
 ---- non personatus. Or. 3, 59.
 ---- senex tardiores fecit tibius. Leg. 1, 4.
 I. Roscius legatus. 9 Phil. 2.
 Q. Roscius. Quint. 24. Rosc. com. 6.
 S. Roscius. Br. 90.
 ---- Amerinus a Cicerone defensus contra L. Sullae dominantis opes. Off. 2, 14.
 Rosia. 4 Att. 15.
 Rostra. Man. 18. Off. 3, 20. Sen. 10.
 ---- ab M. Antonio ornata. Or. 3, 3.
 ---- & inferior locus, opposita. 2 Att. 24.
 ---- habebant statuas eorum qui pro republ. mortem obissent. Sext. 38.
 ---- obsidet curia. Flac. 24.
 ---- per aduentum L. Sullae deferta. Clu. 40.
 Rostris ad statuum nullus locus clarior. Deiot. 12.

Rotunda figura pulcherrima. Nat. D. 2, 18.
 C. Rubellius. 12 epist. 26.
 Rubicon finis Galliae. 6 Phil. 3.
 Rubor. Tusc. 4, 8.
 Rubria. 9 epist. 21.
 Rubriana. 16 Att. 11.
 Rubrius. 1 Ver. 25.
 L. Rubrius Cassinas. 2 Phil. 16 & 29.
 P. Rubrius. 3 Ver. 57.
 Q. Rubrius. 3 Ver. 80.
 ---- Varro. Br. 45.
 Rudini. Or. 3, 42.
 Rudius Ennius. Arch. 10.
 Ruentis reipublica signa. 5 Ver. 6.
 Rufio. 7 epist. 20. 5 Att. 2.
 ---- Vestorianus. 14 Att. 14.
 Rufreni. 10 epist. 21.
 Rufus. 14 epist. 14. 9, 24.
 Ruina restringendum incendium. Mur. 25.
 Rullus, Decius, Coruini. 5 Phil. 17.
 ---- lex agraria. 8 epist. 6.
 Rullus tribunus pl. Pro dom. 16.
 P. Rullus. 2 Agr. 5.
 Rupilia lex. 3 Ver. 40.
 Rupilius. Amic. 19.
 ---- scenicus. Off. 1, 31.
 A. Rupilius medicus. Clu. 63.
 P. Rupilius. 2 Ver. 13. Amic. 27.
 ---- consul. 4 Ver. 50.
 ---- praetor Siciliae. 3 Ver. 54.
 P. F. 13 epist. 9.
 Ruri uita disiuncta a cupiditate & cum officio conjuncta. Rosc. Am. 14 & 27.
 Rusio feruus. Mil. 22.
 C. Rusius accusator clientis Sisenae. Br. 74.
 Rustica uox. Or. 3, 11.
 Rustica rei conditio. 3 Ver. 98.
 Rusticani homines curant agros, uillulas & numulos suos. 8 Att. 13.
 C. Rusticellus Bononiensis. Br. 46.
 Rustici Romani ex agro Sabino. Sen. 7.
 ---- Stoici. 15 epist. 19.
 Rusticum fugiendum in statu, inaccessu &c. Off. 1, 35.
 Rusticus Romanus. 16 epist. 21.
 Ruti casa. Par. 31.
 Rutilla mater C. Cotta. 12 Att. 20 & 22.
 Rutillum Rufum ambitus accusauit Scaurus. Or. 2, 69.
 Rutilius. Fin. 1, 3.
 ---- auditor Panetii. Br. 30.
 C. Rutilius. Br. 40.
 ---- Rufus. Div. 22.
 L. Rutilius. Clu. 65.
 P. Rutilius. Br. 29. C. Rab. 7. Font. 13 & 15. 4 Att. 16. Tusc. 4, 17. Off. 3, 13. Amic. 27.
 ---- M. F.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

— M. F. Or. 1, 40.
 — in exilis est. Nat. D. 3, 32.
 — Rufus. Or. 1, 53. Br. 21.
 Planc. 21. Rab. Post. 10.
 — Panatum audiit. Off. 3, 2.
 — Smyrnae civis factus. Cor. Bal. 11.
 — Specimen innocentie. Pif. 39.
 Scaur. fr. 2.
 — testis suspectus. Cxc. 10.
 P. & L. Rutilius. Amic. 20.

S.

S in fine olim elifum. Or. 48.
 Sabazia. Nat. D. 3, 13.
 Sabazius. Leg. 2, 15.
 I. Sabellius. Br. 34.
 Sabidius. Pet. conf. 2.
 Sabini. Off. 1, 11.
 — Casari probatissimi. Lig. 11.
 — severissimi homines. Vat. 15.
 Sabinius. Sext. 37.
 Sabinorum comubia. Or. 1, 9.
 Sabinus. 16 epist. 16.
 — ager. 2 Agr. 25.
 — Trebonii. 15 epist. 20.
 Sacer mons. Br. 14.
 Sacerdos Cappadociae. 15 epist. 4.
 — Jovis Syracusis est honor amplissimus. 4 Ver. 61.
 — maximus. 2 Ver. 52.
 — publico judicio condemnatus. Br. 33.
 C. Sacerdos legatus in Creta. Planc. 11.
 — prator. 1 Ver. 41.
 Sacerdotes deorum habent vacationem. Acad. 4, 38.
 — Græca Cereis. Cor. Bal. 24.
 Sacerdotum comitiis ratio haberi potest non presentis. Brut. ep. 5.
 Sacra Clodia gentis. Pro dom. 13.
 — Græca. 4 Ver. 51.
 — Idæa. Fin. 5, 22.
 — Idæa Magna Matris. Sen. 13.
 — perpetua. Leg. 2, 18 & 19. 4 Att. 3.
 Sacramentum in libertatem. Pro dom. 29.
 Sacrificia nocturna matris ad deprecandum filium. Clu. 68.
 Sacrificii certus dies. 3 Phil. 1.
 Sacrificium pro salute populi Rom. Har. resp. 6.
 Sacilegi bona navigatio. Nat. D. 3, 34.
 Sacrorum alienatio. Or. 42.
 — eadem que nobis antiquitas. Har. resp. 7.
 Sacrosanctum. Cor. Bal. 14.
 Sacrum legere, minus quam stuprare ingenuam. Her. 2, 30.
 — non fit sine jussu populi.

Pro dom. 53.
 Salaria rex. 1 Ver. 24.
 Saepe quia quidam sunt, etsi non semper, tales vocantur. Tusc. 4, 12.
 Salsinus. Clu. 25 & 36.
 Sagire, sagæ anus, sagaces canes. Div. 1, 31.
 Sagitta Herculis. Tusc. 2, 7.
 Sagra stercus. Nat. D. 2, 2.
 Saguntini. Parad. 3.
 Saguntum cepit Hannibal. Div. 1, 24.
 Saguntus. 5 Phil. 10. 6, 3.
 Saisæ Egyptii. Nat. D. 3, 23.
 Salacis iniquitas. 7 epist. 24.
 Salamina. Tusc. 1, 46.
 Salaminii. Arch. 8. 5 Att. 21.
 Salamis. Or. 1, 18. 2, 49.
 Salapinorum pestilentia fines. 2 Agr. 27.
 Salaria. Nat. D. 3, 5.
 Q. Salajus. 6 epist. 18.
 Salentini. Rosc. Am. 46.
 Salerno. Her. 4, 51.
 Salicta ad Minturnas. 2 Agr. 14.
 Sallii patricii. Pro dom. 14.
 Salina remotissima a mari. Nat. D. 2, 53.
 Salinarum possessio Ciceronis. 7 epist. 32.
 Salinator. Br. 18.
 Salinator amiserat Tarentum. Sen. 4.
 C. Salinator. Sen. 3.
 Salliorum curia. Div. 1, 17.
 — versus. Or. 3, 51.
 Sallustii Empedoclea. 2 Quint. cp. 11.
 Sallustius. 14 epist. 4. 1 Att. 3 & 11. 13, 50. Div. 1, 28.
 — lepidus amicus. 3 Quint. cp. 4.
 Cn. Sallustius. 14 epist. 11.
 P. & Cn. Sallustius. 11 Att. 11 & 17.
 Saltare in foro. Off. 3, 19 & 24.
 Saltatio Titius appellata. Br. 62.
 Saltatio comes est multarum deliciarum. Mur. 6.
 S. Salties. 2 Agr. 34.
 Salvadienus. Brut. ep. 17.
 Salvius. 9 epist. 10. 9 Att. 7. 13, 44. 16, 2. 3 Quint. ep. 2.
 — Hortensii libertus. 10 Att. 18.
 Salvos velle cives. 8 Phil. 4 & 5.
 Salus & salubritas diversa. Mur. 13.
 — libertasque patriæ, lex san-ctissima & mos optimus. 11 Phil. 11.
 — sua cuique non potest non probari. Mil. 30.
 Salvatues. Pet. conf. 9.
 Saluti omnia. Casar. 12 Att. 45.
 Salvis angurium addubitatum.

Div. 1, 47.
 — facultas a diis. Nat. D. 3, 36.
 — natalis. Sext. 63. 4 Att. 1.
 — rationem habere incipit Cicero. 1 epist. 7.
 — templum. Nat. D. 2, 23.
 — tempus est, quo spectantur judicia aliorum de nobis. Vat. 4.
 Samarobrica. 7 epist. 11 & 16.
 Sami adolescentem habitabat Epicurus. Nat. D. 1, 26.
 — fuit Cicero. 3 epist. 8.
 — fuit Quintus. 3 Quint. ep. 7.
 Samia vasa. Mur. 36.
 Samiarius exul. 11 Phil. 2. tor-tor. 3.
 Sannis gladiator. Tusc. 2, 17.
 Sannites gladiatores. Or. 2, 80. 3, 23. Sext. 64.
 — triumphati a M? Curio. Sen. 16.
 Sannium. Clu. 69. 8 Att. 12. 14, 20. 16, 11.
 Sannitum aurum. Parad. 6.
 Sannothracia. Pif. 36. Nat. D. 1, 42. 3, 37.
 Sampsiceramus. 2 Att. 14 & 16 & 17 & 23.
 Sannus. Br. 42. 1 Ver. 19. Man. 12. 5 Att. 13.
 — Ionia nobilissima urbs. 1 Quint. ep. 1, 8.
 Sanctio sacrata. Cor. Bal. 14.
 Sanctiones earum legum que abrogantur, nunquam observantur. 3 Att. 23.
 — ut prohibent, sic admonent. Rosc. Am. 25.
 Sanctitas quid. Nat. D. 1, 41 & 44.
 Sando pater Athenodori. 3 epist. 7.
 Q. Sanga. Pif. 30.
 Sanguis susus in corporibus. Or. 2, 77.
 — persusus per totum corpus. Her. 4, 45.
 Sanitas animorum in quo posita. Tusc. 3, 4.
 — corporis & animi. Tusc. 4, 13.
 Sannio. Or. 2, 61.
 — servus. Her. 4, 50.
 Sapale amici Catiline. Pet. conf. 3.
 Sapere usquequaque est telum acerrimum. 7 epist. 16.
 Sapiens cognomen Catonis. Sen. 2.
 — Epicuri beatus. Fin. 1, 18.
 — etiam bonus vir. Off. 3, 15.
 — mundus Stoicis. Nat. D. 2, 13.
 — nunquam est privatus apud Stoicos. Tusc. 4, 23.
 — turpitudine non casu commo-vetur. 5 epist. 17.

Sapientem se unus dicit Epicurus. Fin. 2, 3.
 Sapientes L. Atilius, M. Cato. C. Lalius, septem Græci. Amic. 2.
 — de officio agunt. Div. 2, 4.
 — dicti ad Pythagoræ ætatem. Tusc. 5, 3.
 — semper beatos, Stoicum. Fin. 3, 4.
 — sapientibus etiam ignotis sunt amici. Nat. D. 1, 44.
 — septem civitatibus presue-runt. Or. 3, 34.
 — septem, non perfecte tales. Off. 3, 4.
 — veri. Amic. 5.
 Sapientia a principii natura. Fin. 3, 7.
 — ars vivendi. Acad. 4, 8. Fin. 1, 13.
 — a se sumenda, fortuna a diis petenda. Nat. D. 3, 36.
 — beatæ vitæ effectrix permanet. Fin. 2, 27.
 — fundamentum eloquentiæ. Or. 21.
 — mater bonarum artium. Leg. 1, 22.
 — princeps virtutum, & ejus definitio. Off. 1, 43. 2, 2.
 — quæ. Amic. 2.
 — rite que nominatur. Leg. 1, 7.
 — sanitas animi. Tusc. 3, 5.
 — sine eloquentia parum prodest. Inv. 1, 1.
 — statuario similis. Fin. 4, 13.
 — veterum Græcorum. Or. 3, 15.
 Sapientia definitio. Tusc. 4, 26. 5, 3.
 — & stultitia proprium. Tusc. 5, 18.
 — præceptum. 13 Phil. 3.
 Sapientis integritatem omne, quod restitui potest. 12 Phil. 2.
 Sapientis animus quibus rebus septus. Parad. 4.
 — propria. Tusc. 5, 28.
 Sapientissimus est, cui quod opus est, ipsi venit in mentem. Clu. 31.
 Sapientium vita in beatorum in-fulis. Fin. 5, 19.
 Sappho in prytæneo. 4 Ver. 57.
 Sara. 15 Att. 15.
 Sardananapli epigramma. Fin. 2, 32.
 — vicem in lectulo mori malle. 10 Att. 8.
 Sardananapli Syriae rex. Tusc. 5, 35.
 Sardi venales. 7 epist. 24.
 Sardiani. 13 epist. 55.
 Sardinia. Vat. 5. Prov. conf. 7. 9 epist. 7. 2 Quint. ep. 2.
 — Africa, Sicilia, tria fru-mentaria subsidia. Man. 12.
 Sar-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Sardiniam & Africam peti*
Pompejus. 1 epist. 9.
- Sardis*. Sen. 17.
- Sardonius risus*. 7 epist. 25.
- Sardorum patrocinio accusavit*
Cicero. Off. 2, 14.
- Sarissa Macedonum*. Hei. 4, 32.
- Sarpedon filius Jovis*. Div. 2, 10.
- Saserna*. 13 Phil. 13. 15 Att. 2.
- Sasira mater Aviti*. Clu. 5 & 9.
- Sati & creati non sumus temere*
nec fortuito. Tusc. 1, 49.
- Satisdare amplius non peti*. 1
Att. 8.
- Satisfactio amplius eo nomine non*
peti. 13 epist. 28
- amplius neminem petiturum. Rofc. com. 12.
- Satisfactiones secundum mancipium*
prædiorum. 5 Att. 1.
- Satricum*. 3 Quint. ep. 1, 2.
- Satrius legatus C. Trebonii*. Brut.
ep. 6.
- M. Satrius*. Off. 3, 18.
- P. Satrius*. Rofc. com. 1. Clu.
38 & 65.
- Saturnalia*. 3 Cat. 4. 5 Att. 20.
— secunda, tertia. 13 Att.
52.
- Saturni etymologia*. Nat. D. 3,
24.
- signum. 7 epist. 23.
- stella. Nat. D. 2, 20 &
46.
- Saturnini arma*. Mil. 6.
- audacia. Vat. 9.
- in Creta contubernalis
Plancius. Planc. 11 & 25.
- supplicium. Leg. 39.
- L. Saturnini cædes*. C. Rab. 3
& 6.
- Saturninus*. Hei. 4, 22 & 34 &
54. Acad. 4, 5 & 23.
- Cn. Saturninus*. Planc. 8. 5 e-
pist. 14. 12, 26.
- L. Saturninus*. Hei. 1, 12. 4
Cat. 2. Sext. 16 & 47. Har.
resp. 19. 8 Phil. 5.
- Saturnus*. Har. resp. 10.
- ad occidentem maxime
cultus. Nat. D. 3, 17.
- vinculus a filio Jove. Nat.
D. 2, 24. 3, 24.
- Satyri*. Nat. D. 3, 17.
- Satyriuscus*. Div. 1, 20.
- Satyrius*. 12 Att. 22.
- in æde Vestæ Tarenti. 4 Ver.
60.
- Saufeii scriptum*. 14 Att. 18.
15, 4. 16, 3.
- Saufejus*. 2 Att. 8. 4, 6.
- C. Saufejus socius Saturnini*. C.
Rab. 7.
- L. Saufejus*. 1 Att. 3. 6, 9. 7, 1.
- Saxa Acronoma*. 13 Att. 40.
- rubra. 2 Phil. 31.
- Saxa*. 8 Phil. 3 & 9. 10, 10.
11, 5. 12, 8. 13, 13.
- Saxifrage unda*. Or. 3, 42.
- Saxum sacrum*. Pro dom. 53.
- Scabilla concrepant*. Coel. 27.
- Scæva*. 13 Att. 23.
- Scæva*. 14 Att. 10.
- Scævas servus Q. Crotonis inter-*
fector L. Saturnini. C. Rab.
11.
- Scævola*. Or. 44. 7 epist. 22.
- Athenis prætorem salu-
tavit Albucium Græcum. Fin.
1, 3.
- avus M? Acilii Glabrio-
nis. Br. 68. A. F. 1 Ver. 17.
- cum Appio in provincia.
3 epist. 5.
- novem menses Asia præ-
fuit. 5 Att. 17.
- pontifex. Amic. 1.
- pontifex maximus. Nat.
D. 1, 41.
- sacer Crassi. Or. 3, 18.
- P. Scævola*. Or. 1, 37. Top. 4.
Fin. 1, 4. 4, 28.
- frater P. Crassi. Br. 26.
- Mucius. Or. 1, 48 &
56.
- pontifex maximus. Pro
dom. 53. Nat. D. 3, 2.
- pontifex max. tribunus
pl. 12 Att. 5.
- tribunus pl. Fin. 2, 16.
- Q. Scævola*. Or. 1, 39 & 45.
Br. 39 & 52. Planc. 13.
8 Phil. 10. 1 epist. 9.
- augur. Br. 58. C. Rab. 7.
Cor. Bal. 20.
- Marton spirans. 3 Quint.
ep. 4.
- pontifex maximus. Nat.
D. 3, 32. Off. 3, 17.
- P. F. Br. 89. Off. 3, 15.
- vulneratus in fuvære Ma-
rii. Rofc. Am. 12.
- Scævole testimonium de Ciceronis*
Mario. Leg. 1, 1.
- Scalarum tenebra*. Mil. 15.
- Scamander libertus*. Clu. 16.
- Scammonæ radix*. Div. 1, 10.
2, 20.
- Scantia muliercula*. Mil. 27.
- silva. 1 Agr. 1, 3, 4.
- P. Scandilius*. 3 Ver. 58.
- Scantinia lex*. 8 epist. 12 & 14.
- M. Scaptius*. 5 Att. 21. 15, 13.
- Scapula movit bellum in Hispania*.
9 epist. 13.
- P. Scapula*. Quint. 4.
- Scapula borti*. 12 Att. 37.
- Scatini ex Aricia*. 3 Phil. 6.
- Scato*. Pro dom. 44.
- Scavi ædilitas*. 4 Att. 17.
- M. Scavi pater seditiosus restitit*.
Sext. 47.
- severitas. Off. 1, 30.
- Scaurus*. Or. 2, 64 & 66 & 69.
- consul. Leg. 3, 16.
- focer M? Acilii Glabronis.
A. F. 1 Ver. 17.
- testis Sulpicii. Or. 2, 50.
- M. Scaurus*. Br. 29. Mur. 17.
Har. resp. 6 & 20. Pro dom.
19. Sext. 17. 1 epist. 9. Off.
1, 22.
- princeps civitatis. Deiot.
11.
- Sceleratissimum omnium est re-*
gnandi amor. Off. 3, 21.
- Sceleris crimen*. 4 Ver. 41.
- pœna tristis & per se maxi-
ma. Leg. 2, 17.
- pœnam præmittere, sæpe
perniciosum. Brut. ep. 15.
- Scelus*. Lig. 6.
- differt ab errore. Marc. 5.
- est innocentem accessere ju-
dicio capitis. Off. 2, 14.
- prodere dogma. Acad. 4, 43.
- quod non oportet. Parad. 3.
- Scena insignia*. Or. 39.
- Scenicorum verecundia*. Off. 1,
35.
- Schule Græcorum*. Tusc. 1, 4.
- Sciens animadvertit paulum in*
fidibus discrepans. Off. 1, 40.
- Scientia alia calliditate*. Off. 1,
19.
- causa philosophiæ. Nat. D.
1, 1.
- cupido sapientiæ cavior pa-
triae. Fin. 5, 18.
- in animi motionibus & ra-
tionibus. Acad. 1, 8.
- rerum futurarum inutilis.
Div. 2, 9.
- Zenoni. Acad. 1, 11.
- Scipio*. Or. 1, 60. 3, 15. 4 Cat.
10.
- Annibali in Africam re-
trahere volens debuit adire pe-
riculum. Fin. 2, 17.
- apud Numantiam. Or. 2,
66.
- consul. Quint. 6.
- & Figulus vitio creati. Div.
2, 35.
- Ti. Gracchum perculit. Or.
2, 70.
- in sex libris rempublicam
optimam ostendit. Leg. 1, 6.
- major. Or. 2, 65.
- Metellus. 6 Att. 1.
- minor a Paulo. Brut. 20.
- pontifex Max. contra Ti.
Gracchum. Tusc. 4, 23.
- prætor. Or. 2, 69.
- prudentissimus homo. Or.
3, 33.
- scriptor. Her. 4, 5.
- severe jocans. Or. 2, 61.
- C. Scipio optimus & calamitosis-*
simus vir. Sext. 3.
- L. Scipio*. Br. 47. C. Rab. 7.
Mur. 14. 9 Att. 15.
- Antiochi victor. 1 Ver. 21.
- A. F. 11 Phil. 7.
- consul. 1 Ver. 14.
- M. Scipio Maluginensis*. Or. 2,
64.
- P. Scipio*. Br. 74. 4 Ver. 33. Côt.
frag. 21. 1 Att. 1.
- Africanus primus. Off.
3, 1.
- consul. Br. 22.
- Corculum. Br. 58.
- Corneliam Ti. Graccho col-
locavit. Inv. 1, 49.
- Karthaginis everfor. Har.
resp. 4.
- Nafica Corculum. Br. 20.
- Nafica filius ejus qui Ti.
Gracchum perdidit. Off. 1, 30.
- optimus populi Rom. Har.
resp. 13.
- Pergami mortuus. Flac.
31.
- pontifex maximus. 1 Cat.
1. Nat. D. 3, 2. Sen. 14.
- vindex resp. contra Ti.
Gracchum. Br. 58.
- P. Scipione C. Figulo coff.* Nat.
D. 2, 4.
- Scipiones*. Sen. 20.
- Cn. & P. Scipiones*. Planc. 25.
Off. 1, 18. Sen. 9. Parad. r.
— in Hispania
occisi. Cor. Bal. 15.
- Scipiones duo fortes*. Off. 3, 4.
- in Hispania cadentes.
Tusc. 1, 37 & 46.
- in Hispania Pœnus op-
preffit. Nat. D. 3, 32.
- Scipionis & Lælii amicitia*.
Amic. 4.
- felicitas. Amic. 3.
- borti. Nat. D. 2, 4.
Amic. 7.
- judicium reformidabat
Persius. Fin. 1, 3.
- leges dedit Agrigentinis
de senatu cooptando. 2 Ver.
50.
- munus Q. Metello datum.
Sext. 58.
- providentia, pro, Scipio.
Her. 4, 32.
- Tiburtinum. 5 Phil. 7.
- villa. 2 Phil. 42.
- vita constans & probata.
Top. 20.
- L. Scipionis statua cum chlamyde*
& crepidis. Rab. Post. 10.
- P. Scipionis vis*. Pro dom. 34.
- Scipionum sepulcrum*. Arch. 9.
Tusc. 1, 7.
- Scita in populorum institutis non*
omnia iusta. Leg. 1, 15.
- Scopas*. Or. 2, 86.
- artifex. Div. 1, 13.
- Scopas dissolvere*. Or. 71.
- Scopulus patrimonii*. Or. 3, 41.
- Scriba ædilitatis*. Clu. 45.
- rationes ad ævarium refere-
bat. Pis. 25.
- Scriba*. Pro dom. 28.
- ad ævarium fortiebantur. 4
Cat. 7.
- annulis aureis sæpe donati
post

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- post victoriam. 3 Ver. 80.
 — conducti parva populi mercede. 3 Ver. 78.
 Scribenda philosophia causa Ciceroni. Off. 2, 1.
 Scribendi ratio par memoria. Her. 3, 17.
 Scribentis artem officium. Her. 4, 3.
 C. Scribonius C. F. Curio. 8 epist. 8.
 I. Scribonius. Or. 1, 53.
 — Libotrib. pl. Or. 2, 65.
 Scripti controversa. Inv. 1, 12.
 Scriptis duodecim ludere. Or. 1, 50.
 ex Scripto & sententia controversa. Inv. 2, 42.
 Scriptura legum an sententia videnda. Inv. 1, 38.
 Scripturae mendum iura tollitur. 6 epist. 7.
 Scrofa. 5 Att. 4, 7, 1, 13, 21.
 Scurra cels malis oneratus. 9 epist. 20.
 Scurrilis jocus. Or. 2, 59.
 Scuta conquiruntur a privatim in tumultu. 4 Ver. 23.
 Scutorum lectica. 2 Phil. 42, 36.
 Scutum Marianum. Or. 2, 66.
 Scylax Halicarnassensis familiaris Panatii. Div. 2, 42.
 Scylla. 5 Ver. 56.
 — cum eminentibus canibus. Har. resp. 27.
 — esse non potuit. Nat. D. 1, 38.
 Scyllarum fretum aris alieni. Sext. 8.
 Scyphi sigillati. 4 Ver. 14.
 Seyron meminit omnia Epicuri dogmata. Acad. 4, 33.
 Scyrus. 5 Att. 12.
 Scythae. 5 Ver. 58.
 Scythia aut Britaniam. Nat. D. 2, 34.
 Scythia tyrannus. Pif. 8.
 Sebosus, Catuli familiaris. 2 Att. 13.
 Sebusiani trans Alpes. Quinr. 25.
 Secesto post reges exactos anno XVI. Cor. frag. 27.
 Secundum naturam quod sit, id habendum in bonis. Sen. 19.
 Securi percussi omnes archipiratae. 5 Ver. 26.
 Securis Tenedia. 2 Quint. ep. 11.
 Securitas. Tusc. 5, 14.
 — Democratii. Fin. 5, 8.
 Sedationes animi. Tusc. 5, 15.
 Seditiones multae et republ. Or. 2, 28 & 48.
 Sedulius. Pro dom. 30.
 Segavianus. 10 epist. 17.
 Segesta. 3 Ver. 40.
 — oppidum pervetus. 4 Ver. 32.
 Segesta Diana. Or. 62.
 Segestani. 2 Ver. 65.
 Segulius Labeo. 11 epist. 20 & 21.
 Sejanum. 7 epist. 1.
 Sejus. 9 epist. 7. 5 Att. 13. 12 11.
 M. Sejus. Planc. 5. 11 epist. 7. Off. 2, 17.
 Q. Sejus. Pro dom. 44 & 50. Har. resp. 14.
 Selene uxor Antiochi. 4 Ver. 27.
 Seleucea Pieria. 11 Att. 20.
 Seleucia. 8 epist. 14.
 Selencus-Leptae. 6 epist. 18.
 Selicia. 15 Att. 13.
 Seliciana provincia. 4 Att. 18.
 — villa. 9 epist. 16.
 Selicinus. 1 Att. 12.
 Q. Selicinus. 1 epist. 5.
 P. & C. Selli. Acad. 4, 4.
 Selius. 7 epist. 32.
 Sella ac tribunal praetoris in provincia. 2 Ver. 38.
 — aurea Caesaris. Div. 1, 52.
 — aurificus. 4 Ver. 25.
 — Q. Maximi. 7 epist. 30.
 Semele. Tusc. 1, 12. Nat. D. 2, 24.
 Semicirculus confectantur inertes. Fin. 5, 20.
 Seminarium Catilinarium. 2 Cat. 10.
 Semiplacentinus. Pif. 1.
 Semiramis. Prov. conf. 4.
 Semper stulti est expedire se quoquo modo, cum stultitia tua fis impeditus. Rab. Post. 9.
 Sempronialex. Clu. 56. 2 Agr. 12. Cor. Bal. 27. Pro dom. 9.
 Prov. conf. 2. 1 epist. 7. Tusc. 3, 20.
 — de civibus Romanis. 4 Cat. 5.
 — frumentaria. Br. 62.
 Semproniae leges. 5 Ver. 63. 1 Phil. 7.
 Sempronianum Scetur. 12 epist. 29.
 Ti. & C. Sempronii eloquentissimi. Or. 1, 9.
 Sempronius. 12 epist. 22 & 25. — Rufus. 6 Att. 2.
 A. Sempronius. Or. 2, 60.
 C. Sempronius Rufus. 8 epist. 8.
 L. Sempronius Atratinus consul. 9 epist. 21.
 Semuncia auri. 4 Ver. 25.
 Semurius aeger. 6 Phil. 5.
 Semurii comitorum. Or. 55.
 Semarioli. Tusc. 5, 23.
 Senator non est, qui tenetur iurando hostium. Off. 3, 27.
 — quis est. Leg. 3, 18.
 Senatores, id est, senes. Sen. 16.
 — in supplicationibus decernendis non coguntur pignoribus. 1 Phil. 5.
 — Roma haruspicinam facientes. 6 epist. 18.
 Senatori navem adificare non licuit. 5 Ver. 18.
 Senatoria iudicia infamia. Clu. 22.
 Senatoriae aetatis gradus. Man. 20.
 Senatoribus in provinciis lictores dabantur. 12 epist. 21.
 Senatoris hominis apud socios. 4 Ver. 11.
 — boni est in senatum venire. Pro dom. 4.
 Senatorum omnes oportere dicto audientes esse. 8 epist. 4.
 Senatus ad Apollinis habitus. 8 epist. 4 & 8.
 — auctoritas maxima. 1 Att. 14.
 — consilium & fides. Or. 3, 2.
 — consulta de supplicatione nunquam per discessionem facta. 3 Phil. 9.
 — consulta de supplicationibus scribi solent ab amicis. 15 epist. 6.
 — consulti forma. 8 epist. 8.
 — deligit numeris provincialis ministros. Nat. 15.
 — est sapiens consilium. Or. 2, 82.
 — in ade Bellone. 5 Ver. 16.
 — in Capitolio. Acad. 4, 45.
 — iudicium est de iure legum. Pro dom. 27.
 — misericors. Rosc. Am. 52.
 — officium. Her. 4, 35.
 — orbis terrarum praesidens. 2 Phil. 7.
 — potestas in legibus. Cor. frag. 12.
 — princeps salutis mentisque publicae. Har. resp. 27.
 — publicum orbis terrae consilium. 3 epist. 8.
 — qualis. Leg. 3, 3.
 — ratio tempore Ciceronis mutata. 1 epist. 8.
 — sapientis est grata memoria prosequi virtutem mortuorum pro patria. 14 Phil. 11.
 — specimen ceteris sic. Leg. 3, 12.
 — summum consilium sic dictus unde. Sen. 6.
 — summum populi Romani populorumque gentium omnium ac regum consilium. Pro dom. 28.
 — tempore Clodiano de civitate omnino sublatus. Sext. 19.
 Senectus auferit viriditatem. Amic. 3.
 — fundamentis adolescentiae constituta. Sen. 18.
 — loquacior. Sen. 16.
 — quae honesta. Sen. 11.
 — velut maturitas in arborum baccis terraeque frugibus. Sen. 2.
 de Senectute liber Ciceronis ad Atticum. Div. 2, 1.
 Senectuti multum tribuendum. Off. 1, 41.
 Senectutis ipsius facta persona. 15 Att. 1.
 — subsidium, otium. Or. 1, 60.
 Senes bellum. Br. 18.
 Senes discentes. Or. 3, 23.
 — apud Lacedaemonios amplissimum magistratum gerentes. Sen. 6.
 — Lacedaemone. Div. 1, 43.
 — sapientes delectantur adolescentibus bona indole praeditis. Sen. 8.
 Senescit vetula arbor. Fin. 5, 14.
 Senia balnea. Coel. 25.
 Senis officium. Off. 1, 34.
 Sensum esse in morte creditum antiquitas. Tusc. 1, 12.
 Sensus. Acad. 1, 8.
 — & membra ministri comitesque virtutum. Fin. 2, 34.
 — in nimia voluptate fatiantur natura, non mente. Or. 3, 25.
 — interpretes ac nuntii rerum. Nat. D. 2, 56.
 — mentis satellites ac nuntii. Leg. 1, 9.
 — non corrumpuntur, sed animi. Leg. 1, 17.
 — veridiciorum dixit Epicurus. Nat. D. 1, 25.
 Sensuum singularum varia voluptas. Or. 3, 7.
 — veritas. Acad. 4, 7.
 Sententia. Her. 4, 17.
 — Ciceronis in philosophia. Off. 2, 2.
 — clam an palam ferenda. Clu. 20 & 27.
 — ut variegum ex republica tempestate moderanda. Planc. 39.
 Sententiae non occidunt hominum interitum. Nat. D. 1, 5.
 Sententiam ex reipub. tempestate moderari. Cor. Bal. 27.
 Sententiarum ratio Syracusis. 4 Ver. 64.
 — ut tempestatum, communitatio. Pro dom. 2.
 Sententiose dicere sine verborum ordine & modo infantia est. Or. 71.
 C. Sentius Macedonia praetor. 3 Ver. 93. Pif. 18.
 Senum vitia. Sen. 18.
 Separatum exordium. Inv. 1, 18.
 Sepiarum atramentum. Nat. D. 2, 50.
 Septi distis. Or. 3, 39.
 Septasia. 2 Agr. 34. Sext. 8. Pif. 11.
 Septa marmorea tribus comitiis & tecta. 4 Att. 16.
 Septem sapientes non suo, sed populorum suffragio sic sunt appel-

appellati. Fin. 2, 3.
 Septemvir. 5 Phil. 12. 13, 12.
 Septemviratū acta. 6 Phil. 5.
 8, 9.
 Septenarii, Tusc. 1, 44.
 Septentriones clarissimi. Acad. 4,
 20.
 --- venti. 9 Att. 6.
 Septimia. 16 Att. 11.
 Septimia sophia. 9 epist. 10.
 C. Septimius. Red. in sen. 9. 12
 Att. 13 & 14.
 --- scriba Bibuli. 2 Att. 24.
 --- T. F. 8 epist. 8.
 P. Septimius. Flac. 4 & 35.
 --- Scævola. Clu. 41.
 --- senator. A&T. 1 Ver. 13.
 Q. Septimius eques Rom. 3 Ver. 14.
 Septulla. 1 Att. 12.
 Septumvlejus Anagninus. Or. 2,
 67.
 Sepulcrorum religio de inferendis.
 Leg. 2, 22.
 --- sanctitas in ipso solo est.
 9 Phil. 6.
 Sepulcrum Iovis in Creta. Nat. D.
 3, 21.
 --- pedes triginta quoquo ver-
 sus. 9 Phil. 6.
 Sepyra. 15 epist. 4.
 Sequani. 1 Att. 19.
 Sequester & confirmator pecunia.
 Clu. 26.
 Sequi deum. Fin. 3, 21.
 Serapion. 10 Att. 17.
 Serapionis liber. 2 Att. 4 & 6.
 --- subscriptio. 6 Att. 1.
 Serapis. Nat. D. 3, 19. Div. 2,
 59.
 --- Syracusis. 2 Ver. 66.
 C. Serenus. Planc. 5.
 Sergia tribus. Vat. 15.
 Sergii. Pro dom. 33.
 Sergius mimus. 2 Phil. 25.
 C. Sergius Aurasa. Or. 1, 39.
 --- Orata. Off. 3, 16.
 Cn. Sergius. 3 Ver. 43.
 L. Sergius. Pro dom. 5.
 --- scriba Ciceronis quaestor.
 3 Ver. 78.
 Q. Sergius senator. Clu. 7.
 Seriphi insula lepusculi & vul-
 pecula. Nat. D. 1, 31.
 Seriphus. Sen. 3.
 Serit senex diis immortalibus,
 qui volunt aliqua posteris pro-
 di. Sen. 8.
 Sermo familiaris in convivio. 9
 epist. 24.
 --- in orando. Her. 3, 13.
 --- in poculis. Sen. 14.
 --- plerumque emanans a dome-
 sticis emanat auctoribus. Pet.
 conf. 5.
 --- senis decorus. Sen. 9.
 --- ubi versatur. Off. 1, 37.
 Sermocinatio. Her. 4, 43 & 52.
 Sermones ficti & falsa crimina
 inter Ciceronem & Pompejum.

Pro dom. 11.
 Sero sapientis est, quoquo modo se
 expedire, cum stultitia tua sis
 impediens. Rab. Post. 9.
 Serra stridor. Tusc. 5, 40.
 Servanus ab aratro. Sext. 33 &
 39 & 43. 4 Att. 2.
 --- Domesticus. 3 Quint. ep. 8.
 C. Servanus. C. Rab. 7.
 S. Servanus sacrilegus. Har. resp.
 15.
 Cn. Sertius. 2 Ver. 48.
 Sertorianus pars & Hispaniensis.
 Man. 4.
 --- tempora. 2 Agr. 30.
 Sertoriani milites. 5 Ver. 28 &
 56.
 Sertorianum bellum. 11 Phil. 8.
 Sertorius. Mur. 15.
 Q. Sertorius. Br. 48.
 Servaeus. Font. 5.
 Servatio de caelo vetabat cum po-
 pulo agere. Vat. 6 & 7.
 Servi artifices. 1 Ver. 36.
 --- literarii. Br. 22.
 --- literis aut musicis eruditi. 4
 Att. 16.
 --- moribus iisdem quibus domi-
 nus. 3 Ver. 25.
 --- pratorum quales debeant
 esse. 1 Quint. ep. 1, 6.
 --- remoti ab cavea. Har. resp.
 12.
 Servii eloquentia. Or. 1, 9.
 Servilia. 6 Att. 1. 13, 11 & 16.
 15, 11.
 --- Claudii. 12 Att. 20.
 --- lex. Or. 2, 55. Br. 43 &
 leg. Clu. 51. Rab. Post. 4.
 --- acerbissima. Cor. Bal. 24.
 --- socrus Hortensii. 2 Ver. 8.
 Servilia legis suavia. Br. 86.
 Servilii Casca. 2 Phil. 11.
 --- gemini. Acad. 4, 18. P. &
 Q. 26.
 --- victoria. 1 Agr. 2.
 Serviliorum sepulcrum. Tusc.
 1, 7.
 Servilius. 16 epist. 23.
 --- amulator Catonis. 2 Att. 1.
 --- Abala. Mil. 3. 2 Att. 24.
 --- consularis. 1 epist. 1.
 --- homo furiosus. Brut. Ger.
 ep. 2.
 --- lacus. Rosc. Am. 32.
 --- Serabo. 13 epist. 64.
 --- tribunus pl. Brut. Ger. ep.
 7.
 C. Servilius. Div. 19. 5 Ver. 54.
 --- Abala magister equitum.
 Sen. 16.
 --- Glaucia. Br. 62.
 --- magister societatis. 3 Ver.
 71.
 --- prator. 1 Cat. 2.
 Cn. Servilius consul. Br. 20.
 L. Servilius Postumus. 12 epist.
 26.
 M. Servilius. Br. 77. 4 Phil. 6.

8 epist. 8. 6 Att. 3.
 --- Abala. Pro dom. 32.
 --- dissuasor legis annalis. Or. 2,
 65.
 --- tribunus pl. 12 epist. 7.
 P. Servilius. 1 Ver. 21. 3, 90.
 4, 10. 5, 26. 2 Agr. 19. C.
 Rab. 7. Man. 23. Red. ad
 Quir. 7. In sen. 10. Prov.
 conf. 1 & 9. 7 Phil. 9, 9, 1 & 6.
 11, 10. 12, 2. 1 Att. 19.
 --- Imperator. Flac. 3.
 --- M. Lucullus coff. designati.
 2 Quint. ep. 1.
 --- pontifex. Pro dom. 52. Har.
 resp. 6.
 --- Rullus. 2 Agr. 20.
 Q. Servilius. 3 epist. 10 & 11
 & 12.
 --- Abala. 1 Cat. 1.
 --- Capio. Scaur fr. 1 & 10.
 S. Servilius. 5 epist. 10.
 Servio Tullio dormienti caput ar-
 sit. Div. 1, 53.
 Servire non omnibus est bellum. 13
 Att. 49.
 Servitus diutina ingenium minus
 patitur videri. 12 epist. 13.
 --- malorum omnium postre-
 mum. 2 Phil. 44.
 --- obedientia fracti animi &
 abjecti, & arbitrio carentis
 suo. Parad. 5.
 --- omnis misera sed quadam
 necessaria. 10 Phil. 9.
 Servitius depulso est iustissima
 causa belli gerendi. 8 Phil. 4.
 Servius. 10 epist. 28.
 --- confrobrinus D. Bruti. 11 e-
 pist. 7.
 --- cunctator. 8 epist. 10.
 --- designatus tribunus pl. con-
 demnatus. 8 epist. 4.
 --- frater Papirii Pati. 9 epist.
 15.
 --- IC. Top. 8. 7 epist. 21.
 --- Pola. 2 Quint. ep. 13.
 --- Tullius aequalis Pifistrati.
 Br. 10.
 Servo peccante, a servis paterfa-
 milias sumet vindictam. 4
 Cat. 6.
 Servorum corruptela. Deiot. 11.
 --- infama conditio. Off. 1, 13.
 --- jus, fortuna, conditio infi-
 ma est. Cor. Bal. 9.
 Servus aequiparatus equo. Off. 2,
 23.
 --- ex artificio astimatus. Rosc.
 com. 10.
 --- ne quis cum telo sit, pars
 edicti pratorum in Sicilia. 5
 Ver. 3.
 Sestii herbula. Nat. D. 2, 50.
 Sestiana dicta. 7 epist. 32.
 Sestii pueri. 3 Att. 17 & 19.
 Sestili fundus. 14 Att. 6.
 Sestio lictores concessi. 11 Att.
 7.

Sestius. 7 Att. 17.
 --- carnifex. 5 Ver. 43 & 45.
 --- parochus publicus. 13 Att.
 2.
 P. Sestius. 5 epist. 20. 6, 10. 7,
 24. 13, 8.
 Setecus. 8 Att. 15.
 Setinus ager. 2 Agr. 25.
 Severitas adhibenda reip. causa.
 --- Off. 1, 25.
 --- pretextus crudelitatis. 5
 Ver. 9.
 --- salutaris vincit inanem ste-
 dentia clementiae. Brut. ep. 2.
 Sex-primi. Nat. D. 3, 30.
 Sex Romanorum principum filii
 eradebantur singulis Etruriae
 populis in disciplinam. Div. 1,
 41.
 Sextia tabula. Quint. 6.
 Sextilius Rufus. 12 epist. 13.
 A. Sextilius. Flac. 15.
 C. Sextilius. Flac. 36.
 C. Sextilius Rufus quaestor pri-
 mus in Cyprum missus est. 13
 epist. 48.
 P. Sextilius quaestor. Flac. 13.
 --- Rufus. Fin. 2, 17.
 Q. Sextilius. 2 Quint. ep. 1.
 P. Sextius laudavit Pompejus.
 1 epist. 9.
 Sextius. 3 Att. 23.
 --- licitor. 3 Ver. 67.
 --- quaestor. Vat. 5.
 C. Sextius Calvinius. Br. 34.
 --- familiaris Caesaris. Or. 2,
 60.
 L. Sextius Pansa. 2 Quint. ep.
 11.
 P. Sextius. Br. 48. 1 Cat. 8.
 Red. ad Quir. 6. In sen. 8 &
 12.
 --- collega Milonis. Mil. 14.
 T. Sextius Gallus. Mil. 31.
 Sextus trib. pl. 1 Att. 18.
 Sibi malle acquirere quam alteri
 concessum est a natura. Off.
 3, 5.
 Sibilus, modo res levis, modo
 mors. Sext. 54.
 Sibylla. Rab. Post. 2. 1 epist. 7.
 Div. 1, 36.
 --- Erythraea. Div. 1, 18.
 Sibylla versus. Div. 2, 54.
 Sibyllina vaticinationes. Nat. D.
 2, 3.
 Sibyllina fata. 3 Cat. 4.
 Sibyllini libri. 4 Ver. 49.
 --- versus. Div. 1, 2.
 Sica. 14 epist. 15. 8 Att. 12. 12,
 23. 14, 19. 15, 17. 16, 6.
 Sica in rempubl. destricta sunt
 mali magistratus. Pet. conf.
 3.
 Sica fundus. 3 Att. 2 & 4.
 --- sububanum. 12 Att. 34.
 Sicilia ab Pompejo explicata pe-
 riculis. Man. 11 & 21.
 --- Africa, Sardinia, tria
 fru-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

frumentaria Roma subsidia. Man. 12.
 — Cerevi & Liberæ consecrata. 4 Ver. 48.
 — quo jure Romanis accesserit. 3 Ver. 6.
 — suburbana & fidelis provincia. 5 Ver. 60.
 Siciliae laus. Or. 62.
 — septendecim populi. 5 Ver. 47.
 — utilitas Romanorum ex re frumentaria. 3 Ver. 5.
 Siciliense editum. 1 Ver. 43.
 — fretum. Nat. D. 3, 10.
 Siciliensis annus Ciceronis. Br. 92.
 Sicimur. 5 Att. 4.
 C. Sicimur. Br. 76.
 Cn. Sicimur. Br. 60.
 Siculi acuti. 3 Ver. 8.
 — acuti & controversi. Br. 12.
 — clientela Ciceronis. 14 Att. 12. cives Romani ab Antonio facti ibid.
 — dicaces. 4 Ver. 43.
 — faciei. Or. 2, 54.
 — frugi & sobrii. 3 Ver. 27.
 Siculis scribere se agebat Persius. Fin. 1, 3.
 Siculorum jura sub Romanis. 2 Ver. 13.
 — patrocino accusavit Cicero. Off. 2, 14.
 — vitiositas in incidendo. Or. 69.
 Siculum frumentum. 3 Ver. 74.
 Siculus. Or. 2, 69.
 Sicurus servus. 3 Quint. ep. 9.
 Sicyon. 13 epist. 21. 1 Att. 13.
 — quinquaginta annorum tyrannidem passa. Off. 2, 23.
 Sicyonii. 1 Att. 19 & 20. Tusc. 3, 22.
 — calcei. Her. 4, 3. Or. 1, 54.
 Sicyonius magistratus. 1 Ver. 17.
 Sida. 3 epist. 6 & 12. 12, 15.
 Siderum divinitas. Nat. D. 2, 15.
 Sidicini. 2 Phil. 41.
 Sidon. 9 Att. 9.
 Sigem. Arch. 10. 5 epist. 12.
 Signa, quibus voluntas a simulatione distinguitur. 8 Att. 9.
 Significatio. Her. 4, 53.
 Signi infirmatio. Inv. 1, 43.
 Signum ex probabili. Inv. 1, 30.
 Si in jus vocat, verba sunt legis. Leg. 2, 4.
 Sila silva. Br. 22.
 Silani agri. 11 epist. 20.
 — cohortis prætorii. 10 epist. 30 & 34.
 Silanionis opus. 4 Ver. 57.
 Silano & Murena coff. Flac. 13.
 Silanus. Mur. 38. 1 Att. 1.
 — adilis. Off. 2, 16.
 D. Silanus. Div. 21. 4 Cat. 4. Pif. 24.
 — adoptavit filium Torquati.

Fin. 1, 7.
 — viticus M. Bruti. Br. 68.
 M. Silanus. Br. 35. 2 Ver. 47.
 Cor. frag. 35.
 Sileni Græca histria de Hannibale. Div. 1, 24.
 Silentium in auspiciis. Div. 2, 31.
 Silenus a Mida captus. Tusc. 1, 48.
 Sili. Nat. D. 1, 29.
 Siliana villa. 12 Att. 27.
 Silice nati non sumus. Tusc. 3, 6.
 P. Silii causa. 7 epist. 21.
 Silius. 7 Att. 1.
 A. Silius. 10 Att. 13, 12, 18 & 24.
 Silva Gallinaria. 9 epist. 23.
 — Scantia. 1 Agr. 1, 3, 4.
 Silvæ publicæ. Mil. 9.
 Silvani & Carbonis lex. Arch. 4.
 — melos. Nat. D. 2, 35.
 Silvius. 6 Att. 1.
 Silur. Or. 2, 70.
 Simile vitiosum. Her. 2, 29.
 Similibus dissimilibus inservant Stoici. Fin. 4, 24 & 27.
 Similitudines aliæ rerum, aliæ verborum in imaginibus. Her. 3, 20.
 — non tollunt cognitionem. Acad. 4, 17.
 Similitudinis periculum. Inv. 2, 50.
 Similitudo. Her. 4, 45.
 — ad argumentandum. Or. 2, 40.
 — attrahit ad amicitiam. Amic. 14 & 20.
 — in contrario vel pari. Inv. 1, 30.
 — mater satiætat. Inv. 1, 41.
 — studiorum ac naturæ habet vim magnam ad amicitias. Clu. 16.
 — verbi. Or. 3, 39.
 Simonides. Sen. 7.
 — Cæjus artem memoriæ protulit. Or. 2, 86.
 Simonidis ars memoriæ. Fin. 2, 32.
 — cæm. Tusc. 1, 42.
 — frustratio respondendi de Deo. Nat. D. 1, 22.
 — memoria. Tusc. 1, 24.
 — somnium. Div. 1, 27.
 Simplex causa. Inv. 1, 12.
 Simplicia verba. Or. 24. Par. 5.
 Simulacra Democriti. Nat. D. 2, 30.
 Simulacri simile e quercu excelsisse. 13 Att. 28.
 Simulacrorum origo. Nat. D. 1, 27.
 Simulacrum aut ara dedicata loco moveri potest. Pro dom. 46.
 Simulant aliqui studere. Arch. 3.
 Simulare irasci oratorem non de-

decet. Tusc. 4, 25.
 Simulatio non parit veram gloriam. Off. 2, 12.
 — per breve tempus potest naturam vincere. Per. conf. 1.
 — ubique vitiosa. Amic. 25.
 — virtutis diuturna difficultas. 7 Att. 1.
 Simulationum vela, frontis, oculi, vultus. 1 Quint. ep. 1, 5.
 Singularis occasio. Inv. 1, 27.
 Sinistra a re dictus dictator. Leg. 3, 3.
 Sinistra dicuntur Romanis bona, etsi sint dextra. Div. 2, 39.
 A. Sinistrum fulmen. 2 Phil. 38.
 Sinope. 2 Agr. 20.
 — oppidum. Man. 8.
 — Ponti civitas. 1 Ver. 34.
 Sinuessa. 9 Att. 15 & 16.
 Sinuessanum. 16 Att. 10.
 — Ciceronis. 15 Att. 1.
 — diversorium. 14 Att. 8.
 — diversorium. 12 epist. 20.
 Sipontina ficticia. 2 Agr. 27.
 Sipontum. 9 Att. 15. 10, 7.
 Si posset, formula. Off. 3, 9.
 Sipylius. 2 Quint. ep. 11.
 Sivegus. 15 Att. 17.
 Siverum cantus. Fin. 5, 18.
 Sisapo. 2 Phil. 19.
 Sifenna. Br. 74.
 L. Sifema. Br. 64. 2 Ver. 45.
 4, 15 & 20. Cor. frag. 21.
 — amicus Attii. Leg. 1, 2.
 — historicus. Div. 1, 44. 2, 25.
 P. Sifer. 11 Att. 13.
 Sisyphi prudentia. Tusc. 1, 41.
 Sisyphus versat saxum. Tusc. 1, 5.
 Siti qui dicuntur. Leg. 2, 22.
 Sitire agros. Or. 24.
 Sittius. 15 Att. 17.
 Sittiana syngrapha. 8 epist. 2 & 4 & 8 & 9.
 Sive, nibe, in formulis sponsionum. Cæc. 23.
 Smyrna. Br. 21. 2 Agr. 15. Flac. 30.
 Smyrna oppressus Trebonius. 11 Phil. 2.
 Sobrius nemo saltat. Mur. 6.
 Socii & pallium. Rab. Post. 10.
 Sociale bellum. Font. 14.
 Socialis lex. Div. 5.
 Societas hominum & aequalitas per se colenda. Leg. 1, 18.
 — latissime patens. Off. 1, 16.
 — humana jungit hominem cum hominibus. Acad. 1, 5.
 — humani generis maxime est secundum naturam. Off. 3, 5.
 — profecti ab amore parentum in liberos. Fin. 3, 18.
 — utilitatum inter homines. Fin. 5, 23.
 Societates hominum. Amic. 5.
 — omnium publicorum in ordi-

ne equestri. Pro dom. 28.
 — Romæ. Mur. 33.
 Societatis hominum gradus. Off. 1, 17.
 — tria genera. Off. 3, 17.
 — judicium. Cæc. 3.
 Socii & Latini. 5 Ver. 24.
 — Latini interdum urbe exire jussi. Sext. 13.
 — populi adfiscunt interdum — aliquid ex jussis populi Rom. Cor. Bal. 8.
 — putandi, inter quos communicatur res. 3 Ver. 20.
 Socium fallere, nefarium. Rosc. com. 6.
 — non est boni viri. Rosc. Am. 40.
 Socrates fidibus docuit Connus. 9 epist. 12.
 Socrates. Inv. 1, 31. Or. 1, 7 & 47 & 54. Br. 8. 4 Att. 16.
 Acad. 1, 1.
 — a rebus occultis ad vitam communem adduxit philosophiam. Acad. 1, 4. ejus sermone mos. ibid. Dissimulatione usus 4, 5.
 — Alcibiadi persuasit inter ipsum & bajulum nihil interesse. Tusc. 3, 32.
 — auditor Archelai mutavit philosophiam. Tusc. 5, 4.
 — dulcis & facetus. Off. 1, 30.
 — eiqw. Or. 2, 67.
 — & Socratici viri. 14 Att. 9.
 — exprimitur libris Platonis. Or. 3, 4.
 — excerebatur eum qui utilitatem a natura se junxisset. Leg. 1, 12.
 — excerebatur, qui opinione distraxissent utilitatem ab honestate. Off. 3, 3.
 — inductione usus plurimum. Top. 9.
 — in Gorgia. Or. 3, 31. Tusc. 5, 12.
 — omni sapientia princeps. Or. 3, 16.
 — nullam literam reliquit. ibid.
 — obsonabat ambulando famem. Tusc. 5, 34.
 — parens philosophia. Fin. 2, 1.
 — pauper. Tusc. 3, 23.
 — sapientissimus. Sen. 21.
 Amic. 2.
 — senex in fidibus elaboravit. Sen. 8.
 Socrati fames fuit cibi condimentum. Fin. 2, 28.
 Socratica eadem Stoica. præf. parad.
 — medicinaratio. Tusc. 4, 11.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

— *ratio*. Tusc. 1, 4.
Socraticæ agere in docendo. 2 Att. 3.
Socratici excellunt in sermone. Off. 1, 37.
Socraticorum philosophorum joca. Off. 1, 29.
Socraticus & Platonius vult esse Cicero. Off. 1, 1.
— *libellus*. Tusc. 3, 18.
Socratis apud Xenophontem origo anime. Nat. D. 3, 11.
— *de Ifcrate augurium*. Or. 13.
— *idem vultus*. Off. 1, 26.
— *ironia*. Br. 85.
— *mors*. Nat. D. 3, 33.
— *oratio apud iudices*. Tusc. 1, 41.
— *sermo diei mortis*. Tusc. 1, 24.
— *somnium*. Div. 1, 25.
— *verba de immortalitate anime*. Sen. 2, 1.
— *via ad gloriam*. Off. 2, 12.
— *vultus idem*. Tusc. 3, 15.
Sodales alii ac gratiosi & cupidi. Planc. 19.
Sodali auxilium ferendum. Or. 2, 49.
Sodalis alicui in Lupercis. Cœl. 11.
Sodalitas honeste nominanda. Planc. 15.
Sodalitates Catone quaestore constituta. Sen. 13.
— *obligatæ Ciceroni*. Pet. conf. 5.
Sedes. Or. 45.
Sol circumfertur. Or. 3, 45.
— *excidisse e mundo videtur*. 9 Att. 10.
— *Iove natus nepos Ætheris*. Nat. D. 3, 21.
— *notat 10 annos apud magos*. Div. 1, 23.
— *pater Circes, Pasiphaes & Aees*. Nat. D. 3, 19 & 21.
— *pater Phaëthontis*. Off. 3, 25.
— *unde dictus*. Nat. D. 2, 27.
Solarium descriptum vel ex aqua. Nat. D. 2, 34.
Solatum vestigialis. 1 Quint. ep. 1, 11.
Sole ipsi hæc clariora sunt. Fin. 1, 20.
Solem acriter intuentes ad spectum amittunt. Tusc. 1, 30.
— *e mundo tollere*. Amic. 13.
Solentini. 3 Ver. 43.
Solere homines dubitare, non oportere. Off. 3, 4.
Solertia hominum. Nat. D. 2, 60.
Soli in Cilicia. Leg. 2, 16.
Solis cursus. Nat. D. 2, 19.
— *exortus nemo admiratur*. Her. 3, 22.
— *ignis*. Nat. D. 2, 15.

— *in radios incurere*. Fin. 5, 30.
— *luce obscuratur lumen lucernæ*. Fin. 3, 14, 4, 12.
— *magnum ad Mathematikos*. Acad. 4, 26.
Solitario homini iustitia necessaria. Off. 2, 11.
Solitudo & otium afferunt languorem. Off. 3, 1.
— *ingrata*. Fin. 3, 20.
Solium, unde vinum ministrabatur. Pil. 27.
Sollicitudines importatæ supplicii causa. Fin. 1, 16.
Sollicitudo. Tusc. 4, 8.
Solæcisinus. Her. 4, 12.
Solon. Or. 1, 44, 3, 15. Br. 7.
— *Fin. 2, 21 & 27*. Tusc. 1, 46. Sen. 20.
— *eloquens*. Or. 1, 13.
— *leges scripsit*. Rofc. Am. 25.
— *multo ante prospexit tyrannidem*. Div. 1, 49.
— *sapientissimus ex septem & legum scriptor solus*. Brut. ep. 15.
— *versibus glorians*. Sen. 8.
Solonis elogium de fetu in sua morte. Sen. 20.
— *epitaphium*. Tusc. 1, 49.
— *leges*. Leg. 1, 22, 2, 23.
— *esse negabant Stoici*. Acad. 4, 44.
— *lex in disensione*. 10 Att. 1.
— *nomen minus illustre quam Themistoclis*. Off. 1, 22.
— *verficulus de se senescente*. Sen. 14.
— *versutum & callidum factum*. Off. 1, 30.
Solonius campus. 2 Att. 3 & 8.
— *agri Lanuvini*. Div. 1, 36. 2, 31.
Solum vertere. Cæc. 34.
Somni necessitas, alioquin contra naturam putandi. Fin. 5, 10.
Somnia a diis dividi. Nat. D. 3, 39.
— *Erebo & Nocte nata*. Nat. D. 3, 17.
Somnians motus mentium. Div. 1, 2.
— *Somniantis nihil est magnum*. Div. 2, 68.
Somniorum coniectionem definit Chrysippus. Div. 2, 63.
— *ratio, & omnium una*. Div. 2, 67.
— *visa*. Acad. 4, 15.
Somnus morti similis. Sen. 22.
— *perisurgium laborum & sollicitudinum*. Div. 2, 72.
Sonus permulcet aures. Or. 49.
Sopater Halicynensis. 2 Ver. 28.
— *proagoros Tyndaritanus*. 4 Ver. 39.
Sophia Septimæ. 9 epist. 10.
Sophiste. Or. 11 & 19. explicabant schulam. Fin. 2, 1.

Sophistes. Acad. 4, 23.
Sophocles. Or. 3, 7. Or. 1. Opt. gen. or. 6. Acad. 1, 3. Tusc. 3, 29. Sen. 14.
— *ad summam senectutem tragædias fecit*. Sen. 7.
— *Agrigentinus*. 3 Ver. 88.
— *amicus Attici*. 2 Att. 7.
— *in Trachiniis*. Tusc. 2, 8.
— *incola Colonei*. Fin. 5, 1.
— *poeta & prator*. Off. 1, 40.
Sophoctem opus. 16 epist. 18.
Sophoclis Electra. Fin. 1, 2.
— *somnium*. Div. 1, 25.
Sopolidis pictores. 4 Att. 16.
Soranus. Planc. 9.
— *augur*. Div. 1, 47.
Sorite. Acad. 4, 16 & 28.
Sori & origo ejus Præneste. Div. 2, 41.
— *pratura*. Mur. 19.
Sortes terra editæ. Div. 1, 18.
Sortilegi. Div. 1, 58. 2, 53.
Sortitio animadversio in flagitio militari. Clu. 46.
— *in ordine judicandi*. Clu. 28.
Sofias servus. Her. 4, 50.
Sofippus Agrynensis. 2 Ver. 9.
Sofistenus Entellinus. 3 Ver. 87.
Sofitheus anagoræ. 1 Att. 12.
Sofius. 9 Att. 1.
C. Sofius prator. 8 Att. 6.
Sofius eq. R. tabularium incendit. Nat. D. 3, 30.
Sofpita cum pelle caprina, hasta, scutulo, calceolis repandis. Nat. D. 1, 29.
Softratus. 3 Ver. 23.
Sofus, liber Antiochi contra Philonem. Acad. 4, 4.
Soter Latine uno verbo exprimi nequit. 2 Ver. 63.
Sotericus Marcus. Cor. Bal. 25.
Sparta. Fin. 2, 30.
— *peribit avaritia*. Off. 2, 22.
Spartaci socii ab initio non quinquaginta. 6 Att. 2.
Spartacus. Har. resp. 12. Parad. 4.
— *maledictum*. 3 Phil. 8.
Spartæ exercitia puerorum. Tusc. 2, 14 & 20.
Spartiatæ. Her. 4, 25.
— *pueri*. Tusc. 5, 27.
Spartiatarum mora. Tusc. 2, 16.
Spe qui tenetur, est officiosus. Pet. conf. 6.
— *specie comparari*. Top. 18.
— *species, idea*. Acad. 1, 8.
— *utilitatis objecta commovet*. Off. 3, 8.
Spectra Catiana. 15 epist. 16.
Specula nature, parvi aut bestia. Fin. 2, 10.
Spei facultas a diis. Nat. D. 3, 36.
Sperare non est prudentius quam timere. Tusc. 1, 36.

Spes a Calatino dedicata. Leg. 2, 11.
— *celandi removenda est ex liberatione*. Off. 3, 8.
— *dea*. Nat. D. 3, 18.
— *nulla reipublicæ*. 5 epist. 13.
— *sola in miseris consolatur*. 4 Cat. 4.
Spesippi Plato avunculus. Nat. D. 1, 13.
Spesippus. Fin. 4, 2. Tusc. 5, 10 & 31.
— *Platonis sororis filius*. Or. 3, 18. Acad. 1, 4. Fin. 5, 1.
Sphæra Posidonii. Nat. D. 2, 34.
Sphærus. Tusc. 4, 24.
Spino. Nat. D. 3, 20.
Spintharus. 13 Att. 25.
Spintheris divortium. 12 Att. 52. 13, 7 & 10.
Spolentinus populus non est fundus factus. Cor. Bal. 21.
Spondei herous pes. Or. 3, 47.
Spongia. 1 Att. 16.
Spongiis effictus sanguis e foro. Sext. 35.
Sponso, ni bonus vir esset. Off. 3, 19.
Sponsonis exemplum. 7 epist. 21.
Sponsores liberantur litis contestatione. 16 Att. 15.
Spumâ nata Venus. Nat. D. 3, 23.
Spurinna. 9 epist. 24. Div. 1, 52.
Sputatilia crimina. Br. 75.
Squilla ingentes. 9 epist. 10.
Stabianum. 7 epist. 1.
Stabile in regno nihil. 8 Phil. 4.
Staienus. Top. 20.
Stalenus. 2 Ver. 32. Clu. 7 & 23.
Stasas Neapolitanus. Fin. 5, 3 & 25.
— *peripateticus*. Or. 1, 22.
Statarii. Br. 30.
Statæra aurificis. Or. 2, 38.
Statiellensium fines. 11 epist. 11.
Statilius, histrio pessimus. Rofc. com. 10.
I. Statilius. 12 Att. 13 & 14.
P. Statilius. 3 Cat. 3.
Statius. Or. 2, 64. 16 epist. 16. 9 Att. 8. 12, 5, 15, 15 & 19. 1 Quint. ep. 2, 1.
— *Albius*. Clu. 4 & 24.
— *in Synephebis*. Tusc. 1, 14. Nat. D. 1, 6. Sen. 7.
— *manuissus*. 2 Att. 18 & 19.
L. Statius Murcus proconsul Syriae. 11 Phil. 12.
S. Statius. 6 Att. 1.
Stator Lepidi. 10 epist. 20.
— *pro quaestoris*. 2 epist. 17.
— *uictores*. 19.
Statoris & Inuicti Jovis. Leg. 2, 11.
Statua aurea Delphis honoratus Gorgias. Or. 3, 32.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

— *Cæsaris inter reges posita.* Deiot. 12.
 — *Cæsaris in Restris, cum inscriptione PARENTI OPTIME MERITO.* 12 epist. 3.
 — *palmaris.* 6 Phil. 5.
Statua habitum militari. Off. 1, 18.
Statuarum apud Græcos religio. 2 Ver. 65.
 — *inauratarum equestrium turma.* 6 Att. 1.
 — *pretia.* 4 Ver. 7.
Statuere, qui sit sapiens, vel maxime sapientis est. Acad. 4, 3.
Status causæ. Top. 23.
 — *dicuntur controversarum genera.* Tulc. 3, 33.
 — *reipubl. maxime rebus iudicatis continetur.* Sul. 22.
Stella aurea Delphis posita. Div. 1, 34.
 — *errantes falso dictæ.* Nat. D. 2, 20 *incrantes* 21 & 31 & 40. Div. 1, 11.
 — *flammeæ.* Nat. D. 2, 46.
 — *Græcis cometæ, Latinis cinnatæ.* Nat. D. 2, 5.
 — *in radio solis non cernuntur.* Fin. 5, 24.
Stellarum cursus ut affe magnum est. Tulc. 1, 25.
Stellætes campus. 1 Agt. 7, 2, 31.
Stephane Parmacidæ. Nat. D. 1, 11.
Stercorandi utilitatem non tetigit Hefodius. Sen. 15.
Stercus curiæ. Or. 3, 41.
Sternumtata. Div. 2, 40.
Stesichorus. Sen. 7.
 — *poeta.* 2 Ver. 35.
Sthenius Thermitanus. 2 Ver. 34, 5, 42.
 — *hospes Verri.* 3 Ver. 7.
Stilbon. Acad. 4, 24.
Stillicidii causa apud unum iudicem tractata. Or. 21.
Stilpo Megareus philosophus. Fat. 5.
Stilus dicendi epifex. 7 epist. 25.
 — *optimus dicendi effector.* Or. 1, 33.
Stipem & religione sustulerunt Romani. Leg. 2, 16.
Stipendiarii ex Africa, Sicilia, Sardinia. Cor. Bal. 9.
Stirpium causa est in semibus. 2 Phil. 22.
Stoica philosophia habet aliquid difficultis in efferendo. Fin. 3, 4.
Stoici. 7 epist. 26.
 — *animos statuant diu mansuros, non semper.* Tulc. 1, 32.
 — *breviter adstringunt argumenta.* Trist. 3, 6.
 — *credebant vera esse haruspici-*

cum auspiciis, oracula, somnia. Acad. 4, 33.
 — *cum Peripateticis re concinere videntur Antiocho, verbis discrepare.* Nat. D. 1, 7.
 — *dialecticon & iudicandi vias perfecti sunt.* Top. 1.
 — *dimittendi ab eloquentia.* Or. 3, 18.
 — *exquirunt, unde verba sint ducta.* Off. 1, 7.
 — *juris.* Fin. 5, 25.
 — *inopes in dicendo, in disputando prudentes.* Br. 31.
 — *negant fugere sapientis.* Brut. ep. 15.
 — *quamque rem suo nomine appellant.* 9 epist. 22.
 — *quid reprehendunt in prioribus.* Fin. 4, 8.
 — *rufici.* 15 epist. 19.
 — *splendidiore in differendo de honesto.* Off. 3, 4.
Stoicorum aut fatum aut divinatione rejecta. Div. 2, 9.
 — *controverfa jura.* Off. 3, 23.
 — *dives.* 7 epist. 16.
 — *fatum.* Top. 15.
 — *finis bonorum.* Tulc. 5, 28.
 — *interrogationes.* Or. 1, 10.
 — *laquei.* Tulc. 5, 27.
 — *opinio de urbanitate.* 3 epist. 7.
 — *orationis genus.* Br. 30.
 — *porticus fulcitur a Chrysiippo.* Acad. 4, 24.
 — *præcepta.* Mur. 29.
 — *subtile & spiosum differendi genus.* Fin. 3, 1.
 — *superstitiosus sollicitudo.* Div. 2, 41.
 — *varia.* Acad. 4, 37.
 — *voluptas.* Fin. 2, 4.
S. Stola. Flac. 20.
Strabo. 12 Att. 17.
Strabones. Nat. D. 1, 29.
Strato auditor Theophrasti. Acad. 1, 9.
 — *Lampfacenus.* Acad. 4, 38.
 — *physicus auditor Theophrasti.* Nat. D. 1, 13.
 — *servus.* Clu. 63.
 — *Theophrasti auditor.* Fin. 5, 5.
Stratocles. Br. 11.
Stratonici locus Alabandi. Nat. D. 3, 19.
Stratorius. 12 epist. 23 & 30.
Stratus urbs. Pil. 37.
Studia cupiditateque & ambitiones sunt evertendæ reipubl. 2 Ver. 53.
 — *& cupiditates vitiorum non sunt in eodem homine.* Coel. 19.
 — *hominum necessaria ad reverendæ.* Off. 2, 5 & 11.
 — *propter se expetenda.* Fin. 5, 19.

Studio & benevolentia vel amore potius nihil non effici potest. 3 epist. 9.
 — *quisque suo maxime ducitur.* Fin. 5, 2.
Studiosiorum omnium satietas facit vite satietatem. Sen. 20.
 — *quoddam voluntarium genus.* Pet. conf. 6.
Studium. Inv. 1, 25.
 — *& inde suspicio.* Inv. 2, 9.
Stulti omnes insanunt. Tulc. 4, 24.
Stultitia. Tulc. 3, 5. *ejus stirpes sunt altæ.* 6.
 — *conijuncta cum audacia.* Act. 1 Ver. 2.
 — *excusationem non habet.* Or. 1, 27.
 — *samâ mulatur.* 6 epist. 7.
 — *nihil miserius.* Nat. D. 1, 9.
Stultitia & Sapientia proprium. Tulc. 5, 18.
 — *malum.* Nat. D. 3, 32.
 — *pæna communis.* Tulc. 4, 16.
 — *proprium aliena vitia cernere.* Tulc. 3, 30.
 — *summæ est ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris.* 8 epist. 15.
Stultorum pleni sunt omnia. 9 epist. 22.
Stultum sine causa periculis se offerre. Off. 1, 24.
Stultus miser. Fin. 1, 18.
Stupor non vitiosus. Pro dom. 36.
Sua cuique spmsa, mihi mea. 14 Att. 20.
Sua quemque fortune in perturbatione panitet. 6 epist. 1.
Suada. Br. 15.
Suada medulla Cethegus. Sen. 14.
Suafor & probator facti quid differant. 2 Phil. 12.
Sua vitas cibi non sentitur morbo aut stupore. 2 Phil. 45.
 — *oris propria Atticorum.* Or. 3, 11.
Subactio ingenii est usus, auditio, lectio, litera. Or. 2, 30.
Subernius Calenus. 9 epist. 13.
Subiecti beatissimi reddendi. 1 Quint. ep. 1, 8.
Subiectio. Her. 4, 23.
Subijcendi se imperio alterius causæ. Off. 2, 6.
Sub novis. Or. 2, 66.
Subrostrani. 8 epist. 1.
Subscriptions consoria. Clu. 43.
Subsilia senatoria separata a populari confessu. Cor. frag. 14.
 — *Sestii.* 2 Quint. ep. 4.
 — *utraque.* 13 epist. 10.
Subvenendum temporat quavis ratione. Off. 1, 24.
Subvraa tribus. 2 Agt. 29.
Succesio prava dat duplicem do-

lorem. Vat. 8.
Sucronense prælium. Cor. Bal. 2.
Suessa. 3 Phil. 4, 4, 2, 13, 8.
L. Suetius. 1 Ver. 5, 2, 12, 5, 57.
Sufenas absolutus. 4 Att. 15.
Suffragandi studia ut impetrentur. Pet. conf. 6.
Suffragia nota optimatibus, populari libera. Leg. 3, 15.
Sui anima data pro sale. Fin. 5, 13.
Sulla consul. Br. 89.
 — *cuius deserviens, ut impetraret cupia.* Off. 1, 30.
 — *dictator.* Br. 90 & 96. Fin. 3, 22.
 — *dispari iussit Marii reliquus ipse primus e Corneliis patriciis crematus.* Leg. 2, 22.
 — *& Pompejo coff.* 1 Agt. 3. Clu. 5.
 — *Græci equaliter descripsit æthigal.* 1 Quint. ep. 1, 11.
 — *Hispanos & Gallos donavit civitate.* Arch. 10.
 — *imperator.* Br. 48.
 — *nomenclator.* 1 Quint. ep. 2, 3.
 — *quos oderat occidi jubebat.* Lig. 4.
D. Sulla mortuus. 15 epist. 17.
L. Sulla Censor. 1 Ver. 50. Clu. 8 & 55. Man. 11. Font. 15.
 — *dictator.* Quint. 24.
 — *ex SC. liberavit civitates pecunia accepta.* Off. 3, 22.
 — *Q. Pompejo coff.* 2 Agt. 15.
P. Sulla. Sul. 1. Fin. 2, 19.
 — *accusator Gabinii de maiestate.* 3 Quint. ep. 3.
 — *vibrans hastam cruentam propinqui.* Off. 2, 8.
Ser. Sulla. Sul. 2.
Sulla historia. Div. 1, 33.
 — *lex de tribuatu.* Leg. 3, 9.
 — *victoria noxia Romano imperio.* Off. 2, 8.
L. Sulla prima statua inaurata equestris. 9 Phil. 6.
 — *profectio & reditus.* Br. 63.
 — *se republica tradidit.* 3 Ver. 35.
P. Sulle mors. 9 epist. 10.
 — *domus.* 4 Att. 3.
Sullanæ temporis messis. Parad. 6.
Sullanorum agorum invidia. 2 Agt. 26.
Sullatviti animus Pompeji. 9 Att. 10.
Sulmo. 8 Att. 4 & 12.
Sulpicii contentio. Vat. 9.
 — *mors.* Or. 3, 3.
Ser. Sulpicii mors. 12 epist. 5.
 — *comparatio cum Cicione.* Br. 40.
Sulpicians consul. 3 epist. 3.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

C. Sulpicius Gallus. Or. 1, 53.
 Br. 20.
 --- in astrologia multum opere
 posuit. Off. 1, 6.
 --- Olympus. 1 Ver. 48.
 --- pretor. 3 Cat. 3.
 S. Sulpicius. Her. 1, 15. 2, 28.
 4, 22. Or. 1, 7. Br. 49 & 55.
 Act. 1 Ver. 10. Har. resp.
 19.
 --- a L. Sulla oppressus. 3 Cat.
 10.
 --- accusavit C. Norbanum.
 Off. 2, 14.
 --- tribunus pl. Amic. 1.
 Ser. Sulpicius. Mur. 3. Deiot. 11.
 1 Phil. 1.
 --- consul. Br. 16.
 --- M. Marcellus coff. 8 epist.
 8.
 --- necessarius Ciceronis. Mur.
 21 & 27.
 --- Q. F. Rufus. 8 Phil. 7, 9, 1.
 ejus laudatio. 4 & 7.
 Summanus in fastigio Jovis. Div.
 1, 10.
 Summi oratores possunt inter se
 esse distimiles. Br. 56.
 --- boni ignoratio quam noxia.
 Fin. 5, 6.
 Summo jure contendere. Cæc. 23.
 Summum bonum. Or. 1, 51.
 --- continet philoso-
 phum. Fin. 4, 6. 5, 29.
 --- jus, summa injuria. Off. 1,
 10.
 --- quid. Tusc. 2, 19.
 Sumptiones dialecticorum. Div. 2,
 53.
 Sumptuaria lex. 7 epist. 26.
 --- Cæsar. 13 Att.
 7.
 Sunii. Leg. 2, 2.
 Sunium. 13 Att. 10.
 --- δῆμος, an oppidum. 7 Att.
 3.
 Suis quisque debet tueri. 15 Att.
 16.
 Supellex Deliaea aut Corinthia.
 2 Ver. 34.
 --- oratoria. Or. 24.
 Superarum armis aut liberalitate
 consentire imperio. Her. 4, 8.
 Superbia & fastidium fugienda.
 Off. 1, 26.
 --- nata Capne. 1 Agr. 7.
 Superbis, qui tacet habens quod
 respondeat. Acad. 4, 29.
 Superbo rege Pythagoras venit in
 Italiam. Tusc. 1, 16.
 Superbum est roganti non respon-
 dere. 1 Tusc. 8.
 Superbus. 3 Phil. 4. Parad. 1.
 Superiores se exaquare decet cum
 inferioribus in amicitia. Amic.
 20.
 Superfitioni inest inanis timor de-
 orum. Nat. D. 1, 42.
 Superstitio. Inv. 2, 54.

--- reiecta ab Epicuro. Fin. 1,
 18.
 Superstitiosi unde dicti. Nat. D.
 2, 28.
 Supplicatio Ciceronis. Br. 73.
 --- decernitur imperatori appel-
 lato. 14 Phil. 4.
 --- dis decreta. 3 Cat. 6.
 --- nunquam decreta in civili
 bello. 14 Phil. 8.
 Supplicationes cum epulo. Vat. 12.
 Supplicationis & triumphis causa
 solent frequentes esse senatores.
 1 Phil. 5.
 Supplicationum Ciceronis actio. 8
 epist. 11.
 --- otiosi dies. 3 Quint. ep. 8.
 Supplicia in hominibus existiman-
 da. Pil. 39.
 Supplicium non oportet ante inter-
 poni quam iudicium. Inv. 2, 27.
 Supra & infra Ephesum. Flac. 14.
 Surdus in ea lingua, quam quis
 non intellexit. Tusc. 5, 40.
 Sus docebo oratorem. Or. 2, 57.
 --- Minervam. 9 epist. 18. A-
 cad. 1, 4.
 Suspicio solet esse falsa. Flac. 3.
 Suspicio in nocens non utique ca-
 ret. Rosc. Am. 20 & 28.
 Sutores & zomarii Pergameni.
 Flac. 7.
 Suum cuique pulcrum est in poesi.
 Tusc. 5, 22.
 Sybota. 5 Att. 9.
 Syllus ab Zenone male acceptus.
 Nat. D. 1, 34.
 Symmachus decumanus Venerius.
 3 Ver. 40.
 Synephebi. Opt. gen. or. 6. Tusc.
 1, 14. Nat. D. 3, 29.
 --- Cecili. Fin. 1, 2.
 --- scriptum Statii. Nat. D. 1, 6.
 Sen. 7.
 Synanthesorum Lardices æstum.
 5 Att. 21.
 Symnades. 15 epist. 4. 5 Att. 16.
 --- urbs. 3 epist. 8.
 Syphax. Inv. 2, 34.
 Syracuse. Br. 16. 1 Ver. 21. 9
 epist. 16.
 --- capta a M. Marcello & ea-
 rum descriptio. 4 Ver. 52.
 Syracusana mensa. Fin. 2, 28.
 Syracusano non licet habitare in
 Insula. 5 Ver. 32.
 Syracusarum situs. Or. 62.
 --- soli calique natura. 5 Ver. 10.
 Syracusia mensa. Tusc. 5, 35.
 Syracusii. Div. 1, 20.
 Syracusis enebantur decima. 3
 Ver. 64.
 --- transmissio in Graciam.
 1 Phil. 3.
 Syri. Har. resp. 13.
 --- nati servituti. Prov. conf.
 5.
 --- piscem venerantur. Nat. D.
 3, 15.

--- venales. Or. 2, 66.
 Syria mater Veneris. Nat. D. 3,
 23.
 --- opima fertilisque. Pro dom.
 9.
 Syriaci publicani contra Tyrios.
 2 Quint. ep. 13.
 Syriæ gazæ opulentissima. Sext.
 43.
 --- regum pocula. 4 Ver. 27.
 --- rura. 2 Agr. 29.
 Syris species deorum. Nat. D. 1,
 29.
 Syron. 6 epist. 11.
 --- Epicureus. Fin. 2, 35.
 Syrorum reges. 3 Ver. 33.
 Syris patrimonii. Or. 3, 41.
 Syrus. 12 Att. 22. 15, 17.
 Syrus M. Tullio. Har. resp. 1.
 Syrus de grege noviciorum.
 Pil. 1.
 style="text-align: center;">T.
 Tabella ad iudicandum. Flac.
 39.
 Tabellæ iudiciariæ ratio. Rab.
 Post. 5.
 --- questionis. Clu. 65.
 --- VI ROGAS. 1 Att. 14.
 --- LXXV iudicium. Pil. 40.
 Tabellaria lex. Br. 25. Sext. 48.
 Leg. 3, 15.
 Tabellarii Casaris, Labieni. 3
 Quint. ep. 8.
 --- cessantes. Prov. conf. 7.
 --- domestici. 2 epist. 7.
 Tabellarius Balbi. 11 Att. 22.
 --- Casaris. 2 Quint. ep. 14.
 --- Cassii. 14 Att. 20.
 --- Cicerois. 12 Att. 47.
 --- Leptæ. 13 Att. 37.
 --- publicanorum. 8 epist. 7.
 Taberna libraria. 2 Phil. 9.
 Tabernaculum vitio captum. Nat.
 D. 2, 4.
 Taberna Cossutiana. 16 epist. 27.
 Tabernarii. 8 epist. 6.
 Tabernas totas in circo tribunalium
 causa comparabant. Mur. 35.
 Tabula cerata cera legitima. Div.
 7.
 --- Cleanthis. Fin. 2, 21.
 --- Sextia. Quint. 6.
 --- Valeria. Vat. 9. 14 epist. 2.
 Tabula ab aliis obsignata poterunt
 exscribi. 1 Ver. 38.
 --- accepti. Or. 47.
 --- auctoritaria. 2 Cat. 8.
 --- censoria. 1 Agr. 2.
 --- Cluentii. Clu. 30.
 --- continere debent, quid de-
 beas. Rosc. com. 1.
 --- contra cæm in aliterius in-
 juriam. Tusc. 4, 2.
 --- creditoris triduo deferri ad
 prætorem debebant. Flac. 9.
 --- duodecim. Or. 1, 13 & 36
 & 43 & 57. Mil. 3. 2 Phil.
 M m m m m m m m

28. Acad. 4, 44. Tusc. 3, 5.
 Off. 1, 12. 3, 15 & 16.
 --- & præscriptiones. Or. 1, 5, 9.
 --- incidebatur nomina civita-
 te donatorum. 13 epist. 36.
 --- Metelli publica. Cor. Bal. 5.
 --- Oppianici. Clu. 12 & 14.
 --- publica. 2 Agr. 14.
 --- usucapionem in finibus inter
 quinque pedes voluerunt esse.
 Leg. 1, 21.
 Tabularium Heracleæ. Arch. 4.
 Tabularum accepti confessio. 1 Ver.
 23.
 --- novarum vitium. Off. 2, 22
 & 23.
 Tabulas habent magistri decu-
 manorum. 2 Ver. 74.
 --- nullus conficit, qui in patris
 potestate est. Coel. 7.
 --- rei familiaris non facere.
 Or. 2, 23.
 Tacere difficile est, cum doleas.
 Sul. 10.
 --- hominis ingrati est. Pro
 dom. 11.
 Tactus interior apud Philosophos.
 Acad. 4, 7.
 --- vult modum multitudinis.
 Or. 3, 25.
 Tadius. 1 Att. 5 & 8.
 P. Tadius. 1 Ver. 39. 5, 25.
 --- legatus Ferris. 2 Ver. 20.
 Q. Tadius. 1 Ver. 49. 4, 13.
 Tages in agro Tarquinienf. Div.
 2, 23.
 Tali quatuor iacti casu Venerium
 efficiunt. Div. 1, 13. 2, 21.
 Tails fit, qualis haberi vult. Off.
 2, 12.
 Talna. 1 Att. 16. 13, 29.
 Talum facere, ut rectus assistat.
 Fin. 3, 16.
 Tamisius Mustella. 2 Phil. 4.
 12, 6.
 Tanagra meretrix. Pro dom. 43.
 Tanquam equus non facit. Br. 51.
 Tantalide. Nat. D. 3, 38.
 Tantalus impendens saxum. Tusc.
 4, 16.
 --- prognatus. Tusc. 3, 12.
 --- saxum impendet. Fin. 1, 18.
 Tantalus. Off. 3, 21.
 --- siti enectus. Tusc. 1, 5.
 Tanusii. Pet. conf. 2.
 Taraso libertus. 2 epist. 7.
 Tarcomitostus trans Taurum. 15
 epist. 1.
 Tarditas & procrastinatio multis
 in rebus odiosa. 6 Phil. 3.
 Tarentini. Arch. 3.
 --- in militia. 5 Att. 19.
 Tarentinis se ulebat scribere Per-
 sius. Fin. 1, 3.
 Tarentum. Or. 2, 67. Br. 18.
 Clu. 9. 7 epist. 12. 11, 27. 9
 Att. 15. Sen. 4 & 12.
 Tarichea castra. 12 epist. 17.
 Tarquinienf municipium. Cæc. 4.

Tar-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Tarquiniensis ager. Div. 2, 23.
 Tarquinii exulantis agnitio simulata amicitiæ. Amic. 15.
 ---- pater Demaratus. Tulc. 5, 37.
 ---- Superbi somnium. Div. 1, 22.
 Tarquinio ab aquila apex imposita. Leg. 1, 1.
 ---- regnante nulla erit Romæ lex de stup. iscriptis. Leg. 2, 3.
 Tarquinius fugit Demaratus. Tulc. 5, 37.
 Tarquinus. Fin. 3, 22.
 ---- Cumis senio confectus. Tulc. 3, 12.
 ---- mule, qui peregrinos contra patriam duxit. 9 Att. 10.
 ---- peregrinus rex. Sul. 7.
 ---- Priscus. Div. 1, 17.
 ---- superbissimus & crudelissimus rex. C. Rab. 4.
 ---- Superbus. Amic. 8.
 I. Tarquinus. 2 Phil. 3, 4, 3, 4.
 I. Tarquinus. 6 Att. 8.
 Tarracina. Or. 2, 59, 7 Att. 5, 8, 11.
 Tarracina diverforium. 7 epist. 23.
 Tarracore ad Dejotaram scripsit Cæsar. Dejot. 14.
 Tarsenses pessimi socii. 12 epist. 13.
 Tarsus. 2 epist. 17. 5 Att. 20.
 Tarsisiorum rex Arganthonius. Sen. 19.
 Tartesius Balbus. 7 Att. 3.
 L. Tarutius Firmanus familiaris Ciceronum. Div. 2, 47.
 Tauri pro vitulis contra leones decertant. Fin. 3, 20.
 ---- pyle. 5 Att. 20.
 Tauriscus actor. Or. 3, 59.
 Taurus tenuis regnare iussus Antiochus. Dejot. 13.
 Tauromenium. 16 Att. 11.
 Tauromitana civitas federata. 3 Ver. 6.
 Taurus. 12 epist. 25, 15, 1.
 ---- Marathonius. Tulc. 4, 22.
 ---- mons. Sext. 27. 2 epist. 15.
 ---- Phalivridis. 4 Ver. 33.
 ---- vexis Europam. Nat. D. 1, 28.
 M. Taurus. 3 Quint. ep. 1, 2.
 Taygetus mons. Div. 1, 50.
 Teanum. 12 Phil. 11. 7 Att. 12 & 13. 16, 11.
 ---- Appulum. Clu. 9 & 69.
 ---- Campaniæ. 2 Agr. 31 & 35.
 ---- Sidicinum. 8 Att. 11.
 Tibasti. 14 Att. 10.
 Tegeata. Div. 1, 19.
 Telamo. Or. 2, 46. Nat. D. 3, 32.
 ---- pulsus patria. Tulc. 3, 18 & 24 & 29.
 Te'ephus. Flac. 29.
 Tellus dea. Har. resp. 10. Nat. D. 3, 20.
 Telluris ades. Pro dom. 38. 1 Phil. 1 & 13. 2, 35. 16 Att. 14. 3 Quint. ep. 1, 4.
 ---- armamentarium. Har. resp. 14.
 Telmessus in Caria. Div. 1, 41.
 Temeritas. Her. 4, 25.
 ---- ab liberalitate absit. Off. 2, 18.
 ---- in assentiendo turpis. Div. 1, 4.
 ---- vel iudicium in beneficiis. Off. 1, 15.
 Temeritate vitare debet omnis actio. Off. 1, 29.
 Temni Senatus. Flac. 18.
 Tempe Reatinorum. 4 Att. 15.
 Temperantia. Inv. 2, 54. Fin. 1, 14. 2, 19. 5, 23. Tulc. 3, 17. 5, 14. Nat. D. 3, 15. Off. 3, 33.
 ---- contra dolorem. Tulc. 2, 13.
 ---- duplex. Par. 22.
 Temperantia effectus. Tulc. 4, 9 & 13.
 Tempestas comestationis. Or. 3, 41.
 Tempestates Romanis ritibus consecrata. Nat. D. 3, 20.
 Tempestatis dissimilitudo. Div. 2, 45.
 Tempestatum duplex modus. Mur. 17.
 Templum Castoris. Sext. 15 & 37.
 ---- Concordiæ. Pro dom. 5.
 ---- Honoris-Virtutis. Sext. 54.
 ---- Jovis. Her. 4, 55.
 ---- Jovis Olympii Syracusis. 4 Ver. 53.
 ---- Jovis optimi maximi. Prov. conf. 9.
 Tempora duo ad spectandum aliorum iudicium de nobis. Vat. 4.
 ---- plurimum valent in bellis civilibus. 15 epist. 15.
 ---- valent in republ. plurimum. 12 epist. 1.
 Tempore fit, ut plerumque turpe, inveniat non turpe. Off. 3, 4.
 Tempori cedere sapientis est. 4 epist. 9.
 ---- parere. Fin. 3, 27.
 Temporibus aliquando parentum magis, quam moribus. 11 Phil. 11.
 ---- gubernantur regna, nobilitates, honores &c. Off. 1, 32.
 Temporis auctoritas. Top. 19.
 ---- non pratoris amantes provinciales. 1 Quint. ep. 1, 5.
 Temporum consilia, in horis com-
 mutantur. 14 Att. 20.
 ---- laus. Off. 3, 31.
 ---- longinquitas efficit multa. Div. 1, 7.
 ---- momenta in republ. Brut. Ger. ep. 1.
 ---- varietates aptæ ad deletionem legendi. 5 epist. 12.
 ---- vincula aliquos conjungunt. 10 epist. 6.
 ---- vis in republica. 2 epist. 7.
 Tempus æternum Democriti. Fin. 1, 6.
 ---- hominis necandi. Mil. 4.
 ---- in animorum morbis sumendum. Tulc. 3, 31.
 ---- in negotio. Inv. 1, 26.
 ---- moris. Tulc. 1, 39.
 ---- præteritum in lege non reprehenditur. 1 Ver. 42.
 Tempus incommadum. 5 Ver. 15.
 Tene & Aliphera. 6 Att. 2.
 Teneclivorum libertas. 2 Quint. ep. 11.
 Tenedus. 1 Ver. 19. Mur. 15. Arch. 9.
 Tenes conditor Tenedi. 1 Ver. 19.
 ---- Tenedi colitur. Nat. D. 3, 15.
 Tenuis studet gratis videri. Off. 2, 20.
 Ter ante magistratus debet accusare, intermissa die, quam multam irroget. Pro dom. 17.
 Terentia. 5 epist. 6.
 ---- a Vestæ ad tabulam Valeriani d. P. est 21 epist. 2.
 ---- cum Cicerone Brundisii. 16 epist. 9.
 ---- lex. 3 Ver. 70. 5, 21.
 Terentia administratio rei familiaris. 11 Att. 24.
 Terentianus Chremes. Fin. 1, 1.
 ---- ipse su pennis. Tulc. 3, 27.
 ---- Phormio. Cæc. 10.
 Terentii Andria. Fin. 1, 2.
 ---- fabellæ. 7 Att. 3.
 ---- locus. 11 epist. 25.
 ---- versus. Or. 47.
 Terentina tribus. Planc. 8 & 16. 8 epist. 8.
 Terentius. Inv. 1, 19 & 23. Opt. gen. or. 1. 4 Att. 7. 6, 1. Fin. 5, 10. Tulc. 3, 15. Nat. D. 2, 23. Off. 1, 42.
 ---- familiaris Lælii. Amic. 24.
 ---- Vespæ. Or. 2, 62.
 A. Terentius. Cæc. 9.
 L. Terentius. 11 Att. 17.
 M. Terentius consul. 1 Ver. 23.
 ---- Virro quaestor Bruti. 13 epist. 10.
 P. Terentius Hispo. 13 epist. 65.
 ---- necessarius Ciceronis. 11 Att. 10.
 Q. Terentius pontifex minor. Har. resp. 6.
 Tertius. 16 Att. 2.
 ---- Attii. 16 Att. 5.
 Terminalia. 12 Phil. 10. 6 Att. 1.
 M. Terpolius. Cor. frag. 36.
 Terra in medio. Nat. D. 2, 39.
 ---- instar puncti obtinet ad cali universi complexum. Tulc. 1, 17.
 ---- mater omnium. Clu. 68.
 ---- media. Or. 3, 45.
 ---- sacra deorum omnium. Leg. 2, 18.
 Terremotus tempore prælii ad Thrasimenum lacuna. Div. 1, 35.
 Terriparium, terripudium, tripodium. Div. 2, 34.
 Terror. Tulc. 4, 8.
 Tertina filiola Paulli. Div. 1, 46. Emilia. 2, 40.
 ---- mina Isidori filia. 3 Ver. 34.
 ---- perducta. 5 Ver. 12.
 ---- soror Bruti. Brut. Ger. ep. 5 & 6.
 Tertulla Cassii. 15 Att. 11.
 Tertulla abortus. 14 Att. 20.
 Tesseræ & talos jacere. Div. 2, 41.
 Testamenta in prociectu. Nat. D. 2, 3.
 ---- unile. Fin. 3, 20.
 Testamentaria Cornelialex. 1 Ver. 42.
 Testamentarius. Sext. 17.
 Testamentorum diligentia. Tulc. 1, 14.
 Testamentum in privatis actis firmissimum. 2 Phil. 42.
 Testibus potest iudex non credere. Font. 6.
 Testimonii diæ partes. Or. 13, 11.
 ---- pondus qui habeant. Top. 19.
 Testimonium. Par. 14.
 ---- & exemplum diversa. Her. 4, 3.
 ---- de sua re nulli dicebant. Rosc. Am. 36.
 ---- rejicit ironiam. Br. 85.
 Testis apud Græcos jurabat ad aras. Cor. Bal. 5.
 ---- expendendus a iudice. Flac. 5.
 ---- officium. Her. 4, 35.
 Testium voluntas facillime fingitur. Cæc. 9.
 Testius Penarius. Or. 2, 66.
 Testudinis enigmatica descriptio. Div. 2, 64.
 Testudines fluviales. Nat. D. 2, 48 & 52.
 Testudo ad commentandum. Br. 22.
 Tetia lex. Leg. 2, 12.
 Tetrarcha nobilis Dejotaram. Dejot. 9.
 Tetrarcha. 2 Att. 9.
 ---- ac reges. Pro dom. 23.
 ---- dya-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

— dynastae. 11 Phil. 12.
 — & reges. Cor. Bal. 5. Vat. 12. Mil. 28.
 Tetrarchia Deiotari. 2 Phil. 37.
 Tetrarchia regno multatus Deiotarus. Div. 1, 15.
 Tettius Rogus. Acad. 4, 4.
 Tettius Damio. 4 Att. 3.
 P. Tettius accensus. 1 Ver. 28.
 Teucer. Her. 1, 11.
 — Pacurii. Or. 1, 58.
 Teucri vox. Tusc. 5, 37.
 Teucris. 1 Att. 12 & 13.
 Tbalus Milesius. Or. 3, 34. Div. 1, 49.
 — sapientissimus in septem. Leg. 2, 11.
 — dixit ex aqua constare omnia. Acad. 4, 37.
 — aquam esse initium rerum. Nat. D. 1, 10 & 33.
 Thallumetus. 5 Att. 12.
 Thasus. Her. 4, 54. Pif. 36.
 Thaumante nata dicitur Arquispecies. Nat. D. 3, 20.
 Theatrales gladiatorique confessus. Sext. 54.
 Theatri confessus apud Graecos consilium publicum. Flac. 7.
 Theatrum commune est. Fin. 3, 20.
 — Curionis. 8 epist. 2.
 Thebani Lacedaemonios superarunt. Inv. 2, 23.
 Thebanus Epirotus fluuius. Leg. 2, 3.
 — orator nullus. Br. 13.
 Thebe uxor Alexandri Pherai. Inv. 2, 49. Off. 2, 7.
 Thebis crassum caelum. Fat. 4.
 Thelxiope Musa. Nat. D. 3, 21.
 Themista. Fin. 2, 21.
 — sapientior. Pif. 26.
 Themistagoras Lampfacenus. 1 Ver. 33.
 Themistocles. Or. 2, 74 & 84. Br. 7. Sext. 67. Arch. 9. 7 Att. 11. 9, 10. Fin. 2, 21 & 35. Tusc. 1, 46. Sen. 3.
 — ab Herodoto scriptus. 5 epist. 12.
 — callidus. Off. 1, 30.
 — cum Aristide communicat consilium. Off. 3, 11.
 — equit adjumentis hominum. Off. 2, 5.
 — facienda dicentique sapiens. Or. 3, 16.
 — haram recusans. Tusc. 1, 2.
 — somnum non capiens ambulabat. Tusc. 4, 19 & 25.
 Themistocleum consilium Pompeii. 10 Att. 8.
 Themistocles fuga. 5 epist. 12.
 — liberi egerunt. Brut. ep. 15.
 Themistocles illustrius nomen quam Solonis. Off. 1, 22.
 — memoria. Fin. 2, 32.
 — singularis. A-

cad. 2, 1.
 — mors. Br. 11.
 — responsum de bono viro pauere & diuitem minus probato. Off. 2, 20.
 Theodecta memoria. Tusc. 1, 24.
 Theodectes Aristotelis auditor. Or. 51 & 57.
 Theodori responsum Lyfsmacho. Tusc. 5, 40.
 Theodorus. Br. 12.
 — Byzantius. Or. 12.
 — Cyrenaeus philosophus. Tusc. 1, 43.
 — Cyrenaeus nullos deos putauit. Nat. D. 1, 1.
 — Enneus. 4 Ver. 51.
 — naturam deorum sustulit. Nat. D. 1, 23 & 42.
 Theodosius legatus. Har. resp. 16.
 Theologi. Nat. D. 3, 21.
 Theomastus. 2 Ver. 21 & 51. 3, 43. 4, 26.
 — Theorastus dictus. 4 Ver. 66.
 Theophanes. 2 Att. 5 & 12 & 17. 5, 11. 8, 12. 9, 11. 15, 19.
 — Mytilenaeus. Arch. 10.
 Theophani adoptio. Cor. Bal. 25.
 Theophilus libertus M. Marcelli. 4 epist. 9 & 10.
 Theophrasti accusatio naturae. Tusc. 3, 28.
 — Theophrastus filios. 2 Att. 16.
 — inconstantia de diis. Nat. D. 1, 13.
 — iudicium de Herodoto & Thucyde. Or. 12.
 — liber de ambitione. 2 Att. 3.
 — liber de diuitiis. Off. 2, 16.
 — liber de beata vita. Fin. 5, 5 & 28.
 — opera. Fin. 5, 4.
 Theophrastus. Inv. 1, 35. Or. 1, 10. 3, 48 & 59. 16 epist. 17. 2 Att. 9. 6, 1. Fin. 4, 2.
 — ab ancilla hospes vocatus. Br. 46.
 — a diuinitate loquendi. Or. 19 & 24.
 — auctor haud detrior Timaeo. Leg. 2, 6.
 — deplorat interitum Callisthenis. Tusc. 3, 50.
 — doctor Demetrii Phalerei. Br. 9.
 — dulcis. Br. 31.
 — elegantissimus philosophorum scriptis de vita beata. & Callisthenem. Tusc. 5, 9.
 — horret dolorem. Tusc. 5, 30.
 — negat beae vitae postum esse in sola virtute. Acad. 1, 9.
 — peregrinatus. Tusc. 5, 37.
 Theopompi acerrimum ingenium. Br. 56.
 — innumerabiles fabulae. Leg. 1, 1.

— magister Isocrates. Or. 44.
 Theopompium genus. 2 Att. 6.
 Theopompus. 13 Phil. 16. 6 Att. 1. 13, 7. 1 Quint. ep. 2, 3. 2, 12. Leg. 3, 7. Off. 2, 11.
 — Isocratus discipulus. Or. 2, 13 & 23, 3, 9.
 — officii Philistho. Br. 17.
 Theramenes. Or. 2, 22. Tusc. 1, 40.
 — faciendi dicendique sapiens. Or. 3, 16. Br. 7.
 Therma urbs. 2 Ver. 34. Thermitanus. 43.
 Thermitam. 4 Ver. 33.
 Thermopylae. Fin. 2, 30. Tusc. 1, 42. Off. 1, 18. Sen. 10.
 Thermum Ephefi allocutus Cicero. 5 Att. 20.
 Thermus. 2 epist. 17. 1 Att. 1. 7, 13.
 A. Thermus defensus a Cicerone. Flac. 39.
 Q. Thermus legatus. 13 Phil. 6.
 Theseo promissi & praestiti Neptunus. Off. 1, 10.
 Theseus. Tusc. 3, 13 & 24. 4, 22. Off. 3, 25.
 — amicitia notus. Fin. 1, 20.
 — Atticos ex agris in astu conulit. Leg. 2, 2.
 — Hippolytum perdidit. Nat. D. 3, 31.
 — Neptuni filius. Nat. D. 3, 18.
 Thesis. Or. 14.
 Thesisia. 4 Ver. 2. 13 epist. 22.
 Thesisproia. 6 Att. 3.
 Thessalia. Or. 2, 86. Flac. 26.
 Thessalonica. Har. resp. 16. Planc. 41. 14 epist. 2. 3 Att. 8.
 Thessalonica municio. Pif. 17.
 Thessalicam transit Quintus frater petens Asiam. 1 Att. 17.
 Thessalonicenses. Prov. conf. 2.
 Thessalus Lampfacenus. 1 Ver. 33.
 Theudas. 6 epist. 10.
 Theutoni. Man. 20.
 Thoria lex. Or. 2, 70.
 L. Thorius Balbus Lamproinus. Fin. 2, 20 & 22.
 Sp. Thorius. Br. 36.
 Thoib. Nat. D. 3, 22.
 Thyraes ac Dardani. Sext. 43.
 Thracum adventus in Macedoniam. Font. 16.
 Thrasimennus. Br. 14. Nat. D. 2, 3.
 Thrasimennus lacus. Rosc. Am. 32. Div. 2, 8.
 Thraso Tyndaritanus. 4 Ver. 22.
 Thrasylulus. 8 Att. 3.
 Thrasymachus. Or. 52.
 — Chalcedonius. Or. 3, 32.
 Br. 8. Or. 12.
 — abstinent a rep. sed de Hor. Or. 3, 16.

Thrac gladiator. 6 Phil. 5.
 Thracia castra. Prov. conf. 2.
 Thracica, arma gladiatoris. 7 Phil. 6.
 Thretici notis compunctus. Off. 2, 7.
 Thucydides. Or. 2, 13 & 22. Br. 7 & 83. 7 Att. 1. 10, 8.
 — pusillus, Philistus. 2 Quint. ep. 13.
 — summo loco natus. Br. 11.
 Thurii. 9 Att. 19.
 Thurius. 3 Att. 5.
 Thyamis. 7 Att. 2.
 Thyeste exsecratio. Pif. 19.
 Thyestes. Tusc. 4, 36.
 — Ennii. Tusc. 1, 44.
 — fabula Ennii. Br. 20.
 — Jovis pronepos. Tusc. 3, 12 & 18.
 — tragadia. Or. 55.
 Thyone. Nat. D. 3, 23.
 Thyrium. 16 epist. 5.
 Tiberani. 15 epist. 4.
 Tiberina dissensio. Fin. 5, 24.
 Tiberinum ostium. Man. 12.
 Tiberinus. Nat. D. 3, 20.
 Tiberis. Flac. 29. 13 Att. 33.
 — corporibus civium completus. Sext. 35.
 Tibia inflata reserunt sonum. Br. 51.
 — nuptiales. Her. 4, 33.
 Tibicen adhibitus in consecrando. Pro doin. 47.
 — in scena. Or. 55.
 — repente canticum. Har. resp. 11.
 Tibicines suo, non multitudinis arbitrio moderantur cantus. Tusc. 5, 36.
 Tibicinis Latini modo transire. Mur. 12.
 Tibur. 6 Phil. 4. r6 Att. 3.
 Tiburi concionatus Antoius. 13 Phil. 9.
 Tiburs. Or. 2, 65. 8 Att. 14.
 — Eruti. Or. 2, 55.
 — fundus. Clu. 51.
 Tiburtinum Scipionis. 5 Phil. 7.
 C. Tilius Strabo. 12 epist. 6.
 Tigellius. 7 epist. 24. 13 Att. 49 & 51.
 Tigranes. 2 Att. 4 & 7. 3, 8.
 — Armeniorum rex. Sext. 27.
 — rex. Man. 2 & 9.
 Tilius Cimber. 12 epist. 13.
 L. Tilius Cimber. 2 Phil. 11.
 Timaei historia. Nat. D. 2, 27.
 Timaeus. Or. 2, 14. Br. 16 & 95. 6 Att. 1.
 — negat fuisse Zaleucum. Leg. 2, 6.
 — Platonis. Acad. 4, 39. Tusc. 1, 25. Nat. D. 1, 8 & 12.
 — obscurus. Fin. 2, 5.
 — Pyrrhi bellum scripsit. 5 epist. 12.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Pythagoreus Locrensis.* Fin. 5, 29.
Timagoras Epicureus. Acad. 4, 25.
Timarchides. 3 Ver. 28.
Timarchides accensus & libertus Verrii. 2 Ver. 28 & 54, 3, 66.
Timanthes pictor. Br. 18.
Timendum suo cuique arbitrato. Pro dom. 4.
Timeri est alienissimum ad opes tuend.us. Off. 2, 7.
Timere peius, quam illud ipsum quod timeur. 10 Att. 14.
Timiditas. Tusc. 3, 7.
Timidus in castris Pompeii dicebatur Cicero. 6 epist. 21.
Timocles saltator. Pis. 36.
Timocrates frater Metrodori. Nat. D. 1, 33 & 40.
--- heres Epicuri. Fin. 2, 31.
Timoleon a Timao scriptus. 5 epist. 12.
Timolites vicanus. Flac. 3.
Timon Athenis fugiebat congressus hominum. Amic. 23.
Timonis odium hominum. Tusc. 4, 11.
Tinsor. Tusc. 4, 8.
--- Ciceronis in dicendo. Clu. 18.
--- non diuturnus magister efficit. 2 Phil. 36.
--- potest aegritudinem pellere. Tusc. 3, 27.
Timoris incutiendi modus. Or. 2, 51.
--- sultitia. Brut. ep. 17.
Timothei fidibus. Leg. 2, 15.
Timotheus Cononis. F. Or. 1, 32, 3, 34.
--- concivra Platonis. Tusc. 5, 35.
T. Tina Placentinus. Br. 46.
Tirenus pons. 16 Att. 13.
Tiresias. Nat. D. 2, 3, Div. 1, 40.
--- augur cacks. Tusc. 5, 39.
--- oculis captus. Div. 2, 3.
Tiro. 5 Phil. 6, 8, 9, 7 epist. 29, 9 Att. 17.
Tisamachus. 12 Att. 10.
Tisius. Br. 12.
--- inventor artis rhetoricae. Or. 1, 20.
--- vetus rhetorica scriptor. Inv. 2, 2.
Titanes. Tusc. 2, 10.
Titanum e genere advesantes magistratibus. Leg. 3, 2.
Titani. Nat. D. 2, 28.
Tithonus. Sen. 1.
Titia leges. Leg. 2, 6.
Titia lex. Mur. 8.
Titii. Pro dom. 8.
Titinia Cotta. Br. 60.
Titimi. Per. conf. 2.
Q. Titini filius. 9 Att. 6 & 9.
Titinius. 2 Att. 1.
Q. Titinius. 1 Ver. 49, 5 Att. 21, 7, 18.
Cn. Titianius. Clu. 56.
Titius. Or. 2, 60, Sext. 52, 7 epist. 12.
--- emissarius Appii. 8 epist. 8.
--- pila delectatur. Or. 3, 23.
C. Titius. Br. 45.
--- legatus Dolabella. 12 epist. 15.
L. Titius. 4 Ver. 26.
--- Syabo. 13 epist. 14.
P. Titius. 10 epist. 12 & 21.
S. Titius. Or. 2, 11 & 66, Br. 62, C. Rab. 9.
T. Titius. 2 Quint. ep. 7.
Titurius. Font. 5.
M. Titurnius Rufus. 13 epist. 39.
Tlepolemus Cibyrate. 4 Ver. 13 & 21.
--- pictor. 3 Ver. 28.
Tmolo. Flac. 19.
Toga pacis & utriusque insignis. Pis. 30.
--- praetexta pupillae. 1 Ver. 44.
--- pro pace. Or. 3, 47.
--- pulla. Vat. 12.
--- pura filio Ciceroni. 9 Att. 6.
Togae nomen honori erat. 5 Ver. 60.
Togata comedia Simulans. Sext. 55.
--- Gallia. 8 Phil. 9.
Togatorum advocatio. Cae. 15.
Tolosae. Font. 5.
Tolosanum aurum. Nat. D. 3, 30.
Tonsivula. Tusc. 5, 20.
Tongillus scius Catiline. 2 Cat. 2.
Topiarium. 3 Quint. ep. 1, 2.
Topica Aristoteles. 7 epist. 19.
--- Aristoteles. Top. 1.
Tori in corona. Or. 6.
Tormentorum ratio incerta. Sul. 28.
Torpedines torpore se mutantur. Nat. D. 2, 50.
Torquato & consule Cotta. 3 Cat. 8, Div. 1, 12, 2, 21.
L. Torquato L. Cotta cos. 2 Agr. 17.
Torquatus. 12 Att. 17.
--- inventor ejus cognominis. Tusc. 4, 22.
--- primus. Fin. 1, 7.
A. Torquatus. 5 Att. 1, Fin. 2, 22, Leg. 2, 22.
--- procosul Africa. Planc. 11.
L. Torquatus. Br. 68 & 76, 7 Att. 12.
--- consul eum Cn. Octavio. Fin. 1, 7.
--- defendit voluptatem Epicuri. Fin. 1, 5.
--- Imperator. Pis. 19.
--- necessarius Ciceronis. Sul. 1.
L. & A. Torquatus. 9 Att. 8.
Trabea. 9 epist. 21, Tusc. 4, 31.
--- poeta. Fin. 2, 4.
T. Torquatus. Planc. 11, Dejot. 11.
--- T. F. Br. 70.
Totum se tradere reipubl. Off. 1, 25.
Tractatio cause. Or. 2, 41.
Trachinia Sophoclis. Tusc. 2, 8.
Tradere huic, quod illi eripueris, non licet. 2 Ver. 18.
Traductio. Her. 4, 14.
Tragicæ poetæ confugiunt ad Deum. Nat. D. 1, 20.
Tragicus orator. Br. 55.
Tragedia C. Julii. Br. 48.
Tragedius scripsit Quintus. 3 Quint. ep. 6.
Tragedorum vox. Or. 1, 28.
Tralata verba. Or. 5, 7.
Tralles. 2 Agr. 15, 3 epist. 5, 5 Att. 14, 1 Quint. ep. 1, 6.
Tralliana. 3 Phil. 6.
Tralliani. Flac. 22.
Trallianus. Or. 70.
Tranquillitas. Tusc. 4, 5.
Transalpina bella. Off. 2, 8.
Transalpine gentes. 8 Phil. 6.
Transalpinum bellum. 3 Cat. 2, Man. 10.
Transalpinus sanguis Pisonis. Red. in sen. 7.
Transgressio. Her. 4, 32.
Transitio. Her. 4, 26.
Translatio. Her. 4, 33.
--- actionis. Inv. 2, 19.
--- translationes. Or. 27.
--- ab simili. Or. 3, 40.
Translativa consuetudo. Inv. 1, 8.
Translatum exordium. Inv. 1, 18.
Transpadani. 5 Att. 2.
--- Casari amici. 16 epist. 12.
--- clientes Casii. 12 epist. 5.
Transpadanorum causa. Off. 2, 22.
--- comitia. 8 epist. 1.
Transpadanus. 5 Att. 11.
Transiberini horti. 12 Att. 23.
Trapexophoros. 7 epist. 23.
Trebatio possessiones Velitenses. 7 epist. 20.
Trebatius. 11 epist. 27, 14, 17, 7 Att. 17, 9, 9.
--- Scavola. 9 Att. 15.
C. Trebatius. 4 epist. 1, 7, 5.
--- Testa. 7 epist. 13 & 22.
Trebellius. 11 epist. 13.
L. Trebellius. 6 Phil. 4, 10, 10, 11, 6, 12, 8, 13, 1 & 12.
M. Trebellius. Quint. 5.
Trebonii interfectio. Brut. Ger. ep. 3.
--- pater eques Rom. splen-
didus. 13 Phil. 10.
Trebonio. 4 Att. 8.
C. Trebonii mors. 11 Phil. 1.
Trebonius. 8 Att. 3, 3 Quint. ep. 1, 3.
--- occisus a Dolabella. 12 epist. 12.
--- sevocavit Antonium in caede Casaris. 2 Phil. 14.
A. Trebonius. 1 epist. 3.
C. Trebonius. 2 Phil. 11, 11 Att. 6 & 20.
P. Trebonius. 1 Ver. 47.
Trebulanum. 5 Att. 2 & 3, 7, 2.
Trebulanus ager. 2 Agr. 25, 11 epist. 27.
Cn. Tremellius. Act. 1 Ver. 10.
Tremor. Tusc. 4, 8.
Q. Tremuli statua in foro. 6 Phil. 5
Tres taberna. 1 Att. 13, 2, 10 & 12.
Tresviri lege Sempronia. 2 Agr. 13.
Tresviri capitales, non auro, aere, argento. 7 epist. 13.
Tresviri epulones. Or. 3, 19.
Triangula in sideribus. Div. 2, 42.
Triarii foror. 8 epist. 7.
Triarius. Br. 76, 4 Att. 17, 12, 28, 3 Quint. ep. 2.
C. Triarius. Fin. 1, 5 & 7.
L. Triarius quaestor urbanus. 1 Ver. 14.
Tribunaria res. Planc. 15.
Tribulibus datus locus in circo. Mur. 35.
Tribunal Aurelium. Red. ad Quint. 5, Pro dom. 21, Pis. 5, Sext. 15.
Tribunal, popularis accessus. 1 Quint. ep. 1, 8.
Tribunatus pl. commoda. Leg. 3, 10.
Tribuni avarii. 4 Cat. 7, C. Rab. 9, Planc. 8, 1 Att. 16.
--- avari de provincia a praetoribus decedere iussi. 3 Ver. 58.
--- creati. Cor. frag. 27.
--- decem. Vat. 7.
--- militum legio. Flac. 3, 2.
--- plebis. Leg. 3, 3.
--- intercedunt consulis legem ferentibus. 2 Agr. 12.
--- referunt ad senatum, si nollet praetor. 10 epist. 16.
--- retulerunt ad senatum. 3 Phil. 5.
--- vocant senatum. 10 epist. 28.
Tribunorum plebis editum. 2 Ver. 41.
Tribunus pl. appellare, ne causam dicas. Vat. 14.
Tribunus pl. non paret consuli. Leg. 3, 7.
--- potest

poterat cogere pontifices. Pro dom. 45.
 praeses libertatis. 2 Agr. 6.
 Tribus Anienfis. Planc. 22.
 Crustumina. Cor. Bal. 25.
 Mencia. 13 epist. 9.
 multae municipiis Umbriae continentur. Mur. 20.
 Palatina. Sext. 53.
 Pomina, Quirina. 8 epist. 8.
 Pomina, Velina, Maecia. 4 Att. 15.
 quinque & viginti. 1 Ver. 5. 2 Agr. 7 & 12. 6 Phil. 5.
 Romilia, Suburana, Arnenfis. 2 Agr. 29.
 Sergia. Vat. 15.
 Terentina. Planc. 8 & 16.
 Voltinia, Lemonia, Vententina, Crustumina, Maecia. Planc. 16.
 urbana Or. 1, 9.
 Tributa capitis comitia nulla. Leg. 3, 19.
 Tributi cautela & necessitas. Off. 2, 21.
 Tributo aequalibus Epicuri. Nat. D. 1, 19.
 Tributus comitiis auspiciatus. 7 epist. 30.
 Tributorum finem attulit gaeta Macedonia. Off. 2, 22.
 Tricipitinus. Leg. 2, 4.
 Triclinium fortunati. Tusc. 5, 21.
 Trieterides. Nat. D. 3, 23.
 Trinummanus. Or. 2, 10. Brut. ep. 2.
 Trinum mundinum in legibus. Pro dom. 16.
 Trinum mundinum promulgatio. 5 Phil. 3.
 Triocalinus. 5 Ver. 4.
 Triptolemi signum. 4 Ver. 49.
 Triptolemus. Her. 4, 6. Tusc. 1, 41.
 Tripudium auspiciari. Div. 1, 35.
 Tripudium salsinum. Div. 1, 15.
 Tritannus centurio. Fin. 1, 3.
 Tritia urbs. 6 Att. 2.
 Triton maritimus. Nat. D. 1, 28.
 fuscina evertens specus. 2, 35.
 Tritones pisinarum. 2 Att. 9.
 Tritopatreus. Nat. D. 3, 21.
 Tritia ad auctionandum. 1 Agr. 3.
 Triumphalis porta. Pis. 23.
 Triumphantes de foro in Capitolina stescebant. 5 Ver. 30.
 Triumphi contemptus. Pis. 24. descriptio. 25.
 multi ex Liguribus. Br. 73.
 Triumphus iustus, quis. 14 Phil. 5.

Lenuli. 5 Att. 21.
 Triumvir Tubero. Br. 31.
 Troas iragredia Quinti. 3 Quint. ep. 6.
 Trochaeus. Or. 3, 47.
 Trozene deposita Atheniensium mulieres & liberi. Off. 3, 11.
 Troglodyta. Div. 2, 44.
 Trojam brevi perituram quando praesagiat dux Gracia. Sen. 10.
 Trojana Helena causa belli. 2 Phil. 22.
 Trojanum Phamea. 9 Att. 13.
 Trojanus equus. Or. 2, 23. 4 Ver. 23. 2 Phil. 13.
 Troicum bellum Callisthenis. 5 epist. 12.
 Troilus. Tusc. 1, 39.
 Tropaei statuendi mos Graecis. Inv. 2, 23.
 Trophoniana Charonis narratio. 6 Att. 2.
 Trophonius. Nat. D. 3, 19 & 22.
 adificator templi Delphis. Tusc. 1, 47.
 apud Lebadiam. Div. 1, 34.
 Truculentus Plauti. Sen. 14.
 Tryphon Caelius. 3 Att. 8.
 Tubero auditor Panatii. Acad. 4, 44.
 legatus Quinti in provincia. 1 Quint. ep. 1, 3.
 L. Tubero. Planc. 41. Lig. 8.
 P. Tubero. Or. 2, 84.
 Q. Tubero. Or. 3, 23. 4 Att. 16. Tusc. 4, 2. Off. 3, 15. Amic. 11 & 27.
 propinquus Ciceronis. Lig. 1.
 Stoicus. Mur. 36.
 Tubertus in urbe sepultus. Leg. 2, 23.
 Tubulus. Fin. 5, 22.
 pecuniam cepit ob rem iudicandam. Nat. D. 3, 30.
 prator. 12 Att. 5.
 L. Tubulus. Scaur. fr. 5. Fin. 2, 16. 4, 28.
 perjurus & impurus. Nat. D. 1, 23.
 M? Tuccius. 8 epist. 8.
 (n? Tuccius senator. Clu. 70.
 Tuditano & Aquilio coff. 3 Quint. ep. 5. Nat. D. 2, 5.
 Cethego coff. Sen. 4.
 Tuditanus adfinis Catuli. Acad. 4, 28.
 cum palla & colburnis. 3 Phil. 6.
 C. Tuditanus. Br. 25.
 proavus Hortensii. 13 Att. 6 & 30 & 32.
 M. Tuditanus Coff. Br. 18.
 P. Tuditanus. Br. 15.
 Tuendi consulatus ratio in Cicero. 2 Agr. 2.
 M. Tugio. Cor. Bal. 20.

L. Tullejus legatus Ciceronis. 15 epist. 4.
 Tulli eloquentia. Or. 1, 9.
 Tullia. 2 epist. 15 & 16.
 Tulliae parius. 6 epist. 18. 10 Att. 18.
 Tullianum caput. 15 Att. 26. Semis. 29.
 Tullii necessitudo cum ordine equestri. Man. 2.
 M. Tullio Cn. Cornelio coff. 2 Agr. 14.
 Tulliola C. Pisoni L. F. Frugi desponsa. 1 Att. 3.
 Tullius. Brut. ep. 6.
 Cimber. 6 epist. 12.
 magister publicanorum Romae. 3 Ver. 71.
 scriba. 5 Att. 4. 13, 22.
 L. Tullius legatus Ciceronis. 5 Att. 21.
 Montanus. 12 Att. 52. 14, 16.
 M? Tullius Coff. Br. 16.
 M. Tullius. Planc. 21.
 necessarius Ciceronis. 8 Att. 11.
 quidam. 2 Quint. ep. 3.
 scriba Ciceronis. 5 epist. 20.
 Tullus. 8 Att. 9.
 Hostilius. 13 Phil. 12.
 Tumulus & luci Albani. Mil. 31.
 Tumulus & belli differentia. 8 Phil. 1.
 Gallicus. 3 Cat. 2. 14 Att. 19.
 Italicusque. 5 Phil. 19.
 Tunicati. 2 Agr. 34.
 utebantur ludo campestri. Coel. 5.
 Turranius. 6 Att. 9. 7, 1.
 L. Turius. Br. 65.
 Q. Turius. 12 epist. 26.
 Turpe argumentationis genus. Inv. 1, 49.
 est in pavum cognito diu perseverare. Inv. 2, 3.
 miserum. 8 Att. 8.
 nunquam utile. Off. 3, 12.
 Turpilia. 7 epist. 21.
 Turpio Sutorius. 6 Att. 1.
 Turpia, in eo peccans, cuius profectur scientiam. Tusc. 2, 4.
 Turpitudinis offensioe movemur. Fin. 5, 22.
 Turpitude absit a re querenda. Off. 2, 24.
 contra naturam est. Off. 3, 8.
 L. Turranus. 1 Att. 6.
 M? Turranus. 3 Phil. 10.
 L. Tursetius. 2 Phil. 16.
 Turulus quastor. 12 epist. 13.
 Tus & cerei ad statuas. Off. 3, 20.
 Tuscanus, homo furiosus. 1 Quint. ep. 1, 6. 2, 2.
 Tuscii. 8 Att. 12.
 Tusculana aqua. Cor. Bal. 20.
 disputatio prima. 15 Att. 2.
 M m m m m m m m 3

uxor. 3 Phil. 6.
 Tusulanorum disputatorum libri quinque. Div. 2, 1.
 Tusculani. Cor. Bal. 13.
 Academia. Tusc. 2, 3.
 biblicoloca. Top. 1.
 exedria in porticula. 7 epist. 23.
 in civitatem accepti. Off. 1, 11.
 munus. Or. 3, 30.
 requies. Or. 1, 52.
 Tusulanorum aqua Crabra. 3 Agr. 2.
 Tusulanum. Br. 5. Pro dom. 23. 7 epist. 26. 16, 18. 1 Att. 4.
 Anicii. 3 Quint. ep. 1, 7.
 Balii. 7 Att. 7.
 Bruti & Cicaronis. Or. 31. Br. 87.
 Catuli & Metelli. 4 Ver. 57.
 Ciceronis. 11 epist. 27.
 L. Crassi. Or. 1, 7 & 21.
 Crassi. 4 Att. 16.
 devium. 7 Att. 5.
 Gabinii. Pro dom. 47. Red. in sen. 7.
 C. Julii Caesaris. Or. 2, 3.
 Lelii. Or. 1, 62.
 Lentuli. 6 Att. 1.
 Lucceji. 5 epist. 15.
 Luculli. Acad. 4, 48. Fin. 3, 2.
 Q. Metelli & L. Crassi. Cor. Bal. 25.
 municipium edidit multas familias consulares. Planc. 8.
 Pompeji. 13 Phil. 5.
 M. Scauri. Cac. 19.
 Tullii. 14 epist. 20.
 Varronis. 9 epist. 1.
 Tusculanus mons Gabinii. Pis. 21.
 Tusculi ades Castoris & Pollucis. Div. 1, 43.
 Tusculum. 2 Agr. 25.
 clarissimum municipium. Font. 14.
 Tuscum mare inferum. Or. 3, 19.
 Tutela legitima. 1 Att. 5.
 Tutela iudicium. Cac. 3. Nat. D. 3, 30.
 perveniunt ad gentes. Cor. Bal. 25.
 Tutia. 16 Att. 2.
 Tutor contractibus mulierum adscribendus. Flac. 30.
 minus verus. Or. 2, 64.
 Tutores mulierum. Mur. 12.
 Tyba. 15 epist. 1.
 Tycha pars Syracusarum. 4 Ver. 53.
 Tympandis rogus. Nat. D. 3, 35.
 Tyndareus Clytemnestram genuit. Fat. 15.
 Tyndarida. Or. 2, 86. Tusc. 1, 12. Nat. D. 2, 2.
 coluntur. Nat. D. 3, 15.
 Tyn-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Tyndaridas Iacidemone sequitur* ait Homerus. Nat. D. 3, 5.
- Tyndaritarii*. 2 Ver. 65.
- *Segeſtiani junctissimi Romanis*. 5 Ver. 47.
- Tyndaritanorum causa*. 15 Att. 2.
- Tyranni exterminandi ex hominum communitate*. Off. 3, 6.
- *Sicilie*. 4 Ver. 55.
- *triginta Athenis*. Tuſc. 1, 40. Leg. 13, 15.
- Tyrannica de honoribus deorum culti apud Græcos*. Mil. 29.
- Tyranni*. 2 Att. 6, 4, 4, 12, 2 & 6. 2 Quint. ep. 4, 3 ep. 4 & 5.
- Tyrannis inſtituta leges tolluntur*. 3 Agr. 2.
- Tyrannorum preces mixta neceſſitati*. 9 Att. 13.
- *vita*. Amic. 15.
- Tyrannos multos tulit Sicilia*. 5 Ver. 56.
- Tyrannus inſpiciens*. Fin. 5, 30.
- Tyri colitur Hercules*. Nat. D. 3, 16.
- *nummos depoſuerat Alexander rex Egypti*. 2 Agr. 16.
- Tyria purpura*. 5 Ver. 56.
- Tyrii*. 1 Phil. 14.
- *contra Syriacos publicanos*. 2 Quint. ep. 13.
- Tyroarichi patina*. 9 epist. 16.
- Tyris*. 9 Att. 9.
- *mater Veneris*. Nat. D. 3, 23.
- V.
- Vaccæi*. Planc. 34.
- *M. Vaccus*. Pro dom. 38.
- Vaccera*. 7 epist. 8.
- Vada*. 11 epist. 10 & 13.
- *Volaterrana*. Quint. 6.
- Vadimonæ extra ſuum forum promiſſa*. 3 Ver. 15.
- Valens pater Mercurii*. Nat. D. 3, 22.
- Valentini*. 5 Ver. 16 & 61.
- Valentius interpres*. 4 Ver. 26.
- A. Valentius interpres*. 3 Ver. 37.
- Valeria lex*. Roſ. Am. 43. 3 Agr. 2.
- *tabula*. Vat. 9. 14 epist. 2.
- *uxor Sextilii*. Flac. 34.
- Valeria gentis laus in liberanda patria*. Flac. 1 & 11.
- Q. & D. Valerii Sorani*. Br. 46.
- Valerii villa ad Leucopetram*. 16 Att. 7.
- P. Valerii villa ad Leucopetram*. 1 Phil. 3.
- L. Valerio Flacco P. Licinio Craſſo coſſ.* 11 Phil. 8.
- M. Valerio A. Cornelio coſſ.* Div. 1, 24.
- P. Valerio domus data in villa publica*. Hat. teſp. 8.
- Valerius*. 2 Att. 3, 12, 51.
- *interpres*. 1 Att. 12. 16, 11.
- *maniceps, Valeriani prædes*. 5 epist. 20.
- *præco*. 3 Ver. 21 & 28.
- *ſcenicus*. Or. 3, 23.
- *ſodalis*. 7 epist. 11.
- C. Valerius Flaccus prætor urb. Cor.* Bal. 24.
- L. Valerius Flaccus C. Marius coſſ.* C. Rab. 7. 1 Cat. 2.
- L. Valerius Flaccus*. Flac. 1.
- *jureconſultus*. 7 epist. 1.
- *Poitus*. Br. 14.
- M. Valerius Corvus*. Sen. 17.
- *Maximus*. Br. 14.
- P. Valerius*. 14 epist. 2. Acad. 4, 5.
- *ab Dejotaro ſuſtentatus*. 5 Att. 21.
- *Flaccus legatus Saguntum*. 5 Phil. 10.
- Q. Valerius*. Red. in ſen. 9.
- *Soranus*. Or. 3, 11.
- Valetudinis curatio*. Off. 2, 24.
- Valetudo bona jucundior eſt poſt morbum*. Red. ad Quir. 1.
- Vulgi gener Rullus*. 3 Agr. 1.
- C. Valgius Hippianus*. 13 epist. 76.
- Vanitas orationis*. Off. 3, 14.
- Vanitate nihil turpius*. Off. 1, 42.
- Vanitati conjuncta ſimulatio liberalitatis*. Off. 1, 14.
- Vardæi*. 5 epist. 9.
- Vargula*. Or. 2, 60.
- Vargunteſus*. Sul. 2 & 24.
- Varia lex*. Br. 56 & 89. Scaur. fr. 3. Cor. frag. 32. Tuſc. 2, 24.
- Variari, & varietas, & varius*. Fin. 2, 3.
- Varietas & inconſtantia etiam in imperita multitudine eſt vitioſiſſima*. Pro dom. 2.
- *propria fortuna*. Div. 2, 53.
- *ſervorum*. Parad. 5.
- P. Varius prætor*. Flac. 19.
- Variidius*. 10 epist. 12.
- M. Variſidius eques Rom.* 10 epist. 6.
- A. Varius*. Fin. 2, 19.
- L. Varius Corylas*. 8 Phil. 11. 13, 12.
- P. Varius*. 1 Att. 1.
- Q. Varius*. Or. 1, 25. Br. 49 & 62 & 89. 2 Ver. 48. Scxt. 47. Nat. D. 3, 33.
- *judex Miltonis*. Mil. 27.
- *tribunus pl.* Scaur. fr. 3.
- Varro*. Br. 56.
- *comes Ciceronis in provincia*. 3 epist. 7.
- *laudat Hegæſta genus*. 12 Att. 6.
- *Murtina*. 13 epist. 22.
- C. Varro*. Br. 15 & 19.
- *confobrinus Ciceronis*. Piov. conf. 17.
- *tribunus militum*. 1 Ver. 28.
- M. Varro in Hiſpaniam profectus ante bellum*. 9 epist. 13.
- *perterritus vaticinatione remigis*. Div. 1, 32.
- Varronis dialogus*. 15 Att. 13.
- *theſauri*. 11 epist. 10.
- M. Varronis fundus Caſinae*. 2 Phil. 40.
- Varus bis captus*. 13 Phil. 15.
- S. Varus præconſul*. 10 epist. 32.
- Vas Corinthium aut Deliacum*. 4 Ver. 1.
- Vaſa Delica & Corinthia*. Roſc. Am. 46.
- *Rhoſiaca*. 6 Att. 1.
- Vaſarii nomine attributa pecunia*. Piſ. 35.
- Vaſa & bians oratio*. Hei. 4, 12.
- Vaticani montes*. 13 Att. 33.
- Vaticanus ager*. 2 Agr. 35.
- Vatienus*. Nat. D. 3, 5.
- P. Vatienus*. Nat. D. 2, 2.
- Vatiniſodia*. 3 Quint. ep. 9.
- *ſtroma*. 2 Att. 9.
- Vatinium defendit Cicero*. 1 epist. 9.
- Vatinius*. 11 Att. 5 & 9.
- P. Vatinus*. 5 epist. 9.
- P. Vatinii imperatoris exercitus*. 10 Phil. 5.
- Uberius, ſtrentius, præſtabiliſ nihil philoſophia*. Leg. 1, 22.
- Ubertas rerum ad hominum commoditates & uſus prodiit*. Leg. 1, 8.
- Ubi non es qui fueris, non eſt cur velis vivere*. 7 epist. 3.
- Vecordes*. Tuſc. 1, 9.
- Vechenus*. 10 Att. 5 & 11. 15, 13.
- Vedigal ſtipendiarium*. 3 Ver. 6.
- Vedigales ac ſtipendiarii*. Piov. conf. 5.
- *Græci*. 1 Quint. ep. 1, 11.
- Vedigalia ac rem frumentariam neceſſaria*. 9 Att. 9.
- *debent Romæ locari*. 2 Agr. 21.
- *populi R. continentur provinciis Aſia*. 15 epist. 1.
- *ſemel amiſſa quam noceant*. Man. 7.
- T. Vedius*. Flac. 34.
- P. Vedius*. 6 Att. 1.
- M. Vebilius*. 3 Phil. 10.
- Vejens ager*. Roſc. Am. 16. 9 epist. 17.
- *bellum*. Div. 1, 44.
- Vejentes*. Tuſc. 3, 12.
- Vejentina tribus*. Planc. 16.
- Vejento*. 7 Att. 3.
- V. Jovis*. Nat. D. 3, 24.
- Velabrum*. Brut. ep. 15.
- Velia*. Top. 1. 2 Ver. 40. 5, 17. 1 Phil. 4. 7 epist. 19. 16 Att. 6. Brut. ep. 10 & 15.
- Velie*. Brutum cedentem vidit Cicero Caſſii claſſe poſt ſequutus. 10 Phil. 4.
- Velienſes ſacerdotes Cereris*. Cor. Bal. 24.
- Velificatio interdum mutanda*. 2 epist. 9.
- Velina tribus*. 4 Att. 15.
- Velinus lacus*. 4 Att. 15.
- Velis remiſque fugiendum*. Tuſc. 4, 11.
- Velitis jubeatis, ut interdiclum ſit*. Pro dom. 18.
- Velle iniqua*. 7 Att. 11.
- *ut experint Romani, conſequi omnia potuerunt*. Tuſc. 4, 2.
- C. Vellejus*. Or. 3, 21.
- *Epicureus*. Nat. D. 1, 6.
- Q. Velleius*. Or. 3, 23.
- Vellinius*. 3 Quint. ep. 1, 2.
- Venaſiani*. Clu. 68.
- Venaſianus ager*. 2 Agr. 25.
- *tractus*. Planc. 9.
- Venaſtrum*. 7 Att. 13. 3 Quint. ep. 1, 2.
- Venationes*. 7 epist. 1.
- Venditor ſuo arbitrato vendere debet*. 4 Ver. 5.
- Venditoris fraus in mancipiorum venditione*. Off. 3, 17.
- Veneficii quaſtio legitima*. Clu. 1.
- Veniunt indicia in corpore*. Clu. 10.
- Venenum in pane aut poculo*. Clu. 62.
- Venerationem juſtam habet quidquid excellit*. Nat. D. 1, 17.
- Venere prognatus*. 8 epist. 15.
- Venerii in Sicilia*. 2 Ver. 38. Clu. 15.
- *ſervi*. 3 Ver. 20 & 25 & 26.
- Veneris etymologia*. Nat. D. 3 & 24.
- *ſtella*. Nat. D. 2, 20. unde dicta 27.
- Venerius jactus*. Div. 1, 13. 2, 21.
- *talorum*. Div. 2, 59.
- Veniendum eo ubi quid eſt quod diſci poteſt*. Tuſc. 4, 19.
- Venivem, & venire licere, ſunt diverſa*. Pro dom. 27.
- Vennonii hiſtoria*. 12 Att. 3.
- *hiſtorica*. Leg. 1, 2.
- Vennonius Vindicius*. Cor. Bal. 25.
- C. Vennonius*. 13 epist. 72. 6 Att. 1.
- S. Vennonius*. 3 Ver. 39.
- Venti Stoicis anhelitus terre ſrigidi initio*. Div. 2, 19.
- Ventidius*. 12 Phil. 9. 13, 2. 10 epist. 17. 16 Att. 1. Brut. ep. 5.
- *multo*. 10 epist. 18 & 33. 11, 9.
- Ventriculus cordis*. Nat. D. 2, 55.
- Ventus Aſiicus*. Nat. D. 1, 36.
- Venu-*

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Venuleja Crassii. 12 Att. 24.
Venulejus. 3 Ver. 42. 12 epist. 30.
Venus Apellis. 2 Att. 21.
 — Coa. OI. 2. Nat. D. 1, 27.
 Off. 3, 2.
 — communis. 5 Ver. 50.
 — Erycina. Div. 17. 1 Ver. 10. 2, 8.
 — marmorea Khegii & Cnidi. 4 Ver. 60.
 — picta apud Coos. 4 Ver. 60.
 — spoliatrix. Coel. 21.
 — Vulcano nupsit. Nat. D. 3, 23.
Venusia. 5 Att. 5, 16, 5. Tusc. 1, 37.
Venustas corporis nequit secerni ab vilitudine. Off. 1, 27.
Ver ab Favonio aut astro notatum. 5 Ver. 10.
Vera in praeiudicis, necessaria sunt. Fat. 7.
 — diligimus. Fin. 2, 14.
Veratiana auctoris tabula. 2 Agr. 25.
Verba propria. Her. 4, 12.
 — rebus contraria. Brut. ep. 17.
 — sunt rerum notae. Top. 8.
 — usitata. Her. 4, 12.
Verborum error. Cæc. 18.
 — novitas inter Zenonem & Peripateticos. Tusc. 5, 11.
 — ratio. Or. 3, 37.
 — ratio in historia. OI. 2, 15.
 — similitudines in memoria. Her. 3, 20.
Verborum res, altera verior. 8 Att. 3.
Vercella. 11 epist. 19.
Verecundia. Par. 25. Off. 1, 27.
 — cogit occultare & dissimulare. Off. 1, 30.
 — Democriti. Acad. 4, 5.
 — maximum ornamentum amicitiae. Amic. 22.
Verecundiae fines semel transgressum oportet esse naviter impudentem. 5 epist. 12.
Vergilia. Nat. D. 2, 44.
Veri inquisitio propria hominis. Off. 1, 4.
 — videndi cupiditas mentibus inest. Tusc. 1, 19.
Veritas. Inv. 2, 22 & 53.
 — in profundo demersa. Acad. 1, 12.
 — parum firmamenti saepe habet. Clu. 2.
 — quodam ita perspicua, ut eam infirmam nulla res possit. Quint. 26.
 — saepe quod emergat. Clu. 65.
 — vincit imitationem. Or. 3, 57.
Veritatis iudicium oritur a sensibus, tamen non est in eis. Acad. 1, 8.

— vox. Coel. 22. vis 26.
Verrea. 2 Ver. 21 & 46 & 63.
 — lex. 3 Ver. 49.
C. Verres. Div. 4.
 — prator urbanus. Clu. 33.
Q. Verres. Aet. 1 Ver. 8.
Verrius. 9 epist. 26. 12, 14.
 — elegans & mundus. 9 epist. 20.
C. Verrutius. 2 Ver. 76.
Verfantium in republ. duo genera. Sext. 45.
Verfura aut tributum duae rationes pecunia conficienda. Flac. 9.
Verfus, id est, numeri quidam adhibendi in oratione. Or. 3, 44. Br. 8.
 — effectus in oratione vitium. OI. 3, 44.
 — ἰνδυσταμόνδ requirunt. 3 Quint. ep. 4 & 5.
Verfutilogus. Or. 3, 38.
Verfusus. Fin. 2, 17. Nat. D. 3, 10.
Vertumni signum. 1 Ver. 59.
Verum Cyrenaicorum & Epicuri. Acad. 4, 46.
 — invenire cupivit Cicero. Acad. 4, 20.
Vescianum Ciceronis. 15 Att. 2.
Vesivus ager. 2 Agr. 25.
Veseris fl. Fin. 1, 7. Off. 3, 31.
Vesta. Leg. 2, 12.
 — custos rerum intimarum. Nat. D. 2, 27.
 — & Venus non sunt in deorum numero Zenonis. Nat. D. 1, 14.
 — mater. Font. 17. Pro dom. 57. Har. resp. 6.
Veste aedes Tarenti. 4 Ver. 60.
 — custodiis contentum signum. 11 Phil. 10.
 — lincus. Div. 1, 45.
 — simulacrum. OI. 3, 3. Nat. D. 3, 32.
 — templum. 14 epist. 2.
Vestales virgines. 4 Cat. 1 & 6.
Vestalis loquens apud Ennium. Div. 1, 20.
 — virgo habet locum in amphitheatro. Mut. 35.
Vestigia eorum, quos admiramur, movent. Leg. 2, 2.
 — Pythagoreorum per Italiam. Tusc. 4, 2.
Vestis primo frigoris causa, post ad ornatum & dignitatem. Or. 3, 38.
Vestitus ratio. Off. 1, 36.
Vestrina haereticus. 14 Att. 14.
Vestorius. 8 epist. 8. 4 Att. 6 & 14 & 15. 10, 5, 13, 45.
 — ejustibertus. 14 Att. 9.
C. Vestorius. 6 Att. 2.
Vetandi jus in lege ferenda. Cor. frag. 15.

L. Vetecilius Liger. 2 Ver. 8.
Veterani. 1 Phil. 2.
Veterima quaeque suavissima in amicitia. Amic. 19.
P. Vetilius. Cæc. 9.
Vettii amici Catilinae. Pet. conf. 3.
 — improbum & compositum indicium. 2 Att. 24. 4, 5.
Vettius. 2 Att. 4.
 — Chryssippus. 7 epist. 14.
 — index. Sext. 63.
 — maniceps. 6 Att. 1.
L. Vettius. Vat. 10.
P. Vettius Chilo. 3 Ver. 71. affinis Verris 72.
 — quator Verris. 5 Ver. 44.
 — Scato Marforum. 12 Phil. 11.
Q. Vettius Vettianus. Br. 46.
S. Vettius amicus Attici, coheres Ciceronis. 13 Att. 12.
L. Veturius Philo. Br. 14.
T. Veturius & Sp. Postumius iterum coff. Off. 3, 30.
Vetus. 14 Att. 9.
Vetustas facit peritiores. Pro dom. 45.
Vexillum coloniae. 2 Phil. 40.
Vi comparari. Top. 18.
 — opprimi in bona causa est melius, quam male cedere. Leg. 3, 15.
Via Appia. Man. 18. 8 Att. 11.
 — Aurelia. 2 Cat. 4.
 — Aurelia, Cassia, Flaminia. 12 Phil. 9.
 — Flaminia. 1 Att. 1.
 — Graca. 7 epist. 1.
 — Latina. Clu. 59.
 — militaris Romana per Macedoniam. Prov. conf. 2.
 — Minucia. 9 Att. 6.
 — nova. Div. 1, 45, 2, 32.
 — Pompeja Messana. 5 Ver. 66.
 — sacra. Planc. 7. 4 Att. 3.
 — senarum atque pompa. 1 Ver. 59.
Vicularia. 3 Quint. ep. 1, 2.
Viae tres Roma ad Minervam. 12 Phil. 9.
Viaria lex. 8 epist. 6.
Viaram in provinciis munitio. Font. 4.
Viator tribuni pl. Vat. 9.
Viatores apud iudicem quaestionis. Clu. 27.
 — cum properant, si serius forte surrexerint, properando citius perveniunt, quam fide media nocte surrexissent. 2 Quint. ep. 15.
 — unde nominati. Sen. 16.
C. Vibienus senator. Mil. 14.
Vibius. 2 Att. 20.
C. Vibius Capax. Clu. 60.
 — Pansa. 8 epist. 8.

L. Vibius, eques Rom. 2 Ver. 74.
T. Vibius. 11 epist. 12.
Vibo. Planc. 40. 3 Att. 3, 16, 6.
 — urbs. 2 Ver. 40.
Vibonensis sinus. 16 Att. 6.
Vibullius. 1 epist. 9. 7 Att. 24. 8, 1. 2 Quint. ep. 9, 3, 1, 5.
Vicapotae nomen. Leg. 2, 11.
Vicema portorii Syracusis. 2 Ver. 75.
Vicetini. 11 epist. 19.
Vici Lucceji. 7 Att. 3.
Vicini praetores. 1 Quint. ep. 2, 2.
L. Vicinius. 8 epist. 8.
Vicinus in fructibus percipiendis citius adjuvetur, quam frater. Off. 1, 18.
Vicissitudo sermonis. Off. 1, 37.
Victor. 14 Att. 14.
Victor iratus armatus metuendus. 6 epist. 4.
Victoria belli civilis extremum omnium malorum. 9 epist. 6.
 — miserrima. 4 epist. 9.
 — Capuae sudavit. Div. 1, 43.
 — civilibus bellis semper est insolens. 4 epist. 4.
 — facit omnia profana. 4 Ver. 55.
 — insolens natura & superba. Marc. 3.
 — nihil dulcius. 5 Ver. 26.
Victoriae conditione jure victi cedunt. Marc. 4.
 — externa melior conditio quam domestica. 4 Cat. 10.
 — facultas a diis. Nat. D. 3, 36.
 — ludi. Aet. 1 Ver. 10.
 — non plausit populus. 13 Att. 44.
 — simulacrum in dextra Cerevis manu. 4 Ver. 49.
 — templum. Nat. D. 2, 23.
Victoriam ipsam vixisse. Marc. 4.
Victoriam nummi. Font. 5.
Victoriole aurea. Nat. D. 3, 54.
Victus cultusque corporis. Off. 1, 30.
 — dat suspitionem. Div. 2, 9.
 — persona. Inv. 1, 25.
Vicus Ciceronis. 14 epist. 1.
Vulteri, in juratis iudicibus. Acad. 4, 47.
Vidius. 9 epist. 10.
Vienna. 10 epist. 9.
M. Vigellius. OI. 3, 21.
Viget novella arbor. Fil. 5, 14.
 — vitis. Fin. 5, 14.
Vigilantium sermones & negotia in somnis accidunt. Div. 1, 22.
Villa Luculli. Fin. 2, 33.
 — publica. 4 Att. 16.
Villa Tusculana Luculli magnificentia. Leg. 3, 13.
Villum bonam beneque adificatam proficere. Off. 3, 13.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- L. Vilius L. P. Annalis.* 8 epist. 8.
S. Vilius Milonis familiaris. 2 epist. 6.
Vim a corpore suo propulsare ratio, necessitas, mores & natura praescripserunt. Mil. 11.
parare. Pro dom. 21.
Vina lesa nihil valent in aqua. Tusc. 5, 5.
Vincere non repugnantes facile est. Tusc. 1, 1.
Vinci non posse habet partem quandam a fortuna. 10 epist. 20.
Vincula ad poenam. 4 Cat. 4.
civitas jus & aequitas. Parad. 4.
domestica amicorum. 3 epist. 10.
Vinculum societatis naturae. Off. 3, 6.
Vindicatio. Inv. 2, 22 & 53.
Vindicta liberat servos ab metu crucis. C. Rab. 5.
Vinius. 2 Att. 2.
Vinoentorum facta. Acad. 4, 17.
Vir bonus. Off. 3, 19.
fortis in republica. Mil. 30.
optimus difficillime alios improbos suscipitur. I Quint. ep. 1, 4.
praestans omnibus artibus fingitur. Tusc. 5, 24.
S. Virbius. Clu. 8.
Virgilius. 12 Att. 51, 13, 26 & 33. I Quint. ep. 2, 2.
C. Virgilius. 2 epist. 19. praetor Sicilia. Planc. 40.
M. Virgilius. Br. 48.
Virginius. 12 Att. 5.
A. Virginus. Amic. 27.
C. Virginus. Prov. conf. 4.
L. Virginus. Fin. 2, 20.
Virginum absolutio. 3 Cat. 4.
Virgo Vestalis Fonteja. Fout. 17.
Virgula divina suppeditari. Off. 1, 44.
Viri boni. Amic. 5 & 6.
excellentes beneficiis in cœlum latii. Nat. D. 2, 24.
fortes non tam sequuntur premia, quam ipsa recte facta. Mil. 35.
magni. 3 epist. 7.
singulares jurant deo sunt tales. Nat. D. 2, 66.
vocantur. Nat. D. 2, 3.
Viriati bellum. Br. 21.
Viriatus Lusitanus. Off. 2, 11.
Viribus qui vincit, ejus sunt dona fortune. Amic. 15.
Virilis ratio. Tusc. 3, 10.
Viris bonis honesta, non occulta quaruntur. Off. 3, 9.
equisque decertare. Off. 3, 33.
Virorum bonorum est admodum irasci. Leg. 1, 7.
praestantium in republ. officium. Sext. 40.
Virtus absolutio rationis. Fin. 5, 14.
acacitate non abhorret, neque est inhumana vel immunit vel superba. Amic. 14. est amans sui. 26.
amicitium gignit & continet. Amic. 6 & 21 & 27.
consecrata. Nat. D. 2, 31.
dura & saxea. Amic. 13.
est bonum mentis. Tusc. 5, 23.
est constans & perpetua vitae ratio. Leg. 1, 17.
est gratuita. Acad. 4, 46.
bonestum non crevit apud Stoicos. Fin. 5, 28.
etiam in hoste delectat. Pif. 32.
etiam perditis rebus se sustentare potest. 6 epist. 1.
virtutes unde dicte, viri propria. Tusc. 2, 18.
laudabilis. Or. 2, 84.
maxime illustratx meritis in republ. 10 epist. 12.
mundi Stoicis. Nat. D. 2, 14.
non facilis. 7 Att. 1.
non punienda. Cor. Bal. 7.
omnis est mediocritas. Br. 40.
perfectio naturae. Acad. 1, 5.
praestat, ut navis reip. recta teneatur. 12 epist. 25.
probitas, integritas requisita in candidato. Planc. 25.
propulsat crudelitatem mortis & dedecus. 4 Phil. 5.
prostrata maximo inctusa est. Or. 2, 51.
ratio confirmata querendo. Acad. 4, 8.
rationis perfectio. Fin. 4, 13.
se ipsa ad beate vivendum contenta. Tusc. 5, 1.
sine praesidio fortune, potest quo vultis pervenire constantia & labore. Scaur. sc. 4.
sine ratione non constat. Nat. D. 1, 32.
virtute debet superari. 14 Phil. 7.
sola in sua potestate est. Her. 4, 17.
Virtute conficitur beata vita. Tusc. 5, 16.
nihil formosius, pulchrius, amabilius. 9 epist. 14.
nihil melius. Leg. 1, 19.
oportet praesare tantum, ut possint fortuna culpam non extimescere. 13 Phil. 3.
quis uti possit? Her. 3, 5.
Virtutem nemo acceptam Deo revulit. Nat. D. 3, 36.
Virtutes aequales & pares. Or. 3, 14.
consecrata & in deorum numero collocatae. I Quint. ep. 1, 10.
imperatoriae. Man. 11.
omnes complexus animo, facillime omnia tractabit. Cot. Bal. 1.
omnes habet, qui unam, apud philosophos. Off. 2, 10.
sunt pares. Parad. 3.
tolluntur, si natura non confirmat jus. Leg. 1, 15.
voluntarie proprie virtutes. Fin. 5, 13.
Virtuti alterius non invidet, qui propriae confidit. 10 Phil. 1.
debet parere honor. Mur. 8.
studentium similitudo. Fin. 4, 24.
Virtutis aestimatio iudicatur opportunitate. Fin. 3, 14.
auspicis usus Deiotarus. Div. 2, 37.
cursum celerior, quam atatis. 5 Phil. 17.
definitio. Tusc. 4, 15. Leg. 1, 8.
partes. Inv. 2, 53.
delubra. Nat. D. 3, 36.
disciplina. Off. 2, 2.
Honoris ades Romae. 4 Ver. 54.
periculorum merces. Arch. 11.
laus in actione consistit. Off. 1, 6.
maior jucunditas, quam ex libidine. 1 Ver. 21.
proprium conciliare animos hominum. Off. 2, 5.
significatio meretur liberalitatem. Off. 1, 15.
spectata quam incognita durior conditio. Brut. ep. 16.
Splendor pulchritudoque. Off. 2, 10.
templum. Nat. D. 2, 23.
vita. Off. 1, 32.
vinum ostendunt Stoici. Fin. 4, 3.
vis duplex. Par. 22.
Vis abesto ab actionibus cum populo. Leg. 3, 18.
est & nunc divinum. Mil. 30.
dolus pertinent ad tutam utilitatem deliberantis. Her. 3, 2.
materia in natura. Acad. 1, 6.
habet suum vocis genus. Or. 3, 58.
nullo tempore jure fieri potest. Cæc. 2.
omnis debilitari ac frangi ferro potest. Marc. 3.
oratoris in rebus & verbis. Par. 1.
ubi intelligitur. Cæc. 11 & 15 & 16.
Visa mæstima. Tusc. 1, 13.
Viscellinus regnum appetit. Amic. 11.
Visagus. 13 Phil. 12.
Vissellia. 15 Att. 13.
Vissellius. 3 Att. 23.
C. Vissellius Varro. Br. 76.
L. Vissidius. 7 Phil. 9.
Visorum vis & genera. Acad. 4, 13.
Vision in philosophia Zenonis. Acad. 1, 11. 4, 6.
Vita agenda genere quodam. Fin. 3, 7.
beata potest consistere sine bonis corporis. Fin. 5, 24.
beata & in tormentis se data. Tusc. 5, 28.
cujusque est testis. Sul. 28.
exsulis. Clu. 61.
impura Ferris. 2 Ver. 78.
nulla est ferventis. 10 Phil. 10.
omnis non producit omne facinus. Rofc. Am. 27.
que sola nominanda. Sen. 20.
stultio a multis reipublice praeposita. 9 epist. 6.
timentis. 2 Phil. 45.
tranquilla ob scientia suavitatem delectat. Or. 3, 15.
Vita conditio & lex. Tusc. 4, 29.
deliberatio difficillima omnium. Off. 1, 32.
domicilia in corpore. Nat. D. 1, 35.
exorsio. Fin. 5, 10.
perturbatio sublatâ sanctitate & religione. Nat. D. 1, 2.
ratio varia & commutabilis. Mil. 26.
Vitam beatam virtute effici, Stoicum. Fin. 3, 3.
sine studiis nullam esse ducet boni. Or. 2, 5.
tuentur inanima vel animalia. Off. 2, 3.
Vitari quod non potest, metui non debet. Tusc. 2, 1.
Vitia exordiorum. Inv. 1, 18.
magis fugienda, quam bona sequenda. Off. 1, 31.
pravitates animi. Parad. 3.
sermonis, ne Latrus sit. Her. 4, 12.
sustineri nequeunt. Tusc. 4, 14.
vel malitia. Fin. 3, 11.
virtutem imitantia. Par. 23.
Vitio dandum otium quale & cur. Off. 1, 21.
Vittorum postremum. Mur. 6.
Vitiosum casus singulas defendit a pluribus. Br. 57.
Vitis tractatio. Fin. 5, 14.

INDEX NOTARUM.

Vitium corporis & vitiositas. Tusc. 4, 13 & 15.
 — in auspiciis. 2 Phil. 32.
 Vitium ratio descripta. Sen. 15.
 Vitularia via. 3 Quint. ep. 1, 2.
 Vituperandi vis. Par. 23.
 Vivendi bene aut male rationes unde suspensa esse debeant. 5 epist. 13.
 Vivere beate consistit in bene sentiendo & recte faciendo. 6 epist. 1.
 — bene & beate est honeste & recte vivere. Parad. 1.
 — cum scientia, quibusdam ultimum bonorum. Fin. 3, 9.
 — dicitur vitia. Tusc. 1, 24.
 — humaniter. 7 epist. 1.
 — ita, ut non sit vivendum, est miserimum. 6 epist. 3.
 — secundum naturam. Fin. 4, 10.
 Vivus, ut ajunt, vidensque. Sext. 27.
 Vitiosae invidiae facilior ratio est, quam beneficium remunerandi. Red. ad Quir. 9.
 Vitiosus modus. Off. 1, 11.
 Vitibus rannuculi. 7 epist. 18.
 Vitubranus populus. 7 epist. 12.
 Ulysses. Her. 1, 11, 2, 19. Inv. 1, 8 & 49, 2, 58. Br. 10. Or. 22. Tusc. 2, 21. 5, 3.
 — apud tragicos jactatus in eos, quod Homerus tacuit, militare noluisse. Off. 3, 26.
 — erravit in mari Tusc. Or. 3, 19.
 — Homericus Deli palmam vidit. Leg. 1, 1.
 — invidetur ab Sirenibus. Fin. 5, 18.
 — omnibus jucundus & affabilis. Off. 1, 31.
 — πολιτορθη. 10 epist. 13.
 — rediens cognovit suorum neminem. 1 epist. 10.
 Ulyssi prudentia. Tusc. 1, 41.
 Umbilicos & cochleas legere. Or. 2, 6.
 Umbilicus Siciliae. 4 Ver. 48.
 Umbra terra est meta nostris. Div. 2, 6.
 Umbras suam metere. Pet. conf. 2.
 Umbras timere. 15 Att. 20.
 P. Umbrenus. 3 Cat. 6.
 Umbri avibus additi. Div. 1, 41.
 Umbria. Rosc. Am. 16. Mur. 20. 8 Att. 12.
 Ummius. 16 epist. 14.
 Unde, quid notat. Cæc. 30.
 Unguens transversum a recta conscientia in omni vita discedere non oportet. 13 Att. 20.
 — transversum non a filo. 7 epist. 25.
 Unguenti acerrima suavitas mi-

nus diunos delectat. Or. 3, 25.
 Unguiculis ab teneris cognitis. 1 epist. 6.
 Unguis existit in ulcere. Pro dom. 5.
 Ungulis omnibus, ut dicitur. Tusc. 2, 24.
 Universa perturbatio. Tusc. 4, 27.
 Unum & idem, quid? Pro dom. 20.
 Vocabula omnium rerum certa & propria non sunt. Cæc. 18.
 Voces a motu animi pelluntur. Or. 3, 57.
 — contractæ sine vocalibus. Or. 45.
 Vocis exercitatio Græcorum. Or. 1, 59.
 — figura. Her. 3, 11.
 — mutatio. Or. 3, 61.
 — mutationes totidem, quot animorum. Or. 17.
 Voconia lex. 1 Ver. 41. Fin. 2, 17. Sen. 5.
 Voconii ex Aricia. 3 Phil. 6.
 — forum. 10 epist. 17.
 Q. Voconii lex de mulierum hereditatibus. Cor. Bal. 8.
 Voconius. 8 Att. 15.
 C. Voconius. 1 Ver. 42.
 Q. Voconius iudex questionis. Clu. 54.
 Voconius. 10 epist. 23.
 Voconium forum. 10 epist. 34.
 Vocula falsa in cantu. Or. 3, 25.
 Volaterra. Rosc. Am. 7.
 Volaterrani vada. Quint. 6.
 Volaterrani. Pro dom. 30.
 — municipes. 13 epist. 4.
 Volaterranorum agrum publicavit Sulla. 1 Att. 19.
 — calamitas. Cæc. 7.
 Volcatio & Lepido coff. Sul. 4.
 Volcatius. 2 Ver. 9 & 23. 3, 73 & 76.
 — consularis. 1 epist. 1.
 — offensus M. Marcello. 4 epist. 4.
 — Romæ jus dicens. 13 epist. 14.
 C. Volcatius. Cor. frag. 20.
 L. Volcatius. Planc. 21.
 — consul. Tog. cand. frag. 11.
 Volge. Font. 8.
 Volsci. 9 Att. 10. Off. 1, 11.
 — in civitatem recepti. Cor. Bal. 13.
 Volscorum bellum. Br. 10.
 Volturna tribus. Planc. 16.
 Voltinenses. Planc. 17.
 Voluntates populi ferendæ. Planc. 4.
 Volunnia. 14 epist. 16.
 — mimæ Antonii. 2 Phil. 24.
 Volunnius Etrapelus. 9 epist. 26.

Flaccus. 11 epist. 12 & 18.
 P. Volunnius. Clu. 70.
 Voluntarium debet esse omne. Off. 1, 9.
 Voluntas. Inv. 2, 7.
 — ejus qui dat, non appareat ex dono. Nat. D. 3, 28.
 — & ostentatio contraria. Off. 1, 14.
 — & sententia populi differt a suffragio. Cor. Bal. 16.
 — sensusque civium erga nos est molle, tenerum, fragile & flexibile. Mil. 16.
 — Stoica. Tusc. 4, 6.
 — studium, disciplina obstant facit. Fat. 5.
 — sua ac judicium apud sapientem plus pollet. Parad. 5.
 Voluntatem ex vi non oportet interpretari. Rab. Post. 11.
 Voluptarii. Fin. 5, 25.
 Voluptas animi nimia summus error. Tusc. 4, 15.
 — apud sapientes. Cæc. 17.
 — Epicureæ, participatur omni dolore detractio. Fin. 1, 11.
 — Epicuri. Pil. 28.
 — Epicuro summum bonum. Fin. 1, 9.
 — esia malorum Platonii. Sen. 13.
 — & dolor habent medium. Fin. 2, 4.
 — nomen invidiosum, infame, suspectum. Fin. 2, 4.
 — non explet bona natura. Fin. 5, 16.
 — non ponenda in principis naturalibus diligendi sui, Stoicum. Fin. 3, 5.
 — quid. Fin. 2, 2 & 3. & 23.
 — Epicureorum summa, qua stabilis. ibid.
 Voluptate bestia sentiunt feruntque. Off. 1, 30.
 — capiuntur omnes. Leg. 1, 11.
 Voluptates blandissima ilonine. Off. 2, 10.
 — Epicureorum. Tusc. 3, 17.
 — Epicuri perpetua & contexta. Tusc. 5, 33.
 — minima. Fin. 4, 12.
 Voluptatis auctores philosophi. Sext. 10.
 — corporeæ pestis. Sen. 12.
 — genus viciis. Or. 3, 58.
 — via. Off. 1, 32.
 — vocabulum consecratum. Nat. D. 2, 23.
 L. Volustenus. Clu. 70.
 Volustus. 5 epist. 20.
 Volustus harysper. 3 Ver. 11.

Volustianus. ibid. 21.
 Cn. Volustus. 5 Att. 11.
 M. Volustus. 16 epist. 12.
 Q. Volustus. 5 epist. 10. 5 Att. 21.
 Vorago bonorum. Or. 3, 41.
 Voti diligentia ac sponso. Leg. 2, 16.
 Vox muliebris, rustica. Or. 3, 11.
 — orationis index duo requirit. Off. 1, 37.
 — plena & suavis. Or. 1, 29.
 — scelerata eorum, qui negant se recusare, quo minus ipsis mortuis terrarum omnium deflagratio consequatur. Fin. 3, 19.
 Upiis pater Diane. Nat. D. 3, 23.
 Urania Ciceronis. 2 Quint. ep. 9.
 — loquitur in secundo consulatu. Div. 1, 11.
 Urbana militia I. Cui. Mur. 9.
 Urbanitas. Cæc. 3.
 — virtus est. 3 epist. 7.
 Urbanitatis color. Br. 46.
 Urbis est luxuries. Rosc. Am. 27.
 Urbis principum. Off. 1, 17.
 Urbs colenda. 2 epist. 11.
 Urvii Iovis sanum. Pil. 35.
 Urvitur secaturque si quid reliquu corpori nocet. 8 Phil. 5.
 Urvius Iupiter. 4 Ver. 57.
 Ustata verba. Her. 4, 12.
 Ustqueque aliquid mali, & tamen beatum. Fin. 5, 30.
 Ustus nondum consecutus sepultus. Leg. 2, 23 & 24.
 Ustus aut coemptione convenit mulier in manum. Flac. 34.
 Ustucapio finis periculi litimæ. Cæc. 26.
 — in finibus. Leg. 1, 21.
 Ustus aspidius artem sepe & ingenium vincit. Cor. Bal. 20.
 — auctoritas fundi biennium. Top. 4.
 — & auctoritas fundi biennium. Cæc. 19.
 — & exercitatio officiorum requiritur. Off. 1, 18.
 Ustus fructus adium aut servi. Top. 3.
 Ustus magister optimus. Rab. Post. 4.
 Utei rogas, formula jubendi legem. Leg. 2, 10.
 Ut eos imiteris. Fin. 5, 2.
 Uti lingua nuncupasset. Or. 1, 57.
 Utica. 1 Ver. 27. Lig. 1, 3 Phil. 10.
 Utile cum summa pernicie vite hominum distinctum ab honesto. Off. 2, 3.
 — & honestum quaritur in deliberationibus. Inv. 2, 4.
 — idem

INDEX NOTARUM.

idem honestum, & qui honestum, ideo utile. Off. 3, 30.
 nihil, nisi quod rectum honestumque sit. 5 epist. 19.
 nihil quod crudele. Off. 3, 11.
 nihil, quod non idem honestum. Off. 3, 7.
 visum an potest fieri non turpiter. Off. 3, 10.
 Utilissima, sunt & digniora & venustiora. Or. 3, 45.
 Utilitas. Inv. 2, 55.
 & turpiter in eadem re esse nequit. Off. 3, 8.
 finis deliberantium, est que celata vel honesta. Her. 3, 2 & 4.
 non potest cum honestate pugnare. Off. 3, 3.
 omnium communis. Off. 3, 6.
 Utilitate hominum nihil debet homini esse antiquius. Off. 1, 43.
 Utilitates nostrae non omittendae aliis tradendae. Off. 3, 10.
 Utilitatis publicae speciem pro honestate contemnere. Off. 3, 11.
 Utilitatum comparatio. Off. 2, 25.
 respectu omnia sunt. Fin. 1, 10.
 Utilius est absolvi innocentem, quam nocentem causam non dicere. Rosc. Am. 20.
 Vulcani ades. 2 Ver. 61.
 Vulcania arma, id est, fortitudo. Tulf. 2, 14.
 Vulcania insula propter Siciliam. Nat. D. 3, 22.
 Vulcanus Alcamenis Athenis elaudus. Nat. D. 1, 30.
 Iovis & Iunonis filius. Nat. D. 3, 22.
 Nili filius. Nat. D. 3, 21.
 Vulebalon, urbs Gallia. Font. 5.
 Vulgare argumentationis genus. Inv. 1, 48.
 exordium. Inv. 1, 18.

tam nihil, quam nihil sapere. Div. 2, 39.
 Vulgo nihil incertius. Mur. 17.
 quid est. Mur. 35.
 vulgus non intelligit, quid absit a perfecto. Off. 3, 3.
 vulnus intra cutem, quod prius nocere potest, quam sciri curarique. 10 epist. 18.
 L. Vultejus. 3 Ver. 66.
 Vultu saepe laeditur pietas. Rosc. Am. 13.
 T. Vulturnus. 3 Cat. 2, 4, 3.
 Vultus ab animi motu pellitur. Or. 3, 57.
 est imago animi. Or. 18.
 & parietes non habent diurnam obstructionem. Sext. 9.
 indicant animi sensus. Or. 2, 35.
 qualis debet esse. Her. 3, 15.
 vis Græcis nota, non nominem. Leg. 1, 9.
 Uxorem haberi. Top. 3.
 Uxoriam rei arbitrium. Off. 3, 15.

X.

Xanthippe. Tulf. 3, 15.
 Xanthippus Lacedæmonius. Off. 3, 26.
 Xenocles Adramytenus. Br. 91.
 Xenocrates. Fin. 4, 2. Tulf. 5, 10 & 31. Sen. 7.
 Chalcædoni. Acad. 1, 4, 35. Fin. 5, 1.
 condiscipulus Aristotelis. Nat. D. 1, 13 & 26.
 de animo. Tulf. 1, 10.
 donorum Alexandri contemptor. Tulf. 5, 32. peregrinatus 37.
 Platonis discipulus. Or. 3, 17.
 severissimus philosophorum. Off. 1, 30.
 testimonium dicens non juravit. 1 Att. 16.
 virtutis exaggerator. Tulf. 5, 18 & 31.

Xenomenes. 16 epist. 5.
 Xenon. 5 Att. 10 & 11. 7, 1.
 Apolloniensis. 5 Att. 13.
 Menenus. 3 Ver. 22.
 Xenonis nomea. 13 Att. 37. 14, 16, 15, 21.
 Xenophanes. Acad. 4, 5 & 23 & 37. Div. 1, 39.
 Colophonius negat divinationem. Div. 1, 3.
 disciplina Megaricorum princeps. Acad. 4, 42.
 mente adiuncta omne infinitum statuit deum. Nat. D. 1, 11.
 Xenophon. Inv. 1, 31. Fin. 2, 28. Tulf. 5, 34. Nat. D. 1, 12. 2, 6, 3, 11. Leg. 2, 22. Off. 1, 32. Sen. 9 & 22.
 doctor Agesilai. Or. 3, 34.
 philosophus. 1 Quint. ep. 1, 8.
 Socratem consuluit sequeturne Cyrus. Div. 1, 54.
 Socraticus. Or. 2, 13. Div. 1, 25. Tulf. 2, 26. Off. 2, 24.
 Xenophontem sermonis genus. Br. 35.
 Xenophonis libellus de Agesilao. 5 epist. 12.
 libri Br. 85. peritiles. Sen. 17.
 symposium. Sen. 14.
 voce Musæ locuta. Or. 19.
 Xenophonius Hercules. 5 epist. 12.
 Xerxes. Fin. 2, 34. Off. 3, 11.
 manibus deos sustulit. Nat. D. 1, 41.
 templa Græcia inflammavit auctoribus magis. Leg. 2, 10.

Z.

Zalenci leges. Leg. 1, 22. 2, 6.
 Zalencus Locrorum legislator. 6 Att. 1.
 Zolotyppia. Tulf. 4, 8.
 Zeno. Acad. 1, 2. Fin. 4, 2. Sen. 7.
 auctor Stoicorum. Or. 32.

arculus senex. Tulf. 3, 17.
 auditor Polemonis. Acad. 1, 9. in una virtute posuit omnia ad beatam vitam pertinentia. 10. inventor & princeps Stoicorum. 4, 42.
 Citiæus. Tulf. 5, 11.
 copiam & ornatum loquendi reliquit. Fin. 4, 3.
 coryphaeus Epicureorum. Nat. D. 1, 21.
 Eleæ in tormentis necatus. Nat. D. 3, 33.
 Eleates. Tulf. 2, 22.
 Epicureus. Acad. 1, 12.
 naturalem legem ait divinam. Nat. D. 1, 14.
 peregrinatus. Tulf. 5, 37.
 Stoicorum princeps. Fin. 3, 2.
 Stoicus. Mur. 29.
 Zenonem audivit Cicero cum Attico. Fin. 1, 5.
 Zenoni placuit libertas loquendi. 9 epist. 22.
 Stoico animus ignis. Tulf. 1, 9.
 Zenonis alia secundum naturam, alia naturæ contraria. Acad. 1, 10.
 conclusio videtur. Nat. D. 3, 9.
 angusta conclusio de diis. Nat. D. 2, 7.
 definitio naturæ. Nat. D. 2, 22.
 gestus manuum. Acad. 4, 47.
 sententia de dolore. Tulf. 2, 6 & 12.
 Zethus. Her. 2, 27. 9 epist. 15.
 Patricianus. Or. 2, 37.
 Zengma. 2 Quint. ep. 12.
 Zenxis. Acad. 4, 47. Fin. 2, 34.
 Heracleotes. Inv. 2, 1.
 pictor. Or. 3, 7. Br. 18.
 Zopyrus physiognomon notavit Socratem. Fat. 5.
 Zosippus. 4 Ver. 42.
 Zoster. 5 Att. 12.

I N D E X

Eorum ad quos scribit Cicero, & qui ad Ciceronem
scribunt aut ad alios in libris epistolarum XVI.

A.

A cilius, 13, 30.
Allienus, 13, 78.
Ampius, 6, 12.
Q. Ancharius, 13, 40.
C. Antonius M. F. 5, 5.
M. Antonius, 11, 2.
Appius, 10, 29, 11, 29.
Appius Pulcher, 3, 1.
Appulejus, 13, 45.
C. Asinius Pollio, 10, 31.
Auctus, 13, 50.

B.

Basilus, 6, 15.
Bithynicus, 6, 16.
Brutus, 13, 10.
Brutus & Cassius, 11, 2.
D. Brutus, 11, 1.

C.

A. Cæcina, 6, 5.
Cæsar imperator, 7, 5.
C. Cæsar, 13, 15.
P. Cæsius, 13, 51.
Caninius Sallustius, 2, 17.
Cassius, 11, 1.
C. Cassius, 15, 14.
M. Cato, 15, 3.
Cluvius, 13, 7.

C. Cœlius L. F. Calvus, 2, 19, 8, 1.
M. Cœlius Rufus, 2, 9.
Crassipes, 13, 9.
L. Culleolus, 3, 41.
C. Curio, 2, 1.
Curius, 7, 28, 13, 49.
C. Curtius Peducæanus, 13, 59.
Q. Cornificius, 12, 17.
Consules, prætores, tribuni plebis, senatus, 15, 1.
D.
P. Dolabella, 9, 10.
F.
M. Fabius Gallus, 7, 23.
T. Fadius, 5, 18.
T. Furfanus, 6, 9.
Furnius, 10, 25.
G.
Galba, 10, 30.
L.
Lentulus, 12, 14.
P. Lentulus proconsul, 1, 1.
Lepidus, 10, 27 & 34.
Lepta, 6, 18.
M. Licinius P. F. Crassus, 5, 8.
Ligarius, 6, 13.
L. Luccejus Q. F. 5, 12.
M.
C. Memmius, 13, 1.

C. Marcellus, 15, 7.
M. Marcellus, 4, 7, 15, 8.
M. Marius, 7, 1.
Marius, 11, 27.
L. Mescinius Rufus, 5, 19.
Q. Metellus Q. F. Celer, 5, 1.
Q. Metellus Nepos, 5, 4.
Munatius C. F. 13, 60.
N.
P. Nigidius Figulus, 4, 13.
P.
Papirius Pætus, 9, 15.
L. Paullus, 15, 12.
Q. Philippus, 13, 73.
Cn. Plancius, 4, 14.
Plancus, 10, 1, 13, 29.
Cn. Pompejus Cn. F. Magnus, 5, 7.
Q.
Quatuorviris & Decurionibus Fregellanis, 13, 76.
Quintius Gallius, 13, 43.
R.
Rex, 13, 52.
M. Rutilius, 13, 8.
S.
P. Servilius Propr. 13, 66.
P. Servilius Ilauricus Proc. 13, 68.

C. Sextilius Rufus, 13, 47.
P. Sextius L. F. 5, 6 & 17.
Silius, 13, 47.
P. Silius, 13, 61.
P. Sulpicius, 13, 77.
Ser. Sulpicius, 4, 1, 13, 17.
T.
Thermus, 13, 53.
Q. Thermus, 2, 18.
Titius, 5, 16.
C. Titius L. F. Rufus, 13, 58.
Terentia & Tulliola, 14, 1.
M. Terentius Varro, 9, 1.
Tiro, 16, 1.
T. Titius T. F. 13, 75.
Toranius, 6, 20.
A. Torquatus, 6, 1.
Trebatius, 7, 6.
Trebianus, 6, 10.
Trebonius, 10, 28, 12, 16, 15, 20.
V.
L. Valerius J.C. 1, 10.
Q. Valerius Q. F. Orcas, 13, 4.
P. Vatinius, 5, 11.
Volumnius, 7, 32.

I N D E X E O R U M,

quæ occurrunt in notis Gronovii.

A.

A primo, Fin. 4, 13.
A se ipsi, Sen. 2.
A tergo subsequi, Nat. D. 2, 43.
Ablativi duo, 3 epist. 8.
Abunde consequi, Pet. conf. 8.
Abuti perverse, Inv. 1, 4.
Accedebat, pro, accedere volebat, 7 Att. 2.
Accedere alicujus ingenium, Or. 1, 17.
Accedere in balneas, Her. 4, 11.
Accipiendum, Tusc. 3, 20.
Accommodari in rem, Her. 4, 8.
Adepta senectus, Sen. 2.
A. d. 18 Kal. Mart. 8 epist. 8.
A. d. III Nonas Sextiles, 5 Att. 15.
Ad decus & ad laudem, Nat. D. 1, 4.

Ad improbationem & ad approbationem, præpositione repetita, Her. 2, 6, sic in, per, de, a, ex, 3, 13, 2 Ver. 25, 1 Att. 1.
Adigam rebus necessariis te insanum, Parad. 4.
Adjutores & adjumenta, Her. 2, 5.
Admissum, immisissum, Fin. 1, 1.
Αἰδοῦν κατὰ τὸν, 10 Att. 12.
Adsequi, pro adsequentibus suis, 1 epist. 7.
Ægrotassim, Tusc. 3, 6.
Ægyptum profugere, Nat. D. 3, 22.
Æsernus, Cœl. 30.
Ætas adolescentis est impedimento studii, Her. 4, 17.
Affectantius verbum, Her. 4, 26.

Affici sic animis, Or. 1, 19.
Age sit, Inv. 1, 31.
Aggredi ad animos pertractandor, Or. 2, 43.
Agnatim gentiliumque, Inv. 2, 50.
Αἰσῶσεν leti, 9 Att. 18.
Αἴας Quintus filius, 15 Att. 3.
Ain tu Attice, 10 Att. 8.
Alco, Nat. D. 3, 21.
Alia res ex aliis nexa, Nat. D. 1, 4.
Alicuiquam, Nat. D. 2, 65.
Alicuiquam vi, Sex. 29.
Alicui casus, Off. 1, 32.
Alicui Deus, Acad. 4, 7.
Alicui terror, Tusc. 4, 16, 5, 21.
Alicuiquam, Div. 2, 50.
Alicuiquam membrum, Tusc. 3, 9.

Aliis civis perniciosus patria, Inv. 1, 1.
Aliud alicujus alicujus, Inv. 1, 11.
Alius, atque ille, Her. 3, 6.
Allegati, Clu. 13.
Allicefacere, Off. 1, 17.
Alteram utram, Div. 2, 29.
Alterum utrum, Nat. D. 1, 25, Fat. 10.
_____ de filiis, 8 epist. 6.
Altior acriorque in dicendo, Br. 22.
Ambo pro ambo, Fin. 5, 22.
Amplius pass. ccc. 10 epist. 30.
Αἰτία & causa, 2 Quint. ep. 1.
Animum advertere, Amic. 26.
Animum adverti columellam, Tusc. 5, 23.
Animum adverti id potest, Or. 2, 23.

INDEX NOTARUM.

- Animus advertit trifidulam filiolum.* Div. 1, 46.
Ante ruidam te, quam decedas. 3 epist. 5.
Αντιοχ. 15 Att. 20.
Antica adium. 15 Att. 26.
Antiochea. 2 epist. 10.
Apamensis. 1 Quint. ep. 2, 2.
Apparitiones necessaria. 1 Quint. ep. 1, 4.
Applicavisse. Or. 1, 39.
Apum utrique nostrum. 5 epist. 15.
Apud quosque, pro, & apud quos. Off. 1, 35.
Aquilena regio lunæ. Nat. D. 2, 19.
Argo, quavis casus. Nat. D. 3, 16.
Argumentationes singule. Her. 3, 9.
P. Aristius. Br. 49.
Artemitani. 1 Att. 19.
Artificiosum egregium. Her. 4, 1.
Astypaleis de insula. Nat. D. 3, 18.
Asyndeton, informativa anticipatum mentibus. Nat. D. 1, 27.
Asyndeton, apte, distincte, ornate dicere. Off. 1, 1.
At, in initio orationis irati. Her. 4, 52.
At Julianum me Catonem! 8 epist. 17.
Αδελφία Democriti. Fin. 5, 29.
Atque id. 5 Att. 12.
Atratus sanguine flavius. Div. 2, 27.
Attinet nos nihil. Her. 3, 11.
Attus Navius. Nat. D. 3, 6.
Audivi te esse questum. 3 epist. 7.
Aventicensis. Cor. Bal. 22.
Aveo genus legationis. 15 Att. 11.
Auxilia disciplinis philosophorum habere. Tusc. 2, 1.

B.

Barbaria. Nat. D. 2, 34.
Barbaria inveterata Gaditanorum. Cor. Bal. 19.
Bardylis. Off. 2, 15.
Benevolentia & caritas. Off. 1, 17.
Βελανδiciis & assentando. Amic. 17.
Βοις, Boiscus. Her. 4, 3.
Breviter & continuatis verbis perfectum. Her. 4, 18.
Breviter uti conclusione. Her. 3, 8.
Bruti causa subiecta narrationi de Cappadocia. 5 Att. 20.
Brutus & Cassius sapientius excesserunt urbe quam liberaverunt. Brut. ep. 14.

C.

Cabirus. Nat. D. 3, 23.
Cacitas Ciceronis. 2 Att. 5.
Casarem num defendit Curio? 2 epist. 13.
C. Flaminius. Leg. 3, 9.
Calactini. 3 Ver. 43.
Calor & candor solis. Nat. D. 2, 15.
Calvoillus. 3 Quint. ep. 4.
Canus libertus Bruti. 12 Att. 21.
Capere benevolentiam, pro capere. Her. 1, 4.
Capital esse. Inv. 2, 32.
Carus atque antiquus. Inv. 1, 38.
Caslinas ager. 2 Agr. 25.
Casus & natura in bonis dominantur. 4 epist. 12.
Casus nihil mali astrat, omnia culpa. 11 Att. 9.
Cauneas clamitare. Div. 2, 40.
Caunii omnesque ex insulis. 1 Quint. ep. 1, 11.
Cenare foris. 3 Quint. ep. 1, 6.
Certiorum me vult esse. 10 Att. 11.
Charito mater solis. Nat. D. 3, 21.
Charmides. Or. 2, 88.
Χρησος. 11 Att. 25.
Chrysispa, pro Chrysispo dicebat Epicurus. Nat. D. 1, 34.
Circuminspectis rebus omnibus. 1 epist. 9.
Citationes ex memoria non semper accurate. 1 epist. 9.
Cn. Platorius. 1 epist. 8.
Cnæus Sallustius. 2 epist. 17.
Cælia lex. 4 Att. 16.
Cognovit. Or. 1, 15.
Cognovisse. 1 epist. 5. Div. 1, 57.
Cognovisset. 1 Quint. ep. 2, 4.
Cognovisti. 6 epist. 8.
Cognovisti. Font. 2.
Cohortari aliquid in aliqua re. Her. 5, 3.
Coi inferias afferunt Herculi Idae Digito. Nat. D. 3, 16.
Collocare filiam. Her. 2, 24.
Commendat sibi causam. Her. 3, 8.
Committendum non putavi. 11 epist. 20.
Communita senatus. Cato. Sen. 6.
Commoditer notare locos. Her. 3, 17.
Commendo videto. 9 epist. 18.
Commotis tempestatibus. Inv. 2, 32.
Commune & perpetuum in genere vitium. Or. 2, 52.
Communis Cyrus erga Lysandrum. Sen. 17.
Comparatus ad suadendum. Her. 3, 3.
Compressa res. 12 epist. 1.
Comprimere quod erat commotum licentia. Her. 4, 37.
Concava speluncarum. Nat. D. 2, 39.
Concelebranda virtutis. Inv. 2, 23.
Concio candidatorum. Att. 2, 18.
Concire multitudinem. Div. 13.
Concupiebat. Ep. ad Octavianum.
Conditione & lege trahere decumas. 3 Ver. 98.
Conformatio lineamentorum. Nat. D. 1, 18.
Conyunctum omnium nostrum periculum. 4 epist. 9.
Conquiserunt. Her. 1, 1.
Conserere voluptates. Tusc. 5, 33.
Confessus latronum. Leg. 2, 5.
Consilium aut concio. Her. 3, 33.
Conspicienda venustas. Her. 3, 15.
Constituisse Lælio. Or. 1, 61.
Constitutum, id est, questio. Inv. 2, 4.
Consuerit. 13 epist. 49.
Consueverunt. Clu. 27.
Consultata res. Or. 2, 33.
Contentere cum aliis de dignitate. Mur. 9.
Contra quam quod scriptum sit. Inv. 2, 46.
Contritum vetustate proverbium. Off. 3, 19.
Convenisset pax. 13 Phil. 1.
Conventicius. Nat. D. 1, 11.
Convertere, pro converti. Fat. 7.
Copiam hominum honestissimorum, quæ testimonio posuit esse. Font. 3.
P. Corn. nota ambigua. 8 epist. 8.
Coste fratres. Or. 2, 23.
Crebrum funale. Sen. 13.
Cucumodi. Fin. 3, 9.
Cujus earum vir. Tusc. 5, 27.
Cujusque modi hominum multitudine. Off. 1, 39.
Cum maxime tamen. Or. 1, 18.
Cum maxime. 4 Ver. 38.
Cum secundâ republicâ sperare. 6 epist. 13.
Cum Sicyoniis cursitare. Her. 4, 3.
Curionem profusus Curionem. 8 epist. 9.

D.

Datum imperium Lacedæmonii Pausanice & Lysandri rebus gestis. Off. 1, 22.
De aqua, de via. 3 Quint. ep. 3.
Debitata jam, prope & existimata. 2 epist. 5.
Debitari oleis. 9 epist. 16.
Decedatur de provinciis. Leg. 3, 8.
Decresse nihil. 3 epist. 8.
Decressent. 2 Ver. 4.
Deducere quem ad eam voluntatem, ad fletum, ad cogitationem. Inv. 2, 34.
Defendere se scripto. Inv. 2, 48.
Deformis & turpis adspetus. Off. 1, 35.
Deinde deinceps collocare. Her. 3, 18.
Delata ad eum atque ei tradita. Or. 1, 15.
Demonstrare aliquem. Her. 4, 49.
Demostheni, secundo casu. Or. 2, 23.
Demostheni sororis filius. Br. 83.
Denique versus obscenissimi. 2 Quint. ep. 3.
Desissem. 1 epist. 9.
Desiderio rerum, hominum, quæ mihi me cariores. 3 Att. 22.
Destricus gladius. Off. 2, 7.
3, 32.
Detulit domum suam Paulus nihil præter memoriam nominis. Off. 2, 22.
in Dialecticis operam ponere. Off. 1, 16.
Digressio. Inv. 1, 51.
Dilabi in varia peccata. Her. 2, 24.
Diligentes & animadvertentes. Off. 1, 40.
Diligentia, diligentia inquam, quæ. Or. 2, 35.
Disce, an æστερομυθιας. 9 epist. 18.
Disere causam. Or. 2, 24.
Discessit integer ex prælio. 10 epist. 34.
Disputant oportere. Her. 4, 1.
Disidere a bonis. Or. 2, 40.
odia, Dissidia, discordia. Nat. D. 1, 16.
Dirivulntur cocta in reliquum corpus. Nat. D. 2, 54.
Divitissimus, divitior. Parad. 6.
Diurnatio temporis. Fin. 2, 27.
Doctorem virumque desiderare. 7 epist. 19.
Domus sue locuples, princeps, honores adeptus. 2 Ver. 46.
Ducas tecum. Brut. ep. 14.
Ducere pro nihilo. Off. 1, 9.
Dudum boni viri oderunt Casarem. 9 Att. 13.
Duo contrarios exercitus. Nat. D. 2, 28.
Duo illos libros. Acad. 4, 4.
Duo Mystos. 1 Quint. ep. 2, 2.
Duo pedes, quarto casu. Or. 3, 47.
Duo Scipiones optimos viros. Nat. D. 3, 32.
Duo vicinos. Leg. 3, 13.
Duumvirum malle. 2 Att. 6.
Dux, auctor, actor. Sext. 28.

E.

Eadem suis legibus. 10 epist. 32.
Ecc' artis tantum habemus. 9 epist. 20. pro ecce in M&S.

Edici

Edicci a Mylasis. 13 epist. 69.
 Ecqua spes. Her. 2, 4.
 Ecyanandove. Fin. 5, 22.
 Εἰδωλῶν ἢ ἢ ut dicunt Siculi.
 5 Ver. 57.
 Effere contrariis commotionibus,
 quod adversarius intulerit.
 Or. 2, 53.
 Effervunt agri. Off. 1, 15.
 Efficere si possis, pro, si possis ef-
 ficere. 4 epist. 14.
 Egrege sumere locos. Her. 3, 17.
 Egregium artificiosum. Her. 4, 4.
 Ejicere stirpes. Div. 2, 72.
 Ejicio atque abjudico. Or. 2, 24.
 εἰρέων ἢ ἢ. IO Att. 12.
 Elaborare de existimatione sua.
 I Quint. 1, 3.
 Elaborare in eo. Fin. 1, 4.
 Embeneticam facere. 8 epist. 1.
 Ementitus auspicia. Div. 1, 16.
 Empta beneficia. 2 Ver. 55.
 Enim, in principio. 4 Att. 12.
 Ennius in sepulcro Scipionum con-
 stitutus & in arrio. Arch. 9.
 Eodem, atque ille, Her. 3, 6.
 h. e. quo.
 Equi. II millia, pro equitum.
 10 epist. 30.
 Ergo dabis hanc veniam. Or. 1, 6.
 Ero suspicaturus. 2 Quint. ep. 10.
 Escendere. Parad. 1.
 Esse apud judices aliquod ad per-
 niciem innocentis. Rosc. Am.
 48.
 Esse & futurum esse. Inv. 1, 56.
 Brut. ep. 5.
 Esse invidia. 2 Att. 7.
 Esse magno alicujus beneficio. 8.
 Phil. 6.
 Esse tanta stultitia neminem. Inv.
 2, 8.
 Et εἰ ἢ. 16 Att. 1.
 Ἡ ἢ ἢ ἢ ἢ ἢ. IO Att. 12.
 Etiam jam. Or. 2, 23.
 Et id. 14 epist. 3.
 Exattenuatus. Her. 3, 12.
 Exaugere. Her. 4, 13.
 Excanduit. 8 epist. 12.
 Excellentes ingenii adolescentes.
 Or. 1, 23.
 Exceptus ex miseris. 5 epist. 16.
 Excidunda Numantia. Off. 1, 22.
 Ex conventu. 2 Ver. 14.
 Excursio. Sen. 6.
 Excussa sententia movebat ho-
 minem. 7 Att. 8.
 Exhausturum diis rebus, quod
 nunc nequeas. Pet. conf. 12.
 Existimare & scire. Her. 4, 9.
 Existimastis. 1 Agr. 6.
 Ex malitia non discedere. 9 epist.
 19.
 Ex morte residet sensus. 5 epist.
 16.
 Expofita premia. Or. 1, 4.
 Expofulare. 8 epist. 8.
 Ex praemio pulcra sunt rara. Inv.
 2, 39.

Ex ratione quadam honestare be-
 neficium. Inv. 2, 38.
 Exfuscitatus homo. Her. 2, 19.
 F.
 Fabaria kalenda. 4 epist. 12.
 M. Fabius Gallus. 7 epist. 23.
 Faciendum. Her. 4, 1. Off. 1, 1.
 Facta in senatu. 3 epist. 3.
 Factum de illo judicium. Clu. 20.
 Felicitate consequi. 1 epist. 9.
 Ferre calumniam. 8 epist. 8.
 Ferre expensum argentario. Her.
 2, 13.
 Ficta mora aliqua. Rosc. Am. 38.
 Fine ipsa. Inv. 2, 4.
 Fiti quidem sedulo, sed, nostri reli-
 qua. IO Att. 6.
 Flagitia peccataque pueritia. I
 Ver. 12.
 Flagitiose facere. 1 Ver. 24.
 Flocis ἀκρόων. I Att. 16.
 Fortuna familiaris. Her. 4, 41.
 Frigescere. Her. 4, 15.
 Fuisse omnia. Her. 3, 7.
 Fugienda mortem, paupertatem,
 dolorem. Off. 3, 5.
 Fugiens magna itinera. II epist.
 13.
 Fugit eum ratio. Her. 2, 4.
 Fumifularius. 5 Att. 4.
 Fuso aqua & liquor. Nat. D. 2,
 10.
 G.
 Gallus. 13 epist. 43.
 Genera, que genera. Her.
 4, 8.
 Gentis ejusdem hominum societas.
 Off. 3, 17.
 Geometricam. Fin. 1, 6.
 Germen quasi virtutis. Fin. 5, 15.
 Glycon medicus Pansae. Brut. ep. 6
 Globata astra. Nat. D. 2, 46.
 Graia institutionis. Nat. D. 1, 4.
 Grainum agnoscio. Tusc. 1, 8.
 Granaria Puteolis. Fin. 2, 26.
 H.
 Habere spem in aliquo. Quint.
 2.
 Hac effatu pater. Div. 1, 20.
 Halicyenses. 3 Ver. 43.
 Hereditasse saepe hereditatem. 2
 Att. 1.
 Herici Gaditani. Cor. Bal. 22.
 Hic, hic nimirum. 2 Att. 6.
 Hilare. 13 epist. 69.
 Hira ac pulmones. Tusc. 4, 21.
 Historia cognoscenda. Or. 1, 34.
 Hominis mortui corpus. Off. 3, 9.
 Honestas, laus, dignitas, decus.
 Tusc. 2, 20.
 Honoris causa, gloria, cupidita-
 tis. Tusc. 5, 27.
 H. III (id est, hora tertia) Ca-
 pitolio sciffice aliquid. 13 Att.
 33.
 P. Horatius. Her. 2, 13.
 HS. xxx, festertium tricies. 5 e-
 pist. 20.
 Humanitas corporis. Off. 3, 6.

I.
 Iam se sic viventem. I Quint.
 1, 2.
 Idem & idem. 9 epist. 2.
 Identidem differri. 13 Att. 37.
 Id est enim philosophos. Tusc.
 5, 3.
 Ignoscitote. Sext. 13.
 Ιδὸς ὀρέψῃς. 13 Att. 42.
 Illicet. 4 Att. 3.
 Illi finem fore interitu Pompeji.
 IO Att. 4.
 Idonum plenam ornamentorum Il-
 lam. Or. 1, 35.
 Illo ipso, scilicet tempore. Or. 1,
 27.
 Imacharensis. 3 Ver. 18.
 Imaginis ad posteritatem proden-
 dae jus. 5 Ver. 14.
 Imitandi aeternitatis studium.
 Tusc. 5, 25.
 Imperatores populi Rom. Man. 2.
 Imperii officium. Or. 2, 18.
 Impia arma. Off. 1, 22.
 Impunita. Fin. 2, 18.
 In aliquo conticere quid. Or. 2,
 55.
 In audiendo in legendoque. Fin.
 5, 22.
 In balneas accedere. Her. 4, 11.
 Incitatus jure populus. Or. 2, 48.
 Inculcant se auribus. Or. 2, 5.
 Inde, pro, ex aere. Nat. D. 2, 33.
 Indicante te. Fin. 2, 3.
 Indigere reprehensiois. Her. 2,
 20. nostri. 3, 16.
 Inducere in misericordiam. Her.
 3, 13.
 Inducti dii specie humana. Nat.
 D. 2, 24.
 Inesse in aliquo. Her. 3, 15. 4, 38.
 Div. 1, 9.
 Infinitivus pro substantivo, satis
 facere habet aliquid levitatis.
 4 Att. 6.
 Infindi in genus. Br. 16.
 Inflammare lenitati aliquid ani-
 mi. Or. 2, 53.
 In hac secum loqui. Her. 4, 43.
 Injicere breviter. Inv. 2, 12.
 Iniquum atque acerbum. 4 epist. 5
 Injuriis suis id esse. 8 epist. 8.
 In magna exercitatione aliquis.
 Inv. 2, 15.
 In oratore animus offenditur. Inv.
 1, 17.
 In rem accommodari. Her. 4, 8.
 In republica talis est animus.
 Brut. ep. 11.
 Infscientia temporis. Off. 1, 40.
 Parad. 3.
 Insuperstiti temporibus & nascenti
 laudi mea. 1 epist. 7.
 In servis eo esse animo. I Quint.
 ep. 1, 4.
 Insinuare in familiaritatem. 3
 Ver. 68.
 Insinuare avimus in causam. Or.
 2, 35.

Instructores & apparatuses.
 Her. 4, 9.
 Intelligantur, motus quo perti-
 neant, pro intelligatur. Fin.
 1, 10.
 Inter decem annos. Agr. 1 Ver.
 13.
 Intereffe inter te atque inter qua-
 drupedem. Parad. 1.
 Intravit hoc tribunus. 8 epist. 5.
 Invenire scias. 8 epist. 4.
 Inventum probabile est argumen-
 tum. Her. 2, 5.
 Invidisse nobis optima natura.
 Tusc. 3, 2.
 Invisitata. Div. 1, 42.
 Ipsum, pro, id ipsum. Or. 1, 24.
 2, 30.
 Isidenses. 3 epist. 8.
 Is loquitur ipse. Div. 1, 22.
 Itaque, pro, & ita. 7 Att. 1.
 Item celeriter expediri. 12 epist.
 13.
 Itero tibi dicere. 15 Att. 13.
 Iton urbs. 3 Att. 12.
 Julianus Cato. 8 epist. 17.
 Jungere vocem. Her. 3, 14.
 Junia kalenda. 11 epist. 20.
 Jure aliquid defendere. Or. 2,
 51.
 Jureconsultus. Mur. 12. 3 e-
 pist. 1.
 Jure praestari. Inv. 2, 22.
 Jus augurium. Div. 2, 33.
 Jus popolorum. Off. 2, 8.
 K.
 Kalenda Januaria. 1 epist. 9.
 L.
 Lacedaemon domicilium hunc-
 sistimum senectutis. Sen. 18.
 Lacydi discipulus. Acad. 4, 6.
 Ludere lacessemem. I epist. 9.
 M. Latorius. 1 epist. 8.
 Largitio & promissa. Off. 2, 6.
 Laudando tollere. Her. 1, 5.
 Laudi, laurea concedat. Off. 1, 22.
 Legastit. Inv. 2, 50.
 Leontium. Nat. D. 3, 19.
 Lepidius, de rmore. 8 Att. 14.
 Leviter torquere vocem. Her. 3,
 14.
 Lex Caelia. 4 Att. 16.
 Lex in duodecim. Leg. 2, 23.
 Lex opere faciundo. 1 Ver. 55.
 Libera uncia tres. 7 Att. 2.
 Liberi thermum ciceri acciderint.
 1 Att. 1.
 Libido impedit consilium. Sen.
 12.
 Licinus. Or. 3, 60.
 Licitor tertius. 7 epist. 2.
 Loca amphitheatri locata. 4 Att.
 4.
 Longe atque honorifice promittere.
 Pet. conf. 11.
 Longinquior voluptas. Sen. 12.
 L. V. nota quid velit. 8 epist. 8.
 Lucrum in manes deus. Leg.
 2, 9.

INDEX NOTARUM.

M.

Mavorem cum ipsorum dignitas consularum. 4 epist. 6.
Magistratu minimo. 5 epist. 2.
Mallem cognoscere. 7 epist. 14.
Major fide nemo. 1 epist. 5.
Mala bonis ponit ante. Off. 3, 17.
Mala & misera defensio. 3 Ver. 76.
Manius Aquilius. Br. 62.
Manius Tullius. Br. 16.
Marcus Vates. Div. 1, 50.
Marcus Latorius. 1 epist. 8.
Maximum rerum gloria. 7 epist. 3.
Maxime, repetitum. Her. 4, 43.
Maxime liberalis una doctoque homine dignissima aberratio. 12 Att. 38.
Megareus Stilpon. Fat. 5.
Memet totum. 5 epist. 9.
Mennula. Sext. 4.
Meriti duplex poena. Leg. 2, 17.
Metellus Pius Scipio. 8 epist. 8.
Mibi crede placebant. 1 Att. 13.
Mibi, meisque. 10 epist. 21.
Mihipse, mihipte. 7 epist. 3.
Milienis curis confici. 4 epist. 13.
Mincius. 4 epist. 7.
Minimo magistratu. 5 epist. 2.
Moderari navi. Inv. 2, 53.
Molliebat Maximus Hamibalem patientia sua. Sen. 4.
Mopsia, Mopsuestia. 3 epist. 8.
Mora Lacedaemoniorum. Off. 1, 19.
Moratores advocati. Div. 15.
Morbis frater doli. Nat. D. 3, 17.
More majorum constituta necessitudo quaestoris cum pratore. Div. 14.
Mulcati male. 4 Ver. 43.
Mulier parit ex sese liberor, an recte dictum. 4 epist. 5.
Multe summa & miserrima curae. 11 Att. 2.
Mundus quaeque in eo mundo sint. Nat. D. 2, 53.
Murena. Mur. 1.
Myronium caput. Her. 4, 6.
Myrsi. 1 Quint. ep. 2, 2.
N.
Na competitoribus existat infamia. Pet. conf. 13.
Ne extimesco. 11 epist. 14.
Ne meminervis. 15 Att. 26.
Ne multa & cognata. 13 Att. 9.
Nam pro quam. 6 epist. 9.
Narratio mutans personas loquentes, nec tamen exprimens. Off. 3, 14.
Nativitas & vim omnem huma-

nitatis. Or. 1, 12.

Ne carere quidem. Tusc. 1, 37.
Ne cogitare quidem. Off. 3, 19.
Ne cogitari quidem. Nat. D. 2, 7.
Nec audacter. Her. 3, 11.
Nec hoc ipsum. Inv. 2, 30.
Nec neque. Inv. 2, 30.
Nefas & impium. Off. 1, 33.
Nego, pro, ego. 2 Att. 23.
Nego enim, pro, ego enim non probo. 13 Att. 38.
Negotiationes. 12 Att. 5.
Ne illi quidem. Off. 2, 11.
Nemo aliquo magistratu. 5 epist. 2.
Nenia. Leg. 2, 25.
Ne psychomantia quidem. Div. 1, 58.
Nequedum res perfecta. Clu. 27.
Neque idem leporis habuisse. 7 epist. 1.
Neque nec. Inv. 1, 10.
Ne qui imminat. 10 epist. 25.
Ne ratio quidem. Nat. D. 3, 26.
Nemetusa. Nat. D. 3, 21.
Ne vos quidem. Sen. 10.
Nihil ad beate vivendum. Acad. 1, 4.
Nihil aliud, nisi defendit. Her. 1, 14.
Nihil cum rem ad se pertinere. Inv. 2, 30.
Nihil videtur. Rofc. com. 7.
Nimium longum. Her. 1, 7.
Nisi quid nacti erimus. Her. 1, 4.
Nobismetipsis. Off. 1, 33.
Nomen futurus in ea urbe. 8 Att. 3.
Nomina facit. Off. 3, 14.
Nomina Apollinem vocant Arcaedes. Nat. D. 3, 23.
Non certe. Praef. parad.
Non modo, pro non modo non. Off. 3, 27.
Non modo ullum, pro, nullum. Her. 2, 11.
Non paullisper. 11 Att. 6.
Non quod. Sen. 23. Cic. ep. ad Octavium.
Non quod, sed quia. Inv. 1, 11.
Non, sed etiam. Her. 4, 14.
Non sequentur? non. Act. 1 Ver. 7.
Non uti non licebit. 11 Ver. 9.
Non decembris. 1 epist. 9.
Nonii citationibus non acquiescendum. Off. 1, 17.
Nota quatuor genera principiorum. Tusc. 1, 10.
Notat & signat. Or. 2, 58.
Notio censoria. Sext. 25.
Num Caesarem defendit Curio? 2 epist. 13.
Numisii, Numisiana forma. 2 Quint. ep. 1, 1.
Nunc cum maxime. Sen. 11.
Nunquam fabula esse. 1 Att. 16.

O.

Obluctari. 8 Att. 11.
Obscurarum rerum plurimarum intelligentias natura homini enudavit. Leg. 1, 9.
Odyssea. 5 Ver. 34.
Offenditur auctoritas dicendi. Her. 4, 23.
Offenditur in oratore animus. Inv. 1, 17.
Officium imperii. Or. 2, 18.
Omissio verbi propter anhelitum & post aliquid interjectum positio. Or. 3, 14.
Omnia me alterum se fore. 4 Att. 1.
Omnia que in manibus habebam, abjeci. 13 Att. 47.
Omnibus ex partibus perfectum. Inv. 2, 1.
Omnimodis. Or. 1, 20.
Omnino fuisse magno honori. Or. 1, 26.
Omnium ex sequenti versu iteratum. 4 Att. 3.
P. Opus. 3 Phil. 10.
quod Oraculum edidit Apollo. Off. 2, 22.
O spectaculum. 2 Att. 7.
Ostendende memoria causa facere. Her. 2, 30.
Ὁ τὰν. 11 Att. 17.
P.
Pagondas Thebanus. Leg. 2, 15.
Pane inclinata republica. Brut. ep. 18.
Parat mulier ex sese liberor. 4 epist. 5.
Partim, alie. Fin. 2, 33.
Pass. scripsisse videtur Cicero, non integre passuum. 10 epist. 17.
Patria praestitit Tullius non minus certe quam debebat. 5 epist. 13.
Paulo supra. Her. 3, 6.
Pedis octavam partem tolli luminaria. 15 Att. 26.
Pelleve initium longi sermonis. Br. 87.
Penes Athenienses fuit imperium Gracia. Her. 4, 25.
Penitus animis mentibusque mandare. 1 Cat. 11.
Peragere rura. Off. 3, 1.
Percepta sua ita pronuntiare. Fat. 8.
Perexigue & γλιγοῦς & minutatim. 16 Att. 1.
Pergeamus proficisci. Her. 3, 1.
Perhibendus Agesilaus. 5 epist. 12.
Per illud vulgatum esse. Tusc. 4, 16.
Permanere. Or. 2, 77.
Per mihi benigne respondit. 2 Quint. ep. 9.
Persequi permulta. Sen. 16.

Pestinus non fuit urbs provinciae Tullii. 2 epist. 12.
Petat se voluptas suis finibus. Fin. 3, 1.
Pheerii more Puteolano. 14 Att. 14.
Phintia urbs Sicilia. 3 Ver. 83.
Phoenicia. Fin. 4, 20.
Phoenice. 1 epist. 7.
Phrygiane aliquid pertinuerit ad provinciam Ciceronis. 3 epist. 10.
Piero nata muse. Nat. D. 3, 21.
Pindenissai. 5 Att. 20.
Pinnenses, Pinnae. Her. 2, 28.
Cn. Platorius. 1 epist. 8.
Plato, & Xenocrates. Sen. 7.
Platonis illi n. discipuli. Fin. 4, 22.
Ποιητὰς ἐπιαισίων. 5 Att. 14.
Plurimam Salutem vocet, formula praescriptionis litterarum. 4 epist. 12.
Plurimum quantum eloquentiae. Fin. 4, 22.
Poenire. Tusc. 4, 9.
Polyceletum peccatus. Her. 4, 6.
Ponere exemplum a Graccho. Her. 4, 1.
Ponere locus. Or. 2, 36.
Populi Romani cognitio juris aegurii. 3 epist. 9.
Populo plebique Romanae. 12 epist. 15.
Post paulo. Her. 3, 16.
Pralabi. Or. 2, 25.
Prator. Off. 2, 15.
Praecipitata aetate. 11 epist. 28.
Praesentis magnitudo & animi & consilii. 15 epist. 4.
Praestare videbar, 1. praestiturus. Brut. ep. 18.
Praesto esse multis, praesse. Or. 1, 10.
Praesagitare. Div. 1, 31.
Praesens pro futuro. 1 epist. 7.
Brut. ep. 18.
Praxitela. Her. 4, 6.
Prebendere aliquem & ab eo deprecari injuriam. 8 epist. 12.
Prelus lacus. Mil. 27.
Principes republicam gubernantes. Off. 2, 22.
Procles. Div. 2, 43.
Proclivi labuntur. Tusc. 4, 18.
Proconsule. Leg. 1, 20.
Praetor Curiana. Att. 2, 17.
Profectus ad perniciem inimici. Her. 2, 19.
Proficere patronum se republicae. 3 Agr. 2.
Proferere Aegyptum. Nat. D. 3, 22.
Prohibere aliquem a vi. Her. 4, 16.
Prohibere artem. Her. 4, 5.
Promittere aliquid a se. Or. 1, 24.
Prope

INDEX NOTARUM.

Prope dicam. Or. 2, 32.
Prope & exsiniata respubl. 2 epist. 6.
Propter leuimum genus. Nat. D. 2, 44.
Propter sati. Nat. D. 2, 47.
Propter virtutem viderant aliqua philosophi. Fin. 4, 15.
Provisi sunt, pro, provisum est. Fin. 1, 10.
Proximus locus. Her. 2, 2.
Proximi tui, advocati. 5 Ver. 64.
Pulsus & quasi detrusus cibus depellit. Nat. D. 2, 54.
Pupilius Bageinnus. 10 epist. 30.
Purgatu curare alvos. Nat. D. 2, 50.
Putat aliquid habituros seruitutis. 15 Att. 26.

Q

Quaeque habeant. Inv. 1, 9.
Quaerat scilicet a vobis. Inv. 1, 52.
Quam corruptum ex tui nam. 6 epist. 9.
Quam facile nunc est. 8 epist. 5.
Quam libebit partem. Her. 3, 17.
Quam vellem Romae: quod si Romae. 2 Att. 22.
Quamuis facile, quamuis leuiter. Inv. 2, 11.
Quamuis licet. Nat. D. 3, 36.
Quandam vacationem habere. 9 epist. 6.
relativum ex procedente substantiuo, non sequente verbo constructum. acquiret Qua ostendit. Fin. 1, 8.
Quem censet? Off. 3, 26.
Queri de se. Brut. ep. 15.
Qui, qu, in mss. pro quoniam. 1 epist. 1.
Qui animas immortales esse credam. Sen. 23.
Qui audient. Inv. 1, 16.
Qui cum intelligerent, per pleonasimum prima vocis. Act. 1 Ver. 9.
Quidam narrabat. 9 Att. 14.
Qui eorum. 8 epist. 8.
Qui ipse. Inv. 2, 27.
Qui me valuisse dico, pro quod. Planc. 10.
Qui obsequi tuo studio non vellem. Or. 1, 22.
Qui possit id ipsum. Or. 1, 11.
Qui potest ei deesse. Nat. D. 2, 14.
Qui proficiscerentur in Epirum, non accidit mihi ut haberem. 1 Att. 5.
Qui prudentia. 9 Att. 11.
Qui, quia, quae. 12 epist. 2.
Qui sis. 9 Att. 14.
vim, qui tantas res sustineant. Nat. D. 2, 30.
Qui vitam produceremus, id est quare. Her. 4, 24.
Quid si. Inv. 1, 31.

Quieta & cogitata consilia. Off. 1, 24.
nemo est, quin requirat. Acad. 4, 7
Quippe habes enim a rhetoribus. Fin. 4, 3.
Quoad videbitur. Div. 2, 25.
Quod malum in aliis scilicet tantum. 10 Att. 8.
Quod mihi summo dolori est. Att. 2, 19.
Quod si. Brut. ep. 16.
Quod si ita, sine verbo est. 7 Att. 2.
Quod utinam haud Appius in ista parte. 8 epist. 17.
Quod utrumque. 11 epist. 1.
Quoniam corrupte ortum ex quoniam. Font. 12.
Quos aduersum. Cic. ep. ad Octavianum.
Quo te cumque reuerteris. Div. 2, 72 R.
Ratio aut dubitatio. Or. 2, 33.
Ratione in uiuendo fugere inuidiam. Her. 4, 38.
Rebus iudicata causa. Tusc. 1, 49.
Rebus tribus commutare. Her. 4, 43.
Recedit Nilus. Nat. D. 2, 52.
Recepisse fidem. 2 Att. 22.
Recipere, Quo ea pecunia peruenisset. 8 epist. 8.
Recognoscit praesentes amorem tui absentis. 1 epist. 1.
Recorrigenda & sananda ciuitatis. 1 Att. 18.
Referendi. Div. 1, 54.
Refectu in Kalendas. 8 epist. 9.
Reliquo tempore me domo. 11 Att. 6.
Rem gerere. Off. 1, 4.
Reprehensio aliquid in dicendo. Or. 1, 27.
Rerum maximarum gloria. 7 epist. 3.
Rerum omnium rationem reddere. 10 epist. 7.
Res attenuatissima fortuna familiaris. Her. 4, 41.
Res ipsa nominatur Deus. Nat. D. 2, 23.
Respublica sua. Off. 1, 44.
Respublica in bello gesta. Prov. conf. 6.
Respublica populique provincia. 8 epist. 8.
Respublicas firmat cognitio iuris a natura dati. Leg. 1, 13.
Res, quibus de rebus. Her. 1, 4.
Res iudicatur. Inv. 2, 47.
Retice, retice. 10 Att. 6.
Reum fore a Milone. 4 Att. 3.
Rhetoricam cognoscere. Her. 1, 1 Rupa. 2 epist. 3.
P. Rupilius. P. F. M? N. 13 epist. 9.

S

Sacra fide fallere jus. Off. 3, 26.

Saepe ut ex te audiui. 2 epist. 10.
Saluo esse liceat. 15 Att. 11.
Salutem dicit, ponebatur in medio, non sine inscriptionis. 12 epist. 15.
Salutem plurimum uocet, in inscriptione epistolae. 4 epist. 12.
Sane consume. 1 Agr. 1.
Satis his factum. Tusc. 2, 17.
Satis magna gratia. Fin. 4, 5.
Saxa Acronoma Rubra. 13 Att. 40.
Scilicet. 8 epist. 14.
Seire causus incognitas. Or. 2, 24.
Scientia, causa, id est principium philosophia. Nat. D. 1, 1.
Scirtalus. Nat. D. 3, 34.
Seccio. 8 Att. 11.
Secundarum Crassi fuit Attius. Br. 69.
Sed, omissum. Her. 2, 19.
Se ipsa interemit. Fin. 2, 20.
Senatus & Sociis facere satis. 5 Att. 3.
Senatusconsultum mittitur ipsam, ut inde colligantur in senatu acta. 3 epist. 3.
Seruire nascenti alicuius laudi. 1 epist. 7.
Ser. Villius. 2 epist. 6.
Seruus labor. Her. 4, 39.
Sestertium c. Clu. 64.
Seruus Antistius. 2 Quint. ep. 1.
Si, pro et si. 1 Att. 19.
Si, intellectum. 11 Att. 2.
Sicut hinc discesseras. 5 epist. 14.
Sillus Lucillianus. 16 Att. 11.
Similes inter sese. Or. 2, 23.
Simul cogitatione. Her. 3, 16.
Sine, pro fac, pone. Tusc. 5, 37.
Si, omissum: causa postulet. Her. 3, 9.
Si, pro, an. Her. 2, 15.
Si, pro, ac si. 5 Att. 13.
Si qui. Tusc. 2, 16.
Si qui. Off. 1, 7.
Si qui me astutiores fingis. 3 epist. 8.
Si quid quippiam male dicitur. Inv. 2, 46.
Si qui doleat. Tusc. 4, 8.
Si qui uult. Parad. 1.
Sisipha conditio. 2 Att. 4.
Sistere rempublicam non posse. 3 Ver. 96.
Si nullus modus. 11 Att. 14.
Soleis. Leg. 2, 16.
Soli praeter ceteros. Her. 1, 9.
Solonius. Div. 2, 31.
Sp. Postumius. 4 epist. 12.
Stare & extare in mss. confusa. 1 epist. 4.
Stata, dea consecrata standi. Leg. 2, 11.
Sternere triclinium. 3 Ver. 25.
Stoicorum conclusio rationis. Div. 2, 49.
Stultitia pro stultis hominibus.

Sen. 2.
Sua propria bella. Nat. D. 2, 28.
Sua duo membra. Her. 4, 19.
Sua rei cuiusque custodia. Off. 2, 22.
Sub Fabrias. 4 epist. 12.
Subicere sub dominationem. Her. 4, 17.
Subiciis me reum aliena culpa. Brut. ep. 4.
Subitiis ignibus effervescentes calores. Nat. D. 2, 10.
Sublimo vertice. Tusc. 2, 7.
Sueti tragaeidis fabulae. Her. 1, 9.
Suuius. 13 Att. 12.
Suffulta figura uerborum. Her. 4, 10.
Sulpicio cui omnia concedebant, eum uivere prohibuerunt. Her. 4, 22.
Sumere atque promere. Or. 1, 14.
Sumere praecpta ad ornamenta dicendi. Or. 2, 11.
Suui, pro sumptum iri. 5 Ver. 25.
Summanus. 10 Att. 1.
Summa salus reipublica. 1 Cat. 5.
Summe curare ut aliquis studiosus sit tui. Pet. conf. 8.
Summe omnia facere. Or. 2, 20.
triduo ac Summam quatruiduo. Mil. 9.
Sunt ista. Amic. 1.
Suo consilio usus Pompeius & hominum minime prudentium. 4 epist. 9.
Suspiciatus ero. 2 Quint. ep. 10.
Syllus. Nat. D. 1, 34.

T

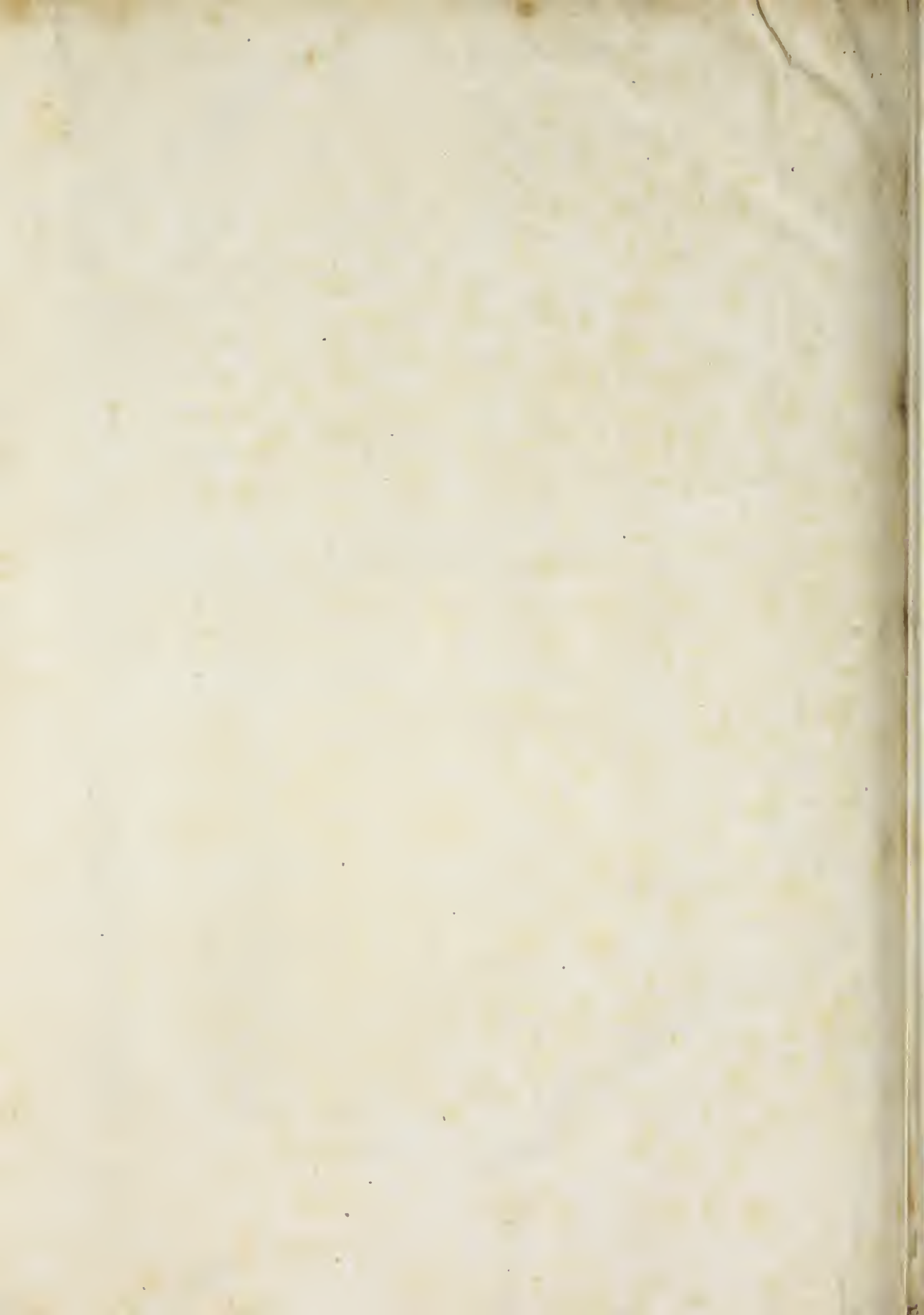
Tacitum, vel, animo suo facere. Her. 4, 18.
Tactus clamore & conuictio. 1 epist. 5.
Tamen et si. Or. 2, 52. 1 Att. 19.
Pet. conf. 14.
Tamen si ueroc, tamen dicam. Her. 4, 37.
Tanto opere. Inv. 1, 7. Or. 1, 37.
7 epist. 23.
Tanco opere laudatus. Tusc. 3, 8.
Tantum quod. 3 Ver. 53.
Telmesses. Div. 1, 42.
Temperantius scribere. 13 Att. 1.
Tempus anni ab sacris designatum in itineribus. 4 epist. 12.
Te mutuo facturum scis. 10 epist. 9.
Teneritas. Fin. 5, 21.
Tentemus, lussisse putato, si nil sit. Tusc. 3, 8.
Terigit abs te, Agamemno. 13 Att. 47.
Τερωδης. 12 Att. 25.
Themistocli liberis. Brut. ep. 15.
Theopompium genus. 2 Att. 6.
Theophrasti liber ωει φλαυταιας. 2 Att. 4.
Tiberina dissensio. Fin. 5, 24.
ego Tibi illa ludens conieci in com-munes

INDEX NOTARUM.

<p><i>munus locos. Praef. parad.</i> <i>Tibicini Scientia. Nat. D. 2, 8.</i> <i>Ti. Caninius. 3 Phil. 9.</i> <i>Tiburti aut Lavicano 8 Att. 14.</i> <i>Timo evolvere. Her. 1, 26.</i> <i>Terminum morbi. Fin. 2, 30</i> <i>Traculare causas. Or. 2, 24.</i> <i>Transflucere. Inv. 2, 49.</i> <i>Transire lineas. Parad. 3.</i> <i>Transpositio, quid mihi vide tam.</i> <i>men sumpserim. 7 epist. 5.</i> <i>Tribuni militum consulares. Sen.</i> <i>10.</i> <i>Triocatinum Siciliae. 5 Ver. 4.</i> <i>Triplex aquarum divortium. 5</i> <i>Att. 20.</i> <i>Troecumalorum tetarchia. Div. 2,</i> <i>37.</i> <i>Trucidati Pompejus & Caesar.</i> <i>Div. 2, 9.</i> <i>Tueri leges. Or. 1, 13.</i> <i>Tueri ac tenere opes. Off. 2, 7.</i> <i>Tum si. Her. 4, 4.</i> <i>Tunc tales nos esse putamus, ut</i> <i>jure laudemur. Off. 1, 26.</i> <i>Tu P. Scipio tuque C. Lali. Sen.</i> <i>21.</i> <i>Tu... tu. 7 Att. 9.</i> <i>Tu virtutem praefere. Hec. 4, 14.</i></p>	<p><i>Tuus idem idemque noster. 9 e-</i> <i>pist. 2.</i> <p style="text-align: center;">V.</p> <i>Vaala. 1 Att. 16.</i> <i>Vacantia justitia incommo-</i> <i>da. Off. 3, 6.</i> <i>Valeas bene feliciterque. 3 Quint.</i> <i>ep. 4.</i> <i>Valetudo perpetua. Her. 3, 7.</i> <i>Varius Gaditanus. Or. 1, 39.</i> <i>Vberius tractari. 6 Att. 3.</i> <i>Vbertas. Fin. 2, 26.</i> <i>Ve ex me. 11 epist. 10.</i> <i>Vehimus ad deos duce natura.</i> <i>Nat. D. 1, 1.</i> <i>Veneris, Coaque pulcritudinem</i> <i>efficere. Div. 1, 13.</i> <i>Verum, per apostrophen. Hec. 4, 50.</i> <i>Vescinus ager. 2 Agr. 25.</i> <i>Vesta quasi focus urbis concepta.</i> <i>Leg. 2, 12.</i> <i>Vestigium rei certum. Her. 2, 5.</i> <i>Vestro me utamini. Her. 4, 29.</i> <i>Videant censeo tribunum. Acad.</i> <i>4, 30.</i> <i>Videlices datas. 5 Att. 11.</i> <i>Videor vix praesto esse, i. e. futu-</i> <i>rus. 4 Att. 12.</i> <i>Videtis, judices. Etiam videtis.</i></p>	<p><i>Rosc. Am. 48.</i> <i>Videve aliquid & praefere. Her.</i> <i>3, 17.</i> <i>Vinculum conjunctionis est vetus-</i> <i>tus, amor, studia paria. 5 e-</i> <i>pist. 15.</i> <i>Vindicibus datur reus Athenis.</i> <i>Or. 1, 54.</i> <i>Violatio expilatioque sociorum.</i> <i>Off. 2, 21.</i> <i>Vivus. 2 Att. 2.</i> <i>Virtutis quasi germen. Fin. 5,</i> <i>15.</i> <i>Virus vulneris. Tusc. 2, 8.</i> <i>Via, pro injustitia. Fin. 1, 16.</i> <i>Viscera, de extrema carne. Tusc.</i> <i>2, 14.</i> <i>Vita, i. homines. Off. 1, 43.</i> <i>Vivo etiam Mario collum dextra</i> <i>sua secuit Catilina. Pet. conf.</i> <i>3.</i> <i>Virus & integer. 2 Att. 6.</i> <i>Vix putavim. Or. 1, 36.</i> <i>Vix tamen. Hec. 4, 10.</i> <i>Vulsi prudentia. Tusc. 1, 41.</i> <i>Ulyxes. Off. 1, 31.</i> <i>Uno calamitatis jure comprehen-</i> <i>dere provincias. Off. 2, 8.</i> <i>Volunt intervalla mediocria esse.</i></p>	<p><i>Her. 3, 19.</i> <i>Voluptas rationi inimica est. Sen.</i> <i>12.</i> <i>Voces Curionem habuisse. 8 e-</i> <i>pist. 13.</i> <i>Ut cum ostendere velles... ut</i> <i>ostenderes. Nat. D. 3, 8.</i> <i>Ut esset hoc judicatum, ut. A&.</i> <i>1 Vet. 2.</i> <i>Ut, geminatum, diversa notione.</i> <i>Her. 3, 4.</i> <i>Ut & perseverantur, & idem re-</i> <i>ferat. 5 Att. 20.</i> <i>Ut et — et. Pro dom. 5.</i> <i>Utile fore & e republica esse.</i> <i>Brut. ep. 5.</i> <i>Utinam fecisset! C. Rab. 11.</i> <i>Ut is deestatur. in legg. Her.</i> <i>1, 13.</i> <i>Ut ne. 1 Quint. ep. 1, 13.</i> <i>Ut ne cupide agerent. Off. 1, 10.</i> <i>Ut ne legantur quidem. Leg. 1, 3.</i> <i>Ut ne velim. 1 epist. 9.</i> <i>Utraque res. Inv. 2, 53.</i> <i>Utrum fortuitane sint, an status</i> <i>imperato. Nat. D. 2, 34.</i> <i>Utrumvis ut sit. Nat. D. 2, 33.</i> <i>Vulgare, adverbium. 13 epist.</i> <i>69.</i></p>
---	--	---	--

Quos vel in contextu vel in notis errores admissos notavi, hi sunt: in contextu quidem.

<p>Pag. 31. col. 2. vers. 29. <i>lege</i> utrum aliquem.</p> <p>53 2. 2. <i>l. sunt tres, imago.</i> 54 1. 55. <i>l. successerat, exercitum non.</i> 128 1. 14. <i>l. Q. Tuberoni.</i> 266 2. 10. <i>l. fuisse. Dixi.</i> 288 1. 27. <i>l. indicium.</i> 335. 1. 6. <i>l. [ad tua flagitia, neque]</i> 336. 1. 17. <i>l. Malefa.</i> 2. 22. <i>l. multis.</i> 373 1. 45. <i>l. aliorum.</i> 389 2. ult. <i>l. posse, NL.</i> 428 1. 31. <i>l. pecuarias.</i> 434 2. 8. <i>l. destringere.</i> 454 2. 34. <i>l. labem.</i> 564 1. 17. <i>l. notio.</i> 565 2. penult. <i>l. illa.</i> 621 2. 11. <i>l. ac summum.</i> 625 2. 43. <i>l. Integamnas.</i> 653 2. 44. <i>l. orationem.</i> 656 1. 33. <i>l. despiciere.</i> 682 AD QVIRITES dele. 694 1. 31. <i>l. T. Planco.</i> 730 2. 20. <i>l. decetnatus.</i> 761 1. 47. <i>l. BASILO.</i> 770 2. 26. <i>l. maximarum.</i> 782 1. 40. <i>l. Patiscum.</i> 807 2. 28. <i>l. Dertona.</i> 812 2. 39. <i>l. consulares. Habes</i> 830 2. 10. <i>l. M. Laniio.</i> 842 2. 30. <i>l. P. Sullam.</i> 875 2. 1. <i>l. concione.</i> 892 2. 25. <i>l. xardisasti.</i> 899 1. 14. <i>l. cautio.</i> 1090 2. 27. <i>l. tamen numina horrent.</i></p>	<p>1128 1. 14. <i>l. despiciendum.</i> 1137 1. 35. <i>l. Etechtei.</i> 1135 1. 45. <i>l. imbecilles.</i> 1198 2. 32. <i>l. maxime.</i> 1208 2. 7. <i>l. hic idem.</i> 1214 1. 4. <i>l. externa magis.</i> 1228 2. 35. <i>l. convexa.</i> 1255 2. 25. <i>l. Calchas.</i> 1268 1. 21. <i>l. nequeamus.</i></p> <p>Pag. 17. col. 1. vers. 11. <i>Ceterum quod &c. Dele istos tres</i> <i>versus.</i> 25 2. 14. <i>l. Martios autem reges (nam minore</i> <i>litera prima edunt) aut Martia lora quae</i> <i>intellexerunt?</i> 41 2. 4. <i>l. Gruter. Etiam quarto isti & sexto ad-</i> <i>sentitur Mediceus. Alius Iste.</i> 65 1. 13. <i>l. pro S. Rosc. cap. 32. mediis omisiss.</i> 99 2. 3. <i>l. Amphitruone Plauri. Gruterus.</i> 255 1. 15. <i>Post vocem domesticis adde. Scholiafies.</i> 15. <i>Post vocem defendit adde. Idem.</i> 269 1. 22. <i>l. Marcellus donavit.</i> 405 1. 1. <i>l. Cimbris.] Gallis.</i> <i>Lucius Philippus dixisse dicitur] Con-</i> <i>sulibus &c.</i> 638 1. 18. <i>l. Ideo dixit Cicero, tuis vel doloribus</i> <i>vel suspicionibus anteferre. Tamen</i> 1049 1. 3. <i>l. optimus Tutnebus lib.</i> 1109 2. 8. <i>l. retinuit? Nunc meliora admissi.</i> 1181 2. 2. <i>l. cogitatione quidvis inter.</i> 1216 2. 7. <i>l. coluntur. Dei autem colunt homines,</i> <i>ut patentes liberos apud Pomponium</i> <i>Melem 1, 8.</i> 1337 1. 12. <i>l. cum maxime morituro.</i> 1352 1. 23. <i>l. contra esse.</i></p>
--	---



86-B
20495
V.2

